

MAGYAR
NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁR.

LEXICON
LINGUAE HUNGARICAE
ÆVI ANTIQVIORIS.

AUSPICIIS ACADEMIAE SCIENTIARUM HUNGARICAE

EDIDERUNT

GABRIEL SZARVAS ET SIGISMUNDUS SIMONYI.

VOLUMEN ALTERUM

J—S

BUDAPESTINI

SUMPTIBUS ET TYPIS VICTORIS HORNYANSZKY ACADEMIAE LIBRARI

MDCCXCI.

MAGYAR NYELVTÖRTÉNETI SZÓTÁR

A LEGRÉGIBB NYELVEMLÉKEKTŐL A NYELVÚJÍTÁSIG.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTÉK

SZARVAS GÁBOR ÉS SIMONYI ZSIGMOND.

MÁSODIK KÖTET

J—S

BUDAPEST

KIADJA HORNYÁNSZKY VIKTOR AKADEMIAI KÖNYVKERESKEDÉSE

1891.

JACINT, HIACINT, HIACINTUS: hyacinthus (DöbrC: 481. [der hyacynth]. Mardocheus: főnlküla kirali ru haeban iacintinos zinóeben (BécsiC: 67). A kezei völgyesek, tel- lesek iacintossal é föléi (DöbrC: 479). Yacintkos kewnük (Gün- C: 301). Fülbe való, két örög hiacintus kő vagyon benne (Radv: Csál. II 281. Keck: Örv. 276. 319). Hiacintus (Illy: Préd. 157). Hiäzint-kő (Gyöngy: Char. 85).

JÄGER: [venator: jäger]. Jäger-kés (Bethl: Elet. 289).

JAJ: **1)** vae, heu, hei C. proh dolor. NémGl. 204. PPB. weh, o weh PPB. Jay jay: ahu, elien, vae vae! MA. Jay az embernek (vae homini, ki miat a gonozbolat fő (MünchC: 47). Jai azoknak, kik eh fele bölcseséget nem valiak (DebrC: 210). Oh yay, ki eery azt, mykoron ezeket he tellyeseyt wr ysten (JordC: 172). Yay teneked (vae tibi) Porozaym, yay tene- ked Bethsaya (387). Yay ez vylaghuak (vae mundo) az meg tantorodtakkal (409). Jay ez meg tantoroyto vylaghu- nak (ErdyC: 552b). Jay nekwnk igen bodogtalan bynw- swknk (VirgC: 49). O jay emekóm (TibC: 26). Jay myt myelz (CornC: 124). Jay o nagy viszzafordultságnak (Helt: Mes. 279). Jay ha meg chak egyszer lathatnam az szep veres karnas'm saruba koppozo nemes hölgyemet (Helt: Mes. 164). Jay iay, hona legyee? (Helt: Krón. 82). Jay azoknak, kie szín- nyel keresztynek (Born: Enek. 81). **2)** [clamor [plorantis] mi- seria, calamitas SI. [wehgeschrei, jammer, elend]. Nag yayth kezdé: elevat plangitum magnum (NémGl. 64). Ila le yl ees yay, ha föl keel ees yay (ErdyC: 40b). Bynnek iaya, anag' ohaytasa (NagyszC: 347). De jajt az irás mond az fösvények- nek (RMK. II.195). Ámos proféta pedig jajt, és nagy jajt kiált azokra, kik drága ágyakban, gyzene pelhek-között aluszékony- kodnak (Pázm: Préd. 842). Az sok keserues iaioknak kineziei (Bal: CsIsk. 389). De minémü lészen ez a jai? (Illy: Préd. II. 325). Az illetlen öröm sok jajt fejedre számlál (Kisy: Adag. 520). Jaj-lamentátói rólad énekölnek (Thaly: VÉ. I.202). Az egyenet- lenség forralt olyan lugot, melytől végre soknak füle jajra zúgott (Gyöngy. MV. 1). Hány millió-lélek vagyon ott-alatt a földnek gyomrában kiiban jajban (Fal: MA. 140). A pálcát nem a végre vedl elő, hogy az ártatlanok jajja hasson az égbe (Fal: NA. 215). Sirva fakad, jajjal közli, nagy cseppekkel könyve hull (Fal: Vers. 889). Szóltam: Péter uram! nagy nekem a bajom, s majd ki sem mondhatom, mily fájdalmas jajom (Gvad: RP. 27).

[Szólások]. Oh jay wezyk mely yghen eles thör leezen az, sebesythen mynd testeeth mynd lelkeeth (ÉrsC: 143). Jaj hogy veszik! mire jöttem ez földre? (Pontian.) Jaj hogy veszek (u. o.)

[Közmondások]. Hol a fű el esik, jaj ott a tagoknak (Matkó: BCsák. 61).

Jajdul: ejulo, plango SI. [anschreien, ein jammergeschrei erheben]. Titkos ohajrással gyakorta jajdula (Gyöngy: MV. 57). Én a nem várt szégyenen bnsúlok, fáj is megvert testem, és azon jajdúlok (Gyöngy: Char. 19). Gyöngy: KJ. 48). A fővezér haragjában tépi szakállát és jajdul (Könyi: HRom. 11).

még-jajdul: ∞ Illetlennek találom azt-is, ha a mi urunk isenünk könyán és halálán meg nem jajdúhunk (Pázm: Préd. 487).

Jajdulás: ejulatus Kr. [wehruf]. Twn esmeg zent Ferenéz nagi keserw iaydulast (VirgC: 34. Pázm: Préd. 554. Kr.).

Jajgat: ejulo, plango, exploro C. deploro MA. weinen, heulen PPB. [beweinen]. **a)** Eneklethwnk tynektek es nem tanczolatok, yagatunk es nem syratok: lamentavimus et non plangitis (JordC: 386). Az ürdögök az eegben kezdenek iagatni (DebrC: 218). Sivalkodnak, jajgatnak (MA: SB. 133. Zrínyi I. 76). Olly keservesen jajgatott, hogy a kiraly ötet figyelmezte (Könyi: VM. 2). Szegénység jajgat hajlékában (SzD: MVir. 379). **b)** Yagattyak es syratyak vala hwet: plangebant et lamentabantur eum (JordC: 613). Jajgattiac ezt akkoron, es sirnac e Babilon vezedelmén (Mel: SzJán. 439). Én a szent irast iagattac, midőn belőle az igazságot bizonyéttim, azomal ellen- zic, es mint az bekac a deret, nehezlic (Mon: SzSegits. 281). A városokat, és tartományokat jajgatta, siratta bűnökért (Pázm: Préd. 442). Orvosolhatatlan siránkozással jajgatta tiát (551). Siratják, jajgatják (Mezy: 6Jaj. II.14). Sirassatok minket, jaj- gassatok minket (Thaly: Adal. I.292). Ki kezét, ki lábát, ki társát jajgatta (Könyi: HRom. 124).

Jajgatás: ejulatio, plangit, plangor C. ejulatus Com: Jan. 62. MA. das heulen, mmiässiges weinen PPB. Fordulatok meg on hoziam bötben, sirásban, iagatasban (DöbrC: 299). Jajga- tasal ohaytia az my nyaualyassagynakat es bwneyuket (VirgC: 112). Lészen iszszonyu vérontás, jajgatással és bőgéssel (Com: Jan. 150). Fűchke hoszu iagatással chak ohajtya társát (Zrínyi: ASyr. 232).

Jajgatkoz-ik: [ejulo; wehklagen]. Azon szent Gergely, bizonyétja, hogy azokból az hezakszokból iagatkozó és sí- ránkózo szavok halltatot az embereknek (Lép: PTük. I.27).

[Jajog]

Jajgás: [ejulatio; wehgeschrei]. (SomaC: 64). Még közzikla is indúlta iagásán (Csákt: AU. 7).

Jajos: miser, calamitosus Kr. [jammervoll]. Jajos és una- dalmas állapotunk (MHeg: TOSzl. I.61). A jó munkásoknak örvendotes sententia, a gonoszoknak jajjos sententia mondatik (szathm: Dom. 154). Siralmas és jajos gyűmölősei vannak az esetenek (szathm: Cent. 4). Jajjos pohárát ivott (Czegl: Dág. Előb.

JÁNOS (*Janus* MünchC 18, BodC 1 sat, *Jants*, Orecz, KálH, 97, *Jantsika* no, *Jankó*, Thurzó: Lev, 175, *Jankó* Istv: Volt, 50; *Joannes* MA.

[Közmondások], Mit János nem tanult, nem tudja azt János (Pázm: Préd. 334, Kr.). Mint a János fiúja, Jánosikó úgy ropja (Kise: Adag, 3).

fa-jankó: stolidus, ineptus Kr. [tűpely, Fűzfajankó (Thaly: VÉ, II.257).

JANUÁRIUS (*Januarius* LevT, I. 34; [januarius] (MünchC, I. ComC 89).

JAP-JAP: titivillitum, bipolo MA, PP, nichtsintz PPB.

JÁR (*car*, ambulat, olim dictum est *quid*, ut in hunc usque diem quibusdam ejus imperativis *quid* ostendit Otr: OrigHung, 1.353): **1)** *est*, gradior MA gehen PPB. Oczhoz járó vognne (HB). Egy yrastulo yar vala ydwezeytenek ehyben (ÉrdyC, 127). Mezeytelen labakkal járón Romabol (DomC 120). Amaz frater, ki amot iar (VirgC, 73, De budosira, idegen földre járnia mindenkörön vágyódie (Cs, L4). Meg kívánja az vatorához iarándoktul, hogy ő magokat meg próballyne (EszT: IgAny, 90). **2)** ambulat, gradior, incedo C. [őiter gehen] spazieren gehen PPB. Valahová gyakran járok: frequento; utánna járok: asseho; ki után nem járnak: incommutis; fölötté járok: super-gradior; úton járok: itineror; négy lábú járok: quadrupedo; lóval járok: equito; idegen helyen járok: peregrinor; számkivetésben járok: exulo C. Valahol yarz (vadás), mongyad emekem, ha valamyt latandaz (EhrC, 45). Mend az vlat ewrewmnel yara az frater Bernard (19). Vala bolot zent Ferencz yarnala, az kerest elewte megymuala (92). Mykeppen vakok azokat, kyk yartanak byzonsagban, kemenen kewettek (115). Zurraz labbal a tengérnece fenékét iarnan által ménénce (BécsiC, 18). A lélece, méf zomorsagban, vagón a gonosszagnac naagsag, lehorgadna iar (BécsiC 100). Kel fíel és yar: surge et ambula (JordC, 378). Jarya vala Jcsus nyul az varosokat: circuibat civitates (381). Az pogánoknak hly vtokon ne yaryatok: in viam gentium ne abieritis (382). Ywee hozayayok Jcsus yaryan az tengheren: venit ad eos ambulans super mare (399). Mykoron Palnak es hly tarsaynak vttanok yarna: subsecuta (769). Yarnak ftyosnak teetowa, ha hol meg talalhatnák (ÉrdyC, 512). Yaryatok adleeg mygh vylagtok vagyon (531b). A tömlőzőket iaria vala (DebrC, 59). Mikoron az varosba hazauked iarna kolduhn, vyetotik vala egi wrdwngws ember (Vir C, 72). Kerwelen kezetenek yarnak: in circuitu impii ambulat (KulesC, 19). En yaryam mynden nehessegué vthat (ÉrsC, 294). Egy gyermek ky az iskolaba iar wala, el lopa ezer az tarsi tablayat kyre abeczet szoktak írny (Post: Fab, 67b). Gyakort iarta házát (Valk: And, 12). A te hasadon iary: super pectus tuum gradieris (Helt: Bibl, LB). Esau a mezőre vadászni iara (Szék: Krón, 13). Imezee pedig ala fél iarnac vala (15). Kicziny lependékek iárnak (Orvk, 69). Az tisztességes aszszonyoknak megengedtetett volt, hogy egy utánna járó szolgátot tarthatna (MA: SB, 221). Azt fogadtavala pedig, ő lősen addig ház őrzőjök, míg Jerúsálembe járnak (Pázm: Préd, 198). Az főb planetáknak az őte az föld alatt járnak (KDebr, 1619, D). Az országot járó játékos (Com: Jan, 210). Rátkín járod a templomokat (Fal: NA, 145). **3)** [vorsor, sequor: sich beschäffigen, sich befassen, naengehen]. Istennek történelen nem akartanak iárnok (AporC, 34). Egy ember, kynok. Symon vala newe, ky annak elette erdeghsechbe yar vala exercuerat artem magi-cam, sok nepeket Samariaban el lytethwen (JordC, 733). Gonosz kívánságokban iárnak: in cupiditate pollutionis incedunt (Sylc: ÚjT, II.125). Czac az parazti elette iarc (Börn: Préd, 252). Az testet követnen tisztatalsagba iarnac (Mon: Apol, 2). Az én rendelésimben iárandone (Kár: Bibl, I.114). Ha járnac az én törvényemben (MA: Bibl, I.63). Mkor járnac bujalko-

dásokban, gonosz kívánságokban, részegségben (MA: Seult, 936). Jároc te kedvedben urnm (MA: Bibl, V.10). Az idegen nek beszede vtn ne iarión (Pál: Tim, 3). Szükség, hogy az aniaszentegihar mellosaga az iras után iarión (5). **4)** [ago, se gere: landeln, sich benehmen]. Vő iaryatoc ment vilagosagac tyai (VitkC 2). Platus romai törwen zereuth iar vala (WinkC, 188). Kiket tant vala, hogy iarnak ozigősecl (VirgC, 101). Vyzon ellen yaryam, yny myndennek (ÉrdyC, 77b). Kyk romay törwemnek ellene yarnak (517b). Az isteny tyztóletes es flywy zent feclennek ellene nem yarnak (559). Istennek ellene yarnak (629). Ha bewlezekel lakthal wobá elewnak ygi nem yarnal (ÉrsC, 170). Mert az bewlezeknek lyt volna, azért eben bolondul yart (ÉrsC, 193). Az keresztényei kegyességben kép mutatással jaro embereket fnyogeti (Zvon: Post, II.213). **5)** [inter, conor: auf etwas ausgehen, sich bestreben]. Azon iarsz, hogy ragalmazsz engemet (Tó: Fel, 23). Azon iarsz, hogy részese lelesszúne Christushuac érdemben (Mon: Apol, 255). Azon jártok, hogy alámnyetek Egyptusba (Illy: Préd, II.529). **6)** [agitur mecum: es, ergeht mit]. Nagy chodalattal meg fezecllee ewnekky, nynt yarth vora (ÉrdyC, 631b). Vala howa megy, meg twod bezecleny, nynt yartal (671). Izi iarnak, ha engednek (CsomC, 21). Halgas, mert gonoszúl iarsz (Kár: Bibl, I.396). Utak erede, de mint jára? (Misk: VKert, 1). Nyetesen jáni (Ver: Vorh, Szót, 31). Külömben nem iartuac az emberi nemzességgel mint régen Moyses az Izrael főival az pusztaban (Zvon: Post, I, 549). Te sem jársz különben [meked is bajod lehet] (Czecl: Japh, 69). Mint jár a törvény szegő? (129). Rákóci mint járt, megtapasztaltam (Thaly: Adal, 138). **7)** [debeor, persolvor: zukommen, ausgezahlt werden]. Az levitákac az áldozatokból bizonyos részec járt (MA: Bibl, I.129). Az esztendőnként járó 30 ezer aranyak a fényes portára való bészolgálattasát is belé esonózik (Monfrók, VIII.31). Járt némelly réformata ekklesiák számokra régen a fejedelmektől valami kevés fizetés. Ezt felkőzdte függeszténi a kints tartó Apor István (Hol: Pol, 141). **8)** [venio; verkanft werden]. Az bor megh köhlyvel jart akor (LevT, I, 266). Zab sínesez imáir: negyven pényzen jár, s nines min venmem (II.33). A bün-váltás sem pényzen jár nálunk (Pázm: LuthV, 30).

[Szólások]. *Van jár*. A beszéd ha tisztán és élesen jár inkább vigyáznak tüzfrájára, hogysen belső derék erejére (Fal: UE, 419). Az elmúlt napokban, úgy most is, derécskék is járnak (Monfrók, VII.24). Sok es ő jára, in most derült volna neki (RákGy: Lev, 218). Hol egy s hol más részec kezdte járni a lábomnak a gyenge formába való fájdalom (Monfrók, XV.311). Hogy láthatnák az zent azzont, ky[ról] olyan nagy yo hly yarna (ÉrdyC, 613). Nem értekezünk arról, mi okok viselik, tsak az vagyon előtünk: ugy jár híre (Fal: BE, 611). A keze a füle s a vakszeme körül jár: manus erat circum aures et tempora PPB. Olyas mester-emberek, kiknek kevés munkájok jár: meister, die nicht viel zu arbeiten haben (Kirlész, 24). Szíveknét jár a nyelve (Fal: NE, 90). Nem igen szigorán jart nyelve, de ártalmas fullánkja volt beszédének (Fal: NA, 125). Egy evezst penzt, ky tezon vala tyz jaro penzt (ComC, 75). Két úton szíyünk ne járjon: két-felé ne sántállyunk (Pázm: Préd, 783). Sola eg nyomon eg formaba szau a nem iar (Mol: Szóán, 210). *Vanth jár*. Pohar iaron, kik egy masban járnak, wiak (RMXy, II.67). *Vandac iar*. Mkor becsületeben járó dolgot eszelekszik (Czecl: NM, 100). Bőrőmben jár: est de bre mea PPB. Maga dolgában járni: in verrichtung seiner geschäfte sein. Adáni: Sjr 195. Mykoron thy közzötetek haborkodis leend, nem de ember zarnaba iartokee es tesh zereut vattokee? (ÉrsC, 222). Tiz esztendőben jáni: agere annum decimum PPB. Czac ötödie esztendőbe iar vala (Helt: Krón, 95). Hany esztendő? 17-ben jár (Bethl: Élet, II.9). A leany 15 esztendőben jára (Köny):

VM. 1). Nagyban jár dolgom, terem jószágom vesztébe (Börn:Préd. 110). Az hitünkben jár, hogy az isten törvényt, az ecclesia meg nem cöllemtheti (Pazm: LuthV. 196). Az jószágban járo pör: causa, factum járis possessionum tanens (Ver: Verb. 343). Kísodá olyt atvái, ki el nem tekezik a vérről, mikor jószágban jár a dolog? (Pazm: Préd. 212). Járo te kedvedben, uram (MA: Bñl. V.10). Ez mondám, hogy kímességben jártok (Lép: Pfük. 1111). Ez penigzen nem kevesében jár, de végán sommat tezen, az kedv tartozunk (RMNY. H.12). Nem kímességben járó dolog (Thurzó: Lev. 1228). Kővetősségben jár (ÉrdyC. 758). A pasztorok a szentét járták kővetősségében, mint elatit, tegya szoktak jární a kik által isten őket küldötte (Pazm: LuthV. 295). Lelekembben járo dolog: "redigioni mihi est PPB". Nem bíráinkben, hanem lelkünkben jár, hogy az igazság mellett kitimadgyunk (Pazm: Kal. 11). A tisztoszátság nagyra s tilalmasa vízi az urakat, hol életkebe, hol lelkebe jár (Fal: NA. 216). Tapogattya, es csak lepteében jár ezirant Calvinus (Lép: Pfük. 135). Sokba es nagyban jár dolgom (Börn: Préd. 110). Járolok etelen es nyuanyas ruhában (VirgC. 119). Lata hog az sorok kezül nemelyk elicimba járnak (MargL. 2). Reggel főt gyajjúbem, delest selyembem járnak (Fal: TÉ. 779). *Énmet* az. Ha en jószágban esnem es a ky en ertem jární, hat a ne járjon a varas koltsezen hanem az enyimen (RMNY. H.208). Járon erette, zereke ky az kedv zegen emberthi (H.41). *Énmet* maga akaratját jár: ingendo suo vivere PPB. Zabad akaratyám yarlatot (ÉrdyC. 616). Akaratyám nem jár: mert az ő akaraty az, a mit te akarsz (Pazm: Préd. 81). A muzkas akaratján kell jární a fizeknek (Mik: TörL. 16). Maga eszen járni (Pazm: KI. 10). Eszedem jár (320). Eszedem járj hátyn! (Matkó: BCSik. 217. 499). Otatán vétek az akarat es tsak maga eszen járú fűjesség (Fal: UE. 151). Az istenelök jó eszekem járnak (Fal: SzE. 529). Hájen egész Gávaig járnak az nagy árviz miatt (RákGy: Lev. 9). A te hasadon íny: super petas tuum gradioris (Helt: Bñl. 1B). Az uraknak dölök s lelki állapot tyok síkos jezen jár, tob kistó kistot sorogtí elket, hogy sem azokat, kik alatsnyabb renden vannak (Fal: NE. 69). Az esudák dolganak, közep nton kel járnak, hogy két szél namos tévelygesül magunkat mególtalmatízzessük (Pazm: Kal. 611). Lábbhogyen jár: summis pedibus incedit, suspens gradit PPB. Egy holnapra az rák lábon járú postakodásul elérkezünk (Tört. XV. 197). Zarányon jár (ÉrdyC. 570). Jó kímísi szonán járnak vala (Görs: Mty. 72). Dolgában tanachem jár vala (ÉrdyC. 582). Maga teozésén járú (Zyon: Post. H. 27). A magok bészseken jártak (Hall: Hllst. H.2). *Énmet* az. Szantelen rem járjam ne intússon engemet (MA: Seult. 829). Ha szives meghitt jóakaróink járnak bírtíte tünkre, életünkre, véres pallosokat tartgatván nyakunk körül, kikben bíztunk? (Fal: ME. 278). Éltetne jártál (Helt: Krón. 119). So életene, so bírtíte tere ne járú teblaratódnak (Fal: BF. 5). Felünk azedél, kik te járunk es életünknek járnak (Fal: SE. 6). Zent Bernald doctor yuam hwenked, ez tündöke (ÉrdyC. 616). Egy tzen hcom eszendőre járú gyermeknek, dedikállyá (Helt: Evang. H.18). Twdar hogy hancdaria vanunk (ÉrdyC. 616). Halaúra járnak vala: quatenus cum interficeret (Helt: U. 11). Ha ma zent szent tőjedre a tatum tsak opelimesel az, es okos seremeggel emberkedyzel, meg hal utóbmint jár kedvedre (Fal: NA. 22). Postaraj jární: continua vel ben exensum hostium frequentate (Ore: OngHung. H. 1). Rem dene járú az szonon szent es bostok, egyykéltí edy, melot es azedél szent matenaké, a masikéltí kometek, tustet, kendőz vizeket valogat (Fal: NA. 14). Végén járni vannak: etiam osculandis non Adam: Spr. 19. 6).

12. Járjak most is az bölcsességet (Fal: VI. 147). A bekészét járjak: gondolat hogy itt is van rajjuk (Mik: Hely.

12). Csakát jár (RákGy: Lev. 47). Farsangot jártam (VirgC. 1). Nád: Lev. 37). A nemet országi hertzege frigyét hozdence jární köztette (Helt: Krón. 606). Határt járok: metor C. Határokat jární: die gränzen besichtigen (Adám: Spr. 19). (Dobrt. 567). Harom ezer tatár járja az istrását (Zrinyi: ASR. 18). Országokat jární: die linder sehen, besuchen (Adám: Spr. 195). Egy kőföldnek egy kedves fiánál több sem lővén, az országok jární kívánczok, isméréséget akarván vetni az emberekkel (Hall: Hllst. H. 234). Felyebb nagott fizek: ma két garádcsesal, az oskolát járja több nagy kunasokkal (Ore: Köhl. 56). Mies processiot iarnuk es közökbe egő zenendőköt úisselonk (HltC. 182). El napen iarnok a processiot (DobrtC. 173). Táborot járok: entra metor C. Comat. 35. Helt: Krón. 89). A leuitae az sator körül iarnak tábor: per gym tabernaenl metabuntur (Kar: Bñl. 1118). Nossza hajl, fize varj, járjunk egy szép táncot (Thaly: Adal. H. 95). Járjál, ha tudsz te is kurucz bolni lisu miniket! (H. 75). Lassu táncot jární: adelic unguisch tanzen; bjót járni: artig tanzen (Adám: Spr. 195). Mies táncot jart: Könyl: Hrom. 36). Toborzot iarna (Helt: Krón. 195). Vízazt járnak ebben is az emberek (MNYl: Zsolt. 76). Kik sok zarándocságot iarnak, ritkan zentöltetee meg (DobrtC. 242). Szarúndokságot jár (MA: Seult. 1018). Mely holnapokban az száz leanyoc elnee, es szarúndokot iarnak (Pécsi: SzizK. 182). *Énmet* jár. Az keresztyéni bötis annal jár, hogy ember napában egyzer egyék (Fal: CSik. 357). Az kabata lovára fordulván, által ment az Dunán es békével jart (Gör: KárCs. IV. 390). A nem akaromra mutató válasz szante egy maga tsinnnyával jár, mint a reá ajánlás (Fal: UE. 62). Felmelt fővel jár: "teretus vagatur PPL. Haszonnal jár az a dolog: disse suche bringet einen nutzen (Adám: Spr. 195). Ez a mestori fogás nagy haszonnal jár (Fal: UE. 439). Hittó Helt jár most is ama közmondás: Kevesen vannak fogytakozás nélkül (376). A hol nyereségre: akarna jární a kistó, megoskí ott, es szegényvallással távozíkel a keresztyén ember mellől (Hall: Hllst. H. 244). Pénzél jár a bölös Vitebergában (Pazm: LuthV. 1). Sok pepets-fésszel járú: nemosa comedia PPB. A keserű beszéd sértő hegygel jár (Fal: UE. 409). Szeretysével jártál, ha beszéd két tsak jóvendősé is áll találhattad más embereknek szúndékokat (77). Laktam gombkötőnél, de hogy oda estem, simót kellett vernem, a melly nagy zörgéssal jár (Öv. Most. 13. H. vsz). *Énmet* jár. Ez az részec második probája az dinisio által jár (Helt: Arim. Dlt). *Énmet* jár. Ellene ne járjon es el ne vezesse (ÉrdyC. 510b). Kyk romay törvennek ellene yarnának (547b). Istennek ellene yarnak (626). Ellenetee járo haragomban: incedam adversus vos in timore (MA: Bñl. 1115). Törvennyel kell ellene jární: in causam attrahere potent (Ver: Verb. 130). *Énmet* járo. Az zent epistola az ewangelionnal lelky értelem es tanwsag zent egymás mellett vanam (ÉrdyC. 68). Fordításomban náha tsak, mellette talátnam jární a spanyol authorak (Fal: UE. 561). *Énmet* jár. Kereskedős vtan yara (ÉrdyC. 571b). En vtanum hozzagyal, es gyokossagyal iartok (Börn. Préd. 71). Szükség hog az imitazentegház nehosaga az iras vtan imon (Fal: Im. 7). Az idegenek beszede vtan ne iaron (31). Nagyok kezdte talájdántam elnőjének, es addig jára esze, kedve után, hogy S. D. Mty. 129). Firji után járni, kömi megzt valakre, petere concubitus PPB. *Thogaa* jár. Agó boud jart (Helt: Mos. 199). Thersathos es oebwl yaraa, zonyw habldt oebw labi (LSC. 106). Eből járú (Matkó: BCSik. 107). Rossz általát teven ohit, látyn, hogy gyaglog jart az ma Isre (Pazm: Préd. 50). Jól jár vezetékne XVI. sz. (Nyi. IX. 10). Jól járnak, a kik meghadnak (Thaly: Adal. 71). Most talá jart (VirgC. 509). Moszt láb járnak (Aly. Post. 18). *Énmet* jár. Az regula vulgaris az proba szintólyan mód on ar, az immersin, mint az regula detri pro-

báia (Helt: Arim. Ho. Nyertesen járni: triumphare (Ver: Verb. Szót. 31). Valaki a hitet megtartva, nyertesen jár mindenütt (Halt: HHist. II.219). *Uhol jár*. Mennél fellyeb jár a categoria, a száraz valóság, annál nehezebb az első felső fokra térkezni (Fal: UE. 470). Isayas profeta közelében yarr az zent ewangelionhoz (ÉrdyC. 517b). A mezeleglőtlenül faldoklás közel jár az sárhoz (MA: Bibl. III.175). Közel jár lővőével ahoz (a célhoz Zvon: Post. I.175).

[Közmondások]. Az farkasnak szokása, hogy reiteken jár (Mon: Apol. 418). Az ki igazan jár nem botlik: nemo quonquam prohibet via publica (Deesi: Adag. 211). Farkast emlegetnek, kert megett jár; farkast emlegetnek, a kert alatt jár: *hupus in *fabula PPBl. Ki bogár után jár, gyakran követi kár (Kisz: Adag. 337). A boros butsu pénzzel jár (Fal: NU. 308). Az újság gyamúval jár (Fal: UE. 413). A hol sok jár, ott ritka a kár (498). A hitván malac makk alá jár (Fal: Jegyz. 918). A jó hír szárnyon jár, ide-ís érkezett, Ferencz egri püspök primásnak tétetett (Orezy: Nmf. A2b). A dütsőség meredek uton jár (SzD: MVir. 90). Ész-el indúlly, okkal jár (SzD: MVir. 131. Fal: UE. 380).

alá-jár: [submittor, delabor; sich senken]. Az kecec menenel elől ala iar, aneual iar fel vtol (GuaryC. 28).

által-jár: permeo C. pervado, perambulo MA. durchgehen, durchwandern PPB. [durchdringen, hinübergehen]. Kyt halwan Maria ő zvéth által yara koserőségnek főre (PeorC. 121). Kynek ew zentheses lelket banathnik thewre althal yaraa (WinkC. 41). Veteek ewtet gathnak egy saros wyzen, hogy myndenek atal yaraanak ew raytta (ÉrdyC. 289b). Atala le vonata az varasnak körítéseit, es neneze aszt Strászburgnac, az, az, által iaro vta varosnac (Helt: Krón. 16). Az keresztyeni bitnec által kel iarni az egész világot (Mon: Apol. 418). Az hegyczen által iáro vtakat be vágta: vólua: montium itinera conclusissent (Kár: Bibl. I.490). El tóric, az hozza tamazkodonac kezét által iaria (Zvon: Osiand. 56). Altal iaro geremia [hidhoz való] (Kol: Tört. 401). Vannak a kik szép eszek élével még a szíveknek gyökerét-ís által járják, es mint a szemes rárók számdékunk fenekére látnak (Fal: UE. 377).

általjárhatatlan: impermeabilis MA. [undurchdringlich].

általjárható: pervius C. permeabilis MA. durchgängig PPB. [durch was man gehen kann]. A háznak falai általjárhatók lettenek (Mad: Evang. 328).

be-jár: lustru C. perambulo MA. eingehen, durchgehen PPB. [durchwandern]. Kyelem kyelem országokat be yarwan, mynd deaky, geregh, sydyo twdomauban keresgheb vala bewelche-seegdt (ÉrdyC. 560b. CsomaC. 8). A megjámborodott király kele, es nagy darab földet bėjárt (Fal: TÉ. 708).

bejáró: 1) intraus, familiaris, domesticus Kr. [wer freien zungang hat, vertraut]. Sokan bėjárok a hertzogi személyeknél (Fal: UE. 465). Aman Eszter királyné szívében még nem volt első, mert Anamál bėjárobó volt Mardocheus (Fal: NA. 246). 2) cubicularius MA: SB. 364. Com: Jan. 140. [kammerherr, kammerdiener]. Hop, mester avagy bėjároc feje: anlae magister vel architriclinus 139. Fő bėjáro: fő kamarás úr: archicamerarius, janitorum regalium magister PPBl. *Fejedelem bėjároi: nobiles cubicularii PP. Székely L. nram bėjáro, Jenei M. posta mester (MonIrok. VII.332). Két bėjáro és egy ías (RákF. Lev. II.192). Bėjáro ías (Kem: Élet 59). 3) [introitus; eingang]. Be iáro kapu (Helt: Cane. 133). A maga megalizás prímus religionis introitus: első bėjáro útja az isteni szolgálatnak (Fal: NA. 179).

egybe-jár: 1) [convenio; zusammenpassen, in einander passen]. Kettős egybe járó áytó tábla (Kár: Bibl. II.148). Egy-

bejáró üveg poharak (Bethl: Élet. 523). 2) [perambulo, lustru; besuchen, bereisen]. A püspök egybe-járván mind a vármegyét- és mind a székeshelyeket, azoknak méltó panaszaikat jól meg-vizsgálta (Bod: Pol. 132).

eggyütt-jár: una vado Kr. [zusammengehen].

[Szólások]. A barátságos szeretet és mély tisztelés nüntse nek együtt-járóban (Fal: UE. 506).

el-jár: 1) ambulo MA. [praeterire] frequento Kr. hinweggehen PPB. [abirren, vorübergehen]. Mynd eg' el yaro folyo wgy zola [partján tülekapó] (ÉrdyC. 171). Isten vtet kente zent lelekkel es jozaggal, ki eljart iot teven es vizagtvau: qm pertransit benefaciendo (DöbrC. 317). Senky gonoz termeezeth es el yaro (scortator) ne letelestessek Israelnek leau magzaty kő zót (JordC. 249). Az okthalmi ebek zokthak halalos foghokai el iarakath meg zaggathny (ÉrsC. 187b). A gyermek járni tanul, eljár (Com: Jan. 41). 2) pervagor, perhastro, perfuso C. pervado, perambulo MA. durchwandern, durchgehen PPB. Mynd el yarak Feniciát, Cypromat: transierunt usque in Phoeniciam (JordC. 747). Elyartak az eghez tartomant mynd Palfömygh: peragrata vero insula P. usque (751). Yarak el Anttýpolinoti: itinere facto per A. (766). Mynd el iara az fraterüket (DebetC. 120). Sok földeket es országokat elyartanak (ÉrdyC. 512). Mynden hwchws helyeket el yarnaa (617). A napnak orait mind el iaria elméienel, hol mit chelekedett (ThewrC. 174). Az baron mynd wyfalwygh el jarhatot mykor kuzallo retet nem fogtak (RMNy. II.312). Kimennen Pharaotot el iara egész Egiptusnac földét: egressus est et circuitit omnes regiones Aegypti (Helt: Bibl. I. V3). Eliárán azokaért a városokat: cum pertransierit civitates (Helt: UT. 12). Méne az országban mind széllel iárnia, kálömb kálömb földet Samson el iárnia (Kák: Sams. 11). Hannasel földét el iarnac rablassal (Valk: Gen. 37). Az mereg tanyt el iarya (Frank: HasznK. 27). Ha lika vagyon az sebnek, hát főchkendőuel erezd bele, ellyen módon meg alhatott nyg az izeket el nem iarya az fene (Frank: HasznK. 34). Az vtan mind az gyalog es loag seregeket el iaruu, kere es inte fiket: dein singulas turmas et manipulos circumiens monet atque obtestatur (Deesi: Sall. 41). El iárod bátorsággal az te vadot: ambulabis fiducia iter in via (Kár: Bibl. I.603). Járd el az országot az ő hosszára es szélességére: perambula terram in longitudine et latitudine (MA: Bibl. I.11). Az ő nyelvec eljárja az földet: lingua eorum transivit in terra (I.513). Ugyanaz nap jartam el az várost s abban való mindenféle templomokat (TörtT. I.224. Pázm: Préd. 804. Mik: MulN. 316). Az is (az idő) nagy birtelen eljár (Thaly: Adal. I.73). Az országtól és fejedelemtől magának hatalmat vévén, el-ment a székely földre és a helységeket el-járta az ekklesiákat szorgalmatosan meg-vizsgálta (Bod: Pol. 66). Készek a szép szó után eljárni, de taszigatva nehezen lépnek előbb (Fal: NU. 301). 3) Eljárak benne: exquiror C. [nachgehen, nachkommen, verriechen, erfüllen]. Tisztemben eljárak: fungor: tisztben való eljárás: functio C. Titkonnak azért leg' tudnia es benne el iaroia (TilC. 286). Nem twdnak benne el yary (ÉrdyC. 77). A myth az warnege el wegezewth, abban emekem el kel jarnom (RMNy. II.141). Tisztfunkbenis el iarlathne (Born: Préd. 410). Jaryl dolgodba (Tel: Fel. 16). Czak én el iarlhassak tiztemben (Deesi: Adag. 179). Vtkeznék, ha az maga jó akarattából választott dologban el nem járna (Pázm: Kal. 481). Vgy iary el tisztödben, hogy... (Soós: Post. 21). Ki ki az ő tisztben jár el: quisque suo munere fungitur (Com: Jan. 131). Gyorsasággal eljárniak dologban (GKat: Titk. 330). Valunit az törvény hoz, eljárn benne (RákGy: Lev. 74). Az hivatalban kik el nem jártok (Thaly: VÉ. I.45). Mentől nagyobb buzgósággal az isteni szolgálatban, könyörgések és imádságoknak templomokban tzebebráltatásokban józan és ártatlan élet mellett minden rendek eljárának (Bod: Pol. 64). Járj el bátran dolgodban, tapasztalni fogod, hogy a félelem oszlik (Fal: BE. 597).

keresztül-jár: [frustrari, seens cadere; tünsehen, schief gehen]. Esze ellen, keresztül jár dolgában (Fal: SzE. 558). Az ellenkező dolgoknak, és a keresztül járó szorétsédnek néha más oka is vagyon (Fal: BE. 558).

[Szólások]. Keresztül jár az itélet bennük, ki fogytak a józból, meg vetnek mindent (Fal: UE. 178).

ki-jár: exire, exambulo, abambulo, effluo, emano MA. [wiederholt ansehen] ausspazieren, austhessen, auslaufen PPB. Az ellenség reánk ki-jár: nostras turmas adequantur hostes PPB. Gyeből wer yara ky (ÉrsC. 167). Az must bor meg fakaszfa az o tömlőket, és az bor ki iar: effunditur (Sylv: ÚT. 152). abambal éyeli kannaia, ki iáro czippelése (SzCsonb: Utör. 174). Hogy az útból ki ne járj (térj), meglásd (Com: Jan. 88). [Szólások]. Kijáró béli (RákF: Lev. V. 494). Az ő béli mind ki iára az ő betegségében (Kár: Bibl. 1392). Határt ki-járók, ki-mérek, határozók: metor; dolgának útját jól kijárta: patet alieni aditus ad causam PPB.

körül-jár, környül-jár: circumeo, circumambulo C. oboo, obambulo MA. umhergehen, hin und her gehen PPB. Szent Péter megmondotta, hogy az őrdög környüljárjon, és keressen őt bényelhessen (MA: Tan. 157. Kálldi: Bibl. 241). A Mercurius őtet az ő környüle való kerekében körül-járja hamarab észleztendőül: az ekes Vénus más fél észleztendőben: Mercurius in epicyclo suo circuit citius quam seminario: venusta Venus esquinamo (Com: Jan. 7). A mi szerelmes meg-váltónk környül-jára (Csúzi: Sip. 119).

körüljárás: circuitus [kreislant, umkreis]. A Mars az ő körül-járását majd két esztendőbe futtya el (Com: Jan. 8). Keregléd circalmozás mellyec a körül járása avagy kerületi környéknek, kerületnek mondati: circulus enjus circuitus seu ambitus circumferentia appellatur (164).

körüljáró: 1) circutor [umherstreicher]. Szemfény vesztő, és a több körül járó, szélllyel bujdosó játékos vándoroc: aetierique circuitores (Com: Jan. 209). 2) [ambitus: gang] (MA: SB. 263).

közbe-jár: intercedo C. MA. darzwischenkommen PPB. [vermitteln]. Kewzbe karyon myerthewuk, ker-wuk, the kogel-messgehedneel az dichesegheis zyz Maria (WinkC. 41). Zeplevel-en zyz Maria közbe jary az egyhazy emberekert (CornC. 1).

közbejárás: intercessio C. MA. zwischen-tretung, vermittlung, intercession PPB. (Fél: Tan. 442). A pápaságban bűnböcsinattya igértetik, de pénznek közben-járása által (Mad: Evang. 66. Hly: Préd. 1580).

közbejáró: intercessor, transactor, inter-mittens, committor, roxenetia C. mediator Sylv: UT. II. 105. Fél: BpL. II. 71. mittels-person, unterhändler PPB. Cristusnak közbe yaroja, wruak yozonsaga. eellyen dycheeretót teeznek rola a doctorok (ÉrdyC. 151). Bator jarulasa vagyon embernek istenhez, hol ey erette kezbe jaro az fyc atyának elettie (ComC. 62). Isten közöt es emberközöt közbe iaronak kelhala lenni (ThC. 214). Közbe iaronc szent atya előtt ő leszen miöküne (Bora: Ének. 5). Ez magyal a kezbe iaro kenet (Mel: SzJau. 493). Közbe iaro es zoszolo (Mon: Apol. 254).

közbenjáróskodik: [intercedo; vermitteln] (Bod: Lex. 25).

közbenjáróskodás: [intercessio; vermittlung] (GKat: Titk. 217).

közbenjáróság: intermediatio Kr. [vermittlung] (Zvon: Post. 130. GKat: Titk. 203).

lő-jár: descendo, delabor SI [hinabgleiten].

[Szólások]. Tökösség, kinek béle le-jár: enterocela PPI

lőjárás. Vég-hurkának le-esése, le-járási: *procidencia sedis PPB.

még-jár: 1) perambulo, lustro C. peragro, pervado, circumvado MA. pervagor; alle orte durchwandern, umherwandern PPB. Az feld, kyt megb yartwuk, mynd el nyely ew raytta lakozokat (LördC. 147). Meg yaryak tengernek eswenyt: perambulant semitas maris (KulesC. 13). Mykoron az nap meg világosodyk vala, Hierusalemhez keyzel valo helyeket meg jarya vala (CornC. 38). Mynden oltarokat meg járjak vala (DomC. 394). Megiarom ma mind a te iulaidat: gyro omnes greges tuos (Helt: Bibl. 103). Várat mind megjárja (Montrók. II. 69). Minden tsontját az ő nagy átka mint a lató olaj meg-járja (MA: Bibl. V. 52). Tőkat és tengereket meg jart (Debr: Christ. 159). Még a tartományokat-is, a mellyeket ő maga meg nem jart-is, le-irja (Com: Jan. 171). Háiznak minden szege-lyukát a fecske megjárja (Hall: Paizs. 362). Bő szokták földni gyenge patyolattal, hogy a szellő meg járhasa, és fellől por vagy más hulladék meg ne eshesse (Fal: NA. 128). A molsok-sok között forgolódván, molsok rea ne ragadgyon; minden felől tisztán maradjon, mint a uapnak szűzri, mellyek minden rutat megjárjak, s még-sem veszítik fényeket (Fal: SzE. 524). 2) [persolvitur, dependitur; auszahlalt werden]. Vdvarok-ban haszontalan szolgálkatis tartnak, kik csak számot tesznek, de azért conventiók-szerént-való fizetések szánte ugy meg-jár mint egyebeknek (Dázm: Kal. 778). Holtig való betsületes tartásokra a város tárházából meg jart a fizetés (Fal: TÉ. 671).

[Szólások]. Olly könnyen öltözik, hogy aszsellő is, a szem is megjárhasa a ritka gyolesokat (Fal: NU. 267). Azonközbe megjárác a frigyat az város közet, és Mátyás király közet (Helt: Krón. 171). Ha már látta szemmel és megjárta elméjével a méltóbb dolgokat, induljon (Fal: NU. 330). Járjaktok meg aszszonyim lassu elmével, mitsoda bűne vivő alkalmazások kerülbetnek elő az napon, és vegyétek okos elrendeléssel elejét (Fal: NA. 191). Bár magad járd meg eszeddel azokat az ifjakat, kiknek távul, s közel-való ismértségében vagy: hányat találz bennük, a ki nem férges, a kit az ives Cupido derekasan meg nem nyilazot, és ejtet? (Fal: NU. 264). A számadó könyveket megjárta szemével (281).

össze-jár: [convenio; zusammenpassen, in einander passen]. Német módon csinált szép tarka összejáró virágos kálly-lákat tíz pénzen csináljanak (TörtT. XVIII. 238).

szélllyel-jár: obambulo MA. ambulo Fél: Bibl. 20. circum-ferre se PPB. hin und her gehen PPB. Az sáttin szélllyeljárván, keres, kit benyelhessen (MA: Scult. 30).

utól-jár: [a tergo incedo; hinten kommen, nachfolgen]. Utól jár vagy mást hátul követ (GKat: Titk. 415).

utóljáró: [extremum agmen; arrière-garde]. Utóljáró huszárok megfutamának (Tin. 68). De mi helyen az Jugurta látta, hogy az Metellus utol iaro nepe az fi sereget el haladta volna, menten ket ezer gyaloggal azt az hegyet el foglala: ubi extremum agmen Metelli primos suas praeteregressum videt (Deesi: SallJ. 13). Az ti ellenségtnek az ő utól járójokat vágjátoc: extremos hostium fugientium caedite (MA: Bibl. 1202).

[Szólások]. Hatszáz huszár ott utóljáróba vala (Tin. 98).

viSSza-jár: 1) remeo SI. [wiederholt zurückgehen, rückwärts gehen]. 2) [perverse ago, stultus sum; verkehrt handeln, töricht sein]. Az ygazaknak eegyegewseégök el ygazattyn ewket es az yvyyza yaroznak ronttasok el pwtzotytta ewket (ÉrdyC. 521). Be rit világ ez! Beh vissza jár minden benne! (Fal: NU. 357). Melly fonákul fordult és vissza járó képtelenség volna, ha ki önön minak uraságára ásitozna (Fal: UE. 366).

üti-járás: ∞ (Mad: Evang. 78). Védelemzeze ötlet uti-járásában (GKat: Titk. 258).

uton-járás: iter MA. [gang] reise PPB. Ez világi élet, ezac oly, mint az meg szállas, es vton iaras (Bon: Préd. 430). Kár: Bibl. 1644. MA: Scult. 561. Szütszindékkal tengerbe bagyigalta pénzt: törnek, és uto-járásában tartoztatójának itilvén lenni (Pázm: Préd. 36). Uton járásunkban sin itinere, unter wegs) letzkénket kerdgyfik elő (Com: Vest. 61).

zarándok-járás: [peregrinatio; das pilgern, wallfahrt]. Bodogssagus zeit Istiwan kiral gyoropdyk vala yo eköklöben, iamborsagban, leelkeet eeltween ayotatus ymachagokkal es zarandok yarassal (ÉrdyC. 495b). Zarandok yarashan byneimen nem bankotum (VingC. 6). Szarándok iaras (Helt: Mes. 61. Zvon: Post. 184). Szarándoc járást tegyüne (MA: Scult. 76. 923).

zarándokság-járás: ∞ (Helt: Mes. 65).

1. Járát: [facio ut eat; gehen lassen, rücken lassen]. Táborát járát közel az var mellé, a porkoláboktól az várat kéréte (Tin. 94).

2. Járát: 1) protectio, itineratio MA. zug, reise PPB. **2)** [propositum; ziel]. Yarattokat nem mondhatom gonoznak (ÉrdyC. 579).

[Szólások]. Meg yelente euneky, my yarathan volnanak (ÉrdyC. 449b).

had-jarat: [bellum; krieg] (MonOkm. VIII.323)

igaz-jaratbeli: non suspectus Kr. [redlich, harmlos]. Nem kel öket igaz jaratbelieknek itilni (Pázm: Kal. 637).

Jaratlan: invius MA. [unwegsam]. Meely foghatatlanok wr istennek ytelety es yaratlanok az ew way (ÉrdyC. 574. 67b). Lakozam puzta földön, yaratlan es zaraz helyen (576). Jaratlan ut (Káldi: Bibl. 278). Jaratlan ut (Land: ÚjSegits. L101).

Járdogal, járdogál: ito, ambulo MA. oft gehen, oft spazieren gehen PPB. Utánna járdogalok; sector C. Járdogallyon az ő mindennapi tisztbe (Born: Préd. 555. Káldi: Bibl. 252. 254. Nögr: IdvK. Előb. 12). Bonasus modgyara négy helyen járdogálsz (Pós: Válasz. 216. CorpGramm. 325). Meg tölték örömmel, dalolva járdogálnak [igy?] (Fal: BE. 355). A mostani fiatal-rend nem igen baráttya a szertartásnak, tere s hátra járdogál, mint rákok (Fal: NE. 3).

Jargal: 1) [ito, huc illuc eo; hin und hergehen]. Gyakran üsse nekik (az asszonyoknak) sompálza hátokat, hogy ők ne jargálják csak az páczoikat (RMK. II.154). Nagy bővséggel ugyan nyilván jargal a hamisság, mindennemű csalárdság (212). Immár szívemben valamit gondolok, (a tékozló) itj azt mondja, annak én szolgálók, itt életemben kedvemen jargalok, semmit nem tartok (265). Mint lakianae, egyenec, igyanac, egy helyről masra iargallyanae (Born: Préd. 549). **2)** [equito; reiten]. Reám vlnén téstona megyen raytam és iargal szélel az ő akarattya szerént (Helt: Mes. 358). Ne iargaly jó-haton, ha akarod, hogy nyakad oda ne szakadgyon (FortSzer. K2b). Hogy ha ez télen jó szánút kezd lenni, jó leány, szép s gazdag legényhöz fogz menni, ki veled egyjütt nappal fog szánkázni, evel igen nagy szepen te raitad iargalni (L3b). [Vö. **NYARGAL**].

mög-jargal: [equo vehor, equum exerceo, tento; reiten]. Oly igen féltem, az török eszsász meg ne jargalná szent László lovát (RMK. II.226).

Jargalás: 1) [discursio, equitatio; streifzug]. Omat száguldó hocsáta szertartá-ival, Háromszék aljába járnak nagy nyargalással (Tin. 101). Meg akarák mutatni ő módjokat, sival-kodván futamtaták lovokat, nagy szép szertartással jargalásokat (196). **2)** [stipendium; sold]. Senkit meg ne roucatok es

patuart ne tegetec es megelegegőteec tő iargalásokon: contenti estote stipendiis vestris (MünchC. 113b). Stipendia peccati bűmek jargalasa mors est (RMK. II.156). Forgach Sigmant wram kevama azt, hogy az hvz hvz penzbeles esnek az rawok jargalassara (LévT. I.19). Kjs azonj nap előth való zerdan kezdeithet az en ezthendün yarkalasa hvz lora, kyre nekem egy penz sem adathoth, yol lehet k. parancholathya zarent en kezemből k. nohajn yambor zolkaynak [szolgáinak] fizethethet yarkalások (211).

Járható: ambulatio, ambulatorius, meabilis MA. wo man gehen kan, wo man leichtlich durchkommen kan PPB. A Nilus vizét meg-kissebbintted, a rettenetes tengert járhatóvá tetted (Hall: Illist. 149).

[Járjon]

ám-járjon: esto, eat MA. es sei, es gehe also PPB. Úgy szól Luter: az isten törvényének kötelezésétől szabadosok vagyunk Melanchthon is azt írja, hogy a törvény nem kötelez, mert azt meg nem tarthatni. De ez ám járjon. Az bizonyos, hogy, ha nem kárhozik a ki törvénylen esdekeszik, szintén oly bátorságos menedék vagon a Luteristáknak minden gonosz-ságra, mint-ha törvény, sem volna (Pázm: LuthV. 116).

hagy-járjon, hagyján. Hagyján, hagyván: sine fieri Kr. Hadgyán: es mag sein Kirbesz. 26. De had iaron az en puzaszim (CsomaC. 15). De ezec most hadgyarianae, szollyunc ezac az mai evangeliomról (Born: Préd. 65). Had iaron most egyeb, az jelen való dologról kel szállani: praesentibus rebus consulendum (Deesi: Adag 321). De hadgyaron [igy], batorettyue mi ti ellenetec magunkat (Mon: Apol. 47). Ha ez világ minket öldöz, sőt ha szinté megölis, hadgyán, az Christus ezt eleve megmondta (MA: Scult. 629). De hadgyán, tudom, hogy eléggé forrózik ettől is az fejed (Zvon: PázmP. 214). De hadgyárjon; így kellett ennec meglenni (Megy: 3Jaj. II.96). De hadgyárj! ha szintün nem lehetek is tied, csak parancsolj, én mindenben lések te híved (Thaly: VÉ. II.226).

Járkál: ito, ambulo S1. [herumgehen, hin und hergehen].

Járkálás: obambulatio Kr. (Pázm: KT. 72).

Járó: 1) ambulator MA. spazierer, pfästertreter PPB. Lasan járó: tardigradus; alá s fel járó: pervagus; mindenütt járó: omnivagus C. Hogy alamysnath kernee azon yaroitwl az templomban: ut peteret elemosynam ab ingredientibus in templum (JordC. 714). Vala egy fő emberne egy szép török lona, melly igen szép és jó iáro vala (Helt: Arith. F4). Jó-járo jó (ErdPorta. 78). Járó [szetékkné XVI. sz.] (Nyr. IX.365). **2)** meabilis; gangbar PPB. **3)** [vadum; furt]. Azon a vizen keresvén járó, akadtam istennek csudálatos vezérlésével egy pallóra (MonTrók. XXVII.35). Krikócznál is oly járó vagon ha csak tíz-tizenkét pöstyöt [?] belévet is, folytában mehet (RákF: Lév. 1386). **4)** Föld alatt való járó, folyosó: cryptoporticus PPB.

[Szólások]. Zeit angyalok testeet hvz napy yaro földön vyweek az zeit sinay heegnek teteyre (ÉrdyC. 672). Harmad napy yaro feld: via trium dierum (JordC. 138). Egy napi iaro földet mikoron iaranae (Hofgr. 263). Egy napi iaro földet önénec: venerunt iter diei (Helt: UT. 08). Három nap járó föld: spatium itineris trium dierum (MA: Bibl. L28).

bűcsü-járó: [peregrinator, qui in loca sacra migrat; pilger, wallfahrer]. Bűcsü-járó szarándok magyarok (Tam: Szents. 2).

föben-járó: capitalis C. [hochnotpeinlich]. Fwben iáro dolognak itelő biroia: quaesitor C. Halálos, föben-járó: peremptorius; főbe-járó dolog: agitur de capite PPB. Föben járo dolgokrol: de causis criminalibus Ver: Verb. 3. Mit művelnétek, ha fejteketlen-járo peretek volna (Pázm: Préd. 11). Fejben-

járó dolgokat mozgató hadi hírő: praetor, forum capitulum (Com: Jan: 117). Főjében járó dolognak tutsa: capitale sibi ducit (171. TörtT: III: 184).

határ-járó: mensur C. feldmesser]

jövő-járó: praetorius, hospes; passim, gust. A the hazul vendégszede hazaz eos oda sok levele járo vagyon (Winkl: 110). Hovet hidoget, port, ostt szexed a jövő járó. (Pázm: Préd: 87). Szinte Rómaibani sok sido vagyon: jövőjáró. Lathieristák: találkoznak. (Pázm: Kal: 100). Hall: Hist. Hese. A kertot prédillyák s tapodgyák a vadak s jövő-járók. Szőlmi: Cent: 214). Sok jövő-járók fogognak ottanottan szegény fejünkön. (Nyr: XI: 29).

kérészt-járó. Kérésztjáró nap: dies supplicationum MA. processio-nag PPB.

kötőlén-járó: scholobates C. funambulus, funipens, funipus MA. MA. scultimur PPB. A kötélén járó avagy kötélén ugráló: funambulones seu funambuli (Com: Jan: 200). Játékosok, kötélén járók (Csomb: Udoir: 98).

ország-járó: vagus PPB. landstreicher.

táborhely-járó, tábort-járó: metator, castrorum, castrametator; feldmesser, fuhrer im krieg, der das lager absteht PPB.

úton-járó: 1) viator C. MA. peregrinus ElrC: 7. reisender PPB. Kébelét penzuel tele hordoztan fűvsegést eazegynék, aradnak, vtanyarodnak el oztyanla (ElrC: 7). Nonnyenew wton yarotwl zeplöben eszek az gazda leánya (ErdyC: 7: 10). Vton járokat benemögatam (VrgC: 10). Nem árt az fegyver az vton járó embernek: absque famulo ne ingrator (Doesi: Adag: 205). Utójáró vendőge jutot: peregrinus quidam venit ad illum (MA: Bibl: 1286). Mitha valamely útonjáró nem akarja toval? menni, mivel az útuntató kő toval? nem megyen. (Pázm: Préd: 10). Itt minis allandó városunk, hanem szörindokok, útonjárók vagyunk (163). Az úton járó viatory: ki lépik az úti kőszéggel. (Com: Vest: 52). Melly eszes útonjáró tölti mek magát borral? (Mol: Evang: 117). Oh, ki helyhoztatne engem a pusztában, az útonjáróknak kedves szálláshatn (Thaly: Adal: 158). 2) Ezt a világot a szent írás, locum peregrinationis, útonjáró helynek nezezi (Pázm: Préd: 85).

zarándok-járó: peregrinator, qui in loca sacra migrat; pilger, wallfährer (MA: Scult: 101).

Jarogal]

Járogálás: vagatio, discursio; das hin-und hergehen, umherwandern] Az sok hadakozás, járogálás igen megtámasztott (MonTME: III: 133).

Jarogat: deambulo, ambulo MA. hin und her spazieren, herumgehen PPB.

Jart: tritus Kr. bebahat, gangbar, ausgetreten. Jart út: callis, via trita MA. Az jart wton el towozotok. (ErdyC: 100). Az yarth wton tin trita via megywuk, ezik enzhogy el menwuk (JordC: 161).

ido-járta: actato provocatus; bejárt. Azt es hallotta vala, hogy az ew veen es ydó yarta rokonsága. Ersedeth magzat: t erdenlét vona toghny. (ErdyC: 184).

Jart-a: itio, itineratio, ambulatio; gang, reise. Hatra ne tokenezenek azokra, kylet itutokban elhatatnak vala. (VrgC: 114). Az itutokba szentie jartoket a kocszuu kontesoldene scribae voluit in stolis ambulare. (Helt: U: 17). M7o Isten meg tatatna az o itutokba oda itutokba. (Bom: Evang: 1: 170). Fel lyetek istentől mindenütt, mert hazatokban, jartokban, sőt vilagosban, mindenütt lát titeket. (Pázm: Préd: 100).

Szólások. Pulverem pedum lingent, a jártok földátis csokolgattyák. (Pázm: Préd: 918). Ezse pedig letence ugymint 18 esztendő jártában. (MA: Bibl: 1440). Idő jártában Kr. Idő jártára: progressu temporis MA. Kytowl istennek keel vala ydó yartaban zylehny. (ErdyC: 532b). Vneky idő jartaba valamibe hazudhatna. (KazC: 80). Jowendő idő yartaban thamad fel az Murya newow yz leany. (ErsC: 1506). De jöy jartana letam predicahy. (DomC: 181). De maga idew jartana ez chyboryon onnat in templon tetejéről le esek. (ComC: 193). Idő jártában: per tempus. Kár: Bibl: 1636). Idő jartaban: procedente tempore. (Ver: Verb: 151). Idő jartaban sokan meg akattanne. (Mon: Apol: 269). Űdő-jártára némenlyek nemessé lettek. (Pázm: Préd: 317). Azért idő jártára, szent Bonifacust küldö a római pápa közkibe. (Pázm: Kal: 64). Űdő-jártára az római pápa-töltis akarának úszni. (78). De az kívántatik, hogy idő-jártában kétérdedyeu mindenüve (583). Idő-jártában tekintet leszen reájok. (Hly: Préd: 1613).

mind-járt: *ingyárt* Kár: Bibl: II: 274. *mingyárt* Vás: CanCat: 74. *mind-járt* Pázm: Kal: 1002. *ingyárt* DoesiG: Préd: 490. sabine C. confestim, statim, continuo, profinus MA. illico, e vestigio, ilicoet, actutum; alshald, geschwind PPB. [soltot] (CsomaC: 8: 27). Nem kel mingyárt vtonna omi. (Mel: Herb: 161). Mel Szék: 81. Mindgyárt ki-mondya isten a törvényt. (Pázm: Préd: 4. Zrinyi: 117). Ne beesild mindjárt nagyra, a mi pompával kezdődik, mert válto felel meg vége. (Fal: BE: 611).

mind-jarton: confestim, statim, continuo, profinus MA. illico, e vestigio, ilicoet, actutum; alshald, geschwind PPB. [soltot, szögled]. Oton mindjarton meg akara bizonyosodni. (Mon: Trók: III: 79). Mindjarton el bemininek. (61. Ozor: Christ: 51. 108. MA: Scult: 700). Azokat ő hallatlanná tévén, mind-jarton el jár dolgában. (Veresin: Lex: 127).

Szólások. Jöjjen akarmelly böles számvető, bár m ingyárt magyah elmével bírjon-is, mondgya-el e rövid leezkút. (Biro: Préd: 127).

Jártányi. Jártányi erő: vis incedendi Kr. 'kraft zum gehen. Jártányi erője szüen, nem hogy terhet viselhetne. (Pázm: Préd: 109). Ha annyi jártányi erőm leszen, követni foglak a világ végéig. (Fal: TÉ: 670). Jártányi erőnk sem lesz. (Gvad: RP: 116). Jártányi erője sem volt. (Gvad: Kár: 242).

Jártas: spatiosus (meabilis; gangbar, ausgetreten). Zeles es yartas az wt: lata et spatiosa via est. (JordC: 373).

Jártat: facio ut incedat, ambulet Kr. [gehen lassen, leiten]. Kyk owbenne hyendnek, tozy ewket minden seregnekowl nyomtatny es yartatny (ititit ambulare) nemezak farkason, de orozlanyon es. (ElrC: 147). Tyzes vasakon mezeytelen labbal kezdos yartatny. (ErdyC: 108). Santakath yartatez. (WinklC: 280). Thüzet hozatata s meztelen labbal iartata. (60. raita. (DohC: 167). Angyal kepbe az Izrael népe serege előtt iartata a pusztaba. (Helt: Bibl: 10). Az Sinai hegyet mikor meglátá, táborokat az hogy alá jartata. (RMK: II: 240). Az meztelent nula nélkül iartatyáe. (Kár: Bibl: 1526). Az isten igazsága, és igazhassága a Chin és Balam útyától távul jartasson. (Pázm: Préd: 10). Esmereu mint jartattia lovát. (Zrinyi: II: 58). A halált gyorsabban jartatyák. (Hly: Préd: II: 335). Szegény árvaidat scholaban jartassal. (Thaly: Adal: 168). A jó inok folyebb jartatják a meg szoritt bűnsületet, a világ széleire elhordgyák. (Fal: FE: 187).

Szólások. Igen jartatja az békességet. (MonTME: III: 10). A magyar nemzettel való frigyert igen kezdő jartat. (Tótf: IV: 10). A kedvy muzasim hordozza nyakát és a szegények tejek tolett jartatja szeméit. (Fal: BE: 589). Tá bört jartatja: castra metari. (Com: Jan: 117). Tábort iartat vala. (CsomaC: 29. RMK: II: 75).

által-jártat: [percutio; durchstossen. Törét által kezdő az mi sziveinkben jártatni (MA: Scult. 95).

föl-jártat: **1)** [subduco; hinanföhren]. Imét Titus táborát előbb indíta, Schopon neűd helyre el föl iártata (Cseng: Jer. B). **2)** [peragraré facio; durchwandern lassen]. Angliát, Belgium föl-jártatta vélek (Szal: Krón. 63).

Járuł: **1)** accedo MA. hínzgehen, nahen PPB. **a)** Yme angyalok yarvľnak (angeli accesserunt, és zolgalnak vala hűneky (JordC. 363). Ymatsagot teuen, iarula és az nagi sebes tvzet el tervezte (VirgC. 38). Ne engedő az ű gondolatokot iarulni, hog' fel ne emelkőgneec (Szék: Zsolt. 117). **b)** Yaruľnak zent philophez (ÉrdyC. 534b). Hozya yaruľwan az kesertent monda: accedens tentator dixit (JordC. 362). Yaruľa hű hozya centurio feyedelem (375). Hozza iarulanak a valok (WesprC. 15). O nyl, né yarol en hozzam (PeerC. 251). Azert iaroly hittel vrucé aztalhoz (Born: Ének. 101). Hozzá iarulanac az ő tanitványi: et accesserunt discipuli eius (Helt: UT. G2). Aaron az oltárhoz járulván: Aaron accedens ad altare (MA: Bibl. L96). Gyakorta iarulnak az Christus-nak vaczoraia-hoz (Bat: K'nd. 157). **c)** Yaruľlywnk ew zent kegyelmes yrgalmassaganak zyne eleeben (ÉrdyC. 59). Eleyben yaruľa zent Mathenak (542). Eleyben yaruľnak processional (616). Jarul te confesorodnak eleybe (VirgC. 1). Eleiben járolly (Kules: Evang. 5). **d)** Yuthween yaruľhy eelyen nemes felsegnek, dragalatus wrnak [felséghez, urhoz] (ÉrdyC. 39). Yaruľlywnk azert bellyeb bezedewwnkben és lassok (573). Bodozasag zent Ferenc kűzikkbe iarula (VirgC. 51). Az iobaknak akaratyok oda yaruľon (134). Jarulyone az isteni ismeretthe (NagyszC. 1). Hamarsaggal járulvan jozasag mielkevdetevkrel jozasag mielkevdetevkre (DomC. 11). Juppiter és Mars, az hidegségöt, mikoron az tőszes iegiben ala iarulnak, meg erhetik (KBécs. 1572. Ev2). De mostan innuár az pogan nepeknek kozike iarulne, hogy meg ercbe neiképpen jelentetec meg Christus az poganoknak (Tel: Evang. L183). Leg először az deakitudomanyrul a kőssgeuec uisdesere iarultan: initio sicuti plerique studio ad rem publicam latus sum (Deesi: SallC. 3). Hátöl iaruľuľan illett az ruháianac peremét (Kár: Bibl. III 9). Barom modra az mi tálaue fölibe ne mondassunc iarulni (Zvon: Post. L557). Eszre vevék némellyeket, a kik próbálták keresztűl menni rajta, de valahányan azon járulának . . . (NőtM. 5). Az orvosok, a kik egynehány bírákok előtt járulának, nagyon szaporíták a tolvongást (8). Járulj ide elhűz a tyukhoz (56). A kik a mi útmkon járulának (13). **2)** [accedo, addor; hínzkommen, hínzgefűgt werden]. A nemzeshez járul az alkotás, mellyel a mag az élő testnek tagjaivá és részeivé leszen és formálódik (ACSere: Enc. 141).

[Szólások]. Mely vetec mind az által a jozasag czelekedet-höz közölb iarul nala: quod tamen vitium propius virtutem erat (Deesi: SallC. 9). Oly erőseguľne vagyon azert it, mely czac igen közel iarol az mostani fel vet dolgunkhoz (EszT: IgAny. 77). Oly dologban tantoroghatot, mely az tudomannac agazatilhoz leg közelyeb iarolt (88).

[be-járuľ]

bejárulható: [conferens, pertinens, aliquid momenti habens; einfluss habend, von einfluss]. Nem egy tsilagzás alatt születették ezek? Ha az égi tsilagzásnak az ember születésébe léjárulható valamely ritkos ereje vagyon (DEmb: GE. 85).

elő-járuľ: [prodeo C. procedo, accedo MB. herfürgehen PPB. (herbeikommen)]. Előwe yaruľwan a czalados embernek ew zolga: accedentes servi (ÉrdyC. 128b). Zent Myhal archangyal nagy tvztőssegeel előwe yaruľwan (484b). Eleue iarula az angal (BodC. 34). Eleue iarola az ziz Maria (32). Ezokaert elő ne iaruljon, hogy kenyeret áldozzec az vrucac: non accedet offerre panes deo suo (Helt: Bibl. LJJi). Elő iarul-

lato: és meg álllato: az hegy alatt (Kár: Bibl. L161). Előjárul lator az hegyhez (MA: Bibl. L169). Egy szolga az másie után előjárulnac (MA: Scult. 611). Kedvetes tavaszi napok járulnak oztan elő (KLés. 1645. 35).

föl-járuľ: [ascendo; hínzgehen, emporsteigen]. Paranchola es ewneky, hogy föl yaruľna (ÉrdyC. 360). Följárulnac az kaponya helyére (MA: Scult. 442. Nyr. VL360).

hátra-járuľ: [redeo; zurückgehen]. Mercurius akarattia szerinthe hátra iarol (KBécs. 1572. D5).

hozza-járuľ: [accedo C. MedLat. 10. Com: Vest. 117. [zgehen, hínzkommen]. Hozza iarula ez pokloshoz (VirgC. 100).

hozzájáruľlás: [accessio; das hínzgehen, nahen]. Kel zent Tamásnak peldáia zerenit időzitenket zerenitűnk illeteshőnköl vaci hozzáia iarulásokkal (DebrC. 36).

hozzájáruľhatatlan: [inaccessibilis Kr. [unzugänglich]. Mellyek (kősziklák) között sokan hozzá járulhatatlanok: quorum multi inaccessi (Com: Jan. 16). Hozzája járulhatatlan kősziklák (16. Zvon: Post. L894). Hozzá-járuľhatatlan az isten a bűnőskötől (Sárp: Noe. 59). Hozzájárulhatatlan világosságban lakozik (GKat: Titk. 313).

[hozzájáruľt]

hozzájáruľtság. Hozzá járultságból való: accidentalis (Megy: Bayle. 5).

ki-járuľ: [exeo; hervorkommen]. Ógad magadat, hog' te zailból ki ne iaruľonac artalmas bezedec (VitkC. 42).

őszve-járuľ: [convenio; übereinstimmen]. Az istennek megengedésével őszve járul az istennek czelekedete (Apati: Vend. 249).

Járuľás: accessio MA. zugang PPB. Jaruľasa vagyon embernek istenhez (CornC. 62). Bátorasag útát nyit az istenhez való járuláshoz (Pázm. KT. 99). Jakob egy laytorját látta, melly járulást ada menyekbe (Mad: Evang. 373).

Járuľat: accessio MA. zugang PPB. Az imadsag elmeuec istenhez való iarulatta (GuaryC. 52). Gyakorta zerez ewnekyl bemenetet és iarulatot Cristushoz (CornC. 315).

Járvány, járovány: **1)** morbus epidemicus, endemius Kr. [epidémie, seuche]. Az isten oltotta belenk az szaporodásra való természetet, és senki ennek forro-járuľánya ellen nem állhat (Zvon: Pázm? 85). **2)** [migrans; wandernd]. Járovány, izekben állott betegség: arthritis (Com: Jan. 58).

JÁROM: jugum MA. joch PPB. Járomba fogom: subjugo MA. Alasztattc lőzneec hatalmadnac iarma ala: sub jugo potentiae tuae (BécsC. 19). Vegéteec fel en iarumat tű reiatoc (MünchC. 31). Az edős vrnk jarmot vonziok (DebrC. 16). Ket boris vűő, mellyec iáromba nem vóltannac (121). Felele az őcker: Egy emberke lackie itt kezel, az fog be színetlen a iáromba, és esztene vagyon, anal gyakia az ődalimat (Helt: Mes. 358. 359). Szánt vala, és tizenket iárom őkör vala ő föltte: aravit in duodecim jugis boum (Kár: Bibl. L326). Az mely jarmot és tehet az erős őkör el nem hordozhat (Prág: Serk. 368). A tulok, ki a jarmot nem szokta (Szok: Bals. 126). A ceremonias törvény igája és járma kézírás (MHeg: TOSzl. 109). Tundgynk peniglen, hogy minden embertől járom, tésoła jo ki nem súl (SzBod: SöDies. B4). Fele más igában vomýák itt a jarmot veled (Czepl: MM. 97). A pogány járma vas járom és nehez iga (Báth: Tromb. 8). Elmen attál távul járt, nem abbau az járomban (Hall: Paizs. El3b. 8). Vasjárom (Tof: Zsolt. 571).

[Szólások]. Egy járomba fogottak, egy hürom pendűlttek, egy gyékényen árulók (SzD: MVir. 118).

[Közmoudások]. Jaj annak a háznak, bol telén bikáknak jarmot nyakába vethet (Kisv: Adag. 104).

Járombeli: subjunctive; aus joch gespannt, zug-, Járombeli
 ôkôr (Mel: Székely 234)

Jarmatlan: injuzis MA was noch nicht unter das joch kommen ist IJB

Jármos, jármás: játékosok C-számúak, -számúak MA-dos játékra gewohnt, man man unter das Jach tut PFB Jármos ökör (RakE: Csál H 476) Jármás ökör MonIME H 144) Jármás, rábotas ökörök (FayF: MSzö 168) Ökörök jármos tulok. (RakE: Lov 1220)

JÁSPIS: jaspis C Jaspis szim̃; jaspideus C Az némfés es dragulatos jaspis nem̃ k̃w̃ (ÉrC^o 521) Kádán, jaspis nyel̃ (Radv; Csál. II 18; Illv; Kat. 28)

JÁSZOL *cs. o'ltan* Fél: Bbl 87. 13. Hall: Paizs 114
nyáskó Holt: Mos. 162. 3271; *mandra* C: praesepa, praesepium
 MA: praesepa, enula Cfr: OrigHung. 1141. kripte 1143 Orig
 barom corda nem lezen a jászolban: non erit armentum in
 praesepibus (BécsiC: 271). Fekete ötet a jászolba, mert nem
 málá ő neki hol (MünchC: 119). Hő barnara töl vedlwe, xvve
 az yaszolban es gongyat vessele (JordC: 52). Poztokban takara
 hűtet es helyhűzetet vyzolba (522). Ki mene ő fyt az jászolból
 (DebrC: 338). Holhűzetet az jászolba: reclinauit eum in praese-
 pio (TilC: 31). Jászolba fekvő gyermek (CornC: 78). A szent-
 tetemmel illeszt az ptytkában a gyászolokat (Holt: Mos. 2).
 Az barmoc jászla ő bõltõje lén (Börn: Ének 31). A hol nün-
 chence ökre, fies ot a jászol ubi non sunt boves, praesepa
 vacuum est (SalMark 15). Hogy az öker az ő wrane gyász-
 lát meg ismeri (Diäv: VDisp. 137). Az szamir ösméri az ő urá
 nae jászlát: cognovit asinus praesepa domini sui. MA: Bbl. 11
 7). Az oelkr meg ösmerte az ő vrat, es az szamir az ő vra
 nae jászlat (ÉszT: IgAny. 78). Kõsd a summás válassz-tételnek
 jászlihoz, tanulja-meg ott mi vagyon (Pis: Válasz 171). Jászol
 és szóna tartó szaglyu (Com: Jún. 78). Az oktidum állatok nem
 csak istállókat, hanem jászolokat is úgy eszközlül neki enged-
 tek (Czúzi: Síp. 789).

Jászoló: praesepa, praesepium MA kript. PFB. Az yázolón helyzetűtől PozC 110. Az zeros yázolón syankozwan cıvel telen 115. Szorindae járast togyine Christumkneer jászolajhoz (MA: Scult 700)

Jaszloeska (MA: South ...

Jászolka : parvum praesepe Kr. Pázm: Préd. 118. Csiz-
zitónk jászolkája Esztl: Eszűz. 1.

Jászolos: stabularius. Másod napon veen keth penzt es adaa az yazolosnak idord 702

JÁT: azon egy nevű, drusza SzD -munkásszetter: Nincs ezek közt juttya, a linck baráttya has bizlabi Bacchus (Foly - Dus 25).

JÁTÉK: hahis, ludilarium, gesticulatio. C. hisus MA: spel. PTB: Irák egészségügyi vdi. játé: juvenalia: játéku vdi. hisorius C. Hittorusz: itelekolat el. tanotus. VtkC: 66. Vysasa: gos yatekolat tenneuen (ErdyC: 177). Hagyan, hogy az yatekoknak helyeuen rekeztetnek be egy kamoraban (74). Le yleenek eemy es ynyu es ftd. keleuen yteyden (JordC: 8). Irák: mertekletesh bozeddel, etkel es itallal. (ahmed, itekal (DourC: 77). Nylon es yteyden meg nyerte C. vdiC: 4. Toy gló játékok (útek, Iwas rendi játé. MA: SB: 8. Górncki játékokkal (crepandisi jatek) (yuan. Com. Jan. 11. Kuszokló játékokban gyakorlotta magat (Klóg. Com. 87).

Szólások: Megfordult a jatek, több a nyak a hár, a
többet nyom egy kator latham, az jambornul. Tal. Vers. 4.
Véle tanácskoztál, véle véle, egy rakogást előbb szavakki
dat, mint a zomnak maga siju, hasznat keresni és ha el
hited magaddal, te el légsz en a jatek. Tal. EE. 7. A
ki tovább tudni, a jatekot el veszte. Com. Dan. 2. 7.

alak-játék: praestigiös C bistrionica MA gaukelei, schau- und komödiantenspiel PFB

álom-játék: [somniaum; traum, träumerei]. Nem álom játék, Artém! nem; ébren vagyunk (Fal; Const, 818).

egér-játék: 'Spiel mit der maus' Egér játékra asztosó
maeska (Mathó: BCSák, 375)

gyermek-játék: 1) *lusus infantium*, *ludus*; *kinderspiel*.
Némelyek mindent egybeesleg gyermek játéknak tartanak
(Fal: UP. 427). 2) *crepundia* C. [szjelzeug].

karika-játék : lusus orbicularum: scheibe-spiel PPB. 401.

kártya-játék : lusus chartuliorum Kr. [kartenspiel] (Vajda: Kriszt. II 429 Kr).

koeka-játék: alea, astragalismus PP. Com: Orb. 274. brettspiel, würfelspiel PTB.

kópia-játék : hastiludam; reuspiel Com: Orb. 277.

lapta-játék: [pilae lusus, pila; ballspiel] (Apoll. 12. Com: Orb. 272). Códinál Hugó pedig az egész világot egy lapta-játékhoz hasonlítottta (Códinál: Sip. 159).

ostábla-játék. Ostábla játék, koezka játék; ludus aleae
Com; Orb. 274. [Brettspiel]

öröm-játék : comœdia Com: Orb. 267. Lustspiel.

pálya-játék: [certamen; wettstreit]. A felserdült dárda olaszgája a vitéz úriaknak diadalmain a hamarja-futás, az öklölés, a lovaglás, vagy más egyéb pályajátékokban (Fal: NA 100)

vitéz-játék: ludus castrensis; soldatenspiel] (Bethl: Élet.
108.)

vörfölye-játék : astragalismus MAL [würfelspiel]

Jatóki: Ursorius; spól-j). Fő hadi vezérré választatik, az szerenese játóki kapitányának nevezi (MA:SB, 54).

Játékol: [bolitico; verbiilinen, verspotten]. Örczel vittetek, játékolattetek es binesnek mondatek (WesprC. 80).

mög-játékol: x Vrvkat bolondnak itélien meg iatekola
s Pilatushoz vizza küldi. Dobr(C. 75) Az hó testet elragagyne
es meg iatekolluc es meg egesshe (Tel(C. 178).

mélgjátékolás: [hudificatio; das spotten, hohn]. Zenede
vraok ez vton sok meg intekolasokat, mouetéséket (WesprC.
65)

Játékos: 1) *histrion, gesticulator* C. ludio, *histrion*, agyártó, MA: schauspieler, gaukler, komödiant PPD: Egy -z nyilvánly chvff játékos kezdte magánat hanny az predication (ÉrdyC. 97). Körölen járók, szentény vesztők és a több körüljárók szőlyel bújdosó játékos vándorok (Com: Jan. 200). Az országot járó játékos avagy szem fény vesztő alakos: gesticulator seu agyártó (210). 2) *ludicr, ludius, scurrilis* C. (komödiantentiaft, scherzhaft, spiel. El merültek torkos és intekos gletyekben (Bona: Prób. 142). Az majomnak természeti igen játékos, mit maudat lat azt művel, olyan okos (Tin. 205). Játékos feleletre: Dávid János deaknak rövideden meg felele: Mon: Apol. 438). Tanított az pópás negyven napi kényne: játékos és képmutató (vdrad: Zsolt: Post. 1473. Játékos oklelet: Olympiabauj (MA: Scult. 1854). Szabakcsával együtt: Szemét elvesztő, és végre játékos belendit tszánakuk belőle (Szem: Prób. 349). Sok ártatlankot különböz, és másoknak játékos, de nekik ludalos bujvácssal, szennyképen: mászavoltattak tel egymással (374). Ennek az bizonyosának erejét, az ő modgaszerént, játékoson megantassa: Luther: Marton: Pázm: Kal. 694). Játékos hazug: sag: Kul: Csik: 112). A majom nem tsik játékos, hanem igen: szeg: márc: adiat (Misk.: A Kert. 260). Játékos kert (szCsom):

Uteir. 166). Játékos mondások: allusiones (Com: Jan. 187). Játékos szollásos (203). Játékos avagy tréfás dolgokról: de ludicris (208). Az oroszlaný la jollakott, játékos, jo kedvű (ACsere: Enc. 205). Játékos ember [tréfás] (Pös: Igazs. 433). Játékossan mondotta (Teleki: FlÉl. 67). Játékos ének: carmen musicum (Illy: Préd. 1208). Játékos beszéde, csintalan tréfiája (Lad: ÚjSégits. II 773). Addiglan azért, a mint engedte játékos, nyughatatlan paripája, helyben maradt (Fal: TÉ. 638). A játékos tsalárdíságot az együgyű szűnek fundamentomára építü (Fal: UE. 370). A játékos nyelv kedvet gerjeszt (404).

alakkal-játékos: pantomimus. Az farsangosoc, alakal játékosoc és az tréfás játéku bolondo-kodoc soc mulatságokat tésztnece vala: multas agebant pantomimi comoedias et ludos histriones (Prág: Serk. 202. MF).

fő-játékos: archimimus C.

táska-játékos: taschenspieler Com: Orb. 269

verfőlyés-játékos: [aleator; würfelspieler] MA: SB 122.

JÁTSZ-IK (*adze* Born: Préd. 687. 549. *jádzik* MA: SB. 53. 36. Lad: ÚjSégits. 1377. Czezl: Dág. Előb. 11. Illy: Préd. I 323. *jádzeani* Pázm: Kal. 669. *jádzsik* László: Petr. 56): ludo, oblado C. spielen PPB. Verfőlyét iaczom, tsóddel iaczom: astragalizo C. Capue nevew varasban mykoron nemynemew germek yacikuala sok germekuel Nulterim nevew vyznek partyan, magat nem onan, essek az mely vyzbe (EhrC. 160). Guido lathwan az wezyan yaczny attyokfiyaat Nywardos germókót, monda ewneky (ÉrdyC. 501b). Mas ember veszedelmével iádzol ám: de alieno ludis corio (Decsi: Adag. 98). Ne iádzál ingyodual: canius amor (188). Párdútzokkal játsznak (Rim: Ének. 278. Zrínyi 1.9).

[Szólások]. Kotzkát, kártyát iádzottále (Vás: CanCat. 224). A kiket halálra ílttek, és tömlőztben tartanak, nem tsak akkor kinlődnak, mikor vagdaltatnak; hanem, ha kotzkát vagy kártyát jádzszanak-is, szűnetlen győtrődnek (Pázm: Préd. 29). Piquetet jádzottunk mi ketten: wir beide spielten piquet (KírBesz. 10). Az kisgyermekok laptat iatznac vala (Sztár: Athan. 43). A kerengő ördög szem-békötöt játszik vélek, hogy ne lássák a veszedelmet (Fal: NU. 254). Le-vetőt jádzván vélek a szerentse előbbi ényes állapotok haldoklóba vala (287). Útőt s kapót játszan laptival: datatim ludere PPI Mint a kis praczo a nag farkassal, szinte vg iacznak (Mel: SzJán. 87). A kegyes rendben folyamló beszéd nyertessen játszik a szivekkel (Fal: UE. 371).

[Közmondások]. A ki ebbel játszik, bot legyen kezében (SzJ: MVir. 93).

elől-játszik: praeludo MA. vorherspielen, einen versuch tun PPB.

előljátszás: praelusio, praeludium MA. vorherspiel, eingang, versuchspiel PPB

főljátsz: [lusu perdo; verspielen]. Meg ita anagy fél iaczotta marbaiait (Tel: Evang. 1353). Az ideigvalón, az örökké valót fel ne játzad, el ne veszessed (MA: Scult. 33).

ki-játsz-om: perludo PPB.

még-játsz: deludo, decipio, fallo SI. [täuschen, hintergehen]. Ilyen szókkal jáczotta-meg (Hall: Paizs. 2). Ha a sokaság meg nyomná, a történet meg játszaná az okosságot, mégis ment maradnál a gyalázó satyráktul (Fal: NA. 224). Nincs könnyebb, mint egy valóban jámbor embert megjátszani, vagy csahú (Fal: UE. 487). A kiki nyilván igazán bánnak az emberekkel, kedvesek; de gyakorta megjátszattanak (477).

[Szólások]. Az ki fel tészen, megis kel iádzani (Decsi: Adag. 144). A mit fel-tettem, majd meg is jádzom (Mathó: BCsák. 344).

Játszás: ludus, lusus, lusio MA. spielen, das spielen PPB (Zrínyi II 110). Játékos szollásoc, véle jádzásoc: allusiones (Com: Jan. 203).

álorca-játszás: [praestigiae, ludicra; gaukelei, maskerade] Álorca-játszás, alakozás (Mogy: Bayle. 504).

golyóbis-játszás (Kál: CsIsk. 104).

kártya-játszás: lusus chartiflorum Kr. [kartenspiel] (Pázm: Préd. 992). Nansicles és Týtus kártya jádzásához látnak (Gyöngy: Char. 322).

kocka-játszás: aleatoria MA. astragalus PPB. würfelspiel PPB. Vagyon német kártya koczka iaczásban (Göres: Maty. 60. Pázm: Préd. 1127).

lapta-játszás: sphaeromachia C. [ballspiel]. Lapta jádzás (PP: PaxA. 624).

teke-játszás: [ludus conorum; kegelspiel] (Hall: HHist. II 269).

Játszat: [ludificor; täuschen]. Sok képzelések jádzattayák szememet (Könyi: HRom. 146).

Játszi: jocosus, scurrilis, vanus, jocularis, jovialis, festivus SI. [spielend, scherzend, scherzhaft, heiter]. Jeles játszi ember: *festivum et lepidum caput PPB. Jádzi, pro játékos, h. e. jo-cosus, ludibundus, a jádzik ludit Otr: OrigHung. II 220. Az olyan fő rendek az ő tzifra kastélyokban pedig a jádzi bolondok körül kedvekre élnek (Misk: VKert. 341). És tsak valami haszontalan vagy jádzi, és álló álló dolognak-is ítélheti (Nagyari: Orth. 191). Jádzi ember vala (Kem: Élet. 48). Kelevészt töre az akkori fő loviszmesternek jádzi bolondjával (86). Jádzi tabulás képezésekkel, nem merészlek bőbocsátkozni (Csúzi: Síp. 98). Játszi nyájasság: faceta adfabilitas (Csúzi: Síp. 244. 303. Csúzi: Tromb. 180. Kr).

Játsziság: [ludus, joens; spielerai, scherz]. Játsziság és ratio nélkül való dolog (GKat: Titk. 37. 350).

Játszó: lusor C. MA. spieler PPB. Kártyákat adnak a jádzoknak (Illy: Préd. II 356). Az okos játszó nem vet ollyas kártyát, a melyre lesben vagyon túrsa, hanem annak helyébe azt, a mit ingyen sem reménylett volna (Fal: UE. 373).

kocka-játszó: aleator Kr. [würfelspieler] (Prág: Serk. 646. Kr).

kocka-kártya-játszó (MA: Tam. 1269).

komédia-játszó: histrio Illy: Préd. II 85. [schauspieler, komödiant] (GKat: Váls. 1248. PP: PaxA. 563).

lapta-játszó. Lapta-játszó hely: sphaeristerium MA. ein ort, wo man ballen spielt PPB.

Játszod-ik: colludo C ludo lusito MA. spielen, kurzweilen PPB. Játezodva: collusorie C. Kie iacodnac memec nadariban: qui in avibus caeli ludunt (BécsiC. 104). A varos néay betelnece lanoekal ő vcalban iacodnokal: plateae civitatis compleuntur puelis ludentibus in plateis ejus (304). Hogi het leaniok mezitelen iaczodnanak a klastromnak kertébe (DebrC. 224). El lyak vala az aldot germekeket zent Margyt azzout jachodny (MarzL. 208). Mynd megh mewetek awagh iaczodwan őteth karomlyak vala WinkC. 147. Iatzodo es mulato napokat hirdetnece vala (Born: Préd. 573). Gyűrfőit ada a Jancula kezében, hogy aual iatzodnéc (Helt: Krón. 82). Euel iadzodnac a gyermekece vagyan az száyokban (Mel: Herb. 60). Mikor az léyice fútosnak az egben és iádzodnac, tiszta földet jegyez (Cs. G4). Iatzodgyál vele: lude cum eo (Kár: Bibl. 1671). Látá játzodni az ő feleségével: vidit eum jocantem cum uxore sua (MA: Bibl. 123). Eleget jáczodtál immár én velem (Ladányi: Decr. 18). Maga játszodott veszedelmével (Zrínyi II 33). Hogy

játszodjunk (kártyát, Bethl: Élet 100). Csak játszodnak. Latat mas esázzáral (Mondók VIII 111) Hogy a büntökben kedvesen játszodgyanak. Illy: Pál 110. Jáldozdne fogadósokna meg szegésével (Tyuk: Józ 170). Nem tudom, mit-som nagy elmék tudása játszodgyék itt. Telék: H 131. 130. Jáldozni, az az, játszódzkodni (Bethl: Lex 100).

Játszodás: lusus; spæl; Jazodas nozes (MA: SB 10).

Játszodogál: lusito; spielen. Jáldzodogálva szóközléssel. Msk. AKert 100.

Játszodoz-ik, játszadoz-ik: lusito; colludo; perlo. Colludi spielen PFB jeine weile spielen. PFB játszozm; pua: ludo; játszodozó; ludilanchis C. Edgyit játszodozm; colludo Com: Vest 124. Ewylnek játszodozm exultant lusibus; vga: dnak, organa zonak (ÉrdyC 99). Naponkeel gyenyerködm, játszodozm ew ellette (179). Jucodozm az ó hegydöyödel és kytomayokkal (TelC 171). Jáldozdni akartam a feleségem. Helt: Krón 14. Három gyermekkel koss ál vala az atam let, játszodozm egy méssal (Bethl: Mos 200). Oda vitete a Simson, hog játszodozm előtte (szék: Krón 10). Szántalan ördögöllet láta, kik az köfél játszodoznak vala (Pázm: Kal 190). Gyermeki játékokkal játszodozm Com: Jan 14. Az gyermekkéket szoktáe bérnálni játszodozm (Zom: Post 1473). A lopok játszodozm, részegesek illy: Préd II 270. Könnyű az elmének tündér képzésekkel játszodozm (Fal: UE 174).

Jatszodozás: lusio; ludus MA kurzwoll, spielwerk, zeit; vertreib PFB Gyönyörűséggel, játszodozásképen, Vite isten végbe a világ teremtését (Pázm: Préd 110).

Jatszodtat (játéztat) meg? Páthó, Krón 272). ludificor MA verspotten, betriegen PFB Igy nehá hadnae, nehá lakossegne kedesehdemel játszotta vala az Albánus; ita belli modo, modo pteis mora consulum ludificari (Döcs: Sall 32). Káblé: Bibl 327. Szent Hieronymus idejében voltanne némelyek, az kie gyermekeskedéssel játszottatták és ezulttáe a istent (MA: Tan 120).

még-jatszodtat: eludo, deludificor C deludo, iludo MA auslachen, verspotten PFB zu schanden machen, täuschen. Semmi exceptiót és fogást nem talál, mellyel meg játszottassa és erőtlenné tégye az mi bizonyágunkat (Pázm: Kal 102). Meg játszottasson a világ és az ó rövid dűsösége (Pázm: K 102). Szerenésének ne hídgy sokat, mert ó téged megjátszodtat. MA: SB 84. Meg lassatod, hogy testi gondolkodás ebben meg ne játszottasson (Zom: Osind 11). Igy akarod meg játszottatni, tépelyíteni, és kibítani az együgyű kősséget? (Bethl: Csik 250). Megjátszodtatott bennünket a gonosz szerentsé. Hall: Bihst III 265. Minden ellenszínnek reá való ítéset meg játszottattá (Mad: Evang 305).

mégjátzodtatás: lusio C elusio, delusio MA täffeln, verspöttung, auslachen PFB Bözát az m reáe meg meztötassne harható erenet, hogy hídgyenee hazugságné és megdellesene (Zom: Post 1576). Ezt az iszonyt gyomorságot, es ez világné föendő meg játszottatást meg prophetáltá (Ész: L. Árv 120).

Jatszodtatás: ludificatio MA spott, betriegen PFB Cynillat, pátvárdelés, tébélés, játszodtatás, megzuzgálás PFB Com hány játszottatás; collusio, compositum; crimet, praevallatum Ver: Verbo Szót 10. A mi malkenszégünknek játszottatasson vagyon a vi vasonaján (Pázm: Kal 710). Meg mutattam Kalandban, mint helyben az igaz eszlákt megválasztani az ördögi játszottatásuktól (Pázm: LuthV 77).

JAV, JAVA 2. Jan epidromis C Jan Java, epidromis MA: Jan, Java MA: PFB Epidromis: kőtel, kire az az Hát

lot kőte, Iav MA: Epidromis: Kőtel, kire az az Hátot kőte, Iav, Java, vadászáló kőtele MA: Epidromis: Hát szélé kőtele, Jan MA: MA: Vö. Szarvas: A Régi Magyar Nyelv Szótára 12).

1. JÁVOR (Javor) PFB: mus vel rupicapra [?] MA alces; wilder büffel, gemse [?], ebendier PFB ebendier Kirbesz, 178. Erdőbika jávor; urus; jávor, számár szabású vad állat: alces PFB Jávorszaj; lorum urinum PP Ez coruás hegyekben és erdőkben Erdély környűl találái külémb külémb fele soc vadakat; serényes ökröket; vad lovakat jávöröket, dín vadakat, beleneket; esmet külémb külémb fele madarakat; vad pumkat, egyes solymokat etc. (Helt: Krón 66). Ez a barom, melyet meg egyetec: ökr, őz, bial, jávor (Helt: Bibl I Rrr3). Az jávor szí is igen is, ha az hasára kőtel (Cs: O3).

2. JÁVOR, JUHAR, IHAR. Javorfa: acer C acer majar, platanus germanica MA ahornbaum, massholderbaum PFB Meta vadit ad sylvam, ad arborem ihor 1251 (Weinzel VII 28). Arbor javor (VIII 125).

foder-jávor. Fodor jávor vagy juhárfa ligy; acer; ahorn Mol: Herb. 19. Fodor jávorfa: platanus crispa MA krauser massholderbaum PFB

JÁZMIN, JÁZSMIN (Jasmin) Lipp: PKert 1100, reseda 109, 104. Jázmin virág: apüria, zambachum; jasmín PFB Jelsmin virág: gelsaminum Lipp: PKert 1100. Vannak más spanyör jesminok is (103). Indiai jesmin (104).

JÉG (eget, glacies Kár: Bibl 1646, geyg Helt: Krón 2, 117, 196. a geygen 66). glacies, gebi, gelidium C eis PFB. Urac jegi és hány glacies domiño föld moigatóe vrnae (BécsiC 192). Cristál kü, ki volt elozb jeg (GyaryC 21). Mykoron az yeghen twotson, alna zukada (ÉrdyC 525). A yeg a tűzben meg nem maradhat (TelC 84). Az yegeknek zörgössök (SándC 18). Tölben nagy jégk lészen (Cs: E2). Ute legyen olly sikand, mint az jég (MA: Bibl V. 17). Sik jég (Tyuk: Józ 162). Jég hátam (Thaly: VÉ 1143).

Szélások Melly állatás elővaló sikkand jégén épült (Bethl: GF 36). Az uraknak dolgok s lelki állapottyok sikos jégén jár, tób kistó kistót sorogt öket, hogyssem azokat, kik alacsonyabb renden vannak (Fal: NE 69). Valaki az aszománylát szánúne hiszen, az a gyegre fondállva kuzát (Helt: Mos 193). Mert nem hisztet, hogy az igen hazat ezinaldoe (Enk 288). Látodé, mint ültetett a nagy szűle, a romai antichristus, az a gyegre bennetec (Dáv: Vall Eos3). Jégre viszik szerelmemet, elolvastják hiv tüzetet, szerenésimet irigylük (Amadé: Vers 56).

Jegel: jéggel kover v. fagyat Kr. Hogyha az Dunát nem jégelék és nem özenék, az török nagy rablásokat tene (Bethl VII 117. Gör: KárCs IV 284).

Jegelés. Kovás török lévén benne, mikor ellenség nem ment is alá, az árka jegelés is alig győzték (Mondók XXIII 114).

Jeges: glacijs C MA eisicht, voll eis PFB Az yeges yzab mezeyetelen twameek (ÉrdyC 501). Tölös vala jeges vözl (VirgC 10). Jeges deer essó nem bant meg táborba (Pál: Vrt 10). Zúny 1120. Mint víz jeges zúny, hogy partot szegjén, onas ollyá jutottam (Ben: Kón 25).

Jegesit: glacio C MA eis machen PFB

Jegesül: ludio Non? 11

Jegi: gacardis Kr: eis. Jég pathó: dentata, muricata selen PP

JEGÉNYE (Jegénye) UJMaz VII 107. Jégénye C: D apulus alba MA tene, wisse tunne, heide PFB Jégénye 10

abies jegnye faragó áts; abietarius C. Arbor que ygnemfa [jgy?] appellatur 1270 (Wenzel VIII.273). Jegylene, arbor 1290 (Czinár). Arbor vulgo jegylene vocata 1361 (Békes István oklevele). **2)** Jegenyowfa: platanus 1499 (d'JMMúz. VII.467). Super arborem platani jegenyefa dicti 1386 (Nyr. XVI.124). Jegylene [jgy]. lues fenyfá: abies; taumenbaum Nom. 82.

fekete-jegénye. Populus nigra: fekete jegnye, kiből lezón az populeum ir (Beythe: Nom. 7).

JEGY [jgy?] Cs I.2. meg köll [jgyenim? Zvon: Post. I. 585]: **1)** signum, specimen, nota C signaculum, vestigium MA. zeichen, merkmal PPB. Négy szegű jegy: tessera C Meta progreditur super jegfa 1224 (Wenzel VI.124). Jegyhatár, duna quercus in terra Cheren 1300 (Czinár). Zent keresztnek jegynel magát yegezzen, megnya az mysalt (FhrC. 6). Batron felely neky, es ez legen te neked yegeyd (52). Menen az azony az ysteny sebeknek yegeynel ekesewt labakhoz (112). A kirali arau estapot ki nyota kezénel, kinel kegelmessegnek iego mutatattuala: signum clementiae (BécsiC. 65). Atta mala ojegot: dedit signum (MünchC. 65). Jegyeket tezik, kyket sola földön nem lattanak: signa faciam (JordC. 74). Akarwnk te thwled yeget lathny, awagy ezodat: volumus a te signum videre (391). Yegeketh adok menyben: edam prodigia in celo surum (711). Szent keresztnek jegyeet votó ev reá (DomC. 67). Az aldas körözth vetesnek iegenel lezón (SándorC. 4). Bekessegnek iegeré chely kyal ayandokozta Bala kyalit (MargL. 27). Nagi kegelmessegnek iegie vristenfél, hgyi . . (DebrC. 125). Menniei iegiel mutatun meg (198). Eről isten nilnan valo iegeket adot vala (327). Akki flet elarula, iegóthi ada nekik (615). Mynden capitulumnak awagy rezenekly chmyerethi awag yeget el el vettem (WeszprC. 121). Yegót vessetők ty homloktokra (ÉrdyC. 507b). Mynewew yegeőkön ysmertetyk emberben az ygaz bölchessegh (517). Menee yrguathnak, yegekét, chodakat teett (545). Kynek erősecegek vagyun choda dolgokat zerezny es yegeőket temy (557b). Weródeht my ydwősegeőknek zerehmenek yegeye nekőnk adad (CzechC. 21). Zent keresztnek iegiet rea vetuen meg alda wtet (VirgC. 45). Az farkas nilnan valo iegieket fogada mind ezeket be teleyestyen (55). Ez ilyen beketelesseg keulmessegnek iegie (90). Az w kemnyanak iegieyt meg mutatya (120). Az zeretetuec iegiet kevania lathnia (NagyszC. 5). Minemő iegőkből esmerhetue megh embőr (TihC. 13). Nagy sok ieieket mond az orvos meg gyogywlasomra, de maga en az iegyekkel halok meg (Pesti: Fab. 82). Az őrdög is tehet chodakat, iegyekt is (Helt: Bibl. 1c). Vőne a kőnet, es jegyül fel tőne: tulit lapidem et erexit in titulum (I.N3). Akarunk iegiet latni te fűled: volumus a te signum videre (Fél: Bibl. 20). Az corona es az istap az kirali birodalomnak iegie (Fél: Tan. 421). Az vitezeknek trombitauul adnak iegiet, hog' keszűllienek az indulásra (520). Jegye hogy mayd vege leszen mi orszaguunknac (Born: Ének. 131). Kezelen gyermekeket ei fel vette vala, szent kereszt iegienel meg iegiezte vala (Istr: Volt. 15). Nap fenie nekűl, pociet iegienekul semmi lezón al latia (Mel: Ének. 12). Isten az ő ierz-tuene megerősítésére adgya jegyül az környűmetelkedést (MA: Bibl. I.13). Mutató jegye az istenhöz való szeretetuec, hogy ha az ember ez világ-nac szidalmát bekével szenvedheti (MA: Scult. 182). Meg job-bulasokunk bizonyny jegyet adyagk (Szár: Cat. K4). A sarnemumoktól, szent jegyekől eltűltya (Com: Jan. 126). Az balálos betegeségeknec jegye: moribundorum symptoma (211). A bűnnec legkissebb jegyét, vagy nakuláját vagy esetét nem szenved (ily: Préd. I.412). **2)** [desponsatio; verlobung]. Minck utánna bé ilt vőha mind Görög mind Bolgárország-nak királyi székhé, ő is jegyről, házasságról kezdett eszmélkedni (Fal: TÉ. 680).

[Szólások]. Jegybe adom; despondeo, desponso MA. A mely forgács arany lánczot feleségemnek jegybe adtam volt

avval szabados legyen (Rády: Csul. III.344). Jegyben van vőle: est sponsa v. sponsus Kr. (A férfinál) immar iegibe vala (DebrC. 28). Iegben vala eggű firinual: viro desponsata erat (Syl: Újt. 80). Mikor az leázó férfinual vagyun iegyben: si puellam virginem desponderit vir (Kár: Bibl. I.179). Érssek-űjvár jegyben vagyun, minden órában nienk lesz (RákC. Lev. I.125).

bak-jegy: [capricornus; steinbock (am himnöl)] (Misc: Progn. 21).

bika-jegy: [taurus; stier (am himnöl)]. Adott isten egy fiaeskát holdigya es újság között a bika-jegy alatt reggeli s es 9 óra között (1760 Huzánk I.371).

égi-jegy: signum caeleste, astrum MA. himmelszeichen PPB. Tislagokból álló égi jegy: astrum; gestirn Com: Vest. 120. Capricornus: eegbeli iegy. Égbeli jeghez való: sideralis C. Drága menyezeteket szánt vala a palotínac, kiben minden egbeli iegyek es a forgo ezillagoknac kepei ki taragna vől-nának (Helt: Krón. 168b). Az éghi jegyekől meg ne rettogyetec, kiktől az poganoec meg yveduec (FortSzer. 5).

kigyós-jegy: [serpentarius, égi jegy] (Misc: Progn. 21).

or-jegy: conopeum [vorhang]. Kétér čapa ő nákat, es őhűtő ő fűiet es őhűtő ő or iegét az ozlopokrol es ből-takara ő téténece tőrsökét (BécsiC. 38). Ime ő or iegé, kiben vlnala ő rézégseghén (39). Ő or iegét, méllét ő őhűtuala, ada őhűlédetuec ki rékétzésére (46).

próba-jegy: [specimen, documentum; probe, kennzeichen]. Az ő isteni mindenható voltánac proba jegyét akarja mutatni (MA: Scult. 166).

úti-jegy: gruma MA. wegzeichen [am] kreuzweg PPB

vizontó-jegy: [wassermann] (Misc: Progn. 21).

Jegybeli: 1) [sponsa; verlobt]. Jegybeli mátká (Thaly: VÉ. II.394). **2)** dotatíus Kr. [braut, hochzeits-]. A görög király legszebb hajójába iltette országokat érő jegybeli ajándékkal (Fal: TÉ. 718).

Jegyéske: sigillum C. notula; kleines merkmal, gerüges zeichen PPB. Szókat meg-választo, el-metsző jegyekék (Com: Jan. 159).

Jegyös: 1) signatus, notatus MA. gezeichnet PPB. Semmi jegyes hatart nem tőttenek: nullam metalem distinctionem facientes (Ver: Verb. 151). A seb, melynek a jegyes helye kékség: cunus signum livor est (Com: Jan. 70). Sítéssel jegyes a jöhlük pofája (Gyöngy: KJ. 9). **2)** desponsatus, sponsus, sponsa MA. verlobet, brant und bräutigam PPB. Jdwez leg zent lelek-nek jegyesé (PeerC. 169). Vőleghe es az jegyesek: sponsus et sponsa (JordC. 434). Meg gyvlada az mennyei jeges zerehmen-ben (MargL. 19). Kynek mykorou volna a nemesseeges jegese gevrek chazarnak leyanya (16). Attia jegűt iegze neki (TihC. 20). Mezytelen matkakat es iegyeseket keuan (VirgC. 123). Az őrk iegős auag zeretó (NagyszC. 9). **3)** conjux [ehelülte]. Ne akary feehny Mariat yagyősew hozyd venny: conjugem tuam accipere (ÉrdyC. 39b). Jacob zyle iosephet, mariának iegyeseit (CornC. 6). El be szalla iegyeseul egy istalloba (Born: Ének. 10). Atyád is akarja, hogy légy én jegyeseim, ez napságtul fogva asszony-feleségem (RMK. II.33).

[Jegyösit, el-jegyösit]

el-jegyösítés: [desponsatio; verlobung]. Eljegyesítés, el-hítvésítés (MA: Scult. 949).

Jegyesség: [sponsae status; brautstand]. Yegyességeknec mltosaga, mert Maria valaztatuek az nagy mltosagra hogy ew lenne az mennyey kyalnak yegeye (ÉrdyC. 493b).

anag tulajdonképpen ízezenben vetetük, anag nem (RMNy. H 41). Zent pul ezen ígert vgyan ezen ízezenben vezi utat) Az ft kérdés el, hogy ha az Christus azon ízezenben mondattatnak istennek, mint az attia? (F&I: Tan 29) Ez ízezenben vetetük az pokolnak neme, hog (257) Ezze történetene el reitot dolgozma ízezezenben: per allegoriam (Mon: Apol. 299).

1. **Jegyzet. 1)** signum nota, signatura SI, zeichenl. Keet teendre teerdopelwon (inadkozunk) annak jegyzetere, hogy 6 felseeje legyen testnek es leelcknek wra es kyrafa (Erdő 514).

2) [significatio; bedeutung]. Gondolya vala ez ziz ez aldozathnak jegyzeteli, anag jegyzetet (Nagyssz 365).

[2. Jegyzet]

el-jegyzet: [despondere facio; verloben lassen]. Kiadni kezét, magát el-jegyzetui (SzD: MVir. 12).

Jegyző: 1) [signatus; bezeichnend]. Sz. Pal. az környömlétekedést nevezi sphragismac, azaz jegyző peczetnek (Fél: Tan. 407). Az vasárnapi ledző bűti D. KCsqpr. 1626. A. **2)** significativus C. [bedeutend, bedeutungsvoll]. Jegyzőbőben: consignativus C. Minden igitt azon dolog ledző iguel jelenthossúk ki (Helt: Bibl. Ie³). Az ám az allegoria az titoe, el reitet dolgoknak ieződie (Mon: Apol. 299). Ha a ti nyelvetee által bizonyos jegyző szót nem tésztec, mimódon érthetic meg mit szöltec? nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo scietur id quid dicitur? (MA: Bibl. IV.161).

óra-jegyző. Óra-jegyző számszám. árnyék óra : horoscopus
PPL

út-jegyző: mérő, föld-mérték; gruma PPBl [wegzeichnen].

Jegyzős: [significativus; bedeutungsvoll]. A székelyek sok túlsós és mi fölönk értetlen szókval-is élnek ugyan, de az enyvert igen ékesekvel es jegyzősökvel-is (Cori/Gramm. 329).

Jegyzőség: [significancia: bedeutung]. Az Elohim nevnek jegyzősége kibővültetik ezekben az igékben (GKat: Titk. 19)

JEL (*gye-l* Moulrók, III 49. *gye*lentete Helt: Bibl. I.V.3. meg *gye*lence Cc3): signum, insigne, character, nota, specimen MA. insigne, character C. signaculum NémG. 132. zeichen PpB Mikorth Judas yelth ada az sidoknak (SándorC. 4). Vram tegh velelem joban ielthi (PeerC. 133). Mykor el kezdy az few, az az nykor yelt aad, wgy egyenek (LányiC. 315). Ky twetel el arwlta wala, yelt ada neklyk (ÉrsC. 90. CsomaC. 28). Éjjeli jelek [jelszavuk] Isten, szent Mihály wala (Tin. 348). Miezoda legyen ez draga szent jellien; . . . ne nez azert ember czac az kilső ielyre (Born: Ének. 102). Iel [égi jegy] (KGalg 1582. P) Soc czudákat jeleket czelekedtenec (MA: Scult. 247). Az szent kereszt jelével meg jejezzék magokat (Pázm: Kal. 361). Nem jól adatik valamely dolognak esmértető-jeléljű, az mit addig meg nem esmértetünk, valamig nem esmértjük azt a mit az jelen fel akarunk keresni (569). Jelek lésznek a napban, és holdban, és tsillagokban (Pázm: Préd. A). Győzelem jelénei itéllye: palmarium putent (Com: Jan. 156). Jel, jegy, melyly az őmnön magok felekezeti ő magokat meg-ismérlé (182). Ha kegyetlenség szívében jelt nem tenne, talán keresztény köztis legnagyobb lenne (Zrinyi 135). Nagy égi jelek látszanak (Czezl: MM. 28). Hogy küekkéinek jó jele legyen üdvösségéről (Ily: Préd. 14). Ellenmondással se színet, se jelét nem adgya különböz értelmenek (Fal: UE. 389). Mihelyt fellépett állására, jel adottat, harsogtak a trombiták (Fal: TE. 637).

ég-jel: [signum in caelo; himmelszeichen, zeichen des tierkreises]. A tizenkét ég jelek (Com: Jan. 8).

ismertető-jel: signum distinctivum, characteristicum Kr.
[kennzeichen] (Zvon: Post. 1334. Kr).

körösz-t-jel: [signum crucis: zeichen des kreuzes] Hogy minden ellenség fusson keresztjére, es minden tisztesség szálljon körösztvére. (Zrínyi 1166).

köz-jel : págnus [pfand], Ha ki te töled kőlesőn kér, köz-jelt avagy zalagot kívány (Com: Jan. 1901).

próba-jel: [specimen, documentum: probe, kennzeichen]
Az ő hőkeszégének szép próba-jelét adta (MA: Scult. 161).

Jelĕn *Jellen* GyöngyC. 45. Helt: UT. h8): **1)** (in aperto palam; Offenbar, offenkundig). Yeleumagyon, hogy az nezet allat meg akartad uenni: putet (EhrC. 122). Az es ielen vagon mĕllet Achior beszĕllĕt, az es tudum vagon mĕllet neki parauĕltal ōni: nec hoc latet (BĕcsiC. 34). **2)** praesto MĀ. Com: Vest 142. gegenwärtig, zugegen PPB. Jelen vagyok: adsum; jelen nem vagyok: desum C. Mykoron seuky jelen nem volna: adisset (EhrC. 67). Ielĕn uala ampag: instabat dies (BĕcsiC. 53). Teghed yelĕnuvalud lasson (WinklC. 262). Mynd az sok nep, kyk oth yelen valanak: omnis turba, qui simul aderat (JordC. 615). Yelen valanak yro notariosok, kyk myndden zawaat lewelben yryak (ĒrĕdyC. 514). Legi ielen halalomnak oraian (Thewrc. 183). Bizonyal biĕiĕtec, hogy ĕn ielen leszec, mindĕn ŕgyetekĕb-n hogy ĕn ielen leszec (Helt: Canc. 5). Mind az haromna ielen kel lenni (Born: Evang. III.638). Az mi attiankĕnanak el tukaritasaban szĕlkĕg ielen lenni (Fĕl: Tan. 512). Ha feleletre valĕ besĕzĕdid ielen vadnac, szĕllj: si habes quod loquaris, loquere (KĀr: Bĕbl. 1532). Ha ielen lĕtnac az veszedelmĕ fiat (Mon: Apol. 453). Az esereben adot joszagot, ha meg jelen vagyok (si restat) tartozik szĕrin nekie viszsza adni (Ver: Verb. 137). Midĕn az aratĕs jelen van (Com: Jan. 74). **3)** praesens; gegenwärtig). Minden kĕpek es fĕrmak ŕlly meg hataroztatĕk es zimborakĕtanok, hogy midĕn egy allatot elĕjelenĕtenek, mast ielĕnĕ nem tĕlĕnĕk (Lĕp: Tĕk. III.203).

Jelönnen : 1) manifeste EhrC. 54. MünchC. 73. [offenbar, öffentlich]. Frater Rufen yelennen ezébeuawne, hogy ewtet az gonoz ellenseg meg czaltanolua (EhrC. 54). Zogyeuly ki mentet yelennen : pudet [eum] exire in publicum (110). Kezde predicalni, ug hog immar ielennen a warosba be nem mehetne (MünchC. 73). **2)** maxime [praecipue; besonders, speziell]. Yelennen ha walaky (maxime si quis) az hyuatallan nem lakoznak (EhrC. 119). Bezedekett barátoknak, yelennen kewzewnséges gowlekesnek mongyauala (116). Meñ ki ielennen azoc ellen (contra eus praecipue), kic megváltalt en wasagomat (BécsiC. 12). Kit tennie titzesége nem agya wala, ielennen 'azert, miért onan tamadot (VirgC. 70). Neked akarok zolgalnom es yelennen neketh zolnom (GyöngyC. 69). Ielennen Lazzarnak fel thamaztazert a nep megen wala wtanna (WinklC. 137). **3)** [praesto; zugegen]. Az wygatzalto zent angyalok yelennen walanak (ÉrdyC. 562b). Walaky myssen yelennen leend (649) Kyk hűwet wadollyak, yelennen legyenek : in conspectu habeat (JordC. 790). Azt erdömly, hogy az Xps [Christus] halalanak ideien yelennen leszen (ÉrsC. 24). Legottan yelönnen lönee az kölönözöde, intuen ötet meg fizetni (TelC. 86). **4)** [praesens, modo; gegenwärtig, jetzt]. Yelennen walo wylagh egy eleleknk arwyaban nem meltoltathatky (ÉrsC. 269b. CzechC. 15).

Jelĕn-való: 1) [publicus; öffenbar]. Mire ezik a' ielennalo bñũs mñnelkĕdĕtbelieckel ? : quare cum publicanis manducat ? (MñnelC. 29). **2)** praesens, praesentaneus, iustans C. gegenwärtig PPB. Meeltan olvassa anya zent egyhaaz ez yelen valo epistolaa (ErdyC. 567). Eleg az yelen valo napnak lñ gonos-saga: sufficit diei malitia sua (JordC. 372). Ira az w fiaynak ielen valoknak es iöuendöknek (VirgC. 101). Ez yelen walo elethnek wtanna nywgodalmath engy (ThewrC. 130). Szaba-dohn meg engömeth myndön gonossagoktól, el mwltaktwl, yelon waloaktwl es yöwendöktwl (CzechC. 37). Ez ielen walo vilag: hoc saeculum (Fő: Bibl. 19). Az remeusz nem csak

rendelő okát veszem, hanem jelen voltok is. (ElrC: Tan. 202) Ez rántunk jelen való föltek kezdőthi, inkább hamas és ossz leszén, hogy nem mint taglábó (KléesC: 1572). Deo. Le. űl, rez. ketűn az jelen való tel miatt (Kár: Bibl. 1157). Jelen való élet (Pázm: K1. 4). Jelen valónk írják az isten kegyelműt, a melyet te csak költelkedő próphétálsz (MátéC: BCSik. 323). Jelenvaló és következőnk jók (Illy: Préd. 113).

Jelén-volt-a: praesentia; gegenwart. Virgilius v. ewigwe. biog. F.erezneer. kyntantus. jelenvoltan (ElrC: 37). Királó azzant megadaria f.iononitum en jelen voltomban; me. praes. a. b. (BécsC: 64). Semjt nem letween. nywel. bynethneek hűket az nepek jelen voltnerth; propter populum (JordC: 715). Te hat Béla kyral az ev. zyz. leanyához mene kyralne azzonak jelen voltúra anagy elvetté. Margl: 170. Gyevnyergveduen isteni telsgnek jelen voltam (DomC: 130). Velen való vizáztalast ev. f.ának jelen voltam (GörC: 17). Azok meg vadunk jruan mi epwletevnekr, klyket tevttenek az apostoloknak es az nepelnek jelenvoltokra (11). Hogy myndenek ű zyksegeben ewlyek az the. ymaginasszodnak jelen voltat (ThewC: 42). Testene jelen voltat praesentia corporis. (Helt: UT. 28). Az sátorban az isten az ű jelen való voltanac látható jelét mutatya (Kár: Bibl. 1376). Kiknek megbüntetésére szűkség állgyunknak jelenvaló volta (ÉrdOrszgy. 1572).

Jelén-ik: appareo, compareo, adsum, praesto sum. SI. erscheinen. sich zeigen. Hogy ystennel azonkeppen zohat, nykunt barát barátjural, nykunt alab yobnyk: patet (ElrC: 8). Jelénőce zozatoc; apparerunt voces. BécsC: 71. 88). Való bizony méltóknak jelénőce vengseme; sanctitate quidem dignus apparebo (29). Elősszel történetet teste jelenőce mendenestől fogva vesnece. VítC: 88). Jelének neky menből angyal berho. outwem őt (WinkC: 150). Fel támadott w. isten es jelőthi Simonnak (275). Kérdő egyháznak yelen, ly hwrekyk yelen: didiet tempus stellar, quo apparuit eis (JordC: 350). Ky hw neky yel-neek az ezelő bekérőth: qñ visus fuerat ei in rubo (729). Ey aludam zent. Margt azzon hely jelenőce (Margl: 174). Myndekoron ez keges atya ymad. jelonyk vala (DomC: 127). Az angyal is peztorokane őjfel jelenőce (Dom: Ének. 11). A régi kálfik és föltek, melyekben szokott vala isten jelen ni. eloszottak (Pázm: Préd. 99). Hogy mennyigben és a földön jelenőce, diessőgesen. Illy: Préd. 113). Kérdő, klyk vonanak az istenők, klyk ewneky jelenőceke vona (ÉrdC: 180). Neky jelenőce istennek angyala (728). Az en kyűl jelőthi kysdedse gúnel nem gúdolal (KézC: 98). Yelenne syotlnek az wlek: adesso festinant tempora (KulesC: 285).

föl-jelénik: appareo. Kálfi. Bibl. Cant. 6:1 Kr. [erscheinen]

ki-jelénik: patetio, manifestum fio; sich offenbaren, offen bar werden. Az tyboc. itélet nygyan ki yelőce (DebrC: 363). Zelos földnek ű feneke ki jelenőce; apparerunt fundamenta orbis terrarum. (DebrC: 75). Es az ki-jelénik k. mi zomók előtt et imotescit coram oculis nostris (17). Minden szerzőse meg fűtőedék, mert adoksága minél kijelénik (RMK. II.2.5). Inhol azét Simon Magus adoksága hol-jelénik ki (Mon: Apol. 48). Teli nednességet írt szöcs habornad, mely gyakran ki-jelénik az elein. (KlartC: 184). Deo. Hogy az ű szövekece gonossága mindinkább kijelénőce. MA. Seult. 97). Az isteni hatalmassagnak vastagító erőssége, ébből is nyilván ki-jelénőth (Pázm: Kál. 52).

kijelénés: manifestatio; offenbarung. W. ki-jelenső. epiphany. Bern: Préd. 81. Bern: E. ang. 1. Az enangelizomnak ki-jelenső of. erő, hog magy az jökeknak kapui sem állhatnak ellene (ElrC: Tan. 200). Szökevedés, es meg hasznalás leszén az ű kijelénés. Pázm: Kál. 60).

még-jelénik: appareo. C. compareo. MA. erscheinen, offen bar. sem PPB. Nagy ter. towblen meg-jelenyk kewneknak zowi-

ow romlása; apparer (ElrC: 54). Demelnece e. tük. latat miat nyel megjelenece; revolutum est (BécsC: 121). Yeleneek meg istennek zent angyala az ew mestereinek. ÉrdC: 337b. Cris tus zent Cosimának meg yeleneek (747b). Ysten jelenőce megh ny atyánknek: deus visus est patri nostro (JordC: 726). Ew való meg-jelentok az diezősegeben (VirC: 145). Ő hűgese, hog nekik meg-jelénik; manifestatur (DebrC: 19). Meg yeleneek földnek feneke; revelata sunt fundamenta orbis terrarum. (KulesC: 29). Aludam megjelőce nek: in somnis paruit ei (ElrC: Bibl. 2). Meg-jelenőce amne látásban; in visione apparebo ei (Kár: Bibl. 1130). Megjelénőce nékte az urnae diezősége (MA: Bibl. 190). Christus mongya, hogy az vtolso földbe jelenem meg (Vás: CuiC. 160). Ha jöz nyedot esiklándó nyál meg-jelent, egyél. Com: Jan. 172).

mégjelénés: revelatio, apparitio. MA. offenbarung, erscheinung. PPB. (MA: Seult. 119).

megjelénőce: ∞. Vtalam en diősségeket en megjelénőce nem napiban; in diebus ostentationis meae (BécsC: 79). Szent Thomas megjelénőce (MünchC: 7). Világot alkottal pogromnece megjelénőce tere ad revelationem gentium es diősséget te nepednece Isrlnee (111). Azonkepen keletossetek ty es Christának meg-jelenőcekoron: quum Christus revelabitur (JordC: 844).

(Jelénőd-ik)

ki-jelénődik: [appareo, manifestus fio; offenbar werden]. Nygyszie a te bűnőd, míg ki nem-jelénődik (Dom: Préd. 270). Leg világosan-jelénődöt ki az mi az okosságnak keptelen vala (284).

Jelénős: apparitio. C. visio, visum. MA. revolutio. Helt. UT. Ant. phantasma. Fél: Bibl. 63. MA. erscheinung, ge-sicht. PPB. [offenbarung]. Diehsőghes zonth yelenső, kywel the neked walazthoth zyz negwen napig yeleneek (PozsC: 28). Örölgi vasz, szem-fővesztes es jelenős volt az (Gyarm: Fél. 219). Jövepőlnőce vala nem isteni ihlősből, jelenősből (Com: Jan. 130). Egy meglőlt embernek árnyoka es jelenős isyetséget es remlést szőkehet (Lóp: PTTik. 1229).

Jelénőce: visum, apparitio. Kr. [offenbarung, erscheinung]. Oh azoknak klyk eze romsegeben es nyáljasságnak yelene tyben (in apparentia conversationis) zerzetest magoknac ewrewl-nece (ElrC: 110). Szent mihál jelenőce (MünchC: 5). Niűd ol nétor, ki megem esmertető es jelenőce me-lyőn; non in palam veniat (126). Nagy sok yelenetek, koroknak, beteghek-nek vizgatasa leszén vala ott a helyen az zent zynek erdeme nyat (ÉrdC: 311). Ystony jelenőceből meene haza (24b). Isteni jelőceből a belső indyabát mene (DebrC: 42). A lelők kenze-velesnek ideien luttia az isteni jelőceket (63). Meg esmeruen isteni jelőceből, hog ki mulando volna (126). Vevt zent Da mneos sok istony jelenőceket es világoceytasokat (DomC: 129). Emletozietek ű enklárol, kilot őt ű jelenőceit es ű zaiának ütletit (DebrC: 185). KulesC: 251). Teegyen volan jelenőcethi yoban: tunc mecum signum in bonum (108).

Jelénőtes

Jelénőtesőség: [apparitio; erscheinung]. Hatod tyztessőge es. Katalinók mondatyk biog yelenőtesőge meert halida atán megjelent az ű confessomnak. (ÉrdC: 283).

Jelénget: index; indetium, significo subinde, ostento. MA. immerfort anzeigen, eins uber das andere mal anzeigen. PPB. Ez becsődelat gyakorta yelengetyalt. (ElrC: 119). Kezde Iesus jelengeti accept ostendere ű tuncituminae. (MünchC: 44). My wyszot yelengeth egy qpergruere intersi my tylybnak (JordC: 767). Ky emneken eozokth yelengety vala: qñ mihi haec ostendebat (285). Kíső dolgoc által, láthatatlan dolgokat jelengetőce (Mon: KepT. 104). Sokszor ilyen a te kívánságod is, mellyet ny madhasan jelengetsz. (Pázm: KT. 314). Tudatkusá-

godat jelengeted azzal (Mark: 13:34). Megérzi ennek az igaznak nehézségét, és azt minden alkalmatosságokkal jelengeti (Hall: Paizs. 29). A battyn hangos éneklésével jelengeti halálát (Nán: Szűt. 347).

még-jelénget: & Mynd megh yelengetee (narrati) hűnekly, myt tet vona wr ysten (JordC. 49). Mykeppen meeg reghen annak elette megh yelengethele vala ewnekly mondwan (ÉrdyC. 371).

Jelenség (Christusnak két jel. *cséjét?* Tel: Evang. II:51): signum, oraculum, omen, apparitio, portentum, argumentum MA. omen C. zeichen, vorzeichen, weisssagum PPB. Kihoztat te népedet Égiptomnac földéből erős kezben és földi jelenségében: in signis (BécsiC. 109). Akarom te földet jelenséget latnom: volumus a te signum videre (MünchC. 36). Hőg menből jelenséget mutatna nekie: signum (44). Szeretnek sok jelenséghit méltó uolalt el uenny (ThewrC. 183). Adal teged feleeknek yelensegeth: dedisti metuentibus te significationem (KulesC. 142). Jelensége vala laborságának (ComaC. 28). Az hamis proféták nag jelenségheteket és czindákat tisznek (Sylv: UT. 139). Nag jelensig tetteek fel az menhországban (H147). Asszony hogy viselne, jelensége vala (RMK. II:6). Meeg az halának jelenregis gyakorta megh czalliac az embennek íteletit (FEL: Tur. 190). Az isten az teremtet állatokrais az ő dícsőségének jelenségét rejánymta (MA: Bibl. El5b. 1). Ez az jelensége: hoc est signum rei (L51). Az bönatnac semmi jelenségét ne mutassátok (196). Annak jelenségére, hogy nagyokat marhájokkal-eggyütt Kristus birodalma-alá vetik, királyi ajándékokat mutatának (Pázm: Préd. 190). A ki testi indúlati-ellen nem verdőlök, hanem ezek folyásinak bósítokzik, bizonyos jelenségét adga, hogy lelki-élet nélkül vagyon (162). Méltán azt kívánnyuk hogy ily nagy dolgokban csak kárderő ne beszéljenek valani jelenségét annak, hogy Lutert isten küldötte (Pázm: LuthV. 74). Azt sok jelenségekkel erősítettem, hogy az őrdög kétségbeesésre nem kisértette Lutert (102). Lactantius nagy szép és győzhetetlen jelenséggel bizonyítja (Pázm: Kal. 45). Az királyi botot, vagy koronát királyságunk mondgyuk, mivelhogy annak jelensége (692). Kinek egy, kinek három és négy struccotl volt patyolatjába, annak jelenségére, hány császár szolgája volt (TörfT. HL24s). Csomom tamit mesteriségének jelenségét megh mutató mester legény: novitius artificum professus (Com: Jan. 132).

Jelenségés: specialis Yelenseges malastual feuttenek: specialí praerogativa fulsorunt (EhrC. 2).

Jelenségésbeli: specialis Menden mártat elnezek yelenseges helyet és kewszeghelyet (EhrC. 79).

Jelént: denoto C. significo MA. declaro, indicio, significo Ver. enodo EhrC. 17. anzeigen PPB. (bedeuten). Kettelkedyk-nala, megsem tudyanala yelentyu (EhrC. 17). Jelentyvk neked (notificamus tibi), hogy te kyanatod vagyon megh tellyesewt (134). Elméeg, hőg jelenem nekie (ut indicem) ő titkokat (BécsiC. 32). Mégem jeléntétnala őhazuiat: necdum prodiderat patrium (53). Tost es vér nem jeléntette (revelavit) ezt teneked, de en atam, ki vagom méneeben (MünchC. 44). Az eegen nagy feenesség yeléntetee (ÉrdyC. 379). A madarak mynd zanyokkal mynd zsep zozattyokkal nagy eedes vyegsagot yelentnek vala (511). Nagynak yelenthwen ennen magat: dicens (JordC. 723). Kezde mondany jelentyu papasuk engedelmet (MargL. 29). Az kérdezőnk wtat yelente (PeerC. 64). Ez masod reze az anzáli közönetlenc, kibén jeléntetic ziz marianak benseges ftyat adot malasztá (NagyszC. 318). Kewseget jeléntetem (VirgC. 8). Ki yelenth nekenk yokath: quis ostendit nobis bona? (KulesC. 5). Jeléntenek ennekem kegyetlenek bezedeketh: narraverunt mihi iniqui fabulationes (312). Jeléntöte avagy megmondotta (Helt: IT. El5b. 2). Jelenbenec

jegyzökött, bizonyos idfökött: sint in signa et tempora (Helt: Bibl. I:A). Soha nem jeléntetet okkeppen Israelben: nunquam apparuit sic in Israel (FEL: Bibl. 11). Te hemed bizom, jelents vig ortzadot (Born: Ének. 117). Jelents nekem az te akaratodat (196). Dragaságis jeléntetik, kitöl isten oltalmazom (KBárti. 1583. Bv4). Sac beszéddelel írta, es jelenti életeteket az barátoknak (Mon: Apol. 263). A tisztesseg nem a kopelkenc adatic, hanem azoknac, az kikenc abrazattyocet jelentie (Zvon: Osiand. 201). Megesmeri atyafiat Joseph de magát nem jelenti (MA: Bibl. 139). Hegedő szóban szép mesét jeléntee (V.21). Nyomorultabbak volnánk minden állatoknál: nunt ez-lőtt bővebben jeléntem (Pázm: Kal. 416). Mit jelenty ezen hánal, talámmal való igék? (Bal: CsIsk. 465). Egyebet nem tudok jeléntem ez dolog felöl (Lép: PTük. II:44). Ezekre az evangeliom haragot jelenti (Illy: Préd. 13). Soha nem akarta jelénteni, mikor elfövendő volna (L21).

be-jelént: indicio, significo, annuncio, denuncio SI. [annunden]. Yelenchök be my magynakat ew zent zyleteseenek napyan (ÉrdyC. 532b). Bel yelenty wr istennek eleyben (554b). Ew zentssegeet valazyok a my ymachagynakat az ystény yzalmassagynak zyne eleyben be yelentyu (648). Be yelenthwen az ystény zolgalatot: expleto ministerio (JordC. 750). Mykoren iwtottak volna Pylatusnak hazahoz, be yelentek az edes Yeswst Pylatusnak (ÉrsC. 94b).

elő-jelént: repraesento MA. [audenten, vorhersagen]. A proféta az igen nagy gonszt előjelenti: propheta repraesentat malum ingens (Illy: Préd. 188).

ki-jelént: manifesto, profero, propalo, retego C. patefacio, revelo MA. exprimo Nén:Gl. 127. bekannat machen, offenbaren PPB. Méllenc vadnac az helér könfőben, telles hűttel ki jelénttem: expressi (BécsiC. 72). Nem akaraa ky yelentyu, hogy leanzo vona (ÉrdyC. 333b). Nyelw ky nem yelentyty (529b). Ha zyweamek gondolatyaat ky yelenthneem (524). A my zyweeben tamad, zawawal ky twggya yelentyu (599b). Ky yelentetee Farahonak az hw nemzetisége: innotuit Pharaoni genus Josephi (JordC. 727). Meny-ek ky-elentyk istemek dychegeth: coeli enarrant gloriam dei (KulesC. 34). Mynekwn mynden lelky gyezedelmet ky yelentel (ThewrC. 57). Megh csak gondolatunkba sem foghattuc mind megh, nem hogy beszédünkkel jelenthnője ki (Tel: Evang. 1608). Ertuen azt, hőg, az arulas ki jelentu, az orszag ilyen nag veszedelentől szabadni volna megh: intellegens conjuratione patefacta civitatem periculis ereptam esse (Decsi: SalC. 32). A testnek poklosága kijelenti a vétéknek természetét: exprimit (Illy: Préd. 1174). A szollasod kijelent teged (IT237).

kijeléntés: indicium C. manifestatio, revelatio MA. offenbarn PPB. Leen ky yelentese az ydőben, mykoren idwőzeytenk volna harmyncz három ostendős (ÉrdyC. 464).

kijelénthetetlen: ineffabilis, inenarrabilis: unausprechbar. Vygen my halalwnak wtama az ew zent orszaganak ky yelenthetheten erweudetet lakodalmaban (ÉrdyC. 605). Zöl ki jelénthetheten nagh őrdömel (TihC. 34). Megjeléntetik az istenben való kijelénthetheten szeretet (DebrC. 9). Megh ewreyle kijelénthetheten nagy ewreymmél (ComC. 77).

még-jelént: indicio, superindicio, significo, detego, revelo, ennotio, denuncio C. offenbaren, entdecken, kundum PPB. Hoz Rufinus megnem mondottnala, vnak meñt lelke megh yelente (EhrC. 51). Megjelente nekí kinek méñt volna: indicavit ei apud quem fuisset operata (BécsiC. 5). Semmi ol fedozet finnesen, ki nem megh jeléntetic: non revelabitur (MünchC. 32). Parancola nekie, hőg megh ne jeléntene őtet: ne manifestum eum facerent (35). Teenen bezedel megh jelent tegedet: et loquela tua manifestum te facit (66). Yelentetee megh Janosnak: renuntiatio Joanni (JordC. 385). Yelencez megh temen ma-

gadat ez világosnak; manifesta te ipsum munda (618). Kivel jelentetted meg? eni est revelatum? (672). Megh jelentetted emeltem az örök életnek utját; notus mihi fecisti vias vitas (712). Mykappon meg volt jelentetven nemely atyának. DomC 140. Meg jelentetm az én atyámflynyának az te newo det (ÉrdyC 39). Yo teedely kyket emeltem meg jelentetted mutattd, tenélj (513). Meg jelentee akartatynad (617b). Kinek ezt ember meg nem monda, azt neki zeit lelek meg jelentee (VirgC 19). Az istennek ayandoka emberoknak es meg jelen totnak (73). Melohaya neky meg mutatny megjelenteny (MangL 14). Ki jelentetny meg nyehével az te meli szagydát? (ComC 70). Ew felszegnek tytok tanachad meg nem jelentem (RMNY H 10). Az dyehwsg, ky meg jelentetny nyhozzank (Kanj; SzPal 72). Nem ísem addig, míg az én dolgozat meg nem jelentem; non comedam, donec loquar sermones meos (Helt; Bibl. 1K4). Jelentnem emekem a te beredet, es meg adom; constitute mercedem tuam, quoniam tuum (103). Mert nem vala nyihun meg jelentnem, mitt kedene vele mánehu; nescientesquid super eo tacere deberent (I. XXx1). Az nüt az isten regen szollott volt, azt mostan el tolosított, mikappon az jelenvaló idő meg jelentti (VirgTun. Előb 2). Szükség meg lenni, hogy az isten tiai meg jelentessenek es megvázaltassanak az szin mutatoktól (Előb 3). Mikor vonagattunk magokat az halál elől, gárbságok jelentetik meg (501). Bizony tois ő közzölőse való vagy, mert a te szőlis meg jelent tégedet (Kár; Bibl. III 29). Itt az dolog latatik kinami, hog Atrienae allasat rönödelen meg jelentem; Atrienae situm panes exponere (Deesi; SallJ 715). Világos szöklal megjelentti nekik, hogy a teli mérték főjekre fordúl (Pázm; Préd 121). Meg ne jelensesd minden embernek szíved titkait (Pázm; Kl 23). Érvággyúkkal jár az isten, megjelentti magát az alkátoeseknek (P22). Christus'különbkülömb helyeken akarta magát megjelenteni feltámadása után (Zvor; Post 1672). Am midőn vruik időzöttünk az arulo Judáinak partolkodását meg jelentenie es mondandia (Lep; Pluk; I 144). Az álmeket meg jelentti; dies testos inditit (Com; Jam 120). A nyelvé a színek indulatit megjelenteni (Hly; Préd 1235).

még-jelentős: indicatio, nuntiatio, representatio, significatio C designatio, denuntiatio, manifestatio. MA verzeichnunge, vorkündigung, bekenntmachung PPB Az ew nagy isteny zere tetynek meg jelentese (ÉrdyC 10). Kezde imatkozni nagioh buzogsagal ez tytkon való igeknek meg jelentescert (VirgC 59). Ez tytkunk megjelentest meg predialla romay viderben való lector mester (61). Az harmad mendorgesen jeczetetik Kristus könyvek fogynak meg, mutatata anagi meg jelentese (120). Ew bezediknek megjelentese (deklaratio) világosit es itialkunk erdmet ad (DóhrC 67). Ezt mondgya az isten beszédene halgatva, ki a mindenhatóan meg jelentest hitta; apto vision in omnipotentis intuitus est (Helt; Bibl. I. Cee3). Ez felszeg hatalomnak meg jelentese (Hly; Préd 1350).

mégjelentő: indicativus, index C

Jelentős: indicium, nuntiatio. MA anzeigung, bekenntigung PPB Sem embertowl nem vortem ewtet sem tanwlum, de az wr Jesuának Cristuának jelentescetől (ÉrdyC 372b). Istennek jelentescetől zoltanak (a próféta); (616b). Zolt Ferencz predialla istennek jelentese miati (VirgC 144).

Jelénthetetlen: inelutabilis, inenarrabilis; inausprechlich. Iathatatlan es hallhatatlan es zolhatatlan jelentethetelen (ErsC 3112).

Jelentő: indicans, index. ST anzeigend. Temetes jelentő kö (sorkő. MA; SB 70). Jelentő jegy vagy symbolum (PP. PáxC 7).

Kijelentőd-ik

ki-jelentődik: patet; geoffenbart werden, offenbar werden. J. Soha az A karolusa nem lehetett oly tökökben, hogy a

mikor szükség volt volna kijelentődni (EszT; IgAny. 416). Az a tudomány azért jelentődött ki (DEmb; GE 12).

Jelős: insignis, insignitus, praestans, praestabilis, exquisitus C egregius, excellens, eximius, singularis, indytus. MA gezeichnet, fauszeichnend, berühmt, firtrefflich, auserlesen. PPB Azeit ma lattatyk emekem, hogy ewlyek, mykent kysdol barát, mert ystemnek yeles nappya (EhrC 85). Amandokolat oza dióls magsaga zérent; justa magnificencia principalem (BécsC 70). Soe jeles bímös műnelkedetholoe ezne uala egbo lesussal (MunchC 20). Prophetak kwzeth ieless; prophetarum eximius (NémGloss. 298). Nemimem ieles bímös embér iöue senonibeli ersőlkhöz (GuayC 37). Lassatok, ha vazon yeles oka, nyert kedlyen ystemnek flyat zerehy (ÉrdyC 36b). Harom yeles (dekkal tyzonoyttnak (529b). Yelesb okert azert teremtetewink [kiváltképpen] (595b). Zeep yeles madarak (519b). Az megy yeles lynek (600). Yeles (stramus) neepe keth valazthavan mynd eghez Yzraelből (JordC 51). Megh kezd vala halhy, ky vala hólnek yeles; protiosus (542). Ogynd magadt, hog valakynek ne zoly, hanem ieles ziksegek okert (VirgC 1). Egidelek kwzwt ielesb ez vala (44). Kezde erzeni ez kenut alazatossgnak ieles malaztyat (78). Il tyztesszegbely jeles hel (DomC 102). Az zeretet elvél vettetyk, mykappon foy jozoz vagy jelesb (DomC 135). Jeles malasztval (spiritus principalis) ersőlkh meg engemet (DóhrC 109). Eh vaczorán sokan vednak; Iesus, Maria, Lazar es a sidok közzölis az ielesi (WesprC 10). Kapornakra kel mennem valami yeles dolgerth (LewT. 127). Vala egy igen nagy és ieles komondora (Helt; Mes. 311). Jeles szep etkeket hoznane te előlben (Dóru; Préd 412). Jeles Theophile; optime Theophile (Fél; Bibl. 84). Igen jeles jól ének (MA; SB 123). Jeles jól; excellenter, egregie, mirifice. ST Isten nekis adott jeles elmit (Fely; Dies 4). Ez jeles jó győzdeben (Czege; Japh. 38). A sörénnyel ékes, jeles lés; equus juba insignis (Com; Jan 42). Jeles, zimeres nemes követő sokasaggal insigni comitatu környül vétettetvén (139). Jeles tréne; festői joci (187). Az jeles szív gyümölcsöt hoz (Hly; Préd 1309). A ki ilyen pénzel fizet, nyilván való jeles lator (Fél; Nl 289). A paradosxi, vagy szokott értelem ellenvaló mondás, jeles jele, hogy az elme mélyebben akarván jánni, megbotlott (Fél; UE 438). Könnyen ismerünk azokra, kiknek ábrázattyok valami ritit helyesgd jeles (479).

Jelésben: 1) notabiliter. MA (specially). Kynek sokan ellene mond tanak, yelessen azok, lyk wr istennek akartanak tyztelenssegtől tenny (ÉrdyC 529b). Szükségű penigden offle könnecszeknek lenni, ielessen ez mostani időkben (Bat; Ktud 3). 2) praeclare, insignite, exquisito, luculenter C insigniter, eximie, excellenter. MA firtrefflich, mercklich, überaus. PPB The engemeth yelessen remenssege zerzettel; tu domine singulariter in spc constituiti me (KulesC 6). Jegyei iellessen tñdwldenek (Kouj; SzPal 19). Az kevés eleség az kiosztásban jelessen szaporodott (MA; Scult 310).

Jelésben: praecipue, imprimis, maxime, praesertim. MA firtmercklich, sanderlich. PPB Harom keres, kiket nekők ielesben zükség meg tudnne (GuayC 42). Towa fwtmanak, yelessen azok, kyk fwtasth tethetnek vala (JordC 302). Az egyházi yelessen neezy idwsegeuwknak elsőw tamadattyat (ÉrdyC 63b). Sem nagyb kessersege nem lehet, mint embér halála, es ielesben hrdalos binbe meg halando embérnek halála (KárC 2). Myndenek ellen, yelessen kedok az ew ellenseghy ellen (RMNY H 20). Hozd veled a könyveket, ielessen kediz a haragokat; affer libros, maxime autem membranas (Helt 171. 1b). Na; sokan a kiraföl el idegenitlenek, ielessen Szilági Mihál Szek. Krón 115). Kunk-die más embernek nyomorsagan, ielessen, hi lattya, hogy hamissan meg nyomorított tae (Kules; Kyng 65). Hat a törvény kiadása után, kitsodák voltak a catechisták 2 jelesben a prophetak (Pos; Igazs 13).

Jussanak ezetekben veglisó dolgaytok, ielesben az pokolnak kinyyni (Lép: PTük. I.255).

Jelésít: [insignem facio; auszeichnen, adeln]. A munka az emlékezetet jelesíti (Illy: Préd. I.270). Az atya szeretheti a fiát: de nem jelesítheti, hanem ha (László: Petr. 26).

Jeléskéd-ik: excollo, praecollo, emineo Kr. sich auszeichnen, sich hervortun). Tares királnac ket meddőy, kie aitor tartoc valacnac es az elő palotának közőben jeléskédnece vala (praesidebant, akaranc királna tamadni (DécsiC. 54). Jeleskedjöl, de ne valami cégéres boiondsággal (Fal: NA. 221). Ezekkel jeleskedtöl, tomboltál, felkevertel országodat, ringoldoztál az istenek ellen (Fal: TÉ. 706).

Jelésképpen: [egregie, in specie; vorzüglich, vornehmlich]. Korona avagy vytezkölées yelesképpen leellettetyk ez vylaghy eelethnek folyasaban (ÉrdyC. 352b). Kyeerthi yeles képpen ysthen megh thartotta az ő sebeyt (ÉrsC. 142). Ez világ jelesképpen ékesitetött az istentől (MA: Scult; 889).

Jelésség: praestantia MA förtrefflichkejt PPB Zentségnek yelessegeuel (privilegium sanctitatis) volt frater Bernald (EhrC. 2).

Jelésül: praesertim MA sonderlich PPB [vorzüglich]. Vezedelmes felette az hytre valo kezerőyötes, yelesöwl mykron twggya, hog ew tette, kyert hanyssan meg keel eskewny (ÉrdyC. 526). Ezekhez ieleswl hasonlatos volt zent Ferencz (VirgC. 30). Azzonyallatoknak nyayassagat, jelesewl ifyaknak, ev tevek jgeen el tauoztassak (DonC. 135). Ezt teue zent lelek yelesewl harom okaert (CörnC. 8). Engegyed mynekönk az te zent testődet es verődet myndön ydőben es yelesöl halaloknak ideyen (KrizaC. 35). Vadnak olytele emberec, ielesöl e mi nemzetsegünce közet (Helt: Bibl. I. C3). Kivánnya az egészéget és minden lelki nyavalyáibul való meggyógyulást, jelesöl a ő bűnököl (Tam: JöEl. 128).

Jeltelen: [ne vestigium quidem reliquens; spurlosj. Venec a remenségöt es be vetec ég egő tyzes hordoba ieltelenne meg egnie (NádC. 629).

JER (aliqui dicunt *gyere*, aliqui *jere*, hoc est veni Otr: Orig-Hung. II.325. I.305. 353. *gyer* Thaly: Adal. L5. *gert*ökel KazC. 29): eja, veni, ito meumi MA. komme, gehe mit mir PPB. Jer velem mi zerető aztalnoconk (GuaryC. 11). Jer, lasuk, melikönk diezerheti ynkab az terömő istent (VirgC. 107). Jer, mennyünce (Born: Préd. 34. 379). Jer, mi diezeriue, aldycne es fel magasztallyne (Born: Ének. 1). Jer neki [menj neki, támadd meg] (Helt: Krón. 44. Thaly: VÉ. I.24).

Jer-el: ∞ Jer el az pispeknek elybe (VirgC. 27. KrisztL. 42). Monda ew neky, no yer el welen (ÉrsC. 445). Jerel velem (Göres: Mát. 4. MA: Scult. 966).

Jer-utánnam. Philtrum: szerelemre gerjesztő étető, kinec neve ierutánnam MAL. PPI.

Jere: eja, age MA. veni Pesti: Nom. 47. [komm]. Jere azert es lasd meg (TelC. 196. Pesti: NTest. 167. Kár: Bibl. I.448. 318. Zvon: Post. II.619. MA: Scult. 956. Mad: Evang. 814).

Jerszo: eja, age, adesdum MA. komm hierher PPB. Jersze emlékezzünce az őrc istennec czudalatos nagy hatalmassagáról (Born: Ének. 547). Jersze emlékezzünk mostan mi nagy dolgokról (RMK. II.325). Mostan mondom jerszo elő (Megy: SzaÖrtöme 141. KTör: SzJán 25).

Jerünk, Jerjünk: eamus MA. gehen wir PPB. Yerönc el azert es öllác meg (TelC. 185). Jerewnkél, mert yme közelgeth az, ky engemet el arwl (ÉrsC. 90). Ierünce és memyünce (Zvon: Post. I.164). Jerünce el (II.35). Jerünk előbb (Bethl: Élet. 308. Thaly: VÉ. II.262).

Jerték: agate, venite, eamus MA. kommet, wir wollen gehen PPB. Jertek el, álltek meg hőtet es myenk bezen az oroksegh (JordC. 422). Yertek hozaytok nag thyztességgel (ÉrsC. 108b). Fél: Bibl. 36. Mel: SzJán. 461). Jertek bé (Dési: Adag. 260). Holnap gyertek re-á az peszmétre, fogok adatni (Monrók. XV. 551).

JÉRCE: pullastra, gallina novella PPB. gallina Pereszli: Gramm. 7. [junge henne] hühnelein, junges huhn PPB. Oly nagy gyanosághan estek vala az aníehák, hogy vén hábákuk kellett meg nézniek az állu, mellyk marathatit meg közzölök jércén (Zvon: PázmP. 147). A maga jércéit őszve akarja gyűjteni (a kakas, Misk: VKert. 360). Igen hasznos tébre sok jércéket hadni (Lipp: Cal. 2). Kakas hévakarja, jérce kirungja (Thaly: VÉ. II.54).

JERKE: agna CorpGramm. 411. Jerke-bárány: agna MA. PPI. lamm PPB. (CorpGramm. 131).

JÉZSUITA (*esurta* Matkó: BCSák. 9. *jesuita* Petld: Krón. 241. *jesuita* Toln: Vigaszt. Előb. 7): [jesuita; jesuit]. A jesuitákra Jesus útta vagy Jesus utálta nevet költ (Sall: Vár. 67). A jesuita tsintalanúságok (Czegl: Japh. 67). A tsinfondáros jesuita (98). Otromba jesuita (95). Békeltesse egyben előb a bárányt a farkassal a jesuita (119). Több emberséget tudnak a bányászok a jesuitákunál (Matkó: BCSák. 4).

Jézsuitai: [jesuitarum more; jesuitenluft]. Jesuitai mtskolodás (Czegl: Japh. 2).

I. JÓ: [fluvius; fluss]. Pratum quod Kethoukyzi vocatur 1246. 1408. (Wenzel. VII.213). Bernichyon [olvasd you; helynév 1220. körül] (VReg. 166). Bernkio, Berkyov, Berelkion, Berukyou. Berykion fluvius [ma Berettyó] 1255. 1270 sat. (Ortvay: Magyarország Régi Vizajza). Ad fluvium Souyon et usque ad castrum Salis (Auo. 17. 14. 22. 31). Juxta fluvium Henyon (31).

II. JÓ (*orben* HB): **I)** bonus, bellus MA. gut, schön, artig PPB. Igen jó: perbonus; fölíte igen jó: bellissimus C. Jó puskás: certus jaculis PPB. Iolequen [jó legény? személynév 1220. előtt] (VReg. 97). Ogum neki mend iosben rezet (HB). Ew melfolya nekavnk iokellemetességet (beneplacitum) mutatnya (EhrC. 5). Nem tezen yo gymeletet: non facit fructum bonum (JordC. 361). Senyre yo oztan: ad nihilum valet (365). Napvat fel tamazya yokra es gonozokra: solem snum oriri facit super bonus et malos (368). Yo nyuekwk et lakvnk: bonum est nos hic esse (407). Mynd attvl fogua, hog zent margit azzonnak yo okossaga volt (MarL. 12). Yo vona, ha myt engedneetek az en ezteleseghennek: utinam sustineretis modicum quid insipientiae meae (ÉrdyC. 148b) Nagy yo eeletben ky mwleek az ew attya (339). Keerlek, ymaagy yo atyam eretten (339b). Atyamfianak anne iot nem akartam mint enmagammak (VirgC. 5). My vagy vram? felséges bwlczeseg es felséges io (43). Ha minden ioba w eleted viselte volna (93). Meg itely iokat es gonoszokat (114). Kapalmom nem vagoc io (TelC. 86). Jo ezemzerint tizek illen testamentonot (RMNY. II.66). (A farkas) hátra tekénte és amyéca el iyede a nagy ionondor szabásu kőből, hogy vgyan ottan el hámná a nem iot [merdum] (Helt: Mese. 350). Azoknac érelen gyümölcsöc meg emi nem jó: fructus acerbi ad manducandum (Kár: Bibl. I.637). Sok ionak iana: Thasius bonorum (Deesi: Adag. 20). Semmi ió nincz benne: nihil sumum (57). Sem vén emberuel, sem gyermekuel nem ió iot temni: nec in senem, nec in puerum collocaris beneficium (75). Hald meg az ió szót: audi quae ex animo dicuntur (no.). De abban az arulasban volt ég Q. Curius nem ió renden valo nemes ember: sed in ea conjunctione fuit Q. Curius, natus hand obscuro loco (Deesi: SallC. 18). Ha száraz az tanasz, kenés gyümölcs leszén, de igen jó ért (Cis. H). Mert isten nem tsak jó magában, hanem nekünk is jó (Pázm: Préd. 171). Bennünk lakik az sz. lélek, jónkra

és gonoszunkra szímet tart és... így az. (Pázm: Kul: 100). A k... az üdén jókorom vagyon, esztendőre vénebb. (Laud: ÚjSegs: 156). Száz forint jó... pénzben. (Thewrewk: Nyk: 11). Száz forint jó... (12). **2)** (dextrā; rechtso) Jóval felül. (HB: Sem yora sem bal telee nem törünk; nec ad dextram nec ad sinistram. (JordC: 161). Jó telee és bal telee: a dextris et a sinistris. (DGBrC: 301). El se tereythlessenek te zenth wtdrol se yora barm. (ThewrC: 238). **3)** (salus; commodum; sein wol. Jóvát akonom: tavos. MA: Egyik a másikat jóltem szótól az én jómról: alius alio gravius de mea salute dixit. (PFB: Masnak yawn való eremet erzeek én magamban tamady. (ÉrdyC: 67). Örül nasnak innam. (SándorC: 1). Kővancám egészsegetek és minden jókat. (LayT: 118). Adja ő szent bősége minden jókat. (H: 20). Mynden yomata the kegyelmed thewl warom. (RMNy: 113). Jólra van: est tibi in bonum. (Helt: UT: 18). Fec nekem imot kiumnyie vala. (Bör: Ének: 191). Ha sanyaru kezzel nyúlis hozzam, megis jórra esik. (23). Jót ker vagyon. (Mol: Szám: 319). Mindeneket jólra és jóds egészre minél. (Tel: Evang: 89). Ez nyamtyais laumra. (Bn: Dics: Adag: 14). Én jómról eszekkelődtem. (179). Adja isten minden jóra: bene sit. (226). Énkekezzél meg én rólam én istenen nekem jórra: memento mei in bonum. (Kár: Bbl: 114). Jónkra és idvösségünkre rendelt mindeneket. (MA: Tan: 167). Jelen vanne kie jórra örülne. (V: 54). Semmit nem mivelhetünk magunk javára való. (Pázm: Préd: 66). Nem maga hasznáért paratols nekünk Kristus, hanem a mi jókért. (82). Közönséges jórra: ad commune bonum. (Ver: Verb: Előb: 3). A te jórra engede az isten. (Derk: Öflet: 68). Ismértétek meg a jókat kívánókat. (Megy: Dial: Előb: 16). Nem szőlül jórra. (Halt: Páizs: Előb: 7). Nem keresi a mi jókat. (Mol: Evang: 166). Az apyaszentegyház a mi jókat keresvén. (Ply: Préd: 179). Ő mellet jókat keresi. (Mik: MulN: 279). A világotó finomlének nyúlta azt hozza magával, hogyha mire szímet tart, akkor részeseülhessen benne; mikor színtén javában tapasztalja lemmi. (Fai: UE: 180). **4)** (bonum; das gut). Éwtele nekem engedet minden yom: omnia mihi bona ab eo concessa. (ÉrdyC: 18). Elvezeténne kiradna ély minden vidékekre, hog jórra bona commi éragattatnna. (DősiC: 50). Mondom túmetre, mert mend o iamin zerzi étet. super omnia bona sua. (MunchC: 60). Lassad Jerusálemnek jót, videns bona J. (DGBrC: 208). Ne aldozod the yawydat. (JordC: 226). Margit azzonak atya Béla kyrál gondolom az bekességnek jórra, jórrat. (Mord: 28). Kik ez jelen való jókat és ez velagy jókat keresyk. (11). Mynden év jórrat adnyia. (Cöm: 170). Mindfa lelki jórrat gökere. (Hlt: 1). Eh nekül sinmi ionk nem keli az v. istennek. (DeltC: 68). Awagy testy yowal awagy lelky yowal megh ayandelo. (ÉrdyC: 621b). Baritod nak ő yawyban való egyetembe érweng. (ÉrsC: 213b). Mit haznába neki mind ez velagnak iana. (VirgC: 96). Harinak vanunk igen nagj jók. (97). Hmion zereti az telbeses jókat. (98). Hyzem, hogy latom wrunk yawythi: eredi videre bona domi. (KuleC: 68). Isten tutsa kilet minden jórrával. (LayT: 119). RMNy: 1141. levelek végén gyakran Reszeuten minket minden ionban. (Bör: Ének: 11221). Az örök életne. (Mol: KerT: 31). Az isten minden lelki jórrat közli az hűesked. (Tel: Tam: 199). Az ember ez jelen való jókat meg ne bolondhullon. (199). Mas ember ionne tekozhon adakozs: nae hinattat. bona aliena largiri libertas vocatur. (DősiC: 840). 12. Egyházi jók. (MA: Tan: 1217). Ámokban latott jók a jó jórrak. (Pázm: Préd: 66). A világról minden jórrat sem yelkozhúnék hallos bonnel. (179). De bár tisztak, és elegyetek nélkül vólunk is a világ javán. (79). Jóvák, jószágok minden catorvára kívül immun tásban mer uljnak. (Monkook VIII: 29). Cansz latattunk ék minden jószágok, sequestrattunk ingó bengo jórrak egy helyny máborok. (Thaly: Adal: II: 482). Az ekklesia jórra legyenek az ekklesia és egyházi jók szabadságok, nem az espenst és páp dispositionjában. (Bor:

Fai: sós, **5)** magnus, multus; gross, viel). **a)** Minap, má jó ideje: promper. (PFB: Jó rozg kin vagyon. (RMNy: 1126). Jó roze. (Mol: Szám: 118). Eltemtetett jó vénségem: sepultus in senectute tua. (MA: Bbl: 113). Azokna tisztet jó roze meg színt. (Zvon: Oslund: 199). A farkak az idő változást annak előtte jóval megérkezik. (Msk: VKort: 324). Jó darabig jóideig forgattak egymást kemény csapásokkal. (Fai: TÉ: 637). **b)** (magnopere, valde; sehr). Nagy, szélesen és jó hozsom. (Bör: Préd: 8). Jó bizonyosag legyűne abban. (15). Jó előve, idején megh nezzel. (Libéleg: 19). A dolgot jóelőve elhatód. (Czezl: MM: 3). Ha szerencsére jó beszédos tarshoz férlezhettek, előveszik a tréceselést. (Fai: TÉ: 119). A dinnak lábhegyre ágaskodnak mint a theatronon, hogy jó messze cirkálhassanak. (202).

(Szólások). Jóvát válogatja: meliora seligit. Kr. Ev. zokta a gadaubá gabont zomnak az iana válogatny. (CömC: 232). Az alaudabá Ladanae iut vala, de a iana Jacobnae: factaque sunt ea, quae sunt sorotina. Laban, et quae primi temporis. (Jacob: Helt: Bbl: 104). Valaszsa ki a iant. (Helt: Mes: 455). Helt: Bbl: 14. EszT: IgAny: 14). Az hadik javával vissza jórra. (BdkGy: Lay: 16). Sorsa a jórrából való. (Fai: UE: 473). Jó jó jól van: feleletül. (László: Petr: 233). Jó hajnalban. (Pázm: Préd: 578). Jó idején való megjelentés: demunitio. C. Ideje korán, jó idején: tempore Com: Jan: 204. Hmásságát mindenek ismérték meg jó idején. (Matkó: BCsák: Előb: 3). Jó idején a pozányoknak elhivatata előtt hogy-hogy mondhatta magát a sidoscelesia olyannak, mint a kőrál? (DKal: Ker: 463). Jó formán: bone modo, commode. 81. Jóformán nyakon tsuptad az igazságot. (Fai: UE: 63). Jóformán felhevültél a fő emberek ellen, hanemha tudn csak tréflész. (Fai: NE: 66). Idején korán, jó időjén na reá kell oktatni: ki teremtménye légyen, és mi végre éli a világot. (Fai: NA: 197). Enelkedgyenek magyságot jó korán gyenge nyoszolójokból. (Fai: NA: 199). Ez az en szerelmes iana, kibon nekem io kippem kedwem telek. (Sylv: UT: 1125). Jó móddal: moderate. C. Dee akkor meg yelenthennek és jó móddal meg bezellewnk, az nynt zolgat ő yegyesenek. (ÉrsC: 199b). Az gondulsól attia halaknak előtte az fő marháit jó móddal rendeli. (Fai: Tam: 261). A tyztessegesee melle vl, ha io modon teheted. (VirgC: 16). Meglattyá jomodon az isten kegyelmet. (MA: Bbl: V: 51). Jó reggel: valde diluculo. Helt: UT: Y3. valde mane. MA: Bbl: 117. Jó reggel kineinek. (Msk: VKort: 118). Hozott iana Neander! de mi dolog, hogy ily jó reggel? (Fai: NE: 3). Jó szerivel: bona moditate. Kr. Adlig keengél ez kereldél hiden, nigen eszedben sem vohetd jó szerivel, hogy ott dobbanál a homan elindult vol. (Matkó: BCsák: 222). Még főnében ionálban vagyón: in hbris. (DősiC: Adag: 322). Miken az menyegző főrra szinte javában vólra. (MA: SB: 28). Az ember soknak szől, messze hallok, és ki jóból, ki rosszól kaptat az igéket. (Fai: UE: 127). Jóhbra fordúlt a dolog: incipit res melius ire. (PFB: Az istenit zenteknek myndók yom tudolnak. (WinkC: 289). Jóna való restség. (Magy: Nád: 79). Az drakastert az mi szőlünknek minden ional legiúnk. (Tel: Tam: 555). Ellenségünknek is jóval legynk. (Pázm: Imáds: 14). Jó reg. (Fajástól: *prohibet dentium dolorem. (PFB: Mentha gőszatából jó hogyha jó. (Fai: Selsal: 18). Akarad ate nezedt iana tenned. (VirgC: 89).

Közmondások. Jórt jót ember mostan rytkom wezen. (Pesti: Fáb: 12).

köz-jó: bonum publicum, pecunia publica; staatséigentum, öffentliche gelder. Köz jó ellopást: peculatus; köz jót ellopo: peculatio. (PFB).

Javacska: parvum bonum; kleines gut. Javatskája éknek, egyetmása: pecula. (PFB). Kovás javacskaín közé alatt levén, zokat elpredatja. (RMNy: 113). Veres veretekevel keresett

javaszkütölis torkon-verte meg-fosztatván, keserűséggel rági korpis profontyát (Csizi: Síp. 11).

Javall, jovall *javall* Felv: Dies. 59. Megy: SzAÖróme 263. MedLat. 21. László: Petr. 1100. probó, comprobo, admitto C. approbo MA. svadeo Com: Jan. 180. billigen, gut heissen PPB. Nem javallom: reprobo; nem javallandó: improbabilis C. Iamallé az ő tanácsát (Helt: Krón. 77. Mit nem ioualunc es nem diehrúne, arra vagyodunc (Helt: Bibl. I. a3). Iouallýatoc a tő attyaitokne ezolekődetit: consentitis oporibus patrum vestrorum (Helt: UT. 84). A ki jó, azt szeretőm, ianalom (Mel: Szám. 58). Szent Pál iamallia az aszszoni-allatian az ekes es tiszta őltözetet (Fél: Tan. 465). Nemelyec szond, nemelyec egyeb modon az ő sententiait iamallýac vala: adsentebantur (Deesi: SallC. 41). Valami értelmet iamallni (Deesi: Adag. 137). Azont iamallýatoc es tanertýatoc (Mon: Apol. 395). Még azokis őlmélkodtak az ő változásokon, az kik nem javallották az keresztyén hitet (Pázm: Kal. 67). Egyfűt a halottakért-való imádságot javallýa: másut a purgatorionot, és ennek hiteléből származot dolgokat kárhoztatýa (Pázm: LuthV. 202). Azoknak mondasok mint igazak es jovallattatnac be vetetek (Zvon: Osiand. 6). Effőle vallas tetelt javallana es helyen hagyna: hujusmodi contractui suum consensum largiretur (Ver: Verb. 123). Minden vezér javallýa színdélt (Zrínyi. I.20). Az ki valami embert javall javallni jó dologban, azt igyekőzzék követni (Prág: Serk. G1). Ebben az dologban javallýuk szent Agostonnak amaz mondasat (Szathm: Cent. 22). Azoknak tudományokat sem javallýuk: neque probamus eorum doctrinam (145). Az jámbor gazda javallattatni, ditsértetik (Com: Vest. 96). Tálben a verratá előtt való szerénység javallatik (Com: Jan. 113). Ha javallotta volna gonosságokat, inkább el-enyegette és felezte volna (Tyúk: Józs. 21). Jovallom nagy hasznát háromféle víznek, melyeknek italýa hasznos lesz szívednek (KBécs. 1666. 132). A kik test szerént-valok, a testieket jovallýák (Mly: Préd. 1334).

Javallás: probatio, comprobatio, assensus C. approbatio MA. gutheissung, billigung PPB. Közép javallásával: populariter C. (MA: Scult. 759). Ezt nagy öröm, hangos javallással fogadták mindnyájan (Fal: NA. 1234).

Javalldogál: [sapieus approbo; űfter billigen]. Vétkeket az ő elhalgatásokkal javalldogállýac (MA: Tan. 1185).

Javallható: probabilis C. [zu billigen]. Javallható dolog: probabilitas PPB.

Javallhatós: ∞ Javallhatós vélekedés (Toln: Vigaszt. 114).

Javasol: svadeo Kr. [billigen]. Az apáca-rekeszt Angliában nem javasollatom (Fal: NA. 203). Azon egyet hetszer-is mondýa, viszsza is; az az: a mit előb javasolt, azt őt utób tülýa (Fal: UE. 416).

Javit. Jovitani: corrigo, emendo SI. [bessern]. Elmjét jovitýa figy (Felv: SebSul. 27).

Javul. Jovulni: melioror, convalesco SI. [sich bessern, gut werden]. A keze meg iaula: manus ejus restituta est sunitati (Helt: UT. 67).

Jobb (*oob* VítC. 52. *oob* Helt: Mes. 306. *joh* MedLat. 48. MA: SB. 46. MA: Tan. 36. Czegl: MM. 145. Sám: 3Fél. 515. *jóbb* Szeg: Aqu. 13. az istennek felelét meg őrtsűc, es magunkat így *iob-bb-an* (?) meg lassuc Born: Ének. 485). **1)** melior, bellior, satius C. besser, ratsamer PPB. Jobb vagyok: praesto; legjobb: optimus C. Zent attyanak yntesemyat mindenestew-foguan változtatak jóbra (EhrC. 53). Iob hog (melius est, ut) őlanual menki aratnod, hog né valaki idegenec mezeien ellened alon (BécsiC. 6). Iob teneked, hog (expedit ut) eg eluezien te tagid közzől, hog nem mend te tested ereztessac pokolba (MünchC. 22). Yob őtinam megh holtvuk vona (JordC.

14). Sok verebeknel jobbak vattok ty: multis passeribus meliores esis vos (384). Változek jóbra (VirgC. 21). Minden ember iob wualand (96). Walek yob alnamban (ÉrsC. 502). Jobb őltömmek jobbadan meghallyak (NagyszC. 57). Az mi házinkban nagy keneket vallanc, mikor őletfűknece legiobbadan valanc (Born: Ének. 150). Ideienek szinten iobbadan vala (TurH. 9). A nagiokon el kezdnen a jobban mind az hitmanag le vaggiad (barmaidat, Mel: Sám. 32). Nincz iob embernek az ő maga sniättianál (Deesi: Adag. 195). Isten őtán nincz iob, mint kinek sok baráti vadnak (208). Penitentiaira ternek, es erkől-ősket jobba változtatták (Szár: Cat. K5). Ifűségának virágában, es erőjének job-korában vala (Pázm: Préd. 210). Vallástoknak a többinel jobb voltát meg nem mutathattýatok (Matkó: BCsik. 148). **2) a)** Jobb kéz: dextra, dextera [rechte hand]; jobb kéz felől való: dexter; jobb kéz felé: dextrorsum, dextrorsus MA. Az farkas fel emele elsw yob labat: pas dexter (EhrC. 150). Vala eg ember es iob keze azin vala (MünchC. 119b). Ha te yob zőmőd meg timoroyth toghedet, wayth ky hewtet (JordC. 367). Ytendy yob arezodat (368). Legottan a pyspek zolgaianak el vaza iob fűleeth (WinkC. 162). Ilwen yob kez felel (PozsC. 22). The yob kezednek ellene allotwl eryz meg engemeth: a resistentibus dexterne tuae custodi me (KulesC. 26). Az farkas az w iob labat felemelo (VirgC. 56). Az iob lapotzkája az baromnac: armus dexter (Kár: Bibl. 194). Fogvam jób-kezt, bé viszi más kamarába (Hall: HHist. 162). Igasságomnak jobb-karjával támogatlak (DEmb: GE. 17). **b)** Monda wr een vramnak, yl een yobborn felől (WinkC. 311). Erees jobboldal terőd megh en elensigemet (PeerC. R). Te wáz istennek iobiara (PeerC. 299). Lattiatok embőrnök fiat őlni attya vristennek iobbia felől (WesprC. 77). Nekűnc helyet szerzeni, űl attyanak iobiara (Born: Ének. 48). Ne hajoly jobra, so baha (Helt: Préd. 13). **3)** [plus, major; mehr, grösser]. Hogy külső birodalmát terjeszsze, nagy hadakat visel, es ezekkel megis hódoltatýa az világnak jobb részét (Pázm: Kal. 666). Jobb részre minnyájan abban az itéletben vannak (120). Az mártius, aprilis es majus jobb részént száraznak létezanak (Kal. 1620. C4). Az őd5 közep szerint nedues es jobb részből alhatatlan leszen (KNagysz. 1621. 1. Jobb részire (Hall: HHist. 174). Jobb része maródi (a seregnek, RákF: Lev. IV.529). Az virágai jobb részént meghervadnak (Lipp: PKert. 156). Válgt való itallal tölték az éjszakának jobb részét (Monlrók XVIII.62). Ifűtanon kezdettem, távul bujdosva irdogaltam jobb részét, es tsak pihenő órákkor (Fal: UE. 362). Akár mely bajos dologhoz fogjanak, más-is fele terhet le tették, s jobb részén túl vannak (397).

[Szólások]. 300 török volt benne, azokat egy jobbig levágták (Monlrók. VII.57). Jobbomra vagyón nekem, hogy meg ne mozdullýak (Elm. 453). Ha jelen lenne maga, mindenek jobbaránt esnének (MonTME. III.276).

Jobbacska: meliusculus MA. ein wenig besser PPB. Jobbacsán: meliuscule MA. Mihelyt egykevessé jobbacsán leszen (RákF: Lev. II.484. GKat: Titk. 1098. Mik: TLev. 362). Remény-ségén kívül jobbatskán találá (Fal: TÉ. 630).

Jobbad: paulo melior, meliusculus SI. [etwas besser, besser]. Meely vereseögből meg tauwla es yobadda leen parancholwan mynd hozyna tartozoknak, hogy senky ewket ne bantanaa az iambor ewseketh (ÉrűC. 633b). A köz nép nem őle meg a iuhoknac es az baromnac az iobbadgyat (Mel: Sám. 30).

Jobbadon: paulo melius SI. [etwas besser]. Mint ha iobbadon akarnátoc értéközni az ő dolgai felől: tamquam aliquid certius cognituri de eo (Helt: UT. N4). Mikoron iobadon volna [betegségében] (Helt: Krón. 47). De az ki eszt meg akarya iobbadon tudni, szükségű hog minden specieit igen ől meg tauölýa (Helt: Arithm. B6). Masut iobbadon meg magyarázza (Mon: Apol. 12). Talan iobbadon találád volna (517). Feier őn iobba-

dean leszen, de őszel nem (KKrakkö. 1573. as). A keseső a nyár végén jobboldon leszen, az esztendőnce egyből résziben szűkőn (KNagysz. 1579. E7). Az keseső meg nem lazdagítja az ő kesesődött, hanem meg valua, akkor megis jobboldon talállye (KGalg. 1582. P7). Viszállyuk meg jobboldon (MA: SB. 32). Mit ígyke tem, azt az tudja jobboldon, az kince testesszere chelohottam (Pécsi: Ágost. 6). Ez van jobboldon halgatam az istennee igiet, megis tanulm (Pécsi: Szék. 184). Jobboldon erzen megzenet (Thaly: Lev. 1162). Ennek is az ő Jესusához által ragulatását jobboldon meg nézőjük (Megy: Udj. 114).

Jobban: 1) melius; besser. Mykonon első lezkeveet nem erőltet valua, nyit bölcs ember továbbra halatam, hogy vohem hozza halma (ÉrdyC. 517b). Ved jobban eszbe (VirgC. 19). Viragut, gynywzet zoben, jobban es bemben agya (VirgC. 26). Mind va élet jobban viselte (9). Nem leszen jobban ez al apat (MA: Seult. 1934). Az ragadozószár az farkas kelyékben magát jobban jobban ki szarmoztatya (KCsplk: Woll. 77). Hol fűgnek a hűtők jobban a pánszajáról, Olasz vagy Francia országban? (Fal: N. 134). Az elmúlt napokban erőtenkedett, de már jobban vagyok; er ist die vergangenem tage etwas müßlich gewesen, aber es ist wieder besser (KirBez. 4). 2) magis; mehr; stärker. A jósunkak olyan dolga vagyon, hogy ezek az igazítás fog ráta, jobban mint az kieziny gyer meken (OrvK. 87). Az bal kezem hüvelybe jobban megdagadván, valamely fűsös tyunkony fejrivel bekötve, az tüzességet kavet (Monfrók. XV: 55). Jobban nálad senki nem emberkedt (Köny: HRom. 75).

Jobbára: ut plurimum Kr, meistens Com; Orb. 29. Ninczenek a az profok bel írn, hanem csak jobbra az gőgös papok (Zvon: Pázm. 341. Zinyi. H: 18). Kevés jóságban jobbra közepre be én (RakE. Lev. 1). Örökönt jobbra, hol jobban s hol balra változó forgását látjuk tapasztaljuk (Thaly: Adal. 1456). Nem penészesnek meg othom, jobbra kinn köszűnek (Fal: 1577). A kinek bűdos a lehellete, jobbra nintsen helyén gyomra (Fal: NE. 18).

Jobbik: 1) melior SI, besser. Senki hű yobbik rhyayem cwtőzeek: nullus ex more indutus est cultu suo (JordC. 71). Úrunk jobbik ruhaja: vestis potior aurito (Ver: Verb. 169). 2) dexter SI, recht, richtig. Sütéssel jegyes a jobbik potfja (Gyöngy: KJ. 96). Jobbik oldalon az állásnak totessék ki az igazságnak képe (Fal: IE. 600). A duna nem tudya el tekelleni magában, a jobbik vagy bal szeme végére ragaszszate a jobbiskat (Fal: NA. 112).

Jobbit: 1) corrigo, emendo MA, verbessern, recht machen PPB. (Zinyi. H: 189). 2) augere MA, vermehren PPB.

mög-jobbit: 1) melioro, emendo, reformo MA, verbessern PPB. Ismet megjobbitam; emendo; megjobbitó; reformator C. Ez zent napokban minden esztendő meg yobbolok (ÉrdyC. 16). Vala ki yvőzőlyh akar, eseteet meg yobbogya (524b). Az nyavalyas ember nagy syrassal penitenciai tova megzenet es meg yobbytam eseteet odos. Minden dolgokunk fölőte az elot meg jobbitam (JohC. 310). Meg akarya jobboytania az elozott előte (BodC. 2). Ki e mi munkakent meg akarya jobbitani (Bib. 16). Jobböz megieholot (Syl: UF. H: 18). Előteket meg jobbittane (Bom. Ének. 297). Emendabundo ca. megjobbitando egyetkezés. MA: Bib. Megy. 5. Az esztendőlyat, ki megjobbitya magát a tulorbe névzen (Uly. Préd. 198). A mester a vetkeket az arastam megjobbitya Com. Jan. 1. 2) augere, vermehren. Megjobbitatam; bővíti, szelgeti; megnövel; megnöveltem. Com. Kar. Bib. 137. MA: Bib. 137.

mögjobbítás: emendatio, melioratio MA, verbesserung PPB. Ha meg jobboytának akaratat and akarmaya magát meg

jobbtyania minnel inkább kell emmekem meg halgatnom en hozzam kanyitokat (BodC. 33).

mögjobbithatatlan: inemendabilis C, unverbesserlich PPB.

mögjobbitható: emendabilis MA, verbesserlich PPB.

Jobbitas: emendatio, reformatio SI, verbesserung. Sathan-ne gonoszagard el magne jobetasara (Mon: Képt. 94). Tis a produktziót ne működtet, hanem hosszú ideig való jobbitás-sokkal készítsenek (Pázm: Préd. 63). Fogaratos leszen, jobbitást szerez földesünk (4). Az el-jobbitás kíváncs gyűmölésnek kell hozattaniok illy (Préd. 194). Fogyatkozás-jobbitás (sajtóhiba-javítás) (H. Tard. 5).

Jobbkor: meliore tempore; zu gelegenerer zeit (DictaGr. 15). ErdPorta. 100.

Jobbkori: Hogy magát illy hamar álmából fel-vette, leg-jobbkori álmát azzal elvesztette (Gyöngy: Char. 115).

Jobbod-ik: melior fio; sich bessern. Istennee ostora teinken jödnie, mert a mi életűne lám soha nem jöbődle (Holt: Cane. 130). Tin. 61.

Jobszag: praestitia; vorzug. A ruhakba soha semi dragalatosság, semi jobszag ne legyen (VirgC. 126). Sall: Var. 37).

Jobbul: melioro, emendo SI, sich bessern. Ha szél éri eszemem, nek nehezen szenvedem; mekvárom itt Súrvarott, hogy jobboljon (Nad: Lev. 194). Bom: Préd. 52. Jobul állapottyoe. MA: Bib. V: 18. Előből kitészik, hogy rosszszól, a ki szünetlen nem jobbul (Pázm: Préd. 324).

mög-jobbul: melioresco C, emendo, melioro MA, verbessert werden, gebessert werden PPB. (sich bessern, besser werden). Kérdi nala az előt állólle, kiből megjobboldt volna (beteszésgöbl): melius habuerit. MűmchC. 176. Kerdý vala az borath hű thewők, kyben megl yobbwlth vona (JordC. 637). Ha kedig ezeket sem jobultoe meg: quodsi nec sic volueritis recipere disciplinam (Holt: Bib. 1. MMun. Csakhogy megjobbulj az te életedben (RMK. IV: 72).

mögjobbulás: emendatio, melioratio MA, besserung, verbesserung PPB. Ynkab követhyven emberek az sateethességöt az ylagly gyönyörűseges esethyven alatta, hanem az ylagos-sagot meg yobboldasnak alatta (ÉrdyC. 597).

mögjobbultatlanság: incorrigibilis; unverbesserlichkeit. Megy: Udj. H: 28.

Jobbukas: melioratio; besserung. Az thy jobbwlastok mykonon tenetythok, gonozokath, kyketh thtthetok meg ban-naatok (Érsc. 170). Oly időre jutottunk, mics ki előtt panaszunkat torjesztani, hogy jobbulast esialhatnánk magunknak, hanem vesztőnénk inkább való (LayT. H: 253).

Jobbulatlan

Jobbulatlanság: incorrigibilis MA: Bib. IV: 12. (unverbesserlichkeit).

Jóeska: 1) bellus, bellatulus C, fein wenig gut. Nincs oly rész könyv, melyben valami jóeska nem volna (Pázm: Kál. 300). Nyalunk vagyok, szeretem a jóskat, jó falatot; liguri PPB. 2) parvum bonum, exiguum bonum; kleines gut, geringes gut. Egy kis világi jóskuért, egy-öring való alkalmatossagöt illy nagy kínokat keresünk (Pázm: Préd. 198). E világi jóeska (Kdlog: TemK. 100).

Jóeskan: aliquantum, non exiguum, satis; ziemlich, ziemlich viel. Mar harom uttal is jóeskan lecsapodtak az mi hadunk bennük (MonOkm. XIV: 307). Jóeskan ki voheti a verben PP. Post. 7.

Jóféle: legitimus, bonae notae PP. guter art, ehrlich PPB. Jóféle ál-fák: *generosae arbores PPB. Jóféle alma, szilva: malum, prunum ingenuum PP. Ha az aran yo féle es tyzta leend, sem rosda meg nem foghya, sem tyz meg nem eoghety: (ÉrdyC. 465b). Jó féle arany színű rézből ezínált edényec: vasa aeris fulgentis optimi (Kár: Bibl. 1425). Jó féle posztó (VetTrans. 6). Ada jó féle hálgybéllest tízenötöt, másfélét is hálgybéllest 15-öt (Monfrók. VII.225). Végy jó féle mirrhát PP: PaxC. 87). Egyék ebből az helyepetyéből, jó feléből, ez hozza-meg a kegyhmed szája ízit, appetitussát (KirBesz. 63).

Jog [jóg? δ jogyara WinkC. 189]: **1)** [bonus: gut]. Nyvla yokezeuel kebelebe es ada jog regulatyt: avagy zenth jogyarnak evangeliumi regulatyt: protulit regulam evangelicam (EhrC. 21). **2)** dextera Kr. [recht, rechte hand]. Meny zent Ferencznek jogyához, hogy alyon meg tekedet (EhrC. 23). Vete jogyat ew féyere: posuit dexteram super caput ejus (124). Vécen δ iogianak öltözetit: assumpsit dextraliola (BécsiC. 31). Hoő ha te iog zéméd meggonozbeitand tegetet, veí ki őtet es vesd el tetőlled. Ha te iog kezéd meggonozbeitand tegetet, med el őtet es vesd el te tőlled (MünchC. 21. 22). VI en iogom felől: sede a dextris meis (56). Rohannyon híw reayok feelelem te yogodnak nagysága nyathi (JordC. 42). Ne thwa ga te balod, myt akar teny yogod: nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua (369). Yt en jogaymra: sede in dextris meis (126). En jogomra al ennekem, hogy el ne tantoroggyam: est mihi ad dexteram, ne concutiar (711). Enneköm segedseg legón atte iogod es irlalmassag (TelC. 49). Latanak maas augyalt jogról evluen (ComC. 106). Magat el oztuan jogra es balra (DomC. 289). Ky yl isten atyanak joghyara (ÉrdyC. 112. 28b). Lateek en az ew jogya felewl egy erőss vytezt mezeytelen tórth tarthwan (360b). Wrwnk joghyara meg fezált tyztőlendew tolway (366b). Otalmazyad meg ewtet vezedelenitwl az te erőss yogodnak myatta (594b). Helbezteetec δ iogya felől (NagyszC. 271). Az w iogiaual meg sebesytuen iteket, ki wzón tyteket az w satorabol (VirgC. 147). Yogom felel vagyon: a dextris est mihi (KulesC. 24). Christus, ky az vristennek iogya felől vagyon (Kunj: SzPál. 75). Jogyara: ad dextram ejus (Pesti: NTent. 107). Allapee az te iogesed az te iogodon arafas öltözetbe (Szék: Zsolt. 44).

Jógit, gyógit: [medeor, curo: heilen]. Vakokat es sautakot iogitasz es egieb naő soc czudakot szerzesz (Szék: Zsolt. 184). Mást túd jogógtani (Deesi: Adag. 288) [Vö. **GYÓGYÍT**].

Jogl-: [exsolvo, persolvo: zollen]. Minden feleségéc tizesseget ioglanac δ feriekne: cunctae uxores deferant maritis suis honorem (BécsiC. 50).

Joglat [?]: ∞ Az nagy őrdmerth, kywel az te zent lelkőd meg wygaltateek, yoglas [yorgas?] enneköm meeltatlan ees bynős zolgaló leanyodnak (CzehC. 6).

Jógul, jógyul, gyógul: [sanescio, convalesco: genesen. Vö. **GYÓGYUL**].

még-jógul: ∞ Meg yogulok: salva ero: megyogula: salva facta est NémGl. 380. Meg iogiulanac a reez kizionac fel magasztalatasol (Szék: Krón. 19). Az δ sebeinel gyogultune meg (Magy: Nád. 46).

Jókor: [in tempore, opportune; zu rechter zeit, gelegen]. Isten hozta kegyhmedet, jókor jött: seid freundlich willkommen (KirBesz. 7).

Jókora: procerus Sl. [satis magnus: ziemlich gross]. Jókora inas voltam innár (GKat: Ttk. 272). Jókora pohár (Kem: Élet. 254). Két jókora ezüst általagok (Monfrók. VII.45). (A kormos alma) jókora, jó leves, horizú (Lipp: PKert. III.144).

Jól (nemjó cholekedek nem LevTár. 176. jo erthy 180. 16 tudom, hogy még a mai napon 16 lakhatom Helt: Mes. 300. 10 tudom Mon: KépT. 5): bene, belle C. probe, recte, rite MA. gut, schön, fromm, recht, ordentlich, geziemend PPB. Igen jól: optime, perbene; jól tselekszóm: benefacio C. Jól ivott: bene potus, appotus, temulentus; jól lakik: epulatur MA. Jól tartja asztalát: opipare vivit; jól él: indulget genio; jól vagyon dolga: bene stat: jól üli a lovat: firmus in ephippio sedet PP. En leañom íngolmat keresec te nekéd es megzerzem te nekéd, hoő iol legén tenekéd (BécsiC. 6). Parancholj wram yol mondanom: jube domine benedicere (FestC. 15). Ved iol ezedben (VirgC. 14). En tudom iol (20). Jól tevteneek nekéd (DomC. 263). Ez ideyben zent Margit azzon meeg yol nem zolhat vala (MargL. 1). Mondanak híweky: yol: dieunt ei: etiam (JordC. 397). Yol tőttet, hogy ede yettel (743). Atyaad hambor ala es jamborwl eele kyt yol twez (ÉrdyC. 340). Yol dyeheryetek wteth: bene psallite ei (KulesC. 73). Monda ismet nekic: jól vagyone?: sanusne est, inquit (Helt: Bibl. I. N4. (Az oroszluu tñ) erőssen kiáltani kezdé: Emberke, emberke, iőy clet, nem iöl vagyoc (Helt: Mes. 364). Szí Istuan tudja es iöl hiszi vala, hogy δ istemec kednébe volna (Helt: Krón. 28). Ez az íru az wrnac felette igen iöl tettée (Helt: Arithm. F4). Firmo et maximo progressu: jól elő rándulni (Deesi: Adag. 340). Ha jól buzgok volnánk: si essemus bene ferventes (Ily: Préd. II.21). A nyelvnék jól nem tudása volt az oka (Bethl: Élet. 279). Jól tetszik nékem ez a szárke, hamu színű (KirBesz. 18).

[Szólások]. Ez idei buza jól fizet: der heurige weizen gibt gut aus (Adáni: Spr. 192).

Jóralvó: **1)** necessarius [commodus: freundlich, geneigt, günstig]. Ha mindenec, melyeket auag el veztettem, auag' melyek ionra valokból, ellenem valokka lőttenec, eppen volnanakis: si omnia, quae aut amisi aut ex necessariis adversa facta sunt, in columbia manerent (Deesi: SallJ. 12). Hathato csodac voltuac, iora valoc es idvősség szőrzók (Zvon: Post. 1559). Nem akarod hallani az te jódra valókat (MA: Seult. 812). **2)** bonae frugis Kr. [brav, rechtschaffen]. Hagyj békét ennek a szent atyának, a ki jora valo ember (Fal: TÉ. 732).

Jóság: optimitas C. bonitas MA. güttigkeit PPB. Jóságokkal bévesek, a mit hallanak (Pázm: Préd. e2). Nem tsak szóval hanem tselekedetek példájával akart isten minket a tisztességes jóságok gyakorlására tanítani (25). A reménység kiülből jóság a hitnél (172). Egy jóság sins fogyatkozás nélkül (Kisv: Adag. 535). [Vö. **Jószág**].

Jóságos: virtuosus MA. tugendhaft PPB. Jóságos cselekedet: virtus MA. PP. Minden műuekködetibe iosagos wala (TelC. 53). Nagy josaghosok wathok ha meg nem seerthytek azth ky tytheketh meg seerth (ÉrsC. 198). Király légy te jóságos, az latorság istennél utálatos (RMK. IV.237). Az itélő bírákban minemő josagos dolgoknak kel lenni (MA. Bibl. 165). Senki azzal jóságos nem lészén, hogy a tekéletes jámborságnak dísiretít hallya és érti (Pázm: Préd. 319. EsztT: IgAny. 17. Jóságos cselekedet (Ily: Préd. El5b. a2). [Vö. **Jószág**].

Jószág: **1)** virtus EhrC. 20. 64. bonitas 46. utilitas 53. [potestas: tugend, güte, frommen, stärke]. Frater Bernald Cristus keresztnek ygeueul magat meg ygeyeuen es engedelmességnek yozagual kewuttetet, mene Bolonyaba (EhrC. 20). Latomuala vegezettlen yozagának esysten edességnek melseget (46). Kysertet lezen te nekéd nagy yozagodra (53). Menyey zenteknek gradosazerent yozagrol yozagra haznalban (64). Hoő' legén iozagnac peldaihan: ut sit exemplum virtutis (BécsiC. 9. 31). Tőttet mő beuñone te minden iozagod zérent: secundum omnem bonitatem tuam (101). Soc iozagokat tőttone: multas virtutes fecimus (MünchC. 26. 40). Kezdetic imačag, melnek soc iozaga es bulőia vagyon (VitkC. 103). Vonznak minketh

lelky nemes józágoknak követhesége (ÉrdyC. 9). Zeits-seeges józágokath t-ezen vala (347). Tyredelmességhnek józaga kyt keel nynekewnk tartanwk haborsvaghnak ydeyn (596b). Sydonnak varasyban lettenek az ystony józágok: virtutes (JordC. 387). Az mazarethely Iesusti, wr ystenthlw megh bizonyvltatott embert ty köztétők józágokban (praestantia facta), ezobakban es ygyekben, kyket mynd tethi, megh oltotk (711). Megh enthes józággal: unkerit potentia (744). Tezen vala wr ysten ezodakat es józágokat Pálnak hű keze nyathat: virtutes non vulgares edebat deus per manus Pauli (771). Tehetsegőth adhat az időssőség józágba vehygh megh maradom (WinkC. 354). Ygen nagy az zeretetnek ew józaga (358). Az het zonak józágat Cristus nekőnk aggyad (PöerC. 195). De maga Béla kyrál gondolom az bekességhnek janat józágat (MargL. 28). Hatalmantól, józágontól megőztatvan (NagyszC. 89). Latuan eme józágat anagy lelky crevt ez traterben (BomC. 235). Az penitencia elsev józág (CornC. 26). Mutata azt eg bölénék, hog' őnekí meg mondana az kőnek józágat (BodC. 8). Az bölék es az józágok ezve viúnak (13). Tunya rest voltam lelky józágokra, mert nem inatkoztam (VirgC. 10). Mondatik anglii józágukh (44). Latom vala az isteny józágunk vehetetlen melegség (43). Az Cristusnak lohaty mikoron isteny malaznak józágat meg vyagztaltk volna (71). Ky wagy elnekek vigassaga es józaga (PozsC. 19). Az kwnek ez józaga, hogy nynezen semmy, ky ő serénsség megh bantatua (527). Nem helyzbe vagyom istennek orzaga, hanem józágban (Köny: SzPál. 138). Az tanitoknak külső életekben minemű józágat kiuan az szent Pál? (Pál: Tan. 327). Az isteni természet magában foglal minden tekéletes jószágot és méltóságot (Pázm: Kal. 24). Az aláztság fundamentuma, gyökere, forrása, kiúttartó háza minden tekéletes jószágoknak (Pázm: Préd. 76). Jószág (bírodalom) és oraság az, az hol ki uralkodik és törvény szolgálatára való hatalma vagyom: ditto et dominium est ubi quis dominatur et jurisdictionem habet (Com: Jan. 113). **2)** substantia, opes, bona MA praedium PPB hab und gut, vermögen PPB. Dolog, marha jószág: res. Com: Vest. 143. Örökös jószág: hereditas Com: Jan. 132. Poroszjószág: hereditas controversa PP. Örökbe adott jószág, fejedelemtől, valakinek köölt jószág: feudum; elpétsélt jószág: res assignata PPB. Tulajdon józágához való: pecuniaris C. Bernald nemdelemew józágat (bona) elozta (EhrC. 7). Egyebeknek józágat agyaktok meg: reddite alienum (58). O józág-e ővelée vala: erant cum illis bona (BéscC. 19). Az örök, kik ez velági józágokat el orozat (GmryC. 8). Ha el oztogatandom az zegenyeknek józágymat (si distribuo pauperum in cibis facultates meas), zeretetēm lasdog ne legyen, semyt emekem nem hazud (ÉrdyC. 96b). Mynden ez vylaghy józágat zegenyeknek osztana (520b). Semyt se yllészetek az ew józágban (JordC. 177). Az told el nyekewket mynd sutorokkal mynd kezonsseghes józágokkal (59). Mynden józágokkal egy-tembe el ragadoznak (181). Hoggý mehet be mynd az erőssnek hazában es lw józágat el teekzlany: quomodo potest quisquam intrare in domum fortis et vasa diripere (399). Zolgnak vala hwnky lw józágokból: Minis rabant ei de facultatibus suis (347). Halioiokt es huiioiokt s minfőn józágokat ellagim (JohrC. 14). Pén józágomál zkyos nem vagy: bonorum meorum non egos (KulesC. 23). Vrt keztem mas ember józágat gonozol kemntomb (VirgC. 7). Ez világi józágat hanga el (21. 84). Peremnyon es egh szegeny bogunk (szegeny hngunk) volth, ky nynekünk hatta az ny kewes józágba volth, ny aban is wer azak wagyunk, merth azal is egyek voltunk (LewT. 189). Minden varat engedi leí nyimák, fiukká tve ő sok jószágnak (Tin. 88). Szerget gyíte, es alla mőne az józágban, es az varosokra, mellyeket Szemond ezaszár az elot mundokban adta vala az despotina (Helt: Krón. 97b). Hatadmas gundzók, kik elizetnek es józágokat el kellet tudniok (Helt: Bibl. IV. 17). Draga józágat es örökséget szerez C minékőne Bern: Enek. 1. Azert ada tunczot, hog' az par-

soc józágokat orszag szamará kelene foglalni: consuit pecunias eorum publicandas (Deesi: SallC. 42). Zúlogos jószág (szeg: Aqu. 25). Kísodla oly atyafi, a ki el ne felekezézek a vérről, mikor jószágban jár a dolog? (Pázm: Préd. 212). Szívedet az eleségre és jószágra ezhégesztie (MA: Scult. 319). **3)** [argumentum; last-tiere?] Hozzanak 50 szál fényő gerendát is; a mellett az ide való jószág hozzon 200 szál tölgy fű gerendát is, szaru fát 300 szálát (Rády: Csál. III. 313b).

[Szólások]. Minden jószágából ki-fordult: eversus fortunis; valakit jószágából ki-fordítani: evertere aliquem fortunis PPB.

Jószágoska: [bonum parvum; kléines gut]. Nem tudom hogy bírhatja kemetek azon jószágoskát (LewT. II. 388).

Jószágos: **1)** virtuosus EhrC. 21. 76. [tügendhaft]. Jószágos cselekedet: virtus C. MA. Nemely belcz byro yol meggondoluan yl józagos alhatatosságot (EhrC. 21). Zeitsseges életnek es lelky józagos myvelkedetnek tytkössagáról való kevny (CornC. 1). Úg elleték ez velagom, hog' az józagos dolgok le fionodtak az gonozoktat (BodC. 8). Yozagos angyalok: angeli potentes virtute (KeszthC. 272). Sok józagos myvelkedetnek es zent zenvedetessegeenek wtumia az ew eedes eedemmet meg akaraa koronizny (ÉrdyC. 349. 543b). Sok józagos egyet talalljuk (517b). Lelkem en meg nem ruhaztam józagos myvelkedetkel (VirgC. 11). Yozagos kegyes zyz maria (ThewC. 145). Józagos myvelkedet: virtutes (Pesti: NTest. 39). Ki örökösé len ű neki az ű józagos chelekedetiben (Tel: Evang. 158). Minden józagos chelekedetben tudossa, okossa is tegye (Mon: KépfT. 1). Kellemetes igazság szzeretőknek valami józagos dolgokhoz kezdeni (Cis. 13). Valamellyeket az emberek szantnac, emeznek, epitnek, vizen es földön: azoc mindenec az az józagos chelekedetnek engednek: quae homines arant, navigant, aedificant, virtuti omnia parent (Deesi: SallC. 2). Minden józagos életnek szikráját előltya bemek (Pázm: Kal. 673). A jószágos tselekedetek által igazul meg ember (Pöe: Igazs. 1201). A király az Hunyadi László nagy virtussait, józagos cselekedetét s vitéségét csudállja (Lisny: Krón. 328). **2)** possessionatus Kr. [begtített]. Józagos nemes emberek: nobiles possessionatores (Ver: Verb. 76). Ez országbeli józagos nemessek: possessionati homines (Ver: Verb. 1660 I. tit. 23). A szükön költés józágossá téssen es meggazdagit: compendium opulentat (Com: Jan. 189).

Józágtalan: carens bonis et possessione MA. ohne hab und gut, ohne vermögen PPB.

Jóvolt-a vkinek: bonitas, benignitas, benevolentia SI. [güte, gnade, jó voltából: ex beneplacito illius Kr. Mikoron az ew felseeges jó voltából meg gondolta vana ez wylagot vylagosytany es valthany (ÉrdyC. 342b. 419). Erdemmel kyl, twlaydon ebak az ew jóvoltából megh ayandekoz embert (621b). Ti jó woltotokat nyomjatok el masnak gonozasat (ÉrsC. 20). Istennek ionotath nem nezen, meg nem tertem (VirgC. 3). Nem emlekeztem zenteknek ionotokrol (9). Ez igeket mongia vala el amelkodon az isteni felsegnek ionoltam (82). Az ő felsegős io notatert (TihC. 7). Az ő io voltából könyörölte raytune (Bom: Enek. 1). Mellytől az én kegyelmes istenem jóvoltából engemet megoltalmazott (TudTár. 1839. 254).

JOBÁGY [jobbág] ÉrdyC. Prob. volag. 643. Jobagiones 1249. 1249. sat. Jobagiones regis 1248. sat. jobagiones de Chaford a. 1249. natu eximii mobilantur 1360. Cizmár. Jobagiones Nyr. VI. 210. **1)** patricius, nobilis; vornehm] Jobagiones: optimates, principes 1082 (Nyr. VI. 211). Timaot tartuan mind az országbeli jobbagoc vrac es bölők (GmryC. 25). Kyt tyztelnék es gyakorta labogantat páspókók es jobbagyok (PöerC. 115). Kőből tokesnek teged chaszok es jobbagy wrak (315). En nem csak hogi nómós vagiok, deh megh annak bölötte jobagi vr bonia vagiok (JohrC. 178). Az jobbag urakath, kyk

panaszoltanakuala rea attya tyanak, előné hinata (KazC. 100). Az mastany iobagbwak es nemessek magoknak foglalnak (ÉrdyC. 496b). Törteneek, hogy egy iobagtíyw Romában memne [wr ffw uo.] (643). Zamot adone amminekőne adottakrol, mynth pap papsagaro, keral es iobbag' ó vrasagaro (Nagysz. 327). **2)** colonus C. subditus, tributarius, colonus, villicus MA. untertan PPB. subditus; der untertan Com; Vest. 147. Insuper libertates debita et consveta servitia et nomina popolorum, ioubagionum, udvarnicorum ac omnium conditionalium hominum ejusdem monasterii per dilectos et fideles ioubagiones nostros, scilicet T. cancellarium aulae nostrae et P. palatinum comitem diligenter a capitulo, ioubagionibus, vicinis nobilibus et multis aliis populis fecimus ordinatum exquiri 1211 (Wenzel 1106. Hunfaly: Ethnogr. 346). Sokak vannak, kyk yobagyt ees zeegenyeket nagy ostar adowal gyettry keenozya [így] (ÉrdyC. 79). Adoth nekem hat haz yobagyoth (RMNy. II. 6). Attam vrian azon 35 forynban zalogban Saros warmegyeben egjbaz egez jobagiot (II.57). Nem engedý hogh asz en jobbagyom gyakorta walo koniorgeseuel banchyon (III.83). Ky wyttek eyel az en iobagiomat, orrat fyltel el meteltek (LevT. I.243). Adott ót ház jobbagyot, ót majorságot, azzal ruházom magamat (II.21). Minden szolgáink, jobbagýink bizásbak es jó kedvel is forgnának (37). Ktek jószágából az kívánt biútos jobbagýokat bo csássa alá az batárok eligazítására (228). Szolgad, szolgadod, iobagyod, es minden munkalkodo barnod (Born: Ének. 82. MA: Senlt. 656). Olyan lenne e földön, mint jóvevény, paraszt-jobbagý, es egyebek bajlékában tekerő szárandok (Pázm: Préd. 477). Az jobbagýoknak lovát, barmát senki el ne vegye (Mén-TME. III.52). A kire major bizattatik, major gazda, udvarbíró es jobbagý az: cui villa conceditur, villicus et colonus est (Com: Jan. 72). A jobbagý embert miért híjják magyarul jobbagý, avagy jobbagýnak? Felelet: a magyarok az ország gyűlésében azt végezik, hogy a magyaroknak csak edgyik része nemes embereeknek hivattatának, a másik része pedig othon maradna es bizonyos adót adna: ezt a végezést halván az országnak sok lakosai edgmásnak mondanak: Koma bizony job hogy adgy (Liszny: Krón. 107). Mind egész orszáigul nyomorúltak vagytok: németnek, papoknak mert jobbagýi vagytok (Thaly: Adal. II.16). Maza az isten választást tett köztünk: a jobbagýokra osztván a munkát es fogyatkozást, a főemberekre a bőseget es vigasságot életet (Fal: NA. 125).

Jobbagyas. Hat jobbagyas bel (RMNy. II.14).

Jobbagyaskod-ik: [servio; dienen]. Jobbagyaskodó szolgálat (Toln: Vigaszt. 114).

Jobbagyság: **1)** subdítela Kr. [untertänigkeit]. Jobbagýságból szabadságra ment állapot: libertinitas PPB. A hires görögök miulta pártultak [pártoskodtak], a jobbagýsáig alól ki-nem szabadultak (Könyi: HRom. 106). **2)** coloni, rustici, subditi Kr. [untertanen]. Mely háromszáz forintban becsátottam ó kmének Bereti nevű faluban levő egész jobbagýságotmar (LevT. II.318).

JOH! eben! MA. PP. ach, o, web PPB. A mind velőm íah [így] megfogattatot, o mel nazi sirással monziak vala a zent azzoniok (WeszprC. 23).

JORGOT: [misereor; sich erbarmen]. Jorgosom vv neki es kegyigen (HB.) [Vö. IRGALOM].

JÓS: magus, saga, incantator, incantatrix, pytho, divinus vates MA.² zauberer, wahrsager PPB. Jóuendó mondokat, jóssokat be győzte [győtte] (Hofgr. 17). Titkodat sem ios, sem varaslo nem monhattya, az jóuendómondó meg nem magyarázza (19. RMK. II.100). Jóuendó mondokat, jóssokat be győtte (Born: Ének. 350).

[Jósol]

Jósoló: fatidicus, divinator, vates PP. wahrsager PPB. Jósoló asszony: fatidica mulier PP.

JÓZAN (gyozan Gyarm: Fel. 72. józan Fal: NE.² 116. ozan DöbrC. 351): sobrius, frugi C. sobrius: nüchtern Com: Vest. 146. nüchtern, mässig im essen und trinken PPB. Józanon: sobrie, frugaliter C. Józanon, józanul: sobrie MA. Atyam-fyay iozanok legyetek es vigyazyatok, mert az ty ellensegetek pokolbely evrdég (CornC. 46). Rozanok legótek: sobrii estote (DöbrC. 351). Kiknek lussok feierből es wörösből zörőztetűt, ezek igón tisztak, iozanok (TihC. 102). Adgy malasztot emékem, hogy iozanon élhessek ez uilagban (ThewrC. 176). Jozanok legűnk: sobrii simus (Fél: Bibl. II.105). Jozan életű (Fél: Tan. 328). Magát tudósbnak, józambnak, okosbnak adakozóbnak tartja (Pázm: Préd. 60). Józanoc es bornemiszac: sobrii atque abstemii (Com: Jan. 182). Józan vagy itas korába (Rák: Art. 5). Inkább józzannak mondjanak, mint sem része-gesnek (Fal: NE.² 116).

[Józanit]

még-józanit: sobrium facio, ad sobrietatem reduco Kr. nüchtern machen, ernüchtern. A betegség megjózanítja es észre hozza őket (Pázm: Préd. 690. 236).

Józanod-ik: sobrius fio Kr. nüchtern werden (Czegl: Fromf. 98. Kr.).

Józanod-ik: ∞ A sok luzanos ital miatt teljes barom egész hétig; vasárnap, akkor is csak szerencsére józanodik (Fal: NE. 7).

még-józanodik: sobrius fio MA. nüchtern werden, zum verstand kommen PPB. Éjjel-nappal részeg, egész betedszakom [így] meg nem józanodik WF. 433. (Pázm: Kal. 1766. 528. Kr.).

Józenság: sobrietas MA. Com: Jan. 181. nüchtheit PPB. Az rezege vegyen yozanságot (JordC. 264). Nem kabalkodou, yo Festus! de ygasságnak es yozanságnak zawat zolom (JordC. 793). Lóli iozagok: ergalmassag, bekeseg, iozsang (DebrC. 126). hne zyz Marianak ev nagy iozsangja (CornC. 47). Reszeg-segebennis, iozsangagabannis (Born: Préd. 282). Jozansang szerető (549).

Józenságos: [sobrius: nüchtern, mässig]. Etelnek italnak iozsangos megtartasa (CornC. 46. Pécsi: Ágost. 63).

Józanul: sobrius fio MA. nüchtern werden, mässig werden PPB.

még-józanul: sobrius fio MA. wieder nüchtern werden PPB. Aggad, hog mý elmenk megiozanollon bínnék minden zeplőtől: jejünet ut meus sobria a labe pressa criminum (AporC. 131. RMK. II.363).

mégjózanulás: sobrietatis recuperatio, reditus ad sobrietatem MA. das wieder nüchtern werden PPB.

JÓ (elgyojen RMNy. III.127. győzte FlilFl. 59. gyűnén Helt: Krón. 136. yucee [olv. joe?]: venit JordC. 391. 386. sat. yue-nek: venerunt 374. 358. yuendó: venturus 361. yuel KesztbC. 82. yuendew LányiC. 56. yuendekertb ThewrC. 234. yue LewT. 154. yue Pesti: NTest. 17. nce 22. iuenek 26. je LevT. I.45. 78. jone 332. jeth 11. uezte Mel: SzJán. 407. yeyen RMNy. II.110. ycy JordC. 729. 929. yeyen 711. yeuók 375. yewe ÉrdyC. 506b. yueneek PozsC. 20. iene Mel: SzJán. 490. ióy vala: venit Helt: UT. C7. ióyhet Helt: Krón. 38. 55. jőnye: veniret Megy: Dial. 201. bé jőyni: intrare uo. Előb. 9. jőyni Pathai: Sacr. 328. jó Tof: Zsolt. 589. Szob: Dáv. 6. ján Hall: III.100. nisz Mel: Jób. 2. iútt, iútem Mel: SzJán. 6. iúttűnk Fél: Bibl. 2. iúttűl Zvon: Post. I.3. iúy Born: Ének. 213. jűjőn Matko: BCsák. 79. iúni Sylv: UT. I.134. Fél: Tan. 43. iúnni EsztT: IgAny. 127. iúvetőc Born: Ének. 519. iúve Mon: Apol. 12. iúvetők Szár: Cat. Címli): **1)** venio MA. kommen, ankommen PPB. Elöl

jövők: anlevonio; reá jövők: supervenio, advenio MA Mire időse en velem? cur venitis mecum? (BécsC 2). Miokért időttel lég: qua ex causa recessisti (33). Byzonnyaval istenek yevitenek az en hazánhoz (ÉrdyC 337). Az zenthnek testeehez yewe (330). Kerezetekkel es kylemb kylemb zeep isteny dycheretekkel yewnek wala az zent zyznek koporossyához (341). Mykoron haza nem yewt volna, myndenek eszenek nagy kethseegben (512). Ew oda wtanna yewe (520). Yewmenek ez ylagra (530). Zykseegh, hogy yewyenek (forduljanak elő) tantorodások (552b). Ywthwink ymadhy hitet: venimus adorare eum (JordC 358). Meg fedelmek atthwal hazayaban ywny: timuit illo ire (360). Lataa, yewen hew reaa: vidit venientem super se (362). Ywyen te orzagol: adveniat regnum tuum (JordC 370). En ym oda yewók: ego veniam (375). En halazszobol jevnek (DomC 110). Jwtem te tyztelendw atyasagodnak oleybe (VirgC 2). Azt akaron, hogy velem w hozt iwy (20). Iwne hozzi az alnok wrdwh (22). Iwne az egilhaznak plebanoshoz (25). Frater Leo, az w tarsa, jevne hozza (35). Az predicacio el vegezen, jenenek mind az királhoz (37). Ez twzbwl zozat iw vida (42). Ez wlagra iwuen, velek nyayaskodek (48). Mit tegyewok, ha my idenkle iwneudnek haborsusagok (91). Jwnek vala ő kwzykben (112). Az kiraly nagy hatalmas kezel iót (145). Ywók es folyamon te hozyal (ThewrC 157). Ez yewe twwsagra, hogy tanobyzonsagot tenne (ÉrsC 1). Iwyetek fyaym en hozyam (Kules, 77). Megh ma haza iw (RMNy. H.31). Egy napi jaro földet főnének: venerint iter dici (Helt: UT. 08). A Scanderbec az ötközteszedei éden ezze húsz méltóddig távol volt, hogy segítségére jó volt a keresztényeknek (Helt: Krón. 97b). Külső adozattal időse ezze előmba (Ború: Ének. 204). Segítségül íy (213). El boczta a sidokot, hog haza ifunennek Jernsalembe (Szék: Krón. 51). Jöve a Galileának tengere mellé, a tiz városoknak hatáirnak közepin és hozának ő néki egy siket nemát (Tel: Evang. H.659). Nem ifuhez most mi hozame (Zvon: Osiand. B3). Szemközbe jó véle a király dísző-pásztorra (Pös: Igazs. 1372). A les helyoból rájoe jöven: ex insidiis supervenientes (Com: Jan. 150). A gulya futva jött (Gyal: FNöt. 10). 2) orior, deriyor: absummen, hergeleit werden. Baul: ennet in ez sz. balván (RMNy. H.14). Magi: vagón ki ez szot ez sido szotyl monga jöni, maghm (09).

Szólások: *Veni p.* A kiserőimre jöve a szor (NotPM 19). *Veni p.* Néh ez a matriciás bel jó a borszéd her: nonnullum intercurrit PPB. Eszenbe in valde: recordatus sum Sylv: UT. 1180. Ismét in usum jöhessenek az előlejtett egulának (Zinyi: H.190). *Veni, veni p.* Ha valami veszedelem akarna ifni reátok (Helt: Krón. 31). Mikor az egészsegtelen ség elérkezett, rád esett, jött (Com: Jan. 17). Rájoe jött büntetéselen nyevet az uris (Zvon: Post. H.275). De lészimre jöw nap felderült homlok (Chaly: Adal. 1110). Ismét eszenre jövök: recompono, annus milia credit PPB. Vaj egyszer vmikor az okosság nélkül való nép jöve észre (Pázm: Préd. 87). Elsőben javulója vala ugyan a jesuitai szerzetesek, de végére észre jöven, isipkára isipkét fiket (Csech: Japh. 117). Turkál a dologem, de gyökereére nem jó (SzD: MYir. 22). Kitudódi, napfényre jöni: emporo ex tenebris PPB. Istent hozta kegyelmedet, jókor jött: seil fromdlich willkommen (Kirlösz. 7). Hon van az jó! jött bilikom polára (Zinyi: ASyr. 128).

alá-jő: descendo, deorsum venio MA hínádegen, hínádekommen PPB. Ez harom dolgoknak bel bel tellyesáhy, mynek elotte alaa yoyen ew telssége (ÉrdyC 9b). Cristus lesu menyfőd alaa yewe (378b). Wt istennek zent yöye az bodog belkőkkel nagy tyztseeggel yewt alaa (54b). Meoron ala yöne az hegről (DebrC 128). Kallb: Bibl. 285a.

alajöt-e: descensio; das herabkommen. A nyilat ha fel hód, mihent feljebb nem mégyen, ottan aláfordul: es sebes se, alajöt-e, hogysen telmente (Pázm: Préd. 32).

altal-jő: transso Kr herüberkommen. Atal jeween az dwia vyzem, ky vonyaa magat az teeb neep közzöl (ÉrdyC. 101). Ma az divánba Ibraim esenz kezdé ebegni, hogy az az hire, hogy az lengyel főkövet Erdélyen jó által ide az követ-ségre (ErdTörtAd. H.99).

be-jő: 1) introvenio MA [advenio]; hínéinkommen PPB ankommen] Hozyank yme masodszor yeww be te ifyaddal (ÉrdyC 349). Nem vagók melto, hog be yew' en haylokom ala: non sum dignus, ut intres sub tectum meum (JordC. 375). Bel yw vala, hogy megh latna: ingrediebatur, ut videret (KulesC. 101). Jwneuk be az helbe, holot zent Ferencz lakozik vala (VirgC 47). Az napnak feue be in az ablakon (SándorC. 2). Te kegyelmed az zekben be nem jót: heftw mezent zeek lezen (RMNy. H.150). Hogy az en hazamban be ify: ut intres sub tectum meum (Fél: Bibl. 11). Már az dolognak ideje be-jött, azért forduljon el hozzá: estve ő kegyelme s meg fogja mondani (Monrók. XV.519). A házam négy kőfalból áll, azon egy fa táblás ablak, azon a szél mind szélire, mind hosszára bejöhét (Mik: TörL. 21). 2) induco, in morem venio, in usum recipio; aufkommen, überhandnehmen. Ez értelem [vélemény] innot íjt be, hogy az embereknek veledesek között nem tudnak, mel fele halain (Fél: Tan. 500). Mik a szépség miatt gonoszul bejötték: advenient illi: Préd. H.214). Bé jött a a felállott új prédikáltsnak módja, a mely kalafával tanítja a hitet (Bod: Pol. Elb. 3).

bejövés: introitus MA [invasio]; eingang PPB [einfall]. Az tartarok be jövése: Gética irruptio (Balassa: Ének. 12).

bejövöt: ~ Az haznak vala ky menete es be jevüeto (ComC. 85).

bejövötel: ~ (Kallb: Bibl. 264). Gróiné asszonyom bejövötele iránt az úr méltóztatnék tudósítani (LewT. H.462).

egybe-jő: convenio Kr [zusammenkommen, zusammenstreffen]. Cristusnak zületete íj vala: Mikor ő anna Maria volna mehoztot Iosephnek, mi előt egybe jöenne (antequam convenirent), lélece ő meheben valam scint keletől (MünchC 15. JordC 357). Eme nykeppen yewnek egybe találkoznak, egyet-értenek, t. i. Algasel és Esayas prophetha: ez may zent episto-lawal (ÉrdyC 7b).

el-jo: advenio, venio C hínzükommen PPB a) Yewetek el ty en atyannak aldottay (ÉrdyC 556). Annak wtanna el ywen, yd tel te nyandekodot: tunc veniens, offeres munus tuum (JordC 367). Zykseeg elezteb Ylesnek el ywny (407). Mykoron azorth el yettenek az zolnak qnum autem venissent ministris háket oth nem leltek vora (722). El iwenekh ez zent atyahoz (VirgC 50). Parandolok teneked, hogy iw el en velem (56). Jwetek el, es mynden yot mutatok tynektek (143). Előne az özöniz a földre: aquae diluvii inundaverunt super terram (Helt: Bibl. 104). Ha irgalmassagbol el nem iött volna (Ború: Ének. 10). Hirtelen el idő te kinnlásodra (119). Akoron lutyae az embernek tiat el inu: koesden (Tel: Evang. 115b). Az isten el in és megszabadét minket (1158). Mint a vizeo jaro ha ki szall hajórol, előt megteit) utját nézi, nem isméri partól (Rim: Ének. 287). b) El yewt ymaran es bel tölth az ydew, az ty ydvessegeteknek ydey (ÉrdyC 342b). Sem nywghatyk, sem alhatyk vala, varvum, myglen az hagyot hora el yewne (54). El yewt volna halala napya (560). El yewt az hora, hogy meg dychewltessek embernek ifya (531b). Myg el yew [betel-jesedik a jövendölés (590). Hogy mykoron az erek nywgodalonnak napjü el yewennek hý előle: postquam venerint tempora refrigerationis a conspectu domini (JordC. 715). Az alomnak zecksege el jevnen (DomC. 128).

eljövés: adventio, adventus MA [das ankommen PPB Zonyolozom az zent lelkeknek, a te főnétednek előhíessat varok,

mac zabadosokat (VilK. 106). Yzenetet vyn ewnekyk Cristusnak elyewweseeról (ÉrdyC. 526b). A kire Fereuczet bizod, vagy másod vagy harmadnap az te eljövésed után megstíjtsa az elföldet, vagy féljen tőle, bizony külföldben nem jó leszen (Nád: Lev. 64). Idulóztiföldkneec el ionese (Born: Préd. 7). El ioneseit nagy obaitással wartac (Born: Enek. 13). Megjövendőltette, hogy az Messias el-jövése-után el-vétetik az igaz ítélet az papoktól (Pázm: Kal. 555).

eljövét, eljöt-e: ∞ Le nluen, meg monda anticristosnak el jönetit, eh világnak vezetőit (WeszprC. 22). Az bíronak el jönetit íeltöntik (KazC. 100). Christusnak el jöte: adventus Christi (Ozor: Christ. 109).

eljövétel, eljötél: adventus MA. ankunft PPB. My lezen yege az the el yewetelnek: quod signum adventus tui (JordC. 430). Zent leelek isten el yewetelynek wtama mynd az zent apostolok ez ylagon el ozlottanak (ÉrdyC. 542). El jöwtele kevinat (CornC. 96). Kynek el yewtelere nyinden emberek tel tanadnak (KulesC. 57. Helt: Bibl. I. Előb. MA: Scult. 10).

eljövételi. Adventi, eljövételi innepec (MA: Scult. 3).

elő-jő: procedo C. prodeo, procedo MA. herfürgehen PPB. [herbeikommen, zum vorschein kommen]. Zent Rufen, ky elene yew kewteluel, ew ymadsgyal engemet meggyoyta (EhrC. 60). Jhyen előwe az harmadik (SándorC. 22). Meg aluan, variak vala az edes iesust elő iönie (WeszprC. 97). Lathyak emberek fyt ely yówen a kődben (TelC. 238). Előwe yewt anyazent egyhaz doctoranak zent yunepe (ÉrdyC. 560). Vissza aggott ember, gonosz napon termett! Az te nagy búneid most eléjöttének (RMK. II.87). Mikor elő it az idő (Tel: Fel. 22b).

[Szólások]. Latode mire valo az historia mégis te az gyermec ehena lassaliúz elő (Mon: Apol. 300).

főljő: ascendo, redeo rursum, advenio MA. hinaufkommen, hinkukommen PPB. Yeweenek fíel Jerwsalem-ben (ÉrdyC. 534b). Mykoron fíel yeth vona, talala ket őrđngheket az verem zayan (190b). Yewetek fíel (ascendite) wr ystenhez te es Aaron (JordC. 60). Latek mas angylat fíel ywni napkelti felwl (VirgC. 11). Felőwe azokaert Abram Egyptus-bol: ascendit ergo Abram de Aegypto (Helt: Bibl. I. E4).

[Szólások]. Még az ebéd 64 jó, játszanak vendégek (Orczy: Köth. 98).

hátra-jő: [revenio; zurückkommen]. Soha hátra nem jöhet nec Babiloniabol (Szék: Krón. 39).

jöttést-jő (jollést-jő?) [venio properanter, incessanter; eilig kommen, ohne unterlass kommen]. Jüttést jütt utánik (Nyr. X.467). Gyüttést gyüttön (RákF: Lev. II.46). Éjjel nappal jöttést jöjjetek előmbé minden késedelem nélkül (KecsTört. III.324-306). Jöttést jöjjön az bottal, zászlóval (MonTME. III.64).

jöttön-jő: ∞ Jüttön jü az Swendi vram lewele (RMNy. II.184). Kőnyörgéne nekí, hogy iöttön iöne Magyarországra (Helt: Krón. 74b). Jöttön jöj! hozd ide adóját országnak (RMK. IV.248). Jüttön ifm (Zvon: Post. 1301). Nem tudgyuk, bol, mikor, minémü halálunk leszen: de bizonyos, hogy közel vagyon, és jöttön jő (Pázm: Préd. 74). Nem késik és sohált nem mulat hanem jöttön-jő reánk a somorú halál (991). Jöttön jönek az az angyalok az egből a földre (Pös: Igazs. II.145). Jöwtön jöv, az az, ottan-ottan jöv (GKat: Titk. II.117). Sok panaszok jüttön jönek hadaimra (MonTrók. XV.255).

jövést-jő (jövést-jő?) ∞ Paramcsola, hogy mindjárt jövest jövének maga személye mellé táborba (Szal: Krón. 120). Minden nap jövest jöé az had (RejtLev. 45).

ki-jő: 1) evenio, exeo, egredior MA. herauskommen, herausgeben PPB. [hervorkommen, zum vorschein kommen]. Elé-

jövní, kijövní: prodire MedLat. 123. Te belőlled jó ki herceg, ki bíria en nepemet (MünchC. 16). Ördögöket valloc serecből ki iönen, igen kegetlenec (28). Megfordolac en hazamba, homan ki iöttem (37). Meg terők az else hazamban, homan ky ystentem: revertar in domum meam, unde exivi (JordC. 391). Very vala olygen erevssen, hog ev belewle ky jy vala az veer (MargL. 65-23). Mynek elotte ky yewneel az rekozóbt, megzentőleek teeghódet (ÉrdyC. 341b). Kywe yeweenek az soerből (611). Ky ywue w haylokabol: procedens de thalamo suo (KulesC. 34). Az ő királyockal ki iöwéne a tenger parttyára [ös hazajökből] (Helt: Krón. 1b). Ez ezenalta vala amaz nag bölcz hazat, a kiből soha senki nem tud vala ki iönni (Szék: Krón. 23). Az fanak tőnen giaktora vad fiatalok iönek ki (Fél: Tan. 318). 2) [sequor; folgen, gefolget werden]. Melyből az jó ki, hogy... (Tohr: Vigaszt. 94). Mind ezekből két dolog jó ki (MA: Scult. 102). Az te értelméből a iöne nyiluan ki, hogy (Bal: Csik. 325). Rosznac tartis a jesuita consequentiáját, mert nem e jő abul ki (Czegl: Japh. 49. 108. 127. Sárp: Noe. 119). 3) [iorior; entstehen]. Azokból sok jó jó ki: ex iis multa bona [propagantur PPB]. Mihent ide érkezett Bertsényi ur, mindjárt anagrammát csinált a város nevéből (Rodosto), és e jött ki belőle: ostorod (Mik: TörL. 72).

[Szólások]. A kinek patrocíniumja által jött e kis könyv ki (Czegl: Japh. 3). Látod it, hogy az második számmac őszue számlalassából iüt két numerus és kőta ki (Helt: Arithm. B). Mely horaban nem veelteek volna, ky jeyue az tevz [kiütött]. (DomC. 166).

kijöt-e: [exitus; auszug]. Abrahamac Caldeabol kijöteig (Helt: Bibl. L44).

kijövés: [egressio; das herauskommen, auszug]. Egyiptombol ky yewese-knek masod eztenyben vegyeetek zamaath Izrael fíyaynak (JordC. 119). Magas menyből leen w ky yewese (KulesC. 35). Ey teteny meg tereettek vala mynd ey veleeneek ky jeyueseyglen (CornC. 275). Az magyaroknak Scithiából ki iönéseknec wtama henen ket esztendőel (Helt: Krón. 20). Az istennek sätora pedig az Aegyptomból kijövés-után egész esztendőel emelteték-fel (Pázm: Kal. 555).

kijövetel: [egressio [auszug]. Harmad honabba hñ ky yewetelyknec wtama Egyptombol, yewee-knek Synaynak pwtzyaban (JordC. 51). Ez könyvben Moses az kijöveteltől fogva lett dolgozat írja meg (MA: Bibl. I.88. Káldi: Bibl. 253).

közbe-jő: [intervenio Kr. [dazwischentreten, sich einmengen]. Ha az imádság külső gondolatoknak közbejövésével megvesztegettetik (Ily: Préd. II.207).

lő-jő: devenio C. descendo MA. hinabsteigen. herabkommen PPB. Azon ennen maga mynd ky le yewt, mynt ky fíel ment mynden eghenek felette, hogy myndeneket be tellyesytene (ÉrdyC. 539). Az istennek fya lewe yween az magassaghibol (ÉrsC. 112).

lőjövés: descensio MA. absteigung, niedergang PPB

lőjövétel: ∞ (Zvon: Post. 1306).

még-jő: 1) revenio, revertor C. MA. redeo MA. wiederkommen, zurückkehren, zurückkommen PPB. Megnem jöwendő: irredux C. Soha annak wtama zyne meg nem yew (ÉrdyC. 590b). Ig akaram f marattat, míg meg iöiek: donec veniam (DöbrC. 274). Ez ylagban fíywezka vagy es meg erewd megh ywbeth (ÉrsC. 404). A kőctec meg iöwenee Jacobhoz: reversique sunt nuncii ad Jacob (Helt: Bibl. I. P4. Kár: Bibl. 1330). 2) [redeo, solvor; einkommen, eingehen, einfließen]. Jó goudvisléssel meg jin két ezer forintja az erdélyi jőszágnak (LevT. II.289).

[Közmondások]. Badáról is megj az hazugság (TörtT. 1598).

megjövés: reditus, reditio, reversio MA adventus MA Bibl II.41 wiederkumft, rückkumft PPB

megjöt-e: ~ Nem remélkedua innar ő neki megjötöt: sperabant eam jam non esse venturam (BécsiC. 35)

megjövétel: adventus C reditio, reditus, reversio MA wiederkumft, rückkumft PPB Rementelen vala az ő meg jövétele: sperabant eam jam non esse venturam (Kár: Bibl I.497)

öszve-jő: convenio, coeo, concurio, convolo, continuo, obvio SI [zusammenkommen]. Ot ta lábban nagy sok erek es ynak evzne jövnök (CörnC. 219)

öszvejövés: conventio, coitio, congressio, obviatio SI [zusammenkumft]. Mit mondyak [ezeknek öszvejüvéséről (Zrínyi II.29)

viesza-jő: repedo C redeo, ~ revenio MA wiederkommen zurückkehren PPB Viszsa jövök, megtérök (Com: Vest. 143) Visza jön a te mibed [elröpillt méhed] (OrvK. 61)

visszajövés: reditus MA wiederkumft PPB

visszajövet: 1) reversio, reditus SI [rückkehr]. 2) in reditu SI [in zurückkommen, bei der rückkehr]. Visszajövet tapasztalván hogy igen megváltozott színében s jó kedvében, azt találán neki mondani (Fal: NE. 28).

visszajövetel: reversio C reditio, reditus MA wiederkehrung, zurückkommung PPB

Jöde: [venni; komm] Yewtew [?] fyam: veni fili (EhrC. 23). Az masyknak ha mondani yowde, el yow: dico alteri veni, et venit (Pesti: NTest. 14)

Jödög: ito, vento, eo redeo frequenter PP oft gehen und wiederkommen PPB

Jödögel, jödögel *Jödögelek C. jödöggel* Holt: Cunc. 90. Femese: Béla. 65): ventito C advento MAL vento MA oft ankommen PPB hach und nachkommen, langsam herannahen. Kyezoda ez, ky jödögel ez pusztából (Apost. 16). Közöben jödögellen hozzua (Börn: Pröl. 251). Gyakorta jödögel (MA: Seult. 1987). A harez helyen jödögele ő nagysága Szögyén felé (Monlrók. VIII.361). Nagy pestis támadta oda ki, és előbb-előbb jödögelné látnak lassan-lassan ide felénk (ErdTörtAd. I.139). Kezde valami rák hátán vélek kifelé jödögelné (IV.236). Az jödögelné szöndölös esz hasznokat hozna: magoekal (Prág: Serk. 145). Kelj fel, jó Kerekas Izsák, mert bizony jödögél nagy tekte sereg (Thaly: Adal. II.117). Megértvén a romaikak, hogy P. Aemilius Romában jödögelné (Börö: Ekesség. Elő. Jödögel a fiúknak levele [tavaszkor] (László: Petr. 12). Szörny méltósággal jödögöle Szelim szultán az egész udvarával (Fal: TÉ. 650). Barom-ostobán jödögölnék minnyájan a világra (Fal: NE. 112).

be-jödögel: [appeto, incipio; sich nähern, herankommen, entreten]. Hajóban tétvén, a tél be-jödögölvén, hajótörést szenvedet (Martoni: Szllist. 189)

el-jödögel: advento MA hínzükömmen PPB A Christus el-jödögölvén, szükség vala, hogy ők a magok vezéréitől megfosztassanak (Martoni: Szllist. 128. Mad: Evang. 6)

eljödögöles: adventatio MA [das hínzükömmen PPB]

ki-jödögel: [egredior; hervorkommen]. Attya az euzurók, nek udvarokból nag sereggel ky jödögöl (Kázt. 75)

Jödök: ito, vento, eo redeo frequenter MA [hach und nach kommen]. Itt kezdik a pápi jöszöveket a haza jödökő papoknak megadni (ErdTörtAd. III.119)

Jöszte: ados, a lochum MA [komm]. Jöszte ide, slahaeza a mit mutatok (Mel: Szlam. 176). Kezde ide (Mel: Szlam. 101).

Jöszte hogy elküldgyele: veni ut mittam te (MA: Bibl. L34. IV.9). Jöszte ide gyermek! veni puer! (Com: Orb. 2). De, hal-láde, jösztöszén [igy] te (Com: Jan. 199). Nosza jösztetek ide közelebb hozzám (GKAt: Váls. II.1264). Jösztetek hát nosztok nemeseik, parasztok (Foly: Dies. 46). 116 Kató jöszti-be [igy] (PhilFl. 59). Gyözte Dora, állj ide mellém (mo.). Jöszte ki velem egy pár pisztóra (Könyi: IRom. 181).

Jövedelm: 1) proventus, reditus MA. einkommen PPB. Reirua irtanak vala, hagi a jövedelmet eltekozlotta (DobrC. 30). A pispóki jövedelemből a koroknak gongiokat viselni (157). Az elastromnak jövedelmével nem illic vala valamit valakynak adnya (MargL. 58). Miert en teneked ilyen ayandekot es jövedelmet zerzek adnya, azt akarom hogy ennekem tees fogelast tegy (VirgC. 55). Anya zent egyház evrekségeket es jövedelmeket byruan nem fegyedelmeknek engedetybevl, de fegyedelmeknek tekozlasból (DomC. 132). Az 5 beszedének jövedelménél elégedic meg: genimina laborum ejus saturabunt eum (Kár: Bibl. I.614). Mindenemű jövedelmétől olasz orszagban papa megfösztotta (Mon: KépT. 39b). Kezde az ő tehetséget, az orszagnak késztetlenséget, es enne az arulasnac nagy jövedelmet mutogatni: magna praemia conjurationis docere (Deesi: SallC. 13). Ösztövére jövedelmű tiszt (MA: Tan. 1175). Az bornak jövedelmét megkárosító essők (KNagysz. 1613. E2). Esztendőnkent rendelt jövedelme vagyon: habet deputatum proventus annuum (Ver: Verb. 216). Igen meg kell gondolni, hogy az mennyi nagy épületeket eseledektem Szent Gróton mind belől kívől, azt sola az itt való jövedelemmel véghez nem vittem volna (Radv: Csul. III.255). Nem vala szaporája nálla az ország jövedelmének (ErdTörtAd. I.113). Az szőlőnek egész jövedelmét érthetni itt az ezüstön (DKal: Ker. 471). Csak annyit költis, mennyi a jövedelmel (Kisv: Adag. 306). Pénzi jövedelem: pecuniae reditus (Balog: Cörn. 278). Ez a jövedelme az ebbeli oktalansignak, hogy naponként szaporodik (Fal: UE. 175). Jözan birtokából jöhet jövedelme, de nehéz es munkás ökökös védelme (Örezy: KöltSz. 35). 2) vectigal Com: Jan. 189. [maut]. Hogy király ő felsége német tisztartót nem vetne az várakban es jövedelemre (Monlrók. III.48). A jövedelmet a fő tisztek osztják vala fel: vectigalia divisi magistratibus erant PPB

Jövedelmes: fructuosus, quaestuosus, proventusus Kr. [eintrüglieh]. Ha nehozen látod valakinek szép jövedelmes tiszt-
eint, értékezzél arról, mint fért hozzá (Fal: BE. 602).

Jövel, jövetek *gyet.* ErdyC. 549): [venni, venire; komm, kommig] Yewel velem: venias mecum (EhrC. 150). Nabuchodonozor mondta: oroggetee ki es jönetee; es legottan ki jönetek a tüzec középből (BécsiC. 134). Monda: yewel es lassad (ErdyC. 147. 549). Yewetek en hozyaam (549b. 13b). Iwuel kwies engemet (VirgC. 84). Ioewel sz. lelec ur isten lelkünk-nec viagsaga (Börn: Ének. 56). Iwewetec immaran birni az orszagot (Börn: Ének. 519). Jövetek elő tanuló inasok (Com: Vest. 1). Jövetek en hozzám fiám (Szár: Cat. Cml.). Jövel el velem Lisbonba (Mik: MulN. 236)

Jövel: advento MA hínzükömmen, einkommen PPB. Az Magyar Faljuth jövezj [jövökgyj] sok hazuk [hazug] híjrel jövelnek yde (LestT. 1494). Az érsökhöz ezek jövelnek vala es néki kirát módra ők hízölkednek vala (RMK. V.252).

Jövény: advent Kr. [tremding]. Ywüemen vagyok advena ego sum the nakad es zarandok, nykeenth mynd en atyaym (KulesC. 96). Ywüementi meg elenek: advenam intertecerunt (231). Frank: HasznK. Előb. Zyom: Post. I.49. Kules: Evang. 10. Kerle titöket, mint jöwüemenieket, es vira iurokat (Magy: Nád. 76)

Jövendő: tuturus C venturus, futurus MA. der kommen soll, der kommen wird, der zukünftig ist PPB. Fütéc el en ő

oratio elől, mert jövendőre érdemem quoniam futurum agnovi, hog' nektek adassanak foztatja (BécsiC. 32). Ne alobal jövendőből te magadat gőtrelemmelkülön (88). Ha yewendew ysmeretóm (prophetia) leend es zeretetóm ne leegyen, semy vagyok (ÉrdyC. 90b). Profetáknak malasztja es volt ew benne yewendew latásoknak ysmeretiben (623). Bel yranak istoryában yewendőknek emléközettyőkre (512b). Myndden jelen valo es yewendő gonztul valo meg' zabadoytas (537b). Az yewendő vasarnap yewyen az zenti egyházhoz (513). Merth ywendő, hogy Herodes keresse az gyermekeket: futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum (JordC. 359). Ky mwtatta meg tynektek el fthny az ywendő haragot? : quis demonstravit vobis fugere a ventura ira? (361). Ez jüwendew bezedekbevl nyinden ember tanolyon bekesség tartast (MargL. 87). Akarvan az vr isten, yewuendevknek tydoya valam y nagyot meg mutatny (DomC. 5). Valasztak zent Agoston doctornak es tyztelenev predicatornak regulajat mynd egy akarattal az jüwendew predicatorok (16). Az jüwendew eyel meg jelenek zent Damascos atyánk az leannak (162). Ira az w fiának, jelen valoknak es iüendőknek (VirgC. 101). My vrunk Iesus iüendő az itelekre (114). Yewendew nemzeth: generatio ventura (KülesC. 43). Ime jövendő, hog Herodes a germőket balakra keresi NagyszC. 182). Ez iüendő zent mihalnap vtan (RMNY. II.22). Az remesség nem csak iüendő iokat veszen, hanem jelen valokatis (Fél: Tan. 292). Mindenkor nagyvoknak lázik az iüendő, hogy nem mint az jelen való: agricola semper dives annum in proximum (Deesi: Adag. 156). Bolond ember am, az ki iüendőt nem gondol: sapientes futurum perendie ventum praesciunt (220). A részeg tétova tántorog, jövendőt nem gondol, szédeleg feje (Pázm: Préd. 766). Ez jüvendő héten haza indulunk (Thurzó: Lev. 125).

[Szólások]. Jövendőben: deinceps, posthac, in futurum SI. Mit tezzén iüendőbe az pokolnak tize (DebrC. 281). Az jüwendőben te haragodnak osthorával ne erdemlyem veretett-nem (ÉrsC. 49b). Ha meg akarna az n el kezdet io erkölczben maradni, iüendőben mind diezireti s-mind orszaga lenne: ultro illi et gloriam et regnum venturum (Deesi: SallJ. 6. Erasmus: Erk. 19). Jövendőre: deinceps, posthac, in futurum SI. Megh bezeelleyd yewendőre te ftyadnak: narres filius tuus (JordC. 26). Ez arvlyja vala el hwteth yewendőre: hic erat raditurus eum (647). Hog jüwendewre erdemlyevk evtet nyenyekbe hodogni nezny (CornC. 60). Nem remeenlenee fiöl amadny yewendőre (ÉrdyC. 608b). Nagyot veehek yewendőre yew benne lenny (646b). Adom emlekezettre ez lewel latwan mosthanyaknak es jüwendőre valoknak (RMNY. II.120). Az stennek fiara tamada, miert hog meg érte, hogy iüendőre leszne egyesölue az emberi természettel (Helt: Bibl. I. 63). Meg esküttém, hogy iüendőre ő nékie adnám (Kár: Bibl. I.168). Istennek atyai gondviselése jüvendőre készített oly jókat az gazaknak, melyekben nem vigadnak a gonoszok (Pázm: Préd. 31). Yewendőre zol: prophetat (ÉrdyC. 97). Madar nezesöl iüendőt beszeltetec (Born: Préd. 281). Jövendőt mondok: vaticinor, praedico, praedivino MA. Ez may napon yewendőt mondok teneked (JordC. 268). Nem de te newedben mondottnk ee ywendőt: nonne in nomine tuo prophetavimus (374). Mongy yewendőt: prophetiza (610). Nekőd iüendőtől monda (WinkJC. 329. VirgC. 15). Az ő ellenségeknec romlásától iüendőt mond (Kár: Bibl. I.143). Jövendőt mondanac az angyaloc Isaacnac születéséről (MA: Bibl. I.14). Mindenkor volac oly emberec kie pézüért mondottae jövendőt (MA: Bibl. I.141).

Jövendőbeli: ~ Az jövendőbeli biráért fizettünk császár udjára 120 harasztul 459 ft. (MonTME. I.27).

Jövendő (iüendőlenni Deesi: SallC. 2. jövendüllött Zom: Post. II.293. MA: Seult. 1034. iüendüllés, iüendüllő FortSzer. 6. jövendüllni Cis. L): vaticinor, divino, addivino, auguror,

harioror, ominor, conjecto C weissagen, prophesien PPB. Sors vetéssel jövendölök: sortilego C. A félelem soha jót nem jövendöl: pessimus in dubiis augur *timor PPB. Bolondúl iüendüllni: cribro divinare (Deesi: Adag. 71). Feltetszett ama tsillag, melyet a messias jövetelekor jövendüllött Bálaám (Pázm: Préd. 19). A mit Daniel az Antichristusról jövendüllött, azt a romai pápáról értette (Pázm: LuthV. 29). Ne jüvendüll gonoszul, kérlek felelem (Zrinyi II.36). Szerentsével jártál, ha beszéd közt tsak jövendölveis elől találhattad más embereknek szándékokat (Pal: UE. 377).

még-jövendő: antedico, praedivino, praefiguro C. weissagen, zukünftige Dinge sagen PPB. Megjövendölve: praefinito: megjövendültetett: praedictus, praesensus, divinitus C. Christus meg jövendüllött az ő tanításának az széles világon el terjedését (Pázm: Kal. 13). Nagy világon meg volt iüendüllhen azis (EszT: IgAny. 196).

mégjövendölés: praedictio, praedivinitio MA. weissagung PPB.

Jövendölés: divinitio, praedictio, auspicium, augurium, inauguratio, harioratio, extispicium, vaticinatio, mantia, praesagium, praesagatio, praesensio, conjectura C. prophetia, praedivinitio, mantice MA. weissagung, wahrsagung, zeichendeutung PPB. Jövendölésnek tudománya: mantice; jövendölésnek mestersége: haruspicia C. (Fél: Bibl. 21. Pázm: Kal. 735).

Jövendölő: fatiloquus, faticanus, aruspex, auspex, augur, ominator, vaticinator, prodigiar, praesagus, praescinus C. propheta, divinator, fatidicus MA. prophet, weissager PPB. A csillagok forgásából jövendölő: astrologus Com: Jan. 169. Az varasoktól es iüendőlőkől ne kereszkezdietec (Fél: Tan. 342. Káldi: Bibl. 239). Orvos, jövendölő es sokat papoló szolgát minden kerülye (Kisv: Adag. 333).

Jöves: 1) ventio C. ventio, adventus, reditus MA. ankunft PPB. Ezeme vyagsagott mutattnak ny yewesenkrewl (EhrC. 40). Aldwan az vr istent az ew oda yeweesőkeert (ÉrdyC. 580). Mikor Laban meg hallotta volna Jacobnac iönesenec okat, monda: auditis causis itineris, respondit (Helt: Bibl. I.N4). Egy czöppet sem örülec az ő ide jövessekért (Helt: Mes. 252). Luter es Melancthon Christusakn itéletre jöveséről alkalmazlanúl szöloott (Pázm: LuthV. 214). Urunk jövese-előtt a világ nagy része ürdögnek szolgált (Pázm: Préd. 78). Hozzád jüvesemet te fogod chudálni (Zrinyi II.60). Itt sok paripa marad az út mellé, mert az erős jöves lovunkat megtöré (Thaly: Adal. II.359). 2) germen MA. [spross, schössling]. Az szölő tőnec minden ő iüésénec ágait el szaraszttia: siccabit omnes palmites germinis ejus (Kár: Bibl. II.123). Soc hernyo leszén, mely meg is észí az iüést (Cis. F2). A sok ros[z]aszág minden üdvösséges jövest el-ölt bennünk (Pázm: Préd. 163). Maga gyümölse, nem vallásának jövese es bimbója az ő fesletsége (Pázm: Kal. 222). Egy ujnyi földi bodza jövest találtunk a kertekben (ErdTörtAd. III.115). Bizonyára nem hagyatok utánatokat is elfajult jöveseket (Megy: SZAÖröme. Előb. 9). Jó igen a cser-fa gyenge jöveset meg-szedni (PP: PaxC. 257). Egy szölő fán három féle jövest is láthatni (Mik: TLev. 214).

Jöveske: [surculus; schössling]. Avagy nem jöveskeé, nem tsemetetskeé a Christus? (GKat: Váits. I.803).

Jövest: [veniens; kommend. im kommen]. Ide jövest el nem felejtém (LevT. II.260).

Jövet, jöt-e: 1) adventus SI. [das kommen]. Zomyohozom az zent lelkeknek, a te iüetednec elüöneset varoknac zabadosokat (VitkC. 106). Meg ne zegyenevtessevnek ey teyle ey tevyetyben (ComC. 146). Es lön zozat, mikenth nag' hertelen zelnek jöve te: factus est sonus, tanquam advenientis spiritus vehementis (DöbrC. 340). Harom féle hozzanak iüeti vagion

vronk Iesusnak (DebrC. 16). A gonozok nem örülhetnek az igaz embőrnek közigebe való jövetin (109). Nem banol meg en hozyam yewtödet (ÉrdyC. 510). Christusnak ez melagra iöte nem haznalt volna (Ozor: Christ. 163). Az nagy sas jövetit ha megháljátok, mint az varjak előtte ne fússatok (Tin. 298). A magyarok jőtkében fekete Oroszországot hóllóltattak völt meg (Lászy: Krón. 84). **2)** [veniens, veniendo; im kommen]. Alosó Lyudwail jöweth itti halt Seyterth (LévT. 1274). Jöwet az ýton találtao tizenket ezer oláhot (Helt: Krón. 135).

Jövetel (*gentel*; PozsC. 28): adventus, reditus MA, ankunft, zurückkunft PPB. Mongád meg, mel lezen a te jönetednece jelensége (MünchC. 58). Ottan meg ysmere az ew teremteyennek oda yewetelyt (ÉrdyC. 346). Az ow yewetelyeket el nem zenyvedyk: impetum eorum terre non possunt (JordC. 164). Mynd megh ölteek hőketh, kyk lyrdolnek ez yagznak yewetelyről (731). Zent yewetelnek ydyen ne bochas bee mennem engemeth az bynessekkel (PozsC. 19). Ő yewthelywel megh yegaztalt (28). Melog siradmoikkal, gyakor és újatos imádkozásokkal kérte a Messias jövetelét (Pázm: Préd. 84). A papa eltozása, a Christusnak utolsó jövetelre tartatik (Pázm: LuthV. 78). Te jöwtelesnek már régen híre van (Zrínyi. 144).

Jövevény: **1)** advena, alienigena, peregrinus, exoticus, hospinus, proselytus C. fremdling, ansländer PPB. [fremd] Jövevény lakos: incola C. Idegenec, jövevényec: peregrini Com: Jan. 123. Araut es jöveunen ne akárhj megáztatározod (BécsiC. 303). Yeweweneth megh nem kel haborytany (JordC. 57). Az athenyidöldek es mynd eogyeb yewewenyek anquiliu perigrinu menyre nem hewolkodnak vala (767). Tarchiad te magadat ez welagon, miképen zarandok es jöveven (DebrC. 246). Yöneuen vagoe en az ydegon földön (TelC. 97). Jöveunen vagyok en es zarandok (CornC. 87). Az zarandok jöveunen es esmeretlen fratereknek (DomC. 318). Hogy ott magát mint jöveunen éltetnye: ut peregrinaretur ibi (Helt: Bibl. I. E3). Jöveunen sábi: proselytus (Fél: Bibl. 39). Idegen es jövevény vagoe ti közzöttetec: adveni sum et peregrinus apud vos (MA: Bibl. I.19). Jövevény azag' sellyér (Ver: Verb. Előb. 3). Hlyen jövevény sellét tart Magyar-ország (Sám: 3Fél. 15). Egy jövevény bitang ökör árát alta kezünkben (MontME. 1702). Jövevény szarandok (Halt: Páms. 137). Imé egy jövevény hajóra találók (Gyöngy: Char. 23). Már nem vultok vendégek, sem jövevények, hanem a szentek polgár társai (Bíró: Préd. 19). A jövevény szakadások [sectae adventitiae Kr.] mint az új módi szokások hancar taladnak gazdát (Fél: NA. 125). **2)** [imigratus; emigrieren]. De ez, csak igen tudatlan és az régi históriákban jövevény emberekhez illendő kákom-bákom (Pázm: Kal. 177). Kísoda olly jövevény az isteni dolgokban, hogy nem tudni, melyi koveset gondol isten ezzel (Pázm: Préd. 84). Oly jövevény sem vagyok a bibliában, hogy Jöme és Gedeon között nem tudnék választást tenni (Pázm: LuthV. 15). Tudatlan az a sz. írásban, és csak jövevény az ecclesiastica históriákban (Matkó: BCsük. 97). A mongad authorban nem vagy talán jövevény (445).

Jövő: veniens, adveniens SI [sequens; kommend, künftig, tolgend]. Jövő héten, nyáron: futura septimana, aestate Kr. Azon yewő vasnap, mikoron nyssot zolgálna, neky yelenek istennek angyalai (ÉrdyC. 528). Ez jöv zordna harrak (LévT. 1443). Ez ywo hetüden (RMNy. II.131. 30). Jövő esztendőn (MontOkm. VIII.181). Ez jövő vasárnapon otthon leszek (Thaurzó: Lév. I.16).

JUBILÁL: annis praebendis dimittit; in den rithestand versetzen, pensionieren. Ha kétszinkedni nem tud, vagy hazija mellett feleltébb híven viseli magát, hamar jubillálnak [izy] alai kit is (Házziuk. 1380). Némolyeket telótébb való vénaségükért jubilláltak s schümmekát vettek mo

JUBILÉR (*publér*; RákGy: Lex. 437): gemmarius, gemmatur auripropola; juwelierer PPB (LévT. II.362). Örvösöknece és gyöngy árosoknak, jubiléroknak művei: aurifabrorum et gemmariorum opera (Com: Jan. 191. Keesck: ÖrvK. 344. 353).

JUG-, JUH-: [auster; süd]. Wg zel [oly ivg zel]; auster NémGl. 222. Austrum audio a quibusdam vocari juh szél (Corp-Grannm. 19. Sylva).

JUH (*gyuhok*; Helt: Bibl. II.202. *ih*, DebrC. 169. 173. DomC. 113. Com: Vest. 13. 139. PPB). *juh* BécsiC. 13. MünchC. 31. 35. *juh* ÉrdyC. 174. JordC. 55. 74. KulesC. 12. *uhai* Helt: Krón. 17. Beythe: Epist. 204. *juhok* MA: Tan. 750. *rüh* Kár: Bibl. I.565. *ju* Hly: Préd. 1380. *já* SzD: MVir. 2181. *ovis* C. MA. schaf PPB. Christusnak yuhj yegaztalasáról es vr Iesus Christusnak aldót nemerowl zent Ferencz fel ewltewztete frater Rufent (EhrC. 539). Félhözietec a hamis prophetactol, kie iönce tû hoziatoc ihoenac ruhaiban (MünchC. 26). Vegyetek ty ezetekben, kyket vr ysten az hly yolayn diu toto gregi pspesek seghre tiel emelth (JordC. 775). Ket paztor ihokat őryz uala (DebrC. 11). Az cristusnak iolayt mikoron megh építetek volna, zent Ferenczet fel wltwtetek (VirgC. 71). Megh veröm a paztort es el ozolnak a chordának yohy (WinkC. 152). Johok-ti elrelaztenye a tarkasokat (DomC. 3). Nyái iohokat mosoltatnak vala (RMNy. II.44). Iwhot eoryztem (II.310). Öker ölés, juh metzés (Helt: Bibl. IV.39). Seunni hantasc oroszlanoktol nem leszen iohoknak (Born: Enek. 6). Nyái juhul egy paztor nem messze vala (Huszi: Aen. 34). Egy folt öket, nyaj juhok hajtani: oves et boves gregatim expellere (Ver: Verb. 228). Magyar juh (Radv: Csál. II.370). A juhoknak gyapjok (Com: Jan. 115). Fejős juhok, meddő juh (Gér: KárCs. IV.453). Kiment az meddő juhász eliben az fejőről apadott juh (MontME. 1287).

[Szőlások]. Farkasa bíztad az juhot (Deesi: Adag. 25). Nemis jeryzem fel minden hazugságit s hamisságit az concordinának, mellyek tolyonganak mint az esztengára hajott juhok (Pázm: Kal. 355).

Juhász, ihász: opilio, upilio C. schäfer, schafhirt PPB. Ihász, juhász (Com: Osh. 95. ComnC. 10). Mesa ihász uala, soe juhokat, barmokat tart vala (Mel: Sam. 371). Juhász, ihász (vözetéknév, Nyr. IX.345). Az hamis fekete hunyorral az juházoc a juhoc dögét ornossollýac (Mol: Herb. 187. Zrínyi. 162). Az ihász elől akkor elsőhen vittünk el juhot (MontME. 128). Meddő juhász [a meddő juhoké] (287. 296). Feles nyárai, bírkásokra, juhász leányokra, pásztori tselédre akadott (Fél: TÉ. 708).

Juhászkod-ik: opilonem ago Kr. [als schäfer dienen, schafe weiden]. Jákob egy aszszony szerelméért tizen-négy esztendeig juhászkodott (Pázm: Préd. 1034).

Juhászság: munus pastorale Kr. [hirtenstand, schäferdienst]. Akarod-e, hogy juhászságból királyságra emeltessen? (Pázm: Préd. 260). Korpa Miháknak az elletón való juhászságáért tizenötök sz denárt (MontME. 1297).

Juhi: ovillus, ovinus MA. [schaf]. Tartsul az világot az tunkoknak juhi ruhajoc alá, és menten eszedbe veded, minemü farkas vagyon az alatt el rövte (MA: Seult. 786).

Juhoska: ovicola MA. schäferin PPB. Ithoska: ovicola PPB. Meg esmerwen zegen iohozkainak titkat (VirgC. 20). Káldi: Bibl. 2750. A pasztorban szükségos a bátor-szív és az erő vagy a vastagság: hogy a juhoskákát az erő-tétel ellen általmazhassa (Mol: Evang. 344).

Juhos: oves habens, oves pascens; eigenthümer von schafen, schafhirt. Azért jót, hogy mint a juhos ember keresi az el vesztet juhoc, szintén ugy öis megkeresse azt a mi el vesztet vala (Tel: Evang. II.17). Juhos (vözetéknév XVI. sz. (Nyr. IX. 36).

JUHÁZ: [mitigo, placo; besünftigen]. Tudta, erkölestelen népet keménységgel juházni nem lehet (Gvad: RP. 471).

mög-juház: ∞ [mitigo, placo; beschwichtigen, besünftigen]. Sirtam, hánykolódtam: kedves anyám, hogy már nékem almát rázott, mondta, hogy szép lesznek azzal meg juházott (Gvad: RP. 19).

JUHÁSZ-IK, JUHÁDZ-IK: ∞ mitesco, placor, mansuesco, conquiesco, iram pono, compos sui fieri SI. [sich besünftigen, beschwichtigen lassen, nachgeben]. Énhózzám juhászni kezdő (Bethl: Élet. II.84).

mögjuház-ik: ∞ Talán ennyi sok ezer lelkeken való boszn-állításban kedve tőlt, meg-elégedett véle, s immár meg-juházott (GKat: Váls. II.40). Sokszor az fertünac halgatasavalis megh johazic az aszszony ember (Prág: Sérk. 441. 208).

[Juhászod-ik]

mögjuhászod-ik: ∞ Szavára katonák mind meg juhászodtak (Gvad: FNót. 18).

Juhásztat: [placo, mitigo; besünftigen, versöhnen]. Talán ez a kötelesség valamennyire juhásztatja hozzám (Bethl: Élet. II.11).

JUJ: [heu; ach]. Juj! belh fertelmes kevélység néz ki belőle (Fal: Const. 856).

JUJUBA: brustbeerlein; une jujube KirBesz. 153. Jujuback: ziziphus; brustbeerlin; vdegen gyümölcs; az gyümölcze veres mint a berkenye (Mel: Herb. 19). Tökök, ugorkák, jujubák [igy?]; cucurbitae, cucumeres, jujubae seu ziziphae (Com: Jan. 25. Nyr. XIII.121).

JULIUS: [julius mensis; juli] (MünchC. 7. CornC. 328).

JUNGÁTA: caseus fiscellaris, juncatus; weicher käss PPB. El nem nyelhetem semmiképen a turós étket, domikát; hanem bűlmot, botsajtot, ju[n]gatát igen szerettem (Bethl: Élet. I.190).

JUNIUS: [junius mensis; juni] (MünchC. 6). Junius hana (CornC. 274).

JURISTA: [juris peritus; jurist]. Törvény tudó jurista (MA: Tan. 1134).

JUSS: 1) [jus; das recht]. Wadnak sok wrak, nemessek ees ez orzagb hely falws emberek kewzswel, kyk az kyraly iussath az az igassagat gonozswl magoknak thwlaydoneytottak (Ver: Verb. 107). Holmi jussát bányán-vetvén (Gér: KárCs. IV.513). Azon jussáról semmi fegyvere nincsen (Nyr. XII.266. MA: Bibl. I.251. MA: Scult. 959. Pataki: Reg. 12). Sok szabad városoknak jussok elrontása (Thaly: Adal. II.40). 2) [patrimonium; erbeiteil]. Dobokabol az kis falwehikabol minden jussotokath ky uegieteők es aze legyen, az kinek en bagyom (Radv: Csal. III.177b).

JUT (gyvta eszében Fr: SzJán. 13. elvűt Helt: VigK. 9. jut Pázm: Préd. 133. sat. NyK. XV.218. MA: Tan. 1069. Hall: HHist. II.18. 37. 64. 87. 164. 193. uttana Sylv: UT. I.32): 1) pervenio, devenio, assequor MA. [venio; kommen, ankommen, anlangen] erreichen, in ein ort gerateu Adami: Spr. 195. Birsagnop iktva ilezie vt (HB). Mycorth jutott az herre, Bernald lakykuala egy erdewhen (EhrC. 9). Nem tudomalec, nykkeppen te hozzá yuthassak: ad te venirem (98). Mégtörő menden magasságó városokat, miglen inttatie tengerre: usquequo perveniatur ad mare (BécsiC. 13). Micor megelenditec [a gyermekek], birdesetecmeg ennekem, hoé es en utuan unagám ötet: veniens adorem eum (MünchC. 16). Mikoron ywtandaz the oragodban (JordC. 615). Meenenek ky Troyabol, yutanak S-ban: tenuinus Samothracem (763). Az menorzagban ha

intandaz (SándorC. 1). Jutta egé ifyu vitez Ipmenes newó, akarnan ez zizet hozzá vennie (BodC. 19). Hyr ywthá, hogy hlvolt volna Baldak istene (ÉrdyC. 508). Ywtottanak a mezőre (510b). Ywthá vala hazához (511b). Az vyznek parttyara ywtottanak (520). Ywthwan az zolosmaban az yglweere responde (ÉrdyC. 573b). Hogy iutanak az puzta egyhaszhoz, monda zent Ferencz (VirgC. 63). Ha ez zent alazatosaghnakh twkeltel-ssegere nem inthatia (77). Igen hamar nagi malaztra iutna (88). Hamar iutz minden iora (91). Az zertzetnek leg felsw garadycz fogara meeg nem iutottatok (122). Keseen jutott az conventhez (DomC. 97). Mikoron ez zent atya jvt valamely conventben (123). Mikoron bertelen ywtand w haragya: cum exarsit in brevi ira ejus (KulcsC. 3). Beletek ivtot istennek orzaga: pervenit in vos regnum dei (DöbrC. 306). Hozzad ywthnom en őrwendők (CzechC. 26). Ez este juta fiam szolgája (LevT. II.19). Attiam aniam eleyben hogi iutek (CsomaC. 11). Két csólnokun Duna szigethe jutának; iné mihelt Tholdi az porondra juta, csólnokból bátran fegyverét ki raká (Nosl: Toldi 5). Mind a kettőnek izye az istenec eleibe iusson (Helt: Bibl. I.Mm4). Ezenel oda iutunc (Helt: Mes. 275). Soc sass keselő iuta ut renice (Helt: Krón. 21). Kenes napoc mulua hir iuta a Geysa hertzegne, hogy Albert iőne hozáia (27). Iuta az hegves tartományra (Kár: Bibl. I.488). Kinec az en el neszetesre oly keuansaga iutot, hoé sem tū veletec sem az halhatatlan istennel immar semmit nem gondol: quem tanta libido extingvendi me iuasit, ut neque vos neque deos immortalis in animo habeat (Decsi: SallJ. 20). Sikamló útra jut (MA: Tan. 1069). Ha vinnjákis Jersalemet az romaiac, de hozzá nem jutnának (Zvon: Post. II.255). Reggel jutottunk ide (Thurzó: Lev. I.18). Mikoron az hidec lelés rea iutot volna (Helt: Krón. 32). Az vérhas iuta rea (192). Has-fajás jutván reája utjában (GKat: Titk. 15). 2) [obtingo, obvenio; zukommen, zu teil werden]. Jit nek is: et tibi obtinget Kr. Kynek mynd kewes ywthna benne: unusquisque modicum quid accipiet (JordC. 642). Tőb ywt egyknek zaaz emeneel (SándorC. 12). Az ala-nalóia Laban-nac iut vala: facta sunt ea, quae erant serotina, Laban (Helt: Bibl. I.04). Közönséggel tőb iut az hoveknek a nyavalyába, hogy nem mint a bitetleneknek (Tel: Evang. II.142b). Hozza, kinek mi int benne (Decsi: Adag. 24). Mindenkinek iutot benne: qui vicit, perit, plorant qui succubnere (129). Tapssoly őrnedbe illy draga kincsednek, illy érseked jutván adgy hálát istennek (Orczy: Nymf. C5b). 3) [constat; kosten?]. Az nemes kenethi keebzte vala haromzaz peezen iutonak; azerth istennek ő zemelyewel vőn igazath az barnicz peenzről maganak (WinklC. 143).

[Szólások]. *Fm jut.* Mikoron az hidec lelés rea iutot volna (Helt: Krón. 32). Kenes napoc mulua hir iuta a Geysa hertzegne, hogy Albert iőne hozáia (27). Kinec az en el neszetesre oly keuansaga iutot, hoé sem tū veletec sem az halhatatlan istennel immar semmit nem gondol: quem tanta libido extingvendi me iuasit, ut neque vos neque deos immortalis in animo habeat (Decsi: SallJ. 20). *Vmbé jut.* Annnyiba jutott a doleg, hogy mibelyt valaki életét megjobbított, mindgyárt prédája lézen a gonoszoknak (Pázm: Préd. 24). Szabad akaratunk erejéből, inkább erőltetéséből istentől elszakadtunk és bűndösőba juthatunk (775). *Jut eszeembe,* hogy mondtam: memini me dicere PPB. De hogy eszembe iut az álmonac képi, meg posdul lelken belé (Tllyef: Jepbta. 4). Elfakad nevetve, mondván, hogy néki lehetetlen, hogy holmi nevetséges dolgok ne jussanak eszébe (Mik: TörLz. 61). Ha ellenséged agyafurt, kerüli azt, a mi néked eszedbe juthatna (Fal: UE. 457). *Felejtésébe jutnának* (Helt: Krón. II). Hogy en ne iussac őrdög fogságába (Born: Ének. 187). A ki másnak haragjában vagon, hogy ujonnan kedvébe juttasson, valami változásnak kell lenni (Pázm: Kal. 746). *Levelének mássa jutván közünkbe* esudánkkal olvastuk (TörtT. X.120). Mikoron

ywtot volna harminez ezteendő korában (ÉrdyC. 361. 339). Megh allapadot emberkorokba juttak (Ver: Verb. 182). Megvetésben jutsz: contemptum incurres (Com: Jan. 206). Logy szerzőne papp, im ezentől intatiz nagy melettségben, be szerzőne ot tődől az bordely házba (FortSzer. 61). *Vnabon jut*. Nekem is jut benne oder belile: ich werde auch etwas davon bekommen Adám: Spr. 195. Hat vagy nyoltz papakat méreggel vezetete el, hogy ő neki is jutna az papaságban (Dial. 153). Némelyeknek afféle saeculumokban jutot, minémöt meg érdemlötök [t. i. oly időben éltek] (Fal: NE. 374). Egy Perwana newew thereken wala, ky harma daban jwtoth wala nekem minden harommal fogoly az övo volt] (RMNy. II. 179). *Vnshet jut*. Mikoron ő magához intot [tért] (Helt: Krón. 41). Néhéz dologhoz könnyen intni: modum solvero (Decsi: Adag. 1). Harma áron, kinek tetszett, abból adunk. Örlöttünk, hogy így is pénzhez mi juthattunk. Ha egyszer pénzünk volt, már főnem hűjztünk (Gvad: RP. 41. 45). *Vkerez jut, vnare jut*. Az vérhas inta rea (Helt: Krón. 192). Hogy tartó, egészséges állapotra jusson, ilyen szerelmes tsakársággal él (Pázm: Préd. 34). Arra jutott a dolgunk: in eam fortunam devenimus PPB Boldog isten! mire jutánk: o heiliger Gott, wie gehet es uns? (Adám: Spr. 195). Emlékezzel meg ki es mi nemű valec, ifju, eleme, gyors, okos, kazdag, erős, es immar mire intottam nagy hirtelenséggel, te is ily hirtelen erre intatiz (Born: Evang. IV. 329b). Ha mi első igyekezetekre eszeken nem tűnik, arra utóbb akár mely heves tanulással sem jutnak (Fal: UE. 395). Edes atyunktól immar meg váltunk, arnáságra jutunk (Born: Ének. 133). Érek dichosegre ywthaty (ÉrdyC. 532). Mylen ywswnk hynek eeggyesegheere (539). Esthwerer yuthwan: vespere facto (JordC. 139). Hazanal estuere intuan kezdé azt gondolhy nyt az upon twt volna (VirgC. 85). Eszedre jut valamikor (Laud: Uj Segits. 1372). Az ecdésia tagjainak gondolkodóra jutotsora mi reink is tartozik (Nyr. XII. 79). Mykora halálára ywtot volna, minden yozagaat zegheenyeknek osztata (ÉrdyC. 520b). Betegséggel immar jutot volna halálra (Danc. 257). Mikoron inta zvesenek ideyere (VirgC. 31). Ének is mesterre nem intuane (Bos: HÉnek. C). Minden ő inait fel laká, és küldetésre inta ügye szeri (Sós: Post. 81). Tyzén őt ezteendő korra intot [igy] (KazC. 17). Érett-korra jutot és olégséges enit vett szándékja (Fal: UE. 379). Ozak nem tudom honnan inta ily nagyra: nitedula ex vopribus (Decsi: Adag. 253). Mykora hyssweot napra ywtottanak volna, az ew ifyaval meg keresztülködök (ÉrdyC. 529). Zent keresztupyara intuan imatkozik vala (VirgC. 33). Husmét napra immar intate vala (Güres: Máty. 90). Utal remenséget es jue az örök életre (TihC. 3). Parasztságra jutottanak (Ver: Verh. 6). Utolsó szükségre jutot: redactus ad *incitas PPB Végső szegénységre íztettete, végső ügyre jüt: ad incitas compellitur (Com: Jan. 219). Iti juta életm végső pertzen ére [?] (Gvad: FNót. 11). Hiszem, a közönséges okosságtól megfiztatot vakságra jutottak ezek az emberek! (Pázm: LuthV. 146). *Vnace jut*. Mint viz joges zajja hogy partot szagatja, enis o llyá jutottam (Danc: Rím. 25). Somye ywt ad nibilum deveniet mykeppen folyo vyz (KulesC. 137).

[Közmondások]. Ritkán jut harma izre a hamis keresmény (Pázm: Préd. 636. Kr.)

által-jut: transso, pertransso, penetro MA. übergehen, durchdringen PPB

ho-jut: penetro Kr. hindurchgelangen]. Az kysod varashan bel ywtwan, sohol zallast sem találunk (ÉrdyC. 506). Bel ywta egy ember (512b). Bel ywta hozyna az sereg (579). Be ywtwan az yfjak ingressu, halva találak hwtet (JordC. 721). Mykkort Ierusalembe be ywttnak volna, lanqueskat a zel megh fva (ÉrsC. 936).

egybe-jut: [convenio; zusammenkommen]. Annak wtanna egybe ywtanak Persyda newő országban (ÉrdyC. 598). Jerusalembe az aran kapu közé egbe jutottanak (TelC. 30).

el-jut: pervenio, appello MA. ankommen, anlanden PPB. gelangen]. Sok towredelmesség kynek kellene elyutny: multae tribulationes quae debebant evenire (EhrC. 111). Ez eeltyen parancholat el ywta zent Moryezhoz (ÉrdyC. 547b). El ywthat az ayaidekra (519b). Elywta az egyháznak hallására es ez dologh: pervenit hic rumor ad aures ecclesiae (JordC. 747). Egyebek kezvnt eljuta Dilaus piskek es (DomC. 21). Ha el jwtnad en halalom (CzechC. 39). El ywttnak te zenth zenwedeseidnek ydye (ThewrC. 188). Azon közben vronk Iesus is el intah [oda juta] (WesprC. 24). Mikor ezokaert eluott volna a szélesne ideye (Helt: Bild. I. L4). Időse elüt (Helt: VigK. 9).

[Közmondások]. Lassan járy, s hamaréb el intz (Decsi: Adag. 62).

eljutt-a: [adventus; das kommen]. Immár halála eljutot (MA: Scult. 130). Be nem vártam hozzám való el juttokat (Gvad: FNót. 11).

föl-jut: penetro sursum, ascendo caumen, culmen attingo PP. aufsteigen, ansteigen PPB

följutás: ascensio; das aufsteigen PPB.

jutton-jut: identidem venio Kr. [immer wieder kommen].

[Szólások]. Jutton jut eszenbe (Fal: Const. 936).

közbe-jut: [Közbe jütök: intervenio. Közbe jütő: interventor. Közükben jütő: interveniens C.

közbenjutás: interventus C.

mög-jut: redeo, revertor MA. zurückkommen, zurückkehren PPB. Mykora ywtottak volna meg az őswenne (ÉrdyC. 509b). Azonba az orozlanok megjwtnak es az wen eleybe menenek (TelC. 291). Az uarashol megh intah (TihC. 53). Mykor Epper-yossyl megh jwttottam volna (LevT. 183). Mikora a kém megh intot volna (Helt: Krón. 19). A kémec megh intuane a törő bassa hoz (87). Rőuid időn Esan hogy megh inta, azt megh érte, hogy Iacob megh czalta (Born: Ének. 344). Ha egészségben ti megh intoc (Kár: Bild. 1481). Komény János uramék megjwttának (MonOkm. XXIV. 153). Midőn becsilletes uraink Kassáról megjwttak (Nyr. X. 169). Meg juttál valaha (Gyöngy: KJ. 91).

ösze-jut: [convenio; zusammenkommen]. Szőrnűkepen ösze jutának (JsouaC. 35). Öszze jutás (KNagysz. 1621. A2).

reá-jut: [invenio; daraufkommen]. Reájutni a dologra: venire in rem *priessentom PPB Ezekből ezennel rea intathunc, hommet ismerhesse meg az farkast a barantol (Mon: Apol. 10).

utól-jut: [asssequor; nachkommen, erreichen]. Utol jatva titéket (Alv: Rím. 240).

Jutalom: praemium, brabeum, autoramentum C. praemium, salarium, merces MA. lohn, belohnung PPB Com: Vest. 142. Tanítóknak jutalma: didactrum; lehrgehd Com: Vest. 126. Kántor pénz avagy tanítás jutalma Com: Jan. 154. Ez bewlezeseg adatottuak zent Ferenczewl fratreknak, hogy ganay es peiz zorelmenek egy jutalmual protium mertekletmenek (EhrC. 80). Vr ysten megh mutatya ewnekyl es myuelkedeseknak jutalmat (114). En intalmu ezec, melloket eunekom attuane (BécsiC. 183). Azoknak ewryzethye sok ywthalm: in custodiendis illis retributio multa (FestC. 19). Fyzsed megh hw ywtalmokat: redde illis mercedem (JordC. 116). Ywtalmat vegez: mercedem accipit (635). El hozwan ywtalmat: attulit pecuniam (720). Azt, ky nyndennek ilmeztetne, ely ighen kowes es nyavalyas jutal-

meerth el attad (WinkC. 149). Chak az ióban való vegy meg maradaas oly lelky iozag, kynek igyrtetyk az evrek iutalm (CornC. 56). El arwlaad the nepedeth ywtalm nekwl: sine pretio (KulesC. 107). Agvad meg kewelyeknek ywtalmyth: redde retributionem superbis (126). Ila a hyzelkedesnek ilyen iwtalma waygon, te hat enys kezdem magamat arra fogvy (Pesti: Fab. 15). Az jövedőmondásnac jutalma az ő kezekben vala: habentes divinationis pretium in manibus (MA: Bibl. I.141). Jutalomul ki osztja (MA: SB. 124). Dániát Christiánuv vivé az tévlygésre, jutalomért az maga országából ki fizetek (Pázm: Kal. 194). Egy hideg ital víznek jutalmát meg-fizeti (803). Az első a pallya futasnac jutalmat (brabeum) el-viszi (Com: Jan. 209).

Jutalmas: commodus, utilis, fructuosus, lucrosus, promereus MA. nützlich, vorteilhaft PPB. Jutalmas szolgálatba lépett (Nyr. X.121). Zsákok felől is prospiciáljanak minél jutalmashan conveniálván (MonOkm. XV.73). Méltó bizonyazért szenvedni, s kinlódni, kibem vagyon viszont kegyelem, kitől van jutalmas szerelem (Amade: Vers. 88). Sokszor esküdtem, még is epedtem s voltam hozzád jutalmas [?] (200).

Jutalmasság: [lucrum; vorteil]. Harmadzor mondatyk (a gyertyaszentelő ünnep) ypopanti: az menyey dychőseghnek ywtalmassagaert (ÉrdyC. 212).

Jutalmatlan: irremuneratus Kr. [unbelohnt, verdienstlos]. (Tel: Fel. 49. Kr.). Magadat tsalod meg, ha hamissággal jutalmatlanná tészed isten-előtt fáradságodat (Pázm: Préd. 981).

Jutalmaz: praenio, remunero SI. [belohnen]. A magunktól származott tselekedetek nem jutalmazó fizetést, hanem szégyent és gyalázatot érdemlenek (Pázm: Préd. 73).

[Jutalmaztat]

még-jutalmaztat: ∞. Az én istenem mind ezen az világon mind pedig az másikon jutalmaztassa meg kdnek (LevT.

II.301). Az ő hűségét igen megjutalmaztaták és A.aval összeadák (Mik: MulN. 240).

Jutt-a: [adventus, perventus; das kommen, gelangen]. Az isteni iozagnac esmeretire keuanod iuttodat (NagyszC. 3).

Juttaszt: [facio ut perveniat, foro; kommen lassen, bringen]. A pestis olly nyomorúságban juttasztott ismét, hogy életben is közfűlünk kevesen maradnának (KecskTört. II.248).

Juttat: administro, submitto, facio ut perveniat, deveniat, devolvatur SI. [perduco; kommen lassen, zukommen lassen, bringen]. Jwttasson mynketh my wrouk menyeknek orzagaba: perducit nos dominus ad regna caelorum (FestC. 15). Azok ottan spongiat szerzeenek tellyes eczettel es zayahoz ywtataak: obtulerunt ori ejus (JordC. 695). Az w sebeyt az en sebeymhez iutatuva, vigazta meg engemet (VirgC. 104). Bátorsággal nem tudhattuk, hogy igazán, és nem árulóul jutatta kezűnkben az isten könyveit (Pázm: Kal. 673). Se gazdag tudományod kintse, se friss elmédnek éle hozzá nem juttat (a belyes választáshoz Fal: UE. 393). Légyen az istennek ő szent akarátja. reménylem, lelkemet magához juttatja (Gvad: RP. 141).

[Szólások]. *Vmibe juttat.* Es z e m b e juttatom: memoro C. Enis azon igazságot sokszor eszébe juttatom az embereknek (Pázm: Préd. a4. 62). Jutassuk esziinkbe azért, mennyiszer, és melly sok-képpen vétkeztünk ezekben (73). Eszetekbe iutat nektec mindeneket (Vás: CanCat. 64). A valamit nem tudónac ha néked eszedben jut, juttasd eszében azt (Com: Jan. 200). Futóba iutatom őket: fugere eos faciam (Kár: Bibl. I.491). Bűneink terhe rettetget és tsak nem kétségbe juttat (Pázm: Préd. 118). Siróba juttatni: adducere in, vel ad fletum PPBI. *Vmire juttat.* Kit az isten az igenek igazán való hirdeteseből iutatot az ő esmeretire (Fél: Tan. Előb. 2). Az törven bűnnek esmeretire iutat (549).

föl-juttat: [mitto; hinaufschicken]. Hogy bort vennek es fel juttatnoik kegielmednek (RMNy. II.62).

KABA: subbuteo PP. ragadozó madár neve, vérese, kánya SzD. avis certa rapax, species accipitrum SI. Előjött, mint kaba sólyom nevezetéről (Gyöngy SI).

KÁBA: stultus, fatuus, hebes, stolidus, stupidus MA. nárrisch PPB. Assissy varasnak wezayaru el menne, mynt eegy eze vezót kaba (ÉrdyC 569b). O te lüt kaba, mit gondolod azt, hog sokat elz, mikoron éuk eg bátorságos napod se legen (DebrC 241). Ha ma bwéz vag, talantum honnap kabaia bolonda lebez (259). Ha ma ezes bwelch netaluntan homup ez-telen kabaleez (WesprC 143). Kaba emberek (Ozór: Christ. 206). Azoknae beszédec mint kaba beszédec látattanac: sicut deliramentum (Helt: UT. Y1). Kaba es bolond itéleti vagyon (Helt: Háló 300). El aulnac mint egy kabac (Born: Préd. 252). Kaba modra (257). Kaba bolond modra (66). Bolondnac és kabánc mondtaac lőnni (Dáv: VIdp. 1127). Az kabác és az esztelenec (MA: Bibl. V.1). Ugymondnak ók, az ruházat, ha szinte kabává tézzen-is, ugyan ékezt azért, hogy az madár az ő tollain, az eb szőren esmérthetessék meg. Mert nem tudna ember, hogy oly kába galád fantasztikus légy, hogyha az tára-fúrán szabott metélt, vagdalt, prémeze, thonesokos kőntősdőrl meg nem esmértenél (MA: SB 218). Ne láttassál valani taj-talan kabánc lenni (Radv: Csál. H1218). Ne engedj hogy oly kába esztelenségbe essőne (MA: Scult. 17). Szent írás marczoneg kabá irkálatastok (Bal: CsIsk. 418). Kába és ostoba okoskodás (106). Körösztil kasul kabáol (Kisv: Adag. 319). Oly esneka e világ, hogy a ki harsányan nem felel, kábaboldondnak elé-tatik (Szűz: Síp. 32).

Kabálkod-ik: stultesco, ineptio MA. sich nárrisch stellen, torheiten ausüben PPB. Lataa meg owket eegy zoeq veen ember, hogy ott ymatkoznak es monda: myt kabalkottok (ÉrdyC. 654b). Monda Festus nagy ifel zowal, kabalkodol ónsuio Pal! az sok yrasok teghed kabasagra fordoytottanak. Pal es monda: nem kabalkodom, de yozarsaghuak zawat zo-lom (JordC 793). Kabálkodie vada beszédel az ő házaba (Helt: Bibl. H1450). Bolondozókat, kabalkodókat meg gyogyít Mel. Herb. 134). Az eszaraz fyn viragot je meg főzny chyengő virag-ózne es az retőgő kabalkodóknak adny (BeytheA: FyK. 89). Kabalkodnac így? azoe, akik az papa hatalushan mon-giac lenni az apostolok rendezésnek meg változtatásat (Zyon: Ósund 7). Kabalkoduan ezt kezdik mondani (ÉszTF: IgAny. A1). 12). Ostoba vőha a ki így kabalkodnék 168: Igazs. 1150). Csak a fordításon kabálkodik, melyhez csak annyit tud, mint a totó a szántásához (Matkó: BCsák. 323). GKar: Tirk. 320).

Kabálkodás: ineptiae; unsinn, narretei. A papistak, vala-hol ez szora akadnac, trallitio, mindgyarast az ő soc sült bolond kabalkodásokra tsigazzac (ÉszTF: IgAny. 296).

Kabálód-ik: stultesco, ineptio. töricht sein. Magad se kabálódjál kabálkodjál, egyebet se esdij (Keesk. Öty. 353).

Kabálódás: [ineptiae; torheit]. Ész nélkül való kabálódás (Keesk. Öty. 353).

Kábás: [stultus; nárrisch]. Ez ilyen út igen tetezenék P Sámárnak a te kabas itéleted ellen (Sám: 3Fel. 612).

Kábaskod-ik (kábaskodék * Fal: UE. 199): [stultesco, ineptio; töricht tun, nárrisch reden]. Ezen eléggé kábaskodnak a a tudatlan tanítók (Sám: 3Fel. 343). A Forum Romanumról nem kábaskodol azt, a mit a szent írásról (Matkó: BCsák. 211). Római Siricius kábaskodott 384-ben (Czegl: BDorg. 377). A ki irigyet, haraggal már megtellett, s a méreg elfogván szívét, esze hire nélkül kábaskodik (Fal: UE. 499).

Kábaskodás: [ineptiae; unsinn, narretei] (Matkó: BCsák. 211).

Kábaság: fatuitas, stoliditas MA. torheit, narretei PPB. Oh bologtalanok, veesseetek ez kalkusságot es zabadohatok meg tymmagatokat (ÉrdyC. 197). Eztelenség, kabaság, a myt keertek (431b). Az sok yrasok teghed kabasagra fordoytottanak (JordC. 793). Mynden ez vylgi bewelcheseg kabasag es bal-gataghsag (WesprC 119). Az isten igóje az poganyoknae ka-basag (Fécsi: SzűzK. 33). Ne kövesse azoknak kábaságokat, kik mindeneket a temetés pompájára költvén, bőlíg-való adó-ságha esnek (Pázm: Préd. 145). Mit ezégerezetted vénségedre kábaságolst? (Matkó: BCsák. 101). Hasonló kábaságot gulsolj imez szokból (394). Mi nincs okosságból, van a kábaságból (Kisv: Adag. 91).

Kábit: hebetio, stupefactio SI. betörtén

még-kábit: √ Mynd tellyes ev testeet nagy geryedet-séggel meg lyntem, meg ovtexom es vgyan meg kabeyton. (CornC. 150). Tel: Évang. 1715). Így akarod meg jáczottatni és kábitani (Sám: Isp. 23). Nem tudol meg ténellyíteni és kábitani (Bal: CsIsk. 250). Nem tudol meg ténellyíteni és kábitani (250).

Kábul: hebesco, stupeo SI. betört werden, den verstand verlieren. Kábul bolond modra (Born: Préd. 66).

még-kabul: obrutatio, obrutesco PPB. stupore corripior Kr. [den verstand verlieren. Meg kabultac ez ezes emberek (DebrC. 140). Mihelt nyedet és keresztényedet az isten meg nem áldja, ottan meg kabulsz és egyie kárból a másokban ossol és abból meg budulsz (Helt: Mos. 125). Még az várban is nem igen bízást vagyunk, annyira fölelne miát meg kábul-tunk (Zrinyi: ASy. 53). Szükséges a nyugodalmas álom, mert mivel az álontalanság miatt az elme is megkabul (Bíró: Angy. 139).

Kábulás: unsinn, verrücktheit. Mire votemedtek ilyen kábulásban (Orczy: KöltH. 57).

KABALA, KABOLA, KABLA (*kabilla* Thaly: VÉ. II.6): equa Ver. equa, caballa, kaneza-ló Nom.² 119. [stute]. Kabola, kabola, kaneza-ló: caballus Com: Jan. 88. Kabola, katzola: caballus Major: Szót. A men ló minden kablára nyérit (JesúsSir. 17). Talála egy kabalát egy ezüstkőnél (Helt: Mes. 295). Az tisztátalan személyeknek bordejában szemérmatosan öltözött kablákat találhatna ember (MA: Tan). Egy rossz kaboláért, egy araszni földért egy-néhány száz embert meg-esküdtetnek (Pázm: Préd. 665). Az menlo az kabalával, az eb az maes-kával nagy gyűlölséggel vadnae egymás között (Prig: Serk. 34). A tatárral együtt nyargalt a kabalán (ErdTört. I.144). Kabla ló (KeesTört. II.117). Az tót rártat az nagy uraságra, ha van néki egy rossz kabilája (Thaly: VÉ. II.6).

cser-kabala: girgillum; haspel, garnwinde, windelscheibe PPB.

eko-kabala: feretrum aratri PP. traggabel hinten am pflug PPB.

Kabalácska: equula C. [kleine stute].

Kabalás: caballis abundans Kr. [mit stuten, stuten-]. Penes vnam vallem Kabalaswelgh nominatam (Szabolcs vm. 1401).

KABÁT: német kabat, vászonruha SzD. chlanys germanica SI. [rock]. Homines castri Trenchen, qui nobis in Cabatis servire consueverant 1243 (CodDipl. IV.1:295. RMK. IV.374). Mente helyett kabátod lesz, az is hátul hasított lesz (Thaly: VÉ. I.283). Itt a gróf akasztott tsákyát kabattyára, mellyel ki-rántotta a víznek parttyára (Gvad: RP. 247).

KABOLGYA (*kabolgyás?* SzD. SI. Kr. *kaboriáskodás* Zvon: PázmP. 227): [insania, ineptiae; torheit, narretei, wahnwitz]. Az Luther kabolgyája szerint (Bal: CsIsk. 172). Az te kabolgyád ellen (261). Akarnám az te kákombak kabolgyádat gyámolgatni (466).

Kábolgyás: eszelős, füves, maszlagos SzD. demens, delirus, fatuus, hebes, stupidus SI [töricht, wahnwitzig].

Kábolgyáskod-ik: füveskedik SzD. deliro, insano SI. [töricht handeln, fantasiren, unsinn reden]. Az istennek fia láthatóvá tőtte magát a testben, a mint az Apelles eretnek kábolgyáskodott föléle (GKat: Váls. I.150).

Kábolgyáskodás: [insania, ineptiae; torheit, wahnwitz, unsinn]. Mind ezek, csak esze-fordult kábolgyáskodások (Pázm: LuthV. 98). Bizony csak neuetség ez féle kaboriáskodás (Zvon: PázmP. 227). Efféle kabolgyáskodásra ezt felelhetnök (Czegl: MM. 158).

Kábolgyásság: ∞ (GKat: Váls. I.1141. ImreS: GKut. 23)

Kábolgyaság: ∞ (Lép: FTük. 96).

KÁBURC: [?]. Tíz szók alig találhatatnak, a melyekben e után s következnek, hanem ha valami tsinált szókban, mint: malacság, káburság, kilenc saruk vagy valami étfélékben (CorpGramm. 296).

KACAG (*katzag* Helt: Mes. 230. Hall: HHist. II.173. *katzag* Com: Jan. 47): cachinnor C. MA. stark und laut lachen PPB. Ne katzagj: sit risus extra cachinnum MA. Oknekw kaczago: achriogelos C. Katzagok, habotások: cachinno; katzag, nygan lóg a hasa: concutitur cachinno; habotás, katzagó, nevető bolond: achriogelos PP. Katzago öröm (Born: Préd. 239. 289). Röhögő, katzagoc, mosolygoc (389. Born: Evang. III.4). Az okos atyák, idegen gyermekekben katzagva néznek holmi tsintalanságot, és azoknak szabados tsátságásokat vigan hallgatták (Pázm: Préd. 34). Kaczagnak, neuetségn és ezüfolnám azokat (Bal: CsIsk. 365). Keudés ember lenne, a ki nem kaczagná (460). A mólnár katzagott, tsipőjén hordozta kezét

(Fal: TÉ. 765). Nyilván mutogat reájok és elég fenyen katzagja őket az értelmes világ (Fal: UE. 381). Katzagva szolt, te bahó! (Gvad: RP. 532).

[Szólások]. Mellyben (tükörbe) midőn nézett volna, el-f-a-k-a-d katzagva a vitéz (Hall: HHist. II.173).

el-kacag

[Szólások]. El-katzagtam magamat (NótM. 48).

ki-kacag: [decachinnor; auslachen]. Ki-katzagják s mint éppen egy esze felejtettet ki-nevetnek tégedet (DeákIS: Rhédei Pál felett mondott oratio 1765. 12).

még-kacag: decachinnor MA. [auslachen, verspotten].

mégkacagás: decachinnatio MA. heftige auslachung, verspottung PPB.

Kacagás: cachinnus, cachinnatio C. lautes gelächter PPB. Katzagás, habotálás: cachinnus; habotával katzagás: cachinnatio PPI. Az hws ky esek zayawol [-hol], mellyet a roka nagy kaczagással fel kapa es meg ewn (Pesti: Fab. 14b). Nagy kaczagásban es örömben leszne (Born: Préd. 289. Deesi: Adag. 130). Öröme fordúl bánatra — kaczagása jut siralomra (Thaly: Adal. I.56). A szerentse kegyes mosolygással fogadgya vendégét, tsuf katzagással btsuzik tőle (Fal: UE. 397).

[Kacagtat]

még-kacagtat: commovere *cachinnus PPI. zu lautem lachen bringen].

KACAJ (*kacét* Matkó: BCsák. 135. *kaczej* 257): cachinnus MA. [lautes] gelächter PPB. Adáni: Spr. (Pázm: Kal. 1766. 172. Kr.) Kacét inditál bolond consequentiáddal, s ki ne nevetné? (Matkó: BCsák. 135. Megy: 6Jaj. IV.6. GyöngyD: Cup. 646).

KACAGÁNY: katzagány, háti-bőr SzD. pellis ovilla dorsalis SI. Párduczt, farkast most hol varratsz? kaczagányokat hol csinálsz nyalka kurucz? (Thaly: Adal. II.302). Katzagant viselnek a pásztrok, mások is az alföldön hátokon pardutz bőr helyett; juh bőr ez (Gvad: FNót. 8).

Kacagányos: [pelle ovilla vestitus; mit einem schaffell bekleidet]. De oly bolond is van, ki csak kaczagányos (Orczy: KöltH. 120).

KACÉR (*kacorsag* GuaryC. 47: 1) [sodomita]. Magul magod vgy ne szakadgyon, hogy vrunkuac Laios kiráhuac valo hüseg tartasodra minden orot, tohuat, gyilkost, kacertz, ember etetőket, buősoke, baiosokat, ház etetőket, szentegyhaz törőket, fél hiten valot igazan meg mondog es ki adod 1350 (Nyr. VI.386. Simonyi: MNyelv. I.162). 2) salax C. lascivus MA. geil, unkeusch PPB. geil, frech Adáni: Spr. Kätzér [jgy] leányok (MA: SB. 221). Kacér vén lator (Zvon: PázmP. 82). Mivel sem eleit, sem utólyát meg nem gondollyák, azért igen kacéron magyarázzák (Pós: Igazs. 557). A kakas igen kätzér (ACsere: Enc. 479). A fogoly madár oly kätzér, hogy a nósténye, ha tsak a szél füis a hün felől, magába fogad; a veréb oly kätzér, hogy huszszor egy más után meg nőszhetik (216). Egy hitván kätzér veréb a földre nem eshetik azon istennek akaratja nélkül (GKat: Váls. II.19). Kényes, kätzér ló (Gyöngy: KJ. 113). Kacér mén-ló (KruszB. 13). Kevély kätzér tántz (Fal: Jegyz. 934).

Kacérkod-ik: csintalankodik, bujálkodik SzD. lascivio, luxuriö SI. Természetyeket meg nem bírún, oczmányul kacérkodnak (Zvon: PázmP. 90). Okos mértékekly nyujtogasson néki holmi szükségre, nem zabálásra valót; tovább szolgál, s kevesebbet kätzérkodik (Fal: NE. 86).

Kacéros: [lascivus; unkeusch]. Kätzéros inas: amatorculu PPI. Kacérosus dűdolt hejje hüjja (Csúzi: Síp. 17. 31. 35).

Kacéroskod-ik: lascivio Kr. [üppig sem, sich geil benehmen] (Csúzi: Síp. 137. Csúzi: Tromb. 65. Kr.)

[Kacéroz]

Kacérozó: szerelm után járó; amans PPl. [geil].

Kacérság: salacitas C. lascivia PP. geilheit, unkeuschheit PPB. Kacérság, figyalmasság; salacitas Major: Szót. Bija szerelmre való kaczérság; venerea salacitas (Com: Jan. 183). Kenyér és bor nélkül meglehetősen a test kaczérsága; sine Cerere et Iubero friget Venus (Pázm: Préd. 849). Ha kaczérságban talál tatól (Czepl: Tromf. 122).

KACOLA: kabola ló; equa, caballa MA. PP. caballus MAL. stute, mutterpferd PPB. Kacola, venhe nélkül; caballa sine pededo Ver: Verb. 217. Lo, cabala, katzola; equus Ver: Verb. Szót. 8. Az ezitke verend, katzolac tolnod szegenyeket itattya (Börn: Ének. 314). Mikoron a farkas fel ébredet volna, kuta, tohát sem a katzola, sem a ezitke (Helt: Mes. 290). Kemencei Máhának es agyatók három kaczolit az oláh kaczolák kozul (Radv: Csál. III. 89). Ökrök, imbarmok, ménes kocso-lák [fig?]; him lovaktól és csődöröktől megvalva kivitessenek (ErdTört. II. 373). Sexum femininum discernentes voces; nőstény, katzola, tehén, jerke, eme, maglo (CzjGramm. 131).

KACOR: scirpcula C. MA. fals. *putatoria, *vinetia PPB. PPB. rebnesser, weinhüppe PPB. Kis koczor [fig] Kés (fenár) 3 (ErdOrsz. II. 383).

KACS (szőlő kac. a Mel: Herb. 6). **1)** manica C. manus parvula MA. kleme hand PPB. [hünderen]. **2)** Kacsa az szőlő vesszőneve; capreoli vitis, clavicula MA. die gabeln an weinreben PPB. Ószoie törd a szőlő levet és kaczyait (Mel: Herb. 6). Vörpökést gyógyít, a szőlő koczyainak ezon haszna (uo).

[Szőlások]. Valóban kacsában adá kegyelmed kalátszát! (Czepl: Japh. 45).

[Közmondások]. Bódog az kince kezében *kacsa; felix qui quae vult habet MA. (Kisy: Adag. 171). Nékem is kezemben kácsa [fig]; mea est pila (Deesi: Adag. 116).

Kacsoeska: [clavicula; ranka]. Az szőlő vesszőneve tenger-gős kacsockáján; capreolis MAL. A borsó in az ő kacsókaival valamihez kötődén jó magasm nő fel (ACsero: Enc. 238).

Kacsos: [validus; stark]. Soha sem hallott ilyen újságot, hogy három esztendő gyermekebből ilyen kocso [fig] vitéz tellyek (Matkó: BCsák. 6). Kőrös, kacsos, erős kezei (GKat: Váls. II. 1269).

KÁCSA, KACSA: anas MA. ente PPB. Kácsa, réce; anas Major: Szót. Réce, kácsa; anas; ente Com: Vest. 119. Rézék, kacsikat, kappanokat sütt (49). Kácsa (Kékes. 1659. 21).

[Szőlások]. Tudgya hol jár kácsa; obliquus cursus (Deesi: Adag. 141).

KACSIBA: varus PPB. pudens; krumm, eingebogen, lahm]. Horgas, lecsis láb Szl. Kacsiba kezű dal: CsIsk. 113). Kacsiba és erőden, mind a keze, s mind a lába (181). Kacsiba-láb, ördögadta szűszs; (Nyr. XIV. 164). Böttink a mint jó höttink, ki jó, ki kacsiba lovakon (Mik: Türl. 1).

Kacsibas: \ Rugnak vala sok sinta kaczibasok (Abig. 10).

KACSINKA: species monetae valde minutae Kr. [keller, Nem er egy kaczyukát (Zvon: Pázm. 303). Magas láto, hog huszon nyolcz fillér marada, azért meg el ozhato, ha kacsinkán teszed (GFrís: Q2). Az mire székesged niesen, esne egy kacsinkanis drága (Pázm: Serk. 565). Mint ha esne egy fillér avagy kaczyuka sem volna nábo (1830).

KACSONT, KACSINT: lunis spectro, lunis oculis ut-tueor] amatorius oculis deligo; verliebte augen machen PPB.

[schelen, schiel anblicken]. A szeretőjére szemével katzontani [fig], humoritani; *oggerere oculum amicae PPB. A ki ellen berzenketek, kacsontotok, sziszektek (Bal: CsIsk. 198). Nem kacsontanak-e ezek? (Czepl: Tromf. 140. Czepl: MM. 48). A több ide kacsontó shordogató [vonatkozó] tévelygések (Megy: Gaj. II. 33. Megy: Dial. Elbb. 12). Pal papa is kacsontott ilyen (Szöl: Dáv. 210). Sokszor rejtek helyen velek beszélgettem, templomba kacsintva rájok nézgettem (Gvad: RP. 73).

el-kacsont: \ Elkacsontanak az Eva leányira (Alv: Itin. 311).

Kacsontas: [das schielen]. Ugyé, hogy é kacsontásra menten huncyorítottál? (Czepl: Bförg. 12. Pös: Igazs. II. 681). Te magad tánczó, légy bizonyosságom, kacsontással (Gyulai: Tanc. B2).

KÁD (kados * MünchC. 148): cadus C. vinarium labrum, semicupium; weinfass, tonne PPB. Meneuel tartozol en vram-ne? Az monda ő neki: zaz kados olayal; centum cadus olei (MünchC. 148). Zent lamos meg ywa laborwssgnak poharaat, mykoron az lavzo kad olayban vetteteek (ÉrdyC. 433). Mene-vel tartozol en vramnak? taha ő monda: zaz kad olayal (DöbrC. 362). Az kaad ala vetyk hewtet; pomut eam sub mo-dio (JordC. 365). Meg ferezte evet egy aranyas kadba (DomC. 310). Feneketlen kád; inexplebile dolium (Deesi: Adag. 73). A szőlő nedvesség a valóbol a kádban avagy hordóban által vitetvén (Com: Jan. 81). Az bor esatorján kádakban folyt (Monlók. XI. 386). Vörünk egy fenyő kádat 7 ft. 50 d. (MontME. 145). Öreg sáf vagy kád (Lipp: PKert. II. 119).

[Közmondások]. Kiki a maga kádjáról dézmál (Mik: TLév. 93). Nem a végre gyönytye meg az gyortyút, hogy a kád alá relee (Vás: CuCat. 136).

bor-kád: [labrum vinarium; weinfass]. A vendég azt tartya, hogy nem fogtatták jó szível, ha bor-kádba nem mártották (Fal: NU. 303).

bornyomó-kád: calcatorium PPl. [kelter].

cserés-kád: [coarctari cadus; gerbebotich]. Az cseres kádba főgnak hamisságodért dugói a timárok (Matkó: BCsák. 294).

fürdő-kád: labrum, solium MA. badwanne PPB. Feredő kád; alvens Major: Szót. Fördő kád (Mel: Sám. 141. Zvon: Pázm. 252). Fördő kád (Pont. 148. Radv: Csál. II. 347).

kis-kád: lacusculus; züberlein PPB.

réz-kád: labrum aeneum Hly: Préd. 1562. cadus cupreus Kr. [kupfernes fass]. Acsont atyjokat leányai rézkádba tették és agyon forráztatták (Fal: TE. 671).

Kádaeska: \ Pres ala wado kys kadachka (Radv: Csál. II. 69).

Kádas: [doliarius, viator SI. [binder, bötticher]. Nyalánk kadosok [kádárak?] és apró kalmárkák (Tel: Evang. II. 1012). Kádas [vezetőkény XVI. sz.] (Nyr. IX. 365). Kádas Ambrus (RMNy. III. 49. 64).

KÁDÁR: viator C. doliarius MA. böttner, fassbinder PPB. Kádár, pintér; viator; bötticher Com: Vest. 150. Com: Jan. 105. (Kádár tilus Fokus 1214. Czinár). Vas az eszköze az szegény kádárnak s az kupczyártónak (Szentm: TFü. 22. Szentm: Kalm. 8. Gër: KárCs. IV. 286. 289).

Kádári

[Szőlások]. Ez orezítlan világ, kinek minden dolga csak merő álnokság és csalárd-ság, kádári ezigányság (Thaly: Adal. II. 67).

KADIA: [iudex Turcarum; kadi, türkischer richter]. Mynd emyúk [emengék] es kadyak fenepék mastan mynd az Dwanan mennek volth ala, es oth fogdastak [fig] el ewketh; egy

emeruy [igy] es egy kadya mynd feleségovel íth wagyon (LévT. I.285). Habil effendj buday kadia (TudTár. III.242). Az esordás haláláért az kádianak 1 frt. [fizettünk] (MonTME. I.47). Ugyan akkor az kadiának fizettünk egyel-mással 11 ft. 20 denárt, 85). Olvasván azon terminusokat, nevetkeztek rajta, mondván, hogy kurnez kadia (MonIrók. XV.574).

KADÓC: farina liquida SI. [chaudean]. A riskásit mártst belé abba mint egy kadozba (Szakácsm. 83).

KAFTÁN, KAFTÁNY (kaptány Czegl. Dág. Előb. 33. koptányoz MonOkm. VI.307): foszlány, fosztány, köntös neve SzD. török köntös Kr. [kaftan]. Hozzák a kaftánt, mely egészen nuszta bérlet volt (Czegl. Dág. Előb. 28). Vagion 2 kaftaniunk, egik kek, másik zederies (Radv. Csul. II.101). Attlac kamuka dolmányok, zep aranyas kaftanok, azokat is nekik hattan chynallyanak eő nekik leany ekesseghre nalo eolteozetokethbeolle (III.178b). Meggy-sziúti, ezüsttel varrott selyem-kaftány volt a testén (Fal: TE. 653).

Kaftányoz: kaftánnyal fölöltöztet Kr. [mit einem kaftan bekleiden]. Koptányoz (MonOkm. VI.307).

föl-kaftányoz: ∞ (Csúzi: Tromb. 650. Mik: TLev. 394. Kr.).

mög-kaftányoz: ∞ (TörtT. I.387). Czegl. Dág. Előb. 26).

KAGYMA. Kótyom, kotyma: nihil SI. (Kótyomfúty, kótyomos, kotymás: nauci, floci, nihili SI).

Kagymában, katymában: [obiter; oberflächlich, nebenbei]. Az isten nyájja mellett el ne aludjonak, a'nak gondját tsak kagymában ne viseljék, és azt farkas kaszúra ne vessék (GKat: Váls. I.542). Az ó-testamentomi áldozatok az új-testamentomi valóságnak feleve, imígy-amígy, mintegy csak kagymában kirajzoltatott homályos ábrázata (II.612). A pictorok a képet elsőben csak széuvel imígy-amígy kagymában rajzolták (III.1553). Ama tsalárdkodóknak vakmerőképen vagy kagymában való eskűvéseket tiltyameg (Ker: Préd. 762).

KAHOG: [latro; bellen]. Kahogott mint a róka (Gvad: NótTest. 241). Mint a róka kezdett kahogni (Gvad: Orsz. 177).

KAJÁCS: 1) incurvus, brevis MA. krumm gebogen, kurz PPB. (GKat: Váls. II.203). **2)** hacke, krummer prügel Adami: Spr.

[Kajácsul]

el-kajácsul: [defector; siech biegen, sich abwenden]. Aka-rajta az isten akarjától el-kajácsult, el-görbült (GKat: Váls. II.1260).

KAJÁN, KAJON: invidus ut Cain MA. neidisch, missgünstig, wie Cain PPB. A kinél a pbarisaensoknak kemény és lágyulhatatlan szívek a Cainoknak gobélkodo elméjek nem találhatatlan irtalmasságot (Nagyari: Orth. 9). De ime az káin [igy?] szerencse azonban pártitűtővé lévén lest lány alattomban (Gr. Zichy Péter 1701. UjMuz. II.268). Kaján irigysé (Gyöng: KJ. 16). Tsak az egy irigység kaján fejét rázza (Fal: Vers. 905). Kaján irigység (Fal: Jegyz. 934).

Kajánol, kajonol, kainol: invideo MA. neiden, missgünstig sein PPB. Jó szerencsésé valaki? horgas szemekkel ne nézzed avagy szemlélyed, ne kajánlyad (Com: Jan. 202). Cainlod, ugy látón, a pataki typographiát (Czegl: Tromf. 81). A szent írást cainlod halgatoitdul (247). Mellyet a tisztviselők nagyon kajonolván, bizonyos magyar katonaságot nagy számmal rájuk gyűjtöttek vala (Szal: Krón. 157).

mög-kajonol: ∞ Megh-kajonolván a dolgot, szintén úgy cselekedék, mint a megemlített ákór ábrázatu Bonus (Pós: Válsz. 19).

Kajánság: invidia, invidentia Kr. [neid, missgunst]. Emberi társaságunknak tisztítás el veztyők az modéllkól való kajánsággal; azért lakoznak az emberek társaságba, hogy egymást keressék és segítsék (Alv: Post. II.382. Biró: Micae 32. Kr.).

KAJCSOS: horgas, kajmats: obliquus PPI.

KAJDÁSZ: kaját, kiált, lármáz, kajál-bajál SzD. [schreien, lärmen].

Kajdászás: [elamor: geschrei, lärm]. A nép össze tsődült, volt itten kajdászás, lármázás (Gvad: RP. 95).

[KAJDUL]

mög-kajdul: [mente capior, mente alienor; den verstand verlieren, verrückt werden]. Tsac megkajdult jesuitának tartás azt, ki mindenkor szitokzódik (Czegl: Japh. 128). Fejek ha megkajdult (Thaly: Adal. 197).

KAJLA: curvus, inflexus, aduncus, obliquus, flexuosus, tortuosus Kr. [krumm, gekrümmt, verbogen]. Kajla, le-bajló fülek: demissae aures PPB. Kajla [vezetéknev XVI. sz.] (Nyr. IX.365).

KAJMÉKÁM (kajmekám MonTME. I.22): [kainakan, stellvertreter des grosswesirs]. A kajmekám basinak a fővezér locum tenensének adánk 500 tallért, mivel ettől féldegélünk vala (MonIrók. VIII.349). Az kajmekám eleibe kimöntek (MonTME. I.19). Az harangláb végett az kajmekámnak fizettünk 14 t. (87). Az ország császárnak megígérte a negyvenezer tallért az kajmekámnak is az tíz ezeret (RákGy: Lev. 29).

KAJMÓ: kajmacs Kr. [uncus; haken]. Egy ledüllött fa kajmója (Gvad: Időt. 26).

Kajmócs, kajmacs: 1) uncinus, uncus MA. hacke [haken?], luf PPB. krumme hacke, prügel Adami: Spr. Bajnokoskodván, mellyic a másikat ölhetté-meg, avagy kajmócsal vehetté-le (Com: Jan. 210). Horgas vasu kajmócsok, kámpok [igy] csáklák (146). Fa labockal hágasokat avagy széles közt lépéseket terjeszt-ki, kajmócsra hány, tántorogva hány vét (209). Kajmacs, vaskapocs (Com: Orb. 129). Kajmócs vetéssel (mit beim unterschiedigen) földhöz vágni valakit (271). **2)** Horgas, kajmats, kajtsos: obliquus PPI.

Kajmacsos: uncinatus, uncus, obliquus MA. krumm, gekrümmt, wie eine hacke PPB.

Kajmacsság: obliquitas MA. kriimme, schiefe PPB.

KAJSZA: obliquus; schief, schreg, zwerch PPB. 404. Kajsza [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX.365).

KAJSZI. Kajszi baraczk: persicum aestivum Kr. [aprikose]. Kajszi-baraczk-fa: prunus armeniaca PP.

KAJTÁR, KAJTOR (kajtér Zvon: PázmP. 206. 282): damnificus, noxious PPB. 404. cupez, catillo SI. schädlich PPB. 404. [nichtsutz] mindent felverő, felütő, kutató, kártekon SzD. Kajtár, Kajtör [vezetéknevek XVI. száz.] (Nyr. IX.365). Paykos juhához illudó kajtér szitkai (Zvon: PázmP. 206). A mit te írásodban sok tsapodár, kajtor beszédekkel elszitáltál, boglyájában raká (Pós: Válsz. 28). Az ő asztal felett való tréfái, bokorszőkő hitván kajtár csöcselék szájában való tréfák (EsztM: Lev. 30). Infestálják országát mind vizen a mind szárazon holmi gyűlevész kajtár hadak (MonIrók. VIII.217). Kajtör tréfák: sules noxi (Prág: Serk. 967. 977. Kr.) Kajtör beszédű (Sám: 3Fel. 736). A respublicák nem polgári, hanem tolvári társaságok, és kajtör gyűlekezetek volnának (GKat: Váls. I.964).

Kajtárság: damnificatio, depraedatio Kr. [nichtsutzigkeit]. Korhácsot érdemenél Matkó ez illyen kajtárságodért (Sám: 3Fel. 675).

KÁK : [erocito; krächzen?] Ha annac refutálására valamely jesuita bakolhat, bár ne kák-jais [fgy], vagy Apollonac tartatit (Czegl: Japh. 75). [Vö. **KÁKOG**].

KAKA : stercus, merda, oletum MA. mist, kot, menschenkot, unflat PPB. Ganéjac, szaroc és bűzös kakác: stercora, merdae Com: Jan. 51.

Kakál : caeo Pesti: Nom. 22. 26. MA. seine notdurft verichten PPB. Futon [fgy] ees kakahom ezer smynd kelletyk (Pesti: Fab. 6).

KÁKA : juncus, scirpus, schoenus, cyperus C. cyperis MAI. binsriedgras, binsen PPB. scirpus Peresz: Gramin. 183. Kákából csináltatott: juncinus C. Hárskőtelek, kákából font kötelek: *spartei fines: fűzből vagy kákából tsinált kas, vagy szattyor: scirpea; kákából kötött tsomó, mellyen úszni tanulunk: scirpea *ratis; kaka begyi: punctum junci PPB. Gyékény, kaka: butomum PPB. A nádac és a kákák: ennae et junci Com: Jan. 33. Kaka, nád, gyékény Bod: Lex. 84. A nádac es a kakac meg asznac (Helt: Bibl. IV. 36). Kakából chonal kosar (Tel: Evang. 525). Nem kákaszattyorba, hanem barnok jászolába ténetik (Pázm: Préd. 98). Kákából csinált korona (Zvon: Pázm: 285). Mint az kaka, le haytsa az ő fejét (Zvon: Post. 1475). Hogy meghajtsa, mint a kaka a fejét (GKat: Valts. 11047). Motsolyékos helyen ternet kákákat viseltek kezökben (Megy: Balj. II. 152).

[Szőlősköl]. Kaka istaphoz támaszkodik (GKat: Titk. 207. Kákán keresni esomót: nodum in scirpo querere MA. PP. De chak kákán-va chomókeresés ezis (EszT: Lev. 21). Kákán esomót keres (Pal: Jegyz. 925). Meg ódhatod kákán kötött ezimódot (Bal: CsIsk. 211).

apró-kaka :

aprókakás. Apró kákás hely: spartarium PPB.

gyékény-kaka : marisum, marisus, butomum MA. grosse see- oder meerbinse PPB. A gyékény kákából gyékényeket tsinálnak: ex scirpo tegetes conficiunt (Com: Jan. 28).

Kákai : scirpus, juncinus, juncus MA. binsen, von binsen PPB.

Kakás : juncosus C. MA. binsicht PPB.

KÁKALIC : sonchus, cicerbita MA. hasenkohl PPB.

KAKAS (kakek: Helt: Mes. 10. kakasor Com: Jan. 107): **1)** gallus, gallinaeus C. MA. hahn, hülmehahn, haushahn PPB. Kakas: nomen viri (Gallus 1301. 1323. 1387. etc. (Czinár). Bizoni mondom teneked, mert az eyel mi előtt kakas zo! haromzer tagamog engemet (MünchC. 64). Ottan massozzer zola a tyk, a vag a kakas (Weszcrc 79. JordC. 449). Az fekete kakának az zozzan auagy gyomran is hartya vagyon (Frank: HusznK. 33). A kakasnak bubja, taraja vagyon (Com: Orb. 11). Mint az Aesopus kakasa (Czegl: MM. 220). **2)** [musculus; máknövény]. Kakas-pujka (Misk: VKert. 315). **3)** [vesicula ventrum index; wetterhahn]. Szél anyác, vitorlae, kokasoe (Com: Jan. 107).

[Szőlősköl]. Kakas király (Deesi: Adag. 124). Hős kaka-kas, mely hegyes: papae nixus 612. Monten fel bozzad mint egy kakas: tropidat in morem galli enjuspium 622. Az magyar harez után okos, addig olyan mint a kakas (Thaly: Adal. II. 339).

[Közmondások]. Nem kaparhat annit a kakas, hogy a jörzöki ne vakarja (Kise: Adag. 389).

erdei-kakas : gallus silvester, auritus MA. gallopavus Major Szót. A tengeri tyúkoc avagy erdei kakasok (Com: Jan. 36).

nádi-kakas : [?] Vizi, nádi kakasok (László: Petr. 12).

pulyka-kakas. Spékeltetett ürü húsa foghagymával, ludakat töltötték mind kormos abnával. Pulyka kakasoknak lágy kenyér begyükbe tétetett (Gvad: RP. 109).

tengéri-kakas. Tengeri-kakas avagy koboz [hal neve] (Misk: VKert. 514).

vizi-kakas : [?] Vizi, nádi kakasok (László: Petr. 12).

Kakasocska : gallus MA. kleiner hahn PPB.

KÁKICS [?] : kákalicz: sonchus, cicerbita Kr. [hasenkohl]. Kálich: sonchus asper Beythe: Nom. 8.

KÁKÓ : [homoplumbus; töpél, dumma?nugator; schwätzer?]. Miértakarnád esztrengára hajtani Matkót? Oh nagy kákó! (Matkó: BCSák. 38). Tillyék-meg az okosok, melyikünk kákóbb? (227). Ha a betűm, a betűkből álló syllabákat érted, ugy-is hasonló kákó vagy illyet! (BCStomp. 154). Oh kákó Matkó! (Samb: 3Fel. 153). [Vö. **KÁK**].

Kákós [?] : ~ Az aproemekeket ijegetic, mondum, vesztog mert ilol jü a Cacos (Szék: Krón. 23).

Kákóskod-ik : [insanio; unsinnig schwatzen, nährisches Zeug treiben]. Hamis a szíved, mikor így kákóskodol (Matkó: BCSák. 175).

KÁKOG, KAKAG : **1)** erocito, cornicor C. cacabo MA. schreien wie eine Krähe, ein rabe, ein reblum PPB. [krächzen]. Az hollo nagy kákogva el méné (Güres: Máty. 5). Igen örfül lopot szabónak, a variak-is igen rád kákognak (FortSzer. 1b). Hallya vala kákogni a hollót (Pethő: Krón. 91). Az egész úton, sok fekete hollók kákogva röpöstek a koporsó fölött (Pázm: Kal. 190). Kákogo, és karoonülő tur variu (Bal: CsIsk. 126). Sok holló kákog (Zrínyi. 173). H86. A varju kákog: cornix cornicatur (Com: Jan. 39). Az kákogó holló a ki hatvan egész esztendeig kenyérral táplálta, el-tűnt (Csiz: Sjp. 43). Varju modra kákogál (Matkó: BCSák. 18). **2)** [coaxo; quaken]. Ha meleg vagyon, az békák kákognak (MA: Scult. 753). Versent a békákkal valamit kákogtál (Pal: Vers. 911). **3)** [gracillo] schreien wie eine henne Adami: Spr. **4)** [clamo, blatero; schreien, schwatzen]. Az mitt az papa fősegérfül kákognac (Zvon: Préd. II. 209). Lelki ismeret nélkül való erotnekeknek kákogja (Czegl: Tronf. 91). Az apostoli vallást lidérc igazságnac kákogja (Matkó: BCSák. El5b. 2). Irásában azt kákogja, hogy hazudunk (188). Torkold meg, az miket ez ellen kákogtál (Sám: 3Fel. 51). Ekklesia felől hamisságot mondó esácsogó, kákogó hamis erotnek (Sz55. gerezd. 17). Hurutnak anagy kákognak: tussunt aut seruant (salánki: Erasmi. 53). [Vö. **KÁK**].

ki-kákog : erocitando enarro: auskrächzen! Ki-kákogják a variok (Mel: SzLán. 133).

még-kakog : erocito adversus aliquem; ankrächzen]. A madarac megkakogya rea tudadnac a bagolra (Mel: SzJán. 133).

Kákogás : erocitatio; das krächzen]. Az madarac röpöléséből, kákogásból es eteleből tart vala szerenczet es szörzéz azó varaslo földángósok (Mel: Sám. 473).

béka-kákogás. Béka ka kógás: coaxatio MAI.

holló-kákogás. Hollókákogás: erocatio, erocitus, erocitatio MAI.

Kakog-bákog : [blatero; schwatzen]. Meg bizonítia, hogy illien legyen az lathatatlan ecclesia, kiről most szolluc, es nem ollian az mineműnec az papistac kakogioc bakogioc lenni (EszT: IzAny. 11).

(**KÁKOL**

Kákol-bákol, kákabákol : erocito, cacabo; krächzen]. A kákaléklő fogoly-madar felől emlekezzünk (Misk: VKert. 368).

be-kakolbákol: [conscribillo; mit unnützen geschwätz vollschreiben]. Valami egynehány arkos papírossal kakolt bakolt be (Bal: Epin. 1).

[KÁKOM]

Kákom-bákom: bottubatta, titivillitium, tatapatata MA. narrenpossen PPB. De ez, csak igen tudatlan, és az régi lis toriákban jövevény emberekhez illendő kákom-bákom (Pázm: Kal. 177). A több kákom-bákoma is mind ilyen, melyekre a gyermekek is megfelelnek; azért azokban üdöt nem vesztek (Pázm: LuthV. 136). Kákom-bákom csiga-bága (Csúzi: Tromb. 97. Kr.)

Kákom-bák (*kákum-bák* Sám: 3Fel. 548. Czepl: Tromf. 74): ∞. Az kákom-bák gyermekség hűlaidoma ő dominesághának (Bal: Epin. 5). Akarván az te kákom-bák kabolgiadat gyámolgatni (Bal: Csisk. 466). Kákom-bák fundamentum ezis (Czepl: OrszRoul. 585). Nem is kellene efféle kákom-bákot világ eleiben becsitanod (Czepl: MM. 95). Kiket kákom-bákoknak tart (Czepl: Japh. 75). Kákom-bák izetlen felelet (Czepl: Tromf. 74). Kákom-bák karatylóása [írásban] nem felelet (Matkó: BCSák. 65). Kákom-bák írás (151). Csöselék rhapsodusoknak kákom-bákít szoktatók mustrálni (Sám: 3Fel. 548).

Kákom-bákol: [blatero; schwätzen]. Kérdésemre csak így kákom-bákolsz: Kérd meg magadtól (Matkó: BCSák: 166). Kákom-bákoló könyve egyebet nem érdemlene (Czepl: Japh. 74). A Valdenses keresztényec ellen hamisan kákom-bákol (Pós: Válasz. 188).

Kákom-bákos: [blatero; schwätzer]. Pad alá való söcselék kákom-bákos rhapsodusok (Pós: GBot. 90).

Kákom-bákság: [ungae; unnützes zeug, unsinn]. Ha tők mag nem volt volna agyad veleje, ilyen vén korodban soha ez kákom-bákságot nem követted volna (Czepl: BDorg. 83).

Kákom-pillis: [?] Hogy nem mondottad néki: Vá! Kákom pillis! (Czepl: BDorg. 112).

[KAKOTA]

szara-kakota: upupa, epops; szalakota MA. [wiedehopf]. Szarabab, dutka, bűdös babuk, szarakakota: epops MAI.

KAKUCSÁL (*kakuczál* Helt: Arithm. 120): aspecto, prospecto per rimam MA. gucken, durch die ritze sehen PPB. Segíchenec meg tégedet az egbe nézőc es a chillag kakuczálóc (Helt: Bibl. IV. 79). Kakuczálunc és nézdegélunc (MA: Tan. 154). Nem künseritem, hogy minden tojást a napnak vigyen s kakutsálja, ki tenyésző, ki nem (Fal: NA. 192). Figyelemmel és szíve fedve kell embernek a tsalárd mostani világgal bánni; mert igen vigyáz a beszédre, és igen kakutsál szívünk titkaira (Fal: UE. 415).

ki-kakucsál: [foras spectro; herausgucken]. Nintsen szívünk rejtekiben oly lappangó indulat, se harag, s serénykedés, tuncság, a mely hol mikor valamennyire ki-ne kakutsálljon belőlünk (Fal: NA. 185).

KAKUCSKÁL: [specto; schauen, gucken]. Az kit az prophaet ezac tanul kakuczálata (Born: Préd. 18).

KAKUCSOL (be *kakuczola* Helt: Mes. 176): prospicio DöbrC. 403. [gucken]. V mi talonk alat al, ablakon nez es rostefokon kakvöl (DöbrC. 403. 475). Most az angialokis kakuczálak (Christust), de akor színről színre meg lattunk (Mel: Szfán. 297). Mikor egi delliest palotaiabol ala kezd vala kakuczolni (DeesiG: Préd. 40). Oly zászlo ala mentél, holot a képeket kel kakuczolod (Czepl: BDorg. 20).

be-kakucsol: [intro spectro; hereingucken]. A nyúl elő mennén az vton egy kert mellé iuta, és be kakuczola a kerbe (Helt: Mes. 176). A sirban békakutsolván (GKat: Váls. II 1079).

ki-kakucsol: [foras spectro, prospicio; hinausgucken]. Jezabel szejen meg ékesité fejét draga fedellel, es a palota ablakin ki kakucsol vala (Mel: Sám. 102).

Kakucsolás: [obtus; das gucken]. Émelt fel csak teis, mint a trombita, szolát, s hadgy békét a kukucsolásnak (Czepl: BDorg. 180).

KAKUK (*kakuk* Misk: VKert. 109. 511. ACSere: Enc. 216): cuculus, coccyx C. MA. cuculus NémGl. 337. kuckuck PPB. (MesésK. 16). Rossz szitkos könyveknek kohloinak kakukki (Bal: Csisk. 56). A kakuk kiválteppen a poszíta fészkébe tojik (ACSere: Enc. 216). Nem poszíta fészék Buda, hogy az kakuk az benne lévő molyakat megágya (TörT. XVI. 95). Az kakuk és réczének nem lehetnek oly operatíó, mint az sasnak (194).

[Szólások]. Cuculus: háladatlan kakuk (Deesi: Adag. 299). Kakuknalis rauraz: astutior coccyge (280. Kisv: Adag. 42). Rút háladatlan mint kakuk (235). Oly ritka vagy mint a kakuk a mezőn (80).

Kakukkol: cuculo MA. schreien wie ein kuckuck PPB. A kakuk kakuk [igy?] (Com: Orb. 5).

Kakukolás. Kakuk kakukolása ez (Czepl: MM. 286).

KALÁCS: 1) torta, scriblita placenta MA. torta MA: Bibl. 176. krapfen Nom. 41. torte, kuchen PPB. Te kőnek megszolgálom az ajándékot, kalácsot és az pereczet, kivél kd engemet betegségemben meg látogatott (LevT. II. 59). Béleskenc, kalácsoknak nevei (placentalum species sunt): a semlyec, pereczec, héjjas kalácsocskác (Com: Jan. 75). A kalátsűjétya az öreg emberek (Kisv: Adag. 152). Kalácsnak való 5 negyed buzát vettünk 1 ft 15 d. (MontME. L85. Bethl: Élet. 290. Mik: TLév. 249). Ha csinos gazdasszony még időt nyerhetett, tisztább fehérsegi kalácsot süthetett (Orczy: Nimf. B6). Küldött kalácsokba ki ki részesedett (Gvad: RP. 43). 2) meggyújtott szurkos koszorú Tin. 140. Soc laptákat, kalaczkokat hányának, egyéb tűzes szőrszámokat hányának (143. 149. 150). 3) circulus MA. PP. kreis, zirkel PPB. Kalács-viasz: cerea massa circularis PP.

[Szólások]. Valóban katszában adá kegyelmed kalátsát (Czepl: Japh. 95).

bába-kalács: diszno tőis; carduus suarius, cardopatium; eberwurz, müstod Mel: Herb. 43. Bába kalátsa-fű: chamaeleon, carlina; eberwurz PPB. Bába-kalátsa gyökere (PP: PaxC. 257).

fonatos-kalács: torta panis MA. Bibl. 1252. scriblita Com: Jan. 93. [geflochtener kuchen]. (Mel: Sám. 6).

kerekes-kalács: sumanalia MA. runder melikuchen PPB.

mézes-kalács: savillum PPBl. placenta mellita SK. [honigkuchen]. Küldtem Horvát Ferencz uramat kalácsokból álló gazdálkodással, riszt tivin abból Galga Sultának is (Monlrók. XV. 495).

morvány-kalács: obelias PPI. Morván-kalács: obelias PP. spiesskuchen dem Baccho zu ehren PPB.

térd-kalácsa, térd-kalács: patella PPBl. [kniescheibe]. Az ev terdeenek kalachy megdagattanak (MargL. 21). Lőnek harom lemmi es neveze egiket napnak, es masikat cussia, es harmadot neveze terdkalács: cornustibi (DöbrC. 524). Az nyilalás feljött vala az térdem kalácsába (Monlrók. XV. 112). Meg gyult ingét suollya térde kalácsához (Szentm: TFü. 11).

Kalácska: [torta parva; kleiner kuchen]. Csemege-kalácska (Otr: Tökél. 266).

Kalácsocska: ∞ Héjjas kalácsocskác, pankác, tőrös-bélesce (Com: Jan. 76).

Kalácsos: [vezetéknev. XVI. sz.] (Nyr. IX.365).

KALAFÁ: kalboda Kr. [pedica, numella, cippus; ganten, strafbrotz]. A törökök kalafájában vereti meg a talpát (Matkó: BCsák. 397. Matkó: HRoml. 129). A törökök kalafája után is gelyemát (Érdemlők (Sümb: 3Fel. 14). Galló takácsnak is Szentkirály határára fogsága megesik, búsul az kalafiu (KecskTört. II.502).

Kalafáz: kalódába zár, büntet Kr. [in den stock legen] (Csúzi: Tromb. 678. Kr.).

KALAFINTA: frau, dolus, fictio, glaucoma; gonklertinte sl.

[Szólások.] Jól tudja hány nia a kalafintát: igen tud a kifogáshoz, útvészteséshoz, jól ért a cselvetéshez, ravaszsághoz Szd. Balduinus, esuda mint hány nia a kalafintát (Pázm: LuthV. 112). Soha bizony egy nem hányhatta Pázmán: vram az kalafintát, hogy... (Zvon: PázmI. 125). Elég nagy kalafintát tőnek az orrodra (Czegl: Tromf. 16). Talus, talus, vess kalafintot [igy?] az orrára edgy kevesé (Ker: FelsK. 1).

KALÁK. Kalák-pénz: taxa indicii; der lohn des angezeigten diebstahls PPB. 401.

Kalákos: furti index; des diebstahls angeber, verräter PPB. 404.

KALÁKA: [zusammenkunft zur gemeinsamen verrichtung einer arbeit]. Nem hiszem, hogy egy nemzetben is volna annyi mesé és szófia-beszéd a tündér országról, mint a magyarok között. Erről beszélnek a leányok a fonóban és a kalákában (Holtakdal való barátság I.1733? 1783? Hunfalvy: MEFtmozt. 252).

KALAKÓCS [KALAKÓC?]: [?] Kalakocz fábul vagy halvag fábul puská vészüt terez, és annak gyűgygétis puská fábul (OrvK. 90).

KALAMÁRIS (*kalamaris* C. *kalmaris* Pest: Nom. 58. *calmaris*; en atramentum Heyd: PCF. 30. *kalmaris* TörtE. XII. 50.; atramentarium, vel potius pennarium MA. calamarium; schreibszeng, federbüchse PPB. Kalamáris, tinta-edény; atramentarium Com: Vest. I.2. A kalamárisban vagyon az tinta, iropemak az pennaválásban (72). A délkanc kalamarissa (Com: Jan. 157). Pennaválist hordoz és kalamárist (Fely: Dies. 29). Neanis esudalom inmar mázólásodát; mert megh bík fa böcsődben figy, meg tanult volt otromba kezéd fejét a kalamarissá mártani Illye: Tomp. 56).

KALAMUS: 1) [calamus;rohr]. Jó illatú calamus (MA: Bibl. 177. 2) [calamus; penina; schreibfeder]. A ti kezeitek kardal és calamussal jussát és szabadságot általmozgák nemzetünknek (Börö: Pról. 18).

KALAND ?: mitglied, compagnon Adami: Spr.

KALANDOS: 1) Kalandos társok: consortes, collegae, contuberos MA. mitgenossen, mitgesellen PPB. Soc. kalandosokat tartok, enel emmagamat nem terölhetem (TelC. 192). Az en kalandosim, utanyai, tistelle, dicene a diésségis scenth baromsagot (196). Régi mestersége az érdőgne, a mi nemü dalt futtat mostan is a papa kalandos mesterivel (Dáv: Vall. a1. Nyr. VI.358). A Kalauz az é kalandosi által szorja (MNyl: Irt. Elb. 18. 2) genossenschaft Kalandae, id est: confraternitas Parochorum 1318. Kalandas vulgo dictum confraternitatem Palsua episcopus Zagradiensis eriget 1370. Czinár. Rész kalandosba adottól be mondja a számár a Bánk (Helt: Mes. 121). Látod-e Caroli, mezođa kalandosba haktól be (Pós: V. laz. 100). Kötelesség alatt való gyűlleküzetű szorúnak, kiten, a kik benne akarának lenni, hit alatt egymással kötelessék lennének, hogy ha valamelynek közzőlők valakitől bántása esnek, hogy fejük föttáig rajta lennének és rajta halának

meg, mindaddig még nem az é attyokfiának igazat veunének: mely kötelességűt kalandosnak neveztek (Monlrók. III.150).

Kalandosság: [confraternitas; genossenschaft]. Erneuel mulla felül az egeb scenthőcne afatúsagat auag kalandossagat (ez a diésségis, tomenel az en diésségim nagob minden scenthőcne diésségenel (TelC. 196).

KALANDOZ: szédeleg, lódörög, bolyog, fel-, alá-jár, -kel Szd. [vagar; umherirren]. Kalandozva csak csavarga (Matkó: BCsák. 37). Ne kalandoz az időkön s-a régi attyákon, ha valást akarsz meg-probalni (55). Mit kalandosz szélllel (Czegl: Dág. II.119). Ide s tova kalandoz a szemek (Tof: Zsolt. 319. Megy: SzAöröme 366).

KALANGYA, KALONGYA (*kalengyának?* MontME. III.277): gelima, cumulus foeni, acervus MA. cumulus MAL. capetia PPB. meta; heuhaufen PPB. Kalangya: gelima, ein mandel Nom. 76. [Meta valit ad quandam arborem que Kalandafye nuncupatur? CodPatr. II.3. 1228.] Terra Kalundafew [igy?] 1345 (ZichyC. II.174). Particula terrae Galangafen 1351 (467). Lacus Kalangafen 1355 (598). Quinque argenas foeni, quod dicitur Kalangia 1370 (OrszLévtár. Szaboos vm.) Ha a zenat ki ma a mezőn vagyon es holnap a kalongába eresztet in elibanum!; isten ig ruhazik, ment inkább tőtőket kezes bú-tóuc (MihelC. 140). Meg égetendi a kalanggyakat: comprehenderit acervos frugum (Helt: Bibl. I.Mm4). A buzat keuekbe kőten, kalundgyaba rakak aszt a szanto földet (Helt: Mes. 433). Egy egy kalundiától ki hánya két két kénét (Helt: Krón. 81). Athene: nyalábtalau, kalangya nélkül való (MA: Bibl. Magy. 1). A pusztákon, kazalokban, kalondgyákban sok széna talál-tathatnak (Szal: Krón. 486). Ha a sár esomok mint jok volnának is a miket kalondgyádban rakogattál (Matkó: BCsák. 35). El lepték az földet ezek mint a hangyák, avagy szélös mező-ben az sok kalangyák (Zrínyi I.24). Meg raktad szántott földainkat sűrű kalangyákkal (GKAt: Váls. 1834). A széna kalongyákban, kazalokban hordattatik (Com: Jan. 79). Innár a búza kalongyában való (ErdTörtAd. I.105). Tiz kalongya gabonából egy kalongyát adjanak (II.371). Sok esők voltak, melyek miá az kalangyákban sok kár is volt (IV.65). Két asztag volt, kikben volt kalangya búza hatsziz (Gér: KárCs. II.367). Adgyanak egy asztagot js neky, kibn minti egy nyolcz szaz kalangya búza legyen (Radv: Csai. II.180b). Egynehány boglya s kalangya szénát gyűjtottak meg (Monlrók. XV.697). Keet kalangya búza (SzékOKI. II.302).

[Szólások.] Miképpen akar minden igasságunkból kiforgatni, és az ördögökkel egy kalongyában rakni (Pós: Válasz. 126).

búza-kalangya: [acervus tritici; mandel] von weizengarten. Áldassék istennek szent neve, ma arattott búza kalongyát is lattam (Monlrók. XVIII.46). A harez helyen levő búza kalangyában megbolyván, leeskő lovastól (Cserei: Hst. 203).

gabona-kalangya: stipula MA: Bibl. I.231. [getreidehaufen, mandel].

széna-kalangya: [acervus foeni; heuhaufen]. El-égett templom, pap háza, iskola, a mely veszedelemben asztagja, szénakalangyái, búzája mind el-vesztenek (Bod: Pol. 196).

KALAP: petasus, galerus, pileus; hut, breithut, schatthut PPB. Kalapodhoz illendő bokréta (Bal: CsIsk. 34). Bizony meg emelődnek a tetőiekem a kalap (319). Egy palotában a király a tűz előtt tenn állván, kalap a fejében, egyet kettőt elélepek a tűztől a palota közepé felé (Béhl: Élet. 302). Ne menjen belkom, süvegben, mert igen meleg vagyok, hanem kalapban (II.5). Nyakra-való, kalapod németektől vagyon (Misk: VKert. 230). Erthetod följöttét előbb az viart napnak: az melyen kal-pag szab reudet az kalapanak [a magyar a németnek] (Thaly: Adal. I.118). Utazó teropos kalap fején, szarándok pátza köz-

ben (Fal: NU. 332) Fekete tábuttall barított tsapka forma kalap volt fején (Fal: TÉ. 636). [Vö. kalapos-süveg]

[Szólások] Potiorb lön itt a konty a kalapnál (MonIrk. VIII.173). Pap vagy kalap (Kisv: Adag. 325).

pásztor-kalap: pileus pastoralis Kr. [schäferhut]. Iréne és Sylvia nem érkezték följöbre, csak pásztorkalapot nyomtak fejükre (Fal: TÉ. 717).

szalma-kalap: galerium; strohhut PPB.

Kalapos: 1) Kalapos papsüveg: galerus, galerum; breiter hut, barret Nom. 19. Nehezem esmér meg ember benneteket az vargáktól, mert hiszem tudod, hogy neha azokis fel tészik a kalapot (Bal: CsIsk. 32). 2) [pileatus; einen hut tragend]. Niúsen búza benne: amaz tokos sok kalapos [ümet] mert azt mind megette (Thaly: Adal. II.102). A kalapos gomba vezet sok pórsereget, forgolódik virgonc talpán, hipet hoppot emleget (Fal: Vers. 871).

KALAPÁCS: malleus, marenus C. MA hammer PPB. mallens, der hammer. pöröly, Com: Vest. 135. Egy kasza kalapácsotól (Radv: Csal. II.333). Kalapács vagy pöröly (Land: Új-Segits. I.336). Inút amot az műhelyekben a kalapácsokat pengetni fogyák (KCsepr. 1635. DS). Az Salamon templomának épülsében sem fejszének, sem kalapácznak szaua nem hallattatott (Zóly: Elm. 212). Az ácsoc a fejszével és csákánnyal avagy kalapátsal (marculo seu malleo) az ő munkájakat végben viszik (Com: Jan. 102. Lipp: PKert. III.26).

fa-kalapács: marculus PP. hölzerner hammer PPB.

kádár-kalapács: tüdes; büttnerschlägel PPB

Kalapácsocska: malleolus MA. hämmerlein PPB

Kalapácsol: malleo Kr. [hämmer]. Kalapácsolo, kalapalo: malleator MAI.

Kalapácsolás: malleatio Vajda: Kriszt. II.390 Kr. [das hämmern].

KALAPÁL: cudo, tundo, quatio MA schmieden, schlagen PPB. Kalapáló: malleator C. Le fogaak es yzhen kalaparlak [így; verék szent Jeromost] (ÉrdyC. 561). Az romai ecclesianak régi definitioiat helyén nem hadgya, hanem magátul mást kalapál ez ellen (Zvon: PázmP. 269). Ki-ki magán hitet kalapál elméjében (Sall: Vár. 68).

[Szólások]. Színetlen kalapál vala az wrakon, hogy véget tőnnéne az ő dolgában (Helt: Krón. 185).

[Közmondások]. A vasat is addig kell kalapálni, a még tiúzes (Kisv: Adag. 172).

ki-kalapál: [expedio, infero; herausbringen]. Míképpen kalapáld ki innét, hogy az első búne az embernek kevésység volna, nem látom (Ker: FelsK. 36).

KALÁRIS, KLÁRIS (koláris Kár: Bibl. II.133. korálkő MA.): corallium Com: Orb. 25. [korall]. Bokréta és kalárisoc: sarta et corallia (Com: Jan. 101). Bárony, bibor, koláris (Kár: Bibl. II.133). Kormos klárist vereset [találtak] (Radv: Csal. II.131). Öreg kláris, apró kláris (278). Egy hamis klaris olvasó (363). A búárok annál mélyebben bocsátkoznak bé a tenger örvényi közében, mennél titkosabb rejtekben találattik a piros kláris (Land: ÚjSegits. II.241). Fejér kláris (KeeskÖtv. 268). Kaláris por (PP: PaxC. 261).

Kalárisos: [corallis ornatus; mit korallen verziert]. Egy ó apró kalárisos nyakbavető (Radv: Csal. II.332).

KALÁSZ: 1) [festuca, spina piscis; splitter, gräte]. Mit latod a kalazt té afadña zémében? quid vides festucam in oculo fratris tui? (MünchC. 25). Halaknak kalászsza (Hosv:

Toldi 9). A halnak kicsin kalásztól elrontatott (Illy: Préd. II.330). 2) arista C. Com. Vest. 120) spítze an der kornähre PPB. [granne]. Az búzafükről az kalaszokat kezdlek leszedni: coeperunt vellere spicas (Sylv: UT. I.18). Polyvának kalászsza (Hall: Paizs. 21). Kalász módra meghegyesített fiatal vesszőc (Com: Jan. 71). A kalásznak hegyei vannak, melyek kemények, hegyesek, gyakosok (Illy: Préd. I.541). 3) spica MA. kornähre PPB. Kalász, kalászos búza-fő: spica MA. PP

arpa-kalász: 1) ather, spica bordei MA. die oberste spítze an der gerstenähre PPB. Árpa kalász hegyi: ather C. 2) die gerstenähre PPB.

búza-kalász. Az búza kalászuak szállái pedig, mind egy réndben állanak, es a ki hozzáik nyul, meggyűnik hegyekkel ázt (Lép: PTük. I.309).

tar-kalász: mutica [ähre ohne spitzen]. A veteményes magok szállás kalaszokat avagy feikeket avagy tarkalaszokat hoznak: fruges spicas, sive aristas, sive muticas ferunt (Com: Jan. 26).

[Kalászod-ik]

még-kalászodik: spico MA. [ähren tragen].

Kalászos: 1) [grannig]. Kalászos búzafő: spica MA. Előszér az föld hozza az füvet, osztán az kalászos fejet, annak utánna végre az magval tellyes búza fejet (MA: Scult. 688). 2) búzafejes; spicatus C. MA. das ähren hat PPB. Kalászos mezőheun zászlóm ki ütöttem (Orczy: KöltSz. 150).

Kalászosod-ik: fejet vet; spico MA. spitzen PPB. [ähren tragen].

még-kalászosodik: spico C.

KALAUZ (kalahuz MHeg: TOSzl.² II.72. Nán: SzóT. 473. kal'nhüz RákF: Lev. II.123. kalahuzság Gyöngy: KJ. 111. kalavüz Pázm: Kal. 1637-i és 1766-i kiad. MNyelvészet V.133. kal'váuz? Pázm: Kal. 15. kalavüzzoe Balassa: Ének. 16. kal'öz Helt: Krón. 53. MNyelvészet. V.33). praeuius C. praeuius, dux viae MA. vorreiter, wegweiser PPB. Nappal mindenkoron egy oszlop fényes köd mént egy vezér előttük mégyen vala, azonképen éjjel egy oszlop fényes tűz mént egy hír kalauz öket vezérli vala (RMK. II.15). Szerezetek embert, ki kalauzja legyen (MonIrk. III.56). A melyeket neme-szerént, nevezetben elő nem hozis, azoknak esméretiben útát és kalauzt mutat (Pázm: Kal. 496. Matkó: BCsák. 33). A darvak a repülés közben bizonyos kalauzt szoktak magok eleibe rendelni (Misk: VKert. 319). A portára ő nagysága kalauzt adjon (MontME III.131). Lenne ő nekiek kalauzzok és segítőjök (Liszny: Krón. 298). Elhiszed-é, hogy (az új király) az pogányuk kalauzza (Thaly: Adal. I.173). Országnak fényes anygala, légy én fejem kalahuza (261). Te légy úti kalauzom (267). Még neve szerént is Dux exercitus Dei, az isten serege fő kalauzának nevezetik (Biró: Préd. 124). Ő neki vezető példás kalahuza (Gvad: Időt. 225).

Kalauzi: [ad hodoegum pertinens; zum wegweiser gehörend, nach art des wegweisers]. Azokat a friskás kalauzi exceptioikat le tapodám (Pós: Vetélk. 63).

Kalauzkod-ik: praeo, ducem ago SI [als wegweiser dienen]. Csavargó latroknak, martalékoknak senki kalauzkodni ne merészellen (MonIrk. VIII.119. Alv: Post. II.155).

Kalauzkodás: [ductio, comitatus; das wegweisen, geleiten] (Megy: 3Jaj 7).

Kalauzol: praeo, ducem ago SI. [als wegweiser dienen, führen]. (Matkó: BCsák. 342).

Kalauzság: (munus ducis, ductio, comitatus; táhrerant, geleil). Megválasztottak egy személyt kalauzságra (MonTrók. III.56. Czegl: Sion. Előb. 27. Alv: Post. II.159). Mindenütt jól tudom a kalauzságot (Zrínyi. II.156). Kalauzság, vezérlés (Apáti: Vend. Előb. 11). Nagyságának szerencsés kalauzságát kívánjuk (MontME. IV.119). Az szerdár a főbírákkal s Bethlen Istvánnal valami paraszt emberek kalauzságokkal élve, sok gazdálssal verkedtek vala (Gyulára. Százl. Krón. 117). Inné, a máti dícsőségös pátronisúknak vezérlő kalauzsága (Csázi: Síp. 464).

KALENDÁRIOM (kalendarium LányiC. 182. kalendarium ACsere; Enc. 110; calendaria MAI. calendarium PP. [kalendar]. Zent Hieronymus monja nemely epistolájában, ky az év kalendariumában félyevl veteték (ComC. 195). Menye halot vagyon bi yrwa az kalendariumba (LányiC. 182). Az új kalendarium szerint (Gér: KárCs. IV.21).

KALIBA (galib) magalia C. kaliba: casa C. galibba Százl. Krón. 128. galibba Oreyz: KöltH. 89. 114. kalibba MonTrók. XV.700; casa, magyar, magalia C. tugurium, casa, attogiae MA. casa, hütte Com: Vest. 1. szőlőszőlő, tugurium Otr: OrigHmg. I. XXII. domuncula II.173. birtendus, bauer-hütte PP. Kunyó, kalibba: casa, tugurium PP. Szalmás kalyibák: stramineae casae PPB. Egy pásztorra talála, es annál a kalibába marada azon éyel (Holt: Krón. 159). Szőlőbélj kalibba (Holt: Bibl. IV.12). Magat egy szolgoló asszonyi kalyibában el akarván reiteni (Deesi: SallJ. 9). Az fél fordítottat gallyakal kalyba gonant eltenec: alveos navium inversos pro tuguriis habuere (16). A pásztoroknak kalibájához jutott (Káldi: Bibl. II.334). A pásztoroc az ő kalibájokat avagy kunyófokat (magalia sive magalia sua) taligán hordozzák ide stova (Com: Jan. 77). A madarász megveti az ő hálóját, maga pedig valami kolyibába vonsz magát (Misk: VKort. 372. 24). Lát edgy pásztori kalyibát (Teleki: Flél. 87). Szellel való kalibákban laknak: dispersis tuguriis habitant (Förö: Curt. 116). A paraszt kalibából nagy ember mehet ki (Kéri: Son. 156). Szőlőből csinált kaliba is amyi vagyon (MontME. IV.212). Kalybaesináló mester (Bethl: Élet. 1239). Szalma-kalyiba (II.11). Az halak erdőköz, mezőköz, kalyibákban nyomorgnak (MonTrók. XXIII.18). De ezeken kívül ha valami kaliba, pajta maradtatott a pogányság miatt (Százl. Krón. 195). Egy gyönyörűségű édesebb olyaknál, kik meg fordultak már esendes gulybáknál (Oreyz: KöltH. 89).

[Szőlőskö]. Meglássuc jégon építettett kutyibadat gyüfing argumendumot (Ker: FelsK. 19).

juhász-kaliba: attogiae; birtendus PPB.

Kalibácska: casula C. [hütte]. Kalibácskában ön gurgustolós lakne vala (Com: Jan. 192).

KALINCA (kalinca, kalica: chamepitys MAI. Kalintsa egy: chamepitys Nom. S. Kalintza Com: Jan. 39. Kalineza tr: ajuga. chamepitys MA. Kalintza tr: ajuga, chamepitys PP. helyjress, jelingej-jelieber PPB. Cynozodon: kalineza szubas tr MAI.

KALINKÓS: flexuosus, tortuosus; gewunden. Főből ly kalinkós consensuat satul ki a Matkó. Hlyef: BC-Temp. 87. Vá. **KARINGOS**.

KALITKA (kalitka. Nam: Százl. 107. MonTrók. XV.10. k. ACsere: Enc. 182. Kálitka: Misk: Hlyef. 151). 1) cava MA. transqua PPB. cava: das vogelobauer Com: Vest. 122. Meg foglák bölcseségöl mint azok, kik törten foglák meg őket uzi kalitkában (DebrC. 141). Olfan fők mikent bogol kalitkában: in domicilio (DabC. 179). KulesC. 214. Kalitkába veték az oroszliut, Holt: Bibl. IV.277. A madarakat kalitkában rekeszt (Com: Jan. 81). A kalitkában való madarak örömet kinnemének (Kisv: Adag. 111. 228). A madár meg szokja

a kalitka rekeszt, nem töri meg testét, békevel viseli fogságát (Fal: BE. 576). 2) Fog házac, kalitkac, szolgálatnac házái, tömlőző (Com: Jan. 136). Az hagymáz betegségben esvén kalitkában, bolondoz házában rekesztetnek: vacorrae includuntur (53). Felemelt szemcinek meghunyasztására a kalitkába záratik (Nyr. XII.363).

KALL (kalpa: TörtT. XXII. 252. megkallótattott Megy: Olaj. II.182. Kallani Gér: KárCs. IV.260; ványolja, süriti a gyapjuposztó SzD. pumum laneum calco, dano, contundo, emollo, levigo SI [walken]. Az mely mester az ház kallóban karolba és nem vigyázna, büntetése egy forint (TörtT. XXII.252).

mög-kall: ~ Köny hullatásoknak árasztó kút-feje volt, s igen megkaroltattott daroz (Megy: Olaj. II.182).

[Kallás]

szűr-kallás: (levigatio panni; das walken des tuches). Egy vég szűr-kallástól adjanak öt pénzt, az szivéstől is adjanak öt pénzt (TörtT. XXII.351).

Kalló: fullo, luno panni politor SI [walker, Posztó, mellyet a espo, kallo össze vér (Com: Jan. 97).

KALLANGOS: [lineis tortuosis incisus; spiralförmig gekerbt]. Nyakába veté a pásztori táskát, megpántlikáza kalapját, kezébe ada szép szál kallangos botjat (Fal: TÉ. 709).

KALMÁR (kalmár NémGl. 351. LevT. 1317. RMNy. III.40. Beythe: Epist. 211. Hall: Paizs. 295. kalmárkodók Toh: Vig. 233. kalmárook ErdyC. 562. kalmár 605. JordC. 919. kalmárook Fr: SzJán. 149; institor NémGl. 351. mercator Sylv: UT. II.151. fornicarius C. mercator, institor MA. tabernarius PPB. kaufmann, Krämer, Händler PPB. Kalmár (vezetőknév XV. száz. Nyr. V.719). Vett vala egy kaupaht no mely vsaras kereskedv kalmártól (FöldK. 30). O hula, te gonoz kalmár, mit toth vala elened ah te edes mestörd, hogi elaruld? (WeszprC. 28). Ez földy kalmárook tawl alnak az ew gyettrelmeenek feelhnearth (JordC. 919). Kyt az ew attyafay elarulanak egyptombely kalmároknak (ErdyC. 388). Kalmárook es anos emberek (Bat: KTud. 30). Ez esteve egy kalmár jött ide (MonTrók. III.297). Kereskedő kalmárook (Mel: SzJán. 139). Ez földnek kalmári az ő gyönyörűségeinek ereiből meg kazdagultanak: mercatores terrae de virtute deliciarum ejus divites facti sunt (Föld: Bibl. II.189). Fő szerszámmal kereskedő kalmárook (MA: Bibl. I.166). Kereskedő, tőzsér, kalmár (Zrínyi. II.177). Áruló kalmár (Com: Orb. 279). A Mercurius, kalmárook tolmácsoló tsillaga (Com: Jan. 7). Mint a kalmár hív ebének, az legyen bértem (Anade: Vers. 165).

[Szőlőskö]. Azzal is morskoltak, hogy kifőrr a kalmárvér a kereskedő szellemj belém (Bethl: Élet. 173).

[Közmondások]. Örömet hazid a kalmár (Kisv: Adag. 75). Nem szokott a kalmár otthon gazdagodni (225 SzD: MVir. 180).

félkéz-kalmár: impostor; betrüger. Az ember azok közül vala, kik franciá kalmároknak, vagy ember csalásra tanult félkéz kalmároknak is nevezetnek (Fr: SzJán. 149).

Kalmári: institor; negotiens C. Krämer, Handelsj. Hogy a kalmári rend mitsola bötésben áll (Szentm: Kalm. 1). Mely pénzt kezébe vévén Apollónius, mindgyárt ismét azon városnak szükségére ajándékozta, azzal is megmutatván, hogy nem kalmári, hanem fejedelmi vér vagyon benne (Hall: III.18. II.268).

Kalmárka fornicarius; kleinkrämer. Apó kalmárkák (Tel: Evang. II.1012).

Kalmárkod-ík: negotior, mercaturum exercio MA. handlung treiben, hanfren PPB. Isten igéivel kalmárkodók: adulte-

ranter verbum dei (Fél: Bibl. II.54). Kalmárkodó aszszony, vagy leány: institrix PPBL. Ha szorgalmatossággal kalmárkodnál, gazdagsághoz jutnál (FortSzer: M4b). Vásárral vásárra ne találgázzon kalmárkodni (Fal: NE. 24).

Kalmárkodás: quaestus Helt: UT. KkS. mercatus, quaestus, negotiatio MA. Foglala wmagat kalmarkodasba es kereskedese (VirgC. 109). Az zent kalmarkodásban senikepen az ewrdwag valamith ne lelyen, hogy az honnan hazualat, onnan ne esmertessekh vezedelni (134). Job volna néked egy nagy ebszart rágnod, hogy sem csalárd kalmárkodással bánnod, mert az te fejed föltte nagy bolond, menni rágszart egy pénzen adnak sem tudol (FortSzer: L4). Ne tegye kalmárkodássá az irlgalmasságot (Pázm: Préd. 445).

Kalmároeska: mercatorculus; kleiner handelsmann PPB.

Kalmárság: mercatura C. MA. kaufmannschaft, gewerbe PPB. [handel]. Kalmársagnak baze: domus negotiationis (Fél: Bibl. 141). Körültek a szabórend, a kalmárság, szakálverő, bajjodorító inasok (Fal: NE. 34). Azért adtam, imé, magam kalmárságra, mivel hogyha jutok egyszer árvaságra, kalmár lévén atyám, boltja enyim lészen (Gvad: RP. 91).

KÁLNA: amper Adámi: Spr.

KALODA (és *kadola* MA. PP. *calada* GuarC. 9. *kalada* Hlosz: SzPál. 4): pedica C. mumella, vinculum, cippus MA. cippus, ergastulum Com: Jan. 136. infumis cippus: sehlinge, fessel, hals- oder fusseisen PPB. Abbinnee caladaiabol ki nem meg, mig. . . (GuarC. 9). Az kalodában zoroxytak hw lábokat: pedes eorum adstrinxit mumella (JordC. 764). Josef el aroltatatek füségebe, f labait kalodaba alazak, f lelke vas által mene (DöbrC. 186). V kezekben eles török nemzetek között dialmat tenniek, f királokat kalodaba fogdosniok (229). Mykoron ygy syraukoznek frater yeronymos az kalodában ezen közbe pokolbely ördöghe neky yelőnek (ÉrsC. 524). Meg kötőzzec az ű királokat kalodakkal (Szék: Zolt. 155). Az lábokat kalodában bészegézé (RMK. IV.181). Kalodakban őriztetik vala: compedibus custoditus (Fél: Bibl. 102). A kemény fájdalom olyauok, mint a kalodák, és belütsék, melyek kütve tartják a testet (Pázm: Préd. 903). Épült egy sídó vár, kalodának híják, abba rakesztettek a Keményt-is immár (Gyöngy: KJ. 51). Nem őrmest vesztet szabadságot, a kalodához nem szokott testem (Fal: NE. 74).

[Szólások]. Tömlőcz fenekere bocsassatok s ott es kaloda ba üssetők (DebrC. 188). Egy tömlőczben el be wetheek, labayth kalodában werek (ÉrsC. 524. 525). Kalodába veried őket (Helt: Bibl. IV.163). Az ű lábokat kalodába veré: pedes eorum strinxit in ligno (MA: Bibl. IV.123). A lelki vakságnak kalodájában veti (DKal: Ker. 291).

fa-kaloda: stela, robur PPBL. Rabok fa kalodájok: faren robustea uo.

kézi-kaloda: cippus, catasta MA. Nom. 337. ein holz, wo man die fiheltäter mit den händen einschliesst PPB. Méltó mentsége nem lévén az olyan jobbagynak, verettesse kézi kalodában (CompConst. 1).

nyak-kaloda. Nyak vas, nyak kaloda, nyakra való láutz: bojae: nyak-vas, nyak-kaloda: columbar PPB.

Kalodás. Kalodás, tömlőczöss hely Mel: Jób. 39.

Kalodáz: kalodába zár, sanyargat Kr. Stringo in ligno: in den stock legen). Emel fel el esteket, oldoz meg kalodáz-takot, mettesenek le te mind binőknek gyvi (DöbrC. 423). Fogva, kalodázva tartotta volna (MA: Scult. 980. Csúzi: 649. Kr.).

KALÓZ: latro, praedo, cardax, aggressor MA. mörder, strassenräuber PPB. Praedaval elő kalóz: aggressor C. MA.

Kalózol: grassor; wüten, toben (2), schwärmen PPB.

Kalózlás: [grassatio, vagatio; das schwärmen, umherirren]. Ez igen meszszi-re-való kalózlással a feltett dilemmának esomoja el nem kerültetik (Szentiv: Verseng. 347).

KALPAG (*Kallpagos* Liszi: Märs. 99): pilens pellitus SL. [pelzmütze]. Kalpagra is adtuk 1 (allért) (MonTME. 1317. 373). Az lovas palotásoknak penig eszimat, kalpagot és nime-lyiknek dolmant is esinaltattam (MonTrók. XV.358). Vettük kőzhöz a kalpagokat és puskákat (XXII.624). Háram lapocz-káját veri az kalpagom (Thaly: VÉ. 1218). Kalpag szab rendet az kalapunk [a magyar fog parancsolni a németnek] (Thaly: Adal. 1118). Száját kalpagjával fedte, ha köhentett (Gvad: Orsz. 58).

Kalpagos: habens pileum pellitum Kr. [mit einer pelzmütze bekleidet]. Parducz kallpagos [így], fene és haragos (Liszi: Märs. 99). A legények kalpagosok, forgók (Házuk 1884. 301).

KALUGYÉR: [griechisch-orientalischer mönch]. Ira (szent Vazul) nómós regulatus a zerzetőssőknek, kit köuethnek a kalugierbaratok (DebrC. 105). A pilis a pap baratoe, deruisee, kalugerük formaiia, billege (Mel: Szlán. 489). A kalugernek az ágyépzitül fizettünk 27 ft. (MonTME. 125). Egy oláh pap is Erdélybe ne jőjőn Oláhországból, a kalugyerek pedig egy átaljába az országból el-tiltasanak (Rod: Pol. 46). Egy kalugyer, vagyis a miut ők mondják basilita, nem akarván az unió nemely punctumit amplectálni, elszökött a muszkához (Ház. 1. 370).

KÁLVINISTA: sectator Calvini, reformatus Kr. [reformirter, calvinist] calvinischer Kirchesz. 121. Calvinista tanító (Matkó: BCsák. 38).

Kálvinistas. Kálvinistas sereg: turba Calvinistarum (Zvon: Post. 1186. Kr.).

Kalvinistaság: reformati Kr. [die anhänger der reformirten kirche, der calvinismus]. (MA: Scult. 1078).

KÁLYHA: testa fornacea MA. testa PPBL. fidelia: haten, odenziegel PPB. kachel Com: Vest. 129. Kályhát vöttem nagy szobára (MonTME. 1279). Az kálhákért küldgyenek szekereket, mert félek azon, hogy vétet keztünk az kálhák miatt vallani (Thurzó: Lev. II.202). A tazekas az agyagból kályhákát [fidelias: kacheln], földedényeket formál (Com: Vest. 55).

Kályhás: [fidelis instructus: kachel-]. Egy mázos kályhás kemenecze (Gér: KárCs. IV.444. 415). Egy mázos kályhás külföltő kemenecze (446).

KÁM: [princeps: Tatarorum; chan]. Tatár kam vagy szultán táborozásról (Orczy: KöltSz. 202). [V3. 3 HÁM

[KAMALÍT]

még-kamalit: [animadverto; bemerken]. Mikor a lúd a földön jár, meg sem kamalítjuk: de ha a ház tetejére felmegyen, csudálkozva nézdegellyük (Pós: Igazs. II.357). A ki vásárrap terhet viszen-bé a városban, sokadalmozik, emitt sanott járkál, azt meg sem kamalétyták (II.611).

KAMARA (*kamara* ÉrdyC. 594. CornC. 219. NagyszC. 381. Mon: Képt. 262b. Zvon: Post. II.322. *kamara*: Erasun: Erk. 69b. *kamara* 700): cubile, promptuarium, apotheca C. camera, conclave MA. kammer PPB. Két ágyú kamara: biellinium; rejtők kamara: conclave C. Kamara, putika: apotheca Major: Szót. 57. Zent Ferencnek alazatot engeduen vr Bernald tewu ewn tulaydon kamarayaban agyat czynaltattany (EhrC. 3). Zent Ferencz etelre le zaluan kamarayabol lata az aztalokott magassan meg netny (83). Ez bezeedekekh mondan Jesus egy kamoraban: in gazophylacio (JordC. 654). Vala ez

nemes embernek év telydon kamorayaban egy ta tablan zent Damaneos atyauknak kepe (Danc. 171). Be mene zent Ferenc az kamoraba es agyara le feleuek (VirgC. 81). El rőyte zee az belső kamorába: abscondit se in cubiculum, quod erat intra cubiculum (Kár: Bibl. 1327). Mind asztaloknál mind kamoráikba csak ondokságok származnak az ő száiból (Tel: Evang. II.56b). Soe főle bünöket meg engednee, mint az romai poenitentiás kamoránie táxás könyve mutattya (Zvon: Post. II.271). A kamorák, boltok hidegek (Com: Vest. 50). Sétorokban, deszkás kamorákban laluae vala: in tabernis, frondeis tabernaculis habitabatur (Com: Jan. 102). Rejték kamara (Hall: III.181. 163). De a szűzet ezek közt sem felejtleri: Kérdi löl van: melyre ez a felelet a bátyának: hogy a fodrát egyengeti a kamorában, s a dob szót féllegeti (Gyüngy: Char. 8).

almás-kamara: [obstkammer]. Gyümölcsös kert, almás kamara, gyümölcs-tartó hely: pomarium PPB.

árnyékszékés-kamara: [sella familiaria; abtritt, reticula]. (Gér: KárCs. IV.375).

eledelés-kamara: [penarium; vorratskammer]. (Com: Jan. 82).

élestartó-kamara: [almarium Ppl. [speisekammer]

fás-kamara: [receptaculum lignorum] holzkammer KírBesz. 131

gyümölcs-kamara: [pomarium MA [obstkammer]

haló-kamara: [cubiculum Com: Jan. 113. schlafgenach]

író-kamara: [schreibstube]. (MA: Tam. 1183).

kincsés-kamara: [gazophylacium; schatzkammer]. (MA: Tam. 20). Nem lüt ta német országában kincses kamarákat (Thaly: Adal. 195).

kinestartó-kamara: ~ (MA: Tam. 179).

könyves-kamara: [bibliotheca, librarium MA. bücherkammer PPB (Káldi: Bibl. 1. Ezer. 5:17. Kr.).

Kamarácska: [cubiculum C MA kléne kammer PPB Káldi: Bibl. 174. Gér: KárCs. IV.416).

Kamarai: [cubicularis MA zur kammer gehörig PPB]

Kamarás: **1)** camerarius, olim camerae montanae praefectus SL [kammerer]. Kyrally w felsége kamorássa (LevT. 145). Egy fő kamorás német úr (Monfrók. III.197). Az inqurium camarási (MA: Scult. 8). Egy erős podolai lovat hozott, pe, de az kisebb volt almáskék, az krakkai kamarási elvette tőlünk (RákGy: Lev. 105). **2)** Kammerdiner, kamarás szolga: ein kammerdiner KírBesz. 119.

KAMASZ: **1)** stolidus bestia, ignavum pecus, serafa MA: canis (canis?), inveteratus, vetulus MA: canis inveteratus, vetulus PPB. nähriches tier, teiges viel PPB Kamaz: silvens; vlska: elanula, listius, eripius Nyirk. (Kovachich XXVIII.). Romat tñuiss szőliznek (akjaki), vad kamoc, sarba heuerő disznoe, elok, noma kamazzoe (Mel: SzJán. 132). Diogenes külön lakik egy hordóba, abban lever ejel nappal mint a kamasz (MA: SB. 176). **2)** [homo plumbens, stipes, longurio; klachel töp-sel Adami: Spr. Nagy kamasz legény (Gyüngy: Cup. 15).

KAMAT: [foenus, usura, fructus pecuniae commodatae, interesturum Kr. [zinsen]. (Ex litoris divisionalibus familiae Pertentianae de dto 4-tae maji 1599, et per me in originali lectus die 17a Martii 1824 item Vajda: Kriszt. 1187. Kr.). Folyebb hígott fielő már két garálicsesal, az iskolat járja több nagy kamaszokkal (Orsz: Köhl. 56). Praescriptort adjának, arra őket kéri, adtak is, asztallal lúsz forint volt béri.

Egy nagy kamasz volt ez, és oly rossz erkölcsi, hogy még az is rossz volt, ki ingatta bölcsi (Gvad: RP. 42).

KAMIZOL: [pectorale; camisol, weste, unterrock PPB. 104

KÁMFOR, KÁNFOR: [camphora SL [kampfer]. Kantfor (Frank: HasznK. 35. VectTrans. 25).

KAMÓ; vö **KAMPÓ]**

Kamós: [mucus, uncinatus; krumm, hakenförmig]. Vetkezz le kiskorrig püspöki ruhából, hegyes sövegedből, rojtos palástodból, arany kamós pálelád ereszd ki markodból (Orsz: Ninf. 133).

KAMPAD, vö. **KÁMPOROD-IK]**

el-kampad: [degenero, attenuor; ausarten, herunterkommen]. Emberi állat sola az ég alatt vajuttabb és elkampadottabb népet azoknál nem láthat e világon (ErdTörtAd. III.83).

KÁMPUL: [obstupesco; betört werden]. Gyakran arany ezüst gyémánt nézésétől a szem kámpul, elme rettenet dicsőség-től (Orsz: Köhl. 88).

KAMPÓ: kamó, kajmó, horog Szl). uncus, harpago SL. haken]. Horgas vasú kajmótsok, kámpok [így], esákyák (Com: Jan. 146).

KÁMPOL [kámpol?]: lingua porrecta insulto SL [verspotten]. Azért szezged jó távulról a pattantyúkat ellene és csak a kemence alól kámpolod (Fal: NE. 91). Hangos kacagással addig hámpolá [így], a míg szégyenében csaknem lerogyant inárol (Fal: NA. 218).

[KÁMPOROD-IK, vö. KAMPAD]

még-kámporodik: [stupéo, stultesco; betört werden, vernükt werden]. Bolond buzgóságnak hagyományától meg-kámporodott jesuita (GKat: Váls. II. Előb. 33). Meg-kámporodott eszű (II.1260).

KAMUKA, KAMOKA [kamuka RMNy. II.88). vestis, damascena, pannus damascenus MA. pannus sericeus, bombycinus, scutulatus, damast PPB. damast, ein zeug Adami: Spr. Kyk szabad akarattal nyit adnak, veegyotók el ezyseth, aranyath, lyborth, barssonth, kamukat: coccum bis fuctum (JordC. 62). Kamukaba öltöztetene (CzechC. 6). Hol vannak az zep ruhak, aranis barson kamuka? (BodC. 21). Aramból zót kamukaba fel öltöztetuen (TihC. 330). ThewrC. 113. Nyr. XVII.275). Egy zekfőw kamuka nsthi suba (RMNy. II.210). Egy tüdő színi kamuka szoknya (Radv: Csál. II.361). Kamukaba öltözen (Börn: Préd. 306). Megajándékoza barsomnyal, kamukákkal (Monfrók. III.104. VectTrans. 9). Smit példázott légyen az ő fiér vörfölyes kamokából tsináltatott ziszlőia (Balassa: Ének. Címle). Némellyne szab hó fejérségű szép atlazot, némellyne sárgát, némellyne véres kamukat (MA: Scult. 882). Angliai poszto, kamuka es tafota helyet szűrt, ködműt vét nyakatokba (Bith: Tromb. 143). Sem barsony, sem kamuka (Bal: Csálk. 341). Öltözzenek bíborba, bársonyba és kamukába (Zrínyi. II.203).

rác-kamuka: [serbischer damast]. Egh rwhanak walo tarka ruez kamuka (RMNy. II.35).

Kamukazás: [damastverzierung. Kamukázással varrott (Radv: Csál. II.79).

KÁMZSA: alba camisia, amictorium MA. camisol, weste, niedel PPB. [kapuze, chorhemd]. Az segőstiebtől el ky időnek ket zőuendők nisselő ifiak kamsaba öltöztettek (TihC. 185). Oltar, képi, kellyi, ruha, kamsa (Mel: SzJán. 86). Aldoza kötőt, kamsat ne tarzanac (Börn: Préd. 75. Pázm: Préd. 1202). Némely szertartások emberi rendelések, az mineművek máj időbenis az pápa országában: kamsak, pilissok, gyertya tartók,

szentelt viasz gyertyák és szövednekek, pünkösdi napi fa galamb mutogatás és ala bocsátás, őrdög fűzős (MNYil: Irt. 132). A gonosz lélek az kámszában rökészkedet (Czepl: Tronf. 213).

gyölcs-kámsza: ephod Pázm: Préd. 1202. Kr.

Kámszás: *camisia indutus* Kr. [mit einer kapuze bekleidet]. Kámsás *locatosoc* és *circatoroc* memec meletec (Holt: Háló. 215). Ostiazok, oltarosoc, kamsasoc (Mel: SzLán. 87. Pázm: Kal. 1766. 354. Kr.).

KAN: verres MA. [eber] borg, verschmittener ober PPB. Szőlejét a kanok, és erdejek pusztították-el (Land: Újsz. 139). Valóban nagy kan-sequentia Matkótl (Sámb: 3Fel. 664. Kan-sequentia, jocose pro consequentia Kr). A szűz Diána, vadat kergetven, sokat megejtven egy kanhoz lőtt (Fal: Vers. 867).

[Közmondások]. Sálók között dekan lehet az kan (Bal: Epin. 11).

erdei-kan: *aper* Illy: Préd. II.91. *aper de silva* [wilder eber]. Erdei kan fíet el puzteifa és maganak ilő vad fíet meg őli (DöbrC. 152. Hall: Paizs. 4). Egy gonosz erdei-kan azon kertben szokott vólt, ki a fákat gyűkeriből igen ki-forgatta; Jónátás a bal-fülfét el-vágta. Azzal a sebbel búsulva el-szalad a vad-disznó. De másnap annál több károkat téssen a kertben, akkor Jónátás a jobb fülfét vágja-el. Azzal sem gondolván a kan: harmadszor is a kerte mégyen, akkor a farkát hadgya ott (Hall: HHist. II.153).

tengéri-kan. Sál disznó szabásu tengeri kan: *hispida hystrix* Com: Jan. 47.

vad-kan: *aper* MA. *wilder eber* PPB. *wildes schwein* Com: Vest. 119. Ekcs mykent meel, bwdoso mikent wad kaan (ÉrC. 263b). Egi erdei vad kan zokot az ő ihaira (DebrC. 169). Szőlődznok, vad kanok (Mel: SzLán. 432). Fnt a szarvas, vadkan íget, rókák fétlik farkokat: sok a hajtó, zeng a liget, hull sok drága dáfafat (Fal: Vers. 875).

vadkani: *aprinus, aprugnis* MA. *vom wilden eber* PPB.

Kanász: *pastor porcorum, subulcus* Kr. [schweinehirt]. Minap egy kis kanász más juhász gyermekkel öszve kezd veszni pásztori versekkel (Fal: Vers. 905).

Kanoz: *subo* PP. *rühlen, wie ein schwein nach dem eber* PPB. *Bakzoc, kanozoc: *subo* MA.

Kanozás: *bagzás*; *subatio* MA. PPI. *das laufen der schweine* PPB.

KANAF (*kanap* Mel: Herb. 36. 46): *taenia, fibra* MA. *zäserlein, fäserlein* an jeder sache PPB. Tzafrangok, kanafok, koszorún függőfűrtők, pántlikák: *lemnisci* PPB. Kanaff, rost, czafrang: *fibra* Major: Szót. Mint egy mise pap ruháiának [így?] vgyan kanapia nő, szederes virága (Mel: Herb. 36). Veres és szederes mint egy kanap és borostya a virága (46). Mint rézből függő kanafok: *quasi lora ex aere dependentia* (Káldi: Bibl. 301). Kanafoc, prémec: *taeniae, fimbriae* (Com: Jan. 101). Fűrtők, fityélékek, kanafok [ruhán]. (Com: Orb. 125).

Kanafos: *fibratus* C. MA. *das fäserlein* hat PPB. [fäserig].

KANÁL, KALÁN (*kanalh* PéldK. 15): **I**) *cochleare* C. MA. Pesti: Nom. 104. *cochlear* Nom. 30. MA. löffel PPB. Kanál, kalán: *cochlear* Com: Vest. 123. Fekvevee három napokban, sem eueen sem juan, hanem chak azt, meuyet az fraterék kysded kalannal zayaban evtnek vala (DomC. 231). Ezüst tányérom vagyon 11; ezeket mind künn járó kalánokkal, villákkal egyetemben Tatay Istvánnak hagyom (Radv: Csal. III.226). Egy kalán korpátska (Szeutn: TFűt. 12). Feleséginek arany kalánokat adtnak be asztalhoz Morlrók XI.318). Ugy járnak,

mint a kenyér bójából lett kalán, kit néha falattyával együtt bé falnak (Fal: UE. 185). **2**) *serpenyő*; *lebes*; *der tiegel*: Com: Vest. 134. *phiale* Holt: Bibl. I. Oo2. *mortariolum* MA: Bibl. I.125. El hagywan ystennek paranczolatyt, embereknek zerzeceket tarttyatok, mykeppen kalánoknak poharoknak tyztotyast; baptisnata urceorum et calicum (JordC. 176). Nem fogyot el Sarepta városba az őzuegy aszszony kalán olaia, kinel magát fiát és az prophetat tartotta (Vás: CanCat. 644).

[Szólások]. Egy kalán vízben is elvesztendő (Kát: Vált. 1943). Minden lévbenn kalány (Fal: Jegyz. 928).

abárló-kalán: [tudicula] *schaumlöffel* KirBesz. 136

döröcskölő-kanál. Döröcskölő kanál ágyúhoz való (Radv: Csal. II.396).

ezüst-kalán: [*argenteum cochlear*; *silberlöffel*]. (RMNy. II.36. Frank: HasznK. 27). Vagyon tizenkét ezüst kalán új, csak az nyele aranyas, azt Andrassy Miklós tiamnak hagyom (Radv: Csal. III.322b).

fa-kalán

[Közmondások]. Föld tsuporhoz fa-kalán: **dignum patella operculum* PPB. (SzD: MVir. 118).

főző-kanál: *tudicula* MA. *rudicula* Maj: Szót. *kochlöffel*, *schaumlöffel* PPB. *topflöffel* KirBesz. 136. Fewzekalan: *kochlöffel* Pesti: Nom.* 81. (Com: Jan. 82).

kásás-kalán: **tudicula pultaria* PPB. PP. *breilöffel*, *breikelle* PPB.

mész-kalán: *trulla*, *vakoló* SI. [kelle]. Vetem a mez kalant (*trullam caementarii*) en nepennek közepibe es nem toldom touabba ötet ekeseitenem (BécsiC. 226).

mészmerő-kalán: ∞ Mutogatván [az ő] kőmives kőtényeket és mész-merő kálanokat (Biró: Préd. 3).

rostás-kanál: [seiblöffel] (Szakácsmest. 106).

símitó-kalán: [trulla; kelle]. A király jobb keze fölül egy mester-embert is irtak; kinek jobb kezében pöröly vólt, bal kezében kőmivesnek-való símitó-kalán, az ővében mérő-sinór (Hall: HHist. II.338).

vakoló-kanál: *trulla* Com: Orb. 131. [kelle]. A vakoló kalannal vakollja: *trulla crustat* (Com: Jan. 103).

vas-kanál: *veruculum* C. *spatha ferrea* SK. Keverd egy vas kalánnal, forrjon jól egy falkáz, szépen megáll, megkeményödik önmagától (Radv: Csal. III.46b. Com: Jan. 82. Thaly: VÉ. II.174).

Kalánka: *parvum cochlear* Kr. [löffelehen] (Pázm: Préd. 1083. Land: Újsz. 1504). Keserű gyűkeret tőretven össze, mizsel együtt vettem-bé estve egy kalánkában (Monlrók. XV. 42).

Kalányi: [löffel voll]. Négy kalánit igyál, minden mérget ki fűz (Mel: Herb. 19). Kalányi tehén hús (Szakácsmest. 38).

Kalánocska: [*parvum cochlear*; *löffelchen*]. Olly szép finum kalánotskákát tsinál, minéműket esztérgából-is mesterség volna kimetszeni (Misk: VKert. 626).

Kalános: *cochlearius*; *löffelmacher* PPB. 404.

Kanároz, kalároz: *κλετοριάζω* MA.* *lingula haurio*; mit dem löffel oder einer schaumkelle abschöpfen PPB. *Cochlaeussal* így kanároz Kalauz (Pós: Igazs. I.164).

[Szólások]. Egy személy szerető, egy átt kalánózóc: *corriuales* MAI.

Kalánzó: szerető; amicus MA Major: Szót. Liebhaber.

KANÁLIS: [canalis; kanal]. A Nilus vizét, canalisokon, arkokon, barázdákon folytatta (TóF: Zsolt. 587).

KANAVÁSZ [*kanabasz*? RakF: Lev. II 151. 1. szót. Szentim: Kalu. 7. PP. *kanabasz* VoetTrans. 90. tabulum duplicatum PP. multitudine duplicatum, paucis undulatus; canetiss PPB Arany virágos veres kanavászból szoknyát vállastól (Radv: Csál. II 110). Itjn Annának hagyom a bőrt és kanavász nyári palástomat (H 293). Kanavász rajlandis, remek és közlandis Szentim: Kalu. 7).

KANCA: equa PP. caballa Peresz: Gramm. 7. stute PPB Kehes kantza: *supriora equa PPB Kaneza után jár. equit PP. Kantza számár (ACser: Enc. 277). Negyven öreg kanezt és négy mén lovat az fiatal kanezakból és larszat és esődőlőből és amajit tartanak meg az gyermekeim számára (Radv: Csál. III 333). Kaneza fő VoetTrans. 1. Fülöpszállási legények róá esküvén egy barna kanezalóra adtak hitpénzt 50 1/2 d (MonFME. I 271. Zrínyi I 22. Thaly: VÉ. I 117). Sohasem láttam én kaneza apostolt, inkább tolelik (Thaly: Adal. 179). Csendesen rátevetem otet a számkára, ezen vén két kaneza húzza quártélyára (Gvad. RP. 191).

KANCELLÁRIUS: archigrammatens, cancellarius, in clavi prases; kanler PPB A kancelláriusnak meg hágia, hog tizenket zegenőket és zarándokokat hínah vendegge (DebrC. 213. Kálai: Bóbl. II 275). Cancellarius deak (ÉszH. 7). A neki bizelődő alattvalói azzal a szokásnak formájával esinesegtek a főben: Méhőszágos cancellarius uram (Bethl: Élet. II 278).

fő-kancellarius: archigrammatens C [kanler Czik: Mihály az János király fiának fő cancellarius (Helt: Krón. 81).

KANCELLISTA: [kancelist; Thaly: VÉ. II 108].

KANCSAL: 1) [impedimentum, trica; hinderis]. Nemely lyok az ew labokál kanezdth wetmek wala, nemmellyek labokál velyhodozók wala (ÉrC. 31). 2) strabo, lusus, nypos, defocus, granius C. strabo MA Com: Orb. 80. schiel, schielender PPB Az oltarra ne yavvlylon zolgalny, ha vak leend, ha santha, ha kanezal, ha ghörbe (JordC. 108). A kancsal félre, tekergősen néző (Com: Jan. 53. Misk: VKert. 197. Mogy: Szóv. 30). A ki kancsal, két szemű vanink, de nem az egyenes látásra (Jly: Préd. 1293. IV). **KANDAL.**

Közmondások. Vak nevet kanzált így (Kisv: Adag. 79).

Kancsalgat

Kancsalgatás: [ophthalmia; das schielen (MHeg: Tószl. 1116).

Kancsalos: [strabo; schielend]. Erejében lévő állapottyaban kantsalos, nem egyenesen néző (Bók: Lamp. 9).

Kancsalság: [ophthalmia; das schielen. Kantsalságat így?; ophthalmia (Börn: Préd. 131).

KANCSÓ: batibus, ureus C. bacolla PPB amphora cantharus, omophoron, uria, cinna, hirma; weingeschirr, einner oder krug PPB Nagy kancsó bor (Bethl: Élet. 337).

Kancsócska: batibula, ureolus C. kleines weingeschirr PPB.

KANCSUKA: mastix, scutia; kante. A sandábot, kanti tatar kancsuka többet fog rajtok, hogysen egy esztendő-beli gyapotlagy lecke (Fél: M. 296). Mi is haza mentünk a mihent a szobába léptünk, részem mindjárt volt a kantsukába. Atyam földhöz esnyau, a hajjára hagott, meg kedve tertotta, azzal addig vagott (Gvad. RP. 12).

KANDAL: [lucens; schielend]. Candalon: tortuose NémGl. 327. Ne horgas, tekergős, kandal szemekkel néződ ne linis oculis aspicie (Com: Jan. 292). IV). **KANCSAL.**

KANDÁL [*kanabasz*; specio, theor, intusor, contemplor SI gucken, blicken]. Kandalló (eszládny. 1170. Nyr. V 519). O mint kullagnae vala akoron apapor, es mint kandalnac vala álla föl (Helt: Háló. 282). Nagy kevélyen kandal az ezüst-sellégre (Thaly: VÉ. II 81). Bé kandal oda (Szentim: TFü. 12).

KANDICS: coelites C. lusus, coeles MA enlágug PPB. Fél-szemű, egy-szemű, kandits; coeles PPI. A fél-szemű kandits. kancsal, egy szemű; coeles monoculus est (Com: Jan. 51).

Kandicsál: [furtim specio; gucken]. A kalapod alól kandsáltál (Gvad: Jót. 133).

KANDIKÁL: kandesál, kandi, kukueskál SZD. furtim specio, furtivo contemplor SI [gucken]. Ha belé tekéntet volna, a hova kändikál így?, meg láthatta volna (Pós: Válasz. 154). Vess frigyot a szemekkel, hogy többé idegen testre ne kändikállyanak (KBodor: HÖsz. 38). Kändikálják vala az utakat (MonFók. VIII 367). Az eget vördeső lángjokat a várból kändikálja vala (ÉrTFörtAd. IV 361).

be-kändikál

bekändikálás: [intr-spectatio; das hinein gucken]. Butrak az Istentől itt könybe való bekändikálásban (DEmb: GE. 85).

KANDIA

eukor-kandia: [candisucker, zuckerkaudl]. Czukor kandiát is küldtem (Thurzó: Lev. I 299). Czukor-kandia (Csel: OrvK. 7).

KANICSA: [texti genus; art. kleiderstoff?]. Egy weres kanyeha ő öy, (RMNy. II 171). Lóra való szerszám, bogláros, sok színű színni kancsúra esmált (Radv: Csál. II 179). Paraszt kancsa (VoetTrans. 11).

KANDIDÁTUS: [candidatus]. Mondják ki az urak a nagyok értelmeke, kire tölöznek a kandidatesok közzül (Bók: Pol. 158).

KÁNIKULA: [diis caniculares; hundertstage]. Kánikula: axis *torrentis-sinus celi PPB. Most vagyon a hév hónap, kánikula: leonis *vesani stella furit no. Caniculában, melyet hew hónapnac nevezűne (Helt: Krón. 2). Egy canicula melege, egy februariusnak szele, egy északnak viarasztása, egy napnak koplódása megronttya hadunkat és semmivé teszi (Zrínyi II 177). Víz szikre mjjatt sokszor szomszúság csak meg nem epedünk az caniculába (Thaly: Adal. II 319).

KANKALÉK [*canal*; canl PPB *kanalka*; tollenen C. *kanke*; Helt: Mes. 371. tollenen, hastrum C. MA vizmerítő eszköz, vízterelő, kútkerek, v. kúttor, kankarék SZD. schöpfmeier PPB. Kereles kankarik; hastrum C. Kankarik emelkedő fája: tollenen, toll; brunnenschwengel PPB. A hac mouda: De himán pórc laknac itt a vidébe, hogy sem kankarikot sem vedret szörőzne melleie a kút mellé Helt: Mes. 371). A kútból merítetik a viz lánczon, vagy kankalékkal: schwengel (Com: Orb. 119). Kankalékkal tollenone és csigával meríti (Com: Jan. 115. Moln: Hép. 232).

kút-kankalék: v. Tollenen: kút kankalék, kút ostar, kút kerék, kút gém PPB.

KANKARIKÓ: [cinimus; haarlocke; jól vigyazz bajszoknak föld formá hogira, fölré tsüggő hajnak egyenlő fodrára, fehér port hintegess kankarikójára, tőgy fényes kenőtsöt nehez sarjára (Orvz: KöltSz. 151).

KANKÓ: szár, daróc, csuha, szokmány, zeka, eztele, ezondra, szárfelmány SZD. kancsa Kr. (maut). Uj kankém

van vállamon (Fal: Vers. 903). Most ez, most amaz nyér, majd
üres a bankó, még ma az zsidókhöz megy a bársorny kankó
(Orczy: KöltH. 99).

Kankócska: [müntelegen]. Akkor kis Cupido kurta kan-
kócskában, le jöve mulatni paraszt gulyibákbann (Orczy: KöltH.
144). Itt Vénus mántáskánk járt felér szoknyában, kis Cupido
pedig kurta kankócskában (Orczy: KöltSz. 157).

KANKUS: terriculamentum puerorum Kr. [popanz, kran-
pus]. Nem kell minden kankostul [igy] meg üdnetek (Bíró:
Micae. 196. Kr.).

KANNA (kán MA. PP. kanna LevT. 1.274. kanna Com:
Orb. 23): cantharus, cupa C. thuribulum Helt: Bibl. I. 062.
cantharus; kanne Com: Vest. 121. kanne PPB. Mázas kanna
Com: Jan. 105. Csobolyó avagy kanna 111. Yay tynektek
yrasthwdok, kyk ty pohartokat es kamatokat kywl meg tyz-
toytytatok, belől kedgyen ty magatok rakva vattok ragadozsa-
sal es fertelemmel (JordC. 428). Kanna szabási vállon valo
forgó ezönt (Mél: Jóh. 74). Kannáért és börszónért Illyenek
aduunk 57 frt (Radv: Csal. III.22). Ezekre az bort nag kanna-
kal köszönik, kikből ezordulatlan czöppenetlen kellien hippen-
teniek (DecsiG: Préd. 24. EsztH. 20). Az kannákat is meghozták,
át is attam nagy uramuak (RákGy: Lev. 45).

[Közmondások]. Nem a piutes kannából merítik bölcsességet
(Kisv: Adag. 180). Bátorabb fa kannából imya, mint aranyból
(370). Ha kivenni valamit, 's megtüdni akarsz, jártasd a kannát
(451).

füles-kanna: capula C. merítő kupa, capula Pfl. [eimer].

ón-kanna: cantharus stameus; zimmerne kanne PPB.

orvos-kanna: simpulum, simpuvium PPB.

vizöntő-kanna: [giesskanne] (Com: Orb. 107).

Kannácska: [cupa; kleine kanne]. Ezüst kannácska (Radv:
Csal. II.11. Tin. 267.. 268). Két kannácska (MonIrók. XXIV.
139). Egy kis aranyas kannácska (Gér: KárCs. IV.56). Fedeles
kannácska (460).

KANÓC, KANÓT: funiculus igniarius PP. *calamus
incendiarius PPB. suscitabulum, fomes sclopetarius; zündstrick
PPB. [zunder, hunte]. Kanótot ezinal azpuska poros hazra es herte-
len felveti (Born: Préd. 547). Kanóttal gyújtott (Kár: Élet. 146).
Kanócz egy néhány kötessel (Radv: Csal. II.393). Egy rakás
kanócz (II.395). Por s golyóbisokkal, s kanót illatokkal ha füs-
től chinalhatnak (Liszi: Márs. 63). Puska por s golyóbis, füstölő
kanót-is a sok pattantyússokkal (99). A nik szükségesek az had-
hoz, por, golyóbis, ón, kanócz, mindenekre viseljen gondot (Mon-
TME. III.388).

Kanócos: [mit einem zunder versehen]. Kanóczós [igy] pus-
kája füstölőg kezeknek (Gyöngy: KJ. 121).

[**KÁNON**]

Kanonoz: [canones cito; sich auf die canonischen gesetze
berufen] (Matkó: BCsÁk. 30).

[**KANONIZÁL**]

még-kanonizál: [canonizo; heilig sprechen]. Lattatot vona
kegyes zent Lazlonak es az iambor pyspekekeknek zent testeket
fiel emely es meg canonizaluy (ÉrdyC. 400b). Wr papuak,
ky azon ydóben vala, meltonak lattateek magyar orzagboly
nemes zentóket megl canonizaluy (199b). Papa nag tiztósseg-
gel mind harom leañival özne meg kanonizala, az vtan az ő
zenth testóket rivek be Constantinapóiban (NádC. 657).

Kanonizálás: [canonizatio; heiligsprechung]. Ott azon he-
lyen negywen ewt ezteendeegh nywgodot volna kanonizalasnaal
kyl (ÉrdyC. 499b).

KANONOK (canonok CC. Mel: SzJán. 96): canonicus SI
[domherr, chorherr]. Lathwan iamborsagaat, canonokkaa tewee
ewtet (ÉrdyC. 450b. 571). Uala eg kananok, ky pap uala (TihC.
85). Baraatok, kananokok, apaczaak, kyk ondok byviassaag-
nal magokath förtözettek, elyen kenth zenwednek pokolban
(SándC. 37). Tene ewtet az ew egyházaban regulas canonokka
(CornC. 11).

Kanonokság: canonicatus SI [domherrnwürde, chor-
herrnwürde]. Myeert deaky twdomanban bölch vala, canonok-
saghnak zeerzetyben emeltetőt vala fiel (ÉrdyC. 448b).

KANTA: kán, széles-szájú korsó SzD. cantharus, v. quin-
que mensurae liquidi, sive decem mediae SI. [kanne]. Kondér
avagy kanta (Com: Jan. 166). Az kanta korsókat mind rendbe
állította (KecskTört. II.499).

mézes-kanta: cantharus mellis PP. honigtome PPB

Kantás. Quadrantal: hig dolgoknak mértékek a rómaiak-
nál, huszomégy kantas általag PPB

KÁNTÁL: [canto; singen]. Latin haat nagy sok apro
madarkaak gyewltenek egybe es nagy zeepen cantalnak (ÉrdyC.
570b). Karaçon napian ah meg azot fiveth ha az oltarra tezik,
kin az első miset cantalnak, a meg azot menta meg zöldül
(DebrC. 56). Ez velaguak negy zegere el ozlanak kantalan
es enekeluen nagy edessegel (VirgC. 52).

1. KANTÁR: [mensura quaedam; ein maass]. Egy kan-
tár, vagy mása fa-olaj (VectTrans. 18). Egy mása, vagy kantár
gyömbér (24).

Kantárnyi. Kantárnyi terli Kr. A kereskedők két két
pénzzel tartozzanak minden kantárnyi tebertől (MonIrók. VIII
126).

2. KANTÁR: frenum, habena MA. zaum PPB. Egy portai
kantár szügyelöstől (LevT. II.395). Egy kantárt a csikó fejében
40 [denár] (MonTME. 1.146. Zrinyi. II.178). Egy széles, ezüstös-
aranyas kantár (MonIrók. XXIV.137. Liszay: Krón. 211). A mely
aszszonyt szabad kantárára [gy?] bocsátnak a nyelvnek zab-
látlan szájára (PhilFl. 68).

[Közmondások]. Még lovad sincsen, s már kantáron búsolzs
(Kisv: Adag. 30). Ki meghiszi lovát, elragadgya magát, tsak
kantárt hadgya néki (176).

Kantáros: 1) freno instructus Kr. [aufgezümt] (Csúzi:
Síp. 739. Kr.). **2)** [mansuetus, domitus, obsequens; zahm.
händig?]. Szép tensesden ötöt gyakran tanitgattam, hogy kan-
táros legyen, minden kép forgattam (Gvad: RP. 95).

Kantároz: infreno, capistro Kr. [zümen, halftern]. Másutt
kantároznak, és jobbk lábokkal keresik a kengyelt (Fal: NA
209).

[**Kantároztat**]

föl-kantároztat: [infrenari curo; zümen lassen]. Egy
abratot adott néki, s megittata, ez megesvén velem felkantároz-
tatta (Gvad: RP. 78).

1. KÁNTOR: chorostates C. succentor, cautor MA. prae-
ceptor, phonascus PP. singer, nachsinger PPB. [vorsinger].
Elöl éneklő, kántor: chorostates; kar mester, első musikás,
ének igazgató kántor: chorodidascalus; éneklő, koráló, kántor:
cantor PPl. Az fee cautor nagy fiel zowal el kezdee az eedes
meeunyey dycheeretől (ÉrdyC. 489). Egyk gramaticus, az
masyk cantor (Pesti: Fab. 4). Kántornak nem nehéz (Kisv:
Adag. 121).

Kántorkod-ik: tono cantoribus praeeco, praecino; vorsingen
PPB.

Kántorkodás: praecentio; das vorsingen PPB

2. KÁNTOR: quatuor tempora; die quater: Pesti: Nom 1o három hónap; angaria MA drei monat, ein viertel jahr PFB Kántorok az esztendőben: quatuor anni partes, quaterben; die vier teile des jahres PFB Vízrel es kimerül bőltyől nala mindön cantorokon, mindön admentis, es mindön bőltyben (NádC 536) Chak az zunkassa sem lehet, ne thallan egy gantorkj (LevT 15) Im rövid nap tgyedet ölegeted, egy kántor mulva telie abba kedned (FortSzer 61) Elvész fölled mentől job marháol, egy kántorig sem veheted annak hasznát (L3)

Kántoros: [trimestris; vierteljährig] Lovagnak es gyalognak, három-három hónapig ajándékon adassék, esztendő szolgák nak penig, avagy kántorosoknak egy kántorra való fizetések szolgálatjuk fölött adassék (Radv Csál III.295b). Az mely 350 tallért az kántoros lovas váradi katonáknak adnod rendeltünk, azt egy öreg koszenében töltsö Svábi Péter s úgy adja nekik; az váradi gyalognak is úgy adassék (Radv Gy: Lev 66) Kántoros katonák (Gér: KarCs. IV.282, 284, 285, 305 Thaly: VE. II.268)

KÁNYA *apbaw:* siehe kánya Adáni: Spr.: milvus C milvus bawo MA weiche, hüthnerlieb, habicht, stossvogel PFB Kánya avagy hegy: milvus NémGl. 303 Kánya-fű: pulvis milvius PFB Hőja, kánya, vörte Can: Jun 75 A kánya nyind az keet hadakozó lambort ja békát s az egeret fel ragada, ess meg zaggata (Pesti: Fab. 11) Kányahud (Pesti: Fab. 17 K) Bék: Bibl I. CC30, Kánya vag hejja (Mel: Job 45) Tittus kányája rága meg gyomromat (Zrínyi II.197, 173) Südörök e-fellett kányat, fűsékét, és golyát (Csúzi: Síp. 517)

nyerítő-kánya: cenchris C MA PP wammenweher, raubvogel PFB

Kányai: milvus MA was von einem weiche oder geier ist PFB

KANYARÍT: torđit, félre von szD docto, curvo, incurvo, mfecto, obliqua, contorpuso SI [drehen, schwenken]

el-kanyarít: [auteris; entwenden] El kanyarította előlék az kaptat eszentin: Tíű 11) Mindont el-kanyarít: sinistra utitur manu (Kise: Adag. 152 Kr)

KANYARÓ: hímle, apró, esées szD vari, varioli SI [müsern, Hímleől anag kanyarorol való ornosság (Frank: Husek 76) Armeniaca: tengőry barazk avagy apró barazk. Az magunak okiát vezik, hímleől avagy apróml és kanyarorol hasznos írt (BeytheA: FwK 216)

KANYOGAT: P) A föld népe is agyon korgatnák őket. Golejmél: agyon kanyogatták Nyr. X.177

KAP: 1) rapio MA [haschen, greifen, ergreifen, zu sich reissen] PFB finen Adáni: Spr. 190 Mindont hamar kapo elne: [rapax ingenium PFB Sasakiat kapja (Somu 300) Az előjult fűldozo igen kapja, szivallyan az erat, az szellőt (MA: Scult. 81) A keresztényének seggőjét ki kőtezte arra, hogy az apostolok anyékára ki tegyék betegeket és törökötjokotis bűsűllettel kapják (Pazn: Kal. 183) Ha látat ad, kapjuk bar a tarkóját, kopasz az (Komár: Urhu 168) Futan Vesselőnyi, kap a kengyeléhez (Gyöngy: MY. 50) A ki élle kap a tegyvernek; sohból ranta vissza kezét, a ki pedig markolatytyáke öltahuzhatya magát vele (Fal: UE. 18) Egymás derekába kapnak, megtorgattak tarsokat (Ánolnak, Fal: Vers. 50) 2) [accipio, nanciscor, bekommen, Szabadságot kapok emmepor C Hirt nemet kapott: [accipis nomen PFB Byzo nyawál ylleneek mynekewik, ha ez neves kyalu dywtwl magyaban kaphatunk (ErdyC 413b) Jo, ha kaphad az gyümölczét (Mel: Herl 27) Ha a fűt nem kaphatd az epithymusna: ezen haszná (L3) A legyek ha mi szép tiszta étke kaphatnak

azt gyakorta félre hagyják, es inkább a bűdös sebekben esdek nek (Misk: VKort. 657) Az ot kaptot kenesnek fölette nagy volta hagyatot emlekezetre: [ingenis captivae pecuniae modus traditur (Pörö: Curt. 249) Gyalogsága tizig való sebest kapván (Monlrók XV.13) A mit munka nélkül kaphatni bővebben, fűlly az ajak is sokkal izetlebben [igy (Gyöngy: KJ. 92) Az, a ki ajándékol kap, úgy emeli el az ajándékol, mint ha ezen elemeléssel azt ajándékozni meg, kitől kapta (Fal: UE. 188) 3) [invenio; treffen, finden] Szabad az olyan el íntot jobbagyot meg fogni, minden helyeken valahol kaphattak (Ver: Verb. 117) Balint nemzetedben ki vólt Balassa, munkálat kiadom, hogy minden szem lássa; de élte [élet?] elméd nek nem velen kaphassa, kinek Apollónal nem vólt tanutása tanulása] (Balassa: Ének. EL5b 1) Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közüllek, azontul szalag szíjjakat metélnek bátok bóréből (ErdTörtAd II.391) Valakj a félre kobilorlása tanatátik, fogton fogatassa, valahol kaphattya (TörtT. X.134) Tovább nem beszélhetünk egymással, nehogy valaki egymással kapjon (Mik: MulN 219) Hogy felénk indula, hírtünk ké nem lévén, közülletlen kapja (Thaly: Adal II.18) Császárt hogyha kím kapom: haesfrossit lecsapom (261) A ki kilépett Pannoniából és azon országokon megfordulván kapott bennek a comodiákban tanim lehet, hogy egyenesleg a nemes embereken sok sokakat ejtenek májnap is (Fal: NE. 2) A varga leányát is hogy az úton kapta, le-nyonta, jól meg ba balta fokozta (PhilT 600) 4) [deprehendo in flagrante Kr. [ertappen] Az bűnön nem kaphat okár: Bbl. I.1220) Mikor ember valakit az nyilván való képmutatásban kap (MA: Scult. 1000) Hamisságban kapja a Kalauzt (LuthV. 13) 5) [capio rei alienius amore Kr. [studio alienius rei trahor; haschen, eifrig streben, versessen sein] Be mene egy kazdag ember házba, mellyet nykoron meg lattanék volna, rayta kapának, nagy tiztsessegel fogadák, kezdenek kowryle forgoday wgy annyra hogy helyet sem lelyk wala (Pesti: Fab. 60b) Miczoda hitnan ember kapja azon? in foribus aureum (Doesi: Adag. 87) Eretnkeséget forgatnak, ezen kapnak (Mel: Szálán. 237) Mulando dolgon ne kaptatoc (MA: Bbl. V.20) Testi szabadságon kapo emberek (Bal: Csik. 36) Nem mertenek olyat írni, nola igen igen melen kaptanak azon (Matkó: BScik. 251) Inkább kapot az istenes életen, hogy sem a gyönyörűségre való édesgetésen (Tarn: Szents. 29) Az ember kap az világon (Zrínyi 162) Ruháson sola ne kapjál [ne járj ezira leány után] (Thaly: VE. II.97) Nem kap az szép esíon [falusi nő], lustán jár s mosdatim (II.166) A ki a bűsületen, vagy pénzen mód nélkül kap, rabja mind a kettőnek, és mind istenéhez, mind urához való hívségben fellette meg-gyalodik (Fal: NU. 277) A gondatlan írű ott hagyja a jót, a maszlagon kap, feshett legény lesz belőle (319) Az effle améttő szűb-szűdek maszlagon hirtelen ne kapjunk (Fal: UE. 355) A tengeri lapos és sodrott esigákon kapván, nemek szerint öszvesszedgetett bennük (Fal: NU. 331) A pénznek kapó ésvény, ha büntetéstől nem félne, verembe taszítaná attyát, hogy előb félhetne örökségéhez (Fal: BE. 595) 6) [opus inchoo, incipio; sich an etwas machen, beginnen] Eő nagysága félre-hagyván a rokka s varró-vánkos dolgát, a physica és theologia tudományokba kapja (Fal: NA. 187) Meg szokják az ártést és büntetést, az őszont várják előb, hogy sem valamiből kapjanak, és semmit sem tselekesznek viz kedvel, jó szízzel (Fal: NA. 197)

[Szólások] 133b. Kap. Bolém kapot: or hat mich ungepaekt Adáni: Spr. 190 Egy keresztény fejedelmének akár melynek sem jó maga erejével török császárra kapnyi (BékOkI. 170) A német meg békellvén a törökkel a spenyolba kapja (Mik: Thaw. 87) Szokása az alaton elnének, hogy a nagyokba kapjon és mint egy öklal úttal abból híres-dgyen, hogy fő emberekkel volt köze (Fal: UE. 470—1) [Unbe Kap] Hol mikor veszedelmes össze kerüllesek történnek: ily ideen nem jó állba kapni (Fal: UE. 492) A ki jó alkalmazottsággal hste kében

nem kap, hamar ki sikanlik kezéből (Fal: UE. 381). *Umben kap*. Ilyen igen markokban kapiák az nazi hazugságot (Bal: CsIsk. 117). Markokban kapott dolog azért az hazugság (163). *Főn kap*. Sies hozzam o szent lakab, mert latod hogy bün raitam kap (ThewrC. 165). *Umba kap*. Üstökön kap (CsomaC. 26). *Umbre kapni*: zu etwas kommen Adáni: Spr. 196. Némely erőködik s igen iparkodik kapni bűsültre (Thaly: Adal. I.194). Az ember mennyit szenved, míg eledre kaphat (László: Petr. 8). Fel kelvén ott az földről lábra kap (KTör: Ján. 17). Pajzán lovára kapott (RákF: Lev. V.502). Lóhátra kaptak (Moln: JÉp. 92). Ide kívánczik egyvelesleg sok dáma, hogy szemre kaphassa azokat, a kikhez a városban nem fér (Fal: NU. 267). A ki szer felet akar tetszeni, nem tetszik. Azok nak, kik szemre kapiák, mulmas (Fal: UE. 429). *Umbt kap*. Nehéz próba-köven fordúl-meg a szeretet, de ha meg-állya élt kap (Fal: SzE. 537). Meg ne rögzözzön benne (gyermekedben) valami rossz erkölcs, vagy szokás mert erőt kap idővel (Fal: BE. 617). Kicsoda biheti, hogy az istemek erőssége ily gyarló, és erőlen légyen, hogy az török fegyver nélkül lábat nem kaphatott volna (Pázm: Kal. 132). Az bálványozás lábat kezd kapni (MNYil: Zsolt. 46). Ha rést kaphatunk, a hordókat azonban [?] elküldjük (Nyr. XIV.357). Tized napig barcolának, vivának, terekeken sem mit nem kaphatának (Tin. 299). Ugy meg erősítettett, hogy soha az pokol kapuja ő rajta semmit nem kaphat, le nem nyomhatta (Pázm: Kal. 413). *Umbet kap*. Két kézzel kapott az ilyeneken (Hall: Páizs. 217). *Umbat kap*. Az kit fiúst alatt kaphatnak az törökök azt ugyan megkapiák (Nyr. XIV. 462). *Vmi felé kap*. Kapni két felé: chalcidissae (Decsi: Adag. 188). Kap két felé, mint az Dunába haló ember (347. Tört? II.157). Az ki sok felé kap, két szék között az földön marad (Decsi: Adag. 195).

[Közmondások]. A ki keveset el-nem vesz, sokat nem érde-mel, v. nem kap (SzD: MVir. 112).

be-kap: irripio, arripio MA. hineinziehen, hineinbekommen. erwischen PPB.

bele-kap: 1) involo, arripio, se ingerere MA. erwischen, begreifen PPB. [angreifen]. Nemis talattatot chac eg eretnekis, ki bele nem kapot volna az irasban, es valami reszebol meg nem marczongolta volna (Mon: Apol. 316). 2) [incipio; anfangen]. A fölül bele kaphatnak [a munkába] (Bal: Epin. 8). Nem szeghettem kedvemeti, hanem heven belé kapván sebesen folytattam munkámat, és reménységuen kívül hamar által estem rajta (Fal: UE. 467).

egybe-kap: [inimicitias suscipio; sich entzweien, sich überwerfen]. Egybe kapott ott a lón az artatlannal (Bom: Préd. 239). Egyben kapának (Göres: Máty. 12).

el-kap: inunco, arripio MA. adipiscor, acquiro, consequor, assequor SI. erhaschen, ergreifen PPB. [entreissen, entwenden, erlangen]. Valaki egyház marbakat el kapot és elköborlot, az mindiárást vissza adja (Helt: Krón. 35). Magunkat meg kell sanyargatnunk, ha el akarjuk kapni a memmyságot (Pázm: Préd. 148). Nicaeát sok tartományokkal egyetembe el kapj (Pázm: Kal. 438. Zrinyi I.31). Ha az marháuk által ment, mindgyárt elkapták a békési esőszek (BékHajd. II.222).

föl-kap: 1) levo, elevo, tollo, attollo SI. [ergreifen, schnell anheben]. Bwzogatni felkapa (CsomaC. 29). 2) [florere facio, auctoritatem facio alicui rei: in mode bringen, in aufnahme bringen]. Az új találmányokat a mi illeti, sokat hullattunk mi már, a mit eők njságul fel-kaptak (Fal: NU. 321). A hajadon-nép leg-inkább olyas fogyatkozásokat kap fel, a melyekből vagy vár, vagy maga tréfiát farag (Fal: UE. 410). A gonosz szokás és mostani módi igen fel-kapta és derekassan fűzi (az esküvést, Fal: NE. 15). A religiót kapiák-fel a nyájás gyűlé-kezetekben, erről beszélgetnek asztal felett, erről veteke-
néha nem igen tsendesen, hanem tsattogó vissza-vonással (55).

néha nem igen tsendesen, hanem tsattogó vissza-vonással (55).

[Szólások]. Nem kapa itt fel: lupshat (Decsi: Adag. 104). *Vmt fölkap*. Fül-hegygyel fel-kapta a rossz hírt (Fal: TEl. 743). Az ember soknak szől, neszze ballic, és ki joból, ki rosszól kapja-fel az igéket (Fal: UE. 425). Felkapták nyemmet, terjesztvén híremet sok nemzetek (Fal: Vers. 885). Annak emberségétől függ, a ki fel-kapá titkodat (Fal: FE. 157).

hozzá-kap: manum admoveo Kr. [zugreifen, haschen]. Meg-marom, hozzá kapok: admoveo PPI. Gyosron hozzá kapa [a kutya a hús árnyékához] (Pesti: Fab. 11). Midőn a hén meg romlot volna, hozá kapa a varin és fel czappa, méglen a kesselő az egből ala szála (Helt: Mes. 38). Vgy kapsz hozzám, mint minnap a szomszédnac gunarához. Lám az sem vétet vala tenked semmit, azért hozta kappál és meg öled (Helt: Mes. 379). A világnak javai olyanok, mint a tsallán, tsalogat tavulról szép zöld színével, de ha örömedbe hozzá kapsz, megszoritod, tsip (Fal: SzE. 542).

ki-kap: 1) [exeo, evado; hinausgehen, sich hinausbegeben]. Elvégezvén a bicsúzást, a vőfély a menyasszonyt kezére vevén kettő-hármat vele fordult s mentől sebesebben lehetett kikaptak oda, az hol a vőlegény fekiűt, kit is otthagván, magok azon módon gyertyástól visszamentek s ha tetszett még ittak s táncoltak (Haz. I.364). 2) libidinibus indulgeo, modum excedo SI. [ausschreiten, ausschweifend].

[Szólások]. Valaki szájából ki-kapni a szót: *praecurrere alicui PPB.

kikapó: dissolutus, immoderatus SI. [ausschweifend]. Ez, igen othon ül azon panaszkodik, amaz, hogy ki-kapó [a felesége], azon sopánkodik (Gyöngy: Cup. 25).

lő-kap: deripio Kr. [ergreifen, abtangen]. De az Erdeli László wayda okossággal le kapá ötet, és a fokbázbá tétet (Helt: Krón. 63b). Le kapuán ötet [ledöntvén, földhöz vágván] (Helt: Krón. 76).

még-kap: 1) apprehendo C. corripio MA. ergreifen, erhaschen, erwischen PPB. Az főstőlgo zónetnők az langot hamar meg kapja (VirgC. 105). Ez megkapta vala Esauac sarkat: plautam fratris tenelat manu (Helt: Bibl. I. L4). Itt akasztó fa, se hohér nintsen, hanem akármely bolt elejébe felakasztják egy szegre a piátzon, és a jantsár akít megkaphat az utszán, annak kell felakasztani (Mik: TLev. 95). Karabul fél-szárát bal kézzel meg-kapja s meg-adja az árrát, s osztán jó lovára felvetette magát (Könyi: IIRom. 140). 2) [adipiscor, addisco; erlangen, erwerben, sich aneignen, erlernen]. Az Aba midőn a birodalmat megkapta volna (Helt: Krón. 33). Gyermec nagy soc nyelhet hamar meg kapa (BFaz: Castr. A31. 3) [deprehendo; ertappen]. Hogyha meg kapattatit valaki, az ki embert lopott volna: si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum (Kár: Bibl. I.180). Meg akarnának minket szauunkra kapni (Pázm: Fel. 254). Hogy ötet szavában vagy eselekedetiben meg kaphatnác (Zvon: Post. II.435). Ha szinte meg kapuának valami kívül valo embert, hogy az vegeztes ellen eselekedet volna (Ver: Verb. 228). A kit emyszer meg kaptunk, es vgyan meg buktattunk hazugságiban (Bal: CsIsk. 166).

mégkapás: deprehensio C. [das ergreifen, ertappen].

ösze-kap: 1) [inimicitias suscipio; es aufnehmen, sich entzweien, sich zerzaucken]. Ösze-kapni kiki egy ellenséggel mér: segitvén istene, bizik is, hogy majd nyér (Gyöngy: KJ. 114). Néha egy kevésé ösze-kapnyi, de mingyárt ismét meg békél-nyi (Fr: SzJán. 55). 2) Elkeverve ösze-kapnak, jól rángatták inokat [táncban] (Fal: Vers. 875).

rá-kap: [adipiscor; bekommen, zu etwas kommen]. Ott kom-lós kenyérre mikoron rákaptak: éhen-mohón ették, majd miol megfulladtak (Thaly: Adal. II.346).

rajta-kap: [reprehendo C. [ertappen]. Az lopó ha rayta kapat-tat: si deprehensus fuerit (Kár: Bibl. 605). A bűnösök, ha rajta kapattatnak, meg-bűntetettek (Nán: SzóT. 561). Mit bizhat egyházi gazda ollyas emberére, a ki a tolvajlást csak akkor tartja rossznak, mint a spartanusok, mikor rajta kapják? (Fal: Nt. 295). Rajta érték v. kapták az élet a szalonnám v. hájonn: a másikat a teljes fázékonn: meglették a tolvajszágon (SzD: MVir. 90).

Kapad Kapod? [arripio: ergreifen]. Nyakat szent Jánosnak hamar elesapá. Fejét derekától így elválaszta, üstökét kapadá, talban behajtá (ElölKözl. IX. 170).

Kapás: [prehensio: das greifen, haschen]. Az zeegyonók, hagyapások, nyak kapások, meg mevesesék (CzechC. 13).

[Szólások]. Egy cigi kapast nem adna az atyának minden intesemis (Szeg: Teoph. 17).

tisztesség-kapas: [cupido honoris, ambitio; ehrsucht, ehrgeiz]. Hová lett eszetek, hogy a' világ úttján ennyit fáradtok, izzadtok a' tiszt és tisztesség-kapásért (Pázm: Préd. 93).

Kapaszkod-ik: [haesito, preno] MA. anhangen PFB [sich anhalten, sich klammern]. Eg' bokorhoz kapaszkodok ő kezéim (BodC. 15). Rejtke helyben vonta-meg magát, a lobott meg nem maradhátván, kapaszkodott egy fának az ágára (Hall: Hllist. II. 312).

föl-kapaszkodik: ~ Amakutanna hogy az lovat lassan-lassan meg törőgetdegele, föl kapaszkodván rea üle (Forró: Curt. 671).

Kapat: [curo capí Kr. [ergreifen lassen]. Ölesse, vágassa, ha kapattathatja (Monlók. XXVII. 181).

Kapdogál

[Szólások]. Mint edgy nyolcz száz esztendővel Christus urunk után kapdogált lábra (KCsík: Pápi. 359).

Kapdos [cubulus Helt: Krón. 91. BFaz: Assz. 5. kapdosáe? Kár: Bibl. 1391: 1) raptio, raptio, prehensio, apto, diripio MA. anfangen PFB, [haschen, öfter greifen]. Gyermek módra bolondskodik vala, kezével ő az fára kapdos vala (RMK. VI. 225). A molhaiak beütének, ők rablának, három szék aljába sokat kapdosának (Tin. 27). Az szent atyákhoz kapdos (Mon: Apol. 119). Tőtová kapdosva (Com: Jan. 197). Írásában minden-féle kapdos, haloz, és esleapaskodik (Matkó: BCsák. 239). Istoswa kapdosonban telekedtem (Misk: VKert. 191). 2) [captor rei alienus amore, studio alienus rei trahor, cupidissimus sum alienus rei: haschen, öftig streben, versessen sein]. Egyebek felett ezen kapdosok: rebus aliis "antevertam hoc. PPL. Nem elég ember rea, s megis kapdos máta: puer glaciem (Deesi: Adag. 93). Hasznatlan dolgon ne kapdos (210). Semmi jószágunkon ne eszedezünk, ne kapdosunk (Pázm: Préd. 115). Elis hídye minem, hogy, ha nagyobb vőtteket talált volna az én írásomban, nem kapdosna ettele aprólkéban (Pázm. LuthV. 75). A praedán kabalosni (Dbenkó: Flor. 199). Ladnyokon igen kapdosó esieserőző vala (Bodl: Elet. 296).

[Szólások]. Az a nyekkhoz kapdosnak az incatások, mint az vizen haló (Nyr. XI. 4). Élete veszedelmében nem tud mit mechi, hanem csak lo ván kapdos, hogy arra ismét feltörölthatta (Hall: Hllist. III. 121). Ha akarnék szonaidonni kapdosni (Bul: Csik. 159). Szokon való kapdosának mondol, midőn kérdem tőled: melyek a régi szent írások? (Matkó: BCsák. 227). A követyek, egy-más előt kapdosván a komizot, a világi jószágon, tisztan, és méltóságon minden-ken veszedelmek (Pázm: Préd. 71). Bőszedőben való kedves séget kapdos (Com: Jan. 192). Egyet-egyott, pörvesztő az, valaki az keresztényi hitnek fundamentumát között körtelé kapdos (Illyet: BCsák. 191).

el-kapdos: [capto; abfangen]. A keresztények ván mené-nee, és minden képpen egyeközénec el kabalosni beenne (Helt: Krón. 91).

ki-kapdos: [eripio saepius; öfter entreissen]. Kikabdosát kezekből az kenyeret (MA: Scult. 817).

még-kapdos: [capto; wiederholt abfangen]. A szolgálit is megkapdosát, megfoszták (Monlók. III. 76).

öszve-kapdos: [inimicitias suscepto; sich wiederholt zer-zenken] (Born: Préd. 239).

Kapdosás: [prensatio, raptatus MA. [wiederholtes ergreifen, plündern]. Tésznek ezik Budára nagy vigyázást, gyakor esatát, terekében kapdosást (Tin. 296). A palánki pasa ösze is vesztin Sándor urammal valamely holdoló faluba lett kapdosásért (Monlók. XV. 606).

[Szólások]. A kősségnek pénst hányata kabalossásra (Helt: Krón. 28).

Kapdoz: [studio alienus rei trahor, alienus rei cupidissimus sum: haschen, gierig streben, versessen sein]. Ha zeghe-nyeknek osztogatódo yozagon kapdoz, tohuynaal kegyetlenb az (ÉrdyC. 612). Avott és felében el-semmisedet régiségeken kapdoznak (Fal: UE. 381).

Kapó: raptor, rapax MA.

[Szólások]. Őt s kapót játszani laptával: *datatim ludere PPL. Látok egy dühös sarkányt, mely méreggel, dühösséggel tel, kapóul az őtlében viseli a magyar koronát (Zrinyi. II. 162).

Kapós: [quod difficile habetur, acquiritur; carus, acceptus, optatus, desideratus SI. [gesucht]. Mi ólta a parókák kapósak, azóla a megholtak és asszonyok haja jó áron kél (Fal: TÉ. 751). A bor igen kapós: igen kapják v. kapnak rajta (SzD: MVir. 74).

Kapoz: [capto Kr. [wiederholt greifen]. Mit kapozsz itt is? (Ker: FelsK. 17). Arszlánt a ló alul nehezen kapozták (Könyi: HlRom. 11).

[Szólások]. Az istennek templomában ül, es az isten ania-szentegyházának ki szolgaltatása bān kapoz (EszT: IgAny. 556).

Kaptat

Kaptató: hágo, part SzD [steile stelle]. Kaptató hely: locus acclivis; berg-an, steil PFB. 404.

Kapzi, kapsi [captus Helt: Krón. 130. kapzi. 155: 1) [praeda, praedatio; beute]. Kapsira adni: in rapinam dare PPL. Soc aiandékokat vetete kapziha (Helt: Krón. 155). A fő marhai mind kapsiba intánte a snaboknae (190). Amyi nagy soc kinez kele mind kapsiba (Göres: Máty. 58). Ő nékijs jutni költött a kapsiban (Pethó: Krón. 247). Az egyházi jövedelmeket, az régi jámborok adományá, testamentoma, és átká-ellen, kapsira vetik s kardra osztják (Pázm: Kal. 632). Minden marlhaja praedara kapsira hányattassék (SzékOkl. 1315). Az mint most az szabad kapziának az ember neki esett, még fizetésemért sem kaphattam volna embert (EszM. 1127). Tudta azt, hogy a magyar kapsinak szokott esni, és úgy könnyebb vele bírni (ErdFutAl. 139). Az mely pínzt el nyertek vala, az haiduk magok között kapsit vettötenek benne (TörtT. XI. 169). Londra városba, udvari kapsira zalog nyevében ne hordogasl kastélyo-dat, kövárodát (Fal: NE. 21). 2) kapdosó: raptor bonorum alienorum, Kussai halgorig. Kapzi ember (RákF: Lev. IV. 177). 3) acceptus, desideratus; gesucht]. Sok szép portékái s készületei maradtak szegénynek, mely is oly kapsi [kapsis?] volt ezen folyóbb megnevezett atyatiaknál, hogy szintén úgy resz-

ketett mindenik mág kezéhez nem ment a nyíl, elég bajoskodásom vala két nap, míjvel csak egyedül csináltam a nyilakat (Haz. 1378).

KAPA: ligo C. MA. hacke, haue PPB. Egi kapat zerze s meg kapálna a földet (DebrC. 119). Az kapasok ragadak kapayokat, asoyokat, chepeket, lapatyokat (CornC. 428). Gvraholo zelos kapa, tegla wethelo kapak (Radv: Csal. II.59). Mint a kapásnak tenyerét a kapa, hátát meg keményítette (Czegl: MM. 117). Gyökér áso fogas kapa, geroblye: marra (Com: Jan. 71). Kapával és ásóval ás: ligone et rutro fodit (71). A szőlőt két águ kapával kapállyá (84). Addiglan keresgéli nemes eleink eredetét, a míg tsépre-kapára akad (Fal: NE. 13). Inkább tsépet, kapát a kezembe veszek (Gvad: RP. 447).

[Szólások]. Ő jobb volna az kapához, hogy sem az pennához (Bal: Epin. 4). Inkább ásóhoz, kapához temettetek (Bal: CsIsk. 471). Kapára, kaszára, kalapácsra, avagy kaptára igazítsátok (RMK. V.225). Némellyek előb hogy-sem tenyerére tegyék a szegénynek a garast, talpig le-gyalázzák, tsépre-kapára küldik a tehetetlent (Fal: NE. 116).

[Közmondások]. Tsíp, kapa nyavalya, a ki nem biszi, próbál-lyá (Kisv: Adag. 346).

ásó-kapa: rutrum [spaten]. Ám bátor aranyas légyen a süttő lapát is, ezüstös légyen az áso kapa: quamvis enim palae aureae, rutra argentea (Prág: Serk. 840).

fűirtó-kapa: marra MA. jätthau, krauthacke PPB

gyökérásó-kapa: marra, sarculum PP grabeisen, krauthacke PPB. Gyökér-kapa (MonOkm. VIII.528). Gyökér-ásó fogas kapa (Com: Jan. 71).

irtó-kapa: runcina Sl. [reuthau]. (TörtT. XVIII.261). Örtő kapa (263).

kétágú-kapa: bipalium C. Com: Jan. 71. bidens C. Major: Szót. [karst, spaten]. Keth azo kapak (Radv: Csal. II.59)

vágó-kapa: keilhaue Com: Orb. 137.

vas-kapa: pastinum PPBl. [karst, zweizackige hacke]. Csépet nem szoktam, az vaskapát es soha nem forgattam (RMK. II.267).

Kapál: 1) fodio, pastino C. MA. graben, hacken PPB. Kapállyad az the zeföldet: putabis vineam (JordC. 110). Mjt teegyek, mert nem kapalhatok (fodere non valeo) es koldwhny zegyenlek (584). Scemerem kapálly, böchlóth reughessetek (PeerC. 340). Kapálnom nem vagoc io (TelC. 86). Sem zant sem kapál (DebrC. 247). Az liuec tanullyac meg, hogy a szanto, kapalo, kereskedő, tamlo vgy iaron el tiztibe, hogy ne az ő ereiene munkaiaba es gyorsasagaba bízzoc, hanem az wr istenbe (Bom: Evang. IV.312b). Sieti kötözni kapált szőlőyét (Cisio. C2). Tekétsd-meg a szakmányos aratót, vagy kapállót, mely nagy munkát téssen, hogy dolgát végbe vigye! (Pázm: Préd. 316). Szánt, vét, kapál (Ker: Préd. 658). 2) [pedibus terram rado, pedibus strepitum edo; mit flüssen scharren, stampfen]. Lábaitokkal kapállóc es az erőtlenekek szaruaitokkal előklőledezitec (Helt: Bibl. IV.292). Kapállyá a lábával a ló a tűzet (Hall: HHist. I.305). Az ló az ő haragiában kapállyá az földet (Kár: Bibl. I.587). Kapál na bika az amphitheatrumban s fúja a fővenyet (Zrinyi. II.92). A medve morog és kőrmével kapál (Com: Jan. 45). Mátyás rüg, tapod, kapál, hogy helyét nem talállyá (Matkó: BCsák. 297). Kinyában a ló befűt egy malom lábza, vivén a jubokat a hátán, es ott tűzet találván a malom ház földén, addig kapállyá a lábával a ló a tűzet, hogy ide s tova lánnyá, ki miatt mind a ló jubokkal együtt, mind a malom őszve ég (Hall: HHist. II.305). A lovak kapálnak s nyeritnek (Gyöngy: KJ. 9).

[Szólások]. En sem jöttem borz hukat kapálni (Könyi: HRom. 106).

be-kapál: infodio MA. eingraben, vergraben PPB.

bekapálás: infossio, defossio MA. eingrabung, einscharrung PPB.

ki-kapál: effodio C. MA. ausgraben PPB

lő-kapál: [defodio; abgraben] (Pázm: Préd. 90. Kr.).

még-kapál: suffodio C. perfodio, confodio MA. graben, durchgraben PPB. Meg kapálna a földet buzat vete bele (DebrC. 119). Egy arásu képpen meg kell kapálni a földet (Nad: Kert. 68).

Kapálás: fossio, fossura, pastinatio C. pastinatus MA. das graben, hackung, grabung PPB. Eröm nincen kapalasra: fodere non valeo (DöhrC. 362. Csomac. 72). Sem szantást, kapalást nem tudnac vala (Gosárv: MagyB. A2)

láb-kapálás: [podum strepitus; das scharren, stampfen] (Bal: Epin. 7).

Kapálló: [fossor; gräber] (Pázm: Préd. 326).

Kapállód-ik, kapállódz-ik: lábával rugdalózik, lábait hányja-veti SzD. [pedibus terram rado, strepitum edo; mit den flüssen scharren, stampfen]. Mit kapállódló hitván számár? (Matkó: BCsák. 185). Zogolodnak, kapalodnak (Ker: Préd. 151). Váltig kapállotzik (Gkat: Titk. 456).

Kapállódás: [podum strepitus; das scharren, stampfen]. A lonak vermet váinak a kapállódással (Mel: Jóh. 96).

Kapás: fossor, pastinator C. gräber PPB. Az kapasok ragadak kapayokat, asoyokat (CornC. 428). Kapásokkal mivel-tet, hordót töltet, egy kedvében az jó borban Nőé köppente (Tin. 264). Meg hagia az a hoherec mestere, hogy az szőlők-nec mielőj, kapasoc es szántóc lemnénc (Mel: Sám. 470). Hogy Budára kültük az tüllük kért 100 kapás emberek elszörzése végett, költségik volt (MonTME. I.139). Kapás nyas irtovánt, maderász lépet hánt, éleszhesse éhségét (Kisv: Adag. 401). Légy bár céhos munkás, kaszás, kapás, de vallanod meg kell (Fely: Dics. 51). Huszezer paraszt, kapás-ásos néppel megszállotta Landát (Tbaly: Adal. II.22). Örömeiben papság ég felé sapkáját hagyittya, távilad a kapás kapáját, polgár-is Egerben veti a kaptáját (Orczy: Niuf. A2b).

[Közmondások]. Kapás kapással élhet jó barátságban (Kisv: Adag. 177).

KÁPA: 1) [cappa, toga cucullata; kutte]. Hitvan vlatatos kapa es őtözet (DebrC. 279. 229). Boldognak alytya vala magat az, ky chak az w kapayoknak perometh illethetyi vala (VirgC. 72. 87). Fekete kapajok az apath vraknak (PeerC. 341). Vysely vala evnen vallayn az ev samyt es fekete kapayat es egyeh ruhayat (Domt. 119). Atta ez zerzenek az evltvetzet anagy eapatt (195). El vene az saart az kevntevsrevel es lele mynden zakadasnekevel egezne az kevntest anagy az eapat (280). Mykoron zent Margit azzomnak adnak vala kentest eapat iob poztofol az tarsinal (MargL. 2). Akar mely ygen lydeg jlev egy kentesten anagy eapaban (17). Nyakában csuklyája lobogdogal [fogdogal RMK. IV.373] vala, derekán kápája rendgegel vala (Hlov: Toldi. 8). Kápa és czuklya (MA: Tan. Előb. 21). Az barátoknak kápában, calastronban való életec (MA: Scult. 218). Senki sem veszi meg az papa butsinac szas es bñdős aruiat, az baratoknac es az apatzaknac kápaiokat es kuklyaiokat (EszT: IgAny. 455). 2) [cappa] capitum, cucullio, cucullus MA. [kapuze, kappe] reishut, reishaube PPB. Pénzzel kápaiokat megtölt, meg-raká (Tin. 92). Nem kell esengetyüs fület kápádra csinálni, igen esmernek őtözetéről (MA: SB. 218). Kapat vonnak az feiében, hogy ne lássou (Lép: PTük. I.301). 3) caputium equi, fal-

conum PPB. [blendleder, augenleder]. A sólyom szép és tekintetes madár, de azért szemét kárával fűdve, lábait kötve vannak. (Pázm: Préd. 30). A hívásig kárád szemének, hogy ne lásson igazán. (Fál: BE. 596). Megkívánnya szemünk a kárád, testünk a megtörést és sanyargatást. (Fál: SZÉ. 758). Kárád ad szemünknek, dugaszt füleinknek. (Fál: NA. 171). **I** (mudo sellae; sattelkopf). Az párdutz kárádka, fűyes sisakokkal szép mindenek. (Balassa: Enck. 28). Akkor az lovász kárával bétörítette az nyergot. (Monfrók. XI. 363). Főjér czapával borított kárájú nyereg. (MonOkm. XXIII. 350). Két kárájú nyergot csinálnak ft. 1 dlenár/50, egy kárájú nyergot ft. 1. (ErdOrszgy. H. 383). Czafrang, vagyis lóra való török kápa. (RákF: Lev. I. 114). A bajnokok villám sebességgel egymásra rohantak, kiki nyergo kárájához szegezvén kopóját. (Fál: TÉ. 639).

barát-kapa: tsukya; barbaenullus PPL [kapuze]. Halálának előtte barát kapában öltözött. (Helt: Krón. 17). Bár fél hasiezek az en legdrágáb orronat, ha fejedbe nem vonszák az barát kápiát. (FortSzer. II.). Sokan barátkapában akartak eltemettetni, azt vélvén, hogy az által idvözülhessenek. (MA: Senth. 218).

két-kárájú. Két kárájú nyergot csinálnak ft. 1 d. 90; egy kárájú nyergot ft. 1. (ErdOrszgy. H. 383).

Kápas: **I** enullatus MA. der einen reishut ant hat PPB. [mit einer kapuze; mit einem helm?]. Kápas köntös. (Halt: HHist. II. 269). Ezután mennek kápas köpiús lovasok. (TörtT. III. 218). Sűrűn állítatván egymást éreleg egynehány rendben az kápas janesarok. (Monfrók. VIII. 362). Száz kápas janesárral az hűtö sietve kőrskörnyül fogattya. (Falkó: Fősz. I. 2). **2** Kápas remek [osztó]. (VetTrans. 6).

KAPAR, KOPOR: effrico, v. scalpo, rado, corrado SI. [scharren]. Latam, hogy csak tízet kaparok főjünkre. (Alv: Itin. 137). Fősvények és magoknak koporó emberek főnek. (Lisany. Krón. 97).

el-kapar: wegscharren. A tűztől gáz s egyebet el-kaparijon. (Rák: Art. 33).

ki-kapar: [rado, extraho; herauscharren]. Aranyat is sárból szoltak kikaparni. (Kisy: Adag. 18).

Kaparit, koporit, kuporit [kaport?]. Alv: Itin. 1290; capio, occupo Kr. [für sich beiseite schaffen, weghaschen, an sich reißen]. A más javait magának koporitani: rem alienam rattachare PPL. Nyuzott fosztott, álloksággal koporított konyér. (MA: Senth. 70). Saha nem segít semmink, hanem miud magunkat koporítottat az aranyat. (Helt: Mes. 382). Az ország főmedelmét magoknak koporitani. (Helt: Krón. 91). Az job rózt magának koporitya. (Baythe: Epist. 70). Koporethasson valamit es merhessen. (Mel: Préd. 114). Akarha vala az birodalmat magoknak koporitum a Píot az két Spaniol ország bírasa küldeni: ipsi fuscibus conceptis Pisonem cum exercitu ad obtinendas dnas Hispanias mittere. (Doesi: SallC. 11). Az birodalmat magához akarja koporitani. (MA: SB. 353). Christ, Lesbust, Sannust, egyéb tudományokkal egyet nibe közhöz koporitá. (Pázm: Kal. 137). Ez gonosz ellenségh ellen nem vigyaztál, hogy körme közzé ne koporithasson. (Alv: Post. I. 177). Nem szabad az püspököknek külső fejedelmi hatalmat magoknak koporitani. (Alv: Itin. 11). Az hatalmat alnolud magának koporitani. (1290). Azt a titulust magának koporitanija. (158: GB. 1). Az méltóságot csak magának koporitotta. (158: GB. 1). Az tisztelet magoknak koporityak. (Pázm: Fél. 629). Az hasznat s bücsületet magoknak koporitottak. (MonOkm. XXIII. 360). Mit másokra kellene költeniek, ő magoknak koporityak. (Hly: Préd. II. 158). Magának akareva koporitani mindent PPL. PAXA. 268).

el-kaparit: v. De ennek, het esztendő után, a szép anyja tol el-koporított ország visszaszabadított. (Martont: SzHist. 70).

lő-kaparit: [detraho; herunterziehen]. Annac vtanua a szekér alól bunác meg, és le koporiták. (Helt: Krón. 70).

Kuporitas: [occupatio, assumptio; anseignung]. Erőt vésszen testeken a halál által, magának kuporítás által. (SzÖrv: TükJ. 150).

Kaportyál, kapirtyal: vakarásd, kapargat Kr. [rado; scharren]. De miért hogy még is a papázde kaportyálnak. (Dáv: KKor. 15). Szeméten és gonéjon lábaival kapirtyal, orrával vakartsál és úgy keres valami rothalt szemet, mellyel tölti gyomrát. (Pázm: Préd. 30). Napestig orrával és körmeivel kapirtyal. (179).

Kaporeskál: [haesio, presso; sich klammern?]. A békac a főkéncé battára rea kaportskáhuán, battára ölléncé. (Helt: Mes. 59).

Kaporeskod-ik: [surrigor; sich aufbäumen?]. Az egér kaporskodni és tussakodni kezd a béka ellen. (Helt: Mes. 15).

KAPCA: soccus C. fulmentum calcei PP. pedule PPBL. [tibiile SI. socke, filzschuh PPB. füsssüchel, socken Adami: Spr. Kapezác: socci Com. Jan. 100]. Kere soror Agnest hogy ev neky segellene chinalny egy kapchat. (MargL. 68). Nem akar gonoz ruhát, evltvetet, meg clak gonoz kapchat sem akar. (ComC. 289). Egy papuez kapezástól 1 ft. (MonTME. 130). Sarga szatyán kapezát vöttünk. (58). Bőrkapeza volt reá varrva talpalló helyett. (Monfrók. XI. 352). Papueshoz való kapeza. (XXIV. 167). Egy pár papues bulia kapezástól. (Radv: Csál. II. 315). Hagiók nekj gylway Balaskonk poharszék ezüstömből nyolczwan glyra ezüstött, mynden rwhymat egy kapezaygh, mynd töl es köcz rwhymat. (III. 147). Egy gazdag vr meg hal, reid marcl az 5 foltos kaptzája. (FortSzer. K2b). Kapezám is selyem volt. (Szunt: TFü. 12).

(Szólasok). Szoros kapeza: angustiae SK. Bezzeg szoros most a kaptza. (Kisy: Adag. 210). De mivel láták, hogy szoros a kapeza, illára vevék a dolgot. (GKat: Váls. II. 1184). Tyrók repartálhatván, mértékre acceptálván, sokat rejciáltak belőlök, de a kapeza szorulván, annak utánna nem sokat válogattak benne. (II. 1284).

áll-kapea: mandibula, maxilla C. MA. kinbacken PPB. Kirbesz. 128. Áll-kapezác: maxillae Com. Jan. 17. Áll-kaptza. [Hatra haata meghee földwla ala; meg gyogwltateek, de az ala kapezayan mynd eelty meg ysmerteteek. (ErdyC. 402b). Áll-kaptzája nyolcz sing rothalt. (Misk: VKert. 530). Számár áll-kapeza. (GKat: Váls. II. 563). Állme kapezái ropognak. (Ujf: Hénok. 29). Sámson egy szunár allakapezájával most ezer erős férjat öle meg. (Csúzi: Sip. 688).

lomez-kapea: sculponea MA. filzschuh, socke PPB.

lomezkapeás: sculponeatus MA. mit filzschuhen beschuhet, socken anhabend PPB.

süveg-kapea: [?]. Egy pár süveg kapeza. (TörtT. XVIII. 266).

száras-kapea. Hozzatok egy papwchyoth és negy zaras kapezát. (LevT. I. 319).

Kapeácska: socculus MA. kleiner filzschuh, socke PPB.

Kapeás: soccus C. MA. der leichte schuh oder socken anhat PPB. Az halottat bőris kapezés nadrágban nyújtóztatták ki. (Monfrók. XI. 101). Kaptzás nadrág. (Misk: VKert. 229).

Kapcaskod-ik: garzaldalkodik, kötelzdkdik, belém kapcaskodott SZD. [illum contentionis duco, jurgor; mit jemanden umbinden, reizen] (RákF: Lev. V. 368). Kiki fél tölle; mindenbe belé köt, kap, akad, kötelezdk, vesz, kapcaskodik. (SZD: MVir. 107).

KAPICÁN: frenum, capistrum SL [kapzsanum]. Az magyar vitézséghez magabítség kell, az kapoczánt [így] nem szenved (RákF: Lev. IV. 1. 21.) Kapizánt vettek-e őkenie orrára (Gvad: RF. 67).

KAPITÁNY: strategus, capitaneus, tribunus PP. hauptmann PPB. Egy kapitánynak illik ebben bátorlódni: res magno duci audenda PPB. Másod neve vala Ceffas, azaz capitán (ÉrdyC. 364b). Vala azon ydónék utanna egy hatalmas capitán fejedelem, kynek Taxon vala neve (195b). Boesiták be két kapitánt, Borneuysza Boltezsárt és Horváth Mihályt (Monlrók. III. 71). Az ti capitánitok Luther és Calvinus (Bal: CsIsk. 136). A kősségnee kapitáni, hadnagyai vannak: plebs habet suos tribunos (Com: Jan. 132). Vezér kapitán (Hall: III. 117). A lovas sereg kapitánya: praefectus equitum (Balog: Corn. 133).

ezéredés-kapitány: chiliarchus PPL [oberst]. (Szeg: Aqn. 33. RákF: Lev. I. 75).

ezéres-kapitány: ∞ (RákF: Lev. I. 49). Vi-e-ezerek kapitány (Horv: Hősz. 16). Ezer-lovas-kapitány: chiliarcha; obrist Com: Orb. 291. Ezer lovas kapitányoc: magistri equitum, chiliarchae Com: Jan. 145. Fiainkból ha nem lesz ezres kapitány (Orezy: KöltSz. 210).

fő-kapitány: praefectus militum, tribunus militaris; oberster SL. Másod neve vala Ceffas az az capitán, főw, kwyzkla es feddő zayw, főw capitán leen (ÉrdyC. 364b). Ewtelsegének főw chaptánya (RMNy. II. 36. Zrínyi. I. 22).

gyalog-kapitány: [tribunus peditum; hauptmann bei der infanterie] (ErdTörT. I. 90. Kemény: Élet. 45).

hajdu-kapitány: [heiduckenkapitän] (Gér: KárCs. IV. 55. RákF: Lev. II. 123).

hajós-kapitány: navarchus MA [schiffkapitän]. Tengeri hajós kapitány: toti officio maritimo *praepositus PPB.

jász-kapitány: [jázige-nhauptmann]. Az agói pusztát, az árok-szállásjak, szent-Imrét pedig az birini uraimék bérlettenek meg az régi szokás szerént az jászkapitány uraiméktől (Thaly: Adal. I. 301).

lovagos-kapitány: [praefectus turmae; reiteroberst]. (Com: Jan. 145).

őberst-kapitány: [praefectus militum; oberster]. Magyar-kuruczoknak őberst-kapitánya (Thaly: Adal. II. 430).

ország-kapitány: capitaneus regni [feldherr]. Ország-kapitányá választottak: in capitaneum regni deputatus erat Ver: Verb. 261. Hadi fejedelem avagy ország kapitányu, had viselő generális: imperator seu generalis Com: Jan. 145.

tengéri-kapitány: [navarchus; admiral] Tengeri-kapitány hajója: navarchis PPB.

udvari-kapitány: *comes palatii PPB.

vicé-kapitány: [succenturio; lieutenant]. (LevT. I. 73. RMNy. II. 37. Pethő: Krón. 169).

Kapitánykod-ik: *ordines dno PPB. [anführer sein].

Kapitányság: strategia C. MA hauptmannschaft PPB. Kapitányságviselő: tribunus C. Ki érdemlené az kapitányságot? Bölcs azt mondja: a ki az emberhalált bűnnek tartja és szeret igazságot (RMK. IV. 236). Kapitányságokra, hadnagyóságokra szaggattatott kősség: plebs in tribus distributa (Com: Jan. 132).

ezéres-kapitányság: [chiliarchia; obristencharge]. András Bóldisár gróf Szent-Györgyi János erdélyi vajdaságában a székekelyek között ezerek kapitányságot viselén (Gyöngy: Char. Előb. 7).

KÁPLÁN [kaplān] Helt: Krón. 10. Hall: III. 19.; diaconus C. capellanus MA. sacellanus; kapellan, prediger PPB. Yeleslek valának zent Rufinus egyházában keth kaplānok es keth parazt atyafiyak (ÉrdyC. 574). Kezde az egyháznak capellā ezenekppen zohi ez ifyvnak (DomC. 211). A papa elő hozata egik kaplānnal (DebrC. 91). Hódinus apat, ki a eszarnak főu kaplān uala (138). Kaplānnal miset mondat uala (TihC. 183). Ez levelet írta a frater Josa domokos szerzet beli ngdnok örökké való alizatos kaplānya (LevT. 17). Minden főu papozlároc, caplānoc, őltármesterec, graciānosoc (Helt: Háló. 217). Kaplān vram! (Matkó: BCsák. 289). A hét diaconust, kaplānt a kősség választá (Let: Hítg. 149). Kolbászért infulár adat a kaplānnak (Orezy: KöltH. 130).

hadi-kaplān: [orator rerum divinarum militaris; feldkaplan, feldprediger]. Lőgyen a regimentben legalább egy hadi kaplān (Fal: NA. 220).

Kaplānkod-ik: capellanus ago, fungor officio capellanari Kr. [als kaplan fungiren]. Már látom, hogy csak kaplānkodnunk kell a szolgák körül, mint N. N. uram, a ki nyakába veté a cotta-inget, hegyibe a stólat s ama textusról kezdé vala a prédikációt (Fal: NE. 72).

Kaplānság: diaconia MA die austeilung der almosen, predigerstelle PPB. A professorok küldötték kaplānságra a második Apati fejedelem ulvarába (Bod: Pol. 192).

KÁPLÁR: ordinum ductor, decurio; korporal PPB. Láb-bal akaszt fel a káprált [így], utána a közkatonát! (Thaly: VÉ. I. 285).

Kaplári: [korporals-]. Az corporáli táska még nem kész (LevT. II. 271).

KAPOCS [kapcz Ver: Verb. Szót. 4. MA *kapcs* Adami: Spr. *kapsok* Helt: Bibl. IV. 16]; fibula, mouile C. armilla Helt: Bibl. I. Tit2. uncius PPB. spange PPB. hafte Adami: Spr. Kapots-kőszintyü [így], palástra-való kapots: spünther; aroband, schildein vorn auf der brust PPB. Attam nekyek hath bokor ezewsty kaphoth (RMNy. II. 57). Atta[m] egy ruhába való ezvest kapochot [így] (200). Elnézi a saruknac draga ékességit, a kapsokat [így], boglárokat, arany lantzokat (Helt: Bibl. IV. 16). Kapsok, horzatskák: unciuli (Com: Jan. 100). Czénót és kapsot fizettem (MonTME. I. 191). Nadrágra való ezistbog-láros kapocs par 18 (Monlrók. XXIV. 175. RákF: Lev. V. 319). A faldozást, gomb, kapocs fel-varrást, nem viszem a szabóra (ÖtvMest. 57. vsz.). Gombok helyjet a mentén, dolmányon kapsokkal éltek (Bod: Pol. 85).

kádár-kapocs: angvis ferreus PP. 271. ein eiserner bütt-ners-haken PPB.

szőlő-kapocs: capreolus PPL [ranke]. Szőlő-veszszőn nőtt kapots: clavicula; szőlő veszszőnek tekerzős kaptsa: vitulnum PPL *szőlő kaptsa: capreolus; die gabeln an weinreben PPB. Szőlő kapots módra: claviculatum PPL [Vö. KACS 2.]

vas-kapocs: fibula ferrea, ansa SL [eiserne klammer]. Az áes a vas kapotsal, kötő vassal meg erősítvén a gerendát (Com: Jan. 103. Com: Orb. 129).

Kapcsol [kapacholta? Mon: Apol. 445. *kapsol* Helt: Krón. 14b. Gosárv: MagyB. C4: 1] comprehendo MA. [arripio, nanciscor; fassen, wegnehmen, gewinnen]. Az istent maganac kapsolyia tulaydon kegyelmes atyanl (Helt: Bibl. I. Q). A mitf történetelen maganac kapsolt (I. Zz4). Azzokat is maganac kapsola az ő bővséges adományival (Helt: Krón. 13b). A királyokat is maganac kapsola erősen, nagy sok adományival (14b). Az wrac közet oda iőve az veronai Dietrich is, mert nagy aiündekozásokkal Atila meleie kapesolta vala aszt (15b). Kezében kapsolta te batahmadot (Gosárv: MagyB. C4). Az

kínosot, melyet Erdélyben győttött, mind magának képesolta (Tótf. 1241). **2)** *fibulo, confibulo* MA. [complector] zusammenfügen, heften PP. [zusammenfüssen]. *Clavicula*: tiók tsont, mely a vállat a melyhez kaptsolja PPI. Az pogansagot is magához kapacholta (Mon: Apol 415). Idegeneket ne akary inkab hozzá kapacholod, hogy nem mint vér szerint nagy okot adnak az tartanod: neu malis alienos adjungere quam sanguine conjunctos retinere (Decsi: SallJ 7). Az mit mi tudunk, csak igen eséklyen és vékonyon képesollunk elmünkben (Pázm: Kal 35). Oly dolgokat képesol magában, melyek nagy okot adnak az gonosz életre (201). Ha reánk foly-ís a gazdagság, szívünket aboz ne képesollunk (Pázm: Préd. 358). Ha minden bölcsék mondásit elmünkben kapacholád-ís (Pázm: KT 3). Sokat tanóttatnak, melyek írásban nem képesollattak (Pós: Igazs. 183). Mintegy szép folyóborostyánt magunkhoz képesollak (Thaly: VÉ 1319).

be-kapcsol: *fibulo, infibulo* C. *annulo adstringo*; zusechnen, zusechnen PPB.

égyyüvé-kapcsol: *adjuugo* C.

égybe-kapcsol: [conjungo; verbünden, verknüpfen]. Conterentiaára gyűlték, dolgoztak, mind király, egy ország hasznára, egybe képesollandó s eshendő javára (Gvad: Orsz. 78).

égybekapcsolás: [comexus; zusammenhang]. Mánodon vagyon egybekapcsolási a háborúság uttján általmenésnek a hesszurulák mosásával? (Ily: Préd. 139)

föl-kapcsol: *subnecto* C.

hozza-kapcsol: *obligo* C. *adnecto* MA. *añibulo* PPI [anfügen, hinzufügen].

ki-kapcsol: *diffibulo* C. *refibulo* MA. *fibulam solvo*; aufschneiden, die häutlein auflösen PPB. Szép gyöngye esőcséskédet tapogathatnám, két szép fehér mellyeeskédet kikapcsolhatnám (Thaly: VÉ. 47).

mög-kapcsol: *confibulo, comprehendo, apprehendo* MA. heften, fügen, zusechnen, zusammennehmen PPB. Kivel (szókkal) az ő kedvét jobban meg kapacholá (Zrínyi II 26)

össze-kapcsol: *fibulo, fibula colligo, annulo, fibula adstringo*; zusammenheften PPB. Az bolondokat össze kapachollja az gonoszág (Kár: Bibl 1616)

össze-kapcsolás: *coagulatio* C.

Kapcsolás: *fibulatio* MA. heftung PPB.

Kapcsolgat: [annecto; anbinden, fesseln]. Színlett esendőséggel a világ mulattat, gyönyörű kezdettel magához kapcsolgat (Orezy: KöllH 39)

Kapcsolkod-ik: *colligo* Kr. [sich verbinden]. Mert ez az két tudomány egy egymáshoz kapachollkodott, hogy valaki hiszi lenni az purgatoriumot, hiszi az a halottakért való hasznos áldozatokat (Bal: CsIsk 112). Hozzá kapcsolkodik (Vajda: Kriszt II 423. Kr.)

Kapcsolód-ik

össze-kapcsolód-ik: ∞ (Zrínyi II 29). Értsd a dolgot, és fogj hozzá. Nincsen előmenetel, mikor ezek egymástól távol esnek; vagyon, nagy-ís, ha össze kapcsolódnak (Fal: UE 373)

Kapcsos: **1)** *fibulatus, hamatus* MA. gehettet PPB **2)** *artificiose connexus, artis plenus*; künstlich verflochten. Azon lések, hogy sophismát, kapcsos és hamisan csatlótt bölcsekedés esekedetemenként brontsam (Fal: NA 125). A te dilemma-kapcsosbeszéded, épen nem ulvarias, sőt merem mondani, paraszt (134). **3)** *impeditus, inivius, asper*; schlecht, unwegsam? Ez napon is, az el mult éjjel is igen esett, az ho ki máth már is

kapcsos szánótnak is levén eső is esvén (Monfrók XVIII 13). **4)** [?] Eő felsége a lagáziával, és a kapcsosok kompániájával is Patakra érkezett (RákF: Lev. 149).

KÁPOLNA: *tanum, delubrium, sacellum* C. *asidienla sacra*; kapelle] kleine kirche PPB. *Jacobus* Kapulnászetteres 1378 (ZichyC. IV 15). Syetetessegel mén a kapolnaba (VitékC. 60). Vala egy időben egy ezalados ember, kynek vala egy kapolnaya tawol az ew hazatwl az mezőben (ÉrdyC. 143b). Alexander herwsalenben zeut Isthwannak tyztösszegheere nagy zeep capolnat rakattata (447). Zeut Ferencz lakozeeek Aluerua hegnyek oldalaba holot mastan vagion igen zep kapolna (VirgC. 58). Capolna mesterseg nag olgár mesterseg (Ozor: Christ. 229). Az orgonát is titatá a kápolnába (Monfrók III 69. Ily: Préd. II 515).

házi-kápolna: *lararium* MA. [hauskapelle]

tetem-kápolna: [crypta; gruft]. Az megholt tetemet tetem kapolnaban rakman (Born: Préd. 564).

Kapolnácska: *sacellum* [kleine kapelle] PPB. Kápolnácskában az oltárka, predicalo székek es rakott sir (Gér: KárCs. IV 365).

Kápolnás: [capellanus; kaplan]. Káptalanoc, kápolnásoc, oltármestere (Helt: Krón 67).

KÁPOLÓD-IK: [lamentor, fremo, maledico; klagen, murren, leistern]. Nem kapolódni a szent isten beszédi ellen (Mel: Jóh. 11). Azon kápolódik, hogy Matko nem felelt néki semmit (Matko: BCsák. 85). Ők a Christus halálán szomorkodnak, kápolódnak (GKat: Váts. II 1111). Aszszonyi módon sopánkódó, kápolódó (Com: Jan. 196. Nagyari: Orth. 149). Híjában való kápolódó (SBalog: TemK. 184). Kapolódnak, zugolódnak (ExPrinc. 37). Ne felesellyünk és ne kapolódgyunk azon (202). Boldog tudamságodon kápolodol emnyire? (Szöll: Dáv. 4). Szegénységet adott reánk, ne kapolodgyunk abban (Ker: Préd. 862). Nyavalyájkem sápolódnak, kapolódnak (970).

Kápolódás: [lamentatio, fremitus, maledictio; das klagen, murren, verlisten]. Az ő gyalázó-nyelve, kápolódása meg nem sértheti, kissebbítheti a te betsőletedet; ejus maledicta parum tacent honorum tuum; diese schmachreden werden deine ehre wenig verletzen WF. Felebaráttya ellen való kápolódás (Tyuk: Józs. 2).

KAPOR: *anethum* Beythe: Nom. 1. *BoytheA*: FivK. 78b. C. *anictum* C. *animum* MA. díll, ein kraut PPB. Iay tuncetec inastudoc és lenaltak, kie megdezmaffatoc a mentat, a kaprot (MünchC. 57). Az mintabol es az kaporbol megagátok az tizedet; decimatis mentati et anethum (Sylv: UT. 137). Fél: Bibl. 49). A petreselyennek magja olyan boglároskába foglatatott, mint a kaporé (ACsero: Enc. 241. SzD: MVir. 156).

éb-kapor: *parthenium* C. *cauta, cotula foetida, accipitrina* MA. *accipitrina* Nom. 84. mutterkraut, hundsillen PPB. *Cotula*, eb-kapor, h. e. *caninum anethum* Beythe: Nom. 4. Fű mag, bors fű, eb-kapor, kapor: *animum, anethum* Com: Jan. 27. (Mel: Herb. 71. Frank: HasznK 18. Nad: Kert. 111).

olasz-kapor: *feniculum* Lapp: PKert. II 102. [fenchel]

Kapros: *anetho conditus* Kr. mit dillen gewürzt. (Mik: Tlay 137)

KAPORNA *kaporny* Mel: Herb. 22. VeerTrans. 25. SzBodó: SöDics. 414. *capparis* Mel: Herb. 22. C. *allosecorodon* C. MA. kappern PPB. KirBesz. 153. Com: Vest. 49. 122. Fél altalag kaporna Radv: CsD. III 64). Ha kapornánál, főnyáig hisz szurokkal össze fűzöd, vagy tisztít igen (Mel: Herb. 136). Igen szép új kapornát is valami 16 okát, új olaj magot 10 okát (Radv: CsD. 68). Veres tükla, kaporna tátskákbán tétetnek (Com: Vest. 49). A kapornya volt minden életnek jó íz

adó szerszáma (MonIrók. XL322). Édesgyökér étel igen jó fődnék: keserű (gyökér) gyomornak, kaporna-is lépnek (Félv: SebSal.² 16). Kaporna-fának a gyökerit főzdneg mézes vízben (Váli: OrvSz. 15).

Kapornak (hozzátok *kapparna*kat? capparés adferte Warm: Gaz. 119): ~ A sáltekhez adattatnac kapornákoe (cappares), ugorkác (Com: Jan. 111).

Kapornákos: [capparibus conditus; mit kappern gewürzt]. Kapornákos bor (Nad: Kert. 467).

KÁPOSZTA (*kapyzta* ÉrdyC. 503b, *kapszta* RMNy. II. 107); brassica, crambe C. kraut PPB. Ménieence orzága hasonlatie mustar maghoz, kit veuen ember vet ő žantasaba, ki iollet menden magtol kisseb, mikor kedig neuend, nagob menden kápoztanal (MünchC. 39). Maganae kőz ihalati, es kápoztath főzettel vala (NádC. 535). Nem yz enghómet enuen ky ez en madarkambol, ky parcet, kapyztaat ragogat (ÉrdyC. 503b). 125 fő káposzta (Gér: KárCs. IV.287). Fizetése egy esőbör káposzta (Évk. XIII.75). Káposzta pro: kapa-hozta (GKat: Ttk. 1115). Káposzta sózni való kál (TörtT. XVIII. 236).

[Szólások]. Káposztából a szalonnát kifelejtteni (Kisv: Adag. 526).

abajdoc-káposzta: crambe C. PPB. coramba MAI.

éb-káposzta: cynocrambe, mercurialis SK. [hundekohl]. Eb-káposzta vagy kynocrámb (Nad: Kert. 25).

fejes-káposzta: brassica capitata MA. krautkopf PPB. kappiskohl KirBesz. 156. (Beythe: Nom. 2. Com: Jan. 22). A fejes káposzta magvát vesd el kisasszony havának a fogytára, minek előtte dér akarna lenni, fészkesen föld el minden szálat, rakd jól föl könytül, így ne télsd, hogy megvegye az hideg (Radv: Csál. III.53).

fodor-káposzta: brassica crispa; [wirsing] kohlrant Nom. 86. *Brassica crispa, vel apiana: édes fodor káposzta PPI. Fodor avagy haraszt káposzta Com: Jan. 26. Fodor kék káposzta (TörtT.² 1576). Zöld mint az fodor káposzta (MesésK. 15. Lipp: PKert. II.120).

hajdu-káposzta: caules frixi Szirmai: Parab. 53. Kr. [im fette geöllnstetes kraut]. (Bethl: Élet. 187).

haraszt-káposzta: [brassica crispa; wirsingskohl]. Haraszt-káposzta: olus crispum, beta crispa MA. Apro fodor avagy haraszt káposzta Com: Jan. 22. Lipp: PKert. II.120).

hasábos-káposzta: [brassica caesa, fissa; in spalten geschnittenen kraut]. Hasábos káposzta egy cseber (MonIrók. XXIV. 129. Lipp: PKert. II.207).

olasz-káposzta: [caulis, brassica] kohl KirBesz. 156. (TörtT.² 1576). Olasz káposzta magot farsáng farka előtt-valo napon kell vetni abban az földben, a kit tél-előtt meg-szántottak és gerebelytek (Lipp: Cal. 5). Az olasz káposzta főben megyen (Lipp: PKert. II.121).

sós-káposzta. Hogyha elégségre eszel sós káposztát, megfogja bélednek ki vágyo salakját (Félv: SebSal.² 18).

tengéri-káposzta: soldanella PPB.

virág-káposzta: *brassica cypria PPI. PP. cardiviol PPB [karfiol]. Virágos káposzta: blumenkohl KirBesz. 156.

vörös-káposzta: brassica Ver. Beythe: Nom. 2. brassica levis MA. braunkohl KirBesz. 156.

Káposztás: habens caules Kr. [ad caules pertinens, caulibus confectus; mit kraut, kraut-]. Káposztás (vezetéknev XVI. sz. IX. 345).

[Szólások]. Nem adna ő most azon egy tal *káposztás húst: nulla cantillat avis, quando esurit; discum quam philosophum audire mavult MA. PP. Első tál éték legyen káposztás hús egy dísző orjával egészen fejostil (KeeskTört. II.304). Jobban szerettem volna lenni káposztás fazék Erdélyben, minsten kívét ivó fűdsija a császárnak (Mik: TörtL. 16).

KAPOTNYAK (*kapatnak* Beythe: Nom. 2. *kapotnyak* * PPB. *kapatnyák* * Com: Jan. 25. *kapotnyak* * Mel: Herb. 89. *kapotnyak* 130. *kapatnyák* OrvK. 2); asarum Mel: Herb. 130. Beythe: Nom. 2. C. baschwurz Nom. 85. PPB. Ennec a leuele mint a lapunac, vagy kopot nyaknac (Mel: Herb. 89). Kapotnyak, mogyaro allya: asarum; pihesködőknek kik felegzetőt nem vehetnek igen io (BeytheA: FivK. 4b). Kapotnak gyökere (Frank: HasznK. 17). Az kopotnyikot meg kell aszalni és porrá törni (OrvK. 2).

KAPPAN: capus C. capo MA. gallus *spado PPB. kapaum PPB. A ki kappant eszik, kappammal lakik jól: qui chapon mange, chapon lui vient KirBesz. 112. Ennekem kel be fogadnom ma egy nagy wytezh, az az az kwwer kapanth (ÉrsC. 330). Kapan spinatal (LevT. I.44). Kantor lidat, kapaunt es tyukot veszek raytok (Helt: Mes. 456). Heréltelen kappanokat, fa papokat, váz papokat ezután nem akarunk tartanyti (RMK. V.225). Az kappanokat vevőnkint [darabonkint] rakd az tábla (Radv: Csál. III.40b). Törött lével tiktí, kappan (43b). Kappan vagy te, nincz semmi monyod néked (FortSzer. 136). Az Sálomon aztalára minden nap emi élés kel vala el: szaz juh, szarvasoc, őzee, bijaloe, és hizalt kappanoc (Kár: Bibl. I.305). Nem szükséges várakodni míg sülve szálljon az kappan száunkba (Zvon: Post. II.186. Com: Orb. 41). Azok a kappan formában herélt emberek látják (Mik: TLev. 7).

[Szólások]. Kappan ember: homo ademptae virilitatis PPI. Kurta kapan halában ő sem észic (Cseng: Jer. P2). A varas békát kővér kappanná változtatták (Czegl: Tromf. 406).

Kappanka: [capo parvus; kleiner kapaum] (Tbaly: VÉ. I.272).

Kappanocska: ~ Kítsény kappanotska: junger kapaum KirBesz. 159.

Kappanos [vezetéknev XVI. sz.] (Nyr. IX.365).

[Kappanoz, még-kappanoz]

mégkappanozás: megherélés Kr. [castratio; castrirung] (Fortun. Hist. 18. Kr.).

KÁPRÁZ-IK, KÁPROZ-IK, [KAPROZ-IK?]. Káprázik a szeme: dum oculis repente quasi nubeculae offunduntur SI. Kr. [flimmern, schwindeln]. Az isten nyissa meg emberi leleményektől káprozo szemeket (Matkó: BCsák. 101). Káprozott talám a szeme, hogy az egyből kettőt csinált (Pós: Válasz. 283).

KÁPSA: 1) [pera, sacculus; tasche, mantelsack]. Zent Ferencz elmene sueue egy meny zegennek capsayatt (capsellum), es capsayatt hatara nettuen es botat kezében hozuan mene az baznak aytayara (EhrC. 54). 2) [capsa; kapsel, schachtel]. Bádog capsa (Kár: Élet. I.275).

KAPTA: 1) crepida, mustericia MA. mustericola, modulus, typus calcearius. forma calcearius PP. forma sutorum PPB. schuh- oder schusterleiten PPB. Kaptá: fórmula; der leist Pest: Nom. 48. Kaptára útui: calceos formulis aptare PP. Még nézd a labodnac kaptaiát: ne kerány nagyob sarut (Holt: Mes. 41). A varga erőnel vonia a bőrt a kaptára [így] (34d: CsIsk. 460). A varga cipelőőket a mértékhez, kaptához (ad modulum) csinál (Com: Jan. 98). Az tobacq segítője legyen az bornak, mint az ontosláb az kaptanak (DBón: Résegsz. 19). 2) [ungula; huf, pferdehuf]. Ez kaptá alatt ki gýmoly érnek

neveztetik, jó meg-ereszteni az telles körű lovaknak (Cseh: OrvK. 6). Lónak kaptája (31). Ha valamely lónak kaptáján körme hasadt volna (41).

[Szólások]. Kaptá büzü varga inas (Fal: Jegyz. 934). Meg kel latunk azokat az irasokat, az kiket elő hoz, igazán fortosssek az ő kaptájára, avagy nem igazán (Gyurm: Fel. 116). Bár buzza dis bóródet a varga Bálint kaptájára (Bal: CsIsk. 325). Az iris nem varga bór, hogy unga kaptájára mérhesse (szD: MVir. 218). Vyob vyob kaptára szabják tulajdon vélekedéseket (Zvon: PázmP. 276). Keszoríttek hoz egyet elő az apostolok közül, akki ilyen kaptára fűtötte volna tudományát (Alv: Itin. 64). Minden eszmát egy kaptára venni (Kisv: Adag. 151). Új hit furagó, a ki megcsíválja és új kaptára vonja az apostoli tanítást: haereticus WF.

[Közmondások]. Ne félyebb varga az kaptánál: ne sutor ultra crepidam (Dees: Adag. 39). Ha varga, félyebb ne szőljön a kaptánál (Pázm: Lev. VI).

ló-kapta: [ungula; pferdelau]. Az ló kapta teteyét valami rezzel súd meg három helyen hosszútába az körmére alá (Cs. P.).

Kaptáz: kaptára üt Kr. [formae apto, formulae apto; über den leisten ziehen, schlagen]. (Csúzi: Tromb. 66, 188. Kr.).

KÁPTALAN [káptalomból [igy] Szeg: Aqu. 63. *captholom* LevT. 126. *káptalom* Illy: KrÉlet. Cím. *káptalombeli* Helt: Krón. II: 1) *capitulum* Kr. archivum, grammatophylacium C. *capitulum*, esedra MA PP. [donkapitel] ein ort, wo die urkunden und briefe aufbewahrt werden, archiv PPB. Amak wtanna mykora az kőz káptalanban gyűltenek vana mindeneknek hallasaara monda (ÉrdyC. 151b. RMNy. II.28). Te kogelmednek 'anykezesht vetwk, kyn to k. meg elegeszyk, avag az ny kenes vagyn, te kogelmednek káptalanba mynd orvko kowthem (LevT. 178). Tekéntes és tiszteletes posoni káptalom (Illy: KrÉlet. Cím.). 2) Káptalan: archivarius PPB. Káptalan, bíró képe: *capitularis* PPB. Káptalon ember (RMNy. III.121. 122).

Káptalanság: [canonicatus; domherrnwürde?] Keeskeméti János fejérvári káptalanságot, a mint nem helyyesen hűjék, viselo (Matkó: BUsak. 112).

Káptalansági, Káptalansági uraság (MA: Pan. 1133).

KAPTÁR: *alvearium* C. *alveus* MA [bieneukorb, bienenstock]. Kaptár, méh kosár, méh kas: *alvearium* Major: Szót. 29. Egi ray méh zalla rojáia, mind oreziat s mind zaiat el kapen s ugi zengedőznek vala, mint egi kaptarban ugi kosarban (DebrC. 17). Az meheknek természettyöket kellyene kőmetnie, kie építie, es rakíe az ő kaptárolnak tárházát (Kules: Evang. Előb. 3). Meg elégezic az ő méhkasával es kaptarával (MA: Tan. 1149). A méhecskének kaptárjokban egy bizony anyjok vagyon (Szal: Krón. 7). Kaptár, méh-kas (Com: Orb. 97). A méhek mézet gyűltenek az ő kaptárokhá dőbőndőbe (229). A kaptárookra, méhkasokra visel gondbot: *alvearia curat* (Com: Jan. 72).

méh-kaptár: \ Walaky az een meeh kaptaronhoz iew hogy mezeemet olwigye (Pesti: Fab. 81. Ott álasz mint egy méhkaptár állatsón és minden ember meg vól (Helt: Mes. 421).

KAPU [kapue ÉrdyC. 111b. JordC. 105. 929.] *porta*, pylae C. tor Com: Vost. 141. PPB. A kapura nyargal: *portae* *ad-equitat* Bearkolni a kaput: *peragere portas* PPB. Jowno az kapura és eszergete oly syetion es oly sokka, nykent zoklatlan (ElaC. 14). Annép, ki on városnak kapuin belül lakozie ánta *portas urbis metuo* tud tégedet enés elméjé meberenne lenné (BécsC. 7). Felhúne Booz a kapuban: ad

portam (5). Felele mend annép es a zfélettel nagobbac, kie a kapuban (in porta) valanac (9). Zéles a kapu es ló az vt, mel' vízen a vezedelemre (MünchC. 25). Lateran kapuja mellett (DomC. 88). Mykora az pap volna ev velek az capuban (315). Menyetek az zoros kapwn be: *intrate per angustam portam* (JordC. 373). A keresztseg a zenesegőknek kapuja (DebrC. 149). En allo embőnece ő zynene capuian: *esergetők* (377). Csergetuen azert lanos a kapwn Magdala hamar a kapura mene es be bozata (WeszpC. 74). Az város kapuyan ky mene (VürgC. 51). Ez az erok idvessegeinek eegzyk kapwya (ÉrdyC. 505b). Tsegőd hattalak az kapwn őryzny (513b). Mezőtelen lóbbal indula utána, mezőtelen ővel város kapujára (RMK. II.47). Kegyelmetek vitesse abrakot az kapu sam serint az az mynden kapurul egy kőből listet (RMNy. II.185). Szoros az capu: *angusta est porta* (Ozor: Christ. 110). Menetec be az ő kapuian diezirettel (Szék: Zolt. 102). Vasas kapuk (Born: Préd. 239). Várasac vala tapaszto palánkia, amac vala négy ki ménő kapuia (Tin: Ének. 136). Strázsaálló kapu (MA: Bibl. 1438). Vagyon egy görög borbély ez vezér kapuján, amak nagyobb experientiját tudja (MonIrk. XV.153). Portalok azaz mesterséges kapuk (Lipp: PKert. 119). A kit a szereutsének udvarában a kegyelem és grátia ajtaján szépen bé-fogadnak, azont gyakran az unalomnak kapuján ki-szokták igazítani (Fal: UE. 396).

[Szólások]. Ajtót, kaput nyitottac az sátánnac (MA: Seult. 300). Kaput ne nyiss sziveden, mikor az ablakkal be éred (Fal: UE. 363). Kaput, udvart tartottam (MonIrk. XV. 203). Az nem régeben felállított magyar gvardia, kiknek friss szürke paripút, veress angliai posztból csinált köntöseit s mindenkinek a régi magyar mód szerint párduebőrrrel való készültét annyira csudálta a német nemzet, mint a teben az új kapu (Ház. 1379).

[Közmondások]. Ziratlan kapu a család v gyermek' szája (szD: MVir. 373).

ál-kapu: [ostium occultum; geheime türe]. Kiket éjfel titkon egy aal kapun bé bősátnak (Pethő: Krón. 251).

esata-kapu: [?]. Czátá kapue árokban vanna ezínálua (Göres: Máty. 92).

emelesős-kapu: *cataracta*, *porta pendula* MA. fallgatter, falltor PPB. Emeltses [emeltsés] kapu: *catarracta*; zugbrücke Nom. 32. Nagy szép álgyne délre szolgálac, egy emelezes kapu mellete amac, kin a kőlső várba ki s be ot iárnac (Helt: Cane. 128. Tin. 190). A hidra emelesős kapu nyílik vala (Szal: Krón. 203).

félvonó-kapu: *porta arrectaria* PP. falltor PP. Félvonó kapu lántza: *duetarii pontis tolleno* PP. kettő am falltor PPB. Egy új félvonó kapu ket lánczaival együtt (Rade: Csál. II.392).

forgó-kapu: *pons versatilis* (fallgatter). A kapunak vanforgó (emőltős) kapuja: *porta habet pontem versatilem* (Com: Jan. 150).

győzedelmi-kapu: *arcus triumphalis*; triumphbogen, siegespforte PPB.

kert-kapu: [ostium horti; gartentüre]. Nem az solennis nagy kapu, hanem az hátulsó kis kert kapu vőnek be beunket (Mon: Irók. VII.341).

monostor-kapu: [porta monasterii; münstertor]. (KolTört. 105).

szélglet-kapu: *porta anguli*. Eppate Vzzijas tornyokat Jerusalemben a szélglet kapunac felőtte: *aedificavit Ozias turres in Jerusalem super portam anguli* (Kár: Bibl. I.396).

Kapueska: *portula* C. MA. kleines tor PPB.

Kapus: **1)** janitor, portarius Kr. [pförtner, torhüter] (Margl. Príynál 361 Kr.). **2)** [portis instructus; mit toren versehen]. Ugyanott egy nagy kapus ház is volt, kilen ördögök laktanak (Hall: Hist. II.304). Megjártam a kevély Athenát, Corinthust Spártát, a száz kapus Thebe városát (Fal: TÉ. 712).

KAPÚCIUM [capichomos DomC. 58]: [caputium; kapuze]. Germekek cylekezenek hozzája sokan, és nekyk vonzauala kapuciumat hat mege s nekyk eloue, és nekyk kewneket hagytnak uala ew rya (EhrC. 21).

Kapicomos: [capitio indutus; mit einer kapuze bekleidet]. Mouda az evrdevg: Myert jmmar fel kelnek az capichomosok istent dychyrm, jt en tonabla nem maradhatok (DomC. 58).

KAPUCSI [capusia fr: [janitor apud Threus; türkscher türsteher]. Az (türök császár) kapitihája [igy ?] irta az fejedelmeknek, az diványban elvégzették. Erdélybe törökök hozzanak tizenhat ezert (LevT. II.253). Az éretlen bárdolatlan elműji kapitiháj [igy ?] miatt megzátolódom (MonOkm. XXIII.474). Az budai vezér fő kapucsi passával ma leszünk szemben (RákGy: Lev. 172). Melynek a császár is értvén rabságáru, egy kapucsi-passár küldött a portáru követü a chánhoz ennek a dolgáru (Gyöngy: KJ. 65).

KAPUT: chlamys militaris; kaputrock, sardu [surtout?] PPB. 404. Egy takarmányt hozott a kaputja alatt, gondoltam, hogy nád-méz vagy más édes falat (Gvad: RP. 93).

1. KAR: **1)** brachium, cubitus, lacertus C. arm PPB. Kar meggyára való: brachiatus C. Ew furot karyay es oldaly ez vilagnak vegire lattatik vala teryedny (EhrC. 5). Ötet kariaynal fogva tartuan: sustentans eam ulnis suis (BécsiC. 81). Ez ember ottan veve bötet hű karyayra: in ulnas suas (JordC. 524). Karyayd kezest tarchad (CornC. 79). Ki lacheyg vala az ew kariaynak husa (Margl. 35). Karyayt ifel emelte (ÉrdyC. 625b). Wmagad aduan az meg fezwlt Cristasnak kariara (VirgC. 86). Meg teryed lyuesnek ees kegyetlenek w karyat: contere brachium peccatoris et maligni (KulesC. 17). Idwez legyetek zyesseges kezek, kyk erdemlethez tapogatny es karotokon hordozny az hatalmas wr yesthi (ThewrC. 100). Az ő kariaynac kezei erősece a Jacobba való hatalmasnac kezei által (Helt: Bibl. I. Aa 4). Szép arany pereszt ő kariaba ada (Jofgr. 29). Rővidkari: brevismanus (Tohn: Vigaszt. Előb. 11). A kar magában foglallya a kezet, könyökök, markot (Com: Jan. 49). Karon élő tsetsemő gyermek (GKAt: Titk. 875). Tisztítsd-meg magadot karjaiddal: propurga te eum brachiis (Hly: Préd. I.101). Bal karján gyémántos peretz volt (Fal: TÉ. 635). **2)** Karjai a székek: brachia sellae, lecticae PP. lehne an stühlen PPB

[Szólások]. Asszonyomat ő ngát, az atyafiak közül ketten fogják vinni karon fogva (Radv: Csal. III.367b).

Karatlan: [reclinatorio non instructus; obne lehne]. Karatlan pad (Bethl: Élet. 511).

Kari: brachialis MA zum arm gebörig PPB

Karnyi. Két karni: bicubitalis C. Fél-karni, fél-ölni: semicubitalis PPB.

Karocska: brachiolum C. MA. ein kleiner arm PPB

Karos: **1)** brachia habens, brachialis MA. zum arm gebörig, was arme hat PPB. **2)** [reclinatorio instructus; mit einer lehne, lehn-]. Karos szönyeges székek (KétMDipl. 103).

2. KAR [kar ÉrdyC. 556b. chorba Görös: Máty. 61]: **1)** chorus C. MA. [cauentium chorus] chor PPB Karban élő éneklő: chorostates MA. Teged dychewseeges apostoloknak kara (apostolorum chorus) dycheer (FestC. 242). Az isteni dyczeretre zerzetet karban zolni ne legyen zabad (VirgC. 140). Angaly karok kwzwt legyenek (142). Az angyaloknak kariban

voltam (113). Edős anát kelle mindön binnelkil terámtheni, ki mindön angyaloknak karok fölöt fel uala magasztalando (TibC. 81). Marianak mendeneknek felette fel kel vala magasztatny menyekben menden angelok kara felet (CornC. 50). Angeloknak kara fogagya evet (DomC. 116). Angyaloknak karokban belihőztetek (DobrC. 197). Ő el balagja mind a profetákat s mind a patriarkákat, mikopen a serafin a tőli kar angyalokat (200). Első rendbeli kar angyalok (52). Nag tyztességgel fogattal mend az menőey kar angeloktól (PeerC. 157). Mynden karbely zenth angyalok (ThewrC. 22). Felső karba való énece (Helt: Zsolt 258). Mindnyájan, igazak karai, könyörőgjetek érette (Tarn: Bar. 170). Éneklőknece serege, karja: cantorum chorus (Com: Jan. 125). Éneklő kar (Hly: Préd. 178). Nem volt utolsó gyönyörűségem a teljes karokkal megrakott musikának egybe zengése (Fal: TÉ. 707). **2)** [statio cauentium; chor]. Éneklőhely, kar: odeum: fő rendek ülő-belyek vagy karjok: orchestra PPB. Mert al vala az carba syralmakal jnadsagokban (Margl. 1. 10). Akar mely ygen hydeg jdeu volt, ez zeit Margit azzou meg narad vala az karban chak egy kentesben (Margl. 17). Az legenda az karallyat mongya zeit egybznak (99). Az fraterok között az karban megh halod eenekelesee (ÉrdyC. 549). Kibányatá az templomból [Szolimán] az oltárokat, karokat (MonIrók. III.68).

Karos: [choro junctus; von einem chor begleitet]. Egy karos orgona, mikor tanult jó kézben vagyon, nagyon neveli a templomokban az isteni szolgálataknak méltóságát (Fal: NU. 268).

3. KAR [kor ? Nad: Kert. 306]: **1)** [ordo, classis; ordnung, klasse, rangordnung]. Az menyozagban het kare [igy] auagi rendbeli zentek vannak (VirgC. 14). Három karba foglallya azokat a jeleket, Zvon: Post. 127). Istennec isméried (Christust), éresed bizonságát annac: egyic karbélice legyenec azoc, melyekben istennec tulaydon neveivel nevezetic Christus; másodic karbélice (102). Harnad karbélice vannak, kik azt mondgyák (Pázm: Kal. 82). Sem egy karban nem állattyuk vnyunk Plátóval: sem az képét pogány módra nem tiszteltyük (270). Az karokon érti az országbéli fejedelmeket és hadnagyokat (MA: Bibl. II.170). Öt karban állattyá idvezitőnk a bivatainak idejét (Szathum: Dom. 182). [Mely dolgokat kell mindnyájunknak hinniük?] két karban állattyák azokat: 1) közösségesem... 2) kiváltképpen... (Ker: Préd. 113). A mi reánk nézendő hatalmas munkáit imez öt karban állatták (163). A magyarországi adózó élők és városok két karban vagynak: egyik rendbeliek azok, kik mind adóznak; más rendbeliek azok, kik... (MonIrók. VIII.122). **2)** status Kr. [stand, Zustand]. Sok karban állapodik vgyan meg: mutabilior Metra Erisichonis (Decsi: Adag. 197). Az isten nem szűnt meg a gondviseléstől, hanem az egész emberi nemzetséget bizonyos karban hozta (Ver: Verb. Előb. 1). Jó karban ál az dolog (Tohn: Vigaszt. 29). Jó karban vagyon dolgok (MA: SB. 217). Ezzel a felelettel egyebet nem keresnek, hanem hogy más karban vigyék az vetekeést (Pázm: Kal. 110). Oly karba állathatná az augustana confessiot (Bal: CsIsk. 141). A dolgot jó karban hadgya (Pécsv: Fel. 233). Az ő dolga rossz karban volna (Teleki: Flél. 89). Micsoda karba hadta volt a lengyelekkel való dolgokat? (MonIrók. XV.508). Az idő nem szokott egy karban maradni, el is múltak... (VIII.447). A párhagyma vizét a törött [testi] részre téven, azt job karban állítottak (Nad: Kert. 306). Jó karban helyeztetetik az arterleria dolga (RákF: Lev. II.343). Oly karban volt sorsom Füleken lakásom, karban kellett esuem (Thaly: Adal. I.189). Nagy baszonnal viselte professori hivatalát XXXV esztendő alatt, míg más karban állittaték dolga (Bod: Pol. 156).

[Szólások]. Io *karba úttni: constabilire et instaurare MA.

KÁR: damnum, incommodum, incommoditas C. detrimentum, jactura MA. schade PPB. Nagy kár: perditio C. Farkas te

1151). Örök kárhozat (Zrinyi. II.91). Jobb lett volna neki, ha az ember nem született volna, hogy sem kárhozzatára pokorra vettetének (Lép: PTük. 1.122).

Kárhozatos: damnatorius C. condemnabilis, exitialis, perniciosus MA. verwerflich, verderblich, schädlich PPB. Kárhozatos leezen (a tudatlanság), mert sem boldogot sem barmot meennyekben nem vyznek (ÉrdyC. 517). Meel vezedelmes es kárhozatos legyen, ha ky ew rolak el felelkőzyk (613). Kyketh kárhozatos bynnek nehessége meg nyomoroytth (CzechC. 39). Haky meg vtyalya, kárhozatos (ComC. 22). Ártalmas, veszedelmes, kárhozatos dolog (MA: Scult. 122). Gyömölestelen sőt kárhozatos lézen (Csúzi: Síp. 45).

Kárhozatosság: pernicios Kr. [verdanmnis] (Bíró: Micte. 73. Kr.).

Kárhozatság: ∞ Az ő rea következendő kárhozatságot eszében véven, méltán mondhatta (Lép: PTük. 1.121). Semmi kárhozatság nincs azokban (Sám: 3Fel. 578. Vajda: Kriszt. I.39. Kr.).

Kárhozatságos: summe perniciosus, exitialis Kr. [verderblich]. (Csúzi: Síp. 36. Kr.).

Kárhozott: damnatus C. [verdanmt]. Yol tudom, hogy te vagy kárhozattának zababol (EhrC. 51). Latinus Judas, hog kárhozt volna quod damnatus esset, megvne a harmé ezüst penzt (MünchC. 66). Ky mongyaak az sentenciát az kárhoztakra (ÉrdyC. 11b. 566b). Egyk az kárhoztak közzöl (VirgC. 119). Ot nem haznalnak, ha mind az menyozzagbeli zentek esedezzenek egi kárhozt lelekert (119). Ki által fűdnezülhessen a búnes es a kárhozt ember (Helt: Bibl. I. d2).

Kárhoztat: damno, condemn, taxo, vitupero, verurteilen, verdammen PPB. [in die verdammnis führen]. Szidalommal alakit kárhoztatotok: invehor: szidalommal kárhoztató: invecivatus C. 11b. 566b). Egyk az kárhoztak közzöl (VirgC. 119). Ot nem haznalnak, ha mind az menyozzagbeli zentek esedezzenek egi kárhozt lelekert (119). Ki által fűdnezülhessen a búnes es a kárhozt ember (Helt: Bibl. I. d2).

Kárhoztat: damno, condemn, taxo, vitupero, verurteilen, verdammen PPB. [in die verdammnis führen]. Szidalommal alakit kárhoztatotok: invehor: szidalommal kárhoztató: invecivatus C. 11b. 566b). Egyk az kárhoztak közzöl (VirgC. 119). Ot nem haznalnak, ha mind az menyozzagbeli zentek esedezzenek egi kárhozt lelekert (119). Ki által fűdnezülhessen a búnes es a kárhozt ember (Helt: Bibl. I. d2).

Kárhoztat: damno, condemn, taxo, vitupero, verurteilen, verdammen PPB. [in die verdammnis führen]. Szidalommal alakit kárhoztatotok: invehor: szidalommal kárhoztató: invecivatus C. 11b. 566b). Egyk az kárhoztak közzöl (VirgC. 119). Ot nem haznalnak, ha mind az menyozzagbeli zentek esedezzenek egi kárhozt lelekert (119). Ki által fűdnezülhessen a búnes es a kárhozt ember (Helt: Bibl. I. d2).

[Szólások]. Egy felől dicéz, más felől kárhoztat (Decsi: Adag. 58). Halakra kárhoztatatac ötet: condemnaverunt eam ad mortem (BécsiC. 171). Minket wrwk hallara kárhozata (VirgC. 37). A romayak sinkit meg nem kötöznek, ha nem csak ky halakra kárhoztatot vala (WeszprC. 83. 95).

el-kárhoztat: condemn MA. verdammten werden PPB. Ha nilnan tudnok, hog isten elkárhoztat, megcs kellene zeretünk (TihC. 7). Keerlek teegyed a my wrwnk Jesus Cristus-

nak hatalmaara, hog ne kárhoztass eughemet el wr istennek zent zyeenek olette (ÉrdyC. 340b. 651). Sodomanak, Gomorra-nak varasyth hamwan teewen, el kárhoztatata (JordC. 858). Az ő lelket kedig el kárhoztatnaya (BodC. 4). Az isten Ádámot a bűnért érdemlett-képpen nem sanezoltatta, sem el nem kárhoztatta (GKat: Váls. II. Előb. 5).

[Szólások]. El kárhoztattyak lwet halakra: condemnant eum morte (JordC. 117).

elkárhoztatás. Eleve-elkárhoztatás: praedamnatio (MHeg: Töszl. 1.167. CorpGramm. 702).

mög-kárhoztat: condemn MüinchC. 36. [verdammen, verurteilen]. Megkárhoztatott: damnas C. Nimia beli ferfiac félkelne itelet napian a nemzettel es megkárhoztatfoc ötet (MünchC. 36). Ággac ötet a poganonac megkárhoztatni: ad deludendum (51). Megthauwyad, magadat meg ytelned, meg uadolnod, meg kárhoztatnod (ÉrsC. 374).

Kárhoztatik: [dammor; verdammen]. Akoron te bezeedyböl kárhoztatol: ex verbis tuis condemnaberis (JordC. 391). Jesus pylatustol halakra kárhozatek (PeerC. 122). Az sentenciának ky adasnal kárhoztatik (VirgC. 118). Az ti eleteteknek modya ne kárhoztassak (Szár: Cat. C). Az ki liend es meg kőrőstőlködik, idvözül, az ki penig nem liend, el kárhoztatik (H4). Támadással, patvarkodással kárhoztatunk ellenkezőinkől (TörtT. IV.193).

el-kárhoztatik: ∞ Igen igazan kárhoztatnak el (VirgC. 120). Embery allat es ottan el kárhoztatyk, ha gonozra enghed (ÉrdyC. 556b). Istennek ygaz yteelety zerent el kárhoztat-tam (573b).

Kárhoztatás: damnatio, catacrisis, inensatio C. condemnatio MA. verdammung, verurteilung PPB. Nagy jelensége a kárhoztatásnak: signum damnationis (Illy: Préd. II.293).

Kárhoztatatlan: indemnatus, injudicatus C. unuerurteilt PPB. Az Christus meg erősty titóket, kárhoztatatlauon az Jesus Christusnak napján (Beythe: Epist. 212).

Kárhoztatható: condemnabilis MA. verwerflich PPB

Kárhoztató: damnatorius MA. das verdammte PPB.

Kárhoztatóság: [damnabilitas, pernicies; verwerflichkeit, gefährlichkeit]. Az bűnec noha el vetetic az keresztseg által kárhoztatosaga, mind az által az niből az bűn leszen, meg marad (Zvon: Osiand. 28). A törvénynek sattszoltató igája, es kárhoztató ereje alól fel-szabadultanak (Pós: Igazs. I.730).

Károcska: parvum detrimentum, damnum exile MA. geringer schade PPB. Akár-melly gyenge károcskát halál-ig-ig vala haragra méltónak ítél (Pázm: Préd. 802).

Károl (kárallya Fal:UE. 367). damno duco, damnosum puto PP. für schädlich halten PPB. [bedauern, verdriessen, für schade halten]. Olly dolog, melyet valakinek károholnak: res invidiosa PPB. Kegyelmed karlotta bath wagh leth foryntara taffotat kyldeny (LevT. I.3). Most im ezt javallod, de a mást-is károlod (Szentim: Kalm. 6). Gondoljuk végezni ot kin életünket, károllyuk tűz miát veszteni éltünket (Zrinyi II.55). Gyonra, hogy meg őrésült, oly igen károlyla, réghi sok vendégségét magában szimlállya (Szentim: TFü. 10). Ne károlod megv venni (22). Patvariáról mába szálni károl az egész prokatorságh (Fely: Dies. 57). Ha isten jóvállya, bár sok szű károlyla, de reá kerül a szer (a meghalásra, 59). A pápistik az erdélyi fejedelemséget károlyják Báthori Gábor fejedelmnek (TörtT. IV.72). Nem károlylja fáradtságát mind addiglan, a míg azonnak (a hazának) fogyatkozásit meg nem jobbítja (Fal:UE. 367). Károlyla minden értelmes ember az egyéb felséges tevételességeket bemek (376).

demnatus (KeszthiC. 325). Mi-ellenünk vétkezik, nem csak a ki személyünkben, vagy marhánkban károsít: hanem valaki tudunkra vétkezik (Pázm: Préd. 46). Az török tábor sákmányosira járó s azokat károsító pandúrookra rendeltetettnek (Monfrók. XV.544). Rontotta, károsította a várost egynéhány izromba (Bartha: Dobr. 120).

mög-károsít: damno afficio Kr. defraudo ÉrdyC. 140b. [schaden zufügen, in schaden bringen]. Ha kyt megli károsítottam, neegy keeppen adom meg (ÉrdyC. 140b). Valamibe meg ne károsethik (RMNy. II.27).

Károsítás: [damnificatio; schädigung] (KCsepr. 1626. 166).

[Károsod-ik]

mög-károsodik: [damnum patior, damnificor; geschädigt werden]. Ő felsége ficsusa meg ne károsodjék (MonTME. II.84).

Kártékony: damnificus, noxius; schädlich PPB. 404. A kártékony vakmerők bátorságit semmi úgy nem neveli, mint mikor büntetése nem látszik a gonoszságának (Pázm: Préd. 25). Ezt mivelte egy kártékony, szó-fogadatlan, feslett-erköltsű, de meg-térő fiával (670). Kártékon madarak (RákF: Lev. IV.496). Tékozló, kártékony emberét kemény s hosszú büntetésre fogta (Fal: NA. 133. 225). Kártékony szerenese (Fal: Jegyz. 934). Nem köll tágas porázra botosítani az embernek kártékony vágyódását (WF. 424). Szolgáit maga előtt bocsátotta, hogy az itt tartózkodó pribékek vagy kártékony vad-állatok meg ne támadják (Könyi: ÁM. 21).

Kártékonyság: detrimenti causatio Kr. [schändlichkeit]. Úgy tékozlunk, úgy rakjuk egymásra az adósságokat, mint-ha senki fel nem jegyezné kár-tékonyágunkat (Pázm: Préd. 1074).

KARAB: [navicula; kleines schiff] Talan meg hotam uolna, ba az karabot [karab ott] nem lyt [lett] uolna (LevT. 1.75). [Vö. KEREP]

KARABÉLY (kalabér Thaly: Adal. II.87. 91. 92. karabén Szeg: Aqu. 18. Adámi: Spr. karabilyos Monfrók. XV.29. 56. Thaly: RákT. 6. karabín Radv: Csal. II.319. Zrínyi. I.65. karabiny TörtT. II.351. Thaly: Adal. II.301.): catapulta de collo pendula, catapulta equestris; eine armbrust für reiter PPB. karabiner Adámi: Spr. Rövid puská, karabély: carabin PPB. 602. (Hagyok neki két új karabélyt, egy merő páncélt, sisakostól, kardvasastól (Radv: Csal. III.290). Némelyek tölcséres karabélyt is viseltenek (Monfrók. XI.371). Mindeniknek karabélyt és pantallért adatott (RákF: Lev. I.181). A katona jó paripán megugratja magát, pantallérja, karabélyja megrángatja nyakát (Thaly: VE. 1318. 271). Nyakában függ gyöngygyel fűdzött csontos kalabéra (II.92). Hol van hosszú karabinyod, nyalka kurucz? (II.301).

Karabélyos: eques catapultarius; ein reiter mit der armbrust gerüstet PPB. Érkezik egy karabélyosom levelekkel (Monfrók. XV.29). Egy palotástól s karabélyostól expedáltam az drinápolyi expeditiókat (XV.56). Rendet állván egy felől székelek karabélyosokkal, másfelől pedig deliák francia gyalog granatíros regimenttel, vár-forma való sátor előtt elő fölségo leszállott (Thaly: RákT. 6).

KARÁCSON (Crachin [név 1221] VReg. 365. Crachinus 374. 379. Carachinus, Karacimus, praepositus Jaurinensis 1302 stb. Knausz: karachya 1055. karachon 1211. karácsony LevT. II.276): dies nativitatis Christi, festum incarnationis Christi MA. natalis Christi dies; das weihnachtsfest PPB. Karácson esti: vigilia natalis Christi PP. Ez fele ciliciomot visely karachon estyn (MergL. 40). Karácson estire való predikáció (DebrC. 45). Maria Cristust Betlehembe karaçon eiel ez ulagra zilte (TilC. 187). Ez epistola meg vagyon yrwan zen Iános evangelista napyan karachomban (ÉrdyC. 587). Az karacszont vr születése

napianac neuzei az írás, es nem kalaczoe napianac (Born: Evang. I.2). Karácsonról husvétig (Com: Jan. 170). Hogy az barján ajándékát karaçonra félvitték költötték 1 ft. (MonTME. I.19). Karaçon inep estig (Gér: KárCs. IV.261). Karaçon tyukja (288). Ha karaçon étszakán az borok a hordókból ki folynak az aknáján, jó bor esztendő következik (Lipp: Cal. 64).

kis-karácson: dies circumcisiōis Nom? 437. [neujährstag]. Kis karaçon napra való praedicatio (DobrC. 95). Kis karaçon napian (Göres: Máty. 65). Kis karaczomac heteben diezertosec isten (Born: Enek. 231. RMK. II.24). Kis karachon, az az Christusnac környül meteltetése inuene (Agend. 202).

Karácsoni: [weihnachts-]. Karácsoni ének: natalitium Cristi cantium; ein weihnachtsgesang von der geburt Christi PPB.

KARAFIN: scyphus vitreus; ein carafindel, bouteille PPB. 404.

[KARAGYÓ?]

vizi-karagyó: epbemeron C. [zeitlose? maiblümchen?]

KARAKTÉR: [charakter]. Cluda character (Zrínyi II.62).

KÁRÁL: gracillo MA. gaxen wie die henne PPB. Ha valami kis morsaleket és asztal-hulladéket kapbat, örül, karal, mint nagy nyereségen (Pázm: Préd. 30).

Káralás: gracillatio MA. das gaxen, wie die henne PPB.

KARÁM: tugurium MA. banershütte, schoppe PPB. Karám anyuit téssen, mint gulyiba, vagy gulyhó (Gvad: FNót. 27).

KARAMZSÁL: [scribillo; krüzeln, schmieren]. Lássá és olvassa-meg, a kinek esze vagyon a mi válasznakat azokra, a mit eddig Balduinus karamsált (Pázm: LuthV. 360). [Vö. KÖRÖMZSÁL].

KARAPOL: [conspargo, respergo; bespritzen, besprengen]. A mi templomunkban köröszsége való vizet tartuuk, karapolo vizet peng, mely minket megszentelleyen (Sam: Cer. 12).

mög-karapol: ~ Stolat adván kezekben az aszszonyállatoknak, annál fogva vezetik be a szentegyházban, és vízzel korapollyák meg (Sam: Cer. 80).

Karapolás: [respersio; das bespritzen]. Hogy mellic apostoltul tanultac legyen meg az kokanyat, karapolast (Mon: Apol. 335). Szentölt viznek itala, avagy azzal való karapolás (Sam: Cer. 212). Vadnak egyéb ceremoniak-is benne, minémű az kereszt-hányás, vízzel való karapolas, hintés (KCsipk: Pápiat. 322).

KARASIA. Karasia posztó: genus panni, pannus carisanus, carsanus MA. eine art tuch PPB. Karasya nadrag (LevT. I.319). Egh pwplykau zyn karasya zoknya (RMNy. II.34). Egh vegh karasya (II.104). Ali tiz ref karasiat birsagut uet rajtunk (TörtT. VII.94. XVIII.210. VectTrans. 7).

KÁRÁSZ: charas MA. Nom. 106. chorax, coracinus PP. merula piscis: eine schleie, ein fisch PPB. [karausche]. (Tel: FelB. 26. Kr. Com: Jan. 34). Karáz hal (SzBodó: Sódics. a4. Misk: VKert. 523). Hollandiai apadt szemű kárász (Moln: JÉpül. XVI).

[KARÁT]

Karátos (grattos): [karatig]. Égjen hat óráig, vedd ki, léssen tizennégy grattos aranyad, olvazd össze finum arannyal (Keesk: Ötv. 310).

KARATYOL: 1) kortyog, mint a tyuk; gracillo [gackern, gacksen, schnarren, krächzen]. Major: Szót. Karattyol: csörög; karattyoló szarkák SzD Karatyolo holló (Land: ÚjSegs. II.676). 2) [coaxo; quaken]. Karatyolnak a békák (Lipp: Cal. 21). Most

karattyoló bitván békákkal alázza-meg dühös Faraót (Csúzi: Síp 548). **3)** [garrio, blatero; schwatzen]. Az mit személyéről karatyl, azt meg fogjue látui (MA: Tam 127, 1201). Feje bódulása miatt sok övel hegygyel össze-álló dolgokruil karatyl (a hagyományos, Matkó: BCSák 241, 300). Karatyl, nem beszél (RákF: Lev IV.124). **IVB GARAGYOL, KARICSÁL, KARICOL, KURUTTYOL**

KARBONÁTA: [carbomel; Szakácsmest]

KARBUNKULUS [carbunculus ACsero; Enc. 252]; [carbunculus; karfunkel]. Abban ember képt meglátja uala, karbunkulus szép színt az mutat uala (RákF: IV.214). Igen világos karbunkulus; vörös karbunkulus (Keesk: ÖtM 264).

KARC: [ein mass, drei schetel]. Kartz avagy három köbös szapu; trimodum Com: Jan. 166. Szele Jakaph magának thwaydonettot három éneki, es keth kyelyn aztagoth, es masfel zaz kareoth gabonat (LévT 188).

KARCOL, KRÁCOL: scapo, frico Oertel: Harn 87. [kratzen]. Kráczoló sörpi az ötvösöknel; peniculus PP. Vővén taskájánul egy követ ki, a melyre a Jossanak nevét kráczolta volt (Laud: ÚjSegits 1267). Sehhely van a nyakán, karczolta volt hejűz (Gyöngy: KJ 13, Gyöngy1: Csup. 621). Nem rég kementénkről fejére leesett; futottam hozzája s fejét megvizsgáltam, tsak bérít kartzolta, feje egész, láttam (Gvad: RP 49).

KARCOS [?]; [ungvibus alacer; mit behenden krallen?] A bagoly igen kartzos [hartzos?], birkozi s mindennel dúlakodó (Misk: VKert 137).

KARCSÚ: **1)** gracilis MA. [schlank?] lang, geschmeidig, geschlang PPB. geschmeidig, subtil, dünn Adami: Spr. Karesi emberek; veseli MA PPB. Karesiac avagy ösztövérec; graciles Com: Jan. 53. Szép számoly és karezi leány gyermekek (Helt: Cane. 2). Az embereknek öltözeteken nem latszik meg, mely karezi légyen eszényok (MA: SB 219). Karsú szanyag (Misk: VKert. 600). Ravaszággal tolyos, teste karesün álló, száraz, száraz színű (Fely: SchSal 27). **2)** [leximus; karg, kringlich]. Igen karesü bűti étellel tengette magát (Tarn: Szents 11). Ha hasamban töltök csak bővizet, akkor a poézis nekem karesün fizet (Thaly: VÉ II.118).

Karesúsag: [gracilitas; schlankheit] (Pázm: Préd. 958. Kr.)

Karesud-ik: [gracilescio Kr. [schlank werden], (Csúzi: Tromb. 88, 764. Kr.)

KARD: gladius, machaera C. ensis MA. schwert PPB. Rövid kard; sica, senispathium C. Fegyverbe öltözne es kardot hordoznae (Born: Evang III.506). Egy ezüstös aranyos kard (Radv: Csál II.119). Kaldra [igy] kezdem utny viteszy keszeim (BathBuc. 3). Hasznosb volt győzedelmére a Moyses imádkozása, hogy sem az egész zsidó népok kardya, kopjaja vagdalozása (Pázm: Préd. 44). Egy fulevel tserdülésére egy fut, mint-ha karddal vőhrának feje felett (590). A kard, szablya, tör, kospred felővedztetie; gladius necingitur (Com: Jan. 117). Szablyák avagy borgas kardok (150). Az viselő ezüstös kardomat mind bolingstól hagyom Moréh Jánosnak (Radv: Csál III.313). Két törökös ezüst kardom [van], egy csupa ezüstös másik egyveléve aranyos (590). A régi atyák az kardot bodajánul fogva neurokottie (Frág: Serk. 859).

[Szólások. Az ő kardja a som sül ugyan hüvelében (Kisv: Adag 188). So kard se püska nem fog rajta (250). Kardra kél: gladio rem agit Kr (Pázm: Préd 1117). Az egyházi jövedelmeket kapsira vetik s kardra osztják (Pázm: Kal. 632). Bástia egész Új-Tordát kardra hanyattta volt (Bod: Pol. 28). Kardra hárul lakik: jemanden herausfordern auf ein duell (Adami: Spr. 194). Kardot köt a bor: megfordul, veteledik, eztevel késül, indul (Sd: MVir 74).

[Kozmondások. Ha péköl kardod vagyon, nekem is vagyon száblóm (Deesi: Adag. 156). Vén katonának élesebb a kardja: *bos lassus fortius pedem figit PPB. A kit isten őriz, sok kard dárda 's nyíl víz?' el nem veszhet hirtelen (Kisv: Adag 347). Az én kardom sem bodzafa (150). Míhez kardal férhetsz, nem ked ahoz sok dővén (49).

fringia-kard: [eximius ensis; vorzüglicher säbel]. Kemény fringia-kard oldalát támasztja (Zrinyi: ASyr. 99). Széles fringia kard fészék oldalakon (Gyöngy: KJ. 115).

misziri-kard: [ensis Croatorum; kroatischer degen?]. Kemény misziri kard fűg-le oldalról (Zrinyi: ASyr. 42).

Kardoska: ensiculus, sicula, gladiolus MA. schwertlein, kleiner degen PPB. (Radv: Csál. II.177).

Kardol: [digladior; die waffe führen]. Már nyomorgat az vénseg. Ha feleséged iauát akarna, ifiabat keresue az ki kardolhatna (FörtSzer. 14).

Kardolás: [digladiatio; das schwertführen, fechten]. Ki másnak az ő kardolását nem félte sok ezer török viadalját (Thaly: VÉ II.192). Rónid nap akaz férhöz menni, felőttebb kezted az kardolást kémtüni (FörtSzer. L2, N2, N6).

Kardos: gladiator MA. fechter, schwertfechter PPB. Kardos [vezetéknev XVI. sz.] (Ny. IX. 365). A nyúl-szívű félelmeket kardosokká teszi (Pázm: Préd 1112).

Kardoskod-ik: digladior MA. Ver. fechten PPB. Kardoskodnak öltalmazása mellet (Toln: Vigaszt 207). És mikor a kertben kardoskodniék Péter, hogy urunkat öltalmazná, ott is kemény szókkal dorgálá őtet (Pázm: Préd 528). Egyetlen egy Péter kardoskodot (Laud: ÚjSegits 1390. Megy: Dial. Előb. 9). A szegény országnak frigye ellen a török nemzetre kardoskodni kezdte (Szal: Krón. 18). Ketten kardoskodnae; duo digladianitur (Com: Jan. 219). Kardoskodóe; gladiatores (219).

Kardoskodás: digladiatio Kr. [das fechten, gefecht, kampf]. Hadakra és hartzolásokra goriestti az ő fiait, kie gyönyörködne e kardoskodásokban így. KKrakko 1573 Ad). A török ellen való kardoskodásra tanácsolta (Matkó: BCSák. 11. Megy: Óvaj 9). A pápák a Péter követői voltak a kardoskodásban (GKat: Váls II.1070). Nálánál markosabb a kardoskodásban (Gyöngy: KJ 102. Gyöngy: MV 96). Nem a szegénységért, hanem nagy értékért szerzenek kardoskodást (Kisv: Adag. 308).

Kardosság: gladiatura, gladiatoria MA. fechtkunst PPB.

KÁRDI. Cardī: carduus; ez természetiben nem igen különbözik az archiesokától (Lipp: PKert. II.87).

KÁRDINÁL, KÁRDINÁLIS [gard nalság Tin. 54. gárdinál? Toln: Vig. 231. gárdinális EhrC. 107. gárdinaros 75. cardinarios EhrC. 235b); [cardinalis; kardinal]. Nemezek piszékék, gádinarosok, de jaja es kyanayauala hallany es latny (EhrC. 75). Istvan cardinalis ur az ev bagya (DomC. 70. 99). Mynd az romay cardynalyssek [igy] es egyeb egyházy wrak (ErsC. 581). A cardinalok ötöt bolondnae mondják vala (NádC. 166). Kárczinalec vag kardinaloc (Mol: Préd 120). Cardinál pap (MA: Tan. 1186). Reginaldis Polus nagy gárdinál ember (Toln: Vig. Előb. 10). Mely barom szó Compegnis gárdinálé volt az augusztai ország gyűlésében (231).

Kardinálsag: [cardinalswürde]. Nagyobb méltóságra vészik vala a barátot, jó gárdinálsága, ersöksége léssz vala (Tin. 54). Én immar cardinálságra emeltettem (Pázm: LuthV. 11).

KARÉ, KAREJ, KARAJ [karélyának Gyöngy: Char 1160; margo, extremitas, circumferentia, ora MA. rand PPB. Egy aranyas karajo fedel RMNy II.65). Egy aranyas kareyw fedel (1170. LévT II.23). Mykoron egy gyermek alunek egy

kwtnek az kareya mellett (Pesti: Fab. 76. 63). Az rezi sokot neueketis minden euangelium mellet az karaan meg iezettef (Born: Evang. I.2. 346). Keet solleg poliar, myud az kettewnek aranyas az kareya (Radv: Csál. II.4). 17 egy tokban levő tányér az karéjok aranyos (II.174). Az til karéjára nádmézot, tengeri szőlőt bínthetsz (III.47. 320). Az decretomnak karéjára sok helyen felis jegyeztettek az glossának mit eseti (Pázm: Kal. 228). Az könyved karéjára irt lenelének második része (103). Ha az iras kinől kareion irattatot volna meg, nagy örömet meg engednem (EszT: IgAny. 386). Ez könyvnek karéjára jöl zettem-fel (Hall: Paizs. Előb. 6). Citalsz valamit pappirkáid karéján (Czegl: MM. 92). Hat újnyira távul legyenek az edény karajától (Lipp: PKert. I.44).

[Szólások]. Nem melyen, hanem chekelyen, es chac a karaan forog a dolognac a te pennad (Tel: Fel. 188). Vgian csak az karéján jártál az mély tudomának (Bal: CsIsk. 102).

papiros-karéj: [margo chartae; rand des papiers] (Czegl: MM. 92).

KARICSÁL (karital Mel: SzJán. 137. karityül Kisv: Adag. 77): 1) glocito, gracillo SL [gackern, gacksen]. Karitsál és kodátsol (a tyúk Misk: VKert. 363). Kariézáló kodácsolás (Bal: CsIsk. 126). A tyúk karitsál, kodátsol és kotyog (Com: Jan. 39). 2) [garrio, blatero; schwatzen]. Mint egy karitalo kulduc, a turus lábát ki veti (Mel: SzJán. 137). Azt karicézália, hogy (Zvon: PázmP. 151). Azt karicsállya nyálas szajnaul, hogy (KPap: Evang. 165). Vakoskodál, mikor olly dolgoknál karicsál (Pós: GBot. 71). [Vö. **KARATYOL**]

Karicsálás: [garritus; geschwätz]. Nem a szép hallgatás, de sok karicsálás vesztí az embereket (Kisv: Adag. 322).

[**KARICSOL**]

Karicsolás: ∞ Tyúknak karicsolása (Hall: Paizs. 406).

KARIKA: 1) annulus, circulus, hamus, discus MA. rotula Otr: OrigHung. II.45. orbiculus; ring, zirkel PPB. *Karikával megszorítottat: annulo adstrictus: mit einem ring eingezwungen PPB. A satoroc elefant tetem karikackal (ebnrneis circulis) valanac toldattattac (BécsiC. 48). Egy zekrenth zereez ennekem Setym fíabol es lw neegy zegheere neegy arany karykath (JordC. 63). Karikát vetec a te orrodba, es zabolát a te zaidba (Helt: Bibl. IV.62). Karikát vetec orrodlan mint egy bihnae, és máshoua hoyszogattlac (Helt: Mes. 293). Az féken osztán karika volt (MonIrók. XI.367). Egy pengő karika csinálásiért 3 d[enár] (TörtT. XVIII.262). Az láncznak három karikája legyön (MonOkm. VI.316). A láncznak karikája (Illy: Préd. I.383). Karikan forgo talyigácskák, szekerecskék (Com: Jan) 41. A kerengő kerék, karika (circulus, der kreis) circalom által lesz (Com: Vest. 76. 123). Pördítő karika [rokkához való] (Com: Orb. 119). A tatár nemes aszszonyok megfűrják az örökat, és egy nagy eziist karikát vonnak belé, valamint a fülbe való (Mik: TörL. 67. 138).

[Szólások]. A kecskés gyermekek karikát futtatnak, sokféle átékkal magok közt mulatnak (Fal: Vers. 908).

csiga-karikája: trochleae orbiculus; rad oder scheibe am rollbrunnen PPB.

forgó-karika: ∞ (Com: Orb. 149).

golba-karika [?]: [?] A két lábecskái (az almáriomnak) kerületből kovácsolva, 3 fedéllel, a kulcsszék 14 résült vagy zálog golba karikával 1701 (Nyr. XI.525). Polba-karika 1742 (no.).

kengyel-karika: [ring des steigbügels]. Szablájával tsak nem által-vágta kengyel karikáját (Könyi: HRom. 183).

[**réz-karika**]

rézkarikás: [cupreo annulo instructus; mit einem kupfernen ring]. Szelindekre való bársonyos, rézkarikás örv (MonIrók. XXIV.184).

vas-karika: annulus ferreus; eiserner ring PPB. Igen erevessen meg vasaztata, erevseltete vaskut a vas karikakal (MargL. 103. Tin: Ének. 181).

Karikácska: hamulus MA. ringlein, läuklein PPB. (Gér: Kárl. IV.363). Fülön függő karikácska (Bod: Lex. 49).

Karikál: gyro C. MA. im ring umtreiben PPB.

Karikás: annulatus, hamatus MA. voll ringe, der ringe trägt PPB. [mit einem ringe versehen]. Emec közepin egy csőbör szabasn karikas fogatójn réz fazéc vala (Prág: Serk. 708).

Karikáz-ik: [in circulo vector, volvor; sich im kreise drehen, wälzen]. Egygyet (ebet a medve) pofon vágott, hogy tiz lépésnyire tőle karikázott (Gvad: FNót. 88).

KARIMA: ora, margo, labium, labrum vasis, circumferentia MA. rand, der rand an einem geschnr PPB. stulpe Adámi: Spr. Az őntött teugernec karimáia (Kár: Bibl. I.309). Az mosdó tenger karimája (MA: Bibl. I.311). Fel szedik (a violát) és tesszik süveg karimába (Zrínyi II.117). Az süveg alsó karimáján az sinórnak helye volt (MonIrók. XI.448). Nagy karimáján vékony gyapjúból való süveg (TörtT. XVIII.260). Tsapka torma kalap volt tején, keskeny karimával (Fal: TÉ. 636).

Karimás: quod habet marginem et circumferentiam MA. was einen rand hat PPB. Karimás nyári süveg (Thurzó: Lev. I.88. Moh: JÉpül. 228).

[**KARING**]

Karingál: im kreise reiten Adámi: Spr.

Karingó

[Szólások]. *Karingót nyargalózni: equum in gyros agere PP. 271.

kacs-karingó

[Szólások]. Katskaringót járva u így egész éltébeim, négy tél után néha jön tsinos fészékbeim (Orczy: KöltSz. 22).

KARINGÓS: kerengős SzD. dextrusus, tortuosus, ambagiosis SL [sich hin und wieder wendend, kreisend]. Karingósan megfordúlhi a lóval: equum in orbem flectere PPB. Nagy krukogással karingósan tántolnak (Misk: VKert. 319). Karingósan repdesnek (395).

[Szólások]. *Karingózt nyargalni: equo in gyrum decurrere PP. das pferd im ring herumtreiben PPB.

Karingóz: [in orbem agor, gyros vario; kreisen]. Karingóznunk egyet: kerengjünk egyet SzD. A fecskék, melyek karin-gózza repölnek (PP: PaxA. 585).

KARITÁSSÁG: caritas EhrC. 137.

KARMANTYÚ: maniculata chirotheca, pellita v. pellicea manica PP. schliefer, handschuh PPB. [muff].

Karmantyús: [mit schliefern]. A dámák nagy karmantyús kesztyüket hordoznak (Fal: TÉ. 781).

KÁRMÁNY: carmanus MA. carmanier PPB. Kármány-ország: Carmania MA. Kármány zabola: lupatum PP. Kármán-gyoles (VeetTrans. 13). Egy nyusztból csinált kármány subán vagon, ha életben ezt az kármán subat másnak nem adom, Tatay Jánosnak hagyom (Radv: Csál. III.225b). Skótiommal varrott bársony nyerge, kármány (Gyöngy: KJ. 110).

KARMAZSIN: charmasinum MA. [carmoisín]. Karmasin selyem: charmasinum PPI. Veres karmasin atlaez suba (RMNy.

H118). Hay ha meg csak egyszer láthatnam az szép veres karmaszín saruba koppogo nemes hölgyemet (Holt: Mes. 164). É! vala egy pei szabasu karmaszín színű bestia (Mol: Szűz. 402). Koldkinn, jegiez karmaszín színt, vér szabasu színt (407). Karmaszín színű selyem (MA: Bibl. 171). Karmaszín selyem (Czepl: Hűg. H.11). Hat pár sárga karmaszín papucs (Monfrók. XXIV.167). Két karmaszín eszmet vöttünk (MonTME. 113). Egy karmaszín kapeza (133). Két karmaszín kapez (Boly: Csál. II.292). Veres karmaszínű fűsérűhát adának neki (Illy: Préd. 331). Karmaszín eszma (Thaly: VÉ. II.6. 79).

KARNIOL: [saruda; carneol] Harom arany gywrem, az egyikbe wagyon egy karniol, a massykba wagyon egy gemako, a harmadikba nyithen semy kew (RMNy. II.57). Harom arangiwrv, egyikben wagyon egy bekakw, egyikbe wagyon egy himes kwh, harmadikban wagyon karniol (fűg.) (67). A korniol (fűg.) a meg mosatot hushoz hasonló gyöngy (AUSere: Enc. 253).

KARÓ: palus, pedamen C statumen, vera, verutum MA pfähl, rebstock, bratspiess PPB. Löwert karó: vacerra; lugas karó: cantherius C. Mond karoval es mynd sewennel: in palibus et vepribus (Nyirk. Kovachich XXVII). Ozbophoz kötözeg es eegheteek, de yne fuya karoya meg eeghween marala emen maga eegem meg (ÉrdyC. 134b). Ha en feyemnek heet hay zabant egy karohoz ind stípenü fonahtandod, olyan eretelen legek, mynt eegyb ember (JordC. 341b). Ezi nazi karohoz kötöztetnem meg egettete (Debat. 61). Fejének a esntjút egy karóra tötötü (Monfrók. II.97). Hasászn karó (Com: Jan. 81). Hoszsza karó póznák (71). Az fiatal fűe karokhoz kötöztetnem (Früg: Serk. 383). Miltöppen az szőlő szem, mikor immárin magát az karón meg mutatnia (Mik: Öpöké. 99). Egy nagy hegyzett egerfa karó vagy eglöpü véget be is küldt vala (Szál: Krón. 270).

Szőlőszak Karóba való (Kisv: Adag. 98). Polengérbe, karóba való vagy (Matkó: BCSik. 211). Fejeket a kapu-főle karóba állították-fel (Hall: III.181. II.234). Világ pöblőjára feje elültöcsk, várnak bastyájára karóba tűzőcsk (Thaly: Adal. II. 276). Hozon hozzátok mindgyárt, mert ha nem hozzátok az két nap alatt, karóban száradtok (MonTME. 1251. 365). Igen küti ebet az karóhoz (Thaly: VÉ. I.400). Ő is látott karón varjút (Kisv: Adag. 17). Ez tele generalitással közzöses beszeddel csak karón mutat tar varjút es nagyobb kotelkedest szöröz (Gyarm: Fel. 71). Hallad báti, karón mutatkoz to tar variat (Bal: CSik. 87). Nem szükséges azt karó helyében öfkeztetni elég ha ketten tudjuk (AUSere: BalesD. 33).

hasab-karó: szőlőkaró: ridica MA. rebstock, weinpähl PPB.

palánk-karó: vallus MA pallisado PPB. Palánk karó végett Budára küldöttük (MonTME. 182. 89). Felküldöttünk volt Fülebbe az palánkkaró és járomfa végett (115). A rajtunk kért palánk karók, vesszék végett fizettünk (126). Lépe: Fűk. 59.

szőlő-karó: charax, ridica C. pedamentum, statumen MA pedamen, palus; weinpähl PPB. rebstock. Fölhört szőlő karó: vallus C. Szőlő karó forgats: culmenum PPB. (RMNy. II.118. Com: Jan. 81). Conventiója szőlőkaró-hasító mezenazetieknek (Monfrók. XXIV.136).

vas-karó: palus terreus, eiserner pfähl PPB. Vas karó rud (MonOkm. VIII.328).

Karóeska: cantheriodus C. palus exiguus, parva vacerra, bacillus, pavillus MA. kleiner pfähl PPB. O belső zseget es o belső karszka. pavillus (BácsiC. 300).

Karóz: palo C. pedo, statumino MA. palus figo; pfählen, stengeln, stützen, pfähle oder stocken setzen PPB. Megkaróz:

gatom, karózan, segitem; adminicular; karózott: characatus PPl. Karózní, gyamolítani; adminiculari MedLat. 23. Karószó kés (ÉrdOrszgy. II.183). TörtT. XVIII.231).

föl-karóz: palo figo, in palum tendo, palo transadigo SL. -piessen, pfählen]. Meltok volnának, hogy magok fel karóztatnának (Bartha: Krón. 61). A brákát kötözik, készitük a felkarózásra (65). Ezer vitézeket küldök rejátok, a város közepén karóztatlak föl bemuteket (MonTME. 1251).

még-karóz: adminicular, statumino C. impedo MA. palo, palis frequento; pfählen, pfähle stecken PPB. Megkarózott: pedatus C. Megkarózott borsó: pisa ramalibus palata PP. A szőlőt megkarózza (Com: Jan. 81). Itt meg nem karózzák a szőlőt (Mik: Thav. 78).

Karózás: pedatio C. MA. das anpfählen, das anstängeln der weinstöcke PPB.

KÁROG (karrog * Com: Jan. 39); crocito MA. schreien wie ein rabe PPB. (krärehzen). Esőt károgo a varjú: *augur aque cornix PPl. A varjú rút károgo madár (Misk: VKert. 380). A holló károgo (Illy: Préd. 1108). Sas, varjú, holló fejedlen károgojn (Thaly: VÉ. 1119).

Károgas: crociatio C. [gekrärehze].

KÁRPÁL: redarguo Otr: OrigHung. LXX. lobjurgo; tadeln, schelten]. Senki öt nem kárpálhattya és vadalhattya gonossággal (Mileg. Tozsl². 189). A mit másban kárpálsz, azt magad te tolekedd (Kisv: Adag. 429). A Judás eszében vévén, hogy a Christus az ő fősvénységét carpalná, megluzza az orrat rája (GKat: Váls. II.63). Immár nagyobb az gond hűlőse. fejemen: Rácz András is ezért sokszor kárpál engem (Thaly: Adal. II.367). S viláz vizezeitög tartandó dicsőséges méltóságát, eretnek pártolkodás nélkül, nem-kárpálhattya (Csúzi: Síp. 258). Koránt sem a személyeket, hanem a hibákat kárpálom, és a vissza-élések ellen buggok (NóTM. 3).

még-kárpál: ~ Jol meg-kárpálja, meg-korpázza őket (GKat: Váls. II.1111). A ezajbertot, pattantysosok főképén nagyon meglárpálja, feddi vala (Szál: Krón. 100).

[Kárpálód-ik]

Kárpálódás: [objurgatio; tadel, das schelten]. Akkori napokban hallottál volna sok káromlásokat és módnélkül való kárpálódásokat (ÉrdTfűt. 129).

KÁRPIT: aulaeum, stroma, peristroma, peripetasma C. tapes, tapetum MA. cortina Holt: Bibl. I.063. MAL. stragula PPB. velum appensum, aut in transitu aliquo interpositum Otr: OrigHung. II.117. tapezeret, tapeten, gewirkter teppich PPB. Vádlasz kárpitok: *belluata tapetia PPl. Kárpitot fölvenni: aulaeum tendere PP. Fal fedező kárpit: une tapisserie Kir-Besz. 131. Szép kárpitokkal, szőnyegekkel bé vont szoba ez: das zimmer ist schön mit tapezerien behängt 57. Leuetnen nemely kárpitot, kevvez arant he teryzte ev magat ez nagy deak (DomC. 210). Külön külön kárpitokkal meg ekesvelt palatkból vitettemek a bálós koporsók (BodC. 21). Tartyak wola (fűg.) az aldozasa walo tyztösssegre, mykent nalwnk aaz kárpitot (ÉrsC. 66). Vele kárpitot szó vala gyorsasággal: erant scenothetoriae artis (RMK. IV.183). S darab dlandriai kárpit, olasz kárpit, tofótábló esmált kárpit (Boly: Csál. II.183). Adott ő nga vörös oszlopos velencei kárpitot (II.197). Frandliai kárpit (293). Az sítort esmállyad fűz kárpitból (MA: Bibl. 172). Az templomarc kárpittyn: velum templi (IV.31). Egy nagy palota, az mely külön különféle íratos táblákkal, kárpitokkal megékesített (MA: Scult. 503). Talalék ott egy kárpitot, akki az ayto felőt fűgyen gyantaras vala, az kire egy kép vala írva: invení illi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiae tinctum, atque depictum, et habens imaginem (Aly. Irin. 249). Ágy

eleiben függesztet kárpitot (Com: Jan. 113). Fényes kárpit, flaudriai kárpit (Fal: Jegyz. 934).

selyem-kárpit: [seiden-er vorhang]. Falra való tarka selyemkárpit három (Monlók. XXIV.117. Hall: Paizs. 371).

szőr-kárpit VectTrans. 15.

Kárpitos: tapetibus ornatus, tapetis, aulaeis obductis MA. nüt tapeten geziert, tapeziert PPB. Kárpitos palota (Born: Préd. 328). A frís palotában, szép kárpitos házban ritkán látsz egy-
séget (Kisv: Adag. 45). Kárpitos hajlék (Fal: NU? 190. Kr.). Űj szépség toldatik kárpitos falakhoz (Orczy: KöltH. 138).

[Kárpitoz]

be-kárpitoz: aulaeis instruo, vestio; tapeziren PPB

KÁRT: kártos, kártya, fa edény; culigna PP. hőlzernes trinkgeschirr PPB. Adámi: Spr. Czobán. kárt, roczka, ivóedény; culigna MA. Egy vedres öreg kártot nyolzt pénzen adgyanak (a kádárok, Tört. XVIII.236). Kádat, hordót, esebret, kártot sújtárt, vedret, szapúllót, vékút, tonnát (ÖtvMest. 63. vsz.).

Kártos. Kárt: kártos, kártya, fa-edény; culigna PP. hőlzernes trinkgeschirr PPB

KARTABIANKA: [wechselt]. Huppelné asszonyomnak letettem az száz tallért, kivéven chartabiánkádát ő kemétől (LevT. II.367). A rázt a levelet kebléből ki-vette, kartabiánkát is levél mellé tette (Gvad: RP. 163).

KARTÁCS: [kartätsche]. Ágyában való vas kartács egy kis tonnácskával (Radv: Csál. II.393). Kartács és tüzes-golyó (RákF: Lev. IV.506).

1. **KÁRTYA** (*charta* MA: Bibl. I.123. *kárta* Toln: Vigaszt. 89): **1)** charta MA. [papier]. Irja fél valami kartára: scribet in libello (MA: Bibl. I.123). Kartakra írot írások (Toln: Vigaszt. 89). Irme a papírosra avagy tiszta kártyára (Com: Jan. 155). **2)** chartae folia lusoria MA. karten zum spielen PPB. Sackra, kártyara költöd (Born: Préd. 548). Nemelyec az éczakákat dorbezozással, koczka, kártya jadzással mulattya el (Prág: Serk. 764). Addig volt jó világ, míg csak kár yán láttam a németnek képét (Thaly: Adal. 178). Az kártyát elunván, kezd az koczkázáshoz, koczkázása után az dohányozáshoz (Thaly: Adal. I. 271). Kártya, labét, pikét véget érnek, az még az kakasok hajnali énekelnek (Thaly: Adal. II.387). Finom mesterség ez, mellyel játékbán minden kártyát el-fűthetsz (Fal: UE. 405). A ki színével mutattya kártyáit, legjobb játékját el-veszti (415). Adjatok nekünk kártyát. Lássuk kinek kell ki-adni. Lássuk ki vét ki: lasset uns sehen, wer gehen muss, wer auswirft (Kir-Besz. 90). **3)** Egy kártya spring karmasin selyem (VectTrans. 10).

író-kártya: *charta pergament PPI.

játszó-kártya: [charta lusoria; spielkarte]. Jádzó kártyák: chartae lusoriae (Com: Jan. 209. Com: Orb. 275). Jádzó kártyát hoz (PP: PaxA. 232).

Kártyás: lusor, chartilusor MA. kartenspieler PPB. Paraznac es torkosoc, kartyasoc volnanac (Born: Préd. 245). Akar koczkás, akar kártiás (Bal: Cslsk. 142).

Kártyáz: chartifolius ludo SI. [karten spielen]. Teremtő isten! miket nem tapasztaltam egyszer is, mászor is a kártyázó s koczkázó ifjakban (Fal: NE. 26). Pipáz, kártyáz és tréfál (Fal: Vers. 878).

Kártyázás: [kartenspiel]. Asztalod nem tiéd, mert rajta az kártya, több német urakat kártyázásra várja (Thaly: Adal. I.271).

2. **KÁRTYA**: *kárt, kártos: culigna PP. hőlzernes trinkgeschirr PPB. Meghűtötték jeges eseberben, úgy töltötték kicsiny fa kártyában, azt adták be inya (Monlók. XI.327).

KARUCA: [kleiner unbeschlagener wagen]. Az kozikok az karuczikból ama lövő fát vették (MonOkm. VII.119).

KARVALY, KARULY (*karvaly, karuly* MA: *karuly* Misk: VKert. 376. *karvaly* MA: Bibl. I.97. *karuly* ComC. 228): nusus MA. accipitrix MA: Bibl. I.97. sperber PPB. Karuly: nusus: sperber Com: Vest. 137. Com: Orb. 17. Super nukum nukum quod vulgo carniol dicitur [commissit enim expeditum] (412). Déván úgy tudom karulyok vannak, azok közül fogason ki kel egyet s taútsák meg számunkra (LayT. II.338). Ezec a melyeket meg ne egytéc: kakuc, karuly, hattyn, huhogato bagoly (Helt: Bibl. I.CC63). El tűusz, mint für karvoly előt (Zrinyi: ASyr. 11). Ölvek, karulyok (ACsere: Enc. 285. 370). Fürjézem karulyal magam legelsőbben (ErdFörtAd IV.34). Augustusban az karollyal és ölyvel való madraszatot el-kezdik (Lipp: Cal. 16). Az vezérnek karvaly helyett varjút mutattam (Thaly: Adal. I.41). Csak úgy bántam vélek, mint karoly az fürjrel (II.252). Keveset gondoltam az ő személyével, csak úgy bántam vele, mint karvaly az fürrel (II.256).

KAS: **1)** corbis MA. korb PPB. Textum vinneum: kas vagy kosár PPB. **2)** [horreum; speicher]. Az tyzta gabonat addegl az kasban nem tehetnek, myglen annak elette az ew pylwayabol yol ky nem tyztotyttaak (ÉrdyC. 216b). Az buza nem tetethetyk az kasban (ComC. 264). Áldot leszen kasod, es egyéb maradékok: benedicta horrea tua, et benedicta reliquiae tuae (Helt: Bibl. I.Zzz). Kiknek telőbb kassok, pinczék mint a szerzeteseknek? (Pós: Igazs. 584). E nagy kár felelem alolis noha üres kassal es erszénnyel meg szabadul a váras (Bartha: Krón. 137). Elég bor volna az akar mely nagy kasban, az mellyet te tékozlasz az egy kicsin hasban (Szentm: TFiú. 8). Maradt még amaz kasban liszem, bizám hordóban (Thaly: VÉ. I.275). A sok kis magotska gyűlhet kasokra (Kisv: Adag. 151). **3)** crates PPB. [kocsi-kas: corbis curvus rusticani Kr. alveus vinneus; wagenkorb, flechte]. A szekerekre ernyőket czináluae és kasokat (Helt: Krón. 8). A fűzfa vesszőiből kosárok és kasok léznek (Com: Jan. 21). A szekérre fel-rakatnak a kasok: flechten (Com: Orb. 171). **4)** [alveus; schanzkorb]. Vár szegelen s oc kas vagyon (Tin: Ének. 137). Kasokat sáncznak való hoztak (Monlók. VII.48). Lövő helyeit igen erősíti, nagy kasokat fonatván és azt földdel megtöltetvén (XV.535). **5)** [tapogató kas: piscatoria corbis, vericulum SK. reusel]. Sürti kassal csikász [csikot fog] (Thaly: I.401). **6)** [alvear; bienenkorb]. A kasokat ganéjjal bé-kenni: circumlinere alveos fino PPI. Kasokat miheknek mikor kellesék czinálni (OrvK. 62. 69). Kasokban mehéid (László: Petr. 53).

[Szólások]. Ha eltékozod a mi morlunkat, ifjak, kik látják, csak megcsúfolnak, tégődet mondnak feneketlen kasnak (RMK. IV.79. Thaly: VÉ. I.419). Megengedtem volna a s o m b a n lőttnek lenni az gyermeket (Nyr. XI.31).

bűzás-kas: cumera PP. korikasten Nom. 33. speicher, getreidekasten PPB.

fa-kas: [?]. Fa kasokat sokat ő fonatát (Cseng: Jer. B4. Göres: Máty. 93).

gabona-kas: cumera MA. [speicher].

gyékény-kas: káka-kas; scirpea, scirpiculum MAI. [binsen-korb].

gyümölcsös-kas: cumera PPB. [obstspeicher].

káka-kas: gyékény-kas; scirpea MAI

lisztés-kas: cumera PPB. [mehlspeicher].

méh-kas: alvear, alvearium MA. alveus MAI. bienenkorb PPB. Méh-kas, méh-kosár, kaptár Com: Orb. 97. Kaptárok, méhkások Com: Jan. 72. (MA: Tan. 1149). Egy méh kasból, avagy tőkéből három vagy négy jó rajnál több ki nem jöhet (Lipp: Cal. 30. Mík: TLev. 461).

sánc-kas: [alveus; schanzkorb] (RákF: Lev. IV.511). Sín-ezen való kasok: gerrae, crates; schanzkörbe PPB.

szekér-kas: scirpea C. MA crates PPB. capsium vimineum, alveus vimineus; flechte, korbwagen PPB. Kőb-ve-sz-szöböl való tedél, padlás, szekér-kas: *viminea tegumenta PPI

Kasocska: [kleiner korb]. Találd, egy kicsiny kasocskában fekszik, és egy tágas szekérben nem tör el? Felelet: Szám-szery, avagy motola (MéséK 39)

Kasos: [mit einem korb, einer flechte, Egy hitvány kasos szekeren két teheneken huzzottatott Adorjánig (Szal: Krón 27).

KÁSA: pulmentum, puls, milium tritum, pitfa MA pulticula; hirsenebrei, zugemüs PPB. Gyermeknek való pép, kása: athera PPI. Főtt kása: pulmentum, puls miliacea, pulticula PP. Hozzáté darát, babot, leneczet és kását (Helt: Bibl. II.214). Az madara szűlt kasául, mézzel, borsal össze főzd, vgy egyed (Mol: Herb. 6). Kása: milium contractum et molitum (Beythe: Nom. 6). Kásie avagy pépec: pulmenta seu pulvis (Com: Jan. 119). Kását vöttem katonáknak (MontME. I.265, MontOkm. VIII.518, SzBodó: SöDics. A4).

[Szólások]. Együttetek bizony megégéti az kása szá-ját szőfogadatlansáért (MontME. I.24). Kását addig fűjjad, míg meg nem égeti szájad (Kisv: Adag. 301). Megégotte már egyszer a kása a számot (Thaly: Adal. I.79). T-sak a vajja-sát eszi a kásának (Kisv: Adag. 520). Az német a har-csón, török harcz előtt diványban föv-ják [fűz?] a kását Adal. II.339.

[Közmondások]. Az kinek az kása meg égeti az száját meg tarhóttis fia: siculus mare prospectat (Döcs: Adag. 99). dubis in expertis cultura potentis amici; expertus metuit MA.

árpa-kása: hordeum fraxum, polenta, ptisana MA gesottene oder gekochte gerste PPB. Árpa kása: ptisana hordeacea Com: Jan. 75. Darát gabona, mag arpa kása (Mel: Sám 53). Ha arpa kásaul es mezzel az irmit gyakran főzöd és ezöl, minden belső hidegh betegségek ellen, etetes ellen, gyomor fúas ellenis jó (BeytheA: TivK. 66). VectTrans. 27. TörtT³ I. 368, III.159.

bodza-kása: [hollundermus] (Mik: TLev. 118).

bongor-kása: [?] Ha készen nem leszen a bongor kása, annyi tallér a bírág, mennyi a kilának leszen száma (Keesk: Tört. II.375).

buza-kasu: alica, pulticula triticea PP. gries aus weizen PPB

dara-kasn: ptisana MA grütze Nom. 78, gries PPB

kinzott-kása: [?] (szakácsmest.)

koh-kása: pép, dara: pulmentum; müs Com: Vest. 14. Pp. gyermeknek való koh kásie: athera MAI

köles-kása: milium excoctatum; ausgeschalter hirs PPB hirsenebrei. Köleskását törököknek vöttem (MontME. I.281. Radv: Sal. III. 80). Barsó, köles-kása egy egy szapu denár (Évk. XII.74). Köleskása egy köből (78. VectTrans. 26. Szakácsmest.).

lengyel-kása: [?] (Levl. II.274)

liszt-kása: alica MA mehlbrei. Liszt-kása, pulitzka, semlye kása: alica PPB.

ludas-kása: puls cum acetosillis, melyben a ludnak apró lélei vannak bele főzve Kr. brei mit gänsekeln. Bospor, ludas-kása, főzött lóv és laska, jó kövér tehen hús, peczel és sült pulyka, iszék, locsolt sült vagy édes zsemgáta ha vagyon, nincs szükség második fogásra (Orzy. Nunt. Bo.)

mondola-kása: [mandelreis]. Bárányczimört mondola-tejfel és rizskásával. Törd meg az mondolát „ az rizkását is főzd meg és fődd az mondolatejbe „; az bárányczimört csak sóban főzd meg és aztán add föl és aztán töltseled reá az mondola kását (Vasárnapi Újság, Képes Folyóirat I.53)

nap-kása: milium solis Mel: Herb. 56. lithospermum, má-dárköles SI. [vogelhirse? steinsame?]

rizs-kása: oryza Beythe: Nom. 6. MA. reis PPB. Bárány-cimör mondolatejfel és rizskásával (Vasárnapi Újság, Képes Folyóirat I.53). Küldöttünk riskását, szőkfüvet, gyömbért, narancs almát (MontME. I.147. VectTrans. 25. Com: Jan. 22. Thaly: VE. I.401. Mik: TLev. 71). Palástos riskása (Szakácsmest.)

rozs-kása: far herdei, far tritici, mola: schrot, schrotkornj (Thaly: VÉ. II.96).

tatárka-kása: [heidenbrei] (Évk. XII.94).

tiüdő-kása: insitium, mimtal, consecti pulmones, tucetum SI [lungenmus]. Vágottból csinált éték, tiüdő kása: insitium PPI (Szakácsmest.)

tyúkmony-kása: ova intrita PP eingeschlagen eier PPB.

zab-kása: puls avenacea SK. Hafgrützej. Zabkását is hozasson (LevT. II.274).

zsémlye-kása: [Semmellbrei]. Liszt-kása, pulitzka, semlye-kása: alica PPI

Kásáeska: pulticula MA. breilein aus hirs PPB.

Kásás: 1) [breiartig, mehlig, mussig]. Kásás fügemag: cenchramides C. Kásás kenyetességgel telj kelevény: atheroma PPI 2) [brei, zinn brei]. Kásás fizékot vakarja: pultis reliquias erudit; kásás kalán: tudicula pultaria PP.

Kásásod-ik]

mög-kásásodik: [breiählich werden]. Az hamarság valóban megkívántatik az planezintésben, mert ha hideg szabású lézen az ezüst, megkásásodik (Keesk: Ötv. 308).

KASORNYA [kasoraga Bal: CsIsk. 367]: melynél fogva a munkásoknak hordják az ételt a mezőre, Kasai [corbis ciborum: speisekorb]. Ha hirs eperiem foly. eperbeum? nem tudta csak annyit kasornyában [fű] szedni, hogy szája izint eshetett volna (Bal: CsIsk. 367)

KÁSTA. Kásta a könyvnyomatóknál: locumenta literarum; der schriftkasten in der druckerei PPB. A könyvnyomató az helyesekékből, cistákból az öntött betűket ki sze-degetvén, typographus e locumentis typos depromens (Com: Jan. 169).

KASTÉLY [kastellon FelC. 82. kastellum WinklC. 271]: castrum C. castellum MA kastell, festung PPB. [feste, burg, schloss]. Vár avagy kastély, végház: arx castrumve Com: Jan. 151. Castellum: ein schlösslein, fester platz; kastély avagy tábor Nom. 25. Felméno omenen kastelokra omnia castella eorum es még von minden köfalokat (BécsiC. 131. Megkerül-nala Iesus mond a városokat es a kastelocat tancituan ő göle-kezetekben (MünchC. 30). Megen vala a kastellumba ky vala hatvan keed földön Iherusalemhez, kynek neve Emaus (WinklC. 271). Egy nemynemő kor vala Betanyaban Lazar newő Maria Magdalenának kastelyabol (ErsC. 74). Nagy sok kastélt csinála, erős klastromokat, nagy sok templomokat mind kastélnak al-kota (RMK. IV.29). El menven a kastelyokba es falokba (Pesti: NTest. 137, 133. 165). Az kasteloheny kastely (202). Vagyon Jendőhöz közel egy pusztá kastélyhely, kit azelőtt talán csak három osztondóval is akarnak vala megépíteni (RákGy: Lev. 90). Vár sban két kastélt rakának, köből űk egymásra

hadakozának (Cseng: Jer. 5). Víz parton egy kastélt tsimálnak (Huszt: Aen. 32). Tonyokkal és deszkázatokkal magas kastélyok és várak (DBenkő: Flor. 322).

vár-kastély: [castellum; schloss, burg] (Göres: Mátý. 63).

Kastélyi: castellanus MA. was zu einem kastell gehöret PPB.

Kastélyka: parvum castellum Kr. [kleine feste, kleines schloss]. Strísa álló castelka (Aly: Itin. 225). Egy kösziklin felhött kis kastélyka látszik (Thaly: Adal. II.351. Vajda: Kriszt II.444. Kr.).

Kastélyocska: castellum C.

Kastélyos: 1) castellanus C. MA. der in einer festung liegt PPB. Nem ásitának valami udvari tisztségre, a kiket csak kuriás kastélyos magános lakásra szabott a szerente (Fal: NU. 328). 2) [castellum habens; ein schloss besitzend]. Kastélyos nemes asszony (Pázm: Préd. 1227. Kr.). Szilágyi egy kastélyos úrnak látogatására rándula (Fal: TÉ. 630).

KÁSTÉLYOS: [schillerwein CzF.] turbidus, rubricosus MA. trüb, rot, unruhig PPB. A vizek kristályi kástélyossá lettek (Gyöngy: KJ. 95).

KASSZA: [kasse, geldschrank]. Cassa, avagy pénz-tartó láda (Szeg: Aqu. 103).

KASZA (kasza Helt: Mes. 198. Helt: Bibl. IV.35) falx, secula C. falx foenaria MA. sense PPB. Com: Vest. 145. Kaszához való: falcarius; kasza formájú: falcatus C. Kaszaszabású: falcatus MA. Kaszát femi: acuo PPB. Éles kaszaval, sarlóval aratnac (Com: Jan. 74). Kezeben wagoon egy eles kaza (TelC. 306). Felel az balal az életnek mondnan: lattale valaha yllyen zerzanot, ky kazanak mondatyk? (PéldK. 51. Szeg: Theopli. 37). Ha az sarlo vagy kaza igen feketedic, hogy vágya az fűnet, esőt iegyez (Cis. G3). Kaza nyelesteol (Radv: Csal. II.59. Zrinyi. I.188. Thaly: VÉ. II.109).

[Szólások]. Ollyanoc, miut a szállai kasza, mely mint elől, s mind hátra fog (Helt: Haló. 29). Igen forgattyac a szállai kaszat (Vallást. Sz2). Más nyelvbe üti kaszáját (Zvon: Post. I.437. Kr.). Vissza fogja a kaszát: revolvit mantellum MA. Űdöjártának eszkebe vevék a predikátorok, hogy ezen úton, az ő bitelek és tisztek semmi léssen; azért fordíták a kaszát, és lassan-lassan magoknak koporíták a tudományokról-váló illetet (Pázm: LuthV. 252).

boszniai-kasza: Turcicus, barbarus ensis Kr. [bosnischer säbel?] (Csúzi: Tromb. 31. 101. Kr.).

farkas-kasza

[Szólások]. Nehezen hihető, hogy a rácság) a Dumán általjövén, maga háza népe népét farkas-kaszára hagyja (RákF: Lev. I.398). Juhaim ne legyenek praedára, és farkas kaszára (GKat: Váls. II.1032). Farkas-kaszára veti, és veszedelembé taszítja (Pázm: Préd. 35). Ne vessen minket ilyen farkas kaszára (Eszth: Lev. 13). Az isten nyájja mellett el ne aludjonak, és azt farkas kaszára ne vessék (GKat: Váls. I.542. Fal: Jegyz. 923). Nagyságod által nem jött, hanem csak őket viszzszük farkas kaszára (MonOkm. XXIII. 198). Többet három-száz-ezer tallérnál, farkas kaszával osztottak (Szeg: Aqu. 47). Ugy vagyon dolga, mint a fabula mondja a bárányról, mely a szükséges oltalmón kiadott, és a farkas hűségére bizván magát, kaszája alá került (Fal: NU. 269).

Kaszácška: falcula MA. kleine sense PPB.

hadi-kasza: bellica falx Com: Jan. 149.

Kaszál: pratum seco MA. mähnen PPB. Sarjut kaszál: sicilire MA. Myert te kazas vagy, azért te ennekem ne kazaly,

mygnem megeerne (PéldK. 51. RMNy. II.310). Valahol akartuk, Ináresot, mind Besnyót által meg által kaszáltuk, senki sem fejtért sem feketét nem irt érte (nem törődött vele) (MonTME. I.214). Mas ember 'retin kezdene kazalni (Pázm: Fel. 61. Zrinyi. II.40).

[Szólások]. Itt is amott is, sürken kaszál a halál és némellyeket igen hirtelen ragad ki a világbul (Fal: NE. 48). Nem hitván renden kaszál (Fal: Jegyz.). Ecképpen kétfelől kaszszal vala nagy áhóc szándékkal (Helt: Krón. 15). Ez világban oly habokban forgasz, melyekben halál kétfelől kaszál (Thaly: Adal. 12. TörtT. III.17). Félre takarván ura ügyét, maga számára kezdé kaszálni (Fal: TÉ. 633).

lő-kaszál: defalco C. MÄ. abmähnen, abernten PPB. (Zrinyi I.165. Mik: TörL. 228).

lőkaszálás: defalcatio MA. das abmähnen PPB.

Kaszálás: foenisecium MA. heuernte PPB. Doréc kaszálás (MA: Bibl. II.189).

Kaszáló: 1) falcator Com: Jan. 74. [mäher]. 2) kaszáló rét: pratum Nom. 7. foenilis herba Nom. 2. 119. Egy igen nagy cseres gazos erdőt kiirtatván, szép kaszálólká tetette vala (Szal: Krón. 238). Kaszáló fűvek (Misk: VKert. 433). Kaszáló rét (Gér: KárCs. IV.303).

Kaszás: foenifex, foeniseca C. foenisector MA. mäher PPB. Kaszás emberek: falcarii C. Andreas kazas jobagio [XV. sz.]. Kaszás [vezetéknev. XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Myert te kazas vagy, azért te ennekem ne kazaly, mygnem meg eerne (PéldK. 51. CsomaC. 42. Born: Préd. 551) Vagyon 360 kaszásom, adoc egynece tizenbarnadfél pénzt, vallyon minel érem meg őket? (Helt: Arithm. N). A kaszás hevet szenved, tengethesse életét (Kisv: Adag. 346).

[Szólások]. Visza szegezett kaszasoc elegen vannak, kie az egyyessegnek keueit kötni nem tudgyné (Mon: KépT. VIII).

három-kaszás: [Orion] Jól tudja a fiastyúknak a járását, valamint a gönczölsekerének futását. Merre igyekeznek a háromkaszások, mit jelentnek az est s hajnal csillagzások (Gvad: RP. 43).

KASZAP: [lanió; fleischhauer] Otr: OrigHunz. I.XXVIII.

KASZÁRNYA: domus militum SI. [kaserne]. Másnap össze gyűltünk egy nagy kaszármába [ig] (Gvad: RP. 88).

KASZNÁR (kasztner Gvad: Pösty. 21): sitocomus MA. frumentarius Kr. ein komproviantemeister PPB. [kastner].

Kasznárság: sitocomia MA. das proviantmeisteramt PPB.

KÁSZOLÓD-ÍK: vergődik, vonódik, bontakozik SzD. Ők ha kászolódnak, mi azt csak készületlen henylő szemmel nézzük (TörtT. XVI.54).

el-kászolódik: [proficiscor: sich auf den weg machen]. Cyns ezenközben el kászolódék, minden ereyével által költözék az vizen (Cserényi: PersF. 15).

föl-kászolódik: ~ A törőkec föl kászolódnan futni kezdene (Helt: Krón. 89).

KÁSZTOR: [castor; bieber]. Mitsodás kívántatik, szőr kap-lap-é, vagy kásztor, vidra: quel chapeau, un vigogne, ou un castor? KirBesz. 93.

KÁSZU: corticeum; koppert, rindschachtel PPB. 104.

KATALOGUS: [catalogus; liste]. Béla király, ki a cataloguson XVI. magyar országi király volt (Liszny: Krón. 242).

KATÁNG, KATANG (kotáng Mel: Herb. 78. Szentm: TFü. 20): solsequium MA. ambubeja PPL. eichorium Major: szót. sonnenblume PPB. Ha csak kotángal nem virágozik ker-ted (Szentm: TFü. 20).

apró-katang: endivia, intybus Kr. cicorium Com: Jan. 2. Apró kotáng: condrilla Mel: Herb. 78.

KATHÉDRA: [cathedra]. Az nagy oltár előtt (valának, huzon megy ybow zokók és az fejedelmek köz-pót, főelyleh az tobbynel, mynt egy pspéky cathedra ŐrdeC 310).

KATHOLIKUS [catholicus] Pus: Apol. 29: [catholikus. Románocatholikusok (Tóth: Vigaszt. Előb. 1).

Katholikusság, katholikaság: [catholicismus, Katholikusság] hűje az papistaságot (MA: Seult. 6). A mi reformata religiónknak igaz reghiséget s catholikaságát az ő reghisegek kel es catholikusságokkal való megtulan díszkesedéseknek megh ezüdlésből fel építtem (VárM: EgőSzöv. Bevez.).

KATIKA. Katika répa: napellus, neonitan PP. wols-wurz, ein giftiges kraut PPB.

KATLAN: lebes, elibamus, catinus MA. cortina MAL. fur-mus, figulinus; [kessel] tiegel, distillieröfen PPB. A posztót a testő a füstő katlanban (in cortina) megmártya (Com: Jan. 91). Koholó katlanban szapul az isten hívót (Czegl: MM. 19). Ne légy tavaszi ibolya, ki ha ma virágozik, holnap a katlanban veteték (119). A vízét bizonyos edényekben a katlanokról nagy sorénységgel hordják (Szál: Krón. 564). Végv hangya bolyt egy sakban, kit főzz jól meg egy katlanban való tele vízzel (Cseh: OrvK. 79).

KATONA [katanae? Helt: Krón. 700. miles], satelles, satrapes, eques C. MA. soldat, trabant, reiter PPB. Két lóra fűzetett katona: miles dupli stipendi PP. Nőle fejedelm őrlőg katonayokkal egötembe jelen leznek az leleknek ő ki megesenek kapnyan; tñat az ő katonái kereskednek (BodC 18). A regez kathona az io konath aokra, sara rex viszi (Mol: Szál. 349). Izentem neki a leveles katonák fölöl, kik az elmúlt nyakra bettek levelesek (Monfrók. XV. 516). Katona ember (CorpGrán. 320). Kántoros katonák [Gör: KárCs. IV. 282. 284. 286. 300. Thaly: VE. II. 268]. Édes atyját hívták Katona Jánosnak, nola hivataljára nézve katona nem volt (Bod: Pol. 72).

[Szólások. Katona módra lenni: valere pueritice (Deesi: Adag. 15b). Bődlog aszszony katonáia veyen ő is: ollaris dens (221). Főzfakaton (Csizi: Tromb. 142 Kr.).

Közmondások. Rossz katona az, kinek a fegyvere is nehéz (Kisv: Adag. 37).

hajdú-katona: [veles, miles expeditus; heiduck]. Lun tuerban vadnak az jo haydu katonak (Fóbr: MGongr. 1). Csutának látszik hajdúkatonának: szolgáljon, heiduljon (Thaly: Adal. II. 15).

kára-katona: colymbus; tucher SI. Ezek az egyi madarak, kykkel nem ylyk celuy: kessyly, heeya, kara kathona (JordC 95). Lata az wyzben madarakat, kykkel newek karra-katona [figy] ellenkesedek az halaknak (ÉrscC 350). Karakarona, telente madar oly nagy, mint egy őrvös galamb, nagy soréggal tartózkodnak a posztókban (Gvad: FNót. 7).

köz-katona: miles gregarius SI. gemeiner soldat. Abat nem hogy az közkatonája ne követné az csintalanságot, de a teste is nem men fel az istentől (RákF: Lev. 107. III. 179. Thaly: VF. I. 285). Vajki szereti a szép szót és szelid intét a közkatona jobban s vigabban enged neki, mint sem a somlatabonak (Fál: NA. 217). Mutha a közkatonára vagy közpészre biztat volna, hogy serpenyőre tegye és mészekelje, naly jó dnygyel inditnak tabort egymás ellen a koronak (Fál: NA. 212).

lovas-katona: equestris miles Kr. kavalierist, [László: Petr. 101).

szökött-katona: ausreisser; deserteur Kírlész. 147. Az elszökött pártos katonák csak haton vannak (Monfrók XV. 199).

Katonácska (Zrínyi. II. 179).

Katonás: militaris SI [soldatisch, militärisch]. Én, uram, nem kedvelem a katonás papot, a mint tudom hogy te sem szereted a papos katonát (Káldi: VasPréd. TudTár. 1838. III. 391. Moln: JEjűl. 182).

Katonaskod-ik: milito SI [als soldat dienen, soldat seing]. (Misk: VKert. 138).

Katonaság

[Szólások. Főzfakatonaság (Csizi: Tromb. 310).

KATRABOCA: tarhonya, túros étel SzD. A savanyú tejet meg főzvé, túros leves lészen belőle, az hivattatik katrabuzának [figy] (Gvad: FNót. 6).

KÁTRÁNY: kalamász, deget SzD [teer, wagschmiere]. Kátránt vöttünk 19 dénárért (MonTME. 1277).

KATRINCA, KATRONCA: sudarium NémGl. 372. Katrintza a gyermek mellén: strophium pectorale; brusttuch der kinder PP. Vram ime te penzed, kit tartottan katrineaba (in sudario) takarom (MünchC 155). Édessegew orczadnak zepseghe kemeny sydoknak katronezayawal [figy] fedezwen, be tegetztetek (ThowC. 5. GyöngyC. 9. PozsC. CzechC. 11. 6). Katrineziban takartam volt az koronkát, és orca takaróban (LevT. II. 273).

KATTOG: fogával csattogtat SzD dentibus strepo, dentes concutio SI [klappern mit den zähnen, mit dem schnabel]. A golya kelepel és kattag [figy] (Com: Jan. 39).

KATUS: Catharina MA. PP. Pázm: Kal. 1766. 397. 768. Kr.)

[Szólások. Házajokért mind egyik férfitaknak, és nem katus aszszonyoknak kellene lennie (Misk: VKert. 663). Mint egy katus aszszonyok (Kisv: Adag. 300).

KAUTÉ: [?] Im lásd, ha nem jobb házasságban élünk, hogy nem mént fál mellett az cautéval járunk, nagy szégyenségen isten ellen élünk (RMK II. 167). Uram érsek, megtitod az papokat az szent házasságtól; az szent Pál, hol azt mondja hogy társ nélkül ne legyen az pispék, im nem hagyja, hogy az cautéval hogy járjon az pispék (218).

Kautés: [?] It több ajándékát számolja előve az házasságnak; de istennek ezőle ajándékát igen gyűlölik az cautéss barátok és papok, mertők az Lucifer poronesolatát tarták, hol meg vagyon írva, külsőbb bűn az paráznság, honnem mint az házasság (RMK II. 188).

KÁVA [kava? Sam: Cor. 40. kavas kút Gvad: Lev. 135]. cinchus Ozer: Christ. 145. cinetura Kr. [reif]. Hoé meg haie-lal ah te feledet mint eg emuatt: quas circulum (Ozer: Christ. 145). Az kötfelő eresztőnek kőcsinaka az tetején semmi sem volt, hanem ráncos volt, az mint az kává voltanak benne (Monfrók XI. 360). Káva módra hajlogal (Illyef: BCsTomp. 110). A virágok egy kis koregőd kányára köttetnek egy esonoba [köz örök], (Sam: Cor. 19). Szép lovat hozának alája, mint hogy a vas miatt nem ilhet reája, meg ödatik szírárt szorító kávája (Gyöngy: KJ. 62). Derekek ugy áll mint a káva (Gvad: Lev. 1). Karsava tetteik derekokat a kává (Gvad: NótTost. 208). Gyöngyöt kávára fűzni (SzD: MVir. 177).

kút-káva: kút gergája; crepido Major: Szót kút karéja, crepido putei Kr. Brunnenkraut? lóne Com: Orb. 149. Kút kávával (crepidine) kőnyúl vétetvén a kút Com: Orb. 115).

KÁVÁS: [epropidine instructus; mit einem kranz, einer einfassung versehen]. Kávás kút: margine provisus puteus SK. Kauaskuth 1270 (CodPatr. VI.164). Kánvás kút (Gvad: Lev. 135).

KAVALYOG: [vorsor, vagor; sich hin und her drehen, umherschweifen]. Fecsegő nyelv, a mimoni a te nyed alatt cavalryog (Matkó: BCsák. 213). Vad ludak jövének az hideg-él után de csak kávelyognak [figy] szegények az uzán (Kecs-
Tört. II.500).

Kavalymas: [?] Azt víjtattya Sámbar, hogy az én syllogis-
musomat a csak szocskával süntítottam meg, ítéllyék meg a
o logikusok, jó sűrű ez kavalymas Sámbarnak (Matkó: BCsák.
220).

KAVAROG: csavarog SzD. vagor, grassor, oberro SI.
sich hin und her wenden, herumirren]. (Göres: Máty. 78).
Kavargó motusokat követnek (Pós: Igazs. 496). [Vö. KEVER,
KAVAR].

KÁVÉ (káfé XVIII. sz. Nyr. VI.364. *coffe* Oreczy: KültSz.
234): faba Aegyptiaca; káfée PPB. 404. Ali passa kehlleti s
ningyárt az ő szokások szerint való vendégséget indít; es egy
egy fínacal cavét, s az után serbetet hozat (Czepl: Dág. Előb.
30. Zrínyi. I.46). Kávém és fött étkem lenne talám nekem
Thaly: Adal. I.187). Kávé, csukorkodi és herbaté, bornál jobb
 volna ha otthon te tokajit innál (Thaly: Adal. II.387). Kávét
vő findsa (Mik: TLev. 16). Egy pipa dohányt ad a török, egy
finda kávét, hatot vagy hetet szől az emberhez, azután tíz
örág is elhaltatna, ha az ember azt elválná (82).

Kávés. Kávés ház: thermopolium PPB.

KAZAL: acervus, cumulus SI. [schober, trüste]. Kazal szé-
lák (Helt: Krón. 36). Egy kazal zalma (Rad: Csál. II.66). Egy
ab asztagl, egy vegl kazal zena (III.162). Mind csak nagyobb
nagyobb kazal fáknak rakása gyűjtetik vala (Szal: Krón. 372).
Egy kazal fát is vitettem az Száva mellett (MonIrók. XV.700).
Szénából rak baklyakat, kazalokat [figy] (Com: Orb. 93). A széna
falongyákban, kazalokban hordattat (Com: Jan. 79). Sok kazal
zéna (Bethl: Élet II.308). Egy kazalnyi rakás kenyeret kell
negennem (Mik: TLev. 17).

széna-kazal: cumulus foeni Kr. [heusehofer]. Asztagokat,
zéna kazalokat félgújtani senki ne merészeljen (MonOlm.
7340).

Kazalat: [einen schober nachlassen]. Szénát kazaltass
háromszáz szekérrel (MonTME. II.198).

KAZAMÁTA, KASAMÁTA: [kasematte]. Casmata
eu casmata h. e. locus corbium terra aggesta plenorum Otr:
OrigHung. II.155. Ha az kasamátákat ott is megtudja csinálni,
ához az télen hozzá kell készülni, s az úr isten kikeletet
adván érmed, idején hozzá kell fognod s végben vinned (RákGy:
Lev. 74). Alatta sok kasamáták, sok por benne (Thaly: Adal.
I.357). Hidkapu kívül a malommal szemben lévő kasamáták-
nak felén nintsen bójázat (KolTört. 402). Aszszonyokat zártam
kazamátákba (Gvad: Nánd. 29).

KAZÁN: destillatorium SI. [kessel]. Csak az salétrom
vagy kazány mellett legyünk szorgalmasok (MonTME. I.27.
16). Az kazán mellett sűrénen és hiven munkálodjunk (I.116.
124).

KAZSULA, KÁSLA: [casula; kirchenkleid]. Olly kazsu-
át auagy misse ruhát csináltata (Helt: Krón. 30. 2). Kásla,
nyelet talám nem bársonybulis szövettél (Czepl: Dág. II.20).
Tört. II.378). Az a gondolat jutott az eszébe, hogy mi jó
 volna a papon lévő casula tsábráknak (Mik: TörL. 61).

KAZUP: kétfülű kosár, füles kosár SzD. [schwinge]. Kar-
zan öltö kosároc, két fülű kosároc, kazupoc, koboroc (Com:
Jan. 109).

KEBEL (kebel) Helt: UT. 07. *kebel* Szatham: Cent. 60
kebelet ErdC. 640. *kebelebe* TihC. 13. ki így szöli: *keleb*,
s ki így *kebel* GKat: Tirk. 1118. *kebelébe* Helt: Krón. 21. *kebelé*
161 Helt: Mes. 68. Helt: UT. Előb. 2. *kebelébe* Tel: Evang. II.417.
Vás: CanCat. 180. 495: **1**) sinus, gremium, castula C. sinus,
gremium Nom. 20. gremium: schoss Com: Vest. 131. PPB.
Kebelemben vagon, s övem pedig el nem öldök, hogy kiessék:
mili in sinu est, nec ego discingor PPB. Deinde ascendit ad
Sinu w kebel 1257. (CodPatr. VI.93). Abraam kebeleben hel-
kezie (IIIb). Mend nagy ewmuel zegenekneec el oztya uala
kebelet penzul tele hordozan (EhrC. 7. 21). Gyenverwseegh-
nek tyezet hordozya ew kebeleben (ErdC. 611). Kezde zegen-
eknek oztany, vischen w kebelet teljes penzettel (VirgC. 84).
Bochata kezet Bernald vrnak kebelebe (85). Anyának elebel
a vag kebelebel le zala (DobrC. 522). Kevldette az lelkeket
Abrahannak kebeleben (ComC. 214). Aldot wr Iesus, kynek
kebeleben nynehen semmy waltozat (ThewrC. 131). Az Tisza
kebel (Békés és Csanád megyék) (Tin. 20. 396). Egy hausa-
nak kebelebe beszálta, az oláhok ott fén futkosnak uala (334).
Köbeléből egy darab kenyeret nyuhta ki (Helt: Mes. 68). A
hogyeec kebeliben formátaltott zengő szó: resonans de altissimi
montibus echo (Kár: Bibl. I.647). Az anyaszentegyhaznac kebe-
leben: in ecclesiae gremio (Mon: Apol. 37). Kebeledben tarcz
ez féle makkos tromfát (Zvon: PázmP. 284). Miért nem verted
meg az én dajkánat tej nélkül való kebeléb? (Szatham: Cent.
69). Az imádságh a veres tengernek kebelét megnyitotta (Mad:
Evang. 253). Szőlőtyöket öleken és kebeleken (in sinu gre-
minique) táplállyic (Com: Jan. 118). Csak a kebeleden ravaszul
hallgató kigyót hízaltja (MonIrók. VIII.220). Az középi kised
hajlással kebelet csinálnak, az holdhoz igen hasonlít: media
flexu modio sinum faciant lunae maxime similem (Forró: Curt.
302). A levelet a kebelébe teszi (Mik: TLev. 188). Mit motozsz
kebeledben [leányinak] te goromba Jankó? (Thaly: VÉ. I.344).
A természet az aranyt mélyen a föld alá temette s nem önti
ki egyszer s mind kebelét, hanem csak szűkségre valót nyújt
(Fal: BE. 595). Most felbillent első fokra, ápolgat és mosolyog,
kebelére ragad tsókra, már megbánta, tébolyog (Fal: Vers.
868). Nem is marad soká oly nemzet kebeledn, kinél a jó er-
köles hibázik szívében (54). **2**) A testnek részei kebelekre és
tagokra osztanak; a kebelekre három van, tudn. fő, mely
es a has (ACsere: Enc. 142). A búzának olaja a kelevények
kebeleinek be gyogytására igen díszeretes (237).

[Szólások]. Eperjét szed más kebelébe (Fal: Jegyz. 923). Há-
tán a' báz, s-kebeledben kenyere (Czepl: Japh. 125).

[Közmondások]. Ne tarts kigyót kebeledben: leonis
catulume alas (Deesi: Adag. 105). Jaj, practica! ámbár vedd elől;
mert veszélyre s nagy inségdre te véredben, kebeledben
kigyót neveltél! (Thaly: Adal. I.2). Nem hogy aszszoniállatnak,
de még kebelednek se hügy: nec mulieri, nec gremio
credendum (Deesi: Adag. 292).

erdő-kebel: [vallis silvosa; waldiges tal, tal im walde].
Tüle az giermeket hog' pásztor el vene, eg' erdő kebelben akkor
el-be viue (Kák: Ast. 3). Föld népe szorult erdőkebelbe, hava-
sokba (ErdTört. I.187).

tenger-kebel: sinus maris MA: Bibl. IV.134. [meerbusen].
Egy tenger kebelt látának (Helt: UT. 07).

Kebeles: **1**) sinusos C. MA. voll krammer rücken, voll
faltan PPB. Kebeles, öblös: sinuatus PPB. Kebeles, helyes:
loculatus MA. Kebeles, horgasos: sinusos Major: Szót. Hwzon
egh fel ymegh, ezeknek tyzen harma kebeles (RMNy. II.35).
Mennyivel inkább szűkségesb mi-néktünk a gonosz szokások
és törvénytelen hajlandóságok kebeles köntösét levetnünk
(Csúzi Síp. 542). **2**) A Hero köziroja (mesographus Heronis)
oly vegetlen ráma ki egy a kebelesen mozgadozó tsigis horog-
gal meg allitatik (ACsere: Enc. 64).

Kebleesség: [sinus; einbuchtung]. A hegynek közepibe mintegy terjes keblességébe még megannyi lövészszármokot helyeztettek vala (Szal: Krón. 548).

KECELE (*dozab*: Zion: Post. 171. Csüzi: Tromb. 185 Kr.): [casula; kirchenkleid]. Oda ál a papozlar a ketz-lében, es igen meg keresztet (Dávid: KKr. 1.1 Pázm: Kul. 222 Kr. Gyöngyl): Cqp. 652).

KECMERÉG: [botorkál, erőtlenségből négy közláb csúszmász Kr. [langvide moveor, repto; sich mühsam schleppen, kriechen]. Nagy munkával tudott ismét a fájába ketzmerézni a madár (Könyi: VM. 51).

KECSE: **1)** [soldatennantel]. Pais a kezekben félik keeze hátokan (Lászl: Murs. 91). Ketsé és tsutár [csótár?] (Szventi: Kalm. 11). Van keche mindenem, doli tekinteti (Zrinyi 166). Jün Szechódi Máthé nagy tarka kechével be fűdözve magát és pánczér fegyverrel (188). Miut-ha különb-különb-féle, és szinfi darabokból kechéit töldözának (Veresm: Lev. 153). Vmm keese rubrum, xr. 15 (Monlók. XXIV.325). Két teveször ketsét 1550 oszporán (TörtT. L156). Az haidukis kezét anagy pokroczot vetnek nyakok körül (Vás: CanCat. 103). Veres skirlát ketsét fűgcsztett vállára (Gyöngy: K.J. 111). **2)** [pami genus; ein zeng, kleiderstoff]. Ajándékokat hozott, kecskeforma bársnyit, vég. mo. 30. (Szal: Krón. 297). Egy jó öreg dupla velenezét, kit ketsének húnak, hét forintot adnak (TörtT. XVIII.216).

hajdu-kecse: [heiduckennantel] (Vás: CanCat. 542).

KECSÉGE (*kecsge*: Nád: Lev. 219. MonTME. L296): sturio primus MA acipenser Major: Szót. acipenser, sturio PP. acipenser; stür Com: Orb. 69. PPB. (Tel: Fel. 103). Frissen főzött kecsége, víza, száját rák (Markó: BCsák 402. 491. Misk: VKert. 555. Radv: Csul. III.87. ACsere: Enc. 218. Vás: CanCat. 564). Igen akajuk, hogy vagyon kecsége az székelyhídi tóhoz, igen meghagy az udvarbírónak, őriztesse, s ha az üdű hívesodik, elküldjön s többeket hozasson belője szőpéket (RákGy: Lev. 71). Kecseget, tokot, vizit fogasson számmakra (383). Egy szép halastót meghalasztott vala, a putaki praefectuss által teli gyuloláskor nygym számos hordó kecséget parancsolván beküldeni (Szal: Krón. 240).

Kecségés: [stör]. Az kecségés tóhoz nem árt ha jobb háló csináltatsz (MonOlm. XXIV.71).

KECSÉGET (*kecsget*: SzD: MVir. 17): allecto MA [locken, hütscheln] stark anreizen PPB. Kecségésed fiadat és meg rőt-tent téged: hata filium et paventem te-faciet (Kár: Bibl. 1671). De csak oly kecségetye szállunk büns lelkünknek, mint régen Eli pap fiának (Czegl: OrszRöml. 3). Ne hídgyen hanna: a kecségető szónak (Czegl: MM. 288). Kecségető igazretnek szele üti öket (DKal: Ker. 72). Persvasiós reménység az, a mely a formalis pápismushan idvességgel kecséget (Markó: BCsák 317). Nem az annak értelme, mint ha Sz. Pál ketségette volna Márkot (Pócs: Igazs. 1226). Aprólké lopásról szokták magokat a világ fiú ezzel kecségetni, hogy azok igen kinsyn vétkek Otr: Tikkél. 237). Huzelkölve kecségetik (DEmb): GE. 10. Gonoszra ketséget (Misk: VKert. 317). Tárhazsz ajándékkal biztatni, ketségetni vadakit (SzD: MVir. 17).

Kecségetős: allectatio MA [lockung reizung PPB. Bojarsgra merzli kecségetős (Czegl: Enoch. III.10. Megy. udj. III. 29. GKat. Tikk. 11).

KECSKE: **1)** capra, caper C. geiss PPB. ziege. Főlig kecske: semicaper; ketskéből való: caprins C. bohokne cor-daye, kecské, lonke to zömélde előt vadane. BécsC. 11. Megvalazta öket egmastól, miként a peator valasztanag a juhokat a kecskéktől (MünelC. 62). Kyk zabdal akaratall myt adnak, veegetők el ozzsteth, amanyath, keszke bozath, bak beerth

(JordC. 62). Felső reze embőr s az alsóh kecske (DebrC. 114. PeetrC. 66). Nem szükség hosszú fark effle kechkekne (Hofgr. 260). Tiazo-ketske: capra (Com: Vest. 122). A gálálynek még mintsen ketske szakálla: haedo nondum est armicus (Com: Jan. 13). Fejős kecske (Gér: KárC. IV. 453). Öreg,meddő kecske (154). Az aszony szül, a ketske geselýezik (GKat: MGrann. C). Kecsebárány-nyúzás (Thaly: VE. 1348). **2)** Ketske, mellyen a nagy fát faragják: *cantherii fabrorum PPI.

Közmondások. Hítván bárom az ketske (Decsi: Adag. 212). Az káposztás kertet éh kecskére nem jó biznya, sem a lódtiakat pásztorra (Magy: Oröml. 56). Kecse sem menne vásárra, de útik hátul (Czegl: Japh. 139): necessarium fortunam terit MA. A kecske sem menne a vásárra, ha nem hajtának (Thaly: Adal. 185). A vén ketske is megnyalja a sót: *anus cothonissat, hircissat PPI.

[Szólások]. Egy két pénzért majd kecskét-is meg fur (Apoll. 45).

bak-kecske: [hircus; ziegenbock]. Bak kecskéhez való: hircinus C. (Pesti: Fab. 63).

havasi-kecske: rupicapra MA. [gemse].

isten-kecskéje. Istenkechkeye: iris, regenbogen Pesti: Nom. 64. 70. Nyr. II.316.

köszáli-kecske: rupicapra Com: Jan. 16. [gemse].

vad-kecske: rupicapra, dorcas, ibex C. caprea MA. capra silvestris, dorcas NC. 131. Kr. rupicapra; gemse PPB. Az magos hegek hazoz az vad keczkekne bakinac (Szék: Zsolt. 106). MA: Bibl. 1554. Káldi: Bibl. 259). A vad-ketskék példázó képei a nyughatatlan elméjű embereknek (Misk: VKert. 221. 285).

Kecskecske: capella C. MA. kleine geiss PPB.

Kecskei: capillis, caprinus MA von geissen, von ziegen PPB.

Kecskes: **1)** caprarius MA. [ziegenhirt]. Kecskes (vezeték-név XVI—XVIII. sz.) (Nyr. X.227. IX.365). A ketskés gyermekek karikát fittatnak (Fál: Vers. 908). Ketskés vala Méris, Alkon pedig juhász (909). **2)** caprinus MA.

Kecskez-ik: [caprae similis est; einer ziege ähneln]. A farkas oda yewe az aytora, kezdle zolny kechkwyl es mondany hogy meg nytaa az aytot: az ollo monda: meg nem nytom, mert yol lehet az zood kechkezyk, de maga a hasadekokon farkast latok (Pesti: Fab. 19).

KEDD (*ked*: dies Martis Pesti: Nom. 18): dies Martis, feria secunda MA. dienstag PPB. Kedden regghel meuen Irlenbe, ál vala Olimtim hegeen (WinkC. 139). Zille eg ked-napi első zillóttet (KazC. 44). Zile az ő első leonat kedden (TelC. 10). A hetnec neminem keddy züle ziz Mariat (35). Pünkösdi keddig (Zvon: Post. 116).

hushagyó-kedd: fastnacht KirBesz. 121. (MonTME. I. 117).

virág-kedd: [feria secunda hebdomadae sacrae; dienstag in der charwoche]. Mondau ez ewangelionot vyragh kedden ew zeut halálnak elette (ÉrdyC. 134).

keddi: [dienstags, Keddli nap (Bartha: Debr. 14).

KEDV (*yo keddel*: JordC. 551. ÉrdyC. 5b. 479b. 597b. 643. sat. kedwál Komj: SzPál. 58. kedue 121. keduh 84. kedue C. DomC. 139. kedwóldni Helt: Krón. 151. keduezés Helt: Mes. 382. kedwózik Beythe: Epist. 609). **1)** favor C. gratia MA. gunst, gowogenheit PPB. wolwollen. Emleközvel megh the zolgayának kedwókról (JordC. 68). Az regy kedueket megvonak ew tevel (MargL. 91). Vm az istennek kedvit (Sylv: UT. II.4). Ahol hűvelkedet a bűn, sokkal folyól áradat a kedv: nbi alun-

davit delictuum, superabundavit gratia (Helt: UT. q3). A mara dekoc az isteni kedvüncc ualasztasi szerent meg tartattanae a kedvüncc által, hat nem a jó chelekedetekből, mert yg a kedv nem volna kedvü (Tel: Fel. 1216). Isten kedve: gratia dei (Mon: Apol. 357). A más életben semmi kegyelnet, avagy keduet nem nyer (Ily: Préd. 1285). Az ember napiát kívántam, az az emberi kedvet: humanum favorem (H. 213). Mint lehessen magához édesíteni más embereknek kedvét és jó akaratyát (Fal: UE. 387). **2)** studium, cupido, cupiditas, appetitus, desiderium st. (lust, gefallen, wunsch). De te ne tedd az ő kedvét: sed sub te erit appetitus ejus (Helt: Bibl. I. B3). Soc szörzesseket szőrez vala az országnac kedüere (Helt: Krón. 51). Mikor kedveknek tetszik, más külfömbet kennek reánk, hogy inkább gyűlöltethessenek (Pázm: Kal. 775). Mi szabjuk akaratunkat isten kedvéhez (Pázm: Préd. 263). Nincs kedvem hozzatok, ugymond az seregeknek vra (Pázm: Kal. 737). **3)** [affectio, animus; Stimmung]. Embernek emberbe való bizakodása mindazon gyarlóság, és bizonytalanság, mert változó kedvéből függ (Fal: SzE. 520). **4)** [gratia; dank]. Semmi kedve, hálája, semmi bére és jutalma nem lézen munkáinknak' (Pázm: Préd. 850).

[Szólások]. Nincs kedvem hozzatok, ugymond az seregeknek vra (Pázm: Kal. 737). Lengyel király, bihető, segítené császárt, de az respblicának nincs ahhoz kedve (LákGy: Lev. 123). Teljék benne kedve: sit ita, habeat, fructus Kr. Ez az en szerelmes fiam, kibén i-kippen kedvem betélek (Sylv: UT. 16). Az kibén kedvem fölt: in quo mihi complacui (Fél: Bibl. 4). Valamit akar abban kedue telic (Kár: Bibl. 1613). Im rövid nap téryedet ölelgeted, egy kántor mulva telic abba kedued (FortSzer. 64). Az szerencze hituánul szolgál néked, nem telik benne kéánús kedued (FortSzer. K2, Lb). Ugy sincs íze, teljék kedve cukron mákkal egyeledve: inkább bőjtöl az én szívem, nemesebb én ízem (Amade: Vers. 19). Kyben kedwe vagyon (ÉrdyC. 532b). Kibén énnékem tellyes keduem vagyon: in quo complacui (Helt: UT. J2). Nem viselte kedve, hogy jóakaróit holtig ne lássa (Fal: NU. 300). Vintze megint beszélgette magát vra kedvébe (Fal: TÉ. 27). A fejedelemnek jobban is kedvében esvén, az ötsével gróf Bethlen Istvánnal elküldötte ismét az bejdelbergai akadémiára (Bod: Pol. 73). Dido lehetett illy akkor idejében, mikor Aeneásnak esett volt kedvében (Thaly: Adal. I. 121). Érdemem nélkül kedvedben fogadtál (Pázm: Imáds. 4). Atyai kedvemben ügyedet fogattam (Zrínyi: ASyr. 49). A ki másnak haragjában vagyon, hogy újonnan kedvébe juthasson, valami változásnak kel lenni (Pázm: Kal. 746). Kedvébe veszi: recipit in gratiam Kr. Két-képen szokott békeséget szerzeni a közben-járó: először könyörgéssel, kérvén a meg-sérültt részt, hogy a vétkest kedvébe vegye (Pázm: Préd. 582). Mindent eltűr, csakhogy kedvében maradhasson istenének (Fal: SzE. 514). Kedvében van: est in ejus gratia Kr. Szt. István iol hiszi vala, hogy ő istennek kedüere volna (Helt: Krón. 28). Hogy keduetekben lenné: ut in gratiam me haberetis (Helt: UT. y4). Ti istennek kedueben és szeretetiben vattok (Bal: CsIsk. 465). Az bűn miatt kiestek az isten kedvéből (Pázm: Kal. 538). Kedvemért kérék: amabo MA. mein lieber, ei lieber PPB. Zent Ferenc ystennek kedueyrt (amore Christi) kere, hogy ewttet vetne által (EhrC. 26). Ez pap mene Marianak egyházaba ayoytatosságnak kedueert: orationis causa (80). El nem hagyaa az ew kedueyrt (ÉrdyC. 616. 527). Mulats kedveyrt: causa recreationis (NagyszC. 228). Jobb is volna kánek vasárnapra szombaton ide jöni isteni szolgálat kedvéért (LevT. II. 296). A jónetelem kedueért hazuttok (Mel: SzJán. 311). Kétszer szokták a ludakat meg-meljeszteni a tolla kedvéért (Misk: VKert. 351). Az ördög kedvéért szenved alkalmatlan dolgokat (Hall: Paizs. 8). Az legyekről, melyec nyalakodás kedvéért föltte sokan

valtae (Zvon: Post. 1525). Ebédután mulatságnak kedvéért foglyászni kiment elő felsége (Thaly: RT. 136). Mi szabjuk akaratunkat isten kedvéhez (Pázm: Préd. 263). Lehettlen öket kedvünkhez szabi (Fal: SzE. 135). Kedven való ez az aszszomépek (RMK. H. 210). Kedven való élet vagion, cifra-sag io lakas (Mel: SzJán. 135). Sok ostor szokta gni ki nem tud meg tenni, istenét fölti, kedvén öhi (Bal: Ének. 15). Noha nem istentől küldettek, mindazon-által a sidók kedven kapták őket (Pös: Igazs. 395). Én méhennek fia, kit kedven tartottam, ápolgattam és gyengén tartottam (Thaly: Adal. II. 414). Jó kedven s ízesen lakoznak (Hall: Paizs. 212). Kényén kedvén élt (Land: ÚjSegits. 111). Kényessen kedven fönevelt püha, tünya iffiak (Hofm: Préd. 21). Nagy kedven hízelt kedvett néki (Hall: HHist. II. 179). Vixit dum vixit bene; nem mondhatia, hog az meg élt kedvére nem élt volna (Deesi: Adag. 213). Kivel mit gondolok hát, ha szegény vagyok is, ha élek kedvemre? (Balassa: Költ. 114). Ugy éltem kedvemre, mint főember fia (Thaly: VÉ. 1236). Ha ma gonosz szült fejedre a fátum, csak ép elmével légy, és okos seréységgel emberkedgyél, meg lád, utób' mint jár kedvedre (Fal: NA. 225). Előbb-kelő az az ember, a kitől egyebek többet várnak, és várván kedvére járnak, hogy sem más egy, a ki a költsont nagy fénytel vissza-kéri (Fal: UE. 361). Kedvére lakni: indulgere genio (Deesi: Adag. 111). Gyenge és kedüere neukekedett aszszoni állat: tenera mulier et delicata (Kár: Bibl. 1185). Kedvére tartatott: delicatus MA. Kedvére tartja: delicata nutrit Kr. Kedüere tartott eb: canis vivens e magdalia (Deesi: Adag. 264). Amőra elő gomozode hog sem istennek sem embernek nem vala kedüere (Szék: Krón. 127). Soc szörzesseket szőrez vala, az országnac kedüere (Helt: Krón. 51). Kedvére úszdogál (Misk: VKert. 325). Világ-bíró Sándor látván vitézinek kedvetlenségét, leugrák lováról és előttük menvén, szívet és kedvet ada mindeneknek a zyalogláshoz (Pázm: Préd. 105). Hogy testenek kedvet chelekedgie (Mon: Apol. 396). Változó ügyedben el ne ejtsd kedvedet (Orczy: KöltH. 91). Mindeneknek el nyered kedveket és jó akaratyokat: omnium demeritis favorem et benevolentiam. (Com: Jan. 201). Felindította kedveket annak keresésére, a kit jelentett a tsillag (Pázm: Préd. 185). A játékos nyelv kedvet gerjeszt (Fal: UE. 404). Kedvét keresni vkinek: consuere pulvires sub cubito MA. captare benevolentiam PPB. jemenen flattiren und zärteln PPB. Kerestem keduet az en testemec (VtkK. 27). Kedvét keressők ő szent felségének (RMK. VI. 101). Ez vilagnak ianai-nal meg rozegülhen, csak hasának keduet keresi vala (Fél. Tan. 485). Szádnak keduet keresni (Deesi: Adag. 115). Kedvelegelő nyájassága, szívőbresztő vilámsága (Fal: Vers. 863). Kerívk fölt [fölségedet], hogi id kedüönket ug szeg e (RMNy. II. 231). Hog sem keduemet nekem meg nem seged (Istv: Volt. 7). Egyénásnac keduet ne szegítetec (Helt: UT. 7). Semmibe neki keduet ne szegite (Tel: Fel. 92). Sem szeg-hetem kedvét az uraknak (Fal: TÉ. 312). Sem találhatta kedvit: egyik igen nyújtott vala a róka, a másik igen rövid, igen rüftös, vagy igen lecsapott, y öcsálkodott (Fal: NU. 257). A királynál nagy kedvet talá (PhilF. 1). Az nyaar fa, kylenek anyekozasok bywontőzees nagy kedwet teez-fa, kylenek embereknek, yelessawl hw-own (ÉrdyC. 476b). Te ne tedd az ő kedvét: sub te erit appetitus ejus (Helt: Bibl. I. B3). Az melly aszszonyi-állat kedvet nem akarja fenni, azt költi (Mark. 8). Hogy felséged az urak hogy tuos az al feneké (Ver: Verb. Előb. 3). Azonban sze-kedvet twlthessék, hol jobb kedvet vészen, s azzal vidámodik (Thaly: Adal. I. 115). Kedue ellen: ab invito NémG. 2. Kedvem ellen: invite; ungern PPB. Jancsár-költ vala, árnyékszékben kedve ellen ül vala (RMK. VI. 108). Midőn kedvek ellen borsol, megfordétyák ér-telmek (Zos: Igazs. 1265). Kedvem szerint: delicata C.

ad votum MA. nach wunsch PPB. Kedved zerenth valo esseth: pluvium voluntarium (KésztlC. 163). Hog az életnek vra kednek zerent karhoztattat volna hadra (WesprC. 95). Igen kedne szerint valo kadalag volt (Bom: Préd. 388). Keduem szerint szóltál (Doesi: Adag. 131). Semmi nem kételemlhetett öt bántat, hanem kedve és akarattya-szerént vette ezt fel (Pázm: Préd. 527). Soha oly főjelenet nem hallottam, kinek csak az olyan szolgálat eset volna kedve-szerént, melyet főjlesztében parancsolt volna (Pázm: Kal. 1756, 583). Jó szántéból kedne szerint vagyon ott (Alv: Itin. 216). Az isten annál is kedveb-szerént valótt ad kegyelmeknek (TörtT. XII. 161). Nagyot kezdé tulajdonítani elméjének, és addig járta esze, kedve után, hogy (SzD: MVir. 129).

[Közmondások]. Kinek mihez kedve, ott miús rövidsége (Kisv: Adag. 543).

édés-kedvü: [dulcis; süss]. Meg öltudnád magadat borsos étkektől, és edes kedü lictariomoktól (Cs. K3).

fél-kedv: [animi offensio, animi molestia; missstimmung, verstimmung, unmut]. Az nesp thed kedvel wgyon (LévT. I. 278). Fél kedvel tén választ neki (Helt: Krón. 136). Az ő szent igyekezetét sokan fél kedvel fogadák (Pázm: Kal. al). Kit vtünk fél kedvel látnak vala (Eny: Gizm. 2).

félkedvü: [finivus; mühistig]. Dologhoz fél kedvénc, komoroc (Tyuk: Józ. 134).

gonosz-kedv: [animi offensio; unmut]. Vetkeztem gonoz kedvel (VirgC. 9).

gonoszkedvü: [tristis; traurig]. Erthowrthem a: emberthel, ky az lewleth hozta, hogy gonoz kedwew wagy, igen bankodol, syrys az the oth maradosodrol (LévT. I. 200). Ne lé y mindenkor oly gonoz kedü, mint az vor-mbe eset farkas (Doesi: Adag. 175). Gonosz kedvü szomorság (Mad: Évang. 141).

jó-kedv: **1)** [benignitas; gunst, wolwollen]. Jó kedvel: benign, benigiter C. Fe jo kedvelben mi zarvonk fel magzatit: in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum (DöbC. 163). Legy jo kedvel hozzam: esto mihi propitius (Helt: Bibl. I. Q2). Hogy az isten mindet érdemünk nélkül szeretett, az azért lét, mert az vlt az ő jo kedve s akarattya (MA: Senk. 72). Valahol kegyelmes gazdának hozzám való jó kedvét találom: ubiqueque elementis in me patrisfamilias reperero gratiam (KálC: Bibl. 12). A mennyel kegyelmeket és isteni jókedveket léveim (Hly: Préd. II. 511). **2)** [bonis, hilaris animus]. Kéte: hmo, guta mit fröhlichkeit. Jó kedvet veszek: bechor, hilaresco MA. Senky: egeyb jo kedvel nem verhat, ham y ky annak etette zerywew lozany zery maguut (ÉrdyC. 1796). Vt zywe lelke es jo kedve kywama (1226). Meme az barátok Pázmán es nyilonon elenchet volna, az paurus be erotte: egy jo kedvel (1146). Jo kedvel veszi ő föle (WesprC. 103). A furlast mind eltyg elutnyak nagy jo kedvel (VirgC. 57). Jó kedvel es bekeszel el zemes (97). Soha meg megdőlök jó kedv, hogy az Edehim n'y nem mindenkor táblakert vétecsék (Gis: Tük. 29). Hogy ha jó bort kívánsz imya jó kedvelből, meg seheted azt illyen öt jöhekkel (Fely: SchSal. 6). A magam kedvelből búst megvallom, volt annyi grátium, hogy nekem sehettem szóra es szívem szándeka szerint beszélttem Annak (Fai: NA. 12). Bőldög isten! hányszor ves tettem vig jó kedvel, bekéntes személyek között is; néha csak nem elhibettem (1226). hogy mind azon passér és kotsis mások szorítottak a nekem (Fai: NE. 29).

jókedvü: **1)** [benignus MA. gütig, freundlich]. Kezvel mes jo kedv, jó akart: benignus Com: Jan. 199). Kezhez jókedwew: fratribus benevolus (EltC. 79). **2)** [gaudium].

Kr [fröhlich, lustig]. Vygak, yo kedwew es erwendötök (ÉrdyC. 511). Hog myndenkoron jelenneek vygnak es io kedvewnek (DomC. 140). Vig es jókedwew volth (VirgC. 36). Az lewz es az jókedwew engedelmsseg (62).

kész-kedv: [promptitudo SI. [bereitwilligkeit].

készkedvü: [promptus; bereitwillig]. Oremest valo, kész kedv (MA: Bibl. Magy. 3).

komor-kedv: [melancholia Kr. [unmut, Komor kedvet szerző fekete sűrű vér (Com: Jan. 51).

komorkedvü: [tetricus MA. ernsthaftig, sauer aussehend, unfreundlich PPB. Ne legyenek komor kedvyk: ne estote tetrico vultu (Pesti: Ntest. 11. Derk: ÖElet. 31). Komor kedvü ne légy: tetricus ne sis (Com: Jan. 203).

mérges-kedvü: \ Szeressétek a tő feleségeket, és ne legyenek mérges kedvűek a hozzájuk: diligite uxores vestras et nolite amari esse ad illas (Helt: UT. Ee7).

mord-kedvü: [melancholicus, agelastus C. morosus MA. tristis MA: Bibl. 1573. feindselig, mürrisch PPB. Mord kedü aszsonyi állat: mulier odiosa (Kár: Bibl. 1622). Annac késké-telen morkedűnce [igy] és kedvetlenec kel lenni (Prág: Serk. 311. Mik: TLév. 58). Vannak mord kedvü emberek, kik mindent rútnaknak vagy irigységből vagy méregből (Fai: UE. 121).

nehéz-kedvü: [submorosus C. dyscolus, difficilis, infensus MA melancholicus Kr. schwermüdig, zornig PPB. Kálmán király nehez kedü, gyanós és igen hortelen harago és igen irig vala (Helt: Krón. 45). Nehez kedvü valik az nemzetsighez (Sylv: UT. II. 101). Nehez kedü voltam ez nephez: infensus tui generationi huic (Fél: Bibl. II. 126).

pokol-kedvü: [morosus, melancholicus C. MA. unfreundlich, mürrisch PPB. (Sylv: UT. 110. Hall: Paizs. 336).

víg-kedvü: [laetus, hilaris Kr. [lustig] (MA: SB. 28). Vig-kedvü [esaludnév] (Bartha: Debr. 39).

Kedvel, kedvell: **1)** [diligere, accepto MA. lieben PPB. Quednelen 1219 (VR Nyr. H. 17). Az ő zolgalo leananak alazotssagat keduele es zerethe (TihC. 131). Teeb lelky yozagok vannak emberben, kyket wr isten kedvel es zetet (ÉrdyC. 36). Az zeghecsengeth ynkab kedvelnee, honnem mynd ez vylaghy kuzatssagot [igy] (211). Zepölten aldozat, kit igen kedvel az vristen (DebrC. 29). Keduelenek tegedeth kyralyoknak leany: delectaverunt te filiae regum (KulesC. 110. 174. Helt: Krón. 47. Bom: Préd. 127). Valanüt a lélek kedvellett, és akart, abban viszázkodást nem szerzett (Pázm: Préd. 161). De ha az arabialbeloknek tetszésekből kedvellünk itéletet tennünk, az óza mértékletessen lészon (KNagysz. 16. 3. D5). Ha annak kedvellet illatnyat (Fely: SchSal. 2). E hegy, melyen kedvellet lakniaz isten (Hly: Préd. 1373). A tsászár a feleségét igen szereti; magát is igen kedveli (Mik: Tül. 26). Tsak egyet kedvellet, Orszy: Költ. 144). **2)** [favere MA. [adulor], güntig sein PPB. schmeicheln?]. Az kyral fia leuele az czazarnak kedvel (Érd-Orszy. 310).

még-kedvel: [adamo Kr. [liebe-gewinnen]. A városnak biromnak tya latum (a lányt), igen meg keduele (DebrC. 143. RMK. VI. 64). Mihent szent Máty isten megkedvellé, ottan Kristushoz győjte a bűnösoke (Pázm: Préd. 47).

Kedvelés: **1)** [acceptatio, libentia MA. lust. PPB. **2)** [amulatio]. A dombokon ötet meg haragotak és é badvakokba ötet kedvelésre hívak (DebrC. 149).

(Kedvellet:

Kedveletés: [gratus, graciosus, acceptus SI. [freundlich, heiter, anzenshm]. Ewt-wle oly kedveletest (exaltativo) fogata-

tanak, nyekpen ystemek anyaly (EhrC. 36). Budosnak kyetlenben, hogy kedueletesben yrewlyewnek (ut diligētius vacent) ymadagnak (114). Szép kedueletes és meleg essők esnek (KLöcse. 1645. 32).

Kedvelkéd-ik: [?] Meglen az ördög latta embernek ő teset elhie, bator őztöver legyen es, soha nem keduelkedik [kételkedik?] beunne, hogy meg nem örhethnye az lelket (BodC. 16).

[Kedvelet]

még-kedvelet: [in gratia pono; beliebt machen]. Nem is mutatbatz nekem oly sz. irási helyet, melyből te ezt ki gördithesd s én velem a korbácsot meg kedveltethesd (Czepl. MM. 209).

Kedves: 1) grātiosus, iucundus, acceptus, lepidus, favorabilis, carus, plausibilis, festivus C. gratus, placitus, snavis MA. angenehm, lieblich PPB. [lieb, freundlich, heiter]. Igen kedves: pergratus, perlepidus, percarus, praecarus; kedvessen: grātioso, grate, iucunde, lepidulo, favorabiliter, care, festive, snaviter C. Izes, kedves beszéd: oratio *benigna PPI. Kedves, ódes: snavis; lieblich Com. Vest. 147. Kedves szín: *color snavis PPB. Kedves veragoknak veragunál veragozeek (DomC. 11). Kyhez jgeen kedves vala (194). Ezt az alnak zolga arra tene, hogy keduesb lenne Kaifás előtt az ő zolgalattia (WeszprC. 73. 126). Istennel nem kedues (ThC. 2). Ha az zentet meg bantanyai, az w kedves tarsasagot el votzenye (VirgC. 42). The aldzoatod kedves legyen: holocaustum tuum pingve fiat (KulesC. 36). Hegy, kybe kedves (beneplacitum) istennek lakozny (158). Az zeremy borok mindenwt keduesek (RMNy. II.2). Czudalkoznak vala az ő beszidinek kedwes voltán (Sylv: UT. I.86). Kedwes dolog az az sidoknak (I181). A ki kedues életbe akar az wristen előtt öhi (Helt: Bibl. I. 44). Az ember kesertetik az kednos allapattal (Fél: Tan. 183). Keduesb az mihöz munkául iutunk (Deesi: Adag. 67). Kőczin aindék, de kedves: exiguum munus, gratum tamen (234). Az egész hordóbeli fényvíz megezetésüil és nem leszen olyan kedves itala (Radv: Csál. III.49). Kedves illat: odor snavitatis (MA: Bibl. 17). Ha kedves tanítása, kívánságot és ízt hágy a halgatóldan (Pázm: Préd. a4). Sokat deákul írtam: mivel sokszor nagyobb és kedvesb ereje vagyon mondásoknak abban a nyelvben (Pázm: Préd. b). A tiszta jó hort kedvesen szólnak a föld-edényből (Pázm: Préd. c). Sok-képpen kíváncsib az igazak sanyarsága, hogy sem a gonoszok kedves állapattya (23). Nem szokása istennek, hogy gyengéltesse kedves szolait (37). A mit szeretettel várunk, arról gyakran és örömet beszéllünk kedvesünkkel (528). Maga kezével puhítja és veti ágát betegének, hogy kedvesben nyughassék (695). Salomon az i-tennek kedves vala (Pázm: Kal. 538). Azt tselkedyzék, a mi ű nékiec kedves (Czepl: Japh. 57). Az gyakorlatos imádság is tégyen kedvessé minket az isten előtt (Bal: CsIsk. 362). Mint hogy te ékes vagy szép drága gyómanttal, így ő is meutöl szebb kedves szép szavával (Balassa: Költ. 6). Ez az en szerető fiam, kibem magannac kedvessé lettem (Kules: Evang. 68). A kérdőnc felelly meg csendessen, kedvessen: placide (Com: Jan. 200). Szemérmetességének kedves volta (Ily: Préd. I.170). Boldisár király, mikor legkeduessebben tobzódniék, akkor ületék meg (TKis: Pan. 43). Az maradék étket kedvest mártogattna (SzBodó: Sódics. a4). Kedves kedvesség (Fal: Jegyz. 934). Nálunk hadgya izét a kedves reménységnek (Fal: UE. 386). 2) dilectus, dilecta: geliebter, geliebte]. Féltette kedvesét ellenségétől is (Thaly: Adal. I.156).

[Közmondások]. Kedues az rönidség: grata brevitás (Deesi: Adag. 294). Minden újság kedves, óság pedig reves (Kisv: Adag. 147). Kedves napok hamar folynak: *rara hora, brevis mora PPB. A béna rajkó is kedves az anyjának (Fal: Jegyz. 213).

Kedvesen: libenter; gern, mit freuden]. Kedvesben tanulnak az emberek példából, hogy sem parantsólásból (Pázm:

Préd. 44). Azokat örömmel, és kedvesen szenvedvén, kedvesekké tette (92). A kérdőnc felelly meg csendessen, kedvesen (placido), csak legalább intvén (Com: Jan. 200). Kedvesen kel vemti: grātanter est amplexendum (Ily: Préd. II.454). Korpa pogázsit nagy kedvesen öttek (Szentim: TFü. 11). Főnj bussal kedvesen ötenek a beteges izakolták (Misk: VKert. 432). A ked kedvesen írt levelét igen kedvesen vettem (Mik: TLav. 85. lev.).

Kedvesécskén: lepidulo C.

Kedvesit: gratum facio, acceptum reddo Kr. [freundlich machen, gewinnen]. Semyth thy magatoknak ne kedwesyezetek azokban (a bűnökben, ÉrsC. 193. Pázm: Epist. II.2. Kr.). Ekkor csak ezzel akarám urunk személyét kedvesíteni (ErdTört. II.59).

Kedveskéd-ik: 1) gratificor C. placere studeo, faveo MA. zu gefallen suchen, willfahren, lieblosen PPB. Kedveskédő: percomis PPB. (CsomaC. 20). Ha az embereknek kedveskettem volna, az Chistusnak szolgálai nem volnek (Fél: Tan. 326). Gerniekeknee kedveskédő attya (Mon: Apol. 511). Hogy az én vramnak kedveskedgyem (Pázm: LnthV. 1). Munkánk ajándékjának bémutatásával vágyódtunk kedveskednünk (KNagysz. 1613. D2. Zrínyi I.48). Valakinek kedveskedbetel: cūcūque gratificari potes (Com: Jan. 201). Valamely szarvashissal kedveskedett neki (Monlrok. XV.8). Urannak kedveskettem megves borral (XV.438). Borral és kalácsokkal kedveskedtem Hemskerknek (Monlrok. XV.383). Jákaronknak is kedveskednünk kell ez mostani állapatra nézve is (RákGy: Lev. 129). Tudgyon akár melly társaságban afféle dolgokkal kedveskedni, hogy beszédgyén meg nyugodgyon a társ, és utóbbi balgatásra iz maradgyon benne (Fal: UE. 375). Mikor jeli adgyak, hogy valamit meg kívánnak, oly himmel hozzák elő, hogy az adakozó-fél különös szerentségének tartya, hogy kedveskedhet véle (Fal: UE. 488). Az egyk bővségesen kezdének harnatozni, kedveskedni, ajándékozódni (Csúzi: Síp. 20). Nemesak apoglatásai és ölegetéssel, hanem ajándékokkal is kedveskettenek (Csúzi: Síp. 21). 2) [delector; sich vergnügen]. Az bor italba kedveskődnee (Kules: HKész. 21).

Kedveskédés: gratificatio, placentia C. blandimentum MA. willfahung, das lieblosen PPB. Valamely kenyir, kalács és báránybeli kedveskedéssal küldöttem Horvát Ferencz urat hozzája (Monlrok. XV.319. Gyöngy: Char. Előb. 3. Gér: KárCs. IV.456. Fal: UE. 382).

Kedvesség: snavitas, amabilitas, iucunditas, pretiositas C. gratia, grātiositas, festivitas MA. annehmlichkeiten, lieblichkeiten, holdseligkeiten PPB. Jó kedvel bővítködő és jó kedvesség osztó: charitonus PPI. The hazadnak kedvessege meg ewu engemet: zehus domus tuae (KulesC. 162). Szíuennec ió kedvessége: voluntas cordis mei (Helt: UT. r3). Nagyságos és méltóságos vezér Murtaza barátunknak kedvességgel való köszönetünket (Monlrok. VII.205). Kedvesség felettvaló kedvesség a szent, és szemérmetes-asszony (Ily: Préd. I.171). Beszédében való kedvességet kapdos (Com: Jan. 162). Kovásmnai Péter szolgált elsőben a főnyi ekklesiában nagy kedvességgel (Bod: Pol. 98).

[Szólások]. Ezen esztendőben a réformátus superintendens is, lévén mindenek előtt nagy kedvességben, vénséget nem érvén reméntelen meg-hala (Bod: Pol. 37). A tanuló ifjúságot a szükséges nyelvekben, filosofiában nagy gyakorlotta, hogy mindenek előtt díszetett nyerne és nagy kedvességet (Bod: Pol. 73).

Kedvességös: valde acceptus Kr. [lieblich, sehr angenehm]. Kedvességös idő és az ilűsségnek napya (Beythe: Epist. 71. Pécsi: Ágost. 54). Kedvességös szag (MA: Tan. 753).

Kedvesül: [gratus fio; lieb werden]. Kezde testben öregedni, nag zepsegel ekesőhny, es myndeeneeknee kedweswly (ÉrsC. 454).

Kedvetlen: 1) implacidus, morosus, immittis MA mürsch, verdrüsslich PPB Kedvetlenül: moroso C Kedvetlen, mord, haragos, izetlen ember: amarulentus PPB Kedvetlen avagy komor: morosus Com: Jan 181 Kedvetlen nevetni: alienis mandibulis ridere Deesi: Adag 215. Mint az sarkantyú, az mellyel az kedvetlene és restelkedő meg vagdaltatna (MA: Tan 1271). Az szombatnak szenteléséhez kedvetlen (MA: Seult 964). Kivánság hadni bizonyítót? Tudom, hogy kedvetlen vagy hozzá (Márk: BCSák 289). Kedvetlen szerencse (Teleki: FLÁ 133). Hadamat nem diésérem, mindazáltal az minemű fele más imide, amoda vonó fegyvertelen, kedvetlen emberekkel én magam eleget vittünk végben (Rákt: Ley 277). Olyan izetlen, kedvetlen, hogy még a feleségét sem öli meg (Mik: TLav 33). 2) ingratius: unangenehm Com: Vest 133, unangenehm PPB Kedvetlen szin: color austeris PPB Kedvetlen az boldog az ékes beszéd: non decent stultum verba composita Kár: Bibl 1613). Kedvetlen állandékat talál adni: Veneri suum immolavit (Deesi: Adag 189). Embertelen és kedvetlen philosofia (MA: Tan 75). MA: Seult 964). Mind szent havának az elei mutat kedvetlen hűt (KDelar 1619, C). Igen kedvetlen idő volt (MonDrók, XVII 25). Neha a buza lisztből készített kenyér nyers, izetlen és kedvetlen (Uly: Préd 1265). A jól meg nem igazított csatára kedvetlen zengést ad (H 1975). Miképpen él a szállásnak ily kedvetlen meggyával? (H 200). Kedvetlen szag: non. Az bűz, bűzlőség fene, kedvetlen: factor totus: der gestank grünlich (Com: Vest 11). Kedvetlen választ vett (Rákt: Ley 1232). Nem kell a kedves szegény feleséget, a kedvesen, de gazdag feleségetől ollagnyi (Mik: TLav 7). A béka kedvetlenül rekedő állat (Bod: Lex 21). A keserűség kedvetlen íz (96). A rút, a kedvetlen állatok lesz szép (Orey: Költ 154).

Kedvetlenéd-ik: contristor, animum perdo, v. offendor SI Kr. [unmutig werden, die Lust verlieren]

el-kedvetlenédik: v. Ha oda ki esendességet remélhetni, az szegény ember most mind elvinni az borát: ne kedvetlenédik el az szőlőtől az szegény ember (LéV: H 224 Pázm: Préd 1161 Kr.)

Kedvetlenit: morosum facio, tristem reddo Kr. [unmutig machen, die freude benehmen (Pázm: Préd 957 791, Kr.)

el-kedvetlenit: v. (Pázm: KT 194)

még-kedvetlenit: contristo Kr. [betriiben] (Pázm: KT 33 Zrínyi I 29)

Kedvetlenkéd-ik: morosum, incantentum, importunum se exhibere Kr. [unmutig sein sich mürrisch benehmen (Pázm: Préd 921 Kr.)

Kedvetlenkedés: tristitia, morositas, ululatio, immitus. Kedvetlenkedés, bűzlökés MA: Tan 71). Az mi türelensé-
günket és kedvetlenkedésünket palastolni akarja (MA: Seult 976).

Kedvetlenség: morositas C, melementia MA meledia, offensus, unfremdlichkeit PPB immitus Kedvetlenség, mord-
ing: amarulentus PPB. Az kedvetlenség, kedvetlenségre adattak: acediae, dediti (Com: Jan 197). Az egy Jupiternek van kedvetlensége, ipunkolni is kezd sása körmössége (Thal.: Adal 1114). A kis szendes békességre birta természetét, sok bűs kedvetlenségeket fog el körülül éltében és a bűsleltre vivő jár-
nak szintén általattalvan vagon (Fal: LE 367). Bujdosóba kergetni borozó kedvetlenségét (Sd: MVir 330).

Szállások A gubernatornak és kanzellariusnak vádeltatások és az udvar előtt kedvetlenséggel hozatások (Bod: Pol 11). Valakinek kedvetlenségben lement: esse apud aliquem in tristitia PPB.

Kedvetlenül: morosus, tristis fio Kr.

el-kedvetlenül: [morosus fio, offendor] deiecio animum Kr. [unmutig werden]. Ha azon közben a nem-akarommal jár a válasz, elkedvetlenülnek, mint az indiai asszonyok (Fal: NA 221).

Kedvez: indulgeo, pareo, compareo, repareo C. faveo MA
schonen, durch die finger sehen PPB [zu gefallen sein]. Nem kedvez fiának: er ist scharf auf seinen sohn; ne kedvez pénz-
nek bűsületért: schone dein geld nicht um die ehre; királyának, házjának kedvezni: seinem kö nig, seinem vaterland huld sein; kedvezni magának: sich schonen, seiner gelegenheit pflegen, sich commod machen Adami: Spr 196. Parancsola, hogy ne kedve-
zön semminemű országra és mindön varasont le törődn (GuayC: 55). Helyaban kedveztem az ő yfvszaagának (SándC: 29). Hogy ne kedvezne valamelyen ay neky (MargL 78). Kedvez zegenek (pareo pauperi) és navalysnak és zegeneknek
lelyth ydwezeythy (KeszthC: 179). Nem kedvezel a te egiet-
len egy fiadnak mi erőttünk (WesprC: 12 105). Nem kedveznele-
c helne az ötmen igazert, kik benne vadnac?: non parces loco illi propter quinquaginta justos, si fuerint in eo? (Helt: Bibl I H). Nem kedvezsz a te egyetlen egy fiadnak én erőt-
tem: non pepercesti unigenito filio tuo propter me (L 14). Az igazságnak istene nem kedvez ehben senkinek (Born: Ének. 173). Ne kedvezzenek es ne kőniőrüllienek, hanem az gonosz
ki gionallak az nep közül (Fé: Tan 322). Senkinek nem kedvez az bor ön, az ki meg isza: crudelis Baachus (Deesi: Adag 204). Ne kedvezzen az te szemed ő nekje: non flecteris super eum ulla misericordia (MA: Bibl 1181). Mibent a torok-
nak kedvezsz, halál fia lesz (Pázm: Préd 841). Kedvezni még az ellenségeknél is (Com: Jan 198). Abból senkinek ne kedvez
Rákt: Ley 98). Dícséretes kedvezni az atyafiaknak, és jó-
marasoknak (Uly: Préd 167). Oly lár legyen felőled, hogy örömet kedvesz (Fal: LE 382). Másnak nem tudsz kedvezni,
s egy hajóban evezni (Amade: Vers 118 11).

még-kedvez: [pareo: nachsicht üben]. A köz nép meg kedvezne es nem öle meg a juhokarc jobbadgyat (Mel: Sám. 30).

Kedvezés: indulgentia C. favor MA [nachsicht, schonung] verschonung PPB A testnek kedvezése (Pázm: KT 82). A bályvány képek minden kedvezés nélkül ontatnak vala (Matkó: BCSák 102).

Kedvezo: favens, favorabilis Kr. [günstig, nachsichtig]. Igen kedvező: perindulgens C.

KEFE: muscarum setaceum PP. bürste Adami: Spr 45.

Kefél: [penicillo extergere] bürsteni. Mint lovat, szőrt úgy kefélte. Ezsum, mely össze tsomozott, aztat ke-metelte (Gvad: RP. 17).

KEGME ?: paene NémGL 271 (Vö. **KIM**).

KEGY [szetlén Bésic 100 232. Szetlén MünchC 104. k. schmes GyöngyC 12. Kegyelmességs. CzechC: 22]. svavitas, gratia MA liebliekhelt PPB Kegye, kegyelem: gnade, genehm-
heit Adami: Spr 45.

Kegyelém [legibuat, v. ebel HB. legyelm. ComC: 1].

1) gratia, charis C. elementia MA [gnade, Winagade] uronic isten kegyelm ez lelce ert, bug wr nyit kegyelmehel abraum kobeleben helhezje (HB). Miert en teneked keresek yly kegyelmel, akarom, hogy fogagyd ennekem, hogy sonha valamely lekkest meg ne szerz. ElhC: 119. Kegelm korcsenek az meg igaztaltalust. PsorC: R. Miert en teneked ilyen kegyelmel lelek, azt akarom, hogy ennekem tees fogadast tegy (VirgC: 55). Hogy kegyelmel nyerne a te szemeid előtt: ut inveniam gratiam in conspectu (Helt: Bibl I P4). Kegyelmet találne

(Helt: VigK. 54). Tón kegyelmet Sándor asszon fejének (RMK. IV. 135). Az hol az bűn bővölködik, ot fellieb bővelkedik az kegyelem (Fél: Tan. 268). A fejedelmi adandya az kegyelem, es meg eresztendi a jöszagot: princeps ipse gratiam fecerit, illaque bona remiserit (Ver: Verb. 10). Csak a szomszéd várasból jöttek vala kegyelem nyerni (Pázm: Kal. 140. Zrínyi. I.15). Kegyelem állapottyában vagyon (Illy: Préd. II.293). **2)** (virtus, salutaris effectus; wohltätige kraft) A káposzta hamvát la vízben öntöd, só lesz belőle, mert ő a mint mondlam saletromos, melyne kegyelmével, hogyla gyengén főzetik meg, s a levében essel, hasadat meg-indittyá (Nad: Kert. 49).

Kegyelmed (*kegete* [kegyelmek] MA: Scult. 9): tua gratia MA. deine gnade, deine gunst PPB. [euer gnaden]. Köszönöm szívesen, hogy méltóztatik kegyelmed tudakozódni, annak egésze felől KirBesz. 4. Isten hozta kegyelmedet, jökor jött: seid freundlich willkommen 7. Kegyelmed ist ein ehrenwort, lassen man sich bedienen, wenn man jemanden mehr als einen gemeinen menschen ehren will; als: mint van kegyelmed? wie geht es ihnen? tessék kegyelmednek; belibe es ihnen; követem kegyelmedet; ich bitte sie um verzeihung, Adám: Spr. 166. Tegyük kérdést tőle s ha meg feiti, boctattassa bel kegyelmed [püspökhöz szólv] (DebrC. 7). Wewen az kegyelmed leweletly (RMNy. II.9). En kegyelmedet azon kyrem 58). Kerem kegyelmedet minth zeretew azzoniamath (66). Mynden zawokon kegyelmed felne indultassek (79). Kegyelme-ekkel nem akar gywelkeznü (132). Kegyelmeteknek, minth o vramnak (II.27). Erre kis Tobias felele attyanac: kegyelmed ennekem mit mond, alloc annac, kesz vagyoc engednem parancholotodnac (Hofr. 259). Meg is érdemi ű kegelme (Mon: Apol. 402). Kegyelmetec beczületes nagyszombati uraim (MA: Scult. 5). Koronális pénzt fizetett ű kegyelme (MonTME. I.130). Meg-kell ű kegyelménec hát felelni (Czegl: Japh. 25). Mint etzie ez kegyelmednek? (217). Az gynlai olaj-bégnék ű kegyelmének (MonOkm. VI.31). Azt gondoljuk vala, hogy kegyelmek is, Sahin agát haza várja (MonÍrók. VIII.206). Őcsém uraim, kegyelmek csak maradjon itt (Bothl: Élet. 328). A őrvényes táblának itilő mesterehez ű kegyelmekhez (Fely: Dics. 2). Az ű kegyelmek magzattya (Tyuk: Józs. Előb. 7). Ma is két levelét vettem kegyelmednek (RákGy: Lev. 5). Kegyelmetek közé mindenkor készséggel teljes (Nyr. XII.80). Kegyelmeteknek szokott engedelmeskedése szerint (XIV.163).

Kemed (*kedmetek* RMNy. II.20): ∞ Ha isten ke-med Gyerebbe hozzya, ke med nyilabban meg erty, tgygya ke-med hogy az en feyem ke-med kezében vagyon, byr en velem ke-med, es valamely keppen byntet ke-med, azzal szabad ke-med (LevT. 1216). Ő kemék lemenék jelen Oslányt (II.95). Koronzei uraim volt itt valamely nap, ű keme monlotta (390). Wiselie zongiat mint az wy [ő] tlaydon magyenak, mert en wy [ő] kemet wallottam (RMNy. II.82). Az wy keme gierneki (uo. kétszer).

Kend (*kiend* RákF: Lev. III.7): a köz embernek nevezete SI. Kend ist ein ehrenwort, bei und zu den gemeinen leuten; man bedient sich dessen, wenn man jemanden per herr oder fran tractiren will; als: höret der herr? halja kend; fran nachbarin, wie geht es der fran? szomszéd asszony, mint van kend? kentek, kenteknek, kennek, kendet; diceses wort ist contrahirt von dem wort: kegyelmed Adám: Spr. 165. Isten öirével járjon kend: gehet ihr in Gottes namen 165. Te kenek jo byro... en kenek azt adom tutara, hogi (RMNy. II.20). Penszt kulgón kend [s többször, 1553] (TudTár. IX.69). A korona király fejére nem illik úgy, mint a csikó kendtekére (Gvad: RP. 48). Feltsert kiállották, egybe ez itten volt: eret fog kend rágni, páter hozzá így szólt (146).

Kéd, kéték. Kend, keed: a köz embernek nevezete SI. kerem kedeth, hog tharcha meg kedys szabadságokba ewketh

(LevT. I.62). Ha ketek jobb tanácsot ad ennél, örömet azonost maradok (II.105). Qui dicuntur secundum consuetudinem regni in vulgo nomen ked (SzékOKI. 1286). [Ked, vagy keed, amyi mint kegyed, kegyelmed. A székely nép a XV. század végén a szék főtisztviselőt illette e címmel. Szabó K. uo]. Kétek (Mik: Tlev. 46). Az egésségre vigyazzunk, edes néim, és így leszek mindenkor a kéd nem fő feji, hanem fő fő székelye (89. 224. sat.) Hilde kétek; tudjuk eleibe fognak ketek lágni (Gvad: RP. 49).

Kegyelmes: propitius, clemens, misericors C. gratus MA. geneigt, gütig, gnädig PPB. Ysten leg kegyelmes nekem bynesnek (EhrC. 41). Yrgalmazok, kywel akarandok, es kegyelmes leezök (JordC. 72). Byzonyawal nagy zykseeges mynekewnk az kegyelmes meg valtonak el yewetely (ÉrdyC. 5). Meg nyomultakon jgeen kegelmes vala (DomC. 125). Halgas mynketh kegyelmesen (KeszthC. 462). Any kegelmes anyunk (CornC. 3). Az istent maganac kaptolyia tlaydon kegyelmes attyaul (Helt: Bibl. I.Q). Bologok az kegyelmesek (Pesti: NTest. 7). Vala pedig e Hunyadi Janos kegelmes tekintetű (Szék: Krón. 214). Mert én kegyelmes leszek az ű bűnökön (Mon: Képt. 87). Megadatic minékünk az őrc életnek kegelmes garassa (MA: Scult. 225). Kegyelmesen halasztja a gonoszok veszedelmét (Pázm: Préd. 28). A kik parantsolnak, kegyelmesek (clementes, gnädig) legyenek (Com: Vest. 95). Mondd: hol plántáltatott olyan kegyelmes ág, mellytől vigasságot vesz Magyarországn? (Thaly: Adal. II.436).

[Közmondások]. Kegyelmes tohuynak tudod mi szokot lenni: benevolus trucidator (Deesi: Adaz. 186). Kegyelmes tolvajnak nyárs a seggibe (ErdTört. II.20).

Kegyelmesség: clementia C. gratia MA. gütigkeit, gnade, gunst PPB. Az neepnek veeny meenenek hozya, keerveen kegyelmesseghöt hű ellene (JordC. 788). Az ew nagy kegyelmessegeből tewee (ÉrdyC. 568). Keerwék, tekeench te kegyelmesseghödnék zomeywe ez te zolgyadra (580). Nagi kegyelmessegh istentől, hogi a zeitők istennek öröksegi legienek (DebrC. 125). My vagy vram? felesges bwlzezeses felesges io, felesges kegyelmessegh (VirgC. 43). A kie pedig a romai kereszténységre tertene vala, minden kegyelmességgel czeleködée velloc (Helt: Krón. 24b). Az Abraham magzattia által mind ez szeles vilagnac kegyelmességet igire (Szék: Krón. 12). Mióta isten az én méltatlanságomat nagy kegyelmességből egyházi hivatalra választotta (Pázm: LuthV. 1. Zrínyi. 138). Legien minden kegyelmességgel es oltalommal n-kiek (Radv: Csál. III.143).

Kegyelmességös: gratiosissimus Kr. [gnädig, allergnädigst]. Teghedeth kegyelmesseges azzony kerlek, hogh en nekem nyavalas bynesnek őrc bochanathothi nyery (PozsC. 29). En kegyelmesseges vram, agy emekem yagz engedelmesseghöt (ÉrsC. 42).

Kegyelmetös [clemens: gnädig] (Pázm: KT. 488)

Kegyelmetösség: misericordia MA: Bibl. 121. [gnade, erbarmen].

Kegyelmetlen: [inclementer; erbarmungslos]. Kegyelmetlen esék Zizim agának közép mellyében (Zrínyi. I.115).

Kegyelmez: miseresco, commiseror, condono, misereor MA. dispense NémGl. 17. mit einem erbarmen haben, vergeben PPB. [begnadigen]. En kegyelmeztem teneked: ego tui misertus sum (MünchC. 48). Ew eertők kegyelmeze wr ez ylaguak, hogy el ne veztenek (ÉrdyC. 571b). Legi dyczeretes mind azokba meliekbe kegyelmez es engez emekem (VirgC. 16). Wram kegyelmez egy bynennek: domine propitiaberis peccato meo (KulesC. 47). Kegyelmeznék ű nele (TihC. 72). Teneled kegyelmezen (TelC. 106. Káldi: Bibl. 291).

még-kegyelmez: misereor, condono MA. sich erbarmen PPB. [begnadigen]. Isten nekwnk megh kegyelmez any sok

zantalan bűnökkel (VirgC. 50; CsomaC. 61). Nem kegyelmezsze meg a városoknak (Pázm: Préd. 304). Életnek ugyan megkegyelmeztem, de két vagy három százat csapattam rajta (Ménfők. XV. 172).

megkegyelmezés: condonatio, reconciliatio, receptio in gratiam MA. igne, begnadigung, wieder-versöhnung PPB.

Kegyelmezés: misericordia, condonatio MA. ignade, erbarmen. The nálad wágon kegyelmezés: apud te est propitiatio (Koszták. 387).

Kegyés (kegyes: PeerC. 110; kétszer: 1) mites, amabilis, pius MA. gütig, frommlich PPB. Akarim keges engedelmesseget jelenteni (Ért. 11. 51). Te mert keges, vag' pius es, irgalmazik nekünk (BécsiC. 25). Bodogok kegeses mites, mert ők bírnak a földet (Ménfők. 20). En keges vag' es zínél alázatos (34). Bodogok az kegyesek: bent mites (JordC. 365). Kegyes zivok (ÉrdyC. 744b). Ez may ewangelionnak keges ortolme (301b). Emoyt kegyeskedh w. wayrat: docet mites vias suas (KulesC. 10). Kegés es keges vala az ev gyazatosokra es (DomC. 125). Atte orolulnuk zine igen zsep es keges (NagyszC. 12). Mynd kegyössen hylhetők (WesziC. 17). Kegyes vagyok es alázatos zivuk (136). Az keges zivuk zent atya zerre egy ruidi verset (VirgC. 10). Egi valat nekik keges es eses zomd (74). Kegés mednessegi nagi zsep gőnge szoleknek finasimul hal az eglől (Kékes. 1572. F). Az első három napon keges fenyel a nap a tollókat sító (KGalg. 1582. G). Az szeretet tőrő es keges (Felt: Tim. 290). Mennel kegyös valiki annál hummörb sírlat: ut quis pius probus, is multum lacrimabilis est vir (Bécsi: Adag. 11). Vigyáztatod, e alkda reá, mit mivel egyetlen egy kővel szerelmes fiával a keges anyja (Pázm: Préd. 31). Kegyes szóval köszöntőte őket (Alv: Post. 1579). Kegyes élet (Megy: Olaj. 10). Ha isten haragját antatossan és kegesen elvagyatynk (Illy: Préd. Előb. 1). Szép nagy szabadságban s keges nyúllességre voltak napjait (Thaly: Adal. 1196). 2) comis, comivulus, benignus MA. gutwillig PPB. comis; holdselig Com: Vest. 101. Kegyesen: amabile, benigne C. Kegyes tekintet: blandi oculi PP. Meg condolat istenolme es keges tenetűd nec anyabokát (VirkC. 17). Teneked atid keges Bela kerál, hog' hozza: kegyeth keges kerál lemel (PeerC. 310). We isten keges es yrgalmas, nem akarya az bűnösöknek halálbát (ÉrdyC. 775. 306b). Tanulhatok en tőlem, mert keges vagyok: misericors sum (DobrC. 14). Kegyesen tegez: benigne fac (KulesC. 125). Vran keges Kristus (VirgC. 10). Kegyes Iesus (PozsC. 3). Folyamnak keges anyukhoz (Bát: Kírd. 124). Janos, az az keges anyja k. gyos, kegesolme (Börn: Préd. 10). Kegyes kedvű ur Jeans (MA: Sent. 10). Kegyes olvasó (MA: Bibl. V. 7). Kegyes olvasó (Márkó: Bókák. Előb. 1). 3) dilectus, sponsus, sponsa; gelebter, geliebte, bräutigam, brant. Oly yghen el fáln folyta, vala zivoyt az ew eodes menyecy vendegheek nyavassaga, hogy sem attya, anyja, sem ylvu, kegyese vala ny kysed ewwonderlessseget hozhatnak vala ew ywoden (ÉrdyC. 30). Az zent azzon ehlől díesekdőlök udu, hog' vronk Jesusunk Biki kegyös vala a zieseg tutusnak nyatta (DobrC. 130). Ha engemet kegyösül véssz jél leszn dolozd (100). A foser dít danc gyongé dancól es meg gyongébb szível olvasgatja a kegyesek egyv. letét, s meg meg tájdlás el szakadások (Felt: NA. 1. 6). 4) inclutus heros, herosus MA. berühneter held PPB. 2. V. HÖS

Kegyesköd-ik: 1) mites, candidus sum; sich frommlich benehmen, versöhlich sein. Mi is zózt kegyesködünk es pedig jó koran, mert rögzik a gyűlölség (Felt: BE. 100). A mely dímít tsak megat kedeti kegyesködlingszál, hozzá áll a, ellenség, bűsörül, meg veszi (Felt: NA. 186). 2) pietatis operibus intentus vivo Kr. fromm sem ein gottzufälliges leben führen (Börö: Micra. 10. 208. Kr.

Kegyesködés: pietatis exercitium Kr. frommes leben, frömmigkeit (Börö: Micra. 185. Kr.).

Kegyesség: 1) pius C. MA. frömmigkeit PPB. Mynden kegyességhel cum lenitatio fogazatok megl tynoktek ky yelentet yghet (JordC. 833). Ystenegheek eray, kyk mynd az erok ebete es kegyességre ad piatatem adathvan vannak (575). Az kegyességhel megl gyeez az kegyetlenséghet (ÉrdyC. 185b). Az kegyességet nem kevántam (VirgC. 12). Nagy kegyessézel es nagi zerehel egnast meg wleok (18). Wtet el bozata aniy zine nek kegyességhel (27). Telyes vala ez zanteges atyának bezedo kegyessézel es isteni edessezel (10). Kezde zolna atyá kegyessézel (56). Sz. Pál az isten fia születést, maximum pietatis sacramentum, isten kegyességének szétszemes titkának nevezi (Pázm: Préd. 107). 2) comitas, benedictia C. gratia Ozor: Christ. 26. benignitas MA. gütigkeit PPB. ignade. Tegyet en volen ez irgalmassagot az te beusages keges egyedbevl (MargL. 131). Attamfai öltözietek meg, mikent istennek valazottl irgalmassagba, kegessege (DobrC. 289). Ha wleleges kegyességhel kellenetes volna (VirgC. 77). A Kristus jövetlenek kegyességre feleltélvaló bizakodásra ne ragadgyon (Pázm: Préd. 3).

Kegyességös: valde pius, valde benignus Kr. [gütig, gnädig]. A zegenyekhez való nagy kegyességes yrgalmassaga (ÉrdyC. 140b). Ha myndenyekünknek ezer zaya volna, nem volnánk elegek te dyehyretvedn a kegesseges zyz (ComC. 35). Kegességes dmos chazar (DomC. 304). Vetteim kegyességes zent belnek ellene (VirgC. Pécsi: Ágost. 54. Illy: Préd. II. 194). Rőgiséges es kegyességes Irenaeus püspök (GKat: Titk. 13).

Kegyességtelen: improbus; gottlos. Kegyetelen vagy kegyességtelen (GKat: Titk. 1119).

Kegyességtelenség: improbitas; gottlosigkeit (Megy: Bayle. 1. GKat: Titk. 275).

Kegyetelen: improbus; gottlos. Kegyetelen vagy kegyességtelen (GKat: Titk. 1119). A mikor bűnösök kegyetelenek, es ő ellenségi volnánk (GKat: Váls. II. 6b).

Kegyetlen (kegyetlen: ÉrdyC. 129. gyottlen: NagyszC. 81). 1) impius, iniquus; gottlos. Kegyetlenül töttöne: impie egimus (BécsC. 100). Betellessedet az iras, ki mond, es kégetlénéckél cum impiis zamlaltatot (Ménfők. 104). El yew vr ysten megl föddeny az kegyetlénéckél: impius (JordC. 881). Az kegyetlénok nem sokay lakoznak ez földön (ÉrdyC. 521). En kedylt kegyetlen meg nem teitem (VirgC. 31). Kezietlen emberek nagi edessezel es zereletl halgatyak vala wtet (46). Az kegyetlénoknek remenségök el vez: spes impiorum perbit (TitC. 3). Bodog ember ky kegyetlénoknak tanachyaba nem yardt: beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum (KulesC. 1. 30). E birodalut e világi kegyetlénoktől elnézi (Felt: 1. 41). 2) inmitis, indolens, implacidus, atrox, crudelis, durus, trux, ferox, ferus, ellernus, immanis, saevus, tyrannicus, truculentus, tyrannus MA. grausam, wild, mognädig, tyrannisch PPB. Kegyetlen ölé: tyrannicatus; kegyetlénök öllő: tyrannida; kegyetlénül: austere, tetro, imperioso; igen kegyetlen: praefatus; fene kegyetlen: belinus; feje furt kegyetlen: vesanus C. Kegyetlen, mint a farkas: orba tigride peyor; kegyetlen uralkodás: tyrannus MA. Kegyetlen ur: tyrannus Com: Jan. 19. Előbe kelence neki két embere, ördögöket valloc, igen kegyetlene: saevi nimis (Ménfők. 28). Mi kegyetlénül osteroztat (VirkC. 81). Oh atya isten, ha mendeknek irgalmas vag', mire hog' az en vrammte ilen kegyetlenséget latol (83). Longhernek kegyetlén harba: undae maris obtratio (JordC. 881). Az kegyetlen kenek (VirgC. 89). Orolunknak kegyetlenségek NagyszC. 91). A marat ha a testre ködöl, kegyetlen himlőt, varat gyozyt (Maj: Herb. 177). Az Fortunának hellet, kegyetlenkeppen meg ha orittia (Kékes. 1572. F). Kegyetlen

törvény: Tenedia bipennis (Deesi: Adag. 66). A nőstény oroszlan a minthogy felettébb kegyetlen, úgy igen buja-is (Misk: VKert. 55). Nem leszek hozzátok én olyan kegyetlen (Orezy: Költ II. 150).

Kégyetlenéske: feroculus C. MA.

[Kégyetlenőd-ik]

el-kegyetlenődik: [saevus fio; grausam werden]. Szulimán más földről el kegyetlenséget, maga véro ellen kegyetlen törvényt tett (Zrínyi II.45).

[Kégyetlenit]

mög-kegyetlenit: effero MA. ergrimmen PPB.

Kégyetlenke: [feroculus; grausam]. Eleyen igen kegyetlenke walek (Pesti: Fab. 32b).

Kégyetlenkőd-ik: saevio, desaevio, obsaevio, ferocio C. wüten, grausam sein, toben PPB. Oknokkölis gonozkodie, es kegyetlenkedie vala: eratuito potius malus atque crudelis erat (Deesi: Sall. 12. Káldi: Bibl. 267). Conrad császár meg kérdőtfelket: miért kegyetlenkődünéce oly igen a keresztényeac ellen (Helt: Krón. 23. Zrínyi. I.94. II.37. 102).

Kégyetlenkődés: saevitia, ferocia MA. grausamkeit, frechheit PPB.

Kégyetlenség: 1) [impietas, iniquitas; gottlosigkeit, bosheit]. Kegétlenségét töttönc: iniquitatem fecimus (BécsiC. 25). Kegétlenséget zantottatoc es hamisságot arattatoc (195. 300). Kegétlenségh, ky yot teheme es nem t-ezen (ÉrdyC. 610). The wagy wr ky nem akarz kegyetlenségeth: non deus volens iniquitatem tu es (KulesC. 6). **2)** atrocitas, crudelitas, diritas, erocia, feritas, saevitia, inclementia C. fer-citas MA. grausamkeit, grimasigkeit, unbarberzigkeit PPB. Iszonyu kegyetlenség: immanitas C. Az igen kegyetlenségű Jezabel alatt eltotet az prophetákat (BécsiC. 232). Kegyetlenséggel való halál zenvedese (ÉrdyC. 523). O kegyetlenségnek kegyetlensége (548b). Azokat meg wldwsted nagy kegyetlenséggel (VirgC. 51). Kegyetlenségre ne indultasal (134). Az urak valának nagy kegyetlenségben, Tállyán az polgárok nagy egyetlenségben (RMK. II.177). Annac utánna támadának a vekső gottusokra, és nagy kegyetlenséggel czelekedénce azzoekal (Helt: Krón. 9b). Minden földé nagy kegyetlenséggel hírnac vala (11).

Kégyetlenségös: [crudelis; grausam]. Ha nem aldozandol az isteneknek: iktatok teneked kegyetlenséges kenokat (Kriszt. 19).

Kégyetlenül: effero, ferocio MA. ergrimmen, wild werden PPB. Érdemetlenül réam kegyetlenülisz (Zrínyi II.107).

mög-kegyetlenül: exacerbesci C. ferocio, saevus fio, effero MA. ergrimmen, toben, wild tun, grausam werden PPB. Soc tömniét soc erős borral adának innioc az elephantoknak. Hogy az itallal meg kegyetlenülén az sidoc meg öletésére be zantattának (Kár: Bibl. II.272).

Kégyid- [misereor; sich erbarmen]. [Isten] iorgossyn es tegizgen vv neki (HB.).

KÉGY (keré WinklC. 271. ked Kules: Evang. 271. kgy Sylv: UT. I.123. kgy, koly C.: stadium WinklC. 271. DebrC. 61. Sylv: UT. II.167. Kgy: circus; kégy: pályafutó hely; curiculum: har- ar koly: meta C. Nyr. XVI. 64. 65. Mikoron [Sz. István] a kenuenedesnek kezibe volna, megmutata az ő dicsőséget: enna stadio martyri esset (DebrC. 61). Emaus, ky wágon Jerusalembhez hatwan kegyuy feulden (ÉrsC. 123). Az kastellumba, ky vala hatwan keed földön lhrlemböz, kynek newe Emaus: quod erat in spatio stadium sexaginta ab Jerusalem (WinklC. 71). Azok klyk az keegben fwtak, yollehet mynd nyayan fwtak, de maga chak eegy veery el az gyözödelmet (ÉrdyC.

88). Melf Jerusalembhez hatwan kgye földön vala (Sylv: UT. I.123). Jerusalembhez nem messze olt mint tizenet kgye földön (I.141). Az stadiumot kgynek magaraztak, de az kgy nieczoda szo legén nem mondhatom: eegé futasno földnek magarazhat- tak volna (II.167). Mikoron a tengheren euezuin, közel huzont aragy harmincz kgye földet mentenek volna (Sylv: UT. Ján. ev. 6. 9. MF. MNyelvtudomány II.16). Azon napon ketten ő kgy- lde menne vala egy váraskába, medly hatwan kedoi föld vala Jerusalembhez (Kules: Evang. 271. Nyr. XVI.35).

KÉGYELET [KEGYELET?] iris, szivárvány, Benkő: Frans. I.102. Kr. [regenbogen]. Az aeonis, sárga vízi liliumnak kegyelet forma levelei vannak (ACsere: Enc. 246. 290).

KEHELY (kei? ÉrsC. 89b. kehly? Lép: l'fük. I.250. kely Mel: SzJán. 402. kehlyhe Biró: Augy. 232. kely-ben ÉrsC. 558b. kehly MünchC. 65. kehlye ÉrsC. 27b. kehlyben 410. DomC. 173. kehly Pesti: NTes. 59. kehlye MA: Scult. 854. kehlynek Pazni: Kal. 741. kehly Czegl: Dág. 24. kehlyho Margl. 58). calix C. kehly, becher PPB. Igual es megkörnekez tegedet vr iogianac kelhe: calix dexterae domini (BécsiC. 272). Ihatatoc é a kelhet, kit en iundo vágoc? (MünchC. 51). En afam, ha nem tauozhatoc el e kehly (calix iste) en töllem, haeméac hog meg igam azt, legén te akarotod (65). En zout attyan, ha lehetséges, mwlyhek el en thwlem es kee' [keen?]: pater mi, si possibile est, transeat a me calix iste (ÉrsC. 89b. 27b). Az ezwst kehlyöket törd mynd özwe (522b). Venen az kelheth, halaat ada ees nekyk adaa (WinklC. 146). Yunum meg az en kelhömöt (NagyszC. 94). Mikor mondasz te misetsket, iszol az kehlyből (Born: Enek. 398). Kely vág pohar (Mel: SzJán. 402). Kelhe vagy pohárba tötte (MA: Scult. 854). Sok beleken az kelheke ezüst ezinek ezindattannac (Zvon: Osiand. 129). Egy aranyus darab tátyol, kehlyhe való (Gér: KárCs. III.367). Bor, melly a kehlyben vagon (Barua: Isk. 335). Kehelyt csináltasnak (SzékOkl. II.85).

KEHŐ: echo C. MA.

KÉJ (kehen ÉrsC. 485. kym, keken Sylv: UT. I.181. II.95. 135. keven Zvon: Post. I.450. kuen Zvon: Osiand. 4). libentia MA. behiebung, wollust PPB. Kéj: siehe kény Adami: Spr. [Vö. KÉNY]

[Szólások]. Kéjjen [kéjén?]: delicate, pro habitu, sponte sua MA. Neha az zerenche keyen nagyob haznot tehet hogynem mynt emberi okossag eymaganak wehet (Pesti: Fab. 74). Nem akurac ön keie kén ön magokat megaduio: noluerunt ultro tradere seipos (BécsiC.). A föld önön keyen (ultro) gimölöz (MünchC. 77). Valaky yth ez velagba ön keien byneyerth nem zenved, önendöbe kethelen kel zenvedny (WinklC. 287). Az wtan ewnen keien meg lala es harmadnap fel tanada (ÉrsC. 485). Ön kym meg fülek (Sylv: UT. 181). Ne vessene és az nit az föld teremt ökeien, be ne takarác (Kár: Bibl. I.112). Maga kéven el hadgya szállását (Zvon: Post. I.537). Az Z. irasbul maga kenen ki önön isteni bölcheseg (Zvon: Osiand. 4). Az emberek magok kéjen a búnnak szolgaltatya alá adgyak önön magokat (Tós: Igazs. II.94). Nem enged az jó tanátsnak, haem maga kéjen nyargalódzik (Mezy: Bayle. 80). Fut utánna maga kéjén (DKal: Ker. 25). Hogy az gyülést jó kéjeken, ellenekes az ország megmivelé (Monfók. III.137). Sok ké- ken járok vadnak: sunt enim multi subiei nescii (Sylv: UT. II. 5). Önön kieken járnak (II.135). Maga kéjén (Mar- tonfalvi: Theol. 70. Kr.). Maga kéjje, kedveszerent (DKal: Ker. 24).

Kételen (ketlen DöhrC. 282. ketlen LevT. I.54): invite, coacte; ungern, gezwungen PPB. Kételen való szolgálat: angaria PP. Valaky yth ez velagba ön keien byneyerth nem zenved, önendöbe kethelen kel zenvedny (WinklC. 287). Ezek- ben, mellek en attume, ketlen nekem lennem: in his quae

mei sunt, oportet me esse. DöbrC. 282). Az erdej le esen, ketelen cleyte az levelet (DomC. 253). Eeltesseetek wr ystennek yohajt sem ketelen (cocto) sem zabodon (JordC. 854). Annak ketelen be keel teljesőshy (ÉrdyC. 600. 515). Mert 5. az inadsz) ketelen meghallandó mindfőtetől (NagyszC). Nem maunk ketelenek reida, hog' ligük (Ozor: Christ. 21). sain oda bosa rabnak Váradról visszájyotelekor is adunk ketelen 1t (MonIME. 1261). Mellye előtt ha imádkozni akarsz, ketelen térdelést meg kel hatuol (Vas: CanCt. 183). A ki kerül vagy által ngordgya az igazságnak hálóját, ketelen, hogy az hamisságnak varsájában, és törben akadgyon (Pázm: Kal. 342). De, mikor nekik püspökök nincsen; ketelenek, hogy különbet chelekedgyenek (Pázm: LuthV. 68). A hol igaz hit vagyon ketelen következik a törvénynek teljesítése (206). Kételen is uszni kellett annak (Lund: Újsz. I. Előb. 3). Kételen el kel hinni (Alv: Post. 1470). A mit a calvinistáknak torkokból ki nem vonhatnak, azt ketelen ott hadgyák (Pós: Igazs. II. 346). Ambír romgyan állfotesso előt a ketelen szegénység; bátor ok magok szüszindékkal titkolják (Fal: NE. 11).

[Szólások]. Kételen véle (Misk: VKort. 333). Kételen volt véle (MA: Scult. 703. Pös: GBot. 13). Már kételen vagy véle, hogy magad is az éjszakához szokjál és megalkudsz a sötétséggel (Fal: UE. 4). Mikor kételen volt véle, hogy eselédet megöblöndé, föl nem háborodott (Fal: NU. 295). A mint egyik szemével magát tekinteli, ugy kételen véle, hogy a másik szemével az irigyre vigyázzon (Fal: SzE. 500). Ha ide nem hitak volna is, csak kételen lett volna a Frantzia országból ki menni az urunknak (Mik: Tlav. 14. lev).

nem-kéve-kételen *nem keketelen* RMNy. II. 227): cocto, necessitas; gezwungen, wider willen). De meg ember emon-naga es vadollya magaat, yol lehet nem keewe keewe] keetelen (ÉrdyC. 12). Nem keewe keetelen az leleknek el keel valny az testnek barátságával (ÉrdyC. 479). Nem keewe keetelen enghede (515). Azok yollehet nagy nehezen aldomast hoznak Carthusiából es nem keewe keetelen bel yktataak az pypokseegben (657). Nem kévekéte-len enghedik kelletik nekik (Monrók. III. 144). Nem akartha adny, de oztan vgy kellett nem keetelen meg adnya (RMNy. II. 227).

ké-kételen: ~ Tíhat kéketelen az kőntközé, hogy (Magy: Nád. 41). Az meg igazult ember, az istennek parancsolatit be töltheti, és kéketelen bois tölti (Pázm: Kal. 356). Hat kéketelen meg keli valland (Sib: VigK. B7).

kés-kételen: ~ Laddé, hogy meghatározza kel vemed kés-kételen az egyenlőséget (Czegl: OrszKönl. 108). Kés kéte-len kellett enghedik (Czegl: Dag. II. 58). Kés kéte-len lészen a potenciálul actus (Czegl: Promt. 100). Kés kéte-len itt kell meg vambóli (Pös: Vetők. 11). Amne késketelen morkodfene [gy?] kedvetlenne kel lenni (Prag: Sök. 314). Késketelen magat az kőnyörgésre fordítani (Ker: Pred. 902).

Kételenés: kételenségből való; amaneus PPI. gezwungen). Nem ug szolgálok, mint kételenes szolga (Hall: Pázm. 80). Kételenes szűkségből (253). Valamit magános tanítással fedlendetek, az legelőb törvény erejévé vált a kételenések előtt (Rák: Manít. 42).

Kételemt: cocto; nötigen, zwingen PPI. Mykonon anyatol keteleneytetnek s maradna hon (EhrC. 159). Judast fészenseghe keteleneyty vala, hog' hűsjust el arulnaya (WinkC. 110. 201). Zűkségnek oka ketelenit (NagyszC. 200). Kerek es ol mel ketelenitler tegődet (154). Az vristen igaztatty, tesztatty, sőt erőlteti s kételemt embert az gonoszra (Pázm: Kal. 370). Semmi nem kételemtetho ötet báratra, hanem kedve és akarattya szerint vette ezt föl (Pázm: Préd. 327). Kételemtene vetkeo: cocto et omni ad peccandum (Ver: Verb. 103). Tíhat eyvel nem tarto-

zánk, nem is kételemtethetnénk arra igazság szerint (Mon-Okm. XV. 105).

Kételemtés: coactio; das zwingen PPI. Fenyegetés és világi fejedelmek kételemtése nélkül meg szilárdíték (Pázm: Kal. 50).

Kételenség: coactio, necessitas; zwang, notwendigkeit PPI. A valaszt nem jelönt kételenséget (DöbrC. 128). Az ó kételenséget yo akaratra fordéyta (PestC. 50). Kételenségből zykseg leend ferfynal zoly (VirgC. 137). Nem kételenségből, hanem jó akarva követem a te akarodat (Pázm: Préd. 265). Kételenségtől kénszerítettén (Lászy: Krón. 126). Gyenge kételenséggel vondogalt (Csúzi: Síp. 42). Az állhatatlanság némely dolgokban, mikor nem kételenség, nagy kételenség (Fal: UE. 402). Ama marschal Turenus soha sem beszélgetett maga fölöl, hanem ha kételenségből, akkor is igen tsendessen, s mint egy szemérmel (Fal: UE. 15).

KÉK (*Kalkholn*, monticulus 1270. CodPatr. VI. 179. *Keykmal*, nons 1275. Wenzel XII. 145. *kik* OrvK. 99): 1) caeruleus, caeruleus, luridus, glaucus, cyaneus, cumatilis C. caesius MA. blau, himmelblau PPI. Kék színű: glaucinus, sublividus, subcaeruleus C. Kék szín: violaceus, color caeruleus; kék színi: cumatilis; kék szabási: subcaeruleus MA. Kék almás ló: sentulatus equus; kék szürke ló: glauciolus PP. Keik kamokaba álltözetek flet: chlamydem coccineum circumdederunt ei (DöbrC. 440). Palastia ekzím, az azkek (TihC. 106). Wythleg kek men lowab (RMNy. II. 189). En az tünéz, hogy ne igazly lóhón ha akard hogy nyakad oda ne szakadgyon, ielesben az kék szürke-fele louakon (FortSzer. Ké). Minden lovaknál inkább dieziri Platon az fekete lovat, annak utánna vörös poit, fölirt es kiket; az tarka nem jo es deres fark, vizeze es szürke (OrvK. 99). Miklós deaknak gyermek kék ló adassék (Rad: Cal. III. 253). Égszínű kék (Kesk: ÖtvM. 276). 2) vibex C. livor MA. striema, blauer strieh vom schlaggen PPI. Keket fite valakin: sugillo, suzillo MA. Ha valamely férfitől sebet venné is, vagy kéket, megölné azt mégis (MA: Bibl. 15). Az ó teste merő piros vér rakva kékekel es sebeckel (MA: Scult. 435). Az ó vereségének kékeivel gyógyittassék nyavalyánk (Pázm: Préd. 89). Nem gyógyítottad e szent testének vérről folyó kékeivel lelki nyavalyámat (Pázm: Imáds. 220). Testenek kékeivel meg gyógyultatok (Szár: Cat. E2). Orzájgn megötöztet a kék (Czegl: MM. 189). Gyenge testén sebeit, vérről bugzó kékeit a ki látja es nem sír, élő hittel az nem bír (Fal: Vers. 896).

almás-kék. Almás-kék ló: equus pomulatus, sentulatus MA. apfelbraunes pferd PPI. Ne jargaly ló hátón, ielesben az almás kék szőri lovon (FortSzer. Mb. RákGy: Lev. 414). E jeles úrnak lova sem illetlen, igen szép almás-kék, ahoz fedhetetlen (Gyógy: Chr. 99). Az istállóba vezete, hogy megundvuljam almáskék paripáját (Fal: NE. 21).

disznó-kék: sonchus Mel: Herb. 76. endivia, dens leonis, sonchus MA. sonchus, belénd fő Com: 24. 26. endiviensalat, löwenzahn, kraut PPI. Kakós főnek mindenféleben egyenlő tulajdonságn es effectussai vagynak az disznó kékekkel (Váli: OrvSz. 97).

fejér-kék. Fejér kek purganalt wegen (LewT. 143). Fejér-kék a lova (GyógyD: II. 502. Kr.).

hupi-kék: vibex; striemen, blane flecke). Ne érts, mint ha szent Pál maga öjtette volna magán azokat a bélyegeket és hupi kékeket (Pös: Igazs. II. 129).

nyúl-kék: nyúl salata; cicorbata PPI. sonchus; hasenkohl PPI.

vad-kék: cicorea luteum Mel: Herb. 75.

világos-kék: cyaneus, égszínű sl. hellblau] lichtblau Kir-Besz. 21. Világos-kék mint a tsoka-szeme. color glaucus PPI.

Matska sznő kék avagy világos sznő kék: caesus sive glaucus Com: Jan. 63.

Kékés: lividus, caesus, subcaeruleus MA. blaucht, ein wenig blau PPB. Kékessé leszök: livesco C. Silva quaedam nomine keykus, que olim populorum qui vulgo keykuseni dicuntur, fuerat 1231. 1397 (Kamarai Lár, Szatmár vii). Egy derekát héjástól lepedőstől, sivolyostól, pokróczostól; egy kékés sivoly héj (Radv: Csál. II.333).

Kékit: caeruleo colore imbuo, lividum tacio Kr. [blau färben, bläuen] (Pázm: Préd. 810. Kr.)

még-kékit: ~ Megkékitett: caeruleatus: veressel megkékitöm: suggillo C. (Pázm: Préd. 117. Kr.). Azért feleségét is megkékiesese s veresese ember (Czegl: MM. 110).

mégkékités. Miben kóvették? testek meg kékítésében (Czegl: MM. 200).

Kékités. Az a szó nem mindenkor kékítést tesz (Czegl: MM. 189).

Kékl-ik: (liveo; blan sein, blau scheinen). Mous, qui vulgo Keeklew appellatur 1333. (ZichyC. I.115).

Kékség: livor C. color caeruleus MA. das blau, blaue farbe PPB. A seb, melynek a jegyes helye kékség: vulnus, cuius signum livor est (Com: Jan. 60).

Kékül: liveo, livesco MA. bläufarbig werden, blau werden PPB.

el-kékül: lividus fio Kr. [blau werden]. El kékült ajaka el-alut szeme fénye (Fal: NU. 316). Elérkezett szomorú készülettel, a halál félelmétől el kékülve (Fal: TÉ. 651). Mennyetek, siessetek eleibe, többre fog tanítani benneteket elkékült ajaka, hóbőgő nyelve, és szörnű megváltozása (Fal: NA. 183).

még-kékül: liveo C. [blau werden]. Myndenestevl fogua meg kekevl vala nykeppen holt (MargL. 17).

mégkékülés. Szemnek ütés-miatt megkékülése: sugillatio PPB.

KEL (kel fel MünchC. 17. kel fel: exsurge KulesC. 10. fel kél. surgit Sylv: UT. I.144. el kél fel: Helt: Mes. 197. ki-kéle Könyv: HRom. 115. kél/sz [rim: félsz] Gvad: FNót. 113. kél/ni 126. nap kéllet Mel: SzJán. 15. Land: Újségis. 181. az nap fíel kul JordC. 52. kélés, kélis: 1. **Kelés:** fel kéltenek: surrexerunt JordC. 763. fel kélterők: consurrexerunt ÉrsC. 541. fel nem kéltem TelC. 302): 1) pergo Kr. [eo, venio; gehen, kommen] Eleibe kelene nek: occurrunt ei (MünchC. 28). Kelltece eleibe: exite obviam ei (60). Ki mene, es eleibe kelene az ör alloc (GuaryC. 56). Nagy sok nep kelee eleykbe: occurrunt illis turba multa (JordC. 556). Kezereytee az taugthwanokat hayora kely: uavim ascendere (475). Egyorozlan eleybe kele es megl zaggataa evtet (ÉrdyC. 157b). Mykoron haza yevne, egy ember eleyben kele (527). Keleenek az tengherre (592). Misere nem kwtem (VirgC. 10). Az osthathra kelyk thahathi (LevT. I.15). Utra kelni: proficisci (Helt: Mes. 112). El álla a lona, ezokaért gyalog kólt (Helt: Krón. 97). Ha az habra kelne, ottan el szállodne (Born: Préd. 252). Az egygie gallicum, az másic arabica, az az Arabiából kólt (Mel: Herb. 126). Peldaképeim előtte legyen rossz helyem kólt szemenek (Bal: Epin. 3). Ez bizonyos, hogy ott nem kólt a szem (7). Mikor a 78-dik paginára kélünk (Matkó: BCsák. 37). Osmány bordélybol kólt pajkosok (GKat: Váls. II.1361). Kelytünk Dörmdó! A nyájt elhagytam, sokat milattam (Fal: Vers. 867). Kelytünk: a kamok-is már kerékbe vették az aprókat (906). Szavai illő helyre keltek (Könyv: HRom. 94). 2) consurgo, surgo MA. sich erheben, aufstehen PPB. Az kelő es tiel tamadó feenes nap (ÉrdyC. 587). 3) adnascor C. auresco, exresco, orior MA. aufwachsen hertfürwachsen.

entsprungen PPB. Hol ewtewttenale az estajard az földet, az helyen logottan kowltuala egy zepsegow lilium: ortum est lilium (ÉhrC. 78). Az helyen esmeg kele (statim ortum est) egy zopp lilium vyrag mo.). Lathwan yzrael fiay, hogy Moysesnek zarwa kelti vona: factum est (JordC. 75). Mykoron leweleczkoy kelendnek, twgyatok, mert kewzel wagyon az nyar (ÉrsC. 569). Veres mostan kólt kamoka (RMNy. II.119). Mikor valamely embernek hiisa bórén kelés kél, aagy varr leszen: homo, in cuius cute et carne ortus fuerit diversus color sive pustula (Helt: Bibl. I. 1DD). Pokoluarne kellene az embereken: facta sunt ulcera vesicarum turgentium in hominibus (I. Ff3). Az allébbe kólt súlt meg gyogyitva hertelen (Mel: Herb. 99). Az mag szába megyen, fejet vét, virágze és magva kél (MA: Seult. 249). Az ő vesszeje lágy lészen, és levelek kelnek rajta (Pázm: Préd. A. B. jegyz.). Melyből főb illetlenség szokot kelni (Alv: Post. 92). Inuet kele osztán rula amaz epitaphium (Pós: Igazs. 369). A fog fájás lészen, midőn a kisedekuec fogoc kél (Com: Jan. 56). Ven kofaktól, koportyóktól kólt hűjában valóságoc (485). A darvak mind tsak dru, dru, drut kiáltauk, innét kólt a daru nevezet (Misk: VKert. 318). Egyebet nem lát a szántóföldkeuél, és belőlök kelő veteményeél; a mi előtte forgóldik, mind azon egyfűgy ártatlanság (Fal: NE. 69). Rósák kéljek, gyöngyök teljék minden útu járását (PhilPl. 92). 4) (datum est, scriptum; gegeben, geschrieben werden). Ez lewel kewlt Heghkewn (LevT. I.1). Ez lewel kewlt Budan (RMNy. II.19). Ez lewel kooth Gywlan (II.156). Ez lewel kólt Sobrancecyon sent Janos nap előt walo cyeterteken 1566 (Radv: Csál. 1113). Melly levél kólt Sáros Patakon (Matkó: BCsák. 18). Adomány levél csak a királytól kél (Fely: Dies. 32). A triden-tomi gyűlést kellet megvárni, a holott a bibliának új lástroma kele (Pós: Igazs. I.25). Mikor Esztergomban örömet lőtteuok, ez versek kevesse azután költenek (Thaly: Adal. II.119b). 5) consumar MA. pretium habeo Kr. verzelert werden PPB. [verloren werden, aufgewendet werden]. Hogy ennyi munka kél reá, bánom: me, quantum hic operis fiat, *poenitet PPl. Nem chac pézufunc, de még barmainc is a mi wrunkhoz költenec: deficiente pecunia pecora simul defecerunt (Helt: Bibl. I. 24). Lám nem tudja, ha lesz vár szabadsága, kiméletlen kel az por az ostronra (Tin. 126). Hová kél őrmód és keresményed (MA: SB. 94). Az munka biában kel, ha isten nem őrzi népét (MA: Bibl. V.60). Soc hetei költenec annac meggonolattára (MA: Seult. 122). Ha az isten ajándéka pénzen kelne (643). Ha valaki személyében törvénytelen megsértéttel, tartozol megfizetni, valami kólt a gyógyításra (Pázm: Préd. 634). Kőrsi bor bőven keljen pintzédben (Orczy: KöltH. 201). 6) (in usu esse, valere; gangbar sein, gelten). Ez nem kél itten, nem foly: das ist ein [geld]stück, welches hier nicht gangbar ist (KirBesz. 22. 7) [ertragen werden, erträglich sein]. Hives és szellős idő lön, bizvást kelhetett az mente (MonIrók. XVIII.39). 8) fermento Kr. [der teig geht, gährt]. 9) (tumesco, inflor; anschwellen). Torkában ha kél gyermekuek: Végy tyuknon szikit, azt meg sozzák, a feie látat kennyik meg véle (OrvK. 29). A ki ennek a viziben iszik két kalnallal, a kinek mellyiben kél, meg gyógyul (33). Főben vagy füiben ha benne kél (31).

[Szólások]. Vmi kel. *Vólt s kólt: fuimus Troes PP. Ha vólt s kólt a régi erő, és most lehetetlen a törvénytartás: nem fér az istennek bölcsességéhez, hogy azt kívánja tőlünk, a mit tud, hogy most lehetetlen tőlünk (Pázm: LuthV. 113). Ebül gyűlt, e bül kólt: male paria, male dilapsa PPB. Vmi kel. Miben kólt a dolog? Rettenetes vér ontás lön (Pós: Igazs. I.186). Ha reá kél a dolog: si res ad hoc deveniat, re ita exigente Kr. Ha második Pál pápára kólt volna a dolog, nem tudta mitsoda magyarázatot várhattunk volna ő tőle (Pós: Igazs. I.135). Mikor az szem elhunysára kél az dolog (MA: Seult. 86). Az halállal valo bayvivásra kólt a dolog (135). Az dolog zinten kiáltásra, bizonyos haragra,

zátokra és moha veregenszőrű keel (Zvon: Osiand 20). Nem
isték az, ahol künzásra kel a dolog (Lép: PTük 124). Foga
kél: dentit MA: A fog fájás lézen midőn a kisdedekec fogor
kél (Com: Jan. 56). Mi dolog, farkas uram? a mint én eszembe
veszem, nem is lől kélit kélit essed: igen meg szakadkozot
a subad (Helt: Mes. 275). Az mag szárbá megyen virágzó
és magva kél (MA: Seult 249). Illeu mi kele belőle
Deesi: Adag 231). Mely dologban mi kél nyilván ki teteje
Fej serk órája A3). Semmi nem kel akarabodiam (Helt:
Mes 29). Vellem, semmi nem kél kívánságodon RMK IV.327.
Egy bolondnac soe gondolatnyaba semmi nem keel (Dorn:
Préd. 561). Vilhelmus Neseum az Albis vizében holt, sokát
saga fűlben Luther, hogy fel támadna; de semmi sem kele
benne (Pázan: Kal. 127). De mind az két kérdésben meg esda-
tek, nem kele semmi benne (Lép: PTük 144). Addig az mi
dolgunkban semmi nem kél, valameddig bizonyosan meg nem
hozzák az uruk koronázatjacz az hírit (ErdTörtAd II.271).
Mogh zarvaswlth az hű örejaz: Moysesnek zarva kelt
corunus factus est (Lórc: 75). Peldaképpem előtte legyen rossz
helyem kél szememnek (Bal: Epin 3). Ez bizonyos, hogy ott
nem kelt a szeme (7). *És kélit*. Beszedbe költöme min'
azokkal nyelvekre vettek lemindkét (Dorn: Ének 199). Úza-
nabba kel vegre lőrőlök (Mol: Szám 487). Nem tudván hova
tette volna a levelet, igen siratja vala magát, főlvén azon, hogy
valaki kezébe kelne (Dolac: 165). Constantinopol illeu mo-
don kele a törbe kezébe eszik: Krón. 2126. Szokásba kél
völt ez a romai pogányok között (Misk: VKert 349). Tanács-
ban kelnek tanácskozi kezelenek (Telek: FLÉI 197). Nem aka-
rok itt azokkal istók keem kelni (Sárp: Noé. 123). *Vendel kel*.
A fegyverés, ha jó kélből kélés, mind addig sem viselik,
míg a felye Dies 130. Az ő kélből kelt: ex sinu illius est
(Deesi: Adag 349). Az apostok kohálból kelt az ő traditiók
Pis: Izsas. 181). *Lepi kel*. Cigány állón kelt esze fűt
practicák (Fal: UE. 380). Ha az isten ajándéka pénzre kelne
MA: Seult 643). *Vend kel*. Elhűm hadzó búst úfásra kel
Szd: MVN. 77). *Dél szinre* kelvén alkalmatlan sőt törbe
tellen fűjeskedés, rajta vesztések (Fal: UE 477). *Fegyverre*
kelni: ad saga iro Deesi: Adag 341. Fegyverre kelnek: *con-*
surgitur PTB). Terekek azonban ott megzendülének, olkiroh-
nának, fegyverre kelének (Tin 70. Szd: MVN. 98). Negy dwlok
fűd tlyre kel (Baly: Csál II.8). *Kezére* kelt a dolog:
potitus est rerum PTB). Vonyak ky az remeből es veteek
beaz testet a törömből: mynt azért az feldet eene, ottan la bura
kele (Erdy: 154). Mihelt az meleg őri, ottan ismelen lábra
kél (Cs. 12). *Lábra* kel még az ellagzott árva, esőökkön
erőnek dgyors hamissága (Thaly: Adal II.29). *Dolga* mire kele
(Ger: KánCs IV.189). Sok színtalan szépség kele praedára (Görös:
Máty. 63). Az az egész mag kazdag város büntetésre es pra-
dara kele, civitas magna et opulens cuncta poenae aut pra-
dae fuit (Deesi: Sall. 78). A ki veline egyet nem értene
jóságra is praedura hadd kele (Thaly: Adal 1903). *Prédúra*
kél: es wird auf die probe kommen (Adini Spr. 199). *Prédúra*
kelnek (Kules: Ryng. 194). Könnyen eszbe eszusomodik hogy
prédúra keljen (Fal: M' 323). *Szabályára* kelének, igen viciány
(Tin 304). Azagbana meg dollik az veremben, avagy szárnya
kél (MA: SB. 133). *Tinn* a házi fészekből maholnap maga szár-
nyara kel (Fal: M' 317). *Véled* elrepülök, szárnyasakádra kele
(Amade: Vers. 164). Ajdki ily szókra kelének. *Gyöny:* Ké-
s7). *Turkig* telven, talpára kele és egy jó izi predikációh
toga (Fal: NA. 126). A tatar talpa kel (Köny: HIR. 165).
Een w sagra kelween, magy béké ember leen benne. Erdy:
szóh). *Trakelnie* predicsioi (Helt: Bál II.12). *Minden* marhá-
soe Sákimára kele (Helt: Krón. 99). *Hová* kél örömi
es keresimnyed (MA: SB. 94).

Altal-kelet : tragico MA. linibergelen übersetzen. A wy. o
Altal-keleten. Festi Nlost. 87. Altal-keleten. i. Lucis nagy

halvó vizet (Helt: Krón. 3b). A Rén vizén által költenek (26). Által kelés a Dumát (40. 87). Által kele a Fiszszat (89). Kel lyúne által a tónac tulc-partyára: transzfinitus trans- stagnum (Helt: UT. 48). Mikoron által költ volna az Jaboc víznee reuen (Szék: Krón. 14). Hidással, koptal által vetue, kelnee: költözne; pontone tragiciunt (Gom: Jan. 94). Által-kel a hegye ket (Gyöny: MV. 17). Húságán általkelvéen testelen velősdik (Fal: NU. 335). Egyen köttén la könyv szakszónál által kelvéen, félre lehet tenni (Fal: UE. 467). Az illetén által Zányi idejélt fővaz igen sok változásokon költ által (könyv: Hlém. c).

altalkelő: vadum Kr. túrt|Órag: Zerk 955 Kr.

be-ke-l : into, hűdésigehen, hereinkommen, **Be-kelek**
Ematiból és más felől kerülve, ywtanak Ebronnak varasabau
(JordC 146) Műrát ballá, ezen igen ártile: Aziátból Európában
békébe (Lin. 338) Kapukon éyél az titkon be kele (BPaz
Castr. B2) Im bé-kefűnk, az 1628 esztendőben (GKat: Váls
1329).

Szólások: Bekelve én immár az szüret (Nyr X 170)

égybe-kel: **1)** [præcōr: sich ausgleichen, einen vertrag schließen] Egybe kelének egy mással, ekképen állott: Krón. 19:1. **2)** conjungor, copulor, matrimonium in eo SI (sich vermählen) Minék ellőtte egyben kelének: autemque sponsus et sponsa convenirent. Ver: Verb. 171) Az asszony pedig jó ideig való ügyezélsé után Apoti Istvánnal a szomszédságban istenesen alkantak egybekelni (Szab: Krón. 136). Egybe kelő bokr pár (Fáb: Jegyz. 933).

el-kel: **1**) recede [weggehen] Öc mondanac: kelly el oman recede illne (Holt: Bibl. I. H.2). **2**) [tragicio: bünitkergoehen, übersetzen] Omat siete elkölle az Dunát (Tin. 112). Vitézzékkal össze Dunán elkölt vala (291). **3**) consumer Kr [verzehrt werden, vernichtet werden, aufgebraucht werden, verschwinden, verloren werden] Attyam fnyaynaknem akarom nyomorvaságok, ha meg az feyen elkölös (RMNy. H.76) Heyaban az pénz chie kellyen (H.131). Mert meg láttay, hogy elkölt az ő erőise: videbit quod infirmata sit inanis (Holt: Bibl. I. cecce). Mert a konyér el költ a mi Sakunkból (Holt: Krón. 126). El kellőnce [megölettek] a darabancok, a bouagoc között is nagy sokan (88). Tylac el köh [elesett, bevették] (Göres: Maty. 80). El köl azert, noha maradték (Deesi: Adag. 17). El költ innár az ő tüpössága: leporon non edit (83). Az szeretb lassan lassan el kolhet (Dietatir. 18). Hirtelen elkölőnce napjaink mint az tűst és ján (MA: Bibl. V.16). Minden toac elapadna, el kelne (MA: Sout. 75). Az irásban ez külbönségs gyakorta elgyödlődik és elköl (MA: Tan. 56). Me bidd az arany idő elkölért, hanem hídvely mostanis jelen létét (MA: SB. 102). Rövid idén el köl, az mi hosszú ideig gyűjtetett (Láblélog. 17). El köl a barátság (Vás: Csmút. 277). Az a pénz ugy el köl, és el fogy: illac pecunia ita diffinit (Lund: ÚjSegits. 1491). Az olykoroknak elkölt régi tőnyességek (Mogy: Gdaj. IV.17). **4**) venio: verkauft werden Szmarut baronvásárlan akarvan vinni, hogy hancorék el-kellyen sem maga sem ha nem üle reá (Czegl: Laph. 70). **5**) non sum inutilis, opus est: branchat sein, nötig sein. El köl az jó legén, ha meg bodul ország (Hlyof: Deplata C).

Szűlőisk.) A költ. s. é. t. k. é. t.: in ore quondam stremitu Mihaili Doesti Adag. (67). El költ ennek Adagio (171). El költ az kún az Körösön in vado esse; in potu navigare (6). Jökor löz, el költ az szin et (169). El költ a sava é. t. k. é. t. nek (Feh. Jozsef. 1923). El költ a kún. Ki költöz az várasban, hogy Sigmundtól el költ volun a királyszék (Folt. Krón. 75). A törökec meg ívedence habban, hogy az erős Sabatz vár el költ volun fölke (119). Az én telhetőségem elkölte én tölem; an recessurint a me necessarii nek (MA. Bál. 1174). El költ oroktól a palaszék (Mol. Szűz. 174). El költ a kún. El költel arról elköstele arról, hánha van akorától (Folt. Mos. 197). El költtek

immár ök arról (Deesi: Adag. 43). Latvan a felesége, hogy el költ az tréfáru, nyam valóban kezdé sűrű (Pázm: Kal. 128).

[Köznondások]. Nincz oly sok, ki el nem kél, ha nem kél-mélik (Deesi: Adag. 257). Őzégér nélkülös el kél az jó bor (177). El-költ az igazság, megholt Mátyás király (Rim: Ének 315). Hogyha elkölt borod, barátid is elköltek (Kisv: Adag. 119).

elkeles: [venditio mercium; abgang, verkauf]. Az bornak el kelese nagyon (LévT. 1224).

elkelhető: [gangbar, gültig]. Birhassák szabadon mindaddig, a míg mi le nem tesszük jó és Magyarországon elkelhető pénzül az megirt summát (LévT. II.259).

elő-kel: **1)** [prodeo, progredior; hervorkommen, herauskommen, vorwärts kommen]. Elő kel kelni az ányékból: ex umbra in solem prodire (Deesi: Adag. 15). Academiae és scholae építetténec, hogy az könyv nyomtatásnak mestersége elő-kelnek (MA: Scult. 1064). Mindeneknek, minden rendbely könyv az íteletkor előkelnek az ő szegienekre, és gyaluzatiokra (Lép: PTük II.216). Az elő religioja még friss tojás vala, a mely tsak minap kele-elő, tudnillik a puritanismus (Fal: NE. 60). **2)** [femineo, excello; sich hervortun, sich auszeichnen]. A ki tekintetben akar lenni, ne maga-mutogatásával, hanem érdemekkel jeleskedve kellyen elő (Fal: UE. 420). Meg rakták poszjakat különbözőbe tsillámú legyettsékekkel, hogy tessenek, és elő kellessenek (Fal: TE. 797).

előkelhető: [honesto loco ortus, generosus, lautus; vornehm, angesehen]. Igen előkelhető könyv-írók (Szentiv: Varseng. 200). Előkelhető tudoss tanétek (Megy: Dial. Előb 6). A mely ő kész voltát mikor egy előkelhető ember nem igen javallná, azt felelte Ignatius (JesTük 57). Elő kelhető gazdák GérKárCs. IV.602). Holott népek a feje, előkelhető, ugy meg-ötközének (GKat: Váls. I.1229).

előbbkelhető: ∞ Az aszszonyi rendden lévő, kiválts-keppen az előbbkelhető (Otr: Tökél Előb 10).

előkelő: ∞ Elő-kelő [igy] nagy emberek (Hall: HHist. III.3). Előkelő ember volt ez az oláh páspök (MonOkm. VII.65. Mik: TLév. 476).

előbbkelő: [praestans, prior; vornehmer, geschätzter]. Mindeneket nálunknál előb-kelőnek alitsunk (Pázm: Préd. 60). Ha vezértől jött s ajándékat nem hozott s eszanál előbbkelő ember volt, mikor az idő, szükség kívánta, 60 tallért is adattunk (RákGy: Lev. 190. Gyöngy: KJ² 5). Egy mosolygás egy udvari térd hajtás előb-kelő, fogantatás, hogysem a nagy érdem (Fal: NU. 352).

elől-kel: [praecedo, praevengo, antecedo; [zuvorkommen, vorgehen]. A lora veti el előlkéluala: et impositum equo praecedebat (BécsiC. 62). Vy kőutsegezekel elől kelne: praevenerit (66). Yme a állag, kit lattacuala nap keleten, előlkelí vala őket: antecedebat eos (MünchC. 16). Es attya ystennek aakarattya myydenkoron az te kereséket elől kellye (Érst. 2sb). Mindenkor isteni főlelem nytatosság te etéket elől kelye (62).

föl-kel: **1)** [surgo, consurgo, assurgo, insurgo, exurgo; C. sursum exsurgo PP. aufstehen PPB. Ismét felkelek; resurgo C. Melseges vestogsegeben felkele az agyrol (EhrC. 4). Felkele hog gabona fölket gytyene (BécsiC. 5). Felkele, mielőt embeec egembe egmast megesejerné (7). Ioseph felkelnen almából, tón, mikent parancóla ő neki vnae angala (MünchC. 16). Öneki kel megöletni es harmadnapon halottaiból felkelni: resurgere (45). Az őőz ember előt föl kel, es az veennek zemeelyet tyztöllyed (JordC. 105. 172). Kél föl es yar: surge et ambula (378). Ynaczaghi vnae föl költenek (763). Fel kel

veem, követee owtet (ÉrdyC. 539b). Föl kel agyából (551). Fel kele tantorogham (VirgC. 35). Paramezollya az meg holtakat fel tamadni es föl kelni (115). Ez czeng az fölomb: Kelytete fel halottac (Bom: Préd. 573). Ha az szerenese szárnyára felkel, mindent ő elviszen mint a forgószél (RMK IV.128). Senki az ő helyéből fel nem költ: nemo movit se de loco in quo erat (MA: Bibl. 158). Megszendélem az gonosztétőt, ki előkele es elterjede (MA: Bibl. V.18). Ha napfelkelhen eszt műnelendi: quodsi orto sole hoc fecerit (Helt: Bibl. I. Mnt). És igen reggel menének a szombatok egyikén a koporsóhoz, immár a nap fel-kelve (Pázm: Préd. 563). **2)** orior, coorior MA. [cresco] entstehen, entspringen PPB. [wachsen] Ad felkelő es neő gímölő: fructus ascendentem, crescentem (MünchC. 76). **3)** [proficiscor; sich aufmachen, s. auf d. weg machen]. Hadikozásra felkeltek: coorti ad bellum in pugnam PPB. Felkele hog őhaza-iba menne: surrexit, ut in patriam pergeret (BécsiC. 1). Az napokban föl kelven Peter az atyafyak között: per eos dies quum assurrexisset Petrus in medio discipulorum (JordC. 708). Fel kelven hō közzőlők: surgens (723). Az lemnak zyley föl kelween, pauszlanak reea az feyedelennek (ÉrdyC. 339). Keleek föl azért ewk es oman az tartamonból (547b). Kelywnk fel es menywnk el az bolog Ferenczhez (VirgC. 50). Fel keel vala az veternyere (DomC. 122). Laodicának városiba mene: emen esmet felkele es mene (TükC. 21). Bochasdel őn velem a gyermeket, hogy kelyőne fel: mitte puerum mecum, ut proficiscamur (Helt: Bibl. Lx3). **4)** [in usum venio; aufkommen, in mode kommen]. Akkoron kele föl, hogy az yz Mariat bolog azzonnak hywnak (ÉrdyC. 544b). Ez veszedelmes szokasis fel költ: usus iste perniciosus multum inolevit incrementumque grande coepit (Ver: Verb. 143). **5)** [ascendo; hinautgehen]. Dávid ott felkele egy erős közzára ő népével, negyven magával néne (RMK. II.358). Az főmissek felkeltek es meg folytak az magokot: ascenderunt spinae et suffocarunt ea (Sylv: UT. 120). **6)** [pereo; aufgehen, zu ende sein]. Meg holt az gyermek, föl költ az komasag: abiit et taurus in sylvam (Deesi: Adag. 4).

fölkeles: [conurrectio, exortus C. resurrectio MA. aufstehung, auferstehung, aufgang PPB. [das aufrufen]. Heyaba vagyon thy nektek vylag elweth valo felkeleestek: surgere (KeszthC. 361). Az napnac fel kelésének előtte (Kár: Bibl. L646). Dorzályuk és fel-kelésre esztenezzük a bünbe-esottekot (Pázm: Préd. 43).

fölkelet: ∞ Örök életnek felkeletében felkölt: in aeternae vitae resurrectione suscitabit (BécsiC. 87). A napon venene ő hozia a saduceosoc, kie ng mondac hog iné felkelet: non esse resurrectionem (MünchC. 55). Davidnak éneke felkeletről (AporC. 12). Te megesuerted en fiesemet es en fel keletemet (108). Mond v neki Iesus: Fel tamad te atad fia; mond neki Marta: Tydom, mert fel tamad fel keleten az veg napon: mond neki Iesus: En vagok fel kelet es élet, ki en beunen lizen, ha meg haland, el (DöbrC. 489). Nap-felköltét nézi (Diösz: Préd. 126).

[Köznondások]. Napot nem felkeltén, hanem lefektén szoktanak ditsími (SzD: MIV. 87).

föl-költ: [altus, elatus; hoch]. Fel-költ nyakok szokott lenni, mint a lovaknak (Hall: HHist. L87).

jár-kél: [peregrinor, proficiscor hinc inde MA. [spatior; hin und her gehen] wandern, reisen von einem ort zum andern PPB. Keeryk myydenek, meg bezeellenec, nynt es hol yart költ (ÉrdyC. 514). Az tartamonban el yar kel vala predical-won (655). Jarmk kelwnk atyankfainak iozagat elfoztogatam (VirgC. 49). Jár kél szélel ez világon (MA: SB. 119). Azért járt költ (Land: ŰjSegis. II.55). Jár, kél vala (Lép: PTük 33). Vagy jároc, vagy kelece (Czegl: 58). Jár-kél, lőtút, fírad,

gonddal bíval árad (Thaly: Adal. I. 193). Az ellenség ellen magyarok portája jár kel éjjel nappal (II. 23). Mihályon ebédész párn kelni kelly föl: ha szorit teheted, déli álmot hagy el (Foly. Szék. 3). Az aulien vita mind azon tekintetes rabj inség, hol ott a világnak magyarai békét, vasat lantzoknak, és a morie járnak kelnek, lantzokat tergetnek (Fal. NA. 228). Jár kel hajdosik elménk és sokfélélt hordogat szívünkbe (Fal. BE. 586).

járas-kelés: peregrinatio MA (das hin- und hergehen) wanderung, wander-schaft PPB (Leirta a maga utazását, mitsoda ritkaságokat látott a járásban, kelésben (Bod: Pol. 193).

járó-kelő: hinc illic itinerans Kr (vorbeigehend, passagier), Hadwan yaroktel kelóktól Cristusnak lyeret (ÉrdyC. 506b). Nem látszik rajta, hogy reál bizák volna a járó-kelő utazóknak megvizsgálását (Fal: TE. 731). Járó-kelő sátor (Fal: Jegyz. 934).

járt-költ: polytropus, expertus MA (der viel herumgewandert und erfahren ist PPB).

járta-költe

[Szólások]. Őriző angliánkís mindenütt reánk niazá, mind iartunkban, költünkben és mesztég fektünkben (Thewrt. 177. RMK. VI. 63. MA: Seult. 252). Az nr isten úgy álljon meg titeket jártotokban költőtkben, hogy az árváknak igazán gondjokat viseltek (Radv: Csál. III. 221b).

ki-kel: 1) egredior, exeo MA (hinansgehen PPB. Mert kywé nes kelhet beléle penitenciaival a bűnös állap-tból, ÉrdyC. 16). Senky zent Pésebotnak azt meg nem yzene, hogy eleyben ky költ volna (381b). Chak áleeben zoroytta vala es azommal ky keel vala lelkők (593b). Ees 5 oreziából mynden zepseg ky költi vala (WinkC. 213). Ith ez földön ky nem kelhet ember (nem lehet ki rablóktól való félelem miatt (LoyT. 1225). Az hajo legottan földre ki költ vala (Sylv: UT. 1135). A bűnös, nuhelt ki kel a kaludából, meg igazultak (Mel: Szék. 315). Ha innar 5 az attya birtokából ki költ volna: si in potestate patris sui non erat (Ver: Verh. 106). Ha az jóság kezéből ki költ volna: si bona illa a manibus ejus alienata forte fuerint (137). Az privilegium kétképpen kelhet ki privilegium dupliciter potest emanare: először törvény szerint (236). Általából 5t és hátul kebe ki az dárda (MA: Bibl. 1278). Szagullókán vettémek, hogy az oris fűzben jól kikéltlen ratszógok (Pázm: Kal. 800). Hájjókból hamar kikéltlen (Gyöngy: Char. 16). Saját országomból mióta ki-kélttem (PhilP. 3). Akarsze márványos asztalon heverni, kikéltven prés alól megszűrésre torjodni? (Orsz: KöltH. 16). 2) foras, verno C. emisor MA (entstehen, heraustrimmen, erscheinen hervorwachsen, grünen PPB. Ki költence exorta sunt, a magvak, mert nem vala földne mellege (MünchC. 57). Kikel a szőlő: nascitur vitis (JordC. 216). Mykonon ky kelendnek banysek: cum exorti fuerint pereuntiores (KulesC. 124). Az gery lyro hazatvl költ ky az twz (LoyT. 185). Hogy az mag ki nem kel azt ezodallja akardis (MA: Seult. 209). Az Luesdenen város beléik az teshet embertől alott hasznos tünést nem akarák, hogy 5 neve alatt kellyon ki (Pázm: Kal. 320). Az igaz magustai confessio saba ki nem költ egy nyomatatlannis (349). Lásne a tsorba fogtúl kikélt dilemmát (Czepl: Japh. 12). A kikéltendő Pázm bedulése nevé konyv (11). Kikél az igazság (istur justitia. Hly. Préd. 11). Ezen könyvszko aligam költ ki Spányol-országnak: azommal meg az nyekere nyomatattatta a francia udvar (Fal: UE. 63).

[Szólások]. **Kikel a föld.** Kikélt a gyermek a szülői excessit ex ophelis PPB. Gyermekszöböl ki költet: ophela Com: Jan. 14. Innar az gyermekszöböl ky keelttem (LoyT. 1115). Már a gyermek korból ki-kélt (Mogy: Dal. 196). Alig kelheto ki esekendő korából (Gyöngy: KJ. 10). Amidőn a gyermekszöböl ki kelnek (Mk. Hec. 10). Ki-kéltünk a gyer-

mek szöböl Pázm: Préd. 739). Oly rettenetes nyomorúságra jut az anyaszentegyház, hogy még a ké-pé-ből is ki-kél (Misk: VKert. 784). Egy köh-ből költet-ki: ex eadem officina exierunt PPB. **Kikél a föld.** Midőn az esztendő birodalma alól a telnek kikéltet, virágos tavaszról megújulást venne (Gyöngy: MV. 11). **Kikél a lelke:** tuetur, protegit, defendit, propugnat SL. Kelljen ki az igazság mellett (Czepl: Japh. 1). **Kikél ellen:** insurgit contra alterum Kr. Nem tűrhetem én is, hogy Sámán mérges penéja ellen ki ne kellyek (Czepl: Japh. 3).

kikelés: 1) exitus: das heraustrimmen, verlassen. Az szoros és méhez utból való ki kelesőnk iedzi ez világból való ki mulasunkat (Ferenc HasznK. 69). 2) [datum]. Hiwatal leweleket ki kelesőrel (Ver: Verb. 38). Az level ki kelesetől fogva (339). 3) [propugnatio]: verteidigung, das eintreten für jemanden. Segéllette mellette való ki-keléssel, egyéb általommal is (Mogy: Jdaj. IV. 26).

kikelet: 1) exitus, protectio: ausgang, aufbruch; lunét seregünknek lehet kikeleti (Könyi: HRom. 107). 2) ver C. MA. frühling, leuz PPB. Com: Vest. 150. (Helt: Krón. 91). Ez az igaz ropont, a kit kikeletkor salatában észnee (Mel: Herb. 75). A jókat vigasztallják következoendő szép kikeletnek remén-ségével (Pázm: Préd. 5). Kikeletkor mikor ki rakod miheidet így ez-lekedgy (OrvK. 67). Sz. Jakab hava avagy kikelet után földie hóhup (jul sine quintilis, kisaszony hava avagy kikelet után hatadie hóhup (aug. sen sextilis Com: Jan. 170. Zrínyi. 117. Kibés. 1651. 36). Kinyilik az üdő a szép kikeletkor, hová két szemünk lát, oda megyünk akkor (Thaly: Adal. 1233). Kit bé fedett volt tél záz féhérségével ezer virágot támaszt kikelettel (Orsz: KöltH. 21). 3) [germinatio]: das aufkeimen). A mely magot földbe vet a szántó, nem úgy kél-ki, mint bé-vetik, hanem levele, szára, virága, kalásza, magva lészén a ki-kéletben (Pázm: Préd. 584).

kikeleti: vernus C. vernalis MA zum leuz oder frühling gehözig PPB. Anemone, kekerchen, feyer veragu, kikeleti fin (Beythe: Nom. 1). Ez az kikeleti mezei külfülség énnékom ama-lom (Zrínyi. II. 23). A kikeleti szárnyas nép fun a fákunk tetején (Fal: NE. 29).

kikelhető: emaci, excludi potens: was ausgebrüet werden kann. De tévelyegnek, a kik úgy vélekednek, hogy a suskeselyűknek még záp tojások is kikelhetők legyenek (Misk: VKert. 292).

lél-kel: descendit: absteigen, absitzen; Lovakra ülének, a hátáról megint lekelének (Gyöngy: MV. 83).

még-kel: 1) fermentesco C. MA gähren, aufgehen wie ein teig PPB. Méheence orzaga lassanlatie komázhoz, kit nemberi el reit három mero lübe, minem mend megkelne (MünchC. 39). Az kyny meg keloe mint egy kowaz (JordC. 15). El reyti három any toztában, myzlen tellességgel meg kellyen: abscondit in trinitate satis tribus, donec fermentatum est totum (395). Pest: N. 157. Hadl kellyen meg: megkölt (Szakács-mest. 80). 2) tumescere: anschwellen. Nagy fáradalommal szül gyermeket, az melye pedig meg kél nagy gyötresselel (Cs. Kt).

még-kelés: dagadas, apostema, abscessus, geschwür PPB. **reá-kel.** Ha reá-kelünk a d-lorát: cum ventum est ad verum PPB.

Kelés 1) jelentésben így is: *kelés, kelte, kelés, kelte:* 1) surrexit Kr. (das aufstehen. Ne bízattok aiel keletőkdre (TihC. 12). 2) apostema, ulcus, tiber MA geschwür, heule PPB. **Kilis** neme: clavus PPB. Fekély kilés: ulcus, das geschwür, Com: Vest. 151. Midőn való kelés: sycois PPB. Megtakadott kelés: pustula trypaena. Terjeszt kelés: orbancez; herpes Major: Szót. Mikor valamely embernek hűsa lészén kelés kel, anagy varr **leszen:** homo in ejus cute et carne ortus tuat diversus color sive pustula

Helt: Bibl. I. DDd. A varat a kilesről ha valaki le vakarna (Mon. Apol. 328). A hegyes tövis gyümölsésként való lév kelesek ellensége (ACsere: Enc. 235). Az vezér ő nagyságával igen ova kell bannunk, mint az ért kelés olyan (MonOkm. V.108). Öreg kelés forma állapot mutatóként rajta dábomon, Monlrók. XV. 101. Az kilis kifakadtott (Thurzó: Lev. 1208). A fekély, kelés gyűnésselgel foly-ki (Com: Vest. 14). Pokol varoc avagy tüzes kelésee: carbunculi seu anthracis (Com: Jan. 59). Terjedő kelés: a fekély, midőn folyni kezdett, kelésnee avagy turnae apostema seu abscessus) mondatic; törött vér és gyenetség foly ki a kelésből (60). **3)** Az leveleknek kelese: datum literarum Ver: Verb. Szót. 7.

Égyház-keles: introductio Kr. (Vajda: Kriszt. 107. Kr.)

fog-keles: fogzás; dentitio PPB. [das zahnen] (ACsere: Enc. 167). Fog kelési gyermekség [a fogzás kora] (uo.)

Kelésécske. Fog huson nőtt kelésécske: parulis PPB.

Kelésés: apró fakadékos; pustulosus MA. voll blattern PPB.

Keléske. Kis fakadék, keléske, libortsó: pustula PPB.

Kelet: **1)** vadum Ver. [furt, übergang]. Varasdba szálla tháborba, hogy Bethlentől a Dráván való keleteket meg őrizze (Pethő: Krón. 249). Mindenütt az Rába keleteket megállassa kiváltképpen gyalogokkal (EszM: Lev. II.375. **2)** valor, pretium SI. [absatz, abgang]. Ha volna eféle pénznek értéke, keleti (MA: SB. 143). Az el karhozottak poenitentiaiók olyan mint valami meg hamisított pénz, kinek az más világi országban, semmi keleti nyichen (Lép: PTük. 1143). Jóságos chelekedetek ninc keleti (Zrinyi. 110). Az rézpénznek éppen semmi kelete nem lévén (RákF: Lev. II.97). Megörögzött ez a szokás a régiségnél egy országról más országra terjedett és volt kelete trantzia, német, olasz országokban (Fal: TÉ. 643). Ereje és kelete volt a törvényes igazságunk (657). Bizakottam némelly friss pennákba, hogy a mihez én költölv nyúltam, őt keletit látván, előbb utóbb végig nyugtják (Fal: UE. 415). Kinek lánya élete, van üideig kelete, végre mulandó (Amade: Vers. 175).

nap-kelet: **1)** oriens Kr. [ost, osten]. A magosok iónének napkelettől (ab oriente) birlalbe (Müncl. C.16). Kiteryede mynd nap kelety (CornC. 82). Harom kyalok, ky lakoznak vala nap keleten (83). Sokak yewnek nap kelettről: multi ab oriente veniunt (JordC. 375. DebrC. 54). Latek mas angvalt fel yvni napkelet felwl (VirgC. 14). Dycheryetek wrath, ky fel mene menyeknek menyere nap keleti fele: ad orientem (KeszthC. 189). Az magosok nap kelettről iónének (Fél: Bibl. 2). Nap kelettről fogu napnyugotie (Mon: Apol. 12). Hol vagyon a zidók királya? mert láttuk az ő tsillagát napkeletben (Pázm: Préd. 181). **2)** ortus solis Kr. [sonnenanfang]. Nap keletkört: orto sole (Helt: I.T. Ns). Nap keletkört (Born: Préd. 229). Menének a koporsóhoz nap keletkoron (Tel: Evang. 111). Sokféle vádokat látunk, melyek napkelettel ki nyílnak, és az nap nyugottal egybemennek (Pázm: Kal. 12).

napkeleti: orientalis NA. exortivus, eons C. morgenlindisch, östlich PPB. Az nap keleti szél vtán ha rútol fú az északi, nagy eghi háborn leszen (Cis. H2). Az napkeleti hegyek: montes orientales (MA: Bibl. 19). Nap-keleti három szent király (Land: Újségis. H.921). Napkeleti szél (CorpGram. 18). Zoroaster után a nap keleti országokban igen hamar elhatalmazott ez a mesterség és tovább is folyamodott (Fal: TÉ. 688).

víz-kelet: [principium aquae] (okiratokban a XIII. században? MéruékKözlöny. 1889. 294).

Keletéz: [in usum venio; entstehen, aufkommen]. Az egy személy alat való gyónásnac tevelése eekor innár kezdet vala keletezni? (keletkezni?) (Dial. 124).

Keletlen: azymus; ungesüert. Keletlen tyzta (Konj: SzPál. 139). A papisták a szokott és valóságos kenyér helyett amaz pénznek formájára csináltattott keletlen, sötalan, kenyér árnyékát osztogattynak a népek (VárM: EgőSzöv. 16).

Kelevény: tuber, tumor, ulcus, apostoma MA. pustula, papula; geschwulst, geschwür PPB. Fekély, vagy kelevény mely a testen magát a tsontig bészi, fene; phagedaena. Bűdös kelevény az orr-lyukakban, orban-ülő süly: ozaena. Eves kelevény: suppuratum. Megért, megvesvedett a kelevény. exorta est suppuratio. Megérleli a kelevényt: movet pus PPB. Daganat, kelevény: apostoma PPI. bulbo Com: Jan. 59. Gyomra az kelevének dohossaguerth fogot emelgetnye (ÉrsC. 423b). Ha valakinek husa bőren kelevény leszen: caro et cutis in qua ulcus natum est (Helt: Bibl. I. DDd2). Nagy soc kelevényee őter el lepec (Born: Ének. 679). Egy ki metszet dög kelevény helyet tűz támad (Born: Préd. 391). Főzd meg a feür mályvának gyökerit és azt meg törvén kenény kelevényre ted rá (OrvK. 50. MA: Bibl. I. 99. MA: Sent. 1084. MA: SB. 90). Macrina asszony torkát iszonyó nagy kelevény tellyességgel elfogta (Pázm: Imáds. 70). Mint valami bűdös kelevény, megvesztegette (Czepl: MM. 7). A vétek olyan mint a viszkotó kelevény (illy: Préd. 1450). Vétem, hogy előttem züg megint viz örvény, kezdő bantni szívem halálos kelevény (Gyad: FNót. 26).

Kelevényes: pustulatus, pustulosus; voll blattern PPB. Nincsen semmi épsége kelevényes testen (Czepl: MM. 32).

Kelő: **1)** surgens MA. der aufstehet PPB. **2)** crescent, nascens; der wachset, entspringet PPB. **3)** vadum Kr. [übergang, furt]. Valami malomsoki kelénél csináltak más görét (TörtT. XV. 27).

Égyház-kelő: introductio; avatás SI. Egyház-kelőbe megy: beavattatja magát (Vajda: Kriszt. 132. Kr.).

Kelve, kelvén

[Szólások] Ejtsszakára kelve: surgentibus astris PPI. Estvére kelve, megtérvén az életantok (Misk: VKert. 25). Negiedie ezt end őre kelvén, az Antipater iőne az Hircanoshoz (Szék: Krón. 72). Az László király pinkest hanába kelvén, indulla minden népénél (Helt: Krón. 89). Megindulnak a követek, héthen kelve Nagyszombatban gyűlnék (RákGy: Lev. 248. 336). Kit őrizet ala adanak holt a kelveig [reggelde] (DebrC. 176). Ebéd után estig ott mind tánczolanak; holt kelve Volter, újudvart tétete (RMK. II.31). Ágyakat vettete. Holdá kelve innár csak közel dél vala, az Kompanit mikor elbújtott vala (9. 118). A ki ma bűnösök tartatik, annak hólnapra kelvén talán ki tudódi ártatlansága (Fal: NA. 219). Neegyed napra kelvén meg kelettetyk (ÉrdyC. 70). Nyárra kelvén el menyen (Huszti: Aen. 29). A páva őszre kelve tollait elhúllatja (Misk: VKert. 316). Regelre kelve hozzaya iőne az ő tarsa (VirgC. 63). Tanaszra kelvén yvman leueleznek (Vás: CanCat. 661). Tétre kelve király Béczbe beszälla (Göres: Mát. 52).

1. Költ: **1)** [elatus, altus; erhaben, hoch]. Magasan költ nyakán fejét alá hajtya (Zrinyi. 133). Magasan költ nagy homlok (Fal: Vers. 563). Magasan költ nyaka, rövid serénye (Fal: NA. 121). **2)** [fermentatum; gezogen, aufgezogen, gegolren]. Ne aldozval költ kinyerrel (JordC. 59). Jobb leszen a kenyér költén, hogy sem ha nem költ meg (Fely: SchSal. 13).

fenn-költ: **1)** [altus; hoch]. Egy fenn költ dombotskán Lecchus üldögel vala (Fal: TÉ. 714). **2)** [elatus, excelsus; erhaben, vornehm]. Fenn költ méltóság (Fal: Jegyz. 934).

Költés: édeske; azymus, panis dulciarius MA. ungesüert, süsslich brod PPB. Innetova (a tót) lesz majd uraságban, mert bőven van az vörös hajnában: válogatbat mostan az

kaszában, mely után kap az kötés (oly kötés) cipőben (Hud: VE. II.5).

2. Költ. minden yozagat az orwosokra keltette vala: in medicos erogaverat omniem substantiam suam (JordC. 751. 100 ydevet (Helt: WesprC. 124. 10 feel kltó. KazC. 65. az pengöl kolttem RMNY. II.100. kolttem Mel: SzJán. 23. küleség. TörtF. X.157). **1)** surgere facio suscito MA. aufstehen machen aufwecken PPB. Isten a napot jökre és gonoszokra egyaránt költi (Pázm: Préd. 125). **2)** impendo, sumptificatio C. consumo, expendo MA. verbrauchen, vertum PPB. misgeben, aufwenden, Reá költöm: insumo MA. Hogy az ewdwt. kowlezwok: ut tempus expendamus (EltC. 32). Az ezüstöt költie önön magokra: argentum erogant in semetipos (BécsiC. 110). Ő minden inat vrisosora költötte vala (MünchC. 128). Sokat faradnak, költnek (ErdyC. 517). Minden yozagat orwosokra költötte (515b). Inkab kowlty az ev yozagokat (JordC. 138). Mindent az ev zolgaltomra kölesd (NagyszC. 87). S mit fizetünk mind ezeket ő neki, ha meg ezek kőmullatásokat is dragan költöttek az ő konzemedessének emlekeztiből? (VirgC. 90). Mynd ev tellyes életet kowlte zeitsoge: 7 nyelkewltewkben (CornC. 37). Sola sem en reum, sem zolgama egy bech fylfert sem kowltoit (LewT. 1361). Minden kuzdagsagokat költénce a templomok me ékesítésére (Helt: Krón. 30). Kölehet a bizonságtételne satorbeli szolgaltat: trades in usis tabernaculi testimonii (Helt: Bibl. I.1R). Az sommúne tobene kel lemi, hogy nem az mit költötte (Helt: Arithm. 135). Az istener ezte ezipógne költie marhákat (Börn: Préd. 745). Valamit ez fölöt rea költendez: quodcumque super erogaveris (Fál: Bibl. 108). Egy filyért sem költöt (Deesi: Adag. 55). Dob, hagedű, virgyna szélval töltik és költik napokat (Pázm: Préd. 30). A testi szükség meg szorósára csak egy szót költött: fiat, légyon (42). Ezt az fűdöt kölesük úgy, hogy napról napra nyekedhessünk az földn (Lép: PÉük. 1220). Christus erre inkáb költötte igét, példát, esküvésit, eszeleketit (Hly: Préd. II.20). Egyedül szegény főjem főt, magamit költöttem (RákGy: Lev. 209). Vond meg magadat: többet szedsz bí, kevesebbet költesz (Fál: NÉ. 200). Tartya költésd eszedet (Fál: UE. 180). Életeket sietve költik (54). **3)** fingo MA. dichten, aussinnen PPB. Telhetetlenségnek okart költöttek az alanyajnakolast (ErdyC. 610). Nazor bék az városba akart költődni s új törvént költeni az meglót legenyűk végett (MonTME. 1111). Törvényé költé: facit quasi in legem (MA: Bibl. 110). Parlataj beszédek, azok költötte regék (GKat: Váls. II.134). Nines semmi is hátra, üresült velője, nem tud már újsgot költöni önméje (Orczy: KöltH. 8). **1)** excludo ova, gigno: briten: Kikety: foyet ova NémG. 110. Egy pachyta kowlto oly buza wotemenbe, mely immarun föled vala (Pesti: Fab. 61). A saskeselyök, sola fölök galambokat nem költének (Szeg: Aqu. 6). Eleven állatot nem elle nek, hanem csak tojást költének (Atsk: VKert. 9. Corn: Jan. 35. CorpGramm. 317). **5)** induco: führen, bringen. Ha mit ertek s megmondod, visszamag arazzok: ergo non költnek eszéban [?] (MonGKm. XXIII.300).

Szólások: **1)** Hozzáköltöm: affingo: hozzáköltöt: atticitus MA. Gonoz neweth költöth ew hozyay: impesuit ei nomen pessimum (JordC. 247). **2)** Reá költöm: affingo, insumo MA. Reáköltöni valamit: transire aliquid PPB. Mikoron masra valaki gonoz hírt költ (GuayC. 7). Zenth Katervin azzonra sok hazvysagokati kowlnek wala (Érst. 109). Gonoz hírt kowltem renyok (VirgC. 7. 8). Semmit nem eszelekettem azokban, a miket ezek gonozúl költöttek ellenem (Hly: Préd. II.351).

Közmondások: Dühös nemet költönce az öbne, ezte hogy megölhessen, nagy óto meg a hayat nagy nem, de pálezt kerehnek így neki (Helt: Mes. 13).

el-költ: erogo, insumo C. expendo, consumo, absumo MA. verzehren, ausgeben PPB. Nem költi el mind ezeket non

expendit omnia haec (BécsiC. 20). Az el mult időt istemes zolgaltatiba költöte el (GuayC. 6). Az napot kowltevtöek el iatekokban (JordC. 200). Immar minden életmet srasokba es kesenszögben költ költemen (WesprC. 10). Az egyet kömullatásokkal költi el (TölC. 53). Az kenébt yob herre wdena költöy el (ErdyC. 528). Igékezyel földet költönd (NagyszC. 95). Elmult időt, kit heba költöte (307). En megh ememmagamthees el költbwn, ardy belkeitkerth (Konj: SzPál. 241). Minelutanna el költötte wden az eloseget: consumptis cibis (Helt: Bibl. IX.3). El malya költöni, de nem tud helyébe keresni: promus magis quam condus (Deesi: Adag. 114). Ha valami meg marad, el költik szegények ebeken (Vás: Cam. Cat. 657). Az mit tanult, vagy tők, nagy turo, mind egyaránt el költi (Hly: Jephia. 25). Pénzemet, őstöm, aranyamat költöttem az földég szolgaltatiba (ÉszM. 1310).

elköltés: consumptio, erogatio MA. verzehrung, das ausgeben PPB.

föl-költ: **1)** suscito, excusito C. excito, exprogefacio MA. erwecken, aufwecken, aufmuntern PPB. Fölköltm: excito: ich wecke auf (Corn: Vest. 128. Teb megvedhuppy halottat fel kowl: resuscitat (EhrtC. 29. 141). Hoő akémée elüssnac ő fejedelmeket fölköltönce: ut fugiant ad principem suum excitandum (BécsiC. 11). Fölkölt ő affüanne magzattat: suscito semem fratri suo (MünchC. 55). Gire költöttek föl gascender fociatio Egyptombol, hogy ez gonoz herre hozzatok (JordC. 150. 171). Hoza farulyan, illete es föl kowlte wiet (VirgC. 35). Jozagos mellekewltewkre tel kowltenje (JordC. 3). Mykypen fölkowlteteti az Chr. Jesus halottaybol (Konj: SzPál. 64). On fiat földöl hegyesim fölköltö (RMK. II.270). **Miért költönce föl az őn szerelmemet?** (Kár: Bibl. 1634). Egy számart föl nem merne költöni helyéből (Matkó: BCsák. 105). **2)** lattingo: andich teni. Elkével sem tartozunk azelőt, de most azt is fölköltöttek rejünk (TörtF. VI.117).

fölköltés: exsuscitatio MA. aufweckung PPB. Ahailaene homénétben labokál tapogakuala föl költönce okaiert: excitandi gratia (BécsiC. 41). Az madarak mongyak mynekerük exrewnnek es wigasságnak tel költöset (CornC. 113).

ki-költ: **1)** excludo ova MA. die Eier ausbrüten PPB. Az vipert micoron az ő fiát ki költi (GuayC. 13). Ez madar fiát ki költi (TiltC. 16). Míden a tyúk az ő tojást föl, és már szintén tsak ki-költőleg vannak (kikeltő fölben) (Misk: VKert. 363). **2)** effingo: ausdichten, erdichten. Magok voltanak ki költöi a sok találányoknak (Matkó: BCsák. 62). **3)** excito MA. aufmuntern, erwecken PPB.

ki-költés: **1)** exclusio MA. das ausbrüten. **2)** excitatio MA. auffrischung, aufmunterung PPB.

még-költ: fermento MA. gähren machen. Michoda termézet az komznak? Elő, hogy az totat meg kölebe (Beythe: Epist. 103).

Költödögél

el-költödögél: erogito C.

Költemény (Költömeny, Czepl: MM. 278. Matkó: BCsák. 256). **1)** figmentum, commentum MA. erdichtung; A komasságban való lelki atyatisag haszontalan költömeny (Czepl: MM. 278). Azt irod hogy én költömenyem az, hogy imadgyatok a szenteket (Matkó: BCsák. 204). A Christus testénec szájjal való megétele, rettenetes költömeny (Apati: Vend. 611). Nem igaz istent, hanem tsak valami magok költömenyjet tisztolék (GKat: Váls. 114). Ez is esendés elnevel vette föl, ugymint hannis költömenyét a tudatlan pörnének (Fál: EE. 742). **2)** poema SI. gesicht; Én is leginkább csak tudott vagyok, de vagyok ellenben magam költömenye is (Orczy: KöltH. 12).

Költés: 1) impendium C. [aufwand, Mértékletes költés, parsimonia C. A szűkőn költés (compendium) jószágossá téves és meg-gazdagít (Com: Jan. 189). Szűkőn költés (Teleki: FLél 71). Noha elég költésünk vagyon, hatalmas csészárunk keresünk (MonOkm. V.286). Költés-kémelés (Kem: Élet. 70). 2) Tyúk költés: pullatio C. [das brüten]. 3) commentum, figmentum MA. erdichtung, erfindung PPB. Temérdek hazugság az a költés, a kinek te meg akarod hamisítani a Kalauzt (Bal: CsIsk. 150). Menj szélső végére a dolognak, értekezéssel jól, tapasztalni fogod, hogy vagy helytelen gyamu, vagy költés volt eredete (Fal: BE. 311).

hir-költés: famigeratio, calumnia; austrägeri, postenträgeri, verleumdung. Kenetseg(em)et jelentettem hir kvítésel (Virg: C. 8. Bethl: Élet. 463).

Költet: 1) [impendere facio; ausgeben verursachen, aufwand machen lassen] A sekeremet ne iartatta volna heibába, es ne kewltetet volna heibába velem (RMNy. II.95). 2) [affingi facio; audichten lassen]. Ew rea gonoz newet kewtete (ÉrsC. 131b).

Költetlen: absque fermento [ungesäinert]. Heted napgyh sezel költetlen pogaczat: edes panem absque fermento (Jordf: 234).

Költevény *Altócevy* Pös: Igazs. I.461. 516: [fictio; erdichtung]. A Genebrardus költevénye, melyet Kalauz-is meg-féjel a sídó anyaszentegyházának két féle laistromáril, azon merő hivság (Pös: Igazs. I.24). El-enyészik ezzel-is az ő kacérságá-ril és fájtalausságá-ril költött hamis költevény (I.516).

Költő: 1) Költő bor, csapon való bor: *cibarium vinum PP. Költő *péuz (Pázm: Préd. 729. 918. Kr). 2) poeta SL [dichter]. Vers szerző, író, költő: poeta Com: Jan. 162.

alom-költő: fictor somniorum Káldi: Bibl. Deut. 13. 5. Kr.

tartva-költő: parcus, tenax PP. karg, sparsam PPB.

Költöget: 1) [identidem expendo; nach und nach ausgeben, aufwenden]. Valamine vagyon, arra a mire szükséges, akarekoson költögetess (Born: Préd. 456). 2) [identidem excito; öfter wecken, ermuntern]. Mint egy költögeti és inditgatja a le szállásra (GKat: Ttk. 82).

föl-költöget: fordiue expergefacio; der reihe nach auf-vecken. Zent Sophia fiel költögetee mynd három zyz leanyt (ÉrdyC. 301b).

Költött: commentitius, fictus MA. erdichtet PPB. Költött dolog: fictio, figmentum; költött beszéd: fabula; költött beszédi: fabularis MA. A romai vallást, sok hamissan költött és gyűlöltetésre gondolt hüsigokkal terhel s kiszébbíti Baldi-nus (Pázm: LuthV. 22). Vádolod eggynehány költött czégéris okokkal (Bal: CsIsk. 151). Költött beszédec, mesée: apophteg-mata (Com: Jan. 162). Költött-beszéd [koholt dolog] (Misk: VKert. 387).

Költöz-ik *(költöznek* LevT. I.142 *költözni* Cis. M.): 1) migrare MA. die herberge verändern PPB. [verlassen, übersiedeln]. Külön költözöm: semigro; násua költözni: demigrare; bele-költözöm: immigrare C. Mas egyházban kevtevezny változny engettek (DomC. 102). Mintha e világtól akkor búcsút vennénk és amaz örökké-való imrepre költözünk (Pázm: KT. 65). Midőn hajója el-merült volna, maga payssában költözött, és azon evezett kí a szárazra (Hall: Paizs. 2). A kik vagy semmire valók vagy irtalmasok, nem akarnak költözni [meghálni] (Fal: UE. 463). A kamukás ágyból később költözni lehet, tükör előtt tiszosan öltözni (Orczy: KöltH. 157). 2) [mutare, transmutare; überghe-n, verändern]. Az nyár eozre költözik (KNagysz. 1613. E1).

által-költözik: transmigro C. MA. [hinüberbegehen] in on-der haus ziehen PPB. Által költözéne a Dunán (Valk: Gen. 7). A sídó az Jordan vizén általköltözvén: transientes Jordanem (MA: Bibl. I.376). Hidassal, kompal által vetnee, kénoc, költözéne: pontone trajiciunt (Com: Jan. 91). Az hajónak nem léto miatt nem költözhetünk által (MonOkm. IX.267). Az bielen által költözék, noha nagy kárával, mert edgyütt a hid oromol-ván szüntalan sok tatár vesze a vízben (Lászy: Krón. 66).

be-költözik: immigrare MA. zu wohnen einziehen PPB. Fogadoth salassom wolt, beys kesthem volt keltessny (RMNy. II.58).

beköltözés: immigratio MA. das einziehen zum wohnen PPB.

el-költözik: migro, emigro, commigro C. demigro MA. ausziehen, wandern, die herberge verändern PPB. A hegyek szentségi fölünk elköltöztek, szomorú arcuval végső búcsút vettek (Fal: Vers. 914).

elköltözés: migratio C. MA. auszug, veränderung der herberge PPB. Csak az szekereknek elköltözése is az sáros helye-ken időt foglal be magában (RákGy: Lev. 115).

ki-költözik: emigro C. MA. ausziehen von einem ort an den andern PPB. Ki-költözik ez életből (Czegl: Dág. II.64). A sellérnek, a mikor akarja a gazda, ki-koll költözni béres házi-ból (Szathm: Cent. 237).

kiköltözés: emigratio MA. das ausziehen PPB.

vissza-költözik: remigro C. in meine herberge wieder-ziehen PPB. Vissza-költözöm, haza hordozkodom: remigro MA. PP.

Költözés: migratio MA. veränderung der herberge, auszug PPB. Sok nyaualyával szokott lenni az költözés: festum multas habens molestias (Deesi: Adag. 235).

Költözököd-ik: migro MA. occupare se in actu migratio-nis Kr. herberge verändern, wandern PPB. [übersiedeln].

[ki-költözöködik]

kiköltözöködés: [emigratio; das ausziehen, auszug]. Az vi-ágból való kiköltözöködésene idején (Zvon: Post. I.13).

Költözöd-ik: migro MA. herberge verändern, wandern PPB. [ausziehen, übersiedeln]. Addig váradiak bátran költözöd-nek, ez csak színezés vala (Paskó: Esi. I.3).

el-költözöd-ik: [mortem obeo; verschleiden, sterben]. Félő, el ne költözödjék (Monrók. XVIII.82).

ki-költözödik: [emigro; ausziehen, auswandern]. Olasz-szágból ki ne költözödjék (Mik: TLav. 296).

Költözödés: [migratio; das ziehen, wandern]. A tatárok Beszterzénél bégjövén Erdélybe, e miatt az hazában nagy bú-dulás, költözödés s futás volt (Bod: Pol. 160).

Költöztet: facio migrare Kr. [ziehen lassen, übersiedeln lassen]. Szerénnél az Dunán népét költözteté Rigómezre szálla (RMK. IV.33). Az vezér megindulása előtt gulyáját, s gyer-meköket inkább mind Szolnokba költöztetné (Szal: Krón. 122).

által-költöztet: [trajicio, trajicere facio; hinübersetzen lassen]. Népét által költöztetné a Dmán (Helt: Krón. 142). A midőn a had mind összegyűlt volna, Constantinápolynál a ten-geren által költözteté (Mik: MulN. 104).

el-költöztet: [migrare facio; entfernen, versetzen]. Elköl-tesztete öket az ő fiaitól Isaaktól: separavit eos ab Isaac filio suo (Helt: Bibl. I.13). Minec utánna meg hala az ő atya, el-

zene [kellene] Hall: Paizs. 401. 418. RakF: Lav. II 137. PhilF: 72. az körül kellének írnom LevT. II 256. kyth el kellének felelyhenye Komj: Szpál. 117. 118. 119. 150. kellene 120. ilyen dolgokat többet a mint kellének vehetünk eszünkben Kal. 1620. C4: **1)** libet, libet C, placet MA. gefallen, beliben PPB. Kellők: complacere C. Ne folgetat kowald ezordae, mert kellették ty atyafoknak adnya orzagat nektek (EhrC. 89). Ki mondec, mikor mendonéknece kállétnuoha: quod dictum cum placuisse omnibus (BécsiC. 12. 105). Ez az en zerethő flyam, kyben emmekem yol kellettem: hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui (JordC. 407). Ez az en zeretew flyam, kyben emmekem kellettem (ÉrlyC. 157). Wrwinst halgatam nek mondásokat, kyk nekem yukab kellettének, homem isteni es lelki vigasagokh (VirgC. 4). Kelyen the neked vram, hogy zabaloh meg engemeth: complacuit tibi domine, ut eruas me (KulesC. 99). Walanyg kedwewnek kelle, addeg tartak (RMNY. II 99). Kelle a warasy egeer kedwenek hogy a mezevre meime (Pesti: Fab. 13). Az ő vélek szerelmeskedőknek akarnának teleni és kelleni (MA: SB. 221). **2)** oportet MA. (nőtig sein, beiditfen). Több egyetmis kell egy kovással: *pluscula supellectilibus opus est PPB. Kel mynekewnk az alanina: necessariis sunt nobis elemosynae (EhrC. 84). Te neked az zeit bekeseg kel (VirgC. 55). Emmekem semuire sem kel vala: csak egiedül nekem te köllész vala (CsomaC. 11). Emmekem csak ty kellettewk (RMNY. II 90). Nem köllész (Zvon: Post. L319). Szomatiok kikön egiben gyúltók, munkalkottok es furdolozok nem kelnek emmekem (Szár: Cat. K3). Köröm kellene, de patkósabb az eddig valónál (Matkó: BCsák. 312). Nem egy állér, de két tallér kell ide, pajtás! (Thaly: Adal. L314). **3)** [oportet, debeo; sollen] müssen PPB. Keryenk ny vronktoz, meltolyon nekem mutatnya kelevutut melyet kellyen valaktanonk: quam debemus eligere (EhrC. 6. 82). Okot kel adnia: reddent rationem (MünchC. 36). Nem kel elmennice: non habent necesse ire (41). Mit mindnace az irastudoc, hogy illesnece előzer el kel ióni: oporteat venire (45). Meeg ky nem tyzeltotta vala, nykeppen kell vala (MargL. 170). Mikoron jnádokni nem kel nála (DomC. 119). Emmekem kel meg keresztelkednem: ego debeo baptizari (JordC. 362). Az wy bort wy edenben kel tölteny: vinum novum in utres novos mittunt (379). Myt kel meeg teenem: quid adhuc mihi deest? (414). Enek ily kel lenny (VirgC. 38). Nagyal inkab kellene felnetek az farkasnak fogatul (56). Kinek irását minnyáján kell himünk (RMK. IV. 73). Nemde vgy kellett a lincokkal chelekednyi mint egy kuruaual: numpid ut scorto abuti debere sorore nostra (Helt: Bibl. LR). Ez végső fűközettel megakarnának késértetni, hogyha önékie anazy az romaiaknak kellene Pannonia földnece maradhí (Helt: Krón. 12b). Minel kel sózni: in quo salietur (Fél: Bibl. 6). Itélem, hogy inkab örülnöm kellyen az te eseteden, hóguem mint bankodnom: tamen laetandum magis quam dolendum puta casum tuum (Decsi: SallJ. 13). Szakácsával embernek nem kel meg haragumi (Decsi: Adag. 307). Nem kell út valani varasló gugzolásit eszmelleniúne és képzentiúne (MA: Tam. 114b). Koserü parayt és salátát kellett emnie (MA: Soult. 171). Ezt kel azért az áll-orezát le vomni, az sátiának hívségére esküöt Zopyrosokról (Pázm: Kal. 450). Felette szük az láir bennünk, mellyen le-kéne takarodni, vanani gyomrunkba vagon (Hall: Paizs. 148).

[Szólások]. Jókör iöz, te kellez vala: capra ad festum (Decsi: Adag. 235). Több hivatalt ne várjon, ha jó kell [fenyegetés] Mautrók. VIII. 330).

(mög-kell: vö. mög-kelletik)

mögküllés: [das gefallen]. Tölem híven pártulsz, megköll-essel messze távulsz, míg meg sem tőrsz, úgy indulsz (Amade: Ers. 195).

Kellemés, kellemés: gratus, graciosus, suavis, placitus r. [gefällig, amutig, angenehm, lieblich]. Kellemés ifjú (Helt:

Krón. 112). Kellemes mező város (3). Kellemés ember (Fortszer. M2. Fortszer. 2. 04). Kellemes dolog, ha az atya bőjtre ínti fiát: maga pedig szentelvenül tobzódik, latorkodik (Pázm: Préd. 198). Kellemés kereszténynek némellyek, kik szeretik az igaz hitet, de úgy, ha senki ellenek nem támad (472). Ha egy emlekezet az keresztisének ki moshat minden rütságot: kellemés okom vagyon, hogy tartoztatva járjak (Pázm: Kal. 215). Kellemés moncség, megnyugszik ezen, a ki boldog (Pázm: LuthV. 68). Az ő kellemés tanítványi (Bál: Épin. 1). Keresztünk volna kellemés doctort, a ki a hírom kérdésünket meg vizsgálja (Matkó: BCsák. 19). A kellemés pápákat ki küldötte (Sámb: 3Fél. 131). Ne légyen sered-is ízben ezetes, zavaros, se sürű, mert ez nem kellemes (Felv: SchSal. 2. 8). Kellemés dolog (Tof: Zsolt. 87). Annak sem vehetik kellemes hasznát, a mivel bírnak (Fál: NA. 245). Ki száradt-bennek a kellemes beszédnek minden ere (Fál: U'E. 392).

Kellemet: gratia, suavitas SI. [das gefallen]. A könyörgésnek kellemeti vagyon az annak előtte (Komár: Imáds. 47).

Kellemetes (*delictus?* LevT. II.2): **1)** [necessarius, utilis; nützig, brauchbar, nützlich]. Ad tynektek es ty fyatolnak kellemetes ewltewzest (EhrC. 110). Kellemetes eden (vas utile), kibem dícekkodie, ki bírja azt (BécsiC. 115). Mi kellemetes legén: quid opus sit (MünchC. 23). Kellemetes nek, hogy expedit ei, ut malomkó köttessce ő nakara (47). Bizon eg kellemetes: mun est necessarium (135). Sokak kellemetesek arra, hogy a gyonas ygzaz legen (EhrC. 335). **2)** egregius, placitus MA. acceptabilis JordC. 81. fűrtre-fűlich, stattlich, gefällig, beliebig PPB. Vesse az hostyanak főyeere lőv kezeeth es keellemetes lezen (JordC. 81). Azonkeppen volt kellemetes te eddett: sic fuit placitum ante te (387). Keellemetes len Herodesnek: placuit Herodi (398). Len kellemetes ystemel: fuit divinitus venustus (728). Ysmeryetők meg, ny legyen wr istennek yo kellemetes (bene placens) es tekeelletes akarattyá (ÉrlyC. 67b). Keerlek, hogy ha kellemetes te zena akaradnak (570). Mert vrnak kellemetes lőn te bemed: quia complacuit domino in te (418rC. 264). Az ty iégiesteknek kellemetesek lehetetek (VirgC. 147). Kiknek kellemetős leuen ez (a bezed, DelrC. 64). Ez kellemetős dolog a mi istenünknek (126). Mongiad meg a te zolgadnac, mellec te neked kellemetössce (300). Kellemetösscevek e ezek te nekevid, kyket hallaz (MargL. 19). Leeznek kellemetössceken bezedny: ut complacant eloquia oris mei (KulesC. 36). Kellemetes lezen istennece zrw es kerem newelew boryvnyak fellelte: placebit deo super vitulum novellum cornu producentem et ungulas (KulesC. 165). Veddel az olayth, a lampas nem vylagoseytű: veddel az zoreteteth, az zyzessce nem kellemetes (WesprC. 159). Meg tiszem az-akot, az kik úneki kellemetesek (Sylv: UT. I. 139). A kendőnce felelly meg kellemetösscen: placide (Com: Jan. 200).

Kellemetösskéd-ik: placere conor SI [sich gefallen, zu gefallen suchen]. Nem kellemetösskédie őmaganae az lo erőssigibe (Szék: Zsolt. 151). A romai papais, a ki nőtelen, mindazon által az ő fertelmes bujja paráznaságának ügyéből kellemetes unokákat szülött le gyakorta (VárM: Egészöv. 59). Az irtalmasságnak cselekedetét, jó illatú szagunk es isten előtt kedves kellemetes áldozatnak nevezi (Biró: Angy. 133).

Kellemetösség: **1)** placiditas, placentia, libentia MA. gefälligkeit, beliebung PPB. Cristusnak kel tanaczat kerdenevny, hog ew meltolya nekewnk iokellemetössceget (beneplacitum) mutatnya (EhrC. 5). Kyben keellemetösscegem leend: qui mihi placuerit (JordC. 72). Ez az enzerető flyam, kyben emmekem kellemetösscegem vagyon (ÉrlyC. 348b). Kyben kedwe es kellemetösscege vagyon (532b). **2)** [necessitas, utilitas; bedarf]. Vagenece ékes ölfőzetet es egébekeot ő kellemetösségekre valokat: ad usus necessaria (BécsiC. 51). Jozagnac kellemetössége

(republicanæ utilitatis) mondhatnánk: történet (83). Nap és hold és állagok: mert fenesse legénice és ki ereztette, kellemetességekre ad utilitatem engedne (115). Vt valia 5. Kellemetességet: do minus eum necessarium habet (Münlch¹ 155).

Kellemetlen: ingratus; unliebsam. Edehen: hog' isten nek kellemetlen lehet (Béletsz). Corn¹ 152).

Kellemő: gratis; gratias; gratis. SI oportunitus; passend; gefällig; anmutig. Nezen ante kölönő (okas): kölönőz; kisedő zep zemeidet (NagySzC 136). Kevés vörontással elő tudnya szerezni a kellemő békosságot (Fal: NA 226). El ne feleltsd a kellemő bátorságot: non viscopere d'una compenete porzione d'ardire (231).

Kellendo: [oportunitus; passend]. Szövegében levő végezősek kik voltak, az mely illendő és kellendő articulusok, azokat kívánsztván (KéMöpl 121).

1. **Kellet:** 1) placuit SI. Kelloti, mi volta: valor; der wert Com: Vest. 119. Az 5. kelloti, mi volta szerént: suo valore; in seinem wert 51. Meg emlékezel vt my rullonk te nepednek io kellethen: in beneplacito populi tui (Apoc¹ 72). Tanczodban nekem ne adgy, nincz kelloti it annak (Hlyef: Jephth 26). Horvath Samueltok vagyon itt kelloti Fely: Dics. 5). Tarsat igazán szereti, és világon másnak nints nála kelloti (Gyöngy: Char. 11). Ennek a vásárnak nintsen kelleto: a zínár emberek között (Fal: FE 498). Se hira, se helye, se kelleto (Moln: JEp 76). 2) necessitas SI. [bedarf; nötiges mass; das sollen; was man soll]. Kellotinél több: superamentum C. Kelloti felett: exabundanti. Kellote felett, igen sok: plus nimio PPB. Hogy többet innék kellotinél (Monfrók III.138). A váradi püspökkel iddoggunk volt az korona resinádsákor kelleoti felett (Pázm: MonOkm XIX 299). Erkölessében bírták s igazgattik volna kellethetképen (Nyr. XII 79). Kellotinél tovább késtem (Markó: BCsák Előb 3). Kellotinél légyabb (180). Kellotinél helyeb baragzik (KCsík: Woll 176). Kellotinél szabadoshid elven, az érdőgnec töriben ne essenek (Debr: Christ. 35). Megtartoztatás a kellotinél több ételtől (Com: Jan. 181). Biblát nem vehetnek, ha vehetnekis de kelleotinél nem olvashatták (Mllog: BtAn 2). Kellotinél is többben tudgák (Megy: Dial. Előb. 3). Királyságonna kelleto képpen-valo gyakorlati (Megy: Glaj. III.12). Kellethetnek le nem írhatja seuli (Misk: VKort. 660).

Szólások). Kellote korán, kelletti korán, oportune, tempestive, comode MA. Kelletti korán adott esső (Mol: Jób 69). Miért nyitod el magadat kelleto korán (MA: Sculb 150). Ad mi nekünk alkohuatos időben valo essot, es kívánatos kelleto korán (Szar: Cst. D). Az isten kelleto korán hozza el az segítséget (Évk. XII 8). Ki kelleto korán magát nem adazza, végtére a vészely aztat széllyel razza. Könyv. HRom 109. A polikának sikos iszazmó bélei vannak, mellyekben az ebeldt kelleto koránig nem tartoztathatja: hanem ha már által megyen rajta (Misk: VKort. 57). Kelleto koránig nem maradhatva a víz alatt, nagy tudokva helyuszong (Misk: Anglud 116). Aez fi nekik ebeldt az időbenek kelleto ideen (Kár: Crelo 70).

Kellotség: [necessitas; bedarf; nötiges mass. Nem voltam ragadozó alanyzma keresésekben, es benneki elven kellotsége nek felette (EhrC 78).

2. **Kellet:** placere tunc MA. gefallen machon PPB. Egyan kelloti magát a szép éphlet: opus venustum. Irat: tauctorita tem PPB. Kelloti magát a közsegenek: sephibi venditit PPB. Kelloti magát mindennekkel: omnibus se acceptum reddit Kr. Magadat kellethet emmeknek (Eist. 181b). Hog' kivel kellethessék magunkot: placere quo tandem tibi possimus (DebrC 239). Syle UT II 76. Nagy embereknek kellethetne magukat: aut quero hominibus placere (Holt. I. I. A¹). A. isten tudomany

fellege zófra szok-nélkül, magat szépségével kelleti magát (Lázni: Préd. 6). Az eretnek tanúk szent írás hirdetésével kellethetik magokat (297). Menemü szemtelen hazugsággal kelleti magát (404). Mind a két vallás valóban kelletoe magát a vulgus előtt (EhrTört. 128). A más ember szép tüzére alatt a maga bódós borát kellethesse (EszT: Igány 122). Valamivel magokat kellethetik, mind meg-nívülük (Megy: 3Jaj. II.19). Az az igazság, a mi egyez a sz. írással, a mi azzal meg nem egyez, az nem igazság, tévelygés, bár akármí színnel kellethesse is magát (Bod: Pol. Előb. 8). Nints mivel bódósítlesse, a vagy kelletoe magát vélek (Fal: FE. 364). Ki ne tsalljon a centrumból akár mely magát kelleto, és sokkal kínáló alkalmatosság (391). A mulató elne tensesz szónak jele és tsoda képpen kelleto magát (400).

Kelletés

maga-kelletés: [mores commodi, comitas, obsequium; gefälliges wesen, gefälliges benehmen]. Elevevségével s maga kellethetével meg-mutatta jövőndőbeli vitői állapotát (Gyöngy: Char. Előb. 11. Gyöngy: KJ. 81). Maga kelletoe: szívét győző ostrom (Mady: Adal. I.121).

Kelletik: 1) placere MA. gefallen PPB. Myolta kellethetnek vnnak (placuit domino, hogy tezed latmalac, akarom teny, valany neked kellethetie (EhrC 98). Mikent kellethetie teneked: sicut placuit tibi (BécsiC 14). 15t istennek baratta Isaac, Jakob, Moyses es mendence, kie istennek kellethetene: qui placerunt deo (28). Fyám, kyben ennekem kellethetnek: filius meus, in quo mihi complacui diciturC. 362). En zerethbom, kyben en bolkennek yol kellethetok: dilectus meus, in quo bene complacui animae meae (389). En zannak zep bezdli vg leznek, hog' kellessenek: ut complacent d'körC 40. 91). Hogy elne mymen magvnnak kellethetessvnnk (ÉrdyC. 86). Sine fide impossibile est placere deo: lút nélkül lehetetlen kellethetie istennél (EistC 275). Kellethetnek the zolgaydnak vn knyey: placerunt servis tuis lapides ejus (KulesC 245). Kellessék neked az en tanachion: consilium meum placeat tibi (Ozor: Christ. 179). Kellessék te neked vnn, hog' meg szabadízz ingemet (Szék: Zolt. 30). Kellessék uram te neked az én meg szabadulásom (Esk: Lámpe. 11). 2) [opus est, necessarium est; nötig sein, bedürftig]. Iziric magoc mindennek, papoc, barátok is, hogy ha kellethetie (Görös: Máty. 66). Etöl ital sem fog kellethetie ő nekies (Bom: Préd. 275). Ehöz pedig kellethetie vy cyclus (Kal. 1501. C2). Még kellethet im ide a potárd (Markó: BCsák. 263). Melan kellethet bántars (GKart: Tirk. 6). 3) [oportet, debeo; sollen, müssen]. Mit mívnekélned kellessék: quid agere debeas (BécsiC. 6). Kellethet bel yevnóm (ÉrdyC. 513b). Myt kellessék mychem (LazV. 1225). Rea kényszerítie szegényeket, hogy kellethetie adniok magokat (Holt: Krón. 382). De ő hamar kal-márra leszen, ezak hadia ne kellessék mennie: mercatorum se adsimulat (Deesi: Adag. 263). Abraham nem érte azt, mire kellethetie meg ölni fiat Iszaket (Mon: Apol. 300). Visszakellethet beszédet vnni (MA: Bibl. 1282). Az kiseretenne hévsége miatt izzadnie kellethetie (MA: Scult. 225). Oly dolgotak is kellethetie fejeznen (Pázm: Kal. 22). Mi okon kellethetie fogságot szenvednen (Markó: BCsák. 8).

még-kellethet: [opus est; nötig sein]. Meg-erzed majdan a bányasz csakány tokot is, csak popiomod légyon! meg-is kellethet csak hamar a kint, ír. Markó. BCsák. 105. Vb még-kelless.

Kelletlen: 1) inutilis; unnutz. A kellethetn zolgot eservum unutilen vessettedi es eroztetie a külső setetségebe (MünlchC. 62). Kellethetn zolgne vagyon: servi inutilis sumus (150). Egetembe kellethetenne léttek: nincen ki lot tezen, nincen csak eg es (DebrC 111). Mynd el haylottunk es kellethetenne lettenek: inutilis facti sunt (KulesC 2). Elmonék Górsi Mochmet basahoz, es ott kellethetn elegit beszölle s kérdedek magu nagy

volta felől (ÉrdTört. II.22). Isuás proféta az sídokat földi, és az ő áldozattokat, és istenül rendelt imépeket kelleetleneknek mondgya (Pázm: Kal. 193). Ért kelleetlen ne vagj (KNagyv. 1652. 27). Kevés pap van isteni szolgálatra, több van mind kelleetlen tisztgya, nrassgra, nagy jövedelmeket mindenik kívánna (Thaly: Adal. I.12). Egytízötültöt, szemérem, tisztaság, itt kelleetlen virtus, meg vetett bódultság (Orczy: Költsz. 38). **2)** fastidiosus Kr. [misztállig, unanguehm, misstutig]. Kelleetlen ember: *adversus gratiae homo PPL. Ha kelleetlen teneköl (si displicet tibi), azt emekém mögömgnd (Bécsit: S). Ki önmagának kelleetlen, istemec kellemetős (Nagyv. 255). Zegennek köndrgeset nem vtalla, kelleetlen sem nize: neque despexit (DöbrC. 45). Fecet, anagy kelleiben [len] halgattyac (az isten igéjét) anagy masma ainhac (Börn: Préd. 129b). Niha kedvesbec niha kelleibenbec tottzie (251). Tiztibe tunya, röst és kelleetlen (390). A mit szolis, kelleetlen isten előtt (Börn: KTud. III.131). Hetfön és kedden kelleetlen finatagoc és böw hanar (KGalg. 1582. 6). Kelleetlenül immel ámmal beszél (Tohn: Vig. 224). Itt mi igen kelleetlen vendéec vagynne (MA: Scult. 1042). Kelleetlen-dolog (Hall: Paizs. 217). Kelleetlen szagu, avasodó falolaj (Bethl: Élet. 12). Kelleetlen hír (Mik: Tlev. 50). Kelleetlen felelet (SzD: MViv. 11).

[Közmondások]. Kelleetlen ott a kints, hol jó egészség nints (Kisv: Adag. 465).

Kelleetlenkéd-ik: molestum, taediosum se exhibere Kr. [misstiebig sein, misstutig sein]. Kelleetlenkedik, kesereg ő magába (Börn: Evang. III.285). Az ember jó szerenczeibe fölöttel batorkodie és istenel kelleetlenkedi (Börn: Préd. 396). Minden ióban kelleetlenkedi miatta (397). Csizi: Síp. 9. Kr.

Kelletlenség: fastidium, displicentia, aversatio MA verdruss, eckel, abschen PPB. Fordohad ez wylagykak nekem kelletlenségre (PozsC. 38). Tiltya az imatkozásban való röst seget, és kelletlenséget (Börn: KTud. II.6). Az ő maradekior nagy setetsegeben marada kelletlenségekert (Börn: Préd. 26). Kelletlenségné és hala adatlansagunc miat (270).

Kellő: **1)** placens acceptus, perbellus, egregius MA. beneplacitus EhrC. 6. gefällig, angenehm PPB. Keryeuk my vronkto, hogy melytölyon nekem mutattnya kellewutat, melyet kellyen valaztanomk (EhrC. 6). Az égő áldozat nüzcz kedvedbe, az bímert valóc sem kellőc (MA: Bibl. V.20). Kellő szép rend (MA: Tan. 1294). Kivánsága is szép is, kellő is (RákF: Lev. IV.516). Mert az csümr-szerző (étel) nem kellő (Thaly: VE. I. 410). Kellő tekintettel, kedves mosolgiással ide is amoda is röptitk ajakokrul a játékos igéket (Fal: UE. 355). **2)** [necessarius; nötig]. Nem kellő vnos: non est opus medius (MünchC. 29). És minden ő szükségere kellőt el praedat (Bartha: Krón. 136). Társzekereket, vonó marbakát, és egyél táborra kellő eszközöket (13). **3)** idoneus, aptus, accommodus SL [passend, geeignet]. Kellő időn (tempore opportuno) minden zent te rad imatkozik (DöbrC. 79). Kellő időben: praestituto tempore (Sylv: UT. II.47). Ho föttara vagot fa műre kello leszen (KBártfa 1583. Aij).

[Szólások]. Kellő dolog, hogy más veti bé az földet, és más arattia fel: ali sementem facimut, ali metent (Decsi: Adag. 32). Kellő bölcz ember: sapientum octavus (61). Kellő vitéz, az ki az hartz előtt bátor, a hol kel oztán meg ijed: initio confidens, in facto timidus (201). Kellő képpen beszéllez: per parietem loqueris (205). Felele-ne vala mire kellőt (Megy: SzaÖröme. 57).

maga-kellő: philautus, arrogans MA. [selbstgefällig].

sëmmire-kellő [megh eegh es *semmire* lezen *kellu*. ÉrdyC. 131]: nequam, frivolus C. evanidus nihil, frivolus MA. nequam Com: Vest. 99. 137. triobolaris PPB. nichtswürdig, unnütz, unbranchbar PPB. Semmire-kellől: nequiter C. Semmire-

kellő ember: luteus homo PPB. Tü vatoc földnec sán, hog ha a so eleözendic, miho szatik? sëmmire-kellő touabba cad nihilum vdeti hanem hog ki vettessé es embéretől megmíomot tasec (MünchC. 20). Az balwanyok *semmire* kellők (ÉrdyC. 652). Az ő beszáde *semmire* kellő: sermo contemptibilis (Helt. I.7. 28). A papímac luteos lemelei haszontalanoc volhúac, és *semmire* kellőc (Helt: Háló. 305). Ha adolat meg nem adod, a mit hazáda gyíltöttél a mólén a száksék kíványja hazáért el nem költöl, *semmire* kellyül ősz vde (Helt: Evang. II. 121b). *Sëmmire* kellő ember: homo trioboli (Decsi: Adag. 55); conae calculus (92). A föld haszontalan és füres vólt, sovány, kopár és nihili, *semmire* kellő vala (Pázm: Préd. 72). Mi-nállunk a sok roszból egy *semmire*-kellő szöket kerekedni; mint a sok apró jöből egy nagy jó lehet (Pázm: LuthV. 353). Ez az fogás *semmire* kellő (Pázm: Kal. 114). Ujéletet kezdgyéne, mivelhog az ő életéne ezac *semmire* kellő (MA: Scult. 101). Az confirmatio-is ő magában erőten, ha az donatioja *semmire* kellő leszen: nec valet ex se confirmatio, si donatio in ea inserta non valere dignoscatur (Ver: Verb. 72). *Sëmmire* kellő esél-esapoc (Com: Jan. 204). Nem kicinny vagy *semmire* kellő okokból mentel (Mad: Evang. 95). *Sëmmire*-kellő elveszendő dolgok (Jly: Préd. II.213). Fomnyák az ő *semmire* kellő pókhálójokat (Tyuk: Józs. Előb. 13). A Dancs mam praetensioja *semmire* kellő (Nyv: XIV.515).

sëmmirekellőseg: huepütia: nichtswürdigkeitj (MHeg: TöszL² 185. Vajda: Kriszt. 130. Kr.)

Këlive: [spoute; freiwillig]. Ha innar ezek történet zorent netkeznek, bator neha keheys bűnre nekyl nem tulaydonytatyk (Ozor: Christ. 98). (Vö **nem-këve-kéte**len ?)

KÉM (*kem* Bécsit: *kun* Helt: Krón. 22. Pázm: Préd. 416. Lajp: PTük. I.141): emissarius, explorator C. explorator Poreszl: Gramma. 177. ausspäher, spion PPB. Spion, kém: ein spion KirBesz. 146. Kémec és ezirkálóc a táborban: corycae et exploratores Com: Jan. 148. Eleibe kelénece neki az Assirisocne kémec: exploratores Assyriorum (BécsitC. 32). Kylda Moyses kymeketh: misit M. qui explorarent (JördC. 164. 823). Bolanak keth attaydyay meeneene Lodomery kyalloz, de ewket ott be nem fogadnak, annak wtanna az kun kyalloz, ott kymek alythvan, alyg zaladanak onnan ees el (ÉrdyC. 396). Kémec vadtoe tñ, és arra iöttetec, hogy meg lassitoc az orszaganc erőttlenbic részit (Helt: Bibl. IV.4). Tizenket kimet boczatnanc az Israel fiai az Chanaan földence megkimlelesere (Szék: Krón. 18). Ket kimeket varasha boczatnanc (Börn: Ének. 883. Gér: KárCs. IV.481). Szigetből azonnal kémek ki-száglótak, a kik a töröknek szándékán agzóttak (Könyi: IRom. 79). Falukra meutem ki tántozni ő velek: de kém deakóktul ki vóltak tanúlva, el-is vóltam már én mindenkép árúlva (Gvad: RI² 73).

Kémél: exploro MA. erforschen, erkundigen PPB. Inet kynewl kemlyk vala, mit belvl vde ezelekewdneek (VirgC. 38). Nagy veztegségel kemly vala wteth (40). Ezör lovon való tereket elboesáta, az királ hadát kimöljék, megkörüljék (Tin. 98).

ki-kémél: exploro Kr. [erforschen, ausspionieren]. Leg titkossabb szándékít-is ki tudja kémeleni (Fal: UE. 370). A bölts azon iparkodik, hogy ki kémelhess embernek gyengébi s ingób' részét (378). Se csinját, se erkölcsét nem lehetett még annyira kikémelenem (Fal: NA. 237).

mëg-kémél: exploro MA. erkundigen, ausspähen, erforschen PPB. Vr Bernald vette ew yonhaban akaratyanal mekymeleni bodog Ferencznek zentsegett (EhrC. 3). Bernald vr akara neki zentsegett meg kemeleni (VirgC. 81. DebrC. 25). Boczatnanc egy kimet, egy Kusi neüó férfiat, hogy az meg kimlene a Pannonia földet (Helt: Krón. 21b). Külgy firtakat, kie kémölýec

mihakat és ne nyikorán cihicim foltochkakak mezohtelen husm zokot viselny (MargL. 2). Az atzuehal is kemémb léssen (Mel: Herb. 80). A tél rászákat hoz, a nyár kemény jéget (Fal: Vers. 913). **2)** immittis, repugnat C [hart, unsaft, heftig, grau sam, unerhöflich, unbensam]. Kemén bezedek: asperitas verborum NémGf. 102. Keménwyl: ob-tinatioe 139. Igen kemény: perseverans; keményön: aspero, ferociter, bellicose, vehementer; kemény felüet: vultuosus; kemény tekintetű: atrox; kemény savanyúság: acor C. Izetlen kemény ember: faustior et gravior homo PpL. Kememala (durum erat) neky azt [szidehna zást] hallany (EhrC. 11). Ewtett hideg kemenen gewtriuala (28). Vakok azokat, kyk vartanak byzonsagban, kemenen (crudeliter) kevvettek (115). Eluezem kemen zynedet (cor lapideum) es adeo te neked testy zynet (53). Testnece kemén serelmit (duros dolores) zennedne (BécsiC. 92). Twdam, hogy kemén ember vagy: homo austerus es (JordC. 595). Kemeen wal megh martha een fymath Josephót (WinkC. 137). Eletnek nemev-nemey kememb zokási (DomC. 16). Kemen kegyetlen feyedehu (226). Fene es kemény bezedeket predikal (VirgC. 16). Az by-nsek inkab ternek istenhez az kegies bezedel honem az kemény fejehele (18). Ewtet sebösen zeretlek kememb kenökkel ke-vettek (ÉrsC. 147). Kemeen bezed (ÉrdyC. 505). Kemeen pwzta [kietlen] (581b). Kemen nemzeth: generatio exasperans (KeszthC. 218). Mvtatal na nepednek keményoketh: ostendi populo tuo dura (KulesC. 111). Az veenb ideesb embert keményen-meg ne rongzaliad, dorgzaliad (Konj: SzPál. 376). Kemén ember: homo austerus (Sylv: UT. 1.114. Pest: NTest. 165). Tudom, hogy kemény ember vagy: scio quia durus es (Helt: UT. 66). Hogy keménképpen ne ezeleködyem, az az battalamból: ut non durus agam secundum potestatem (Aa6). Amál keménben kezdé a dolgoz fogni (Helt: Krón. 96). Nemely-lyec is az wrac kőzzél nem igen kemént alnac vala Mátyás mellett (118). Kemény keppen rostaltattae (Dom: Préd. 291). Meg az vadaknál is vadab kememb te vagy (Dom: Ének. 505). Mind estig nag keménien tarta az ostronnac valadla (Szék: Krón. 213). Ne legietek kemen tekintetűek: nolite fieri tristes (Fél: Bibl. 9). Midőn szent Pal keményben szollana (Mon: Apol. 363). Kemény nézés: serpentis oculus (Deesi: Adag. 70). Kemény tekintetű ember: Temēdus homo (262). Kemény magának való ember: rubo arefacto praefractor (90). Kemény törvény: Zalenci lex (171). Keményen és csufképpen felelo az követnek (Poem. 13). Jó kemény tél, de szeles tanasz léssen (Cs. E2). Némely-lyec szial keményen meg kődzic (Cs. P.). Az ki keményen fiúja ki az ő maga orrát, vert hoz ki (Kár: Bibl. 1622). Kemény őrtzáju király: rex impudens facie (MA: Bibl. II.165). Az kevés-lyec keményen megesele (V.10). Kalastomi kemény élet (MA: Scnl. 223). Az kik kemények az ő dolgoknak véghez vődében (Pázm: Kal. 36). Erről, és minden egyb latorságiról, keményen meg-feddé ítet szent János (Pázm: Préd. 23). Noha az apostolok istentől rendkívül hivattak: mind azáltal, a sz. lélek vétel-után is keményen meg-eset sz. Péter (Pázm: LuthV. 75). Kemény feddés-el áll szemben vélec (Zvon: Post. 1566). Ő minden em-bereket íteletre liu, és kemény szamot veszen tőlök (Lép: P'fők. II.34). Mikor meg-fogatatták penig, keményen kezdett rettegni (Pós: Igazs. 656). Szoros és kemény törvény: ius strictum et rigidum (Cot: Jan. 134). Kemény nem kegyetlen: severus non saevus (184). Felettéb való kemény indulattal nem menekedir senkirc (198). Meg-egeszeltethető, hogy sem iszso-nyu kemény: placabilis, quam durus (199). Fezlyhetetlen és ugyan kemény élelet él vala (Mad: Evang. 40). Kiket suyarán és keményen fogadott bé Jóséf házában (Hall: Paizs. 200). Kemény beszéddel szöbottam hozzá (Nyr. XII.79). Kemény, es megértésre nehez dolog (Illy: Préd. 359). Kemény őrzője titká-nak (Fal: NE. 474). Keményen hajlatott (Gvad: Pösty. 41).

[Közmondások.] A kemény urak most nem soká úralkodnak (Kist: Adag. 524).

Keménybed: [aliquanto durius; etwas harter] (ACser: Enc. 135). Keménybed (134).

Keményded: subdurus, durusculus Kr. [etwas hart, ziemlich hart]. Kemeneden felett (Tel: Evang. 1230, 326).

Keményécske: durusculus C. MA. härtlich, etwas hart PpB. Ez a bősültes uri ember nem felette lágyan tapogatva, se nem valami hűmes beszéddel, hanem mint okos orvos keményetskén kezdé bánti a dämával (Fal: NA. 123).

Keményöd-ik [themenqeszk Lipp: PKert. II.140. 240. Kr.). duro, dureco, callesco MA. hart werden PpB. Sok nappokon kemenedni (per multos dies durus), mendegestwofogtat lewtuala komorodott (EhrC. 50. CsomC. 106).

[Szólások] Neki keményedni: obducere zcallum alicujus animo PpL.

[el-keményödik]

elkeményödött: [obduratus, obstinatus; hartnäckig, ver-stockt]. Iszonyú képpen el-keményedett szívek (Fal: NC. 252).

még-keményödik: duro, induro, obduro, percalleo, oc-calleo, rigesco C. induresco, obduresco MA. hart werden, ver-starren PpB. Megkeményödött: calliosus, rigidus, obstinatus C. obduratus, induratus MA. PP. Te zyned megkemenedett minden gonoszagra (EhrC. 52). Zolaa ez yghieket Crisus wrwik az meg keményödött zyw sydoknak (ÉrdyC. 91). Az wr-istemek yrgalmassagának kemény ellene nem alhat, elak a meg keményödött zyw (419). Midőn nemelyec meg keményednéce es nem akarnánc bánti: emm quidam indurarentur et non crederent (Helt: UT. m1). Penteken kődőlkel megh keménioszik az ideó (Klécs. 1572. D7). Az gonosságban megkeményedett: induratus malitia (MA: Bibl. 1578). Ugy megkeményedne és megvakulna, hogy nékie sem tinác seiu segedelem nem használ (MA: Scnl. 300). Megkeményedett lelküsmertű (Illy: Préd. II.145). A pápai megh keményedett nyakkal, ugyan az istennek szentségés templomában rakta be buja dicsőségének fényes sátorát (VárM: Égésziv. 5).

mégkeményedés: induratio, obduratio MA. verhärtung, verstockung PpB. Isten ellen való megkeményedés (MA: Bibl. I.136).

Keményedés: induratio MA. verhärtung PpB.

Keményedett: [obduratus; verhärtet, verstockt, abgehärtet]. A keményedett szív gonoszokat sokszor nem lágyíthatta az oktatás (Pázm: Préd. 14). A ki még nem atzélus kívül belől, tőrrel tőrésre nem keményedet nem mdrva való (Fal: NA. 236).

Keményít: duro, aspero MA. hart oder rau machen PpB. Keményíteni a ruhát: luteum ambo imbuer: keményített ru-hák: ambo imbuta lutea PpB. A lágy sít megszoritva kemény a meg-emésztett: minthogy durva s nedves, azért keményíthet (Folv: SchSal. 2. 12). A süttő nap az agyagot keményíti, a viaszí engeszteli és lágyítja (Fal: BE. 573). Se bé se ki nem lésson szabad vinni a hajkeményítő irt, pomádát (Fal: NA. 127).

még-keményít: duro, eduro, obduro, induro, persolido, lapio C. verhärtet [hart machen] PpB. igen megkeményítőm praeduro; magamat megkeményítem: offirmo me C. Áldott Crisus sonha lyw embernek zynett meg nem keményty: indurat (EhrC. 53). Megh vakoytotta az gonossagb hű zemeket es hű zywóketh megh keményeytette: indurat (JordC. 675). Atte zynedet meg keményite (VirgC. 21). Emberek zynet meg keményty (Cot: 153). Vala az ő zínök meg keményty totten: erat cor illorum obcecatum (Fél: Bibl. 68). Az Pharaó megkeményítette magát, hogy miiket el ne bozátana: induratus est Pharaó et noluit nos dimittere (MA: Bibl. 104). Az eget

az a fejébe felőtt megkeményitem: dabo vobis caelum desuper sicut ferrum (I.111). Az kin akar, könnyorít, az kit akso megkeményít: cuius vult uiseretur, quem vult indurat (IV.111). A gallérok, fodor megkeményítetténe, erőssítetténe keményítővel fodorítotval: collaria roborantur amylo (Com: Jan. 111). Midőn isten az ő főle tanulni nem akarókat annyira megkeményíti szíveiben, hogy a kik ő tetségétől tanulni nem akarnak, végre annyira eluntatodnak, hogy sem az értelmes tanítoktól, sem a barmoknak példáiból semmi jót ne tanulhassanak (Misk: VKert. 10).

megkeményítés: induratio MA verhärtung, hartmachung PPB.

Keményítő: ruha keményítő liszt: amylin PPB PP amel mehl, kraftmehl PPB. [stärkemehl, stärke]. Fodor gallér keményítő: amylin C. A gallérok, fodor megkeményítetténe, erőssítetténe keményítővel, fodorítotval: collaria roborantur amylo (Com: Jan. 111).

Keménykén: duruscula Kr. [etwas hart, ziemlich streng]. Az levelet meg kellene írni, de Sorédi uraúra nézve keménykén lenne (MonOkm. V.361). Kire én is keménykékben tettem választ (Montrók. XV.990). Keménykén, és mint egy fedéssel dorogással felel nekí János (Csúzi: Síp. 337).

Keménykéd-ik: induresco, durus et difficilis sum MA hart werden, verstarren PPB. [hart sein, hartnäckig sein]. Noha miha apostoly méltoságnal árapnyak keménykédien: Konj: Sz. Pál. 111. Egy ember vétkeért mind az egész gyülekezetre keménykédik a te haragod: uno peccato, contra omnes ira tua deservit? (Iolt: Bibl. IYY.2). Keménykodik, hogy el-főzje Tróilust (Thaly: III.121). Az hatalmose és kegyetlenek keménykedni igyekeznek (KGúz. 1582. F). A felesége sirt, haragult, reménykedett, keménykedett, átkozódott (Montrók. XI.180). Visszanézi felől igen keménykedik (mindenképpen vonatkozik visszamű: XVII. sz.) (Nyr. X.121). Hogy akármely jó erkülesi legyen egy személy, de nem keménykedhet sokáig egy olyan ellen, a kit szeretne (Mik: MolN. 206). Mostan vagyok kezén: azért keménykedik mindkét fél híven (Thaly: Adal. 192). Annak a holdnak fénye alatt ne félelmeskedjél, akárhoi ellen is bizást keménykedjél (I.167). Az anyaszentegyházis ily szép keresztényi tökéletességre, szentségre, és igazságra üdülvén, nem szükséges büntetésével keménykedni (Biró: Angy. 192). Ne keménykedj soha szegény adósoddal (Orszy: Köld. 11).

még-keménykedik: induresco Kr. hart werden, verstockt werden. Meg keménykedet büfösök (Tel: Evang. II.100).

Keményseg: 1) duritas, duritia, rigor C. durities, asperitas MA. [hárte, starrheit] hártegek, herbe PPB. Az mondola oly minden keménységet, szárazságot az inaknak meg hagyttja (Mel: Herb. 13). 2) ferocitas, offrenatio C. severitas MA. [hárte, hartnäckigkeit] strenge, ernsthaftigkeit PPB. Penetencyanak keménysége: rigor (EhrC. 70). Moyses tñ indolator keménységre ad duritiam cordis vestri erogito: fűnkébe tñ telességetek el hűgnotor (MünchC. 190). Zywetneknek keménységhere englette ad duritiam cordis vestri permittit (JordC. 113). Zantalum lyalak, kük mynd le vethven az ow keménységhéket nagy zlygen az tabarra menenek (ErdyC. 100). Kezde magat nagy keménységgel feddeny (VirgC. 70). Igen nagy keménységgel meg földet veti rola (18). Halálnak keménysége meg gyezwen: devieto mortis aculeo (KeszC. 71). Fene keménysyk es harag (Konj: SzPál. 50). Tíz viselésben való keménység: Maulina imperia Deesi: Adag. 79. Bizást kérenek főle, ő pedig, durus loquebatur: dérral dürral, keménységgel: telege (Pázm: Préd. 556). Az sz. irásban sok mondások vannak, melyeket nem vehetünk az szónak keménysége s tulajdon értelmesezerént (Pázm: Kád. 182). Bastiát torni kezd keménységgel (Zany: 128). Meg rökölött keménységgel tusakodik: contumax est Com: Jan. 18).

Keménysegés: valde durus, valde severus Kr. durus EhrC. 57. terocissimus 140. [hart, verstockt, grausam]. Zent Ferenc gondolhan frater Rófunak tyztasagos engedelmisségre el es keménysége paranczolatyand (EhrC. 57). Vala egy zerny farkas testnek nagyszagual es gyvlyveszesnek ohseguat keménységes (146). Kezde evmagat keménységgel főnyje (57). Yel tydion az the vetekődesedet keménységhes nyakadat (JordC. 272). O ty keménységhes thevisssek (WinkC. 85). Keménységes es zoros zegeneseg (CornC. 93). W meg zabadeyta engemeli vadazoknak haloyatyl es keménységhes bezedtyl: a verbo aspero (KeszC. 244). Ez keménységhes fene bostye feye le haytan engede (VirgC. 54). Keménységhes ytelet (ErdyC. 96). Meene ky nagy keménységhes pvtaban (426b). Keménységhes kegyetleneségh (610). Otet el hywan ez keménységhes ezoda latny (ErdC. 13b). Meg tiltya nagy keménységhes fenitekeket (Kár: Bibl. 1105). Metszek az szoros, keménységhes, és suyarasagos étellel? (Pázm: Kád. 204). Keménységhes gyitrem (Ily: Préd. 114). Keménységhes vas linc (1151). Keménységhes számat adnak a bűnőkről (1171). A keménységhes köllöz hasonló kemény szív (Csúzi: Síp. 100).

Keménysegű: ~ Műket keménység szolgálatl honoreitnecmeg: durissima nos opprimunt servitute (BécsiC. 78). The dichyeseghes kezeideth nagy keménység vas zagekwel kereszt fura fezeyterk (PozC. 3).

Keményül: induresco, induro MA hart werden PPB. Regiel el nyvlek, mikent fő, regiel viragozik es el nyvlek, est zallon, keményfőllon (induro) es meg azzion (JordC. 166). Krisztusnak sok vére törje-meg gonoszszámban-merült és keményült akaratunkat (Tázm: Préd. 517).

[Szólások]. Néki keményültem a sok tücsnek: longa patientia *cecailli PPB.

még-keményül: induro Kr. hart werden. Meg keményült Parabolak zyeve es nem akarya el beczatny az en nepe-meli (JordC. 18). Ez nepe-meg keményült hw zylók: incassatum est cor populi huius (393). Zent Balas zent keresztnek yeget vethven az vyzre es ottan meg keményülte, mynt az azyw földew labay alatt (ErdyC. 211b). Azon lynekbe meg keményültem es meg vakultam (VirgC. 3).

mégkeményülés: obduratio: erhärtung, verstockung. Gyomast elmulatun meg keményültes (VirgC. 8). Meg keményülés es lezen, nykor valaky bnybe: megl keményül (12).

KÉMÉNY: infimibulum, finarium MA. ofenloch, rautloch PPB. Kéménysatora: finarii papilio, velum canini, cortina PPB. Lezner monnal veterney elnulo harmat, mikent forgo zeltől zerőben el ragattatott por es mikent keményből ki zarmazott fust (BécsiC. 198. Tof: Zolt. 384). Az konyhának az keménytartó gerendái mind eltörtek (MonOkm. XXIII.114. Lapp: PKert. II.234. Bethl: El.252).

KEN [szól Post: NTst. 11. szót Nád: Lev. 12. Frank: HasznK. 11. 1b. meg kenges: Zeon: Oslund. 121. meg kénetik Mel: SzLán. 221. C. lino C. ungo, fimo MA. salben, beschmieren PPB. Hozz: kenőm: allino: folyfűl kenőm: superlino C. Kenni magát: kenni orozáját: emen austria: tragen Adáni: Syp. 96. Alkora sirt a hágyasból es kene dovit a sirt ő zemeire (MünchC. 189). A gmet orozatokra kenőm (JedrC. 387). Minden tuzes meleg hemséget igen jó vele kenőd (Mel: Herb. 33). Chyuz dagadast, anagy zent Antal főzét, vörös közvennek hnyák haznos vele kenny (Frank: HasznK. 13b). A kielűn gyermekets zabalon konybotik vele, annak sinch artalmara (16). Es így meg botezik mind ezekből, mely nem igazán kenny. Kalauzunk Calvinsra azt a szürköt (Mse: Igazs. 1695). Bűfös ruhét másra hánissan kenni akaró varass harat (Matkó: BCSák. 252).

[Szólások]. Ezek tabammat sem kenne m hozza: coenim et trino (Bécsi: Adag. 84). Pap fők font, s földög bűfös

vel: Ő tötte s másra kenni (204). Bűnét másra keni vala (Mel: Jób. 76). Mikor kedveknék tetezik, más kílömbet kennek reánk, hogy inkább gyűlöltethessenek (Pázm: Kal. 775). Ne kennyen más szegény felebarátyára hamisságot (Czegl: Japh. 239). Leg kissebb gyamnját sem kenlötte senki róm (Megy: Dial. Előb. 5). Ennek motskát nem is kell egyébre kenni (Gyöngyl: Char. 73). Másra keni vétékét (Thaly: VÉ. II.305). Mi harapozunk és másra kemyük [a sértést] (Fal: Szé. 520). Kennyed a fogadat reá (Kónyi: HRom. 10). Arany-írt kent a bíró kezére (WF. 307). Az nagy orrodát igen fen kened, hasonló akarnál vradhoz lenned, maga olyan vagy mint egy lőköt valag (FortSzer. I.36).

[Közmondások]. A ki jól ken, jól hajt (SzD: MVir. 16).

be-ken: illino, obliño, delino, crusto C. incrusto MA. einschmieren, bekleistern, übertünchen PPB. (Pázm: Préd. 286, Kr.).

[Szólások]. Szaporán szórta a hazugságot, hogy szeméireket lő-kenhesse (Matkó: BCsák. 285).

el-ken: [abstergo; abwischen, verwischen]. Ew nevezetöket el kenneetek ew helyről: nomina eorum dispersite de locis illis (JordC. 226). Az mi idegen, el kenneied en rolam (PéerC. 202).

környül-ken: circumlino C. MA um und einschmieren PPB.

még-ken: 1) ungo, perungo, imungo, exungo, lino, collino, perlino, illino, subliño, delino C. beschmieren, einschmieren, besalben PPB. Meg-fülsilni és kenni a haját: *componere et delibnere capillos PPB. Mongyaula magatt dragalatos kenetnel meg kentlemy (EhrC. 93). Ő orciait mégkenő: unxit faciem suam (BécsiC. 45). Te fedet megkenőd: unge caput (MünchC. 24). Az enzent olaional kenlien megli öter (TibC. 239). Kenettel meg kennyed te zemeydet: collyrio inungas oculos tuos (JordC. 891). A myrra az meg kent testöt myndden rotadandosagtwl meg oltalmazya (ÉrdyC. 67). Draga kenettel meg kennek (DebrC. 6). Meg kened olayal een feyemeth: impingnasti in oleo caput meum (KulesC. 44). Megkenik az Krisztust és szent városha megyen be szent atyjához esik (RMK. II.138). A holl te a kőned meg kened: ubi myxisti lapidem (Helt: Bibl. I. P.). Vőnek drága kenetet, hogy meg kennejek Jesust (Tel: Evang. II.1). Egy nagy szép fejer belest kene megli szép tejfőllel (SalMark. 16). Kiket kellött vala Izráel királyságára meg kenni (Zvon: Post. I.377). 2) tergo C. [abwischen, trocken]. Meg kenic ő orezioikat: extergunt faciem ipsorum (BécsiC. 111). Es megli keny wala az kezke-nővel, meli althal ewedzeth wala (ÉrsC. 87). Kywel kőnweyt megli keny wala ees orezioait zaraztya wala (WinkIC. 172).

mégkenés: perunctio, inunctio C. MA übersalben, einschmieren PPB. Labayt az jduessages kenettel, kyt vele hozot wala, meg kene, es az jgyknék tulaýdon formayát mynden meg kenesre meg mongya wala (DomC. 35). Mit ertez az vtolso meg kenyestől mely az szentsegek közé számlaltatie (Zvon: Osiand. 112). Olayjal valo meg kenyettetésee (Zvon: Post. I. 598).

Kend: 1) tergo MA. manus lotas abstergo; abtrocknen, die gewaschenen hände wischen PPB. Meg-törölm. kendem: tergo: ich wische ab Com: Vest. 148. Rnsnia Beam kengied moslekos kezedet (Bal: Epin. 11). 2) [fucco; schminken]. Házások szerelme s egyenlő ertelme nints a kendett ortzában (Ben: Rhythm. 2. 244).

föl-kend: fucco, coloro SI. [schminken]. Ugy meg mosogatta, hogy ezer esztendőfől fogva soha olyan mosdott s föl kendett nem volt (Pázm: Kal. 294. SzD: MVir. 104).

ki-kend

[Szólások]. Mihaly Gidofalvit hogy ha ki kórondi, serény pennájával bajjából ki-kendi (Fely: Dies. 6).

még-kend: manus lotas tergo MA. die gewaschenen hände trocken und abwischen PPB. Midőn magokat a kendő kesz kenővel megtörölttőc, meg-kendlettőc (Com: Jan. 109).

Kend-ik: manus lotas abstergo MA. die gewaschenen hände [ab]wischen PPB. Az atyám vizet tart mosdanom, és anyám keszkenőt kendemem (Pont. 221).

ki-kendik: extergo Kr. [sich abwischen, sich reinigen]. Későn föttél, hanem mosdgyál s kengyél ki az aiton: sero venisti, sed colonon hinc te conseras (Deesi: Adag. 157). A lutheranusok a pápistá őv kovászbol már kikenditettek (GKat: Váls I. Előb. 36).

még-kendik: [abstergo; sich abwischen]. Egy vízből meg mossák az ő kezeket, és egy materiához kendemének meg (MesésK. 9).

Kendés: [tinctio; das schminken]. Az napuac leg nagyobb részét orezioac kendéschen föltic el (Prág: Serk. 451).

Kendéz: [unctio; beschmieren, salben]. Lata angyalokat, kendeýven zyzv Katerinanak ev sebeyth (DebrC. 545).

Kendő: mantellum C. mappa, mantle MA. linteum manuarium, mantergium; handtuch PPB. Kendő, kezkenő: mantle Com. Vest. 135. Étektőgő kendő (Rady: Usal. II.40b). Egy vég abrosz, négy vég töröl kendő, egy ingváll (III.353). Vőuen kendőt: linteum (Fél: Bibl. 164). Aranyos kendő tizenkettő (Mon. Irók. XXIV.151). Szín-hányó kendővel fenyi amaz rút varas oreziáját (Csúzi: Síp. 55).

[Közmondások]. Az minemű mosdót tű tartotok émékem, én is olyan kendőt tű néktők (Deesi: Adag. 246). Ha száraz volt a mosdól, legyen olyan kendő-ös (Matkó: BCsák. 61).

abrosz-kendő: mappa C. frischtuch.

nyakravaló-kendő: collar linteum, muramula, muramulae; leinenes handtuch PPB.

spanyor-kendő: flos mexicanus; spanischer austruich Lapp: PKert. L82.

Kendőcske: mappa MA. fischtlüchlein PPB.

Kendős: [fucatus; geschminkt]. Az igazságról szöllok, mely csalárdságban nem mártatik, nem kendős (RendÉl. A8).

Kendőz: fucco MA. färben, malen, schminken PPB. Kendőzött aszszonyok: cerussatae, fucatae mulieres PPB. Drága illatokkal ortzáját kendőzte (Kónyi: HRom. 101).

föl-kendőz: ∞ Felkendőzik sárral magokat (Mik: TLév. 237).

még-kendőz: fucco C. [schminken]. Bársony festékekkel megfestem, kendőzöm: purpurisso PPB.

Kendőzik: fucco, illinor MA. [sich schminken]. Az, ki kendőzik: cerussatus C. Kendőzött ortza: facies medicamine infecta PPL. Gürög fejerrel kendőzni: *mgi ex cerussa PPB. (Deesi: Adag. 199). Kendőzővel kendőzni (fucco fucare) ocsmányáság (Com: Jan. 114). A róza még most iltőzik, fitogatja kebelét, festő füvel még kendőzik, csinosgatja levelét (Fal: Vers. 870). Ez kendőzik. firtót visezál, százszor tüköréhez fut (33).

[Szólások]. Tüd a nagy pipesség és a kendőzött szépség (Kisv: Adag. 98). Olly kendőző, mint az alajos korsó (480).

ki-kendőzik: [extergo; sich reinigen]. Nem kendőzhetnek ki az balvány inadasból (Pécsy: Fel. 596).

még-kendőzik: **1)** ungor Kálldi: Bibl. 2. Kín. 14: 2. Kr. [sich salben]. **2)** coloror, fucor; sich färben, sich schminken. Szép színyel kendőzik meg! ábrázatyáiban (Liszt: Műs. 68).

Kendőzik-fendőzik: (fucor; sich schminken, sich beschö-nigen). Tudományának kendőző, fendőző oltalmazása (Fal: Cs. Isk. 24).

Kendőzés: fucatio Kr. (das schminken). Azonállatoc oreza loenae kendőzéseiert carlozuae (GnaryC. 49). Nám olyan az kendőzéstől, mint egy olajos korszó: calathum sycaminorum in malis (Deesi: Adag. 259). Festőzés, kendőzés (MA: SB. 239). A szép ortzának kendőzés nem kell (Pázm: Préd. c.).

Kendőzköd-ik: saepius fucor Kr. [sich wiederholt schminken]. Kendőzködő mázolás (Fal: NA. 71. Kr.).

Kendőző: cerussa, pigmentum C. purpurissum PPB. rubi-cetra, fucus; bleiweiß, anstreichfarbe, schmínke PPB. Kendőzővel festeni ortzját: malis cerussa oblinere PPB. Kendőző szerszám: offitria C. Kendőző szín (Pázm: Kal. 1706. 414. Kr.). Egyiktől súlymeket, a másiktól keneteket, füstöket, kendőző vizeket válogat (Fal: NA. 143).

Kendőztet: cerussa, fucio MA. schminken, färben, anstreich-en PPB. A harmadik kísértetilem ki-fakasztá, mire mégyen a gyengén kezdett és sz. írással kendőztetett kísértetek vége (Pázm: Préd. 104). Hazugságot mentegetni, k. mfi, femi, kendőztetni (Fal: Cs. Isk. 142). Hlyen szent írás színével kendőztet-t magatok tetezése (Sám: 3. Fel. 389).

föl-kendőztet: √ Nem elég volt volna az gyormekeskedés, ha azt valami éles hasonlatossággal föl nem kendőztette volna az barát (Tóth: Vigaszt. 65). Az pedig, az ki mesterséges bazugságokkal akar valamit föl kendőztetni, hasonlatlanul ezt nem eslekeszi (Pázm: Kal. 15).

Kendőd-ik: labstergor; sich abwischen, sich trocken. Mosdójjal meg és kendődjél, és öltözzél föl a te tettetesh ruhádba Kálldi: Bibl. Ruth. 3: 3. Révai: Gramm. 909).

Kendődös: fucatio; das schminken. Minden föltötteb való ezírtat, kendődést, elac az nílvan való szemtelen személyeknek engedte vala meg (Pécsi: Szók. 119). Nem használ akkor pszmátok, drága kenetetek, oh ti kendődésben kedveskedő, kedve vőlt ifyak (Láz: PTük. 1416).

Kendőgel: unctio PPB. [langsam schmieren, öfter schmieren] (Keesl: Öte. 302).

Kenedék: unguentum PPB. [salbe].

Kenőget: **1)** circumlino C. unctio MA. ölt salben PPB. Környül-mázolom, kenőgetem; circumlino PPT. Sebeyt kenőget-ték (ÉrdyC. 674). **2)** [abstergo saepius; wiederholt abwischen]. Némös, göléval kenőgeti vala a zentökne & sobókat (NádC. 359). **3)** [adulor; schmicheln]. Kenőgetni kezd, és meg anőd-koza őket (Helt: Krón. 144). Szép sína es kenőgető beszé-dők (Helt: Háló. 136). A fiédolnec mellő vetti magát, és ot hozandz kenőget, föltödi (Helt: Mes. 192).

még-kenőget: **1)** unctio C. salben. És az hlyw keresztény-ek vevon az ew testest, drága kenettel meg kenegethven, nagy tisztóséggel el tenetöek (ÉrdyC. 248). Drága kenettel meg kenegethven (378b). **2)** [extergo; abwischen, trocken]. Kezde hű labokat az kezkenével meg kenőgetni; extergere liteso (JordC. 674).

Kenőgetés: sublino MA. unctio; salbung PPB.

Kenés: unctio, unctum, litura C. unctio Helt: Bibl. 1. AAaz unctura MA. salbung PPB.

beteg-kenés: [saeramen unctionis; letzte ölung] MA. Ein Eibb. 40.

1. Kenet: unguentum, chrisma C. salbe, PPB. Lilionál tinalt kenet; irinum C. Bagnokok kenete; ceroma PPB. Mon-gyalala magatt dragalatos kenetuel meg kentlemy (EhrC. 93). O ortzját megkenté kenettel; unxit unguento (BécsiC. 45). Hozó vepee eg nemberi, valuan eg alabastrum dragalatos kenetét unguenti protiois es öte azt az vlone főere (MünchC. 63). Ayamlak hwnky kenetet; obtulerunt ei myrrham (JordC. 359). Kenettel meg kentyed; collyrio inungas (894). Dragala-tis unguentum kenetök (ÉrdyC. 399). Vízre neki nómös kene-tőh (NagyszC. 169). Venen egi zölőnce dragalatos kenetök (WesprC. 11). En kezym faczargatnak zsepylathw nyrra mawó keneteth (ÉrsC. 249). A laz meg telek a kenet zagawal (Pesti: NTes. 244). Csupordaba kenetet foraluae (Börn: Evang. III. 15. Bonn: Préd. 394). Az kenetnec olaya; oleum unctio-nis (MA: Bibl. 176). Nárdos kenet (MA: Seult. 457). A meg-keresztelkedteket megkenhetik kenettel (Czagl: MM. 261). Sem-mire hőcsüllí drága vízödet, kenetödet (Láz: PTük. 37). Kene-tec, füstölőse, illatozósac (Com: Jan. 116). A mennyei malaszt-nak kenete; unguentum gratiae caelestis (Hly: Préd. 1156). Rendre járja az aszszonyás az áros börtöket, egyiktől súlyne-ke és azokból szött materiákat, a másiktól keneteket, füstöket, kendőző vizeket válogat (Fal: NA. 143).

simitó-kenet: psilothron MA.

sömfa-kenet: fustigatio Kr. [schläge, prügel] (Csúzi: 17. Kr.).

szemgyógyító-kenet: collyrium Kr. [augensalbe] (Pázm: Préd. 938. Kr.).

utolsó-kenet: extrema unctio Kr. [letzte ölung] (Mik: Táv. 414).

Kenetős: unguinosus MA. voller salben PPB.

2. Kenet: [ungere, tacio, ungo; salben lassen, salben]. A kik a betegek környül forgódnak, azok dolga volna, hogy kenetűjék és fenetűjék testöket (Tel: Evang. II. 541). Mondola eljajjal kenettem (Monlók. XV. 394).

[Szólások]. Hogy öjöl kőborlok, füstök észre vették, mo-gyordófa zsírral faromat kenetűték (Gyad: RP. 114).

még-kenet: √ Soc. betegeket olajval megkenetne vala (MünchC. 81). Ymae zöllete en reitum, mert megkenetet engemet ewangelizalium zögonecne (115). Talpatol fogam mind te-teiglen megkenette (DebrC. 122). Kommunikaluan s magat meg kenet-teten, kih mulok (225). Szent Dávidot meg-kenetö a király-ságra; de sok osztendők, és gulók után öltetö szökibe (Pázm: Préd. 254).

Kenetes: unctio JordC. 79. [salbung, ölung]. Zent kene-test vegyon (ÉrdyC. 645b). Az hlyw papy kene-tecsők mynd ereike hazmalatos kegyen (JordC. 79). Ezek az zentsegek: keresztseg, hazasag, kenetes (VirgC. 12). A zenth [utolsó] kenet-est es ajttatossággal rea fogagya (271b. ÉrsC. 271b).

utolsó-kenetés: [extrema unctio; letzte ölung]. Vettetyk rez zent valto kérdés anyu zent egylaznak minden zent-segevel; az keresztsegnek föl vetelével, az bermalasl, az vtolso kenetessevel (CörnC. 17. Tel: KorF. c3. 72). Ved fel az vtolso kenetesnec szentséget (Agend. 130. 9).

Kenetlen: non unctus MA. ungesalbt, nicht gesalbt PPB. [ungeschmiert]. Cöcorog mint a kenetlen zekarba való kereek (NagyszC. 247. DebrC. 600).

Kenit: sublino MA. wenig einbeschmieren PPB.

még-kenit: sublino MedLat. 185. Kevésé meg-kenem, meg-kenitem; sublino PPB.

Kenő: **1)** unctor C. MA. schmieren PPB. **2)** unguentum Kr. salbe. Kenő, festő kenet; pigmentum Maja. Szót Ebből

kenőt cínálly, varat, koszt gyógyít (Mel: Herb. 84). Nem az ő és az kenyő gyógyította meg (Zvon: Post. II.325). Hogy balsamum-kenődiénel meg oruossalynk (Zvon: PázmP. 250). Megfesté szemét kenővel (Káldi: Bibl. 333). Köttem lábaimat kínzó kenővel [orvoslás végett] (Kár: Élet. II.137). A jószagu kenők szaga az orrodba hat (Bethl: Élet. 37). Ortaduaue rntsaga kenőkkel festékes (Petki: Vrt. 9).

[Szólások]. Minden betegséget egy kenyővel gyógyítani (Kisv: Adag. 141).

ablak-kenő: [fensterkitt]. Lisztből csinálták az ablak kenőt (Pathai: Sacr. 126).

párna-kenő: [?] Nem mind kenyér az ki lisztből lesz, mert az lisztből párna kenőt, ablakok ramájának kenőt, pépet csinálnak, de azért ugyan nem kenyér (Pathai: Sacr. 126).

szekér-kenő: [zír; axungia PPL [wagenschmiere]. Szekér kenő vag háj Com: Jan. 87. Ha a szekérkenőt fogod, lépes vesszőt, hat köntösödre ragad (Kisv: Adag. 212. SzD: MVir. 104).

Kenőcs: unguen C. unguentum Kr. [schmiere, salbe]. Kenőssel megkenöm: infuso C. A Jacob kenetélőit nem csinál: hanem pápista kenőcsöt (Pós: Igazs. 420). Nem csinált flastromot, kenőcsöt (Mad: Kert. 269. Bethl: Élet. 385). Lais verdigálya. Phrine kenőtséi (Orczy: KöltSz. 193).

Kenőcse: unguentum Kr. [salbe] (Alv: Post. I.162).

Kenőcsös: unguinosus C. unguentosus MA. salbicht, schmiericht PPB.

Kenőd-ik: [ungor; sich salben]. Aspasia aszszony nem akar kenődni (BFaz: Asp. 5).

még-kenődik: [abstergor; sich abwischen, sich reinigen]. Semmi rútságtól meg nem kenődik (GKat: Váls. 311).

Kent: fucosus C. fucatus, unctus MA. gesalbt, ingestrichen, geschmiert PPB. Kenett barát (MA: Scult. 187). Tegyük koronánk kenet fejére (Gvad: Orsz. 7).

Kenteftél: [lino, ungo] como SI. [salben, schmierten] Ne kenteftéld, ne fekézd azokat [arcfestékeket] az orozádra, és testedre (GKat: Váls. II.1109).

Kenteftélés: [unctio; salbung] Fejedet az Luther szelen-czéjéből vótt kenteftéléssel meg nem gíogitod (Bd: CsIsk. 40).

Kenteftés, kenteftetés: [unctus; gesalbt (in pejorativum sinu). Atte kenteftés merges etetűddel es őrlőgi lazugsággall biteteneu el minden nemzettec (Mel: SzJán. 451). Őrdőgi ezalard hamis tidomamial ezalardsággal, mint egy kenteftés őrdőgőc babae, ty papok, meg etettetek a nepet (Mel: SzJán. 457). Papa viszontag az ő kente fentes pilissős papiaitól meg tiltja az hazasságot (EszT: IgAny. 404).

KÉN (kémkő? KrisztL. 29. kényköves Born: Préd. 67. kinkűnel GuaryC. 2. kinkő Illy: Préd. 151. kónkőnes Magy: Nád. 35. kónkőnes Helt: Krón. 3b): sulphur SI. [schwefel]. Mál napon ki méne Lot Sodomabol, ese tűzet es bűdős kenesőt ménből: phit ignem et sulphur de caelo (MfinchC. 151b). Mikeppen alhat az ő zörnűségős zúmenec es az ő kinkűnel langazo zómeinec előtte (GuaryC. 2). Erzőkensägid a gonosz kívánságoknak felgerjesztő kén-gyertyáji (Megy: Bayle. 75).

KENDÉR: cannabis C. MA. hauf PPB. Kendert áztati: cannabim in fossa macerare; kendert ki-törni, tilólni: cannabim philiris exuere PPB. Kenderhelfew, locus metae 1257. (CodPatr. VI.91). Kendertofeje, lacus 1261 (CodDipl). Rivus kenderuraga nominatus, rivus gekenusaga vocatus 1338 (MF. 95). Ne etezzel oly ruhában, kyt gyaprywól es kenderből (e lino) zóvttnek (JordC. 246). Kender pozdorya: stipula lina (286). Kendert

ezapni (Born: Evang. III.15. Mel: Herb. 162. Beythe: Nom. 1). Végy nyers kender fonalat, hánvazd jól meg es főzd meg jól (OrvK. 94).

[Szólások]. So lened, so kendered, mégis kocsissá akarsz lenni (Czegl: MM. 184).

[Közmondások]. Fákó koci kender hám, neves ember szür dohmány (Fal: Jegyz. 923).

magos-kendér: cannabis mas MA. [staubant, mannlicher hauf].

paszkonca-kendér: cannabis femina MA. [bastling, weiblicher hauf]. Itt elég kendered leszen. Imár az kit kiszaggattak, két [olv. kit] paszkonczának hínak, vagyon harminczhat kepe (Thurzó: Lev. 131).

réti-kendér: rókatark: alopecurus PPB. [fuchsschwanzkraut]. Réti kender, avagy gyapjasfü, rókatark: alopecurus Com: Jan. 24.

vad-kendér: cannabis silvestris MA. alysson MA. wilder hauf PPB.

Kendéri: cannabaceus MA. häuten, aus hauf gemacht PPB.

Kendérique: cannabeus, avis cannabea MA. händling, ein vogel PPB. linaria Com: Jan. 31. Com: Orb. 43. Kenderika [igy?]: cannabeus Nom. 102.

KENDÉSZ: [exploro; forschien]. Keresve-keresik, nyomozva kendészik, fő-képpen az eretuekek, benne az eredendő vétket: quaretur peccatum illius (Csúzi: Síp. 613). IVő. **KUNDÉSZ** Kr. Tájssz.]

KÉNESŐ (kenyésző KNagysz. 1613. D6. 1621. H2. kényeső Bethl: Élet. II.173. keneső Alv: Post. II.316): hydrargyrum, argentum vivum C. MA. quecksilber PPB. Kenesew: mercurium Pesti: Nom. 40. (Helt: Krón. 2). Az keneső meg nem kazdagittya az ő kereskedőt (Kal. 1582. Fv3). Kén-eső, melyet mercuriunak is hínak (Hall: Paizs. 71. VegtTrans. 20). Kén esőnek megvételére szerezzon egy bizonyos factort (MonOkm. IV.69). Egy palaczban keneső (MonIrk. XXIV.168). Vévén az előjost a kénkőért, a kenesőt az ő mercuriussokért (ACsere: Enc. 134). Az kenesőt örömmel vennék 60 talléron (EvK. XII.56). A bősőség hasonló a kenesőhez, mely, ha jó kézen vagyon, tudja hasznót hajt, a rossz kézen legveszedelmeseb! (Fal: BE. 623).

eleven-keneső: hydrargyrum, argentum vivum MA. quecksilber PPB. Com: Orb. 23. Ved eleven kenesőt, öld meg etzedhen, tyikmony feyért habary belé (Cis. O4). Turos lábak ellen: végy mizet, fenýj magot, tikmony szkit, annak utánna eleven kényesőt kell közben vetni (OrvK. 48). Az eleven kén eső egy szálynéra sem ázik meg (Com: Jan. 19). Az eleven [igy] kén esőnél avagy víz ezüstnél semmi nintsen tsudálatosabb: argento vivo seu hydrargyro nihil mirabilius (Com: Jan. 19. ACsere: Enc. 202).

[Szólások]. A nyelv nyughatatlan gonoszág: mint az eleven kényeső mindenkor mozog (Pázm: Préd. 814).

Kénesős: [quecksilber-]. Kénesős iskatulya, kénesős szelen-cze, kénesős ruha (Kecsk: Ötv. 354).

Kénesőz. Kénesőzný, megkénesőzný, megkénesőződik, kénesővel megfogný, megfogattany: verquicken (Kecsk: Ötv. 354).

KENÉZ: [dux, praetor; hauptmann, vorsteher]. Kenez, nomen viri nobilis (1268. 1294). Kenezü Valachorum in C. Beregh et Zatlmar 1383 (Czinár). Az faluk kenezéit előmben hivatván, igazításban vettem dolgokat az quártélyozás iránt (MonIrk. XV.289). Oliaus probationem faciat per knezosa (Gál: Vizsgálódás, Miklosich: Slav. Elem.).

Kenőzség: ? A kenésnek meg neguen történet keltelem és oston a zegen nép adolyoknak felet megengedgetek, kümben se legyen, én urám, ezen felete igen kerlek, nagi penig agyatok meg bator kenéseget az kenészeknek a kye (Radv: Csál. III 9th).

KENGUEL: stapedes subex ephippiarius MA. bistapia, stapia PPBL. ephippiarius scammilus, ephippiaria scammula, stapes, strofa, stalla, subollares: stogbilgel, stogreil PPB. Kengyelbe temni a lábát: pedem in scambulum ephippiarium inducere PPB [Kengyel, aqua 1121. Kengel, aqua 1075. Kengel, possessio 1348. Kengelleu, locus 1268. CodDipl. Kengel, piscina 1260. CodPatr. VI.102]. Más felé nyoma ő kengyelét (Valk: Gen. 16. 61. Alv: Itin. 201). A lovas a kengyelében áll: equus stapedibus insistit (Com: Jan. 86). Az fel lada immar kengyelbe vala (Hirill: 1. Hagyk neki, egy gránát nyeret, egy bokor ezüst nagy kengyellet (Radv: Csál. III 289b). A pápa az kíváná az imperá tortul, hogy kengyelét, vagy lova tékje eremljét tartsa (Czegl: BDorg. 123). Tengerszínü voutt many tzafranggal kengyelöz volt terítve (szd): MVir. 473).

kármány-kengyel: Kr. Kármány kengyel (sz. TörtT. XVIII.229. Radv: Csál. II 287). Kármány kengyel, kármány zabola (Fal: Jegyz. 934).

KÉNSZÉRÉD-İK

Kénszérédött: maceratus, herunterkommen, verkommen. Az éhség miatt is már sajáttáldak és kénszérédöttök (szal: Krón. 274).

el-kénszérédik: maceror: verkommen). Erdély országa is már elkénszérédvén, erőszakoskodás miatt protestatíval sajnálódik (MonOkr. VII 59). El-kénszérédett felek (Megy: elaj. II 37). A nagy éhség miatt is vándoroltak s elkénszérédtek bven, ottan tractára ereszkedének (szal: Krón. 276).

mög-kénszérédik: ~ Az török igen megkénszérédett, lovat szekereteket hagyják (MonOkr. XXIV 81).

KÉNSZÉRGET, KINSZÉRGET: 1) subagito PPBL. cogo: zwingen, drängen. Valakit feje és jószága elvesztése alatt valamire kényszergetni: oppugnare aliquem capite et fortunis PPBL. Kényszergette hog büntet meg vallyal neki (Aly: Post. 1102). E világi böltséket is a fő boldogságnak fel keresésére nem kevésbé kényszergeti (Ker: Pröl. 2). Szomorúságokra kényszergetnek (Hall: Paizs. 20). A király fia helyt nem adván mehetségének, ugyantek kényszergeti (az asszonyt, hogy menjen hozzá nőül) (Hall: Illist. II 261). Mostan mind ezeket arra kényszergetik, hogy a pápával és hispanussal meg egyezvén, hatalmas császárra támadjanak (MonOkr. VIII 100). Ő nagysága kényszergettetik a felülésre s mozgolódik is (Mon. Okm. XXIII 376). 2) macero, tormento: bedrängen). Akkor semmi ellensége nem volt, a melytől kényszergetett volna Báta: LPröl. 81). Mohács ellen is erumpályán, adózissal kényszergeti őket (MonOkr. VIII 50).

KÉNSZÉRINT: cogo: zwingen, drängen. Kerem is a papisták, hogy kényszerítsék rá, hogy ne hazudjon (Matkov: Bócsk. 17).

KÉNSZERÍT, KINSZERÍT, KÉSZERÍT, KISZÉRÍT (keserült PeorC. 19. 123. kezelt TelC. 21. 123. 126. Helt: Bibl. IV 48. kezeltettene Szék: Krón. 8. Keserütem v. kezelt engemet Szék: Zolt. 122. *Ungel* WesprC. 77. 123. 124. 125. szert Helt: Bibl. 102. *Ungel* B. Beythe Epist. 122). cogo, adigo, insto, impello, compello, compingo C. urgeo, subigo MA. zwingen, bezwingen PPB. A nem akarókat nagi kézerítet: nolentes cogere ad bibendum (BécsC. 18). Oka kézerítet (compulerunt) memi a vendégségbe (62). Kirahac parancsolata kézerítetülük őket (jussio regis urubat 127). Kénzeretete tehennice (jussit ascendere MihelC. 11. Ezt ken-

zerítetete digne magisterium, hog tel v. me ő kézerítet (68). Es hw szolgálattokra kézerítetük löketh: servituti subiectur (JordC. 727). Kézerítetlek teghed Jánosnak hatalmawal: ad juramus vos per Jesum (772). Kézerítetlwen karantlani: coegi ad blasphemiam (792). Kézeríteteteem egyszer fel vomy on sarumát (DomC. 120). Az madaraknak zegen enekelen kézerítetük Most be nemye az törbe (BodC. 7). Kézerítetük vala az priorsatyl olviselni az ruhát (MargL. 2). Sanyargaton en testőmet es zolgalattra kézerítetül: castigo corpus meum et in servitutum redigo (ÉrdyC. 88). Annak nyatta kézerítetetek az ew zent flyat ez vylagra bochatany (129). Kézerítetük vala, hogy balvant ymadua (169). Nem kézerítetül es nem erőltetheti hwnely engednie (ÉrsC. 274). Buzzosaga kezört vele eglben keserőgőnek (NagyszC. 153). Kénszeríteni kezd, hogy meg allani a fogadást (Hall: Mes. 106). Kénszerítetül be löni őket, hogy meg rakodgye az én hazum: compelle intrare, ut implentur domus mea (Helt: UT. T4). Tanetasatul kézerítetnek vala ő benne himi (Tel: Evang. L10b). De midőn viszontat őket az traditiokra kézerítetül, mellic az apostolokul vannak: cum vero ad traditionem eos provocamus (Mon: KépT. 10). Az gionásra őket késerítik (Fél: Tim. 215). Hogy megbüntessék, és cogallyák, késerítésék a vakmerőket (Pázu: LuthV. 254). Az szükség végre rea késerítette őket (Ver: Verb. Előb. 39). Erőltetős késerítetős pohár (melyet az emberre ráerőltetnek) (Cott: Besz. 310). Ensébús innyen folytat: Egyetlen egy lelkekre késerítetük benneteket, oktatatok róla, minn ten ez a két dolog össze? (Fal: NA. 118).

(Szólások). Az istenre késerítetük: adjuro C. Hitre kénszeritem: adjuro PPL. Asszonyomnak anyámmak is ajánlom, minn gyermekét az szegény atyámmak, az istenre kénszerítvén, hogy ne hagyja, hanem legyen mindenekben kegyes anyja és gondviselője (Radv: Csál. III 234).

ki-kénszerít: exorciso C. (durch beschwörung vertreiben).

Kénszerítés: adactio, coactio, compulsio, impulsio: zwang und drang PPB. Erőszak szerint való kénszerítés: exactio: esküvéssel való kénszerítés: exorcismus C. Az isteni törvennek kezörtése (TihC. 72). Kézerítetül alatt meg kelle mondan, hogy azért valne orczayara, mert felne ew towle (ÉrdyC. 135). Sem kellenetős ew nyky az kézerítetül való zolgalat (DomC. 105). Ha minel is az ember nala udamit ketelenségből, azért az ő lelke ellenszerezet a késerítésnek (Tel: Evang. L163b).

Kénszerítő: impulsor C.

ördög-kénszerítő: exorcista MA. beschwörer des teufels PPB.

KÉNSZERÜL

el-kénszerül: maceror: herunterkommen, verderben). Igon elkénszerült hadak ezek, lovatlanok (MonOkr. V.512).

KÉNTET, KÉNTAT: urgeo, sollicito. SI (zwingen). Ne bótásd véreder, ha szükség nem kéntet (KLős. 1671. 15). Szent Péter kéntatja Krisztust, hogy ott maradjanak (GKat: Váls. I1177. InnoS: GKat. 20). Ezen tekintet már szeretü kintet (Gvad: Pösty. 37). Kintették arra, hogy a vezérséget vegye-fel magára: a gróf kéntelen volt azon hivatal felvenni (Gvad: RP. 397). A nagy erőnek kintetett engedni (211). Tancsolni kéntettem (juss.) (Gvad: FNot. 19). Szorultság kénszerítte, kintete hajta, ize erre (szd): MVir. 11).

KÉNTÁLO ?): muscus (müsiker). Heghedősöknek, kéntatoloknak kaantatoloknak? kéntornatoloknak? trombitásoknak, klyteseknek zozattya, zongheese ymaran nem helettetük ew benne (JordC. 919c).

KÉNTULA: [psuni genus, sine art zeug]. Szekerre való vörös kontula (Radv: Csál. II 116. TörtT. XVIII.210. Veet: Trans. 7).

KÉNY, KINY: *delicium* MA. *lust, freud, ergötzlich* keit PPB. Ma gőhetéc egbe mendeneket, kie evarosban vadnac, hog mend kénkén ágúnc meg magonkat: nt sponte tradamus nos omnes (BécsiC. 25). Nincsen ott finnyás kény s olly kényes finnyaság (Gyöngy: KJ. 53). Változik az idő, néha kemény tárgyra, néha tén lágy kényre (PhilFI. 12). Két különös, de össze-férő tárgyra tartis: tudni illik: vidully-is, épülly-is a beszédből, kényednek-is, eszednek-is adgy benne (Fal: UE. 368). Ki bóbortult a földhőben, megtért napom ténye, várás és nem jövő után ésés szívem kénye (Amade: Vers. 169). A tözdr paripák kényekben bevültek (Könyi: HRom. 31). Tzifra ruhába kényét fitogtatja (Gvad: Időt. 124).

[Szólások]. Kényén: *sponte, sponte sua, ultro*; kényén való: *ultro* MA. Eönnön kényén: *ultro* MedLat. 350. Önként és maga kinyén: *ultro et sua sponte* Com: Jan. 189. Minden nyualyára rea erezte ő magat ön kényen a Christus (Born: Préd. 211). Minden magunc kinyén költött isteni tiszteletet kárhoztasson (MA: Tan. 1277). Az pusztákban, vagy rekeszekben, mint magok kinyén választott örök földölözökben, nagy sanyaruságban örömet élnek (Pázm: Kal. 25). Önnön-kényén következik (Mad: Evang. 126). Maga kényén magát a halála nem vétte (299). Önnön kényeken meg engedik vala magokat fogni és ölni (458). Maga kényén s-akarattján visolt mindeneket (Teleki: FLÉl. 186). Magok kényén szánt szindéckal vétkeznek (Alv: Post. 610). Ön kényeken, szabad akaratyokból (Sam: Cer. 116). Bizomyal nem tudták, hogy kitsoda lényeg, egy aranyos szofin alatt igen kényen (Könyi: HRom. 114). Mint basa kényen dohányozott (Gvad: RP. 327). Kiket lát az ördög a magok kinyén henylve élni (Illy: Préd. 1339). Elentherius, kényen élő, a jámbor élettől idegen úri személy (Fal: NE. 3). Mi szükség volt öket kényen nevelnünk (Land: Újsz. 11823). Kényen tartott: *molliter altus, educatus* SL. Kényen kedvén neveit, tartott gyermek: *delicate enutritus, educatus* Kr. Kényen kedvén (Land: Újsz. 114). Kényen kedven (Csúzi: Síp. 397. Kr.). Kényen nevelik (Ker: Préd. 152). A királyi bévségben kényen-tartást kívánó testét börtöléssel sugorította (Tarn: Szents. 61). Kényen s kénytelen, nolle velle (GKat: Titk. 1119). Igen kényen-könnyen, seregessen, sietve, rohannak a Venus soldosi (Csúzi: Síp. 299). Kényére él: *juxta gustum summi vivit* Kr. Kinyekre eresztie (Born: Préd. 87). A ki az engedetlen szolgát gyengélteti, és kinyére tartja, bátra-rugóvá és engedetlené teszi (Pázm: Préd. 354). Nem keres buvo helyet, hanem ön kényje szerint eleikben mégyen azoknak (GKat: Váts. 1131). Jó kények szerint engedik magokat meg-igéztetni (GKat: Titk. 6). Szólomunkára, főhordásra zaklatja öket, melyet 40 magyar forintért meg nem cselekednének kények szerint (Tört. VI.123).

Kényes: *petulans, petulus, delicatus, protervus* MA. *pitidus* PPB. *mutwillig, frech* PPB. *zärtling* Com: Vest. 125. Kényesen él: *molliter se curat, delicate vivit*: kényesen-tartott: *abrodiaetus, delicatus, mollidus* PP. Kényes, könnyű kerülő, nagyra vágyó: *ambitiosus* PPL. Kényes, torkos, reszeges (Born: Préd. 285). Olly nagy kenyessékis vadnac, hogy bár orra előtt legyen a predikatiois, inkább ül az fal alatt, inkább terecel (410). Kinyes nyugodalomban nevededik (Hall: Paizs. 37). Kényes gyönyörűség (38). A gazdagok kényes pompáját csútságának tartotta (209). A kényes ember akár-mi kiesiny szón felindül (259). Kényes kevélykedés (MA: SB. 219). Akkor a fiak átkozták az atyákat, kik öket kinyesen nevelték (Pázm: Préd. 20). Nem illik, hogy a tövisses fő-alatt kinyes tagok legyenek: *non decet, sub capite spinoso membra esse delicata* (306). A kényesec, negédesec lektikákon, szetzel székekben hordoztatnac (Com: Jan. 87). Magok gyengéltető kényes aszszonyi állatoc (Megy: 6Jaj III 35). Éretnekek a messiamosok: a kik bizo-

nyos órában, bizonyos számú imádságokat mondanak vala el, és az után mint valami szakványnak le tétele után kényes helylésben töltik vala el idő-jüket (VárM: ÉgőSzöv. 128). Kényes aszszonyi állat: kinek homlokán aranyfüggők: füleiben drága masfik vannak (TKis: Pan. 65). A juh igen kényes, nem eszik meg mindent (Mik: VKert. 204). Némelly jószágos jegyzésű primitívumokból vétséges derivatívumok származnak: mint: erkölts, erköltsős: kény, kényes (CorpGramm. 325). Tsak egy szöts háza: de kényessen el lakhatik egy fejedelem benne (Mik: TLav. 387). Kedvekre kényessen mások örvendeznek (Thaly: Adal. 1199). Kényes falatok aprításában, ha lehet, az elégnél is tovább igyekezem (Fal: NE. 82). Nem kényeltette a kényes csemegeket (83). Minden dáma kötelességének tartja hogy kellő színben, tetsző gyengeségében tartsa nyomos időköz kényes bört (Fal: NA. 155). A köznép túlok a fő-aszszonyoktól tanulja s vigan: úzi a kevély feleleteket, a kényes lépéseket (Fal: NA. 175). Hogy valami fő ember és nemzetes úri látszatos legyen a kényes világ szeméi előtt, ahöz jó darab erszény kívántatik (Fal: NU. 273). Ez a szeretet kényes, semmi osztált nem szenved (Fal: Sze. 527). A hol kényes kady keresztény rabokat sztrza vetett (Orczy: Költ. 206).

[Közmondások]. A hol nyájas anya, kényes lesz leánya: *blanda patrum segnes facit indulgentia matris PPL.

[Kényeséd-ik]

el-kényesédik: *effeminor* Kr. [verweidlicht werden]. Czac hogy az ő io előmenetekben el kenyesseduen, testi keunságokat es egymás között való gyűlölködéseket íznenec (KGal. 1582. F4). Keménységgel meg fájlulnak, lázysággal elkényesednek az ifjak (Fal: NU. 330).

Kényesget: [effemino; hätscheln]. A mi mostani ruhazinkkal kényesgettetett testeinket-is le kell vetkeznünk (MHeg: TÖszl. 124). Ötet kényesgetem az ő kívánsága szerint nyugotom (MHeg: TÖszl. 188).

Kényeskéd-ik: *protervus* MA. [mollis sum] *mutwillig sein, widerspenstig sein* PPB. [sich zieren, affectiren]. Kényeskédve: *petulanter, delicate* MA. Kényeskedic az ember az io szerenczebe (Born: Préd. 257). Hogy a gyönyörűségekkel ne kényeskédne (Illy: Préd. 1106). A kiknek ez a kevés is fáj; elhitesse magával, hogy lágy puhassággal kényeskédő aszszony legyen (Fal: NA. 196). Az aszszony drága ételek közt kényeskedik, tsúfra, tréfa-nevetésre úti felebaráttyában még a jót is (Fal: NE. 84).

Kényeskédés: *petulantia, protervia* MA. *mutwille, wider-spentiekeit* PPB. (MA: Tan. Előb. 25).

Kényeskédtet: *delicate servo, effemino* Kr. [hätscheln]. Ezek is szerettekben addig kényeskédtetik és gyengéltetik fiokat, hogy szerelmek miatt el-vesztik lelkeikben, és erköltsökben (Pázm: Préd. 205).

Kényesség: *petulantia* MA. *mutwille, frechheit, leichtfertigkeit* PPB. Néz el az vduarba, az vnece, az ifiac, mely sok kenyességet íznece (Born: Préd. 410. 386). Püha kényesség (Hall: Paizs. 221). Magokat vakmerő kinyességből szerenczére vetie (MA: Scult. 17). Kevélségben mentél el, és minden kényességet fiztel (705). Amazok kinyességgel, gyönyörűséggel csalogatták az embereket: ezek börtöléssel, és fájdalommal fejtik ki az ő hálójokból (Pázm: Kal. 49). Mint a szolgál, ugy a test, ha kedvére és kinyességgben tartják, hátra rug (Pázm: Préd. 147). Az udvarban lenni szokott puha kényesség (Tarn: Szents. 11). Ezek az vy romai akolban bé rekesztetett kegyetlen farkasok és dühösködő vad-kanok a galagonyán meg híván, magok kényességekben, el batták a vad gyümölcsöt, s a tövisnek szopták hegyét (VárM: ÉgőSzöv. Előb.). Arra-is sententziáztal beaúnket, hogy ndvari kényességgel bánuynak a

szolgákkal, vig kedvünket erővel is föjtogassuk jelen-léte-kben (Fal: NE 72). Szőnyű dolgokat förgate! arra kinszeritén beindhoket, hogy magunk magunkat hazutolyuk: meg íjed ettől a test s vér, a nemis kényességlöz semmi ortal nem főr (Fal: NE 194).

Kényesül

még-kényesül: effeminat; verweichlicht werden. Meg-kényesült és bávkönyözisnek szelűtt nép: gens effeminata (GKat: Tük 399).

Kényeztet: nimium indulgendo emollio, effeminare Kr. (Hittscheln). A kik testeket isten akarattya ellen kényeztettek a földön, kedvek-ellen kintoztassnak a tűzben (Pázm: Préd 18). Anyira kényeztetik fiokat, leányokat, hogy csak nem magok legyenek keritőők a gonoszra (Laud: ÚjSegits. II 827). Maga-kényeztető (Hall: Páris 196). Akik igen gyengék, gyomrokat kényesen, s pulán kényeztettek, ételt mulommal s fnyalogva ették, ereket vigatni meg ne merészellyők (Faly: SchSal 2 30). A kit isten szeret, aztat nem kényeszetet ligy, de gyakorta súlytolya (Kisz: Adag 536).

Kénytelen: coactus, coacte MA gezwungen PPB. Ha kénytelen tsalekeszed (Com: Jan. 1). Ha szelid paripa lovakat nem tudna kegyelmek, kénytelen vadakat kell hozni (KeskTűt III 322, Matkó: BCsák, 291. Mad: Evang 826).

kőj-kénytelen, kékéntelen: coacte, necessario MA gezwungen PPB.

ném-kénkénytelen: ~ Ket emekem nem ken kénytelen meg kellye nyolnem (LacT 53).

ké-s-kéntelen, kény-s-kénytelen: ~ Immar ké s kénytelen reá tér, és megengedi (GKat: Váls 194). A szent irásból végére nem melteni, hanem kény s kénytelen ecclesiasticus historiákat kell fölőlők tanicslani mo. Előb 19).

Kénytelenös: coactus; gezwungen. Az szükséges és kénytelenes zálogosítás (Monlók XXIII 263).

Kénytelenit: cogi, uligo SI zwingen, nötigen; (Mik: Flay 72).

Kényteleniség: necessitas MA notwendigkeit PPB (GKat: Tük 5).

(Közmondások). Nagyra viszi embert a kényteleniség (szd: MVir 11).

KÉNYÉR *denar, kenyer* RMNy. II 42, *kenyer* Sylv: UT 4, *kenyer*? LacT. 151. *kyner* JordC. 105. *kyneret* 773, *kyner* ErdyC 515. *kyneret* VirgC 10. 49. *kyner* rel MargL 79, *kyner* fine Met: Job. 111. *Kenyeredet* Beythe: Epist 76, *kyner* Póst: Igazs. 708. *kyner* JordC. 262. ErdyC 93. 109d, *kyner* VirgC 45. *kyner* TihC 12. *Kenyeret* DobrC 377. *Kenyerek* Ozor: Christ 176. *Kenyet*, *kenyéből* 178. *Kenyer* Helt: Mes 328. *Kenyer* Born: Ének 104. *Kenyer* Zvon: Osland 127: panis C. MA brød PPB. Kenyer módra süttöt jászai: pastillus C. Kenyeret sütt: panem panis MA. Kenyeret szel: panem distringit PP. Zent Ferenc semmi eledelt vele nem vnn, imemezo ket kys kenyeret (EltC 27). Fy ide es égél kényeret (BécsC 3). Ez kenyek legének, kenyereket: panes pan (MinchC 10). A hat kenyérből megzege (13). My menyey kényerünket azyad nekünk ma: panem nostrum da nobis hodie (JordC 376). Az zent kényerekben ewek: panes propositionis comedat 1588. Az zent kényerek közöttseghes meg zehesse: communicatio 1513. Mamma kényer (14). Valány remek kényeret kezi vala ew földök (ErdyC 339d). Minden penteken vízel kenet bwi twho (VirgC 30). Az angali kenyernek, földi aya meg avatta toe (NagySzC 182). Neméne kenyerben el embor, non in solo pane vivit homo (DobrC 202). Elaw kényer (PóstC 14 45).

A sidokat menyey kenyerrel tartá (Helt: Bibl. LA 3). Vessete valami búst és lenes kenyeret neki (Helt: Mes. 319). Kenesztan kenyer (Born: Evang. III 209). Hogy nem tudnane az kis szegedelmek mi köztüne es osztogatnane az evangeliomne kenyeret (Tel: Evang. 194b). Az ő pulay es marideki sola kenierrel meg nem elégethetnek (Met: Job. 61). Ha ember, kenyérrel él (Dees: Adag. 232). Kenyer tördelés (Zvon: Post. 168). Ki tött kenyér: panis propositionis (Káldi: Bibl. 256). Zsengő kenyér (327). Szegd meg az eheznek az te kenyeredet (Marg: Imáds. 18). Az kenyér peszmét nélkül nem lehet (Monlók XV 551). Nem imádkyuk a kenyér-szint, avagy bor-szint (Szentiv: Vorsong 79). Kenyer isten tarto zuros potzotska (szentség) (MNYil: Int. 132). Kényhullatásának kenyérével éttették őtet (Illy: Préd. 189). Szaporítlan kenyér (Fal: Const. 245).

(Szólások). Ez zentséges zsznek ev syralny valanak ev nek y es nagy kenyery (MargL 80). Nem kenyeren emekem a hazugság (Matkó: BCsák. 125). Panaszos kenyér (Mik: Flay. 394). Hátan a hiza s kebelében kenyere (Czegl: Japh. 125). Eggy kenieren vagyok vele, az az eggy iletem. Kenieret attanak neki, azz tisztet homam iletegen. El vűttik kenierit, azz tisztit melből ilete volt Sylv: UT. II 164b). Két hétig tartottan kontumáciát a kenyeren és vízen, míg nyertem gráciát (Gvad: RP 64). Súlyos munkájával észí kenyeret: cibum e flamma peti PP.

abrak-kenyér. Edgyik más hozza ki abrak kenyereket (SzentM: TFiú 14).

árpa-kenyér: panis hordeaceus Nom 2 309. [gerstenbrot]. Latam almauba ide nynt egy kysled hanyban sylth arpa kyny (panis ex hordeo) yenny. Madyannak tabarara (JordC 332). Nyamalyas arpa kenyerele elegethetneki meg (VirgC 129). Hál vannak az embörök, kyketh az őth arpa kenyerele meg elegettyötöl vala (WinkC 165. ErdyC 509b). Born: Préd 317).

bába-kenyér: [2] (Szakácsnőst).

búza-kenyér: panis artopyrus Nom 2 309. tureus panis PPB panis triticeus Kr. [weizenbrot]. (Born: Préd. 159). Kővér, siros, sákeres buza kenyérel étel (GKat: Váls 1 1083b).

cipő-kenyér. (Vettem katonának cipőkenyeret (MonTME 1212).

disznó-kenyér: cyclamnis PPB. Major: Szót. cyclamnis: snubrot Nom. 87. erdqfcl, schweinsbrot PPB. Disznó kenyér gyökere: arthanita, panis porcineus (Frank: HasznK 18). Cyclamni, kit az németek disznó kenyérnek neveznek, ma gyardil pores fő (Lápp: PKert. 164).

círok-kenyér: (brot mis spelt 2) (Met: Alam 113).

derce-kenyér. Korpa avagy dertze kenyér, ebeknek szalmokra sült kenyér: canicinus panis PP. [kleinbrot].

fejér-kenyér: panis candidus Nom 2 309. [weissbrot].

földi-kenyér: cyclamnis MA snubrot.

hamu-kenyér: panis focarius, azymus Kr. Tengori gallyara küldött hamu-kenyérre, szesvize (Fal: NA 170).

hazi-kenyér: panis cibarius PP. [hausbrot]. (Zvon: Post 1598. Pázm: Préd 980. Kr.)

isten-kenyere: botrys; traubenkraut Met: Herb 50. Fuchs StipH. (Com: Jan 25).

katona-kenyér: vita militaris Kr. [soldatenecken]. Nehéz a katona kenyér (Száz: Síp 19. Kr.).

kétszersült-kenyér: copta C panis biscoctus panis nauticus MA [zwieback]. Com: Jan 146).

komlós-kényér. Ott komlós kenyérre mikoron rakaptak
den-molón ették, majd mind megálladtak (Thaly: Adal. II.346).

korpa-kényér: panis turfurus, pityris MA, kleienbrot PPB.
Bizony meg nem érdemlik, hogy hazánkban korpa kenyéret
gyenek (TörtT. XV.164).

corpás-kényér: abrak tzipó; autopyron PP

kovácsos-kényér: zymites MAI [geszünertes brot] (Pázm:
Préd. 794, Kr.)

köles-kényer. Arpa, köles kenyér (Mon: Apol. II. Pathai:
cser. 121).

köz-kényér: panis communis Kr. panis secundus PPB.
panis ater, ultimi ordinis, panis caeparius; schwarzes oder
eringes griesbrot PPB. Az mel kenier anag bor meg marad
z virnak vacsoraiatol, innar az nem sz. ied, hanem csak köz
kenier es bor (Fél: Tan. 497). Versengettetec ráitla, ha ostiaul
elletneke az ti vendegeskedő vacoratoakat tartanotoc, anagy
sz kenyere! (Mon: Apol. II. Pázm: Kal. 1766. 878. Kr.)

ostya-kényér: [hostia; hostie]. (Zvon: Post. 1599).

özvegy-kényér: panis viduitatis Kr. [conditio viduae; wit-
wenos] (Pázm: Préd. 146). Özvegy kenyérről él, árvaság élete
(Gyöngy: MV. 22. Csúzi: Síp. 586. Kr.)

pagácsa-kényér: [panis azymus; ungesünertes brot]. A
gacsa kenieret kel vala sültmiók (WeszprC. 38. Tel: Evang.
177).

pagácsás-kényér: autoptitus panis MA. brot das wien-
chen gebeken ist PPB. Pagachas kényerek (Beythe: Epist.
01). Pagácsas kenyérmec énepe (Kules: Evang. 246).

rozs-kényér: panis siligineus MA. [kornbrot]. (Euy: Güz.
7). Végy két dutkán ros kenyéret (Warn: Gaz. 101).

szen-János-kényere: filicula v. polypodium Nom. 2 35.
Kr. polypodium, siligina PPB. Filicula, polypodium: Zent János
kenyere; lehetségs hogy az kőróztól z. puztaban való laktaban
lt vele: Vug var megyeben beusegössen töröm: az leneley egy-
nazokat meg ölnék (BeytheA: FivK. 133).

tábori-kényér: buccellatum C. MA. zwieback, kriegsbrot
PPB.

zab-kényér: panis avenaceus Kr. [haferbrot]. A ki zab
kenyérhez és kemény élethez szokott, azzal nem gondol (Kisy:
Adag. 28). Eb eliet az ő szálkás zabkenyerit (Thaly: Adal. II.347.
Thaly: VÉ. II.6).

zab-zsömlye-kényér: ~ Zabkenyeren, tót hajdinán nyű-
tünk az nagy inség mián (Thaly: Adal. II.311. Thaly VÉ. I.
44).

zsömlye-kényér: panis simlagineus Nom. 2 309 [seumel].

Kényeres: 1) panarius, panaceus MA. vom brot, zum brot
reihbrig PPB. Kényeres táská: pera C. 2) [convictor, contubern-
alis; genosse, geführte, compaignon]. Eddig barátom voltál,
amitványom voltál, kényeresem voltál (Pázm: Préd. 494). Őtlesél
nélled kényeresedet is (Czegl: Japh. 129). Adgy hitél hát ez ű
kenyeres baráttyánac (39). A te kedves pajtársod, kényeresed:
odalis (Com: Jan. 206). Kit el rongyolt a rálség, s annak ke-
nyeresi, az kén s nyomorusag (Gyöngy: K.J. 90). Mit buszsz
kenyeres, midőn semmíel sincsen? (Thaly: Adal. I.230). Azt
éled, kényeres! hogy én e szegletben, gyáva kenyérlének ülvén
z ölébenn . (Orczy: KöltSz. 149).

külön-kényeres: [selbstständig]. Minden külön kenye-
es ember adjon egy tyukot, két külön kényeres egy ludat
Radv: Csal. III.71). Külön kényeres ember (Gér: KárCs. IV.
96).

Kényerez: panem manduco SL [brot essen]. Mikor a cal-
vinisták kenyereznek [kenyérrel áldoznak] (Matkó: BC-sák. 161).
A calvinisták az ur-vacsorájában csak kenyereznek és boro-
z- (Pós: Válasz. 145). Együtt kenyereztek (Vajda: Kriszt
III.731. Kr.).

Kényerezés: [das brotfressen, verproviantierung]. A pandur-
ságunk a kenyerezésre ne legyen alkalmatlansága (Montrók
XV.388). Tegyek dispositiót a hajhúknak kenyerezésiről, mint
hogy elfogott a kenyerek (XV.392).

Kényérke: [panis parvus; kleines brot, brötlein]. Ket
kenyerke (Born: Préd. 155).

Kényérség: [natura panis; brotnatur]. A kenyér az ő ke-
nyérségben meg nem marad (VárM: ÉgőSzöv. 19). A kenyér-
nek kenyérsége, a bornak borsága, vagy-is mind a keltőnek
természe, mivolta és állattya (Biró: Augy. 185).

1. **KÉP** [kpet Szék: Krón. 19. kputalo Szék: Zsolt. 163.
kputalas 180]. 1) imago, effigies, simulacrum MA. [bild]. a)
[imago, pictura; zeichnang, gemälde]. Neze zent Ferencznek
kopere (EhrC. 76). Elmene es zent Fferecznek seby helyt
azanneban vakara el, hogy az kepnek [picturae] alataualo
mezeytys el roma (67). Meg nem yrhatta Marianak kepet
(ErdyC. 589). Vala egy fa tablan zent damauosnak kepe
(DomC. 171). Wnekyl kepeketh semye tegyed (KeszthC.
183). Halálnac abrazattya, anagy képe (Helt: VigK. 17). Garas-
som, kire az én képem volt ítte (MA: Scult. 730). A kép-írók
és faragók ezek gonoszságának ábrázisában mutogaták mester-
segeket (Pázm: Préd. 91). A képet le-rájszollja kép festő es-
tetskével (Com: Jan. 167). Szabad az Álé örök istent akár
mint s akár hogy ki ábrázolni, és abban a ki ábrázoltatott
képben imádni? (VárM: ÉgőSzöv. 21). A léleknek képe a beszéd;
imago animi sermo est (Ily: Préd. II.235). Antichristusnak
képe, vagy bélyege (II.433). b) statua Helt: Bibl. I. Nn3.
idolum MA. [standbild]. Az képket ymadny: ut eas figuras
adoraretis (JordC. 730). Dianának kepe el oluuda (DebrC. 73).
Az farkasnak kepet az verosla föl faragtattak (VingC. 58). Oi
láthatni a zent Laszló szép rez képét is (Helt: Krón. 5). Borjú
képet emelene a sílóc a táborba (Szék: Krón. 19). Borjú képet
öntötter magoknac: tecerunt sibi vitulum (MA: Bibl. I.78).
Szabad legyen képet föl állatni (Mon: KépT. 78b). Michel Dávid
helyett egy tőke képet vete az sídók eleibe (Pázm: Kal. 704).
Az isten munkáját halálba gyűlölteti, a kép farago Fábiánokét
pedig tisztelteti (Matkó: BC-sák. 450). Templumokat építek:
kepeket emelnek es gyertyákat gyujtogatnak a szenteknek,
VárM: ÉgőSzöv. 179). c) [imaginatum, imaginatio; vorgestelltes
bild, vorstellung, phantasiegebilde]. A megfészült Iesusnak kepet
é benne viseli (NagyztL. 97). Hogy eszembe iút az álomnac
képi, meg posdú a lelkiem belé (Ilyer: Jephtha. 4). Mikor benyén
hever testünk, legjobban jár kél, bujdosik elménk, és sokfélet
hordogat szívünkbe, és ott hagyja képét (Fal: BE. 586). Válto-
tassa a sok friss színt és szem legelő képeket, mint valamely
játékos theatrum (Fal: IE. 407). Az ndvari ember adgyon-ki
az effőle tündér képeken és hítegető reményésen (464). Ily
hamar feléd tsapott lángja a szerelemnek? nyilván valami asz-
zonyi szép kép szállott-lé szívedben (Fal: NE. 5). Féltlek szí-
ven, mert vagy szép s ép, en előttem isteni kép (Amade:
Vers. 51). d) [symbolum]. Kristus ki az elvistemek kepe abraza:
qui est imago dei (Konj: SzPál. 209). Haromfele kepe vadnac:
első rendbeliek példázoc, meliek az önendő dolgoknac urieki
voltnak (Fél: Tan. 350). Az Antichristus megíratatoc nekőne,
egy ket szarto bestianac kepe alat (EszT: IgAny. 198). Az
tereh hordozó szamar képe az sydő-nemzetségne (Zvon: Post.
111). Jerusaleml képe az romai egyháznac (Zvon: Osiaud.
64). A vad-ketskék pedig példázatban képei a nyughatatlan
elméjű embereknek (Misk: VKert. 221. 285). e) [tropus]. Ábrá-
rázatoc és képec: tropi (MA: Bibl. IV.240). Ez dolognac szép

képe, példája vagyon az napkeleti bölcsekben (MA: Scult. 121). **f)** típus C. MA. [abbild]. Ez alkotott minket, ennek vagyunk szép képe, egyből egy testvérek (Orezy: KöltII. 36). **2)** forma C. Kép, forma, szép-termet: forma; gestalt (Com: Vest. 129). **a)** Olyan kepe-wa ystemnek hlv dyeszövegeket; species glorie (JordC. 62). Pogánoknak kepe vettél minket; posuisti nos in similitudinem gentibus (DebrC. 99). Galamb kepeben reá szalt (Tel: Evang. 1293). Állott az város fölött egy ezilag, kinek képe olyan volt mint egy fű (Zvon: Pest. II.252). Az X-nek kereszt képe, formája vagyon X habet crucis formam (Com: Vest. 8). Ő változtatta Nabukodonozor királyt barom képébe, úgy hogy a csorlával járma és füvet ránya (Fal: SzE. 539). Azt himéd hogy más feleségével házsz. s voltaképen saját feleségedet tartod karjaid közt, csak más képen (NótPM. 51). **b)** species C. [schein]. Chac színe, es kisló kepe vagyon malatoc az istenesszer (Mon: Apol. 322). Az isteni szolgálatnak képét mutatták, de annak erejét megtagadják (Matkó: BCsák. 1). **c)** Iwc hozzá az wrldg Christusnak kepebe (VirgC. 22. 19). Egi esoka kepeben az őrlög kezdé oreznia előt röpösnie (DebrC. 221). Myntia myndenkoron latnya az vr istent az fevletnek ev kepeben (MargL. 11). Sz. J. bárány, és oroszán képében láttatott (Illy: Préd. 11). **3)** [vultus; angesicht]. Kik hasonlatosak valának mind ruhával, mind keppel (DomC. 81). Zinto ilon képé vála Petőr vram (DebrC. 162). Nem mutatja sem képed, sem termeted (Comut. 22). Vala neki egy vitez szolgálta, olyan képé mint ő maga (Helt: Krón. 86). Nemze egy fiat, ki az ő képéhez hasonlatos vala; genuit ad imaginem et similitudinem suam (Helt: Bibl. I. 31). A verőjék képmet előörítja; vicariet (Amade: Vers. 260). **4)** [képviselő, helyettes; vicarius; stellvertreter, repräsentant]. Biró képe: proconsul (Nom. 265). Mikoron az Egeis ur, a csaszarnak kepe, iutot volna Patras neufi városban (DebrC. 5). Az te fűlseged kepe, Telekesy vram (RMNy. II.114). Tanácsa, fő képe kiráknak vala (Tin. 195. 366). A mint tapasztalom, országos követségben foglalatokodol ezen bűtsíletes társoddal, s egyetemben képei vattok a több londrai dümáknak (Fal: NA. 131). **5)** [modus; art, weise]. Mynd a hazz nepe, mely igen engemet zeret meg nem mondhatom a kepet (Pesti: Fab. 326). Oly képen adja elő gondolatnak nyílvoltát, mintha belől mást forgatna (Fal: UE. 370).

Szólások]. Mint az kép, csak halgat: Doryphore-matis ritu (Deesi: Adag. 294). Képében: nomine suo, v. in sua persona; maga képeben: in propria persona Kr. Valamely embernek képeben lómni: sustinere aliquam "personam PPB. Halakat monda teljes embőri nemzet kepeben (DebrC. 52). Ky tegeket keresztsegre hoz vala, zol vala te erted vagy te kepedben (DomC. 212). Az oly betegeket ev kepeben meglatozagya vala nemely jgen vram frateriel (MargL. 57). Balint ispanit hazom ot en kepeben minden dolgomban (RMNy. II.91). Király képeben hitet nekke ada, hogy kegyelmet király nekke ányla (Tin: Zsigm. 17). Tanittya főkepen az illakat, de azokna kepeben minden álapatheli embereket (Helt: Bibl. I. 11). Az őse képeben viselte az gubernatorsagot (Helt: Krón. 76). Be ment az mennyekbe Christus az mi kepünkben (Fél: Tan. 279). Az avak kepeben, es meychen (Ver: Verb. 197). Botlón a töl földön maga képeben Rákóczi Györgyöt hagyvám, el jvve (Fethó: Krón. 241). Az egész lutheranusok kepeben minél vigasztallja magát (dál: CsIsk. 381). Hat ember a város képeben jöjjön bé (KeeskTört. III.300). Oly nyomorúsagra jut, hogy még a képéből is kikérel, mindköl elvajúszák (Misk: VKert. 184). Az csaszar beteges kezd lómni, minden képből kikölt (TörtF. 1878. 115). Az én mennyei szent atyámnak adok örökke való nagy halakat, hogy engemet az ő képe re te-m-e-mptvén, az esetben és karhözötben nem hagyott (Rad: Csál. III.243). Az kik minden székekben akar mi renden lévőszékelyeknek személyeket és képeket viseljek (Szék: Okl. 1307). Vignu kezét ada Vintzenek arra, hogy képet fogja

viselni, a vadállam és reméli, hogy győzedelmesen (Fal: TE. 636).

álló-kép: statua Kár: Bibl. II.157. Kálldi: Bibl. 311. idolum SK. [standbild]. Valamely álló képet földre rontani: *affigere statuum aliquam PPB. A te felemelt álló képedet soha nem tisztellye (Matkó: HRoml. 108). Az álló-képeket egybetörjétek (Illy: Préd. I.108). Az állókép-t térdek hajtvá imádták (H.442).

álom-kép: somnium; traum, traumbild. Az ő élete álom-kép (Fal: BE. 607).

angyal-kép: imago angelí; engelbild. (Mesék. 32).

arnyökkép: repercussa imaginis umbra, adumbratio; schattenbild Kr. A sz. Péter arnyék-képét úgy becsüllék, hogy a betegekkel ezzel kíváncsosan illetnék (Pázm: Préd. 1028. MF).

bálvány-kép: idolum, statua MA. bild, götze PPB. Előre az oklatan balván kepeket (JádyC. 599). Az balván kepekéket mynd az feldre veresetek; idola comminute (JordC. 226).

biró-képe: vize-biró; propraetor PPB.

borju-kép: statua vituli MA: Bibl. I.319. [standbild eines kalbes, goldenes kalb]. Keth boryu kepeket őntöttek (DebrC. 428). Borjú képet őntöttek vala magatokna; fecistis vobis vitulum conflatilem (Kár: Bibl. I.166).

elő-kép: [specimen; vorbild]. Az emberi nemzetnek Ádám volt tekelletes formája és előképe (Fal: TE. 696).

embér-kép: [figura hominis; menschliche gestalt]. Hogy semminémű hasonlatosságra ember képet ne őnlön (Mon: Apol. 50). Egy szabla, melyre volt írva egy emberkép (Toln: Vigaszt. Előb. 12). Kárpitra írott ember képek (GKat: Váls. I. 948).

fa-kép: idolum, statua lignea Kr. [hölzernes standbild]. Egy embernek vala egy fa kepe, melyet isten gyamant imad vala (Pesti: Fab. 72. MA: Scult. 748).

Szólások]. Titeket a faképeknél hadtak (Czegl: Japh. 125. 52). Bizony, ha a lenne, sokan a fá-kép mellett halálnak benneteket (Pós: Válsz. 179). Az báthorista uraim közörfülletik fogokat, de bizony az faképnél foguak mara duai (ErdTörtAd. II.57). A mint tetszik, úgy vohet a faképnél vég bűtsút (Fal: Vers. 872).

faragott-kép: sculptile, idolum C. statua MA. ein geschnitztes oder zegrabenes bild, ein bild von stein oder holz geschnitzt PPB. Hamisság az, hogy az írott s faragott kép istent jegyezne (Pós: Igazs. II.665). A faragott képeket elégecsétek; sculptilia comburite (Illy: Préd. I.108). A faragott kép nem kívánna látni mesterét, se az adós azt, kinek adós (Fal: UE. 192).

feszület-kép: crucifix (Keesk: Ötv. 215).

két-képű: biformatus, biformis MA.

király-képe: praeses Ver. prorex MA. vice király: prorex Major: Szót. der des königs stelle vertritt, statthalter PPB. Zombo lettenek király kepevel es azt vezettek, hog (RMNy. II.331. LevT. 1396). Ördög Mátyás királ képe, két száz lóval (Tin. 99. 57. 417). Követségben küldi a vice királyokat, király képeit; aliorum legat proregis, vicarius ut király, Com: Jan. 119).

királyképeség: proregis munus; statthalterschaft, des königs vertretung. Az új generális nagy pompával bé megyen Kassába a király képeségre (ErdTörtAd. III.195).

kő-kép: statua lapidea Kr. [steinernes standbild] (Pesti: Fab. 52. Pázm: Kál. 170c. 117. Kr.

leány-képu: [virgini similis: mädchenähnlich]. Őmgh leani opfneuk, azon alol hal moduak voltanak (Deesi: Préd. 39).

lovas-kép: [reiterstatue]. Adriannuak lovas képe (Madi: Evang. 839).

márvány-kép: [statua marmorea: marmorstatue] (Zrínyi I 100).

oszlop-kép: statua Kr. Egy oszlop képet emeltek fel (Tarn: Ólak. 66). Márványt aranyt fejtegetésünk, ezer oszlopképeket szszonyunknak eregetésünk (Fal: Vers. 884).

úr-képe: [vicarius: statthalter]. Táborával basá Buják alá zálla, porkoláh, úrképe ott Márton vala (Tin. 95).

Kepebéli: [vicarius: stellvertreter, repräsentant]. Pilatos a zazzarnak tisztartóia es kepebéli embőre (VirgC. 84). Az feyedelem kepebelyet hagyta es zomorisagzal ehene. Tahat kepebely apasys nevev parauchoa (CornC. 415). Az ő kepebely embőrt t hagiuan elhene (DehrC. 145). Az nagszagok kepebely ember (LevT. I.91). A fejedelmeket isteneknek es isten kepebelieknek euezi az iras (Born: Evang. III.1). Láni szép beszéddel őket negantia, kepebely embőrt vélők becősa (Tin. 196). A szolgálta és rabságra-jutott 'zidőlságnak Tibérius, bálványozó pogány kászár, vólt úra: képe-béli gondviselője Pontius Pilátus (Pázm: Préd. 78). Nem igaz, hogy vicariuss képe-bélie csak annak shet, a ki távul vagyon: nem igaz, hogy az apostolok Christus vicariusi nem vóltak; mert sz. Pál nem egyszer írja, hogy az apostolok Christus képeben követséget viselnek (Pázm: LuthV. 48). Assessorok, vagh kepekbely (Ver: Verb.⁴ 19). Ez ország írái közöttl egyik előt, vag penig kepebely emberek előt: oram nno ex iudicibus regni ordinariis, vel eorum vices gerentibus (Ver: Verb. 188). Mínt képebelinket ugy nralják (MonOkm. 1.11). Nem kerestem képebéli személyt, hanem én magam arczoltam (Illy: Préd. I.322).

Képecske: [imaguncula C. icuncula MA. bildchen, kleines bild PPB. Egy kicsiny luda fia teli pagannia képecskékkel (Radv: Csal. II.315. Zrínyi II.32).

Képes: **1)** [imagoinus C. MA. voll bilder PPB. Ostiaozok, altaroseo, bahianiozo képesőe (Mel: SzJán. 87). Képes-tábla [työngy: Char. 302]. **2)** [formosus, pulcher, speciosus: wolgealtet, zierlich, schön]. Képes az abrázafia, de ki szőktek az első várból: caput vacuum cerebro (Deesi: Adag. 203). Izent éked fölünk képes kívánságot (Zrínyi. 199). Mellyet hogy kéesebb és tetteesebb szin alatt tselekedhessenek (GKat: Váltis I.1071). Ezt a könyvet az angliai fő asszonyok képes udvariággal fogatták (Fal: NA. 119). Fertelmes ellenséget képes vándékinak titkos förtélyival szokta a bóltis meggyőzni (Fal: E. 369). Mihelyt a képes díeséret befoganszik a szivekbe, elatalmazik és kíváut magasztalásokra válik azoknak, a kiknek észekre mondatlak (385). **3)** [competens, conveniens, condecens equum MA. füglich, ordentlich, bequem, geziemlich PPB. A parhat képes arran ad el (Mel: SzJán. 436). Ha nem ertenel obbet mazad fölöl annal, a mi képes, egyebeket sem vltalni meg (Tel: Fel. 206). Ha az mágnosok az istállóban imádták hristus urunkat, képes, hogy mi őtet az áltáron imádgynak (Pázm: Kal. 698). Képesen és illendőjül visellyétek magatokat (Pázm: Préd. 272). Ha igen képes, es illendő nem volna, hogi az eghazi pásztoroc így elhene (Pázm: Fel. 102). Erak, a mi az és képes, adgyátok meg a szolgálknak (Pázm: Imáds. 567). Ém hogy elegendő, de tsak képes árra sem találtatik e földön mi lelkünknek és üdvőségünknek (Pázm: Préd. 764). Isten ltya testünknek beretvával való metélését, de a képes sanyarátást nem (Czegl: MM. 115. 143). A hasonlítás képes es illendő egyen (GKat: Titk. 57). Képes es igaz árárt megadlják az elegnek (ErdTörtAd. III.295). Győtrőde s epedve képes hát gődnom: lankadva s bágyadva, éhezve s koplalva illendő

büsiúnom (Thaly: Adal. I.186). Nintsen közel való képes egy gzenlőség (proportio) köztetek (Fal: NA. 135). Képes, hogy a rozsz természetekkel-is megalkudgyunk, kívált ha reájok szorítunk (Fal: CE. 124). **4)** [quod fieri potest: möglich]. Ha képős volna annak lenni, hog az ő testők pokol tűzében vottetneyek (SándC. 7). Nem képes dolog (LevT. I.187). Christian nem keresztien, mel szo igen el tavozik az ő eredetitul; képes bínni (bíhető), hog regen az mi elénk nem igen szoltanak mínt mastan (RMNy. II.46. Sylv: UT. II.167). Isteni kezdik, hogy látni, hogy nem képős vóna a házat megtartatni (Mon Irók. III.157). Képes, hog' ketske, mert kurta ő farka: sur daster cum surdastro litigabat, iudex autem erat utroque surdior (Deesi: Adag. 207). Képes dolog el hiteler, hogy ... (Fal: CsIsk. 27). Nem csak képes es el bíhető, de vgyan az igazsághol vetetet argumentum (EszT: IgAny. 115. 199). Ébresztí, biztattya minden képes jóra (Fal: NA. 119). **5)** [ingeniosus, honestus indolis: tülig, talentvoll]. A kik ily képes emberek, meg érdemlik, hogy mások előtt álljenek, a kormányt igazgassák, vagy kézzel vagy ésszel (Fal: UE. 397). **6)** Képes mag hasonlatus: simile NémGl. 346.

[Szólások]. Képes zereuth ualo taxat fizettek (RMNy. II.270). Az arpanak termese nem kichen remeuseget iger, az árrais képes szerint való leszen (KBés. 1572. F3). Az képős zerint való etel es ital az testnek taplalására vagyn, de isneug az fölötteb való etel artalmara vagyon (Frank: HasznK. 103). Zeretnaj Nagj Balintot kar vallasaert es zolgalattiaert melto es képes zerint megj elegitessenek (Radv: Csal. III.124b). Nagy bñtetést ne readoljen, hanem képes szerint való (Sam: Ag. 156).

Képesit: [tingo. Magat képesíte toab menter: ipse se finxit longius ire (DöhrC. 320).

Képesítget: [polio, excolo: bilden, ausbilden]. Képesítgeti otromba értelmét (GKat: Titk. 256).

Képest: **1)** [similiter, pariter; ähnlich, gleich]. A dolgot szűűéhez képest festeni: *assimilare colores rei PPI. Hogy azok es synakualt hozynya keppest: ut cozeret etiam alios lacrymari (ElhC. 69). Oys hozza képest ymadkozny kezdő (PeerC. 100). Hozza képest zent Ersebőt es kezdő eenelek (ÉrdC. 645). Én hozzáim képes atyát te nem találsz (RMK. II.264). (A császár sirt) es őlozók képpöst mind az egész hadban sirtatnak (MonIrók. III.164). **2)** [respectu MA. in ansehung PPB. [in vergleich, in anbeacht]. Hozzá képest: respectu illius, illi comparatus, in comparatione cum illo SI. Mynd semmi az ő zepesőklöz képest (SándC. 2). Az meiorzatához képestő olyan mynth egh ostiallo (12). Mind igen sení azokhoz képest, melyeket megj sem gondolhatnak (VirgC. 98). Azokhoz képest, ah kik el neztok ngian keuessen wdőzöltek (Ozor: Christ. 434). Egy dolgot máshoz képest kel meg itélni (Deesi: Adag. 88). Mássaknac magához képest való vakmerő meg utálása (Zvon: Post II.284). Az természet törvényet ketkeppon erthetyük: Elsőben az emberekre való kepest: in quantum consideratur homo (Ver: Verb. Előb. 32). Bizonytalan az halál az helyre kepest, mert senki nem tudja, holott leszen ő neki halála (Dehr: Christ. 172). Minnemagunkra kepest ingyen igazítottunk meg, de az Christusa kepest fizetesert (Der: Préd. 124). **3)** [secundum, juxta; conform, laut, nach]. Ez lewellhez kepest nekwnk ezt meg agyatok ertenonk (LevT. I.140). Vigyen kost az áldozatra, ához képest az mínt az pap bőczálly az embernek bñné: juxta mensuram aestimationemque peccati (MA: Bibl. 192). **4)** [ob, propter: in anbeacht, zufolge, wegen]. Kihez képest: quareobrem, quapropter, igitur, itaque SK. Eehez kepest mondgiwk, hogy (RMNy. II.161). Az ő törueben meg tiltot állatokat, vgmínt az ő törueire való kepest, nem szabad meg enni (Tel: Fel. 109). Régi barátidat, az yyakra való képest meg ne vessed (Deesi: Adag. 198). Vége leszen ez világnak:

erre való képest, sem szanta, sem vete az parasztság (Pázm: Kal 129. 711). Sok alamsiát osztogatott, mellyhez képest igen szerették a szűkölködők (Hall: III. 11. 22). Feleségem mostani állapotjához képest igen kezdett súlyosodni (Moutrók: XV. 586). Az éjjel várműös állapotjához képest a feleségem elhidegzett (588). Mire képest mondassunk Christus vitézinek, én ennek három okát látom (TKis: Tan 24). Semminemű jó állapotra képest fel ne fuválkodjál (ExPrinc. 199). Ezen könyvet-két nem kis haszonnal olvassák: erre képest méltónak ítélem lenni, hogy a főrendek magyarul-is megismerkedjenek vele (Fal: UE. 361). **5)** (in modum; nach der art, in der weise) Szél-vész képest rohamuk reánk a külső szerencsétlenségek (Mad: Evang. 152). Az ur nem tettetés-képest, hanem valóságban támadót-fel (316, 521).

Képez (deluzeos ÉrdyC. 161. képezhetetlen 186). **1)** imaginor, existimor, putor MA. einbilden, meinen PJB. (vorstellen). Ha képezték hogy az ellenszegenek ahokagig elvisselhettyek, irth ez lyetlenben megli maragytok (TelC. 308). A nómós kenetűh képzette vala harom záz penzön intonac (NádC. 156). Az uemes kenetűh képezte vala haromzáz penzen intonac (WinkC. 116). Más istene vagyon, az miénmüt elméibe ki ki magának talált, es képezt: fűxít (Mon: Apol. 6). Olyan profeta nem volt ő, az mineműt az képzett és magában elgondolt magában (MA: Scult. 311). A mit gondolunk, és elménkben képezzünk, azt az isten trikkelyenként feljegyzi (Pázm: Préd. 14). Imel vett, képezem, szent David okot en, hogy nemeltyeknek felekre veszelty kívámyon istentől (Lépe: PTük. 1374). Inkább olajtya a valót, mint a képezt jót (Land: Újság. 1383). Azon az földön szám talu darval, levőn, kilet, éjjel felbúditván az had népe, távolról az pogányság azoknak kiáltásokat emberek kiáltásának képezte (Kem: Élet. 773). Nem olly kűsny munka, a mint képzák (Gkát: Titk. 81). A szag csak oly búzó, a mint ember képezi (Kisv: Adag. 126). A valóban okos, ki nem sokat képez magának (447). Ez őszve kapistolást ha fontosan nézem, Jónáthás és Dávid barátságát képezem (Gvad: ENöt. 39). **2)** (adopo idola: bildercultus troiben). Oltároz es oltározo, képező upece (Mol: SzJán. 282). **3)** (formo; formen, bilden). Kepekis azért meltoe tisztelőre, mivelogy valamely martynac, apostolnac kűs hasonlatosagára formaltatot es kepesztetot (Mon: Képl. 6). Hogy a szent lelee meg iratattac es kepesztetac galambnac kopében (9). **4)** (adumbro, repraesento: versimbildlichen, veranschaulichen). Az isteben mintsen az földi dolgoknak képező tükörre (Gyarm: Fel. 264). Cűnnak szűnkivetése jóvendőle es képeze az károhozottaknak nyomorságos ügyeket (Lépe: PTük. 1. 129). Elhűzven az ő állapotját, istenasszonyt képző testet s ábrázatját (Theg: Adad. 1126). Hogy leveesse sarút és ugy járnylyon a meg-testesülendő igét képező csipke bokorhoz (Csúzi: Síp. 59). Irgy tehát elsőben esodás paduul szent Antahnak anyah szűzességét képező beer lilionat (Csúzi: Síp. 511).

el-képez: imaginor; vorstellen. Gondolattyal elkepezte es megfogta (MA: Tan. 83).

ki-képez: (ormo, etingo Kr. darstellen. Az ecclesiastic természetű nevű ábrázatképpen ki képezetté, mind az általalkalmatosb és gyakrabb állg vagyon ezac egyis annad, kit az szőlőről vészen az sz. képe isten (Zvon: Post. 1. 393). A nagyobb tükör nagyobbban mutatva az ábrázatot, de azért a kisebb tükör is éppen azon ábrázatot ki-képezi (Pázm: Préd. 754). Ha istenséget ki akarunk ábrázolni, leg jobban képezni ki, ha egy égő tüzet nyz (Land: Újság. 1127). Az istent semmi módon nem szabad ki-képezni ábrázolni (Pis: Lás. 1117).

lő-képez: s. A végletetlen és merseketetlen szent haromság istent le-képezik. Pös. Igazs. 1579. Magyarország ötven szentének le képezett, leírtott élete (Tarn: Szents. Cind). Historiának magos voltat illendő ábrázalással penzum sem tudta le-képezni (Gyöny: IV. Elb. 4. Gyöny: Kő. 72).

még-képez: (effingo, imaginor; darstellen, vorstellen). Magatokba megkélőzítec és elmétekbe ábrázollyatoc (MA: Scult. 712).

Képezés, képzés: **1)** imaginatio, existimatio MA. einbildung, meinung PJB. Kevlemb kevlemb keelzésekert es remmléketek vizek neky (ComC. 359). Az követeset vettetyk kethkeppen: Elezer hasonlatosság zerent, masodor kébzoes zerent (ÉrdyC. 161). Magadot esod meg ez tőle képzéseddel (MA: SB. 142). Nem való, a mit álmodunk, hanem hitűságos képezés (Pázm: Préd. 398). Először csak egy pusztá gondolat tűnik szívveden; azután erős képezés és elmélkedés; végre gyönyörködés, gonosz indulat (Pázm: KT. 11). A szomorúság származik valami kellettendolognak képzéséből (Hall: Paizs. 217). Christus bizony ember es nem valami képzés (Szob: Dav. 61). Nagy dolog a képzés (Kisv: Adag. 126). Ezen szűnyű halálunk vagy képezése iszonyú fájdalomas lészen (Csúzi: Síp. 97). Jaazi fábulás képezésekkel nem merészlek bebocsátkozni (98). Felszabadult a sok gyami vélekedések, és szívűket háborgató képezéseknek szolgálataiból (Fal: UE. 396). Könnyű az elmének tündér képezésekkel játszadozni, de nehéz munka mindazokat végben vinni (374). **2)** (imago, opus; bildwerk, gebilde). Az, mit a latínek neveznek simulacra kepezéseknek, azt a görögök *εἰκων* (Mon: Kép. 102). Akár-mi-ném nagy méltóságú ember sem egyéb, hanem gyarlóságok tükörre, szerente kereké játéka, állhatatlanságok képezése (Pázm: Préd. 622). **3)** similitudo (ähnlichkeit). Yüdes ő nekik kőgonac kepezéseint: furor illis secundum similitudinem serpentis (KöbrC. 119).

Képezet: **1)** (imago, symbolum; Simbild, bild). Fel emeztyk az őzyogyeknek hazokat, hogyw ymatkozásnak képszety alat: sibi obtentu prolivae orationis (JordC. 499). A Báhnak tiszteletere indito Jezabel aszonyoknak képezeti alat mind ezeknek szabados voltat megoltyák (Tükkel. 21). **2)** simulacrum (bildwerk). A sikeit képezetec van indultotac volt: simulacra multa prout dicebamini omnes (Mon: Képl. 102). Simulacrum azaz képezet (1026).

Képezget:

Képezgetés: figura, figur, wendung. Az értelmes mondasokat külső színesgetéseccel, képezgetéseccel színesíti (Com: Jan. 194).

Képezhetetlen: (supra quam cogitari potest, incredibilis; undenkbar, ungläublich). Byzonnyal valhatyok es hyhettyek, hogy az eodes istennek zent amyanak képezhetetlen [gy] nyndemmel bevező nagyobb es tekeletlőben adtot nyndden mezmeyy vozaugh eodem, korona es dychősegh (ÉrdyC. 189).

Képz-ik: imaginor; sich etwas einbilden? A jó leleknek nines nagyob keserősege, mint mikor ugy képzik, hogy istentől elhagyatott (Káti: LPrób. 92).

Képzél: **1)** imaginor PJB. WF. sibi in mente repraesentare Kr. sich vorstellen, sich einbilden. Elmében formált, képzelt, gondolt imaginárius; képzelt méltóság; *imaginariū fassce; képezm vint; fingere aliquid sibi *cogitatione PJB. Képező oú (Fal: NE. 43). Hy szép hasznat terentenek a phantasiából képezo vélekedések, hogy ha nem emberkedünk a vezérleésben, s utalnak nem mértéklyuk (Fal: UE. 377). Szerte vas darabok törött kopákából látszatnak, nagy romlast képezelhetz azokból (Orezy: Költ. 16). Itt a tesületet a kezembe adta, csókold meg ezt fiám; én nekem mondotta Szívemhez szorítván, örömmel ezt tettem, mert a kit ez jelent, őtet képezeltem (Gvad: Rl. 131). **2)** (formo, repraesento: versimbildlichen, veranschaulichen). Az igazságnak képe asszonyforma kép volt, jobb kezében meztelen pallas, bal kezében serpenyős mérték, lábán kerekded világot képező golyócs (Fal: UE. 656).

Képzelés: imaginatio, idea, phantasia PPI [eimbildung, phantasie]. Elméd nyughatatlankodó képzelését mértékellyel (Fal: UE. 376. SzD: MVir. 124).

Képzeli-ik: [imaginationes foveo; phantasiren, nachdenken?]. Azt mondja az aga, még éjjel is, és nappal mind ezen nagyságod dolgaival képzelik (MonOkm. V.97).

Képzeli-d-ik: ∞ Megvilágosodik innen az-is, mely rútul tévelygettenek legyen az első fel-támadásnak értelme felől a chiliasták, a kik meg-sábulván a szent Jánosnak amaz írásában, nem tudom mi-soda első fel-támadás felől képzelődtenek és tépelődtenek (GKat: Váls. II.96).

Képzemény: phantasia GKat: Titk. 1119. imaginatum quid Kr [phantasiebild, phantasiegebilde]. (GKat: Váls. I. Előb. 13).

Képződés: [imaginatio; eimbildung, phantasie]. Itt-is csak a maga agyának képződésével tusakodott Kalanz (Pós: Igazs. 1713).

Képi: [symbolicus; sinnbildlich]. A szekrény, az isten és az Izrael fiaik között, békeségnek képi jele vala (Csúzi: Síp. 19).

Képlag: képnutatólag, Kassai [specie, in speciem; zum schen]. Jánborsággal és szelidséggel képlak ámitják vala a községet (ErdTörtAd. III.50).

Képpen [másképp Mik: TLov. 255. Orczy: Nimf. A7]: instar C. MA. gleich, gleichwie PP. **a)** Ysten előttök megeyen vala, vthát mvtatwan nappal setet köd ozlop zerenth, eeyel kedegh tyzes ozlop keppen (JordC. 37). Nemely azzonyallatnak vala choda keppen ev hata meg gevibedev (DomC. 162). Pokloskeppen es byneskeppen zydalmzattal (ThewrC. 193). Menyből nyelw keppen zent lelek lee zalla (271). Zerzetes kepen nem eltem (VirgC. 3). Az ur isten az kegyelmetök nemzeteseg közze helyőztetöt iőumeny keppen mast (Frank: HasznK. Előb.). Ragalmazas keppen veszik (114). Az ő hře neue minden felé ki méne, minel hogy czuda keppen forgatná magát (Kár: Bibl. I.397). Soc czudakeppen valo dolgokat kezdenec czelekedni (MA: Scult. 1028). **b)** Maria zeit Janos euangelistanak text gyonast ez felyewl mondot keppen (CornC. 30). Baratsagos kppen chelekedet vramal (LevT. I.226). Igen kegyelmes keppen tarta magát bozaia (Helt: Krón. 76). Ollyac ezec (dolgok), kiket kötelekkeppen tartoznac az biuec czelekedni (Zvon: Post. I.45). Elválhatatlanképpen egyesült természetek (586). Ki beszélhetetlen képpen (GKat: Titk. 40). A halálos képpen vétkező (Illy: Préd. II.481). Fő-képpen az országgyölésének alkalmas-ságával (Csúzi: Síp. 41). **c)** A sz. kereszt jegyét, két-képpen szoktuk magunkra vetni (Pázm: Imáds. 56). Sok képpenn, száiatokban vagyon az ragna (Bal: CsIsk. 9). Soc ezerképpen többet czelekedhetic isten, hogy sem az mit az mi okosságunc meg foghat (Zvon: Post. I.14). Harminez öt képpen (Czegl: Dág. 10). Az istennek képe elsőképpen vagyon az lélekben, másodképpen vagyon az testben (KCsipk: Woll. 67). **d)** Kyn lehetetlenképpen nem keel chodalny [úgy, mintha lehetetlen volna] (ÉrdyC. 571). Talán Lucretia keppen tótt volna [megöltte volna magát] (BFaz: Assz. 41). **e)** Gonoszt kíván másnac titokképpen [titokban, alattomban] (Zvon: Post. II.151). Titokzlásképpen elköltik a gazdagságokat (Illy: Préd. II.162).

Képtelen [képtelen Pös: Igazs. I.306. MonIrók. XXIV.266: **1)** amorphus, absurdus MA. ungereimt, ungeschickt PPB. [unmöglich]. Képtelen kívánság: *rogatio iniusta; képtelen okadás: absurda ratio; hitelre képtelen dolog: fidei absomum; balzatagul, képtelenül: absurde PPBI. Képtelenre ne hyrte lenköggyeel (ÉrdyC. 563). A mi okosságunknakis keptelen el hinni, az halottac fel tamadasat (Born: Préd. 269). Képtelen dolog: pilos pro lana (Deesi: Adag. 60). Ne szólj képtelent: adversus solem ne loquitur (174). Képtelen dolgokat szólzac:

súlta narrabunt (Kár: Bibl. I.664). Képtelen halgatagság (MA: Tan. 1185). Az pártos tanítók írásában éktelen és képtelen kábáságok vannak (Pázm: Kal. a2). Oly képtelen ezigáságokat írnak és kiáltnak reánk, az kiket birrel sem hallottunk (226). A mi pápista synatynkbannis sok képtelen dolgok vadnac affülek: multa in nostri consultationibus absurda (Czegl: Japh. 229). Meg-tóltotte azt némi-némi setét és képtelen homállyal: replevit eam tenebrosa quidam et infirmi caligine (Com: Jan. 1). Kikneec külömböző zengése dísztelen, illetlen, képtelen: quorum dissonantia absurda est (169). Soc képtelen dolgot fogtanak azokra a régi keresztýeekre (Pös: Igazs. I.306). Kezle Calvínusra gyomroskodni, mintha igen képtelenül irt volna (Mey: SzaÖörme. 8). Képtelen és az tegnaphál is nagyobb: szót volt (MonIrók. XXIV.266). Azon a földön képtelen pusztaság volt (XXVII.27). Egy képtelen, minden hus nélkül, senyvet tetemekből össze kötötet horgas kaszás (Szöl: Dáv. 78). Képtelen hazugság (Pécsy: Fel. 316). **2)** immanis, enormis, immodicus, immoderatus SI. [masslos, ausserordentlich]. Képtelen drága: nimium carus, justo carior SI. Az te képtelen czelechiapasodat, soha sem oluastam (Mon: Apol. 255). Képtelen sarczoltatas (335). Képtelenül szalad (Zrinyi. II.18). Hogy hogy fér illyen képtelen nagy vakság a feietekben? (Bal: CsIsk. 99). Ha az álló kép képtelen iszonyu nagy immanis, bálvány oszlopoc mondgyad (Com: Jan. 168). Az ő bűnök akarminémü szörnyű képtelen sok, és megszámlálhatatlan légyen is (DKal: Ker. 248). Képtelenül fő a szél (Hall: Paizs. 408). Képtelen földalnak (MonIrók. XXVII.119). Fel-fészéttetvén képtelen gyilkossággal ölettetik-meg (Csúzi: Síp. 97). Didó volna, még is megszámlálna, vélem nem bánhatna oly képtelen (Amade: Vers. 13. 65).

Képtelenség: absurditas, enormitas MA. ungereimtes wesen PPB. [unmöglichkeit]. Képtelenség, lehetetlenség (Zvon: Post. I.13). Mutassák-meg, hogy azokat a képtelenségeket val-lották és tanították volna, a mollyeket ellenek kárognak (Pös: Igazs. I.306). Oh jesuitai nagy maga gondolatlanság, tsak hogy ez nyetásinak magát urának lenni tethettesse, akar minemü szörnyű képtelenség következzék-is utána, nem gondol véll (Mey: SzaÖörme. 374). Melly fonákul fordult, és vissza járó képtelenség volna, ha ki ómon urának uraságára ástozna (Fal: UE. 366). Azt gondollyak némellyek, hogy a nagyságos-név arany érdemre emel minden képtelenséget (Fal: NE. 12).

Képtelenségös: [absurdus]. Képtelenségös dolog (GKat: Titk. 2).

2. KÉP: venabulum, telum, jaculum MA. jägerspiess, geschoss, Pfeil PPB. Kép vasa: lancea PP. 271 Vgyan leeznek mynth az vass zegh ty zemeytekbe es eless kep thy oldalatokban: lanceae in lateribus (JordC. 191). Képet ragaduan által úte mind a kettőt: arrepto pugione (Helt: Bibl. I.Cee1). Egy képpel által útec, és ugy hala meg (Helt: Krón. 34b). Az ő kepecel, kopiákkal és háromszegn hegyes törseickel mint egy semmin vgy menuec vala által raytoc (87b). A gyalogoc köz-zül küldö egy részét kepecel a sereg megé (90). Az louakat gyaluac a kepecel (90b). Vassal és hosszú keppel czepli le, valaki hozzátoc akar nyulni (Helt: Bibl. II.229). A vad kan a vadász dardával, képpel (venabulo) által verettetvén, meg öletic (Com: Jan. 80). Az hosszú elű kepecel meg öklöldöztetvén (Forró: Curt. 722).

Képes: [lancearius; lanzenführer]. Kezeyczetök keth zaz vyezőketh es keth zaz keposóketh (stipatores) eeynek harmad horagylan (JordC. 785). Készöle népével, tizenégyezör képis kopjás kézívösvel (Tin. 253). Elöl láti szép képis ívas hadat (256. RMK. IV.323).

KEPE: capetia, acervus frugum MA. fruchthaufe PPB. [mündel]. Kepe, kéve, kalangya: capetia PPBI. Kős keuet. nigan ragd be kepedbe sepen (KNagysz. 1579. B7). Imár az

kít kiszaggattak, kít puskacozának hínak, vagyon harmmezhat kepe (kenderből, Thurzó: Lev. 131).

[Közmondások] Könyű a kepe mellett búza tejet szedni (Fal: Jegyz. 926).

Kepécske: parvus acervus; kleine korrmandel. Búzája nem terem egy kepecske (Thaly: VÉ. II. 11).

KEPÉL

Kepélés: kepebe rakás. Aratás, kepeles. Lép. FTük. 241).

Kepés, Kepés arató: kít nem nap számról fizetnek, hanem kereszt számról; közönségesen minden 12 ik kereszt az aratóké Kr. Farlag földön a kepes sem arat. (Gvad. NótTest. 216)

KEPP [2; crater. Te köblököd miként hátagatott kepp (pehar): umbilicus tuus crater tomatis (DöbrC. 481).

1. **KER** (kerlek LevT. I. 2. kerlek? 1); rogo, peto, deposedo, depostulo, quaero, exigo, procio C. precor MA. bitten, fordern, begehren PPB. [freien] Leint kérek: sponso C. Meg-kívánom, jús szerént kérem: pisco PPB. My vynyadsagonban keryenk Christol, melydion nekem mutatya kelewutat, melyet kellyen valasztanok (EhrC. 6). Kerek (rogaverunt) bodog Feren-czett, hogy ez fraternek voltak yrgalmazuan meg boezatna (68). Kérle en lamim ne akariatoe ezt témétée: nolite, quaeso, filiae meae (DöcsiC. 2). Valamit kértene volna (quidquid postulasset) ő öltözetékre tartozót, vételekelt (52). Ky keery, veezy: qui petit, accipit (JordC. 373). Keryk vala, hoé el menne az lw hatardból: rogabant, ut transiret a finibus eorum (378). Keeryetek ty en erőtem yr ystem, hogy meny ne yyon ezekben en remi: deprecamini vos pro me apud dominum, nequid superveniat mihi (JordC. 731). Keryk vala ötet hoé keresztfara beztimen dnoeh meg az ő nagjok zöngöncet (WesprC. 93). Keryed istenek irgalmasagát (VirgC. 1). Kerlek, hoé világossálad meg en zinemek setetseget (25). Dnoezitek mongia: kerietek es vezitek (78). Kezde ötet a lányt hazassagra kermi (DebrC. 113). Kerlek, gondolyad meg (MargL. 26). Kery een tuleim: postula a me (KulesC. 3). Halgas meg nyketh az napon, mely napon kerendek tegedele: invocaverimus te (KeszthC. 36). Kerlek iesus sobeszyched meg en zyseneth (PozsC. 11b). Nagsgod nyre kent vala, imar nagjok részére kezen vagion (RMNy. II. 76). Kérlek a Dávidtól, hogy eledelt viúne az táborba (RMK. II. 352). Saul kirallia tetete Samuehtól, kít a sídce őe magoc kérenee felekre (Szék: Krón. 27). Baráti fölötte kérének, hogy magokon, feleségeken, gyermekeken könyörölhőnek (Pázm: Kál. 53). Chalcedoni győlekezet, ugyan kérve kéri az páját, hogy megerősítse az ő végezéséket (607). Kerle őket elazatosan EsztT. I. 2. Any. 192. Az hadi készület igen sokat kér és kíván: apparatus bellicus multa requirit (Com: Jan. 144). Erel bótámatot kérek (Könyv: HRom. 14). Nem kérhet semmit raytam, mert minden adosságam kitérőltetteuse (MA: Scult. 981). Ártatlan nemem kellek így meg szünitok BáthBucs. 3. Lovamat alattam öllötök, egy jó loért kértém a kapitányomat (Gvad: RP. 121).

[Szóhasok] *Emozt* (6). Az te zenezegős sobedyeth kerlek veam Jesus (CzechC. 22). Istenért kerlek: obsecro C. Kérem te Kdot önk való szolgálat-mért. LevT. 10. Istenért is kérem Kdet, elvégezvén dolgot, iesusm unum ő knénel ne kessék (H. 254). *Mopiko ker*. Meghagya a fiának hogy hozza kerne baráty, es holnapon a wotemnt megaratnak (Pesti: Fab. 61b). *U. ker*. Reánk izentek mind falyul, hogy szüz birtot kér az tudu (LevT. 132). *U. ker*. Nem kerlek az en un rogo, hogy ky vegyed hwyet ez vylagból (JordC. 687). Azon kerlek, hoé ymagyatyok erőtem es testemet te gyetek az en yegősem mellee (ErdyC. 515). Kere azon wtet, hoé eri keues ideig hadunim vele lakozni (VirgC. 25). Kerek

azon zent Foreuzet, hoé ez meg mondot tizteket kwzwtwk el oztana (74). Ezennis kériúe hogy (Born: Préd. 413). Azon kerec minden lamor keresztyn eluasot (Tel: Fel. 9). *U. ker*. Ra kéréle dolgozokra (Valk: Gen. 63). Arra kéri, hogy olyan helyre helyeztesse (Mik: MulN. 25). A királyt reá kérte, hogy (Könyv: Váram. 9). *U. ker*. Szabadságot kér a bor árulásáért (Mik: TLev. 95). Kérem alázatosan nagyságot, ha úgy nem volna is, az mint elgondolom, ne bánja, hadd hízkeljedem magannak vele! (Thaly: Adal. 1303).

[Közmondások] Az ki nem kér, jókhoz nem fér (MA: Scult. 253). Pap papból nem kér fizetést: clericus clericum non decimat PPB.

be-kér: [exigo; einfordern] Az ő annia beh keri uala, a mit giutótenek (DebrC. 168).

el-kér: expeto, deposedo mihi aliquid SI [verlangen, abfordern] Az isten zolgának adot alamisnat es merezítetek elkerni (VirgC. 47).

elő-kér: petit sibi exhiberi Kr. [abfordern, rechenschaft fordern]. Pénz elő kérése (Zvon: Post. II. 603). En tölem ne kérd-élő nemzetem vérét (Zrinyi. II. 162). Kérjük vala elő tülle az hivatal levelet, vagy pedig keresztelje meg az kárt (Gér: KárCs. III. 319).

föl-kér: petit sibi dari Kr. [verlangen]. Pénzt kémi-fel: ferre ab aliquo argentum PPB. Könyű föl kéri, de nehé meg fizetni: semel rubidus, ac decies pallidus (Döcsi: Adag. 215). Nagy interesre kölesön felkért pénzzel (RákF: LevT. 164). A kölesut, vagy hitelbe felkért és vett pénzt, nagy szegyeimel járó dolognak tartotta (Fal: NU. 281).

ki-kér: expeto, effragito MA. [sich erbitten]. Kérd ki a vas hámonon lévő nagy fuvókat (Matkó: BCsák. 376). Egyetemben kérjek-ki a kisrő hit-leveleket (credentiales) hogy ezeknek ajánló erejével útát nyithassanak magoknak az idegen minis-terekhez (Fal: NU. 327).

kölesön-kér: mutuo; entbhen, auf borg heischen PPB. Kerthem kwlthwn zaz forynthoth (RMNy. II. 104). Ha kelchewn keer, ne wondmeg magadat: volentem mutuari abs te ne aversus d'esti: NTest. 9). Nem kölesen kérte az istenhöz való egyellőségét (Dáv: VDisp. 188).

[Közmondások] Ertelem nélkül nem lehet élni; ha otthon nintsen, kérj költsön, azaz ha nem érted, értekezéssel (Fal: VE. 455).

még-kér: postulo C. repeto, repesco, reflagito MA. wieder-begehren, wiederfordern PPB. [begehren]. Meg kéri az adósságot: debitu exigit PP. Meg-kéri, föl-szedni az adósságot: clero nomina; fillérezni avagy a vendégség árát meg-kérni: collectam a convivis exigere PPB. Ha en országomac felét megkéréndél es, adatie nekod: etiam si dimidiám partem regni petieris, dabitur tibi (DöcsiC. 59). Ki olvezi, mol tied, ne keried meg: ne repetas (MünchC. 121). Ez három dolgokat megkeertem wr istentel (ErdyC. 520). Morhaat adot nek, kyt mykoron meg keert volna (526). Életemet azok kérték, meg huzok könyörögtek a fejedelmé, hogy kegyelmet nyerkjek (Matkó: BCsák. 12). Megkérő a királytól: postulavit a rege (illy: Préd. 168). Lelket megkérk tőled: animam tuam repetent a te (332). Piliushoz méne, es megkérő a Jesus testet (II. 237).

még-kérés: repetitio C. postulatatio MA. wiederbegehrung PPB.

viassa-kér: repeto, repesco C. wieder zurückverlangen, zurückfordern PPB. Gyakran elmédől viassz kéjned, magadban el mondjad: frequenter repete (Com: Jan. 155).

viasszakérés: repetitio MA. dar zurückfordern PPB.

Kérdéssel: rogito PPBL. [wiederholt bitten]. Kérdéssel, hogy teledjem-meg: *rogitat ut faciam PPBL.

Kéredz-ik (keresnek LányiC. 415. kértzett GKat: Titk. 200. kéreztén Gyöngy: KJ. 102. elkereztén TelC. 101. kére-mec Bfáz: Assz. 6): veniam abundi peto MA. erlaubnis fortzugehen nehmen PPB. Megh az őrdögis Christustul kérezték hog' czallion (Mel: SzJán. 22). Látván nrokat halálos fogságban, tömlöttökbbe kéreztettek (Pázm: Préd. 242). Az tatár Delimán chászárhoz be-mene, régen kéreztet, s neki így beszéle (Zrínyi L149). Jónátás tanulni kéreztik; el-mégyn, és igen jól tanult volt (Halt: HHist. II.215). Immár kétszer kéreztettem, de még ő felsége el nem eresztett (Gér: KárCs. III.377). Kéredzve bé-őjji akaró (Megy: Dial. Előb. 9). Amaz haza kéreztő tanítvány TKis: Pan. 67). [Vö. **Kéretéz-ik**]

be-kéredzik: peto admitti Kr. [sich hineinverlangen, einlass begeben]. Mykoron az nouciak az zertethre bee keresnek (LányiC. 415). Az őrdög eg' zardokot kepebe iőue es bekeredez (DebrC. 573).

el-kéredzik: peto veniam abundi MA. erlaubnis fort zu gehen nehmen PPB. [um entlassung bitten, sich seine entlassung erbitten]. Ha elkéredzhetem, nem akarok ismét visszajönni Fogarasha (LevT. II.266). Elkéredzék a kiralytol (Helt: Krón. 43). Az én uram, az főtolmács vérben esvén, elkéredzék az fővezértől, hogy gyógyíthassa magát (Monfrók. VIII.367).

elkéredzés: petitio veniae abundi MA. das erlaubnisnehmen fort zu gehen PPB. [bitte um abschied].

ki-kéredzik: petit se foras dimitti Kr. [sich hinausverlangen, um entlassung bitten]. Midőn kérezténék ki az ur Jesus-tól az őrdög, meg-engedti ő felsége, hogy a disznókban mennyen (Tof: Zsolt. 617).

Kéredzés: veniae petitio MA. erlaubnisnehmung PPB. bitte um abschied. Sok kéredezésekre azokat is hazájokba bocsáttyák (Halt: HHist. III.268).

Kéredzetlen: [ohne abschied zu nehmen, ohne lebewol zu sagen]. Főgták osztán magokat a regalisták nagy részént és kéreztelen a gyűlést odahagyták (Bethl: Élet. II.193).

Kéregtet: rogito, peto stipem, mendico MA. cogo stipem; geld sammeln, betteln PPB. Kéregtető köldnosk háza: proseucha PPBL. Az wyonnan való kereztyenektől keeregethnek vala alamysnaat (ÉrdyC. 361. Born: Préd. 458. Fél: Bibl. 71). A magunk felei is irigylék e sok jót az ekklesiának, a kik azt akarnák, hogy a prédikátor ne is ehetnék, ha ők kéregtető fázékokba valamit nem bocsátanának (Bod: Pol. 119).

ki-kéregtet: emendico C. MA. ausbetteln, abbetteln PPB.

özsze-kéregtet: corrogo MAL.

Kéregtetés: rogatio, petitio MA. bitte, das bitten PPB.

Kéregtető: kérő, kunyoráló; petax, importunus flagitator PP.

[**Kéréköny**]

Kérékönyesség: petacitas Kr. [zudringlichkeit]. Mindeneknek bérségesen ad, és senkit nem pirogat kérékönyességért (Pázm: Préd. 657).

Kérél: placo Kr. [erbitten, besänftigen]. Szép szóval valakit kérélni: precibus alieui *blandiri PPL. Ymaggyad ez zyzeth ees kerlyed evteth aytatoson, hogy megh mwassa teneked az ew edes fyath (DebrC. 514). Dühös neuet költenec az ebne, czac hogy meghőlhesséc, nagy ötte meg a hayat auagy nem. de pálczát kerelnek [keresnek?] neki (Helt: Mes. 13. 14).

meg-kérél: ∞ (Pós: Igazs. II.185).

Kérelm: petum, postulatum MA. preces EhrC. 153. bitte, anforderung PPB. Ew kerelmenek sem egy hazalattat alloyt-uan magát vallany (EhrC. 153). Az barat-oknak nyatta lewt kerelom (157). Gőndörkögel vrbán es neked te zivednek kirelmet agga (DöbrC. 86). Izzó kérelmre megfélele, úgy a mint tudott (Könyi: Vártam. 18).

Kérelmes: preces JordC. 162. deprecatio 516. [das bitten, bitte]. Megh yteles hw kerelmeeseket: adjudicavit fieri petitionem eorum (JordC. 613). Keerelmeesekoth meg halgathian (ÉrdyC. 143). Nagy keerelmeessel meg nyeree az pyspektewl (447). Sokaknak kerelmeeseket megh utala (KazC. 43). Jwsson en kerelmesen the eladbe: deprecatio mea (KulesC. 322). Nag' kirelmisel kiruin münköt: magna cum exhortatione nos rogantes (Sylv: UT. II.48). Sámuel népe kérelmését ő urinak, istennek megjelenté (RMK. II.350). Az ő aikiac kirelmeset meg nem tagadod ő tölle (Szék: Zsolt. 18). Ez imadsagot hgt kérelmesekre el oza (Bat: KTud. 124).

Kéremény: oratum, oratus, petitum, obtestatio, obsecratio MA. bitte, dasjenige, warum man gebeten hat PPB.

[Szólások]. **Kéremény** szerint: precario MA. Sőt ugyan kéremény szerint kérte vala az erdőt békésiektől (Bék. Hajd. II.226).

Kéremés: [petitio, rogatio; bitte]. Az ő bolond attafianak keremesenek miatta meg gőztetuen (BodC. 12). Az ő keremeseket meg halgatia (DebrC. 261). Adya the zzyvednek keremel syt: dabit tibi petitiones cordis tui (KulesC. 86). Halgassad meg isten en keremesemeth: deprecationem meam (143). Ziemmec keremesit halgassad meg (NagyszC. 388. RMK. V.238). Nagy kéreméssel kérnién minket: cum multa exhortatione obsecrantes nos (Helt: UT. 24). Minden szüksegtünk nekí jelenczúc meg kéreméssel (Born: Préd. 553). Ha meg-szüksül, kövessé szent Dávidot, ki nem ragadozott, hanem Achi-melechtől kéreméssel nyert kenyeret (Pázm: Préd. 1182).

[Szólások]. Egy korban kéremésképpen kért fél akó bort ajándékon (TörtT. VII.109). **Kéremés** szerint: precario Kr. Keremes szerint jó szóval és szeretettel kéri az bírától gazdálkodását (MonTME. 1360).

Kérés: petitio C. rogatio, postulatum MA. petitum PPBL. rogamen EhrC. 6. das bitten, das ersuchen, forderung PPB. Siralmas kérés: imploratio MA. Ez pap vevue az mysaalt zent Ferencnek keresere (EhrC. 6). Mit akarz, mel' te kéréséd? quae est petitio tua? (BécsiC. 59). Hahán ez kereseket, engede nekik (VirgC. 75). Ez kerest haromszor tene (87). Kereset vígan jóvá hagyá (DomC. 16). Beniamint nekik nagy kérésre adta (RMK. IV.22). Kérésnek napja: rogationis dies (Mad: Evang. 380). Nem terhelik istent hosszú kérésekkel, hogy eztet adja meg, aztat hártsa el (Orczy: KöltH. 73).

Kéret: curo rogari Kr. [expeti curo; bitten lassen, freieu lassen]. Sok vrak keretek hazassagra (DebrC. 10). Kőnetet boczata Valentinianus császárhoz es kérete az ő hugát tölle bázasagra (Helt: Krón. 19b). Kérete, hogy győngeben czelekőd-néc az őczénél (93).

ki-kéret: [expeti curo; verlangen lassen, anserbitten lassen]. Előkélle, hogy ő az szent könyveket kikéreti, megtolmácsoltatja őket (RMK. IV.210).

még-kéret: [expeti curo; freieu lassen]. Megnyőszttette az pücsök az ő vitéz fiát, megkérette szunyognak hajadon leányat (Thaly: VÉ. I.345).

Kéretöz-ik: [veniam eundi peto; um erlaubnis bitten]. Midőn bemenne, kéréztéze (petiti) hog' zabadasag adatné ő neki kimenni ymadkozni (BécsiC. 36). Nagyon foga ivőteni és az várban keretezni, kit beeresztének (RMK. I. 45). [Vö. **Kéredz-ik**]

be-kéretézik: [veman introcedendi pete; non enlass bitten. Az áiton kezdé eszergetni, beh kéretőznen a pispókhöz (DebrC. 7). Ki rekezte őket a melegzűből, hogy bekéretőznen vala (589). NagyszC. 291).

Kéretlen: non rogatus Kr. [ungebeten, unvorkant]. Kéretlenül: non rogato, ultro SI. Kéretlen, kénszerítetlen készítése nélkül: egy örvendős lakodalmat (MA: Seult. 712). A ki mit nem kéretetvén, kéretlen ingyen ad: quod quis non rogatus largitur (Com: Jan. 184). Kéretlen nem ad (Mik: Tlcv. 12).

Kérlek: [kellék] megl ThewrC. 170. [kelléssel] Sam: Cer. 214: rogato, mitigo, placeo, reconcilio MA. ott bitten, versöhnen PPB. [besüftigen] Vigasztalok és keirelyk vala ewteli (WinklC. 116). Kérlek istennek haragját Balassa: Ének. 12. Semmi ötlet arra nem kérlek: az ünnöm szíve vitte ötlet arra (MA: Seult. 685). Szalmas artzsalattal kérélylye MA: Tam. 1265). Azon kérélyk, hogy hatalmas császár haragját esondósítsák (Mondrók. 66). Ha háborgattatik, nehéz azt kérélyni (Kisv: Adago).

még-kérlek: denotigo, perplaceo, complacere, precibus mitigo Kr. [erbitten, besüftigen]. Kellék meg vralat (ThewrC. 170). Senki megl nem kérélyhető [gy: Pont. 39]. Meg nem tér, és istent s az ecclesiát meg nem kérélyi élete jobbétásával (Zvon: Post. II 151).

Kérlelős: placatio, reconciliatio Kr. [bitto] (Pataki: Reg. 112). Olyan ember, a kin se a szép tanács, se a kényível áztatott kérélyés nem fog, méltó, hogy lehengeredjen s nyaka szakadjon (Fül: NE. 37). A kérélyés tisztá, buzgó, tüdő legyen (Fül: SzE. 136).

Kérlelhetetlen: inexorabilis C. indeprecabilis MA. unerbittlich PPB.

Kérlelhető: exorabilis, deprecabilis MA. erbittlich, zu erbitten PPB.

Kero: 1) petitor C. rogator MA. biter PPB. Yet and hevetet kérélynek: dabit hova petentibus se (JordC. 373). 2) proci SI. [troier]. A jogy ruhá és ékes termot néha mással azon edgy személy kérélyket és edgy lány szeretőket (crivales et coamantes) szerezzne (Com: Jan. 116).

[Szólások] Kérőleken küldi: mitit ad virginem despondendum (Pázm: Préd. 1031. Ki. Mitit az éh malnak a szemes szőrre, ugy járunk az ifiak ezekhez [leányokhoz] kérélyre (Gyöngy: KJ. 1). Kérőle kérély, petitionem peti MA, eine bitte begheben PPB. Ha ty thwégatok go keereit adnya thwégolnak: si vos nostis bona data dare filiis vestris (JordC. 373). Keery keereit en thwém: pete a me (17). Myeert idwessges tanachnak enghettel, keer keereit wr istentől es adatyk teneked (ÉrdyC. 650b). Fogadast ün hog' valam kiört kirne, fiueki megadna: spondenda se daturum ei quidquid petisset (Sylv: Pl. 123). Keri keereit en tülem, valamit akarsz es meg adom: országomnak felégh (DeesiC: Préd. 50).

adó-kero: exactor [stenenemmelner]. Nem megen tonabla ő reuice ado: kero: non transibit super eos ultra exactor (BécsiC. 97).

kegyelém-kero: supplex pro gratia Kr. (Pázm: Préd. 651. Kr.)

leány-kero: proci SI. proxima MA. neior, werber PPB. A nősző, leány kérély legény: proci SI. Com: Jan. 116. Az anyád, es menyey leánykérély megjelenik a szentséges szösznek (Illy: Préd. 1569). Leánykérély (MA: Seult. 941).

matka-kero: proci SI. leány-nőzo Major: Szot. troier

Kerte: petium; bitte, füsson eszedben attyam sze kerte (Göres: Maty. 66). Halli kegyesen kértemet Balassa: Ének. 1. Űn kegyelmes király Mihály kértémre (Göres: Maty. 61).

Kéremény [pet: petium PPI. PPB]. kéremény? sz. petium: kéremény MA]

2. KÉR

agy-kér: meninx PP. hirnühtlein PPB. Agy-vold betakaró hárták, agy-kér, melyeknek egyike pia mater, másik dura mater: meninx PPB. Hozzonagie a thumisséknak által hatan meg feye kaponiatiatis es meg zakasztan az agi kert s meg a feis veleit es (WesprC. 88). Az agyvelő betakaró hártá, melyet agy kórnak is hívnae (PP: PaxC. 1. 19). (V3. **KÉRÉG**)

has-kér: peritoneum PP. eingeweidsfell PPB. Peritoneum: vékony, de erős hártá, mely a hasban a több belt befedi és környül fogja, has kér, has kéréz PPI.

KÉRD [kellé BécsiC. 289. MünchC. 31. kerdige Holt: UT. Előb. 2. kerdészköttée IV. 8. kerdész m30: interrogo, quaero, querito C. 100] MA. fragen PPB. **a)** Soha nem kérdöttem ő föle az embőri meg valezagnak ő meggiat (WesprC. 34). Igen kerdő királ, hog mith sinu (RMNY. II. 29). Azt kérélyti az ember (MA: Seult. 9). Ne mástól, hanem magadtól kérélyed: ki vagy te? (Pázm: Préd. 66). Kitől, midőn egykorban azt kerdenelek, miért születet volna, fölele (Lép: JTük. II. 6). Illyen kérélyt kerdhetnek (Matkó: BCSik. 112). **b)** Ha ellent nekod mondan, evt se kerdyled ez alattól (EhrC. 51). Kérélyd a papokat: interroga sacerdotes (BécsiC. 289). Kérd vala ly tanythwányt: interrogabat discipulos suos (JordC. 405). Myt kerdöz enghemet? quid interrogat me? (114). Kérélyk tyteket (percontor), myert ede hywattatok enghemet (743). Kérélyte vala az ő szolgait: interrogavit servos suos (MA: Bibl. 142). Ötet ahazottan kerdeték (Illy: Préd. 157). Ez világon kedves vala ő nevek: kerdenelek: ezek mind hova lének? (Thaly: VE. 149).

Szólások *Kero* [una] Semmin nem kerdőc ötlet: nihil interrogantes eam (BécsiC. 32). Kerd rayta [kérdez föléle], myt helyen tony (ÉrdyC. 82). Azon kérélyk unam érsek, ha embere az pap (RMK. II. 218). *Kerd vnuor*, Császár az Eudennus népéről kerdő (RMK. IV. 88). *Rea kerd emve*, Szóla ottan az halvanyvoldaknak, erre kerdő, mondja meg (RMK. IV. 236). Űs Plantius thwénye által az L. Pambistul rea kerdetet vala: ipse lege Plantia interrogatus erat ab L. Paulo (Deesi: SalC. 23). Arra kérélyk, hogy az mannonne akarsz őrdemesben szolgálni, hogy nem az istenne? (MA: Seult. 879). Arra kérélyk itt először (Bal: Csik. 264). A kalvinistakat is ha rea kerdő (Ómló: 3Kérl. 25). Weres Andrást rea kérélyk, hogy ha ő is akar bizonyítani (Gör: KárCs. III. 321). Az edő ystennre kérélyk teghetet: adjuro te per Deum vivum (JordC. 413). *Kérléket oktat* Kérély isten az szent Jóbót sítánu (RMK. IV. 62). Tanácsot kérélyk: consulo C. Bodog Ferencz ymadszadban hyua Cristust es kerdő tanácsot (EhrC. 79. 5). Erdelgy bysszegghel tanachot kerdő az erdegtől (ÉrdyC. 357). Kér tanachot kernewek es vennyek a ná vnyuk Iesust (VirC. 83). Hogy az istentől tanácsot kerdgyen (MA: Bibl. 165). Tanácsot kerdő Saul az urtól (Káldi: Bibl. 218). Ez erkölces ember, nem jó búsítani delután, nem jó itt tanácsot kerdő (Thaly: Adal. II. 366).

elő-kérd: memoriam expor: (sich überhören). Űton járásunkban letzkénket kérélyk elől: repetemus: wir wollen repetiren unter wegs (Com: Vest. 61).

még-kérd: perquirere, percontor Kr. interrogo; fragen, befragen]. Az yldözérsit, mynt meg kerdette vala az kyaloktól: secundum tempus, quod expusierat a magis (JordC. 360). Kérélytek meg ky vágon ot melto zallasth ady: interrogato, quis in ea dignus sit (382). Meg kerdő az flarissók: interrogabant eum (388). Senki meg nem kerd, hova megye (Börn: Préd. 298). El föle urunkhoz ket tanethányt, hogy meg kerdőse (Töl: Evang. 132). Az Jugurtanne thwénben ado meg

kerdetese (Deesi: Sall. 30). Ki ki közzölünk kérdgye meg magát (PP: Paxa 72).

[Szólások]. *Megkérde vmirol.* Erwl wtet meg se kergied (VirgC. 20). Meg kerde evket az ev zozetekre (DomC. 181). Nem merie vala meg krdem e beszdről: timebant interrogare eum de hoc verbo (Helt: UT. R5).

Kérdés: interrogatio, erotema C. quaestio MA. frage, nachfrage PPB. Vetekeedés kirott kérdés: thesis: disputalásra kiíratott kérdés: protasis C. Kynek eertelmeere krdeseek zarent yarwllywnk es yobban ezewnknk vehettyek (ÉrdyC. 538). (A tudós) nagy meell' kerdeest kerdeewn ew tewle (570). Kerdeetyk egy kerdees (ComC. 29). Imeleten kerdest tehetne malaki: Valion mcdoda lelki lozagb az? (TibC. 1). Megfelel Thanas e kerdesre (NagyszC. 338). Valami elől vagyon az kérdésnek renden, azt töl elől (Helt: Arim. H6). Ezt az kérdést alkotmason meg fejtők emekelőtte (Pázm: Kal. 526). Noha mást jelenget Baldwinus, de nincs arról kérdés (Pázm: LuthV. 271). Kérdés kívül vetet dolognak monda (Sall: Vár. 61). A kétséges kérdésekről argumentálván (Com: Jan. 160). Valóban fogas kérdések ezek (Matkó: BCsák. 351). Minden kérdéseit majd meg-sem felelte (Könyi: HRom. 53).

[Szólások]. Ez a dolog kérdésbe jő, tétetik, forog: hoc venit in *disquisitionem PPB. Ha az kiszállott hadiak és földnépének dolga is kérdésbe kél, mondja meg (MonOkm. XIV.109). Kérdésbe meri tenni (Misk: VKert. 7). Kérdésbe tészik (296). Kérdésbe venni: *adducere in controversiam PPI. Noha megtellett ez a tarka világ sokféle bolondokkal, egy sintsen, a ki maga el-véltében az, se a ki gyamukérdésbe venné, aze, nem-e? (Pal: UE. 469). Kérdésben forog ez a dolog: *controversia est de hac re: a mi most kérdésben forog: quaestio quae nunc in *manibus est PPB. Maga akasztotta-e fel magát, vagy az őrdög, kérdésben hatták (Pázm: LuthV. 104). A mi ebben a Kalamnak második könyvében kérdésben sem vólt (20). Fogják kérdésre az apostolokat (Land: UjSegits II.215). Mindjárt is beminket kemény kérdésekre fogott: tagadással feleltünk ezekre (Gvad: RP. 63).

tanács-kérdés: consultatio: das fragen um rat MártonJ lat. (Mad: Evang. 120).

Kérdésécske: quaestimcula, interrogatimcula, rogatiuncula C. kleine frage PPB.

Kérdetlen: non interrogatus Kr. [unbefragt, ohne zu fragen] (Tel: Evang. 1606. Pázm: Préd. 1238. Kr.). Úgy sem mégyek-el tőle kérdéslenül: kérdem: mi okból járt illy szerentsétlenül? (Gyöngy: Cup. 10).

Kérdöz: inquirō, requirō C. disquirō, percontor MA. untersuchen, nachforschen, nachfragen PPB. Lasd meg, miképen Heródes kerdezi vronc Cristust Iesust (VitkC. 80). Ő zemei zegenre neznek, ő zemfedeli emberfiat kerdezik (DöbrC. 27). Kezde kerdezn az ev tarsitul (MargL. 1). Kerdezy hw tbwlók az czzlagnak ydeyn[?]: didicit ab eis tempus stellae (JordC. 359). Valamennyiszer kérdezzs, annyiszer mondom (Pázm: Préd. 55).

[Szólások]. *Kérdez vnan.* Most már azon kérdezlek (Zrinyi I. 187). *Kérdez vmirol.* Miert kik minket fogyan vittek vala, ot minket inek zorol kerdeznek vala: quia illic interrogaverunt nos, qui captivos duxerunt nos, verba cautionum (214).

el-kérdöz: perquirō Kr. [ansfragen]. Végig elkérdez: per-rogō C.

mög-kérdöz: interrogo Kr. [fragen, befragen]. Kyt zent Péter [az ő] nemzetsegeről meg kérdözött (ÉrdyC. 654). Ker-

deztesek meg tewle az életnek iamborsaga (VirgC. 127). Zeremetest meg kerdezet (132).

mög-kérdözés: [interrogatio] examinatio C. [das befragen]. Maragyon isteni meg kerdezesnek mynden iteleth (VirgC. 139).

Kérdődzégl: rogito C. querito MA. oft fragen PPB.

Kérdözés: disquisitio, inquisitio C. interrogatio MA. frage PPB. Nagy meelseges kérdőzeések es bölcsh feleletők leenek egy mashoz (ÉrdyC. 661b). Egyenesched az en zywmethi, hogy en tetemenymnek kerdezesekoron batoron meg maradhassek (ThewrC. 132). Az kerdezesre felely (Mon: Apol. 335).

Kérdőzet: quaestio [das fragen, frage]. Löt kérdőzet Ianos taneituanii közzöl a siodockal a tiztolatrol (MünchC. 173). Ki monnokrol kérdőzetnek vallasat véuén, halakra parauola vitetni: qui, de utroque habita quaestione, confessor jussit duci ad mortem (BécsiC. 74).

kérdőzköd-ik: quaerito, rogito MA. oft fragen, sehr bitten PPB. contor; nachfragen Com; Vest 124. Eg'mastol azon okon kerdezkedne vala: sciscitantes (BécsiC. 168). Kerdezkégetec a gerneccről: interrogate de pueri (MünchC. 16. JordC. 359). Kerdezkedneenek raytta: conquirent inter se (456). Myn kerdezködtek vala ty köztetek: quid conquiristis inter vos (484). Ne kerdezkewgyel toah (DomC. 86). Vgy mond azon mester erwl kerdezkwdyne (VirgC. 121). Emekdöm kérdőzködőneec, avag kérdőneec mutadod [igy] istenségdöt, embersegdöt (NagyszC. 21). Ne kerdezkégetec azon (Sylv: UT. I.103). Egyenas beskegeről kerdezkedtenec (Helt: Bibl. I.11). A népec kerdezkednyi kezdéneec az ő feleségetől (Helt: Bibl. I.11). Midőn (a madarae) egybe gyűltenec vólma, kerdezködni kezdéneec egymást (Helt: Mes. 53). Kerdezkedet jdeieről (Born: Préd. 83). Kerdezkedő es patuarkodo papoc (Born: Evang. 199). Kerdezkedgyel az nemzetsegeről (Mon: Apol. 3). Az jöndőőlőktől ne kerdezkedgietek (Fél: Tan. 342). Hittél jöndőől mondóknac, értéksztél és kerdezkettél ő tőlőc? (Vás: CanCat. 209). Tudat lannak, kételkedőnek, kerdezkedőnek mutattya magát (Pázm: Préd. 39). Valamennyiszer kerdezkedel, mindannyiszer azt mondom (ily: Préd. I.246). Ha kerdezkednek tőlen, jó szível szőllok a dologhoz (Montrók. XXIII.679). Kerdezkedik az mi resolúciónk fölöl (TörtT. XIX.15). Egyrül másrül ez is, az is kerdezkedik (Thaly: Adal. I.157).

Kérdőzködés: inquisitio, percontatio, disquisitio, quaestiones MA. nachfrage, untersuchung, erforschung PPB. Kérdőkedés, vizsgálódás: examen [az iskoliban] Com: Jan. 156. Tanada nem kysded kerdezködes az vyzetek kezöt: fuit tumultus non parvus inter milites (JordC. 750). Mykoron sok kerdezködees (disceptatio) let vona (759). Kérdőkedés, tudakozás (MA: Scult. 121). Kérdőkedés nélkül serényen el-járjanak abban valamit mond Kristus (Pázm: Préd. 254). Mit zollyac penig mast azokról az kérdőködesekről [igy?], kie nem czac hasznatlanoc, de maid mondhanam, hogy vgyan istentelenőkis? (Zvon: Osland 20). Véghetetlen kérdőkedésebbe egyelfűsék magokot (ily: Préd. I.283).

Kérdőzködő: percontator, inquisitor MA. nachforscher, so erkundigung einzieht PPB. (Pázm: Préd. 59. Kr.).

Kérdőzködőz-ik: [sciscito, percontor; nachfragen, nachforschen]. Azon kerdezkedőzók a nagy tők (Pós: Glat. 38).

Kérdőzöd-ik: scrutor Kr. [nachfragen, nachforschen]. Tudakozzál, kerdezködzél (MA: Scult. 45. 121. Gyöngy: Char. 56).

Kérdőződés: scrutinium, scrutatio MA. PP. nachsuchung, erforschung PPB. Nem illic sokféle összeűzött czőpűzött haszontalan kerdezködeseket elő keresgélmi (MA: Tan. 140. MA: Scult. 121).

Kérdőzősköd-ik: identidem, et a pluribus percentor Kr. [sich erkundigen, nachfragen]. Mit használ erről kérdéseskedni (Fortszer. 2. kiad. 1b. 1. kiad. kérdéseskedni (Csúzi: Tromb. 140. Kr.).

Kérdőzősködés: iterata percentatio Kr. [erkundigung, nachfrage] (Csúzi: Tromb. 56. Kr.). Hogy többi kérdéseskedésre alkalmatosságot ne adjak, azt írtuk a zászlóra: rítorma supra rítorma (Fal: NE. 61).

Kérdő: 1) quareus, rogator C. quaesitor, interrogator MA. nachfrager, untersucher PPB. A kérdőre felelly meg kellene: interroganti responde placide Com: Jan. 200. 2) appellatio (provocatio). Az kérdőt nem bocsáttyak mindenkor ő telsege tabájára: appellatio in curiam regium non semper admittitur (Ver: Verb. Szót. 2).

[Szólások] Kérdőbe hozni (Pécs: Fel. 678). Kérdőbe jöhét ezen dolog: poterit haec res in questionem, in controversiam sumi Kr. Kérdőben jöhét azis (Hall: Paizs. 228). Meltában kérdőben vehetné (Hall: Paizs. 377). Hanem az a dolognak kérdője, és a két fél között villongásnak békkenője (Pós: Igaz. 173). Kérdőre vették, fogták, vonták: in questionem attractus, sumtus Kr. Ott azzal mit kezdjen nem veszi kérdőre (Gyöngy: Cnp. 21). Kérdőre venni és vinni a törvényt (Ver: Verb. 2). Kérdőre veszi törvényét: appollat (Ver: Verb. Szót. 2). Ha ebbe kétes mag, kérdőt kerg ez előtt való nemzetségről (Mel: Jób. 19).

tanács-kérdő: consulator C.

Kérdt-e: (questio; frage). Kérdésre ilyen választ adott (Gyöngy: Char. 243).

KERDÜL: szédül, bészül, kergetegesedik SzD.

még-kerdül: (vertigine corripior; schwindeln, den schwindel bekommen). Még-kerdült a marha SzD. Még-szelesedett, kérdült, -köttyagosodott, -tilyolyodott, -kergetegesedett, -szédült tejében, elméjében (SzD: MVir. 133).

KERGET: persequor, insequor, insector, consector C. fugo, propello MA. in die thuch schlagen, fortreiben, nachsetzen PP. [jagen, nachjagen]. Barom kergető bögár: tabanus C. Bögörly, barom kergető bögár: asilus PPI. (Pesti: Fab. 37). A miniszereket az igaz vallásért ne kergesse (Dáv: VDisp. 1130). Isten kergető es kemény csaszar vala (Illosv: SzPál. 24). Ha a hallászoz kergőtni kezdenek, igen hamar el érnek és meg tognak, ha így kezdődik hallgani (Helt: Mos. 109). Az cassai capitaneuszgért ne kergess, meg se öld a barátoc, emok penzeiert az igaz tanitot (Mel: Süm. 306). Kergette az szenteket: persequantur (Mon: Apol. 32). Nem ittem, hogy elértem a határt: hanem persequor, ad anteriora me extendo; elő nyúltozom, és pályatutással kergetem a fel-tett zélt (Pázm: Préd. 322). Mind országostul tillo elvévén gyűjtött gazdagságát, szűnikivetésre feleségostul kergette ő magát (ElPhlKözl. IX.181). Egyre helyből masba kergetéssél (Zvon: Post. 1228). A halászoz a halakat az ő eny-helyekről turbokko fával a háiora kergetik (Komar: Imáds. 226). A hajót a tengeri kösziklaktól el fizik, fával kergetik (Com: Jan. 89). Az agarnak a vadakat kergetie és el érie (80). Semmi recrutáló avagy had-kergető tisztokne nem lehetett szabadságban ezo-eknek elosztások (RákF: Lev. II. 259). Ott lovas gyalogot kerget igetéssel (Orczy: Költ. 178). Az német armádát Bécs alá kergettük (Thaly: Adal. II.114). Elöl tűz, hátul fiz s kerget az víz, mint az szél (11). Futnak előlünk, ha kergettyük, ha futnak tőlük, innukban vannak (Fal: 1'E. 170). A száz Diána, vadat kergetvén, sokat megejtven egy kanhoz lott (Fal: Vers. 867).

[Szólások] Így ennek harapásús nem mindgyárt adittatik meg, de végre a lelket kergeti kétségre (Zeg: BDorg. 26). Sok beszédekert kerget es zagyval egyben (Gyarm: Fel. 37).

el-kerget: propulso, dispello, depello MA. verjagen, hin und widerreiben PPB. Elkergető: propulsator MA. Beremet meg nem adgyac, nem tisztelnoc sőt ki fűzecz, el kergetuec (Born: Préd. 131). A reájoc rohanókat nyíllal el-kergetni tudgye (Com: Jan. 147). Legkissebb szerencsétlenséget magától el nem kergethetne (Illy: Préd. I.140). Az arany szalakja el-kergetteit az égő kemenczében (I.36b). Kevély büszkeséget baratság el fűzte, fondorló beszédet tréfa el kergette, unalmat az ének, musika el vette, tükös gondolatot táncz, játék széleszte, most tezett árnyékos helyek kiessége (Orczy: Nimf. C1b).

elkergetés: propulsatio MA. die verjagung, das abtreiben PPB.

elő-kerget: 1) appello PPI. [herbeitreiben]. 2) [conquiro, cogo; aufreiben]. Egyeb hazugsagokatis kergech elő (Mon: Apol. 284). Egyeb helyeketis kergecz elő, de azért azt az iget ott nem találod (305).

ki-kerget: expello, exigo SL. lausjagen, austreiben]. Ha a farkasokat ki nem kergetőők az ur akálból (Tel: Evang. II. 120). A mellyektől szabados a ki a haragot kikergeti (Illy: Préd. II.64). Vagy negyvennek éltét ki-kergeté (Könyi: HRom. 90).

még-kerget: persequor, profugo, propello MA. verfolgen, nachjagen PPB. A király erős paranczolatot ada ki, hog mindenütt meg kergetuec az oruokat és a toluakat (Helt: Krón. 51).

Kergeteg: 1) furiosus (vertigine correptus; schwindelad, drehkrank, verrückt). Kergetegnek kezében tewr: gladius in manu furiosi (EhrC. 93). Lemetszettünk egy kergeteg juhót (MontME. I.288). 2) vertigo SL (schwindel). Kergeteguec lelke azaz őrdög bunec ő lonaba (TelC. 111).

Kergetegés: 1) vertiginosus, vertigine laborans Kr. [drehkrank]. (Csúzi: Sip. 9. Csúzi: Tromb. 73. Kr.). 2) [?] Kergeteges kérdéssel sarkal beemünkert (Zvon: PázmP. 310).

Kergetegésit]

még-kergetegésit: (vertiginosum reddo; drehkrank machen, verrückt machen, (Csúzi: Sip. 248. Kr.).

Kergetegesség: vertiginositas Kr. [drehkrankheit]. Kergetegesség, fene, börpokol (ACsere: Enc. 188).

Kergetegül: furio, insurio (vertigine corripior; schwindeln, verrückt werden). Kezde ewuwlteny es kergetegewly (fúreer) oly ewwesen, hogy minden kowteleyt elzagatnan, elky zalada (EhrC. 60). Kyt mykoron mezyetelenewhett neznenek mykeppen bolondott meg mewuetykuala alyotuan ewtet megkergetegewly: putantes enim insuire (58).

Kergetés: consectatio C. propulsatio MA. insectatio; nachfolgend, das abtreiben PPB. Ki hajja a pipát bögár modra az evangeliini tudományt vallo hiekek kergettetésekre (GKat: Váts. II.10).

Kergető: persecutor, depulsor, consector MA. verfolger, nachfolger, abtreiber PPB. Siralmunkon örülnek félhitlek, balálunkon örülnek az kergetők (RMK. VI.243). Az prophetac kergető (Tel: Evang. 196). Imádkoztatok a ti kergetőitekért (Illy: Préd. I.392).

KERECSEN (kereseny. Liszt: Márs. 60. Misk: VKert. 376). gyrfaleo Kr. [gerfalk, goiertalk]. Nagy nyuzt bór kápával be fűdözte tejt, azon kerechen szárny mutattya szépségét (Zrinyi. 190). Lam az vad kerechent meg szelégythetni (II.108). Serény mint kerecen (Liszt: Márs. 7). Rárók, kelesenyek s solymok megh tisztulnak (60). Solymot, rárót, erős keretsent, struczokat, itélhede érkezni (Gyöngy: KJ. 146). Alig kelihe ki

(Kemény) csecesmős korából, mint fiók kerecsen fészke kosrából, mindjárt ki kezdett repülni köz dolgok porából (Gyöngy: KJ.² 104).

KÉREG (kérges? Gvad: NótTest. 16): **1)** cortex, caudex MA. rinde PPB. Faknak kerget (cortices arborum) megozlyuala (EhrC. 63). A báz fedni való aszszú kérgeket, sindeleket (asseret et assumant) ki-gyalullya (Com: Jan. 104) Addig főzsz mérget s étető kérgöt, míg keserű lesz az íz (Amado: Vers. 180). **2)** süber Kr. [kork]. Kéreg a sarú sarkában: süber; pantoffelholz PP. Megkopott tollas stivege, kidíltl csizmájának kérgé (Thaly: Adal. 1239). **3)** assula MA. [Vö. **2. KÉR**]

[Szólások]. Chac a kérgét hantya a törnemece, de a derekat es völgyet ingyen sem illetie (Tel: Evang. 1602).

has-kéreg. Has-kér, has-kéreg: peritoneum PPBI.

Kérges: corticosus, corticem habens Kr. Kérges fa: caudex MA. Bőr köténye kérgyes (Gvad: NótTest. 16).

KERÉK: 1) rota C. Com: Vest. 144. MA. rad PPB. Kereket meg kötők meredec helyen: sufflaminio MA. PP. Kerece reusanac zozaffa: vox impetus rotae (BécsiC. 262). Ő zeki tűznece langa, ő kereke meg gerizetett tűz (149). Hogy neegy kereket chynalanak (DebrC. 549. 193). Az ew attya vettete az kerekre es nagy tyzet rakattata alaya (ÉrdyC. 429). Neegy forgo kerekeket zerezette (671b). Hagad hogy syetessek, neegy nagy kerekek kezettesek (ÉrsC. 508b). Tedd forgó kereké őkt, mint szél az pozdorja czőpöt (MA: Bihl V.39). Ha egy forgó órának álbatatos folyással járó kerekít látod (Pázm: Kal. 2). Nem álbatatlankodott, mint a forgó kerek (Pázm: Préd. 38). Fonalat vonszanac akar újon forgó orsoval, akar a keréken forgó rockával: sive girgillo, sive fuso (Com: Jan. 97). Az kinek az apja kereket falazott is, most a fia megharagudnék ha úrnak nem binád (MonIrók. XI.356). A szekér kerekeit megépítette (Nyr. X.470). Csináltattunk 2 kereket (MonTME. 1385). Ugy jár lábok mint a zseb-órának gyenge kerekei (Fal: NE. 34). **2)** orbis MA. circulus; kreis Com: Vest. 123. orbis MA. A Mercurius az ő környüle való kerekében (in epiciclo suo) körül járja hamarab fél esztendőnél (Com: Jan. 7). Szép eperjet szettem, kerékben kötöttem (Zrinyi II.126). Kerékben körülöttök voltanak (Mik: MulN. 327). A pázsitra szőnyegetek terítének és elegyesen kerékben leülének (13). Boldog isten! hányszor vesztettem vig jó-kedvetem tekéntetes személyek között-is; néha tsak nem el-hitettem magammal, hogy mind azon peszér és kotsis inasok szorítottak a kerékben (Fal: NE. 20). Az asszony a sok tizfrával rajta, és drága ruhá-zattyának kevély építményivel béába ül kerékbe, ha nem tud a beszédhez (Fal: NA. 195). Az után ott kerékbe-ülő pajtásához fordulván (Fal: NU. 291). A roszszak roszszakhoz tsajják magokat, kikkel kerékben álnak (Fal: UE. 369). A kerékben rőpítet igék ide s amoda portáznak (403). Egész estig tartott a kerékbe járó hosszú beszéd (Fal: TÉ. 718). Amott terepély fa sokat őszve gyűjtte, vagy mese, vagy játék, kerékben keverte (Orczy: Nimf. C2).

[Szólások]. El akarta venni, de megakadt kereke, másbhoz ment a leány (Fal: TÉ. 734). Őtődik kerék az szekérben (Toln: Vigasz. 68). Höl lattal őt kerékő szekeret? (Mon: Apol. 317). Minden tolvaj kerékben való (Matkó: BCsák. 61). Kerekre itélni: lumbifragio dammare, rotae supplicium in aliquem statuere PP. Kerek számba beszéllőnek és io szónak tartással (Bal: CsIsk. 85).

[Közmondások]. Czikorog a kerék, megitta az kocsis az lágy árrát: rota plaustris male uncta stridet MA. Ha szinten felső vagy az keréken, also is lehet csak hertelensgeben (FortSzer. 2). Ugy jár jobban az kerék, ha kened (Thaly: Adal. 1161).

bél-kerék: rota molaris PP. [grosses triebad]. Bél-kerék a malomban: *tympanum versatile PPBI.

cigány-kerék: circumrotatio sui per terram mimum extensarum ope Kr. [das radschlagen]

[Szólások]. Tzigány kereket hányni: in rotam se versare, circumagere PP. Hordd el a cigánykereket (Fal: Jegyz. 925).

fél-kerék: semicirculus MA halber cirkel PPB. [halb-kreis]. Birám kijötték, fél kerékbe álltak (Gvad: RP. 128).

fő-kerék: rota principalis Kr. [hauptrad] (Pázm: Préd. 825. Kr.).

két-kerekű: [mit zwei rädern. Kétkerekű-szekér: cisium Nom.² 319.

kocsi-kerék: rota rhedaria Kr. [wagenrad, kutschenrad] (Thaly: VÉ. 1317).

küt-kerék: bastrum MA situla aquaria, putearia, urna, hydria; brunneirad, schöpfrad PPB.

malom-kerék: rota molaris Kr. [mühlrad] (MesésK. 9).

négy-kerekű: [mit vier rädern. Merkaba: kőniű hinto szeker negy kerekű (Mel: Sám. 405).

szérencse-kerék: [rota fortunae; glücksrad]. Ne nian-galliatok hat ti a cziganok loan, a szerencze kereken az történet szekerebe, mert el dűtők (Mel: SzJán. 7). Akár-mi-némű nagy-méltóságu ember sem egyéb, hanem gyarlóságok tőkőre, szerentse kereke játéka, állhatatlanságok képezése (Pázm: Préd. 622).

vízhányó-kerék. Vízhányó kerekek, kupás kerekek, mely-lyekkel valamely folyó vízből másuvá vizet mernek, és hányák-ki: rotae *modiolis aquam haurientes PPBI.

Kerekecske: 1) rotula C. kleines rad, rüdlein PPB. Tekergős kerekecske, pereteczeke: spirula MAL. Kis kereketske, metelő sarkantyú: ein klein rad: une roulette KirBesz. 136. **2)** orbiculus PP

Kerekes: 1) faber carrucarius PP. tignarius PPBI. WF. carpentarius; wagner, karrenmacher PPB. Kerekes (vezetőkűv XVI—XVII. száz. Nyr. X.227). Kerekesek és takátok (Kol-Tört. 401). Az kerekesekről: egy kocsi csináljanak 2 ft. 50 d (ÉrdOrszgy. II.382). **2)** [rota instructus; mit einem rad versehen]. Kerekes puskátok menjen a bástyára, lakatot tegyetek a kisebb lyukára (Orczy: KöltH. 47).

Keretetlen: non habens rotam Kr. [radlos]. A böles Ly-kurgus törvényt szabott, hogy a főasszonyok bizonyos napokon keretetlen hintókban, lecticában ne járnának (Fal: TÉ. 657).

Keréki. Keréki sing-vas: cantlus MA. PP.

KERÉK (kéreg: Helt: Krón. 190. kerék Pázm: Préd. 747. 770. Kár: Élet. II.379. kőrc: Helt: Krón. 169. kőrc: Helt: Mes. 122. Vallást. BBlij.: **1)** rotundus, circularis, orbiculatus C. [rund]. Kerek bányá: sphaeristerium. Félig kerek: semi-circulus; kerekőn: circinato C. Kerek tántz: *chorus circularis PPI. Kerek hengerő alma: *volubile malum PPBI. Via juxta kerekgyház 1093 (ZichyC. I.1. IV.164). Hogy az kerek abrazbol az isteneknek evreksége mutattnyek meg (ComC. 192). Kőrec glóbis (Helt: Mes. 122). Kőrc vazaralo házac (Helt: Krón. 169). Mint egy kis földő, olyan kerék levelei vanuac (Mel: Herb. 36). Kerek lapos beréttra (Mel: Jób. 68). Kerek golyóbis (MA: SB. 85). Kerek czinnerű gyülevész nép (Kár: Élet. II.379). Üvén Hamvivának nagy kerék kü vala, azt is porrá törté az halalos dárda (Zrinyi. I.111). Egy szép kerek rétet találának (II.75). Kerek paissal fel készülvén (Com: Jan. 146). Kerek bástya (KolTört. 408). Elkérilvén a római rótát, a szeu-tek dolgában őszve gyűlekező kerék-tanátsot (Fal: NA. 175). **2)** [directus, categoricus]. Kerek szóval: directa, categorice, sine ambagibus Kr. Kerek válassz: responsum non ambiguum

SI. Kerek választ ada neki (Helt: Krón. 190). Az sz. Dávid és Salamon mondásit az atyáink sem érthetik kereken csak úgy, a mint az bölcsek kélső színe magán mutattya (Pázm: Kal. 796). Kerek szóval és egy általlába, nem meri tagadni Calvins az testnek fel támadását (417). Félbenszakasztván gondolkodását, hamar, és kerek választ ada (Pázm: Préd. 770). Némely lyekre kerek választékpen egy bőséletes nem-mel tudnyuk felelni (Fal: UE. 382). Nem jó kerek választ képpen mindent meg tagadni (402). Kerek válaszu az felől: Kiki kóholja maga szerencsét (Fal: TÉ. 633). Ez a kerek választ nem elő (Fal: Const. 806).

[Szólások]. Hová lehet szél dolog, mint a kerek kék égnek tsuklatos bolya (Pázm: Préd. 747). Nem volt ehhez hasonló az kerek égh. alatt (Alv: Post. 164). Nintsen oly valogatott szépség a kerek ég. alatt (Fal: UE. 369). Páros, pos. és, kövér, még csak pítzin falat, nints hosszú hasonló a kerek ég. alatt (Fal: Vers. 906). Észes kerek világ (Mel: Szám. 394).

Kerekded (*kereged* Com: Jan. 164 PP. sat. *kereghely* DebrC. 541. NagyszC. 75. *kerekded* Cis. N4. Bal: CsIsk. 41. Gyöngy: KJ. 290. **1**) orbis, encyclos, cylindrus C. orbicularis, circularis, rotundus, encyclicus MA. rund, scheibicht PPB. [rundlich]. Kerekded pais: parma C. A golyós kerekded gömbölyű: globus rotundus Com: Jan. 164 Kerekdedenként: orbiculatum PPB. Né, mely nagy ovalis, kerekded formájú asztal ez: da ist ein grosser ovaltisch Kirbesz. 59. Ki az kerekded alatta zsegetől bel. (Guay. C. 15). Az gastronnak kerekded ablaka (MargL. 135). Az templomnak fundamentuma kerekdedv chymateek (CornC. 192). Plato es zolt. egy kereghely es megh rywydewlt ystenre (DebrC. 541). Eg. naiz tyzas kerekded alatt (NagyszC. 75). Az elő függ es igen nagy föl agyatlanságot, az igen kerekded emulatant igyöz (Cis. N4). Apró es kerekded, mint a boharmat (Helt: Bibl. 1. Kk2). Kerekded teke (MA: Tam. 30). Kerekded forma (Toln: Vízsz. 35). Az állk-vízbe ha egy követket vetünk, elsőben kisdol szűrít indit (Pázm: Préd. 794). Kerekded hosszú: tóres; kerekded cirkalmazás: circulus Com: Jan. 164). A játékos kerekded helyen szágulda: in circo esputando (210). Kerekded az kerekded híd (Matkó: BCsík. 226). Kerekded forma (Illy: Préd. II. 16). A lida kerekded fedél, jó formára bogláros vaszással vagyon (Monrók. XIV. 177). A petrezselymet nem hosszú metélik, hanem keresztül kerekdeden metélik (Szakácsmest. 76). **2**) [directus, categoricus]. Kerekdeden: absolute Kr. (Pázm: Kal. 1766. 240. Kr.). Argumentumodnak kerekded és nyilam val. summája ez (Id: CsIsk. 11). Ez a ki kerekded választételünk (Pós: Igazs. 173). Kerekdeden megvalya (349). Kerekdeden ki-vagyon monda (383). Kerekded monda szent Pálnak, hogy (II. 300).

Kerekdedség: rotunditas SI. [runde, rundung]. Amak a kerekdedségnek ninesen szándokja (Czegl: MM. 147. Lép: FTük. 60. Hall: Paizs. 184. Gyöngy: KJ. 290).

Kerekdék (*kerekden* MA: Bibl. 1311). [rotundus: rund]. Parnszol teteje kerekdék és széles (Gend: FNót. 91).

Kerekd-ik: rotor, versor in orbem MA. wie ein rad mitgetrieben werden PPB.

föl-kerekd-ik: sursum rotor, in gyrum assurgo MA.

Kerekes: rotundus, circularis, sphaeralis SI. rund, rundlich. Kerekes tányéroc és négy szegű tányéroc: orbis et quadrat (Com: Jan. 109). Ostáblához való kerekes fákkal jelzu: latrunculis certare (209). Kerekcsenjaro egy drones (Illy: Préd. 1163).

[Szólások]. Kerekcsen ki monda (Moln: JÉp. 13).

Kerékit: rotundo C. circino MA. cirkeln, einen kreis ziehen PPB. Tzirkalmazan, kerékiten: circino PPB. Rővidben kerékiteni: finire pomerio minore. Dees: Adag. 220.

Kerektség: **1**) rotunditas, globositas C. orbicularitas MA. runde PPB. Az napotis latod kereksegeben vgyan azon egynek leiny (Frank: HasznK. 77). **2**) circulus EhcC. 55. orbis, sphaera; gyrys MA. kreis PPB. Keregő kerektség: gyrys C. Allotmolna zenetlen ysteny edessegek nezesben kysded kerek segek alata (EhcC. 55). Eres törveemmel es kerekseeggel megh foglallya vala az melessegheti: certa lege et gyro vallabat abyssos (ÉrdyC. 159). The dergesednek zozatya wgyon kerek sege: vox tonitruis tu in rota (KulesC. 186). Lő futató helye: nec nagy kereksege vala (Kár: Bibl. II. 271). Ha az nap körül valani kereksege vgyon, tiszta föld jelent (Cis. G3). Az felső Palatinusnak kereksegeben valo nyoltz városoc (MA: Seult. 1067). A bajdoso tsillagok heten vannak, kiki az ő magán kereksegeben: in peculiari suo orbe (Com: Jan. 6).

[Szólások]. Az eghhez eghnek kereksegehet feenes seges dychőseeg fogta be (ÉrdyC. 564b). Eh. földnek kereksegeben in orbis terrarum naiz föld lemehe (DebrC. 203). Vyaskodeek ew eorotte mynd eghhez földnek kereksege (ÉrdyC. 6. 342b). Eue be az halál ez földnek kereksegebe (TibC. 62. KulesC. 14). Az földet meg rázad, az földnek kerekseget meg mozgatal (Kár: Bibl. I. 157). Az ő első születet be hozza e földnek kereksege (Vallást. BBb2). Az ur bír ez egész földel és minden benne élőkkel, oev ez földnek kereksege (MA: Bibl. V. 12). Az föld kerekseget mindenféle tévelygéseknak, s istentől elszakasztó hitetlenségnek keserű konkolyával akarják napoként be hinteni (VárM: ÉgésSzöv. Bevez.). Vallyon lehet-e nálánál bolondab ember a föld kereksege (Fal: NE. 76). Teneked holdállyon földnek kereksege (Orczy: Ninf. A3). Világ kereksege: orbis C. Com: Vest. 139. Wylagoknak alodh teremete, wra, kyth feel es tyztel mynd telles zeles wylagnac kereksege (ThewrC. 221).

föl-kereksege: hemicyclus C. hemicyclum PPB. [halbkreis].

Kereksegécske: orbiculus C.

KERÉKÉD-IK: **1**) evenio, consequor, devenio SI. [orior: entstehen, vorfallen, geschehen]. Minálunk, a sok roszból, egy semmire kellő szokot kerekedni: mint a sok apró jóból, egy nagy jó lehet (Pázm: LuthV. 353). Amott kerekedik egy fekete félb (Thaly: VÉ. 334). Róma mint született, mikép nevekédett, betse és hitele hogyan kerekedett (Orczy: Költ. 27). Uram! ha nem segitz, vesztiünk kerekedik (Könyi: HRom. 21). Elvégre a fabula historiára kerekedik, és a copia originalissá válik (Fal: NA. 199). **2**) devenio SI. [pervenio: kommen, gelangen]. Haza kerekedik: domum redit Kr. Hadd vesse el az argumentumak minorját a nyakáról, hogy ne kerekedgyék nyakára a conclusio (Matkó: BCsík. 26). Az beteges, ha haza kerekedhetnek, tartozzanak helyekbe mást állatni (ErdTörtAd. II. 370). Vö **KEREK**, **Kerekedik**.

[Szólások]. Rosz hírben kerekedett volt egy leányjal (Bod: Pol. 175). Szárnyára kerekedik: pomis in altum fertur Kr. Szárnyára kerekedvén az igéret földet hordgya (Pázm: Préd. 1196).

át-kerekedik: [trajicio, portranseo; durchkommen]. A táboron bántolás nélkül által is kerekedvén, Monokhoz nem messze janesárookra találkoznak (Rumy: Mon. 169).

elő-kerekedik: [apparo; heraustrkommen, sich heraustrstellen]. Untig rángatán ide is, amoda is a gyeplőt, hogy félre csavaritsam a beszédet: do hiába, mert elvegre csak a kerekede elő (Fal: NE. 20).

föl-kerekedik: [erheben, protreiscor; sich erheben, sich aufmachen, sich auf den wäg machen]. Amak utanna fel kerekdeenen a mehek az ege mynd addog, myg ember lathataa (ÉrdyC. 259).

ki-kerekedik: evenio, consequor, evolver Kr. [heraustrkommen, sich heraustrstellen, entstehen]. Az ő részeinek egyben

hordásból kerekedett ki az szép palota (Pázm: Kal: 2). Ebből az kerekedik ki, hogy ez világ nem lehetett (7). Gyalázat kerekedik ki belőle (Laud: Újság: 11723). A mi életünk comedia-játék, csak a végén kerekedik ki (Fal: UE: 471).

őszve-kerekedik: [conglobor: sich zusammenschließen] Seregenként őszve kerekednek en ellenem (Mel: Jóh: 70).

KEREKÍT: **1)** comparo SI. machen, anschaffen. Kútsin látnak nagy talpat kerekíteni: Herculis cothurnos aptare infanti (Deesi: Adag: 221). **2)** facio ut deveniat SI.

[Szólások]. Balgatságát így kerekítették az nyakában (Toln: Vigaszt: 158).

ki-kerekít: [colligo, concludo: herausbringen, schliessen]. Ebből azt nem szabad ki kerekíteni, hogy az tűnak és sz. léleknek része nem volt a sz. Péter tanításában (Pázm: Kal: 681). A honnan ilyen ellenvetést kerekít ki (GKat: Titk: 218).

KERÉNG, KERENG (keréng C. JordC: 752 CzechC: 35. Deesi: Adag: 73. keréng 1Kál: Ker: 24. Mik: TLev: 454: circumvolvo MA rotor, versor, volutor SI. herumgewälzt werden PPB. [sich im kreise bewegen, kreisen, herumgehen]. Kerengve: circulatio MA **a)** Míkepen riuo orozlan kering forog testona (VitkC: 68). Tétova keréngiven (circumies) keress vala, ky kezeet adnaa hűnek (JordC: 752). Nagy sok ydeylen, napnygan kerenghettenek (794). Mire kerengez it kemény bestye? Az nyeresegert kerengnek (DomC: 52). Meg lele azt, kyt kerengven keres (51). Míkeppen az reuo orozlan kereng (BodC: 17). Kerengnek keresen az istennek bezedet (Ozor: Christ: 421). Előtte ot kerenge a szarvas (Helt: Krón: 41). Kerenge a feie (175). Omég Balaadlól kereng a hátár napnygattrá a Seir heggyre (Helt: Bibl: 1134). Az őrdög kereng keresen, kit el nyeljen (Born: Préd: 619). Járásánál nem acképpen kerenget az éghe, mint egyéti tsillagoc (Kules: Evang: 126). A tsillagok szüntelen környös-körül kerengven (Com: Jan: 6). A vizet az hol kereng őrvénynek mondgyad (13). Addig kerengél az kerekédő hidon, miglen eszedben sem veheted, hogy ott jobbanál, a honnan el-indultál volt (Matkó: BCsák: 226). Nyugodalmat nem találnak, hanem színetlen kerengenek (Mly: Préd: 1165). Méltó, hogy nevetek fel-írjuk ezeknek: szappanos, méssáros, ács, erszény-gyártóknac, kerengő malomhoz láto molnaro knac (Nógr: LbK: Előb: 15). Ugy tetszik, mintha a ház kerengene velem (Mik: TLev: 2). Az istentelenekkel csak bolondul kerengettünk: inni in circuitu ambulat (Csúzi: Síp: 10). A kerengő őrdög szem-béktől játszik vélek, hogy ne lássák a veszedelmet (Fal: NL: 251). Mind addig forgolódik, míg elejét nem veszi ezeknek a kerengő tsapásoknak (Fal: UE: 370). Horgot vet kerengő tsapásával, hogy tárgyát érje (476). Az egymásért kerengő, szárazon tengeren bujdosó szívek (Fal: NA: 199). **b)** Kerengem: circumeo MA. Kerenghyk vala az varasokat: circumant per castella (JordC: 553). Jarya kerenghyk vala Jesus mynd az varosokat (381). Kerenghyk vala, honnan hw eleyben vyhetneek hvitet: querebant eum inferre et ponere ante eum (535). Eed-stova kerengőte az zent egyházat (ErdyC: 97b). Keresven kerengénje az várat (DomC: 51). Mind ey nappa kerengi ez velagot, lelleket keresen (BodC: 17). Tamlnak bazakot kerengeny (Konj: SzPál: 378). Kezdé kerengeni császár erejét, sok helyön őli, vagdalja ő népét (Tin: 259). Kerengél a diszno ólakat (Helt: Mes: 99). Terrül, fordul, ualtig kerengi a dolgot minden félél (Tel: Evang: 1151). Hogy jól beszéttédék, többen is kezdették vala az házat kerengeni kívül (MonTME: IV: 497). Tobzodastól el ály, hogy ne keringjen ludál (Kal: 1620. B4). Ezeket mestereséges csavargással kerengének az Arius czenkei (Pázm: Kal: 142). Az Vizsla száz negyven őtt mélyföldet kerenguen, itt szakad a tengerben (SzCsonb: Utleir: 49). Egy korító mester erőssen kerengi (a leányt), hogy még vegye borbélyba (Apoll:

27). Mikor mind teste lelke nyugszik, akkor hazat egybeo kerengie (Parg: Serk: 378). A nyomorúságok az híveket kerengik és érdeklik (Megy: 33aj: 11162). Még most csak hajnalb méltóságod ego, kit az irégységnek kereng sok fellege (Thaly: Adal: 1119).

Közmondások. Ne keréngied az mi előtted vagyon: cum adsit ursus, vestigia quaeris (Deesi: Adag: 73).

be-kereng: circumeo, perambulo: durchwandern] Közel nyolez egész mérföldet bekerengettek vala (Szal: Krón: 120).

el-kereng: **1)** [circueo, percurro: im kreise herumlaufen, einen kreislauf vollenden]. A Mars az ő körüljárását majd két eszten-dőbe futtya el és el keringi (Com: Jan: 8). **2)** [praetero, devito: umgehen, ausweichen]. Solal nem talaltak oly nagy ellenseget, az ki, mint por szél előtt, el nem kerenget (Zrinyi: 112). Ezen munkam közben egy nagy akadályra találtam, melyet által sem hághattam, elkeregeni sem akartam (MHeg: TOSz: 134).

föl-kereng: [erferor: sich erheben]. Harpia madarak el fel kerengének (Huszi: Aen: 15).

ki-kereng: [longius evagor: ausschweifen]. Ránditsl hátrább kevélen kikerengő vágódását (Fal: NA: 212).

körül-kereng: [circueo, obambulo: umkreisen, umgehen]. Ty vatok kett latrok, kyk ez vilagot kerényl kerengyk (EhrC: 30). Körül kerenghytek az tenghert: circuitis mare (JordC: 127). Az thy ellensegitek, pokolbely erdegh, nyképpen az ordoyto orozlan kewrwl kerengh: obambulat (854). Nagy fekete hollók sűrűn szállósiának, s ott könnyül kerengven elkép kárognak: Kár, kár, kár, kár vala (Thaly: Adal: 27).

még-kereng: ~ Mégkerengé mend Israelt: circumivit (BécsiC: 16). Megkerengiuala Galileat (MünchC: 20). Meg kerin-gi vala az vtakat (TelC: 24). Meg kerengie a házat (Helt: Mes: 79).

Keréngél: erro: umherirren, herumtappen]. Régiobb, mint újabb böltsek keréngéltek, tsaloka tudományt mi nekünk be-szélték (Orczy: KöltSz: 212).

Keréngés: **1)** circumitio C. volutatus MA. umgang, das umgehen, wälzung PPB. Mynd megh halanak az pusztában az hozyw wthnak kerengheeseben (JordC: 293). Ő kerengeseeknek foie es ő ziaokoknak dolga vket be fed: caput circuitus eorum labor laborum ipsorum operiet eos (DörC: 219). Sok keréngés és fáradság az pusztában (Kár: Bbl: 1139). El szédfült fejek keréngésével nyakra főre szakadnának le (Laud: Újság: 1265). **2)** [illecebrae: unstrickung, umgarnung]. Czedalok raytatok oh bölezseeseghes sydo doctorok es byraak, hogy ez cellyen kerengheeseeknek lyztek (ErdyC: 159b). Őrdögnee soc fele kerengesi es kisirteti (Born: Préd: 3+ 426).

1. Keréngtet: ambitus [umkreis]. Meenee keréngteteben tartatie: caeli ambitu continetur (BécsiC: 77).

2. Keréngtet: **1)** gyro, regyro, roto MA. im ring umtreiben PPB. Könnyül tekeritem, kerengetem: circumflecto PPB. **2)** [fugo, persequor: herumjagen, verfolgen, treiben]. Kerénges-sők es fogyok meg őteti (CzechC: 35). Terekektvl nerel ayandokokathi, ne kerengthmed bassayokathi, ne fenegetned w chazarokathi (GyöngyC: 4). Az szentegyház neve alatt Krisztust kerengeted (RMK: 11226). Ha erőssen vonszác az harangokat, nem jó oda az meny kő, mert az zenges tétova kerengeti (Cis: H4). A nagy szél a vitorlat keringeti (DBón: Részezs: 23). Bennünket kérékdé kollában kerengetnek (Toln: Vigaszt: 156). Szélvetés formán [?] keringetett egy lovas egy gyalogot (Nyr: XIV: 464). Nyáját mezon kerengette (Gvad: 1d5t: 48).

elő-keréngtet: [provolvo: hervorwenden]. Ezt talám ezer-zer elő kerengeti az Concordia (Pázm: Kal: 354).

környül-kerenget: [circumago; umherstreifen]. En tege-det szélylül környül kerengettek, de az te alladra én zabolat vetek (RMK. II.190)

még-kerenget: [persequi; verfolgen]. Megh yzeze tytke-th es megh kerengheto, mynth az apro meehke-th (JordC. 202)

ösze-kerenget: [compello; zusammenstreifen]. (GKat: Titk. 539)

Kerengetdégél: [hinc illuc verto; hin und her wenden]. A pava az ő farkat kevelyen kerengetdégeli (MSere; Enc. 215).

Kerengő: **1)** [circumiens; circularis, tortuosus MA. rind wie ein kreis PPB. Kerengő garadiez: cochlidium C. cochlis MA. scalae *annulariae PPB. Kerengő kerüles: circuitus MA. Kerengő kollát (Tol: Vigaszt. 156). A vonas igyenes linea által lesz, a kerengő kerék, karika, circulum által (Com: Vest. 76. 123). Kerengő, forgó fac: wellbaum (Com: Orb. 133). E nyomorúságos élet kerengő pusztája (MHeg: TOSz² Címle). Kerengő malomhoz láto molnárók (Nógr: IlyK. Előb. 15). Kerengő örvény (Land: ÚjSegits. II.113). Kerengő (soportos (Fal: Jegyz. 934). **2)** circuitus C. [lás: gehen, das kreisen]. Kerengőnként: circuitum C. Kerengő, kerüles: circuitus PPB. Az istentelenek kerengőben járnak: impii in circuitu ambulanti (Pázm: Kal. 27. Pázm: LuthV. 56. Ily: Préd. II.65). Ingóy jár kerengőre, a táborban a hitetlen szereate (Fal: NA. 221). A ki bogár után indúl, kerengőre készfűll (Fal: Jegyz. 918). A sító nap megáll, a föld körülte kerengőben járkal (Fal: Vers. 912). **3)** circus C. circulus Com: Vest. 123. [labyrinthus] ring, kreis, minkreis PPB. [irrgang]. Kerengőn memec vala fél: per cochleam ascendebant (Kár: Bibl. 1397). Söhilt vége mintsen a kerengőnek (Pázm: Préd. 327). Mtsoda eszesség tsak ezeket őzni kergetni a világ kerengőjében (89). Az ellene mondásnac tekervényes kerengőjéből magokat nehazen fejtetik ki (Alv: Post. 15). Az haborgó szél és a forgószél kerengőben magokat tsadlatosokképpen forgattak: in gyrum sc. circumagunt (Com: Jan. 11). **4)** atrium Nyirkallai XI ambulans Pesti: Nom. 92. portiens Kr. kreuzgang Pesti: Nom. 92. [gang, wandelbahn]. Oszlopos kerengő: circumcolumnium C. Az domitóriumban, az refektoriumban, az kerengőbe (ambitus) soha zohi ne legyen zabad (VirgC. 140). Allata hivet az templom kerenghyenek így folyo: statuit cum super pinnaculum templi (JordC. 363). Három széles és igen szép kőneveket építete a palota környül (Helt: Krón. 169)

[Szólások]. **Kerengő beszéd:** ambages Major: Szót. 31. anfractus orationis SI. Semmi kerengő beszéddel nem ált: nihil *circutione vorborum nunc est PPB. Nem soe kerengő beszédet keresi vala meg a módot (Helt: Krón. 13). Mi ezt az magyarázatot nyilván es minden kerengő beszéd nélkül hamisnak mondgyuk (Gyarm: Fel. 187). Homályos kerengő beszéddel szóla (MA: Bibl. 1289). Nagy sok kerengő beszéddel azt mondja, hogy (Pázm: LuthV. 265). Hosszú kerengő beszédek (HKal: Ker. 24). Kerengő bizonyítás (Pázm: Kal. 1766. 339. Kr.). Kerengőben jár: circuitum vitiosum committit Kr. (Pázm: Kal. 1766. 607. Kr.). Az isten az őveit nem viszi egy általlyába igyenes iton az idvösségre: haem mnt egy kerengőbe, soe nyomorúságokon széllel hordozza (MA. Seult. 155)

Kerengőeske: circulus C

Kerengős: **1)** circularis, ambagiosus C. was viel umschwäfe hat PPB. Kerengős: per gyrum, ambigiose MA. Kerengős út (Dork: Öflet. 8. Bal: Corn. 194). **2)** vortiginosus, vortiginis laborans; drehkrank. Tsak hogy nem kerügek, mint kerengős ökör (Gvad: Püsty. 15). Egyszer kerengős hogy lett ökrón, annak színt ilyen tántza volt, mint iton forgának (Gvad: FNót. 77)

Kerengőz-

Kerengőzés: anfractus C. [unwege]

KEREP: epibades MA. ein fahrschiff, schmyten (?) PPB. (fahre).

sár-kerep [sarketep Com: Jan. 31. Nad: Kert. 30]; melilotus Mel: Heb. 95. Fuchs: StipH. Címle. b. Com: Jan. 31.

Kerepes: hippagus MA. eine gattung schiff PPB. (fahre, pferdetransportschiff).

KERES [keres? DomC. 121. keres? PeerC. 77. 18]: **1)** quero, inquiri, vestigi, investigo, contor C. suchen, forschon PPB. Keresők: conquistores C. Szorgalmasan keresem: disquiro; keresett: quæsitus MA. Mester nyalakodó, jó lakást kereső: scitus *catillo PPB. Jövendőnül ugón, hogy Herodes keresse a gyermekeket (MünchC. 17). Keresettek előzer istemec orzagat (25. 37). Senki nem monda: mit keres? nemo tamen dixit: quid queris? (DöbrC. 468). Draga kővet keres: quæret (JordC. 396). Nopek keressegh (respirant) wr ystent 769. Yar zaraz helyeken kereswen nygodalmat (391. 554). Ez az, kyt the keres (ÉrdyC. 167). Keresnek az harom kyalryok istemec zent lyat (65b). Okokat keresnek (VirgC. 145). Keresettek es meg lelték (78). Nem keres vala zallast (DomC. 121). Keresnek wala Jesus ellen byzonsagot: quærebant testimonium adversus Jesum (Pesti: NTest. 105). Nem talala a baluanyokatt, noha igen keres (Helt: Bibl. I. 12). Idegentol kellett atfithath gondiseleő tutort keresnem (Radv: Csál. III. 156b). Meszszűmen ne keresünk ez dologban bizonyagot (Pázm: Kal. 116). Azt nagy bolondsag noked keresned (Hosv: NS. 28). Gyönyörűséget keres (Pázm: Préd.). Job legelő hely keresni ment (Tyuk: Józ. 90). Azon a vizen keresvön járót, akadtam egy pallóra (Mondrök. XXVII. 35). Szerenese üstököt elől kell keresned! (Thaly: Adal. I. 114). **2)** acquiro EhrC. 82. [paro; verdienen, verschaffen]. Zsoldot keresők: stipendior C. Keresett: partus MA. Pénzt keresek aprónként: merito PPB. Ez nynekowik ewrewkewik, kyt vr Jesus Christus keresett es hagyott nynekewik (EhrC. 82). Gonozol keresőt morha (ÉrdyC. 20b). Ez orzag byrodalma el vetetyk te fewed, kyt hamysan kereset (444b). Kez nykaat tanwhy, kywel annak wtama celeteet keresne (616b). Nem ő magoknak, de másnak keresnek, böles Salomon irja, másnak gyfjtekeznek (RMK. II. 191). Hogy a nyt wél lelnenek keresnek, azt mynd fel lakna (Pesti: Fab. 25b). Mywellhogy nyudenömet en magam kerestem, senkywel semny osztözásom synch, szabad vagiok vele, kynck es nyt howá hadny akarok (Radv: Csál. III. 145). Valaki nem keres illúságban vönkorában az-küldös-táskát hordozza nyakában (FortSzer. H3). Es nyereségemmel kerest [keresett] pénz szűken jár [versben] (Thaly: Adal. 227). Véres verétékével keresett javac-kaitól is torkonverve meg-fosztatván, keserűséggel rágia korjás profontyát (Csúzi: Síp. 14). **3)** [arcesso; belangen]. A minemw marham ew nála wolt ennekem mindeneket meg küldöt, azért senki owtet ezért ne kereshesse, se keresso (RMNy. II. 155).

[Szólások]. **Vmben keres.** Némellyek a fő jót a hazlagsagban keresik (GKat: Valt. I. 87). **Vmben keresi.** *Főjén keresni: accersire capitis PP. accusare capitis, acquirere capite PPB. capitis sententiam intente: auf leib und leben anklagen PPB. Az hajdúkkal valót az mi illeti, arról az mint most végezés vagyón, keressék elsőben füstín, az melyik fél nem igazolja, vigye az varmegyére (TörtF. XIX. 38). Fűszin (fűstín) kellett volna előbb keresni az embert (Nyr. XII. 363). **Lauve keres.** Egy embert tejére keresnek: aliquis accusatur de capitali Ver: Verb. Előb. 64. Az toluaknak ketteiet megfoga s fél akasztja, a harmadik el zabala, kili bunaba nagualt fő apróságot tesz vala, mert a fízt tartot is hula lra keresi vala (DebrC. 25). **Enat keres.** A ki kakán nem akar esomót keresni, el-szenvedhetti azt az exclamatiót minden nyomorokodás nélkül

Pós: Igaz: 152) Maga gyönyörködtetését kereső ember: obsequens voluptati homo PPBl. Véle tanúskozzál, véle végezz, ny rakogasd elejbe szándékidat, mintha azzomnak maga saját hasznát keresnéd, és bír el-bítesd magaddal, téed lézen a játék (Fal: UE. 379). Torkomnak testemnek kedvet kerestem (VirgC. 9). Ne keresse a testnek kedvet (Born: Préd. 400). Gyakor könyörgéssel kerestem jó kedvet, mely könyörgéseken írásban is tölttem (Thaly: Adal. II.290). Munkával keresni az kenyeret főstölle (Zvar: Post. II.237). Minden ártal okot keresőt (Monlrók. III.132). Pathwart keres vala ellene: insidiabatur illi (JordC. 172). Hogy patnart keresen hozzam: ut devalat in nos calumniari (Helt: Bibl. LXII). A sztagban tő kereset (Fal: Jegyz. 920). Myt torkosságaval kereset, meg lelto la farkas, mikor esontot nyelt (Pesti: Fab. 12).

[Közmondások]. Maga kereste magának az miben vagyon: magnetum mala (Deesi: Adag. 166); Onoe charadram (113). Az ki mit keres, meg találja: in laqueos lupus (72); Pyranas interitus (67. MA). Ki mit keresi, úgy veszi hasznát: sui cuique mores fingunt fortunam MA. A rosszszul keresett marhae rosszszul veszik-e: male paria male dilabuntur (Com: Jm. 185). Nints isten áldása a hamisan-keresetten (Pázm: Préd. 336). Szoktak mondani, hogy az káros ember anyja kebelét is szokta keresni (MonTME. I.205). Bostkorban keresni s téjsám-ban költ-ni esik becsületre (Kisv: Adag. 387). Nem adatik mennyei korona fejekre, ha rázogattják a vállokról a törvénynek terhét, más világon nem állónak dítsőséghen, ha latrul keresik, latrul veszik hasznát (Fal: NA. 133).

el-keres: [perquiro; aufsuchen, durchforschen]. Hogy io hort vennek, azért mi az it ualon [való borokat] mynd el kerestek és latogatták, de jobat mi nem talaltunk (RMNy. II.62). Meghadia, hogy el keresné mind az egész országot (Helt: Krón. Előb. 1).

elő-keres: exquiro. Kr. [hervorsuchen] (Hall: Hllist. III.22). A nagy isten, bátor halassza büntetését ideiglen, de elő keresi ama kegyetlen tiszteket más világi ostromra (Fal: NA. 220).

föl-keres: indago, inquiri, conquiri, exquiri MA. aus-spiiren, nachforschen, aufsuchen, nachfragen PPB. Szorgalmasan felkeresem: rimor C. Feltzirkálom, fel-keresem: anquiri PPBl. Fölkereső: conquisitor, inquisitor MA. Ember ha nem ganaioz-hatik vagy nem vizekhetik, kerezd fel a tüknek inát és közd által raita három vagy nyg szerrel, es el indul (OrvK. 47). Az sok egyenetlenségeknek gyökérét igazán fel kell keresnünk (Pázm: Kal. 450). Ki-mégyen a kastélyából, és nyóltzad nap mulva az atya ellenségét fel-keresi: végre meg-ronya, és a nyakát el-vágja (Hall: HHist. II.250).

fölkeresés: inquisitio MA. nachfrage, erforschung, unter-suchung PPB.

kerestén-keres: incessanter quaero Kr. [eifrig suchen]. Megbarátkoznak a család világgal, keresten keresik a gyönyö-riséget (Fal: NE. 86).

ki-keres: inquiri C, exquiri MA. ausforschen, aussuchen PPB. En angalom té veletec lézen, en kedeg ki keresem té leketeket (BécsiC. 110). Mykoron ky keresteek vona, onnan ky hozzaak a vyz fenekéről (ÉrdyC. 380b). Ki-kerestervén a szidózók az ártikusokban, egy azok közül kövel agyon vere-tett (Bod: Pol. 77). Az álnokság fenekig ki keres bennünket, es arról végez, mi tévd legyen (Fal: UE. 496).

kikeresés: exquisitio, investigatio MA. aussuchung, aus-lesung, erforschung PPB.

még-keres: 1) perscrutor, indago C, perquiro, requiro, inquiri MA. suchen, fleissig suchen PPB. Igen megkeresem:

pervestigo; szorgalmasan megkeresem: perquiro, disquiro, con-quiro, exquiro C. Keryel futosnam, meg kereso (EhrC. 17). Megkeresi mív vérónket: exquiret sanguinem nostrum (BécsiC. 28). Mégem megkeresni azt, ki eltenehet-tudna (MünchC. 47). Keresed meg az zegoni bynwssket (VirgC. 48). Az gyarbo embery nemet mag keresoe es emen magához egyjeseytce (ÉrdyC. 368). The orchadath wram een meg keresem: faciem tuam requiram (KulesC. 59). Keresd meg (scrutare) naalam a mi tyed, es veddel (Helt: Bibl. LP2). 2) [peto, rogo, oro; au-suchen, ersuchen]. Köt megl kerestok volna rola; azért nem kereshetök megl kder rola (LevT. I.387). Miud a két tsergödi ekklesiá 1620-dik eszt. megkereste a sinodust az iránt, hogy (Bod: Pol. 68). Melly dologról a sinodus akaratjából a püspök megkereste a szász ekklesiák püspököket tisztességes levéllel (68). Az udvart megkeresé, és az udvar is hivataljában meg-erösité (203). 3) acquiri; szerit tézsom PPl. [verschaffen, ver-dienen]. Meg kereso verovel (TelC. 256). Ha ny az ygaz wthrol el nem akarunk vevny zykseghl mynekwnk ismerethnek than-sagath megl kereswnk (Érsc. 228b). Encölkögetök ez nómös dragalatos kenöfth megl keresöfötk (TihC. 1).

[Szólások]. *Ukan megkeres vmit.* Kérélek titeket, hogy ne rekkent-étek az ti véreteket, im most megkeresik rajtnuk az Jözsef vérét (RMK IV.17). *Umin megkeres valokt.* Addig az adóst sohol megl ne tartoztathassák, migh fisten nem megem keresik (MonTME. I.16). *Ukötöl megkeres vkit.* Jegyzuhajat attul meg k-resheti, es rayta meg veheti: dotem suam ab eo requi-tere et rehabere potest (Ver: Verb. 174).

mégkeresés: 1) requisitio MA. [das aufsuchen]. Szorgal-mas megkeresés: conquisitio, disquisitio C. 2) [acquisitio; an-eignung]. Az ember tartozyk fel venny az kereszsegtől harom okokert: elevert az jegynek anagy helynek meg kereseseert, kyvel zamlaltassek istennek nepe kevzyben (CornC. 19).

öszve-keres: conquiri MA. [zusammensuchen].

öszvekeresés: conquisitio MA.

reá-keres: [aliquem accessu alienjus rei; belangen]. Junos therwenyel akarya rea keresny Gábrleth ez dologra (RMNy. II.166). Jobbagyat senki törvény nélkül meg nem ölbeti: mert az ország directora rea keresheti, mint nyilván való gyilkost (Ver: Verb. Szót. 5). Egyiky fél az masikat törvény szerint reja keresi, hogy ötet az jöszagnak urasagaban meg öltalmazza (137).

viassa-keres. Viassa keresett: reperitus C.

Keresdégél: quaerito MedLat. 136. [öfter suchen, an-verschiedenen orten suchen]. Hazrol hazra iarnan, keresdégelte az el veszet fiakat (Born: Préd. 427).

Keresés: 1) quaestio, inquisitio, investigatio, indagatio C. quaesitus, quaesitio MA. [das suchen]. Nem voltam ragadozo alanyzia keresésekben (EhrC. 78). Egy gölya, egy reggel az ó fiai számokra való eledel keresésre fészkeblől ki-menvén (Misk: VKert. 332). 2) [acquisitio; das verdienen, verdienen, das verschaffen]. Voltam foglalatos valamely pénznek keresési-ben (Monlrók. XV.503). Siet az marha keresésre: festinat ditari (MA: Bibl. I.571).

[Szólások]. Tötis meg találtál volna emy kereséssel (Deesi: Adag. 225).

csomó-keresés.

[Szólások]. De csak káikán-valo chomó-keresés ez-is (EszM: Lev. 24).

haszon-keresés: [utilitatis suae cura, avaritia; eigennutz]. Keze ügyében vagyon a haszon keresés: objecta est ei utilitas PPBl. Nem maga haszna keresésre, hanem lelkünk tivősségé-nek nyeresére választ (Pázm: Préd. 333).

hírnév-keresés: [ambitio; inhausucht] Hír-név keresésre való igénykötet (Zvon: Post. II 326)

kedv-keresés: [placendi cupidio, ambitio, getall-nicht, Oktalanállathoz hasonló betét] hasad és hasad-allya kedv-kereséssel (Fazn: Préd. 73). Micsoda melozen venném a szultán-nak hozzáim való nagy kedvkeresésit (Mik: MulN. 138)

fején-keresés: accersio capitis PP. verklagung ant loib mal leben PPP

Kereset: **1)** quaesitio, quaesitus; das suchen. Az iokme keresetince első rendi az, hogy engedélyt az yr istennek (Kules: Evang. 490). Int isten országát és annak igazsága keresetire (Zvon: Post. II 177). **2)** quaesitum C. quaestus MA. [verdienst]. Az en keresetemet iszom (DöcsG: Préd. 28). Az ew maga lelto keresetből szabadon testamentumoth tohet (Ver: Verh. 132). Panaszos kereset (CsikGy. 37)

[Közmondások] Híván kereset az árulkodás (Feh. Jogyz. 924)

Keresetlen: non quaesitus MA

Keresgél: conquiri, quaerito Kr. [suchen, herumsuchen]. Keresgélő: scrutator, quaesitor MA. Pápae kamora-székin keresgélőnce nevezi (Czegl: Japh. 27). Menj csak keresgélő régi városokra (Orczy: KöltSz. 11)

ki-keresgél: exquiri. Kr. [ausforschen, erforschen]. Lelki esmeretince kamaráczkját jól kikeresgéllye (MA: Scrit. 228). Biró: Mian. Cml. Kr.)

Keresgőles: conquisitio MA. [das wiederholte suchen, torschein]

Keresget: quaerito C. scrutator MA. [suchen, forschen]. Keresget vala bewelchesegge (ÉrdyC. 500b). Toln: Vig. 35)

ki-keresget: [exquiri; hervorsuchen]. Sok közzél ky keres gethet gyvekkötet (ÉrdyC. 511)

öszve-keresget: conquiri; zusammensuchen. A besző deknce formáit öszve keresgeti (Com: Jan. 161)

Keresgetés: scrutatio; das forschen, das wiederholte suchen] (Börn: Préd. 553)

Kereshetetlen: inpervestigabilis MA

Keresked-ik: **1)** scrutator C. [quaerito; suchen, sich zu schaffen machen]. Lelkeik körül kereskedni a halgatóknak; aenloos in animis auditorium relinquare PP. Nem kereskedik ő harag innak sokasagert; secundum multitudinem irae suae non quaerit (BöhrC. 26). Körül jár kereskedien [quaerens], kit meg marion (751). Kereskedő es nem leel maguac laeodalmat (DöhrC. 410). Valahol azereth kereskedem az hadalnak byrodalmat engemeth gyether (ÉrsC. 296b). KulesC. 15). Nem keres kednee anyu és ezüst után (Helt: Krón. 8). **2)** quaestum factio MA. lucrificatio [einbringen, abwerten, erwerben]. Wann a te font penzed tyz fontot kereskedet; domine, mihi tua decem lucrificet (Pesti: NTes. 165). **3)** negotior C. [handeln, handel treiben]. Testőmmel kereskedem; prosto, prostino C. Valamivel kereskedni; negotiari aliquo genere mercaturae; vállással kereskedni; religio mercipium facta est PP. Ada nekie tiz penz es monda azokarc kereskedgetee; negotiamini (MünchC. 174). JordC. 794). Az mankural kereskedv embereknek min kanyt es lozogat elragadoznok (Virg. 47). Felhetelensigneit általa mestersigneit szerzett; hoszidekeland tagunk kereskedni te ravatok; fletus verbis de vobis negotiabantur (Sylv: UT. II 125). Az evangeliomi tselodes gazda ur meszi földre menven egygyik szolajura egy talentomet biza, hogy kereskedne vele (Fah: NA. 178)

Szólások. *Kereskedő a vad.* Mely ydvessegeitől kereskedte nek es twakoztunk de qua salute exquissiverunt (JordC.

844). Az het fő ördögök kereskednek az het fő hadalos bűnek-ről, ha meglehetnek az lelkekben (BöhrC. 18). *Kereskedik ekm.* Myndeneknek therlieth remm wezem mynd leynnyomath es egyebeketh, hogy az Dractly Janoson senky ezekkel ne keres kethessenek (RMNy. II 17). Senky patwaroswl ne kereskegyetek (Pesti: NTes. 12)

[Közmondások] Aquam e pumice postulas; kopar helyen kereskedő (Döcs: Adag. 28)

el-kereskéd(ik): [2] A mit nyertél kereskedél el, tied a győzelem (Amade: Vers. 181)

Kereskedés: **1)** mercatura, negotiatio C. mercatio MA. [handel]. Ninc ő kereskedésénce vége; non est finis acquisitionis eorum (BöcsC. 104). Mynt olyan ez vylagy yffyw, kereskedees wtan yaara (ÉrdyC. 571b). Foglala wmagat kalmarkodasha es kereskedeshe (VirgC. 109). Mykoron nem lezen az kereskedesnek ydeye, sem az kewlezen wtelnek (ÉrsC. 356). Merth az sapharsaghi, az euangelym hyrdetysnek kereskedys ryan byzattatoth (Konj: SzPál. 156). Kereskedés-űzés (MA: SB. 115). Az teidelemek felettet ne szomulhozzak az gazdagiságot, se rendek körül kereskedésre ne adgiak magokat (Félt: Tam. 174). Elből aletom hogy könnyen meg ertethetie mely igen reszes legyen az romai vduar az ilyen kereskedesne yndor förtelmességeben (Zvon: Osámd. 69). Kereskedésünk igen meg-tsókónik (Hall: III. Hist. II 239). Jubot, ber-besit idegen embernek ne legyen kereskedésre szabad felszedni (ErdTörtAd. III 299). Ártalmas a világnak kereskedése (Ily: Préd. II 227). Vagyon bálványok, melyeket tisztelnek; az az, a melyekért gondolatlyokat, igyekezeteket, kereskedéseket öltöik (1361). Nem volna folyamottya se a törvény széknak, se a kereskedésnek, se a hadnak, se a békességnek (Fah: SzE. 532). **2)** quaestus; gewinn MA. Másén építeni veszedelem, maga tulajdonán kereskedés (László: Petr. 120)

lóval-kereskédés: equorum mangonium; pferdhandel PP.

tengéri-kereskédés: [negotiatio maritima; seehandel]. Megvallották, hogy nem király, sem hetman akarattól, hanem főjókra jöttek ki az tengeri kereskedésre (MonTME. V 72).

Kereskedet: negotiatio. Elmenénc nemellie ő fahiaha de nemellie ő kereskedetere; ad negotiationem suam (MünchC. 54)

Kereskedő: **1)** scrutator, quaestor C. Követségben küldi a vice királyokat, király képeit, tiszt tartókat, kereskedőket; quaestores (Com: Jan. 140). **2)** [lucrificus; einträglich]. Az isten igének prédikállása igen kereskedő, gyümölcsöző (Ily: Préd. I 298). **3)** propola, negotiator C. [handelsmann, kaufmann]. Kereskedő; negotiator NémG. 275. Ember eladással kereskedő, új szolgákat eladásra készítő; venalitiarius PP. Kereskedő ember; homo negotiator (MünchC. 39). O gonoz es hamis kereskedő, mely olezon adad (WesprC. 28). Kereskedő ember (ÉrsC. 311). Sylv: UT. II 153). Kereskedő társ (Kár: Bbl. II 134). Kereskedő áros ember; mercator (MA: Bbl. II 20). Elneut egyh sok kereskedő rendekkel együtt, kik árút visznek (MonTrók. XV 383). A kereskedő rend látván szép nyereségét (Fely: Dies. 52). Kereskedő, tőzér, kalnár (Zrinyi. II 177). Sinár fősvény kereskedő (Fah: Jogyz.)

áros-kereskédő: X. Áros kereskedők (KérM. Hpl. 127). Áros kereskedő népek (129)

lóval-kereskédő: mango; rossländler, rosstauscher PP.

Keresmény: quaestum pentum MA. proprium acquisitum Ver: Verb. Szót. 20. mammona JordC. 585. [verdienst, erwerb]. Masnak keresményewel szelnek (ÉrdyC. 612b. 414b). Kules: Evang. 105). Adgy az te kezdes keresményéből szolgádnac

MA: Bibl. 1269c. Adgymic igaz keresményünkől (Zvon: Post. II.602). Attya keresményét nem költené: patrimonium non consumeret (Com: Jan. 189). Egyes [jogos] keresményét háttorsigatosan bírhatja (Fal: BE. 383).

Kereső: quaerens, inquisitor, investigator, indagator (C: quaesitor MA: [suchend, sucher]. Ha értelmesek magy isten keresek: si est intelligens aut requirens deum (Kules: 21). Gyönyörűskereső (MA: Scult. 234).

[Szólások]. Bizonyosnak tarták, hogy ő rejtette volna el: némelyek keresőjébe indultának (Mik: Mdx. 166).

örökség-kereső: hereditaria PPL [erbschleicher].

szállás-kereső. Zallas kereső: hospes Németl. 365.

Keresél, keresel?

még-keresél: [requiro: aufsuchen, herbeischaffen]. Az mesterek zollottak róla, hogy minden meg kereselve se az aktorok se az in causum attractusok (RMNy. II.162).

Keresvény: [quaestus, quaesitum; verdienst]. Gyermeki el halna, es minden keresvényi iletoua szelednee (Born: Evang. III.341). Az kegl keölchsegeitb kdnek kedve zereutth hagiom ziermekinnnek tutoranak megh adny az en kerezueniemből [figy?] (Radv: Csál. III.156). Az én istenben elnyugodt szerelmes két urannak keresvényekből perlettük sok költségünkkel idegen kőtől (1906).

KÉRÉSZT (kerest: EhrC. 76. kereszt? CodPatr. IV.1. kereszt MűnchC. 1. 18. 19. 32. 53. 71. kereszt BécsiC. 61. kereszt RMNy. II.49. Mel: SzJán. 19. Zvon: Post. II.433. kereszt 46. kereszt Fél: Bibl. 23. 49. Zrínyi. II.41. Land: Újszög. 134. Csúzi: Sip. 440: **1**) crux MA. krenz PPB Zent crostenek figy) yegye (EhrC. 76). A magasság kérezt (BécsiC. 61. MűnchC. 32). Kerezteer fel vezy (JordC. 384). Kezde predicaltatni az kerezt (DomC. 24). Kereztkepen ez velagnak negy zegere el ozlanak (VirgC. 52). Hamisan esktem kerezten (5). El hozuan, zent kereztnek ieziet rea vetuen meg alda wtet (45). Az bodog Ferencnek zaiabol neukekedek egy arany kerezt (VirgC. 85). Tegedet az kereztre fel hwlalanak (ÉrsC. 54). Zaszlos kerezt (Born: Préd. 246. Helt: Arith. H5). Két keresztü ablak (TörtT. XVII.233). Sok óráig tartott a kereszt kiánya (Pázm: Préd. 530). Kereszt formán tegye kezeit (Matkó: BCsák. 35). Dömöczki szablya: az keresztben vagyon 5 drb gránát szem (Radv: Csál. II.177). A keresztnek akasztó-fáján függő latornak gonoszságát meg-boesárván (Bíró: Angy. 283). **2**) [mandel, korumandel]. Kereszt buza (Gér: KárCs. 317). **3**) [crux, mala, miseria; kreuz, wider-wärtigkeit, mihsal]. Egy ember sinte e világon, melynek valami keresztje ne volna: es ist niemand in der welt, der nicht eine triübsal hat KirBész 112. Ha kereszt és nyomorság jó reátor azzt enyhítsete ez karátsóni örömmel (MA: Scult. 86). Kereszt-szenvedés, nyomorság (96). Az igazak galibákkal, kereszttekkal, fogyatkozásokkal környeztetnek (Pázm: Préd. 24). Kereszt, nyomorságú szenvedés (Toln: Vigaszt. 285). Meuni keresztí és a szerencsétől való hányattatási voltanak (Pós: Igazs. I.188). Nekem sokféle keresztm vagyon, de bizom, hogy az én isten megsegít bennünket (Évk. XIII.68). Sok az én keresztm, kégymles asszonyom (Thaly: Adal. 1305).

[Szólások]. Végére megyen vala minden kereszt taná-czoknak (Helt: Krón. 118). A fejérnép, akár mennyit éljen, absolute csak harminc esztendő; a férfiak hasonlóképen aláb' aláb' rójják keresztteket, csak a Proserpina tudgya, mely idők (Fal: NU. 352). Kereztet vet (ÉrsC. 472b).

buza-kéreszt: [weizenmandel] (Bartha: Debr. 71).

házi-kéreszt: [malum domesticum, onus domesticum; háns-kreuz]. Török, német között vagyunk elepedve, egyik házi kéreszt, másik merő fene (Thaly: Adal. 195).

jel-kéreszt, melyről a szentelt vitézt megismerik: crux tesseraria PP das kreuzes-zeichen, an dem man die kreuz-soldaten kennt PPB.

viz-kéreszt: epiphania C. h. drei könige fest PPB. Viz-kéreszt napja (MűnchC. 1). A mely nap görögül Epiphania, a magyarul viz kereszt (Tel: Evang. El5b. 8). A vizkeresztet vr ki jelenése napjának nevezi az iras (Born: Evang. 12. Kikés. 1572. A2. D6. Nád: Lev. 131).

Kéresztécske: [kreuzlein]. Ne függészenek pápától penz-tulásért bővöltetett keresztetskét, vagy Agnus Deit a nyakok-ban hagyják a babonskodóknak és bahoskodóknak amazokat (GKat: Váls. II. El5b. 55).

Kéresztél: baptizo MA. taufen PPB. Kereztellec tütöket vizben penitenciara (MűnchC. 18). Janos kereztölti vyzben (JordC. 707. 362). Iőne a hazhoz, hol a vuzorat vala teendő: Jeronimos doctornak mondasa zeron zent Mark euangelista baba vala, kit zent Pető kereztölt vala (WeszprC. 11). Őtet Kristus nem kereztelhi, hanem predikállani küldötte (Pázm: Préd. h3).

még-kéresztél: baptizo MA. taufen PPB. Az emen leanyokkal meg kereztölteteeek magokat (ÉrdyC. 549b). Meg kerezteltem az Stephananak cyclothy (Konj: SzPál. 26). Az érzékenység-nélkül való állatot is meg kereztelhetni: mint az harangokat (VárM: ÉgőSzív. 45).

[Szólások]. Tisztának mondják lenni a hort, holott meg-kerezteltetett (Illy: Préd. II.357).

mégkéresztelés: [baptisma; taufe]. [Isten] az feleségemet egy fű mazgattal meglátogatta, melynek meg keresztelésére napot rendeltünk ez jövő husvét nap után első vasárnapot (Radv: Csál. III.4).

vissza-kéresztél: rebaptizo Kr. [wiedertaufen]. Vissza kerezteltek: anabaptistae (MA: Tan. El5b. 24).

visszakéresztelő: anabaptista Kr (Pázm: Préd. 299. Kr.) Vissza-kereztelők vallása (Veresm: Tanács. 72).

Kéresztelés: baptismus C. baptizatio MA. das taufen PPB. Semy ez velagi pompasag hozzotok ne ilyek, kiknek ellene mondatotok az kereztelés koron (VirgC. 147). Bynesek nek kereztölleese penitencia tartasra (ÉrdyC. 349b). Kereztien, ez szonak nem az kereztrol, sem az kereztelésről lvn eredeti, hanem az Christusrol (RMNy. II.46). Annak íveltését és körösz-telést, semminek alija lennyi praktikáit, ördög ellen való nagy bőhajólásit (IMK. VI.126).

Kéresztetletlen: non baptizatus Kr. [ungetauft]. Meez kereztetletlen vagyok (ÉrdyC. 268). Kereztetletlen germehkek (TelC. 254). A mely gyermekek kereztetletlen meghalnak, nem idvözölnek (Czegl: MM. 259). Kereztetletlen gyermek (Hall: HHist. II.145). Kereztetletlen korában: quando nondum baptizatus fuit (Csúzi: Sip. 576. Kr.).

Kéresztelkéd-ik: **1**) baptizo MA. getauft werden PPB [sich taufen lassen]. Vneki halalaban kereztelkettünk (DöbrC. 256). Kereztelkédő személy: baptismam suscipiens (Tel: Fel. 117. Kr. Mel: SzJán. 19). **2**) [sich bekreuzigen]. Kérdgy-meg akár-kit, ha pokolba akar-e menni, és az ördögökkel örök tűzben égni? Kereztelkedik, szabódik, hogy oda nem akar menni (Pázm: Préd. 342).

még-kéresztelkődik: ∞ Megkeresztelkednéne a ő toll: baptizabantur ab eo (MűnchC. 18). En nem fokbatom meg, miképen volna az mi lelkönk az eredet bint az meg köröztelkődöt zilektul (TihC. 69). Nem ilyet vona ewneky meg kereztelkődny (ÉrdyC. 187b. 190. 348b). Valaménen meg köröztelkettünk Iesus Cristosban (DöbrC. 356). Meg kereztelked-

nek vala az Jordán vízében látni látni (JordC 36). Ty mek keresztelőkötök zent lelekben (707). Az meg-keresztelőkötök állhatatosok valának az kenyér szegének részesülésében (Pázm: Kal. 727).

mégkeresztelőkédés: baptizatio, baptisni usurpatio MA. das taufen PPB. Hugi ah vízben való meg keresztelőkédés zákság volna (DebrC 19).

viseza-kérsztelőkédik: rebaptiza: wiedergebapt werden. Az ariánusok, és némelly viszza keresztelőkédők [anabaptistae] (Bíró: O-k 12).

Kérsztelőkédés: baptizatio MA. taufe. Zentséges zyz Maria tegei kerlek az tho zent fnyadnak Jordán vízében való keresztelőkédésyrt (PecrC 140). Christus az il keresztelőkédésnel azt erdemlette mi nekum, hogy istennek fiaí legyen (Tel: Evang. 1211).

Kérsztelő: 1) baptista, baptistes MA. tauffer PPB. Keresztelő János (JordC 37). TelC 13. Fél: Bibl 23). 2) baptisma; taufe, taufschmaus. Kende Gábor urunk keresztelőkédésben lévően (MonOlm VII.291).

Kérsztés: 1) cruciatus MA. [mit dem kreuzzeichen versehen]. 2) [miles cruciger; kreuzfahrer]. Kérsztés had: cruciata expedicio PPB. Isten meg verte a partoló kőrsztős és földselemet tanatt káitort hadat, mint a kőrsztősöket (Mél: Sám 161). Székely György a kőrsztősökkel Báthorvra szállott (Land: Újság 134).

Kérsztésség: cruciata expedicio. Ver: Verb. 1699. 227. Kr. [kreuzzug].

Kérsztöz: cruce signo Kr. [b-kreuzigen]. Kérsztözlek tőgedet szent keresztel (Pós: Igazs. II. 117. Mik: TLév. 227).

még-kérsztöz: ~ Ne kereszteld meg (Czegl: MM. 86).

Kérsztőség: baptisus C. baptisma MA. baptismum; taufe PPB. Venitur ad locum qui dicitur Crísteg? 1082 (CodPatr IV.1). Latium a leuallacinae es a raduceosinae sokit, jónöket ő keresztseger, monda nekik (MündC 15). János keresztsege homán vala (53). Ezek az zentségek: Kérsztöz, bermalás, io malaszt, penitencia, pápi meltság, hazaság, kenetes (VirgC 12). Myt fogattal vr istennek az keresztsegen? (DomC 212). Ha keresztseget eor a kisdob, ydvozól (ÉrdC 556b. Helt: IT. P1). Az keresztseget megmosódásnae sacramentoma (MA: Seult. 853). Az barate az ő calastromi barátságokat, barátá léteket másodice keresztseget nevezte (218). A keresztseget vize síval, nyállal olajjal meg-eleytessék (Pós: Igazs. 179). Mert a mint hogy egyszer születettünk, ujjaná, így a kereszt seget elég egyszer fel venni (95).

Kérsztül: decussatum C. ex obliquo PP transverse, oblique SI [durch, hindurch, in die quere]. Az valának meg zengere keresztül el ozlának (VirgC 73). Egy io keresztül néző bukásért eoré boldogságot igénye (Vás: CanCat 511). Az úton keresztül tekzik a rola lét számlan (RendEL C20). A kert nek közötte legyen egy hosszú út, kőrsztül által hosszattában (Lipp: PKert 115). Orsival úrd áld-kérsztül székács mest 181).

[Szólások]. Kérsztül áll dolgában: transverse stat; keresztül álló: transversus, disidiusus Kr. (MA Seult 1081). Sz. Ágoston sem áll keresztül ebben az értelemben (Pázm: Kal. 654). A megfoglykozott rományság fölötté káros lelkünknek, keresztül áll dolgunkban (Fél: SzE. 730). Kérsztül tenni az Orban sáuggett: indulgere genio (Deesi: Vlag. 445).

kérsztül-kasul [keresztül-kasul]. Cs. O2. keresztül-kasul Vallást Hibi keresztül-kasul MA. Deesi SallJ. 9. Mih: ÖrkÉ

79. Pázm: KT. 222. GKat: Váls. 154). Fely: Dies 21): con-
torte, distorte MA praepostere, perplexe PPB. verdtreht, ver-
wirret PPB. [über kreuz und quer]. Kőrsztül-kasul valo ut:
anfractus MA. Kérsztül kasul valo ut: anfractus Major: Szó 41.
Kérsztül kasul valo utkon (transversis itineribus) hordozza
vala az tabort (Deesi: SallJ. 39). A temen árnyékkal vias-
kodni, és vágy keresztül kasul (Vallást Hibi). Kérsztül
kasul idestona fútosnak (Mih: ÖrkÉ. 59). Felette sok az lúna
keresztül kasul rend nélkül (Cs. O2). Az hadak keresztül-
kasul commendensztván (RákF: Lev 1181). Kérsztül-kasul
való evezés (Bethl: Élet. 305).

Kérsztülkéd-ik

Kérsztülkédés: [jurzum, rixu; zank, streit]. Igen ritka
veszekedések nélkül, és keresztülkédések nélkül a szomszéd-
[lászló: Petr 153]. Kérsztülkédés, veszekedés (171).

KÉRSZTYÉN [keresztény Csúzi: Tromb. c. 8. sat. Haz.
1219. 373. keresztény Zvon: Post 1.1. MA: Bibl. 1496. kres-
tyeny IV.112. Kérsztén Zvon: Osiand. 25. kőrsztén. KazC. 179.
TihC 8. kőrsztén TihC. 17. KBés 1572. D5. F1. Eszt:
IgAny. 11. kőrsztén Mel: SzLán. 31): christianus MA. christ
PPB. Kérsztényül: christiane MA. Kérsztén anya-szent-egy-
ház: ecclesia christiana; kőrsztén lit: fides christiana, religio
christianorum MA. A pöbösöket hiányulna kerestyeneknek
(ÉhrC. 102). Kőrsztén lelkők iarlutok elmetőkel az kis Jesus-
nak iazolához (TihC 17). Zent Damascos hyv kerestyeneknek
zerelmes taneytok (DomC 3). Mykoron nem akarnak meg
teeriy az kerestyen hyre (77). Mondatnak azok confessorok-
nak, kyk kerestyen egházat igazgatiak (VirgC. 30). Mynd a
gyono smind a gyontato kerestyen lwtben legyenek (ÉrsC.
535b). Kérsztén ez szonak nem az kerestrol, sem az kerez-
telerswl lvn eredeti, hanem az Christusrol (RMNy. II.46). Papista
kerestyenek (Fél: Tan. 122. Cs. A2. Tel: Evang. II.49). Vala-
mikor az evangeliumot olvasták, fenállva kellett udvarlani a
kerestyeneknek (Pázm: Préd. 386). A Kristus kerestül k-
restény-nevet viselünk (187. 510. Kr).

fél-kérsztény: [ein halber christ] (ÉrsC. 343). Csak fél
kerestyén, a lit meg nem béráltanak (Matkó: BCsák. 415).

új-kérsztény: anabaptista. Az új kerestyénec eszelőbe
bolondok: anabaptistae fanatici sunt (Com: Jan. 131).

Kérsztényi: christianus MA. christlich PPB. Kérsztényi
hitre állot (Helt: Krón. 31. Mel: SzLán. 31). Az kerestyényi
igassagnae tiszteiről (Tel: KerF. 76). Kérsztényi tudoman (Tel:
Fél 17). Kérsztényi módon (Zvon: Post II.425).

Kérszténység: 1) christianitas MA. [christenheit]. Kik
kerestyénsegnek hitet fél nem vőtek (VirgC. 118). [Isten] ez
vylagnak vezedelméből valagyan, hozot kerestyénsegre (3).
Tellyes kerestyénsegennek állattya (ÉrsC 265). 2) christi-
anismus MA. [christentum, christenheit]. Meg sokasgy vr isten
zent Ferencnek íyatt es leant mind ege kerestyénsege
(VirgC. 15). Te vag mind ege kerestyénsege megartatja
(NagyszC 209). Peternek hagyta anya zent egyházat egehez
kerestyénsegennek anyyart (ÉrdC 308b. 516b. Zvon: Post
1233).

KEREVET [kelevet Monbrók. XV. 216. PPB. PPB]. leeti
sternium C [sofa]. Kelevet, medlyen a tüdőök ülnek: matta;
kelevetet vőnt: pavimentum mattis sternere PPB. Kelevet a
tüdőöknel: torus PPB. (Czegl: Düg. El5b. 28. Zrinyi. 1146).
Oldal fél az kelevet mellott állának vala ulvart rendben
(Monbrók. VIII.364. 331). Az kelevethez kívánta közel való
leülésemet (XV.216. MonTME 1209). Az keleveten féljül két
oszlop nyult fél (ÉrdLörtAd. 1198. Mik: TLév. 188).

Kerevetös. Hár kerevetes vacsoráló hely: hexachmon C.
MAI

KERIT *(körít)* Helt: Kron. 4. 6. Helt: Bibl. I. f3: **1)** circumdo, circumvenio MA. muno, circumvallo Otr: OrigHung. II.179. umgeben, umringen PPB. Mykoron az teughnernek hatarait kereyty vala: quando circumdat mari terminum suum ÉrdyC. 159. Nem keriti tornáztát oszlop rendre (Orczy: KöltH. 92). **2)** [facio, ut deveniat; kommen lassen, bringen]. Az minéni szegyen vallasuak iszákiát az én fojembe akarát nyomay, azt az maga nyakába ne kerettés halora nehezen kerety: lenocinari Major: Szót. 289. Az ismérletlenekne ne uizelkedgyi, hogy tégedet kereteni és leselkedni ne vélylene: ne te lenocinari ne insidiari existiment (Com: Jan. 206).

[Szólások]. Hálóra keritem: obretio, implago PPBL. Deesi: Adag. 29. Hálóra kerítetté (Com: Jan. 89). Hálóbann uadarat hogy kell keriteni (Orczy: KöltH. 37). Mynt az éketest ember nehezen feyerity vgyan az bewleh, kynek orrat ezer kaar tekerty, azt az hazudozo mazzor halora nehezen kerety (Pesti: Fab. 76b). Nagyságodat kézre akarják keriteni MonOlm. VI.15). Te is teljes erőddel érte légy, mind egyik kézre kerítették őket (RákGy: Lev. 108). Semmiét szegénynek kezemhez nem kerithetém (Monfrók. VIII.377). Ők általon titkon megvonta magát, hogy nyakamba kerítse ő hálóját (RMK. VI.221). Nyakába keríté a széles enséget (Moln: JÉp. 99). Nagy feneket kerít beszédnek Hall: HHist. III.242).

be-kerit: 1) circumcludo C. circumclando, circumdo muro, cludo, circumsepio MA. obsepio PPBL. [umgeben, umringen, umzäumen]. Meg-szállom, békeritem: admoenio; körülzárom, bekéstem, békeritem: circumcludo PPL. Békeritem, erőstitem: muno Com: Vest. 137. Sánttzzal békerített: vallatus PPBL. A kert békerítetté gyepével, palánkockal (Com: Jan. 70). **2)** impello MA.

el-kerit: [seduco; verführen]. Mint kerítő latrok Christus egyeset meg széplősítetec és elkerítetté (Mel: SzJán. 457). Philostenes őt (Florentinát) el-kerítette (PhilH. 70).

körül-kerit: circumsepio, circummunio MA. umzäumen PPB. [umgeben, umringen]. Házát isminte mint edgy palánkkal őrnül keriti ez parantsolattal (Ker: Préd. 849).

még-kerit: circumdo Kr. [umgeben, umringen]. Kew fallal alanak meg kereythween: munitae muris (JordC. 205). Meg kerített erős város: urbs munita (Kár: Bibl. I.152). Tágas zép helyt választottak, megkerítették festett támaszokkal (Fal: É. 636). Nyakát gyöngyökkel mesterségesen megkerítette (É. 62).

mégkerítés: [das umgeben]. Meg mutatatté Jerusalema arosanae épülete: és kőfállal meg kerítése (Helt: Bibl. I. f3).

öszve-kerit: 1) Öszve kerített: gyratus MA **2)** concilio, opulo SI. [zusammenbringen, verkuppeln]. A vén aszszony szve-kerítette őket, és házasság-törésben ejtette a jámbor aszszonyt (Hall: HHist. II.55).

Kerítés: 1) circumventio MA. betrug PPB. **2)** lenocinium MA. kupplerei, hurenwirtschaft PPB. Fertelmes bordély ház urta, kerítés és hitegetés: lenocinia Ver: Verb. Szót. 18. **3)** aenonia, murus MA. munitio Otr: OrigHung. II.179. ringnauer PPB. Kerítés melléke: pomorium C. MA. kerítés kőzi PPL. Kerítés kőnnl való: extramurans C. Az hazak, kyk varasnak ereztyesben vannak: aedes, quae in miblus sunt (JordC. 12). Föld indulas lón s a kerítésnek fala el omia (DebrC. 80). A kerítésnek az ő fel rakasa és építése vala jáspis ábból (Mel: SzJán. 520). Az egész városnak kerítését is új átfállal megállították (Hall: HHist. III.102). A város kerítése

alatt való lyukat módjával kell becsinálni (Nyr. XIV.459). Előll ő maga egynehány lovassal Poson kerítése mellé jött nézellen (ErdTörtAd. I.124). **4)** ambitus, circumtus PPB. [septum; umfassung, umzäumen]. Kerítés nélkül való kert, gyepű nélkül való szőlő (GKat: Váts. II.530).

kurva-kerítés: lenocinium MA. kupplerei, hurenwirtschaft PPB (MA: Tan. 1126). Kurvasággal való kereskedés, kurva kerítés (Com: Jan. 114. 183).

vár-kerítés: murus Kár: Bibl. I.397. [ringmauer]

Kerített: 1) gyratus MA. eirkelweise gemacht PPB. **2)** septus, moenitus, muratus MA. ummauert, umzäunt PPB. Kerített város: urbs C. Kew fallal kereytet város: urbs murata (JordC. 146). Körített város (Helt: Kron. 6. MA: Bibl. I.113).

Kerítget

[Szólások]. Egyebámmen a homa lehetett, kezéhez kerítgetvén (Monfrók. VIII.26).

Kerítő: 1) circumdans, circumsepiens MA. der etwas umgibt und umzingelt PPB. **2)** [seductor; verführerisch, bestrickend]. Kerítő merges szol de jóknak nem arthat (Petki: Virt. 8). Anyira kényesztetik fiokat, leányokat, hogy csak nem mazok legyenek kerítőjük a gonoszra (Laud: ÚjSegits. II.827). **3)** lena, leno C. ganeo PP. administrator libidinis, produtor PPL. hurenwirt, hurenwirtin PPB. Kerítő módjára: lenocine; kerítés: lenulus, kis kerítéske: lenmenlus C. Egy kerítő [gy] mester erősen kerengi, hogy meg vegye bordelyba (Apoll. 27). Kerítő nem is illik lennem, a vén aszszonyoknak tisztetek rám veimen (PhilH. 15).

kurva-kerítő: leno MA. aquariolus Major: Szót. 61. aductrix, ballio, aquariolus PPL. hurenwirt, kuppler PPB. Kurva kerítő aszszonyoc: lenae Com: Jan. 183. (Czegl: Japh. 16).

Kerítőség: [lenocinium; kuppelci]. Ki kerítőségre, ki borsorkányságra adgya magát (Dósz: Préd. 284).

KERÜL *(keerul)* ErsC. 351b. körül Helt: Mes. 411. Helt: Kron. 85. 19. Dávid: VDisp. 4. 104. 169. Deesi: Adag. 97. 157. 187. Göres: Mát. 67: **1)** circumeo C. ambio PP. herumgehen, umgehen PPB. Kerwly vala (circuibat) telley Gylyeat (JordC. 361). Mykort ew zokasa zarent keerwhneye az cynthemeti (ErsC. 351b). Mikoron az pispökök az monostorokat kerülik (ThC. 296). Soc ideig kerülöc Seir hegyet: circumvius longo tempore (Helt: Bibl. I.Kkk3). Jo lonan kerüle város kő fátal (Diosz: NS. 32). Az város őrizöc, kie az várost kerülie (Kár: Bibl. I.632). Mint eg sino oroszlanok kerölnek keresnen, kit be nyelhessenek (Kár: Hal. M.). Hol a testek vannak, sasok oda gyűlnek, szapora sürgéssel ott járuak s kerűlnek (Gyöngy: KJ. I). Jól meg-is bevűlték köztök a poharak, mert sűrűn kerűlték (143). **2)** [praetereo, devito; umgehen, ausweichen]. Igen körül az hálót (Deesi: Adag. 13). A ki kerűli, vagy által ugordgya az igazságnak hálóját, kételen hogy az hamisságnak varsijában, és törőben akadgyon (Pázm: Kal. 342). Mint a halált, úgy kerűllyetek a bűnöket (Pázm: Préd. 11). A munkákat nem tűtgya, kerűli (Com: Jan. 195). Valaki őráját kerűlte nagy veszedelmének, jó folytató sorsát látá szerencsének (Thaly: Adal II.27). Ha ellenséged agyafúrt, kerűli azt, a mi nél-ed eszedbe juthatna (Fal: UE. 457). A kik egymást kerűlik, nem szeretik egymást (Fal: Sze. 539). Nem jár a tsapásban, kerűli az igyeues közösséges ösvényt (Fal: NU. 358). **3)** [peruenio, devenio; gelangen, kommen]. Kerűly hátunk-megé: *pone nos recede PPBL. Hogy kerwlvén meenének Jerusalemba (JordC. 777). Mus fele fordvval, Catharina oda kerwlvén (ÉrdyC. 668b). Hátoc megé körülénc (Helt: Kron. 85). Tölöc távol keröl (MA: Bibl. V.20). Vallyon mikor, és mely mfinak került artzijára a szegyen pirulás rosztul jobra térése miatt? (Fal: NU. 288).

[Szólások:] Kezembe ne kerülj: ne in melampygam meidas (Deesi: Adag. 85). Reiað is kórúl meg az gonoz szerencze (187). Nem kellene töfölni a keserűségben lévőket mondván: hogy más kézre kerül a madár (Mik: Tlav. 116). Ártalmassá a szívünk körül lappangó és kísértő ellenség amál, a ki kin forgóldók, és szemre kerül (Fal: SzE. 125). Igen kórúli mint az farkas az kútát: lupus circum puteum chorum agit (Deesi: Adag. 97).

be-kerül: **1)** circumeo MA [umgehen]. A földet mind be kerűlém es el iáram (Mel: Jób. 2). Azon menetellel Chiust bé-kerűlő (RMK. IV.187). Az egész földet békerűlővén (MA: Bibl. 1448). **2)** fingorior; hincincommen. Azonközben az kadamar-
lak be kerűlenek es le hylának zent Ieronimus atyának labay előt (ÉrdyC. 582).

égybe-kerül: [convenio; congrego; zusammenkommen]. Mikoron mind egybe kórűlőnek volna a sergac Valentinianus esiszár mellé (Helt: Krón. 15).

el-kerül: **1)** circumeo MA [umgehen]. Mikoron az frateret el kerűlte volna es zentelt vyzzel meg hyntveen zent kerűtnek jegenel evket meg jegyezte volna, el ezecek (DomC. 186). Az földet el kerűlém sbg iáram (Kár: Bibl. 1512). Mind el kórűl: in orbem circumit (Deesi: Adag. 102). **2)** cecio, devito C praetero, declino MA [answeichen]. Mesterségesen el-tudja kerűlhi: astutus ad praevendendum PPB. Az essow el kerűlte evket es az neget megl nem cerce (ÉrdyC. 322). Az pokolnak kinyat el kerűlhetűnek (Lép: P'tük. 124). Ozak el kórűlíte az igazságot (Dávid: Vtisp. 160). A keleptzet el nem kórűlhetem (Vallást. Rr1). Sola el nem kórűlhetűik az isten büntetset (Deesi: Adag. 157). Hogy a fűtőben bevert ember meg ne süsötsön, legjobb el-kerűlhi (Pázm: Préd. 355). Affele ember, mint az igazságnak meg örökösűt ellensége, az igaz istennek itéleti el ne kerűlhess (ESzT: IgAny. 201). Azonjgyekezzet, hogy székből kijethesse, de a viyázó vitűzek arra tanított lovának félre ngrásával el tudták kerűlhi (Fal: TÉ. 639). A forgot okosnak elne kerűlye szeműt és eszt, akár kiben légyen a vétok (Fal: UE. 490). **3)** in orbem transeo [propinquo; herankommen]. Az vendégűnek napjy elő forgottak es el kerűltek (Mel: Jób. 11a). Mikoron pedig az lakadalomnae napjai elkerűlőnek volna (cumque in orbem transissent dies convivio kűdvata ő hozzájoe az Jób (MA: Bibl. 1448).

elkerűlés: **1)** circumitio MA [herumgehen] PPB. **2)** praeteritio MA [das vergehen]. Lón az első ezer lőv el kerűlésben, ez vtan kelőnce másie ezerben (Valk: Gen. 4).

elkerűlhetetlen: indeclinabilis, indeclinatus, inaversionabilis C inevitabilis MA. unvermeidlich, dem nicht zu entgehen ist PPB. Am kár el kerűlhetetlen és győzedelmiesképpen meg mutassik azok az jelenségek az isten igűjének bűsűlletit, de (Pázm: Kal. 167).

elő-kerül: **1)** advenio; ankommen. Jól lehoth megl az bodogi aszony napja elow nem kersolhi (RMNy. III.79). **2)** [occurro; vorkommen]. Az elől kerűll feleleteket a katona vendég magára vallali (Fal: NA. 227). Darjátok meg aszszonyim lassu elmével, mitsda bűnre vivő alkalmatosságok kerűlhetnek elő az napon, és vegyűtek okos el rendezessé elejét (Fal: NA. 191).

körül-kerül: circumvenio, betrogen. Hogy valaki meg ne challya es kórűl ne kerűlye valamit, dologban az en attya tiút (Boylho: Epist. 75).

még-kerül: **1)** [circum; umgehen, begeben]. Mégkerűlő a vőlet (BécsiC. 88). Mégkerűlőmha mind a városont (MűnchC. 30). Ez zent atya meg kerűly vola az otarokat (DomC. 129). Ez máj napon egy zentűlt gertiaual meg kórűlűnek a zentű

egűhazat (DebrC. 174). Az várost meg kórűle (Gosárv: MagyB. E). Mikoron a medie oda érkőzet volna, meg kórűlé az embert a földet; de mikoron lehetet nem grzene, el hagyá őtet es el méne, meg holt dőgnece alitván az embert (Helt: Mes. 411). Kenesed magánal meg kórűle Aquilegiát (Helt: Krón. 19). Jó leány gonosz bir vagyon felől, az korczomákat to mind meg kórűlő (FarkSzer. 13). Tolvaj megkerűli polgár istállóját (Thaly: VÉ. 199). **2)** induco, persvado, in suam sententiam perducere SI [decipio, seduco, illaqueo; ungarnen, verführen, betriegen]. Nagi szop szóval mint őtet megl kerűle (CsomaC. 23). Nem hammar czallhattya vala őtet senki; ő kedig igen tudia vala az embert meg kórűlhi beszéduel (Helt: Krón. 14). Ha őket valaki ajandékkal vagy szop szóval meg kerűlte volna (Ver: Verb. 204). Tanaczkozvac, mint kerűlhessé meg, és fortélyos áhoksággal mint foghassac eythessé (MA: Seult. 995). A csalárúság oly közűsleges a kalmárok között, hogy az nem itéletűk kalmárnak, a ki megkerűlhi nem tud (ily: Préd. II.356). Tapogatva járjon, őben légyen, hogy ezer mester-séggel meg-ne kerűlyűk (Fal: NE. 5). Virtus vala, ha ki tükon megkerűlhetto s vérét vehette ellenségűnek (75).

még-kerűlés: [seductio; verführung]. A mit hegedűre, lantra írnak, mind azon szerelen, mesterseges meg kerűlések, pompásan felkészűlt fertelmesség (Fal: NU. 263).

ösze-kerül

öszevekerűlés: [rixa; streit]. Hol mikor veszedelmes ösze-kerűlések történnek; ily izben nem jó ölbe kapni (Fal: UE. 192).

Kerűlés: **1)** circumitio, circumitus, ambitus MA [umgang, umlauf] PPB. Hyth nyat zakadnak le Jericonak kewffaly heet napy kerűlűessel; circumdata ad dies septem (JordC. 823). Egy kerűlűst tesszen Galileán által (MA: Seult. 883). Az éjjeli lopó a ház kerűlűst menten félbe hagyja (Misk: VKert. 359). **2)** [deventio; das gelangen, das kommen]. Nadányi Mihályne a Minnye vajdához való követűsge keleczűbe kerűlűsere s veszedelműre követűezett vala (Szal: Krón. 465).

[Szólások.] Homályos avagy kerűlűlés képmen való hivatal: vocatio obliqua (Alv: Post. II.62).

Kerűlet: circumitio, circumitus, ambitus MA. circumferentia Ver: Verb. Szót. 4. Com: Jan. 161. umgang, umlauf PPB. [umkreis, umgebung]. Az ő fogainak kerűleti (Mel: Jób. 100). Az Olaz orszagnak egy szegeletiben, az Vesule hegnak ő kerűletiben (dstv: Volt. 2). Az te temporodnac kerűleti: juncturae temporum tuorum (Kár: Bibl. 1634). Az oszlopnae kerűleti (MA: Bibl. 1311). Igyenes úton kel járni, ha az kerűletben ninesen alkoholatosság s haszon (Pázm: Kal. 797). És hogy kórűl-fognak Sziget kerűletűt, néznék, homan törtetűnek Szigetet (Zrinyi. 1106). Az égűce mellyic kerűleti és hajlása alatt: sub qua zona et climato (Com: Jan. 171). Keregűdű circalmozás, mellynece a kórűljárása avagy kerűleti kórűlyéknec, kerűletűnece mondatic: circulus, ejus circumitus seu ambitus circumferentia dicitur (164). Miért mőgy kerűlettel az dűcsősegre (Pórró: Curt. 553). Az ő szent országnak határat és kerűletűt terjessze (GKAt: Váita. 11197). A golyóbi legnagyobb kerűlete az, a mely a golyóbiat kettő vágja (ACsere: Enc. 81). Isten utolszor alkotta az embert, ugy hogy láttassék minden teremett állatoknak mint egy kerűletűnek lenni (ily: Préd. 1515).

allati-kerűlet: zodiacus ACsere: Enc. 24. (tierkreis)

állatos-kerűlet: zodiacus Com: Orb. 210. (tierkreis)

délhatározó-kerűlet: meridianus Com: Orb. 210

tengelyvégi-kerűlet: circulus polaris ACsere: Enc. 92. polarkreis

Kerülő: **1)** circumductorius Kr. [umgehend, umschweifend]. Ama'ra általában az út, inkább pedig kerülőbb (GKát: Váls: 272). **2)** circulator MA. circitor Ppl. [hüter, überreiter]. (Gér: KárCs. IV.289, 293, 305, 306). **3)** [circutio, ambages; umweg]. Neha ember által utat akar irány, [hát látja, hogy csak] kerylewe emberkedik (Pesti: Fah. 40b). A végre távozot volt el, hogy másuttan kerülőből az ő kútlöz meime (Tynk: Józs. 90). **4)** ambitus domus Kr. [hauseinf., gang, wandelbahn]. Meg sepry vala az cart. es az kerylevt auagy ambítust (Margl: 25). Elfutamek az kertbevl az kerylevnen (128). Az capitulum bazam auagy az kerylevnen valamely zegoletyben el lappauvan (DomC. 376).

[Szólások]. Tauld kerülő szoval (Dom: Préd. 431). **Kerülő beszéd:** verborum circutius, ambages verborum MA. PP. (Tel: Fel. 16). Nagy kerülő beszéddel emlékeztén erről, azt mondgya (Pázm: Kal. 660). Kerülő beszéddel szollának (Megy: 4Jaj. II.15). Előljáró, kezdő auagy kerülő beszéd: proimium seu exordium (Com: Jan. 161). Nagy kerülő beszéddel hazud (Matkó: BCsik. 16). Kerülő pohárt innya: bibere in orbem, circumpotare PP.

erdő-kerülő: vagiator, custos silvarum Ver: Verb Szót. 33. nemoris silvarumque custos SK. waldhüter Nom. 77. (Gér: KárCs. IV.286, 297).

hegy-kerülő: [berghüter] (Gér: KárCs. IV.456).

kapa-kerülő: pastinum fugiens, otiosus Kr. (Biró: Augy. 736. Kr.).

Kerültet: **1)** [circumduco; herumführen]. Ezokaert az isten kerültete a népet a pusztá által valo vton: circumdixit per viam deserti (Helt: Bibl. I.Hh4). **2)** [facio ut deveniat; kommen lassen]. Az megnevezett latort kerültesse nagysagod kezéhez (MonOkm. XXIII.118).

be-kerültet: [circuire facio; umgehen lassen, umwandern lassen]. Pontus tengér szelit mind be kerülteté (Bulassa: Enek 12).

el-kerültet: circumduco [umgehen lassen]. El kerültetee hv velök (a yazokat) az nagy pwtzának wtan (JordC. 37).

Kerültetés: [circutio, ambages; umweg]. Nagy kerulteteeh teetete ew vele: circumdixit eum (JordC. 185).

KÉRKED- IK, KÉRKESZ- IK [kerkodik] Zrínyi II. 108. *kerkőzic* Dial. 121. *kerkőzhessenec* Mon: Apol. 369. *kerkőzuel* 322. *kerkőzui* Lép: PTük. II.163. Land: ÚjSegits. I.85. *kerkőzt* Zvon: PázmP. 298: glorior, jactare se MA. sich rühmen PPB. [prahlen]. Kerkedve mutogatom: vendito MA. Cristust zegen-segbe kwetvek, kirwl nekí wwn magok kerkedenek (VirG. 24). Kerkedyk wala hagi az ew ezenek edényebe oes erzenyebe sok kylemb kylemb fele okosságok wolhanak (Pesti: Fah. 58). Egy eziga kerkőszic va az ő kenéségében (Helt: Mes. 36). Senki nem beözli a te tollaidat, hanem hogy légyőzét ezálnac belőle. Egy el immár és kerkőzgyel szépségőddel (Helt: Mes. 415). Nagy szemtelenül aul kerkeszic (Mon: Apol. 351). Melhjel szüntelen kerketzec (421). Másut kerkedgyel (Dees: Adag. 70). Heában való dologgal kerkedni (Dees: Adag. 20). Azzal kerkettec, hogy őc első minden pogányoknál (MA: Bibl. I.144). Régeny: eredetekkel kerkedne (MA: Tan. 1084). Olyanak, mint az mely százsz azzal kerkedik volt, hogy száz törököt vágott (Pázm: Kal. 159). Mivel kerkődhetik igazán ellenem (Zrínyi. II.108). Ne kerkedhessék azzal, hogy esászár jár az német után (MonTME. III.414). Fennyen kerkedik (GKát: Tük. 334). Akar mint kerkedgyek eleivel, nagy barosaganak hirevel nevevel (Petki: Virtus. 19). Jó szerencsájében azzal kezdé kerkedni, hogy egy lába topantásával egész Itáliat meg tölthetné néppel (ExPrinc. 234). Talán vétett bennnek a természet, s nyilván makra s moslékra akarát alkotni, mikor ember lett

bolleik, más különben vagy meg utálnak a förtöt, vagy legáláb nem kerkedhének vele (Fal: NE. 92). Avval kerkedik, mintha ő volna feje-oka, néked pedig semmi részed azokban (Fal: UE. 441). Csak kerkedjél illyekben (Amade: Vers. 184). A gazdag természet minnyájn örülnek, szomszéd szomszédjának vizadva kerkednek (Orczy: KöltH. 71). Ha el tsábitod tudatlan szépségét, feteged kerkedve meg nyert gyengeségét (119).

[Közmondások]. Könnyű ott kerkedni, hol távol az ellenség (Kisv: Adag. 52).

[fölkérekedik]

fölkérekedés: [gloratio; prahleroi] (Helt: Més. 212).

Kérekdekény [kerkőzékenység] Kár: Bibl. II.273. *kerkőzékény* Beythe: Epist. 157: jactator, gloriabundus, aretalogus, phanias C. jactuosus, gloriosus, arrogans Nom.² 219. [prahlerisch] prahler, grosssprecher PPB. Kerkedekenfél: jactanter, jactuose MA. PP. Kérekdekény, maga nagyzó: arrogans Ppl. Kerkedeken ember (Pesti: Fah. 63b). Kérekdekények: ciadis pleni (Dees: Adag. 200). Kerkedekenec, keneliec (Mon: Apol. 2). Kérekdekényeket, onyákat, nagyra vágókat szűlsz ez világra (Cis: F.) Szátokból ne szárazzacc kerkedeken szó (MA: Bibl. I.245). Kerkedeken beszédő (MA: SB. 44). Kérekdekény dicsekedés (MHog: TÖszl.² I.122). Kérekdekény Goliáht (Czegl: Japh. 3). Lamech kerkedékény kintősébe öltöztünk (Czegl: MM. 9).

[Közmondások]. Kérekdekény leány tudod tántzban mint jár: nos decem Rhodienses, decem naves (Dees: Adag. 141. MA. Kisv: Adag. 366. Fal: Jegyz. 925). Kerkedékény leányok bamarib meg esnek (Huszt: Aen. F3b).

Kérekdekénység: jactantia C. gloriatio MA. [prahlerci] rühmung, rühmedigkeit PPB. Diczekőztők az ti kerkedeken-segőkben: exultatis in superbis vestris (Fél: Bibl. II.144). Vakmerő elmélet és nyelvéne kerkékénységével fel fualkodott vala (Kár: Bibl. II.273). El kel tűni kerkékénységétis, mert minden szép aszszony egyebet meg akar halladni (Prág: Serk. 377). Merő kerkékénység az emberi erőt az isten parantsolattához vetni (Ker: Préd. 213). Ki tekeri kerkékénységek szavokat mégis: a midőn az isteni szolgálatot nem a kősség nyelvéen szolgáltatták ki (VárM: ÉgőSzöv. 107).

Kérekedés [kerkölés] Helt: Mes. 212. *kerkőz* EsztT: Ig.Auy. 357. *kerkőz* Lép: PTük. III.137: venditatio C. gloriatio, jactantia MA. [prahlerci, rühmedigkeit]. Maga-hányás, kerkedés: alazonia Ppl. Mi moddal tseenditettie le az ő szemelen kerkőzese (EsztT: Ig.Auy. 357). Merő sűlt bolond kerkedések és ditsekedések vagyon (Pázm: Préd. 55). A jó cselekedetek előttök kerkedésben valának (Czegl: MM. 103). Marka-pókó pharisaeusnak kerkedése (GKát: Váls: I.1037).

Kérekdez-ik: [se jactare; prahlen]. Szabadsággal kerkedezel (László: Petr. 22).

Kérekdő [kerkőző] Kár: Bibl. II.273. *kerkőző* Prág: Serk. D3. *kerkőz* Born: Préd. 460. *kerkőző* Zvon: PázmP. 299. *kerkőző* Land: ÚjSegits. I.699: gloriator MA. der sich rühmet, prahler PPB. Balyokás, bolond kerkőző: blax C. Ygen alazatos leegh nyombenben, neh zolwan nehez, kemei, kerkedő, gonoz bezedeth (ApostMált. 33). Senki magát ezac kerkőze szoval meg ne ezallya (Born: Préd. 460). Az számlálatlan hadnál kerkőző Sennacherib (Kár: Bibl. II.273). Knarezot vallata az kerkőző barattal (Zvon: PázmP. 299). Az kik azokat itác kerkőző (Prág: Serk. D3).

Kérekett, kerkütt: [gloriosus; prahlerisch]. Végre illyen feleletet kottyanta az kerkütt ember (Zvon: PázmP. 298).

Kérekettség, kerkütség [kerkődség] Lép: PTük. III.166. *kerkedség* MA: Bibl. I.569. Bal: CsIk. 172: gloriatio, jactantia

MA ruharedigkei PPB. [prählerer], Kerkevedeg, maga hanyas (HorvC. 253). A bolond ifiúság bátor és nagy sokat tulajdonít magának: de ha róla írt annak utána, vgy vészen biznosságot magáról, hogy semmi volt az ő dolga, és heiba való minden kérdődség (Helt: Mes. 208). Heiba való a kérdődség a cselekedet nélkül (Helt: Mes. 211). Mit használ nekem a te kérdődséged? (Helt: Mes. 422. RMK. V.57). A szóban való kérdődség: arrogancia (Com: Jan. 218). Kérdődséggel való gazdagságok mit használtak nekünk (Lép: PTük. II.166). Az római papa ez titulust kerkevedegből koporitya magának (EszC: IgAny. 356). Kérdődséggel való maga költése (Bal: CsIsk. 172). Az üres hordó kongás, és eszterhán termett gabona fő, phariszeusi kérdődségnek jeles czimerei (Matkó: BCsák. 121). Az ő vallások reghiségével való kerkevedegnek meg ezafolása (VárM: EgőSzöv. Bevez.). A Luterneknek erről kérdődségek szörént tudományok vagyon (Sám: 3Fel. 634). Minden kerkevedeg gyűlölséges (Prág: Sark. D3). Kérdődséget és hamis mértéket gyalázza (MohF: I.Tárh. 103). Csak helytelen kérdődsége az Barkóczy urának (MonOkm. XXIV. 507).

1. KERŐ. Rumén: koróragas, kerő C

[Szólások]. Kerőt ragok: rumino C. rumino MA. Mindent valamit kerőt rag a felkesz alutoc közet, meg egyetec: omne quod ruminat in pecoribus comeditis (Helt: Bibl. I. CC2. Kár: Bibl. 197). Az him dísző, megherelt kam nem kerőt rágoc mint egyéb hasat körnőek (Com: Jan. 36). Az saphir hal igen fő hal, fővel el, és kerőt rág (Forró: Curt. 716). Kerőt rág az ökör (Alv: Post II.311). A teve kerőt rág (Misk: VKert. 45).

KERŐD-İK: rumino, rueto MA. wiederkäuen, grölpsen PPB.

a) Csuda, ha nem énelyet gyomra, nem füstölőgt agya, nem kerődöt torka, mikor ily gaz dologot, ily gyomroskodva irkált (Pázm: Kal. 171). Az szent iras ellen kerődne az ugatózma (MA: Tam. 58). Már három esztendőfől fogva kerődik az 3 kérdés ellen (Sám: 3Fel. 32. Czegi: Japh. 1). Azon is kerődik Mátyás, hogy az ecclesia jeleit külön szazgattam (Matkó: BCsák. 119). Azzal kerődik, hogy . . . (Pós: GBot. 2). A búza ésa bor-főlettel kerődnek vala (Hall: Püsz. 95). Most is kerődik, s nem emészthető meg akkori beszédet (Fal: NA. 119). Nem kist szívem, hogy a legelő-mezőkön kerődyom mint Nalugodonozor (Fal: NE. 6). Árpában jól lakam, heverték kerődve (Gvad: FNút. 10). b) Nap napnak kerődyk ygoeth: dies diu enuetat verbum (PostC. 5). Olusnam eszem, gyakorlat az kerődöm (Pécsi: Ágost. 34). Hallatlan káromlásokat kerődik az égbe (Pázm: Kal. 372). A mit Balhuinus a pápákra s egyebekre kerődik (Pázm: LuthV. 31). Lásd, mely szentelen hazugságot kerődik én reám (169). Akár-mit kerődik káromló székiből halgatóiföl (Sall: Vár. 13). A mi urunk halálának hasznáról csuda mennyi sok kábaságokat kerődik (Pós: Igazs. 1616).

ki-kerődik: [eructo], auswerfen, speien. Káromló szokat bűtög és kerődik ki (GKat: Váts. 1992).

Kerődés: ructus, ruminatio MA. rölps, wiederkäuen PPB. A sor kerődést, a ki rotket esze és főge [bűtög], meg állattya (Melt: Herb. 102). Semmit azoknak gyomroskodások és az égh ellen való kerődések nem árthat (Toln: Vig. 302). Minden nyálaskodást és kerődést ottólról magáról MA: Tam. 56. Ez dolog való kerődés (Matkó: BCsák. 10).

Kerődött: [?] Az mimemő enyuet teremt az lentse fá, annak lentiscinus neve, ezt io imya azoknak kik vert hanyak, es sok időfől fogva harutnak, erőt ad az gyomornak, de kerőd tet (Boztha: FivK. 7b). A kinek életét megakarják tartani, keserű italokkal kerődötik (Pázm: Préd. 32).

Kerődz-ik, kerőz-ik. kerődöznee BécisC. 191): rumino, rumigo C. [wiederkäuen]. Kérődzöm, rágodom. rumigo MAI

Buzan es boron kerődöznee vala: super triticum et vinum ruminabant BécisC. 191).

Kerődzés: ruminatio C. MA. wiederkäuen PPB. A barmoknak lassu kérőzéssel vagyon fekvések (Gyöngy: MV. 18. Misk: VKert. 45).

Kerős: [ruminans; wiederkäuend]. A barmoknak (az eledel előszőr a kérés gyomornak, osztán a nagy kővér harkában, temérde hőlben, pazzalban által megyen (Com: Jan. 51).

2. KERŐ (Mro Monfrók. XV.536). Kerő az sebbe: linamentum MA. turunda, tomentum Pl. [charpie]. Borbélyek kérőjők: entHEMA, kérő, melyet a borbélyok a sebbe téznek, tépett-ruha: penicillum PPB. Kerő a sebben: nyiredék, tölteti való lágy pelyh, tépett ruha SzD. A seb, melyben kérő tétet: vulnus eni turunda imponitur (Com: Jan. 60). Gyapottól csinályanak kérőt s azt tegye az orra likában (PP: PaxC. 73). Ki ellenségtől lövetik avagy nagy pallossal erőssen megsértetik flastromozás és kérő becsütés ezekhez kívántatik (ÖrvMest. 15. vsz.). Az lábom egy formában van, megyen a rütség belőle, kérőt tartván benne az borbély (Monfrók. XV.102). Most Orli uram bányán lábommal, kisebb kőrő noha most sem jár bele, mint másszor, mindazáltal ma az materia jobban indult meg (536).

pih-kérő: linamentum C. [charpie]. Pih-kérő az sebben: linamentum MA

seb-kérő: linamentum MAI turunda PPB. [charpie].

KERT: 1) [septum, septimentum; zam, umzäunung]. Kert helyett való árkok, vagy víz-folyásnak tekergő árka: euripi PPB. Húnd be a kertben belől a kert mellett a forgaczokat (ÖrvK. 56). Azon túl volt faragott fából elé-csinált fedetlen kert, az mely elkertelte az convictus udvarát az senarium udvarától (Monfrók. XI.127). Fátalan hely, a kerteket égetik (Nyr. XII.228). 2) hortus C. MA. garten PPB. Gyümölcs-fa, lugas a kertben: arboscule topiarie: in vestibulo horti a kertet: deformare arcus in horto PPB. Vadkert 1227. (Jerney). Meta procedi ad quoddam pomerium vulgo wegkerth vocatum 1275. (Wenzel. IX.139). Unum virgultum fywkerth vulgariter nuncupatum 1299. (CodPatr. VI.450). Parancsola a vendégséget kézeitenni a kertek gadorában: in vestibulo horti (BécisC. 48). Kird bemene a fackal plantaltatott kertbe (63). Az kerteket es megtyztehgya vala (Margl. 27). Kinek kerteben rosakat zedők (DebrC. 186). Bel fwtameek egy kerben es le fekwcek egy fyghe fla alat (ÉrdyC. 517b). Kertyt gónőlcödenne teue (TelC. 85). Parlaga haggyik az ő kerteket (Ozor: Christ. 103). Az kert szurdokabol my ez dologot latoc (Hofgr. 324b). Bg re-keztett kert: hortus conclusus (Kár: Bibl. 1633). Az kapu kívül levő kertemet hagyom az pater Jézusitáknak az halas tóval együtt (Radv: Csál. III.312). Bujdokik vala az Eden kertnek fű között (GKat: Váts. II.453).

[Közmondások]. A hól farkast emlegetnek, kert alatt kullog (Pecsi: Adag. 117). Farkast emlegetnek, kert megett jár; farkast emlegetnek a kert alatt jár: *lupus in *fabula PPB.

almás-kert: pomarium, hortus pomorum MA. apfeloest-garten PPB. Almás kertnek czemetei (Kár: Bibl. 1633. MA: SB. 272. Gér: KárCs. IV.296).

esür-kert, esürös-kert: [getreidehof]. Egy róka be mène egy ezüres kertbe, hogy valamit fogva emnyí valót (Helt: Mes. 378). Egy esür kertben valami asztaglábon állnak volt (Szék-Okl. 1299). Hítván esürös kert (Gér: KárCs. IV.309). Majorház, esür, esürös kert is vagyon (318. 335. 152 TörtT. III.157). Máriási Ferencznek esürös kertben lévő asztagit nagyon meg-esték (Szal: Krón. 179. Gyöngy: Char. Előb. 22).

dinnyés-kert: cucumerarium MA. peponum ager SK. melonagarten. Mikent a dinnes kertben in cucumerario a

ma semmit nem őriz, vgan vadnak azoknak istene fánc és
ezüstös és aranyos (BécsiC. 116). Dányés kertbeli hayléa (Helt:
Bibl. IV.12).

dios-kert: [nucetum; nussgarten]. Le zallek az dios kertbe,
hog vólóknek almaít latinum (DöbrC. 480).

eden-kert: [paradisus]. Beh nagy feneket kerített az asszony
beszédjének, beh messze fáraszt, tudniillik eden kertben a
paradicsomban (Fal: TÉ. 606).

fű-kert: herbarium Kr. [blumengarten]. Érti már az erdő, kifak-
kad zöldése, felvont sátorinak szinlik ékessége; timfü juhna,
nap virágnak, fűkert mélnak, esső rétnak (Fal: Vers. 916).

fűgés-kert: ficetum PPBl.

fűves-kert: hortus olerum [gemüsegarten]. Add énnékem
az te szőlődet, hogy énnékem legyen fűves kertem: da mihi
vineam tuam, ut faciam mihi hortum olerum (Kár: Bibl. I.328).

gyalog-kert: [sepes humilis; niedriger zaun?]. Fiát által-
veti a gyalogkerten (Bethl: Élet. II.346).

gyümölcs-kert: pomarium C. Com: Vest. 141. obstgarten
Nom. 7. Mel: SzJán. 458. Vala neki gümölcs kerte: erat ei
pomarium (BécsiC. 167). A nag ar vizec gümöle kertyt ky
zaggata[c] (TelC. 85. RMK. II.81. 122).

gyümölcsös-kert: pomarium Com: Jan. 70. [obstgarten].
[gyümölcs-kert, almás kamara, gyümölcs-tartó hely: pomarium
PPBl. (Ver: Verb. 90. Lipp: PKert. I.13). Kényszerítették vala
szállani a városnak gyümölcsös fás kertei közé, az erdőket nem
erdőlthetvén (Szal: Krón. 129).

káposztás-kert: cauletum, caularium Kr. [krautgarten].
Káposztas kertőt is csenala (DebrC. 119. Pázm: Préd. 1161).

[Közmondások]. A káposztás kertet eh kecskére nem jó biz-
nya, sem a hüd fiaakat pásztorra (Magy: ORoml. 58).

komlós-kert: [hopfengarten]. Az első részéből komlós ker-
tet csináltattam, az felsőből gyümölcsöst 1635. (TörtT. 1880. 774).

köz-kert: sepimentum intergerinum; mittelzaun PPB

látor-kert: vallum Nom.² 463. bollwerk mit pfählen Nom.
7. Meg gyuladéc a puszka por, és fel gerieszte az lator kertet
és mind a több töltet palánkokat (Helt: Krón. 202. Pázm: Kal.
1766. 18. Kr. TörtT.² II.179).

lövő-kert: [schiessplatz]. Ez városnak vádnak szép lövő
vdvari és kerti, az hol az polgharok és ifiak bizonyos időben
puskával, és nyíllal való lövöldözésben maghokat gyakorolják
(Csomb: Utleir. 87).

major-kert: [meierei, meierhof]. Majorkert felül is sáncok
vala, napesettől vár ellenébe vala (RMK. VI.137). (Bartha: Debr.
16).

méggy-kert: cerasetum PP. [weichselgarten].

mulató-kert: voluptuarius hortus SK. [lustgarten] (MA:
Sculpt. 469. MA: SB. 326).

narancsos-kert: [orangerie]. A narantsos kertekben
szép sétáló lugosokat ergetett (Fal: TÉ. 645).

olaj-kert: olivetum Kr. [ölberg]. Ystened neked adangya
az olay kerteket, kyket le nem palantalt (JordC. 216.
Sáldi: Bibl. Amos. 4: 9. Kr.)

olajos-kert: ∞ (Czegl: MM. 176).

orvos-kert: alexikepos Nad: Kert. 262. Nézze meg a mi
orvos kertünket (45).

paradicsom-kert: [paradisus] (Pós: Igazs. 523).

plántás-kert: plantarium Kr. (MNYil: Zsolt. 19). Plántás-
kertecze (MA: Tan. 1117).

rózsa-kert: rosarium C. MA. rosengarten PPB

rózsás-kert: rosarium MA. rosengarten PPB

széna-kert: (Helt: Mes. 428).

szőlős-kert: vinea Kr. [weingarten] (Pázm: Préd. 1161.
Szőlős kert, vagy hód-szőlő (GKart: Ttk. 1119. Rad: Lex. 180).

tévelygős-kert: [labyrinthus]. Labyrinthosi tévelgős kert
(MA: Tan. 1179).

tündér-kert: hortus imaginarius Kr. [feengarten] (Fal:
Vers. 869).

útvesztő-kert: [labyrinthus]. Arra való az út vesztő-kert,
hogy belé boesátkozván a mindentéle nem jóba, fel ne talál-
hassad útadat a visszatérésre (Fal: NU. 343). A mondott zöld
útea beszolgált egy nagy útvesztő-kertbe (339).

vad-kert: vivarium, leporarium C. theriotrophium: tier-
garten PPB. Vadkert 1227. Wadkerth 1255. Wadkerth 1283
(helység, Jerney). (Tim. 168. Helt: Krón. 169. Com: Jan. 70).
Egy jeles vadkert (Misk: VKert. Cím.). A marcheggi vadkertet
az én dispositióm szerint kiivel kerithessék meg (Radv: Csul.
III.32b).

vadas-kert: theriotrophium C. [wildpark] (Com: Jan. 70).

veteményes-kert: hortus olerum Kr. [gemüsegarten]
(Kár: Bibl. I.168. Pázm: Kal. 1766. 611. Kr. Pús: Igazs. 590.
Gér: KárCs. IV.309).

virág-kert: [hortus floralis; blumengarten] (Zvon: PázmP.
332. Megy: SzAÖröme. Előb. 11).

virágos-kert: hortus coronarius MA. hortus floralis Kr.
blumengarten PPB. (Petki: Virt. 6. Mik: TLev. 423). Mély
álombul felszerkentem, egy virágos kertnek mentem (Fal: Vers.
869). A templomokban is sűrűn tisztessen meg jelennek a dának
szinte ugy mint a virágos kertekben vagy a sétáló-utszikón
(Fal: NA. 145).

vöröshagymás-kert: caepina C.

Kertbeli: hortensis, hortensius C. [garten]. Kertbely vete-
mény (ErdÖrszgy. 1.395). Egy szegény ember, kertbéli aszta-
gáru az mondgya hogy (Pázm: Kal. 756).

Kertéske: hortulus C. MA. gärtlein PPB. Kerteczeknek
cezelekedes, anagy egyeb zent es haznos dolog meg foglalyon
(VirgC. 131. Monfrók. XV.403). Egy kis rekesz kertecske volt
az ablak alatt (Bethl: Élet. 263).

Kertél: sepio, obsepio MA. ziümen, muziümen PPB. Ker-
telni, füz ágakat le vagdalni (Lipp: Cal. 11). Hegyess karókkal
béllett, kertelt, kerített sántz (SzD: MVir. 158).

be-kertél: sepio, obsepio, praesepio C. circumsepio MA.
unziümen, verziümen PPB. Bekerteltetett: septus C. Kőbe
bé kertelni: intersepio MedLat. 331. Kerteld bé füssel a te
füledet (Tel: Evang. II.680). Kerteld bé szívemet (Ágost: Zar.
204). Igyekeztem ez munkácskámát kíváltképpen sz. írással
meg erősitenem, s-bekertelnem (Szölögerezd. 19).

bekertélés: [obsepio; unziünung]. Hálva fekünnék a mi
istentelenségünknek hitvan meg rekesztésében avagy be-
kertelésében (Bök: Lämp. 119).

el-kertél: [obsepio, separo; absonderu]. El-venni, el-kertelni
az útját: praesepio aditus PPBl. Azon tul volt faragott fábul
elő-csinált fedeletlen kert, az mely el-kertelte az convictus
udvarát az seminarium udvarától (Monfrók. XI.427).

körül-kertél: circumsepio PPBl. [umziunen] Környűker-teleu, sövényem: circumsepio MA

mög-kertél: consepio, circumdo sepimento MA umziunen, umgeben mit einem zaun PPB Megkértőli t'ket a haborusuz mac kerteyel (DobrC 596)

Kertelés: concules C. sepimentum, obsepio MA verziunenung PPB Kik ez kertélest el zaggat'at, ezöket a poccolbóli zongar meg maria (DobrC 596). A mezői virághoz minden ember hozzá nyúlhat: sem kerteléssel, sem fenyítéssel senki ettől nem tiltatik (Pázm: Préd 171). Egy hét múlva mindgyárt togoz építéshez, pusztá az telekem, és sok kerteléshez (Thaly: Adal. II 321)

Kertélet: septum, sepimentum SI [umziunenung, einfassung]. Egy főtőlőz jutnak, mellynek az erdő közt sok kerületi, vízekkel nádkakkal nagy a kerteleit (Gyöngy: Char. 96)

Kertéletlen: non septus Kr. [nicht durch einen zaun geschützt]. Mennyi veszedelmekben forog a kerteleetlen mezői virág (Pázm: Préd 622). Kerteleetlen virág (Fal: Jozs 934)

Kertélt: septus MA umziunt, umgeben PPB

Kertész: olitor C. hortulanus MA gärtner PPB A nem béri azt alaktam, hog' Iesus a kertész volna (MünchC 213, JordC 698). Een wagyk az igaz zewlewew, ees az een attyam kertész: agnola (Pesti: NTes 221). Mennek egy kertésznek kertye, hogy waluny paret wemnek (Pesti: Fab. 7. Born: Préd. 233, Hall: III list. II 335)

'Szólások'. A bakot tenni kertészre (Kisy: Adag. 32)

Kertészkéd-ik: [sich mit gärtneri befassen] (Nád: Ley 9. Gyöngy: KJ² 36)

Kertészkedés: studium hortense, res hortensis, horticultura Kr. [gärtnerci] (Csizi: Tromb 146. Kr.)

Kertészség: topiaria PPBl. ars hortensis, scientia topiaria SI [gärtnerci] (Hall: Paizs 206)

Kerti: hortensis, hortensius C. was aus dem guten ist PPB. garten. Az orvosló füvek avagy kertiek avagy mezeiek (Com: Jan 29)

KERUBIN, KERUB: [cherubin; cherub]. Mondatnak kecsnyának az az tollas tydományának (ÉrdyC 557. 4904). Kerubin new angyalok el repale (KulesC 29). Salamon orozlan kecsph es ökrö zynth es kerubin angyal zömelti íratta wala fel (ÉsC 227). Cherub angyalok (Mon: Képl. VI)

KES (és MünchC 65. és Helt: Mes. 328): cultus C. cultellus EhrC 66. gladius MünchC 65. messer PPB Az zent attyam az zent helyet kesed elnakura (EhrC 66). Eg' azoe közzöl, kie Iesusal valame, vone a keset es éapuan a papoz fedelme zolgalához, el vana ő tület (MünchC 65). Ket hownd kes, egyk aranyas, mészik ezustus (Rady: Csál. II 9). Az asszony embernek wagyon ot egy öwe es keset, ezustus, lasty: kwlyze meg ke (III 6). Keset vernél az te fark alban (Kár: Bibl 1616. Montrok XXIV 138)

'Szólások'. El egytötted az keset: post testum venisti (Decsi: Adag. 67. MA). Az ki kesén magyen az asztalhoz el egyt az keset, es etlen marad (SolMark 12). Mint ha keset értött volna szüurembre (Decsi: Adag. 208. MA)

Közmondások. Nem mind szakts az, ki nagy keset hordoz (Kisy: Adag. 193). Nem jó gyermeknek kés (Decsi: Adag. 118)

abroncs-kés (Com: Orb. 166)

börétva-kés: cultus *tonorius PPB

gombos-kés (MontME 199)

gyomlálókés (Com: Jan 74)

jancsár-kés. Egy poszterge és jancsár kés 12 ft (Rady: Csál. II 388)

karózó-kés: [falx vinitoria; rebenmesser (TörtI XVIII. 231. Erdörszgy. II 383)]

kocor-kés: [falx putatoria; rebenmesser. Karózó kés d'énár] 10, kis koczor kés d. 3 (Erdörszgy. II 383)

konyha-kés: cultus culinaris; küchenmesser PPB (Rady: Csál. II 12)

köldökmetsző-kés: omphalister; messer, womit man den kindern den nabel entzwei schneidet PPB

köz-kés. Vöttünk egy közkést (MontME 156)

medve-kés: cultus *venatorius PPB

mészáros-kés: cumaculum PPBl. PP. schlachtmesser, fleischhackermesser PPB Handzár, mészáros-kés: machaera PPBl (Com: Jan. 79)

metsző-kés: scirpula C. falx vineatica, falx putatoria; rebenmesser, weinhippe PPB Metsző-kés, katzor: falx *putatoria PPBl. Az szőlő mines, nikor kapálni avagy meczeni megven, nem ehac kapát avagy mető keset viszen velle, hanem fén kömet is, hogy legyen miuel eleseteni az kapát es az mető keset (Tel: Pyang. 1320). En mető kéről szöllok, s ök kapát emlegetnek: fides postulatam, et il ligones denegant (Decsi: Adag. 94). János kovácsesal csinalhattunk az salétromházhoz egy metező keset (MontME. 183). Metző késse a bímlókat nyesegeti (Com: Jan. 71. Pécsy: Fel. 393)

metszőkéséske: falcula C

paraszt-kés (MontME 199)

szakács-kés: cultus popinarius Nom² 407

szőlőmetsző-kés: falx putatoria MA falx *vineatica PPBl rebenmesser PPB

tollesinaló-kés: [scalpellum; federmesser] (Com: Orb. 185)

vágó-kés (Helt: Mes. 328. Rady: Csál. II 184. 185. TörtI² 1581)

varga-kés: [crepidarius cultellus, scalprum; kneif, schusterkneif]. Biskia, varga kés: *scalprum sutorium PPBl (Com: Orb. 127)

[Közmondások. Soha sem völt, soha sem leszen vargakésnek hűmelye: prius testudo leporem praevertit (Decsi: Adag. 61)

vonó-kés: ronca [grober hobel]. A síndeleket vonó késse és gyaluval roncina et dolabro kigyalullya (Com: Jan 194)

Késéske: cultellus C. messerlein PPB (Erasin: Erkölcs. 47)

pénna csináló-késéske: scalpellum Com: Jan. 155

Késés: cultratus MA mit einem messer bewaffnet. Amaz új késes ker atyaink (Ker: Préd 322)

KÉS-İK (ésnek Sylv: IT 180. Szek: Zsolt. 26. LevI. 1227. [szédelhes Csizi: Sip. 230]: cunctos, commoror, demoror C. moror, turdo MA verziehen, verweilen, sinnen PPB. Az trator Yles kesekualu yownye (EhrC 15). Kesie idni: moram facit venire (MünchC 66). Magodat ne kesseel be zolgalatny (JordC 58). Azert nyit kesetk zereteyem? (DomC 209). Ne kesseel ternél wr istenhez (ÉrdyC 69). Semyt nem kesseelnek (65). Nagysagod meg boczassa, hogy enyt kyssem (LayI 1227. Helt: Bibl 1113. Fel: Bibl 43). Job mindenkor sietni, hogy

nem mint késni (Deesi: Adag. 68). Majd három óráig késve az váradi bányában (MonIrók. XVIII.147).

[Közmondások]. Az isten sem syot sem kesic (ComBal. 34). Sem siet, sem késik isten (Czepl: BDorg. 109).

el-késik: sero venio, paulo diutius moror SI. [sich verspäten]. El keesek az en vram yowny (JordC. 433). Az dyehő-segben menny yo volna, de el keestewn ymaran (ÉrdyC. 504. Káldi: Bibl. 286).

még-késik: tardius venio Kr. [sich verspäten]. Paracola neki, hóg ne hadna az papnak az misebe meg kesne (TihC. 186). Kezdee gondolny, hogy mek foktak volna az ő edes fyatli, hogy ilyen igen meg keesőt volna (ÉrsC. 82). Mykoron zenth Kateryna azzony megh keesewt volna egy keweisse (409).

Késedelēm: tarditas, mora, cunctatio C. MA. langsamkeit, zauderung, verzug PPB. Zauanak késedelmeul (vocis morositate) ewtet hymonak felelnala (EhrC. 60). Ha ez késedelmben hoc intervallo nem yvutend, esmeg czerges (14). Késedelmet cezen en vram idői (MünchC. 141). Késedelmet nyoythwan: moram faciens (JordC. 434). Késedelmeti ne weegy (KeszthC. 101). Késedelmet zenwednek (ÉrdyC. 610b). Myndden keeselelmeeul kyl (548b). Ebben késedelm nem teleek (ÉrsC. 509). Késedelm nekyl (RMNy. II.29). El nem felejtette velink azati, az mi néz az kegyelmed becsületre és az magunkéra: hanem csak az posták késedelmie miatt (RákGy: Lev. 80). Kik minden késedelem nélkül el-készülnek, és Trója várossába érkezven, felkeresik Iliumot a Priámus király fényes lakó helyét (Hall: HHist. III.88). Minden késedelem nélkül a nagy sereg Czédinussal együtt meg indul, Hektort a seregek között fel-keresik (150). Hogy az késedelmet ne követhesse kár: az követéssel is moszú időt nem vár (Thaly: Adal. I.169). A bősit ha vét. késedelmére nézve vét (Fal: NE. 394).

Késedelmecske: [kleiner anschluss]. Késedelmecskék nélkül a természet nem hozot (RendÉl. D9).

Késedelmes: tardus, serus, cunctator, cunctabundus, dilator, improperatus C. inargutus PPBl. spät, langsam, trüg, verzögernd PPB. Késődelmessen: cunctanter C. Késedelmes, tronba: inargutus PPBl. Késedelmes tiszti követésében: cessat in officio PPBl. A te imáncogod toaba legén késedelmes, zemermes (VitkC. 4). Késedelmes voltam a gonoz gondolatokban (28). O heytok ees késedelmes züwfeek lütelre (WiuklC. 273). Minden jokra késedelmes (CornC. 169). Ymacchagbau késedelmesök: orationi instantes (ÉrdyC. 73b). Gondolony rea, hogy az dologh ne lenne késedelmes (LevT. I.278). Reest, tunya ees késedelmes zamar (Pesti: Fab. 22b). Hertelen auagy késedelmes halál (Helt: VigK. 27). Késedelmes nyelvé (Dáv: Préd. 88). Késedelmes a meg-fizetésben (Tel: Fel. 80). Késedelmes-elméjű, ostoba, tudatlan (Pázm: Préd. 783). Jóra-való késedelmes restség (64). Késedelmes vagyoc az szólásra (MA: Bibl. I.52). A méreg-ital által való (halál) feletre gyötrelmes és késedelmes (Misk: VKert. 597).

Késedelmesköd-ik: moras traho, cunctor Kr. [zögen, säumen]. Mi annyi sok intésére az istennek a mennyországért alig tészünk két lépést, kényeskedünk, késedelmesködünk (Fal: SzE. 511).

Késedelmesség: moramentum C. cunctatio, tarditas, mora MA. verzug, verzögerung PPB. Az én késedelmességemből esett az fogyatkozás (Pázm: Kal. a2. Zrinyi. I.27).

Késedelmez: [tardo aliquod negotium; verzögern]. Ezen lolgot nem késedelmezza, hanem adjon annuntiát (MonIrók. VIII.431).

még-késedelmez: ∞ A gyümölcsök megérését meg ne késedelmezzék a haszontalanul veszszők (Illy: Préd. I.277).

Késedelmez-ik: moror, tardo, cunctor MA. verziehen PPB. [zögern]. Mikor az Saul késedelmezne: az philiszteusok táborát megíti (MA: Bibl. I.256).

Késedelmezés: cunctatio, tardatio, mora MA. verzug, verzögerung PPB.

Késel, késell, Késellő: tardus C.

még-késel: [retardo; verzögern]. Megkéseltetett: tardatus C. Ezt a mi szent hadunkat nem kel meg késelőne semmi történettel (Helt: Krón. 52).

Késelőd-ik: inmoror C. tardo MA. sich säumen verzögern PPB. [zögern, säumen].

Késelődés: inmoratio, tardatio MA. verzögerung PPB.

Késés: commorari C. cunctatio, mora, tardatio MA. verzug PPB. [das zögern]. Az ew itli kessese (RMNy. II.27). Késéssel készitök uttyokat (Zrinyi II.56). Ott való késésém (Thurzó: Lev. I.219. Thaly: Adal. I.288).

Késlei: **1)** tardo, retardo MA. verziehen, verzögern PPB. Az azzon késeli vala flet az be mensesről (GuayC. 41). Onzollya vala, hogy ne késelhueyek az elazarnak paraucholat-tyat (DebrC. 552. 186). Az pezli ne késelye keghelmehtek (RMNy. II.273). Nem késeli az ur az ő elővetelét (Zvon: Post. I.32). Ez az oka, hogy az igaz reformatiot, meg vyettást emyre késelik (Zvon: PázmP. 209). Nem késellek tovább titket (Petki: Virt. 17). Nem késeli az ur az ő igerétit (Megy: 6Jaj. II.43. Hall: Paizs. 256). Az hajhúságot s váradi hadot ne késeljő beküldenü (RákGy: Lev. 44). Az hadakat Ibrányi uram nem késeli (RákGy: Lev. 45). Ha választ irsz reá, ne késeld (Mon-Olm. XXIV.3). **2)** moror MA. [cunctor] säumen PPB. [zandern]. Melly dologban sokan éppen hátra maradnak, némellyek felette késlelnék (Fal: UE. 385).

még-késlel: retineo C. retardo MA. [verzögern, aufschieben]. verhinderen, aufhalten PPB. Nem késely meg wr ysten az hű fogadasaath (JordC. 861). Meg késel [a bñu] embört meiorzagtól (DebrC. 455). Az yo mennyey ygekőzetet es zaudeket meg késelle (ÉrdyC. 241). Nem akarac őtet meg késelnie (Hofgr. 33). Ne késeld meg, hogy ideiekor meg nem adnád az fogadást (Kár: Bibl. I.662). Az ey es az tabornac el rablasa késle meg az ellenséget (Deesi: SallJ. 33. 65). Meg késeléc őtet: apud se fecerunt eum manere (MA: Bibl. I.236). Az igénc gyümölcsözését, világi gondoskodásos és testi gyönyörű-ségek niat meg késelie (Zvon: Post. I.428. 419). Sebesi Miklóst kellett igen igen postán küldenünek az cardinálhoz. Kérlek, édesem, ott meg ne késeld, mehesen hamar el (RákGy: Lev. 40). Meg késelni vézeletét: lotium remorari (Erasm: Erköles. 21).

még-késlelés: retardatio C. MA. hinderis, verzug, ver-binderung, verzögerung PPB.

Késelő: **1)** tardus C. [hindernd, hinderlich]. **2)** moratorius, morator MA. [zögernd]. A ki a veres hagyományt fejer borban megiszsa, annak késelő ho-száma hamarab mégyen (Nad: Kert. 310). Az időnek munkóján a lassu órák egymás után késelő lépéssel jöddögölnek (Fal: UE. 395).

[Késelőd-ik]

még-késelődik: [retardor; zaudern, sich aufhalten, sich verspäten]. Ha a templomba mennék imátkozni, meg-késelőd-nek (Bát: VTárgya. 180).

mégkéselődés: [cunctatio, retardatio; verspätung] (Megy: Dial. Előb. 8).

Késeltet: demoror C. tardo, retardo, moras injicio Kr. [aufhalten, hinderlich sein]. Késeltetett: tardatus MA. Késlel-

tető: moratorius C. A tanulónak elméjét kell késleltető bojtór-jános praedjudiciumnoktól megszabadítván elkészíteni (CorpGraun. 588).

még-késleltet: retardo C. demoror, tardo MA. hinders, aufhalten PPB. Megkésleltetett: retardatus C. renoratus MA.

mégkésleltetés: retardatio. A hold az ő meg késleltetéseivel hónapokat hoz és szerez (Com: Jan. 6).

Késlet: tardo, retardo Kr. [aufhalten, verzögern]. Soha ennek a pogány holdnak betöltését senki úgy nem késlette, mint a magyarok (Zrínyi II.175). Illyésházi Gábor késlette-casszonyomat, mivel állatkörmre magát rávehette (Gyöngy: MV. 55. Csúzi: Síp. 50. Kr.). A mi könyörgő írásinkat bevertetik, késletik (Fal: BE. 613).

Késletés: [retardatio; verzögerung, verzug]. Szokott a késletés ártani mindenben (PhilFf 16).

Késő (későbbeszi Csákt: Al. 19. késő DomC. 247. JordC. 557. Born: Ének. 8. Ily: Préd. 325. késő, későn MA. későn Vár: CanCat. 270. későn Kules: HKész. 35. későn Syl: UT II.2 későn Pethő: Krón. 249. későre Born: Evang. 121. későre Mon: Apol. 412: 1) morator C. tardus MA. [zügern, zaudern]. Az isten késő az haragra (Mel: Szab. 18). Az meg büntetésre, haragra késő vagy (Born: Ének. 163). Késő és tündes elméjük (Tel: Fel. 123). Haragra későnek kel lenni (MA: Bibl. IV.219). Inkább álomban idejeket töltik, ostobák és késő mozgásra mindenik (Fely: SchSal. 27). 2) tardus serus, serotinus MA. spät PPB. Valamennyire késő: tardusculus; késővé lesznek: tardesco C. Késő éjjel: multa nocte PPB. Hát nem késő még? Ist es denn nicht zu spät? KirBesz. 95. Mykoron keesve esthvo yhesnek az azeit felelt (ÉrdyC. 246b). Keeső volna nyul előve zamulny (545). Késő este (Born: Préd. 269). Késő vetés (MA: Bibl. 157). Késő neki várni, mert kireked az időből (MonOkm. XIV.172). Nem tudod mit hozzon még reád a késő este (SBalog: TemK. 33). 3) [sero; spät]. Késő vel késül: tarde Oertel: Harm. 142. Többet nem irhattam, mert most is késő indúlok meg (RákGy: Lev. 88). Ugy almodoznak magok fölül mint nagy Sándor, késő próbálván meg a mit mondott a pogány, hogy... (Pataki: Reg. 179).

[Szólások]. Késő s á t t u r e: sero sapient phryges (Deesi: Adag. 36). clypeum post vulnere sumis MA. Le akarták beszélteni himis vélekedéséről, de késő s á t t u r e: vala (Fal: TÉ. 763).

[Közmondások]. Hogyha megvert eső, tudjál hogy már késő köpenyvet venni: thelo peracto machinas adferre PPB. Késő széken költeni, mikor minden elfogyott: sera in fundo parsimonia no.

Későbbeszi: [tardior; später]. Későbbeszi jónás (Csákt: AU. 19).

Későcskén: [tardiusculus; etwas spät]. Elbomolván a gyűlés, mentem Füzesre, az hova is későcskén érkeztünk (Haz. I. 366).

Későig: [diu; lange]. Leleknek ydössagerawl kesegy bezeluen (EhrC. 75). Kesegy ymathkozyk vala: prolixius orabit (JordC. 608). Kewessob halakolossogoti hozat Marya Magdalena-nak hortolenssagghel walo lywesse, homem Thamusnak kesegghel walo kethelkodesse (ÉrsC. 132).

Későn: tarde, sero C. MA. langsam, spät PPB. Későben: tardius, posterior MA. Keesen tawozyk el há táló (JordC. 557). Hog illyen kesen es tynyn moogyatok meg (DomC. 247). Estevo kesen (RMNy. II.2). Meg hallá, hogy későn költet (Born: Ének. 8). Ha későn mennee a galumben az későn, esőt jegyez (Cs. 52). Mely dolgae mikoron kesobben mennee elő: quae ubi tardius procedunt (Deesi: SallJ. 8). Későn fogtal hozzá: senis

docto (Deesi: Adag. 13). Későben meynyen Romaba (Der: Préd. 492). Későn való esső: phuvia serotina (MA: Bibl. 1168).

[Szólások]. Későn jár sz: sero venisti MA.

el-későn: [sero; sehr spät, zu spät] (Tel: Evang. 1526). Melyet én elkésőn vévén eszenben (MonTME. III.263). Pázm: Kal. 154).

Későre: [diu] sero MA. [lange] spät, langsam PPB. Ha nem aranyozod prókátorod markát, későbbre jutsz peredhez: Axis si non ungatur, iter tardius continuatur PPB. Yay ennekem, mert ygen keesőre halaztottam en etelemnek megh ygazwlasath (ÉrsC. 297). Nagy későre nőttec eszedbe (Born: Evang. 121). Akar mi későre legyen, csak legyen állandó s jó (Deesi: Adag. 231). Valami későre rá emlékezők (Matkó: BCsák. 10). Nagy későre (Pethő: Krón. 266).

el-későre: [sero, demum; sehr spät, endlich]. Derék szentelenség volna, ha azoknak szentségét most el-későre valamely agya-fürt ember kétesse akarná tenni (Pázm: Kal. 638). El későre az meldei gyűllesben szűrőztetett (Zvon: Osiand. 120). Pés: Igazs. 618. Bartha: Debr. 49).

Későül: [tardum puto; für spät erachten]. A segítséget későülk (Bartha: Debr. 22).

Későség: tarditas, tardities Sl. [saumseligkeit, verzug]. Elméjének későségét érezni: sentire ingenii lassitudinem PPB. (Megy: SZAÖröme 79).

Későd-ik: commoror C. moram necto MA. commoro MAI. subsisto in aliquo loco PPB. moror; verziehen, verweilen PPB. Késődő: cunctans C. Miltatozo, késődő: cunctans, haesitator PPB. Vegeze Titus, nem sokat késődek (Cseng: Jer. 18. Göres: Máty. 95). Esteve késődik az siralom es reggel öröm vagon (Szék: Zsolt. 26). Moses késődvén a nép Aront a bálvány csinálásra készerítette (Martoni: SzlList. 26). Hogyha késődül, más fogja (a varját) helyeszeni (Bon: Rithm. 157).

még-késődik: [commoror; sich verspäten, aufgeschoben werden]. Az kaszálás meg-késődik az nagy zápor essőc miatt (KCsepr. 1635 D7 ErdOrszgy. II.530. ErdTört. 1298).

Késődés: [demoratio, mora; verzug, aufschub]. Az által értett igazságnak örömeit és késődés-nélkül engednyenek (Veresin: Lev. 282).

Késtet: [tardo aliquod negotium, moras injicio; aufhalten, verzögern, aufschieben]. Fogadást késztetnye betelleyesytény (DomC. 240). Meg yzene, hogy wartatna vagi késztetnye az ew myseyth (ÉrsC. 109b. TörtT. X.165. GyöngyD: Cup. 616).

el-késtet: ~ Nem tudom, mit csinálnak az barátim, hogy nem jönnek aratni; el kezdnek ezek engemet későtteni (igy, Helt: Mes. 181).

Késül. Késő vel késül: tarde Oertel: Harm. 142.

KESA, KISA: solitio. Barrabas a késasokkal fogattatott vala meg, ki a kesaban gilkossagot tótuala (MünchC. 103).

Kisál: certo [streiten, kämpfen]. Ew elewlew tyaban frater Bernahiban kysalula byzon vyadalban (EhrC. 12). Ky ez felew mondottakat kysalta volna: qui praedicta suggesserat (52). Kysaltatynula (vexabatur) ew yonhaban agg ellenség (50).

Kisálás: vexatio, pugna EhrC. 50 [kämpf]. Ez kysalavert sok nappolon kemeneduen yonhaban, lewtuala komorodott (EhrC. 50). Kysalululo kysalast ada belsewululo kysalavert (uo).

Kesáalkod-ik: certo, pugno; streiten, kämpfen. Mykoron keesáalkodneek erről emen magaban: quum apud se haesitaret (JordC. 712). Ydowozvteneknek lyw zyhetit emberseghyrl kesá-

kodyk (355. 742). Ne feellyetők az ygassageert veeghyg es halalyg keesalkody (ÉrdyC. 72b). Az erdeg olalkodyk es kesal kodyk a ny idvesseegewnkuek wtania (80b). Wgy kesalkodom nem mynt zelet fwan chak: sic pugio non quasi a-rem verberans (88). Megh nyerveen a myeort keesalkodanak (475b). Keesalkoggyunk arról, meely zorghuwas lett legyen mynd ew azzon felesseegewel zent egyhazaknak gond vyeleseeseben (498b). Gonoz keuansagok kesalkodnak az en lelkönnnek tyz-tasaganak ellene (KazC. 154). Cristusnak ő kesalkodo vyakodo vitezi (NagyszC. 110). Kysalkodnak, olalkodnak az én elete-mnek: quaerunt animam meam (Konj: SzPál. 84. Sylv: UT. MNyelvészet. III.350).

Késáلكodás: [certamen; kampf. streit]. Kíniia es kesal-codasa (GuaryC. 28). Ez kesalkodásban nem remenhetwyk az gywzweelmeth (VirgC. 137). Leg bator a vyasodásban, avág a kesalkodásban (NagyszC. 22. 385). A halálnak kesalkodasaba lenen (DebrC. 62). Aianlia uala az ő kesalkodasat vristennek (179. 528. 540). Nagy kesalkodás ez vylagon eelny (ÉrdyC. 12b). Az garazda ellenseegnek kesalkodasa (65b. 394. 431. KrisztL. 20. 23. KrizaC. 80. WeszprC. 55). Nag kisalkodásban (in angore) liuin hosszabb imadságot tizen (Sylv: UT. I.121). Saanrusághitokban nag kisalkodást szenneditek; ingens certamen afflictionum sustinuitis (II.108).

Késás: seditiosus. Barrabas a késasockal fogattatot vala meg (MünchC. 103).

Késaság: seditio. Barrabas neminemő kesasag es gilkosság teteiert ezeitet vala a tömlődbe (MünchC. 164).

KESELY: 1) flammei coloris, medii inter album et niero flavum Otr: OrigHung. I XXVIII. 2) varii coloris, vulturnus; vielfarbig [?] PPB

KESELYŰ (keselo KeszhC. 292. KulesC. 143. *keselő* BécsiC. 148. *kesellő* Land: Űsegits. II.317. Kisv: Adag. 521. *keselő* DebrC. 166. *keselő* Pesti: Fab. 13. 14. *keselyő* ÉrdyC. 299b. *keselő* Mel: SzJán. 147. ACsere: Enc. 99. *kesellő* Helt: Mes. 33. *kesellő* Zvon: Osiand. 65. *keselyő* JordC. 51. 892. ÉrdyC. 337b. Deesi: Adag. 21. MA: Scult. 1033. *keselyő* MA: Bibl. II.196. Zrínyi II.115. *keselyő* EhrC. 96. *kesellő* KBécs. 1572. Eij. *keselyő* EsztT: IgAny. 134. *kosselyő* Helt: UT. G3: vultur MA. geier, gewisser raub-vogel PPB. Keselyű mőlgýára vala: subvulturis C. Ysteny edesseguel fenlyk olyan, mend egben repewlew keselyw: aquila (EhrC. 96). Valuala zarnakat monnal keselőet: alas habet aquilae (BécsiC. 148. 139. 191). Az keselyev hyya fyat repesere (CornC. 121. 125). Az keselyw kyzely repeseseire ew fyaczkayt ew felettők repeshelween (JordC. 273). Az egyh keselyw madar hord vala eetelt ewnekyl (ÉrdyC. 337b). Meg wyetatyk the yffwsagod mykeppen keselenek (KulesC. 143). Az keselyrewl es chokarol (Pesti: Fab. 13). Mykoron az kesely egy chygat talalt volna, sem ereyuel sem tudományawal nem vehety wala ky belew az halat (14). Az kosselőnek regneli femlese minden fele viragoknak veszedelmet iger (KBécs. 1572. Eij). Az poetak, Tytiusnak a föld fíanak kinnyat hogy ióbban ki abrazhatnájak. egy keselőt imak melléie (Lép: PTük. I.139). Keselyő és a kűsgermek [csillagzat]: vultur cum Antinoo (ACsere: Enc. 99). A sasnak later szeméi, es gyász forma feketé kesely [így] vagyon, a honnét a keselyű nevezetit is vőtte (Misk: VKert. 277). Gyernek lévén is, mint az keselyű-fi az főlő napokon: vitézi eszközön, fegyveren, lovakon kapdos vala szemé. nem más közdolgokon (Thaly: Adal. I.129).

[Közmondások]. Ollyan mint az veréb az keselyű ellen: hin-anlus leonem (Deesi: Adag. 21).

sas-keselyű: vultur C. aquila Fél: Bibl. 122. [adler, geier]. Sas keselyűi: vulturinus C. Soc süss keselő inta of realoc (Helt: Űrón. 21). Az saskeselyűc, mikor megagzanac, az mint újjac

felőlőc, az nap feennyel el perselic tollokat és osztan meg mos-sac, lőrdtic magokat, hogy megnyjullanac (MA: Scult. 1033. EsztT: IgAny. 134. Zvon: Osiand. 65. Megy: 6Jaj. III.16). Hor gas orrot adott az isten a sas-keselyűnek (GKat: Titk. 669). A saskeselyű, hanem ha ugyan felettéb meg-éhezik, de másként az ő prédáit soha egészlen meg nem ész (Misk: VKert. 285). Vagyon kisebb nemű saskeselyű is, melly nádi sasnak hivatt-tik (292).

[Közmondások]. Holott vagyon a dög, oda gyűlnek a saskes-ellők (Kisv: Adag. 521).

saskeselyői: vulturinus, aquilinus MA zum geier oda adler gehörig PPB. Saskeselyűi szeméinc legyenek (MA: Scult. 1033).

KESERÜ (keserő BécsiC. 3. 18. *keseruv* HB. *keseruechb* CzechC. 6. NagyszC. 68. kegyetlamben es *keserueben* ÉrsC. 66. *keseruen*? VirgC. 71. NagyszC. 386. *keseruen* NádC. 53. *keserue* [moor-ejus] Balassa: Ének. 3. *keserw* JordC. 825. *keserő* Helt: VigK. 12. *keserű* 89. *kőserű* Zvon: Post. II.424. Deesi: Adag. 33. 136. *kőserű* Deesi: Adag. 136. *kőserű* Deesi: Adag. 33: amarus, acerbus C. bitter PPB. Igen keserű: peracerbus C. Villa Qesereu? 1220 (VReg. 194). Oz gimilsnece keseruv uola vize (HB). A keserő forrasoc mégédésőltenece: fontes amari obdulati sunt (BécsiC. 18). Sira keserűen (MünchC. 66). Ez bel keserw zerelmederth kerlek (FestC. 12). Őnőu nélveket meg fenele, mikent tört yiet keserő allotot (rem amaram) hvzanak (DöbrC. 122). Igen nag keserő ryuasth tő-nek (PeerC. 104). Mely keserwen megh ewleteel (WinkC. 100). Keserwen kenzatheek (122). Twn zent Ferencz nag keserü iaydulast (VirgC. 34). Műdez főlwdn keserwknek lattnak (143). Kende-nek nag keseruen sirni (71). Keseruen ostoroztatec (NagyszC. 386). Az yróm keserűsegeuel keservebbeknece bizonitatic (68). Keserw syrasth teen (JordC. 144). Meg emésztetuece elshágel, elvesznece gyfityoknánnyal, es keserű halálal: devorabunt eos aves morsu amarissimo (Helt: Bibl. I. ecce2). Ha keseru volna az ital, veg, en valami edős iző allotot zaiban es el mulattya a keserőiet (Frank: HasznK. 31). A szép jó-izű folyó-vizek edesen folynak; de végre a keserű tengerben elegyednek (Pázm: Préd. 94). Keserű-sírvá bálványozó helyre kényszerítettik futni (Megy: 3Jaj. II.159). Keserű bosszúság (Nom. 225. Kr.). Kérje az űristent, kezűnkbe ne essen; az anyjátul szoptott tej keserű leszen (Thaly: Adal. II.18). A keserű beszéd sértő heggvel jár (Fai: UE. 403). A narants alnát mikor igen erővel tásarsják, utólýára keserűt bősát (Fai: UE. I.176).

[Közmondások]. Ha édest akarz enni, kőserűt szemzedgy (Deesi: Adag. 33).

Keserűd-ik, keserűsz-ik: 1) amaresco MA. bitter werden PPB. Az én szájum izelte a tiltott gyümölcsöt, és a te szájad keserűdett érette (Pázm: Préd. 521). 2) [contristor; erbittert werden, betrübt werden]. Nagy sok kelevények őtet ellepék, ki miatt szent Jób igen keserűdék (RMK. IV.63). Keserűdett szívű: homo, qui amaro animo est (MA: Bibl. I.573). Nagisagos Kendy Gabornak vagiok keserűdett eozuegie arwaia (Radv: Csál. III.154). Menybéli nagy isten, bozzád kiáltunk, keserűdett szívvel hozzád folyamunk (Thaly: Adal. II.294).

el-keserűdik: [contristor; betrübt werden]. Az ő edes anyja igen el keserűden, kenania vala őtet latnya (WeszprC. 96). Lathwan az zent apostolok, hogy ky mwlt volna, nagyon el keserűdeneek (ÉrdyC. 484b). Az chazaar mondhatlan el keserűdeek rayta (594b). Yevsnak kepe ew rea hattal fordwla, kyu annal ynab el keserűdeek (ÉrsC. 546. Kules: Evang. 253).

még-keserűdik: 1) amaresco, inamaresco, exacerbescio C. bitter werden PPB. Mikor el nieltem volna azt, meg keserűdeek az en hasam (Sylv: ŰJT. II.146). 2) contristor MA. betri-bet werden PPB. [erbittert werden]. Halum ezt az zegen cor, meg keserűdece (GuaryC. 41). Az ew keserűseeggel be twilth

zywe wyoman megh keseredék (WinklC 113). Meg keseredék een lelken: anxietus est spiritus meus (KeszC 114). Igen megkeserődhen rayta (WeszprC 16). Ezen év zsyvenek banatyanak myatta megh keseredék (DebrC 582). Meg keserődék raytta (ÉrdyC 569, 581b). Zyz Maria igen megh keserődek, mykoron lathia, hogy zenth Iános neky semmyth nem zollathia (ÉrsC 92). Felszondal sira, igen megh keserődék es monda (Helt: Bibl. 1.N). Meg kőseredőt lelki ismereti ember (Kules: Evang 102). Meg kőseredőt szin (36). Meg kes-reznee, ugyannyira, hogy semmi iot szőlöknee ne cholekedgyenee (Pécsi: SzűzK. A2). Meg keserodik rayta (Tel: Evang. 1.559). Igen meg-keserődék rayta (Pázm: Préd. 196). Meg keseredett állapotban vizagzatlanc egymást (Zvon: Post. II.121). Senkinek szíve ne keserőgyek meg romlásodon (Zrínyi II.162). Megnyitván szemét a megkeseredett jó szű, lélek (Tot: Zsolt. 15).

mégkeserédés: [tristitia; betrübnis]. Lira nem állható formában való állapotomban megkeserődés nélkül indulásom nem lehetett (Monlók. FV.513).

[neki-keserődik]

nekikeserődés: ∞ Néki keserődés, néki tűzesedés (GKat: Váls. 1943).

Keserődés: amarulentia, angor MA verbitterung PPB

Keserőg: plango, lugeo, delamentor, miseror C. moeror commoeror miseror MA illo Com: Jan. 197. tranern, leid tragen, sich erbarmen PPB. **a)** Kesergetek: plorabitis NémGl. 118. Kezde keserghenyi (contristari) es zomporkodny (JordC 441). A Kristus vrouknak kemian nem kesereg (WeszprC. 4). Az kesergő kőnőfőletős zyn (NagyszC. 4). Vmae napya vagon ma, mindenestől fogva kesergőnee (TolC 28). Nem keel wy raytok keserőghny, mynt ha elvezneene (ÉrdyC. 608). Szpánkodik, kesereg (MA: Seult. 875). Kesereg, siránkozie (Com: Jan. 69). Mert egy ember bűnén méltó egész városnak sünyia, es keseregni (Pázm: Préd. 616). Hondokom folyhőzik szomorú homálylyal, kesereg ajakom siralmas jászókkal (Thaly: Adal. II.65). Az lelketek kezd keseregni, ekképen magát kezd siratni (394). **b)** Kesergi vala a fia halálát: flohat de filii morte PPB. Sirva apolgatja futosó két fiat, oly igen kesergi urának fogságát (Tin 276). Elmene, hogy siratnaya és kesergeneyo Sarat (Helt: Bibl. 1.K). Soe ideig keserge az ő fiat: huius filium summi multo tempore (LS3). Az Christus halalat kesergettee (Börn: Préd. 286). Előhe megyen, kesergi, vizagzattalya (563). Kesergi az úr fiának halalat (Balassa: Ének 12). Nem kesergetted kinszen vedésidet (Pázm: Préd. 516). Kesergi magát (Thaly: VE. II.287). Jó barátom, mostani eseted oly nagy epedőséggel nem kesergetted (Könyi: HRom. 201. TolC).

Kesergés: angor C. luctus, moeror, dolor MA tranrigkeit, das tranern PPB. Hanar el fő az én atyanac kesergosene ideje (Helt: Bibl. 1. N2. Zvon: Post. 126. Pázm: KT. 93). Illyetén kesergéssel bédgyasztotta magát a madár (Könyi: VM. 26).

Keserget: sollicito C. moerore officio, ango MA betrübn machen, ängstigen PPB. Engemet kesergetnek vala (NagyszC 87, 82). Az ny atyavakat nagyon kesergettee (JordC 725). Ötet gakorlatossággal e dolgot kesergetie vala (TolC 2). Gazdát az kette ki ne kergesseték ne kesergesseték (Tin 235). A jömenőnt ne kesergesd (Helt: Bibl. 1. Nm). Nappal a hevség kesergetett, es egyel a hidegség (PPB). Főzney aszszont fiatal helyből ki üzed, ott tőzendeig vendeg földben kesergeted (Csau: Ján. 4). Nincz vala inkább szomoritsa, kesergesse (MA: Seult. 73). Kesergetie vala (offenderant) Isakne es Robesenne szíveket (MA: Bibl. 1.23. P). Kesergettee a Jakob fiat az ő ven atyákat (Tynk: Józ. 80).

még-keserget: exacerbatio, contristatio MA verbittern, erzürnen, betrüben PPB. Adaa wt isten ewket Eglon Moab kirallya

nak kezében, ky nagyon megh keserghetes Izraelth (JordC. 326). Meg alázna tezedet es megkesergetie (Helt: Bibl. 1. Oo63). Fertiak az ti feleségeket meg ne kesergessetek (Fél: Tan 462).

mégkesergetés: exacerbatio, contristatio MA verbitterung, erzürnung, belüddigung PPB

Kesergetés: exacerbatio, amarulentia, contristatio MA bekümmernung, verbitterung PPB

Keserit: **1)** amarico [amarico?] acerbo MA. bitter machen, verbittern PPB. Adana, neky innya keseritet bort: myrrhatum vinum (Post: NTest 107). **3)** exacerbatio PPB. [contristo; erbittern, betrüben]. Zywen megh sephössed, keservel keserőhed (CzechC. 27). Az harag embernek zayat kesereyty bozzo mondasra (CornC 156). Budinak szép várát sirva mektekinté, azzal önnön magát igen keseríté (Tin. 275). Sok gondal magadat tonab ne keseriez (KNagysz. 1621. G).

el-keserit: [contristo; betrüben]. A muzsikának allatomban való titkos ereje vagyon: felgyúlszt, lehűltet: vizagzsal s meg-meg elkeserit (Fal: NA. 164).

még-keserit: **1)** acerbo C. amarore inficio MA. verbittern [bitter machen] PPB. Meg keseretik, el dögletik az élő vizeket (Mel: SzZln. 236). **2)** exacerbatio C. [contristo] zornig machen PPB. [betrüben]. Miert keserőtel engöm el igón megh (TihC. 26). Te zand megh keserőteneu engemeth (WinklC. 214). Meg kesereyty te elodath (JordC 902). Neha laborwsagnak nyatta meg keserőyt, hogy ezek feolelemnek kettseogeben eyelen (ÉrdyC 80). Ez velagnac zelösségös zegoletiből mindönöket megkeseritőttem keserőségöckel (NagyszC. 61). Mit vétettem azért, hogy ezi érdemlettem, hogy korcos népemül megkeseritöttem (Thaly: Adal. II.117). Elévé igen meg keseritik, és magokat az ilyen embertelen szokással felette meg utáltatták (Fél: UE. 102).

Keserítés: amaricatio, exacerbatio, contristatio MA. verbitterung, erzürnung PPB. Keserítés nélkül: sine amarulentia Com: Jan. 201

Keserköd-ik: tristor Kr. [betrübt sein]. Mind ezekben keserkedet inkább, mintsem gyönyörködöt (Fal: NA. 193).

Kesernyés: subamarus MA ein wenig bitter PPB. Keserü szalasi, kesernyés: amarulentus PPB. Kesernyés ital (Megy: 3.Jaj. II.172). Kesernyés báz (GKat: Váls. 1994). Lipp: PKert II.18. Kr.). Kesernyés csipősség (Biro: Micra 385. Kr.).

Kesernyesség: amarulentia Major: Szt. 30.

Keserül: miseresco, commiseror C. miseror, misereor, commiseror, commiseresco MA mitleiden haben, sich erbarmen, bejammern PPB. **a)** Kik en ritam es te ritad keserülnek (WeszprC. 1). Zywen rayta keserülhen (NagyszC 20). Keserőlök ez se reghen (JordC 103). Felette keserőlwem raytd, hog meg kel fogatlnod (ÉrdyC 162). Az istenek mindenkor iamboron keserülnek az hazuznak kezgy wyzza hegedylnek (Pesti: Fab. 83). Az aszszonyállator keserőlök, félénke, irigye (Cs. N3). Keserőlök szíve vagyon bozzane az mi nyomorságunkban (MA: Seult. 773). **b)** Ez pör hallá, ötet keserölök (RMK. II.268). Gara Miklos keserül vala ötet igen (Helt. Krón. 68. Börn: Préd. 455). Keső halála vian keserülből (Deesi: Adag. 194). Hölitü az vitezken siratá, keserülök (Balassa: Ének 11). Elapadosmet s meg emésztésmet nem is keserülök (Thaly: Adal. I.187).

el-keserül: ∞ Rozskottet az eles tör a hőher kezében, elkeserüle irgalmában a kegyetlenség (Fal: NA. 152).

még-keserül: ∞ Meg keserőlwen (a koldust) rwhayatt neky adaa (ÉrdyC 527). Meg keseryle Venus az ew zerehmet (az ifjút) (Pesti: Fab. 296). Ott királyon az úristen meg-

keserüle (RMK. II.258). Meg keserüle a pór a sárkányt és fel emelé azt a lóra (Helt: Mes. 213). Meg paranczola, hogy meg herélne Belat, de a henger meg keserüle a szép gyermeket, es egy kőlyket herélte helyébe (Helt: Krón. 46). Pharao király leányai megkeserüle Moysesnek kisdol gyermekeset (Pécsi: SzűzK. 130). Görös: Máty. 3). Meg keserülvén az israhelitáknak nyomorúságokat (GKat: Titk. 303).

Keserülés: commiseratio, cordolium C. das mitleiden, erbarmung PPB. Jo tetemeny, irgalmasság, adakozás, keserülés (Pécsi: SzűzK. 126). Keserülte őtet hogy szomjúságot szenvedne, de láába volt keserülése (MA: Scult. 775).

[Keserület]

Keserületés: miserabilis; amarulentus MA. erbarmungswert, jämmerlich PPB. Szünatos, keserületés: miserabilis Ver: Verb. Szót. 17. Kóvarat Batori fejdelemnek Varadon való iszonyú és keserületes veszedelme után az romai császár birtokához foglaltata (Forró: Curt. 7).

Keserületesség: commiseratio; erbarmen. (MA: Scult. 775).

Keserülhető: miserandus C. terhärnlich.

Keserőség: 1) acerbitudo, amaritudo C. bitterkeit PPB. Az Maria keserűséget íeziz (Fél: Tan. 43). A tenger vizének keserűsége (Pázm: Préd. 35). 2) amarities, amaror; moestitia, moestitudo MA. traurigkeit, betrübniß PPB. Keserűséggel töltöt be engemet a mendenlato (PécsiC. 3). Nag' zonal vult nála, mutatuan ölékének keserűségét: amaritudinem animi (57). Elmetwl el ideg[en]vlt az kezen laban való sebeknek nagy keserűsegeertü (VirgC. 35). Az nagy zomoriság es keserűség (19). Keserűségnek töre az ő zyuet legottan attal iara (TibC. 23). Pokolnak keserűséglyt (dolorem mortis) meg fýthwen (JordC. 71). Jwe wr fýw hazához nagy banattal, keserűseeggel (ÉrdyC. 510). Kezde nag' keserűséggel symya (TelC. 23). Nagy keserűséggel (lucta et tremore) éuém meg az én ételemet (Kár: Bibl. I.479). Nagy keserűségben vagyoc te érted: doleo super te (MA: Bibl. I.277). Halottunkon való keserűségünkben tiltya isten metélésünket (Czegl: MM. 144). Mindnyájan nagy keserűségünkkel reménykedtünk nékie, hogy a régi confederatio ellen ne cselekedjék (Monfrók. VIII.54). Noha vig természetü volt is, de látván asszonyának keserűségét, ő is ahhoz akaré alkalmaztatni magát (Mik: MuIN. 20). Rövid fársáng, kinos keserűség (Fal: SzeI. 546). Keserűség ez a gyönyörűség: essi amareggiano il piacere (Fal: NE. 28). Minden nyugodalom aggodalom, minden öröm öröm, minden gyönyörűség keserűség (Fal: NU. 279).

Keserűségés: 1) amarulentus MA. sehr bitter PPB. Napkeletr a keserűségés tenger [Holt-tenger] vala (Hly: Préd. 49). 2) moestissimus MA. der traurigste PPB. Var az pokolnak keserűségés kenya (VirgC. 49). Ez keserűs ember tellyeséggel meg evtteten keserűségés kenyvekkel (DomC. 187). Emlekezze wram the nagy keserűségés zomorusagodrol (PozsC. 1). Alnak az nagy keserűségés tyzben langban (ÉrdyC. 11). Vghog zabadosagban magamat meg elegetdhetnem a nag' keserűségés sirasocban (NagyszC. 62). Ayad én nekem byennek keserűségés meg zanatyat (GyöngyC. 10). Keserűségés sirás (Matkó: BCsák. 119).

Keserv: [tristitia; betrübniß]. Kemény zywe meg sephós-sed keservel keservébed (CzechC. 27. ThewrC. 228). Most már nyughatatlan bánattal áll vagy ül, untalan szegénynek szeme keservel fül (Zrínyi. I.21). Reátok néztemben hullnak keservemben szemeimből könyveim (Balassa: Kült. 70). Soc keserve után ki vigadott (Balassa: Ének. 3). Áradnak könyvei méltó keservében (Gyöngy: Char. 46). Teljes keservében így terjeszté panaszát (Fal: NA. 128). Ez a nem reménylett hír megindította a haragszomot az asszonyokban, Lucziának kocogott

álta, szikrázott szeme keservében (Fal: TÉ. 128). Se nem ebét, se nem bünét, hanem maga keservét s torlatlan bosszúságát keseregte (131). Emelkedik, esdik bús feje, dobog szíve, nem találja nyugtát keservében (Fal: BE. 598).

Keserves: 1) amarulentus MA. sehr bitter PPB. Majd keserves: subamaris C. Köserues ital az: lupinus potus (Decsi: Adag. 136). A doktor keserves italokkal gyógyította (Pázm: Préd. 161). 2) moestus, luctuosus, luctificabilis MA. traurig, betrübt PPB. Nagi keserves zot boczata (VirgC. 34. 23). Keserves halalt zemedel (WeszprC. 5. 12). Myt mongyonk az keserves anyarol (WinklC. 74). Megh zagattyak ewket madarak keserves marással: morsu amarissimo (JordC. 274). Ez keserves ember alazatos lelkev es tevedelmes zyuev (ComC. 187). Keserves es siralmas leueleket ira (DebrC. 59). Köserues szüő (Kules: Evang. 35). Mind ilyen gonosz es keserves híreket halogatunk (LevT. II.147). Keserves sirással sirának (MA: Bibl. I.47). Nem elegek a testnek rothadáságából származott keserves fájdalmak (Pázm: Préd. 69). Sok szítok s halállal való fenyegetés érdeklé életet, s keserves szenvedés (Czegl: Sion. 21). Könyveit árasztja s keserves beszédit e szókra fakasztja (Thaly: Adal. III.416). Megtörténik még a szerentsének saját fajzatán is, hogy a ditsőségés kezdetnek örömi keserves siralmokra olvadozzanak (Fal: TE. 396). 3) lugens; trauernd, leidtragend. Miben ditsekedjem, ha nem te keserves, nehéz keresztetben? nem a fából, rézből álló aranyképen! (Thaly: Adal. I.21). Siralmas atyáink, keserves anyáink (II.55). Főgazda volt [a temetési pompánál] Gróf Székely László, Keceli János, Sándor s magam subalternusok; én keserves-fogó voltam Decsei László urammal, fogtuk a nagyszászonyt (Hazánk. II.58).

Keservesen: acerbe, amarissime C. amare, amarulente. moeste MA. bitterlich, traurig PPB. Az the zenth anyasagodon keservesen kenyerewle (PozsC. 23). Keservesön sirata őtet (DebrC. 195. CsonaC. 34. Fél: Bibl. 48). Keservesen panaszolkodot (Tolu: Vigaszt. 73). Sok argumentomoknak keservesen sebesítő nyilaival lövöldözhettyük az ellenünk támadott újságokat (Pázm: Kal. 325). Elfakad sirva és keservesen sir (MA: Scult. 812). Szomorító siralomra híja, szerelme el-estét keservesensája (Gyöngy: KJ. 5). Sebbedet szívében keservesen jászolt (Könyi: HRom. 92). Olly keservesen jajgatott, hogy a király őtet figyelmezte (Könyi: VM. 2).

Keservesség: moestitia C.

Keservetés: [amarulentus, moestus; bitter, erbittert, betrübt]. Keservetes kenyerewletes leegy minden een bumon (PozsC. 23). Ha halgatoc keseruten keservéggel gyótródtetem (Pécsi: Ágost. 71).

Keservetést: [amarulente; bitterlich]. Meg hortal keservetesh (ThewrC. 295. CzechC. 30).

KESKÉNY (késken MünchC. 25. késken TihC. 105): gracilis, exilis C. gracilentus, angustus MA. geschmeidig, geschlang, dünn, enge PPB. Aqua kesekum juxta aruch 1075 (Knauz. I.57). Késken (arcta) az wt (MünchC. 25). Homloka nem wala zelős, de késken neg zegő (TihC. 105). Nem keskeny es zoros kőntös viok (VirgC. 149). Yghen kesken es zoros az wt (JordC. 373. ÉrdyC. 131b). Kesken tenger (Helt: Krón. 104). Kesken derekára tegzét fel övedzette (Huszt: Aen. 26). Az istennek gondviselését olly keskenyen szorítottá, mintha ő minden dolgokat oda hadna futni és levegni (MA: Tam. 187). Az hol az folyóviz legkeskenyebb vala (MA: SB. 257). Keskeny, szoross homlok: frons angusta (Com: Jan. 47). Keskeny útzátska (Com: Vest. 119). Kesken az út (Land: Újségit. I.61). Egj hozzá késken hazat közönségös tanulo haznak [rakjanak] (Radv: Csál. III.194b). A felbők mind keskenyebbek keskenyebbek voltak (GKat: Titk. 80). A Duna ott igen keskeny (Mik: TLév. 405). Az ő ditsőségének egész világ keskeny (SzD: MVir. 88).

[Szólások]. Oly keskeny, hogy markodban szoríthatnád az derekát (Deesi: Adag. 63).

Keskenyöd-ik: gracilescere MA: diu[m] und magis werden PPB.

mög-keskenyödik: gracilescere C [sich verengen, abnehmen]. Hada is igen megkeskenyedett (Hall: Hllst. II:231).

Keskenyít: areto, angusto SI

mög-keskenyít: √ [verengen]. Az egyházi hivatali és küldetettést igen megkeskenyített (Pös: Valasz. 141).

Keskenység: gracilitas C MA: diu[m]keit PPB [enge].

KÉSMÁRK: scapulus, rupes Kr. [felsen, klippe]. Az Hekla néze nekem kegyelnessék, nekem késmárk kövei engedelmessék, csak az te szép szeműd nem kegyelnessék (Zrínyi? 2). Nem hiszem változnál gyöngye lauruságra, de késmárk tetején nőtt kemény tölggyfára (9). Csak te gyógyíthatnád, óh Fátum, kegyetlen! hogyha szörnyű kínad megöhlél hirtelen, vagy késmárkot nyakamba vettél véletlen (21). Áll rettenetlennül Zríni nagy gondokon, mint nagy tornyos kűsziklák magas késmárkon, leőhá kűszköhök nagy szökek azokon (73). Mint mikor az fűszél késmárklal kűszakad, ama süri fenyős ördö közben akad, hajol előtte lágy és kemény ág szakad (76). A nevesen termett elme meg álja helyét mint a késmárk és kemény kűszikla a tenger közepén, kűkac a bus tenger tsapdozái semmit sem árthatnak (Fal: BE. 586). Könnyebb néha a tengeri késmárkok tetejére, hogy sem ezek színe elejbe menni; senkivel kedvek, senkivel közök (Fal: UE. 104).

Késmárki: montanus; beris. Késmárki gyémánt (Kecsk: OrvM. 355).

KÉSZÁS: [urgiosus, rixosus; zänkisch, streitsüchtig]. Másik találkoznak oly kesnyas, türelmetlen, haborgó feleségek, ördögi gyűlöletgűl meg baltoltattak (Zvon: PázuP. 75) [Vö. Késás].

1. **KÉSZ** [kés? Göt: KärC's. III:322. ksz. BéesC. 2. 30. ksz. FelC. 257. ksz. RMNy. II:67. ksz. Sylv: UT. 180. ksz. WinkIC. 156. kezgek BolC. 3. kezzen LavT. 195. kezzen 391. kezzen Pest: NTest. 200. készen MA: Seult. 109. készsze MA: Bibl. I:133. MA: Seult. 219. készen Mik: TLav. 709. **1)** promptus C. bereit, geschickt PPB [willig]. **a)** Viki kész emberségével visszaadni: abuti alioquin facilitate PPB. A lelők kezd de a testi koor (WinkIC. 156. JordC. 141). Jól lehet a felek kez, de a test gyarló: spiritus quidam promptus est, sed caro infirma (Pesti: NTest. 104). Két lélekéről szól: egyie félelmes, másik kész (Dáv: VDisp. I:117). Az angyalok röppölköttek, mellet az ő gyorsaságok es kész voltak jelentetik meg (Fél: Tan. 53). Készkezdő nép (MA: Bibl. Magy. 1). Kész szolgálatok a Christusban (Hal: Epin. 9). Sok vitéz szavával miótyn kész voltat (Zrínyi II:12). Tudgyad készebb s tehetőbb lelki erőtlet (Fal: UE. 383). **b)** Sem vagóc kéz hazasság köteleme: nec sum apta vinculo conjugalí (BéesC. 1). Legyenek kezök hozgat (ÉrdyC. 7). Vann kez vagók mindenre (VingC. 14). Inkab kez vagók az haragosagra, homom az zyltetsege (18). Kezebb az gonozra: mindenka kezz az gonozra (BolC. 3). Kész vagók az békessege (Deesi: Adag. 24). Készeb volna ő törre, hogy nem mint töményre: Martis campus (140). **c)** Mindenkoron keze kez ebsegben megsegedenem (ÉhrC. 79). Kez vagy engedelmességei teny (11). Kez volnek meg bocazny (VingC. 17). Vatok kezek zupot adny mindenekawl (148). Kezők hallmí mindeneket (JordC. 710). Kez vagók ey velek el nemnem baladra (DonC. 321). Kéz mindent w erette el hanni (Ozor: Christ. 80). Az minel lehet kész vagók segíteni (Deesi: Adag. 114). Készsze vagyunc elnemni (MA: Bibl. I:133). Készebb volt megölmi magát boressemint (Hall: Paizs. 202).

Ő az miképpen amekül is hites mastan az varasnak, azon hitre kéjsz meg mondani róla azon módon az miképpen az hitnek módját találta (Göt: KärC's. III:322). Készek a szó után eljárni de taszátva nehezen lépnek előre (Fal: SI. 301). **2)** paratus, expeditus C. elaboratus MA. bereit PPB [fertig]. Igen kész: perexpeditus C. Te vátid kéze: vine tuas paratas sunt (BéesC. 39). En ebédem kez (MündC. 54). Myndenek kezwl vannak: omnia parata sunt (JordC. 359). Legietők kezek (DebrC. 15). Mynden napon három kez aztalok vettelnék vala az ew haznad (ÉrdyC. 109b). Az farkas bwreketi kwlge megi, vagy kez vagy nem kez (RMNy. II:60). Manna sido szo, mel szonak igaz maguzatya ez, keeszetők (17). Kész hadainkkal ide tele semmit nem mulatván, tovább való táradtságunkat is nem szorjnk (EszM. 162). Legyetec késze a harmadnapra: estote parati in diem tertium (Helt: Bibl. I. 143). Ezek a szók az olvasásnak kész fogását nem akadályozzák (KCsipk: Woll. Előb. 10). Midőn e munka kész volt (Fkal: Ker. 32). **3)** [plane, valde, magnus, maximus; recht, ganz, völlig]. Kész boló: morio, sumo, sumra audius SI. A czengő fűnel el vzheti; de kész hazasság (Mel: Herb. 139). De clac kész bolondság (Mon: Apol. 109). Kész ciganság (Magy: Nád. 50). Kész bolond (Pázu: Préd. 1193). Ki? Az Moyses dolgairul, kész neveltség az miket készel (Pázu: Kal. 141). Kész neveltség: danno materia di riso (Fal: NE. 64).

[Szólások]. Kész kenyér étő: asini mandibula (Deesi: Alag. 195. MA). "Kész pénzzei tartozni: ad libellam tenere, debere PP.

[Közmondások]. Ottan kész a pátza, vagy ötte meg az eb a háyat, anagy nem (Helt: Mos. 202). A mely nő hamar kész, hamar vész (Fal: UE. 935).

Készántag: [consilio, consulto, studio; absichtlich, vorsätzlich]. Az haragoson ellenkezőknek semmi megegyező tekintetek nintsen, hanem mind szüntelen hartzolnak akar mi-modon gondoltassnak: s meg pengi igenesen szinte készántag (ACsere: Enc. 11).

Készántagi: bectus; recht]. Ha az igyenes vonás az adatot pontol az adatot vonással szegeletet tsínál, a tsínáltattal egyenlőve tétetet és a készántagi szegeletnek a más szára mel- lőkes lészén az adatot vonással (ACsere: Enc. 53).

Készen: prompte, parato, expedite C. in promptu MA. hirtig, fix, fertig PPB. Készen való: praesentarius, presentaneus MA. Kezen vannak: omnia parata NémGl. 357. Kezőn meenyeték el: expediti pergite (JordC. 186). Latna haat ott kezen vagyon az vendegeh őzweere (ÉrdyC. 510). Az ty idew- tewk mindenkoron kezen vagyon (Pesti: NTest. 200). De miert magában megtökélve val, minden szerencsét készen várja vala (RMK. II:4). Készen vagyon segedelme (MA: Seult. 109). A könyvec szüntelen melletted avagy készen legyen: in promptu sint (Com: Jan. 158). Vajha mind jó, s gonosz szerencsénk elviselésére mindenkor készen találattának (Hal: Paizs. 90). Készen létel parmesolt (MonOkm. VI:93). Meg vonta kéz igaz is, készen tartja nyilat (Fal: BE. 620).

[Szólások]. A kénkőves fürdő keszen var (Thaly: Adal. 164). Könnyebb meg vesztetni erejét a mar készen várt tsapásnak (Fal: UE. 38).

Készít: apparare, instruere MA. zubereiten, zubereiten PPB. Előket készítek: dapino C. Ember eladással kereskedő, új szolgákat eladásra készítő: venditarius. Megengedte, hogy tereedt készítsen: indulit balneum fieri Tsakara készített (festett beszéd): logododadus PPB. Gabonat Sziaból zérze készíteni: parari constituit (BéesC. 14). Ez epistolakue tartalma ez volt, hog magokat kézhéce a megmondot napra csi. Hog magokat kézhéce ellen allanios: mod praesura

rent se ad resistendum (16. 56). El mennék minden ez telly kyalnyokhoz ewkethi hadra kezeyteny (JordC. 914). Zent Da maikos atyank lozva hyvan az atyákat monda: kezeythetek magatokat (DomC. 144). Basa készíté népit vég ostromnak (Tin. 81). Készite az isten a földi vadakatt az ő nemee szoront: fecit deus bestias (Helt: Bibl. 1A2). Készizetek az vrnk vtat (Fél: Bibl. 3). Szertelen futashoz készíté magát (Valk: Kár. 23). Hogy készitenje az embereknek szívöket az ő benne való hitelre (Tel: Evang. 11.12). Hozza készíti a szolgákat is (L232). Kazdag ebédet készitet vala (Görös: Mátv. 39). Addig még feleletedet ki adod, istennek io akarattyabol, más esetet készitunc (Vallást. Fél4). Készizetek tiinen magatokat holnapra (Kár: Bibl. 199). Le telepszik és ételhez készített magát (Zvon: Post. 11.189). Az orvos hozzá készíti a beteg embert az egészesség nyeréséhez (Pázm: LuthV. 408). A síveg járto a gyapjából sívegeket készít (Com: Jan. 98). Őket az viadalhoz készitenje (Lép: Ptük. III.29). Leneséd sínes, s már fazakatt készitesz néki (Czepl: Tronf. 57). Hasznos a boldog aszszony tövisének virágjából készített herbatéj vér pikés ellen (Váli: OrvSz. 46). A szegénység annyi életet még nem készíthetett (Nyr. XI.30). Nem készít Thália tréfás komédiát, inkább Melpomene forró tragédiát (Thaly: Adal. 159). Sokszor mosdatlan kéz készíté ezeket, azért meg nem veted mi elődelünköt (Orczy: Nimi. 135b).

[Szólások]. Asztalt készíteni: den tisch zurichten, aufdecken Adami: Spr. 197.

el-készít: praeparo, praemolior, accingo C. apparo MA. zubereiten, zurichten PPB. Elkészítettett: praeparatus; elkészítve: praeparato; előbb elkészítettett: praestructus; faragással elkészítón: perfabrico C. Az vaczort el kezeythven: caena facta (JordC. 674). Mikorom az vendegsegeőt el kezeytötték: volna (ÉrdyC. 508b). El kezethetye az vyoman nem zülettet ember magat az kegyelemne vetelere (Zvon: Osand. 30). Elkészite sekerét: junxit currum (MA: Bibl. 1.61). Hogy ha magadot akarod ell készitenyi és ell rendelni ehez a lelki áldozáshoz (Laur: LViad. 226). Bethlen Ferencz uram hitt volt, édesem, kedden ki házához egy ebédre, melyet valóban emberül készített vala el (RákGy: Lev. 55). Elkészíti főzeményét, egynehány töl étkét (Fal: Vers. 878).

elkészítés: praeparatus C. praeparatio apparatus MA. zubereitung PPB. A kegyelmeknek előlkészítése: praeparatio gratiarum (Hly: Préd. 1.29).

föl-készít: instruo, accingo C. orno, paro ea quibus opus est ad cultum et ornatum SI. [vorbereiten, herrichten, ausrüsten]. Főlkészítő; instructor C. Fel készíté magát, hogy illendő legyen a fő legéhez [vő legéhez?] (Mel: SzJán. 471). Felette nagy niandekokkal az istentől fel voltanac készitetuen (EszT: IgAry. 390).

még-készít: apparo, comparo, praeparo MA. zuriisten, zubereiten, verfertigen PPB. Szépen megkészítettett: percultus; félleg meg készítettett: semirectus C. Megkészítettett: praeparatus, apparatus MA. Meg kezíti te vtadat: praeparabit viam tuam (MünclC. 33). Megkezeite ő lampasocát: omaverunt lampades suas (60). Meg kezytuen az vizet, kezdé az vennek labath mosny (VirgC. 60). Az ő sátorat felette igen nagy kölczeggel meg kőszítóté [így] (Helt: Krón. 13). Birjátok az országot, mely világ kezdetitől meg-készítettett nektek (Pázm: Préd. 17).

mégkészítés: praeparatio, apparatus MA. rüstung, zubereitung, verfertigung PPB.

Készítés: comparatio, instructio, instructus C. apparatus, promptatio MA. ausrüstung, zubereitung PPB. A tudatlan iffi doctornac temető készites elsőben tisztí (Czepl: Japh. 7).

Készitetlen: [unfertig]. Készitetlen, fűszögében-való: rudis PPB. Fűszögében-való készitetlen értz: rudis PPB.

Készítő: parans, praeparans Kr. [vorbereitend]. Az mely tolvajt vrnkal föl fűszítettek, készítő jó eselekedeteket nem bocsított előljáróban (Pázm: Kal. 752). Készítő avagy előjáró éneke: praeludia seu praenubula (Com: Jan. 168).

kolbász-készítő: butularius PPB.

szűr-készítő: fuscator C.

Készség: 1) prothymia C. promptitudo MA. fortigkeit, hartigkeit PPB. A Christust éjjel nappal nagy készséggel várják (Szathm: Dom. 819). Kőnyeb lágyulást a gyémántban találó, mintem efféle vitéz-készséget és hadi bátorságot a motskos-lelki és bínnel fertős katonában (Fal: NA. 209). Mikor az fő generalis valamit biz róál, vedd az ordert alázatos készséggel, és vidd végben részedről katonássam (220). A belső készségnek gyökerét magunkkal hozzuk ugyan, de se nem tőrázik, se nem virágozik ki kílömben, hanem letzkével (Fal: UE. 410). Nagy segítség a jó természet, nagyobb a magát kellettő kegyes erkölcs és mindenre alkalmas emberséges készség (387). Lásók vérszeme eszednek, add jeles próbát készságednek (467). 2) instrumentum; zeug, werkzeug, rüstung, zugehörig. Olofernesnek minden hadakozó készség (universa vasa bellica), melletek annép neki adotuala, ada elfeledtnee kirekeztésére (BécsiC. 46). Zappanban gárat keszes: smigmata (169). A calastronot nyuden keezesseggel [így] os rvhakkal gazdagon meg epeytee (ÉrdyC. 234b). Faragások eos egyeb nemew keeszegek (PeetC. 53). Te hákad mikent fiaiba vető keszeg: collum tuum sicut monilia (DührC. 473). Szegény hazánk angtoknak köszönhet s-köszön-is sok templomokat azokhoz való áros készségekkel edgyfit (Megy: SzAÖröme. El3b. 10). Egy ökör zekér tyz ökörre való kezssegevel (Radv: Csak. II.18).

Készségős: [promptus; bereit, willig] (Tof: Zsolt. 504).

Késztelen: [improptus; unvorbereitet]. Soha tegedet az balal keztelemne ne lelőn (DührC. 241).

Készül: parare se, parare Kr. [sich vorbereiten, bereiten werden]. Készülve: expraeparato C. Előljátszom, valamihöz készülök: praeludo PPB. Neny igen zepp hews ruhatal eltezet, mykeppen vtra yarny kezewlt (paratus) yewne az kappura (EhuC. 14). Gazolunac készült öltözetek (ductui apta indumenta) vőn (BécsiC. 78). Kezewlt elmenesre (DomC. 111). Halalara leezewlween (ÉrdyC. 587. 520). Kezdeenek halalához keezewlwny (561). Zorgalmatossaggal készül az ydőben yewny az latalmas hyronak eleyben (10). Hetuen ezer forinton készült egy varat venni (Dom: Préd. 458). Tíz száz nyolzuon ezeren készülnec (Valk: Gen. 7). Mint kell az óltári szentség részesüléséhez készülnünk (Pázm: Préd. 732). Ha az kasimátákat ott is meg tudja csinálni, alhoz az t-len hozzá kell készülni, s az úr isten kikeletet adván érned, idején hozzá kell fognod s végben vinced (RákGy: Lev. 74). Készülteben járnlának a kereszt oskolájához (Mad: Evang. 353). Szóláshoz készülő ajaka nyílása úgy tetszik, hogy piros hajnal hasadása (Thaly: Adal. 1.122). A ki Londrába készül, otthon ne felejtse eszt, hogy ezer mesterséggel meg ne kerüljék (Fal: NE. 4). Rókafarkokkal készültél Eusebius ellen, nem kimélted a hamisságokat (Fal: NU. 250). Nap nyugot oltárit készül el dönteni (Orczy: KöltSz. 230).

[Szólások]. A természet, mikor ajándékit osztogatya, tsak felekészültben óltya belénk, más fele ki innukálkodását a mi gondunkra bízta (Fal: UE. 369).

el-készül: praeparor Kr. [sich vorbereiten, bereiten werden]. Egyetmást össze-rakni, el készülni: *colligere vasa PPB. Az etők el kezülnen, önek kezeset, a myt leleteh (WeszprC. 17). Syessewnk, kezewlwnk el es hallywnk megh az áldot Cristus-seert (ÉrdyC. 515).

föl-készül: praeparor Kr. [sich vorbereiten, sich ausrüsten]. Utí elédellel fölkészült: viaticatus C. Endre kiral Salamon tyawal föl közéle (ÉrdyC. 397b). Készületek fel és en yngyen maydan kezetekben adam (ÉrsC. 88). Sippal, tiskával, ostorral fel-készült juhász (Com: Jan. 77). Ugyan csak fel-készültél hivatalodhoz (Fal: NA. 229). A mit hegedűre, lautra innak, mind azon szereltem, mesterséges meg kerülések, pompásim felkészült firtelenség (Fal: NU. 263).

hozzá-készül: accingere se, cum cura praestolor SI [sich vorbereiten, ausrüsten treffen]. Mykoron hozya kezvleeneek (parantibus illis cibum), essek lelky rewlees hű rea (JordC. 74). Frank: HasznK. 36). Soha jól nem predikált, a ki jól hozzá nem készül (Pázm: Préd. b3).

ki-készül: elaboror Kr. [hergestellt werden]. Szobh a ropant ház vagy palota és tekkeltesebb a mésszél, fővénynél, kőnél, melyből egybe rakított és ékesen kikészült (Fal: TÉ. 666).

még-készül: praeparor Kr. [beréitot werden, fertig werden]. Neegy nag keereek meg kezvlylen (ÉrsC. 508. LevT. 1264). Egyes akaratall meg készül a dolog (Orezy: Költ. 111).

Készüldögél: [sensim praeparor, sensim instruor: nach und nach fertig werden, sich langsam vorbereiten]. A szarvasi hid pengig már készüldögélvén el küld a város 4 óreg embereket (Bartha: Krón. 54. Pös: Igazs. II.311).

Készület: instructio, instructus, paratus, apparatus, comparatio, aggressio, praedilium, prociectus, pompa C. ausrüstung, zubereitung, seldachtordnung PPB. Kő falokkal megkőrmékézée ő falujokat v vyadahnac kőzültere: in praeparationem pugnae (BécsiC. 15). Innar kőzlet (paraseve) vala a zombat előt (MünchC. 195). Zsep kezvlelett való sutorok (ÉrdyC. 511). Nagy tyztőszeggel és kezvlelett hoznak (631b). Meniesző készület huenimben vala (Ist: Volt. 21). Az innepre való készület: paraseve (Fél: Bibl. 51). Ezee mind ketten az városon kinül feledni készülettel valuac: ei utrique ad urbem imperatores erant (Bécsi: SallC. 22). Készületi nagy gazdagsággal vala (Gosár: Magyb. B3). A ki jó készülettel tanit, isten áldását vészi (Pázm: Préd. b3). Minden eszköze és készülete a bűnök bősínattyának nem találhatik benne (176). Semmi készület nem volt, mely könnyű fílest adhatot volna [a számarakon] Christusnac (Zvon: Post. 113). Szulimán van nagy készülettel (Zrínyi 180). Kis készülettel indultam tengeren túl (1153). Sok egyébb czífrának munkis készülete (Gyöngy: Kd. 6). Minthogy atyja-anya el, semmit sem adott egyik gyermekének is, és a szerint csak vékony készülettel vettm el (Hazánk 1216). Az nem régiben felállított magyar gardiá, kinek friss szürke paripáit, veress angliai posztóiból csinált kőntöcsit s mindeniknek a régi magyar mód szerint párdneblőrel való készületit annyira csudálta a német nemzet, mint a tőhén az új kaput (1379). Eusebius már tellyes készülettel érte vala, hogy Theodachussal meg hartzoljon (Fal: NA. 121). A mit örökös marakinkra akarunk nyújtani, elévő készü és mint egy örök készületet kíván (Fal: LE. 395). El is érkezett szomorú készülettel, lantzon fekete kamuka kőntöslen, a halál fölehnél el kékülve (Fal: TÉ. 651).

asztali-készület: tisch-zeng Adami: Spr. 197.

hadi-készület: expeditio C. MA. kriegsaüstung PPB. Hadi készületek: apparatus bellici Kr. Az hadi készület igen sokat kár és kíván: apparatus bellicus multa requirit (Com: Jan. 144). A hadi készület fel vétetvén: expeditio suscepit (117).

Készületös: apparatus, instructus MA. wolverüstet, zubereitet, unterwiesen PPB. Készületösen: apparate MA. Hartzolás rais készületese és alkotatosac legyűne (MA: Tan. 157).

Készületlen: imparatus, impromptus, imperfectus C. unberéitot, ungerüstet, ungeschickt PPB. Vyázatok, hogy ne lelen kezvlelen a halál (ÉrsC. 268. Fél: Bibl. II.61). Kín készületlen [így?] talált vót (Monrók. III.124). Ha akkor készületlenek találtnak (ily: Préd. II.327). Hogy felénk indula: híriünk ké nem lévén, készületlen kapu (Thaly: Adal. II.48). Ha a mi életünk a keresztény hűnek ösvényén kivül jár és készületlen talál a halál, nines mód benne, hogy fel építhessünk (Fal: NE. 61). Minthogy a deli urliának gyönyör kötető örönök a messze sötélis, a híres országok járása: némelyek felette, mohon kapnak belé, készületlenül indulnak idegen földre (Fal: NU. El6b).

Készületlenség: inapparatio MA. untléiss PPB. Wnen magokath halálukhoz való kezvlelenségeken el hattak (ÉrsC. 279).

Készületet: parito, prompto [meg] MA. sensim se parare Kr. [sich nach und nach vorbereiten, ausrüsten treffen].

Készülő: 1) apparans, apparatorius Kr. [vorbereitend, vorbereitungs-]. A masod napon, ki vagon a készülő nap után (post paraseven) égbe gölence a papoc fedelni (MünchC. 69). Az husnére készülő nap (Kár: Bibl. III.20). **2)** classicum Kr. [signal].

[Szólások]. Készülő fűt: classicum emit vel colligit vas SI. Készülő fűt: classicum v bellum tuncore PPB. Mikor indulni-e kell, készülő kell fűt: MA: Bibl. 1128). A világ utolsó-rom léselőtt hetszer fűtnak készülő az anyukok (Pázm: Préd. 6). A trombitások útközetre való készülő fűtén [így] (Com: Jan. 149). Az harez után készülő fűtata, és egy fél fél való pusztában monvén (Kopasz). A készülő megfűtatása után a gondja légyon, hogy kinek-kinek marhija befogva légyon: avagy ha a felülő előbb megfűtattnak, azt kiki a szerint szorgalmaztassa (TörtT.: 1452). Hogy oda érkezék, készülő fűtata (Thaly: Adal. II.359). E meg lévén, készülő fűtata a földgölák talpon, s haza ballagának (Fal: NA. 126).

hadi-készülő: classicum SI. [signal]. Hadi készülő fűtatta: tot (Fal: Fél. 145).

2. KÉSZ (Ryz EhrC. 79. kizel 61. kizel 85. kizel NagyszC. 236. kizel Götz: Rikab. 167: [justiz, impello: anstöß, antreiben]. Kyzynah (induxit) ew barattyt bezednel és peldanal (EhrC. 79. Kyzynah, de az r alkhizva s a szelén z-vel javitva Nyr. 1267). Kizik őket, hog ő eretiek kőnfőrienenk (Ozor: Christ. 307). Nines olly vallás mely arra nem kizne, és azt nem kíváná (Götz: Rikab. 167). Aeki az ő tisztelőit isteni félelőre nem kizné (uo).

Készlel: \ Kyzlel (hortatus est) azokat, hogy mendezenben gyezeriek vr Iesus Cristost (EhrC. 61). Kyzlely uala (admonebat) az baratokott (85). Bewnowsewett zerelure kyzlelneek ad amorem inducunt peccatores (94). Sem tovább kizelé övlyez fedolni: nec ad suos ul ra redimtu persvadere (BécsiC. 3). Kizlelled az eber nemberiet: svade hebueam illam (36). A nepet kizlele persvaserunt populo, hog Barrabast kernee (MünchC. 67). Kyzlely hűt hű lelke predicalany (JordC. 766. 242). Gylősegre kyzlelt az lelek (839). Az közep egben lakoztak az tyztvlatlan belkők, kyk myadden byure és gonos sagra kyzlelneek (ÉrdyC. 176. 619). Yora kyzlelween ewket (554. 229). Az sydo nepoth ő ellene haragdn kyzlelwe (ÉrsC. 113b).

Készleles: [persvasio: überredung]. Nem kedez az perrazna azonnak kyzlelősenek (Beythe: Epist. 218).

Készület: \ Meg czűtnak az Izrael ifyast Salammak kyzlelyre (JordC. 182). Keserőnek yndwlatyvat tamazt hattyu embereket zywdelen kyzlelneek nyvatta (ÉrdyC. 82). Erdőhneek kyzlelneek és testheek fyddaksa nyvatt magot

gonossaghtwl megl nem tartotta (108). Semy gonoz es kyzlethi az lelket meg ne foglallya (121). Mýkron gyarlosagus kyzlethet velt volna ew zywoeben, ottan zent keresztót vete magara (550).

Késczt: instigo, impello MA. anreizen, antreiben PPB. Kiztessem: movear NémGl. 181. Gonoz kiztókne anag gonoz peldanac miatta ő tőle elvezte (NagyszC. 236). Arra kiztesz (Zvon: PázmP. 258). Bún tételre kiztén (Sam: Cer. 202). Nem erőlteti, erővel nem kizti (Ács: BHal. 43). Ellen-mondással társít megtámadgya, s mint egy bajra kizti (Fal: UE. 134). A ditsirt ritkaság szemet kizt (412). A nagy urak példáiiban kiztő őstén vagyon (460). Szörnyiség csak gondolni is ki mire nem kizt a bücsület (Fal: NE. 31). A gonosz vágyódások hozzá barátkoznak az akarathoz, és mindaddig kiztik, a míg részekre bírják (78). A vétkeseknek sokasága nem enyhíti, hanem inkább kizti az urnak haragját (Fal: SzE. 515). A világ kizthet, de nem erőltethet a rosra (525). A kevélység kergette ki a paradicsombul Ádámot, kiztő anyákkal (539). Mikor a gyönyörűség vigasságra kizt, akkor előttd a veszedelem (Fal: BE. 585). A borral töltöz ő iszákok tombolási nem kiztik torkomat (Fal: Vers. 879). A kiztő úrfi éneke (861).

ki-készti: [elicio; herauslocken]. Ezek a körülettünk forgó alkalmatosságok mind azon kísértetek, melyek a nagyra termett szép elmét, ideis oda-is ki-kiztik (Fal: UE. 391).

Készteget: [illecto; anreizen] (GKat: Gradual Ajánló Lev. ImreS: GKat. 22).

Késztegetés: [illectus; anreizung]. Őrdögnek kiztegetéséből (GKat: Ttk. 55).

Kisztek [kisztek?]: [suggestio, illectus; eingebung, anreizung]. Kyztek: suggestio Nyirkállai XXVIII. Az őv ember csalárd kiztekivel szüntelen veszedelmükre igyekszik (GKat: Váts. I.919). Az őrdög kizteke (II.613. ImreS: GKat. 22).

Késztes: instinctus MA. aureizung PPB.

1. Késztet: [tentatio; versuchung, anreizung]. Nem engednen az ő kiztetinek (DebrC. 9). Sok bnyasagot től őrdögnek kiztetiből (143).

2. Késztet: illecto, instigo, impello MA. anlocken, anreizen, antreiben PPB. Vlkít a hadba kiztetni: abstrahere ad bellicas laudes PPB. Mikoron ehre kiztetneie, a kirali úteet őtet a napnak templomaba (DebrC. 44). Kevlde Katerynának ew anya Katerinahoz, azert hogy ewtet kiztetneye ez wylagy ewltezetre (ÉrsC. 392). Nem clak önön magok nem akarnak meg térni, de még egyebeket is gonoszra szoktanak kiztetni (Tel: Evang. II.465). Amaz torkosságra kiztető atyatyok (Mon: Apol. 140). Ne kiztessed boritalra (Pázm: Préd. 224). Az őrdög bűnre kiztet (118. 16).

el-késztet: [abreden, abraten]. Elkiztet: disvadet NémGl. 148. Elkiztet: dehortatur 171.

Késztezés: impulsio, illectamentum, illicium MA. antreiben, anlockung PPB. Vrdégnek kiztetese: suggestio diaboli NémGl. 287. Katerynat ew kyztetesewel hozta wala eez wylagi hitsagos ewltezetre (ÉrsC. 392b). Bűnre való kiztetes es ingerles (Mel: SzJán. 261). A természetnek kiztetéséből fel indítottván iszenhez fohászokdtek (Pázm: Kal. 4). A testnek kiztetési és ígatási (Pázm: Préd. 162). Az őrdög kiztetéséből a tilalomfa gyümölsét isten parantsolattya ellen meg-kóstolák (772 Pázm: LuthV. 164).

Késztező: instinator, impulsor MA. anreizer, antreiber PPB. Hitegető, kiztető: allex viri PPB. Kiztető ingerlések (Fal: Jegy. 934).

KESZEG [késég? Com: Vest. 130. készeg Helt: Mes. 61. kezeg Tel: Fel. 26]: albulu, leuciscus MA. sturio Major: Szót.

452. senkisch, weissfisch PPB. Hegyesorrú keszeg: sturio PTT3. Keszseg wtán nyíl, kégyot kapp (Helt: Mes. 61). Harom szaz keszegben hatnan gémmec lassuc menü üt (GFrís: Arithm. 74). Munkálkodván az haliztatban, tsac egy keszeget sem foghatot vala (Kules: Evang. 404). Angolna halak, keszegek (Misk: VKert. 340).

dévér-keszeg: [abramis brama]. Az őreg tsnkákat, többi potykákat és dévér keszegeket offéle fereg nem állja (Misk: VKert. 682. Gálgoezi 1622. Herman: MHalászat 780).

fehér-keszeg: alburnus MA. leuciscus Major: Szót. 290. weissfisch Com: Vest. 119. Com: Orb. 69. Jász keszeg, költs, tejér keszeg: thymallus, mugil, alburnus sive leuciscus Com: Jan. 40.

jász-keszeg: thymallus; der esch Com: Orb. 69. foxinus: die elritz Com: Vest. 130. Com: Jan. 40. cyprinus leuciscus SK thymallus Otr: OrigHung. I 431

szélés-keszeg: cyprinus, latus piscis MA. (Szikszai: FB. Herman: MHalászat 829).

KESZKENDŐ: [luteum; tuch, handtuch] (Radv: Csál. II.8). [Vö. KESZKENŐ, Kendő]

KESZKENŐ [keskenő WinkIC. 326. 105. kékenő Sylv: UT. I.114. Készkenő Zvon: Post. I.71. kezkiné WozsprC. 45. kezkinő TelC. 188. keskenewel Pesti: NTest. 213. készkenő Com: Orb. 117. készkenő Zvon: Post. I.71. kezkenő Nom. 34]: lintum, mantelum, mappa C. sudarium, sudarium MA. schupftuch, schweisstuch PPB. Fère való fátýol, lengeteg kezkenő: instita C. Idem [item?] 163 minoris pretii ex [et?] valoris vulgo keskenew, quo pauperculae mulieres caput tegere solent ex telis vel sindo factum (Szilády: PelbártÉlete. 66). Őneky orchaya keezkenőwel be kőliwen wala (WinkIC. 326). Eegh keezkenewel ew zenth feyeeth be thakargata (105). Holot vőtte volna kezkenőt: cum accepisset lintum (DöbrC. 315). Vezy vala egy fevel az kezkenewt es targya vala (MargL. 70). Kezkenewel ővedezyk: accingetur zona linea (FordC. 99). Vala meely beteghekre kyldene: hū swdar kezkenőweeth (a corpore ejus sudaria seu semicinctia, ottan mynden nyawalayayokból megl vygnaznak (771). Es ew orchayanak vreyt-keet kezkenewel el tevry vala (DomC. 143). Ihon wágon az to minn derik pinzed, mellet kézi kezkenőben (in sudario) kőtue tartottam (Sylv: UT. I.114). Orczaiats be kewewttek wala kezkenewel: sudario (Pesti: NTest. 213). Ővét, keszenőjét ki kaphatja vala, őrdög és betegség ellen orvosság vala (RMK. IV.184). Latta az kez kenőt, mely az ő feien vala (Born: Evang. III.89). Keszkenő, melyben az taknyot fujuk: muccinum (Com: Vest. 137). Szirmával varrott egyik keszenő 600 ozipora (TörtT. 1878. I. 157). Mutogattyák a Mariának házát melyben a Christus fogantatott: ágynak darabját, ővét: főkötőt, keszenéit, fésűjét, ezepejűsset; kapczáját (VárM: EgőSzöv. 232). A Moyses veszze; a Siloe halas vize; a szent Pal keszenéje és a szent Péter árnyéka elég tsudak téznek vala, mégis nem inádtattak (233).

[Szólások]. Készziñi keszenővel addig játszadozott, itt hízelt, ott dühösködött, vagyis inkább két kaszával addig kaszált, a míg (Fal: TÉ. 658).

asztal-keszenő: [serviette]. Asztal keszenő, pamukos (Radv: Csál. II.292). Asztal-keszenőcsék: reczés 12, fehér varrasos 12, kamuka 12, sávos 154 (II.154). Tábla abrosz 8 darab, asztalkezenő (II.353b. ACsero: Enc. 257. Gér: KárCs. IV.272. 462. Mik: TLcv. 18).

kendő-keszenő: mantellum, mantile MA. handquell, tellertuch PPB. Kendő kezkenő: mantile Nom. 34. Egy vak ember, meg-illeté kendőkezenőjével az koporsót (Pázm: Kal. 643). Magokat a kendő keszenővel meg-tőrlöttée (Com: Jan.

106, Com: Oph. 111). A meszo víz és kendőkeszkenők keszen legyenek (JTársReg. 91). Három kender len vászon lepedő, abroszt is, négy len vászon kendő keszkenyőt (Radv: Csál. III. 262b, Gér: KárC. IV. 272. 102. 463).

paraszt-keszkenő. Keszkenő is kétféle, de csak parasztkeszenő (Gér: KárC. IV. 162).

ővedző-keszkenő: [eingehum: gürtel]. Palnec övedző kezkenőitül beteges gyógyulna-e vala (Mon: KépT. 68).

paraszt-keszkenő (VestTrans. 11).

selymös-keszkenő: [seidentuch] (VestTrans. 15).

veritéktörő-keszkenő: sudarium C. sudariolum MA. schweistuch PPB. Kendővel és veritéktörő-keszkenővel magunkat töröljük (Com: Vest. 82).

veritéktörő-keszkenőtske: sudariolum C.

Keszkenőcske: linteolum C. [tüchlein] (Sim: Evang. 78. Com: Jan. 101. Radv: Csál. II. 121).

[Keszkenőd-ik?]

be-keszkenődik: [induit silā linteam: den schleiër nemen]. Intenye-e, hogy deakul tanulna, hogy önelő bekeszkenődő? [be-keszkenőzt?], apaca lenne (Tólc: 131).

Keszkenős: [linteatus: mit einem tuch bekleidet]. Amaz gyöngyös kis keszkenős, me, hol fut jó lanyád (Thal: Adal. II. 96).

[Keszkenoz

Keszkenőzött: linteatus C.

Keszkenőz-ik

be-keszkenőzik: [yolur: den schleiër nehmen]. Ha be nem keszkenőzik az aszszony, nőrötessék meg: si non velatur mulier, tondatur (Helt: UT. 106). Apaca leant negven ezredő állat be nem hagin keszkenőzni (Szék: Krón. 121).

KESZNŐ [?]: sudariolum, sudarium, mappa PP. schaupf tuch, schweistuch PPB.

KESZTYŰ [kätztyl] Helt: Mes. 291. *Kesztyűt no kez.* DebrC. 209. *keztös keez.* 619. LavT. II. 64. *kezo.* Monfrók. III. 151): chirotheca C. handschuh PPB. Az ő bal kezébe keztyűt visel vala (DebrC. 209). Nem apanyas erzenyeket, sem keztyűket zeresetek (VirgC. 131). Belet sfleged es kesztyűt vagyom (Helt: Mes. 291). Valahol szőcs volt, mind öneli műveltek küdmenüket és keztyűket (Monfrók. III. 151). (Sínáittattam egy keztyűt (MonFrE. I. 128). Bársony keztyű (Gér: KárC. IV. 268). Keztyűjük selyemből szőtt ezüsrág volt (Monfrók. XI. 342). Félkesztyű (MonOkm. VII. 520). Egy huzmál keztyűmöt Bathory Gábor ösémnek adtam (Radv: Csál. III. 225b). Tíz magyar forintot tartozzék adni, és a két ezüst mesterüknek két bokor keztyűt (KeeskTört. II. 305).

[Szólások]. Csak oly kőzin mint egy keztyű: coehleure cresset (Deesi: Adag. 91).

bőr-kesztyű: chirotheca pollicia: lederner handschuh (Radv: Csál. II. 114).

páncél-kesztyű: [panzerhandschuh]. Einn panzel kesztjew (RMNy. III. 1. Radv: Csál. II. 121).

vas-kesztyű: chirotheca ferrea: eiserner handschuh (MA. SB. 74).

vaskesztyűs: chirotheca instructus: mit eisernem handschuh bekleidet. Vas keztyűs kezével areel fite (DebrC. 619).

KÉT [két] BécsiC. 80. *két* Helt: UT. P2. *ketsig* Helt: Krón. 24. 196. *ket* LavT. 178. *ket* WeszprC. 32. *ket* LavT. II. 5

kételkenik [dubitaj] Dial. 113: 1) duo MA. zwei PPB. Ket-barana seale, longitudo v. latitudo metalis. 1245. 1255. Kethzem. nomen viri. 1282. Kethelenge, duo fluvii. 1295 (Kovács). Arboris leathkeorus nominatae. 1299 (ZichyC. 195). Semmi elodelt vele nem vün, hanemezac ket lys keueret (EhrC. 27). Az farkas ket ezteudwt eluen (VirgC. 58). Ket aga nagi vala. (85). Valunk emekem ket vilagossagok meg nituan. 43). Seaky nem zolgalhat ket vraknak: nemo potest duobus dominis servare (JordC. 371). Ket vakok: duo caeci. 680). Ket esztendőkifil fogua: a bimatu (Fél: Bibl. 3). Ket emberunk vagion (LavT. 178). Kewth pupileu nadár (II. 5). Vrnuk születéseutan ötvenkét esztendőben (Pázm: Kal. 478). 2) dubium [zweifl? zweifelhaft?]. Nem két, hanem Mardohens: hand dubium quin esset M. (BécsiC. 80).

[Szólások]. Keth negyven nyolevan (LavT. I. 225). Keth negyven nyolez zeker volhi. (165). Két hatvan (Zrinyi. I. 66). Ket huszan voltanak meg holt vitéz testek. (165). Két fél: utrinque, bipartito MA. Kétfél: nyiló: biforis MA. Kétfél: nyiló kapuk: valvae bifores PP. Két fél: osztja: bipartit MA. Két fél: vonja: divaricat, diducit PP. Emeld föl the vez-zódeth es ozd két félce a tengert (JordC. 39). Az feld keth telee valvan meg nyilatkozataek az földamenton (ÉrdyC. 456). Kétféle tekinte es senkit nem láthatott: cum circumspexisset huc atque illuc (Helt: Bibl. I. 62). Két fél: nézés, két fél: te-ketés (Pázm: Préd. 863. 861. Kr). Kétféle ersztös hintó (Bethl. Élet. 376). Két fél: utrinque MA.

két-két: bini DebrC. 15. [zwei und zwei, je zwei]. Minden embernek két két hold földet ad: describit in singulis homines bini jugera PPB. Ayadekokath adanak két-keth fövedelem egy zekereb (JordC. 131). Az igazan ket ket barnot zokta nak leh fogua (DebrC. 15). Zolgalu Marianak keet keet au Marianul (CornC. 320).

mind-két: [interque, ambo: beide]. Mindkét fél: utrinque: mindkét helyön: utrobique: mindkét helyre: utroque C. Imatkozal, hog mend a ket embőrség, kilső belső, meg elegegee ő elesegeel (VidC. 47). Chak az vr isten tartotta meg, hog kezle m m akatak mynd aket ember (LavT. I. 214). A mind két kézre tudis, a job és bal kézzel egyaránt elő (Com: Jan. 50).

Kétfél: ambigo, dubito MA. zweifeln PPB. [bezwweifeln]. Kétfelm: ich zweifle. Adami: Spz? Füzg. 92. Rufent nem kettele zenunk lenny: non dubitavit dicere smetum Rufenum (EhrC. 56). Nemis kétfem (Bal: CsIsk. 245). Nem ketlyük (Toln: Vig. 302). Nem kétfjük (RákP: Lav. 1383). Az melyekben el nem igazodhatnak, nem kétfjük bennünket informálván, várnai fognak (MonOkm. XIV. 177). Nem kétfjük, hatalmas eszázárunk, Bethlen Gábornal. Hívsegleben megnyugott hatalmasságod (Monfrók. VII. 90). Gyöngy: KJ. 9. 56).

Kétfelkéd-ik: dubito, addubito, indubito, dubio, ambigo C. zweifeln PPB. Kétfelkédve: dubitanter: majd kétfelkédem: subdubito C. Kétfelkédik benne: indubitat: kétfelkédik szabás: subdubitat: kétfelkédhető: dubitabilis MA. Ez mondot fölelesrewl kettelkédyskua: haesitabat (EhrC. 17). Arról tonaba nem kettelkédok (23). Ha hűtőce lend, nem kettelkédendetez (MünchC. 52). Első idussegegh meg h hadny a bynthi, masod nem kétélkődy bochamatot (WinkC. 177). Kewes hűthő, myert kettelkődel? quare dubitasti? (JordC. 400). Semyt ne kétélkőgygek: nihil ambigens (83). VirgC. 60. Semmyt nem kettelkėvnyek (DonC. 202). Az menyey evreksgeben bemenni nem kettelkėdik (141). Kezde zent Margyt azzon kettelkėvny hogy (MargL. 71). Tahat kettelkėvnyemnek ezekrel (CornC. 13). Nem kell kettelkėdnyek ebben, hogi vronk nem zerote volna etet (DebrC. 190). Semyt benne ne kétélkőgyrel (ÉrdyC. 392). Hűtőmnek agazatyban kettelkėdmem (ÉrstC. 266). Soha nem kettelkėdtem az jó uristennek hatalmában és atyai gondot viselésében (LavT.

II.132). Az istennek igyretyre nem kételkedyk vala (Konj: SzPál. 59). Fel indúl ő benne az ő feleségéhez való kétség, amira hogy kételkedgyéc az ő feleségéhez (Kár: Bibl. I.120). Az hit felől ne kellyen neki hol erről s hol másról kételkedni, egymakodni (MA: Scult. 16). Idősséggök felőlis kételkedhetünk (Bibl. 123).

Kétélkődés: dubitatio, haesitatio, haesitatio C. ambiguitas MA zweifel PPB. Az eleten kétélkődést kol embőrcse bizonsagra hozni (GmryC. 50). Kétélkődésnek setetsége (ÉrdyC. 517). Az kywalt keeppen való zyrról semy kétélkődés nychen (530). Az ingó bingó tudomány kétélkődés: scientia vacillans dubitatio est (Com: Jan. 67). Kétélkődés kívül vagyon (217).

Kétélkődöt: dubitatio [zweifelt]. En tegédet minden kétélkődötnekül vézbe: absque ulla dubitatione suscipiam (BécsiC. 7). Sem eg okot, sem eg kétélkődöt (suspicionem) sem lehetene (141).

Kétélkődötlen: indubitatus MA. [ohne zweifel, Kételkötlen (perfecto) rá köztetbe jutot istennek orzaga (MünchC. 136). Kételkötlen hit (MA: Tan. 64).

Kétélkődhetetlen: indubitabilis; unzweifelhaft. Ezekről jeles és kétélkődhetetlen bizonságtételeink vadnak (MA: Scult. 16). Kételkődhetetlen igazságu irások (GKat: Titk. 362).

Kétélkődhető: dubitabilis MA [zweifelhäft,].

Kétélkődő: dubitans, desperans, haesitator C. suspensus nymmi PPB. [zweifler]. Kételkődöket nem tanaczkoztatam (VirgC. 11). Tamas, ki kétélkődök mondatik: Thomas qui dicitur Didymus (DobrC. 324).

Kétélkődöt: facio dubitare Kr. [zum zweifel bewegen]. Kételkötöt új tudomány: scepticismus (Pázn: Kal. 111). Kételkötöt engemet a tudva való Jésusnak meg tagadása (Hunn: Trakta. 186).

Kétes: 1) [dubitans, haesitator; zweifelnd, zweifler]. Ha ebbe kétes nag, kérdöt keré (Mel: Jób. 19). Kétes lezen bened edes fiaban (Göres: Máty. 6). Erről szent Péter lám nyilván mongya, ne légy kétes ebbe (Bom: Ének. 386). Ha kétes vagy benne (Kár: Bibl. 1395). Hogy nálam nélkül jár Lúpl dolgában, kétes vagyok (MonOkm. XXIII.707). Veszedelmes a meg-békéllést halasztani: ellenséged idővel kétes leszen benne (Fal: SzE. 515). **2)** dubius, ambiguus MA. zweifelhaft, megewiss PPB. Mindenemő beszede kétes: omnia verba haereticorum suspecta sunt (Mon: Apol. 379). Ez kéteso tenné az mi tudományunknak igazságát (Zvon: PáznP. 310). Ha valami kétes a vag akadályos szok esnek is a testamentumban (Megy: Bayle. 719). Kétesse méltán tétetnek tudománya (Czegl: MM. 78). Tanácsosabb, hogy kétes igyedben oda folyamodtál (Thaly: Adal. I.166). Kétes reményiség: spes dubia (Fal: Jegyz. 934).

[Szólások]. *Uma felől kétes.* Kétesse leszen az attya kegyelme felől (MA: SB. 363). Az istennek igralmassága felől voltálé kétes? (Vás: CanCat. 209). Meg maradásunk felől kétesek nem lehetünk (MNyl: Zolt. 61). *Ukhez kétes.* Senki nem kétes Garai Miclőshöz [biznak benne] (Tin: Zsigm. 34). Kétesek hozánk, hogy mi ezeket csak nyelvel, nem szível vallynk (Pázn: Kal. 751).

Kéteskőd-ik: dubito, ambigo Kr. [zweifeln]. Talám kéteskötöt istennek igreretéről? (Illy: Préd. I.571). A ki szénszánlékkal kéteskedik és vak kérdésekkel szorongatja társát, dolog na nem facsar ki valamit belőle (Fal: UE. 474).

Kéteskődés: [dubitatio; zweifel]. Vége nem lehetett kéteskötésnek (Orczy: KöltSz. 240).

Kétesseg: dubietas, ambiguitas MA. zweifelhaftigkeit PPB. Az miről kételkedik, arról kétesseget meg vallya (Lép: PTük. 1218).

Kétképpen: bifarium, ambifarium; dupliciter C. [auf zweierlei art, zweifach]. Cristus két képpen attá ny ortvnik az ev zent testet (CornC. 170). Kétképpen való bizonyosaga vagyon (JordC. 621. 918). Történie neha két képpen nevezne valamely számot (MTolv: Arithm. K). Hányképpen tanít az isten az alázatossagra? Kétképpen (Fél: Tan. 157). A rósát két-képen szedhetni: vagy száru, vagy virágú (Pázn: Préd. 33). Azoc innár kétképpen, az az eléggé, váltig meglakoltac (MA: Scult. 16). Kétképpen is meg ada az vendégseg árrát (Szentm: TFü. 7). Két képpen való jutalmat is vött (PP: PaxA. 22).

Kétféle: bigeneris MA. von zweierlei geschlecht geboren PPB. Az wr istennek két féle hatalma vagyon (ÉrdyC. 45b). Kétféle ruhak vannak nektek meg tyltotak (VirgC. 126).

Kétség: 1) dubium, ambiguus MA. dubitatio EhrC. 77. zweifel PPB. Sok elemnek nyatta vala nagy kétség (EhrC. 77). Kétség alatt eskwzyk (ÉrdyC. 325). Semy kecheegem nychen benned (637). Miglen az mi lelkönket ketsegen tartod (Fél: Bibl. 158). Ki kell abból kétségünket vennünk, hogy egyszer s mind istennek és ördögnek nem szolgálhatunk (Pázn: Préd. 982). **Kétség-kirekösztő jelenségek** (1915. Kr.). **2)** desperatio MA. verzweiflung, verzagung PPB. Senkinek az régiek-közzül, csak kétség-képpen sem jutott eszébe ez az magyarázat (Pázn: Kal. 665). Kétséggel hitték (Mad: Evang. 162). Budáról el ment, de kétség, lehetett é békességes uttia (RejtLev. 100).

[Szólások]. Nychen kethsegem benne, hogy (LevT. 71). Nincs kétségünk benne, ezután is az ur isten meg ne áldanád útunkat és igyünket (RákGy: Lev. 130). Kétség fer hozzája (suspicio de illo habetur, hogy az arak jóságait is el vesztetne (Ver: Verb. 196). **Kétségbe ejt:** inducit in desperationem Kr. Ez vylag meg keserőyt, hogy erek feelelemnek kétségeekben nychen (ÉrdyC. 80). Kétségbe ejtő (Pázn: Kal. 1766. 929). Kétségben esik: despero: kétségbenesett: desperatus: kétségbenesés: desperatio MA. das verzweifeln PPB. Neem kel semimő biesnek ketsegen esni (VirgC. 99). Harom orvos doctorok az ev eletyrel ketsegen esenek (MorgL. 183). Ez orvos ketsegen esnek az apatnak egességevel (DomC. 169). Kethsegenben ne esnek (ÉrdyC. 328). Noha vétkeztünk, ne essünk kétségbe, mi istenünkbe (RMK. II.270). Erdéli urakban es kétségbe esék (Tin. 30). Megnem ezetten, az az, kétségben nem esik (Mad: Evang. 641). Kételkedni, kétségbe hini: in dubium vocare PPB. Kétségbe nem hiható bitelessé: fides liquida PPB. Nem hívják kétségbe (Czegl: MM. 159). Az mi szabadságunk es életünk vagon ketsegen: liberatus et anima nostra in dubio est (Decsi: SallC. 41). Nincs isten io volta nálla kétségben (KTör: Ján. 17). Engemet remélhetsz, magad vagy kétségben (Gyöngy: KJ. 65). **Kétségbe hozták igreretét** (Illy: Préd. I.570). **Kétségki vül:** indubitanter C. Kétség kívül tartozol Neander nem tak a főpénznek (capitale) hanem az utána következő károk-nak megfordításával is (Fal: NE. 102). Ha kérdésed tőlök, mint legyen dolgok? kétség kívül azt felelnék mosolyogva, hogy finom módon és legjobb karban (Fal: NU. 254). Ha Velencében bejáró lehetne N. N. úrnál, kétség-kívül hamar-ídon tsda-nagyra mehetne (Fal: NU. 321—2). **Kétség nélkül:** indubie, indubitata, indubitanter MA. ohne zweifel, unzweifelhaft PPB. Kétség-nélkül való: indubitabilis C. Akar fertiv akar nemberi hinatlan bemenend kiralnac palotaita, minden kétségnekülön (absque ulla cunctatione) megöletteséc (BécsiC. 58). Mynden ketsegekwl igen sokat nyertek (VirgC. 89). Minden ketsegekwl bizonyos volt (CornC. 49). Minden kétségnekül erről szólot Christus (Helt: Bibl. 106). Bizzál kétség nélkül az istenhez (MA:

Bibl. V.18). Kétség nélkül megvehettük azt a földet (MA: Bibl. L132). Kétség nélkül, kételkedés kívül vagyon (Com: Jan. 217). Minden kétség nélkül időzől (Szöl: Dáv. 303).

Kétségős: 1) [dubius, hesitator; zweifelnd, zweifelnd] Monda azért Tamás, ky mondatyk kétségösnek, ő thameyt wan tharsynak (WinkC. 122). 2) ambiguis, anceps, dubius, dubiosus, dubitabilis, creperus, controversus C zweifelhaftig PPB. Com: Vest. 127. Kétségös beszédű: flexilopus MA. Tenőn bíl. csesednek kétségösit nekem meg jelentetted (DebrC. 108). Ellyen kétségös dolognak okaert ezek az nag ewangelistának zert ewangelionyt vezy be anyazentéghaz (JordC. 354). Lészen az te életel kétségös te előtted (Kár: Bibl. L185). Nem igazán írja: hogy kétségös, ha Peter valaha Romában volt (Pázm: LuthV. 348). Senkinel kétségös nem leszen, hog az papistanae nem akart volna tartatni (Zvon: Osiand. C4). Kétségösse teszi magát (Ver: Verb. Szót. 33). 3) [duplus; doppelt?] Az egy isten sem kétségös, sem háromságos (Vallást. Qijj).

[Szólások]. *Viden e. ruben kétségös.* Nem kétségös Vaidati Garáiban (Görös: Mát. 23). Sokáig kétségösse leuenec benne, ná tanazot köntuenece: diu in incerto habuere, quidnam consili caperent (Deesi: SallC. 29). Kikbenen nem vagiok kétségös (LevT. L111). Magais kétségös benne (Magy: Nád. 28). Magiban az idvességbenis kétségös vagy (Matkó: Bcsák. 343). Kétségösök vagyunk benne (RákF: Lev. II.722). *Videtz kétségös.* Enhozzna kétségösök, hogy nem tho kél zolgaya wolnek (LevT. 116). Kétségös kezdé társulhoz homi (Helt: Mes. 117). *Vincet kétségös.* Mel nag földmől menekedel meg, ha mastan ez vele gon minden koron felolmes beuuez, es az te haladrol kétségös (BoiC. 26). Ha kétségös leuueoz az te haladrol (DebrC. 241). Segítéstekre való akarattyokrol kétségösök vadtok (Matkó: Bcsák. 205). *Vincet kétségös.* Világ végeztü földl kétségös senki ne lehessen (Zvon: Post. 19).

Kétségösit: facio dubium, traho in diversum SI [zweifelhaft machen, in zweifel ziehen]. Igasságát mtsoda kétségösíteti? (Megy: 3Jaj II.24). Byzony ygen nehez azys, hogy ew fels yrasok által en felemlen kétségösötyk es nehezötyk (Erdörszy II.523).

Kétségösköd-ik: [dubito, ambigo; zweifeln, misstrauen]. Kezdo mynd az kettewhez kétségösköndy (Pesti: Fab. 28b).

Kétségösködés: [dubitatio; zweifel, das zweifeln]. (MA: Seult. 305).

Kétségtelen: indubius Kr [unzweifelhaft (Pázm: Préd. 302. Kr.). Kétségösten [gy] igazság (GKac: Titk. 1).

Kétszer: 1) bis C, MA, zweimal PPB. Kétszer cäpi ömakt es elmetü ő foiet (BécsiC. 38). Megkőrínekez tegedet igasságnae isteno kétszer ruhatal (108). Az menorzihi innar kecsőfő isüfőttöt megli (KazC. 7). 2) duplo (zweimal, doppelt). Tézitec ízet kétszer inkább pokolnac fiaia, hog nem tū vattoc (MünchC. 56). Kétszerrel nagyobbam mynd ty: duplo quam vos (JordC. 127). Kétszerrel kettőztessetek meg a bűntetöst (Matkó: Bcsák. 118). 3) [duplex, duplus; doppelt]. Két szer gerezne: amplum; ein zotticht kleid zu beiden seiten PPB. Négysegüi es kétszer legyen: quadrangulum erit et duplex (Helt: Bibl. I. Pp3). Kétszer kötődök adjanak jót denár 10: Erdörszy II.381). Minden hadiszerszám, ő kétszer árán vagyon (MonOkm. XXII.472). Kétszer árán a vevőknek nagy károokra már hájokat árulták (CompConst. 53).

[Szólások]. Szügliget nyüi fahat kétszer, izben rablották le (TörtT. VI.105).

egyszer-kétszer: [semel iterumque, aliquoties, einmal zweimal, einigmal]. Egyszer vagy kétszer meg gioniek (VirgC. 102). Mort nem elegendel meg ezzer kétszer erről tudakoznod

(Mon: Apol. 258). Nem egyszer-kétszer esik az meg (Czegl: MM. 289).

Kétszörös: duplex C, duplus MA, zweifach, doppelt PPB. Kétszörös pántzél: "bilia lorica PPB. Kétszörös ruha: diplois Nom. 119. A ki fél akarja ezeket az bibliában találni, jó kétszörös oculatit vonyon orrára (Pázm: Kal. 169). Duplával két szeresen, és béliettől hángsáig, a mit Károlyi ír (Pázm: Kal Magyar Nyelvészet VI.137). Kétszörös írárok (Fal: Jegyz. 934).

Kétszöröz: 1) duplico, conduplico C, MA, doppelt machen, zweifachen PPB. [verdoppeln]. 2) itero, repeto; wiederholen. Ez mysonek kezdety kétszörözötyk vagy kétszer mondatyk (CornC. 371). A mostan támaolt tévelygések-ellen mivel bévségnek írtam a Kalauzban: nem akarom itt kétszörözni írásimat (Pázm: Préd. II. Czegl: Dág. II.11).

még-kétszöröz: ~ (Helt: Bibl. I.604). Az hatodic kárpitot megkétszörözözz az sátornac aytaja ellenébe: sextum sagum duplices (MA: Bibl. L72).

Kétszörözés: duplicatio, conduplicatio MA, verdoppeln PPB. Az lílanc köröskönyvül kétszörözése légyen, hogy meg ne szakadjon (MA: Bibl. L75). A jó feleség isten ajándéka, isteni kegyelemnek kétszörözése (Pázm: Préd. 243).

Kétszéri: duplex SI [zweimalig, zweifach]. Az mit uram már kétszeri leveliben kigyolmed paramesolt (MonOkm. VII.315). Kétszeri árón tartozznak megfizetni (TörtT. XXI.195).

Kétszerte: duplo MA [doppelt]. Kétszerte inkább: duplo magis MA. Kétszerte inkább meghaladodik vala (Megy: Szöv. 10). Kétszerte is felmagasztallja (Hly: Préd. L371). Kétszerte nagyobb (140). Kétszerte nagyobb idejű (140). Kétszerte tízsáz: ezer (II.431).

Kétszörü: duplex Ver. [zweifach].

Kettő *delto* KesztC. 175. RMNy. II.68. Feszt. I.1: duo C, MA, zwei PPB. Ki kezereiből tegedet ezer vepésre, men ainal mas kettő (MünchC. 22). Tyzen kettő (JordC. 926). Az kettőtyet főfelel emeluen, tartya vala (VirgC. 32). Az kettőtyel az wtetel befete vala (32). Mikor egyk mind ezt zolnaya, az kettő monda (49). Az vr isten ez kettőt mezi mi bennük (VirgC. 78). Az kettőty zolgalid es zolgalo leaniod (103). Az kettőty es be mene (DebrC. 337). Az kettőtyes eloue allanak (KazC. 11). Kelének föl az kettőty (ErdyC. 577). Ew keztytyek kettőty nykoron íarmunk, meg íelonek nekty Christus (Pesti: NTest. 140). Vagy kettőt elő vonzoc (Helt: Mes. 303). Két fele ez a béka tū, kettőty a kertben, kettőty a mezőn terem (Mel: Herb. 175). Három atyafiac osztne ötszáz forintot; az kettőty vészen két negyed részt (MTolv: Arithm. K3). Az seraphim angialok nak hat szarniok volt, kettőtyel orezuokat fedeszek be; kettőtyel labokat, kettőtyel röppállotennek (Fél: Tan. 83). Hogy? kettőt kitzé innár: e duobus tria vides? (Deesi: Adag. 178). Hwzoz három ymeg, az hawzuak mynd aranya hyme vagyon, az kettőtyen turka selyem pirta vagyon, harnadyk parazt selyemmel kettőt (RMNy. II.35). Cham fiút Noe megátközza, az kettőty pedig meg áldgya (MA: Bibl. I.8). Ugyan fen ma radna kettőty amaz kérdősknek, melyekről emlékezőnk nem régen (Pázm: Kal. 165). Ezen 1019 esztendőben negy es-lipsis leszen, kettőty az holdban (KDebr. 1619. Cs). Hanygy ki az előszámlált patereket, ne gondollyon velle, ha kettőty papok voltak is (Megy: SZAÖröme 278). A szent háromságban nem több a kettőty semmivel, mint egy (Hró: Préd. 115).

[Szólások]. Calvins és Luther nékik oly purgatoriumot készített, melyben nem esztendőig kettőtyig, hanem ötlet napig kellett heverniük (Pázm: Kal. 799). A szemetek mered és kettőt mutat, a nyelveitek bőbög és akadékoskodk (Fal: NI. 308).

egy-kettő: [pancni, aliquot; einige, ein paar]. Nem ezeledődöm azért meg egy szóra kettőre: ad digituli crepitum (Deesi: Adag. 146). Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közülök, azontól szalag szíjjakat metélnék hátok bőrcéből (ErdTörtAd II.391).

kállai-kettő: [saltationis; genus; ein taiz]. Legény vagyok újra, a kállai kettőt immár eljárhatom vagy guggó tót lejtőt (Gvad: FNót. 134).

kettő-kettő: [bini; je zwei]. Boczata kettewt kettewt predialny (EhrC. 129).

király-kettei. Ketteje, kettei: in comitatu Soproniensi duas partes tribuit, de foris et omnibus quae vulgariter appellantur Kyralkettei 1238. (Czinár).

mind-kettő: [uterque C.ambo Com: Vest. 119. [beide]. Vagy fífel egy twlkoth és egy koth, mynd kettőt zepflótelentli (JordC. 91). Vala kynek kethi hazassa leend, mynd az kettew megh eeghettessek (106) Mykonum mynd kettőnek kezebe vona az cypso (ÉrdyC. 192). Az víze e lapunac, mind kettőnek io szem fáias ellen (Me): Herb. 12). Fel tamat ket nagj sarkany, hogi meg vion, szőrnűñ sñmúltésbe mind kette vagon (Eszth. 1). Azon egy lúir penzetése mind a kettőnek (Fal: Const. 831).

Kettő (kettő Dávid: VDisp. 168. Illosv: SzPál. 23. Güres: Máty. 78. Fél: Tan. 265. Born: Préd. 26. 247): in duas partes, bifariam Kr. [entzwei]. Kettő osztja: bipartitur; kettő szegi: diffingit; kettő szegés: diffracti MA Kőtelet meg vonak [a keresztre feszített Krisztusnak], hogi mellie is kette porczana (WesprC. 102). Az kőszkálit isten kettő hasaszta (RMK. II.239). Ott hamar az gyermeket kettő vágá (RMK. VI.172). Kettő mezetmenek (Ver: Verb. 7). A mint a kenyeret a kenőenczében beteszik, ottan kettő-szelik (PP: PaxC. 113).

kettőden-kettő: [ganz entzwei]. El esett, kettőden kettő tört a karja (Gvad: RP. 251).

kettőn-kettő: ∞ A templomac soporlaba ketten kette zakada: scissum est in duas partes (MünchC. 69).

Ketten: duo, bini MA. [zwei, zu zweien]. Valahol ketten avag harman egbe gölekezendec en neuembe, ot en ő közöttőe vagoc (MünchC. 48). Ketten leznek egy agiba (VirgC. 119). Leznek ketten egy testben (JordC. 11). Circumdederunt, kyt ketthen kelly monday (LányiC. 132). Ide jwth [jöttek] wala wrammal ketthen (LevT. 1335). Ha mikor ketten [kettőnket] vendéggé binak (RMK. IV.78). Bálint déáknál vagon publicanszin atlacz, azt is ketten nekiek [Beczki Máriának és Barcsi Borkának] hagyom (Radv: Csal. III.245). Azt az en fiammal hogi ketten meg egyem (Hoifr. 181). Az hazasagban czak ket szemely vagon, eg ferfin es eg asszonyi allat, mert az isten vg rendelte, hogy ketten legyen egy teste (Fél: Tan. 161). Egy hazba ketten nem fernek (Born: Préd. 560). Midőn ketten kardokodnac (Com: Jan. 210). Jer ballagjunk a hosszu hidon ketten (Matkó: BCsák. 225). Kinek a királyságnér magoknak ketten köllött volna nem vinnjok (Pethő: Krón. 32). Ketten egy vashan veretnek (Hall: Paizs. 402). De im egy dolgot mondok csak nektek ketten, senki nem hallja most (ErdTört II.279). Ha te magadtól nem lehet egy kocsit vedel hozni, más főlegényvel szólni ketten legyen egy kocsitok (ErdOrszgy. II.305). Nőszél meg te szegény, s ketten lész éh szegény (Sam: Cer. 128). A mely terhet ketten emelhet vala, már egyedül na[egysá]gdra maradot (Megy: 3Jaj. II.42).

eggyen-ketten: [singulativ; nonnulli. Init, amot, egyen. ketten kullagánc (Tin: Zsigm. 28). Eggyen ketten el kú menec vala (Illosv: SzPál. 22). Edgyen ketten monda őket mind bolondoknac (Hoifr. 168). Eggyen ketten megismérték (Pós: leasz. 472. 347).

ketten-ketten: bini C. bini et bini MA. je zwei und zwei PPB. Meglen kenosen valanak az barátok, nem boczathattyanala ewket ketten ketten (EhrC. 82). Jesus hochata az apostolokat ketten ketten predialny (ComC. 374). Kylda el hkwet ketten ketten hñ zynecnek elette (JordC. 559). El ozoluan ketten ketten, hyrdetneek nepeknek istennek igt (DomC. 18). Yñec vala ketten (TelC. 164). Kettem kettem kezdő őket kiboczatni. coepitque eos mittere binos (Sylv: UT. 157). Hogy minden fahol az véne közéül, ketten ketten jñnéec a gyűlésbe (Helt-Krón. 38).

mind-ketten: [uterque SI. [beide]. Mynt ketten betegesek vagunk (LevT. 110). Mind ketten (ambo) szűlőtyőket nevelie (Com: Jan. 118). Kerlek meghis mind ketten Janos wrammal egetembe hogi az en dolgomol el ne feledkezzetek (LevT. 113). Mind ketten ah norembe esnek (Ozor: Christ. 431). Mynd ketten ferfyw magnekyl fogatkoztaunak volna (Ver: Verb. 130). Mind az ketten az verembe estenee (Zvon: Post. II.212). Tavaly jár mindketten kegyelmelek szándékunktól (RákF: Lev. 1507).

Kettőd: [secundus; zweit]. Ketudi? 1138. [személynév Nyr. II.16]. Látod immár hogy az négy fél sing tézen négy kettőd részt (MTolv: Aritm. KS). Ha tyzen kettewd napgyh el nem iew (Ver: Verb. 25).

Kettőd-ik: secundus MA [zweit]. Huzonkettőd-ic János papa (Mon: Apol. 469).

Kettői: dualis MA. 1P. zweifach, zum zweiten gehörig PPB.

Kettőnként: geminativ C. [zu paaren] (Nótl'M. 29).

Kettős: 1) duplex, dualis C. bilix PPB. duplicatus EhrC. 139. [zweifach, doppelt]. Tartozzatok ewtett gyezerny az zabadosagert, kettews ruhert (EhrC. 139). Tynektek adot kettws ruhát (VirgC. 51). Az ew chalady kettős ruhában őtőzenek (ÉrdyC. 414). Ez a geometrica progressio nem egyéb, hanem számoknac el helyesztése, vgy mint, kettéssel, hármassal és négyessel etc. (MTolv: Aritm. F3). Kettősnak mondatik a mennyegző, tudniillik, testi, és lelki (Bly: Préd. 1167). Kettős büntetés (II.485). Tudomanya nem kettős, nem különböző (Mon: Apol. 9). Kettős esküvéssel erősíti (MA: Scult. 684). Kettős méne bé him és nőstén: duo et duo ingressa sunt masculus et femina (MA: Bibl. 17). Az számár kettős tereh alatt fekszie (I.47). Kettős tengerneec helye: locus bifalassus (IV.135). Kettős itt az út: vagy mennyekbe mégy vagy pokolba (Mad: Evang. 198). A kettős értelmű szokot megvalasztya: ambigua distinguit (Com: Jan. 160). Adtam magamat kettős társaságra [megnősiültem] (GyöngyD: Char. 107). A homályos igék, kettős, kétes értelmű beszédek (Fal: Const. 827). 2) geminus, didymus C. gemellus MA. [zwillling]. Kettős gyermekek: fratres gemelli PPB. Vala sido férfv a kettősnec nenzetéből (BécsiC. 51). Thamas, ky mondatyk kettewsnek, mert egy hassal ketten zylte wala annyok ewket ez wylagra (Pesti: NTest. 211). Az mely juhoc mind kettősöket ellenee: oves gemellis foetibus (Kár: Bibl. 1632). Kettősök, avagy egyhasi gyermekek, egyik minden bé zárt ajtót ki nyitott, a másik bé zárt (Fal: TÉ. 688).

[Szólások]. Kettős szívó ember: vir duplex animo (MA: Bibl. IV.219). Kettős szívőség (Diósz: Fal. 248). Szájoknac nagy tökéletlensége s kettős szíveknek nagy jele (Czepl: Japh. 40). Kettősenel őket ültette az nyeregben (Born: Ének. 314. RMK. VI.10). Fiaikat es leányokat szül, neha kettőssevel avagy kettősöket (Com: Jan. 118).

Kettősit: gemitiv MA. verdoppelt, zweitältig machen PPB.

Kettősítés: geminatio MA. verdoppelung, verzweifachung PPB.

Kettősöcske: gemellus C.

Kettőségés. Kettőségések [dualisták] (GKat: Titk. 876).

Kettöz: duplico MA. doppelt machen PPB. verdoppeln Adami: Spr. Ez helyre holott kettözöttnek az út (BodC. 12). Az ő koma kettözötté vala (DebrC. 319). Ha enghemet en akaratommal kyl megf törendez azzal az en koronam kettözöttyk (ÉrdyC. 171). Kettözött malaszt zenthességben való azzonyallat (437b). Az en tyatassagomnak ordene kettözöttyk corona zattra (591).

még-kettöz: conduplico MA. zweifach, doppelt legen PPB. Meg kettözöttél fájdalom (Megy: Vaj. IV 10).

mégkettözés: conduplicatio MA. dopplung, zusammenlegung PPB.

Kettöz-ik: duplicor Kr. (sic!) verdoppeln. Az choka is kettözik (Tel: Evang. 188). Kettözni kezdének mindenek szemé előtt (Pázm: Préd. 234). Veszedelem kezdene kettözni (Gyöngy: Char. 35). Tizenkét nagy tükör oly fortállal tsűgött, ellen ütésektől palota kettözött (Gvad: FNÖt. 75).

[Szólások]. Oly részeg, hogy minden kettözik előtte (Kisv: Adag. 203).

Kettözés: conduplicatio MA. dopplung, zusammenfügung PPB. (Erasm: Erk. 60).

Kettözött: conduplico, congenino C. gemino, ingemino: MA. verdoppeln, zweifach machen PPB. Kettözötté: duplicus, geminus; kettözöttet: ingeminatus MA. Kettözöttét lenne koronayok az meennyey bologssagban (ÉrdyC. 345b). A ki miben bizonyos, az nem kettözött (Pázm: LuthV. 75). A fejedelmeknek kettözöttetett fizetés kívántatik: világi és lelki (Illy: Préd. II.502). Kettözötté beszéd: dialogus (Prág: Serk. 690. Kr.).

még-kettözött: adduplico, gemino, ingemino C. conduplico, congenino MA. verdoppeln, zweifach machen PPB. Megkettözöttet: conduplicatus, ingeminatus MA. Fel kienieret hozot csak s im meg kettözötté (DebrC. 115). Az te yowetledre meg kettözötté vr isten az elodolt (ÉrdyC. 192). Chalarok nem kettözöttyk meg w napokat: dolosi non dimidiabunt dies suos (KulesC. 133). Trombitának megkettözöttetett harsogása (Com. Jan. 149). Megkettözöttének a téglá csinálás (Mad: Evang. 325). A vnek meg kell kettözöttödni (Goleji: MagyarGram. A3).

Kettözöttetés: conduplicatio, geminatio, congeninatio C. duplicatio MA. verdoppeln PPB. Jeremiás a Jerusaleum népének vétkeit le akarván írni, ez kettözöttéssel éle: Peccatum peccavit Jerusaleum (Illy: Préd. 198).

KETEPUTA: instrumenta, vasa, utensilia, suppellectilia MA. werkzeuge, allerlei hausgerät PPB. [gerümpel, rumpelwerk]. El hadta a táborát, minden keteputával (Helt: Krón. 8). Kifutamának a táborból, hátra hagyván minden szerszámokat, és keteputákat (Helt: Krón. 120b. Tel: Evang. III.356. Kr.). Az utonjáró ember, az ki soe keteputával terheli magát, hátra marad (MA: Sault. 31). Vgyan ezen Mozesnek palástiannal oldalmazzie papsagokat és minden ahoz való keteputakat, keresztet (Vallást. k3). Itt az keteputa hideg is vala s az penna fazik vala (Montrók. VIII.383).

Keteputás: [rumpel]. Az istennek szenteltet házakat, gabonás, szalonnás, keteputás házaaka csinálák (Deliber. A2).

KETEVEETE [2]: tricinum vel coenaculum cancellatum MA. tafelgemach, speissal PPB. (Vö. **KEREVET**).

KETRËC, KATROC (kétrét. Helt: VigK. 23. kérec. LovT. 183): aviarium C. saginarium, cavena MA. vogelkäfig, vogellauer PPB. [stéger]. Tiktartóhely, katrocz, tik-öl. Com. Orb. 41. Nem hagyá a Krisztus ezt testamentomban, hogy szent testét rekeszsiük írott koporsókhban, odóban, ketroczban (RMK. II.185). Ördegne kőtrötze (Helt: VigK. 23). A meg fogot farkas, és ketroczba tetetet marakodik (SálMark. B4. MA. SB.

314). Madaraknak ketroczok (GKat: Váls. 1544. Misk: VKert. 365. 696). Elre bízni a háját, ebet ketroczba, tyúk-kosárba rekeszteni, ketskét ketroczsá tomi (Szál: MVir. 96).

KÉVE (kívet. Szék: Zsolt. 137): manipulus, mergos C. MA. handvoll, garbe PPB. Egy kéve gabonát aratni: spicalem fascem desecare PPB. Vyselyk ew kenyeveket es ew alazatosagának es zent egy ygewsegenek gowmewhezet (EhrC. 115). Gyfő ő maznak kenét; tőkénitéből elnessetée: de vestris manipulis projicite (BécsiC. 5). Elaloni mént a kénékne az taga mellet: juxta acervum manipulorum (6). Josefne mind az ő keney föl allanae (GuaryC. 18. Döbr. 207. 212). Nemes vyola voragbol kötőth kene (NagyszC. 117). Kéve nádon Tiszán sokan általásznak (Tin. 68). Es inuen nag örömmel, hozza az ő kínyet (Szék: Zsolt. 137). Dissolve colligationes impietatis solve fasciculos deprimentes: gonossigodnak egybe-kötött, és le-nyomó kévéit (Pázm: Préd. 405). Kévéit hordattya sűrűn az aztaghoz (Liszi: Márs. 63). Elméje nem bomlott, mint cséppel a kéve (Gyöngy: MV. 14). Nagy súrlisséggel, mint aratáskor is a kéve rendekkel, áradtak a mezők a nagy vérontástól (Thaly: Adal. II.58).

[Szólások]. Kévéit köt: spicis fascis struit, tomice manipulos ligat PP. Kévéket kötni: obligare manipulos PPB. (Offic. 312). Kévébe kötti: palmat C. colligit spicas in fasciculos PP. A vízi mentat kenében kötie vagi kötőlegben (DebrC. 56). Masod nap előne a gazda az ő fiainal es az aratashoz kezuluen sejen le vonek a buzat es kenekben köten kaland, gyaba rakak aszt (Helt: Mes. 483). Kössetek azokat kenekben (Fél: Bibl. 22).

búza-kéve: manipulus frugum, mergos MA. culmi *cereales PPL. [vözeingarbe]. Búzakévéket es sokat hozata (Tin. 141). Az víz mellől az búzakévéket kellett kihordatnom (ErdTört. Ad. IV.79).

gabona-kéve: mergos frugum, pugillus frumenti MA. fasciculus Kár: Bibl. I.110. [korugarbe].

szalma-kéve: manipulus straminis Kr. strohbündel, schob, schaub). Nem szalma kévét nyvesdegel az erdőbe (Kisv: Adag. 161).

KEVELY (kewel. BécsiC. 27. 30. 31. kével. Komj: SzPál. 91. kévely? MA: Tan. 1183. kévely Helt: Krón. 31. Helt: Mes. 106. 120. 365. Helt: VigK. 57. Dáv: VDisp. I.166): superbus, fastosus, impensus C. arrogans, fastidiosus, olatus, insolens MA. hoffärtig, stolz, hochmütig PPB. Kewélyen: superbe, fastidiose, elate, subarroganter, insolenter C. Kewélyül: superbe; kewély kívánság: ambitio; kewélyen szóllás: suberbiloquentia; kewélyen szólló: superbiloquentis MA. Kewelec nem kellettéc te nekő kezdettől fogva (BécsiC. 31). E nag kewel sokassag (multitudo haec magna) fordeitate mentől küssel nemzetbe (102). Gyenge tudományokat ne tanuljatok, hanem ezulagy kewelyeknek hagyatok (VirgC. 139). En kewely voltam, masnak fwlwte iartam (8). Edothnek kewel vota, ky nynezen atyatel (JordC. 866). Kewelyeknek zemeyth meg alazod (KeszthC. 30. KulesC. 31. TelC. 249. DomC. 177). Mynden kewelyeket meg hayt (ÉrdyC. 343). Kewelyből kezdé magát viselni, hog nem mint szokta vala: ferocius agitare quam solitus erat (Dessi: Salic. 18). Kewelyek es döllyossek (Helt: VigK. 57). Kewelen ert ő maga felől (Fél: Tan. 328). Látván az embert a fán megijede és elfutamé omeg igen alázatosson az erdőben, ki amac előte igen kewelen ki löt vala bolőle (Helt: Mes. 309). Monda az emberke: Vgy kol kewely latomac, miért iöttel ide te kewely ledgr? (365). Isten le ueri disznót, sőt meg nagy kazdag, friss, kewely hűsöketis le vaguttat, es vendegsegen biwia rea az egi madarakat (Börn: Préd. 553). Ki inue Agan nag festonmal es kewelyön (Mel: Sám. 61). Szép leany, kewely, poszagó, s patuarkodó vagy, bizony így soha el nem adhad magad, hanem ha valami

154

[Szólások]. Bünbe keveredwen: peccatis involuti (NémG: 167). Bünkbe keuresznie (Born: Préd. 288). Czégérés bünbe keuresznie (Zvon: Post 150). Azon büntetésbe keverődtek ő véle (Illy: Préd. 275). Az megírt Boér Zs. miá bünben keveredének az urak közül Bethlen János, Bantfi D. (Monrók. VIII 312). Rosz hírbe keveredett: adeptus crimine PPB. Lelendik ötét vérebe keverednén (in suo sanguine volutatum) félelm. esie ő rajice (BécsiC. 41). Lata Olofernesne dögét fejénélkül ő vérebe keverednén: in suo sanguine defecitum (42). Jesus werven keuerodnen (PecC. 120). Ymatkozik a földön vérebe keuerádne (WesprC. 61). Vérebe keuerödwen főzlyk (ÉrdyC. 642b). Werven keuerodett ew megh sebesedeth oldala (ThevC. 228).

be-keveredik: 1) immiscer, implicor, intricor SL [sich hineinmischen, sich hineinmengen] 2) contaminor; besudelt werden]. Az en ruham mind be keveredet (SalMark. 19).

[Szólások]. Egyie boldsághól a másikban esnee és egyie szégyenből a másikba be keuerednee (Helt: Mes. 292).

bele-keueredik: intricor; sich verwickeln. Az isten jó-voltának truczára belé keueredni mindenféle gonoszságra (Fal: NE. 50).

még-keueredik: [permiscer; sich vermischen, sich verwirren]. Megkeueredett, homályos tanítás (MA: Tam. 33).

ösze-keueredik: ~ Miolta nemzetek ösze keueredtek, módit, ruhát, vétket egymással közlötték (Orczy: Kölsz. 198).

Keveredetlen: [intaminatus; unbeschmutzt].

[Közmondások]. Igaz közmondás az, hogy az ki sárban esik, keueredetlen nem kél ki belőle (Rim: Ének. 80).

Keverég: 1) volutor, miscer Kr. [sich hin- und herwälzen, sich durcheinander mengen]. Halók jujgatása, élők serény-sége nagy porral keuerég együütt magos égbe (Zrínyi. 153). Kurucz sereg hogy keuerég vár körül az hadban (Thaly: Adal. II 128). 2) [vago; umherstreichen]. Kendi István kiszélik Erdélyből, és ismét itt keuerég az országban (ErdTörtAd. III 144). Maximilián is itten keuerég, kit csak vendégséggel tartnak az emberek (Könyi: HRom. 1). Vö **KAVAROG**.

Keverék: mixtura, promiscuum, farrago SL [gemischt, vermischt]. Nem mind azon keuerék az egész asszonyi nép (Fal: NA. 150). Felforgattam némelly keuerék írásimat (Fal: TÉ. 770).

Keverés: 1) mistio, mixtura, agitatio MA [vermischung PPB. Csak meg nem halunk az öméskeuerésben (Thaly: Adal. 151). 2) pulveratio C. tertiatio Nom? 115. Mint vagon az szüntás, keuerés és szőlőkapálás (Bal: CsIsk. 35).

bünbe-keuerés: insinulatio C.

Keveret [?] Abrahi keueret. kevert? farrago, farraginaría MA.

Kevert: miscer; mengen. Palinkát, a melyben mézet kevertett. Grad: FNót. 13.

[Szólások]. Az zeit zerzetet gonoz hírben ne keueröyched nyind istennek nyind az zeit anyaleknek olette ny lelkeuwnek karhozattura (ÉrdyC. 339). Zyz zeit Marina azzont sereg hyhen keueroytette (41). Ze egyenbe keueröyhtennek (56).

Keveröd-ik?

be-keuerődik: [immiscer, intricor; sich hineinmengen, sich verstricken]. Vgyan be keuerödöt (keuerödött?) a bünbe (Mel: SzLán. 518).

Keverödött: [implico; verstricken]. A maularakt a törbe belé keuerödötti (keuerödött?) (Com: Jan. 81).

Keverodzik-ik: [involver, intricor, immiscer MA. enge-wickelt, verwirret werden PPB. [sich mischen, sich mengen, verstrickt werden]. Moslékban keuerödék (Toln: Vigaszt. 230). Fertőben keuerödik így (Megy: Bayle. 397).

[Szólások]. Hálójában nem keuerödött (Hall: Paizs. 114). Belé keuerödzie a háliban (Com: Jan. 89). Minden veszedelmes vétkekbe keuerödözék (Pazin: Préd. 303).

bé-keuerödzik: [involver; verstrickt werden, sich hineinmischen]. Az órá temerdék bálványozása, melynek unok fertőben be keuerödözén, fetreng es pihelh (VárM: EgészSöv. 144).

[Szólások]. Bé-keuerödött háliban Pataki: Reg. 166.

ösze-keuerödzik: [permiscer; sich mischen]. A fejez nép egy soron, maga rendén maradna, ösze ne keuerödzenék a férjakkal (Fal: NA. 201).

Keverödzés

[Szólások]. Gyalázathat keuerödzés (Megy: Dial. Előb. 2).

Kevert: 1) mixtus, commistus, agitatus, coagitatus MA. vermisch, vermengt, hin und her getrieben PPB. 2) farrago MA. [gemengtes futter]. Abrahi kevert: farrago, farraginaría PP. gemischt futter PPB. Kevertet ad a sertésnek: moslékot SzD. (Szentm: TFü. 11).

Keverül: [miscer, conturbor; sich mischen, sich trüben]. Keverül az föld rut fergetegekkel (Gyöngy: KJ. 133).

KEVÉS (Cevet Gyal: RP. 146. Cevet Dáv: VDisp. 1130. Cevessébb Toln: Vigaszt. Előb. 18. Cevet FürtTár. 183). parum, modicum C. paucus MA. wenig PPB. Igen kevés: parparum, permodicus; kevesen: pauci C. Zerzednee [figy] elew kezdetiben keues frateres valának (EhrC. 13). Az keuernek keues rozenel kyewzyek hyw gyczewseguék mörgeéseget (27). Keuesébbot vewttem nynt emekem kolletuolna (78). Thethel a mertekbe vettetet es lelettetet keuesebet vallo (BécsiC. 144). Keuesen vadnac, kie meg fölie ötet (MünchC. 26). Sokac vadnac himatalosa, de keuesé valasztotte (50). Kiuwl valo orzekenség igen keues nala w benne (VirgC. 69). Keueset haznal (144). Heth kyuerewuk vagon es keues hadczekuk: paucos pisciculos (JordC. 106). Szegen hozuk [hozunk] nynekunk hatta az ny keues joszaga wolth (LevT. 159). Inkab akarom batorszaggal az een keuesemet hogy nem nynt emy nyavalyanal az te sokadat (Posti: Fab. 13b). Az én szivemben mast vannak nagy bánatok, mert ez had igen nagy, én keuesen vagyok (Tm. 293). Keuesen vadnak: pauci sunt (Fél: Bibl. 10). Joh embernek az keues súit, hogy nem mint az sok másé: patrie tumus igni alieno luculentior (Deesi: Adag. 10). Az isten kevés jámborokért, sac gonoszokat megtart (MA: Bibl. I 15). Mindenik keueset keueset igyek, hogy jussen mindeniknek (Pazin: Kal. 723). Tizenkettőnél sem többen sem keuesben nem szabad azoknak lenni (706). Igen keues vagyok én az te nagy haragdnac elviselésére (MA: Scult. 370). Méznek keuesé, de nem a felesse adhat jó azt szájadban (Ben: Rithm. 185). Sokkalis szemben ment keues szim hadaval (Gyöngy: KJ. 94). A kik leginkább bízikodnak benne, leg-keuesebbet nyerik el azt (NóTM. 13).

[Szólások]. My zyksegech ez nagy pwtaban emy keuesen lakonok? (LevT. 1272). Had hozzannac egy keues vizet: pauxillum aquae (Holt: Bibl. 164). Egy kevés élest szerezzetec. emite pauxillum escarum MA. Bibl. I 100. Egy kevés ideig: paulisper C. Chendesseng leon egy keues ydeg (ÉrdyC. 566). Egy keues ideg való élet: vita modica (Kár: Bibl. 1425). Kevéskeorig: paulisper, paululum, aliquantisper, aliquante-

tum SI. Fiainak egy keveskorig való el tavezása, ennyre meg epeesthette (Lép: PTFük. 1.136). Örök tisztességünkre leszen menyországban búneinkért gyónásunkban egy kevés korig való öröze pirulásunk (1.212) Kevés korig való nyugovás (Lép: PTFük. 1.166). Kevészkori várakozása után kijött a vezértől Moultrók. XV.215). Keues vtan qost pusillum) ki méne es ida Olofernesuec feiet ő zolgalo laianac (BécsiC. 38). Keues devnek vtánna igen iol kezdle tanoluy (MargL. 1). Egy keues mulua (Born: Préd. 75). Kevés vártatva: paulo post Kr. Egy keueset vartatliuan mondanak (ÉrdyC. 599). Keues nartatna tetete magat igen melyen alonny (VirgC. 82). Eég keues vartatvan: paulo post (Sylv: UT. 1.120). Keues idő vártatva (Hall: Hist. III.103). Kevésvártatva gyermecke szüettetik (Illy: Préd. 1.25). Egy kevés várva (Sall: Vár. 6). Egy kevéssel az előtt (MA: Tan. 1085). Kevéssel azután (Illy: Préd. II.498). Kewess zammal (pauci numero) maraggyatok (JordC. 262. ÉrdyC. 579). Soc peldat hozhatne erre, minemű helyeken az romaiak az ellensegne nagy hadat keues magokkal meg uertec: memorare possem quibus in locis maxumas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit (Decsi: SallC. 7). Keues magammal vagyoc: pauci sumus (MA: Bibl. 1.32). Kevés magaval marada (Husztí: Aen. 11). Élámította a spanyol urakat, és kevésbe állott, hogy el nem kapta az aragoniai koronát (Fal: TÉ. 768). Bőség, gazdagság ő házánál leszen, isten áldása láza népén leszen, kevésből neki mindenkor sok leszen (RMK. VI.234). Az aprólkos fűtekek igen keveset fogván rajta (Megy: 6Jaj. II.22). Kevésot hoz a konyhára (Matkó: BCsák. 136). Ha most szomorkodtok, eszetekbe jusson, hogy, modicum nunc, keueset tart ez (Pázm: Préd. 622). Illyen a világ dütsősége, és birodalma: keueset tart, hamar földre esik, és elenyészik (309).

[Közmondások]. Az ki keueset el nem vészen, sokat sem adnac amac: Arcadium me postulas MA. Sokat tanulj. keueset szőlj: *audi multa, loquere tempestiva PPBl.

Kevesded: pauculus C.

Kevesebb: deliquum C [weniger]

Kevesbbé: minus PPBl. [weniger, minder]. Sokkal kevésbé: multo *minus PPl. Akkynek keues bochattatyk, keuesbe zerehti (WinkC. 319). Menenel inkab enime teuen, anneal keuesbe volnek en teneked hamis (VirgC. 94). Keuesbe nem tart lét holnapnál, többég mi köztünc nem nyoltzuon napnál (Cs. H4). Semivel kevésbé nem gondolt, mint a tudományokkal (Illy: Préd. 1.55). Az isten igjének prédikállásából kevésbé előmenetelt téznek (1.414). Ki a nyilat ezéban akaria löni kevésbé fellyeb kel arányozni (II.75).

Kevesebben, kevésben: ~ Ha zöld a vízi ménta, keuesben melegit és szárazst (Mel: Herb. 107). Ennek ereje kiben jobban, kiben keuesebben tetszik ki (Fal: BE. 594). Annyival is kevésbeu, a mennyire emezek nagyobbak (Fal: UE. 267. 381). Men-nél tekéletes az, a mit végeztünk, annyival keuesebben lások, hogy kinos gondunkba tölt légyen (429).

Kevesebbit: immينو MA. minderi, kleinern, schwächen PPB.

még-kevesebbit: diminuo Kr. [vermindern]. Ky megh keuesebbeytendy ez bezeedeth: si quis abstulerit aliquid ex verbis (JordC. 930). W barmolath meg nem keuesebeythee: iumenta eorum non minoravit (KeszthC. 299. KulesC. 166). Meg mongya, hanzor velközet, hozya ne főgön es zegenleteben meg ne keuesebböbe (ÉrsC. 535). Tüteket meg keuesebitne: ad paucitatem cuncta redigant (Helt: Bibl. I.MMm).

Kevesebbités: imminutio, diminutio MA. vermindern PPB.

Kevesebbnyire: [minus; minder]. Ne legyen oly, ki keuesbnire erkezzec az gonossagot meg tselekedni az barlangbeli latroknal (ÉszT: IgAny. 187). A főgyverben is nem keuesebbnyire foglalatoskodik vala: in armis vero plurimum studii consumebat (Balog: Corn. 145).

Kevesebbség: [defectus; mangel]. Nem leezön az zen tökbe az fölötte valosagnak, awagh keuesebbségnek rvtasa (KazC. 192).

Kevesebbül: [minuor; sich vermindern]. Az dezna bor nak az restanciaya keuesebbewl minden nap (LayT. 1.236. Born: Préd. 459).

[még-kevesebbül]

mégkeuesebbülhetetlen (GKat: Ttk. 282).

Keueseske: modiculus C. pauculus MA. paulus, paucillus, paucillulus MA. weniges, sehr wenig PPB. Egy keueseske: paululus, aliquantulum C. Az eleség igen keueseske volt (MA: Seult. 310).

Keuesed

[Szólások]. Keuesed magával: ipse cum paucis Kr. Az en atyam Egyptomba lakozeek keuesed magaval: in paucissimo numero (JordC. 252). En kedig keuesed magammal vagyoc: nos pauci sumus (Helt: Bibl. LR). Égne hany szaz ezer embert keuesed maganal meg vere, es soc tartomanyokat meg baita (Decsi: SallC. El3b. 3). A hercegi kisasszony helyben volna keuesed magával (Fal: TÉ. 696).

Keuesed-ik: minuor, immينو, deficio, consumo SI. [abnehmen].

el-keuesedik: ~ Elfogyatkoztunk, és el-keuesedtünk sok ostorozásid között (Pázm: Imáds. 296).

még-keuesedik: rareco, numero minuor, immينو MA. klein an der zahl werden, abnehmen PPB. Igen megkeuesedik minden népek között (RMK VI.92). Az hamar gyűjtőt marha megkeuesedic (Born: Evang. IV.303b. Born: Préd. 561. MA: Bibl. II.18). Megkeuesedtek az igaz mondások (Illy: Préd. 1.564). Keuesedgyenek meg az ő napiai: fiant dies ejus pauci (II.278).

Keueseli: parvum pnto MA. Keueslem: non sum contentus re quapiam PP. klein achten PPB. Ez hír hallva barát gondba esött vala, az királ erejét mert keueselli vala (Tin. 43).

Keuesenként: paucillatim MA. allgemach, nach und nach PPB. [kleinweise]. Az hamar gyűjtőt marha megkeuesedic, az melly kedig keuesenkint gyűjtetic, megsokasodic (Born: Evang. IV.303b. Born: Préd. 561). Ezen haszna a vizénec de keuesenként igyal (Mel: Herb. 25). Fachard ki keuesenkint medenczeben az syriat (Frank: HasznK. 22). Keuesenként segitom (Laud: ÚjSegits. II.207).

Keuesenné: [pauculus, paulisper; ein wenig]. Haiof ide keuesenne: declina paulisper (BécsiC. 8). Ők en hasonlatosagomert es akeuesenne életne törötetességeiert, életne ideyeiert megcálatkoziának: ipsi propter meam simulationem et propter modicum corruptibilis vitae tempus decipiantur (91). Keuesenne eleb mennen: progressus pusillum (MünchC. 65). Keuesene meg emiztinek engem földön: paulominus consummarunt me in terra (DöbrC. 64).

Keueses: paucillus MA. [wenig]. Az denevért meg igezd [égesd], az után porrá törd és keuesessen puska por közzé tölcz (OrvK. 86). Gyakorta-való betegeskedések miatt, keueses borral ellyen (Pázm: Préd. 904). A keueses bor-italra ugyan inti Timótheust szent Pál apostol (221. 1243. Kr. Zvon: Post II.186). A keueses fontos beszéd sokval foganatosb a halgatok

nak elhojékben, mint a mesze ki terjedt discursus (GKat: Valts. I. Előb. 56). Keveses számtalan a szegény magyarok kőfalakon fútosnak (Paskó: ESir. A1). Anyi tolvajok támadtak, hogy Brassóban az erdőn által keveses ember nem járhat (MonOkm. XIV.124). Egyebet valamely keveses tolvajknál nem találtak (MonOkm. XV.190).

Kevesit: diminuo MA. mindern, verringern, geringer machen PPB. Szárazságnak a sós ételek, és hevitnek, látást ostobitnak, magot kevesitnek, rúhet neuzenek, s könnyen viszketegetésnek, néha pedig ugyan ezek hívásnak (Fely: SchSal. 9. 17).

még-kevesit: diminuo, imminuo MA. mindern, kleinern, weniger machen PPB. (Nád: Lev. 118). Megkevesítettett: diminutus MA. Én mostan akarom vala megkevesítenem őket (Nád: Lev. 118). Megue kevesíts az te kezéidnek sengeit: non minus primitus manum tuam (Kár: Bibl. 1674).

mégkevesítés: imminutio MA. vermindern, schmälern PPB.

Kevesítés: imminutio MA

Keveske: pauculus MA. sehr wenig PPB. (Toln: Vig. 240). Ez keveskét akarám az sokak között előszólnálni (MA: Tan. 1175). Tsak keveske időt kívánt, hogy meg hányja elmjét (Fal: Const. 112).

Keveskénkint: pauxillatim MA. nach und nach, allgemach PPB.

Kevesnyire: [paulum; ein wenig]. Ez kevesniere hatrab meg azt mongia (Ozor: Christ. 36. Megy: 3Jaj. 15).

Kevessé (Kevese Gyad: FNót. 44): exigue C. paulum, paululum MA. parum, pauxillum, modice; wenig, gering PPB. [kurze zeit]. Kevessé meg-kenem, meg-kenitem: sublimo PPB. Poreitazástört ny vrom istennek kevesé megharagut: modicum iratus est (BécsiC. 89). Angaloknál kevesse kissebbe tótdt őtet (DöbrC. 23). En labaim kevesse nem (pene) mind meg indultak, en lepesim kevesse nem ki őtlenek (136). Meg eg kevesse (modicum) es világ imar engem nem lat (339). A ken kevesse kisseb vot (DöbrC. 319). Kewese kyssebbe tetted wteth: minuit eum paulo minus (KeszthC. 12). Ötvenöt font vasgolyóhis vala, másik kevesse annál kissebb vala (Tin. 128). Kevessé török magokat, az Josephnek serehmén (MA: SB. 34). Kevessé és immár nem láttok engem: és ismét kevessé, és meg-láttok engem (Pázm: Préd. 605). Kevessé királykodhatot (Megy: 3Jaj. H.35). Kevessé élhetett [kevés ideig] (Kém: Élet. 26). Kevessé őlt (László: Petr. 233).

[Szólások]. Egy kevesse: paulo, parumper, modicum, per-paulum, aliquantisper C. Paranezola, hogy egy kevesse az nepeket így kyldenek (JordC. 723). Kevese halgas meg es al meg eg kevesse (FelyC. 63). Egy kevesse vezeteleneknek (ÉrdyC. 570). Egy kevesse es nem láttok engemet (Born: Préd. 287). Eg kevesse az kőntec őt Romából ki mene: paulo ante legatos ex me proficiscitur (Bécsi: SaltC. 31). Az angyaloknál egy kevesse kissebbét őtet (Zvon: Post. 1123). Ez eleiben egy kevesse csínyosban írak az confessiót (Pázm: Kal. 350). Ngyedik István a magyarországi királyságot egy kevesse elnyerte vala, de csak őt hólnapig bírhatta (Liszny: Krón. 296). Egy kevesse még a kaposztúnál is jobban szeretlek (Mik: Tlay. 39). Nednes es melegítő valami kevesse (Mel: Herb. 1). Ha ezac valami kevesse halasztod segítségedet, agyon vernek (MA: Bibl. 164). Ha valami kevesse hamarab lenne egy ezendőben az újság (Pázm: Imáds. 46). Tsak kevesse mőlek, hogy a habok miatt a tengerbe nem veszik (Apoll. 16). Kewesse tartatnan (post pusillum) vőpőnce őhozia, kie a tűznel ahacuala (MünchC. 96).

1. Kevesség, keveség, kevésig: [paulum, paulisper; wenig, ein wenig, kurze zeit]. Szemét az földre keveség főg.

gesztuén (Csakt: AU. 11). Torkosságod, buiaságod az mi kevesig lesznek is, elegy lesznek keserűséguel (Born: Préd. 38). Haragjok keveség tart (ACsero: Enc. 170. 211). A ser vizeltet, s puffaszt nem keveség (Fely: SchSal. 2. 21). A vacsora után keveség fem állj (32).

[Szólások]. De mikoron egy kevesse serényen fogta a dolgot (Helt: Krón. 11). Pattancz meg egy kevesig az orrát (Helt: Mes. 86). Egy keveség rebegő nyelvű volt (Hall: HHist. III.70). Az concordia így szól es dologról: ... és egy keveség aláb (Pázm: Kal. 202). Egy kevesék el kel tuzozom (TörtT. X.197). Egy kevesek mulatván (RákF: 1141).

2. Kevesség: paucitas C. MA. wenigkeit PPB. Vallyon az én napjaimnak kevesége nem hamar végződik-e el (Ily: SzÉlet. 1122).

Kevestenné: [paulum; ein wenig]. Tőredelmeség, zent gúnas es az kevestőne zent penitencia (GuayC. 24). Mőcoda ez hog csak ez keveskőne [igy] penitenciat en nekőm hagód (37). Yne eg kevesenne [igy] elnem hozyam idue (NagyszC. 115). Egy kevestenne az vtan (post pusillum) mondanak Peternek (JordC. 508). Meehgy egy kevestennee vagyok veletek: adhuc modicum vobiscum sum (677). Kyk egy kevestennee hattra meentenek (559).

Kevésül: [diminuo; abnehmen]. Kewesulenek ygasságok (diminutae sunt veritates) embernek fyaynal (KulesC. 19. KeszthC. 18).

még-kevésül: ~ Olaja meg ne kevésülne (Zvon: Post. H.186).

KÉZ (Az: BécsiC. MünchC. Kevese ÉrdyC. 234b. Kevese Mel: Préd. 162. Ké: Helt: VigK. 61. Kézőnk LevT. 194): manus MA. hand PPB. En ellenem ki ment vruac kézé: manus domini (BécsiC. 2). Gabona főket zedőc, melleket az aratonac kézey elhagadnak (3). Im eg azu kéző ember: homo manum habens aridam (MünchC. 35). Kezet egibe fogam kezdé halgatny az w edessages zent oneket (VirgC. 17). Kezeuel wtet meg ery vala (40). Nyoyczad be atte kezedet atte kebeledebe (44). Kezet nyoitva neki (55). Vr kezebel pohar: calixin manu dei (DöbrC. 141). Az lemmak kezeet foga: tenuit manum ejus (JordC. 386). Mostatilan kezel euny: non lotis manibus manducare (402). Az ő karyimac kezei erősse a Jacobba valo hatalmasnac kezei által (Helt: Bibl. 1Aa4). Által likasztom kezemmel az falt (Kár: Bibl. II.117). Megszáradot kezű ember (Kár: Bibl. III.33). Szép gyöngy házaz tassán kezében tiündöklik (Zrinyi. 147). Sákot, szattyrot hátára, és kezébe vevén, házrul házra kódult (Pös: Igazs. H.558). Maga kéze csuálmánya (Matkó: BCsák. 107). Kezelejei tsűdjőkből ki-mozdulnak (GKat: Váts. II.454). Azért hinak babát hogy mind kezét lábát kősse meg lágy gyeplővel (Fely: Dies. 14). Két levelet küldtem kezedben, egyik az portanak való kapikiháknak (RákGy: Lev. 7). Pénzt őc nem hordoznac, de kezekben szatyroc (Tbaly: VÉ. 72).

[Szólások]. Az istennek kezét bekeuel kel szennedni (Fél: Tan. 497). Mi nem meg rővidült még az isten keze: nondum incurvum cervicem Jupiter habet (Bécsi: Adag. 239). Nem rövidült meg keze az urnak (Zrinyi. 182). Feltört a kezem a munkáim: manus opere concalluit PPB. In summa: gondolom szerint theorice speculative keze, lába lehet beszédnek: mindazonáltal tettében in praxi csónka-bónka (Fél: NE. 73). Ő magat meg zegenytien: az ő kezőynec muncakayanal keresiuala az ő életet (TelC. 125). Ez világot kezében adta, mennyen és földön urrá vallotta (RMK. II.223). Ilyen egy nagy vezért eunyí hadainkkal kezekben adtuk, hogy egy bírjatok velek, mint magatok szolgálva (MonTME. IV.14). Adgya őket az vr az hoher satan kezébe (Mel: Sám. Előb.). Kezébe aianla aszt az ersekeknek (Helt: Krón. 62b). Hirtelen megfogták, az baji hőbérnak kezébe ajánlak

Thaly: Adal. H. 428). Kézbe akad a gyilkos: deprehensus percussor PPBl. Zent Pal levele akadt kezében (ErdyC. 17b. 514b). Hogy akasztalyad wketh the kezében: ut radas eos in manus tuas (KeszthC. 16). Urunk az erszént kezébe bízta Judásnak (Káldi: Préd. 1438). Én Strangulónak, és feleségének mint hiteles gazdáimnak, egyetlen egy-nyomatot kezében bízam volt: mollyet kérvén tőlök kezemhez adni nem akarták (Hall: HHist. II.294). Meg ígéré, hogy két száz ezer forintot kezembe akarom bocsátani (Helt: Krón. 88). Bethlen Kata leányom Sárközt tartozik Drusianna leányomnak ottan mindjárt kezébe bocsátani (Radv: Csal. III.288). Kezetekbe bocsátom az én tsekly irásimat (Pázm: Préd. 6). Fatúr kézben esett (GérKár: Lev. IV.375). Istennek hatalma azt minden higye, Magyarország hogy esék mi kezünkben (Thaly: VÉ. 150). Úgy remélljük ezen napra vagy szombatra kezünkben hozzák őket (RákGy: Lev. 96). Hogyan juttattak tehát az ellenség kezébe? (Fal: Const. 853). Bátor-ággal nem tudhattunk, hogy igazán, és nem árulól juttatta kezünkben az isten könyveit (Pázm: Kál. 673). Ne szolyunkíne el veszt marhadról, idővel meg kezébe is kerül (FortSzer. H2). Kezéidbe rekesztette az isten maillensgedet (Káldi: Bibl. 261). Az rawok kezében zolgalassuk az rawast (LevT. 49). Kezemben [vayon]: orae manibus C. Kezedben, hatalmadban vagyon: in manu tua PPBl. Meg-ísalatik, a ki azt itili, hogy a gonosz-révo tsak kőket bűntetődik, mikor hóhér kezében vagyon (Pázm: Préd. 29). A bűltesség hasonló a késeshez, mely ha jó kézben vagyon, tsuda hasznót hájt, a rossz kézben leg veszedelmeseb (Fal: BE. 623). Az testamentum tetel koron kenyergett nekem hogy az orzagnak hyrodalmat badnam az ew fya kezében (RMNy. III.1). Még eddig minden ág a kezünkben szadadt, mert nem az isten segítségéhez kaptunk (Mik: TLev. 36. lev.). *Kezéből ki-ejteni: e manibus dimittere, emittere PP. Hogy a Canahán földét a törökök kezéből ki ejtsék, itt elvégezzék (a magyarok, Liszny: Krón. 291). Az aszszonyi endtől félve olvastatik, rikojtova kézről kézben nyomattatik (Orczy: KöltH. 103). Nimely része az pinznek is adatódott kezekhez (MonIrók. XV.58). Elő beszéli mint akadt a kegyetlen bordély mesternek kezéhez (Hall: HHist. II.290). Kezde kezekhez bekelkedny (VirgC. 400). Fáradt szíve újula Ferencnek, kezéhez bekellik a kedves tegyesnek (Gyöngy: MV. 96). Haller Jutka hugomnak bocsás-ák kezéhez mindenestül (Gér: KárCs. IV.364). Ha valami iton módon kezünkhez vehetjük, kegyelmed kezeihez bocsátjuk (IV.408). Pénzt kezéhez vélen, a vén gazda házától el-mégyen (Hall: HHist. II.210). Amaz zálog felől végre beszél enek, kézhez vételére mely napot tegyenek; most, kívánná Kemény mindjárt kézhez venni, abban bosszú pompát nem akarna tenni (Gyöngy: KJ. 34). Fogd kézen a gyermeket: tolle puerum (MA: Bibl. I.17). Kézen fogva: apprehensa manu, ductu manus Kr. Az istennek esmérőire kézen fogva iszik az embert (Pázm: Kál. 41. Csúzi: Tromb. 21. Kr.). Sokan tehetők volnánk, melyek még eddig nem forogtak kezünkben, minthogy nem tűntek eszünkbe; a ki azért rájuk emlékeztet, szerencsénket, hasznunkat őrzi (Fal: UE. 100—401). Nintsen reményiségemen kívül, hogy bazánk dímái költöses kegyességgel ne vegyék (ezt a könyvet), és magokat ők ne mulassák, akkor leg inkább, mikor se más munka kezen, se egyéb gond nem fordul meg szíveken (Fal: NA. 119). Igaz el nem vész, mert az ur kézen tartya (MA: Bibl. 17). Az te kegyelmes kézen viselésed (MA: Scult. 614). A jó részek örökségük maradjon az anyjok kezénél, minthogy édes gyermeki, elhíttet hamissat nem teszen nekik adv: Csal. III.250). Ha fitsur fátáját vezet i kezénél, csolyog s meglesi bikfa töviskenél (Orczy: KöltSz. 165). Tudgya mind két kézre: quod magus inter organa (Decsi: Adag. 8). Harczoljunk két kézre (Thaly: VÉ. 1164). Egy más ke-

zére adni: sphaeram inter se reddere (Decsi: Adag. 185. SzD: MVir. 12). A homán ök tudgyák, onnan tudgyak más, noha bűcsillatesben, az sz. könyveket; tudni illik, kézre adott tanításból (Pázm: Kál. 163). Tsak alig, ha kezére nem bírik, nem kerül, birtokába nem ejtődik, jó, fordul (SzD: MVir. 66). Hozzád jobb kedvet mutatott, miolta az kormány kezére juthatott (Thaly: Adal. I.1196). Kezére költ a dolog: potius est rerum PPBl. Ha kézre költ (a lapda) egyről másra verettetvén, ide s tova ugrik, nyúgovást nem lelvén (Gyöngy: MV. 20). Pogány kézre keltek, bírtak a fáradságos verítékekkel üntöztetett tartományok (SzD: MVir. 66). To is teljes erőddel érte légy, mind egyik kézre korítottassék őket (RákGy: Lev. 108). Kézre kerülnek még az árulók (116). Valaszták az Albirt hertzeget királlyá, és kezére megesküvének neki (Helt: Krón. 76b). Elvégezvén a búcsúzást, a vőfély a menyasszonyt kezére vévén kettő-hármat vele fordult s mentől sebesebben lehetett kikaptak oda, az hol a völgyény fektült, kit is otthagytván, magok azon módon gyertyástól visszamentek s ha tetszett, még ittak s táncoltak (Haz. 1364). Kézről kézre: datatim SI. Az sz. atyák az tudománt kézről kézre adták fioknac és unokájoknak (MA: Bibl. El8b. 1). Kezet ad: consentit Kr. Kezét adgya (plaudet manibus) fogadalmi kezességet baráttya előtt (Kár: Bibl. 1613). A felfogadónak fogadást tött, kezét adott: stipulanti adstipulatus est (Com: Jan. 190). A nagyságod testvér nényve keze béc-adásával erősítette urának ilyen testamentumát (Bod: Pol. 121). Csappja rá hárt ketek, adják béc kezüket, egyéb dób-dábságon ne törjék eszüket (Gvad: RP. 48). Elfeleltűne volna uram ha más isten szolgálatra kezünket emeltűne volna (MA: Bibl. V. 22). Pusztán csak nem eszi búban kezét (Könyi: HRom. 106). Másnal kezét fogni: conserere *dextras PPBl. *Kezét fogni: desponsare, sponsalia celebrare PP. Yegősül valazta es kezét foganac (TelC. 64). Kiadni kezét, magát eljegyezni (SzD: MVir. 12). Abból az jószágból kivészi kezét, másnace engedi (MA: Bibl. 1243). *Kezét kútsolni: manus pectinatim componere PP. Kezre öszve kútsolván és föl emelvén hálákat adnac istennek (Zvon: Post. 1149). Keze öszve tévő nézié (GKát: Titk. 9). Nem jwbt ezeben, han forint volt az arw, chak hóglatam, hógl kezete wtenek (RMNy. II.139). Kézvezetve mutatnak a fájlalmságra a behozott tanul vallomásai (Nyr. XII.266). Született egy kis fiacskul épkéz-zel-lábbal (Haz. 1143). Egygyveres kézzel yowe reyank (LevT. 184). Hy kezezel nem yw niert mynd ket kezezt tellyesen wallya ayandokokal (ÉrsC. 533). Két kézu el fogni hozzá: ambabus manibus laurire (Decsi: Adag. 64). A mit a világ két kézzel ma nyujt, azt időnap előtt elránthatja fölünk (Fal: NU. 278). A középszerű értelmű ember, ha ugyan tsak körmös kézzel nyul a munkához, továbbá bírja, hogy sem más egy felséges eszü (Fal: UE. 373. SzD: MVir. 105). Lágy kézu el (mollis brachio) nyúlni valamihöz (Decsi: Adag. 26). Tulajdon kézzel írott levél: holographum C. Mégyen Gvidó is házához: de mivel úres kézzel érkezett, kedvetlenül láttya a felesége (Hall: HHist. II.212). Kézzel lábbal elleue leszne (Zvon: Post. 1173). Kézzel lábbal rajta legyűne (Fal: UE. 436). Keze alaa adnak [a gyermeket nevelni] (ErdyC. 636). Ne szóly keze alá: aufer Mothonem (Decsi: Adag. 189). Kezem alatt tanul: *alumnus meae disciplinae PP. Biro kéz alatt vagyon a pór (Megy: Dial. 193). Töltés, se por nines kezem alatt (RákF: Lev. 1298). A réformátus püspök keze alatt is lévén feles számu ekklesiák (Bod: Pol. 68).

[Közmondások]. Egyik kéz az másikat mossa (Decsi: Adag. 4). Kéz kezét mos (Gvad: FNót. 28). A mester embernek aranyos a keze: *ars inopiae portus, sua cuique ars proviatio est PP.

bal-kéz: manus sinistra Kr. [linke hand]. Balkez felé: sinistrorsum, laevorsum C. Ad ide az bal kezedet (VirgC. 34).

Meg ielwnt az corintombelyeknek az zegen zentwkkhez za badakarthywk zwrnth valo bewkezwsegwkth, adlattonba es zemermdssen ingwrlwen az romabelyekth kámtesse (Konj: SzPál 35). Ball kezed félél az diuisorban meghaladgya az kóta az 1 (Helt: Anthm. E3. Tor: Eny 514).

bő-kezü: liberalis, munificus, benignus C. [freigebig]. Ol bewkező, hog semit. nem taga (Dobát. 627). Az ben kezv kegies isten ziksgotwkrwl valo eletet meg aga (VirgC 52. Cs. F1. Mad: Evang. 756).

bőkezűség: liberalitas, munificentia, largitas, benignitas C. [freigebigkeit].

onyves-kezü: fur, turax SK. polypus. Deesi: Adag. 106. [diebisch] (Thaly: VÉ. 1100).

fél-kéz: **1)** [una manus; eine hand] **2)** [unimanus; ein händig]. Félkéz [vezetékny. XVI sz.] (Nyr. IX.365). Nicolaus de Felekez 1391 (Czinár). **3)** [für eine hand, leicht]. Félkéz pais: pelti MA. Fel kezv ferez nyelstelo (Radv: Csál. 1134).

[Szólások]. Az ember azok közül vala, kik franczia kolmárok-nak vagy ember csalásra tanult félkéz kolmároknak is nevezetnek (Fr: Aj 110). Bizony! félkézben maradsz, ha megtudják dolgodat (Nyr. XIV.460).

fél-kezü: unimanus C. [einhändig]. Matthías de Felekez 1397. Valentinus de Felekez 1417 (Czinár).

hosszú-kezü: longimanus MA.

jobb-kéz: dextera C. dextra MA. rechte hand PPB. Jobb kéz felé: dextroversum, dextrorsum; jobb kéz felől való: dexter C. Ha to yob kezed meg tantoroyt teghed, mesd hwtet es vod el thwled (JordC. 367). Foga zent Forencznek w job kezet (VirgC 34).

[Szólások]. Job kéze vétkezne mind azoc, az kie azt alit tya, hogy ezac egyedül nagy számára termett minden, be zárlana azert mindent az ő ezérkbe (MA: Seult 310).

kész-kezü: manu *promptus PPB.

köz-kéz: sequestrum SI.

[Szólások]. Köz kézhöz való: sequester; köz kéznél leteszti: sequestrat, deponit apud sequestrum; köz kéznél letett: sequestro depositus; köz kéznél le tövő: depositor PP. Köz kézre bízzák: pro communi usu deposuerunt (Pázm: Kal 1766. 597. Kra. Köz kézre nagy (TörtT? 1237).

négy-kezü: quadrimanus C. vierhändig.

ragadó-kezü: trahax C. [diebisch].

száz-kezü: centimanus C. mit hundert händen.

Kezecske: manucula MA. händlein PPB. Jobb kezecske: dextella C. Sok gyermekeske. Ószo: tette itt két kis kezecs kőjét, soknak könyv írtatta gyenge szemecskéjét (Gyald: RP 133).

Kezes: **1)** habens manus MA. der hande hat PPB. **2)** vas, pries, fidejussor, obres, responsor C. sponsor, adpromissor, obres MA. bürgs PPB. Egywt való kezések: consponsores; kezes leszek: fidejubeo; kezeset kívánni: satisaccipere C. Kezeslesze; spondeo; kezes vésze; satisaccipio; kezeset vetec: satisd MA. En az farkasert kezes leszek: ego pro lupo fide jubeo (EltC 151). En w erte kezes lytem (VirgC 57). Eltanozec: ádile a penz es senki kezes nem lón ő erte (TóC. 80). Te kegednek any kezesth vetwk, kyn te k meg elegozyk, avaz az ny kones vagon, te kegednek kaptalukla mynd ewkbe kewthem (LévT 175). Ennek bysnyagára atuk az ny kezes irasunkoth ez peczetes lencunkoth (RMNy. III.52). Éw az nagy Gergyerth sem kezes nem wolth, sem el nem zeoktette es nem enyegette (66). Enyvnd job testamentomnak kezesé lwt az Jesus Cristus

(Konj: SzPál. 136). Kezes lesze: én erette: ego suscipio puerum (Helt: Bibl. I. X3). A várat megadtam, kibe énnem meg kellett vóna halnom, és úgy megadtam, kire kezes valék, ha a több akarla vala (Monrók. III.178). Ha kezes lettel az te barátodért: si sponderis pro amico tuo (Kár: Bibl. 1605). Én kezes leszek az gyermekért: ego suscipiam puerum (MA: Bibl. 141). Senki az halálnak kezeset nem vehet magáért (Mih: ÖrkE. 111). Kezesec, zálogoc adattatnac: dantur obsoles (Com: Jan 148). Kezeset, bizonyág tövő fogott embert kívány (190). Hites kezes (Gör: KárC. IV.301). Ott ecclesiából kezes lőnek érte: úgy enyhült meg osztán a generál szive (Thaly: Adal. 122). Kezes, ki az adósnak adósságának lefizetését magára vállalja (Bod: Lax 94). Némallyek meg nyugodnak azon, hogy egy valaki véltére nézve jók: e nem elég, töb kezes kell hozzá (Fal: UE. 480). **3)** [manusvetus, cieur: zahm, händig]. Reménylen, hogy kezesen tartásod és több bátorságod lesz (Mik: MulN. 250).

[Szólások]. Kezes labas szitkok es hazugságok (Pázm: Fel. D. Kezes labas hamisság (Káldi: Préd. Októt. 25. Kra. Kezes labas hazugság (Tolm: Vigaszt. 226. Sall: Vár. 64. GKat: Tirk. 328. GKat: Váts. II. b2. 274).

[Közmondások]. Légy kezes másért, az kötl nyakadban nagyon: sponde, noxa praesto est (Deesi: Adag. 16). Kezes fizet debet *satisdato PPB.

Kezesít: [sponsorem ago: (sich) verbürgen]. Arra kezesítik vala a császár mellett magokat (Pethő: Krón. 246).

Kezesség: fidejussio, vadimonium, interventio C. sponsi MA. bürgschaft PPB. Bátyám kezességére kértem a pénzt pecuniam fratris fide *sumi PPB. Kezesség alatt való meglétel satisaccipio C. Kezesség föl vetel: assumptio oneris Ver: Verh. Szót. 19. Kyt kezességen lywethem wala (RMNy. II.71). El bochtam kezességen (LévT. 1215). Akkor vette föl kezességün ket, mellyért annakutánna szörnyű hadállal fizett (Pázm: Préd. 112). A vétkest meg kezesség alatt is törvényben idézi szoltác (Com: Jan. 135).

Kézi: manualis C. manualis MA. hand-j. Vevn ev tevel damancos atyank kezey engedelmességet, az az beadak mind az ev kezeket, hog ez clastronból elmenneuk (DomC. 101). Kézi dolgot tezőn vala (JebC. 222). Hogy ne yllyen vezegly vala ny kezey mwkalkodasban foglallya ember magaath (ÉrdyC 394). Az ur isten zaporoytgya vala kezey munkayokat (463b). Chyac egy kezi bottal delybe ment vala (Hofgr 139). Kézi palta (Gyöngy: Pal. 9).

Kézrevaló: chirotheca SI. [handschuh]. Kézre-valót (vása ro) azon tsipke málól (Fal: NA. 143).

KEZD kezd EhrC 3 DomC 317 kezd? Helt: VigK 98. Frank: HasznK 20. **1)** C. hogy tavaszodni kezdék Bethl Élet 266. K beszédbe erde való és tudakozódni kezdék Mik MulN 217. 276. 281). **1)** ordior, incipio, inchoo, coepi MA. mibehe PPB. anfangen Adami: Spr. 197. Kezlett: coeptus kezdett dolog: coeptum; kezdetlett: coeptus, incoeptus MA. Épen előkezdeni a dolog: rem ab ultimo initio repetere; le kezd romlani: coepit ruere PPB. Megkezdettem idegenedni attól a dologtól: coepit me *odium negotii PPB. Kezdenek emberek ott az zygethen laknya (EltC 28). Kézdénce sirnoc tere coepit rueri (BécsiC. 2). Ha mégmaradandote e műnélké deteben, mellét kézdetténe: quod coepistis (16). Kezde zidat mazin: coepit exprobrare (MünchT 34). Kezde el menny how nem thwduwla (Evert 60). Ezen idevlen kezdé zent Margi tanolny abot (Margi. 1). Ez idevlen toguna kezdé beteglen (DomC. 119). Égyasmak zolni kezdenek es kezdek vzt mor dan (VirgC. 19). Alhatatos es twkellotes az w kezdet dol gaba (51). Kezdetik zent Anselmus keze (NagyszC. D. Has kezde talyalni (Helt: Bibl. I. 64). Meg bátorkodni, mind a ké Pamoniát kezdé magozsca foglalni (Helt: Krón. 12). Be kezdé

sőtűtendi (18). Istenis meg szállja egyeb emberek züet, hogy ókis iol kezdnek szolni (Born: Préd. 431). Sok fele teueligessék kesztenek tanulni (Fél: Tan. Előb. 3). En nem tudom hol kezdgyem s hol végezem: quid primum aut quid ultimum? (Deesi: Adag. 95). Az utolsó áldókben kezdetett győlekedetek fölől, semmi jót nem mond az sz. írás (Pázm: Kal. 588). Sok szent emberek kezdetek Európában klastromokat rakni (Pázm: LuthV. 31). Minden érzékenységed megfogatkozni kezdetek (Illy: Préd. II.327). Kezdetett és véges állat (GKat: Titk. 63). Kezdette az országot sautzoltatni (Teleki: FLÉl. 94). Az ellenségg felkezd az Liptón nyomakodni (MonOkm. XXIV.166). Az kezdetett útból nem kell kiállni (Thaly: Adal. I.167). Csudálkozni kezdé okosságát annak a leányuk (Mik: MulN. 277). **2)** [verbum auxiliare actionis instantis; hilfszeitwort der eintretenden handlung]. Gyczewikewdy kezdnek: gloriabuntur (EhrC. 125). Ha meg gondolanga az binős, hogy az ő bineit isten nílvan látta, nem kezd zégülenni égh papnac tudasara adnia (GuaryC. 46. 50). Mert meg nem tartandod, meg kezdez czalatnod (DebrC. 445). Nektek igen nagy dychwsegnek kezd lattatnya (VirgC. 143). Ingen maydan nehezebbet kezd ennel hallani, micoron az igaz biro azt kezd mondani (NagySzC. 175). Enny keznek zegenyek: edent pauperes (KulcsC. 42. 128). Ha én felőlem így kezdnek itilni, nincs mit tőnnem, el kel tőnnem (Helr: Mes. 7). Ha olly igen szereti eszt az apró marliát, műnel inkább tégedet kezd szeretni (46). Nagy tisztességed leszen ebből, és minden ember kezd diczirni vítezségődet (274). Meg mongya a gazdádnc és a gazda annac váttna iobban kezd tartani (313). Ha meg akars hazassodni, tehát igen iffiat ne végy; ha iffiat vész, az ottan kezd ész hayinidat megvtalni és nagy nyomorúságokban és bánatokban kezdesz miatta lenni (395). Atla kedig szép szóval megkerde tölle, hogy megmondana neki micodza szerenczeje kezdené lőnni (Helt: Krón. 16b). Ne bocssia ide s tova rablóidat, mert az mi uraink is igod nem kezdik azokat szenvedni (Monlók. III.214). Hogy ba ez télen jó szánit kezd lenni, jó leány, szép s gazdag legerülőz fogz menni, ki velled egygút fog szánikzni (FortSzer. L3b). Ha ez holnapban is bizonyost nem kezdünk felőlök hallani, s levelek vagy emberek nem kezd jőnni, mi desperalni fogunk (RákGy: Lev. 228).

[Szólások]. *Valamihez kezdék*: coepto; valami nagy dologhoz kezdők: molior C. Valamihez kezdeni: zu etwas greifen, etwas anfangen Adáni: Spr. 197. Annac utánna az várhoz kezdőnc (Helt: Krón. 57b). Mindenkor rettegve kezdett a szőláshoz (Pázm: Préd. b3). Minekelőtte tanuságunknak második részéhez kezdgyünk, egy dolgot kívánok hogy minnyájan eszünkbe vegyünk (Pázm: Préd. 224). Bátran kezgy az útból (KNagySz. 1613. B5). Futó-félben semmi dologhoz ne kezdjünk (Nyr. X.121). A bőjtöléshez csak akkor kezdé, mikor valami kedves falattaytál meg-talált tősmőlleni (Fal: NE. 60). Minekelőtte beszédhez kezdjünk, sikos és ártalmas nyelvtűnkre vigyázzunk (Fal: NA. 187). Felebarátom sem kezdhet semmit raytam, nem panaszolhat reám, mert minden ellenem való vétkét meg-boczáttam (MA: Scult. 954). Még az esztendőnek szálalását is erről a holnapról kezdették. Már ezen holnapon kezdván számlálását az esztendőnek (Bíró: Ünne. D Db). Jó bort kezdett csárdában tegnap a csaplárné (Thaly: VÉ. 1276). Felleb (a bornak) iczeyet ne kezdhesse neg penznel (RMNy. II.2). Sok helyeken van foztó or, ebul kezdik, rosszúl végzik (Thaly: Adal. II.336).

[Közmondások]. Fején kezdetik a hálnak büszködése (Pázm: Préd. 186).

el-kezd: inchoo, ordior, exordior, adordior. coepi, incipio, incipio, auspicio, prooemior C. anfangen, anheben, den anfang nachen PPB. Ujonnal elkezdőm: redordior, redauspicio: elkezdőm: exorsus; elkezdett: susceptus; el kezdetett: susceptum. Elkezdendő: inchoativus, inchoandus, incipiens MA. Rajta

kezd-el azt a pobárt, hadd járjon rendre az asztalnál: da ab eo cantharum *circum PPL. Micor elkezdett volna merőlni, inőltő monduan: Vram vduőzéh engemet (MünchC. 41). Az imadságot ígéközic el kezdeni (GuaryC. 62). Ez zerzetet az euangelioni zegenesen w kezte el (VirgC. 86). Az ymep nap el kezdetyk vala: sabbatum illucescebat (JordC. 615). El kezdetyk apostoloknak yarasokrol valo kenw (706). Egy mas wtan mynd kywe mennék vala el kezdwen az veeneken: incipientes a senioribus (652). El kezdwen az wtolsokrol mynd az első-kyglen: incipiens a novissimis usque ad primos (ÉrdyC. 130). Az lakodalmat el kezdőttek (ÉrdyC. 509). El kezdty az eenek-leest (556). Az el kezdőt lewel (563b). Az niarnak kezdetit az bölcz Ptolomeussal keszgyők el (KBécs. 1572. Eijj). Kezd el immár számlálni ezképpen (Helt: Arithm. B). Az athenasbeliek-nec birodalmoc ez időbe kezdetec el (Szők: Krón. 18). Előb mégy el kezdetet beszédében (Tel: Fel. 24b). Az tél kezdetik el ez ezendőben, Lutzsa szíj nap előt valo czőtörtéken (KBártf. 1583. Dv3). Elkezdővén panaszt éppen fajdalmason azt mondá (Illy: Préd. 187). Az mint hallom az sokféle italt elkezdted, az kitől félek, hogy megárt (RákGy: Lev. 94).

elkezdés: inceptio, inceptum, coeptus C. inchoatio, exorsus, auspiciu MA. [anfang]. Ez wylagnak meg wtalaasa, penitencia tartasnak el kezdese, menyeknek orzaganak predicallasa (ÉrdyC. 349b). Elkezdés, vagy békőszöntés [a prédikációban] (MA: Scult. 99).

elkezdett: ∞ Minden dolognak az elkezdeti nehezéb (GFrís: Arithm. Q).

elől-kezd: [repeto; wieder anfangen, von vorn anfangen]. Ismét előlkezdőm: itero C. Ez ikeket esmeg [ejlew] kezdti vala (VirgC. 41). Az isteni ige, előlkezdett ige: verbum divinum est verbum primordiale (Illy: Préd. 177). Csak ezeket mondgyuk, elől s meg-elöl kezdgyők (Szathm: Dom. Előb. 23).

hozzá-kezd: addior PPL. incipio, inchoo, ordior SI. [zu angriff nehmen, zugreifen] Bátran kezdgy hozzá, nem jó alunod, egyfild az kertuelt az bamuban feleltőd (FortSzer. H3. TörtT. 1551).

ki-kezd: [Borát] tarcza kys azon napiayg, mell nap be telliesednen, ky kezdhesse, de felleb iczeyet ne kezdhesse neg penznel (RMNy. II.2).

még-kezd: [inchoo; anfangen, angreifen]. Respisco: eszem megkezdem C. Megkezdeni a szalonnát: den speck aufschneiden, angänzen Adáni: Spr. 197. primam scissuram facere in lardo Kr. Meg lata a orozlan, hogy mynd negyen egyt iarnak a mezewbe, ees nem mere meg kezdeny ewket (a bikákat, Pesti: Fab. 50). Az Laszlo hertzeg legelől méné, és ő kezdé meg legelőszer is az ellenséget (Helt: Krón. 39). Meg kezdé a tatáro az ő seregét (56). Óldal felt meg kezdené a törökeket (Helt: Krón. 91. 93). A város egygütyi sántzokkal vagon környül-véve, gyenge hányásokkal, melyet gyakran rontnak rá rohanásokkal, sok helyen megkezdik kapákkal s ássokkal (Kónyi: HRom. 120).

neki-kezd: ∞ Neki kezdenec, és meg töltéc az árkot (Helt: Krón. 58).

Kezdéggel: incepte MA. [nach und nach] anfangen PPB.

el-kezdéggel: incepto C.

Kezdegelés: inceptio, inceptatio MA. [langsames beginnen].

Kezdés: inceptio, inchoatio, inceptum, orsus, exorsus MA. anfang PPB. Az kezdeseben segédseg leyend (VirgC. 136). Te igidnek kezdese (principium) bizonsag (DöbrC. 69). Bölősegek kezdese, vrnak felelmene (199). Ig kell vala bűnöknek bozanattát hirdettetni minden nipek szerte, kezdist tiim Jerusalemtől fogva (Sylv: UT. I.124) Világ kezdése ennye ideieben

nekik; hatart vettel, kin nem mennek által (AporC. 66). Ad tinektek kuffeiket, kybwl munkatoknekwl igiatok (VirgC. 51). Mióda lelki iozagb az, kihöz az halalos bin nem ferheth (TibC. 3 t.). A hetuen ezendei fogsag, kihe a sidoc fogu tartatunac Bahloniabu (Szék: Krón. 43). A hely, kin allasz szent föld: locus in quo stas, terra sancta est (Mon: KépT. 61). Az könyv, kit nevez-nee (MA: Bibl. I.117). **b)** Kynek byzonsagara attam lewelemet (RMNy. II.12). Semmi ninchen az ó testamentomba, ki az vyba nem volna (Helt: Bibl. I.d). Czac azt hfd, az kit szömdüel látz (Decsi: Adag. 8). Nem hallya nem chak az embereknek beszédoket, de ki nagyob annál, az isten igéjét is (Tel: Evang. II.666b). Eljő a Kristus és meg-vigasztal niunket, kit engedgyen az atya (Pázm: Préd. 37). Kin a magyarok igen örülének (Liszny: MKrón. 213).

[Szólások]. Nincsen kihöz az mi fejünket szükségünkben hajtanunk (RMK. VI.230).

akár-ki: quilibet, quivis C. MA. quiscunque Kr. [wer immer]. Akarki keze vyahskoőec en ellenem, nem fél az en zfüem (VitkC. 69). Felette keellemetes az wr istennek az oly zolgalt, kyt az ew zent zyleyeenk teeznek, honnem mynt akar kynek egyeb zentinek (ÉrdyC. 531b). Akarkiis láttya, hogy gonoszra igyekeztek: cui dubium est, quod pessime cogitatis? (MA: Bibl. I.57). Akár-kít annyira bötsüllnek a menyie vagyon (Pázm: Préd. 32). Ne nézzük, mit mivel, mit mond, mint él más akarki (131). Akarki látja (GKát: Titk. 339). Akar ki ellenőnc akar mit pattanczon, mind igaz az mi bűnőnc (Illyef: Jeptia. 12). Annak (a holdnak) fénye alatt ne félelmeskedjél, akarki ellen is bizvást keménykedjél (Thaly: Adal. I.167). Ha kétszinkedni nem tud, vagy hazája mellett felettebb híven viseli magát, bamar jubillának [így] akar kit is (Hazánk. I.380). Nem képes akár-kinek is maga vérét is szeretni (Fal: Const. 825).

egy-ki: [aliquis; jemand]. Egy szép almát tarték maromban, kitekerte egyki hamisan kezemből (Fal: Vers. 909).

hogy-ki: [qui, quae, quod; welcher, welche, welches]. Az szép lovat megszereté, hogy ki miatt földét elveszté (RMK. I.5). Lásatok: ha isten lehet, hogy ki magának sem segíthet (104). Olyaat tezők raytat, hogy kytól félz (SándC. 28). Nem volt soha senki oly böles ő magátul, hogy ki nem csalatott valahon dolgában (RMK. VI.51). Az templomon ál ajtójk vala, hogy kin éjjel bémennek vala (98). Hiv az uristen, azt mondja szent Pál nekünk, csak annyira késért, hogy kit elszenvel-betünk (205).

ki-ki: **1)** quisque, quilibet MA. quisque; ein jeder Com: Vest. 143. **a)** Ki-ki magára: singulus PPBL. Kinek kinek az ő petörkéie fái: suam quisque homo rem meminit (Decsi: Adag. 266). Mint-hogy ki-ki magán nem akar igazat hallani, ottan tsak a közönséges dorgálásokat halgassák (Pázm: Préd. a4). Kiben-kiben tsak egy az eredendő bűn (67). Oktatni akarván kit kít (Czepl: MMel. 8). A Kristus-is súvölt, midőn kít kít ma gához hí (Mad: Préd. 347). Igassagban kit kít oltalmazot (ExpRinc. 136). Ha a tanásban valamely országos dolgról végeztek is a tanás urak, de kiki nevetéssel mondotta ki a voksát (Mik: TörL. 109). Az urfi tanátszók hol egygyikkel, hol másikkal: kiki mást mond, tsak abban egygyeznek meg: mint fiztetbessenek legtöbbet véle (Fal: NU. 256). Az adós urak bázánál ngyan forr ki-és bejáró ember: kiki a magáét keresi (282). Homérus-is alszik holmikor: holmiben kiki botlik, tántorodik (SzD: MVir. 34). **b)** Kiki mind: unusquisque C. Azért minden ember kiki mind meglássa, hogy ő kebelében kigyóját ne tartsa (RMK. VI.72). Ki ki mind haza vigye az ő mustyát (Helt: Krón. 84). Kiki mind az ő dolgot tarcha (Tel: Evang. I.113). Ha meg nem boczat kiki mind felebarattának zőbeol (Vás: CanCat. 85). Kikimind az ő sátoránac aytáján áll vala: stabat unusquisque in ostio (MA: Bibl.

I.80). Az sz. írást kiki-mind magátul meg esmérí, az sz. léleknek belső tanításából (Pázm: Kal. 503). **2)** [quicumque; wer immer]. Áll meg itt, ki-ki vagy; és gondold meg: mi vagy te a széles világon élő emberekhez képest? (Pázm: Préd. 65). Edes fiam, ki-ki vagy, dütsőítsed istent, és igazán megvallyad bűneidet (Pázm: Préd. 431). De ki-ki vagy, gondold meg, ha lehet-e annál nagyobb balgatagság? (788).

né-ki (niki Sylv: UT. I.27. 51. 117. stb.): quidam EhrC. 1. 2. quidam, nomenclus SI [mancher]. Neki [Ferenc társai közül] zohnala ysteuuel neky reppel-uala ysteny belezeseinek vylagossagára, neky volt senteltet ystentewl, mikoron megleen elne eynylagban (EhrC. 2). Vannak nekyk eth allook kezzel: sunt quidam de hic stantibus (JordC. 406. 486). Az wr isten nekyket meg zentől chak ew halaloknak ydeyn (ÉrdyC. 351). Kyld el Herodes kiral erősségböt hogy meg gyettre-neenek nekyketh anya zent egyhlyabz (361). Nekeyk fter areul nerik vala: nekeyk zakalat zagattak uala (KazC. 76. 176). Mindőn embőrőkre zalhatnake ez korsagok auag cak nekiekre (94). Nekik erőlyenee, eőebek kedeglen vigaőga-nac (NagyszC. 128. DebrC. 164. 620. TelC. 132). Monda nekykhez: dixit quibusdam (Pesti: NTest. 162). Nekiket ő maga tamasztot az wr isten, nemelyeket a nép valasztot (Helt: Bibl. I. f2). Neki liliumnac mondgyac, nekie sido cherszenenec (O2). Nekiket az wr elevenen ragatatot az egekben (Born: Préd. 292). Az isten vgian reaiok mérte a betegségek, nekikre korsagot, nekikre lölki furdalast (Mel: Sám. 212). Nikiék nagy őrmömmel nemelyek nagy szomorúsággal (Monlók. III.148).

sén-ki (senki * BodC. 33. senki BécsiC. 4. MüuchC. 27. 169b, senki WeszprC. 20. 36. DomC. 82. 119. DebrC. 69. Ozor: Christ. 330): nullus, nemo C. [niemand]. **a)** Senki, egy sem: nullus Com: Vest. 138. Senki hallattára: [sine arbitris MA. Istent sonla senki nem latta (MüuchC. 169b). Lassad, hōg senkynek ne mongyad: vide, nemini dixeris (JordC. 375). Senky sem hallya lw zawat: non audiet aliquis vocem ejus (389). Soba synky nem latta (DomC. 119). Az pispeknek senki valamit ne agion (VirgC. 16). Melyeket senkik esmernek (VirgC. 143). Mynd senky semmy az ő zepsegőkhöz kepőt (SándorC. 2). Senki nem egyeb habem a romai puspoe amaz anti-christus (Tel: Rövlr. 2). Senki idegen oda ne járullyon: ne quis accedat alienigena (Kár: Bibl. I.136). Mindent gyfől, senki baráttya (Cis. L3). Ingyen vagyon adva, senki azt el nem szolgálhattya, el nem nyerheti (MA: Scult. 1043). Javallyáké, hogy az papság után senkinek szabad ne légyen meg házasodni? (Pázm: Kal. 430). Senky ninczen bűn nélkül (Zvon: Post. I.232). Az ielem valók hiszik, hogy a kik meg holtanak, élnek, és nem senkik, hanem vadnak (Bal: CsIsk. 129). **b)** Nem akará, hogy senki őtet vótánál nagyobnak tartsa, nagyobra bötsüllje (Pázm: Préd. 50). Ugyan sem méltó, hogy senki abban kevélykedgyék, a mivel istentől büntetődött (111). Nem akarta isten, hogy senki olly légyen, ki egyebek segítsége-nélkül ne szűkölködyék (268).

vaj-ki: [quam, o quam; wie, wie sehr, ach wie sehr]. **a)** Vaj ki nehez őgyem leszen (Helt: Krón. 81b). Vai ki eszeveszettség (Toln: Vig. Előb. 15). Vaiki iöl tudgia az Kalauz (Bal: CsIsk. 154). Vaj ki gyakorta iutott észeben előbbeni boldog allapattya (Lép: PTük. I.131). Vajki nagy ereje vagyon annac! (Czepl: Japh. 35). Az harieska tatár-búza vajki jó puliszka! az köles-liszt ficsorkának igen jó malajka (Thaly: Adal. II.103). Vajki nagyra tarttyák hogy nyelvünk szereted, régi magyar írást őszve keresteted, aztat új formában ismét ki eresztet (Orczy: Nimf. B4b). **b)** Vaj ki szeretném: o quam ego amarem Kr. Vaj ki külömbőzne az istennek utai az embereknek utoktól (Pós: Igazs. I.219). Vaiki látom én, s bánom: hogy széleskedőnk ngyan hol mikor gondolatinkal az örök boldogság s kinok körül, de nem bősátozunk bé usque ad centrum, derék mély-ségre (Fal: NA. 136).

vala-ki: 1) aliquis, ullus C. jemand Com: Vest. 119. Siquis: ha valaki C. Más egy valaki: alius quidam PPL Valakinek ezt meg ne mondánia: ne cui dicerent hoc (Helt: UT. R4). S volta-nac is mindenkoron valakie ez földön, a kic esmértet és dichteret az egy örök igaz istent (Tel: Evang. 21b). Abrahám nem más-nak valakinek, hanem magának hitt az istennek, mikor meg igazúla (Pázm: Kal. 451). Ezeknek hitűje, ha vadnak is valakie, kiknek el fogy, ismeg meg epettotie (Zvon: Osiand. 32). Usorát vöttéle valakin? (Vás: CanCat. 222). Nem is találz valakiket Lombárdus Péter előtt, a kik az sacramentomoknak valami bizonyos számat állattak volna (KCöskp: Pápst. 189). Dolog, hogy valaki közüllök azt nem meri hazudni, hogy a holtakat is fel tudja támasztani (Fal: TÉ. 777). Hol vagy Florentinám kedvas édes lányom, menj érte valaki, mondjad, hogy itt várom (PhilFL. 13). **2)** quicunque, quisquis, quisquam C. [wer, wer immer]. Valaki az aszszomnyjátat szauának hiszen, az á gyegre földállya házat (Helt: Mes. 403). Valaki akar engem követni: si quis vult me sequi (Helt: IT. L4). Valakikön eziapások vala-nak: quotquot habebant plagas (Fél: Bibl. 56). Antichristusnak mondatik, valaki az Christus tudománia ellen tamad (Fél: Tan. 220). Minden, valaki figyelmetessen meg oluassa (Tel: Evang. 10). Valakie meg keresztelkedhünk az Jesus Christusba, az ő halálába keresztelkedhünk meg (Zvon: Post. L381). Valaki ezt mondod, kérlek gondold meg, mennyi fogyatkozásokkal elegyítettek ez a kevés jó? (Pázm: Préd. 69). Valaki ez nevezetet visoled, jó remenséggel életedet ékesítsd (Alv: Post. L154). Valakie kimunyac, be mehessenec (ÉszTz: IgAny. 31). Valaki tsendes sz életet kívánsz követni, megh emlekezzél róla, hogy: securam quicunque cupis traducere vitam, memento (LábEleg. 26).

Kicsoda: quis? quisnam? C. [wer?] **a)** Kychoda nem egyk tevbhet, kychoda nem egyk kesesebet (DomC. 53). Kyczoda az en anyam? quae est mater mea? (JordC. 392). Ingen sem ismerem, kicsoda (RMNy. III.64). Kiczoda neked neued? quod tibi nomen est? (Helt: Bibl. I. R1). Kiczodakat váltot meg a Christus? (Fél: Tan. 255). Kiczodakat kel szeretni (294). Az gonozt kicsoda nenoben kel ki vetni? (320). Kicsoda királyoc, és mitsoda hadnagya vagyon seregűne? quis rex et princeps militiae ejus? (Kár: Bibl. L499). Kicsoda neked neued? (III.35). Ki fundalta a földne hatarit? kichoda amac neue? quis suscitavit omnes terminos terrae? quod est nomen ejus? (Sal-Mark. 775). Az isten az prophétiaikal megiratta magát, kicsoda és minemő állat légyen (MA: Bibl. Előb. 1). Megmondgya, kicsodac ehettec, kicsodac nem (I.109). A kisírtet ki-mutattya kicsodák és micsodák vagyunk (Pázm: KT. 40). Nézzetek, kichodák, kik titeket üznek (Zrinyi. L54). Kicsoda az ember, ki nem láttya? (Illy: Préd. II.256). **b)** Kicsoda okos ember válasz-taná azt az vallást? (Toln: Vigaszt. 215).

vala-kicsoda: [qui, quicunque; wer, wer auch, wer immer]. Valakychoda hyuangya az vnae ew neuet, iduezwl (Komj: SzPál. 82). In hol vagyoc, vala kicsoda vagy (Szeg: Theoph. 21). Ha tusakodik is valakitsoda, nem koronaztatik meg külföldben, hanem ha igazán végig tusakodik (KBodor: HegyÖszt. 24).

2. KI, KIVE (kü Mih: ÖrökÉ. 41): **1)** [adverbium, prae-fixum] **a)** ex, foras, extra MA aus PPB. [hinaus, heraus]. Kimegyec: exeo; kimmászoc: exepo; kifutoc: effugio, excurro; kihoz: educo; kiküld: emitto; kihyni: efflare, emungere MA. Te belőled jó ki hereeg, ki bria en nepemet (MünchC. 16). Mynden, ky embernek zayan be megyen, hű gyomrabol meg ky boczattatyk, kyk kodog kywe zarmaznak embernek zayabol, hű zyweeből ywnek kywe (JordC. 402). Lodek, ky kywe zol vala hű belőlec (725). Kywe yweeenek az seerből (ÉrdC. 611). Zyweeből wer yara ky (ÉrsC. 497). Éjjel, nappal istrázsákat vet-tenek, se ki, se be népek nem mehlettenek (RMK. VI.133). A közép új kind: digitus medius prominens (Com: Jan. 50).

Télben az föld sok szép füveket el rőyt, és onnan kü nem boczattia, valameddig az téllen tart (Mih: ÖrökÉ. 41). A sok officerek kitulván házauból, szállást másutt kérek (Gyöngy: Cuj. 17). Haj ki hámat (Thaly: Adal. I.196). Rongyos az dol-mányom, ki van az oldalom (L227. Thaly: VÉ. L218). Az ár-tatlan bárányok véreb-n meg-mosódván, s mindenekből [a szennyből] kitisztulván (Bíró: Préd. 17). Se bé se ki nem lézen szabad vinni a hajkemenyítőt irt, pomádát (Fal: NA. 127). A halál nem elégszik meg azzal, hogy egymás után kiveszt bennünket a világból (Fal: SzÉ. 527). **b)** [perfectio; vollendung, ergebnis]. Kiszárasztom: exsiccó; kiaszok: exareo, exaresco; kifáradoc: elassesco MA. A lakásra való helyet meg-jegyezni, ki-látni: cir-cumscribere locum habitandi PPBL. Tev hognem menyé fev-det egy lomon valo ember ky jgetheto lat napon (Margl. 191). Nagy bodogwl kywe mwleek (ÉrdC. 520). Tisztességes mun-kabol ki ne fáradgyne (Helt: Bibl. I.2). Segetsegl kölle lina-ua Mariát auagy mas ez világból ki mult szenteket? (Zvon: Osiand. 191). Ki-ölthetná rajta boszú állásának szomjúságát (Sz): MVir. 336). **c)** [alius generis metaphora; anderweitige übertragung]. Kiaggom: exolesco, obsolesco MA. Ki-újulnak a bajok: veteribus negotiis nova quotidia aderescent PPBL. Bez-zeg ki-vagyok most: ei jettz lebe ich wol, h-tiz! Ki-vagyunk most: nun sind wir lustig! Adami: Spr. 311. Isteneek kepet ki ne faragjuk, se ki ne írjuk (Fél: Tan. 551). Ki-mossák a szemérnat a szemtelen szók a gyenge leányok szívéből (Pázm: Préd. 793). Mitidates versent ett és ki-ett akár-mely ehető embert (812). Az romai papat, az mint meg mondottam, minden esztendőnkent ki atkozta (ÉszTz: IgAny. 47). Az vitézkedésből kiaggot érdemese nyugalmas szabadsággal megajándékoz-tatnac (Com: Orb. 723). Kikatzagnak s mint éppen egy esze felejtettet ki-nevetnek tégedet (Dóki F. S: Rhédei Pál felett mondott oratio 1765. 12). **2)** [postpositio]. Számkivitem: pro-scribo, mitto in exilium MA. vörweisen, ius elend schicken PPB. A Romanak főidelema a Palmaria neü zigezben vitete, hova sok keresztienők vettetenek uala zankine (DebrC. 61). Zent Ianozt, ki ő akarattiból vettetőt uala zankine, ismeg Effe-somba hozak (72). Mindön nemzetseget zanki uete (83). A Valens cazar mikoron zent zanki akarnaia vetnie, mikoron önön kez-elet imaiia a zankitenesnek sentenciát, egi mas ntan három pennat tőre el (104—5).

co-ki: [apage, exito; pack dich hinaus, fort]. Kiáltani kezd: tzóki tzóki, fől az ag latrod (Helt: Mes. 73). Tzóki te eb (MA: Scult. 285). Czóki! szedtevette, eb hátán ül szakra (Thaly: VE. II.256).

[cokigat]

ki-cokigat: [abire jubeo, expello; fortgehen heissen, hinaus-jagen]. Minket hazudola meg és ki czokigata az házból előle (Moulrók. VIII.352).

ide-ki: [hic foris; hier aussen]. Nekem már bent Csálóköz-ben és ideki lesz 8000 emberem (RákÉ: Lev. IV.7). Ide ki az utczán (MonOkm. VI.62). Por ide ki is nem leszen sok, itt talám fölényi mint taval, elragadt, az szemé is apró (Évk. XIII.56).

oda-ki: **1)** foras MA [hinaus]. **2)** foris extra Kr. [draussen]. Isten teged vgy szegelyen, hogy az varasnak tytkiat, a kit meg ortez, odaky sola senkinek meg nem jelentez [igy] (RMNy. II.137).

Kifelé: [foras; hinaus, auswärts]. Az effele idegen portéka-ért a tengeren lapátolni, vitorlákat szagatni, küfélé s meg visszatérni, haszontalanusag volna (Fal: NU. 321).

Kijebb, kilyebb, külyebb (külyeb: Kár: Bibl. I.379). exterius, remotius MA [weiter hinaus, weiter]. Az hitnel kilyebb teried az szeretet (Fél: Tan. 296). Az életnek hatarat kilyebb

eni vethette (492). A fakadéc küllyeb nem teriedet az búron: mpra ultra non creverit (Kár: Bibl. 198). Killyáb vonác az udánac fogatót (L379). Killyebb-killyebb mászna (GKat: Titk. 4). Az szegelet kü killyeb al (Der: Préd. 321). Killyebb, beljebb alászat az halász (Thaly: VÉ. 1225). Succrevit imperii vigor: nagyobbra nevelkedett, killyebb terjedett az ő birodalma (Bíró: Préd. 15). Killyeb' állottam a világ zavaros gondjából, magános ösletes életre adván magamat (Fal: NE. 10). Látván alkalmatlanságát, kiejebb szokta nyújtani ujjait, és az idegen erszény örül egerész (25).

Kinn, künn (kint Kár: Elet. II. Mik: TLév. 30): foris, extra, extrinsecus MA. [ausseu]. Kin álló: prominens C. Extra: kívül, kin, ki Com: Vest. 128. Kyn az mezen vannak (LévT. 281). Kin reckednéne (Helt: Krón. 107). Vgyan soc szóm ost nekem erről volna, ha előbbi Cronikám kün nem volna a nem volna már kiadva) (Valk: Gen. 6). Kin vannak farkas lelid az barany ruhahol (Mon: Apol. 308). Vgy teezie kin a künac a farka (332). Mas nala az ő szűnőkben be rekesztien, mas kin az ő nyelueken: aliud clausum in pectore, aliud lingua promptum habere (Deesi: SallC. 8). Sem kün, sem en (Deesi: Adag. 296). Ha felkelend, és kün járand (MA: Bibl. 38). Vizen vagy kün földön (MA: SB. 126). Kin az ég alatt (von: Post. 1550). Kicsin dolognak tartják a' szenteknek őröságábnl kin maradni (Sam: Cer. 2). Sok állatoknak nyelvek helyett valami húsos tagotkájok vagyon, az-is pedig nem kin, hanem belől a' torkában (Misk: VKert. 7). Nem tsak hon, de kün-is (Gyöngy: Pal. 10).

[Szólások]. Az teby (ad ó s s á g) mynd kwn v a g o n (LévT. 38).

itt-künn: foris MA. hic foris, hic exterius Kr. [hier aussen]. kin az város kiüfl (Born: Préd. 26. Fél: Bibl. 84).

ott-künn: foris MA. ibi exterius Kr. [draussen]. Otkyn urya vtet (VirgC. 64. Helt: Mes. 81). Kicsinyt szellőzzél ott-on (Felv: SchSal. 6). Az úr isten ott künn való jó akarónk tal kézben ejtette (RákGy: Lev. 97).

künn-való: extraneus Kr. externus Balog: Corn. 223. usser, auswärtig). Kün-való követek: exterorum legati Com: br. 284. Kin valo munkak: opera ad extra (GKat: Titk. 26. ly: Préd. 1151).

[**KIA-BAJA**] **KAJA-BAJA**: [clamor: geschrei]. Nagy aja baja (Kisv: Adag. 104).

Kiabál, kajabál, kajabajál (kajából Kisv: Adag. 77): amo, garrio, vociferor SI. [schreien]. Sem versengő, sem kaia-nyalo (Born: Evang. III.490).

Kiabálás, kajabálás: [clamor: geschrei]. Kajabálásoc, iyágásoc (MA: Scult. 297). Mind csak kajabálásoc ezek (Pós: örcB. 90). Ez aránt való kiáltások csak annyit tézen ki mi álunk, mint a pápista doctoroknak kajabajálásoc (Pós: Igazs. 447). Kiabálás (Gvad: FNót. 135).

[**KIÁLT**]

Kiál-bajál, kajál-bajál. Azt kiáltja: baiállja (Zvon: ost. 1530). Heában kiálni baiálni (Deesi: Adag. 36). Ordítnak, ekelnek, kayálnak, bayálnak (Mel: SzJán. 250).

Kiált (keassatuc HB. kealciak Zvon: Osiand. 136. keayt ordC. 361. keya'as ÉrdyC. 218. kyayt 101. 225b. 561. 566. acion 135b. kiaytak RMNy. II.42): clamo, declamo, proclamo, vociferor C. inclamo, acclamo MA. schreien, anschreien PPB. eassatuc uromchuz charmal (clamate ter): kyrie eleison (HB.) zstaban keaytonak zawa: vox clamantis in deserto (JordC. 61). Te gonossagodert mynden ember te read kyalt (VirgC. 9). Ezt halwan fel readanak es egyzer smynd rea kyaltanak (rsC. 498b). Nicsen oly szégyen kit ream nem kiált (LévT.

II.22). Annac utánna végezést kiáltánac a Pöter kiraly ellen az Andoriás és Levente nenecek (Helt: Krón. 34). Rükolto, vezunkialto (Born: Evang. III.490). Szabadságot kiáltani: ad pileum vocare (Deesi: Adag. 84). Kiáltim ötet, de nem felele nekem: vocavi et non respondit mihi (Kár: Bibl. 1633). Kiáltó szózat hallatie, mely az népet felinti, fel nódította, hogy kiköl-tözzene (MA: Scult. 55). Néha istenhez fordítván szemét, szíve-szakadva kiáltotta (Pázm: Préd. 84). Holt eleven kiáltja az társát (Zrinyi: ASyr. 180). Kiált segítség, kiáltja társait (Zrinyi. 129). Azt kiáltanai, hogy ben volna a Messias el íővetelenek ideie (Lép: FTük. II.99). Keszeréttetem minden rend, hívatal es állapotbéli emberekre kiáltanom (225). Reá rivalkodnak, és kiáltanak (Laud: Újségis. II.479). Ne kiálts ránu, ha mi esik rajtad (Nyr. XIV.461). Egyik a másira kiáltnak vala: alter ad alterum clamabant (Bíró: Préd. 123). Kiáltatok ti-is alter ad alterum, egymáshoz (uo). Nesze! egyszersmind föl-pattan, neveli a haragját, fújja a szíktot, torlani akarja a bosszuszágot: kardot kiált! mi lesz belőle? azon hevenyében helyt s időt rendelnek, megjelennek, hegyes-tör a markokban (Fal: NE. 7).

[Szólások]. Menbe kaialto bfn (GuaryC. 2). Ime az te öcsöd ártatlan vére sírván kiált heted é g í g előmbé (RMK. VI.250). Istenre kiált causjának elnyomatása miatt (Nyr. XI.31). Kigyót, békát kiáltottak (TörtT. 2. I.442). Fele-baráttya ra fondorkodva böstelenkedvén, kigyót-békát kiált (Csúzi: Tromb. 175). Tele torokkal kiált (Toln: Vig. 181).

föl-kiált: acclamo, exlamo C. conclamo MA. [anschreien, ausrufen, verkünden]. Ellened fel kiáltvan es nag zoval mon-danak (DöbrC. 1). Fel kiáltot gyűles: proclamatio congregatio (Ver: Verb. 223). Melly órában hozzám fel kiáltand az bűnös (Balassa: Ének. 11). Felkiálták Báthori Zsigmondot ujab-ban az erdélyi fejedelemségre (ErdTörtTár. II.27).

fölkiáltás: acclamatio, conclamatio MA. geschrei, sehr lautes rufen PPB.

ki-kiált: proclamo MA. [ausrufen]. Fügét vagy egyéb el-adó gyimöltsöt ki-kiáltani: *clanitare caricas PPL. Az keennak ydien myndent ky kea'ttotanak (ÉrdyC. 204). Az szerelem ki kiáltja magát (Huszti: Aen. 27).

kikiáltás: proclamatio MA. ausrufung PPB. A mely seu-teniát mindjart be-tiltnak, annak terhét mindgyárt a kikiál-tás idein minden haladéknélkül le kel tenni (Kász: Kít. 79).

kiáltton-kiált: [identidem clamo: olme unterlass schreien]. Kialton kiáltja, hogy nem kilemb az ő vallasoc az regieo val-lasamal (Tel: Evang. I.208b).

mög-kiált: 1) proclamo MA. ausrufen PPB. Es postán be küldé egy kőnetet Erdelben, ki megkiáltana minden felé az ellenségnek be-íövetelét az országra (Helt: Krón. 30b). Meg kiál-tác nap nyugat vtán az táborban, mondván: minden ember terien meg az ő városaba (Kár: Bibl. 1330). Az küle-ot nem azért adgyák valakinek, hogy meg kiálcsa, hogy az ajtó nyitva vagyon, hanem hogy meg nyissa (Pázm: Kal. 137). 2) inclamo·ausrufen, anschreien). Meg kiáltja a karilyt: falconem vocat, emissarium accipitrem vocat, accersit PP. Megkiáltja, megriasz-tja az madarakat (MA: Scult. 231). Egy-mást megkiáltván: se invicem inclamantes (Com: Jan. 88).

mégkiáltás: proclamatio MA. ausrufung PPB

üvölt-kiált: [valde clamo: stark und viel schreien]. Yve-czen, kiaczon eressen wr istene (ÉrdyC. 135b). Teli torokkal üvöltik kiáltja (Zvon: Post. 1931).

üvöltés-kiáltás: [clamor magnus: starkes geschrei]. Nagy yvölteest kyaytast keel tennewnk (ÉrdyC. 101).

Kiált-bajált, kajabajált: [valde clamo: stark und viel schreien]. Kiáltnac bajátnac (Com: Jan. 182). Húságos kaiba-kiáltások (Bal: CsIsk. 317).

Kialtás: clamor, vociferatio C. vociferatus, quiritatus MA. geschrei PPB. Meghasadni a kialtásban: fascere clamore PPB. Oh mel nag' kyattasal es sirással mennee vala az zent azonálatoe (VtkC. 85). Menne sok zomoro sirásokat kyattasokat habuila (89). Tellesseggel ev magot jnadsagra ada, zev-nellen valo kyattasul kevényeregeen (DomC. 34). Nagy sywas es kyaltas hadatek (TelC. 280). Nionorusag kyaltasinkra tekyn-ehyen (LevT. 192). Halgasd meg ez népnee kijaltasut (Kár: Bibl. 1138). Nag' kialtással mind az két fél őszne roppana (Deesi: SallC. 50). Artalmas dolgok az városban lőne, riadások kialtások esenek (KTör: Szám. 5). Látván az egész compagnia a hadnagynak emberségét, és a kapitánynak embertelenségét hangos katzagással, és fris vivát-kialtással, addig hampola, a mig szégyenében csak nem le rogyant inarul (Fal: NA. 179). Kialtás, rikoltás esik a táborban (Könyv: III. Róm. 131).

Kialtat: [proclamari jubeo; ausrufen lassen].

[Szólások]. Eustakius hadat kialtat és minden seregeit meg-újítja (Hall: III. list. II. 191).

mög-kialtat: ∞ Poroszlónac szíva által meg kialtatác minden rabslógból haza írt fiaknak, hogy (Kár: Bibl. 1426).

Kialtdogái: [clamito; wiederholt schreien]. (MA: SB. 88. Mad: Evang. 532).

Kialtó: clamator, proclamator C. clamans, praeco, proclamans MA. ausrufender, ankündiger, herold PPB. Iró deákok és kialtóc, szó-kiindító: scribae et praecones Com: Jan. 132. Az kialtonak szava az pusztában: vox clamantis in deserto (Fél: Bibl. 3). Én kialtó szó vagyok az pusztában (Ker. sz. János) (MA: Scult. 55). Én kialtónak szava vagyok a pusztában (Pázm: Préd. 48). Kialtó szék [predikáló szék] (Sall: Vár. Előb. 1). Űülte ah keialto (Zvon: Osiand. 135).

Kialtogat: clamito MA. seht schreien PPB. Reá-kialtogatok: acclamito PPB.

Kialtoz: clamito, declamito, inclamito C. [wiederholt schreien]. Örömmel kialtoz: jubilat Com: Jan. 68.

Kialtoz-bajaltoz: ∞ Azon kialtozol bajátol, hogy kegyetlenül pokolra háimak (Veres: Lev. 172).

KIB-IK [?]: abhorreo. Zeenan tekenny zenwede, yazoltolt meg nem kybek: fomo jacere pertulit. praesepe non abhorruit (FestC. 354. RMK. 1358).

KICSI [Csyd. 1219. VR. 125. Kézid. Deesi: Adag. 68]: parvus; klein]. Bizony szívem nem kicsit fáj, magam is nem keveset búslak (XVII. száz. Figyelő 1880. IX. 151).

Kiesid: parvulus MA. exiguus, pusillus; klein, wenig, gering PPB. Quisid 1171. személynév Nyr. II. 108. Csyd. 1217. önénév VRég. 236. Csyd. öfőrinév 1219. 1220. no. 125. 187). A minék kitsid anagy semmi haszna nynchen (Helt: Bibl. Le2). Akarkis nina még csak kicsid dologba is eltenyelyedie mo). Mind le vágae őket, mind kieziket, mind nagyokat (Helt: Krón. 57). Meg ne völd senkít, noha kiezikne és alá valóne tetsie (Helt: Mes. 367). Soha az nagy számat az kiezikből ki nem vehet (Helt: Arithm. 7). Nem gondol sem nagygyal, sem kiesiddel, nem marilással avagy szegényne (RMK. VI. 110). Jugurta en tegetet kiezik korodban országomban reszesse te-nelec, parvum te in regnum nostrum accipit (Deesi: Sall. I. 7). Kiezikből nagyot csinál: elephantum ex musca facis (Deesi: Adag. 68). Elog kelemenzen szolgal mind nagyoknak s mind kieziknek (Kialtárta 1583. Cv3). Kiesid gyönyörűségese (MA: SB. 125. 116). Az fegyvernek is nem kiesid nehessége gondot ad vala (Forró: Curt. 713). Nem gondol nagyval sem kitsiddel kibolthi. VigK. Hija. Ők akkor igen kiesidek lévén, meg nem valdhatták (Tört. VIII. 231). Vén anja vagyon és egy kiesid leánya (ErdTörtAd. II. 79). A nagy bűjtől igen kiesidet tsinálnak

(Mik: TLev. 145). Talan az is okozza a minden kitsidert [kicsinységért] való haragját (389). A nagy renden levőkhez illik megsegíteni a kiesideket (Mik: MulN. 255).

Kiesidég: [paullum; ein wenig]. Egy kiesidég esiklándja (Bethl: Élet. 37).

Kiesideg: [parvitas; kleinheit]. A hold kitsidsége (ACsere: Enc. 112).

Kiesike: minutulus Kr. [klein]. Közünkbe hozzák pogány országoknak barom erkölcsét, a mellyek is csak kiesike időre úgy megfogauzanak a mi termésny földünk, hogy magunk sem győzőük csudálkozással (Fal: NU. 279).

Kiesinként: [kleinweise, nach und nach]. Hogy nehezen és csak kiesinként férhessünk hozzá (Fal: BE. 595).

Kicsiny (kechen RMNy. II. 149. kecheyn. GümC. 120. kechen LevT. 1261. kyezen RMNy. II. 3. kiezen Erasm: Erk. 26. kitsén Pös. Igazs. II. 113. kicseny 1.61. 531. Derk: ŐÉlet. 57. kitsény Hall: III. list. III. 135. Megy: 3Jaj. II. 86. kicsény MA: Tan. 60. kiehin Zrínyi I. 15. 100. kiezin Deesi: Adag. 17. 493): parvus, exiguus, pusillus, modicus C. klein, wenig, gering PPB. Kitsin gyermek: pupus. Kitsinen: exigue C. Kychyn theevel thartatek: parvo lacte pastus est (FestC. 354. RMK. 1358). Vala ez zent gyermekben ev kychyn gyermekseben jmmar veen zyve es értelne (DomC. 4). Kychynek, kyket semmynek gyanyuak (Pesti: Fab. 86b). Mindennel az ő kiehin tohet-sege szerint iol chelekedet (Helt: Bibl. I. h2). Had igyan egy kitsin vizet a te vedredből: paullum aquae (K3). Morsus gallinae, pipe húr, mert a lődfiakat kiezin korokban ezzel tarttyá (Mel: Herb. 181). Nagy egyesség es kiezin főuenege nala ű köztöc: concordia maxima, minima avaritia erat (Deesi: SallC. 7). Az nag' es az kiezin himek eg' ezellia vagion (Fél: Tan. 296). Az ű kiezin olaja es liszi meg szaporodek (151). Ha az hólóne egy kiezin az vduara és fénnyes tiszta, szép fődöt iegyez (Cis. M3). Az istennek beszéde az kieziknek bölcseséget ad (MA: Bibl. Előb. 1). A puskanak olyan dolga vagyon, hogy csak az igaztis fog ráita, jobban mint az kiezin gyermek (OrvK. 89). Kicsiny dolgokon nem illett akadozni (Pázm: LuthV. 15). Továb tart az bántetés az bűnnél, hogy kiezin gonoszak ne ítéltsék az vétek (Pázm: Kal. 803). Kitsiny küllömbözés vagyon ebben (Pázm: Préd. c3). Egyebek-előtt nagy lévén, magában kitsinyen marad (59). A kevésből is avagy kiesiből tégy részt: etiam de modico importi (Com: Jan. 188). Kicsiny, gyenge, nyúl szívű: pusillanimus (195). Őreg és kicsiny serpenyő (Rad: Csak. III. 59). Kyezyntul foghwa nagyglan nyndeneket neky hagyok (III. 100b). Ha az vr isten engeomet teőlled megl' malazth, semmisse az en kyehyny jowaimbol ne maragy (III. 182). Az emlőstőlön csak kiesinyel belől Doboz felől vontak volt egy holt embert (Bék: Hajd. II. 224). Az parányi csupor kiesiny tűznél fel for (Ben: Rithm. 174). Az szükségnek idején igen kiesinyen lészen az ő felsége hada (MonTrók VII. 12). Igen kiesinnen segítheti az nagyságot mostani fogatkozását (MonOkm. XIX. 75). Irja kegyelmed nyavalyát, az mely nem kiesin búslásunkra vagyon, féltvén kegyelmedet nagyobb nyavalyától is (RákGy: Lev. 107).

[Szólások]. Kicsin hija: ferne, parun, abest, paene MA. Kicsin hejt hogy még ötötis meg nem háboréttát (Zvon: Post. II. 256). Kiezin hija hogy lábaum el nem fitzomodánac (MA: Bibl. 1513). Egy kiezin idő mulva (Born: Préd. 293. Alv: Post. 1697). Várjuc el ez kiezin időt (MA: Scult. 228). Kitsiny föld alatt (BethlTám. 1). Kiezin földvel az Christusnak el ívetele előtt (Sim: Evang. 118). Heliőtte regnula, de igen kiezin ideig szék: Krón. 31. Kiezin ideig tarto (Zvon: Post. 13). Kitsin ideig tartóság (II. 28). Kitsiny-ideig is nem szenvedhetem (Rim: Enek. 87). Igen meg vékonyítja ezt az hasznót és kiesinben, hogy ugyan meg nem tlesiti (Pázm: Kal. 399).

Kicsinyben marada, hogy a nyaka el nem törék sze-
rénynek (Bethl: Élet. II.108). Fenyár vár kicsinyen[?] marat
neg tölle [kevésbe mult hogy el nem vezetette] (Görös: Máty.
33). Régi igen és nem kicsinyére nem kis mértékben
gáz szó (Lászl: Patr. 171).

[Közmondások]. Kőezin szikrából nag' tűz szokot terjedni:
minutula pluvia imbreu parit (Deesi: Adag. 17). Kicsiny szá-
lát könyü más szemében látni (Kisv: Adag. 174).

[Kicsinyb]

Kicsinybéd-ik: minoresco Kr. [kleiner werden] (Bíró:
Micae. 288. Kr.).

Kicsinyded, kicsindeed: parvulus MA. sehr klein PPB.
kleines Kind]. Oh mely igen kéri kicsinded apródját, megma-
adna nála, tartaná mint fiát (RMK. VI.63). Kicsindet fia vala
Görös: Máty. 99). Czac egy kicsindet fia neki vala (Cseng: Jer.
D). Az én kicsindet munkám is ez könyvec ki adásában legyen
hasznos (Mel: Herb. Aij). El vinéc fogua az nadiantákuac
éleségit és azoknac kicsindedit: ceperuut mulieres eorum et
parvulus (Kár: Bibl. I.150). Le váguán aszszoni állatokat és
kicsindedeiket: disperdentes mulieres et parvulus (159). Kicsin-
led gyermek (Kules: Evang. 89). Ne legyunc habozo kicsinde-
dec (Vás: CanCat. 551. 644). A kicsinded cseszmő ő maga
ezopie (Com: Jan. 44). A kicsinydedeknek is szükséges az urva-
soráját feladni (Pós: GörösB. 15). Egy kicsinded fűdő mulása
után (KTör: Assz. 14).

Kicsinydeg: paululum; ein wenig]. Kicsinydeg nyitva
vagon az ajtó (Bethl: Élet. 354).

Kicsinyég, kicsinyig, kicsinnyég: paululum, paulis-
ser, parvulum; ein wenig]. Nem kicsinig megütökötem (LexT.
I.363). Egy kicsinyig lagyabban és tisztességesben szölloc
Prág: Serk. 471). Midőn az aszszony elhaladna előtte, a gyer-
mek kitsinnyég hátrább marad, kit Gvido megragad (Hall:
HHist. II.327). Egy kitsinnég nagyobb (ACsere: Enc. 226). Har-
madik Laszlo a magyar országi királyságot edgy kicsinnyég
olyverte vala; de csak fél esztendeig bírható (Liszny: Krón.
296). Kicsinnég hosszú abrázatu volt (Illy: SzÉlet. I.16). Egy
kicsinnég aláb ismét így szoll (Bár: SzBücsi. 54).

Kicsinyét, kicsinnyét: ~ Ne hadgy el egy kitsinnét
ExPrinc. 189). Nem tsak furatost érdemlene, hanem hogy edgy
kitsinyét nyelvéts megfaragnák érette (Pós: Válasz. 49).

Kicsinnyé: paulum C. parvum, parvulum, exigue, exiliter,
paulisper MA. [ein wenig]. Paranczola, hogy egy kicsinné ki-
sinné az apastolokat: jussit foras ad breve homines fieri (Helt:
UT. 9. 8). Valami kicsinnye saldiathattuc [sejditbetjük] (Born:
Préd. 238). Egy kicsinnye mosolydic (619). Egy kitsinné el-
halaztatot az itélet napja (Kules: Evang. 26). Czak hogy azzon
es mas nap egy kicsine nednes leszen (KBártfa. 1583. Dii).
Egy kicsinnyé tekinték meg állapottjokat (Pázm: Kal. 134).
Nem nyerhetének csak annyira való üdöt is, hogy egy kicsinnyé
inádkozának (EszP: BSzűz. 132). Tövel meg gyukni valamí
kicsinnye (Lép: FTük. 31). Ha egy kicsinnyé nyugszik-is (DKal:
Ker. 179). De ez az hűségek váradi nraimékuak igen kicsinnyé
tartott (Thaly: TörtKal. 76. MonOkm. VI.203).

Kicsinyéske: parvulus, paululum C. [klein, sehr klein].

Kicsinyed: ~ Kicénéd forras (parvus fons) soc vizekbe
urrada (BécsiC. 72).

Kicsinyedség: [infantia; kiudesalter]. Valamit az (Mar-
locheus) parancsoluala, Haster megtartualala, ment az fdőben
orgalmazikuala, kibén ötet kicénédtségében éltetinala: eam
parvulam nutriebat (BécsiC. 54).

Kicsinyéd-ik: minnor, imminuor, parvesco, decresco SL.
[klein werden, abnehmen]. Egy kis kovanak formájában kitsi-
nyedett (GKat: Titk. 417).

Kicsinyit: immينو MA. mindern, kleinem, verringern PPB.
Kicsinyitie és ocsárylác (MA: Tan. 1095).

még-kicsinyit: immينو MA. verkleinern, verringern PPB.
Úgy egybe-vonyá és meg-kitsinyité magát, hogy a holt testre
borúlván, szeméit szeméihez tené (Pázm: Préd. 98).

Kicsinyke, kicsinke: parvulus minusculus, minutulus
MA. sehr klein, kleinlich PPB [kleines Kind]. Kicsinke az
mustar mag (Tel: Evang. I.291). Kitsinkéne: parvuli nostri
(Kár: Bibl. I.151). Feleségine és az mi kicsinkéne: uxores ac
liberi nostri (MA: Bibl. I.132). Ulanai kicsinket netkeztem (Zvon:
Osiand. 67). A lentsének szemetskei kitsinkék (ACsere: Enc.
238). Kicsinyke idő vagon hátra (Megy: 6Jaj II.13). A hangya
kitsinyke, de munkás (Com: Jan. 52).

Kicsinység: parvitas, exiguitas, exilitas C. MA. kleinheit,
wenigkeit PPB. Kicsinsegektől fogua [gyermekkoruktól] (Born:
Préd. 282. Kules: Evang. 233). Szóllatlan kitsinsegedet mint
oktalan állat tsak tested táplálásában és vastagításában töl-
tötted (Pázm: Préd. 68). Visellyenek gondot gyenge és haj-
landó gyermekek kitsinységére (194). Nem ártalmas még az
apró-tepő kitsinsegekre is tekéngetni (Fál: UE. 411).

Kicsinyszűrű: [parvus; klein]. Kicsin szerű munka [könyv]
(Zóly: Elm. 8).

Kicsinyül: minoror Kr. [klein werden, abnehmen].

még-kicsinyül: ~ Az ezeknek ereie is meg kicsinült,
hogy az földi veteményeknek termése kevésb most hogy sem
mint az előt volt (Zvon: Post. I.31. 675).

[KIDES, KIDÉS ?]

Kidesség: curiositas? En attyanfay. ky[k] tudonanyak
kydessegeuel vezetettnek: fratres mei, qui scientia et curiositate
ducuntur (EhrC. 109).

KIES (kes RMNy II.6. *kyes*, *kies* MA): amoenus NémGl
260. MA. Elysium PPI. lieblich, angenehm PPB. Kies szellő:
jucunda *aura: kies helyen lakni: *amoenissime habitare; kies
mező: rus *amoenum; kieses, kedvesen: amoene PPI. Ennek
az háznak kies tekintete, formája vagon: das haus hat ein
überaus schönes aussehen KirBesz. 56. Friss itt lenni, kies hely
ez, az egész várost meg lehet látni, és a körül való pusztákat:
hier ist es sehr lustig, man übersieht die ganze stadt, wie
auch die wiesen herum 70. Zent Tamas a thwzben nagj kyesön
maraduan holte kelne egezzon ki jóne az egő kemőnczéből
(DebrC. 44). Olvaztot onnal tellyes fazeekben, mykent egy
nemes kyes feredőben feredyk vala (ÉrdyC. 225b). Ez vtyeezék
zallottak vala meg eeg zeep kyes mezőn (547b). Chynaltata
egy igen zeep kyes hazat (Pesti: Fab. 69). Nem mindenkor
laktunc itt, hanem igen jó, szép zsüros és kies földen laktunc
az előt (Helt: Mes. 356). Solarium, foliosoya az haznac, ki nező
setáló hely, felház, kyes hely (Mel: Sám. 37). Venus es Jupiter
kies tizta csendesz hűesseget tartnac (Kal 1582. Fv4). Jó
tanusz, de szeles lézen, jó és kies nyár, de száraz (Cis. E2).
Az ő földje kyes: terra iouis est optima (MA: Bibl. I.47). Ez
emlekezetből származic imez kies bátorság, hogy az hívő ember
az istennek nyakára esic ötet czokollya es moud: szerelmes
atyám (MA: Scult. 357). Kies város (Mad: Evang. 690). Kies
legeltető hely (MNYil: Zolt. 75). Az hely gyönyörűsége, kies:
locus amoenus (Com: Vést. 14. 119). Kies avagy élet hozó nap
nyugoti szél (Com: Jan. 11). A kies berkek: amoena nemora
(44). Kies zöld czégér alatt bűdös bort árul (Komár: Imáds.
226). Vétke le mosasara talál kies kutat (Szentim: TFü. 18).
Kies mulató hely (Tof: Zsolt. 593). Hol kiessen folydogált úr
Jézus beszéde: ott mast bestiának megbillegzett népe (Thaly:
Adal. I.291). A sértő tükés öszvény [igy], kin járunk, a te
kies mulató lugasid (Fal: TÉ. 674). A kies szellőcskék gyengén
lengedöznek (Fal: Vers. 907).

Kiesit.

mög-kiesit: (recreo; laben). Sem wala ewnekyl ortalok azaz lelky ueoretok melyek lelkeh megli kyesytnek (ÉrsC. 569).

Kiesség: amoenitas MA. liebliehkeit, lustbarkeit PPB. Hannibal Campaniának melege és Bajá nevű lány meleg források kiessége által meggyőztetett: Annibalem soles et tepentes fontibus Bajae subegerunt (Delenkő: Flor. 196). A vítezeknek erejek Venneciában, a napnak és földnek ott való kiessége miatt őpisa solitudinis clementia el-lankadott (176). A lelkek nagy kiességnek vannak (Mik: Tlev. 174). Kevély büszkeséget barátság elfűzte, titkos gondolatot táncz, jíték széleszte, most terezett árnyékos helyek kiessége (Orczy: Nüef. C19).

KIETLEN (*kyetlen* Keszthi. 219; Thaly: Adal. II.374. *kyetlen* PeerC. 50. *kyetlen* RMK. VI.150. *kyetlen* GKat: Tirk. 305. *kyetlen* Born: Préd. 276. *kyetlen* Hofigr. 125): **1)** solitudo, eremus, vastitudo, vastitas, vastities MA. desertum Com: Jan. 45. solitaria terra Helt: Bibl. IFFB. einsamkeit, wüste, einöde PPB. Dávidnak psalmosa mikor volna IJdoméának kyetlenében (AporC. 8). Predicatum Siboorszagnak kyetleniben: praedicans in deserto Judeae (Sylv: UT. 15). Kyaltonak zawa kyetlenbe: vox clamantis in deserto (Pesti: NTest. 1). Féltem és rettegés megemésztett miniket, fegyver előtt kyetlenbe mentjük fejünk (RMK. VI.83). Kie az mezőségen és kyetlenekben lakozna-e vala (Mon: Apol. 260). Menyünk el föléle a kyetlenbe: de Christus sem predicallani ment uolt az kyetlenbe (Tel: Evang. 1418b. 119). Az bagoly az kyetlenben luhol (MA: Bibl. V.46). El hangyan az kerület varasokat, az kyetlenben kezdett lakni (Lép: PTük. I.395). Az Israel fiays az hegységekben és az kyetlenekben az ő aldozattokat effelekel vittee vala fel (EszT: IgAny. 375). **2)** inamoenus MA. unliehlich, unlustig PPB. Kietlen rüt: turpissimus, abominandus MA. Kietlen, paraszt: barbaricus PPB. Kietlen, gyönyörűségtelen: inamoenus PPB. Rettenetesképpen kényjút mondja vala, kietlen látását ő számlálja vala (RMK. VI.123). Ördögnek előtte való forgása és kietlen látása (Kules: Evang. 253). Nincs olly ostoba, olly vad és kietlen nemzetség (Pós: Igazs. 16). Kietlen mélységű őrvények (Land: UJS-gits II.231). Kietlen ligetek (Fal: Jegyz. 934). **3)** inamans, ingens; ungehener. Kietlen nagy: vastus, ingens MA. Halgassátok Szigetnek megszállását, török miatt kietlen megromlását, kevés népnek sok ellen hársóságát, pozany ellen híven megmaradását (RMK. VI.131). Ime nagy véletlenül egy ighen nagy kietlen hal szuát föl táta, hogy ötlet el nyelje (Lép: PTük. I.12). Kietlen nagy testek [ézi testek] (KCsipk: Woll. 64). Ott kellett a nagy kietlen hidegben mindenütt járnunk (Cserei: Hlist. 153).

Kietleni: (in deserto; in der wüste befindlich) Kietleni barlangok (MA: Tan. Elsb. 21).

Kietlenség: vastitas, inamoenitas MA. verwüstung, abscheulichkeit PPB. Szertelen fenekedés, kietlenség: immanitas Com: Jan. 199. Találá ötlet az puzta földön, és az kietlenségnek isszonyu pusztában: invenit eum in terra deserta, in loco horrois et vastae solitudinis (Kár: Bibl. I.189). Nagyob kietlenség az, hogy egyetlen egy ember öt vagy hat ecclesiának gubernatorává tétetik (MA: Tan. 130).

KIGYO, KÉGYÓ (*gyújo?* JordC. 361. 429. *kygyo* MA. Szár: Cat. M1. EszT: IgAny. 352. Güntz: RB. 37. *kyo* EhrC. 117. TelC. 276). scorpens C. angvis, ophis MA. schlange PPB. *Két tejű kigyó: amphibiaena MA. Com: Jan. 40. Kigyó ing, kigyó bűja, a mellyet tavasszal levetkeznek a kigyok Maj: Szót. 42. Kigoida? salsugo 1086 (Kovács). Reiz kego (BécsiC. 27). Badog kigo (VitkC. 91). Első toga földő alan az kegonae (DehC. 450). Yme attam tynektek hatalmat minden kygyokon, minden scurablenkon (JordC. 50). De meg iogulna-e a reoz

kigonac fel magasztalastol (Szék: Krón. 19). Kigyót, gyékot el ézi (Mel: Herb. 116). Mergos kigyoknak nemzeti: progenies viperarum (Fél: Bibl. 3). Tekerges kégyó szabású had (Mel: Jób. 62. Zrinyi. 116). Tekergős kigyó: coluber tortuosus (Land: UJS-gits. II.212). Párás nevű kigyó (Hall: HHist. II.65). Marásával szomjuság hozó tüzes kigyó (Com: Jan. 49). Én a felemelt értz kigyóra tekintek (Czezl: NM. 118). Járjál, ha tudsz te is kurnez bolni lassú minéseket! lépj el fennyen, tégy lábhegyen kigyó-tekervényeket (Thaly: Adal. II.395b).

[Szólások]. Kigyót békát kiált: diris devovet Kr. kigyot bekat kialtasz reiaie (Tel: Evang. 192). Kegyot békát kialtasz reiaia (Zvon: PázmP. 102). Kigyot békát reia kialt (Kules: Evang. 415). Mik: Tlev. 92). Nem de nem kigyót, békát mindenféle tsufsigot mondottál a mi magunk-viselésére? Nem de nem örök keserves kinokat osztottál fejünkre? (Fal: NA. 132). Kigyót tartt kebelében: serpentem in sinu fovei MA. Ne tarts kigyót kebededben: leonis catulum ne alas (Decsi: Adag. 105). Csak a kebelében ravaszul hallgató kigyót hízalja (Monfrók. VIII.229).

[Közmondások]. A kit egyszer a kigyó megcsíp, még a gilisztól is fél (Thaly: Adal. 179). Igazán mondják: könnyebben följött a kigyó farka vágását, mintsem egy asszony legkisebb bosszúságát (Fal: TF. 692).

áspis-kigyó: aspis MA. Com: Jan. 49. coluber MA: Bibl. I.17. eine kleine, sehr giftige Schlange PPB. Tezy ewkewt yartatny bazalisceon es yaspiskyon es sarkanyon (EhrC. 147). Aspis kygyonak merge wagyon w ayakok alath: venenum aspidum sub labiis eorum (KulesC. 21). Olyan vala nyelhuők minth az aspis kygyonak (SándorC. 38. Kár: Bibl. I.524). Négy fejez áspis-kigyót is lát a mélységben, kik párájokkal döglöttetik a kútát (Hall: HHist. II.312). Miut a siket áspis kigyó, semmire sem figyelmeztet (Fal: NA. 297).

basiliskus-kigyó: regulus PPB.

cserfa-kigyó: quereulus Misk: VKert. 623.

csillaghátú-kigyó: scytalae Misk: VKert. 611.

egerésző-kigyó: myargus PP.

kecske-kigyó. Kecke kego: vipera MünchC. 36.

kurta-kigyó: coluber C. acontias, jaculus PP (Born: Evang. I.121). Tekergéssel ugró marásával testet rothasztó kurta kigyó: seps (Com: Jan. 49).

kurta-vak-kigyó: caecilia C. (Com: Jan. 49).

mérges-kigyó: vipera MA. praester, dipsas PP. (Born: Préd. 17).

mérgeskigyói: viperinus MA.

parlagi-kigyó: aspis DöbrC. 30. Parlagi kigo merge ő anakoe (30). Viedes ő nekik kigonak kepezeseint, mikent siket parlag kigo és ő ötlet be dvagazaloie (116. KeszthiC. 144. KulesC. 137).

szárnyas-kigyó: basiliscus PP.

szarvas-kigyó: cerastes, aspis cornuta MA. (Nem: 141. Misk: VKert. 606).

tarka-kigyó: tenebrina PP.

tehénszopó-kigyó: boa PP. boa; unke Com: Orb. 63.

tüzes-kigyó: dipsas Misk: VKert. 609.

vértindító-kigyó: haemorrhoids, salamandra PP.

vipera-kigyó: coluber vipera SK. [vipér] (Sylv: UT. I.19. RMK. IV.244).

vizi-kígyó: angvis, hydra C. natrix MA. boa PPl. aller-band art giftiger schlangen PPB. Uszó vízi kígyó: hydra seu natrix Com: Jan. 49. Com: Vest. 119. Uszó vízi kígyó (csillag-csoport, hydra) (ACsere: Enc. 100).

zomok-kígyó: serpens JordC. 906. coluber Nom.² 243. Kr. Com: Orb. 63. Com: Jan. 49. coluber; hausschlange PPB. Kurtakígyó, zomok kígyó: coluber PPl. Az zomac kégon erte- tie az órcé halál (NagyszC. 213). Az azzonyallat az pwtaban mennee. hol ott eeltetyk ydyoglen a zomak kigyonyak zyne előth (JordC. 906). Mynt az zomak kegyo előt, wgyan el fwss az byntól (ÉrsC. 419). Mynt az zomak kégot el fussad az bínó- ket (DebrC. 419). Az penz zomok kegioa változat vala (VirgC. 106. 8). Tekentete olyan mint a merzes zomok kigyonyak (SalMark. A3). Az zomac kigyona ferteztető merget ki vetuen (Pécsi: Ágost. 11).

Kigyócska: angvulus MA. schlänglein PPB.

Kigyói: serpentinus, angvinus MA. angvineus MAI. von schlangen PPB.

Kigyós: 1) [in quo angves sunt; wo schlangen sind]. Ki- gonis, Kygnis, Kygous? terra, stagnum 1036, 1086, 1257 (Kovács). Kygous, stagnum 1257. (Wenzel XI. 436). stagnum 1287 (Czin). Kégyos, Szaladai vármegyébe (Helt: Krón. 80). 2) [schlangen- förmig]. Ejz kigios himmel varroth, reches lepedeo galler (Radv: Csal. II.80). 3) angvineus MA. von schlangen PPB.

Kigyóság: [natura serpentis; schlangennatur]. Az kígyó meg marad az ő kigyóságában, ha szinte aranyas lábába zárván őrzetnek-is (MA: SB. 132).

KIHÁJA: segédtszjtje valamely főtisztnek MonTME. II. 474. István Kovács, Péter deák, mikor az czedulakat az új kihájának fölvtették költötték 82 [denárt] (MonTME. 134).

KILA: mensura fromenti, capiens duas metretas Posonienses Kr. [kübel]. Kartz avagy három köblös szapu, kila: trimodium (Com: Jan. 166). Ő a császár bombájából ezután egy kilát sem adhat (MonIrk. XV.232). Az 130 lárásra esett 520 kila búza (MonTME. 154. 248). Mostan adóznak egy kila búzá, egy kila aszu szilvát, egy átalag hort (TörtT. VI.126). Egy öreg kila, fél kila (TörtT. XVIII.265). Ott sok búza vagon, el kell menni véle, ott kilának híjják, itt véka az neve (Thaly: Adal. II.355). A falunk kilájába köles szem több nem fér (Gvad: RP. 46).

KILENC (kilencez RMNy. II.163. *kelench* LevT. 1.242. *kelentz* Helt: Mes. e3): novem C. neun PPB. Kilencz nap: novendium; kilencz nehezék: dodraus C. Kilencz száz: nongenti, kilenczser: nonies, novies MA. Hathwan kylenez eztendeeg lakozcek ew azzon felesseeghewel (ÉrlyC. 519).

Kilenced: 1) [nonus; der neunte]. Fekvett vala halua ez jffv reggelteol fogva kilencedh oraig (DomC. 73). 2) Kilen- ced: nonae MA. nemter teil von einer stübe PPB. (RMNy. II.64). Bodrog-Kereszturt nem csak bor és buza kilencedével, hanem tizedével is [Balassy Jánosnak hagyom] (Radv: Csal. III.197b). Isten beszéde sáfirinak özvegyeiket gyermekeikkel egyetemben dözma, kilentzed. kepe fizetésre bajtani ne mér- szeljétek (Bod: Pol. 58).

Kilencedik: nonus MA. der neunte PPB.

[Kilencedél]

Kilencedlés: [novatio]. Tyzedles es kyleneedles [borból] RMNy. II.2).

Kilences: novenarius MA. nonagenarius PPl. der neunte, ar neunten zahl gebörig PPB.

Kilencszer: nonies, novies MA. neunmal PPB.

Kilencven: nonaginta MA. nemzig PPB. Kilencvenszer: nonagies C. Kilenczvennyolcz (Felv: Dics. 61).

KILIM (*kilin* VectTrans. 15): tapos siculicus; zekelischer (seker) teppich PPB. füstékes szőnyeg, hímes terítő SzD.

KILINCS (*kelenczyth* ÉrdyC. 203. *kelincs*: obex Com: Jan. 107. Gér: KCs. IV.444): pessulus, vectis MA. pessulus Per: Gram. 10 riegel PPB. [klinke]. A zárt reá-ütni az ajtóra, bétüni az ajtó-zárt a kilintsbe: obdere pessulum ostio PPB. Zárlo vagy zárlott hely, zárlo-fa, vas-kilints, závár, zár: claustrum PPl. Parancholuan el törnye pokolnak kapwyt, erősségnek zawaryth es kelenczyth (ÉrdyC. 203). Egy pléhes ajtó kilincsestül (Radv: Csal. II.344). Mind az két felében egy-egy kis kilincsen járó, magas hosszú lá- dáska volt (MonIrk. XI.365). Az taniszra szaiarol le kopot az kilints (Szentm: TFü. 11). Szerelme lánczán legyen oly bilincsed, hogy szivedből soha ki ne ejtsd: az egy halál légyen ahhoz csak kilincsed (Thaly: Adal. I.138). Sok jajszóma, siralmimra nyíljék meg mennyei kilincs (II.410b). Zrinyi feje légyen tsászár ked- vének nyíló kilintse (Kónyi: HRom. 152).

ajtó-kilincs: pessulus Nom.² 378. ajtó-závar Kr.

Kilincses. Kelincses ajtó (Gér: KárCs. IV.146).

[Kilincsez]

Kilincsezés: [colligatio, copulatio; verbindung, vereinigung]. Hol ez kalastromnak zörzöttsége? hol zent zeretethnek köthet- lezése? semye leth monostory zerzöttsseegh el [olv. és] az atyafywy zeretethnek kelenczözeese (ÉrsC. 223).

KIM, KÉN (*kel* Nád: Lev. 46. *kel* 59): [forsitan; vielleicht, wahrscheinlich]. Mykorth fel thaamadnanak nepek my reank, kym eleunen el nyelthek volna myuketh; thalantan wyz el nyelth woolna mynketh (FestC. 74). Čak hoč te törvénem en gondolatom, tatnit ken el veztem volna en alazatossagomba: nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humilitate mea (DöbrC. 64). Mikoron emberek mi rank tamad- nanak, kim elevenőn be éltek volna minket; mikoron f mergek mi rank haragonneiek, kim viz minket be bvirtot volna; mi lelkőnk arvizet altal mene, kim mi lelkőnk törhetetlen viz altal ment volna: cum exurgerent homines in nos, forte vivos de- glutissent nos; cum irasceret furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos; torrentem pertransivit anima nostra, forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem (206). Az atlacz selymet szegfű szűnt, mast meg nem küldhetem, mert seholt az boltogban [igy] afféle szűnt nem lehettek. Mindazáltal kén hoznak valahonnujád az kermesen sokodalomra afféle selymet és megvetetűm s meg is küldöm (NádT: Lev. 29). Küldd fel ede azt a paplant, kentalán jó leszzen az ágyhoz (30). Itt én igin kesim és kentalán mind az héten is, a vagy kel míg az másikon is nehezen kezdők baza mehetni, a mint látom (46). Kil az úr isten oly embert nevel belőle, hogy nem- csak Ferencznek, de kil az egész országnak is szolgál (59). Vygaztallya keg. aszonyomat, mert kentalant megh hal baoty- tyaban (LevT. I.339). [Vö. **KEGME**?]

KÍMÉL (*kemel* LevT. I.129. Born: Préd. 227. *kémél* Toln: Vigaszt. 12. Pázm: Préd. 237. Laud: ÚjSegits. 1.231. *kiml*ette Helt: VigK. 60. Matkó: BCsák. 117. *kiml*ie Hoffgr. 170. *kémil* Helt: UT. Aa5): parco, comparco MA. [schonen, sparen] er- sparen, zusammensparen PPB. a) Kímélve: parce MA. Kémélve költés: parcimonia PPl. Ne kimlittet volna kölče- geket (Helt: UT. c). Penzeket nem kemellie (Born: Préd. 614). Késő akkor kímélni, mikor el fog: sera in fundo parsimonia (Decsi: Adag. 96). Vegezetre sem kölczegot, sem szemermetes- seget nem kimilli vala, cziaç hogy azokat maganac buiekke tehetne: postremo neque sumptui neque modestiae suae parcere, dum illos obnoxios fidosque sibi faceret (Decsi: SallJug. 11). Fáradtságát nem kíméli (MA: SB. 103). Nem kémellik érette

fáradtságokat (Laud: Újsz. 1397). Az a hordo bor, ha kimél-
vel es szépen költenék nyolczvan napig el tarthatna (Lép:
FTük. 93). Ne kiméllyetec ilyen számároktul a töredeseket,
polyvát, számlát (Mtkó: BCsók. 117). Kimélte másoktul javát
(Zrínyi. II. 27). Nem kémelli költségét (Csegl: Japh. 156). Se
életemet, értékeimet mellette elagyatni ne kiméljük s nehe-
zebb (RákGy: Lav. 189). Rókatarkokkal készültél Eusebius
ellen, nem kimélte a hamisságokat (Fél: NU. 250). **b)** Kimé-
lettele a te jámbor atyáért (Helt: Krón. 70). Egyenyháyan
a datos urak között nem tanultam engemet ő királyokat
bezzánni látván, hogy tegedet olyan fő embert és rokonomat
nem kiméllettele (Helt: Krón. 121). Tugámat kimélve fitog-
sad (Börn: Ének. 311). Egy kel kimélleünk, mint az fárlas
az bíránt (Deesi: Adag. 92). Inkab szoret, kemell tegedet (Tel:
Evang. I. 120). Magát fárlástól nem kémélvén (Zvon: Post.
I. 14). Válságunkért életét sem kimélte (Pázm: Préd. 11).

mög-kimél: comparo MA. [verschonen] ersparen, zusam-
mensparen P/B. Megkémélni magát a szőléstől: sibi *parcere;
megkéméllé magát a munkától: *parcus opera P/P. Magokat
megkimélhetie (Börn: Préd. 77. Káldi: Bibl. 328). Az vezűt
meg kimelylek tőlük [gyermekektől] (Frank: HasznK. 64). Meg
kimélli, fősvéni az őmún testetül az ő jóvát (MA: SB. 129).

mégkimélés: [das sparen]. Nem kell elfelekezni az takaré-
kosságról és megkémélésről (MA: Seult. 779).

Kimélés: parsimonia MA. parcesis PP. [schonung] das
sparen, sparsamkeit, kargheit P/B. Kiméltet nem teszen raytne
(Börn: Ének. 275). Itt semmi kimél és itt foly. kimélés, itt)
semmi kedvezés minzen (MA: Seult. 699). Kémélés nélkül
fogyatván őket (Bethfán. 68. Hall: III. Hist. c. 32).

idő-kimélés: *parsimonia temporis P/P. [zeitersparnis].

Kimélet: parsimonia MA. parcesis PP. [schonung] das
sparen, sparsamkeit, kargheit P/B. (Helt: Krón. 17).

Kiméletös: frugalis, parcus SI. [sparsam]. Kiméletös taká-
rékosság (MA: SB. 116).

Kiméletlen: absque parsimonia MA. PP. [schonungslos]
ohne sparsamkeit P/B. Kiméletlen mindenek vaginac (Valk:
Gen. 39). A keresztyeneket kiméletlen kergetoe (Helt: UT. 62).
Szolgaltattya vala kiméletlen: affligent illudentes eis (uo, Bb.
6). Kiket az magyarok kéméletlen önök vala (Pethő: Krón. 37).
Fegyuerel kiméletlen löny (BáthBús. 2). Kiméletlen való
sattzoltás (Kules: Evang. 72). Isten őt keseres éjlelmakkal
kéméletlen gyötíri (Pázm: Préd. 35). Az traditiókról való igaz
tudománynak erős kö sziklájá mellől kéméletlen lövölözhettyük
az újságoknak vort seregét (Pázm: Kul. 199). Viszen halált
kéméletlen (Zrínyi. II. 34).

Kiméletlenül: ~ Mas vatte el nachdruck, kéméletlenül
költi pénzdet (FortSzer. N5). Egyenest dullyák vala kémélet-
lenül (Pethő: Krón. 84). Kéméletlenül vágta (Hall: III. Hist. III.
109. Hall: Páuzs. 237). Az erkölcs dolgaim nehez urakon jár-
nak magok, masokat is kéméletlenül tsigáznak, mintha meg
fogyatkozott volna az istenben irgalmasság (Fél: NE. 96). Meg-
testesülvén a vétkekkel, egy törtébb a másikba hanyatolván,
kiméletlenül fársángoskodik (Fél: NU. 261).

KIN (ken Tel: Evang. I. 271. ken Frank: HasznK. 73. ken
Fél: Tan. 264. kenzoz Helt: VigK. 91. kenok Helt: Krón.
104. kin. Börn: Ének. 339. Börn: Préd. 426. MA: Tan. 146.
kénz? MA: Seult. 983. kintül Pázm: Préd. 11). **1)** mortificatio
Helt: UT. y8. cruciatus, tormentum C. tormentum Ver. tortura,
cruciamantum MA. peim, marter, folterung P/B. Hatalmat
venn az azonyallatnak testen az gyostrolm ky elevzer vala
bnynek kenya (DomC. 63). Nem csak ewteth nehezeti vala
az ew kenyanak getrelme (WinkC. 99). A te edős fyad Ihus
Xpus nyevketh ő zenth kenyanak oerdünben szellessen

(329). Zemerues es zörnő kenokat töttek raíta (DebrC. 622).
Emleközyl meg vram Jesus az the kenodrol es serelmedről
kyt zenweez vala (CzechC. 13). Meg zabadoyth az erek kee-
ntwl (ÉrdyC. 449). Hogy keenyok alwzeek es bnyek bochat
tasseek a habottaknak 697b. Kint tñt azokon: cruciabat
eos (syly: UT. II. 147). Azokat a nyaualyakat es a kenokat
nem szemethette volna (Helt: Bibl. b2). Mind ezeknek én val-
lom a kényat: in me haec omnia mala reciderunt (X2). A
pokohac kénya: iudicium gehennae (Helt: UT. 67). Kent es
halalt szemnedni (Tel: Evang. 123). Erőe kenra netteti (313).
A gonoszokrak nagy kinokra beszen, hogy d'ázm: Préd. 16).
Az pokol kynyai (Lép: P/Tük. 119). Ki rekodni az órk iokbul
nagy kyn (433). Kostolta a pokolbéli kénokat (Udy: Dáv. 77).
Talán nem vagy kén talál isten (Zrínyi. II. 37). **2)** [equaleus,
catasta; folterbank, schaffot]. Az ken meg zerezetek, oly hall
hatatlan ken wala, ra nezy eos zewnyw wala, ez nagi kenth
el ky allathak; az widek mynd fel kezwe, ez zenth lathny
mynd be gywle, mynden ember zewnywkwedyz, kytwl az algyw
lathatyk (ÉrsC. 509).

esiga-kin: [cruciatu; marter]. Te mindenkor tsiga-kin,
jobbts meg magadat (Nyr. VI. 364).

Kinlód-ik: conerucior, diserucior C. affligor, crucior MA.
gepeiniget, gemartort, geplaget werden P/B. Feguer mia ken-
lodzame inkab, auzg ehseg mia, nem tudom: ferro an fame
acrius urgyeur, incertus sum (Deesi: SallJ. 20). Érzí vala, hogy
azért- kénlódniék, mivel hogy gonosz példájával atyafiat
meg botránkoztatja (Tel: Evang. II. 433. GKat: Ttk. 571). Azt
gondolják talán, hogy az istennek szűnyű átka alatt kinlódó
lelkek valóban róá találtak a szerencsére? (Fél: NE. 16).
A töredelmesen magában kinlódó szív, és forró sírással teli tölt
egy pár szem (51). Mekk bizony azért szenvedni, s kinlódni,
kiben vagyon viszont kegyelem, kitől jutalmas szerelem (Amade:
Vers. 88).

Kinlódás: vexatio C. cruciamentum, afflictio, cruciatus
MA. peim, marter, plage, schmerz P/B. Midőn kénlódásba el
kezdne simikálni, méne egy pástorhoz (Helt: Mes. 107). Négy
esztendőig-váló sok kinlódások után a tetvek kezdének szemér-
mes teste-kőről ki-posogni (Pós: Igazs. 1395. Zrínyi. II. 12).

Kinos: dolorosus, afflictivus Kr. [peinlich, peinvoll]. Lelkek
ama jólako gazdagall pokolban, a világnak ritab és kinosb
szeméiben tenetettik (Pázm: Préd. 31). Kinos kárhozat [igy]
(Csegl: Japh. 17). Kinos betegség (Magy: 3Jaj. II. 160). A két
szög-es és minden kinnül kinosabb: tra i tormenti ella è il più
grande (Fél: NE. 52).

Kinoz: vexo, crucio C. subicio quaestionibus, torqueo, crucio
MA. peingen, quilen, einen auf die folter oder in peinliche
frage ziehen P/B. (Helt: VigK. 91). Kinoztat ő magokat (Börn:
Préd. 549). Isten oltalmazzon ilyen kinozu való börtöl (Deesi:
Adag. 203. Deesi: SallJ. 27). A rab, akit kénzanac, ezigaznak
(Mel: Szlam. 558). Tekerő kinoz szorszámoz: tormenta (Com:
Jan. 136). A Christust az ő ellenségi gyourozták, kéuzották
(GKat: Váls. II. 41).

kinozton-kinoz: [passio crucio; ohne unterlass peingen]
(Börn: Préd. 257).

mög-kinoz: torqueo, quaestioi torturae subicio MA. fol-
tern, peinlich befragen, peingen, zur peinlichen frage bringen
P/B. Fél vonyattathvan az ostorvra hogy meg keuzattath-
manak (ÉrdyC. 338). Megkinozta, esigazta (MA: SB. 66).

mégkinzas: tortura, contorsio, excrucatio MA. folterung,
peinigung P/B.

Kinozdogál: torto C. MA

Kinzás, kinozás: caruificium, cruciabilas C. tortura,
cruciatus MA. folterung, marter tortur, peinigung P/B. (Helt:

Kró. 197. MA: Scult. 236). A halálok és kínozások nemet ki tudná előszámolni? Némellyeknek körmök allyár, sőt férfinságát és al-félet hegyes nádkkal lyuzgatták (Pázm: Préd. 282).

ember-kinzás: ~ Mivelnek ember kinzasokat (RMNy. II.97).

Kinzó: tortor C. crucians, torquens MA. der da poiniget, martert, quälet PPB. Kinzó eszköz: tormentum, equuleus PP. A byro fog adny a keenzonak: jndex tradat to exactori (Pesti: NTest. 150). Ada ötet az kenzozoknak: tradidit eum tortoribus (Fél: Bibl. 31).

Kinzódik: [affligor, crucior; gepeinigt werden]. Kénzódie: male torquetur (Helt: UT. B6. Sylv: UT. II.136). Öröcke kenzogyatoc pokolba (Mel: SzJán. 452).

Kinzódás: [cruciamantum, afflictio; marter, peim] Nagy mesze földén allanae a Babillont a Babillon nag kenzodasatul (Mel: SzJán. 449). Mondatik néha öröcké valo kenzodásnak füstinek (Ker: Préd. 62).

KINÁL, KÉNÁL: offero, invito, cuipiam aliquid offero, ad sumendum invito MA. antragen, darbieten, einladen zu etwas PPB. Töltött pohárral kinálom: cyatisso C. Mikor valamely varost meg szulasz, hogy meg vegyed, kinald először békességgel: si quando accesseris ad expugnandum civitatem, offeres ei primum pacem (Helt: Bibl. I.Uuu). Intő vagy kenalo hivatalok: evocationes admonitoriae (Ver: Verb. 280). Jó dara-big kinalá urunkat, a míg leüle ő nagysága (MonIrók. VIII. 364). Kinalva-kinal (TörtT. II.165). Az urfiak fenyeu ditse-kednek a lusta életnek tizimmerével; az istentelenséget sok himes szín alatt lüesítik és hatalmasan kinalják (Fal: NE. 6). Sereggel árulják s kinalják magokat a sokféle viaszgok (26). Nyomában lévén a magát többre kinaló gyönyörűség, még nagyobb indit rajta (Fal: NU. 261). Hivalkodással, hívsággal, haszontalanokdással kinalja, tartja, terheli a világot (349). A ki titkainak kulcsaival másokat nem kinal: wer an sich halten kann (Fal: UE. 363). Tsak annyival kioállyon, a mennyit adhat, s többekben tégyen részessé, hogy sem kívánva vártunk tőle (374). A mostani idő a tied, szépen kinalja magát (Fal: BE. 581). Viszonta való szeretettel kinal, csak hogy teljes szívből szeressük (Fal: SzE. 527).

még-kinal: propino, offero, invito ad sumendum MA. zu-trinken, mit dem glas zubringen PPB. Hogy az jozsagot meg ereszse, mindenkor megh kinalhattyak: admoneri poterit; kinalt ember: homo admonitus (Ver: Verb. 283). (Az orvos) megkinalta vesicatoriummal, paponyával (Fal: NU. 316).

mégkinalás. Megh keualasrol es tilalomról: de admonitione et prohibitione (Ver: Verb. 282).

Kinalás: oblatio, invitatio MA. einladung, antrag PPB. No nem vár ő sok kinalást: persaepe sacra haud sacrificata devorat (Decsi: Adag. 106).

Kinalkod-ik: kinalkozik, offero, ad sumendum invito SI. [antragen, anbieten]. Hátatokon viselén a purgatoriumnak nagy non ensét, örömet kinalkodnátok véle (Czegl: Tromf. 168). Őket azzal megajándékozza, nagyon kinalkodik vala (Szal: Krón. 117. Alv: Post. I.45). Hitemnek s esküvésemnek mellyel kinalkodtam megvételét ma is fájlam (Rák: Manif. D3). Az mi sólánt és Operstroft dolgát illeti: mind egyikkel, mind másikkal eleget kinalkodam rabokért, de az utolsó Vradiszlao nem akarta császár tisztinek agnoscálni, nem hogy rabot akartak volna érette adni (RákF: Lev. I.642. V.420). Ngatokhoz nem illik, hogy maga gyermekével kinalkodjék valakinek (TörtT. XV.252).

Kinaltat: curo offerri, ad sumendum invitari Kr. [anbieten lassen]. Ez két artikulusokat az megnevezett hajdu vitézeknek

kinaltattuk, hogy magokat ez állapothoz tartsák (MonTME. IV.121).

KINCS, KÉNC (kints PP. PPB): thesaurus, gaza (schatz PPB. Kénczet gyűtő: thesaurizo MA Kints, drága marha: thesaurus, gaza Com: Jan. 141. Jó hort és a kintset meghitt emberre kell bízni: Bacchus et argentum mutant mores sapientum PPB. Hol vagon te kénéd, oti vagon te zűned es (MünchC. 140). Be viúce ötet az kint tartó satorba (GuayC. 57). Az eretnekekv kéncheznek azok az ev zyeveknek gonoz keenchebevl (DomC. 13). Zent elek edes attyathi annyath [hagyta el], zamlalatlan kynczeket (ApostMél. 30). Valahol vagyon te kénéd, ot vagyon te zywed es (JordC. 371). Ezutan attianak kénéből ön annet, mint (TihC. 21). Reytek kincez (Sylv: UT. 6). Dariusnak kénését mind előhozák, az Sándor kezébe a kénset adák (RMK. IV.115). Megnyitván kénceket, megajándékozzák ötet: apertis thesauris suis optulerunt ei munera (Helt: UT. A4). Kinczét elősta, el rekonttötte (Bfáz: Assz. 43). Mindazonáltal az ő kegyelmességének kincset meg mutattya még ezekenek is az nagy isten (Pázm: Kal. 165). Pénzes kincs (Land: ÚjSegits. II.822). Szerenzen olyan kénset, melyet az rosda meg nem eszik (MonTME. II.79). Vassal keresik fenekét aknának, ezüst és arany kincstő bányának (Szentm: TFü. 21). Megrakodik kintssel (Hall: HHist. III.247). Pap hívzi zsíroddal, töltözik kincseddel (Thaly: Adal. I.8). Böcsüs böcsületes nagy kincs a böcsület (Fal: NE. 95).

álom-kincs: [erträumter schatz]. Szerentsére csak úgy tekins, ajánléka álom kints (Fal: Vers. 869).

Kincsel: [comparo, thesaurizo; schätze sammeln, verdienen]. Penzt kezellek en fyanak (ErsC. 310).

Kincses: thesauro abundans, opulentus MA. reich, der schätze übrflüssig hat PPB. Piscina kynchus uocata 1301 (ZichyC. I.106). Kynczius filius Len 1326. Kincsespataka, possessio 1424 (Czinár). Valentinus kenches jbgio (XV. XVI. sz. Nyr. IX.365). Mikoron János kiral volna kenches uo Budaba (LevT. I.26). Buda ez országot megvette vala; arról neveztk ott a várost Duna mentében kincses Budának (RMK. II.5). Kincses Kassa mast vagyon jó őrzetbe (Tin. 223). János király születék az kénész Budában (365). Kincses Erdély (367. 370). Mint koronás király kénches Budában király szekiben üle (RMK. IV.36). Így kele kincses Buda az Szolimán keziben (MonIrók. II.70. Kal. 1582. Fv. MA: Bibl. El6b. 5). Kincses Soprony kincses város mindekkorág volt (Thaly: Adal. II.131). Nemzetnek eleje, kintses nagy urak (Örczy: KöltSz. 39).

Kincseséd-ik: ditiesco, opulentus fio Kr. [sich bereichern]. Császár tárlháza a birodalma kincsesedjék (MonIrók. XXVII. 180).

Kincsez: quaero, comparo SI. thesaurizo Kr. [schätze sammeln, sich verschaffen]. Igen vagon; ki ómaganc kénéz es nem kazdag istenben: sic est, qui sibi thesaurizat et non est in deo dives (MünchC. 140). Ne akaryatok kencsezni magatoknak kencseth földön (NagyszC. 197). Jó jutalmat kénchez magadnak szükségednek napiára (Tel: Evang. 602). Nosza szőlék meltan es melatlansággal magzatotoknak kyncsezzetek (Lép: FTük. II.176). A világi nyomorúságokkal más világi kárhozatot kintsezne magának a szegény ember (Pázm: Préd. 277). Istenünket naponként bántunk, és lelkünkre veszedelmet kintse-zünk (614). Szüvének keménységével haragot kintsez fejére (120). Magad a már néked szánt áldást eltérted, s helyében átkot kincsezz nyakadra (Fal: NE. 41). Az isten előtt böcsület vallunk, és boldogságot kincseztünk lelkünkre (117). Efélek nem mondhatnék, tudom is bizonyosan, hogy nem kintseznék egybet fejemre haragnál, nebeztelésnél, ellenem morgoló nyelvknél (Fal: NA. 137). A mely katona-tiszt gyözedelmek ntán el bizakodik, veszedelmeket kintsez magára s

népére (224). Szörnyen botliknak, nagy károkat kintsezuak magoknak a választásban (Fal: UE. 393).

Kincsezés: thesaurizatio, thesauri collectio Kr. [das sammeln von schätzen]. Mitsoda a mi gazdagságunk, melynek kintsezéséért vétkezünk? (Pázm: Préd. 769).

KINTORNA: nablum, nablum MA. psalter MA. harie, ein instrument von zeln saiten PPB. Cintorna: lyra NémGl. 253. Tekerő lant, kintorna: lyra; die leier Com: Orb. 203. Tíz harw kintorna: psalterium decem chordarum (KeszthC. 73. ÉrdyC. 275). Megtölt, kit hű Dávid ínekkelt ő kintornájában (RMK. 1184). Nablomba es tíz haru kintornaba íneketec neki (Szék: Zsolt. 29). Tíz hűró kintorna (MA: Bibl. 1491).

Kintornál: nablo hudo, nablum pulso MA. [canto] auf der harfe schlagen PPB. [leiern, herleiern, singen]. Kintornalok te felesges nevednek (HoryC. 25. ThC. 244 a megfelelő helyen: enőkölök). Jőuénec a pápis papor, nagy soc kereszteckel és nagyon kintornálnac vala (Helt: Krón. 113). Latam az Bethlehembe lakozo Isaiac eg fiat, neki iol tud kintornalni es hegedűlni (Mel: Sám. 33). Kintornáló bíkosok (Bal: Epia. 1. Bal: CsIsk. 337). Nemesi íjító atyafiak az éneklést és musika-szerszámokkal-való zengést kárhoztattyák, chodálom, hogy ebben akadoznak, holott ők baalíták módgyára kintornálnak mind a templomokban, mind az utcákon, midőn ballottat kísérnek; a lutheristák pedig sok helyeken musika-szerszámokkal-is élnek (Káldi: Préd. 1693. Czezl: MM. 126. Czezl: Dög. 63). Nem jól kintornálnak a pápista papok (Czezl: Tromf. 35). Piaczon kintornalo koldusnak orgonálása (Matkó: BCsák. 54. Vás: CamCat 578).

el-kintornál: [decanto; herleiern]. Minden aitatosság abban áll: hogy vsárnap egy vagy két éneket el kintornállyanak (Pázm: Kal. 127). El kintornálá amaz eneket (Veresm: Lev. 113).

elkintornálás. Csak idő vesztegetés a canonica órának elkintornálása (Pós: Igazs. 1293. 618).

Kintornálás: [cantatio; das singen]. Nagy trombita zowal, syp, dob, heghedew kintornalyas, vala nyit ember el newezhet, nagy mondhatatlan zsep dycheeretes zengheessel eleyben mennek az zent testhnek (ÉrdyC. 315b). Vallyon a mi kintornálásunk vété inkább, hogy sem másé (Czezl: MM. 126).

Kintornás: [leiermann, harfenist]. Kintornásoc, saposoc (Mel: SzJán. 451).

KIRÁLY (*kerál, kerál, kéral* Zvon: Osiaud. 80. 349. 135): rex C. MA. könnig PPB. Bársonyos királyok: reges *purpurei PPB. Villa királ 1220. (VReg. 144). Királturky, villa 1229. Kirali, Kiraly, possessio, terra 1234 1291. (Kovács). Kiralkettei, species tributí 1238. Királybáziak, in Com. Ugoela 1262. Kiraly-erdeje, silva regia 1291. (Czánár). Szemernetlen orezio királ: rex impudens facie (BécsiC. 153). Salamon kiral esmeg fíel gyeetec az kynoknak maradelyt (ÉrdyC. 100b). Azzal fenegert, hogy királ zekire hewat, es sentencian marazth (LevT. 1236). Hogy ő belessen király magyarokon (Valk: Gen. 19) Belus Assirianac anag Babilonianac kirallia regnala (Szék: Krón. 8). David kirali: David rex (Fal: Bibl. 1). Az gullini királt az ő vadáza ez fíuel gyógyította meg (Mel: Herb. 39). Ninesen királnc, hanem czaszaronc (Mel: Préd. 118). Az egyiptomi király, kit minálunk szoltínnak mondnak (Montrók. III. 124). A csuka felől azt kiki megváltatja, hogy minden halaknak csak ő a királyja (Folv: SchSal. 7. 11). Országló király (Bod: Lex. 125).

[Közmondások]. Igen gondol király vdnarbirónál: Indus elephantus hand curat culicem (Deesi: Adag. 77). Király nem jád-zik udvarbirájával: *aquila non captat muscas PPL Nem fél *király udvarbirótól: elephantus non curat culicem; elephantus non caput murem; aquila triphas aspiciens MA

kis-király: regulus C. [prinz]. Hin a kiskerál ah bozednek: creditit homo sermoni (NémGl. 362). Tombola a palotán a kis király (Fal: NE. 112).

só-király: salarius PP. 275. salzhändler PPB

vicő-király: prorex [vicekönnig]. Követségben küldi a vicő királyokat, király képeit: aliorum legat proreges, vicarios (Com: Jan. 110).

Királyi: regius, regalis, basilicus C. regificus MA. könig-lich, königisch PPB. Királyi házac es királyi palotac: regiae et basilicae Com: Jan. 140. Hol vagyon az kyalaly zEEK? (ÉrdyC. 121b). Chac kiralyi szekemmel haladlac meg tegedet (Helt: Bibl. I. V3). Az királyi özvegy az rayta tót boszsza gyalázutert szívet tőle elfordította (MA: SB. 75). Királyi országoe (MA: Scult. 4). Királyi mulatság feladott étkekből jó izle emni (Fal: Vers. 864). Királyi mag (Káldi: Bibl. II. 335). Bötsül-letesb latrok lantzaival Krisztusért kötöztetni, hogy sem királyi koronába tiündökleni (Pázm: Préd. 37). Isteneek hálákat ada; és az-után el fogatá királyi ebédét (Pázm: Préd. 115). Teszen egy királyi süget avagy őlt: facit unum mensuram, sive ulnam regem (Ver: Verb. 217). Pünkétomos királyi asztal (Tarn: Szents. 13). Szabad és kulcsos királyi városok (Gér: KárCs. IV. 165).

Királyista: király pártján levő, royalista Kr. (Veresm: Lev. 31. Kr.)

Királyka: Cephæus [csillagesoport], (ACsere: Enc. 99. 161).

Királykod-ik: regno, regem ago MA. regieren PPB. (Tel: Evang. 1147). Királkogunk es vralkogunc földén (Mel: SzJán. 166). Királyodik, valamig minden ellenségit lába alá nem veti (Pázm: Préd. 674. Megy: Jaj. 6. 35. Lászy: Krón. 325. Tarn: Szents. 35). E világon két király vagyon, az isten a valóságos, és igaz király; az őrdög-is királykodni akar (Hall: HHist. II. 246).

Királykodás: regnum, regimen Kr. [das regieren, regierung]. (Pázm: Préd. 183. MA: SB. 46).

Királyné: [regina; könnigin]. Az kerálné asszon te hoziad gonik (DebrC. 300). Ott királné asszon hogy rakodni kezdé, az Czerzei Lémar es közzülni kezdé (Tin. 59). Ezen szín alatt a királné asszon Erdélyből kiszállik (Montrók. III. 88). Csak sikkasztu el a királynét (Czezl: Tromf. 139).

Királyoeska: regulus C. MA. könniglein PPB. Némely királyoeska, fő személy a sídek között (Hly: Préd. II. 209. 447).

Királyos: habens regem v. regium morem referens Kr. [königlich]. Mikor a fő-gubernium királyos tanács-közzással valamit végez a hadakozás dolgában: azon országnak őreg s apró tagja, megengghatik rajta (Fal: NA. 212).

Királyoz: [als könnig anerkennen]. Királyozac vala a Sig-mundt királyt, hanem ellene versengének (Helt: Krón. 72b).

Királyság: regnum, regia dignitas MA. herrschaft, königliche würde PPB. Kateryna meg marada, az kyalradsag rea zalla (ÉrsC. 456b). Mikoron immar az ő királyságúac ő tizenkettő-die esztendő forgat (Helt: Krón. 36b. Káldi: Bibl. 270). Akarod-e, hogy királysagból levettessem és ismég pásztorságra jussak? (Pázm: Préd. 260). A magyar-országi királyságot edgy kiesönyég elnyerte vala (Lászy: Krón. 206).

KIRIÉ. Kyrie: quirítatus; klage, jammergeschrei PPB. Kyriét kiáltani: vociferari, conclamare, quiritari PP

KIRŐ: [?] Aldozwan fylben hordozo kyrwkeht (JordC. 184).

KIS, KÜS: parvus, pusillus MA. klein, sehr klein PPB. Kisedeh, artífex in Tichon? 1211. Kysfalw, kysfolw, kyfolwd, kynsidw, villa 1227 1229 sat. Cusfolnd 1232. Kyserlew, omnis

74. (Kovács). *Tertia pars ejusdem silvae seperatur per viam Lupus Nyar usque ad aquam Kisdonad vocatam quae via iur Altalut 1297 (CodPatr. VI.424). Kys harangal harangot az versicularius (DomC. 49). Kűs gyermek: infans (Sylv: C. II.103). És kis fia olayt is boczátsz belé, igen jó (Mcl: Erb. 77). E kűs munkámot ki bocsátottam (Fely: Dics. 1). balál kis lija, hogy el-nem ragada (Gyöngy: Char. 45). A kis obában voltauk (RákF: Lev. III.710). Meg nem vetz senkit, egy kis vagy nagy (Rim: Ének. 99). Tapasztalom bőven, hogy avalyád nem kis (PhilF. 5).*

Kisdéd (*kűsdet* Helt: VigK. 24. *kysdeg* FestC. 171. *kűsdet* A: Bibl. V.49 *kűsded* Huszt: Aen. 12): parvus, paucillus, adicus, vegrandis, perpusillus. C. pusillus, minusculus, exilis A. minutulus; klein, sehr klein, wenig, gering PPB. **a)** *kűsdedboy*, possessio commetanea terrae Boy 1283. (Kovács). *ta ev almaban, hog ev az ev meheben viselne egy kysded eckleket* (DomC. 2). Egy evzevyg azzonnak vala egy kysded teg fia (66). Egy kysded cheergeteg (ÉrdyC. 579b). Az aianek az vristentwl, kyth ew felsege ennekem adoth, ygen kysded (Komj: SzPál. 5). A ki kisdedeb tű köztetec, e leszen egy: qui minor est inter vos, hic major erit (Helt: UT. R5. ank: HasznK. 52). Christosnac kisded es alá való uyáialhoz giue magunkat (Kules: Evang. 37). A legfiább és legkisdedeb A: Tan. 57). Kisdéd jóságoc és marhájoc vagyon (755). enünknee akár mely egygyű és kisdéd paranczolattyánakis gedgyűnc (Zvon: Post. I.213). Kisdéd gyermekzéc (209). acson kisdéd alaváló kunnyo: casa exilis (Com: Jan. 102). esed ember [alacsony természetű] (Hall: HHist. III.72). Egy kisdéd esed esett (MonIrók. XV.395). Az elefántnak magassága araszt volt, de e még tsak a kisdédek közül való (Mik: Lev. 385). A nagy természetű és testes oriasok érdemekre nézve ha kisdédek s törpék (Fal: UE. 379). **b)** *Inardom ees aalor gyemewlchews emyleyeth, kykwel ystemek fyaath, ny eewnk kysdeggee [igy] lewttheth, zophathaad* (FestC. 170—1). Bel fogadand egy kysdedöt (ÉrdyC. 552b). Az kisdédek: rvuli (Fél: Bibl. 18). Kisdédkorában (Zvon: Post. I.184). eresztetlen kisdédek (Bal: CsIsk. 225). Még a kisdédeknek tudva légyen, hogy a földön nincs édesb a méznél (Illy: éd. II.24). Bódogoknak mondhatjuk az ártatlan kisdédeket al: BE. 574).

Kisdédcske: minutus. Vette két kisdetsket [igy], melly y fél föllért tesszen: misit duo minuta, quod est quadrans felt: UT. m7).

Kisdédi: [puerilis; kindlich, kindisch]. Kisdédi órámmel gadoznc (Kár: Bibl. I.456).

Kisdédke: parvulus MA. sehr klein PPB.

Kisdedség: 1) [parvitas; kleinheit, geringfügigkeit]. Nem zsi a parantsolt vagy tilalmazott dolognak magában kisdédgét (Pázm: Préd. 727). Kiket az irigy sors vetett kisdedségre, ért régen fénylettek, s jutottak inségre (Orczy: Költ. 24). **2)** *antia, aetas infantilis* Kr. [kindheit]. Ew kysdedssegheeben kernywlmetelesnek ydeyn zent vereet ky hullataz (ÉrdyC. 1). A Kristus váltsága bővséges forrás, de innya kell ebből dedségünkben kereszttség-által (Pázm: Préd. 82). Az ártatlan dedségnek tisztaságával áldozunk neki (Pázm: Préd. 335. ró: Préd. B).

Kisdedszérű: [minor; klein, kleiner]. Kisdedszerű pohár udv: Csal. II.357). Kisdéd szerű szőnyeg (VectTrans. 15).

Kisebb: minor C. MA. kleiner, weniger PPB. Legkisebb: minus C. Mendentewl kewsseb: cunctis minor (EhrC. 73). *csak csak kűsebek vyában töb esz vólt, hogy nem mind eekben: plus apud Campanos ungenti quam apud ceteros e fit* (Decsi: Adag. 94). **Leg kisebb** vagyoc időnel: junior

sum tempore (Kár: Bibl. I.531). Sz. Pál azt itlí magáról, hogy minus apostolorum, az apostolok között kisebb, alatsomb és nem méltó, hogy apostol nevet viseljen (Pázm: Préd. 59). A fejedelem kisebb, alatsonyb a vezérnél: princeps est minor atque dux (Com: Vest. 96). Nagyobb vagy kisebb kedűek (Bal: CsIsk. 430). Ne legyenek idejekre nézve kisebbek 60 esztendősknél (Matkó: BCsik. 24). Leg kisebbben sem akarnak meg szomoretany (KBécs. 1651. 23). Kisebben-valóság (GKat: Titk. 368). Legkisebben is nem kényszerítette őket (Illy: Préd. I.239).

Kisebbé: [minus; weniger]. Azokat nem kisebbé mondatik tselekedni az egygyik, mint a több kettei (GKat: Titk. 419). Akkor a saláta nem kisebbé veszedelmes mint ha búrkót ennél (Nad: Kert. 278).

Kisebbecske: minusculus MA.

Kisebbéd-ik: minuo, imminuo MA. vermindert, verkleinert werden PPB. [abnehmen]. Mind az által az Catilina dihussege nem kisebbedic vala: neque tamen Catilinae furor minuebatur (Decsi: SalC. 18). Hire neve kisebbedné (Zvon: Post. II.436). Nem-is kisebbedik, sőt bőstilletes az igaz tudomány, ha mások is azont tanították (Pázm: Préd. a3. Zrinyi. I.172). Ember érette! a ki hirében kisebbedet hazája igye-mellett fel serken (Fal: UE. 367).

még-kisebbédik: ∞ Az kősség állapottya azonnal meg kűssebbedéc, az gazdagoknak hatalmasa meg neuekedéc: plebis opes imminutae, paucorum potentia crevit (Decsi: SalC. 28). Az mi örökségűnc megkisebbedic: haereditas nostra minuetur (MA: Bibl. I.155. Zrinyi. II.21).

Kisebbedke: minusculus MA. (CorpGramm. 13).

Kisebbít: extenuo, attenuo, derogo C. minuo, vilito MA. vermindern, verkleinern PPB. Kisebbeiz veredet aekor (KBártfa. 1583. Av2). Minden java prédára tétetett; de nagy volta azzal nem kisebbítetett (Thaly: Adal. I.129).

még-kisebbít: minuo, deminuo, diminuo, imminuo C. extenuo MA. vermindern, verdiminuen, verkleinern PPB. [herabsetzen]. Nem kyssebeytyk meg v napokath: non dimidiabunt dies suos (KeszthC. 139). Az ur-isten tisztességet akarja meg kűsebbíteni (Helt: Bibl. Lb3). Hertelen meg kűsebbíteni (Helt: Krón. 109b). Meg-kisebbítődnek méltósága (GKat: Titk. 216). A Nilus vizét meg kisebbítették, a rettenetes tengert járhatóvá tétted (Hall: HHist. I.49).

mégkisebbítés: imminutio, diminutio, derogatio C. extenuatio MA. verkleinerung, verringerung PPB.

Kisebbítés: minutio C. [herabsetzung, geringschätzung]. Gyalázatos kisebbítés: elevatio C. Nem szinte kedve szerint tselekedtek a kis-asszony kisebbítésével (Kónyi: VM 11).

Kisebbítetlen: imminutus C. [unvermindert].

Kisebbítő: derogativus, derogatorius C. dehonestator, tinae detractor Kr. [schmäher]. (Pázm: Préd. 815 Kr.).

Kisebbség: derogatio, ignominia MA. abtragung, abziehung, nachteil, schmach PPB. Bánom hogy én ebbe avatkoztam hogy ő rajta ilyen kisebbség essék (LevT. II.10). Nem akarna ötet kisebbséghe egyteni: nollet eam traducere (Helt: UT. A2). A németekkel mindenkoron tanácskozot a mű kűsebbségünkre (Helt: Krón. 41). Az ifrű az asszonyi allatot az ő rendiben kisebbséggel ne illesse (Fél: Tan. 463). Izabella megharagvók, hogy attya követni ilyen nagy kűsebbséget tettenek (MonIrók. III.198). Az én rajtam lett kisebbséget boszuállással akarok megtértenöm (126). Gyalázat és kisebbség rajta ne essék (Poenit. 75). Bolond szeretetedért nagy kárt vallaz, buyaságodért kűsebbségbe jutaz (FortSzer. I.2). Választva, és szabad akarva számtalan kisebb-

segeket szenvedett (Pázm: Préd. 52). Utállya és minden kisebbségre érdemesnek érzi magát (Pázm: Préd. 59). Kel szenved ned rágalmazást, dogálást, kisebbséget, pirongatást (Pázm: KT 296). Sok szíkokat, kisebbségeket szenvedél (Pázm: Ináds. 161). Elő s fén űlnek semmi hívságoskodással, leis lépnek a nyomorú s fogyott ügyöknek vigasztalásokra minden legkisebb kisebbség nélkül: sabbassano al piñ infino senza scendere dalla loro altezza (154). Kisebbséggel eltenek és gyálázattal nahtanak ki (211).

[Szólások]. Soha sem valik kisebbségekre a nagy uraknak hogy a jól végzett dologban része legyen a jó és alkalmas szolgáló eszköznek (Fal: UE. 398).

Kisebbségős: ignominiosus Kr. [schmachvoll]. Kisebbséges mag hozzáz bezeduel illet (RMNy. II. 3). Ne írjon előle kysébsyges dolgokat (LevT. I. 198). Nem tudja megválasztani a tisztességet a kisebbségtől (Pázm: Préd. 131). Hová lehet gyálázatos dolog, mint a gonosz-tévők-között kisebbséges kinnokkal megélni? (184).

Kisebbül: imminuo, decresco MA. kleiner werden, vermindert werden PTB. [herabgesetzt werden]. Az ő jó hírükben ne kisebbülhének (Tin. 289). Hogy sem azzal kisebbüljek birembe s nevemben (PhilPl. 76).

még-kisebbül: imminuo, diminuo, dehonesto MA. verkleinert werden, vermindert werden PTB. Még-kisebbült adózás: infracta tributa PTB. Vratl kedg keresek nem kyssebülthnek meg minden yotwl: inquirentes autem dominum non minuentur omni bono (KulesC. 77). Valamelyez ez vilagra lát-tener, azoe megis vesznee, es valamelyez őregbítettene, azoe megis kisebbülne: omnia orta occidunt et aucta senescunt (Deesi: SallJug. 2). Az hijába valósgból keresett marba meg kiseböl: minuent (Kár: Bibl. I. 610. MA: Seult. 191). Meg kisebbültene es meg alaztatnae (Tót: Zolt. 114).

mégkisebbülés: [diminutio; vermindering]. Hogy ha az ew el essye ez vylagnak gazdagsagy lyttenek es az ew meg keuesbwysssek, kyssebbwysssek az poganolnak gazdagulasok, menyne inkább az ew tellyssgek: quid si delictum illorum divitiae sunt mundi et diminutio eorum divitiae gentium, quanto magis plenitudo eorum? (Konj: SzPál. 85).

Kisebbülés: minutio, diminutio MA. [imminutio, derogatio]. vermindering PTB. Mas kisebbuleso által ne keresse senki maga őregbölését (Zyon: Osiand. 222).

Kisség: [paullum; ein wenig]. Küsség meg állj (Fely: Dios. 23).

KISA, KÉSE. [Kisafa, késefa; ortscheit, zugscheit. Késés: equus finalis; riemenford]. Kisafa, fűrhöz (Com: Örb. 171). Az felejtár mellett való ló rendszerént ménlő volt, gyakrabban az késés ló is (Monlrók. XI. 373).

KISÉR, KÉSÉR (Késér Hall: Hist. III. 159. Késér Gvad: FNót. 133): comitor C. MA. begleiten PTB. Az dezna bornak az restanciya keuessebevl minden nap; ha kmed parancholya, hog howa kesseriem, oda kesserom (LevT. I. 236. Pázm: Préd. 319. Bal: Csok. 278). Az ny házsoakat nem szoktuk a templomhoz kíséni, és be avatni (Sam: Agend. 120). Olyanok is tőnek Angliában az akasztóba, a kik nem annyira érdemesek meg mint azok, kik kísérik vagy oda küldik (Fal: NE. 102). Királyi székekben bátyának tartottam magamat, megvártam, hogy nagy udvari farkkal kíséjenek (Fal: TE. 708).

alá-kísér: deorsum comitor Kr. [hinabbegleiten]. Hogy az kirátlát ő neki küldené, mennyi 6000 vagyon őt alá-késéni (Buda várából) (Tin. 274).

által-kísér: [traduco; hinfühergeleiten] (Káldi: Bibl. II. 285).

el-kísér: deduco C. MA. abführen, begleiten PTB. Elkésér: neyee őtet, feleséget: deduxerunt eum, et uxorem illius (Helt: Bibl. I. E4). A te földet elmenté valameddig el-késéni ne tartó méltatlanság (Com: Jan. 200).

elkésérés: deductio, comitatus MA. abführung, begleitung PTB.

ki-kísér: toras comitor Kr. [hinausgeleiten]. Deli Vid az ajtón ki-késéré őket, mindeneknek ada szép emlékezetet, avel ajándékozá az vitézeket (Zrinyi. I. 159).

Kísérés: comitatus C. deductio MA. geleit, begleitung PTB. Halotti kísérés: exequiae Com: Jan. 212.

Kísérget: [diutius comitor; fortwährend begleiten]. Könyveit könyveivel kísérette [nagyon sirt] (Könyi: VM. 3).

Kísérő: comitans, comitum addens Kr. [begleitend, begleiter] (Zrinyi. I. 51. II. 12).

[Szólások]. Az ifjait koporsóban téven vizic vala és soc nép vele kísérobén megyen vala (Zyon: Post. II. 412). A bátorság noha nem mindenkor győzedelmes, de leg alább mikor elő hátra tekintéssel és okos rendeléssel kísérobén vagyon, majd csak nem győzhetetlen (Fal: NA. 223).

test-kísérő: [stipator, satelles; leibwächter, leibgardist]. Legelőször is a postm tudakozza a méltóságos hercegasszony kegyelmeknek a testkésérlőknek szóló levelét (TörtT. XXI. 331).

Kísért: 1) [comitor; begleiten, geleiten]. A katonák kísértették oda (LevT. II. 163). Az halottat tizessegesen kísértésc el az sírhoz (Born: Préd. 564). Minden szerencse kísértésen, s legkisebb meg se sértsen (Amade: Vers. 196). Most is háma kísértette (Gvad: FNót. 91). **2)** tento, exploro, periclitor MA. versuchen, probiren PTB. Atkozot lelek, myre hog istennek zolgayt jllyen kegyességek alatt kesertevl (DomC. 65). Mit kesertitek ti az uristent: quid tentatis deum (Ozor: Christ. 85). Mine kísértitek az wrat? eur tentatis dominum? (Helt: Bibl. I. Kk4. Helt: VigK. 27). Galénus kísértette, hogy a czerfa leuelt ha főzd vízben, sebet tisztít (Mel: Herb. 15). Jesus urunk vitetek az lélektől az puztaba, hog kísértetneik az őrdögtől (Klárta. 1583. A4). Istent kísértik és szabadoson élnek (Pázm: Préd. 24). A pénz megszerzésre sok útát módot kísértettek (Bartha: Debr. 10). A guta-ütés is majd már kísértette (Könyi: HRom. 102).

be-kísért: [introduco; hineingeleiten]. Kesertetthem be az warba ersöketh (RMNy. III. 31).

el-kísért: [comitor; begleiten]. Elkísérti áll a budai magyar szabók 1749-beli társulatkiváltsága 16. cikkében elkísérni helyett (Döbrentey kézirati jegyzete, AkadKéziratár. 28. sz.).

még-kísért: tento, attento, experior C. exploro MA. erschreiben, versuchen PTB. Előbb megkísért: praetentat; megkísértő: expertus C. Megkísért, próbál: attentat PPL meg keserted een zyemeth: probasti cor meum (KulesC. 25). Késerech meg engemet isten: proba me, deus (150). Feleséget istent meg kesertek es meg mergettek (DöbrC. 148). Meg keserte sathamas az fratreket, hog ez bodog atyanak tarsosagawl el tanoznanak (DomC. 39). Ne kísértéséte a ti wratokat istenteket, miképen Massaba meg kísértéte: non tentabis dominum deum tuum, sicut tentasti in loco tentationis (Helt: Bibl. I. Mun3). El vegeze, hogy hadat tamazzson, es minden veszedelmeket meg keserten: constituit bellum facere et extremo omnia experiri (Deesi: SallC. 20). Minden módon meg kísérti (20). Ez ezendően közep arant valo szerenchiet kísértőök megh (KBees. 1572 F3 F5. MA: Bibl. I. 132). Valaki az edictum ellen azt megkísérténi, hogy bemenne, ő nagysága urunk megöltetesse (ErdPort. 38).

mégkísértés: probatio, exploratio, tentatio MA. tentamen; versuchung, probe PPB. Külömb különöb dolgoknak megkésértése: experientia C.

mégkísértetlen: inexploratus C.

Kísértés: tentatio, tentamen, tentamentum MA. versuchung, probe PPB. (MA: Bibl. I.61).

1. **Kísértet:** tentatio, tentamentum C. tentamen MA. versuchung, probe PPB. Meg erte istennek embere, hog az frate-
reken volua pokolbely övrdevnek nagy kesertety; jntween
evket, hog alhatatosan allananak az kesertet ellen, mely keser-
tetetv senky be nem nyeletneek (DomC. 40). Zennede nagi
szodolatos es erws kesertetet (VirgC. 19). Mynden kesertetből
ky zabadwla (ÉrdyC. 550). Ym tyetket meg kesert az az ellen-
sek hog meg r-stallyon kesertetnek nyatta mykent a bwzat
(ÉrsC. 89). Mind a késértetec el négesztőtnen: consummata
omni temptatione (Helt: UT. P4). Ne víg minket az kesertetben:
ne nos inducas in temptationem (Fál: Bibl. 8). Erőt ad teneked,
hog el szennedhesd az kesertetet (Tel: Evang. I.115). Kísértet
szendvő szívec (MA: Scult. 278). Bizonyosan tudom, hog igen
nagy kísértet volt, melylyel az ördög el akará Lutert vonni az
igaz bittől (Pázm: LuthV. 102). Az ördög kísérteti ellen erős
torony az úr neve (Pázm: Préd. 156). Nehéz késérteteket szen-
vednek a hitrül és szentségrül (Pázm: KT. 491). Az isten különb-
féle kísértetekkel gyakorly a választottakat (Ily: Préd. I.38).
Valamig kísértet nem érdekl (Ily: Préd. I.139). Nem a mi
gyarlóságunk, hanem tnyaságunk oka, hog néha valamit nyer
rajtuk a kísértet (Fal: NE. 9). Gonosz kísértet forgatta nyel-
veket (Fal: NA. 122). Szakaszd ki magadat a kísértetnek öléből
(Fal: BE. 585). Mind azon kísértetek, melyekkel arra igyekez-
nek hog nyelvünkre tsalhassák szívünknek járását (Fal: UE.
385).

Kísértetlen: intuentatus, inexpertus C. inexploratus MA.
unversucht, unerfahren, unprobiert PPB. Ki maradhata kísér-
tetetlen? [így] (MA: Scult. 693). Semmit kísértetlen nem hagyott
abban (MÁ: SB. 48).

Kísértetlenség: apiria C. MAI.

Kísértget, kísérget (*késértget* PP): subtento, pertento
PP. heimlich versuchen, probiren PPB. Késértgető: tentabun-
dus C. Valaki hűségét késérgetni: fidem alicujus *attentare
PPI. Ne keresgesd ah the vradat istenődet (Ozor: Christ. 5).
Az emberewl ky Apollot késérgety nala. Egy hytwan ember
keserty wala az iewendow mondo Apollo istent (Pesti: Fab. 64).
Nem jó istent kísérgetni, és a dolgot megkóstolni, meg megtér-
hetsz azt gondolni (RMK. VI.262). Egy víz kórságos beteget
vetének eleibe, késérgetvén, ha szombaton meggyógytánaia
(Tel: Evang. II.780). Mind erőnel s mind czalardsággal kezdé
az varost kisergetni: aut per vim aut dolis temptare (Decsi:
SallJ. 20). Ingerel és késérget a régi kígyó (Pázm: KT. 213).
Azonban Filep állapotját is késérgettetvén, lövészszámokat is
vitetvén alája (Szal: Krón. 159).

még-kísértget: ∞ Hogy az ur meg ostorozna és meg
késérgetne tégedet: ut dominus te affligeret et tentaret (Kár:
Bibl. I.165). Eljőve, hog megkésérgetné őtet nehéz kérdésecel
(MA: Bibl. I.316).

Kísértgetés. Ide az Metellus kesergetesuec okaiért őriző
uepet helyezettete: temptandi gratia si paterentur praesidium
imposuit (Decsi: SallJ. 40).

Kísértő: tentator MA. versucher PPB. Késértő ördögök
(Zrinyi. II.71). Isten a gonoszokra nem kísértő (Ily: Préd. I.
428). Szárazon kimondván: ne legyünk kísértő ördögök (Fal:
NU. 308).

isten-kísértő: [tentator dei; gottesversucher]. Ti isten
késértőc vattoc incab hog nem istennec haragiat meg engez-
előd (GuaryC. 55)

Kísértődés: [tentatio; versuchung]. Mert az e félo késér-
tődésnek vége ngyan a biin (Komár: Imáds. 222).

2. **Kísértet:** [deduci eum; begleitén lassen. das geleit
geben lassen].

el-kísértet: ∞ Titetvén prédikációt teste felett, dobszó
alatt elkísértetem az temető helyre (Monrók. XV.33).

KISZÍL: puls avenacea; haberpapp, eine speise PPB. 404
Keszőleze, savanyó czibere SzD. gelatina avenacea SI

KESZŐLCE, KESZŐCE: jus acetosum, juseculum acidum
MA. saure brüh, essigbrüh PPB. Az lms etel helyet halat,
rakot, pareit, lenchet, borsot, keszölczet nem valasztottac volna
magoknak, ha istentől nem uolt volna arra valo hivataloc (Tel:
Evang. I.46). Keszőleze tormauat (Tel: Fel. 27).

[Szólások]. Egybe szűrték a keszőtztét (Kisv: Adag. 88)

KISZNICÉR (*kisnitzer* Szentm: Kalm. 7. *kisnyeczér* Evk.
XII.74): [panni genus; eine art zoug, kleiderstoff]. Baraszlai,
kiszitzer vaszonbeli ingek (Ború: Préd. 550). Egy vég kiszniczer
(VectTrans. 6). Kisznicér szoknyától az kin prém vagyon 75
denár MonTME. I.401). Kiszniczer szoknya (TörtT. XVIII.
259). Gáspár Deakról hoztuk egy vég vörös kisznicért fr. 13.
(KeeskTört. II.67).

KITA: plica, fasciculus MA. bindlein PPB. Kítába font
haj: cincinni, bostrychus MA. Kíta kender: manipulus canna-
bis, fasciculus lini MA Kíta, decimae lini 1246 (Kovács). Két-
száz kíta kender az egész jöszágra repartáltam (RákF: Lev.
I.287). Kíta kender (Évk. XIII.80). Egy kíta kender (TörtT.
XVIII.270). Haj kítája: fasciculus capillorum (Vajda: Kriszt.
II.23. Kr.). Kítába, ostorba, tzaffba fontt haj (SzD: MVir. 200).

KITTÉL: quod dupliciter est textum Kr. terlisium: zwil-
lich Pesti: Nom. I.40. Egy vég kittel (Vect. Trans. 15).

KIVÁN, KÉVÁN (*khuano* Ború: Ének. 472. *khuam* Ozor:
Christ. 59): cupio, concupio, concupisco, opto, posco, desidero, de-
postulo, aveo, expetisco, efflagito, flagito, percupio, discupio, re-
cupio, exopto C. wünschen, begehren, bitten, verlangen PPB.
Főlítte igen kívánom: expetisco; erőssen kívánom: deosco; szor-
galmassan kívánom, számtátva kívánom: inhio; álhatatosan kévá-
nom: expeto; jót kévánok: faveo; gonoszt kévánok: imprecor:
szólani kévánok: dicturio; venni kívánok: empturio C. Jót kívá-
nok: faveo Com: Vest. 129. Fellyebb mint sem az igazság
kévánja: *plusculum quam concedit veritas PPBI. Ynkab ky-
nauua Cristusnak zemeremsegyt, ment ez vylagnac hiusagat
(EhrC. 20). Sőög incab meg erzessed velen, mert zent fiadnac
kiat nem erezhetem, mint keuanom (VitkC. 84). Ha kyvanz
fel emelkedny az masodyk es harmadyk egbe (WeszprC. 129—
130). Masnak keuantam iozogat gonoz akaratal zandekal
(VirgC. 7). Bizonual nem keuan vala feidelemseget (105).
Theged kewanya che Praga (GyöngyC. 4). Kewannwnk kel,
hog az gonozoknak egyenlőseghek el romlassek (ÉrsC. 199).
Az teshh kyuan az lelekek ellene (Komj: SzPál. 271). Annac
utánna iob lako földeket kezdé kéuáni (Helt: Krón. 1b). E tu-
domanba jelentetet meg, az igaz isten mit keuanynon mi tőlne
(Helt: Bibl. I.a3). Légyen teneked a mint kéuánod: fiat tibi
sicut vis (Helt: UT. D8). Ollyat kiány, melyet megis nyerhes
(Decsi: Adag. 163). Ha az száán által folya is, többet kiánya:
nihil siccus hydropico (241). Azt kévánnya tiilletek a ti öduős-
segtek, hog ugyan valoba meg tanullyatok (Tel: Evang. II.4).
Iduezetőnkuec kepet nem azert kered es keuanod (Mon: Kép.
17). Kívánom szívem szerint (MA: Scult. 3). A püspököktől azt
kivánták régen: hog házasság nélkül élének; de gorombá-
vul miveltek (Pázm: Kal. 147). Miesoda kóuászt enleget Luther,
a kítól keuánna szabados lenni (Bal: CsIsk. 25). Ugyan ezen
dologh es ez természetnek foliassa azt kyuannia (ÉszT: IzAny.

93) A kit talán meg sem magyarázhatok úgy, mint az dolognak nagy volta kívánása (Lép: FTük. III 182). Talaltatnék talán oly fő ember, ki nagy olaitva kívánása látni az kertet (IH 223). Ételed idejét ha tudni akarod, im e két jelekből könnyen megtanulod: edgyik, ha az ételt felettéb kívánod; másik, hogyha szádlan igen hűg a nyálad. Fely: SchSal. 2 5). Eretnec az a ki az szent írást különben magyarázza, tsigazza annál, a mint az sz. léleknek értelme kívánnya (Dial. 18). A görögök részére két holnapig való frígyet kíván (Hall: IIIHst. III.136). Isteni kegyelmét mindenneknek részeltetni kívánta (Illy: Préd. I.119). Midőn ember az által istentől szármot kíván (II.28). Az fejedelmektől és az nagy vraktól nem kívannyuc, hogy laptá és effle egyéb játékoktól, gyűrű öklelésektől magokat meg tartóztassák (Prág: Serk. 697). Újokban két emberemet kívánja maga mellé az orátor, kiket szolgáltatthasson postaságban (MonIrok. XV.15). Szép rendbe szedő a kollégijómot, kívánta onnan kiirtani a mások munkájokkal élő heréket (Bod: Pol. 178). A mit örökös maradékkira akarunk nyújtani, elővé hosszú és mint egy örök készületet kíván (Fal: UE. 395). Nem bírnuk azzal, a mit kívánunk (Fal: SzE. 517).

[Szólások] Gonoszomat kenannya e nala (Tel: Evang. 1567). Így kívánva kívánta az ő életét le tenni az ő juiáért (Pös: Igazs. II.234).

[Közmondások] A mit kíván, azzal álmadoz (Deesi: Adag. 166). Jó bor, pénz és bilor igen meghitt jámbor embert kíván örszére (Kisy: Adag. 50).

be-kíván: [eintreiben]. Mindenümmen békívánd a kölesűnt (Fal: NU. 200).

kivánton-kíván: [exopto, desidero alienus rei flagro; sehr wünschen, sehrlich wünschen] (Bom: Préd. 268). Kivánton [így] kívánám, hogy némely punctumira jobbskán vigyáznának (Fal: NA. 226).

még-kíván: [posco, postulo, exigo C. concupio, poseo MA. begheeren, fordern, verlangen PPB. Megkívánja a pörre való költséget: litis impendia postulat PP. Meg kenanya kyal te zopsegedet: concupiscet rex decorem tuum (KulesC. 111). Attul meg ne kívánád, az ki elűzi az teidet: ab eo, qui tollit res tuas, ne repetito (Sylv: UT. 190). Az eweket meg kívántak volna (LevT. I.126). Egy punctig mindent meg kenan (Bom: Préd. 450). Azoknak véreket meg kívánom, azt mond-gya az vr (Kár: Bibl. I.455). Hogy meg kívánna őtet: ad concupiscendum eum (Fél: Bibl. 7). A test és vér kíszt, a szem sokat meg kíván (Fal: SzE. 535). Ha mit a kötelesség meg-kíván, annak se ellensége, se emulatója nem volt (Fal: NA. 500). Megkívánják, hogy jó szívetl vagyék a korpázást, és a merre hajlik a nyír pózna, azaz: ősz fejeik tetszése, a szerint éljenek és eszlekedjenek (az ifjabb úrfiak, Fal: NU. 302). A finom iz nem különben meg kívánnya a letzkét, mint az értelem (Fal: UE. 390). Mikor jót adgyák, hogy valamit meg kívánnak, oly himmel hozzák elő, hogy az alakozó-fél különös szerencsének tartja, hogy kedveskedhet vele (Fal: UE. 188).

mégkívánás: [desiderium, appetitus; wunsch, sucht]. A tiszteszaggatás, és a böcsületnek rendetlen megkívánása tilalmasra is viszi az urakat (Fal: NA. 216).

étel-mégkívánás: [appetitus cibi; esslust, appetit]. Az étel megkívánást meg várol étlen, itlan, éhen, szomjuben: appetitum expecta (Com: Jan. 215).

Kívánandó: [optabilis, exoptabilis C. optandus, appetibilis MA. desiderabilis, exoptatus; wünschenswert, zu wünschen PPB.

Kívánás: [optatio, appetitio MA. wunsch, das verlangen PPB. (Deesi: SallJ. 20). Hallunk, hogy a böcsületet, értéket

tsudállják, magasztallják szüfünk: azért belénk avik ezeknek böcsüllése, és kívánása (Pázm: Préd. 201). Soc békeség, és egyes-ség és atyafiság kívánásról való szűnös [szület] beszélgetés (Zvon: Post. II.206). Panaszt, jobbúlásra való kívánást érdemel: expostulationem meretur (Com: Jan. 192). Jót kívánással felelt (Misk: VKert. 336).

baj-kívánás: [hartzossag; pugnacitas PPB. [kriegerischer geist].

étel-kívánás: [appotentia, appetitus MA. appetitio PPL. begierde zum essen PPB. (Nad: Kert. 318).

étel-nem-kívánás: [fastidium, anorexia PP. [appetitlosigkeit] (Misk: VKert. 680).

gyomor-kívánás: [appetitus Kr. [esslust] (Pázm: Préd. 839).

pénz-kívánás: [amor nummi Kr. [geldgier] (Pázm: Préd. 363. Kr.).

tisztesség-kívánás: [ambitio; ehrgeiz] (Pázm: Préd. 811 Kr.). Kik tisztességekívánással megzátoltatván, az evangeliomi tudományak rendelését bé nem veszik (Illy: Préd. Előb. 48).

Kívánat: [desiderium, cupido Kr. [wunsch]. Ő zivének kívánatát attad ő neki es ő aiakiának akarattatul őtöt nem éaltad (DöbrC. 41). Buzgó kívánat (Pázm: Préd. 557 1082 Kr.).

Kívánatlan: [ingratus C. [unerwünscht].

Kívánatos: **(1)** [optatus, exoptatus, exoptabilis, expetitus, expectatus, desideratus C. desiderabilis, optabilis MA. Kévánatos ájtatosság (Margl. Kr.). Felneuekódte mindenféle fát, látásra kenanatos: produxit omne lignum pulchrum visu (Helt: Bibl. I. A3). Szerzeni esszességet kévánatosb az ezüstnél: acquirere prudentiam, quia pretiosior est argento (Kár: Bibl. 1.612). Látá hogy az gyümölcs kévánatos volna az bölcseségnek megnyeréseért (MA: Bibl. 13). Hogy ez kívánatos időt jól és igazán fogyathasson (MA: Scult. 1). Nem vala kívánatos ábrázattya (40). Ettől a birótól kívánatos sententziája leszen (Pázm: Préd. 9). Kévánatos édes esmegéje (Com: Jan. 76). Meg-tartóztatta magát a kívánatos eladelektől és a bortól (Matkó: BCsák. 401). Semmi kívánatos kenyeret nem kostoltam (Illy: Préd. I.100). Kévánatos válszt is mentül hamarabb szerezni méltóztassék (MonIrok. VIII.133). Minden kévánatos jókkal bővölködnének (Hall: Paizs. 38). A bor kévánatos, nem kell hozzá lantos, al-külsőt tart pinczedre (Kisy: Adag. 531). Hogy magok kévánatos végeket assequálhassák (RákP: Lev. I.161). A volna kévánatos, hogy (Mik: Törf. 383). Az istennél kolompoz előbb, a kitül fakad, ered, és foly minden kévánatos jó (Fal: SzE. 555). Nem kívánatos dolog, hogy igen féllének tőlünk (Fal: UE. 506). **(2)** [appetens, cupidus, plenus desiderii Kr. [sehnsüchtig, lüstern]. Kévánatoson: cupienter C. cupide PP. Faytalan, buyja, kívánatos: prociat Com: Vost. 142. Az emberi természet igen kévánatos és soc dologor vtn vagyódie (Helt: Mes. 177). Örüle a kévánatos orv a beszélné és lehága a kúba és keresni kezdő az arany vodret (424). Szemmettenec kenanatos lélekel (Helt: Bibl. I. 63). Kévánatoson várakodván vélegény-néne el ívételire (Zvon: Post. 12). A kívánatos szomjuhozóia légyen ő az mi idővességünknek (351).

Kívánatosság: [desiderium [aviditas, avaritia; sehnsucht, habssucht]. Zent znye lelke remewle nagy kewanatosságra (ÉrdyC. 483). Kívánatosság es fűvenség egy aloniak (ÉrdyC. 205). Kívánat-ssagual kívánani: desiderio desiderari (Sylv: UT. I.118).

Kíváncsik: [desiderium, wunsch]. Hozzám hivattam Ocskait, kívertem a haza-kéredző kíváncsikot az feiből (RákP: Lev. IV.476). Az síleiai menyecskének kíváncsikja nem megvőd dolog (516).

Kiváncos-ik: anhelio, desidero MA verlangen PPB [sich sehnen]. Bagzatra kíváncsózni: catulire C. Keváncos-ik een lekem (desiderat anima mea) the hozyal ysten (KeszthC. 104). Oly igen kíváncosztal a te attyadnac hazához: desiderio erat tibi domus patris tui (Helt: Bibl. LP2). Mint kíváncsóz az szarvas az kut feihez (Börn: Ének. 197). Az mely vöröz te mostan színdékoztál, kétor sola hozzá ne kíváncsózál (Fort-Szer. M3). Ájúlva kíváncsózik tehozzád az én lekem (Pázm: Préd. 996). Nem kébzí hihetőnek lenni, hogy az karhozottaknak helére kíváncsózniek ala szállani (Lép: FTük. 1377). Azon időben építsük példánkkal szomszédunkat és példa-adásunkkal tsak az egy istennek titkos színdékunk szerint kíváncsózunk tetszteskedni (Fal: NA. 178). Ide kíváncsózik egyvelesleg sok dáma, hogy szemre kaphassa azokat, a kikhez a városban nem fér (Fal: NU. 287). Való igaz, hogy nem az tartatik gazdagnak, kinek sok vagyon: hanem az, a ki többre nem kíváncsózik (279).

[Szólások] Férjhez kíváncsózom: nupturio MA.

Kíváncoszás: desiderium, anhelatio, annisus MA. das verlangen, begierde, wunsch PPB. Székre haszontalan kíváncsózás, erőltetés: tenasmus PPB.

Kíváncosztat: [desiderare facio; ersehen lassen]. Az nemorusag által az isten az életre kíváncosztat (Fél: Tam. 535).

Kívánó: cupidus, avidus, expetens, cupitor C. ambitor, appeto, appetens MA. PP. der etwas begehret PPB. Jo hír new kevano (Börn: Préd. 549). Ne tetessünk hegyaban való dichőségnek keuanynni [igy] (Beythe: Epist. 198). Kívánó nép: populus, qui desiderat (MA: Bibl. 1.130). Kívánó indulat és akarat (Dayle: Prax. 81). Nagy büntetés ha az előljaro másét kívánó: poena magna est habere praelatum cupidum (Illy: Préd. 159). Mód felett kívánók és fősvények voltak (64. II.162).

gonosz-kívánó: [malevolus; übelgesinnter, feind]. Magatok luttatók kik gonoz kevanoim (Vás: Ep. 13).

nyereség-kívánó: [suo commodo serviens, avarus; eigen-nützig, habsüchtig]. Az lágy és ritka haj, tompa álmot [olvasd: elmét] jelent, az fodor félénket, és nyereség kenánót (Cis. N3).

örökség-kívánó: heredita MA. der nach erbschaft strebt PPB. [erbschleicher].

tisztesség-kívánó: honoripeta, fastidiosus C. [ehrgeizig, arrogant]. Az zeretet tyredelmes és kegyes, nem tyztösszeg kevano (ambitiosus), nem bozzw allo (ÉrdyC. 96b). Christus az tisztesség kiuno tanitumiokat inti az alazatossagra (Fél: Tam. 458). Tisztesség-kívánó ember (Czepl: Japh. 15).

Kívánós: appetens, cupiens C. [üstern]. Az szerencze hit-nánul szolgál néked, nem telik benne te kévános kedned (Fort-Szer. K2. Lb). Magok szeretők, kívánósok, nyughatatlan visgók (Pázm: KT. 286). Nyelve mint az aspis, kévánós mint az nadály (DBön: Részség. 4). Az asszony emberek efféle dolgokban nyalan-koc és kívánosie (Prág: Serk. 359). Tudgya embert oly kívánosnak lenni (Illy: Préd. 169). Hyed az ételre nem igen kívános (Felv: SchSal. 41).

Kívánság (kivánság? Monlrók. VIII.95): cupido, cupedo, concupiscentia, desideratio, desiderium, aviditas, prolibium, cupiditas MA. begierde, das verlangen PPB. Áhítatlan kévánság: inhiatio; gonosz kévánság: malevolentia, epithymos; nagy italra való kévánság: bibesia; tékozlásra való kévánság: liguritia; kévánságok szerint vele élők: potior C. Terhes asszonyok kívánságai: *aviditates feminarum Pfl. Kezde ez zent jýv az isteny bezedevkben nagy hertelenséggel geuyevkreidny, mely isteny bezedevknek mezy edessegeet nagy keuansággal mereyty vala (DomC. 7). Az penzt sok nyereségeknak keuanságannal

meg hozzak (13). Ky azonyallatot latand gonoz kywanságn: qui viderit mulierem ad concupiscendum eam (JordC. 367). Gyorsabban es nagyobb keuansággal anyoztoozek az meemye-yekre (ÉrdyC. 558). Marha byrni való keuanságot el hata (VirgC. 128). Ha meg tuttan volna zabolazny az een keuanságomat (Pesti: Fal. 37b). Ugyan nagy kiúnsággal meenée az útközetre (Helt: Krón. 12). Arultatást műneléne ellené a poguansuac kiúnságából (28). Langozt benne az penzneé keuansága (Börn: Préd. 552). Szabad légyen néküne azt művelünk, a mit a test kíván, és ott iarnunk, a hova az gonosz kévánság von-szon minket (Tel: Evang. II.26). A penzneé keuansága minden gonosságnak gőköre (Fél: Tam. 174). Leg először a penzneé, annac utanna az birodalomnac keuansága őregbeder: primo pecunie, deinde imperii cupido crevit (Besi: SalC. 8). Az ő kévánságához szabja vala magát (Kár: Bibl. 1646). Be-telie kévánságod, fel ert istenhöz az te inátságod (FortSzer. 1b). Megszakaszkodik ennek kiúnsága-miat az én szívem (Pázm: Imáds. 18). Ha kedves tanítisa, kiúnságot és igt hágy a hal-gatókban (Pázm: Préd. 24). A kinek kiúnságát jóra akarjuk indítani, nem elég eleibe adni köteleességét (uo). A szent írás minden nemzetek várásának, minden népek kiúnságának ne-vezi a Krisztust (83). Étel kiúnság: appetitus alimentarius (ACsere: Enc. 144). Rendetlen kiúnságokat megáldókölvén (Illy: Préd. 19). Az üdvösségnek kiúnsága minsen nélkül (416). Az evőknek kiúnsága: appetitus edentium (II.23). Az ír isten minden kiúnsági szerint való jávaival szerencsésen ngodat (LavT. II.304). Ebből nagy kiúnságát kegyelmek csak tege-le (Nyr. XIV.402). Hol vagy szerelmesünk? kiúnságod miatt éppen elepedtünk (Thaly: Adal. 129). Rendetlen kiúnságtól eszessen ójják magukat (Csúzi: Síp. 290). Feljebbző kiúnság (Fal: BE. 570).

Kívánságos: 1) desiderabilis C. MA. daruach man ver-langen, anmutig PPB. Kínanságosnac tetszenee a szemec (Mel: Préd. 109). Igyekezzet az predikátor megtudni soc kéná-nóságos beszédeket (Kár: Bibl. 1630) **2)** avidus, cupidus MA. begierig PPB. Kívánságosson jynt belőle (Helt: Bibl. 136). Mi lehet, az mi az éleletes Simeont illy kiúnságossá, illy örvedetessé teszi az halálra (MA: Scult. 135). Szerelmet fűzi kiúnságos: concubitus cupit (Felv: SchSal. 38).

Kívánt: [desideratus; erwünscht]. Isten tarehya megh thy kémeteketh, minden kywanthia jawayval (RMNy. II.228). Szeresse meg isten minden kívánt jóval (Fal: Vers. 900).

Kívántat: [desiderare facio; wünschen lassen, eine begierde erregen]. Ez betegség emberel iglen kívántat; mennél többet izik, annival inkább somehozik (RMNy. II.50). A sz. lelek kivan-tattia velünk az igazságot (Fél: Tam. 317). Ez világon való nyav-alyáknak nehéz és sok volta utáltassa meg velünk e világot es kénáltassa az örök életet (Tel: Evang. II.145). Az őrdögöl ki-vántattyák az ember vérének ki-ontását (Czepl: Japh. 78). Az indiai amatizt igen szép világos és szederiesszínű kő, mintha szikráznék, úgy tetszik az szemediek; és mintha ugyan közelgetne, úgy kívántattya magát (Keesk: ÖtvM. 279). Sok munka, nagy okosság kívántatik a predikáláshoz (Pázm: Préd. b3). Mind fiaknak és szülőknek magános javára, mind a közönséges jóra-néve kívántatik a gyermekeknek istenes nevelése (Pázm: Préd. 194).

még-kívántat: ∞ A ki tetszeni akar, megkívántassa ma-gát, hol mikor vonogassa is addig, a meddig már alig tűri el a fél (Fal: UE. 510).

Kívántat-ik: [cupitur; gewünscht werden, erfordert werden]. Kívántatott: cupidus C. Csak az kívántatnék, hogy egy először az maga hadával vehetne győzedelmet (ErdTörtAd. II. 227). Ma több kívántatik egygyetlen egy bétlshoz, mintsem ré-genten mind a béthez (Fal: UE. 362).

Kivántatás: [desiderium, cupido; wunsch, das gewünscht werden]. Azis ugy, mint kivántatnék a szükségnek kivántatásaiáé véghez nem vitethetőt (Szad: Krón. 46).

Kivántatós: [necessarius; erforderlich]. Hadakozásunkra kivántatós [kivántató s?] feles költségnek példására fordításának (RákF: Lev. 146).

KLASTROM, KALASTROM [*claustrum* ThlC. 11. *calastrum* MA. *castrum* Gcr: KárCs. IV. 5. *claustrum* NdtC. 534]: asceterium C. claustrum Ver. coenobium, monasterium MA. kloster PPB. Klastromból kiszökni: claustra revellere, deserere; klastromból kiszökött barát: monachus desertor PPB. Ezenképpen hagyta egyet az kyrabé azzon az clastrumba (MargL. 1). Clastrumokat es zerzetevességek helyét meg puztegyak (82). Clastrumban valának apachak (CörC. 114). Lathwan az clastrumbely fraterrek, hogy frater Martinus sem the sem tova nem menne (FrlC. 339). Nagy beköszöggel zenweden fekyk vala az clastrum portaya (dét 339b). Clastrumot rakathna (528). A clastrum capaym éreggetek (NagySzC. 393). Remethe kalastrom (LevT. 1399). Barátok klastroma (RMNy. III. 71). Öt egész esztendőig klastromba rekeszkedett: ott csak istennel beszéllet (Pázm: Préd. 1196). Az apácák a nőtelen barátok kalastroma mellett közel és észve férhető szomszédságban laktanak (Matkó: BCsük. 25). Adgyantok jászagot a kalastromokhoz (Sámbo: BKérl. 592).

[Közanondások]. Nem is egy clastrumban két gárián: una domus non alit duos canes (Dicsi: Adag. 92).

Klastromi: claustralis Kr. [kloster-, münchs-]. Azt írja, hogy sz. Agoston semmit nem tudot a clastrumi fogadásról (Pázm: LotbV. 186).

Klastromos: ~ Klastromos élet (Pos: Theol. 554). Kalastromos atyák (Matkó: BCsük. Előb. 4).

KLAVIKORDIOM: clavicymbalum, clavicordium PP. klavier PPB. Laut, hegedű, virgna, clavicordiumban gyönyörködik fnytalan sok gonoszságokban (Szentm. TFün. 7).

KLÁVIS: [schlüssel, geheimeschrift] Klávissal írni: notis scribere PPB. PPB.

KLÁZLI: [glas, tringle] (Thaly: VÉ. II. 399).

KLERIKÁL: [in sacerdotum numerum recipio sollempni ritu; ordinari, zum priester weihen]. Te nem vagy clericaltatol, pilészetet (MA: Scult. 77).

KLÖDÖR, KÖLÖDÖR. Köldörök: pastilli; runde küchlein PPB. gombócza, apró gombóc Kr. (Szakácskönyv. 1763. 21). Mondola köldör (411). Töjes köldör (87). Vajás köldör (88. Kr.).

Köldörös. Köldörösök: metum PP. eine pastete PPB.

KOÁKKOL, KOVÁKKOL: vagio, obvagio MA. schreiben wie ein unruhiges kind, weinen wie die kleinen kinder PPB. Nyivogok, kovákolok valaki fölébe mint a kis gyermek: obvagio PPB. A csöcsenő gyermek siránczik, koákol: infans ejulat Com: Ork. 1.

Koákkolás: vagitus MA. kindergeschrei PPB.

KOBÁK: lugena cucurbita SI. Kürbistlasche, Szoros szájú kobak (Csúzi: Tromb. 711). Jakab kobakja (Csúzi: Sip. Kr.). Mellyik madár repdes szanya nélkül? Ha előlálód, tiéd lesz kobakom (Fid: Vers. 606).

tök-kobak: ~ Egy kis tök kobakkal addig tsalogatta, a míg a gyermeket magához tsalotta (Fid: Vers. 909).

KOBB: focus; fenerstatt Pest: Nom? 48. Pest: Nom. 58.

1. KÖBOR: canistrum MA. PP. korb PPB. Két földi koszar, казупе, koboroe (Com: Jan. 109).

Kőboroeska: canistellum MA. körblein PPB.

2. KÖBOR: [praedor; plünderu]. Azt elő nem mondják mennyit köborunk, palást alatt jó bort mennyet hurezohunk (Tin. 317). Öt nem köborhat (Comk. 39). Török orzag Tatar orzagai föl költ ellenünk, Havasul föld Mol lavaval köbor köztünk (Vás: Ep. 9).

Kőborol [kobbllás Mel: ATam. 81. *kobbllök* Gcr: KárCs. IV. 238. *kobbllan* Thaly: Adal. II. 338. **1)** praedor C. deprador MA. berauben, plündern PPB. Soc. kazolagságokat köboroltanak magoknae (Helt: Krón. 9). Gyótri vala a magyar orszagukat, dnlrún és köborlún őket, minden kegyetlenséggel (31). Hogy dúlhas es köborlhas (Helt: Bbl. IV. 299). A philistensok köborollák a ezyröket es minden szürbe valo elesget (Mel: Sám. 95). Nuzzze, kinozze a szegenseget, köborlne (Mel: Préd. 107). Köborlot marha (Helt: Mes. 137). Palotüöket köborlot marhával megrakie (Kár: Bbl. II. 188). A törökök a magyar orszagi templomokat köborollyák, dúllyak es fosztják (Pós: Igazs. I. 483). Jaj teneked ki köborlász, holott te másitól nem köboroltattál (Komár: Inads. 171). Másit lopják, köborollyae s fosztják (Ben: Rithm. 202). Bóv Magyarországot hogy miért rabolják égetik, pusztítják, igen köborolják (Thaly: Adal. II. 207). **2)** vager, grasser SI. funderstreichen]. Széllel köborlok: degrasser C. Miért nem köborollyák inkább az erdöket a haramiakkal? (Fid: NE. 31).

el-kőborol: deprador, diripio C. MA. berauben, plündern PPB. Ha valaki elköborol titeket: si quis accipit vos (Helt: IT. Aa2). El köborlne az egész országot (Helt: Krón. 9). Letörök vala mindenütt az egyházakat, es el köborlne mind az egyház marhákat (34. 35. 77b). Fő képpen ezae a marhára siennek, hogy azt el köborlymassie (Helt: Háb. 103). Ne köborlyad el az szegéit: non facies violentum pauperi (Kár: Bbl. 1616). El köborlyae egymás marháit (KKrakk. 1573. A2). Minden marháit el köborollya (Lép: FTük. 15).

elköborlás: depradatio MA. beraubung PPB. Eldulás, elfosztás, elköborlás (MA: Bbl. Magy. 1).

föl-kőborol: deprador MA. berauben, plündern PPB. (LevT. 1262). Húsz ezer templomot föl köborlunk, meg égetnek, el pusztítunk (Pázm: Kal. 131).

fölkőborlás: [depradatio; beraubung]. Ez elnwth ucs hehem az haramjak mind jnceketi es kazokati föl köborlunk (LevT. 1262). Parochiáknak fölköborlása (Fábó: Ország. 213).

mög-kőborol: deprador MA. berauben, plündern PPB. (Helt: Mes. 131).

szélllyel-kőborol. Szélllyel köborlok, föl-kőborlom: degrasser PPB.

Kőborlás: **1)** diripio C. depradatio, praedatio, spoliatio MA. beraubung PPB. [plünderung]. Elbáttem, hogy a jó kutyának szögben esik iz sok küllmb küllmb köborlásnak (LevT. II. 234). Jerusálembe hogy bément vala, virosszerte nagy köborlást töt vala (RMK. VI. 33). Valakj a föle köborlása tanaltatik, fogton fogattassa, valahol kaphattya (TörF. X. 134). Had, köbolla nagy dög halál leszen (Mel: ATam. 81). A ki el nem vonza erővel, köborlással a másot, hanem tsak a magát takargattya, azt ugyan szentnek tartják (Pázm: Préd. 19. 1170). **2)** praeda; bonte]. Pétem niesen mast az oldalamon, kiürült az gyűszöm, elkölt köborlásom (Thaly: VÉ. I. 219).

Kőborlatlan: indreptus C. lungeplünder

Kőborló: raptor NdtC. 337. pravolabundus, praedo, praedor PP. latro Hly: Préd. II. 293 ráuber, plünderer PPB. Köborlós:

praedatrix MA. Haydu, koborló, rabló kőmű, gáleg sereg, mint ammi koborló hayd iünk, vagy haranidünk es martalocziuk, lopua iürtak (Mel: Süm. 118). Ennek koborló leda file vala a vér szonjuhozó Cünis (VárM: ÉgőSzöv. Bevez.)

Kőborlócska: praedonulus MA.

Kőborlóí: praedatorius, praedatitius, praedaceus, praedonius MA.

1. KOBOZ: *koboz, kobz* MA. *kobz* Fal: NA. 231): pandura, lyra MA. lyra Maj: Szót. basszeige, geige, leier PPI. Megigazitani a kobzot: *tendere barbiton PPI. Koboz szega: epitonium, verticillum PP. Hangos koboz: lyra *camora PPI. Koboz avagy hárfa: testudo sive chelys Com: Jan. 169. Az edényeket tegietec az szeker oldalán való kobozba es ladaba (Mel: Süm. 23). Az ur nevét diczérjétec lantval, kobozzal (MA: Bíbl. V.67). Egy kobza szavával nyitá hangos torkát (Zrínyi: L.17. 189). Nem az koboznak czudalom formáit (SzCsomb: Utelir. 391). A lisztet is csapon veszik, s hé köre felöntvén, csákányossan balul függ a kobzok (Csizi: Síp. 16). Őntünna ritka példát látott a világ, hogy emyre mehetett volna az orgona, virgynia, sip- s legedű, kobz- és lantkereskedés (Fal: NA. 231).

Kobzol: intendere *chelym; lantolni PPI. [auf der leier spielen, zur leier singen]. Medúsa romlását Melpomene kobzollya (Liszi: Márs. 7).

Kobzos: koboz-verő v. -hordozó Kr. [harfeuspieler, leiermann]. Kobzos (vezetékűv. XVI. sz. Nyr. IX.365).

2. KOBOZ: [praedor; rauben]. Emberemeth ky kwldek kobozny, lopathny (LevT. 157). Kobzott marha (Helt: Hál. 101). Az német és cseh urak eleget kobzának az szegénység között (Monlók. III.116).

el-koboz: [depraedor; rauben]. Az németek Győr városát elégették, sok jámbor marháját elkobozák (Monlók. III.116). Izrael nepey a philisteusok taboranc esuen, mind el kobzák es fel dulak (Mel: Süm. 37).

föl-koboz: [berauben]. A váci bíróf felkobozták (MonOkm. VIII.157).

Kobzás: [praedatio; das plündern] (Monlók. III.12).

Kobzi: [praeda; bente]. Mindent hanyánc kobzira (Valk: Gen. 21). [Vö. Kapsi].

Kobzó: 1) [praedator; plündernd, plünderer, räuber]. Ki Magyarországból kobzókat kúszítja (Tin. 200. 148). Három kobzó seregeket szerzenek (Mel: Job. 3). **2)** [praeda; bente]. Minden marhaiokat el itéltéc a kobzoba (Helt: Háló. 209).

KOCA: porca: eme-disznó, gönye PPI. [sau]. A mult éjszaka egy jó kocasertésem kinmaradván, a pap kertibe ment (Ház. L375).

KOCC. Kotzom: kottzantom, ütöm SzD. percutio eum sonitu Kr. [klopfen, anschlagen, anstossen].

még-kocc. Megkottzani: quatere, concutere, percutere, contingere MA. Kocjuk meg a körmét (Pázm: 5Lev. XXXIV. Kr.). Az kikömbök gyermekeség tulajdona ő dominesághának: baar megli kocczák az körmét (Bál: Epin. 5). Kie miatt ugy meg koczottak akkor a körmennet, hogy nola téntás volt, bé kellett falnom (Sám: Jsp. 93).

Koccan: concussus sono Kr.

Koccanás: [sonitus concussionis; klang des anstossenden gegenstandes]. Ha az füt által tekerítik (az amiantussal) és úgy vágják le, meg nem hallják az kocczanását az fejszének (Keesk: ÖtvM. 283).

Koccant: concussione sonitum elicio Kr. [klopfen, anschlagen].

még-koccant: ~ Ha kést kér, meg-kotzantya körmét (Pázm: Préd. 656). Meg-tudgya kocczantani annak körmét, a ki az orra körfül akar pepecselni (Matkó: BCsák. 159).

öszeve-koccant: concutio; erschüttern, schüttern machen PPI.

Kocód-ik: altercor, verbis contendo; zanken, hadern PPI. Kotzódinak, mint valami rossz aszszonyok: *altercantur inter se mulierum ritu PPI. Ketten az országban koczódván, tsak nem vérrel fordították-fel az országot (Pós: Igazs. 1187). Neveti az papista jeleket, melyeken az tób romai doctorok kotzódinak (Pécsv: Fel. 528). Mindennel veszekedic s kotzodic (Czegl: Japh. 82). Koczódtok hiszen a semmin (197). A pápának felsősége felül velünk hejában koczodik (Matkó: BCsák. 171). A gondviselés ellen kotzódó s káromkodó indulat (DEmb: GE. 155). Két kotzódók között harmadik lőtt nyertes (Misk: Anglud. 38). Ritkán igen jól esendesen él, talám többet heregve, morogva, koczóva (Monlók. XI.392). A romai nép egymás között-is koczódt: populus Romanus inter se dimicatus (DBenkó: Flor. 172). A préda felosztásán kotzódtak (Gvad: Kár. 6).

Kocódás: [rixa; zank, hader]. Veszekedés, kotzódás, viszázkodás: altercatio PPI. Háborgás, villongás, kotzódás: certatio PPI. Az arrianusokkal való kotzodásban szoll erről (Megy: SzAÖröme. 236). Honat mutatod meg, nem csak koczódással, hanem ugyan valóságos erősséggel, hogy (Otr: Róma. 49). Kotzódás, irigység feljuthat zab kenyérre (Kisv: Adag. 474). Esett egy koczóadás (Gvad: Orsz. 84).

Kocog: crepto Kr. [klopfen klappern]. Lucianak kotzogot álla, szikrázat szeme keservében (Fal: NA. 128). Esnek szemei, kotzog álla, meg állanak az erek benne (183). Ha akadályt találak benne, veszedelmes akkor a portúra koczogni érte (MonTME. III.233).

égybe-kocog: [concutio; an einander schlagen, klappern]. Állók egybe-kotzog (Pázm: Préd. 11).

égybekocogás: [stridor; das klappern]. A fogaknak egybenkotzogása, tsikorgatása (Bod: Lex. 46).

öszeve-kocog. *Öszeve kotzogni az állának: crepitare dentibus PP.

Kocogat: pulso (januam digito) SI. [anklopfen, mit etwas klappern]. Koczogass, zöröss: pulsa Com: Jan. 106. Bordélyok ajtaján koczogat (Sám: 3Kérd. 686). Kotzogattyać vala farkasok fogokat (Illyef: Jeplt. 4. GKat: Titk. 1098).

[Szólások]. A szoknak es dolgoknak nem tsak hejokat koczogatván, hanem ugyan bélekre-is béhatván (Corp-Gramm. 294).

égybe-kocogat: [concutio; an einander schlagen, klappern mit etwas]. Kezde fogait egyben kotzogatni (Czegl: Japh. 99).

Kocogatás: pulsatio (januae) Kr. [das klopfen]. Kőrmeid koczogatása (Bál: CsIsk. 260).

KÓC: csepű, szűsz SzD. szőr v. pakrócz, lasnak SI.

Kócos: gubancos, lombos (pl. kutya) SzD. birtus, hirsutus, pilosus SI. [zottig]. Haja veres, kózas, és olly tisztátalan vala, hogy az embernek kész émelýgést okozott (Könyi: VM. 5).

[Kócosul]

még-kócosul: [hirsutus fio; zottig werden, rauh werden]. Az ruha az gyakorta való mosással meg koczosul auagy meg zapiasul (Frank: HázszK. 36).

KÓCIPOR, KOCIPÓR, KOCIPOR (*kóczi-pór* GKat: Titk. 1118. *kóczi pór* Pós: GüresB. 33): rusticellus, subrusticus, sordidulus MA. gorombácska, parasztoeska SzD. homo vilis,

abjectus, ultimae sortis SI. köcs pör, paraszt Kr. etwas grob, ein wenig bürnisch PPB. Öszver laytör, és ezekhez hasonló kocójoroc (MA: Tan. 1130). Tánogattatik nem csak némely köcsjör tanítóktól, hanem az fő pásztoroktól (Pázm: Kal. 225). Ez a szó rava annyit teszzen, mint vacuus, inanis, külső értéktől és bűntől őrös; mint ha valakit köcsjör küldésnek nevezzenék (Pázm: Préd. 815). Cáfajás és ahak bízkelkedő köcsjör szolgálja (GKat: Vált. II.211).

KOCKA: alea C. tessera MA. brettspiel, würfel PPB. Vörteley, kotzka: astragalus PPB. Kockázat vetni: sortiri talis, sorti committere, sortiri talis PP. Kotzka játék: alea, astragalismus; vak a %kotzkában: emis, emis dumosus, fehlfwurf; kettő: binio, zwei; két hat: jactus Venoris, glücklicher wurf, zweimal sechs; kocka-módra szelt szalonna: ludum tessellatum concisum PPB. Kocka, vörteley: alea Maj: Szót. Nem jól veted az kotzkat (Döcs: Adag. 33). Kotzka karta játék izde (MA: Tan. 1126; Pázm: Préd. 29). A kocka szabása forma négy szög: cubus quadratus (Com: Jan. 161).

[Szólások]. Isak bizonytalan kotzka az ember élete: ita est vita hominum, quasi cum ludis tessera PPB. Nán jobban fordulja innár a kotzka: non enim spinae (Döcs: Adag. 163). Jól fordul a kocka, szerencsénk is perdül (Zrínyi: Symb. 64). Ezzel sem sokra fordult a kockája (Könyi: Hírn. 183). Vákról lehet hatra kocka fordulása (Thaly: Adal. II.119). Hogyha vak a kockád, ottan időd bírad, mihez kellessik nyúlni (Kise: Adag. 56). Azt a tisztséget néki hozta a kocka: provincia sorte obvenit. A kotzka néki hozta a halált: ad supplicium sorte lectus PPB. Vakot vetett ott a kockád (Bál: Csik. 35). Ki sokaknak jobb kotzkán fordult volna meg állapottok, ha ezt vagy tudták, vagy el-nem alutták volna (Fal: UE. 383). Vesni tért kis hazánk! forgasz meg sok kockán, hányféle jettett már a szerencse sarkán (Gyöngy: MV. 12). Próbáltam én mindent, mindent elkövettem szívem szerelmek kockájára tettem (Anade: Vers. 91). Kotzkára veti, teszi: aleis submittit v. periculo exponit Kr. Ne vessék szegény lelkeket vakjában Kockákra (Czegl: MM. 299). Kockára veti urának életét (Zrínyi: H.50). Így járok az emberek-közt, így lánya kockáját (Csizi: Síp. 73). Perdített kockámat vakra fordította, jó kedvem örömet felháborította (Thaly: Adal. II.109).

Kockácska: tessera, taxillus MA. kleiner würfel, viereckichtes steinlein PPB.

Kockás: 1) aleator C. aleo MA. würfelspieler PPB. Részeges, kotzkás, rozsz ember: ludus aleator PPB. Kockás, vörteley: aleator Maj: Szót. Akar kockás, akar kártás (Bál: Csik. 112). Sors vető, kotzkász: sortilegi (Com: Jan. 139). 2) periculosus; gefährlich, waghalsig. Leakarván inon szárazon és tengoren végben vitt bujas és kockás szolgálatomat (Monfrók. VIII.317).

[Szólások]. Kockást játszik: aleis ludit (Vajda: Kriszt. III. 553. Kr.).

Kockaság: kockával vagy ostálálával játszani, a kockaság: alea seu tritillo certare, aleatorium est Com: Jan. 209.

Kockaz, kockáz-ik: aleis ludo Kr. ludo talis PPB. [würfeln, mit würfeln spielen]. Vörteley játék, kotzkázom: astragalizo PPB. Kockáz kártyáz sátor alatt, piya a szájaban, markofányos háta megett nem szolgál hűjjelen (Anade: Vers. 100). Kártyáz, kotkáz, ostáláz az egész compagna (Fal: NA. 166). Egy itn minap nagy pénzben kockázott (Orsz: Költ. 129). A comenok mentek, patrok vígyáztak, masutt köpnyegen katonak kockáznak (Gvad: RP. 107). Hauptquartélyba mentem csak hogy kockázhassak, hogy így az elvesztett pénzemhez juthassak (113).

[Szólások]. Nem tér bétűltemhez, hogy más embert fejemen kockázni engedjek (Hall: Paizs. 259).

el-kockaz: hsu alea pessundo Kr. ihm würfelspiel verlieren (Vajda: Kriszt. III.554. Kr.).

Kockázás: talarius ludus; würfelspiel. Az kártyát elűv, kezd az kockázáshoz, kockázása után az dohányozáshoz (Thaly: Adal. I.271).

Kockáztat: periculo expono v. sorti committo Kr. laufs spiel setzen. Nem kotzkáztatni életét: refugere periculum PPB. (Csizi: Síp. 117. 694. Kr.).

KÓCSAG: ardea garzetta, fejér gém Kr. Kócsag, fejér madár, mely a vízeknél él: vogelweiss [?] bei den flüssen lebende, eublaie Kirliesz. 159. Kócsok-toll [így]: crista, pennae ardearum; federbusch, reicherfeder PPB. Kín igen megbúsulván esziszár, letette az kócsos [kócsok?] tollakat fejéből (ErdTörtAd. I.229). Egy kócsok-toll tokostól (Gör: KárCs. IV.229). Thaly: Adal. II.132). Jusuf aga szimára kócsagnak vörös fejtő vöttem (MonTME. I.231).

KOCSAGÍT: inebrio, temulentum reddo. Kr. Kotzogítani [így]: inebriare, dementare MA. PP.

még-kócsagit: ~ Minéni mesterséges maszlaggal kócsagitották meg az sokaságot az vj tanítók (Pázm: Kal. 131).

KÓCSAGOS, KÓCSAGOS (Kócsagos Pös: Igazs. I. 162. de: Kócsagos [így] Pös: GKat. 65. Kótyagos Gvad: FNöt. 29. Gvad: Orsz. 127. Kótyagós PPB). eszölös, esábul, bomlott, ittas SzD. ebrius, potus, delirus, amens SI. [trunken, rappelig, töricht]. Kótyagós, fő-fűjös: crapulosus PPB. Magok fejének kócsagos szelét követik (Pázm: LuthV. 355). Feje kócsagos (Pázm: Kal. 431). Kócsagos és maszlagos predikátorok (Sall: Vár. 9). Nyilván kócsagos a fejed! (Czegl: Bőrg. 190). Illyet: BOSTomp. 250. Symb: 3Fel. 389). Kócsagos agyu ember (GKat: Vált. II.1173). Megrészeztém csikós szakátsomat: kótyagos gazdától vég bűsümat vettem (Gvad: FNöt. 29). Kótyagos volt, elszunyadt (Gvad: Orsz. 127).

[Kócsagosít]

még-kócsagosít: inebrio, amentem reddo; trunken machen, rappelig machen, betören. A saxoniai sor szag meg kócsagosította agya-velejét (Pázm: LuthV. 11). Ezzel az hazugsággal meg kócsagosíták még az fő embereketis (Pázm: Kal. 237).

Kócsagosod-ik: inebrior Kr. [amens fio; trunken werden, betört werden]. Kócsagosodott elme (Fal: Jegyz. 934).

még-kócsagosodik: ~ Meg kócsagosodott feje (Pázm: Kal. 1021. Kr.). Meg kócsagosodott az esze (Fal: Jegyz. 927). Esze vesztére jutott, meg szélesedett, kerdült, kótyagosodott, tibolyodott (SzD: MVir. 133—134).

[KÓCSAGUL]

még-kócsagul: ~ Mitsoda ez egyéb megkócsagult agyas elmélkedésnél (Ker: Préd. 908).

KOCSI (Cosi Tim. 57. 125. 191. ErdOrszgy. II.381. Uezri Mel: SzJan. 117. 36. SzFábr: AmMf. 7). carpentum, rheda, stativum C. rheda, vehiculum, essodum MA. currus, carpentum PP. 272. kutsche PPB. Három lovú kosi: tria C. Kólyszák, kocisk: petorita, rheda Com: Jan. 87. Aurigatio assilua usus est. Dieser ausdrück Bonfus gab dem Lästhus anlass, folgende runderlasse beizufügen: bizony kocis nem volt. Romanus enim ille nos jam olim tum deservat, nisi forte dicere velit, curru kocy vehit, cujus rex primus inventor fuit. Stephanus Broderithus berichtet vom Paul Tomory: Consensus raptum levibus curribus, quos nos a loco Koteze appellamus, ad regem repente advoctat Herberstein in seinem so beliebten

Commentario de Rebus Moscoviticis 1571. befindet sich eine stelle: Quarta (respiratio equorum et permutatio) sex infra Jaurium milliaribus in pago Cotzi, a quo et vectores currus nomen acceperunt cotzique adhuc promiscue appellantur. Auch Friedr. Hertleder, ein geschichtschreiber des 16. jahrhunderts, in seinem werke vom deutschen krieg s. 612, drückt sich also aus: Der kaiser Karl V. legte sich, weil er's podagra hatte, in einen ungrischen gutschwagen schlafen. Wir finden in dem dekrete vom jahre 1523. artic. 20. ein gesetz auf-gezeichnet: Nobiles unius sessionis per singula capita pariter insurgere et advenire teneantur, et non in kotsi, prout plerique solent, sed exercituantium more, vel equites, vel pedites, ut pugnare possint, venire sunt obligati. Hieher gehören einige stellen aus dem handschr. verzeichnisse der königlichen geld-ausgaben für das jahr 1526: Pro solutione kotsy dati sunt in cupreis flor. 50. Pro expensis et solutione kotsy ad Viennam dati sunt flor. 75. Pro solutione trium curruum kotsy. Joh. Cuspinianus meldet: Vehabantur multi (Hungarorum) in curribus illis velocibus, quibus nomen est patria lingua kotschi (Ung. Magazin I.17—20). Die vierte rast ist 6 meilen unter Raab in dem dorf Cotzi, an welchem orte auch die fuhrleite und die wagen dieses dorfes namen empfangen, und werden gemeinlich Cotzi genant (Herberstein: Moskoniter wunderbare Historien. Basel 1563. 1518-ből. Idézi Kertbeny: Magyarország von régi német nyomt. 332). Egy kocsilónak való fék ónos zabolójú (ErdOrszgy. II.381). Ngy kocsi-val fégyvert küldé ntánok (MonIrk. III.69. Radv. Csál. II.113). Könyű kocsi: vehiculum commodum (Pázm: Kal. 1766. 834. Kr.). Vrak kotsia (Szentm: TFü. 21). Egri vitézeknek adtam alájok való kocsi nem adásért 2 ft. 40 d. (MonTME. I.230). A kocsit, há-mokat készítettél (MonOlm. XXIV.142). Feltevék mint holtat szegényt a kocsi-ban (Thaly: Adal. I.23). A hintó nevet nem érdemli, mert tsak kotsi (Mik: Törl. 3).

[Közmondások]. Az kinek koczia nincs, gyalog jár az (Deesi: Adag. 92).

borított-kocsi: arceia MA.

ernyős-kocsi: carpentum C. MA. kutsche, hangender wa-gen, rollwagen PPB.

fakó-kocsi: [unbeschlagener wagen]. Az tolnács számára vöttünk egy fakó kocsi-t (MonTME. I.38).

[Közmondások]. Fakó kocsi kender hám, nemes ember szűr dolmány (Fal: Jegyz. 923).

folyó-kocsi: rheda Ver. Verb. Szót. 26. Kóniu folio koczik (Mel: SzJán. 440). Rheda: folio kuczí, szekér (147).

fődeles-kocsi: carpentum PPL [bedeckter wagen]. Böres fődeles koczi (Soós: Post. 160).

hintó-kocsi: ∞ Búsiges információt adván, magam hintó-kocsiján expedáltam (MonIrk. XV.273).

kólya-kocsi: essedum C.

konyha-kocsi: [proviantwagen]. Hatra hozny az en koly-math, konyha kochyt, nag mwla lezen a lowaknak (LevT. I.90). Hintóját s konyha kocsiját el-készéttették (Czegl: Dég. Előb. 33). Megállíták az konyhakocsiját szegény urnak (Mon-Irk. VIII.377). Szolgáim nyergelhettek, konyhakocsimat meg-rakhatták (XVIII.68. Gér: KárCs. IV.411. Csúzi: Tromb. 219).

könnyű-kocsi: commodum vehiculum Kr. [leichter wagen]. Kóniu folio koczik (Mel: SzJán. 410. Pázm: Kal. 1766. 834. Kr.).

pohárszék-kocsi: [proviantwagen]. Hintója vala az szegény urnak, pohárszékkocsija és társzekere (MonIrk. VIII.374).

posta-kocsi: rheda *tabellaria PPBL ein cariol KirBesz 135.

Kocsicska: [enriculum; wägelchen]. Egy kocsicskát fogad-
dánk (Bethlen: Élet. 279).

Kocsikáz: [currn vehor; fahren, spaziren fahren]. Mikor a fiatal renduek dolga vagyott a városban, nem szeretném, ha kin s távol kocsikázna (Fal: NU. 255).

Kocsis: 1) auriga, agaso, rhedarius, trigarius, cisarius C. aurigarius MA. kutscher PPB. Kotsis, szekeres: auriga PPL Kocsis avagy szekeros: auriga Com: Jan. 86. Eg kochissá jwth vala ide ez esthwe (LevT. I.283). Koczist, louazt fogad (Born: Evang. III.270). Kocsisnak és főlajtárnak conventio-jok szerint fizessék meg (Radv. Csál. II.253). A kocsi a lovat az gyeplő-vel igazgattya (Com: Jan. 86). A kotsis, szekeres bé fogja a a lovakat (Com: Vest. 51). Koczis es lovász (Zvon: Pázm. 252). Se lened, se kendered, mégis kocsissá akarsz lenni (Czegl: MM. 184). Vala erre gongya ott az koczi-snak (SzFábr: AmAff. 7). Kocsison, lovászon, peczérem (Bethl: Élet. 164). Bódog isten! hány-szor vesztettem víg jó-kedvemet tekéntetes személyek között-is; néha tsak nem elhíttettem magammal, hogy mind azon peszér és kotsis inasok szorítottak a kerékben (Fal: NE. 20). Alig érkezik a jövevény úrti, azon órában reá küld a kocsisokra, parókásokra (Fal: NU. 256). 2) [csillagesopot] auriga, Erichthonius, heniochus ACSere: Enc. 99.

Kocsiskod-ik: aurigor C. MA kutschiren, fahren PPB.

Kocsiskodás: aurigatio MA. das kutschiren, das fahren PPB.

Kocsisság: aurigatio C. MA. das fahren mit der kutsche PPB. Kocsisság avagy szekeresesség: aurigatio Com: Jan. 85.

KOCSOD: [?]

[Szólások]. Kotsod varga (GKat: Váls. II. Előb. 33. Pócs: Güesb. 73). Nagybányára vüdsz; de, kocso-d varga onnan (Matkó: BCsák. 7).

KOCSONYA (Kotsonya Mik: TLev. 166): obsonium, cibus congelatus, elixa caro cum jure coagulato MA. kaltschüssel, eine speise PPB. [snlz]. Fagyos lóv, kotsonya: gallerte KirBesz. 126. Koczold fel az halmac hussát, chinallunc kochyonnyat (Hoffir. 219). Törökölnek kocsonyát vöttem (MonTME. I.180. 183). Mond a szakács: ki ördög látott poszár kocsonyát? (Bethl: Élet. 531). Tellyes legyen kotsonyákkal, sos heregekkel, sódarokkal (Részegs. 30).

KOCSORD: daucus MA. wilde mobrrüben, möhrenkümmel PPB. Édes gyökerű kotsord Com: Jan. 26. A szára, leuele, koriya hasonló a koczordhoz (Mel: Herb. 129).

KODÁCSOL: pipo C. gracillo MA. gaxen wie eine henne PPB. Kodatsolbi: glocitua Maj: Szót. A tyúk karitsál, kodácsol és kotyog (Com: Jan. 39. GKat: Titk. 8. Lipp: Cal. 2). Szarkák kodácsolnak (Thaly: VÉ. II.171).

[Közmondások]. Valamel tiúk sokat kodatsol, keueset toik (Deesi: Adag. 176. Czegl: Japh. 119).

Kodácsolás: gracillatio Kr. [das gackern]. Karicziáló kodieziolás (Bal: CsIsk. 126). Tynk kodacsolisa (Pócsv: Fel. 21. Lipp: Cal. 2).

[**KODÁG**] **KOTÁG:** glocito Kr. [gackern, schwatzen]. Kégyot, békát kialtana reaiá, nindgyárt nyhuán mernéie kotagni, hogy (Zvon: Pázm. 102).

ki-kotág: eglocito Kr. [ausgackern, ausschwatzen] (Vajda: Kriszt. III.235. Kr.).

KÓDOROG, KUDOROG: *kótorog, vagor Kr. [umher-schweifen, herumlungern]. Szent írásnac kúdogo el csavargása

(Tóth: Vigaszt. 35). Ott sompordálnak, ott kudarognak a király előtt (GKat: Válsz. II.322).

KOFA: vetula, anus MA. deformis anus Otr: Origling. I.301. altes weib PFB. Vén szüléské, vén kofa: anicula PPL. Rút kofa: Erinys ex tragedia (Deesi: Adag. 278). Róvid eszű kofa (Zvon: Pázm. 301. MA: SL. 343. A sok esztendője kofa, vén aszszony fogatlamná lézen: amosa vetula edentula fit (Com: Jan. 54). Babonás vén aszszonyoc, kofac, koportyne (137). Vén kofáktól, koportyóktól költ hűjában valóságoc (186).

[Közmondások] Vén kofát minden gyermek nevet (Kisv: Adag. 161).

agg-kofa: anus, admodum anus MA. ein sehr altes weib PFB.

[Közmondások]. Még az aggkofát is tücetra unszolja a jó bor (Kisv: Adag. 532).

aggkofaság: anilitas MA. alte weiberzeit PFB.

KÓFITÁL (kófitálni, kofa)ítálni MA. kofitálni, kofiteitálni PFB: confiteor crimina sacrificio poenitentiario MA. seine sünden im beichtstuhl beichten PFB.

[Szólások]. Vele semmit nem kófitálni: flocci facere, nihili pendere MA. Nem kofitaloc vele (Szeg: Theoph. 25). De mind ezekkel semmit nem kófitál Calvius, hanem azt püngeti (Pázm: Kal. 416). Mind az által ezzel nem kofitaluan, ő azt vegezi az ő parlokothaluan (EszT: IgAny. 132). Vele semmit sem kofitálni (Kisv: Adal. 178).

Kófitálás: gerrae, mgae, fabulae; geschwätz, albernheiten]. Miis Kalauznak ebléli kófitálására bővön meg-feleltünk folyeb (Pós: Igazs. 1684).

KÓFIUM: mitra MA. infula PP. mütze, haube PFB. Myse mondo rwhaya rayta lewen, pspóký estajja kezében, kofyoma foyeben (ÉrdyC. 297b). Kófidénc aranyos kófiomokat (Helt: Krón. 159. Born: Préd. 399).

KOFORTY: [2] Vajki igen ohajtják még most-is ama pápista kofortyok a régi pünkösti borbélyoskodásokat (GKat: Válsz. II.126). [Vö. **KOPORTYÚ, KUFFANTÓ**].

KOH: fornax metallica, conflatorium MA. ustrina PFB. [schmelzofen, hochofen]. Mykoron ky vettek volna az kohból, korálnak ew keppe változat thussnak feyzletenek ew kepere (DebrC. 195). Mint ha az kohban igitének: veluti in fornace ardentis (Sylv: I. 137). Probálya őket mint az aranyat a kohba (Helt: VigK. 19). Egybe ohud az ezüst az kohban: conflatur argentum in medio fornacis (Kár: Bibl. II.128). Miképen a tűz az ezüstöt, es a koh az aranyat: azonképen probálya az wr a szűket: sicut igne probatur argentum et aurum cumino, ita corda probat dominus (SalMark. E3). Tapasz eserepet rea, rakd be az kohban, had éledgyen fel magában (Keesk: ÖtM. 200). Az eserepet told egy kohban, rakd be szénnel (305). Az kementze, az boh es a tűz meg probálya az aranyat (Magy: Nád. 5). Kohban, erős tűzben égeti meg az aranyat (Mathó: BCSák. 216). Üstökös esilagot minden ütés esinál, sok ugrosó szikra szűkölésel a kohnál (Gyány: KJ. 3).

[Szólások]. Az ő kohából költ: ex sinu illius est (Deesi: Adag. 319). Labdál a fogyvért is, ha jó kohból költ is, mind addig sem viselik, míg (Fely: Dies. 13). Az apostolok kohából költ az ő traditójok (Pós: Igazs. 18). Kiknek kohokból költ ez (Magy: Dial. 32). Egy kohból költék ki: ex eadem officina exierunt PFB.

kovaacs-koh: ustrina Com: Orb. 139. Kovács koh, értz olvasztó kementze: ustrina PFB.

ötövös-koh. Miesoda ötövös kohból származhatic tisztáb arany? (Prág: Serk. 693).

tűz-koh: [ustrina; schmelzofen] (GKat: Titk. 116).

tűzesítő-koh: ustrina C.

Kohol: 1) copio, ferrumino, conflu MA. kochen, löten PFB. [schmelzen]. Alig találattott egy, az ki magánac valami tulajdon balvant nem koholt (MA: Tan. 31). Nem volt soha az emberi gondolatnak műhelyében koholt vallások között csak egyis, az melyben sok hamisság k nem elegyítettek volna (Pázm: Kal. 69). Meddig koholtatnak a lelkek a purgatoriumnak kementezéjében (Pós: Igazs. II.623). Koholó katlanban szapulod az isten híveit (Czepl: MMel. 19). A keresztviselésnek koholó kementezéje (CsáziUsh: Edom. 165). Némely betegek magok koholnak magoknak orvosságokat (Web: Annul. 139). Jobb hogy isten engem ez tűzben koholjon, minden salakokat rólam eltisztítson, és tiszta aranyúl ama napra tartson (Thaly: Adal. II. 291b). 2) commiscor, excogito Kr. [erdichten, erfinden]. Koholt [így] magyarázat (Tóth: Vigaszt. Előb. 5). Koholt gondolat (MA: Tan. 138). Rossz szitkos könyveknek koholói (Bal: Cslsk. 56). Az három nem-ídvességes kérdéseknec koholó mestere (Czepl: Japh. 7). A mit más ellen kohol, a maga fejére fordúl (Tóth: Zsol. 13). Az ürdög minden nap lelkőnc veszedelmét kohollya (Kődor: HőszT. 7). Ravasszággal koholtattott hazugság: mendacium callidissime fabricatum (Illy: Préd. II.355). A babonás szentelés azoknak a phariseusoknak kovásszűkből maradtott, kik az isten törvényének tisztaságát az ő fejektől koholtattott terhes rendtartásokkal elegyitik vala meg (VárM: ÉgőSzöve. 250). Itt az koholt verseknek vége (Thaly: Adal. I. 209). A religio nem találmaunya az egyházi embereknek, nem a hamisságnak ölvöasún koholt s faragott praktika (Fal: NE. 56). Hiv szószövlő vala királyi udvarban, ha mi rossz koholt irigység a sutban, azon volt, lehessen háritani nyomban (Orczy: Nimf. A5). 3) [facio, formo; macho, formen]. Oszlopot mohás kősziklából diszeszt, szépet, esinost kohol formátlamból (Orczy: Nimf. Bib.).

[Szólások]. Kiki koholja maga szerencsét (Fal: TE. 633).

ki-kohol: excoquo MA. auskochen PFB. Az nyomoruság által az isten kikohollya az emberből a bűnt (MA: Bibl. II.1). Az oláhok a római és daciái nyelvből koholák ki a mai oláh nyelvet (Lászy: Krón. 85).

még-kohol: uro. Kálld: Bibl. Zach. 13. 9. Kr. [conflu; brennen, schmelzen]. Még kohollya mint az ötövös az aranyat (Báth: Tromb. 199). Még-kohollyác az ezüstöt (Négr: Idv. 572). Még halálod óráján is meg-kohol isten e lelki restségért (Komár. Imáds. 112).

[Szólások]. Kovács Istók meg nem kohollya (Kisv: Adag. 516).

öszeve-kohol: [conflu, ferrumino; zusammenlöten]. Hazugságokból öszeve koholt gubomálás (MA: Tan. 1081).

Koholás: ferrumino, conflatio MA. das löten, zusammenlöten PFB. Koholás az aranyat fényessé teszi (Bod: Lex. Előb. 6).

Koholgat: [excogito; dichten]. Annak dolgairól verset koholgatok (Gyány: MV. Előb. 19).

Koholód-ik: conflu, copiar; schmelzen, gekocht werden]. Az embernek lelke az bűntől koholodgyék [így] (Úzoni: Dáv. 53).

még-koholódik: x. Nem kell a papistai purgatoriumban megkoholódnioc (Magy: Jaj. II.84).

KOHÓ: ércolvasztó kemente SzD. ustrina Kr. [schmelzofen]. Igazac az szinten olly igen tisztac, mint az ezüst, kit földből el valasztuac, az ötvösök kohokban [kohokban vagy

colubina?] olasztottat és hetszer megeresztuen tisztítottat (Born: Enek. 171). Ács mihelyben a-vagy-is kovácsnak kohoján (Csúzi: Síp. 218). Hogy tüzesedjék, kochójába [így] veté Pös: Vetélk. 82).

KOHINT. Tükön elkohintani: subducere MedLat. 482. Vö. **KUHINT**]

[**KÓKAD**]

Kókatt: siccus, omni virore ac vigore exhaustus (Otr: OrigHung. II.198).

KÓKÓ. Est apud nos in usu vocabulum kókó, quod semper horrendum quid et formidabile, ac per hoc fugiendum nobis significat. Solent hoc adhibere matres in terrorem suis infantibus, dum eos a cultro, vel simili noxio abarcere volunt, ne quid periculi eis eveniat. Aliquando etiam de homine detestandi vel formidandi aspectus ac gestus dicitur: kókó ember: h. e. homo, qui titulo kókó dignus est (Otr: OrigHung. II.200). De sak kókó, tsak gyermeki játék még ez (GKat: Váls. I.1029). Azt hiszem csak kókó német uram hüre (RákF: Lev. IV.501). nagyon forogtatja a nagy kokót, de elkölt arról, a nüt ő gondol ErdTörtAd. III.225).

Kókós, kivel a gyermeket ijesztik, hogy megeszi: manducus PP. 271. empsa; ein schreckbild. kindleinfresser PPB. (krampus). Gondolnám lenni kokosnak, mivel nemzetünk között még ma-is emce nevezetivel a kisdedeket gyakran ijegette (Ker: FelsK. Előb. 8).

KÓKONYA, KÓKONNYA (*kokannya* Mon: Apol. 335): husvét napján megszenteltetni szokott holmi ededel SzD. Ualanyk kelnek az kokonyához anagy az husvety keierhöz, sayt es teey, tykmon, tizta teyta, kőnyűl tiztaltol kozoru modra cell csinalt, meg kel sőtny, meg kell zentölty, eg' masnak cell benne küldőzay (SándC. 2). Az menorzagban az zentők udde mythi ezek? En lyzöm, hog nem tudod: az menorzagban mentül yelösb etők az kokonya; mőoda az kokonya? az kokonya fümön maga vr Kristus (2). Giertiakat es kokonyiakat zentelhenek (Ozor: Christ. 401). Gonoszul eltee a papac, midőn nem ezac rendtartast, de isten paranczolattya ellen alo dolgokatis soe ezert szerzettec kokonya, gycrgya, viz, uza zentelest, holtac imadasat (Born: Evang. IV.515b). Az papistak kokonnia szentelesesek (Fél: Tan. 344). Hogy mellie postoltul tanultac legyen meg az kokannyat, karapolast (Mon: Apol. 335). Sodar es kokannya szentelesesek (Gyarm: Fel. 12). Cüz, viz, soldor, kokenya, tikmony, mind iambor keresztýenee esznee (Vallást. Aa2). Husvétba az kókonyának [így] meg szentelése (Vás: CanCat. 132. Alv: Post. I.423).

KOLBÁSZ: farcimen, botulus, lucanica, offa C. wurst, oratwurst PPB. A kolbászok, májos hnrkák: kleine knackwürste Grlkesz. 32. Kolbász Farkas [név] (Tiu. 86). Kolbászatot csinál (Com: Jan. 79. Radv: Csál. III.44. KLőse. 1649. 5. Thaly: VÉ. II.377). Disznóknak aprólékját, kolbászt, májosit, ömböztit, véresit illendő árok szerint adgyák (TörtT. XVIII. 142).

[Közmondások]. Csak az nem szereti a kolbászt, kinek ninsen (Kisv: Adag. 38).

húsos-kolbász: botulus carne fartus Kr. (Com: Jan. 79).

[**Kolbászosod-ik**]

föl-kolbászosodik: instar farcinis extubero, extumesco Kr. (anschwellen) (Vajda: Kriszt. III.352. Kr.).

KOLCS (*koltz*? MA: *locc*? Radv: Csál. III.45): gobius C. MA. gobio MA. meergropp PPB. Kolts, gobhal: gobius; der ründling Com: Vest. 131. Jász keszeg, kólt, főjér keszeg:

thymallus, mugil, alburnus seu leuciscus Com: Jan. 33. Csuka ispékkal és kocczal (Radv: Csál. III.45).

KOLDUL (*kolduly* Pesti: NTest. 157. *koldul* Tel: Evang. I.352. *koldolhatott* Born: Préd. 289. *koldulni* Tel: Evang. I.221. *koldul* Helt: UT. M2. *küldül* Tóf: Zsolt. 83. *küldühi* Pázm: Préd. 477): mendico, emendico C. emendico MedLat. 209. betteln PPB. Latatykuala neky hogy koldulny zogyenlenenek meny (EhrC. 81). Donációkat küldültane vala a királyoktól (Helt: Krón. 55). Eggyic városból másikkal megyen, vgy mint küldülván (CisK.) Koldultomat szegienlem (Kules: Evang. 438). Menyivel búcsüilletes) és bizonyosb az istennek szava az emberi bölcseségnél és érzékenségek által kündültt értelemnél (Pázm: Kál. 318). Koldult kenyérrrel élni (Zvon: Post. II.30). Posaházhoz ment dicseret koldulni (Sámb: 3KérDF. 673). A pogányok között a Syra isten aszszony papjai regenten koldulnak vala, sákokat töltven megli edellel: így ma a papisták között négy rendbeli koldulo barátoknak nevei vadnak (VárM: EgőSzöv. 142b). Katona-csillag földelül, zabot ő akkor nem koldul (Thaly: Adal. I.242). Engedj leborulni, hűséget koldulni s úgy műlni (Amade: Vers. 94)

[Szólások]. Hamissan koldulsz Luther nevével (Pös: GócsB. 18). Látodé, hogy hamissan küldültál (Mtkák: BCsák. 303). Ládd, hogy nem hamissan küldöl P. Sámbar (Sámb: 3KérDFel. 563).

ki-koldul: emendico MA. erbetteln, ausbetteln PPB. Ki-koldultatott: emendicatus MA. PP.

kioldulás: emendicatio MA. erbettlung, ausbettlung PPB

még-koldul: [mendicando peragro; bettelnd durchwandern]. Idegen országokat meg-küldülván, temérdek alamisnát szerzett a jerusalemi szülőküldőknek (Pázm: Préd. 1248).

Koldulás: mendicatio MA. das betteln PPB. Még tere az koldulasbol, hozuan egi taska kinirt es egi palazk bort (VirgC. 17. Helt: Bibl. I.217. Born: KTud. II.17). Minden ő iazut fél laká, és küldülésre inta ügye szeri (Sós: Post. 81).

Kolduló: mendicans C. [bettler] (Born: Préd. 86).

KOLDÚS (*koldus* Born: Préd. 306. *koldús* Tel: Evang. II. 417. *koldos* Pesti: NTest. 159. *koldúsok* MA: SB. 116. *koldus* Sylv: UT. I.110. Mel: SzJán. 425. *küldüs* Pázm: Préd. 317. *küldusoc* Vás: CanCat. 276): mendicus C. MA. bettler PPB. Vándorló koldus; antolecythus C. Seclerata az az lator küldüs laba sebesítő fü (Mel: Herb. 175). Soha nem mond az küldüs eleget: mendici pera non impletur (Deesi: Adag. 119). Az küldüst még az szüley sem szeretik (275). Küldüsnális szegénb: Iro et Codro pauperior (44). Oly szegény mint az küldüs, megis gőgre tartia magát: Mithaeus cum sit, Agamemnonem simulat (254). Felségélyed az koldusnac szükségét (MA: Bibl. I.172b). Éheztem, szomjúhoztam az én szegényimben, küldüsimban (Pázm: Préd. 17). Koldus rongyok (31. Kr.). Nyomorék koldús (Hall: Paizs. 87).

[Szólások]. Senki én fölém nem tartja, hogy sz e m é r m e s k o l d ú s volnék, inkább utalan való, sok érdemem felett való, sok kéréssel gyakran megbántom kdet (LevT. II.276).

[Közmondások]. Ne utáld meg a nyájás koldust: salem et mensam ne praetereas (Kisv: Adag. 461. Kr.). Szemérmes koldusnak üres a táskája (Biró: Angy. 122). Nem fél koldus a fosztástól: *cantabit vacuus coram latrone viator PP. Koldustól kérsz táskát: *aquam e pumice postulas PPI.

Koldúsi: [mendici; des bettlers, bettelhafi]. Nincsen hatalmadban, hogy megadlassza, a mivel tartozol, és félő, utalan-tan valami koldusi szorultságra ne jusson ügyed (Fal: NU. 290).

Koldúsocska: mendiculus C. MA. junger bettler PPB.

A komárnac jelen létebben keresztel (Com: Jan. 126). Akartam kegyelmeddel szólni, mint régi jóakaró komja; maradván kegyelmed komja (RákF: Lev. 1336). Antal varga ő komját hitta vendégségben: jó komám egyél (Thaly: VÉ. 1344).

[Közmondások]. Kőtné higied komádát (Helt: Mes. 29). Kőtné hűd komádát: ama tamquam osurus, odérís tamquam amatorus (Deesi: Adag. 88. 196). Kőtné hígy komárnak (Kísv: Adag. 22).

kérszt-koma: ∞ (Pös: Igazs. 615).

Komaság: compaternitas MA. Deesi: Adag. 4. gevatter-schaft PPB. Egy rókának fia lén. Az el menüén komáua kérő a farkast. A farkas örömet fel véné ő komaságot, es neuzéc ő róka fiat Lupescónac (Helt: Mes. 333). A komaságban való lelki atyafiság csak haszontalan költömeny (Czegl: MM. 278). A bérmlásban mint a kereszttségben komaság is avagy lelki-atyafiság vagyon a kereszt-apák vagy kereszt-anyák között (Bíró: Angy. 267).

[Közmondások]. Meg holt az gyermek, fel költ az komaság: abiit et taurus in silvam (Deesi: Adag. 4). Megholt a gyermek, oda a komaság (Kísv: Adag. 3).

KOMÉDIA: comoedia C. MA. komédie, lustspiel PPB. Az császár ő felsége fiai akarattja lén, hogy én komédiában velek egyetemben legyek (Nád: Lev. 295). Én Szombatba az komédiára be nem mehettém vala (LevT. II.238). Az mely comedióhoz készültének az udvariak és felesigem fejér-cselédje, ma vittem véghez az ablakom előtt (Monlrók. XV.317). Nem készít Thália tréfás komédiát, midőn Melpomene formál tragédiát (Thaly: Adal. 159). Hogy a gyermek nevelést még ennél-is szebben elő-gyámoltatná kezén fogva vezeté a comedióákra (a pítzint, Fal: NE. 112). Bál házak és comedióák (Orczy: KöltH. 103).

Komédiás: comicus lusor, histrio Kr. [komédiánt]. Tántz mester, jiték mester, komédiás mester: choragus; komédiás-aszszony: mimia PPL.

Komédiáskod-ik: [comoediam ago; komödien spielen]. (Land: Újszégis. 128).

Komédiáz. Komédiázni: *referre fabulam PPBL. Komédiázom: simulo uo.

ki-komédiáz: Valaki szokását ki-komédiázni: *repraesentare alicuius mores PPBL. Sokszor kikomédiázták Orestest: Orestes agitatus *scenis uo.

KOMÉTA: [cometa]. Egi kométa csillag jelőnek (DebrC. 208). Kométa auagy üsteges csillag (Helt: Krón. 67). Nem érti az cometakat, üstökös csillagokat (MA: Scult. 24. Zrínyi II.87).

Komiszárius: [commissarius; kommissär]. Hadi kommissarius, vitézeket fogadó: delector; búza kommissarius: *prae-fectus annonae PPBL (MonTME. I.48. Gér: KárCs. IV.480). Nőgrádban az commissáriusoknak élésért fizetünk az vice kapitányuk 8 császár tallért (MonTME. I.48).

KOMLÓ: lupus C. lupulus MA. hopfen PPB. Com: Vest. 135. Kumolovmal, collis 1264 (Kovács). Villa nostra Komló? 1321 (ZichyC. I.191). Küldjön énnekem egy kis aszszu gyümölcsöt s egy kevés komlót (LevT. I.87). Először az komlót főzték meg és annak az vizébe fürösztöttek meg (Nád: Lev. 15. Com: Jan. 55. Radv: Csál. II.65. Zrínyi II.101). A komlót ereszd karora (ACsere: Enc. 284. VectTrans. 26). Komlót főzők estére (Thaly: VÉ. 1344).

vad-komló: fa mohá; bryon PPL.

Komlós: lupulosus, lupulatus MA. müt oder von hopfen PPB. Komlós korpa: fermentum lupuli, fűrür lupulo infectum; komlós ser: cerevisia lupulata PP. Cumluspotok, rivulus 1212. Cumlous, villa 1257. Kumlovs, villa 1270. Komlos, meta 1295

(Kovács). Komlós (ynév XVI. sz.) (Nyr. IX.365). Komlós kert (TörtT. 1880. 774). Komlós kenyér (Thaly: Adal. II.346).

KOMMANDÉROZ, KOMMENDÉROZ: dirigo, ire jubeo; commandiren PPB. Bottyánt innen le fogom commendé-roznom az Ráczországra (RákF: Lev. V.7). Pálcasji Dumai áltol akar menni véllek, sok hadakat most commendérozni (Thaly: Adal. II.359. Mik: TLev. 485). Sok köz ember haladja hadnagysját, több hadnagy előzi commendérozóját (Orczy: KöltH. 123).

KOMMANDO, KOMMENDÓ: directio militaris Kr. [das kommando]. Parancsol istrázzsít commendo ezeknek (Thaly: Adal. II.23). Ő felsége megfizetvén minden adósságát, az armadára küldötte commendóit adván néki, jól is viselte magát, má most Sacri Romani Imperii comes is (Haz. I.376).

Kommendál: [commendo; empfehlen, anempfehlen].

be-kommendál: ∞ Gombo János szerzette Görgey által egy ücseszt ide étekefogónak bekommendálta hopenester urának (RákGy: Lev. 47).

KOMMENDÁNS: [kommandant]. Kommendáns avagy fő-vezér (Szeg: Aqu. 33). Eddig itt kommendáns Ordódi György vala, már Nagyszeghi Gábort instellálák oda (Thaly: Adal. II.357).

KOMMUNIKÁL, KOMMUNIKÁL-IK: [commu-nico, accedo ad mensam sacram; communicare, zum abend-mahl gehen]. Mykoron azzonyunk zyz Maria komunkályk vala, mely igen nagy isteny edesseget akkoron erez vala (GömC. 297). Yrgalmassagotk tezen gyonyk comwnykal (ÉrsC. 530b).

KOMÓCIÓ: [commotio; bewegung]. Tántz nem egyéb, hanem komótzió, mely az egésségnek hasznos és igen jó (Gvad: RP. 71).

KOMONDOR: molossus, canis opilionum Kr. [bauernhund, schäferhund]. Komondor eb: molossus, canis opilionum PPB. Gyermeket szoptatja egy fias komondor (RMK. II.305). Falusi komondor: canis villaticus PPL. Egy komondor be ideze egy iuhot a bíró eleybe (Helt: Mes. 16). A komondor fogait kezdé rea tenni és a kölyköket rea nodítani (29). Kemén a komondornac a báta és a szőre igen sima. Nem jó ott lñni: mert igen hamar el csuszni róla (219). Komondor szabós kos (350). Born: Préd. 282. MA: Bibl. I.467). Az aytoban fekszie, mikor meg ehezic, az kocz leső komondor (Prág: Serk. 687). Tartván a komondor ebet, a ki fel-fegyverkeztetet szegés-örvel (Com: Orb. 95). Komondoroe (moloss) őrzic a csordát (Com: Jan. 77).

[Szólások]. Nosza e b után kurta komondor: oscitante uno oscitat et alter (Deesi: Adag. 208).

[Közmondások]. Rész felé tekínes mikor az ag komondor ugat (Kísv: Adag. 49).

juhász-komondor: canis pecuarius; schafhund PPB. [schäferhund] (Misk: VKert. 182).

KOMOR (komar TihC. 102): torvus, morosus MA. vultuosus PPBL. tristis, torvus, morosus Otr: OrigHung. II.159. feindselig, mürrisch PPB. Komor tekintetű: torvus C. tetricus MA. Komor kedvű: tetricus; komoron: torve C. komor tekintet: torvitas MA. PP. Garázdás, komor: trico MAL. Komor, magának-való ember völt: natura tristi et recondita fűt PPBL. Rántzolt komor homlok: obducta frons uo. Komor, ki soha sem nevet: *agelastus; *adductae frontis uo. Komor: austerus; sauer-sebend Com: Vest. 120. Kedvetlen avagy komor: morosus Com: Jan. 181. Komoron nézni: Titanicum tueri Deesi: Adag. 135; Gorgoneis oculis intueri 201; Thyoni more aspicere 210. Árrius magában igen kevély vala, az emberek előtt olyla komor vala, mint az álnok kígyó bizonynyal olyan vala (RMK. V.167). Paraszti komor keménsséggel fel fegyverközít tñtőe

(Zvon: Post. 155). Még eméltis meszszob negyven inezeknee komorkodvóc és kevélysége (MA: Tam. 1072). Komoron kezdi azt tekintélni, az kinek annakelőtte mosolygó orezit mutogatott (MA: SB. 50). A lép ismet kiveri a komor kedvet szerző fekete sűrű vért (Com: Jan. 51). Csak ilyen komor kedvel kell halnagunk (Matkó: BCsók. 376). Komor szemmel néznie reám (MHog: TOSz. II.6). E tudományt komoron és gyűlölségesen állatja, és ugyan oltalmazza is (GKat: Tít. 4). Erkölcös, komor nek vagyón azoknak, a kik a bűnöknek kedveznek, engednek (Mad: Evang. 136). Komor melve (Megy: 3.aj. II.62). A mit Calvinsban tsuda komor ortzával kárhoztat, szidalmaz, azon dolgot magadban és a feidben javallasz és kedvellesz (Ker: FelsK. 39). Ő egyebet a fejté vénségűel, barátság nem tud komor szegénységűel nem hozhat (Gyöngy: KJ. 78). Valakire komor szemmel nézni (Kisv: Adag. 198). Bár komoran nézzem, más van szívében (485). Minden más népek is, bár komor szemmel is, nyilván láthatják a mi bölcsőségünket (Bíró: Préd. 19. 2) [morositas; unmut, undust]. A kegyetlenség, komor és kedvetlenség, gyakorta igen káros és veszedelmes (Tynk: Józ. 130). Ekés volt és ezt szem nem nézte komorral (Gvad: FNót. 13).

[Szólások]. Komor mindenkor mint az verembe eset farkas: vultum demittit, tamquam Telephus MA (Deesi: Adag. 63. Kisv: Adag. 550. Fal: Jel. yz. 926). Ki mindenkor komor, arra senki sem hajt (Kisv: Adag. 178).

Komorit: capero, corrugo MA. runzlicht machen PPB. [runzeln]. Homlokomat komorítom; capero PPB.

még-komorit: [capero; düster machen] A homlokomat megkomorítom: capero C. Meg komorítják nagokat, zomorusagnak orokódnak (Beythe: Epist. 78). Midőn bőítőlenek megkomorítottak oreziójokat, hogy tetszenének egyebeknek bőítőlni (Tel: Evang. II.521).

Komorítás: [adducta frons; stirnrunzeln]. Chak intésével is rágalmazhat valaki, feje haitogatásával, homloka komorítással (Elm. 273).

Komorkod-ik: tetricus et morosus sum, contristor MA. [düster sein, trübsinnig sein]. Mivel istennek kedveskedik, azt vigadva és nagy örömmel tselekeszik, nem úgy, mint a képmutatók komorkodva (Pázm: Préd. 610. MA: Tam. 1271. MA: SB. 65). Soha semmi jó kedvet ne mutassunk, hanem mindenkor komorkodjunk (GKat: Váls. 1160. Gyöngy: Csp. 16. Bró: Miene. 258. Kr).

Komorod-ik: contristor, tetricus fio SI. [düster werden, verdriesslich werden]. Teljes gonosz gondola, komorodot, mindenkor zomori (Cs. 13). Nyughatatlan és komorodott lén (Köny: VM. 15).

el-komorodik: ~ Elkomorodott a mohár és túrta szájából mérgét (Fal: TÉ. 767).

még-komorodik: ~ Úgy vélem, attól komorodott meg, hogy nem mehetünk alkura némelly pemetumok iránt (Fal: NE. 80).

Komorodas: contristatio; verdüsterung, betrübniß] Szíved komorodása (Pázm: KE. 207).

Komorság: torvitas C. morositas MA. tetricitas PPB. das mürrische und verdriessliche wesen PPB.

KOMORNA: [cubicularia; kämmerfrau, kammrdienerin] Komorna, szikatsné (Orezy: Köhl. 180).

KOMORNIK [komornik; Gyöngy: Csp. 15. Fal: NA. 157. ág, nem komorna; komorság] Tarn: Tít. Címl. komornyik PhilFlor. 30. cubicularius C. kammrmediener, komornik; cubicularius; kämmerer Pest: Nom. 12. Yrd meg nekem, ha komornyik wram meg jowy Alamocho! (LevT. 169). Két komor-

nik királyra tanácskozik, ők az királt titkon elrekkentenék (RMK. II.281. 289). Eladák Józsefet medeantáknak, Farao királynak ő komornikjának, az fő hohnesternek azaz Putifárnak; ez goudviselője az király udvarának (VS. 97. 169). Az királyné asszony látván jámborságát, akarja, hogy legyen király komornikja (VI.64). A madianitae el adae Josephet Egiptusba Putipharnae Pharae komornikjának es hohnesterének (Helt: Bibl. 183). Az királyné komornikja vala: servus domus regis de prioribus erat (MA: Bibl. 1382. IV.114). Assvénus királynak halálára színdékoztak az komornikok (Pázm: Kal. 129). Ha az komornikomat valaki certe fyrtatna, az is heba való dologh lenne, mert azt een legh fellib w tüle akartam el tytkolny (Rudv: Csal. III.151). Pénznek es egyéb fele egyetemesnek komorniki: dispensatores rerum et pecuniarum (Ver: Verb. 197). Megindítottam komornikomat vele rendelt palotásimmal együtt (Moulrók. XV.71).

országos-komornik: fiscus Illy: Préd. II.502.

fő-komornik: summus cubicularius Com: Jan. 110. [ober-kämmerer].

Komorniki. Minket el nem hagyott, hanem elsőben udvarunkban continuálván az komorniki tiszte! szután bukoczi kapitánynya lévén esztendeig szolgált azon hivataljában is (LevT. II.259).

1. KOMP: [tumulus, meta; aufwurf, rasenhügel, grenzhügel].

[Kompol]

Kompolás: [adaggeratio terrae; das aufwerfen von hügel]. Ki szent György nap tájlan kezdvén kompólását, soha el nem vézti batárok hányását (Orezy: Köhl. 112).

2. KOMP: epibades MA. fährschiff PPB. [plätte]. Az török nagy segítséggel volt Esztergomnál az onnan kompon által való költözésben (LevT. II.136). Komp, significat pontones, sen lutas et spatiosas rates in magnis aquis, quibus currus, equi, exercitus et alia ex una parte in aliam transpountur (Otr: OrigHung. II.270). Az hol gázolható hely nincsen, hidassal, komp pontonok által vetnek (Com: Jan. 91). Kompokra által vivén (TörtT. XV.174. TörtT² III.349. 352).

KOMPÁNY: vicarius ludi magistrí SI. Pál-mester is soká milatoz a tészében, nem éri a konyvánt így a belső pénzében (Gyöngy: Csp. 20).

KOMPÁSTOM: compassum, compastum, solarium; sonnen-zeiger, compass PPB.

KOMPLÁR [komplás; NémGl. 357. kompolar DöbrC. 12. kompolar W: Tam. 260. 474. Pázm: Fel. 238. Zvon: Préd. II.247]. propola, compola MA. verkünfer, weinschenk PPB. Téman földene complari így; es bezzély oszidomossagnak es ortelemnek keresi (BécsiC. 101). Jóna hoziane a meüei kompolar venni maganae zegenkődő bozonságot (DöbrC. 12). Complar ember (Expine. 115).

Komplárkod-ik: eapponer; feil haben, wuchern PPB. [handeln]. Az Corintus komplárkodo város (Konj: SzPál. 109). Olaj az teste! mind azt mondjátok, ezzel a nép közt ti komplárkodok (RMK. II.226). Vizezkeredik, komplarkodik (Mel: Sz. Ján. 95). Ti atkozot pillses papok, ti mint Simon Magos vgy iartok, nekik az idüsséggel komplarkottok (Mel: Sám. 380). Komplarkodnac, kufarkodnac (Pázm: Fel. 238. Thaly: VÉ. I. 11).

Komplarkodas: [negotatio, emponatio; das handeln, wuchern]. A szentségekkel való komplarkodas, kereskedés átkozott tudományunk tartatik vala (Matkó: BCsók. 83. GKat: Tít. 12. CorpGramm. 325).

Komplárság: ∞ W complantsagara [így]: ad negotiatio-nem suam Némül. 357. Komplarsag, kereskedés (Born: Préd. 77). Az fejedelmek reudok körül kereskedesre es vltatos kompársagra ne adiak magokat (Fél: Tam. 474). Christus az Jerusalem templomát az belé mászkált kompárságtul meg tisztította (Zvon: Préd. II.247). Az szentséggel valo el szemedhetetlen kereskedesne es komplarsaguc mindence hallásra, nyilván, ellene mondottak (EszT: IgAny. 106).

KOMPÓDI [Kompold, Kompód: falu Hevesben Kr.] Kompódi nemes aszszony: ampullacea mulier PPB. Czufollia Michi Achabot: El mebecz, s-nag kompódi módra iary (Mel: Sám. 359). Nám olyan, mint egy kompódi nőmös aszszony: ampullacea mulier (Decsi: Adag. 324). Ha kompódi módra szegény nem iárhatis, meglis czendeszen vagyon (Illyef: Jephth. 13).

KOMPONA: libra; wage PPB, mérő serpenyő SzD.

KOMPOST: [condita, poma condita; eingemachtes Obst, eingesottene Früchte, kompot]. Peto si potestis Budae facilius invenire rapulas, vulgo cheklath cum sinapis [így] temperatis in parvis tunellidis de Sienna portatas vulgo kompostoth 1495 (Révay-levéltár Kis-Selmecen, Benedictus de Zerthmarthion leveleiben; Ábel Jenő levélteli közlése). Kompost narancz, nul, ludfi, jarey, boriu spekel, teies etek (LevT: I.14).

KOMPOSTOR: [tretschemel an dem weberstuhle]. Insile, insilia: kompostor, az takacz lába alatt ala s föl járó fonál ranto faczká MA. A takás nyomozza lábaival a kompostorokat (Com: Orb. 121).

Kompostoros. Az esztérgáros fülvén a kompostoros széken esztérgál (Com: Orb. 141).

KONC: 1) [os; knochen]. Disznóhúst, agyvelőt, s konczoknak velejét egyél (Fél: SchSal: 6). 2) bolus C. frustum carnis MA. bissen, stück fleisch PPB. Ütközet nagy lesz mindenkor a farsangban, mikor Czibere bán beszáll az bánsgában, Konez vajda haragszik, dúl-fül haragjában, mert nincs tisztessége az negyvenhat napban (RMK. II. 184). Egy eb találja egy szép kontz húst (Helt: Mes. 19). Osztagotta mind férfinnac mind aszszonyállatnac egy egy lépént és egy egy kontz húst (Helt: Bibl. II.189). Vad madár barmoknak kontzfául elni (Born: Ének. 205). Fel veug a szakacz a meg főtt sal kontzot (armutu) és a sal konczonfelül valo szegiet es teue a Saul eleibe (Mel: Sám. 34). Szakallokon foly le az penteki koncznac ziria (Mon: Apol. 516). Sözd meg az [anquilla] husát, metöld el konczonként (Radv: Csál. II.38). A mely kontzot a szájjában tartott (Czegi: Japh. 225). 3) [praeda; beute]. (Mel: SzJán. 441). Ez is az árnyékhoz kaptában a konczot elejtette vala (Szal: Krón. 479). Inunár az ő konczok [a doktoroké, kik meghaltak] egyebekre szállot és nem tudom ha vannak-e csak emlékezetben is (Pázm: KT. 13). Pélted a konczot (Illyef: BCsTomp. 133). Bukéfal barnáján repül, ha a koncz-osztásra kerül (Thaly: Adal. II.191). Több fizetés, több kontz jött al emberekre (Orezy: KöltSz. 172). 4) Konez papiros: scapus chartae PP. [ein buch papier]. 2 kontz papirosot vészec 14 pénzen (Helt: Arithm. H3. Szeg: Aqu. 25). Vagyon 5 konez beczi papiros (Radv: Csál. II.103). Egy kontz papiros (TörtT. XVIII.217). A papiros konczonként adattatik el (Com: Jan. 155).

[Szólások]. Nagy kontz eset ki szájából (Kisv: Adag. 55). A pápák, ersekek, barátok a siros konczért egymást meréggel megl ölik (VárM: ÉgSzöv. 63). Zsiros konczra s egyházi uraságra sietnek vele: s'introducono in buoni benefizio (Fal: NE. 39). Tálban kontz, ne néz aszszonyra: mulieris oculus speculum juvenibus est (Decsi: Adag. 206); ex aspectu nascitur amor (15). Irigyek egymáshoz, mint a kontzon az ebek (SzD: MVir. 91). Kontzonként hanác ötet (Helt: Krón. 33). Ha ki nem akar menni, szállásán

hánnyák konczonként (Monrók. III.142). Kontzra hantac (Born: Préd. 458). A ki káromlást mond, konezra hányassé (Kár: Bibl. II.261). Konezról konezra hányák (Pethő: Krón. 65). Mondá az király: Ha nem mengyatóc meg, kontzról kontzra hányattatoc: nisi indicaveritis milii, peribitis (MA: Dibl. II.157). Konezról konezra hányták, darabolták (Kem: Élot. 27). A Budat mind konczról konezra vagdala (Szők: Krón. 163. Pethő: Krón. 27). Mind Leontiuszt s mind Tébériust konczról konezra vagdaltatá (Pázm: Kal. 436. Pázm: Préd. 637). Inkáb akarnac koczról konezra vágatni, hogy nem el menni (Prág: Serk. 455). Konezról konezra vetni nem szünja szolgálát (Thaly: Adal. 160). Nem vonom ki szájadbóla kontzot: non *praeceperofructum officii tui PPB. Feladta levét s olfeledte konczát (Kisv: Adag. 203).

[Közmondások]. Ugy félti ő azt, mint az eb az kontzot (Decsi: Adag. 255).

Koncocska: [ein buch papier]. Az papirosom elfogyott. Küldj vagy 25 koncocskát mindjárt (RákGy: Lev. 29).

Koncol: deartuo C. in frustra seco, membratim divido MA. in stücklein hauen, gliedweis zerschneiden PPB. [niedermachen]. Le ragadaa az wr istennek zent papeaat es ky vonyaa az egy-hazbol es mynd yzenkeed konczoltataa (ÉrdyC. 299b). Az ökröt koncollia es aldozza vala (Sztár: Akhab. 5). Kontzoltam emberét ellenségnek (Fal: Vers. 885). Caesart a tanácsban konczolták fel: Sándort egy korty-ital mérge oltotta el (Thaly: Adal. I.156).

el-koncol: exarnifico C.

föl-koncol: obrunco, carnifico C. carnifico, in frustra seco MA. stücke hauen, ums leben grausamlich bringen PPB. Semmit töle ne félj, ragadd kopolyuját, koncold fel ő busát, csináljunk kocsonnyát (RMK. II.329. Pesti: Fab. 54). Caesart a tanácsban konczolták fel (Thaly: Adal. I.156).

lő-koncol: ∞ Le kontzolás őket (Helt: Krón. 91. Pázm: Préd. 1272. Kr.). Gara Miklóst, ki mind halálig a királyné aszszonyok mellet emberkedett, le-koncolá (Pós: Igazs. I.189). El-hitethetné ember magával, hogy a többi hadinép össze-kült-solt kézzel tsak livalkodva nézett volna rá, és eő kegyelme Fegyvermeki Sándor uram enyihányod magával kontzolta volna-le, sózta volna-bé az egész frautzia armádiát (Fal: NE. 15).

még-koncol: [concido, verbero; zerhauen, liebe beibringen, zusetzen]. Mikoron mind ket felől meg kontzolnác egymást (Helt: Krón. 107). E hegyes törrel véredet vészem és é szeker-tzeuel meg kontzolom hussodat (Helt: Mes. 361).

[KONDA]

Kondás: subulcus PP. schweinhirt KirBesz. 149.

KONDÉ [vö. Kondi: Erdélyben leánylátogatás, leányok-nál mulatás CzF.].

Kondéság. Ezeket azért meg-értvén, csak mázos-kondéság Kalauznak dolga, a mikor el nagy fennyen mondgya: a ház-aságot meg-hecsüllí a romai ecclesia (Pós: Igazs. 553).

KONDÉR (kandér Monrók. VIII.377. 378. kongyér C. MA): congius C. MA. stübben, vör [dreí?] mass fiessender diuge PPB. Kongyér, három itze, hat megszszel: congius MA. Réz-kandér: lebes PP. Kondér, három icze: congius Maj: Szót. 159. Két jó öreg kondért hamar ragad vala, két kezében vízel teli bozza vala (Illosv: Toldi 4). Kondér avagy kanta (Com: Jan. 186). Egy réz kondér palasz (Radv: Csál. II.324). Az hiakat [higakat?] kondérral mérik (Com: Orb. 260). Réz-edény csnáló, kinél vagyon lombik, kondér mind fedőjével (ÖtvMest. 32. vsz.). Boltheli öreg kondér és vasfazék vagyon nro 9 (Gér: KárCs. IV.223. 450). Háló szállásán főzetett volt egy öreg kan-

dér káposztás húst az utra (Moulrók. VIII.377). Az őt káposztás húst mind kondérostól az sátorból kilobbantak (378). Magok mellett volt egy konyhakoosi vagy társzekér, az kiből az konyhára való eszköz, főlök, tángyéro, nagy konyhára való réz kondérok (XI.362).

Kongyéros: congiarius, congiaris C. MA. dreinüssig PPB Kongyéros, pintos, ezöbrós, ezöbörnyi: congiarius MA.

KONDÍT: facio ut sonet SI. [erschallen lassen, ertönen lassen]. Nagyot kondított s el szulad (Kisv: Adag. 122).

KONDUL: sono, resono Kr. [erschallen, erklingen, ertönen].

[Közmondások]. A teli kád ha meg-fűtök sem kondul (Hall: Pajzs. 261). Az teli hordó lassan kondul s jó bort ad (Döb: Részegs. 33).

KONG, KONOG: resono, persono, timio, clango MA. klängen, ertönen, wiedertönen, wiedererschallen PPB Kong a tsűr fűlde az erős tépélés miatt: graviter *tunis gemit area fragibus PPB. Vajki nagy sokat kong ő hangos harangjok (RMK. II. 181). Oly nagy zörgés bongás az táborban vala, harangok, esengetők ott konognak vala (Tin. 103). A tőveken sok harangok konognak (343). Az kikuc szanac az orrokban mégyen, vgy hogy az is konglyon mikor szólnac, azok hazugoc (Cs. N). Kong, mint a dob (P: PaxC. 203). Az fűzök füresen kong (Thaly: VÉ. II.117).

[Szólások]. Nem tudom mit konog az orra, mint egy fa tariznya: Eretriensium Rho (Deesi: Adag. 151. Kisv: Adag. 143).

[Közmondások]. Az füres edények inkább konognak (Pázm: Préd. 812). Kong az füres hordó (Matkó: BCSák. 123). Konognak az füres beszédek (Misk: VKert. 221. 418).

Kong-bong: persono, intono, reboo, clango MA. ertönen, erklingen, erschallen PPB.

Kongás: sonitus, strepitus MA. ton, getös, geräusch PPB. Az füres hordó kongás és eszterhám tornett gabona fő, pharisaiis kérkölségednek jeles czimerei (Matkó: BCSák. 124). Kongásról, hangjáról meg tudgyuk ismérni a bányászmat, az embert szózatjáról, a jámbort erköltséről és tselekedetéről (Fal: UE. 506). Ökröt vonásim, madarat szállásim, fazakat kongásim választunk-meg (SzD: MVir. 73).

Kongat: personare facio MA. ertönen machen, erklingen machen PPB.

Kongó: sonans, clangens Kr. [moneta; klingend, klingende münze]. Ezen ezer aranyat küldöm, toldja meg kigyelmed kongóval (RákF: Lev. I.180). A kurucok által veretett rézpénz, melyet libertásnak, esüféven kongónak neveztek (Thaly: Adal. II.202). A réz nem csak erős, és kemény, hanem kongó avagy kongó, zengő, penegő és hangos-is (Bíró: Préd. 10).

KONDOR, GÖNDÖR: crispus; kraushaarig PPB. Kundermarc? possessio in com. Doboka 1230 (Kovács). Kondor Ferench (név, RMNy. II.12). Szép fekete kondor hajam (Thaly: VÉ. I.311). Az isten nem adott kecskének nagy farkat, sem kondor dísznának unicornus-szarvat (Thaly: Adal. II.39). Nem férhettem közel egyhő szépségéhez, göndör barkájához sem leutse szeméhez (Orczy: KöltSz. 162). Tiszta pástor gyermek, kondor hajj, fítos (Fal: Vers. 107).

Kondorod-ik: crispior SI. [sich kräuseln]

föl-kondorodik: ~ Fölkondorodott a vége hajjának, Bethl: Élet. 152).

KONFEKT: confectum, licarium Kr. [konfekt, eingemachtes Obst]. Pézma confectum (Radv: Csal. III.60. Pázm: Préd. 135).

KONFREJT *konfekt?* Thurzó: Lev. 175): konfekt Kr. Huszonöt font konfrejt (Radv: Csal. III.57. Pázm: Préd. 162. Kr.). Bezetot, confreytot, az jó sáfrany termő baynotznak határát, szekfünc, gyömbérnek minden gazdagságát add szakátsnak (SzBód: SöDics. A4). Ott vagyon malosa, füge riskása confrejt (Szentm: Kalmbács. 9). Rágodni való tsukoros confrejteket készévtén: morsulos praeparantes (Com: Jan. 218. Lapp: P'Kert II.204. Kr.).

KONGRÓ: conger; tengeri hal PPB

KONKOLY: zizania C. lolium MA. schwindelhafer, unkraut PPB [olch]. Konkoly, lolium, rosok Major: Szót. 294. Konkoly, vadöz: lüch oder unkraut KirBesz. 157. Praedium Concol, Concoyl? 1193. (Krauz). Gyeczecetek egybe az konkolt (JordC. 395). Gyeczecetek egybe elezer a konkolt, az gabonaat kedegh gyöcetek az en aztagomba (ÉrdyC. 125b). Mikent az konkolnac foier az viraga, belöl ha meg rontol fekete az magna (Bom: Ének. 395). Pseudonanthium inter segotes nascens, lychnidis scil. genus, konkoly (Beythe: Nom. 7). Olyan a viraga mint a konkolyac, vgyan tóka vagyon az viragánc (Mel: Herb. 65). Az ördögi konkolyak bokrosodásából, sokan erősödnek (Pázm: Préd. 293). Mint a harang öntésben, oly tudós volt Melanthion Philépis az angustina confessionak íróa s az konkolydija [concordia] könyű alá írt, iminut, amonut egybe gázolt praedikátorkák és mesterkékis az theologiában (Bal: Cslsk. 147). Az konkoly meg-vesztegeti, meg foytya a buzát (Mad: Evang. 177). A konkoly igen kikezlett vala gyomlálodni (GKat: Titk. 17).

[Szólások]. Förtelmesseeglnék konkolyaath hymtee (ÉrdyC. 81b). Ne igyekezzék konkolyt hinteni mások buzája közzé (MonTME. V.175). Áskálódnak, bíjnak, kigyökötvet fűjnek, konkolyt hintnek közünkbe (Amade: Vers. 151). A föld kerék-ségét mindenféle tévelygéseknek, s istentől elszakaszo hitetlen-ségnek keseri konkolyával akarják napoként be hinteni (VárM: Égő-Szöy. Bevez.). Hon ezek a bonta keresztények, az anabaptistak, míg előbbeni vallásban voltak, hamis esküzdést fűlök nem hallottunk, részegot közöntök ritkán láttunk. De mióta Sámbar konkolyt vete közükbe, azólta azok-is már szinte olly részegesek, lelkeződök, hamis esküzdök, egy-más között veszekedök (Pós: Gllot. 25).

[Közmondások]. Ha konkolt nem nyivöd, lát buzát lenyomja (Kisv: Adag. 56). Nohéz a konkolt egészen kigyomlálni (232). Mint buza konkollyal, így jök a rozsakkal meg egyelítve vannak (197).

buza-konkoly: lolium zizania Mel: Herb. 59 (Mad: Evang. 177).

fekete-konkoly: lolium reconditum; ratten [rade] Fuchs: StipH. 70.

mezei-konkoly: nigella Mel: Herb. 37.

Konkolyos: [zizania internixtus, lolio corruptus; von unkraut überwuchert voll olch]. Veréb-megött kalangyát fűfélé rak vala; az búzának konkolyosít, hitványát meggyújtá, mutatá ő áldozatját (RMK. IV.247. TörT. I.221).

Konkolyosít: zizaniis impleo, inficio Kr. [mit unkraut überwuchern]. A tiszta apostoli kereszténység kezdett vesztegetetni és konkolyosítani (Pós: Válasz. 92. Csúzi: Síp. 11. Kr.).

még-konkolyosít

mégkonkolyosítás. Metelyes meg-konkolyosítás, leginkább az ellenséges emberek gonosz tarsaságának tulajdoníthatatik (Csúzi: Síp. 245).

Konkolyosod-ik: zizaniis impleor Kr. [mit ruten bewachsen werden].

még-konkolyosodik: ∞ (Csúzi: Tromb. 529)

Konkolyoz: zizaniis impleo Kr. [mit unkraut überwuchern]. (Sall: Vár. 48. Kr. Csúzi: Tromb. 145. Kr.)

még-konkolyoz: ∞ Ne hadgya az ő igeiét meg konkolyozni (Born: Préd. 316).

KONOK: (antiq.) obstinatus; eigensinnig, balstariig PPB.

Konokol. Konokolni magát: obstinare PPB.

KONST: kunst, általában minden papírosból készült rajzminta; s különösen maga a rajzolat Kecs: ÖtM. 355. Az konstnak az fonáját [így, hátul az tisztáját szép lágy szitált szénporral hines be (Kecs: ÖtM. 311).

KONTÁR (kantár mester PPB): opifex non collegiatus vel imperitus SL. [stümper, pfuscher] Kantár mester: non cehalis; ein füscher, der keine zunft hält PPB Czifra kés-tínálót, nem tsak kontárt, de jót, a réz lamma megillet (Szentm: Kalm-Dics. 9). Szabók czéh mestere kontár szabóktól hozott 2 t. (MonTME. I.266. 387).

Kontárkodó: ∞ Kontárkodó mines ember (CsikGy. 15).

KONTIGNÁCIÓ: (contignatio; stockwerk]. A bástyán vagon a felső contignatióban egy hosszn vas síska forgó lábával együtt (Radv: Csal. II.393).

KONTOS: [2] Hozattassek elew az kontos kontyos? es gonoz kwel leyau (DebrC. 539).

KONTRALÓR. Contrascriba, contraso: harmintzados mellett szolgáló kontrás, kontralór PPB. 603.

KONTRÁS. Contrascriba, contraso: harmintzados mellett szolgáló kontrás, kontralór PPB. 603.

KONTY: calantica C. pepum, cesticillus MA. caliendrum; schleier, hauptzierde der weiber PPB. [kopfhut]. Patyolat, konty fedél: calantica; fodorított áll haj, konty: caliendrum PPI. Vekoni fedelet fel nevelt kontiok (VirgC. 149). Egy kontyba való gyöngyös gyémántos virág (Radv: Csal. II.348). Nem teletie homlokára az ő gyöngyös kontyát (MA: SB. 220). Szegény feleségem kontyát is akarod igazgatni (Matkó: BCsák. 175). Így bánál te kétszer mind kontytal s kalappal (Monlrók. VIII. 167). Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot nygan ki rekeszd, semmit se küldj, mintsem illetlent (VIII.257). Minden lófó vagy darabant embernek a felesége nagy kontyot viselt (Monlrók. XI.345). Kontyot tőu feieben (Petki: Virt. 11). Kontyért süveget cserél (Thaly: VÉ. II.258). A mi kontyunk mi gondunk (Fal: NA. 128). Még emlékezzenek arról az aszszonyok, hogy tellyes erejében reájok igazodik ama deák mondás: quot capita tot sententiae; ritkán egyeznek meg a kontyok (Fal: NA. 188).

[Szólások]. Kontyot fel-tévő férfi, Simon-bíró, Anda Pál hadába való: uxoris PPB. Konty alá való: muliebris, feminae congruus SL. Konty alá való bor: vinum dulce Kr. Nem konty alá való a szentírásnyagarázat [nőnek adva feleletül] (Thaly: Adal. I.79). Nem kényes italra való borok, se nem konty alá való, amint szokták mondani (Mik: TörL. 302). A gotuári bort a konty alatt is meg tsemszethetik (427).

Kontyos: vittatus MA. mulier cum peplo, turca cum cidari SL. [mit einer haube versehen, mit einem schöpfe versehen]. Az ti frissen lepő kontyos feleségtek (Mon: Apol. 335). Kontyos? (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365). Tett relatiót némely kontyos törököknek az ellenség közé való szökéséről (MonTME. XV. 573).

Kontyoz: [peplo orno; mit einem kopfhutze versehen]. Feleségtek cziframódra magokat kontyozzák (Thaly: VÉ. I. 362).

KONVENCIÓ: [bedingener lohn]. Kocsinak és főlajtának conventiok szerint fizessék meg (Radv: Csal. III.253). Conventioja juhásznak minden 2 hétre 1 gonolya (Évk. XII.78).

[KONVÉRZÁL]

Konvverzálkod-ik: [conversor; umgehen]. Bűnösöket conversálkodot (Alv: Post. 166).

Konvverzálód-ik: ∞ Conversállódgyátok másokkal szivesen (Megy: 6Jaj. VI.45).

KONZUL: [consul].

Konzulság: consularatus. Eleg ideyen lenne, hogy ha az ű fiaul kerne az consulsagot: satis mature illam cum filio suo consularatum petiturum (Deesi: SallJug. 55).

KONYA: curvus, incurvus, inflexus SL. [hangend, gebogen, mit herabhängenden ohren]. Konya fili: aures dependentes habens SL. Konya? (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365). Vén Szilent fel tolák konya szamarára (Orczy: KőltSz. 164).

KONYÁSZTAT: [2] Az ű dialogusiban csak elmjének tetszését konyásztatta, s-a kösség dicsegetit vadászta (Czegl: Orsz-Roml. 129).

KONYHA (kchnia Hoffr. 217. kohnya. Pesti: Nom. 14. MA: Tan. Előb. 12): culina, coquina C. MA. küche PPB. Város konyhája: popina; garküche Com: Vest. 93. 141. Konyhához való leány: focaria PP. 271. Nincz nagy gongya siros konyhara (Born: Evang. I.451). Sütőfőző konyha (MA: SB. 114). Parancsolnod kellene mind útvári, deési tiszteinknek, lenne elég minden konyhára való, Görgényben is kellene apró halért küldeni, egyebüve is (RákGy: Lev. 64). Egy bokor fenyőssal, és egy pár nyállal gazdálkodván a konyhának (Fal: TÉ. 644).

[Szólások]. Sem mit nem boz az konyhára: quid ad Mercurium? (Deesi: Adag. 191) quid ad farinas? (219). Semmit hoz az az konyhára (Toln: Vigaszt. 90). Mit hoz a konyhára: quid ad Mercurium? (Czegl: Japh. 228). Keveset hoz a konyhára (Matkó: BCsák. 136). Nem sokat hoz az konyhára (RákGy: Lev. 549). Ugy-is semmit sem vinne a pápa konyhájára (Matkó: BCsák. 218). Hertzegi konyhakat és asztalokat fittesz. mindünnen bé kívánod a költsőt, senkinek sem fizetz (Fal: NU. 290). Pilátus konyhájára való idéten irás (4).

köz-konyha: popina; város konyhája PPB. Com: Jan. 121. garküche Com: Orb. 253. Köz konyhán nyalakodik: popinatur MA.

közkonyhai: popinalis MA.

laci-konyha, laci-konyhája. Latzi-konyhája: popina; latzi-konyhát tartó: popinarius PPB. Latzi konyha (Konst. 10).

Konyhai: culinarius MA.

[Konyhál]

Konyháltat: [coqui euro; kochen lassen]. Vacsorára frissen konyháltatott vala (Thaly: VÉ. I.338).

Konyhálás: [coctio; das kochen]. Kőnyű a házassulás, de nehéz a kétszer konyhálás (Sam: Cer. 128).

Konyhás: culinarius MA. zur küche gehörig PPB. Konyhás (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365).

[Szólások]. Ott hidegkította volna iol főző konyhás gyomrat (Bal: Epin. 7).

Konyhászkod-ik: culinor MA. sich beschäftigen in der küche PPB.

Konyház. Konyházó, vendégeskedő, tékozló: apicius PPI.

Konyháztat: culina provideo Kr. [verköstigen]. Kit az ura konyháztat (Vajda: Kriszt. II.341. Kr.).

KOP-İK: attoror, detoror MA. zerbrochen und zerrieben werden PPB [sich abwetzen]. Kopik a hó: nives ʔattenuatur PPB Czac el szennyet kopot czontyc maradnanac (Dorn: Evang. III 57). Nem is csak ama moly-ette régi könyvekben kopnak, hanem teljes gyakorlásom feleforognak: non ē stuta trovata solamente nei romanzi, ma anche in pratica (Fal: NE. 9). A müt kopik foszik a köntös: úgy kopik mülük az alósság (Fal: NU. 283).

el-kopik: √ Elkopott: detritus: elkopott marha: scruta: C. Elkopott az álla: mentum ʔattritum PPB. Addég soc el kopie az ő népébe [elfogy, ellal] (Cserényi: PersF. 43). Mint az ruha, elkopnac (MA: Bibl. V.47). El kopot a vas a lábodon, és a rubsagnac csínéséro, te pengi uy vasat lábodra, uy csínésért kívánsz kezéidre (Prág: Serk 1008).

[Szólások]. Régi irás, el kopot (Deesi: Adag. 31. 150): anti quora Jovis diphthera loqueris MA. Régen írták s el kopot: apologus Alcinoi (Deesi: Adag. 110. MA). El-kopott, ótska, háji háji irás (SzD: MVir. 352).

olkopás. Fognac olkopása, váslása: brochitas MAL.

fől-kopik

[Szólások]. Főlkopik az álla: premittor ogestate, inedia Kr. Fөлkopnek a mi állunk (Matkó: BCsák. 188). Fөлkopie az állan, ba nem szorgalmatoskodom (Szathm: Cent. 27). Es ha csak azt követnők, s tartanók meg, fөлkopnek úgy a mi állunk (Czegl: Blorg. 285). Józanok a restelkedők is, de kételenség-ből, mert dolgozni nem akarván, fөлkopik az állok (Csúzi: Síp. 140).

ki-kopik: ad incitas redigor SI.

[Szólások]. *Vonbál kikopik*. Talán ki-kopál a szent-írásból (Matkó: BCsák. 114). Mindenből ki-kopék [elszegényedett] (Diosz: Préd. 112. GKat: Váls. I. Előb. 22). Ha a'ból (a hitből) ki-kopnak: vagy hogy ők is az apostoli tanításnak rendit vészik-elé, vagy ha nem, tsak jég hátán, és bővenyen fognak éppitenie (GKat: Váls. II. d). Non lovén egyebe a szegénységnek kevés buzájánál s málejánál, melyből is csakhamar kikopik (RákP: Lav. 1198). Ám, a mi-némű békesség hirdettetett tegnap napon, Gloria in Excelsis, ma abból tellyességgel ki-koptúnk (Csúzi: Síp. 689). Azért írtam, hogy messze bűjdosásimban ki ne kopnek elő nyelvünköl (Fal: NE. 2). Ki-koptatok minden hasznos beszédből (Fal: NA. 189). Ezeket látván s meg ízelevén a fiatal dáma, könnyen ki vások s ki kopik az isteni félelemből (202). Ha ki nem kopott elmémből mint a magyaró tokjából, el beszéltem a többt is (Fal: TE. 641). Kifogyott minden exceptióból, mint a magyaró tokjából (Fal: TE. 758). Kikoptott a beszédből, mint a magyaró tokjából (Fal: Jegyz. 926).

kopton-kopik: fincessanter detoror; stetig abgewetzt werden] Mikor en a pennamul íroc, nem lehet anelkül, hanem kopton kopik a penna (Tel: Evang. 1135).

lő-kopik: detoror Kr. [sich abwetzen. (Pázm Préd. 1230 Kr.). Az lovanrul igen lekoptott az jatkó (Thaly: VÉ. 1219).

még-kopik: detoror, attoror MA. zerrieben, zermalmet werden PPB [abgewetzt, abgenützt werden]. Meckopott: attritus, detritus MA. PP. Az ebnek igen meg kopot a nyaka (Posti: Fab. 32b). Az ewkewrnek meg kopot a nyaka a nagy wonasha (66). Az te ruházatód semmi képpen meg nem kopott te raytud (Kár: Bibl. I.165). Meg nem kopie köntösed (MA: Scdt. 13). Gyakorta írtetvén vargák csirizéhez megkopott tezyverét, koptája széléhez (Thaly: Adal. II.350).

Kopdogal-ik: sensim attoror Kr. [sich nach und nach abwetzen].

el-kopdogálik: √ Mikor a kapual kapad az ember, azís lassan lassan az gyakorta való kapadas niat el kopdogalic (Tel: Evang. 1135).

Kopott: protritrus, detritus MA. attritus; abgenützt PPB. Kopott-szin: color obsoletus PPB.

[Szólások]. Szót ne szaporitsón a már ki kihírelt, és sok nyelveken kopott újságokról (Fal: UE. 375). A müt a főlkopott kopott szokás béhoz, nagy ereje vagyon rajtunk (172).

Koppad: glabror; glatt oder kahl gemacht werden PPB. Olait vizet hamar ők fordulnak, kiket romaákra ki ontanak, sokan romaákban kopadnak (Cseng: Jer. 20). Gazda szavát fogadd, máskép hátad kopad (Kisv: Adag. 459). [Vö. **KOPASZ**, **Kopaszt**].

el-koppad: deglabror, depilor Kr.

elkoppadás. Hainak el koppadásu: adepecia Nom. 71.

lő-koppad: (defluo; anfallen, angehen (von haaren)). Ha zurokkal az hiaakra chynalod (az vízi főköt), azokat meg vas-tagúta, hogy lene kopqazgyanak (BeytheA: FivK. 90b).

még-koppad: deglabror, depilor Kr. [kahl werden, die haare verlieren] Olajt, vizet hamar ők fordulnak, kiket romaákra kiontúnak, sokan romaák megkoppadának (RMK. VI. 174). Ha kedig a kopasszon a vagy a meg kopodt jég, helyen feier szalasn fakadé fakadand: sin autem in calvito sine in recalyatione albus color fuerit exortus (11elt: Bibl. I. DD44). Lészen forród az igazságtól, csak állasad, ha meg kopadez is, időra lészen ez a meleg (Fal: CsIsk. 36). Isten törvénye szerént meg koppadnál (Czegl: Tromf. 128). A farkas bőrök közé elegyített juh bőroket egészben szőroktól meg-koppadni mondják (Misk: VKert. 214).

Koppadás: [das kahl-werden]. Most (az sas) bal-fütuma hozta oly idejét, hogy maga is félti kopadástul fejét (Thaly: Adal. I.164).

Koppadt: [calvus; kahl]. Koppadt vagyok, simúlok: glabro PPB.

Koppadság: [calvitas; kahlheit]. Szórt neud, koppadságot el őz, meg szőressit (Mel: Horb. 181).

Koppan: [prior, spolió, ad incitas redigor; entblöst werden, das leere zuschen haben]. Szappanyosak, mivetek ez uezéből koppan! minden háznál sem találnál egy rúd szappant (Thaly: Adal. II.121).

el-koppan: √ Itt sok hamisellküiség ment végbe, mert öt-özer forinttal kiszúrták a szemit, azt is magok ládájából vette ki Dioszegi, denique mind ő s mind az maradéka elkoppan tőle (Ház. 1147).

ki-koppan: √ De avval az erdélyi fejedelemségből kikoppana (Mandrók XI.388). Miért nem fogadád szavát jó felséges uradnak, bizony nem koppansz vala ki az erdélyi fejedelemségből (349).

Koptat: attoro, detoro MA. zerrieben, PPB. Aytáinac grá-ditsait koptassu az te labad: gradus ostiorum illius exterat pos-tius (Kár: Pbl. I.653). Mászva tsuszva koptattyák a térék bürét (Nán: SzNP. 231).

[Szólások]. Hídeu ne koptassa a nyelvét (Czegl: Japh. 158). Hagyd lássák, mulassák, nyelveket koptassák, hogy téged, szívem hívem, tisztán imádkak (Amade: Vers. 3).

el-koptat: attoro C. detoro MA. zerrieben, abnützen PPB. Elkoptatta a tövisok között a szőrit: asinus ʔattrivit se pínietis PPB. Mégha szintén valami állandónak láttassék is, tsak-azon régiségtől is el-koptattatik es elfogy (Com: Jan. 267).

lő-koptat: detero MA. zerreiben PPB.

Koptatás: attritus C. [das abwetzen] Koptatás, súrlás, válás: attritus PPI. Az alfelnék feltörése a nyargalásból való koptatástól vagon (Com: Jan. 55).

KOPÁCS: putamen nucis SL. grüne nusschale, hülsé Adami: pr. Dió koptatsa: *carinae putaminum PPI. juglandum putamina PPB. Gyümölcs: kemény héja, koptatsa: putamen no. Efelünk olyan mint a dió, melynek keserő koptatsa a kísérteteket, hája erős ereszt-viselésünket mufogattya (Megy: 3.Jaj. II.180).

1. Kopácsol: excoortico, fodico MA. enucleo; abschälen, en kern ausnehmen PPB.

még-kopácsol: enucleo Kr. [abschälen]. A diót ha megkopácsolják tegyék egy edényben (Lipp: Cal. 50).

[Kopácsl-ik]

még-kopácslik a dió: decorticator, corticem exuit Kr. jpp: PKert. III.207. Kr.).

Kopácslék, kopácsolék. Kopácslélja a diónak: culeolum IA. MAI. *dió-kopácsolélja: culeolus PPB. grüne nusschale PPB. hülsé Adami: Spr. A (gyümölcsnek) a kopácsolélját, buróját [olvassd: buróját] el vesse, el hántsá: putamen amoveat Com: Jan. 20. A dió, meggyoró, és gesztenye bé vannak buréva éjal és kopácsolélkkal (Com: Orb. 29).

dió-kopácslék: culeolum: zöld dióháy MA.

2. KOPÁCSOL: [pulso; klopfen]. Tőb fő tudós doctorok, z kiknek írásokon kopácsol (Zvon: PázmP. 161). Mikor az harisénus az Christon kopácsolnánc (MA: Seult. 999). Mikor gy álló fát ki akar irtani mezőjéből, nem kopácsol ágazóin, hanem z gyökerét rombolja (Pázm: Kal. 456). A két tornyok között avó sendely hénazatokat nagyon vereti, kopácsoltatja (Szal: Krón. 402). Vagdaltam, kopácsoltam (Bethl: Élet. 211).

[Közmondások]. Meddég tűzes a vas, addig kopácsold (Kisv: Adag. 132).

Kopácsolás: [pulsatio: das klopfen, schlagen]. Az pörő-fősök békét hattak az kopácsolásnak (Bal: CsIsk. 141).

KOPOG: 1) [strepitum edo, pulso] strepitum edo pedibus calcatis MA. [klopfen, poltern] ein geräusch machen mit beschuhten füßen PPB. A nemes ember monda szepet el ruhazot koppogo felesegenek (Helt: Mes. 457). Jay ha meg-hak egyszer lathatnam az szep veres karmasim suruba kopoggo nemes hólygenat (Helt: Mes. 469). Szélin kopog, közin tanog (az ntea), s ki közepit uszsa (Thaly: Tört.K. 220). 2) [hiante ore capto, ore inlio: schnappen]. Az ebek a legyek ellen szók-kkal s fogokkal szüntelen koppognak (Misk: VKert. 194).

Kopogás: strepitus MA. geräusch, gepolter, mit hand und füßen PPB. Nincsen nyugodalma zújdült elméjének, járóktól úncs vége értekezésének, ha kopogást hall is, véli kedvesének tivánt örömére jutott jóvésének (Gyöngy: MV. 92).

Kopogó: [ein tanz]. Megjárom én a kopogót: tubám, te s járd meg (Thaly: Adal. II.100b).

KOPT 2) [pulso; klopfen]. Fakoptó barkány (Thaly: VE. I.292).

KOPÁLY: [glaber; kahl]. Kopály, kopár hely: glabretum PPB. Kopály föld: terra glabra (Lipp: PKert. III.160. Kr.). opály föld, a hol kevés fü terem (LippCal. 6).

KOPÁR: 1) glaber, depilis; glatt, kahl, ohne haar PPB. opár föld: solum sterile MA. Kopár hegyek: colles *vacui boribus PPB. Kopár hely (Zvon: PázmP. 209). Kopár mezei, uragi (Szeg: Aqu. 82). Titkos dolgot is babosgatnak némelek e kopár mezőn (Czegl: MM. 146). Kopár hely (Czegl:

Dág. II.61). Nyargalodzol a successio kopár és sáros mezőjén (Matkó: BCsák. 116). Kopár föld (Lipp: PKert. 153). Kopár szakállú (Mik: TörtL. 56). A szállás hápya a kopár szárcsával (Gyöngy: KJ. 13). 2) glabreta C. glabretum; blüsse PPB.

[Szólások]. Kopár helyen kereszködni: cavam Arabiam sorere (Deesi: Adag. 86. Kisv: Adag. 151. 305).

Kopárod-ik: glabresco; kahl werden, blös werden PPB.

Kopároz-ik: fame premor PP. hunger leiden PPB. Kopározó lovaink megnyugosznak (RákP: Lev. IV.34).

Kopároztat: [hungern lassen]. Hogy a juhokat sovány mezőn kopározassák (GKat: Váls. II.1050). Kopároztatni akarván paripáinkat (Kem: Élet. 73).

Kopárság: [calvitas; kahlheit, glatze]. Főnek kopársága: area PPI.

KOPASZ (kopasz: Helt: Krón. 32. MA: Bibl. Magy. 2. Lapatz ACsere: Enc. 209. meg kopatzulnak 170): calvus, calvester, recalvus, imphumis, depilis, glaber C. glatzig PPB. [kahl, haarlos]. Kopasz hely: glabreta C. Kopasz mező: glabretum; dírré haid Nom. 7. Kopas harast? locus 1222. Kopoz, nomen viri 1300 (Kovács). Nufél kopaz, nufel, mondanac neké [a gyermekek Elisensnak] (Hofgr. 206. RMK. V.131). Elizeus prophéta kopasz volt, kinek mondják vala az gyermekek, no fel kopasz, no fel kopasz: de az isten megbünteté azokat (Kopasz). (Káldi: Bibl. 324). [Vö. KOP-İK, Koppad]

[Szólások]. Kopasz lelkének szidta az törököt (MontME. VI.60). Kopasz mentség: excusatio vana, insufficiens Kr. (GKat: Titk. I. Előb. 36. Kisv: Adag. 62. Megy: ÖrÉlet. 75. Fal: Jegyz. 934). Ez a kopasz mentség ki nem szapulja fertőjéből a csunyt: la sciocchezza d'una tale scusa (Fal: NE. 17). Bár tipogasz, kopasz a mentség (Fal: NU. 287). Szólt a májor: fiam! mely okokat mondasz, gyarlók, igen gyengék, s mindeuiké kopasz (Gvad: RP. 125).

[Közmondások]. Könnyű kopaszt borotválni (Deesi: Adag. 91). Igen kopasz borotválás: ab asino lanam (29); calvum vellis (150).

fél-kopasz: calvester Com: Jan. 54.

Kopaszit: calvo MA. deglabro PPB. kahl machen PPB. Kopaszit, kopaszit: calvat PPI. A te nyirett bajuszszod, a batka formára kopaszított fók agyad nem eléb való náladnál (Ker: FKer. 270).

még-kopaszit: calvo, deglabro C. decalvo MA. kahl machen PPB.

mégkopaszítás: decalvatio MA. kahlmachung PPB.

Kopaszocska: recalvester C. Hátul kopaszocska, hátul kopár: recalvester PPB.

Kopaszod-ik: calvesco SL. [kahl werden]

még-kopaszodik: ∞ (Helt: Bibl. DD44).

Kopaszos: calvatus PPI.

Kopaszság: calvities C. calvitas, calvitium MA. kahlheit, glatze PPB. (Helt: Bibl. I. DD44). Ha az embernek mindenestől fogva való kopaszágán szeplő támad (MA: Bibl. I.100. Gyöngy: KJ. 23).

Kopaszt, kopaszit (kopaszt: Helt: Krón. 200): glabro, depilo MA. calvum facio Kr. kahl machen, die haar ausrufen PPB. [abscheeren]. Kopaszított: depilatus MA. PP. Kopaszító hely: calvaria MA. Rest udvarbárakon átok nem basznál, az ki őt kopasztja, kopaszt borotvál (Tin. 316). Kopasztó hegy: Golgotha (Vás: CanCat. 484). Kopaszító hegy: Golgotha (GKat:

Válts. H 786) Tanúlly többet Matló, hogy magad forójával ne koppaszta magadat (Illyet: BCsTomp. 129)

lő-kopaszt: ∞ A borbély a hajukat nyíri, le koppasztja (Com: Jan. 115)

még-kopaszt: glabro, expilo C. deglabro, depilo MA. abschieren, abschälen, glatt machen PPB. Megkoppasztatott: depilatus PP. A nadarac meg-millyeztetnee, koppasztatna (Com: Jan. 83. Káldi: Bibl. 368).

Kopaszul: calveo C. calvesco MA. calvetio PPI. kahl werden PPB. Hátra kopaszulni: in colla *calvescere PPI.

el-kopaszul: ∞ Alopecia: főnek betegsége, melyben az embernek haja, szakállja el hull, el kopaszul: ollóság. Major: Szót. 28.

még-kopaszul: calvetio, calvesco, glabresco C. [kahl werden, die haare verlieren]. Lopo vagy tolvai hogy meg kopaszuljon, a ki mihelint el lopia (OrvK. 75). Akkor eszesül meg az ember, mikor meg kezd kopaszulni (Kopasz). A fodor hajuk nem könnyen kopaszulnak-meg: crispi non facile calvescunt (Com: Jan. 64)

vissza-kopaszul. Vissza-kopaszuló: recalvus Com: Jan. 54.

KÓPÉ (kópé Csúzi: Tromb. 462): bohó, trófiús Szd). joculator, seurra SL. [scheln]. (Csúzi: Tromb. 454. 462. Kr.)

KOPÉT, KOPÉTA: [2] Azoknak hagyom az lidükben levő kopetákat, főkötiöket (Radv: Csál. III.244b). Egy kopetet is adtak, az szegény anyuimnak volt egy ő kopetja, melyből az atyámfiaim vagyon tizenöt boglár, azt is adja meg fiaimnak (H.249). Megint tollból csinált kopetet (uo. H.213. 222. Nyr. V.159).

KOPIA (koplya Tarn: TükR. 118. kopla Thaly: Adal. II. 186 koplya Balog: Com. 109. Csúzi: Sip. 204 kópia Zrínyi I.24 kopya Szék: Zsolt. 45): hasta, frumen, curis C. sarissa, hasta, verutum MA. verutum PP. langer spieß PPB. [lanze, spear]. Kópia, dárda; hasta; der spieß Com: Vest. 131. Hosszu meő kópia: sarissa Com: Jan. 119. Lata egy nagy zerechen kyalrth, ew kewrde sok zolgakut, czwezakath, kopyakut tarth wan (ÉrdyC. 293b). Koppaya mynt keethwnek [az egérnek s a békának] wenyke wozew wala (Pesti: Fáb. 11). Az lantoz ostromlani kezdé a kapu melet való bastyát, és a kópiaon fel hagynae reá (Helt: Krón. 189). Az egyie szagos káka, a ki szerezzen országham terem, mint egy kópia (Mel: Herb. 55). Mint öklelték kópjával által öldulát a kereszt-fün (Pázm: Préd. 135). Török dárda, kópia, szulda elegyedve (Zrínyi H.88). Két ágú kópia (Matkó: BCsák. 313). A zászlók és süri kópjak lobogó nagyon kezdettek vala fuvattatni (Szal: Krón. 148). Azt parancsolta, hogy az alsob gyoles inga hosszú kópja helyére tétetvén a táborban horbottatnék (Illy: Préd. 1357). Irva kópiaim vagyon egy kegyetlen val (László: MMars. 68). Te vagy szál kópiam (Balassi: Ének. 45). Két kópját a földben lútvén, és harmadikat azon által tévén, ez alatt öket által bútatni (DBenkő: Flor. 57). Öklelő lui-vivo kópjának nevezeték (Csúzi: Sip. 204). Szágyos kópia (Fál: TÉ. 23). Nagy sebesen egymásra ragaszkodtak, hogy a csomós somfa kópják egy s más részről darabokra tömőnek (337). Fel tűz kópjára le vágott fájokat (Orczy: KéleSz. 178).

[Szólások]. Ide való az Pázmán jesuita szalma kópia írás (Magy: Nál. 28. Czegl: Düg. 76). Csak szalma kópjával szarkád (Fál: Jegyz). Egy török Buty Balintot kihívá, hogy kópját ternőnek (Ver: Verb. 119).

gyasz-kópia (Radv: Csál. III.370b)

haddu-kópia (RákF: Lev. I.106)

Kopiácska: hastula MA. spießlein PPB. Kopyácska (Land: ÚjSegit. 1337)

Kopiás: hastatus, contophori C. spießknecht PPB. Kópás, dárás: verutus PPB. Gialog paises kópás harczeroc (Mel: Kir. 410). Huszárok, fele lenne puskás, fele kópás (Ver: Verb. 49. Pázm: Kul. 1766. 809. Kr.).

KOPLAL: esurio MA. hunger leiden, hungerig sein PPB. (Göres: Máty. 87. Diósz: Préd. 178). Pap töltözik minden te jóvedelmekkel, pap hízik zsíroddal, töltözik kinscoddal, te koplalsz, nyögsz (Thaly: Adal. 18). Koplalva kelünk fel a gazdag ebédől (Mik: Törl. 5. TörtT. II.164).

még-koplal: inedia recompensó Kr. A külső bonumoknak az emberektől való kikanyorálása nem véték, ha e világi jókkal bővelkedő magzatoknak szülei meg-koplallják is (Czegl: MM. 107).

Koplas: inedia, esuries C. MA. hunger PPB. [das hungern, fasten]. Ez ideigh való nagh fészetethlensegeketh el vutnak es nyomorosságokath, mert inmar a nag zekkesegeth es koplas-sokoth nem zenwedhetyk (RMNy. III.108). A diétával és koplalással fűremednek minden részeink (Pázm: Préd. 537). Hogy a reád támadást, fogságot, rabi koplalást emlegeted, ez is tsak álom-ijegtetés (Fál: NU. 288).

Koplaló: esurio C. esuritor, famelicus MA. hungerleider PPB. (Mel: Szalán. 312).

Koplatat: inedia torqueo, macero Kr. [hungern lassen]. Kevés vitéziket tartotok, azokat es igen koplatatjátok (Tin. 298). Asztaloknál étetőköt esűtöket, ott kiinn koplatatjátok jó szolgákat (311).

Kopó: 1) vestigator canis, indagator; jagdhund PPB. Igen bajtanak a kopók: *alaceritas enim in venando PPI. Pagni-musnak te csak kopója avagy vizsgálja sem lehetnél (Matkó: BCsák. 240). Egy kopónak ezaholása (Hoffm: Préd. 6). Együtt a kopókkal szabadosan járnak az agárviselők (Gyöngy: KJ. 13). Példásan folyt nyálok az angliai inillyen s amollyan szelindó-kekről, agár, vizsla, kopó s több afféle fityésző tacsókról, men-nél szobben a moslékos peszerek módjára (Fál: NA. 122). 2) rapax, vorax MA. räuberisch PPB.

[Szólások]. Ne hoz még most feleséget magadnak, egytől ninczen kopofülesse annak, nem vgy adhad vissza ha egyszer el vészed, mind holtodig kol egytől vele töröködnöd (FortSzer. K2).

KOPOLTYÚ (kopultu Hoffr. 263. kopultó Lép: FTük. I.12. kopultó Misk: VKert. 682 kopultó Com: Orb. 68. kopaltu ACsere: Enc. 218): branchiae, branchia piscis MA. fischhoren, kiemen am fisch PPB. Semit tőle ne föl ragadd kopoltyuját, kenezold fel ő húsát (RMK. H.329). Szizommal által furladdé az (cethal-nak) ő pófáját, vag' kopoltyút (Mel: Jób. 99). Az ezet hal kopoltyút ki nitotta meg? (Kár: Bibl. I.538). Ragad megh az kopoltyút es vastagon tartvan, vond ki az partra (Lép: FTük. 112). Az halak az vizet kopoltyókon ki boesittják (Com: Jan. 33).

hal-kopoltyu: branchiae C. Hal kopótyója: branchiae MA. PP.

KOPONYA, KAPONYA: 1) simla, crater C. wasserseimer, wassergeschire PPB. Csigával, vederrel avagy kaponyával merits (Com: Jan. 115). 2) eranium, calva C. calvaria MA. hirs-schale, hirsnschädel, haupt PPB.

agy-koponya: eranium, calvaria MA. hirsnschädel PPB. hirsnschale Nom. 13. Ott vagyon [Nagyföduban] mostan is Miklos feje csontja, szertelen temérdek agyakaponyája (RMK. IV.253). Agy koponya helyence mondatie: locus calvariae (Helt: UT. 115). Nem találunk semmit, csak Jozseph agy kaponyát es kezét

nek a fejet (Mél: Sám. 402). Az emberi csontok meztelenítő s agykoponyák kopaszto hely (GKát: Válsz. II.612).

fő-koponya: calva, calvaria MA. Pp. cranium MA. Com: Jan. 56. haupt, hirmschädel PPB. Fő koponyára vinek, meg ölek (Krisztust) (RMNy. II.40). Ez holt (Golgóthá) hiák vala fukoponyának helinek, hog az meg holt embereknek tetemekel fel tölt vala, mell tetemek kozot mivel hog' fi az kaponia, az fi tetemtol attanak vala neuet (45). Vadnak, kik azt mongyak, hog az Adam feiekaponyaiat talaltak volna ot a Golgóthán meg es onnat attanak volna nevet ez heliek (uo. RMK. II.135. 137. 138. Sylv: UT. II.166. 167).

füles-koponya: ureus; kantsó C.

Kaponyácska: sitella C.

füles-kaponyácska: ureolus; kantsotska C.

Kaponyag: [?]; [cranium; schädel]. Sidmond kiraly idejeben Boldog Aszszony egy szuraz kaponiag [igy] feiet elevenen az holt tetemek közöt három egész esztendeig meg tartot; es mikor arra meunenek az vton iarak, es [ez] kaponiag [igy] tetem Jesus Mariat kialtot (Zvon: PázmP. 287).

KOPORSÁLY (*kupfersäla* Keesk: ÖtM. 356.); kupferschale Keesk: ÖtM. 355. Az szép tiszta alabastrom-követ töl meg jó lágyon, szítáld meg egy tiszta üstben, vagy serpenyőben vagy koporsályban (Keesk: ÖtM. 298). Végy hét nehezék borkövet, hetven nehezék tiszta vizet és föld meg egy koporsályban, hogy föjjön el az vize (303). Az nyírfának az heát éresed meg, fedd be egy koporsállal, hogy az fiúti ki ne memyen (323). Kalmártól végy rezet, csinály poris perselt s apró kupersälöket (355). Kupferschal: réz főző-edény, magyarul szokásba: kupfersäla (356).

KOPORSÓ (*koporsoba*? Born: Préd. 272): sepulcrum, conditum, teretrum C. sepulcrum, tumba MA. loculus, sandapila; grab, grube, todtenbahre, sarg PPB. Üres koporsó: cenotaphium C. Szent Mihály kora, koporsó: #orciniana sponda PPB. Könyv koporsok, az az: olly emberek, kik midőn valami jó könyveket kaphatnak, senkivel nem közlik, hanem csak magoknak olvassak titkon: bibliotaphi Maj: Szót. Kezde zent Damascos koporsoyabol ky zarmazny edesseges illat (DomC. 150). Nagi könet tőnek a koporso zaiara (WeszprC. 115). Mykoron hely fayo vona, meene zent Marthanak koporsoyahoz (ÉrdyC. 443). Ky emely fel mynekwnk az nagy keweth az koporsanak zadarol (ÉrsC. 122b). Zazloth chynaltatum nekj, es koporsoth rotatum (LevT. I.142). Koporsoth fekete gazal be fedetem (uo.). Midőn sapolodnanac arról: ki forditana el az követ az koporso aytaiarol (Born: Préd. 433b). A David kiraly penig megyen vala az szent Mihal Jona, a koporso vtan (Mél: Sám. 140). Christus testének nem kelliet meg seynyedni a koporsóban (Kules: Evang. 262). Bé-ménvén a koporsóba, látanak egy itat ülven job-kéz-félöl (Pázm: Préd. 563). Testennek tisztességesen el takartatására, koporsonnak es seeremnek megh rakatasara es egieb torbelv keolchsegre rendeltet es hattam eotth zaz forintoth (Radv: Csál. III.155). Koporsó csinálóknaak és egyéb efféle lelekre adtnk ennyi pénz 457 fr. 59 d. (371b). Ólom, fa koporsókat felhasználván, az mit bennük haszonra valót tanált, elvitte (RákGy: Lev. 264). Minden fejet juttat gyászos koporsóra (Thaly: Adal. 159). Jászos koporsó (TóthJ: IstN. 33). Valamint a jó szokás, úgy a rossz erkölts koporsóig tart (Fal: SzE. 530).

[Közmondások]. Az Christus koporsóiat sem szokták hezában őrzéni: sunt Hermodori verba mercimonium (Decsi: Adag. 136).

gyász-koporsó: cenotaphium Kr. (Ben: Rithm. 250. Kr.).

Koporsói: sepulcralis MA. zum grab gehörig PPB. Koporsói versek: epitaphia Com: Orb. 265. Koporsói vers, irás: eine grabsschrift KirBosz. 130.

Koporsós: habens sepulcrum Kr. [grab]. A pokdéliék koporsós lelkek (Zrínyi II.68). Azt metszették koporsós kövére: itt nyugszik Aetha (Fal: TÉ. 692).

KOPORTYÚ: [fanus; altes weib, hieckerin]. Babonás vén assz-szonyoc, kofác, koportyne (Com: Jan. 137). Vén kofák-tól koportyóktól költ hűbáb valóságoc (185). [Vö. KUP-FANTÓ?]

[KOPPANT: vö. KOPOG 2.]

be-koppant: [hiante ore capto; einschuppen, erhaschen]. Az meg tiltot almat hamar be koppanta (Vars: Xers. 2). Fel-tátott szájjára en krokodilnsnak) az apró madárkák seregéneként reá tödülnek, kiket be-koppantvan, mind egyig megészí (Misk: VKert. 218).

föl-koppant: ∞ Az kenieret es bort fi magok fel kopantiaik (Föl: Tam. 410).

Koppantó: emunctorium MA. candelaria forfex; lichtscheere, lichtputze PPB. Koppantó, lamma vevő: emunctorium Maj: Szót. Hamvavévő, koppantó: emunctorium Com: Jan. 158. Gyertya hamva vevő koppanto: lichtputze Com: Vest. 127. Csináltass hét gyertya-tartokat, és mind meganyji arany kopantókat (Pös: Válsz. 185. Pös: Igazs. 658. Hozzatok tíz aranyos koppantót (MontME. III.98. Szentm: KahnD. 11. RákF: Lev. L76).

KOR: 1) tempus, spatium temporis MA. aetas PPB. [zeit, alter, zeitalter]. Tartoztass, hogy ne essem le wtolsó korimon (FestC. 404). Yldőnek merendikoran the hozzád serkezzek [szerkezzék] (PeerC. 278). Keerwnk azeert ma es boranak myndenkoran (ÉrdyC. 441). Húsz esztendő korbán akkoron vala (RMK. IV.83). Sokat igérnek részög korbán az tobzódó népek, de józan korbán, ha rászorétják, bánkódni kezdenek (EPHil-Közl. IX.180). Gondolkodjál életed hajnali korában teremődrül (Fal: BE. 574). Megjött Dorindó: egy kis bokorban, hajnali korbán leültek már (Fal: Vers. 866). 2) [conditio; Zustand]. Adna az isten, hogy a bücsület köztünk maga méltó érdemében s ép korában maradna (Fal: NE. 95). Ki nehéz a megbántódott bücsületet előbbi ép és szelplétlen korára visszacszerzeni (99). Elámitja szívét, hogy ne tudhassa, mely korbán legyen (Fal: BE. 596). Senkinek nyomorúsága, keserves ügye, haldokló kora nem fog rajta (605). A testnek nyavalái miatt illetődik a lélek is, nem lehet békesseggel és csendes korbán, mikor künődik hajléka (620).

[Szólások]. Mikor füne az ő satoranac aytayan a napnac legemeleg korbaba: sedens in ostio tabernaculi sui in iusto fervore diei (Helt: Bibl. I. G3). Vénsegeben Mahaleel meghala, nyoltz száz kilentzen esztendő koraba (Born: Ének. 385). Az ló az ő haragiában és megbúsult korában kapallya az földet (Kár: Bibl. I.537). Erőmbé, job-korombá vagyok: vigeo; ich habe kraft (Com: Vest. 150). Részeg-korában meg-életet (Pös: Igazs. 651). Leány korában mindentől türesen hagyta (Nyr. XII. 416). Józan vagy ittas korába (Rák: Art. 5). A sas még tsuk apró pilés korokban kezdi szoktatni az ő tsirkéit a napra nézni (Misk: VKert. 281). A ki részeg korában embert öl, akasztassék fel, mikor józan (Fal: NA. 123). Tudgyad mi s mikor legyen legjobb-korában, és akkor járj utánna (Fal: UE. 386). Az okos várakozás avvalis hasznot hajt, hogy szép érett korában szedi gyümölsét idős tanátsuak (395).

Kor, kort, koron, korán, korbán: [tempore; zur zeit]. a) Hog az te nyeluednek istent dyczerny engedtesek, alkalmas időkor (VirgC. 140). Kristus életének utolsó petszentése-kor erőben volt (Pázm: Préd. 561). Délkör még mesze voltát láttuk a nap nyugotnak (Land: Újségis. II.665). A sokszor felkapott, megerősedett rossz szokás annak idejekor mintegy megtestesül vélünk (Fal: NE. 19). Embernek néha-kor való

maga megvonyásiról (Fál: TE. 382). Beleség belé kell azért tekinteni az illetőn akkor (Fál: TE. 699). **b)** En mynd jamber es hazaya zerethe ilyen vtholso wezedelenkoath vg esceleketthem (RMNy. II.119). Dobos Gergel zegin iltibe engemet kirt az ew fia fővel, es halala kort arrol emlékezet (II.72). Vgy mint kilentz órákort: quasi hora nona (Helt: TE. 13). Estve, augy éyfélikort: sero in media nocte (N1). Halaszaskort (Börn: Préd. 234). Leg vtolso oraia kortis (427). Vtesekort, arataskort (457). Eyfélikort egyedül nem kel hadni (Cs. J4). **c)** Veterie koron emlékezem benned (AporC. 9). Tyztasagnak eryzoty akarya mi bemenk lehy meeg alasonk jdeyekoron es (DomC. 184). Es hogy kinalt keppen az halottac temetese koron valo balhuzozasoc ki giomlaltassanae (Zvon: Osiand. 4). Ezokáért effele dolgot szükségkorán ezen az speciesen vethetsz meg (Helt: Arithm. C2). Nagy szükségnek korán (Börn: Préd. 157). Kúc pedig az en betegségi koron érilenec (Szék: Zsolt. 32). Ez a kít Abraham meg veert vala Sodomanae el dulasa koron (Szék: Krón. 10). Az első oda menetele korán ot hagiot vala (65). Szazlos korezetet paranczola viselni a templombeli giulekőzetnek koron (90). Az holdnak fogiatkozasa leszen sz. Jakab haunak holdfölt-koron (KBés. 1572. D2). Josne nagy szüksége koron egy kiáltással meg allatta a napot (Kál. 1582. E3). Ez világnae kezdeti korán (Kules: Eyang. 3). Az en lábannae iszomdása korán: dum commoventur pedes mei (MA: Bibl. I.495). Effele gyűlésekben mellyec az martyromoc emlékezetikoron lezane vala, egyknek az másikert köllöt könyörgeni (Zvon: Osiand. 211). Josne nagy szükségekorán egy kiáltással meg allatta a napot (KCsepr. 1626. D2). Szükségekkorán az attyok fiolnak: necessitate rationabili ingruente (Ver: Verb. 100). Mikor azt kialtya kenszemedeskorán: en istenem, en istenem (Bás: Crod. 125). **d)** Levélét ői óra korban adák (LéVt. II.130). Egy aratáskorban Samson haza iuta (Kák: Sams. A4). Hajnal-korban várost felgyújták (RMK. VI.176). Három órákorban (Zvon: Post. 1397). Az tisza vért nap-keledek, ilegmáticust éyfélikorban vétesd ki (KNagysz. 1613. D7). Hét órákorban reggel (Thurz: Lev. 118). **e)** Szava emyi ideig nem rekedt vala, mind az szálláskorig ez így lett vala (RMK. VI.181). Mi időben lőt legyen az igréteknek vége, nem minnyájan egyaránt magyarázzák: nemelylek az új testamentomnak első rendelkezés-korra halasztyák (Pázm: Kál. 555). Az oetödik oszlophoz maetelkorra valo alutatossig (Ágost: Szak. 130). Hazud abban, hogy az őrdög minden szavát csak az el-múlt időre terjeszti, mert sokszor akkor-béli időről szól az őrdög (Pázm: LuthV. 101). Az akorbéli pátriarchác (Zvon: Post. 1397). Le-velezkész-kori elmélkedések (Megy: Bayle. 378).

állapodás-kor: [aetas constans, aetas adulta; das gesetzte alter, das mannesalter]. Gyermekség, fél serdültség, ifjúság, állapodás kor és venség (ACsere: Enc. 167).

anyád-korú: [patri tuae aequalis; so alt wie deine mutter]. Anyád-korú ha magának vészes feleségnek (Thaly: VF. I.379).

apam-kori: [patri meo aequalis; so alt wie mein vater]. Apám-kori öreg emberrel modeste akartam ágálni (Megy: SzAÖröme 8).

apja-korú: [patri suo aequalis; so alt wie mein vater]. Apjakorú ember lévén (Bébil: ÓÉlet. II.343).

atyád-korú: [patri tuo aequalis; so alt wie dein vater]. Atyád korú ember vagyok, öregebbis (PhilF. 78).

[escesēmō-kor]

escesēmōkori: [infantia; des sauglingsalters]. Hogy tudniillik nagy különbség volna az ecelesának tetsēmōkori es meg-rögzött állapotja között (Megy: Comp. 36).

ebéd-kor: [tempus prandii; mittag, zeit des mittagessens]. Ebéd korig az borwal az varosbol ky memmen, el aggia (RMNy. II.2). El őt ideye az io ebéd koruae (Hofgr. 320). Ebéd korra tudom hog emallam lezen (Istvf: Volt. 20). Nálad tölti ebéd korát, másutt eszik vatsorát (Fál: Vers. 868).

egy-korú: **1)** [aequalis, pari magnitudine; gleich gross]. A kertnek mind szele, hosza egy korú légyen; úgy mint, ha a hosza 200 láb, a szélessége is annyi légyen (Lipp: PKert. 122). **2)** coaevus, coetaneus SI. [gleichalterig, altersgenoss]. Maradot egy fáczkaya Joseph, ki az te ewczedhez hasonlatos es egykorw (LéVt. I.25). Olly elemes, hogy időnkéblének, vo-lünk egy korúnak mondhatnók (SzD: MVir. 101).

éjféli-kor, éjféli-kor: [mitternacht]. Éjfélikor, előálomkor: *concupia nox MA. El jöuen az e-feli kor, ez velagra zileték lesus (DebrC. 52). Lehetett az idő talán éjfélikorban (Thaly: Adal. I.158). Az első vigyázás nevezetét éjfélikornak (BodLex. 135).

előálomkor: *concupia nox; éyfélikor MA.

embőr-kor: [maturitas, aetas virilis] tempus legitime aetatis Ver: Verb. 103. [reife, mannesalter, grossjährigkeit]. Juliana emberkorban iutuan, attia ötet igezeli a czazar fízt tartioának (DebrC. 192). Mykoron azért bodogssagus zent Isthan kiral títel serdült emberkoraban jvót volna (ÉrdyC. 495b). Ember kor beli állapotaban kiczii ember vala: statura parvus erat (Sylv: UT. I.113). Szep leanya királynae emberkorba (Gosárv: MagyBéj. K3). A leány emberkorban nikor jutot vala (Kák: Ast. 1). Emberkorban már szép Gismunda vala (Ény: Gizm. 2). Ember korokban halnae meg: cum ad virilem aetatem venerint (MA: Bibl. I.246). Az fia emberkort már érvén: filius post perfectum tempus legitime aetatis (Ver: Verb. 103). Meg regzett emberkor (MA: Tan. 1307). Az ur isten ember korra iwtania wket (Radv: Csál. III.86). Még az isten emberkort ad éni es meg házasodik (Gér: KárCs. III.376). Az emberkor a 35-ől az 50-ig terjed (ACsere: Enc. 168).

estve-kor: [occasus solis; sonnenuntergang, abendzeit]. Az nap imar vala az estue korban (Hosv: NS. 19).

gyermék-kor: [pueritia, aetas puerilis SI. [kindesalter]. Igen gyermek korában (Pethő: Krón. 166. Kr.).

idő-kor: [aetas, occasio, tempestivitas, opportunitas SI. [zeit, alter, zeitpunkt]. Az iozogs myellovdeyeknek tevkettessegeet be tellyeseyto, kynel meeg nem vala az jdevkornak jtyelet (CornC. 420). CsomaC. 121). Egy időkorban Abraham el vala, Mambrénak völgyében sátor előtt vala (RMK. VI.265). Egy időkorban Philp királyhoz Herodes tért vala (EPhilKözl. IX. 178). Mikoron fél menekedett volna, és az idő korba jutott volna, mellyben feleségét hozza vala (Kár: Bébl. I.167). Minden időkorbeli ecclesia (Gyarm: Fel. 196). Késég-nélkül meg-teree to hozzád, ez időkorba (Nögr: IdvK. 515). Midőn már alkalmasint meg-nevekedtek, de még szintén meg-állapodott idő korra nem jutottak (Misk: VKert. 5).

ifjú-kor: [aetas juvenilis, juvenis Kr. juvenis MA: Bibl. III.3. [jugend, jugendalter]. (Mik: TLev. 11).

inas-kor: [adulescentia; jüinglingsalter]. Az harmad horan ertety az ynas kor, nykoron emberben mynd weer mynd erey newekődyk (ÉrdyC. 131. Mel: Jób. 79).

jó-kor. Jókorbeli aszszony: *modia mulieris aetas PPBl.

kakasszó-kor, kakasszólás-kor: [gallicinium MA. [zeit des hahmengeschreis]. A harmadik vigyázist mondták kakasszókornak (Bod: Lex. 145).

kevés-kor: [aliquantum temporis; eine kleine weile]. Valamí kevés korig itt maradok (LéVt. II.240). Örök tisztess-

gúnkre leszen menyországban, bűneinkért gyomasmunkban egy kevés korig való oreza pirulásunk (Lép: PTük. L212). Kevés korig való nyugovás (Lép: FTük. 166).

kevés-kori: [brevis; kurz]. Kevés-kori várakozása után kijött a vezértől (Monlók. XV.215).

kicsiny-kor, kis-kor: 1) [aliquantum temporis; kurze zeit]. Azt rendeli a törvény, hogy az kychinkorig való gyönyörűséget tovább bűnhődgyek (Lép: PTük. L277). Az idő mintegy tisztulni kezdett egy kis korig, de megint nagyobb mértékben kezdett eredni az esső (Monlók. XV.557). **2)** [aetas pulli, infantia; zartes alter, kindesalter]. Morsus gallinae, pipe hur, mert a lúdfiakat kiczin korokban ezzel tarttya (Mel: Herl. 181). Minden gonoszunknak oka az, hogy kicsiny-korunktól-fogva atyunktól és egyebektől az arany és ezüst szeretése útaitik belénk (Pázm: Préd. 201).

kisdéd-kor: ∞ Jutalmazza meg néked-is a jó isten, minden kisdéd korimban velem való bajmoldásidat (Horv: MulF. 35).

őreg-kor: [senectus; alter, greisenalter]. Őregkorbeli (Born: Préd. 266). Abraham őreg korában meteltetett kőműl (Fél: Tan 403). Christis őreg korába vette azt idő (a keresztséget, Zvon: Post. L382).

óra-kor: [hora; stunde]. Közepin ez világ napiánac, kit hat orakor időuec mond Christus (Zvon: Post. L397). Estve hét orakor táyban (595).

vén-kor: [senectus; alter, greisenalter]. Valaki nem keresi ifjúságában, vénkorában az küldös-táskát hordozza nyakában (Fort: Szer. H3).

virág-kor: [adolescentia; jugend] (Tbaly: VÉ. II.174).

Kora: 1) [magnitudinis, aetatis; so gross wie, so alt wie]. Az szabad tudományokban nagyon hazudla ev kora ideyv iffyaknak felette (DomC. 7). **2)** tempestivus, maturus SI. [zeitlich, früh]. Vendég-urfi, kora-forma s reménytelen látogatás ez! (Fal: NE. 3). Kivánnám ha megpárosodnál; nem kora, nem késő, beköszönt huszonnegyedik esztendő (Fal: TÉ. 693).

Korán: tempestive MA. zu rechter zeit PPB. [zeitlich, früh]. Korán reggel (Fr: SzJán. 144).

[Szólások]. Magnokat időtlen korán kárhoztatni boldonság (Fal: NE. 52). Jo korán meg jóvünk? (Com: Vest. 62). Emelkedgyenek nagyságtok jó korán gyenge nyoszolójokból (Fal: NA. 190). Kell-e-t-e-korán (Megy: 3Jaj. II.157). Kell-e korán alkalmas időben ki-menti (Tyuk: Préd. 437).

ideje-korán: tempestive C. tempestive, in tempore MA. zu rechter zeit PPB. [zeitlich, früh]. Ideje korán való: tempestivus C. A gonozocat gonozól elueztí es ő zölfoiet agga egeeb vineclerenee, kie ideie korán megagággac ő giméltit (MünchC. 54). Idejekorán az az reggel (Mel: Jób. 19). Idejekorán való segítség (Zvon: Post. II.172). Az termő fa, melly gyfünölczét adgya idejekorán (MA: Scult. 794). Az learatot búza az czübe vitetie az ő ideje korán: infertur acervus tritici in tempore suo (MA: Bibl. L451). Idejekorán mondott beszéd: sermo opportunus (561). Ha mit meg-kell feddeni, ne titkon légyen, csak hogy ideje korán, jó idején: modo tempestive (Com: Jan. 204). Amak ideje korán való beszolgáltatásában igekezik (MonOkm. VI.11).

idején-korán: suo tempore, mature Kr. [zu rechter zeit] Hala adasokat igazan ideyen koran istenek meg nem attam (VirgC. 3). Idején koránvaló bizonygat tetelek: attestations tempestivae (Ver: Verb. Szót. 3). Idején korán le-csillapittatnac (a lizadások, Com: Jan. 144). Ideienkorán leg ottan meg nem vigasztaltattanak volna (ExPrime. 237). Idején korán térjen-meg

(Pataki: Reg. 305). Idején korán, jó ifjuntan reá kell oktatni: ki teremtménye légyen, és mi végre éli a világot (Fal: NA. 197). Idején korán a más világra küldi (NótPM. 18).

Koránvaló: tempestivus, maturus C.

Koránvalóság: tempestivitas C.

Koránt: [tempestive; zeitlich, früh]. Idején koránt való hideg (Nad: Kert. 119). Idejekoránt elmaradott (Bod: Lex Előb. 5).

[Szólások]. K o r á n t s e m ú g y: minime, nihil nimis PP. Az Abrahamhoz korant sem hasonlíthatando advocatusok (Czegl: ORoml. 121). Melly példák korint sem ide valók (Megy: Dial. 17. Tof: Zsolt. 784). Az őrdög-is koránt sem mér azokkal meghartozni, a kik ő nékie hittel ellene állanak (Misk: VKert. 250). Korint sem úgy (Otr: Besz. 81). De koránt sem volt vigaságos Telemakusnak a győzelem (Hall: Tel. 223).

Korács: 1) [aetas; alter]. Ezék közzől nagy sokak tartoztanak az időre es korachra, melybe megl az anyazentegyhez lassan lassan giarapodik vala (Komj: SzJál. D2b). Esmerte zenth Pál az Christusba való koraczoknak es időeknek garadizth (Dlb). **2)** [magnitudo; grösse]. A golo nagyságára nézve eb korátsa, artzulatjára nézve matska forma állat (Misk: VKert. 232). Az ikneumon vidra neme, egyptomi állat, nagysága matska korátsú (247). Az indiai tengerben olly igen nagy tekenősbékek teremnek, hogy egynek a tekenőjével alkalmas korátsú ház-is bé-fedethetik (266).

egy-korácsú: coeuvus, coetaneus Kr. [gleich alt, gleich-alterig] (Komj: SzJál. Kr.). Olly élemez, hogy időnkbelinek, velünk egy korúnak, korátsúnak mondhatók (SzD: MVir. 191).

jó-korácsú: [jókorá; ziemlich gross]. Sárkány, kinek gyomrában jó korátsú gyermek találtatott (Misk: VKert. 616).

Koronkéd: [semper; immer, fortwährend]. Koronkiat: perpetuo, semperne MA. immerwährend, in ewigkeit PPB. Az vtolsó kyrtlnek zozattya koronkéd fylembre zenghedőz (ÉrdyC. 10. 60b). Koronkéd czaczoguan semi tytkoth ne legyen, amtyth halnak (VirgC. 139).

Koros: 1) [magnus; gross]. Ky közzöltek athat eg seghet hw koros votához?: quis vestrum potest adicere ad statum suum cubitum unum? (JordC. 371). **2)** annosus, vetulus, vetustus MA. diuturnus PP. 272. vieljährig, ältlich, alt PPB. Koros ember: *proveata aetate homo PPB. Kazymyr kyralt az ellen-seegőknek előttök az lengyel wrak mynd ew amnyawal vyweek nemót orzagban, mygh koros ember lenne (ÉrdyC. 295b). Koros ember vala és innár vén vala (RMK. VI.266). Koros ember vala (Helt: Krón. 18). Koroskorába a szent irasnac oluasására ada magát (66b). Koros szabáso (Helt: Bibl. L395). Időnel korosac az te attyádnál: vetustiores, quam pater tuus (Kír: Bibl. L521). Koros ábübeli (Land: UjSegits. L203). Mikor korosabb ádejét érte (II.4). Kik azt [hajokat] koros férfi korokban el nyiretik (Czegl: MM. 145). Innar koros időre és beteges állapotra jutott (Radv: Csál. II.235). Hogy ba érné én is koros emberséget (Uj: HÉnek. 53). A férfini meg-állapotot idő a meg-ért koros időre hajol (Com: Jan. 45). Nem esmérzeit rajta koros öregsege (Kónyi: HRom. 167).

Korosbeli: [korbeli; aetatis; alters]. Mellyben nem czac az gyermetske, hanem minden korosbeliek is tanyitnatnac (Born: KTud. 20).

Korosként: [semper; immer]. Koroskiat: perpetuo MA. immerzu, ohn unterlass, stets PPB. Solgalatomath koroskenth ayanlom (LevT. L6). Az adossag kegyelmednek amnyzer ezeben nyntien, mynth emekem koroskenth (RMNy. II.74). Jól érti vala, hogy isten Danidál mind koroskent volna (Hoffgr.

142. RMK. VI.52. 56). Tsak légyen korosként lelkével mellettem (Balassa: Ének. 53. Lép: PTFük. 114. GKat: Váls. II.1248). Nagyságod nagy gondviseléssel vagyon korosként és szüntelen az szegény házának megmaradására (ÉrdTörtAd. IV.330).

Korosod-ik: adulesco, grandescere, actatum capio SI. [alt werden].

még-korosodik: ~ Meg-korosodott: confectus uero PPt. Abraham meg vénüle es meg korosodék: erat Abraham senex, diemque multorum (Helt: Bbl. I. K2).

Korosság: amositas, aetas grandior Kr. [vorgereiftetes alter]. Az idő tavaszi rózsát oltszede, ősi halovány szín az orezáját fedte, mindazáltal ezt ő kelő rendben vette, mint a korosság s özevesség engedte (Gyöngy: KJ. 2. 17. László: Petr. 203).

Koroz-ik, korodz-ik: [actate provelor; alt werden].

fél-korozik: ~ Fél korozot, meg azgot virág (ÉlPrinc. 197).

még-korozik, még-korodzik: ~ Meg ne korozzek a bűn (Mel: SzJán. 28. Mik: TLev. 238).

KÓR: 1) languidus, morbidus MA. schwach PPt. Benenven Patinicus az collaba, hol a coor felküzé vala (NádC. 144). En lellem kor volt es fogszab es meg holt bűnek miatta (VirgC. 10). Kynck ylletesevel korok gyógylnak (ÉrdyC. 199). Vagynak nemely helek az zeit Paul apostal leueleybe, eerte lenne ygen nehezek, kyketh az gyarlo kor emberek forgathnak az cwnán vezedelmekre (Konj: SzPál. 9). Christus korgyóit (RMNy. II.39). Láttunk tighed kor voltodban: te vidimus aegrotum (Sylv: UT. I.11). Mince okáért is vadnac tú közzötetec emnye soc kóroc es beteges? cur inter vos multi infirmi et imbecilles? (Helt: UT. I.8). Ki állanak a kor ember ezontai (Mel: Jób. 79). Minden betegket és kórokat meggyógyított (MA: Scult. 813. 39). Koor betegen ott hagyák (Pethő: Krón. 217). Sz. Pál keszkenőjével illetikala a kórokat (Pós: Igazs. II.653). Rabok, kórok, betegek (Bar: SzBácsi. 175. Sam: Cer. 25). 2) langvor, morbus MA. schwachheit, krankheit PPt.

havi-kór: lunaticus Kr. [mondsüchtig] (Káldi: Bbl. Máté 17. 14. Kr. Mad: Evang. 767).

Kórság: morbus, aegritudo, valetudo adversa SI. epilepsia C. comitialis morbus, caducus, herculeus, sacer morbus, epilepsia MA. [krankheit] hinfällende sucht, sinetveltnisplag PPt. Ragado kórság: morbus contagiosus NémG. 209. Ez azzonyallat meg jelente az fratreknek, nykpeken zeit Dammose atyánk érdeme nyat szabadult volna meg il rettenetes betegesgevel es kórságtal (DomC. 91). Kit az yr isten kórságnak ostornul meg sanyarita (VirgC. 100. Sylv: UT. I.12). Kórság, betegség (Born: Préd. 16). Kolika, kórság, kószon (283). Ha az figét meg főzed, s iszod, kórságot meg gyógyít (Mel: Herb. 2). A nehéz nyavolya, s kórság nyomorgattya (Gyöngy: Cup. 27). Kórság, vagy nehéz betegség (PP: PaxC. 18).

[Szólások.] Az kórság is gyakorlatossággal üti el (ÉrdPort. 251). Miatta sok jantsírt kiveret már a kórság (Köny: Illom. 182). Az egész testet töri a kórság (PP: PaxC. 19).

alom-kórság: letargus, letargia SI. Álom-kórság, nyommasztó álom (SzD: MVir. 34).

alutó-kórság: letargus; schlafsucht PPt.

asszú-kórság: phthisis C. MA. lungensucht, verzehrung der lungen PPt. [abzehrung, schwindsucht]. Asszú-kórság lézón erszényöknek (Tin. 161). Asszu kórságot, szomiaságot gyógyít (Mel: Herb. 7. Csor: PersF. 66). A szaraz betegség asszu kórság sok ideig tartó (Com: Jan. 79. Klóse: 147. 11. ACsere: Enc. 220).

asszukórságos: phthisicus; schwindsüchtig, lungensüchtig PPt. (ACsere: Enc. 220. 243).

havi-kórság: menstrua C. menses mulieres MA. weiber zeit oder monatliche blume PPt. Valakin gyakorta a havi kórság, sola nem lezen gyermeke (Mel: Sám. 112).

havikórságbeli, havikórságos. Havikórságos: menstrua MA: Bbl. II.26. Havi kórságbeli aszszonyállat (Helt: Bbl. IV.205). Fértehes mint az havikórságos azzon ruhaita (Mel: SzJán. 210). Havi kórságos aszszoni (Magy: Nád. 78).

nehéz-kórság: morbus sacer, caducus, comitialis, epilepticus, epilepsia SI. epilepsie, hinfällende krankheit). Nemely varnak azzonymnak vala egy fya, kyt az nehéz kórság tart vala (DomC. 312).

pénz-kórság: [aviditas; habsucht, geldgier] (MA: SB. 156).

száraz-kórság: tabitudo, phthisis; száraz-betegség PPt. [abzehrung].

szárazkórságos: phthisicus; száraz beteg PPt.

vér-kórság: haemorrhoeis MA. bluthuss, goldene ader PPt. Meg betegye Istvan király vérkórsággal (Helt: Krón. 47). Az aszszonyállaton vérkórság vala: muier erat in profluvio sanguinis (Helt: UT. K3. Tel: Evang. II.736).

vérkórságos: haemorrhoides laborans MA. der den bluthuss, der die goldene ader hat PPt. Vérkórságos leuen: sanguinis fluxum patiebatur (Fél: Bbl. 13).

víz-kórság: hydropsis, hydrops, ascites, leucophlegmatia, aqua intercus C. wassersucht PPt. Egőzesti vízkórság: anasarca MA. (Helt: Krón. 49. Com: Jan. 59).

vizkórságos: hydropicus MA. wassersüchtig PPt. Vizkórságos szomihozó (Born: Préd. 501. Väs: CanCut. 105).

vizi-kórság: hydropsis Ver. aqua intercus PPt. (KBács. 1651. 28. GKat: Váls. 136).

vizikórságos: hydropicus (wassersüchtig). Ez uiszi kórságos ember: homo quidam hydropicus (Fél: Bbl. 119. Zvon: Post. II.431. MA: Scult. 901).

Kórságos: comitialis, epilepticus MA. tormentis comprehensus MA: Bbl. IV.6. der die hinfällende sucht hat PPt. Igen is az kórságosoknak emec az vizét innya (Mel: Herb. 17). Hamar fel fűd, meg is emnye a kórságosnak (108). Az chylag tyu kórságos gyermeköt és thorek gykot gyógyít (BeytheA: Fyk. 1196). [Az armenist] szent Antal tüze ellen és kórságosnak jó megadnyi innya (Keesk: ÖtvM. 270). Ha az veres feeskökövet az bal hóna alatt viseli, kórságos betegséget meggyógyít (282).

Kóru: [infirmitas, aegresco; erkranken]. Lata az ő vnokait kilenez zuz slarnimez eztendeig: ennek utanna halála kórula (DebrC. 119). Az hittetlene mikoron halála kórulnac, nem göröndnee magokba (szék: Zolt. 207). Végre az aszszonac fia meg beteges, halála kórulja [gy], világból ki mulec (Holtgr. 182. RMK. V.116). Agyalam fel őlt, loessé, kórula (BFaz: Castr. 112).

még-kóru: ~ Az vton a fáruagból meg kórula [gy] skenes napoknak utanna kil mőlek ez világból (DebrC. 159). Semmi ezeb nekön nem illic, hanem éak hog ifyvságomban meg venhedgyem, idő előtti eköségomban megkórulac (Nagy: szC. 58). Wrtun remenckdw, megli nem kórulok (KeszthC. 16). Hatra forlytwan een ellenszegemeth, meg kórulnak ees elveznek te zyned ellet: infirmabitur et peribunt a facie tua (KulesC. 13).

mégkórulás. Testere szalla ő szent kezenek csapasa, vgyan akkor mándiarast én meg kórulasa (Com: Jan. 5).

KORÁL: [canto; singen, lobsingen?] Homathi vagyom, hogh mykor megl fednek valakyt böneröl, megl haragzyk, es semmy yot nem tetethetnek veleh, sem enkel, sem koral, sem karba nem megyen, sem tanul, sem főz? (Apost. 34).

Koráló. Éneklő, koráló, kántor: cantor PPB.

KORÁMOZ: [coramisiere]. Becsületes levelinket corámozták s ugy küldötték ki (Nyr. XIV.220).

KORBÁCS: mastix C. scutica Com: Jan. 136. tergimum, scutica; geissel IPB. [karbatsche] peitsche Com: Orb. 279. Korbátsal fel-készült juhász: opilio scutica instructus Com: Jan. 94. A gyermekek a pörgettyűt a korbácsal forgatván (Com: Orb. 279). Valaki chelédyét korbátsal éréli, ne itéld kegetlennek (Veres: Lev. 175). Égyebet nem érdemlene korbácsnál (Czepl: Japh. 74). Testemet korbácsal nem sanyargatom (Czepl: MM. 94). Nem is mutathatsz nekem oly sz. írási helyet, melyből te ezt ki górdithesd s én velem a korbácsot meg kedveltethesd (209). A másik ága-is e korbácsnak így sanyarit meg (Czepl: BDorg. 440). Az magyar korbács német vasderék-ban halált tudott okozni (Thaly: VE. I.125).

merő-korbács: tergimum PPB. [kmte]. Bika bőrből csinált merő korbácsoc, tatár korbácsoc: taureae Com: Jan. 136. Merő korbácsal verettek (Hall: Paizs. 512).

tatár-korbács: kétágú szíjas fonadék SI. [kmte]. Bika bőrből csinált merő korbácsoc, tatár korbácsoc: taureae Com: Jan. 136. Minket az hidon közből vévén, a tatár-korbácsot szemüinktől, szájunktól nem kimélek (Monfrók. VII.371. 486). Tatár korbácsot viselt (XI.349).

Korbácsol: scutica caedo Kr. peitschen, geisseln PPB. Ejjel faratt takjok [tagjok] erősen korbácsolják (Paskó: ESir. A3)

ei-korbácsol: ∞ Minek előtte csak valamihez is fogott volna, ugy elkorbácsolák a tatárok, hogy élete is alig marada meg (Monfrók. VII.487). Szidott, mecskolt, bészart egy pusztá pinczébe, jól meg is korbácsolt engemet vagy kétszer (Gvad: RP. 90).

ki-korbácsol: scutica expello Kr. [auspeitschen] (Bíró: Micae. 233).

még-korbácsol: flagello Kr. [abkarbatschen, abpeitschen]. Nem látok penig az írásban megkorbácsoltatot véres testnek kívánását (Czepl: MM. 93).

Korbácsolás: [flagellatio; das peitschen]. A testnek korbácsolása (Czepl: MM. 93. 131). A jesuita korbácsolási tsak a 10-die Gergely pápa idejében szírmazot (Czepl: Japh. 75). Leghelő kezdete ember maga-korbácsolásának (80).

Korbácsos: [flagellans; flagellant]. A nagy-pénteki korbácsosok (Czepl: Japh. 247).

Korbácsoz: [flagello; peitschen]. Az szegény szocét így korbácsoziozza (Zvon: PázmP. 208).

KORC [KORCS?]: [lorum, corrigia; riemen]. Parasztság serényen, kap kasza kortsához (Gvad: Püsty. 6). Ig inkább nyulnak ehhez, mint kasza koresához (Gvad: Időt. 18).

KORCOG: [rodo; nagen] mondják némely kemény testekről, midőn a fogak rágásától korz hangot adnak CzF.

KORCOGÁS: [das nagen]. Az patkány az korzoggással elenti meg magát, hol légyen (Pathi: Sacr. 92).

KORCOVÁT, KORCOVAT, KORCOVÁGY (korcovanyba SzCsoml: UtLeir. 256): semicinctum, semicincturum; ürschurz, schurzband PPB. Korzovagy: diplois; wams Pesti: Kom. 43. Szoknya, korcovát, nyári gyenge szoknya Com: Jan. 90. Anna azzomnak lattam ket zoknyat, ket korcovagyal

egietembe (RMNy. VI.226). Ackeron elő fő a henger, fekete vászonból csinált szoros nagydragba s kortzovagyba (Helt: Hátó. 145). Kezkenője, vagy korszovattya: sudaria ejus vel semicinctia (MA: Bibl. IV.126). Az szoknyának korcovadjában vagyon egy rét és egy fertály vont army (Radv: Csál. II.236). Az mely barát táfra tzipellest, avagy metélt kortzovagyt visel (Dial. 180. Gér: KárCs. IV.117. 418).

KORCS: libris, hibrida SI. [zwitter]. Philax [kutya] párduez koresi lehet, mint esmérni kormén (Gyöngy: KI. 10). Kores állat (Moh: Jóp. 81).

Koresos: 1) Kortos kutya: hibris PPB. **2)** [degeneratus; entarten]. Igen korezosok vattok (Bal: CsIsk. 185). Koresos, fabulás, morgó és nenetésre méltó protestatciók (127) Deaktalan domine s koresos es koszos magyar (Bal: Epin. 3). Pogányi kortos nyelvek (GKt: Titk. 28). Így megjavul még benne az koresos vér (Thaly: Adal. I.123). Nemes törzsűkinek nem léz koresos ága, holmi köz ágogot nem fájzik virága (I.169). Kortos magyarság (ComGram. 698). Szebb az első, látszik a másik koresosnak, erős is, megfelel bizvást egy farkasnak (Gyöngy: KJ. 13). Mit vétettem azért, hogy ezt érdemlettem, hogy koresos népeműl mekeserítetttem (II.417). Ez athmúnét ilyen esülő-bőlő magyar versiora hihetően valami végbeli koresos török fogta volt transferálni (ErdTörtAd. II.313). Kezdy a tiszteleges istenes erkőtshez, mikor még semmi rosszal nem kortos természetet (Fal: NE. 54).

Kortosod-ik: libridus fio, degenero Kr. [entarten]. Az ember az égneek, melly alatt születik, azon tartománynak, mellyhez szokik, jó avagy gonosz természete után javul avagy koresosodik (Fal: UE. 367).

ei-koresosodik: degenero Kr. (Pázm: Préd. 818. Kr.).

még-koresosodik: ∞ A babyloniai fogáság után, meg-koresosolván a sido nyelv (Sall: Vár. 34).

KORCSMA [korchoma LevT. I.222. Tel: Evang. I.117. Com: Jan. 124. kortsoma Mik: TLev. 51): oenopolium C. taberna, campona MA. taberna Ver: Verb. Szót. 30. wirtshaus, schenke PPB. Boromath atham oda koreomara wram jobaganak (LevT. I.224). Az koresomán Janos uram vett fel tíz forintot (II.33). Az bort házuknál ámbátor igyad, de az koresomát te ne gyakorljad (RMK. IV.80). Ha az korezoman igen meg lohollik is, teste fáiasabol ismeri meg mas nap (DeesiG: Préd. 31). Az boros embereknek is, kitül hitelbe koreomára bort vett, ő tartozik igazán mindeinek megfizetni (Radv: Csál. III.302). Az mi csegöldi koresoma bor ára kün leszen is egy sárközű hordó bor ára, azokat igazán kiadván Bethlen Kata kezébe, azutan ő is immnis legyen számadásától (Radv: Csál. III.303b). Nó az korezoma alat mostis árul ő: Lydus camponatur (Deesi: Adag. 135). A gazság kortsomákon iszik, és kerékben állván trágarkodik (Pázm: Préd. 35). A koresomát diesíri (Czepl: Tromf. 198). Koresománkru az nyűrnek is vitett bort (MonFME. I. 287). Koresma-árlatás sem lehet a sok csavargó had má (RákF: Lev. I.262).

[Közmondások]. Nem ilik két dűdás egy kortsomára (Kisv: Adag. 134).

bor-koresoma: oenopolium MA. taberna *vinaria PPB. [weinschenke].

pálínkás-koresoma: [brantweinschenke] (Misk: VKert. 410).

Koresomácska: camponula MA. wirtshauslein PPB.

Koresomai: camponius MAL. [wirtshaus-].

Koresomás: vendéglátó; campo PPI

Koresomáskod-ik: campono MA. MAL. wirten, wein ausschenken PPB.

Koresmárol, koresmál: ~ Kortsomárolok: cauponor, eduillo PPI. A paraszt ember nemis ember borára ne koresomályon (CompConst. 38). Ha melly nemis ember contumaciter koresomáltatna, borok elvettessék (38). Maga száksőségére koresomáltatta az koresmat (Gér: KárCs. II.579).

ki-koresomál: ~ Az ecclesiái törvényeknek neve adak sok hamis isteni tiszteletek koresomáltatnak ki (Toln: Vigaszt. 56).

Koresomállás: [cauponatio; ausschenk]. Az articulushas a ser koresomállás tilalomban lévén (CompConst. 38, Gér: KárCs. IV.261, 287).

Koresmáros, koresomáros: vinarius C. tabernarius, caupo, oenopola MA. wirt, weinschenk PPIB. Az zalas fogado koresomárosnak vala egy hayadon leánya (ÉrdyC. 339). Vízet borra változtatni az mint az hamis koroz marosok (így) szoktanak cselekedni (MesékK. 5 MA: Bibl. II.1. Illy: Préd. II.356). Fely: Dies. 49).

bor-koresmáros: vinarius, oenopola MA.

Koresomároskod-ik: *tabernam exerceo PPIB. [cauponor; wein schenken]. A templom kerítésében valo koresomároskodókat ki kel rekészteni (Dösz: Delib. A2).

Koresmárosné: caupona MA. cauponaria; wirtin, marctenderin PPIB.

Koresmárosság: cauponaria; gastgeberei, wirtschaft PPIB.

Koresmároz: [cauponor; wein schenken]. Az úr koresomájára szüntelen koresomározott bort is (Bethl: Élet. II.204).

KORCSOLYA: scala promotoria MA. scala cellaria; schrotteiler PPIB. Koresolya, instrumentum promovendi plena dolia; unde verbum koresolyázni Otr: OrigHung. I.163. A kertből nagy cserép- és földedényekben levő füveket fikat koresolyákon bevontatván, szép rendben beraktnának (Szal: Krón. 202). A földt kortsolyánis szokásra felnem tehtetvén, felnyitották és darabokra hordatta Tsulai György a maga házához (Hód: Pol. 89).

Koresolyás: vectarius PP. der an der winden stange ziehet PPIB. Kortsolyás, tsigán valamit tekerő: vectarius PPIB. Vigy mond az wr: elő az idő, es koresolyásokat küldök: reuioe, kie kintie fikat, es az ő hordókat meg fúesítie (Holt: Bibl. IV. 199). Korcholás Péter (nev) (Monfrók. 51. II.201. Nyr. X.227. IX.365).

Koresolyáz: scala vel traha circumvehor MA. [schlittschuhlaufen, schleifen]. Koresoláz a jégen: fluente vestigio per glaciem fertur PP.

KORDA: funiculus, restis, corda MA. saite, kleines seil PPIB. [schnur]. Nenczen sémny hamis engalya (így) ruhám es cordam es zoknyam: femoralia, chordam et tunicum (EhrC. 47). Egy korda monon valo parta ew (RMNy. II.199. 85). Egy korda formára csinált ezüst öv (Radv: Csál. II.282). Draskovics Borbálynak, hazyon az en gyöngyes kordámat, es az en gyöngyös nyakra valómat (III.319). Egi cseregh korda arani ew, az veghin cseregh korda arani gomb (TörtT. 1878. I.117). Hát egy darab korda hogy hogy kergethetné ezt el? (Czepl: MM. 153). Akármint helyeztesd a kordát, nincsen annak virága (210). Bizony nincsen olyan hosszú esomós korda, a melly a te hasas hazugságotat béérhetné (Mtkó: BCsák. 248).

Kordácska: [funiculus; schnürchen]. Hne besém asszonyunk küldöttem egy kis kordácskát (LévT. II.377).

Kordláz: verbero Kr. [peitschen]. Magokat megkordácsolyák, kordlazzak (Mtkó: BCsák. 390). A csikót kordásztattya (Gyad: Orsz. 210).

KORDÉ, KARDE (kardély Gyöngy: Char. 127. kardélyban Thaly: Adal. I.188. RákF: Lev. IV.7. kardély SI): nugae, scurrilitas SI. [exiguus; bagatelle, geringfügig]. Kordé beszéd: ineptiae, nugae WF. Valami itt vagyon, a mind bakatolla, kardé dolog, alávalóság: lauter geringe. suchen Kirbesz. 58. Még abban is, hogy a bibliai sz. írának tartották, kordék, csak magoktól valók (Véresn: Lev. 23). A bűnös megtapodgya az istennek felségét, kordénak tartya méltóságát (Bar: LPur. 173). Beostelenségöl illetek es kordénak tartlak (174). Sem Moses, sem szent Lukács nem irtanak kardé dolgot (Tyuk: Préd. 548). Szómat meg fogadgyal kardenak ne taresad (Fely: Dies. 17). Légyen tsendesen dolgoiban, ne végyen illy kardélyt ő gondolatgyában (Gyöngy: Char. 127). Elhadgyák az jádszást, kardét nem beszélnek (213). A kik minden emez amaz kordé dologból derék háborúságot támasztanak (Misk: VKert. 295). Az íre-gyek nem is visgúlják másoknak életekben való kegyességeket, hanem tsak a bennük való holmi kordé erőtlenségeket lántorgatják (Misk: VKert. 294). A nagyzó elméket sokszor tsak mi kordé ellenség is megáldoztatja (36). A tsászár értelmével kilylyebb hatott, hogy sem az illy kordébeszedén felindult volna (Könyi: ÁM. 6).

Kordéban: [inutiliter, temere; unnützer weise, ohne überlegung]. Szem bé-búnyva vívó, kordéban hartzoló: andabata; esztelenül kordéban valamit mivélhi: *andabatarum more facere PPI. Az isten nevének kordéba való említése, mint mikor valamely rémítő dolgot hallasz, mondol: Jésus! Isten bocss! ect. (Pös: Igazs. 669). Nem jó még csak kis újat is kordéban koczkára vetni (Pös: Vetők. 4). Nem citállya kordéban, hanem ad meritum rei (Sám: 3Kérd. 174). Az mi hadunk bent van még Csálóközben, meg is lattam: kordélyban ki ne gyűjjen (RákF: Lev. IV.7). Elménét kordélyban nem futatom (Thaly: Adal. I.188). A kakas néha tsak kordéba is kukorékol (Misk: VKert. 359). A varjak kordéban s minden ok nélkül nem se-regelnek (390).

[Szólások]. Innen addig lehetetlen indulásom, ide is a mi kevesünk van, azt is kordéba nem hagyhatom (Figyelő 1880. IX.152).

Kordén: [memoriter; auswendig]. Tanohatok meghe Izraelnek fnyitth, hogy korden twgyak es zayokkal ceneke-lycek clordC. 271). Az epistulákat vele hordozuan, jgeen tanol vala ey bennük, hogy olyha corden tartanaya meg (DomC. 125). A féle tudoskák, a kie aszt vélic, hogy a teljes szentírtet corden tudgya, es által értette (Holt: Bibl. IV.2).

Kordéra, kardéra: 1) perfunctoria, obiter, absque norma, sine adminiculo MA. obenhin, saumseligler weise PPIB. [beiläufig]. Kordéra vífók: andabatae, az kik szómók behúnyva vinnak C. Az memyei tudomány senkit nem erőltet arra, hog valaki az ő hiatalait kordéra el hadgya (Kules: Evang. 95). Nem tsac kordéra kely erről gondolkodnne, hanem elhúnik is kely véle (271). Ha csak kardéra, és kúekknék maga tetszése es velekedése szerint fejtegetnének az isten szava; ki egy-felé s ki más-felé tekerhetné (Fázm: Kal. 500). Illy nagy dolgot bizonyírságnélkül, csak kardéra mondani (Fázm: LuthV. 125). Endok virág énekeket írklának, melyeket mind gyermekek s mind leány asszonyok kardéra tudnak (Fázm: Préd. 204). Méltán azt kívánnyk, hogy illy nagy dolgokban, csak kardéra ne beszéllyenek valami jelenségét annak, hogy Lutert isten küldötte (71). Kardéra nem ereszt ki nyilat, s golyóbsatt, hanem mindenha hasznossan lövöldöz (Lép: FTük. 33). Magadban el mondjál, nem futva, inágy amagy kordéra: non cursim, obiter (Com: Jan. 192). Ha az bíró is deákinak kordéra valo írásokat ő maga meg nem menti (Kész: Kit. 82). 2) memoriter C. [auswendig]. Kordéra kitanulja: ediseit memoriter C. Azzal mutogatgyák éles elméiket, hogy úndok virág énekeket írklának; melyeket mind gyermekek, s mind leány asszonyok

kardéra tudnak, és csak nem minden házak ezekkel zengedeznek (Pázm: Préd. 204).

[Szólások]. *Kardéra hagyta vagyonát* [pusztulni hagyta] (Nyr. X.121).

Kordélyság

[Szólások]. Köss minden emberrel szíves barátságot, a nyomorultakból ne tégy kordélyságot (Orezy: Költ. 43).

KORDOVÁNY (*gordovány* Gvad: FNót. 42. *kordován* RákF: Lev. IV.407. *kordobány* I261): *hircina pellis concinnata* PP. 272. *corium cordubense* Kr. *corduanleder* PPB. A varga csipellőseket és szekernyéket bőrből és kordoványból varr: *ex corio et aluta*; *aus leder und korduan* Com: Vest. 55. Kordován, gyártottbőr: *aluta*; *korduan*, *samischleder* 119. De centum entibus seu alancys ulgo bakbweir et cordowan agnellinis vel caprinis (KolTört. 15). Kordován eszma (MouTME. I.298). Szegődtem Brassóban egy nyeretget fl. 2 den. 50; item szegődtem egy kordovány szablya-tarsolyt fl. 1 den. 50. 1675 (Századok XXII.357).

KORDUL: {crepo; knurren}.

[Szólások]. Sok menésem után találtam egy keves vizet, de az bizony száraz torkomban ingyen sem kordulais (Szomb: UtLeir. 303). Négy milio arannyal kínállya vala, ne ad nekem, monda, mert az nekem csak ingyen sem kordúlna (Cserényi: PersF. 56).

KOROG, KORROG, KURROG: *crecito* C. [knurren]. *Korrogni*: *crepitare* MedLat. 140. *Daru modra szollok*, *korrogok*: *gruo* C. *Korog* s kutyog hangosan a gölya (Ben: Rithm. 112).

[Szólások]. *Korrog* a gyomrok (Land: ÚjSegits. I.554). *Hasok korrog* (ACsere: Enc. 290). *Hasok éhség miatt korog* (Thaly: VÉ. II.3). *Korog-morog* üres hasa, siet jóllakásra (Thaly: Adal. II.58). *Korgott* is mindennél az él has, és gyomor (Gvad: Orsz. 56).

Korgás, korrogás, kurrogás: {crepitatio; das knurren}. *Has-korgás*: *borborignus ventriculi* Kr. *Hasban korrogásokat ki íz*, ha kened vele (Mel: Herb. 13). *Korrogás* [a gyomorban] (ACsere: Enc. 190. Thaly: VÉ. I.385). A mély serbül mikor kedved szerint iszol, hurrák azon éjjel nagy korrogással szól (Félv: SchöS. 8). Az torkát korogásra-való vízzel öblöngessék (Web: Amnl. 101). Mihelyen ellenségeiket feléjük közelíteni látja, nagy kurrogással azt nékiek hírré teszi [a kakas a tyukoknak] (Misk: VKert. 356).

Korogtat: *gargarizo* Kr. (Lipp: PKert. II.37).

Korrogat. Az elephant korrogat (Com: Jan. 37).

KÓRÉSZ: *scrutor* [forschen, erforschen]. A látható dolgokat vizsgálja, keresesza, nézéli, keresgeti: *objecta scrutatur* Com: Jan. 167.

még-kórész: ∞ *Sauol* kerahnak & *zolgaya* *hoğ* *micoron* *latta* *volna* az & *vraat*, *hoğ* az *ellenesg* *zertelen* *meg* *kerezta* [korezta] *volna* es *ftet* *kórnül* *vttoc* *volna* (NagyszC. 93).

[KORFONYÁL]

föl-korfonyál: *decoquo* [in der küche verbrauchen]. A pazarló vagy tékozló, fél-korfonyálzó az ő javait félkorfonyalla és el-költi: *lurco* vel *decoctor sua decoquit ac consumit* (Com: Jan. 181).

KORGAT [KURGAT?]. Abban mesterkedjenek, ni-képpen eczersmind jölessenek ki, ne szakadozva, mert 20, 30 s aprónként ha jőnének, úgy az föld népe is agyon korgatnák őket, de ha seregestől lesznek, bátorsággal jöhetnek (Bethlen: Polit. Lev. 287).

KORHELY: *helluo*, *lurco*, *nepos*, *potator* SI. [liederlich, lump]. Nem vagyunk mi az ollyas korhelyek között valók: *wir sind von dieser liederlichen bursch gar nicht* KirBesz. 104. Gyermekeik vesztegetők és korhelyek (László: Petr. 82). Mind a kettő korhel, rossz ember (Hazánk. I.137). Minden rosszzal bevádoltattam, hogy tudniillik korhel, részeseges, vesztegető s kurvái ember vagyok (213). Jövendőbeli pajtásidről szólván: semmire kellő, izetlen, azon egy pórázon járó korhely társaság (Fal: NE. 5). Mint tüzéreges korhelyt ki-is tsapattatta (Gvad: RP. 73). Kerültem jütéket, a rossz társaságot, és a korhelyekkel való pajtasságot (155).

Korhelykéd-ik: *helluor*, *crapulor*, *pergraeor* Kr. [lumpen].

el-korhelykéd(ik): *helluando pessumdo* Kr. [verlumpen]. (Csözi: Tromb. 557. Kr.).

Korhelység, korhelység: [helluatio; schlemmerei, liederlichkeit]. Kik éjjel a féle korhelységet, gazságot követnek: *welche dergleichen hüberei bei nächtlicher weil begehen* KirBesz. 104. Ál ortzával fedett vétkes korhelységtok (Orezy: Költ. 106).

KORHOL, KURHOL, KÚROL: *szid*, *korpáz*, *lurogat* SzD. *reprehendo*, *carpo*, *objurgo* SI. [schelten]. Maga, pápista társ, így kurolyja (Czegl: BDorg. 133. Megy: SzAÖróme. 89). Christust a beszédvel kúrlották, lurogatták, motskondották (GKat: Valtis. II.328). Kúrholt az öbester, elmondott mindennek (Gvad: RP. 119).

még-korhol: {tero, stringo; reihen, streifen}. A napnak kibúvó szekere kerekével alig korholta, tsiszolta meg az ocean szinét (SzD: MVir. 314).

KORIÁNDROM, KORIÁNDÉR: *coriandrum* MA. *koriander* PPB. A manna menyből koriand [így] formában bocsátatik vala (Ily: Préd. I.137). A fűszerszámac némelyec idegenec és némelyec hazánkbeliec, mint: sárga vízi lilium, *coriándrom*, eb kapor, balzsam fű (Com: Jan. 27. 23).

fekete-kóriándér, kömény: *gith* PPB.

KORINCANG: *kornzange*, *federzange* Keesk: ÖtvM. 356. Az drótot szépen kiállatott veres réz pléhen hajtogatás meg vas korincanggal (Keesk: ÖtvM. 300). Az drótot igen vékonyan vond meg drót lapítóval, réz pléhen hajtogatás meg vas korincanggal (301). Forrasztó, finum ezüst drótműhöz: Negyedfél nehezék finum ezüsthöz 2 ort veres ezuzatot, gumnis vizet kell telraknyi, penczellel, árral, korincanggal (316). Vas pléh, vas mozsárral, a sok korinczángokkal (356). Sárga réz kórinczánk, poris kalán, stincez, ánk (uo.).

KORLÁT (*kollát* Toln: Vigaszt. 156): *cancelli*, *clathrum*, *claustrum*, *septum* MA. *güter*, *stacket*, *geschrank* PPB. [schranke]. Altalszegic ők ez korlátot (MA: Tan. Előb. 17). Tulajdon testeket sauyarú szenvedések zabolájával isten törvényének korláttyában rekesztve tartják (Pázm: Préd. 164). Mái tanúságonként illen korlátba rekesztetni (221). Ki-ugrot a több papisták korláttyából (Czegl: Japh. 175). *Czo* korláttra számár (Matkó: BCsák. 278. Hall: Paizs. 213).

Korlátos: *cancellatus*, *clathratus* Kr. [beschränkt]. A luterrek fundamentoma itt korlátosb (Sámb: 3Kérd. 580).

KORMÁNY (*kórmányos* MA: Bibl. II.193. *kórmány* PhilF. 93): **1)** *gubernaculum* C. *clavus*, *gubernaculum navis* MA. *steueruder* PPB. *Cormantarto*: *naucerus* NémGl. 272. 354. Csöndes üdöben könnyű *kormányt tartani: *in tranquillo quilibet gubernator est* MA. Az hajok egy kősded kormányáló ide s *toua* forgattatnak (Sylv: UT. II.115). Az kormány sem lehet tisztább: *purior gubernaculo* (Deesi: Adag. 116). Kormány, anagy az enező (Kules: Evang. 164). Megboczátván az kormányoknak

köteleit: laxantes juncturas gubernaculorum (MA: Bibl. IV.135). Az hajóe noha az szelektül hordoztatnac, mindazáltal egy kis kormantól oda haytatnac, a hová az hajós mester akarja (221). Az hajós-mester a kormánt a szél-vész miatt ki-veti kezéből (Hall: Paixs. 22). Hajót szélvész hány, ha nincsen jó kormány (Félv: Dies. 13). **2)** gubernium, regimen; regierung SI. Nincs kormánya a bornak, és a részeg ember az ördög kísértetivel ragadtatik minden gonoszokra (Pázm: Préd. 227). Ebben vagyon kormánya folyósságok életünknek (Pázm: Préd. 258). Nem minden ember hivatalos az ország kormányára (Fal: BE. 593).

Kormányos: gubernator C. nauticus MA. schiffpatron PPB. [steuermann]. Kormányos, hajós mester: nauticus Com: Jan. 88. Az kormányos-mester rázza nagy álmából, eszednek érték, inté buzgó szívből (RMK. II.90. Zrínyi. 1172).

hajó-kormányos: \propto Mint az el-szunyadot hajókormányos, ki elvesztette a kormányt (illy: Préd. 125).

fő-kormányos: supremus gubernator, supremus rector Kr. (Pázm: Kal. 1760. 71. Kr.)

Kormányoz: gubernare MA. verwalten, steuern PPB. Kormányoztat evező: clavus NémGL. 292. A szeretőt kormányozom (Mezy: Gaj. VI.41). Az mindeneket kormányzó istennek meg tetszett életemet még tartani (Thaly: Adal. II.219). Kormányozal [igy] igyeket a nyomorultaknak (Csúzi: Síp. 526).

Kormányozás: gubernatio C. [directio; das steuern, lenken, leiten]. Irhatnék többeket is illyeket, hogyha házam ügyétől indítattott szívem fájdalmat követni akarván; éreim bízi dolgaimk kormányozását, tehetségem szerint folytatam dispositiómat (RákF: Lev. 1).

Kormányozó: gubernator, rector Kr. [steuermann, lenker]. Lelki kormányozó-mester (Szeg: Aqu. 111).

KORNÉJ: [kornelle, kornellkirsche?] A szőlőből selymes pergamenkornéj fáról, úgy a veteményes-kerthen kővőrel, hasonlóképen a nagy vackorfa tetején oltótról ettem isten engedelméből ezen esztendőben, mindenik igen speciális gyógyulás (Házánk 1381).

KORNÉTA, KORNÉTA [kornéttal RákF: Lev. I. 621]. **1)** Kornéta, nagy standár: eine grosse standarte KírlBesz. 117. reiterfähne Com: Orb. 291. Kornétákat hányván (Kár: Élet. 164). Gyászolják is, az kornétákon, zászlókon, dobokon fekete materia fityeg (Moulrók. XV.189). A régi emon szerint zászló, kornéta, bot és kőntös megadások (ÉrdTörtAd. II.312). Az bojtos kornéta is, bigyied, tekereg, az ordinanciája bomlik, sárban fétveng (Thaly: Adal. II.373). **2)** [reiterkompagnie]. Blaskó az fűdőközben feltünad, Csehországából kornissokkal tünad [oly kornissokkal?] (Tin. 350). Az németje pedig annyira szokik, hogy csak az mostani kornéttal is negyvenen szoktának (RákF: Lev. 1621). Áll egy egy officier minden kornétával (Gyöngy: KJ. 121).

Kornétás: ein cornett [reiterführer] KírlBesz. 117.

KORNIS: [sima; karniess].

Kornisos: [sima ornatus; mit einem karniess versehen]. Egy kész nyto, nem ezífrás, de kornisos (TörtT. XVIII.233).

KORNYADOZ, KORNYODOZ [kor-adozt LevT. II.36]: luagrotu, morbidus sum, langvo; kränkeln, ungeschlich sein, erschlöpft sein]. Kornyadozt, de az talán a fáradtságtól volt (LevT. II.36). A király vissza indula, kornyadozván a selene fájdalma miatt (Helt: Krón. 175). Rész miatt kornyadoznac (KKrakók. 1573. A3). 19 augy 22 augy 38. esztendő korában kornyadoz [igy], 70 esztendő korában hal meg (Cis. Fd). Gyakorta kornyadoz, de nyuallatnyaból hamar fel gyógyul (Cis. Li. Az illiac betegeskedne vala, és nappal csak kornyadoznac vula

(Práz: Sirk. 895). Ambár beteges légyen valaki, kornyadozzon, de ha nyavalyáját hallosnak nem hiszi. (Bát: VTárgya. 181). Vay Mihály egy-néhány napoktól fogvást kornyadozván, étrezkan egy s két óra között boldogul kimúlt ez világból (Thaly: RT. 21). Viola bújában hervad bánatjában, róza is kornyadozik (Figyelő 1878. V.151). Fel is ültözvén, neki lágyadt s kornyadozó állapottal, de ugyan csak dolgainhoz láttam (Moulrók. XV.382). Ma csak kornyadoztam, életem sem evém (XVIII.6). Az múlt éjél 4 órakorig lévén fel, ma is napestig csak kornyadoztam (7). Én ma csak kornyadoztam, sem étel, sem ital nem esik józám (181). Vay lépdelsz mint egy iratos páma, mendelsz, mint ha volnál kornyodozva (Ádám: Bar. 7). Egösségos testben a lélek kornyadoz, a hívsgyos lélek, test, csak téged okoz (László: Petr. 9). [Vö. **GORNYADOZ**]

KÓRÓ: frutex C. dumax MA. caudex herbarum Kr. [dürre stengel, dürrer pflanze]. Koroszal: testuca Sylv: UT. 111. Korol terem (Mel: SzJán. 61. MA: SB. 132). Az fűneknek szára, torosia, es korola légyen (Pécsi: SzűK. 18). Tűskés kóró (MA: Scult. 789). A főjér liliumnak kórója övedzőig föl nő (Lipp: PKert. 161). Vőseged kóróját akarod szentelni istennek (Bát: Tromb. 145. Mik: TLöv. 65). Gyivő fű kétféle, az egyiknek csak egy szál kórója nő, a másiknak pedig két szál (Váli: OrvSz. 87).

bogács-kóró [bogács koro Mel: Jób. 119. bogácskóró: spina MA: Bibl. II.29]: cinara, attractylis, conarus C. caudus, attractylis MA. carduus Veneris Mel: Herb. 12. dipsacus Com: Jan. 25. dipsacus, carduus fullonum; distel, welsche gartendistel, spallendistel, weberkarden, kartendistel PPB. Bogach kóró: carduus fullonum, labran Veneris Beythe: Nom. 3. Heja kut bogács kóró: carduus fullonum, vel virga pastoris Maj: Szót. 128. Bogacny koro: atractylis hirsutus; cardobenedict Fuchs: Stippl. 67. Tövises bogács kóró: carduus; distel Com: Vest. 27. Káldi: Bibl. 337—8. Lipp: Cal. 80.

eséngő-kóró: [hypericum, perforata] (PP: PaxC. 202).

borostyán-kóró. Nagy rapontz, vagy centaurea major, a fekete azygas földben terem, olyan a bogája, mint a borostyán kórónak (Váli: OrvSz. 125).

dut-kóró: [?] A ketske szakálu fű levele olyan mint a dutkoronac (Mel: Herb. 81).

ecset-kóró: baculus pastoris MA.

katang-kóró: intybus, chreston, ciclorium, heliotropium C. MA. intybus PPB. endivia, weizwart PPB. wogwart KírlBesz. 156. Fejér katangkóró: seris PPB. Katangkóró vagy cicoria (Lipp: PKert. 90). Solsequium, intybus, ciclorium; napra nező fű, cikória; az magyarok katang koronak hyniak (BeytheA: FivK. 39). Katangkóró vagy cicoria: ciclorium (Lipp: PKert. II.90. 18. Nyr. XIX.12).

ökörfark-kóró: verbascum PPB. (Com: Jan. 27. Thaly: VE. II.91. Nyr. XIX.12).

som-kóró: melilotus PP. 275. sertula PP. steinklee PPB. (PP: PaxC. 112).

széna-kóró: colutea Mel: Herb. 22.

tövis-kóró. Tövis kóró, gaz (MA: Scult. 236). Egy tövis kóró, melynek gyantáját dragacanthumnak hívják: tragacantha PPB.

vadlenese-kóró: spartium Mel: Herb. 21.

Kórós: fruticosus C. fruticosus MA. stündigt, voller stauden PPB. Kórós hely: frutetum C. fruticetum, dumetum MA. Kérd a földön valo kórós fűmet s meg-tanít: interroga jumenta (dumeta?) et docuunt te (Mel: Jób. 246). Kemény kórós széna fete miatt (GKat: Váls. II.109).

Köröz-ik: frutico C. fruticor, fruticesco MA. aussprossen, ausschossen, reiser gewinnen PPB. [stengel bekommen]. Midőn a vetemények szárban indulnac avagy körözne (Com: Jan. 73).

Körözás: fruticatio C. MA.

KOROGLYA: pyxis MA. eine büchse, wie die apotheker haben PPB.

Koroglyácska: pyxidula, pyxidicula MA. büchlein PPB.

KOROM: fuligo C. MA. russ am ofen oder kamin PPB. A füst koromia (Mel: SzJán. 240). Az égő füst láng; a kementzéhez üledett avagy ragadt korom: fumus ardens flamma est, camino insidens vel adherens fuligo (Com: Jan. 9). Nem moshattak le az kormot őrcejakról (Pécsy: Fel. 74). Kéményből való korom (Lipp: PKert. II.234).

Kormos: furvus C. fuliginosus MA. rauchfarbig, russig PPB. Annal kormosb vagy lelki esmeretdhen (Mon: Apol. 300). Színek (a tobzódóknak), mint korsónak sárga, kormos mázok (Thaly: VÉ. II.123). Enyed várossának véres, lángos, tüzes, kormos példa nélkül való veszedelme (Bod: Pol. 197). Fő tzelja az, hogy a réformáta vallást fesse-le igen kormos festékekkel (185). Felette kormosan bántál a várossal annak lerajzolásában (Fal: NC. 269). Mit használ, ha eszed a széptudományokkal mintegy ragyog, ha leked sok féle gonosszággal kormos (Fal: SzE. 536). Kormos kémények (Misk: VKert. 688).

Kormosit: fuligine inficio Kr. [russig machen].

el-kormosit: ∞ (Vajda: Kriszt. III.152. Kr.).

Kormoz: fuligine inficio MA. russig machen PPB.

be-kormoz: ∞ Nagyhirű nemzetünket bé szurkozni. bé kormozni (Gvad: FNöt. XIII).

KORONA: corona MA. stephanus, stemma, diadema C. krone PPB. [kranz]. Királyi koronát venni a fejébe: *capessere solennia regni PPI. Vr coronaianac napja (máj. 2. MünchC. 5). O zepeseg korona, ygen zep vagh, de ha tegedeth emberek tudanak, meegh az zemeten sem vennenek fel (ApostMél. 39). Megelhorbitaná fényes koronánkat (Zrinyi. L18). Rothatatlan ágbul tart nekünk (isten) koronát (II.95). Kőfalas korona: corona muralis (Csúzi: Sip. 390. Kr.).

császári-korona. Corona imperialis, törökül tusai tale, magyarul császári koronának nevezhettyük; lilium formára tennet virág (Lipp: PKert. I.57).

király-koronája: lotus silvestris MA. siebengezeil PPB.

Koronácska: coronula MA. krölein, kleine krone PPB. (Káldi: Bibl. 301).

Koronás: diadematus C. coronatus MA. gekrönet PPI. Valakik birnia fogják az sárospataki várat és várost, obstricfusok hittel legyenek várbeli és városbeli porkolábokkal egyetemben császárnak ő felségének Magyarország koronás királyának (Radv: Csal. III.200). Az ország azt átalságnak tartja, hogy a koronás király szállott helyben in aresto legyen (ErdTörtAd. III.199). Ez király útja! a mi koronás királyunk útja (Nyr. XII.80).

Koronáz: coronio MA. redimio; krönen, bekrönen PPB. Koronázott: diadematus C. Neg koronazattac (MünchC. 11). Higyjünk mi megjövendő ítéletet, mikor isten koronázza az lüet (RMK. VI.210).

még-koronáz: coronio, redimio C. MA. krönen, bekrönen PPB. Vrum the yo akaratonak wertuei meg koronaztal nyunketh: coronasti nos (KulesC. 8). Megkoronázac őt ötet, izzon coronánál, mellyel sz. Istvánt coronasztanac uala (Helt: Krón. 232). Borostyán koszuval meg koronáztatot: laurea

coronatus (Com: Jan. 162). A ki minden idő szerént való állapotot és félt, férfit és asszonyállatot meg koronáz: qui omnem aetatem et sexum quasi diademate coronat (Bal: CsIsk. 356). Meg koronázván hívradhatlan koronával (Gér: KárCs. IV.67). Csak azt imádnák az szent angyalokkal: ki megkoronáz örök boldogsággal (Thaly: Adal. I.52).

mégkoronázás: coronatio MA. krönung PPB.

Koronázás: ∞ Nagy frisen, nagy cifraual, soc koronaszasul es pompaul valasztac (Mel: SzJán. 421).

Koronázat: coronatio MA. krönung PPB. Seryenynek attam volth az koronazathor flor. 6 (RMNy. II.215). Egy ökerrel tartosztanac a coronázotra [így] (Helt: Krón. 6). Soc vere ontatot ki, az tönisk koronazathanis az feiebtől (Bori: Verb. 620). Coronazatiannac harmadic eztendeiebe ez orszagbol ki ízee (Szék: Krón. 163). A királyoknak örvendetes koronázattyok napja (Pázm: Préd. 467. MonOlm. XXIII.4). Szent Istvan királynak koronazattyatul es birodalmatul fogvan: a tempore regimnis Stephani (Ver: Verb. 20).

Koronka: [diadema]. Kd kívánmá, hogy az koronkát kiválaszszam és megküldeim Kdnek (LevT. II.112. 273). Egy fátyol koronka, fényes arannyal csinált; egy lajas koronka, hajjal csinált apro arany boglár rajta (Radv: Csal. II.125). Bokrétkát és virágos koronkát kötnek (Com: Jan. 28). Tsinos fodor haján felül edgy arany koronka (Szöll: Dáv. 76). Azért emberben bizván, ez a te koronkád: Bálványt imádo (Czegl: BDorg. 53). Gyöngyös koronkával felékesítettett (Pós: GöresB. 29. Gér: KárCs. IV.27. 85. 267).

haj-koronka. Haj fonó, szokha fodorétot haj koronka: crinale Com: Jan. 100.

KORONG: rota figuralis v. molaris MA. töpfüerscheibe, mühlrad PPB. A fazakasnac a korongot kel haytani labaiual (JézusSir. L.6). Az fazekas az ő lábniual haytuan az korongot (Kár: Bibl. I.677). Korong hayto fazakas fia volt (Forró: Curt. 3). Forgó tanyér auzgy korong (a fazekasoknál, Mih: ÖrÉl. 135). Igen meg-íntam vólt rugását (a fazekas) korongjának (ÖtvMest. 70. vsz). Korongrugó gerencesér-legényke (Thaly: VÉ. II.70).

KOROSMA: chrisma Kr. Az mit kívánsz keresztsegre, az csak apró csúfság, olajt és sőt, nyálát, gyertyát és fejjér koronát, megtagadod az credőnmaz ezzel minden ágát (RMK. II.217). Oh babonás papok azért imét távozzatok, hagyjatok békét viasznak, az büdös olajnak, az gyertyának, vége vagyon cifrás korozsmának (IV.256). Ott volt a kámsa, ott volt az korosma, ott voltanac a komác (Dáv: Ker. T8). Hol szerzet Christus sőt, nyálát, olait, korosmat, gyertyát a keresztseghöz (Tel: Evang. 180). A soc mise osztjaait, ruhaait, korosmaait hánd el (Mel: Sám. 160). Komanae, korosmanae, sonae, olaynae, nyalnae, es ellen mondasmac kellé lenni a keresztseghen (Mel: ATamás. 130).

[Korosmál]

be-korosmál: [chrismate ungo; salben]. Meg bűnelte az embereket, és az ő átkozot országába be keute és be korosmálta (DávF: Ker. S7).

Korosmás. Isten meg vtallia Vitemberga es Bartia ostias, oltaros, giertias korosmás maynait (Mel: Sám. 434).

KORPA: 1) furfur, aphudae, canicae C. kleien PPB. korpa, dertze, tönkély korpa: canicae; korpa, ondó, dertze, otsu: aphuda PPI. Ne hagyj elvesznen kérek most élségvel, korpádval tarts el (RMK. II.267. Fél: Bibl. 118). A liszt ki-szítaltac, a korpác ki-binteggettvén (Com: Jan. 76. ACsere: Enc. 182). 2) Főben termő *korpa: furfures, porrigenes MA. Korpája

a főnek: *furfures capitis* PP. 272. [schuppen]. Meg tenek meg tégedet: egy tál korpán: *Octaeus genius* (Doesi: Adag. 221). Lúdra vesztegetsz szénát és öbre korpát (Kise: Adag. 39).

[Közmondások] Moltan szaggattyak el azt a disznok, az ki a korpa közé elegyíti ő magát (SzlMark. A7). A ki a korpa közé keveri magát, tudod ki harmincadjára kerül (Fal: NE 23).

fő-korpa: *furfures capitis, porrigo*; *schuppichter staub des hauptes* PPB.

főkorpás: *porriginosus*; *gründicht auf dem haupt* PPB.

Korpai: *furfureus* MA. von kleinen PPB.

Korpás: **1)** *furfureus, furfureus* C. wie kleinen PPB. Véres veritékével kesített jóvaskútól is torkon vörve meg-fosztván, keserőséggel rája korpás profontyát (Csúzi: Sjp. 14). **2)** *furfureus* C. [schuppig]. Korpás? 1274 (személynév, Kovács). Ne terítse verő-főnyre festet haját; de hajlyoson, toportoson, korpáson, és szemyesen se hadgya fejét (Pázm: Préd. 1133). Korpás haját elnyireté (GKat: Válsz. II. 873). **3)** Korpás kenyér: *agelaus panis* C. Rendi szerint sóztat [sózott kenyeret] az inyed kedvelli, sületlen és korpás kenyért ki diéséri? (Folv: SchSzl. 9).

Korpásság: [*furfures, porriginos*; *schuppen*]. Myrtus: gyz fa; ha borban meg főzik, sebeket gyógyt; felet ha mosnak vele hainak korpássagát el veszy (Boyle: A. FivK. 20).

[Korpásság]

fő-korpásság: *porrigo* C. *furfures capitis*; *schuppichter grind des hauptes* PPB.

Korpáz: **1)** [mit kleine mengen?] Kényszerítette a szükség az embereket: a tsillánt meg-főzték korpázták, ha kaphtták meg-ették (Bod: Pol. 53). **2)** *oburgo* PP. schelten, mit worten strafen PPB. Színellen korpázta vala a királyt, hogy nem jól ezelekődnie (Helt: Krón. 163). Eléggé korpázta őket érette (Pós: Igazs. 378). Korpázná a pápista papokat a sok emberi találmányokért (1379). Édes atyád uradat korpázta vala, hogy a Fatiusnál Fatust tsinált (Czegl: Japh. 142). Ha ma szent Agoston élné, így korpázná titokot (Czegl: BDorg. 156). Amphibolus korpázod (Czegl: MM. 71). A pharisensoknak külső szentségnek állortzáját dorgállya, és a törvény tudót korpázta (Martoni: SzHist. 164). Mérészen dorgállya és korpázta a romai pápát a mód nélkül való uralkodásért (Pós: Válasz. 150).

még-korpáz: ~ megpirogat SzD. A magad magistratusa keményen megkorpáztat (Czegl: MM. 192). Jól megkorpázta, meg korpázta őket (GKat: Válsz. II. 1141).

Korpázás: [*oburgatio*; das rügen, tadeln]. Meg-feddést, dorgálást, korpázást, orezquirulást érdemel (Com: Jan. 192). Jó szívvel vegyék a korpázást, és a merre hajlik a nyir pózna, az az ősz-fejek tetszése, a szerint tselkedgyenek (Fal: NF. 302). A hálalatlanságnak méltó korpázása (Csúzi: Sjp. 98).

Korpázat. Gyfmőléz korpáztatta: *apluda* MA. Maj: Szót.

KORPÉ: [?] Bár pap barát ott legien, bár corpet vegy hozzád (Mel: Süm. 17). Sem ereklie, sem corpe meg nem tarthatia mo.)

KORRIGÁL: [*corrigo*; anschessern]. Ha kyt latot, hallot reesthok, twynak lenny, meg feddötté, corrigulta (ÉrdyC. 197). Ez mostani nyomtatás az előbi vétkekből szépen megh tisztítva és corrigálva vagyon (Fortszer. 6).

Korrigáló: *forum ductile*; *eisdiereisen* Keesk: ÖtM. 356. Az ezüst pühet figeries szépen meg, rájszold az rája való kőstet, mind meglátszik az főjér ezüstön azután akar korrigálól elindheez az rájszolás után (311).

KORSÓ: *amphora*; *lecythus, umarium* C. *urceus, hydria* MA. *scyphus* Helt: Bibl. 1063. una Fál: Bibl. II. 132. krug,

wassergeschür PP. Korsó, melynek nyaka szoros: *guttus* PPB. *Umpolua*, hasas üveg palatzk, vagy korsó: *ampolla* PPB. *Ket-fülü korsó:* *amphora* Nom. 33. Korsó nyaka: **cervix amphorae* PPL. Korsó, két fülü edény, pinta: *amphora* Com: Vest. 119. Az ő testéből nag' illat ötlet ki, mint főmós balsamommal be rekeztőh korsot megtörtvevolna (NádC. 628). Sem az vékabeli lizt, sem az korsóbeli olay el nem fogy: *hydria farinae non deficit*, nec *lecythus dei* münmetur (Kár: Bibl. 1323. Káldi: Bibl. 236). A fazekas korsokat formál (Com: Jan. 105). Korsót törököknek vettem (MonTME. I. 193). Vöttem egy ezet ágyas korsót 25 denár (307). Az fazakas adjon 10 korsot (Radv: Csál. III. 76). Szoros száju korsó (Keesk: ÖtM. 322). A Dmára megyen üres korsóval vizet meríteni (MonOkm. XXIII. 171). Maga részegeskedése kedvéért is az asztala teszi a korsót az gazda, s nem marad a nélkül a szegény katona (RákF: Lev. 1656). Tele borral nagy pintes korsó (Thaly: Adal. II. 133).

[Közmondások]. Addig hordgya a korsót a vizre, hogy eltöri (SzD: MVir. 127).

boros-korsó: *amphora vini* Kr. [weinkrug]. Két-fülü boros-korsó: *dyota* PPB. Az fazekak és boros-korsók lapó legények végett ide jüttek a szobasák (MonTME. 198). Egy elbirja az omberszöllást, mint a boros korsót (Fal: NU. 304).

bőr-korsó. Zomok vagy bőr korsó (VeetTrans. 22).

bugyogós-korsó: *brocelus* MA. *guttum* PPB. [enghsäiger krug]. Vöttünk tálakat és bugyogós korsókat (MonTME. 1293).

ezüst-korsó: *batocus* PPL. [silberner krug].

ivó-korsó: [*trinkkrug*] (TörtT. II. 160).

mosdó-korsó: *gutturium* Nom. 315. [waschkrug]. Egy mosdó korsot medenchestval (Radv: Csál. II. 16). Egh mosdó korsoth medenchezewel czwesteth (3. 16). Egy ezüst mosdó korsó (27). Egi on mosdó korsó (103).

olajos-korsó: *olearia* seria PP. *lecythus* PP. 273. ölkrug PPB. Olajos korsó (Doesi: Adag. 258). Olly kendőző mint az olajos korsó (Kise: Adag. 180). Olajtartó korsó (Com: Jan. 72).

sörös-korsó: [*bierkrug*] (MesésK. 35).

víz-korsó: [*wasserkrug*] (MA: SB. 99).

vizes-korsó: *aqualis* PPL. *wasserkrug*. Fítzkó, víz-edény, vizes korsó, szoros-szájú korsó: *guttulus* PPB.

Korsócska: **1)** *urechus, lenticula* MA. *krüglein, kleiner krug* PPB. Négy ezüstkorsócska (MonTrók. XXIV. 139). **2)** [krug-förnige korallen?]. Korsócska gyöngyöt ezüst dróttan foglalt (Radv: Csál. II. 381).

Korsóka: *corallium* C. A corall kővek, kalárisok, korsókák: *corallia* Com: Jan. 15.

isten-korsókája: *lavor* C. MA. [wassermek, wassereppich].

Korsónyi. Csőbőr vagy husz korsónyi mértéc: *culeus* Com: Jan. 165.

Korsós: *amphorarius* MA. Major: Szót. der krüge macht PPB.

KORTÁNY: [*quartana*; kartaune, haubürze]. Kortány [?]: ágyú neme, rövid ágyú SzD. Hatalmad alá hajthatod azzal (az arannyal) kővárait, mint sen fegyvereddel s bombás kortányiiddal (Csúzi: Tromb. 218. Kr.)

KORTINA: *cortina*; *vorhang* Tetszin így, tafota. Tetszin török materia Tetszin tafota kortina (1708. Századok XXII. 157. TörtT. II. 398).

KORTY: *haustus, stoppas, strepitus gutturis in bibendo* MA. [schluck]. Mondhatatlan híros néktek torkotok, csudalatos

az ti buta kortyotok (RMK. IV.239). Sándort egy korty-ital mérge oltotta el (Thaly: Adal. I.156). Egy kortyal bényeli (Pázm: Kal. 1766. 228. Kr.). Egy forrás-kut híves kortyotot nyílt (Gyöngy: KJ. 56). Tsak száraz kortyot kell nyelni (Mik: Tlev. 100).

Kortyant: haurio, bibo, poto SL [einen schluck tun, schlucken]. Bort ha kapnak gyakran kortyantuak (Tin. 268).

főlkortyant: [ebibo; austrinken]. Én csudálom, mely hév a ti forkotok, hogy emyi bort hamar főlkortyanthattok (RMK IV.239).

Kortyog: italnyeléssel v. belsőképpen bangot ad; az éh gyomor is, kívált a kutyáknál, gyakran kortyog SzD.

Kortyogdogólag: Hosszú szájú üvegekben, melyeket kortyozós üvegeknek híttak, a meggyes bor rendre feli töltve úgy állott az jeges eszeberben, azt olyan jó ízűn kortyogdogólag itták (MonRök. XI.326). [Vö. **Kotyogdogólag**]

Kortyogós [l. **Kortyogdogólag**]

[**Kortyoz**]

Kortyozás: perpotatio Kr. [das trinken, schluckweise trinken]. A kelletténél tovább tartó csemegézés és kortyozás fel s alá keveri a tápláló nedvességeket (Fal: NA. 163). A falatozások, uyalakozások, kortyozások között serényen forgolódván annyira ment, hogy nem volt mása nagy darab földön (Fal: NU. 304).

KOS: 1) aries C. MA. widder PPB. Jövő a zaruas kosiglan (ad arietem cornutum) kit lattannamla allatta a kapu előtt (BécsiC. 152). Meg öltöztettek iohoknak kosi (AporC. 12). Agyatok wrnak kosoknak fnyath (KeszthC. 63). Meg gyapvsvltanak yohoknak kosi: induti sunt arietes ovium (KeszthC. 180. KulesC. 151). Tyed leszen a bárány, aekar kiczoda volt a koss (Helt: Mes. 395. 400). Kos szaru [kos-szarvú] bestia (Mel: SzJán. 343. Fél: Bibl. 44. Radv: Csal. II.370). Vettem vágó barnokat 20 dbot; fűrket és kosokat 200 dbot; verő disznókat 13 dbot (Radv: Csal. III.28). Idei kos, tavalyi kos, öreg kos (Gér: KárCs. IV.454). Az szentkirályi legény kossai végett fizettünk (MonMTE. I.126). Szilaj kos (Thaly: VÉ. H. 123). 2) Kos, mellyel töveket vernek le: fistuca PP. 272. *Kos, mellyel karót le-vernek: fistuca PPB. schlegel, stampfel PPB. *Kossal való egyengetés: fistucatio PPB.

[Szólások]. Melly nagy ó kosok vattok (Bal: CsIsk. 269). Engedetlen szolgálaival úri módon kezd banni és nolle velle is, kosul bakul a dobszó alá fog velünk hallgattatoti (GKat: Váls. I.661).

cövekverő-kos: fistuca; schlegel, stampfel PPB.

fa-kos: fistuca [schlegel]. A pádiamentom tömő fával, fa kossal padimentumoztatott (Com: Jan. 108).

faltörő-kos: aries Nom.² 321. machina arietaria Kr. [sturmbock].

herélt-kos: vervex; örü, berbéts PPBl.

karóverő-kos: fistuca MA. [schlegel].

léverő-kos: fistuca C. schlegel Com: Orb. 133.

vad-kos: ibex Nom.² 137. capricornus MA. steinbock PPB. Com: Jan. 46).

Kosi: arietinus MA. zum widder gehörig PPB.

Kosos: arietarius PP.

KOSÁR: 1) corbis, sporta, calathus, canistrum C. cophinus MA. qualus vimineus PP. *textum vimineum PPBl. korb PPB. Kosár, szatyor: calathiscus; kosár méh: castra cerea PPl. lyékény kas, kosár, szatyor, kenyér-tartó kosár: scirpencilum; ostély, font-kosár, kas, székér-kas: crates PPBl. *Ganaj-hordó

kosár: feretrum stercorarium PP. Az keet angely ifyak el javuen, hoznak keet tellyes nagy kosarokat; egyk kosar tellyes vala kenyerral, masyk kosar tellyes vala tygenel (DomC. 82). Az negyedyk ezytes kosar sarga zaprannyal tellyes (ÉrdyC. 446b). Harom feier kosart visze vala feimen: tria canistra haberem super caput meum (Helt: Bibl. I.T1). A fíz fa veszzőkből kosárok és kasok lesznek (Com: Jan. 21). Az árboez finac ör álló helye avagy kosara: galea seu corbis (Com: Jan. 89). Esztendőnként 40 forintot vett rajtok, 100 kosár hagymát (TörtT. VI.141). 2) [alvear; bienenkorb]. Egy kosár méh (VectTrans. 18). Ezer kosár méhet várak vala (Bethd: Élet. II.48). A ti fiaitok, mint valami méhetskék, hazitok kosarából az idegen országoknak virágira ki-repülni ne restelleyenek (Toln: HazaB. 27). 3) [oviarium septum; schaffhürde]. Kosarából juhok-ue ki vonszom (Valk: Gen. 34).

[Szólások]. A több követekkel Décsői is itt jár, emyi várásúra utolsó választ vár, ha üres kosárral becsátná'd, lenne kár (Gyöngy: KJ. 27). A magad kosárában szeded az eperjét (Czepl: BDorg. 270).

[Közmondások]. Ne meny bár híres eperjre kosárral (Czepl: Japh. 219). Egy kús eperjért nagy kosárral ne mennjek (Fely: Dics. 47).

borszűrő-kosár: colum C. qualum MA. seiherkorb, wo man den wein durchsiehet PPB. Szűrő edény, bor szűrő kosár: colum PPBl.

csapó-kosár: cophinus. Az Achab kiraly fiaynac feieit rakac nag fístbe, auag czapo kosarha (Mel: Süm. 404).

füles-kosár: cophinus. Feluenec a derebecuec maradekat tizenket füles kosarocot tellesecet (MünchC. 41).

galamb-kosár: columbarium MA. taubenkasten, tauben-nest PPB

halfogó-kosár. Szattyor, hal fogo kosár: fiscella Major: Szót. 229 (Nom. 33).

háti-kosár: corbis dorsualis PP. corbis dorsuaria; ein korb auf dem rücken zu tragen PPB.

juh-kosár: canla, ovile MA. oviarium septum; ein um-zäunter ort, für die schafe PPB. Ez időköz Basó Mátyás az hegyben juta egy juhkosárhoz nagy féltében (RMK. III.222). Az bölczeknek beszédec hasonlatosoc az fulakhoz, és az juh-kosárnál az földbe erőssen leuert szegekhöz: verba sapientum sicut stimuli et quasi clavi in altum defixi (Kár: Bibl. I.630). Hasonlatosok a juh kosárnál a földben veretett czölöp vagy oszlophoz (Nagyari: Orth. a5. Huszti: Aen. 35).

káka-kosár: scirpea PPl.

karban-öltő-kosár: sporta (Maj: Szót. 446. [henkelkorb, handkorb]. Karban öltő kosároe, két fülű kosároe (Com: Jan. 109).

kenyérszakasztó-kosár: scirpencilum PP.

méh-kosár: alvearium C. alvear, alvearium, alveus apiarius MA. bienenkorb PPB. Méh kosár: alvear, alveare, apiarium, aedes apum PPl. (ACsere: Enc. 216).

sánc-kosár: [alveus; schanzkorb] (Com: Orb. 295).

szűrő-kosár: qualus MA. seiche, korb, etwas zu sichten PPB. Sűrűn-font szűrő-kosár: spisso vimine qualus PPBl (Com: Jan. 82). [Vö. **borszűrő-kosár**]

takarék-kosár. Takaréc kosar, eltakarító kosár (MA: Scult. 779).

tyúk-kosár: cohors MAI. [saginarium; hühnersteige]. Ebre bízni a báját, ebet ketretzbe, tyúk-kosárba rekesztetni, ketskét kertészé tenni (SzD: MVir. 90).

vas-kosár. Ló szája: vető vaskosár, hogy ne harapjon: canis PPI.

Kosárocska: corbula, sportula, calathiscus C. sportella, quasillus MA. ein kleiner arm- oder handkorb PPB. (Tof: Zsolt 73).

Kosaras: corbis habens Kr. Kosáros (vitéz XVI. sz. Nyr. IX.365).

KOSBOR (*koszboly* Maj: Szót.): satyrion, crataegonon C. MA. geilwurz, dölhkrant PPB. Koszboly, nősző fű: satyrium Maj: Szót. 423.

KOSLAT: grassor C. discurro MA. excurro MedLat. 234. schwärmen, herumlaufen PPB. [läufig sein]. Mikor az ebek koslatnak, azok közzül a nőstín ebet liúd meg (OrvK. 90). Lédérködve koslató húzelkedők (Toln: Vigaszt. 231). A bordélyban járó a bordély házakon koslat: ganeo per lupanaria grassatur (Com: Jan. 183). Fajja ganejában túrkáló kosslató prédikátor (MNyil: Irt. Előb. 18). Az nagy levegőben löszöntésnek és látogatásnak okáért szélllel fel s alá koslatuak (Prág: Serk. 357). Az ördög ördítő éh oroszán módjára alá s fel koslatván közöztünk (GKat: Váls. 1511). Az ebek koslatni kívánnak (ACsere: Enc. 281). Vannak sok ebek olyak, melyek napgal tsak szélllel koslatnak (Misk: VKert. 195). Lótvá avagy futva s hóban koslatva magam sem fárasztom (Thaly: Adal. 1188).

Koslatás: discursatio C. grassatio, discursio MA. umgestimmigkeit, umlaufung PPB. [läufigkeit]. Az eb szemtelen a koslatás dolgában (ACsere: Enc. 208).

KÓST: victus, convictus, cibatio, alimentatio MA. nahrung, ordentliche nahrung PPB. Tápláló eledel, kóst: alimentum PPI. Hadat kóstal tartani: *adere bellum PPI. Mindennap elég kóstot adot vala a szolgálóknak (Helt: Krón. 155). A farkas lakik vala egy barlangba, hona nagy soe kóstot gyűte (Helt: Mes. 132). Ne higgy senkinek, mert most nem tudja az ember, kinek kell hinni, jobb itt, hogy sem mint ott az farkas kosztján [gyű?] lenni (LavT. II.308). Az gyomor, az egész testnek pro-fonháza, melyből ki adatik kóstya és abraká minden részek-nek (Pázm: Kal. 413). Az barmoktól is el fogák kóstyokat (Alv: Post. 1408). Nem a sacramentombéli életről vagyon a szó, hanem a lelki kosztul (Czegl: MM. 265). A szakványosnak el rendelt jutalom, szabot étel, kóst kellett-e (Com: Jan. 121). A szamáir akarmely hitván kosztal meg elegendik (ACsere: Enc. 276).

barom-kóst: pabulum PPB. [futter]. Abrakló, barom kóst szerző, *zakmányló: pabulator PPB.

KÓSTOL: gusto, libo MA. kosten, versuchen PPB. Costol-ayn: gustare NémGl. 137. Kinek zentség testét ő rosuló vére-vel kosztolnak előnk istennek (AporC. 132). Vadnak itt nikik, kik halált nem kosztolnak: sunt quidam ex his, qui mortem non gustabant (Sylv: UT. 127). Sem ett, sem ivott a félélt, a mivel közönségesen szoktak az emberek élni: kenyeret, bort, sert nem kosztolván (Pázm: Préd. 37). Az vízből lőtt bort kosztolván igen fő bornak találta vala (Zvon: Post. 1303). Az öröm, melyet csak elmulvón kosztal az ember (Nán: Szót. 68). De a mihez memél nehezen jutlatni, azt annál kedvesebb ízzel kosztolhatni (Gyány: MV. 89). Minthogy én is igen sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sirtam (Haz: L217).

ki-kóstol: gustu, exquiru, exploru Kr. [kosten, versuchen]. A két hordó borral a többi pótolta, ezeket a küplár maga ki-kosztolta (Gvad: RP. 52).

még-kóstol: gusto, degusto, libo, delibo C. kosten, ein wenig versuchen PPB. Megkóstoltya az étkeket: dapos delibat Com: Jan. 110. Zent Pal ezt meg kosztolvan el ríttesenek napján (LéberC. 139). A dyo hódinec odos voltat megkóstolta (NagyszC. 14). Nem jo istent kísérgetni, és a dolgot megkóstolni,

meg megtérhetsz azt gondolni (RMK. VI.262). Vadnak, kik meg nem kóstoltya a halált: sunt qui non gustabant mortem (Helt: UT. E2). Az Christus mindenféle nyaualyat meg kóstolt (Born: Evang. III.318). Mint az eb czae meg kóstoltya s el fut: ut canis e Nilo bibit et fugit (Deesi: Adag. 69). Csak meg kóstolni valamit: a limine salutare (70). Soe jo teteményét kóstoltam meg isten-nek (MA: Bibl. 113). Az hitetlenecis isten ayándékát megkos-toltya (IV.114). Az iny arra való, hogy a szájba vett eledeleket meg-kóstolja (Bod: Lex. 79). Az húzelkedéseknek édes, de mér-ges lépes mézét soha meg ne kóstoltya, meg ne izelltye (Bíró: Únecp. Bb). Oly édesnek szerelmedet gondoltam, nem méreg-nek, tiszta méznek, meddig meg nem kóstoltam (Anade: Vers. 188).

[Közmondások]. Mindennek meg kell a halált kosztolnia (Kise: Adag. 355).

mégkóstolás: degustatio, delibatio C. praedibatio, praegustatio MA. kostung, vorherversuchung PPB.

Kóstolás: gustatus, libatio, sapor C. gustatio, gustus, liba-men MA. das kosten, das versuchen PPB. Meeröggel egyelwth ecőtnek kóstolasya (CzechC. 44). Acker érzic meg, mi dolog legyen az wr vazzoraiának nem kóstolasa (Born: Préd. 413). A bor ördög találmánya, és ennek kóstolásával megferteztetik, és bűnössé lézen ember (Pázm: Préd. 221). Hallás, kóstolás, szaglás (GKat: Titk. 283). Látás, hallás, szaglás, kóstolás, tapasztalás (Tótf: Préd. 46). A tündér-világ kóstolással is meg-árt, nem hogy zabkálással ne ártana (Fal: SzE. 48).

Kóstolatlan: ingustatus, indelibatus C. MA. unversucht PPI.

Kóstolhatatlan: ingustabilis C.

Kóstolgat: crebro regusto MA. oft wieder versuchen, kosten PPB. A savanyú és poshatt ezetet kóstolgtatván meg hajtyák főjeiket (Megy: Olaj. II.102).

[Kóstolt].

még-kóstolít: [gusto: kosten] (MA: Tan. 826. MA: Seult 702).

Kóstolítás: [gustatus: das kosten]. Az legkiseb kóstolítasa sem engedtetie ez lakodalomnak (MA: Seult. 722).

Kóstoló: 1) praegustator C. gustator MA. einer der die speisen kostet PPB. 2) [exemplum; probe, muster]. A borokból tsak kóstolót hozzat asztalodra (Fal: XI. 303).

bor-kóstoló. Jo bor kóstolo (Born: Préd. 94). Bor kóstolo Márton püspök hétbde (Valk: Gen. 66).

éték-kóstoló: praegustator Nom. 2 265. Kr.

Kóstoltat: [gustare: facio; kosten lassen, versuchen lassen. Kostolton kóstoltatya (Born: Préd. 113). Kóstoltatya ú az emberekkel (Czegl: MM. 51).

KOSZ: porrigo, ophitis MA. scabies Otr: OrigHung. I. XVI. achores; erbsgründ PPB. Az főncec noshes varassága, éves kosz: achores MAL. Ez kesértőt dolog, hogy az mely vizet az bik ta aduában találunk, mindön föle varat meg gyógyit: koszrul, ryhrolis jo (BeytheA: FVK. 18. 70b). Ha borban törőd az mondólt, lones koszt és fakadékokat gyógyit (Alé: Herb. 13). Az kiknek a koszrul elment hajjak (Lippe: PKert. II.142).

Szállások]. Meg illeti Máthét a kosz! (GKat: Váls. II.211).

folyó-kosz. Folyó kosz az ember fején: favus PPI.

fő-kosz: [porrigo; gründ (Nad: Kert. 316).

Koszmó: porrigo MA. der schuppichte gründ des haupts PPB. Barmok koszmója: ostio MAL. Főncec koszmója, korps-sága: porrigo Maj: Szót.

fő-koszmó: porrigo MAL. Szeplő, fő koszmó, koszosaság: lentigo sen vitiligo Com: Jan. 54.

Koszmós. Koszmós fejt: porriginosus MA. grindicht auf dem haupt PPB. Koszmós tündorát hoznác elő (MA: Tan. 91). Hlyenek lesznek a mi mostani, szurkos, koszmós testeink a fel-támadás után (GKat: Válsz. 1552).

Koszmósság: porriginositas Kr.

fő-koszmósság: porrigo C.

Koszos: porriginosus MA. achorosus; der erbgründ hat PPB. [gründig]. Rihós, varras, koszos (Born: Préd. 218). Koszos főről való ornosság (Frank: HasznK. 34). Szép leány, kenély, poszagó, s patuarkodó vagy, bizony így sola el nem adhat magad, hanem ha valami koszos talál rád (FortSzer. Ib). Nem koszos a fejed (Pázm: Fel. 79). Ő mint deaktalan domine s korcosos és koszos magiár (Bal: Epin. 3). Nem koszos, az az, nem hamis mondás azért az, hanem te vagy a család (Pos: Választ. 176). Probált recepta, koszos avagy turos lovaknak igen hasznos: Végy gálitz követ, forrald fel tiszta vízben, kivél mossal a ló turját (Cseh: OrvK. 60). Amnyi szállások vagyon, hogy egy koszos secretáriusnak jobb szállása contingál, mint némely magyar grófnak (TörtT. XV.201). Van néki egy rossz koszos lova (Thaly: VÉ. II.5). Gaz Csécszerkém, koszos birkém, tőled már távoztam (Amade: Vers. 116).

[Szólások]. Ember ő, noha koszos: homo Thales (Decsi: Adag. 225). Meg érti az, kinek nem koszos az feje: veritatis simplex oratio (24). Érti, az kinek feje nem koszos, mit példázott ez az tudós jámbor (Pázm: Kal. 134). Egy pár koszos sarga pénzért nem méltó élen, itlan koplalni (Fal: NA. 211).

Koszosul: porrigine corripior Kr. [gründig werden].

még-koszosul: ∞ Az lovának az lába igen megtürosult, az feje megkoszosult (Thaly: VÉ. 1341).

KÓSZÁ: [?] Mildós erős népnek nagy győzője, erre te így hallgass, Kószá [Kosa Lugosi Codex] léssen az te neved, ha külömben vigyázz (RMK. IV.260. 387).

KÓSZÁL: vagor, oberro Kr. [umherstreichen]. (GKat: Titk. 275). Verőfényben élni, henyélésben kószálni (Kisv: Adag. 117). Henyélve kószálni (295). Az otthon búslakodó s hivalkodó leány kin kószál gondolattal (Fal: NA. 203). A franczin dámák nem penészednek meg otthon, jobbra kin kószálnak (Fal: TÉ. 777). Még is jó lovakat nyertek magok alá, a tízet kerülték. kószáltak fel s alá (Gvad: RP. 121). [Vö. KOZÁR]

KOSZLOBÁR: vanus, vilis PP. ein mensch, der eitel, leichtfertig, nichtig ist PPB.

KOSZOG: offendo, impingo SL. csoszog, kobortzol, csútlitbotlik SzD Koszogó restes ló: equus pedibus stlembus PP. 272. schwerfüssiges laugsames pferd PPB. Két három rongyos szolgálával alig koszognak (Monlrók. XI.318).

Kosszogás. A régi királyoc a hiw szolgálakat meg aiándékosztác ioszággal; de meg hidd, hogy kosszogásra, verítékre és vérre adtác a ioszágot (Helt: Mes. 192).

KOSZORÚ [koszorú Mel: Herb. 125. Czegl: Dág. II.19: 1] sertum, corona C. corolla MA. anadema, erinile, florea corona PP. kranz, kränzlein PPB. Koszorúnak való virág: coronamentum; koszorúról függő fűrtök: lemnisci C. Koszorú, bokréta: sertum; kranz Com: Vest. 145. Olay fah kozoru vagion foieben (DebrC. 159). (Az hwsuety keñeret) környül teztabol kozoru modra kell csinálty (SándC. 2). Szép ruhákat csináltatott vala, szép gyöngy-koszorókat fűzetett vala (RMK. II.31). Koszorúnac vala, a kiből koszorót kótnac (Mel: Herb. 125). Vagyon egy arany koszorúm, köves, az melyet beesültek volt két száz forintra (Radv: Csál. III.320b). Koszoru vagion kótnac (Bal: CsIsk.

132). 2) Koszorú foghagyma: restis alliorum PP. 272. 3) [picus malleolus]. Tüzes koszoru (Radv: Csál. II.393). 4) [rosenkranz]. Olvasó, avagy bődog aszszony koszorúva (Vás: CanCat. 168).

[Szólások]. No kurv' asszony fattya hol levél eddig, mi hír Lendrában? talán azt kellene mondanunk, hogy igen is inkább szagatnak az udvariságra, mikor az amolyan koszorúfeletett anyákkal bősülük egymást (Fal: NE. 17). Vg bolond orozslány! megadták koszoródat (Helt: Mes. 115). Megköték ám itt jámbor koszoródat (Czegl: MM. 127).

borostyán-koszorú: laurea Com: Jan. 162. [borberkranz] (Thaly: VÉ. 1324). Tar-fejének hajatlanságát borostyán koszorúkkal fűdőgette (Fal: UE. 376).

borostyánkoszorús: laureatus C.

búza-koszorú: corona spica PP. eine krone von ähren PPB.

égető-koszorú: szurkos koszorú; malleolus, picus malleolus PP.

leány-koszorú: corona virginalis Kr. (Pázm: Préd. 1137).

rózsá-koszorú: [corona rosacea; rosenkranz]. Ha tudgyák, hogy a földi és testi gyönyörűségeknek himblőjából nem lehet nemyei rósa-koszorut fűzni, miért sétállyák Babylon mezeit? (Fal: NA. 148). Szívárvány hajtások függjenek fölöttem, rózsakoszorúkkal fűtve körülöttem (Fal: Vers. 202).

szőr-koszorú: tonsura MA: Tan. 1494.

Koszorúcska: corolla C.

borostyán-koszorúcska: laureola C.

Koszorús: *redimitus sertis PPB. laureatus, coronatus, sertu redimitus SL. [bekrängt]. Koszoros agy (Born: Préd. 309). Koszorús (vezetéküv XVI. XVII. sz. Nyr. X. 227. IX. 365). Utoljára jöttek férfi gyermekecské, ezekkel fejéren öltözött szüzececské. Koszorúsak voltak, bokréták kezekbe (Gvad: RP. 132).

Koszorúz: sertu, laurea corona dono SL. [bekränzen]. Lakadalonra nézve megindultam, s mind az koszoruzókat még az város előtt tanáltam (Monlrók. XVIII.45).

KOSZPERD, KOCPERD [koszperd-szű; succingulum PPI.: pugio; degen SL. Kozperd, handsár: pugio Mj: Szót. Kozperd: degen Com: Orb. 271. Kozperdet, kardot látok a kegyelmed oldalán: dass er den degen an der seiten hat Kir-Besz. 54. A kard, szablya, tör, koszperd fel-övedztetie: gladius accingitur (Com: Jan. 147). Hansároekal avagy szuró pászálékal, koszperdeckel gyakván (150). Hegyes kozzperdek-is függ az oldalokon (Gyöngy: KJ. 121). Ha ki kést, szablyát, kozzperdet, dátkost csinál (Lipp: PKert II.157). A kozzperdet az ajtóba a jobb lábán való két újjú között úgy hajította (Bod: Pol. 194). Daumak 12 ezer thaler érő kozperdet küldött ajándékba (Ház. 1287).

KOSZTA: ciconia PP. storch PPB.

[Szólások]. Külföldi gyölvéz costa praedikatorokat reá kényszerítettek (Pázm: Kal. 366). De a mit nem tud az kosta praedicator, tanullya-meg (Sánd: 3Kérd. 157).

KÓTA: 1) [numerus; nummer, ziffer] (Szék: Zsolt. II.b. Előb. háromszor). Ball kezed felől az diuisorban meghaladgya az kóta az 1 (Helt: Arithm. E3). Tiznec helyén álló kótát soha addég le ne íry, még nem az másodice rendetis egyben summalód (6). 2) musicalis notula PP. note in der musik PPB. Kótára vesz (RákF: Lev. IV.121). A kóta-betűkön fel s alá tud valamiskét danielni (Fal: NA. 156). Amnyi nóták, kóták, amnyi énekesek (Biró: Préd. 139). Nóta s kóta betűkre beszélgetnek,

mint a kik a piacon pénzért zínkoskodnak, úgy jár lábok mint a zsel-örének gyenge kerekői, apró-lépe s pertzeu-e (Fal: NE. 34).

[Szólások]. Engemet okoznak az szerencsétlen harcokért, s némelyek mondása szerint: könnyű elveszíteni az népet, nem nekünk való az harc, nem tudunk mi a kótához, okosabb ű nekünkül (RákF: Lev. 1351).

[Kótáz]

még-kótáz. Megkótázzai az éneket: notas cantui adscribere PP. *appingere; die noten zum gesang setzen PPB.

KOTKODÁCSOL: gracillo Kr. [gackern]. Valamely tyúk sokat kotkodácsol, keveset tojik az (Kisv: Adag. 44).

KOTL-IK, KOTOL, KOTYOL. Kotyoloc: glocio, glocito MA. glucken wie eine henne PPB. glocito v. ovis insideo, ova excludo SI [brüten]. Kotyolo tunc: glociens gallina MA. Kotyoloc, pátémet hívom: cienrio MAL. Kotolni: in ovis sedere PPB. Kotlo ludac (Dial. 150). Emberektől kotlot pápai fejedelemiség (Toln: Vigaszt. 58). Kotlot költött szó fia beszédek (201). Még akkor pokolban kotlotta s ki nem költötte volt Luciper a calvinistaságot (Sall: Vár. 50). A papista vallás csak a minapi pápák kotlott tojómánya (Matkó: HlRoml. 52). A pápák kotlott tojómányának mondja (Sámb: 3Fel. 45). Kakas nélkül kotlónak vala az jérezék (Thaly: Adal. 1304). Kotlyó tyúk (Thaly: VÉ II 257). [Vé **KOTYOG**]

[Szólások]. A mit nem tojt, azt akarja kotlani: foveat quae non peperit Jerem. 17. 11. (Pázm: Préd. 293. Kr.). Már azért hiábaum kotlik az eszek az előbségre (Fal: TÉ 666).

ki-kotol: [excludo, conecquo; ausbrüten]. A mit pápaitok ki kotlottanak, egyszer-is, mászor-is a mellé állottatok (Matkó: BCsák. 81).

Kotlós: continuo glociens Kr. [gluckend, gluck-, brütend]. Kotlós tyúk: gallina glociens, gallina matrix; kotlós-tyúk kotyogás: glocientis gallinae gemitus PPB.

KOTOR: 1) effrico, effodio MA. herauskratzen, heraus graben PPB. Nem ez az ő értelme, a mint a pápázó kotornac belőle (David: Kerk. M2). **2)** Kotorj: apage C. MA. pack dich, mach dich hinweg PPB. Kotorj, vakarj tova: apage Maj: Szót.

el-kotor: 1) [effrico, everro; wegscharren, hinwegkehren]. A hamut el-kotorják (Megy: 6Jaj. III 41). **2)** [abire, se anoliri, se auferre; sich wegmachen, sich trollen]. Elkotrott, vakart, el, felszedte sátor-fáját és így kimutató majmunk menyasszony-ságát (SzD: MVir. 20).

ki-kotor: effrico, effodio MA. herauskratzen, ausgraben PPB.

még-kotor: 1) fodio MA. graben PPB **2)** caedo MA. plagen PPB. [schlagen]. De ott igen meg kotorák mestert, és azutánis, nem egy ízben, hadát meg löhölők (Pázm: Kal. 435).

Kotorász, kotoráz: fodio, quaerito Kr. [scharren, herum-suchen]. Más ember sarogtyájában kotorászó Mátyás (Matkó: BCsák. 255).

még-kotoráz: perquirio, excutio e latebris, perserutor Kr. [durchstöbern]. Azt is a több rakott ládával együtt igen meg-kotorázták (Rumy: Mon. 137).

Kotró: effricans, effodiens Kr. Kotró (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365).

KÓTYA: [auctio]. Városi népet és szolgáló népet Budára vivének és ott eladák, kótára vetvén őket (MonRók VII 85).

Kótya-vetye (kótavetore RMK. III.442): auctio C. Ver: Verb. 3. hastarium C. subhastatio MA. venditio sub hasta; öffentliche feilbietung, verkaufung PPB. Kótavetyére való: auctionarius; kótavetyére adom javaimat: auctionor; kótavetyét hirdetni: *auctionem proclamare, praedicare PP. Nyerének lovakat és egyéb szép szerszámokat, kótavetyén eloszták mind azokat (Tin. 156). Az kótavetye pénze mind nála vagyon (Radv: Usal. III.112b). Kótavetye leszen, el hánják őket a rabokat Gér: KárCs. III.455). Marhát ne vegyenek solul és semmi szín alatt másutt, hanem csupán a végházban kótavetyék alatt (MonTME. 1363). A bün kótavetyéje (Pázm: Préd. 761. Kr.). Az vadászó nyeresége kegyelmednek és kótavetyéje miben van? (Thaly: RT. II.85). Vök az kótavetyén igen szép lepedőt (Kem: Élet. 52). Két esztendő korában a tatároktól elraboltatott és a törököknek kótavetyén Szólnakra el-adattatott (Bod: Pol. 72). Kótavetye a vásárja, nincsen ottan kalnár, fele árán mindent megvesz, valahol maga jár (Amade: Vers. 106).

[Szólások]. Kótavetyére hánynom: subhasto C. MA. Kótavetyére ott hánia a nyereséget (Pethő: Krón. 214). Mindeu marhát kótavetyére hányata (Ver: Verb. 8). Mindeu marhánk kótavetyére hánnyattatnak (Alv: Itin. 232). Marhájának kótavetyére való hánnyását eszeledni: auctionem facere (Cora: Jan. 191). Mind életet s mind tisztességet kótavetyére hánnya (Prág: Serk. 378). Nyereségeket kótavetyére hánnyván (Hall: HlHist. II.281). Kótavetyét hánnyok: auctionor C. MA. Maj: Szót. Kótavetyét mingyarást hánntac vala (Salánki: Clad. al). Kótavetyét ne hánnyon lovaink (Szöll: Szen. 6). Ujhelyben akkor hánnyak volt kótavetyét (MonOkm. XXIV.169).

Kótavetyél: subhasto SI. [auctionem, licitum]. Oman visszamentünk Oeskölöz, az hol kótavetyéltünk (MonRók. XXVII.89).

el-kótavetyél: ∞ A jószágot elkótavetyélték (RákF: Lev. I.186. III.199).

Kótavetyés: a) praeo auctionarius PP. der sachen feilbiet, gautmeister PPB. Ineiltam computast kótavetyésekkel (Kár: Élet. I.160). Innen támadtak a kótavetyések, kik minden zondrút el adtak (Fal: TÉ. 778). **2)** Halmokot töltött az nyert portéjükkel szem-eleiben Nagyságodnak, és azután azoknak kótavetyés vásárán az egész piacok és útzúk örvedetes hangzással telnek vala (GyógyD: RK. 151).

Kótavetyéz: vendo sub hasta Kr. [dissipo; veranctionem, verschlenderen, verprassen]. A ki kótavetyézi jóvát, gyarkorta üressen találja markát (Csúzi: Síp. 558. Csúzi: Tromb 14).

föl-kótavetyéz: ∞ Valaki javait fölkótavetyéznü: *auctionem facere PP. A leveleket elégették, a eszínakat fölkótavetyézték (Thaly: TörtK. 41).

[KOTYFOLL]

föl-kotyfoll: [dissipo; verprassen]. Minek utána mindenet föl kotyfollta volna, nagy meltsósnak tartana, ha valakinek diszno pásztor lehetne (DBn: Részegs. 82).

KOTYMÁNY: [lacuna; tilmpel, pflütze]. Minden kótymant, árkot bé tellé (Gvad: Időt. 66).

KOTYOG (kogyog Tin. 268): **1)** glocio, glocito C. MA. [blatero] gluxen, glucken wie eine henne PPB. [schwätzen]. Kotyogni, karatolni, mint a tyúk: gracillare Maj: Szót. Vén asszonyok igen kotyognak (Tin. 268). Kotyogó ítélet (MA: Scult. 743). Maga ellou kotyog, mikor azt kuhintya (Matkó: BCsák. 284). A tyúk karitsál, kodácsol és kotyog (Com: Jan. 39). Inkább lemnénc bír a te tiád a kotyogo tyuknac fia, mert az folyos orfjével oltalmazza az ő fiatskút (Ker: FelsK. 173).

2) [platschen, klatschen, klappern]. Kotyogós üveg (RMK. IV. 341). Lábáról lovanak lehullott a patkó, a ki még rajta van, az is csak kotyogó (Thaly: Adal. 1.235). [Vö. **KOTL-IK**, **KOTOL**, **KOTYOL**, **KOLTOG**, **KÓCSAGOS**]

égybe-kotyog: [glocitando convoco; gluckend rufen]. Az tic egybe hija es kotyogia az ű chirkeit (Tel: Evang. 1.99).

Kotyogás: *singultus gallinae PPBl. [glocitatio, blateratio; das glucken, geschwätz]. *Kotlós tyúk kotyogása: glocientis gallinae gemitus PPB. (Matkó: BCsák. 298). Mely kotyogásodért én is tudnám minek mondhatnának tégedet (Illyef: BCsomp. 64).

Kotyogdogólag. Jó ízűn kotyogdogólag itták a meggyes bort, RMK. IV.341). [Vö. **Kortyogdogólag**]

Kotyogtat: [plätschern lassen]. Kulatsomat kaptam, szemem könyvbe lábbat az úgy kotyogtattam (Gvad: FNöt. 21).

[**Kotyogó**]

Kotyogós. Kotyogós üveg: simpulum, vel simpvium PPBl. Kotyogós üveg (RMK. IV.341).

Kotyogóság: [ebrietas; trunkenheit]. Fejek szédelgő kotyogósága miatt csak azt sem tudhaták (Szal: Krón. 386). [Vö. **Kócsagos**]

KOTTYAN: sclopum edo, sclopum sono MA. einen schall von sich geben, klatschen PPB. Azt gondoltad, hogy már erről kottyanni sem tuttam? (Zvon: PázmP. 209).

Kottyant: **1)** coningo, sonitum edo MA. an oder mit etwas klingen PPB. **2)** [effutio, deblatero; ausschwatzen, ausplappern]. Vegre ilyen feleletet kottyanta (Zvon: PázmP. 208). Kottyant el vélte igazat is, de ezzel föl forgatja maga saját tudományát (Pázm: Kal. 525. Kr.) Hirével sücsen utollyodnak, a mit kottyant a szád (Matkó: BCsák. 172). Kottyant valamit (GKat: Titk. 441).

KÓTYONFITY (*kottien fity* Decsi: Adag. 125): [nequam, nihili; nichtswürdig, nichtsnutz]. Kótyonfitty ember: qui nec sibi, nec aliis prodest SL. [taugenichts]. Nem lelemének szép vagy vitéz legények, ha az isten úgy segillyét el nem tudnak minden koton fityre [haszontalanságra] mondani (Ker: Préd. 761. GKat: Titk. 1118).

[Közmondások]. Az kinek gézöngúz az ura, kettien fity az szolgálja: mulier imperator, et mulier miles (Decsi: Adag. 125). A kinek gézengúz az ura, kottonon-fitty a szolgálja (Kisv: Adag. 315).

KOTTY-FITTY: talitrum MA. nasenstübler PPB. schnell-ling, knipchen Adami: Spr. Ha Balduinus kottyfittyet vét Luter orra-alá, és mondásit meg-hazuttollya, jámborúl cselekeszi (Pázm: LuthV. 119). [Vö. **KÓTYON-FITTY**]

[**KOTTYA-KOTTYA**]

[Szólások]. Kottya-kottya fiam, csak én magam maradék (Pázm: Kal. 1766. 171. Kr.).

KOVA (*kava* Otr: OrigHung. 1.304. *kort* Dáv: Préd. 78. *kort* Land: UjSegits. 1.581): silex, igniarium C. MA. feuerstein Nom. 35. kieselstein, feuerstein PPB. Kova: silex; kieselstein Com: Orb. 24. Kova, tűz-ütő kő: silex PPBl. Kava, durior lapis, qualis est silex; unde puto etiam kő olim fuisse kőv, vel coincidisse cum kava Otr: OrigHung. 1.304. Az sardius vörös szűnű kő, de nem által látó avagy világos, hanem mint az zeres kova olyan szabású (Kecsk: ÖtM. 271). Fordita az kúzálat vizeknece tauara; es az kovat vizeknece kutfeiere (Szék: Isolt. 119). A tűzkővel, kovával tüzet ütünk (Com: Jan. 16.

158. GKat: Titk. 117). Mint a kova erős lovaiknak körme (Thaly: VÉ. 1.251).

[Szólások]. Ki megszegi a szavát, mint púsk a ková, ne tartsd neki szavadat (Kisv: Adag. 187).

Kovás: siliceus, silicatus MA. von kieselstein PPB. [kiesig]. Koaspotak, rivus 1231 (Kovács).

KOVACS (*kavacs* Csúzi: Tromb. 542): spatum; spat SL. [kieselstein]. Őt sina konats kőnet szede fel a patakbl (Helt: Bibl. II.148. Illyef: Jephth. 30).

KOVÁCS: faber C. Pesti: Nom. I.41. Com: Vest. 128. faber ferrarius MA. schmied PPB. Coach, Cuabe, villa 1193. 1209. 1236 (Knausz). Kuachbike, locus circa silvam Bokon 1292 (Kovács). Ű faioc a kovaetol gahultatot meg: ligna ipsorum polita a fabro (BécsiC. 110). Jvtanak egy nagy rettenetes kew zyklus zyghet mellee, hol ott mynden nemew kowach zerzomok valanak (ÉrdyC. 314b). Fel hivatá három lackat gyártot, és négy kovaetot (Helt: Cmc. 131. MesésK. 30. Káldi: Bibl. 246. Misk: VKert. 626). Az császár mivére fölmönt kovácsok-nak attunk (MonTME. 1.129).

[Közmondások]. Konácz kováczra irigykódik (Decsi: Adag. 10). Külömb azért Máthias király, s Máthias konácz: Mysorum et Phrygum terminii discreti sunt (112). Kováestöl vesz szenet: luscinae deest cantio MA. PP.

ótvös-kovács: [aurifex; goldschmied]. (MA: Bibl. II.34).

patkoló-kovács: solearius faber PP. ein schmied der pferde beschlägt PPB. hufschmied KirBesz. 150.

Kovácsi: fabrilis MA. was zu einem schmied gehöret PPB. Koachy, terra fabrorum reg. 1254 (Kovács; ZichyC. 1.28).

Kovácsol: fabricor, fabrefacio, cudo MA. schmieden, künstlich schmieden PPB. Mennköveket kovátsól: fulmina Cyclops *prosubigit PPBl. Ebből szabad akaratot kovaetolt (Mel: SzJán. 213). Fogházra kovácsoltattunk 10 d. (MonTME. 1.297). A bátamon kovácsoltak a bñmösök (Offic. 312). A kováts vasat és atzélt kovátsol (Com: Vest. 55). Te kovácsoltál láncokat (Illy: KrÉlet. 158). Az fűdöre nevez is nem mondattathatik igazán a romaiak synagógája a Christus catholika anyaszentegyházának; mert nem volt minden fűdöben, hanem nagyobb reszint ujjolag kovátsoltattott a sok eretnek, garbonczás pápáknak műhelyében (VárM: ÉgőSzöv. 117b). Könnyű mű ilyen tanátsot kovátsolni, de nehéz tetteben hasznát venni (Fal: NA. 216). More-is le guggot, kovácsol szegeket (Gvad: PFör. 6).

[Szólások]. Ag szót kováchollyunk (Zrinyi. 146).

ki-kovácsol. Ki-kovátsolom, tsinálom: succudo PPBl.

Kovácsolás: fabricatio MA. das schmieden PPB. Mykoron egy levesny földön meenneenek mellőle, hallanak nagy dörgeesöket, zörgheesöket, aloythwan mynt ha az eghez zyghet yzadózná az nagy kovacholaban (ÉrdyC. 314b). Hiszem emberben nem bolondság kováchlásának vinnyéje (Veresm: Lev. 291).

Kovácsoldogal: cuso MA. MAL. oft und viel schmieden PPB.

KÓVÁL: [vagor, erro; herumstreichen, umherschweifen]. Az német és cseli urak eleget kóválnak, kobzának az szégség között (MonIrok. III.116).

Kóvályog: ∞ Ki kóvályogva visz a lengedőző szél (Zrinyi: ASyr. 194). Név nélkül kőzfűtne kóválygot (Ker: FelsK. Előb. 5). Csak az aerben kóvályog a te miséd? (Czegl: Dág. 11.85). A dárda nyelnek darabja a feje felett kóvályog (Hall: IIIHist. III.232. Bethl: Élet. II.47). Az hasban megtartott kóválygó szél (Felv: SchSal. 6). Nem úgy repül s kóvályog, mint a bujdosó

madár (Tó: Zsolt. 692. 29). Ugy tsapott neki a kopasz nyaka
ban, lelke is kőválygott Plútó országában (Könyi: HRom. 121)

Kőválygás: [erratio; das herumirren]. Ki mutattam heában
való kőválygástoknak [igy?] és tőnyelgésteknek hamisságát
(Bal: CsIsk. 415).

KOVÁSZ (*koász*; Súly: UT. 1105): fermentum C. MA. hefe,
sauer teig PPB. Konaznac olégytése: commistio fermenti (BécsiC.
189). Attamiai tiztoltatok ki az o kovazt: hog' legotek vy zitalas
miken pogacák vattok (DöbrC. 316). Megh kelee mynt kowaz
(JordC. 45). Egy kysied kowaz mynd az egleez teeztat megh
vezty (ÉrdyC. 534). Meg őltalmaztatoc magatokat a phariszeu-
soknak konaszszátol: caveto a fermento Pharisaeorum (Helt:
UT. L. 3. Ker: Préd. 731). Hasonlatos az konaszhoz: simile
fermento (Fél: Bibl. 22). Ha az figet sőnal, konassal őszne
timporalod, varatt és egyéb kelest meg gyozyit (Mel: Herb. 2)
Kovásszal sült kenyér (Com: Jan. 76). Egy kevés kovász egész
teknő tesztút megposhaszt (Veresm: Lev. 260).

[Szólások]. Aszt cselekszik a pápa, ersekek, püspökök, gárd-
yának, a miselő papok, barátok, és több azon kovászból való,
henye herékhez hasonló rendek (VárM: ÉgőSzöv. 55)

[Kovászol]

még-kovászol: fermento MA. säuern PPB.

mégkovászolás: fermentatio MA.

Kovászos: fermentatus MA. hefig, gesünet PPB. Kovászos
kenyér: zymites MA. PPB. (Pázm: Kal. 1766. 826. Kr.).

[Kovászosít]

még-kovászosít: [fermento; säuern]. Minodon Krístus
meg akarta kovászositani, és szentelni az emberi nemzetet
(Uly: Préd. Előb. A1).

[Kovászosod-ik]

még-kovászosodik: fermentesco Kr. [sauer werden, auf-
gehen] (Káldi: Bibl. Máté 13: 33. Kr.).

Kovászoz: fermento MA. säuern, versäuen PPB.

még-kovászoz: fermento C.

Kovászatlan (*konaszatlan* Born: Préd. 206): infermentatus,
azymus MA. magesünet PPB. Égyetec konaszatlan kenyeret
es säsamal: azymos panes cum lactuicis agrestibus (Helt: Bibl.
1991. Káldi: Bibl. 263). Kovásztalan kenyér kell a deák ecclesiá-
ban (Czepl: MM. 263). Az élet kenyérben eszünk, nem a régi
kovászban, hanem az igazságban kovásztalanában (Mad: Evang.
316).

KOZÁR [KÓZÁR?] (vagar; schweifen). Kivől tizenöt
esztendő nem bált, az ő szükségéjért ő kivől sem kozart (Tin
59. [Vö. KÖSZÁL])

még-kozár. Tho k. akor megh Feyr warba lakot, mykor
R. az földeket hyrtha, R. lhalala wtan, amukys wagoon 16
esztendő, hogy enys byrom, kepeyts megh attan, es mykor
megh engetek, azt megh kozartan (LevT. 1305).

KOZI-BOZI. Sok guggoló és tsüfőlé értelmetlen szók
vagnak, mint izgággolódik, gullyog, kötyön-fitty, cezo-mize,
középr, köziboz, tsig-big (CorpGramm. 323. GKat: Gramm.
C3).

KOZMA: [brandgerne in den speisen]. Főzd meg a fik
moyat a tejbe, de megoldalmazd a kozmatól (TóT. 1581).

Kozmás. Kozmás étok: cibus adustus, adustum et fimum
sapit PP. abgebrante [angebrante] speise PPB.

KOZSÓK: rheumatis, pellicus [?] C. [pollis ovilla, mastruca;
schafpelz]. Medvebőrös kurtá kozsók s bogzott haja a vállán

lőgg (Thaly: Adal. II. 192). Most kosókat [igy?], bőrruhát nem
viselnek a papok (Bód: Pol. 5).

KŐ (*kő*; JordC. 901. *kő*; Born: Préd. 24b. *kő*; Menel 33b.
kőre; Megy: 3. Jaj. II. 56. *kő*; Fél: Tan. 5. Mel: Száj. 1): 1) lapís
C. saxum, lithos MA. stein, fels PPB. Az oszlop alatt való kő:
stylobates; kölfőz való: lapidarius; köből való: lapideus; kővé
leszük: lapidesco C. 2) Hegyes kőw, lapís, petra 1037 (Czinár).
Kuhalyan (XII. száz. RMK. IV. 370). Ecclesia de Kw 1265 (ZichyC.
114). Feherkeő, meta terrae 1289 (Czinár). Az ewrdewg
eltöre vezuel, kowueknek zernew gylekezesenél: commotione
lapidum (ElrC. 54). Nég zegő kőek es faragottak (BécsiC.
11). Pariffuac kőnei: lapides fundae (308). Az boltnak keve
lezakadvan oviet meg ovlo (DomC. 68). Anna kő, mellyet Jacob
patriarcha feje ala tet vala (Mon: KópT. 6). Eppensegel sem
fauac sem kőnc nem aletottac úket (75). Adok neki feier
valasztó kőnet: dabo illi calculum candidum (Fél: Bibl. II. 166).
Kő természetű: irrisibilis petra (Decsi: Adag. 123). Jerusálem-
nec vtzai kőnel padimontomoztatnac meg (Kár: Bibl. 1186).
Miért vót az isten, az embereknek esetikre követ, az kie annél-
külis elesvén vadnac (MA: Scult. 94). Az sáknaac mérő kőnei:
lapides sacculi ad pondus (MA: Bibl. I. 562). Párkányozó kőek
(KoltTört. 102). Mint nagy szől kő, ugy meg-áll (Balassa: Ének.
17). Illik azért a te szívednek kosrát is meg-aknod; de nem
botrátkozásnak kőveivel, hanem olyan kővekkel a minémű őt
köveket Dávid tött vólt az ő pásztori tiskájába (Hall: Hllist.
II. 211). Az erős szép Trója vára oda lett, és a mint hallottan,
négy barem vonta szekér el vihetné kő maradékját (Fal: TÉ.
667). Gondolhatnád, hogy drága kints, azonban szív terbelő kő
a nagyok barátsága, Fal: UE. 185). 2) [gemma; edelstein].
Harom arany gywrem: az egyike wagoon egy karniól, a mas-
sykba wagoon egy gemmko, a harmadikba nyinthén meny kew
(RMNy. II. 57). Harom arani gwrw: ezikbe veres kő, masekba
tőkes (LevT. 1119). Bőbor, kőlaris és drága vno kőnc (Kár:
Bibl. II. 133). Szárdonya kő: lapis onychinus (MA: Bibl. 1383).
Egy rozsz fűtyöl követ jógyarúnt kezd venni drága pénzén
(Pázm: Préd. 826). Akátos-kő (Com: Jan. 14). Onikhius kő
(Hall: Hllist. 162). Az asszonyiség a legujjab mód formára le-
tőzött és fel szárnyazott bubokt, kézre való azon opera s
tsipke-műből, utólyára a kővekből és más ráritásból is válogat
valamit (Fal: NA. 113). 3) [calculus, lithiasis; steinkrankheit].
Mind az köből s mind az köszvényűlt megszabadult (LevT.
II. 16). Igen jó az hideg fűő gyomrot tőgot, a veset kenni a
szekűt olajal, a kiben kő wagoon, és a kinek hasa fűy (Mel:
Herb. 736). Kűröl való orossag: pōriet es, kit kő bant, io
inya (Frank: HasznK. 33). A vizeletnek megszorulása a kőnc,
fővenynec kezdeti (Com: Jan. 57). Meg-akadályozza a must a
vizelest: az hasnak peniglen ad ő szabad menést, májlan s
lépben szerez nyelvésség kedést, az hójagának penig kövel
nehézedést (Fely: SchSal. 7 10). Követ is belőled szépen ki-
szózlattya (14. 1) [?] Egy kötés, vagy kő kender (VectTrans. 21).

[Szólások]. Kőnél kővebb (Fal: Jegyz. 936). A kin ez
nem fog, jele hogy kőnél kővebb (Fal: SzE. 148). Filozofu-
soknak kőve egy jó mentor, mint a fehér holló ritka (Gvad:
RP. 16). Csak halgat mint a kő (Decsi: Adag. 32). Mint
a kő halgattam, bármily nagy volt a kár (Gvad: RP. 56).
A kőből esapon veszek, shé kőre fel-őntvén, eskünyo-
san belől függ a kobzok (Csúzi: Sip. 16). Mindenik malom három-
három kőre forgó (Gör: KárC. IV. 318). Tanárskozni, egy
követ funi, titkon főzni valamit: capita conferre, offensare
WF. Mindenképen agyarkodnak, mint a kigyók követ főjnek
(Anade: Vers. 59). Pállagutnak szemekkel, követ főjnek szí-
veikkel (129). Máslép főja osztan Szulinán a követ (Könyi:
HRom. 16). En e követ gőrditem most elődben (Czepl:
MM. 174). Te k. chak nem illeth veztegh, nyinth az ewrdewgh;
hogy ha egyéb doka nyinhen thahat embernek cypelosen
kewet hany (LevT. I. 132). Minden követ megmozgata

(GKat: Titk. 11). Ne ugassuk ebből a követ s holdat egyaránt (Fal: NE. 101). Nehéz istemmel követet vetni: haud pugnare potest hominum cum numine quisquam (Decsi: Adag. 121). Bolondság embernek magánál nagyobb követet vetni (125). *Követet vetni nálánál nagyobb: sus cum Minerva certamen suscipit PPB.

[Közmondások]. A tseppek meg lyukasztják a követ: guttae *pertundunt saxa PPB. Magnezt a vas édesgeti, vízcsöp követet meggyőzheti (Amade: Vers. 173). Tanácstalanul semmibe se bocsátkozzál, kéneskedve jár most a világ. Magyar mondás: a vízbe ne lépj, míg követ nem látod (Fal: UE. 439).

adamás-kő: [adamas; diamant]. Erős adamas-kő vérrrel megszelídül (Kecsk: ÖtVM. 267). Adamas követ bak vére eltörhet (Tyuk: Józ. Előb. 16). Eddig tölt dolgaidd véld arany gyűrűnek, a következőket szép adamáskőnek (Gyöngy: MV. 17). Melynek erős tíze valakit környylövelt, bár, mint adamáskő szívében oly erős lőtt, de hajló viaszként abból szelédet tölt (23).

alabástrom-kő: alabastrites PPB. 403. *alabaster, alabastrum PPl. alabasterstein PPB.

bálvány-kő: [statua lapidea; säule, gehauener stein]. Balnauk. locus metalis 1261 (Kovács). Balwankeve limes terrae 1265 (uo.). Vadit ad statum lapideum, que dicitur balwankev 1267 (Wenzel VIII.174). Az nagy bálványkövet elfelemlíté [Toldi M.] (RMK. IV.247. 370).

béka-kő: bufonius Com: Jan. 14. bufonites; krötenstein PPB. Béka-kő, mely a varas békának fejébe találtatik: bufonius PPB. Harom arangiwrv, egikbe vagon egy bekakw (LevT. I.67. Radv: Csál. II.320). Az békakő sokféle, mert vagon benne tiszta fejér, vagon sárga (Kecsk: ÖtVM. 284). Iger gyakran gyöngyöt, de ad béka követ (Ben: Rithm. 177. 210).

börétva-kő. Olajkő, beretva-kő: *cos olearis PPB.

bor-kő: tartarus PP. tartarum PPB. weinstock PPB. Arany lánchoz és egyébhez jó poklos festék 1 lat kénkű 1 lat borkő (Kecsk: ÖtVM. 286. ACsere: Enc. 250).

büdös-kő: lapis suillus; stinkstein Sl. sulphnr SK. Büdöskő szín: *color citreus; color *sulfureus; büdös-kő szagú vizek: aquae *sulphuratae PPB. Egy lot finum ezüst, 1 lot veres réz, 3 lot büdöskő (Kecsk: ÖtVM. 305). Az tégelyben tedd bele az büdöskövet (306. Com: Jan. 16. Cseh: OrvK. 58. PP: Pax. 85). A fizetést instructiómmal elküldtem; büdöskövet mégsem kaphattam (RákF: Lev. I.235). Itt a tűzre a büdöskövet hitem (Gvad: FNót. 19).

büdösköves: [sulphuratus; in schwefel getaucht]. Büdösköves ruhával az testét bevonák, gyengén tartott testét szurokkal locsolák (Thaly: Adal. II.428).

cseh-kő: [böhmischer diamant]. Tudom jó dámák köszönettel vennének, ha valamely jó akarótok intene felőle, mikor a kalmár tseh-követ nyujtana finom-smaragd helyébe (Fal: NA. 171).

csillag-kő: lapis lazuli Kecsk: ÖtVM. 340. (Az cianeust) némely csillagkőnek is hívja, azért hogy az fényen mint az csillag úgy sugárzik (Kecsk: ÖtVM. 276).

csoda-kő: [?] Rettenetes vastagok (bástyák), csoda-kőből béklettek, mert nem omlott, hanem csak belé ment a golyóbis (MonIrók. VIII.309).

drága-kő: gemma, unio MA. margarita C. JordC. 396. lapis pretiosus; edelgestein, köstlicher stein PPB. Lángszinű drága kő: pyropus; három drága kőből: trigemmis; drágakő termő: gemmifer; drága kőből való: gemmeus C. A drága kővek kedvesek: gemmae *habent gratiam PPl. Zerzenek koporsótl aránból, ezüsthől es drága nemes kővek-

ből (PeerC. 34). Draga kő az aran görőt megb ekösiti (TihC. 9). Az eb nem tudgya, mire valo az draga kőw (Born: Préd. 24b). Onyx nevű drágakő: lapis onychinus (MA: Bibl. I.3). Drága kő áros (ékszerész MA: SB. 83).

drágakői: gemmeus MA. von edelgesteinen PPB.

drágakővecske: gemmula MA. kleine juwelen PPB.

drágaköves: gemmosus C. gemmatus MA. mit edelgesteinen versetzt und geziert PPB. Drágaköves arany korona (TitkRözs. 332).

emlékzet-kő: monumentum, monimentum PP. denkmal, gedenkzeichen PPB. A maradékok szívében emlékeztető követ, oszlopot emelhi (SzD: MVir. 107).

emlékeztető-kő: stela PPB. [denkstein].

érc-kő: lapis metallicus, aearius, aes rude Sl. Értz-kő, melyből rezet futtatnak: chalcitis; eresztetlen érc-kő: cadmia PPB. (Com: Jan. 16).

faragott-kő: lapis politus Kár: Bibl. I.308. [gehaener stein]. Ne alahok az ystenseghet hasonlany aranhoz, ezüsthez, faragot kőwhöz: ad lapidem artificio (JordC. 768).

féske-kő: chelidonium MA. PPB. schwalbenstein, edelgestein PPB. Az chelidonius annyit teszen, mint fészekkő, mert az görögök az fészkét chelidonesnek hívják (Kecsk: ÖtVM. 281). A fetske kő a fetske tiak hasaban talaltatot kitsid követsekék (ACsere: Enc. 253).

fén-kő: cos, acone C. Ver. acone PPB. wetzstein PPB. cos; der wetzstein Com: Vest. 124. Cotoria: fénköbánya C. fénköbánya, kaszakőbánya PPB. A fénkönek uintsen vágó éli: cos exors secundi PPB. Fons Fenkw nominatus? 1270. (Knausz). Az szőlő műves, mikor kapalni anagy metezni megyen, nem ebac kapt anagy mető kest viszen uelle, hanem fén követ is, hogy legyen miel elesiteni az kapt es az mető kest (Tel: Evang. I.320. SzikszaiFB. M. Akad. Értes. 1847. 330). A fénkövel, kaszakővel élesittyük a tompultakat: cote acunius obtusa (Com: Jan. 16). Merő kővek a kovakő, tűzkő, fénkö (ACsere: Enc. 251). Mint egy fénkö gyanánt vannak, melyhez a halál az ő fulákját feui (Mad: Evang. 826). Monda a király: Azt gondolom vala, hogy ha im e fénkövet egy beretvával elvághamám-e? atquin hoc agitaram, cotem illam secari novacula posse (Dáln: Flor. 19). Olly nagy, mint egy kasza fénkö (Gvad: FNót. 24).

[Szólások]. Halkal jár, mint a fénkö a kaszán (Fal: Jegyz.).

fénkövecske: coticula MA. kleiner wetzstein PPB. A kereszt a hitnek fénkövetkéje (Mad: Evang. 360).

font-kő: [pondus; gewicht]. Ő a szélnek font kőve, es megméri (Mel: Jóh. 66).

féstéktörő-kő: [reibstein]. Ezeket szép lágyan törd össze tiszta vízzel festéktörő-kővön, kend be az művet velle (Kecsk: ÖtVM. 322).

gálic-kő: chalcantum C. vitriolum, atramentum sutorium MA. [galitzenstein, vitriol]. Sory: szürke vagy fekete gálitzkő PPB. Gálitz kő avagy réz virág (Com: Jan. 16. Frank: HasznK. 34. VectTrans. 25). Gálitz kő, mely máskeppen varga téntának hivattatik (ACsere: Enc. 248). Probált recepta, tuos lovaknak igen hasznos: Végy gálitz követ, forrald fel tiszta vízben, kivel mossad a ló turját (Cseh: OrvK. 60. 14). Füstöt csináltak gálicz-kőből, fekete gyopárból (Lipp: PKert. II.226).

gamahó-kő: chalazias PP. eine gattung edelgestein PPB.

grádics-kő: [gradus lapideus; steinerne treppe] (KolTört. 404).

gránát-kő: lapis granatus PP. granatstein PPB.

gyémánt-kő: [adamas; diamant] Harom gywrew, az egyekbe gyemantth kew (RMly. IV.52. Zvon: PázmP. 271. Zrínyi. H.50. Rím: Ének. 321). Nemzetes vitéz Kistáldy László, ki természetellen valál mint a ráró, győri vitézeknek gyémántkő-hordozó (Thaly: VÉ. I.212. Szeg: Aqu. 61).

határ-kő: lapis terminalis, terminus; grenzstein PPB. Határ-árkot csinálni, határ-követ csinálni: lumen *signare linite PPB. Minden szándékunknak első határ kőve ez, hogy (Szok: Bds. 3).

hold-kő. Tulajdon szín tartó gyöngy a hold kő, mely a holdal fogy avagy nevededik (ACser: Enc. 251).

jácintus-kő: [hyacinthus; hyacynth]. Yacynktos kewuek (GömC. 301). Hátzintus-kő (Com: Jan. 14).

jaspis-kő: [jaspis]. Mint ég tudoklo jaspis kő volna, igaz ollam vala (Bom: Széln. 1).

játszó-kő: calculus lusorius PP. brettstein zum spielen PPB.

jegy-kő: [terminus; grenzstein]. Vadit ad lapidem jegykw dictum, qui pro signo mto (metam) divisisset 1291. (Wenzel N.54).

kakas-kő: alectorius, alectoria, lapis in ventriculo galli nascens MA. kapamenstein PPB. (Com: Jan. 11. Maj. Szót.). Az alectorius annyit teszen mint kakas-kő, nyanis az kap-pannak az hasában tanulják (Keesk: ÖtM. 281). A kakaskő, a kappan gyomrában találtatott gyöngy (ACser: Enc. 251).

kárbunkulus-kő: [carbunculus; karfunkel]. Isten Jóbnak hét szép fő magzatot arábiabéli társat adott drága, nemes, nagy szép ajándékokkal, kárbunkulus kőnek drága voltával (RMK. IV.58).

karniol-kő: [karniol]. Kornil-kő: sarda PP. PPB.

kasza-kő: cos MA. Major: Szót. wetzstein zur sense PPB. cos; wetzstein Nom. 36. Fénkő-bánya, kaszkő-bánya: cotoria PPB. (Com: Orb. 24. Thaly: VÉ. H.389).

kék-kő: caeruleum vitriolum SK. Kékköveket hozattunk (MonTME 1277). Az kékkő igen szép és drága, elein kékkőnek hitták, mostan immár aquamarinának nevezték (Keesk: ÖtM. 276).

kén-kő *kyken* MA. Pesti: NTest. 161. kinkő Sylv: UT. H.116): sulphur C. MA. schwefel PPB. Eleven, égetetlen kénkő: apyon PPB. kénkő-bánya: sulphuraria C. Kénkő-színő tengeri hal: scombrus Major: Szót. 126. Ez tűz, ki bidős dohos kénkőmet en zambol ki langaz (GyaryC. 48). Pokolla az lava emberec forro kenkvel éntettene meg (ACser: 277). Zorokkal kenkövel gőtrette (579). Egy maga byro hatalmas ispan vettetei ewket egy vazzal es kenkewel egyeblyt forro kaad terődőben (ÉrdyC. 551b). Az fedet kenkövel es napnak hewseghew-cel eghety: sulphure comburit (JordC. 265). Keenkew byz páncel (sulfurei thoraces) vala ew nytok (601). Az törtezteseknek reze vagyon az egez teznek es kenkewnek allo tanaban (ComC. 244). Egyk bynerekre zen, ken kw es laborgato zeol (KeszthC. 18. Fél: Bibl. 121). A pokol az szünetlen benne ég kenkört, s egyeb undok parolkodo dögöket, rakua rutt bidős sebessen lángolo tűzzel (Lép: FTük. 179). Dohos kénkő jára jön ki (Zrínyi. 114). Kénkő színő sárga (Lipp: PKert. 151).

kéncöves: sulphuratus, sulphureus C. MA. geschwefelt, schwefelicht PPB. Kéncöves fűtskák, melyekkel gyjtunk valamit: eremium PPB. Kéncöves forgás, kénygyertya: *sulphuratum ramentum PPB. Kéncöves forgás: schwefelhölzein Kir-Bosz. 113. Kéncöves gőzölgések: exhalationes sulphureae Com: Jan. 11. Egy fekete zorechnek torkából keen köves langak

ötletnek vala kywe (ÉrdyC. 507b). Vas kosart kezébe viselven, kéncöves langat zayokon kibocatvan, kapához hasonlatos fogok vala (NádC. 337). Az öt varost kéncöves essőnel sillieszte el (Fél: Tan. 373). Kéncöves tűzes toban vetetne (Mon: Apol. 122). Kéncöves tűz: sulphur et ignis (MA: Bibl. I.16). Kéncöves láng (Mad: Evang. 275). Kéncöves gőzölgések, párazatok: halationes sulphureae (Com: Jan. 11). Az nagy torkú ágyúknak az nap ényét el-fogo kéncöves füst között sűrűn szikrázó lövéseknek halás menykövei (GyöngyD: RK. 156).

kéncövez: sulphuro MA. schwefeln, schwefelicht machen PPB.

kéncövezés: sulphuratio C. MA. schwefelung PPB.

kéncövi: sulphureus MA. schwefelich PPB.

kérésztőlő-kő: baptisterium C. MA. lustralis fons PP. taufstein PPB. (Helt: Krón. 168).

kigyó-kő: lapis serpentinus SL.

[Szólások]. Vélem, hogy ellenem kigyó követ forralnak (LevT. H.12). Mindmian kezio követ fúttatoc (Mol: Sám. 92). És örlődővén kigyó-követ fújtak a luteristák (Pázm: Lev. 1). Kigyókőfűvés (Bethl: Élet. 483).

koporsó-kő: cipius C. lapis sepulchralis PP. 271. grabstein, gedächtnis-säule PPB. Fel emeltetne emlékezetre valo oszlopoc avagy koporso kövec: erigitur cippi (Com: Jan. 212. SzCsemb: UtLeir. 72).

korál-kő: corallium MA. korallen PPB. A korál kövek a tengeri tsemétéknek ágatskái (Com: Jan. 15).

kova-kő: [silex; kieselstein]. Kova kőből való: siliceus C. (MA: SB. 242).

kovaes-kő: ∞ Őt sima kouats kőet szede fel a patakból (Helt: Bibl. H.118). Az ő lonoknak kőmec mint a kovats kő (Helt: Bibl. IV.19). Vassal, kouacz kővel az te szőned rakodot [kegyetlen] (Illyef: Jephth. 39. Megy: SZAÖröme. 70). Kezét a taskába bozzátván egy kouats kőet vén ki omég (148).

köszörű-kő: allo, cos MA. schleifstein PPB. Az köszörűkő fővényét az tűzben olvazd meg (Keesk: ÖtM. 319).

lazur-kő, lazul-kő: lapis lazuli, lasulus SL [lasur]. Sőtét kék lazul kő: lasulus Com: Jan. 11. Az cyanus kő között és az lazulkő között különbség vagyon (Keesk: ÖtM. 270). Az lazul követ, cyanust, kék követ, némely még az armenius is öszvezüri zavarja, de sok különbség vagyon beme; mert az lazulkő es armenius bányákbl kelnek (276).

mágnés-kő: magnes, heraclius C. Herculeus lapis MA. magnetstein PPB. Magnes kő: magnes Maj: Szót. Magnes kő, melly hozzá szja a vasat (Frank: HasznK. 69). Már én magnes kövem portushoz hoz euzem (Zrínyi. H.58). A maguskő a vasat vonza (Illy: Préd. 1184). Magnes kövel meg-kenettetett tő (Teleki: Flél. 12). A jóságos eszekelet magnes kővének gyakorlasi tlaskái: Lips. 2. Mbk: TLov. 269). Bizvást azért minden szélre ereszd szivedet, bár északra avagy délre mágneskövedet (Amade: Vers. 165).

mágnéskői: magneticus MA. magnetisch PPB. Magnes kővi szelence: magnetica paxis (DEmb: GE. 169).

malom-kő: lapis molaris MA. mühlstein PPB. Kollemetesh neki, hogy malomkő mola asmaria köttesse ő nakara (MünchC. 17). Egy nagy malom követ függőzzenek ew fiakara es az tengher bnekeere monytessek (ÉrdyC. 552b. JordC. 109). Az zamar malom kő fiakara köttesse (NagySzC. 171). Ha vr isten menybel oly kw eset bozzatna, nynt egi eg malom kw, semit ez nektekl nem artana (VingC. 91. Sylv: UT. H.151). Also malom kő (Fél: Bibl. 29. Sim: Evang. 201).

felső-malomkő: catillus PP. der obere mülstein PPB.

márvány-kő: marmor C. marmorstein PPB. Teen egy zeep feyeer marwan kewből zerzet tablaant az koporssonnak feyeéhez (ÉrdyC. 218b). Mykoron az koporssorol az marwan kőwet föl emelteek volna, zeep ylat zarmazeek (499b). Akarna miszet mondania az oltaron, melre marmanköből azomunknak kepe felfaraktot uala (TihC. 84). Az zenthegyhaznak ezak felől walo oldala piros marwan kew wala (TelC. 281). Ez iflyv tevn egy maruan kew tablat zent Agota azzon feyehez (CornC. 270). Maruan köből faragot koporso (Fél: Bibl. 135). Márvány-kő láda (Hall: Paizs. Előb). Márván kő pádimentom (MA: SB 109). Márványkő volna is a kél szíve, de megszáma (Mik: TörL. 10. lev.).

márványköves: marmorosus MA. voll marmorstein PPB.

ménny-kő: fulmen Kr. [blitz, donnerstrahl]. Harsogó ménny-kövek: iracunda fulmina; menneköveket kovátsól: fulmina Cyclops *prosubigit PPB. A ki-tillámló láng menykövek, meny-ütő kövek nevezetetik (Com: Jan. 12. Pös: Igaza. 669. Illy: Préd. II.555. Teleki: Fel. 212). Jupiter mennyből mennykövel verte (Thaly: Adal. I.40. Mik: TörL. 146). Az nagy torkú ágyúknak az nap fényét el-fogó kényköves füstí között sűrűn szikrázó lövéseknek halálos menykövei (GyöngyD: RK. 156).

[Közmondások]. Száz dörgésnél nehezebb egy menkő (Bethl: Élet. 162). Nem mindeukor esik le a menkő, mikor az ég dörog (Thaly: Adal. I.82).

ménnyköves. Menyköves villám (Gyöngy: Cup. 3). Mint az saskeselyő az menyköves égi háborúknak, meg-tüntorodás nélkül állván (GyöngyD: RK. 156).

ménnyütő-kő: fulmen C. MA. donnerstrahl, donnerstein PPB. Mennyütőkővel ütött: fulminatus MA. Harom menyütő kővel ütötet agyon (Helt: Bibl. I.64). Nem óltalmaz menyütő kőtől (Mel: Herb. 139. Mel: SzJán. 51). Mint az meny-ütő-kő: fulminis in morem (Decsi: Adag. 348. MA: Scult. 400. Zrínyi. II.60. Sam: Cer. 19). Az Jupiter menyütő köveivel hagyigáldóné (MA: Scult. 400). A menyütő kő miatt égett a torony (Nyr. XIV.460. DBenk: Flor. 101). Omman fellül a meny-ütő-kövek a tornyok tetejét járják (Fal: UE. 408).

ménnyütőköves: fulmineus C. MA. donnerschläglic, zum blitz gehörig PPB.

mosó-kő: pumex C. [bimsstein]. A főenyas és tsoportos morsalékos mosó kő a láb tisztításra szolgál: topus arenosus et scaber pedibus mundandis subseruit (Com: Jan. 16). A test lynkacos mosó kővel dörgöltetic (Com: Jan. 114). Szent Peter-nec agra veleje gyanant soc extendeig tsodáltattac egy darab lab mosó követ (Dial. 179).

olaj-kő. Olaj-kő, beretva-kő: cos olearis PPB.

olajmagva-köve: sansa, samsa MA. sampsa; olivenkern PPB.

orsó-kő: [?] Az oszlopokat kell megfaragni és orsó köveket is többet kell az régiekhez faragtatni (Évk. XIII.62).

orvos-kő: lapis medicinalis Kr. Hasznosabb valakinek természetét ki tanulni, hogy-sem a füvek vagy orvos-köveknek erejét (Fal: UE. 506).

orvosság-kő, orvosságos-kő: ∞ Egy vruossaglı kw (Kecsk: ÖtM. 253). Kézre való, orvosságos kövek vannak benne (uo.). Egy nyakra való, orvosságos kövek vannak benne; egy orvosságos forma kövekből álló arany láncz; arany perecz, sokféle orvosságos kővel rakott; egy pár perecz, melyben vagyon orvosságos kő (uo.).

pala-kő: ochistus SI. [schiefer] (Bethl: Élet. 373).

örmény-kő. Ermen kw: lapis molendinarius NémGl. 201.

págyiméntom-kő: [lapis pavimenti; pflasterstein] (Börn: Evang. III.29).

paraszt-kő. Termés parasztkő (Bethl: Élet. II.251).

párkány-kő: [gesimse] (KolTört. 104).

próba-kő: lapis lydius MA. basanus PPI. lapis basanites, olumssa; probstein PPB. [probrstein]. Az próbakőre ám őt vette vala, íme az nagy szent embert hozta vala (RMK. IV.67). Az istennek szent igeie legyen nektec igaz proba kőnetec (Mon: Apol. 285). A szent lélek tüze az előlerendeltetteknek próbakőve (Illy: Préd. I.595. Vás: CanCat. 489. Szathm: Dom. Előb. 6). Én a városnac kiszű, vagy gerjesztő nyájaskodását nem vesztő tselnek, hanem próba kőnek tartom lenni, a melyben az arany-nak jósága állandósága ki-tetszik (Fal: NU. 265). Nehéz próbakővön fordúl-meg a szeretet, de ha meg-állja élt kap (Fal: SzE. 537).

sárga-kő. Sárga kő, sárgaság ellen való kő: icterias PPB.

sárkány-kő: draconites MA. drachenstein PPB.

sas-kő: aëtes PPI. PP. adlerstein PPB. Sas kő, dragu könek neme, a mely sas színt mutat Major: Szót. 16.

süger-kő. A süger kövek a kúsebb süger fejében találtatnak (ACsere: Enc. 254).

szög-kő: [lapis angularis; eckstein]. Fel eppewltethven apostoloknak es profietaknak fundamentumyn az nagy felső zogh kewhöz, Kristus Jesushoz (ÉrdyC. 226). Az Christus Jesus magas felső segkő, foglaló kő leuen: ipso summo angulari lapide Jesu Christo (Komj: SzPál. 286).

szöglet-kő: lapis *angularis PPI. [eckstein]. Első oszlopoc, szegeletkövec: antes MAI. Ugyan amaz fő szegelet kővön ép-péttet (Zvon: Post. I.12. Mad: Evang. 816). Fel-épéttettek az apostoloknak fundamentomára, és a fő szöglet-kőre a Kristus Jususra (Bíró: Préd. 19).

szégyen-kő: infamis cippus, lapis propudii Kr. [pranger]. Te szégyenkőve a te urad betsületének (Nyr. VI.364). Tsuklyába, szégyen kővön állott (Gvad: RP. 64).

talp-kő: [fundamentum; grundstein, grundlage]. Igaz, hogy szép dolog a felvett tudomány, de a jó erkölcs nélkül eltiűnő ragyogvány; nincs erős talpkőve, hamar elenyészik (Gvad: RP. 45).

termés-kő: [bruchstein]. Lapis, qui nobis dicitur termés-kő, quasi dicas productum vel natum lapidem; sunt in copia hujusmodi lapides in quibusdam Hungariae partibus (Otr: Origflung. II.242).

topáz-kő: topazius C. [topas].

türkis-kő, türkés-kő: turcois Com: Jan. 17. Maj: Szót. tyites, beryllus thalassicus PP. 276. türkistein PPB.

tűz-kő: silex, pyrites SK. feuerstein KirBesz. 122. Nom. 35. Tűzkő, kova: silex Com: Jan. 158. Verhenyős tűz-kő (11). Az aczélnek, és tűz-kőnek őszvereséből tűz adatik (Veresm: Lev. 35. GKat: Váts. I.2).

tűzütő-kő: silex PPB. feuerstein Com: Orb. 12.

ütközet-kő: lapis offensionis Pázm: Kal. 1766. 679. Kr. [stein des anstosses].

üvegmetező kő: smyris PP. der stein, womit das glas geschnitten wird PPB.

vér-kő: haematites MAI. PP. blutstein PPB. (Com: Jan. 14).

zafir-kő: saphirus C. saphir, köstlicher stein PPB. Megh lataak hű labay alathi oly mynt satyrom kewből (e lapide

suffirino) alkototh pagymontomoth (JordC. 61). Ky vala meg vltfevzteveen saphyrus kov zynev palastal (DomC. 186).

Kövecs (*kövits* Nagyari: Orth. b.): scrupus C. calculus, glare, lapillus MA. scrupulus, glareola; spitziges sandsteinlein, kies PPB. Apró követs: glareola C. Kövel pädimentomozott, követséssel hintett hely: lithostrotum PPB. (Pont. 83). A mag-nak tsak egyzik része eshetett a jó földben a sok tövis, kövits miatt (Nagyari: Orth. b. Com: Jan. 14).

Kövecsségés: [lapidosus, glareosus; steinig]. Mykoron nagy kövechegős földön meg hordoztak vona, yne choda dolog, sem testeeben, sem rwhayaban serelmet nem latanak (ÉrdyC. 434b).

Kövecssés (*követses*? Com: Jan. 23. *kovocsus* Thaly: Adal. II.348): glareosus, calculosus, scruposus, scrupus, scrupulosus C. MA. griesicht, sandicht, steinicht PPB. Követses föld: glarea C. solum glareosum PP. Kövecses homok: saburra MA. Követsős homokkal megterhelteett: saburratus C. Fővényes, vagy kövecses föld (Nad: Kert. 45). Követses föld (Com: Jan. 16). A naspolyák gyapjasok, kövesek avagy követssek: mespila sunt lauginosae calculosaeque, sive lapidosae (23). Kövecses fővény (Lapp: PKert. 167). Kövecssős, elpusztult Gönczön általmegyünk (Thaly: Adal. II.348).

Kövecske: calculus, lapillus C. MA. steinlein PPB. Láb-sértő követske: scrupulus C. Nem derczéskednél ilyen mód nélkül és nem hámál nársra köveczikéket (Bal: CsIsk. 104. Tam: Titk. 315). A fetske kő, a fetske fiak hasaban talaltat kitsid követskéek (ACsere: Enc. 253).

[Kövel]

még-kövel: [lapido; steinigen, mit steinen bewerfen]. [Sok] gaz török rohana reánk kövekkel hajítólag, de bezzeg úgy megkövelék az legényeket, hogy rít dolog vala (ErdTörtAd. II.177).

Köves: **1)** lapidosus C. MA. steinig PPB. Köves hely: saxetum, locus lapidosus; köves helyen lakó: saxetanus MA. El werre kwes ees w zeleyketh (KeszthC. 202). Az köves heliek: petrosa (Fél: Bibl. 21). **2)** [gemmatus; mit edelsteinen besetzt]. Köves gyilrí: annulus gemmatus PP. Az panas figgawt is neki hagyom, azonkepen az kowes nyakba wetoeth (Radv: Csal. III.140b). Vagyon egy öreg boncsok és egy lórávaló köves homlok elő, azt hagyom Kubinyiné aszszonyomnak (313). Vagyon egy arany koszorúm, köves, az melyet becsültek volt hét száz forintra (320b). Pártával és igen szép orientalis gyöngyikből köves ölkötő (MonIrok. XI.389). Köves, szerszámos lovon ült (XV.437). Két fél szügyellőstül arany, hasonló köves orrozójával (XXIV.142). Köves nyereg (RákF: Lev. I.114). Gyöngyös, köves szép ruhája (Fal: Vers. 861). **3)** Köves súlyos dagadás: scirrhus PP.

Kövez: **1)** lapido MA. steinigen PPB. [mit steinen bewerfen]. Kövező: lapidator C. MA. A templum teteieről alá vetettek, amukutanna kövesztek (Helt: Bibl. I. b3. Fél: Bibl. 36. Káldi: Bibl. 264). **2)** [gemmis orno; mit edelsteinen zieren]. Gyöngyözi, kövezi magát, a cifrának legcifrább eszközeit rakja magára (Fal: NU. 267).

ki-kövez: [lapidibus jactis expello; mit steinwürfen hinaus-treiben]. Agrippa királyt Florussal küüzék, mind a kettőt ugyan el-ki-kövezék (RMK. VI.155).

még-kövez: lapido C. MA. steinigen PPB. Ha mykoron barom zurwawal vala, kyt meg ölend, megli kol köwezny (JordC. 56. 907). Ren adaak az halálnak sentenciayát, hogy megli köwezneek (ÉrdyC. 233). Nemde nem köwezneke meg minket: lapidibus nos obruent (Helt: Bibl. I. Fél2. Barabással szent Palt ott megkövezték (RMK. IV.178. Káldi: Bibl. 309).

Mohametet hamisolja vala, ezt megkövezék a törökök (ErdTörtAd. I.14). Valaki szót tézzen felöle, magunk magunk között ki-ki megkövezzé (Thaly: Adal. I.102).

mégkövezés: lapidatio C. [steinigung]. Zent Isthwannak meg köwezese (ÉrdyC. 205b).

Kövezés: lapidatio MA. steinigung, steinwurf PPB.

Kövezet: ∞ Jesusnak zenwedese es zent Isthwannak köwezety (ÉrdyC. 207b).

Kövi, köi: lapideus, saxeus MA. steinern, von stein PPB. El vezem twled az kwy zönet es adok neked testi zünet (VirgC. 21).

KÖBÖL (*köbel* Helt: UT. T7. Born: Préd. 547): modius, cubulus, amphora, modinus MA. garleta PPB. kübel, korn-mass PPB. Fél köböl: semodius Com: Jan. 166. Megli irtam knek, hogli az bor negli köblywel jart akor (LévT. I.266). Sauchyónak hatwan köbölnek walo földeth (RMNy. II.159). A zarwas az iwhot a farkas elewt tewruenbe ere, hogy egy kewbowl bwzawal volna neky ados (Pesti: Fab. 19b). Gabonát tizenkét köblöt adnak (RMK. VI.96). Igére tiz köbel pénzt (Helt: Krón. 26). Az szöündekeket nem tisztik az köböl ala (Sylv: UT. I.7). Vetik az köböl ala: ponunt sub modio (Fél: Bibl. 6). Három köböl búzát vészec 150 pénzen; hogy vehetec 15 köblöt? (Helt: Arithm. G4). Száz köböl buzög, száz köböl borig: adus-que ad frumentum centum, et usque ad vini batos centum detis (Kár: Bibl. I.424). 4 forintokon vehetek 7 köböl bort (Meny: Arithm. 86). Podilinczi és Sebesi kalastromokra mindenikre száz száz köböl abajdöcöt hagyok (Radv: Csal. III.328b). Har-minez köblit [a búzának] Ardóban és Begányiban új fejében osztattam ki és bevettem (III.357). Az mely 1200 köböl búzát, 110 köböl szilvát s egyéb élelt kiküldtünk, azt az udvarbíró kezében ne adasd (RákGy: Lev. 98). Kölös [köles] négy köböl (Évk. XIII.71. 78). Pecsétes köblek és mérők (RákF: Lev. V. 28).

Köblöcske, köblöcske: modiolus C. MA. klein mass PPB.

Köblös: modium capiens Kr. [kübel fassend, eimer fassend]. Az borokath megli vetettem, meny köblösök (LévT. I.273). Kartz avagy három köblös szapu: trimodium (Com: Jan. 166). Vöttem egy tiz köblös átalag bort száz tiz pénzével köblit (Mou-TME. I.299).

KÖCÖK [?] Komámasszony köntösét beiszom, köczükjét, és leánya köpönyegjét (Thaly: VÉ. I.388).

KÖD (*ked* * Hofgr. 39. *gálód*ból PhilFlor. 89): nebula C. NénGl. MA. nebel PPB. Fel magaztatot meniekigen te irlag-massagol es ködökigen te igazsagol: usque ad nubes (AporC. 2). Mykoron menne az wton, hertelenseeggel kerwl wevee ewtet mammye fenes köd (ÉrdyC. 205b). Hoza wketh nappal kedbe ees eethzaka zennek vylagossaganaal (KeszthC. 197). Kewd (caligo) ees setethi felleg vannak w kernwle (257). Köd és homal vagyon ú kőrhülle (Szentm: TFü. 100). A régi ködök és felhők, melyekben szokott vala isten jeleml, el-oszlottak (Pázm: Préd. 99). Hozzá fog a fejporzúshoz; ezt mindaddig fúzi gyözi, a míg az egész szoba teli telik ködével (Fal: NA. 142).

Ködös: nebulosus C. MA. nebelicht PPB. Ködös szabású: subnubilus MA. A napsy annak wtanna elew iarula, ees lassan lassan a kewdews homalt mynd el tiztyta, ees feneyt tellyesse-gel ky bochata, kezdle az ember beuyluy ees weryetey (Pesti: Fab. 45). Akkor a ködös időben kedvetlen szabásu valék mikor olvasám (Matkó: Hróml. 50).

KÖDMÖN, KÖDMEN (*kdmen* Lev. I.322): pellicinum MA. rheno, colobium PP. vestis *pellicea PPB. pelz PPB. Ködmönnel bellett: pellicus MA. Ködmön ruha: zona pellicea

(MünchC. 18). Fyzeke Benedek, Warsay Gyewrgy thalalthak feyer rvlyath, zalomath, kedmenth (LevT. 1322). Wy barany ködmenecek meg aiandekoza (Dáv: KKr. F4). A szebeni szóts mondgya vólt, midőn a szép törőc lovat díziric vólt előtte: Bizony szép és kellemes marha volna, ha ködmént tudna csinálni (Helt: Mes. 11). Valahol szőcs vót, mind őneki míveltek ködménöket (MonIrók. III.154). Tsuha ködmén (Vect-Trans. 5). Az ködmének árát ki tudhatni az szászok adójából (MonOkm. XXIV.329). Honoráriumot kétszázezer tallért adjon a lengyel király a tatár khánnak ködmön árát (MonIrók. VI. 208). Asszonyemberködmén 11 (Évk. XIII.80). Conventiája majarasszonyuk örög ráncos ködmén egy (90). Uj esztendő hoz magával hideget, szelet és havat, de vizkereszt edgy ködmennel melegb leszén (KlMcs. 1671. B7). A szóts a béllésekből ködmönöket (pellicea; pelzwerke) varr (Com: Vest. 55). Ködmén-szoknya (Radv: Csál. II.277). Mente bérletének vólt ideje uraktól, czifra ködmönöknek és háti-bőröknek végbéli katonáktól (ÖtvMest. 61. vsz.). Hátam lapoczkáját veri az kalpagom, zsirtul ködményem igen megavúlt már (Thaly: Adal. I.227). Senki a papok közzül hasított ködmönt ne viseljen, azaz olyan bőr ruhát, a melynek galléra két-felé hasítva a hátán fetskefarka formálag le-botsáttatik (Bod: Pol. 5).

[Szólások]. Nem tudom, ha suba é ana g kö d m e n: navis aut galerus (Decsi: Adag. 165). A tatár kö d m e n még nem hűlt vala jól meg Ebessalván (MonIrók. VIII.394). Jákó-halmán a vargák kö d m ö n t k ö s z ö r ü l n e k, Pusztaszikszón Győr mellett mentét fűrészőlnek (Thaly: VE. II.171).

[Közmondások]. Nem szükség a tetvet ködmönben rakni, magától is belé mász (Kisv: Adag. 226).

kos-ködmön: rheno PPB.

Ködmöni: pelliceus MA. pelzern, von pelz gemacht PPB.

Ködmönös: pellitus C. pelliceus MAL. pellicio indutus MA. der mit [einem] pelz bekleidet ist PPB. Kassára érkezik nagy kárával és hadának rút zsiros ködmönös voltával (ErdTörtAd. III.131). Ködmönös ember (GKat: Titk. 55).

KÖG [?]: circulus, circus; zirkel, kreis PPB. tummelplatz Adami: Spr. kerek ndvar, circus SzD. Circulus: kerengő kerec, kög, karika MAL. Circus: kerengő, kerec kög MAL. Vonnym fél kerekded vonyást, vagy kögöt, az az circulus (Lipp: PKert. I.22). Ha ki csillag formára akarja a lugasokat csinálni, az öreg kögön kívül vonnyon más kiesint is (23). Fél kereket, avagy kögöt vonznak (Lipp: PKert. III.130). Fenn áll a roppant játszó kög, melynek külső fala körül-vétetik négyes kő-abroncsokkal (SzD: MVir. 260). [Vö. **KÉGY**]

KÖH, KEH. Köh: tussis MA. husten PPB. Keh: tssis PP. Erőlen az keh miatt (LevT. II.30). Szaraz keh ellen: terüket borban kel el dörgölni és minden új hold pinteken a torkában tölteni egy nihány esztendőig, az után el szolgál (OrvK. 96). Ló keh ellen igen jó (Radv: Csál. III.80). A szaraz kehét meg gyógyította (Mel: Herb. 91). Ha magán az istenségnek formáját a bűnösöknek nyálokval és meg-gyúlt undok kehekvel bé-motskoltatni engedné (GKat: Váls. II.408). A lovak kehek-ből ki-tisztulnak (I.896). Kehemet ki hánytam vetettem (Gvad: Időt. 173).

Kehés: suspiciosus; der immer husten hat PPB. Kehes kantz: *suspiciosa equa PPB. Az meszet szárazd meg, föld meg, és azzal hincz az köhes lovat (Cis. P).

Kehesköd-ik, köhököd-ik: langveo [kränkeln]. Ez fel fualkodot semmyt nem tuduan, de köhkösköduen, betegeskeduen (Komj: SzPál. 381). Keheskedgyel es elmédben szünetlen meg retteny (Hofgr. 364. RMK. II.209).

Köhent: tussio MA. husten PPB. (Gyöngy: Cup. 5).

[még-köhent]

[Szólások]. Itt bár még köhensese magát, s kült mondgion (Bal: Cdsk. 447). Még-köhentette magát (Sall: Vár. 170).

Köhentés: tussitudo, tussis; das husten PPB. Köhéntessel kipöki: excreat MA.

Köhög: tussio C. excreo MA. husten, ausspeien PPB. Akaryac köhöguen ötet fel ebreszteni (Hofgr. 247. RMK. V. 153). Látnik hog nem tudod, s azért köhög: haesitantia cantoris tussis (Decsi: Adag. 160). Köhögő nyavalya (Lund: UjSegis. I. 503. Erasm: Erk. 14). Köhögnee, hākognac (Com: Jan. 182).

ki-köhög: extussio C. MA. heranshusten, auswerfen PPB.

Köhögös: tussis C. tussedo MA. husten PPB. Köhögös mindenkor jó meütség kántornak (Kisv: Adag. 204).

Köhögéske: tussicula MA. kleiner husten PPB.

Köhögésécske: tussicula C.

KÖKÉNY (kukény Otr: OrigHung. LXXIV): prunum silvestre, vulgo acacia MA. prunelus PP. fructus spinarum Otr: OrigHung. LXXIV. schlehe, wilde pflaume PPB. Égyptomi kökény: acacia PPI. Subtus campum Cukymmezey 1231. 1397. (Szatm. vm. Kamarai Ltár.) Dumus qui vulgo kuken dicitur (1255. Wenzel XI.410. Born: Préd. 317. Thaly: VÉ. II.3).

[Szólások]. Bozza fa puska s kökén goliobis kñ falt nem törhet (Zvon: PázmP. 318). Szeme kökény, tsillag fénye (Fal: Vers. 861).

Kökényes: prunis silvestribus abundans Kr. Piscatura kukenus 1261. 1480 (Komárom vm. Kamarai Ltár.) Terra Kukynus (ZichyC. I.31. 36). Kekényes (vezetéknev XVI. sz. Nyr. IX.365).

KÖKÖRCS, KÜKÜRCS, KÜKERCS, KÜKIRCS, KIKIRICS: pulsatilla Kr. Kükörcs: anemone; kormosen Nom. 35. Kükürtsből kötnék koszorút (Gvad: Pösty. 4). Kükürts van a kopár mezőn (Gvad: Lev). Im a tavasz eljött, kikürts virágzik, szántók nőtájokat vigan fityerésszik (Orezy: KöltII. 108). Ugy virágozzék a lelke az isten tornáztában, mint a tavali [tavaszi?] kökürts (Könyi: ÁM. 71).

fekete-kükires: pulsatilla MA. tagschlaß, ein kraut PPB.

Iéany-kökörös: pulsatilla serotina MA. pulsatilla saturator, serotina Nom.² 49. Leány-kükürts: tagschlag [olv. tagschlaß], eine pflanze PPB.

Ió-kükerecs: pulsatilla praecox MA. pulsatilla dilucidior et praecox Nom.² 49. Kr. tagschlaß PPB.

sárga-kökörös (Com: Jan. 30).

Kököröcsin. Kekerchen: anemone silvestris Beythe: Nom. 1. Kökeöröcsin: anemone silvestris; kuchenschell Fuchs: Stippl. 1. Colehium kököröchy, quo nomine alias etiam stirpes insiguiunt Beythe: Nom. 3. Anemone, az az szél indító kökerezsin, két fele (Mel: Herb. 62. Felv: SchSal. 26). Egy szép virág, a kököröcsén, néha híres gyermek volt; elájulván, el is esvén, a lejtő közt majd megholt (Fal: Vers. 870).

Iéany-kököröcsin. Pulsatilla saturator serotina: lean kórkörcyn h. e. virginis Beythe: Nom. 7.

Ió-kököröcsin. Pulsatilla dilutior praecociorque: lokököröchy, h. e. equina Beythe: Nom.

sárga-kököröcsin: helloborine Matthioli Beythe: Nom. 5. Sarga kököröcsin viraga (Frank: HasznK. 17).

KÖKÖRÜ: [?] Az ő (pokolnak) langa olan mint a keuköknek langa, sirü, sokoru, kökörü (NádC. 80).

KÖLCSÖN (*kölcsen* LevT. 181. *kolezen* Helt: UT. Q2. MA. Bibl. IV.18): **1)** mutuus, mutuus C. commodatum; mutuo, mutuo MA. [geborgt, geliehen, leiungsweise]. Vyg ember, ky yrgalmas es kwehen adakozyk; qui commodat (KeszthC. 311). Veg eg fonth safranth kölcsen (LevT. 181). Az kwelehen zolgáknak meg twdsára gondot wyselek (254). Oly haznal nem kel maradvy berert sem lakas awagy ember kedueyert, hol bewrewd le wonzak a kwelehen kenyerert (Pesti: Fab. 33b). Valakitól nagy summa pénztt vennél fel kölcsön, es oztán más fizetné meg érőtted (Kules: Vetek. 55). Az kölcsön ado ember, meg elegszie vele, ha az ő adosszat eppen meg fizetie neki (Magy: Nád. 43). Kölcsönt adnak: fuenantur (Fél: Bibl. 97). A ki alimistat ad kölcsön, usztura ad az istennek (Pázm: Fel. 189) Ha ki fátóled kölcsön kér, kölcsönt adgy és engedgye neki: si quis a te mutuatur, mutua et commoda ei (Com: Jan. 199). Kölcsön [pénzt] nem kaphatok, emberségim itt nem nagyok (Thaly: Adal. 1259). Nem akarod megadni a kölcsönt: saját lelkeden szárad (Fal: NU. 286.) Ebből áll az ember, ezekkel bír; mind-azon-által, a mint mondám, tsak kölcsön-képpen, és ideiglen; mint ha nem is birna vélek (Fal: NU. 334). A kölcsönt nagy fennyel visszakéri (Fal: UE. 364). Kéri jó atyját, fizesse meg Nevel urnak a hatvan forintokat, ki ő, Nevel úr, amiyt adott neki kölcsön fejében (Fal: TÉ. 761). **2)** [reciprocus] inuicem C. [gegenseitig]. Az ebek néha kölcsön együtt bolhászkodnak (Misk: VKert. 195). Egyik a másik békességét szaggattya: egy mást kölcsön háborgattya (Pázm: Préd. 594). A szomszédok egymásnak kölcsön jó akarattal tartoznak (Com: Jan. 124).

[Szólások]. Ő is iol meg vőtte viszontat raytoe a kölcsönt (Helt: Krón. 46). Kölcsön helyében kölcsönt a dni: par pari referre (Deesi: Adag. 4. Czegl: Japh. 238. MA.) Kölcsön helyében kölcsönt adni: *par pari referre PPB. Forgás Sigmund maga égette fel Uport 10 asztagnakkal együtt, de ha lehet, bizony kölcsönt ad érte (RákGy: Lev. 176). Gyorsan a kölehnéért kölehnőt meg fordítá (Zrínyi 156).

[Közmondások]. Kölcsönkenyér köldülés (Pós: Igazs. 367).

Kölcsönöl: [mutuo; leihen]. Mynemew penzeket kel neekvuk ew neky kelezenehenek (ÉrsC. 310). Nemel köncönölnek [igy] valának ket adosi (DöbrC. 416).

Kölcsönös: **1)** mututatus, mutuus MA. entlehmet, geliehen PPB. Alig tudtam feleségemet kölcsönös lovakon házunkhoz elhozatni (Monfrók. XVIII.10). **2)** [reciprocus; gegenseitig]. Kölcsönösen: reciproce (GKat: Titk. 295. CorpGramm. 318).

Kölcsönöz: mutuo, mutuo MA. [leihen, entlehmen, borgen]. Ki szentséget és üdvösséget, ki pedig dícsősséget kölcsönözne magának (Csúzi: Síp. 168). Az embernek kiépítéséhez tsak nem mind az, a mi fölöttünk és köztünk vagyon, segített: mind-azon-által tsak kölcsönözve: égből vette lelkét, a föld adott neki testet (Fal: NU. 334).

Kölcsönözés: mututio C. MA. entlehung PPB. A kölcsönözésnek társu nyomoriság: caris alieni comes miseria PPI.

Kölcsönöző: **1)** mututarius P. **2)** [creditor; gläubiger]. Legottan yelömen löne az kölcsönözze intuen ötet meg fizetni (TelC. 86). Az kölcsönöző és az két adós emberről való példa (Sim: Evang. 151).

Kölcsönöség: [versura, mututio; anleihe, anleihen]. Coda latos fizetiet es el anlekodo köcsönöség (GuayC. 43).

KÖLDÖK (*köldök* Kár: Élet 161. *KAER* Com: Jan. 309: umbilicus C. MA. nabel PPB. Köldök tsútsa: acromphalum PP. Bőltöztatnak függő köldöke, melyre egyet s mást függesztenek: tholus PPB. Az erősségen erőtie az víz azkin az föld tekszik, es az földnek köldöke (Szék: Zsolt 226). Szép me-

nyeeskék, kiknek Zsigmond megmérte köldökeket, hosszásagokat, és ő szép tügyeket (Tin. 358). Kendmeg az gyomráth kywldöke kerowl (Nyr. VIII.214). Az ew ruháiat mind köldökegh ala szakazta (Pont. 27). Job az torkát metzette volna meg a bába, mikor köldökét metzette meg (Deesi: Adag. 523). A pésma a molly a pésma matskának köldökénél egyben gyúlt alut vér (Com: Jan. 62). Egy gyermek tsudálatosképen születt, a köldökétől fogvást kettőben, úgy hogy két dereka és két feje volna (Hall: Hist. II.335). Köldöke metszetlen tisztátalanul el-vette-tett gyermek (Szatlam: Dom. 734). A mig Cassius a mellyvasnak köldöke alá férme és halálosan megsebesitené ellenségét (Fal: TÉ. 637).

Vénus-köldöke: vesicaria seu heliacabus Com: Jan. 25. Vennusnak köldöke: umbilicus Veneris Mel: Herb. 36.

boldogasszony-köldöke. Boldog-asszony köldöke-fű: *umbilicus Veneris PPI.

Köldökös: umbilicatus C. MA. wie ein nabel gestaltet PPB.

KÖLES (*kölles* Helt: Mes. 91. 257. *kölös* KBártf. 1583. C. Cis. H. *koloskása* Évk. XIII.78): milium C. MA. hirs PPB. Köles: milium; der hirse Com: Vest. 136. Apró köles-forma fakadékok: herpes PPB. A kölesbe ió volna vásznae (Helt: Mes. 91). Élésik valami régi főtt kölesnél egyéb nem vót (Monfrók. III.166). Az ti vachorotoc mind ross, arpa, köles, kenyerből meg lehet (Mon: Apol. 14). Ha száraz az elei (a nyárnak), drága lészen az kölös (Cis. H). Kész pénz 16 ft., egy fertály köles (MonTME. 1291). A köles igen szapora gabona (ACsere: Enc. 238). Fizetése: kölös 10 köből (Évk. XIII.77). Köles szem több nem fér tálunk kilájába, mennyi deák szó tőr teje agyájába (Gvad: KP. 49).

[Szólások]. Mi dolog, furkas wram? a mint én eszembe veszem, nem iól költ köllésed, bizony igen meg szackadazot a subád (Helt: Mes. 257).

bor-köles: panicum MA. heidekorn PPB. Hajdena, tatárka, bor-köles: panicum PPB.

madár-köles: milium solis, grana solis MA. meerhirse, perlhirse, steinsamen PPB. Madar nyelv, madar kölös (lingva passeris), sonány földén terem (Mel: Herb. 56).

mohar-köles: ervum MA. [rosswicke]. Ha meg főzik az mohar kölest, ökröt io vele hizlahy (BeytheA: FivK. 32b).

tengéri-köles: milium solis, lithospermum PP. meerhirs PPB. Milium solis, lithospermum: nap kása, tengőry köles, madar köles (BeytheA: FivK. 93. Mel: Herb. 56).

Kölcsi: miliaris MA. zum hirs gehörig PPB.

KÖLYÖK (*köl* KulesC. 26. *kelek* LevT. 16): catulus C. MA. ein junges hündlein PPB. [junges tier]. Kölked: tua soboles, v. magis proprie tuus catulus Otr: OrigHung. II.267. Elő-hasi kutya, melynek még több kölykei nem voltak: tiruncula PPB. Meg zabadeította en illemet orozlanoknak kölkai között (AporC. 1). Altal mennek erd-nek minden vadj, orozlanoknak kölkő ruhóguen meg ragagzának (67). Mikeppen az tenezo orozlan syet az v kölkéihöz (KazC. 79). Az en aniamath bessthie kwrwanak sythta, kyben az lathor hazodth mynt nem yambor es mosshelek ember kelek (LevT. 16). A henger meg keserüle a szép gyermekek, és egy kölyket heréle helyébe, és amae a monyát hozza Kálmán királynak (Helt: Krón. 46). Az kölkök is esznek: et catelli edunt (Fél: Bibl. 26). Nem io venni az tiaknak kenieret es vetni az kölkékeknek: non est bonum sumere panem filiorum et mittere canibus (uo.). Tigris kölkét hahi lattyá (Zrínyi. 155). Kölyök, mely ugat és mardos (Mad: Evang. 786). Ezt nem akurván hallgatni a Herodes kölykei: megüttették a dobokat (Monfrók XXVII.59). Az világra kölykit csak alig

hozhatja az oroszlan, hogy az im már is mutatja erőssége jelét (Thaly: Adal. I.129). Mi okból kölyköket bocsátasz urakra? viperától fájzott fiakat anyjokra támasztasz (Thaly: Adal. II. 417).

[Szólások]. Ugy jobbítva magát mint a farkas-kölök (Kisv: Adag. 223).

[Közmondások]. Az bituán ebnek még kölykében sem kel hadni: ex pessimo genere ne catulum quidem relinquere oportet (Deesi: Adag. 76). Nem eszi meg eb a kölykét: bestia bestiam novit PPL (Kisv: Adag. 65). Ebet azért verik, hogy tanuljon a kölyök (Kisv: Adag. 404). A macskának még a kölle is örömet egerész (71).

agár-kölyök: [junger windhund] (Pázm: Préd. 1125. Kr.).

éb-kölyök: canicula MA. hündlein PPB. Eb köliköt heréle meg (Valk: Gen. 22). Nem adnak az eb kölyöknek anyit, az mennyit hizelkedik a farka (SalMark. B4).

kopó-kölyök: [junger jagdhund] (Gér: KárCs. IV.456). Elvégre csak a kerekede elő, a Melampus agár a téren, vagy a Beslia kopókölyök a sűrűben viselte-e jobban magát a minapi vadászatnak alkalmatosságával (Fal: NE. 20).

oroszlán-kölyök: leonis catulus MA. junger löwe PPB. Fogadnak engemet, mykeppen reytekbe lakozo oroszlan kelk: catulus leonis (KulcsC. 26). Ime e nép felkél mint az oroszlan-kölyök: ecce populus ut leona consurgit (Helt: Bibl. Ccc. MA: Bibl. I.231).

Kölyköcske: catellus, catellulus C. MA. kleines hündlein PPB. [junges tierchen].

Kölyköz-ik: pario catulos, partum edo SL [junge werfen]. Az eb kölyközik (CorpGramm. 317. GKat: Titk. 1116).

még-kölyközik: partu levor Kr. [junge werfen]. Mikor meg-kölyköznek, igen gyönyörködnek kölykökben (Pázm: Préd. 205).

Kölyközés: [partus; das werfen]. Kölyközés által szaporodnak az állatok (Ker: Préd. 234).

KÖLYŰ (*kolu, külu, kulő* MA. PP): **1)** pila MA. stampfmühle PPB. [stampfe, mörser]. Külüben megtöri: pistillo conterit PP. Tizenkét kölyöt hamar alkottata (Tin. 138). Kölyöket csináltattak vala és port töretni kezdettek (Szal: Krón. 557). Öreg kása törő küllő (Radv: Csál. II.347). **2)** pistillum, pistillum MA stüssel, mörserkeule PPB.

kalló-külyű: [stampfmühle]. Az minemü kalló-külyűje az czélnek vagyon (TörtTár. XXII.251).

papiros-külyű: [paipermühle]. Elég erdő vagyon hazinkban: pappiros külyűhöz elég patakok, folyovizek vannak (MHeg: Töszl. 12).

KÖMÉNY (*kemén* Helt: Bibl. IV.48. Helt: UT. Q1): foeniculum Beythe: Nom. 4. cuminum, foeniculum, anicetum C. maratrum MA. cyminum; fenchel, küimmel PPB. Kömény, ánis: anicetum PPL. Kewmeny: cyminum Pesti: Nom. 39. Az kömimből megaggatok: decimatis cuminum (Sylv: UT. 37). Ledneket és kemént hint (Helt: Bibl. IV.48).

boros-kömény: carium, colocasia Nom.² 29.

disznó-kömény: peucedanum, foeniculum porcinum, agriophyllon MA. agrifolium Com: Jan. 28. haarstrang, saufenchel PPB. Disznó-kömény: erdei vad kömény; foenum porcinum, pinastella, peucedanum; haarstrang, saufenchel, schwebelwurzel Mel: Herb. 49. Peucedanum, foenum porcinum, pinastella: Dizno kömény, erdei vad kömény, teröm az hegyekön, olyan mint az zelid kömény (BeytheA: FivK. 81b).

fekete-kömény: schwarz kummich [így] Mel: Herb. 59.

kerti-kömény: foeniculum PP. fenchel PP.

olasz-kömény: cuminum Nom.² 33. Com: Jan. 25.

tengéri-kömény: baticula PPL.

vad-kömény: seselis, curvum MA. wiesenkümmel, steinkümmel PPB. Erdei vad kömény: pinastella Mel: Herb. 49. Erdei vad kömény avagy kénkőves gyökér (Com: Jan. 26). Vad kömény mag (VectTrans. 25).

KÖNTING: drachma; quinte PPB. 404. Egy könting harmad része: scrupulum; egy köntingnek harmad része: scriptulus PPBL. [Vö. KVINTLI]

[KÖNTŐ? Vö. TÖNKŐ]

szalma-köntő: stipula C. stipa MA. strohhalm, stoppel PPB. szalmatekeres, csőpü Kr. Szalmaköntő, sup: stipula MA.

KÖNTÖS (*gontos* * LevT. I.45. *kanbus* Kónyi: VM. 27. *kentes* Radv: Csál. II.6. *kentos* MonIrk. III.12. *kntes*: stola Helt: UT. M7. *kntös* Mel: SzJán. 188. *kntesse* 268): pallium C. tunica MA. rock, kleid(er) PPB. Asszony ember köntös: palla C. Köntös alja: ala vestis; köntös széle, perénje: elix; köntös czifrázatja: lacinia; köntös galléra: focale PP. A meg-égetendő bűnösre adatott szurokba mártott köntös: *tunica molesta; gyenge, lágy köntös vagy lártvátska: tennitis tuniculae PPL. Köntös függő perénje: instita PPBL. Béletlen köntös: *priva tunica PPL. Hosszu köntös: vestis talaris PP. Akar mely derekra-szorító köntös: thorax; das wamm Com: Vest. 148. Kevntevesnek zakadása (DomC. 302). Rwhakentes: tunica (JordC. 695). Sem telbe, sem nyarba egy köntösseel teb nem volt (ÉrdyC. 276b). Egh wonth aranyos kentes, ky ala meegh hewlget adok (RMNy. II.34). Azzonom paranchola, hogy yrnek eg levelet, az Anna azzon gontosef hova tetett el, mek nem lelyk (LevT. I.45). Egy szöderjés granát kentes, egy ueres karasia kentes, egy viselő purgalan köntös (Radv: Csál. IIb). Rosszas köntösf tanyitoc (Born: Préd. 389). Szűr köntösöket (Born: Préd. 550). Teue szörből chenált köntös (Tel: Evang. I.45). Büköntösű kukliás szerzetesek (Mel: SzJán. 413). Mutatnac az ilyen hamis tanétoc jub köntöst (Zvon: Post. II.196). Nem kel nedek bór köntös es egeb bórhe (Zvon: PázmP. 232). Az bizodalom ki származic az kezére az ő szívéből hogy az Christus-nac köntösét illethesse (MA: Scult. 1016). Ezent tselekedé az isten böltsesége: emberi öltözetet vén fel, olyan köntössel rubáztaték mint mi (Pázm: Préd. 115). Mennél szeb és fényesb valamelly köntös, annál éktelembek azon minden aprólek tseptentések (Pázm: Préd. 730). Zoros köntös (Káldi: Bibl. 286). Nagy sereg koldúst talál, azok között láttya a maga feleségét is kalugyer köntösben, mindemapr alamisnát osztogatván a szegényeknek (Hall: HHist. II.326). A róka köntöse (Czegl: Japh. 1). Örömmek köntösével tisztelte fel kdet (MonIrk. VIII.177). Menyasszony-köntös (Bethl: Élet. II.100). Egy öltöző köntöst csináltatott (Mik: TLev. 13). Nemes állapotokhoz, és nem a kevelységhez szabták köntösöket, nem-is a hívsg, hanem a böltsüetellel tellyes illendőség igénytetet rajtok (Fal: NA. 193). A mint kopik, foszik a köntös, úgy kopik műlik az adósság (Fal: NU. 283). Meggyaszín virágokra metélt tar bársony hosszú köntös (Fal: TE. 636). Koronáját fejére tétette, és kantussának farkát négy báró kisasszonyok tartották (Kónyi: VM. 27).

[Szólások]. Nem szaggatom igen köntösödöt: non scindo penulam (Deesi: Adag. 8. MA. PP.). Igen érdemli, mint az eb a köntöst: digna canis sede (127).

[Közmondások]. Elfelekezett az szülő anyjáról, ugy vagyon, hogy kisebb az imeg a köntösnél (LevT. II.56). A szép köntöst inkább moksolja a rossz erkölts, mint a sár: pulchrum ornatum turpes mores pejns coeno *colliniunt PPBL. Az asz-

szonyoknak hosszú a köntösök, de rövid az elméjük (Telok: TLÉL 168).

aba-köntös: [rock aus grobem tuch] (Csözi: Tromb. 324 Kr.).

alsó-köntös: [unterkleid] (Mel: SzJán. 188).

felső-köntös: [oberkleid] (Mel: SzJán. 188).

gyapot-köntös: xylina vestris PP. baumwollenes kleid PPB.

gyász-köntös: [vestis lugubris; trauerkleid] (Mogy: 6Jaj. IV.16).

háló-köntös: [vestis domestica; schlafrock]. Őtet egy fogásból a másikba hurcoltatván mérges tében, csak hálóköntösben (Fal: TÉ. 750).

koldús-köntös: [bettlergewand]. Ha szomorúságának koldus köntösét eludná vetni (MA: Scult. 255. Alv: Itin. 93).

ködmön-köntös: rheno MA. pelzrock PPB.

papi-köntös: reverenda Kr. [kutte]. Az abbé minden dolgan általcsévén Bécsben, megfordult 1726. esztendőben már papi köntösben, hogy gyámoltalan anyját és rokonit lássa (Fal: TÉ. 728).

rab-köntös (GKat: Váts. II.11).

téli-köntös: [winterkleid]. Jó téli köntöst tsimáltatni: instaurare tunicam adversus hiemem PPB.

Köntike: [tunica; rökkehen]. Egy kis nulan[k]sagert, giolez ingert, gombos köntikeiert el hağod az oskolat (Mel: SzJán. 436).

Köntöske: palliolum, tunica, vesticula MA. mäntelein, kleidchen PPB. (Thaly: VÉ. 1274).

Köntösöcske: tunica PP. rökkein, kleidchen PPB

Köntösös: tunicatus MA. bekleidet PPB. Ez a fertelmes, más egy aszszonyoságra kapott, a mely nem vala köntösös (Fal: NU. 355).

Köntösöz: tunico PPL [bekleiden]. Megruházom, köntösözöm: tunico PPL. Nem a vérszopo kemény adó palástollja, köntösöz-e a fő-fő személyeket (Csözi: Síp. 396).

KÖNNY [kenyvez Frank: HasznK. 118. *kenye, kenye* MA. PP.): lacrima C. zühren, tränen PPB. Könyvet hullat: lacrimatur Com: Jan. 197. Az eo kenyeit elaruvan (DonC. 10). Megmosom minden eyel een agynamth een kenyemel: lacrimis meis (KulesC. 9). Voltanak nekem een kenwym (lacrimae meae) kenyerok nappal es eyel (KeszthC. 104). Meg tölénec szömei könyveked (Helt: Krón. 117). Az ő szemeince könyvei hullanac (MA: Scult. 402). Könybe lábbó szemmel (653). A köny az orezáján lemenec (Bethl: Élet. 138). Ki látta hogy ezek egy könyve ezeppent volna (Illy: Jephtha. 30). Könyveit árasztja s keserves beszédit e szókra fúcasztja (Thaly: Adal. II.117). Sirva fakad, jajjal közli, nagy eszpekkel könyve hull (Fal: Vers. 880). Húlatá könyvét (Gvad: PFör. 17).

[Szólások] Ő kezéjébe sem bírheti kenye esettlen (Nád: Lev. 130).

fenyőfa-könyve: [harz]. A roka az ő betegségét fenyőfa könyvével gyógyította meg (ACsere: Enc. 208).

öröm-könyv: [freudesträne]. Remegve bementem házunk udvarára, örömkönyv csordula atyám orezájára (Gvad: RP. 36).

Könnycske: lacrimula C.

Könnyel: [lacrimo; tränen, tränen vergießen]. Az melyet mindenfelől csaknem könnyel szemmel nézünk (TörtE. XV.22).

Könnyes: lacrimosus C. MA. voll tränen, kläglich PPB. Istennek könnyes szemmel könyörgének (Tin. 240). Könyves szemmel kéri (MA: SB. 158).

Könnyez [kenyvezik: Én magamnak nem írok, nem könyvezem, nem sírok Amade: Vers. 145]: lacrimo, delacrimo C. lacrimor MA. weinen PPB. Könyvező szemű: epiphoreticus MA. Mit sírsz? mit könyvez? (VitkC. 75). A madarásznak peczenes vala a szöme és abból könyvez vala (Helt: Mes. 185. Born: Préd. 205. 564). Nám ugy könyvez, mint ha hagymát ettél volna: cepas edisti (Decsi: Adag. 188). Az mely lónac feye fáy; azon ismered meg, hogy szeme igen könyvez, és az ló igen meg alázza magát (Cis. O4). Könyvez Mária Magdolna és megtisztítatik (Pázm: Préd. 538). Könyvező sirás (Matkó: BCsák. 131). Bizony mondom néktek, hogy könyveztek: amen dico vobis, quia plorabitis (Illy: Préd. 150). Mind a két szemmeddel bőven könyvezvén (Csözi: Síp. 27). Haldokló batytyúnak végső keserveit meg hallván, bús szívvel könyveztem könyveit (Orczy: KöltSz. 181).

Könnyezdögél: [identidem lacrimo; wiederholt tränen vergießen] (Gyöngy: Cnp. 5).

Könnyezés: lacrimatio, delacrimatio C. das weinen PPB. Eeltetz nyinkethi syralmas kenyereel es ytac nyinketh meriteek zerenth kenywezeesel (KeszthC. 210. Toln: Vigaszt. 207).

Könnyezet: [lacrimatio; das weinen]. Kik vetnek könnyeztetben, vígasagban aratnak (AporC. 99).

Könnyezetés: lacrimabilis. Kiral közeleiteten a veremhez Danielt könnyezetes zonal fuolto: Danieleum voce lacrimabili inclamavit (BécsiC. 116).

KÖNNYÜ [keny RMNy. II.41. *kinnyeben* no. *kenyeben* LevT. 1279. *kenyen* Helt: Krón. 102. *kenü* ComBál. 34. *kinyi*: agilis C. *kiny* Frank: HasznK. 51. *kinnyeben* 66. *kinyen* Kules: Evang. 34. *kinny* Ozor: Christ. 8. 158. *kinnyeben* Fél: Tan. Előb. 1. *kinnyen* Kules: Evang. 257. *kinü* Lép: PTük. II.13. *kinny* Káldi: Bibl. 345. EsztT: IgAny. 356. *kenyen* 415. *kinny* Matkó: BCsák. 265. *kinnyek* Lép: PTük. 1259. Illy: Préd. 1100. II.496. Mogy: 6Jaj. 11): **1**) facilis C. leicht PPB. Keny meg erteni azt (RMNy. II.11). Köny meg erteni: facile est ad intelligendum (Born: Préd. 432). Igen kiny maas embörök zörzötte könyveből ertelnet es tudomant venny (Frank: HasznK. 51). De ezekre az esiesogásokra, és püntölódásokra könyü az felelet (Pázm: Kal. 257). Könyü a farkast körmérül megismerni (Pázm: LuthV. 22). Egész szent írásnak semmi része nem homályos, nagin a szent írás könyü, világos, magát meg-megmagyarázza (129). Az cholericusok könnyec az meg haragúsra (Cis. N3). Ha meggondoljuk, hogy kár örök boldogságunkat oly könnyü módon veszteniünk, elállit gonosz szándékunktól (Fal: SzE. 566). **2**) levis, levatus C. Könyüi koesi: commodum vehiculum (Pázm: Kal. 1766. 834. Kr.). **3**) agilis C. [besvegligh, leichtfertig]. Folyó hajó, könyü hajó: liburna, liburnica PPB. Könyü ember: homo velox (Kár: Bibl. 1629). Az urak igyenetlenek és könnyük minden állapotokban [könnnyel-műek, ingatagok] (Monfrók II.64). Könyü enét ugrik fárl fára (Zrinyi: ASyr. 41). Könyü had (RákP: Lev. 1643). A kívánság hordozza labokat ama könyü [könnnyelmű] leányak házához (Illy: Préd. 1556). Se nem kegyetlenek, se nem könnyek (Mik: TLev. 169). **4**) exiguus; gering. Könyü vétek (Illy: Préd. 1253).

[Szólások] Nem szaporodik a gond felkeden, könnyüü álmát látsz, vígan virradsz (Fal: BE. 589). Csak az isten az áldt [bírást] fordít meg, a dolognak könnyűje kezünkben vagon (Monfrók XV.550).

[Közmondások]. Könyü ott vitéznek lemmi, ahol nincs ellen-ség: bella gerunt mures, ubi catus non habet aedes PPL.

Könnnyen kiesik ember szájából a szó: verba volucris (Kisv. Adag. 525. Kr.). Könnnyű a mondás, de nehéz a vissza-mondás (Fal: UE. 447).

pihe-könnnyű: levis ut floccus Kr. [federleicht]. Előveheti párisi lábrontó cipőkéjét, pihekönnnyű foszlány ingét (Fal: NU. 328).

Könnnyebb (kenneb RMK. 1373. kenneb 297. könnieb, könnieb MűnchC. 34. 133. könnieb Kömj: SzPál. 15. könniebben Valk: Gen. 18): facilius, facilius Kr. [leichter]. **a)** Thirusnac es Sidonnac könnieb lezen itélet napian, hog' nem tünektec (MűnchC. 34). Melik könnieb: quid est facilius (Fél: Bibl. 13). Könniebben leszen: tolerabilis erit (15). Miért választya a pap a könnnyebbik részét, csak ballyára menvén az oltárnak, s nem a foglyos utra (Czepl: Dag. 15). Isten könnnyiebnek mutatta magát a nyelv szollásának elvételeben, hogysem megengedésében (Illy: Préd. 230). Könnnyebb néha a tengeri késmárcok tetejére, hogy sem ezek (a vadon-fajzott emberek) színe elejbe menni; senkihez kedvek, senkivel közzök (Fal: UE. 404). **b)** [adverbium]. Hogy az ellen-fél maga vélekedésében meg jászattassék, maga peniglen könnnyeb' férjen a valósághoz (Fal: UE. 370).

leg-könnnyebben: [wenigstens, mindestens]. Leg könnnyeben ötven haz jobbagya volt (Ver: Verb. 164).

Könnnyebbéd-ik, könnnyebbsz-ik: allevor, levor, relevor Kr. [leichter werden, erleichtert werden, gelindert werden] (Pázm: Préd. 290).

még-könnnyebbedik, még-könnnyebbszik: ∞ Ez betegsegevl maydan meg kevyebedel (DomC. 170). Kit az megzenes bant, meg keynyed es meg keynyebzik (Frank: HasznK. 15). Ha rövid nap meg nem könnnyebbedne, fel nem gyógyulnac (Com: Jan. 56). Ha meg nem könnnyebbszik mint leszen dolga (Thaly: VÉ. II.54). Aggads szegre a setét gondokat, magad pedig térj szellőre frís égre, megkönnnyebbszik utáma tested s lelked (Fal: NE. 26).

Könnnyebbt-e: [lenimentum; erleichterung]. Az estve sebmét bé-kótvén az inas, érzém könnnyebtemet (Gyöngy: Char. 13).

Könnnyebbit: levo, mitigo MA. ringen, lindern, leichtern PPB. Könnnyebeti a fájdalomat (Frank: HasznK. 15). Ez könnnyebiti, es czeneszíti meg az ember szíuenek minden keserűsegit (Fél: Tan. 11). Sok kéz könnnyebiti az terhet (Decsi: Adag. 107). Könnnyebicz hasadat (KBárt. 1583. Ar2). A gabonát kihányván, az hajót könnnyebbitic vala: jactantes triticum in mare navem alleviabant (MA: Bibl. IV.134). Job az istentől botsátott tsapásokat békeséges türéssel és jutalom reménségével könnnyebbiteni, hogysem béketlen türelenséggel súllyosítani (Pázm: Préd. 685). Könnnyebbitő orvosságok: lenientia (Zvon: Post. 799. Kr.). Terhünket aval könnnyebbittyük (Zrinyi. 1.63. Mad: Evang. 141).

föl-könnnyebbit: allevo Fél: Bibl. 227.

fölkönnnyebbités: [levatio, mitigatio; erleichterung] Az bűnnek büntetésének le szállításához, vagy csak föl könnnyebbitésehez iuthassunk (Lép: PTük. 1225).

még-könnnyebbit: relevo, collevo, deonero, exonero C. allevio, mitigo MA. lindern, erleichtern, leicht machen PPB. Ha az vr isten megkewnniebit (betegségemből), haza megielet (LevT. 1.127). En meg könnnyebbitet titeket (Tel: Evang. 1.99). Igen hamar meg-könnnyebbitethetlek, és minden terhet örömré fordíthatok (Pázm: KT. 279. Káldi: Bibl. 308).

mégkönnnyebbités: levatio C. allevatio MA. erleichterung PPB.

Könnnyebbités: levatio, mitigatio MA. erleichterung PPB. Térilón thi nektők az isten könnnyebbitést velőnk őzue (Boythe: Epist. 238).

has-könnnyebbités: alvi evacuatio MA. ausleerung des lauchs PPB.

Könnnyebbség: levamentum, levamen C. hinderung PPB. [erleichterung]. Könnnyebseeget nyere wr istentewl (a beteg, ErlyC. 277). Myndennek enghetz zent Antal confessornek esse-dzeseere zeghen koroknak betegh testőkben könnnyebseeget adny (316b). Testünknek könnnyebsege (Ozor: Christ. 138). Hogy egyebeknek könnnyebseegec legyen: ut aliis sit remissio (Helt: UT. Z5). Oruosság által legyen könnnyebseegek es epylettyek (Fal: HasznK. 16). Ha únalmas predikállása, nagy könnnyebbség, hogy hamar fel-szabadítyta a halgatókat (Pázm: Préd. a4). Az aszszony a házi gond-viseelésben segítségé, könnnyebbsége, nyugodalma légyen urának (249). Menny segítségére, vigy könnnyebseget néki (Com: Jan. 201). A fájdalomnak könnnyebbség láttatik adatni, ha meg-jelenti ember baráttyának (Illy: Kr. Élet. 146).

Könnnyebbtül: allevor, mitigor, relevor MA. levor PP. gelindert werden PPB.

még-könnnyebbtül: ∞ Meg könnnyebtül az ur bűntető keze raytatoc (MA: Bibl. 1.249).

Könnnyebbulás: levamen, mitigatio MA. milderung PPB. (Born: Préd. 413). Minden vidámság, könnnyebbulás kiköltőzött belőlem (Fal: TÉ. 711)

Könnnyed (kőnid KBécs. 1572. Ev. könnnyéd Hall: Paizs. 389. könnnyeden MNYil: Irt. 156): leviusculus, facilis Kr. Könyd meg ismery (Frank: HasznK. 82). Ez nehez, imez kőnid (Zvon: Osiaud. 3). Ezt bizony igen könyd meg bizonytani (159). Czac valami kőnid fenesecek [olv. fenyítésekkel] bűntettetic (111). Isten paraucsolati kőnyűdek (Sámb: 3Fel. 497).

Könnnyidség: facilitas Kr. [leichtigkeit] (Zvon: Post. I. 770).

Könnnyen (könnnyén? Pázm: Kal. 90): **1)** facile, procliviter C. [leicht]. Rauaz rauaznal könnnyeben meg alkoszik: balbus balbum rectius intelligit (Decsi: Adag. 69). Ha ezekből nagy könnnyén ki feselhetnek az el szakadott atyafiak, az jó ki be-lille, hogy ezen fegyverek, az páterek kezébbenis tompák (Pázm: Kal. 90). Csak hogy őket el-aluttyák előszőr, hogy könnnyeben szuevdllessék az szapulót (800). Az sok csemege, eggies ital közzöt az istenről könnnyen el feletkezhettek (Lép: FTük. 121). Noha ágyban fekszik de könnnyeben vagyon (RákGy: Lev. 104). Könnnyen elhiszem, hogy nehéz lett volna az Bucsánál lévő táborra ellen derék operatiókat tenni (RákGy: Lev. 1.613). Udóvel a fecske még házamra szállhat, kárvallásom viszt könnnyen jómra válbat (Thaly: Adal. II.110). Bocskorbőr orcája nem könnnyen pirúla (Fal: NE. 79). Az ifjuság könnnyen elfelejti a leckét, de nehez nehezen a példát (Fal: NA. 198). Könnnyen ismérünk azokra, kiknek ábrázattyok valami rút bűnyeggel jeles (Fal: UE. 479). Igazán mondják: könnnyeben felejtí a kigyó farka vágását, mintsem egy asszony legkisebb bosszuságát (Fal: TÉ. 692). **2)** leviter C. [leicht]. Oly fertelmes könnnyen öltözik, hogy a szellő is, a szem is megjárhassa a ritka gyol-sokat (Fal: NU. 267). **3)** Hamarság, könnnyen forgódás: agilitas PPB.

Könnnyit: allevio MA. leicht machen PPB. Meg-könnnyebbitem, könnnyitem: allevio PPI. Igen nehéz es alkotmatlan az ember minden iszagos chelekedetekre, nalamikoron tele az ű hasa: azért kel könnnyeteni es alkalmazossa tenny magunkat az bűntőlssel minden ionac chelekedetire (Tel: Evang. 1.365). Tsak te ne nebezteley tartani bennfunkt edes beszéddel, s könnnyitni terhünket (Gyöngy: Char. 23).

még-könnnyit: allevio C. MA. leicht machen PPB.

mégkönnnyítés: allevamentum MA. leichtmachung, erleichterung PPB.

Könnnyítés: allevatio MB. leichtertung PPB.

Könnnyüeske: leviculus C. MA. etwas leicht PPB.

Könnnyüd-ik: [relevar; erleichtert werden]. Alma étel után könnnyüdni menny menten: post pomum vade cacatum (Félv: SebSal. 19).

Könnnyüded (*könnnyüdeden* Megy: 6Jaj. II.11. *könnnyüdeden* Megy: SzAÖrme. 75): [leviusculus, facilis] (Köl: Idv. 140)

Könnnyül: facilis reddor; allevior, relevar SI. [leicht werden, erleichtert werden]. Várok én-is tovább jobb napokat, mert érzem könnnyülni már a fájdalmakat (Gyöngy: Char. 13).

[**mégkönnnyül**]

mégkönnnyülés: levamen C. [erleichterung].

Könnnyüség: levitas C. facilitas MA. leichtigkeit PPB. [leichtsein] (Beythe: Epist. 8). Az igyekezethen meg nem maradni az alhatatlan könnnyüség: non perseverare levitatis est (Com: Jan 190. Ily: Préd. I.119). Oly szörnnyű árkokon és pedig oly evet könnnyüséggel szökök által, hogy teljes álmétkodás (Fal: NA. 122).

Könnnyüséges: valde facilis Kr. [leicht, sehr leicht]. Kár, tul való általmadat, és a könnnyüséges életnek töb eszközeit más emberségének köszönheted (Fal: BE. 582).

KÖNYÖK (*kenyőke* Mel: SzJán. 520): cubitus, brachium MA. auron Major: Szűt. ellenbogen, arm PPB. Szele negy firfini könyöknek mértéke szoront vala (Helt: Bibl. I. dlla). Az ágy, kinec mértéke férfini könyöknek mértéke szerint kilentz sing: lectus habens novem cubitos longitudinis ad mensuram cubiti virilis manns (Kár: Bibl. I.159). Az ő konárszszában könnnyökig essett (Bul: Csisk. 346). A vastag busos kar ő magában foglalja a kezét, könyököt, markot (Com: Jan. 19). Az leányoknak a könnnyökig feljebb ugyan bővebb ingek volt (MonIrók. XI.341. Erusn: Erk. 39). Eszem-izsom után könnnyökére dihlai (Fal: Vers. 864). Hogy a könnnyökén bujdossek ki a lelke (Könyi: ÁM. 71).

Könnnyöknyi: cubitalis Kr. [ellenlang] (Káldi: Bibl. 298). Tíz könnnyökni (Ily: Préd. I.100). A hat könnnyöknyi és egy arasznyi magasságú kevély Góliáth (Bíró: Préd. 118).

Könnnyökl: innitor brachii, cubitis me fulcio MA. sich auf die ellenbogen stützen PPB. [sich stützen]. Reaya kenyekleth: innixum (Némfölössz. 199). Az gyamol kyre kewnyeklewtem vala (PostC. 394). Az Jehona kenyekleth a laytoriana (Dáv: VDisp. 164). Az ur az laytorjára könnnyöklött: dominus innixus est scalae (MA: Bibl. I.25. Väs: Cantat. 498. Land: IJSegits. II.171). Könnnyöklö kezére fejét eresztette (Gyöngy: KJ. 17). Az Echo jelent meg, melynek hívására könnnyökle újonnan az ház ablakára (Gyöngy: KJ. 71). Féljebb emelkedett, könnnyöklö kezére feje ereszkedett (Thaly: Adal. I.116). Tros tisztesség kívánás, melly nem a maga érdemére, hanem a mások feledékenységgere könnnyöklött (László: Petr. 28).

ki-könnnyökl: [sich hinauslehnen]. Zenth Xpina az ablakon ky kenéköklwen, az mehorzagba neez uala (KrisztL. 7).

lé-könnnyökl: cubito innitor PP. sich auf den ellenbogen lehnen PPB.

Könnnyöklés. Haragoztok es ne akarintok bint tenni; es ti ziveteghen meketek mondotok, azokat ty könnnyöklesteken meg zúniatok: irascimini et nolite peccare; quae dicitis in cordibus vestris, in cubilibus [cubitis? cubitibus?] vestris compungimini (DöhrC. 18).

Könnnyökleth: cubitus [elle]. Raka ő kő falit betuen könnnyökleth magassagban es zelösséget harmic könnnyökleth (BécsiC. 11).

Könnnyöklö: brachiale, fulcrum, cubitale, sepimentum MA. podium; alles worauf man sich mit dem ellenbogen lehnet und stützt PPB. [felne]. Könnnyöklö hely: pulpitis Com: Jan. 125. Mikor ny házat ebimalsz, ebimaly könnnyöklöt rayta: cum aedificaveris domum novam, facies murum tecti per circuitum (Helt: Bibl. I. Unu4. Helt: Krón. 169). Az te házadnak padgyain körs könnnyül könnnyöklöt ezánál (Kár: Bibl. I.178). A templom mellett való kinező vagy könnnyöklötöl őzték el a eselédseget (Bethl: Élet. II.44).

KÖNNYÖRÖG (*kynergethem* RMNy. II.58. *kenyergeny* 25. *kenyeregven* LevT. I.12. *kenyeregen* I.26. *kenyeregveen* DomC. 34. *könnnyörög* Cis. A3. *könnnyörög* MA: Tan. 219. *konorgöltec azoc* MA: Bibl. I.139. *könnnyörög*: obsecro I.55): oro, precor, deprecor, comprecor, obsecro, rogo, peto C. beten, bitten, abbitten PPB. Alázatosan könnnyörögk: supplico C. Kenyevrgek: conqueror Nyirk. (Kovachich XXVII). Davyd kényerewk istennek (AporC. 2). Een ystenemnek kenyeregk: ad deum meum deprecabor (KeszthC. 65). Ha az wr istennek akarwik vala ny dologrol kényerghenwnk (ÉrdyC. 648). Ev magat jmadzagra ada, zevnetlen valo kyaltasaual kényeregven (DomC. 34). Egy atiankiat el boczyattuk kényeregven, hogy ő felsege hadna kezwnkel az Eger segésegere (LevT. I.12). Mykor eu semelem serynt kynergethem volna az ny felséges wrunknak (RMNy. II.58). A pyhek [tücsök] meg ehyluen kezdé a hangyanak kényer-geny (Pesti: Fab. 55). Renddel mint járt volna, mind tudtára adá, kiralyuk kegyelmét úgy könnnyörki vala (RMK. VI.71). Mondiaé it némellyec, hogy Leo pápa ment volna Atila eleybe, es alázatosan könnnyörget volna neki Roma ért (Helt: Krón. 19b). Eg' masert könnnyörgeee (Fél: Tan. 251). Kiváltképpen ezen könnnyörögné te néked, hogy midőn gonoszul vagyon dolgom, ne aludgyál el (MA: Sbul. 201). Szent Dávid gyakorta könnnyörög istennek, hogy meg-rontsa ellenségit (Pázm: Préd. 124). Szök-seges istennek könnnyörögnünk (KNagysz. 1621. II). Állva esede-dezik, könnnyörög s imádkozik (Csúzi: Síp. 507).

[Szólások]. Vgy könnnyörög, hogy magadis munkálkodjál: manum admoventi fortuna est imploranda (Decsi: Adag. 97).

könnnyörögtön-könnnyörög: incessanter insto Kr. [ohne unterlass bitten, drängen, beschwören] (Zvon: Post. I.159. Kr.).

Könnnyörögés: oratus, oratum, precatio, comprecatio, deprecatio, rogatio, petitio, rogatus C. preces MA. das ersuchen, die bitte PPB. Alázatos könnnyörögés: supplicium; istenért való könnnyörögés: obsecratio; könnnyörögéssel való megnyerés: litatio; könnnyörögéssel kéröm: deprecor, contestor C. Könnnyörögés-által, kéremes szerént: precario PPB. Meg halgatha wr een kényer-gesemeth: deprecationem meam (KeszthC. 9). Keremés es könnnyörögés (Beythe: Epist. 12). Az könierges munkala hasznos (Decsi: SalC. 43). Az menyországot könnnyörögésen adják, szenvedésen adják (MA: Scult. 45). Egy meg-eszokott könnnyörögésnek formáját, mint egy szakmánt izek (Komár: Imáds. 81). Könnnyörögeket ismét meghallgatád, nődön terlek alól az Izrael népét őket szabadtád (Thaly: Adal. I.12b). Könnnyörögésekkel hasadnak az egek; de nem nyílik a rabajtó (Fal: NU. 293). Még az isten-miatyánkot-is ugy ejtyük némelykor, hogy ember nem tudhattya, könnnyörög-e vagy szílok? (Fal: NE. 7).

[Szólások]. Mikoron Lüdént el szállado volna az viadal-ból, könnnyörögésre vőte a dologt (Helt: Krón. 25. 66).

Könnnyörget: [oro; bitten]. Kegyes beszédekkel engeszteli vala, hogy ne bünköndnyek, könnnyörgeti vala (RMK. VI.53).

még-könnnyörget: ~ Latwan az feyedelem ez zwnek ew esodalattos zepseget esodala rayta es meg kewnyergete ewtel az zwzeknek halalan, hogy ne bünköndnyek rayta (Érsc. 583)

Könyörgő: orans, rogans, precator, deprecator C. rogator MA. [bittend, bittender]. Alázatosan könyörgő: supplex C. MA.

Könyörögtet: sino eum ulterius instare nec statim defero petitioni Kr. [bitten lassen] (Csúzi: Tromb. 19).

KÖNYÖRÜL (kenyerül RMNy. II.39): commiseresco, misereor C. commiseror MA. mitleiden haben, sich erbarmen PPB. Mű kegyetlenségünkben te könyörölsz (AporC. 11). Kenyerevle ez fadjalmon (DomC. 89). Mynd napestyگ kenyerwl ees adakozyk, ees wneky magzatya meg aldatyk (KeszthC. 89). Raytonk kenyerwlven (Pesti: NTest. 90). Kötést ne tégy vélec, se könyörülly raytoc: non inibis cum eis foedus, nec misereberis eorum (Helt: Bibl. I. Num4). Könyörülly raitunk: miserere nostri (Fél: Bibl. 14). Akkor alkossnak meg egy mással, mikor az vr isten könyörülly fog az emberekben (Pázm: Kal. 570). A szegényeken könyörülly: miserorum misereri (Com: Jan. 202). Özvegny s árvákon, ügyefogyottakon könyörülly szívem? (Thaly: Adal. I. 203). A hus vágó nem könyörülly az ártatlan báránynak fel méészárlásán (Fal: BE. 587).

Könyörülés: commiseratio MA. erbarmung, das mitleiden PPB. Az anglus authort nem a bosszúság, se más egyéb' rosszszalkodas nem viselte, hanem a tiszta szándék es az igaz könyörülés (Fal: NA. Előb.).

Könyörület: commiseratio MA. [erbarmung, das mitleiden]. Kezereyitetk vala kenyerevletnek nagy kevasagaval (DomC. 9).

Könyörületés: 1) miserator, miseriors, commiserans MA. erbarmen, erbarmend PPB. [barmherzig]. Kenyervletes leeg (deprecabilis esto) the zolgaydon (KeszthC. 243). Könyörületés lágyásg (Pázm: Préd. 443. Kr.). Könyörületés szívó: misericors (Com: Jan. 202). 2) [misericors, miserabilis; bedauernsvoll, erbärmlich]. Kezde kwnivruletes sirast tenny (VirgC. 34). Könyörületés viadal vala ez (Helt: Krón. 50b).

Könyörületesség: commiseratio, condolentia MA. das mitleiden PPB. [barmherzigkeit]. Zenth antal könyörületessgre remölő (PeerC. 10b). Kenyervletesssegg zalotta vala meg zyweet (ÉrdyC. 569). Könyörületessgre indittatun: misertus (Fél: Bibl. 35). Az isten irgalmas es sok könyörületessségt (Ily: Préd. II.29). A főlsegesnek méltán bosszúszóló haragja, könyörületessségre enyődök (Csúzi: Síp. 656). Kegyes indulatunktól es könyörületessségtünköl viseltetvén meg-engedttük es adtuk (Bod: Pol. 57).

Könyörületlen: immiseriors Kr. [unbarmherzig]. Hiddel nem kegyetlen, nem könyörületlen az ur (TKis: Pan. 11).

Könyörületlenség: immisericordia, inclementia, incondolentia MA. unbarmherzigkeit PPB.

KÖNYV (kájben? Ozor: Christ. 86. *kenyo* LevT. I.339. *zenyut* Helt: Krón. II. *kenyo* EsztT: IgAny. 314. *kónbe* NádC. I. evben DomC. 73. *kónb* RMNy. II.43. *kónbe* Ozor: Christ. 8. *kónbe* Sylv: UT. II.172. *kónbe*, *kónel* Mel: SzJán. 2. *kónbe* 68. *kenykeoteo*, *kenyveket*, *kenyveket* UjMMúzeum. III.357. *önynek* Alv: Post. I.559. *kónbe* Ily: Préd. II.187. *kónben* Ozor: Christ. 432. *kónben* 9. *kónbomato* Sylv: UT. II.172. *önynek* Mon: KépT. IV. *kóny* Kulcs: Evang. Előb. 5. Decsi: allC. Előb. 1. Lép: PTük. II.324. *kónbe* Mel: SzJán. 18. *önynek* Ozor: Christ. 10): liber C. codex MA. buch PPB. Com: Vest. 123. Öreg könyv: volumen; ékessen szólással írt önyvek: rhetorica; verssel írott könyv: poema; magyarázó önyv: commentarium C. Uj adósság jegyző-könyv: *tabulae ovae PPB. In libro dialogorum: kettben zerzeth könyweben (Nyírkálai XII). Ky megü példazwa vagyon zenth Moisesnek (k) könyvebe (WinkC. 137). Vagyon írvan ez keonv (DomC. 3). Könyvnek kezdetye (in capite libri) írwan vagyon (KeszthC. 99). Kiket az könyvnek rövid voltáért most ide

nem akartunc írni (Helt: Arithm. A2). Könyve az Jesus nemzetsége: liber generationis Jesu (Fél: Bibl. 1). Az kepek az parasztnak könyvei (Fél: Tan. 351). Soc féle bűnököt meg engednee, mint az római poenitentias kamaránc táxás könyve mutattya (Zvon: Post. II.271). A mit a sz. írás könyveiről mondek: azont mondom a sz. írás szavainak értelméről (Pázm: LuthV. 220). A biblia sz. írás, isten könyve (Com: Jan. 156). Az őrlőg a vádoló könyvet kinyitja (Megy: Bayle. 86). Mátyás király ki küldvén mindenféle könyv vásárló követeit (Tus: Apol. Előb. 2). Kitészik a Prumy János urammal levő hosszas könyvemből való jegyzésből (Radv: Csal. III.357). Az isten könyvéből őket meg-előzte (Thaly: Adal. 120). A keresztényi igaz jószágok nem-is tsak moly-ette régi könyvekben kopnak, hanem helyes gyakorlásban fenforognak (Fal: NE. 9). E könyv némely szándékot fenében, a többit lágyabban, itt világos ott homályos zókkal vitattya (Fal: NA. Előb.). Nem úgy adam tanácsomat az olvasásra, hogy a vak Sibylla módjára örökkéig könyveket forgassanak (195).

[Szólások]. Könyvekbe bújni: *abdere se in bibliothecam PPB. Az zent atáknak könyveket bujjatok, zaklatiátok (Bal: CsIsk. 399). Falta a könyveket (NótPM. 27). Könyv nélkül: sine libro, de memoria Kr. Könyv-nélkül tudom: ich kann auswendig Com: Vest. 145.

áros-könyv: liber mercatilis Kr. [buch der kaufleute]. A kinek neve sürrin látszik az áros könyvekben, vagy pediglen az obligatoria írásokban, annak uri állapotja haldokló félben vagyon (Fal: NU. 281).

éneklő-könyv: [cautionale; gesangs-buch]. Salamonnac éneklő könyve (Dáv: Préd. 74).

fabulás-könyv: [liber fabularum; fabelbuch, mährchenbuch] (Tot: Zsolt. 90). A fabulás könyveket olly magas polezra tegye, hogy el ne érhesse a kisasszony (Fal: NA. 200).

fölvetés-könyv. Ónaban, Győrben, az mely fölvetés könyveket az fejedelem ónagysága muskatérossinak vitettünk, hogy beadja Ücsi Péter . . (MonTME. I.115).

gyógyító-könyv: [arzneibuch]. Salomon orvos gyógyító könyve (Zvon: PázmP. 5).

históriás-könyv: [historiae; geschichtenbuch] (Helt: Krón. 26. MA: Scult. 627).

imádkozó-könyv: liber precatorius Kr. [gebetbuch]. Ha szerencsére kezekben imádkozó könyvet látsz, bizást megesküldhetel reá, hogy zsebek safira-írásokkal teli (Fal: NE. 40).

imádságos-könyv: ∞ (Tasi: Feuk. 151. Kr.)

író-könyv: liber chartae vacuae Warm: Gaz. 161. [notizbuch, schreibheft].

jegyző-könyv: palimpsestus, membranae deletoriae PP. registrom; anagraphe PP. protocollum Kr. zeichenbüchlein PPB. [notizbuch, protokoll] (Pázm: Préd. 1069). A kősség eleibe egy embert irtanak, kinek kezeiben harapó-fogó, és nagy széles két élő pallos, jegyző könyv-is lévén nála, és író-penna a füle mellett (Hall: HHist. II.338. Ily: Préd. II.187).

jegyzőkönyvecske: diurnum, ephemeris C. [notizenbuch, notizbüchlein]. Irme a pugillárokban, jegyző könyvecskekben: in pugillaribus, codicillis (Com: Jan. 155). Néha néha czédulán, és kitörölhető jegyző-könyvecskébe írunk: in scheda et palimpsesto; auf einen zettel, oder eselshaut (Com: Vest. 73. Hall: Paizs. 479).

képes-könyv: [bilderbuch] (RákGy: Lev. 372).

kertész-könyv: liber de cultu hortorum Kr. [gärtnerbuch]. (Lipp: PKert. II.24. Kr. Lipp: Cal. 36).

könyörgő-könyv: liber precatōrius Kr. [gebetbuch]. A másikáról szólván tudjuk, hogy az udvar fiatalának ABC-je, könyörgő könyve (Fal: NA. 230).

krónika-könyv: [chronica; kronik]. Meg valnac iruán az Izrael kiráinak chronica könyvekben (Kár: Bibl. 1320. Káldi: Bibl. 311). Méltó volna ezt a példát a krónika-könyvekbe beírni (Fal: NU. 276—7).

lajstrom-könyv: [register; registrum]. Az ével királyra alam nem idue, laistrom könyveket oluastat előtte (EszH. 12). A ki bősületit szereti, kerülye, hogy ollyas lajstrom-könyvek ne mondassék lenni, melybe össze rakódott, és sorra osztatott mindenkinek gyulázatos motska (Fal: UE. 429). Nem tart attúl, hogy szomszédja fogyatkozásit lajstrom-könyvbe hordja (509).

lajstromos-könyv: ∞ *Város-könyve, lajstromos könyve: matricula civium, album PP.

makuláló-könyv: liber liturarius PP maculatorium Kr. kopirbuch, schmierbuch PPB. *Makuláló-könyv, melybe ember elsőben elméledésit béírja: liber liturarius PP.

mestér-könyv: [lehrbuch]. A lutheránus atiatiaknak mester könyvek (Fal: CsIsk. 111).

misemondó-könyv: missale Kr. [messbuch]. Az mise mondo knyvek haromzor valo meg misada jelencze meg nekünk az w zent akaratyat (VirgC. 83. Helt: Hál. 112. Tasi: Fénkt. 151. Kr.).

mustra-könyv: *album militare PPB.

páriás-könyv: [kopirbuch]. Diariumoknak, inventariumoknak, páriás könyveknek rendbe vételében tilt el az idő (Monlrók. XV.312). Concipiáltam egy assecuratóriát, mely párba is megvagyon a páriás könyvben (657).

prédikációs-könyv: liber concionatorius Kn. [predigtenbuch]. (Veres: Tan. 284).

prédikáló-könyv: ∞ Hogy az elől' nyomott predikáló könyveket mostani rendhez szabassuk a tanítók, laistromban foglaltam (Pázm: Préd. C3).

számadó-könyv: [rationarium; rechnungsbuch]. Minden héten elő-kíváta a számadó könyveket, meg-járta szemével: egybevettette a jövedelmet a költséggel (Fal: NU. 281).

számartó-könyv: rationarium MA. rechenbuch PPB. [rechnungsbuch]. A mit szölluik és miellünk, azt az isten tszik keljenként, minden körülálló részeivel, számartó könyvébe írja, és feljegyzi (Pázm: Préd. 14. Káldi: Bibl. Luk. 16. 6. Kr.).

számvető-könyv: ∞ Hall: Paizs. 179. Az istennek számvető könyvben nyeresége, mert ezekkel elvonsom a földi sok-féle hasznatlanságtól (Fal: SzE. 533).

törvény-könyv: codex legum SL. [gesetzbuch]. Tewrwyw könyw, avagy decretom (Ver: Verb. Előb. 3).

város-könyve: fasti, annales MA. album Major: Szót. stadtbuch PPB Város könyve, lajstromos könyve: matricula civium, civium album PPB. A polgárok névenc laistroma avagy város könyve: matricula civium seu album Com: Jan. 131.

szolozsmás-könyv: breviarium Kr. Vele hordozza a breuiárt, auagy szolozsmas könyvet (Helt: Krón. 15).

zsoltár-könyv: psalterium MA. [psalter, psalmbuch]. Ezek az bezedek yrwan vannak az zoltár kenyben: in psalmis (JordC. 620). Megh vagyon yrwan az zoltár kenyben: legyen hű eskodahna puzta (707. 711). Megh vagyon yrwa az zoltár kenynek tyzen nyolczad részében (ErdyC. 343b. 581). Mond Dávid propheta az zoltár kenyben (ComC. 43. MA: Bibl. 1477).

Könyvecske: libellus, codicillus C. codiculus MA. büchlein PPB. (Mel: SzJán. 265. Cs. A2. Zvon: Osiand. 131).

Könyves: habens libros. Könyves Kálmán Kr. Az köniues laluczka (Fél: Bibl. II.119). Éppit serénységgel élő beszédével s könyves írással (Szathm: Cent. Előb. 27).

KÖPCÖS: solidus, membrus, carnosus, crassus MA. stark, feist, wol gegliedet, fleischicht, dick PPB. (Sall: Vár. 186).

KÖPÖCE, KÖPÉCE: vasculum, cupula, capula SL. [gläschen, becherlein]; vas *ingventarium PPB. Apro köpécékben öntetett drága jó illatu kenet (GKat: Váts. 1998.) A ti olméteknak köpéczejében megtartsátok (1170). Két, háromféle bornak összeegyeztésével való borcsináló mestersege is vagyon a hollandus köpéczeknek (Bethl: Élet. 291.) Valami apróska igaz gyönyg egy köpécében [2] (Monlrók. XXIV: 245). Vas olei sacri, mely is áll egy ezüst-katuláskában három ezüstköpécével (642).

KÖPÖNYEG (köpeneg RMNyII. 96. *köppeneyeg* VectTrans. 16): penula, lacerna, impluvia C. chlaena, pluviale MA. regenmantel, reismantel PPB. Szent Pál köpönyeget viselt, nem selium ruhát, czemelietet (Mel: SzJán. 284. Radv: Csál. II.25. Czegl: Enoch. 150.) Verőfőnyes időn szaggatni a köpönyeget (Kisv: Adag. 262. Mik: TLév. 416). A monárkák vont army köntőse-nél bősöső darab köpönyeggel fűdőzött bé engem az én szolgálóm (Csúzi: Síp. 371.)

[Szólások]. Sememk lattara feleségemkel hal es az leianin-kot kepeneg alatt hordozza (RMNy: II.96).

[Közmondások]. Hogyha meg-vert eső, tudjad, hogy már késő köpönyeget venned: *bello peracto machinas adferre PPI.

aba-köpönyeg: pallium e panno albo villore Kr. [mantel aus grobem tuch]. Aba köpönyeget, közléséges süveget vévén, abban kerülé meg az sánczot (Kém: Élet. 59). Csodálatos, hogy egy katona rongyos aba köpönyeg elégséges lött (Csúzi: Síp. 372. Thaly: VÉ. I.273).

esős-köpönyeg: regenmantel Com: Orb. 169.

pap-köpönyeg: impluvia MA. [priesterrock].

Köpönyegés: lacernatus C. penulatus MA. der einen regenmantel um hat PPB.

[Köpönyegész]

be-köpönyegész: [pallio; bemänteln, umhängen]. Béköpyegezte magát valameli árnyékával és színével az ortodoksa hűnek (Tus: Apol. 127).

KÖPPENT: potō, bibo, pitisso MA. potito PPB. trinken PPB. [schlürfen] schlucken, sürtlen Adami: Síp. Jól köppentek, magamat megiszom: subbibō PPB. Az jó borban Noé köppente (Tit. 264. 268. 153). Az borban jól köppentőtenek vala (DecsiG: Préd. 32). Az tobzodik részegkednek, nyelnék és isznak, köppentnek: diē schlemmer schlemmen, fressen, und sauffen (Com: Vest. 101). Az jó borban köppentvén, ezt az könyvet keszokban veszie (Prág: Serik. J3). Jól köppentett volt a Fenesiben (GKat: Titl. 287). Történik néla, hogy a misző pap, nasutt elsőben jól köppentvén, a csongettyő zengésben elteleyti magát, s jól talál a fel mutatott pohárból hörpenti, melyet az elébbemivel ki okád és az eb s diszno meg eszi (VárM: Égd-Szöv. 214). Kettő-hármat borban jól köppentünk (Thaly: VÉ. II.116). [Vá. HÖRPENT, KOPPANT]

föl-köppent: [ebibo, perpotō; austrinken]. Ném szokások, hogy valakit a pohárral meg-kináillyanak, hanem mind egy cseppig magok köppentik fel (Pós: Igazs. II.446). A bort magok ugyan fel köppentik (Megy: SzaÖröme. 4). Egy néhány kanna bort föl köppentenek, míg az inok bírja (DBón: Részeg. 22). Egynehány itvegphárral fel is köppentett (Monlrók. XXIII. 556).

Köppentés: potato MA. das trinken PPB.

Köppentő: potato C. [trinker]. Ivó, köppentő: vashi MA: Bibl. Magy. 5.

[Közmondások]. Jó dűdölő jó köppentő (Kisv: Adag. 57)

Köppöget: potato C. [schlürfen]. Vö. **HÖRPÖGET, KÖRPÖGET**

KÖPPÖLY (köpellezés Cis. K. *kopelyeztettem* ErdTörtAd. IV.67): cucurbita ventosa MA. cucurbita Com: Jan. 173. köpfel zum schröpfen PPB. Köppölyt fűtetni: köpfel setzen Noma. 75. Sós vízzel mosd meg, ves köpölt a sebre (Mel: Herb. 142). Megh en raitam köppölt sem vőtenek (Pont. 119). É. vágással, köppölyvel, verítékezéssel le-vonatnak nedvességink (Pázm: Préd. 837). A főrdős a köppölyöket fel-vetvén: balneo cucurbitulas apliceas (Com: Jan. 115). É. vágások, köppölyök (Com: Jan. 215. ACsere: Euc. 201). Hogy vetbessenek köppölyt a fejére (Hall: Paizs. 326). A jobb vékonyára vessenek köppölyt (PP: PaxC. 70). Az bíró hátára rosz köppölt vetének (KecsTört. II.503).

Köppölyöz: scarifico C. MA. *admoveo cucurbitulas PPI. schröpfen PPB. (Rin: Ének. 355). Debrezenbe farom jól öd-zötték, de itt a hátamat jobban köppölyözték (Gvad: RP. 119).

be-köppölyöz: [?] Olajjal a fejét mind bé köpölte (Apoll. 12.)

környül-köppölyöz: circumscarifico C. MA. allenthalben schröpfen PPB.

még-köppölyöz: scarifico PPI.

mégköppölyözés: scarificatio PPI.

Köppölyözés: scarificatio C. das schröpfen PPB. A köpellezés is hasznos (Cis. K). Köppölyözés, dellesi aluvás tiltat (KCsepr. 1626. B7. Hall: Paizs. 327. Illy: Préd. II.460.)

Köppölyöző. A köppölőző éles vassal vagdal és köppölyöz (Com: Jan. 115).

KÖPÜ: 1) trulla MA. wasserwanne, waschfass PPB. 2) [löföl]. Az gyertyahamvaverőnek köpüi (MA: Bibl. I.72). Czinála hét szövetneketi és azoknac hamva tisztítóinak öllött, köpüit: fecit et lucernas septem cum emunctoris suis (LS4). 3) [alvearium; bienenkor, bienenstock]. *Köpü, méh kas: alvearium MA. Ha lebet, az meheknek köpüjüket kövessd (Prág: Serk. E4. Czepl: ORoml. 13.) A meheczkék szepen, edgyütt köpüjökben nyugszonak (KNagysz. 1671. B3). A mehek ki-meunek az ő köpüjökéből (Mad: Evang. 263).

köz-köpi: sycophanta MA. Decsi: Adag. 105. verläumder, falscher ankläger PPB. Vádskodó, közköpi az udvaroknak toldaléki: gnathones et sycophantae aularum appendices sunt Com: Jan. 141. Felette gondos, csélesapos, közköpi, minden lébe locs: curiosus 185. Bűnössé tenni és vádolni, a suttogó állapotban járó közköpüké: susurronum est criminari 203. Mely széles közköpi mondásban nagy gyalázat takaratot (Zvon: PázmP. 266. Kisv: Adag. 501).

közköpülköd-ik: filum contentionis duco MA. stets hadern und zanken PPB. Közköpülködni [igy], fondorkodni: filum contentionis ducere (Decsi: Adag. 198). Csak közköpülködik [igy]; arietem emittit (99. Kisv: Adag. 37. 177). Az őrdög sűrű forog az emberek körül, közköpülködik, cinciuskodik közöttök, hogy őket összevezethesse (GKat: Váls. 1.942. Fal: Jegyz. 921).

közköpülködés. Az őrdögnek közköpülködése és cinciuskodása vádskodása (GKat: Váls. II.951).

vajas-köpi: butyraceum vas SK. [butterfass]. Vajas köpi: clava butyraria Com: Jan. 78. Com: Orb. 95.

Köpi: rudicula agito, subigo MA. mit einem rihrstecken in etwas rihren PPB. Mikor köpi a teyet, vái lészen belőle:

qui fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum (SalMark. H7). Az ki az teiet köpi, vajot csinál (Kár: Bibl. I.622). Könyvben a bus nem ételről zűrnavart köpi (Matkó: BCsák. 43). Köpi tovább saradt (63). Lássuk, mint gyorodik Mátyás köpi sára (178).

öszve-köpi: [zusammenrühren]. Rósa okjat tyukony székel öszve köpi lén [igy] (PP: PaxC. 269).

[Köpiés]

vaj-köpiés: [?] A vajköpiés miatt megüzelve [?] Bugyi Pált és el is fogván felvitték (MouTME. I.404).

[Köpiö]

vaj-köpiö: 1) [butyraceum vas; butterfass]. (Radv: Csál. II.65). 2) [?] Vajköpiöl tolvaj katona felkésértésére Füleké kért vezér czédulája, uti levél (MonTME. I.404).

Köpi. Köpi mehek (Fabó: Orsz. 255).

KÖRNYÉK (kerne KeszthC. 388. kernik LevT. I.225. környékzw GömC. 44. körnik Sylv: UT. I.14. körükbz NagyszC. 105. 190): circumferentia, peripheria C. tractus, vicinia, circuitus MA. canton PPB. [umgebung, umkreis] kreis PPB. gegen, revier, umfang Adami: Spr. Ves wram eryzeteth een ayakym kernekynek: pone custodiam circumstantiae labii meis (KeszthC. 388). Az kerniket el thudak pusztítani (LevT. I.225). Minden falukot el iár az körüinkben (Sylv: UT. I.14). Czinálly az asztal-nac környékére arany pártázatot is: facies illi labium aureum per circuitum (MA: Bibl. I.71). Elnyálly ez sokaság minden mi környékünk: delebit hic populus omnes, qui in nostris finibus commorantur (II.41). Oh Jesus, e világnak teremője, kit semmi mérték igaz környékkel bé nem foglalhat (Pázm: Imáds. 269). Kerekdéd circalmozás, mellyec a körül járása avagy kerületi környéknek, kerületnek mondat: circulus, ejus circuitus seu ambitus circumferentia dicitur (Com: Jan. 164). Nemesak az ujvári hadakkal, hanem az ott környékben hamar felvehetők-ek és ugyan az ujvári német praesidiummal megindul (Mon-Irók. VIII.480). A golyák a kerteknek, házak környékének békáktól s kigyóktól megtisztítói (Misk: VKert. 337). Annak a környéknek esperestje, mellybe hivattatik (Bod: Pol. 107). Vágyódási szoros környékben vagynak (Fal: NE. 69). A közép renden lévő, jól-lehet bétületes értékes uri gyermekeknek azt tanácslom: ne bíradjanak meszeze, elégedjenek meg a környékünkben lévő szomszédsággal (Fal: NU. 327). A mely környék-eket néki szabott a szerente, abban észere, hatalmára nézve királyi módon jeleskedgyen (Fal: UE. 418). Sokára mikor közel és fottossan kellene szólni az elől vett ügyhez, minden környékét százszor meg-futván, magokat, másokat fírasztják, szé-két, bétél kerülük (434). Kis környékben vagynak vágyódási (Fal: BE. 605). Tsendes és rendbe szedett személynek tartatik, a ki maga környéke mellet maradván, maga körül gondos-kodik (Fal: SZE. 518).

Környékbéli: vidéki; anteminus PPI. [benachbart, umwohnend]. (MA: SB. 59).

Környékbz: circulo, incingo C. circumdo, circumvenio MA. umgeben PPB. Mynden nemzetek kernekezven meg kerwlenek engemeth: circumdantes circumdederunt me (KeszthC. 322). Jesus kernköz tegedet paysnl (437). Te zent kenódnak elvte teged zvmorszag környékze (GömC. 44). Az dolognak környé-köz cikellyi szokták ki-nyilatkoztatni, mint kellyen magyarázni az írást (Pázm: Kal. 690). Környékező vonas: circulus (Com: Orb. 210). Ötet környékezi inkább a feltűllkodott kevély-ség, hogy sem mint a szegént (Csúzi: Sip. 13). Jótéteményi, áldási, melyekkel bennünket szüntelen környékez, áld, segít és boldo-gít (Bíró: Préd. 143). Éjjeli félelem és retentések tégedet nem környékezem (Lászl: Petr. 197). Az okosság sok-féle tekint, szemes, vigyázó, batorsággal környékezi magát (Fal: UE. 405)

még-környékész: circumdo, circumvenio, circumvallo MA. ungeben, umringen PPB. Megkörnyékezés ő falniokat: circumdederunt viros suos (BécsiC. 15). Paissal megkörnyékező ő igazsága tegedet (AporC. 50). Az stollával megkevénykeze az evrdevnevsnek nyakát (DomC. 58). Mykoron a halálna keserűsege en mindfőfőle megkörnyékeztettem volna (NagyszC. 105). Mynden főfőly tizzel vona meg környekezven (ÉrdyC. 260). Nem főlek nepnek ezeretwl, kyk engem meg kernekezetnek: non timelo milia populi circumdantis me (KulesC. 4). Győri lévai had utánok futamék, az derék seregöt ön megkörnyékezők (Tin. 100). Értöd, az szent atya miként megkeserőlék, erős késértettel mint megkörnyékezteté (RMK. VI.200. 93). Vigassággal környékeztél meg engemet (Kules: Evang. 261). Szállana te real mind ez áldások és meg környekeznee tegedet: venient super te universae benedictiones et apprehendent te (Kár: Bibl. I.183). Tudatlanságna kódvol meg ne környekezettne (MA: Tan. 1061). A sok betegségek és fájdalom minden-főfő megkörnyékezőnek (Pázm: Préd. 67). Az anya veszedelmektől megkörnyékeztetett fiáról szorgalmatos (Pázm: Kal. 786). Örök irgalmasságával meg környékezőm bennünket (Zvon: Post. 1503). Külömb-főle nyavalyák környékezik meg az özvegyeket (Hall: Paizs. 382). Mellettek sebes viz foly vala, mely egy kösziklanak az hatulyat meg környekezi vala: praetoribus torrens amnis, terga petra claudebat (Forró: Curt. 453). Megkörnyékeztetél a világossággal (Hly: Préd. I.369). Ez németotta meg őket; és tellyes felszel ez környekezte meg (Csúzi: Síp. 522). Nintsen akár mi tekkeltességgel annyira megkörnyékeztet emberi akarat, melyben hol-mi hajlandóság nem talátnak valamire (Fal: UE. 378).

mégkörnyékezés: coarctatio, circumplexio MA. einschliesung, umfangung PPB. Megszállítás és meg környékezés (MA: Bibl. I.185).

mégkörnyékezhethetlen: [quod haud aliri potest; nuzugänglich]. Mene vigasag légen annemnei hazaba: istennee nülvan valo zinet neznio es ammeg környékezhethetlen velagosságot latnia (NagyszC. 190).

Környékezés: circumventio Kr. [das umgeben, umgebung]. Zoros kernekwzes: arta septa NémG. 86. Zent leloknak kernekesetwl nagy lehelesetwl ystennek fya embery testeth raya veen (KeszthC. 53). Melesetw sovany kernekezeso (amietis ejus) mykeppen rwla (273). A konkoly sovanyságának környékezeso nem szenved, hogy olly tellyesen és bévségesen nevelkedgyék a jó búza, a mint kívántaték (Pázm: Préd. 293).

Környékeztet: [circumcisio; beschneidung]. Vrak köruekezte napia [jan. 1.] (MüchC. 1).

látáshatározó-környékeztet: horizon; gesichtskreis Com: Orb. 210.

Környékezhethetlen: incomplexibilis, et quod circumseribi non potest MA. was man nicht umgeben kann PPB. [nuzugänglich]. Az helyre és meg maradásra nézven környékezhethetlen (Pázm: Kal. 24).

Környékező: circulator MA.

KÖRNYÜL (keruul KeszthC. 59. keruul Mel: Szék. 265. 315. környül Frank: HasznK. 89): circum, circa MA. um, herum, umher PPB. a) Környül rekesztöm: circumsepio; környül repölök: circumvolo; környül gyakdosom: circumpanco. Környül el-ésem: ambulo; Környül-zeng ez a hely ordításokkal: locus *circumsonat ululatu PPB. keruwl yarek (circuivi) eos oldozom w lakodalmaba (KeszthC. 59). Vnekyk lenny meg ekessvltettek keruwl: filiae eorum circumornatae (396). Ágyékin környül: circa humbo suos (Helt: UT. A5). Hinező ez taloknac vért az oltárra mind környül: fundent sanguinem vituli super altare per circumum (Kár: Bibl. I.188). A fejcs káposzta magyát

vesd el kisasszony havának a fogytára, minek előtte dér akarna lenni, fészkesen föld el minden szálat, rakd jól föl környül, így ne féltsd, hogy megvegye az hideg (Radv: Csál. III.53). Környül-vesznek, környülfognak teged (Hly: Préd. II.195). b) Környülení, környülföld, környüfle: circa me etc. MA. um (sieh) herum PPB. My keruwlnek kegyetlenek yaruak: in circumu ambulat (KeszthC. 19). Teen bomalyosságokath w el enyztesere eos w keruwl (in circumu ejus) w lakodalma, eegnek follegyebe bomalyos vyz (28). Habnak mindenütt itt környülfünk (LevT. II.60). Reggel mannát tábor környül szedének (RMK. II.239). Az Sándor környül erős nép vala (IV.95). Látá soc népet ő környülee: vidit turbam magnum circa eos (Helt: UT. L5). A kik a betegek környül forgódnak (Tel: Evang. II.841). Mändenie gombnac környüle: per circumu capitellorum (Kár: Bibl. I.308). Környülfüne laknac (MA: Bibl. V.38). [Vö. KÖRÜL]

körös-környül: circumcirca, circumsecus C. undique MA. per circumu MA: Bibl. I.19. allenthalben herum, um und um PPB. Körös környül el ragattatót: ambesus; körös környül meggyalulom: circumdolo C. Köres környül megékesítete aszt (Helt: Krón. 136). Szép ki fátagot ablakoc, homnét mind köres környül a kerbe nézhetne (169). Köres környül tekintet: circumspiciens (Helt: UT. J7). Száz kápas junesárral az hintot sietve köröskörnyül fogattya (Paskó: ESir. D3). A te kezeid alkottak engem mind köröskörnyül: manus tuae fecerunt me totum in circumu (Hly: Préd. I.31). [Vö. környös-körül].

köröslen-környül: circumcirca, undique MA. allenthalben herum, um und um PPB. Abrozcal köröslen környül által öndeztetett vala a kad (Mel: Sám. 140). Köröslen környül, árokkal és söuemiel fontad környül (Mel: Jób. 2). Le ölenek köröslen környül szazankent: et discubuerunt in parte per centenos (Fél: Bibl. 63). [Vö. környöslen-körül]

Környül-való: [circumstans; umgebend, ringsherum befindlich]. Meg mondian, nem chae az ő elpusztulasokat, de még a környül való pogánokét is (Helt: Bibl. I. g3). A tartománac minden környül való helyére: in omnem locum regionis (Helt: UT. P5). Nem szaporítottom en beszédemet környül való szollással (Lép: PTük. I.133).

Környülvalóság: [circumstantia] (MA: Scult. 262).

Környülbéli: [circumstans, vicinus; ringsherum befindlich, r. wohnend]. Rémülének ezen ehezumbéliek, zsidók és pogányok az környülbéliek (RMK. IV.185).

Környület (keruilet C.): circumferentia, ambitudo C. cir, cuitus, tractus, ambitus MA. umgang, umlauf in einem kreis PPB. [unkreis]. Minden faluc, melyec valúac környületbe ez varosoknak: omnes viculi per circumu urbium istarum (MA: Bibl. I.209). Mint egek forognak örök környületben ugy bűm, ugy bánatom forog örökségben (Zrínyi II.110). TörtT. III.189. [Vö. Körület]

Környülött-e, -ed: circa se, circa te MA. um sich her, um dich her PPB. Az környülette való zazo allia nep: cohors praetoria (Bécsi: SalC. 50). Járjanac az sátorac környülötte (MA: Bibl. I.118). Kie valúac ő környülöttöc, elfutúac: qui stabant per gyrum (I.135).

KÖRÖS. Körös, nomen fluvii notissimi, h. e. circuitosus, propter ambages, quas facit (Otr: OrigHung. II.183).

Körösként: [circum; ringsum]. Körösként a nép közzé ki botosítot vala (Kor: Préd. 278. ExPrinc. 180). Ebessalva nevű kastélyba szorítja, vigyázó strázsákkal körösként állítja (Gyöngy: KJ. 102. Thaly: Adal. II.279).

KÖRÜL (kerül Tin. 211. körül Frank: HasznK. II. Kár: Bibl. I.119): circum C. MA. umherum, umher PPB. a) Szűszet

körnek körül a fára, gusalyra, rokkára: lignum stupa *circumligant Ppl. Ha tétova járnak, körül szolgálók (RMK. IV.133). En itt mind jól tudom körül a föld chiunyát (Zrinyi I.158). Hogy valaki meg ne challya, es körül ne kerüllye valami dologban az eu attyaíát (Beythe: Epist. 75). Hladt csináltatott ki az bástián, de én megirtam, hogy most az hadak ott körül vannak és hadná máskorra az hid csinálást (RákGy: Lev. 46). **b)** Körüle, körülde: circa se, te MA. um sich her, um dich her PPB. **a)** A keze a füle s a vak-szeme körül-jár: manus errat circum aures et tempora PPB. Be menő egy kazdag ember hazába, nagy tyztesseggel fogadtak, kezdenek kewrlye forgodny wgy annyira hogy helyet sem lelyk wla (Pesti: Fab. 60b). Mykoron latta wolna Jesus az sok sereget kewrlye: quum vidisset Jesus turbam multam circum sese (Pesti: NTest. 15). Léva keről ő táborát járatá (Tin. 211). Fiam, Révai István jól forgolódik körülüm (LevT. II.299). Hazugsággal czelczapot körülle (Csákt: Assz. 6). Körüled az oruos (Vás: CanCat. 268). Nem tekerheté nyaka körül az ő csipke fodor gallérát? (MA: SB. 220). Ő, mint egy élő farkas az barom-ól körül (Zrinyi II.72). Szeretitek-is igen az asszonykák körül cselczapokodni (Matkó: BCsák. 82). A Jordán körül való egész tartomány (Illy: Préd. II.368). Kurucz sereg hogy kevereg vár körül az hadban (Thaly: Adal. II.128). Történetből osztán álomban merüle, hol tsalárd Kupido forgóda körülle (Könyi: HRom. 112). Látrán alkalmatosságot, kijebb szokta nyujtani ujjait, és az idegen erszény körül egerész (Fal: NE. 25). **β)** Eledel és öltöztet körül igen fő gondviselő volt (Illy: Préd. II.161). Mit foglalatokodol te másoknak cselekedeti körül (II.361). Az őrdög sűrűg forog az emberek körül, hogy őket őszveveszthesse (GKat: Váls. I.942). Ifjúú időmben egyeb dolgok körül kellett magamat gyakorlanem (DKal: Ker. 31). Mik tartassanak meg az érvágás körül (Fely: SchSal? 30). Másokat, a kik a hit ágazatai körül tévelygettek, kívánt eltávoztatni (Bod: Pol. Előb. 2). Vaiki látom én, s bánom: hogy széleskedünk ugyan hol mikor gondolatunkal az örök boldogság s kínok körül, de nem bősátlunk be usque ad centrum, derék mélységére (Fal: NA. 136). Sokan, mikor valami dolog vagyon előttük, csak a külső ágbog körül akadékoskodnak (Fal: CE. 434).

környös-körül: [circumcirca, undique; allenthalben herum, um und um]. Környös körül való megerősítés: circummunitio C. (Kár: Bibl. I.637). Környös-körül kerengvén (Com: Jan. 6). [Vö. körös-környül, körös-körül]

környöslen-körül: ∞ (GKat: Titk. 314) [Vö. köröslen-környül, köröslen-körül]

körödös-körül: ∞ Körödös-körül nyargal a táboron a tatár (ErdTört. I.138).

körös-körül: circumcirca, undique MA. allenthalben herum, um und um PPB. Az tonak körös körwle koronkeed nagy sok korok, betegek fekwznek wla (ÉrdyC. 290). Haiokat köres körül el olollyác (Helt: Bibl. IV.313. Kár: Bibl. I.93). Elől, hától és körös-körül szemések voltak (Pázm: Préd. 834. Zrinyi I. 114. Vö. körös-környül)

köröslen-körül: ∞ Feier ruhakba mind köröslen körül be fődzetetik (Mel: SzJán. 107. Vö. köröslen-környül)

Körülvaló: [circumjacens, vicinus; umgebend, umliegend]. Minden körül való városok (Zvon: Post. I.544). Isten satorában körül való ékességek és ceremóniák (MA: Bibl. I.71). Körül való szomszéd országok (MA: BCsák. 6). [Vö. Környül-való]

Körülvalóság: [circulus; kreis]. A köllőközepe a körülvalóságnak (Illy: Préd. I.495).

Körület: circumferentia C. [umkreis]. Egy pártá, kibén van öt arany rubintos boglár öreg gyöngy 52, körületiben apró gyönggyel fűzött (Radv: Csal. II.312). Chak nem pusztán vagyon

némely körülete (Zrinyi I.72). Méltóság, tisztesség nagyl körülletben (II.81). Az pecsetnek körületi: circumferentiae sigilli (Ver: Verb. 278). [Vö. Környület, KERÜL]

Körültött-e, körülte-e: circa se MA. um sich her PPB. Előjön hozzám, mert itt senki nincs körülöttem (LevT. II.118). Hatalmas éppülete wla Jerusálemec, nagy erős kő fal, nyolczvan magas torony wla körülötte (Zvon: Post. II.255. Zrinyi I. 29. 33. 65). Kerékben körülöttek voltak (Mik: MulN. 327). Eszre ne vegye az ifjú, hogy őrzője kémeskedik körülte, vagy emlékeztető könyvében feljegyezze minden kis botlást (Fal: NU. 330). Fentereg sok sebes pogány körülötte, mert a kit ért Zrinyi, szurta, vágta, lökte (Könyi: HRom. 129). Golyóbisok a mint körültem fityűltek, véltem, fülem mellett madarak repültek (Gvad: RP. 108).

KÖRÖM (kerem KeszthC. 172. köröm Cs. O3): unguis, ungula C. MA. nagel an fingern oder zühen PPB. Körmet elszedi: exungulat MA. Kellemetes lezen ystemek zarw ees kerem newelew boryunak fellelte (KeszthC. 172). Hídeg télben fű körmében házába (RMK. III.307). Chac egy körém sem marad batra: non remanebit ex eis ungula (Helt: Bibl. I. Gg2). Az ő lonoknac körmec mint a kóuats kő (IV.19). Valamely állatnak körme kettős: quod habet divisam ungulam (Kár: Bibl. I.97). Vagyon nala eg gryff kewrewin, annak a ket zarnya ewst és aranyas (Radv: Csal. II. 4). A halálok és kinezások nemét ki tudná előszámlálni? Némelyeknek körmök allyát, sőt al-félet hegyes nádakkal lyugaták (Pázm: Préd. 282). A tevének meghasadott körme nintsen (Misk: VKert. 45).

[Szólások]. Köröm kellene, de patkósabb az eddig valónál (Matkó: BCsák. 412). Meg-fogni a gyilkost ki-ki iparkodott és a török Éva körömben is akadott (Könyi: HRom. 159). Késő jó ratio szerént, mert a körmökre égett a gyertya (MonIrók. VIII.160). Körmére égett volna a hazugság (Illyef: BCsTomp. 210. RákF: Lev. I.107). Le e vonsz-ják néha kulcsárt körméről, ifjak megbüntetik ez ily bűnéről (Tin. 317). Ha a korbácsolásul irt könyvet meg akarod tzafozni, jó körmöt készies (Czegl: Japh. 248). Meg-tdnyja annak körmeit koczantani (Matkó: BCsák. 159). Az kákombak gyermekégh tulajdona ő dominésághának; baar megh kocczák az körmet (Bal: Epin. 5). A helvetica confessio-ban őlti körmet, s azt marezongja (Pós: Igazs. I.720).

[Közmondások]. Nem illet vargát veres köröm: asinus portans mysteria (Decsi: Adag. 90). Kfnyű a farkast körmérül meg-mésmeni (Pázm: LuthV. 22).

golya-köröm. Geranium alterum, pes columbinus vulgo dictus, golya köröm, h. e. ciconiae angvis (Beythe: Nom. 5).

hasadott-köröm: solidipes, bisulcus C. [mit gespaltenen klauen].

hiúz-köröm: falcula lyncis PP. luchsclau PPB. (Radv: Csal. III.319. Gér: KárCs. IV.421).

jávor-köröm: ungula *alcis PPB. [eleusklane]. János [olv. javor] köröm börtöstől (Nyr. V.206). Jávorköröm-palczák (TörtT: III.194).

jávorkörömös. Két pár új arany perecz Jánoskörömös [olv. jávorkörömös] (Nyr. V.206).

lő-köröm: [ungula equina; pferdebüf]. Tetszik ő nékiek az igaz papság, az pilisetlen és olajotlan papság, mintha a pilistől, olajtól és lőkörömrre nyírt hajtul volna az igaz papság (RMK. V.211).

medve-köröm: medue talp; branca ursina, pes ursinus; bärenklau, bärentapp Mel: Herb. 46.

szamár-köröm: sina lapu; tussilago C. Edes vagy keserő lapu; szamárköröm: bechion MA. Szamár köröm fű, parti lapu: bechium PPi.

varjú-köröm. Colutea: varyu köröm, h. e. cornicis unguis (Beythe: Nom. 3).

Körmécsél: unguibus frico SI. [ungor; kratzen, tündeln]. Körmécselő ellen vetésid (Bal: CsJsk. 262. 256). [Vö. **Körömcse**]

Körmetlen: unguibus destitutus Kr. [ohne nigel, ohne krallen].

[Szólások]. Körmetlenül, helytelenül kezdte el lenni (Thököly) (Thaly: Adal. I.175).

[Közmondások]. Régi példabeszéd: körmetlen fára hág; sok ízben sokaknak markokban tört az ág (Thaly: Adal. II.203). Nehéz a körmetlen macskának a fára föl hágni (Szirm: Parab. 132. Kr.).

Körmöcske: unguiculus C. MA. kleiner nagel, nügelein an fingern PPB.

Körmöl: unguibus ferio, laedo SI. [kratzen].

fői-körmöl: [scalpo] unguibus, refrico, exulcero; aufkratzen]. Nem jó az uy sebet fel körmölni: unguis in ulcere ulcus (Decsi: Adag. 257).

Körmöles, körömlés: impecti unguis ictus, unguibus exarata cutis P. mit finger-nägeln kratzen PPB. The ellen-seghyd mykenh erős orozlanok teghődeh kőnyű foganak ees hay nyuesókkal, pögősesókkal, körömlésókkal zomorwytanak (Winklc. 248. GémC. 103).

Körmos: 1) ungulatus MA. grosse nigel oder klauen habend PPB. Körmos madár: avis rapax (Pázm: Préd. 24. Kr.). Szomorúságunkra termett Bereza határ, kin hadat futtata minap körmos madár [a sas] (Thaly: Adal. II.33). Körmos sas (155). 2) [fortis, strenuus; kräftig, stark, energisch]. Körmos, teueres, talpas ember (Zyon: PázmP. 263). Természet-szerűen az emberek szeretik és körmoson öltathazzák, a mit elejektől vetek (378). Mikor alkalmatosságunk vagon azzal élyünk, körmoson kapjuk, üstökös ragadván (Komár: Imáds. 168). Az előttünk álló dologhoz ugyan körmoson nyúljon (MonOkm. XXIII.194). Körmos oltalmazás (Fal: Jegyz. 934).

[Szólások]. Körmos kézzel fog hozzá: forti manu adgreditur opus Kr. Kinyitl üllet, körmos kézzel kell belé kapni az izzasztó munkában, attul tartván, ha igen meg tekintellyük sulyát, abba ne hadgyuk (Fal: UE. 470). Körmos kézzel lenni: mordicus tenere (Decsi: Adag. 26). Körmos kézzel nyul hozzá (Tohn: Vigaszt. Előb. 17). Böcsfletlenül, körmos és szemyes kézzel nyultak az szent iráshoz (Pázm: Kal. 452). Serényen és körmos kézzel nyillyatok az üdvösség kereséshez (Pázm: Préd. 342). Segítséggül híván istennek szent nevét, körmos kézzel nyüllunk a magunk dolgához és fáradunk (Zinyi II.173). A középserű értelmű ember, ha ugyan tsak körmos kézzel nyul a munkához, továbbá bírja, hogy sem más egy felséges eszi (Fal: UE. 373). Másokat mosdatlanul, körmos kézzel megtünad (Szld: MVir. 105).

Körmösség. Az egy Jupiternek van kedvetlensége, iparkodni is kezd sasa körmössége (Thaly: Adal. I.111).

Körmoz: unguibus laedo Kr. [krallen, kratzen].

el-körmoz: aufero Kr. [entreissen] (Vajda: Kriszt. I.201. II. 104. Kr.).

még-körmoz: ferio, laedo unguibus Kr. [krallen, mit den krallen verletzen]. Az macskak miuket meg körmoznek (Debr: Christ. 233).

Körömcse: unguibus lacero, frico, laedo PP. mit den nigelu reissen PPB. [Vö. **Körmécsél**].

Körömnny: [nagelbreit]. Én abban bizony egy körömnnyit is oda nem hagyok (Bod: Pol. 125).

Körömszé (körömszel Tel: Fel. 195. megli keoremszele Pont. 27. koromsérés? TörtT. XV.159): unguibus lacero, frico, laedo MA. [krallen, mit den krallen verletzen]. Sebjét, vérserkentő körömmel piszkállam, körömszélyem (Szeg: Aqu. 14). Körömseli körmével kegyes ortzáat (Zinyi II.143).

lő-körömszé: unguibus defrico Kr. [abkratzen, zerkratzen]. Fenyegette, hogy lekörömséli sina ortzáját (Fal: TÉ. 711).

még-körömszé: unguibus ferio, laedo Kr. [zerkratzen] (Tel: Fel. 195). Az macskák körömszel megli körömszelnek (Prág: Serk. 890). Mióta ott vagon, csak meg sem körömszeltek az ő Nga vitéziben a törökök (TörtT. XV.173).

Körömszés: confricatio, laesio unguibus facta Kr. das kratzen, krallen]. Nyakon verésekkel, pögősesékekkel, körömszéssekkel illetetél (Pázm: Imáds. 271). Ne bocsássuk bosszúál-lásra, és körömszésre akaratumkat (Pázm: Préd. 1060). Ha ő Nyára eljönnek az törökök, körömszés [körömszés?] nélkül egymástól el nem válnak (TörtT. XV.159).

Körös, Kóris. Kőrös-fa: fraxinus MA. [esche]. Keuryshig, praedium 1082. Keurusshig 1215. 1272. (Czinár) Keurus, silva 1171. 1181. arbor 1236. 1249. (Kovács). Keurus, arbor fraxinus 1263. (Czinár). Arbor kwerusfa 1270. (Nyr. VII.318). Kewrestá 1270. 1275 (Kovács). Arbores keethkeurus nominatae 1299 (ZichyC. 195). Kóris erdő (Gér: KárCs. IV.300. 312).

KÖRPÖGET: [sorbeo; schlürfen]. Kávét kichin finchánból körpögetének (Zinyi I.47). [Vö. **KÖPPÖGET, HÖRPÖGET**]

KÖRTVÉLY (kerthwel 1295. Kovács; kyrtuwalis 1318. Collutr. I.111. korthel LevT. I.294. körtvély ACsere: Enc. 227. Nad: Kert. 212. korthy: pyrns 1348. Czinár): pium C. Com: Vest. 143. birm PPB. Kertvély, meta 1158. Körtvély, arbor ut meta 1228. (Czinár). In quodam praeto iuxta quod vulgo Kirtuelbugar appellatur 1228. (Wenzel. XI.201). Stagnum quod dicitur Kirtuel-tou Anon. 40. Kertlweler, Kertlwelerthew, locus metalis 1295. Arbor piri, Rozboyd kurtivele dicta 1300. (Kovács). Duae arbores piri Viskurthuel vocatae (Wenzel IX.574). Ad arborem piri vulgariter hatar kirtwel vocati 1351 (ZichyC. II. 473). Külttem ket fele szylwat es őt kirtuelt külttem szylwa között (LevT. 197). Az körtvélyre es az regen megli fogadott saffranra, noha mondhatatlan igen zwk es igen dragla, de ha az vristen eltett, zernem es megli kwldm (294). Oly könyű azt ennékem meg ezelekődnem, mint körtuelt meg ennem (Decsi: Adag. 214). Körtvélyt vöttem 1 dlenárért] (MontME. I.179). Bor italt el-ne hadgyd körtvély étel után (Fely: SchSd. 13). Hámozd meg a körtvélyeket es metéld két két felé, rántsd meg vajban (Radv: Csad. III.40). Ha nyers ahnád, körtvélyöd nem leszön, aszúból esmálj (40b). Kett ezüst aranás chipkes pohart, kett ezüst aranás körtvély pohart (148). Egy arany körtvélyő boncsiokom vagon, Tatay Istvának kisebbik fiának hagyom (226). Hoztunk 2 szatyor körtvélt (KeskTört. II.67).

[Szólások]. Batran kezdgy hozzá, nem jó aluomod, egyűld az kirtuelt az hamuban feleltőd (Fortszer. 113).

ánizs-körtvély (TörtT. 1880. 773).

árpaval-örő-körtvély: pium praecox MA. haberbirn PPB.

aszú-körtvély: [getrocknete birmen] (Radv: Csad. II.63).

[**bergamot-körtvély**], **pérgamot-körtvély**: [bergamotte] (TörtT. 1880. 774).

buzaval-erő-körtvély: *pirum sementinum PPB.

császár-körtvély: [kaiserbirn] (Lipp: PKert. III.151).

előérő-körtvély: [pirum praecox] (Nád: Lev. 11).

földi-körtvély (TörtT. 1880. 774).

hércsóka-körtvély. 1613. 11. april oltottam meg az vad fákat, a mellett két renden herczoka avagy kozma körtvélyt (TörtT. 1880. 774).

hosszuszárú-körtvély: pirum dolobellinum Nom. 85. Kr. Tssetes hosszú-szárú körtvélyek: *pomponiana pira PPB.

kármány-körtvély: pirum cucurbitanum; blutzerbirn SL. carmann pirum SK. A vad körtvélyből bergamotot, vagy kármány-körtvélyt nem aszal (Pázm: Préd. 701).

kozma-körtvély (TörtT. 1880. 774. l. **hércsóka-körtvély**)

krispán-körtvély (TörtT. 1880. 774).

leves-körtvély: pirum lacteum MA. pirum Falernum PP. saítige köstliche birn PPB.

madár-körtvély (TörtT. 1880. 773).

makaria-körtvély. Kwltem kegielmednek az makaicha [?] kewrtwelnek az agaban, valamintli vagy Cawaban wagion vagy mintli wagion (RMNy. II.60). Az gyümölcs, az kit még ez ősszel hoztak volt Zalából, háromféle: makaria körtvély, nevetlen körtvély és muskatály alma (Nád: Lev. 37).

mézes-körtvély: Kr. (Lipp: PKert. III.152).

muskotály-körtvély: pirum superbum praecox, apianum MA. muskateller birn PPB. Gyöngyök, mint muskatál körtvély, olyak öregséggel (Gyöngy: Char 85).

nádméz-körtvély (TörtT. 1880. 773).

nevetlen-körtvély (Nád: Lev. 37. l. **makaria-körtvély**)

nógrádi-körtvély (TörtT. 1880. 773).

nyakas-körtvély: *ampullaceum pyrum PPI. PPB. kürbisbirn PPB.

piros-körtvély: pirum crustanum Nom.² 85. Kr.

rózsa-körtvély (TörtT. 1880. 773).

süvöltény-körtvély: anciana C. Süvöltin körtvély: spor-äpfel Mel: Herb. 25. (Lipp: PKert. III.151).

telelő-körtvély: pirum serotinum MA. winterbirn PPB. [Vettem] tikmonyokat 431 drbot, indiákat 12 drbot, öreg telelő körtvéleket 91 drbot (Radv: Csal. III.28b).

tömjén-körtvély (TörtT. 1880. 773).

úr-körtvély (TörtT. 1880. 774).

vad-körtvély: achras C. pirum sylvestre Kr. [holzbirne]. Vad körtvényben való válogatot turkálás (Bal: CsIsk. 471). A vad körtvélt a szelédnél nagyobbra becsülni (Kisv: Adag. 261. Gér: KárCs. IV.299).

Körtvélyës: piris abundans, pisetum Kr. Kurthmelys 1093. (ZichyC. I.1). Kurthmelys, vivarium 1138. Kurthmelys, locus 1268. (Knanz). Körtvélyes völgy, vallis 1233. Paulus de Kertveles 1344. (Zinár). Kurthmelys, Kurlueles 1252. 1277. 1282. 1360. (Kovács). 4 jugera in Zeles in territorio kyrtuwlis existentia 1318. (CodPatr. I. 111). Kerthuelesszeg (ZichyC. IV. 200). At-tigissent quendam locum seu quendam arbores Kwrthweles vocatas 1404. (Szaboles vm. Kamarai Levéltár).

KÖSÖNTYŰ (kesontyű Monlrók. XI.344. Szal: Krón. 117. *kösöntő* NádorC. 317. *kössönchő* Pécsi: Szűz. 106. *kösöntyű*?

SalMark. 1744. 55): monile, spinter, lunula MA. PP. spange-band, armband, halsband PPB. [medaillon, broche] Kösöntyű, kapots: spinter Major: Szót. No hol vannak a göngőc, a firsőc, a kösöntőc, a nasfac? (NádorC. 317). Az te tomporodnac kerfi leti ollyanac mint az mester ember kezétől esuáltatot kösöntyőc: juncturae formam tuorum, sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis (Kár: Bibl. I.634). Draga függőkkel szepe-tettek, chörchent es gaytent attam füleidre, kössönchőt mel-ledre (Pécsi: Szűz. 106). Melleken függő kösöntyűjekeket [?] hitel adóban nem vöttük (Szal: Krón. 417). A száznék az mellyeken mind ollyan medály formát hordoztanak, az kit kesontyűnek hittak (Monlrók. XI.344). Az asszonynak mellyén éves kösöntyűk vannak (TKis: Pan. 65). Mellyeken való kösöntyűjekeket az tanácsnac atták (Prág: Serk. 447). Sok gyűrűje lészen, kösöntyűje arany lészen [e 3 szó az 1. kiad.-ban nincs meg] (SalMark. 1744. 55).

arany-kösöntyű: spinter C.

kapocs-kösöntyű: spinter MA. armband, schildein, voren auf die brust PPB. *Kapots-kösöntyű [így], palástra-való kapots: spinter PPB.

Kösöntyűcske. Hegyes kössentyűcskéc avagy tütskéc, kaptoc (Com: Jan. 100).

KÖSZMÉTE: üi egres; uva crispa MA. grossularia PP. uva spina: kraselbeer, stachelbeer PPB. Lúdas kása is volt, csirkék köszmétevel, egy pár lizalt része főtt fekete lével (Grad: RP. 8).

KÖSZÖN (kesonyuk LevT. I.12. *köszenyőc* Helt: Krón. I. *köszenyeteec*: salutatio Helt: UT. 2. *köszen* Megy: 6 Jaj. 20. *kösönüec* Mel: SzJán. 533. el *kösönti*? EsztT: IgAny. 453): **1)** saluto; grüssen Com: Vest. 144. Viszontag köszönök; resaluto; ich grüsse wieder, ich danke. Com: Vest. 143. Kwszve nekik oly kwzwetuel kit isten zayaba vete (VirgC. 51). Kwszwnlek titekeht en Tercius, ky irtam ez epistolath (Komj: SzPál. 18). Kwszwnyietek az Appellath: salutatio Apellen (Komj: SzPál. 105). Mikoron az hazba mentek be, köszönnetek az hazbeli nűpek az ű szokot köszönetekuel (Sylv: UJT. I.15). Köszönnek teneked az te barátid: salutant te amici (II.134). Egy ember köszönnem mouda: jó szerenczéuel barátim (Helt: Arithm. J4). Neis köszönyöm annak (Zvon: Post. II.203). Minden dolgaiban jó elmés, örömet köszön, szép termető (Cis. K4). Melmetnek köszöne s- így szólla okossan (Zrinyi. I.43). **2)** Reád köszönöm: propino C. [zutrinken]. Köszönöm valakire a pohárt: propino PPB. Fogadd el, mikor reád-köszönöm: ne recuses *propinationem meam no. Rendel az wrakra mind bort köszönni. (Göres: Máty. 31). Reád köszönök pohárokat (FortSzor. I.1). Tarsokat keresnek, akikre osztan a bort köszönök (Decsi: Préd. 23). Egy pohár bort köszön másra (Pázm: Préd. 225). Tölts a pohárba és köszönd a vendégekre (Com: Vest. 85). Minden ezekben mesterségek szerint remeket, köszönő pohárt ne kívánjanak (TörtT. VII. 154). Tudom, hogy poharad rám köszönted, megiszom jó szívvel, csakhogy gyengén töltsed (Thaly: Adal. I. 21). Kikre haragjának poharát köszöni, émelgős örömmel gyakorta megtölti (62). Kezdenek italhoz, köszönik az pohárt (197). Űrmös poharát reátok köszöni e tündér világ (Csúzi: Síp. 294). Mi kell e'hez egyéb, hanem egy jó barát, ki víg kedvel rean köszönje poharát (Orczy: KöltH. 198). **3)** gratias ago, acceptum refero MA. dank sagen PPB. Köszönöm szívesen, hogy méltóztatik kegyelmed tudakozódni annak egészsége felől: ich sage euch herzlich dank KirBesz. 8. Kesemnyk Seredi Gasparnak, a nire mynket yora intli (LevT. I. 12). Fölötte igen köszönöm ngdnak jó akarátját (II.14). Mátyás királynac köszönyök ezokáért eszt (Helt: Krón. El5b. 2.) Ha az isten kedves gyermekü el-szedi az atyáknak, köszönyök bűnöknek (Pázm: Préd. 773). Az én szegén testemet takartassa ő kemek tisztos-

ségesen, kit az ur isten fizessen meg ő kemeknek, hogy az én nemzetem is köszönhesse ő kemeknek (Radv: Csul. II.228b). Köszönöm, hogy háza jussával éltetett kegyelmek (Nyr. XII.416). Ezt az állandóságát ép jó természetének köszönheti (Fal: NU. 314).

be-köszön: [advenio, accedo, occuro; sich einstellen, eintreten]. Az új esztendőben Charidia historiájának újabb rendben vételével köszönök-bé a nagyságot méltóságos személye eleiben (Gyöngy: Char. Előb.). Minden könyvhez bé köszönök, minden tudományt meg látogatnak, de csak mulo félben (Fal: UE. 379). Bé köszönvén a vendég, a szokott üdvözlések után leülének (Fal: TÉ. 630). Kivánnám, ha megpárosodnál; nem kora, nem késő, beköszönt huszonegyedik esztendőd (693). A mint fel-számoltam folyó napjaimat, bé köszönt, úgy látom, századik esztendőm (Fal: FE. 379).

el-köszön: propino Kr. [zutrinken]. Pohárát a vendégekre el-köszöni (Com: Orb. 117). A lakodalmom közben a saxoniai hercege egy pohár bort köszönt el a császár egészségéért (Kálldi: VasPréd. TudTár. 1838. III.299). Egy io fel-serdült pohárt kezében adának, melyet ő el-köszöne az terhes szű-zekre (Szentm: TFiü. 9). A pohárt el-köszöni (Otr: Besz. 314).

elköszönés: [propinatio; das zutrinken]. Bor el-köszönésben azon tanácskoztok, ajtót vélegényre hogy megostromoljátok (RMK. V. 67). Bor el-köszönésben azon igyekeztok (Börn: Enek. 646). Borkal el-köszöne (Deesi: Préd. 24).

még-köszön: gratias ago Kr. [danken]. Isten megköszönje jámbor Liliának, ki engem megmentett (RMK. IV. 194. Helt: Krón. 67). Császárnak megköszöni jó akaratját (Montrók. III.67). Köszönd-meg istenednek az ő irgalmasságát (DKal: Kör. 459). Az többinek köszönné meg ily kész voltokat szolgálatunkra (RákGy: Lev. 57).

reá-köszön: adbibō MedLat. 17 propino PPI [zutrinken]. Jót kívany felebarátodnak mikor pohárodlat reá-köszönöd (Czepl: Olóml. 22). [Vö. **KÖSZÖN 2.**]

reáköszönés: propinatio C. [das zutrinken, toast]. Elfogadni a reá-köszönést: accipere *propinationem PPI.

vissza-köszön. Más pohárt köszönök vissza, hogy ő-is meg-igya: obbibat PPIB.

Köszönés: salutatio PP. gruss, begrüßung PPIB Szükség-ből való köszönés: Diomedea necessitas (Deesi: Adag. 63). Szeretie az piazton való köszönéseket (Kár: Bibl. III.11)

pohár-köszönés: [propinatio]. A ki el-vétette a pohárköszönést, ujjolag igyék: qui perdidit numerum, incipiat iterum (László: Petr. 11).

Köszönet: 1) salutatio PP. gruss, begrüßung PPIB To köszönetnek zottatya zendőle én flyemben: facta est vox salutacionis tuae in auribus tuis (JordC. 519). Meg habarodek az ew bezedeen es gondollya vala, mynemew vona ez kezemet (Gábor árkangyal üdvözlője) (ÉrdC. 259). Kezemetnek wtama jo wram es baratham. To keglehmed, ezt írja . . . LevT. I.1). Kewzewnetemnek es zolgálatomnak anyanlassanak wtama (régí levél-kezdő) (RMNy. II.52). Szeretettel fogadnam, köszöneteket monda nekie: elementer resalutatis eis, interrogavit eos, dicens (Helt: Bibl. I. X4). A pharisaeusoc szeretik a köszöneteket a piazton: pharisaei amant salutaciones in foro (Helt: UT. F8). Köszönetibe nekie bekezeget kért (Börn: Préd. 269). Az angyali köszönetre való harangozás (Pécs: Fel. 332). 2) [propinatio; toast]. Ez köszönettel egész asztal nepet az daska italra befog-lának (DeesiG: Préd. 24). Savány és izetlen embernek tartják, a ki gyakor pohárok mellett hosszú köszöneteket nem tud mondani (Pázm: Préd. 229). A fejedelmekért, és jó-akaratúktól való részesekedő köszönetek (225). Amakkis, a ki égessegeért

isznak, nem hogy használma, de nagyot árt eféle köszönet (Pázm: Préd. 226). 3) gratiarum actio Kr. [dank]. Köszönettel halálom azt, hogy az életnek ura eddig engette (Fal: NU. 314).

[Szólások]. Nem tészon köszönet benne (Tyuk: Jözs. 59). Elvővő az hadnagy szent Pált ő kezéből, nem lén sok köszönet ott az vendégségből, mert nagy két vasléczezal kötözé azontól (RMK. IV.188). Tudom jó dának köszönettel venniétek, ha valamely jó akarótok intene fölére, mikor a kalmár tsch-követ nyujtana finom-smaragd helyébe (Fal: NA. 171).

angyali-köszönet: [salutatio angelica, ave Maria] (Pécs: Fel. 332).

Köszönetlen: [non salutans; ohne gruss]. A bálvány kép mellett köszönetlen és sávg vetetlen elmenni (Pös: Igazs. 175).

Köszönet: saepius propino Kr. [wiederholt zutrinken]. Rendre-köszönetni a pohárt: *circumferre vinum PPI Köszö-netie edgyie a másokra a vigasság szerző italokat (Com: Jan. 111). Áldgyon meg az isten, ki minket teremtet! fel földi nemes-ség bort így köszönetett (Orezy: Nimf. 63b).

Köszönetetés: propinatio Kr. (Pázm: Préd. 226).

Köszönt: 1) saluto MA. einen fremdlich grüssen PPIB. Egymást köszönteni: consalutare C. Köszöntöm viszontag: resaluto C. PPIB. A mely házba bementec, köszöntsétec aszt: domum salutatio (Helt: UT. II.3. Börn: Préd. 269). Szemeivel látta, a mit távul köszöntöttek a régi proféták (Pázm: Préd. 37). Emberségesen köszönteni: humaniter salutare (Com: Jan. 200). Lát feljője jóni egy Strangvilio nevű embert, kit bészülettől köszönt, és amaz is fogadgya (Helt: Hllist. II.267). Ha meg jó, fogadgya, s köszönti kedvesen (Gyöngy: Char. 15). 2) [propino]. Valakire korsót köszönteni: jemanden zubringen den krug mit einem trunk Adami: Spr. 197.

[Szólások]. Mynden ional kewzentlek tegedet (Pesti: Fab. 5).

be-köszönt: [advenio, inco; sich einstellen, sich einführen]. Mulo félben minden könyvhöz be-köszöntenni meg-vesszett köztölő ízek és elméből gyarlódott örönek jele (SzD: MVR. 124).

beköszöntés. Elkezdés vagy beköszöntés [a predikacio eleje] (MA: Scult. 99).

el-köszönt: 1) Persaluto: végig elköszöntöm C. 2) [propino; zutrinken]. Az ő szerelmence pohara, melyből el-köszönti [igy?] vitalosságát, azért mondatie aranyne (ÉszT: IgAny. 453).

vissza-köszönt: resaluto SI. [zurückgrüssen]. A köszöntő ismét vissza-köszönteni: salutantem resalutare Com: Jan. 200. (Érasim: Erk. 6).

Köszöntés: salutatio, consalutatio C. das grüssen PPIB (Fél: Bibl. 85).

Köszöntési: salutatorius MA. zum grüssen gehörrig PPIB

Köszöntetlen: insalutatus C. [unbegrüßt].

Köszöntő: salutator C. MA. grüsser, der da grüßet PPIB. Köszöntő levél (Mik: TLav. 89).

KÖSZÖRÜ: allo, eos Kr. [schleifstein]. Gyakor köszörűje a foggyeres Mársnak (Gyöngy: Pál. 5). Mint a köszörűt szokták forgatni (RákE: Lev. I.237).

Köszörül: 1) acuo, allone et coto exacuo MA. schürfen, wetzen mit dem schleit- oder wetzstein PPIB. Maga terth keze-ről nala, hog az artatlan vr llust meg elnye (DebrC. 334). Fejszét köszörüh: *subigere securis in coto PPIB. Köszörűle vala kardokat (Helt: Krón. 48). Bar vgyan mint egy részenként fől bástolyátok is az Luther porlo könéhez köszörült elmétek-nél kardjainál (Kal: Csik. 322). Az tüvenyen a bíka köszörüli szarvat (Zrínyi II.92). Kinek kedve hozzá, vele bar ne-kés-

sék, hogy az elébb-járók tőle el ne vessék, amíg ő köszörül, mások meg ne nyessék (Gyűgy: KJ. 9). **2)** [instigo; aneifern, reizen]. Ez azért a félelem, hogy mi ne legyünk a veszendő sokaság-közzül, méltán köszörülj szorgalmatosságunkat (Pázm: Préd. 311). Az által az ő tompaságokat köszörülje (Komár: Imáds. 22). Váltig köszörül az Kalauz bemeteket (Kál: CsIsk. 103). Egymás ellen köszörüli őket, hogy őket össze-veszthesse (GKat: Váls. 1942). Edgyik a másikat ugyan köszörüli a jóságos tselekedetekre (Ker: Préd. 656): Eszeket jóra köszörülve, lássanak ahhoz, mi legyen a kötelessége valamely keresztény dámiának (Fal: NA. 194). Az ellenük törekedő gonoszság egy néki köszörüli nyers igyekezetünket, s ollyas dolgokat vitett velünk végbe, a melyekre soha se erőnk, se hátorsságunk nem lett volna (Fal: UE. 408).

[Szólások.] Tapasztalni fogod, hogy az érett eszű, köszörült elméjű nemes embereket boldognak nevezik (Fal: NA. 236). Az Báthorista uraim köszörülhetik fogokat, de bizony az fuképnél fognak maradni (ErdTörtAd. II.57). Mert fogat sárkányok köszörültek reánk (Zrinyi. II.55). Köszörülte ellene fogait (Czepl: Japh. 90). Köszörüli fogát reánk haragjában (Könyi: HRom. 57). Jákóhalmán a vargák ködműnt köszörülnek, Pusztá-Sziksón Győr mellett mentét füreszlnek (Thaly: VÉ. II.171). Ha egyszer természetel megvásott, ha már hozzá köszörülte magát a gonosz, s megizel-tette (una volta, che sia vizziata dal peccato), nehéz munka vele bánni (Fal: NE. 55).

egybe-köszörül: [complan, compono; ausgleichen]. Egybe-köszörüli az írásnac helyeit es meg bizonytja (Tel: FelB. 122).

föl-köszörül: [instigo; aufreizen]. Hogy a portát fejedelem ellen felköszörülhesse, minden követ megmozgatott volna (Szal: Krón. 277). Rákóczit a hazabéli német ifjú főrendek is nagyon felköszörülték vala (ErdTörtAd. IV.224).

ki-köszörül: exacuo MA. schäufen, auswetzen, spitzig machen PPB.

[Szólások.] A ki betsülletből ki vagyon forgatva, egy könnyeden ki nem köszörülheti ezen tsorbát (SzD: MVir. 314). Lesz alkalmatossága ő felségének, hogy kiköszörülje ha műsorba esett méltóságában most (Gér: KárCs. IV.253). Nem éred bé vele, hogy ki köszörülted eszedet, az akarat-is megkívánja az ő tsínyát, és a külső maga-viselés tulajdon saját tsifráját (Fal: UE. 410).

még-köszörül: exacuo MA. schäufen, wetzen PPB. Mikor az én fegyveremnek élit meg köszörülem: si acuero gladium meum (Helt: Bibl. I. cccc 3). A fejszékét meg köszörülik (MésésK. 31).

[össze-köszörül]

össze-köszörülés: [complanatio; das ausgleichen]. Es ebből ki tette, mely igen hasznos dolog legyen a szent írásnac össze-köszörülése, es abban való munkálkodás (Vallást. 64).

Köszörülés: exacuitio PP. schäufung, wetzung PPB.

Köszörüs: qui cultros securesve cote exacuit MA. saniator, polio PP. schleifer PPB.

borotva-köszörüs: novacularius MA. der die scheermesser wetzet, ein schleifer PPB.

KÖSZVÉNY: podagra, chiragra, arthritis, ischias C. podagra PPB. [gicht]. Köszvény járja az ízeit: magnos articulorum dolores habet PPL. Az en gyermekem kezében fekszik: jacet paralyticus (JordC. 375). Oly nagy közwenbe es fáydalomban gyettretem, hogy meegh ez vylaghy eeletem oes keen ennekem (ÉrdyC. 239). Az ew attyanak akarattýabol kozween korssagban fekszik vala (331b). Az fejedelemre közwény esseth es

heaba solicitályok (RMNy. III.63). Kínálui kezdé ötet a köszvényel, a nagy bottal (Helt: Mes. 365). Köszvény fájus (Boru: Préd. 389). Reszkető chiragra vagy podagra köszvény esik kezére (MA: SB. 129). Ebből léssnek a fő-fájások, köszvények, kölikák, kezek, lábak elesési (Pázm: Préd. 800). Az meg sunyargattatott kösség köszvénye az fejedelemnek (Prág: Sork. 476). Köszvényben kínlódik (Hall: Paizs. 223). Az köszvény ellen való orvosság elkölt (MonOkm. XIII.85). A tuuya köszvény ostromol (László: Petr. 189).

bujdosó-köszvény: arthritis vaga, morbus articularis PP. gicht, gliedersucht PPB.

esomós-köszvény (Hall: Paizs. 437).

járovány-köszvény: [arthritis vaga; wandernde gicht]. Járovány köszvény, izekben állott betegség: arthritis (Com: Jan. 58).

kézi-köszvény: chiragra Nom. 2 343. Com: Jan. 58. 182. das zipperlein an händen PPB. (Hall: Paizs. 440).

kéziköszvényes: chiragrieus MA. der das zipperlein hat PPB.

láb-köszvény: podagra Com: Jan. 58. articularis morbus Nom. 2 341.

vörös-köszvény: [erysipelas; rotlauf]. Chynz dagadast, aungy zent Antal tőzét, vörös közvennek is lyviak, haznos vele kemy (Frank: HasznK. 16).

Köszvényes: podagricus, ischiacus, articularius C. podagricus, podagrosus MA. podager, podagricus PPL. der das podagra hat PPB. Köszvényesek tsomói: talaria PPL. Köszvényes lábú: podagricus; köszvényeskezd; chiragrieus MA. Hoznací önelki hausaocat es közveneseket es meguigazta őket (MünchC. 20). Nagy sok poklosok es kezvenyesek gyógywnak meg (ÉrdyC. 222b. Helt: Krón. 38). Szegeny, beteg es köszvényesek legyen fiaij (Mel: Süm. 142). Köszvényes lábba jó a gyökérét, lenelét parlati (Mel: Herb. 25. Czepl: Enoch. I.32).

[Köszvényesöd-ik]

még-köszvényesödik: [gichtbrüchig werden]. (Deesi: Préd. 31).

KÖT (ketnie HB. ketel Helt: UT. II. ketel Mel: SzJán. 493. kötne Mel: SzJán. 27. 57): **1)** ligo, vincio MA. binden, knüpfen PPB. Fűlyül reá kötni; superalligare; esomót kötök; nodo; esomóha kötöm; renodo; frigit kötök; foedero C. Megkötni a szekér kerekét, kereket kötni: currum sufflamina PP. Gyapjat kötni éje körül: *alligare caput lana PPL. Vimaggue zent peter urot, kinec odut hotolm ovdonia es ketnie (HB.). Ime kéuéket kötfine vala a mezón: putabam, nos ligare manipulos in agro (Helt: Bibl. I.82). Ez atándékozással kötötte vala magánac e fő czei wrat (Helt: Krón. 80). Masod nap előne a gazda az ő fíanal es az aratshoz kezden szepen le venek a buzat es keuekben kötöen kalandgyala rakak aszt (Helt: Mes. 483). Pokol fene bika szarvon kötve vala (Ilosv: Toldi 3). Szép eperjét szedtem, kerékben kötöttem (Zrinyi: ASyr. 299). Minden ecclesiákat azon szertartásokhoz kötni, nem illik, nem szükséges, nem is éppületes (Pós: Vetélk. 18). Regenten nem volt vgy az sidokhoz köttetet az ecclesia (EszT: IgAny. 131). A fegyvert még palerozzák s oldalokra ugy kötik (Felv: Dics. 13). A mi jó hadnagynknak Hektornak ötsét nyakon kötve hordozza az ellenség (Hall: HHist. III.122). **2)** [acubus texo; stricken]. Harisnyát kötni: strümpfe stricken Adámi: Spr. 197. Ekteleenség lezen az zöböl kötöt ruhakban (VirgC. 149). Egh nagh arany zelev fedel kynek az wege kettewt slogos, gyeszes az zele (RMNy. II.35). A cilicium, szörből-kötött imeg, mely a meztelen testet sunyargattya és fájtattya (Pázm: LuthV. 298). **3)** [obligo; verpflichten, verpfänden]. Örökbe adott jószág, fejedelemtől vala-

kinek kötött jóság: *feudum* PPI. Te kegelmednek any kezesth vetvk, kyn te k. meg elegezky, avag az ny keues vagon, te kegelmednek kaptalamba mynd erwke kewthem (LevT. 178). Kötöte magát, hog meg kwldj az has forgatot (RMNy. II.20). Arra nem köti magát, hogy hadgattának lészon, csak néki békét hagyynak (Pázm: Kal. 122). Arra köti magát, hogy világ végéig az igaz tudományt tartya (114). Emlekezzei meg a te régi fogadásodról, mellyel prófétaid által arra kötötted magadat (Pázm: Imáds. 15). Az mire valaki kötötte magát (Ver: Verb. Előb. 61). Testet is az őrdögnee kötötte, es odais adta (EszT: IgAny. 193). Fogadás által is kötheti magát a bor-nem-isszasságra (Pós: Igazs. II.302). Életét köti hozzá (RákGy: Lev. 125).

[Szólások]. *Kötökbe*. Kisérj el a czélig engemet végiglen, nem kötök tebeléd, légy jó reménységben! (Thaly: Adal. 124). *Kötökre emt*. Emberre köti okat a bűnec (Mel: Préd. 118). Hogy az irasnak világos értelmet be nem foghattya, az szent irasra kössűke? (MNyl: Irt. 101). Senki nem kap rajta, reám kötik feleségül: *en quia nemini obtrudi potest, itur ad me* PPBI. Az ő rossz únyokat tsalárdul szokták a vőkökre kötni (Misk: VKert. 312). Décsai Bálintnak ezt megjelente, hogy egyéb ne tudja, lekére kötötte (Gyöngy: KJ. 16). *Rá kötötte magát* addig s addig sugorgot utánna (Megy: Gaj. II.12). A hazassagra menendo ferő penőh magát nem kötheti erővel a leanyzora (Drig: Spec. 17). Firjti után járni, kötni magát valakire: *petere concubitus* PPBI. Eborroka ne kössűk (Amado: Vers. 143). *Köt emt*. Mog lévén már a kötött alku köztök (Fal: TÉ. 636). Bátor légy, udvari és nyájós, senkivel igen szoros barátságot ne köss, senkihez idegenséget ne mutass (Fal: NA. 218). Köss minden emberrel szíves barátságot (Orcy: Köth. 43). Olly gyanuban valának felle, mintha czimborát kötött volna az ellenséggel (224). Tsomirt köss kezeden, hogy erről megemlékezzél (Pázm: Préd. 461). Főyewnkot kewttewk eretyk (RMNy. II.100). Fejét kötni: vadari (Ver: Verb. 32). Magunkra vállaljuk, fejünket kötjük belé, hogy minden dolgok jól lesznek (Monrók. VIII.102). Fejemet kötöm én, hogy régen lesben van (Zrinyi. 144). Az Eötvös Mihály fejet kötötte, hogy nyolcz vagy kilencz ezernek felette nincs a török had (TörT: 1279). A fejemben (?) kötöm, hogy úgy lesz, a miként mondom (Nyr. XII.79). Az fákat mind lebocsáttatta és egy hidat sínes miből kötni, nehogy hármat lehetne oly hertelenséggel áragtatni (RákF: Lev. 1611). Hitét kötni: *auf seine treue schwören* (Adami: Spr. 197). A jó vég köti koszoruját a munkának (Fal: LE. 409). Hártyába köttetik a könyv: *membrana involvit libellum* PPBI. Ő is úgy kötött szót a vezérrel, hogy a mikor a tatárok próbálnak, akkor a kuruczok is próbáljanak (Monrók. XV.555). Azért jöttem fel, hogy egy szót kössűnk (XV.674).

[Közmondások]. Kötne húgyed komádat (Helt: Mos. 20. 148). Kötne híd komádat: *ana tanquam osurus, oderis tanquam amaturus* (Deesi: Adag. 88. 196). Kötve húgy komádnak (Kiss: Adag. 22). Az ki föl köt, föl álloz: *principium dimidiatum atus* (11).

altal-köt: 1) [circumligo; umbinden]. Leesse a kezéző mellel által kötötöt a zimec teste (TelC. 188). Mjkor ezth az derekam által kötö, amaz keth yrha az chombyához woth es az köteshöz köthwoe (LevT. 4229). Egy kevtes veze-wt, mellyet kewtelől által kewtewt wala (Pesti: Fab. 39). Ember ha nem gmozgathat vagy nem vizelhetik, kereszt fel a tüknek mit és közd által rajta három vagy nygy szorrol, es el indol (OryK. 47). **2)** [ponte jumbo, pontem injicio; überbrücken]. Három híd-dal általkötötte volna az német az Tiszát (RákF: Lev. 1611).

be-köt: 1) [colligo, conjungo MA. zubinden, verbinden]. Be kevtyk az ev kezét az nagy táydalmert (MagL. 23). Az on állago zep keth zőmymet bekötöce (NagyszC. 17). Mindablig kiáltok, míg bé nem kötsz engem nagy igrálnassá goldal (RMK VI.242). Az meg serűttet be kötöm (Kár: Bbl.

II.146). Így kötötnek-be a mi lelkeink az élők kötlékébe avagy esomójába (Mad: Évang. 373). **2)** [compingo; einbinden, zusammenheften PPB. 3)] [concludo, finio; schliessen, besenden]. Így köti bé teleltit (Zvon: Post. 157). Vegre be köti tanításat mond-nan (Zvon: Osländ. 51).

[Szólások]. Szó m-ét valakinek bé kötni: *pulverem oculis offundere* (Deesi: Adag. 159). Czük bé kötötték ez bolondnak szemét véle: *umbra pro corpore* (191). Valakinek valami dol-gban ravaszszámmal szemét bé-kötni: *alieni doctis dolis glau-comam ob oculos objicere* PPBI. A birónak szemét ajándékkal bekötni (SzD: MVir. 16). A szerezese pörög es kinsével esörög, szem bé-kötve úgy lézeng (Ben: Rítu. 177). Az igazság-nak képe asszonyforma kép volt, ruhátlan, szembekötve (Fal: TÉ. 650).

bekötés: 1) [compactura; das einbinden, einband]. Az keonimeknék be keotesetol zezedeok meg az keonikeotesowel (UjMúzeum. III.357). **2)** [obligatio MA. verbindung, verpflich-tung PPB].

szém-bekötés: [myinda; blinde kuh, blinde maus]. Ját-szunk szem bé kötést, ha tetszik Nagysádnak (Orcy: Köth. 116).

bekötetlen: [incompactus, non ligatus MA. nicht zusammen-gebunden, ungebunden PPB].

[békötö]

esées-békötő. Mellyszorító, esős bé kötő gyólesoc: *strophium* Com: Jan. 101.

mell-békötő: tsótsszorító; *strophium* Major: Szót.

mellbekötőeske. Mely bé-kötőeske: *strophium* PPBI.

szém-bekötő: [myinda; blinde kuh, versteckspiel]. A ke-rengő ördög szembekötőt játszik vélek, hogy ne lássák a vesze-delmet (Fal: NU. 254). Evvel a szembekötő játékkal csak ott kellett sz előbb, a hol gyengéből jutott az észlen (Fal: Const. 899).

[bekötött]

szém-bekötött: [mit verbunden augen]. Himi és nem tudni mit, vagy mely okra néve: szem-bekötött vakoskodás és nem hit (Fal: NE. 58).

egybe-köt: [colligo C. zusammenbinden, verbinden]. Mű-den ket rokamae a farkokat egybe kötö (Szék: Krón. 25). Isten az ő népevel való szövetségben egybe köti az igét és az ő szent lelket (MA: Bbl. I. Előb. 2). Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentis: gonosságnak egybe-kötött, és lenyomó kövét (Pázm: Préd. 405). Samson rokamae farkokat egyben kötni (Czegl: Japh. 37).

egybekötés: [connexio, colligatio C. verbindung].

el-köt: 1) [praecludo; versperren]. A szaporodasnak utat el kötik (Nyr VI.359). **2)** [obligo Kr. verpflichten, verpfänden]. El hito wala, hog mindeneket penzel Romaban el köthetne: *cui Romae omnia venum ire in animo haeserat* (Deesi: SallJ. 23). Jozsagokat zablogban vetik es külfömb külfömb szín alatt el kötik: *bona sua impignorant vel expositis coloribus obligant* (Ver: Verb. 109).

elkötés: [mancipatio C. obligatio MA. verpfichtung, ver-bindung PPB]. Jozsagnak el adasa, masnak engesese, el kötése: *mancipatio* Ver: Verb. 15. Elkötése valami jószagnak: *obligatio possessionis alienijus* PPB.

Föl-köt: 1) [succingo, subligo, subnecto C. accingo MA. umbinden, umbinden, zubinden]. Yesszővel felköt vöc: C. Ne kösse fel szait az zabona nyomató ökömre: *non ligabis os bovis terentis in area truges tuas* (Kár: Bbl. I.181). Fölköti a czontól vagy czuk fából czmalt czuszkozdot (SZCsomb UTLzir.

152). Egy felkötő szekernye kocska berből (Erdőrszgy. II.380). Az harang felkötő szíjéért attunk 12 denárt (MonTME. I.24). Felköté a kardját mindjárt oldalára, s felfordúla szépen jó barna lovára (Thaly: Adal. II.148). **2)** suspendo SI. [aufknüpfen, anhängen]. Ez hamis hír hiútegetőkben fel kellene kötni (Rákóty: Lev. 281).

[Szólások]. Más hirt kött fel, vélvén, többet tehet (Könyi: IRom. 162).

fölkötés: subligatio, alligatio MA.

hátra-köt: revincio, restringo C. [zurückbinden, auf den rücken binden]. Vas lánccal hátra köte az ördögnek kezét s ah földiaval nagj sokaig vere őtet (Debrc. 193).

hozzá-köt: alligo C. adnecto MA. adalligo PPI. anbinden PPB.

hozzákötés: alligatio C. alligatura, annexus MA. anbindung, zusammenknüpfung PPB.

hozzákötő: alligator MA. Major: Szót. anbinden PPB.

ki-köt: alligo, adnecto, ad portum applico MA. anbinden, anknüpfen, dem hafen zukehren PPB. [landen].

[Szólások]. Kiköt véle: in arenam descendit, concreditur SI. Ne kössön ki senki te veled (KTör: SzJán. 19). Arra bírja az egyűgyl személyt, hogy szemlent ál artzát függesztvén, nyilván ki-kösse a t z é g é r t (SzD: MVir. 118).

kikötő: Kikötő hely: portus MA. [hafen]. A hajóknac kikötő helye: statio navium (MA: Bibl. I.47). Ki kötő réhely (Toln: Vig. 9). Ki fogo hely, kikötő (Vás: CanCat. 288). Rév-part, vagy kikötő-hely (Mad: Evang. 577). Ki-kötő rév (Teleki: FLÉl. 235).

környül-köt: innecto C. circumligo, circumvincio, circumcingo MA. herumbinden, umgürten PPB.

környülkötő: perizoma, cinctorium MA. gürtel PPB. Magoknac környülkötet chinaluac: fecerunt sibi perizomata (Helt: Bibl. I. B. MA: Bibl. I.3). Fügefánac levelet fönvün egybe, csinálúnac magoknac környülkötöket: conserunt tolia tius, et fecerunt sibi perizomata (MA: Bibl. I.3).

lő-köt: **1)** deligo MA. abbinden, verbinden PPB. Le-kötő szij (VecTrans. 22). **2)** [obligo; verpflichten]. A törvény lekötő az embereket: lex alligat homines; le-kötötték adományyal, hogy ne szőljon: lingua *astrieta mercede PPI. Neándert reá beszéllette attya: hogy minek-előtte meg párasodna, és bizonyos hivatalra lekötőné életét, menne külső országok látogatására (Fal: NC. 317).

[Szólások]. Valakit meg-tsálni, le-kötöni a lábáról: *circumscribere aliquem; le-kötötték a lábáról, magokhoz tsinálták: captus est PPI.

még-köt: **1)** ligo, illigo, deligo, necto, vicio, revincio, devincio C. binden, verbinden, fest fassen PPB. *Megkötni a szekér kerekét: curram sufflaminare PP. Enis dolgaim közöt nagy könnyen ez ütest es lelki kosszort meg köttem (Pécsi: Szüz. A4). Az mellyeket meg kötők ez földön, meg lesznek kötten az egben-is (Szár: Cat. k3). Memyei villámási megköti tudatlanságunknak csekély látását (Csúzi: Síp. 509). Fel-gerjesztvén bennük a félelmet, még a nyelveket-is meg tudgyák kötni az emberekben (Fal: LE. 388). **2)** fascino MA. beschreiben, bezaubern PPB. Igezőt, meg kötöt: fasciatus; verzaubert Nom. 75. Varáslással meg-kötüi a hold járását: *cantatae leges imponere lunae PPI. Zeremnek tíze lunga meg g'oyta es megköte engömet (NagyszC. 44).

[Szólások]. Ezután szorosabban meg kötötöm t somóját: kötve hiszek komámnak (SzD: MVir. 285). Szapolyai János éyel el oroszodéc á néptől, és vgy lón szömbö a Soliman csa-szárral, és vgy kötö meg az eb lántzot vele (Helt: Krón.

208b). Abban meg kell kötni elménket és akaratumkat, hogy a mit isten akar, úgy illik lenni (Pázm: Préd. 263). Meg-kötöti magát: pertinaciter proposito inhaeret SI. Szégyen megkötni tudatlanságban magát (Zrínyi II.195).

mégkötés: **1)** colligatio, vincitura MA. bindung, zusammenbindung PPB. **2)** fascinum C. MAL. [bezauberung] (Sam: Agend. 115).

maga-mégkötés: [obstinatio; hartnäckigkeit]. Kevélységnek és maga meg-kötésnek jelenségét adgya (Pázm: KT. 27). A mi lator magunk megkötése ki nem száraztathattya az isteni irgalmasságnak tengeri áradását (Fal: NE. 51). A maga-mégkötés galibásabb tealekedettel, hogy-sem beszédde (Fal: NE. 138). Akaratos maga meg kötés (Fal: Jegyz. 933).

öszve-köt: colligo MA. zusammenbinden, zusammenknüpfen PPB. Öszveköttött: compactilis C. colligatus MA. PP. Mit az isten öszve köttet: quod deus conjunxit (Helt: UT. E7).

öszvekötés: compactio, colligatio MA. zusammenbindung PPB. Kösd egy fáczkára által az gyölczac öszve kötetet, had fügen a' tiszta gyölczban (Mel: Herb. 106).

Kötekéd-ik: [juror, contendo; zanken, hadern]. Mindenbe belé köt, kap, akad, kötelődzik, kaptziskodik: mindemel tör-zsönködik, kötekedik (SzD: MVir. 105).

Kötél (ketel Helt: UT. II. kötéllel n3. kötőlel Born: Préd. 241. kotil BékHajd. II.221. szoros kötèle a házasságnak Matkó: BCsák. 168): **1)** funis, restis, ligamen C. ligamentum, vinculum MA. vinetus PP. seil, strick, band PPB. Vitorla szarvaim való kötél: ceruchus PPI. Kewteleyt elzagatuan mindennek kez-belewl elky zalada (EhrC. 60). Kötèle ne legén megzakadot: neque diruptus sit (BécsiC. 114). Ky hozza öketi setetisegbel ees halálnak arnekbol ees w ketelekethi meg zaggatba: vincula eorum disrupt (KeszthC. 295). Melto nem vona csak sarwya köteleet ees megli oldany (ÉrdyC. 146b). Az kwteleket kiköl meg kwtwztek vala mind el zagata (VirgC. 72). Egy wy kothel kyn hordokathi vonnak (Rady: Csal. II.64). Meg szönlölem a köttéseket a köteleken (Helt: Mes. 51). Kinek én nem vagyok méltó, hogy az ő saruja kötelét meg-öldgyam (Pázm: Préd. 48). A kötel-verő köteleket és istrángokat teker (Com: Vert. 55). A kie köteleit tekernek, kötél jártóc: qui restes torquent, restiones sunt (Com: Jan. 105). Ivott a hajó, repedtek a kötelek, hasadt az árbotz fa (Fal: TÉ. 644). **2)** [obligatio, conditio; gebundenheit, verpflichtung, bedingung]. Zent wrsula az ew atyanak tanacza ada, hogy az kyrahnak keremesenek engedne, de maga az kewtel awwagy fogadas alath, hogy . . . harom eztendey haladekoth adua. Ezek halwan az yfiyw az kweleth awagy az kewtelees zewrseth yo akarathal es ewremest fel wewe (ÉrsC. 579b. 580). Kynek hatbalnmal ellene nem albattham, hogy az en kewtheleennek elegeth thelössök (LevT. 133). Ha megli baland az ew fyrye, meg zabadol az ew fyryenek kwelytlw (Komj: SzPál. 67). Christus nag kötel ala vetette magát (Born: Préd. 61). Erről levelek [levelük] is nagy kötél alatt kelt vala (Monlrók. III.70). Mi az ő felségéhez való hívseggünk és ketellünk szerént eljöttünk (ErdOrsz. II.472). De ha magokat kötéiben nem adnák, mi sem társztanók magunkat (BékHajd. II.221). Az házasságnak kötele ellen cselekednék (Bal: CsIsk. 461). Az ő paráznságával a házasság kötelinek essentiáját bontya el (Matkó: BCsák. 444). A paráznság (adulterium) az, midőn oly személyek bujálkodnak, kiknek avagy csak egyike kötelbe vagon (ACsere: Büles. 119). **3)** [vadium; reugeld]. Wala mellyel fel megli bonthana az zerest, thalath: 3 forenth al köthele (RMNy. II.186). **4)** copula C. [band, verbindung, verknüpfung]. A nyomoriság köteleit el vagdalni: *amputare ramos miseriarum PPI. Meg febed baborwsagoknak kethelyth ees zerezyed bekeseegnek fyregyetb (KeszthC. 433). A zereyethi ky tkelletességnak

kötele (Konj: SzPál. 334). A tekelletességnek kötele, az igaz szeretet lakozzék bennem (Pázm: Imáds. 225). Hogy a bekeségnek kötele meg szaggassac (Mon: Apol. 2). Szorgalmatoskodjzatok az lelki egységnek meg tartásában, az békeségnek kötelében (Pázm: Kal. 84). A gonoszak ezer bűnök kötelével nyögöztötnék (Pázm: Préd. 31). Amikor azon tudakoztak a tanítványok, ki volna nagyobb közöttük, egy szóval minden kérdésnek és versengésnek kötelét elmezhetne volna Christus (Pázm: LuthV. 333). Szeretet kötele szentül meg tartatik (Orczy: KöltH. 114). 5) Egy kötel föld: actus; ein halb erdoch [így] Nom. 75. Jászberény: itt egy kötel redemptio vagyis 40 frt. foglal magában 16 holdat a szántóföldeknél; 4 kötel föld = egy sessio v. telek; egy kötel kaszálo 1000 □° (Száz. XIV.681). Árok-szálláson egy kötel föld 60 catasteri hold és 276 □° (682).

csiga-kötél: funis crassior, quo pondera per trochleam attolluntur Kr. [windenseil]. Az kénoo hoheroe az cziga kötelet ott meg boeztatak vala (Hosv: SzPál. 9). Az öreg csiga-kötelek igen megavultak, annyira, hogy a télen is lehetetlen, subsistálhassunk vélek (RákF: Lev. I.172).

csöpü-kötél: [spagat] (Décsv: Fel. 24).

érec-kötél: vinculum aereum Kár: Bibl. I.670. [ehernes hand].

futrás-kötél. Az álba ék soká épen nem motoztak, egy meddő tehenet abból ék kihoztak. Két futrás kötelet szarvára hurkoltunk, így osztán prédánkkal innét elindultunk (Gvad: RP. 117).

gyalom-kötél (TörtT. XVIII. 238).

gyékény-kötél: *tomex ex sparto PPl.

gyeplő-kötél. Gyeplő-kötél, mellyel marhat kötnek össze: tomex PP.

hajó-kötél: rudens C. MA. Com: Jan. 90. grosses schiffseil, ankerseil PPB. Hajó-vonyó kötel (Com: Orb. 175. Mad: Evang. 233. Misk: VKert. 37.)

hárs-kötél, hás-kötél: funis tiliaceus MA. *sparteus funis PPB. lindenseil, aus lindenschalen gemacht PPB. (Helt: Hál. 213). Vastag erőss hárs kötelet hozzatok (KTör: SzJán. 14. 17).

igazító-kötél: [norma, regula; richtschuur]. Sz. irást próbakő és igazító kötélgyanánt kellyen vennünk (Pázm: Kal. 506)

istráng-kötél: [restis, funis; strang]. Vöttünk 12 istráng kötelet (MonTME. I.278).

kendér-kötél: restis camabina Kr. [hanfstrick]. (Pázm: Préd. 638). Chynala kenderbevl egy kötelet (MargL. 76).

kéve-kötél: stramineum vinculum, tomex PP. strohbünde, strohseil PPB. (Com: Jan. 74).

korpa-kötél: [?] Csak a ti agiatokban furt, gyurt, győngörött korpa kötel szabásu gondolatitok (Bal: CsIsk. 316). Korpa kötel szabásu io vastag sodorgatás (385).

kút-kötél: bolis MA. brunnenseil PPB.

nyelv kötel: ancyloglossus PPl.

ónos-kötél: bolis [senkblei]. A mélységet mérő singel, ónos kötéllal, sinorral szokták megvizsgálni (Com: Jan. 86).

pányva-kötél: [halfortleine, langes seil] (RákF: Lev. III.404).

rudazó-kötél: funis, quo foenum ope perticae curru adstringitur Kr. [henseil]. (Radv: Cscl. II.193).

saru-kötél: corrigia MA. corrigia caligae [schuhriemen]. Mind abból, a mi ftyed, elnem vészac: chac egy fonalzdatás,

avagy egy saru kötelet: a filo subtegmis usque ad corrigiam caligae non accipiam ex omnibus quae tua sunt (Helt: Bibl. I.F8).

vonó-kötél: hám, istráng, alattság Kr. [funis ductarius; zugsseil]. A terh hordo emberek taraglyákon hordanac, a nyakbam vetett vonó kötélt nyakokban akasztván (Com: Jan. 88).

Kötelecske: resticula, funiculus C. kleines seil, strickelein, schürlein PPl. Kötelecske, gyeplő, madzag: funiculus PPl. A hívokdó kötelecskék nagy bűnöket vonszanak utánok: traditur iniquitas in vinculis vanitatis (Pázm: Préd. 728. Káldi: Bibl. 301). A pálma-fának leveléből kötelecskéket fodrott (Hall: Paizs. 472. 30).

Köteledz-ik: [obligor, se irretire; sich verbinden, sich verstricken]. Az hamissághoz köteledzett emberek, az önön tulajdon iteleték szeréntis el kárhoznak (Pázm: Kal. 165). Oh pokolra köteledzet lálók, hogy nem zónog fületekben amaz nagy zeut atya mondasa (Lép: PTük. II.243) [Vö. Kötölődz-ik]

Köteles: 1) obligatus, obstrictus MA. verbunden, verpflichtet, verknüpft PPB. Köteles szeretet: arcissimum vinculum amoris PPl. Kwtelés: religatus NémGl. 156. Kwtélesek vatok wtet diczani az egbe szabadon való rwpwlestekert (VirgC. 51). Az yffyw az kwtéleles zowrzesth yo akarattal es ewremest fel wewe (ÉrsC. 580). En nagyryspan vramnak myndenkoron kwtéleles zolgaya vagyok (LevT. I.291). The kegyelmed en nekem kwtéleles nem wolth (RMNy. II.18). Mynd ez vylagly kwtéleles lygen, anagy alaya vetvessyk az istennek (Konj: SzPál. 55). Ez sziles világ köteles lygen az istennek: obnoxius fiat totus mundus condemnationi dei (Sylv: UT. II.7). Kötelesac valanac rabsag ala (Born: Préd. 240). Szalagban [zálogban] walo kwtéleles iozsg (Ver: Verh. 79). Minden orszagok az ausztriai házhöz kötelesek avagy attól függők TudT. III.238). Mince előtő fogantatott, köteles volt az bün ala (Zvon: Osiand. 29). Imátkozni köteles dolgnac (Zvon: Post. I.45). Oly nagy szövetsége es köteles barátsága vala az ördöggel (Pázm: Kal. 178). Köteles foglaltságim nem engedtek időt, és erőt, hogy elkezdelyem munkámat (Pázm: Préd. A4). Az özevgyesg hités és házassághoz köteles társának halálából következik (114). Arany-száju sz. János kötelesnek mondgya a férfiat, hogy feleségét tanítsa (1057). Az ilyen dolgokban nem adós, hegy köteles képen tartozzék valamivel (Alv: Post. I.179). Ti azoknak lümi kötelesek nem vattok (Bal: CsIsk. 418). Súlyos vétekek köteles gonosz-tévó (Illy: Préd. I.27). Szüleinkhez kötelesek vagyunk: debitorcs esse constat nos parentibus (I.161). És pedig hittel lévén köteles hozzája, hogy sem bődlog, sem bődlogtalan szerentségében töle meg nem válom, kénytelen követnem kellett őtet (Hall: MHist. II.117). Kötelesek lettek volna az ellenség elől elállani (Nyr. XII.117). Ezzel maradok két köteles, lántzos, madzagos, spárgis, és sinoros szolgája (Mik: Tlev. 70). Szép jeles urfiak gyűltenek házában, köteles[ek] vóltak hit szolgádttyában (PhilP. I). A mi kegyelmedé, az az atyjáé is. Igaz, nem köteles, míg él, addig adni jöszigot, de mégis kedre fog maradni mindene (Gvad: RP. 57). 2) funarius C. restio; seiler; kötéilverő Com: Vest. 143.

[Szűlésok]. *Vnure köteles.* Kötteles iteltre: reus est iudicio (Helt: UT. A8). Az en beszedemre es törmenere legien minden köteles, ahöz kesse magát (Mel: SzJán. 57). Köteles legien karhozatra: subditus fiat (Fél: Bibl. II.5). Votköztenek, es örök halálra kötelessek (Beythe: Epist. 149). Köteles az egész törvénnec megtartására (Zvon: Post. I.199). Halálra köteles (Káldi: Bibl. 285). Köteles a gyűlökezetre: reus erit concilio (Illy: Préd. II.86)

[Kötelesit]

még-kötelesit: [obligo; verbunden, verpflichtet]. Őket megkötelesitö, hogy tölle el ne szakadhassanak (MA: SB. 348).

Köteleskéd-ik: intricor, complicor, implicor MA. verwickelt werden, eingewickelt werden, verwirret werden PPB.

Égybe-köteleskédik: [se conjungere, societatem inire cum aliquo; sich verbinden]. Erre intett vala minket, hogy közöttünk egybe köteleskédnénk, mi magunk között meg ne szakadozunk (ErdOrsz. II.335. ErdTört. I.88).

Égybeköteleskédés: [societas, foedus; vereinigung, vertrag]. Az mi nevünket ez egybe köteleskédésünknek idején registrumba írattnak fejenként (ErdOrsz. II.338).

Köteleskédés: ∞ Megirt köteleskédésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat (ErdOrsz. II.336).

Kötelesség: obligatio Kr. [gebundenheit, verbindun; verpflichtun, pflicht, bindende kraft]. Házaságbi kötelesség, őszve szerkeztetés: conjugalis copula Com: Jan. 118. Az törekel kötelességet és barátságot vetők (Mondrók. III.132). Minden emberek az halandóságnak kötelességében vannak (Zvon: Post. II.37). Az jó lelki esmeretnek az istennel való kötelessége, kötése idvözt minket (MA: Scult. 103). Az kárhözottak örökké az pokolnak kötelességében fekszenek (Pázm: Kal. 106). Völtak rendelt napjai az ecclesiának, melyeken kötelesség alatt tartoztak bűjtölai (597). Kötelességem erőltet, hogy megmondgyam az igazat (Pázm: Préd. 41). A mely asszonyoknak ura meghölt, felszabadult kötelessége (149). Ha a házasszony valamit fogad istennek, és arra meg esküszik, az ura pedig azt ellenzi, mibent tudtára esik, semmi kötelessége nints az asszony fogadásának és esküvésének (245). Nem ny tanácsoljuk, hogy kötelességedet meg ne álljad (Évk. XIII.54). De hogy megmutassa bozai való igaz kötelességét, elbeszélé neki minden titkát (Mik: MulN. 32).

[Szólások]. Kötelességünkbe jár, hogy tőle eláljunk, és mint hogy hiszszük, tudjuk, hogy az isten tiltja, mind magunkban, mind másokban meg utáljuk, a kizsító kínálásoknak helyt ne adjuk (Fal: NU. 308). Ha kötelességét nem tölti, meg lesz neki mondva, mint Hadrianus császárnak: tedd le tisztségedet, vagy vidd végbe (Fal: UE. 191). Nagy kötelességgel veszem, hogy reá emlékeztetett az asszony (Fal: NA. 145).

Kötelességös: debitus [schuldig]. Kötelességes élés, vagy kötelességes pénz: debitus victus aut debitus pecuniae (Illy: Préd. II.49).

Kötelez: 1) [vincio, alligo; binden]. Meg telthe yowal setettségbe es halálnak arnelaba yleketh. koldosságra es vassal kethelezteketh: sathavit bonis sedentes in tenebris et umbra mortis, vincos in mendicitate et ferro (KeszthC. 294). Feleséghez vagyé kötelesztötűn? alligatus es uxori? (Helt: UT. 18). Jerusálem templomába, melyhez kötelezte vala isten az ő szent nevének emlékeztet (Zvon: Post. II.283). Nem köteleztetie az isten beszéde bizonyos helyböz, hanem kifoly az világnak minden szegületire (MA: Bibl. II.5). Christus bizonyos helyhez kötelezte a sacramentumról-való igéritit (Pázm: LuthV. 84). 2) obligo MA. verbinden PPB. [verpflichten]. Törvényvel köteleztetni: *astringi lege PPI. Jótéteményével kötelezni sokakat: bene *promereri de multis PPB. Kwthelzetet parancholat (NémGl. 315). Ev magat kevtelaze professionak auagy be eskeesnek kevtelaeul (DomC. 38). Kötelezik wűnön magokat atkozatra (Ozor: Christ. 64). Minden keresztény az sidó szombatra kötelezte (Pázm: Kal. 470). Az bornemiszsaságról-való fogadásra nem kötelez isten senkit (481). Miért kel a kösséget kötelezni a köz nyelveken-való biblia olvasásra? (Pázm: LuthV. 26). Adgy bocsanatot néki, és igen magadhoz foglalod őtet és kötelezed (Com: Jan. 201). Hogy Jánost annyira magokhoz köteleznék (Illy: Préd. I.65). Igen megszerette és hozzája kívánta magát kötelezni (Mik: MulN. 206). Az igazság arra kötelezi, hogy alattavalónak nem különben lelkekre, mint testekre vigyáz-

zon (Fal: NU. 291). 3) [implico, intrico; verwickeln]. A szolgáltnak igába magatokat ne köttölözéte: nolite jugo servitutis contineri (Helt: UT. B55). Kellelten hadba kötelezi magát az pápával (MA: Scult. 1082). Keresztelő János sem kötelezte feleség nyűgbe magát (Pázm: Préd. 37). Szent Pál mindoneket az hatalmasságok alá kötelez (Bal: CsIsk. 103). Drága szabadságunkat az ördög rabságába kötelezzük (Fal: SzE. 539. 76). 4) devoveo, devoto C. [widmen, bestimmen, verdammen]. Atkozza, az az örök kárhözatra kötelezi isten mindazokat (Tel: Evang. I.164). Ádám nem csak önnem magát, hanem az ő tellyes maradékiát is örök kárhözatra kötelezé (II.305). Akarum ez világot meg nierni, esztis el vesztik, es lelkeket is kárhözatra kötelezik (Fél: Tan. El6b. 10).

be-kötelez: involvo, inserto Kr. [implico, impedio; verwickeln, verstricken, eindrengen]. Wűnön magokoth be kötelezteek sok faldalmakra (Komj: SzPál. 382). Senki hatalmat nem vehet a scithiainkon, ha szinte valaki bekötöltezte magát közükbe, ezachamar ki háttac annac iguát nyakokból (Helt: Krón. 9). Jobban haloban hozod és beis kötelözöd magadat (Bal: CsIsk. 413).

bele-kötelez: impedio C. implico MA. wickeln, einflechten, verwirren PPB. [verwickeln].

belekötelezés: implicatio; einwickelung PPB.

Égybe-kötelez, egyyüvé-kötelez: implico C. [conjungo; verbinden, verwickeln]. Zónetségökkel egyyüve köteleztetűn (Beythe: Epist. 75 MNYil: Agend. 311). Egyben köteleztöt: implexus C. Igen egyben köteleztetet az anya az ő magzatyával (Prág: Serk).

egybekötelezés: [conjunctio, nexus; verbindun]. A házassal egybekötelezése eloldozlatatlan (Illy: Préd. II.173).

el-kötelez: 1) [aliorsum obligo; ausdingen, abwendig machen]. Az szolgálk kötötűn az ő szolgálattoknak idejét, akarattok ellen az ő uruktól el ne köteleztessenek (KeszthTört. II.274). 2) [sibi obligo; an sich binden, sich verloben]. Kit elkötötűt szívem (Thaly: VE. II.230).

lő-kötelez: devincio, facio obligatum, obstructum Kr. [verbinden, verpflichten]. Mást le-kötelezni magad részedre (Fal: UE. 488). Valamit kérnek, mellynek megnyeréséért magamat véghetetleni le-kötelezném (Könyv: VártaM. 59).

még-kötelez: intrico, praepedio, illaqueo, illigo C. devincio MedLat. 177. [anbinden, fesseln] verbinden PPB. Herodes megfogta Iánost es meg kötelezte őtet: alligavit (MünchC. 19b). Meg ketelezenek engemeth halálnak ketely: praecoccupaverunt me laquei mortis (KulesC. 28). Ők meg köteleztettene és esenek, mi kedeg fel kelenk es fel igazulank: ipsi obligati sunt et ceciderunt; nos autem surreximus et erecti sumus (DöhrC. 41). Ky mutata az evrdég az ev gonozsaganak chalaradsagyt, hog az megketeleztetek meg ne fogassanak (DomC. 54). Az ördögtől meg köteleztetett (Sylv: UT. I.55). Ezer bűnnek, gonozságnak lábszyiával köteleztettenek meg (Lóp: 1Tük. I.303). 2) obligo MA. [binden, verbinden, verpflichten]. Meg-kötelezem, meg-erősitem benne: auctoro PPI. A ki a fel fogadónak fogadást tött, kezet adott, megkötelezte magát: qui stipulanti adstipulatus est, obligavit se Com: Jan. 237. Ha valaki az wrnac fogadást fogadand a vagy eskűnéssel lelkét meg kötelezend: aut se constrinxerit juramento (Helt: Bibl. I. Pf2). (Az olaszoc) meg kötelezée ado-adásra magokat es tuszokat adannac nekic (Helt: Krón. 25b). Ig' meg köteleztetet a Bonilkar igazságból inkab, hogy nem mint nemzetségek törvényből: fit reus magis ex aequo bonoque quam ex jure gentium (Decsi: SallJ. 31). A vezeges kiket kötelezzem meg: quos ligant decreta (Ver: Verb. 227). Kivánta, hogy mi is megköteleznők erre magunkat, hogy az ő felsége testamentonát megtartanók (ErdOrsz. II.335). Megirt

köteleskedésünknek módja szerint megkötelezzük magunkat (336).

megkötelezés: praepedimentum C. obstrictio, intricatio, obligatio MA. verwicklung PPB. [verbindung].

össze-kötelez: complico, circumnecto C. [verbinden, verknüpfen]. Összekötelezett: perplexus C. Össze kötelezett háló (Mol: Jóh. 11). Összekötelező magokat együnlány emberek, az egyháznak testétől való elszakadásra (MA: Tan. 1288). Az halottakért való imádság össze vagon kötelező, az purgatoriumról való igaz vallással (Bal: CsIsk. 184). Czigéres lüres parázma aszszonyal kötelezte össze magát (Csúzi: Síp. 52).

Kötelez-ik. Belé-kötelezni, kötéldőzeni: implicari MedLat. 299. [sich verwickeln, sich verstricken]. Nem akarok illien boldogulni kötelezni (Pout. 183). Enis bānon, ugymoud, hogy ebben kötéldöztem (Pázm: Kal. 320).

Kötelezés: 1) [implicatio, ligamen; verband, verbindung, verstrickung]. Te meg kötöttel tawl een gondolatmath, een eswenemeth ees een kötelezesemeth meg kerested: funiculum meum investigasti (KeszthC. 381). Odózd el az hitelenségnek kötelezését (Beythe: Epist. 76). Mihelyn ez testnek kötelezéséből meg menekődnek (236). **2)** obligatio C. MA. verbindung PPB. [verpflichtung]. Nagy sulyos kötelezesben vagy; pezo-todnac kötelezése (Boru: Préd. 61). Az törmenec kötelezése aht voltanac (Kules: Evang. 12). Az atyafián szeretet kötelezése azt kinánya tőlünk (Pázm: Préd. 890). Így szól Luter: az isten törvényének kötelezésétől szabadosok vagyunk (Pázm: LuthV. 113). A papnac szűzségre való maga kötelezéséről (Czeg: Japh. 232). Az kötelezésnek formája ez: Esküszünk az atya istenre (ErdOrsz. II.336). Azért nagy kötelezéseket tñ néki (Könyi: VártM. 38).

Kötelezet: [obligatio; verbindung, verpflichtung]. Az eredet byn ellen vala ny zerzees, törwen es kötelezet ky adatot vala, istennek ygassaga zeren azokat mynd reea veeve (ÉrdyC. 210b). Baratsaghuak es ayotatus emlékeztethnek kötelezetyeert neky adaa zent Albert pypseknok yoghyat (295b).

Köteleződ-ik: intricoor, constringor MA. zusammengebunden werden PPB. *Kötéldőni, köteleződni: intricoor, constringor MA. PP. Adósságra köteleződött: oberatus PPB. Sok adósságra köteleződött: aere alieno perditus no. Hogy offéle gasságban keveredgyűne es köteleződgyűne (MA: Tan. 1081).

még-köteleződik: [se conjungere; sich verbinden]. Az maummonnal meg köteleződöt (MA: SB. 129).

Köteleztet: [obligo; verpflichten]. Az magistratus parancsolatty, embert kötelezteti tsak az külsőkre (Ker: Préd. 691).

Kötéli: funalis MA. zum strick gehörig, das man am seil zieht PPB.

Kötélke: funiculus [quaste]. Salangoc, perémec, vagy függő-kötélke az ruhánc szegletén: funiculi per angulos pallii (MA: Bibl. I.178).

Kötélék, kötőlék [kötöllecske Pázm: Préd. 1061: 1) [vinculum, ligamen, ligamentum] retinaculum MA. band, binde PPB. Kötőzne valanak kötőlékeked: fasciis (Sylv: UT. 1.115). Had itt a sárkánt a verőfémben: had ferozjon a kötőlékben (Holt: Mes. 241). Oldozd meg az alnoksagac kötőlékét (Tel: Evang. 1363). Közelget a két össze-kötött juh a lőh az egyik juh egy felől esik, a másik másfelől a lő mellé, és midőn a juhok kötőléke érné a lő tőrjút, fel-kél a lő (Hall: HHist. 305). Nyűg es kötőlék (Kkar: Tirk. 225). Így kötöttelekbe a ná lelkeink az élők kötőlékébe avagy esonójába (Mad: Evang. 373). **2)** fascis, sarcina MA. [manipulus; bündel]. Kötélekenkint: fasciatum C. Kötélék, matring, avagy funal perecz Com: Jan. 97. A vízi mentat keueben kötők vagi kötőlegben (DebrC. 50).

Az hayobol mynden terheket ky hanyanak, ees az ew kowtewlekety kywetek (Pesti: Fab. 68b). Egy nagyköteléc ágat vinne (Holt: Krón. 59). Egy köteléc száraztot fügét adának neki (Holt: Bibl. II.174).

Kötőlélkecske: fasciculus MA. bündel-ein, paquet PPB.

Kötény: ventrale, praedinetorium, praeligamen; vortuch Sl. Előköti avagy elő ruha, ketény [gy] (Com: Jan. 100). Minden-féle kötényt ezekre kötötték, gyöngyből vagy gránátból pártövet üvedtek (Gval: FNót. 14).

Kötés: 1) nodus MA. [knoten]. **2)** [volumen; der band]. Első, második, harmadik kötés (Vajda: Kriszt. Cím.). **3)** fasciculus MA. [bund, bündel]. Kötés papiros: volumen chartarum PP. Egy nagy kewtes fa kyt fel nem emelhet (Pesti: Fab. 75). Vegyetec egy kötes isopot is, es márciatoc a medontzebeli vérbe: fasciculum hyssopi (Holt: Bibl. I. II.50). Kötés cipelyis (MeseK. 25). Egy kötés nest, kiben 25 nest bír van (VectTrans. 4). Egy kötés török ezérna, melyben 20 matola vagon (10). Egy kötés ökr: par boum (Kár: Bibl. I.326). Két kötés masola szőlő: duae ligaturae uvae passae (MA: Bibl. I.275). Kötésfa: fascis lignorum (Pázm: Préd. 210. Kr.). Vettem egy kötes habarniczát (Rady: Csál. II.23). Étek aranyozni való aranyat es ezüstet egy egész kötest adtam, fél általag kaporait (61b). Kötés myrra nekem az en szerelmesem: fasciculus myrrhae (Hly: Préd. I.122). A papiros kötésenként avagy bdonként adat-tatik el (Com: Jan. 135). Két kötés papiros (Évk. XII.72). Inasának kezéből ki vévén egy kötés ritka nyusztot, neki adá ajándékul (Fal: TÉ. 696). **4)** foedus, pactum MA. bund, vertrag, bündnis PPB. Jó kötéseket írni tud: *cantor formularum PP. Kötésének, fogadásának állni: *stare conventis PPB. Az elreytől zerelmenc ő buzogsos eg [?] köteset meg mutattyac (NagySzC. 5). Istennec mind elefől fogva volt szőnezes es kötese az ő nepevel (Holt: Bibl. I.4). En teneled ketest teszec: ponam foedus meum tecum (C3). Fegyvert hozoc tőreacoc, mely az én tüveletec való kötesemről boszszut állyon: inducam super vos gladium ultorem foederis mei (MMm). Kötésnek ladaia: arca foederis (Holt: Bibl. IV.6). Kötés avagy vy frigy (Holt: UT. El5b. 1). Tiltatnak az ördöggel való kötések, odások (Gyarm: Fel. 12). Kötés alatt borzálac el: foederatus recedant te (MA: Bibl. I.328). Az jó lelki esmeretnek az istennel való kötéssége, kötese idővőt miunkt (MA: Senl. 103). Tovabra való maga avagy jozsaga oltalmara való jo kötes, jo level, menedek, irasbeli szavatosság: expeditoria cautio et literae, quietantiae, vel evictio (Ver: Verb. 9). A megerősítettet kötések örötleeneck tonni, nem illik: rata irrita reddere dedecet (Com: Jan. 199). Sok istenkeléssel fel indíták, hogy kötese szerént meg oltalmazná az országot Ferdinánd (Pázm: Kal. 440). Az abrugányiaknak egy fillért se adass edesem, valanig eleget nem tesznek kötéseknek (Rákty: Lev. 159). A jó a rosszal sola sem bósátokozik szoros szives kötésbe (Fal: UE. 445). A böles kerülü a galibás zimbortat és kötest (479). De meg nem állja azt, mit fogadott szajja, meg-szegte a kötest, pokol a hazája (Könyi: HRom. 139). **5)** ligamen, vinculum, vinctura MA. band, binding PPB. [verbindung, verband]. Kötés a faépületben: catenatio signorum, junctura PP. Ha a szederyből kötest csinálz es a toroknac dagadassura kötől, igen hasznos (Mel: Herb. 1). Oldással es kötéssel, anagy egyeb fele babonauul akariak az betegeket gyógyitni (Fél: Tan. 502). Az eppítésre kötéssel özne foglalatot fac: loramentum ligneum colligatum (Kár: Bibl. 665). Ha kötelezendü valami kötéssel az ő lelkét: si quid voverit (MA: Bibl. I.149). Magyaraztokat magyarizhatz es kötéseket megfeythetsz; ligata dissolvere (II.162). A lábom kötésit is kibontatván, megmutattam neki (Mondrök. XV.101). **6)** [obligatio; verpflichtung]. Külömböz az pörledez, az kötestül: differt actio ab obligatione (Ver: Verb. El5b. 61). Miért Kumillától elidegenettél? noha neki erős kötésekett tettél (Könyi: HRom.

143). 7) [conclusio; schluss]. Azokat, az kikről ez ideiglen bőven vettekünk, ilyen kötés beszédben foglaljuk (Toln: Vig. 161). Erőtlén az ti kötes bezedetec (Pázm: Fel. 63).

frigy-kötés: foedus PPL Com: Jan. 113. foederatio Kr. [bund, bündnis] (Zvon: Post. 1.198. GKat: Titk. 211).

háló-kötés: 1) [rete; netz?] Hálókötés pomagranákkal vala az oszlopnac gombia környül (Helt: Bibl. II.362). 2) praeparatio retis Kr. [das netzstricken]. (Csúzi 157. Kr.).

hit-kötés: [iuramentum; eid, eidliche verpflichtung]. A frigy és hitkötés becsülettel megtartóztatván, meg nem második (Monrók. VIII.229). Add néki tszászától nyert hit-kötésemet, s mond hogy nem felejtis ígérkezésemet (Könyi: HRom. 135).

jászol-kötés: aggeris positio Kr. [kripenbühlne]. Gát es jászol kötésekkel es töltésekkel az vizet oda vehetnek, az lova szeretnek: per aggerum positionem et repleturam (Ver: Verb. 158).

kerék-kötés: sufflaminatio rotarum MA. hemmung der räder PPB.

könyv-kötés: [ligatura; einband]. Az feiedelem meg kérd-nen miben allana az könyvnee aranyazasa, csak anny segit-sseggel lón neki az menyit az könyű kötes ér vala (Deesi: Sall. Előb. 6).

kүн-kötés: Vulcanium vinculum MA. Decsi: Adag. 153. Kisv: Adaz. 548. igen erős kötés SzD. [künstlicher knoten, gordischer knoten] (Fal: Jegyz. 926).

vitéz-kötés: zona artificiosa confecta SL [eine art schmurband]. Egy kevésse az övin alól ért szép vitézkötés lévén, azon sinór végén kettős volt az a sinór (Monrók: XI.348). Egy esá-kót is megpántlikáztattani, selyem vitézkötést erre munkáltat-tani (Gvad: RP. 85).

vitézkötésés. Vitézkötéses gomb (TörtT. XVIII.219).

Kötésés. Kötéses ruha (Erasm: Erk. 28). Egy fekete pre-mes negyes köteses korozovagy. Egy vekony patyolat elő ruha köteses, körül csipke rajta (UjMMúzeum IV.171). Eg' feier köte-ses vngvaal (Radv: Csal. III.109).

Kötetlen: non ligatus, solutus SL [ungebunden]. Kötetlen, szabados életű, feslett erkölcsű: dissolutus PPB.

Köthető: nexilis MA. gut zu knüpfen PPB.

Kötő: 1) ligans, nectens MA. der da bindet, der knüpfet PPB. 2) [vinculum, ligamen, taenia, fascia; band]. Esméretes ám nálam az ilyen kötő, sinór pántlika: ich verstehe mich auf die band [így] KirBesz. 29. Fa hajkötő, minémű a hárs: *baltens corticis PPL Saruánac kötő (Zvon: Post. 1.73). Od meg sarud keotóyát (Vas: CanCat. 497). A czipelésnee talpai, két fülei és kötő, szorító szijai vannak (Com: Jan. 100). Koszo-run esüggő fűrtőc, olasz kötőc: lemnisci (101).

bölcső-kötő: póla; fascia Major: Szót. 223.

elő-kötő: cinetus MA. schurzband PPB. Elő-kötő, elő-ruha: amictorium; pendely, előkötő: castula; szorító ő, surtz, elő-kötő: cinetus PPL. Elő kötő, elő ruha: castula, perizonium: ein badtuch oder füttuch [fürttuch?] der weiber Nom. 19. Elő-kötő, fűrdő pendel: badschürze Com: Orb. 151. schurzfell 163. Tyz elewkewthie, az negyenes aranyas feye, az tebbie fekethe hymbe zedett (RMNy. II.35). Megszolgálom Kőnek, hogy az előkötőtök nekem megcsináltatta (LevT. II.24). Az szoknya felől, kinek az előkötőjét is isten dicsőségére adták (279). El lopá királyné asszony a coronát és ada aszt az vény assz-on-nac az előkötő allá (Helt: Krón. 78). Arannyal es ezüstel teol-teot reczés eleokötők (Vas: CanCat. 543). Harom elew kew-thevre walo him (Radv: Csal. II.10). Egy chinadof elő kötő

őth rendel hant (II.17). Egy aranyas szoros recze elő ketheo (II.54). Eg' tesztomel elő kötő (II.109). Egj olaz vazoni előleokötő arannyal ezüstel keörniel varna (II.84). Olly nagy kedvel tisztították a város helyét, hogy az asszonyok is elő-kötőben hordották a követ, földet (Pázm: Préd. 873). El-maradván a vázson előkötők s pendelyek, hozattunk neki Budáról egy vég fűjtőt és fél sing bársonyt (MontME. I.291). Egy pagyolat reczés előkötő (Monrók. XXIV. 231).

fátyol-előkötő (Gér: KárCs. IV.269).

előkötőcske: cinetulus MA. schürzlein, gürtlein PPB.

farkas-kötő. A farkas kötőn bekecsj hegyen való szőlők-kei három fiam osztozzék (Radv: Csal. III.325b).

fő-kötő [fekethe RMNy. II.210]: vitta, capillare C. reti-culum, mitra MA. capitium muliebr, redimiculum, amphi-tis PP. hauptbinde, haube, haarhaube, hauptzierde, weibermitze PPB. *Főkötő ruha, mikor ember feje fáj: pycetacium[?] PP. Haj-kötő, fő-kötő: redimiculum PPL. Fátyol avagy reczés főkötő: vitta sive reticulum Com: Jan. 100. Idem 163 minoris pretii ex [et?] valoris wgo Keskenew, quo pampereule mulieres caput tegere solent ex telis vel sindo factum. Bindis chepő, vitta fekwethew 1500 (Szilády: Pelb. 66). Meeg meg nem velomoztatot vala zent velommal azaz meeg nem vala feketye (MargL. 29). Te aiakid mikent erősből gartot főkötő: sicut vitta coccinea labia tua (DöbrC. 477). Aranyas főkötő, kinek az homlok eley gi-on-giel (RMNy. II.149). Egy gyengyes aranyas fekethe (210). Egy fleo keotheoth mynd homlok eleostwl. Massyk homlok eleot fleo ketheo nelkw (RMNy. II.65). Az ur elvész a főkötőket (Helt: Bibl. IV.16). Judith az ő főkötőit fel téen: imposuit Judith mitram suam super caput suum (Kár: Bibl. I.494). Egy aranyas feyketew (Radv: Csal. II.10). [Attam] egy feketőt homlok előstwl (II.17). Egy gyöngyös fejektő (Gér: KárCs. III.227). Német főkötők (IV.417). Az fejét peng pártával és gyöngyök-ből köves főkötőben csinálták bé (Monrók. XI.389. Thaly: VÉ. II.259). A boronyai hertzeg asszony új módi fő-kötőben mut-tatta magát (Fal: NÁ. 127).

háló-főkötő (Radv: Csal. 285).

hálós-főkötő: plagula, reticulum MA. eine haube so ge-strickt ist, haubemetz PPB.

főkötőcske: mitella MA. kleine haube, mützlein, küpplein PPB.

főkötős: vittatus C.

főkötöz: [mitra operio; eine haube aufsetzen]. Ezeknek [a kisaszonyoknak] fejek nem főkötőztettek (Gvad: FNót. 44).

be-főkötöz: [rica velo, sacro capitis velamine Christo despondeo; mit dem schleier bedecken]. Zent Margyt azzont ha-rom sororokkal nagy jnneplessel be feketeezek, be zentelek (MargL. 35).

még-főkötöz: ∞ Akara es kere zent Margyt azzont, hog az zent velommal meg velomoztatneek, megfeketeztetneek (MargL. 35).

főkötözés: [velatio; das bekleiden mit dem schleier]. El hivattattanac az tyztelendew atyk zent Margit azzonnac feke-tezesere (MargL. 35).

gomb-kötő: nodarius, commodator. PP. knöpfstricker PPB. (Kár: Elet. II.17. Szeutn: Kalm. 7).

haj-kötő: crinale, taenia PP. haarband P. Hajkötő: band KirBesz. 29. 131. Haj tekerőt és haj kötőt kilencz véggel 5 ft. (Radv: Csal. II.113).

háló-kötő: [netzstricker]. Az kerékjártónak és hálókötőnek az mikor dolgoznak, fekete czipő per diem 1 (Févk. XIII.84).

kar-kötő: armilla, brachiale SL [armband] Arany peretét, karkötőt mutatná (MA: SB: 222).

kas-kötő: [vitor; korblechter] (név XVI. sz. Nyr IX 365).

kerék-kötő: suflamen C radsperr Nom. Pl. spannstreck der räder, hennakette PPB. Kerék-kötő, hogy a hegyen alá ne ferojjon: suflamen MA: PP.

kéve-kötő: manipuli ligator Kr. collector manipulorum MA: Bibl. I 513. [garbenbinder]. Az kéve kötő: alligantes manipulos (Kár: Bibl. I 192).

könyv-kötő: compactor librorum, bibliopagus MA buch-binder PPB. Könyvkötő avagy compactor Com: Jan. 160. Az köntöktől való zogeolások: mind az keonaknak be keotesetol zegoedek meg az keonikeoteowel in flor[en]s 39. (Uj-MMúzeum. III 1. 377).

mente-kötő. (TörtT. III 197). Mentekötő zsinór (III 379).

saru-kötő: corrigia MA corrigia calcamentorum Helt: UT. P2. ligula Erasmus Erk. 69 [schubriemen]. Régen saru kötőt csináltak belőle (Cs. II 3. Tó: Zsolt 653).

szár-kötő. Szar ékesítő ruha, szár tekerítő ékes harisnya, szavári, szár-kötő, térdre-kötő arany-peretz: periscelis PPB.

térd-kötő: fasciae crurales MA. Nom. 551. gennalia PP Com: Jan. 100. hosenband Nom. 20. knieband PPB. Kírlész 131. Egy pár térdkötőt [lyg?] küldött (LeyT. II 366). A kereszténynek, sz. Péter árnnyékára tették bot-csokot, a sz. Pál térd-kötőjét betegesekhez vitték (Pázm: LuthV. 230). Az keresztényeknek szóját ki kötözte arra, hogy az apostolok árnnyékára ki tegyék betegeseket és térd-kötőjüket bősüllettel kapják (Pázm: Kal. 183). Egy galléros öreg térdkötőig [lyg], erő bárány bór ködmön (TörtT. XVIII 221. Misk: VKort. 220).

Kötőd-ik: 1) [complector, se circumvolvare; sich schlingen]. A borsó is az kacsotskáival valamireh kötődven jó magassan nő fel (ACSere: Éne. 238). 2) discepto, jurgor, tritor, contendo, finem contentionis dico MA zanken, streiten, stets handeln PPB. Nálunk nagyobb nem kötődik (Dési: Adag. 250). Kötődő, patvaros (Sall: Vir. 67). A nőül kötődhe elgyomással: do quo altereatur (Com: Jan. 132. MNyit: Jrt. 120). Némelly társunkban belé kötődének, és ellenek kelvén, benne meg ölenek (Gyöngy: Char. 33). Tán hasznosabb volna azzal a sessed-megszegődni, hogysen ellenségül tovább is kötődni (Thaly: Adal. I 162). 3) [jurgor; gebunden worden, geschlossen werden]. A monarchák közt itt békeség kötődött, látván hasznatlan már sok vér öntődött (Gyal: RP. 175).

be-kötődik: [intrico; sich verwickeln]. Világhú gondokba, bekötődven (Mad: Évang. 1).

még-kötődik. X Érzékenysége vagy elveszne vagy meg kötődnek a sacramentomban (Pis: Igazs. 48. Tó: Zsolt 31).

Kötődés: disceptatio, contentio, tricio MA streit, zank, strittiger handel PPB. Versengéseknek kötődéseknek oka és eredeti a részesség (Pázm: Préd. 230. MA: Em. Előb. 18). Hogy elmessük minden kötődésnek es méjút (Pis: Igazs. I 131). Főstbe menének Kalauinak bojtornyos kötődési (I 280). Az mi ecclesiánkban sok tele kötődések, es viszonyosokvadnak: certamina atque dissidia (SzCsene: Conf. 107. László: Petr. 15).

Kötődz-ik: [discepto; streiten]. Általa küldött kötődz s hosszás írású leveletet vitték (Munkok. VIII 6).

Kötölod-ik, kötelod-ik: construngo, intrico MA zusammengehandeln werden PPB. [verwickelt werden]. És az oroszán tin elő kezdle menni nagy nehezen, mert mind jobban jobban kötölődik vala a két lába a járásban (Helt: Mes. 361). Nem kötölődének ők ez idő szerint való szorgalmatoskodásban

(Czegl: Orond. 36). Az mely szűz leányzó vagy barát, istennek szenteli magát, házasságra ne kötölődhekk (Pázm: Kal. 175. Pis: Igazs. 330).

égybe-kötölodik [2] [implicor, impedio; verwickeln, verstricken]. Törben akada az oroszánnak két lába és a tör egybe kötölöde a két lábát (Helt: Mes. 363).

Kötölödz-ik, kötelödz-ik: [implicor, impellor; sich verwickeln]. Majl minden fő eretnekégek kezéből, az ördögnek szövetségében kötölödztek (Pázm: Kal. 177). Bizonyára bűnös vagy, sok gonosz indulatokra hajlandó és kötölödzött (Pázm: KT. 182). Meg nem ödöl a cziomót, hanem inkább belé kötölözzöl [lyg] (Ful: Csik. 116). A kik hozzájuk [az esztelenekhez] kötölödzének, folyónak (Ful: UE. 381). (Vö. **Kötelez-ik**)

bele-kötölödzik: X

[Szólások]. Másokat meglátván megtámad, mindenbe belé köt, kap, akad, kötölödzik (SzD: MYr. 105).

összve-kötölödzik: [complicor; sich verstricken]. Miflon hátára vótt össze kötölödzött két juhát a rühös fő, mégyen a malomban, kinek földén tűz van, azt minden felé lányó (Hall: IIIst. II 306. vö. **Kötelek** Hall: IIIst).

Kötött: sertus C vincetus, ligatus MA gebunden PPB. [geflochten, gestriekt]. Kötött kas: corbita, cista vinacea PP. Kötött kapezieska (Thurzó: Lev. 175).

feje-kötött: [2] Hannis Messiasokat tanasztta, úgy mint Theodast, Judas Galileust és több hasonló feje-kötöttet (Kát: Titk. 12).

Kötöz: ligo MA bünden PPB. Folyúl róla kötözöm: super-illigo C. Of igón hozom kötözmelek, hog' öröke soha töled el ne szakathatnak (Tibó: 8). Fyrtlyakat es azzony állatokat kötözwen vinnem be Jerusalemba (ÉrdyC. 205b). Az ilyen nyavalyáknak leghasznosb orvosságival az békességes türessel kötözze Kd. szűbéli sebtét (LeyT. II 276). Taligára kötözze (Helt: Krón. 35). Az ő lelke e gyermekekhez kötesztetett: cum anima illius ex hujus animi pendat (Helt: Bibl. 1y3). Az ő pásztorogat nem kötöz sem helőz sem pedig szemlétne (Szék: Krón. 87). Apró gyermetskötés szablara leutae, es harruszanis lo hatara tarisnyaba kötözte (Bör: Préd. 78). Valamig a testben vagyen lelkünk, vinceti, compediti, kötözött, és vaslavoretett rab a neve (Pázm: Préd. 68). Kötöző szájakkal össze szorítottuk magunkat (Com: Vest. 81). Hozza kötozi a lovat a saráglához (Com: Orb. 155). Nehez paraszt ired melly sebt kötozni (Hely: Jephth 15). A fűző kötőzik a kigyót, mint annak előtte; és mond a bős ember nekí: Szakadt d-meg magadat, ha belét (Hall: IIIst. II 351). Miflon a görög fejedelmet kötözni, hogy rabságra Trójába beküldné, érkezik Akhilles (III 173). Pápa hatalmával noha ő átkozta, de török az népet kötözte, romtotta (Thaly: Adal. I 111). Éljen, de kinek között, kikre engem kötözött (Amade: Vers. 259).

be-kötöz: illigo Kr. einbünden, verbünden]. Meg योगेय्थi zvyholy tereshelmesekeithi oes be kethezy w serelmekethi alligat contritiones eorum (KeszthC. 192). Ki zivokbeli törődelmeseke vigaszt es v. törőseket be kötözi (EöbrC. 226). Adtam 10 könyveket be köteznj (UjMMú. III 377).

hátra-kötöz. Httakötőztetett: restrictus C

lő-kötöz: deligo C MA verbünden, anketten PPB

lőkötözés: deligatio, colligatio MA verbündung PPB

még-kötöz: intrico, praepedio, obligo, perligo, religo, vincio, evincio, obstringo C anbinden, fest zusammenbinden PPB. Rőtezekek valaki megzen kötözheti vala ötet: neque eatenis jam quisquam poterat cum ligare (MünchC. 78). Abotom, hogy esmegh yghen veor, esmegh loo fűg, hogy meg kőtezyen

ErdyC. 225b). Te meg kötözöd a meg kötfözhetetlen (129b). En Paul az Christus Iesusnak meg kötfözthe, foglya tyerettetek pogmekerthi (Komj: SzPál. 287). Onzollak emekokaerthi tyetkethi emeg kötfözött az vrlm (290). Hétszerő kötéllel ha megkötfözsz engem, elszakasztásira nem lesz nekem erőm (RMK. II.342). El nem zaggathattya az edényeket, hanemha előb az erőssét megkötfözi: nemo potest vasa diripere, nisi prius fortem alliget (Helt: IT. 7). Megkötfözi az hatalmait: alligaverit fortem (Fél: Bibl. 19). A szőlőt, ha elég vastag, tizgolya avagy szőlők vesszőkkelis meg lehet kötfözni (ACsere: Enc. 271). Vallyon s az ő lelki ismereteket nem jelentke ezzel az fel bonthatatlan példával meg kötföztetnek (ÉszT: IzAny. 82).

mégkötfözés: religatio C. MA. anbindung PPB

mégkötfözhetetlen. Te meg kötfözöd a meg kötfözhetetlen, te gyözöd meg a nyindenhatot (ErdyC. 129b).

öszeve-kötöz: colligo, constringo MA. zusammenbinden PPB. Öszeve-kötözött: colligatus, constrictus MA. PP. Öszevefogalom: combinatio. Kötözvények evnye az konkol meg egetesre (ComC. 36). Sae nyaláb fákát öszie kötöznek (Helt: Cane. 27). Kiknek farkoc öszie volt kötfözzen (Mon: Apol. 13). Kiket (kapukat) igyenes pálezkiből, pünt vesszőkkel, rostály formára öszie kötözzenek (Lipp: PKert. 119).

Kötözés: vincitura, vinculum C. ligatura, ligamen, copulatio MA. anbindung, zusammenbindung, band PPB. El zaggatata Samson az kötfözesthi, nyint ky egy nyalas fonal zulat el zaggatathna (JordC. 314). Mykoron ewtet vicnirissaa es kezeseges papawa zentelee Iesus, neky adwan menynek, feldnek es pokolnak hatalmaat, bozzanathnak es kötfözzenek ereyt (ErdyC. 228). Kérdlek éntégedet, ha szeretsz engemet, mond meg miből legyen te hatalmas erő! kötfözés mülmi legyen, ki megbirjon téged (RMK. II.342). A kötfözés avagy a bűnök meg tartása, mellyel be tétetik az mennyország a bűnös embernek; a kötfözést excommunicationnak hívjuk (Tel: Evang. II.99). Az foelyoknak kötfözése előldinae: vincula eorum soluta sunt (MA: Bibl. IV.12). Az mint az szőlők kötfözéséből és hajój rakosgatásából látszik, szerence, ha pusztára nem halta az várat (RákF: Lev. 1618).

Kötözet: vincitus MA. ligatura, ligamen Kr. [band, verband]. *Kötél, kötözet: vinculum, ligamentum, vincitus MA. Iga vagy jarom modra valo kötözet, mint az ablac eppóc, rímác; jugamentum MA. A tsont, portozo, kötözet, hártya, iz, rost a testnek részei (ACsere: Enc. 142).

Kötözetlen: irreligatus MA. [ungebunden].

Kötözni-való: viminalis C. [zu binden]. Vagyon hszszü levélü salátu-is, a kit kötfözni-való salátának hívünk (Lipp: PKert. II.104).

Kötözget 1) colligo, consuo, consarcino MA. zusammenbinden, zusammenflicken PPB. **2)** Szóval fogdosgatni, kötfözgetni: vexare Com: Jan. 204. Kötözgettek ugyan az istennek finim beszédre, de tsak kükombakok voltak azok többire (Megy: Sziv. 28).

Kötöztet: [ligare facio: binden lassen]. Essze kötföztettek (MonOkm. VI.71b).

még-kötöztet: x. Megkeoteztettek, hog egyebeket meg ne serthetne (DomC. 311).

Köttet: [ligare facio: binden lassen]. Ha Cserep Balas ezt meg nem byzonethattya vala, azon belen ewtet nyakon kettety vala (LevT. I.21b). Nyers fakat bordatot vala, nyalábokba aszt mind kötetü vala (Mel: Sám. 93). Sípöt köttetni a báz földésre (Lipp: Cal. 11).

által-köttet: [ponte iungo, coniungi facio: überbrücken lassen]. Az Tiszát szállal által ha kötte-ne, igen jó lenne (MonOkm. XXIV. 563).

be-köttet: [ligari curo: verbinden lassen]. Az hal kozem hüvelyke jobban megdagadva, valamely timsis tyukony fiórról beköttetvén, az tüzeséget kivetto (MonRök. XV.315).

föl-köttet: [suspendi iubeo: aufknüpfen lassen]. Kik közül egyet egyet a kolosvári commendáns ugyint a filusi-bíró fiát a magok házok eleibe felemelt fára felakasztott, a másikat szinte felkötötte (Ház. II.60).

KÖVEKÉL: [fleo, vagio: weinen, wimmern]. Iesus főkzyk iazolba, menyekbe orzagol, a böchöbe köveköl (WinklC. 344). Istennek jradmassaga mya es zent Margyt azonak erdene mya az lelek meg tere es meg olvenyve az gyermek, az ev zomeyt meg nyta kevényekven (MargL. 164). Lathia zenth fiat az földön előtte könekölne; meg gondolhan kegek az ő isteni felegős notat, nem mierzli vala őtet illetnie (ThC. 55). Atya wr ystemek edesseghes teste lett yghelyth kövekölwen az zoros yazolba es syrankozwan erwleben (ThewrC. 98). Idwez legy-tewk zysseghes fylak, kyk erdemetek halgathy az zenth anygaloknak ew dycheretyewkethi tyztewlen az te kysded zyltettedethi, ky menyeth es feldethi byrya es atya wr ystemek edesseghes teste bowth ygyet kewwekwelwen az zoros yazolban es syrankozwan erwelen (PozsC. 43).

Kövekélés: [fletus, vagitus: das weinen, wimmern]. Pater noster, credo salve istennek embere letenek tyztesszere, az masyk pater noster ez vylagra zvetesert es az iazolba kefkenekeleseert (GömC. 90). Az artathlan gyermek mykoron zylethyk syrasol kezly el ő e-eleseethi; az artathlan mag mykoron kywe iw ő zylecenek meheből, elezer kövekölseethi tezen, honnem mynth mewethewthi syrwán vettethwuk azeerth ez nyawalassaghos eeethire (ÉrsC. 203).

KÖVÉR (*kewer* KeszthC. 39, *kewer* LevT. 144, *kewer* Helt: Krón. 200, Helt: Mes. 148, *kewer* segek Mel: SzJán. 449.). **1)** pingvis C. MA. főtt, feist PPB. Kövér híd: anser fartilis: kövér borjú: vitulus saginarius PP. Hírsos, kövér olaj gyümölcs: oliva *carosissima* PP. Hasas, nagy-hasú, kövér: ventriosus PPB. Iziatoc köner borít: saginatus (MfinchC. 147—8). Istennek hege köner heg: mons dei mons pingvis (AporC. 15). Meg kernekeztenek engemeth sok borywk, kewer tullok (KeszthC. 30). Ehedre: siit, leues, kewer ludfi leam sariala (LevT. 144). Mondom lassitoc meg, minemü a föld, könera a vagy östzenér: considerate terram, qualis sit humus, pingvis an sterilis (Helt: Bibl. I. VV.2). Az Pharaonac szamara, ki jezzetetie vala a het köver kalászon (Szék: Krón. 15). El ki boza Syriabol az io köner földre (Born: Ének. 364). Igen io clisterben kenér hús lenében lö herével egygyütt (Mel: Herb. 68). Kenér emberben ritkán látz böltet: anima sicca sapientissima (Besz: Adag. 236). Ez illyen ember nem lenen magas, hanem széles és nagy kenér, erőtlen (Cs. F4). Kenyeré kövér lészen: pingvis erit panis ejus (MA: Bibl. 147). A tsalyán és bojtórján könnyebben és kövéren nevedekik, hogy sem a hasznos füvek (Pázm: Préd. 293). A mi édes üdvözítünk életének utolsó vatsoráján sokkal tsudálatosb és bötsülletesb lakodalmat szerzett, convivium pingvium, medullatorum, velős és kövér lakodalmat (732). O, teneres, talpas kövér domine (Bal: Epist. 4). Meg-ganézotatie ganéjval avagy kövér földel, siros fejr agyagyal (Com: Jan. 72). A fekete föld, melyben a borozda feneké kövér, igen jó a veteményeknek (ACsere: Enc. 268). Kövér elődellet meg-hizakottál (Kereszt: FelsKer. 24). Kövér testü (László: Petr. 203). Téjjel mézzel folyó lett kövér földetek (Örczy: Kültsz. 236). **2)** adeps, pingvedo: das fett, schmalz. Dinszo kövére: schweineschmalz Nom. 38. Kövért-szerető: pingvianus, pingvianus MA. Habel [Abel] is boza azoknak [juhainak] köveriből (Helt: Bibl. 1B2). Áldozza meg az juhak minden kövérét, mely az az bélihöz ragadot (Kár: Bibl. 189). Juhainac első fattyásából és azoknak köveriből: de primogenitis gregis suae et de adipibus eorum (MA: Bibl. 14). Megelégittem volna

őket gabonának kövérről: cibavissam eos ex adipe frumenti (518). Az étkeknek kövéri: pingves escumum (ily: Préd. II 230). A leuon belső részének, úgy-mint a bél fedező kövérenek megégettetése (Dósz: Tal. 86).

[Szólások]. Déresnek kövérré fizetéseket adott (ily: Préd. II 161). Megharagudott Hérmán, kövér lúdat kíván (Mik: Tör. 94). Han szesz forintot iót a kövér pleban-niából (Mél: Szám. 67). Nagy kamós pártza jött apátur kezében, kövérebb püspök s őg tünt innár szemében (Órész: Költ. 120).

[Közmondások]. Mindenkor kövérb az más ember szalonnája (Decsi: Adag. 11).

Kövéreske: subpingvis C. pingvulus MA. ein wenig fett PFB.

Kövéred-ik: pingvifio, pingvesco MA. fett werden, feist werden PFB.

még-kövéredik: pingvesco C. MA. fett werden, feist werden PFB. Megkövaredet e neque ő zűnő: incassatum est cor populi hujus (MünchC. 38).

Kövéres: subpingvis MA. etwas fett PFB.

Kövérit: pingvifacio MA. mästen, feist machen PFB. Kövéritő éték: sugia C. A bab kövériti a szántóföldet: fabis terra *gliscit PPB. (Pázm: Préd. 389. 605. Kr.) A gyönyörködtető kedves ízű étkek s higan sült tyukonyak téged kövéritnek, s új szőlő gerezdek, mind hízlanak ezek (Félv: SchSaj² 6).

még-kövérit: impingvo, pingvifacio, ubero C. fett machen PFB. Embőrcet zivet lelket zeit malakalt megkövériti és bőlcseggel meg előseíti (Nagysz¹ 61). Bűnösnek olaja en femet meg nem kövéreíti (EbrC. 220). Az jó aszszonyiállat gyönyörkötteti az ő ferjet es az ő tetemeit meg előseíti és meg kövéreíti (SalMark. 30). Az szőlőt meg-kell kövériteni (Mad: Evang. 192).

Kövéreke: [pingvulus: etwas fett]. Kövéreke, édeske leány (Thaly: VF. II 230).

Kövérség: pingvedo, adeps, obesitas C. fettigkejt PFB. Kövérség szerető: pingvifarius C. Kövérség, sirt: adeps, schmalz Com: Vest. 118. Keveréséggel meg tolyek een lokken: pingvedine replatur anima mea (KeszthC. 154). Vegyed mind azt a keveréséget, mely befedezi a bét: adipem totum qui operit intestina (Holt: Bibl. I 42). Az iga elossul kövérségence mintta (IV 26). Az gyertya el aluszik, ha el fogyna az kövérsége (Dorn: Préd. 297). Kövérséggel meg hízlanak az ő papjainak lelkeket (Mon: Apol. 24). Az földnek kövérsége: pingvedo terrae (MA: Bibl. I 21). Minden kövérségét az bome és a gabonának teneked adom: omnem medullam vini ac frumenti tibi dabo (137). Kövérséggel eszel, ha sirt gyűjtesz (Ózegl: NM 108). Merő kövérséggel avagy has potrohának rajján: mera abdominis mancipia (Com: Jan. 181). Kiszivárokozott mint a kövérségből az ő hamisságok (ily: Préd. 135).

Kövérségös: pingvissimus Kr. Sehr fett. (Köldi: Bibl. Jud. 3. 22. Isz 28. 1. Kr.)

1. KÖVET (Leut. Ozor: Christ 71. Holt: UT. 67. Holt: Mes. 82. MA: Seult. 1091. Übörkezie Vas: CmCat. 238). 1) sequor, consequor, prosequor, insequor C. consector, conitor, concomitor MA. folgen, nachfolgen, begleiten PFB. Mert nem követel ifiakat zégneként anag kazlakokat: non es secuta juvenes (BécsiC. 7). Évrekv zerzesnek, constitutionnak myatta követny, tartany hagyak (DomC. 17). É tein nem történne, ha nem az ő partyt követne (Tel: Röyh. 21). Követek ítet: seenti sunt cum (Fé: Bibl. 5). Minden dologba számérmetességet követ (Decsi: Adag. 174). Ha a boldog aszszony tanúsít követet, és magadat meg-ösmérlén abban oljár, a mit az ő szent

tia parantsol, foguattya lészen a könyörgésének (Pázm: Préd. 251). Nem kételességből, hanem jó akarya követemete akarotodat (265). Az anyaszentegház tanítását meg-követv, mazok fejének kölesagos szőlő követik (Pázm: LuthV. 355). Ha ki utánam akar jöni, kövessen engem (Mad: Evang. 355). Az Christusnak szolgaland, es őtet követendi (Sib: VK. Jv.). Eszemben vettem arról, mi követne engemet, ha azt a gonosz tselekédhő, és ennek gondolkodása útóttoki a beretvát a kezemből (Halt: IIIst. II 176). Ezt az mi szívből származott atyai affectusból előben adott parancsolatunkat követhessd (Évk. XII 54). Irhatnék többeket is illyeket, hogyha hazám igyétül indított szívem fájdalmi követni akarám (BékF: Lev. I 646). Magmet követtem, vasut szerettem, de nem vonzót ő magához (Amade: Vers. 205). Igaz bér követi a szegyet s beestelent (Órész: Költ. 60). 2) imitor, aemulor C. [nachahmen]. Atyámat követtem: patrizo C. Valaki keze írását követni: *chirographum imitari PFB. Görögösközlők, görögök szokásokat követem: graecisso PFB. Akarom, hogy követnielek Janosnak peldáit (Tel: Evang. 151). Ez iambort kívanom minden ioban követnem (Pécsi: SzűzK. 13). Könyeb meg ragalmazni, hogy nem mint követni: facilius est reprehendere, quam imitari (Decsi: Adag. 97). Amaz okos pástort követi, ki a minémű színi gyájját kíván julának, olyan példát adott eleikbe (Pázm: Préd. 64). E féle dolgokban ki-ki szabadon követhette annak a helynek szokását, a melyben lakott (33). A nyana-névi farkasok emberi okádást és tsoklást követven, hozzájuk tsallják a komondorokat (Pázm: Préd. 846). Ki-ki tsak azt követi, a mi szemelőt jónak látszik (Pázm: LuthV. 304). Az magassan röpölő sas-keselő természetet akarván követnem szárnyamra kelek (Lép: Pütk. III 3). Ille neked tanító doctoraidat követned: deet te doctores studiose imitari (Com: Jan. 156). A nagyságtok édes asszony anyjoknak fénylő példáját tenném nagyságtok elejébe, melyből mind a követendő virtusokat s mind a kerülendő foggyakozásokat ki tanulhatnak (Bod: Pol. Ajánd. levél 2). 3) deprecor MA. [peto: bitten, verlanen] abbitten Adami: Sjr. 197. demülig bitten PFB. Kwnessuk: reconciliemus NémC. 280. Ferencz monda: Zerzetes előtt kyssebb fraterokke, kews czorda, kytt ystemek fya ez vtolso ewdowben kewnette ew mennyey atyának (postulavit a patre) mondiam... (EbrC. 88). Ki fönnce a lemdat es kezdene ő nele kerdezkednee követnen meñi ielenséget ő föllő, kesertnen őtet (MünchC. 86). Yme Sathanas követet títóket (expetitv) vas, hog megróstadni, miképpen buzat (MünchC. 161). Nemimemű apatur követniula az apacak feyvelneth, hog egget az zizeknek teteni közzül nyelve adna (NádC. 177). Thy kegelmeteket keuten myth wryamth, hog thy kegelmetek meg bwehasson (RMNy. II 56). Nagy bátor beszéddel ő követi vala, megbeszasson neki, úgy könyörg vala (RMK. VI 61). E mellett követesz, hogy megbeszassam neked, hogy ezzel bántosz enyi sok gondum és fáradságimba (Nád: Lev. 18). Te Köt követem, mint tisztelező uramat, de bizony nem tudom okát, miért kellett te Kőnek azt én rajtam es-lekedni (LevT. II 102). Midőn valaki ellenünk vétkezik, tutozunk meg-bocsátani neki, de azért büntetésis követhetünk ellene (Pázm: Kal. 815). Ewthwen gyarath gyarat 2] kewethnek (Ver: Verbo. 80). Törvény székét kövessene: forum secentur (Com: Jan. 133). Azért ekklesiát kövessen (MonTME. 177). Minden rendeket nagy atyátiúi szeretettel s jó akarattal követünk, ha mi foggyakozás dolgainkban esett volna, minékiünk meg-bozsassa (Rumy: MonH. II 321). Követem az olvasót (Beth: Élet. II 66). Ha ki gyermekekét megnyomja, ne tutozók ekklesiát követni (Bod: Pol. 86). Követem az urakat: minthogy semmi sem takarozik ki belőle, a kolika szorongatások miatt nagy kintam vagyon (Fal: NU. 215). Tédrre esett, s igen követte mit a vétkeből (297). Ezgyrül követem, és más egyre kőrom a kegyes olvasót (Fal: Égy. 361). Elédnél követi a sok vendégeköt, roz nyoven ne vegyek a sovány étkeket (Órész: Költ. 180). 4) consequor [adipiscor: erreichen, er-

langen]. Bodegoc irgalmaszoc, mert ők irgalmassagot kővetec: misericordiam consequuntur (MünchC. 20). Isten őrőzéiti Syont es meg alkotottak Judának varasi es lakoznak ot, es örök- lettel kővetik őtet (AporC. 21). Altyia idussegot kwuati wnu erdemebwl (VirgC. 11). Az irgalmassag azt mongya: en irgal massag el veezek, ha Adam irgalmassagot nem kwuot auagy nem nyer (HorvC. 38). Meg adatyk valamit te edes yz kwu- etny akarz az te edes fyadtul (GömC. 263). **5)** [facio; tun, machen]. Tsak azt kellene kővetni a gyermek apjának, memne- fel a heggy tetőre (Halt: Hllist. II.304). Kővessenek egy próbát az ellenségén (Montrók. XV.369). **6)** [perfero, sustineo; aus- stehen, erleiden]. Csak az én istenem és az én szegény belső gondolatom érzették azokat az nagy szenvedéseket, melyeket az én szerelmes társmért követtem (TudFár. 1839. 177).

[Szólások]. Kővesse életét isten szerint (ÖtvM. 227)

[Közmondások]. Az esőt verőfény követi, így szívódást barát- ság (Kisv. Adag. 337).

el-követ: **1)** [sequor] prosequor, exsequor, comitor MA. begleiten, nachfolgen PPB. [befolgen]. Bátoran elkövetem kérésed, intéseid meg nem vetem (Thaly: Adal. I.222). **2)** exsequor MA. [facio; tun, vollziehen, anstellen, verbrechen]. Vmit rosszat el- követni: etwas übles verrichten Adami: Spr. 197. Az én ki- penig az én Lipesére való utamat illeti, azt is örömet elkö- vetem, ha úgy hozza a szükség (LcvT. II.256). Mind ezeket az eb olly tudálatoson elkövette [tette], hogy... (Misk: VKert. 192). Eketőben áll a keresztyén embernek kötelessége: hogy a go- noszt elkerülje és a jót elkövesse (Fal: SzE. 558). Ha valami rosszat elhagysz és jót elköveasz (551). **3)** [perfero, sustineo; ertragen]. A városnak minden onussát szívesen elkövetjük (Nyr. XII.78).

[Szólások]. Boldogul elköveti az ő lelki életét (Ily: Préd. I.182). Mindent elkövet, hogy E. felől vmit hall- hasson (Mik: MulN. 23). Próbáltam én mindent, mindent el- követtem, szívem szerelemnek kockájára tettem (Amade: Vers. 94). Minden utat elkövetni vmire: "affectare viam ad aliquid PPl. Kényszerítettén útokat elkövetni (Misk: VKert. 349).

elkövetés: **1)** executio, comitatio MA. begleitung PPB. **2)** executio MA. vollziehung PPB. Az Christus készült az ő tisztinek szorgalmatossággal való elkövetésnel (Fél: Tan. 260).

föl-követ: [rogo; erbitten, bitten darum]. Ha valamely őtvös legeni magának akarna művelni, tehát az mestér remőköt föl követven, meg csinallja, ez ha az remőköt kö- vetnie az chetül, ez illien szokasnak illien rendi vagion (Kees: ÖtvM. 226). Hogy egy ismeretlen ember udvarára nemyenek, és fel sem követvén eléb a gazdátul, meg-ödlgyák, és ő-hozzá vigyék a miely szunárt találnak (Pázm: Préd. 486).

ki-követ: ∞ Nauman az Elisaeustul aszt követi ki, hog' ő neki meg hoztattassek, mikor az kirallal be megien az bal- uaniok templomában (Fél: Tan. 345). A felsőbányai kovácsok ki-kövezték a tunástól, hogy ők is ezéhet állítsanak (Nyr. XIV.459).

még-követ: **1)** [sequor; folgen]. Hogy eszt a szockást meg küethesséc ő vátna a töb királyoc is (Helt: Krón. 29b). **2)** reconcilio, placio MA. deprecor Kr. versöhnen PPB. meg- kenethned [olv. megkeuethned]: reconciliari NémGl. 278. Meg követe hogi ő erőtte tetetöt volna a fömlőczben (DebrC. 13). Meg követe őket: deprecari sunt eos (Helt: UT. 14). Meg kö- veti az olvasot, hogy meg botssanon neki (Gyarm: Fel. 169). Az maga inasitis szepen meg követuen [halálos ágyán] (Magy: Nád. 88). Sokszor meg-bántuk, siruttuk gonoszágunkat, sokszor istent meg-köveztük (Pázm: Préd. 774). Ha meg-bántottad, meg- köveztü ne szegénylyed (Com: Jan. 201). A nőtelen személyek vesszőzessel büntetessenek és annakutána az ekklesiát tar-

tozzanak megkövetni (Bod: Pol. 66). Az végeztetett, hogy a meg- sértetett személyeket kövessen meg (154). Másnap regvel bősü- letessen megkövetjük egymást, szent a békesség köztünk (Fal: NU. 307).

mégkövetés: deprecatio, petitio veniae Kr. [abbitte]. Annál keveseb bősültre méltó az elég-tétel és megkövetés, mentél kissebb renden vagyon a ki eleget akar tenni (Pázm: Kal. 751). A megkövetés és vissza-mondás bősületes tselekedet, illi az igaz keresztyén embert (Fal: NE. 95). A mi a megkövetést illeti, ez a ceremonia olly közönséges Francziországban, mint a főház- kodás az olaszok között (Fal: TÉ. 773).

Követdögel: sector C. MA. MedLat. 473. immerdar nach- folgen, nachahmen PPB. Köveddegelem, utána járók: sector Maj: Szót. A joszagos tselekedeteket követdegellyed (Com: Vest. 99). Köveddegelem, utána járlogálok: sector, ich befeleis- sige mich, thue nach, hange an (145).

Követelmes: Istennec követelmes akarafa zerent ő (Mare) írta e Xsnae ewangelionat (MünchC. 71).

Követés: **1)** comitatus MA. geleit, begleitung PPB. Szor- galmas követés: consecratio C. Éilly akkoron híves, és nedves etekkel, ne őr az magad akkor Vénus követéssel (Fely: SchSal. 25). **2)** imitatio, imitamen, imitamentum C. nachahmen, nach- folung PPB. Más erköltsének követése: mimesis: gonosz köve- tés: cacoelia C. Sok zent azonyyokat hyuauak az ev kwuete- sekre (DomC. 23). Alattomla es zemerwässen ingwrlwen az romabelyeket kwuetesre (Komj: SzPál. 35). Az kepncz terme- szete, hogy követesből azt ielenche, kincc hasonlatosságára ki iratot (Mon: Képt. 98). Az eredendő hűn, melliet az ember nem követesből tanul, hanem születésuel hoz ez vilagra (Fél: Tan. 204). Christus követéséről (Pázm: KT. 1). **3)** rogatio; bitte, bitte um verzeihung. Zent wswla az ew edes atyauak tanacza ada, hogy az kyalnak keremesenek auagy kewetes- nek engedne (ÉrsC. 579b). Azt mondog: Christus Judat eccle- siu követésre nem itüte. De hogy nem, hiszem azt mondogya néki: jaj annak az embernek (Diósz: Delib. E3b). Könyel- volna, követéssel mondom, egy disznót a mély sárból, melyben hever, lágyzóval kicsalni, hogysem őket a józanságra, a tiszta életre rea beszélleni (Fal: NU. 251).

Követetlen: [ohne um erlaubnis zu bitten]. Követetlen jött be hozzánk [engedelünk, hírlünk, tudtunk nélkül, XVI. sz.] (Nyr. X.470. TörtT. XXII.251).

Követhetetlen: imitabilis C. unachahmlich, unach- tunlich PPB.

Követhető: imitabilis C. nachahmlich, was nachzumachen PPB.

Következ-ik: **1)** Utána következem: subsequor C. evenio MA. auf dem fuss nachfolgen PPB. [folgen, erfolgen]. Keveth- kezem: exequor Nyirküllati (Kovachich: Formulae Solennes XXVII). Eleges atkozot tudomianl meg ver, a ki vtan vegre ver ontas követközik (Mel: SzLín. (232). Ha az ur nemes, gaz- dag ember: nem keuetközik belőle, hogy az egyfűgyű szegeny ökör auagy disznó legyen. Bezeg nem: hanem ő is ember (Helt: Mes. B4b). Látod hogy az három vtan négy követközneyéc (Helt: Arithm. E8). Es a ieles viselt dolgokból dicziretiök es io hír neüök követközik (KBártf. 1583. C4). Navallya követ- közie rea némimemű lábos baromtól auagy csúszo mászo féreg- től Cis. J4). Oly dolgok, az mely az népncz telyesseggel való el oszlása vtan következneiecc (EszT: IgAny. 510). Hogy a nepre következheto gonoszokat ne hássák (Szathm: Cent. 91). Ez ideiglen való nyomorosagodat öröcke való öröm fogia követ- közni (Sib: VigK. Fx). A mi az regularis hadaknak quártélyát illeti, fele equilis portójóknak az cassából fizettettük ki, hogy az által excessusokra kevesebb alkatmattóság adatkék, se az

mezei hadaknak disztusa ne következnék (RákF: Lev. I 619). Mi vármegeyéstől a hostát végéig kimentünk vala, de igen nagy havazás következik (Hazánk. I 300). Nem akarják megfontolni mi következik belőle (Fál: NA. 131. 2) quero MünchC. 37. venim abundo peto MA. erlaubis nehmen (dürftzuehen) PPB. Ő aima es ő attatay aima val kün következenen (quarerenes), hog' nekí zolnane (MünchC. 37). Felséges királytul következni kezdte, és ő jegyestől bícsiznia kezdte, mondja, hogy ily szóval füt következőse (RMK VI 37). Az ezélnék mutatásából senki dékány híre nélkül lázához ne melleszen, hanem következzék, és mellője kíső adassék (KeskTört. II 212).

[Szólások]. Akar minemő ember legyen, hozzá beszédrel soha ne illesd, mert talán kiadna következik valaminor (Frank: HasznK. 63).

el-következik: 1) consequenter appropinquo MA. [erfolgen, sich einstellen, eintreten]. Elkövetkezik az megengesztelés (MA: Tam. 1260). A juh midőn látta a telet elkövetkezni (Hly: Préd II 13). 2) abutim paro, valedico, venim abundo peto MA. erlaub nehmen PPB. Enged meg, hog' azoktul következzem el, az kik az en hazamban vannak: permitte mihi remittire his qui domi sunt (Fál: Bibl. 106). Elkövetkezik az ipától (MA: Bibl. 151).

még-következik: evenio, consequor MA. [sich einstellen, eintreten]. Az mint magyazza szent Agoston, hogy mint ő ráitá meg következett az igaz halál, azonképpen. (Mon: Apol. 327). Az melly dolgokat megmondottam vala, azokat véghez vittem és megkövetkezett: priora quae annunciarí, operatus sum, et venerunt (MA: Bibl. II 10).

Következendő: consequens, consecutor, consecutorius succedens, successor, posterus, futurus C. [folgend, nachfolgend, erfolgend]. Következendőképpen: consequenter, insequenter C. Cristusnak vicariussa meg esmerenye az következendőv jelenetből (DomC. 15). E következendő dolgok mind a te seregdőbelieknek értelmek (Czegl: MM. 126). Dávid meg profetala minemő nag' monomiasg következendő volna reioe hazaiokba (Kón: Krón. 51). Magyar level az következendő verseknék magyarul tudó olvasóhoz (Fál: Epán. 1).

Következés: 1) imminetia, successio C. successus MA. [folge, nachfolgung PPB]. A tanítoknak bizonyos egy más vtn való következése (Helt: Bibl. 162). Az pispoksegeknek egymás vtn való következése (Mon: Apol. 1). Midőn a darvák szép tésdensen repülnek, olyankor szép tiszta idő következést jelentnek (Misk: VKert. 319. 2) consequentia C. [folgerung, schluss]. Ez következést szerzie margokban [est következtetik] (MA: Scult. 11). Nincs oly tudománya a római ecclesiának, melyet jó következéssel ki nem hozhatunk az írásból (Pázm: LuthV. 18). Némellyek maga neme szerint, némellyek bér karva és jó következéssel kihozza találatnak a szent írásban (119). Igaznak kell tehát lenni a rekesznek avagy következéseis (GKat: Váls. 189. 3) [consequentia, exitus; folge, Ausgang]. Mindent megért, elméjében foglal, és tudja, mi következésekre ágazódhatnak (Fál: UE. 392).

Következéséi. Következési szükség: necessitas consequentie ACsero: Enc. 21.

Következetlen. Igen következetlen: perinconsequens MA PPB.

Következő: 1) sequens; folgend. Előbbi gonoszságát befedje következő életének tekkeltettségével (Pázm: Préd. 27. 2) successor; nachfolger SI. Következő valami után: successor MA PPB. Thewray szerynt való következőse szerz (Ver: Verb. 101). Utánna következő nélkül viseli az ő tisztit MA: Tam. 1114). Az ő fő papi tisztiban sohol semmi successor, utánna következője nintsen (FészT: IgAny. 171). A meg hóltak

nae helyében állittatnne másoc, a kie utánoc következőkne (successores) mondatnne (Com: Jan. 119).

Követő: 1) insequens, consequens, consecutans, secutor, sectator, asseda C. [folger, nachfolger PPB]. Bűnai es habona követőe (Bor: Evang. III 292). Czei hívságot követőkne rontók vagy vt isten (Bor: Ének. 18). Gyönyörűség követőe (MA: Scult. 236). Tettet, életet örző követő: asseda la király körül (Com: Jan. 149). A tisztes wri aszszonyoknne leány aszszonyi, követő szőzáló leányi vanne: matronae polissynas habent (102). Nem előjáró, hanem követő (Hly: Préd. I 239). Minemő legyen az Antikristus belyege, melyet főgnak hordozni az ő követőt (Hly: Préd. II. Tart. 5). Követő vagy következő rész: consequens (GKat: Titk. 1119. 2) imitator C. MA. [nachahmer]. A majem az emberi tselkebelteknek követője: simia humanorum operum imitatrix Com: Jan. 17. A más személljét követő, tette: minus 211.

1. Követség: [imitatio; nachfolge, nachahmung]. My edes wrwik Iesusnak nynden celenek forgása, minden lelky zentseges yozogoknak példaya es követheseghe (JordC. 352). Tanuda az prepost zerzet lelkeknek ydovesssegekre es sokaknak követheseghekre (ErdyC. 242). Mondatyk wt istennek fyanak neegyekpen: Elezer zent keresztsegnék okaert, harmadzor követhsegnék okaert, mert követőe my wrwik Iesusnak zent martyronsag zenevedesben (334).

2 KÖVET [Geoth. LevT. 13. 16. 1. Mondrók. III 198]. legatus, nuntius, internuntius, angelus, diacon C. [abgesandter, bote, botschafter PPB]. Hadat vagy bekeséget járó követek: belli, pacis, indicium toratores PPB. Követ, hírmondó: nuntius; der mündbote Com: Vest. 138. Had izenő, hirdető, követ Com: Jan. 111. Ywnék kwnetek (venient legatio). Egyptomból (KeszthC. 166). Az zemerentelen zem, zemerentelen zúnce követő (VilkC. 66). El nyltanak mynd nyképen el syethő hamarsagos követ (ÉrsC. 291). Kwnlenek tyztessseges kwneteket (ÉrsC. 579). Az egyel wrwikul, kyk ide kylltek kwnetheth, myndonyknél nagyv bzyodalman volhí kegyelmedben (LévT. 13). Mynekwnk atyankfyay es a byw gywlekezetenek kwnethy (Kónj: SzPál. 226). Ez anygal a kezdé iaro kenet (Mol: SzLán. 193). Anygal, az az, követ (Helt: UT. 135b. 3). Az Christus az attianak követi (Fál: Tam. 109). Küldött, küldetel követ, apostol (MA: Bibl. I. Magy. 1). Akár bekeségért, akár viadalért jötnne, fogjatoe meg őket az követeket (128). Izabella megharagvók, hogy atya követin ilyen nagy küssebbséget tettenek (Monrók. III 198). Az istennek haragja postája, követi az örök halálna (MA: Scult. 729). A gutta istennek elől járó követőne mondyák a görtsvenst (Com: Jan. 59). Istennek követje, postája (GKat: Titk. 319). Erkevény az követ nr levele, annak is páját elküldtem (MonOkm. VI 19). Ellhile Eusebius szembe ítkevény a követasszonyokkal (Fál: NA. 135).

foljó-követ: cursor Nom? 267. Lünter. Folyókövet: cursor, ein laufzug Nom? 65. A tatúoc foljó követeket bozátanne be Tatar országba (Helt: Krón. 57). Folyó követet bozátá oco. Föllyára ugyan tsak meg békelték; de töb' foljó követ ment ide s oda, hogy sem Gertrudenburg-ból Haya, avagy Versülles felé (Fál: NI. 325). Folyó követek (Fál: Jegyz. 931).

fő-követ: legatus; botschafter. Irjatok, hogy főkövetet késztettek, melyben ejjel napal munkálkodtok, hogy megindíthassatok s ide beérkeztethessetek (Monrók. VIII 60).

futó-követ: aufser (Mol: BHal. 66).

köz-követ: internuntius GKat: Titk. 799. V. ő. köz-követség

nyelv-követ: dolmetsch. Írások levelet elküldének, mint először azzal es es bekodának, nyelvkövetnek es semmit felelnek (RMK. III 11).

pósta-követ. András posta-követünket ninemii becsülettel latta légyen a porta (Mondrók. VIII.164. Agend. 153).

[Követésköd-ik]

Követésködő: [legatus; abgeordneter]. A követésködő az ötlet elkövetező urának nevét és személyét viselője (GKat: Titk. 204).

Követéz: [ablego; abordnen, absenden]. Ezeket így kell írni: követzem a követ, kérétem a követ (CorpGramm. 297. GKat.).

el-követéz: ablego [abordnen, absenden]. GKat: Gramm. C. a követ az ötlet elkövetőzőnek a vagy követezőnek nevét viselője (GKat: Titk. 216, 204).

2. Követség: **1)** legatio, allegatio C. ablegatio, functio, officium, munus MA. abordnung [gesandtschaft] PPB. Követségre küldöm: lego C. Követségbe küldi: legat, amandat MA. Azok nem lehetnek igaz tanítók, kik az istentől nem vettek követ-séget az híveknek lezeltetésére (Pázm: Kal. 113). Szent János is azért küldé tanítványait követségében (Pázm: Préd. 38). Sok nevezetes diáknak képei vagyunk, követséggel jöttünk hozzád (Fal: NA. 130). A mint tapasztalom, országos követséggel foglalatosskodik ezen bősületes társoddal, s egyetemben képei vattok a több londoni diáknak (Fal: NA. 131). Már nem apród a politika dolgában, emelhet a hét kintinhoz Helvetiába, vagy a confederatós városokhoz követséggel (Fal: NU. 321). **2)** [nuncium; botschaft, künde]. Zent Wrszla azzony attya ez követ-ségh halwan ygen kezdee bwskodnya (ÉrsC. 579). Nimell ember az galileabeliek felől kőnethsighet hoztanak vala az Jesusnak: addimur quidam ammicantes ei de Galilaëis (Sylv: UT. 1104). A követséget meg beszellec öneki, es mondanac: nunciaverunt ei, dicentes (Helt: Bibl. 1Z). Isaiás hirdetvén a világnak az isten fia megtestesülésének követségét (Illy: Préd. 169).

[Szólások]. Szent János is azért küldé tanítványait követ-ségben (Pázm: Préd. 38). A követségben jövők ide Helvetiában, avagy az császárnak helytartója leszek (Balassa: Kült. 191). Követségben hamar Jephitához küldetec vala (Illyef: Jephita 2). A szűzhöz követségben küldetett Gabriel angyal (GKat: Vált. 15).

köz-követség: [interventio; vernittleramt]. Közkövetséget és közben-járosigot viselven (GKat: Titk. 101). [V. a. köz-követ]

Követségés: [nuncius; bote]. Mercurius, ez az emberek között követségésnek, és szóvetségésnek magyaráztatik (Cis. M.).

KÖZ (Kethyonkyzi 1246. Wenzel VII.213. *köz* emberrel vagyunk nekünk *köz*zine Zvon: Post. 1680. *köz* beteges időben II.408. *azonközbe* Helt: Mes. 147): **1)** spatium, interstitium, intervallum, intercedo, diastema C. medium, intersectio Otr: OrigHung. II.270. die weite oder raum zwischen zweien dingen PPB. [zwischenraum]. **a)** Világ közli: intermundium C. *Két kö-fal köze: interordinium; rendközli: interordinium C. *Két kö-fal köze: andron; *két gerenda köze: intertignum; *két lába köze: interfemur; *két linea köze rendelt seregben: interordinium PP. Köz-fal: *paries intergerinus; barázda, barázda-közi, keresztül-való barázda: porca; ágyak közli a kertben, meszge: interordinium; szoros köz, sikátor: angiportus PPI. Csaló-köz, h. e. fallens interstitium seu intermedium Otr: OrigHung. II.269. Pratum quod Kethyonkyzi vocatur 1246 (Wenzel VII.213). Ud-vornici de Challockevz 1269 (CodPatr. 140). Challockiz in comitatui Posoniensi 1327 (II.47. 68). Locus Zyhakuz juxta Fyuzes-mege existens 1335 (IV.160). Feldkuz terra 1272 (Czin). Terra feldkuz, quae nunquam aratur 1264. Feuldikuz ad Suran prope fl. Nitriam 1297 (Czinár. Isip[Enseb.] de Zamuskuz 1284 (ZichyC. 162). Locus kechelkuz 1333 (I.415). Nobiles de palazokuz 1343 (II.92). W. scentii enzicm johtotnia illezie vvt (HB). Meg ke-

resthetem az Myra kőzben az hordokath (LevT. 186). Te-mosközben nyugszik Ambát basa (Tin. 111). Harom nap iaro földnyi közt vete ő közötté es Jacob között: posuit spatium itineris trium dierum inter se et generum (Helt: Bibl. I. 04). Olyan magas a szára es lemele közli mint az őstörnek (Mel: Herb. 87). A kereszt víz fölöt a melyre es a két lapiczkaia közli szent olajjal meg kenetie (Agend. 9). Két közben vagyok: in trivio sum (Deesi: Adag. 12). Encemet nagy köz fölön az tudomány-ban, es értelemben hátok megé लग्नak (Pázm: Kal. 98). Tisza, Duna, es Keres-Maros közli (Tyuk: Józs. 270). A sánc közliec vagyon árokja (Com: Jan. 122). Fa labockal hágasokat avagy széles közli lépéseket terjeszt-ki (Com: Jan. 209). **b)** [tempus interjectum, spatium temporis; zwischenzeit, zeitraum]. Mind egész éjjel a várból bűttek, virradtáig közli semmit nem tettek (RMK. VI.138). Az társang közli 8 het 2 nap (KNagysz. 1621. Cim). Majd 1500 esztendőbeli közli vagyon az apostolok ideje es a Calvinus es Luther Márton idejek között (Matkó: BCsák. 228). Mibán van kinek-kinek (a szerencse) változása, egy peccentés közli lehet fordulása, nagy állapotjáról csekélyre szállása (Gyöngy: KJ. 54). **2)** [medium; mitte]. Szélin kopog, közlin tsupog (az utca), ki közepit uszsa (Thaly: TörtK. 220). **3)** [medius; in der mitte befindlich, mittel, zwischen-]. Köz határ, köz barázda: colliminum PPI. Közfély in com. Nitr. 1120. Köz-var, castrum 1408 (Czin). Mindnyáian ket fele szakadának, az ország mely az ket rend között közli, elszagattat: omnia in duas partis abstracta sunt, res publica, quae media fuerat, dilacerata (Deesi: SallJ. 36). Itt a tanús közli útát követett: medium senatus elegit (Béukö: Flór. 141). **4)** communis MA. gemein PPB. [gemeinsam]. Köz: socius C. Nem viselni a köz-jóra gondot: *abjicere curam reipublicae PPI. Minden közli vala: erant omnia communia (Helt: UT. g5). Az halál mind ezeknek közli (Bom: Préd. 572). Legen közli: commune bonum (Mel: SzJán. 68). Az menyasszonnac es vőlegénec egy mással mindene közli (MA: Scult. 945). Az házassognac minden kőszőgar közli legen (Kules: Evang. 151). Ezek az eszközök, minden eretnecség-hünetegőknek közli (Pázm: Kal. 515). Valamit egyebet mivelünk, tsak barnokkal közli számárokadás (Pázm: Préd. 3). Köz egy-mással, a miék vagyon, a barátosoknak (Pázm: Préd. 140). Köz a veszedelem mindeneknek (Lép: ITük. 1176). Mely jegyek mind a törökökkel, mint az antichristussal közli (Matkó: BCsák. 104). A Jehovai név többekvel közli egyseget nem jegy-zene (GKat: Titk. 24). A jó akaróknak maíd mindenek közli: amicorum sunt omnia communia (Csúzi: Síp. 290). Köz bírodalom: respublica (Fal: NA. 228. Kr.). **5)** publicus MA. [universus, generalis; allgemein, öffentlich]. Köz-gyónat: publica confessio peccati MA. Testi nyomorúság: olly közli ez életben (Hall: Paizs. 28). Köz es külömb külömb fele betegségek leznek az emberekben ez időn (KBárf. 1583. C.). Gyakorta közliót helyett közliótat nyert (MA: SB. 199). Királyi székben pozsonyi gyűlésben közli-ól [egyhangulag] választattam (Thaly: VÉ. 1108). Szevedtem, szevedek tovább is közli-óert (Thaly: Adal. 190). **6)** vulgaris, vilis MA. [gewöhnlich] gemein, schlecht, gering PPB. Közrendbeli: plebejus C. Köz, nem igen betűs, alí-való: proletarius PPB. Köz fíza: salix vulgaris rubra Beythe: Nom. 8. Köz módon: vulgariter MA. Cak eg zoknába es egh közli palastba iar vala (NádC. 539). A sykusz kétli-ó volt, egyie közli, a másik templome (Helt: Bibl. I. K2. jegyzet). Köz kezel, azaz mosdatlamal: communibus manibus, id est non lotis (Helt: UT. K8). A közli varat meggyógyítja, ha meg mosod (Mel: Herb. 66). Abadot: ez közli szó a sido nielbe (Mel: SzJán. 251). De igen közli dolog: iis quae ex trivio, simile (Deesi: Adag. 249). Egy sing közli atlacz, egy egh közli herniez (VetTrans. 9). Köz keppen mondani szoktak (Sib: VigK. Dc.). Köz módon zo-kott szollani (MA: Tam. 72). Ez lakodalmat nem mondgya czac közli módon vaczorának, hanem nagy vaczorának (MA: Scult. 714). A füge-fa sido országban olly közli, mint nálunk az tűz-fa (Pázm: Kal. 391). Közli eledellel, es vékony öltözettel meg-elégedgyünk (Pázm:

Préd. 163) Nagy részecsképpene köz rendből való vala (Zvon: Post. 1419). Salamon, valámig köz ember volt, semivel kevésbé nem gondolt, mint a tudományokkal (ily: Préd. 155). Vettünk egy közkést (MonTME. 156) Az két szolgálának két köz késüket [attuk] (128). Minden rendből marhámról, azaz ház köz marháról, ruhákról, éléről, barnokról megestrutot csinálának pecsétet és kezek írása alatt (Radv: Csál. III 134b). Egy vitéz köz törőre ellene állá (Béaz: Cast. B3) Fegyveres eszközök, kik közöttük közök, hamar készítettének (Liszt: Mars. 87). Látszik lenni csak köz-ruházattal (Gyöngy: Char. 329). Ez a vétek jobbára a köz egyfolyó rendnél tartózkodik (Fal: UE. 391).

[Közmondások] Köz lónak turos a háta: communis tanquam Susapo MA. (Fal: Jegyz. 926)

[Szólások] Szabad nekünk jó katonák Písa-Duna közü, labancságnak mert nincs sohult ottan sem mi közü (Hady: Adal. II 87b). Az holott ő neki semmi közü nincs: tibi ejus nihil interest (Com: Jan. 185). Mi közbe hozzá? quid illius interest? semmi közöd hozzá: nihil tui interest Kr. Kyhez te k. semmy kez nyuchen (LacV. 173). Mi közü nagyon az igaz istennek ilyen emberhez? (Tel: Evang. 179) Mi közöd teneked ahhoz (117). Mi közüm nagyon te hozzád én nekem? quid mihi et tibi est? (Kár: Bibl. 1406) Mi közü a sárnak a tizfrához? (Pázm: Préd. 75). Milyent az isten valakit fiává választ, annak mindgyárt közü s igazsága nagyon mint atyai örökséghez, az bölgséghez (Pázm: Kal. 775). Elhez csak egy közüm feketényi közü se legyen (Matkó: BCsák. 106). Nem lehet jó alkú az álnokokkal, mert semmi közök a hiteles igazsághoz (Fal: UE. 425). Mi közü vagyon velem? (RMNy. II 127). Az aszszonyaltnac se legyen közü valanely barommal: mulier non succumbet jumento, nec miscbitur ei (Helt: Bibl. Egg. 3) Ne legyen semmi közöd annál az igazgál: nihil tibi et justo illi (Helt: UT. 114). Semmi közödne ne legyen aul, hogy meg pirullyn (Tel: Fel. 7). Mi közöd vagyon velem teneked: quid nobis et tibi? (Fal: Bibl. 12) Mi közü vagyon az igazságnak az hamissággal (Szár: Cmcut. B). Mi közünek nekünk a papista ocelésüvel (Czegl: Japh. 10) Mi közü a bálványozással? (ily: Préd. II 11) Öszveozsgorodnak, hogy senkivel közök ne legyen (Fal: NE. 25). Most arról intlek: se közöd, se részed ne legyen a libertínus nyájábélekkel (117). Szokása az alaton elnének, hogy a nagyokba kapjon, és mint egy oldal áttal abbal híresedjen, hogy fő emberekkel volt közé (Fal: UE. 470—1). Senkinek kedvek, senkivel közök (Fal: UE. 191). A derék tisztesség megkívánja tőlünk, hogy hallkkal beszéljessünk, nem zájjal és rikoltással, mintha a szomszéd hegyekkel volna közünk (Fal: NA. 189). Magammal vagyon méltó közüm és pártum magam vagyok mind ezeknek fője és oka (Fal: TÉ. 766) Peter azokban az dolgokban semmi közit nem ártotta (EszT: IgAny. 326). Ezután eszszár ő felsége Magyarországhoz semmi közit nem ártja (MonTME. III 82). Az mi az penzen vett [jóságot] illeti, azokhoz tudom közit nem ártattya (Radv: Csál. III 667b) Egyik is kénánya Áhilles fogyerét, másik is a lityta ahöz méltó közit (Csák: AU. 2) Valaki azon jóságához közit mondgya (Ver: Verb. 59). A törő köléis mondhatták közököt a papista vallás jeléhez (Matkó: BCsák. 152). Közököt praetendálják hozzá állítani, hogy joguk van hozzá, VII. sz.) (Nyr. X 46 v). Kifüggesztett célja a mi köteletségünknek, ha közödöt tartod hozzá és megbátározol vele, tapasztalni fogod, mely ésszerűsége legyen (Fal: NE. 38). Téb canton vagyon Helvetiában, de csak héttel tartya közit Anglia (Fal: NU. 321). A hol több tartya valami közit és reményeséit valamihez, ott ellenmondások támadnak, és sorba esik a hitetlen (Fal: UE. 123).

erdő-köz, Erdew kewz erethwunnek kyth hynak (Ver: Verb. 199).

hegy-köz: regio intermontana Kr.

hegyközi: intramontanus Kr. Hegy közü laponyagok: convalles Com: Jan. 15. Hegyközi kos vagy ürül bór, hegyközti termett juhbor (TótT. XVII 252).

hét-köz, Hétközbe: in media septimana MA. Hétközben: in media hebdomade PP. Hétközwé wasár (Ver: Verb. 214)

hétközbeli: hebdomadalis [wochen-] Hétközbeli vasarok: fora hebdomadalia (Ver: Verb. 240).

hó-köz: interlunium C. MA. neumond PPB

hóközi: intermestris C. MA. neumondlich PPB

idő-köz: temporis spatium, intervallum SI (Bartha: Krón. 18).

kapu-köz: [torrauni]. Az angulnac mendasi zerent Jernslembe az arm kapu közbe egbe jutottanac (TelC. 30). Jéné nec be kapu közben (Göres: Mát. 21). Az kapu közben (MA: Scult. 898).

oszlop-köz: intercolumnium C. MA. zwischen zwei neben einander stehenden säulen PPB

sziget-köz: [insula com. Posoniensis Kr.]. A töl szigetekben, sziget közökben, sziget mellyékében (Com: Jan. 171).

váll-köz: interscapilium C. MA. der teil zwischen den schultern PPB Val köz, lapotzka: scapula, schulterblatt Nom. 15. Nyakon jtyk karl fokkal vállközbe (WinklC. 166). Úgy tsajja éles dárójával váll közbe, hogy ketté szakad (Hall: III 108. Káldi: Bibl. 333). A nyelvések egyéb részeken is le takarodnak az emberben, az ereken a petytyék között, a vállá közü (PP: PaxC. 39).

Közbe: inter, in medium MA. Kr. zwischen, in der mitte PPB a) Közbe való: intermedius C. Közbe veszi: intercipit, abcsipit MA. Közbeszakasztás nélkül kiálezon (Zvon: Post. 16). b) Kyt ton kergetet az gabona közbe (RMNy. II 169).

Közbe: inter, in medium MA. zwischen PPB [mitten hinein] Közbe esatolja: internectit; közbe fonja: interplect; közbe veti: intercalat MA. Valamivel ydeghen tyköztyekben (in vestram coloniam) akarand mennye, kerényl meteltessek (JordC. 37). Erezte ő közbebe obletet (AporC. 37). El menenek nemzetrel nemzetre es országot (mas neep közbe: ad populum alterum. KosztóC. 280). The zentyd kezbe zumaltassad wketh (113). Egiedlen eg leantat ada az apaczak közbe (Szék: Krón. 37) Nem szunalyiac ezek közbe (Helt: Bibl. I. 63). Esce a tünisse közben jgy: in spinas (Helt: UT. 12). A kösség közben hozza ötet (Helt: Krón. 322) Ezs: emberek közbe elegytie (Helt: Mes. 214). Kie közünkbe mászkáltanac vala: qui subintravit (Helt: UT. Aas). El tenetse az Atla hertzeget a tób kapitányok közükbe (Helt: Krón. 20). Az wrac közükbe helyhesztetie (129). Közükbe tete é asztalt, és ot obléce barátul közetie (127). Jó helyre bartytja, ama ritka fite közükbe (Helt: Mes. 338). Hogy ha oda is mótáld volna az kötác közben, tehát közben ne szünkald (Helt: Arithm. C). Nem szünk hintetgetni az konkolt az io buza közben (Fal: Tan. 146). b) Mi közükbe rendely kirat (Mel: Sam. 15). Eretnékeket szerze közükbe (Mon: Apol. 108). Nem io az bagolynac, az solnac közbe ölygettetni magát (Pési: Szüz. 107). Hintetött a konkoly a buza közbe (MA: Scult. 777). Tylcerius az rómaiak isteni közben akarnd Christus vnyakat be venni (Pázm: Kal. 18). Azt hirdetik az kösségközben: hogy, Arsénust el rekentette (127). Ihon ezek a bonta kereszttyének, az ma-baptisták, míg előbbeni vallásban voltanak, hamis esküzdéstőlök nem hallottunk, részeg közütök ritkán láttunk De mióta Sámbar konkolyt vete közükbe, azóta azok is már szinte oly részegesek, ledzédök, hamis esküzdök, egy-más közüt

veszekedők (Pös: GBot. 25). Az ecclesiának statutumit a sz. írás közben egyeltűtük (Czegl: MM. 109). Felállván a nyeregben, közben nembe, de minek előtte csak valamihez is fogott volna, ugy elkorbaesolák a tartárok, hogy élete is alig maradt meg (MonRk. VII.487). Így kákognak hollók, ha sas jön közükben (Zrínyi II.86). A boldogságok közibe keserűségeket egyeltűt (Illy: Préd. II.256). Elszenvédel inkább a világ hajjai közébe keveredni (Illy: KrÉlet. 430). Jöttem közitekben magam jó kedvélből (Gyöngy: Char. 31). Közénkbe jöven (Mik: MulN. 334).

Közbötlenül: immediate (Kát: Tük. 1119).

Közben: **1)** in medio MA. Kr. in der mitte PPB. Masod kezbe való: secundum medians NémGl. 313. Közben fekszik: interiacet, közben foly: interfluit, közben fut: intercurrit MA. Közben menni [középen] (Decsi: SallJ. 39). En az dolgot közben hagyom (Pázm: Kal. 408). Deli Vid peniglen mikor magát közben láttya számállhatatlan török seregben (Zrínyi II.18). **2)** inter MA. Kr. zwischen PPB. **a)** Járván erdő közben (Huszt: Aen. 21). **b)** Hona el buttanac vala a harasztosban, és a fűtisec közükben (Helt: Krón. 89b). Illyen czuda siddé közükben vala (Cseng: Jer. B). **c)** Mikor nékem a beszéd közben előhozta volna, hogy Ásiába akar menni: cum mihi in sermone *injecisset, se Asiam visere velle PPB. Ez idev kezben meg hala Innocencius papa (DomC. 17). Ez vődközben az tyzhartokat és az warbelyeket nekem bytetzesse az zerzes zent (LevI. 134). Blaskó az időközben feltámadá, alávaló nemből ő támadt vala (Tin. 359). Az mi bor ital közben lézen, borban kel azt irtia (Decsi: Adag. 46). Estenec az nyomtatásközbe nemely hib.c (Zvon: Post. 1.1). Ezer két, s három szíz esztendőközbe ki üzetének az keresztýenec (Pázm: Kal. 626). Szolas közben (Erasm: Erk. 14). Étel közben a felső állat mozgattya (Com: Jan. 48). Ezen munkám közben egy nagy akadályra találtam, melyet által sem hághattam, elkerengeni sem akartam (MHeg: Töszl. 134). Majd emlékezném, tisztos uraim, ha meghallgattatok, egy szent emberről, ha ital közben föllet hajtánátok (EPhiközl. IX.172). Kevés időre osztán halála történvén Antiókusnak én megindúltam feleségemmel együtt, minden birodalmának kezenehez-váló vételkre, és a hajókázás közben, a hajóban meg-betegedvén feleségem, ezt a mellettem lévő leányomat szülte (Hall: HHist. II.293). **d)** Vigasztalást von soe gongyai közben (Valk: And. 18). Ez város enni jovai közben, rakva volt förtelmes népnece sokságával (Zvon: Post. II. 254).

[Szólások]. Mikor még törvényközben voltanak s dolgok már a bétsi tsászari udvarnál folyna, megholt Bethlen István. Mikor még törvényközbe volna, férjhez ment (Bod: Pol. 206). Így akarám ezeketis rövideden czac mint egy út közben megemlíteni (MA: Tan. 1186).

közben-közben, közbe-közbe: per intervalla PP. [mit-
unter]. Közbe-közbe-hereszkst: interespere; közbe-közbe mag-
állok: intersisto C. Közben közlen megnyugszik: interquiescit
PP. A nádak, nád szálak, közben-közben csomósok (Com: Jan.
33. DKal: Ker. 419). Ha aprítanak is valami kevés imádságot
közbe-közbe; tíz annyit s jobb iztten nevetnek hozzá (Fal: NA.
146).

hely-közben: [passim, interdum; hie und da]. Nemzetiünk-
nek vitéz virtusi mostanság tsak hely-közben pillog-elő (Könyi:
HRom. b).

szém-közbe: [obviam; entgegen] Szem-közbe jó véle a
király disznó-pásztor (Pös: Igazs. 1372).

Közből, közből: **1)** de medio Helt: UT. Gg. 1. [von der
mitte]. **2)** [in medio; in der mitte]. Kewes idew oly mynt egy
ora kewzawl wettetwen: interposita quasi hora una (Pesti:
NTest. 175). Ird az első számot elől és közből ird ama quo-

tiensben való nyoltzat, és vtol ismet ird az leg vtolso negyven
mellföldet (Helt: Arithm. II.6). Melly mint egy erős kő fal köz-
ből vagyon (Born: Préd. 218). Az erős giagolot közből allata
(Hoss: NS. 7). Az közből való térhely (Decsi: SallJ. 41). Halait
egy rendelte, hogy közből vehette az töröket (MonOkm. IX.
367). Az y soha a szó eleiben nem tétethetik, hanem mindenkor
tsak közből vagy utol, de a j mind elől, közből, hátul tétet-
hetik (CorpGramm. 279).

Közből-közből: [interdum; hie und da] (Born: Préd.
162).

Közbülső: [medius; mittler.] (MA: SB. 14). Ezeknek min-
denik hamis értelem, hanem a harmadik közbülső igaz (Kát:
Váls. Elöl. 28). Közbülső várban van vasjátóval, vasablakkal
betölt bótban paskapor 10 tomával (RákF: Lev. 192).

Közé (közé Zvon: Post. I.8. 366): inter MA. zwischen PPB.
[zwischen hinein]. Közé elegyíti: intermiscet, immiscet; közé
írja: interscribit MA. En kylek tyteket, nykent yohokat az
farkasok keze: ego mitto vos, sicut oves in medio luporum
(JordC. 382). Az w edes eneklesy kwzwe elegywlenc, az egy-
hazban enekelen (VirgC. 142). Konkolt hintnek a buza közze
(Mel: SzJán. 237). Idűsséges dolog közze leányokat ne ölgeich
(Mon: Apol. 361). Batsátoc dög halált közzétéc (Kár: Bibl. I.
114). Az én hadaim közé egyvelítették magokat (MonRk. XV.
216). Az mendicausc nagy rendi közé való volt (MA: Scult.
124). Gonoszoc legyenec az jóc közzé elegyetetve (204). Senki
engemet az árnlók közzé nem nevez: inter conjuratos nemo
me nominat (Forró: Curt. 341). Ma irattál közzé az árva tábor-
nak (Thaly: Adal. 124). A ki korpa közé keveri magát, tudod
ki harmincadjára kerül (Fal: NE. 23).

Közöcske: spatium, interstitium; kleiner platz zwischen
etwas PPB.

Közöl: **1)** communico C. mittheilen, gemein machen PPB.
Könyv koporsok, az az: olly emberek, kik midőn valami jó
könyveket kaphatnak, senkivel nem közlik, hanem tsak magok-
nak olvasák titkon: bibliophi Major: Szót. Valakivel tanúsát
közleni: sui consilii alique *participare PPB. Ol nag kégs
azzo vala, hog ha cak eg kéne ere ana? eg tik monia volthes,
ottan a zegenökkel közlivala (NádC. 530—1). Ez eeltyen nagy
isteny tanachot es zerzeest akarna tanacholny es közleny ew
zent anygalawal (ÉrdyC. 251). Egy szolgálát küldé (az asszony-
hoz), kivel az ő dolgát azeltől ő közlé (RMK. II.38). Az vitézlő
népet ti szeressétük, isten adományát vélők közljétük (III.313).
Ajánlá is kd magát, hogy azt az levelet örömet velem is közli
kd (LevT. II.183). Valami iót az wr minelűne tézen, teneled
közölýne: quae nobis traditurus es dominus, dabimus tibi (Helt:
Bibl. I.171). Az vitézlő népet ti szeresséték, isten adományát
vélők közljétük (TinC. 313). Minden dolgát közleni valakinel:
joca sermone cum aliquo conferre (Decsi: Adag. 84). Kelle min-
deneckel közleni az kenieret es az bort az vaczoraban? (Fél:
Tan. 414). Adakozzanak, és istentől vett javokat közölýek a
szőlőködködkkel (Pázm: Préd. 366). A hangyak a magokat egy-
mással közlik (Illy: Préd. 1286). Hogy az isten az ő igasságot
minden emberrel közölýe (Mib: ÖrökE. 237). Mással közölýed
és ki-beszélýed: alteri communica et narra (Com: Jan. 156).
Siessen mellénk jöni menél bama[r]ébb, Ibráni urammal is
közöl (RákGy: Lev. 97). Hogyha tarsolodban van jó pogásád-
ban, közölýed harántdall (Kisv: Adag. 383). Szolgálatod közöl
örömet mindennek (Orczy: Köth. 43). Melly nagy kedvemre
esik jósága, melyet velem közöl (Könyi: VártaM. 36). A jó
írók tellyebb jártatták a meg szerzett bölcsüetet, a világ széleire
elhordgyák, sőt még későn érkező maradéknak-is ditsérettel
közlik (Fal: UE. 387). **2)** [internisceo; untermischen, mengen].
Fűztek arra gyöngyvel közölt klárisokat (Gyöngy: KJ. 113). A
ki napjait kellő változással közli, okos (Fal: UE. 481). Sze-
lemben tűzet rakni a szíve alá, vagy peniglen a tautzikár ár-

talmas tekintettel közleni s forró meleg tsókokkal végezni bezeg lón (Fál: NE 85). Sirva fakad, jajjal közli, nagy eszpekkel könyve hull (Fál: Vers. 880). **3)** Közli a jó kocsis a mély kerékgyágot: közbe veszi SzD. [die mittelstrasse suchen]. E két őszvényt [istenet s a természetét] per abstractionem metaphysicum közleni akarják, hogy se egyiknek se másiknak ne látsassanak vétteni (Fál: UE. 380).

[Szólások]. Az aszsonyis parázna, ha mással közli magát, míg ura meg nem hal (Pázm: Préd. 210). Bizonyos mértékkel kell közleni magát az emberekkel (Fál: UE. 396). Ha eszén kell lenni embernek, mikor levelével közli magát, menyire inkább, mikor nyelvével (10). Az istennek jó volta sok féle képpen szeretői magát közleni a világgal (382). A bölts vigyázva közli magát, vigyázva hiszen (179).

Közlel: [intermisceo; untermischen]. Elődbe rakom, mire kötelezzem lannunkat a hit, közlélvén a beszédet néhány indító okokkal (Fál: NE. 35).

Közlés, közölés: communicatio C. divisura MA. mittheilung, gemeinmachung, teilung PPB. Mynemő közléses vagyon az világosságnak a setetsegekkel (Konj: SzPál. 217). Vele való közlest ne tureyatosk (362). Mondhatnám, hogy a szeretet az isteni természet közölése (Pázm: Préd. 1935). A külvínisták az vr Jesus testétől megtagadják a mindenhatolomnak közölését (Mad: Evang. 31).

Közlet: chaos. Mend ezeben nag közlet erőseitetet mű közöttöne es tñ közöttetec: et in his omnibus inter nos et vos chaos magnum firmatum est (MünchC. 150).

Közölhetetlen. Közölhetetlen név: incommunicabile nomen (Káldi: Bibl. Sap. 14. 21. Kr.).

Közölhető: communicabilis Kr. [mitteilbar] (Pázm: Kal. 1057. Kr.).

Közöltet: communico, participem reddo MA. mitteilen, teilhaftig machen PPB.

Közöltetés: communicatio MA. gemeinmachung, mittheilung PPB. Az istenséghez természet-szerűen illenek: az emberi természethez csak közöltetésből (Pázm: Kal. 707).

Közöltethető: communicabilis Kr. [mitteilbar]. Ha közöl-tethető, kíváncsi tudni, mit hoz (Fál: TÉ. 691).

Közöl, közül, közöl, közül (kezszl DomC. 2. kezszolvok 78. kezszl Posti: NTost. 116. kezszl. Posti: Fab. XII. XXIII. stb.): ex, e medio MA. aus, aus der mitte PPB. **a)** Vegye az őgész közül a themionőzőket: tollat thuribula quae jacent in incendio (Helt: Bibl. IYYy). Mi közülünk mentenek ki, de nem mi közülünk voltunk (Fál: Tam. 262). A kosziperdet az ajtóba a jobb lábán való két újai közül ny hajította (Bod: Pol. 194). Környök-közül ki-ragatt préda-jok (Csizi: Síp. 313). **b)** [partitívus]. Nem vagynuk mi az ollyas korhelyek közül vülök: wir sind von dieser liederlichen bursch gar nicht Kirbesz. 101. Ez tyak kezzel egyk ada maguut ispítalsagra (DomC. 2). Ev kezszolvok reud jelyben negy fraterok halnak meg (78). Netalan ty ktek kowszwl walany towelweg gondolat wagyon szwywben boszam (RMNy II 59). Nem woltb ollyen rwhazatos, mynt ezek kezzöl egyk: nec coepertus est, sicut unum ex istis (JordC. 371). Vallak tegedeth nemzetek kezzöl (in nationibus) wram, ees the newwednek dyeheteth mawdok (KeszthC. 33). Én ki az vink közöl vágok, irok az Gátsnak (Sylv: UT II 133). Fiamnak tarsat hozz az én nemzetem közöl (RMK II 114). Rátámadá urak közöl néhány (Tin 34). Allasz engemet az ioc közbe es valasz el ki gonoszok közöl feleszes vr isten (Börn: Ének. 144). Némellyec is az wrac közül nem igen komént alnac vala Mátyás mellett (Helt: Krón. 118). Ollyakis vannak az rezegőssök közöl sokan (Frank: HasznK. 70). Mikor

az ebek koslatnak, azok közül a nőstin ebet liud meg (OrvK. 90). Senki közülüne ne legyen az ő fatalansága-nélkül: nemo nostrum exors sit luxuriae nostrae (Kár: Bibl. 1636). Nincs köz-ülünk oly meszeselátó, mint a sas (Pázm: Préd. 66). A két út-közül valamelyikén minden-nap egy-egy lépést tészünk (86). Az apostoli levelek közül leg-első iratot a Thessalonica-béliekhez szölő (Pázm: LuthV. 226). Ha valahol egyet kettőt kaphatnak közülök, azontul szalag szájakat metélnék hátok bóról (ErdTörtAd. II 391). Az anyék hal egyedül borozdollya a tengert, még az ő féleki közül sem követvén senki (Acsero: Enc. 219). Minden gonoszok közül legnagyobb illy: Préd. II. 234).

Köz-közül: [proxime]. Az erős hadak fő hadnagy-nélkül, az ország király-nélkül, veszedelemmel köz-közül szomszédok (Pázm: LuthV. 328).

Közön

[Szólások]. Az apostolok közön akarathól el-végezzék, hogy a hívek meg ne egyék a vért (Pós: Igazs. 192).

Közönség: universitas C. communitas, commune MA. gemeinschaft, gemeine PPB. [allgemeinheit] A bíráknac a közön-segről való gondviselése adatie itt előnkbe (Helt: Bibl. I. f2). Ismet helyere hoszta a meg szaggatató közönséget (I. h3). Semmi annyira nem szükséges a közönségben, mint a jó rend (Illy: Préd. II. 74). A hetes szám bizonyos közönséget jelent: numerus septenarius quidam universitatem notat (569).

[Szólások]. A mit kaphatnae vala mind közönségre tart-tia e vala (Szék: Krón. 209). Pethő: Krón. 95). Kezzeneseg-el illyen modot tart vala uton (DomC. 88). Az kamaras vraknak kezzeneséggel kol vala inon (LévT. 199). Az egész törögaról közönséggel (Ozor: Christ. 120). Közönséggel tib int az híveknek a nyavalyába hogy nem mint az hiteleneknek (Tel: Evang. II 142b). Közönséggel mindnyajan es egyenkent is ő neki tag-jai, közösi es reszesi (Szár: Cat. G). Az mondásoc az ember életéne idejence közönséggel valo tizlyáról (MA: Scult. 16). Az magyarázó közönséggel mind azt tarttya (439).

Közönséges: **1)** universalis, perptualis, generalis, catholicus C. [allgemein]. Közönségesen: in universum, generaliter; közönséges képpen: universe C. Bezedekett gyakorta mynyste-reknek es egyeb baratoknak kowzenesgeses gyewelkezesnek mongyauata zent Fyencz (ElrC. 116). Mynd az közönséges sokasagh ywltthe awagh rendu (WinkC. 186). Meg kerkezesem the oltarodath wram, hogy meg hyrdessem kezzenesges the chodaydath: universa mirabilia tua (KeszthC. 17). Mynd kezzenesges felden ön universa terra wlttnek w ytelety (279). Tudnod kel egy esztendőlen hány volnak vagyon: vagyon pedig közönséges képpen 12 (Helt: Arithm. C7). Az görög nyelv akkor mayd mind ez világön közönséges nyelv volt; nem volna gonosz, ha egy biblia volna, mellyel élénec közönséges képpen (MA: Bibl. Elb. 3). Előszér közönséges képpen szöl nekies, azutan egyenkint kinállya őket (114). Közönséges concilium (MA: Tan. 1159). Úgy rendelte, hogy világ-végön utolsó es közönséges itölöt legyen (Pázm: Préd. 1). Egy közönséges urnak birtokában lővén e világ, nagy es közönséges békesség volt (100). A romai pápát universalis, közönséges püspöknek newezik (Pázm: LuthV. 91). Ha az emberek közönségesen a szüle ajjakkal élhetnének, mi szép dolog volna a (Mik: TörL. 234). Non furaberis, ne orozz: közönségesen mind azoknak szöl, a kik által sértődik az igazság (Fál: NE. 192). **2)** vulgaris, vulgarius C. [gewöhnlich, gemein]. Közönségesen: vulgo, vulgariter C. Megyomóna a közönséges dolgoktól magamat: me abduco a re publica PPI. Az kynernek közönséghes megh zeghesse (JordC. 713). Az közönséges igekne egizűségeit kerdezedesekre satollyac: torquent in questionem (Mon: Apol. 289). A közönséges szokásokra meg ne restölly (Pázm: KT. 614). **3)** [publicus; öffentlich].

Mind maga dolgában, mind a közönségesen eljárni: rem privatam obire et publicum PPB. Közönséges szállás: hospitalia publica (Com: Jan. 124).

[Közönségésit]

ki-közönségésit: [publico, divulgo; verkiinden, verbreiten]. Kiközönségésítették a főle származott törvényt (GKat: Titk. 401).

Közönségesség: **1)** [communitas; gemeinschaft]. Az anyaszentegyház aunal az egygyességgel vagyon, a mely egygyesség neminémű rendet, társaságot és közönségességet tésszen (Bal: Csksk. 459). **2)** [universalitas] (Mad: Evang. 647).

Közös: **1)** particeps, consors MA teilhaftig PPB. Közös társ: consors, consocius, particeps MA mit-genoss, der teil hat PPB. Hog valami aiandikban közössé tegelek tütöket: ut ali-quod impertiar vobis donum spirituale (Sylv: UT. II.5). Egy-másnal közösök vagunk (128). Jupiter vra ez esztendőnek; közös az Mars (KBirtia 1583. Bv3). Nem akarom hogy az őrdögnek közösi legyetec: nolo vos fieri socios daemoniorum (MA: Bibl. IV.158). A ki Christussal nincesen, eordöggel közös (Pázm: Kal. 815). Tallas Gergelyné legyue és Bose Mihályné közösse miatt fizettünk az vajdnac 22 [allért] (MonTME. 157). Vra ez esztendőnek Mars, az közös Saturnus leszen (KNagysz. 1621. G3). Ne tégyed magadat illy kárhozasat munkának közössev (Megy: Bayle 335). A mostani fiatal-rend más szokást tart; az éji baglokkal közös valanibe; akkor két nyoszolájából, mikor a nap már lenyugszik (Fal: NE. 3). Közös lévén e dologbani a herteg [tudta, volt benne része], mihelyest a lövést hallá, oda sietett a főnakkal (Fal: TE. 635). **2)** maneps [arendator]. A kinek házhelyec és ahoz tartozó szántó földec s-rétee árendáltatnac, fukar, közös, árendás: maneps (Com: Jan. 72). Szállj bár uri házhöz, vagy közös gazdához, vendégfogadó házba (Szentm: Kalmdics. 6). **3)** communis MA. [vulgaris; gemeinsam, allgemein]. De mihelyt közös [a ruha] s viseli polgárság, zsib vásárra küldi a nemes aszszonyisig (Orezy: KöltH. 161).

Közösit: communem facio, publicum efficio, participem reddo SI. impertior [mitteilen]. Kyzanlak tyteketh latinom, hogy valamé lelky ayandokoth kőwseyekhek tynegtek, kyuel meg erwseyessetek: desidero enim videre vos, ut aliquid impertiar gratiae vobis spiritualis ad confirmandos vos (Komj: SzPál. 45).

Közösítés: [communicatio; mittheilung]. Ionak lattatot az Macedonyanak es Akayanak valamé egy masra valo kőwzs seyteesth, alamyzaatb tenny az zegn zentekhez, kik Ierusalembe vadnak: probaverunt Macedonia et Achaia consolationem aliquam facere in pauperes sanctorum qui sunt in Hierusalem (Komj: SzPál. 103). A kenyér, kyth meg zegwnk, nem de az Christus Iesus testynek kőwzseytse, ryzeseytsey? panis, quem frangimus, nonne participatio corporis domini est? (160. 229).

Közösköd-ik: **1)** se communicare, conversari SI. [gemeinsame sache machen, sich mitteilen, verkehren]. Az római ecclesiával minden rendtartásban és sacramentomokban közösködtek (Pázm: Kal. 164). A tserélő avagy közösködő igazságról: de iustitia commutativa (Com: Jan. 189). Közösködnek az őrdög-gel (Diósz: Tal. 197). **2)** carnaliter commisceor SI. [beiwohnen, beischlafen]. Ferfiunal közösködni (Mon: Apol. 466). Ha valaki te veled nem közösködet: si non dormivit vir alienus tecum (Kár: Bibl. I.122). Az férfin mely aszszoni állattal közösködik (MA: Bibl. I.179). A nőstény oroszlan igen buja, mely miatt sokszor más oroszlanokkal is szokott közösködni (Misk: VKert. 55. 332).

Közösködés: **1)** [communicatio, relatio; gemeinschaft, verkehr]. Az kivel ügyünk és közösködésünec vagyon (MA: Tan. 1298). Doctoroknak őrdög-gel való közösködéssek (Czegl: MM.

206). **2)** coitus, concubitus Kr. fornicatio Kár: Bibl. I.105 [beischlaf]. Az természetnec folyása ellen való közösködés vagy aszszoni allatoctal, vagy férfiactal (MA: Bibl. I.105). Tűz, szertelen munka, buja közösködés ártalmas a szemnek, napra szembenézés (Fely: Schols. 23. 25).

Közösleg: **1)** alternativim C. mixtim, promiscue MA. interdum EhrC. 107. vermischit, vermengt PPB. [mitunter]. Onzolyad frater Ferenczet, hogy kewuesse barátokunk beleczyt es hagyja magat kewzewslök ewtezewlök vezetettény (EhrC. 107). Az istennek egy házi hasonlatos a mezőhöz, melybe nem csak buza, hanem közösleg konkoly is vagyon (Tel: Evang. II.870b). Lehetetlen dolog, hogy neha neha közösleg egyebbenis nem foglalná magát (Tel: Fel. 93). Hasonlatos leszen a hold toltehez, közösleg való szeleket (KNagysz. 1579. E8). Inkab mindenüt meredek [a hegység], gyakor folyamok esavarogván közösleg: plerumque praeruptae, crebris oberrantibus rivis (Forró: Curt. 54). **2)** [communit, sinitul, invicem; gemeinschaftlich, mit einander, gegenseitig]. Az ő születése után jok es gonoszok közösleg hivattattak (Bátai: LPrób. 4). Magát az anyyalokkal közösleg értse (GKat: Titk. 57). Őket közösleg meg-szegyenitem (307).

Közösöd-ik: **1)** communico [se communicare, conversari; sich mitteilen, verkehren]. Semminémű sentegyhaz emekem nem kőwzsödwt adasnak es eluenesnek okara: nulla mihi ecclesia communicavit in ratione dati et accepti (Komj: SzPál. 321). Nem közösödnek az sidok az sanariabeliekuel: non utuntur Iudei Samaritanis (Sylv: UT. I. 131). **2)** misceor SI. [coco; beiwohnen, beischlafen] (ACsere: Enc. 215).

Közösül: **1)** se communicare, conversari; sich mitteilen, gemeinsame sache machen, verkehren]. A sidoe nem közösölnece vala (non contebantur) a samariabeliekuel (MünchC. 174b). Wnekyl walazotttywal een nem kezeswlek: non communicabam electis eorum (KeszthC. 388). Az isten szent, ki nem enged magával akar mi motskot is közösülni (Ker: Préd. 162). Közösül azonban mindennel kegyesen, noha vagyon háza mint illik fényesen (Orezy: Nimf. B2b). Vén az iffiával, nagy ur a szegínyel, a bolond, a tréfiás közösül a bölesel, csókkal ölelkezik magyar a némettel (C3). Közösült boldogság árad minden rendre, és jut egész orszag tündöklő fényére (Orezy: KöltSz. 10). **2)** coeo Helt: Bibl. I. GG3. fornicor Kár: Bibl. I.105. [beiwohnen, beischlafen]. Ne engedgyed, hogy a te barnod egyébféle állattal közösüllyen (Helt: Bibl. I. HHb). Aual közösüllyön, fiat lát attól (Szukm: AmAff. 1). Ne közösülj a nagy paráznaival (VárM: Égőszöv. Bevez.). **3)** participo, particeps fio MA. teilhaftig machen, teilhaftig werden PPB. Hog ne közösüllettek annak búneiben: ne participes sitis (Fél: Bibl. II.180).

még-közösül: [se communicare, conversari; gemeinschaft haben, verkehren]. Meg ne közössül az isteutelenekkel, hanem taosztasd el az ő barátságokat (Helt: Mes. 380).

Közösülés: **1)** [communicatio; gemeinschaft, verkehr]. Az enangelionnak tarsasaga s kőwzsülese (Komj: SzPál. 22). Christus testének velünk való közösülése (Vás: CanCat. 670). Semmi közösülése ne legyen az papistasággal (MA: Scult. 622). Az vr testenel es vereuel való tellyes es illendő közösülés (Zvon: PázmP. 24). **2)** [coitus; beischlaf]. Az paráznaági bujaságban semmi közösülése ne legyen (MA: Bibl. IV.151). Azt mondot, mint némely gőbék, hogy Anna Máriánac annyá, ötet nem férfin közösülés által fogatta volna méhében (Pós: Igazs. II.175). Judának az ő menyével Thámárral való közösülését tractállya (Tyuk: Józs. Előb. 14. Fely: SchSal. 25). III. Sergius nevű parázna pápa, ki egy hires kurvával való közösüléséből nemzé XII. Fattyu János pápát (VárM: Égőszöv. 59).

Között, közt: inter C. MA. zwischen PPB. **a)** [hely]. Két fal között való: intermuralis C. Legyen erősség a vizek közt: fiat firmamentum in medio aquarum (Helt: Bibl. I.A). Hozza

hiuán egy gyermeket középarán köztette meg álatá: advocas parvulum, statuit eum in medio eorum (Helt: UT E1). Mindent, mi a Tanaís viz között, és az Taurica Chersonesus között lón, mind magoknak foglalnia (Helt: Krón. 11). Öröklési forgódie között az fa kessel (Hofst. 265). Az német és cseh urak eleget koválnak, kobzának az szegénység között (Montrók. III.116). Az jóceny, mely ti között vagyon, te ellened fel nemokdie: advena, qui tecum versatur in terra ascendit super te, eritque sublimior (Kár: Bibl. 1.181). **b)** [jávít ért.] **a)** [partitívus] Myntt menneel yobbat talad wala 3 yuhá kowzewth, azt adozza wala ur istennek (ÉrdyC. 174). Ket byn között kysebbet valaztat (526). Égiebok kwazt blyczob wala (VircG. 29). Egyebek kwazt hat vagion kiho ala embernek bizoni alazotassga (95). Negwenjk mentek bee közöttk [közölk] (LevT. 1.242). Minimus apostolorum, az apostolok-között kiseb, alatsomb (Pázni: Préd. 59). Így tsalekosznak ma a pápisták között amaz arvak, özvegyek házáin élekedő, haszontalan, fige filoz hasonlő here barátok (VárM: ÉgőSzöv. 128). Mire mondassunk penig Christus vitézinek, én emek többi között három okait látom (FKis: Pan. 21). A többi között azt kérdező tölle: (Csizi: Síp. 272). **3)** Az gonoz feneo Vyl yzli vezte közöttk, es az jamber herczegökkel Salomon kyrál egybe laborodeek (ÉrdyC. 398b). Ewmen kowzewttek kerdezkednek wala: mutuo quarebant inter se (Pesti: NTest. 70). El végeseze eszt önen között (Helt: Krón. 12). Az Márs itéllye meg közöttfűne, hogy ha tyied legyen a birodalom, amag a rómaiaké (17b). Fed meg az te attiadliat te közöttet es ő között (Fél: Tan. 235). De az diezert főlő ő között nagy nersenges nala: set gloria maximum certamen inter ipsos erat (Deesi: SallC. 6). Jóné és Gedeon-között nem tudnek választást tenni (Pázni: LuthV. 15). A számoe elosztassuac egymással, egy más között: numeri dividuntur per se invicem (Com: Jm. 163). Sok egy másra való irogatások, izengetések mentenek véghez a négy récepta riliók között (Bod: Pol. 138). A jó és gonosz között nem tul különbséget tenni (Fél: NE. 78). Vétok virtus között vagyone rokonság (OrczyKözl. 57). **4)** Tündér világ laborit-között megúmlkodott (Csizi: Síp. 31). E világi nyomorságok közt nyavalygó ember (Biro: Préd. 118). Ezer veszedelmek között vigan sepelesvo sétálnak (Fél: NI. 253). **5)** jldő Vta között Romaba be terwen (Konj: SzPál. 19). Imé ez idő közt, esaszár az urakkal, Bécset, Beeskereket kérti barátul (Tin. 15. 22). A masie bármennyel esne közt vgy chelekedgyél mint az eledeli es itali adoztatul reggel: ad vesperam (Helt: Bibl. I. Q33). Mind étele itala, mind egyéb akármiméni foglalatossága között, mindenkor fillében zengettek (Pázni: Préd. 7). Étel között gyakran egyegy kiesinttyál (Fely: SehSál. 13). Ide az háló helyünkre mezőben 1 és 2 óra között jutottunk (Rákty: Lev. 58). Vay Mihály egynehány napoktól fogvást kormányozván, étezának egy s két óra között boldogul kimúlt ez világul (Thaly: RF. 21). Szerentsével jártul, ha beszéd közt tsak jóvendölveis elől találhattal más embernek szindékolat (Fél: FE. 377).

Közt-közt: interposite Kr [inzwischen, mittunter]. Szememmel láttam, hogy közt közt kevés páhenve bé üttött ő butiglát (Fél: NI. 304).

Közre: **1)** in medium; in die mitte]. Az ellenség az közre való vétéldől irtozván (RákF: Lev. 1330). **2)** in publicum Kr [zum besten]. A ki közre ki nem ad, vagy ki nem tézen: asynbolus PPI. Közre bozattia penzet az nérsesgre, az veszetesgre (Fél: Tan. 370). A divisio közben ha mi közre marad, újjobban dividáltassék (MToly: Arithm. 80). Közre indit (Megy: Bbaj III.3). Valamiek vala, mindenekre közre bocsiták, mindenek köz vala (Liszny: Krón. V.325).

Község: populus, plops, respublica, politia. C vulgus, communitas MA communio; genossenschaft, gesellschaft PPI [publikum, gemeinde]. A nyemew remensségek az kowsszeg-

nek felőle vagyon (Konj: SzPál. 7). Felenek a kowsssegawl: timmerunt plebem (Pesti: NTest. 168). Eképen tisztíta meg a szentséges szent helt, es a kösségne egész gyűlekezett: expiabit sanctuarium et universum populum (Helt: Bibl. I. FF4). A papitiedelmec elálttatie a kösséget: principes sacerdotum persvaserunt populus (Helt: UT. 114). Az vnaak vaczoraia ezek eg szemel alut adizák az kösségnek (Fél: Tan. 114). Az kösség fel ne zendüllyön (Kár: Bibl. III.135). Aekor inkább azoe halnac kie kedukre ömec, nem amnyéra a kösség (Cs. J.). Nem beszelled keptelen sarczoltatásokat, melyekkel sarczoltattatoc az kösséget (Mon: Apol. 335). Predikálásokkal taníthatuk a kösséget (Pázni: Préd. 13). A sok kösségnek leteriték ruhájokat az útton: egyebek pedig águkat vágnak vala a tükül, és az útra hantik vala (Pázni: Préd. 164). Szegény kösséget szokatlan és törvénytelen sarczolásal ne terheljék amaz kárhoztos quártelyozással, ingyen való átkozódás [figy] gazdálkodással (Radv: Csál. III.278b). Az egok által jelentő az előltettetteknek rendét: a föld által pedig az alattvaloknak kösségét (Illy: Préd. 152). Kösség esőtja (Laur: Lev. 220). Soka a kösség és az alattvaló sokaság jól nem rendeltetik, jól nem igazgattatik (Csizi: Síp. 501).

Községös: [communis, publicus; gemein, allgemein]. Chyak az kowssyges joth keressak (KINy. IIb.37).

Községi: **1)** popularis, politicus MA des volks, der gemeine PPI. Ez világi politia, kösségi gubernálás (MA: Seult. 1035). **2)** [vulgaris; gewöhnlich]. A kettős consonansok mellé-vettett y, a pronuntiatiohoz képest a kösségi írásban, igazán tsak egyes consonansra ugyanint j-re vonatthatatik (CorpGramm. 297).

Közszzerű: [vulgaris; gewöhnlich]. Közszzerű öltözet (MA: SB. 225).

Közzel-közzel: [interdum; manchmal, zuweilen]. Mint ha isten meg haragudni nem tudna közzel közzel (Zvon: Post. II.246). Erasmus: Erk. 53).

KÖZEL [köz] Helt: Krón. 3b. Helt: Mes. 275. *U. elb* Deesi: SallJ. 38. *M. el* Hall: Pázni. 499. Vár: CanCat. 680. Páp: Kesk. I. A. 10. MA: SB. 177. Dahn: Flor. 125. *M. el* MA: Bibl. 1145. EszT: IgAny. 61. *U. elb* 276ne MA: Seult. 137. *M. el* MA: Seult. 16. 775. KDebrezen 1439. C5. Com: Jan. 164. *M. el* get Dösz: Tal. 127. *M. el* Illy: Préd. 1578. *M. el* Mel: Szám. 456). **1)** prope [nhe], Közelről; cominus (Com: Jm. 149). Hazítul közel: prope a domo PPI. Menenek Hostyensinek vrahöz, ky vala ottan kowzel (EhrC. 107). Közel vagyon vr azokhoz: juxta est domus iis (KozstC. 75). Halálnak ideje kezzel (DomC. 80). Kerlec a rokon közel való halálna felelmeyert (NagyszC. 385). Az én idom kezzel vagyon: tempus meum prope est (Helt: UT. G8). Közel az ő meg szabadosoc (Bom: Evang. 147). Csak azok közeleztettek ezzel az parmesokutal, a kik közel-nemmen lakoztak Jemsalemhez (Pázni: Kal. 474). Az apácák a nőtelen barátok kalastroma mellett közel és őszve férhető szomszedságban lakának (Matkó: B3ák. 25). Egy embert ölték meg az emlőstől, szinte közelből (BékHajd II.224). A hatnyuk életet megélvén a véreket közel lenni érezven, azt hirtetők és hirtetők és temészet titkait visgálók felőlők, hogy a halgatást ellaggyván gézőjek síját meg nyálják, és szép notát énekelnek (GKAt: Valt. 1712). Életük vége közel vagyon (P: Pax. A. 20). KözT a tengerhez (Dahn: Flor. 125). Csínatottot ezufraingt, közel éri tarsmagot (Thaly: V. E. 1412). Ágyút a várhoz tsak közel helyje (Köny: HR. m. 170). Az ndvnyi ember se ne igen közel se ne mélyen bostassa dolgiba az igéző szemeket (Fél: UE. 413). **2)** propinquus; nhe nicheliegend. Proximus; igen közel C. Közel földreis rősten menne (Zvon: Post. II.177). Nincs jobb orvosság az tavöllyözésul; ez ilyen nyavalyának nem hasznal az közel tűz (Thaly: RF. II.137). **3)** proximus; der nächste, nebenmensch. Kezzelmek idvességeket jobban erevsben zerez-

hetneve (DomC. 19). Az év arramul az kezeleest megvaldha (28). Síratiák vala az w közeli es rokonsági (VirgC. 103). Atyafiak közt valo egészeseg, közeleknek szerelme (Agend. 56). **1)** [prope, pene, fere; beinále, beiläutig]. Közel igaz: verosimilis, probabilis SL. Tótt közel huszat (Mel: Préd. 156). Közel két ezer esztendeig (MA: Bibl. Előb. 1). Vagyon annac közel kilenezven esztendeje (Zvon: Post. 116). Közel egy óra tellik bele (Hall: HHist. III.139). Mikor elindultam, közel voltam tizenhét esztendő (Mik: MulN. 312). Közel volt fél esztendeje, hogy abban éltünk (334).

[Szólások]. Az meglegethetetlen faldoklás közel jár az sárhoz (MA: Bibl. III.175). A ki titkát titkolni tudja, közel jár a mennyi teljességhez (Fal: UE. 447). Közel sem az: nihil ad *rhombum PPBl. Az önműn kinyarol közel sem törődik annyit, mint az ő tanyituaninac banatyokrol (Born: Préd. 302). Ebből még közel sem következik (MA: Scnt. 16). *Közel-vét* hozza [hasonlít hozzá] (Teleki: Flél. 52).

Közeldeden: [prope; nahe]. Olyan közeldeden a vár tövében való megmaradást mint állhatták volna, akárki megítélheti (Szal: Krón. 385).

Közelebb, közelb, közeljebb [*közlebb* + ACsere: Enc. 156. *közlebb* Megy: SZAÖr. 1): **1) a)** propius C. [näher]. Keozelb walo atyafiya (LevT. 389). Közelb jöjjetec: accedite (MA: Bibl. I.13). Mentül a naphoz közeleb' jár, annál keveseb' része teszik (a holdnak, Pázm: Préd. 23). Jo Zrínihez közeljebb juta (Zrínyi. L54). A szerzetes ismét kézijában tötte a nyílát, és közeljebb ment a képhez s úgy akarja által lőni (Hall: HHist. II.173). Közelb vagyon a mi idővésségünk (Illy: Préd. I.19). Ha mikor magunk közelebb megismerkezünk a személyekkel, látjuk az eleven példákat (Fal: NU. 318). **b)** Nälammál közelb: ne propinquior Káldi: Bibl. 231. **2) a)** [proximus; nächst, nächstfolgend]. Pünköszt nap után való közelbik vasárnap (Erd. Tört. II.15). **b)** [propediem, nuper; nächstens, jüngstens]. Citimus: legközelebb való C. Most legközelebb [igye] ott ment el (LevT. II.451). Olaszországot ihon csak leg közelebb mint el pusztítók (Liszny: Krón. 157).

[Közmondások]. Az ky kezeleb az zenlőz, az jonkab fityezyk (LevT. I.23). Közelb az ing az czubánál: frons occipitio prior (Decsi: Adag. 10. 24). Közelyebb az ing a tsühánál (Kisv: Adag. 529).

Közelben: propius Kr. [näher]. Leg közelben azokhoz vadnac (Born: Préd. 237). Közelben időgellyen hozzane (251). Nemel igeik tanolb vannak az letlettül, nemelliek pedig közelben irólnak (Fél: Tan. 524). Leg közelben való tanútsi valónac az királynac Charsenā, Sethār (Kár: Bibl. I.501). Közeljebben lépvn (Toln: Vig. Előb. 3). Memel közelb vadnac, annál inkább közelben láttiac (MA: Bibl. IV.113). Emez uralkodó indulathoz memel közelebben lehet, úgy szöjkél (Fal: NE. 378).

[Szólások]. Isayas proféta közelben yaar az zeut evangeliomhoz (ÉrdyC. 517b).

Közelbső: [propior; näher, näherliegend]. Leg-közelbsheyl (GKat: Titk. 12. 300). A legnagyobb közelebső igényes vonal nagyobb a távulb vonalon (ACsere: Enc. 67).

Közelbűnben: [a propiori; von näher]. De más felől leginkább tart a közelbűnben reā következhető veszedelenitől (Bartha: Krón. 47).

Közelebbit: [appropinquo; sich nähern]. Visszafelé indunk, és a midőn a táját közelebbitjük, szemben lenni kegyelmed velünk el ne mulassa (MonIrók. XXIV.23). Vitéz Zrínyi magát a lesből kivette, és az uttyát bizton közelebbitette (Könyi: HRom. 33). A szarándokokhoz közelebbitvén, mondá (Könyi: ÁM. 27).

Közelget: proximo C. propinquo MA. appropinquo Pest: NTes. 4. sich nähern, nahe kommen PPB. Mykoron mame az wton törteneek hogy közelgetne Damascosban (ÉrdyC. 205b). De hozya közel nem mernek vala közelgethny (233b). Mikor közelgetne Egyptushoz: cum prope esset ut ingrederetur Aegyptum (Helt: Bibl. LE3). Senki feleségéhez ne közelgessen: ne appropinquetis uxoris vestris (LE3). Hozzánk közelget, és meg-segit, hogy el ne essünk (Pázm: Préd. 173). Egyébkör-is, de főképen mikor jeles ünnepek közelgetnek, egybegyűjtse tsolédét a gazda (270). A meg-eledett emberek nem-is élnek, hanem lassacskán halni kezlettenec; a vén emberek nem annyira élnek, mint halálhoz közelgetnek (Hall: Paizs. 425. Mik: MulN. 318).

be-közelget: ~ Az my honk [mensis] ymmuan be kezelgeth (RMNy. II.54).

el-közelget: advenio C. adpropinquo MA. hínzunahan PPB. [sich nähern]. Kevés idő mulván ily dolog történék, aratásnak ideje hogy elközelgetnek (RMK. II.339). Az én árulóm elközelget: qui me tradit prope est (Helt: UT. N4). Tuduan a Satan az yrnac ifünetet el közelgetni (Mon: Apol. 463. Fél: Bibl. 3).

Közelít: **1)** proximo MA. [sich nähern]. Mykoron kezeleyt-nala faluena: quando appropinquabat castris (EhrC. 36). Micor közeleitet volna Jesus Irlinhez (MünchC. 51b). Micor haza jón es a hazhoz közeleite, halla a hangoslatot (148). Kezeleytek: appropinquantes (NémGl. 257). Nem kezeleythi hozyad gonoz: non accedet ad te malum (KeszthC. 245. 51). Yesws ő halálához kezeleytven kezdte meg sargwhny (ÉrsC. 55). Mikoron az olayfák heginek leytoire közeleytne (Sylv: UT. 114). Ez életben tsak szarándoksigban járunk közelítvén minden nap örökös hazánkra, melyben kell mennünk a halál által (Hall: HHist. II.210). Azon éjtszaka egy halász szintén a tengeren halászott, a ki meg-hallya a vizen való lottsánást, és oda felé közelítvén, semmit nem lát az ágyúnl és benne fekvő embernél egyebet (II.324). Az ellenség igen közelit, örömet megharozolha velünk (RákGy: Lev. 157). Montöl érdemelenelbnek tartod magadat a királyi székhöz, annál inkább közelitesz ahhoz (Mik: MulN. 276). Félélemmel közelittek a te nagy szentségednek felségéhez (Bíró: Ékesség. C2b). A ki távutit a földtől, közelit a mennyországához (Fal: SzE. 556). Mind az, a mit e világon látunk, lassan lassan távutit tőlünk, csak az egy halál jobban jobban közelit hozzánk (Fal: BE. 625). Látván, hogy közelit az el időzött nap, meggondolá magát (Fal: TÉ. 636). **2)** [prope accedo, similis sum; nahe kommen, ähnlich sein]. Pénzhez közelitő egyet mása [pénzt érő, pénzért tehető] bolmija XVII. sz.] (Nyr. X.469). Használ derekad sudarut cyp-rushoz, járásod közelit szép Vénus asszonyhoz (Thaly: VÉ. II.236). **3)** facio propinquare Kr. [näher bringen]. Téged kíván, hogy abban segitsd az rá elütt sasok szemit szenderítsed, dolgait végilez azzal közelítsd (Thaly: Adal. I.133. Csázi: Tromb. 19. Kr.)

el-közelit: **1)** appropinquo C. [sich nähern]. A nyár el-közelit: ver adolescent PPBl. El közeleytven ez velagnak vege (DomC. 1). El közelit bog az embernek fia adattassak az embereknek kezekben: filius hominis tradendus est (Fél: Bibl. 29). Az estve el-közelitet (Debr: Ker. 7). **2)** [facio appropinquare; näher bringen, herbeiführen]. Az időt ő felsége köze-litse el, mellyben ezen a régi álnok kigyony egészeszen-is győzedelmeskelhessel (KBodor: HÖszt. 50).

elközelítés: appropinquatio, appropriatio MA. das herbe-nahen PPB.

még-közelit: appropio, appropinquo [sich nähern, näher kommen]. Juta ő hozia es megközeleiten megkötöze ő sebeit: appropians alligavit (MünchC. 134b). Jvdas megközeleite Jesust (appropinquavit Jesu) hoé megapohna őtet (162b).

Közeletés: appropinquatio C. herbeinahrung, das hinzunahen P1B.

Közelség: propinquitas, proximitas Kr. [nähe, verwandtschaft]. Meel nagy rokon közelségünk vagyon mynekovnk az zent anyagokkal (ErdyC. 554b). A helynek messzesége vagy igen közelsége (GKat: Váts. II.1233). Az melyhez immár is van nagy közelségtek (Thaly: Adal. I.160n). (A bátorságot) nem minnyájan ismerik igaz közelséggel: sokan igen innen esvén, ügyetlenül körkednek véle (Fal: NA. 209).

Közel-való: propinquus C. [nagy, naheliogend]. Első es közel való oka az botrányozásnak az világunk hitelensége (Fél: Tim. 232). Közel való rokon (Kár: Bibl. 1105). Az köd közel-való: nebula propinqua est (Com: Vest. 5). Az hodult-sagra pedig a törökök ki ne yariának, hanem csak az közel-alokra (TudTár. III.241).

Közelvalóság: proximitas MA. [nähe].

KÖZÉP (közep) LevT. 1199. kezében Helt: Krón. 2. 41. kezében Sylv: VT. 1139). **1)** [medium] medius Kr. [mitte, mitter]. Középi: medium; das mittel Com: Vest. 136. Tavasz középi, derék tavasz: *adultum ver; pontos, középpen való: centrosus P1B. Pánsnak a középi: umbro C. Fel-nemet, Közep-nemet, Olug-nemet 1217. Villa Közeplok 1229. (VReg. 69). Középut, via 1222. Közepgeurend, possessio 1370. Közepnémet poss. in Abunjár 1430 (CodDipl). Possessio Kuvzefalu 1395. (ZichyC. IV. 531). Kuvzefalu 1393 (IV. 531). Hozuac eg nemberiet es allaptatac azt középbé: statuerunt eam in medio (MünchC. 185b). Két való ő néki Sumaria középi által elmenni (71). Az kilenczedik capitulum, melynek az középfelé ki ter *mün-magának átlakásra (Konj: SzPál. 120). A dolognak mind elét, középi föl meg kell érteni (Helt: Bibl. III.4). Ird elől az első a regula detri szerint, és az pénz színtát közébben (Helt: Arithm. II). Az tengernek középi: in medio mari (Fél: Bibl. 21). Nyár középpen is békével lehet az munkáktól (Cis. P). És szóla az wr az tűzre középből: locus est dominus de medio ignis (Kár: Bibl. 1161). Az szózat az sasnak nem az feleből szolgál vala ki, hanem annak közep testéből (Kár: Bibl. 1169). Az emberi deréknek leg középi (Kár: Bibl. II.151). Soha az tárgy középi el nem vetheti (Pázm: Kal. 504). Az közep út az legjób út (MA: Scult. 319). Közép útát kövefém (Bib: Cslk. 163). Az elödel az első fogackal, megis közep fogackal, meg-meteltetvén (Com: Jan. 50). Középtőlben [tél középen] (Illy: Kat. 61). A mező-középre kerüllyén (Gyógy: Cóp. 23). **2)** mediocris MA. mittelműség P1B. Vala pedig e Hunyadi János közep ember (Szék: Krón. 211). Nagy szep közep ember es temerdek nako Hunyadi János vala (Nagyb: HunyJ. 29). Mindennek benn a a középpelen fekszik igaz vagyonsága (Fél: PE. 410). A nemesen termelt elne meg állja helyét mint a késmárk és kemény kőszikla a tenger középen, kiknek a bus tenger tszpolozási semmit sem érthetnek (Fél: BE. 589). Nem középrendű az a Samaritanus: non est mediocris iste Samaritanus (Illy: Préd. II.270). Száznegyven sellegok, 25 üreg 15 közep és apróbbak (Montrók. VII.44). Az múlt éjjel is alkalmas dör lón, s napjal pedig középföld lón (XVIII.9). **3)** Közép dolog: res media, indifferens, adiaphorum SzCsem: Conf. 174. Kr. [indifferent, gleicgiltig]. Hogy pap vagy magistratus adnya őket öszon, azt mi csak közep dolognak tartjuk (Fél: Igazs. 196).

bojt-közép: mitten in der fasten Kirbesz. 121. Adok ew neky tyz ezer kazath ez isowendew bewyt kozep nagyara (RMNy. II.100). Fogadok nekj meg fizetny nemett pinzel ez jowendő böytt kezepe (164). Az asszonyt én előmbé idézték, kinek az törvénye még böjt közép szerikem kezdétk el (Nad: Lev. 36). Ha azt sugallja, hogy böjt-közép meg od' a lust, no engedgy néki (Pázm: Préd. 107). Böjt közép tajsam (Lipp: Cal. 10).

kellő-közép (köllő közepben Com: Jan. 167): centrum C. [mittelpunkt]. Kellő középi: centrum MA. P1B. Köllőközép: centrum ACsere: Enc. 50. Setét étszakának kellő közepin jöve o világra a mindentelő ige (Pázm: Préd. 101). Én istenem, jó akaratomból, szívemnek kellő-közepiből áldozatúl adom magamat (Pázm: Préd. 468). Korogdél circalmozás, melynek a középi köllő közép: circulus, ejus medietas centrum (Com: Jan. 164). Az pórnok kellő közepette: litis intermedio (Ver: Verb. 293). A kertnek kellő közepben (GKat: Titk. 5). Mint a köllőközep a körülvalóságnak (Illy: Préd. 1495).

szár-közép: [media pars eruris]. Szárközépig lenyult lombos plundrába öltöztette (MA: SB. 233). Szárközépnél feljebb érő hó esett (Montrók. XV.299). A víz csak szár középig ért (Mik: TLev. 22).

Közép-aránt: **1)** [medio] per medium MA. [in der mitte] durch die mitte P1B. Eg too nagyon közep arant meg fagyott (SándC. 37). Leonten nemely karpát, kozep aran [agy] letyerte ev magat (DomC. 216). Az Izrael fia kezép arant által menyenyene szárazlabbal: in medio mari (Helt: Bibl. I. J12). Középaránt köztette meg áltata: statuit eum in medio eorum (Helt: UT. E4). Az Onpei vize, mely Zadaknáról állá, közep arant által foly az városon (Helt: Krón. 7). **Középaránt** az belső várba kilenczedik tornyot rakattatott (Montrók. III.153). Elő fa acky az io es gonosz tudo fa mellett közep arant vala a paradizomba (Mel: Szlán. 71). Ez két veszedelmes tudomány között közep arant járván (Zvon: Post. 1417). Középtájon arant mondjad, hogy ott lakik (Thaly: VÉ. II.223). **2)** [mediocris]: mittelműség. Folio vizeknek középarant való arradási lesznek (KBécs. 1572. D6). Ma tiszta, közep iránt való föld lón (Montrók. XVIII.1). Az ház sem igen meleg, sem hideg ne legyen, hanem csak közep arant (PP: PaxC. 37).

Középett, középutt: in medio Kr. [in der mitte]. Középett fénylik: intermitit; középutt foly: interluit C. Középett olvágja: intercidit MA. Ki nemene es marada-meg Iesus önmaga es a nemberi középet ahan (MünchC. 185b). Christust középutt két gyilkos tolvajok között feszítte meg (MA: Scult. 132).

Középett (középutt) MA: Scult. 430. Középettem, középettet, középette: in medio mei, tui, sui, interuallo mei, tui, ejus MA. Amegane középette allaptatac őot (BécsiC. 21). Zöldkősd Hero-diasma lina az ebőlő ház középet (MünchC. 49b). Tíz goituan a pitvar középet es azoc körről flén Pater vala ő középette (163). Babilonnak földi földet öt öltök es sírtok; a fűzekre ő középette föl czugasztattuk mi orgonáinkat (AporC. 107). Félve az capitulum haznak kezepette (DomC. 69). Leen een zyweim, miképpen meg olvazott vyaz ees hazunknak [igy] kezepette meg azza een oerem: in medio ventris mei aruit virtus mea (KeszthC. 39). Le zalának w zalásoknak kezepette: in medio castrorum eorum (199). Az waras középeth az feneketh ky vagatitok (RMNy. II.1). Az életnek taya a kertnek középette: in medio paradisi (Helt: Bibl. I. A3). Eg meg fa a földnek középette föl nemeködt mind az egig (Szék: Krón. 45). Paradizomnak középette vagyon (Mel: Szlán. 69). Űl vala az hamú középet (Kár: Bibl. 1512). Megbódulván a föld a népnök középette meghasul: immugiens terra in medio plebis scinditur (Illy: Préd. 111). Közöttünk vagyon mint a nap az égnek középette (196). Ahol csak kotten vagy hármán össze-gyűlnek is az ő nevében, már az ur isten segedelmeke készen, sőt középette vagyon (Biro: Angy. 99).

Szólasok. Az pórnok kellő közepette: litis intermedio (Ver: Verb. 293).

Középded: medius; mittel-, mitterl-. A fésztécek, a kik közül a tejér, a fekete legvégsőbbec, a többi középded (Com: Jan. 67).

Középség: mediocritas MA. mittlemässigkeit, mittelstrasse PPB. Az két extremum, végző dolog közbe valami köz vagy közpesség közbe vettesek (Lép: PTük. 1235). A föld, mint hogy ékeztetes maga középségét ki adgya, nevelkedéseket és apakékat szemvenni látatik (Com: Jan. 6). A jószágok telekedet középségben (in mediocritate) áll (219). Oh! báltsoséges középség (GKat: Váls. II. Előb. 4). Oh tudállatos középség, mellyel az isten a mi váltásimknak modját egy temporidta, hogy nagát mind a hamisságnak s mind a kegyetlenségnek gyamutól megoltalmazta (II. a3b). E lelki utak állapottában semmi középség nem találatik (Illy: Préd. 1113).

Középső: medius, medianus C. MA. das mitten ist, mittelst zwischen zweien PPB. Középső Szőlőc (Helt: Krón. 5). Attyának középső fia vala (Mel: Jób. 4). Középső kamora: medium abulatum (Kár: Bibl. 1307). Középső fia Noenac Sem (MA: Bibl. 1. 9). Az két középső és első lovak közt egy vastag pálcza volt, rövid lánczon, peczekkel (Monlrók. XI.367). Ezek az iozavok az en középső [második, mert 3 volt] zerelmes vrantol sarmassagy Miklostol marattnac nekem (Radv: Csal. II. 158b). A hármas rend láznak a középső rendiben lakván (Misk: VKert. 276).

Közép-szerint: 1) mediocriter MA. mässiglich, mittlemässiger weise PPB. Közép szerint való takarast adott az isten Born: Préd. 457). Az arpa alkalmason terem, árra-is közép szerint lesz (KGalg. 1582. F). A buza és a bor leszen közép szerint (Kal. 1620. Ch). Az szőlő az hideg etszakaktul megvántatik, mind az által közép szerint terem (KNagysz. 1621. 12). Nem ez urak közül, hanem az közép szerint való, az az el husu es allapatu nemes emberek közül: de mediocribus nobilibus (Ver: Verb. 59). Mint vagy még? Ugy közép szerint: sic mediocriter; so mässig (Com: Vest. 59). 2) [in medio; in der mitte]. A hal szemecskéjét a vas veszszőtől csinált mutatóval közép szerint által találta útni (TütkRóz. 262).

Középszerű: [mediocris; mittlemässig]. A középszerű erelmű ember, ba ugyan tsuk körmös kézzel nyul a nuukához, ovábra birja, hogy sem más egy felséges eszű (Fal: UE. 373). A lengeteg igyekezeteknek és középszerű mérték után való forgolódásnak nincsen hangos híre (397).

KRABSÁL, KRAMSÁL (krapsál Sall: Vár. 23). Krabsálni, kramsálni: scriptito, scribillo MA. lin und her schreiben, vuhlen PPB. Látván, hogy az erszényt levonták orráról, az undulgentiák ellen kezdé kramsálni (Pázm: Kal. 305. Pös: Igazs. 164. 433).

KRAJCÁR (krajcaron LevT. 1259): cruceifer, nummus cruceiger SL. kreuzer KirBesz. 139. Akar wenny, negenel eg kraycyarert (RMNy. III.32). Az wr bora egj penzel awagj egj karjczarral feleb kewlth pntly az kewzenseges nepnel LevT. 1259). Kértem: holtom után hogy adná postára, itt a nyolcz krajczár is, a két levél ára (Gvad: RP. 149).

hét-krajczáros: sieben kreuzler [így]: une pièce de trois sous et demi de France KirBesz. 139.

tíz-krajczáros: zehen kreuzer: une pièce de cinq sous KirBesz. 139.

KRÁKOG: crocito Kr. [krähen]. Krárogó varga (Horv: Mór. 8). Lépsz bátor tudósok gyülekezetében, krárogó papoknak komor seregében (Orczy: KöltSz. 190).

Krákogás: [erocitatio; das krähen]. Hollófiának krákogása (Misk: VKert. 388).

KREC, KRËC: krätz; schawine, abgang, abfall; az a hulladék, a melly a szemembe jön és a tűzbe kiégetetvén, a hamuval együtt van addig, míg az mosás és olvasztás által ki nem tisztítódik (Kecsk: ÖtvM. 356). Az

kréc-sepréskor az mi megmaradt az ezéh lakásából, kéz pénz rhtl. 38. den 11. (uo.). Az kréczet mosd ki, tedd egy tégelyben, tégy gletet hozzá, aztán tedd az tűzben, had folyón fel magában (297). Krecz olvasztás: Elsőben az kreczet mosd ki szépen, könnyebben jucz az kimosásához, ha jó tűzben aprónként megégeted (303).

1. KRÉDENCIA. Krédentzia, mellyen az uraknál a pohárt beadják: vasarium; ein credenz-tisch PP.

[Szólások]. Kredenciát tesz: praegustat; kredencia-tetvő: praegustator C. Elöl megkóstolom, krédenciát tészek: praegusto PPB.

ezüst-krédencia: vasarium argenteum PP. ein kredenz oder buffet mit silbern geschirren PPB.

Krédenciás, krédenciás: praegustator; ein credenzer, mundschenk, vorschneider PP. Credenciás edények (MA: SB. 357).

Krédenciáló: praegustator MAI.

Krédenciáz: praegusto Kr. Egy hüvelylyel cristály nyelű kés, credentiazni való (Radv: Csal. II.183).

még-krédenciáz: [praegusto; kosten]. Elmegyen kis-asszony, egy pohár bort köszön másra, és kitsinné megkredenciázván, vagy a pohár szélit megtsókolván, éppen meg itattya mással (Pázm: Préd. 255).

Krédenciázó. Elöl kóstoló, krédenciázó: praegustator PPB.

2. KRÉDENCIA (kredencia LevT. 152): credentia Kr. [beglaubigungsschreiben]. Az bussanak iry kelledencia levelet (LevT. 152).

KRÉTA: creta C. MA. weisse wascherle, kreide PPB. Kréta-bánya: cretae fodina C. MA. Kréta, fejér jegyző kréta: creta PPB. Veres kréta Com: Jan. 17. A fejér jegyző creta fejér: creta alba; die kreide weiss (Com: Vest. 9. Thaly: VÉ. 119).

Krétácska: cretula C.

Krétás: cretaceus C. cretosus MA. von kreiden gemacht PPB

Krétáz: creta scribo, noto Kr. [mit kreide bezeichnen]. Krétázott: cretatus C. MA.

KRISPÁN: grispán: viride aeris, aerugo SL. [grünspan]. Crispán (VectTrans. 25). Végy lo czontot, igezd porrá, vegyiczd meg crispannyal (ÖrvK. 104).

KRISTÁLY: crystallus C. crystallum MA. krystall PPB. Ew vylaga hasonlatos vala az dragalatos yaspis kewhöz, zeep nykent crystal: tamquam crystallus (JordC. 926). Ez föld az ew helyeen meg allapyg, hol ott wr isten le tötte es olly zeep tytza leezen, mynt az zeep tytza cristal (ÉrdyC. 19). Az vyz ollyan leezen mynt az zeep gyenghe cristal (uo.). Az oltarok nyinden zeer zamawal tytza cristalbol valanak (310). Keeth wylla, az egyknek kristál az nyele (RMNy. III.52). Homét lehetiz mint az kristál oly szép (RMK. II.201). Altal lathato chrystal önégg (Mel: SzJan. 521). Egy öreg kristály metszett kü (Gér: KárCs. IV.219). Termés kristály (Hall: Hllist. III.167). Az üvegnek krystály hasonlatossága vagyon: vitrum crystalli similitudinem habet (Com: Jan. 17). Meghasadtja történt egyik kristályának (Thaly: Adal. I.124). Hasonló kristály tiündöklő füveghez, ki hogy inkább hayol hamar eltöréshez: úgy kész az szerencse változandó részhez (II.21).

Kristályi: crystallinus MA. krystallin, dem krystall gleich PPB.

KRISTÉLY (cristély Web: Amul 75. cister 93. crustar Cseh: ÖrvK. 18): clyster C. clysterium MA. enema; klystier

PTB. Tisztító orvosságok, akár kristélek (Com: Vest. 216). Ugy jár vele, mint az, ki az christirt megitta, s a hólyagját csipka helyett magának a feiben tette, s csudálta az doctor, hogy nem használ (RákP: Lev. IV 124. Misk: VKert. 339). A len mag olaj fölt ételekben is egésszes; kristélytis jó belőle tsuálni kólka ellen (Váli: OrvSz. 108).

KROKODILUS: crocodilus MA. krokodil PTB. Siralmaival mint hogy megese a krokodilusgyik útonjáró embert: így engemet ellitetett (Balassa: Költ. 16). A krokodilusról bőségesen ír (Misk: VKert. 12). Bátor hiszem mint a krokodilus (245).

KRÓNKA: annales C. chronica MA. geschichtbücher, chronikon, zeitbücher PTB. Az hatalmas es iambor kereztyen herceglnek ilya Mesco vala, kyröl nyhvan emléközyk az orzaogh cronicaya (ÉrdyC. 295. CsomaC. 27). A székelv Istvanul irat-fatott magyar chronica (Matkó: BCsák. 181). A historiákat a viselt dolgoknak írja krónikákban, idők forgásáról írt könyvekben (in chronicois elő szólnálhú fejében járó dolgoknak tartsa (Com: Jan. 214). Krónika könyv (Jly: Préd. 15). Parancsolá hogy az előbb idők krónikái olvastassanak néki (II. 19). Hatalmas esaszír kegyelmességéből oly állapotra juttat, hogy crónikáit illet (MonTrók. VIII. 68).

KRÜKOG. Krukognak a darvak (Misk: VKert. 319). [Vö. **KRÁKOG**]

Krukogás: Valami darvak nagy krükogással repülnek vala fejek felett (Misk: VKert. 318).

KRUMPÉR, KRUMPLI: [grundbirn, erdäpfel, kartoffel]. Többszöre ebédem vala most tsak krumpér, italom víz (Gvad: RP. 115). Pajtások, ha minélég mi így élni fogunk, a krumpliha ugyan ki nem török fogunk (116).

KRUSPÁN: [?] A cruspánt, és spalérokat a kertekben meg nyírbetni (Lapp: Cal. 53. Lapp: PKert. 133).

KUCIK: [angulus; winkel]. Az aggot kuzikba fülteti (Gvad: Időt. 230).

Kuckó: angulus foci SI. [ofenwinkel]. Otthon a kuckókban hever (Biro: Micae. 202).

KUCOLÉK: [fasciulus, manipulus; bündel?]. Megindult egy szalma-kalapban, és egy kuzolék a vállán (Könyi: VártaM. 62).

KUCOROD-IK: *kukorodik, gungyorodik SzD [kanern].

Kucorog: flexo poplite sto PP. 104. gekrümmet stehen PTB. *kukorog, gungyorog SzD [kanern]. A tűz előtt kuczorgotam (Bethl: Élet. 286. GKat: Tirk. 272).

KUCSMA: Végy, ha készen kiesínálva találsz, tizenkét apró fekete bíránybőröket, a minémőből kucsma-t szoktak esütni (TörtF² III 165). Putnoki egy gaz kucsma-ban jár, nem lévén sívege (III. 381).

Kucsmany: bardocentulus A kucsmanyoc, gobonesos zekée az hajósoké, evzőké: bardocentuli remigum sunt (Com: Jan. 101).

KUDARC (Kudarc Csúzi: Sip. 613. kurtzat Helt: Krón. kudarc Szentiv: Verseng. 336. kudarc. GyöngyD: Cnp. 946. Fal: NU. 259). pudor, ignominia PP. 404. schande, schmach, hohn und spott PTB. Böbes azt mondja: kevélségbe kell esni, mert így könnyebb nagy kudarcot vallani (RMK. IV. 234). Mikor Máttyás király meg értőte volna annac vana, hogy olyan kortzat vallot volna, hogy ez az hírtől így futót volna el, nem akara esmet vissza menni (Helt: Krón. 130). Oszszátok meg kutarczokat így (Bal: CsIsk. 167). Bezzegh e nagy kuarch (László: Márs. 13. Zvon: Pázm. 290). Kuzarcot vallott (Csúzi: Sip. 613). Kuharcot vallott (Szentiv: Verseng. 336). Hogysen gyalázatos ku-

varezt vallanom, jobb elmémnel innen mindjárt elszállanom (Gyöngy: MV. 19). Gyakran vallottak kuarczokat (Könyi: HRom. 19). Az olyan urfi, a kinek fejében bős Minerva palotás kudarcot nem vallhat (Fal: NA. 230). Kuzarcot és arca pirító szegyet vallanak (Fal: NU. 259).

Kudarcos: [ignominiosus; schmachlich]. Háladatlan vásotságát sokkal koarozsh szegységgel, mert gyalázatosb mezeltelességgel, kényszerítettett szenvedni (Csúzi: Sip. 395).

KÚF: dolium, batus MA. fasslein, weinmass PTB.

Kufár: caupo, macellarius C. propola MA. minutae mercis propola, tabernarius PP. vorkäufer, krämer, weinschenk PTB. vorkäufer Nom. 63. Gyümölcs áros, kufár: pomarius PTB. Kufár, kalmár, kortomáros: tabernarius PPB. Egy füllérke sem nala, hogy valami életet vehetett volna a vásárt a kufároktól (Helt: Krón. 126). Ne leg ispan, rano, dezmaus, kufár (Mel: Szlän. 123). Kufár asszony állat: meretrix (Kár: Bibl. 1304). Ezt még a kufároks tudgyák: hoc jam et rates sciunt (Doci: Adag. 313). A templomból üdvözítone ki kergeté az kufárokat es vasar-lobat (Vás: CanCat. 503). Hazug kufár (Czegl: Japh. 16). Kufárok között zörgő, és külömb külömb játékos nevetség (Matkó: BCsák. 54). Kufár asszony (Kár: Élet. II. 188). Kufárokon vöttünk bírszót díjok nem jó méréséért s adásiért 4 ft. 24 d. (MonTME. 1266). Az halhatatlan lélek elfűtök kufár mese (Rendfélet. Es). Kufár, kalmár (Mik: TLev. 404).

hal-kufár: ichtiypopla Kr. [fischhändler]. (Vajda: Kriszt. III. 700).

Kufárkod-ik: cauponer MA. MeLLat. 77. aginor Major: Szót. wirten, feil haben PTB. Kufárkodó: nudinator PP. Kufárkodom, korozomáskodom: cauponer; aprólékkal kufárkodom: aginor MAI. Tábiban kufárkodó markotán, markotánné: sufframeus PPB. Kufárkodik, kereskedik (Pécsv: Fel. 829). Adóc, vevőc, kufárkodó (MA: Senti. 7). Egy viléki közünk kufárkodó asszonyon vöttünk tilalmas alma árulásért 1 frt. (MonTME. 1268). A papa tsak maga saját akarattya szerent kufárkodik a pispóksemelek, erseksemelek el adásiban (VárM: EgSzöv. 95). Borral és rátottal ne kufárkodjál (Thaly: VE. II. 23).

Kufárkodás: quaestus Kr. [das handeln, geschäft]. Illetlen kufárkodás: quaestus sordidus (Pázm: Préd. 600. Kr.)

Kufárocska: cauponula C.

Kufáros: [krämerhaft]. Ide való felekésben fíruoztál volna inkább Matkó; nem a kufáros nevezetéseken (Illyef: BCSTomp. 51).

KUFFANTÓ: kufár SzD mercator, mercatrix SI [vorkäufer, händler]. A kuffantók a templom mellől a piarczra rendeltettek 1723 (Nyr. IX. 113). Mint víz a szavai folyának váltaképpen: a kuffantók közzé bé illene éppen (Gvad: Nánd. 104. Gvad: Orsz. 8).

KUGLI: [globus; kugel]. Golyóbis, kugli (Com: Jan. 298).

Kugliz-ik: kegel schieben (Thaly: RT. 1382).

KUHI, KOHI (kohé Adami): [ignominia; schande]. Kubi, kohé: zochen [zeichnen?]; so man gibt mit dem mund Adami: Spr. Nem küsiny kubi volna nyilva orozás embernek, mielő olyan álnokság tapaszthatatik kezében (GKat: Tirk. 302).

Szólasok: Kuhlít mondani: herbam porrigere, manus dare MA. Kuhlít így mondani Doci: Adag. 69. Mondgy kuhlít; vakary fátat: tolle digitum 20. Ha nem lehet, nagy alázatosan mondgy kuhlít (SalMark. 166). Abban kuhlít mongyatok (Bal: CsIsk. 17). Bar meg kóhenese magat, s kuhlít mondjon (147). Megadói magút, ellentállást nem tenni, kuhlít mondani (SzD: MVir. 12).

KUHINT: [mentior; lügen]. Kuhint abban Kalkuz minden ő hozzá tartozó nyelvos czenkeivel egyetemben (Pós: Igazs. I.712). La, hogy kuhintasz, Mátyás Sünbár (Pós: Válasz. 198). Kuhintott hát Bellarminus bátyád, mikor azt írja (268. Matkó: BCsák. 12). Nagyt kuhinto kúrtót is csináltál (Sünb: Isp. I). [Vö. KOHINT]

Kuhintás: [mendacium; lüge]. Kuhintásnak az az tsak rájok költött hazugságunk mondja a Christus Jelleknek a pokorra alá szállását (Pós: Válasz. 267).

KUKAC: poudró, nyű SzD. termes, vermis SL [made, wurm].

Kukacos: verminosus SL [mädig, milbig]. A kukatzos szalomna és bűdös vaj egybe illenek (Kisv: Adag. 293).

KUK, KUKK: gry, bu MA. nichts PPB. Egy kukkot sem: ne gry quidem MA.

[Szólások]. Itt Mátyásnak csak kuk Magdo [csak hallgatnia kell] (Matkó: BCsák. 74). Elhoz csak egy kukkot sem ertesz, mert nem feledhez valo (Mon: Apol. 322). Egy kukkot e mai napig nem felele (Pós: Veték. 9). Nem felelhető erre egy kukkot is (Matkó: BCsák. 342). Nem hogy papaságáról, de tsak az ő Romában való lakasáról is schul, sem az apostolok tseledetinek historiájából, sem az ő levelekből, egy kukkot sem mutathatni (VárM: ÉgőSzöv. 88). Mintha azok felől a Christust tsak egy kukkot is nem hallottanuk volna (GKát: Vált. II.1172). Azért Matkó egy kukkot sem mutathatez ellenünk a sz. írásból (Hlyf: BCsTomp. 5). Azonnal meg-fogyatkoznak az igékben, és csak egy kukkot sem tudunk szólni (Bíró: Préd. 128).

KUKORICA, KUKURICA: triticum turcicum, fagopyrum Kr. [kukuruz, mais]. A szakmári németnek minden takarmánya teljességgel elfogyván, igen kezdett kikapadni, a minthogy tegnap is kimené a szent-mártoni kukuricza-kóróra . . (RákF: Lev. I.55).

Kukoricás. Lefügg kukoriczás sarlang (Gvad: Lev. 14).

KUKORÍKOL (*kukurikol* MA. *kukorékolás* Misk: VKert. 56) *encurio* C. MA. MAI. [krähen] glucken wie die hühner, kurren wie ein hahn PPB. A kakas kukorikol (Com: Jan. 32). Ez-előtt esztendővel azt írta; most is csak azont kukorikollya (Pós: Válasz. 183).

Kukorikolás: gallicinium C. [das krähen, hahmengeschrei]. Kakas kukorékolása (Misk: VKert. 56).

Kukorit. Kukorikolni, kukorítani: krähen wie ein hahn Adami: Spr. A kakas be hünán szömeit kinyuta a nyakát és a száját meg nyitja, hogy egyet nagyot kukoritanája (Helt: Mes. 239). A kakas meg iyeduén mindgyarást kukorítani kezle (262).

[Közmondások]. A kakas ha nem kukorit is, elő a hajnal (Fal: Jeggz. 918).

KUKORLÓ: [tugurium, casula; hütte, häuschen]. Nem kellett volna se boltozni se töltöni azt az kukorló szarka fészek bástyát, ki az szegleten volt az gombás kert vége felé (MonOkm. XXIV.378).

KUKOROD-IK: kutzorodik, gnygorodik SzD. [subsidiere, se complicare; sich zusammenkanern]. Fa tövébe kukorodva purgált (Gvad: Pösty. 26). [Vö. KUCORODIK, KUTYORODIK]

KUKREJT: intinctus salviatus PPB. [salvei-sauce]. Kukrejt telénhus pecsenye. Az szép tar pecsenyét süssed meg, mess vörös hagymát reá, sállyát; sáfránt, borsot, gyömbért vess bele (XVI. sz. elejéről, Vasárnap Ujság, Képes Folyóirat I.53).

KUKUCSKA: [kakukoeska?] Kukuk én kukucséim, had, had én madárkám (Amado: Vers. 141). Kukuku, kukucséim! szállj én hozzám madárkám (161).

KULCS (*kolcz* Sylv: UT. I.26. Helt: UT. 84. *kölcz* Helt: UT. 29. 6. MA: Bibl. IV.241. *költs* Hall: Hllst. II.151 Gyöngy: Char. 176. *költs, költs* Com: Vest. 123. *kuch* ÉrdyC. 228. Posti: Fab. 13b *kucz* Mel: SzJán. 50. 193. *kuch* Mon: Apol. 363. 466. *kies* Pázm: Kal. 521. egybekucsolod Hly: Préd. I.286): *clavis* C. MA. Ott: OrigHung. II.166. schlüssel PPB. Költsnak a toll: projectum clavis; költs szára: canaliculus clavis PP. 271. Bokor költs: *clavium fascis PPL. Mykon ewet papawa zenteleo Iesus, neky adwan az balahak es celethek kwehaat (ÉrdyC. 228). Penteken érkezet, tegnap wgian azon nap el ment volna, de az haza kucha nem wolth ithon, amira, hogj ma wgian föl kellett tewrni az hazat (RMNy. II.114). A lakat kulcsal zároltatik-bé (Com: Jan. 108). Kúcsot csináltattunk 18d. (MonTME. I.38). A pogányok az ő bálvány képeket felekesítették, holmi jelekkel; ugy mint: Jamust az esztendőnek istenét köcsöl; a Vulcanust pörölyel; Herenlust fejcs bottal; Apollót az éneklésnek istenét lauttal (VárM: ÉgőSzöv. 112).

[Szólások]. A ki titkainak kulcsaival másokat nem kínál: wer an sich halten kann (Fal: UE. 363). Kezében vagon kulcsa az emberi akaratnak tsínyához, ha szintén atzéllyos volna is (Fal: UE. 378). Ha a beszéd ziváros és akadékos, mints tolmácsa, se kulcsa (Fal: UE. 419). Ennek az ál-praktikának kulcsára nem akad (Fal: UE. 461). Bé-téve vagon, kúcs-alatt tartatik az igaz magyarázat (Pázm: LuthV. 242).

ál-kulcs: adultera *clavis, *adulterina clavis PPL. [nach-schlüssel]. Ál-kúcsesal beméne az kis kápolnába (RMK. IV.247). Alpinz, alkocz (CorpGramm. 26). Hogy az kapukra áll kolczokat csinálna: uti portarum claves adulterinas parat (Deesi: SallJ. 9). A bor kívánatos, nem kell hozzá lantos, ál-kulcsot tart pintzédre (Kisv: Adag. 531).

kötő-kulcs. Nem kúcszeríttenek külső hatalommal az engedelmre, de az istennek haragját praedicalljak az engedelneknek az kötő kulcs által (MNyil: Irt. 122).

láda-kulcs: [kastenschlüssel]. Az ládakolcsot elvesztette, Boné mert megijesztette (Thaly: Adal. II.341).

lopó-kulcs: [clavis adulterina; dietrich]. (Prág: Serk. 51. Kr.).

nyitó-kulcs: [clavis; schlüssel]. Az ellen-mondás nyitó kulcsa a szívekuck (Fal: UE. 474).

puska-kulcs. Az Imre úr szolgájának egy puskakúcs 25 d. (MonTME. I.91).

Kulcsol: connecto, complico MA. confibulo; zusammenbinden, zusammenwickeln, zusammenheften [falten] PPB. Kezét feiére kuczúlúan: compressis manibus (Deesi: Adag. 84). Nyakokat egymáshoz kúcsolván (Misk: VKert. 348).

által-kulcsol: [circundo, cingo; umgürten]. A mellyen két sárkány vala formáltatva, a leány derekán által kúcsoltatva (Gyöngy: Char. 101). Sok térdein csuszott, lábát ált kúcsolta, kiáltott: ich bitt! bitt! grätzia! iskolta (Gvad: RP. 133). Térdre esvén, a két lábát átkúcsoltam, könyveim hullottak, azokat esókoltam (150).

be-kulcsol: [falten]. Be kúcsult kezeket meg ne nyissák (Land: UjSegíts. 1377).

belé-kulcsol. Foglaló-szeg, keresztfül belé-kúcsolt fa: impages PPB.

egybe-kulcsol: [connecto, circundo; verbinden, falten]. Egybekúcsolja kezét: manus complicat Kr. Egbe kolcóktae

[igy] ő kezeket te rántad: compressorum manum super te (Bécs: 263). Az irigyeknek) orezayok meg hernad, zómóc zikrazic mint állagor, kezőket erőssen egben enclolyae (Nagysz: 301). Kezeyt egybe kweholwan ymaehagot teen (Érdy: 216b). Kőnyűfő foka vala szekerekkel, melyeket egybe kölczolta vala (Helt: Krón. 87b). Mikoron az atnya látá, hogy a pásztorok nekí futamodánc páltzickul és bottockal, feie fölét egybe kezdé kulczolni á két első lábát (Helt: Mes. 31b). Szaporáb vólha kezünköt egybe kölcholván hallgatásban maradunk (Pázm: Kul. 41). De imen nem követkőzik, hogy nekünk egybe köl kezünköt kölcholvunk (750).

egybekulesolás: [das fálten]. Köz egyben-kótsolás (Megy: Bayle. 17).

öszeve-kulesol: connecto, complico MA. knüpfen, zusumenschliessen PPB. [fálten]. Ez tablanak eloytto le escek zeut Margyt azzon, kezey ky toryoztven es esnecg kezey evzev kuelcholván es bevsages kovnyueket hullatván (Margit. 131). Kezeket őszne kuezoltak (Göres: Máty. 12). A szayát két felé vonszá, soha őszne nem kuezolhattya (Mel: Herb. 175). Kezei ne legienek őszne kuezolván (Erasm: Prk. 39. Thaly: VÉ. 1139). A több hadinép őszvekulcsolt kézzel csak kivalkolvá nézett reá (Fal: NE. 15).

öszevekulesolás. Öszvekótsolás az asztalos-műben: commissura PP. Gőzölés, öszve-tsátlás, kótsolás: jugamentum PPB.

Kulesolás: [complicatio; das fálten]. Nagi keze kutsolással kezdé sinii (Pont. 88).

Kulesolgódz-ik: [complictor; sich klammern]. Karjaival lábaira kótsolgódzott (Gvad: Hist. 52).

Kulesolkod-ik: ∞ Az erődenek az maga bírokhoz koleszkodniak [igy] (Pórró: Curt. 206).

egybe-kulesolkodik: ∞ Ez eolyon egybe kweholkodik sentencianak meg fytetese (Érdy: 606).

Kulesolód-ik: ∞ Az kereszt-fához kulesolódni (Tarn: JóÉl. 128).

be-kulesolódik: [claudor; sich schliessen]. B-kótsolódék szád, s kiesék szeméből pennád (Czegl: MM. 168).

Kulesos: 1) clavem habens, clavicularius MA. [wer was einen schlüssel hat] dem die schlüssel anvertrauet sind PPB. Kúlesos, kólesos: clavus habens Otr: OrigHung. II.156. Mykron imatkozol, menybe kwehos hazalba: quum preceberis introito in conclave tuum (Pesti: NTes. 10). Az Ammon fiaijs meg futamanac, es be menene az ő kűezos városokba (Mel: Sám. 163). Kólesos vass lada (Bor: Préd. 517). Kótsos tálrház (Bod: Lex. Előb. 11). Kólesos [igyu neve] (Radv: Csal. II.392). Hungari civitates munitas, praesertim autem montanas, solent vocare kúlesos városok, h. e. clavibus munitae, quae nempe, quia muros et portas habent, clavibus clauduntur et aperiuntur (Otr: OrigHung. II.166). Kúlesos városokban már fenjen hírlélik, a folyó posták is pótsán kürtöllek (Fal: Vers. 914). Mikép vándorolnak szomszéd országokat, midőn a moska vijja kútos városokat, (Orezy: KöltSz. 10). 2) Keresztosok, csillagosok, kulesosok [aranykulesos rendbeliek] (Gyarm: Fel. 96).

KULCSÁR (kölczár Helt: Mes. 31. kölsár Bor: Préd. 399. 131. kúcsár RákF: Lev. V.115): clavicularius, clidulus, cellarius, condus, pronus C. clavier, püneru MA. bacharius PPB. schlüsselträger, köllner PPB. Kótsár, sáfár: supponus; borhordó, kótsár: oenophorus PPB. Sáfár, kútsár: cellarius PP. Gondot adok én az olyan embereknek, kik szegű fejenőm nem keserűnek, mert verszőrésőmben átkomban léznek, jelősen udvarbírák, kúcsárok léznek (RMK. III.315). Magas jut üssön meg udvarbírákat, vőlők egyetőmben az kúcsáro-

kat, kik akasztófára méltók, azokat (316). Monda: vigan lak-
iúl, egyel! Mikoron leg job lackásba vólúnac, el inta a köl-
czár (Helt: Mes. 31). Christus egyedül Péternek ígéri a meny-
ország kúcsát: Christus-utín főgazda, fő-kúcsár, oeconomus,
szent Péter egyedül (Pázm: LuthV. 311). Főes borokat is az
kúcsar csinállyon (Thurzó: Lev. II.302). Az praesidium száma
ne extendassék ad summum száz személynél, praefectussal,
porkoláldal kútsárokkal és főfi süttőkkel együtt is (Radv:
Csal. III.257b). A kúcsár többire in agone vagyon (Monrók.
XXIV.561). A kúcsár (cellarius) bort hoz föl (Com: Jan. 111).

boros-kulesár: [cellarius; kellermeister].

[Közmondások]. Rosz boros kútsár az, a ki szonjaun meg-
hal (Kisv: Adag. 115. SzD: MVir. 74).

KULLANCS (kolláncs Zvon: Pázm: 327. kullancz? Ádám:
Bar. 7): asilus PP. 194. schatlaus, schafwanze PPB. Eblég, kulláncs: ricinus; schatlaus Com: Orb. 65. Eh legyeket, csyő kolláncsokat mind emberek, mind barnok sűrűségeen szenvednenek (Lép: PThk. 1.259).

KULLANT: furor, furtum tolle SI. [stehlen]. Homét kul-
lantol ide a csakat mikor azt írod: csak az egy Péternek mon-
dotta im az igiket? (Matkó: BCsík. 229). Miért lopál el kullantó
Mátyás? (302. 305).

el-kullant: ∞ A lopót, az ki csak egy rosz palastot el
kullantot, föl akasztattynk (Prág: Serk. C2).

KULLÁROZ: vagor [umherschleichen]. Ide s tova csava-
rognac, kullároznac, kullognac: vagantor Com: Jan. 197. Juhok
öltözében lappango, s kullározo farkasok (Matkó: HRom. 11).
Hamis és szent írás kívül kullározo vagy, hogy ha olyan igaz-
ságot álmódosz, a melly nem a Christus igazsága (Matkó:
BCsík. 290). Az sz. írás kívül kullározo (Illyef: BCSTomp. 205).

KULLOG, KULLAG (gulluktanac Tel: Fel. 49. gullyog
GKat: Ttk. 1118. gullyogva GKat: Vált. II.1269): ambulo
restans, procedo pedetentim MA. gemächlich oder fass für
fuss gehen PPB. lauschen, lauern, schleichen Adám: Spr. Ko-
resztjáró léten mit kullagsz az roszban? (RMK. II.186). Bar-
langból ha kijő, alánézve kullag, álmokságot gondol, de kétfelé
hallgat (II.228). Imít, amot, egyen, ketten kullagánc (Tin:
Zsigm. 28). Vén asszonyok jaj szegények ők is kullagnak, sőtét
herre, bort ha kapnak, eltozogattak: az leányok, ha ellopják,
igen kogyognak (Tin. 298). Nem kullognak többé ő előtte, ha-
zagságot semmit sem fog előtte (RMK. VI.195). Más ember
vtán kulagion (Helt: Mes. 97). Lassan kullaga (305). A halál
az emberc közöt kullag (Helt: VigK. 50). Ő kegyelmének
örökös helytartó és nem kullagó jobbágy leszek (Gér: Kár's.
IV.195). Vadnac mi időnkbe ez féle leányoc, kie az illiac vtán
igen kullagac (SzFabr: AmAlf. 17). Azt akará, hogy a szem-
kőzt bátorokdó vitészég lenne a nyertes, és nem a hát megett
kullagó róka-fogás (Fal: NA. 238). Erdő szélén farkas kullog
(Fal: Vers. 888). Mint ravasz rókaák körülílik kullognak (Könyi:
HRom. 25).

[Közmondások]. A hol farkast emlegetnek, kert alatt kullog
(Bécs: Adag. 117). Farkast emlegetnek, kert megett kullog
(296). A ki lassan kullog, epret szedhet montében (Kisv: Adag.
298).

be-kullog: [hineinschleichen]. Portára bekullogánk az adó-
val (Monrók. VIII.355).

el-kullog: 1) [procedo pedetentim; langsam fortschreiten].
Szénetlen elkullog a halál, megöl mindent valkút talál (RMK.
VI.109). 2) [praetereo; sich vorbeischieben]. Elkullogta amaz
locsból való argumentalast (Matkó: BCsík. 50). Elkullogta
Matkó amaz argumentumunkat (Sám: 3Fel. 92).

föl-kullog: [langsam hinaufgehen]. Igen lassan kullaga a
hedgy oldalán föl (Helt: Mes. 305).

ki-kullog: [sich hinaus schleichen]. Az rozsz válaszsóal ki-kullogának Erdélybe igen szomorúan (Monfrók. VIII.341). Kezdenek, mint a farkasok a tseréből ki-kullogni (GKat: Titk. 17).

vissza-kullog: [sich zurück schleichen]. A vert laddal azon német generál hazájába vissza kullog (Monfrók. VIII.155).

Kullogás: [das schleichen]. Orozva való kullogás (Matkó: BCsik. 193).

Kullogtat: [?] Hol imitt, hol amott kullogtatá magát (KeeskTört. II.503).

KULYOK, KULYAK. Kulyok pro ököl (antiqu.): pug-nus PPB. Egyik a vágóványával úgy meg tüpé a kulyakomat, a másik puflautó vasából heves magvával úgy megvanyalintá a vajnyomokat, hogy még most is látszik a pillatja (Nyr. II.224b). Az edjék vágóványával által tüpé a kujakomat [így] a másik ismét puflautó vasából heves magvával meg vanyalintá a vajnyomokat (225a). Alázsun supplicálunk magasságodnak, hogy hutyorítsa, rittyentse meg kulyakjával azokat a varasbeka rigulyás kuncz kőlyküket (226a).

KÚN: Cumanus MA. Kúnország: Cumania MA. Az kwn keral (ÉrdyC. 396). Cumánusok avagy kúnok (László: Krón. 179).

[Szólások]. Ugy sétál mint az kúnok ebe az homo-kon: Sybaritae per plateas (Decsi: Adag. 96). El költ a kún a Körösön: in porta navigat (Kisv: Adag. 241).

KUNADALOM: [pertinacia, obstinatio; hartnäckigkeit, verstocktheit]. Az ő kegyelmességének gazdagságit bűnben való kunadalomra, s nem penig meg-térésre, a mint kívántatnék, fordítván (Megy: 6Jaj. II.26.)

[**KUNÁSZ:** vö. **KONYÁSZTAT**]

el-kunász: [obstino; verstocken, trotz bieten, hartnäckig sich versetzen]. Ne kaczagnának rajtunc [ellenségeink] és annyivalis inkább el-kunászván ellenfene, ne öregbednie bűnatunc (Megy: 6Jaj. IV.6).

elkunászás: [obstinatio; verstockheit]. A Christisnac szerelme szorongat minket; mire valjon, a bűnre való el-kunászásraé? (Megy: 6Jaj. III.39).

KUNTAT: [obstino; verstocken]. Magadat ezzel kuntatod (Megy: 3Jaj. II.34). Az isten kegyelmessége nem arra való, hogy a hoz biztunkban kuntassuc magunkat a bűnben; az a maga kuntatása, mellyel azt hiszi hogy ha szintén testi mulatjanc valamiben kedvét-tészis, nem veszhel el (Megy: 6Jaj. III.29).

KUNCOG: objecte into PP. etwas öfters und unverschlünt begehren PP. [Vö. **KUNYORÁL**]

KUNYA: effeminitissimus, deses MA. der verzagteste, trägeste PPB.

KUNYHÓ (kunyhó Mik: TörL. 469. kunhya, kuhayoczka MA. kunyo ACsere: Enc. 257. Megy: 3Jaj. II.193. kunyhó Lép: PTük. I.302. kunyhó László: Petr. 33. kunyhoeska 101): attegiae, tugiurium, gurgustium, magar C. tegillum PPBL. umbraculum MA: Bibl. II.4. lihtenhaus [hütte] PPB. Kalyiba, kunyó: tugiurium PPBL. Le ülhetünk az árnyékon a filegőriában, kunyhóban: wir können uns an schatten setzen ins gartenhäuslein KírBesz. 89. A pástoroc az ő kalibájokat avagy kunyujokat (mapalia sive magalia sua) taligán hordozzic ide-stova (Com: Jan. 77. 93). Szőlőbéli avagy kertbéli kunyókban csak kevesen laknak (Otr: Besz. 153). Tugiurium in vinea vel quocunque in loco vocamus kunyó, sive kunyó, aequo utroque nomine [ebből származtatja a húnok nevét] (Otr: OrigHung. I.328). Kunyhóokban küldi vissza vitézeket, hagyja, most nyugodni tegyék a testeket (Gyöngy: Char. 19). A kunyó a pász-

torok kalyibája (Tof: Zsolt. 569). Bár füstös legyen is kunyód, jobb más palotájánál (Kisv: Adag. 346). Böblögabb születni a a palotán, mint a kunyhóban (László: Petr. 33). Szütszándékkal mentem az ő kunyhójába s amint megállottam éppen irányába, nagyon sokajtoztam (Gvad: RP. 29).

Kunyhócsa: ∞ Kunyhócsát ezénál (Mel: Jób. 64).

Kunyhócska, kunyhócska: tugiurium, gurgustium, casula MA. bauernhüttlein PPB. Meg-esék szive rajta, és bőhív kunyhócskájába a szent embert (Pós: Igazs. I.372). Kunyhócskákban laknac (Com: Jan. 102. László: Petr. 101).

KUNYORÁL: kunczog SzD. enixe rogo, precibus extorqueo Kr. [anhaltend bitten, betteln]. Soc dolgoz az kunyoraloknak meg eugettetne (Prág: Serk. 359). Hatalmas eszázarmuktól pénzt és lovakat kunyorált (Monfrók. VIII.54). [Vö. **KUNCOG**]

[**ki-kunyorál**]

kikunyorálás: [das erbetteln]. Külső bonnmoknak az emberektől való kikunyorálása nem vétek (Czepl: MM. 197).

Kunyorálás: [das lästige bitten, betteln]. Áldjon meg finú bősület tételvél, és kunyorálással, hogy így szolljak (GKat: Titk. 252).

KUNYOROG: [enixe rogo; anhaltend bitten, betteln] Szentelen kunyorgó (Kisv: Adag. 296).

KUPA: I) crater, cupula C. cupa, cuppa MA. scyphus PP. poterium PPBL. trinkschale, grosser becher PPB. Kupa, kanna, boros désa: cupa MAL. Fíles kanna, merítő kupa: cupula PP. Kelyhec és kupác: calices et scyphi Com: Jan. 110. Tyzen eggh aran gerew, egli kethewes aranyas kwpa (RMNy. II.35). Attam vala egy scatulaban keth aranyas kwpath (II.47). Az jó vitézeket ajándékozá, kilenc ezer arany kupát elosztá (RMK. IV.160). Czatto kupác (Helt: Krón. 155). Az mi pénze, aranya, kupái valának (Monfrók. III.59). Egy kupa bor (Vás: CanCat. 541). Kotsis kupa (VetTrans. 20). Kupa-gyártó [tor-nator] (Szentm: TFiú. 22). Vagion egj dupla kwpa is, az zeut giörgynek tars, vagion egj fődeles kupa is, 8 aproo poharka benne (Radv: Csál. III.152). Peter deák uramnak adjon egy össze járó aranyos kupát (III.275b). A mestőr remek egj szep össze jaro aranyas kupa (Keesk: ÖtvM. 227). Hozgy én kupát hajtsun, s vasárnapot rontsun, az isten általmazzon (ÖtvMest. 81. vsz.). Hőjagos kupa (Gér: KárCs. IV.108). Egy egy kupával ajándékozáim meg ökö (RákGy: Lev. 132). Négy virágos kupát küldött az fejedelem (Monfrók. VIII.417). Békért az gazda fazakat, új kupát (XI.325). Egnéhány kupát tart és tsészát kezében (Gyöngy: Char. 4). Az tímú jó bort itt adták nagy kupába (Thaly: Adal. II.346). Minap a vár alján legelvén vájkáltam, reménységem kivül egy kupát találtam (Fal: Vers. 907). 2) [putamen; grüne schale]. Gyümölcszecz tövises toka, gesztenye kupája: echinus MAL. Egy zerechen dyw kupa (RMNy. II.199).

arany-kupa: putera, crater Nom.² 397. Arany kupainkot, lantzinkot, nasfankot, gyűrűnköt bonczogunkat lator szolgánc, szomszedánc varmekkal egyetemben elfőzthatyae (Boru: Evang. IV.310. Vajd: Jas. 4).

daru-kupa: amphora altitudine gruis Kr. (Szirmai: Parab. 87. Kr.).

fa-kupa: diatretum PPBL. (RMNy. II.84. Valk: Kár. 47).

fődeles-kupa: scyphus operculatus Kr. (Szirmai: Parab. 87. Kr.).

orvosságtartó-kupa: pyxis PP. apothekerbüchse PPB.

Kupácska. Fa poharakat és tiezko kupácskákat 114 dbot [vettünk] (Radv: Csál. III.39). Négy ezüst-aranyos kupácska (Monfrók. XXIV.139).

Kupás: 1) *lignarius torrens* PP. drechsler, der hülzeme trinkgeschirre macht PPB. Kupás vész: *eustrum* PP. Esztergáros, kupás: tornator PPB. Az szapanyos, kupás ez-héke az olasz fókás hástja (Kol: Tört. 105) Kupás vész: 16—17. sz.] (Nyr. IX.365. X.227). 2) Két kupás edény: gemellar C. Kupás esenép, háziföldi való: *imbrex* PP. Viz hányó kerekok, kupás kerekok, mellyekkel vadonely folyó vizből másya vizet mernek, és lányák-ki: *rotae *modiolis apum haurientes* PPB.

KUPÉC: vándor kereskedő, sertés-, ökör-, lőkereskedő (ZF. A. kupecezel megogyezek, ha elől (RákF: Lev. 1265. RákGy: Lev. 395). Tisza mellől is hozattunk főjül megirt itthon szedett vajhoz a kupecezekkel (MonTME. 1371).

KUPLÉR: [leno; kuppler]. Űgy hallom, csak házastja Kgd az ifiakot, pestissel sem gondol; olyan az öreg legén, a ki nem mér házassodni, szerzőnek vagy kuplernek teszi magát (TörT? III.390).

Kuplérség: [lenocinium; kuplerei]. Vén szüle és viszszaaggott banya kuplérségével szabadságosb tréfára litégeti (Csúzi: Sjp. 629).

KUPORODIK: testét kuporezba összehúzza (ZF.

még-kuporodik: [corrugor; zusammenschumpfen]. A hors veró kúnyon sűtötik, míg meg feketedik és még kuporodik (ACsero: Enc. 224).

KÚRA: [cura, curatio; kur]. Fördös cura (RákF: Lev. II. 290).

KÚRÁL: [curo; heilen]. Lovat curálni avagy gyógyítani (Cseh: OrvK. 2). Purgatio s a gyógyi feredővel curála (Bethl: Élet. 269).

KURACIN, KURACÉL [kuracell? Bethl: Élet. 321; [curasse]. Kwidotthem wala egy kwrachint, es az kwrachint el wonek (LevT. I.100). Egy pánczéba, kurachymba öltözék (Tin. 310. vö no. 162). Víz dárdát kezében, púzt az másikkban, ráról fejében, melyén van kuraczely (Zrínyi L.174). Fegyver-derekban, kuraczinban, pancezban öltözködgetek (Lép: FTük. 71). Nem öltöznek arany, ezüst kuraczinokban es fegyver-derekban (Lép: PTük. 1424). Kuraczél dolmány (Nyr. V. 206). Vagyon egy kuraczélom azt hagyom Vecsei Sándor uramnak és egy fegyver derekamnak két sisakkal együtt (Radv: Csál. III.313).

KURÁZSI: [fortitudo; courage]. Kinek meg nem felbolygón Borecsni, sőt kurázsija sem levén ahhoz, onnan elnyomultunk (Mondrók XXVII.88). Az biz igaz, hogy mi rosszul élünk, de csak azért mivel nincs kurázsink s rülünk (Gvad: RP. 116).

KÚRIA: nemes ülés, curia Kr. Frank paszta kuriája (Gér: KárCs. IV.333). Egy mezőföldi curiában termett, és neveltetett úrti, ha egyre otthonosodik, vad, erkölestelen, izetlen (Fad: NU. 271).

Kúrias: habens curiam Kr. Kúrias kastélyos nagányos lakása szabott a szerenese (Fad: NU. 328).

KURIR: [courier]. Luttatik ugyanezt confirmálni az saxoni currér az sveas és az ezár között (RákF: Lev. II.130. Thaly: RP. 127). Érkeztetnek négy kurirököl így (MonOkun. VI.97).

KURITOL, KURITYOL: [grassor C. erro MA. schwärmen, bin und her herumstreichen] PPB. Kuritolni, széllyel futni: discurrere ModLat. 188. Ne curituly, hanem tanuly, hadal a korzonat (Mol: SzJán. 95). Ide s tova csavargatni, kullargatni, kullogni: kuritolni: vagantur (Com: Jan. 197).

Kuritolas: [grassatio, vagatio; das herumstreifen]. Fiókat buiasagra, tucadosra, széllyel való kuritolásra szoktatták (KeesG:

Pród. 52). Fít mezh ne engedgye mezhünként való kuritolással széllyel csavargani (Prág: Serk. Előb. 3). Mindennek azért végig kell a gyűlésben maradni, el kell bizony a kin kurittolyást [igy?], távoztani (ÉgyhRend. 177).

Kuritoló: ambulato, antolecythus C. grassator, circulator, erro, ambulo MA. schwärmer, herumstreicher PPB. Kuritolo, tseltapo trágár, tsaloka: circulator C. Kurityoló, trágár, tsaloka: circulator MAL. Űtsát járó, széllyel kurittolyó, sétálást szerető: ambulator; trágárkodó, inóit amott kurittolyó: circulator; kurittolyó, kiáltó kalnár: circumforans PPB. Kuritolók: circumforans, die quacksalber Com: Orb. 259.

KURJA: Egy nagyot rikkanott, kurja! obcsinek (Gvad: FNót. 12).

Kurjagat: [clamo, vociferor; schreien]. Nem csak egy lelöl kurjagatták (Vcs: Gfót. 2).

Kurjagatás. A farkas a kurjagatást hallván, a veszedelem előtt mennél hamarabb el-fut (Misk: VKert. 188).

KURJANT: kiált SzJ. clamo, vociferor SL [schreien] (RákF: Lev. V.329).

Kurjogat, kurjongat: [clamo, clamando pello; schreien, mit geschrei verschreien]. Paszor hog a farkast kurjogassa, az ebeket is stanna buztatja [szűtsaj] (Mol: SzJán. 59). A parázsásig is maga füzet na hozzám, ha felkeljenek? mert már hogy hallották, rajta akarok Szent-Györgyön ütni, az egész erőkben körül fogták volt Szent-Györgyöt, csak lestek az puskapattogást, hogy ők is kurjongattak volna (RákF: Lev. IV.195).

KURKOMAN: eucuma, anonium eucuma; gelbwurzel KeesG: ÖvM. 357. Aranyat csinálhvi: Másfél lat abos, 1 lat allia patika, 1 lat caledonagyökér, másfél lat kurkoman, 1 lat veres kréta, 1 lat vörös róz (KeesG: ÖvM. 310).

KURRÉNS: [kurrende]. Az egész fadulan nem volt oly tanuló fő; minden eurenseket csak 5 olvasót el, azért is a helység becsülte, tisztelte, ügye folytatóját mivel benne lelte (Gvad: RP. 2).

KURTA: 1) *curtus* C. *brevis* MA. kurz, klein PPB. Kúrtán: *conice* C. Kurta val kigyó: *cucilia* PPB. Kurtaszabaly: sic Nom? 225. Az kurta rokard [melynek a farkát elvagták]. Gondola azt az alnokságot hogy a tewb rokaknakys tucachw alha, hogy azokys kurtan farnának, es oztan nem pironkodnek egyedyt (Pesti: Fab. 71). Az vasarhelyi mesternee fel forra czupotskúán, es meg mutatam kurta elnetskeiét belé vága (Dáv: VDisp. 62). Kurta pec lovára üle (Hosy: Toldi. 8). Ruhaja kurta, es csak az bal fenekéig ér (SdMark. 3). Kurta el-méji (GKát: Váls. 181). Bokorugó kurta palást (GKát: Váls. II.385). Az idő kurtabb hajtója, mintsem az örökkévalóság toronyában lühdarsunk (Bethl: Élet. 79). Csodakurta, de igen veszedelmes rjrszakni commendárság (II.296). Mentem négy [van] minden napra, magyaros veres kurta angha ezüst gonbokkal (Rad: Csál. III.390). Kurta áspis kigyó (TKis: Pam. 66). Kurta levelet írni (Mik: Tlay. 239). 2) *cuplem, pro kutya* Kamizsánl vagon nepetek, tudok, a kurta németekhez ti bíztatok (RMK VI.129). Nosza eb stán, kurta komondor: *ositante uno ositit et alter* (Dcs: Adag. 208). Vgyan csak rajta éréjú kurtát (Matkó: BCSík. 307). Kápoly [olv. kaparj] kúrta, s lézen (Kisv: Adag. 7). Húgye a kurta 64).

[Szólások]. Képes hogy ketske, mert kurta a farka (Dcs: Adag. 207).

Közmondások. Kúrtának kurta kőlyke (Matkó: BCSík. 157). Nem egy ebnek kurta a neve (SzJ: MVn. 93). Kurta poroszó: ille hominid ab initio, serpens antiquus (Csúzi: Lomb. 200. Kr.)

perdi-kurta: [sutelles]. Lelkeket kúrhozatra holdétto műsteri, perdi kurtái (Csuzi: Síp. 470).

[Kurtább, Kurtábbit]

még-kurtábbit: brevio [kürzen, kürzer machen]. Meg-kurtaleitattae a napoc: breviati sunt (MünchC. 59).

[Kurtábbod-ik]

még-kurtábbodik: brevior [kürzer werden]. A napoc megkurtabbottae (MünchC. 59).

Kurtaság: brevis MA. kürze PPB.

Kurtit: curto MA. verkürzen, kürzer machen PPB.

még-kurtit: ∞ (Pesti: Fab. 46).

Kurtitás: decurtatio, concisio MA. abkürzung, verkürzung PPB

KURTÁNYKA: [tunica; kurzer rock?]. Adtak Sáros-Patakon ezüsttel szűtt kék nyári kurtánkát (MonIrók. XXIV. 215).

KURUC [kezdődött ez az elnevezés 1673-ban Tököli tüldzöndülésekor; l. Baboescu, Fata Tarceal 32. cf. Windisch, Magazin I.221. Kr.]; erucius PP. 404. civis male contentus, v. miles confederationis SI. kurutz, ein soldat vom kreuzzug PPB. A cruce convitissum vocabulum (kurutz) traxit originem, quae multitudo sub Wladislaw Polono, anno MDXIV. in Turcas praefectura significaverat (stb. l. Ungr. Magazin I.230). Curuez priekék (Diósz: Tal. [1679] 248). Hogy nekünk fizetessenek meg az kártévó kuruczokkal (LevT. II.461). Oda ki mulattam, kitakarodván velem felesen mindenféle rendekből, úgy feleségem kísirésre is az kurucznekből (MonIrók. XV.384). Azok is az régi kuruczokfélekből lennének, már megjárborodtak (594). Az hol török s német salvagvárdák vannak, ott az én kurucz salvagvárdám is lehessen (MonIrók. XV.282). Irjon másutt raboskodó kuruczok felől (XV.370). Hej!h, kérjük az papot: sok ilyen jó napot imadkozzék le az szegény kuruczoknak (Thaly: Adal. II.145). Látod kurucz a löféjő ő Atilla igaz vérő (Thaly: Adal. II.190). Hol van hosszú karabinyod, nyalka kurucz? (II.301). Ha kúrutz vagy labantz által a városon tűz találna átmadni, megbeszélhetetlen kárt vallana a kollégium (Bod: Pol. 176). Petulantiam olim inter Scythos tale nomen (Eriballus = Öribolós) peperisse, nova Hungarorum in hoc tumultu nomina portentosa, kurutz (quibsdam rana) et labancz (an sit lobbanes, a. e. inflamma, alius dicat), illud Anti-Caesarumorum, hoc Caesarumorum, docent (Otr: OrigHung. II.156). Birkus kuruczait mivel még nem láttam, hogy szembe állhassak velek, arra vágytam (Gvad: RP. 107). Nagyon kértem a kapitányomat, a midőn ellőtték alattam lovamat, adatna jó lovat, de olyat adatott, a melyen a kurucz mindjárt elfogbatott (125).

Kuruckod-ik. Valljon hát hogy merünk tovább kuruczodni? (Thaly: Adal. I.183).

Kurucság: populus male contentus, militia confederationis SI. Igen kedveltük az kuruczszágot, gondoltuk, hogy ezzel általmazzuk (Thaly: Adal. II.328). Győzedelmeket vívutt az kurucság (II.105).

KURUTTYOL: coxo Kr. [quaken]. Követik az lápos útan kuruttyoló kegyőkat (DBón: Részegs. 20).

KURUZZOL: bűvöl, bájol SzD. incanto, fascino, ope magic medeor SI. Nem a papistak vészszol csinált bárányának érével mosattatik el a mi bűneinknek rúttsága; nemis az ő annuval való hintésekkel; szentelt gyertyákkal; ezeezés gokkal, és kúrtsolt hintező vizekkel (VárM: ÉgőSzöv. 251).

még-kuruzzol: ∞ Caligula császirt aszony Cesonia meg rúslot [igy] falattal meg bolondította (Csúkt: Assz. 15). A kegyo

a bűvös bavyosoktól meg kúrtsoltathatik (ACsere: Enc. 212). Az ő babonás mősejkekkel megl kúrtsoltattott ostyájokat az ur vatorájában ők mint istent őnu magát egy imádeyák (VárM: ÉgőSzöv. 207).

KURVA (beste-kurva, . . . ette kurva [férfiről] Thaly: VÉ. 256); meretrix, scortum C. luro PPB. Ferti ala fekvő kurva: succuba; safarina kurva: pellex; kúrvát kerit: lenocinatur C. Kurvát avagy ágyas aszszonyoc: meretrices seu pollaces Com: Jan. 183. Kurva feleséget tartó: cornutus PP. Négy til-lés kurva: *quadrantaria meretrix; kurva-hasa: venter vitatus; kurvák-után járok, bordélyoskodom: lustror; bordélyosko-dom, kúrvát keritek, valakit édesgetek: lenocinor PPB. Culens; saak, kiben az kurvákat kihorgyák és vízben vetik, Szikszai FB. (MAkadÉrt. 1847. 327). Kurva, ringyó: inur KürBesz. 152. Nem szerzetes azzamoknak valok, hanem faytalausgos kuruak (VirgC. 149). Meg ölöm az kurva kereső beste lelket (RMNy. II.169). Te hyrós kurva, myt jarz ytt az jamborok kezét? (II.10). Besshie kúrvanak syttia (LevT. I.6). Fyad fel lakta az te marhadat a kúrvaak: filius tuus abligurivit vietum tum cum meretricibus (Pesti: NTest. 157). Nemde vgy kellett-e a mi hugonkal chelekedny mint egy kurvaal: numquid ut scorto abuti debuere sorore nostra? (Helt: Bibl. I.R). Semmi-féle fogadásba be ne vgyod a te wradnac istenedne-e templo-maba a kurvaak intalmat: non offeres mercedem prostilui in domo domini dei tui (LXXX.2). A hív város kurva löt (VI.13). Tirusbol kurva énece énekellette (IV.41). Ferti kurnák is vala-nac a földön (Mel: Sám. 323). (Josaphat) a ferfi kurnak mara-dekitis ki tisztítá az földről (362). Az ő kurvayt es saffarinayt ruházáa (Mel: SzJán. 425). Kurvava löt es nehezkesült; megl rntította minden nemzetseget (SulMark. 20). A kurvákra sító vassal béllyegce sűttetettenc (Com: Jan. 138). Ágyas kurva (Czepl: Japh. 185). Se küldus, se kurva ne legyen Izraelben (Czepl: MM. 250). A törvényben egy kúrvát sem pelengereznek-meg (Matkó: BCsak. 321). Nemellyek az híres kurvak forgolo-dasok által emeltettek papaságra (VárM: ÉgőSzöv. 90). Nemellyik kőrfüllők híres kurva aszszony pápa volt (92). Nyilván-való kurva (Ily: Préd. I. 93). Fogjátok meg az bestye kúrvát (ErdTört. II.177). De ne hívassa nagyságod a büdös ebet, ihon jó, ihon! De lengyeles a kurva! [férfiről mondja] (Thaly: Adal. 81).

[Szólások] Kurva n uya! [dictum contumeliosum Kr.] (RákF: Lev. II.123). Tudja kurvanyja, miért? (IV.94). Tudja kurva anyok mint beszélgettek volt az fővezérnek (MonIrók VIII.358). Kurva legyek az anyja! mint élhetek, úgy élek (Thaly: Adal. I.231). Ezek irigyenek, azok pedig féltnek, hazugsággal üldöznek, kurva az anyja ezeknek (Amade: Vers. 151).

[Közmondások]. A kurva is lakodolomban mégyen, de csak vizet hord (Thaly: Adal. I.85). A ki jámbor asszonyt nem talál, kúrvával kell annak táncolni (86).

Kurvácska: meretricula, scortillum C. scortulum MA. junge luro, hürlein PPB. (Ily: KrÉlet. 427).

Kurvai: meretricius MA. hürisch, unzüchtig PPB.

Kurválkod-ik: meretricor, scortor C. MA meretrix *vul-gat corpus PPB. luren, lurerer treiben PPB. Széllvel kurvál-kodni: perambulare cubilia PPB. Az adományért kurválkodo anyia tunittya az leánytis, hogy olyan legyen (Prig: Serk. 360). Hol Kúszegen vándorlottál, Szombathelyen kurválkodtál, hol Sünezen táncot jártál (Thaly: Adal. II.297).

Kurválkodás: scortatio MA. Com: Jan. 183. das luren PPB. Kurválkodás, ágyastartás: pellicatus PPB. Kurválkodás bau foglaltos (FortSzer. K3). A kurválkodás az, midőn szaba-dos személyek bujálkodnak egymással (ACsere: Biles. 119).

Kurválkodó: scortator C. MA. PPB. lurer PPB. Agagulo: egy hívván kurválkodo MAL Kurválkodó lator: scortator Com:

Jan. 183. Tíz kalastrom között alig találsz egyet, a mely bordéllház és kurvávalkó barkang ne volna inkább hogynem mint tiszta fenyítőknek háza (MA: Tan. 1293).

Kurvanciús: [scortator, meretrix; hurer, hure]. Hol parucsollya a szent írás, hogy a papok, barátok, jesuiták meg ne házasodjannak, hanem csak szép kurvánczius szolgálókat, ágyasokat szabadon tartanak? (Matkó: BCSák. 239). Más aszszony gyermekén hamissan kabolós kurvánczius (ilyet: BCSomp. 20).

Kurvás: aquariolus C. [scortator; hurer]. Kurvás, lator; admissarius; kurva-kerítő, kurvás: aquariolus PPL. Könyű lé-szen mindent el veztened, mert igen léhasrtos skurvas te dolgozol (FortSzer. Nő). Parazna és kurvas pap (Zvon: Osiml. 115). Kurvás eseléd (Kisv: Adag. 95). A kurva és kurvások könnyen megalkosznak egymással (293). Minden rosszal bevádoltattam, hogy tudniillik korhel, részeges, vesztegető s kurvás ember vagyok (Házánk. 1213).

[Kurvásság]

Kurvássági. Kurvássági mértékletlenség (MA: Tan. 81).

Kurvaság: meretricium C. MA. lurenhandel PPL. A kurvaságot véle ellagynatni: faducere a meretricio questu PPL. Vydá Antal azt vallja, hogy ew nyolcz forintát és 33 d. yttá meg az byrságnak, az mely bírságot akkoron Miklos deak-nen az kurvaságot vettenek (RMNy. III 40). Férjedet kurvasággal el vezted, azért még kü perengéreznek tégedet (FortSzer. K.). Kurvasággal kereszködni: corinthiari (Deesi: Adag. 284). Meg jó földön kurvaságra áll az szőme: ut Corinthia videtur corpore quaestum factura (229). Kurvasággal való kereskedés (Com: Jan. 114). Nem szabadtóló kurvaságra fele-ségedet? egy két hónapig távol lévőn tölve, vagy súlyos beteg-ségben sünlődén (Matkó: BCSák. 239). Inquisitio Horvát szol-galójának kurvaságában, ki is szállásán fútyat vetett (Mon-lók. XV.331).

Kurváz: meretricem dico, inuenco, nomino SI. [óine hure nemen, heissen]. Nekik haragudván kurvázza őket (Sámb: 3F4. 483).

[KUS, KUSS: conche-toi! kusch dich!]

Kusol: [kuschen]. Még most is nevetem, hogy ha jut eszembe, mint kusoltam, mint a vízslá, a verembe (Gvad: RP. 91).

KUSICKSA: [tourmeur?] Aszszony hölgyeknek kusickék, furdagalt, szoknyát esnályltyok (Fal: CsIsk. 31).

[KÜSZ: klettern].

fa-küsz: pardalus. A fidsz az orrával a dió héját meg-töri: pardalus rostro nucleos frangit Com: Jan. 38

[KUSZTÓS: custos]

Kusztósság: [custodis munus; custos:ant]. Az keresztyén népek virágát megfajtá, mert az böles népeket ő nagához bajtá, kinek érsékséget, pispökséget ada, kinek kusztósságot, prépostságot osztá (RMK. II 109).

KÜT: puteus C. fons MA. brunn PPL [quelle]. Zigetikut 1169. (Jern). Abbot, terminus 1193. Villa Cherkuth 1209. Terra Oleykutha 1309. (Knaur). Fons qui vulgo gymonukwth nominatur 1263. 1591. (Wenzel. VII 52). Currit meta de juxta byzantem in eadem via 1268 (209). Kut? villa 1275. 1295 (Cod-Dipl.). Hydegkut, fons 1295 (Wenzel X 209). Unum ex firkud [sarkut?] nominatum 1371. (ZichyC. III 419). Vult ot iacob kuta (fons Jacobi), the [jesus] kedeg megfarraduan az uthan 145 ot a kut földt (MünchC. 17 b). Mú afeine iacob attá minckéne o kutot: puteum (17 b). Imadyatok az vr istent, hoz az mi kytouknak víze melfoltassék meg gyogyyni (dómC. 282). Egy kúton bevét este mint megallatá: este az várasból kezdlének kijöni szűzek

és virágok a kútra meríteni (RMK. II 114). Búdós, dög, holt, haron kutból szél [szól] (Mel: SzJán. 537). Vgyan kútból merít-töd te: e dolio hauris (Deesi: Adag. 89). Minden pogány böl-tök a proféták kútyából itak (Pázm: Préd. b.). Az kutnac szája: os putei (MA: Bibl. 126). Kankaléckal és esigával, ke-reken forgó lünzes vedorrel meríti a kutból (Com: Jan. 115). Persételd bé immár amaz undok kutat, ki sok ezer lelket mérges füsttel itat (Thaly: Adal. 129). Elkezdődne egy kutat ásni (MontOkm. XXIII 600).

ásóvány-kút: [cisterna]. Ez Bahurym varasbeli embernek vala ég ásonán kúta az ő tornaczában (Mel: Sám. 197).

bor-kút: [sauerbrunnen?] Meta pervenit ad puteum burent 1261. (Wenzel. VII 12). A sík, hol bogtorján, esuál, dudva ter-mett, abból kenyér mező in hogy kerekedett, a part, hol hasz-talan fővis nevededett, ottan kedv nevelő bor kútt meg eredett (Orezy: Nimf. 32).

csatorna-kút: cisterna Pesti: Nom. 76. canalis Com: Jan. 115. cisterna JordC. 216. Te wrad ystened neked adangya az ezatorna kwtakat, kyekth te nem astal mo.). Labas ezatorna kút, aekine valhúí voltac, es labbal aztattac az folyadekaba (Mel: Sám. 245). Egy erős ezatorna kutban el reytezec (Sztár: Ath. 29). Az felső házából alá költöztek az esatornakút mellett (Monlók. III 16). Csatorna kút (Kaldi: Bibl. 290). A víz lé-veleekne, esatorna kutaknac, esiveken és esatornák-on per tubos et canales a vagy víz eresztő árkooskák-on illik lenni (Com: Jan. 115. Land: ÚjSegits. II 49. 653).

csatornás-kút: ~ Missegrad [így] állat nagy királyi háza-kat és palotákat építete, azoc melet szép kerteket, baltartókat, valktereket, szép máruán kőnekből ezínálttatot csatornás ku-tackal, mellyec környül szép ryz palintonomoc valánc (Helt: Krón. 169).

cséves-kút: fons fistularis Nom. 2 413. fons fistularius MA. röhre-brunnen, in röhre geleitet PPL. A piazon víz fogó-tsa-tornak, cséves kutak szoktanak lenni (Com: Vest. 90).

csurgó-kút (Lipp: PKert. 112).

eső-kút: cisterna Ver.

forrás-kút: [fons; quelle]. Egy handgya igen szomin lévően, kúnszerítetve a forrás kútra menni, hogy ott üné (Helt: Mes. 389). Egy forráskut híves kortyokat nyújt (Gyöngy: KJ. 56. Thaly: VÉ. II 122).

héja-kút: bogies kóri, dipsacus, carduus fullonum MA. PP. Héja kut, bogács koro; carduus fullonum, vel virga pastoris Major: Szót. 128.

kávás-kút: margine provisus puteus SK. Kanaskuth 1270. (CodPatr. IV 164). Rogytak a kámvás kútak (Gvad: Lev. 135).

kifolyó-kút: scaturigo, fons vivus MA. fons scaturiens Ver: Verh. 315. brunnequell PPB. Lezen hűbenno ky folyo kut fűvece (fons aquae salubris) az erek celette: (JordC. 634). Derék bázodalma az kőszál vala, annak útát Keső állatja vala, unpyágatról az várat meghaladja, az út meg visszatér, ott egy kifolyó kúta (RMK. III 218).

lővello-kút: [fons saliens; springbrunnen]. Lővelli, ugró, szűk-kút SzD. MVir. 303.

ó-kút: cisterna C. Ó kutbeli; cisterninus C. Árnyékszékben, ó kútnban szűkösének, tölben sokan fegyver miá vezének (RMK. VI 178). A végre távozot volt el, hogy másman kerű-lből az ó kúthoz menne (Tyuk: Józsz. 30).

ugró-kút: fons saliens Kr [springbrunnen]. (Hall: Tel. 16). Vágyanak benne (városban) legalább száz ugró kútak (Fal: TÉ. 729).

Kutacska: fenticulus, puteolus MA. brünnlein PPB.

Kutas: puteum habens, puteis provisos, abundans Kr. Kut s [vezetékűv XVI. XVII. sz.] (Nyr. IX.365. X.327).

Kuti: putealis C. puteanis MA. aus dem brünnen PPB.

KUTAK (*kutag* Tof: Zsolt. 738): törpe, pulya SzD. Kutak emberek, linki emberek: pumiliones C. Kutak ember: pumilio, pumilus MA. zwerg PPB. Emberke, lyúki ember, törpe, kutac Com; Jan. 45. Kiesoda oly gyermek eszű, az ki el halgathatua, látván az ilyen kutac embert (Prág: Serk. D.). Kiesiny, kurta, kutag ember (Tof: Zsolt. 738).

KUTALL: [?] Vjhely Mihályné felől azt hallotta, hog Szarnaj Istannét hog mezegettek Niarason, attól ualó feltében kutallt ala (Nyr. XVII.182).

KUTTOG: magát öszvehúzza hallgat, sunnyog SzD. [sich ducken]. Városinkban, egyegy kis kunyhókban, arnyék alatt kuttognak (Szentm: Kalm. 2).

KUTYA: canis C. catellus, caniculus MA. kleines hümdlein PPB. [hund]. Köntös vyába való kutia: melitaeus catulus (Decsi: Adag. 290. MA. Kisy: Adag. 71). Nem szereti a kutyák szálkás szőrét (Land: UjSegits. I.161). Kár bizony anaz ember-séges ember hogy olyan kutya dévaj eb (Thaly: Adal. I.81). Késő is volt ezt az erszénykutyát az elnyelt háj kiokádására birni (Bethl: Élet. II.247. vö. SzD: MVir. 90. 91. 93). Eb szokás! kutya szokás (Mik: Törl. 3. lev.). Ez az ember mintla ellemünk megesküdt volna olyan ellenségünk, pedig én soha sem nekie, sem kutyájának se egyszer se másszor nem vétettem (Hazánk. I.366).

[Szólások]. **Kutya r o s z e m b e r e**, hogy mérsz te beszélű? (Thaly: VÉ. II.258).

buvár-kutya: canis ponticus PP.

juhász-kutya: *pecuarinus canis, villaticus *canis PPL. canis *pastoralis PPB. [schafhund].

kis-kutya: caniculus Kr. [csillagzat] (Nad: Kert. 17).

Kutyázkod-ik: [sich hümdisch benehmen] Mért bürödben meg nem férsz, mit kutyázkodol és *agyarkodol M. ellen azon réte végett, melyhez semmi közöd nincsen? (1700. MSion. III.318. MF).

Kutyaság: malitia v. nequitia canina Kr. Kár volna az vénhasinak ilyen ingyen, elütti [?] kutyaságért mindenét megadni (RákF: Lev. IV.72. Vajda. Kriszt. II.116. Kr.).

Kutyó: caniculus, canicula MA. hümdlein PPB. Elvégre böcsületesen meg-egyezének és a kutyókra tértek a beszéddel (Fal: NA. 122).

agár-kutyó: vertagus junior PP. windhund, englischer hund PPB.

Kutyócska: catellulus MA. ein sehr kleines hümdlein PPB.

KÜTYA (Tugurium: *Euchya* Ver., olvasd: *Kuchya*): tugurium, gurgustium, tabernaculum, ategiae, casa MA. birtenhaus, bauernhütte PPB. Kutyá, haylee: ategiae MAL. Apro kutyákat alkotanak, mert cellakra való anneera nem vala (ÉrdyC. 581—2). Tengeri csigákkal fedik kutyájok: tuguria conchis instrumt (RMK. IV.156. 319). Ezechias veré meg a philisteusokat az őrző pásztoroc torniátul es kútiátul fogua mind a keritet varasig (Mel: Sám. 439). Torony, kutia, akit az út félen a pásztoroc czinalnak (438). Epettefec magoknak neminemű kutyákat (casulas) az Jordan vízenec folyasa mellett (Mon: Apol. 259).

Kutyácska: casula C. gurgustium, tugurium PP. gurgustium MAL. bauernhütte PPB. Kis kuttiaezkaiaban teezik vala egy kis zen egni (Pont. 202).

KÜTYORLÓ: [tugurium, casula: Lütte, hünschen]. Constantinus templomokat építtetett: azok pedig magnifica imperatorie az magnificentia opera, nem alatsan kutyorlok, hanem királyi nagysághoz illendő nagyságosok voltak (Pázm: Préd. 1167). [Vö. KUKORLÓ]

KUTYOROD-IK: [kauern]. Az agyban kutiorodot (Zvon: PázmI. 287). [Vö. KUCORODIK, KUKORODIK]

KUVASZ (*kuasz* Zrínyi I.160. MA. PP. Ben: Rithm. 163. *kuasz* Csúzi: Síp. 753): canis grandior MA. molossus Kr. grös-serer hund, hirtenhund PPB. Mint a kis praczko a nag farkas-sal, kuuazzal, szinte vg iacznak (Mel: SzJán. 87). Ordeto kuwas (Mon: Apol. 350). Apró kuvaszok ugatása (Pázm: Préd. 806 Kr.). Ez nyavalyás kuaszne siralmas sorsu (Kereszt: FelsKer. Előb. 2). Juhok mellett nyugszik kuasz (Zrínyi I.160). Főelmes kuvaszok módgyára távolról ugattya az oroszlánt (Markó: BCsák. 238). Kuasz szénán fekszik, morog ehült ökörré (Ben: Rithm. 163. Kisy: Adag. 66). Kuasz, kuvasz, vagy, mint a Szerencse-kerék a Q betűre verseli: Qasz farka csóválását, kerülend ürügy csaholását (Arany: HárPróz. 376). A megholt kuvasz párájáról beszélgetnek (Misk: VKert. 316).

[Szólások]. Valahol jársz, ugasson a kuvasz (Apol. 45).

[Közmondások]. Szalonna nem léssen semmi pörsöléssel az kuvaszról (Zvon: PázmI. 291). Perselével szalonna nem léssen a kuvaszról (Pázm: Kal. 1050. Nyr. VIII.170). A rút számár rivás és kuvasz-ugatás messze énni nem szokott (Kisy: Adag. 525). Nem jó úgy elnyelni a kuvaszt, hogy kiálljon a farka a szájából (Thaly: Adal. I.86). A melly kuvasz egyszer által-úzza a Dunát, nem fél az a víztől (SzD: MVir. 91).

KÜL (*külső* Born: Préd. 85. 218. *kölső* Mel: SzJán. 277. EsztT: IgAny. 167): [externus; äusser-]. Külföld: terra antea-bana, territorium, vicinia MA. [Vö. Kivül, Kül, KI, KINN]

Külső: exterior, exterius MA. externus, externus, extraneus SI. äusserlich, melir draussen PPB. Külsőbb: exterior C. **a**) Az artalmas bezed a testnek semmi kysw rezen ky be megyen az elmet gondolatokial meg nem bantya (VirgC. 141). Egy emölösös kapu mellette annak, kin az külső várba ki s be ott járnak (Tin. 109). Oly nagy öldöklés benn az várbán vala, mikor külső felől harcok nem vala (RMK. VI.159). Az külső sötetseg: tenebrae exteriores (Fél: Bibl. I.12). Nagygyör külső városa (Kár: Élet. I.180). Az városi és külső parasztságnak sok panaszi (Monrók. XV.48). Külső népek (Thaly: VÉ. I.66). Nem külső, hanem hazánkbeli ellenségről beszéllek, ezek forrasztanak lántzokat, hogy megszorítsák lelkünk-isméretit (Fal: NA. 124). A mint látom, nem igen nagy böcsületben vannak nálad a külső nemzetek, mint hogy olly oleső képét adod (Fal: NU. 319). **b**) Külső jók, ingó bingó jók: *res mobilis PPB. Ne higgy a külső színűk: nimium ne *crede colori PPB. Benem rekeztethetnek az kysw erzekensegek (VirgC. 138). Külső es hamis tudomány: extraneum et falsum (Mon: Apol. 3). Chac színe, es külső képe vagon nalatoc az istenességne (Mon: Apol. 322). Külső hasonlatossagara formaltatod (Mon: Képt. 6). Szóvet kéuan az isten, nem külső ceremoniát (Decsi: Adag. 81). Az bölcsezés hatalmas az külső erőnél (Kár: Bibl. I.615). A külső emberekne-cis [laicusoknak] jelen kel lenni a conciliu-mokban (Czepl: Japh. 177. Nyr. VI.361). Ha az imádság külső gondolatoknak közbejövésével megvesztegetetik (illy: Préd. II.207).

Külsőképpen: externe, extrinsecus SI. [äusserlich]. Külső-keppen tettet valami hamis tisztetlet (Fél: Tam. 343). Az papis-tasagnc külsőképpen nagy tekinteti vagon (MA: Scult. 622 Pázm: KT. 36).

Külsőség: pars externa, apparentia Kr. [das äußerel]. A szépségmetesség a lélekről az ábrázatra kiszármazék, és a belkülsémetről a külsőségre kibocsátassék (Uly: Préd. II 9.5). Felettes megcsalatoznak azok, kik elhítetik magokká, hogy a tisztesség külsőség nem alkuszik meg a belső isteni létele-mel (Fál: NU. 280). Kevesen nézik bensz felesen meg előgész-nek a külsőséggel (Fál: UE. 115). A pompáról és méltóságos külsőségről szólván, kelletténél többre ne erltesd (Fál: BE. 302).

Külsőségűs: [externus; äußerlich]. A rendes tisztesség vigyáz a minden rajtuk kitérsző külsőséges illendőségre (Fál: NA. 185). Világatott ritkaság volt eszére, természeté, maga vis-lésére, és egyéb külsőséges szépségére nézve (Fál: NU. 313). Ritkaság volt külsőséges szépségére nézve (313).

Külül, kívül, kívüli, kül (Lévi: LevT. 117, Lévi: RMK. VI.116, kívül Fr: Szám. 78, kívül RMNy. II.67, Uly: Komj: SzPál. 50, kívül Töl: Évang. I.121, Uly: ÉrsC. 517, kívül Lévi: LevT. 133, kívül RMNy. II.302, kívül Kár: Bild. 1307, kívül Helt: UT. 21, Helt: Krón. 49. 73, Szár: Vízöz. A2 Dáv: Kker. Fl. kívül Monrók. XI.102, kívül DóbrC. 16, kívül Sylv: UT. 150, kívül Fely: Dies. 16, MonOkm. XI.102, kívül Hall: Paizs. 51). **1)** [folyerblum] **a)** aforis C. [von aussen]. Kívül belölle, a foris PP. Es az várban sok kimeset hordtak vala, oltalomért kívül bevitték vala (RMK. VI.176). Mikor hallod kívül szép beszédet (Börn: Ének. 268). **b)** extrinsecus, forinsecus C. extrinsecus: Helt: Bibl. I. C2, foris MA: Fál: Bibl. 20, [drussen]. Megtízteitok azt, mől kívül vagom a kellen quod foris est, belöl keleg toll-sec vattor vidorsággal (MünelC. 57). Ky megeyen vala az egyházbel es kívül bvdosyk (ÉrdyC. 214b). Egyházban valo es kívül fekv halotakert nem yamat-tam (VirzC. 6). Külül maradnak az ebek (Sylv: UT. II. Apoc. XXII). É föle igitek vagom ottan kívül á szelen megmagyaras-tue (Helt: Bibl. I. C3). Atkozott legy hon es kívül (Börn: Préd. 619). A fűst gyogyittu e szokli, ha rea kötöl, kívül rea parol (Mel: Herb. 72). Kívül vagyok: exsum C. Az atonal kívül: auto-iamam (Fál: Bibl. 72). Mind kívül, mind belöl: intus et foris (MA: Bibl. 174). Kívül szép, de belöl rút (Dócs: Adag. 70). Kívül az bja vagyon a plántának: extrinsecus cortex est (Com: Jan. 21). Kívül kont, belöl pedig nem szent (Fely: Dies. 16). Az társzekeret küljel fekete posztóval bétértitődök (Monrók. XI.102). Gyakorta itölözünk palotákra, a mollyok ezfárk kívüli, de itölök belöl (Fál: NA. 188). Mást himni, mást szólni, mást belöl gondolni, azt, mit nem adartok, kívül úgy mutatni (Orezy: Kühl. 151). Kívül a zsoldosok országokat nyertek, belöl a polgárok földért veselkedtek (Orezy: Kölsz. 13). **c)** foras, extrorsum C. [hincus]. Kylvöl ne vygyeked hly hlysdum: nec offensus de carnibus ejus foras (JongC. 55). Kylvöl el tanoztam een tylen: foras fige-runt a me (KozsziC. 68). Végre hogy kül körülsz, eszalkoz-ván elhílsz, mint meg éhlt a belöl (Szentm: Kaln. 6). **2)** [postpositio] **a)** [hol? extra C. [ausserhalb]. **z)** Az obellé hazne-k külső soka ne egöl (VitkC. 31). Testben test külső (Kál) elü nem földi élet, de meimel (DóbrC. 199). Zepekot teketetem egyházra, egyház kylvöl (VirgC. 1). Az szölö meg nomottatek az várban az városnak külső: calentus est laeus extra civi-tatem (Sylv: UT. II.150). Christus testben lét, nem test kívüli, vagy test elöl (Dáv: Utm. 29). Az gog anyat tesszen mint sítóiban lakó, az magog peniglen sító kívül lakó (RMK. II.100). A város kívüli egy költ mellett békeltő a tevekot: extra oppidum iuxta puteum (Helt: Bibl. I. K7). A testneer kó-nile vagyon: extra corpus est (Helt: UT. 17). Mostan sító kívüli országokat vivne (Börn: Ének. 150). Rommuk kylvöl-ket mely földlen egy kortben (Pont. 13). Az á sítóra kívül maradgyon: nunciat extra tabernaculum suum (MA: Bibl. I. 104). Az gyülekezet helyénce külső való adozne (L104). Helye telben, meleg ház-kívüli, született az igazságnak zvonja (Pázm. Préd. 16). Temetés nélkül föld kívül havenne (Maj: Post. II.113). Jersalem kívüli sító országban voltanak synagógák (Sam: Agend. 7). A templom kívül kerétest is építettünk (11). Tíz kívül nem élhettek, azonnal elvesszek, ha az kívül leszek (Balassa: Kült. 69). Az ut kívül tsetlő botlo emberek (Kát: Titk. 102). **3)** Vitesse az hegre, ki mondatie calvaria helnee, mag copaz helnek a város capimae körül es otogon megfűztessék (KálC. 217). **4)** Az portan kívül egied meg az te etkedet (VirgC. 74). Vgy kel tudnod konyuden kívüli, hogy ugyan peregyen az nyelved ráta (Helt: Arithm. C2). Sírván áll az koporsón kívül (MA: Scult. 174). Mit motoz uton kívül (Matkó: BCsák. 55). Országokon kívül vagunk (TörtT. II.162). Ha a mi életünk a keresztyén hitnek ösvényén kívül jár és készületlen talál a halál, mints mód benne, hogy föl épülhessünk (Fál: NE. 35). **5)** Ugy vala eyn behelő kywl, hogy te bezedlédhez semmit nem hayla: ita extra se erat (ÉrC. 109, 2). Istentől kívül járme és forgame, valamiglen ez testben lakozme (MA: Tam. 172). **6)** [hovaz?] extra C. [ausserhalb]. **z)** Az kakukowl ne menyö: ne portum exas (ÉrC. 117). Ky jövenek helyek kynyed (51). A forras á vízene folasat mesterseges alkotassal a város kívüli vízi (DócsC. 23). Jesus az kereszt fát á latan az városnak külső lescdeyetecek winye (PeerC. 123). Város kywl el ky wygyek es á neky nyakat vagyak (ÉrsC. 517). Hoq az tartomannak külsőle ki ne bezedtáta ütöt: ne ipsos mitteret extra illam regio-nem (Sylv: UT. 150). Ki vine fűt az városnak külső (L121). Gyülekezet kívül votnok titket (Töl: Évang. II.253b). Minden egyéb dolgotat úgy tartsad, mint út-kívüli térést, mint idegen munkát (Pázm. Préd. 831). **7)** Meg fogam ötöt vetse a zölön kívüli: extra vineam (MünelC. 95b). Az városban sem temet-hetnek vala, kerítésen kívül kihányják vala (RMK. VI.168). Az tollot vgye ki az táboron kívül (Kár: Bibl. 190). Az táboron kívül fűzzéte kiöket: ejerte es de castris (MA: Bibl. I.122). **8)** [postpositio, átvitt értelemben]. **a)** [extra; ausse]. **z)** Immara sídce egbe tanakottne vala, hogy valaki ötöt ysne (Christusnac) vallau, a sinagoga kívül lenne: extra synagoga esset (MünelC. 189b). Tíznykyl vyltoztanak (Komj: SzPál. 50). Termeszet kívül elnee pogane iflnekal (Börn: Ének. 131). Istennek felelme es hiti kívül valók (Daytne: Epist. 218). Az egyház kívül tabornban szallót, párt ütő emberce (Mon: KópT. 3b). De nem merce a szent iras kívül szollni (Mon: Apol. 4). Az egy anyaszentegyházne külső soka időségg nem talakatie (29). De menni az igaz anyaszentegyházban, mely kívül ninc időségg (284). Valami hit körül vagyon, bñ az (Vás: CanCat. 509). Az igaz hit, az keresztyénség-kívüli nem talakatie (Pázm. Kal. 4). Valaki isten kívül keres segítséget, gyakran úgy jár, mint Ádám segítőtársával, körül elorostok (Pázm. Préd. 57). Ha a bñ-nek tulajdon értelme-kívüli, más dologhoz szabjuk (Pázm. LuthV. 19). Az nem igaz, hogy sz. Péter, szent irás-kívüli tanítot, tehát tévelyget (19). Vgy tartották azokat, mint szent irás kívüli való vélekedéseket (Fál: Csik. 13). Valami ezek kívüli, és ezek mester nélkül való kontár mesterek (113). Kőtelez-tec magokat az hazusság kívüli való életre (Zvon: Osiand. 23). Törvény kívül vétkezik: enormiter peccat (Com: Jan. 176). Rám tattink torkokat, mintha tisztén és hivatalom kívül hag-tum volna (Csok: Dógh. 11). Szokásod kívül ha iot nyelvsz (Kör: Jan. 25). Igen ritka, és szokáskívüli vala: valde rarum, et extra-ordinarium erat (Uly: Préd. II.210). **9)** Uraságom kívül lenni, valamit nem bírni: extra dominum Ver: Verb. Szót. 9. Tisztén kívül járni: agere alius res PP.18. Minden ingalmasság és törvényen kívül rajtam valamit elkövetni akarnak, elkövetnek (Lévi: II.317). Az magyásgod tudás adását vesszák, s azon kül nem lépünk (XIII.208). Ha szokott időnk-kül lésszen vases-ród, deghes pestis oból támad reül (Fely: Schid. 17). Csak késszony s Jakab lozt van te bemel egy kis nyár, kül ezen, túl és innen, ködmént le ne vess bar (Thaly: Adal. II.121). Jelen idők eltem en s a parameslaton kívül járnom lehetet-len (Nyr. XII.117). **10)** practer C. excepto; ausse; nelst, aus-

enonmen]. α) Kétezeműl többen ott megholtanak, azok kívül, kik sebések voltak (RMK. VI.146). Idegen istenid kívülem le legyenec ellenem (Börn: Ének. 82). Senki kívüled meg em oltalmazhat (112). Én kívülen[m] München senki töb (Helt: JgK. 53). Vagione az istennek más igéje az szent írás kiül? Fél: Tan. 2). Az béleseknec kívüle konászos kenyeretis vizyen Kár: Bibl. 138). Az egy isten kívül senki (Vás: CuiCui. 623). Iaria kívüls é nekik elég közben iariók vadnak (Zvon: PázmP. 20). Mihály s pünkössten s Győrjyben őjtal magad a megért három nap kívül (Foly: SchSal. 30). Közösülése kívüls lakorékol (a kakas, Misk: VKert. 360). β) Azon kívül: praerea SI. Ő azokon küll az többekkel nem gondolok (LevT. I.268). Valaki a házasság-törösen-kivül egyébert el-botsáttya eleségét, és mást vézen, paráznykodik: omnis qui dimisit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moecham luth. 5. 32. (Pázm: LuthV. 139). Azok az faluk, az kik Eger negh neteleteről fogja szintelen hodultanak, azok ez utánis holtak legienek, azokon kívül egiet se hodultassanak (TudTár. II.241). Meg égetik vala egészen, az búrné kívül, mely az apé vala (MNYil: Zsolt. 60). Rajta kívül igazságot s idvességet se keressünk (Szathm: Dom. 66). Az ostrogottusok Atyllának gy szállának: soha semmi ellenségtől te rajtad kívül meg nem győztettünk (Liszny: Krón. 88). Azonküll az levélnek értelme is egyebet annál nem colligálhatni (MonOlm. XV.104). Iáron háza vala Kassa városba, azon küll sok pénze és egyet szága (Thaly: Adal. II.365). γ) Elvégeztem, hogy seukit egyet nálad kívül szerelmemben nem venék (Szép Magell). Igaság szerint más nálad kívül ennek a helynek örökösse nem lehet (Hall: HHist. III.97). ε) [sine; ohne]. α) Górombasság kvül legetek: erundimni (DöbrC. 16. KeszthC. 3. KulcsC. 3). A szent írást minden fízstelet kívül hamisítottac (Mon: Apol. 301). Az vr isten mindeneket kegyelmébe fogad, minden érdemek és jó esekedetnek kívülle (Pázm: Kal. 212). Az ó kapui atar kívül mindeneknek az egész föld kereksegeben nitua legyenec (EszT: IgAny. 37). Vagy tudatlan, vagy igazságh kívül itil (Czegl: Japh. 214). A minden felsz kívül való remenles batoragnak mondatik; a minden remenles kívül való felsz kétség minden esének mondatik (ACsere: Enc. 152). Jovok, jószágok minden controversia kívül immunitásban maradjanak (Monrók. VII.29). β) Tréfán kívül: serio C.

[Szólások]. K é t e l k e d é s k i v ü l v a g y o n (Com: Jan. 217). Minden kételkedés kívül bizonyos dolog az, hogy (Ács: BHal. Elöb. 15). Reménység kívül való segítség (Deesi: Adag. 6) Mercenriale, reménységkívül való háson (302). Haboság szerető gaz nepek reménység kívül kezben akadnak KNagysz. 1621. H2). Mindenek reménysége-kivül fel-támasztá ötöt (Mad: Evang. 325). A nyomorúságok erőnyiben nyavalygónak eménységeken-kivül való sérénységgel nyuitya anyai kegyességét (Csúzi: Síp. 275). Vagy szerfelett jó, vagy szer-kivül rossz, és türehtelen ember válik belőle (Fal: NU. 275). Szűk-ég-kivül szaporította (Pós: Igazs. 147). Tréfa kívül mondom: ich sage es im ernst (Kár: Besz. 8). Kivül ugrott az há-m-fán (Czegl: Japh. 234).

innét-kivül, innen-kivül: 1) [von aussen]. Iuet kynewl kemlyik vala (VirgC. 38). **2)** [von nun an]. Csak isten tegye ovább-is nyomossá kegyelmedet és serundáltassék innen-kivül s (Thaly: RT. I.126).

Kivüljebb: exterius, magis extra SI. [weiter hinaus]. Homjánál kívüljebb soha sem lépett telles életében, a töb észéi széles e világnak mind azon terra incognita valának előtte (Fal: NE. 21). Többen találatnak a világon, a kik a természet szép egyenes rend tatásibul kívüljebb lépnek, hogy sem a kik ellettek maradának (Fal: NE. 378).

Kivül-való: exter, exterius, extramuranus C. externus, extraneus, extrarius MA. [aussem befindlich, äusser-] fremd, aus-

lündisch PPB. Az akkynek barathya wolth, azth awagh az thewhynknek es baratsagura hozya, avagh nykvan nynden barathssag ellen ezen kywel walo barathyznak ellene mond (RMNY. II.33. 38). Azon ewk meg eskewtthek, hog ha kewol walo ellensége lenne az haznak, ewk keth tohlo walo ellensége nem wyschuenek gonoth, hanem ehak az kewlsewre (LevT. I.17). Az püspöknek az kívül valoktol is bizonsaga legien (Fél: Tan. 327). Kivül való ne járuljon ti hozzátok: alienigena non miscelatur vobis (Kár: Bibl. I.139). El-adandó valának Joseph a küll valoknac (Tynk: Józ. 43). Dicsérjen téged a kívül való ember és nem a te szíjad, idegenek, nem a te beszédid (Matkó: BCsák. 132). A fűszerszármok némellyek idegenek, kívül valók és némellyek hazánkbeliek (Com: Jan. 27).

Kivültött-e: 1) kívüle, extra se, extrorsum MA. [ausser, ausserhalb]. Az minémű marhája vagyon Kdnek ott kim nem szeretem, hogy ből kivülette vagyon (LevT. II.123). **2)** praeter, insuper MA. [ausser, nebst]. Ha az ky arult bornak kivülette töb bora nem leyond, aznak az arat igaz beczöllet zerent mind az warasnak adni tartozik (RMNY. II.2). Egyeb istenid nelegyenec kívülettém (Mon: Képt. 12610). Hat városoc, legyenec szabad városoc és azoknac kivülette adgyotok negyenket varosokat: et exceptis his alia quadraginta duo oppida (Kár: Bibl. I.151). Az kosnac kivültött: excepto ariete (MA: Bibl. I.122). Kivültötte nincsen idvesség (Szathm: Dom. 66). Kivültötte szabadító nincsen (Sárp: Noe. 375). Hogy kivültöttem Magyarországnak kevés természet szerint valo ur volna több (TudTár. 1839. 366). A vicékirály akarítja az, hogy ő kivültötte a eselések mind úgy tétessék, mintha semmit sem tudnának a dologban (Mik: MulX. 198).

KÜLD (kyldenny LevT. I.3 *küldék* 7. Beythe: Epist. 19. ol *küldte* 34. *küldte* Helt: Krón. 40. *küldöm* Illy: Préd. II.201. *küldeth?* LevT. I.344. *küldte?* Börn: Préd. 15); mitto C. MA. schicken, senden PPB. Kivüle vki szavával küldöm: allego PPL. Kevldeteeq Palencában, hog ew maganak zerzeneye szabad tudományoknak tvdományat (DomC. 6). Zegödes meg leven küldé őket é zöleebe (DöbrC. 291). Meg esmernen frater rufinonak züenek titkat küldé hozza frater masseust (VirgC. 20). Kwldee isten w yrgalmassaghat ees byzonsaghat (KeszthC. 142). Raytta kyldé kegyetlen zolgákat (ÉrdyC. 113b). Kegyelmed karlotta hath wagh heth foryntara tatfutat kyldenny (LevT. I.3). Ez orsek wram leuelet olwassa megh kned s kewlgie orsek wranuak mynd ez knedewel egytembe (29). Az a könyű az vr istentől küldtetet (Helt: Bibl. I.64). Küldé az leuelet lonag postáktól (Kár: Bibl. I.506). Gondolac magyarc magokat arra, László ért küldönee az cseh országha (Valk: Gen. 33). Meg annyi foglya szüfte, kikben királynac ayindékon küldé (Göres: Máty. 65). Az anyaszentegyháznak külte, és úgy külte hogy (Bal: Csksk. 422). De ime az isten engem azért küldt elől, hogy titeket meg tartson (Sib: VirgK. A1X.). Két levelet küldtem kezeldien, egyik az portán való kapikihátnak (RákGy: Lev. 7). Gürgényben is kellene apró halért küldeni, egyebüve is (RákGy: Lev. 64). Küldöttem postán bejárómat Landor-Fejérvára (Monrók. XV.26) Haszeki aga által postót s veres fejtöt küldött az fővezér (XXIII. 22). Ugarlásra, forgatásra egy ekét küldtek (TörtT. VI.116). Reméllem, hogy addig vehette kegyelmed tegnapi napon kezemmel írott, Bikk László hadnagyja által küldött leveletem (RákF: Lev. I.642). Elsőben a véneket küldik hozzája követségben; aztán az ifjakat (Hall: HHist. II.245). Kandacok ilyen levelet küld Nagy Sándornak követi által (I.59). Egy harmiez hat arany áru földözöt küldé neki (Pr: Aj. 72). Alig érkezik a jövevény úrti, azon órában reá küld a kocsisokra, parókásokra (Fal: NU. 256). Meg szünek nap kelet nép özönt küldeni, délszín villongását kezdi felejteti a brezy: KöltSz. 239).

alá-küld: ablego ad partes inferiores Kr. [herunterschicken, hinunterschicken]. Megszolgádom Kdnek mint én szerelmes

nénémnek, hogy az előküldőt nekem megcsináltatta és adá küldötte (LevT. II.24). A király a Feliciannae a főt áll küldö Budara, és ot fel téné a perengerre (Helt: Krón. 65).

be-küld: [hineinschicken]. Egy szolgáját, kívül az ő dolgát azelőtt ő közlé, az asszonyhoz ítet el-béküldé (RMK. II.38). Azt izente, hogy mikor beküldi, inned küldi bel es elkészítsem emberemet, kit el akarok küldenem, de azért nem izente meg mikor küldi bel az adót (Nád: Lev. 123). Az ezeülbázat, minden mmitüököt hova hamarabb lehet az ott való káptalanokkal fel-inventáltat s másit nekünk is beküld (RákGy: Lev. 65). Be-küldtem kétszáz vitézeket, kiknek utánok magam is mentest mentem (TudTár. 1839. 363). Elevenen el akarja fogni és rabul bé-küldenü Trója városába Filimenis királytól (Hall: Hllst. III.226).

el-küld: abnütto, dimitto, emando, relego C. ablego Ver. amando MA. fortschicken, absenden, wegschaffen PPB. Ha az eoreg zekrenieket elnem hozhatnak, az eg kdat kylgie el ke-gelmed (RMNy. II.11). Ötöt vártam, az leveleket kedig egyé-h-től el nem mertem küldenem (LevT. II.15). El küldé az leveleket az postáktól: litterae missae sunt per cursore (Kár: Bibl. I.506). Kd a Iesus Christust a meg rögzet időre el küldte (Dáv: VDisp. 144). Küldgye el azt bizonyos embertől: emittot illum per hominem paratum (MA: Bibl. I.194). Elküld a tanús Szatnár felé jó paripásokot (Butha: Krón. 22). Mi inkább hiszszük azt, nem küldi el, s azért is beszélt ki Buresai Ákost onnét (RákGy: Lev. 123).

elküldés: missio C. ablegatio, dimissio MA. abfertigung, wegschickung PPB.

fői-küld: admitto, sursum mitto PP. hinaufschicken PPB. Az leveleketh eg folkayath Polanyi. Ferencz kyle fel (LevT. I.21). Az kötesth, medjet kd monda, az tőrkön kj wolta, fől kjtem (229). Félküldöm bruchba az több marhához dőt szekrényem, II.594.

ki-küld: exmitto MA. aussenden, ausschicken PPB. Két embert, a kik ezen pusztá helyeknek csínyát mindenütt tud lassák, küldgyetek ki hozzám (KecsKTört. IV.366). Az mely 1200 köböl szilvát s egyéb dőt kiküldtünk, azt az udvarbíró kezében ne adasd (RákGy: Lev. 98). Az kolosváriakon megsze-detem és minijárt kiküldöm nagyságodnak (226). Praesentatit, kinekedyén az időből, most ki nem küldhettem (Montrók. XXIV. 655). Az mely ígért pénzt és szablyát nagyságodnak billányval együtt kiküldött, annak árát igen várni (MonTME. V.132). Kőrükeket postától kiküldem (MonOkm. XXII.139).

kiküldés: exmissio MA. ausschickung PPB.

még-küld: mitto, transmitto Kr. [übersenden, zurück schicken]. Küld meg (subiezinato) vagy ez koesistul vagy vala-kitül (LevT. I.27). Zdguntul kwidgo meg en nekem az mende-keth (141). Im az thurensen is az knt hírral egyetembe megküldtem; az kntot is hamar nap megküldüm így? (Nád: Lev. 30). Megküldtük az assecuratoriát is nekik (RákGy: Lev. 124).

vissza-küld: remitto C. [zurückschicken]. Az kd nekem írt levelét E. uram vissza-küldte peesötöleten Cs. F által (LevT. II.287). Ha kegyelmed az nünapi nekem szöböl es kegyelmednek küldött levelét is vissza-küldené (RákP: Lev. 1754).

Küldöl: [missio; wiederholt schicken]. A szolgáló népek postót és egyéb szükségöt küldöl vót (Montrók. III.182).

be-küldöl: wiederholt hineinschicken. Nem kóméltote segégét beküldölni (Montrók. III.182).

Küldös: missio MA. sendung, abfertigung PPB. Ha ajándék küldéssel kedveskedol a portának, abban is a magad szemével

élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mint-sem illetlent (Montrók. VIII.257).

[Küldet]

be-küldet: [hineinschicken lassen]. Kwlgysse be Zohakra igaz szam vetesry az kassry kapitannak (RMNy. II.230).

Küldetlen: [non missus; ohne geschickt zu sein]. En hyrem nekwl, akaratom nekwl kwldet-len menthonek oda az vezede-lenre (LevT. I.282).

Küldögöl: missulo MA. oft schicken PPB.

Küldögélés: missulatio MA. das öftere schicken PPB.

Küldött: missus, deputatus, nuncius SL. [gesandter, bote]. Apostal: küldetet, követ MA: Bibl. Magy. I.1.

Küldöz: missio C. missulo MA. oft schicken PPB. Eszte-len és istentelen (Thököly), királyt küldöz, pogányt küldöz, maga is jelen (Thaly: Adal. I.175b).

el-küldöz: missulo MA. oft fortschicken PPB.

Küldözdögöl: missulo MA.

Küldözés: missio, missulatio MA.

Küldtést.

[Szólások]. Éjjel-nappal küttést küldjed ezen levelet bizonyos ember által (LevT. II.256). Mihent ez levelemet látod, minijárt küttést küldjed én hozzám, küttést küld fel (MonTME. I.186). Küttést küldi nagyságod be az vezér írás szerént (Mon-trók. VIII.112). Küttést küttém kegyelmedekhez (Nyr. X.121). Az koesist küttést küttik így; faragványtiért az erőre (XIV.46). Éjjel-nappal küttést küldgyön fel bizonyos posta embert (KecsK-Tört. III.322).

1. KÜLLŐ (*kulo, kuln?* Adáni: Spr. *kulo*. Káldi: Bibl. 301. MA: Bibl. I.312. stb. *kulá* MA PP.): radius rotae MA. rad-speiche PPB. Adáni: Spr. Kerek küllő: radius PPB. Major: Szót. speichen Com: Orb. 171. Kerek küllöt deszkákkal burítá (Tin: Ének. 142. Mol: Sám. 141). Az kerekeknek küllő (Kár: Bibl. I.309). Az kerekeknek küllőn belül tőb rövid dardak allanak vala ki ellenben: inter radios rotarum plura spicula eminebant in adversum (Forró: Curt. 154). Kereknek küllőt be kezdették vala vagdani (Szal: Krón. 273).

Küllös. Küllös kerek: rota radiata PPB.

2. KÜLLŐ: merops MA. Com: dan. 31. meer oder see-schwalbe PPB. Küllő: fésle, mch évő madár: apastra PPL. A harkály avagy küllő (Misk: VKert. 426. 445).

KÜLÖN (*elkülöztötte* NádC. 620. *kulen*; secreto Helt: IT. g2. *küllo* Helt: Arithm. J. *kelegen* Ver: Verb. 130. *küllo* Matkó: BCsák. 117. *kulom* 1627. TudTár. 1838. 233. Hunyadi Mátyás más Toroniban vala *külömb* fogságba Pethő: Krón. 101: **1**) separatum, seorsum C. seorsim MA. besonders PPB. **a**) Külön hal: seculat MA. Akar egyt vetessenek es akar kilen az test es az ver (RMNy. II.12). A kik régen meghaza-sultanak, külön hallyanak (Tel: Evang. 13). Ez kívántatnék nagyságtoktól, hogy az illyeneket hátra vetén az illyen per jetyar dolgait külön hagynók (TudTár. 1838. 233). Külön-levéség GKat: Tirk. 1119. Lythobohs nevű hely az városban vala, külön magának egy szurdékban (KTör: Szám. 17b). Az mij az warmogjo few ispanagath illőlaj, az kivleowagyon, és a waras kapitansaga es hadnagsaga meg kijheson wagjon (TörtT. I.164). **b**) Külön tevés: sepositio C. Külön tesz: seponit, seme-vet; külön szed: seligit; külön olvas: dinumerat; külön rekeszt: segregat, sejungit; külön kültözik: semigrat MA. A pörtösöktől külön szakdalm GKat: Tirk. 7. Ötven közzülök külön állata-nak (Lászy: Krón. 197). **2**) distinctus Kr. [besonder-, abgeson-

dert). Kylewn hazba wagynk (RMNy. II.209). Az atya és az iú személyec szerint különöc egymástul (Zvon: Post. 1.950). Kúleon hűteok, kúleon zertartások (Szár: CanCat. 704). Erről külön szakaszban fogunk szólni (Otr: Tökéll. 257).

Külön-külön (mindenekről *kulomb kulomb* attestáljon LevT. II.374): **1)** sigillatim, distincte, seorsim, singulatim, disgregatim MA. [besonders]: Mindenekről tehát külön külön attestáljon (LevT. II.374). **2)** [distinctus, separatus; besonder-] Külön külön színű: discolor C. Noha külön külön nyelheken szollhatt, mint azon által értelmet ki nem tudgya fejezni (Dáv: Préd. 191). Különkülön napon vigyéc az ő ajándékokat: per singulos dies offerant munera sua (MA: Bibl. I.124). Külön külön izben (Zvon: Post. 1.6). Egy előteöztre való ekessegetth rhazatolh hattam keoleón keoleón neuezettel nekik az kett leaniomnak (Radv: Csál. 159). Mind a vezérnek, mind a kajnakúnak külön-külön asztal volt előtte (Mik: TLév. 18).

Külön-való: segrex C. seorsus SI. [abgesondert, besonder-]. Külön való rekesz: sechnsorium C. A fenyis, az melegsegis ő magaban külön való (Born: Préd. 382). Particularis vagy külön való gyflekezet (Matkó: BCsák. 113). Magin, külön való ház (Com: Jan. 157). Külön való házat néki tsínáltata (KTör: Assz. 17).

[Különit]

még-különit: privo [berauben]. Azokat, kik artatlansagba iarnak, lozagoktí [igy] meg nem különíti: non privabit (DöbrC. 157).

[Külön]-ik

el-különlik: [segregor; sich absondern]. Vannac mű tlönöc elkülönöltéc, annera hog az azzalhoz sem iönc velönc egbe (NádC. 620).

Különöd-ik: secerner, separor MA. [sich absondern].

még-különödik: sejungor, secerner Kr. [sich absondern, sich entfernen]. Ugy meg-különödtek az irástul, mint az esetben Lucifer távol esett az istentől (Pázm: Kál. 744). Chak ez egy vétek miatt is a Christus eggyeségétől meg-különödött (Ily: KrÉlet. 21).

Különös: singularis, specialis, distinctus, extraordinarius SI. Különösen: peculiariter Kr. [abgesondert, besonder-]. Mindenekben meg-hitték egymást, és különösen semmit nem bírtak (Hall: Hlfist. III.117). Tegnap a fejedelem tsak különösen [négy szem közt] szemben volt a vezérrel (Mik: TLév. 71). Fel vannak jegyezve a napok, amelyekben lehet a feleségökkel bálniok, és amelyekben különösen (117). Sokan különös szándékokra furesa lelemények szerint (al capriccio) tekerik és facsarják a virtust, (Mik: NE. 38). Mikor jelét adgyák, hogy valamit meg kívánnak, olly himmel hozzák elő, hogy az adakozó fél különös szerentséjének tartja, hogy kedveskedhet véle (Fal: UE. 488).

Különösképen: [praecipue, maxime; besonders, vorzüglich]. A mint elefejtették az istent, úgy az isten is nem gondol vélek különösképen (Fal: SzE. 537).

Különösköd-ik: se distingvere, singularizo, singularitatem affecto Kr. [sich als sonderling benehmen]. Némelyek tsak chymaera dolgokban akarnak különösködni (Fal: UE. 133).

Különöz: discrepo MA. dissideo Kr. uneins sein, nicht übereinkommen PPB. Arrul az keresztyénc kőzöt egyenő értelem vagon, de az modgyarul különössne [igy] értelemmel az irás magyarázoc (Zvon: Post. 1.32). Az ielen való egyház nem keuse különöz amaz regitől (Zvon: Osiand. 63). In essentialibus különöztek mi tiülünk (Pós: Vetéll. 36). Különözve már a pápistaktul mi azt állattuk (Pós: Igazs. I.132). Sz. Páltol különöz Barnabas: a Paulo dissidet Barnabas (SzCsene: Conf.

105). A ritka ember különözön 1. önön izzel, 2. különözön értelmével (Fal: UE. 379).

még-különöz: distingvo Kr. [unterscheiden]. Meg-különözötie (Let: Hítig. 148).

mégkülönözés: [distinctio; unterscheidung]. Meg-különözés, különválasztis (Let: Hítig. 63).

Különözés: distinctio MA. unterscheidung, unterschied PPB. [absonderung]. Nem csodállyá tovább az holdnac változásit, vagy az időknec különözését (Zvon: Post. 1.134). Most az hűtbeli különözés miat vezedelmes harag tartással el szakadoztanac (Zvon: Osiand. C.). Az barmok egymástul különözéseket nyárra halasztia (Mih: ÖrökÉ. 103).

Különözö: discrepans, dissidens Kr. [verschieden]. Az baratoknac es az apaczaknac különözö szörzeti (Zvon: Osiand. 73). Amyi sokféle religióc, és különözö vallásoc vadnac ez világon (MA: Scult. 615). Igyenetlenec, különözöc (MA: Tan. 32). Sok egy mástul különözö foltokból áll az mise ruha (Dial. 122). Részai [a szent beszédnek] kettők: I. Két rendbeli emberek vadnak: hivatalosok és választottak. II. Azoknak különözö számok: sokak és kevesek (Bátai: LPrób. 2).

[Különöztet]

még-különöztet: [distingvo; unterscheiden]. Az környűlmetélkedéssel akarta isten az Israel népet az egyéb pogány népektől meg különöztetni (Zvon: Post. 1.199).

Külömb (*küemb* DomC. 21. *kevemb* DomC. 82. *kölömb* Kibécs. 1572. D4. *kölömbözö* D7. *Kjuelomb, kjuelom* varások RMNy. II.102. *külem* munkaioc leszen Helt: Bibl. IV.23. *kölömb* értelmű Major: Szt.: **1)** absimilis, dissimilis MA. fast ungleich PPB. [ander-]. Külömbképen: differenter NémGl. 303. Külömb szavú: dissonus C. Külömbet értec: dissentio; külömbet értés: dissensio MA. Festet beszéd, külöm értelmű beszéd: allegoria Major: Sztó. Chak ezzel kevemb, hogy jt az keet angely ifyak el jevuen, hozanak keet tellyes nagy kosarokat (DomC. 82). Mind ünepünk mind egyeb szertartasuc külömb az önektől (Tel: Evang. I.216). Ez világi emberek sokkal külömbet vélnek az evangeliom fölöl, hogy nem mint kellene (II.233b). Mikor kedveknek tetczik, más külömbet kennek reánk, hogy inkább gyűlöthessenek (Pázm: Kál. 775). Külömb, és kissel bötüvel nyomtatták a deák szokat (Pázm: Préd. II). Külömb az isten itéleti, és külömb az embereké (Pázm: Préd. 20). A reménység külömb jóság a hitnél (172). Külömbet tanít most Roma, hogy sem a mit tanított szent Leo és Gergely-idét (Pázm: LuthV. 329). Csak azont tanították; más külömbet ellenkezőt semmit sem (Matkó: BCsák. 56). Ti takum azt mongyátok, hogy az iú sokkal job volt; de istennek itelele sokkal külömb volt (Ily: Préd. 1.5). Már próbával tapasztalom külömb-létét a dolognak [hogy másképpen áll a dolog] (Fal: NA. 128). **2)** diversus C. MA. verschieden PPB. Noha külömb nemzetekből állottak, de okos vezér alatt eggyesek voltak (Zrinyi. 123). A római hit egy és ugyan-azon, mindenütt: de a pártos vallások, magokbam igen külömbek, és a hitnek töf részeiben külömböznek [igy?] (Voresun: Tanácsk. 58). A párdneznak külömb színekkel pettegetett bőre vagon (Ily: Préd. II.357). Külömbeket hoznak-elő a sz. magyarázok e kétségnek megfejtésére (II.505). **3)** [praestantior, melior; vorzüglicher, besser]. Az új-világnak delái külömb embereknek tartják magokat lenni azoknál, a kik voltak (Fal: NU. 348).

Külömb-külömb: varius, diversus; ungleich, mancherlei PPB. Külömb külömbképen: diversim, diverse, varie MA. Kilemb kilembkepen: differenter NémGl. 123. (A napnak, holdnak és csillagoknak) kylemb kylemb allapattyok forgasok es fenessegek vagon (ÉrdyC. 658). Sok azzonyallatok ievuenek, es vallanak kevemb kevemb znyyeryek (CörnC. 117). Ta-

nalehet ada ennek, hogy minden pompaságot el vetének és az kylemb kylemb agyat, leplet el hadnyak (DomC. 21). Sog zeken fülböl nepek kylvomb kylvom warasokból ydo bwdosthanak (RMNy. H 102). Donaciokat kuldultanne vala kylvomb színez és okoz allat (Helt: Krón. 75). Mi oka ennyi soc kylemb kylemb raytane valo nyuanyanne (Helt: Bibl. I. 43). Külömb kylemb drága ötköz: Lydorum cariae (Deesi: Adag. 135). Az kiralyok kilymb kilymb ertelenben leuen: reges diuersi (Deesi: SallC. 1). Az ur feletéről külvombkülvomb ertelenben vadnac az böleze (MA: Bibl. 1418). Midőn amaz nagy kovely város Babylon, el rontatnécik, külvomb külvomb iry szók hadlatnak vala benne (Lép: Tük. 1113). Mikor külvombkülvomb kísértetekbe estek: cum in tentationis varias inciditis (Hly: Préd. 1316).

Külvombkülvombféle (*külvombkülvombféle* Hall: Hlist. III 88): diuersus, varius; erschienen. Kerkedyk vala hogi az ew ezenek edényebe ves csernyebe sok kylemb kylemb fele okosagok wolmanak (Pesti: Fab. 58). Kulemb kulemb fele nyelnee (Helt: UT. X 6). Hogy a sok külvomb külvombféle nemzetségekből egy anyaszentegyházat gyűfihőn maguane (Tel: Évang. 198b). Ne öltözzél külvombkülvombféle állathól ezínált öltözethe (MA: Bibl. 1175). Az pilota szép külvombkülvombféle kárpótelek megékesítettőt (MA: Seult. 593). Külvombkülvombféle mesterséggel faragott alkotmányok (Hall: Hlist. III 88).

Külvombféle: diuersus, diuersi generis, varius MA. abgesondert, unterschieden, besonderer art PTB. (verschieden). Kulemb fele tudományok (Helt: Krón. Előb. 1. Frank: HasznK. 1). Külvomb fele betegesgek: varij langvós (Fél: Bibl. 5). A sok külvombféle benne (a londoni utcában) eleget adna a szemnek, ha más marha után nem járnának az urfiak (Fél: NU. 296).

Külvomben: **1)** secus, dissimiliter, diuerso C. diuersim MA. ungleich, ungleichlich, auf andre weise PTB. **a)** 12 fűnél külvomben nem adák (LevT. II 26). Ha kulemben volna, meg mondottam volna: si quo minus, dissimem (Helt: UT. d3). Beszedet külvomben fordítani és más erteleme fordítani (Mel: Préd. 112). De külvomben eset amak, a mint remelletől (Tel: Fél. 36). Csac ostvoigis külvomben lehet embernece dolga (Zvon: Post. II. 121). Jeronymus soc mondásokat külvomben mond ki, hogy nem az régi bírállásan vagyon (MA: Bibl. I. Előb. 3). Az bírálkodós külvomben, az gyilkosis muskeppen kizattatik (Lép: PTük. 1217). Külvomben magyarázza Cdvimusnál amaz írást (Matkó: BCsák. 39). **b)** Nem zabadvl kylemben meg, hanem ha ... (RMNy. II 122). Hogi ezt mi ne külvomben nemék mint hogi ha zenővelk latnok (Ozor: Christ. 74). Nem kulemben latom a te ortzadat, mint az istenét: sic factum tuum vili, quasi viderim vultum dei (Helt: Bibl. I. Qu2). Vgyon nem szokot ez külvomben lenni (Deesi: Adag. 119). Előin az palast nem adatot külvomben, hanem haszonert (Zvon: Osland. 79). Az isten lelke az mi szívünkben hitet formál, de nem külvomben, hanem az agncec hadatásából (MA: Bibl. I. Előb. 2). Layen vagyon, ninezen külvomben (MA: Seult. 68 D). A keresetlel jános kérdéseire nem külvomben felele, hanem követelőtt sok tsudakl tselkedék, melyekkel magót Messisának mutatá (Pázm: Préd. 12). Nem külvomben, hanem ezeknek értéséből juthatunk magunk ismeretne ota. Az sz. íráshan nem akotott paranesolat arról, hogy csak egy színben, vagy hogy ne külvomben, hanem két színben vegyük az vrat (Pázm: Kal. 739). **c)** A Christus Iesus te értottad meg jól, nem külvomben mint szent Pálért (Helt: VigK. 59). Christus nem külvomben eszedez az ő szomorú tanytanuin, mint az edes anya (Bom: Préd. 302). Ellenséguinknek is ellenünk való okadásra alkalmasosság ne szolgáltatassék, nemkülvomben a további következhető confusio is eltávoztassék (RákE: Lay. 190). Értelmos felekkel szerette meg őket a nagy isten, nem külvomben mint a tértfiakat (Fél: NA. 194). Az igazság ama kételezi: hogy alattasvalóimnak nem külvomben lelkekre,

mint testekre vigyázzon (Fél: NL. 291). A finom íz nem külvomben meg kívánnya a letzkét, mint az értelem (Fél: UE. 399). **2)** alioquin C [sonst, sonstigenfalls]. Kulemben ky nem meegén, hanem ha Lucanus es zent Vyd oda mennek (ÉrdyC. 337b). Ha kylembenben nem hyztek, hygyetek awagy az chelekedetekert nekem (Pesti: NTost. 229). Fél: Bibl. 8. 55). A mélyen fundáltatott ház megáll sokáig éppen, egyéb aránt (külvomben) leomlik (Com: Jan. 105). Előtkélli magában, hogy valami mesterséggel eloldhassa Hektort; mert külvomben hiatta semmi szándékjokat véghez nem vihetik (Hall: Hlist. III 173). Mint-hogy én is igen sok szomorúságot kóstoltam, keserves dolgokon könnyen sírtam, mert külvomben is igen szánakodó voltam (Házánk. 1217). **3)** (melius; besser; humar az arany láutzat adam hozzád; de annak külvomben visellyel gondyát, ha be-tsületedet, és hasznodat szereted (Hall: Hlist. II 216).

külvomben-külvomben: diuerso; auf verschiedene weise, auf mancherlei weise. Kinec kinec természetű szerent igazuen, fenyeguetuen, könyöröguen, az nepet külvomben külvomben batoritytya vala: cufusque ingenio pollicendo munitudo obtestando alium alio modo excitare (Deesi: SallJ. 12). Az z. írást az időne, es akkorbeli ecclesianae közönséges szertartása szerint külvomben külvomben változtatna es magyaráztat (PészT: IzAny. 192).

más-külvomben: **1)** (secus, dissimiliter; anders). Mindazáltal a jó szemmel kitömös a dolgot más külvomben bizonyítja (Misk: VKort. 259). **2)** (alioquin; sonst). Igen alatt jártatják gondolatjokat félbe, más külvomben előbbutóbb megmondónak magokat (Fél: NE. 36). Talán vétett bennük a természet, s nyilván makra s moslékra akaró alkotni, mikor ember lett belőlek, más külvomben vagy meg utáhnák a förtőt, vagy leg-alább nem kérkednének vele (92).

Külvombössen: (separatim; abgesondert, besonders. A gyónás a bűnös emberek az a esekeslete, mellyel magát a szükséges istennek papja előtt magányossan és külvombössen bűnéiről vádolylia (Börö: Angy. 279).

Külvomböz, külvombözik (*külvomböz*. Bom: Préd. 131. *külvombözöl*. Frank: HasznK. 11): discrepo, dissentio, dissono, disconvenio, dicto, abhudo C. differo, absentio, dissideo MA. [sich unterscheiden] nicht mit einstimmen PTB. Sokkal külvombözök attul te színed (CsonaC. 22). Mit külvomböz az ő testamentom az vtyol (Helt: Bibl. Fél). Természetec nem sokkal külvomböz az mezei és házi méntánac (Mel: Herb. 194). Az en tanetasom külvombözne a te vélekedesedől (Tel: Fél. 71). Ha külvombözni fog valamiből (Mon: Képt. 996). Az rezesseg a paranasagtul nem sokat külvomböz (Frank: HasznK. 79). Nemde ti sokkal külvomböztek azoktul: nonne vos magis pluris estis illis (Fél: Bibl. 9). Egy szílat sem külvomböz (Deesi: Adag. 325). Külvomböz vala a földtől: dñfert a veteris (MA: Bibl. II 161). A kisedet gyermek semmiben nem külvomböz a szolgáltól (Pázm: Préd. 109). Oly igen külvomböz öle, mint az ég a földtől (Ker: Préd. 111). Tsak egy szikado-szílat sem külvombözne a pogányoktul (Megy: Elaj. II 119). A betűket tabákra írván, magyasl meg, mit külvombözzenek formájakkal (CorGramm. 591). Az adosa tsak igen paraszt hal, nem sokat külvomböz a mi posárluktól (Misk: VKort. 746). Isten nem csak azért rajzolta s képezte az emberi ábrázatot, hogy külvombözünk más tanentményekkel (Fél: NA. 185). Némellyekkel külvombözni a vélekedésben amnyiben tartatik, mint ha észszel ítélettel meg akurának hartzolni vélek, és azért neheztelésre fakad (Fél: UE. 389). **2)** (distinguo; unterscheiden). Mikor az isten Jonas baptistát elküldötte vala, életével is ünet közöndtől külvombözte vala (ElphKözl. IX 177).

Külvombözödzöl: discrepato MA. nicht zusammenstimmen PTB.

Külvombözös: **1)** discrepantia, dissimilitudo C. (verschiedenheit, unterschied. Minden nyelveknek kylembözössével nem-

zeteketi lythnek egyenessegebe gyeytetteel (KeszthC. 434). A külső rend-tartások különbözése az anyaszent-egy-haz egy-gyességét meg nem táborította (Pázm: Préd. c3). A világi nyomorúságok nem egyenlő móddal, hanem igen nagy különbözéssel vannak istenül (258). Ebből a különbözésből senkikien nehézség vagy kedvetlenség nem sorked (751). Az zöldellő fák-nak szem legeltető különbözési (Pázm: Kal. 2). Azzal kelleti magát a confessio, hogy a római ecclesiástul nem különböz: noha számtalan különbözést emlit (Pázm: LuthV. 191). Ninesen ott a esolekedetben különbözés, és a filéségben egyarántalanság; mindeket egyaránt mivelnek (Bíró: Préd. 112). 2) dissensus, dissensio, dissidentia C. [meinungsverschiedenheit]. Kylewmbewzes tamada a sereg kowzowt ew nyatta: dissidium orta est in turba propter eum (Pesti: NTest. 202). Az én fiamat kellett volna halgatnotoc, és nem kellett volna egyéb különbözést talánotoc (MA: Scult. 224).

Külömbözet: varietas BécsiC. 18. Arau es ezüst zekée zérzettetekuala a pajzmentomon, ki smaragdus es perimis kőnel törleitetetuala, kit iratnac öndalatus különbözete ékéseituala: lectuli quoque auri et argentei, super pavementum smaragdino et pario stratum lapide dispositi erant, quod mira varietate pictura decorabat (BécsiC. 48).

Külömbözetés: varius. Latam eyel es ime férju veres lora fel ellő es ő aluala a mirtetac közöt, mellee valuaie a völgben, es ő yanna veres lonak es külömbözetesec es feierec: vidi per noctem et ecce vir ascendens super equum rufum et ipse stabat inter myrteta, quae erant in profundo, et post eum equi rufi, varii et albi (BécsiC. 294).

Külömbözetlen: [indifferens; unterschiedlos]. Külömbözetlen dolgok (GKat: Titk. 4). Külömbözetlen ceremonia a térd-hajtás (990). ImreS: GKat. 25). Hasonló-képpen az u-val és v-vel nem kell külömbözetlenül élni (GKat: Gramm. A3).

Külömböző: varius, dissimilis C. diversus, discrepans MA ungleich, unterschieden PPB. Ha valaki külemböz tudománt kőnet a tanításban: si quis aliter docet (Helt: UT. Kk7). Kik-nec külömböző zengése disztelen, illetlen, kedvetlen (Com: Jan. 169). Ellenmondással se szinét, se jelét nem adgya külömböző értelmenek (Fal: UE. 389). Nagy erszény nála teli külömböző pénzekkel (Hall: IIIHist. II.338).

Külömböztet: vario C. discrimino MA. [unterscheiden]. Külömböztetött: varians C. Külömböztetve: variatum MA. 1P.

még-külömböztet. Megkülömböztetött: interpunctus C (MNyl: Irt. 215).

mégkülömböztetés: interpunctum, interpunctio C. Pontal való megkülömböztetés: interpunctio PPB

Külömböztetés: variatio MA. distinctio, discriminatio SI [unterschied]. Azokat tanításnak-okaért külömböztetésben tesz-szük (Pós: Igazs. 165).

Különbség [különseg RMNy. II.45. *különseg* Helt: UT. n8. *különseg* Born: Préd. 324. Toln: Vig. Előb 21. Mad: Evang 420]. discrimin, diversitas, varietas, dissimilitudo, differentia, disparilitas, distantia C. unterschied, ungleichheit PPB. [man nichfaltigkeit]. Semi különsegot nem alytvan leumi ez ket deak szo kezet: calvities, calvaria (RMNy. II.45). Különbségh vagon aioknak latasa kezst es agonozoknak latasok közt; mas különsegys vagon, mert a iok meg latyak anak felete finesen Christus-nak isteni természetit, agonozok kezst nem latyak meg az ő isten-seget (TelC. 251). Orcezaia többbe különbségre nem változoc (Pécsi: Ágost. 59). Jobbod felől ál az kiralne aszony, aranyos rubaban, es kőrfül vetetett különbségekel (Pécsi: SzűzK. 154). Nagy különbség vagon a fa, széna es pozdoria közet (Vallást 2). Az attiatini szeretet, á mint sz. Pal tanit, erőssittek az

aiandekoknak különbségével (Fél: Tan. 297). Legeyenek világosító állapot, hogy különbséget tegyenec az nap között es az etzaka között: tant luminaria et dividend diem ac noctem (MA: Bibl. 12). Az írásban ez különbségis gyakorta elegyelő-dő és elköl (MA: Tan. 95). Az ábrázatoknak lineázisában, raj-szolásban csudálatos különbség vagon (Com: Jan. 47). Áldasz égbi madaraknak sok különbségével (Záinyi 147). Ez, az kí-keleti különbség énnélem imalom és nagy keserűség (II.23). Az állapototok különbsége szerént kell osztogatni (Hly: Préd 1432). Mesterségeknek, és tudományoknak különbségei: artium officiorumque discrimina (DBenkő: Flor. 22). Mind azon fának ágai, semmi vagy kevés különbség közölök, hosszú ar-malist mutatnak (Fal: NE. 12). Unokaleányát nagy különbség-gel szerette (Fal: NU. 312).

Külömböség: [diversus; verschieden]. Három különbséges rendbeli emberec vadnac (MA: Scult. 216. 294). Az különbségesec és semmiben nem hasonlóc nem illenec egy-máshoz (944)

KÜRDI. Másfél sing fejtőt is kürdi alá hozattunk az szakácsnak (MonTME. 1282). Szakácsasszony Beuesné szolgálatjának béri egy fejtő szoknya, egy üstemét kürdi fejr bellésével (1291).

KÜRT (kyrt JordC. 899. *kürt* VirgC. 116): buccina, buccina, tuba C. MA. posuina, instrument, das geblasen wird PPB. Kürt tsináló: cornarius C. Szary, kürt: corna Com: Vest. 124. Mykora alamsynat teez, ne akard kyrt[en] enekleny te eletted (JordC. 369). Kykneel az heat kyrtök valanak, hozyan közvleeneek, hogy az kyrteloth fwnak (899). Kwrtlnek zawaba inekelyetek: in voce tubae cantate (KeszthC. 118). Elhalatatik ez körtnek ő zana mynd ez telyes világotmia (VirgC. 116). Gedeon ottan megtére az ő társaihoz, monda: Kijetek fel, az isten nekiink adta! Egy-egy kürtöt ada mindennek kezébe, az háromszáz embert háromfelé osztá (RMK. II.78). Vagon towaba eg ewstws zoep kewrth (Radv: Csál. II.5. Fél: Bibl. 42). A disznó pásztoroc pásztori kürtel híják-ki az ő esordájokat (Com: Jan. 78). Trombiták, és kürtök a táborban harsognak (Com: Vest. 97).

hadikürt: buccina militaris SI. [kriegsposuina] (Helt: Krón. 22).

vadászkürt: cornu venatorium PP. jägerhorn PPB. Oldalan egy vadász-kürt és táska függött (Fal: NE. 21). Elő-vévén vadászó kürtét, többször ada jelt magáról népének, hol volna (Fal: TÉ. 704).

Kürtöl: buccino C. MA. in ein instrument blasen PPB. Kürtölök, trombitálók: buccino PPI. Kwrtelyetek vy kwrtel te yneptekek yeles napyan (KeszthC. 213). Körtölletoc az kürtel az imuepu (Szék: Zsolt. 84). Ne kürtöltes előlben: noli tuba canere ante te (Fél: Bibl. 8). Kürtölölök: cantavimus vobis tubis (99). A szagló ebeknek ebészis kürtel (Gyógy: KJ. 9). Kulcsos városokban már fenjen hírellek, a folyó posták is pofásan kürtölök (Fal: Vers. 911).

be-kürtöl: imbuccino Kr. (Csúzi: Síp. 41. Kr.)

Kürtölés: inflatio buccinae MA. das blasen in die posuina PPB. Hallá a vadászszónac kürtellését és az agarolnac sálpol kodassát [igy?] (Helt: Mes. 139).

Kürtölő: [tibicen]. Az kürtölőc és énekesec (Kár: Bibl 1379).

Kürtös: 1) buccinatur, cornicen C. tibicen MA der in dergleichen instrumenten bläst, trompeter PPB. Kürtös, trombitás: buccinator PPI. Kwrtesek: tibicines NémGl. 380. Kirtesek: tibicines 383. Descendit in fontem Chwrtus vocatum? 1290.

(Wenzel. IX.541). Kürtös [vezetéknev. XVI. sz.] (Nyr. IX.365).

2) A Sparta-beli eforusok különös törvényt szabtak a lantos és kürtös musikáról, hogy meg ne ártson (Fal: NU. 268).

KÜRTÖ (konyha *kürtö*: fumarium coquinae Vajda: Kriszt. I.635. II.6. Kr.): 1) infumibulum C. fumarium PP. rauchloch, schornstein PPB. Tűszhel, kementzo, kürtő: caminus MAI. kamin, ofen Nom. 35. A kémény, kürtő tele füstel: caminus plenus fumi Com: Vest. 7. A nyak iránt vagyon valami kürtő gyanánt való két tsője [a csatlaknak] (Misk: VKert. 535).

2) Hal foga, kürtő: loca saganarum; az kürtőre voltam Ver: Verb. Szót. 33.

keménce-kürtő: [fumarium; rauchfang]. Anyi táfosan mint egy kemenczekürtő, úgy fogták oda az szelet (ÉrdTört. II.61).

kemény-kürtő: caminus; feuermauer Com: Vest. 121. (MA: SB. 117).

KÜSZKÖD-İK (*kuszködés* Illy: Préd. II.540.): luctor C. MA. ringen, kämpfen PPB. Mint valami bajnokokkal bajkodik [?] és küszködik (Nagyari: Orth. 72). Kettős gyermeke küszködött méhében (Land: Újszög. I.493. MNyl: Irt. 289). Akinek nem kell küszködni betegséggel (Mik: TLav. 359). Mint a bús tenger magában küszködik (Fal: UE. 401). Aszon két szemekkel, kik bajt vúnak és küszködnek az égi tüzekkel (Amade: Vers. 169).

még-küszködik: ~ Itt küzködék meg László herceg egy kunnal (Pethő: Krón. 34).

Küszködögöl-ik: luctitor MAI

Küszködés: palaestra, lucta, luctatio, luctatus C. das fechten PPB.

Küszködő: palaestricus C. luctator MA. fechtmeister, fechter PPB. Ökölkel küszködő bajnok: pugil MAI. Küszködő hely: palaestra MA. Ökölkel viaskodó, küszködő: pugiles Com: Jan. 210. Sem az athléták, vagy küszködő bajnokok, sem a tábori vitézek nem közigettek aszszony-népekhez (Pázm: Préd. 351). Új koptát vévén markába, esendően várta második küszködő társát (Fal: TÉ. 637).

KÜSZÖD-İK, [KÜSZÖD-İK?], KÜZD-İK (*küszödés* Helt: Krón. 143. *kuszedie* 175. *küszödöt* Born: Préd. 289. *küszödöje* Vallást. Pj. *küszödöm* MA. *kusdik* Illy: Préd. II.540.): luctor MA. ringen, kämpfen PPB. Küzdő ötle egy firtin mind halmagig: vir luctatur cum eo usque mane (Helt: Bibl. 14). Minden peniglen, ki a győzködő helyen küzdik, mindenekről meg tartóztatja magát (Tel: Evang. I.322. Tel: Fel. 129b). Az angyal küszödike vala Jacobbal (Vallást. P2). A ki ö véle küzdik vala (Megy: SzAöröme 249). Küzdő az angyalal, és könyörge néki (Négy: IdvK. 379). Mikor valaki a halállal küzdik, és közel vagyon a halállal (Mad: Bilal. 77).

Küzdés: luctatio, lucta MA. [kamp]. Ökölkel való küzdés: pugilatus C. Emne kunnal es küszöddessal kellett lenni (Born: Préd. 216). Jakob patriárka az angyalal való küzdésbe meg-sántolt (Csözi: Sip. 319).

Küzdő: athleta Kr. Ökölkel küzdő: pugil C. Meg győzi az ő küzdő társát (Tel: Evang. I.322). A koszos malatzból lössen küzdő ártány (Crezy: KéHsz. 219).

Küzdőd-ik [?]: [luctor; kämpfen]. A hol szükség küsdődni [gy; oly küszödni?] alhatatossan szembe menyen (Mor: Képt. 3b).

Küszödöz-ik?

Küszödözés. Kezdezés: colluctatio NemG. 378

KÜSZÖB (*küszöket* Beythe: Epist. 101. *küszöket* Soós: Post. 212.): limen C. MA. schwelle an einer tür PPB. limen; die schwelle Com: Vest. 135. Inkab akartam az küszöböt tartani az istennek hazába, hog' nem mint lakozni az hitetlenségnek satoriba (Szék: Zsolt. 87). Czináltat az aytóknak küszöböt négy szegletre (Kár: Bibl. I.308). Kaput küszöbstől hátára felvne (Kák: Sám. B2). Akarok az te hazudnak küszöbön állni (Fél: Tan. 290). Olyan vala az, kinek küszöbét minap nyomodod vala (Czegl: MM. 117). Csak a küszöbről küszöntötte: a limine salutavit (Czegl: Japh. 171. Bal: Csik. 167). Lábadat a küszöb-höz meg ne üssed (Com: Jan. 106). Küszöb alatt tsuszlogállyon (Com: Vest. 65). Az győzedelemnek szinte az küszöben allunk: in ipso limine victoriae stamus (Förö: Curt. 297). Az özvegy-ségnek küszöbén, vagy első garádtásn eszén kell járni a keresztény özvegyaszszonyak (Pázm: Préd. 144). Mindgyárt meg-ütköztél a küszöbén: orron botorkázva kezdod lépésedet (Sz): MVir. 22. Mi hír memy-országba, van ott árok és hó? Feleltem: nem lehet aztat megmondanom, mert világ küszöbén meg kellett állanom (Gvad: RP. 149).

[Szólások]. Sok küszöböt nyalt vgyan az ő alfeleis Lybica fera (Deesi: Adag. 224. MA. PP.). Hihető, hogy, Lybica fery, sok küszöböt nyalt egy-féle része (Czegl: Japh. 166). Azért chelekédtek, hogy az együny olvasót, mindgyárt a küszöbön meg-ejések (Pázm: LuthV. 7).

ajtó-küszöb: ~ Kérni kezdé fiát, az ajtó-küszöbénél, hogy tovább ne vonnya, mert ő is tsak addig hirtzolta volt az attyát (Pázm: Préd. 215). Az ifiakra lesből, a vénekre az ajtó-küszöbről néz a halál (Megy: 3Jaj. II.152). Ott kin ne hadl az autó küszöbénél szolgáldal a szemémes tisztességet, meg ne felejtkezzél a jámborságról, mikor szemben vagy valamely méltóságos kis-aszszonnyal (Fal: NE. 18).

felső-küszöb: superliminare MA. die obere türschwelle PPB. Felső-küszöb, homlok-kő: superliminare PPB. Az lárán-nae vérvél meg kellett az sídoknak az ő aytóknak felső-küszöbét hüntenne (MA: Scult. 506). A háznae felső küszöbe: superliminaria domorum (MA: Bibl. 159). Hogy fejedet a felső küszöbhez (ad superliminare) ne csapjad avagy belé ne üssed, erezd le, hajtsd meg (Com: Jan. 106).

oldal-küszöb (Kár: Bibl. II.168).

Küszöbi: liminaris MA. zur türschwelle gehörig PPB.

KVÁRTA: conventus judicialis nobilium PP. gerichtliche zusammenkunft des adels PPB.

KVÁRTÉLY: hospitium, quarterium Kr. [quartier]. Téli kvártélyt adni a vitézeknek: regionem attribuere militibus ad hiemandum PP. Az mely zubból és szénával az katonának kvártélyért tartoznak (LévT. II.263). Kvártélybeli terhet rőllatok elfordítottam (Gér: KárCs. IV.603). A mirmidonok kvártélyokba telepedvén, sebesek igen. Sokan voltak küzdők (Hall: Illist. II.297). Atylla az ő népet Scimbría városukba, melly ma o Budának hivattatik, kvártélyokra kiosztá (Lászn: Krón. 114). Német hadak a falukat kvártelyra osztják, és napoként sanceztatják (MoutOkm XIV.16). Ha az ellenség Erdélyben bemenne, jobb kvártélyja az kezgyelmed hadnak nem lehetne az Maros-mellyékénél (BákP: Lév. I.648). Pénzt nem adtak, sem kvártélyt az lovaknak, mert mind füvelenek (BákP: Lév. VII.49). Kvártély, vagy szállás (TükBöz. 322). Kvártélyba szállani (Mik: TLav. 61). Külső országokban kvártélyt osztatja (Thaly: Adal. P.60). Szokatlan, halatlan contribútóját és ennek az fatyját: terhes acsisját hazankból kivisz, németök kvártérjat (no.) Pihenő kvártélyba, fiuvölle táborra Vág vize két partjan száll az sok katona (II.207). Ha a portára kimégyen: nyer az ellenségtől, ha a kvártelyára mégyen: nyer a menyecs-

kétől (Thaly: VÉ. I.298). Ez meg-esvén ki-ki méné quartélyára, leg-főbb gondja vala éhező gyomrára (Gvad: RP. 89).

Kvartélyos: [einquartiert]. A kvartélyos némettel ellenem megszegődött (Nyr. XIV.459). A húzavonával látom majd meg-ölnék, az sok kvartélyosok majd megemésztének; téged arra kérlek: ne tizess németnek (Thaly: Adal. II.427).

Kvartélyoz: hospitia distribuo, assigno Kr. [quartiere anweisen, einquartieren]. (A részegeskedő katonai végbéli név alatt semmit nem tud egyebet, hanem faluról falura kvartélyozni, kóborlani, lopni (Zrínyi. II.193). Főőrönmöst kvartélyozna itt (Matkó: BCsák. 196).

Kvartélyozás: hospitiorum assignatio Kr. [einquartierung]. Mindenütt az ingyen elődés és quartélyozás tollaltassék (Comp. Const. 30). Szegény községet szokatlan és törvénytelen sarcozással ne terheljétek és amaz kárhuzatos kvartélyozással, ingyen való átkozódás [így] gazdálkodással (Radv: Csal. III.278b). Senki

leveliünk ereje ellen az megnevezett városokon s azoknak lakosin mód nélkül való quartélyozással inséget és nyomorgatást tenni [ne] merészeljen (MontME. I.59). Kétséges az ellenségnek még csak Rábaközben való kvartélyozása is, nemhogy még Szamosközt engednénk neki (RákP: Lev. I.649).

KVETÁNCIA, KVITÁNCIA (*kitancia* MAL PP.): apocha, acceptilatio C. MA. quittung PPB. Kitancia, quitancia; menedék levél: apocha MAL Quietantzia: acceptilatio Maj: Szót. Az quitaneyat mjnd fel kvlttem (LevT. I.39). Menedek es quitantia levelek: literae expeditoriae, seu quitantiales (Ver: Verb. 148). Az adosságokat fizessd-meg és quitantiát avagy menedec levelet kívánny (Com: Jan. 191).

KVINTIN, KVINTLI: [quintchen]. Végy 1 quintin rusikát, 1 quintin borkövet, 1 quintin réz reszeléket, tedd egy tégelyben (Kecsk: ÖtvM. 295). Törd porrá a szeretsen diót, abból egy quintlit, és megtört spanyol viaszból fél quintlit vess közébe (Váli: OrvSz. 81).

LA, LÁ: on, ecco, hem, vide sis MA. [sieh!] Ab! lah!: prohi! PPB. La mely magas vagyoc (Helt: Mes. 223). La mely igen kel munkálkodnod színetlen (271). La műnemű sarud vagyon (153). Pápa: Hol vagyon a megírán? Tanás: Az apostoloknak esedekedetekről írt könyvnek nyolezadik részében; la hol vagyon (RMK V.231). Laé, jobban lón ma dolgunk, hogy nem mint tegnap (Deesi: Adag. 183). Laé az szegényből ló gazdag mely hamar el hiszi magát (211). Lá mely gazdag, mely nagy ur! (Pázm: KT. 80). Ihon la (MA: Scult. 268). Kítsiny szikrából la mely nagy tűz támad (GKat: Váls. I. Előb. 33). Lá mely veszedelmes bűnöm miatt lolkem (Balassa: Ének. 60). Lá ki nagy kint vallok (62). La mely rigos a' gonosz állat! (Matkó: Bókák. 197). La mikor űk belkosséget szeretnek (Czegl: MM. 18). La hogy mind az isten könyvében mind a' művelőnél egy presbíter s az episcopus (20). La mégis mire vonny ezt (219). Lá meg állottl Zríni kezétől (Zrínyi: ASyr. 65). La hogy kulintasz Mátyás Sámibár (Pös: Válasz. 198). La hogy azt a név elismerést nem tulajdonítja sz. Máthé vagy felelőkenységének vagy tébolygásának Calvius (Pös: Igazs. 1228). La mint tellyesedett-bé rajtam a szarvas jövedelése (Halt: HHist. II.38). Lah menyí imop napokot Kristusnak minden tükái nekem szolgáltának (Hly: Préd. 1131). Ihol la én keresem a ti ekklesiátok javát (Bod: Pol. 123). Lá mely iros díó menttség ez (SzD: MVir. 307). [Vö. **LÁM, NÁM, LÁT**]

LÁB /láb/ Thaly: Adal II.351): **1)** pes C. MA füss PPB. Lábbal kalodot vetvén eloyten: supplantō MA. Alá felé, alá, láb-alá, talp-alá: pessum PPB. Lábadot vessed en zamra (EhrC. 11). Lábadol saruait le vete (VingC. 101). Imigatoc f. laba alatt való zekot (DöbrC. 177). Kezdek labokkal rugdosnia (WesprC. 65). Az egerek kezt első labokkal az polez fele fel énnelkődnek (SándC. 3). Azt so hígod, hog' saru volt nőma labában (VikC. 80). Inday kyrálnal wasyon Crystws labaynak zoge (ErsC. 72). Nagy-lábó Péter, monostori jobbágy Temes megyében 1179. Nagy-lábu Mátyás 1436 jobbágy (Nyr. V.510). Kőlygon pontz, kywol gywygthassam meg az labonath (LávT. 19). Saruitoc lábatokban logyence (MA: Bibl. 159). Lábaunkat az ur meggyámoltitá oltalmazván eleséstől (V.30). Lábaít könyhullatásinal ászattatá, hátiával szírogatta (Hál: CsIsk. 268). Kinek keze, lába fele őszue ronlik (Zrínyi I.187). Nap az állözeto, lábán a hold vasyon (Thaly: Adal. 128). Az kemenczére áll, ninesen semmi gondja, ott az két nagy siros lábóját lógatja (II.351). Labesőket helyottel magam véghez viszem (Gvad: RP. 181). **2)** (basis, füssgestello, postament) Lábakra építeni: 'aedificium suspendere PPB. Valának labay ezerepesesok (EhrC. 126). Csínáknak bordókból sok színezoket, és szírzének lábakra szép tárgyakat (RMK. III.139). Ez [a ház] szinto ollian koppen ezindaltattott vala a ligetes hazba belől, ammint az külső lábón álló tőrmen tőű, kerengős és folyosós tornc vagy torony vala

(Mol: Sám. 276). Lábakon álló fa hídue (Com: Jan. 91). Az álló képet az oszlopra, álló helyre, lábra, fekére helyeztetű (168). A hajtorjának lábai (Hly: Préd. II.31). Két siska, forgó lábaival együtt (Rady: Csál. II.395). **3)** [pars intima; der untere teil]. Ez eretnek vitte az frateret az kezvel való hegynek labához (DomC. 302). Medve talp fő elég terem a szőlők lábában (Lipp: PKert. II.219). Egy csűr kertben valami asztal-lábón állók volt (Székelyk. 1299). **4)** [mensurae genus, pes; fuss]. Egy lábni: pedanens; fél lábni: semipedalis; másfél lábni: sesquipes, sesquipedalis; tíz lábni ruddal mérő: decempedator C. Vala hatvan lab földue Irlmától (MünchC. 167). Ugyan sem illik a'hoz a nagy palota, kinek ezenel hat-lábni sírba kell tétetni (Pázm: Préd. 111). A könyök a botkójától fogva a leghegysszab új végéig más fél lábni (ACSere: Enc. 18). Szelessége egy óreg lábnyi (Lipp: PKert. 120).

[Szólások]. Mind le vágja a kunkat, hogy egy láb sem szálladna el benne (Helt: Krón. 39). Az egyik laba az feleségenel wasyon, a másik laba itn az warban wasyon (LávT. 158). Lába földet nem is illoti (Zrínyi. 162). Fél-lába a koporsóban: alterum pedem in cymba charontis habet PPB. (SzD: MVir. 177). Pater noster, 5 azt mondgya, hogy bárány-láb: canem ingredi docet (Kisv: Adag. 62). Lába-ba szállott bátorsága (Deesi: Adag. 60). Nem léphet, nem mozdulhat: őn van labaihoz kötve (SzD: MVir. 18). Vénekot, ifjúkat állyetec meg mind egy lábíg (Kár: Bibl. II.116). Egy-lábíg mind elveszünk (GKat: Váls. 1492). Kézek mind egy lábíg meghalni (TörTF. 1303). Rontották, megverték, ellenségek veszték sokszor majd egy lábíg (Thaly: Adal. 1179). Agák bosliákkal, sok bulyok-passákkal egy lábíg vesztenek (181). Hogy az büjt rajtuk wasyon, késő volna az ártánt lábón felküldeni (Nád: Lev. 35). A nemes ország tartson egy armadit lábón, készen (Zrínyi: Symb. 30). Lábón van és vigyázz a törkök dolgának kimenetelit (Monrók. XV.579). Mind a német, lengyel lábón áll (672). Lábom fövődtüg ki térszen maglért az itáhartban (Fal: NA. 121). Loppal, halk lábón jó (SzD: MVir. 298). The fnyesedde fel alal labadna (RMNy. II.23). Immár ő erje elszakadt vala, Sándor ő labára nem állhat vala (RMK. IV.150). A rendelés sokszor megújított, de hogy labra álljon, még arra nem ment (Bod: Pol. 135). Egészen lábón nem állattatta, de vetett fundamentumot (179). Mértékletlen itáldoból ha mi nyavalyád lenne, oly labra ejtenél, az érné végét életünknek (RákGy: Lev. 243). Nem esik így ez labra (MHeg. 2. Töszl. II.116). Idővel labra kapta ez a labon (Fely: Pestis. 103). Lengyelországban labra kapott volt az tévelygés (Bod: Pol. 18). Hanyat essén, a nőg labára kapott, addig mint a sebes gyík rajta volt Cissius pallosával, és markoltig testébe verte (Fal: TE. 638). Az országot szabad labra kellett (SzD: MVir. 113). Fogságunkot szabadítsd fel, keltess szabad labra (98). Egy yew

gorombakat labokrol le hazwda (ÉrsC. 492). Valakít meg-tsahni, le-ütüni lábáról: *circumvenire aliquem PPBl. A bírót pénzzel lábáról leszedni (SzD: MVir. 16). Hogy ha igazságot látja vala is az keresztyénnek, nem igen ad vala lábat, kiváltképen nekünk (MonRók VIII.358). Hazugsággal akar lábat kapni (Pázm: 5Lev. 90). Mi sem alusszuk el dolgunkat, mi sem lógattunk lábainkat (SzD: MVir. 32). Lassan lassan lábat vet a bűn és hova tovább tart, igen gyaporoszik (Börn: Evang. IV.500). Szárokat adgyák a láb vetéssel ol-eytőknek (Mad: Evang. 812). Whuen egyk feyvel, masyk labtol (ComC. 108). Kítsodie azokhoz lábbal fordült népec? (Com: Jan. 171). Csak száraz lábbal elmenne melőle (Csegl: MM. 168). Száraz lábbal által-futná a vörös és fekete tengert (Fal: NA. 112). Nemzeteket ny labynk ala vete (KulesC. 114). Meg elégszik chászár, hogy láb alá nyomta Zrinit (Zrinyi. II.33). Pad alá avvagy láb alá taszit nyakra-főre (Thaly: Adal. I.184). Hogy urainnak lábok alatt ne legyek, urához és hazájához hű városba jöttem (TörtT.² I.223). Azon tanácskoznak, mint rockenthesséc el őtet láb alól (MA: Scult. 327).

ágy-láb: *fulcrum lecti PPBl. [bettfuss]. Az aluvó házban az ágy lábokon álló ágy az ágy derekat tartja (Com: Jan. 112).

álló-láb: columna DöbrC. 141. [säule]. En f' allo lábít meg erőseiteem (DöbrC. 141).

asztal-láb: *fulcrum, *pesmensae, trapezophoron PPBl. [tischfuss].

bárány-láb: [pes agninus; lammfuss].

[Szólások]. *Farkasnak mondják: pater noster, azt feleli: bárányláb: cancrum ingredi doces MA. Farkasnak mondják: pater noster, ő azt mondja: bárányláb (SzD: MVir. 137).

borjú-lab: aron, aros; zehrwur PPBl. Borjú láb-fű, német gyömbér: aron, arum PPBl. Borjú láb, avagy isten szakállá nevű fű (Com: Jan. 28).

butkós-lábú: [scanrus; klumpfuss]. Egyéb aránt sem a le-horgat szárúac, sem a görbe szárúac, sem a butkós lábuac nem sántálnac (Com: Jan. 55).

csoportos-lábú: [gallig]. A csoportos lábú ló lábán való teke eret vágasd meg (Cseh: OrvK. 60).

fa-láb: grallae C. stelze Nom. 48. Falábon járó: grallator C. Fa-láb, fa-talpu tsepők: calopodium PPBl. A fa lábon járó avagy magvas fákön lépő fa-lábokkal hágásokat avagy széles közü lépéseket terjeszt-ki, kajmocsra hány, tántorogva hány vét (Com: Jan. 209).

falábas: grallatorius C.

fejetlen-láb: [effrenatus; zügellos]. Buda várát pogán kézbe adád, fejetlen lábbá az urakat tötted (RMK. II.194). Fejetlen lábac vattoc (Mon: Apol. 334). Elhetetlen, hogy az isten az ecclesiában semmi módot nem hagyott volna, hanem mint fejetlen lábakat bizonytalanságra eresztette volna fiát (Pázm: Kal. 605). Fejetlen láb tudományoknak egyben zagnálása (Bal: CsIsk. 23). Három dolgot ígér a ti fejetlen láb irástok (39). Fejetlen láb voltának ki czéégézése (302). Az ti csúszó mászó fejetlen-láb vendég vallástok (453).

fejetlenlábos: [anarchos; ohne oberhaupt]. A vármegye minden tiszték nélkül fejetlenlábos maradott vala (Szal: Krón. 259).

fejetlenlábáság: [effrenata licentia; zügellosigkeit, anarchie]. Nehogy mindnyájan fejetlen lábáság legyenek (Nyr XIV. 460). Tertulianus írja: Az eretnekeknél ha ki ma paraszt, hol-

nap pap, ha ki ma vitéz, holnap pispók. Ez a ti fejetlen lábáságoc (Mon: Apol. 334). Az fejetlen lábáságoc nagy szorgalmatossággal kellene távozattatni igyekezni (Szal: Krón. 6). Izrael népének fejetlen lábása (Djós: Tal. 261). Egyéb aránt fejetlen lábáság lézen az ecclesia (Pós: Igazs. II.374).

függő-láb. Hőjázat, tsatornák vagy gerendát tartó függő lábak: interpensiva PPBl. [zwischenbalken]. Függő lábak az épületben: projecturae; vordach PPBl.

galamb-láb: [geranium; storchnabel]. Esztrag orru fű, más neve galamb láb (Mel: Herb. 162).

gyors-lábú: celeripes C. [schnelfüssig].

hámfa-lábú: loripes MA. krummfüssig PPBl.

harang-láb: campanile PPBl. [glockenstuhl]. Fa-tornyok, harang-lábak: turres *contabulatae PPBl. Haranglábhoz való szindölt vöttünk (MonTME. I.87). Az haranglábcsináló fura góknak két kezkenyőt vettük 60 d (88). Harang láb építéséhez hozzája fogunk (Gér: KárCs. IV.536).

három-lábú: tripes, tripedalis C. dreifüssig PPBl. Három-lábú vastizék: tripus MA. A hivatalos vendégek ülő párnákkal elrendelt székeken és háromlábú szeczeleken asztalhoz ülnek (Com: Jan. 110).

hid-láb: publica PPBl. [brückenpfahl].

holló-láb: pes corvinus Mel: Herb. 175. [krähenfuss]. Holló-láb: hollo labnfű, flamula, az az égető langas fű (Mel: Herb. 175).

horgas-lábú: curvipes, loripes C. [krummbeinig].

hosszú-lábú: longipes C. [langfüssig].

húr-láb: [collabium, jugum; steg]. A cythere, koboz, hegedű hur-lábokkal, hur-fogásokkal és hur tekerő szegetskékkel megvonattatnac (Com: Jan. 169).

kakas-láb: ramunculus Mel: Herb. 175. Com: Jan. 29. [hahnenfuss]. Kakasláb, batrachion görögül, latine ramunculus azaz kis békánfű (Mel: Herb. 175). A párintos fűhöz számílatatnak: silva fű, gyéc fű, kakas láb, szőszös fű (Com: Jan. 24).

kecske-lábú: capripes C. [ziegenfüssig].

kéz-láb: **1)** [totus; hand und fuss]. Azért hínak bábát, hogy mind kezét lábát küsse meg (Fely: Dies. 14). Nagy épkézláb gyermek és felette sokat szopható (Haz. I.371). **2)** [unctor; urheber]. Hallád-e, mint folya nyála a jámbornak? el-híthetné ember magával, hogy ő volt keze lába mindennek, hogy az ő erős vállaira támaszkodott légyen az egész tábor (Fal: NE. 15). Keze lába, segítettje, dolga-futója volt ő annak (SzD: MVir. 280).

[Szólások]. Keze lába-esett, jártányi erő nints benne (SzD: MVir. 62).

négy-kézláb: [manibus pedibusque repens; auf allen vieren]. Négy kéz-láb köszönti a földet (Hall: HHist. III.229). Az kontyát beitta, néha négykézláb is el-haza mászott (Thaly: VF. II.33).

kézzel-lábbal: *velis remisque PPBl. [mit aller kraft]. Mind kézzel lábbal raíta vagyon szegény (Deesi: Adag. 229). Minulenek elegyesleg lévén, kézzel, lábbal fordúltak föl (Lép: PTük. I.234). Észben ne vegyen az török, hogy csak propter formam özik, s te is megintsd arról ököit, hanem ugyancsak kézzel, lábbal, szívvel rajta legyenek (RákGy: Lev. 72). Azon légy kézzel-lábbal, lássák ország bírái meg az te igazságotat (TörtT.² III.324).

kidölt-lábú: vatius C. [krummbeinig].

kígyó-láb: angvipes Major; Szót. 42.

koldus-láb: [cibi genus; cine art meliopoie]. A szeretsen aszsonyok nagy fázokakat tartanak, abban köröbül tüzet tűsülnek, így sütnék megoknak pogátsát. Vallyon, amellyet nálunk kolduslábának hímnk, nem lehetne-e így megsütni? (Mik: Tört. 206).

kő-láb: columna JordC. 315. [sütle]. Meny el mellőlem, hogy emezem le az kő lábukah (JordC. 315). Aranyban gyűtöt kecsket egy kőv labra furaगतन (Érsc. 199). Húsz kőlabon az kezt rakatott vala, kőlabakon az kezt földl áll vala (RMK. IV 119). Valami kőv labat kellene medye rakatnom (LacV. I 264). Vala az palota ékeesen alkotna, ezne három kőlabon magassan föl rakván (Kák: Sűns. 11).

kőnyű-láb: levipes C. [leichtfüßig].

lőcsős-láb: [curvipes; krummbeinig]. Lőcsős követ horgas-lábát: varam sequitur *vibia PPB.

lúd-láb: pes anserinus; gänsefüß Mel; Herb. 87. Lúdláb, mert a lúde olyan mint a lud talpa (Mel; Herb. 87).

lúdláb: palmipes PPB. [breitfüßig].

merő-láb: solidipes PPB. [ganzhutig].

mezít-láb: nudipes Ver. [pedibus nudis; barfüßig]. Minden mezít láb yart (VirgC. 50). Az nagy hidegen mezít láb sugorot (Alv; Post. 1607). Meztől vitte a keresztet (Czezl; Dág. Előb. 17). Meztőláb szakadt (Tör; Zsolt. 17). Ehen, mezít láb könnyörög (Diel. 169). Az inasoknak fejleséggel eszmájok nimesen, ezen a concursuson a fejedelem gyalázatjára mezítláb fogunk némelyek lenni (TörtT. III 381).

[Szólások]. Paputsban kezdeni, meztőláb végezni lézen nehézségre (Kise; Adag. 387).

nyole-láb: octipes C. [achtfüßig].

nyúl-láb: [lagopus; hasenfuss, hasenkleie]. A pántos lábhoz számlálatnak: szem tisztító onfrasia fű, lapu, nyúl láb, sása fű (Com; Jan. 21).

Pontos-láb. Az tolnak segítője legyen az bornak, mint az ontolás az kaptanak (Dősz; Részegs. 19).

pad-láb: [longipes; hochbeinig]. Hazudsz beste-kura, obellette fia; hórhorgas padláb, pohánkán nőtt nyalka, lam oly mosdott a szűt, mint a szarka farka (Thaly; VÉ. II 266).

rak-láb: [pes caninus; krebstuss]. Izes rakláb: chelae C. [Szólások]. Rák labon jár (Dősz; Adag. 11).

sark-lab: carido DöbrC. 107. [tűrang]. Vr birt engem, mi előt meg földet nem teremtet vala es föld kereksegenek sark labát (DöbrC. 107).

sima-láb: palmipes C. [breitfüßig].

sok-láb: multipes C. [vielfüßig]. Sok lábú disznó-féreg: porcellio PPB. A papantskaja avagy sok lábú féreg, sok lábú disznó féreg, vízi pok csuszakálna (Com; Jan. 14).

szarka-láb: consolida regia MA. rittersporn PPB. Amellyekből hokrétikát kötne ezee: majörinna, basa, rósa, rozmarin, szarka láb (Com; Jan. 24). Az füvek között, kiket nyersen szoktak enni, ezek: gyöngye salita, sásafű, sárga szarka láb vagy vitézi sarkantyú (Lappe; PKent. 163).

szőlős-láb: pansa C. [breitfüßig]. Sem a nagy bokajuna, sem a szőlős lábú fűi topposae nem süntálna (Com; Jan. 75).

tokerős-lab: vibia PPB. [gabelfüßig].

tollas-láb: plumipes C. [an den füssen gefiedert]. A hatnyu, pollikán, zöldeny egyje sem tollas láb (Com; Jan. 31).

utolsó-láb: [pes posterior; hinterfüß]. Nagy dolog volt az, hogy aszsonyok szűz Maria Krisztus urunkot szűzen szűlte, de ez nagyobb csuda, hogy az én két levam az utolsó lábával az első megfűtötte (Radv; Csál. III 81).

varjú-láb: coroneus C. ladmenfuss Nom. 87. Varyu láb (Bythe; Nom. 5). Olyan a leude mint a varjú láb nemű fűne (Mel; Herb. 110). Golya körön, variu láb; hogyós mint az chykának az orra; ha chykchydlet es az zómerón testődet kötőződ vele, lártelen meg gyógyíta sebot (BytheA. FyK. 88).

vas-láb: [tripus; dreifüss]. Pechenye svthio was lab (Radv; Csál. II 61).

Lábabeli, lábbeli: [b-gneni pedum; fúßbekleidung]. Lábbeli: ad pedes pertinens, ut sunt calcei, vel cothurni Ott; OrigHung. II 208. Valakinek lábbelét igérni: calcemurum alieni constitutere PPB. Egy labatok hely megl nem zakadozt (JordC. 203. 306). Nem vagyok melto, hogy meg olyam hű labbelhelenk zzyat (G25). Az fratereknek labok belyt meg tyeztolnd (ÉrscC. 340). Labbelő nadraga nyind manys (146). Mikor isten Moysesel szólla, azt parantsolá, hogy lába belyt le-cesso és azzal ne motskollya a szent földet (Pázm; Préd. 740). Vess le a lábad belyt (Laud; Újságis. I 257). Lábbelidet ki-tisztítod a sűrből (Pál; Sze. 516).

[Szólások]. Nem mutatta hol szorította a laba-bélt, csak alattoiban tapogatta a lábélét (Alv; 169).

Lábacska: petiolus, pediculus C. [füßchen]. Chokolgassad az ey kezt zontseges labachkny (ComC. 80).

Lábás: 1) pedatus, pedes habens MA. [füße habend]. Lábás ház: caedificium suspensum PPB. Egi eong lábas, rakot zelken (RMNy. II 149). Czinla tíz rez, tunczo es lábas oszlopokat (Mel; Sum. 110). Dőcsnek tulján, ki lábas erők vannak, azokat német császár mind levágatta (Nád; Lev. 222). Az ellenség el-hajtá lábas marháját (Pázm; Préd. 259). Midőn lábas marhát aldozták, vietimának vagy hostiának nevezték (Pázm; Kal. 733). Valának sok számmán es egyég adfőle lábas marhá (ExPrinc. 70). Amyi ember az országban nem maradt, a menyit el-madtak, semmi lábas marhájok nem maradt (TörtT. I 595). A vadak es lábas marhák menyi szört neveltek (Derk; ÖÉlet. 23). Sok majöröket, csordákat, lábasmarhakat számlált (Illy; Préd. 298). Lábos es egyéb marháinkat ne lopassa (Montrók. VII 34). Tizenkét ezüst, aranyos eszezo, lábos (XXIV. 138). Az öreg szép lábos eszést császárnak, avagy az vezérnek adja-e? (MontME. V 240). Karallásimról az ny zegen vram foienel eggiett el vezet, mind jozagraol, ingo bingo marhakrol, labas barmakrol írva lezen (Radv; Csál. III 156). Lábás barmom az mi vagon, hasonfőlet Berendy Jánosnak, az felét penig ezeknek hagyom (Gér; KárCs. 1417). 2) tripus, frictorium, sartago, labos SI. [pfanne]. Főző fazék, fedő, pép főző lábas vagy serpenyő: cuculus PPB. Egyéb eszközi a konyhánne: szénvonó, vaslapát, kova tartó, három lábú avagy lábas (Com; Jan. 83).

kezes-labas: [densus et asper; dick und grob]. Irásálan peseg a sok kezes lábas hazugság (GKut; Ttk. 347).

[Labasit

Fő-labasit: meditare KeszthC. 62. [aufrichten]. Ű kezeknek tehemenybe meg thiered köthi esz teel ne labasynál köthi (KulesC. 61).

Lábashag: 1) adversis pedibus; füß gegen füß. A legények az aszony népkével tisztességgel szólla lábashag fekszenek (GKut; Váls. Előb. I 75). 2) oppositis; gegenüber stehend). Mezőben laborotnak két hompokon közt csak nem lábashag nagy erőkl (MontME. XIII 638). Ha 9 avagy 10 ezer emberrel megy, penig fűzessel, vasassal, lábashag hevert volna (XXIV 261).

Lábatlan: [pede carens MA. (ohne füsse). Lábatlan fecske: adopes C. apus PPBl. Lábatlan pohár, melyet ha letésznek el-dől: poculum *futile PPBl. Jobbágyunk gyermekét erővel ki akarják jőszáginkból vinni, s minden jóvát is, labas, lábatlan marhájakat (Gér: Kár's. IV.531). Nints száma labas, lábatlan, ingóbingó, ezüst-arany marhájának (SzD: MVir. 179).

Lábi: [pedalis: füss-]. Lábi öltöztetői ének acoron vezőn vala fel, micoron pispókóknak eleyeben megén vala (Nádt. 538). Gyárnti adata nyíában, lábi öltöztetői föl ékesítette (Lép: PTük. I.181).

[Lábit]

Lábitó, lábtó: scula C. [leiter]. Ez a laytorn auag lábito, kin Jacob látta vala az análokat fel mení (VtkC. 17). Lábtókra így ácsoltattatok (Czepl: Tromf. 124). S iles lábtók vannak készen, az várhoz való volna (MonOkm. XXIV.487).

Lábnyi: [minus pedis: eimen füss lang]. A mérőknek mér-téki ezec: lépés, öl, tíz lábni mérő rúd (Com: Jan. 125).

Lábravaló: femoralis SI. [unterhosen]. Lábra való, gatyá: subligaculum Major: Szót. 151. Tsinaly néki lábra-valókat-is, imegmásokat gyóltstól az ő szemérmeknek bő-fedésére az ő vekonyoktól mind temporokig (Bod: Lex. 106). Rayta hagvák csak ingét s az lábravalóit (szBodó: TFü. 10). Csináltattunk vele inget és lábra való (MonTME. I.297). Ingre, lábravalórn egy írt (ÉvK. XIII.75).

LÁBB: flutuo, fluito MA. vado PPBl. [schwimmen, waten]. Habon-lábbó: fluctivagus MA. Ha az vér veres és keüés tatyéc vagy víz labb raita, egészséges embert jegyez (Cis. F2). Vitezek hoiokban mind be szállanak, tömlőkön gialogok sokan labbanak (Hosv: NS. 29). Oly hamar elmúlie e világi életőnc, mint a vizen labbo laio (Agend. 153). Könnyben labbn szemmel könnyű állanac (MA: Scult. 653). A haio, kiben a vizen labbunk, az mi életünknek esolnakia (Lép: PTük. I.256).

alá-lább: [denato: herabschwimmen]. Duma vizen az kie alá labbanac (Göres: Mát. 15).

elő-lább: [pronato: hervorschwimmen]. Az várbol mas vízi erőt latic, Duma vizen az kie elő labánac, kin vitezec ezac el amelkodánac (Göres: Mát. 14b).

föl-lább: [levor, sursum feror: aufsteigen]. Fel lább ő mint az tódó (Deesi: Adag. 218). Mindenkor fel akar ám ő labbani mint az olay (346).

föül-lább: [supernato: obenaufschwimmen]. Azt akarvan, hogy a papa, mind istenen, s mind az hüeken fölyül lábjon (Pécsy: Fel. 227). Az kevely Roma immar az egez világon levő varosokon es helyeken fölyül akar labbani (634). A fel-füjt hojag könnyen meg szakad és a ki fölyül-láb, semmi jóval nem nehezítettik (Pázm: Préd. 1010). A Noe bárkája 150 napokon a víz-özönön fölyül lábbot volna (Ker: Préd. 423). Fölyül akar labbani az íráson is (SzD: MVir. 247).

fönn-lább: ∞ A pártoloc mindenít feum labnac vala (Helt: Krón. 75). Az pobarban ne lassek fen fzd, fen labbo köuserseg auagy szír (Salánkí: Erasm. 36). Labot fen a vízbe es vzot (Vás: CanCat. 644).

fönnlábbás: [supernatio: das obenschwimmen]. Így a természetnek szokott rendi-küvli esset a nehéz vasnak a vizen való fen-lábbása (Fös: Igazs. II.75). Az ő szerelmessi nem folyták-meg hirtelen e femlábbásnac belső indulatját (Megy: 6Jaj. III.33).

téb-láb: titubo, vacillo, haesito, hallucino MA. wanken, taumeln, schwanken PPBl.

Lábbad: [fluito: schwimmen]. Tetszik vala, mint ha könnyvel lábbanna szeme (RMK. II.252).

föl-lábbad: 1) [sublevo: aufsteigen]. Az zent illa föl labbadot az vyz zynre az fölnök meelssegehebből (ÉrdyC. 290). 2) [convalesco: genesen]. Készültyetek hozza, hogy az ő gyermek fel ne labogyanak es öreksegül ne birhassac a földet (Helt: Bibl. IV.31). Sok orvoslás után fellábadtam (Monrók. XXVII.28). Minthogy föben vagyon fundamentoma nyavalyamnak, nem lüzem, hogy sokáig vigyem fellábadva (LevT. II.271). Ajakán tévelyeg készülő lelke, fel nem lábbad betegségéből (SzD: MVir. 63).

Lábbadoz: [sensum convalesco: langsam genesen]. Már régtől fogva mind lábbadozok; ma megint rosszabból érzem magamot (TörtT. II.386).

föül-lábbadoz: [insuper se continere: sich hin oben auf halten]. Ha szinten a tengernek vízei s haljai között jár is, nem enged magát el borítottáti, fölyül lábbadoz és azoknak feltette szél felre repül (Martonf: Szlist. X3).

Lábbag, lábbog: [nato, fluito: schwimmen, schweben]. Habozok, lábbogok: flutuo; egészen könnyben lábbog az ortzija: lacrymis *opplet os totum sibi; levegő, lábbagó: fluitans; habok között lábbogó: fluctivagus PPBl. Az édes atya könnyben lábbago szemekvel pallosát kezében vővén, hogy főának nyakát véle el-vágja (GKat: Titk. 461). Könnyben-lábbog orozája (GKat: Váls. I.802). Mostan is ott lábbog a tengerben mind az a sok tujték kő az víz színén, nem mégyen fenékre (ErdTAd. I.154). Láabogó tejes étel (Nyr. IX.72). Igen beteg, már a sirja parttyán lábog (SzD: MVir. 62). Szomorú könnyben lábog vala két szeme (361).

el-lábbag: [declino: abweichen]. El-lábbagó madár: devia *avis PPBl.

föül-lábbag: [supernato: darüberschwimmen]. Az olaja vizen fölyül lábbag (GKat: Váls. II.241).

szélllyel-lábbag: [dilabor: auseinanderlaufen]. Az portekaknak szellel labbago rakasi az vitezekben sokat el dőytöttnek vala: cumuli sacrinarum passim fluitantes plerosque perculerant (Förö: Curt. 158).

Lábbal, lábbol: vado C. [waten]. Tsökelyős, labbalo: vadusos C. MA. Lábbalom, vizen gázlóba mégyek: vado PPBl. Sekély, lablo hely: vadum (Ver: Verb. Szót. 32). Az víznek esekéje, lábboló, gázoltató helye vagyon (Com: Orb. 175). Az folyó víz tsekély, lábbolható (Com: Vest. 7). Tudom, miképpen lábbolsz ez mély helyen, de voromben esel (Keroszt: FKer. 66). A lelki kényesség utánuunk lábbalhat, ba nem réstelli (SzD: MVir. 269).

által-lábbol: [transgredior: durchwaten]. Által lábbol és gázol az vizen (MA: SB. 249). Által lábbolhatatlan oceanus (Alv: Post. II.5).

el-lábbal, el-lábbol: [discedo, digredior: weggehen, verschwinden]. A kik vétkeessebbek voltak, ellábbaltak (Monrók. XV.198). Azonban ellábal az idő, fogytán vagynak életünknek (Fal: SzE. 559). Ellábala, miglen sarkán érnek szemeim (SzD: MVir. 167).

elő-lábbal: [procedo: vorwärtsschreiten]. Nagy akadályva van kezdett dögának, nem lábbalhat elő (SzD: MVir. 18).

ki-lábbal, ki-lábbol: [evado: entkommen]. Ki-lábbalni: emergere e *vadis PPBl. A ki kevesebbet bizik magához, könnyben kilábal a tévelyégéből (Fal: BE. 589).

még-lábbal, még-lábbol: 1) [vado: durchwaten]. Meg-lábbalható vala: fluvius *vadari poterat PPBl. Csekély, vagy meg-lábbolható helyek a tengerben (Mad: Evang. 576). 2) [supero: überstehen, überwinden]. Barkóczy László nyavalyás, való-jában beteg, nehezen lábbolja meg (RákGy: Lev. 565). Az kis

nyíl miatt esett sebet meg nem lábbalhattya (KC'sipk: SzTük A2). Mentől izmosabb emberekén esik e nyavalya, annál nehezebben lábbollya meg (PT: PaxC. 110). Igen súlyos, fulladozó nyavalyája volt, a bátyja asthmaának mondotta, melyet akkor ugyan meglábolta s ritkán jött reá (Ház. 1115). [A betegséget] isten tudja meg lábolom e vagy sem (TörtT X 196). Elméjével meg nem lábbollya, által nem érti (SzD: MViv. 21). A menyeyei titkok mélységét az anyagi elme sem lábbalhattya meg (139). Nem lábbalhatom meg penaszait (116).

méglábbalhatatlan: [insuperabilis; unüberwindlich]. Isten titkainak meglábbalhatatlan mélysége (DEmb: GE. 7).

Lábbolás: fluctuatio MA vadatio; schwebung, das durchwaten PPI.

LABANC [labancz Thaly: Adal. 1187. labancz Thaly: VÉ. 1175. Thaly: Adal. 1162.] [stipendiarius Austriacus, rei Austriae studiosus; österreichischer Söldner, österreichisch gesinnt] Mért van annyi labancz pribék, annyi kurucz pribék (Dősz: Préd. 218). Egy sereg lovas labancz a kapu előtt való porjébe lesbe állott évezaka (Monrók. XXVIII.132). Egy felől a basa fogá jobb kezemet, más felől a labancz közötti testemet (Thaly: VÉ. 1175). Szepesvárat Gürgy felhúván, maga labanczezzá s pápistává is lett (TörtT 4 III.383). Szóluha György labanczezzá lett az átkozott belki, nem kiesim confusióra (393). Nem keresztény én, a ki pogány, rosszabb még ennél is labancz, valahány (Thaly: Adal. 131). Embert a gátra, verjük által a labanczot a más világra (33). Láthattuk békével mi országunkat, vgy ki belőle minden labancokat (1162). Menjünk az alföldre, megrontatik közülünk által az labancz ereje! (87). Labancz katonák Kassáról mind kijűttek hozzánk (RákF: Lev. 1322). Már az előjárója ott vót az labancznak, kik az Oeskei előjáróját hajtották rájuk (Dősz: Lev. 27). Ha kurutz vagy labantz által a városn tűz taláha támadni, meg bétshilletlen kárt vallana a kollégium (Bod: Pol 176).

Labaneság: 1) [Germani; die deutschen]. Szabad nekünk jó katonák Tisza-Duna közi, labanczságnak mert nincs solult ottan semmi közi (Thaly: Adal. 1187). **2)** [studium rei Austriae; österreichische gesinnung]. Borbély János labanczságra el akarván szökni, vissza hozták (Monrók. XV.61). Labancz már Oeskei, sok vitéz hadnagy átkozva siratják az ő labanczságát (Thaly: Adal. 11271).

LABÉT: [labet]. Kártya, labét, pilót, tersak véget érnek, az még az kakasok hajnalt énekelnek (Thaly: Adal. 11387).

LABIRINTUS: 1) [labyrinthus] Labyrinthos tévelgős kert (MA: Tan 1179). Nyilván nagy labyrinth a te vallásod (Czegl: MM. 175). **2)** [incommodum; unannehmlichkeiten, beschwerlichkeiten]. Az két vármegye hajbúság ha felül, nekünk tulajdonították; mindenképen csak nagy labyrinth (RákGy: Lev. 510). Most túl a Dunát ne csak labyrinthusban hagyjuk, hanem a földdel együtt annyi erőt adjunk ellenségünknek (Dősz: Lev. 58).

LABODA: atriplex C. atriplexum, lachanum MA. [spinat, Laboda pinez: lachanopolium; paré, laboda árús: lachanopola C. Paréj, laboda: lachanum PPIBL. A mezei füvek avagy középkor természetfűe, avagy meleg természetfűe, avagy hidege, mint a laboda, sóka, öreg fő sóka (Com: Jan. 26). Ha nyár lészen, salátát, kővér porcsint, labodát tégy a paroy közé (Nad: Kort. 238). A laboda paréj fejt és vörös, gyöngye levelei vannak, magassan föl nő (Lipp: PKort. 1185). A szűkség természet ellen való okok megletelekre kényszerítette az embereket, akármi füvet, labodát, dígót meg-ezzenek (Bod: Pol. 164).

erdei-laboda: lapsana C. [ackersauf].

kerti-laboda: spinachia PPIBL. spinat KirBesz. 156.

LACSUHA: [incestus, libidinosus; unzuchtig]. Latsuha, korhelyek vagytok (Gvad: Hist. 157).

LÁDA: arca, scrinium C. scrinium Pest: Nom. 11. cista MA [kiste, truhe]. Neki ada az ev ladayanak kucha (Margl. 95). Meg nytak az 5 reitőköt, akár az lada lőt legen es akár mi vtra való szerszam (RMNy. II.18). Vass ladaba az bolso fenekere gyűjtöze kinczet (Börn: Préd. 547). Ezechiás örömet látta az ládaba gyűjtet veres rókákat (MA: SB. 94). Az edgyetmás dolgoknak tartasara bé-fogadó helyec, ladic vanac (Com: Jan. 109). Elamynia esztelenkedne némely gazdagoc, hogy ladicat, pénzzel megrakottakat bírva, a szegénységtől álljonec (188). Ezt Illyefalvi János ládájának sajátják (Monrók. XXIV.175). Vagion kot lada, eggik rakot, vagion benne két fiúköt aranyas (Radv: Csál. III.103). Valami az ládaban vagyon, misé mondó, ténérök, amporák, mind gazdám asszoné (Gér: KárCs. 1.90).

börös-láda: riscus PPIBL. [kotler]. Trak börös ládái (Matkó: HRoml. 24).

céh-láda: [cista collegii; zumtlade]. Az engedetlen felt eot forintot bñntessek meg es az chch ladaban az eot forintot tegiek (TörtT 2 III.172).

fegyverös-láda: [armarium; waffenschrank]. Meg költem kegelmednek az nemet levelet, ky az fegyveres ladaban volt (LevT. 203).

fenekes-láda: [forulus; schublade?]. A fenekes láda Kolozsvárot Kalmár Lászlónál vagyon (Gér: Kárt's. 1.369).

flas-láda, fiókos-láda: arca *loculata PPIBL. [schublade].

frigy-láda: [arca foederis; bundeslade]. Az cherubim angelok, kik az friginék ladaiat az ű szarniokkal be leptek (Fél: Tan. 350). Semmit nem gondolnac az vrnac frigye ladaianal (Ész: IgAny. 79). Bé volt zároltatva az istennek frigy ladjában (Pós: Igazs. 1283).

hintó-láda: [loculus ductilis; schubkasten?]. Hintó ládában egy vég abasz (Radv: Csál. III.353).

isten-ládája: [arca foederis; bundeslade]. Az istennek ladjánál tanitván a templomban (Holt: UT. 16). Soha nem láttam én kancza-rostolt, még régenten sem hordozták kanczakon az isten ladját (Thaly: Adal. 179).

kalamáris-láda: [thesa calamaria; federbüchse]. Fakalamáris-láda, közepén, pártázatán kívül aranyas ezüstpléhek vannak felszegezve (Monrók. XXIV.618). Magam próbáltam, mikor az Pető Sigmund tábláját és kalamáris ladját csináltam (Kecs: GyM. 243).

kincsös-láda, kincstartó-láda: [gastrophylacium C. [schatzkasten]. A kincses ladát meg-üresíteni: *effundere aerarium PPIBL. Az kezdag embernek gyakorlatossággal az ew kenczes ladayara fordul az ew ynadasa (ÉrcC. 2). Christus Iosust minékőne adta, ki őnekic nagy kinczsös ladaia (Börn: Ének. 239). Jesus nészi vala, miképpen az sereg vetne pénzt az kencstartó ladaban (Fél: Bibl. 75). Gyűjteményedből tégy valamit félre a menyeyi kincses ládába és keresd kedvét annak a boldog udvarnak (Fél: BE. 575).

levél-láda, leveles-láda: tablinum PPIBL. [scrinium literis servandis; archiv, briefkasten]. Kinek az levelet az leveles ládában meg nem találom (LevT. II.51). Pongráczot két leveles ládért küldtük (RákGy: Lev. 9). Leveles ladamut gazdám azzoni halála után adgik Rakoczi Ferencz uram kezehez (Radv: Csál. III.111). Erd meg, Nyálában kellett viténi Szöllősről egy levél-ladamak, ki feleségemé volt (TörtT. XVIII.170). Az én Beesben való küldetésemből következtek: leveles ladam lepecsétlése, nóttara való evocáltatásom (Bethl: Élet. II.120).

orgona-láda: regula *pileata PPB.

patika-láda: [seriñum medicamentis servandis; arzneilade]. Az patika ládát becsülték fl. 1200 (Radv: Csal. II.235).

pérsélyes-láda: [theca nummaria; geldbüchse]. Vőn az lehoidea fő-pp egy ládát és a felső be záro födelén egy kis likat ráta, aekín a pénz be hánné és tene e pesselles ládát job fölöl az oltar mellé (Mel: Sám. 414).

pénzes-láda, pénztartó-láda: ~ Penzes ládaiat az tűz előtt pintzebe viven, rayta meg foytotta az fűst (Born: Préd. 702b). Előhozatta pénzes ládait, melyek különb különb pénzöl voltak rakvák (MA: SB. 143). Pénz-tartó láda avagy cassa (Szeg: Aqu. 103).

téntás-láda: [amentarium; tintenfass]. Egy üres tentás láda, egy ón palacz, egy pínze tok bezárva (Radv: Csal. III. 356).

úr-ládája: [area foederis; bundeslade]. Mikor az úr ládaja az táborba jottt volna, megsvalkodék az egész Israel népe nagy kiáltással (MA: Bibl. I.247).

varró-láda, varró-ládácska: [qualis; nährküchen]. Kdet alázatosan kéri, az szegény anyja varró kis ládáját küldje neki (LevT. II.260). Az varró ládácskakat meg-küldötte (203).

Ládácska: aureola C. [kästchen]. Igen frís formájú két ládácskák (Monlrók. VII.45). Egy kis ládácskában ezüst kapcsok vannak (Gér: KárCs. I.361).

fiás-ládácska: [aureola loculata; schubkästchen]. Egy fiás ládácskában egyik fiában pogány pénzek (Radv: Csal. II.122).

kényeres-ládácska: panariolum PPB. [brokasten].

Ladás: [loculatus; mit fächer versehen?]. A ládás szekőket és az ertz tengert, mely vala az wrnac házába, Salamon templomába, el viúé (Helt: Bibl. II.362). A nagy ládás kints nem tézen nagygyá (Fal: BE. 591).

LADIK: catascopium, apiracta, myoparon C. navicula MA [kahn, boot]. Ladik, sajka: catascopium; sajka, ladik, tolvajkodó sebes hajó: myoparo PPB. Az hajóközható folyo vízben hajócskával, ladikokkal, gyalog hajókkal és esonakokkal élnek (Com: Jan. 92). Az lovas búsztat ladik mellett (Beres: Lev. IV.536).

Ladikás: [nauta, nauticus; schiffer, bootsmann]. Szenvedtem Christus szép nyájáért, ráz-ladikásoknak sokszori vádgyokért (Nógr: Idv. Előb. 18).

LÁGY: 1) mollis, emollidus, edurum, malacus C. [weich]. Szűros vagy lágy-levelű fel-folyó: *smilax aspera, lenis PPB. Mit menteteci latnotoc, lag ruhacsal ruházot embert é (MiinchC. 123). Een ewteth takarghatham lagh ruhában (WinkC. 89). Laag len, cőpfü anag zöz (NagyszC. 75). Lagy ruhassan ötözv ember (JordC. 385). Addig kerez lágy párnát, hogy még az aszszon padon is el bálnál (Decsi: Adag. 131). Tőres miat meg kekűlt, romlot tagot és zömöt meg gyogit, ha mezzel özne chinalod anagy ha maioranat, sot, lagy saítot, egy kis fómient es mezet özne temperalz (BeytheA: FivK. 74). Isten az ő hozzá-folyamodó betegeknek ágyokat-is meg-puhogattya, hogy lágyabban fektüdgyenek (Pázm: Préd. 905). Lágyágyban fektűg (ACsere: Enc. 174). A ki első álmát szegi, hogy előbb szorgos dolgát el-intéze, lágy vánkoston nyugszik utánna (Fal: UE. 442). 2) [mitis, lenis; gelind]. Lágy bor: vinum molle, leve; linder wein Nom. 43. Vyuok en bayt, nem ugy mynth e lagy egeth veruyn, de nyaualgatom az en testemeth (Komj: SzPál. 157. 176). Az figet meg főzed lágy borban (Mel: Herb. 2). Lágyan neneli az ő szolgálait (Kár: Bibl. I.621). Az az hyr igen lagy vala (Decsi: SalJ. 19). Lágy orvosságokkal gyógyíthatatlannak látya sebeinket (Pázm: Préd. 7). A kik ennyi kérdéssel vizsgál-ták a más állapottyát, magoktól tsak lágyan sem kérdették,

tu quis es: hát te ki vagy? (63). Lágyan bírságollya a paráz-nákat (Matkó: BCsák. 65). A vánkoseska a végro rétetik, hogy lágyabban legyen a nyugodalom (Illy: Préd. I.105). Éssös s hóra cölözö, lágy idő volt (Monlrók. XV.11). Azt meré minap mondani egy nemes ember, nem lágy trétával, hanem ex-ctedra, mint-egy itélő-székűl, hogy a religio nem kötelesség, hanem terh (Fal: NE. 55). Krini-tatár kancunka (töbet fog rajtok, hogysen egyesztendőből gyapotlágú lecke (Fal: NU. 296). A mint nem vélt kevesebbet, a ki sokkal vélt, úgy nem fog lágyabban égni azért más világon, mert hogy több mással ég (Fal: SzE. 515). A pulia igen és lágy beszéden ki ki meg-nyugszik (Fal: UE. III.126). 3) indulgös C. [nachsichtig]. Meg beszéled lágyan s haragol is urad követségét (Zrínyi: ASyr. 111). Kelletnél lágyabb, hogy ha ez szemtelent arczul nem póki (Matkó: BCsák. 180). Inkáb akartam vétkeketet dorgálni, hogy sem lágyan elhaltatván táplálni (Illy: Préd. I.82). A lágy tisztekre ragad a lusa vagy tolvár katonának vétke és vét-kérül való számadása (Fal: NA. 213). 4) instremus C. [seguis, lentus; träge, langsam]. Lag természetű ember (Decsi: Adag. 50). Lágyan viseli magát az ő dolgában (Kár: Bibl. I.613). Ő tötte gonoszszá, nem azért, hogy izgatta volna vásotságra, melytől lágyan-nemmen meg nem büntötte (Pázm: Kal. 377). Azoc serényen hartzolnak, de az többi lágyan hadgyác és az pogányokat nem űzie ki (MA: Bibl. I.216). Immel ámmal, gyen-gén, lágyan cselekeszi az ő dolgait (Com: Jan. 196). A szőlőmet-szésében lágyabban cselekeszik (Illy: Préd. I.306). Tsak a meg-fizetésben ne lenne lágy s késedelmes (Teleki: FLÉl. 80). Ne hagy magad ilyen lágyan, ne sarkalj, de harcalj (Thaly: Adal. II.334). 5) mulierosus C. [weibisch]. Sem a paraznak, sem a lágy, buya helyndessek isten orzagaian árvksygyti nem val-hattyák (Komj: SzPál. 142). Aszszonyemberi, gyeuge, lágy ékeségék (MA: Tan. 754). 6) fluidus C. [flüssig, dünn]. Leanne lágy szőmei valanac (Helt: Bibl. I.Q). Szinto vgian fekszik mint eg lag saárba (Mel: Jóh. 102). Az kórságosnak igen jó az klá-rist nyakában hordozni, az lágy szemet is jó velle töllenyi (Keesk: ÖtvM. 275. 281). 7) [bregma, fonticulus; blättein, schlagbrunnen]. Fel vér a lágya: *palpitat cerebrum PPB. Gróf ur sem esett lágyjára, amint ismerem (LevT. II.324). Bot vghrott ki az ti szurdékokból, s igen a lágyatokra esett (Baf: Cslsk. 13). Bot ugrik ki szándékból és igen lágyadra esik (SzD: MVir. 19).

[Közmondások]. Könnyű a lágy követ faragni: saxa mollia facile *tractantur PPB. Lágy pászor alatt gyupját rög a farkas (Fal: TÉ. 657).

fej-lágya: [fonticulus; fontanell, blätlein]. Az ő feienec layat kereztyl niretven, meg kilde Pilatosnak (DehC. 310). Fejek lágyára nem eset emberek (Czegl: Japh. 218). Az fejem lágya nehezedett el (Kár: Élet. I.38). Amaz híres Esztergom is, nem látd, miként jára, a ki régen lágott vala nagy uborka-fára, de már szegény visszaesett a feje lágyára (Thaly: Adal. II.130). El-okuült vagyok az ilyenekben, béműtt már nekem is a fejem lágya (SzD: MVir. 132).

has-lágya: [viscera; eingeweide]. Hasa lágyját ki-rágván, a crocodil meg-öli (GKat: Váts. II.904).

Lágyít: 1) malacisso C. mollifico, mollio MA. [erweichen, weich machen]. Lagits hozzanc mint az viaszt ő kemény színeket (Born: Ének. 109). Nem őregbytuén patuaroson egy más vétét, hanem lagytuán (Beythe: Epin. 54). Értitek-e, mely könnyű az itélő-bírónak szententziáját lágyitanotok (Pázm: Préd. 17). Sem az fű, sem az lágyító ir meg nem gyogyitlat (MA: Scult. 843). A leanzot beszéddel meg haythadot, kemény szívét sok szóval lágyíthatod (Ény: Gizm. 26). Solajtisim lágyítat te rajtat (Zrínyi. II.102). Ajándékkal maga részére lágyítani a bírót (SzD: MVir. 16). 2) [liquo, solvo; abführen]. Has-lágyító orvos-ság: lenitivum emolliens PPB. Az embernek hasát lágyíttya,

meg is indította (Mol; Herb. 1). Az száfrany colicant gyogit, kemenyhasat lagyt (BeytheA: FivK. 5). A dímnyée, tőkőc, ngorkák lagyitták a hasat (Com; Jan. 21). Gyomor lagyeto italoc (174). A spurga a szerelmet indítja s a gyomrot lagyittja (Nad: Kent. 303). A ser vizeltet, hast lagyt (Fely: SchSall. 21).

még-lagyit: 1) mollio, emollio, remolio, malasso C. mollifico MA. [erweichen]. A inghatatlanságot tudomással lágeitak valameg (BécsiC. 41). Azzonyallatok, kyc meeg az erecs elneket es meg lagyegek vagy meg laggyak (DomC. 135). Az ydes mondola oly minden szárazságot és darabosságát a mellynee meg lagyittja (Mol; Herb. 13). Fa talpac, tölgy fával meg-lagyittat patsmagoc (Com; Jan. 100). A fiatal ökörneek szárva meleg vízszban úgy meg-lagyittathatik, hogy valahová akarod, oda hajthatod (Misk: VKert. 121). A kemény vasat ha tűzhez tartjuk, úgy meg lagyittjuk, hogy gyenge vas fonalakra lehet nyújtani (Fai: NU. 266). 2) [lenio; lindern]. Nincz oly bánat, kit az szép szó meg nem lagyt (Deesi: Adag. 185). Meglagyittja isten az bűnböst (MA: Bibl. 1320). Lágyich meg bánatod, vitéz ne bánkodgyál (Zrínyi: ASyr 78). 3) [reconcilio, placio; vörsölnen, besänfligen]. Imdsaga vr istent meg lageyta (GuayC. 60).

méglagyítás: 1) [mitigatio; das erweichen]. Ez az kenyet embereknek épöletire vagy on, ereknec és inaknak meg lagytasara (Frank: HasznK. 23). 2) [leuimentum; linderung]. Igéri az poenitentia tartó bűnös emberne az nyomorúságnac meg lagytását (Kár: Bibl. 1161).

Lagyítás: mollificatio, emollitio, mitigatio MA. [das erweichen, linderung]. Az isten nem téssen semmi lagytást az ő nyomorúságban (Kár: Bibl. 1515. MA: Bibl. 1152).

[Lagyitód-ik]

még-lagyitódik: [mollior, mitigor; erweicht werden]. Szíved talám meg-lagyitódik (PhilP. 21).

Lágymatag, lagymatag: [topidus; lau]. A bor, melyben a rosmarinutnak levelei megfőzöttetnek, ha reggel és este lagymatagon vetetik be, a vért tisztáiba teszi (ACser: Enc. 243. 123). Lágymatagbor (216).

Lágyság: 1) mollities, mollitudo C. mollitia MA. [weichheit]. Edeon tuncyt mynket Cristus agynak lagyságot eltanoztatny, mert az agynak dragalatoságot megföldyk my bennevuk Cristusnak hitam poztochkay (ComC. 88. DomC. 5). 2) [humilitudo, clementia; milde]. A lágyság az igaz haragtól való megfosztatás (ACser: Enc. 116). Lágyság az igaz és reudes haragban való fogyatkozás (Apati: Vend. 943). A te szíved se légyen merő lágyság (Fai: FE. 1394). 3) [anini mollities; weichlichkeit]. Légyen az mi vigasságnac nem bánáságnac, nem lagyságnac, nem versengésben (Bort: Préd. 336). Lágyság, együttörűség ölben heverész (SzD: MVir. 293). 1) [seignities; langsamkeit]. Az végbeliok erőtlenségét jól tudják és vezérinik lágyságát megosmerték (TörtP. 2 1133).

Lágyul: 1) mollesco MA. [weich werden]. Az zold kezd lagywhy (JordC. 110). Ha valami lagyult szőlő taláha, mind járt küldjön (LestT. 11330). A kemény jegeknek lagyulnak mar vány (SzD: MVir. 384). 2) [mitigor; mildgestimmt werden]. Lágyulj keménységről irgalomra (SzD: MVir. 293). 3) [maceresco C. [durr, weich, mürbe werden].

el-lágyul: [mollesco; verweichlicht werden]. Magyarac el lagyultac (Göres: Mty. 77). A dobogtalanságban ellágyul, puhul (SzD: MVir. 293).

ellagyulás: [anini motus; rührung]. Egy é. ékeny ellagyulás olvasztja ki ezen tseppet, melyeket számban látsz (SzD: MVir. 363).

még-lagyul: 1) mollesco, remollesco C. [mitesco; weich, mild werden, nachlassen]. Meglagul; domatur (NénGl. 197). A ki bűnben meg kemenült, a feigelmözéssel meg nem lagul (WeszprC. 50). Eeltyen bezed közt kezdolnek meg lagywhy az yfaknak ow zywo (ÉrdyC. 190). Meg lagyulanak öneky bezed (KulesC. 132). Nemelliek az lelki ostaral meg lagulnak es meg keserednek (Fai: Tan. 322). Véselőny Ferenc igen keményen viselő elsőben magát; úgy hiszem, isten nrunkat ő nagyságot elhozván, meglagul (RákGy: Lev. 138). Éppen ma egy hónapja, hogy irtam Kódnec, de hogy ha az idő meglagul, gyakrabban írok (Mik: TörL. 21). 2) [mitesco, liquetio; weich, flüssig werden]. Sár módgyára meg lagyulni; lutescere C. Az gonoz sathan el olwada nyut az meg lagyul cera (ÉrdyC. 550). A melly fán meg lagyul a gyümölcs és nihent szakasztjuk, ottan meg elheyyük (Pázm: Préd. 26). A gyémánt a balnak vérével meglagul (Illy: Préd. 1302). 3) [lentesco PPBL. [träge werden].

Lagyulás: 1) mollities, mollitia MA. [tepor; laueit]. Első negyede bñyt masnak leszen bñyt első hetfőn szeles lagyulással (KNagysz. 1621. J. 2) [aninus indulens; milde]. Édeselbnek tartják a boszut az emberséges lagyulásmál (Fai: UB. 432).

Lagyulgat: [mitesco; mild werden]. Szolidülgetni, lagyulgatni kezd szíved az isten daikálkodási alatt (Megy: 6Jaj. 1144).

LAJ: [apuae ductus; wasserleitung]. A silib lajjal együtt f 8 (CsikGy. 1133).

LAJHO, LAJHA: [piger Major: Szót. 363. [faul, träge]. Lajhó, tunya; piger Major: Szót. 363. Sok guggoló és tsúfó értelmetlen szók vagynak a magyar nyelvben, mint: bunna, huszmáta, louna, lajho, tsentem-pere (CorpGraun. 323). Buza-féreg a háznál a lajha eselő (SzD: MVir. 266).

LAJHÁR: [iners, deses, vecors MA. [faul, träge].

Lajhárság: [inertia, vecordia MA. [faulheit, trägheit].

LAJSTROM [lagistrom RMNy. 1122. 110. legistrom OknT VII.63. lagistrom TichC. 49. TüdTár. IX.69. regyistrom RMK. 113151. registum, catalogus, repertorium MA. register PPB. Jegyző-tábla, laistrom; repertorium; laistromba venni: *perscribere in tabulis PPB. Magat ezarnak engődelmesnek ualana es ezutan nene az legistromba irattatnek (TihC. 19). Az gazdaknak lagistromot attok rola, az nyit el veztek tölék (RMNy. 11110). Az istenek örökös fia a roma tsészár szolgálak laistromba iratik (Pázm: Préd. 100). A könyveknek laistromat is alig olvassa által a véle bíró ura; possessor (Com: Jan. 157). Olvassamag a historicusokat, a kik a pápát laistromba vetek és azoknak életeteket leirták (Malkó: BCsík. 186). Az Rabul vajda es az ő boeri machaik legistromát kend hozza el vele (TüdTár. IX.69).

adó-lajstrom: [censurae tabulae PPBL. [steuerliste].

istenek neveinek-lajstroma: [indigitamenta C. [religious-bücher].

mustráló-lajstrom: [breve PPB].

ország rëndinek-lajstroma: [laterculum C. [verzeichniss der Landesämter].

számadó-lajstrom: [breviarium rationum PPBL. [rechnungsbuch]. Az feltaltat jóknak számadó regestroma; inventarium (Ver: Verb. Szót. 14).

számartó-lajstrom: [rationarium C. [rechnungsbuch].

Lajstromoz: [in tabulis consigno; registren]. A bolondoknak laistromozza számata az ollanokat a világ (SzD: MVir. 377).

LAJT: [vas; fass]. Wethem az the leveledet, hol azth irod, az espu, az polgarnesther azth montha, hogy echer tyz lajtnal theobet ne hozzanak (LéVt. 117). Wres lajtth 2, harmadikba chyerer wagon (Radv: Csál. 1614).

LAJTORJA (*laytorja* VitkC. 17. *laytra* RMK IV.149. Gyöngy²: MV. 70. *raibala* DöhlC. 123; *scala* Pest: Nom. 145. anabathra, epibathra, climax C. [leiter]. Felhágó szék, lajtörja, garáditis; anabathrum PPB. Hajó-hágó lajtörja; epibathra PPB. O ez világnak azzon'a, mennek ráfoltai, istennek zeki (DöhlC. 423). Lón mennekne lajtörja (NagyszC. 256). Ez az laytora avag labito, kin Jacob latfa vala az angolokot fel menü es le zallni (VitkC. 17). Krisztina az isteneket levevé három lajtörjón (KrisztL. 12). Lattya vala, haat az menyörzaag meg nyh es keth layteryaak vannak es feldrl föl tanazthwa (ÉrdyC. 452). A lajtoryian iaro angyalokra meg példásitot (Helt: Bibl. I Jegyz. N3). Lajtrák alattok mind elronkulnak (RMK IV.149). Ajtótát zárolt be, miglen az lajtörját az ablakra fel-tésem (Báth: Búcs. 197). A lajtörjükon, grádicsokon a felső rend házakra menetel vagyon (Com: Jan. 107). Az ló előtt való szénás lajtörja (Cséh: OrvK. 4). A lajtörján senki megálván nem látatott (Illy: Préd. 1.143). A lajtörjának teteje a mennyei atyát nézte (IL31). A falt méri néhány részen, lajtörja állásához esekélyebb hol léssen (Gyöngy²: MV. 70).

LAK (*Zeploc* VReg. 65): [villa, domicilium; wohnung]. Poss. vylak (ZichyC. 1.145). De Zeplok parte ab altera (IV.91). Abbas de Zeploc (VReg. 60). Zeploc (65). Cuzeplok (69). Égbe gylekezéne minden köfalos varasoc zérent es kő filotlan varasocban lac heléchen es égob heléchen (BécsiC. 67). Kees wagyok reyan jány az üttkezetre, walahol akaroth, oth legyen, wagh Zenyerben awagh Lak alyath (LéVt. 1.2). Lakra, Zenyerre, Marchalira es az theb kastelyokra memek (391). Veres-Torony, Lak, Somlyó (Szeg: Aqu. 27). Vitező Megyeri Imrenek, Széplakon lakozonak istentől kegyelmet künanok (Frank: HasznK. Aja. Ez levél költ Nagy-Lakon (LéVt. 1188).

LAK-İK: 1) habito, inhabito, incolo C. MA. [wohnen]. Frater Bernald lakykuala egy erdewben (EhrC. 9). Frater Rufen es frater Fiferenz laknakuala Azysya hegyenek alata (51). Megőrizöt engemet ol laktattam (BécsiC. 39). Az zentsgees xfx es disciplinanek genyervegeget meg tanola, meg nykoron Bezprimet lakneek (MargL. 66). Az zolga nem maradhat meg hō vranak hazabā mynd erekke, az tlyw kedeg erekkee lakyk (JordC. 655). Monda ewnek: Mester hol lakol tie (ÉrdyC. 147). El hagiac Pamoniat es Olasz orszagba iōn-nec lakniā (Szék: Krón. 127). Lakie vala egy maginac való szabados házban (Kár: Bibl. 1.397). Méltoztattál padlason alá jōyni es az én haylékom-ban lakni (Pathai: Sacr. 328). Zár alatt laknak, félnek minden embertől (Fal: NU. 282). Környül vettek fegyveres népekkel, lakta városadra készülték tüzekkel (Orczy: Kültl. 62). **2)** dego C. MA. [maneo, permaneo, commoror, versor; sich anhalten, sich befinden, verbleiben, sein]. Hadakban lakni: *obire bella; bō szálláson, frisen lakni: *diversari laute PPB. Nem lakthato tevbet ez emberben (EhrC. 60). Semegy gonoz ez zerzetben gonozol eluen nem lachatyk sokka benne (104). Az testben boczatatan, mely bodogsagom vala ol lactomban (VirgC. 143). Yo my nekwnk et laknwkn (JordC. 407). Othon vey lak-ial, a mint akarod es szereted (Decsi: Adag. 25). Az edgy szarvu a kietleneket lakja (Com: Jan. 45). Pórok, parasztoz lakják a fát (Com: Vest. 91). Árpád es az egész magyarok Erdélyben laktokban orszag gyűlést szerzének (Lisznyai: Krón. 202). A tekéletességez tsak bōlt számban es el-tetmetve laknak benne (Fal: UE. 394). **3)** [vescor, irror, delector, oblector; geniessen, sich unterhalten, lustig leben]. Kedvére lakó: delicatus C. Zerre nagy vendesgeget es lakanak nagy evremmel (MargL. 150). Laknod es wigádnod kel wala (Pesti: Evang. 157). E emba-blosoc ember husal laknac (Szék: Krón. 223). Minden nap iōl

tarta űket, mint ha minden nap menyeközben laknának (Helt: Krón. 82). Monda: Vigan lakial, egyel (Helt: Mes. 31). Ézetben az horvátoc igen lakne vele (Mel: Herb. 33). Borsos etkekkel, io borokkal lakni 1572 (Kécses. 10). Nám vgy laktok mint egy torban (Decsi: Adag. 154). Lakinne ez ielen való iockal (Kár: Bibl. 1636). Boron laknak es a pohárirositése szorgalmatosok (Tel: Évang. 1.180). A szimulani sokasag szeren-szerze az orszagban fírad a királyért, ő azonban frissen lakik, iszik, aluszik (Pázm: Préd. 1112). Mindennap vendégeskedie, vigan lakie ő (MA: Scult. 703). A hus megveti s szép hadakkal lakik (Czegl: MM. 187). Igen lakik, de a máséből (Kisy: Adag. 511). Erak laknak, mas fal (Fal: Vers. 878). A kik paraszt edellel laknak, sokkal erősebbek (SzD: MVir. 110).

De-lak. Mi a földnek minden határát bő-lakjuk: nobis *inhabitoir ultimus orbis PPB.

benn-lakik: [insum; innewohnen]. Ez a barátságos nyájas beszéd filterelő nagy kin azoknak, a kikben még ben a piruló szemérem (Fal: NE. 28).

éggyütt-lakik: [una vivo; zusammenleben]. Az fírni az aszsoni attal mint giarlob edenniel eszessen lakick eggyütt (Fél: Tan. 463).

el-lakik: [dego; sich anhalten]. Fejérvárott is ellakhattok (RákGy: Lev. 183).

föl-lak: [devoro, absumo, abligurio C. [auffressen, verprassen]. Az illetet fel laktad az paraznaknal (Sylv: Újt. 1.109). Lattam nagy wrat, kinec kinezet az ő naga szolgai el tekozoltta, litta, kinec gyermeki latrul fellaktac (Born: Préd. 547). Minden ő iauait fel laká társainal es kuldulásra iuta ügye szeri (Soós: Post. 81). Által az Drávan majd ész nélkül siettek, mert bōlők laknák föl a lityán testeket (Thaly: Adal. 11.107).

jól-lakik: [saturor; sich satt essen]. Jól is laknak, mint David mongya uala, meg elegődm en (SándC. 11). Ló lakhat még ma (Helt: Mes. 296). El ménéne emi es imia es iōl lakni (Kár: Bibl. 1.454). Az ő iōuából idegenee laknac iōl (658). Bezzeg jó lakjál, volna ám a lakás! (Kereszt: FKör. 1).

jóllakás: [epulatio, commessatio MA. [reichliches essen]. Az gyakorta beytőlen embernek nagy neheseeg az yo lakaas (ÉrdyC. 501). [A tunczhoz] iōl laakas kell, mert ehōn nem io az tancz (SándC. 11). Az hitlenek io lakasa, gazdaksaga (Mel: SzJán. 411). Szereti az gyakor iōl lakást (Kár: Bibl. 1.615). Jó-lakás-közben meg ne fed az embereket (Pázm: Préd. 46). Noha a faolj ugyan jó étel, jóllakást jó egészséget is csinálhat (Bethl: Élet. 11). Ezek tsak álomban-látott jó-lakások voltak (SzD: MVir. 33).

[Közmondások]. Jó lakásnak jó hagyás a vége (SzD: MVir. 264).

jól-laktat: [saturo; sättigen]. Többször jól laktatja jónak árnykával, bānik véle mint a kontz-vivő kutyával (Orczy: Kültl. 132).

még-lakik: [saturor; sich satt essen]. Ha erkezel lakial meg hízot ludakkal (KNagy. 1621T).

Lakás: 1) domicilium C. habitatio MA. [wohnung]. Zent Fferenc ozvauala vele lakasat (EhrC. 12. 27). Lakasa vala Taxon őreeny az ahtöldön (ÉrdyC. 495). Ide jöttél, hogy lakasomat bontogasd (SzD: MVir. 72). **2)** [mansio, incolatus; das wohnen anfehalten]. Idegen orszagban lakás; peregrinatus C. Az Christust istennek mongiak az istensegnek fi benne lakasaért (Fél: Tan. 30). Igen meg szerette vōlt az oda való lakást (Decsi: Adag. 239). Lakástok legyen ott, az hol az anyádnak tetszetős (RákGy: Lev. 287). Oly karban volt sorsom, Füleken lakásom, kárám kellett esnem (Thaly: Adal. 1.189). **3)** [epulatio, commessatio; das schmausen, gastmahl]. Gazdag lakás, pompás ven-

dégség: polictura PPBL. Mikoron kedig othon volna, innár nyugoná kezdő és annac vñma lakásra és dőslésre ada magút (Helt: Krón. 18). Tobzódásra és lakásra ne adgyac magokát (Helt: VigK. 5). Mikoron leg job lakásba vólnánae, el iuta a kölézár (Helt: Mos. 31). A nōzas, lakas testi dolog (Mel: Szám. 39). Atállímae vagyon nagy vig lakása (Gosurv: MagyB. Éliij). Teste lakás mint igen nagy vala (Göres: Máty. 76). Magat mag zabolazza buia iutokos lakástól (Born: Préd. 411). Nagy győnyörűségben való lakás (Kár: Bibl. 1185). El nem bosszáták eből nélkül őket: végezetre a lakás után haza akartak jöni (JevT. II 172). Azt gondollyuk-meg, melly keserves tűzre vettették a dobzódó gazdag vigam-lakása (Pázm: Préd. 95). Ieles lakást tarttyac, hogy laktanae (Zvon: Post. 143). Luther Márton vig lakása után ugyanazon őtszaka megholt (Czepl: MM. 207).

obédi-lakás: [prandium; mittagnahl]. Az ebédi lakást el-végzik ez-ikkal és a Charcliat gyakor kéréssekkel muszolyják (GyöngyD: Char. 254).

ményekező-lakás: [nuptiae; hochzeitsfeier]. Egy menyekező lakasert nem szamol el mulatnod az isten igeiet (Born: Préd. 411).

Lakdogál-ik: munitio C [sich aufhalten]. Maga házában erős és királyi szokásban lakdogálík 1613 (KNagysz. D5).

Lakhatatlan, lakhatlan: inhabitabilis C. MA [unbewohnbar]. Vagyon ez hegyek között egy erőss lakhatatlan kyetlen (ÉrdyC. 679). Lakhatlan és utatlan föld (Hly: Préd. 1423).

Lakó: 1) habitator C. incola MA [bewohner]. Egy satorban lakó tyzod allya: contubernium C. Melyot irth az tñb zizeknek egyenbe lakoknak (VirgC. 121). Ne ted az oth lakoknak nyelkülödttyi, de el rekkenezel háket (JordC. 60). Hogyha te ilyen warast ilteez, nem hyzem, hogy sok yffyak zulyanak roya lakoml (Posti: Fab. 67). Az egez lako földet és a földön lakokat elhítetete (Mel: Szám. 306). Az Magog peniglen sator kiüül lako (Born: Ének. 355). Az egy szarvu az isszonyú lakó nélkül való kielleneket lakja (Com: Jan. 45). Az 13 vármegyében lako főrendeknek ugyan valóban csak az java s elő vagyon (RákGy: Lev. 221). Lányai Gábor uram onnét lakóul elmenvén, hogy héában ne vesszen, adtam árendába Lányai Péterez uramnak (Radv: Csál. III 350). 2) (habitaculum; wohnung, wohnort). Nem te adalé ez földet lakoül Abraham maguinae (Kár: Bibl. 1391). Menyeyi házatnak lakoül kívánon (Zaly: Eln. 214). Nem vétkezik a magistruus, ha a kurváknak bizonyos helyot ad lakójúl a városban (JesTitt. 177).

égben-lakó: caelestis C. [himmlsbewohner].

erdoben-lakó: silvicolis C. [waldbewohner]

fővárosban-lakó: metropolitans, metropolites PPBL [bewohner der hauptstadt]

mellette-lakó: aecola C. [anwohner]. A föld leirő leírja, kik legyenne ezeknek vagy amazoknak mellette lakói (Com: Jan. 171).

mezon-lakó: rusticus C. [landmann]

sárban-lakó: lutarius C. [schlamm-bewohner]

Lakodalm, lakodalm: 1) (habitatio, habitaculum; wohnung, wohnthalt). Nap es hod meg alkaptatanae a lakodalmam (BösesC. 274). Valahala lakodalmat a koporsoóban (MünchC. 78). Iuta az poklosnak lakodalmához (VirgC. 80). A galamb a kő zahné hasadékaiban a lakodalmat keresi (NagyszC. 112). Een zynen legen teneköl őrkök lakodalm (WinklC. 250). Legyen hű lakodalmu pertya (JordC. 708). Az en atyámnak hazában sok lakodalmnak vannak (ÉrdyC. 37). Meg oztan en satoromat es en lakodalmamnak helyeti meg merem (KulesC. 142). Elődegenálhettek az Izrael nepenek lakodalmatol, kőssegetől (Komj.

SzPál. 285). 2) convivium, symposium C. epulum MA [coena; schmaus, gastmahl]. Menyekzőben másod napi lakodalm: repotia C. O. zenthseghes lakodalm, kybe Christus eethetyk (WinklC. 39). Nagy waczorath és lagodalmath zozel (ThewrC. 163). Az vñnak lakodalmam avagy vachyoraan megli tartassek az kőzwnseges egyesség (Komj: SzPál. 120). Lakodalmat szerze őnekie (Helt: Bibl. 1112). Lakodalmat ezenalanc a nala (Mel: Szám. 125). Vendegh tarto, ki valami lakodalmam az vendegőlőz lat (RMNY. II 49). Nem tñfrázzák magokat az útonjárók, lakodalmakat nem indítak (Pázm: Préd. 163). A bátor-ságos lelki isméret színetlen lakodalm (176). A gazdagon készített lakodalmam friss étkec vannak (Com: Jan. 111). Halottynak emlékezetire készített lakodalmakat eszínálna vala (213). A kurva lakodalmam mégyen, de csak vizet hord (Thaly: Adal. 185). Német testek buritják az parragot, vadmadarak lakodalmat laknak ott (II 186). A fű innepek megilletessenek, menyegzők, se egyéb lakodalmak akkor ne ezelebáltassanak (Bod: Pol. 64). 3) (nuptiae; hochzeit). Örmény, görög lakodalmom ne kapj ott a vigasságon, a hegedűt ott rángotják, a filedet tsikorgatják (Mik: TörL. 99). Egy hétig tart lakodalm, három hétig az unalom, mert addig a vőlegénynek lánczon kell lenni kedvének (100).

Lázár-lakodalm: [egestas; not]. Utóljára a palotás urainak a Lázár lakodalmára szorúlnak (Fal: TÉ. 773).

kézfogási-lakodalm: sponsalia PPBL [verlobung, verlobungsfeier]

ményekzo-lakodalm, ményekzői-lakodalm, ményekzős-lakodalm: [nuptiae; hochzeitsfeier]. Az menyekző lakodalmam wtama be meentenek es tytkos hazokban (ÉrdyC. 650). A vőlegény és meny aszszony a menyekező lakodalmi után feleséges emberne avagy férjnee és feleségnek mondatnae (Com: Jan. 117). Vasárnapokon nem szabad menyegző lakodalmat tenni (EgyhRend. 157). Gazdagon elkészült a menyekzős lakodalm (Fal: TÉ. 680).

tori-lakodalm: [comessatio; schmaus]. Ha restec lenéne az tori lakodalmat szerzésében, nagy gyalázatra jutnának (MA: Tam. 711).

Lakodalmas: 1) (habitabilis; wohnbar). Isten lakodalmassa tezen egy gygyeth a házba (KeszthC. 163. KulesC. 156). Az hod lakodalmas, mert laknak ryatha (TelC. 213). 2) convivalis MA [nuptialis; zum gastmahl gehörig, hochzeitlich]. Ugy ne járjunk, mint a ki menvén a lakodalmas házba, külső setéségre vettették (Pázm: Préd. 734). Jobb a siralmas házhoz menni, hogy sem lakodalmas házhoz (László: Petr. 180). Az korszor az kardban lévő és az szvendék hordozók előtte menvén, az lakodalmas helyre visszament (Montrók. XI 388). 3) convivia, convivator MA [tschigast].

Lakodalmaskod-ik: [convivor; schmausen]. Mindennap lakodalmaskodtam mind holtáig meg jelentette, hogy testi bátorságba élt (Born: Préd. 390). Csak egy nérföldnyire van az lakodalmaskodó hely (Montrók. XVIII 35). Az tékozló fiúnak notját dűdölja, nem annak, a ki megtérvén atyjával lakodalmaskodik (Fal: NE. 119).

Lakodalmaz: 1) Ez nem arra való, hogy valaki tobzódásra alkalmatosságot vegyen abból, hogy szabad lakodalmazni (Alv: Post. 124). Ha nehezette volna kérését, a vizet borrá nem vált-zattat volna és a lakodalmazó népek kedvét nem őltötte volna (Hall: Paizs. 103). Talán édes némén a föld alatt való emberek is lakodalmaztak és tántoztak (Mik: TörL. 216).

Lakodalmi: [nuptialis; hochzeitlich]. Miképpen jöttel ide be barátom, holot nimesen neked lakodalmi ruhád (Czepl: Dág. II 10).

Lakos: **1)** incolae C. [bewohner]. Lakos nélkül való: inentus MA. Magát mesterséggel a lakosok között beíratni, incorporatūti: *irreperē in tabulas publicas PPBL. Vezesseetek mynd az földön való lakosokath (JordC. 190). Ha te olyan város építeni akarsz, nyilván nem sok polgárokat anagy lakosokat talalsz (Helt: Mes. 414). Városbéliek, polgárok és lakosok lakják az várost (Com: Vest. 91). Tudakoztam sok ott lokosoktól (Gyöngy: Clar. 90). A lakosok futásoknak helyeiről kevesenként hazs szívrognak (Rumy: Mon. 130). Elitélheti Kéd, hogy lakosokkal semmi ismértség nem lehet (Mik: TörL. 82). A görök lakos itt feleslen vagyon (94) **2)** colonus MA. [indigena, civis; insass, bürger]. Valaky, ky megh zylalmazangya az wr ystent, halálnak halálaval hallyon megh, akár az lakos paloguar leegyen, akár yeweveen (JordC. 110). Egy zelőt palantala es ha a hűtet az lakos nepeknek: colonis (598). Ezt ne eselekedgyetec, se lakosoc se az idegenek (Kár: Bibl. I.105). Tudgyák a menyben lakos polgárok (Pázm: KT. 337. MA: Bibl. I.369. **3)** [populosus; volkreich]. Az Leptis város es az lakos Numidia között nagy pusztá helyec vadnac (Deesi: SallJ. 64). Lakos jobbagy ülesek (Ver: Verb. 219). Aszt haluam lakos népec, induluane (Görsirv: MagyB. Aji. Jerusalem soc lakos népeccel tellyes volt (Zvon: Post. II.253). Neuburgnak lakos népe leugyel (SzCsmab: Útleir. 43).

örökös-lakos: euchorion C. [eingebornen].

új-lakos: **1)** hospes PPBL. [ankömmling]. **2)** [Cigauns; zigeuner]. (József fi: Czigány nyelvtan 231).

városi helyős-lakos: bürger (KüBesz. 148).

Lakoz-ik: **1)** habito, incolo, maneo MA. [wohnen, sich aufhalten]. Majorban lakozó: villaus C. Az hynatalban lakozik: in vocatione persistit (EhrC. 109). Es lakozanak ot tiz extendégen (BécsiC. 1). Valahol lakozandul en es lakozom (2). Ma té hazamban két ennekem lakoznom: maneo (MünchC. 154). Azon helyön lakozcek keeth napon (WinkJC. 320). Isten, ki lakoztat eg erkölczenekeket hazban, ki vizen kötözöttteket a erősegeben, azonkeppen azokat, kik lakoznak sereiben (AporC. 15). En neked meg engedem, hofi en velem lakozal (VirgC. 25). Ystennek hű haraglyá lakozyk hew raytta (JordC. 632). Hethwen balwan pápy feyedelmek lakoznak vala (ÉrdyC. 598). Mástfiel extendeyg lakozoth vala s predicaloth vala ánaluk (Konj: SzPál. 111). Az esztragnak is iegeré fiaia vagyon, holot lakozzee (Szék: Zsolt. 106). Lakozec annac a városnac elenébe (Helt: Bibl. I.Q3). Az isten ajánlya magát, hogy közöttünk lakozic (MA: Bibl. I.71). **2)** convivor, comessor, congraeor C. epulor MA. [schmausen]. Lakozom, vendégeskedem: convivor PPBL. Weegy etetlhi, ytaltl es vygan lakozzaal the ystened előth (JordC. 230). Myert lakozyk az thy mestertek az vamsokkal (379. 459. 582). Etetlel es ytallal eelneenek es lakoznanak (ÉrdyC. 506). Eeznek, yznak, lakoznak (518). Vygan lakozyonk merth az en gyam meg holt wala (ÉrsC. 11). Egyewnk ees lakozavnk (Pesti: Evang. 157). El ménénec emi és innia es aiándéket küldenü azoknac, a kikneec nem vala, hog lakozuane (Kár: Bibl. I.454). Czak lakozuunk, ne habozogunk (Deesi: Adag. 234). Ott vendégeskettéc es lakoztae (Prág: Fserk. 369). Évett, ivott, lakozott kedve szerent (Lép: PTük. 1297). Lakoznak jo borral (Czegl: Dág. II.52). A sajtal és hagy-mával is jó kedver s ízesen lakoznak (Hall: Paizs. 212).

Lakozás: **1)** [habitatio, mansio; das wohnen, aufenthalt]. Ő hozia iövönk es lakozast (mansionem) é nala tezőnk (DöbrC. 341). Ayótatus vala zeut leleknec benne lakozasa zerent (ÉrdyC. 428). Bekesegeben valo lakozasas (620). Maganak lakozast ualasza (TibC. 367). **2)** comessatio C. epulatio MA. [schmauserei]. Ha mykoron lakozastok leend tynektek, kyrtellyetek akoron az aldozatra (JordC. 136. 345). Egyeleytween hű lakozasokath palazolkodvan ty veletek (559). Heres vagy másodnapü

menyekezői lakozásoc: repotia (Com: Jan. 117). Vendégeskedéssel avagy elgyűt lakozás az ő javait el-költi (181).

Laktat: [habitare facio; wohnen lassen]. Mint kegyes zsellýrűnket beuűnk laktattya, szívűnk kamariájában fészelteti (Csúzi: Tromb. 176).

Lakzi: [convivium; schmaus]. Azt tartja, hogy a lagzi nem volt érdeméhez szabva, ha potroha nem püűdot anyira mint egy akós hordó (Fal: NU. 303).

LÁK: lacus C. palus MA. PPB. [see, teich].

LAKÁJ, LOKÁJ: [pelisequus, famulus; lakáj]. A gróf ur lakája az egyik meg holt (LewT. II.325). Gyűtt tegnap egy német lokaj Bécsből (Beres: Lev. 73).

LAKAT [lakatokat Kár: Bibl. I.429. *lacatos* Helt: Háló. 215]: sera C. MA. [schloss]. Lakat, zár az ajtón: sera PPBL. Vgan erőseitic meg a papoc az aítokit zegezűccel es lakatokkal (BécsiC. 111). Syon diéried te istenedet, mert megerőseította te kapuűdnak lakatit (AporC. 120). Leleek edet nagy zerehnel lakatokkal berekeztuen (DomC. 111). Samson megh ragadaa mynd az keth kapwt mynd zawaryval es lakatywal (JordC. 343). A lakat kulcsal zároltatik bé és kinyittatic (Com: Jan. 108). Az preshazon es gabonashazon lakatok (Rady: Usal. II.66). Félve megyek az utcára, ritkán ablakra, szüleim is ellenzekek, zárnak lakatra (Anáde: Vers. 130).

[Szólások]. Mikor megbúsult, a lakatot vetett szájára (Pázm: Préd. 804).

függő-lakat: sera pensilis; mahlschloss PPB. [hängeschloss].

Lakatol: sero MA. [claudio; schliessen, sperren]. A ki jól akarja dolgát lakatolni, nem jó annak külsit gyermeknek hirtzothi (PhilPl. G93).

[Közmondások]. Késő lakatolnod, istüűlkat zárnod, mikor oda a szőke (Kisv: Adag. 419).

be-lakatol: sero C. MA. [intercludo; zusperrén]. Az tenlecezt mynden eressegghel be lakatolvam talalak (JordC. 772). Pocohac capnat kett lacattal lacatolva be (DebrC. 395). A lakat kulcsal be-lakatoltatic (Com: Jan. 108).

lő-lakatol: [praeccludo; verschießen]. Lakatolja le eddig szabadon lityogtató nyelvét (RákP: Lev. V.421).

még-lakatol: ∞ Némelynek a szíját meg-lakatolhatni (Gyöngy: KJ. 45).

Lakatos: [faber serarius; schlosser]. Kámssás locatosoc és circatoroc mennec meletec (Helt: Háló. 215). Nagy hamar lakatos az követ mozdítá (RMK. IV.247). A lakatos simító reszelővel tisztította a vasat hogy fényléc (Com: Jan. 104). Az is itt volt az egyik deák között, kik az tót lakatosokert az scholából kiküldének Fejérvárat (RákGy: Lev. 193). Hej mely szukos vagy lakatos bátya (Thaly: VÉ. I.368). Mester emberek: 5 kovács, 2 lakatos, egy borbély (Gér: KárCk. IV.333).

Lakatosság: [officium serarii; schlosserhandwerk]. Conventioja Lakatos Andrásnak pataki várhoz való lakatosságára (Monfrók. XXIV.131).

[Lakatoz]

még-lakatoz: [praeccludo; verschliessen]. Zynek kapwy erősen meg lakatoztassanak (ÉrsC. 532).

LAKMÁROZ-IK: tubercior MA. [hastig essen]. (Deesi: Adag. 349).

LAKOL, LAKOL-IK: poenam luo MA. [büßen]. Mind az urac mind a kiraly meg bánac az ő hamis czelekedeteket, mert lackolanak rolla (Helt: Krón. 111b). Vgan ezekneec

lakolni is kell érte (Börn: Préd. 277). Vagy az igazság, hogy az lakók lakolynak (Deesi: Adag. 202). Lakollyál ag eb (201). Hisság olyakra vágyódni, mellyekért kemény kínokkal kel lakolni (Pázm: KT. 4. Mennyivel többet kedvezzsz most magadnak, amnyival keményben lakolsz érte (65). Hála istennek, ez nem volt a lakód (büntető) helyén (Czegl: Öröml. 262). Az mint gonoszul cselekedtetee, ugy lakollyanae (Zvon: Post 1146). És mind azoknak karokert ő maga lakolik és büntetődik (DBön: Részegs. 60). Itt a büniös, bünhödgyék, kínokkal lakollyon érte (SzD: MVir. 82).

még-lakol: ∞ Meg-lakolni: "persolvere poenas; meg-lakolni, büntetődni: "pendere poenas PPBl. A ki pedig meg-lakolta töltőt, tartoztatás nélkül az bódogságban vitélik (Pázm: Kal. 805). Meglakoltae, megbüntettette (MA: Senlt. 46). Ez ő kényességét valóban meg-lakolta (MA: SB. 211). Hogy latarságért lakohék meg (Förri: Cnt. 187). Kik meg nem lakoltak e világon (Czegl: MM 253). Már én előggé meg-lakoltam tizedtől holnaptól fogva (TörtT² 1239). Ezért büntődni fogsz a bírónál meg lakolsz (SzD: MVir. 83).

Lakolás: [poena; busse]. Világosan meglátszik mind az előbbi lakozás, mind a mostani lakolás; az előbbi vigás és az utóbbi ínség (Fal: NU. 293).

LAKSÁG? Akár lakságon akár székelységen lakó (Erd: Tört. 1225). Kik nem székeltek, hanem ki előh, ki szász, ki lakság magyar benne (212).

LAKSZA: [cataplasma; breiunmschlag]. A kőbe az vor meg-olozik, vag nyoloz penz arra gyengheert, soroz bolle tikmony nyal laxat, es forradly vizet, folbe a laxat thizta fuzikwal, esd meg a rizet, add parolkodyek meg a laxa, oztlan kend meg mezwed, ahol ty, kend na a laxat, alyon lannadyk raythas es el ozlatlya (Nyr. VIII.169).

LÁM: epidem, numpue, tamen MA [en, cece; siehe, siehe da]. De lám ez orsagunk hyrodalmath es lelky frizethnek gondyath viselyék (PecuC 21). Lám (Cristo) es ez velagon meg viallatee (DobrC. 288). Az nap, ky id lehoeth eg nap hogyn, lám eg nuhaban laatty, hog nem nyuth maas (SándC. 13). My lelt, lám bolond mag (20). Lám meg te gyermekesednek ydeyeben egy zewerethed wala tomen magadban, hogy ewhozned tyrtu zewethnek ruhayban (ÉrsC. 407b). Orezának szépsége lám megcsalt tégedet (RMK II 87). Semmit rajtok nem fog lám az én beszédem (173, 178). Lám soha nem bántottalak sem tégedet, sem a te nemzetségedet (Helt: Mos. 375). Istennek ostora főnkön jelenie, mert a nő életine lám soha nem jöbodie (Helt: Cane. 100). Lám kiezin város az (MA: Bbl. 116). Lám az franczozokis boldogságban vannak (Zrínyi: ASyr. 108). Lám viatalak addig, míg előbből vala az láalól (Zrínyi. 1132). Conjunctiones adversativae: de hát, tehát, maga, denaga, lám, noha, mindzáltal, pedig, pedig, penig (CorpGramm. 252). Lám néha jó oculár mester vagy (Czegl: MM 131). Lám csak merő szó volt ez, azon kívül semmi (Misk: VKert. 189). Ellene mondek minden lám mondanunk (RakT: Lev. V 428). [Vö LA, NÁM, LÁT]

LÁMPÁS: lampas, laterna C. lucerna MA [lampe]. Lámpás-hordozó: lanternarius C. Kanczaryaban emel zonetlen csenek-lána lampasok (ÉhrC 1 51). Özeney ment egő lampas (BécsiC 159). Az őt halgatagoc vénen ő lampasoc, nem vénen olait ő voloe (MünchC 60). Mindenkoron lampas eg vala (VirgC. 81). Felemelhen az sorosok az ov zemetek, latak az lampast az cegben segetség nekeyl eloda keppen állanya (DandC 75). Elöl kelesnek es föl egygyetok ew lampasokath (ÉrlyC 150). A cethal szájból lampások szabási műlágossággal származnak ki (Mol Job. 101). A csillagok ugy vannak mint egy égben fel függesztetett lampások (Com: Jan. 6). A te testünek lampás

a te szemed (Czegl: MM 295). Tőle jól tova égett egy gyenge lámpás (Könyi: VM. 79).

[Szólások]. Egy látom, hogy lámpással kell már keresetnem Haisztet (Béres: Lev. 210).

sokesévéjű-lámpás: polynyxos PPBl. [armleuchter].

LÁMPÉRTOSSÁG: [surditas; schwerhörigkeit]. Pápa főnek leveleiről gyakorta inni hasznos lámpértosság ellen (Váli: OrvSz. 53).

LÁMPRÉTA: [muræna; muräne]. Tengeri halac: a lazatz, meny-hal: lampréta, ingolna hal (Com: Jan. 29).

LANC: [miles mercenarius Germanicus; deutscher söldner]. Az lantzo ostromlani kezdé a kapu melet való bastyát és a kőpákon fel bagánc ra (Helt: Krón. 189). Az lantzok között sokat iszonyu hadlöckel ölete meg (190). Budai udvarbíró az lancokkal Budában marada (Mondrök III 31). Hogy 600 magyar pus-kást és két zászlóval lancoz behozzanak Budában (201). Háromzör lantcz, puskas, kopjás jöve (RMK III 97). Kassán száz lantz hajlott s magyarrá lett mindgyárist kurta dolmányt tsíráltak nékik 1604 (Ungarisches Magazin 1227).

LÁNC: catena C. kettő lánczozal meg kötözött: catenarius C. Zeretefnece erős lantza (GuryC 66). Ez vak merőök lantzokkal meg kötözteessenek (SándC 24). Vas lánczokkal hattra köte kezeit (DobrC. 193). Látom kemény lantczwal megh zewerethny es által woretethy (ÉrsC. 56). Száz lantcz van kötye, száz belineh az kezén (Zrínyi: ASyr. 23). Nende a sz. Pétertől fogva egymás után következett pápáktól fűzött rosás lantcz (VárM: Szöv. 89). Melly könnyen járják a lantczban, s melly vigan ugrattya magát a leltő a kalodában (Fal: NE. 5). A nő szabad akaratunkat nims olly vasas lantz, melly nyílgba akasztalhassa (Fal: UE. 265).

[Szólások]. De lán cz a dta, arra nem adom magamat, hogy ily tánczba előt csikudjya nyakamat (Gend: RP. 181). Kevvelen, kolleten, ugy van, mint eb a lán cz on n (SzD: MVir. 92).

[Közmondások]. Néha reggel lantz, este pedig lantz (SzD: MVir. 294). Az eb nem tudya, mirevaló az draga kőw, az arany lantz, az másfa (Börn: Préd. 25). Az apró lopók vashu járnak, a nagy lopók arany lantczban (Pázm: Préd. 359).

arany-lánc: torques C. [goldkette]. A gyűrű, arany lantzo, másat az átvéskőnce művei (Com: Jan. 101). A mely meny asszony mostan rongyos, akkor aranylantczot vet nyakába (Czegl: MM 32).

[Szólások]. Ugy függ tőlem, mint szemről az arany lantzon a szem (SzD: MVir. 171).

aranylancos: torquatus C. [mit einer goldkette versehen].

aranylancoz: [torquibus orno; mit goldketten schmücken]. Aranylancozzakk s gyöngyökkel ékesítik az boldog szívet s ugy imádtatják a szegény vak kösséggel (Szathm: Dom. 68).

éb-lánc: [catena emis; hundslette].

[Szólások]. Szabolyai János éyel el oroszkodé a néptől és egy lán szőmbé a Soliman csiszárral és egy kőté meg az eb-lantzot vele (Helt: Krón. 208b). Zoroaster kültte meg legelsőben az eb-lancot a pokolbéli sátánal (Fal: TÉ. 688).

tékemelo-lánc: [catena habenae; zomkette]. Egy tizta aran, tékemelo-lantcz (TörtT 1878 I 118). Az kék csipa zermamoth fókostol, zoegylectostol, farmetregestol egy armyas zabla-wal, zep két emlőse lantczwal egygyeth (Radv: Csdl. 171).

forgacs-lánc, forgácsos-lanc. Forgácsos, szeges arany lantcz (Radv: Csdl. II 404). Vagyon megh keth forgacs lantcz (III 179). Eg forgácsos arany lantcz, meljbe vagyon arany 148

(Századok. 1877. 558). Egy forgács arany láncz, harmadfélszáz arany benne (TörtT. 1880. 589).

kérsz-lánc: [catena transversa; querkette]. Pörrel támadnak ellenem és ki tudja, nem ha valami setét hajlék és keresztláncz lesz a vége (Fal: NU. 287). Tsergetik a keresztlánczot és vasperetzet (288). Jó zár és vigyázat alatt legyen kereszt lánczon (Fal: TÉ. 646).

nyakbavető-lánc: [torques; halskette]. Aldozwan wr ys-
teunek feryseket (periscelides), nyakba wetew láncozat (JordC. 181).

pányvás-lánc: [pedica; fusseisen]. Tartnak lábán [a lánck] pányvás lánczot (Gyöngy: KJ. 113).

pézsma-lánc, pézsmás-lánc: [?]. Pézsmás arany láncz, fekete ebenum fa láncz, veres posztó rásza szoknya (Radv: Csul Csul. II.133). Egy pézsma lánczot (III.249).

sikoltó-lánc: [catena temonum; deichselkette]. Sindel szegnek ezre 75 d. egy esikoto láncz 30 d. (TörtT. XVIII.261)

Láncka: [catemla; kettchen]. Aranyos kis lánczkát tokos-
túl találtak (Radv: Csul. II.131).

Láncocska: catella, catenula C. catellum MA [kettchen]. Vagyon egy kised gombolg arany lánczocskám (Gér: KárCs. I.418).

Láncol: cateno MA. [ketten]. Philisnek szerelne ha lánczolt valakit (Orezy: Köhl. 145).

által-láncol: [catenis conjungo; mit ketten verbinden]. Boreas íveg-hidakat állít, jegével által lánczolja a vizeket (SzD: MVir. 383).

egybe-láncol: [concateno; zusammenketten]. E kettők amirya egybelánczoltattak, hogy egyik a másik-nélkül nem lehet (Mlad: Evang. 409). Életét sok szenvedésekkel egyben lánczoltatott tudományoknak meg-szerzésére fordította (Nyr. XII.416).

lő-láncol: [cateno; in ketten legen]. Mikor a békot lábok-
ról le-szedte, lábok fel eresztvén, szívék le-lánczoló (SzD: MVir 294).

még-láncol: concateno MA. [zusammenketten]. Meg-lánczoltatott: catena *restrictus; valakit meg-lánczolni: catenis *vincire aliquem PPBL.

összve-láncol: cateno PPBL. [zusammenketten].

Láncolás: catenatus MA. [das ketten]. Skófióm gombházát láncolás zavarta (Gvad: FNót. 63).

Láncos: catenatus MA. [ketten-]. Egy veder lánczos kerék-
kénél egybe (Kár: Bibl. I.630). A lovász a lánczos kötő féckel meg-kötetett lovat fogas vakaroval meg-fésűli (Com: Jan. 85). Kankaléckal és csigával, keréken forgó lánczos vederrel (115).

Láncoz: cateno MA. [ketten]. Minden értzek bányái, minden városok tünlőcei teli voltak lánczozott keresztényekkel (Lázam: Préd. 286). Rettenő lökőket lánczozva én tartom (Zrinyi II.60). Lánczozva, kötözve látom fogságomat (117).

még-láncoz: concateno MA. [mit ketten belegen]. Meg-lánczolni: *injicere catenas PPBL. Nagyon meg vasaztak, lánczoztak vala evket (ÉrdyC. 313). A mellyic fel ellenseget meg verte, ő magat meg fogta, meg lánczozta, békózta (Born: Préd. 238b). El-rontotta az ördög hatalmát és meg-lánczozta az ő dühösségét (Lázam: Préd. 571).

Láncozás: 1) catenatio C. [das ketten]. 2) vinculum; fess-
sel]. Az Pál kötelei, lánczozási felszabadulnac (MA: Scult. 619).

LÁNCÉTA: scalprum chirurgicum; lassoisen PPBL. Lánc-
zatásokával ma lyukat nyitott rayta, renklküül való fájdalom-
mal süro vér és mész forma állapot jüvén rajta (Monlrók. XV.101).

LÁNCFÁ: lancea Com: Jan. 149. A könyű szerű vitéze-
az hartznac kezdetit eselekszik, közelről kopjűckal, lancesiekal,
dárdákkal, dögyenyekkel, lantz fiackal által vörvén, lészen iszonyú
vér ontás (Com: Jan. 149). Ozejház, vagyon benne láncofa lu-
szonmég, vasasok, s mind nják (TörtT. II.185).

Láncfás: [hastatus; spearträger]. Hátad meget az lantz fás,
melletted az muskatéros (Tohn: VigK. Elb. 17).

LANCKENET: [miles pedestris Germanicus; lands-
knecht]. Elő luszár népe, másik az spanyol, harmad lánco-
kenet népe (RMK. III.15). Gyalog háromezör lánckenet indúla
(98). Az lánckenet némót először futni kezdte (100). Egy lánco-
kenet tával törésre állapék, Pribék János hamar mellé futának,
az törősen igen embörködének (150). Két zászlóalla lánckenet
(Monlrók. III.201).

LÁNCSA (lántsa MA. Kár: Bibl. III.102): sarissa C. hasta
MA. [lanze]. Szigonyos dárda, lántsa: sparus, sparm; beretva,
kés, lántsa-vasa: sicelices PPBL. Törtetec meg té zantovasútoakat
törőche és té kapaitokat lántsacba (BécsiC. 210). Lántsaual ő oldalat
meghítuan, es legottan vér es viz föla ki (MünchC. 211). Az lancia,
ky az the aldothi tyadann zweben ökleltetek (PeercC. 145). Lancia-
ual meg nyta ev oldalat (ComC. 178). Al vala, es gonozban vette-
teot velagnak ellene három lanchakat (DomC. 177). Nezed az
tűis koronat, az vasszegeket es az lanchat (DebrC. 326). Harom
ebuchya auagy lanchya (TelC. 325). Ez három láncaual el
vezetöm evteth (ÉrdyC. 449). Vram llus, ky ez wylagnak yd-
nessegheyerth akarat lanchyauw meg sebhettethny (PozsC.
34). Lánczuaual meg sebhete az ő oldalát (Helt: UT. c8). Erős
láncsát kezében meg ründitá (Huny: Trója. 9). Öldökölz lán-
csáddal (Czegl: Dág. Elb. 11).

LANDIS: *pannus Londinensis PPBL. [englisch tuch]. Azok-
nak fizetések ezer hatszáz egy néhány forint, landis, kétszer
ványolt posztó (Monlrók. XI.319). A fővezér ezer sing fájfj
landis posztót rendeltetett (XV.46). Két szederjes fájlongis su-
bácska fél szer, viselő (Gér: KárCs. IV.24). Irényi Miklósnak
adjanak egy paripát, tíz sing fájlongist (214). Kanavatz fájlandis
remek, és közlandis (Szetun: Kulm. 7). Egy vég széyes landis
(VectTrans. 6).

LÁNG: 1) flamma C. MA. [damme]. Lángból született:
flammigena C. A lángtól megcsapattatni, perselődni: *afflari
incendio; a lang érdekl: *allambunt flammae PPBL. A fertiakat,
kie beerezettete vala, a tűznece langa megőle (BécsiC. 128).
Az langot hamar meg kapja (VirgC. 105). Zeremnee tűze langa
(NagyszC. 44). Ha gyenghe gabonabol akarz aldozny, meg per-
söllyed elezer az langon (JordC. 83). Wrnak zana egew lang-
nak el oztoya (KulesC. 63). Amaz istentelen kazilag az tűznece lang-
yaba tetetec (Born: Evang. IV.156). Az láng fel nem persel
tedet (MA: Bibl. II.36). Következie szőnyű föld indulás és
rettenetes fűzláng (MA: Scult. 640). Oh melly nehez illyen
szemeknek, tűzeknek lángját szívclben titkolni, magaviselését
illy szépnék termetnek csak smdalya szemclni (Amade: Vers. 88).
2) [pollen; mündmehl]. Szítálnak, lángját ki-vészik: *succernunt
farinatio cribro PPBL.

[Szőlások]. Lángot vetni: flammigerare PPBL. Megkel
oltatone az bekeseagne zeutölt vizeuel, es íg langat nem vet-
het (NagyszC. 240).

liszt-láng: pollis, edor, zea, clusinum C. far *adorem
PPBL. [mündmehl]. Ethethee ewketh az gabonauak lyztlangya-
bool (WinkC. 39). Ros langyauul vagy buza liszt tisztaya lan-
gyauul kösd a szemére (Mel: Herb. 111). Az tejbe üss két avagy

három tik monyat, egy matrok liszt lángot is vess belé (Radv: Csál. III 19). Esmervén sok téle lisztnek is a lángját (Orczy: Költ. I. 159). Szín tézata, a lisztnek lángjából, virágjából való (SzD: MVir. 104).

Lángadoz: [flammesco; flammen]. Lángadozó: flammaus MA. A szeretetnek tüzeitől lángadoz (Bar: LPar. 338b). Kik nem érik édességet lángadozó szívnek (Orczy: Költ. I. 134). Ki örömet ingadoz és mindenért lángadoz (Amade: Vers. 175).

Lángít: flammo MA. [antflammen].

Lángol, lángol-ik: ignesco, exaestuo C. flagro MA. [flammen, flackern]. Lángoló: flammens, igniflans C. Lángolok, haragszom: flammo PPBL. Kikben noha nem lángallat az hit, de . . . (Csáki: Dögh. 107). Vajha kitta-vólna valaki, mint lángallót a Kristus szívében az érettként-váló szenvedésnek kívánsága (Pázm: Préd. 527). A kibén tekkeltetesen lángallik az isten szereteti, semmi akadékiul meg nem ijöl (578). Olthatatlan szeretetnek tüzevel lángolnak (Pázm: KT. 394). Valami tüzet fog magában, az először nevelkedik, az után ég, osztán lófog és lángol (Com: Jan. 8). Lángoló buzgóság (Derk: ŐÉlet. 2). Lángol szerelmében (Apoll. 3). Ezt a jó izi álom, azt a szemérem úgy fel pírította, hogy mind a kettőnek lángolna ábrázolja (Fal: TÉ. 697).

Lángolás: flagrantia C. flammantia MA. [das brennen, lodern].

Lángos, lángas: [flammeus, flammus; flammend, brennend]. Lángos kő: ignipes C. Ne leedtettesek thebeumet, ky által wztassa az lángas zenen ow fyath (JordC. 239). Lángas tyzet erőzt vala (BodC. 15). Nagy hogy nyelwe vagyon, az földet cernee alaa es nagy lángas (ÉrdyC. 77). Noének szavár-vánt isten mutata, első részét fejérnek látá, másik része verhenyő vala, harmadik része tüzes, lángos vala (RMK. V.16). Boczta az ő nátkából égő lángos szelet (Kár: Bibl. I.172). Mint az lángos harap, ha nádkan ütközt, oly kegyetlenségben Zríni most áltözt (Zrínyi: ASyr. 278). Széj, lángos tűznél testem melegezik (57). Az orra likjain lángos szellők mennek (Zrínyi I.32).

[Lángosit]

még-lángosit: [inflammo; entflammen]. Még lángosítá ő kőrnőlő ő ellenségit (AporC. 58).

[Lángosul]

még-lángosul: [inflammar; entbrennen]. Még lángosult en zywen es en nescim meg ualtostattak (AporC. 27).

Lángoz, lángaz [lángozik Gyöngy?; KJ. 82 Gyöngy?; MV. 14. Amade: Vers. 144]. [flagro; brennen]. Kikével lángozó zóma (GuayC. 2). Az gonoz keuansagnak geryedetevessége kezdé lángozni (ComC. 394). Ezti menyia wr istennek zent fya, kynek zeney ollyanok, minth az lángozó tyz es labay, mynt egy aranyas ertz (JorC. 888). Tűzzel lángozni az éjpe bokor (Bom: Préd. 31). Lángozott kemee az penzneu keuansaga, ki miatt rőttenetes sinare voltat (572). Még inkább lángozott mind leányokra, mind gyermekekre (Pázm: Kál. 218). Lángozó villámcsok, menyőforrásokot hozza (KNagysz. 161). Dó. Szíve olajtasokkal lángozzék (Derk: ŐÉlet. 1). Mindenekhez nagy szeretettel lángozott (Illy: Préd. II 546). Érdely is tüstöt vét, lángozik (Gyöngy?; KJ. 82). Ott tüstül az arany, hol a tűz lángozik (Gyöngy?; MV. 14). Jaj mit kinkődom, mint tűz lángozom (Amade: Vers. 100).

ki-lángaz: [emico; herauslodern]. Ez tűz, ki en zmlol ki lángaz (GuayC. 48).

LANKAD [lankadum DöbrC. 218. lankadsag VirgC. 10]. languesco, oblanguesco, lentesco, fragesco, flaccido, lassesco C. torpo, torpesco MA. [matt werden]. Lankath: tabescoit (NémGl.

133). Elhalok, lankadok: oblangueo PPBL. Te ellensegiden lankadom vala: super inimicos tuos tabescodant (DöbrC. 218). Nevelkedik az boravalo restseg, mikoron lankad (DöbrC. 234). Midőn éjten éjel tsata viseléssel mindenik lankadt, fáradt (Ballas: Ének. 29). A tunya rest lankad és elsorvad mindenütt (Com: Jan. 197). Lankadni kezdvén erejében, az kételetenség vízi reá (Rádky: Lev. 182). Cupido miatt nyavalyásom lankad (Zrínyi: II 105). Mert nem gondolsz, érted hogy én szívem lankad (116). A bátor, nagy szív mikor már kezd lankadni, szomszédos részéhez is kell folyamodni (Fal: UE. 451). Által verte gőzjét Cassiusnak, ki is mindjárt kezdte lankadni erejében (Fal: TÉ. 639).

el-lankad: languo, elanguo, elanguesco, defetisco, elassesco, lachanizo C. languesco MA. [ermatten]. Elancadot zywe: cor tabescens (NémGl. 293). Ki-fáradni, el-lankadni: elassescere PPBL. Itt ez volagba az isteni zeretettől ellidegültet es az ő zolgalattaba el-lankattanak (NádC. 81). El lankattak mynd, kyk ez földet lakoznak (JordC. 287. 825). Hogy a romlandó erőc el ne lankadjana, a valóban derekas dolgoktól néha-néha meg-szűny-nyél (Com: Jan. 208). A fájdalomtól elnyomtatott és el-lankadt lelket meg-újítja, világítja (Apafi: Vend. Előb. 9). Minden fő ellankatt (Illy: Préd. I.57).

még-lankad: languesco MA. [ermatten]. Oth az zereteth soha meg nem lankad (NagyszC. 207). Félén iarokat latek es en meglankadok vala (DöbrC. 69). Hazontalan vagyok es rest, meg lankat (DomC. 115). Meg lankadanak ő nyelvek (KészthC. 156). ÉrdyC. 127). Meg ne lankodgyator az én nyomoruságimert (Holt: T. C.4). Esteu föld amae utánna megkezdének a magyarok lankodni (Helt: Krón. 12). Hiteken meg lankattanac (Mon: Apol. 373). Ha kinek főrtty teste megl lankat, tő chyalumal kötözze, meg epöl (Beythe: FivK. 113). Az saskeselyne járnac es nem lankadac meg (MA: Scult. 1034). Ez a lágy meleg imádság a felenésben meg lankad (Illy: Préd. I.586). Az álom szunnyasztó mákját meg-lankadt tagjai várják (SzD: MVir. 31).

Lankadás: languor C. [ermattung]. Bánatban nem látni nélkü lankadását (Zrínyi H.203). Ártalmasabbak a szívnek, hogy sem a testnek lankadási (Fal: UE. 394).

Lankadhatatlan: [infessus; unermüdet]. Wr istennek zenthy, kyk faradhatatlanok es lankadhatatlanok ő teremtések nek bwozogatiban eghwen (ÉrsC. 248).

Lankadoz: languesco; matt werden]. Ez tayba egytel tőb wr nem volt, ki ez könyw nyomtatását segítette volna, az is a közepin lángadozni kezdet (Bom: Préd. 457b).

Lankadt: thacidus, languidus, torpidus MA. [matt]. Akkoron yora való restseg vialkodyk zeretetlen, mikoron leend lankath, almas, zynadozo (WesprC. 127). Tűrj, keményedgy neki, a lankadon sokszor segített a keserű ital (SzD: MVir. 140).

Lankadság: lassitudo C. torpor, languor MA. [mattbait, ermattung]. Tynyasagomat bizonyítottam alnoksagos gondolatokkal, lankatsag, tynyasag (VirgC. 10). Ky őzny belele az lankatsagot (Wespr. 127). Tuggya vala thus, hogh ő keunya-rol megl tökellőttenek myndon zarandokszagok, myndon lankatsagok (WinkC. 22). Bűgyadással, lankatsagjal bajmódó asszony (Com: Jan. 118). A meglodlás a lankatsagot ki-fü (208).

LANKASZT: langufacio, lasso, lento C. defatigo PPBL. [matt machen]. Semmi akadályoz imádságollan ne lankozzanak (Zyon: Post. I.179).

el-lankaszt: delasso; abmatten. Tynyasag titeket el lankatta így (VirgC. 130). Zaballas, evés-ivás, falás ellankasztja a testet (Kisv. Adag. 239).

még-lankaszt: ∞ Meglankasztad mykeppen pokoth & lelketi (KeszthC. 97. KulesC. 96).

[Lankasztal]

el-lankasztal: ∞ Enne nagy faratsagra ew magat el lankasztal [így] wala, hogy ez ew helyeben ew kezeyt az zele-menhez kewtelwel kewty wala (ÉrsC. 313).

még-lankasztal: ∞ En kedvelisem engem meg lankasztala (DöbrC. 68).

LANKÍT: delasso MAL. [matt machen].

el-lankit: delasso C. [abmatten].

LANNA, LÁNNA (*lamna* SzBodó; Kalm. 9. *lanna* Com. Orb. 139) = bractea, lamina MA. [blatt, blech] Pléh, lánna, lamna; lamna; láposan ki-vert értz, bányászna, lánna; lamina PPBL. Ennekem remenseegem, mykeppen az meh awag lanna, ky kewes lenghő zelthől el wytetik (ÉrsC. 294). Lewn egy aran lanna, kyn ez zokat yrtak wala (196). Elől az sñuegen felől tőne az arany lánnt, az zent coronat (Kár: Bibl. 194). Mind azoknac, valakie fen járnak, esac sikos lanna boldogságoe (Prág: Serk. 841). Az fő pap az ő fején az ő sñuegének első részen egy aranyas homlokánnt viselt (MA: Scult. 136). Záfira kés-tárná-lót nem tsak kontárt, de jót a réz lamna megillet (SzBodó; Kalm. 9).

LANT (*lant* Pest: Nom. c69, *lant* Mih: ÖrökÉ. 223, *lant* Helt: Bibl. 250) = lyra barbitos C. chelys, lutina, testudo MA [laute]. Lanth zod [így] orgona zoban vígadnak ez világban ked-vekre vannak: tenent tympanum et cytharam, gaudent ad soni-tum organi (NémGl 190). *Amplion: Jupiternek avagy Mercu-riusnac Antiopeit való fia, lantnac es hegedőnek találója MAL. Lant, tombora: testudo; lant pengető, hegedű vonó, zimbalmal verő: plectrum: lantot pengetni: *pellere lyram; hegedű, lant, koboz, öreghűrű hegedű: pandura; pengetni a lantot: stanina *solicitare pollice PPBL. Hegedű, lant, cymbalum nem lezón (SándC. 16). A lantot veri wala Dávid (Helt: Bibl. II 150). Úgy vagon nálam mostan te kérésed, miként malomnak hallják zörgését, lantnak zün-gését (RMK. II.263). Romlott lantnak, hegedőnek ott mind ára lézen (IV.257). Yngemeth es az lanthoth hozl meg (LevT. 144). Nem vesszedelmes orvosnak tartandó-e, a ki beteg-e-lőtt lantot verne (Pázm: Préd. c2). Hegedű, lant, virgina és egyéb vigasság téuő szerszám (Mih: ÖrökÉ. 223). Oh székbén ülőnek gerlicze galambja, vessed kezed lantra (Czegl: Sion. El5b. 26). Ila bár vigasztálna lantya Orfeusnak, úgy se lenne kedves csendje Tereusnak (GyöngyD: Kup. 614). Citara, lant nagy más szerszám (Illy: Préd. 178). Lant szóval ki-mennyünk hozzá (Rimai: Ének 361).

[Szólások]. Mind csak azon lantot pengetni unalmas (Fal: NE. 20).

[Közmondások]. A számár arany lanton csak arany nótát peng (Fal: Jegyz. 920).

agg-lant: 1) lyra inveterata, vetus deliramentum, silicernum MA. alter aberwitz, thorheit PPB. 2) [senex stolidus: alter thor]. Az hetven esztendő ag lant barátok magokhoz ha-sonló kofa apátzákat vennének (Pázm: Kál. 313). Nagy szarvad nót az aglant ránczos homlokodban (Sám: Isp. 1). Ki bihetné, hogy egy papban anyyi családráság szorullatna, mint ebben a nagy ag-lant Sámábanban? (Pós: Választ. 235). Egy aglant van Gyöngyös táján, rút szőmölcsök ül profáján (Fal: Vers. 881). Ez az agg lant többet lát az orrával, mintsem szemével (SzD: MVir. 337).

hegedű-lant: [barbitos, fides; geige]. Hegedű lant, syp es tob vagon az ti lakodulmotokban (Kár: 2Könyv. 113).

tekerő-lant: [lyra; leier]. Musikálós szerszámok a citara, hegedű és a tekerő lant: kintorna (Com: Orb. 203). A tziitera, koboz, tekerő-lant, hegedű húrokból áll (Com²: Jan. 141).

Lantol: testudinem pulso, fidibus cano, cheli ludo MA. pandurizo PPBL. [auf der leier spielen]. Lantolni, kobzolni: intendere *chelym; kobzolni, lantolni: *pulsare lyram; éneklő, kótáló, lantoló: psalter; kobzoló, lantoló: *pulsator citharae PPBL. Az ifjak is hegedűnek, lantolnak, hajdútanézet járnak (Thaly: VÉ. 349). Ádámi mindent tud kicsin-kicsin, de lantolni legjob-ban (Béres: Lev. 157).

Lantolás: [cantus citharae; leierspiel]. Ninczen vege az lantolásnac, hegedűlesnac, dobolásnac (Kár: 2Könyv. 114). Lantolás mesterségének találója Jubal (MA: Bibl. 15).

Lantos: lyrica C. lutinista MA. chelonius; lantenist, leier-mann PPB. Lantos, hárfas: psalloeitharista; tziiterás, lantos: citharoedus PPBL. Lezón othi hegedűs, lantos, dobos (SándC. 16). Lantosok és hegedűsök csak borért is elzörgetnek ného szegényök (RMK. III.268). Melyik lézen a legtisztáb a lantos és sipes között? Felelet: az lantos fa talpon járhat, de az sipes sárban jározhat (MesésK. 32). Menalcas jó másodmagával, jó sipes, jó lantos, furuglys társával (Fal: Vers. 904).

[Közmondások]. A bor kívánatos, nem kell hozzá lantos (Kisv: Adag. 531).

LANTOL: [vacillo; wackeln]. Inai lantolnak, kezei resz-ketnek (Decsi: Préd. 31). Mikor Bóldisár királynak tudára adák ki-mulását, a reszketés-má nem tsak ina lantolt, hanem térde egybe-veretett (Pázm: Préd. 993). Lábitoc megh horgattanac es lantoloc (Prág: Serk. 815). Gyalog lantolok, mint egy fele torba menő állat (MonOkm. XXIII.475). Számár ha erővel vete-ked medvével, lantol a két lábával (Kisv: Adag. 240). Előbb-ségre emeli a testi kizűtő érzékenységeket, s csak utána lantol az okossággal (Fal: NE. 106. SzD: MVir. 369).

LANTORNA: 1) membrana MA. [fethaut, häutchen]. A kővér lantorna bél az ágyékokat bé takarja (Com: Vest. 52). A kővér lantorna bél az ágyékokat, mint a fodor háj is a kővér gyenge bőleket bétakarja (Com: Jan. 52). Az ő nyelvek nem különbben kepelnek, mint az szélnek botsattat roszt lantorna (DBon: Részség. 22). A Messiást tsak igen homályosan szemlél-hették mint valami fűró lyukon avagy tsak mint lantorna vagy sűrű szita által (Misk: VKert. 439). A denévr repül lantorna forma gyenge hártýából álló szárnyainak segítségével által (498). Az ablakokról a lantornát levonták, ha mi táplálásra valót ta-lálnának bennük (Bod: Pol. 53). Nem lesz lantornával egy ablak is (Gvad: NótVégr. 186). 2) laterna MA. [laterne]. Jyta oda lantornakal es fáklakal es fégverekkel (DöbrC. 461). Ki menni akarván, a gyertyát lámpás, lantorna nélkül ne vigyed (Com: Jan. 159).

bél-lantorna: omentum C. [fethaut]

gyerméktartó-lantorna: secundae C. [gebärmutter].

Lantornás: [?]. Vgy ebezel, hogy vgyan lantornás a lassad belé (Helt: Mes. 227).

LANYHA (*lanyha* Com: Jan. 196) = piger, deses, iners SL [faul, träge]. Lanyha eső: pluvia tenuis, psecas SL. Az erős kő-zott és lanyha között micsoda különbség vagon? (Com: Jan 196. SzD: MVir. 127). [Vö. LAJHÓ]

Lanyház: leniter pho SL. [rieseln]. Lanyházo, tsendes, per-metező, paráholó, tsepergő, lanyha eső (SzD: MVir. 127).

LAP: 1) planum PPB. [fläche, ebene]. Hajlós lap: planum inclinatum PPB. Ez az hegy (Árará) egy nagy mezőnek lap-ján fekszik (Moln: JÉpül. 102). 2) [pagina: seite]. Könyvnek lapja: pagina libri PPB. 3) [bractea, lamina; platte]. Szablyája lapját ütő és sisakhöz (Zrínyi I.133).

kard-lap: planum, lamella gladii PPB. [säbelklänge]. *Kard lapjával ütni: plano ense percutere PPB.

[kardlapoz]

még-kardlapoz: [ense perentio; mit der degenfläche schlag-en] Jól megkardlapozlak (Gvad: FNót. 20).

Lapác: planities MA. [fläche, ebene]. Adaa az földet Izrael nemzetnek mynd az hegyesen, lapácson es mezessen (JordC. 311). És a mi horgas, egyenessé legyen, es a hegyes lapátzá (Helt: Bíbl. IV. 66). Vagyon még azon Duna parton két igen régi pusztai város; az egyike a nagylapáczon vagyon Esztergom melet (Helt: Krón. I). Megkerde a nepeket, kie laknac a Narbon Gallianac a végében a katolani nagy és széles lapatz melet (17). Allá szalánac a nagy hegyekből lapátzra (95). A Jordan vize mellett való lapáczon formaltatá ezeket szép őszue niomet sikeres sashol ezinalt formakba (Mel: Sím. 282). Lapatz helyén való erdő (Kár: Bíbl. I. 158). El-sílyeszté a városokat és mind azt az egész lapátzot (MA: Bíbl. I. 6. 159). El-sílyeszté Sodomit a körül való lapácson lévő föld városokkal (Ort: Besz. 52).

Lapácska: [planities; ebene]. Oth zalloytak le ew sutorokat, az lapácska helyen, Moabnak földén (JordC. 190).

Lapály *lapály* PPB: planities depressior; niedere fläche PPB. Lapálja kéznek, lábának: sublat PPB. Láttunk ez lapály világon az napnak fényet (Lép: PTük. III. 51). A föld színe néhol egyenes lapály mint a sík mező (Com: Jan. 15). A föld fölött vadnak magas hegyek, egyes lapály mezők (Com: Orb. 21). Plana sub montibus vel inter montes sita, Hungarico Lapályi fere dixeris (Otr: OrigHung. II. 83). A hegyek és halmok lapályá lesznek (Tof: Zsót. 39). Legjobb a gyümölcsös kertnek ha olyan helyt választanak, a ky egy levesté dombos és magasabb, hogy-nem-mint a lapály és egyenes földön (Lapp: PKert. III. 7). A víz a lapály helyen csak ol foly (Mogy: 3. l. II. 168).

Lapány: ∞ Telle sok törökkel mind hegy völgy mind lapány (Könyi: HRom. 55).

Lapibeli: [incola regionis planae; flachlandbewohner]. Milyen szántogatnánk ott a jéton, két lapibeli rigulyás kölykük reink találának (Nyr. II. 221b). Alézbosm suppikábunk magaságozódik, hogy hutyorítsa meg azokat a lapibeli Magyar országi reguláris kurutz kölyküket (225a).

Lapít: extendo, complano MA. austrecken, eben machen PPB. Megligálja, úgy önti a ligában, úgy vonzza meg az gópolyben vagy nyújtja, lapítja mindaddig, míg az platunot kiszaggattya (Keesk: ÖtM. 325).

el-lapít: ∞ Kezdedben viszed a viaszszat, majd golyóbit, majd hegyes tűt formálsz belőle, el lapítod, tányért csinálsz (Laud: ÚjSegít. 1378).

még-lapít: ∞ Az drótot igen vékonyan vond meg, üllőn lapírsz meg (Keesk: ÖtM. 301). Az arany pléhot szép vékonyon kell vernyi, az drótot meg kell lapítani (321).

Lapító: [platthammer]. Az drótot igen vékonyon vond meg drót lapítóval (Keesk: ÖtM. 301).

Laponyag: vallis Com: Jan. 15. [thal]. Völgyek, hogy kőzi laponyagok (Com: Jan. 15). Onnan az gyilkosra, a hegyes laponyagra, onnan által az szamár erre megy a határ (BékHajd. II. 239).

Lapos *lapis* Helt: Mes. 87; 1) pressus MA. [planus; flach, platt]. Sima, lapos orrú: simus; széles, sima, lapos orrú: subsimus PPB. Főye chavchos, orra lapos (Pesti: Fab. 1). Tizenket ezvstli gomb, lapos (RMN. III. 19). Egy pépéket főz, mellyeket egy lapis, széles tűnra fődél. Helt: Mes. 87. Ismég az igen lapos hús és bomlok fogzó, tisztá szűnt jelent. Cs. N. 4. Szám lapos halatska platéris (PactArithm. 10). Sima avagy lapos orr (Com: Jan. 17). Lapos szűntő lemez vas (75). Föld vasak, lapos lannak (Com: Orb. 139). Orsóját elejtette lapostaru Dorkó

(Thaly: VÉ. 1344). A lapos guta tsipott már ahoz az erszényhez (Fal: NE. 24). Tornyos, lapos tartátája megvan nemes asztalán (Fal: Vers. 878). Új sajt, hamuban sült lapos pogácska (Ocezy: Költ. 145). 2) planum MA. [ebene]. Silva lapusnyar (Nyr. VII. 318). Két sereg itt vár, egyik a laposon, a másik ezen unagosságos hegyen fekszik (Fal: NU. 337). Algier a laposon kezdődik, de mint fellyebb folyék mintegy grádicsenként a kösziklára vagyon építve (Fal: TÉ. 720).

Laposan: [plane, aequo; flach, platt]. Végy pirított kenyeret, fűgét lapossan metéltet, mandolát egy kis borba áztatva (TörtT. I. 579).

LÁP, VÁP, LÁPA, VÁPA: 1) lacuna MA. uligo PPB. [morast, püitze]. Lápokra, vizes sáros helyekre vorodének (Szal: Krón. 117). Hajókon járnak és kereskednek vala a lápokon esákyálakkal, vasvillákkal (117). Ott vagyon hosszú hid egy folyó víz által, de mint lap nem látszik folyása (MonOkm. XXIII. 378). Egy egész hétig az számtalan lápokon öltök, vadászta, fosztogatták őket tíz anyai az lápokon veszvén benne (Kém: Élet. 274—275). 2) alveus Major: Szót. 29. planities depressior PPB. [höhlung, niederung]. Szívnek lapája: praecordium; térd vápája: poples MAL. Minden füresség, vápa, folyó vizek árakja, válya és vájása valaminek; térd hajtás, térd vápája: poples Major: Szót. 371. Színek vápája; praecordia; kéznek, lábának lapálya, vápája: sublat PPB. Kelenként, az orra és szeme lapálya közt dagadást meg gyógyít (Mel: Herb. 131). Az völgyeket es uapákat be töltötte (Bom: Evang. I. 121). Gazdagságoknak egy uapáját bő töltence (Prág: Sörk. 812). A nyaka vápája (PP: PaC. 9).

Lápácska, vápácska: 1) lacunula MA. [kleine püitze]. 2) palveolus; kleine vertiefung. Ezet ágy, ezetes edény, tsipó tsont vapatskája: acetabulus Major: Szót. 9. PPB. Es lattya, hogy a haznac földn sarga avagy veres szabásu vapatskák valnac (Helt: Bíbl. I. EE63).

Vápacsika: [lacunula; kleine püitze]. A tridentomi conciliomba mi okáért nem ment az ellenkező fél, hogy nyuluan hamisítottá volna meg azokat, az kikre mint az kis béka a vápáikkálból ragiagny szokoth (Balasz: Camp. 30).

Lápás, lápos, vágás, vapos: 1) lacunatus MA. lacunosus Major: Szót. 285. [sumpdig, morastig]. Lápos hely: locus uliginosus PPB. A Szamoson és a Laposon vissza menének Moldonaba (Helt: Krón. 39). A föld színe néhol nedves avagy vízenyős, lápos és sombokos (Com: Jan. 14). Követik az lápos tóban kuruttyolók kégyókat (DBón: Részegs. 20). Ellenség fegyvere nem ártott nekünk, hanem isten, az akadályos lápos utak (RakGy: Lev. 523). Lápos föld (SzékOkl. 157. 59). 2) [cavus, concavus; höhl, ausgehöhl]. Bőre napás seb mint mint egy rosta (Göres: Mát. 39). Az elephaut az ő vapos orrával az abrakot el vészi (Com: Jan. 15). 3) convexus MA. PPB. [gewölbt].

Vaposság: cavum; höhlung! A kerogded forma leg tökéletesebb, semmi lapossága, vermessége nem lévén (Com: Jan. 166).

LAPÁT: 1) pala MA. schaufel. Ási, lapát, szén-szító: ama PPB. Lapattya how kezében vagyon, es meg tyztottya há zyrwyet (JordC. 362. 368). A fazakokat is eluúné a lapátokkal egyetembe (Helt: Bíbl. II. 362). Talán vgyan lapátal lányák bé (Deesi: Adag. 190). A fővetn egy lúnta lapáttal rakásban (Ker: Prél. 834). A pásztorc az istállókát lapáttal kitisztította (Com: Jan. 78). Meltó vagy az Aristoteles lapáttára (Czeg: MM. 225). Lássuk, mint perditi síros lapáttát (Matkó: BCsák. 148). 2) remus; rudel. Két evelőző vagy lapátú hajó: biremis PPB. A gallya is a nagyobbak közül való volt, mivel 20 pár lapát vanta (Mik: Tört. 72).

[Szólások]. Nem állhat-e a lapáton, s immár az asztagonis fészkelődnél kel (Czegl: Japh. 219). A ki szerencsének földön kerülésben vágyott nagyobb polezra lapáton állásban, ervén fölségéhez szíve örülében jutott s állt alságra feje szédülésben (Thaly: Adal. II.201). Lapáttal szórják néki a pénzt (Kisv: Adag. 47).

evező-lapát: remus PPBL [ruder]. Evező-lapát szárny, mely a vízben jár: pedmula PPBL. Fénylettek az evező lapátok (Fal: TÉ. 653). A részsz elveti evező lapátját, al- s felszélnek hagyja hánykódó csónakját (Fal: Vers. 912). Az evező lapátok tengerbe nyomták képeket (SzD: MVir. 203).

ganajhányó-lapát: pala stercoraria Nom.² 117. [mistschau-fel].

hajó-lapátja: remus; schiffuder PPB. A hajólapátot vonni, a hajólapátot húzni: *ducere *remos PPBL.

kényérhányó-lapát: infurnibulum C. brotschau-fel PPB.

két-lapátú (hajó): birenis PPBL [zweiruderiges schiff].

***malomkerék-lapát:** haustra roturum PPB [mühlrad-schau-fel].

merítő-lapátocska: [trulla; schöpfkelle]. A szakács, ha mi forr és buzog, hogy ki ne buzogjon, merítő lapátocskával meg-cáfollja (Com: Jan. 82).

sárhányó-lapát: [pala argillae parandae; thonschau-fel]. Nosza perdes tovább is a sárhányó lapátot (Matkó: BCsák. 165).

sütő-lapát: pala C. infurnibulum PPB [ofenschau-fel]. Az majorház pitvarában levő tej-lázban egy öreg német kosár, egy sütő lapát, egy köpi (Radv: Csál. II.347).

szóró-lapát: vannus, ventilabrum C [futterschwinge]. Rosta, szóró-lapát: vannus PPBL. Zoro lapátja á kezelen, és mertizteia ő zérőiet (MünchC. 18). Kinek az ő zoro lapatya kezeiben vagon és meg tisztítja a ő zórviet, az bvzat be- gyeti az ő bvzashazaba, az polvat kedig meg egett (RMNy. II.42). Szóró lapáttal felbánygá a gabonát (Com: Jan. 75). A zabot szóró lapáttal vagy rostával meg-pallya, szórja (86).

vas-lapát: batillum C. [eisen-schau-fel].

Lapátol: pala plagas infligo PPB [palam verso; schau-fel].

még-lapátol: palam natibus incutio PPB. [durchprügeln].

méglapátolás: incussae palae poena PPB. [prügelstrafe].

Lapátolás: plagae pala inflitiae PPB [das prügeln].

Lapátos: [pala instructus; mit rudern versehen]. Lapátos hajó: navis actuaria PPB. Az hajósok egy lapátos sijkán előnkbe jöttek az tengerre (TörtT.² 1.195). Tíz dal-guszos, lapátos hajón indult ki (SzD: MVir. 203).

Lapátóz: [renigo; rudern]. Sokat fíradozott, hevert, hídget tört, sokat lapátózott a tengeren (Fal: TÉ. 711). A turbántos szomszédunkat elfelejtette az ur, penig ezek is lapátózzák a tengert (799).

LAPICA: Waallapicza: scapulae Ver.

LAPOCKA, LAPICKA: I) scapulae C. armus MA. [schulterblatt]. Ved a ich lapitzkaüt (Helt: Bibl. Qq2). Fel emele a szakacz és a szar czontot auag velős konczt és az lapiczán felül valo reszt az az a szeg feiet (Mel: Sám. 35). Vött egy komasz nélkül való lepőnt, raká a kosnac kőnére és az job lapitzkáiára (Kár: Bibl. 1946). Az én vállam a lapotz-káiáról le essé (530). Tégy az tűzékla lapotzkaüt és témeret (II.131). Az papistak más rendbeli isteneket talaltanak ki, az

kikre ezeket biztak: az nyakat Balasra, az lapotzkaikat az hat gerentzel egyetemben szent Lőríntre (Gyarm: Fél. 45b). Az testmec job lapotzkája (MA: Bibl. 176). Hát megöl úgy lótték vala, hogy nyaka alatt s lapotzkája mellett menyén be a golyó bis, a mellén jött volna ki (Szal: Krón. 143). Az en vállam az lapotzkajáról le ossek (FelsőB: UKöls. 37). Rongyos a dolmá-nyom, hátam lapiczkaüt veri a kalpagom (Thaly: Adal. 1235). Lelkednek erje ne legyen valahol hátod lapitzkája körül, szől- lisd elő (Fal: UE. III.178). **2)** pala, batillum MA [schau-fel]. Ispt, valamit keverő lapotzka, tajték-hányó kalán: spatha; hajókázásra való lapotzka: *pennae reniges PPBL. A malom keré lapitzkaüt meg nyomáe ötöt (Helt: Mes. 302). Vas lapotzka közöt sítót ostya (Pós: Igazs.² 538). Oly nagy deszka lapotzkaüt csinálnak, hogy égtelen volt az (ErdTörtAd. 147).

abárló-lapocka: [radicula; kochlöfel]. Ha tajtékozie a foró étel, a főző kalámal avagy abárló lapockzával tajtékjat lebánja (Com: Jan. 82).

evező-lapocka: remus Major: Szót. 407. [ruder]. A sobes- sen folyó hajót a szél fuállásoc gyorsabban úzic mint az evező lapockáe (Com: Jan. 89).

fa-lapocka: [spatha lignea; holzspatel]. A sűtő a fészttát fa lapockzával dagasztja (Com: Jan. 76).

rostélyos-lapocka: [reticulum; schlagnetz]. Laptával és rostélyos lapockzával a laptaverő helyen vetekedni egéséség (Com: Jan. 174).

tenyérverő-lapocka: [ferula; ruthe zum schlagen auf die hand]. Hozzá kell adni a tanétáshoz a vizsgálást es plagáló vesszőt avagy tenyér verő lapockát (Com: Jan. 154).

váll-lapocka: scapula MA PPBL [schulterblatt]. Ted a két kőnt az Ephodue két váll lapitzkaúra (Helt: Bibl. I. Pp3). Az válloc lapockájára íres ruhát kőssene (Urag: Serk. 467). Az hatnac fellyül váll-lapotzkaüt vannac, utánna temporí (Com: Jan. 19. Czegl: MM. 86).

Lapockás.

[Szólások]. Ezért a deresen artzol fekvé eljárad a lapotz- kás tántzo (SzD: MVir. 83).

[Lapockáz]

Lapockázás: [castigatio; züchtigung]. Hát amaz ár- tatlan versek mi okon érdemlenek lapockázást (Pós: Igazs. I. 527).

[LAPPAD]

lő-lappad: subido, deturgeo MA MedLat. 487. [sich sen- ken].

LAPPAG: lateo, deliteo, delitescio MA. [sich versteckt halten]. Az eyel oti lappagot vala (Nagysz.² 476). Egi tolvai, ki lakik vala egy erdőben, mikor latot volna nemely zerzetevs- seket bemenny az erleyben, kyben ez tolvay lappad vala, tevrelemessegre jndultateek (ComC. 421). Nem zokot vala ablakokon azzonallatokat kakvelohny, hanem elak lappagny. Jesusnak sebenek lykaban, verneben (PéldK. 45) A te labor- gatasod elődth lappag (DebrC. 91). Kezde hol eethi hol ott lappagly az kereztyenek közöth (ÉrdyC. 329). Szélyel az alldöden lappagtak (RMK. III.335). Az ellenség előt maudan nem lappagtak (Göres: Máty. 54). Hol meg az io is retteg, lappag Christus vrne előt (Börn: Ének. 143). Ingeny sem tudtam volna auag czae velnijs, hogy az kigyonae bőre alat lappagyon az ellenség (Szegh: Teoph. 14). Az farkas lappag az barlangban (Mon: Apol. 418). Az anya szent egyháznak legjobb oszlopi az egész világon szélyel lappagnak és bndosnak (MA: Tan. 1085). Az édes beszédű nyelv alat lappago méreg (Zvon: PázmP. 198).

el-lappag: [se abscondere; sich verstecken]. Vay ki igen el tud lappagni (Deesi: Adag. 171).

Lappagás: latitatio MA. PPB. [das versteckt-sein].

Lappogat: [latito; sich versteckt halten]. Athanasius Treverimbe lappogat (Börn: Préd. 78). Barkangokban lappogat (Mad: Evang. 187).

Lappogtat, lappogtat: [celo, abscondo; versteckt halten, verbergen]. Midőn valami narhaezkane szerit tette, mely igen felti, mint lappogtattya (Börn: Préd. 548). [A fősvény] ráteget egyel nappal, mikint az nyul, hanna veti, mint őrizze [gazdaságát] es hol lappogassa (Börn: Evang. IV.306). Az tudatlanságot lappogtatva fedezgette (Prág: Serk. 717). Lappogtató hars'ros gyillos (Toln: VigK. 228).

LAPPAN (abban Nyr. XVII.153. *ellappan* BésiC. 263. *lappangás* Prág: Serk. 673): **latito** MA. [sich versteckt halten]. Az kutban egy utaltos varas beka labban az vízben (Nyr. XVII.153).

el-lappan: [se abscondere; sich verstecken]. Te neped el lappant a lugékben (BésiC. 263). El lappannak Maceda varasnak wdykban (JordC. 309). Paramozola Joswe, hanna az wdykban, holott el lappantanak vala (310). Az kereslevnek valamely zegltyben el lappannak, el rejtözven, fytak vala az ev nap esty vala dolgoknak kemenz am vetesere (DonC. 294. Pesti: Pab. 72).

ki-lappan: [clam exeo; sich herausstellen]. Ha valaki szerencsére vetvén fejét a városból ki lappant és füve szedet magának, alig ért bé jóni véle (Tel: Evang. II.618).

Lappang: lateo, deliteo, delitescio, oblitescio. C. **latito** MA. [sich versteckt halten]. Valami alatt lappangok: sublato C. Házánál lappang: domum se. **lakidit** PPB. A köh hasadekogan lappanga (DebrC. 211). Lappango tolvay (Ver: Verb. Szót. 14). Tudya bűnűt s azért lappang (Deesi: Adag. 135). Lappanganak, bajkálnak, mentől messzebb lehet, elűtnak (Pázm: Préd. 197). Az nagy terhes hajok alatt kiesül hűoeskánál lappangok (Bal: Csik. 376). A halál hátunk mögöt lappangh halál hozó sarlóival (Lép: Fűtik. 31). Lappanganak az részegesek szíveknél bűnűt jajtájában (Dikn: Részeg. 92). Vagy lappangva, vagy nyilván viszie végben az isteni szolgálatot (Czegl: Japh. 56). Christus a kenyér szívének árnyékában lappang (VárM: Szöv. 42). Sokszor az fényes nap lappang az ködökben, sínak az csillagok bűjösván felhőkben (Thaly: Adal. 173).

Lappangás: latitatio MA. PPB. [das sich verbergen]. Nem lappangas az halál el kerülni (Prág: Serk. 673). Egész harmadnapot eben szonjan az erdőkben bűjölve, eozkán lappangással kellet Várad felé utokat követni (Bartha: Krón. 36). A pök eszre vevén a kigyónak ő alatta való lappangását, egy száhatkán menten le-besátkozik reija (Misk: VKert. 703).

Lappangat, lappangtat: [abscondo; verbergen]. Fősvény-ségnee vagy más egyéb vétéknee szíveknél lappangtatja s bologtja beenné (Mogy: Odaj. III.28). A tudatlanságot s jobbagyságot elűt bűjösókat magok mellett ne lappangtassák, hanem adják kézhez (Bal: Pol. 86).

Lappangdogál: **latito** C. [sich versteckt halten].

Lappangdogálás: latitatio C. [das verbergen].

Lappangoz: [latito; sich versteckt halten]. Az pwzta erdőre fytva es ott az serűben es wdykban kezdé lappangozni (ÉrdyC. 236).

Lappant]

el-lappant: **illatelo** MA. PPB. [occulto, abscondo; verstecken]. Az arnyeken deelenk stanna el lappantanak emen

magokat (JordC. 12). A természet mélyen el-lappantotta az igazságot, nem könnyen férhetünk a valóhoz (SzD: MVir. 45. 131).

LAPUL: [se demittere; sich ducken]. Mind addig tsöklöttenek, boklottanak rítunk, míg nem minden apró tsikorgás kammukat össze nem tsöklötték, boklották, úgy hogy nines már miből igyunk a pest alá lapuló apró posadékok (Nyr. II. 224b). Nintsen már miből igyunk a pest alá lapult apro posbagyék (225a).

el-lapul: ∞ Ama vaczkorfa mellett ellopult varos beka rigolyás kornez kölykök reink tanulnak (Nyr. II.224a).

lő-lapul: ∞ A fogoly madár a madarász ellen csudálatos ravasszággal szokott élni, a földre lelapul, tettet, mint ha megfogathatának (Misk: VKert. 371). Nem könnyen lapul le a tutor pálcija alá, rázza magáról a terhet, kirúg, megvadul, semmi sem fog rája (Pál: NU. 325). Az együgyű galambis ott lapul le, a hol lát neméből (Pál: I'E. III.105).

LAPTA, LABDA (lapdázás PPB.): **1)** **pila** MA. [ball]. Laptajátszás: **sparomachia**; laptajátszó hely: **sphaeristerium** MA. Viszszelütni a laptát: **repercutere pilam** PPB. Laptajátszó fa: **pilaris clavula**; laptat ki üti: **pilam impellit**; laptával lapot játszik: **pila datatum ludit** PPB. Az kis gyermekek laptat játszanak vala (Sztár: Athan. 13). Történek, hogy egyezer laptat inclannak kettőn (Pont. 199 MA: SB. 51). Az fejedelmektől és az nagy vraktól nem kívánnuk, hogy laptat és egyéb játékoktól magokat megh tartóztassék (Prág: Serk. 697). Mi képpen játszanak, lapdát, hűnyösít? (Com: Vest. 63). Labda-ként jádznak az ülvásakkal (Gyöngy? KJ. 52). Jádzó helyen lapda felűttvén, meg se ereszkedik, sietvén (Gyöngy? MV. 20). Jobb kedvem is vala a karikázáshoz, tsüklöz, labdához, mint a tanuláshoz (Gvad: RP. 20). **2)** **globus**; **kugel**. Laptákat, tűzes nyilatkat bűjölővűnek, torokk azzal semmit nem értának (RMK. III.128). Soc laptákat, kalaczkokat hűnyűvűnek, egyéb tűzes számszókat hűnyűvűnek (143). Sok laptat magyarok törökre hűnyűvűnek (Güres: Máty. 28). Mingyárt azért nagy tűzet gyújtának azon piazton, és a laptát belé göngyötvén, megégeték (Veresm: Lav. 8). Hadd éjjen-el házak a laptat tűztől (Könyi: IIRom. 105).

erdei-labda: **atriplex silvestris**; **wilde molten** (Fuchs: StörH. 65).

hadi-lapta: [globus; kugel]. Gránát avagy tűzokádó ladi laptat (Szeg: Aqu. 37).

hó-lapda: **nivea massa** Nom. 9. [schneeball].

játszó-lapta: ***pila lusoria** PPB. [spielball].

tűzes-lapta: **granata** PPB. Rendőnként vizes bűröket hűnyűvűnek, kikkel tűzes laptát, nyilat oltának (RMK. III.129). Felel nekik szurkos koszorúkkal, sok tűzes labdával (Zrínyi: ASyr. 192). Tűzes laptanűvűs (Com: Jan. 104). Mérges tűzes laptat no. 4; mossár ágyúban való tűzes laptat no. 29; kézbeli hűjigáló tűzes laptat no. 30. (Rady: Csál. II.393). Tűzes-lapta és kartás (BákC: Lav. IV.569). Az ő hűvatalok azt hozza magával, hogy a tűzes lapták, meztelen kardok között forgolódjanak (Pál: NA. 210).

vajas-labda: **atriplex hortensis**; **heimische molten** (Fuchs: StörH. 64).

Laptás: **1)** **pila, lusio pilaris**; **ballspiel**. Laptást jádznak (Com: Orb. 273). **2)** **niles tormentarius**; **kanonier**. A laptások környül kerülük vala, meggyújtani várat akarják vala (RMK. VI.110).

Laptaz: **pila palmaria** ludo PPB. [ballspielen]. Fűszfa sulyokkal laptázol (Matko: BCSák. 127). Laptazatok, avagy a nű tetszik, aztat játszatok (Gvad: RP. 128).

Laptázás: [lusio pilaris; ballspiel]. Három szegre-való laptázás: trigon PPBl. Az inepen kezi munkát tótem, tanezolást, hiúlkodást, laptázást (VirG. 5. DKal: Ker. 96).

Laptázó: sphaerista PPBl. [ballspieler].

LAPU: lappa C. MA. [klette]. Betonica, vetonica, britannica: bak fű, seb fű, mint egy kis lapunak olyan az leuele, körös körös rónatos (BeytheA: FivK. 95). A rosa io szagot ad, viszont a lapu, bőrök orrodát tekeri (Zvon: PázmP. 330). A pántos fűhöz számlaltatna: reptzen, lapu, nyullab, sásfű (Com: Jan. 24).

bojtorjános-lapu: lappa minor; klein kletten Mel: Herb. 41.

édés-lapu: tussilago PPBl. [gemeiner hufattich]. Meleg természetű mezei fűvec: kakuk fű, édes lapu, kis buza virág (Com: Jan. 26).

erdei-lapu: [rumex acetosa; sanerampfer]. Lappathum, rumex, oxalis: lorom, lapu, soska. Az soska, erdei lapunak lyviak, mint egy őstör olyan ez az lapu (BeytheA: FivK. 33).

hegyes-lapu: [xanthium strumarium; spitzklette]. A mezei fűvec avagy meleg természetűec, avagy hidegec, mint a madragulya, hegyes lapu, perje fű (Com: Jan. 26).

komény-lapu: lappa minor; klein kletten Mel: Herb. 41

kerti-lapu: spina alba; garten distel Mel: Herb. 46.

késérő-lapu: lappathum, alappathus C. personata PPBl. Graecis acion; grundwurtzel Mel: Herb. 40. Ha az késérő lapu gyökerét borban meg iszod, vér pökést meg állat (Mel: Herb. 40). Száraz természetű mezei fűvec: a folyó fű, földibodza, késérő lapu, sártű (Com²: Jan. 22).

kis-lapu: chamaetlica Nom.² 31. klein kletten Mel: Herb. 41. Lappa minor gőrgől xanthion, az az kis lapu (no).

marti-lapu: persolata, tussilago PPBl. hufattich C.

mezei-lapu: tribulus silvestris, lappa campestris; ackerkletten Mel: Herb. 41. Koldus tetű, réten termő lapu, az Ur réten az fű között elég vagyon, mézes lapu neve (Mel: Herb. 41).

nagy-lapu: lappa major MA. gross kletten Mel: Herb. 40. Nagy lapu, bezag gyökere, annak is a gyökere zedessék es leuele viragostul; másik fele nagy lapu, annak nem bezag a gyökere (Frank: HasznK. 16).

sima-lapu: tussilago; hufattich C.

számár-lapu: ∞ C.

szélés-lapu: lappa major MA. personata PPBl. [grosse klette].

tővisés-lapu: acanthus MA. acanthus vera; welsch, bärenklau Fuchs: StipH. 30. [distelklette]. Tővises lapu, teüisses leuele vagón (RMNy. II.49). Kerti orvosló fűvec: az isten fája, medve talpu fű avagy tővises lapu (Com²: Jan. 21).

úti-lapu: plantago; breitweggerich PPBl.

LÁRMA: [clamor, strepitus; lärm, geräusch]. Lármát fűni: *canere signa; *praeludere ad pugnam; jelt adni, lármát fűni, készülőt fűni: dare *signum militibus PPBl. Hiresül a dolog annak lármájától (Gyöngy²: Char. 29). Lármának idején senki szekérét előremenni ne engedje, hanem megindulásra parancsolja lévén, tartsa azon rendben, valamint járni szoktak (TörtT². I.163). Keserves jajoknak bőviti lármáját (Thaly: VÉ. II.362). Kétfelé csináltak lármát (Gér: KárCs. IV.504). Tsak rosz lárna támadgony-is, annyira dobog szívek, hogy ugyan reszket tőle a vasderék (Fal: NA. 209).

Lármás: [lamentans; wehklagend]. Össze-tépi haját, ruháját szaggattya, keserves esztét lármással jajgattya (Gyöngy²: Csup. 621).

[Lármáz]

fői-lármáz: 1) [clamore incito; auffürmen]. Nagyon fel lármázták magokat a köbölösiek is, mivel a templomjokat elfoglalni ők sem engedték 1761 (Hazánk. II.60). Nintsen már üdöd arra, hogy fel-lármázott indulatidnak külső háborújira figyelmeztetéssel légy (SzL: MVir. 198). 2) [terrorem excito; aufschrecken, alarmiren]. Szirmai ha késik, ott szorul, ha addig Ocskai fellármázza Austriát (Bercs: Lev. 132).

LÁRMONYA: harmonia C. MA. Egyező szóhoz való, harmonya: harmoniacus C.

LÁRVA: [larva]. Templomot, papságot és egyéb efféle larvakat és állortzákat fordítma elő (MA: Tan. 1085). Van más több is szép, nem minden larva kép, soha reád nem szorulok (Amade: Vers. 157).

LÁSA: fungus monstrosus Sl. Lása vagy pisztritz gomba (Szakácsmest. 46).

LASKA (lara JordC. 130): laganum MA. [kuchen]. Vajas, túrós-béles, laska: laganum PPBl. Tegyen aldozatot: egy kossaar pogacza kynyereh, olayyal megh keenth laxath (JordC. 130). Borsó laskával (Nyr. IX.72). Némelyek az laskát nem fonyasztják meg, hanem vajban vagy zsírban megrántják (Szakácsmest. 9).

olasz-laska: [macaroni]. A mely fűszerszínokot előbbeni levelemben specificáltam volt, azokból kifelejtven az olasz laskát, azt is küldeni ne terheltessek (TörtT². III.385).

LASSÚ (lasso BécsiC. 280, losan EhrC. 44, lossan 14): 1) renissus MA. [lenis, submissus, mansuetus, placidus; leise, still, sanft]. Zent Ferencz lassu zonal ky byua tarsanak egykett (EhrC. 83). Keresetec vrat földnee minden lassoy (mansueti), keresetec a lassot, ha valamikent elreitezhesetec (BécsiC. 280). Micoron zép lassu zel lengedőzne Francia orzag revere (NádC. 462). Mondk lassw bezeeddel (ÉrdyC. 564). Egy lassu és vékony szó hallattatéc (Kár: Bibl. I.325). Egy templomban nem csak egy közönséges misét, hanem töb lassú miséket szolgáltak (Pázm: LuthV. 184). Lassú szókkal beszélget (Hall: III.18. 24). 2) lentus, segnipes C. tardus, segnus MA. [langsam, saumselig, träge]. Az erős és lassu, rest között micsoda különbség vagyon? (Com: Jan. 196). Lassu lépéssel ballagdogál (Gvad: Időt. 126).

[Közmondások]. Laszu viz partot mos (Decsi: Adag. 131).

Lassacska: [paulatim; nach und nach]. Elhuyomulhat még ez a dolog lassacska (Nyr. X.122).

Lassadjában: [lente; langsam]. Menésem lassadgyába tettem (Gvad: Orsz. 122).

Lassan: 1) [leniter; sanft]. Fíyam, nem lyzlec tegedet lewtleni fratereknek kapuyan, mert nem tuez lossan ezergetned (EhrC. 14). Frater Leo kezdé losan oda meny, hogy ne erzet-tetnek zent Ferencztewl (44). 2) lente, paulatim, defunctorie C. tarde MA. [langsam, saumselig]. Igen lassan: paulatim C. Inagy annig, lassan: defunctorie PPBl. A keiert lassu zel-fedel (VitkC. 48). Nem kell késlelni beküldeni az gyalogot, az havasok(om) hadd jöjjen szép lassan (RákGy: Lev. 122).

[Közmondások]. Lassan járniac meszsze (Helt: Mest. 106). Lassan járj, tovább érsz (Thaly: Adal. 183).

lassan-lassan: sensim, ductim C. paulatim, pedetentim MA. [nach und nach]. Lassan-lassan nyuden tagokat en bennem el remekeolven, battatok volna feorteongeny (DomC. 26). Lassan

lassan bellyeb bellyeb meene (ÉrdyC 524). En lassan lassan vtanua megyee (Helt: Bibl. 143). Az szokas időt kivan és csak lassan esssz be (Ver: Verb. Előb. 54). Az szeretet el zúszhat az az lassan lassan el kelhet (DietaGr. 18). Az kik erős várakban ő szünára valók voltanak, azok is lassan lassan hűségünk alá kezdettének hajlani (TörtÉ 1599). Egy tetszik, hogy orán erővel csak azért tanultak, hogy kevesebbet tudjand, hogy lassan lassan foggyon az ész bennük (Fal: NE 5).

Lassit (meg¹lassít PPBl): [mitigo; besänftigen]. Jossu hogi ő anyának kóserüsegét lassítanák, harmadik titkai is meg ielönte neki (WeszprC. 84). Lassoytta vala az kőz nepek zengheeseket (JordC. 146).

el-lassit: [composco; besänftigen]. El lassoytta ewketh mowdan: En nem vagyok isten (ÉrdyC 542).

lő-lassit: ∞ Eldes bezedegwel ow anyanak haragyni le lassytta (ÉrsC. 419).

mög-lassit: ∞ Meglánytom, lassútom, megajtom: lento PPBl. Czak alyh lassoytatac megb az nepoth (JordC 758). Kőnörgelek istennek, hogi meg lassítania a halalt (DebrC 134). Az zent yuachag ow zayabul ky nem zakad vala wgy kenyéröghween wr istennek, hogy recenk valo nagy haragynat meg lassytanua (ÉrdyC 450). Meg lassit ő tőtemnyre (Kár: Bibl. 1646).

Lássód-ik, lassud-ik: 1) [relaxo, languesco, defervesco; nachlassen]. Az ő karja nihielt megfürd vala, imádsága akkor lassódik vala (RMK V.52). Az előbbeni sűrű kísértések naponta lassodnak rajta (Otr: Besz. 111). Lassodik a sárkának kegyetlensége (Halt: III. 23). Imádsága (Mozesnek) nikor lassodik vala, győzedelem Analechne áll vala (Thaly: VF. 147). Az eb tagjait rozskettette, a mely rozskötés hova tovább mind inkább lassodott benne (Misk: VKort. 192). Megindultam oly véggel, hogy lassodva utamban várjam dispositióját Nagyságodnak (Béres: Lev. 87). 2) tardesco, lentesco, segnesco, lenior MA. languis, trāg, faul werden PPB.

[Szólások]. Lassodgy kása, nem téged táldnak szD: MVir 92).

el-lassódik: [languesco, relaxo; nachlassen, nachlässig werden, abnehmen]. Egyebec el lassodtan is, kez az taniz hazra rohami (Dési: Sall 31). Az oltakant, el lassodott tüzet meg gerjeszteni (Mogy: Gáj III 11).

mög-lassadik, mög-lassodik, mög-lassodik: 1) tardesco C, segnesco, lentesco MA. torpesco, languesco, relaxo; erschlaffen, nachlassen, abnehmen. Meg lassodott a szel: ventus cunctidit PPBl. Meg lassodnak oen tőtemny, nykoron chytaneek nyponked the hozynal (KeszthC 71). Mert vezteglek, meg lassodnak on tőtemny (KulesC 71). Előben e dologban igen meg lassodnak az kassajk (RMNy II 277). Nem vag ellan buzgo mint előb, hanem meg lassodul (Mol: S. Jan. 69). Az mellem jobban vagyon, ez melletti szedeln fűkaldott meg az tájladna és meg lassidott (Nád: Lev. 94). Hog az hiralkodasbol az ő kezec es elucier meg ne lassodhane, oknelkélis gonozkodie es kegyetlankodie vala (Dési: Sall 12). Meg lassu dñac az szolc (Zam: Post 134). Meg lassaditue pergő kerekői (Mtké: Bőšák. 251). Végtere a tűz meg-lassodik mind a két részről, csak némelykor hallaték egy néhány puskalövés (Mik: MN 11). A bűn toledokedeben meg lassodnak (Fémb: GE 74). 2) [mitesco; nachlassen, gelinder werden]. Moli időben az doli szolokból meg elulitót es lassodot nedűességet romol hatlani 157. (Kécs. 17). Néha meg lassodie vala manusvet datur az lung (Kár: Bibl. 1440). Nem lehet oly brnat, ki vákvel meg ne lassodjék (Dési: Adag. 117 MA: Bibl. III 140).

Lassul: lentesco, tardesco MA. nachlassen,

mög-lassul: [languesco; matt werden]. Végre az magyar igen meg lassula (Góšáv: MagyB. Añj).

Lassuság: [lentitudo] MA. manusvetudo, elementia tranquilitas; müde, sanftmut, rubig. Semmiképpen nem akanc en hatalman nársagatal, vízhaeltettetem de gőghűmességgel es lassosaggal emekem alzakat bñom (BécsC 76). Meg zñee a zel es lön nag lassosig (MünchC 78). Zyeveknec odősséghe, elmeeknek nag lassusaga (WinklC. 249). Ez soror lassusaggal el mēne zent Margyt azonhoz (Margl. 70). Nagy lassusaggal ky nyveek (ÉrdyC. 506). El weet-tőth zőzetnek zentsege, el fogyt zerz-tnek lassusaga (ÉrsC. 223).

Lassúsaggal: [voce submissa; mit leiser stimme]. Jollehet ez secretyeros ez bezedevket lassusaggal monda, de maga zent Pannecos atyank belekben meg halla (DancC. 196). En Raymondos lattam a zent zőzeth egyzer el ragattatwan embery erkeusegetetöl es wgy mond vala lassusagwal ez zenth ziz: Hallottam ystemek tytkyat (ÉrsC. 130).

LAT, LÓT: [necia C] MA. [loth]. Egy lat: uncialis; hat lat: sexmox C. Nem tudta eszébe venni a szép robótót, kinek nehéssége egy egész lotot nyom (Helt: Mes. 131). Az kopla vasu es hat szaz lat vala, fűfős vas vala (Bom: Ének 600). Kákula ötven ló (Montrók V. 223). A terel nyomó nehezékec ezer: mása, lónt, ló, ló lónt, nehezéce, avagy lőtnac negyed része (Com: Jan. 166). Az ötves mesterek tizenöt loton való ezüstből műveljenek minden művelket (ÉrdOrszgy II 81). Ha két itze lész a baratzk-lé, egy verdung mész, vagy öt lat tszúkor, eláll esztendeigis (Váli: OrsSz. 2).

[Szólások]. Nem kell a té aszonyt és a szolgáló leányt egy azon lathat venni (szD: MVir 17). Ha többet nem nyom a lathat a férjfiak érdeme, leg-alább egy arányúl oszik az aszonyok érdemével (112). Az isten igaz lathat mőri népeknek sorsokat (Orezy: Kótsz. 236).

[Közmondások]. Egy lat okosság bíbet ér, hogy sem az ide s amola fűradzó eszekedek, bátor mázsával legyen (Fal: CE 113). Egy lat tréna nagy ít ad a bősödnek (106).

Latos: [uncialis, Hat latos: sexuncialis; hét latos: septuncialis C]. Ha egy latos ezüstöt akarsz csinálni, az egyik darab óhoz mérj finom ezüstöt (Köcs: OrvM 123). Solyom nevű taraczk 18 lóts golyóba (Tady: Csad. II 963).

LÁT: 1) video, cerno, concerno, specio, conspicio, tuor C. [sehen, schauen]. Homályosan látok: caligo, caeculto C. Kit látok tova mesze: quem [procul] video PPBl. Latiatue feleym zuntuchel, mie yognue. Kie oze, mw yognue, lug es tw latiatue zuntuchel (HB). Valoe latuac, suntac iarnac (MünchC 34). Kile latuac ont elkűcst, azt mongte gőgös (GuaryC 15). Lata ala zallani egy tőzes angidit (VirgC 33). Latosek egy reezegh azzonyallatol (JordC 115). Ezeket tüknyden zemeyvel latotta (DancC 281). Kyrlyok latthyak es foyedolnek helyekből fől kelnek (ÉrdyC 342). Meg ne rettegy, nykoron a kēnt lathod (ÉrsC 358). Gyűlyonec egy helyre, hogy latlassac a szarast (Helt: Bibl. A). Mi látni mentettek, nádszál látni (Helt: C). Az kert szendokaból mi ez dőlot latók (Bát: Sos. 6). Hínzi szemmel latni (Com: Jan. 10). Druza munkát látni hova szerszámaban (Gyöngy: KJ 113). Egy szőlő tan három fele jívét is lathatni (Mik: Tört. 214). Főlek, nikor oldalom mellett látom, mert látván alkalmatosságát, az idegen orszégy körül egerész (Fal: NE 12). Gyűnyörűség látni, nikor egy szépen termett mti tánczút módjával rojja (49). 2) latendo, curo, perpendo; acht geben, erwägen, überlegen. Lassul, hog senkynek ne mongyad (JordC 370). Lassatok, hog ne habozgyatok (130). Lassul, hogy továbbra cellyen dolgot ne teegy (ÉrdyC 526). Lassul, e kettő-közül melyik alappattyt választand (Pazor: Prod 41). Lassul, ha nem főlz a superioriortul (Vogl: MM 297). 3) animadverto, sentio, experio; erfahren, finden]

Azt) látok, hogy semit elened nemzol (VirgC: 8). Nem láttatko, hogy a nap es a föld attj kezöten kenisztocot el nem zenvet-hetie (NádC: 351). Lata, hogy az sororok kezöl nemelyek cili-cimha jannak (MargL: 2). Tablucet oly holt, holot ha emmit munkalodnanc, tob gyümölcet latnoice munkauknae (Tel: Evang. 1120). Ugy látom, sokra veheti kedmed ő usgüt maga alkalmaztatásával (TörtT: 111). Ugy látom én azt, hogy a világ mind alább, nem feljebb (Thaly: Adal. 184). Nem sok szaporáját látom az munkának (RákF: Lev. V.568). Ha látod, hogy ki nem feselhetsz ebből a compagiaból, legalább ne kövessd (Fál: NE. 34). Nem látod e nemzetnél jeleit hívságnak (Orezy: KültSz. 45). **4** [cognosco, persvasum habeo; untersuchen, sich überzeugen]. Lasuk, medikönek diczerhetöknek az terütfő istent (VirgC: 107). Láthatse, ezt meg találtam (Kár: Bibl. 1627). Lássátok emberek, mit fog rajtatok e világi hiúságok emlékezteti (Pázm: Préd. 3). Láthatssa, melyly tolyongva bolygók reá minden javokat (948). Lásdhucza, mit ír (Fál: CsIsk. 53). De lássuk, nem szegtelé más útra (Czegl: MM. 171). A látor elnyerő a bocsinatot élete fogytán, de lássuk, mivel lán érdemessé e csudalatos ajándékra (Fál: NE. 53). Vad, látod, az ember s hibás természete (Orezy: KültH. 59). **5** [cognitum habeo; wissen]. Lattia isten, hogy az elmúlt időkben az ni szolgánk igen wolt utanna az azzon embernek (RMNy. III.116). Patakra való menetelét, isten látja édesem, nem irigyeném (RákGy: Lev. 85). Az isten, kinek építményei vagyunk, tudja szívünk titkos rejtekeit, látja, kire, mire kívánczunk oly igen (Fál: NE. 45). **6** [puto; dafür halten]. Láttatnak egyben lemmi: violentur *concinere re PPBl. Lattatik vala, hogy az mas velagrol terne meg (VirgC: 72). My lattatik tő nektők; my zóksegőnk vagion tanukra (WesprC: 78). Cselekedtenec olyat, melyly az én szemem előtt gonosznae láttatit (Kár: Bibl. 1455). Gazdagnak akar lattatni, maga semmie nincsen (Deesi: Adag. 156). Az ember lattatik annyit énni, hogy istenen változzék (Pázm: Préd. 116). Láttatime vala magunknae olyanoknak mint az sáskác (MA: Bibl. 1132). Az alamína azt kívánnya, hogy őrmest adakozunk, ne láttassunk mint ha erővel csigázolnák ki tőlünk (Tarn: JóÉL. 173). Nékem lattatik mondani igazságot (Hly: Préd. 128). Fohászkozdnak, hogy isten-főlk embereknek láttassanak lemmi (Fál: NE. 39). **7** [visito; besuchen]. Uram, lattunk tighedet kor voltodban is az tömlőtzben is tehozzad lattunk (Sylv: UT. 141).

[Szólások]. Látja isten szívemet, hogy én is fellebb nem lehet a memyre számom (Nád: Lev. 35). Te dolgoz, lássad *age ut lubet PPBl. Ha akaria jó, ha nem, ám lássa (Deesi: Adag. 232). Ha sola fides csak macán egyedül a hit eszköze igazulásunknak, lássa Balduinus, miért emlegeti a penitentiát (Pázm: LuthV. 119). Ha meg akarod borsolni, lássad, te mint szereted (Szakácsmest. 46). *Vinnék lát:* Maga dolgához látni: *agere negotium suum PPBl. Lás dolgozhoz ezak, az másra ne légyen gondod (Deesi: Adag. 224). Az teremő ur isten az ew kegyelmes yo voltaert embernek eeletehez lat (ÉrdyC: 24). Illic immar, hogy én is az én házamhoz lassac (Helt: Bibl. 103). A konyhához látni és más dolgoknál által-menni nyoltzembertől nagy testi-lelki fáradság (Mohn: JÉpül. 95). Yob teneked mostanában ydeyen tennen magadhoz latnod (PéldK. 68). Kyt magoghoz nem latnak, vezedelemben esnek (ÉrsC: 261). Az vduarhoz lato soror, kyt az hydeg jreen crevssen leel vala (DomC: 319). Nem lassubban lat vala az viadalhoz (Forró: Curt. 110). *Vinnék ∞* Altalmas esészárnak ellenünk való incitáltatása csak az orrokig látóknak susurrantiájokból sültetett ki (Mon: Irók. VIII.201). *Vinnék ∞*: Alázatosan követem tréfámról Nagyságodat, de ezt jónak látnám (Beres: Lev. 131). Istennek monda gyvzeretett, hogy ew hlyu miatt lát ew yvhnak: providet oviculis (EhrC: 38). *Vinnék ∞*: Mykon almalan almozoznák ilyen almot lata (DebrC: 520). Okosságot gondola hozyaa,

wé mynt almat latot volna (ÉrdyC: 653). Csuda almat lata (Hoffar. 17). Annak osztán búvát láttyák nagy szívbéli fáydalommal (MA: SB. 111). Ha egyodány hímölvel az öregből meglhtenémk ámitő ábrázaját, talán endei esudát látnál az istenasszony helyében (Fál: NE. 30). Adja isten, lássuk egész sēghen egy m á s t (RákGy: Lev. 3). Nagy kemem eeletőt lata es zenvede (ÉrdyC: 561). Némely annyit állit maga fölül, mintia tüvet látta nőni (Thaly: Adal. 182). Hatalt nem latot (ÉrdyC: 511b). Ki egyedül valo igaz látó isten vagy (Hlye: Jephia. 6). Igaz látó bírác (Com: Jan. 135). Kárt s but ne lássnak (Gör: KárCs. IV.172). Azt hittem, el nem mulatja Pálly ha csak kárlátóban is jószági látását (Beres: Lev. 32). Ne lásson szíved kint (Könyi: Hlrom. 45). Az isten itljen lelkemet, hanem voltam és nem vagyok igaz köteleesség látó híved (MonOkm. 375). Ím szinte 11 napja mulék édesem, hogy leveleteket nem kezdem látni (RákGy: Lev. 276). Mesterkednem az distractióban, el sem mulatom, valahol módját látom (Beres: Lev. 61). Némely bősáletes emberek tsak rövid és tsak rossz napokat láttak (Fál: UE. 463). Szántén ugy cselekeszünk mi, mint az ki rövidet lát (Pázm: Kal. 36). Értelmünk gyakran meg csal minket és rövidet lát (Pázm: KT. 9). Nagy kemem eeletőt es sanyarwságot lata es zenvede (ÉrdyC: 561). Tőrvényt látá köztégek (Helt: Krón. 78). Lattak az polgarok teorwent es ezeknek az arwáknak hattak wolt hyetot az zőldert (RMNy. II.162). Az tanuknak vallasyth meg ertven illon teruent lattunk (177). Acháb és Jezabel nem juthatván egyb-képen a Nábót szőlejéhez, melyre ásitottak, tőrvényt láttatnak Nábótra (Pázm: Préd. 1103). Nézd meg igyem, láttass tőrvént (MA: Bibl. V.8). Az madarászt megölték, feleségére és az inasára tőrvént látnak (RákGy: Lev. 316). Akkor lássalak, mikor a nyakam vápáját (SzD: MVir. 152). Hogy világot láthasson, azon kegyesség gyümöltse által segitetett (Bod: Pol. Ajánló levél 4). *Vinné után ∞*: Nem az engem látó után látók (MA: Bibl. 113). Nem látnak utánna, nem értekeznek tanitójáru, fejére vagy fekete, tőrőké vagy keresztén, holott ettől füg elő-menetele (Fál: NE. 111). *Vinnél ∞*: Betsülettek látni: *humanitas alicquem tractare PPBl. Ha mikor az isten látja betegséggel, sürgő körül-látte igaz serénységgel (GyöngyD: Cup. 642). Szorgalmaztatja, hogy nagyobb erővel hamar őket lássa (RMK. III.44). Eglean magzattal isten látta vala (Kák: Ast. 1). Felségedet kérjük, lássa az követeket jó szemmel (TörtT. III.347). Tőrvényvel láttassak a dolgot (MonIrók. VIII.39).

[Közmondások]. Az ember színedet, az isten szívedet látja (Pázm: KT. 32).

által-lát: pervideo, perspicio, transpicio C. [cognosco, intelligo; einsehen, erkennen]. Hozzá-vetésből által-látni, el-találni: *perspicere conjectura; által-látod a dolgoknak folyásokat: praespicio *cursum rerum; elméjével által-látni, észbe venni: *circumspicere animo vel mentibus PPBl. Ki mindön embőrknek zynóknek titkokat által latod (TihC: 8). Altal latom, hogy te az gonoszokat el nem viselheted (Miel: SzJán. 55). Altal lato bíroia a Christus (446). Ki ezt által nem láttya (MA: Bibl. El5b. 3). Czac te egyedül látod által uram az embereknek szíveket (1389). Christus az szíveknec által látója és vizsgáloja (MA: SB. 935). Buzgó szívedet mind által láttam (Zrinyi. 140). Apám uram mind ezeket által látta volt (Czegl: Japh. 42). Az ember a vadaknak vágyódásokat által látta az úr istentől vett tudományával (Mohn: JÉpül. 24).

általlátás: **1** [provisio; das Voraussehen]. Cristusnak harmadik fohazkodása az olai fanak hegen minden rea következendő fahadmanak es kinzemedesének által latasaban (Wespr. C. 113). **2** perspicentia, transpectus C. MA. durchschauung PPBl.

általlató, általlátható: perspicuus MA. [perlucidus; durchsichtig]. Testők által lathato lezón mynth fweegh (SándC.

7). Altal látható vékony ruha (Érasim: Érk. 28). Nosza velem edgyütt meglát meg a sz. írás által látó hosszú csőjén (Szöl: Dáv. 80). Nékiünk általálto elementomot, a levegőget adta (Illy: Préd. 382).

el-lát: **1)** [video, conspicio; sehen]. Or-lata sokképen való meg ekesült zekéket, kyknék közébe lata egyet folyob valot nagi zepseget meg ekesőhén; es ellátván kezdé őmagaba gondolni azt, hogy kye volna ez minden tüztegegel meg ekesült zek (VirgC. 64). **2)** [provideo; vorausschen]. Haister egyenesen megyen a Rábaköznek; ellátván, tartózkodása ott nem leszen (Beres: Lev. 84). Az én jövedölésem betölt sokban, s most is alkalmasint ellátam sokat (103). Ellátván a következő nagy változásokat, az ordélyi protestánsok el-végezők, hogy követségre küljék Kolosvári Istvánt (Bod: Pol. 156). **3)** [per-video, perspicio; einsehen, erkennen]. Ellátta lehetetlennek lenni dolgát (Nyr. XII 115). Kőnyű ellátni, hogy eszközi okrol légyen a szó (GKat: Titk. 235). Mostani sorsomban ellátom s úgy tartom, már sohasem látom hazafiainkat régi szabadságban (Thaly: Adal. 1183). **4)** [curam habeo; Sorge tragen]. Lám megmondtam, hogy serény gazdasszony volnál, csak akar-nád; ellátam, el nyered az vásírfiát, ha mind így leszen (Gér: KárCs. IV.396).

eleve-ellát: [praecipio PPBL; [praevideo; vorausschen]. Eleve-ellátott: praevissus; eleve el-látni, mi következik: "praevide-tere futura PPBL. A veszedelmeket elkerüli, mert azokat el-ellátta (Teleki: FLJ. 26). Mindent eleve el-látó isten (Vallást. 374). A látótőnc hamis nyelvével eleve el-látó ockal akará meg-ejteni (Kereszt: FKer. Előb. 3). A jövedő dolgoknak is igen eleve ellátója vala (Lászy: Krón. 331).

eleveellátás: [providentia; vorsehung]. Te raytat semmi nem eshetik az istennek kegyelmes akaratya nélkül és az ő kiváltképen való elév ellátása nélkül (MA: SB. 94). Az isteni eleve ellátás, elrendelés (DEmb: GE. 8).

eleve-lát: [curam habeo; sorgen]. Ew nyatta zegen nyat erez vala eleve látny yduességnek oruissugarol (EhrC. 5).

elevelátás: [provisio; das Vorausschen]. A jövedőbéliék eleve-látása nem okoz semmi kéntelenséget a meg-lételre (SzD: MVir. 367).

elől-ellát: [curam habeo; sorgen]. Iol elől el-látta az következőket, hogy el távoztassz (Lép: PTük. 1197).

előre-ellát: [praevideo; vorausschen]. Tjásót nem sokat látam benne egyebet, hanem az kit megbizonyíthatok sokak-kal, hogy előre ellátam (Beres: Lev. 109).

elő-lát, elől-lát: [praevideo; vorausschen]. Professor uram etele gézengúz ellenvetéseket elő látván, meg nem írta volna, hogy a mostani bérmlás között semmi különbséget nem talál-hat Matkó (Illyef: BCStomp. 312). Mi okra nézve ekesítette-fel isten azt a kertet, holott elől-látta, hogy Ádám atyánk az ő bme miatt hasznát nem veheti (Moln: JEpn. 22).

föl-lát: suspicio, sursum spectro, pervideo, aspicio, sursum video MA [hinanschen, hinaufschauen].

főmlát: [superbio, effere; hochmütig, hochfirt sein]. Az sátm kevély és igen fon lát (Aly: Post II 299). Ezen kívül több triumphusa nincs a németnek a svéczen, melybel is valóban omo lát a német general (Monfrók. VIII 155). Valóban meg-bírtak a főerők az vájlat, csak azt eslelősz, az mit azok akar-nak; ki Vallie Pen, Szava, Zokoly igen fenn látnak (RákGy: Lev. 220).

főmlátó: superbus PPBL [hochmütig]. Ő szabados nyelvű, vulm és temlató ember volt (PP: Páxa. Előb. 22).

hozza-lát: **1)** visito MA [besuchen]. **2)** provideo C [procuro MA [zugreifen; besorgen, zugreifen, hand anlegen]. Hoza-lata-

sek, hog az soroknak ziksegek linsegei megzolgáltatassanak (VirgC. 125). Mykoron az zenteket tyztelyevk, my tyztességev-kei zereyek, hozza latonk (CornC. 197. JordC. 501). Mykoron elsev leezkoyeet nem értőte volna, mynt bőlch ember továbbaa halaztaa, hogy yobbar hozza latma (ÉrdyC. 517). Ha iol hozza latwnk, sok allatmal yobak waywuk (ÉrstC. 458). Az pispókők tizte ez, hog az isten nephez hozza lassanak, űket elthessek isteni tanúlsagal (RMNy. II.18). Lás hozzá ez dologhoz (Kár: Bibl. I.120). Hamar lass hozzá, ha mit akarz (Deesi: Adag. 191). Derék szerint hozzá láttak az dologhoz (Gér: KárCs. 1453). Ha királyod vagy baziel szép tisztel meg-bőtsült, lass hozzá, tégy eleget kötelességednek, viseld érdemesen (Fal: NE. 14).

hozzálátás: provisio, provisus C. MA [das sorgen, besorgen]. Hozzálátásból intessek istenek dicheretyre (VirgC. 125). Az soroknak hozza látasaban zorgalmatossga neked hagyat-tya (132). Zent Janosnak tegődeth hozzáad kutasaara ayanla (CzechC. 42).

hozzálátatlanság: [negligentia; nachlässigkeit]. Erőle fog-tyatkozások vétke mind az maderspán hozzá-látatlansága miá eshetnék (Monfrók. III 133). A jó végháznak hozzá-látatlanság miá történt veszedelme (181).

ki-lát: **1)** [prospicio, conspicio; in die ferne schauen, erblicken]. Kik legyenek lelki szq-sorodással származottak a Christustul, semmi szem azt ki nem láthatta (Matkó: BCsak. 183). Emél szobb kilátó hely nem lehet (RákGy: Lev. 76). Hat ágyu olyan volt, hogy 12 éves gyermek belemeut s ki nem látuk (TörtT. III 351). Fel-találta fogni a szoknyáját, mind ki-látam a lába ikraját (PhilFl. 60). **2)** [perhistro, contueor; überblicken, über-schauen]. Váradhoz közel járván, szépen minden épületi kilátat (Monfrók. XVIII 194). Ugyan az nap mentünk fel a Sz-Márk tornyába, a homot az egész várost kilátuk (TörtT. III 350). Nem volna szégyen, ha meglátnák is az tábort, hiszem Uj-váralatt az ellenség is kilátja egészen (Beres: Lev. 171). **3)** [praevideo; vorausschen]. Soba ki nem látták mondani és sem emberi sem isteni bizonyosságokkal nem tudják állatni (Pázm: Kal. 694). Helyes iparkodásának előre ki-látott és utóbb mélt-tún várt jutalma (Fal: UE. 375). **4)** [perspicio, persvasum habeo; erkennen, sich übersehen]. Ebből is kilátuk, quod Austria diabolum moveret, si posset (TörtT. III.8).

látván-lát: [clare, perspicue video; deutlich sehen]. Lath-wan latam az en nepemnek nyomorwsagát (JordC. 729). Lath-wan latom, mert alldott es bolog vagy en kegyelmes atyam (ÉrdyC. 513).

még-lát: **1)** conspicio C [conspicio; sehen, erblicken, an-sichtig werden]. Vesdki előzer gerendat a te zemédből, es oztan meglátod ki vetőd a kalazt te atadlanac zeneből (MünchC. 25). Meeg kezdétnék elette meg latta vala ewtet teremteny az wr isten (ÉrdyC. 331). Kol nynekvák meglathwuk az ő megl theereseth rettenetességgel (ÉrstC. 141). Az mi pofánkön nem sok szemetet látott meg kegyelmed (EszM: Lev. 312). Más prédatis megszázre megszokott látni (Misk: VKert. 281). Nem sokára meg lid kövcsedet (PhilFl. 89). **2)** [visito; besuchen]. Meglátni megyek: reviso MA. Zent Ferenc mene zent Jacobot meglátny (EhrC. 13). Beteg valec es meglátatoc engemet (MünchC. 62). Kyth es kollene hamar el menwen meglathny (EsrC. 59). Tegedet meglátny mentek vala (DomC. 192). Kd mostani becsi útjának szegény Erdődi Sándornét meg nem látta, nagy idegenség (LavT. II 328). **3)** [attendere, curo, perpendo; acht geben, erwägen, überlegen]. Minden vidékéknec békéségről meg-kél latnók: providendum est (DeesiC. 83). Meg lassitoc, hogy őket meg ne látsitoc (Kár: Bibl. I.158). Yedd eszedbe magadat és lásd meg mit kollyen elszakodnod (327). Az ki al, meg lassa, hog el ne ossék (FEl: Tan. 323). Meg lésd, kútl mit kerz (Deesi: Adag. 109). Meglassa, hogy az szó szaporétás-

tul meg ohasssu magát (Zvon: Post. I.11). Hogy az útból ki ne járj, meglásd (Com: Jan. 88). A miről kötődne edgymással, eloszsza és meglásza (132). Meglásd, hogy megéret az papok igája (Thaly: Adal. I.11). **4**) [animadverto, sentio, experior; erfahren, finden]. Kérlek meyl, lásd meg ha bekessege vad-nac a te atyáidai (Helt: Bibl. I. 82). Az posztókról való példában az operatiót meg láthat (Helt: Arithm. 62). Eszt az 5 számot ird az kereszt alá, és meg ládt, hogy egyet fűt és igaz az operatio (H5). Meg lád, hogy kinetű nem leszen en dologban (Illyef: Jephth. 12) Ártatlanságát megláthat rövid nap (Czegl: Japh. 28). **5**) [inquirō, perscrutō; untersuchen]. Ezekbe lásd meg, mynt vetkeztel (VirgC. 12). Ő latnaia meg, ha bűnös vronk lesus a uagi nem (WeszprC. 85). Ymez egy dologban yol meg lassad magadat (ÉrdyC. 361). Lásd meg, ha az som-mából is annyi marad (Helt: Arithm. 7). Törvény szerint lat-tassek meg valamely dolog (Ver: Verb. Előb. 50). Minden pis-pókó dolga az romai szeken lattatnac meg (Zvon: Osland. 220). **6**) [condono; beschenken]. Ő az, ki magzatokkal meg láttya az anyákat (Zvon: PázmP. 243).

[Szólások]. Kdet azért találok meg levlem által, hogy Kd. lát tassa meg törvény nyel (LevT. II.172).

[Közmondások]. Ki hól mit meglát, nem hagyja ott: *manns piceata PPBl.

előbb-meglát: praevideo C. [voraussehen].

előre-meglát: provideo C. MAI. [vorsorgen].

meglátás: [visitatio; das besuchen]. Te őrizetned napia es te meglatasod előt (BécsiC. 255). Maria Elsebetnac meglatasa (MünchC. 7). Mondatic adotnac isteni meglatasnac okaerth, nem őrkke meglattatoh es valaztatoh Crisusnac annaua (NagyszC. 350). Igyekezyel mynden nemzetnek meg lat-hassara (KeszthC. 146). **2**) [inquisitio; untersuchung]. Az ar-waknak ideyeknek meg latosarol (Ver: Verb. 194). Üteek ez dolognak törveni zörint nalo meg latasat urasagotok eleiben (RMNy. II.16). Szerző Josphát birákat az wrnac dolgainac itéletire és az perlődöseknek meg látására (Kár: Bibl. I.390).

Láss: vide sis MA. [hen, ehem, atat; ei-ei]. Per interjec-tiones aut laetitiam significamus aut metum, ut: atat: im lass, lass, lass (CorpGramm. 78). Lás, lás az agh bábáth, még ő is egy itin gazdát kedvelne (FortSzer. N3). Lás las, lám papságra volt kéánaságod (N5b).

Látás: **1**) aspectus, visus C. [das sehen]. Éles látás: visus *acer; szemé látása elől elveszteni a várost: *abscondere urbem PPBl. Vette nek három vakok latast (DomC. 314). Zeut Pal apostolnak latasabol igen rezket vala (DebrC. 157). Az sok neepnek latasara meg vygaztot (ÉrdyC. 539). Az istennek szürfél szinre valo latasa (Mel: SzJán. 293). Oly fóm röpül, hogy szemünk gyakorta el-veszti, mikor látásunk tzéllya-kivül föl-lövelik (Pázm: Préd. 30). Az emberben látsilletesb testi érzékeny-ség nintsen a szem látásnál (368). Szemtől szembe szolloc ő véle és nyilván való látásban (MA: Bibl. I.131). Megmutatná az minden napi próbát és szemmel látás (MA: Tan. 1300). Országokat járt látásert (Zrinyi. 121). Szem látást meg-újító s meg-tarto bor (Nad: Kert. 167). **2**) visio, visum, phasma, phantasia, formidamina C. spectrum MA. [gesicht, vision]. Leg-ottan meg esmere, hogy valami latast latot volna (VirgC. 64). Latasban nagi kenekat zemettem ez ezaka (WeszprC. 92). Ezenkeppen ez latas el-enezek (MargL. 45). Az jambor predi-cator ez latast megh bezeellee az neepeknek es nagy ayoytat-tusagra remewleenek (ÉrdyC. 611). Éjjel sem nyughatott a rettegtes látások-miatt (Pázm: Préd. 214). A gyakran megjelenő gonosz őrdögöc tudálnac és elmétől ki-gondolt iszonyu látá-soknak hivattatnac (Com: Jan. 217). Mikor az a szernyi látás jobban szemléltetett praktikára hozhatatni (Illy: Préd. 170).

[Szólások]. Szemes mások megítélésében, tsipás a maga látására (SzD: MVir. 253).

álom-látás: insomnium C. [somnia imago; traum, traumbild]. Álom látások: *aenigmata somniorum PPBl. Josephnac alom latasa (GuayC. 24. ÉrdyC. 124). Gyűlölsyi kezdée az ő alom latasert es beszedeiert (Helt: Bibl. I. 82). Nem alom latas az apocalypsis (Mel: SzJán. 11). Álom látások, álmodozások (Com: Vest 39). Az álom látás után egyedül istent hívá segítségül (Kereszt: FKer. 368). Mintha szűnyadozva álmas látást láttam volna (Csúzi: Síp. 639).

arca-látás: [species externa; das äussere]. Tsak arca látás-ból ne itilly (SzD: MVir. 255).

csoda-látás: spectrum C. [vision]. Senki abban nem kétel-kedhetic, hogy az Christus tette csak tündér vagy tüneti czuda látás volt légyen (MA: Tan. 1403).

éjjeli-látás, éjtszakai-látás: [visio; traumbild]. Álom-jelenés, éjjeli-látás, látott-látás: phantasma PPBl. Éjtszakai látás-ban szola neki (MA: Bibl. I.14)

kár-látás: liquidatio, revisio damni illati; besichtigung und schätzung des schadens PPBl. (Ver: Verb. Szót. 11).

látott-látás: phantasma C. PPBl. [erscheinung].

törvény-látás: actus justitiae Ver: Verb. Előb. 60. [rechts-spruch, rechtspflege]. Az ajándék vétel porázon viszi maga után a hamis törvény-látást (SzD: MVir. 16).

Látat: **1**) [aspectus, visus; das sehen, schauen]. Vac embert latatra (ad visum) meg-nem adhatnac (BécsiC. 113). Nem leluen meg ő testet, jőnenek monduan es őmagocot angali latatot lattocat, kik mongac őtet elui: non invento corpore eius vene-runt dicentes, se etiam visionem angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere (MünchC. 167). Ez nag kenodnak latatya (GyöngyC. 17). Testi zemnek latatya (Ozor: Christ. 35). Istennek zine látá-tával élnek (Beythe: Epin. 63). De mit chinál Delinai illyen látatban (Zrinyi: ASy. 230). Engemet tápláltis csak látattyá-valis, meddig kertemben lakot (Zrinyi. II.129). **2**) [visio, spec-trum; erscheinung]. Ada Danielnac minden latatoknac es alnac-mac erthemet (BécsiC. 118). E latatot senkinec so mongatoc (MünchC. 45. 67). Almalan len egy latatya (ÉrsC. 501).

3) [species, habitus; das äussere, das aussehen]. Igen szép vár, melynek az imperiumban nincsen mása az külső látatja szerint, az mint mondják (ErdTörtAd. IV.5). A bűdös habuk az ő külső látatjára nézve némellyektől királyi madárnak iteltetik (Misk: VKert. 440). **4**) [milia passuum; meile]. Megh meere tyzen keth latathnyra: mensusque ad stadium duo decim millia (JordC. 926). **5**) [effectus, eventus; wirkung, erfolg]. Semmi io es haznos latattya nem volt az ő álom latasoknak (Frank: HasznK. 10). Mi az oka, hogy emyi predikáció-hallásnak sok-kaban hasznos látattya nintsen (Pázm: Préd. 462). Kevés látattya vagyon jobbulásodnak (Pázm: KT. 87). Emyi soc es nagy latati legyence az mindenkor meg tartatot magzac (EszT: IgAny. 115). A melynac nem kevés látatyi vadnak és vóltanak (Pös: Igazs. I.571). Az ember könyörög az istennek, de nincsen látattya (KBodor: Hősz. 35). Kevés látattya volt mind eddig annak is (MonIrk. XV.121). Ők az ő dolgokat nem aluszzák el, kinek látatja is vagyon (ErdTörtAd. 347). Igaz dolog, hogy volt olyan látatja, hogy nem kívánt volna hostilitást tenni (Béres: Lev. 83). Ha úgy van, ninc látatja az armistitiunnak, gondját viseltetem én is Khingiszeghi césém-uramnak (92). Ugyan ég a munka kezében, van is látattya dolgának (SzD: MVir. 214). **6**) [testimonium; zeugnis]. Yrastvo doctoroknak latat-tyok zerent (ÉrdyC. 66). En ees azt mondom, hogy te vagy az Peter doctoroknak latattyok zerent (369). Semminemű erős-séggel, semminemű latattal meg nem bizonyithatni (EszT: IgAny. 174). Hogy az nem isten újával iratott, elég látat arra az (Pös: Igazs. I.20). Nem jó látat Calvinushan, hogy őrmest el-temetné azokat a szókat, melyek a szent háromsigot jelen-tik (597).

Látatlan: 1) *invisus* MA [non visus; ungesehen]. Pilloga toe, látatlana teszem, mint ha nem látán: *coniveo* MAI. Abon wolph walunj najorsag, azt látatlan nem lreham (LevT. 1270). A vas fúzkokat most csak látatlana köszönöm. Kdnek mert még Szombathia vannak (H279). Tarn: Szents. 21). 2) *inexploratus*; ungeprüft. Ne gondolj roszt az to felebarátokra, ne velekedgyel hozzá látatlan (Boru: Préd. 429).

Látd, ládd-é, láddék: *lecco, en, epidem*; *sieh, seho doch*. No, no, ládd-é: at, at PPIB. Monda nekő, láddék mint kőnőitűk az istenő kőntd (DebiC. 12). Láddék inmar negi ezendője mult (26). Láddé mely yghen ivth (517). Had ne kezozok, lade Illyesth liya, lasok, talam el jw (ÉrsC. 100). Láddé mely ygen zeppen tnyit a zont Boneuentura attyánk TelC. 371). Láddé hogy mond (Mel: SzJán. 7). De láddé megis (Mon: Apol. 297). De ládd-é Krisztus az iteleben nem említi ama tőzégős vétkeket (Pázm: Préd. 19). Láddé hogy csak az nem említheti meg az Christus magvát, a ki látni nem akar (Pázm: Kal. 560). Czegl: Japlc. 34). Láddé mely nehéz a dér az bikának (Pázm: 5Lev. 262). Láddé a vitézek megis indúltak már (Gyöngy: Char. 35). Lád, hogy hamar hittél (Hall: Pá. zs. Előb. 8).

[Látdogál]

még-látdogál: *revisito* C. [widerholt besichtigen].

Láthatatlan: *invisus, inaspectus* C. *invisibilis* MA [unsichtbar]. Az láthatatlanobol láthatatlanokra karlyon (NagyszC. 29). A láthatatlan lelec az láthatatlan istenhez hasonlatos (VitéC. 7). Az ur az ew isteny zemeelyoben láthatatlan es hallhatatlan vala (ÉrdyC. 511). Kenyerhész legyenek en közöttlen es en ellensegnynek közötttők láthatatlanoknak (ÉrsC. 291). Teremtett láthatatlan anyzlokat is az őrdéké való meynyel folség (Com: Jan. 215). A sem lehetett, hogy a látható Christus, láthatatlan Christust őtt legyen meg, mert így kettő esmálódott volna az egy Christusból (Mátók: BCsák. 425).

Láthatatlanképen, láthatatlanul: *invisibiliter* MA [unsichtbar]. Az ő ecelesijők pokolban ha volt láthatatlanul, de a földön nem volt láthatóul (Pázm: LuthV. 263). A te kődyt véreddel a Christu ért láthatatlanképpen egyelőd abba (Czegl: MM. 111).

Látható: 1) [videns; sehend]. A matska igen élesen látható állat (Misk: VKert. 167). 2) *opticus* C. *visibilis* MA [sichtbar]. Az ey fyanak látható voltának el tauozása ellen vezen vala edősleges vigasztak (ComC. 26). Ha minden látható allatok eegenek, az purgatoryom kenyához hasonlatos nem lehetne (DomC. 278). MA: Tan. Előb. 21). Az más dik napbeli mi őllnek nem látható lészen (Kal. C2).

Láthatóképen, láthatóul: *evidenter* C. MA [augenscheinlich]. Nem olly láthatóul visellyik a karunképet és er kőtsöt, mint Nabuchodonozor (Pázm: Préd. 418). Ez dolog látva, láthatóképpen, szemlátomást lőtt (MA: Scult. 600).

Láthatós, láthatatos: [visibilis; sichtbar]. Zabudoh emő meth myndón láthatos es láthatatlan ellensegnytől (CzeglC. 12). Mind láthatatlan es mind láthatatos allatok (TelC. 147). Miga Kristus munk láthatóssan alta neki az oltári szentséget (Tarn: Szents. 121).

Látnivaló: [conspicuus; augenscheinlich]. Látni való kegyelmes mun, hogy a német tiborlul csak tel mérföldnyire em boesája compániákat (MonIME. IX. 6).

Látó: 1) *videns* MA [sehend]. Az ándoc a latokat meg valattya (Holt: Bibl. 1. Nu2). Job egy látó bizonságnak hümi, hogy nem mint sok latlőcs (Deesi: Adng. 1). Tanításime halgatói ezada tételence látó voltne (MA: Bibl. Előb. 1). Ki teszi az embert látóvá vagy vakká (12). Látó rostotlák (ACseri:

Énc. 155). Csak látóul is közülök csak egyet is be nem bo esőtottan (TudTár. 1839. 365). 2) [visitans; besuchend]. Magam is mentem néha látóul (Megy: Dial. 36). Istennek hála mostanában Főjérvára is tekinthetők látóul (RakGy: Lev. 174). 3) [propheta; seher]. A kike ő mostani időbe prophetanac hynac, négen azt lat nac es meőnce hijac vala (Mel: Sám. 33). Arrul a nemzetről azt mondja a látó: Nem lészen közülök egy is eltűradő (Thaly: VÉ. 1251).

álm-látó: 1) [sonnator; träumer]. Ime ilon jó az álm-látó, jel őllýük meg es vessie egy ő kőit a Holt: Bibl. 1. 82). Prófétákat álm látóknak nevezet (Orezy: KőhSz. 219). 2) [interpret. sonnator; traumender]. Közöttök jóvendőmondó vagy álm látó tündelnd és jegyet adand te néked (MA: Bibl. 1.170). Ihol jó amaz álm-látó, jertec őllýük meg őtet (Tyuk: Jozs. 363).

betegséghöz-látó: [curator aegrotorum; krankenpfleger]. Kozma, szent Denijén betegséghöz látó, szent Apalina vala foggyógyító (RMK. II.164).

háztűz-látó: *explorator sponsalitius* PPIB. [feier].

hús-látó: [inspector carniac; fleischbankaufseher]. Hús-látók, vásárbírók: *caruales* PPIB.

igaz-látó: [iudex, arbiter; richter, schiedsrichter]. A farkas meg ala a közepén, hogy igaz látó és bíró lenne (Holt: Mes. 229). Legyen azért az Jehova igaz látó, es ő terien íteletet en közöttem es te közötted (Mel: Sám. 51). Nintsen ná közötttűne igaz látó, ki az ő kezét közébe vetesse mind kettőne között (Kar: Bibl. 1.517. MA: Bibl. 1.171). Legy igaz látó benne (Megy: SzAOné. 274). Az gyulbi sík meőn juhász, hajlók között igazlátó voltam (Thaly: VÉ. 1348).

isten-látó: [exorcista; beschwörer]. Ne lelettessek theberned, ky almath tarczon, se kyatho, se ysten latho (JordC. 239).

messze-látó: *prospex* PPIB. [weitschend]. Nints közülök olly messze-látó, mint a sas (Pázm: Préd. 66). Messze-látó füvegeket, perspicillumokat kőfomál (Com: Jan. 167). Messze-látó füveg: *telescopium* (Com: Orb. 161). Ezt meg-láthatnyk a szent írásnak perspicillumán, messze-látó esőjen (TKis: Pan. 62). Volt ez igen messze látó, tanácsos lator ember (Bod: Pol. 131).

Látós: [videns; sehend]. Nem lemnének azok messzéro látósik (Gyald: Orsz. 57).

[Látód-ik]

még-látódik: [inquiror; untersucht werden]. A dolog törvény szerint meg-látólván, érdeme szerint büntetessék a lator (Mondrók. VII.119).

Latogat: *specito* C. *visito, visio* MA [besuchen, untersuchen]. Az tizta zozetesszegh ystemek, elotte ez: arvakat latokathny [ig] es őzvegyeket szeghelleny (JordC. 834). Vala zent Damascos nyomorultakat es zozegyeket latogatny (DomC. 88. 124). Nem latogatnak vala Christus oghazat (BodC. 26). Egy időben meene attyáffay latogatny az calastronba (ÉrdyC. 502). A betegeket latogassad (Com: Jan. 201). Zríni várnak állapottját kezdé látogatni (Zrínyi: ASy. 99). Im minutát küldünk, mit írj az budai vezérnek, kit emberséges katoantól meg küldvén, szóval is köszöntessd a latogassad (RakGy: Lev. 98). Undnas dolog torok latogatni (Mik: TelL. 82).

[Szólásol]. Az isten münket ép elmével látogatot (Ker: Préd. 9). Az sem igaz, hogy isten igazakat gonosz-szal latogatny (Pázm: Préd. 76). Az ur isten minden jóvis-szes jólkkal latogassa kegyelműket, szívből kívanyuk (MonIME. 1. 66). Isten minden jókkal latogasson eses atyántú (Gér: KarCs. IV. 199).

el-látogat: [exploro; prüfen]. Hogy io bort venneink, azért ny az it nálunk mynd el kerestvük es látogatvük, de jóbat ny nem találunk (RMNy. II.62).

hozzá-látogat: proviso C. Hozzá látogató: provisor C.

környül-látogat: circumviso MA. allenthalben besichtigen PPB. Körüskörnyül-látogat: circumviso C.

még-látogat: **1)** viso, invisio, revisio C. perlustro, pervideo MA. [besuchen, besichtigen, untersuchen]. Közbe közbe meglátogatom: interviso C. Valakit meglátogatni: *provisere aliquem; rövid-nap meglátogatlak: *propediem te videbo PPB. Zent Ferencnek monden [no]new helyet nagy tyztessgeuol meg-látogata (EhrC. 69). Korokat meg nem látogatom (VirgC. 10). Beteg valek es onomet meg látogatókat (117). Meg látogatlak tegődet, es meg gondolatlan örömmel töltik be a te züed (WeszprC. 31). Gyakorta meglátogatya vala az hetegevet (MargL. 48). Gondolom, hogy meglátogatnam ez zerecheont (DomC. 307). Meg látogatnad fellet es meg syroseytad ásteth (KulesC. 151). A nyomorultakat az ő veszedelmeknek ideien meglátogatya (Helt: Bibl. 63). Meg kinél éyel, es meg látogató az hátyákat (Helt: Krón. 148). Kortomákat, czap házakat látogatnac meg (MA: Scult. 907). **2)** [vindico; rächen]. Meg látogatta az atyáknak alnakugokat az ő gyermekeken harmad es negyed nemzetséglen (Tel: Evang. II.820). Isten nyúlt illy szoross narokkal hozzá, ő látogatta meg (Szl): MVir 416).

[Szólások]. E fabula inti azokat, kiket az isten meglátogatót klenb-féle szép aiándekoeckal (Helt: Mos. 422). Bornak, meluel az kegeies isten minket meg látogott (RMNy. II.1). Az istentelenec ez világon iszonyu hánteteseckel meglátogattatnac istentől (MA: Bibl. IV.240). Isten az feleségemet egy fia magzattal meglátogatta (Radv: Csál. III.4). Megaiándékoza a gazdát es ioles szabadsággal meg látogató (Helt: Krón. 83). Az istenec mindenekben jó szerencseuol meg látogassie átet (13).

meglátogatás: visitatio, perlustratio MA. [besuch, besichtigung]. Maria meg látogata zent Ersebet azont, mely meg látogatásnak innepet ma tyztelleyek (CornC. 311). Jeottek eo hozya meglátogatásnak okaert (DomC. 170).

Látogatás: **1)** visitatio MA. [besuch]. Nem ysmereed megh az the látogatásodnak ydeyt (JordC. 597). Az vdő zorent valo marhabol menekőd elegeken sytőc látogatást temem (TelC. 101). Legyen emberseges látogatás es kevanyath az nyawalyasob (ÉrsC. 216). Homonnai nam látogatattása csak kénélés volt (RákGy: Lev. 84). Koesis, fogd-lé mind a hatot, valakinek látogatására szüandékoztam (Fal: NE. 73). Cynthiát szemre vévén, szereté benne a templomok gyakor látogatását, a földre le szegezett szemét (Fal: NA. 177). **2)** [lustratio; besichtigung]. Az leany nedgyedet az okleveleknek elő hozatasa es látogatasa nélkül meg adgyak (Ver: Verb. 161). **3)** [plaga, poena; plage, heimsuchung]. Az vrnak napján ez világi látogatásokat es csapásokat nem érthettyük (Pázm: Kal. 811). Igaz érdemes látogatását viseljük az úr istennek (RákGy: Lev. 167). Mi soha nem tudjuk, mi isten látogatása az váradi majorságon, az nem szaporodhatik (259).

Látogató: **1)** visor, visitor MA. [aufseher, untersucher]. A Jerusalem városból ki hozza ég hop mestert, acki a hadakozó népnek látogató mustra mestere vala (Mel: Kir. 471). **2)** [explorando; prüf, prolir-]. Borlátogató ho: nonember (Corp-Gramm. 17).

Látomány: [spectrum; erscheinung]. Látománynak a vagy tünd-mek-is gyaníhatták lenni, mivel az őrdög-is magát néhánykor világosságnak angyalává tünteti (GKat: Váls. I.553). Hozhatnék nagyobb bizonyosságért hiteles példákat a spectrumok, a látományok fölől (II.1250).

Látomás: **1)** visus Ver. [das sehen]. Mindazáltal a jó szemmel látomás a dolgot más különben bizonyítja (Misk: VKert. 253). Látomás, hallás, szaglás, ízletés, illetés (Fal: NA. 162). **2)** [visio]. Oly távul vagynak tőle, mint értelmek az isteni látomásoktól (Fal: NE. 58).

szém-látomás: [intuitus, conspectus; anschauung]. Életünknek iárása hitben vagyon, nem szömlátomásban (Helt: UT. y8). Soe keppen tanita az wr mind szem latomasanal, mind tapogatasanal (Born: Préd. 273). A Kristus tselekedetinek szem-látomására igazította tanítványit (Pázm: Préd. 39). Szem-látomásént való (Megy: SzaÖröme, Előb. 6). A szemlátomásban így hányák a súlykot (Sámb: 3Tel. 654). Szemlátomásból meg tapasztaltatot (Toh: Vigaszt. 132).

Látomást: palam C. [offenbar]. Isten latomast jó es nem veszték (DöbrC. 106). Nyilván és látomást ki nem vissett semmit (Csák: AU. 9).

szém-látomást: ante oculos, evidentissime C. palam, propalam, eviderter MA. [angenscheinlich, offenbar]. Zom latomast meg mwatlnaa az ew istenecet (ÉrdyC. 507). Neki yeleneek az angyal szemlatomast (594). Es yme yz Maria zem latomast neki iolenee (TelC. 334). Christus ment szem latomast menyho (Born: Préd. 326). Az őrdög szemlatomast mutogatya Adam fiának ez vilagnac ezalard okosseget (Born: Evang. IV.20). Szöm latomást megyek az veszedelemre (Döcsi: Adag. 217). Abban bizony szemlátomást még az pogányok értelműtis meg győzhettyük (Pázm: Kal. 133). Ez dolog látva, láthatóképpen, szemlátomást lőtt (MA: Scult. 600). Hogy mi az istent nem színyel féllýie, tisztelleye, az igazság szemlátomást bizonyította (MA: Tan Előb. 26). Ne hazudgyon olyan szem látomást Szem látomást való bazugság (Matkó: BCsák. 57). Szem-látomást paráz-nálkodni nem szégyenli (Diósz: Praed. 260). Szemlátomást fogy es mintegy olvad (Mik: TörL. 113).

Látott: **1)** visus, circumspectus MA. [gesehen]. Semmy-nemov látot gevteremben magat nem hagyta vala reztelenre (DomC. 16). **2)** [oculatus, ocularius; angen-]. Kinee en nem chine hallot, hanem ygian látot bizonyisgha vagioe (Balassa: Camp. 4).

Látsz-ik [dothet TelC. 297]: **1)** videor MA. [cernor, spector; gesehen werden]. Laciék, tecek: videtur (NémGl. 347). Chétőstőkön nednes egh laeziatuak 1572 (KBőcs. D7). A földön pedig anuális rettetgetőb jelek látszanak (Pázm: Préd. 6). Kinnal meg töltött edények laezóttak (Lép: PTük. I.27). Némelly szép fekete bajtuzokkal látszattak (Könyi: VM. 65). **2)** censor MA. [utor, videor; scheinen, gehalten werden]. Az sarkany ezeketh meg mondan, lathek en nekem, hogy olyan lewn, mynth egy zep ifyn (TelC. 297). Mi látzie tünktee: quid putatis (Helt: UT. c6). Az masic reszo szímmel inkah, hog nem mint haszonnal laezik vala iolnac (Döcsi: Sall. 15). Az számáris orozlánnak lázik az tudatlanduál (Döcsi: Adag. 47). A ki hőt-nak lázik vala, azt meg-gyógyította (Pázm: Kal. 666). Oszlopok-nak ládezattattak lenni (Fal: Csák. 404). Avagy a befűknek vonogatási a gyermekeknek első tekintettel álmélkodásra méltó esudálnak nem látszanak-é (Com: Jan. 2). Gyakortab a kik leg alkalmatlanabbak, azok látszanak magoknak leg alkalmatos-sablnaknak (Pataki: Reg. 178).

által-látszik: [perlucet; durchscheinen]. Az íveg világos, által látszó, de igen romlandó (Bod: Lex. 167).

ki-látszik: **1)** [emineo, exsto; hervorscheinen, hervorragen]. Ky lachyq vala az ev karyank husa (MargL. 38). Garadyczon ne hagy az oltarra, hogy te zemerenszghód ki ne lasselek (JordC. 55). Ki ne lassik az te mezytelensighednek iltelensighe (Sylv: ÚJT. II.140). A klastrom nagy hegyn vagyon a város fölött, a homnét az egész város kilátszik (TörtT. II.352). **2)**

(elucesco; sichtbar sein). Hogy ez a Mosesnek megjelent angyal a Christus fölt légyen, innen is nem homályosan ki-látszik (GKat: Ttk. 371).

még-látszik: 1) videor, cernor MA [gesehen werden]. Ez könyveknek zakodozást oly igen nagyon volt, hogy meg mind ez napig es meg lázik (VirgC. 22). Meglátzatime szinten olly diezőségeseinek lenni, a mint most ő maga vagyon az isten (Born: Préd. 35). 2) appareo, elucesco; sichtbar sein]. Meg ládezik hát mind ezekből az en argumentomomnak igazsága (Bál: CsIsk. 62).

Látszat: [aspectus, species; das aussehen]. Nem mondom, hogy szűben, borskorban járjon a vitézli rend, kétségkívül ily köntösben rossz látszattja volna (Fál: NE. 50). Ezek a héla-valóságok szépen illenek az egyházi köntöshez, a skárlátban és arany prémmel futtatott köntösben sovány látszattyok vagyon (63).

Látszatos: 1) [visibilis; sichtbar]. Az ő látásának ereje tovább érkezik a látszatos világ kereségénél (Fál: BE. 569). 2) [speciosus; glänzend]. Olly tündéklétes, olly látszatos az anyaszentegyház, mint a magas hegyen építettett város (TóthJ: IstN. 81). A készklás magos hogyan építettett város látszatos és állandó (Bíró: Préd. 2). Hogy valami neveztes urfi látszatos légyen a kéues vilá szemel előtt, ahoz jó darab erszény ki-vántatik (Fál: NE. 273). A forgó ég alatt nünsen oly látszatos teremtmény, se kiüts, mely árát telkednek) érje (Fál: BE. 570). A hívásos azt bömböli magában mi haszna, lakásom urfi, költséges, látszatos, ha senki sem néz reá (596).

Látszatoság: [splendor; glanz]. A ki a külső látszatos-ságra szaggal, ne outsa egyszer s mind kintsét (Fál: UE. III. 115).

Látszomány: [spectrum; erscheinung]. Az ekklesiái historikusoktól is hoztatnak példákat a spectrum, látszományok felől (GKat: Váts. II. 1250).

Látt: [videns, cernens; sehend, sehauend]. Ki méne mindenekre látára (Holt: UT. 34). Tón nagy csudákat a mi szemne láttára (Kar: Bíbl. 164). Ki ugrott sok szemes emberek láttokra az iktékes hazugság (Bál: CsIsk. 112). A vadászok sokszor a majdnoknak láttokra vízben mosdani szoktak (Misk: VKert. 229). A ki a bíró szemne láttára vakmerőn eltekéll magát a bírné, inkább érdemes arra, hogy a deresen fekvő járja a lapátkás tántzot (Fál: NE. 81). Kristus urunk mindenek láttára és hallottára maga véson számot az utolsó ítéletben (SzD: MVir. 251).

Láttatos: 1) [visibilis; sichtbar]. Mynd ez kenodevth za hadoh enghemeth mynden látatos es lathatlan ellenségyntíhwl (Thewrt. 8). 2) conspicuus, prospicius PPBl [anscheinlich, ausgezeichnet]. Ha ennek előtté sola még megnem tapasztalatott volna is, hogy az anyaszentegyház nem köttetett az külső láttatos pompához, önön magoe szemlatomást való bizonyítást lehet-nénne arról (MA: Elm. Előb. 23). Angyali tökéletességgel legyen láttatos (1271). Láttatos példánk vagyon (MA: SB. 76). Az sílo-ságheh aniaszentegyházra nézve láttatos es bőségtöbbség legyen, hogy nem mint az keresztysenegeben való pogányokra nézve (EszT: IgAny. 170). Szép láttatos elő szemlatással megbizonyít-latiak vala (169). Igen láttatos, ő magában az nap (Lép: PPBl. II. 218). Én láttatosb különbozest mutaték ő köztök emél (GKat: Ttk. 30). A mi bírnénk megpáncsoltunk, és olyan láttatosokká lettenek mint a vér (Szok: Bds. 110). Az arbutz taknak koszorút hol láttatos festekkel, hol ezüsttel, hol aranyal borítottak (SzD: MVir. 203).

Láttatosan: [patenter PPBl [sichtbar]. Arról láttatne tani-tást, hogy az istenuee esmereti minden teremtetett állatokban

bizonyára elég láttatoson és világosan ábrázassée (MA: Tan. 69).

1. **LATKA:** lebes DóbrC. 195. (becken, kessel). Jyda en kirafom, Moab en remensegemnek latkaia, Idvmeag el teriez-tem en cipellesemet (DóbrC. 195).

2. **LATKA:** [ferrumen; loth]. Vedd ki az megtörött grí-sant, akar az latkát ölegies köziben jó melegen, és próbáld meg, tess valamit véle, az veressét latkával csuálllyad szárazon megtörvén (Kecsk: ÖtM. 308).

LATOR (lutor Pethő: Krón. 249): 1) latro MA [räuber, bandit]. Ty vatok kett latrok, kyk ez világott kernyel kerengyk (ElrC. 30). Wtet kezdé verit miképen tolaajt, latrot (VirgC. 26). Ty gonoz latrok es kegitlen gykosok (47). Latrok ve-weenek en hazamra (ÉrdyC. 133). Gonoz teesw latrok (536). Törvényeket szórénée az gykosoc ellen és a töb lator em-beec ellen (Holt: Krón. 41). Az ejeli latroknak szantalaussagat mongia lennie 1572 (Kács F2). Ő fosztotta meg Bíró Péter szolgáját, tehát nyilván való lator s vajda rabja (MontME. 180). Megérdemlé a lator, hogy noha latril kereste telyes élete rendiben, azon éjjel ugy mennyen bé a paraditsomban, mint sz. mártyr (Fál: NE. 54). A lator a kereszt alatt ládd mely szerelmen fogadtatott a mi fúvezítónktól (92). Nagy reménység fönylett ebban a járbor latorban, mikor a Kristus országának részesülését kérte (Pázu: Préd. 547). 2) seles-tus, accleratus, consecleratus, improbus, reprobus C. facinorosus MA. [gottlos, verworfen, ruchlos]. Iszonyú latrok: nefarii C. Mesterlator: *machinator seclerum; felette nagy lator: imma-nior, immanissimus seclere; mester lator ember: homo *inge-niosissime nequam PPBl. Iámbor a nyelued, de lator a szömed (Holt: Mes. 182). Vgy kel kövély latornac, az ageb lator apud szüto így járt volna (365). A satan bínnel vadol, mind lator ispan es sugallo be ad istennek, es el aul mas felől (Mel: Szám. 312). Égebert nem bírom, hanem chak hog ez ket vr kezét ez lator mia valanj gonoz ne essék (LevT. 1368). Lator természet valna egyebekben is, ha isten szüokra ezentene, mert az nyugodalomban kenyekedik az emberi lator természet (Born: Evang. IV. 228). Szentesnek mutatták magokat, de latrok (Decsi: Adag. 41). Világ latra (59). Az lator kakuk az ő monyait az ökr szömetekének fejkébe toya (Mik: ÖrökÉ. 81). Forgach Sigmund igen tal elméjű, állhatatlan ember, bitinek semmit nem kell bínni, nünesen most itt latrabb nálánál (RákGy: Lev. 224). Az új szebeni polgármester az szász emberek szöszölőjé-val lator emberek (230). Ferdinand királyt a Bécs ország lator urak és a bécsi lator polgárok hittak Bécs alá (Pethő: Krón. 240). 3) [scortator, ganeo, scortum, prostibulum; hurer, hure]. Lator, parazna aszon (Mel: Szám. 111). Hazugsignak nevezi, hogy lator tarsa volt. Latornek az apuza; ha házasság nem lehetett közöttök, lator társának kellett lenni (Pázu: LuthV. 171). Az házasság töb parazna kívül való idegen ágyat ferteztet-meg, a kurválkodó lator az önön magát (Com: Jan. 183). Nem siethetek ugyan még most az latrának kikeresésével, de bizony idejében el nem akárom mulatni (RákGy: Lev. 158). Lator volt, az asszonyak az latra (228). Egy latort az asszony magádoz rekessze (Gyöngy: Chr. 20). Latort ugy ágyast tart (Szathm: Dom. 127).

Közmendások. Az ki bízza csak latorra ő magát, megcsala-tik, latrul veszi ő hasznát (RMK. III. 219). Könyű az latornac az latrot meg ismerni (Decsi: Adag. 104). Az ki egyszer lator, sola nem ámbor az (108). Edey atyának is lator tá nünesen (Ker: Préd. 157). Rusnyabb az lator asszony a franczos ember-nél (Thaly: VE. 1110). Az ördögnek is süntája leglatrabb (Kis: Adag. 72). A ki lator paripán ül, zabokából itat (Fál: NA. 173).

Latorkod-ík: 1) latrocino MA [räuberi treiben]. Ha va laki mostan az anyaszentegyház gubernálásának formáját valóba

megtekintti, észébe veheti azt, hogy az ég alatt ninezen nagyobb tolvaj barlang, az melyben a tolvajok szörnyebben latorkodának és dőlősködnének (MA: Tan. 1135). Most leginkább az vég-beliek latorkodnak, Dívini István lator volt, kiről ezután bővebben írunk (RákGy: Lev. 211). Bizonyos, hogy a latorkodó kozákok 30 vagy 40 ezeren érkezték vala a vizen (TörtT² 301). **2)** [moechor, luxurio; buhlen, ausschweifen]. Amá parazna, ki Betsabeal latorkodot (Born: Préd. 431). Ha felette igen latorkodnac az barmoc, essőt iolent (Cis. G1). Kellemes dolog, ha az atya bójtro, józan és tiszta életre inti fiát, maga pedig szemtelenül tobzódik, latorkodik (Pázm: Préd. 198). Vér szerint való attyokfiával latorkodók (Veresm: HitMegt. 97).

[Szólások]. Minden keresztyén lélek vonja félre magát, valahányszor bünye vivő alkalmatosság latorkodik körülélette (Fal: NA. 165).

Latorkodás: 1) latrocínatio MA. [räuberei]. **2)** [improbitas; frevel]. Hunyadi János nem gondola az aruló cilái grófnac latorkodásával (Helt: Krón. 105). **3)** [adulteratio; buhlerei]. Szolgáló leányokkal való latorkodás (Mon: Apol. 335).

Latorság: 1) latrocínium MA. [räuberei]. Üzentem vala a királynak, hogy nem jó volna az kozákok latorságáért hatalmas császárukkal való frigyét felbontani (TörtT² 1291). Erdei, mezei latorsággal ki-fosztanak javainkbul (Fal: NE. 102). **2)** [improbitas, scelus C. [frevel, ruchlosigkeit]. Iszonyú latorság: nefas C. Forralt latorság: meditatio, *cogitatio scelus; latorságával el-híresedni: malis facinoribus *notescere; reá termett a latorságra: *accomodatus ad flagitia; el-untak hallani sok latorságát: aures nostrae *calent illius criminibus; bélyeges, kire latorságáért bélyeket sütöttek: stigmaticus PPBl. Aszt mondgyáé, hogy igen gonosz vagy, és latorságodért kellett teneked farkadat zálogban hadni (Helt: Mes. 290). Minden latorságra rea szabadittia őket (Mol: SzJán. 405). Több latorságot, tekozlást nem latsz, mint most az ünnepen (Born: Evang. IV. 521b). Szálaiság, latorság (DictaGr. 40). Talám nem gyakorlatnak ő köztöttek azok az czégérs latorságok (Pázm: Kal. 218). Ezt az istentelen latorságot siketségre nem vővé az romai pápa (678). Ha ki gonosságból vétkezie, latorság (Com: Jan. 176. 219). Ez mondás az sz. írás ellen való latorság (Matkó: BCsák. 35). Igen igen rajta légy, végére mehes bizonyosan latorságúnak, az hajduéúnak (RákGy: Lev. 76). Gyalázatos halállal áldomását adták latorságúnak (SzD: MVir. 209).

Latorságos: [improbis, scelestus; frevelhaft, ruchlos]. Gonoz, latorságos Mysia (MA: Bibl. Magy. 4). Az, az istentelen, latorságos gyülekezet méltó volt az anya sz. egyháznac nevezetire (MA: Tan. 1084). Veszedelesb és latorságosh, hogy a bálványoknak szolgálnak (Illy: Préd. II.326).

[Latrabb, latrabbul]

még-latrabbul: [depravor; verschlechtern]. Erkölcze meg-latrabbula (MA: Scult. 936).

Latroz: [contumeliis figo; schmähen]. Egymást kurvázzik, latrozák: invicem *raptant pro moechis PPBl. Latrozza azokat, ha kik jóvá nem hadnják, hogy illyeneket írt (Tel: Evang. II. Előb. 14).

1. [Latrul]

el-latrul: [depravor; verderben, verschlechtern]. Immár ugy el latrult és oly ezintalan, hogy sokat torkon fog az állhatatlan (KTör: SzJán. 4).

2. Latrul: [improbe, malitiose, scelesate, sceleste, flagitiose MA. [frevelhaft, ruchlos]. A lelköckel latrul complarkodnak (Mol: SzJán. 87). Láttam nagy wrat, kinek kiúzet gyermeki latrul fellaktak (Born: Préd. 517). A mely idegen aszszonyt szeméd lát, azt szíved latrul kívánnya (Pázm: Préd. 228). Lat-

rul gyalázzák a pápát az elhanyagolt fiak (Pázm: LuthV. 353). Istentelenül és latrul élnek (Illy: Préd. I.197).

[Szólások]. Latról íártál agob (Helt: Mes. 302).

[Közmondások]. Az ki latrúl keresi, latrúl vészi hasznát (Döcsi: Adag. 10). Az mely latrúl keresed, olyan latrúl vesszed (153).

LATORJÁNSÁG, LATRÁNSÁG: [latrones; die räuber, räuberbande]. Soc latorjánsággal népét sokasítá, az Mátyus földet égete, dulata (Tomosv: Béla. 40). Nagy agyar-kodással száguld a sok latránság (Paskó: ESir. A2). Az itt való latránságot mindemnap fogják (RákGy: Lev. 491). Oly híro jött, valami latránság verte volna egybe magát elleno való támadásra (506). Mióta a kurnez latránság támadott (MonOkm. VII. 381). Az lauasalföldi megbódult latránságot mi illeti, nekünk is ugyan így hozák hírrül (XXIII.184).

LATRIÁZ: [adoro; anbeten]. Jobban akart azért a mellett meg-maradni, hogy sem lelke veszteségével teremtet állatot latríázni (Czepl: Japh. 53).

1. **LÁZ:** [fornido, terrieulum; schenche?]. Fölten fölt, olyan mint a láz, koldus rongyba öltöztette a szegénység (SzD: MVir. 379). [Vö. VÁZ]

2. **LÁZ:** tumultus, motus populi SL. [auflauf, aufstand]. Nomen etiam Lazorum in Colchide si recte exentiatur, genuinum Hungaricum est; láz enim, ut ejus derivata: lázadni, h. e. excitare et lázzasztani, h. e. excitare ad tumultum, vel ad certamen, docent, significat nostris cum sine dubio, qui animose aliis praevisset in bello, hostenque ad certamen provocasset; unde et lázos, adjective, eundem sensum habet (Otr: OrigHung. II.172).

Lázos: [tumultuosus; aufrührerisch]. Lázos eundem sensum [excitare ad tumultum] habet (Otr: OrigHung. II.172).

Lázzad, lazzad (lázzattya): [nitor, persequor; streben]. Láttam oly világ oktalanította urfiakat, a kik a raritas és újság után lazzadván, maguk sem tudták, mire bolonduljanak végtére (Fal: NE. 30). Ha ugyan tsak oly igen a vigasztalás után lazzattunk, nem találhattunk-e másban miben vig örömnünket, hanem-ha a bordélyokban förtőzünk mint a bűdös bakok (106). Tsak az újságok után lazzadnak és magok szülte elméjek tegnapi találmányival akarnak kedveskedni (Fal: UE. 1381). Ugy látszik, hogy némellyek a barmok kedvével egyvelítik kedveket és azon-féle gyönyörűségek után lázzadnak (Fal: Sze. 535). (Párisban) a nép szinte úgy lázzad arra, a mi nem kell, mint arra, a mi kell (Fal: TÉ. 776). Megerőltetvén a telhetetlen természetet, testi gyönyörűségek után lázzad (SzD: MVir. 116). Az öreg az ifjaknak pályáját futtyák, utámok induhnak, lázzadnak (343).

föl-lázzad: 1) [se viae committere, se commovere; sich aufmachen, aufbrechen]. (A kyrál leweleeket yrasson, kykben femyen parancsolyon mind ő zeles orzagának, hogy minden ember fel kezdőlven, fő warosaba gyűlheneek; hagyot napra ha ywtanak, mynd fattyk fel lazzadnak, nagy sok nyandekoth wywenek, az warosban bee yewenek (ÉrsC 448). **2)** [exsurgo; aufstehen, sich empören]. Így szégyenült meg a lelki Hámán, így maradának tserben az ő föl-lázzadt hacséri (GKat: Váts. II.953).

Lázzaszt: commoveo, concito SL. [anfeuern].

föl-lázzaszt: concito MA. PPB. [aufwiegen]. Elis lopá magát Florenziából és Görögországban evezvén, az kösséget fel-lázzasztá (Pázm: Kal. 678). Az taborba jutának es fel bodító hírről az vitézeket fel lazzasztak (Forró: Curt. 371). Sokakat fel-lázzaszt és valami kajtor hadat indít (GKat: Váts. II.353). A czéhek fel-lázzasztják a kösséget, de nem vének azzal soha

ellenséget (GyöngyD): Char. 357). Xerxes egykor maga népe közzől a görögök ellen ezernyi ezereket lázzasztott fel (Misk: VKert. 72).

réá-lázzaszt: [impello; antreiben]. Mást beszédgyével felöltet, valamire réá-lázzaszt (SzD: MVir. 181).

széllyel-lázzaszt: [dispergo; zerstreuen]. Az harez után jobb az sereget csoportban tartani, hogy sem mint széllyel lázzasztani (Réd: Tem. 16).

Lázzat: [moveo, concito; stiften, erregen]. Bekesegődők leegyenek mynnden tyredelmesseggel azokhoz, kik raytok nyomorúságot lazzatnak (ÉrdyC. 296).

Lázzit: ∞ Haragját is lázzítja (BFaz: Asp. 2).

Lazzud: [dispergo, disijicio; zersprengt werden?]. Jobb ha serege mind itten lazzudna, hogy győzödelmével kérkedni ne tudna (Könyi: HRom. 139).

[Lazzul]

el-lazzul: [diffundor; sich zerstreuen]. Valaki megvert ellenségét széllel el lazulván üzi, az nyert győzödelmet vissza akarja ellenségének adni (Réd: Tem. 17).

LAZA: [exilis, vilis; gering, schlecht]. Ez a nyalka kuruczoknak kedvesebb lazaja, de most ottan sem kellek katonák lazaja (Thaly: Adal. II.141).

LAZAC: salmo, esox Sziksz. MA. [lachs]. Lasatz, semling, salmo hal: salmo; lazutz, galotza, pisztrang: salar PPB. Tengeri halak: a lazatsz, menyhal, tengeri porczogó halatska (Com: Jan. 34). A salmo könnyen szökik, ősszel lazatnak hivattatik (ACsere: Enc. 118). Pomerániában fogtak volt egy tizeladat, és annak az ő gyomrában rettenetes bőségű halak találtattak a többi között volt egy süngyi eleven salmo is benne, melyet mi lazatnak hívunk (Misk: VKert. 532).

LAZUL, LAZÚR: [lapis lazuli]. Lazul kő: lazulus Major: Szót. 289. Lazúr festék: Armenium, color Armenius PPB. Cyanus kő, melyet az mauritaniayak lazulkőnek hívnak (Keesk: ÖrsM. 270. 276). Elég van ott skarlát, mind lazúr s mind gránát (SzBodó: Kalm. 74).

LAZZNAK, LASNAK [meglazzakol Grad: NótVépr. 181. lásnak C. lasnak Born: Préd. lasznak Mel: Herb. 103]: **1)** balix Pestí Nom. 145. C. Nom. 44. toges, gausape MA. zeulitra lancea PPB. zottige decke, matratze Adáni. Ev agya vala egy hitum lasnak (MargL. 40). Vizes lasnakkal főtte be, hog meg följön (Mel: Sám. 201). Juhaimról el nirt giapiñbol ezüalt posztónal es lasnakkal melegittem őket (Mel: Jób. 74). Ha beburitkozik kádban vagy lasznac alá, has fnyait gyógyít (Mel: Herb. 103). A drabantnak posztót, lasnakot köllél vót (MonTrók. III.182). Nincz lasnoka, szűre, ingie (Born: Préd. 388). Lasnakkal befédett emberrel meg íeszteti (Pázm: Préd. 7). Esau posgás és szőrös vala mint egy lasnac (MA: Bód. 122). A szalmával megterítettett ágy fölben vette-mec lasnakoe (Com: Jan. 112). Agyokbeli lasnakajokat is az kortomára hordják (DBón: Részegs. 82). Az haranglábra az esztendő szíun fölmet-csö Dániel deáknak hozott bíró uram Búdáról egy lasnakot, 1 gréci tallér (MonTME. 187). Ellopta bárányak is lasnakját (Thaly: VÉ. 1351). **2)** [pumi; lumpen]. Koldus rongya, lasnakba öltöztette a szegénység (SzD: MVir. 379).

[Közmondások]. Szenet kőgyestől, lasnakot tizántól nem vehetni nyertesen (Kisv: Adag. 315).

oláh-lasnak: bardocneulus C. [zottige kopfbedeckung].

[Lazsnakol]

mög-lazsnakol: [pe-stringo, vellico; ant-piessen, antgabeln?]. Felten, hogy meglaszakolnak a bikák (Grad: NótVépr. 181).

Lazsnakos: gausapatus MA. Lazsnakos kuklya: bardocneulus C. MA. Lazsnakos, szokmányos, tzuandáros, tatár-köpenyeges: gausapatus PPB.

LÉ (le: PeerC. 123. 129. JordC. 387. 446. 519. ÉrdyC. 511b. le rontták, le vágák, le menének Pethö: Krón. 12. lewe JordC. 241b. 291. ÉrsC. 112. 120b): de, deorsum MA. [ab, niederbinab, herunter]. Lepökni: desquiere PPB. **a)** [hely]. Le esnie (prociidentes) imadac ötet (MünchC. 17). Maria ő keserősegeben földre lee esek (PeerC. 129. 332). Vosse lewe ew rwhayth: deponet vestem (JordC. 241b). Ereik emlékeztetre teetettének eet lewe ez kővek: positi sunt lapides isti in monumentum aeternum (291). Lewe vetelek wr istennek elotte: projecerunt ante dominum (300). Pokolnak meelseghere zallaz lee: usque in infernum descendes (387). Ezenek az morsalekből, kik lewe lwhnak hw vroknak aztaláról (402). Lee vetiköztetek hűtet a larssnakból (510. vö. Nyr. XIV.563). Földre lewe eswen ymada cwtet (ÉrsC. 107b). Lewe zallottam (112). Wmen magath megh alazwan es ő gondolatyth lewe haythwan ő byneyre (286). Ő thablayat lee helhete, az kep előt le terdelek (463). Hejh, kúrjuk az papot: sok ilyen jó napot innálkozzék le az szegény kuruczoknak (Thaly: Adal. II.145). **b)** [átvitt ért.] Habornszoknak vezedelmenek leehnyteso (MargL. 29). A szentség és isteni szolgálat, mind a kettő valóban igen le-félé vagyon, tsak a jó isten tudja, mikor léssen elő-menetele (Fal: NE. 8). Erre mélyen leszomorodtak s szörnyen felindultak (Fal: NA. 241). Letartó és alázatos volt (Fal: TÉ. 692). A pokolnak fenekéig lekárhóztatták (665). Leulastotta és meggyalázta az egész fehér népet (691).

LÉ, LÉV: 1) succus, liquor MA. [saft]. Balsamom finak lewe: balsamelacon C. Fa leve: hydrodes MA. Ez beteg az bozzanak leueket meg tovre es az leueet haromzer meg jua (DonC. 160). A sós halnak keserű leve (Com: Jan. 14). A gyökere állatok egyféle részei: medv, lév, hus, fikarty (ACsere: Enc. 222). Frömmek levét és büröknek borát adott (Tof: Zsolt. 373). Fröm léssen az étele és az itala bürök lév (509). A füz-fának levét ha földbe töltöd, abban való férget mind egyik meg-föld (Faly: SchSal. 21). Főtt szederjnek leve (Faly: SchSal. 35). Ezen lével gurgurizálód fűző torkodat (Váli: OrvSz. 2). **2)** jus, juseum C. juseulum, offa MA. [suppe]. Lébe főtt: jurulentus C. Edgy kis levet meg őtt volt az konyhány (SzBodó: TFű. 11). **3)** [jus, ligamen; sauce, bribe]. Leven marto falat: offa jurulenta MA. Es el devle az eteknek ev leue capaya vyara (MargL. 52). Sokszor főzött pareyokat újob levben feladga (Pázm: Lev. 4). Adjak a rozsz hust a jó lével (Megy: Alaj. 19). Elhöz illik a lévhöz kappan, táczán, huros madár, gdamb (Rady: Csál. III.46). Önts vaját avagy olajt bele, nem igen sokat, medicatiter, hogy mégis ne legyen lénélkül, de meg ne ismerjék az leve benne (47). Mártogetuának kenyeret a léven (Fr: SzLán. 73).

[Szólások]. Nem kell ezt amazul egy lévben habarni (Pós: Igazs. 1309). Miért hozod egy lévben a két különböző dolgokat (Matkó: BCSák. 411). Minden lévben kalány (Fal: Jegyz. 928). Egy lében keverünk mindent (Megy: Dial. Előb. 11). Egy lében keverünk mindent (CorpGramm. 71). Tsétsiq, minden lében lats: ardio MA. PPB. Minden lébe lacs: curiosus (Com: Jan. 185). Miért kellett minden lévben lacs embernek lenni (Czegl: Japh. 93). Az leuben leczalkodniuk (Kál: CSkál. 185). Mind egy lévben szólni (Deesi: Adag. 112. 218). Nem kel mind egy lévben szólni és egy aránt etetneknek mecsni, az kik valamely vélekedésben vannak (Pázm: Kal. 87). Igen tart attól, hogy ő is egy lévben szuttatik azokkal (Matkó: BCSák. 101). Az halal mindoneket egyenlővé tesz, egy lében sooz (FalPrinc. 198). Egylévben szólni (Kisv: Adag. 226). Zvünzgernek én soha hírt sem hallattam, kit is it a jesuita mind egy lévben vér a többivel (Czegl:

Japh. 130). Mézes lére nem igen szaggatnak (Thaly: VÉ. II.4). Nagy konyhákát üttet, drága leveket csap, kényes falatok közt torkoskodik (Fal: NE. 8). Ezért keserű levet forralnak neked: poklul lesz dolgoz (SzD: MVir. 83). Ha az koncával jól laktatok, az levét es reá ti megigátok (RMK. III.113). Ha meg ötted az húsát, az leuétis meg igyad (Deesi: Adag. 7). Ki-öntötte a levet: rossz fát tett a tűzre (SzD: MVir. 163). Egy szolgájával a levet össze-szűrve, ez előtt három esztendővel beszökött Moldovába 1760 (Hazánk I.377). Egybe szűrte a levet véle (Fal: Jegyz. 922). Rákóczy Györgyöt obsequiumra hivatja, de azt a húst sokféle lével főzzék Váradon s Patakon, melyben senki nem vete jobb borsot, mint amaz extraneus hajdu (MonIrok. VIII.171).

[Közmondások]. A milyen lével fizettek kegyelmek, olyanul fizetnek kegyelmeknek is vissza (Nyr. XII.117). Feladta levét s elfeledte koncát (Kisv: Adag. 23). Oltós húsnak hig a leve (430).

árpa-lé: *cremor hordei PPBL. [gerstensaft].

Balázs-lé: [?]. (Nyr. IX.71).

bisop-lé: [bischofstrank]. A bischop létől ugyan megtsömlöltek (Misk: Anglud. 97).

bor-lé: [sorbitio vinaria; weinsuppe]. Bor lev: Bort, vizet, mézet forraszd fel, vess malosa szőlőt bele, borsot, gyömbért (TörtT.² I.580).

borított-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

bot-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

cifra-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

despot-lé: alliatum PPBL. [knoblauchsauce].

éb-lé. Ebet csak eblével kell főzni (Matkó: BCsák. 5).

ecetős-lé: acetarium, jusacetosum PPB. [essigsuppe].

egres-lé: omphacium MAL. PPBL. [agrassauce].

élés-lé: [jus acre; sauce piquante]. Éles lével csuka. Az csukát faragd szépen, hasasd ketté, aztan sózd meg (Radv: Csal. III.43).

éték-lé: [sorbitio; suppe]. Étek-levet és főtt húst vinni (GKat: Titk. 457. Fely: SchSal. 8).

fekete-lé: *jus nigrum PPBL. [braune suppe, sauce]. Nyul hus fekete lével (Radv: Csal. III.43). Ludat, vagy ludliat fekete lével (TörtT.² I.369).

fokhagymás-lé: alliatum PPBL. [knoblauchsauce].

guta-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

hal-lé: garum PPBL. [fischsauce]. Hal-zsír, hal-háj, hal-leve, halnak sós-leve: garum PPBL.

hideg-lé: jus gelatum Com: Vest. 134. [aspik]. Hideg lév-hez való a kalán (Com: Vest. 84).

káposzta-lé: muria PPB. [krantsuppe]. Egy hordó káposzta lev sem gyógyíthatja meg (Mik: TörL. 212).

kaszás-lé: alliatum PPBL. [knoblauchsuppe]. Tehén hús kaszás lével (MonIrok. XI.322). Kappan kaszás lével (Radv: Csal. III.44). Harmadikát cziemeremnek hívják kaszás-lévének (Thaly: VÉ. II.378). Felvitték a káposztát, répát, murkost, kaszás levet s több etéle régi magyaros jó étkeket 1759 (Hazánk. I.295).

koldus-lé: [?]. (Nyr. IX.72).

körtvély-lé: succus pyrorum Kr. [birnensaft]. *Körtvély-léből tsinált ital: pyraceum PPB.

mák-lé: opium MA.

nyak-lé: [alap; ohrtéige]. Valakinek nyak-levet adui, nyakon ütni (SzD: MVir. 320).

rác-lé: [vinum Rascianum; serbischer wein]. Hátha még az rielővre vágyók voxá még alább csulja Nagyságodat (Beres: Lev. 23).

riskása-lé: *cremor orizae PPBL. [reisbrühe].

röstölt-lé: [?]. (Nyr. IX.73).

sós-lé: muria, muries, salsugo, salsilago Kr. [salsbrühe]. (Pázm: Préd. 1148. Kr.).

szilva-lé: [succus prunorum; pflaumensaft].

[Szólások]. Csossz elé szilvalé, téged is megborsoznak (Fal: Jegyz. 922).

szömöröcsök-lé: [jus phallorum esculentorum; morehel-sauce]. Borjú hús szömöröcsök lével (Radv: Csal. III.42).

szűz-lév: jusculum purum Kr. [reine suppe]. A bőfős észik valami füstön száradott hitván húst szűz lével vagy sütte (GKat: Váts. I.1069).

törött-lé: [puls; brei]. Ludat törött lével. Ludnak a máját petrezselyem gyökérrel, hagymával megfőzni s által verni (TörtT.² I.569).

vendég-lé: [?]. (Nyr. IX.74).

Levecske: 1) jusculum; suppe Com: Vest. 134. Levecskét esznek (MesésK. 12). Vacsorán egy kis levecskét is evék (MonIrok. XVIII.63). 2) [jus, liquamen; sauce]. A sültekhöz adattatnac mártogatni való étkec, ízt adó levecské (Com: Jan. 111). Levetskéket, leves étkeket készít (Com: Vest. 49).

Leves: 1) jurulentus C. succidus, succosus, succulentus MA. jusculentus Com: Vest. 134. [saftig]. Am az undoc varat, a ki lenes varr, meg gyógyítja (Mel: Herb. 12). Levesebb materiát kívánnak a város atyái (Nyr. XII.266). (A spikavad) lenes kelest, varat meg gyógyit (BeytheA: FivK. 3). A tengeri barackoc, leves barackoc, fehér szilvac kemény maguac (Com: Jan. 20). A nedvesség az, midőn valami leves dolognak részei a kemény testeknek menedékeibe bészénlik magokat (ACsere: Enc. 126). Majner alma, igen jó édes leves alma, nem igen nagy, egy felől sárca (Lipp: PKert. III.144). Levesen süsd a petyenyét (Szakácsmest. 47). A hering, melyet nyonnai fognak, mikor még leves és teste-béli, a pisztrangoknak édességekhöz közel vét (Tel: FLél. 52). 2) [sorbitio; suppe]. Mosárban törtett eledel, leves: inrita; gyenge levessel vagy tziberével élni: vesi *inrita PPBL. Kell-e vyaidat az levesbe bocztani és az egész tállva válogatni (Erasm: Erk. 47). Minden leves az polyeka vala és káposztalé (MonIrok. XI.330). Gyenge levest habarnitzált és néki enni adott (Könyi: ÁM. 24).

árpakása-leves: *sorbitio ptisanæ PPBL. [gerstensuppe].

boros-leves: sorbitiuncula vinaria; weinsuppe PPB.

fekete-leves: [coffea; kaffee].

[Szólások]. Hátra még a fekete leves (Matkó: BCsák. 102).

káposzta-leves: [krantsuppe]. Az a drága orvosság a káposzta leves (Mik: TörL. 212).

kávélves: [coffea]. Majd sok török test lesz eses, kiknek nem kell kávé-leves (Thaly: VÉ. I.216).

makár-leves: [maccaroni suppe?]. (Nyr. IX.72).

ordás-leves: jusculum cum tyresi Kr. [käsesuppe]. (Nyr. IX.72).

rongyos-leves: [2]. Ha rongyos leves vagyon, mért nem volna rongyos elme (Mik: Törl. 221).

sőr-leves: sorbitumcula cerevisiaria; bier-brühe PPB.

Levesség: succositas SL [saft]. Egy fa, melyből jó-szágu levesség foly: styrax PPB.

Levez: [stillo, succum mitto; thessen, saft lassen]. Szemetec már bő apadot, orrotoc levező, hajatot ősz (Prág: Serk. 815). A kik niatt esnek a dolog, azok se menjenek tovább onnan, hanem várják ott maradjanak ésők is azon lévő levessenek (ErdTörtAd. III.157).

mög-levez: insucco C. PPB.

LEÁNY (am BécsiC. 2. *leagi* ThewrC. 123. *liua* AporC. 58. KazC. 139. LevT. 15. *liua* MünchC. 5. *liua* EhrC. 73): **1)** filia C. [tochter]. Unokám leánya: proneptis; anyám nényének a leánya: consobrina C. Kérlee en laum, ne akarátoc ezt témétée (BécsiC. 2). Petronella zúz ez s. Peter laia volt (MünchC. 5). Vram, en leaion ma meg volt (29). Es vizattak Judanak liani (AporC. 58). Ezek atte fiayd, leaniid, nyugorid velek (VirgC. 31). Az keraly leanya legien egienő az paratnak leanyaul (117). Yvttien el valatzany leanyat hū anyathwl (JordC. 384). Ne lagi az te edes leagidnak erdemeert az őrdőgnék őtrebe esnem (ThewrC. 123). Őneki az niomorusig előt lūnee liai es leani (Szék: Krón. 15). Főlee, hogy el szakasztól tőlen a te leanyidat (Helt: Bibl. 1 P2). Ez egy kis leányom, tőhis nincz emékem, ebben vagyon őrdőnem (Illyef: Jephth. 4). Harom koezy lowam vagyon, azth nyud kochstwl hagyom az harom leanyomnak (RMNy. II.217). Kd az én szommal köszőnjön az én szerelmes leányomnak (LevT. II.20. 65). Haller Istvánének az kisebb leánya megholt (RákGy: Lev. 5). **2)** puella C. MA. [mädchen]. Testes, faros leány: filia bene *curata; a leány azon sőr: id *lacrinat virgo; tserbe hagyni, meg-gyalázni a leányt: *hūdicare virginem; leány néző, nőszni vágyó, leány kőrő: prociis PPB. Dychetertnek leanioknak sokasagabol (VirgC. 15). Sereyeny bitannak tancban az leanyok (PeerC. 339). Koezde leany kényerghet a mindenbatho atyához tenye (WinkC. 82). Sok leany yffak gyettőtték kazdagassagokat (ÉrdyC. 415). Jegőssön az lianok között (KazC. 139). A Palladon neüf leant ez fűdöbe vettete be a Triton neüf toba (Szék: Krón. 9). Észnee, iszuae, leányoc kőről czellyegnee (Temesv: Béla 37). A fő leányoknak nagy, esüpos, hátra függő koronájok volt (Monrók. XI.311). Tsak egy kőz leánytis nem illőne ilyen, hogy illy bostelen hirt szó nélkül viseljen (PhilPl. 64).

[Szólások]. Az apjára baltaszt a leány: filia trojicit se in patrem PPB. Hāgy valamit az leányok aztalára is (Bécsi: Adag. 18).

[Közmondások]. Nem minden leány az, a ki pártában jár (Kisv: Adag. 388).

apáca-leány: [monialis; nonne]. Jesu zowletety napyanak ydopere az apáca lianok zoktakuala mysere meny (EhrC. 73). Az apátza leányoknak synatokban kérdőben forgot, miben helyhetett volna az keresztényi vallás (MNyil: Ist. 90).

apród-leány: pedisequa MA [begleiterin].

árva-leány: pupilla MA. [waise].

asszony-leány: [domicilla; fraulein]. Rájok asszon-leányok néznek vala (RMK. III.197).

eladó-leány: virgo *tempesta viro PPB. [heiratsmässiges mädchen]. A nőtelen legény nőszni akarván, elvállaszttya magát, mely eladó leányt kedveljen (Com: Jan. 116).

ep-leány: virgo *intacta PPB. [jungfrau].

főző-leány: cocaria PPB. [köchin].

hajadon-leány: [virgo imputa; unverheiratetes mädchen]. Marattanak vala neki feleségétől két hajadon leány, hazaságra alkalmatosoc (Helt: Krón. Előb. 1). Zichy Pál uram el vevén házastársul Károlyi Ádám hajadon leányát (Gér: KárCa. IV.467).

kalmárkodó-leány: institrix PPB. [ladenmädchen].

késérő-leány: pedisequa PPB. [begleiterin].

komornyik-leány: [cubicularia; kammerjungfer]. Láb-hegygyel igen tsendessen bő-lélik aszszonyálhoz a komornék-leány (Fal: NA. 141). A komornék-leányt még kevesebben aszott ez a gond szívéhez (158). Még tovább eresztette volna nyelve vitorláját, de inne a komornik-leány érkezet (Fal: NU. 215).

konyha-leány: lotrix; wäscherin PPB.

mostoha-leány: privigna MA PPB. [stieftochter].

nászoló-leány, nyoszoló-leány: promuba PPB. [brautjungfer]. Ketek nem vihet nászoló leányt (LevT. II.34). A leány-zók és aszszonyok között nyoszolósaszszonyt és nyoszoló-leányt tettek 1780 (Hazánk 1362).

nászolóleányság: [munus promubae; brautjungferamt]. Éu Bábkit el nem bocsátom az nászoló leányságra (LevT. II.34).

néző-leány: [vates; scherin]. Jvta előve egy neező leány, ky sok nereseegeth tezen vala nezeesével (JordC. 763).

özvegy-leány: [puella derelicta; verlassenes mädchen]. Özvegy leány kis Szombathely, kiruczik mátkája (Thaly: Adal. II.142).

rab-leány: [serva; sclavin]. Amyi rab leányt tarthatnak, amennyi tetszik (Mik: Törl. 190).

sáfárló-leány: libraria C. [schaffnerin].

sipos-leány: [symphoniaca; musikantin]. Egy sydo sypos leam minden vendegébt kylemb kylemb vizasssagall tyztel vala (ÉrdyC. 167).

szolgáló-leány: ancilla, famula C. [dienerin]. Vram te bezelléttel te zolgalo leányodnac zuvőbe (BécsiC. 5). Yoglas emekőm meeltatlan es hynős zolgalo leányodnak (CzechC. 6). Zolgalo leányoknak es egyeb sororoknak zolgalo tartok vala (MargL. 22). A tejet a tölgyből a bornyn szőjja, a szolgáló leány főji (Com: Jan. 78). A fő-aszszonyt és a szolgáló-leányt azon egy hetes vászonynak tartják némellyek itt a szomszéd-ságban (Fal: NA. 129).

szolgatőleánykod-ik: ancillor Major: Szót. 40. [diener, das amt einer dienerin verrichten]. (Com: Vest. 119).

szűz-leány: virgo *intacta PPB. [jungfrau]. A nőtelen legény házasodni akarván, elvállaszttya magát, a mely szűz leányt meg-kerüllyön (Com: Jan. 116).

udvarló-leány: pedisequa PPB. [begleiterin]. Aszszony egy leuolt ira Nuresnac, hogy gyapotot oszt udvarlo leanyoknak (Valk: And. 8).

unoka-leány: [neptis; nichte]. Az ala szálló nemzetségnek rendi kőzött vannak az unoka fi és unoka leány (Com: Jan. 129).

vékahordozó-leány: cistellatrix C. [schmuckkästchen-bewahrerin].

Leányi: puellaris C. MA [mädchen]. Leányi őltőzet: en-combonata C. Leányi negyed: quarta puellaris (Ver: Verb. 29). Ki vón egy szép nas fat es az Rebekhanec szepen fel figgeszte leany homlokara (Helt: 29).

Léanyka: [puella; mädglein]. Minden zykseg az mentől kyséb leankaknak es osztasek (VirgC. 125). A másik nembem vadnak a kis baab-gyernek, a leanka, a kis-aszony: in altero sexu sunt pupa, puella, virgo (Com; Orb. 75).

Léanyocska: filiola, puella C. [mädglein]. Kicsim léanyocska: pupa C.

Léanyos: 1) [filias habens; tüchter habend]. Ha léany nagzajok, nagy átket adnak; feltökölön történék, az léanyos ember estendeig mind búdosok (RMK. IV.257). **2)** [puellaris; mädchen]. En semmi szót nem adtam a léanyos házbol (Beth: Élet. I.362).

Léanyoskod-ik: puellasco C.

Léanyság: [virginitas; jungfrauschaft]. Azt monda, hogy trater Marinus wewthe meg leausagat (ÉrsC. 431). Ha léany-ágomat néked tartották Diána társai, szép isten-aszonkák, ved 5 neven (Zrínyi. II.28).

Léányzó: 1) virgo, puella MA. [jungfrau, mädchen]. Ha leanzoth zyend, keth hetygh lezen tyztwtatlan (JordC. 96). Leanzokathi es zyekethi tarcazatok meg magatoknak (182). Leanzot zül vala (DebrC. 170). Leanzo magzatot zile (KazC. 44). Leuky nem ysmery vala, hogy leanzo zemeely vona (ÉrdyC. 39). Valamely leanzo születic az bika jegy alatt, szép és nagy zemű lézen (Cis. K). Ilyen nagy léányzó, ki nem szenved fedést (RMK. II.328). Mikor az leányzó férfival vagyon jegyben Kár: Bibl. I.179). A szolgál álmélködéc a szép leanzon (MA: Bibl. I.20). Mint hagyod sírnya te kemény szüvedet mint egy is leanzo (Zrínyi: ASyr. 173). Helyre léányzó, jól vagyon forálva (KirBesz. 51). **2)** filia MA. [tochter].

eladott-léányzó: sponsa Ver; Verb. Szót. 29. [verlobte].

komornyik-léányzó: [cubicularia; kammerjungfer]. Az mez amaz komornik léányzóban jobban meg vagyon a deliség fal: NA. 180).

szolgáló-léányzó: ancilla, famula MA. [dienstmädchen]. Liért hagyod el a ti szemetekbe néző sok szolgáló leanyzotot (Mon: Apol. 385).

[LEBBEN. LEBBENT]

Lebbentyü, libbentő: [pensile; gehänge]. Egy kis fil-en valoska, melyben van az kettőben rubint négy, gyöngy libbentő kettő (Radv: Csál. II.352). Gyémántos arany függő öt libbentyűvel (376). Gyémántos nyakra való, negyven nyolcz oglárból és libbentyűből álló (376). Rubintos, gyöngyös nyakra való, melynek a közepén egy libbentő (Gér: KárCs. IV.420). Rubintos, gyöngyös nyakra való, tíz rubintos libbentő rajta, gyöngy libbentő nyolcz (421). Orientalis gyöngyökből készített belső nyakravaló, kinek gyémántos arany libbentője vagyon (59).

LEBÉG, LEVÉG: 1) palpiro MA. zittern PPB. Földre esselek, mykeppen holt elenen, csak zyve alygh lebegni uala VinkC. 208). Talaltatnéke uallyon oly, kinek nem levegne öve, kinek tagai el ne laukadnának, kibem az vér meg ne állne (Lép: PTük. I.406). A szív leveg, dobog (Com: Vest. 36). **2)** fluito, volito MA. [pendeo; schwimmen, flattern, schweben]. s istennek lelke leveg vala a vizeken (Helt: Bibl. I.A). A szent lek eleinten kerülte a földet, csak a vizek felett leveget (and: UjSegits. II.225). Szerencse mint üveg szemed előtt leveg s könnyen meg változik (Kisr: Adag. 186). Jelen vagyon, jünk felett lebeg, s vigyázó szemmel tekint reánk az isteni éltőszag (Fal: NE. 16). Széltől lebegtetnek ki vont vitorlái (vad: FNót. 39). Fellyül akar levegni az iráson is, abba keze menyét vastagon mázolni (SzD: MVir. 247). **3)** [vacillo; wanken]. Valamig az szent Lélec az sziveket és elméket meg nem

világosította, mind addig szüntelen levegne és ingadozna az soc kételkedésekben (MA: Tan. 18).

Levegődögél: [agitor; sich bewegen]. Ha megengedgyile, hogy minden dolgot magoktól levegedoghac (MA: Tan. 190). Az dayka az széles uczákon gyűllyene össze az szabadságos-sabban levegdögélő gyenge szellőjért (Prág: Serk. 195).

Levögös: [splendíus; glänzend, schimmernd]. A föl cüfrázott aszonyi állat szép, ékes, leveges és tündöklic (Helt: Mes. 91).

Levögös: [pulsus; schlag]. Verés, ütés, levegés: pulsus PPB.

Levögő: 1) [volitans, fluitans, pendens; flatternd, schwebend]. A házban levegő ég sűrűn teli sok apró porotkákkal (Pázm: Préd. 15). Levegő levelezke (MA: Scult. 179). A levegő testnek avagy tündérnek vére sintsen (GKat: Váts. I.56). Ez nem lőtt légyen a levegő és bé-szívó s kifívó égben hallato külső zendület, hanem az istenben lévő belső szózat (GKat: Titk. 8). Levegő párac (Megy: 3.laj. II.26). A meteorum a földi párolgásokból az ég felé felszivattott levegő test (Misk: VKert. 6). **2)** [pensile; gehänge]. Arany levegőkkel ékesíté 5 fejét és újában tévé nagy szép arany gyűrűjét (RMK. V.146). Az wr elveszi az kapeczokat, kari ekeségeket, lenegőket, peremeket, isorokat (Born: Evang. IV.600). **3)** [vexillum; fahne?]. Es az kopya őt segh wolt es az wegen wolt egy levegő (ÉrsC. 68). **4)** [visio; erscheinung]. Levegő látás (ThemSec. 28). **5)** [jüma; züme]. Álatá a templomnak leuegőiere (Helt: ÚT. P4).

Levégtet: vibro, moto, agito MA. [schwingen]. Világon, ég alatt nints oly fele állat, kit isten nem legeltet, kit vagy a föld éltet, vagy szél égen levegtet (Rim: Ének. 165).

[Lebél, ki-lebél]

kilebélés: [eruptio; das hervorbrechen?]. Ki-lebélések és villamasok bocsátatnak-alá a levegő-égből (Mad: Evang. 25).

Lebélg: [curo, laboro; sich kümmern, sich mühe geben?]. Mit lebelgünk ezekkel a bitang emberekkel? (Beth: Élet. II. 217).

Lebélget: [frigus ventilo; kühlung fächeln]. Arczul köpölyöztek, lebelgettek (Beth: Élet. 205).

LEBEL: [anhelitus; ausdünstung]. Hogy ember (az búzavermek) dobától, leblétől belé ne haljon, vagy orvosság egy lepedővel szelét fogni azféle gödörbe (ErdTörtAd. II.64).

LEBSÉL: [otior, tempus tero; müssig sein]. Hogy ezt megértettem, nem sokat lebseltem s mindjárt mentem egy ácshoz (ÖtvMest. 27. vsz).

LEBI: [?]. Bokor ugro, lébi kőntöst adának urunkra (GKat: Váts. II.390).

LÉC: tignum, tigillum MA. [latte]. Létz, kakas gerenda: tigillum Nom. 29. Felmenenec a haiaatra es a lécek által ala ereztet azt ágával közepbe Isnac eleibe (MüncC. 118). A szaru fákon, ollókon, ragokon, léceken a téglác vamae (Com: Jan. 107). Támasztó lécz, szőlő karó (Com: Orb. 112). [Vettem] létzeket hatszáz ötvenhet tizenhárom frton (Radv: Csál. III.28). Lécz-szüget vőtünk az templom épületéhez; vőtünk Bárdos Imrétil léczszüget 2 ft. 8 d. (MonTME. 150). Lécz szüget vetünk, hogy a praedikátor temetését felrotunk fával 5 d. (66). Egy szekér léczet küldgyetők, nirtát, ki nyárfa legyen, mivel nem búsitunk bennetöket, de mostan eladni nem hoznak (68. 386. 385).

[Közmondások]. Jó létz jó süvényt tart: *honor alit artes PPB.

Léceéz: tigillis frequens, tigilla tegulis subterno; latten aufschlagen PPB.

még-léceéz: tigillis unio Kr. (belatten). Az húsoknak való faragott oszlopokat meg köll léceezni meggyalult lécekkel, egy arányt veressenek föl egy singyire egy mástól (Lapp: PKert. 117).

LECKE, LEKCE: lectio MA. Ily iskolában gyakorta menyetek, minden napon és éjjel ez lecezezh tanulyatok (VirgC. 156). Az ty legyeteknél zent leceze olvasásokban bezedyletek (439). Haznaluatos es magassagos lekehe (WesprC. 133). Az ewangelionmbeli leckezenek olvasasából thwydhattok (JordC. 352). Mester, ky akkoron olvas vala leckeet (DomC. 207). Kerdik zent doktorok, minemv leckeeket köll meg tanulhonk es meg tartamonk (DebrC. 68). Eh nómós leket meg tanulta es tartotta zent Janos, másik lekeze a köglössögnök dolga (69). Negedik lekeet ada vronk Kristus a zeretetről (70, 71). S valamikor leckezeet akarna olvasni, titkon ualo imadagot tegön vala előző (209). A lelki tanító a tellyességgel igaz szent írásbéli lecekt meggyarizza (Com: Jan. 125). Vagy őtt vagy újutt, mindenkör ime lecekre tartotta füleit (TemPompa 152). De még is ez a szép lecke sokak szívében éppen elalutt, mert gyakorta morgolódunk, méröges panasszal az eget, földet betölt yök (Fál: NE. 44). Sok gonoszszal féröges letzkéjek (66). A tanulit okossak is köszörülök eszeket letzkével, és az erköltses jószágis teként a parantsolatokra (Fál: UE. 364). Meg ne vessék ezt a förtök letzkét (365).

[Szólások]. Az bírónak itt beem is leszen lecezkéje, ki az farának is hírével kezd lemi (RákGy: Lev. 76). Jól jött hogy Sebesi Boldizsárnak volt lecezkéje (259). Még házas nem vagyok, mégis az aszszonyoknak akarok letzkét adni (Mik: TörL. 53). Tanulatlan elme lecekt ad eszesnek (Fál: Vers. 912). Szablj lecekt az mi parantsolatunk szerint szép értelmesen (RákGy: Lev. 66). Azon egy lecke alá fogják a hársnyit az abával (Fál: NU. 302). SzD: MVir. 17).

Leceköz: 1) (reprehendo, objurgo; rügen, verweisen). A lacedaemoniai név között virtusnak tartott az elmés lopás: ki tudja, ha némely kereszténynek nem lecekönek véle (Fál: NE. 102). Entalan leceközt rajtam, hol így hol annygy, néha keresztül is (Fál: NA. 295). Fakra borsót hányni öket leceközni azon egy vesztegetős (Fál: NU. 254). 2) (docere); unterweisen Adámi: Sprachl. Told. 91.

még-leceköz: (corripio; ausschelten). Aprólékra is felíti az orrát, nem ártana megletzkézni (SzD: MVir. 38).

LÉCSEPURI: [?] Apiezik részéről való adó, honorarium; egy vég lecepuri, avagy mely nyolczvan pannttal szött török keszkenéért jár (KöcskTört. II. 511).

LEDÉR (leder Bal: Epin. 5, SzD: MVir. 145); dissolutus MA lascivus, circumcillio, cireulator PPB. ausgassen Adámi. (unzüchtig). Nynchen poklab az hazug embernek, mert isten es ember semmy a gonoz ledemel (Pesti: Fab. 74b). Az emberke mutata neki egy nagy botot es mondta: Te kemely leder, így föl ezte, im e nagy bottal agyon étlöc (Helt: Mes. 360). Vgy kol kövély latornac, miért lütel ide te kövély leder (365). Pálös ledere (Helt: Háló. 67). Nem is illet az nagy ledér socnak visott es szertelen paszkölösát paszkok nélkül szenvedni (Bal: Epin. 5). Nyalukodo szerzotes lederek (GKat: Váts. II. 1317).

Lederkéd-ik: [lascivio; ausgelassen sein. Lederködve kosc-látó hízelkedők (Toln: Vigaszt. 234).

Ledérség: nequitia, improbitas; verderbenheit, liederlichkeit. Halliad ledérséget Pázmának, mikor így czelefedendikedik (Zvon: PázmP. 289). A vén tölgyfa meg nem árul minden

dib-dáb ledérségen (Könyi: HRom. 1). Megeresztí tékét kedvének, ledérségre, feslett életre vetemedik (Fál: NU. 323).

LÉDNÉK (lednek Lipp: PKert. II. 234, letnek Beythe: Nom. s. *lednek* U): cicera, ervum C. vicia, orobus MA (swalderhs). Fejét megnehezítő lednek; gravelinosum tervum PPB. Ledneket és kemént hint, buzát és árpat vót (Helt: Bóbl. IV. 48). A lednekét paltánál verik ki (18). Sárga virága, lemele mint a ledneknek (Mol: Herh. 95). Borsó, lenese, lednek (Mgy: Gaj. II. 12). A héjas szedegető vetemények hüvelyekben és nyilo hejokban teremne, mint a babban, vad lenesében, lednekben, búkkónban megláthatni (Com: Jan. 22). Azok a vetemények között, kik leginkább szenvednek a hernyóktól, csicserei borsot, mustár magot, leneket vetnek (Lipp: PKert. II. 234). Az ókrök igen híznak a lednektől és báltól (Misk: VKert. 121).

Lédnekös: vicarius MA zum wicken gehörig PPB.

LEG: 1) [particula emphatica]. Legottan: confestim, illico; legelőszőr: imprimis, ante omnia; legutolször: extremo, postremo; legalsó: imus, intimus MA. Legottan zent Ferenz meg tere Spoleta nevé vevölge (EhrC. 14). Tahat kezdé zidalmazni, es legottan kakas zola (MünchC. 66b). Holot el ivott volna, legottan hozit minden monda (DebrC. 147). Hugi kimene hozzaya, legottan elewte az földre le esek (VirgC. 64). Leg azonul megalla a dög halál (DebrC. 139). Adami a zentök között leg első zent lón (117). A dög halálban legh előző ah papa mulek kih (214). Haaza legazommal el dőle (224). Leg ottan az zen megh zónék es megh alwek (ÉrsC. 347). Senkit nem vala vigastat, de meg menettette vala; legottan yelőmen lőnek az kölfőnözö, intuen ötet, önekie meg fizetni (TelC. 85—8). Peter apostals az ew harmadyk capitulumyaba legh az vögere mongya (Konj: Szál. 9). Azon mezsárokból legis először reggel négy követ vetett le (Monfrók. XXIII. 120). Parancsolván legiselő táborunk nyereségét elektor sátorához levimem (XXVII. 48). Legwlseő palotában az palotas hadnagi szokott lemi (TörtT. XI. 176). 2) Leg, nihil per se, sed praefixum comparativis ex óis efficit superlativ MA. CorpGramm. 133. Leg-job: optimus; legkisseb: minimus; legvégsőb: extremus; leginkál: demagis, maxime, praecipue MA. Ez iambor azozi az corocan, legionkab az porcelosocan igón köntörül vala (GuaryC. 10b). Zent Lukác írja a meniorazog nitua az istennek diésséget es vronk Jესus allani az atia istennek leg job diésségen (DebrC. 62). Negied áimdok, kinél az edős isten ötet zerete, az apostolsag, hugi yneh a földi mltosagnak legh nagjeb garudiára valazta (209). Az ördögök töreködenek a hit ellos hamos éoda tetelőknök myatta, kih legnagioban Antikristos ideiben lezón (209). Valamit ez eneim közzül leg kissebnek töttetők, neköm töttetők (574). Azkor tudol böcsőni az mentül legkissebb szikraját is az isten lelke vigasztalásának (Born: Préd. 304). Kegyelmegj az tutorságban legbelsőbb (LevT. II. 184). A plántának béli, veleje leg bellyeb van (Com: Jan. 21). Ekkor láttuk legszembetűnőleg ő tetsége gyengülését (ErdTört. I. 111). Az ördögnek is süntáj leglatrab (Kisv: Adag. 72). Jó a sýt könyérrel egészségeseknek, legjobb étel, higgyed, többinél ezeknek (Félv: SchSal. 2. 12). Az én portékám nem legkevesebb a többinél (Mik: TörL. 132).

LÉGAT: legatus. Az legat es az apptok nagy tyzességgel ovvye gyölvöen, tanalchot tartanak (DomC. 21). Wt papnak Lengyel orzagra valasztot legathya (ErdyC. 631).

LEGEI: 1) pascor C. in pasenis versor MA (weiden). Öryzne ewtet, mygh legelne es bekewol esmeg haza hozna (ErdyC. 362). Zeretén ő onneken, ky leheltetyk llyvm wyrgok közt (ÉrsC. 218). Máln legelő lovon akarna doctorságt ünyesb teni, nagy kiynlt szomekel biléjét szemléleti (Kereszt: FKer. Előb. 1). Jól tudta a gazdánk, a bíró két lova hogy e pasztan legel (Könyi: RP. 96). 2) pasco C. perpasco

PPBl. [weiden]. Czata lesheleken ueletok legeltem, istenek szolgait ueletok őrszöttem (Báth: Bács. 4). Nyugalmas szívöknek kedv-legelő kényét prédálta újabb bú (Gyöngy: KJ. 93). Mikor a nagy elme fényen jártattya magát, a kívánczó józ-is utánna siet, érvén tárgyokat, együtt lelők s legelők kedveket (Fal: UE. 399). Változtassa a sok friss színt és szem legelő répeket, mint valamely játékos theatrum (407). Kedv-legelő nyájassága, szív-éberszót vidámsága (Fal: Vers. 863). Árgus ásztor tehenét legeli, a míg ő alszik, Hermes elemeli (910).

Legeldégél: pascito C. [weiden]. A pásztor a legelő mezőn a nyáját legeldégeli, éteti (Com: Vest. 47).

Legelés: pastio C. [das weiden]. Legelésre: ad pascum NémGl. 139. 226). Nagy eodes legheleest találunk (ÉrdyC. 304).

Legelő: 1) pascuus C. pascuus MA. [weiden]. Legelő mező: pascuum; zelle legelő: pascalis C. Az te déllő helyed az őrdögöké inkább, hogy nem mint jñhoc legelő helye (MA: Tan. 1175). Strutz madarak legelő barlangia (MA: SB. 273). Közbe közbe látszattanak legelő mezők és hízaló rétek (Fal: FE. 708). 2) [pascuum; weide]. Er az éhezett juh a zöld legelőre (PhilFl. 44).

Legelőd-ik: [pascor; weiden]. Az ókór igen szereti a zöld legelőt, apró geuge tsememetéket és némely helyeken hátra mászván legelődik (Misk: VKert. 121).

Legeltet: pasco MA. [weiden]. Együtt legeltetők: compasco; szövönseges legeltető hely: compascuus C. Mennyetec el s legeltetec (Helt: Bibl. I. N4). Legeltető mező, barom glő föld: pascua (Ver: Verb. Szót. 20). Mire vött engem anyám ő ölében, mire legeltetett volt ő tejével (RMK. IV.65). Az ő nepei, kiket geieuel legeltetet (Born: Préd. 455). Az ő mezein szep síros füein szepén legeltet engem (Born: Ének. 176). Nem találtat-ec tób atatosságnac legeltetője nalanal (Mon: Apol. 23). Iay az srael pásztorinak, az kik fñnön magokat legeltettek, maga az pásztoroknak niaiat kellene legeltetni (Fél: Tan. 329). Azért a ci szenved, minden javainknak kút-feje, pásztorunk, ki gyámol-alanságunkat legeltette (Pázm: Préd. 524). Mikor ő a visza-onyást kezdette, legeltette őtet a kősség szele (Pázm: 5 Lev. 8). A juhász az ő reá bízott juhoknac nyáját legelteti (Com: Jan. 77). Lengedező szép szellőkkel legeltess te szent igédél (Thaly: Adal. II.3). Legeltessed az én híveimnek nyáját akár-nyelyik renden (Illy: Préd. I.139).

el-legeltet: depasco, mino MA. abweiden, abetzen PPB.

Legeltetés: pastio, pastus, pastura MA. [das weiden]. Az stentül helyezettettek az hívek legeltetésére (Pázm: Kal. 112). Érzékenségnak legeltetése ntán járnak (Pázm: KT. 5). A testi mber vissza akart élni az istennek hatalmasságával az ő hiu-ágoknak nézettetésekhez szokot szemeinek legeltettetésekre (3Kat: Váls. II.311). Ő a mi urunk és mi az ő legeltetésének épe (Illy: Préd. I.494). A barmoknak közönséges legeltetések mezők és rétek (II.8).

Legeltetőd-ik: [alor; genährt werden]. A szaglás ki-mond-atatnal drága illatokkal legeltetődik (Pázm: Préd. 756). A szent postolokul plántaltatott igaz tudomány világ végiglen meg aural és pásztorok által legeltetődik (Pós: Igazs. 1283).

LÉGELY, NÉGELY (négely MA.): cadus Pesti: Nom. 40). obba, dolia, capsaces, batus C. butellia PPBl. fñssleu PPB. Légely, tsobolya: cirnea, hirnea Major: Szót. 141. 250. Regfa-palatz, tsobolyó, légely: obba: átalag, tonnácska, légely: anella, tunna; hordó, négel: dolium PPBl. Menevel tartozol ő az en vramnak? Az ottan monda: Zaz neghely olalay (JordC. 584). Az meg mosot tytza negőiben menyből adatek olay ew zykseegőkre (ÉrdyC. 472). Negi negel araniat kiva-unk (PonTH. 129). A kulesür bort hoz fel, és a pohárnc a

falalaczklól avagy légelből meg-tölti, s oda nyújtja (Com: Jan. 111). Legelyekben az hátokon hordottak vizet az Szamos vizé-ről (MonIrók. XI.429). Egy légelt egy vedrest nyoltz pénzre adgyanak (TörtT. XVII.236).

Négelyecske: doliosa C.

Négelyke: doliolum PPBl.

Négelynyi: doliaris MA. zum fass gehörig PPB

LÉGENDA: [legenda; der heiligen lebensbeschreibung (Kir: Besz. 120). Ohnastatyk zent Dorothea aszon legendayalan (ComC. 239). Zent Lazlo kyalhuak legendaya (ÉrdyC. 394). Zent Sewerswnak ew leegendayaban olwastatyk (ÉrsC. 346). A legendákban gyönyörködöl e (Czegl: MM. 201).

LEGÉNY: 1) juvenis MA. [adolescens, caelebs; junger mann, junggesell]. Izmos legény: *praevalidus juvenis PPBl. Ifjú legén miben földi meg ő vtat (466rC. 54). Veen tyz legeent ew attyanak zolgay kezzől (JordC. 330). Istennek hazah-ano valo lakos legheeny (ÉrdyC. 165. 349. 511). Jó véres legényeket rendeltek a katonák mellé (Nyr XII.363). Fogathat-kan hitőkre Mihal es Miklos, hogy el bochtattjak az kot barand legent (LevT. I.225). Egy nehány jó lehelnt küldé szokmába (BFaz: Castr. C4. Pécsy: Fel. 596). Az atyát ősz ember formá-ban írod ki, a fiut pedig nem ugy, hanem ifjú legény képében (Kereszt: FKer. 167). Maga-is szög legény, lova-is szerecsen (Gyöngy: KJ. 109). Az Sofia János méhei ellapó legényökért fizettünk 4 ft. (MonTME. I.38). Az városlázához jöven, arra kért bemünket, hogy azt az legényt megfogjuk (76). Mind az legény az leányt, mind az leány az legényt alkalmasint meg-fírasztotta (MonIrók. XI.333). A felesége igen bestelen erkölcsi, ki előtt nincsen személyválogatás, még a cigánylegény is ked-ves előtte (Házánk. I.371). 2) [officiinae administer; gehülfe]. Konáts legény: bananus C. Nem vagy te apostol legény (Czegl: MM. 100). Nem ér vele barbélylegény ő sétálásával; szabólegény az kovácsal jobb, hogy csak hallgasson; varga-legény az tobakkal bocsában gázoljon; hogy nyitól föl csipás szemed hitvány molárlegény (Thaly: VÉ. II.69). 3) [minister, famulus; diener]. Sietenec az legenőc zallasocra (GuaryC. 58). Az legények ezt hogy hallak, Katernyat el ky hozak (ÉrsC. 506). A siriai király parancsola a harmintz ket főlegényeknek, kie az ő szekereimel bímac vala (Helt: Bibl. III.298). Ismeg más őtuenedes fő legényt boczáta reáia az ő alatta valo őtue-ninel (301). Szanto, kapalo legenimec tartasa (Born: Préd. 555). A rab-legényt el-virye magával (Gyöngy: Char. 9). Egy zolga legény hazugság birságot adott (MonTME. I.273). 4) [miles; soldat]. Meeg az wdwarlo legyenek, vitezők ees ollyan zeepők valanak, mynt az feenes nap (ÉrdyC. 511). Őmón magoc akurattyából hadban menő vitezec: volones; tábori buzgányos, túrkós szolgálé és botos legényec: calones et caculae (Com: Jan. 146). A félelem a gyűlölségnek attya, mely ha meg fogan-szik a katonák szivekben, job akkor a tisztnek hátrál állani, sem hogy a legények közt forogni (Fal: NA. 219).

[Szólások]. Legény megrágd, a mit szólassz (Matkó: BCSák. 279). Te vagy a legény Tyúkody pajtás (Thaly: Adal. I.31). Jó legény a bor (SzD: MVir. 74).

bányász-legény: [metallarius; bergmann]. Hova lőtők a csákánnyal bányász legények (Matkó: BCSák. 41).

béres-legény: [famulus mercenarius; mietling]. A béres legények és barmok után nevedekett göbölösök mindenkor barmok, ekék, barázdák-közzt forgóttak (Pázm: Préd. 320). Azert a királyt artzúl csapui mérték-nélkül gonoszabb, hogy sem egy béres legényt potázni (1082).

boltos-legény: institor C. [colporteur].

botos-legény: caecula Com; Jan. 116. [soldatenaufwärter]. A tábori mosléc tisztító, tábori buzogányos farkos szolgái és botos legénye a szolgálatra hagyattak (Com; Jan. 146).

evező-legény: remex MA. ruderknecht, bootsknecht, matroso PPB. Az evező legényök (remigos) az evező gusztak ragaszójához állván eveznek (Com; Jan. 89).

hajós-legény: [nauta, remex; matroso]. Hajós pallér, ki a hajós legényeket kényszergeti, nógatja: portisculus PPB.

hős-legény: [caelebs; junggesell]. A hős legény megházasodni akarván megnevezi, mely elado, szép termelő leány kedvelően (Com; Jan. 116).

katoná-legény: homo bellator; kriegsmann Com; Orb. 306. Egy katoná legény ki gondola magának új vállast (Com; Orb. 306).

köz-legény: gregarius PPB. [gemeiner soldat]. Királyt köz-legénytől futamtató fegyvere (Derk: Öflet. 76). Az két emberen kívül az egyhánya köz-legény katonául több nem esvén el (Monfrók. XVIII. 105).

közlegénység: ~ Nádasy közlegénységből ment fel marsalságra (Thaly: VÉ. 1297).

lovász-logény: [agaso; reitknecht]. Nagy szegény állapotba mint egy lovasz legénnek vagy szekérvezetőnek úgy kellett kényerét keresni (MA: SB. 53).

mestér-legény: [administer; handwerksgesell]. Egy tőz belék, mester legények: sodales PPB. Az inasságból felszabadult mester legények egy-egy forintot adni tartoznak (Mon-Okm. XIV. 13).

műves-legény: ~ Szarkos orrú műves legény (Pázm: Kal. 691). Kaptabizú műves legény (Zvon: PázmP. 301).

nősző-legény: procius PPB. [freier]. A nyősző legény nem kiméli a köleséget (Kisv: Adag. 21).

notelen-legény: caelebs Com; Jan. 116. [junggesell].

nyirő-legény: [administer fullonicae; walkergesell]. A nyirő legényektől és a szabó legényektől ne vegyenek többet a kéz vállánál (Helt: Krón. 166).

rideg-legény: caelebs Com; Jan. 116. [junggesell]. A rideg legény meeszonléli a nagy férjhez menő leányt keresen (Com; Jan. 116). Rideg legényeken vett adó 154 ft. 35 d. (MonTME. 1216. 265. 273).

szabad-legény: volo Com; Jan. 116. [freiwilliger]. A szabad legényec avagy önön magoc akarattából hadban menő vitéz magokat a gyalogosoc avagy lovasoc serögéhez vorie (Com; Jan. 116).

szabadlegénység: [militis intemperans; soldaten ohne disciplin]. Akármely hajótskának vagy katonának nagy szervitának tetszik a jó rend, rabságnak a régula, viszont nem tartván semmi szabálytúl a szabad legénységénél (Zrínyi II. 192).

szegény-legény: [miles gregarius; gemeiner soldat]. Az megholt zegeny legényeknek atyafiyay felekygh tartatyak tervenhez (LévT. 1208). Az zegeny legény ez felevel el, mivel hogy az trygy alatt az feyedelnek ys zokom fizetnek (335). Paddy Anbris zegen legen, ki kez thierent allani, mert tiza onchawal szolgatta az ny vronkat (442). Szegénylegénynek jó hajlék Rohonc, mert ott katonának bő kényere, bor s koney (Thaly: VÉ. 125). Szegénylegénynek két paján között egy lazaert ondik ki vére (Thaly: Adal. 131). A járantsólo vezérhez előb hogy sem hozzá férjen a szegény legény, sok fő tisztet kellene néki fötre tassítani (Fal: NA. 216).

szegénylegénység: [status militis gregarii; gemeiner stand]. Severus tsászár szegény-legénységéből tsászárságra jutott (Pázm: Préd. 1113).

vő-legény: [sponsus; bräutigam]. Híva a naznag a vőlegényt es monda öneki (Münch. 171). Vew legheennek es yegyesnek zozattya nem hallattatyk te benned (JordC. 920). A kirali keresere meg alduu mind az vő legent smind a menyazont, zeut Tamás az Abanessel meg tengőrré álenek (DebrC. 39. 52). A zizek Jესusnak keglősiinek neuzetnek s ő keglizen vőh legemnek (111). A vő legényec vő félye, edgyben szerző násznadya avagy leány kőő őőm atya vagyon (Com; Jan. 117). Elég, hogy a jövendőbéli vőlegényt, vagys inkább vőembert most a köszvény nem háborgatya (Mik: TörL. 116). Az isteni vőlegénnyel gyönyörűségessen menyeyi menyegzőben mulatozik (Bíró: Micse. 306).

vőlegénység: [sponsalia; bräutschaft]. Amaz új gyülekezetek az örökké országba Jესus vőlegénységétől és házasságtól elszakadot nyájuk (Pázm: Kal. 719).

Legényös: [vírozs; mamsüchtig]. Nem vagyok legényes: non sum vírozs PPB.

Legényke: [vir; mann]. Fa legénykék és asszonykák szopogató (Matkó: BCsik. 79).

LÉGY: musca C. MA. (fliege). Ha azt akarod, hogy heusagos gondolatoknak legő el tanoztussid, leg inadsagos (GyaryC. 68). Hazaydra boczatok nyinden felee legyeketh (JordC. 21). Legő awag zuhőgot fogu (DobC. 8). Beelzebub sidonl, magarvl legyeknek haduany, emen velen hog iő ez sző bezzeg (KMNy. II. 41). Az megholt legyee az patieariusnac kenetit meg bűdősítie (Kár: Bibl. 1629). Az apró férgek, egerek, nyűvek, legék mikor teremtetek (Ker: Préd. 238). Hádrianusnak a légy határozta meg életét (Czegl: MM. 206). Szunyogokká és kicsi legyekké változnak (Hly: Préd. 1253). Értekezzünk a méhekről, hangyákról, legyekről s több effélékről, melyek bogaraknak nevezetnek (Misk: VKert. 625). Világ mérges mézére ne esdeggly mint a légy (Bíró: Angy. 69). Nem illik a keresztén emberhez, hogy mint a szentelen légy lesse, meg esse, éngyaszsa sebeit feleharattyának (Fal: NE. 91).

[Szólások]. Az légy madár hát (Dosi: Adag. 19). Ha ezis szép, az légy is madár (215). Légyből elefantot tüntet (Szó: MVir. 311). Inkab legyet eza pucé az száramon (Szeg: Theoph. 39).

dongó-légy: asilus PPB. (brummtliege). El ő eő dongo leg és ta halot mind el zaggattá (DobC. 8). A dongo legyek mind az ő izeten dongásokkal, mind pedig testeiknek mind tisztátalanságokkal az emberek körül alkalmatlankodnak (Misk: VKert. 655). Dongó légy, darázsok, szunyogok bárkája (Orezy: Köhl. 199).

éb-légy: cynomya, cynipis C. cynipis MA. ricinus Com; Orb. 65. PPB. (humdtliege). Erezt ő kezike ebleget es meg ene őket (AporC. 37). Vannac némely felettőb ártalmas állatok, egy mint serke, tetvec, es többben ragadó legyee, eb legyek (Com; Jan. 12). Vagyon oly légy, melyet eb-legénynek neveznek, az ebek szőri közző szokta magát rejtteni (Misk: VKert. 656).

kutya-legy: ~ Hogy kutya-legyek, bolhák a kutya fölben ne teremjenek, görög diót reutván meg vízben, avval kell a fület kenni (ACsero: Enc. 178).

lő-légy: asilus MA. (pfordeltiege).

spanyol-légy: cantharis; spanische fliege. Spanyol legyek avagy kőőstán termő legyek, igen megessik a fának és fűnek leveleit, meg is veszik méreggel a virágokat (Lipp: PKert. II. 211).

varga-légy: [asilus, buentes C. [pferdefliege].

Legyeeske: [musca parvula; kleine fliege]. Gyertyára szökellő lővöldékék avagy tűzben termő legyekék (Com: Jan. 51). Ama fényes legyekék röpölöznek éjtszakán (Fal: NE. 3).

Legyes: [confusus, obscenus; verwirrt, okellhalt]. Legies, szanasor tudomant ne táncoz (Mol: Szűz. 187). Isten vetne vendéget: papoknak pirossá, horvátoknak borgassá, lengyeleknek legyessé (Thaly: VÉ. 1.315).

Legyez: **1)** muscas flabello, abigo, pello MA. [fliegen verjagen]. **2)** ventilo C. ventulum alicui facio, flabello, refrigero PPB. [fächeln]. Szórok, legyezek, szellőt indítok: ventilo PPB. A főjedelmet halálos betegségben fekiúve vittük, én szekere ablakjában voltam s legyeztem (Kem: Élet. 45).

Legyezés: ventilatio C. MA. [das aufächeln]. Szórá, pallás, legyezés: ventilatio PPB. Holt-elevenül vonják ki, de vízzel és legyezéssel megélesztik (Monrók. III.160). Királyi mulatság gyenge szellők legyezésün örömet nevelni (Fal: Vers. 86).

Legyező: **1)** [ventilans; fächelnd]. Az isten adott a barmoknak hosszú legyező farkat és mozgó füleket (Misk: VKert. 655). Olyan nyelvére nézve az emberek közt, mint a legyező tehén fark, mely mindent befészkend (SzD: MVir. 104). **2)** flabellum, muscarium C. muscaria MA. [fächer]. Legyező hordozó: flabellifer C. Páva legyező: *plumatile muscarium PPB. Senki nem bezzúli a té tollaidat, hanem hogy legyőzéd csinálnac belőle (Helt: Mes. 415). A legyező el fűzetetnee legyezővel avagy légy csapóval (Com: Jan. 110). Szellősítő legyező: fächer (SzCsomb: Utleir. 231). Ellopta az verébnek verőjét, légynek legyezőjét (Thaly: VÉ. 1.350). (A légy), akar mint kergessék is a legyezővel, ismét csak visszazentelenkedik (Misk: VKert. 655). Mikor megtanulta, mint haboz módiasan a legyezővel, vig örömet mutogatja az anyja (Fal: NA. 156). **3)** [cauda; schwanz]. Arra való a sok legyező, a sok lófäre (Helt: Mes. 96). Bezzeg ugy tetzie, hogy ott láttat a legyezőt, hol mostan is kurtá belé (101). Merő hamisság, hogy a lovak az ő terméseti legyezőjüktől megfosztatván azzal erősebbekké téteessenek (Misk: VKert. 11).

LEGYÉNT, LEGYINT: [percutio; schlagen]. A niak waghó egy waghással wy legyenthee, hogy ez wylagból ky weghezee (ÉrsC. 519). Ewmagára minden wy tekynchen, hogy minden gonoz tewle io tanol legyennen (Pesti: Fab. 80). Kél a szél, a fákát wigan legyinti (Thaly: Adal. II.187). Tásákányul leggyentek egy jót farkójára (Gvad: RP. 219).

LÉH, LÉH [lyhellus Komj: SzPál. 177]: halo, halito, anheló C. spiro, respiro MA. [athmen]. Ide s tona lehők: propiro; nehezen léhő: dispoicus, asthmaticus; nehezen léhő: peripneumaticus C. Lehő: anhelus MA. Pélők, léhők, lélekzetet nehezen vészek: anheló Major Szót. 13. Pihők, lehők, lehellek, szagot botsátok: halo PPB. Lata thawol egi zomyw-sagban lehő farkasth (PeerC. 74). Mykoron meegh ees leelne, ghierelyekkel aaltal vereek ewtet (ÉrdyC. 545). Mikoron az ember kezére leelne, megkérde az satyrus, mi oka volna annak (Pesti: Fab. 53).

ki-léh: interspiro C. [ausathmen].

kiléhés: interspiratio C. [das ausathmen].

rëa-léh: [adspiro; anhauchen]. A pap a keresztelkedő emberre reia leeh (Agend. 7).

Léhög, léhög: [respiro; athmen]. Nehéz betegségben vagon s csak alig léhög, püpeg (Czegl: Enoch. 189). Léhög, pihög s szármait is lebotsáttja (KBador: HÖszt. 55). Sietvén lehegő lépéssel új sereget látnak (Gyöngy: Char. 185). A horvátság alig lehegett (Gvad: RP. 108). El hozta, de lehegett (Gvad:

VLev. 51). Lehegven kereslek, mindenütt nyomozlak (Orezy: Köhl. 53).

Léhéll, léhéll-ik: **1)** [spiro, flo; blasen]. Valamire leheltek: afflo C. Zellet, hol akar, od lehel (spiritus ubi vult spirat), es ő zamat hallod, de nem tudol homán ügyön (MünchC. 172). Renyok lehelte es monda: vegyetek zent lelket (ComC. 133). Az erdegre lehelte zent Instina azzon (359). Wy lehelte hű orczyara eeltnek lehelteesseth (JordC. 9). Jesus lehelte (insufflavit) es monda: vegyetek zent lelket (629). Mikor vrnak az apostolokra leheltek, szent lelket ada nekik (Léy: PÜk. 1.169). Reniok lehéllik es szent lőköt ad (171). **2)** anheló, respiro MA. [athmen]. Lehelő: expiras C. Pihőkni, lehelteni: anhelare ModLat. 45. Pihögök, leheltek, párállók: anheló: lelket veszek, leheltek: respiro; hideg parát lehelteni: anhelare frigus; lehelteni, pihgni: *ducere anhelitum PPB. A föld lehellik, lelket viszen (Com: Vest. 36). Az ysp olajjal egyben a máj fűjöknek s föld dagadóknek vagy nehéz lehelőknek hasznos (Nad: Kert. 326).

be-léhéll, belé-léhéll: inhalo C. MA. hincin lauchen PPB.

ki-léhéll: expiro C. exhalo MA [ausathmen].

kiléhéllés: expiratio, exhalatio C. [das ausathmen].

rëa-léhéll: adhalo C. afflo MA. anhauchen, anblasen PPB.

rëa-léhéllés: adflatus MA. das anblasen, anwehen PPB.

Léhéllés: aspiratio, afflatus C. flatus, halitus MA. [das athmen]. Lehelesre: ad respirandum (NémG. 145). Le tewee az barmok eleiben, lehelteessékkel meg melegytennek (ÉrdyC. 51). Az snarkun zaaz embernek tehet ölti meg az ew lehelteessowal naponkeed (190). Ime el kezethem megh nemwihya, leheltesyn el fogyny (ÉrsC. 302). Zayanak lehelteese vagon mynden ereyek (KulesC. 73). Inekluk lyh-blysemuel, de ineklek elhymneles (Komj: SzPál. 177). Az isten az ember lelket s leheltesét hozzá akarni vennie (MA: Bibl. 1.470). Az oktan állatoknak lelke nem egyél, hanem valami elmuló párah és lehells (Misk: VKert. 10). Egy lehellessel elarullja magát a festék fenyves ortájokon (Fal: NE. 91). Ha a halál talál, be keservesen fog neved ajakimról utolsó leheltesemmel leszakadni (SzD: MVir. 210).

nehéz-léhéllés: [anhelitus; schweres athmen]. A ki hanyat felszike és aluszik, nyomással bántatja, a ki hasznát, nehéz lehellessel (Com: Jan. 113).

Léhélet: anhelitus C. spiraculum, spiramen MA. [athem, hauch]. Negyedzer jelent zent lelek lehelletnek keppen (ComC. 133). Befuna az ő orrába az élő lehelletet (Helt: Bibl. I. A3). Ű ad parat, lehelletet mindeneknek (Kár: Credó 176). Lehellet vala az isten az ember orrába életnee lehelletét (MA: Bibl. I.2). Ha a lutheráns vrakra és asszonokra effle bűlős lehelleteket átkródnének az foghagymas opinió dominék, bizony megemelődnek a teteiekem a kalap (Bal: CsIsk. 319). A föld indulás lészen a föld alatt lévő lehelletekből (Com: Jan. 15). A sírkány csak lehelletivel megől (41).

Léhéllő: [spirans; athmend]. Lehelő-hely: spiraculum PPB.

nehezen-léhéllő: asthmaticus, dispoicus MA. enghrüstig PPB.

Léheltet: [spirare facio; athmen lassen]. A te kedves emlekezeted életet, lehelletet még engemet (SzD: MVir. 108).

Léhés, léhés: anhelatio, respiratio, respiramen C. halitus MA. [das athmen]. Nehezen való léhés: dyspnoea C. Nagllessel egemes vton ő lako helebe ywth (PeerC. 91). Keresztelni gyermekeket guggolt vízzel mondod, idvösségosh az lehésvel, hiszem azt alitod (RMK. II.217).

nehezen-lehés: dispoica MA. engrüstigkeit, schwerer athem PPB.

[Léhész]

Léhésző: [anhelans; hanchend]. A két lilium az aszszony állapotban az lehező ereket lagitya; sciaticarum anagy farsabaris haznal (BeytheA: FivK 1b).

LÉHA: 1) rubigo, res vilis PPB. [kornbrand]. 2) [deses; trage]. Mutatod magadat nem léha, hanem istenes szorgalmatossága embernek lenni (Apoll 3). Így az elme néha oly setét és léha (SzBodó: Kalm. 2).

Léhás: rubiginæ tactus, vilis, abjectus; miltthauigt, schmilligt PPB.

LÉJÓ, LÉJÚ, LIÚ: infundibulum MA. Nom. S2. infundibulum doliarium, caudatum infundibulum, doliaria clepsidra; fastrichter PPB. trichter]. Egy lút adgyanak húsz pénzén (MonOkm. XVIII.2.6b).

LEJT [ala/lytel PeerC. 267]: 1) [descendo; niedersteigen]. Lutek towz langot menbelew lytewt: vidi flammam ignis descendente de caelo (EhrC. 15). Mykoron Betoromban lytencenek ün descensu, nagy kow esset boezata renok isten (JordC. 309). Ez ydowben az zyz wala az temleczben, lyhez angyal lyte menybelew (EhrC. 481). Lejt még alább egy régi keskőn kőből (RMK. III 110). 2) tripudio MA [hüpfen, springen].

alá-lejt: [descendo; niedersteigen]. Ala lytel uram ysten menékből zyzneki meheben (PeerC. 267). Midőn a számár hátan meome és a hegy oldalon alá lytegne (Holt: Bibl. III 166).

lő-lejt: [descendo NémGl. 362. [herabsteigen].

Lejtés: 1) [saltatio; tanz]. Herodiának há lenya yeytest tet: saltavit (JordC. 472). 2) [passus; schritt]. Az hegy oldalon egy torony vagyon kőből rakva, 130 lejtős az magassága (Mon- Irók. VIII.290).

Lejto: 1) declivis, descensus, sublebra MA [abhang]. Kerek-kötő a lejtőn: sufflamen; hegynék aláfelé menedékesége, lejtője: proclivium; szép menedékes lejtő: collis a summo aequaliter *declivis; a hegynec lejtője vagyon: collis habet *dejectus PPB. Olimet hegynec lejtője (MünchC. 155). Az olaj-fáknak hegynec lejtőire közelyt (Sylv: Ujt. I.111). Kereket kötni az lejtőn, anagy valanút támogatni (Deesi: Adag. 261). Kerekütő a szekerének a lejtőn le-ereszkedésben való megkötésére (Com: Jan. 87). 2) tripodium MA [tanz]. Lejtőt jár: tripudiat MA. Kesoró az lejtő nékem olláható, tudom jól sor somat (Thaly: Adal. I.198). Répa, reték esingolódniak, tők és dínyve hason jár, az ugorkák forgolódniak, kiki möhön lejtőt vár (Fal: Vers. 871). 3) tripudiator MA [tänzer]

[Közmondások]. Soha nints oly nagy hosszú hágó, kinek lejtője nintsen (Kisy: Adag. 371). Nintsen hágó lejtő nélkül (SzB. MVir. 173).

tőtlejtő: [saltatio Slavonica; slowakischer tanz]. Ha az tőtlejtő köztára vészülök, bizony zsidó táncz lesz belőle, az kit sem maga nem tud járni, sem más (Berest: Lev. 121). Legény vagyok újra, a kallai kőtőt minár eljarhatom, vagy a gúgú tőtlejtőt (Gyvd: FNót. 151).

Lejtős: [declivis; abhangig]. Hajlott, ereszkedő, lejtős: declivis PPB. A halnak és meredek hágók a hegytető felé menőnek vontaútsók, ereszkedők, lejtősök vissza (Com: Jan. 1). A vizgázatkusag igen lejtős s görgős út a vészdeleenne (GKd. Váls. I.1019).

Lejtőz-ík: [tripudio; tanzon, springen]. Lejtőzik alatta igen haragos men (Gyongy. KJ. 113).

1. LÉK: fissura, foramen, hiatus MA. rima in glacie PPB [spalte, ritze, loch]. Vagaték egy loket az yegben (LevT. I.215).

[Közmondások]. Addig jár a tők a lékre, hogy végre egyszer oda szakad (Kisy: Adag. 225).

Lékél: [fendo; spalten]. Toletszaka az Dunát lokelik, őrzik (TörtT. VIII.122).

Lékés: [lacunatus; grubig]. Nem fél, hogy le-szakadgyon amaz álma béli lékes senlyékeken (Gyngy: KJ. 90).

2. LÉK: [colum; seihen]. Egy lék vagy tejzűrő szita (TörtT. XVIII.271).

LÉKTIKA: gestatorium C. lectica, carruca, arcora PPB. [sünfte, tragebett]. Setzel, lektika, szék, a melyben az embert hordozzák: gestatorium; két kerekű talyiga vagy lektika: carruca PPB. Lektika hordozó: lecticarius PPB. A kényesec lektikákon, setzel székekben hordoztatne (Com: Jan. 87). A kolyák és lektikák hordoztatnak két tőtül (Com: Orb. 173). Vitéz Farkásichot tévék lekticiában, mert meg nem holt vala iszonyu elhagásban (Zrínyi I.65). Czifra lektika, rezes lúm (Thaly: VÉ. I.317. Radv: Csul. II.370). A pogány római dánák lektikában vitették magokat frís égze (Fal: NA. 136).

LÉL, LÉL, LÖL: 1) reperio, invenio MA. [finden]. Meg nyttam az kappot, senkett nem lele (EhrC. 17). Teretuala bolog Fierenez zent Marianak egyházához, lewlewtuala ott egy akasztos fráter (101. 25). Ággon tñektée üngolmat lénletéc (BécsiC. 2). Lélé arpanac monnal efi mérteket (5). Ot ynod valo vizet lölz (VirgC. 46). Lelenek egi tőz péntz (106). Leltethetic vala egi tő hegne hel (NagyszC. 46). Meg fílec mind az gyermekeket, kyk lelettetenek (JordC. 309). Ayto be rekeztven lele eo magat tarsual eozne az zent egyházban (DomC. 98). Nywgodalmat nem leel (Pesti: NTest. 25). A király peczetét leltée vala a cmeellarínusnál (Holt: Krón. 57). Az ew maga lelte kerestbevl testamentomoth tehet (Ver: Verb. 132). Vigaztalast sohol nem löléc keserűsegeben (Börn: Ének. 473). Bába-lelte labona (GKd: Ttk. 417). Nem lelni oly ható frét Galle-nusnál, mint kit az szerdem készített Venusnál (Thaly: Adal. I.157). 2) atticio, offendo MA [plagen, quälen]. Az hideg lel: febricit C. Közben-közben lelő lelté: intervallata febris PPB. Rezketeg lele őket (DebrC. 103). Mouda, hog hydeg lehee oeket (DomC. 109). My lelt, lam bolond nag (SándC. 26). Hideg-lelő embőr (TelC. 139). A hideg kezdé őtet lelni (Holt: Krón. 192). Jay ki szomorn vagy, mi lelt (Holt: Mes. 402). Achab felesége szola: Mi lölt (Mel: Sám. 353). Neheseg lőli (Frank: HasznK. 27). Az bícsi porkolábót nem tudom mi lőlte, mind-addig epéskedik, hogy magának tőhet kart vele (Thurzó: Lev. II.143). Hétfőtől fogva lel az hideg (RákGy: Lev. 88). Tőféus a sok urak és más emberek jelenlétedden meg riasztja, mi lelte s ha ugyan őrdög van-e benne, kérdezi (Bod: Pol. 113).

[Szélsők]. Lőy el hamar, hog auz eloneusegeben lel-hesed őtet (VitékT. 76). Ez embőr höz ezt leltők, hogi a nepet Moises tärvenetől et terítők (WeszprC. 83). Gentius király lelte leg előszer hasznát (Mel: Herb. 142). Yme hel lenketi sem lelyok, futosokki bordonkhi, mint a nytlak (WeszprC. 113). Mg az isten sem lőli mindennek kedűet (Deesi: Adag. 11). Annak felötheten the K. kedweeth keelye (GKd: KánCs. 170). Együtt lelők és legelik kedveket (Fal: UE. 399). Nem leel magame laca odalmat (DebrC. 111). Semmi kepen nem lelleték mődot hozk, hogy a vedretti kivéhessem a kőből (Holt: Mes. 12). Pönteken Pozsonba leszek, onnét, ha mődot lelek rajta, Kaplala leszek (Nadt: Lev. 156).

el-lél: [invado, supervenio; betallen]. Hirtelen kelle-el a hideg: *subito in febrim incidit PPB. A hideglelés én magamat is ellele (LevT. II.89). A darusnak marasa mely igen rőjaldalmas légyen, avagy csak ebből is kitetszik, hogy néha a hideg is

elleli az embert miatta (Misk: VKert. 649). A kényes kisasszony az egész jelöltés-rendet szőnyegen megijesztette, mert magát azon órában el lelte a hideg (Fal: NA. 157). Dárdájának hegyén haláloamat leltem el (SzD: MVir. 205).

ellélés: [invasio; das befallen]. Az harmadnapj hidegellélésben az első el-lélés gyenge szokott lenni (PP: PaxC. 274).

hideg-ellélés: *accessus febris PPBL. Hideg-ellelés, rázás: accessio febris, horror febrilis (PP: Paralipomena 270b).

elől-lél: [occurro, obviam venio; antreffen]. Frater Bernald elewl lele zeut Ferenczet es lenette magát ew labayhuz es elewl lewlele egymast (EhrC. 10). Elewl lewle ewtett zeut Ferencz es munda (77). Elewl lele őket egi zegeni azoni allat (VirgC. 87). Harom azoni embert lele ekli (102).

[fől-lél]

főllélés: [inventio; ertindung]. Tiszt keresesben, testi gyönyörűségeknek fől léleleiben szorgalmatoskodik a balga (Lép: PTük. 1320).

ki-lél: [invenio; ertinden]. Ez tanóságot tavai kilelek. Szamos vizének magas az partja, akkor fejszével vágják a vizet, az énekészörzöt mondják jó embernek (RMK. IV.80).

még-lél: 1) reperio, invenio MA. [aufinden, antreffen]. Ez felewl mondot urnak varat nagy nehezséggel lewlek meg (EhrC. 39). Beméne Judinac hailakaba, nem lele meg őtet (BécsiC. 42. 43. 154). Keresséte es meg-léletec (MünchC. 25). El orzotam marhayt, elreitetem, meg leltem, es neky meg nem mondotam (VirgC. 7). Übenne mynd meg leleetteinek (SándC. 2). Bolond balgatagságaert sokak sokat mwkalkodnak, es mynd heeyaban leezen, mert az ygaz es bizon bölchesseget soha meg nem lelyk (ÉrdyC. 517). Az mit kerestek, meg léletek (Sylv: ÚJT. 114). Ha az én üszömön nem szántottatok volna, az én mesémet ti meg nem léltétek volna (RMK II.339). Ew felsege is meg oltalmaz, csak Kegtek erie ees lelie meg ew felsegeth (RMNy. II.127). Nagysokan közödtöc mesét beszélléne, de azoké ezac hamar meg leletteténe (Kák: Sám. A3). Az két oláh vajdákat is meg leleti kedvese által (Erd. Türt. II.377). 2) [rogo, peto; ersuchen]. Megh bochasson, hogh ily giakorta valo irasunkkal Ndath megh banthyvk, merth kezelentethetewnk zewksigewnkbe the Ndath megh lelhwk (LevT. 1.20). Uram irta, hogh kérjem meg Ferencz uramat, hogh ide jenne ő kme es számot vennék a tisztartótól; kiről én gyakorta leltem meg ő kelmét rola (Nád: Lev. 139). Ennek éllette the Nagyságotat Szerdahelyi Péter deák által meglettem vala az én leányom menyegzéje szolgáltatásának szilkséges szerszámait (238).

[Közmondások]. Ki mit keres, meg leli (Decsi: Adag. 5). Az mint szokták mondni, hogh sák megh lelte volt foltiát (Bal: Epin. 1). A sák meg lelte volt foltyát: dignum patella operculum (Czegl: Japh. 138).

méglélés: inventio MA. [auffindung]. Ezen meg leleesenek napyaan zenwede martyromságot (EhrC. 446). Zent Ystwan testy meg lelese napian (LányiC. 230). Minc ő művelkedésekké meglélése (BécsiC. 104). Zent kőört megh lelese (WinkC. Kal.).

méglélet: ∞ Scent kereszt meglelete (MünchC. 5). Zent Isthwan prothimartyr tesseenek megh leelethlyról (ÉrdyC. 446).

méglélhetetlen, méglélhetlen: [investigabilis; unauf-findbar]. Az tyztaságnak meg lelhetetlen ekessege (VirgC. 135). Isten mel' igen foghatatlanok ő itilei es meg lelhetlenek ő vtai (DöbrC. 345).

méglélhetetlenség: [quod investigari non potest; unauf-findbarkeit]. En zeretömethi meg-lélhetetlenséggé hiedelme nekil el vezőttem (NagyszC. 61).

Lélédz-ik, léledz-ik (lélegzik Pömit. 27. Tohn: VigK. 30). Pös: Igazs. II.110. *lélekés* PPBL: internisceor, implicor MA [verfallen sein]. Vétékben mással együtt léledzett: *affinis sceleris; valami vétékben léledzeni: *impingere in aliquam culpam PPBL. Zenth Anna wrauk halda wtan törweenben nem leledzett (ÉrdyC. 118). Házasság törisek bűniben ne lelecezzel (Sylv: ÚJT. 18). Balañ inuadassuk bűniben lelecezzel (16). Paraznasagba lelecezy (Pesti: NTost. 9). Bűnben leledzettűne volt (Kules: Evang. 254). Paraznasagban leledzik es abban tapasztaltatik (Ver: Verb. 175). Alamosnat adek, azaz ergalmasagban lelezen (RMNy. II.13). Az wr meg tagadasba leledzen (Born: Evang. 288). Tökéldt el magadban, hogh ennek utánna semmi halálos vétékben nem lélegzel (Pömit. 27). Paraznasagban léledzett es gyilkosságban (MA: Scult. 675). Gyafázatban léledzik (MA: SB. 20). Semmi hazugságban nem leledzie (Prág: Serk. 33). Tselekedetiben léletzik a paraznaság (GKat: Tirk. 65). Többé halalos bűnben nem léledzik (Lép: PTük. 1202). Szőrnőy hit szegésben na leledzél senkivel (Megy: Haj. II.15). Az papista vallásban lélegzeni nem valami frasca (Tohn: Vigaszt. 30). Romai Theodatus léledzék 613-ban, ő találá ezt elsőben, hogh a komák között lelki szövetség legyen (Czegl: BDorg. 380). Szent Pál megtérésének előtte fűldözén az istennek anyaszentegyházát, szent lélek ellen való vétékben lélegzetté (Pös: Igazs. II.110). A meg-irt dolgokban nem léledzenek (Szathm: Dom. 179). Ennek utánna én afféle dolgokban nem léledzem (Gér: KárCs. IV.203). A fő véték megbirkózik a más résziről bennünk leledző valami fő tekkéletességünkel (Fal: UE. III. 53). Lóth rútságban léledzik vala leányaival (SzD: MVir. 81).

Lélédzés: [implicatio; verwickelung]. Vétékben valólélekzés: reatus PPBL. Vétékben való leledzés Ver: Verb. Szót. 26.

Lélémény: inventio, inventum MA. [ertindung]. Pepeczelésec, az az külemb külemb léleményec es ceremoniac (Helt: UT. Eo 5). Emberi lélemen (Mel: SzJán. 409). Mind örökös s mind penig lelemeny jóságok (Ver: Verb. 269). A pápa léleményről szólani, a minémű igéket ő tartott (Dáv: VDisp. 113). Az igaz tudomant emberi lelememiel meghomalositják (Fél: Tan. Előb. 10). Az emberek leleményit szollják az isten beszéde helyet (Matkó: BCsák. 60). Oh mely sok emberi lelemény is vagyon mi közöttünk (Czegl: MM. 30). Christus uruuk a Moses törvényét az pharisaeusok és irástudók sok gaz leleményétől tisztogatta (Pös: Igazs. 128). Erről a poéták ekként fabulának, kik-is elég elmés lelemént formálnak (Gyöngy: Cup. 634). Ezek bezzek nem a pogán Plato elme-leleményei (Fal: NE 9). Mikor kellő rendében, erejében, ízében előadgya bölts elme-leleményeit, ditséretet nyér érettek (Fal: UE. 368). Ez tsak az ő esze fejtegetése, leleménye (SzD: MVir. 132).

Léléményes: [inventiosus; ertündungsreich]. Léleményes beszéd (Alv: Post. 133). Léleményes, találmányos, új szók (SzD: MVir. 412).

Léléményesköd-ik: [rem cognosco; sich orientiren]. A más dolgokban foglalatokodó elme sem leleményeskedhetik ugy a Parnassus titkaiban, mint a kiknek egyéb dolgok mintsen (Gyöngy: Nympha. A2).

Lélémés: [inventum; ertindung]. Megkőrnekeztet őket ő lelemesec (adinventiones) (BécsiC. 18). Paraznakodanak ő lelemesekben, es meg haraguek vr ő nepere (AporC. 75). Ág nekik őnőn lelemeseknek alnokságaent (DöbrC. 73). ű lelemesegben bozzontak őtet (190). Jelenőetek ő lelemesit (244). Alelytuan kedeg Pascasius nemelyeknek lelemesek szerent vagy tettetecek zereit, hog az eordegé tudomány mosással el tanoztatneek (ComC. 495). Pokol beolcheknek lelemeseket, irasokat, chaland-sagokat meg utalya vala (DomC. 125). Az iozagnak keresety a lelemesnek gyewkereth nezy (Ver: Verb. 106). Tudomány és lelemés (Szob: Dáv. 5).

Lélés: 1) inventio MA [auffindung]. Az pater noster egész ymagzagokat felülmúl az lélesnek okaerth, mert ewteeth lele awagy zerze Christws Jossws ewnen maga (ÉrsC: 163). Hagyatok el edes attyamfny az arwlatsnak es ragalmaznak leleseth (ÉrsC: 221). Gondolkodom en nynden thetemenyedbe es terekedem the lelesydbé: in adinventionibus (KulesC: 185). Az híkesignel való tñris joa lelet (?) szerezen: tolerantia officiat experientiam (Sylv: ÚJT. II 9). Csodálhatta minden nép az magyar népnek elnynek eles voltat az lélesben, mell' nem egész, hanem magyar poesis (164). 2) affectio MA [das Befallen].

hideg-lélés: febris C [feber]. Gyújtóvány, hideglelés: casus PPB. Zababogchad megh Symont ez hydeg lelestől (PeertC: 218). Korallodik vala hideg lelessel (DobrC: 216). Hagyatok leles, korszag es egyéb betegseg (Börn: Evang. III 313). Olyan szabasuan leszen dolgoz, mint annac az embernee, kit az hideg leles tör (Tel: Evang. 1271). Az Peternek napat az Christus meg gúgította az hideg lelesből (Fél: Tan 468). Sanyarú hideglelésben meghala (Tárn: Szents. 162). A te hideglelésed gonosz kívánság, a te hideglelésed bujáság (László: Petr 19).

égnapi-hideglélés: ephemera C [täglicher feber].

félbenszakasztó-hideglélés: febris intermitens Com: Jan. 58. [abwechselndes feber].

forró-hideglélés: *fervida febris, *ardens febris PPB. [hitziges feber]. Forró hideglelésbe esőc (Helt: Krón. 107). Forró hideglelés (Megy: 643). II 20.

gyújtóvány-hideglélés, gyuladó-hideglélés, gyulladásos-hideglélés: ∞ Ugyan ki főzi lelkeket az gyóitoyan hideglelésék es egyéb nehéz betegségek által (Léy: P'ük. 1314). A porcsfi a gyújtóvány hideglelésben igen jó (Lápp: PKert. 114. 1652. KNagyv. 35). A nádmézből tsinaltatott zárop a gyuladó hideglelésék ellen használ (ACsero: Enc. 235). A gyulladásos hideglelés minden orvót megemésztette (Mad: Evang. 761). Gyulasztó es izbasztó hideglelés (Szathm: Cent. 89).

harmadnapi-hideglélés: [febris tertiana; dreitägiges feber]. A mindennapi hideg lelés mindennap, a harmadnapi harmad nap tér vissza (Com: Jan. 58).

iszonyú-hideglélés: quercuera C [kaltes feber].

kettődnapi-hideglélés: [febris bihna; zweitägiges feber]. Tavasszal ideit a hold bőséges veréből származó betegségeket, egy mint: kettődnapi hideglelést, torokgyíkot, nyilalast 1583 (KBárta: C).

mindennapi-hideglélés: hectica; kalt feber C. A mindennapi hideglelés mindennap vissza tér (Com: Jan. 58).

negyednapi-hideglélés: febris quartana, *quadrini circutis febris PPB [viertägiges feber]. Midőn azt állítanám, hogy az raytan való negyednapi hideglelés nékem halált hozzon (MA: Tan. EL56: 28). A negyednapi hideglelés az egész testnek roslat medvességétől való kankatsága (Com: Jan. 59).

részketésselvaló-hideglélés: quercuera Com: Jan. 58. [kaltes feber]. A részketéssel való hideg lelés részketekes hidegnee hivattatik (Com: Jan. 58).

szakadatlan-hideglélés: febris continua Com: Jan. 58. [beständiges feber]. Minden hideglelésnek, akár szünetlen való, akár félben szakasztott légyen, megkeserítő nehéz fájdalma vagyón a szakadatlanon kívül (Com: Jan. 58).

szünetlenvaló-hideglélés: febris continua Com: Jan. 58. [beständiges feber].

tüzes-hideglélés: [febris ardens; hitziges feber]. Tüzes hideglelést awagy a gyóitoyánt kergheted vele (Frank: HasznK. 15).

hideglélésös: febriculosus C [feberisch].

Lélet: [inventio; auffindung]. Emlekozem te minden múltel-keletűben es te leletűben tanolok (AporC: 33). Tőzek gyónast en idvessegennek okaerth, kegyelmesseghnek leletyert (ÉrsC: 265).

hideg-lélet: [febris]. Hozia vépnén es ottan meghaga őtet a hideg lelet (MünchC: 72).

Léletöz-ik: [langveo; matt sein]. Ula némel léletező (langvens) Lazar neű Betmában (MünchC: 132).

még-léletézik: [langveo; erschlaffen]. A fűge meg léletezet: ficus clanguit (BécsC: 204). Lelece a zolgat, ki megléletezet vala (langverat) egesszeiben (MünchC: 123).

Léletezés, léletezet: [langvor; mattigkeit]. Vétéken való léletezés: reatus C. Latta Efraim ő léletezetet (langvoreu) es Judas ő kőtelet (BécsC: 188). Hozanae őneki minden gonozol vallokat külböb külböb léletezetecek es gőstrelmecek foglaltakat (MünchC: 20). Megvigazta sokakat, kie gőstrelmece vala léletezetecek (72). Valhacuata betegségeket külböb külböb léletezetecek (116).

Léletézetés: [debilis, languidus; schwach, matt]. Vepence ő hozia sok gőlekezetec valuan léletezetecek (MünchC: 43).

[Léle]

hideg-lélő: febriculosus MA [feberkrank]. Ezer ötszáz es az hatvannégy esztendőben hideglelő kisasszonnak havában (RMK. IV 297). Az vízkőrságos awagy hideglelő embereknek tetszik, hogy igen hasznal az sok víz ital (Börn: Evang. III 101). Mit hasznal az hideglelő embernek, ha az elephant ezontokból rakatot ágyban fektetnek is (Zolyomi: Elm. 180).

hideglélős: ∞ A gazdarság úgy győtri az embert, mint a hideglelést az ő nyavalyája (Fél: BE. 595).

LÉLEK [lelert HIB. lelwa Konj: SzPál. 32. liliert HIB. lillüm Gár: KárCs. IV 219. lilylert TörT. III 323. Wlket Konj: SzPál. 32: 1) flatus, halitus; das wehen, hauch]. Lelket-vészek: respiro; 'lelken kiadom: expiro PPB. Az gyermek meg-betegült oly nehéz korszagal, hogy az élő lelek az gyermeknek zajaban alig érezethetyk vala meg (MargL: 191). Meg ő ew zajanak lelkewel (ÉrdyC: 29). A szarvas nagy zellel lelekkel csak idy zalada be az barlangba (527b). Lelket nemni: spirare (Érasu: Erk. 6). Az lelek az az legezset benne vagion (Fél: Tan. 90). Es az istennek lelke ingadoz vala az vizek fölöt (Szár: Cst F1). Szájunk lelke (Ker: Préd. 123). Menten nagy lélec szakasztva illyen szóval buzdul ki (MA: Scult. 155). A szív nyngovás nélkül mozogván, elevenítő lelket (vitalem spiritum) nemz (Com: Jan. 52). 2) vita, conscientia sui; das leben, selbstbewusstsein. Ugy szeretem, mint a lelkeket: charior vita PPB. Mikor bezzelle, esmég le esee es mornal lélek nélkül lön: examinata est (BécsC: 82). Memnyűk el, ne thalantal meg lelköben erhettyek az en zent fiamath Yeswst (ÉrsC: 93). Az igaznak lelek isten kezében vannak (Tel: Evang. II 428). Garlo emberek, kik az igenek lelket nem adhatnak (Fél: Tan. 330). Hamar meg lelket érz benne (Decsi: Adag. 154). Kisv: Adag. 539). Vezegtre mi maradt meg minékűne az mi szegen lelkűne kiűl (Dosi: Sall. 10). Bizony én is eleget busultam rajta, hogy zőf urat lélekben nem találta (LavT. II 324). Csakly értelmű emberek, kikert csak nem adam lélkemet is ki, s ő mégis csak mezdölmi sem akar maga magiért (Gér: KárCs. IV 219). Mit esmélz, ki nyomod a lelkeket ebadtá (Gvad: RP. V. cikke: 3) animus, anima, manus C [spiritus, diemon; seele, geist]. Gonosz lélek: euodaemon; meghóltaknak búdosó lelkök:

larvae C. Hazajáró-lélek: lemures PPB. Uimaggomac ez segin ember lelki ert Wimmaguc nome isten keglmet ez lele ert (HB). Az seut apastalak voltak zent leleknel tellesek (EhrC. 1 MünchC. 15). Időzőh isten engemet, mert be mentenek vízek mend en lellemiglen (AporC. 18). Zepűsitetem az en lelkeket (VirgC. 5). Kelenekem űrűhőmen lelkennek hazualatiha (67). Iar, hogy Jesusnak zent verend meg valtoit lelkeket meg zabaditánya (106). Lélek az isten, es azok, lyk ymagykan öetih, lelőkben es byzonsagban illic ymadny (WinkC. 298). Keresyk vala az gyermekek lelket (JordC. 360). Vytecek lelekthál (362). Myemő valtsagot aad ember hō lelkeert (406). Batorizal ate zent lelkedet retegő lőkönket (ThewC. 109). The zent lekedet atyandak anyakal, en lelkegeth the markodban anyatom (GyöngyC. 20). Az elsőw neuezy lelőknek az vtolsoth testnek Az Moyses törvényenek kethiele rezeth yria, testyeth, mynth az testűth, lelkyeth, mynth az törvények lőketh (Konj: SzPál. 32). Földből teste alkotatték, meimyből lelke az teste illethék (RMK. II.62). Az egheli szolgáló lélekek, az angialok Mol: SzJán. 308). Az angialok az istentől teremtetet szolgáló lelek (Fél: Tan. 79). Hittetek el peez-tellettetek az igazitnek szent lelkenel (286). Ki-műlt lelek: manes (Com: Jan. 213). Mikor megemertem volna, hogy az felséges űr isten meg átvándó volna az én lelkeim, teszék ilyen testamentomot (Radv: Csál. III.111). Mig élek az édes fiaim, lelkeimert alamiználkodjanak és imádkozzanak (329). A test olyan, mint egy ház, kinek szállója a lélek (László: Petr. 94). A test mindenkor a lélek ellen rúgódz (Csúzi: Síp. 5). **4**) [gratia; gnade]. Higyed, hogy az istenek lelke tisztelteti és gyakorlatya emberrel a templomot (Tel: Evang. I.217b). Isten lelke nélkül való eszedes és, ha valaki azt vitatná és nagy vélekedne (Bíró: Augy. 327). **5**) [mens, ingenium, pectus; herz, gemüt]. Ho az é zent akartatba mind egh lelke en es egh acaratone legőn (GuaryC. 57). Frater Rufinus meg vala setetűlen w lelkebe (VirgC. 20). Lelkenek nagi isteni edesegeneul kőzűne nekik (51). Az tereműt lelkenek buzsgosagos edesegeneul diehere (52). Lelek be helyk malzalt (WinkC. 39). Lelkben el hiszie, az mellyeket mondanoe (Kár: Bibl. I.456). Lélek észetű, gyönyörűséges izret (Megy: 6Jaj. II.30). A szemérmetség a lélekről az ábrázatra ki származzék (Illy: Préd. II.165). Noha penig testemben betegh wagiok, mind az által lelkenben es elmében epen vagyok (Radv: III.142). **6**) [conscientia; das gewissen]. *Lélekek járó dolog: religio est id facere; *lélekkel nem gondol: conscientiae sensu vacuus, religionis inanis; *lelkéhez nem fér: non est talis PPB. Ysten ew malastyanak myatta oly tewkelletest adta nekem tartanom, hogy en lelkeu conscientiam semegyben nem zeyengett meg eugemet (EhrC. 48). Az eksecutorok, kyyk az testamentomot leelek wtan nem zolgáltattyak (ÉrdyC. 812). Bűn és lélek ellen való dolog (Ver: Verb. 145). Jó lélekekkel írhatom, nines a magyar népnek csak két jó akarója is Lengyelországban (TörtT². III.7). [Keserű János] viselte a püspöki hivatalt valóba püspöki lélekkel és indulattal (Bod: Gol. 71). Vas jármat lelkére ne tégy (SzD: MVir. 295). **7**) [vis, ingenium, facultas; kraft, fähigkeit]. Isuendő mondasnak lelket valia vala (DebrC. 224). Yewendő mondasnak lelke vala ew benne (ÉrdyC. 659). A magiarazat melle kiuntatik az ertelennek sz az valasztanak lelke (Fél: Tan. 11). Mása volt időnkben Thesobites Illyésnek, mert nála volt lelke a könyörgéseknek (Thaly: Adal. I.19). **8**) [animus, fortitudo; mut]. El almiikodec, veztegle, eeg keses mulatsnac vtna lelket veven, monda (TelC. 97). Nines lölke arra az belne, ho az friz ellen valamit merőn próbaly (RMNy. III.101). Őis örömet ot vizkolódik az ütlőzen, az hol lölket nem érez az ellenségben (Zvon: PázmP. 162). **9**) [homo, homines; mensch, lente]. Bodog Ferencz lelkeket vilagositot meg (VirgC. 20). Agiatok halat az igazalmas istenek, ki megzabadita az zegen lelket űrdűgnek sokasagabol (73). Igen vezedelmes haborusag tamada kevzettek, meg gondolyna vala ez zentséges zűz, hog ez yllyen féle haborusag seumi

keppen nem lehet nagy soe lelkeknek vezedelme nekevl (MargL. 81). Az fajtalan hajduk reá haragynak: Lám az pesti lélek megijedt, ott mondának (RMK. III.60). Szűkség sirni es szópőgni atlele leleknek (Pécsi: Ágost. 60). Hoho szegény lélek, csak hojában szepelkedel, nem bírsz vele (Toh: III.6k. 29). A magyarok, pusilla nimis ex fece et colluvia, ezek formális szírvai a hazug léleknek, megharagzohi nem akart (TörtT². III.15). Vén bátyám elesik egyhámszor, míg éri az szállást, tézzen ott beste-lék köszönetet áldást (Thaly: VÉ. 1387). Minden keresztyén léleknek illy tanítsonat adom (Fál: NE. 51). **10**) [vis et natura; das wesen, geist]. Az ewangelionnak bewteu zent es leelek zent vala ertelne (ÉrdyC. 523). Lélek zent kit példaz ez madar (TihC. 16). Nem lelke a mi religioinkak (Czegl: MM. 99). **11**) [pronomen personale]. Az én lelkeu tudgya: conscio C. Aldot ar, ki megűgizattah te lelkeket (Bécsi¹. 10). Vuűlő amép es alazae lölleket ymadsgoeban (16) W lelke meg iyode (VirgC. 63). Jesusnak Christusnak malasztia a ti lelekkel (113). Ne legyetek zorgalmatosok ti leleketeinek, myth egyetek (JordC. 371). Sokak mondják en lelkennek (KulesC. 4). Lelkem mása (Fál: Jegy. 936). **12**) [verbum aliquod; anredeuort]. Neked após, neked pedig édes lőkőm anyós legyen neűiuk (Thurzó: Lev. II.231). Ki tudja lelkeu uram, oly barátját conserválja kegyelmed, hogy mind maradéka hasznút veheti örömmel (TörtT². I.223). Édes lelkeu őesőm uram, hallgasson meg ebbeli könyörgésemben (LevT. II.269). Kérem kegyelmedet is lelkeu őesőm uram, szolgáljon a szegény árva-
nak (RákF: Lev. I.226). **13**) [spiritus; geist, gas]. Ha a rősek a savanyo nedessegekből es a repestő reszu sokból jőnek, lelkeknek (spiritus) neveztemek, ha vízből jőnek ki, páráknak neveztemek (ACsere: Enc. 134). **14**) [vesica; blase]. Végy hozzá hering lelkét vagy hojagát (Cseh: OrvK. 18). **15**) [antidotum; gegenmittel]. A disznónak elégése étele kívül ez egyik nyeresége, hogy a megbűszlödés és nyüvesedés ellen lélek gyanút vagyon a só nékie (Misk: VKert. 148). [Vö. LÉH]

[Szólások]. Vagione nekid io lelked (VirgC. 98). Ha istennel tartó lelked vagyon, ne szánd az enyimből ennem adni (TörtT². III.161). Nines amyi lelked, hogy reánk rakhad ezt a hitetlenségnek árultatő gyalázattyt (SzD: MVir. 60). Jár mint Orbán lelke (258). Lelke kiszakad testéből (SzD: MVir. 63). Lélekben, főben járó dolog (256). En a lelkemből nem vehetek, hasak Kegyelmed nem küld nekik (TörtT². III.386). Lelkeig semmi nincs (Deesi: Adag. 125). A Krisztának vére mind lelkekig b elh azoknak, a kik azt hittel veszik (Misk: VKert. 684). Egy lábíg mind el-vesziuk, mind egy lélekig el-kározzuk (GKat: Vált. I.192). Én üdvözölendő lelkekre írom Nagyságodnak, nagy reflexióval legyen nagyságod ezen űri emberre (Beres: Lev. 20). Ez mai napon lölket a dal belém, mert megértém leveledből, hogy békével vattok (Nád: Lev. 7). Az Kegyelmed levele lelket ada belém én édes szerelmes uram (81). Ha lelkeu ket kiadnánk is, az egyházi szolgálatnak végét nem gondolják meg (Nögr: Idv. 74). Lelket az ű zeretőknek meg ada (VirgC. 197). Lelket kibotsátani: *edere animam PPB. A magyar közmondás szerint a markába kellett a lelkét hordozni a gyakor veszedelmek között (GyöngyD: Char. Előb. G2). Még a lelkével is adós: animam debet (Deesi: Adag. 72). Jó lélekkel: *bona fide PPB. Gygyenő lelekkel es eegy zyal tyztöllyetek istent (ÉrdyC. 8). Micsoda lélekkel mondol ezt (Matkó: BCSák. 308). Minden embernek evrevly kel lelek zent (ComC. 84). Almban lelleke zent vytecek istemek yteelő zely eleben (ÉrdyC. 526). Mikor ugyan lélek szerent szözlottak az dologhoz, megvalloitták s meg sem tagadták az purgatoriumot (Pázm: Kal. 813).

éltető-lélek: [vis vitalis; belebende kraft]. Éltető lélek, minemő vagyon a fűvekben élő fáknak, tsemetékben (Misk: VKert. 10).

érzéttető-lélek, érzékény-³lélek: anima sensitiva MA. animalische Seele PPB. Érzéttető lélek minémi vagyon az oktatlan állatokban (Mik VKert. 10).

nyersentartó-³lélek: anima vegetativa MA. durch herztstärkung unterhaltenes Leben PPB.

okos-³lélek: anima rationalis, mens MA. vernünftige Seele, gesunde Vernunft, guter Verstand PPB. Okos lélek minémi vagyon az emberben (Misk: VKert. 10).

szent-lélek: [spiritus sanctus; heiliger Geist]. Az angyal mondta neki: Zenthélek fölöl zual te read (WinklC. 277). Tü a szent léleknek ellene rugódostoe (Helt: ÉT. 15). Christus a szent lélek által szoltatta a prophetákat (Mik: Szfán. 68b). Az szent lélek az mi szíveinket megfuválja (MA: Seult. 201).

szív-lélek: **1)** [animus et corpus; das volle Herz]. Zeretőt meg göytya embőrcé zinebe, lelkőbe (NagyszC. 233). Istenedet nem szeretel teljes zíneddel, lelkeddel (VtkC. 33). Nagy eedles szível-lelekkel waryak wala (Érsc. 137). **2)** [voluntas, animus; einmühtigkeit]. Legyen egy zínetek és lelketek vr istenbe (VirgC. 122). Az kúneknek sokasagának egy zynek es egy lelkök vala az vr istenbe (123). Egy szível-lelekkel választottak engemet tejjékké (FörtT. XIX.117). Nem köll magyarnak magyara timadni, de egy szível-lelekkel össze fogni (Thaly: Adal. II.11).

[Szólások] Szíve m, Lelkem: anima mea; mein. *cordum PPB. Szíve lelke ő néki ez a dolog (Deesi: Adag. 100). Ajánlom kőnek mint szerelmes szíve m lelkem, én éles uramnak (LoyT. H.68).

test-lélek: [animus et corpus; leib und seele]. El ragadák eztet, kiből jüt sok átok, testestül lelkestül lén az ő predájok (Zrínyi H.56). A kőnek völgye, a hol ezer iszonyú nagy fájdalom testiunkot s lelkiunkot által járják (Fál: NE. 37).

[Szólások] Mivel látom, hogy a sz. iványi jószág teste lelke, am legyen oda, égye, élje, hízzék vele (Bod: Pal. 125).

Léleklí-ik:

még-léleklí-ik: [respiro; aufathmen]. Az aytatos zemely meg leleklí-ik es el ezodalkodik, hogy yáhetrek ylyen hamar ala menyozzagból (Érsc. 551).

Léleklét: [halitus; athem]. Sem eg erő nem maradot en bennem, de en leleklétem es berekeztetie (BéscC. 160).

Lélekz-ik: [spiro; athmen]. *Lélekz-ő gőge: gurgulio, trachea MA PPB. *Lélekz-ő lyuk a pintzén: spiramentum PPB. A megnyomás nem egyéle, hanem a lélekz-ő inaknak a főben vagy a szű mellett a temérdek mekkéltől való megszorítások (ACsere: Enc. 100). Mihelyt a föld megszűnik lélezeni [igy], ottan az erők is megszűnnek a vért a testre kibocsátani (Szatlan: Gent. 117). Vállán kővék nyaka, lélekzik ajuka. Thaly: Adal. II.11). A Hőgyarkúban hét tisztatulan állati lélekzik két tiszta körül (Fál: NU. 297). Két tisztatulan lélekzik egy tiszta körül (SzD: MVir. 171).

Lélekzés: **1)** spiritus C. anhelitus MA. [das athmen]. **2)** spiraculum, spiramen MA. [luftloch].

Lélekzet: **1)** anhelitus MA. [athem]. Főhő, az ki nehezen veszőn lélezet: anhelatus C. Lélezetét megtartóztatni: animam comprimere, continere PPB. Az the eddages fyal innak chak alegeh veson vala lelezetetho-oes (WinklC. 91). Zent Antal meg adom lelezetethi wón (FörtC. 75). Semmit ne hagy elemény, melyne lélezeti vagyon (Helt: Bibl. II.üm). A val kemény vizeletet indit, ha gyakran iszol, nehez lelezetést [igy] gyozit (Mik: Herb. 50). Az isten ad mindennek életet, es lelezetethi (Bom: Evang. III.110). Firtós tyu. Fubadat es nehez lelezetethi vevest meg gyozit (BoythA: FivK. 87b). Vgy

imya, hogy lélezetethi se vehes (Deesi: Adag. 273). A levegő ég lélezetethi, folyó-vizek szomjúságok oltására szolgáltak (Pázm: Préd. 8). Mint a szomjú szarvas, kit vadász rettentett, alig vehet lélezetethi (Balassa: Ének. 51). Az emberek lélekzettel és püszentéssel lelkeket kiadták (Illy: Préd. 1575). Neha olly kúsin a lélezetethi, hogy ember éppen holt számban vagyon (TP: PáxC. 25). **2)** [aer; luft]. Az helyagban sok lélekzetnek kel lómi, hogy egy másini nehezsége légyen (Mesék. 29).

Lélekz-ő: **1)** gurgulio PPB. [kehle, luftöhre]. **2)** [spiraculum; luftloch]. *Lélekz-ő hagyni: spiraculum facere PPB.

Lélekendőz: anhelō, respiro; athem holen, luft schöpfen PPB.

Lélekés: **1)** animatus C. MA. [beseelt]. Lelkes állat: animabilis C. Az Iesus melyolyon zent lelkes állatokkal tegedet meg elegeyteny (CörnC. 81). Le tetetik az lelkes test, az ki most a lelektől hordoztatik (Fál: Tan. 518). Vagyon lelkes test, vagyon lelki test (MA: Bibl. IV.163). Lelkes testnek mondatik a mi testünk (Mád: Evang. 503). Az oktan állat az, melyben okos lélek nintsen, hanem tsak tsupa lelkes állat (ACsere: Enc. 203). A víz föld és levegő a dolgoknak első életű állati, plántákká és gyümölcs-hözé fálkká változnak, mivel lelkesek (Illy: Préd. 1363). A lelkes állatok nemeshet a plántáknál (m). Használtya magát a tyukhoz, melynél nincs szorgalmatos lelkes állat (191). Lelkes ember ellenébe tétve a lelki embernek (Bod: Lex. 88). **2)** [animal; thier]. Meg esmerne malaraknak, lelkeseknek (animalia), farkak es vyzeknek yozagyt (FörtC. 29). Fogagyal ennekem, hogy sonha valamely lelkest meg ne soroz (119). Ő alatta lakozna-vala lelkesek (animalia) es barnok (BéscC. 135). Négeti a lelkes, rebottanac az apro barnoknac orday (201). Sem nemü lelkest meg nem bantaz (VirgC. 55). Algotok vrat istennek minden lelkesi (DöbrC. 230). Lata közylkanak wólgeből elő yómy egh lelkethi (FörtC. 65). Lelkeseknek es baromnak ev revások (DebiC. 530).

Lélekésen: [efficiatiter; kräftig, wirksam]. Eszegény, alaváló szolgájának véték alázatos instantiáma szívesen és lelkesen engedje meg Felséged (Monfrók. VIII.209). Nem rég lattam magam s lelkesen megsztam szegénykét (Fál: NA. 183). A mit mond, lelkesen megkell fontolni, nem is mülő félben vagy sietve, hanem mélyebben bősátyán es ott marasztván az elmét (Fál: SzE. 311).

Lélekésit: **1)** animo, animam indo MA. [inflummo; begeistern]. Az zent zyzek egymast lelkösötyk vala (ÉrdyC. 592). Oth legyen, ky őteth wegyh még maradasra lelkösötye (Érsc. 291). **2)** vivifico MA. [lebendig machen]. Hogy a testnek lelke a vérben legyen, megtetszik innét, mert a lelkesítő vér a hangban tel forr (Misk: VKert. 11).

még-lelkésit: **1)** inflummo; begeistern. Az fleclomeseket meg lelkösötye (ÉrdyC. 508). **2)** vivifico; beleben. A kanyzoknak testők két negyven napon lelkösítettik meg (DöbrC. 171). Vrnk Christus zőre magának testöt az zinek tiztaságos es zentségos mörből meg lelkösített okos lelkel (TihC. 33). A természeti melegség hozzá közel lévő nedves materiát addig érleli, hogy végre meg is lelkesíti és élő állattá teszi (Misk: VKert. 11).

Lélekesség: [vitalis; lebenskraft]. Sok neepoth vyzen az zent malarak lelkessseghere az eredethi bnyak ellene (ÉrdyC. 100).

Léketlen: inanimus C. exanimalis MA. [seelenlos]. Ha az teremő teszy az lelkötlen állatokkal, hat nyt teszen az lelkes állatokkal (ÉrdyC. 17). Isten es az lelkes állat között nagyob egyesség vagyon, hanem az lelketlenel (538. 665). Az leketlen állatok es valamely zooth tyznek, nynt a syp a vagy a hegedő (Kouj: SzPal. 170).

[Lélkězöd-ik]

Lélkězödés: [exsecratio, maledictio; fluch, verwünschung]. Szitok, átok, lelkeződések (Szal: Krón. 674).

Lélki: 1) spiritualis (EhrC. 24. [mentis, animi; geistig, seelen; herzens]). Lélki tsindesség: euthymia C. Algyon tegeted minden aldomásban, lelkyben, mennyeyben (EhrC. 24. 89). Bodogoc lélki zegenec (MünchC. 20). Az byzony vton iaro Cristusi be nem fogatam az en lelky bazumba (VirgC. 11). Eseek azonkezben lelky rewlees hű rea (JordC. 711). Tekinez meg lélki zemedel (VitkC. 18). Gyorogyk mynden leelky yozagban (ÉrdyC. 513). Kynalak tyktekoth latnom, hogy valami lelky ayandokoth kűwssyecek tynegtek (Komj: SzPál. 45). Harmadszor lélki értelmét mondgyuk meg ugyanazon choda tetelnek (Tel: Evang. II.540). Ez igeknec lélki es irus szeriut valo értelmeben talaltatik nehese (Fél: Tan. Előb. 9). Veszelenmesb és sérelmesb a lélki betegség (Pázm: Préd. 29). Sok és nagy lelki nyavalyák, szegénységek és betegségek vannak az ember lelkében (43). Szemérem, ha mi a lelki dolgokra keveseb kívánsággal igyekezőünk (326). Isten a lelki orvos (Czepl: MM. 40). A törvény lelki állapot, de én testi vagyok (VárM: Ször. 29). Az aranyt és ezüstöt a kik gyengécskoben az örök-ségek közzé számllályák-is ugyan, de nem a lelki jók közzé (László: Petr. 125). Székes városokban templomért helyt adat, ölki szabadságban több hatást nem mutat (Thaly: Adal. 190). 2) [ecclesiasticus; geistlich, kirchen-]. Ereksége nem zumazot oz vlaghyaknak kezökben, hanem istennek dycheeretyre es lelky uepeknek kezökben (ÉrdyC. 514).

Lélkü: [animi, mentis; seelen; herzens-]. Oli ayotatus lelkew tyamtyay (ÉrdyC. 394). Czeudesz lelküleg ez irasa tekinez RMNy. II.39). Szluha György labanezezá lött az átkozott lelkü nem kiesin confusiora (TörtT. II.393). Vessd meg ajánlott szol-gálatját annak, a ki hamis lelkü, mert vermet ásnak alattad (Pal: BE. 580).

éb-lélkü: [corruptus, abjectus; verworfen]. Örökkén elkár-ozzáll eb-lélkü (Pal: NE. 16).

egy-lélkü: [unanimis; gleichgesinnt]. Wr istenben kel myekwink lemwink egy lelkűknek, egy akarwink (ÉrsC. 199).

némés-lélkü: [ingenuus; edelmütig]. Nemeslelkű agg, miképpen derülhetne ki szomorú lelked (SzD: MVir. 79).

ördög-lélkü: [corruptus, sceleratus; verworfen, lasterhaft]. Fogd be (a lovat) ördög lelkü, mer ugy segiljen, elütöm a fo-edeth (Bethl: Élet. II.124).

pápa-lélkü: [papalis; päpstlich gesinnt]. Azt magyaraztat a papa lelkűec, hogy őc szent lelec által szerzettenee érdeme-et (Born: Préd. 303).

Lélküség: [mens; geist, gesinnung]. A gyönyörűségek viszek téged kísértetekre, sőt világi lelkűségre is (MHeg: TÖsz. I.214).

Lélküségés: [animi; seelen-]. Fordohad mynden ez wi-agyakath emekem kellethlenségre, mynden ellenzew nehese-ewth lelkűségews zenwedese (PozsC. 38).

LÉLLAH: [velum, hinteamen; vorhang]. Peter lata a lellahoc (hinteamina) ő magocnac vetuén (MünchC. 166). Micor őttő volna a lellahot es megrezeitotta volna ő magát, annac tauna erzetet vizet a medencebe (198). Micor lehaitotta volna magát, lata az lellahot vetuén . . . Jónó Simon Péter es emene a koporsoba es lata a lellahocac vetuén (212). Lataa deenth oly mynt egy lellahot meg zegenel foghvan (JordC. 41). Latam, mint egy nagy lellahoth alaa bozattanak vona (45). Az lellahnak lata möghöt masod sathor (813). Jesus megh yezdyteteek az templom lellahanak meg fesleeseelen (ÉrdyC. 82).

LEMEZ [limes. Orezy: KöltSz. 175]: [arattrum; pfug]. Lemezvas: culter precisorius in aratro MA. Az oko talpban tetetett lapos szántó lemez vas (Com: Jan. 73). Le teszük a drága köves koronákat, lemos vasnak verik majd kopjákat (Orezy: KöltSz. 175).

LÉMONIA, LÉMONYA: mala limonia MA. limonien Nom. 42. Minden bé-szózt gyimölts: káposzta, ngorka, tzékla, lemonya: salgama PPBl. A mit lemonya vagy veres-hagyma levével írnc papírosra, meg-nem látszik (Pázm: Préd. 5). A narancsot, citromot, lemonyák összevonnyák, bészorították a gyomrot (Com: Jan. 21). Ha akarod, fahary belé lemonya levét (Lipp: PKert. II.143). Narancs almát is, lemoniát magadnál hordozni és szagolni igen jó (Web: Annul. 37). Száz hét friss lemonia 10 frt 70 d. (Radv: Csál III.57. Nyr. IX.72).

LÉMUS: [vox contumeliosa; schimpfwort]. Az ag kost meg kezdéc a gyermeköt kossoc mevetni és czallóhni: Hőc mint fűt az ag lemus, bezzeg erőssen rázza az kődmént (Helt: Mes. 206).

LEN: linum C. MA. [lein]. Lenből tsinált roha viselő: liniger C. Guzsaly-szűsz vagy len: pensum, stamen Nom.² 385. Len ruha: vestis linea Nom.² 442. lineus *amictus PPBl. Moudam a ferfinnac, ki len ruhakba öltözött (BécsiC. 166). Negy kevtcs lent adnak vala zegenyeknek (ComC. 427). Nem nőhet sem kender sem len (Helt: Mes. 54). Mint a lennec vgyan gubás a virága (Mel: Herb. 91). A nasik len vaszonból ezimált kurta feier ingec (Mel: Sám. 126). A füstölő len tsőpöt meg nem oltya (Kules: Vetek. 43). Az vak kőrmőt meg gyogította, ha az len magot tormanal őzne töröd es azzal kötözöl (BoytheA: FivK. 29). Az fejeket len gyolesal tekerik be (Forró: Curt. 495). Lenbűt-szűtt rokokyját vészü (Czepl: Düg. II.51). A sármaunya lenből, gyapjuból, és kősziklán termő lágy fűből rak magának fészket (Misk: VKert. 471).

[Közmondások]. Se lened, se kendered, még is kocsiá alarsz lenni (Czepl: MM. 184).

béka-len: linaria PPBl. [wiesenflachs].

földi-len: amiantus PPBl. [amiant]. Maeska eziist, földi len, oly szűszös kőnek neme, melyből vázmat szűhetni, mely a tűzben tisztul meg: amiantus PPBl.

hamis-len: sesamum Mel: Herb. 164. [sesam]. Vad len, pseudolimum görögül, hamis len, hasonló a szilid lenhez (Mel: Herb. 164).

vad-len: sesamum Mel: Herb. 164. linaria Nom.² 41. A vad lennec a magva lágyító és melegítő (Mel: Herb. 164. Com: Jan. 26).

LÉNCSE: lens C. MA. [linse]. Lenczenel elegendhetneki meg (VirgC. 129). Rytkan evttenek jó etket, hanem csak bechevt, borsot, lencheet (DomC. 297). Menny el, fűvz lencheet (Pesti: Fab. 8). Neuzetöt vön maganac az vörös lenczetöl (Szék: Zsolt. 215). A lencele mint a lenczenec (Mel: Herb. 95). Sótalan lencsét eszik, kopasz, szép kölykével (Thaly: VF. I.343). Nem férhettem közel gondor barkájához, sem lencse szeméhez (Orezy: KöltSz. 162).

[Szólások]. Tsapni a lencsét: auribus alienius dare (Kisv: Adag. 46). Kimérik neked is a lencsét (SzD: MVir. 83).

béka-léncse: lens palustris MA. [wasserlinse]. Pera pastoris, vel bursa pastoris, az az pásztor erszénye, pap tarsoly, béka lencze (Mel: Herb. 145). A pásintos fűhöz szűnlálatának a linár, sárga vízi virág, béka lencse (Com²: Jan. 21). A rétzék midőn valami kedvek ellen valót találak mgenni, menten béka lencsét esznek reá (Misk: VKert. 359).

vad-léncse: ervum C. lens palustris Com: Jan. 29. aphaca *vicia palustris PPB. rosswiche PPB. A léncs szelegető veteményes hüvelyekben teremve, mint a bab, borsó, vad léncse, lencse (Com: Jan. 22).

vizi-léncse: equipium Nom. 88. epame Nom? 35. [was-serlinse].

Léncsés: lenticularius C. [linsen].

LÉNG: [moveor, agitor, pendeo]; gleiten, beben Adami schwaben. Ennekem remensegeim, nykeppen az mochi magi kumt, ky kowes lengő zelthól el wytetyk (Érsc. 294).

teng-léng: 1) [vacllo; schwanken]. Tantorog az hit, ha az szent irasnak meltosaga teng leng: si divinarum scripturarum vaclloz auctoritas (MNYil: Ir. 18). 2) [misere vivo; kümmerlich leben]. Szegénység joigt hajlékában, csak alig teng leng a világon (SzD: MVir. 379).

Léng: [volatus; flatterhaft]. Óh átkozott kis Cipő! szellemenben léng esak (Thaly: VÉ. II. 196).

[Lénged]

Léngedőleg. Léngedőleg, lengedezve foly a víz: aqua placide sensum fluit PPB. (SzD: MVir. 162).

Léngedőz [lengedol] (Fal: TÉ. 658): agitor, moveor, volito, into MA [sich bewegen, flattern, wehen]. Léngedőz, harmatozo eső: psera MA Léngedőz szellő: dies placidi *spiritus PPB. Eg napon, micron zep lassu zel lengedőzne francia orzag rovere, l'ouene Colonatara (NádC. 462). Léngedőz jo szelit el foga (Mol: SzJán. 201). Léngedőz fa lenő (Kár: Bibl. I. 529). Gyenge szelők lengedeznek vagy apró habcsókát locsognak (Bal: Csik. 45). A gyenge szellő lengedez (Com: Jan. 9). Léngedőz szép szellőkkel, legdetes te szent igédél (Thaly: Adal. H. 3). A hó lengedezve hó mellet az ágyakra (Mik: TörL. 21). Ha mikor kovés eső érdekl, csak lengedezik az ég (Fal: TÉ. 658).

ki-léngedőz: [efflo; ausathmen]. Ama eunonius könyvek, melyek a szent lélek dictamenének ugyan néminemű isteni illatját lengedezik és önfőzetik ki magokból (GKut: Ttk. 1291).

Léngedőzés: [flatus; das wehen]. Isten kegyelméne roám lengedőzésből meg eselekedhetném (Prág: Serk. DC). Ki kelotkar áblasz szel-lengedőzéssel (Zrinyi. 147). Az emberi elme a hívásnak lengedezésétől feltunalkodgyék (Hly: Préd. 1278).

Léngeteg: 1) [mobilis, lovis, vanus; schwankend, leicht, eitel]. Balhúnus az én bizonyításomat kezdő rostálui, de igen lengetegen (Pázm: Luth. V. 44). Végzede eszedben lengeteg tudományom áltűzött sorcs praedikátor (Bal: Csik. 15). Hon az tudománynak valami lengeteg kezdete és eredete (KCsik: Pápst. 89). Mennyi szertelen nyomorgatást próbált a lengeteg emlékezetnek lassú értékezőse szerint (Runy: Mon. I. 10). Így végzünk el esekély és lengeteg historicskunkat (173). Málto volt őket is megböcsölui valami lengeteg ajándékkal (Fal: NF. 215). 2) [pendulus; herabhangend]. Lengeteg ruhá: multita C. Mind e szép ruhák lengetőgök s puhák (SzD: Kalm. 8). Egy lengetek szór pokrócz, ki legadol áll a lovon (TörT* I. 179). 3) [instita MA [besitz].

[Léngőd-ik]

téngődik-léngődik: [misere vivo; kümmerlich leben]. Édes néniem mi itt tsak téngődünk, léngődünk mint szegény hajósok (Mik: TörL. 200).

LENGYEL: Polonis MA [pole].

Lengyelös: [prociav; unverschäm] Hon jó hon, de lengyeles a kunya (Thaly: Adal. I. 81).

LÉOPÁRD: leopardus MA. Az egyik fenevad egy orosz-lán vala, az másik fenevad egy nagy medve vala, harmadik fenevad az leopárd vala (RMK. II. 103). Az leopárdnak négy nagy szarna vala (Born: Ének. 554). Leopard avagy orosz-lán-párdutz származik a párdutnak a nőtény orosz-lánval való ősezo sárhúdsábol (Misk: VKert. 272).

LEP (Ép. Güres: Máty. 66. Lép eget RMK. V. 173. Lépőd RMK. III. 12): 1) operio, obtego MA [bedecken]. 2) obruo MA [überfallen, ertappen]. Véletlen őket mind az lesben lépő (Güres: Máty. 66). Siessetek ki menü, hogy valamiképpen eljövén itt ne lejjén beműnket (Káldi: Bibl. 280). Tarthattunk méltán, hogy itt ne lejjének (Gvad: RP. 96). Szarvas argumentum nem fúrasztja eszt, mely theologusnak lép az elméjét (Orczy: Költ. II. 72).

be-lep: 1) tego, obtego MA [bedecken]. Be lépse áteth palastyawal (JordC. 327). Te mint egy nagy víz el felkerekedel, hogy mint egy nagy felleg ez földet béleped (RMK. II. 106). Rakj az réze kénkövet, az menyi jól belepje (Kecsk: ÖtvM. 315). Egy tarka szőnyegzet küldjön alá Kegyelmed, oly nagyot, hogy a kilenz túl étkes asztalt belephesse (TörT* II. 191). Az farkasbőrömmek lekopott az szőre, pokhábol palaczom az szegen bélepte (Thaly: Adal. I. 228). Poroncsol nagyságod két öreg eszajg föld is, kik az hó szőnyeg is belepjék (MonOlm. XXIII. 46). Népek régenten egész tartományokat béleptek (Moln: JÉpül. 55). 2) [obruo; überfallen]. Sűrű fonéssal megkezdlené be lépni a magyaroknak táborát (Holt: Krón. 56).

[Szólások]. Szemeikkel be nem lephetik vala (CsomaC. 52).

el-lep: 1) operio, obtego MA [bedecken]. El-lepte a hó az útát: *oblatum nivibus iter PPB. El lepte az földet ezek mint hangyák avagy szőlös mezőben az sok kalangyák (Zrinyi: ASyr. 33). Az tatárság rablani indula és az egész Mezőséget ellepte (TörT. I. 2). 2) adobruo, superobruo MA [überfallen]. Egi ray meli orczáit, sznyat el lepni, ugj zengedőznek vala mint egi kaptárban (DebrC. 17). Nem szaladhata, mezőben ellepék, mind nyolcad magával elviteték (RMK. III. 93). El lepte az török és az tatar őket (Born: Préd. 8). Az bün, ki el lepte ez egész világot (227). Hegyek szakadgiatok reuk és lepieték el minket (Fél: Tan. 529). Tenger sok nép gyülekezett össze, nem találván elég helyt magoknak, még a házak ormozatját is el lepte (Fal: TÉ. 651). Tetőtől egész övedzőg ellepte poros tűrtös vendéghaj (SzD: MVir. 199). El-lepi vérenek kifolyó skárláttya (456).

[Szólások]. Az ő szemre el lepi az eget és a földet (Fal: BE. 569). A nagy sik mezőt nézték, kit alig lephetett el az ember (Hall: Hlist. III. 37).

mög-lep: adobruo PPB. [überfallen]. A madárkakat halóskákkal meg-lepi, meg borítja (Com: Jan. 81). A párdutzok bort iván, álmotól elnyomattatnak, s ilyen módon őket tsak könnyen meg-lepik s meg is fogják (Misk: VKert. 78). Finom tudománya aranyához rozda nem elegyedett, szeplő, motsok meg nem lepte (SzD: MVir. 35). Megleptek a sző marezangoló lánatok (76).

[Szólások]. Ne lépél meg irigy szemmel masnak sajátját (Fal: BE. 583).

LEPÉD: tego, velo SI [bedecken]. Be takariác vala Dávidot az lepedni való ruhákkal (Mol: Sam. 121). Vón egy keszkeszéből csinált lepedni való hasznokot, es be mártá e tenerdec szür leplet a vízbe, es el teríté ezt az kiraly orczáim felül (396).

be-lepéd: tego, intego MA [bedecken, umhüllen]. Nagy zsep palástot hozta es bel lepéde vele zont Chalarat tsak zent (ÉrdyC. 172). Annak ágara tektete, ezután saplanaa be lepéde az pokost (TibC. 19). Az asszony agyába egy tőket

fekete, bőrrel főtől azt bélepedé (RMK. III.356). Bélepedé az tőmlőt (MA: Bibl. I.229). Bélepedi magát az lepellet (II.24).

Lepéd-ik: [tegor, velor; sich bedecken, umhüllen]. Lasnac, a künel a taborla hideg ellen lepődne, mint eg' olah guba vag egy sebsi szór pokrocz (Mel: Sám. 396). Az te ruhál, az mollyel lepedel (Kár: Bibl. I.179. MA: Bibl. I.178).

be-lepédik: tegor MA. gedeckt werden PPB.

Lepédés: integumentum PPB. [decke].

[Lepédéz]

be-lepédéz: tego, obtego MA. zudecken, bemänteln PPB.

Lepédő: torale, instragulum, integumentum C. linteumen MA. [leintuch, bettdecke]. Kárpit, varrott lepedő: peristroma PPB. Gyolchban ees ezeeb lepődőben akaral be tikaratlanly (WinkC. 243). Hona lőttec a nag' ekős agh leplőc, lepődőc (NádC. 318). Janos be tekené az coporsola es lata az lepedőket le teneen (CornC. 107. ÉrdyC. 642). Kateryna nagy kemenseghes fakát el reyit az agiban, hol ew fezik wala az lepedew ala (ÉrsC. 399). Hamar lepődőköl zúslót alkotának (RMK. III.42). Negy gyolch kezkenoth, ki mynd gallos gyolch wolt, mynd abroz s mynd lepedeo (RMNy. 66). Patyolatbol csinált lepedőc kőzt alusznak (Prág: Serk. 577). A takáts vésznet, lepedőt, gylotsot csinál (Com: Jan. 97). Gallos lepedő, zoőlő fűes, ziles rechenel warroth (Rady: Csál. II.79). Nem kellett akkor donyha, gyoles lepedő a vendégek számára (Monfrók. XI.457).

Lepéget: [velo, coloro; bemänteln]. Igen lépegeti ő eretnakségét, nagyon változtatá előbbi igéjét (RMK. V.173). A papok nőtelnységének is tisztátalanságát nem lepegetjék (GKat: Váts. II.355).

Lepél: tegumen, tegumentum MA. integumentum PPB. [decke]. Virágokra szőtt lepel, kárpit: stragulum textile *pictum; tersge, pokrócz, minden-féle lepel: stragula PPB. Vram emlekezi Davidról, ha én hazamnak hailokaba menendek, ha én leplemnek agha hagandok (DöbrC. 210). Az agyának lepleinek dragulatosságot meg feddyk my bennevuk Cristusnak lytuan poztochky (CornC. 88). Meg mosom myuden eyel een agyamat eem kenyemel ees een leplemeh meg harmatozon (KulesC. 9). Ő ágyáról leplőt megemelinté (RMK. III.248). Az ő öltetzi egyetlen egy leple az ő testenee (Helt: Bibl. I. Nm. Szoross az ágy es a lepel róuid (IV.48). Az io lágy lepley, duchna el szenderit (Csák: Assz. 12). A királyi palotac varrott lepleckel és szőnyegekkel tündöklenee (Com: Jan. 149). Ezenel mind leplénk, mind derekallyink férgek lesznek (SzD: MVir. 210).

[Szólások]. Oly szegény, hogy leple sincz (Decsi: Adag. 325). Nem tudja, meddig ér a leplünk (SzD: MVir. 315). Nagyob ott az ágy az lepőlnél (283. Kísv: Adag. 78). Nincs költsége, alig vonják az leplel életekre valóval is (LeyT. II.29). Szed el a leplet (Kísv: Adag. 190).

[Közmondások]. Csak addig nyitozzal, az mig az lepel ér (Decsi: Adag. 121. Kísv: Adag. 247). Csak addig nyitjozzé, meddig a lepel éri (Czegl: Japh. 156. Illyef: BCSTomp. 296). Tovább nyitjozkodik, hogysen ér a lepel (SzD: MVir. 129).

ágy-lepél: [torale; betttuch, bettvorhang]. Ágy lepel, lepedő, gúnya: toral; kárpit, ágy lepel: plaga PPB. Arauban es ezüstben es minden ag leplében mendénec neki adattanac améptől (BécsiC. 14). Ekős agh leplőc, lepődőc (NádC. 318). Damaucos el arulvan agya lepleet, arrat el oza az zegenyelmek (DonC. 19). Hozának Damaucac bálni valo ag leplet, medencézt (Mel: Sám. 198). Az lepedően es agya lepleyn buborkal, motoz, ragadoz (Lép: PTük. II.121). Az ágy-leplekkel és csérgékkal befedezük magunkat (Com: Jan. 112). Ágy leplem es minden affele feyer ruhaym mindenek előve legyenek (Rady: Csál. III.182).

csérge-lepél: [sipurium; vorhang]. A komediát jádzo lével szin, játék hely fedező sergo lepellet burittatie bé (Com: Jan. 211).

[Lepeszt]

be-lepeszt: [obtego; bedecken]. Nem lepeztettem egyébbel be az kis vékony nyári paplankánál (RákGy: Lev. 399).

el-lepeszt: [operio, occulto; umhüllen, verhüllen]. Keptelen szőnyűsegh lepezetie el az ruhával (Prág: Serk. 926).

Lepéz [lepédz]: tego, obtego, velo MA. bedecken, zudecken PPB.

be-lepéz, be-lepédz: tego, obtego MA. zudecken, bemänteln PPB. Tegnap nem lánta az hideg, hanem az éjjel igen igen kínza, nem is lepeztettem egyébbel be az kis vékony nyári paplankánál (RákGy: Lev. 399).

Lepéz-ik: [velor, tegor; sich umhüllen, sich bedecken]. Az vr ha gyekenyel lepezik is, vgyan vr (Pécsi: SzázK. 107).

Lepészkd-ik: [se obtegere; sich bedecken]. Csac egy oktan állat sem kénszerittetie más állatoknac marhájával lepezkedni (Prág: Serk. 887).

Lepéző, lepédző: tegmen Pest: Nom. I.14. instragulum PPB. [decke]. Midőn e világra jőttünk, egy kevés téjjel és póla lepedővel meg-értük (PP: PaxA. 328).

1. **LÉP, LÉP-İK** (lépik László: Petr. 82. lépik BécsiC. 24. 38. 149. MünchC. 19. 27. ApocC. 10. PeerC. 75): gradior MA. [schreiten]. Nagyokat lépők: grandigro C. Közbeben vépce a ménezethez es lata Olofernesnac dögét (BécsiC. 42). Vépél ide es illessed ez ostopot (81). Meghaga ötet az ördög, es im angaloe vepenee es zolganac uala neki (MünchC. 19). Mikor bement nolna Caparnaumba, vepce ő hozia a centurio (27). Judas zorgalmast vépén Ischoz, monda (65b). Vepik ember magas zühöz, es fel magasztatik isten (ApocC. 10). Nem vepik te hoziad gonoz (51). Mykent okos kemló lassan lassan eleb wepwen, zozototh halgath vala (PeerC. 75). Az chazarnak eylebe lepeek (DebrC. 532). Lepek ő hozya, kynek wr Iesus ötet ayanlotta uala (ÉrsC. 61). Ferdinando Nemetorszagba lepec (Szék: Krón. 231). Minden hely, melyre a ti labatoc lépig, tietec leszen (Helt: Bibl. I.Éqq). Egyedől nagy késén nép vian lépce (BFaz: Castr. D3). Mint egy vad lovat zablan hordozza, hogy killyebb ne lépjék (Pázm: Kal. 16). Hon Stipán Goleni rettető testel lépik mint egy halom (Zrinyi. L88). Senki egyik ecclesiából az másikban ne lépjék (Toln: Vigaszt. 153). Nánt nevű oktan csúszónak természetee szerént, ki felől azt írják, hogy őt nap lépik egyet (László: Petr. 82). Szándékunktól egy nyommá se lépünk: két szék közt a földre valahogy ne essünk (Thaly: Adal. I.104). Enyhődött szívemre s csendes életemre most kezdettem lépnem (188). A tanult test szebben jár s lép, igenesen hordozza fejét (Fal: NE. 29). Gazdám szoros honjánál kivüljebb soha sem lépett teljes életében (35).

[Szólások]. Kivüljebb egy nyommal se lép a józan értelem határánál (SzD: MVir. 221). Ez az aszonyság jegyben lépven a világgal, gondolatit csak a föld színén juttatta (Fal: NE. 79). Egy nyomba lépjék, es magától meg ne hasonlyék (Pázm: Kal. 576). Ha az ő lába nyomdokába lép, bátorságosan járzs (Pázm: Préd. 94). Az szent Péter tiszta lépek (Sám: 3Fel. 327). A vízbe ne lép, míg követ nem látod (Fal: UE. 439). Az istemek haragia lassan es késen lépik az bosszu állásra (Lép: PTük. I.266). Hamis hitre is lépik Matkó (Sám: 3Fel. 145). De hogy a dologra lépjék (SzD: MVir. 296). Az farsang farkaral, szomorú fogtárral jó kedvre léphetek (Thaly: Adal. I.200). Lépjünk tsak egy példára (Fal: SzE. 556). Első szülötte a szerentsének poltról poltra lép (SzD: MVir. 392). Lépjünk a rá-

ga l m a z á s o k r a, mellyekkel szentelenül s orcazárulás nélkül torhelik (Szentv: Verseng. 78). S i n g r e -lépő, fejeket feemviseő nagy pap-urak (GKat: Váls. 1736). Szé ná r a -lépik a marha (Nyr. XII:303).

alá-lépik: [descendo; herabsteigen] (Göres: Máty. 23).

által-lép: transgredior MA [überschreiten] Szép lassu sühogással által-lépik Mátyás a második menetura (Matkó: BCsák 195). A közbevetett az az se meg nem tiltatott, se parantsolatot dologra lépik által (Pös: Igazs. 1728). A mord-ábrázati éjtszaka által lépővén határit, el-foglallya meg előző setétséggel a vidua napnak bírodalmát (Sz: MVir. 312).

be-lépik: introgredior C. MA [eintreten] Mikor be-lépik a templomba, eszedho jussan, hogy istenel házába mégy (Pázm: Préd 1173). Az nap be-lépik az kos jelben 1613 (KNSzombát D3). Sokkal örömesben lépőm be az tűzben, hogy sem mint még ezer ocszókat látánám (Lép: PTük. 1233). Sz. Agoston midőn ebben az baradintóban, kerengős, förtélyos útú helyben be lépik volna (376). Valahova be lépik, nyomodlan van az hadal (Lép: FTük. 32). Az égbi kos iehes első punctusába be-lépik 1629 (KCsereg D3). Io Zríni hadnaggyal együtt az várban be lépik (Zrínyi. 168). Lábhegygel igen tsendessen be-lépik az aszszonyához a komornék leány (Fál: NA 111). A mig a fűzkónak szárnyát ki nem tépik, sok felé el repdes, mindendütt be lépik (Fál: Vers. 899).

[Szólások]. Az első lépést innár be lépke az bölögőigra (MA: Seult. 403).

belépés: ingressus, ingressio MA. oingang PPB.

el-belépik: [ingredior; eintreten] Király el-belépék oleiben eszűzárának (RMK IV:249). Tárházban az király el-belépett vala, ajtaját utána bélajtotta vala (VI:70).

bele-lépik: ingredior MA. hineingehen, hineinschreiten PPB.

el-lép, el-lépik: 1) progredior MA. vorübergehen PPB [vorschreiten, vortreten]. Az azzonyallat, ky el sem leepetyk az fedre, yrgykódyk ew wrara (JordC 261). Királ hada előt ürti ellépék (RMK III:211). Minden nap egy nélfány olasz mért földet el lépik, vola nem utazok (Fál: TÉ 771). 2) [digredior; sich entfernen, fortgehen] PPB. Azon éjjel várból ők mind ki-szűkének, szent Mihál hónap negyed napján ellépének (RMK III:103). A mikor botlik, az az oka, hogy a mel-el a regna melből ellépik (Pös: Igazs. 1733).

[Szólások]. Jaj azoknak, kik színnel keresztynék, kik ti z-tekben igazán el nem lépnek (RMK II:28). Tiszteben igazán el nem lépnek (Born: Ének. 81).

ellépés: progressio MA. fortgang PPB.

elő-lép: [praecebo; vorgehen] Érdemmel kell kelnes, lépned elő (Sz: MVir. 111).

[elől-lép]

elől-lépés: [ius praecedendi; vortritt] Az elől lépést engedgye az pispékóknak (MA: Tim 1121).

fölré-lép: [discedo; abire] Eleutherius egyebet nem mondott, hanem méregden tere lépe (Fál: NE. 87).

förlé-lépés: [das beiseitreteten]. A ki elő akar menni az udvarban, annak elkerülhetetlen útja a förlé-lépés (Fál: NA 233).

föl-lépik: [ascendo; aufsteigen] Kinek lelke nem bor, lehet conservator, onnat hogy ha akar, fölléphetik hmar a secretariara (Fely: Des. 56).

ki-lépik: egredior MA. hinausgehen, hinaus-schleichen PPB. Lepők ki völegén & zegeletéből (DábrC 300). Ki sem lephetenek a közöbön (DebrC 189). O mely igen nagy boldog nepe, ky ez hybowl ky nem lépik (ÉscC 179). Tizenhatod magával házból kilépék (RMK. IV:169). Hat hétig hazából ki nem lépez az szűles vtm (Deesi: SzűzK 39). Kő nem lépőm érőtte (Deesi: Adag. 19). Csak addig áll ő fogadásának, az mig az áton ki lépik (121). Azon igyekezem, hogy az régiek nyomából ki ne lépőm (Pázm: Kal a2). Az igaz pástor ki nem lépik abból, a mire küldetet (Pázm: LuthV. 62). Kilépik ez társaságból (MA: Tim 1039). Mint egy vad lovat zabán hordozza, hogy killyebb ne lépék (Lép: PTük. II:11). Az egyszer lépik ki nyomából s elől jár (Matkó: BCsák 165). Nem illik papsághoz, hogi ki lépék rendből (László: Mars. 58). Jó reggel kilépik rabotás házából (Thaly: VÉ 1422). A ki kilépett Pannoniából, tanúm lehet, hogy a komédiák a nemis embereken sok sebeket ejtenek mái nap is (Fál: NE 435, 2).

kilépés: progressio, egressio MA. ausgang, das hervorgehen PPB.

lő-lép: [descendo; herabsteigen]. A közönség s emberekkel szoros barátságot kötni annyian tartatik, mint garáditsonként maga méltóságáról lépik (Fál: NE 23). (Ezek a dímák) le-lépnek a nyomorú s fogott függőeknek vigasztalásra minden leg kisebb kisébbség nélkül (Fál: NA. 151).

viszsa-lép: regredior MA. zurückgehen, zurückkehren PPB. Viszsa-térek, vissza-lépik, mégyek: segredior PPB. A pápisták az istennek törvényére vissza lépén, tíz porantsolatú akarják unok lábakkal el surlani (VárM: Szív. 51).

viszsalépés: regressio, regressus MA. das wiederkehren, umkehren PPB.

Lépesél: grossus lento facio; heimlich schreiten, langsam schritte machen PPB. Lassu lépezőm (Deesi: Adag. 284). Mint jána egy lépezőm (Hlyof: Jephia 11). Mikor a gonosz nagy udvariárk előt léptek, a füyes pompa mért jóságának látszik lenni (Fál: NE. 71). Olly megedesen léptelt mint a pergu király (Fál: NA 125). A nemesebbek hosszú ruhafarkat huresolnak és így léptelnek a templomokba (Fál: TÉ 778). Támaszkodva léptelt (Gyud: Idő. 229).

Lépeső: [gradus; treppe]. Az gradizmac lépező (MA: Bibl. 183). Az első léptéje a böltségségnek azt tudni, hogy tudatlanok vagyunk sokan (Fál: BE 589).

Lépdögöl

el-lépdögöl: [lento grossus incedo; langsam gehen] Örömet eljárn vagy lépdögöl, de a másoda időben vagyunk, a fűz is savanyú (Mik: TörL. 15).

Lépdős-ik: ∞ Lassu lassu elő lépésie vala (Cserényi: PersE. 39). A kiardott Prut vizen én menék a pogányok néztére, esutakokon és pozdorjakon lépésyén által az irtózatot nagy vizen (TörtE IV:200).

Lépdösköl: ∞ Megfőzött ányékos fűjén lépéskész, szökétsész öröként (Dávy: KKer 4).

Lépés: passus Némöl 201. C. MA schritt PPB. A majord egy lépést kilépni: egredi pedem e villa PPB. Momál ki öltöttek en vepesim (AporC 26). Mythi egi gazda ewlthezeth processio lassu lépéssel menedzlelnék a város felee (WinkC 107). Vala ky kezereytem teghed ezer lépésre, meny azzal ket amera (JordC 368). Be evetelenek oly mythi hvyon ewt awag harmynyz lépéseire (43). Hat lépés gradizma vala az királyi székre (MA: Bibl 1316). A ránczolásban rendetlen lépése, járasoe vadue (Dösz: Delib. D2). Lattam benne, a kik so esztendőig hamarja lépéssel futották az gonoszoknak

ősvérmeyet (Fal. NU. 256). Ha ment, mint a pópis oly lépéseket tett (Gvad: FNót. 107). Minden lépésben botló ember (SzD: MVir. 1839).

Lépésés: [schritte von-]. Putnok Sajó mellett van, Putnok várával, kétlépéses közel Lénártfalujával (Thaly: Adal. II.78).

Léptet: **1)** pede pressim incedo, lentu gradu procedo MA. langsam einhergehen PTB. Léptette: pede pressim MA. Léptette-járom: gradarius PPBL. Szókész. szerint léptess (Czegli: MM 51). Hat török ágának hat lovas fejét hordozván nagy katonai gyalog után léptet (Zrínyi 166). **2)** [gradatim ire, tolitum incedere facio; langsam schreiben lassen]. Pesten keresztül léptettem sebessen (Gvad: FNót. 32). Öröm-örára léptete búslakodásomból (SzD: MVir. 479).

elő-léptet: [gradatim procedere facio; langsam vortreten lassen]. A comœdia az együgyűséget, szeléd-séget, szemérmes-séget utálatos rongyban lépteti elő (Fal: NU. 263).

2. **LÉP:** lép, ixon, lyphcar C. milz Pest: Nom. 122. Dagadtott lépű: spleneticus C. Lépe-fűjő: spleneticus, lienosus, lienicus MA. Ökör-lép: *lienis bubulus PPII. Az lépét el ront-
ta, ha lórében az az ezígerben vagy vizes borban meg főzöd
(Mel: Herb. 38) Máynac, lépéce ha szornalassat meg ünyöd
(117). Nem sok üdö mulva rozsszal lesz a lépéd 1686 (KBécs.
B2). A lép hozzá vonsza és ismét ki-veti a komor kedvet szerző
fekete sűrű vért (Com: Jan. 51). (Az klaris) elszűraszja a
lépét, hasznái az gyomornak (Kecsk: ÖtvM. 275. PP: PaxC.
98). A disznónak a lépje gyakrabban nyavalyás (Misk: VKert.
147).

3. LÉP: 1) viscus C. MA. vogelleim Pesti: Nom. 1.18. Lép, kivel madarat fognak: viscum MA Szédd-el a *lépet: fige dum licet; *lépben akadtott: visco implicatus PPB. Zoltak embőrök a vadakat meg fognya tőörben, kalitkában vagi leolbon (DebrC. 151). A por nagy sok helyen kezdé vrrkokat es lepet vetni, megleu megfoga az madarakat (Helt: Mes. 128). Az ű lepebe madará: az etefűbz hasonló tudományul nem foghatnak (Mel: SzJán. 344). A papa szeresebe meg akad az ember mint a madar a leppe (Mel: Sám. 371). Meg vetue az halo, czikeutó, a lép, ackibe meg fog (Mel: Préd. 298). Ez világi ioknac szeretete az lelki szarnyakuac leppe (Born: Préd. 562). A huos madár a mint meg-rutit, abból lép csirázik, a homnan leszen a lép avagy ragadozóvny, madár fogó enyv (Com: Jan. 82). Mig a lépre réa nem száll a madár, addig sipoldogat (Land: UjSegits. 1375). A lépben akatt madar mentül inkább vergődik, annál inkább belé veri magát (Tof: Zsolt. 602). Örtzája kedves kép, maga keltetése szemeket fogó lép (GyöngyD: Char. 97). Noha szépen hízlekedik néha, de a mézeslépben méregre csal (636). A sasnak körme között fonyadsz mint a lép, szegény magyar nép (Thaly: Adal. II.209). Ne akadjrtok mint madár a lépén (PhilFl. 79). Tovább nem vitte Bando-s a lépet (Könyi: HRom. 127). Most kukorral reményllettél s mint gyász lépre édességet s mint rabodat győtröttél (Amade: Vers. 173). A szabadság szárnyait a vakság vesszei lépre lesik (SzD: MVir. 298). Lélek-fogó lépet hány ékes ének mellé (uo. **2**) [fáyns; honigscheibe]. Lépet csinálni: cerificare; lép sonkolya: propolis C. Az méznek nem igen tiszta es sok lepe szedetteitk 1572 (KBécs. F3). Hany lepet, szőlőt az seregelyek elic 1579 (KNagysz. C). Leppet adok, de mézet nem (Bal: CsIsk. 87). Az apróbb állatotskáik többire bőltsbek a nagyobbaknál, a mint kitetszik a méheknek mesterséges lépékből (Misk: YKert. 8).

enyves-lép: viscus; vogelleim Com: Orb. 27. Az enyves lép az ágokon terem (Com: Orb. 27).

viasz-lép : cratis Com: Orb. 97. [honigwaben]. A viasz lépek a tűz által meg-olvasztatván viaszszá válnak (Com: Orb. 97).

Lépes: 1) viscosus C. MA. leimig, klebrig PPB. *Lépes
vesszőbe akad: visco implicatur PPB. A madarász le egyt a

lépes rúdát (Helt: Mes. 391). Esmérnee öllőzotodról, enyves
madarász póznadról, lépes lészadról (MA: SB. 218). Lépes vesz-
szőcék a madarakat főrben ejti (Com: Jan. 81). Engem ajánlással
német nem szelidít, lépes beszédű horogra nem kerít (Thaly:
Adal 1900). Nem kell itt szó és ámető lépes beszéd, hogy
egyik fél a mást valamire bírja (Fal: UE. 390). Az ördög
lépes keleptzóját elbontani (SzJ: MVir. 475). **2** [ad flavum per-
tinetus; waben]. Ystennek kegelmes anyja, lépes mezel edesh
(BeerC. 289). Az orozlan zayaban ray meel vagyon es lépes
meez (JordC. 340. 619). Az en örkösegő az lépes-meznek
főltte (TihC. 271). Ides az wr istennek igée mint egy lépes
méz (Kereszt: Leg. G. Szabasáknak lépes mézel vettem (Mon-
TME. 1229). A medvék a (fákban) lyukakat vájnak, a holott
a lépes mézel gondolják lenni (Misk: VKert. 68). Lépes édes
mézszel szépen megeresztett nyújasság (Fal: NE. 28).

Lépesit. Lépesített, enyves : viscatus PBl.

Lépez : invisco MA. mit leim bestreichen PPB.

LEPENTYŰ: [papilio; schmetterling]. A lepentyűk igen szeretik a virágokat, a kikre este felé sereggel ülnek (Lipp: 19Kert. II 236).

1. **LEPÉNY: 1)** polenta C. laganum, artolaganus, tracta panis MA. *tracta lauea PPBL. brodküchlein PPB. El kell már szoknod a sok hús és lepények ételéről: *dediscendi tili sunt artolaguni tui PPBL. Eweeek második napon azom ostendy lepeent (JördC. 291). Végy olajal meg kent konasztalan lepént (Helt: Bibl. I. Qq). Rostelyon sőtöt lepén (Kár: Bibl. I.88). Vött egy konász nélkül való lepént és egy olayos bélest és egy pogáczat (94b). Olajjal elegyitet lepény (MA: Bibl. I.75. 93). Mikor lepént süttötek, abba tettek vajat (Moubrók. XI.322). Apró lepény vagy szeletekre szeli a kenyeret (Bethl: Élet. 285) **2)** [secundae; nachgeburt]. Az eledel a melmenedékim az anya szivéről a lepenybe és abból a köldöki ér gyökereire fűzetetik és ugy vitetik oszton le a magzat szivére (ACsere: Enc. 152).

[Közmondások]. Elég egy lépény egy sütetre (SzD): MVir. 97).

áldozatravaló-lepény: popaunt; PPBl. [opferkuchen].

árpa-lepény: polenta MAL. Árpa-lepény, ázott árpa liszt, szalad, vékony ebéd: polenta PPBL.

2. LEPÉNY: [solea; schollo]. Lepény hal: solea, thymallus Sziksz. MA. Szoktunc bűt napon főzni: készleletet tornával, keszeget, lepényhalat, kophalat (Tel: Fel. 27). Oda küldtem Kinek száz pisztrángot, nyolcz lepény halat, öt galoczá (LevT II.12). Száraz hal vagyon nálam 95, pisztráng-lepény 42, adó-sajt 3, herbécs 113 (RákF: Lev. I.261).

LEPENYEG: 1) palearia MA. ochseuwamme PPIB.
2) [sagum; mantel]. Kurta udvari lepeneg (GKat: Váls. II. 390).

LEPÉR, LÉPÉR: [nuttmi gemm; geldsort]. Az Nazur bék ő magának fizettünk 1250 t. Item egy lépért 156 ft 95 d. (MONTME. II.71). Böcsületnek okáért menjünk el egy kenéssé mátkának kedvéért, ládaemeléséért adj lépért, adj lépért (Thaly: VÉ. I.408).

LEPKE: papilio Com: Jan. 43. [schmetterling]. A szarvasbogaracnak és sűskáknak nevei igen sok félék: cserebogarac, őjjel fűlő bogarak, lepkec (Com: Jan. 43). A lepkek, leppen-dekek estvének idején a gyertya világnál repdesnek (DEmb: GE. 164). A veréb lepkefét, legyet, pókot össze hord az ő tsir-kőinek eledelekre (Misk: VKert. 477). Minden bogaracnak va-gyon valami gyenge szarvatskájok vagy bokrétkájok, mint a lepkeknek vagy pillangóknak (639). A darúsok, lepkek, tsere-bogarak a nagy istenek vitézi (668).

gyertyai-lepke: [linea lucerna; lichthege]. Levegő, ég beléik; a darás, lepke, fényes bogár, gyertyai lepke (Misk: VKert. 636).

LEPPÉG: balbutio PPP [stottern]. Leppegyező: tar-diloquus; leppegyező beszéltő: [hebes lingua PPP].

LEPPENDÉK [dependē]. Nom. 101. Lipp: PKert. II 236; papilio MA. schmetterling, sommervogel, melekendieb PPP. A szárnyas bogaraknak és sáskáknak nemei igen sok félék: eserebogárnak, fán termő fényes pókok, leppendék, csillámoc (Com: Jan. 43). Leppendék a hernyóknak nemzője vagy szülője (Lipp: PKert. II 236). A selyem eresző bogár szárnyas leppendékké leszén (CSere: Enc. 211). Az nyáram kieziny leppendék-ek lárnak (Cseh: OrvK. 69). A lepkék, leppendék-ek estvének idején a gyertya világán repdesnek (DEmb: GE. 164). A leppendék-ek utját űzik; mind addig röpölöznek a tűz körül, míg ben vesznek (Fál: NE. 5).

LEPPENTŐ: [palestin; ochsenwanne]. A laka a nyakon függő lőrrel, leppentővel hóg és bőmből; taurus cum paleari pendulo boar et murgit (Com: Jan. 36).

Leppentos: [laxus; weit]. A deákok és iskola mesterek leppentős ujjú mentét ne viseljenek (Bod: Pol. 85).

1. LES [lēs]. Rím: Ének. 315; praestolor C. expecto insidiō, insidior MA. warten PPP [nachstellen, lauern]. *Lesni a vadat: foras subsistere PPP. Midőn a farkas igen meg ehezét vőha, el bűie a bockoc közzibe a víz melet, hogy onnég alá lesnie a hackot a közzikláról (Helt: Mes. 267). Észet haluán mind ott lestem az abnac alut (103). Én azokat az emberket mindenütt lestem, talám kezembek akadnak (TörtT. 1551). A gonosz, sátn, ki lēs hívek után (Rím: Ének. 315). Vajki sokan lesik a gyermeket, főként ha meghallják az én holt híremet, jaj csak el ne lopták egy féltő kincsomet (Thaly: Adal. 126). Szemed légyen nyitva, hogy Krisztus nyíjjának ne légyen egy hűja, mert sok őh farkasok lesik azt mindenha (69). Ez a te Medárd, Ariadnéd leszen, az utánadlesők torkokból kivészen (122). Az amor proprius csak magára tekintő s tulajdon hasznát leső szeretet (Fál: NE. 88). A tünder szerencsének palotájához férkezhettek, mind azt lesik, várják, hogy reájok nyissa ajtaját (Fál: UE. 375).

ki-les: [occasional insidior; ablaurn, erlaurn]. A püssa erős fortyezásokkal sarkal, hogy azokat a katonákat, kik űtet ki lesőre, a város bopogtatta, ott leleteket jól tatta (Bartha: Krón. 122). Más szájjából a szót ki-lesni, ki-kapni (SzD: MVir. 113).

lő-les: [capto; ablaurn]. Oktatásimat leleszte ajakimról (SzD: MVir. 207).

mög-les: insidior, insidiās tendo MA. lauern, nachstellen PPP.

Lesőget: [obseruo; lauern]. Mások ugyan lesegetik, pillantásim kísérgetik, azt gondolkák, észreveszik (Amade: Vers. 57).

Lesől: [insidior, praestolor; lauern, nachstellen]. Tugia, hogi sok hódón leselmie őtet (Debüt. 25). Leselvetket hagyta az barlangnak környéke (PéldK. 9). Az jemesírok őket utakon leselek, őket mind levágák (RMK. III 25). Leseli az hamis az igazat (V. 26). Husztal Magyarorszábam jövőnek, kiket moha az len gyelek nagy haddal leselmek, de hódám (Montrók. VII 11).

Lesőlőkéd-ik: insidior C. obsidior MA. nachstellen, lauern. Leselkodik: insidiāns (NémGl. 139. 140). Leselkődő: insidiōsus, insidiator C. Mikoron nemeli gonoz emberek leselkődhenek, ezt őtetnet zarent találak (Virg. 195). Az őrdög leselkodik mind vttamuk az mi halálunknak ideyen (BodC. 18). Lapeső vité az annyat a fáln melé és őt leselkődőbe, hogy ha valamit kaphatna (Helt: Mes. 42). Az vttázna szorossán leselkodie

(Kár: Bild. I 123). Az ismételtenekne ne hízlekedgyél, hogy tégedet keréteni és leselkedni ne vőlyene (Com: Jan. 206). Minden dolgok vissza magyaráztatnak itt, sőt innár ugyan leselkodik az levél hordozókra (TörtT. 191). A mellett iszonyú sárkány leselkedett (Gyöngy: MV. 23).

Lesőlőkédés: insidiā MA. nachstellung. Ha az leselkodesket elmozdztatna, a lelek meg koronaztatik meiorszagnak bódagsága (BodC. 18). Űl az utzáknak leselkedésében és meg őli a lappangokban az ártatlant (Szék: Zsolt. 8). Az elefánt, midőn eszébe vősi a vadászoknak utána való leselkédéseket, az ember nyomat egészen felfújja (Misk: VKert. 26).

Lesőlőkéd-ik: [insidior MA. nachstellen]. Leselkedi: insidiari MedLat. 321. Valaki után inselkedi, leselkedi: *appetere aliquem insidiās PPP. Leselkődne az én életem után (Helt: TTT. 14). Mint az farkas az juh után őllkodik, mindenkor csak utaman leselkodik (RMK. VI 221). Hythetlensygnak nothaya, ha ky a ny foyedelm-vaniknek szenylyre mereggel leselkodyk (Ver: Verh. 97). Azen közben nem nyuglatie vala, hanem minden módon az Cicero után leselkodie vala (Deesi: Sall. 19). Minemű áhnoe ezalársággal inzelkedgyene, leselkedgyene az pharisaeo Christus ellen (MA: Sult. 941). Gonosz akara ő életu leselkettene (Prág: Serk. 12). Mária sarka után leselkedett (Sám: 3Fál. 351).

Lesés!

út-lesés: [viarum obsessio; strassenräuberei]. Sokféle küllmb küllmb pusztótást, lepiést és útleséseket tettenek (TörtT. 1270).

Lesész: [obseruo; beobachten]. Zent. Főrezenet hyvseget lesesz nala es zyttehemden ewrzy nala, menben tehetinada lesenzen: fideliter sanctum custodiat si leuter quantum poterat observans (EhrC. 41).

Lesészőkéd-ik: [insidior; lauern]. Te pokolbeli őrdög, mind testem s mind lelkem után leseszőkődél (Helt: VigK. 75).

Leskél: [obseruo; beobachten]. A nagy urak vőttenek, mikor beszéd közt mint egy fől-heggyel magokat halgattyák, szemekkel leskelvén, ki mint őllmekodik az oraculum-mondásokon (Fál: UE. 137).

Leskőd-ik: [specular; insidior; lauern]. Valaki aijtáj leskődni: *assistere ad fores vel foribus PPP. Az leskődő tolvajok elvagdalván kötőfékokat lovainak, csoportostól elejekben vevék (Montrók. VII 354). Elget leskődött, de semmi ellenségre nem akadott (XV 550). Ott leskődött az német zsákma nyosára (RakGy: Lev. 254). A medvék igen szoktak főkép a hasas lovak és tettenek után leskődni (Misk: VKert. 69). A ne hűkes aszony bizony most kűldök, ama véros sárkány előte leskődik, várja, hogy elnyelje, ha fia születik (Thaly: Adal. 128). Mind a kottóre leskedett (Grad: Pósty. 49). Orvz, a ki a nyájaklon kívül leskődik, őllkodik (SzD: MVir. 309).

Leső: **1)** insidiōsus, insidiator; nachstellend, aufilaurn. Vagyon nadár leső kunnyója (MA: Sult. 30). **2)** [statio; anstand, hinterhalt]. Mind egy kő oszlop a lesőben úgy áll (Könyi: Hltm. 127).

vaesora-leső: coenipeta Nom? 399. Eléd s vatsora leső: parasitus PPP.

2. LES [lēs]. RMNy. II 241. Les. LevT. 1246. Les (Czegl: Japh. 246). insidiā, insidiās, subsessio C. [hinterhalt]. Titkos lesényás: [abstrusae insidiāe]. A les kijelenteni: insidiās [prodere]. A les kijelenteni, megkerülni a les: *reterege insidiās PPP. Ezeket lesben hatta vala (CsomaC. 42). Balász, ki akkor lesben vala (Montrók. IV 91). Az les wolt az var alut való foud (LevT. 1150). Nagy szíve szakadván az hőseket várja, az egy szép leserre népet beállatta (RMK. III 292). Veleltén őket mind az lesben lépje (Gües: Maty. 69). Nag

hamar az Eulua által az Cicronak meg jelent a lest, a mely ő ellene szerzetetie vala (Deesi: Sall. 21). Az vad oroszán az lesből az próbára szőe (MA: Bíbl. V.56). Orrlyáik, hogy az Kaluz illy igen feltalalta a Luther les helyeit (Bal: Epin. 6). Szent Gothárdnál csaltak ki lesre (Bálf: Lev. V.642). Monsieur Cartouge elintézte egerésző tájait lesre: arany óráit, teli ersznyt, gyémántos függőket találni (Fál: NE. 103).

[Szólások]. Mindeuro hallgatódzik, mindtegy vígyszólag lésben áll (SzD: MVir. 174). Az zgyethelyk lesben voltak, nykorth az jobagyoth el zeketék vala (LevT. 111). Az őregeknak a halál az aitolon áll, az ifiaknak a leséken (Hly: Préd. II.329). Lesre menni, törbe esni: *intrare insidiás PPBl. Lest vetőtenek es az palank ala zaguldoth boatiannak, az mieynk utánok leuen, az lesre möntenek, kit el fogtak, s kit le vagtának hennék (RMNy. III.102). De jer, keritsük hálóra, szorítsuk lesre (SzD: MVir. 213). Diana lesére tart (297). Az ki népe kirát aldiz kerilgeti, hogy Hannibált végre lesire veheti (Thaly: Adal. 1137). Lesre vinni, megajteni: *praecipitare in insidiás PPBl. Hogi hamare az lesre vigielek, azt kerem tőled (Pázm: Fél. 180). El-állhani az ebekkel a leseket (SzD: MVir. 297). Szántelen Kanisa fele ciataznak es lesőket hannak (RMNy. II.211). Amazok myndenfele leseket hantak volt (III.22). Kedvessen számlálly a hányott leseket (Gyöngy: KJ. 29). Zafira tiztőnyákkal Venus lesit hánya (SzD: MVir. 297). Lesvelet: subornator MA. Valakinek lest vetni: *adornare fragulan PPBl. Vess lesth az varasnak (JordC. 301). Az város környül leseket vetel vala (Helt: Krón. 72). Lest király sokfelé vetett vala (RMK. III.333). Lesek vettettek minőünk (Mad: Evang. 315). Ide kinn viselőy en Märs leseket (Gyöngy: MV. 25).

Lesség: [moror; weilen]. Azonközben az III. István király az határban lesseg vala és egie várból a másikba mēne (Helt: Krón. 50).

LESTEN(FA), LÉSTYÁN(FÜ): lignisticum PPBl. [liebstock]. Léstyán fü: lignisticum PPBl. Időyartaba az azyen estap meg főgonek, es nag zeep lesten fű lewn ew benne (ÉrdyC. 253).

LÉSZÁ: pertica, palus, palanga MA. lange bölzernne stange, latte Adami, langer stecken, pfahl, stange PPB. Esmérnek állózetredől, enyes madarász póznáról, lépez lészádrol (MA: SB. 218). Hatokon levő hitvan lesznajokat az kortsomára hordgyák (DBón: Részegs. 82).

[Közmondások]. Jó lésza tart jó sövént (Kisy: Adag. 215. 482).

LÉSZÉN: 1) fio C. MA. werden PPB. Alauloná leszek: revilesco: ditsiretőssé leszök: celebrasco: engedelmősse lezek: mansvesco: gyermekke lezek: repuerasco: alauloná, hituama lezök: vilesco: hiaba malova lezek: inanesco: elhiresedőm, ismeretessé főzök: enoteseo: kezes lezök: ex promitto: meddőne lezök: sterilesco: elhírhedőm, híros, nenesse lezök: erebresco: megomlok, regie lezök: vetustesco: semmie lezök: vanesco: meghalok, semmie lesök: interio: szentelemen lenni: depudere: főrsökke, főne lezök: stirpesco: tündöklő vörősse lezök: rufilesco C. Horogvee isten es veteve wt ez munkas vilagbe es lewn hialneec es puculneec feze (II.3). Ez kysalaset mende-nestewl főgnan lewt vala komorodott es zomoro (EhrC. 50). Lezen nala hozya ystennek czulalatos kezvelmessege (63). Eg bironac napiban lön első a földön (BécsiC. 1). Ha istemec fia vag, mong, hog kőneec legeneec keierecke (MünchC. 19). Tezlek tyteket leuny embereknek halazokka: faciam vos piscatores hominum (JordC. 364). Valaky ez alnok vylaghoz foghya magyath, annak mynden remenseghe semmyne lezen (ÉrdyC. 147b). Ees wr leen zegonnek hyedelmee: et factus est dominus refugium pauperi (KulesC. 14). Restglitök az tő

filetekuel: segnes facti estis auribus (Syle: Ujt. 103). Az szadal-massag megtörte az en szüemet es hamatos lőe (Szék: Zsolt. 68). Az wr az en wramat igen megáldotta, es nadgya lőe (Helt: Bíbl. II.4). Engedelmenec lőe a tő wratoknar, estentek-nec beszédőneec (Helt: Bíbl. I.Kkk2). Ha henen szarazod, semmie lőzen (Mol: Horh. 19). A nap nem setét lőzen, hanem setős-ségge változik, a hold vérré lőzen (Pázm: Préd. 6). Egy bön-mind minden állatok szolgája lön (73). Mlog mosodgyator, tisztetek legyeteo (Zvon: Post. 812). Es lők (factus sum) mint a nem halló ember (Ágost: Zar. 110). Hanemha tellyes szívelő szerettyiük istenünköt, nem lőtünk az unak része (Hly: Préd. II.14). A malaszt hogy főgnatnos legyen, a mi iperkodásunktól függ (Fál: NE. 509. 2) subior C. [nascor: geboren werden]. Abrahamthyl len Ysac (JordC. 356). Ha Tyrusnak es Sydomnak varasyam lettenek voma az ysteni yozagok, kyk ty bemetek lattenek, reghen... (387). Azon ydőben leen ez vylagra Moyses (728). Vala egy hatalmas kyral, kynok magzattya nem lezen (ÉrdyC. 665). Ees lenek kyth feyek es megh yelenek felhiek feneky (KulesC. 29). Emnye esztendőben lön ez vilagra (Valk: Gen. 1). Attyanak temetese utam lő az vilagra (Ver: Verb. 317). Egy persa kezében akada, ki Artafemesnec viúe, eo penig hir lotig fel akasztatá (Cserényi: PersF. 52). Es lön vilá-gossag (MA: Bíbl. 11). Az szaglas sem leszen fües győtrelemfől (Lép: Pálk. L114). Hir lőtig mind oda lesznek (Megy: 3Jaj. II.33). Hir lőtig semmire valóká lőznek (Megy: Dial. 206). Végy egy oly burokat, melyben egy tsiko e vilagra lőt (Cseh: OrvK. 32). Azt gondollyák, hogy tsak történetből lettek e vilagra (Fál: NE. 36). Kivánta meg tudni, hol lett a vilagra és mi a neve (Fál: TĚ. 766). Te akaratedből lettem e vilagra (Könyv: HRom. 29. 3) [accidit, evenit; es geschieht]. Igeen okos-saggal lewt ez (CornC. 8). Hr Cristusnak zyloteti ezen keppen len (JordC. 357). Ezek azért ezen keppen lewen, hog bel telfe sednek, az ky mondvan vagón (358). Ha valamikoron valamely frateretvyl valamely el mulatas lezen vala, semmykeppen el nem zennedy vala penitencia nekevl (DeanC. 116). Develalion ideiehe mind ez szoles vilagon nag aruiz lön (Szék: Krón. 17). Kime-nőneec látni, a mi lőt volna (Helt: Ujt. R1). Minap is ollyan hírt hoztanac vala, de semmi lön (Helt: Krón. 55). Ez írta meg mind ez lőt dolgokat (58). Hittel a lett dolgokat is vallynk (Pázm: Préd. 172). Szol azokrn, mellyec letteneec Christon (Zvon: Post. 1175). Megmondá, az mint ez dolog lett volna (MA: Bíbl. L20). Még az isten sem láthattia se tudhattia aszt lőtnek lenni, a mi nem volt (Bal: CsIsk. 384). Mint s hogy lőt, sok képen glossyálak az nyughatatlan elmék (Alv: Post. 1585). Telben lesznek leg inkább az hadak es valany erős hiedek es hanak nem lesznek, mind az mezőn köll lennek 1621 (KNagysz. H3). Miképen lőt-meg ez a győzolelem (Biró: Micse. 192). 4) [existo, maneo; sein, verbleiben]. Fns Egiptomba es leg oth, miglen mondac teneked (MünchC. 17). Myg első zőleek a paradőomba lőnek, mind zőwek lőnek (DebrC. 182). Cristus Jesus myndent twdot, ysmert meeg ew zent amyanak melheeben leween (ÉrdyC. 58b). Hated napig lőne ot (Helt: IT. M6). Tirus varasában hét napig lovének (RMK. IV.187). Ez világi eletneec szertartasa nem lehet wr, szolga, kiraly, bod-nar, barbel neköl (Born: Préd. 572). Ollyan embereköt mond lenni, kiknek nyelvek minsen (Hall: Paüz. 242b). 5) [verbum supplendi; ersatzwort]. Vagyok, valék, voltam. Pro temporibus reliquorum modorum assumuntur tempora modorum imperativi, optativi, subjunctivi et infiniti verbi: leszek (CorpGramm. 385). a) Lészén: ero MA. ich werde sein PPB. Kezes leszök: fidejubeo C. Vrnak keze meghat-reitot tegedet es azért ablot lez őreke (BécsiC. 14). Ki öldöklend, méltó lezen itéletneec (MünchC. 21). Ky kedeglen ewlend, méltó bynes lezen ytelettel (JordC. 366). Leeztek győseghiben mynden embereknek (353). Ha ky eughem követ, annak erek eelethnek vylagossaga lezen (ÉrdyC. 147b). Hozyaa kyldlek en teeghedet, es otalmad leezen en oth teneked (167). Aban alkomas lo lezen (LevT. 187) Az isten

volt, vagyon, leszen (Mol: SzJán. 16). Ez emberben soha nem leszen jámbor (Börn: Préd. 490). Ma velem lesz paradysusban (Fél: Tan. 257). Adós nem leszsz néki, akár mennyit számírkodgyék éretted (Pázm: Préd. 81). Ha meghűl forró iparkodásunk, a pokolból tűzben leszen lakásunk (Fél: Né. 36). Ha megfelelő szép értekel bölcsességednek, dupla leszen benned a tekintetre méltó jószág (37). *1) Leszen vala*: [eram; ich war]. Halla Herodes meenedeket, meflec lesznek vala (MihelC. 129). Mindenütt az ő ellenségin glózedelmes leszen vala (Szék: Krón. 66). Megszárad az patac, mert nem leszen vala esső (Kár: Bibl. 1323). *2) Loni*: [fui; bin gewesen, war]. Leenek lónekyk zamok oly nynt owth ezzen (JordC. 717). Amal es nagyob erowmben leenek (ÉrdyC. 66). Leen kellemetes Nykodemusnak thanacsa (Érsc. 106). Fiam, kiben énekiem kellemetösségem leen (112). Nagy örömbö lön a diadalom ért (Helt: Krón. 129). Nem hűntet és engedelmesec nem lőte az ő szauzac (Kár: Bibl. 1367). *3) Lött vala*: [fuera; war gewesen]. Az jámbor vén ember azt nem tudja vala, semmi csak hírvel elben sem lött vala (RMK. II.17). *4) Leend* (leendek) CorpGramm. 71. *Udend*, *Udendec* 206. *Leendű* EsztF: IgAny. 198; fuero CorpGramm. 71. [werde gewesen sein]. Mifén őtölme idő leud, így ide es égél (BécsiC. 4). Ha zened ahok leyend, te tellyos tested homalyos leezzen (JordC. 371). Vala meel emberen az aldot yogy nem leyend, az idwessegnek helyeen nyuchen (ÉrdyC. 571). Wram zabadoh meg engemeth, hogy een lelkeuoth el ne ragadya, nykorth nem leend, ky meg valchon (KulesC. 10). Legkiváltképpen való gondom volt az leendő operatiókra (Beres: Lev. 106). *5) Léppen* (lepen) CorpGramm. 71; sim CorpGramm. 71. 206. [sei]. Ember légy fiam: "mae nova virtute puer PPBl. Vinnagge mend szentent, hug legene nekí seged omme sine obit (Hb. 5) duöz leg Mariat mong (VtkC. 49). Hallottam, hogy mynden bölcsességhel tellyos leogy (ÉrdyC. 157b). Hogh az zerobst legön mindör: lelki jozagnak nőmősh, meghibonutattik okkossagok (TibC. 4). Gorombasag kywel legyetek (KulesC. 36). Aekor ment légy hitűl, mikor az őn rokonsagimhoz jut (Helt: Bibl. 114). Amen, amen, ja, ugy legyen (Com: Vest. 119). Tőközöl ne légy, se fölötűbb fősvény (Fél: NE. 42). Minden esekkedetel olyas minéműséggel legyen, hogy őri személyeddel őpen összeférjen (53). Szabad ara légy ki vágó indulatidnak (Fél: UE. 383). *6) Lött légyen*: [fuera] CorpGramm. 71. *3) Lött volna*: [wäre gewesen]. Az nyen, mior estne lött volna, monda ő nekic: mehöne tenger fele (MihelC. 78). Wram ha lött löttel volna, en attantia meg nem lött volna (DobrC. 489). *7) Leenni*: esse CorpGramm. 71. 206. [sein]. Nyvala latak tegedet ewdowgtowl meg ezalott leny (EhC. 52). Ezetekbe wgyeotowk ewtet mint embert gyarlóságokat gyarlókerthi zenvedett lemy (EsztC. 323). Az yz Maria azzonyynkrol olwassek monott lemy (ÉrdyC. 181b). Latak az apastabok az ő lelket nagh teűsnek leny (KazC. 19). Nem alolac oly tudatlannac lemi tegedet (Fél: Fél. 25). De a tauacz is őrmest atta vala nekí a tisztet, minel hogy ez vndoc embert tauol akarja vala az orszagot lemi: provinciam iuvius dederat, quippe foodum hominem a re publica procul esse volebat (Deesi: Sall. 11b). Tudnam az Pázmány wram neűt más neűnek írtnak lemi (Bál: Epin. 5). A világi dolgokat bátoraságos helyen akarod lemi (Hly: Préd. 1374). Mogallondy a setőséggel, ha kodyekben akarsz lemi a nő módi uridnaknak (Fél: NE. 4). *8) Lep*: [leuen] fuise CorpGramm. 71. Nem hylce tegedet lewtleni tratereknek kapayan (EhC. 11). Latitac igen boeslnee het lemy (DobrC. 279). Eott meg azonkppen gondollody lött lemy (ÉrdyC. 509b). Peldakat sokakat olwaswnk ez nomos zenfőknak cordenekböl lett lemy (549). Mondom a Jezus Christush a kőnywl metelysnek zolgyatnak lőth lemy (Kónj: SzPal. 199). *9) Leendű* (leendeti): fore CorpGramm. 206. ps. 1. *con, fore*: [fore; seind]. Ha isten nem munkalkodik a mi szemünköl, nyitva léve

sem latPázm: Kál. 32). Az vtnak kezey raitam lenen, hozzá betegesegnek miatta ell haggyattam (Rady: Csál. III.154b). Monelans teli lévén bosszuval és méreggel, nem túrteti magát (Halt: Hlht. III.146). Hjtant kedves gyermeke lévén a házniak, senki sem meré megrognati (Fél: NE. 36). *10) Leendo*: futuris CorpGramm. 505. [künftig]. Syryathok magathok (Érsc. 517b). Oly vala leendő az ecclesiastic állapotya, hogy vilagosdgye az isten euangeliumnace fenyessege (EsztF: IgAny. 198).

Léendocske: **a)** [res mobilis; bewegliches gut]. Egyet más leendőcskéjeket odavitték (Nyr. XII.78). **b)** [verbum auxiliare; hilfszeitwort]. *a)* [perf. conj]. Ne alahatoz, hóg löttem legoc bokesegot erőzenem földre (MihelC. 32b). Az ő nagy zerolne, kit zenvedett legön (NagyszC. 13). Miert telőd az őrdögöket, mikor az ő hatalmasságokat megh rontottad legön (KazC. 11). Megesküdnél reá, hogy a természet mind azon paraszt bérésokt akart légyen belőlök formálni (Fél: NE. 17). Felé sem tekintek, mennyi adós keresztekre nevedekett légyen a rovás (10). A kétséghen-esés, a kárhoztatás előttvaló kárhozt első főfogattya valamely akasztó-fún a gyenge szívűeket, hogy sem reűjok monolta légyen végső sententziáját az isten (52). *3)* [part. fut]. A földet a pusztannac belső rezere legze terület (FélC. 22). El ata isten mellett jobb felől, onnét leszen megüendő (CorpGramm. 104).

[Szólások]. *Valon leend*: Az hatalmas istentewl kyanom Regedheteket egéssegben lemy (RMNy. II.96b). A magyar nagy egyenetlenségben lőnek (Helt: Krón. 63). Ottan az főjedelm nagy eremben lön (RMK. I.216). Gyermekek szamaba nem lezen (Érsc. 571). Battany es Zriny, Nadasdy urammal egyetemben zembelenek kyalyl kopowel (RMNy. II.321). Az vtna leszee szömbeyel: posten vndoc illum (Helt: Bibl. I.9b). Az vtna a vezérrel szemben lően, mindjárt azt kérle (MonOkm. XV.129). Vgy ázásbaban levénk (Köny: Élet. 399b). *Umelet* = Igyekezöm reá, értelezők: amitor C. Ha lehet tőlem, érte leszek (Deesi: Adag. 276). Érte légy az ember, hogy szíve igaz minéműséggel semmi lőtkeppen el ne tűnyek előre (Fél: UE. 412). Érte légy, hogy olly jámborjé ne légy, hogy jósgodra nézve valami gonoszra bátorodgyanak ellened a nem jók (Fél: UE. III.88). *Megleend* = Károly királynak halála vtna magok nate akarinnac lőnni (Helt: Krón. 65). Czac maginnac lőnni iatzoziac vala velle (52b). Mikor az vtnen által lőttenec volna, magoknak lőnek (Helt: Krón. 116b). *Umelet* = Myg isten akara, hog en feornel legyek, nem mondek ellenth nek (SündC. 33). Akar fernel akar lemy legyen (Börn: Evang. 1357). *Umelet* = Meg akarvén tudni annak okát, mindenképen azon lott, hogy megvizsgálja a király járását (Mik: MulN. 296). Valamely dolgon szorgalmason lemi: "insistere aliquid rei PPBl. A haszd közt eszed en és jó figyelemmel légy (Fél: UE. 377). *Umelet* = Különb különb álggyúval sebesen és gyuan lőttek, sőt minden erejével rajtjónk lőttek (RMK. I.21). *Leszsz* = zűtságra minden népkönc (Kár: Bibl. 1181b). *Ja vndra légyen*: quod commodum fia PPBl. A mint ő tudgya nekűne ionkra lemi (Börn: Préd. 321). Valakinek dolga buzásával kárakra, rövidségére lemi (Szd: MVir. 100). Itt löt ez vndra a Probus eszszár (Helt: Krón. 2b). *Umelet* = Az doktor fölő irtna volt azt, hogy esuknem szögny Pál urammal lön, annyira elbűsöttak vala (Nád: Lev. 31). Egy emberrel találkoztam volt, ki csak kevéssé, hogy Pála nem lön (63). Por, hamy wagy, esmegh porra, hamyaa leez (ÉrdyC. 313). Átkozott az nap, és semm mivé légyen, nap számba az nap vola ne légyen (RMK. IV.65). Az színd el fua, es mind semmi lön (Börn: Enok. 351b). *Umelet* = Valakinek emberseggel lemi: "comprehendere aliquid humanitate PPBl. Huretekket légyen, hogy itélet leszen (Pázm: Préd. 3). Nagy igyekezőtt el lemi valamin: magno "conamine aliquid agere PPBl. Szeressetek ragalmazókat, jóval legyetek károsatoknak (Pázm: Préd. 120). Valakilhez jó szívvel

emi: *propendere in aliquem P1Bl. *Uti* után ∞ Valami haramiák Gyzebe! hoztak volt lovakat el, az zegen nép befutott alá, utannok lenk, az nioion megl fogdossaiok (LéyT. 331b). Az Gicera vian lón es azt kezdé felelni, ottan oda leszen (Holt: Krón. 99b). *Hová* ∞ Egy gondolkozzál, hogy a bányász ezekre egyes eseteleket vár, s hová leszs sz (Matkó: BCsük. 184). *Jól* ∞ zamon megerzem, hogy jól légen teneked (BécsiC. 6). *Mellé* ∞ Dietrich soe német wrall mellé lőne e (Gösbir: MagyB. F). *Oda* ∞ Ha azt kezdé felelni, ottan oda leszen az papnne felseges volta (ÉszT: IgAny. 364). Ha általmegyek, oda lesz ez az föld s nem is fogom oly hertelen conjungállhaton magamot az családokzikkal (Bécsi: Lev. 8). Mivel látom, hogy a sz. iványi jószáj teste lelke, am légyen oda, égye, élje, hízzék vele (Bod: Pol. 125). Az erős szép Trója vára oda ett, és mint hallottam, négy barom vonta szekér el vüheté kő naradékját (Fid: TN. 667). *Távul légyen*: Tawol legem en ovlem zerehmes atyam, hog az foyet el hagyvan az labakat ceuuessem (DomC. 40). Tanol legyen az te föld, hogy eszt műelhed (Helt: Bibl. 11b). *Távul légyen*, hogy mi ezt hídgyük Pázm: LuthV. 32). *Légytova*: A mellyeket világ elé fogok erjesztetni egész gazzal potrohosodott írásból. Légytova! Irtam Zalalon anno 1658 (Matkó: BCsük. 16). *Légyen úgy*: Légyen úgy bár: eszt (sum) PPBl. *Uhová* ∞ Szegény nem tud hová lenni: der arme trof weiss nicht wohin (Adami: Spr. 198).

eggyé-lénni: [consocior; sich vereinigen]. Mynek előtte egyzoe lenneenek, leeltetteek zyz Mariauak meheben lenny zent eeleeknek myatta (ÉrdyC. 39). Isten és ember az Christus személyében eggyé lőtt (Zvon: Post. L112).

eggyélét: [conjunctio; vereinigung]. Két természetec eggyé-éte avagy egyesülése (Zvon: Post. L112b).

eggyélétel: ∞ Isten és ember az Christus személyében eggyé lőtt, de oly eggyélételhez modyával, kilhez hasonlo minesen (Zvon: Post. L112).

[eggyütt-lénni]

eggyüttlét: [convictus; das zusammenleben]. Istennel való eggyütt létne (Kules: Evang. 22b). Eggyütt léteken mást nem beszélleének (Land: ÚjSegis. II.20b).

el-lénni: **1)** abstineo, careo MA. sich einer sache enthalten PPBl. Ellészec valami nélkül: abstineo re quapiam MA. Ezután ellégy nálam-nélkül: posthac *valeas PPBl. Örökké el-légyetek szerelmen-nélkül, mellyet megutáltatok (Pázm: Préd. 18). El leszee nálanélkül (MA: Sent. 986). Az vörnek vétetésétől mindenestől-fogva el-légy, midőn az hold a kettősbe vagyon 1613 (KNagysz. D7). **Jó** azoknak az házasság nélkül el lenni (Kereszt: FKer. 87). **2)** [devotio, defloror, delabor; geraten]. Nem sok ydew mlyan az hadban vezer, kynek meg az testet sem twdhatnak, hova lett vona el (ÉrdyC. 633b). Mennyfue végére mentül hamaréb annac, melly aránt legyünk-el a dologban (Megy: 3Jaj. II.111). Jaj szegény fejmenek, hová légyek el, a kiyámmnak és anyámmnak gyilkossá löttem (Hall: IIHist. II.38). Egy szol özümében könyvező szemének: Ah hová löttél-el én gyönyörűségem (GyöngyD: Char. 31). **3)** [nascor; geboren werden]. Hushagyó hetében lőtt el a gyermeke (Nyr. XII.267).

el-léhet: **1)** [carere possum; entbehren können]. Ellehetni valami nélkül: posse carere aliqua re MA. Aszt gondollyác, hogy könnyen ellehetne a Christus nélkül (Helt: VigK. 58). Etel nélkül el lehetne (Börn: Préd. 259). Minthogy el nem lehetnek améllkül az pusztá nélkül, följobb költetik vinni árendáját (TörtT. IV.95). Nám a régiek ellehetek annyi házi esz köz nélkül, hát mi mért nem lehetneük el (Mik: TörL. 36). Ellehetek nálad nélkül (SzD: MVir. 452). **2)** [morari possum; sich aufhalten können]. Titkon ellehetsz valamely városban (Zrínyi II.9).

fönn-lénni: [persto; fest stehen, fortauern]. Valameddig fönn leszen a Jesis ecclesiája, mindaddig ellenkezik a szakadás Cristussal (Szatm: Dom. 173b).

fönnlét: [töb adesse; gegenwart]. Elhez járult a töröknek földte, ki maga biztatta Rákóczyt és az hajdúkat (TörtT. IV.66).

jelen-lénni: [adsim; zugegen sein]. A töb haduagyo e pátzon körül valának szállásokon, hogy mindenkoron jelen lehetne a királynac (Helt: Krón. 131).

jelenlét, jelenléte: praesentia C. MA. gegenwart PPBl. Az kiket jelen létekel nem tiszteltetnek vala (Kár: Bibl. 1644b). Méltó, hogy megtartoztassa az mi el általkodott gonoszságokat az istenek jelenléte (Pázm: Kal. 34). Az ember lelke eldarabolhatlan es minden tagokat jelen létevel éleszt (Pázm: Kal. 360). Mikor valakit gyalázatos halállal ölnék, nem szenvedik anyjának és atyánának jelen-létét (Pázm: Préd. 552). A fiu isten a kánnacsi menyegzőt maga jelen-létével fel ékesítvén (Mad: Evang. 117). A lelki tanító a komáknac jelen léteken keresztel (Com: Jan. 126). Apam uram sem akar jelen létem nélkül ebédelni (Czegl: Japh. 248). Mennyenek el omam, hogy jelen létekel ne láttassanak javallani a bujálkodást (Czegl: Oróm. 25). Féli vala nézni az isteni jelentéte (Megy: SzaÖróme. 246). Igreti vagyon a szent léteken jelen-léténél az ecclesiának (Matkó: BCsük. 226). Az isten emlékezte soha ki ne szakadgyon elméukből, szívünkbe patsétellyük az ő jelen-létét (SzD: MVir. 106).

jelen-lévő: [praesens; gegenwärtig]. A jelenlevők tudomása sem a jövendőbeliek eleve-látása nem okoz semmi kéntelenséget a meglételre (SzD: MVir. 367).

létten-lészén: [saepissime evenio; fortwährend geschehen]. Több szörnyűségec most is létten leszne (Börn: Préd. 73b).

még-lénni: **1)** confio, effio MA. geschehen PPBl. Meglett: anteaclus, exactus, habitus C. Alig érte mondani, ottan meg-lött: *dictum ac factum P1Bl. Monda attya ew zeretew fyanak: En fyan meg lewn, az kyt kevetel (EhrC. 89). Legien meg az te akaratód (MündC. 23). Vr isten azokat tutta, hogi meg lezne (DebrC. 129). Az kyal hogy ezt meghalla, ezt regőn meg lötnek nalla (ÉrsC. 451b). Szükség azoknak változathataml meg lenni (Mel: SzJán. 7). Meglön vgyan, de nehezen (Deesi: Adag. 104). Meg hallottac vala, hogy az harez meg lött volna (Deesi: Sall. 19). Emec az daraboknac diuissioyának probiya leszen az multiplicatio által meg (Helt: Arithm. N5). El nem mlik az a nemzetség, mi mind ezek meg-lésznek (Pázm: Préd. A). A meg-lött dologot nem lötne beszéli: facta infecta loquitur (Com: Jan. 185). Isten ugy segéljen engemet, utolsó veszedelmünk most leszen meg (TörtT. 1605). **2)** confere C. **3)** adero MA. will zugegen sein PPBl. **4)** superero MA. **5)** constabo MA.

[Szólások]. Ha ki végső szegénységre fizetteti, meg-esett ő néki, meg-lött ő róla: actum est de eo (Com: Jan. 209).

még-lendő: [futurus; künftig]. Az Antichristus országaban meg lenendő sötetsegekrül szoltanac (ÉszT: IgAny. 127).

még-léhet: possum, queo C. fieri potest MA. es kann geschehen PPBl. *Megléhet, ha isten akarja: si libent, servare procul quoque numina possumt MA. Meg-lehet tölem: queo PPBl. Kyt ha mondanak, hogy emen Christus lett légyen awagy anygal, mind megléhetőt (ÉrdyC. 509). De en menthál jobba tartanam, ha ez leyant wallhatnam, kyt hyzek, hogy meg lehetne (ÉrsC. 177). Az megléhet, hogy csak ez egy gonoz által sok nyomorussagok es nyaualyak szállyanak reyalok 1583 (KBártfa Cy). Az személy szerint való tilalom mindenkor es mindenfít megléhet (Ver: Verb. 284). Uersengésec hogy ne törtömyenek, alig lehet-meg (Com: Jan. 202).

megléhető: 1) possibile factu; möglich zu thun PPB 2) probabilis; glaublich PPB 3) tolerabilis PPB. mediocris|erträglich PPB 4) lediglich Meglehető, elég-szerű: %sic satis PPB. Meglehető bor: probabile vinum; meglehető tudomány: tolerabilis eruditio PPB. Az eo szépsége: lustozó-féltlen való, mindazonáltal mesterseggel és festékkel a meglehetőst még alkalmasint fén tartogatta (Fal: NA. 150). Mint tetszik ez a bor? Nem rossz, meglehető: il n'est pas mauvais, il peut passer (Kőrösi, 98).

megléhetősen: probabiliter, utemque; glaublich, wie es will PPB. Nem lehet meghatározni bizonyossan, mindazonáltal meglehetősen hozzá vetnek (SzD: MVir. 462).

még-lét: [effectus; erőföl]. A szózat a dolognak meglétével össze kötött (GKat: Ttk. 10). A reményességnek nehezen várja az ember tetteiben való meglétét (Fal: BE. 597).

meglétel: effectus; Wirkung, Ausgang C. Az vármegyék mind az bekessének meg lételére hajlandók (Lévt. II. 168). Tudgya emec szükséges meg lételit (Kár: Bibl. I. 162). Az praedikáció meglétel-e után (MA: Senti. 927). Valakiket isten a Christusként adott, azoknak idvésségek meg lételit változhatatlannal akarja (Mtkó: BCsik. 326).

össze-lenni: [conscior; sich vereinigen]. Oly nagy földök-lés benn a várbán való, mikor külső felől harezok nem való, de műhelyt harezra kiindulnak való, össze esmét mindjárt lesznek való (RMK. VI. 159).

[távol-lenni]

távollét, távollétel: absentia MA. abwesenheit PPB. Távollét, jelen nem létel: absentia PPB. Budát tarsul veni mellé a birodalomba, hogy az Atila távol lételbe semmi tudós ne kame (Helt: Krón. 140).

távollévő: absens MA. abwesend PPB.

utana-lenni: [persequor; verfolgen]. Frater Yeronimus egyháztokunk kenetét nyind el bora es vele el zókak, ha azert utana leendőők, ötlet yth meg tudálythok (Érsc. 523b).

Léhet: 1) fieri potest MA. es kann geschehen PPB. Mikor nem lehet az vialés: ischuria Szüks. 327. Nem lehet, hogy kine fókadjak: non possum quin excludam PPB. Elachim ira mendénéhez, kikén által ménet lehet való, hogy megfoglak-ma a hégékne felmenetét (Bésc. 15). Oh mel' nag keserűség való ez, gondol meg, ha lehet (VtkC. 70). Cak isteni hatalom-lal lehet hogy fel emelődnie az isten dícsőseinek latasna (DobrC. 61). Mynd addeghlan wthanna neezwen, nygh lehethe (Ésc. 128b). Az mint lehet, nem az mint akarunk (Dees: Adag. 57). A mennyire én föllem lehetet, ki kellett itrogatnom (Magy: Dád. Előb. 11). Békességben kel élnünk, a mennyire fölünk lehet (Cegl. Oróml. 41). Lehetne valami szine ez 5 magyarázattoknak, de az igazságunk semmi szine, semmi képe nem lehet értelmeiken (GKat: Ttk. 236). Mindent chelekettől, ki tüled lehetet (Zrinyi 169). 2) [evadere possum; werden können]. Nem tsuda, hogy egy országban minnyágn királyok lehetnek (Pázm: Préd. 17). 3) [evadere possum; geschehen können]. Az sátn: allatnba olyakat esolekedhetik, melyeket az emberek nem tudván mint lehessenek, esulaknak alitnak (Pázm: Kal. 641). Olajgya a jókat, valamint lehet, azokban való megoszlattatásitól mindazonáltal tart (Com: Jan. 68). 4) [evadere possum; entbehren können]. Rám ne nehezely, hogy pönt nem adok, mert tudom bizonyal, hogy az tiel nélkül nem lehetsz (Lévt. II. 23). Vagyone híreddel, hogy a szentség nem lehet alizatoság nélkül (Pázm: Préd. 119b). 5) [licet, quidem; obgleich]. Léhet mind kinnak, de maga ez' vezen neveset: omnes quidem currunt, sed nms accipit bravium (DobrC. 280). Ha dickekeni kel, lehet nem alkalmas, nemnek latasokra: si gloriari

oportet, non expedit quidem, veniam ad visiones (291). Léhet embernek fia elmege, de inai az embernek, ki mia embernek fia el arotatik (432). Léhet lelek keze, de test beteg (447). Emerenciana zent Agnes azzonnal evzue: neuekevdet, zentséges ziz leui lehet, hogy meeg chak meg hyvletet volna (CornC. 416).

jól-lehet: etsi, quoniam C. quamquam MA. obgleich, wenn gleich, ob schon, wiewohl PPB. Yöllehet zegenlyk uida az koldulast teny, monda nekik (EhrC. 81). Embérek között hatalmat vallaz, jóllehet megtörtendő: va: cum sis corruptibilis (Bésc. 87). Nem lehetne, jóllehet soe hamis tanoc iöttee volna: cum multa falsi testes accessissent (MünchC. 66). Gynelezeet agya nem jóllehet ziz ament: fructum affert, aliud quidem centesimum (JordC. 394). Ragada öteth es az tyzből, jóllehet hot elemenél, ki uene (TichC. 399. 316). Jól lehet, hogy nem vagyok melto az v zenti ergalmassagára, de maga tezőn en nem az v ionta zerenth (KazC. 67). Jóllehet the Nagysagodnal senti Pal apastalnak leuely magyazau valanak, de maga the Nagyságod, engemet onzol való (Konj: SzPál. 8). Jól lehet szám szerent ot tób magyar vesze, de fő nép törökben nagy sokkal ot tób vesze (Helt: Cane. 106). Jóllehet szunyad, de elmelehet szeme világos (Kár: Bibl. I. 113). Jóllehet igen nehezen, mindazonáltal bizony boldogul elkerültem (László: Petr. 19). Jóllehet ugyan, hogy ezek az istendől atyák bátor-ságosan menedegnek az ég felé, de más utakon is oda férhetünk (Fal: NE. 8). Jóllehet a menyey malaszt megtarthasson bennünket a büntől, a mint még nem vagyunk mentek a veszedelemtől (Fal: NC. 272).

Léhetetlen: impossibilis MA. unmöglich PPB. Előttel semmi sem lehetetlen. Te nekdel semmi nincsen lehetetlen (EhrC. 18). Minden tük nem lehetetlen teneked (Bésc. 136). Semmi sem lezen lehetetlen tinekde (MünchC. 16). Léhetetlen dologh, hogy azokath megthörthem (WinkC. 204). Léhetetlen való uida tartany hwtet (JordC. 71). Léhetetlennek ysmyr uia ew zent fogadasat meg feyteny (ÉrlyC. 501). Leheté valami istennél lehetetlen (Helt: Bibl. I. 61). Léhetetlen dolgokra ügyközöl: impossibilia cupis (Dees: Adag. 71). Léhetetlen az leveinek az tő fokan által menni (Péscv: Fel. 259). Esztelen, ki kiván, az mi lehetetlen (Zrinyi 199). A szorgalmas bős serényen hozzá fog és a lehetetlen dolgokat is ugy szölyán győzi (Fal: UE. 170).

Léhetetlenség, léhetlenség: impossibilitas C. MA. unmöglichkeit PPB. Latattyk uida nekly lehetetlenségnek, hogy amya volna es zowz (EhrC. 77). Ne lattascek az ew eghecs-ségeinek lehetetlenség az bezeedynnek meg vonyasból (ÉrlyC. 332). Talam esek az papiroson az sok kereset és nem a mezőn, mert abban majd mintegy lehetetlenséget látok (Gör: KátC. IV. 390).

Léhetendő: [possibilis; möglich]. Neked minden lehetendő (DobrC. 147). Kyk mynd lehetendew dolgok az wr istennek (ÉrlyC. 510b).

Léhető: [possibilis MA. möglich PPB. Istennel minden lehethe (MünchC. 50). Az jókódw engedelmesseg mim meg könyty es lehethe tezi (VircC. 62). Ha valami lehetől kerend meg fieri (NagyszC. 391). Azt mondat, hogy istennel minden leheté dologh vagion szok: Krón. 18). Léhető dologh, hogy meg hallhat (Pont. 16). Christus tisztó mással közze nem leheté (Mtkó: BCsik. 147). Meg orvoslása mástól nem leheté, tsak: ki sörlette, véle jól leheté (Hilff. 4).

Léhető: 1) Ha kegyelmed az szoloki operatit lehetőssel találja, mindjárt ott kezdhető operatit (RakF: Lev. 116). Nagy vété emberekot purgatorium tűzével és által valada lehetős szedekülással bírtatni (Zvon: Post. II. 163).

Léhetőseg: habitus CorpGramm. 792

Léhetség: possibilitas MA. möglichkeit PTB. Testy tyztasagot, mint embertől lehetőség, meg tartotta mynd halálgy (ÉrdyC. 275). Akol lehetősége vagyon, minden iot kinnmar (Pécsi: Szék. 131b).

Léhetségös: possibilis C. MA. möglich PTB. A hamis prophetac aduac nag' éudakat, ug' hog' ha lehetséges volna, a valasztotte elhitettetenec (MünchC. 59). En atyami, ha lehetséges, meemyen ez pohar en tháwm (411). Ezek lehetségesősök nem valának (ÉrdyC. 533). Léhetségös esolekedetű dolog (Apati: Vend. 4b). Minden lehetséges moddál (Illy: Préd. II. 275). Ty kázvítetek ha lehetséges, az ferfyurol senikepen emlékezh ne legyen (VirgC. 137).

Léhetségsképpen: [possibiler; möglicher weise]. Vasarnapon villamasok es mendörgések lehetséges keppen legienek 1572 (KBécs Előj).

Lét: 1) [zō esse; das sein]. Latuan Is. emec zomoro létét, monda (MünchC. 153). Thy kogelmetek nee agyon olyan tenenth reya hon nem léteben, mynth en reyam az ea homnem-letemben (RMNY. II.37). Ne bantasa az embert, ne latassek, hog' yt hon nem léteben K. az hlv jogagara eresedet volna (LevT. 171). It leteteknek hasznát vegyőtec (Agend. 151). Egészségben léteteknek adunk hálakat, kivánuv enztum is terjeszse áldását reátok (RákGy: Lev. 150). Prágában létbenben ű felségének én magam beadttm [a levelet]. (Gér: KárCs. 470). Hághatnám küszöbét még egyszer házumnak, madhatnám mint létét két kedves fiamnak (GyöngyD: Char. 314). Németh országban való létbenben (Szathm: Dom. Előb. 11). A paska pornak nem léte miatt magokat megadták (Teleki: FLét. 142). Kis fiom nagy szombaton szállította ki isten az árnyék világól Léván létünkben (TörtT² IV.92). Az mint Musztafa János tegnap beszélte itt létében (Thaly: Adal. I. 314). Syllanak és Sertoriusnak szinkivetésében való létek (DBenkő: Flor. 182b). Már próbával tapasztalom külömb létét a dolognak (Fal: NÁ. 128). **2)** [partus, ortus; geburt, ursprung]. Herodes ō lete napian tón nag' váorut a fedelnece (MünchC. 81). Az isten meg adott tegedet az en létémért: benedictioque tibi dominus ad introitum meum (Helt: Bibl. I. O3). Bámom e nilágra létemet (Mel: Jób. 8). A mely óra adgya világra létünket, az kezdi rangyolui mindjárt életünk (GyöngyD: KJ. 450). Tulajdon részből teremté létünk, becsüljük meg azért menyeyi létünk (Obczy: KöhlH. 37). **3)** [zō esse; existenz]. Mig reá nem bökken vala, nem is remélheti vala létét (MonIrók. VIII. 338). Mit siránkozol azoknak nem létén (Hall: Paizs. 313). Emberek élete se a világon léte éppen merő gondság (SzD: MVir. 181). Az isten kezdete, léte s vége minden dolgainknak (250). **4)** [quod fit, evadit; das werden]. A Giszla nem akarta a Vazuhac királyi létét (Helt: Krón. 32). Egi testet való letekről szol (DecsiG: Préd. 42). Istennek emberré-létét senki nem értette (Pázm: Préd. 108). Az isten emberré-léte minden veszedelmes késértetek-ellen szívünk páissa (118). Említi az kőszikláknak vizzé-létét (Pázm: Kal. 715). Baráttá, apátzává léteket másodice keresztiségnec nevezte (MA: Scult. 218b). Az istenséggel való egy személlý-léte (Christusnak) (Zvon: Post. I. 125). Mikoron angvall léte után édes társannak bñjdosni akarnék (TudT. 1839. 176). **5)** [natura, vis; wesen]. Ah kiket ali Christus minekőnk igrít, ez ugian bizoñ lete zerint is ug' nañon (Ozor: Christ. 34). Természetinek létét, telhetségének erejét mindenestől isten ajándékának tartya (Pázm: Préd. 57). Az ige az őmön isteni személyének létre nézve volt az atyánál öröktől fogva (GKat: Titk. 9). Az istent az ő tulajdon belső létrenek minémúsége szerint senki nem láthatja (GKat: Titk. 2).

helyben-lét: [zō eodem loco esse; das verweilen]. Jöve kétszáz német ide az révben, egyet fordult s elment, bihető recognitióra gyítt vala: ebből magyarázom még helyben létit az tábornak (Beres: Lev. 63).

hol-lét: [commoratio; aufenthalt]. Nem tudván Kegyelmed hollétét, Kegyelmed vévén parancsolatomat, mindjárt forduljon vissza (RákF: Lev. 151). Az mely levelet küldém Nagyságodnak Károli urannak, annál többet azolta nem vettem s nem is tudhatom valósággal hollétit (Beres: Lev. 63). Meggyün holnap Szirmai uram embere és meg hozza az németnek hollétét (142). Aggasztó gondok között virrogatok hollétit nem tudása miatt (SzD: MVir. 31).

közelvaló-lét: [proximitas; Nähe]. Azon kell megemerni közel való letet az iteletnec (Mon: Apol. 453).

magán-lét: [solitudo; einsamkeit]. Magán lételben düilly könyöködre, gondold-meg e világnak változó, zavaros állapotját (Fal: Szék. 551).

[örökkévaló-lét]

örökkévalólétű: [aeternus; ewig]. Örökké való létű isten (GKat: Titk. 204).

távol-lét: [absentia; abwesenheit]. Buda hatalmas állá veto az egész Scithiát, hogy az Atila távolj létébe semmi támadás se löne az országban (Helt: Krón. 11). Haiztor távolléte, az száraz földik és egyéb operatiók akadéklja nélkül való létünk nagy őstőnn (Beres: Lev. 92). A róka nem eszik embereket láttára, hanem titkon, rejtékben és emberek távol-létékben (Misk: VKert. 157).

túl-lét: [transitus; übergang]. Ha Nagyságodnak már túl-létit bizonyosan megértem, egy kis corpuskát szalasztkok által (Beres: Lev. 21).

Létekeppen Mindenűt ielennalo letekeppen ez egesz vilagon lakozo (EszT: IgAny. 35).

Létel: 1) [zō esse] das sein Adáni Tulaydon marlanak nem leteleről (VirgC. 123). Igaz hitben ualo letel (DebrC. 120). Edes illatnec zaga meg maradian a menyeyi polgaroknak ot letelnece tam bizonsagara (TelC. 139). Kivámmám az ő keme mostani Kd mellett való lételet (LevT. II.278). Kérom Kdet édes uram, írjon nékem uaga állapotjáról és lételéről (298). Az Christusnak menyben letele nag' batorsagot ad nekünk (Fél: Tan. 279). Olhon-való veszteg-létel (Hall: Paizs. 357). Igen szük-ségesnek látnám ő kegyelme mellett 12 lovasnak lételét (RákF: Lev. 153). **2)** [partus, ortus; geburt]. Herodesnec letele napian zókdős Herodiadinnac laia az ebőlő haz középet (MünchC. 40). Az wr ysten mynden letelenek eredety es kwthfeye (ÉrdyC. 280). Tanachot ada a kyalnak, hogy teme aldoztot magzatnak leteleleert (665). Ez magzatnak letelenek utunna az tyztasagtartasba mind halalik meg maradanak (ThC. 20). Az lelőknek letelenek oka az zilek es az test (67). **3)** [partus; leibesfrucht]. Meg vert minden elő letelt (primogenitum) Egiptomnak földében (AporC. 37). **4)** [vita; das leben]. Letelt, allatot, eletőt mindennek isten adott (Mel: SzJán. 17). A boldog isten ugy ad nekünk letelt, eledelet, életet (Ily: Préd. 1518). A dolog nélkül való létel igen nagy dolog (Mik: TörL. 202). **5)** existencia MA. [dasein]. Az isten munkái közöttül némelyeknek csak lételek, másoknak lételek és érzékenységek, másoknak lételek, mozgások s életek vagyon (Misk: VKert. B3). Megongedvén mások a paradicsomnak valóság szerint való lételet, mind-azáltal annak álló helyét keresvén a járt utól igen messze estek (Moh: JÉpál. 8). **6)** [quod fit, evadit; das werden]. Embörre letelőmben meg mutattam (DebrC. 161). Vronk Krisztusnak embörre letele (148). Mert naponkent meg elrothadásra es porraletetre (259). Vadnac olly canonok is, kik az pappá letelt vtan való hazasulast allandonac akariac lemmi (Zvon: Osuid. 108). **7)** [factum; that]. Maid meg látod, hogy az én beszédem létel szerint bételik (Tel: Evang. II.741). **8)** [ordo, gradus; rang, stand?]. Az emberseg nem az nagy letelben al (Frank: HasznK. 61).

egyedül-létel: [solitudo; einsamkeit] Az egyedül-lételnek és halgatásnak szeretete (Pizm: KT. 66).

magán-létel: essentia CorpGramm. 318. A technicum vocabulumokat bajos magyarul egy szóval ki-mondani, melyek közül egy néhányat leírok: substantia: alája vettetés, objektum: ellenében vettetés, essentia: magán-létel vagy vagyonság (CorpGramm. 318).

messzevaló-létel: [longinquitas; ferne]. Kívántam volna, hogy az menyegzőre ott lehettem volna, de az messze való létel nem engedte (LavT. II.71).

mindenüttvaló-létel: [omnipresencia; allgegenwart]. Sokkal chudalatos ah mindenőt való létel, hogy nem mint ah teremtes (Ozor: Cris. 314).

rosszul-létel: [valetudo infirma; das unwohlsein]. A sűrűség és rozsdietegesség veszélyesét, rosszul létel jelent (Com: Jan. 55).

szállásonvaló-létel: stabulatio C.

szembe-létel, szemben-létel, szembenvaló-létel: **1)** aditus PPB [audienz]. Ajándékkal vinni végbe a fejedelmel való szembe-létet: principis aditus /emercari PPB. **2)** [occurus; beggung, das zusammentreffen]. Kértem opinót tőle, miként lehetne meg az szemben való létel, hogy hasznos consequentiája legyen (Beres: Lev. 128). **3)** [zú una esse; das zusammensein]. Ezen veled való szemben lételemet nagyra tartom, becseüllöm (SzD: MVir. 386).

valósággalvaló-létel: essentia C.

Létet: [zú esse; das sein]. Magát senki nem teremti, azért ő isten léteti nyilván hamis és csalártság (RMK. I.112).

Létet-ik: [ho; werden]. Két szomoró Éva elvén, te meg adod szent esenettel, hogy bémennyek sírhalmok nem nyekbe, mennynek ablaka létetel (RMK. I.191).

Létlen: **1)** [infectus; ungethan]. Sokat építész, két most rontasz, es sokat, az mit most ehieleteszel, akarod, hogy létlen volna (Balassa: Camp. 26). **2)** [quod non est; nicht existierend]. Isten a létlen nyelvekből lévő nyelveket főtt (GKat: Tirk. 91). A Christusként lenni kellett, mert a létlennek lelke nincsen (GKat: Tirk. 573).

magán-létlen: accidens CorpGramm. 317. A technicum vocabulumokat bajos magyarul egy szóval ki-mondani, melyek közül néhányat leírok: substantia: alatta állás, accidens: magánlétlen vagy másban lévő (CorpGramm. 318). Ők az szent lelket ingyen sem állatos személynék, hanem csak állatlan avagy magán létlen erőnek lenni tüniják (GKat: Tirk. 212). Az, substantia, magán lévő személy, nem accidens, az az magán létlen állat (GKat: Tirk. 1125).

Létt: [factus; gemacht, geschehen]. Létt dolog: factum PPB. Az isten a léttet nem létté nem teheti (GKat: Tirk. 636).

Léttlen: [infectus; ungethan]. Az isten a léttet létlenmél avagy nem létté nem teheti (GKat: Tirk. 636).

Létség: [ordo; vorlauf]. Csudálva nézik a testek sűrűségét, nem tudván azoknak miképpen létségét (GyöngyD: Char. 10). Minémű létési voltak az aljában, bővön leírja azok mint létségét (391).

Létt: **1)** [zú esse; das sein]. Inkább akarom a vetet posolom töllekebe es az mag zörnűségben lenni létet, homem az iteleire ki létetket (Nadt. 7). Yo volt teenek es nálam létet (ErdyC. 510). Veled létlenmél kemem, akar mel nagy kemad helyek meg (ErdC. 510). **2)** [partus; Geburt]. Bőlezesegek nyatta ew létleek nagyra jvta (ErdC. 11).

Szomorúságos dolgokat életben nem szenvedtem e világra létben (Rim: Ének. 313). **3)** [ortus; entstehung]. Hír lőtting mind oda lesznek (Megy: 3Jaj. 33b).

Lévél: [leul RMK. IV.295, leyl 59, leyl NagyszC. 110. lelek Balassa: Ének. 25]: [sum; sein]. Micron münth magóbban leyl raytd a testön való nomogatus, amneval incab leez hasonlatos atte megteült Cristosodhoz (NagyszC. 110). Az ehlekedet kerül lévő nétek vakmerők, meliek az magunk teiének agiaskodásból leülnek (ThewrC. 181). Lakodalomba gyakorta hogy gyáltak, táncban, vigasságban együtt lejelték (RMK. IV. 59). Régen nádorispánnak leiel hintó szekere, most minden hintókat kíván (265). Tegek, nem élek, lenni sem lélek, mert jutottam bíra (Balassa: Ének. 25). A fejedelmek házában sok féle ékességek vannak, melyek a városban nem lévelnek (Nyr. XII.162). Michoda vetek lenell az papaságban az poenitentianae és az eleg tetelce megz hagyasában (Zvon: Osiand. 19). Az szentseben emlekedőzi leuel amae, amelly egiezer meg löt (141) Szarandoe íarások vetettenee föl, melylek akkor hasznosan lenelhece vala (211). A minémű fogyatkozás egybő lörükben lévelnek (snepa occurrunt), azok a Kristusban nem lehetnek (Káldi: Bibl. 28). A füveknek és virágoknak gyökerek mivel közelebb lévelnek a földnek szinéhez, a leszalott nedvesség nem annyira táplálhattya őket (Lipp: PKert. 19). A busa rósa, a ki nem telles, azoknak szép fekete magyok levél (77) Olasz kapor. Vannak olyannok, kiket Olaszországból hoznak, toha immár Magyarországon is elszaporottanak és szintén olly jó magok levél itt is, mint másutt (II.102). Az hüvelkei, a lükken a bab levél, nem fügnek-alá, hanem fölállanak (II.199). Két kő levél az varas-békában, de nem mindenükben (II.232). A kőrtvély fát, a ki gyakran darabos levél, ne vágják-el szinte a darabos részéig (III.17). Tolósa városában lévelt tő. A szomszédságban levél erdei isten. A hussiták ellen levelt hadakozásában lett vitézi jeles dolgai. Az isten aszszony elment Olimpiashoz, a Nagy Sándor annyának születésben levél segítségére (Nyr. XII.500). Öber-vajdlélok, az ki nekem is öber-vajdlán levél, na kigyítt, igen bíztat, tiz bombút meg nem várnak (Beres: Lev. 57).

Lévés: habitio C.

Lévést: [ratione; in hinsicht, rücksichtlich]. Nagy híre vala itt, hogy az budai basz Fejérvára jön; erre való lévést ná es kültünk vala utamnak egy emberét Palotára (TótT. 1275).

Lévő: existens MA. der da ist PPB. Az isten ünön magát nevezi Jehovának az az levőnek, ki volt, vagyon es leendő (Fél: Tan. 311). A eszsiárok derék conciliumokat gyűjtöttek össze a vallásban lévő veszekedéseknek eligazítására (Pér: Igazs. 1162). Galambvára elleniben lévő szigotben mely talu vagyon, ahoz mentem, az hol meg allapodván, az ott lévő salag várdakkal s talu lakosival beszélgettem (Montrók. XV.145). Lévo: ens; leg felsőbb lévő: summum ens (CorpGramm. 318).

itt-lévő: [qui hoc loco est; hier befindlich]. Elküldöm az itt lévő gyalogságot és öt száz németet (Beres: Lev. 92).

magában-lévő: [inuis et solus; alleinig]. Díezéretce a valóságos, magába lévő teremő es meg tarto vrat (Mel: Szfán. 1000).

magán-lévő: [substantialis; wesentlich]. Árus ki-dermedése után támaszta az őrdög egy Photinus nevű embert, a ki az ur Christus föld még amál is bötelenéből értett, semmi magán-lévő istenséget neki nem tulajdonítván (GKat: Titk. Előb. 19). A Christus lelke substantia, azaz magán lévő személy (GKat: Titk. 72).

Lévőség: [zú esse; das sein]. Ez által az ige által: substantia mést akarunk érteni, hogy nem mint az állat avagy lévőség vagy vagyonság (MA: Tan. 100).

LEU (*leusag* NémGl. 212. *leuzat* EhrC. 112): [offendens; autstössig?]. Scurra, leccator vulgo in lingua nostra dicitur leubezes (Szálady: Polbárt élete 71).

Lewsag. Lewsagert: abproprium [olv. opprobrium] NémGl. 212.

Leuzat, lewzat: scandalum EhrC. 68. [autstoss]. Azert fölhen, hogyn azt kewz nepek ezekbe vennek es hogy ezbelevl leuzatot es zydalmat ne vallanak (ne exinde scandalum sustinerent), gondolnak ayatlatost zent Flerenzhez folyamnya (EhrC. 68). Attyamfia, ha akarz my életwikkholy lenned, kel hogy tulaydonohad magadot minden nemewtwl, kyket leuzat-nal kewl (sine scandalo) hatthuez vállanod (98). Hyuk ewrdew-gewkewt, es ewk azanna lewzatot nettnek ewkzewtwk őpi tantum scandalum ponent inter eos) es vylag kewzt, hogy senky nem lezen, ky hordozhatna te zeretedet (112).

LEVÉL: 1) folium C. pampinus MA. blatt, laub PPB. Zöld leuel: pampinus C. Levél ezüst: argenteum *folium; levelét le-hányni: *distringere folia; leveleit elhállatni: demittere *folia; az élő fának levelei a melegen ki-nyilnak: oscitant *folia ad solem PPB. Sñuem, kölköm, viragom, ezíngeim, aranyom, gombom, agom, leuelem (WesprC. Előb. VI). A fának chergő levelétől is előzetettnek (Helt: Bibl. MMin2). Mint az fűszec olyan a leuele, hegyes, de ramátos a széle a leuelénc (Mel: Herb. 53). Az fok hagyma zagu fyu leuele hasonló az ehyalan leuelehöz (Beythe: FivK. 87). Az szelőtővekk kifűtnek fűtal ágakat és leveleket neuelnek (MA: Tan. 186). Elsőben az ciorjának zöld levelét le-szaggassa az székig (Lipp: PKert. 91). Ki számíálhatná meg az tenger őrvényét, vagy Hercóniának számtalan levelét (Zrinyi L34). **2)** epistola, litera C. MA. brief PPB. Levél-tartó ház: tabularium; föl szakasztja a levelet: resignat *literas; a levélnek mását írni, meg-felelni: *reddere literas; valakinek klávist adni a levél-írásra: *instruere aliquem secretis notis PPB. Ha akarz engemet elekenen lewhewd, leuel latvan zent Mariahoz syes (EhrC. 111). Érezte leueleket ő orzagának minden vidékébe kölkömb kölkömb neuelen (BécsiC. 59). Zent Ferencz atyánk naplára ualo epistola, mellet megh írt sz. Palapostol az Galatabeliekhez írt leuelének hatodik részében (VirgC. 113). Az zent ziz nagi keresues leueleket ira zent Grisogonnak, ő ismeeg vizagzalo leueleket köldt vala neki (DehrC. 59. 458). Myth oklatan mondottam, ez leuel rewwyd-segenek wettesegh (ÉrsC. 342b). Tentat es papirust kere, es eletenek mindön rendet megh ira, eunek utanna az leuelet markaba zoritha, es lolkét istennek megh ada (TihC. 24). Az leueleketh es folkayath Polany Ferencz kyle fel (LevT. L21). Chak zorgalmazd ewketh, hogh vegek fel a leueleket (uo). Az zalagos josszagrol valo szokast is lattyuk, hogy leuelben is be írjak es be szerzik (Ver: Verb. Előb. 54). Böschülleü szoktue feiedelműnknek levelet (Mon: Képt. 81). Ezt az Christust, az őrc eletek okat, minden leueleiben gyakorlatossaggal aianlya az keresztyeneknek (EszT: IgAny. 289). Körülötte egy farka levél őszveronsolva, tépve áll rakásban (Montrók. VIII. 376). Se leveleket, amül inkább embereket ez tiz holnap alatt nem láttuk (RákGy: Lev. 269). Emnye részéből adok ő kegyelmének menedéket, ezt ez én levelemet (Gér: KárCs. III.288). Hon nem találta az levélle Bajony uramat, mert Váraddá ment volt (320). Szépen írt levelemet vidd el szörőnyei szecsőknök (Thady: VÉ. L347). Egy vén tsifut várakozik a levelemre (Mik: TörtL. 29). A pedig nekem halálom, mikor rövid a Kéd levele (39). **3)** pagina, pagella MA. [blatt papier, seite]. Levél szál: pagina C. Vagón ennekem eg könnyem, es minden leuelen töb vagón ezer igemel (BodC. 31). **4)** [testimonium] literarum; urkunde) Armon leveleth neky, ky mellet szabadon megh marad-hassanak (RMNy. II.75). Jó volna, ha Ketek az igazságot, a leveleket felkeresné (LevT. II.178). **5)** titulus JordC. 511. [titel]. Vala hű dolganak levele fűl yrwan: erat titulus causae eius inscriptus (JordC. 511).

[Szölősk]. Jódó gégel a fának levele (szölő: Petr. 12). Ez leuel kövlt Sopront (LevT. L300). Kinek szál ez a levél: Ez itt neked szál (Ádám: 204). Az portára szölő leveleinket éjjel éjjel éjjel nappal küldd (RákGy: Lev. 265). Szemre vagy levélre való óttás (Lipp: PKert. III.23). Vagy káptalanba vagy kommentba erül levelet adunk (Gér: KárCs. II.386). Meg adták énnekem az Kéd levelét (LevT. II.117). Ezen levelemet bocsátottam Kd látogatására (122). Ha néked írok vagy leveledet vészem, nyam meg-íjölök: *acqui-esco scribens ad te et legens tua PPB. Étekgőgőtől im most vűttük leveledet (RákGy: Lev. 147). Egyúás után két leveledet vűttem vala el reggel (249). Éppen akkor vettem a Kéd ked-ves levelét, a mikor lóra kellett ilűnöm (Mik: TörtL. 6). Valakit levelelével értetni, tudósítani: *colloqui aliquem cum aliquo per literas PPB. Kende Gábor uramnak kimnetelének alkalmatosságával akarám Kdet levelemmel meglátogat-nom (LevT. II.336). Szerelmes Mátyás uram én nagy bizom-ban találom meg Kdet levelem és emberem által (83).

[Közmondások]. Nem mozog a levél szél nélkül (SzD: MVir. 128).

adó-levél: [chirographum; schuldchein]. Ha ki te töled kölcsön kér, kéz írást, adó levelet kívány (Com: Jan. 190).

adomány-levél: [literae donationales; schenkungs-brief]. Más vagyon szállás, az is igen formás az adomány levélben (Fely: Dies. 39). Ha az adományos az ő adomány levelét esz-tendeiglen nem exequáltatná (Ver: Verb. II.12).

ados-levél: [obligatoriae Kr. [schuldchein]. Harom sido harom ados leuelre eskewt megh (RMNy. II.335). Az ados leuelbe vgy vagion, hogy Kassara alá hozak az penzt (III.37). Kalmar Marton az eo ados leuelett ki waltotta (122). Két za-zaert ados levelet adot (Radv: Csál. II.27). Észem-izsom tör-zsökből származtak eleim, ezt mutatják a keresmákon ados leuelim (Thaly: VÉ. II.377). A köteles ados levelekriül kevés emlékezik meg (Fál: UE. III.149). Kínáltam Toféns uramat huszonhat-ezer forintokról való ados-levelekkel, de nem akarja (Bod: Pol. 116).

adósság-levél: [obligatoria; schuldbrief PPB.

ajándék-levél: [literae donationales; schenkungs-brief]. A mint a királyi pecsétes ajándék-levelekből ki-tezik (Szeg: Aqu. 28).

ajánló-levél: [literae commendaticiae MA: Tan. 1129. empfelungsbrief PPB. Ide járhatnak a jövedelmi tuknálások, ajánló levelek es több ezekből hasznó sívású dolgok (MA: Tan. 1129). Ez székí es veleje azoknak a heába való cseve-gésöknek, mellyeket a farkas az érsek ajánló levélre bőfogót (Sall: Vár. 9).

ál-levél: [literae falsae, suppositae Kr. [falsche urkunde]. Isten téged vgy segellyen, hogy vruknac Lajos királnak minden ornot, toluait, ál leuel költöket igazán meg mondod (RMNy. II.336). Ál leuelet írának az Gebart püspeknek a császár nevé-uel (Helt: Krón. 36b).

alku-levél: [compositionalis; vergleichbrief PPB.

amnisztia-levél: [grationales; gnaedenbrief]. A hajláság nagy télelemben volt, minthogy az fölségd amnistia levelét nem küldtem volt még meg nekik (TörtT. IV.78).

arany-levél. Földben el-rejtett arany-levelek: avaris ablita terris *lamna PPB.

árénda-levél: [pactum conducti; mietskontrakt]. Geuerális uramnak resignáltam kezéhez az árénda leveleket (Gér: KárCs. IV.601).

áros-levél: venditionales Nom.² 157. [verkaufsbrief]

bab-levelü (fü): fabaria, telephium MA. wadkraut, bruch-warz PPB. Bablevelű fűnek gyökere levestől (Frank; HasznK. 17b).

barátságos-levél: epistola familiaris Nom.² 153. [freundschaftsbrief].

bevivő-levél: literae introductoriae Ver: Verb. 60. [installationsbrief]. A bé vivő levelek akarmi domotikról egész esztendőig tartanak és erejek vagyon (Ver: Verb. 60).

bírság-levél. A viceispántól az bírságh levelet kerem wala, hogy meg adnak (LacT. 155b).

bizony-levél: 1) [testimoniales; zeugnis]. Ime hol vagyon az yozagnak ereköse, kinek nyelw bizonynaga erreschb, honnem az byzon levelel (ÉrdyC. 208). 2) [mandatum scriptum; geheimer auftrag]. Éged nekem egy bizony-levelt küldjön és parancsot az erdeyieknek, az várakat hogy adják az János király fia kezébe (TörtT. 1270b).

bizonyosság-levél: testimoniales Nom.² 393. 155. zeugnis, empfehlungsbrief PPB. Házasságról való bizonyság levél (Kár: Bibl. 1183). Bizonyság levelet kívánt, hogy hadt nichessenek a eszázsarhoz panaszolni (Mondrök XV 206). Superintendensünktől consensusról való bizonyság-levél vitetik a professoroknak és iskola mestereknek (Bod: Pol. 107).

bűcsű-levél, bűcsűs-levél: [literae indulgentiarum; ablassbrief]. Bűcsűnek bűcsű levelekben (Bat: KTud. 5). A papának bűcsűs levelei hasznatalanc volnának (Holt: Háló. 305). Küldö a papa bűcsűs leveleket Magyarországon (Holt: Krón. 32). Félőtte nagy bűcsűlettel fogadták az ölezo bűcsű-leveleket, imálták azokat és megvitték (MA: Tan. 700). Az bűcsűlevele az martyroc vérért tessie a bűnöknek elmosására (701). Mint egy trojái fia bolál kijövének: a mise, búlsús levélnek sokadalma (Ker: Préd 544). Azt mondgya, hogy bűnöl bűcsűmentyűt bötyölésüddel vagy pénzel váltot bűcsű leveleddel keresse (Zvon: Post. 185). Vagyon az erceséban bűcsű-levél, mely bűnboesínatot adhat (Czegl: MM. 273). Nem bizonyos, kitől kezdetett az bűcsű levélnek osztogatása (VárM: Szöv. 108).

bűcsűleveles: [ad literas indulgentiarum pertinens; ablassbrief]. Azt állatta, hogy ő szinte könyöklig nyulna az Christusnak vérében, valankor ő az ő bűcsűleveles fezekába nyulna (MA: Seult. 957).

bűcsűző-levél: [literae decessuari; abschiedsbrief]. A vezérnek írott bűcsűző levelet urunknak most jut eszembe, hogy eddig el kellett volna küldenem. A fényes porta fő vezérének Ali bűcsűnek halála előtt írott bűcsűző levélnek párja (Mik: TörtL. 325).

bűnboesítő-levél: [literae indulgentiarum; ablassbrief]. Vallások régiségét rontgya a romai pápának bűnboesítő levele (VárM: Szöv. 108).

címér-levél: [diploma nobilitatis; adelbrief]. Az én uram atyjafia könyörgött, hogy én írnek mellette te Kdnak, hogy szerzene ezímer levelet neki a főjedelemtől (LacT. 1183). A nemességnek megbizonyításra nem szükség a címer-levél elő venni (Ver: Verb. 11). Minden embernek az ő maga jó tudománya es erkölelye ezímer levele (Frank; HasznK. 51). Az tekkeltetés is erkölelye nemes kazdagsz, nem az arany sem az ezímer levele (75).

csatároz-levél: [literae controversae; polemischer brief]. Hoszsú tsatároz levelet ír Károlyi a magyn biblia előibe (Pázm: Kal. 360).

csőr-levelü(fü): chamaedrys PPB. camanderleim

csere-levél: commutatorie Nom.² 15. wechsellbrief PPB.

csőve-levelü: [tistubosis foliis; mit röhrenartigen blättern]. Spanyol narcissus, csőve levelű, tellyes sárga, hatalmas jó szagú; megéint spanyol csőve levelű, fordult virágú, igen jó szagú, sárga, hosszú pohárú, nem tellyes (Lapp: PKert. 151).

égy-levelü: uncaulis C.

előljáró-levél: [praefatio; vorrede]. Az előljáró levelek rázogatósa (Pázm: LuthV. 7). Előljáró levélben mivel vétkesti a Kaluzt Balduinus (11).

engedelém-levél: literae consensuales Ver: Verb. 69. [bevolligungsschrift]. Ha az az vallas, melyre király consensus adot, ígéröl ígére be nem leendü írva az engedelém levelben királynak engedelme erőltén leszen (Ver: Verb. 69).

ezér-levelü(fü): stratiotes PPB. [wasseralee].

ezérlevelü-virág: millefolium Ágost: Zur. 11. [tausendblatt, schafgarbe]. Amaz ezer levelű virágnak frís nyája gyönyörűseges rendel mutattya a Ncol minden emberekhez való kegyességét (Ágost: Zur. Előb. 11).

fogadás-levél: [salvus conductus; freibrief]. A török eszázár az fűlséges római eszázárnak becsülletes fogadás-levelet ad (KétMDipl. 204).

frigy-levél: [literae pacis constitutae; friedensbrief]. Az szablya tassallol ki voma az frigy levelet (Holt: Krón. 94). Myholt látá király eszázár frigy levelet, fel emelé égben az ő két korszét (Göres: Mát. 87). Midén hartza költök volna az agaromnok, zászló-gyományt kopjára emelék a tszázár frigy-levélét (Pázm: Kal. 535). Erdélyt az mostani tractából ki ne maraszszák, hanem az frigy levélben bé írszák (KétMDipl. 8).

füge-levelü(fü): chelidonium minus; feigwarzenkraut PPB

fűrész-levelü (festőfü): serrata, serratula PPB. [betonie].

gélét-levél, glit-levél: [syngraphus; gedeitsbrief]. Glit levelet küldénce az wrakne (Holt: Krón. 79). Fel menne Betsbe, ha a király és mind az ő vharbeli wrac glit leveleket küldénének neki (103). Hol az két láda felöl ír Kd én nekem és Kd bekívánna az gelet levelet, nines oly bizott emberem, kitül beküdeném Kdnak (Nád: Lev. 79). Nagy gelyth levele (Ver: Verb. 98).

grácia-levél: [litera gratiosa Ver: Verb. 269. [gnadenbrief]. Az gratia levél azon Zsigmond király peeseti alatt kiben az fel sis fő vagyon (Ver: Verb. 269).

gyűlés-levél: [literae comitiales; reichsversammlungsbrief]. Gyűlés levelet egykor király írat: minden fő népec gyűllyence Aradra (Valk: Gen. 236).

hagyomány-levél: libellus repudiü MünchC. 22. [scheidbrief]. Valaki elhagyná ő feleséget, szögá annak hagyomanne levelet (MünchC. 22).

haladók-levél: prorogatoria; aufschubsschrift PPB

halasztó-levél: prorogatorie Nom.² 157. [aufschubsschrift].

hamis-levél: [literae suppositae; gefälschter brief]. A gubernator urunk annak jószagot, kit hamis levele csüldésben tapasztalnak, el ne foglálhassa (Ver: Verb. 264).

három-levelü(fü): triodium MA. wiesenklee PPB. Három levelű fü, ez igen sok fele, egyie az reten terem, három levele, szederjes virága vagyon (Mel: Herb. 93). A pasintos fűhöz számlátatnak: tik hár, disznó kék, őlyv fü, három levelű fü, réti kender (Com: Jan. 24).

hatalom-levél. Valakire bízott dologról való teljes hatalom levél: literae credentiales, plenipotenciales (Ver: Verb. Szót. 11).

határ-levél: metalis; gränzschrift, hattersbrief PPB.

határjárásrólvaló-levél, határjáró-levél, határ-járt-levél: praeambulatoria PPB. literae metales Ver: Verb. 151. [gränzschrift]. Határjáró levéllel annak kiadása után csak hatvan napig elhetnek (Ver: Verb. 66). Zomzedoknak neweketh hathar iarth lewellen megh kely yny (80). Az kiknek kezekhez jutottak a hatar jart levelek: quorum ad manus literae metales incidentum (Ver: Verb. 151). Az orzag byraya által ez feole hatar iarth levelek irattatnak (165).

házasság-levél: [literae conubiales; heiratskontrakt]. Az isten a sinagógát társul el-jegyvezén, jegybéli ajándékol a tiz parancsolatnak tábláit mintegy házasság-levélét adta (Bíró: Micne. 336).

hirdető-levél, hívó-levél: [literae comitiales]. Mely dologról bizonyosság vagyunk benne, hogy eo felsége az gyűlésre való hirdető és hívó levélben ír Kegyelmeteknek (RMNy. III.127).

hit-levél: literae fidei publicae Ver: Verb. 28. [freibrief]. Bekesegőt zerze az ersökel s hit lenellel haza hua (DebrC. 83). Hitlevelekre császárhoz ment vala, hittel őt megcsalván megfogatta vala (Tin. 273). Egi nehaz vytezelő agaydal teneked my malynk lyt leweled wazion, azert jol meg lassad, hogi az litedet meg ne zeplesyched (RMNy. III.37. 106). Kíré az hitlevelet, azután, hogy az hitlevel keziben lőn, túszoikat is kezdé kínni (Monrók. III.75). Hitlevelek ellen is a pártolkodásba részesek volnának (Szal: Krón. 176). Török házárul hit levelet kér, melyért Deli Vidot más hántani nem mér (Zrínyi II.9). Hitlevelemet nem szükség fitogatnom (MontME V.256). Kérjék ki a kísérő hitleveleket (Fal: NU. 327).

hivatal-levél. Kára meg vagy, jelentvén az hivatal levélbe (Gér: KárCs. 319).

hivogató-levél: [literae convocandi; einberufungsbrief]. Az erdélyi fejedelem Geleji István erdélyi püspök által hivogató leveleket botsát mindenfelé az esperestekhez (Bod: Pol. 83).

idéző-levél: citatoria Nom.² 157. vorgebietungsschrift PPB. A ki valakit idézni akar, vegyen idéző avagy reá hívó levelet (Kász: Kit. 70).

időlátott-levél. Az arvának idejeknek meglátasáról es arról való revisionalis az az idő látott levről: de aetibus pupillorum revidendis et literis inde revisionalibus (Ver: Verb. 203b).

igazság-levél: [diploma]. Majd minden királyoktól vagyon az Erdődyeknek ajándék vagy egyéb igazság-levelek (Szeg: Aqu. 28).

iktatás-levél, iktató-levél: literae statutoriae Ver: Verb. 238. PPB. [einsetzungsbrie]. A király iktató levelek akarmi donatiokról egész esztendőig tartanak és erejek vagyon (Ver: Verb. 66).

intó-levél: literae admonitoriae Ver: Verb. 65. [mahnbrie].

ítelt-levél: literae sententiales Ver: Verb. 1565. [gerichtsbeschluss]. Ezth ha the Keg. meg myely es az ythelt leweleth ky agya, en es mynden barathsagommal megh hatalom (RMNy. III.20).

jó-levél. Jo level, menedek, irasbeli szavatosság: expeditoria cautio et literae, quietantiae vel evictio (Ver: Verb. Szót. 9).

jóbbágykérő-levél: literae repetitoriae Ver: Verb. Szót. 15.

jószág-levél. Kisekeketől maradot józag lenel (Vás: Cant. 514).

kalán-levelű(fü): coehlearia; köffelkraut PPB.

kártya-levél: [chartahusoria; spielkarte]. Egy hátor kocka gördítés, egy elintézett drága kártyalevélnek előfordulása mind ezeket helyre hozhatja (Fal: NU. 291). A legadatsumyabb kártya levelek is mikor triumf-színben vannak, többet érnek a felsők-nél, ha fölök elszíntettek (Fal: UE. 381).

kegyelém-levél: literae gratiosae Ver: Verb. 49. gratialis; gnadenbrief PPB. Azt vélem, hogy negyed esőtörtökön szék leszen, addig menjenek császárhoz kegyelem levélért (LevT. II.27).

kérdézködő-levél, kérdező-levél: inquisitoria Ver: Verb. 49. erforschungsschrift PPB.

kezes-levél: literae fidejussoriae Kr. [bürgschaftsbrie]. Ez kezes levelünk ereivel az megh irt summát rajtunk megh vehesse eo kegyelme (Kecsk: Tört. III.310).

kináló-levél: literae admonitoria Ver: Verb. 65. [mahnbrie].

kontraktus-levél: [literae pactionis; kontrakt]. Az emberek ha valami jószágot vesznek, contractus levéllel szokták azt megerősíteni (Czegl: Enoch 173).

könyörgő-levél: instantia Kr. [bittschrift]. Könyörgő leveleket a fejedelmec eleiben bé vinné (Tyuk: Józ. 566). Hogy otthon hivatala szerint becsületesen élhessen, könyörgő levelet nyujta be Magdolna császárménak (Fal: TÉ. 727).

kötél-levél, kötelező-levél, kötés-levél: literae revisionales Ver: Verb. Szót. 15. MA. literae *obligatoriae PPB. [schuldchein]. Ty Knek mynd azs kewtel leuelet keesz vagyok meg adnom, mynd azs menedek leuelet (RMNy. II.60). Az kötes leveleket mynd az thly N-eth es mynd az enyemeth kezelen attam (107). Atanak egymasnak kötes leuelet (148). Kesz ys valek Nagsagodhoz valo byztomban magamrol kötel leveleth adnom (LevT. I.303). Kötelező level oly kez iras, kinek erejevel egyik az masinak az övet megh teríti (Ver: Verb. Szót. 15). Hogy többé nem mennének világi dolgokat tráktálni, kötes leveleket szérzeni (Illy: Préd. II.167).

krédencia-levél: [literae credentiales; beglaubigungs-brie]. Yakwsyth Ferencz, kyth sola nem myelh, erdentya leveleth ker vala thywlem (RMNy. III.31). Az bassanak ily kelledencia leuelet reiaia (LevT. I.52). Im irtam credentia leuelet, hogh az myt the neki yzennel, meg hyge (53).

látogató-levél: [?]. Im includálok szegény feleségemnek egy látogató levelet (RákF: Lev. I.152).

len-levelű(fü): linaria MA. flachskraut PPB. Vagyon egy némünémü fü, melyet a deákok linariának, magyarul pedig némellyek len levelű fünek, némellyek vad-keudernek avagy béka lennek nevezik (Misk: VKert. 350).

másoló-levél: literae revocatoriae Ver: Verb. 212. [einladungsbrie].

menedék-levél: I) quietantia, expeditoria, apocha C. quittung PPB. Kvitantia, menedék levél: *apocha, acceptilatio PPB. Ty Knek mynd azs kewtel leuelet keesz vagyok meg adnom, mynd azs menedek leuelet (RMNy. II.60). Az testamentomosok az föllül megh mondot summát Bakos Balintnak kezéhez nem adtak volna, hanem az Miklos deaknak menedek levelere (RMNy. III.69). Az regj registromot en mynd ot te K. hatam, az menedek leveleket is (LevT. I.352). Ha az leany negyednek ki fizeteséről való menedek levele volna is (Ver:

Verb. 76) **2)** [salvus conductus; freibrief]. Kérem te Kdot, szörzse 6 felségétől oly menedék levelet, hogy énekem efféle adósoktól ne lenne semmi kintásom (LévT. II 57).

nemes-levél: literae nobilitares SK [adelsbrief]. Nemes-levél-pecsetemnek a viaszszát tudni ha kívánod, nem akarok én ebben hazudni, ez fordított kása (Thaly: VÉ. II 378). Alattomban azt gondolják, hogy az urfia, reá maradtott ugyan sok kézzől a régi fiist fogta nemes levél, de hozzá nem a nemes szemérem (Fal: NE. 13).

nemzetség-levél: literae generationales Nom.² 393. [abstammungsurkunde].

obsit-levél: literae dimissionales Kr. [abschiedsbriet]. Te hitetlen ne légy tovább alkalmatlan, ne a kosar, vidd veled, benne obsitleveled (Fal: Vers. 863).

ok-levél: **1)** privilegium Ver: Verb. 233. donatio; freihets-brief PPB [schenkungsbriet]. Sokan kiakaryak tagadni a leány ágat, mikor az josszagról való oklevelet elrejtik (Ver: Verb. 70). Így szerző oc levelet el veszett örökségünkhöz (Horn: Ének. 160). **2)** syngrapha, hypotheca MA. [pfundbrief, schuldschein]. Ha ki te föld kölcsön kér, zálogot vagy kezest és valami egyéb okos módot, ok levelet kívány: pignus vel praedem aliave cautione postula (Com: Jan. 190). **3)** [testimonium literarum; urkunde]. Theofilos notárius az király palotában yl vala yvvan nemynemew ok levelet (ÉrdyC. 222). Kethel zorenth mynd marhamath s mynd okleveleymeth, az kyk nala wadnak, megh azgya (RMNy. III 215). Vamosok az ew okleveleketh szent Mihál napjara elew hozzak (Ver: Verb. 75). Az amyoknak is attam nala ualmai bizonyos ok leveleketh ky, kikreol levelet is adoth ew kogelmé, hogy el nem nezty toellem (Radv: Csál. III 183).

oldozó-levél: [literae absolutoriae; ablassbrief]. En az papa solgyan vagyok, az ewh garalenthly peneg twgya Kd, hogy sokal ynkaib maradnak az oldozó levél melleth, hogj nem az martyromsagotl kewannak (LévT. I 228). Az én kalastromi íletem, oldozó levelem, bucz járásom, lélek váltó misém semmi volna é (MA: Seult. 223).

oltalom-levél: protectionales Nom.² 157. schutzbrief PPB.

osztás-levél, osztály-levél: literae divisionales Ver: Verb. 76. theilungsbrief PPB. Nagyobb bizonyiságnak okáért az Ikrúróól való osztálylevelet oda küldöttem Kdnek (LévT. II 110). Efféle adomány levél nem elégseges a leany agnak a josszagról való kitudásira, megh ha a férfiu 6 magok között való osztás levelet adna elő is (Ver: Verb. 76).

öt-levélü(fü): quinquefolium C. pentaphyllum minus Beythe: Nom. 7. PPB. fünfängerkraut PPB.

paranesolat-levél, parancsoló-levél: praeceptoría Ver: Verb. 209. goboth, befelhlsschrift PPB.

párijált-levél: apographum; abschrift PPB.

pecsétös-levél: **1)** literae obsignatae Kr. [besiegelter brief]. Éneke bizonyására atuk az ny kosez írásunkoth, az peczetes lemlünkoth (RMNy. III 52). **2)** [diploma nobilitatis; adelsbrief]. Nagyra hetsüllem én is az érdemes régi nemességet, de mikor tsak pénzzel s egy darab pécsetös levéllel tanogattya magat, ama híres Aegyiptom béli templomokhoz hasonlító, melyekben nem lakott más szentség, hanem egy mérges crocodilus (Fal: NE. 13). Ellihetőtti az ember magával, hogy pécsetös levéllel felszabadítottak a rozsrá (17).

[Közmondások]. Erő s piték ellen nintsen pécsetös levél (SzD: MVir. 315).

függőpecsétös-levél: [bulla, diploma; bulle, diplom]. Két nagy bullákkal és függő pécsetös levelekkel állatott bé (MA: Tm. Előh. 23). A király függő pécsetös levelét csak ollá bé-esülöd, mint valami deáktul íratott cedulat (MHeg: Töszl. II 104b). E világi királyok függő pécsetös levelei (Matkó: BCsák 211).

pénz-levélü(fü): centummarbia, nummularia, lucaria MA pfennigkraut PPB Glycyrrhiza sil. Giesneri, sine foenum graecum sil. Tragó p. az leuelen idős fin (Beythe: Nom. 5).

pírongató-levél: objurgatoria epistola PPB. [tadelsschrift].

pérfolyta-levél, përfölállatö-levél: [processschrift]. A jegyzésekből tsinalhatnak pör föllallat levelet (Kász: Kit. 73). Minden rendbeli levelek, privilegiumok, quietantiak és pör folyta levelek Balassa János kezébe adattanak (Radv: Csál. III 213.).

privilegium-levél: [donatio; schenkungsbrief]. Walameny príulegum leweleym wadnak, mynd az fűtől marat josszagról, mynd az kyket atyank fölt, Patakon ees Fyzeesben wadnak (Radv: Csál. III 101).

prókátor-levél: procuratoria Nom.² 157. Azt a leweleth köljge fel Kogelmethok es a melleth prokator leweleth communitas es az Kogelmethok newe alath cum plena informatione et autoritate (RMNy. III 119).

rágalmazó-levél: dentata charta Deesi: Adag. 223. [gesquill?].

rovátolt-levél: folia *striata PPB.

sugorgós-levél: folia *striata PPB.

szabad-levél: **1)** privilegium Ver: Verb. 232b. MA. freibrief PPB. **2)** [fides publica; freibrief]. Az én supplicationat nem tudom ha beadat-e esászárnak, kibn 6 holnapig való szabad levelet kërtem (TörT.² III 326). Szerzettenek magoknak szabad-levélet a fűjedelemtől (Bethl: Élet. 262). **3)** [licentia; bevollmächtigung]. Yar wala az papy fűjedelemlhez es keere ew tewle zatad lewelet, hogy ha kyket hol talalhatna az kezrettyen hytheu, kötözween vnyee be Jerusalembe (ÉrdyC. 205b).

szabadjárásrólvaló-levél: salvus conductus, fides publica; freibrief PPB.

száz-levélü(rózsa): centifolia PPB. [hundertblätterige rose].

szék-levél: inductionales Nom.² 155.

személymëgnëző-levél: [literae quibus forma alicujus describitur; personallbeschreibung]. Szomszédoknak neweketh személy megh nyzew leweiben megh kely yrny (Ver: Verb. 80).

szerelmes-levél: [epistola amatoria; liebesbrief]. Jovinianus előb dobzóással rutitá, azután szerelmes levél írások között végezö életét (Füz: Pról. 888). A leveles táskában talalt holmi Dávid és kurva berthalmai páspókne között utro citro-que járt szerelmes leveleket (Bethl: Élet. II 319).

tagadólevél: [literae revocatoriae; widerrufenungsschrift]. Az tagadó levélnek kezével alija írt vala (RMK V 253).

tanubizonyosság-levél: [testimoniales; zeugnis]. A páspók-15 kellett tanubizonyiság levelet venni a papoknak, különben nem paposkdhattak (Bod. Pol. 31).

tanuló-levél: [literae tirocinii positi testes; lehrbrief]. Az esztvös logon, az kinek kezemel készön volna nemzetsége es tanul levele, nem tuzozik az próbalo extendöl szolgálhia (Köcsk: ÖtM. 227).

tilalom-levél: prohibitoriae inhibitoriae Nom.² 157. verbiungsbriet, richterzeichen PPB Könlörgök te Kdnek, hogj te

Kimed kívádn-e egy tytlom levelett (LevT, L232). Előfele idő mulast tilalom level által kirekeszthetik (Ver: Verb. 143).

tréfa-levelü(fü): symphytum; wallwurz Com: Jan. 24.

uti-levelél: salvus conductus MA. fröi geleit, pass PPB. Tiszességes üti-level: *missio cansaria PPB. Imának tenéked üti levelet (lílyef: Jephita 16). Az főjedelem üti levele: salvus conductus (Ver: Verb. Szót. 28). Adhatsz neved alatt üti levelet, adj (RákGy: Lev. 65). A ki idegen országokban bujdosik, az árosokban be nem bocsátatik, hanem ha üti levelet mutathat CsúziCseh: Edom. 228).

(el)válás-levelél: libellus repudi; scheidungsbrief. Adgion neki elhalasnak levelet: det illi libellum repudi (Fél: Bibl. 7).

válasz-levelél: literae relatoriae Ver: Verb. Szót. 14. PPB.

vallás-levelél, vallástétel-levelél: literae fassionales Ver: Verb. 41b. 111. [bekennitnisbrief]. Az jöszagrol való költ vallás levelben meg volna írva (Ver: Verb. 41b). Ha fiaim meg nem karnak neki adni, ezen vallás-levelennek erejével elfoglalathassa jöszágát (Gér: KárCs. IV.279). A ládát felnyitották és karabokba lordatta Tsulai György a maga házához, a mint a vallás-leveléből meg-tetszik (Bod: Pol. 89).

vallató-levelél: literae adjudicatoriae Ver: Verb. 298. 309. Csak egy avagy leg folyeb két köz vallato levellel alhat elő: micam duntaxat vel duas ad maximum literas inquisitorias prolixerit (Ver: Verb. 309).

valló-levelél. Fel-bontani a valló levelet: *apertam adscribere PPB. 600b.

vám-levelél: [literae portoriae; zollbrief]. Az szabadosok az wam leveleknek ky kelesse szeryuth, ha az wam levelnek elewte seolth, az wam fizetestewl magokat meg menthetyk (Ver: Verb. 75).

vas-levelél. Halogatás, halasztás, vas [lat. vas: kezés?] level-el való vontatás: prorogatio (Ver: Verb. Szót. 25).

vásár-levelél: emptionalis; kaufbrief PPB.

viisszafoglaló-levelél: literae recuperatoriae, recaptivatoriae MA. revisionsbrief, wiedererlangungsbrief PPB.

zálogos-levelél: literae impignorativae Ver: Verb. 147b. pfandbrief. Minden régi zálogos levelek haszontalanok es erőtlenek (Ver: Verb. 147b).

Levelecske: 1) [folium pusillum; blättchen]. [Az fyge fa] nykoron az őw agaban gyenge leyend es leveleczkey kelendek (ÉrsC. 569). **2)** literula, epistolium C. MA. briefchen PPB. Mynden ayandekozzakakat es gyanos leveleczkeketh nektek atok alat meg tyltom (VirgC. 137b). Legalább egyszer egy esztenlőbe levelecskéjével látogassa meg ebben az idegen országban (Gér: KárCs. IV.360). **3)** paginula C. [blatt]. Tanul-meg ez agynelmany levelecskéket: pagellas (Com: Jan. 3).

Leveledz-ik, levelez-ik: pampino C. *folia emitto, in *folia exeo, folia *profundo PPB. [blätter treiben]. Az sido mepek leveleztek chak bezeeddal tetemenyek nekől es iduessegnek gómólche nekől (WinkC. 139). A püma fa a mely első levelekkel leveledzik, meg tartya azokat (Land: UjSegits. 1348b). A kegyelemnek vize mellé plántáltatik az igaz, e mellett leveledzik, e mellett virágzik (Tof: Zsolt. 8).

ki-levelezik: [egermine; blätter treiben]. Mikoronn az fighe fanak az ő aga genghe liszen és kilenelezik, tuggátok, hog immáramn közel az nar (Sylv: UT. 38b).

még-levelez: vitum pampinis *spolio PPB. [abblättern]. Meg-kell levelezni a szőlőt, ne légyen sok fája: vitis putanda, ne

*silvoscant PPB. A szőlő műves a szőlő vesztősketh szőlő karokkal támogatja, az után egy kevés idő múlva meg-levelezi (Com: Jan. 84).

még-leveledzik, még-levelezik: [frondesco; laub bekommen]. Ő aga meg érmededőlend es meg leuelezendie (MünchC. 59). A kit én valasztottam, annak vesztőse me levelezie (Helt: Bibl. I. YY4). Szed meg az jegene nyárnae az bünböt az előt, míg meg nem leuelezie (Mel: Herb. 11b). Aaron vesztőseje meglevelelvén megvirágozott vala (MA: Bibl. I.136b). Tekinesetek meg a fige fákat, mikor meglevelednek (Tof: Zsolt. 590).

Leveledzés, levelezés: pampinatio C. MA. das erbrechen der reben PPB. Leveledzés vástolás, gyomlálás: pampinatio PPB.

Levelező: pampinator C. MA. rebenmann PPB.

Leveles: 1) foliosus C. foliaceus MA. voller blätter PPB. Szőlő leueles: pampinosus C. Burkos leveles erdő: silva *comata PPB. Hétnapig való leueles innepe vagyon az wrnak (Helt: Bibl. I. KKK2). Leveles sátoroc innepe: solennitas tabernaculorum (MA: Bibl. I.173b). Minekutana sok leveles aggal meg boytosodnak, az földet be burítottak (Förro: Unt. 307). Leveles gallyat késziteni téhre az marháknak (Lipp: Cal. 48). Kiki keres árnyék-szállást a leveles fák alatt (Fal: Vers. 875). **2)** [epistolarum; brief]. Az leveles ládát, mint vitték oda, edesem tudósits róla (RákGy: Lev. 56). Leneles ladamat gazdam azzoni halala után adgiak Rákoczi Ferencz uram kezehez (Radv: Csál. III.144. Bethl: Élet. 277. 420). **3)** proscriptus, infamia notatus MA. verwiesen, verbannt PPB. Valakit levelessé temi, valakit szünkivetni: *proscribere aliquem PPB. Minden perepatiokot leuelesse tenee es szanki vetece (Szék: Krón. 17d). Kik tisztessége vesztettek avagy levelessek volnának: qui infames sive proscripti essent (Ver: Verb. 193b). Főhadnagyom és fia valamely kereskedő ráczokat levagdalván és vétkekért esnervén, levelessé estek (Monlók. XV.390). Levelessé tudassá temi valakit (SzD: MVir. 377).

Levelesit: proscribo MA. verwiesen PPB.

még-levelesit: [acta perscribo; ins protokoll aufnehmen]. Ha az veteek nyilvának talaltatik lenni es meg meg-is levelesitne (Ver: Verb. 27).

Levelesítés: proscriptio MA. verweisung PPB.

Leveleskéd-ik: [proscriptus sum; verbannt sein]. A kik némely vétkekirt leveleskedtek, gratiájokat publicáltattani, az kik harmad nap alatt bűjűnek (Monlók. XV.288).

Levelke: [folium pusillum; blättchen]. A harmadiknac szőrös a levelkei (Mel: Herb. 79b).

LÉVENDULA (*lavenula* Beythe; Nom. 6): lavendula, nardus MA. lavendel, spiknard PPB. Spiknard, olyan mint a lavendula: nardus, nardum PPB. Ezek az virágok: zek fin, ezer io fin, lenendula (Frank: HasznK. 22b). Spiknardnak nevezeti diakul: spica nardi, nardus indica; magyarul: spiknard, hmi lauendula (BeytheA: FivK. 2b). Jó szagú és koszoruban valóc ezec majoranna, szekfü, levendula, rosmarin (Com: Jan. 24). Ha a puszpang fi levelei a levendula vizében bevettettek, az eszelősöket meg gyógyították (ACsere: Enc. 232b). A levendula negy szegű, belől fües szaru fű (ACsere: Enc. 244). Vétünk levendula virág színű vont aranyat 17 rőföt (Radv: Csál. II.218).

Lövendulai: nardinus PPB.

LEVENT? [fillico; allsogleich?]. Előve az oroszlan es az egyik ökröt maguak leuent meg kezdle (Helt: Mes. 418).

LEVÉNTA: pugil, athleta, heros Kr. [held]. Vitéz Zrínyi szavával meg bátorítottak az egész sziget-vári vitéz leventák (Zrínyi: L86). Mikor közel Villhoz Demirkán eljutta, hangos torkol neki ilyen mód kiálta: Egészséggel Deli Vid, heróvát leventa, miért ilyen későn jössz te fogadásodra (H13). Nemes leventa, tapoldj pogány vért (Thaly: VÉ. 1324).

Levéntül. Ne tánczoly leventül Phlépével (RendÉl. D9).

LEVESZTIKOM, LEVESTIKOM (*labastok* MA, PPB): levesticum MA. hypotelium Major: Szót. 253. ligusticum PPB. liebstückel PPB. Levestikom, léstyánfű: ligusticum PPB. Jó a lenisticum is súlyfűvel, spicűval, borssal és gyömbérral egyetemben (Cs. J1). Heusegről való házias orvosság a lenesticum gyökere megtörve (Frank: HasznK. 36. Beythe: Nom. 6). Kerti orvosló fűvek: az isop, levesticum, mátra fű (Com: Jan. 25).

LÉZÉG, LÉZZÉG, LÉZENG (*lédeq* Hlyef: BCSomp. 129. *lézeg* Diósz: Fal. 111): oberro, fluoto MA. herumschweifen PPB. Lézzegő: evoluticus C. Kezdeének nemelyle a lézegő ördög űző sídóe közöttül az wr Jesus nemét segítségül hívja (Helt: IT. mb). Soc lézegő litrokat győtfőte vala belé, mellyeket ki ezattáz vala (Helt: Krón. 98). Meg nem őrizhetik az sok lézegő népköltől az fűkát (Nád: Lev. 41). Kie veled lézegene (Mon: Apol. 47). Hogy merik vallyon az ő lézegő el oztótt és meg szaggattott tábortokat az szentek roppant seregével szemben állatni (Pázm. Kal. 325). Még az martinista és calvinista tanítóknak lézegő tunitásából is sok esatákat böcsőtöttam (P99). Az okos ember ártótot tehet a főb lézegő bizonyítások guszágáról (Pázm: LuthV. 16). Az Christus magát azoknae hamarab esmernee adgya, hogy nem a lézegőknec, futározknae (MA: Seult. 326). Az áldott szent léleknek felékesített rajzait hátra hadykn valami lézegő sohomaiakért (MHeg: TOSz. II. 105). Elnéhnek megvakításával pokolra lézegesz (Diósz: Fal. 111). Észre vevő a veszedelmes álomban lézegő Matkó (Hlyef: BCSomp. 129). Az főnök (sereg) főlelentül lézeg (Zrínyi: ASyr. 131). A szerenese igen bizótalmul lézegni (RendÉl. B). Hadnagy híre nélkül ki lézeg, megveretik (MonTME. V. 343). Hada hol lézeg (Thaly: RT. 15). Ez lesz az Dunán túl magában lézegve operáló mulatságnak az vége (Beres: Lev. 109). A szerenese szembekötve lézeg (Kisv: Adag. 185). Ide s tova lézeg a szemével (380). A szerenese pörög és kúcsével eső-rög, szem bekötve ugy lézeg (Ben: Rim. 177). A kozákok szőrvá, hűtve, itt anott lappangva különösen lézegtek (Fal: Tlé. 722). Lézzegünk, bújdosunk, sem szelünk sem partunk (Fal: Vers. 913).

szőllyel-lézzég: ~ Szőllyel lézzég gondolatoc (MA: Tam. 116). Marhadnak szöllyel lézzégő nyájait találak (Förö: Curt. 251).

Lézzégés: [oberratio; das herumschweifen]. Okót mint fejten lóbakat lézzégésre eresztí (SzD: MVir. 143).

[Lézeszt]

föl-lézeszt: [fincito; bewegen, anspornen]. Lón, hogy a romai papa az ő bulezakul soc fejedelmeket föl lézesztene, kie el monnéne, hogy viszena vemmé Jersulomet (Helt: Krón. 52).

LIB-LÁB: [quisquiliae; lappalien]. Az megbűsült ember elméjében dűb-dűb, ez derekas dolog nem valami lib-láb (Thaly: VÉ. H. 221).

LIBA: pullus aserinus MA. aserculus; gänselein, jungo gans PPB. Lúd-tű, pípe, liba: aserculus PPB. Ime te Kednek küldek az majorságból öt libát (Lev. II. 66). A lúd, gäns, liba gágog (Com: Jan. 32). A liba mellett pisztort kell tartani (MonOlm. XXIII. 36).

LIBERIA: tessera herilis, vestis tesseraria PPB. [livree]. Kérem Kéet, Miskolezy Istvan uramnak küldjön köntöst, ne járjon ily ezudarul ő felsége előtt; ennek nem kívántatik liberia, csak kék fajlandisból is jó léssen (TörtT. II. 376). Jobb volna a a világnak megmutatni, hogy nem tsak a kapukra, liberiaakra fügesztyük régiségét nemes zámorúknak, hanem azoz illendő erköltsel is érdemeskedünk (Fal: NA. 181).

Lábériás: [veste tesseraria indutus; livree tragend]. Nem sok embernek volt úton szolgálja, kivált liberias 1759 (Házánk. 1294).

LIBOC (*libatz* MA. *libatz* PPB. *libatz* MA.): vanellus, spermologus MA. larus PPB. kibitz PPB. KirBesz. 159. A harkály, poszáta férgecel él, mint a libocz is talán (Com: Jan. 31). A libozt második híseges és állhatatos vezére a fürjeknek (Misk: VKert. 433). A fürjeknek vagyon egy kiváltképen való vezérek, a libozt, a kinek szavára éjjel felserkentetnek (477). [Vö. BÉBIC]

LIDÉRC (*lidere* Born: Evang. III. 15. *lidere* ErdyC. 638. *lyidre* 504. *lidere* C. *lidere* Com: Jan. 137. *suppresso: lidertz* PPB): 1) ephialtes, incubus MA. alp PPB. Incubus: ezt hiák a magyarok de ok nekül lidereznek. Ephialtes: ez az betegség az, kit az magyarok hamis vélekedésből lidereznek hínnak C. Ephialtes: Az betegség, kit lidertzne es boszorkány nyomásnae hínnak MA. Álomban-váló megnyomás, lidertz: *suppresso nocturna PPB. 2) [cacodaemon, lamia; böser geist, unhold]. Egy pokolbely liderezt, ki ymaran hat ezteudeg yarth vala egy azzony-allathoz, mynd az sok neepnek előte meg zabadoyta (ErdyC. 504). Egy azzonyallathoz pokolbely erdege liderec keppen yar vala (385). Mint ha lederec laknee vel (Born: Evang. III. 15). Az ördög bagzott liderec módgyára anyyival (Pázm: Kal. 181). Luther anyya felől azt mondgya, hog ördög bagzott liderec modgyára velle (Pésv: Fel. 716). A Christust ő mestereknec lennie meg nem ismérheték, hanem lidereznec, tündérnek, kísértetnek vélek (GKat: Váts. II. 1261). Bolondságokkal akarja támogatni a pópista liderec igazságot (Matkó: BCSuk. 92). Liderec, olyan formájú madár, mint íromba tyúk, nappal ágyok alatt volt (Nyr. V. 157). 3) [ignis fatuus; feuerknechtchen]. Feklik ug lidereczek, neki alá esik az égből mint eg eyllag (Mol: Szám. 91). Mint tüzes lidertz szél le az folyóból, kinek lüngs farka szikrázik sok tüztől (Zrínyi II. 89). Fűtőkis csillagot minden ütés esnül, sok agrosó szikra szik-déssel a kőnál, tüzes lidereczke éjjel ha ki tanál, itt minden füvállás több szikrát ad annál (GyöngyD: KJ. 426).

Liderecs: 1) [larvalis; gespenstartig]. A gyermeki elmében valamely dolog a fűleken be-ötetik, mely miatt éjjeli nyugalmokban liderecs ábrázatokval rettegtenek (GKat: Váts. I. 1019). 2) [lunaticus; mondstüchtig]. Az topeslusnak ereje a holdnak telésével és fogyásával nő és fogy; kiért mondgyák, hogy liderecs embernek is jó nálla hordozni (Keesk: ÖtM. 272). Ha az veres testekövet az bal hóna alatt viseli, liderecs és kórságos betegséget, bolondskodást meggyógyít (282). Az mezey cikoria meg oltja az zent Antal tüzet; az ki liderecs, ege minden nap rutatnál egygüt, meg agyogitya (BeytheA: FivK. 40).

Liderecsesség: [selenianus; mondsucht]. Lidertzesség vagy férjtűni mag folyása ellen egye az ember része etzetben a portz tüvet (Váli: OrvSz. 139).

LIFÉT-LAFÉT: [edillitas, astutia; verschlagenheit, verschmitzttheit?]. Leopoldnál valának itt az követek, lifét-lafét minden dolgok; hogy hadi küldhessenek Bécsben, miképpen van az armistitium, azonban azelőtt armistitiumot örömet tartának (Beres: Lev. 154).

LIGET (*liget* Helt: Cane. 339): nemus C. saltus MA. dieker wald, lustwald PPB. Liget ördö: saltuarius C. Gyakor

erdő, liget: ein dicker wald Nom. 7. Ad hunc planiciem ligetibz vocatum (Wenzel X.81). Votem ōtet ligetibz: ponam eam in saltum (BécsiC. 183). Ordehatoc Russanc dērfay, mert ki mettetet a meg erő sejtetet liget (310). Isten myre yzecl el mynd voygen meg haragwal the lygetodnek yohyra (KeszthC. 184). Salamon kyrál nykron latta vont zsep voltaat, vyve el az herről es yltetoe el az ow lyghetoben (ErdyC. 284b). Őltétőnc ligetet erdőköt minden magas halmakon (Helt; Cane. 339). A plantalt ligetokbo es kertekbo reszketeges képeket ezinalt vala (Mel; Sám. 326). Ligetek között (inter nemora) bolygot (Com; Vest. 67). Akkori időtájban találja kiküldeni arra elrendelt törököktől valamely nyárjas ligetben való megölgetésére a fejedelmet (Rumy; Mon. 184). Elő erdeje is vagon az falnak az ligeten (Gér; KárCs. IV.409). Zeng már minden liget a sok madar szokkal (GyöngyD; KJ. 368). Kelyén sétál a vad s urák a ligetben (130). Zúz és fonyasztó dör borít ligeteket, homályos köd fekszi a szép vidékeket (Orezy; KöhlH. 185).

Ligetes: nemorosus, saltuosus C. MA. waldig, büschigt PPB. Az Salamon házának más tornacza is vala az ligetes ház tornios háza előtt (Mel; Sám. 276). Manasses balnaziozo ligetes erdőkotes kerteket ezinaltata (452). Szép ligetes erdőe (Kár; Bild 1398b). Talihnas ligetes erdő (Gér; KárCs. IV.332). Vala egy köttő, bő a forrásában, s szép ligetes erdő annak le-folytában (GyöngyD; Char. 394). Erdős és ligetes helyek (Szeg; Aqu. 2). Ligetes erdőkön messzére haladot, de a maga haján egy fára akadott (Thaly; Adal. II.200).

Ligeti: nemorensis, nemoralis MA.

LIKTÁRIOM *lectuarium* LevT. II.258. *littarium* Bal. Epin. 2): conditum, confectum, electuarium; eingemachtes PPB. Bis-almából öntött liktáriom, bis-alma sajt: melimeli; öntött bis-alma liktáriom: cydonites PPB. Liktáriom-simáló: conditor, conditamentarius dulciarius PPB. Azzonyonk Maria egy ezüst kalamálnal lyctariumot ad vala nyolcan apcának (VédkK. 15). Doktor uram is jegyzett holmi szíverősítő electuariumokat (LevT. II.258). Csinálj énekköm liktariomot, de ne ligyat, hanem kemént (Nád; Lev. 69). A fincs lietariomoc is hasznos (Cs. L2). (Az eorveny gyökere) igen hasznal az emeztetlen gyomornak, ha vizet izzá, aazgy lietarium modra főzi az gyökerét es eh iolra azt eszy (BethA; FivK. 6). Terjéket avagy egy vagy két falat lietariomot vót magához (Prág; Serk. 109). Az patikárosoc jó ízű lágy orvosságokat, liktariomokat, nyálazatós édes falatokat szelenczékben elteszne es megtartanac (Com; Jan. 175. 218). Mivel a gyomrom nem igen jól érzem, ha egy kevés bis-alma es kömény-liktariomot hoznál, egészségedért felkapogatnám (TörtT.² III.169).

tök-liktárium: [electuarium encurlitaceum; kürbislat-werge]. Nem veszik eszékben, hogy bűdös boeskor bört rágnak tök littarium gyanánt (Bal; Epin. 2).

LILIOM: lilium, crinanton C. lilie, gilge PPB. Lilümből való: lilaceus; lilium-szár: crinitum C. Liliom-olaj: *susuinum oleum PPB. Liliom bokor: liliatum PPB. Vénen ő jogianac űltözetit es liliomokat es higeket es gűróket: assumptique dextra-liola et lilia et inares et annulos (BécsiC. 31). Lassatoc a mezőnece liliumit, miképpen nőnece, nem munkalkodnac, sem fonnac (MünchC. 25). Kezeében egy lilium zaal vala langazvay (ErdyG. 276). Az cep lilium az egőt sebőknek megh uigazvay (KazC. 142). Paradichannak feier rosán es tisztasagnak feier liliuma (TherwC. 125). Az Zsuzsánna szép lilium avagy ékes róza (RMK. IV.263). A melléknek gyökér helyett fejek vagon ezec: fok hagyma, veres hagyma, lilium (Com; Jan. 23). Homloka lilium, az ajaka kláris (Thaly; Adal. I.121). Én igazán hivattatom Zsuzsánnának, melyet magyarul mondhatni liliumnak (II.290).

béka-lilium: anticantharis, hemerocallis, crinum C. lilium agreste; weisse lilie PPB. [trichterlilize]. Sárs gyökere, sarga viragu, beka lilium (Frank; HasznK. 18b).

erdei-lilium: peridymenos PPB. [goissblatt].

fehér-lilium: lilium album Beythe; Nom. 6.

kék-lilium: iris domestica, gladiolus, lilium caeruleum MA. lilie gilzen PPB. Kék liliumnak nevezoty deakul iris az egy szinutannak hasonlatossagutal, magyarul kék lilium (BeytheA. FivK. 1). Kék lilium gyökere (Frank; HasznK. 17).

mezei-lilium: spatula PPB. [wasserlilie].

sarga-lilium: iris aquatica, spandacorus, luteum lilium Beythe; Nom. 5. lilium croceum, raphanitis; gelbe lilie PPB.

saslevelű-lilium: spatula PPB. [wasserlilie].

vad-lilium: [lilium martagon; goldlilie]. Arany gyökere avagy vad lilium (Frank; HasznK. 18).

vizi-lilium: spatula PPB. [wasserlilie].

sárga-vizililium: aconit Com; Jan. 23. [kalmus]. A fűszer-szünoc némelyec hazánkbeli, mint a bors, szek fű, sárga vízi lilium, kapor (Com; Jan. 23).

Liliomos: lilaceus SI. [lilien]. Sz. Imre herczeg virágzó lilioson tiszta szűz életének időjében el-ragattatván (Bíró; Ékes-ség. Címh).

LIMBUS: [limbus]. Halatloannak ideyen ala zalak lymbosa (VirgC. 61). Az lefőc lymbosnak kemeneibe zalla (NagyszC. 183). Ninczenek hát purgatoriumba sem limbosba, hanem nün-goznak (Mel; SzJán. 210). Az Kaluz nem egyéb, hanem sok hitván gyűlenész káromlásnak possat limbosza (Zvon; PázmP. 257). A pápisták aszt valják, hogy a Christus pokolra ugyan valóságosan be ment és annak barlangjából, a purgatoriumból, a lymbusbol a lelkeket ki szabadította (VárM; Szöv. 37).

LINEA, LÍNIA: 1) linea C. regula MA. linie, strich PPB. Igyenes linnya: regula C. Valakie ezen linnya szerint iarnac: qui hanc regulam secuti fuerint (Helt; UT. Bbs). A mérésnec linnyáia szerint: secundum mensuram (zs). Hogy igaz lineán iárunk (Bal; CsIsk. 137). A földmérő a mértékre szabott vonogatásokat, lineákat szemléli és az egymástól tavul valóságokat méregeti (Com; Jan. 164). Nem mindenkor jártam a lineán, de sem költésében, sem magam-viselésében nem keresett hibát és zenebonát 1759 (Házánk 1446). A lineán kívül hágni (Kiss; Adag. 159). **2)** [ordo; reihe]. Lineák-közi: interstitium PPB. Mellyik lineákon vita azokat Calvinus (Matkó; BCsák. 158). Majd mennyi linea benne vagon, amyi mérges gyűkerű tsemetékel fiatalosodott könyvestkének erdejében vadászdogalna (Pós; Válasz. 19).

mérő-linia: [regula; richtschnur]. Kiezoda az, acki a földre mérő liniat vetett, ackihez kepest fel épült (Mel; Jób. 91b).

szégelet-linēa: norma PPB.

Linéal, linéáz: lineo MA. lineas duco; linieren, linien ziehen PPB. Linéáz-fa: regula PPB. Régulára szabott, mértékes, lineázott: normalis PPB.

lő-linéáz: delineo PPB.

még-linéáz: [lineas duco; linien ziehen]. A jó tanító lterást ír a gyermeknek eleiben, azután meglinéazza (Tó; Zsolt. 575b).

Linialás, linéázás: linearum descriptio, productio; das linienziehen PPB. Az ábrázatloannac lineázásiban, rajzolásiban csudálatos különbség vagon (Com; Jan. 47).

Linéázat: ∞ Micsoda jelekkel és lineazatokkal nyonija ki az ő képét (MA; Tan. 173).

LINEÁL, LINEÁLÉ: amissis Major: Szót. 36. richt schell. A földmérés a regulához, lineáléhoz lineákat, vonásokat vonogat (Com: Jan. 164).

szégoletős-lineálé: norma Com: Jan. 164. [winkelmass. A földmérés a regulához, szégoletős lineáléhoz szégoleteket vonogat (Com: Jan. 164).

LINKABAS C MA LINKÁBÁS P/B LINKADÁS MAI P/B [2]: ephialtes C incubus MA alp. nachtmulden P/B Ephialtes: Ez az betegség az, kit az magyarok hamis vélekedésből lidüreznek hinnak; mi nevezzük linkabas C incubus: Linkadás oly álmomi betegség, midőn úgy tetszik, mintha ember nagy tereivel nyomottatnék meg; ezt tudatlanságból ki lidértnek, lidvertnek, s ki pedig boszorkány nyomásnak hívja, más neven ephialtes MAI Linkadás, oly álmomi betegség midőn úgy tetszik, mintha ember nagy tereivel nyomottatnék meg: incubus P/B.

[LIPPED]

még-lipped: [lubens aures praeben; freudig zuhören] Eva még-lippedvén a szép szóra, észbe se vette, hogy a sátán a mérget szíve áránt lávi reit (Megy: 6Jaj. 1114).

méglippered: [auscultatio juvena; freudiges zuhören] Szép volt a syreneseknek éneklések, de a reit méglippered tengerben merüléséből fölt ki azoknak, a kik abban belé vágának (Megy: SzAÖröme 75).

[LIPPEN]

még-lippen: [se demütere; sich ducken]. Elérkezvén a porba, meg-lippennek és zugolódnak (Megy: 3Jaj. 1165). Az oroszok az ő ordításokkal az apróbb állatokat annyira el-rémítik, hogy előtök holt-elevenekké lóvén, tsak meg-lippennek (Misk: VKert. 54). Mihelyen az állvet meglátják a galambok, vagy hogy tsak meglippennek, vagy valami rétek alá repülnek (378). Félholmekben tsak meg-lippennek a kisebb állatok (SzD: MVir. 119).

[LIPPEST]

még-lippeszt: [effläscho; bozanbern] Szív meg-lippesztő szavú syrenek (Megy: 6Jaj. 1114).

LISZT: farina C. Lisztből való: farinarinus: lisztből való: farinaceus C. Liszt lang: siligo P/B. Lisztet szítalók: pollinco P/B. Vété ő Abaira igen zep tisztaság lisztét es parabol lá érkeket (DöcsC. 32). Meincene orzaga hasonlatie kovához, kit vénenemberi el reit három merce lázbe (MünchC. 39). El nem toga, miképen az őzueg azzomae olaja a boglbe es a lyst a vödörbe (TelC. 128). Lisztből gyurt étek (Helt: Cane. 116). Gyúrd az lisztet: comisco simlam (MA: Bibl. 111). Ikon szakasztva adut 3000 okka lisztet és 15 vágót (MonDrók. XV. 66). Nem bánnánk, ha minden osztagnak szemfél, lisztől volnának az váraklam (RákGy. Lev. 199). Engedtségek meg a sörök lisztül való eladása (Nyr. XII. 415).

árpa-liszt: polenta MA 7far herdei P/B. Igerstengraupe. Árpapóány, ázott árpa-liszt, szárad, vékony ebéd: polenta P/B. Ha az májorona levelet meg zarándot, árpa lisztel az dagadot főö zömre kötdő, meg-gyógytja (BoytheA. FivK. 716).

bab-liszt: lomentum; bohneimehl P/B. Ha mind hoistul meg főzöd az babot, lisztinel io kenny minden telte dagadasokat (BoytheA. FivK. 396).

búza-liszt: tar, alomon C. MA ador Major: Szót. 14. koromehl P/B. Búza lisztnek virága, színe, langja: pollen, pollis P/B. Ez pedig leszen vala búza lisztből anné sendiebbé anné pogacszabol (Szék: Zsolt. 1796). Ha az gyopárnak vizét búza lizt langal özne keverél, dagadást gyógyít (BoytheA. FivK. 62).

keményítő-liszt: amyum Major: Szót. 36. [krattmehl

köz-liszt: farina Kár: Bibl. 1300. [brodmehl]. Az Salamon asztalára minden nap harmintz véka semlye lizt és hatvan véka köz lizt két vala (Kár: Bibl. 1300).

rozs-liszt: 7siliginea farina P/B. [roggenmehl]. Ha meg zarándot az májorona levelet ros lizt langyannal, az dagadot főö zömre kötdő, meg-gyógytja (BoytheA. FivK. 716). A esőnége esináló malomból hozott ros lisztből kivánatos édes esemegéket csinál (Com: Jan. 70).

szitált-liszt: pollis MA. semmelmehl P/B.

zsömlye-liszt: simila, simlago P/B. [semmelmehl]. Két lat arpa egy sicslon egy lat semlye liszt egy sicslon iar (Mel: Sám. 333). Az Salamon asztalára minden napon emyi édes két vala el: harmintz véka semlye lizt és hatvan véka köz lizt (MA: Bibl. 1308).

Lisztécske: [farina; mehl]. A kas lisztécske el nem fogya, és a májos olajos korsóbol az olaj meg nem keuesedek (Mel: Sám. 335). Egy maroc liztecském vagyon (Kár: Bibl. 1323).

Lisztél: [melo; mahlen]. Egy igen szép, sebes folyó viz ment el a város közepén, ezen voltanak tsaknem egymást érő lisztelo nahmek (Halt: Hlist. HL38. Fél: Jogyz. 961).

Lisztös: 1) farina obsitus; mit mehl bestrent P/B. 2) [farine; mehl]. Ez ember régenten molnár volt és az lisztes síkot fejéhez verték volt (Hosv: Toldi. 96. 3) [canus; grau]. Te is immár koros szabász vagy és lisztes immár a fejed (Helt: Mes. 395).

LÓ [der Nom. 25, in Sylv: 17. II. 142. Pös: Igazs. 1730; equus C. caballus MA pferd, ros P/B. Lóhoz való: equinus, equeus C. frontatui a lóval: equitare *toluim; martalóz, a ki embert, lóvat vagy egyebet loz, elád vagy tserél: margo P/B. Ad quendam publicum vian hatlunoguta vocatam (Wenzel A. 207). Kiral aiet tiszténi, kirali ruhakba két öltöztetné es a lora vetni (DöcsC. 62). Te perejtasodot Iacobnak istene el abuttak mend, kik ollettek lonakra (AporC. 31). Ezek zekerebe, ezek lovagba, mi kedeg mi yronk istenőknék ne veho kialtonk (DöbrC. 11). Az loh erőssen rugdosuan ölt (DöbrC. 129). Le zökölleek lóva hatarol (ÉrdyC. 510). A kötel volt az lonak zöröböl, egyalwa (ÉrsC. 131). Eg kun, ki hata megit eg szip leant vizen vala a lón (Szék: Krón. 168). Az urak mind földhökösének, lóra ragadának, hamar szigundának (RMK. III. 47). Kínálthekpen-csak lonokat gyakné a képecel hitok megé küldöth yvalogok (Helt: Krón. 96). Az Bakay nemes uraim meg elegyteztek az lw arrand az zoghény emberth (RMNy. II. 296). Egy fölt ökröt, nyaj juhót, akar egy lo meuet ki ne merjen haytani (Ver: Verb. 228). Negyedföld adab ne legyen a ló (KöcskTót. III. 673). Mérgemben a bicsakommal öklödöztem a ló farút (Döhl: Élet. 298).

[Szólások] Mint a ló magokat megbacklották (Gvad: RP. 360). Csikozik a ló (Gkat: Tök. 1116). Igen böf csek mint Damján lóva (RMK. III. 265). Mustan lóvak fíwen wadnak (Lévt. 197). Vövek eszekben, hogy ló böf a szekecsnyre, ha ez így vagyon (Pazm: Kal. 431. Pös. Igazs. 730). Nem tudom, ki lóva fia vagy: zalban an ater sis nescio MAI Tam lootow, quam giharlog vocati, militares et fortes viri (SzékOk. 11). Tatar kezbe akadt sok szunú népekkel, sok ló ló katoná sok köz legényekkel (Gyöngy: Kál. 108). Latol kurez a lofejő, ő Atila igaz-verb (Thady: Adal. II. 91). Irtam vala Nodnak, hogy én ló halálában boesütam emberemet Kalmán esdre (TörT. I. 279). Aranyokat osztottam katonáknak, kik lóhalálával vitték az ordersmet (Döck: Lev. 539). Ló halálán Sietet az udvarhoz (Könyv: ÁrtM. 119). Elhaldtam ide Döcsben, lóhalálával Siettem (Thady: VÉ. 1139). Eleyben ywvenek lo hatton az wytezek (ÉrsC. 318). Meg-ereszteni miasa a ló száját: 7müittere equum P/B.

Ne niargallhatok hattí a eziganok lován, a szerenze kerekén (Mol: Szám. 6). Jól tud szántani a tzigányok lován (SzD: MVir. 224). Chak gyorsan utánozik lovakon szágódgyunk (Zrínyi. 151). Gyorsalkodó lo lovára fordula (Cseng: Jer. B). Lura álltetik (Czegl: Dég. E5b. 28). Lóról gyalog szállani: *digredi ad pedes PPBL. En lovat arulok s te belé szürsz: meos necto cincinos (Deesi: Adag. 191. MA. Kise: Adag. 305). Pisogattással fogják meg az loat (Deesi: Adag. 265). Ló-hajló: agitator PPBL. Nem alám hoztad ezt a lovat: nem az én számonra való (SzD: MVir. 299). Szágottattyn a lovakat (Laud: ÚjSegít. 1720). Ügettette lovát (Mik: Törl. 85).

[Közmondások]. Valaki a más ember lovánat vernet és, belé szakad ömen lovának a nyaka (Helt: Mes. 278). Az kinek lova nincs, gyalog jár (SalMark. 11). Ökörtől ló példa: Scythiarum oratio (Deesi: Adag. 101). *Fáradt lónak furka is nehéz: longo ex itinere etiam pulea oneri est MA. A sarkantyúzással nem hízik a ló (Czegl: Japh. 159). Nem áll az ebeken, a mint mondják, a ló-halál GKat: Váts. II.254). Nem kell serény lovat sarkantyúval érní (Kise: Adag. 112). Így áll minden ember a lóról az öszvérré (Orezy: KultSz. 6). A mit gyalog ígér, lovon meg nem áll (SzD: MVir. 29). A lónak négy lába van, még is néha megbotlik (34). Minden tzigány maga lovát ditséri (88). Simon bíró hajtja a lovakat (172). Elhasztalan dolgok: Szeleket legeltetni, ketskéről gyapjat vágni, dögölt lóra jatkát verni (219). Szunár is kedves, a hol ló nincs (290). Ha lovat niútsen, talpad keszmi légyen. Lóról szunárra, tseherből vederbe, ebeni gubát, Bolond, a ki egy zab szemért a lóla bujik. Béna, sünt, kehes ló szekeress lónak tsak mind jó. Zabla nélkül a ló soha sem léssen jó (300).

agg-ló: equus vetulus Kr. [altas pferd].

[Közmondások]. Nehéz ágh lóból poroszkát tenni: equis mutare lingvam (Deesi: Adag. 13. 137. 202). Az lóból nehéz poroszkát formálni (Sám. 2Fel. 454). Agg lóból nem válik poroszka (SzD: MVir. 478). Mint az ágh lónak, minez bőczületi (Deesi: Adag. 85).

ajándék-ló.

[Közmondások]. Ajándék lónak nem kel a fogát nézni (Deesi: Adag. 295b).

babos-ló: equus maculosus PPBL. [scheckiges pferd].

bak-ló: [equus ligneus: holzpferd]. Az gyermekek baklónán akarsz meg mustralni (Zvon: PázmP. 283). A comédiákban látunk roppant seregeket baklovakkal, fűzta kardokkal (Csúzi: Tromb. 343).

baklovas: [in equo lineo equitans: ein holzpferd reitend]. Előhasika, hegykebűtyke, nűdszám nyargalódzó bak lovasok (Csúzi: Tromb. 280).

botló-ló: caespitator C. [stolperndes pferd].

csikó-ló: [equuleus: fohlen]. Kültünk 2 csikó lovakat (MonTME. 1142. KeestTört. II.512).

égyhambavaló-ló: jugalis C.

erösszajú-ló: *equus asper PPBL. [ungezümtes pferd]. Mit örüllök rajta, ha hegyről le ment hó, ha bánat úgy hordoz, mint erős szájú ló (Zrínyi II.191). A mi indulatunk úgy hordoznak bennünket, mint az erős szájú ló (Fal: NA. 174).

fegyverős-ló: equus *bellator PPBL. armiger, cataphractarius: ein pferd, das waffen trägt PPB.

fő-ló: 1) [equus: pferd]. Az erdélyi fejedelmek 6 Knek egy fő lovat s másik gyermek lovat hag yok (Radv: Csál. III.334). 2) [primipilus]. Siculi dicuntur trium generum, alii enim sunt potiores vel primores, alii primipili, vulgo lofew et fewlo appellati (SzékOkl. II.50).

futó-ló: veredus C. [courripferd].

gépelyős-ló: equus machinarius PPBL. [mühlpferd].

gyermek-ló: [equuleus: junges pferd]. Kownegothem wala the Knek, kerne K wrauntwol egy gyermek lovat (LayT. 187). A gyermek-lovat nem tsak piszogetni kell és simogatni, hanem mikor kívántatik, vesszőzni és ütögetni is kell (Pázm: Préd. 206). Te benned olyan természet és tudatlanság vagy, mint imez tamdatlan gyermeklón (Pálhai: Sacr. 71). Szép gyermek lovakot elajándékozott (Montrók. XI.319). Adott az ur egy doros gyermek lovat (ErdTörtAd. IV.34). Az gyermek lovakat diósírik igen, ha leszen 6 egy szőrű köztük, össze válogatom őket (RákGy: Lev. 63). Döntán érkezék levéllel s valami gyermek-lovakkal (Montrók. XVII.30).

[Közmondások]. Egy botlásért inát el nem vágjuk a gyermek-lónak (SzD: MVir. 229).

gyors-ló: sonipes C. [reiner].

hámos-ló: equus jugalis, helciarins MA. [zugpferd].

harmadfő-ló: equus triemis Nom.² 137. [dreijähriges pferd].

hányó-ló: equus successor C. [stösser].

hátas-ló: equus celes, tellarius MA. sattelpferd PPB. Az papistaknál csak olyan az Christus, mint az hátas lovon az szűgölő és az farmatring (Gyarm: Fel. 281). Istállójában tizenkét ezer hátas-lova volt (Pázm: Préd. 917). Paripa hátas ló (MesésK. 8). Ajándékozott hat válogatott hátas lovakat, drága hal fogakat tizenöt okát (Montrók. VXIII. 224). Egy botot is hagytam és legjobbik hátaslovaomat (Radv: Csál. III.234). Sok pénzzen veszik az hátas lovakat, pénzért vezetik szolgálk is azokat (Szentm: TF. 20).

herélt-ló: cantherius MA. [equus castratus: verschnittener hengst]. Az herélt lovak közül Patakra küllj 16 jó gondviselés alatt (RákGy: Lev. 68).

hím-ló: equus Nom.² 133. [hengst].

hintós-ló: equus carpentarius PPBL. [karreupferd]. Szekeres és más hintós lovak követni fogják (RákF: Lev. III.181).

inpókos-ló: equus *suffraginosus C. [mit flehsengalle behaftetes pferd].

iskolás-ló: [equus condocfactus: schulpferd]. (Thaly: RT. 383).

kabala-ló: caballus, equa C. stute PPB. Nagy diadóség vala régen a diadalmas fejedelmek meg elégedni egy kabala lóval (Kéri: Sen. 115b).

kacola-ló: equa Nom.² 133. [stute]. A terh hordozó nyergek öszvérré, kabolara, kacola lóra tételnek fel (Com: Jan. 88).

kanca-ló: caballa Nom.² 119. [stute]. Kantzolónak hágisa a mén-lótól: superjectus PPBL. A terh hordozó nyergec kabolara, kanca-lóra tételnek fel (Com: Jan. 88). Egy barna kanca lóra adtak hitpénzt (MonOkm. 1274).

kantáros-ló: [equus frenatus: mit zaum versehen]. Az kapitányságról való zászlót viszi Várdai Nagy István egy kantáros lovon (Gér: KárCs. IV.552).

kaptatetemes-ló: equus suffraginosus C. [mit flehsengalle behaftetes pferd].

katona-ló: equus bellatorius Nom. 96. [kriegspferd].

kék-ló: glauciohus MAL. [grauüliges pferd]. Almás kék-ló: *scutulatus equus PPBL.

kocsi-ló, kocsis-ló: equus rhedarius, essedarins, carrucarius MA. kutscheupferd PPE. Igertünk a menes keozöl koczi

lovak (RMNy. II. 36b). Szőtebéli kotsis lovadnak való gyeplő (TörtT. XVIII. 226. Radv. Csál. II. 12).

lépő-ló: equus gradarius Nom? 135. pferd, das im schritt rehet PFB.

jó-lépő-ló: equus "gradarius PFB.

macskaszēmű-ló: glauciolus MAL. [grauflügeliger pferd].

mag-ló: equus CorpGramm. 411. equus integer, admissarius SL [zuchtlangst, musterpfers]. Bassori basa híres mag lovától paripát nevelek hátezeri kantzától (Orsz. KöltSz. 198).

málhás-ló, málhahordozó-ló: equus elitellarius Nom? 121. sattelpfers PFB.

malom-ló: equus machinarius PFB. [mühlpfers].

masodfű-ló: equus biennis Nom? 137. [zweijähriger pferd].

mén-ló: admissarius Ver. C. equus admissarius MA. armentalis equus; springhengst PFB. Mén lovat a ménesbe kantzák közzé bocsító mester; peroriga; ménlovat kévünni vagy kantzát; equio; ló bér, bika bér, ménlért való bér, mifőn a kalálára bocsátatik; equimentum PFB. Egy pey men lovam wala (RMNy. 180. Kár. Bibl. 1673. Radv. Csál. II. 370).

ménés-ló: x. Mikor innár akarod, hogy a ménes ló sző kődgők (Cséh. OrvK. 6).

nyergős-ló: ephippiarius C. equus sellatus Ver. Verb. 217. equus sellarius MA. sattelpfers PFB. A kocsis a rudas lovat a nyerges ló mellé fogja (Com. Jan. 80). Azt gondolhat Kőd, hogy valami polgármester igazgatja azt a négy lovat, annak az ő tiszteletre méltó fejér szakállát nagy tseudesen mozgatja a nyerges ló (Mik. TörtL. 3).

oskolás-ló: [equus conductus; schulpfers]. Valamennyi exercitiūmot egy oskolásló szokott tenni, oly rendszeren s szépen véghez vitte három kutya (Thaly. RT. 188).

paripa-ló: somipes Kr. [reitpfers]. Az mely paripa lovat az generalis uram rajzáért kiküldtenek vala onnan, ha azt én számomra megvétethetném, igen akarnám (KétMűpl. 169. 168b).

pejl-ló: equus "spadix PFB. [brunnes pferd]. Kurta pey lovára Alo (Dösv. Földi 8). Szereemes is attyától ingyen sem bucsuzék, könnyen fáro pey lovam csak el fűskündözék (Szentur. PFB. 6).

sötét-pejl-ló: equus "badius PFB. [kastanienbrunnes pferd].

poroszká-ló, poroszkáló-ló: tolutarius C. gradarius MA [trabendes pferd]. Énnagum számára egy poroszká lovat küldene magyságot (MouTME. III. 94).

posta-ló: veredus, equus veredarius MA. postpfers PFB. Posta ló adis; "angarius praenatio PFB. Posta-lóra ülvén, gjel nappal siessen a levelekkel (Montrók. XV. 71). Nikopolynál posta lóra állhessen (372). Székely László, Mikos Kelemen mamák ott voltak és posta lovakat fogtak (TörtT. 1218). A sok posta lovat mind a tsészár fizeti (Mik. TörtL. 373).

roh-ló: [equus subniger; schwärzliches pferd]. Ymo mas roh lo, es ky ew rayta yl vidi, hatalom adatek ewnek (JordC. 80a). Az ő szép roh lovat torkon vágta vala (RMK. III. 286).

rudas-ló: equus jugalis, iugentarius, iugarius MA. handpfers Com. Orl. 172. zugpfers PFB. A kotsis a rudas lovat a nyerges mellé fogja (Com. Jan. 80). Ha te üdvölensz, az én rudas lovam is üdvöl (Thaly. Adal. 180).

rugó-ló: culeitra PFB. [stösser].

sereg-ló: equitum PFB. [reit].

szántó-ló: [equus arator; pflugpfers]. Kenyergek, segetenne megh walamy zuto loval (LaxT. 133a).

szárnyas-ló: [pegasus]. Az ég közepén való tsilguzat a szárnyas ló (ACsere. Enc. 109).

szög-ló: equus "badius, spadiceus SL. [schwärzliches pferd]. Szög ló van alatta, de szomorúsággal jártattya (Zrínyi. II. 67). Hajándáznak hagyom az szeg lovat, melyet katonának hívok (Gör. KárCs. IV. 363).

szekeres-ló: equus carpentarius PFB. equus jugalis; zugpfers PFB. [wagenpfers]. Az szekeres lovak, kik o hadban fűthnek (JordC. 900). Megheza emnekem az negy zekeres lo wath (RMNy. II. 278). Istállójában negyven ezer szekeres lova volt (Pázm. Préd. 917). Szekeres lónak való felszer gyeplő (TörtT. XVIII. 226). Barkocz Lászlónak hagyom két nepsutát és hat fekete szekeres lovamát (Radv. Csál. III. 231).

székszenás-ló: equus signatus, signarius; samross PFB. Sok székszenás lovak ezek után jűmek (Zrínyi. ASyr. 13).

szentGyörgy-lova. Szent György lova-furka; corruca MA. wilder spargel PFB.

szentMihály-lova: sandpala, sapulus C. feretrum MA. bema; todtenbahre, sarg PFB. Az teslett erkölcsli emberre ha nem tudom mely szép öltözetet föl is valaki, csak annyit teszem, mint ha egy szent Mihály lovába fekvő holt dögöt cfrázna (Alv. Post. II. 35). A halott a szent Mihály lovára fel-tétetvén, a sírásóktól kivétetté (Com. Jan. 312).

szepeszőrű-ló: széke, fejér szalású SzD. Szér szerszamos szepeszőrű lován ült (Montrók. XXII. 587).

szerecsen-ló: [equus niger; schwarzes pferd]. Ezek előtt négyen vitez Annasszen, maga is fekete, lova is szerecsen (Zrínyi. 122). Előléptetett két vitez két szerecsen lovon (Fal. TÉ. 637).

szürke-ló: [equus cinereus; graues pferd]. Hagiom Josa mak a nagh zeoke lovat (RMNy. II. 302).

kék-szürkélő: glauciolus; pferd mit grauen augen PFB.

taligás-ló: dextrarius C. [wagenpfers].

tanulatlan-ló: [equus intracatus, novus PFB. [undressirter pferd].

tengéri-ló: [rhinoceros; nashorn]. Ott láttam tengeri lónak a fogát, melynek az agyara két arasznál nagyobb volt (TörtT. II. 350).

ügető-ló: equus succursor, equus tolutarius MA. hartrabendes pferd PFB. Az ügető ló a lovast meg-rázza (Com. Jan. 80).

vad-ló: equiferus C. hippopotamus PFB. [wildes pferd].

vehem-ló: parvus equus Balde. Söt. [equulus Ver. [junges pferd].

vezeték-ló: antecessarius Nom. 97. parippus Major. Söt. 147. equus desultorius; springer, handpfers PFB. Ketszáz dardasokat szerze és vezeték lovat azok mellé készíté (RMK. IV. 190). A vajda ajándék: Az vezeték lova hordozójának egy pár aranyas kés (MouTME. I. 105). Karolyának volt vezeték lova Gyad. Kár. 129).

vidam-ló: [equus neor PFB. [fouriger pferd].

víz-ló: hippopotamus PFB. [flusspfers]. A menyűtő kő ellen a víz lo hátával bontsd be magadat (Nad. Kert. 38). Nagy Sándor a Bragmanus folyó vízhez érkezik, kiben krokodilusok, mérges kőgők, víz lovak temettek (Hall. Hist. 147).

vonó-ló: [equus vectuarius; zugpferd]. A fejedelmekre támadók részére osztatott négy vonó lovakkal szaggattatnak el (Com²: Jan. 114).

zabolás-ló: [equus frenatus; zumpferd]. Megyen felöltöztetett zabolás lovakon (Gér: KärCs. IV.552).

Lovacska: [equuleus C. mamulus MA. fillen PPB. Pályán vár ajándék, nyerd el édes lovacska! (Kiss: Adag. 177).

Lovag: [eques C. MA. reiter PPB. Lovaghoz való; equiter C. El erede ő és mindén sereg lovagokkal és a lőnökkel (BécsiC. 13. 203). Valának az jazoknak hadaban harmye ezer zeker, bat ezer lonagok (ComC. 175). Ott hagyá vitéz Horvati-movityot lonagall, gyaloggal, hogy őriznek Csábrágot (RMK. III.211). Ottan viadalhoz hamar öltözének, az ő fő lovokra szépen szőrződének, lovag, gyalog seregők megszöröztetének (285). Azonközbe el erközének az agaroc és a lonag igen kezdé kűrtelni (Helt: Mos. 252). Keryewk Nagyságodóth, adna valamý lovagóth kywel nyies ilhetneuk fel (LévT. I.107). Nygh zarnywl zypen lovagokkal kizewel fel (RMNy. II.87). Az királytol gyalogokat és lonagokat szégyenlém vala kérni (Kär: Bibl. I.452). Az egész lonagot menten az taborra visza hozzata (Decsi: Sall. 50). Ménéne szekerec és lovagoc (MA: Bibl. I.47b). Az pasu valamý lovagot ide alá küldött (TörT² 1.274).

Lovagol: [equito, adequito, obequito C. reiten PPB. Lovagolni tanulni; equo docere; lovagolni tanulni; equo discere PPB. Lovagolni, vadászni, puskázni taníttatják őket (Füz: Pród. 1124). A jätékos kerekdéd helyen lovagolva bajt-vínek vala a rómaiak (Com²: Jan. 175). Csáki Mihály uram elbetegedett, nem is lovagolhat már (RákF: Lev. V.19).

eggyütt-lovagol: [coequito C. [zusammenreiten].

el-lovagol: [abequito MA. fortreiten PPB.

köröskörnyül-ellovagol: [perequito C. [herumreiten].

mellette-ellovagol: [praeterequito PPB. [vorbeireiten].

hozzá-lovagol: [adequatio MA. hinzureiten PPB.

hozzálovaglás: [adequatio MA. das hinzureiten PPB.

ki-lovagol: [evagor C. [hinausreiten].

kilovaglás: [evagatio C. [das hinausreiten].

környül-lovagol: [circumquito C. [herumreiten].

középbe-lovagol: [interequito; dazwischenreiten C.

Lovaglás: [equitatio C. MA. das reiten PPB. Az aszszanyok a lovaglásban megtördnek: feminae atteruntur *equitatu PPB. Mikor lovaglással ideit mulatja, lovait mily szépen üli és ugratja (Thaly: Adal. I.138). Olvasgattya a vitéz urfiaknak diadalnait a hancarja-futás, az öklelés, a lovaglás nagy más egyéb pályajátékokban (Fal: NA. 199).

Lovagolhatatlan: [inequitabilis MA. [unberittbar].

Lovagló: [eques; reiter]. Az okos lovagló gyors paripáját száján tartja (Fal: UE. 422).

Lovagos: [eques C. MA. reiter PPB. Ő előtte lovagos vitezok es gyalogok fegwerokkal (WinkIC. 200). Egy kopasz lovagos esinalt haját rakott vala a siveg alá (PestiT: Fab. 131). Lovagos és ijjes szám szerint sok vala (RMK. II.174). Vgy körhüenne hamarsággal a lonagos törökec hátoc megé, hogy kin reckednéne a keresztýenne (Helt: Krón. 106). Az lovagos apat, püspököt jeleniti itt szent János (Mel: SzJán. 247). Ezeket kóneti az vitezó rend, hadnagyok, lonagosok es egyebek 1583 (KBátfa Cy4). Soc hintoy, lonagosí, szekerei lárnac mellette (Kules: Evang. 9). Az tünacs az lovagos rendtől az ő barsón kőntösökkel és czuczos papucsokkal volt megkülömböztetve

(MA: Tan. 1312). A nehéz dolgokban és igyekben ország gyűlési hivattatnac egybe a fő fő rendekből, lovagos vitezó rendekből és nemessekből (Com: Jan. 142).

Lovagság: [equitatus MA. reiterei PPB.

Lovall: [equito; reiten]. Midőn job kére vicárius, bal kére Castáldo lovallma 1666 (KBécs Cy).

Lovas: **1)** [eques C. MA. reiter PPB. Jó lovas; expeditus in *equo; meg-nmstrálni a lovas sereget; *recognoscere equitum turnas; olly hely, a lová a lovassereg elvonlatja magát: *latebrosus locus ad equites tegendus; a tsászár lovas hadát a maga részére eltsínálta, elidegenítette: equitatum Caesaris a se *abduxit PPB. Ibgiones monasterii scđi Benedicti seruiantes in equo proprio, qui ulgo hiosiesag dicuntur (Wenzel VII.219). Az lonasbol fő embört en emelők (Turil. 4). A katoná vagy lovas a nyeregben ülven, a nyeregben áll (Com: Jan. 86). Ha az ott benn való szükségtek engedi, lova hamarabb küldj 2000 jó lovas (RákGy: Lev. 146). Az mi táborunkból hoessítottunk eleikben Bakos uram mellé jó 2000 lovas (152). Lovas szabadosok hárman, nyomorult szegények ketten (Gér: KärCs. IV.322). Lovas semmivel több nem leszen, csak az kik palotások szoktak lenni (Évk. XII. 53). Lovassa üldözte, gyalogja öltözte, Szegszárdig az mezőt vérvével öntözte (Thaly: Adal. II.248). Az lóvon ülő lovas igazgatja a lóvat (Bod: Lex. 112). **2)** [equum habens, equo instructus; pferd habend]. Lóvas postálkodás: *angaria Petri PPB. Lovas oszlop leülnac emelteték (Csákt: Assz. 9). Ugy fogom kormányozni operatiómat, hogy lovas kocsiok küldhessék segítséget (RákF: Lev. II.324). Itt áll a XIII. Lajos királynak értéből öntött lovas képe (Fal: TÉ. 795).

bak-lovas: [equo ligneo vectus; auf einem steckenpferd reitend]. Mi elő-hasika, hegyke-bügyke, nádszálon nyugvózkodó baklovasok (Csúzi: Tromb. 280).

kornét-lovas: [falmenjunker]. (Az várbm volt) három kornét lovas és négy ziszló-allya gyalog (Gér: KärCs. IV.243).

könnyű-lovas: [ferentarius eques PPB. [leichte kavalierie].

Lovass: [turma equitum; reiter regiment?]. 1648 Szent-György havának 3. napján állottam ki az 530 lovasashol (TörT² 1.396).

[Lovasit]

még-lovasit: **1)** [equites conduco; mit reiteroi versehen]. A sereget meg-lovasítani: *rescribere legionem ad equum PPB. Erdélyben a kőborlásból meglovasították vala magokat (MonIrk VII.111). **2)** [equo instruo; mit einem pferde versehen]. Mely szegény legény katoná a rakomazi harczon el fogadtatván és gyalog maradván, én lovasítottam meg esmét (Kemény: Élet. 180). Édes feleségem az többi másodat is lovasítsa meg hozzám való szeretetiből (Rad: Csál. III.328).

Lovasság: [ratio equitandi; art des reitens]. Dánának a mely híres vadászása, vagy Athalautiának futó gyorsasága, olyn tekintetes ennek lovassága s minden természetnek deli módossága (GyöngyI: MV. 126).

Lovász: [agaso; hippocomus C. equis MA. hippocomus, stabularius; stallknecht, pferdeberichter PPB. Lovász, öszvér-hajtó, ló-hajtó: superjumentarius; vendég fogadó, lovász, lovászmester: stabularius; lovász, ló-terelő, ló áros: hippocomus PPB. Lowarol valamel kewethlwl el megek az istennek akarathából (LévT. I.18). Az istállóval bánó, lovász a ló istállót meg-tisztítja (Com: Jan. 85). Egy hintója, egy koletája s hat lovásza vagyon (RákGy: Lev. 104). Az lovászt mellénk küldjed édesem (283). Az lovászának egy k-st, sajtot adtunk (MonTME. I.56). (A szerence) hál-jával ember után halász, tarisznyát ríz

elődött mint lovasz (Thady: VÉ 1400). Megálljatok véle, ez az én lovászom (Könyi: HRom. 158).

[Közmondások]. Minem tud lovaz harangot önteni (Deesi: Adag. 16). Kise: Adag. 304).

1. LOBB: flamma Kr. [flamme]. Az puská vége hamis, ravasz, ott is kárt tesz bennem, a hol nem is vélem, a puská lobbot vet, rajtam sebet ejtett (Thady: VÉ H 376).

sebbel-lobbal: velociter, celeriter, fervide, impetuose, precipitanter SL [eilends, hastig, stürmisch]. Késő lévén már az idő, nagy sebbel lobbal kiki haza meene (ErdTörtF. 1109).

2. LOBB: [thuto; schwimmen]. Tőlezz fa olayt ezordulóg, folyóly lobyon az olaya (Mek: Herb. 112).

Lobban: **1)** inflammor MA. entzündet, angeflammt werden PPB. Az mindenü lúd merőhűve az vitéberzshai doctorok, talam szaporam lobban haragiokban meegh az feleszelek asaghiuit is a telehez verik szeghennek (Bal: Epin. 7). Elejben ál az haragos chászárnak és mérges szókkal gyújta lobbant szíviét (Zrínyi H 5). Ugy látszik, mindenüfől kezdnek gőzölni az lobbanó tüzek (TörtF. XV.77). Országunk maradt rongya-is tékozlak s lobban sok helyen lángja is (GyöngyD: MV. Előb. 9). **2)** [labor; fallen]. Vak módon a magától ázott verembeg lobbana (Kereszt: FelsKer. Előb. 11).

föl-lobban: in flammam erumpo Kr. [entflammen]. Bosszúságot tévesen az nagy úristennek, ezen föllobbana haragja istennek (RMK V.50). Az föllobbant tüzet gerjeszteni (Deesi: Adag. 9). Haragja föllobbant, felgyulladt (MA: Senti. 933). Gyűlölség lobbant föl (MA: Tam. Előb. 8). A haragot megtörtőztetni nagyságos elmétől való dolog, felgyulladni, fellobbanni erőtlenség és magával nem bírő (Com: Jan. 198). A mikor föllobban lángja a szádnak, ha sietve ahoz többet nem adának, hirtelen szikrái gyorsan aludának (GyöngyD: KJ. 367). Föllobbant üszögbe vete Kezgyehud ez szegény nemzet közibe (MonTME. V.336). Fontold meg tsendes korodban, mely aprólék volt gyakorta, a mire föllobbantál (Fál: BE. 601). Hozzá akarván lőni, a serpenyőben föllobban ugyan a por, de el nem sült a puskám 1759 (Házánk 1441). Mind kettőnkre fertsent, föllobban tüzeben (FálF. 71).

még-lobban: inflammescio MA. angeflammt, angezündet werden PPB.

Lobbanás: inflammatio MA. entzündung, entflammung PPB.

Lobbant: **1)** [inflammo; entzünden]. Tüzet lobbant pillantása mint az égnek villamlása (Fál: Vers. 841). Haragtüzet lobbantani mások közt (SZD: MVir. 214). **2)** ejaculo, proijcio MA. [schleudern, werfen]. (Jónást) a hajból a tengerben lobbantat (Tytuk: Jözs. 118).

[Szólások]. A Christus az e zöl lobbant tya könyörgéseket azokra, a kik semmi egyebet nem kepelnek üressz szókniál (ÚrIm. 81). Argumentumokat szemmed köziben lobbantya (Matkó: BCsák. 97).

be-lobbant: [injicio; hinauswerfen]. Zsákba dugván az görögöt egynéhány pénzért belobbantotta őjfel az Tunesa vizében (Mondrók. VIII.380).

föl-lobbant: [accendo; entzünden]. Mhont pápját választának, egy kis szösz föllobbantnak előtte (Fázim: Préd. 988). Luther Márton és Calvinus János az evangéliumuk el rejtett s köből alátámasztott tüklandozó világát nagyobb gradusban gyújtották és lobbantották föl, mint mások (VárM: Szöy. 67).

ki-lobbant: [ejicio; hinauswerfen]. Kezét, lábát megkötözték s a templomból ki lobbanták (Czegl: Tront. 75). Az főt káposztás lust mind kanderöstől az satorból kilobbanták (Mon-

trók. VII.378). Vess egy darab szenet az tégelyben, önes az vaskalában igen hirtelenséggel, csak lobbanas ki igen hamar (Keresk: ÖvM. 320). Egy Zikádi nevű deési embernek, fia odamenvén egyszer Diószegi Ferencz urammal, kilobbanták nyavalyást 1759 (Házánk 1211).

Lobbantat: [inflammo; entflammen]. Parizstüzét lobbantatta, már megszokta, nem hagyhatta (Fál: Vers. 882).

Lobbaszt: flammo MA. entflammen

föl-lobbaszt: \ Lehetetlen, hogy meg ne írjam, a mit gondolok, haszinte újontabam föllobbasztom is azt az édes haragot (Mik: TöRL. 91).

Lobog: **1)** flagro Com: Jan. 8. [flackern, lodern]. Mert valami tüzet fog magában, az először nevededik, az után ég, osztán lobog és lángol, végre megégetettévé pörnyévé és hamuvá változik (Com: Jan. 8). Tündiklő szemében a szemérem villog, tiszta tűz szívében már Cleonért lobog (Orczy: KültH. 140). Tsak a te szeretettedől lobogtunk, gyiladoztunk (SZD: MVir. 400). **2)** vibro, thuto, tremo MA. flattern. Lobognak az ziszlók, fönlének fegyverek (Zrínyi 150).

Lobogó: **1)** [flammas; flammend]. Ki volt nagyobb, mint ama Magdaléna, kinek minden laga szála ége ama égő s lobogó szeretettel (Megy: Haj IV.17). (A menyői tüzek) lobogó pirossága nem csak szemet gyönyörködtet, de szívet is örvendeztet (GyöngyD: RK. 211). Az volt oka a közünk lobogó versengének (Nyr. XII.266). **2)** volvolus, volitans, thutans MA. [flattern, schwebend]. Lobogóhaj: vibratus capillus PPB. Repőlőjen lobogó saskoselyő (MA: Senti. 1025). **3)** vibratus; geschwungen. Sokat életből kivágott a közünk lobogó fegyver (SZD: MVir. 141). **4)** velum MA. vexillum PPB. [flagge, fahne]. Az zasknak lobogoya selyemből volt cizmalvan és égi zinyó (ÉrcC. 68b). Az ziszlók és sűrű kopják lobogó a széltől előfelé nagyon kezdettek vala fuvatatni (Szal: Krón. 118). Lobogónak való tatola (TörtF. XVIII.208). Kopját és lobogót is csináltattam nekik (RákGy: Lev. 21). Ői kopja, hármán lobogó (Gör: KárCs. IV.118).

Lobogócska: [vexillum; fahnen]. Légyen az quartélymesternek gondja arra is, hogy kinek kinek veres, felszárú lobogócskája légyen (TörtF. 1161).

Lobogós: **1)** [vexillo; ornatus; betaggt]. Lobogós kesztek is es zaskok (Bom: Préd. 216). Lobogós kopját vitézek ott viselik (Balassa: Ének. 28). Mindenütt villannak csak nyilak és szabályák, és mindent rettentnek lobogós kópák (Zrínyi 121). **2)** [vexillarius; fahnenführer]. Ezek után ment száz lobogós lovas janesár (TörtF. HL218). Az vírmegeye zászkját az fejénél tarták s az fegyver derekas pedig és az lobogós a lobánál álljon (Gör: KárCs. 559).

Lobogtat: vibro, moveo moto MA. schwingen, oft bewegen PPB. Razom, lobogatatom, lobogok; vibro; az füstökét széllel fútatni, lobogatni; comas + diffundere ventis PPB. Persiai tejszékkel, mellyek nagy erővel megvillogtatnak, rázattatnak, lobogatnak, reszkettetnek, által vervén (Com: Jan. 150). Lobogatván zasklőkeket egy darabon kísértetnek (TudTár. 1839). 368. A hajnal arany haját lobgatattya alabastrom vállán (Fál: Vers. 887. SZD: MVir. 201).

Lobogtatás: ventilatio MA. schwimmen PPB.

LÖBICSKOL, LOPOCSKOL, LUPOCSKOL: [strepo; platschern]. No vélyyed, hogy ilyen nagy tengert, csak esekély tolesakhoz szokott síros lábaiddal lupoस्कoláln, által gazdálansod (Bal: Csák. 121). Sárgyuró Matyas így lupoस्कol (Matkó: BCsák. 321). Vajda: Kriszt. II.29.

Lupoस्कolas: strepitus; das platschern. Lupoस्कolás nélkül nem is lehet vala kúnni (Mondrók. VII. 72).

LÓCA: scammum MA. bank PFB. (Con: Vest. 141).

LOCS: illuvies, lacuna SI. [lachy, pfutzen]. Nem kisétem Nagyságot, hogy a locsum gázolván, minden állat békészőnjön. (Fal: NA. 192).

[Szőlők]. Czelezapo, nyughatatlan, minden levbe lóts; ardello MAL. A nyughatatlan elműj, felette gondos, esésesap, közköpi, minden lébe locs. (curiosus) bészni magát, az holott ő neki semmi köze nincs. (Con: Jan. 185). Miért kellett minden évben locs embernek lenni. (Czezl: Japh. 93b). Locsból pocchba, törtéből posványba. Léptők. (Veresm: Lev. 76).

Locs-poes: eluvies, eluvio MA. wasserguss, überlauf des wassers PFB. Az hideg locspocshan este felé valami roz helyre beverekedvén. (Monrók. VIII.354).

Loesadék: [colluvies; gepantsch]. A mi kevés étet adtak s, csak loesadék volt. (Cseroi: Hist. 168).

Locsalkod-ik: [circumvolutor; sich herumwälzen]. Az emereknek való leuben locsalkoduan, az ki téged nem illet, a lant pengetéshez is hozzá nyúl. (Bal: CsIsk. 185).

Loccsan: [cum strepitu in aquam incido; mit geräusch ins wasser fallen]. Midőn az ő maga hajóiból az király hajó-áka akar menni, az királyné az ő leányival az vízbe locczannak. MA: SB. 75). Az községi sült paraszt socenal bűdös leuben locczán, rossz kalán, bikossal, maradéki vattok Aerus nagy apóknak. (Bal: CsIsk. 128).

ki-loccsan: [ermpo; herausspritzen]. A pohár ha teli volna, ki locczanna auagy el öntének. (Vás: CanCat. 657). A ti mellett em beadott suplicatiotokra nem ez a bűdös szájból kiloccsantok vala felírva, hanem a Baresai Ákos keze írása. (Matkó: BCsák. 11).

széllyel-loccsan: [diffundor; dispergor; sich zerspritzen]. Széllyel locczannuane mint az víz. MA: Bibl. V.27).

Loccsant: [ejaculo; herausspritzen]. Mellik putak loccsantotta az sok képeket, ereklýeket. (MNyl: Irt. El3b. 3b).

el-loccsant: [effundo; ausschütten]. E mondasóddal el-loccsantád a pápista papok rendes hivatallyát. (Matkó: BCsák. 24b).

Locsi-fécsi. Hirharang, lotsi-fetsi: anbringer. (KirBesz. 152).

Loeskál: [volutor; sich herumwälzen]. Itt is, amott is süften kaszál a halál és némelyeket igen hirtelen ragad ki e világul, leginkább azokon történik meg, kik minden moslékban locskálnak. (Fal: NE. 48).

Loesog: fluio MA. [murmuro; platschen]. Gyonge szelek engedeznek vagy apro habocskák locsognak. (Bal: CsIsk. 15). Gygyan locsog az nyakán szegénynek az korbáts. (Szentm: TFü. 0). Sokszor azt gondolom, hogy az ágyamban locsog a víz. Mik: Törl. 54). Többször láttuk, hogy a kotsi farkát ártnemes szálak flik, ben pedig a hintóban locsog az urannak agyvelője. Fal: NA. 180). Locsog a sok italtul agyvelője. (Fal: NI. 308). Locsog agyvelője a molárnak, mikor erővel akarja, hogy fia égyen az, a ki nem az. (Fal: TÉ. 733). (Vü. **LOTYOG**).

ki-locsog: effundo MA. [sprinnen, auslaufen PFB. Harinai elérkezett az savanyó vízzel, de kilocsogván nem töltögette meg s megtörődött. (RákGy: Lev. 383). A religio nem úsora-ereskedés, se nem szüleménye egy valamely székéből ki-lotsogó agyvelőnek. (Fal: NE. 56).

Locsogás: [latratio; das schwatzen]. A nagyunknál inimus s sok locsogásáért, fecsegéscért kedves 1700. ilazánk I. 65).

Locsogot: 1) fundito MA. [spargo, aspergo; spritzen, bespritzen]. Hogy mérészled arra locziogatni nyáladat. (Bal:

CsIsk. 112). Hideg vizet locsogot meg hevült nyelvére. (Szentm: TFü. 12). Hazugsággal folyó ténitaba mártogatod a tollat s azzal locsogotod nyáladat. (SzD: MVir. 226). 2) moveo, moto MA. schwingen, hin und her bewegen PFB.

el-locsogot: [dispergo; verspritzen]. Mit félnek, hogy a bornak színe alatt a Christus vérét el ne locsogassák. (Pós: Igazs. II.161). El-lotsogatta igaz vallását. (Czezl: Tromf. 11).

még-locsogot: [aspergo; bespritzen]. Sátorát az szőlvész sokszor feltörgetta, az zápor magát is jól meglocsogatta. (Thaly: Adal. I.131).

Locsol: [perfundo; begiessen]. Nap estig lotsolván a tákat, korsókat, hogy azoknak molska meg ne fertéztetné őket. (Vajda: Kriszt. II.21).

ki-locsol: effundo MA. ausgiessen, ausschütten PFB.

még-locsol: [perfundo; besprengen]. Egy kovás mézes vizet kell az ivergek fenekére tölteni és azt a vizet az ivergen meg kell locsolni. (Nád: Lev. 26).

Locsos: coenosus PFB. [kotig]. Locsos: madidum, quod viatorem conspergit et conspurcat. (Otr: OrigHung. II.254). Felettes rút, locsos, sáros tél lőn azon télen. (ErdTörtAd. IV.210). Lázú idő és locsos út lőn. (Monrók. XVIII.15).

locsos-pocsos: [caenosus; kotig]. Lotsos potsos hely: nix et aqua *congregata PFB.

Locsoskod-ik: madesco Kr.

Locsoskodás: [lotio; das waschen]. Az pharisensok tartottac soc vedreket, melyekben mossodnak vala, hogy effele lochoskodásból tisztaknac tatathuane. (Mon: Apol. 150).

LÓDING: 1) theca pulveraria scoppetariorum MA. pulverarium, theca tormentaria; pulverpfanne an den flinten PFB. Az lödingt Könek elküldtem, engedje isten, viselhesse Kd jó egésszéggel. (LevT. II.222). Puskátok, lödingtonok legyen készen. (Lép: FTük. 71). Fiaink haszontalanul élnek, mit tanulnak? Egy forgóval, egy lödingtonnal pipeskodni, paripát futtatni. (Zrinyi II.178). Kétszeres lödingtont emelnek vállakon. (Gyöngy: KJ. 116). Kálmándi Istvánnak hagyom egy pár pisztolyomat lödingtonból. (Radv: Csál. III.293b). Küldött az úr levelet, egy pisztolyt lödingtonból. (ErdTörtAd. IV.32). A feketés ezüstfontalat fordítsa Keld a cavallérok tarsolyára és lödington-varratására. (TörtT. III. 198). Kádásnétil hoztunk az váci gyalog törököknek egy lödingtont 80 d. (MonTME. I.85). Iló, zápor verte lödingtonját, rozsdá megfogta puskáját. (Thaly: Adal. I.240). Csinom Palkó, Csinom Jankó, csontos kalabérom, szép selymés lödington, dali pár pistalyom. (II.87). Mondurjok vagyis uniformájok volt: kék mentejek, dolmányok, veres kalpagok, nadrágok, bővök, pantallér s lödingtonok fejei, németes. 1759. (Házink I.282). Lödington, pantallér reánk függesztettek, oldalunkra kardot tarsolyal kötöttek. (Gvad: RP. 56). 2) [mentula; das mämliche glied]. Zsuzi, Rózi el tiztánta magát, hamar fordulásban meg látván lödingtonját. (Orezy: Külsz. 162).

LÓDÍT: 1) [moveo; treiben]. Az egész világon ha valaki a súlykot a gazra vetette, lezeg te messze lóditád a nyárfá súlykot. (Kereszt: FelKer. 11). Az örög hol gazdagságra liteget és utána lódit, hol nem nekünk való hivatalra. (Fal: SzE. 559). Lóditani, indítani, simítani a magyarok mint egy allegorice mondják, azt értvén azon, hogy meg verik. (Gvad: FNót. 86). 2) [fundo; schütten]. Elő-venni az udvariságot, trágázni a székot, egymás után eregetni, lóditani a tréfákat. (SzD: MVir. 435).

el-lódit: abigo Kr. [mitto; abschleudern]. Nagyot ngrik s azzal testét el-lódittya. (GyöngyD: Char. 167). Oly egyenes be-

széde, mint a kasza, igen el-lódította a súlykot (SzD: MVir. 224).

ki-lódit: [ejjeio; hinauswerfen]. Sőt ha szintén ötöt ki-lóditának is, de csak hamar megtérne (Kereszt: FelsKer. Előb. 9).

még-lódit: **1)** [vibro; schwingen]. Még lóditá legyes dárdavast (Könyi: HRom. 83). **2)** [verbero; durchpeigeln]. Földi, még valahol téged meglóditnak, hogy ha hékét nem hagysz nekik (Gvad: FNót. 86).

LÓDUL: **1)** [se committere itinori; aufbrechen, sich aufmachen]. Mivel sem vissza-térés sem állapotlás nem engedtetik, csak lódulni kell (László: Petr. 232). Sokan a hiszek-egy istennel az interesse után lódulnak, azt vitatván, hogy ott az igaz vallás, a hol igaz, bizonyos és derékas a nyerekedés (Fal: NE. 55). A mi után felesen lódul országunkban a nemesség, ott fogyzokozások, rendetlenségek találhatók (61). Egy nyomot sem lódukt (Könyi: HRom. 84). Bár fájt alsó részünk, de mégis lóduktunk (96). **2)** [mover, alio; pergo, discido SI. [weggehen, sich entfernen]. Az németnek látat adtak, meg nem fordúlt, csak lódukt (Thaly: Adal. II 338). Delinán onnét haraggal lódukt (Könyi: HRom. 105). Lóduktatok fitytyúk, ilyen adták (Gvad: RP. 19).

[Szó-lások]. Camis erolat, magyarul így lódukt: eh hídye (Kereszt: FelsKer. 193).

el-lódukt: [discido; sich entfernen]. Ezalatt én el-lóduktam loyam után (Monrók. XXVII 15). Talán kigyün az helyére meglukott szíve hadunknak, és lehetek oly szerencsés, hogy ha magam nem mehetek is, expedíálhatok holnap, úgy hogy virradtig magok hírrel el is lóduktassunk (Beres: Lev. 252). Tapasztalom, hogy messzeszéken el lóduktál a kovelységgel (Fal: Const. 836). Marovni, Nasoval ki akar dídolni, el kell piarezáról világnak lódukt (Orezy: Kéhl. 10).

LÓGÉR: [castra; lager]. Amak utánna szállott contumaciára a Württemberg regimentje, de nem a logerba, hanem a Meszes ad 1759 (Házink 1283).

LÓG, LÓGG: **1)** agitor MA hin und wieder getrieben werden PTB **2)** pendeo MA hangen PTB

Lógat, lóggat: agito moto MA bewegen, schütteln PTB Hinfázom, lógatom: oscillo PTB. Ezek lógatom te az lábaidat, mint ha semmi dolgod nem volna (Drees: Adag. 188). Csak lóbat lógatta (Czegl: Japh. 162). Álmélkodva lóggattyák fejüket, noha nem egy arant értik ők ezeket (GyöngyD: Char. 358). Ere tudom, lógatni fogja fejt (SzD: MVir. 143).

Lógatás: agitatio MA bewegung PTB

Lógató: [machina ad oscillandum facta; schaukel]. A gyermekek járdánu szoktanak a lógatón magokat lógatván (Com: Orb. 279).

Lógathatatlan: inagitabilis MA unbeweglich PTB

Lógdogal: [libror; schweben]. Nagy öklelő fájat hogy fel-hanja vala, nyakában esukdyája lógdogál vala (RMK V.251). A sasi ott fenn lógdogálván a tenger színén úszdogáló tsak leg-kisebb halatskát is meglátja (Misk: VKert. 281).

Lóginyáz: [agitor; sich bewegen]. Lába lóginyázott (Gvad: RP. 79).

Lóggó: **1)** pendens Kr [hangend]. Mit mondymne attól, a kie az tisznee logon folyo hasznából jutalmas ajándékat igérnee (Prág: Sork. 659). **2)** [comitatus; gefolge]. Többi hét pár komák tsak lóggók valának (Gvad: RP. 19). **3)** [sedes atriage; heck]. Mintha kotsisomat a bakról a hintóba szállítanám, magam peniglen hátul ülnek a lóggóban (Fal: NE. 73).

[Szó-lások]. Fele sem okosság lógón bortsátanai kantárszart (SzD: MVir. 193). Valakit kényére, szájjára, lógóra eresztene (191).

LOGIKA: [logica] Miesoda új logiet ez (Czegl: MM. 196).

LOHAD: [detumesco; sich legen]. Lohad a puffadás; residet (inflatio PTB). Meg-érdemli a puffadozó kovelység, hogy kárral és beestelenéggel lohadjon (SzD: MVir. 111).

lő-lohad: **1)** [deturgeo C. [abnehmen, sich legen]. Az eo hasa hamarsaggal lelöhada es meg gyogyulá (DomC. 160). **2)** [conflacesco MA [verwelken, vergehen].

még-lohad: [detumesco, relentesco C. [deturgeo MA die geschwulst verlieren PTB [sich legen]. Idő mülással meg-lohad a harag: ira (interit mora PTB). Bona meg lohada (BFaz: Asp. 11). Igen megdagadt volt az lábam, de az múlt északai nyugovással alkalmasint meg lohadt (Monrók XV.192). Csak nem kellene engedni terpeszkedni neki szélben, bizony meg-lohad az eh (Thaly: KT. II 123).

[LOHASZT]

még-lohaszt: [cadere facio; fallen machen]. Daganattyát azzal akarja meg-lohasztani (Mileg: TOSzl. II.116).

LOHOG: [strepo; toben]. Lohogva, dologva elutattak (SzD: MVir. 169).

LOHOL: [verbero, pulso MA schlagen, stoßen PTB

még-lohol: [fustigo, dedolo, verbo MA [schlagen, abprügeln]. Aztánis nem egy ízben hadt meg loholák (Pázm: Kal. 135).

Loholtat: [verberari jubeo; prügelu lassen]. Az tereket basa hamar levonyatá, előte Mihátnak igen loholtatá (RMK III.91).

LOLL: [petaso C. [vorderschlucken]. Top zedet, az diznomak az lollya: petaso C.

1. LOM: [sarcina; bindel, pack]. Loyam nyergeltottem az egész lomomat reá tettem (Gvad: FNót. 29).

2. LOM: [pruna in arborum ramis congelata; reif PTB.

Lomos: pruinosus; reif PTB

LOMB: [frons; grüner zweig, laub, ast PTB

Lombos: [ramulosus PTB nemorosus, frondosus; voll zweige PTB. Mindkét felől lombos lának: amphimallum; az erdőnek lombos ágai: conae (Silvanum PTB).

[LOMBAT]

[ki-lombat]

kilombattat: [ejjei jubeo; hinauswerfen lassen]. Vilhelmus barát mikor mondotta volat, hogy lome felsőb méltóságú concilium a pápúnál, csak ki-lombattatta nyavalást (Czegl: Dág. II.58). [Vö. LOBBANT]

LOMBIK, LUMBIK: [alembicum, stillatoria cucumella; destillierhelm, destillierglas PTB. Lumbikon vett fő víz: aqua destillata PTB. Egy egész nap ostig kely aztatny, az vian ma-sod napon kely lombekban vizet venni (Frank: HasznK. 356). Minden esküld elixirt kifőzhető lombikokban distillálod agyad voleyét (Sám: 3Fel. 516). Hozas ki-főzhető lombikokat, melyekben destillálhatnad agyad voleyét (Matkó: BCsük. 279). Iveg lombikon vedli vizét, jó lészen (Keesk: ÖtVM. 320). Egy kis lombik födeletül (Századok XXII.159).

Lombikoska: x. Todd egy réz vagy íveg lombikoskában (TP PaxC. 309b).

LOMHIA, LUMHIA: [deses, vocors MA [signis (indoles PTB) trage, faul PTB. Sok guggoló és tsufolyó szók vagynak a magyar nyelvben, mint: közibozó, kákom-bák, lomha, hajlo (Görpgramm. 325). A lomha rabstas elmék nem alkalmazotok

a nemes nyelveknek megtanulására (Misk: VKert. 181). A torpedó testének rút, lomha, nehéz volta miatt többet mászkál a tenger fenekén, hogy sem a mennyit a vízben uszkál (554).

Lomhaság, lumhaság: [seguities; trüheité]. A lankaság, mely álom és a lomhaság megerőltenedett jelentene (Com: Jan. 55). Torpedo annyit téssen mint rotság, lomhaság (Misk: VKert. 55).

[Lomhit]

el-lomhit: [desidem reddo, enervo; träge machen, entkräftet]. Hannibálnak vitéz hadát Campania a maga gyönyörűségével meg-vesztegette, el-lomhitotta és erőlenitette (Zrínyi II. 177).

LOMP (lombos Matkó: BCsák. 236. Misk: VKert. 156. leompeos RMNy. II.138): **1)** sacconia MA. filzsüeklein, filzernes sieb PPB. **2)** bracciae, caligae Com: Jan. 99. [hose]. Férfini öltözet: a derée szorító köntös, bugyogó, plüder, lomp avagy nagydrág, salavárdi (Com: Jan. 99). A szabó csinál lompokat, plüderokat, nadrágokat (Com: Orb. 125). Csak lompot s galért hoztanak (Sám: 3Kérd. 29). Itt a csakót csak a Luther lompjából földöl a szent íráshoz (Matkó: BCsák. 307). **3)** [vilhus; zotte]. Szajselyem pörizra ebeket főgnak; Dervis egyik, farka nagy lompot eresztett, török országi fáj, visel kövér testet (GyöngyD: KJ. 1370). Azután Harpalas és Alke jutának, tartoztatás nélkül a vadhoz kapának, rángattya mind-kettő lompját bal inának, de hogy le-vonhassák, véle nem bírának (GyöngyD: Cup. 606). Holló volt háta kutyának, párdut málya, szézsős nagy lompot ereszt vala farka (SzD: MVir. 90).

Lompos: **1)** [villosus; zottig]. Lompos nadrág: caligae protuberantes PPB. Vizen vot ket veg pozot, egyk borgis volt es az másik leompeos (RMNy. II.138). Az hosszú bőv lompos nadrág igen bú csuszna mászna (MA: SB. 233). Az hóhért vagy az bertenit bú bővséges, szárkőzeping lenyult lompos plüderába öltöztette mo. Mit csóváol lombos farkadat? (Matkó: BCsák. 236b). Tüzes madzag, apró csollong, lompos a gatyája (Thaly: Adal. II.88). Némiely oroszának igen gyapjasok avagy lomposok (Misk: VKert. 49). Lombos farka vagyon a rókának (156). Ide való a sphinx, melynek nagy lombos gyapja és hosszú, megereszkedett enlő vanak (c25). A borz az ő lyukának száját, a mely fölül a szél fúni fog, lombos farkával bé-dugja (240). **2)** [caligae; hose]. A lomposba rezelt (Pázm: Kal. 211). A lomposba szartam volt egyszer, ird fel azt is (Pázm: Kal. 211). Szaladj kuruex, jön a német, látd, mely büdös lompot éget (Thaly: Adal. II.298). **3)** Lompos: lupi apud nos epithetum a villositate (Otr: OrigHung. LXXI). Meg-tanították a lompot szegény házban füttyülni (WF. 538).

[Szólások]. Meg-tanítottani a lompot a fenyitek házban a szegénykővön is füttyülni (SzD: MVir. 422).

LONC: pervinea Mel: Herb. 112. [bäurwurz, sinigrün]. Végy myrtust, a ki mint a loncz puszpang olyan: ha nines, végy lonczot (Mel: Herb. 112). Loncz, magyar bőrnei fű, mindenkor zöld, kée virága, mint az violának (153). Meszsze kiterjednek a füvek és mindnyájan minden esztendőnként ki-halnak a bárány tsőtsön avagy fültün és a bőrei avagy lontan kívül (Com: Jan. 25).

LONCSOS, LONCSOSKA: sordidatus, sordidulus MA. undäthig PPB. Az ő teremtyőjket, az ki lélek, szentöl szembe szidalmazták az loncsosával (MNYi: Zsolt. 7).

LOP: furor, clepo C. subripio MA. stehlen, heimlich entwenden PPB. Mesterségesen magának koporított, lopott: intervius PPB. En be megyec a faluba és egy dézsát lopoc és ki szedec a hálakban (Holt: Mes. 283). Még az enizán is tudgja, hogy lopos marha ez (Decs: Adag. 141). Kik magok gonoszával lopnak (Hly: Préd. II.277).

[Szólások]. Útszárúl útszára lopják magokat, hogy hamaráb férhessenek szándékokhoz (Fal: NU. 254). Még a legkisebb gonosznak sem kell ajtót nyitni, mert a többi is nagy tsorda farkkal utánna tolakozik, az öregi peniglen ha erővel nem lehet, titkon is hozzájuk lopja magát (Fal: UE. 381).

[Közmondások]. Mindenkor édesebb a lopott víz v. gyümölcs (SzD: MVir. 94. 264). A ki sokat lop, arany lántzot visel, a ki keveset, kender kötélén függ (301).

be-lop: [furtim importo; einschwürzen]. Az orgonának az isteni tisztelőben való bé-vitele a generális sinodusban el nem rendeltetett, hanem csak alattomban mintegy bé-lopatott némely-lyektől (Bod: Pol. 208).

[Szólások]. Alattomba lopátok bé magatokat Patakra (Matkó: BCsák. 63). Bé lopák az országba magokat (Pethő: Krón. 134). Az ablakon bé-lopják magokat a kártételre (Bod: Lex. A). Érzékenységünk ki nyílt kapui testünknek, melyek által bé lopja magát az ellenség (Fal: BE. 376).

el-lop: suffuror, subripio, sublego C. entwenden, stehlen PPB. Alattomban ellopom: suppleo; markomban szorítva ellopom: evolo C. A fal alatt al egy nagy kosár, holt el aszt és hozd ide (Holt: Mes. 281). El méne a farkas és el lopá a kosárt (mo). Vigyázzanak (az emberek) az oroc ellen, hogy el ne lopte marhájokat (375). Kivánságunkat ne fordítsuk az olyan gazdagság keresésre, melyet a gonosz emberek el-lophatnak (Pázm: Préd. 316). Trombitáját ellopta daruak az varju, egy szép ezíra palástyát ő neki ellopta (Thaly: VÉ. 1350). A Nagyságod némye a nyöltzadik parantsolat ellen el-lopta, fosztotta az ő lelki annyától minden javait (Bod: Pol. 124).

[Szólások]. Ellopom magam: proripio, subterduco C. El-oroszodom, el-lopom magam: proripio; lopva el-illantani, el-lopi magát: *occultare fugam PPB. Oszaniával sok ifjak el-lopták magokat (Könyi: III.Róm. 104). Ellopták a turbát, de nálam a költsa (SzD: MVir. 301).

ellopás: subreptio C. ablatio, sublatio furtim MA. wegstehlen, entwendung PPB. A szent dolgoknak ellopási ama parantsolatban: ne orozz, meg tiltva vagynak (Com: Jan. 100).

föl-lop.

[Szólások]. Egyéb módot nem látok, hanem hogy a Tiszán lopnák fel magokat könnyű fegyveres sajkák s azokkal egy két hidaska (MonIrk XV.414).

félre-lop.

[Szólások]. Lopjuk félre magunkat, ütközzünk még néhány palatzkokkal, legyen elég, én magam meg felek hatnak (Fal: UE. 303).

ki-lop.

[Szólások]. Ki lopni magát a házból: *proripere sese foras domo PPB.

lopton-lop: [continenter furor; gewöhnlich stehlen]. Az olá lopton-lop (Nyr. X.123).

még-lop: depeculor C. [wegstehlen]. Azt is tudodra adam, mint jójak figy meg második reszet is ugyan ezen papi tisztnek, tudnia illik az erettünk való esedezést (Megy: Cowp. 193). Mikor tájban (a tigris) préda keresésre szokott ki-menni, olyankor lojják meg őket és minden kőlykeit fel-szedvén, elnyargalnak vélek (Kisk: VKert. 85). Kiket is az házba vagy szinbe bevívén szörnyűképen igyekeztek megrészegeteni s meglopotni vagy magát vagy lovát 1760 (Házánk 1363).

[méglopás]

tárház-méglopás: peculatus C. [veruntreuung öffentlichen gelder]. A tolvajlás, kőz kies avagy tárház meglopás megtíltva vanac (Com: Jan. 192).

Lopás *Loppis* Helt: Mes. 136b: furtum C. subreptio MA. diebstahl PPB. Lopásért oda-fizetni örökségét: "lacerato furtis haereditatem: rajta érték a lopáson: "prehensu furtu, vel furti manifesti PPB. Az emberi társaságban kárt ne tessen senkinek se túnátsal, se furdorlással, se lopással (Helt: Mes. 136b). Meg mutatik ez a szabadság, ha főben jaro dologban tapasztalják őket, tohí illik feluknak gyntogatásalem, lopásban, ragadozásban (Ver: Verb. 14). Az lopás rút dolog és igen fildalmas is (Gér: KúCs. IV 111). Ragadozásokra és lopásokra figyelmeztet (Hly: Préd. II 162). Hogy a szűkölködő labona éhrel meg ne hallyon, reá szabadsátyák minden figyetlen prédára, lopásra, szakmányra (Fál: NA. 215). Sokan lerongyosottak, sokan a lopásra és ragadozásra szornáltak (Fál: NL. 264).

embér-lopás: plagium Com: Jan. 192. [menschenraub]. A ragadozásor, ember lopás, barom elhajtás amaz parancsolatban: ne orozz, megtöltva vamine Com: Jan. 192).

kés-lopas.

[Közmondások]. Az ki az kés lopást meg túmúllyá, nagyobhat is megmér az eszelekődt: taurum tollet qui vitulum sustulerit (Deesi: Adag. 12).

ló-lopás.

[Szólások]. Nem val lá ím ott az Ló Lopásban: non eras in hoc albo (Deesi: Adag. 50).

marha-lopás: abigeatus PPB. [viehdiebstahl].

országkínese-lopás: peculatus; kammernutraub PPB.

szentség-lopás: sacrilegium MA. kirchenraub PPB. Az kik az szűkölködő előtt az mi azoké volna, elveszi, egyházi tolvajlást és szentség lopást eszelekednee (MA: Tm. 1115).

[Lopint]

el-lopint: [praeripio; wegschnappen]. A felsőbbányi kiáltó irásában ott valának amaz szók, de te azt eszalárdul el-lopintád (Máté: BCsók. 37).

Lopó: 1) furtifens C. [furus; stehend, dieb]. Lopó ember, enyves-kező ember: nimus "picenta PPB. Ha egy városban teli túnlútz volna gyilkos, parázna, lopó emberekkel (Pázm: Préd. 10). 2) fur C. MA. dieb PPB. Ház ásók, lopók: dere-tarii; lopóhoz való: furinus C. Lopó, or, orozó: fur; erszény-metsző, lopó: secularis, "zonarius, sector PPB. Lopó, ki megásna a házat: vecticularius PPB. Nem akar melly io barátodis nagygy ésles atynd futatma az tolnaio, lopec és ház gynyóe ellon (Bom: Préd. 320b). Iol tuggiatok, hoq az vrnak napia vg íó el mint az lopo cecazka (Kár: Hal. Cúij). Az lopok meg assak es elorozzak (Fál: Bál. 9). Ott tegyetek-le győftményteket, a hol lopók és tolvajok hozzá nem férhetnek (Pázm: Préd. 86). Nines ablen igaz lút, valaki parázna, fősvény, lopó, részeges (Pázm: Luth. V 115). Szidgya, esti demevérnek és lopónak hja (Zrinj: ASyr. 39). Ha a lopó valaki házat fel verte, nem mondgya senki, hogy meg-nem lott (VárM: Szöv. 111). A halál vg yew el egkor mint az lopo avagy a tolnai (Rad: Csál. III 138).

[Közmondások]. A kis lopót sokszor nagyok vezetik. Az apró lopók vasban járnak, a nagyok meg arany lántzban (SzD: MVir. 301).

arany-lopó: aurifur, aurilegus MA. goldlieb PPB.

barom-lopó: depedulator Com: Jan. 137. [viehdieb]. A lopó, oroz, barom lopó fel akasztatnae Com: Jan. 137).

embér-lopó: plagiarus MA. menschenlieb PPB. Rab el adó, ember lozó: andrapodista Major: Szót. 11. Ember lozó, pibék: andrapodista PPB. Moses törvényeket rendel az ember lozáról, az nyomorultakról (Kár. Bál. 1179b).

fo-lopó: tritir PPB. [erzdieb].

lengyel-lopó: [tritir; erzdieb]. Fő tolvajok, lengyel lopók: Argivi fures (Deesi: Adag. 202. Kisv: Adag. 37).

marha-lopó: abigens, abactor; viehdieb PPB. Marha lozó, torda-hajó: abactor PPB.

mestér-lopó: autolycus PPB. [erzdieb]. Igen mesterlozó: sagax PPB.

országpénze-lopó: peculator; dieb des gemeinen guts PPB.

pénz-lopó: "aversor pecuniae PPB. [geldlieb].

szentség-lopó: sacrilegus MA. kirchenraub PPB. Az ember-élők és szentség-lopok kerékben törtetnek (Com?: Jan. 111).

szértelen-lopó: tritir PPB. [erzdieb].

táska-lopó: manticularius Com: Jan. 137. [beutelneider]. Az erszénymetélő: avagy táska lozó fel függesztéssel ölethet-nee meg (Com: Jan. 137).

város-lopó: Pamphili furtum Deesi: Adag. 274.

várospénze-lopó: peculator; dieb des gemeinen guts PPB.

víz-lopó. Víz lozó óra: clepsidra Com: Jan. 168.

zsákba-lopó: secularis C. [geldsäckler, gaukler].

Lopócska: furunculus C. MA. kleiner dieb PPB.

Lopód-ik, lopódz-ik: furtim alio, discedo SL. [heimlich weggehen].

be-lopódzik: furtim ingredior clam intro SL. [heimlich hinein-schleichen]. A méh-kosárba lozva basont, bé-lopódzik a medve (SzD: MVir. 301).

Lopódás: [discessus clandestinus; heimlicher abgang]. Hogy oda való mintegy lopódásom láruát ne tégyen (RákF: Lev. 633).

Lopogat: compilo C. MA. subfuror, subripio MA. [wiederholt stehlen]. Házba mennék s vannak kedves leszedékekkel, lopogtják egymást oldalló szemekkel (Gyöngy: KJ. 398. SzD: MVir. 385). A pegymet lopónak is szokták nevezni, mivelhogy sok holmi eleséget oroz és lopogat (Misk: VKert. 239).

Lopogatás: compilatio C. MA. bestellung PPB.

Lopogató: fur, furus frequenter MA. der stetig stiehlt PPB.

idő-lopogató: suffurator temporis Kr. [zeitverschwender]. Az idő lopogató és háborgató embereket fogadgyák békosséggel (Vajda: Kriszt. 1670).

Lopóképpen: furaciter C. [diebisch].

Lopós: furax C. [diebisch].

Lopósság: furacitas C. [diebsgelist].

Lopóul: furaciter MA. diebischerweise PPB.

Lopva, loppal, lappá: furtim, furaciter, furtive C. festimenter; heimlich, verstohlen, sehr schnell PPB. Reá futni loppa, meg késérteti: attentare MedLat. 63. Lopva semmit sem vottem (Pázm: Préd. 13). Mely ezenképpen lopna tsuszolagat az emberek elmében (EszT: IgAny. 153). Senki más marháját lopja el ne vigye (Szathm: Dom. 3). Hívséges társodna hív légy, titkon 5 tölv, lopva az 5 meg-eslására semmüez ne fogj és ne kezdj (Com: Jan. 204). Ime Ámor jött azonban, loppal oldalához ílt (Fál: Vets. 880). A halál nem késik, loppal, halk lábon jő (SzD: MVir. 285).

LORUM, LÖROM: lupathum, rumex MA. hüppolupathum; suerampur PPB. Ló-sóska, lorum-gyökér: oxylupathum PPB. Ló-sóska, másik néven város koro auagy lorom (Frank: HasznK. 33. Beythe: Nom. 5).

sós-lórom: oxylapathum MA. lendenwurz, spitzsauerampfer PPB. Hileg természetű mezei fűvek: natragulya, hegyes lapu: sós lórom, fal fű (Com²: Jan. 23).

[LOSHAD]

még-loshad: [corrumper; verderbt werden]. Meg loshattanak een sobeynnek hely: corruptae sunt cicatrices meae (KeszthC. 92. 119. KulesC. 91).

LÓT: [cursito; hin und her laufen, rennen]. Mint futnac, lómac, száguldac (MA: Scult. 807). Simon is, Ferencz is, Kemény két árvája lőt fut s kinek-kinek nagy abba munkája, mint orcosoltassék attyok nyavalyája (GyöngyD: KJ. 162). Lótvá avagy futva s heában koslatva magam sem fárasztom (Thaly: Adal. 1188). Jár-kél, lőt-fut, fárad, gondtal, búval árad ember minduntalan (193).

Lótás: [cursatio; das rennen]. Száguldás, futás, lótás (MA: Scult. 885).

Lótást: [cursitans; im lauf]. Látám, hogy össze menének lótást és igen szólnak össze, hogy meg állapának (Gér: KárCs. IV.329).

LOTYÓ: scortum, meretrix, prostibulum Kr. [hure]. Én ezelőtt nála nélkül lakván gyászoltam ő kemét, most ő keme velem lakván gyászolja lotyóját (LevT. II.422). Keressen oly módot, megszaboláztassék azon zsónai lotyo, fia van generalis uramnál, ahoz bízik, cancellista, tudom istenem megverni s meg-szegyeníti boszorkány lotot (no). Hiszem, csaloka lotyo volt a te pápistád, hogy ezeket el rekkentette volt tőled (Czegl: BDorg. 58). Ezeket a commissio meghallgatván, nem vallattak semmit azon roz lotyóval (MonIrók. XXVII.55). Így öl-meg lotyó Dalila Sámson (Csúzi: Síp. 298). Némelly eretnekek gubás lotyó feleségekhez hasonlították az istennek amyát (178). A féslettség ölte meg Nábobot, rend-kívül szeretvén gonosz Akáb lotyo Jezabelt (Csúzi: Tromb. 17. Vajda: Kriszt. I.644).

Lotyóka: ∞ Távozassatok el mint hamis prophétát és bázugsággal hízó lotyókát (Matkó: BCsák. 255b).

LOTYOG: [fluito; schlottern]. Vallyon ezen nemzett miért oly hatalmas ellenünk? Talán a maga viselése vagy a kintőse, ki tsak lotyog, fityög, az jobb-e nállunk (Zrínyi II.157). [Vö. Locsog]

Lotyogtat: [garrio, blatero; schwatzen]. Lakatolja le eddig szabadon lotyogtató nyelvét (RákF: Lev. V.121).

LŐ, LŰ: jaculor C. sagitto MA. schiessen PPB. Ebneć faraba lút nil (GnaryC. 9). Ez feyedelem latwan azt, hogy megh utaltatott volna az zóztól, hozzá lőwe egy nyllawal (ÉrsC. 583). Éjjel nappa löni basa siet ala, kitől várbéliek igen rettentek vala (RMK. III.90). Anal mellybe lőnő az hollot (Helt: Krón. 82). Mykor ithh kethőthi löneć, minden ember takarogiek (RMNy. III.20). Eg nehan zegyen kathonu wagyon, kyk soha ne talan zakalos sem volt kezebe, nem hoć löny twdna (LevT. I.164). Mindenik kezébe íjat, nyilat ada és azt mondá, hogy rendel löneć (Pázm: Préd. 212). Ennél vadabbat az föld sem teremthetne, bár ha nyah boszúval óriást szűlne, az ki az nasy egekre hegyekkel löneć (Zrínyi I.98). Meg haitá Szivárvány aranyos kéz íjat, erőssen villámlik, mint ha lönné nyilat (II.70). A szerelem nagy mesterséggel forgattya idegét s lövi nyilait (Fal: NE. 108). A szűz Diana egy kanhoz lött, aztat nyomozván az erdőt járta (Fal: Vers. 867).

[Szólások]. Ma lövéneć kilencz óra előtt lármat (Gér: KárCs. IV.525). Midőn valami kis victoriánk vagyon, nem győzzük az örömet lönni 1759 (Hazánk I.302).

[Közmondások]. A ki madarat akar löni, nem pengeti íjját (SzD: MVir. 303).

agyon-lő: [telo occido; todtchiessen]. En tustént nyomá ban löszek, hogy mérgeesen rabonra ítők és agyon lövöm (Fal: TĚ 631).

által-lő: [telo perituro; todtchiessen]. Microm az feyedelem én utakusat el nem viselneć, akara eg nyllal zínőť által löni (NádC. 175). Monda zolganának: Lúd által fiteh (SándC. 30). Azon megh haragweek es ottan keth nyllal atal löweć (ÉrdyC. 129b). Ez feyedelem latwan azt, hogy megh utaltatott volna az zóztól, hozzá löweć egy nyllawal es ewtet által löweć (ÉrsC. 583). Derékát által lövéć Don Gáspárnak (RMK. III.80). Romlott toron alatt által lötték vala (93). Az komarj hayduk theg-nap elewth az merenyey ispanth athud löthik (LevT. 1.225). A kalmart a koczin, kin soc penzt hozot, által lötték a tolvajoc (Bori: Préd. 457). Szerelem istene Camillának is szívét által lövéć vak nyilával (Zrínyi II.24).

be-lő, belé-lő: 1) infingo, jaculor MA. hineinschiessen PPB. Egyk az vyteez legyeenek kőzöl egy nyilat be löwe, hogy ky yezteneć az vadat (ÉrdyC. 527b). Jancsárok bé-lővéneć, gyakdosának, ott belől es lövéneć, szürkálnak (RMK. III.142). Készítettek volt két pattantyut, kívül az kapuját belőjjék (MonIrók. VII.53). A fa agyual, kitt petardának hinak, Györnek a kapuját bé lövéć (Pethő: Krón. 188). 2) [immitto, inspergo; hineinspritzen]. Ha az momortika olaít bele lönőť főtsekendővel az sebben es dagat hasban, meg gyógytja (BeytheA: FivK. 132b).

el-lő: ejaculor MA. abschiessen PPB. Az drabantok egy embert ellőneć puskával, ki mindjárt elesék (TörtT. III.101). A tzel mellett lött el: aberravit a janua (Kisv: Adag. 2). Valamiket az ép ember két kezeivel véghez szokott vinni, mind azokat a lábaival véghez-vitte: dobolt erőssen, a puskát meg-töltötte, a tzelt el-lötte (Bod: Pol. 194).

föl-lő: sursum jaculor Kr. [hinuutschiessen]. Magasan fölöni: *ejaculuri in altum PPB. A nyilat ha fel-lövéć, nihent fellyeb nem mégyen, ottan alá-fordúl es sebeseb alá-jöte, hogysen felmente (Pázm: Préd. 323).

hozza-lő: [telum in aliquem mitto; hiuschiessen]. Az ember ky wettetett őrdőgeknék, nykent a cel a nylnak, mely minden fölöl őrdőzők hozya löhetnek (ÉrsC. 533b). Porus hozzá lövéć egyik nagy nyilat, az nyilat megölő Porus az íjjat (RMK. IV.141).

ki-lő: ejaculor, explodo MA. catapultam solvo; abschiessen, ausschiessen PPB. Nézd a ki löttetett nyilnak menetelét (Elm. 345). A puskásoc a puskákat puska porral meg-töltseć, az után ki-lőjjék (Com: Jan. 147). A hol akarják a lelkek, a testek mind-járt ott lehetnek ki-lövetett álgyú golyóbisoknál sebeseben (GKat: Váts. II.1221). Mikor ki lövik az álgyút, chinál széles nyilást, az mig helyére jut (Zrínyi. I.59). Puska mindoniknek kár tévő kezekben, eszt minnyájan ki lövéć az magas égben (120). Krakovszky edictumunk ellen puskáját kilőni merészlette (RákF: Lev. II.599). Az arányzott helyre ki lött nyil meg nem tér idegibe (SzD: MVir. 302).

kilövés: ejaculatio, explosio MA. ausschiessung PPB

lő-lő: [telo prosterno; herabschiessen]. Le löni a madarat: avem dejicere PPB. Egy görög kéréte a királyt, hogy fogadná bé szolgálatjára, mivel olyan nyilas volna, hogy a madarat rep-tében lelővi (Mik: TörL. 467).

még-lő: [telo interficio; erschiessen]. Wrdőg akara őtet erwšben meg löni (VirgC. 19). A hínőśk akara őtet nyilat tegebe zerettek, hoć setibe igaz zivőköt meg löneć (DöbrC. 27). Yiet hrzanak, hoć setebbe titkon zeplőtelen meg löneć (122) Ym bynesek zerettek ő nyilakoth puzdorayokha, hogy meg löyeneć setethsegebe zywe hely ygazakath (KeszthC. 17. KulesC. 18). O feelseeges wr isten meg löwtted vala te az

en zywenet az zeretetődnök nyhawal (ÉrdyC. 140). Tegnap Füleken lőtték meg annak az örömet, hogy a dűnös megverte volna az svédokat (RákGy: Lev. 287). Tökölly 5 nagysága fölül igen szaporán hozták, hogy meglőtték (BékOkl. 237). Midőn török császár táborát megverte, sok erős várakban meglővetik híre (Thaly: VÉ. 1202). Már ha bámul nemzetel romlását, fogd meg az isten kezében a nyilat, hogy ne lőjön senkit is meg (Thaly: Adal. 186). Ha valamely lovat meglőtték avagy megölték volna, végy fertály font mézet, ezzel kennyed az helyét, míg meggyógyul (Csch: OrvK. 37).

rēa-lō: [fajaculor; anschliessen] Rēa lōni szaporán a nyilatkat: tela in hostem [ingerere PPB].

el-rēalō: ~ Lővöldöznie reytet helyecből az ártatlant és igazat, hirtelen az ő nyilokat elrēalōvie kezetenél (MA: Bibl. V. 29).

tu-l-lo: [telum trajicio; hinüberschiessen] Túl lőttek, s ide áll az anyál (Deesi: Adag. 117, 178. SzD: MVir. 20. 302). Minden túl lőtte nyilnak innét áll az aya. Bal: Epin. 1).

Lotel: [jaculatio; das schießen] Myert hogy egy zarwas lőttel? Ezt felelé: Byzon en nem lőttem. ~ Így mentem vegere az zarwas lewtelnek (LevT. 1216).

Lotet: [tormentis oppugno; beschliessen lassen] Az álgylakat az hogy földi helyhezetté, az város kőfalat lőtetnie kezdé (RMK. II. 10). Az János bánt ott az várba rekészé, erőssen vitatá, igen lőteté (332). Ötöd napig bassa erőssen lőteté, azért Búrác fát egy czőpné sem serte (Helt: Cane. 119). Palotát meg zallotta es igen lőteté (RMNy. II. 331). A várat erőssen lőtetik (Monrók. III. 91). Mindjártat Tatit álgylakkal lőtetni kezdé (VII. 13). A toronyrak a cserepít lőtetü annyira, hogy ugyan lecsereg ott a cserep a toronyról (ÉrdTörtAd. 1197). Míg a porban tartot, erőssen lőteté a várat (Pethő: Krón. 172). Most meg fog innét indúlni leg alább ötven ezer emberrel Orsovát lőtetni (Mik: TörL. 354).

be-lōtet: [telum injici jubeo; hineinschiessen lassen] Az kirahac ellensignae sziného be lōtetnek (Szék: Zsolt. 44).

Lōvedöz: identidem jaculor; wiederholt schießen. A tarackból vízre kijáró eselédhez lōvedezett (Monrók XXIII. 129).

Lōvell: [jaculor; schießen, werfen] Mint egy sebes nyilatkat hirtelen lōvellünk (TóF: Zsolt. 675). Fel gyújtó bombákat házokra lōvellünk (Könyi: HRom. 104).

Lōvell-ik: [instar teli feror; schießen] A víz mennél magasabb helyről jő, annál telyleb lōvellik a tsévében (Pázm: Préd. 675. SzD: MVir. 409). Ő a felnyilt kút, melyből ered a víz, mely isten országába lōvellik (Pázm: Préd. 807). Legottan meg ilyen gondolat lōvellie szívében (MA: Seult. 9636). Kevesen vagynak az urak közül, a kik elnevetése addig lōvellent (Fal: NE. 36). A tárgyra lōvellent gyors elneje futása (SzD: MVir. 121).

ol-lōvellik: [se propere; fortschiessen] Nehéz megejteni a madarat, ha tsवारog s ideis amoda is sebesen el-lōvellik (Fal: UE. 373). Mint egy testetlen anyié, lab hegyen el-lōvell lett hátunk megott (SzD: MVir. 10).

elcibe-lōvellik: [prouto; vorstürzen] Ha szerentsére kap hatnak benne, sebesen elcibek lōvellenek mint az őh seok a prókán (Fal: NE. 4).

föl-lōvellik: [emico; hinauf-spritzen] Olly ten rőpül, hogy szemünk gyakorta elveszté, mikor hátunk tellyá kívül föl-lōvellik (Pázm: Préd. 30). A víz mennél magasabb helyről jő, annál telylebb lōvellik a tsévében (675). A víz mikor keskeny-
arokban örvesszenül, habzik és föl-lōvellik (Hull Pázm. 58).

Az őrös vesszek magassan föl lōvellenek, a terhesek le-haj-dnak (SzD: MVir. 188).

ki-lōvellik: [erumpo; hervorschiessen] Sebesen lōvellik ki a nyil (Land: UjSegis. 140).

lő-lōvellik: [deferor; herabschiessen] Egyszer hát nagy sereg lōvellik le a dézmaesúr mellett, lovasok a vízen által (MonTME. II. 61).

Lōvöld:

[el-lōvöld]

ellōvöldös: [trajectio PPB. übergang. Tsilagoknak el-lōvöldösök; stellum trajectiones PPB].

Lōvöldök: 1) papilio C. MA hepiolus PPB. Schmetterling PPB. Gyertyára repülő lōvöldök: hepiolus C. Lōvöldök, lependék, pillangó, lepke: papilio; gyertyára repeső lōvöldök, legyeske: hepiolus PPB. A fényes bogarac avagy csillámoc, gyertyára szökellő lōvöldöke rőpölőse (Com: Jan. 13). Ne sokat hajdossd kivágó indulatiddal, mint az úttját vesztő lōvöldök (Fal: NE. 119). 2) [volans; fliegend] Nem olly hirtelenségvel jelent nekik meg mint valami lōvöldök tündér (GKat: Váls. II. 1163). 3) [cometa, Lōvöldök az égen, fűtőse üstökös tsilag; cometia PPB].

szőr-lōvöldök: papilio Com: Jan. 13. [Schmetterling]. A cserebogarac, zöld bogarac, leppendeke, szőr lōvöldöke rőpölőse (Com: Jan. 13).

Lōvöldöz: jaculor, sagito. MA oft schießen PPB. Tizes nélkül ötöt lōvöldözni kezte (NádC. 679). Kih kőfőztete a mezőre mezítelen celul es meg paranóla ötöt lōvöldöztenie (BéltC. 137). Minden én nyilamat hozzáie lōvöldözem (Helt: Bibl. I. cecet). Pusknak es algnal leveleznek hozaya (RMNy. II. 188). Iszonyú tsüptenul az ő arkanae kőcét nagy fűnen lōvöldözte (EszT: IgAny. 509). Az homni a maga gonosz szándékát lōvöldözi (Nyr. XI. 30). A ragadó dögös mirigy pokol varokat avagy tűzes kelést lōvöldözvén, nagy népeket el púztét (Com: Jan. 39). A vitézek a golyóbisokat taratzokból lōvöldözik (84). Csak akkor kezdének lōvöldözni, az midőn már körülvetettek (RákF: Lov. 631). Lōvöldöztiük a vadakat (Mik: MulN. 317). Tűz és tél volt, melyet az ürdög minden tűz-kossival szüntelen lōvöldözött (SzD: MVir. 303).

Szölösök: Az en yimből lōvöldöz: olet ungvonta *de meo PPB. Másébből lōvöldözni: más találmányával hartzolni (SzD: MVir. 302). A keresztsegről tézi fel a titulust, azonban oda aláb olly szélesen lōvöldöz a tárgyra, hogy minden mosogatóst befoglal (Kereszt: Fels-Ker. 351). Nyulat sinkovantáltak s ma d a r a k a t lōvöldöztenek (Thaly: RT. 1276). Nem ugy lōvöldözi a tárgyat, a mint feltözi (Kereszt: Fels-Ker. 353). Nem lōvöldözi a fel tett tárgyat, hanem mésttt járnak nyilai (SzD: MVir. 302). Nem lő az wrackal ezersznet emi, mert lōvöldözni kezdne a magoknál (Helt: Mes. 26). Ha tők maggal lōvöldöz ellenünk (Pós. Gbet. 6).

be-lōvöldöz: tela mitto in; hineinschiessen. Keskélőkat vitték az kőfal alá és így szüntelen fűesztették, lōvöldöztek be az várban (Monrók VII. 23).

még-lōvöldöz: jaculis obruo; beschliessen. Kez lőtet ne yllöse, de meg kővegyeek, avagy meg lōvöldözöek (JordC. 32). Az charar yltetee ky az mezőre, hogy ott meg lōvöldözöek az vytezők (ÉrdyC. 197). Annak wtanna paranoholac, hogy azon keretizim meg lōvöldözöek ewket (346). Egy se se illesse azt, hanem meg kővesztessé anagy meg lōvöldöztesse (Helt: Bibl. I. 11). Wual ne egyel ezersznet, mert az maguinal meg lōvöldöz (Deesi: Adag. 24). Ha valamely nyar galva menne a többökek utján kívül, a kocsist azonnal meg-lōvöldöztessek (TörtT. 146). ~ ~ ~ ~ ~ mskatensora viték eskeot,

kik megheveoldozzen, az tabor szelöig hajthák (TörtT. IV. 218). A nyilasok a vad elefántokat meg lövöldözik s elejtik (Misk: VKert. 25).

öszve-lövöldöz: [se invicem jaculari; sich gegenseitig beschossen]. Az ajándékot az vajla számára fizették meg, mikor az katonákkal itt öszvelövöldöztek (MontME. I.119).

Lövöldözés: [jaculatio; das schiessen]. Szerző menyűtő kőeknek lövöldözését 1613 (KNagysz. D4). Annýra jutott volt a sűrű lövöldözés és sok ostrom miatt a dolog, hogy a varbol az emberek is kilátzanak (Megy: Sz.Áórtme. Előb. 4). Bánti Pál uram is lövöldözésre, fővetelre sententiazott engem (TörtT. 2. I.142). A galambok mindenneknek prédájokra, fogdosásokra és lövöldözésekre adattanak (Misk: VKert. 596). A lővek a világ nyomorgatásának lövöldözésére fel emelt tárgyak (SzD: MVir. 302).

Lövöldöző: [jaculator; schütze]. Az lövöldözőc ezilt tészecs fel (Zvon: Post. I.175).

Lövöldöztet: [jaculari jubeo; schiessen lassen]. Kezdeté vala kiáltani, hogy nem vizgázatának s hozzájuk nem lövöldöztetnének, nagyon pirongatódott volna (Szal: Krón. 182).

öszve-lövöldöztet: [jaculis confodi jubeo; todtschiessen lassen]. Jobb volna magokat magok kezek alatt levő hadainkkal öszvelövöldöztessék, hogysen mint elszánt kemény büntető-síneket magán tapasztalja (RákF: Lev. I.136).

Lövelked-ik: [feror; schiessen]. A víz mennél magasabb helyről jő, annál fellyebb lövelkedik a tsévében (SzD: MVir. 469).

Lövés: 1) jactus MA. [jactus telli]; das schiessen PPB. [schuss]. En Symon meg néé sertessem lövestől, thörthöl (PeerC. 255). Areul az lövésre ök indulának, hátor szívvel öklelének, vívának (RMK. III.206). A szekerec megül nagy lönést kezdéne (Helt: Krón. 88). Lewes myath egh essewth sebben (LevT. I.192. 262). Mihelyt a mezőről az erdő sarkalatjához érkezének, azon lövések is semmit nem árthatnak vala (Szal: Krón. 102). Rivadást ha hallnak, lövésre vizgáznak, ellenséggel harcolnak (Thaly: Adal. II.74). Éjten-éjdel mikor a lövés elhallgat, fényes tigrisbőrén Rákóczi nem nyughat (II.119). Vedd fel fiam látran németnek lövését, ne mutasd szivednek semmi röttenését (II.247). 2) [telum; schiessgewehr]. Számszerij, parittyá vala lövések (Huszt: Aen. 4).

ágyú-lövés: tormenti explosio SK. [kanonenschuss]. Sok ágyú lövéssel more bástyát törni küzlé keménységgel (Zrinyi. I.28). Egy ágyúlovésnyire ök leszállának (98). A canalis parton vagyunk a Feketetengernek a torkától egy ágyú-lövésnyire (Mik: TörL. 33). Ennek [a canalisnak] a szöle mindenütt vagyon egy jó ágyú lövés (59). Lészen mindenkor egy ágyú-lövésnyire-való köztetek (Fal: NA. 211).

öröm-lövés: [freudenschuss]. Gyanakszom, ha nem örömlövés voltaki Földvár ölszabadulásáért (RákF: Lev.586). A sok nyomtatott gazetta-hírek, öröm lövések miatt se nem támatnak fel e világra, se nem hűvesülnek a másikon (Fal: NA. 211).

puska-lövés: catapultae jactus, emissio PPB. [explosio sclopeti; gewehrusschuss]. (Görcs: Máty. 31).

szalvé-lövés: [freudenschuss]. Tegnap te deum laudamust mondottam itt a tábóban az egész hadaknak háromszori salvé-lövése alatt (Bercs: Lev. 11).

számszeríj-lövés: [explosio ballistarum; wurtmaschienschuss]. Erőssen kezdéne víni a törőkeekkel számszerij lövés-sel, keziyekből való lőnesseckel és minden módon (Helt: Krón. 88).

Lövet

reá-lövet: [jaculari jubeo, beschliessen lassen]. Oly keményen kezdé reá lövetni, hogy a fregatta fehér zászlót teve ki (Mik: MulN. 24).

Lövő: 1) jaculator MA schütz, schiesser PPB. Hagyló, lövő: jaculator PPB. Villa Lunon (VRög. 52). Megzanlala a törfiakat, zaz huz ezér gálokat es lonagokat es lőűket 12 ezert (BécsiC. 12). A gyermek fel neukedőc es lakée a pusztába és jó lőűűe lőn (Helt: Bibl. 113). Minden hitűn lőű milára vet (Decsi: Adag. 52). 2) [arcitenens; bogenschütze]. Lövő jegy az égen: arcitenens PPB. Az Lövőben kollemetes az ember házasságra foglalatosnae lenni (Cs. L. 1658. KNagysz. 3. 1671. KLöcsö 3). A tizenkét égi jelek ezek: kos, bika, kettős, rák, oroszlán, szűz, mértée, scorpio, lövő, bak, vízöntő, hadac (Com: Jan. 7).

kövel-lövő: silicarius PPB. [schleuderer].

Löcs: subcus in curru, fulcrum laterum curtus MA. brachium curtus; leiste am wagen PPB. Lőczlábu: loripes MA. A szekér tengellyek eleiben belövetetettnek a kerékszegek és a löcsök (Com: Orb. 171). Egy lőtsét, haytoftat (tegyenek bé) tíz pénzén (TörtT. XVIII.235). Lőcsöt, hámfát, csatlást szépen ki faragossálya (ÖtvMest. 47). Igazítja az öszve tört lőtsöt (Orczy: Köhl. 71).

[Szőlősk]. Ha görbe nem volna, lőts nyújtó lehetne (Kisv: Adag. 182). El-lődult a lőts árával (Könyi: HRom. 99). A lőtsel elébb belé hagyni a dologot: hastam ad-jicere (Kisv: Adag. 215). A lőtsel elébb áll: valamit orozva elemellett (SzD: MVir. 301).

Lőcsöl: [fustigo; durchprügeln]. A ki papot vér vagy lőcsöl, csak a pápától obdoztathassék meg (Pös: Igazs. II.619).

Lőcsös: 1) arcuatus Ver. [gebogen]. 2) [loripes; krummfuss]. Lőtsös követ bogas-lábut, vak vezet világtaunt: varum sequitur *vibia PPB.

(LÖCSKEL)

Löcskelés: racematio MA. [nachlese]. Mezgerlés, elhagyottat gerezd szedés, lőtskelés: racematio Major: Szót. 101.

1. **LÖK:** planities; ebene PPB.

Lökkent: planum ingredior; auf die ebene abfahren PPB.

2. **LÖK** (lök Com: Jan. 75. bikkögő ACsere: Enc. 194): jacio, projicio, jaculor, peto SI. [werfen, stossen].

Lökés: jactus, missus SI. [wurf, stoss].

ér-lökés: pulsus C. [aderschlag].

Lükő: pilum Com: Jan. 75. [mörserkeule]. Régenten csak mosartörőccel törnee vala a mosárban, az után törnee vala darabos kása lükövel (pinsebant pilo ruido) a száraz malomban (Com: Jan. 75).

Lüköd: [pulso; schlagen]. Szavára a szívem lüködött (SzD: MVir. 109).

Lükkög, lükkög: moveor, agitor SI. [sich bewegen]. A lükköt eleve megjelent a lágy, lükkögő, gyors érszökések (ACsere: Enc. 194). Szavára a szívem lükkögött (SzD: MVir. 109).

Lükkögés: [agitatio; bewegung]. A tsillagoknak ragyogások leszen a mfi egünk szelyeuek viz modra lükkögésétől (ACsere: Enc. 98).

LÖRE: lora, denteria C. vinacium, secundarium MA laur, trasterwein PPB. Lőre, mászás: vinum secundarium, läuren trunk Nom. 43. Tsiger, löre: lora: tsiger, etzettel elegyített viz-ital, löre: posca PPB. Esznek szegün ifjak fagyos étket, rejá innyok adnak bűdös lőréket (RMK. III.317). Ígyc tyikmonyot

lörében, vizes borban (Mel: Herb. 28b). Lörét, alma vizet iszuc (Born: Préd. 317b). Ha bort nem ad, hiszem ad lörét, ezíget avagy sért (MA: Scult. 751). A szőlő magokból avag törkölyök-ből löré avagy esíger, másrés lészen (Com: Jan. 85). Boros szí-neinket s ott léső löréinket megitták. 1662 (OrszGy. 262b). Tíz hordo löré it Patakon, egy felbe vagyon (Radv: Csul. II.51). A pinczében löré másfél hordó (Gér: KárCs. IV.151).

ecetős-löré: posca MA. lauertrank PPB.

LÖZÉR: scurra, in loquendo dissolutus SI. [possenreisser, spassmacher]. Az Israel szekere bezzegh nem ilyen lözéréköt vezetetik (Bal: Efn. 3).

LUC [lurch Ver. luts BeytheA: FivK. 86. lufa PPB]: teda Ver. abies MA. fichte, weisse tanne PPB. Lutzia, lutz-fenyő fa: abies MA. Sima, nem görtös huz-ta, lutz-fenyő-fa: *abies enodis PPB. A cedrusfa olyan, mint az magas gyalog fenyő, erős fa, mint az lutz fenyő (Mel: Herb. 30). Cedrus, Libanus taia, olyan mint az luts fenyő, nagy magassan nő (BeytheA: FivK. 8b).

LÚD: anser C. MA. gansa; gans PPB. A lúd zörög, gágog: strepit *anser; lúd apróléka: aerocolia; melyes, nagy melyű, lúd-melyű: pectorosus; leány sarja, melyet sült lúd-fő alá készítenek a szakácsok: moretarium PPB. Aniam yobagya hazara menthek es baronffyan el weſthek tykokath, ludo-kath azth ess mynd el weſthek (LexT. I.6). Neki nem kel sem bor, buza, lud, tyuc, sem szár, guba (Born: Préd. 552). Ha az foenuu græcum lüet lud hiall özne töröl, az matra füüsat meg gyógyita (BeytheA: FivK. 29). Lud-mérő ember ez a mi tündérünk (Zvon: Pázm. 224). Hogy ha az ör-állók szunyadoz-nak, avagy tsak a ludakra nez, mint regenten Romaban (VárM: Szív. 73). Minden jobbágy turtozik az várhoz egy-egy meszely vajjal, egy vesling turóval és egy lúddal (Gér: KárCs. IV.300). Plinius a lúdnak nemő közé számítja a fű tyukot avagy mogyoró tyúkot (Misk: VKert. 353. 191).

[Szólások]. Szintén olyan ő az tudós emberek között, mint az lúd az hattiúk között (Deesi: Adag. 48). Hiában gagog, mint az lúd (197. MA). Nam olyan mint az szárnya szegot lúd (Deesi: Adag. 245). Tzac lud mod-gyára hiában való gagogás (Czegl: Japh. 211). Egykor az urával szatranesot játsván, ludat adott az urinak s tréfá-ból mondotta neki, hogy eszűszár lúd; amaz arczúl csapta. Szelim fölkelvén, ki akart menni, de ura nem engedte, hanem beültette, hogy esmét játszodjanak; játszottak is, s akkor is ludat adott neki (TörtT. 1.5).

[Közmondások]. Sok lúd dímöt győz (Deesi: Adag. 33. MA. SzD: MVir. 366). Lúdra veztegetz szénát (Deesi: Adag. 100. MA). Nem kellene ludra szénát vesztegetni (Czegl: Japh. 217). Ludra költessz szénát (Kisv: Adag. 39). Meg esik egyször az lúd az jégben (Deesi: Adag. 130. Thaly: Adal. 185. Kisv: Adag. 526. SzD: MVir. 127). Megh fogh megh a lúd esni a jégben (Czegl: Japh. 190. A róka füvel nehez meg alkodni, nem jó a ludunknak vele társalkodni (Gyöngy): Char. 83). Az ház-hőjára hágott *ludat többen csudállyák, hogy nem az oda hágott tyúkot (MA SzD: MVir. 312). Nem annyira csudálják a ház hőjára hágott tyúkot, mint a ludat (Kisv: Adag. 67). Nagyobb tudsa, ha egyszer házra száll a lúd, hogysen ha nap-estig ott sétál a kakas (SzD: MVir. 312).

kántor-lúd: [?] Az őttüdet kivesszem; e melet kántor ludat, kappant es tyukot veszek raytok (Helt: Mos. 156).

rók(a)-lúd: vulpauser Misk: VKert. 352. [fuchsgans]. Vagyon olyan nemű lúd-is, melyet a doákok vulpausernek hívnak; magyarul rók-lúdnak mondhatjuk (Misk: VKert. 352).

vad-lúd: anser sylvestris Nom. 151 [wilde gans]. Nagy sokrol megh kérdőzek, de wgy nem zol, nyint egy vad lud

(ÉrsC. 4-8). Vad lúd, kátsa, búvár, sártsa szaladnak seregekkel (Orczy: Költ. 136).

Ludacska: anserculus, cheniscus C. gänselein PPB

Ludas: 1) anserinus MA. [gans]. Ludastó: chenoboscium MA. 2) perjurus, ancarius, proscriptus MA. meineidig PPB. [geächtet]. Hite, becsillete vesztett: ancarius; hitetlen, ludas: fidefragus PPB. Ludas: literaliter quidem sonat, anserem possilens vel gestans, sed in jure pro perjuro, ob perjurium infamia notato accipitur (Otr: OrigHung. II.69). Ludas, tapasztalt hazug (Ver: Verb. Szót. 15). Midőn a calvinistak azt mondgyák, hogy isten kételeníti embert a gonoszra, annyi mintha valakit paraznanak, gyilkosnak, ludas embernek mondanál (Pázm. Kal. 470). Ludas emberre biztat vallásod próbálását (Czegl: MM. 202).

[Szólások]. Elő szől az lúdas ember: lupus ante clamorem festinat (Deesi: Adag. 114).

LÚG: lixivia C. lixivium MA. lauge PPB. Az vocalisocul: u, mint búza, lug (CorpGramm. 99). Minden nap keczer erős lugban meg kely mosny (Frank: HasznK. 31b). Ha meg főződ lugban az sallyat, serket, kezt, korpassagot ki vezet (BeytheA: FivK. 70b). Az fekete pőzerczét lugban főzd meg, kozos feiet gyógyt (85b). A bőrköt készítő a bőrköt hamvas luggal készíti (Com: Jan. 98). Csinalj erős lugat, szírd által, a borsót forraszd fel velle (TörtT. 1.578). Az egyenletlenség forralt olyan lugot, melytől végre soknak füle júra zúgott (GyöngyD: MV. 11). A keserő füvet luggal forrozzák-le (Kisv: Adag. 456). Kopaszulás ellen az aranyos paprag füvel csinálj lugot (Váli: OrvSz. 39).

[Szólások]. Hogy még az ő nyakokat nem éri az lúg nem szánnyák a Josephnek romlását (RészPol. A1). Nem oda Mátyás, mert mikor a hetvennyolcadik paginara kelünk, lészen ott lugod, hanem nézd a tárgyet (Matkó: BCsák. 37). Melyre Pósházi uramtól vett érdeme szerint való forró lugot (50). Hogy száraz lug alá ne vonnyák a nyakadat (Bal: CsIsk. 181).

pár-lug: lixivium MA. lauge PPB. Hamú, pár lug: lix PPB. A straza vár-fokon nem alszik, ha szemre kél, a mi szívek alatt fekszik, keserő pár-luggal a fejek melegszik (GyöngyD: MV. 74). Nincs az az erős párlug vagy választó-víz folyás, mely ilyen fogatos erővel bírjon (Csúzi: Síp. 320b). Azt végezzék, hogy hamuval hintse magát, ha más párlug nem kel fejének és várja az utóbbi sententiát (Fal: NA. 129). Mind a ketten Eusebiusra támadván, addig üntögeték a párlugot ősz fejére, a mig magok meg elégették (148). Némellyek ugyan-tak meg-érdemlik a párlugat (Fal: NU. 215). Nyakadba fordították a másnak készített pár-lugodat (SzD: MVir. 185).

Lugos: 1) lixivius MA. lauge PPB. Lugos hamu: *lixivius cinis PPB. Lugas kádra 2 szál istráng (MontME. I.114). 2) [lixivium coriarium; luche]. Montem száj-jártóhoz, de a lugossá-hoz nem szokhatott az orrom (ÖtvMest. 71. vsz).

Lugoz: lixivio purgo; mit lauge abwaschen PPB

még-lugoz: ∞ Konyha lány meg luggá útra két pendelyét (Gvad: Orsz. 92).

Lugzó: [vas lixivium; laugenfass]. Nem tudat ördögbe lugzóba vetnyi (RMK. V.238).

LUGAS: vitis arbutiva MA. arcella vitis, concamerata PPB. [laube] Lugas karó: cantherius C. MA. Lugas vessző: rompi MA. Lugasra eresztett szőlő: vitis pergulana, chenoboscium PPB. Lugas szőlő: *pergularia vitis; lugas szőlő: *arcella vitium; lugas szőlő-vesszők: rompi; lugasra csinált szőlő: vinea *cantheriata; lugas színeske: topiarium PPB. A kert környül szép lugasoc valánc (Helt: Krón. 169). Kertbéli ár-nyékos színc, lugasoc: topiaria (Com: Jan. 71). Ha valaki

ezírázni akarja lugassait, azoknak bé-meneteleken mesterséges kapukat csináltatlat (Lipp: PKert. 19). A lugasok között erre s arra térnek, megcsókolják egymást, mikor össze érnek (GyöngyD: Char. 354). Anno 1635. építettem meg az pajtát. Ezen a két helyen ültettem lugast és rózsas spálért. 1880 (TörtT. 773). Lugas, másik hagymás és egyéb veteményes kert (Gér: KárCs. IV.285). Kaposztás, hagymás, lugas kertetek ők előláják (uo). A narancs kertekben szép sétáló lugasokat eregetett (SzD: MVir. 389).

szőlő-lugas: *complavia vitis PPB. [weinlaube]. Zölw lugasok es oly kertes, kyket the nem palantaltal (JordC. 216b). Cyrus országát, királyi hatalmát szőlőlugos példázta (Thaly: VÉ. I.105).

LUKNA: [mensurae genus; getreidemass]. Egy lukna borsót, árpakását, pohánkakását, negyven tőröt, két füzék vaját ha szerével költi, többet ér Kd vele fél esztendőnél (LevT. II.12). Irtani az tisztartónak egy levelet, hogy adjon Knek harminczöt lukna búzát (162). Szabó Martinak 20 lukna búzát hagyok, trenesényi káplánnak 6 lukna búzát hagyok, az trenesényi iskola mesternek 6 lukna búzát hagyok (Radv: Csul. III.269).

LURKÓ: [homo callidus, petulans; schalk, schelm]. Sógórom a lurkó (Thaly: VÉ. II.385).

LUSTA: 1) iners, deses MA. träge, faul PPB. Miért nem indulnak fertőzni minden gonoszágban a feslettekkel, minthogy ezeknek is cseppenik valami gyönyörűség legalább a lustából (Fal: NE. 31). Még a fülét sem mozdítja, igen lusta (SzD: MVir. 175). **2)** dissolutus, vilis; schlampig, lumpig. Most tizfra, most lusta ruhában ültözn (Orezy: KöltH. 152).

Lustán: [negligenter; träge]. A katona könnyebben végzi életét, mintsem az, a kit a hideg hónapiglan nyomorgat és lustán térsen a koporsóba (Fal: NA. 222).

LUSTOS: 1) udus MA. feucht PPB. Mocskos és lustos ruha (MA: SB. 226). Kegyetlen Hylactor agaramnak megemutattad lustos nyomdokiadat (Illyef: BCSTomp. 110). Szabkája el töröt, csak fele kezében, maga lustos porban és keresztény vérben (Zrínyi 160). Talált utat Vida magának szablyával, ugy ballag az víz felé lustos vérről s porral (115). **2)** sordidus MA

[foedus, spurcus]; undäthig PPB [garstig]. Az lustos szájú gaz asszonyok lurítottak inkább (Montrók XI.438). Az úriak feutyen dicselkednek a lustos életnek cimerével (Fal: NE. 6). Tudom, hogy sok hímes színnel s okkal mentegetik ama lustos mondásokat (17). Ki méri a tsalakoást vagy lopást vagy a lustos életet javallani (33). Egy végben három-százat hallani comediált, a hol a szem is akad tsányára, a fül is hall lustost (85). Lustos képeket szerzünk magunknak drága pénzén, azt feszétyűk aranyrámákra (Fal: NA. 137). Fejük felett vagyon a gyönyörűségnek tengere és tsak azok részesülnek benne, a kik itt alatt a lustosban nem zabálnak (158). Ha az urfiak tudnák, hogy nem gyönyörködtek a lustos beszédekben, nem merészelnének előttetek szemtelenkedni (179). **2)** [libidinostus, probrosus; liederliche person]. Állas elő a kalastromból edgy híres lustost, safarínát, inádd az által az istent (Kereszt: FelsKer. 380). Híres lustosra is akadtam, mely ezer szépet tudot mondani a szűzességről (Fal: NE. 58).

Lustosan: [madide; durnlässt]. Delimán hogy megtért rettenetes harezűl, fáratlan, lustosan alut-vértől, portól szűve még jobban ég nagy boszuságtul (Zrínyi. II.3).

Lustosság: [probrum, turpitud; liederlicheit, garstigkeit]. Nem arról a tisztességről beszélgetek, a mely igényes ellensége a lustoságnak (Fal: NA. 185).

LUTHER: [Lutheranus]. Ha a lutererek és kálvinisták ügyét fel vállaltad, maradj meg a kérdésben (Matkó: BCsók. 35).

Lutherség: [Lutherani]. Lutherséget közülünk kiszínletünk, nem bánt senki, bátor immár ne féljünk (RMK. V.19). Lutheranus: Lutheraner (KürBesz. 121). Négy reudbeli embereket találco ez földön: sidóság, poganság, papaság és luterség (Bas: Credo. 137).

LUTHERISTA: [Lutheranus]. A lutheristák Husznak eretnek nevet sújtnak fejéhez (Pázm: Kal. 170). A setét haynalcsilag-utan budoso lutheristak vezetője (Pázm: LuthV. Cím.). Micsodák ezek a Lutheristák és Calvinisták? Csak ez világ szemeti (Alv: Post 197). A lutherista és calvinista vallás a magyarok megtérése után 500 esztendővel vettett (Matkó: BCsók. 6. 52).

LY.

LYIÚT: [lyra; lante]. Hogy na valahol gyönyörűsége nőfára igazítottott hagedfi vagy lyiút szót hallunk (Pázm: Kal. 2).

LYUK, LÍK [lik MünchC. 27. *lyk* Pázm: 51. *lev.* 262. *lyuk* PeerC. 74): **1)** foramen, foratus, fossa C. fovea MA. loch, grube PPB. Az egerec ki jön a likból, merezképpen minket vándorra rezzentenne (BécsiC. 42). Ranzoene fiaik vadnak és méhnei repesőence fészke (MünchC. 27). A gulamb a kőzhutac basadekaban es lykaban 6 ingodalmas lakodalmat keresi (NagyszC. 112). Az egereek lakoznak zoros lykakban (SándC. 5). Az rokaknak lykok vagón (JordC. 376). Sok vadak giiltene a lyk eleibe (DebrC. 175). Ha ki akarz menyi azon lykon, kyn ewtzenen ievvel be, tehat ismeg meg ewtzenereggel (Pesti: Fáb. 27b). Kőnieb ah teuegek eg (t) w likni helien altal menyi, hog nem ah gazdagnak meniorsagba (Ozör: Christ. 78). Ha sok béká vgrandozie ki az lykblól, eső léssen (Cis. G2). Emelek is oluad meg az also renden való lykait (Helt: Arithm. P7). Ha a forrásnak tellyességéből nem szabad meriteneni, még is a menyei esévének likát illeteni szájjammal (Pázm: KT. 431). Az likok köröskörnyül kétszerezése légyen, hogy meg szakadgion (MA: Bíbl. 175). **2)** [antrum; höhle]. Lyukba szoktak vala mardusok lakni, erdei vad husad csak szoktak élni (RMK. IV.118). A kies berkekben, erdei ligetekben tápláltatott vadak az ő barlangjokban, lyukokban fogják magokat (Com²: Jan. 31). **3)** anus C. [hinterbacken].

[Közmondások]. Hittük egér az, az kinek csak egy lyuka vagyon (Döcs: Adag. 113). Az bagzó emek sok lyuka vagyon (167). Gyakor eséssel a kistsiny tsepp is likat ver (SzD: MVir. 125).

al-lyuk: cuniculus PPB. [mine]. Sántázó, áll-lyuk vagy mina-ásó: cunicularius PPB. Áll lyukat ásók, erősség esinálle avagy sáncz rakók: cunicularii, balistarii et munitores (Com: Jan. 146). A szigethen esett és történni dolgokat beszéli ezután, s számlálja azokat az ötet titkoló sötét áll-lyukakat (Gyöngy: Char. 352). A sötét álllyukban azért ott maradván, egy a másiknak sok édes szót adván, a bánt között is valónak vi-gyván (233).

farkas-lyuk: [fovea lupina; wolfshöhle]. Paludemper medium Farkaslyk effluentem (ZichyC. 110). Poss. Farkaslyuk (H 158).

fürő-lyuk: [foramen terebra fictum; bohloch]. A messiást tsak igen homályosan szemlélhették, mint valaki fürő lyukon által (Misk: VKert. 439).

füst-lyuk: infumiculum MA. rauchloch, schornstein PPB.

gomb-lyuk: [fissura]; knopfloch KirBesz. 26

gyújtó-lyuk: incendiarium foramen SK [zündloch]. *Gyújtó lyuka a puskának vagy ágyúnak: tormenti spiraculum, ca-

tapultae ignitabulum PPB. Szegeket vere az gyutó lyukokba (Helt: Krón. 197). Algyuk giuto lukat szeggel be vernék (Göres: Máty. 33). Egy végét kanótnak gyújtó likához tevő Farkas ágyúnak (Zrínyi 120). Elvagybalik ágyúnak minden kerekét, gyújtó likakban is vertek vas ékeket (H 54). Kiknek az száját lőtték vala el, kiknek penig az gyújtójukok szakadozott vala ki (Monrók. VII 333). Midőn az ágyukat magyarok elnyerték, kerekeket széellyel rontották s keverték, a gyújtó-lyukakat vas szeggel bevették (Könyi: HRom. 124).

haj-lik: porus PPB. Veritek-lik, haj-lik vagy lyuk az ember bőrön: pori PPB.

kő-lyuk: [specus; höhle]. Mikoron az kőlyukhoz közeleltene, beléje kezdé meyny (PeerC. 74). El mene pusztaba az Argeus neű hegion egi kőligba lakék (DebrC. 175). Elszaladt az őt királyok es előtvezte vala egy kőlyukba . . . Monda Josue: Haytsatoc nagy kőveket az kő lyuknac szajara (MA: Bíbl. I.202). Nem akar az kőlyukból, barlangból kijöni (MA: Scult. 6404).

ló-lyuk: [culus equi; pferdeloch]. A ló lyukban is voltál egy keveset (PhilP. 56b).

lövő-lyuk: tormentaria, jaculatoria fenestella, specula PPB. [schiessscharte].

maeska-lyuk. Az maeska lywnalis eleget esoryztem, de senky nem bantott Boldogkeobed nyinket (RMNY. II 309).

nagy-likű: multicavatus PPB. [vielfältig angehöhlte].

nég-likű: quadriforus C.

orr-lyuk: nares C. Nom². 13 [nasenloch]. Idwez legyetek zyz ornak lykay, kyk ysteny zelnek esdes yllattyath orzettok (ThewrC. 95). Az két fil, az két orra lik és az száj (Kopaszszig D). Az orr lyukakon mint egy árnyé széken a penészes takony alá származie (Com: Jan. 17). Orra lyukán bé szivandó orvos-ságo (174). Ne illesd orra likait (Czegl: MM. 86). Veres nagy szemei ugyan ki dültenek, az orra likjain langos szellők mennek (Zrínyi 132).

[Közmondások]. Az gazdagnak is kettő orra lika mint az szegény ember disznáinak (Döcs: Adag. 87).

ravasz-lyuk: [lustrum vulpinum; fuchshöhle]. Ad fossatam vulpinam quam rouschuk vocant (Wenzel III 195).

róka-lyuk: lustrum vulpinum; fuchshoch PPB. Egy az isten szava, ninczen változás abban, ninczen róka lyuk abban (Illyet: Jephtha 23). Ezen folelet tsak róka-lik és szuladsra készült tsavargás (SzD: MVir. 351).

segg-lyuk: [culus; anus; arschloch]. A sül-disznó fölől állat-jak, hogy két seggi lyuka volna melyeken gamélnai szokott (Misk: VKert. 212).

sok-lyukú, sok-likú: multiforus MA. PPB. multicavus; löcherig PPB. Sok likú, lyukatos: multiforus; sok lyukú sip: tibia *multifora PPB.

szög-lyuk: [anguli; vielwinkel]. Minden szöge-lyukakban csak a sok sírtnak (Megy: GJaj. IV.17). Minden szöget lyukat össze nézegetnek (Gvad: Orsz. 108).

szőkő-lyuk: [receptaculum; schlopfloch]. Lássuk, micsoda szőkő lyukat talál itt Sámbar (Matkó: HRoml. 76).

tolvaj-lika: spelunca latronum Némül. 302. [diebshöhle].

tű-lyuk: [foramen acus; nadelöhr]. Kőnebb az tennek tű lukon által menni (Sylv: UJT. L112).

ürge-lyuk: fovea emiculatorum Kr. Vallyon micsoda ürge lyukba rekeszkedett volt az meg-némült Luther ecdésia (Pázm: Kal. 588).

verejték-lika: porus PPB. schweisslöcher KirBesz. 127. Verejték lyukak vagy pórusok. 1658 (KNagysz. 27).

Lyukacska, likaeska: [foramen parvulum; kleines loch]. Kynyeob az tenekek az thánek lykaczkayan által mennye, mynth az kazdaglnak bee mennye menyeknek orzaghaban (ÉrsC. 212). Kis likaeskan István hallgatja vala, egy nehány barátival titkon szölla (RMK. III.135). A harkály valamely magas fa oldalában egy kis paraszt lyukatskát vájkál s abban tojik (Misk: Vert. 128).

Lyukacsos, likaesos: multiforis C. multiforatis, fistulosus MA. [voll löcher]. Pöfeteseg, likatos: fistulosus Major: Szót. 229. Vápis, likatos: lacunatus; spongyiás, likatos: spongiosus PPB. A korávszal súlt kényerne kettős hójja vagyon és belől likatos béli (Com: Jan. 76). A test tájtéc kövel és lyukacsos mosó kövel dörgöltetic (114).

[Likacsoz-ik]

még-likacsozik: [diffundor; zerspalten, risse bekommen]. Az föld ahl a fún környös környöl meglikacsozik (Lápp: Cal. 22).

Lyukad, likad: foramen accipio SI. [loch bekommen]

ki-likad: ∞ A salétrom üsthöz vettünk timsót, hogy ki likadt volt (MouTME. L62).

még-lyukad, még-likad: ∞ Olly erőssen feyeben nyok, hogy az ő zent feye ezör helyen lyukada meg (ÉrsC. 46b). Meglyukada a hajó (Bethl: Élet. 306).

[Likadoz]

Likadozás: [fissura; ritze]. A szőlőnek veszei minden rajtok eső repedés, likadozás nélkül meg-bimbozhatnak (GKat: Váts. L619).

Lyukas, likas: foraminosus, multicavatus, perforatus C. löcherich, voll löcher PPB. Likas vagyok: fistulo C. Myt hattatok tő? Egh rozli haloth, lukas czolnakoth (Apost. 36). Főfőli az rula lykas wolt és fel köttetyk wolt kötelekkel (ÉrsC. 66). Lyukassoc a szuszétoe (Helt: Mes. 328b). Az gomb rakot lwkas, cukos (RMNy. II.67). A keresztos fűnec kéc viraga vagyon, likas az gyökere (Mel: Herb. 157). Chyengő viragh, likas levelő fyv (BeytheA: FivK. 94b). Ha az tálmaso fya vizet vezik, likas selőket be forrazt (104b). Az orgona lyukas száru bórdőkből áll (Com: Jan. 169).

[Szólások]. Egy likas meggyorót sem adnék érettek (SzD: MVir. 220).

[Közmondások]. A szerente parolája lyukas (Könyi: HRom. 119).

apró-lyukas. Az verő veriték-járó aprolyukas: medulla porosa (Com: Vest. 12. 141).

likas-bikas: [foraminosus; voll löcher]. A korál ritka, likas bikas (ACsere: Enc. 252b).

[Lyukasit]

még-lyukasit: [perforo; durchlöchern]. A kemény kövec a ligy viztől meg-lyukasíttatnae (Tyúk: Jözs. 155).

Lyukaszt, likaszt: perforo MA. durchlöchern PPB. Christnak kezei nem csak ligasztvan voltanak, hanem szegések (Gyarm: Fel. 27 D).

által-lyukaszt, által-likaszt: transfodio, pertudo C. perforo MA. durchbohren, durchlöchern PPB. Az magoknae való emberec a hegeket által likasztottac (Deesi: Sall. 10). Az Belus leány nagy erőt szukasztnak vala rayta, hogy az által likasztott hordót meg tölthetnek (Lép: PTük. L249).

általlikasztás: [perforatio; das durchlöchern]. Likasztánál meg egy ostyat, kin esnek az által likasztás: a Christus testémé vagy az ostyán (Czegl: Däg. III.11).

ki-lyukaszt: [perforo; durchlöchern]. Az felső tégelynek az fenekét ki kell lyukasztani (Kecsk: ÖtvM. 307).

még-likaszt, még-lyukaszt: desubulo C. perforo MA. durchbohren PPB. Megh likaztaak kezemeth, labaymath (WinklC. 220). Meg lykaztak een kezemeth ees meg zamlaak mynd een tetemenemeth (KeszthC. 39). Az pallast meg lykastvan (Pesti: NTest. 71b). Meglyukasztatott rojtra csinállyac az ő ágait (Nad: Kert. 59). Az felső tégelynek a fenekét meg kell kicsimnyé lyukasztani (Kecsk: ÖtvM. 307). Által szögezett tenyere meg-lyukasztott lába ere áraszt vér-folyamokat (GyöngyD: Clair. 287). A harkálnak igen hegyes orra vagyon, mellyel még a nagy temérdek tser-fákat is meg-lyukasztja és ki-vájja (Misk: VKert. 425). Magok Fábri György malomházához három meg-lyukasztott czövekek által, mely közönségesen kalán furnak mondatik, bocsássanak vizet (CsikGy. 40).

Lyukasztás: 1) foratus C. [durchlöcherung]. Menyen vesztez házomlásban, egy szűnyogmarásban, egy tő-lyukasztásban (Pázm: Préd. 990). **2)** [foramen; loch]. Az füstit sűpörd öszve, vajjal keverd öszve, aztán kend be a lyukasztást velle (Kecsk: ÖtvM. 310). Szent oldalán marasztotta, hagyta emlékeztül tágason táva a dárda lyukasztását (SzD: MVir. 106).

Lyukasztó: [locheisen]. Más szekrényben: lyukasztó vagy bányász poczok van (Radv: Csal. II.396).

Lyukatos, likatos: fenestratus; löcherig PPB. Likatos szű: *casus oculatus; régiségtől likatos kövek: lapides *adesi PPB. Ne legyen kenyered igen kemény s meleg, s az jobb, mely lyukatos, tudgya ezt a kösseg (Folv²: SchSal. 9).

Liggal: [perforo; durchlöchern]. Tővisektől liggaltatik és szardaltatik (Debr: Christ. 115). Kőrmök allyait lyiggaltatik (Megy: Szöv. 113).

Lyuggat, liggat: multa foramina facio Kr. [durchlöchern]. A tőviset ha terjesztett tenyerünkön tartjuk, nem lyuggat (Pázm: Préd. 358). Én vagyok tenéked szűtő és liggató tővised (Zoly: Elm. 278). A harkály vagdalja és lyuggatja az élő fákat (Misk: VKert. 427). A tőviset ha kiterjesztett tenyerünkön tartjuk nem lyuggat, de ha meg-szorítottuk, vért bocsát (SzD: MVir. 445).

által-liggal: [perforo; durchlöchern]. Lassal az en kezemet kifizittetven es nag kegfőlenül a kemei vas zezekkel által liggatvan (NagyszC. 47). Ugy volna Christus által veretve, szegzetve, liggatva (MA: Scult. 92). A moly mindenféle szűtt matrátt által liggató s vesztegető férgecske (Misk: VKert. 684).

ki-lyuggat: ∞ Egy csoport ki kell lyugatnyi, fenekét, oldalát rakd be, mint az zománczoló kemenczét (Keesk: ÖtVM. 204).

még-lyuggat, még-liggat: ∞ Meg ligattia ezontáimat (Mel: Jób. 71). Az étzaka ugyan megligattya az én ezontáimat (MA: Bibl. I 107). Megsebesítetött, liggatott véres holt test (MA: Senlt. 404). Szent kezezt és labajt meg liggatták (Lp: FTük. 242). Megh lyiggattak az én kezeimet és lábaimat (Alv: Post. 1581). Meg-lyuggatott kezeid (Hall: Paizs. 112b). Egy téglyet felon kellene egy téglára tapasztanyt és az oldalát meg kellene sűrűn lyuggatnyi (Keesk: ÖtVM. 204). Meg ne liggassák az palánkot (Gér: KárCs. IV.73). Vas szegekkel meg-lyugattattál (Taru: Szents. II 49).

Liggatás: [perforatio; durchlöcherung]. Ha látandom az ő kezeim a szegek liggatását, el hiszem (Pázm: Préd. 589). A maga bőrt adta ostor alá, mely sűrű liggatásokkal varatott össze (Hall: IIIlist. II.3). Kérlek, erőt adgy oldalad felhításának, lábaid lyuggatásának s kezeidnek sebiért (Gyöngy: RK. 296).

Lyuki, liki, lyüki: [cavernosus; höhlung]. Lyuki ember: pomilio, pomillus, punilio, nanus, pygmaeus MA. Lyüki ember: nanus; törpe ember, kutak ember, lyüki ember: pomilio PPIB. Igh mondek az kys embörökröl, kyketh ná liky emböröknek mondunk awagh thörpeknék (KazC. 192). Jwtauk az orzagba, hol laknak az apro emberek, kyketh az magyarok lynak lywky embereknek (TelC. 274). A kis, lyüki ember, törpe, kutac csuíságul és neyetségül van mindeneknél (Com: Jan. 45).

M.

MA (*má* KrisztL. 21. *mó* TelC. 295. VitkC. 101. tegnapon, *móis* LevT. 110. *máh* WespC. 106): **1)** [nunc; nun, jertz]. Ymmar ma tudjad: nunc autem scias (EbrC. 62). Mend maiglan al a mezón: usque nunc (BécsiC. 4. MünchC. 33). Nem latoc engemet matol foguan: a modo (58). Maiglan hirdetem te diczeretedet (AporC. 23). Hadl vgyan ma: sine modo (JordC. 362). Az en leanyom ma meg holt: modo defuncta est (379). Mindenkoron ellenek mondanak mynd ez maygian (ÉrdyC. 174b). Mivel az oroszlán nem akart néked ártani, én sem bántlak: de meg-lásd: mántül ne vétkezzél (Hall: HHist. II.179). A mit a világ két kézzel ma nynjt, azt időnap előtt elrúthatja tőlünk (Fal: NU. 278). Ma több kívántatik egygyetlen egy bőlts-hez, mint-sem régenten mind a héthez (Fal: UE. 362). **2)** hodie C. [hente]. Ma nem ett: famelicus, famelicus MA. Ma tellységgel: per totum hodie (in jure ung.) MA. Hol zédégettel ma? (BécsiC. 5. MünchC. 23). Ma vagyon, es masnap az kemenczeben vettetyk: hodie est, et cras in cibarium mittitur (JordC. 371. Fél: Bibl. 9). Intsétek egymást mindennap míg a ma nevezetetik: donec hodie cognominatur (Hly: Préd. L281). Az Christusnak születése az örökke valo mában volt (MNyil: Zsolt. 225).

[Szólások]. Mára virradóra (Mik: TLav. 413).

Mai, mái (*máji* napiglan: usque in praesentem diem MA: Bibl. L199. *maji* MA: Scult. 698. *máj* nap: hodie Com: Orb. 94): **1)** [praesens; gegenwärtig]. Ez may estendewben 1516 (LevT. 130). **2)** hodiernus C. [henting]. Ez mai időbe (GuayC. 38). Ezmay zent euangelium (VirgC. 114). A mái euangeliumot irta-meg szent Lukáts (Pázm: Préd. a). Imé, a mái diésdéséges pátronusúnknak vezérlő kalauzsága (Csúzi: Síp. 461).

[Szólások]. Ez may napig (Mon: Apol. 106. Mad: Evang. 166). Fenyegetőzések, ármások és török vitézek által ez mai napig is bódoltatja (Monlók. VIII.411). Ma y n a p o n (hodie) meentők ky wy gabonának bonapnyaban (JordC. 35. 241). Ezön mai napon (DebrC. 160). Igy tanítiak ez mái naponis (Bal: Csfsk. 17). Mennyin nem találtnak a máinapon hasonlok Judáshoz is (Hly: Préd. 1.6). Má i n a p r a (Zvon: Post. 1.4). A ki kilépett Pannóniából és azon országokon megfordulván kapott benne, tanúm lehet, hogy egyeulesleg a nemes-embereken sok sebeket ejtenek má j n a p i s (Fal: NE. 2).

MACA: amasia, amica SI. [geliebte]. A L. Flaminium a Portius Cato censor a tanácsból tsak azért veté-ki, hog egy meg-sentenciázott embert a maczája kedvéért, nem a suppliciumnak rendeltett helyén vereté agyon (GKant: Válts. II.307).

cice-maca. Pálnak azonban cize-matzáit olvasd meg! Stellanál s-Blondusnál, s fél találod Julia Farnésját s-a többit (Czegl: Japh. 138).

[**MACKÓ**]

Mackóka. Vigy ki imét jó bovacskám! szépen nevelt jó maczkókám (Thaly: VÉ. L211).

MÁCSIK: [mudel]. Mézes mácsik (Thaly: VÉ. II.96).

MACSKA: felis C. catus MA. [katze]. Terra super Macskarew 1251. Macskalukh in silva Nagy-Ravasz 1347 (Czinár). Nem gondol sem eger fogonal, sem macskaul (SándC. 3). Macskanak farka (DebrC. 104). Igen hegyes mint a maczka körme (Mel: Herb. 48). Nyalánk matska (MesékK. 20).

[Szólások]. Nem eb, hanem matska: similior ficu (Decsi: Adag. 147). Lyncaeo perspicacior: szömös mint az maczka (86). Vgy illenek őzue mint az eb s az matska (34). Vgy alkuszna mint az eb s matska: Hercules et simia (209). Nékem is volt egy böles macskám, a tsávéban halt vala (453). Lám oly bölez mint az en maczkam: nunc ipsa vivit sapientia, nunc ipsa floret Musa MA. Ugy örül neki mint a macska a tükörnek (Matkó: BCsák. 102). El törte a macska szarvat: tesseram confregit (Kisv: Adag. 510. Kr.). Matska töled zsákban nem osztatik (Orczy: KöhlH. 128). Rajta érték vagy kapták az ebet a szalonnám v. hájonn: a matskát a tejös fazekonn: meglepték a tolvajságon (SzD: MVir. 90).

[Közmondások]. Alánéző macskának nem kell himni (Fal: Jegyz.).

erdei-macska: **1)** felis silvestris MA. [wilde katze] (Frank: HasznK. 21). **2)** ulula. Az erdei maczkát kiáltanac az ő elpusztított palotájában, és az ő gyönyörűséges hazaiban az sárkányoc (MA: Bibl. II.13).

pap-macska, pap-macskája: oniscus, scolopendra C. multipeda, multipes, multipeda PPBl. Pap matskája avagy sok lábú féreg: centipes vel multipeda; szanár színű szőrös pap matskája avagy veres tarka szőrös herpyo: coniscus seu oniscus Com: Jan. 51. Az pap matzkayának kit linac, ha sokan iárnac széllal, nagy esőt érzene (Cis. H.). Palánta magot hogy bolha meg ne egye a vagy pap maczka (OrvK. 11. Misk: VKert. 629).

pézsma-macska: odoraria felis PP. [moschuskatze]. Patkány szabásu pészma matska (Com: Jan. 62. Misk: VKert. 238).

vad-macska: felis silvestris Nom. 129. [wilde katze] (Pesti: Fab. 57b).

vas-macska: **1)** ancora C. MA. [anker]. Salum: olly hely a tengeren, a hol vas-matskában tartják a hajókat, mikor a portusra ki nem mehetnek PPBl. Kyt (reménységet) oly erősen tarthwnk, mynt az tengheren yarok az vass maskath (JordC. 808). Tegedeth tartone vala, miképen a vas mackat a tengörbe TelC. 180. Az vasmacskakat fenékre hánták vala (RMK. IV.203. Sylv: UT. II.103). Vgy tarttunc mint lelkünkne erős vasmatskaiát (Helt: UT. Hh2). A reménség erős, bátorságos vas-matskája

lelkünknek (Pázm: Préd. 173). A vas macskát megvetie (Com: Jan. 90. Zrínyi: L34). Reménységnek vas-matskáját vessed az isten igéjének fundamentumában (Megy: Bayle. 824). Bizodal-munk, és reménységünk vasmacskája (Illy: Préd. L126). Elhagy reménységed erős vas-matskája (Kövy: HRom. 76). Örvényes tenger a mi életünk, sok veszedelmeket forgat, a ki szoréntsé-sen akar evezni benne, egyik közében vas-matska légyen, a másikában mérték (Fal: UE. 106). A mértő vas-matskát az utolsó veszedelenkor veszik elő a révészek (153). 2) Vas-matska a tűzhelyen: cautherius locarius PPL.

Macskás: membris captus, contractus Kr. (Margl. Praynál 283. Kr.).

MADÁR (*madar*: JordC. 906); avis, volucris, volatilis C. ales MA. [vogel]. Vöröslibi madár: erythropus Nom.² 157. Horgas orrú madarak: volucres rhincae, carnivorae 163. Egye-res körmű madarak: volucres rectungues 165. Meg esmerne madaraink halainak és finak és gewkerének yozagyt (EhrC. 29. 40. BécsC. 112. 139). Vágon az egyly madaraknak feezkök: habent volucres caeli nidos (JordC. 376). Az egyly keselyű ma-dar hord vala cetelt emuekly (ÉrdyC. 337b). Egimas zauiat nem halainak madarak sokasaganak evezogasiert (VirgC. 105). Tekézetek az egyly madarak: respicite volatilia caeli (Fél: Bibl. 9). Hanem ha madár látta volna meg: nisi si qua vidit avis (Deesi: Adag. 92). Madarai eszegecséből (ex anguriis) jó-vendölme vala (Com: Jan. 130). Madarakot vadásztanne (Liszny: Krón. 64). A madár költ (CorpGramm. 317).

[Szólások]. Mint az éh madarak a szeméi szűrre, úgy járnak az ifiak ezekhez kerőre (Gyöngy: KJ. 4). Jelen ma-dár vagy te (Kövy: VártaM. 23). Pokol madár az hipo-crita (Helt: Mes. 20). Biles im az jó békosségre mutat, ki nagy ritka madár Magyarországon (RMK. IV.237). Ritka madár a most (Deesi: Adag. 81). Néha madarat foghatnának velle, néha peng őrlög az éha (160). Ugy őrlőnek, mintha madarat fogtak volna (GKat: Ttk. 351).

[Közmondások]. Hítvány madár, a ki a fészket meg rutítja: Chius cicus MA. Az madarat szauan esmerie meg (Mon: Apol. 300). A ki madarat akar lőni, nem pengeti idegét (Pázm: Préd. 7). Nem pengeti az íját a ki madarat akar lőni (Kövy: Adag. 365).

barázdabillégető-madár: motacilla Nom.² 159.

bögeto-madár: ulula Nom.² 163.

csaesogó-madár: avis garrula Nom.² 153.

esászar-madár, esászar-madara: attagen C. attagen, attagena, bonosi PPL. tetrao bonasia; haselholn Kr. haselholn KirBosz. 159. Tizenhárom huros és két esászar madár (LévT. II.18). Jól tart bennfeket őzzel, esászar madarával (Évk. XII. 52. Com: Jan. 30. Radv: Csal. III.36. RákF: Lév. 1292. Mik: TLév. 351).

esipke-madár: ruticilla, rubecula Nom. 163. rubetula, ruticilla MA. Tsipke madár, veros madár, sármadár: ficedula rubeta, rubecula, erithacus Com: Jan. 37.

cimérés-madár: avis cristata Nom.² 155. Kr.

éjjeljáró-madár: noctua Com: Jan. 35.

énoklo-madár: aves oscines Nom.² 151. [éngvogel] (MA: Seult. 882).

észterag-madár: leuconia; storch. Esztrag madár (Tel: Evang. 1214).

fakúsz-madár. Fakuz madár: pardulus Major: Szót. 317.

fecske-madár: [hirundo; schwalbe] (Thaly: VE. L113).

féniksz-madár: phoenix C. Com: Jan. 39. A fénix madár, grímadár és harpiák tsak költött dolgok (Com: Jan. 33). A fénix madárnak artzolatja pofás (Misk: VKert. 302).

fenyő-madár: ficedula PPL. [turdus kronawetvogel Adami: Spr.

fogoly-madár: perdix C. Kár: Bibl. L657. Helt: Bibl. II. 170. Nom. 161. Com: Orb. 15. Com: Jan. 30. repbulu Com: Vest. 149. *Sereg fogoly-madár: perdium azmen PP. Vőtünk Keckenitön fíjd és fogoly madarakat (MonTME. L31. Czegl: Dag. II.68. Illy: Préd. L119).

fülemüle-madár: [luscina, philomela; nachtigall] (Pont. 280).

fűrj-madár: coturnix [wachtel]. Nagy zeel tanada wr ystentól es yme nagy sok fűr madarakat fíel ragadvan, mynd az Yzrael taborara hozza ewketh (JordC. 142. Land: Újségis. L505).

gerlice-madár: [turtur; turteltaube] (Pont. 290. Thaly: VE. II.55).

golya-madár: [leuconia; storch]. It délettünk az golya madarban [vendéglő] (SzCsemb: P'teir. 217).

griff-madár: eriphe C. gryphus Nom.² 157. gryps Com: Jan. 33. [greif].

gyapjas-madár: lanarius Nom.² 157.

gyöngy-madár. Anseres marini sive scitici: talám ez magyarl az gyöngyér, gyöngyvér, gyöngymadár; ardea pulla vel cinerea: szürke gém vagy gyöngyver, gyöngymadár MA.

hálcion-madár: [halcion; eisvogel] (Com: Jan. 29. Misk: VKert. 487).

hattyú-madár: [cygnus; schwan] (Zrínyi. L181).

házi-madár: [geltinger]. En hazi madariun: altilia (MünelC. 514).

hivó-madár: [lockvogel]. Az hivó madaraknak való ma-darakat mikor a világosra hozzák, igen enekelnek, és hűjék a többét (Lipp: Cal. 11).

húros-madár: turdus Pest: Nom. 61. MA. der ziemer Com: Vest. 149. krammetsvogel Com: Orb. 45. Kdnek egy nehány húros madarat és öreg madarakat is küldtem, adja az úr isten Kdnek egézséggel elkölteni (LévT. II.126). Húros madarak, fűrjek, rigok (ACsero: Enc. 479. Fely: SchSal. 15). A hamis kores-márosok a' verebeket húros-madarak gyanánt adgyák (Illy: Préd. II.357. Misk: VKert. 459).

jégl-madár: alcedo, halcion Major: Szót. [eisvogel].

kakuk-madár: coccyx PPL. [kuckuck].

kar-madár: nisus, accipiter ad venandum instructus SI. [sperber]. Nyulakat verjenek agarakkal, fűrjt (fűrjet) kar-madár-ral, rákít, őzet s pöbi effölét kengessenek lelkek-szakadva (Fal: XII. 274). Kézemen bordonaltak, mint a kar madarat (Fal: TÉ. 674. 710).

karuly-madár: spira, accipiter fringillarius, varus PP. habicht, falke, sperber PPL. *Karuly-madár lábára-való szj vagy sinór: lemnisci podani, jacti PP. Valahol lattatyk az korvoly madárnak árneka, ot kevel vagy on az koruly madár (ComC. 234).

keeskefojo-madár. Keeskefojú madár: caprimulgus Com: Jan. 30.

keeskeszopó-madár: caprimulgus Nom.² 155.

kendériko-madár: linaria PPL. [handling].

király-madár: [turdus; krammetsvogel]. Az király madár, ez fényű magot eszik (MesésK. 14).

lőánya-madár: motacilla; barázda-billegető PPL.

ordító-madár: nádi bika; butio PPL.

paradies-madár, paradiesom-madár: manucodiatu SK. [paradiesvogel]. A paradisi madarat lábatlannak hamissan mondják: manucodiatum esso apodem falso diem (Com: Jan. 29. Com: Orb. 45. ACsere: Enc. 216. Misk: VKert. 449).

páva-madár: [pavo; pfau] (Hlyer: Jephth. 9).

pëllikán-madár: [pellikan] (Rim: Ének. 361).

poszáta-madár. Nyomoréé, poszáta madár: curruca MAL.

publikán-madár. Publikán madár és bagoly: onocrotalus et ericinus MA: Bibl. II.29. Pellican, publican madár ACsere: Enc. 214. Kewth publican madár (LevT. I.5).

ragadozó-madár: [avis rapax; raubvogel]. Ezek valának azok a harpia ragadozó madarak, kik el-hordották szép pénzét, s tsaknem minden értékéből ki-fordították (Fal: NU. 291).

siska-madár: [?] Siska madárnak tedd szerit es igezd [égesd] meg tollastul (OrvK. 98).

sólyom-madár: falco Kr. [falke] (Lásny: Krón. 176).

struc-madár: struthio-camelus C. struthio Nom.⁹ 163. [straus]. (Com: Jan. 31).

teve-madár: struthio-camelus; strutz-teve Misk: VKert. 295.

vizi-madár: [wasservogel] (Helt: Bibl. IV.57).

Madaracska: avicula EhrC. 139. 140. [vöglein]. (Hly: Préd. II.187).

Madaras: avibus abundans Kr. Madaras [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX.365).

1. Madarász: aucupor C. [vögel fangen, vögel jagen]. Ahol kd azt írja, hogy én velem nem halászbát ez bítón, én azon félek, hogy szintén pünköszt nap felé kezd kd itthon madarászni (Nád: Lev. 77). Kildénec szép madarászó dobokat és sünölteket (Helt: Krón. 150. Tel: Evang. II.792. Beythe: Epist. 46). Madarászni akarand vele (MonIrók. III.120). A zöld erdőben vadászó, madarászó emberek zöldbe öltöznek, hogy a hasonlatosság édesgesse, ne ijeszse a vadakat (Pázm: Préd. II.115). Dicsöreteket madarászni: laudes aucupari (Hly: Préd. II.215). Akkor leg-jobb madarászó idő vagyon (Lápp: Cal. 51).

Madarászás: aucupium C. aucupatio MA. [vogelfang]. Halazást vadazást madarazást ne tehesen (ÉrdyC. 580). Vadaz madaraszást igen kednel vala (Istv: Volt. 2). Nem sokat mulata Zebernük várában, vad-madarászással el-aláment vala (RMK. VI.68).

Madarászat: aucupium Kr. (Mik: TLav. 193).

2. Madarász: aucupis C. falconis magister PP. vogler, vogelfänger PPB. Madarász pózna: ames C. Madarazok: aucupes NémGl. 375. Midenem esic madár ó földnek törebe madaraznalkül? (BécsiC. 218. BodC. 7. KazC. 102). Az madarazis szeben sípol az madárnak (Mel: SzJán. 99. Kár: Bibl. I.605). Az mi lelkünc mint eg madar ki ki szabadult az madarazoknac törőkből (Szék: Zolt. 136). Az okos madarász annak a madárnak sívol (MonIrók. III.55). Az rárós madarászt kildjétek ki (MonOkm. XXIV.298). Szem-közbe négyen a madarászokkal (Misk: VKert. 352). Madarkákat lépén fog sok madarász (Gvad: FNót. 37).

Madarászság: pantherum, aucupium MAL.

Madári: aviarius MA. [vogel].

Madarka (madarka Kár: Bibl. I.619. Hall: III.118. II.221. Gvad: FNót. 37): avicula C. [vöglein]. Ez madarkának nem igertel meniorzagot (VirgC. 107). Ymo egy zsep foyer madarka be yowe az egyhaz ablakán (ÉrdyC. 310. 503b. 570b. 645b. MA: Bibl. V.59). Madarkákat lépén fog (Gvad: FNót. 37). Poszáta, avagy füst-fürkű madarka (Misk: VKert. 141).

Madárnyi. Madárnyi lelketeknek szabadulást keresve hatalmas császár szárnyai alá folyamodótok (MonIrók. VII.167). Madárnyi járó föld (Fal: Jegyz. 935. magna distantia, longinquitas Kr.)

MADZAG, MAZZAG: zona C. Otr: OrigHung. I.298. PPB. resticula, funiculus, tomix, tomex MA. schnürlein, stricklein, gurt, seil von hanf PPB. Nö akariatoc birnotoc penzt ti mazzagtokon: nolite possidere pecuniam in zonis vestris (MünchC. 31). Az mazzag kívül mindenha mezzoreitatik (AporC. 81). Kezei es labai kötözven mazzagokkal: ligatus inistis (DöbrC. 490). Ha a madzragot el-vetik, szíjjat találak helyébe, a szegény-ség helyett kedves s haszáló állapot (Pös: Igazs. II.576). A sindelec-két egy madzagra kötött fa peczekkel a föld desz-gára föl-peczeklik (Lápp: PKert. II.229). Tsak nem fájtó madzagra szorittya keservében az ingységet (Fal: UE. 148).

[Szólások]. Mézes madzag: deliciae, dulce tolerabile PP. (Helt: Hál. 151). Mézes mazzag helyet kigyót találai: pro perca scorpium (Deesi: Adag. 127). Mézes mazzag helyett ily beesület mardosó (Czegl: Japh. 244). Ezúttal is ha pénzt visznek, csak mézes madzag és szineskedés (MonIrók. VIII.160). Ez is csak ezigyság, akarván egy néhány számú pénzzel mézes madzagot vonni által hatalmas császár száján (RákGy: Lev. 182). Az gyermekek is így felelnékfele főven csőpüből ereztőt madzagra (Álv: Itin. 33).

csapó-madzag. Mérő sinor, csapo mazzag: amussis Com: Jan. 103. [richtschnur].

kendő-madzag: zona cannabea Ver: Verb. 301.

kőc-madzag: funiculus e stupa, funiculus cannabinus Kr. (Bíró: Micae. 236. Kr.).

mérő-madzag: [amussis; richtschnur] (Mon: Apol. 172). Mérő mazzag avagy mértée sinor (Com: Jan. 102).

selyem-madzag: [zona bombycina; seidenschnur]. A selöm mazzagot a rosackal egbe kőte (TelC. 199).

szősz-madzag: tomex cannabina SK. A kordának hire sem volt a Pál idejében, csak szősz madzag az (Matkó: Búsik. 398).

szőr-madzag. A szőr mazzag mely szepeu peng az padimentonon (Mel: SzJán. 352).

Madzagocska: zonula C. (Mad: Evang. 233).

MAG (maga gyanút: in semine Helt: UT. r1. nemely az maga között esék az nt felre, nemely maga esék az köziklára Lép: PTük. 102. 284. az magynak 403. magvodlan 38. fueknee magy, auag magray NagyszC. 69. mak RMNy. II.41: 1) semen, granum C. [keru, samen]. Magot vetőc: semino MA. Magva, szeki, akármí kemény gyvmóltisnek: nucleus: kern Com: Vest. 138. Vetni ő maguat: seminare (MünchC. 37). Idősssegnee maguat hintie es vetie (GuayC. 27). Dymevlebeknek magyay (ComC. 120). Az feld hv naghwat (germen) terenty tyuektek (JordC. 113). Magot vet: seminavit semen (391). Hogy el hyuntee zent gyheyeenek eeltető magwat (ÉrdyC. 92b). Fanak magna (VirgC. 146). Soc magna terem, erős, kerec a magna (Mel: Herb. 58). Nem mindazon egy keverék az egész aszsonyi-nép, jó-mag, tiszta-virág, ép-alkotmány is találkozik kőzfünk (Fal: NA. 150). 2) sperma MA. same der tiere PPB. Judasnac maguaból: de semine Judae (BécsiC. 10). Ez bynes embery

nemnek magyából zent magzat zyleteek (ÉrdyC. 530b). Ha melly azzony állath magot fogadwan (semen surscipit) flyrtfiyat zylend (JordC. 96). Az Releka neuw azzonyallath az ew egy Isakak neuw vradul, my atyankul magot fogadet vala (Konj: SzPál 77). Neha az érdög férfin mag nekül nem nemzhet (Mon: Apol. 466). A férfit, kinee az ő nemző magva, nedvessége a földben vagyon: vir in utro liquorem habens (Com: Jan. 118). Az ezet magvot apaszt benned: acetum sperma minorat (Fely: SchSul. 21). **3)** [semen, poster: nachkommenschaft]. Ti magtoknac (semen) meg tartasa (ÉhrC. 110). Attyaffyanak magvot fel tamazya: sursitet semen fratri suo (JordC. 121). Abrahamnak magabol valok: semen Abraham sunt (ÉrdyC. 92). Tudoni, hogy Abrahamnac magna vattor: scio quia filii estis Abrahæ (Helt: UT. II.1). Az aszoniallat magna sokat mardossa a satan (Mel: SzJán. 301). Hogy ő magna megszokasodniee (Born: Ének. 311). A te magodnak adam e földet (Hly: Préd. 1121).

[Szőlősek]. Nem várja be azokat a jó mag közököket (Mik: Thov. 131). Lássad, eléred a tész, de megládd végre megsanyarit a magva (Ker: FelsK. Előb. 8). Az okaert magva zakada Gyeysa herzegnek (ÉrdyC. 308). Kylenek magok szakad (Ver: Verb. 147). Magvak hagyja: reliquit pro fecundatione Kr. Amaz állatoc, mellyeket isten magnac meg akart hagyni (MA: Bibl. 16). Ha a ketsegek es gyűlösegek maguat nem hinted vala közünkbe, bizony gyözedelmet nem vőltel volna raytuk (Helt: Mes. 108). Az magyarok mynd magokat zakaztaak wgyan ott az sok pogansagnak (ÉrdyC. 308b). Roma nepeene magvat zakazta (NagyszC. 302). Az Marton tiaknak ott magvát szakasztá, az Marton Andrásnak nyakát elvágatá Bálintot ücsével Gergében levágatá (Tin. 21). Hálá istennek! még maradtott egy ember, és egy kereszttyén közünk lez-aláb magól (Fal: NE. 6).

ánis-mag: semen anisi Kr. (VeetTrans. 25).

árpa-mag: granum hordei PJB (gerstenkorn) (RMNy. II.51. Born: Préd. 551).

búza-mag: [granum tritici; weizenkorn] Valamit tezen a cep a buza magnac (NagyszC. 243). Búza magok dymolchonek (DomC. 29. Hall: Paizs. 21).

eserősnye-mag: [granum cerasi; Kirschenkorn] (MesésK. 11).

fenyő-mag: granum juniperi Frank: HasznK. 17. (RMNy. II.1. MesésK. 11. VeetTrans. 25). Messmagmát is bele, fenyő-magot is, borsot is, aztán hogy ezeket megszörzöl, föld be földöl (Rad: Csul. III 38b). Végy egy lezére való fenyő magot (OrvK. 25).

fű-mag. Fű mag, bors fű, eb kapor: anisum, anethum Com: Jan. 27. Fű maggal élt az az búzamal gyümölsel (Mel: Préd. 119. Mis: Progn. 15).

gyüru-mag: [cornus sanguinea; wilde kornelkirsche] Az gyüru-mag kedvesebb az medgyénél (Thaly: VE. II.1. 3).

hím-mag: masculinus sexus (JordC. 30).

kendőr-mag: semen cannabis SK [hantsamen. (Rad: Csul. III 10b. Gér: KärC. IV 290. 298. 130).

konkoly-mag: [granum agrostemmae. (Zon: Post. 1362).

kömény-mag: cuminum SK [kümmelsamen. A mi népeink néha a kenyérben és a palacsintákban a kömény magot belé szokták esniálni (Nad: Kert. 105).

len-mag: semen lini; leinsamen. (Post: Fab. 10). Len magot és borostyánt törí együve es egy keves borsis föléz köziben, ha este reggel mosdaz a vízben, igen szép bőr és gyenge liszsz (OrvK. 7).

mustár-mag: granum sinapi SK. [senfkorn]. Mennéknee orzaga hasonlatie mustar maghoz: grano sinapis (MünchC. 39. JordC. 305). Kisd mag a mustár, még is szemeidből könyvet is kihoz ő (Fely: Schöls. 19).

olaj-mag: oliva Ver. olea, samsa C. Ért olaj mag: drypetae; sós olaj mag: colymbades; sózott olaj mag: halma-des C.

ólom-mag: [kugel]. A katonáknak hivatalok azt hozza magával, hogy a tüzes labdák, mezítelek kardok, sűrű ólom-mag között forgolódgyanak (Fal: NA. 210).

sár-mag. Apró sármag: lathyrus Mel: Herb. 83. Apro sár mag avagy has indító eb téj Com: Jan. 31.

sok-magú: granosus C.

szalma-mag. Mikor árad, meg nem szárad, föltte hatalmas, szalma maggal vidékében megtelik az nagy kas (Thaly: Adal. II.102).

száz-magvú. Száz magvú fű: centigramum PJB.

szilfa-mag: ameja MA. ulmenbaumsamen PJB.

szőlő-mag: acinus SK. [traubenkorn]. A szőlő magokból avagy törkölyökből lőre lészen (Com: Jan. 85).

tyúk-mag. Ez a tragus, vagy gallinaria bacca, az az, tyúk mag, tyúk húr, görögül traganon (Mel: Herb. 33).

vetemény-mag: [semen; samenkorn] (Sylv: UT. 121).

veteményes-mag: ~ Veteményes magok azok, a mellyek szálban avagy szárlan kednek (Com: Jan. 26).

Magló: [fecundans] szaporító Szl. Az állati mag a szívből a maglo menedekében bővebben fűzetetvén (ACsere: Enc. 159. Maglo holyagotskák (150).

Magocska: [kornchen]. Alma magocska (Born: Préd. 271). Hintsz előjebem tüzkoros magotskát (Orczy: KöthL. 31).

Magos, magvas: granatus, seminarius C. granosus, acinosus MA.

Magtalan: illiberis C. effectus, sterilis MA. infecundus (JordC. 60. [samenlos, unfruchtbar]. Magtalanul: absque prole, sine semine, infructuose MA. Nem vala magzattyok myert hogy Ersebeth magtalan vona (ÉrdyC. 311). Ha ew [a király] volna ee oka avagy az kyalne, hogy magtalanok volnának (665). Oly igen magtalan az buza, hogy csak keves lezen belewle (Levt. 1100). Aszt nem teheti, hogy a magtalan asszonyállatot maghozona teye (Helt: Bibl. Le. IE2). Ha az attyafinak magtalanul történi meghalni: postquam frater ipse sine haeredibus decesserit (Ver: Verb. 129). Job volna ő nekik ez világból magtalan ki mülh (Köressz: CsKor. 5). Hogy ha emekem es Varday Jánosnak magtalan vgyminth fyw agnelkewl holtunk teortimiek, thohat (Rad: Csul. III 120). Egy ugar sem maradt házukban hasztalan, sem törjével lakó asszonyaság magtalan (Gyal: RP. 1).

Magtalanság: sterilitas MA. unfruchtbarkeit. (Pázn: Préd. 701. Kr.).

Magz-ik: semento MA. [samen bringer]. Utnac minden magzoy: germinantia (BécsC. I 12). Magzook (fecundans) hatamegeel el yeve üt (DobC. 119). Magz ziz (500). Teremezen a föld of fűet, kinee magz magna legön (Kär: Credo. 115). A viola szagotlanabb viragot hoz, ha akkor, mikor magozni akarnak, tokjai elmetzetnek (Nad: Kert. 98).

még-magzik: semento C.

Magzás: seminis maturescentia, ejaculatio Sl. O maria emlessed te teremteted, emlessed üt ki magzas fogatnak gömöllet atta neked (DobC. 500).

(Matkó: B'Sák. 207). Maga példájával megmutatta (Illy: Préd. 1139). **c**) Egyik vida az en teremtwnek meg esmeretvrl, másik az enagammnak meg esmeretenvrl (VirgC. 14). Szolgálatot az agyamon the k es magum agyalatoma (LevT. 135). Vádol az magad vallásodt (Bál: Csák. 111). Magam pástorim lopták el (Bethl: Élet. 11102). Magad nyelved vallása (Matkó: B'Sák. 81). Magad szóid szerént (278). Magok jó könyek szerént engedik magokat meg igéztetni (GKat: Titk. 6). Magok kinecsket megnyitván: apertis suis thesauribus (Illy: Préd. 1111). Azt magum két szemem után bizonyosan tudtam (Gyöngy: Char. Előb. 2). Nékik magok királyok vagyon (Mik: TLöv. 160). Miért húztok minden időt a magatok veszedelmekre (László: Petr. 198). **d**) Ő maga példaküldis meg mutatna (Born: Préd. 260). Azok ellen nag' erővel tusakodik vala főbíre mind az egész nemes rend, a tanác belice oltalmazasane színe alát, valóságigáig peng az ő maga öngyűlöletkört: pro sua magnitudine (Deesi: SalC. 27). **e**) De ha szinte ilyen beszűt álla is a szegény leányért, de annak nem kellett volna maga lenni hőbérjának (Mik: TLöv. 169). **f**) Nem maga magának hanem minékünk (Mel: SzJán. 6). Christusnak jelenlétéis magoc magoktól elidegenítie (Zvon: Post. 1692). Minden véték gyűlöltse az, hogy magát ember gyűlölteti magával (Pázm: Préd. 533). Maga magában neveli haragját (Zrinyi H 111). Nem szégyenli magát maga meghazudolni (Matkó: B'Sák. 221). Magának magunkat meg-nem gyógyíthattunk (Mad: Évang. 489). **g**) Ty magokat eltekozlak es elhnythlek: vos dispergam (JordC. 115). Ismeg ez máj napon az taligásokra, es szekeresőkre ártótenek barmokat lovakat es, magokbannis el vitteuk (RMNy. 11104). Az vén járbor akkor kiballagott vala, kézen fogá Volter, magának így szóla: Jankula, tudom azt (RMK. 1132). Szörnyen szidogaz es ragalmaz én magamat (Tel: Fel. 3). Megharagsom reátok, és kardal büntetlek magokat (Pázm: Préd. 113). Megesüföldt előbb szívaival, dorgálú-beszéddel illetél magamat (Gyöngy: MV. 76). **h**) Frater, quod sit fere alter, más magunk az atya fi (Pázm: Préd. 919). **i**) Nem esz-köze a' misé Christusnak, hanem saját maga (Czepl: Dág. 10). Sajat magadéi (MHog: Töszl H 219). Maga saját munkaja által (Debr: Christ. 180). **j**) Tulajdon maga: ipsemet in persona Kr. Az ő maga tulajdon keze (Kár: Bibl. 194). Maga tulajdon akarattya nélkül (Hall: Páuz. 80). Másén építeni veszedelem, maga tulajdon kereskedés (László: Petr. 129). **k**) Egy szegény emberrel vakká tétetl magát, kinek, mintha meg gyógyíthatná, sokat bírtatle (Feje: Tőfőlt Pázm: Kal. 128). **l**) [solus; allein; vö. magának, emen magum, magin stb.]. Az istennek magagondya mindönfőstől az embeők alkapattya (Frank: HasznK. 5). Kiket az isten megtartot, hogy lemenek nyomint egy magok, az mellyekből az ecclesia származnak (Der: Préd. 164). **m**) [promenem alloquendi; amedvel]. Édes uram, ld emem ne fenyegeessen, mert én bizony olyan embertől, mint maga meg nem ijedek (LevT. 11321).

(Szólások). Ne szies ezek magad fazakka mellé (Czepl: Japh. 218). Egyedül maga fejétől telekolto: sine arbitris fecit Pázm. Tanúlly öböt Matkó, hogy magad forró-jával ne kopaszítsd magadat (Illy: B'STemp. 129). Ha kegyelmed hogyjamon fog a dolghoz, én is kis eröm szerént két észak magamért fűlde (NA. 137). A mit aprítottál, magadnak kell megenned: coluquod aptasti tibi nendum Pázm. Szörnyű dolgokat forgatál arra kiserítvén bennünk, hogy magunkat hazudtoltuk: megjéd ettől a test s vér, a nemes képességhoz semmi uttal nem fér (Pál: NE. 96). Maga alatt vágná akkor az fűt, a mákor azszal vádolna (Mehrók XV 127).

(Közmondások). Minden ember az ő maga fizoka mellé szít: sum cuique puerum (Deesi: Adag. 10). MA. Nem tsuda, hogy a pór nép maga bibéjét fűldálja (Pál: BE. 88). Minden tizgány

maga lovát dísíri (SzD: MVir. 88). Ne szemeld a másét, tséped a magadét (385).

en-magam (*enmagum* VirgC. 2. 8. 43. 83. *enmagum* 3. 5. *enmagum*ac lessee Helt: Krón. 161. *enmagum* Illy: Jephth. 10. Nagyobb gondom a Charidiára: hogy sem *en magum*ra Gyöngy: Char. 38). [egomet; ich selbst]. Egy vida teremtwnek esmeretvrl és másik vala enmagammnak esmeretvrl: de cognitione mei ipsius (Ehrc. 46. 158). Istenem ag madzotht hog csak enmagamat esmerhessem meg (DebrC. 236). En magamtól semjt nem teézek: a me ipso facio nihil (JordC. 654). Atyáimnak anne lot nem akartam mint enmagammnak (VirgC. 5). Enmagamtól mondom (Ozor: Christ. 11).

ennén-magam (*enmagum* VirgC. 13. *enem magum* Born: Ének. 218. *enem magum* Pázm: Préd. 167. Kr.: egomet, ipso ego, solus ego MA. [ich selbst, ich allein]. Elegednek meg enmagamm: esset contentus habere me solum (Ehrc. 89). Zeut atfaddac kezébe aianom enen magamat (VitkC. 99. Kár: Bibl. 1523. MA: Seult. 137).

té-magad: [tunet, tu ipse; du selbst]. Eggeselid te magadat en lánimul (BécsC. 4). Mongi gonozbat temagadrol (VirgC. 88). Vsd ala imen te magadot: deice teipsum deorsum (Sylv: UT. 16). Mutasd meg temagamat: ostende te (Helt: IT. P.7). Szeressed felebarátodat mint te magadat (Zvon: Post. 16). Az légyen néktek dledletke, te magadnac, szolgádnac és béresednac (Kár: Bibl. 1112).

tén-magad (*ten magad* GyöngyC. 22. Pozsc. 2. CzechC. *tenmagad*ra Tel: Évang. 1116). **x** Temmagadot es adad: tenet-ipsum (Ehrc. 24). Az then magadnak walazothl warasban (CzechC. 11). Hogy ez vylagnak megl haluan, ten magadnak elhessek (GünC. 118). Tenmagad predicatol odessegnak (DomC. 227).

ténnén-magad: tu ipse MA. [du selbst, du allein]. Tery bo ténnén magadba (GuayC. 68). Ténnén magad tez tano-bizonsagot, ténnén magadrol (DebrC. 360). Chak ténnén magad yl főel (ErdyC. 519). Mit alytaz tenemmagadrol (VirgC. 65). Tenemmagadon bizontom meg azt, amit te masnak parancoloz (79).

o-maga: ipsemet, ipse solus MA. [er selbst, er allein]. Minden orzag lw magaban meg basolvan el pyztól: omne regnum divisum contra se desolabitur (JordC. 390). Az en meg valtom wmagat atta emmekem (VirgC. 2). Vriuk Christustól wmagatól vto (30). Monda wmagaba ez Bernald vr (81). Nem chae ő istenségeze aiandeka, hanem szinte saját ő maga tudomanya legyen (Helt: Bibl. 1A2). Jesust emagát találde: inventus est Jesus solus (Helt: IT. R4). Senki ő magamne közbenjáróia nem lehet (Pál: Tan. 252). Kiki az ő magamne meg elegszie nála: sua cuique satis placebat (Deesi: SalC. 11). Mellyekhez szeret az ur ő maga között, és az Izrael fiaí között: inter se et filios Israel (MA: Bibl. 1115). Isten ő-maga a bőltseség (Pázm: Préd. 65). Az confirmationis ő magaban erőten: nec valet ex se confirmatio (Ver: Verb. 72).

ön-maga (*o-maga* LevT. 1275. *önmag* 285. *önmag* MA: SB 357. Bis: Credo. 127). ipsemet MA. [er selbst, er allein]. Kezde ewmagat kemenseget fegnye: semetipsum (Ehrc. 57). Őn magays azth yzento (RMNy. 1116).

önnön-maga, önnén-maga: ille ipse, solus ipse MA. [er selbst, er allein]. Ewnewn magamurad: solus (Ehrc. 27). Kyket ewnewn-maga towt kebelembe ille ipse (Ehrc. 48). Önnén magat nem bírhatum (VitkC. 199). Ennen magaban artathian: per se innotens (JordC. 73). Zorgalmatos lecezen emen magának: sollicitus erit sibi ipse (372). Azt mongya vala emen magaban: dicat in tra se (80). El meene ewnen maga az pyztaban: recessit in locum desertum, sorsum (398). Mykor lattak volna

nos setálás (Mik: TLev. 286). Ment Frauekerába Vitrunga, Renferd kezek alá, a kik magánosan is tanították (Bod: Pol. 193). Kily-lyeb' állottam a világ zavaros gondjából, magános életre advám magamat (Fal: NE. 10). Megkerülnek minden suttomot, békíjűk magokat minden magános gyűlékezethez: entrano in qualisia conventio (50). A kiket csak városi hivatalra vagy kúriás kastélyos magános lakásra szobott a szerenstó (Fal: NU. 328). Vályon ki lehet ez a magános ifjú, a ki föl hegygyel vigyáz beszédünkre (334). A ki csak magán vagy magános módon akar élni a tsoporthan vagy fele istenség, vagy egész barom (Fal: IE. 433). Látván anyam, hogy bús vagyok, s csak jár-kálók, és mint a magányos veréb, úgy bújkálók: kérdette, mi bajom? (Gvad: RP. 66).

[Szólások]. Akár otthon legyünk rejtek kamaráinkban magános magánosan, akár ottkin sok szem előtt forgóljunk (Fal: NA. 186).

Magánosság: solitudo. SI. [énlehet, éinsamkeit]. Vagyon az istennek nagy csupán való magánossága, edgyessége (Álv: Post. 163). Azt tartom: hogy a magánosság nem szaporítja a vírtást (Fal: NA. 202). A magányosságot szerettem s kerültem minden barátságot (Gvad: RP. 65).

Magányos: seorsum MünchC. 41. [abgesondert, für sich]. Vigyáz méltóságodra; légy magadnak bátyja: dignitati tuae *consule WF. Vite azokat igen magas hegre magának (MünchC. 45). Vyvo lykot magoknak egy magas hegyre: ducit illos in montem excelsum seorsum (JordC. 106). Hymen magának marada: solus erat sibi (309). Mynt egy frater magának lakozyk vala (ÉrdyC. 637b). Magának maradvan (655b). Külömb magának rekesztée az Mariát (Helt: Krón. 70). Uze magának lónén (82b). Magunknak bagyatune (Börn: Préd. 259). Az catholica hitet sem követik, hanem csak magoknak vannak, mint egy özevgy ürgék (Pázm: Kal. 420). Éltetmet meg-mutam: légy magának világh (Czegl: Japh. 7).

Magának-való: [solitarius, singularis, privatus; einsam, abgesondert]. Komor, magának-való ember volt: natura tristi et *recondita fuit PPBl. Kik magoknak való életet kívannak vyzshy: qui solitariam vitam desiderant ducere (EhrC. 38). Magának való vad: singularis ferus (KeszthC. 233). Magának való élet, az az éttzuda légyen magának való, ne légyen énekülés azon: sit non illa solitaria, nec laude digna (Kár: Bibl. 1513). Sokkal job az barátságos élet az magának való életnél (MA: Bibl. 1578). Magának való mise: missa privata (MNyil: Irt. 133). Magának való, kedvetlen ember (Pethő: Krón. 234).

Magányi: [so viel er (sic) selbst ist]. Kedvesb ő magányi nyomó aranyál (Apoll. 30).

Magára. Kiki magára: singulus PPBl.

Magától. Magától forog: propria vi agitur PP. es bewegt sich von selbst PPB. Maga magától: propria motu, sua sponte Kr. Hog ny elegek volnának valami főt gondolhy my magonk-tól csak (CornC. 15). Magadtólis meg czedekölheted: sino cortice nare (Döcs: Adag. 57). Magától mozgó szekér (Com: Jan. 10b). Magatul valósga [istennek] (DKal: Ker. 4).

Magával

[Szólások]. Másod magával, harmad magával, negyed magával: cum uno socio, cum duobus, tribus socijs Kr. Mind harmad magadl segő meg engőmet (KazC. 50). Isteni latas jelentetek Severusnak negyed magával (ÉrdyC. 564). Cze nyolctezud magával marada meg Noe (Börn: Préd. 7). Másod magával lett volt a világra (Fal: Hlist. III. 209). Huszon ötöd magával (Ver: Verb. 304). Másodmagammal el-tartom (Thaly: VÉ. II. 72). Sok zantatola magával (ÉrdyC. 541b). Ket ezer magával ki szoltat vala (CsomaC. 34). Egy nihány maguddal lelkedet purgatoriumból ki mented (Börn:

Préd. 464). Komes magával fött vala a Syriabéli király: per-modicus venit numerus Syrorum (Kár: Bibl. 1395). Hetven magával búdosott (MA: Bibl. I. 182). Anyi magával (Ver: Verb. 224). Sok a d magával: multis sibi adjunctis Kr. Nem sokad magával bárkiba szálla (Valk: Gen. 5). Sokad magunkkal vagyme (Kár: Bibl. I. 431). Egy nehanya d magával (Ver: Verb. 314). Turtozik meg eskümi, vala mennyyit [gy] magával, az nádor ispán itili fanyiad magával, hányat a nádor ispán meghatároz [316]. Többbed magával (Kules: Evang. 222). Anyi d magával jön, hogy. (MonOkm. VI. 327). Megjött Rákóczi némelyed magával (Gyöngy: KJ. 38).

MAGAS, MAGOS *magoslyget* 1231. 1397. Kam. LTár. *magoshalom* 1257. Wenzel VII. 175). *magossig* Derk: ÖElet. 34). **1)** [altitudo; Höhe]. Hegymagas 1082. Hígmagos 1225. 1245. (Czinár). Selves-magos 1171 (Wenzel I. 68). Mogusd, mons 1252 (Czinár). Ygen nagy magasok volnák: erant proceras altitudinis valde (EhrC. 42). Eglnek magassathl foghwa: a summis coelorum (JordC. 432). Tökelltes imaéagnac haznalattá zero-tetuec magassa (VitkC. 4). Fendik cométa magasbul (Zrinyi. II. 57). A [geometria] magastméro: norma (ACsero: Enc. 52). Mért tsindlják oly magasra az ablakokat (Mik: TLev. 15. lev.). Mikor az ép elnért ártalmas gond tartja, akkor mély örvényben magostól tasztja (Orczy: Köth. 21). **2)** altus, sublimis, celsus, procerus, jugosus C. editus, excelsus, arduus MA. [hoch, erhaben]. Villa Mogos Mortu 1220 (VReg. 184). Mogus (személynév 1220). VReg. 319). Meta venit ad locum, qui mogoshalom vocatur 1257 (Wenzel VII. 175). Magus oryusoc: excelsi gigantes (BécsC. 45). Magasb helre: eminentior locus (38). Magas heg: mons excelsus (MünchC. 19). Magas hegynek teteyere: in montem excelsum valde (JordC. 363). Fen az magas palotaba (VirgC. 31). Nagy magas fura fel akasztá átet (Mon: Apol. 2). Kivátságát tartóztatssa a magas és méltóság állapotra-való vágyó-dástól (Pázm: Préd. 58). Az istennek titkai magassak (Mud: Evang. 441). Historiámnak magos voltát jó lehet illendő ábrázóssal pemám sem tudta le-kepezni, mind-azon-áltl (Gyöngy: MV. Előb. 4).

Magasan (*magoson* DebrC. 326. *magoson* Komj: SzPál. *magasson* Mel: Herb. Kár: Bibl. *magoson* DomC. 71): procer, sublimiter C. alte, sublime, excelsa MA. [hoch, hoch oben]. Tudok alazatos ees lennem, tudok magoson (fenn) ees lenni (Komj: SzPál. 320). Az nőtün fel nő magoson a ki az erdön terem (Mel: Herb. 113). Magoson eppéti az házát: altum facit domum suam (Kár: Bibl. 1613). Valamánthogy pedig igen magasn a szertit rettenetes sebesen is szokott repülni (Misk: VKort. 282). A kevély magoson hordozza nyakát, és a szegények fejek felett jártatja szemeit (Fal: BE. 589). Nem győzte az udvár dicserni lovát, annak magoson költ nyakát (Fal: TÉ. 638).

Magasabb, magasb: altior; höher. Oly mynt magasb nyndon veteneemmel: magus est omnibus oleribus (JordC. 395). Magasbak ezeztüroknak magassagannal (VirgC. 129).

Magasbad: eminentior [etwas höher]. V ködeg fel alla magasbad helre: in eminentiorem locum (GuayC. 58).

Magasdad: altus, editus Kr. [erhöht, erhaben]. Walum magasdad helyen iwhokat ewryz (Pesti: Fab. 35).

Magasit: sublimo MA. [erhöhen].

Magasocskább: altiusculus C. [etwas höher].

Magasság: altitudo, sublimitas, celsitudo, proceritas C. excellentia EhrC. 1 altitudo BécsC. 11. [höhe, erhabenheit]. Életene magassága: actus eminentia (BécsC. 91). Osuna magassagocban: osuna in altissimis (MünchC. 52. 17). Pyezsegh menynek magassagban: hosiuna in altissimis (JordC. 419). Lata ala zallami egy angiant amenyeknek magassagból (VirgC. 35). Magasbak ezeztüroknak magassagannal (129). Ez zent atya fel-

emeltetik vala ev elneenek magassagaban istenhez (DomC. 130). Fel terte magassagra: in altum regredere (KeszthC. 32). KulesC. 10. Isteny törweenek magassaga (ÉrdyC. 350b). Egyie fel nő fel sínre magassagon (Mél: Herb. 38). Fel vine az hegyec 6 magasságára (Kák: Sám. 12).

Magasságbeli: qui habitat in excelsis, altissimus Kr. [der in der Höhe wohnt, erhaben] (Pázm: KT. 336. 487. Káldi: Bibl. Luk. 1. 13. Kr.).

Magasságos: excelsus, altus altissimus MA. [hoch, sehr hoch, erhaben]. Magasságos geryedet: excessus forvor (EhrC. 131. WeszprC. 133. NagyszC. 3). Magasságos isten (Kár: Bibl. 1.160). Jethro: magassagos, ő, főzős (MA: Bibl. 1. Magy. 3). A békesség tulajdona a volta képpen magasságos elnének (Fal: UE. 366). Két sereg itt vár, egyik a laposon, a másik ezen magasságos hegyen fekszik (Fal: NU. 337).

Magasségő: excelsus. Megtőő minden magasségő varosokat (BécsiC. 13).

MAGASZT (magasztalt, fel magasztalni WeszprC. 141): [exalto, sublimo; erlöhén, erheben]. Magasztalt ma az en lelkem, életemnek minden napj feleth: o byzonynal hallatlan magasztatos (ApMél. 17. Bón: Préd. 17).

föl-magaszt: ∞ Felmagasztatec Nabucodonozornac orzaga, exaltatum est regnum Nabuchodonozor (BécsiC. 11). Felmagasztalta Amant: exaltavit (34). Kiert inkab tiszteltetec es felmagasztatek (VirgC. 47). Valaky ev magat megalazya, az felmagasztatyk (CornC. 50). Magasztassal fel een ellensegym kezeth: exaltare in finibus inimicorum meorum (KulesC. 10). Felmagasztatek az kerezthre es meg hwlaltatek (ÉrsC. 51). Felmagasztatek es meg hwlaltatek (51b).

fölmagasztatos. Igen felmagasztatos vag: superexaltatus es (BécsiC. 131).

Magasztal: erigo EhrC. 125. concelebro, difaudo, collaudo C. magnifico, exalto, sublimo MA. [erheben, erlöhén, lobpreisen]. Satorokot magasztaltak: erigunt tentoria (EhrC. 125). Az kaputató ygazzan fégy nyinkett es ysten ew nyeluet magasztalya ny ellenewik (30). Magasztalya en lelkem wrath (PeerC. 166). Mindön egeeknek fölőtte magasztaltatek az atya istennek jogjara (DebrC. 7). Magasztallyatok ewtet nyinden neepek (ÉrdyC. 9). Magasztallátoc az vrat velem őszne (Szék: Krón. 31). Mennél istentől fellyeb magasztaltattak, annál inkább meg-alázták magokat (Pázm: Préd. 1194). Magasztaló dicséret (Pázm: Préd. 1244. Kr.). Nem akarta kevélyen magasztalni az fi igasságát (Czepl: Japh. 249).

föl-magasztal: exalto, sublimo, magnifico C. eveho MA. [erheben, lobpreisen]. Vala igen zorgalmatos, hog az ő zaunt menetesre fel ne magasztalna (DebrC. 273). Ez choda tetellel akara vr isten felmagasztalni zent margyt azzont meeg ez velagban elven (MargL. 131). Ez aldot kereztyten orzagnak feyedelemseegere magasztalaa fíel ewtet (ÉrdyC. 388. 373b. 657). En ees ha fíel magasztaltandom [így] ez feldról nyindeneket en bozym vonzok (ÉrdyC. 534b). Szégyent tön isten az széntséres pápán, az ő felmagasztalt hatalmas koronáján, kívül öklöldezi Krisztust templomában (RMK. VI.129). Az eriglen fel magasztaltat (Fél: Bibl. 17). Felmagasztalom az te nevedet: magnificabo nomen tuum (MA: Bibl. 1.10). Azért magasztalta illy fel őtet isten, mert őtet őt le-tette a bűnös lelkek segítéseért (Pázm: Préd. 41). Az nap az földről igen föl magasztaltatott (KDebr: 1619. C5). A fejét magasztallyák jól fel [sok vánkost tegyenek aláj] (PP: PaxC. 21).

fölmagasztalás: magnificatio C.

fölmagasztaltatás: ∞ Akik jöttek, azok a fára való felmagasztaltatást kerülték el (Mik: TörL. 357).

Magasztalás: celebratio C. exaltatio MA. [lobpreisung]. Kereszti az ő szent nevenec magasztalást (Helt: Bibl. 1. c2). Gondolom magasztalásokat borsászok (Fal: UE. 152).

Magasztalódás: [jactantia; prahlerer]. Efele emberi magasztalódást szokott a szent írás hasonlítani hegyekhez (Tük: Jel. 67).

Magasztás. Elmenek magasztasa: mentis excessus (EhrC. 77).

Magasztat: [exalto, magnifico; erheben, preisen]. Magasztattyák vala vr ystent: magnificabant deum (JordC. 541. 755). Fereg merezdeklik magzati magasztatny [így] (WeszprC. 111). Nem čak vronc díeri őtet, de mind az zent doctoroc magasztattyac őtet (NagyszC. 251. CzechC. 7). Vr istenneel nyundenben deellyeb magasztattya magasztat: extollitur supra omne (ÉrdyC. 29b). Mynd attyanak amyanak es arwlato attyafíaynak feletlek magasztataa ewtet (388. 173b). Magasztatiak vala wtet (VirgC. 103).

föl-magasztat: exalto EhrC. 35. extollo 78. 113. [erheben, lobpreisen]. Magasztassad fel te zolat (BécsiC. 213). Myneemew dycheretlekkkel magasztassalak fíel: quibus te laudibus efferam (FestC. 16). Dycheerlywk es fel magasztasswk ewtheth erekke (WinkC. 38). Fíel magasztaltlyan vr ystent: magnificantes deum (JordC. 745). Kereztekkkel es zeep isteny dycheretlekkkel yewnek vala az zent zyznek koporsoyához, fíel magasztaltlyan az vr istent (ÉrdyC. 341). Fíel magasztaltat vona vr isten ew hozyad az w zent yrgalmassagaat (345). Őtet magasztatom fel giczeretbe (DebrC. 351). Nem kel magant fel magasztaltly (ÉrdyC. 109b). Erdőmenvel magamat fel ne magasztassam (KrizsC. 83). Een feyem fel magasztato: exaltans caput meum (KulesC. 4). Engem fölmagasztatnak és tisztelnek (VirgC. 67. 71. 146). Az zeretők az ő zeretőkkel fel magasztatiak (NagyszC. 6).

fölmagasztatás: elevatio EhrC. 55. [erhebung, lobpreisung]. Homnan es miből erdemle ez zent iambor ez nagy felmagasztatash (VirgC. 62). Nem kenan embertől felmagasztatash (97). Az ew dycheeretes fíel magasztatasaról (ÉrdyC. 520b. 368).

maga-fölmagasztatás: arrogantia. E magafelmagasztatásnac dazadhuana: tumor arrogantiae (BécsiC. 83).

fölmagasztatat: [exaltatio; erhöhung, aufrichtung]. S. Kerezt felmagasztataffa (MünchC. 9).

MAGAZIN, MAGAZINOM: horrenum, granarium publicum Pl. ammonaria apotheca; öffentliches Kornhaus, magazin PPB. Az magazinomok és erszények ürességét megjelentvén az vármegyéknek követeket küldöttek pénzsollicitálni (RákF: Lev. 1656). Berlín császár népe mosquakkal megvette, a mmdir magazint abba tönkre tette (Gvad: RP. 123).

MÁGLA: batus MA. tseber, bor s egyéb lignak mértéke, mintegy 30 ejtel v. 30 itze Szl. mensura liquidorum continens circiter 30 medias Kr.

Maglás. Ki lesz maglás az aknán (Fels: Dies. 55).

MÁGNES: [magnes; magnet]. Magához vonja a vasat a mágnes: attrahit in se ferrum magnes PPB. Ki tudta valaha megmagyarázni, mtsoda erővel vonzza, és az északi tsillagra fordítja a mágnes a vasat? (Pázm: Préd. 1015). A mágnes, vas vonzo kő magát egyenesen északra fordítja (Com: Jan. 16. Pataki: Reg. 209). Magnet a vas édesgeti, vízősöp követ meggyőzheti (Amade: Vers. 173). Antalom, én hív Achatesem, szívemet szivedhez csatoló mágnesem (Gvad: RP. 89).

MÁGOS: [magus]. Inne a magosoc ifúeneec napkelotól (MünchC. 16). Simon magos (CornC. 135).

MAGYAL (mogyol 1233). Magyalfa: osculus, ilex aquifolium: stecheiche Sl. Mogyol, arbor 1233 (Czinár). Alia arborque vul-

gariter mogyl vocatur 1210 (Wenzel VII.104). Illex vulgariter mogultul vocata 1277 (XII.204). Mogol arbor 1249. (Czinár). Magyal, Magyalasaph (no.) Arbor ulmi, quae vulgari nostro dictitur Magolilla 1256 (Kucuz).

MAGYAR (*mager* DebrC. 526, *mager* MargL. 22. ComC. 128. DomC. 73. *maggier* ComC. 21. DomC. 126. 182. 201. az egyie birtolnac Humor vala neme, á masodiknac nagy *Mager* vala neme, kiktől az magyaroc fel nemeszetelene Hofer. 19. *mager* Anonym. *Magyarfalu* 1252. 1254 (Czin). **1)** ungarius, hungarus, panno, pannonijs MA [magar]. Hctu mager (Anonym.) Martyr, ymar ez yghie mađer zova valthi, azerthi ez yghie martyr mađerzo? sym međerzo [igy], sym dyakzo, hanem gherogh zo (DebrC. 526). Zenth ystvan kyraly magyaroknak apstala (KeszthC. 467). Apro emberek lykethi az magyarok hynak lywky emberoknak (TelC. 275). Tereenek ez orzagbely magyarok kereztyenszaga (ÉrdyC. 397b). Magyar módra meg issza vala a bort (Holt: Krón. 19). Tamwlya kog: az magyar iras olvasast (LaxT. 1339). Ennek massát én magyar fő emberben meg nem lttam (Pethő: Krón. 172). Székely ér magyar vér (Thaly: Adal. 16). Nem így eselekedtek a régi jó magyarok: olim non erat sic (Kisv: Adag. 382. Kr.). **2)** [Hungaria; Ungari]. Ky mykoron mynd hozza tartozozal magyarra yewt atya flyayhoz (ÉrdyC. 396b. 397). Mykoron magyarraa yewtlenek vona (398). Nagy laddal be yewe magyarra (400b).

[Kozmondások]. Magyarac ezécz, németnee bécz: admirabilis in neclendis machinis Aegyptii, Conos artoxya (Deesi: Adag. 132. 268. MA. Kisv: Adag. Nyr. XVIII. 99).

Magyarán: clare, expresse, explicite, explicabiliter, explanate, expositio, articulata C. disertio MA. [deutlich, verständlich, unzwieideutig]. Magyarábban, nyilvánban: explicatius: magyarán szölli: planiloquus MAI. Magyarán megh írtak (Ver: Verb. 224). Elég magyarán vagyon mondva (MA: Scult. 600). Magyarán megmondtyák, hogy az igaz hitnek meg kellett az apostolok idejétől fogva mindenkor maradni (Pázm: Kal. 141). Azon pünktodie, hogy magyarán nem szollnac (Pös: Válasz. 251). Terrene magyarán az kik földi természetűek (KBécs 1651. 30). Sok verseket magyarán énekelt (Hall: Páris. 419). Szölly magyarábban (87). Magyarán szól (Misk: VKert. 123).

Magyaráz (*magyaroz* HorvC. 70. 73. 117. DomC. 205. ComC. 211. **1)** interpretor, peripato C. declaro, expono MA. explano JordC. 198. [erklären, deuten]. Magyaraztnak: declarabatur NémGL. 380. Másra magyarázta: aliorum accipit PP. Frater Bernard magarazuala molséges yrasoloth: scripturas declarabat (ÉhrC. 2). Danidnak eneklete Salamonnal: ezt a sydok az Salamon orzagard magyarazzak, az kereztyenek pedig az crystvsrol (AporC. 21). Ig magyariza vagy erte ez zozatot (DomC. 205). Az Berthakan magyaraztatyk föl fyggeztőnek (ÉrdyC. 500b). [Az Agoston név] őregheytőnek magyaraztatyk (519). Ig magyariza, hogi nem lezen tonaba irghalmassagnak ideo (VirgC. 114). Irtá es magarazta bőlnek kőmet (115). Zenth írást magyaráz, hasogt (Konj: Szálál. 75). Mi földben ltt kőgyen pedig az igéreteknek vége, nem minnyájan egyaránt magyarazzák (Pázm: Kal. 555). Az homalyos ígékert megétfji, magyarizta (Com: Jan. 169). Zent Ambrus magyarazvan ezt ug moud (Bod: Lex. 3). Fölös szavaidat bízást fjtésed, mert sok képen lehet magyarizni (Fál: NI. 284). **2)** verto, interpretor; übersetzen. Ky magyaraztatyk vala dopensnak: quae si interpretoris dicitur capra (JordC. 739). A saltar kőmet zent Jeronimus görög rüelrol deák bűfűre magyariza (DebrC. 88).

Szólások]. Jó nyevn venni, jóra magyarizni: acqui bonique facere PPP. A rozalkodó mindent szorra ért: az igényes ember mindent jóra magyaráz (Fál: BE. 612).

el-magyaráz: recito, hersagen, verdolnetschen. Ezekül sokkal különböző leuelet magyariza el á tunczban az Q. Ca-

tulus: ab his longe diversas litteras Q. Catulus in senatu recitavit (Deesi: Salic. 25).

ki-magyaráz: edissero, enarro, proloquor C. elucido, interpretor MA. [erklären, verdeutlichen, verständigen]. Ki magyaraza az zentssegeknek allapottyaat (ÉrdyC. 617b. VirgC. 121). Ki magyarizva: specifice et expresse (Pázm: Préd. 1049. Kr.). Nem vala derék deák, de érvolem más nyelveken, olaszul is kimagyarizta magát (Böhl: Élet. II.76).

kimagyarázhatatlan: inexplicabilis C. [unerklärlich]. Ky magyarázhatatlan mondas: difficilis explicatu (JordC. 806).

még-magyaráz: expono, definio, dilucido, emuleo, enodo C. declaro, interpretor, enarro, explazo, explico MA. [erklären]. Mondénéket mégmagyarozot: universa exposuisset (DeesiC. 22. 73. MünchC. 39. 42. JordC. 51. ÉrdyC. 188. 590). Oly ygen megh magyaraza, vgy hogh myndemiek eertemre hagyá (ÉrsC. 331). Rövideden mégmagyarizván a reménységnek állatos miltót (Pázm: Préd. 171). Egyzo somni emberi nyelu azt ki nem mondhatia, sem értem meg nem magyarazhatnia (Lép: PTük. III.241). Amak okát alábbikáb szépen meg-magyarizza Calvins (Pös: Igazs. 1631). Csak meg magyarizni akarta, hogy a nagy város néméü emberokból állapodik (Illy: Préd. 1435).

mégmagyarázás: explicatio, interpretatio, expositio, enodatio C. enarratio, expositio, explanatio MA. [erklären]. Insinatioval, ugy mint az megh magyarazással valo kezdetet pörben: in causa, per insinuationem mola (Ver: Verb. 284).

mégmagyarázható: explicabilis, explanabilis C. [erklärlich].

vissza-magyaráz: male interpretor, in malum partem accipio SI. [übel deuten]. Munkámat vissza és gonoszra magyarazta (Holt: Mes. 2). Az wrac közzül nemelyec vissza magyarazá a Drakule vajla tunczát (Holt: Krón. 92). A Sigmund királynac minden dolgait vissza magyarazta vala (74b). Mindent vissza magyaráz: delphinum silvis appingit, fluctibus aprum (Deesi: Adag. 115).

Magyarázás: **1)** explanatio, diffinitio, hypomnema C. interpretatio, expositio MA. [erklärung, deutung]. Magyarázásra néhez dolgok (Markó: BCsik. 200). **2)** [versio; übersetzung]. Ptolomeus Filadelphuszo küldetettének a hetven Bóltek a sz. könyvek görögre való magyarizására (ÉszT: IgAny. 121).

álom-magyarázás: interpretatio somni MA. Bibl. 138. tranndeutung].

szentírás-magyarázás: [exegesis sacrae scripturae; bibelhexegetik]. Nem konty alá való a szent írás-magyarázás (Thaly: Adal. 179).

Magyarázat: **1)** interpretamentum, hermenia, dictatio, epimythion C. declaratio, expositio MA. [erklärung, deutung]. Rövid magyarázat: scholion C. Ez beozodnak magyarazattya: hujus verbi expositio (ÉhrC. 95). Jrasoknak magyarazaty (DomC. 182. DebrC. 210). Igaz értelmét es magyarazattját el akaruae nyomni (Holt: Bibl. I. 42. 43). Registruma es magyarazattya egy nelyny sldó ígéknek (MA: Bibl. Magy. I). Glossa magyarizat (MA: Tam. 1117). Elme tsalo magyarizat (GKat: Tük. 327). **2)** [versio; übersetzung, interpretation]. Raboni, kinek magyarazattja mester: rabbi, quod dicitur interpretatum magister (DebrC. 390).

Magyarazatlan: inenarratus C.

Magyarazatlanság. Az csavargó gyermekkek szájában az gőgítés az botlo nyelveknek magyarazatlanságával édesölde (Prág: Serk. 197).

Magyarázdogál

ki-magyarázdogal: edissero C.

Magyarázhatatlan: inexplicabilis MA. [unerklärlich].

Magyarázó: explicator, explanator C. interpret MA. dolmetscher, ausleger PFB. Isteni rendelésnek magyarázója: fatidicus C. Magyarázó írása: glossa NémGL. 373. Magiarazo iras (VirgC. 114. ComC. 128. Zrínyi I. 23).

alom-magyarázó: interpret somniorum Kr. [traumdeuter]. (Helt: Krón. 22).

írás-magyarázó: interpretator, commentator. Írasmagyarázó mestőr (GuaryC. 3). Írás magyarázó mestőr ekképen magyaráz (NagyszC. 225). Írás magyarázó bőlse (Zvon: Post. 127). Írás magyarázó doktorok (Mad: Evang. 348).

jegy-magyarázó: [augur, haruspex; zeichendeuter. Mikorom lémenendesz abba az földbe, melyet az te urad istened adand tenéked, ne túláttassé te közötted se bűbajos, se őrdön-gösöktől tudakozó, se jegymagyarázó (MA: Bibl. I.175).

levél-magyarázó: [dolmetsch]. Mészáros Mihály költőt el buza felől való levél-magyarázókról 1 ft. 21 denár (MontME. I.195).

törvény-magyarázó. Ha jó vigyázó, s törvény magyarázó, fő directora tészik (Fely: Dies. 58).

Magyari: [ad Hungarium pertinens, hungaricus; ungarisch]. Ez nemesseges zent vyz mageri kyralknak nemes leánya (MargL. 22). Magyary wrak (GyöngC. 4. ÉrdyC. 396. 396b. 544). Magari királnak leanya (TihC. 18. 25). Heet magyary meelföld (ÉrdyC. 50). Az kyllenchedyk eeg ez felhnek kerekesegehehez zaz ezerzer való ezer magyary mely föld (ÉrsC. 135). Magiarj forintot (RMNy. II.21). A magyari wrac tanácsot tartánac (Helt: Krón. 45. 46). Panaszkoldnac magyari nagy wrac (Valk: Gen. 6). Hogy János király maradjon az magyari királyságban (Mon-Érk. III.41). Magyari királyok: reges Hungariae (Ver: Verh. 15). Magyari szenteseges corona: sacra regni Hungariae corona (16). Magyari király illetlenül van mondva, mint ha ki németi, vagy töröki tsászárt mondana; magyar király az: mind-az-által jól mondatnak: magyari vitézség; olasz ravasság (GKut: Titk. 117). Magyari szőlások (Megy: Dial. Előb. 12). Hatvan magyari forintok (Thewr: Nyelyk. 6. 7).

Magyarizmus: [hungarismus; echt ungarische ausdrucksweise]. Ezt gondolván konyhán költ magyarismussal ték egy néhány jegyzést magamnak (TörtT. 2. I.385).

Magyarkod-ik: [more hungarico ago; sich wie ein ungar benehmen]. Deliman a keresztényekre igen agyarkodik, főképpen vitézül a ki magyarkodik (Könyi: HRom. 127).

Magyarkodás. Ilyen gyümölcsei lőnek a török császárral való újvonásnak, magyaros magyarkodásnak (Szal: Krón. 106).

Magyaros: moreni hungaricum redolens Kr. [hungaricus; ungarisch]. Magyarosan: more hungarico, categorico Kr. Ő szegény már az magyaros [magyar-lakta] földre a Dunán átkelt (MonÉrk. VII.372). Mentém négy [van] minden napra, magyaros veres kurta anglia ezüst gombokkal (Radv: Csál. III.359b). Magyarosan kimondani a dolgot (Kisv. Adag. 160). Némtes inget sem viseltek, de most már kevesen vagyunk, a kik magyaros inget viselünk (Házánk. I.295). Frubstuk, vagy magyaros flüstökömezvén, nagy lövődözéssel a lakadalmas házhoz felmentek (Házánk. 188-1. 362). Akadémós szeges munka az idegen nemzetnek nyelve járását, és annak tulajdonát, szakaszott úgy magyarosan ejteni (Fal: UE. 361).

Magyarság: 1) [interpretatio hungarica; ungarische übersetzung]. Davidnac magársaga: erős karu (DobrC. 100). Ewan gelyomnak es keppen való magársaga wagon (PozsC. 19). Halwan es erthween az zent yrasnak magyarsagaat (ÉrdyC. 39b). [Az Ágoston névnek] sok neues magársaga wagon (516).

[Az epistola] bewtew zorent való magársagha (511b. 243. 349b). Katalennak magársaga myynd isteeneknek romlása (ÉrsC. 151). Az nehez ígeknek magársagard (RMNy. II.13). Tulajdon magársaga, értelme az mi volna ez euangelionnac, arról im szoltam (Born: Préd. 159). A máu euangelionot írta-meg szent Lukács evangelista, mellynek bűtő-szerűnt-váló magársaga o' képpen wagon (Pázm: Préd. A). Ajánlott szép könyvet, hogy magárságunkra fordítsam (Palk. Előb. 1). 2) gens magarica MA. [ungarum]. Az egész magárság (Helt: Krón. 31). Nem látak már, munkácsi vár, isten megáldjon, megengedjen az magárság, már ezt kiáltom (Thaly: Adal. II.317). 3) ungarismus MA.

Magyarsági. Ha mely szokat pedig olymokat találz, mellyek nem az helyes magyarsági ki nevezés [kifejezés] szerint valok (Fely: SchSal. 2).

Magyarul: 1) [hungarice Kr. [ungarisch]. Magerolvgy erthyed (DobrC. 527). Ez nemek maria magyarul nemeg vylagosytto (TelC. 322). Exultabunt sancti, magyarul ún kővűlők zökkölneek (SándC. 12). Mosesnec harmadic könyve, mellyet magyarul mondhavnc: az levitaknac szolgáltyokról íratott könyvnek (Kár: Bibl. I.88). Magyarül leg-ágazabbban stíztábban a tudna szólni és írni, a ki egyébként értelmes ember lévén, semmi nyelvet nem tudna (Megy: Dial. Előb. 12). Mandragora, mellyet magyarabbul nadragulyának mondanak (Bod: Lex. 32). 2) categorice Kr. [grad beraus, deutlich, unzweideutig]. Hogy pedig fundamentom-szerűnt, szegesen, és magyarul meg-telelhessünk az barátinknak (Pázm: Kal. 659). Nem tartjuk sok beszéddel, hanem kerek szóval, magyarul mondjuk, hogy szem-látomást hamissat mond (Pázm: Kal. 1766. 129. Kr.).

MÁJ: hepar, jecur C. [leber]. Májhoz való: hepitaricus C. hepaticus MA. Beel, may, máj, máj (SándorC. 8). Vegyed a mákernyűl való kőüerséget, es a két vesét: sumes et reticulum jecoris ac duos renes (Helt: Bibl. I. Qq2). Vegyen az oros doctor dorong peczenyét, súlyoc máiat, mosola lepjút, czép hadarófa fánkot (1550—75. Toldy: Adalékok a Régibb Irodalom Történetéhez 23). Az kőuér, melly az máyon wagon (Kár: Bibl. I.89). Az májja mellet (MA: Bibl. I.95). A pásztrang májja (Teleki: FLél. 39).

[Szólások]. Most válik el a' ganély a' májtól (Kisv. Adag. 113). Haragját nem tartja s máját nem győzheti (Orezy: KöltH. 192). Ugy is meg-tetjük, mi forrallya máját (GyöngyD: Char. 181).

Májaeska: jecusculum C.

Májos: tomaculum, hilla C. tomacina MA. A kolbászok, májos hurkák: kleine knackwürste KirBeez. 32. Rostélyotskán kolbászt, májost sütt (Com: Vest. 50). Dísznőnek aprólékját, kolbászt, májosit, gőmbötzt, véresit üledő árok szerint adgyák (TörtT. XVII.242).

MÁJOLÓ: genethlia MA. születés ünnepi lakodalom, puszdarék Kr.

MAJC, MAJSZ: kintárnak dragább szerből készült szára Kr. cingulum aureum Szirmai: Hungaria in Parabolis 48. Kr. Beechben wagon egy ev [ív] vagy maye, kit mondnak hogy azzonyok maria zevte (CornC. 38). Köeth mayez, hozzák, aranyassok (RMNy. II.35. 170). Matthiae venit unus bathiens cum suo cinctorio, vulgariter mayczawal egyetenbe, continens quatuor marcas et 17 pisetas: Mathyasnak jvtoth egy partha iv, kyben wagon mynd mayczawal negy gyra es tyzenketh nehezek (Radv: Csál. II.40). Selyem szélő szablyára való mayz (123). Egy asszony embernek való öv, maiczon, bogláros (128). Két maicz párta öv ezistes aranyozott gazdagon (111). Egy maiból csinált hüvelyű szablya (177). Egy öreg ezüst párta öv aranyozott, másik ezüst öv maicz (192). Egy maicz hüvelyű

törkessel rakott, ezüstös, aranyos hüvelyű szablya; második három boglári, merő mayezal vert hüvelyű ezüstös szablya zomanczos az boglari (119). Egy mász módjára csinált ezüst nyelű bot (179). 1 partha eő eregh aranyos mayzon, 1 partha eő zederes aranyos mayzon (23). Egy ev mayezon aranyozott (227). Egy ezüst mayez öv (252). Egy kopott mayez, esatt nélkül (362). Az három száz sing hevedernék való majezot szegődve csináltattam (MonTME IV.267). Egy szabljára való majez (VectTrans. 10). Kikre sinört gondot, főzöt, ismét majzot (Szentm: Kalm. 7). Visel ennek főkje selyemből majezokat (Gyöngy: KJ. 197). Által tördelt, és bé vert arany majzokkal gazdag szerszáma mint egy jütszott a ragyogó nappal (Fal: TÉ. 637).

Majcos. Egi mayezos bogláros eő (Radv: Csul. II.96). Egy ezüstös, majezos szablya (186). Egy aranyos fők, esch gyémánttal rakott majezos szűgyelővel il. 30 érs (360). Majezos zabola (357). Viseltes majezos fők, ehhez törkessel rakott virágos aranyos orrozat (Montrók. XXIV.174).

MAJD: 1) mox C. statim MA. [bald, sehr bald]. No mayd meg laatom (SándC. 29). Ez mái napnak világa töllünk majd el mulik (DKal: Ker. 7). Im majd el is az üdö melyben amaz rettenetes szozatot meg hallod (Lép: PTük. II.125). **2)** paene, ferme C. fere MA. [bald, beinahe]. Subobseurus: majd homályos, subagrestis: majd parasz C. Fere: majd, tsaknem. Com: Vest. 129. Mayd mind a két tábor el veszet vala (Helt: Krón. 194). Ez is igen jó forma, és máid némellyencr vgyan könnyelműen tettizic, hogy nem az első (Helt: Arithm. 7). Az apostolok ideje vtan, az halottakert való könnyögrésről majd ket száz esztendeig semmi emlékezet nem volt (Zvon: PázmP. 8). Sok polyva vgyon közölte, és majd főb az polyva a tiszta szemmel (Pázm: Kal. 577). Semmit az érzekenségek máid főllyeb nem ézenek, mint az lángot (Lép: PTük. I.118). A mezőben majd szonjával haló hadiának víz-forrást fakasztott (Tarn: Szents. 26). Már vallottam kárt majd 6 ezer forintig (RákE: Lev. I.108). Laktam kerekcsnél, majd nehezebb mesterség emél nem láttatik (Ötv-Most. 16. vsz.). Ott komlós kenyérré mikoron rákaptak, éhen-mohón ették, majd mind megfulladtak (Thaly: Adal. II.346). Az olyan meleg tartományokban, ahol majd tél sütnes (Mik: TLev. 176). Beszünkoltam ezért, a hideg majd kilelt (Gvad: RP. 34).

[Szólások]. (A szerencse) néha oly mint édes atia es majd oly mint mostoha anyja (Mik: ÖrökE. 44). Majd majd: jum-jam, protinus, illico SI. Jay emmeken merthi az lakozasom yehen megl koshlth engemeth; nygh leezen az mykoron emmeken azt mongyak wary mayd majd kevesse esmeg kevesse (ÉrsC. 306b). Ők majd egy olyan formán éltek, mint az barátok (Pázm: Kal. 269). Itis majd egy a képpen esik a dolog (635). Egész háza tája majd mint egy lángozott (Gyöngy: MV. 18). A setétség majd szinte el borította szemét (Hall: Tel. 281). Majd ugyan: fere, propendum MA. Majd ugyan harminczan voltak: erant facile triginta PL. Az farkát majd vgyan eyszre felé fordította vólt (Kal. 1591. C7). Ontzám tűz miatt majd ugyan meggyúlad (Hlfl. 3).

ingeny-majd: mox, e vestigio, confestim MA. [sogleich, sofort, sehr bald]. Mondta az vr ingiammat (igy) a bordeliba vitetlek (DebrC. 29). Jer hoziam zegen lelec, mert ingen mayd meg ötletet magadot bynucc niatta (344). Emlekezzél emberi állat, ingeny-majd meg kell lahod (RNMK II.70). Ingeny mayd el fogyoc es semmi lezoc nagy keserűségemben (Börn: Ének. 329). A Christus fel támadasi, a mint ingeny majd meg mongyik, mi életünk (Tel: Evang. II.136). Olyanok vagyunk mint a virag, mely ingeny majd el hul (669b. 158). Tévék nekü birré, hogy Ali bég jöme, Erdélyre sietne, ingeny majd Erdélynek határára erne (Thaly: VÉ. 1.60).

Majdan (majdon Hall: IIIst. III.193. Illy: Préd. I.102. maydon Mad: Evang. 166): 1) jum-jam, mox, statim, protinus, e vestigio, extemplo MA. [bald, sehr bald]. De en maydan bel tellyeseytöm az te akarotodat (ÉrlyC. 549b). Ha nem twduam az te eengyegű artatlansagodat, maydan kywe yznecek (570). De maydan el yew 664). Ez betegsegből maydan meg keynye-bedel (DonC. 170). A mit meg-értettél, majdán mindjárt, log ottan mással közöllyed: mox statim, e vestigio alteri communica (Com: Jan. 159). Hallván Páris, majdán meghalando kedves atyafának utolsó beszédit (Hall: IIIst. III.193). Mikor Maria Bethlehemben majdon az isten fiát szülőndő lévén (Illy: Préd. I.102). Majdon meghalando lévén (II.160). **2)** [paene, fere, ferme; beinahe]. Nem-is tudható hogy miképpen szólna hozzája, mert majdán nem-is ézett (Tess: SzMag. C5). Az ő szeméi meg nem látták ezeket a szíveket lankasztó és majdán kétségben ejtő keserves csapásokat (Báth: Tromb. 172).

[Szólások]. Az poganyoknac birtokában, i m m a y d a n esűne markolkban (Börn: Ének. 278).

ingeny-majdan: mox, e vestigio, confestim MA. [sehr bald, sofort]. Ha nem íhatandom, ingeny maydan meg kel hal-nom (VirgC. 46). Végy hozzád az halnac epeyeben mostan, or-nossagnac szükség lezen ingeny maydan (Hofr. 271).

Majdani: proxime futurus, venturus KI. [baldig, nächst-folgend]. Majdani szemünk békányási lehet az utolsó, és még ma úgy elhalhatunk ebben a világban, hogy csak a másikkban ébredjünk fel (Fal: NE. 18).

Majdanság: [mox; bald, sehr bald]. Bátori uram! újságot mondok: majdanság itt leszen társom Camilla, ide fűtytyentette szép hite historikoknak (Fal: TÉ. 659).

MAJESZTÁSSÁG: [majestas]. Szólac az Christusnac majestaságáról felséges dicősségéről (MA: Scult. 606). Az ő majestasága és isteni felsége (971).

MAJOM: simia C. simius MA. [affé]. A mayom, micoron a diófara haag, a diala zakast (NagyszC. 245. DebrC. 601). Az majomnak természetü igen játékos, mit mástul lát azt mű-vel, olyan okos (Tin. 265). Addig járának, hogy végre majom országba jönnéc (Helt: Mes. 188). Majom modra könetni akar-ják fítet (Fél: Tan. 442). Halálra lehetett nevetni, midőn az ember az olytán tsűs majom ábrázatúakat meglekértette (Könyi: VártaM. 65).

[Szólások]. Majmot bársonban öltöztetni: saltantis personam in toga inducere (Decsi: Adag. 120).

[Közmondások]. Az mayom vgyan mayom, ha aranyas ruhába öltöztetik (Decsi: Adag. 17).

éb-majom: simia cynocephalos MA.

embér-majom: simia anthropomorphos MA. Mint valami értelem nélkül való vad emberek vagy ember majmok (Misk: VKert. 341).

farkas-majom: cercopitheus C. Com: Jan. 17

hosszúfarkú-majom: cercopitheus MA.

lamosfarkú-majom: carcholipis C.

macska-majom: simia galoecephalos MA. cercopitheus 144

Majmoeska: simiolus C.

Majmos: imitator Kr. [affen-, affenmässig]. A nyelv eskütt barátja a majmos tszínkosságnak, véi szerént való atyafia a sült bolondágnak (Fal: UTE. 17). Imilyen majmos alakos, szín s képmutató virtusnak bekét hagyunk (Fal: NE. 49). Soha a majmos modikon nem kaptak (Gvad: TNót. 29).

Majmoskod-ik: simiam ago Kr. [sich wie ein affe benehmen, affenpossen treiben]. Kép mutatás képpen majmoskodnia (Zvon: Post. 1471. II 293). Nám tijs majmoskodnám, superioritendéseket emeltek fel (Bal: CsIsk. 405). A pápisták majmoskodnak csak, mikor hallal akarnak bőjtölni (Ker: Préd. 285). Csak majmoskodtak a sz. írással (Matkó: BCsük. 408. Misk: VKert. 229). Egy cinkos játszó a theatrumokon róla majmoskodván, csufra kezdő ütegetni erkölcsét s magaviselését (Fal: UE. 101).

Majmoskodás: [posse, komödien]. Hol-ni rossz írások, és majmoskodások-által akarnak az ördög segítségével világi jókat nyerni (Pázm: Préd. 105). Nem volna világon oly majmoskodás, melyet religióban nem foglallatnak (Czegl: MM. 106. 39. Misk: VKert. 230). A nagy és állhatatos ember békét hagy a majmoskodásnak (Fal: UE. 401).

Majmoz: imitor, ut simia solet Kr. [nachäffen]. A szegény püspöke immár majmoznae azzoe vtán (Vallást. Pij). Más valakinek képét, maga-viselését ábrázolja, majmozza, mint a comoedia jáczók (GKat: Váls. 1248). Ezen munkátskámban valamely erköltsis tudománynak majmozását keresd (Köny: Vártam Előszó. 3). Jobb peoták voltak mindnyájunknál, és mi őket csak majmozzuk, és gondolatyaikat lopogatván, új festékekkel mázollyuk (Gvad: RP. El5b.).

Majmozat: [imitatio; nachahmung]. Ördögi majmozatja (e szeretetnek) amaz ő első-szülföttjét megáldozó Moáb királyjé (GKat: Váls. 11b. b).

Majomkod-ik: [posse treiben]. Mayomkodnak a Moses ceremoniatuál (Mal: SzJán. 282).

MAJOR: **1**) villicus C. colonus MA. bauernmann, meier MA. (Helt: Mes. 120). A régi tudós major a rossz fővek temérdekségéből, észbe vésti a föld zirosságát (Pázm: Préd. 26). Tisztartoc, gondviselő, majoroc, szolgá (MA: Seult 800). Az argumentum első ága majorja szija izint való (Matkó: BCsük. 21). **2**) praedium, villa C. colonia MA. praedium MünchC. 101. meierhof Com: Vest. 61. 150. Majorból való: villaris; majorhoz való: villaticus, praediarus C. Addig vegyük fedél-alá a majort, míg jó idő vagyon: *petegamus villam, dum sudum est PPIII Varasok ew mayorval (JordC. 316). Az mayorhoz közel: juxta praedium (633). Mayorbeli marham (RMNy. II 218. Fél: Bibl. 46). Uram azt az majort mind vetéstől csak magamnak adta val (LevT. II.101. MA: Bibl. IV.135). Ki majorjával, ki ökreivel mentené magát (Laud: UjSegits. II.283). Majorját fel nem gyújtatá (Diész: Tál. 142). Egy nyomorult udvar házban, vagy is majorban vagyon szállva (Misk: TLev. 106). Pajták, esőrök, majorok, melyek mind az ő bő-markú költségén épültek fel (Szeg: Aqu. 100).

paraszt-major: rus C. rusticum praedium Balog: Corn. 278. [bauernwirtschaft].

Majori: praedicatorius, villaris, villaticus MA.

Majorkod-ik: villico, villicor MA. [wirtschaften, eine wirtschaft betreiben]. Eljárni a majorkodó helyeket: circumire praedia PPI. Az lelőknekis keres es gyöt es maiorkodik (Frank: HasznK. 67). Adgy számot majorkodásodról; mert immár nem majorkodhatol (Pázm: Préd. 555). Szánt ember, s majorkodik (Ben: Rithm. 123). A református papok adót nem adnak, míg úgy nem majorkodhatnak mint a kösség (Bod: Pol. 147).

Majorkodás: agricultura C. villicatio MA. [landwirtschaft, ländliche wirtschaft]. Istennek zantasa, kaplása, maiorkodása, istennek üpeytse vattok (Komj: SzPál. 133). Maiorkodásokhoz kezdne (KKrakki. 1573. A4). Az maiorkodásnak szeretője vala: erat homo agriculturae deditus (Kár: Bibl. 1396). Saturnus az majorkodásnak gubernáló fejedelme (KNagysz. 1613. D5). Szük-

ség hogy az szántas vetés és maiorkodás mellett az isten segítségül hívattassék (KCsepr. 1626. D7). A régiok nagy diche-reket tesznek a majorkodásról (Veres: Lev. j). Szántás vetés, majorkodás: agricultura (Com: Jan. 72).

Majorkodó: [agricola; landwirt]. Serény majorkodó: agricola assiduus PPI. Kereskedő, maiorkoló, es minden rendbeli életű (Born: Préd. 555). Majorkodó, szolga (Kár: Bibl. 1396).

Majorkodtatás. Jászágában való majorkodtatásnak dézmáját szegények számokra rendelte (Bod: Lex. El5b. 9).

Majorné: villatica MA. villica; meierium Com: Orb. 95. Ujorban azt a régi majornét kell állatni, a ki mostan Borsóban vagyon (Évk. XII.62). Szurkos majornét bő hiunk, s kérdezik, hány lúd hizlalóban (Orczy: KöltH. 158).

Majorocska: villula, praedulum C. [kleine wirtschaft, kleiner bauernhof].

Majoros: **1**) villicus, praedatus MA. [meier]. Rosszul van annak az urnak dolga, a kit az majoros tanit: male agi cum domino, quem villicus docet (Lipp: Cal. 8). Jó vinezlér, majoros, szántó, vető, halász (Orczy: Nimf. B2). **2**) [praedicatorius; wirtschafts]. A vadak, barmok, majoros állatok kinnal keresik eledeleket (Fal: BE. 571).

Majoroskod-ik: villico C. villicor MA. [landwirtschaft treiben].

Majoroskodás: villicatio C. [landwirtschaft].

Majorság: **1**) praedium, villa MA. [meierei, wirtschaft]. Paraszt majorság: rus C. Kerti-majorság: olitoria amona PPI. Marthának adaak Bethanyán, hol ott az papy feyedelmeknek maiorsagok vala (ÉrdyC. 424). Sarkani Amburus maiorsagot, erdőth inmar magunk számára foglaltuk (RMNy. III.195). Az jó mayorsag jó ewkrwkuekywl nem lelethi (LevT. 186). Soc hazoc, maiorsagoc (Born: Préd. 388). Mező, paraszti maiorsag (Ver: Verb. Szót. 28). Reánk bizottat a testnek maiorsága, a hova tartozik a jó egészség (Mad: Evang. 583). Hogy az isten maiorsága legyenek: ut dei cultura sumus (Jily: Préd. 1276). Örökség és maiorság ház, münde gazdagság maradnak az atyáktól (Kisv: Adag. 85). **2**) villicatio, agricultura MA. [landwirtschaft, landbau]. Hasznos maiorsagokat akarnának indítani az országban (Helt: Krón. 54). Mezei maiorságod: fruges tuae de agro (MA: Bibl. 169).

szányas-majorság: altitia Kr. [getügel]. Szányas majorság: kakas póka no. 2; tojó póka no. 7 (Radv: Csál. II 104). A szányas majorságot költik a rabszűra, és lobogó zászlóval viszik a nyereséget (Fal: NA. 214).

MAJOR: [praefectus cohortis] major KirBesz. 146. A fél kerék végén kellett megállani, szenteneziád fogod, szolt mājor, hallani (Gvad: RP. 128).

MAJORÁNNA (majoráng Lipp: PKert. II.19. 61): asparagus, samsuchum, cneion C. amaricus, samsuchum Com: Jan. 28. [majoran]. Samsuchinus: majoránnából való C. (Mel: SzJán. 205). Gyöngyvirágom, tulipám, édes majoránnám (Thedy: VÉ. 1277).

némés-majoránna: majoranna Mel: Herb. 111.

spanyor-majoráng: római chován, urtica Romana Lipp: PKert. II.61.

Majoránnás: samsuchinus MA.

MÁJUS (mayos ConC. 193): mensis Május Kr. Mayos hana (CornC. 193. Zrinyi. 117).

MÁK: papaver C. magisamen Adáni: Spr. [moln]. Papaver, mák, telley és paraszti (Lipp: PKert. 195).

bujdosó-mák: *papaver erraticum* Mel: Herb. 60.

csik-mák: *cocetum* MA. speise von honig und moln bereitet PPB.

csörgő-mák: [klatschrose]. Czuttogató csörgő-mák vagy mák küszb termő rósa (Mel: Herb. 60).

disznó-mák (Mel: Herb. 60).

éb-mák. Hosszú fejjű eb mák (Mel: Herb. 60).

fekete-mák: *papaver nigrum* Mel: Herb. 59. Fekete mák avagy gíth Com: Jan. 26.

kerti-mák: *papaver sativum* Mel: Herb. 61.

szarvas-mák: *papaver cornutum* Mel: Herb. 62. PP. stachellichter moln PPB *papaver corniculatum* Lipp: PKert. 196

vad-mák: *anemone* C.

szarvas-vadmák: *ceratitis* PPB.

vörös-mák: *papaver rubrum* Mel: Herb. 60.

Máki: *papaverinus* MA.

Máknyi. Az én dolgom csak az, hogy istenemnek könyörögek, hogy ne adjon keserűséget kden és ki után az egy kis máknyi gyermekon (Nádt: Lev. 113).

Mákos: *papaveratus* MA. [moln-]. Kénekk küldtem apró bőséget, mákos rétest, valami aszú gyümölcsöt (Nádt: Lev. 103).

[Szólások]. Mákos a feje (Fal: Jegyz. 927).

mézös-mákos: *cocetum* C. *cocetum* MA. eine speise von honig und moln bereitet PPB.

MAKACS: *temerarius*; hartnäckig, verwegen PPB. Kelet felé vagnak a makacs nemzetek (Orezy: Kölsz. 154).

MAKARIA: [species piri; eine art birnen]. Küldtem Kénekk egy tung muskatál almát, kinek az aljába egy kevés makaria vagon (Nádt: Lev. 102). Két tung bírsalma, makaria körtvél apró tunáls (106).

MAKARÓ, MAKARONI: [maccaroni]. Olasz makaró (Székelymest). A maccaronihál János mester egy sort vett ki, nem töltöt (TörtT. II 196).

MAKK: *glans, balanus* C. [eichel]. Makkon hízlalás: glandatio MA. Makkon hízás: glandarium pabulum, glandarius pastus PP. Az zenth atya hozza nekünk valamit fyw gyvkereth és makkot (TörtC. 290). Adek makkot neky hogy emek (299). Az makkolts anyag az fa bimbóból kenyeret gyurmne (Born: Préd. 158). Melegítő és szárazító az gesztenye, mint az makk (Mel: Herb. 15). Nám oly molon esel néki, mint az disznó a makknak: asinus in paleas (Deesi: Adag. 123). Főrel lebullott makk (GKat: Váls. II 1200). A tsernek természetű gyümölcs makk, nehá gyümöcsö pedig gallos és tsero ony (ACsere: Enc. 231). Tökénél tökelib, makkál is makkabb tromfod (Czegl: Tromf. 96. Kr.).

[Szólások]. Válogat az ételben mint disznó a makkban (Szld: MYir. 110).

[Közmondások]. A hityván mack makk alá jár (Fal: Jegyz. 918).

bükk-makk: [glans fagi, glans fagen; bucheichel, buchecker]. Az bükkmakkokból törét megtudja csinálni (Nádt: Lev. 137). A bükk makk a disznoknak az édesség kedveert igen kedves (ACsere: Enc. 230). Szent Mihály nap tájlan az ártányokat és más hízlalni való dancuszokat az őllan rekesztik hízlalni, az kiket pedig az tölgy vagy bükkreka hajtának, haunc utanna, hogy meg ne csaponyanak (Lipp: Cal. 52).

csere-makk: *glans carpinii* Kr. Csere makk (PP: PaxC. 261. Bethl: Elet. 522).

tölgy-makk: *caryon* C. *acylon, acylos* PPB. *glans quercina* Kr. [eichel der eiche]. A tölgy makkot föld meg és id meg borban, merrős italt anagy bogar italt az vizelet által ki űz (BeytheA. FivK. 176). Tölgy makknak a tokja (PP: PaxC. 56). Az alálvaló disznó tölgy-makkot eszik (Kisv: Adag. 220).

Makkocska: [glandula; eichel]. A tej a tsetsek makkotskaiba fízettetet verből leszen (ACsere: Enc. 150).

fenyő-makkocska: [glans pinetis; zirkeldrüse]. Minden érzékenységeknek feszke, a fenyő makkotska az agyban (ACsere: Enc. 154). Az elmenek természetű helye az agynak abban a részben vagon, mellyet kőz érzőnek és fenyő makkotskának hívunk (161).

Makkos: *glandarius, glandulosus* C. *habens glandes* Otr: Origlung. LXXIV. [eichel]. Makkos fa: *suber* Com: Jan. 24. Makkos tserfaj: *hemeris* PPB. Nagy bardos, es makkos ordó, bardolni es vadászni jo: *silva major, puta dolabrosa et glandifera seu sub dolabro et venationis existens* (Ver: Verb. 213).

[Szólások]. Makkos király: *pomarius Hercules* (Deesi: Adag. 136); *bos in quadra argentea* (302). Kébledben tarcz ez főle makkos tronfidat (Zvon: PázmP. 281).

MAKULA: *macula, naevus* MA. sordes; mattermal PPB. [fleck, mackel]. Ha egy makulát találtam volna benne, nem vettem volna meg: enim einzigen flecken Kirlesz. 57. Nynen macula á bennök (SándorC. 1). Myndden makulanál kyl (ÉrdyC. 530. 493b). Ép maculanélkül való kezke bac: *hircus de capris immaculatus* (MA: Bibl. 191). Macula nélkül való (Pázm: KT. 464). Főrtözellen és makula nélkül való völt (Mad: Evang. 286). Ha a vétkeknök minden makuláit elmosunk (Illy: Préd. 125. 112). Hirc-neve szép fényt (nem akarta) leg-kevesebb maculával is megszenyesíteni (GyöngyD: RK. 157). Makula, molsok, szeny (Bod: Lex. 114).

Makulál: *maculo* Kr. Makulálókönyv, melyben ember elsőben elmélkedését beírja: *litter literarius; schmierbuch* PPB.

még-makulál: *commaculo, conspurco* MA. versudeln, beschnieren PPB.

Makulás: *sordidatus, maculatus* MA. *maculam habens* JordC. 108. [befleckt].

Makulatlan: *immaculatus* MA. [unbefleckt]. Maculatlan bárány Christus (GKat: Váls. I. 26b). Makulatlan hűség (GyöngyD: RK. 154).

1. **MÁL:** *venter, pars corporis infra pectus* Kr. [brust, wamme]. Madarak kyllkel nem ylyk edny: *keselyűth, heesayath, heryoth, malan fekwth [málan fekvőt?]* (JordC. 91). Egy mal gorenat kwydek (LévT. 171). Tartozunk szolgálatjában egy mente alá való róka béléssel akár mál s akár hát legyen (LévT. II 229). Pigvet hátat vátessen, de csak az hátat, nem kell a málya (LévT. II 32). Tarka a hűsznek mályla (Gvad: FNót. 50).

farkas-mál (VetTrans. 4).

hűz-mál: [pellis lyncea subventralis; luchs wamme]. Kis suba howz mállal bellet (Radv: Csld. II 139. 251. Szentm: Kalm. 8). Székely Lászlónak aitam egy hűz mál bélést tall. 120 (TörtT. XX. 101). A hűz mál bélést való szizhusz tallát kívánom (100).

hölgy-mál: 1) *argentilla* MA. *hermelinwamme* PPB. a hölgynek hasa bőre 81. 2) *pilosella minor purpureo flore; smistjach utrumque* Cresticé, tametsi nonnulli hody mal utrumque vocant így (Beythe: Nom. 7).

nyúl-mál: [pellis leporina subventralis; hasenwamme]. Weress purgama! wyselew swba, nywl malal belleth, gallera wereme pegywet hat (RMNy. II.35).

nyuszt-mál: Nyuszt mál suba (VectTrans. 3). Nyuszt- és róka-mál (RákF: Lev. II.395).

róka-mál: mollior pellis vulpina subventralis Kr. Roka mál swba (LevT. I.170). Roka mál galler (Vás: CauCat. 470. VectTrans. 4. RákF: Lev. II.1395). Vezér orunknak itt létekor attunk egy róka mál belést (MontME. I.138). Rókamál nincsen az mentéje szélén (Thaly: VÉ. II.111).

2. MÁL: [berglehne?] Vineta, quae Berenmal dicuntur 243 (CodPatr. VI.41). Irzughal 1252 (szőlőhegy Jerney 159). Kumolovmal, collis 1264 (Kovács). Vinea in monte Eleval 269. 1402 (Jerney). Kykmal, mons 1275 (Wenzel XII.145). Ujmal, promontorium villae S. Jacobi 1295 (Czinár).

part-málja: [seitenhöhlung, uferhöhlung] cavum littoris Kr. Bezeg nem csekély vízben tapogat ám a jámbor, hanem agyan a part mállyát turbokollja és e derék sz. írásból feszegeti mondását (Pázm: Kal. Appendix XIV. Nyr. II.356. NyKözl. XV.347). A part mállyát turbikálja (Fal: Jegyz. 919).

MALAC: suela C. porcellus, porculus MA. sülldő disznotska; porcellus Major: Szót. [ferkel]. Sülldő malatzok: porci nefrendes Nom. 95. Vadkantól és szelid emétől fájzott sülldő, disznó, malatz: nybris PPL (Hosv: Toldi. 9). E malatzok nem tiszták még: mert még nem auatták be őket; hól kél őket be auatni? Nem laoc semmi vizet (Helt: Mes. 301). Mint egy malacz mossaoc Mon: Apol. 317). Bárány, méz, hűd és pásit malacz dézma jár i Székelyfaluból (TörtT. VIII.233). Töltött malatz (PhilFl. 58). A delin avagy tengeri disznó az ő fájztai avagy malatzit nagyon zereit (Misk: VKert. 540. SzékOkl. II.193). Egy tavaszi malacz, az idej pecsenyének (Monfrók. XXIV. 130).

[Közmondások]. A hól malatzot ígérnek, sákkoddal ott légy: um sacco abire (Deesi: Adag. 300). A hól malacot ígérnek, ott sákkal forgóldójál (Kisv: Adag. 101). A hól malacot ígérnek, sákkod légyen hozzá (Fal: Jegyz. 210). A koszos malatzból léssen süzdő ártány (Orczy: KöltSz. 210).

Malacka: ∞ Meg hylalt malacka (TelC. 125. 241).

Malacoz-ik: porcellos parit SI. [ferkel werten]. Malaczozik disznó (GKat: Titk. 1116).

MALASZT (milost HB. mallazyaba GyöngyC. 44): gratia, clementia, fávör MA. Malaszttal teli: euthus C. Mennyi milosten terumteve eleve miv isemcut (HB). Yelenseges malast: praerogativa specialis (EhrC. 2). A hazi at'ának malasztja (BécsiC. 53). Malasztal teljes: gratia plena (MünchC. 108). Mert irgalmassagot és igazságot zeret isten, malasztot és diczeseget ad vr Apoc. 39). Malasztja vagyon az zolgához: gratiam habet servo JordC. 587). Mwleek ky ez vylagból tellyes zentli lelek malazyaban (705). Yewendő mondasnak malasztja ees vala ew benne ErdyC. 544b). Cristusnak elvte nekky irgalmassagot és malasztot lel (VirgC. 50). Ennekem nyecz malasztom zolasra (69. Komj: SzpFl. 84). Malaszt nektek, és bckessez az istentől (SzölI: Dáv. 154). Serkentő és segéltő malaszt (Bar: SzBúcs. 22).

Malasztos: [gnadenvoll, salbungsvoll]. Malasztos embőrőc GuaryC. 28). Lehetne malasztos es kellemetes az ő zinenec előtte (DebrC. 269). Malasztos tudomány (JordC. 862. 531). Malasztos eelet (ErdyC. 527). Emberekkel malasztoson kedveseün eelyenek (CornC. 158). Ez malasztos atya (DomC. 118). Ha az zentet meg pantanaya, az w malasztos tarsasagat el vezeteneye (VirgC. 42). Vala zolasba igen malasztos (78).

Malasztosság. A meennyey eeletheek vygassagus malasztosagorol (ErdyC. 514b). Az zentőket, kyk nagy malasztossagokat eerdemlettenek (576b).

MALÁTA: siliqua NémGl. 297. siliquae, cibus porcorum Kr. Szőlő-mont, maláta, türkölly: vinacea PPL. Czak hog az malátával tölthetne be az ő hasát (Sylv: UT. I.108). Maláta: iegez ez ighe minden állatot, molluel disznót tartanak, akar türkölly legez, akar bor seprű, akar ser seprű, akar felezet (II.167). Kivánnya vala a hasát bé tölteni a malátával, mellyet a disznok észnek vala (Lud: UjSegíts. II.288. Kálldi: Bibl. Luc. 15. 16. Kr.). A disznok malatájával él vala (Illy: Préd. II.451). Sörtések malátája (Csúzi: Síp. 316. Kr.).

Malátás: habens siliquas Kr. Malátás korpa (Csúzi: Síp. 54. Kr.).

MÁLÉ: 1) [triticum turcicum; kukuruz, mais]. Szőrös máléban nagyokat harap (Thaly: VÉ. II.4). Elbujatott málé közé (RákF: Lev. I.170). 2) placenta miliaria MA. kuchen von türkischen weizen Adami: Spr. Hasát kasaval es malevalis alig tölthette meg (Alv: Itin. 236. Misk: TLev. 17). S gyomrát, kít édesség nagyon meglágyta, tarhó vagy málével ismét gyógyithatta (Orczy: KöltI. 88). Te pedig, tsillagász! bár akár ki lehetsz, kedves rokonidhoz tisztét viszsza mehetsz, velek száraz halból készült málét ehetsz (Orczy: KöltSz. 239).

MÁLHA: vidulus, bulga MA. sarcina PP. felleisen Adami: Spr. [bündel, gepäck]. Málhába köti: in sarcinam cogit, compingit; málhába kötés: in sarcinam collectio; málhába kötő: sarcinarius structor; málhába kötött: in sarcinam collectus PP. Sác, táska, málha, turba, táskaczka: corycium MAL. Ruha hordozó nagy bőr sákok, málháka: coactilia MAL. Az en zöld subyczames ot az ber malhaban wágon (LevT. I.27). Eszközei málhába kötöztetvén (Szal: Krón. 319. VectTrans. 18). Régenten egy király ment sokadalomba és magával egy mestert is vittél tanítványával együtt; kik megállván a piatzon, nyolcz málhát látnak teli árukkal (Hall: Hlist. II.328).

Málhál: sarcino, in sarcinam cogo Kr. [packen, bepacken]. Nagy fa képpel málháltu akaránk (Pós: GBot. 32). Eszközei málhába kötöztetvén, vezeték-főlovaira málháltattak vala (Szal: Krón. 319). Egy egy málhált barmot haytani hagyta (Castriota C4).

még-málhal: ∞ Megmálhált görbe hátú tevék, ide bé-nem-férkezhettek (Csúzi: Síp. 89).

Málhálás: [sarcinatio; das packen]. Ezen szentség magyarul bermálásnak vagy is bérral-málhálásnak neveztetik, hogy tudni-illik ezen szentségben teljessen mint egy tetézve és málhásan adatik az isteni ajándék és kegyelem (Bíró: Angy. 261).

Málhás: sarcinis onustus Kr. [bepackt, pack-]. Terh hordozó, málhás nyerges őszvérré tételnek fél (Com: Jan. 88). Málhás teve (Pós: Igazs. 495. L. Málhálás).

MÁLL-IK: diducitur Kr. [zergeben, sich bröckeln]. Nem ingott, mint a nád, ámbár búban márlott [így], tenger habjai közt mint kőszikla állott (Könyi: HRom. 16).

MÁLNA: fructus rubi idaei, bacca idaea; himbeere SI. Málna-fa: rubus idaeus; málna gyümöls: morum idaeum, bacca idaea PP.

MALOM (molinszeg, molomuta, molom-zeg, molu-hel Czinár. molmalmu Nyr. IX.105). molendinum Pesti: Nom. 41. mola, moletrina, pistrinum C. [mühle]. Malomhoz való: molaris, pistrinensis; molendinarius: malomhoz tartozó; molaris: malombeli C. Molmalmu 1075. Malomsok 1217 (Nyr. IX.105). Molu-hel, meta villae Bogha 1268. Molomuta, via ad molam 1277. Molom-zeg, possessio in Bihar 1300 (Czinár). Ketten leszne őrlőc eg malomban (MünchC. 60. JordC. 29. Ozor: Christ. 250. Sylv: UT. 139). Mindeuk nagy neveket felírjuk ezeknek: szappanos, mészáros, ács, erszény-gyártóknak kerengő malomhoz láto molnároknak (Nógr: IdvK. Előb. 15).

[Szőlőiskol]. Malomban hegedűlni (Döcs: Adag. 166): inauter apum consumere, milium torno sculpere MA. Csak malomban hegedűl (Czegl: Japh. 158). Többet az malomba nem hegedűlt vala (Illyef: Jephth. 26). Malomban hegedűlt-en: a rossz gyermek egy negédes mosolygással fogadta beszédemet, el is ballaga (Gal: NU. 277). Malomban hegedűltek, semmit sem végeztek (Fal: TÉ. 719). Látván, hogy ez nem jó víz az ő malmára, megessékkent (Fal: TÉ. 764). Ez víz más malmot hajt; nincs arról kérdés (Fal: TÉ. 667). Ez az erőség meg akasztja malmodat (SzD: MVir. 19).

[Közmondások]. Malomban hegedűlni, sikethez győnni boldogság (Rozsnyai: Horol. Turcicum). Pusztá malmon, száraz gátmon vanot nem vehetsz (SzD: MVir. 456).

baromhajtó-malom: mola jumentaria Com; Jan. 75. ross mühl Com; Orb. 99.

bors-malom: [pfelermühle]. (Szentn: Kalu. 11).

esont-malom. Jobb volt földlakban és esontmalomban, zab szuszékban, setét boltban, mint Liptóvában (Thaly: VE. II. 8).

daráló-malom: mola miliaria MA.

folyó-malom: molendinum desuper volvens Ver; Verb. 215.

főlfülesapó-malom: molendinum desuper volvens Ver; Verb. 215.

fűrészmalom: [sügemühle] (Kár: Élet. 237. 271).

hajós-malom: mola nautica SI. (Com; Orb. 99).

kásatörő-malom: mola miliarium PP.

kétköví-malom: mola bina PP.

kézi-malom: mola trusitilis PP. handmühle Nom. 36. (Com; Orb. 99. Bod: Lex. 115).

liszt-malom (SzCsemb: Utleir. 59).

lóforgató-malom. Mola asinaria: számár-vagy lőforgató malom Nom.² 109.

olaj-malom: trapes C. trapetum MA. [ölmühle].

papiros-malom: chartaria officina PPBL. [papiermühle].

papirosesináló-malom: [chartaria moletrina] (SzCsemb: Utleir. 59).

számárforgató-malom: mola asinaria Nom.² 109.

számárhajtó-malom. Számár és barom hajtó malmo: mola asinaria et jumentariae Com; Jan. 75.

száraz-malom: pistrinum, mola asinaria MA. PP. Samsont vetsek foghasgiban az zuzuz malomba evrőlány (JordC. 315. Barth: Krón. 12).

szél-malom: mola pneumatica Kr. [windmühle]. Szél avagy szárnyas malmok: mola ventosae sive adaeae Com; Jan. 75. A vendég azt tartja, hogy nem fogadták jó szívvel, ha potroha nem puffadt annyira, mint egy akós hordó, és a feje nem zúgott úgy, mint a szélmalom (Fal: NU. 303).

vízi-malom: mola aquaria SK (Kár: Élet. 194).

víztekerő-malom (SzCsemb: Utleir. 102).

Malmoeska. Súdországban voltak olyan köldös emberek, a kik afféle apró folyó őrle malmoeskákkal jártanak talanként, s tipláltak életüket (Tof: Zsolt. 713).

Malomi: molaris, molaris, molendinarius MA. [müld]. Malomi (vezetékny. XVI. XVII. száz. Nyr. X. 227).

MÁLYVA, MÁLVA: malva C. [malve; küsepappel]. (Mel: Herb. 166. Com; Jun. 29).

fehér-mályva: hibiscus C. althaea Beythe: Nom. 1. PP. ebiscus Mel: Herb. 166. Feier malva: althaea; eibisch Fuchs: StirpII. 7. Főzd meg a fehér mályvának gyökerit és azt meg törvén kemény kelevényre ted reá (OrvK. 50).

köz-mályva: malva vulgaris Beythe: Nom. 6. Vad mályva, közmályva (Misk: VKert. 511).

vad-mályva: althaea PP. alcea C. (Misk: VKert. 511).

Mályvás: malvacens C.

MAMA: [mater; mama]. Movit nos majori quadam admiratione, quod infantes ipsi et horriduli et sordiduli vixituri furi incipientes mammam atque tatum latine balbutiunt, ipsi quoque matribus non intellecti firja egy hazánkban járt XVI. századi olasz tudós] (TudT. V. 162).

Mamácska: [matercula; mütterchen]. Itt Vénus mamácskánk járt fehér szoknyában, kis Cupidó pedig kurtá kankókában (Orczy: KöltSz. 157).

MAMMOG: [marmaro; mummeln, marmeln]. Szájokat rágván, így mummognak (Nad: Kert. 264).

MAMMON: mammona MünchC. 21. [maumon]. Nem szolgálhattok egzersmind mynd istenek és az mamonnak: non potestis deo servire et mammonae (JordC. 371). Ha az álnac mammonba hűnee nem váltatóc: si in iniquo mammona fideles non fuistis (Helt: UT. T7). Mammon imádás (TKis: Pau. 2). Nem szolgálhattok istennek és a mammonnak (Illy: Préd. I. 362).

MÁMOR: dolor capitis et moestitia post crapulam SI. [taumel, duse], katzenjammer].

Mámoros: post exhalatam crapulam male dispositus SI. semitemulentus, necdum plene sobrius Kr. [taumelig, duseelig]. (Thaly: VE. II. 126. Csizi: Tromb. 5. Kr.).

MANDOLA, MONDOLA: **1)** amygdala C. amygdalum MA. amygdalus Beythe: Nom. 1. amygdala Com; Vest. 119. Aaronnak vezzőeth meg vyragozny latac, ky leweleketh ereztli-ween mondoloth terenthee (JordC. 158. Helt: Bibl. I. x3). Bárány czimör mondola tejjel (Radv: Csál. III. 39b). **2)** Mondolák faz állkapca alatt: tonsillae; mandelul (PP: PaxC. 89).

Mandolas: habens amygdala, amygdalis conditum quid Kr. [mandel, müt mandeln]. Mondolás béles: placenta amygdalacea (Ben: Ribu. 202).

MÁNGOL: telam levigo, vestes lineas cylindro complano Kr. Mángolatlan: [non laevigatus; ungerollt]. Száz réf vékony házi vászon mangelatlan; ötven réf házi vékony vászon megmángolt (Radv: Csál. II. 370).

Mangorol (mongorlás, mongorolni PP.): telam laevigo expolio PP. lintea complano cylindro PPB. [rollen, mangel]. Mángorolt vászon gyöls: linteam levigatum PP.

ki-mangorol: x. Két vég kimangorolt abrosz, lenből való (LevT. II. 392).

Mángorlás. Mongorlás: laevigatio, politio telae PP.

Mangorló: machina linteis levigandis apta Kr. [rolle, mangel]. Ha mangorlora vonsznak is (Czegl: Tromph. 303).

MANGOLT: blitum; milten, ein kranz MA. Mángolt: miltenkranz Adami: Spr. [mangoldt].

MÁNGOR, MÁNGUR: teruncius, micra; brücklein, brosmlein MA. mangel, heller Adami: Spr. Filyer avagy mangur: obulus seu quadrans (Ver: Verb. 214). Tseu kiesiny

mangorni könyvekké válna: azoc (Czegl: Japh. 21). Kötetők arra magatokat hogy mi csak egy manguri dolgot sem jelentettünk olyat (Alv: Itin. 38).

Mángornyi. Egy mángorni: ceratium C. Mángorni: ceratium, nihil MA.

MANÍROS: [humans, urbanus; höflich, manierlich]. Igen maniros, ulvaros kegyelmed: ihr seid gar zu höflich (Kírbosz. 42). Igen maniros, emberség tudó: sie ist sehr manierlich (52).

MANKÓ (bankó Fal: NE. 7. bankós Thaly: VÉ. II.174): scipio MA. [krücke]. Mankón jár: fulcris subalaribus incedit PP. Mankó: cambuca, cambata, cambota PPBL. Mankó, gamó: *subalaria fulera PPBL. Mankó, istáp: scipio Major: Szót. Mankót tartlwan ew kezében (ÉrdyC. 633b. 314b). Legyen kórásos, és poklos, és ki mankón járion, és fegyvernee miatt el assé (Helt: Bibl. II.184). Nem győnge nád-mankóhoz hanem merő erez bthoz tamaskodik az mi vallásunk (Zvon: PázmP. 227). Trombitáját ellopta darának az varju, hollónak olvasóját, az Máthénak mankóját, bárányak is lasznakját (Thaly: VÉ. 1351). Mankó: fulcrum pedibus impotentium (Otr: Hung. IXX). Az időnek mankója többet vihet végbe hogy sem Hercules híres botya, villám hamarsággal-való keresztültsapással (Fal: UE. 395). [Szólások]. A religio dolga azon bankón jár, niuts-is külsőb tehintetben a' józan észnél (Fal: NE. 7).

[Közmondások]. A mankónak az horgasa jó (Czegl: MM. 188). A beszédnek egyenesse jó s-a mankónak horgassa (Illyef: BCs-Tomp. 296). A beszédnek egyenesse jó, a mankónak horgassa SzD: MVir. 264).

Mankós: 1) [fulero instructus: mit einer krücke versehen]. Mankós: qui subsidio fulcrorum incedit Otr: OrigHung. I. XX. Miért citált legyen apám uram annyi pápista doctorokat az ű kegyelme Barátsági Dorgulás nevű könyvében? Erre tsae ezt mondogya a jesuita, a tudatlan orvos, mankós ispittályábnl (Czegl: Japh. 34). Ha engem valaki megkérne annak bitor csak fél-zeme lenne, az lába is áátor bankos lenne, csakhogy az én zilkségemről tenne (Thaly: VÉ. II.174). **2)** [?] Vrad erősb az egyben nálladnál, igen el űti ráitad nagy mankossául [ley] FortSzer. K).

MANNA (manna JordC. 644. ÉrdyC. 277. KulcsC. 190. mēna Het: Zsolt. 212. manna MünchC. 181. WinkC. 220. TelC. mynna Komj: SzPál. 158. minna RMNy. II.47. Sylv. UT. I.135): manna C. MünchC. 181. Izabel fyajt eltette mannaul (CornC. 39. JordC. 644. 888). Meg nituan a koporsot semmit nem lelenec hanem csak meniat (TelC. 188). Az mamnat (PozsC. 23. ÉrdyC. 277. 632b). Menaual tartha (TitC. 145). Manna sido szo, ennek nagyon eredete ez szonak minna, mellet az zent irás angál[na]k] szokat nevezni (RMNy. II.47). Az mfi ataink minnat üttenek az pusztaban (Sylv: UT. I.135). Ebséget hina á földre: es á kennyérnee ménaiát elhúne (Helt: Zsolt. 212. Pázm: KT. 2).

MANÓ: malus genius, daemon, manducus SI. rossz lélek SzD.

Manóság: [?] Izzad az homloka az szegény bírónak, mert rossz kedve vagyon az sok manóságnak (KecsTörtT. II.500).

Mantli: [mantel]. Valami nagy keskenő-forma fekete selyem materiából való cedelét is vetnek az úri-asszonyok nyakokba, melyet mantlinak hívna (Hazánk I.296).

Mar (moryon VitkC. 68. moratnae 90. moras 91. morczong Zvon: Post. II.414. Mel: Préd. 115. mordos TelC. 278. marrás Mel: Herb. 14): mordeo MA. [Az] loh erőssen maruan es rugosuan (DebrC. 120). Maryak, ragyák (NagySzC. 68. Helt: Bibl. I. A44). Ha een azt nyelhem, melto lenne, hogy ez marasnak wtama meny eb wagyon myndenyk bozzam marna (Pesti:

Fab. 65). Az diühös eb mart sebet ki nyisd (Mel: Herb. 142. Zrinyi. II.59. 90). Az balhás ha igen czipnee és marua, eső lészne (Cis. 64).

[Közmondások]. Ha ő már, te is harapiad: dentem dente rodere (Deesi: Adag. 130).

lő-mar: demordeo MA. [abbeissen].

mög-mar: 1) mordeo, comordeo, admordeo C. [beissen]. Megmaratott: morsus C. Megmarom, el-harapom: praemordeo PPBL. Ő kezeikkel megmaruan: confricantes manibus (MünchC. 119). Keresuen kit meg moryon (VitkC. 68). Kye a kigoktol meg moratnae (90). Megh marya az zomak (WinkC. 134). Ne mar-mez a te atyadiat penzne vsuraual: non foenerabis fratrituo ad usuram pecuniam (Helt: Bibl. I. Xxx2). Mikor engemet akarsz is meg-marni, magadat harapod furba (Matkó: BCsák. 67). **2)** do-oro [verschlingen]. Egy zernyw farkas . . . nemezak barony belkeseket vezuala el, de embereket es megmaruala: et homines devorabat (EhrC. 146). Nem csak barnot, de meeg embert es meg mar vala (a farkas, VirgC. 53). Megmartac ő bírsi-akat: devoraverunt iudices suos (BécsiC. 190). Mégmarac adíóségéseket: devoraverunt inelytos (74). Kőről iar kereskedven, kit meg marion: cirenit quaerens quam devoret (DebrC. 351). Orozlan . . . keresween kyt megh maryon: quaerens quem absorbeat (JordC. 854).

[Közmondások]. Az gonoz embert még az egér is meg maria (Deesi: Adag. 62).

tör-mar. Gonozul tanačkozuan őrdőgtül, ganakodie vala e scent Ama azzonhoz, es ebbe tóri maria vala magát, [tüpung vala], hog illen nag azzon ket feryekőt keresőt (TelC. 61). Meghagyad mindjárást Komlóssynak, hogy valamennyi törött-marott ezüst mi vagyon az tárházba, azt mind szedje egybe (Nád: Lev. 52).

vissza-mar: remordeo C. Vissza-maró: remordens MA.

Marakod-ik: mordeo invicem MA. [sich gegenseitig beissen].

mög-marakodik: [uctor; kämpfen, sich messen]. Az minemű fortélyban vagyon táborostul, megvárja őket és megmarakodik velek (TudTár. XV.157).

Marakodás: [rixa]. Marakodás, veszekedés (Hall: Paizs. 493).

Marás: morsus C. morsio MA. [das beissen, biss]. Az vsurat az iras marasnae neuzei (Helt: Bibl. I.Xxx2. jegyzet). Minden marrást meg gyogyit (Mel: Herb. 14). A megveszekedett, diühös, diühösködő eb, idestova szellyel futkos, és a mire rohan, megszagattya, avagy marja, és marásával víztül felő beteggé teszi: morsuque hydrophobum reddit (Com: Jan. 44).

éb-marás: [morsus canis; hundebiss]. Eb marástul néked veres hagyma használ (Fely: SebSal. 19).

farkas-marás. Korsag ellen, has rugas, fő fayas, czuz, farkas maras es minden betegség ellen soc istentelen imatsagokat ért-ttem (Born: Préd. 394).

kigyó-marás: morsus serpentis Kr. [schlangenbiss]. Kigyó marasbol meg gögölne (VitkC. 91. Pázm: Préd. 90. Kr.).

kutya-marás: [morsus canis; hundebiss] (Nad: Kert. 309).

Maratás: [zerreißen lassen]. Az melüökneec bynei: Joth [oly. Tóth] ijeret nem allas, erdőggel maratathas (NagySzC. 356).

Marattatás: [morsus; das gebissen werden]. Az ehezés az etelnek kívánása, mely lészén a gyomornak az savanyó és meleg nedvessegektől valo marattatásából, melylyek a gyomrot, gömböztőt szurdallyák (ACsere: Enc. 144).

Marcong (marcsong? Zvon: Post. II.321. ExPrinc. 262. martczong EsztT: Any. 349): dilanio, dimordeo, disseco, vulnero,

laedo, saucio MA. [zerbeissen, zerreißen, zerfleischen]. Ne morezongy hát (Mol: Préd. 115). Mikeppen marczongod az isten neuet (Mon: Apol. 498). Nem kel a szent írást marczongani (Mon: Képt. 128). Az testeknek pogáni módon morezongattatni éktelenség (Zvon: Post. II.414). Az anya szent egyházat megczonkítja, martzongja (MA: Tan. 1182). Az én bizonyíogat csak marczongja Balhuinus (Pázm: LuthV. 74). Az sz. írást meg vesztegetik marczongiák (Hal: CsIsk. 417. 318). A pápisták a Christus testének marczongiái (Matkó: BCsák. 436). A helvetica confessioan állt körmét, s azt marczongja (Pós: Igazs. I.720). Bizonyágunkat marczongja (GKat: Ttk. 288). Az szent írást így merték martzongani (Dial. 28).

mög-marcong: dilanio, consaucio Kr. [zerreißen, zerfleischen]. Nem talatlatot chac eg eretnekis, ki bele nem kapot volna az irasban, es valami reszobol meg nem marczongotta volna (Mon: Apol. 316). Istennec beszédet meg marczongani, ollat teni oda acki nem oda valo (Mol: Préd. 112). A sz. írást meg-marczongják (Pázm: Kal. 61). A pártosok rútul meg-marczongják a sz. írást (Pázm: Kal. 1766. 320). Megfogja a vad állat marczongani (Gvad: RP. 510).

Marcongás: laniatio Kr. [bisse, das zerreißen, zerfleischen]. Az őrdög raytne tött maresongása (Zvon: Post. II.321). Garáz-dás marczongás (Zvon: PázmP. 98). Iras martzongas, iras tekeres [ferdítés] (Gyarm: Fel. 197). Az augusai confessiot, a tudós Melanchton immár régen megmentette az ellenkezőknek minden marczongások ellen (Pós: Igazs. I.490). El halgatám több ezekhez hasonló szent írás tsávilását és martzongását (I.416).

Marcongat: morsico Kr. [zerfleischen]. Böcsületibe kap, ezt agyarolja, marczongatja, és a mint legiszonytában lehet, morsicosítja (Fal: NE. 101). A félénk a dögöt marczongatja, kibén életben nem mert kapni (Fal: BE. 601).

Marcangol: dimordeo, morsico SI. Martzanglották (ÉszT: IgAny. 326).

Mardos (*murdas* ? Helt: Mes. 135. 221): mordico, rodo MA. [zerbeissen, zerfleischen, nagen]. Mardosva: mordicus MA. Belől mardostatnak vala mersőg kegyonaak modyaara (SándC. 37). Az bwnwswket mind wryke zagatya es mardosa (VirgC. 56). Latank egy azzonh kyth egy nagy fene sarkany erőssen mardos wala (TelC. 277). Az aszoniallat magna sorkat mardossa a satan (Mol: SzJán. 301). (A farkas) sebes testére kezdőnc sietni a legyee és darizsac és mardosni és czápi kezdée a testet (Helt: Mes. 291). Isten iger őrdög ellen is otámat, de mind hőlíg az őrdög mardossa sarkunkat, a mint erezz ezzer kisirgetesit bünre es veszedelemre valo izgatásit (Born: Évang. IV. 226b). Éktelen szőlások, mardosó tréfülésök (Pázm: Préd. 163). Mihent vétkezik, mindgyárt mardostatik a lelki-isméret (Pázm: Préd. 29). Ne mardosol felebarátodat (Czeg: Japh. 5). Azt itélik, hogy itt az ő mardoso fogocak rágják azt (Ker: Préd. 599). A matska sokszor a kigyókat és varas békákat is mind egyre szokta mardosni (Misk: VKort. 168).

el-mardos. Elől elmardosom: praemordeo C.

lő-mardos: demordeo MA. [abnagen].

mög-mardos: obmordeo MA. [wiederholt beissen]. Azokat meg zagattad, meg mardostad (VirgC. 51. Pázm: KT. 72).

Mardosas: morsio MA. [das beissen]. Fogatni valo mardosas (NádC. 113). A test lelek ellen zagodhat így, mozgodnak, hog egytembe estenek az tolvajok közzé es a kigyóknak mardosi [olv mardosási?] közzé (BodC. 13. CornC. 125). A hollo orrával és mardosásával kegyethennek lútsák lenni (Illy: Préd. I.108).

Mardoskod-ik: morsico. A hit miatt támadott distur-bumban és viszálykodásban kezdének néminemű lézzengők inu-

nen amonnan támadni és mint a legyek tavaszi ődön rejtekes hasadékokból ki mászni, vagy mint a farkasok a mezőkön s falukban mardoskodni (GKat: Ttk. 17).

Mardo: [mordico, rodo; beissen, zerreißen, nagen]. Az anyaszentegyházat mardozol (Mon: Apol. 43). A kigyó mardozza meg kezét (TóthJ: IstN. 67). Satyra vagy hyperbole, az-az mardozó, vagy nagyramondó beszédet (Fal: NE. 8). Hallatnak némelykor gonosz akaratból származott, méregben forralt mardozó tréfák is (Fal: UE. 385). A vad állatok, kik egymást mardozzák és emésztik (Fal: UE. 431). Ugy mardozzák, hogy vér tsordul testekből (Gvad: Időt. 4).

Mardozás: [morsicatio] (Lép: Ptük. I.139).

Maró: 1) mordax C. [beissend, bissig]. Edgy orozva maró ember csak kevés hítja ön, hogy Cärolus II. meg nem léle (Lásny: Krón. 306). 2) vorax; verschlingend, saufend]. Bémérülnek az bor-maró sok tombolásban (Tin. 265).

[Marós]

Marósság: mordacitas C. [bissigkeit].

MÁR (imma WinkC. 83. NagyszC. 95. 198. LányiC. 9. VirgC. 55. má MA: Scult. 469): jam MA. [schon, bereits]. Már most: jam nunc; már régen: jamdudum, olim jam MA. Felele Iesus mondhan maur haay wayan yo bywm mert ygyen yllyk: sine modo, sic enim decet ... (ÉrdyC. 347). Uram már támadgy föl (MA: Bibl. V.11). Az fejedelem még eddig csak győjtötte, ok-tatta hadait, már ezután akar inkább azon tanult haddal hadakozni (Monfrók. XXVII. 206). No már az emberek füle hallatára mond-meg, ki adott kezébe, hogy minden oknélkül meg-ölly engem (Hall: III. Hist. II.294). Ki tized, ki egy tallért ad, amint már birja magát (Mik: TLév. 95). Szegény magyaridat ha már pogány nemből népednek választád, ments meg ez inségtől (Thaly: Adal. I.13). Ha egyszer természetet megvászott, ha már hozzá közzérülte magát a gonosz (una volta che sia viziata dal peccato), nehéz munka völe bánni (Fal: NE. 55). Ha már látta szommal, és megjárta elméjével a méltó' dolgokat, induljon (Fal: NU. 330).

[Szólások]. **Már—már**: [modo—modo]. Már a tengeri tolvajok készítnek veszedelmet; már a tzt-halak fordították el a hajót: már a sirenisek megalasák a bajókat (Mad: Évang. 151). Hízeltkedő emberek, kik már szerencsétleni, már csufolni, már hírekben nevekben szoktak másokat mardosni (László: Petr. 122). **Egy s z e r s m i n d** némulni, már sokat beszélni (Orczy: Köhl. 152).

am-már: [jam tum; zu jener zeit schon]. Sőt kilenczeven-kilenc esztendő is vala, az ő felesége tiz héan száz vala, am-már az természet tőlök elmúlt vala, hogy fogantatása Izsáknak llt vala (RMK VI.265).

hogymár: [per speciem, quasi; angeblich, als ob]. Dülök koborlóknak lopóknak mondattok, de elhallgatjátok, hogy már nem tudjátok (RMK. II.170). Nem volt s nemis lehet az keresztenségnak színe-alatt csak egy erőtnökségis, mely az sz. írással nem szépegette volna hogymár az ő merigyes tanítását (Pázm: Kal. 500). Semmi időt nem gondolhatni ki, melyre vitethetnének abban a könyvben bé-hozott, hogy már meg-lőtt dolgok (Pós: Igazs. I.19). Kezdi mutogatni a külömb-külfömbféle szép módjával meg írt historiákat, hogy már (Veres: Lev. 127). Ha pedig azt objiciálnak, sokszor volt Erdélyben török had, ki benn telelt, azt felelheti, az olyankor esett, mikor a nyughatatlan elmék, hogy már segítségre hívták őket (MonOkm. XIV. 111). Szemfény vesztés az, hogy pénz adgion az embernek, hogy már azonban eserép vagy egyéb légyen (Diós: Delib. B2). A bányámat ugyan akkori Csásár Bánthi György úr mellé szerzte volt be a nagyanyám, engemet pedig a szegény Viski

Péter bátyám Bánfi Farkas úrhoz, hogy már a fiaival, az előtt több szegény nemes emberek gyermekei is nyomorgottak, én is tanuljak (Ház. I.138). Megbékélléni ily formán, hogy minél előtte elsőbben háromfelé, ugymint Jobbágy-Horvát-Taroly részekre felosztanók, annakelőtte 90 köbölre valót a közhatalmasból szakaszunk ki, hogy már az ő fáradságoknak s költségeknél recognitiójában (I.373).

im-már: jam MA. BécsiC. 1. 2. 7. [schon, bereits]. Immar most: jam nunc; immár régen: olim jam MA. Ime imma kedeglen idő vagón (NagyszC. 95). Ymmar az nap fel tamadran (PozsC. 21). Imar el vezet ember (VirgC. 19). Imar lasuk meg aztys (39). Ez ideigh való nagh fewzetetlensegeket el emtbak ees nyomorossagokoth, mert immar a nag zevksegeth es koplalassokoth nem zenwedhetyk (RMNy. III.108). Immar öbb hatvan szám barmomál bolt meg (LevT. II.8). Menni deie es esztendeie immar, hogy e világ teremtetet (Helt: Bibl. I.2). Jollehet immar mostan erttyűc (e2). Immar im most meg keresic az ő vérét raytunc: en sanguis eius exquiritur (Helt: Bibl. LX). Immar im látod hogy 421 lyuk vagyon raita (Helt: Aritm. G). Bizony io szerenche talalt eucl az hispannal, immár el elhetünk szép hőldgyem (Helt: Mes. 457). Vaj szagatnád-el immár valaha az egeket, és jönel-alá, hogy tudhatnók a te nevedet (Pázm: Préd. 151). Ha azt mondgyac, hogy az keresztseg io es igaz, immar tebat a mi gyülekezetünce igaz ecclesia (EszfT: IgAny. 48). Immáris eléggé megmutattam (MA: Tan. 1186). Nem ilhetél a lapáton, s immár az assagonnis részkéldőnd kel (Czegi: Japh. 219). Békélvén immár az szüret Nyr. X.470). Az világra kölykit csak alig hozhatja az oroszán, hogy az im már is mutatja erőssége jelét (Thaly: Adal. I.129).

már-már: [jam jam; beinahe]. Már már elveszni láttatnék Mad: Evang. 154).

Máran, máron: jamque MA. [jam; schon]. Elem vigan máron it ez vilagot (Ádám: Bar. 13). Mi is máron magunkban az hadaknak continuálására alkalmatlanok kevesen lévén (Mon-Okm. XIV.361).

im-máran, im-máron: jam tandem MA. [schon]. Ymarun gonozwl ysmerte hewtet hew zyweben: jam moechatus est eam (JordC. 367). Mynd azok, kyk ymaran hyttenek vala: omnes, qui credebant (713). Yme ymaran tellyességgel ewt ezenteyd wagon, my wita penitenciat tart (ÉrdyC. 339b). El yewt ymaran es bel tölt az ydew (312b). Imaran ez velagot el hatatok (VirgC. 105). Hogy immár az bűn bátra nem térbet, immáran minket pokolra nem vethet (RMK. IV.72). Az egész község előtt meztől áll vala, csak egy hajszál ő fején immáran nem vala (V.257). Egy pachyrtá kowle oly buza wetembe, mely immaran idesked vala (Pesti: Fab. 61). Ez pedig az példa az additioban való, melyről immáron szölyunc (Helt: Aritm. a5). Az mi természetünk úgy annyira meg romlot hogy immáran mindyajan bűben fogantatunk (Szár: Cat. A4). Imhol lasd, még mikoron z. Pal elne, immaranis voltanac affele lituan alnos esauargoc (EszfT: IgAny. 255).

1. MARAD (Morodek, Morodyk, nomen servi 1028. 1082. Czínár): 1) maneo MA. [bleiben]. Meghala Elimélel Noeminec ferie es ő megmarada ő fiaival: remansit (BécsiC. 1). Nem marattatit [igy] kő kőön: non relinquetur lapis super lapidem (MünchC. 98). Vtanna maradok: posteri (NémGl. 188). Hlwuen maganak marada: solus erat ibi (JordC. 399). Mely házban zokot vala maradnya kyrálné azon mykoron ju vala ez clastronhoz (MargL. 77). Marad vala imádságban (DomC. 3) Meztelen, chak az kiseb ruhadba maradian, meny be az varosba (VirgC. 89). Maragyanak ez velagnak keserwsegeben (VirgC. 144). Myndden felee nyelw el mwlyk, chak az sydo nyelw marad (ÉrdyC. 541b). Marattanak vala nekí feléségetől két haiadon leanyi (Helt: Krón. Előh. 1). Ott a szigetekben nem maradhat-

nac semi méhec a felette való nagy hídogért (1b). A király mind oda veszté a fő népeket, noha végre a mező nekí marada (6b). Monda a farkas: Hova marad a maradécc étcc? Felele a komondor: Mi patuar maradécc? ninczen ott semmi etféleben (Helt: Mes. 312). Ide halgas, ne maradgy másut elméddel: mens videt, mens audit (Deesi: Adag. 293). A ki egyszer vétkezett, mind éltig bűnösön marad (Pázm: Kal. 414). Az isten itéletben az igazokis alég üdvözölnek: mint maradnak tehát a gonoszok? (Pázm: Préd. 20). Úgy el-gyűlölé hűgát, hogy azon házban sem maradhata véle (1147). Ha az én szavaimban maradtoc, igazán én tanítványim lesztek (Pázm: LuthV. 265). Az ő részek [örökségük] maradjon az anyjok kezénél, minthogy édes gyermekí, elhittem hamissat nem teszen nekik (Radv: Csal. III.250). Melly veszedelmes rutság mind addig rajta maradt az emberen, míg a menyéi királynak fia meg nem szánta (Hall: HHist. II.262). Némettel hazánkban hogy tovább harcoljunk vagy itt országostól nekíe hóduljunk: ellenzem, hogy egyik mellett se maradjunk (Thaly: Adal. 195). Ha mire méltán indulsz, abban-is az egésséges iz, és igaz mérték mellett maradgy (Fal: UE. 383). Mindent eltűr, csakhogy kedvében maradhasson istenének (Fal: SzE. 514). 2) [muletor, damnor; bestraft werden, verurteilt werden]. Walameilyik feel azt fel inditana szasz fonyton maraggyon (RMNy. II.195).

[Szólások]. Isten megáldja uram kegyelmedet, isten maradjon kegyelmeddel: Gott befohlen, mein herr Kir-Besz. 6. Vmiben marad. Bőczöllye meg azt a pap, akar jó akar hitván legyen, az mire bőczöllye azt [barmot] az pap, abban maradjon: judicans utrum bonum an malum sit, statuet pretium (MA: Bibl. I.115). Benne maradtál az nem igaz mondásban (Bal: CsLk. 151). Azért, maradjon ez most ebben (Pázm: Kal. 646). Czerben maradni: haerere, frustari MA. Ezek, és több hasonló ígéretek mind cserben maradnak, ha a régi vallást bálványozásnak mondgyuk (Pázm: Kal. 1766. 1021). Jobbátások farban [?] maradnak (Megy: 3Jaj. II.36). Nem akarya, hogy az w jobagya karba maragyon (RMNy. II.31). Vmin marad. Mindketten urunknak tégedet mi vallunk, te is velünk mit téssz, azon kell maradnunk (RMK. II.37). Dián maradión (Helt: Krón. 166). Az kik az arvakat törvenyre híjak, az arvaknak dián maradnak (Ver: Verb. 209). Fején maradjon: capital esto PPBL. Mef ember egeb kyralt tizthel, ottan feien marad (DebrC. 331). Capitalis sententian marad, az az, feyn iozagan (Ver: Verb. 150). Vagy fején vagy feje váltságán marad a letiltott fél: in capitali vel emendae capitis sententia prohibitus ipse condemnatur (Ver: Verb. II.r.XX. cím, CzF). Melyben feje, jószága vesztén marad: in qua et caput et bona amittuntur (Kász: Kit. 6. CzF). Az két szék között az földön ne maradjunk (RákGy: Lev. 349). Vkiere marad. Atyám holta után reám marad a jószág: nach dem tode meines vaters fallen die güter an mich (Ádám: Spr. 198). Egy gazdag vr meg hal, reiad marad az ő foltos kaptzáia (Fortszer. K2b). A mi kegyelmedé, az az atyjáé is. Igaz, nem köteles, míg él, addig adni jószágot, de mégis kedre fog maradni mindene (Gvad: RP. 56). 20 pénz maradt vala kőzre az diudaláskor (Helt: Aritm. Et). Vmial marad. Még maradtott egy ember, es egy keresztén köztünk lezalább magúl (Fal: NE. 6). Vmivt marad. Irt vala nekem, hogh ha ez therek nekem adossa maradna, az ew litre el bochassam (LevT. I.326). Semmivel nem maradsz adóssá (Hall: HHist. III.156). Fogván a jó lovat, rékemlőjénél fogva Hektor bátyáboz viszi, és fel-fülteti arra a gyaloggá maradtott atyafiát (Hall: HHist. III.126). Karosa [károssá] sem akarok maradnom (RMNy. III.27). Az ana őzuegge maradtott vala; kyról mondottatec idefel: egyetleneguec annya őzuegge lőt (TelC. II—12. Tarn: Szent. 17). Vhogyán marad. Titkunk tovább is titkon maradjon: engedj kiválaszínak, csald meg csaldó szándékát (Fal: Const. 828). A gazdák is vallják,

vékonyan maradtak; többet vetettek, hogysen leartattak (Fal: Vers. 94f).

el-marad : 1) remaneo MA [supersum; zurückbleiben, übrigbleiben, hinterlassen werden, weggelassen werden] Elmaradt: relictus MA Elmaradando gabona fők: spicæ remanentes (BécsiC. 4). El marattanak vala az mórsedekokból: superfluit de fragmentis (JordC. 403). My oka leen, hogy wr Jesus el marada ow zleytelw Jerusalemben (ÉrdyC. 68). Roxana aszoñ á nag Sándor felesége temerdekben marada el tölle, eg fiat szüle (Szék: Krón. 58). Nem gondolván azzal megirt Nyáry Lajos uram, azon [elhalt] Nyáry Petertől elmaradt jószágot épen csak magóért foghálván (LevT. II.313). Elmaradván az váson elsőköttök s pendelyek, hozzattunk nekü Budáról egy vég fejűt és fél sing búrsonyt (MonTME. 1291). Barátom, el-ne szakasz beszédedet; kárallanám, ha valami elmaradna (Fal: NU. 334). **2)** [maneo, persevero; bleiben, ansharren]. Ehenis el maradt Christus wrme mellett (Born: Préd. 466). **3)** [muletur]. Hadi székünkül 12 forintot fognak elmaradni (Rák: Art. 4).

[Szólások]. Akar mel erőss kazdag hatalmas leegyen, mynd el maradnak tewle [a földi javak], csak emen maga meegyen zamot adny az wr istennek eleyben (ÉrdyC. 7). Az isten díszségétől elmaradtat: egent gloria dei (MA: Bibl. IV. 139). Az jószág melől törvény szerint el marad es el vesztü (Ver: Verb. 138).

elmaradás : remansio, relictio MA

félben-marad : non perficior, cesso, desino SL [unterbrochen werden, aufhören]. Félben maradt munka: opus modis ablatum inenidibus PPBL. Félbe maradt az építés (Helt: Krón. 3). Dolgai félbe ne maradnának (Born: Préd. 555).

föl-marad : [supermaneo; bestehen]. Örökké maragdyon-fel emlékezeti (Gyöngy: Char. 11).

fönn-marad : supermaneo, remaneo Kr. [fortbestehen]. Azoknak dicséretök fönn marad: illorum laus æmori non potest PPBL. Fenn marad emlékezete (Laud: ÚjSegits. 1384). Mindenkor fenn marad az a félelem, hogy el ne vesszőne a hitet és hívősséget (Pázm: LuthV. 137). A bűn-meg-egedés után nem marad fenn semmi (Czegl: MM. 169). Fenn maradnak az időszert való ostromozások (172). Fenn maradandó emlékezet (Misk: VKert. 18). Némely urfiak szeretetet gerjesztenek a szívekben, de ugy, hogy sértetlen fönn-maradgyon számokra a bűnsült (Fal: NE. 11).

hátra-marad : 1) remaneo MA, remanesco Helt: Bibl. I. Ge2. [zurückbleiben, übrigbleiben]. Fenn, vagy hátra-maradt summa: summa excurrus PPBL. Hátra marad: reliquus, reliquum C. Magamban ezt el nevezem, hogy hátra maradt időmet, az kösség gondya niselese kiünl vinnem által: mihi reliquum ætatem a re publica procul habendam decerni (Bécsi: SallC. 3). Elhátra maradnak (MA: Tan. 1085). Hátra marad: remansens (Csizi: Tromb. 595. Kr.). Egy óraperezentésnyire való időseke sem marad hátra az isten s virtus számára: non ci resta punto di tempo per iddio, e par la virtu (Fal: NE. 64). A mostani világ igen hátra maradt (Fal: NU. 118). **2)** [prætereor; übergangen werden]. Így marada az ő kinansága hátra (Helt: Krón. 66). Akkor emelhetének királyi felségte: a kik pedig okos tanítási, és vénei valának a zűbőségnek, hátra maradának (Pázm: Préd. 23).

hátramaradás : [remansio; das zurückbleiben]. Méltós, hogy az ő példájok fogmatosb légyen mi bennünk a lelki jökben való előmenetelre, hogysen némely bankadtak tnyasága a hátra-maradásra (Pázm: KT. 57).

hátramaradók : reliquum; rest, übrig. Az mit ked ir az arany felől, es az hátra maradok sereza felől (1597. VasÚjs. X.127).

ki-marad : emaneo MA [draussenbleiben, ansbleiben, ausgelassen werden]. Mykoron myndenek az veternyere meentenek vona, csak emen maga marada ky (ÉrdyC. 1726). Ha az úr reá nem emlékeztetett volna, ki maradtak volna (Fal: TÉ. 799).

kimaradás : emansio MA

még-marad : 1) maneo, remaneo, persideo C. [bleiben, zurückbleiben]. Ő megmarada ő fiayval: remansit ipsa cum filiis (BécsiC. 1. 31). Csak az zent bekeseg maragyon figy meg (GuaryC. 65). Öreke megh maradal az the aldothi fyaddal (PozsC. 32). Az frater csak wwnmaga az egyházban meg marada (VirgC. 59). Az ő zolgalatyában megmaratak (116). Ne talantat mynd ez ydeygen megh marattanak vona: forte mansissent usque in hanc diem (JordC. 387). Ev vele megmarado io sororoknak tarsossagual (MargL. 4). Te kedeez wr erakkee meg maratz (ÉrdyC. 18). Nynehen isten teelőknek batorssaga, hol ott meg maradtassanak (406). De az uyy es feye meg marada (526b). Meg maradt ow tarsatwl [el maradt, magára maradt] (ÉrdyC. 643b). Sem meg nem maradtak hamyssek the zemeyének elotte: neque permanebunt injusti ante oculos tuos (KulesC. 6). Én nem tudom, miképpen én megmaradtassam (RMNy. III.23). Remylem en valamy ideylen tynalotk meg marattomat (Konj: SzPál. 190). Akarnám hogy ő meg maragyon: volo cum manere (Helt: UT. 14). Erdelée egyie szegletibe meg maradandok (Helt: Krón. 22). Egyenlől meg marat (Mon: Apol. 9). Az kik mennel erősb vizeez voltanac, auagy az harezon meg halanac, auag naž sebesen maradanac meg: strenuissimus quisque aut occiderat in proelio, aut graviter vulneratus discesserat (Bécsi: SallC. 51). Eppen akariák meg maradni az pápista vallást: saluum voluit esse religionem catholicam (Toln: Vig. 95). Még egynehányum meg maradtunk az ellenség foggyerétől (Hall: Hist. III.189). **2)** superesse MünchC. 43. [übrig bleiben]. Megmaradt, megmaradt: reliquus MA. Kik marattanac meg az szőn vízbe (Helt: Bibl. I.64). Az mel kenier es bor meg marad az vrnak vaczoraitul (Fél: Tan. 107). Az mi meg marad ez időndokban Aaroné légyen (Kár: Bibl. 189). Ha valami megmarad az husban: quodsi remanserit de carnis (MA: Bibl. 176). Az mi megmarad az mi etelünk-től: quod manet de cibis nostris (MA: Bibl. IV.16). Csak egy sem marada meg benne: nec unum quidem superfluit ex eis (Hly: Préd. 113). **3)** persisto C. [standhaft bleiben, standhaft sein, beharren]. Végig megmarad: perseverat, perdurat; állhatatosan megmarad: perennat, substat C. Ha még maradandot: si perseveraveritis (BécsiC. 19). Vala ky megmaradand mynd vehgy, az ollym ydwezt: qui perseveravit usque in finem, hic saluus erit (JordC. 383). Zyzessegiben meg maradvan (706). Valának egyetenben megh maradvan zenth ymaczghiban: perdurabant concorditer in precibus (708). Meg zokot alazatossagba meg marad (VirgC. 68). Frater Massos marada meg nag isteni edessege (78). Az mint eleül fogna hallottatoc alba, meg maradyatoc (Mon: Apol. 3). Valának tökelletessen meg maradvan az apostoloknak tudományában (Szár: Cat. N3).

mégmaradandó : permanens, durabilis; bleibend, beharrlich. Azon eőkössegeiben megmaradando (ÉrdyC. 536. 461). Minden jó szerenese nekünk várando, kit hiszek mivéltünk megmaradandó (RMK. IV.120). Az választottakban giókeres es meg maradando az nyomnan való születes (Fél: Tan. 318). Megmaradandó hírrel halok meg (Zrínyi. 157).

mégmaradandóság : [durabilitas; beharrlichkeit]. Sz. Pal az szeretetek meltsagát jelenté meg, ennek meg maradandóságual (Vá: Tan. 296).

mégmaradás : mansio, remansio C. permanens, duratio, perduratio MA. das bleiben, beharren, beharrlichkeit, Bestand]. Veehgy való meg maradás: perseveratio usque in finem (ÉrdyC. 121). Zyzessegiben való meg maradása (591b). Az hytlen való

meg maradaas (602b). Bizlak Oznan Bek keze ala, kinek otalma s birtoka alalt bekeseget megl maradastok leszen (RMNy. II.115). Halgassat-ok Szágetnek megszállását, török miatt kiet- en megromlását, kevés népnek sok ellen bátorságát, pogány ellen híven megmaradását (RMK. VI.131). A tñ meg maradás- okert bochatot engemet ide az isten tñ előttetec: pro salute ostra (Helt: Bibl. I. Y4). Követségben küldetett a török nyves portához, hogy az haza megmaradásáért esekedjék (3od: Pol. 91).

mégmaradék: 1) [residuum, reliquiae; rest, überbleibsel]. ű mégmaradékok: reliquiae vestrae (BécsiC. 220). Fogagyad on en gyarlóságos életömből az een ezendöymnek megl mandekyth (WinklC. 264). Veted wketh hatra, the megl maradekotha (in reliquiis tuis) zerzed wketh (KeszthC. 59). W meg maradekokath ozta w tyoknak: dimiserunt reliquias suas parulis suis (KulesC. 27). Magyarai uraknak az megmaradéka az ákosra felgyüle (RMK. IV.32). 2) posterí JordC. 101. [nachkommen]. [Ez leszen néktek jeles krónikátok, kiről emlékezők i megmaradékok (Tin. 7). Király ezeket felemlte vala, józággal őket írni tötte vala, ezeknek mind megmaradékok ala (349). Dög halál, czapás szűllyon ő hadokrá, mindennemű meg maradékiokra (Valk: Gen. 15).

oda-marad: [verbleiben, verfallen]. Ha valami el adot marhat vissza nem váltunk, oda marad (Ver: Verb. Szót. 3). Odamaradtott egynehány az ő lovaik közül (RákF: Lev. 307).

2. Marad: haeres [successor; nachfolger]. Maradyara szal: transit ad haeredes NémGl. 381. Ez megl newezeth Palaticz ieorgioth, se maradekiath se en, se az en maradjn se attiam- aj semmi kepen ne keressesek 1565 (RMNy. III.56). emminemű maradaitt (1680). RMNy. I. LXI). Bertok Anna val s maradainkal; ne lehessen seminemű maradaimnak jussok (1707. no.). Hogy bírassak maradaikrol maradakira [így] (1772. no.).

Maradandó: manens, permanens, durabilis Kr. [bleibend, elharlich] (ÉrdyC. 32). A szép nem mind végig szép; de a ő maradandó, és a jónak jó mellett jól lesz dolga (Fal: NA. 06).

Maradandóság: durabilitas, perseveratio SI. [beharrlich- eit]. Nemelliek nagjoknak mongiak az szeretetet, az maradan- osagert (Fel: Tan. 296. Nögr: IdvK. Előb. 22. Thaly: VÉ. II. 53).

Maradás: mansio, perduratio MA. [das bleiben]. Az én tiammak bazaban sok maradasra valo heliek vadnak (Fél: Tan. 39). Ű hozza megyünk es maradast ő nala teszünk (Szár: Cat. 2). Menyetec el és tudgyatoc meg az helyet az hól maradasa agyon (MA: Bibl. I.268). Nem soká tart az itt maradás (MA: cult. 984). De ottan sem lehet maradás sokáig (Zrínyi II.70). Ha magunk tekéletes viselésének végig-maradásában bizonyosok em vagyunk (Sall: Vár. 394). Örökké-maradás (139). Igen karom, hogy maga is Stipnei jobbnak találta az kegyelmed tenvaló maradását (RákF: Lev. I.645).

Maraddogái: mansito C.

Maradék: 1) residuus, reliquiae C. residuum, reliquus MA. [überbleibsel, übriggeblieben]. a) Felvevő a maradekat: reliquias BécsiC. 51. Derebecné maradeka (MünchC. 41). Fel gyeetkek z maradekty: tulerunt reliquias (JordC. 399). Az husnak ma- adeka (DomC. 60). Hogyha penig valamint az szónak módja illembéz, és az szállásnak új folyamása leend: mindjárt az égi székelek nyelvére tekintsen, elknél tiszta magyar nyelv maradeka vagyon (RMK. VI.255). El két azért, noha maradék Deesi: Adag. 17). Az listnece maradeka légyen az papé (Kár: Bibl. I.91). David kezdte megeppiteni az várost, Joab pedig

megeppité az ő maradékját: Joab autem reliqua urbis extruxit (MA: Bibl. I.369). Ennek penig az balhanyozasnac maradeki, talaltattanac az Bathuel haza nepe közzött (KeszT: IgAny. 78). A szakúts mester a meg-maradtott maradékokat is elő hozza (Com: Jan. 82). Ők-is hűpögették a maradékokat, a mint hozzá tértek (Fal: NU. 307). Egy pár arany fűgő az ő ajándéka, a mely Arachának [így] régi maradeka, igen tudatos munkás faradeka, sokféle színeket mert visel anyéka (PhilF. 29). b) Az Paroka kúntösét oda küldtem valami maradék beléssel (LevT. II.277). Az maradik ődöben: quod reliquum est tempo- ris (Sylv: UT. II.122). Volt egy kevés maradék bora (Monrók II.166). Az maradek keresztienekel (Mel: SzJán. 319). Maradéc olay (Kár: Bibl. I.101). Tudakozám az fogságból meg szabadult maradéc sidőc felől: interrogavi eos de Judaeis, qui remanse- rant et supererant de captivitate (Kár: Bibl. I.427). Maradéc darab kenyerec (Kár: Bibl. III.37). Az maradéc darabokat felszed- gyvőe (MA: Scult. 310). Meg holt szentek maradék tetemei előtt szövötteket gyutyan (Pécsv: Fel. 783). Maradék-nép (Thaly: VÉ. I.260). 2) posteritas C. ElrC. 156. [nachkomme, nachkom- menschaft]. El-fájultak a maradékok az ő eleiktől: degenerarunt eorum *posterí PPBl. Morodek, Morodyk, nomen servi 1028. 1982. (Czinár). Morodeku [férfinév 1216] (VReg. 250). Morodec [személynév 1220 körül] (343). Te némédnece maradeka: suc- cessor familiae tuae (BécsiC. 10). Őmaradékok: posterí (18). Hw maradeky: semen ejus (JordC. 726). Maradeknece várása (TelC. 25). Kynek maradeky vannak, ya ftya (ÉrdyC. 612). A szenteknece maradeki leggonosz tyranosocka löttenece (Helt: Bibl. I. C2). Most is ot laknac az ő maradekiec (Helt: Krón. 2). Ki vágom giőkerestfil atte maradekidat es tiaydat (Mel: Sám. 355). Az maradekoc az isteni kedumec ualasztasa szerent meg tartattanac (Tel: Fel. 124b). A mit az ű regi attiktol vettenec, azért az ű maradekoknac kézről keze attac (Mon: Apol. 2). Az ur isten ugy áldjon meg titeket jártotokkan költötökben, és ugy adjon maradékokstól hogy az árváknak igazán gondjokat viselitek (Radv: Csál. III.224b). A mi maradékink fognak bennünk vizsgálni (Kisv: Adag. 500). Jól-lehet öreg-atyá- nak nagy-attya gallyás ur volt, ha maradékni egybenben osztá- lossá nem tette, hanem fogyasztosában, én eőtet számon inkább mintsem ditsirem (Fal: NE. 13). A jó írók fellyebb jártattyák a meg szerzett bősületet, a világ széleire elhordgyák, sőt még későn érkező maradékinkal is ditsérettel közlik (Fal: UE. 387). A mit örökös maradékinkra akarunk nyujtani, elévő hoszzú és mint egy örök készületet kíván (395). Irigylem sorsodat, ki te heted izzig látui fogod maradékímat (Fal: BE. 577).

Maradoz: haesito C. mansito MA. [bleiben, zaudern]. Nagy sok vitélő nép utana uala, kik városban maradoztak uala (Tin. 324). Az mi elmenc és szívűne czac itt alatt az földön czügg es maradoz (MA: Tan. 97).

el-maradoz: saepius remaneo Kr. Mely miat megfil mada- doznak el (Szob: Dáv. o).

Maradság (maratsag Ver: Verb. 73. MA.): multa judiciora MA. [strafe]. Fejen valo maratsag: capitalis sententia Ver: Verb. 321. Vadazast, madaazast harom forynth maratsag alath ne meryen tenny (Ver: Verb. 73). Méltatlan ke- resetekben és egyéb köz maradtságokban: et aliorum sim- plicium convictionum (Kász: Kit. 6. CzF). Ha helyt nem adnak szavának, maradsága semmi nincsen (SzékOkl. II.121). Haki jelen nem lészen, egy pint bor maratsága (KecsTört. II.282).

Maradt: relictus Kr.

atyától-maradt: [patrimonium; väterliches erbe]. De levelét pecsétét küldé, adá, atyjától maradtban megoltalmazná (Tin. 306). Atyától maradtott örökség (Illy: Préd. I.1611).

östöl-maradt: avitus MA. aviticus Kr. [ererbt]. Elveszté minden jószágát, östöl maradt kincsit (Ver: Verb. 103). Az

attyafnyak kerestek az corőkeot Orozkan, ky nekyk eostul maradt attyaktul es anoktul (RMNy. 162). Minemü nagy rövidséget szenvedjenek az én szegény árváim reájok őstől maradt jószágokban csak rövideden azt Ketek eleibe terjesztem (LevT. II.313). Ez gorenü eostól maradt hazamra reia üitt es meg hagüian hazamat mindenekbol kogietlenül megj dula (Radv: Csal. III. 123). Vannak egyfütt is másuttis, némelly őstől maradt, es a nemzetségekre eleredett vétkek (Fal: UE. 367). Ama tiündöklő minemüségek, a mellyekkel ékes és böves, nem őstől maradtott súját, hanem az istemek különös áldonási (Fal: NE. 100).

Maradvá [posteritas; nachkommen]. Tanácsul is adom mindomok ezütan az én maradváimnak is (Cserei: Hist. 339). Maradváinknál épen felelőkönségben ne menjen, leírom (Mon- Irók. XI.316).

Maradvány : 1) reliquiae, analecta SI. [überrest, überbleibsel]. A szenteknek maradványi, isteni tisztetletért esokoltatnak meg? (Czegl: ORoml. 217). A szentek maradványit tisztetlettel illeti (Czegl: MM. 32. 256). Meg-hagyott még valami kevés maradványt közzülnök (Otr: Besz. 194). A székelyek az Atylla idejében való igaz magyarok maradványi (Lászy: Krón. 202). Maradvány (reliquiae): a marad (relinquitur) (Otr: OrigHung. II.84). 2) haeres WF. [erbe]. (A páspök) kevesebb gondot tartott az ekklesiákra mint maga maradványira (Bod: Pol. 89).

MARASZT : 1) retineo, relinquo, remanere facio MA. [zurückhalten, bleiben lassen, aufheben]. Ha valaki harmad napra marasztangya: si quid in diem tertium remanserit (JordC. 87). Marasztan nala (ÉrdyC. 653b). Aszszoni, igen felünk, hog eg nap ezuk el hacz, sok io hűneidet boligoban marasztasz (Istv: Volt. 3). Isten az testi halált ráitunc marasztotta (Kules: Evang. 492). Az várbán marasztat (Helt: Krón. 79). Az földet szárazon marasztja (MA: Tan. 1320). Marasztatsz kímélletes takarikkossággal valamit az te munkádból az te fiadnak, hogy azzal osztán előmenetelek, életet lehessen (MA: SB. 116). Tizenkét kosár morsaléket marasztja az öt kenyerecskéből (Pázm: Kal. 704). Vacsorájára ne marasztja (Hall: Paizs. 208). Jó vendég marasztó szolga volnál (Hall: IIIHist. H.32). Marasztja elődre (Bethl: Élet. 11). Ezt ök örök halgatásban akarták marasztani (Megy: SzAÖröme. 251). Ebéden ott marasztja (ÉrdTört. H.233). Életünket nem csak tovább nyújtotta, hanem örök időkre marasztotta, idvességet nyervén nínélünk (Hall: IIIHist. II.163). Fejér kenyeret, palatkbort és költséket mutogatván, marasztotta vendégségben a jövevényeket (H.338). Egy galibának jobbára más nagyobb vagyon nyomában, és ha egyikébe a szabad akarát ejtett, a másikába a szükség fog marasztani (Fal: UE. 391). Szent oldalan marasztotta, hagyta emlékeztetül, olly tágosan átma a dárda lynkaszását (SzD: MVir. 106). 2) mulo MA. [damno; verurteilen]. Ket szaz forynton marasztottak vona törvény szerenht (RMNy II. 73). Hat giran marasztjak: sex marcaturum convincetur (Ver: Verb. 185).

[Szólások]. Díjjan marasztó giran (Ver: Verb Szót. 16). Fején nüs maraszták Jeremiást, hogy az ő el-pusztulásokról profétála (Pázm: Kal. 550). Azzal fenegot, hog kiral zekire hovat, es sentencian marasztb; minket mindnyáim feyenken akar marasztany (LevT. 1236). Nyelvaltságon kel azort marasztani: in emendatione linguae coram convinci et aggravari debere (Ver: Verb. 51).

el-maraszt : [condemno; verurteilen]. A sententia avagy elmaraszt avagy valaküt felszabodüt: condemnationem vel absoluteionem continens (Kász: Kít. 286. CzF.).

[Szólások]. Fejedelme ellen való vétken elmarasztani: "dannare de majestate PPBl.

ki-maraszt : [omitto, praeterco; weglassen, übergelien]. Azt sem marasztom ki irásomból, a mit az első embernek boldogságáról, hatalmáról írva hadtak a jeles tanítók (Moln: JÉpül. 4).

még-maraszt : [retineo, remanere facio; zurückhalten, zurücklassen, lassen]. El akartanak menny, de fíztem nekük, es ig marasztottam meg őket (RMNy. II.144). Erre kérlek, maradjatok meg én nálam, szegény szolgátoknak az ő sátorában; igen nagy kéréssel őket megmarasztá (RMK. VI.266). Le vetkezek ottan mindenek lattara, ezük az eg ingecsket raíta meg marasztja (Istv: Volt. 19). Ha mit szükségün föltött meg maraszt az isten, azt masszora el tegyü (Born: Préd. 456). Mondom azért 2 hat tésszen 12; leírom az 2 és meg marasztom az 1 (Helt. Arith. C5). Meg akarom marasztani: eum volo manere (Fél: Bibl. 178). Megmarasztá az ur ez poganyokat és ki nem üze őket (MA: Bibl. I.218). Marasz és tarts meg minket az seregekében (MA: Scult. 300). A szükségére kötelező, áldortzás fogadását is örömet meg-marasztaná (Czegl: Japh. 235). Mind végiglen marasztja meg az ő szent beszédének hirdetését (Matkó: BCsák. 71). Ester-is lakodalmat indüt, mellyben a királyt meg-marasztja, es Anánt-is hivattya (Hall: IIIHist. II.336). Thámárt es Zelimet megmarasztá, es mikor essék négyen maradtak . . . (Mik: MulN. 232).

Marasztal : retento MA. [zurückhalten]. Mit várhatz ez földön, szép házad marasztalé tégedet? (MA: Scult. 613).

még-marasztal : retineo, remanere facio MA.

MARAGAROD : [P]

[Szólások]. Maragarodgyába menni mászszor is: eamus Athenas MA.

MARÁZ : pruina [reif, gefrorner Schnee]. Mynth az maraz le esyk az földre: in similitudinem pruinae (JordC. 45).

zúz-maráz (az az maráz Kár: Bibl. 1681. vsmarassos Cis. E2): pruinae SzFabr. 2. pruina MA. reif Com: Vest. 143. [rauhreif, rauhrost, gefrorner Schnee]. Harmatok es zuzmarazok algyatok vrath (AporC. 138). Áldyaatok harmathok es zuzmarazok vrath: benedicite rores et pruina domino (FestC. 33). Deross zuzmarazoe (MA: Bibl. V.66). Az pedig történik az kö-esséktől, es hó-harmatoktól, a' vagy zuzmaraztól (KNagysz. 1613. E2). A téli zuzmaráz miatt homályosok (Pós: GBot. 42). A zuzmarazok, ködök, jégessök természeti okokból származnak (Hly: Préd. 1578).

zuzmarázos : pruinusos MA. [mit reif, rauhrostig]. Aekoron kemény vsmarassos tél, szeles tavasz es nedves, io nyár, io es mértékletes ősz leszen (Cis. E2). Első negyede bört masnak leszen bört elő hőtön szeles lagyullással; kedd zuzmarazos, szerda deres (KNagysz. 1621. J).

MÁRC. Martius: mártz, ser PPBl. 607.

MARCAPÁN (marzepon Born: Préd. 91): martius panis MA. marcipan PPBl. Vad, madar, martzepan, béles es frissen főzött étkekből oettec (Born: Préd. 91). A ki pisztrángot es martzepánt akart enni, ollyan izit érzette a mannának, mint-ha azokat ette-vólna (Pázm: Préd. 736). Meg az martzepannak-is esemert indüt az bösege (Prág: Serk. B3). Jo izü gyümlötsékel, martzepánokval, megtöltöznek (GKat: Váts. I.1047. Lipp: PKert. III.201. Radv: Csal. III.58). Tornyos, lapos tortájá, pástétom es marcipán, mesterséges pogácsája megvan neves asztalán (Fal: Vers. 878).

MÁRCIUS : [mensis martius; mürz]. Marcus (Münch. C. 3).

MARCONA (marchona NémGl. 303. ÉrsC. 511b. marchanas NémGl. 301. martzana Helt: Mes. 373): 1) (nequam; nichtsnutz, nichtswürdig, wertlos, geringfügig). Meraz avag marchona: pusillimulus NémGl. 303. Oh marchona genyeth ember, istemmel nyt wetekewdel (ÉrsC. 511b). Vannak oly marchonak, es el vototek . . . (VirgC. 129). Nem zokasom hogy marchonart esküdtem (LevT. 163). Ti marchona ifiak, aekie a vén

embert gugollyátoc, tanuljátoc innet (Mel: Sám. 371). Egy en-
nekem, ha farkam alatt lész, akar nem, te martzana féreg
(Helt: Mes. 214). Monda a lac: egy hógyagozó és fondarló
martzana latorka vagy (373). Martzoni és semmiro kellő (Halt:
III. 131). Balgatságok, és martzoni kábaságok vannak
az Mahomet tanításában (Pázm: Kal. 411). Marezona [potom]
áron adott el ily nagy kéneset (GKat: Vált. II. 64). Gyakorta
tsak valami martzona dologért is hűséges szolgálókat a méltó-
ságból le-vetie (Tyuk: Józs. 196). Martzona okokért ne lőtt
volna pribeké (Megy: Dial. 47). Akar-mi martzona dologért is
meg-éli felebarátyát (Ker: Préd. 813). A gyermekek midőn a
sárból házat chialának, azt velik, hogy nagy foglalatosságok
vagon, holot a mi itéletünk szerént merő martzona hüség
minden dolgok (Elm. 256). **2)** feroculus, ferociens bestiola MA.
Marcona felelet (Fal: Jegyz. 935).

Marconaság: 1) [kleinigkeit, geringfügigkeit, bagatelle].
Morehanaság: pusillanimitas NémGl. 301. Aprólék alakokat,
bábokat és hol-mi martzonaságokat tsudálva néz (Pázm: Préd.
762). Nem említem az calvinisták sok martzonaságát, melyek-
kel hadakoznak (Pázm: Kal. 704). Csak gyermek inteknek, és
martzonaságnak ítélték lenni a Sámson sanyaruságát (Lép:
PTük. I. 350). Az tejedelelemhez nem illic apróléc martzonaságot
beszelleni (Prág: Serk. 797). Az ur isten-is pedig, magát martzona-
ságha ártaná-e? (Veres: Lev. 194). Megbizonyítom, hogy
nem tsak ezeket a martzonaságokat, de még az igaz meg-holt
szenteket is ne legyen szabad segítségül hívni (GKat: Vált. I.
1120). Meglátja néd, elromlanak az lengyelek s bár ne ino-
salsalnak akarmi martzonaságon (TörtT. XV. 30). **2)** ferocitas
pusilla MA.

MARHA (morha JordC. 853. ÉrdyC. 18b. RMNy. II. 24.
II. 30. Born: Ének. 83. Kár: Bibl. I. 497. Zvon: Post. I. 906. Lép:
PTük. I. 122). **1)** res, substantia MA [sache, gegenstand]. Kül-
csinadatott marha: commodata C. Marha avagy állat: res
EhrC. 142. Különb külön marhákál megk vanak terheltetten
(a vízen átmenő szerzesek), nemelik kwnyuekel, nemelik
kepekel, nemelyk kedig zoknyakal és ezekhez hasonlatossokal
(VirgC. 109). Az mi aranyat, selém-morhát találának, elvinnék
(Monfrók. III. 202). Ha az wr olly igen szereti eszt az apró
marhát, minél inkább tégedet kezd szeretni? (Helt: Mes. 46).
Le tett marha: res depositae (Ver: Verb. in Prol. Tit. 2. Kr.).
Az dolog, marha, jószág szükséges, avagy hijában való: res est
necessaria, vel supervacua; die sache, das ding ist nötig, oder
unnötig (Com: Vest. 16). **2)** res; das gut Pesti: Nom. 44.
peculium, possessio, bona, opes MA. Keresett marha: peculium
C. Mellec Olofernes marhaianae bizoneitatanae lenni: quae II.
peculiararia fuisse probata sunt (BécsiC. 44). Mas morhayanak
zomhozója: alienarum rerum inspector (JordC. 853). Barathod-
nak marhayat gonosw ne kywanyad: non concupiscas rem
proximi tui (PeerC. R.). Mely olczon adad a nazi dragalatos
marbat (Krisztust) (WeszprC. 28). Menenek az fraterok kevények-
kel és egyeb marhayokkal (DomC. 107). Mykron embernek
haza ffeel gywlad és syet ky ragadozny morhayaban és draga-
latos yozagaban, hogy meg ne eeghyón (ÉrdyC. 18b). Meg
foztattanak vala mynden yozagoktól és morhayoktól (361).
Atyam ad megk ennekem az marhaat, ky engemet yillet:
portionem substantiae, quae me contingit (ÉrsC. 11). Az ingo
morhából megadják, baromból, buzából, ezfélé morhaból (LevT.
II. 7). Illyk (a pogánokos) evelyag féldy marhaban zolgalyanak
ewnekyk (Konj: SzPál. 103). Reytekmarba: thesaurus (Sylv:
UT. I. 103). Minden marháat elköltötte vala: erogaverat omnia
sua (Helt: UT. K3). Itt nem a gonoszúl kereset marbát érti
urunk hanem a mi saját igaz jószágunkat (Tel: Evang. II. 604).
Gondollyátoc lázi ezköz marhátockal: nec dimittitis quidquam
de suppellectili vestro (MA: Bibl. I. 43). Keresztények! niúts e
világon dragáb' marha a mi lelkünknel (Pázm: Préd. 382).
Minden mi kuanatos morbaine romlasra fordultane (Zvon:

Osiand. 237). Meg ne kívánj valamit az ő marháiban: non con-
cupiscas ex rebus ipsius aliquid (Káldi: Bibl. 248). Nem szabad é-
nekem az én marhámból azt mivelnem, a mit akarok? (Pós:
Igazs. II. 39). Ládákba, és szokrényekbe marbát rejtünk (Com:
Vest. 80). Kints, drága marha: thesaurus, gaza (Com: Jan. 141).
Szönyeg marhája had legyen olyan fölségednek az minémű
másnak ezelőtt Erdélyben nem volt (ErdTört. I. 257). Nincs e
világnak nagyobb marhája mint a közönséges igaz hit (Illy:
Préd. I. 556). **3)** mercantia Pesti: Nom. 31. merx MA. [ware].
Az Saturnus mely orában wralkodie, abban kellemetes nehéz
marbát venni és el adni, vagy mint vasat, omt és egyéb metal-
lumot (Cs. L3). Az io marha mellet, mint az ahoe chaplar és
a hamis kalmár, hituan borít és marháat elő hozza (Tel: Fel.
4). A csaplár, és kalmár marháit árulja (Illy: Préd. II. 555).
A sok külömb-féle benne (a londoni Cheapside útszában) eleget
adna a szemnek, ha más marha után nem járának az urfiak
(Fal: NU. 267). **4)** grex, armentum MA. [viele]. Hízlat morha:
altit C. Marbát hajt: minat PP. Marha tartani való föld:
terra apta animalibus alendis (Kár: Bibl. I. 151). Az ichneumon
azon Aegyptusban termő kis állat, a crocodilhoz képest igen
kicsiny marha (GKat: Vált. II. 903). Meg hala minden marhá-
jok az Aegyptiusoknak a dögben; marhajokat jó idején paj-
tába hajtották (Megy: Szöv. 32). Egy marbát négy katonák
elloptak (Gvad: RP. 117).

[Közmondások]. Eből győttet marhának eből kel vezniis (Deesi:
Adag. 237). A rosszszül keresett marhac, rosszszül veszuok-el:
mala parva male dilabuntur (Com: Jan. 188).

ajándék-marha: dos Ver: Verb. 159.

[Közmondások]. Ajándék marhának nem kel az fogát nézni:
donum quodcumque dat aliquis proba (Deesi: Adag. 263). Ajándék
marhának nincs olya fogának (Ben: Ritm. 203).

arany-marha: aurum caelatum, vasa aurea SL [goldene
gegenstände, goldschmiedearbeit] (Teleki: FLél. 95).

áru-marha: [merx; ware] (Teleki: FLél. 40).

egyházi-marha: peculium ecclesiasticum Kr. [kirchen-
schatz]. El koborlác mind az egyház marhákat [igy] (Helt: Krón.
35). Az egyház marháiban mindenütt sákmánt töne (93). Egy-
házi marha (Pázm: Préd. 949 Kr.).

ezüst-marha: argentaria Kr. [silbergegenstände]. Nagy
bőseeggel hanyaak vala el pénzt és ezyt morhaat (ÉrdyC. 404).
Pázm: Préd. 1194. Kr.). Mindeneke igazán előad, mind pénzt,
ezüst-marbát, lábas marháját (MonTME. I. 52).

ingó-marha: mobilia Kr. [bewegliches gut]. (Pázm: Préd.
1233. Kr.).

kalmár-marha: merx MAL. Com: Vest. 136. ware Com:
Orb. 183. mercimonium SL. A kalmár árul, kalmár marbát
forgat: mercator tractat merces Com: Vest. 53. Öreg-bál árúk,
kalmár marhák: aeginaea PP.

lábás-marha: animal Kr. [viele]. Egy pénziük sínés innár
hanem lábás marbánk, kériünk adj kenyeret az barmokért,
hogy éljünk, Jozsef parancsolá, hogy oda lajtának egész Egy-
ptusból ő lábás barmokat, tehát, lovat, számart (RMK. IV. 25.
Gyarm: Fel. 45. Radv: Csál. II. 17. Nögr: IdyK. 1366. Gár:
KárCs. IV. 23. Fabó: Orsz. 255). Mindeneke igazán előad, mind
pénzt, ezüst-marbát, házközbeli partékát, lábás marháját (Mon-
TME. I. 52).

mag-marha: [maguak való szarvas-marha] (Radv: Csál.
400. 401).

ruha-marha: [vestes; kleidungsstücke, garderobe; ruha-
nemű]. Az aranymivek és mindennemű ruha marháknak száma
(Radv: Csál. II. 105).

sertés-marha: porcus Ver: Verb. Szót. 21. [schwein]. Valami sertés marháit hajította volt ide által az Tiszán eladásnak okáért (LévT. II.227. Sam: Cer. 221). Az sertésmarhákat az árvíz kiszorította az erdőkről (Évk. XIII.62).

szarvas-marha: pecora cornuta Kr. (RákF: Lév. I.221). A katonák a fálshelyekre lútkok és a szarvas, sertés és gulyás marha közt vagdalkoznak (Fak: Na. 214).

vágó-marha: animal macello destinatum Kr. [schlachtyvieh] (Pázm: Préd. 808. Bartha: Krón. 72. MonOkm. VIII.263. RákF: Lév. I.253).

veszett-marha: usucapio Ver: Verb. Szót. 31.

vonó-marha: pecora jugalia Kr. [zugvieh] (Pázm: Préd. 1216. Kr. Rák: Art. 12. 27. MonOkm. VI.171).

vonós-marha: ∞ (TóthJ: IstN. 76).

Marháska: recula C. [geringe habe]. Any keves marhacskát nahuha (KazC. 55). El hagyta a ny keves marhahékya vala (ÉrdyC. 364b).

Marhai. Atyám, ad meg ennekem a marhai részt: pater, da mihi portionem substantiae (Helt: UT. T5).

Marhás: 1) peculiosus, peculiatu C. [begüter, wohlhabend]. Valyon találhatny e mastany ydöben eelyon rendbely morlus neopeket? (ÉrdyC. 440b). Harnaal oka, nyert yndyltatnak emberek tw-domant es bölcshesseget tanwhy, ez wylaghy keweelsee, hogy kazdagsagot gyaythessen, morluss lehessen ez eelyon bölcshessegeert (517). Nem gondol sem nagygal, sem kicsiddel, nem marhással, awagy szegénynyel (RMK. VI.110). Vala ennek egy iámor vóny szomszédia, ki mondhattan igen szegény vala de nem soe esztendeig igen marhás lón és igen meg kazdagula (Helt: Mes. 322). A szép Nilus vize hét fátágaival, gazdagit népeket marhás hajúval (György: Char. 1. DietaGr. 5). 2) Oly rútul valának, hogy ökrekkkel is vontatnak vala az kiráhné asszon marhás szekereket (Monfrók. III.69).

[Marhásod-ik]

mög-marhásodik: [populesco; sich bereichern]. A mi földünkön ugyan megmarhásodott (Nyr. X.121).

MÁRIA: [Maria].

Máriás: nummus Marianus, moneta cum effigie Mariae SI. [sicheln in kreuzerstück]. Máriásokat awagy 17 krajczárosokat veret, egy 15 lottos gira ezüstöt, 33 pisa-t ligát (TörtT. 1374).

[MARICSKOL]

egyben-maricskol: [preseo, comprehendo; zusammen-maffen]. Kapja az maroc veeztöt es egyben maricskolom az tűzre veti (Csmkkl. 1).

MARJUL: [luxor; sich verrenken, verrenkt werden].

mög-marjul: ∞. Az gyermek azon állapottal van, az új keresztény borbély s az várad is azt mondja, inni marjultak meg (MonOkm. XXIV.363).

MARKALÉT: dipondium [zwei pfennige?]. Nem de ewt verebek veetethetnek es egy markaletoe: nomie quinqe passeris veneunt dipondio (ÉrdyC. 356).

MARKALF: Marculphus, Salamon királyunk udvari bolondja Kr. (Pázm: Kal. 1766. 271. Veresm: Lév. 127. Kr). Az udvari bolondok, markalfok, és társaság bolondjai (NótPM. 29).

MARKOTÁNY markotán PP: sufframeus, castrensis propola PP. [markotender]. Táborban kufárkodó, markotán, markotáné: sufframeus PPBI. A táborban lévő kereskedők vagy kalmarok és markotányok (Rák: Art. 37).

Markotányné: sufframea PP. [markotenderin]. Táborban kufárkodó, markotáné: sufframea PPBI.

Markotányos: propola castrensis SI. markotender KirBesz. 117. Táborunkba vissza-mentünk, dűtsőseggel, markotányosoknak [így] jó hasznót hajtottunk (Gvad: RP. 112).

Markotányosné: [markotenderin] (Mik: TLév. 483).

MÁRNA: karbus pisces MA. nullus; barbo Com: Opl. 69. barbo PP. aal[?] Adami: Spr. (Szabolc: S4Dies. A1).

MARÓDI: [langvidus, invalidus, morbidus; marod, marodeur]. Marodi: széljő köbörbő katonák PPBI. 607. De sok jól nem viselt az lovára gondolt, ki mójatt sok marodi után elmaradt (Thaly: Adal. II.359. RákF: Lév. I.635).

MAROK, MARÉK [ezek halálnak szójában PeerC. 196: 1) vola MA. die hohle hand Com: Vest. 151. Melian esie az örök halálnak morada (GuayC. 3). Ty ellensegeteknek markokban adottok (JordC. 114). Tahat zent Margit azzon markat tárgya vala az beteg eleyben (MargL. 19). Marogba be zorítam (NagyszC. 189). Atyam te markokban anyalom el-könmeth (CzechC. 20). Az földet markokba tartod (ComC. 91). Az istennek bozwy allo markaban esny (ÉrdyC. 545). Markokban ez vylagot be zoroxythadot (563b). Az markát elfolyá piros vére, 5 kezéül kieszék hegyis tőre (Tin. 312). Miért hogy ily szoros markotok? azt hiszem hogy megszegényedtetek (RMK. IV.239). Dűtsősrünk és áldunk téged nagy isten, ki megszabadítál hatalmas markából, és az kezgyeten tűznek nagy kénjüből (RMK. VI.93). Ne fellietek, az Jezus Christu kezébe, markaba vattok (Mel: SzLán. 18). Julianus ezaszar az vort az markaud az egben haniuan ezt kiáltia vala (TóJ: Tan. 211). Az 6 markát meg nitya az szegémec: nummum surum aperit inopi (Kár: Bibl. I.622). A ki eleven tízet vészen markába, hogy mást égessen, előb maga kezét égeti (Pázm: Préd. 128). A kik életüket pézgyűtésben tölték, végre üressen talállyák markokat (Pázm: Préd. 821). Lelkét ayadnan istenmec markába (Vás: Csmkkl. 257). Ragadlyon egy marek vizet (MA: Zsolt 79). A kar 6 magában foglalja a kezot, könyöket, markot: volam (Com: Jan. 19). A marok kiterjesztetvén tenyér, bevontatván öklök (Com: Jan. 19). Markunkban szabályt szorítatunk (Zrínyi. II.173). Marekkel hányja (Mik: TLév. 149). Roma egy 6 papruk sínlelik markában (Orezy: KötSz. 192). Amaz törvényinket hordozza markában, de keze fertőzött idegen marhában (Orezy: Ninf. A6). Velekezz le kiskorig püspöki ruháidból, hegyes sávegödből, rójtos palástodból, arany kamós pálelád ereszd ki markodból (Bib. 2) manipulus MA. dragma, merges C. [eine handvoll, garbe]. Manipularis: egy marokhoz való; manipulis: egy marok; palmo: marokban köztm C. Marok gabona: manipulus PP. Egy marok hamu: plecta manus cineris (JordC. 23). Mykora megl aratandod the gabonát es el feledendéz awagy keweeth awagy markot ut tory hatra fel venny (25). Ha közepőte volna eg maroc hang len cőpü, awagy zöz (NagyszC. 75). Egy marok penzt Silvester vrak kobebebo vete (VirgC. 85). Marokolyator egy egy maroc hamut 4 kementőből: tollite plecta manus cineris de camino (Helt: Bibl. I. FC3). Egy markot virágostól föld meg ez centaurlaban borban (Mel: Herb. 68). Marok szősz: manipulus stipula (Pázm: Préd. 169. Kr). A kalászkodat markonként lerakja (Com: Jan. 74). Aliz ha adjak marekkel is azt, a mit eddig vékával (Monfrók. VIII.29).

Szólások. Illyen igen markokban kapják a, az nagy hazugságot (Bal: CsLk. 117). Markokban kapott dolog azért az hazugság (156). A magyar közmondás szerint, gyakran a markában kellett a lelket hordozni a gyakor veszedelmek között (György: Char. Elm. 11). Ha nem aranyozod példátrol markat, későbbre jutsz peredhez: *avis si non ungatur, iter tardius continuatur PPBI. Nem is hallatik

a világon, valamihöz ti hozzá kezdtetek, hogy markotokban szakadt volna munkátok, és irtáztokra tért volna éretlen tsekedetek (Hall: Hllst. III.28). Látván azért Luther, hogy itt markában szakad, azt mondja: hogy őtet a fejedelem, és világi tisztviselő rendek hitták (Pázm: Kal. 117). Hol torkolnia verte, hol markodba szakasztotta szemtelen hazugságát (Fal: NU. 259). Régi példabeszéd: Körmetlen, fura hág; sok ízben sokaknak markokban tört az ág (Thaly: Adal. II.293). Szegyenlie eszt ű magoc, mert markokban tapasztaltac (Mon: Apol. 304). Másnak vagy markán (Gyöngy: MV. 12). Markát pöki: produt MA.

bő-markú: [largus, liberalis; freigebig]. Pajták, csőrök, majmok mind az ő bő-markú költségén épültek fel (Szeg: Aqu. 100).

buza-marok: merges, manipulus MA.

ösze-marok. Ösze marokkal, egy ösze marokkal; plena Kr. Egy ösze marok liszt (Mel: Süm. 196). Két ösze marokni (Born: Préd. 398).

szoros-markú: tenax, parcus, immunities, cumini sector, ici divisor MA [karg, geizig]. Szoros markú sobránakac lenni: arcum esse Com: Jan. 188. Szoros marku a szegenyekhez Agend. 97. Igen szoros markú (Kisv: Adag. 207).

szorosmarkúság: zsobrákság; parcitás PPl. [kargheit, reiz].

Markol *marokolyatoc* Helt: Bibl. I. Fél. meg *marokolui* Lé: PTük. I.274. *marokkal* Forró: Curt. 391. SZAÖröme. 69. *maroklottac* Prág: Serk. 859; capio, prehendo, palpo, contrecto. Sl. greifen, raßen, fassen]. Szorosan markolt: strictus MA. Marokolyatoc egyegy maroc hamat a kementezből (Helt: Bibl. I. Fél). A régi atyák az kardot bodajánál fogva maroklották (Prág: Serk. 859. Zrinyi I.129).

által-markol: [complexor; umfassen]. Safibarzanes az lanzat kezivel által marokkolvan: manu complexus (Forró: Curt. 391).

be-markol ? : [concludo; verschliessen ?] Elewzer kel kowyergetny az wr ystent hogy az ew be markwlt awaye be raagzot zayat ayakat meg nyssa (ÉrsC. 366b).

föl-markol: [prehendo, arripio; aufassen, aufraffen]. Efféle egyenletlenségeknek el igazításában nem jó edgyzer sok dolgot föl-marokkolni [gy] (Megy: SZAÖröme. 69). Örül válasznak, s magát vizasztalja, édesé küldötte levelét csókolja, János is az netven tallért felmarkolja (GyöngyD: MV. 47).

mög-markol: [prehendo; aufassen]. Ha kirántya tört es nyelvet el hagyttya a földre, kett kézzel marokolja meg es ellyes ereivel az ellenséghez csap (Lép: PTük. I.274).

Markolat, maroklat: manubrium C. ansa, capulus Kr. neft an messer Nom. 47. griff Com: Vest. 132. Zablam maroklattya (RMNy. II.211. Kardlya maroklattya félbe szakada (Güres: Máty. 69). A kard maroklattyanál fogva ki-vonatattván Com: Jan. 147. Eg zablya kynek az hyvele aranyas mynd maroklatyaglan (Radv: Csal. II.1). Kezében a kard markolatját adván (Teleki: FLél. 219). Koezperd maroklatja (Bethl: Élet. 296). Kardnak maroklattya (Deák: Grád. 26). Kardomnak maroklatja egy török tegezbe akad (Monlók. VIII.478). Egy jegyes tör, német forma markolatú, aranyos (XXIV.110). A ki flibe kap (a fegyvernek) sebbel rántya vissza kezét, a ki pedig markolatyába, oltalmazhattya magát véle (Fal: NE. 408). Van nékem kis huttám: Bagladom tsinálták, nyelét, markolatját gyöngyházzal füttatták (Fal: Vers. 910).

Markolatocska: manubrium C.

Markos: 1) fortis, viribus pollens Kr. [kräftig, energisch]. Kiki maga munkájához markossan nyúlni sietett (RákF: Lev. IV.749). Markoson, körmösön, törrel peizs'al oltalmazni az ösöktől reá-szállott vélekedést (SzD: MVir. 333). 2) [tenax, parcus; karg]. Fősvény az adakozásban, markos a megtartásban (Pázm: KT. 440). Ha azok a mik ki adatnak, enyimek volhának, talán jól a magaméból markos lehetnék (Fr: SzJán. 20).

Markosság: [tenacitas, parcitás; habgier, kargheit]. Az mit Darius el vesztet, az fősvénységgel és ocsmány markosságával egytette el (Prág: Serk. 822).

Maroknyi: volaris, pugillaris Sl. [eine handvoll]. Drama: egy marokni C. Marékni seregeske (Alv: Post. 96).

MARS: [procede, procedite; marsch!]. Kiáltottak: mars! mars! mentünk nyakra-főre, sok öreg katona rugtatott előre (Gvad: RP. 108). Mindenik „grácia!” mégis kiáltotta, ő pedig: len, mars! mars! szólván, kilajtottá (133).

MARSIROZ, MASIROZ: marschieren. A mi seregünk hamar időn masirozni fog, meg fog indulni: unsere völker werden bald marschieren KirBesz. 73. Úljünk lóra, marsirozzunk a többi vitézekkel (Amade: Vers. 109).

MASÍROL: ∞ (RákF: Lev. III.335).

MARSUS: [iter militare, profectio; marsch] (Thaly: Adal. II.347. 351. 360).

MARSALK: [marschall]. Egyik az morvai marsalk (LevT. II.41). Udvari-kapitány és marsalk (RákF: Lev. 5. RákGy: Lev. 512. 513. 514. 517).

Marsalság: [marschallwürde]. Nádasdy közlegénységből ment fel marsalságra (Thaly: VÉ. I.297).

MART: ripa C. litus MA. [ufer]. Villa Mogos Mortu 1229 (VReg. 184). Kunndmart? possessio in com. Doboka 1230 (Kovács). Polonac martfa: ripa fluminis (BécsiC. 166. MünchC. 37. 214). Hegyeket, mellyeket az isten az vizeknek partul és erős martid adott (MA: SB. 248. GKat: Titk. 1118). Meredek martja volt (Bethl: Élet. 273). Az alattam lévő ló beszökök a Küküllőbe, engem a marton lévő fáknak ágai kivonának a nyeregéből (Thaly: TörtK. 13).

Marti: riparius, littoreus MA. [ufer]. Marti lapu vagy tussiláng [?] (Nyr. XIX.41).

Martos: habens ripam, riposus Kr. [mit—ufer]. De ott is meredek martos volt [a patak] (Bethl: Élet. 273).

MÁRT: tingo, intingo MA. [tauchen, eintauchen, tunken]. Marcad te falatodat az ecfete: intingo buccellam tuam in aceto (BécsiC. 5). Marta ő kezét: intingit manum (MünchC. 64). Tálba martya (WinklC. 147). Mykoron beleo martangya hű wyath (JordC. 84). Marttya hw kezeet a' tálba (439). Ew teeneked egy vyzes toot mwtat, kyben ha haromzor beleo martandod magadat, ottan mynden poklossagodból meg vyagzol (ÉrdyC. 185b). Hogy martasseg the labad verbe (KulesC. 159). Emec a vízében márcz egy kis tiszta posztótskát (Mel: Herb. 72). En velem egyűt márt az tálba (Kár: Bibl. III.27). Fogságba bé vetnek, vízbe mártot kenyérbéy lészen élésed (FortSzer. 1). Az rosúl való meg senyvet faggyat igen bővön ne márcs az vékony gyertyabélre (Prág: Serk. 844). Márcsa vízbe az úja-végét, hogy hivesitse meg az én nyelvemet (Mad: Evang. 446). Ama nagy földi béka megszáraztassék, az után etezetbe mártassék (Web: Amul. 89).

[Szólások]. Más ember dolgába mártani magát: in alieno chore pedem ponere (Decsi: Adag. 94). Az ki nagyba mártia magát, ne iádzék: equitandi peritus ne cantet (318). A vendég azt tartja, hogy nem fogadták, jó szívvél, ha bork adba nem mártották, ha potrola nem puffadt anyyira, mint

egy akós hordo (Fál: NU. 303). Mézbe mártják minden igéjüket: mosolyog szemek (Fál: NU. 331). Égygyazok, gyertyát mártok: *sevo, *sebo candelas PPB. candelas fingo Kr. kerzen zichen PPB.

be-márt: intingo, immergo MA. [tauchen, eintauchen, tunken]. Az ki be márt en velen: qui intingit mecum (Fél: Bbl. 45). Egyél kenyeret és mártsbé a te falatodat az ecetbe (Kálbi: Bbl. 233).

még-márt: intingo C.

Mártalék: a mit mártva szoktak enni; tinctum, intinctum; sauce Kr. (BörM: Mico. Előb).

Mártás: tinctus, intinctus MA. [sauce, brühe].

Mártatlan: abaphus MA

Mártható: tinctilis MA

Mártó: tingens, tinctor, tinctorius Kr.

gyertya-mártó. Gyertyamártó asszony: mulier lychnaria PP. kerzenzieherin PPB.

Mártód-ik: [intingor; tauchen, getaucht werden]. Meg sételtél napot, vérben mártodot holdat fognak szemelni (Láp: Tük. H.86).

Mártogat: sapius intingo Kr. [wiederholt eintunken]. A sültedhez adattatnac mártogatni való étkec (Com: Jan. 111). Az maralék étket kedvest mártogatnya (SzBodó: SÁDics A1). Kenyérrel mártogatva főruk életik pücsenye mellett (Radv: Csul. III.49).

[Szólások]. A gazda elhiteti magával, hogy forrón szeretik, holott szinte azok, kikkel mártogat, törekednek ellene (Fál: BE. 578).

fől-mártogat: [absumo repetitis intinctibus; austunken].

fől-mártogatás. Fől mártogatása való jó ízű levetske (Com: Vest. 127).

Mártott: tinctus MA. Mártott falat: intinctum PP. Az kynek ez mártot kinyer zeletet adom (ÉrsC. 88).

MARTALÉK: 1) praeda, manubiae MA. Mártalék, ragadomány: praeda; ramb (Com: Vest. 112). Fél kelce egyel es martaleket adu ew haza nepenek os cetelt ew lenynak: deditque praedam domesticis suis (ÉrdyC. 411b). Martalekra es veszedelmre vitte eletet (Mol: Sám. 40). Hogy az őrdög kőnchben martaleket tohessen az hűnekbe (Mon: Apol. 258). Ne szemvedyence dűbös martaleket szerzeni az istonnek nyútaban (Mon: Képt. 3). Martalék prédával jönnek vissza (Com: Vest. 98). Szép drága martalék, nyerd el édes lovaskám (Kisv: Adag. 177). 2) [primum azimen velites; vortrab, plinkler]. De ezek csak esatizó martalekek; jor, menjünk a dandárra (Pázm: Kál. 1766. 456). A fejedelm elsőben martaleket és esatit rendel; annakutána az ítűköztre bátoriság vitézekből dandárt és derék sereget rendel 6601. Az istatnál legelőször apró pohárokkal kezdik el a esatit, mint valami martalekoldkal; azután a derék harezok kezdemek nagyobb pohárokkal (Pázm: Préd. 222).

MARTALÓC (martalóc; Monrók. III.90). 1) mungo C. Ver: Verb. Szót. 21. Martalótz, a ki embert, lovat, vagy egyebet lop, elad vagy tsérli; mungo PPB. Boslia, martalóc, jancsár nagy sok jovo (Tim. 37). [Martalóc: keresztényen zsoldos, ki a török rendszeren csak várőrizetre használ, de szükség esetén egyéb hadi szolgálatra is." Szilády jegyz]. Lippában hogy két ezer terekkel, jeles hadiakkal, martalószokkal (Monrók. III.90. Lev1. 1335). Az tohagyoc, martalócoc, taturoc messe földre előtűne egy kis nyeresegert (Bom: Évang. IV.21). Haydu, ko-

borlo, rablo kőnű, gyalog sereg, mint ammi koborlo hayduink, vagy haramiánk es martalócaink, lopna jártak (Mel: Sám. 418). A szent libliát megmeri süttetni, mint valami martalócot, pibéket (Matkó: BCsák. 208). Pibék, avagy martalóc (392). A ki a meg-őjtött avagy tisztogatott ruhákat eladni kísézi, sibvásáros martalóc ruhá tisztító és ékesető az (Com: Jan. 98). Martalócot jancsárokat vagánac (Salánki: Clad. A3). Martalóc modgyára fűvén a' praedára (Paskó: ESir. A3. Hall: Paizs. 228). 2) [praeda?]. Praedánac, martalócznac okáért: praedae causa Com: Jan. 148.

Martalóci: mangonicus MA

MÁRTIR (martir) SándorC. 15. Istvan martely Bas: Credo. 137. martellók Irat: Perk. 114. martyll ÉrdyC. 153b): martyr MA [mártírer]. Martyroknak fenews serege (KeszthC. 70). Fwld mla minden martiroknak tizesseget (VirgC. 28). Azt bitek, hogi meg givztek az zent martyrokat (89).

Mártirizál, mártizál: [torqueo, crucio; martem]. Tevb martyrokat es mártizlatk vagy meg evlték (ComC. 67). Egy zwz, kynek neewe wala cordwla, feltelen azon eyel el reytelez wala, demaga hotakelve ky yeletumangath es martyromsagnak koronayt weve; de hogy ez zwznek yunepeth nem ylleneyek az egyeb zwzekel, azért hogy az egyeb zwzeekkel nem martyzatath wala . . . (ÉrsC. 583b).

még-mártirizál: ∞ Az zegbeu kereszttyeneket, kyket Abmachius foyedelem meg martizalt vala, Valerianus, Tiburcius nagy tyztősseeggel es isteny feelelemmel el temetyk vala (ÉrdyC. 651).

Mártirom: martyr MA. [mártírer]. Mártirom, a kit meg-égettek: massa candida PPB. Profetauk apostolok martyromok (SándorC. 1). Martiromma zeutle (NádC. 475). Crisustnak martiromi, kik . . . 5 vereket vntottak (BodC. 29. DebrC. 134. TelC. 264. ÉrdyC. 80. 506. Born: Préd. 29). Mártiromok és mind az régi szentők, együtt lécsen szentőknek sokaságok (RMK. VI. 41).

Mártiromoz: torqueo, crucio Kr. Az erotnekekvel bodogvl meg martyromoztatot (DomC. 301).

Martiromság (martyromság MA: Scult. 1): martyrium MA. Kemanya vala az martiromsagot (VirgC. 28. WespzrC. 105. DomC. 25. DebrC. 29). Nagh martiromsagot (PozsC. 19. ÉrdyC. 352b. 358). Martiromságnac coronát veendő volhánac (Helt: Krón. 31. Zvon: Post. H.414. Zrínyi. 141. Illy: Préd. 1334).

MÁRVÁNY: marmor MA. Az verevs marvan koporsot az serre teny (MargL. 197). Marwan koporso (ÉrsC. 413. CsomaC. 33). Márvány golyósböcskő (Com: Jan. 208).

Márványos: [marmorhaltig]. Mennyünk ált márványos bogyeknek szorossan esengő tiszta viznek pásztrángos patakján (Orczy: Nüf. B3).

MÁS: 1) alius C. [ander, ein anderer]. Más módon: aliter MA. Más után éneklő: succentor; másra magyarázza: aliorum accipit PP. Más: aliorum MA. Másén kapdosó: vulturinus PP. Máséből gazdálkodni: alienis copiis deos venerari PPB. Twr tenek egy meny fraternek mas frater ellen veteledny: in fratrem alium (ÉhrC. 93). Felelet vőnen almocban, hog ne monnasec meg herodeshez, mas vton fordolanac meg forzagocba (MünchC. 17). Ki kenzerőitend togedet ezer vőpésre, men ammal mas kettőt: alia duo (22). Lata mas kot atyndyukat: vilit alios duos fratres (JordC. 364). Vghen hamar mas lewolet yruak (ÉrdyC. 547b). Tadeus nagy mas newel Judas (598). Vallom bwnasse magamat maast vel vtabun (VirgC. 81). Akyt eg helwly maset viznek (68). Az maset, any nem wue, azt agia meg (90). Hatal-mual maset el ne vegyic (Born: Ének. 85). Hamar massa változik: subito alius (Deesi: Adag. 290). Valami

gyen meg eshetett, másónis meg eshetik az (Zvon: Post. 1. 9). Az edényeket egyesek itálra, vagy a mire másra akarták, arra deputálták (Bal: CsIsk. 31). Isten akaratyát mássá tette (Zrínyi: 169). Mi is mását [így] olvasom a Bucerus haláláról euidamónál (Pós: Igazs. 1451). Az ember mássá léssen: efficer homo alius (Illy: Préd. II.26). Még ha más férhez bírja az úr en is, ez jószágokat holtáig bírlassa (Gér: KárCs. III.307). Épp rendbe szedő a kollégiumot, kívánta onnan ki-irtani a mások munkájokkal élő heréket (Bod: Pol. 178). Az után nem st, a mit mások kívánnak, attól nem tart, a mitől mások ittege félnek (Fal: NE. 9). Avval meg nem menekedel a intéstől, hogy veled sok más vét (Fal: SzE. 515). A ki ástól vár ehédet, nem mindenkor lakik jól, nem eszik egyet hasával: wer da wartet, bis ein ander ihm zu essen bringt, er wird oftmals schmal beissen müssen (KirBesz. 108). **2)** al- MA. [secundus, sequens; der andere, zweite, folgende]. Ez azaz kyalne azzomnyhoz ket kowettett egymasan; megfor- lalalew es az mas kewetys meg tere (EbrC. 122). Ig előz- meghalnan azonkeppen a masot vizikuala megkaromlatra- quentem deducebant (BécsC. 86). Ma vagyon, es mas nap kemenezeben vettetyk: hodie est, et eras in clibanum mitti- r (JordC. 371). Ne legyenek zorgalmatosok egy naprol masra testi: NT. 12). Harom rendbely zomorusagot ualnak; első: essernes kalalt; mast zomorusagos kesserőségöt; harmadot ttenetős felelmet (KazC. 1). Sínak miképen ha maas ogli sebeswlt cristust latuayak (VirgC. 29). A felét a edalóknac adá: a más felét adá azzoknac, kie vigyáz- nac (Helt: Krón. 196b). Szent luan honak mas napian- áan) (Göres: Máty. 68). Ha az korezoman igen meg loholliakis, este faiasabol ismeri meg mas nap (DecsiG: Préd. 31). Méné- ac hozzija más esztendőben: venerunt quoniam anno secundo MA: Bibl. 145). Első rendbéli, más rendbéli, harmad rendbéli 13). Egy kezzel istenhez vonson, másal viszaszatszt (Pázm: Préd. 64). A más életben ismég össze-hozattatunk (Mad: BHal. 30). Ha csak egyet hadszis az fészekbe, más esztendőre egént ott tojik (Lipp: Cal. 33). Nem adatik menyei korona jekre, ha rázogatják vállokról a törvénynek terhet, más világon em őltöznek ditsőségben (Fal: NA. 133). **3)** [par, similis; seines ejchen, ebenbild]. Termeezetynak nemessegegewel nyíkeppen hasonlatlan volt egyeb emberekhez es soha senky ewnye massa em volt, sem leezen (ÉrdyC. 529b) Ez dolog közt mondok rettene- es csudát, kinek soha nem hallottátok mását (RMK. IV.171). Pép leánt láttanac, kinee massa nem volna meszsze földlen (Helt: Krón. 81). Im egy krónikát mondok, meghalljátok; talám mását soha nem hallottátok (Tin. 105). Mátyás király régi jó yedelmek massa vala (Göres: Máty. 57). Az istennek ki lehetne massa? (MA: Bibl. V.9). Olly nyomorúságos kőszvényben győtrő- stt, kinek mását nem sok ember látta (Hall: Paizs. 439). Se nen, se túl a tengeren mását nem látták: ki vidámságát, ki ódos reátartását, ki kegyes erköltsét, ki szép elméjét ditséri (al: NU. 259). Mennél kormossal' mását, annál igazab képét lám azért a városnak (Fal: NU. 269). A vad mását, edos rsát pelda miként sajalja (Amade: Vers. 30). De akadt társára, tábjának mására (42). Mennék vele, leszz ott testemnek nyíg- isa, nintsen tanýájának körülbel' massa (Gvad: FNót. 3). **4)** antigraphum C. copia, exemplum, typus, trans-umptum MA. [kopie, abschrift] Mását veszi: transcribit. Mását adom vminek: pario; mását adás, [mását] elekedés vmi dologban: paratio; mását adó: pariator PP. az leveleknek igiről igire valo massa: transumptum (Ver: Verb. zót. 31). Im az cífrának mását küldém, gondolám, hogy talán egyelmednél mast nem volna a cifra (Nád: Lev. 138). Annak levélnek) massa illyen módon vagion: eorum exemplum infra scriptum est (Decsi: SallC. 25). Ez massa az lenélnek: hoc est exemplar epistolae (Kár: Bibl. 1411). Az írásnac mását ki ad ac (1503). Kéri az pápát, hogy küldgye mását nekik az győle- özet végezésének (Pázm: Kal. 173). **5)** [responsum; Antwort,

entgegnung]. Massát adni vagy fizetni: *pensare vicem PPBl. Ez lowelnek masath kwldij] (LevT. 12). Hogy mását adgya [az ütésnek] (Hall: III.125). Ő ellenségének helt mását küldtöte [feleletet küldött, megfelelt] (Thaly: Adal. 129). Eltűrni a csipő tréfát, és nem adni mását: souffrir la raillerie, mais ne point railler (Fal: UT. 186). **6)** Szülő aszszonynak a massa: secundae PPBl. [nachgebur].

[Szólások]. Egy kew mas on megh nem marad: non relin- quetur lapis super lapidem (JordC. 602). Egy nép á más nép ellen támad: exsurget gens contra gentem (Helt: UT. MS). Egy éy az más éynec beszél (MA: Bibl. V.9). Egy napról masra élni: ex tempore vivere (Decsi: Adag. 59). Más az hogy: ceterum, deinde, alterum quod est MA. Egy okaert mert; mas okaert mert (ÉrdyC. 591b). Nem igaz, hogy . . , mert egy az, hogy . . , más az (Zvon: PázmP. 279). Ebből nem következik, hogy a szent írás csak önne maga jó magyarázaja mondásnak; mert egy az, hogy . . , más az, hogy . . (Sámb: Isp. 33). Egyic egyvel, más mással mentegeti magát (MA: Scult. 45). Egy ezt, más meg más forgatott szívében (137). Oh mely nagy öröm lett mindjárt a nép között, egyik rózsavízzel, más mással öntözött (Gvad: RP. 145). Kinee egy, kinee mas rőttenetes nyualalyaja volna (Born: Préd. 218). Ki egy s-ki mas modon (Ver: Verb. Előb. 3). Legyen temen beimetek soo ees legyen bekeseg, egytek mastokhoz: et pacem habete alii cum aliis (Pesti: NT. 91). Egytete építse a másokat: aedificate alterutrum (Helt: UT. Ff. 6). Eggitők se vtiya az mastokat (Beythe: Epist. 6). Eggyitők az mastok ellen ne szol- lyon hazugságot (Szár: Cat. A4). Előttöm más, másutt meg más mondott (Fal: Const. 829). Más szól, s más gondol: alia Lacon, alia Laconis asinus portat (Decsi: Adag. 97). Se mását, se párját nem találja a sz. írásban (Fal: NE. 53). Se párja se mása széles e világon (100). A szépek ritkák, a kik valóban azok, se párjuk, se mások sok országokban (Fal: TÉ. 777). Masegygyik: alter C. MA. A középszerű értelmű ember, ha ugyan tsak kőrmös kézzel nyul a munkához, továbbá bírja, hogy sem más egy felséges eszt (Fal: NE. 373). Muto- gatja ugyan eredetit, de más egyéb kíváncos jó minsen benne (Fal: NE. 14). Más mi: aliud quid SI. Más néme ly- lyeket, a világi érték és gazdagság segíti az isteni szolgálatra (Pázm: Préd. 597). Ábrahám, nem másnak valakinek, hanem magának hitt az istennek, mikor meg igazula (Pázm: Kal. 451). A gonoszág nem agy a kisbíróval, ha nincs kitél mástól féljen (Fal: NE. 24). Ő mind-azon-álatl többre másra soha sem ástozott, meg elégedlvén azzal, hogy meg felelt köteletségének (Fal: NU. 278). Az más éjjel oly nagy gyomorfájás esék vala reám, hogy soha oly igen az én gyomrom nem fájt, de immár semmi dologom (LevT. II.32). Haza megyek, a más éjjel sem aludtam (Gvad: FNót. 84). Ez elmwlt mas hetlen (LevT. 1262). Más dologába avatja magát: alio- num arat fundum MA. Más káran tanult: alieno periculo cautus PP. Ezután affélében más szájával nem eszem s szavát sem fogadom (Monlrók. VIII.61). Ezekből érthetők, hogy ew hozza azon malasztan ez vylagon fele es massa nem volt (ÉrdyC. 560b). Fogadban is nem lesz erőbságban másod (Czegl: Japh. 6). Azthsem bannam, ha kegyelmednek maas tytartoya lenne nalamnal (RMNy. II.79). Nálamál én más bírót nem keresek (Valk: BBánt. Nem szabad más szószedőt keresnünk annál, kit ő ajánlott (Magy: OrszR. 19). Nem láttom más kezében a biblíánál (Fal: NA. 176). Az menniere A Christus rendeltetett szemel az valtsagnak tisztire, mas az attiatul (Fél: Tan. 252). Ki érheti által, hogy a ki születik, annak más természete nincsen a szőlőtől? hogy az atya nem idősb a fiunál? (Biró: Préd. 110). Ha a sz. lélek más az atyától, és fiútól, tehát különböz mind a kettőtől (111). Kinek az egész világon nem találkozott erőre párja, sem massa: cui par est nihil et nihil secundum (Martial. Biró: Préd. 11).

A masunc, anagy a harmadunc eszébe venne (Helt: Bibl. I. c2). Eggyne az masunknak vallast teyen (Fél: Tan. 245). Az corrigálás lett hol egyikünkfil, shol másunkfil (Zvon: Post. 4 b). Mi is regenten valunk . . . gyűlölködők, egyikünk az masunkat gyűlölvén (Szár: Cat. A2). Eggykewak massynk lyrenckowl nem zall valami zeresekre (RMNy. II 32). Sem aathya egyewuk magat massynk akarathynalkwl valami thyztbe (8). Eggykewuk massynkoth tanyela: alter alterum docet (Heyd: PCF. 15). Amy egyteknek kedves, mastoknak a ne legyen vtalatos (VirgC. 123). Legyen beköszeg, egytek mastokhoz: habete parem ali cum aliis (Pesti: NTes. 91). Egytöc a más-tokért fel ne fualkodgye egy más ellen: nunc adversus alterum ne infletur prolio (Helt: UT. 3). Egytök so vtallys az mastokat (Bethé: Epist. 6). Mindönitök a mastoknál alib valonak itellye magat (208). Egytöc a mastokat varna kestee: aliis alium expectantes cunctamini (Deesi: SallC. 43). Nincs nagyobb okom, hogy egytöckhez hajoljak inkább, hogy sem mastokhoz (Pázm: Kal. 645).

(Közmondások). Könnyen felejt ember a más nyavalyáját: cito faceret lacryma in alienis malis Ppl. Az ki másnak vermet áss, ő maga esik belé: incidit in foveam quam fecit (Deesi: Adag. 5 251). Másnak gyakran a kit kíván ember, maga esik bele (MónTME. V. 198).

ajándék-mássa: autidolum MA. gegengeschen PPB.

böjt-más: (mensis martius; márcz) Első negyede böjt masnak leszen böjt elő hetűn szentes lagylással (KNagysz. 1621. b).

1. eggy-más: alter et alter MA. leinanderl. Egymást: se invicem; egymás után: alternato, alternatim MA. Egymás hátra törvényeket inni: leges alias super alias facervare; ellenkednek egymással: inimicitiae sunt inter eos PPBl. Egymás gyűlölés: odium mutuum, reciprocum Sl. Egymást megismerése: se cognoscere (DeesiC. 7). Egmas ellen: contra se (74). Ön egymast elarollac: invicem tradent (MünchC. 58). Egy mas wtan: unum post unum (JordC. 652). Egy mas akarattyawal: universo concilio (500). Konyorzhemnek egymás akarattyawal wr istennek (ÉrdyC. 513b). Zorossotók egy mast (DobrC. 71). Azok igen eg mast zeretők (SándC. 1). Egmasnak kwzmonok (VirgC. 87). Egmas zaat nem halamaak (105). Egmas halla tástun egyenők valának (RMK VI 52). Egymás ellenében: altrineus (Helt: Bibl. I. F4). Mőzlen az emberce egyenő akaratuac, igen nehozen fér valaki hozzáoc; de ha kétségössce leszne egymáshoz, oda veszet minden dolgo (Helt: Mes. 419). Egy másra kepest sinac nagy ity szóval (Göres: Máty. 56). Egy más kezére alni: sphaeram inter se reddere (Deesi: Adag. 185). Egymástul meszi ifőnd születet emberek (Dial. 121). Soc egy mástul különöz föltokból áll az mise ruha (422). Egy-más utánvalo következesek (Tob: Vig. 32). Egy mas nyomorgatóc (Bon: Préd. 215). Saul és Jonathas egy más szeretőc valának (MA: Bibl. I. 277). Azzal akarta az alázatosságot, és egy-más szeretetet bennünk gyökereztetni (Pázm: Préd. 208). Egymas rublás (DeesiC. Préd. 31). Szépac legyén hittel, remén-séggel egymás szeretettel (Uf: Hőnec. 13). Kőtsónis, vagy egy-más segítség (Mad: Évang. 509). Az egy mással való jó tetel a természetfil avatik belénk (Laud: UjSegits. II 832). Jőjjenek el a terhes kősirokkal az emberek egymás után, az után jőj bé tois (Hall: Hlhist. II 210). Tovább nem beszéltünk egymással, nehogy valaki egymással kapjon. Mik: MulN. 219). Paritýázzen egymásra a két fél, az egész pásztorság szöno lúttára vérző sebh (Fél: TÉ. 711). Egymás derekát kapnak, megforgatták tarsokat (Fél: Vers. 569).

(Szólások). Egmas masie tel megalkoztatott: a se mutuo separatus (DeesiC. 55). Tartozok egmas mastoknak labát meg mosni: vos quoque debetis alii aliorum pedes lavare (Sylb: UT. I. 148). Egy masunknac terhet herdozoc (Bon: Préd. 289). Egy mastoknac birodalma alatt esmeretec magatokat

(Pécsi: SzűzK. 13). Thwes egietők a mastoknak labokat meg mossatok (WesprC. 47). Fegyonyth egy kwk masynkunna k tagy: singuli alter alteris membra (Konj: Szűz. Róm. 12 5). Sziveskednek egye másikat segitvén (Gyöngy: KJ. 77). Szolwan eggyk massal (RMNy. III 121).

2. eggy-más: recula mixta, utensilum congeries MA. (verschiedene dinge, allerhand) My drabantink ly aratoknál ly egymással kywól forgolokat (RMNy. II 175). Az házassághoz sok kell, bőv kötség szolgálok körül való sok egymas (Hall: Paizs. 337). A tsoléses gazda hogy ragadozza egymást füstölő házából (Megy: 3Jaj. II 300). Több egymas dolgoknak előhozása után, mind a nyolcz dümák körül vettek és kérték (Gvad: RP. Előb).

eggyet-más: (eggyetmást: varia, diversa Kr.). Javaslája valakinek egyetmási: recula PPBl. Egyetmások: bagagia, bagasia PPBl. Irjon ki az Stanyi Péter uram nálam maradt egyetmási felől (JevT. II 394). Másod napon, egyetmást terhet kihánytác a háiból: sequenti die factum fecerunt (Helt: UT. 05). Elpróldátott egyetmás (Hall: Paizs. 59). Ha téiben her-telen meg szarrad egyetmási papirusz anagy egyb, nagy deret és fagyot isegyez (Cis. G3). Az hadi egyetmas az ele boesattat sereg után vittek vala: impedimenta sequelaunt agmen (Förö: Curt. 173). Pénznek es egyeb fele egyetmasoknak komoniki: dispensatores rerum et pecuniarum (Ver: Verb. 197). Az edgyet-más dolgoknac, marháknac tartasac befogado helyec vamae (Com: Jan. 1 8). Mőrt fithkönek egygyet-más baloz itéletek és balgatag gondolatok a ti szíveitekben? (Gkat: Váls. II 1262). Eltöröltök eszt a papisták: kik az ő bővös, bajos edgyetmasoknak megl szentelésében minőnik a só, víz, vész, ezkös ágak, az istennek méltóságos nevét betstelenittek (Várm: Égő. Szöv. 53). Omlakónok sok széppénzenmöl és egyb egyetmasommal (Monfrók. VII 351). Fehér lovat szorázik, melyen ugyan csak kalamiris lüdn és egyb egyetmasomát herdoztam (Bethé: Élet. 365). Egyetmást elő adgyad neki (Gyöngy: Char. 141). Felmentek az urak szobájában, az egyet-mással, a polgyaszt vitték fel (Kőrösz. 97).

eggyetmásokcska: Az lüdnban lévő kevés egyetmásokcskán számának rendi ly következik (Monfrók. VII. 200). Mesterségesen tsinált edgyetmasotshálból gazdagiságot gyűjtjenek Teleki: FLél. 79). Nem volt szabad, hogy senki is nékik mosson, hanem magok dőiben bele mártják vala a vízbe egyetmásokslájokat (Bod: KÖstr. 96).

fele-más: impar, dispar MA. hybridus Sl. (ungleich, gemischt, gekrenzt). Királó azzon felemás ynguel, kőrnüközven armias öltözölbe, tofog fel-dőre allapok: in vestitu deaurato, circumdata varietate (DobrC. 101. KeszthC. 114). Alapeek kyalac azony the yagad fele felemás aranyas öltözölbe: astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato (KulesC. 110). Felemáshoz meg ne társolkodgye: senki (Helt: Mes. 21). Fele más barnot nem szabad volt őszne fogni (Dáv: Útm. 90). A felemás vallásnak házassága iston előtt nem kelyes. Vallást. 375). Felemás emberhez ne szál, a hol vőn legyen a gazda, és ifj a gazdasz-szony (Hall: Hlhist. II 175). A fele-más, járom szegre vonó, a vész-szís rozó életül társul megzeretett házasság (DEmb. GE. 149). Megkoresodván a sido nyel, ki tiltotta, hogy azon, a fele-más nyelven ne íratnék sz. írás (Sall: Var. 74). Felemás nem-zeti születtől származott (Gkat: Váls. 164). Fele más igában vonnyák itt a jármot vedel (Czegl: MM. 97). Fele-más négy lábú allatoc: loroszán-párdutz, teve-párdutz, őszvér stb. (Misk: VKert. 271).

gyermék-massa: secundae; nachgeburt. Ha az azzony allatokat meg fűtölde benne, hany korság-klból tisztulnak: gyermek massát ki hozza belőlök (BeytheA: Fővk. 990).

ing-mas (ing-massa: femoralis MA): tunica MA: Bibl. I. 92. Az ő helyen való ruhával az ő fia testet által köte, mert

masképpen az evangelisták írják az ímég-másos lezagattak ala rola (ÉrsC. 98b). Chinály gyolcshol ímég-masokatis nekic: ácies et femoralia linea (Helt: Bibl. I. 44). Az ímég másis egye fel az ő testére: vestietur et femoralibus lineis (Kár: Bibl. 192). Tsinály neki lábra-valókat, ímég-masokat gyóltsból, az ő szemérmeknek befedésére az ő vekonyoktól fogva az ő imporokig (Bod: Lex. 106).

Levél-mássa: levének-mássa; autographum PPB. [antwort-schreiben]. Megh ertly thy keg ez jelen nalo levelekből és az egy levelelnek massabol, hogy az meghe nevezeth zemelieknek egy szombathy ember adossa maradoth volna (RMNy. II.97).

ráväs-mássa. Egk bjroja ewth kapwth mecoth lo az twasmasarwl (LevT. I.159).

Másfelé: aliorsum C.

Másfelől: ex altera parte SI. [von der andern seite, anders]. **1)** Mykorth az zentók mongyak: mas felől az karhoztak wótyk (SindC. 20). Tartyác vala az ő kezeit, egy felől egyye, más felől másic: sustentabant manus ejus ex utraque parte (MA: Bibl. I.65). Ibráni uram is túl másfelől rajta leszen az ellen-egen, imét mi is (RákGy: Lev. 170). **2)** Angyalnac nevezetie, e más felől nevezi ő maga magát istennee (MA: Bibl. I.50). Más-felől a gazdag, minden-nap frissen öltözött (Pázm: Préd. 31).

Másféle: alius generis, alius modi MA. [anderweitig, anderer]. Ez eeltyen felec kwlechokak enghedő Cristus, de ennek elette vannak mas fele kwlechay (ÉrdyC. 370). Tokaji bornál másféle bort doctor uram imja meg nem engedő (LevT. II.370). Egyye ám az igen jó szagu, az masic fele sarga a virága (Herb. 72). Sokkal másféle gondolattal jöttem ide, mint a helyel kijöttem (Mik: MulN. 286).

Másik: alter, alius MA. [der andere]. **a)** Masie. Celionnac inuatiat: alter Celion vocabatur (BécsiC. 1). Egic masictól meg-elaztatott: a se mutuo separatus (55). Egyket gyóltóljee és az asykat zeresse: munu odo habet et alterum diligit (JordC. 71). Egyik masyknak ifya sem mondatyk, sem lebet (ÉrdyC. 6). Egyk teczik vala ifynak és az masik vennék (VirgC. 59). Nem bátorsagos egy szomszód az másiktól és egy atyafi az másiktól (MA: SB. 122). Egy napról a másika éldegél (Laud: UjSégis. 112). **b)** Másik oka mondatyk (CornC. 8). Masik bátorság, kórny ember alytya . . . (VirgC. 11). A ki urunk első jövetelének alázatosságát nem bötsüll, másik jövetelének rettenetes-égét el nem kerüli (Pázm: Préd. 4). Mindazonáltal másik lézról . . . (Illy: Préd. II.231). **c)** Forgolódik kiki, gyózedelmet karván venni ellenség másikján (Halt: III.292). Maga másikjában, avagy barátyjában (Pataki: Reg. 191). **d)** Az egyikéne adot 50 forintot: az másikéne adot 60 forintot: az armadikéne adot 70 forintot (Helt: Arithm. 118). Két szent rüsbeli mondás, kinec egjike vagyon írván Esuásnál, masika eremiásnál (Zvon: Post. II.269). És egy nyomoruságát a' máka éri (Csúzi: Sip. 701). Egy régi philosophus azt kérlette gyszer a másikától (Mik: TLev. 167). Ha pedig egyik éneket rhondgyák, másikátis kezdhetnek és mondhatnak (BiroM. Lang. 138).

[Közmondások]. Egyik kéz az másikat mossa (Deesi: Adag. 9). Egyik farkas az másiktól tanul: aspis a vipera (296).

Másit: altero SI. [ändern].

még-másit: muto Ver. [verändern]. A gondolatlan ígérés, egy éretlen eltekélt, jó alku megmásítani (Pal: UE. 494). Ajda: Kriszt. I.161. Kr.

mégmásithatatlan: inalterabilis Kr. (Vajda: Kriszt. I. 39).

Másként: secus, alias, aliter, alioquin SI. [anders, sonst]. Iert másként nem közziklún, hanem fővényen építettett volna

(Szentiv: Verseng. 64). Segéllyed nyavalyást, maskint el-temetem (PhilPl. 19). E nekem igen jó aszszonyom volt, másként is derék, okos, értelmes aszszonyásig vala (Ház. II.54). Másként nem tudnak segíteni magokon (Pal: NU. 291).

Másképpen: **1)** aliter C. [anders]. Tegnap napon mas-keppen hattam ez hazat, homem mynt latom lenny (ÉrdyC. 513b). Maskyppen walo leweleth aggyon kog (RMNy. II.123). Johan ki maskyppen Gangessee mondatie (Szék: Krón. 8). Végy kolonizát, másképpen szekérkenőnek hiyak (OrvK. 82). Alamis nákot tegyünk, holott másképpen nem lehet üdvözülhünk (Illy: Préd. II.175). Nem lehet hogy hiba ne légyen senkiben, mert másképp az erköles nem lesz szépségiben (Orczy: Ninf. A7). **2)** [egyképpen—másképpen: partim—partim; einerseits—anderseits]. Ezt egyképpen az isten ereszti büntetésül közlken; másképpen, az emberi vélekedéseknek bizonytalanságából származik (Pázm: Kal. 576. Ver: Verh. 152).

Máskor: alio tempore SI.

Máskorra: [ad aliud tempus; für einen andern Zeitpunkt]. Hídat csináltatt ki az bástyán, de én megírtam, hogy most az hadak ott körül vannak és hadná máskorra az lud csináltást (RákGy: Lev. 46). Az menyegzős ruhát máskorra téteti, az leoldott szabályát megint felkötöti (Thaly: Adal. I.149).

Másod: alter MA. [zweit]. Másod nap: postridie MA. Másod-rendbeli: secundarius C. Másod szántás: repastinatio MA. My-keppen masod Jacob: tamquam alter Jacob (EhrC. 124). Ki masod vagok: qui secundus sum (BécsiC. 8. MünchC. 53). Masod meenes: secunda profectio (JordC. 727). Masod reze: pars secunda (KeszthC. 79). Masod ydöben [más alkalommal] (ÉrdyC. 568b). Meely bezedőklből keth dolgot erthetewnk: egyet azt, hogy . . . masodot hogy . . . (590). Másod ymadczagh (CzechC. 12). Zent margit azzon kedeg egyk vala masod aztalnal az zolgalokai (MargL. 24). Masod vasarnap (DomC. 107). Masod eyel, harmad eiel (VirgC. 85). A kire Ferenczet bizod, vagy masod vagy harmadnap az te eljövésed után megsüjtsa az alldódot, hogy féljen idő, bizony különben nem jó leszen (Nád: Lev. 64). Masod nap előne a gazda az ő fiaual és az aratashoz kezden szepen le venek a buzat és keuekben kötuen kalandgyaba rakak aszt (Helt: Mes. 483). Másod éyen be álla a Dma (Helt: Krón. 114). Ezön az napon, es masodon köddöket mond lemie (KBécs. 1572. Ev4). Masod rend szerint valo (Mon: Apol. 2). Az eretnek embert, ég anaq masod intes vtn el tanosztassad (Fél: Tan. 235). Az király vtn masod (Kár: Bibl. I.510). Első allando igazság . . . masod igazság (Zvon: Osiand. 94). Másod napon: eras (MA: Bibl. I.61). Ruben seregi másodoc legyenee a menetelben: turmae Ruben in secundo loco proficiscuntur (MA: Bibl. I.119). Husvét utólyta, vagy masod husvét (MA: Seult. 523). Másod nap nem-is tudgyák mi esott raytok (MA: SB. 36). Másod napon: postero die (Balog: Corn. 137).

[Szólások]. Másod magával: bini Kr. Másod magával lett volt a' világra (Hall: HfHst. III.209. Zrínyi. II.9). Masodmagam-nal eltartom (Thaly: VÉ. II.72).

Második: secundus C. [der zweite, der andere]. Második rendű: subsecundum C. **a)** Tarcz hwnky az masodykat és [arodat]: praebe illi et alteram (JordC. 368). Egyk olyan zykseedi, mynt a masodyk (ÉrdyC. 133). Mynd eett ez vylagon, mynd az masodikon az az holta vtn vezedelmes (517). Egyk yrygly az masodiknak tyztössegeet (565). Egk az masodik böcböletinek és tisztessegeinek ellene mondoia leszen (KBécs. 1572. F2). Krisztus az atyától második az böcsülletben, és bi-rodalomban (Pázm: Kal. 385). **b)** Masodic fogadalonnac ellenys vetkeztem (VitkC. 26). Az ő masodic iöuetelenel routtyaal a negyedic birodalmot (Helt: Bibl. I.44).

Másodképpen: [secundo modo; zweitens]. Az fywsaag kethkeppen veetetyk es ertetyk . . . Masod keppen veet[et]yk

az flywsaghi termeezet zerent valo zylotteeskeppen (ÉrdyC 461). Az istennek képe elsőképpen vagyon az lélekben, másod képpen vagyon az testben (KCSikp: Woll. 67).

Másodszor (*masodzer* BécsiC. 53. JordC. 441. DomC. 509; secundo C. BécsiC. 53. MünchC. 65. [zweitens]). Az fevlyly jelyest jumar masodzer vtaia meg (MärJ. 29). Ewa masodzer zylee hō attyattlyat Abelh (JordC. 14). Masodzer megi neky yeleneek istennek anyala (338). Hozzauk ymo masodzer yowz be te flyaddal (ÉrdyC. 340).

Másodszori: iteratus Kr. [zweit-, wiederholt]. A nagy-bányai reformata ekklesiának másodszori megzavarodásakor (Misk: VKert. 15).

Másol: altero MA. [ändern]. Fél napjaím után mássolván kedvetem (Megy: 6Jaj VI 8). Érti az homlok s oreza is másolni, mint a sző díktállyal, nem úgy tolmácsolni (Gyöngy: KJ. 78). Inkább magam veszem életemet, mint másollyan hozzád lévő hűségemet (Gyöngy: Char. 36).

még-másol: revoco, nuto consilium PP. [abändern, verändern]. Meg másolja a vásárt: alit ab emione PP. Meg-másolt alkalmom: *interisae pactiones PPBL. Sötetlet bočata és fket megsejteteite és f bezedít meg nem masla (163rC. 186). Megmásolja szerzését: irritum facit pactum suum (JordC. 324). Nem másolhatok meg hū bezedet: non potuerunt verbum ejus reprehendere (600). Bezedet meg maslanaa (ÉrdyC. 81b). Megmaslan gondolattyaat (526). Hatra hyom es meg maslom (ÉrdyC. 266). Ő beszedet hōgi meg nem maslanaja (CsomaC. 3). Azt irhatom Kőnek, hogy Loránt Orsyk megmásolta az fogadást (LewT. II.39). Es az én béremet tiszser masolta meg: immutasti mercedem (Helt: Bibl. I.13). Elhattac á törüent: es meg másoltac á parancholatot (Helt: Bibl. IV.42). Meg nem massollyne, nem hamissittuac az istennek igéit: non sumus adulterantes verbum dei (Helt: IT. 56). Meg másoltac akaratyokat (Helt: Krón. 79). Eszt az istennek rendelését senki meg nem masolhattya (Dáv: KKER. K5). Az írást kōt az király gyűrdőnel meg petsételne, nem szabad meg másolni (Kár: Bibl. I.506). Ha arra kötelezett volna, sem pápa, sem concilium azt meg nem masolhatna (Pázm: LuthV. 59). A decretomokat meg másolni és fel bontani illetlen dolog (Com: Jan. 135). Igéretünket meg nem másoljuk (Monlrók. VIII.49). A király megmásolta a sententiát (Illy: Préd. II.476). Az kit igaz szerelem öszvehársolt, azt még az halál-is soha meg nem másolt (Könyi: IIRom. 177).

mégmásolás: [alteratio; abändernug]. Megmásolása a vásárnak: emtionis renunciatio PP. retractatio Kr. Meg másolás nélkül: absque retractatione (Káldy: Bibl. 248). Az héában való szegődésnek megmásolását inkább ért tanácsnak, mint sem alhatatlanságnak kel tulajdonítani (Prág: Serk. 939). Megmasolás: revocatio (Ver: Verb. 243).

Máslás, másolás: 1) alteratio, commutatio revocatio MA. [ändernug, abändernug]. Ima adac egymásna á frignyec cickelit, hogy másás nem lehetne az végezésbe (Helt: Krón. 128). Az világosságnac atya, a kőnl semmi másás ninczen, sem változás (Dáv: KKER. M2). Egy az köröztesg, mellőne mosasat semmi masolással meg nem kōl hadoretani (Zvon: Osland 125). 2) secundarium, deuteria MA. Lőre, másás: vimm secundarium, liuren frank Nom. 43. Az io bor ezigerő [ezigerré?] és másásnaa lōtt (Dáv: KKER. V2). A szőlő magokból avagy törkölyökből lőre avagy esiger, másás (lora seu poscu) leszen (Com: Jan. 85).

[Máslód-ik]

még-máslódik: [alteror; abgeändert werden]. A frigy becsülettel megtartóztatván, meg nem máslódik (Monlrók VIII

229). Ez kegyelmes levelem érkezvén, az ti részetekről az hit és frigykötés meg nem máslódik (MontME. III.15).

mégmáslódás: [alteratio; ändernug]. De a megszentelés a mineműségnek megmáslódása és mintegy megfordíttatása (Mileg: TÖszl. 101). Az ő végezésének semmi meg másolódása á nála nincsen (Uzoni: Dáv. 65).

Máslódás: alteratio Mileg: TÖszl. 135.

Máslóhatatlan: inalterabilis Kr. [unabänderlich]. Máslóhatatlan végezésnek mondgya, hogy minden ember meg-hal (Pázm: Préd. 4). Máslóhatatlan bíles mondás (Illy: Préd. I.238). Meg másolhatatlanképpen el-végeztetett dolog ez (Megy: 3Jaj II.104). Minden reményemet istenbe vettem, másolhatatlant aztat fel is tettem, hogy már életemet egyszer megjobbitom (Gvad: RP. 104).

[Másra]

égyre-másra: [im ganzen, insgesamt]. Mikor bírő uram Budára mōnt, költött akkor egyre másra 7 ft 52 d (MontME. 134).

[Mással]

éggyel-mással: ∞ Lehetett eggyel-mással német gyalog 12 ezer, 6 ezer lovas (Monlrók. VII.79).

Másszor, mászzszor (*mazzzer* DebrC. 69. *mászzerre* Tel: Evang. II.618): 1) alias C. alia vice MA. [sonst]. Hat korjwal wjthenek (gabonát, azaz ecerjs haromal, mazorjs haromal (LewT. I.269. Tel: Fel. 65). Az ilyen keseriűséggel egyszer-is mászzor-is megismérteti, és megűtáltatya a világ javait (Pázm: Préd. 34). 2) [altera vice; zum zweitenmal, das zweitemal]. Valaki a víztől es a zent lelőktől ismeg mazzzer nem ziletik (DebrC. 69). Ha a halogatas nem volna, eddig mászzzor-is megűtűtűne volna: iam vice altera venissemus (Helt: Bibl. I.X3). Wyiomian maszor szűhne (Born: Préd. 38). Az eretnekektől keresztöltet mászor kellyen keresztelni (Pázm: Kal. 798). Mászor valo oszlas: secunda divisio (Ver: Verb. 89).

[Szólások]. Mint ha mászzzor lennék ez világra: iterum tranquillitatem video (Deesi: Adac. 90). Mászor lennék én akkor világra (Thaly: VÉ. II.79).

Mászzorra: pro alia vice, ad aliud tempus Kr. Mászzorra tartja: reservat; mászzorra tehető: conditiuus MA. Maszzorra halasztá fket: distulit illos (Helt: IT. n.7). Mászzorra halaszne (Born: Préd. 393). Egy részt meg űtte, a többit mászzore tőtte (Tel: Evang. II.618). Iob volna mostani vtozat maszzorra halasztand (FortSzer. I.4). Mászzorrais hagiok benne (Bal: CsIsk. 34). Mászzorra hagyd azt, ha frissedhet, furtsábbat nem tudsz mondani (KirBesz. 13). A többit hagyjuk maszzorra (Fal: TÉ. 96). Mászzorra mőhna bár a le-fekűvés (ThalF. 20). Mászzorra legyenek [máskorra maradjanak] (Orezy: KöltII. 195).

Mászzori: diversi temporis MA. [anderweitig]. Az mi megmarad az mi életűktől mászzori szükségre meg kel tartani (MA: Bibl. IV.16). Mászzori időmet tsak sírással, s józantással töltöm (Könyi: VM. 45). Hogy a pénz emberség, a ruha tisztesség, ám mászzori mondásomból hallad (Fal: NE. 39).

Masunnan, másunnét, másunnat (*masunant*: aliunde Kár: 2Könyv 58. *masunant* Mon: Apol. 4. *másunna*! Toln: Vig. 117. *másunant* Hall: Paizs. 75. *másunnét* Csúzi: Sij. 5599: aliunde C. [ander-woher, sonst wo her]. Másunnan jött: adventitius C. Az nyupak termeezetűből zurnyzyk eo awazy masunnat (ÉrdyC. 116). Kár vallása meg tēr másunna (Pázm: Préd. 46). Egyűnmen-is, masunna-is addig meteli és taragja darabtsát, míg ábrázat nem tesz rajta (712). Egyűnmet is masunna-is: hinc inde (Ver: Verb. 267). Masunnet nem függ az sz. dolgoknak igazsága (Tor: Eny. 15).

Másutt (*masot* VitéC. 49. 64. *máshut* RóndÉl. E. 11. *masutt* Horv. MulF. 28); alibi C. alieni MA. [sonst wo, anderswo]. Maswt meg wgymond (ÉrdyC. 353). Masvt és meg vgy vagyon meg írnan (ComC. 45). Ha a szent írásba valami együtt homályosan vagyon, masut... (Helt: Bibl. I. 4). Az vizec egy helyről ki szaraduán másút eredgyenee el (Cis. G2). A mit egygűt sz. Tamásra fogot, azt másut sz. Tamástul meg-vetetnek írja (Pázm: LuthV. 400). Sok dolgait szemékmel lattam, mikor edgyűtt másutt mellett forgottam (Bákos: TemVers. D). Hatalmas símezet csinált volt egyűtt is másutt is (MonOkm. XXIV. 193). Zríni és Nádasdi másuttan hol lakott, mert ilyen árváknak jószágot nem adott (Thaly: Adal. I. 104). A sok officérek kitudván házbemből, szállást másutt kérek (Gyöngy: Cup. 17). Nálad ülti ebédkorát, másutt eszik vacsorát (Fal: Vers. 868).

Másuvá (*masua* LevT. I. 283. Born: Préd. 620. Tel: Evang. I. 120. *masud* 59. *masua* MA: Bibl. I. 121. *masuá* V. 6. *masoud* Kár: Bibl. I. 516. 636. *masice* LevT. I. 262); aliorum C. alio MA. [anderswohin]. Víz hányó kerekék, kupás kerekék, mellyekkel valamely folyó vízből másuvá vizet mernek, és hánynak-ki: rotae *modiolis aquam haurientes PPBl. Mykoron haborgatannak tyteket az varosba, fűssatok maswa: cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam (JordC. 383). Czomborra változic az basilicum, ha helyéből masua plantallyae (Mel: Herb. 110). Az én portékámat elő hozám nappal, mint az kie má-uui hordozkodnac (Kár: Bibl. II. 117). Az kinek hol nem ezik, másna kéuánkozik (Decsi: Adag. 77). Másuvá vitessenek (Hly: Préd. II. 275).

MÁSLI: [masche]. Egy rubintos másli (Radv: Csal. I. 311). Egy rubintos maslit kek zomantszal (Nyr. XVII. 514).

MASKARA (*mazkara* C.): **1**) [maske, maskerade]. Éjtszaka öltöznék valami farsangos tsufos ijesztő vázban, maskarában (GKat: Váls. I. 917). Megvetik, nevetik maskarádat (Amade: Vers. 16). Bacchus tükürs templomában népeit vezetvén tarka maskarábann (Orczy: KöltSz. 203). **2**) Mimus: maiom természetv [.] mazkara C.

Maskarás: [larvatus; maskiert]. Mindenikének mindenkor szabad maskarásan járni (Fal: TÉ. 778).

MASTIK: [oleum lentiscinum; mastixöl]. A tömjén, myrrha, mastic, resin és szuroc, nedvességi és megszár bizonyos elő fák-nak (Com: Jan. 21). Sokféle masztikok, luminálni valók (Keesk: ÖtvM. 358). Masztikuak az széke (no.).

MÁSZ: repo, serpo C. [kriechen]. Valamihöz mászkok: ad-repo C. Reámászkok: adrepo MA. Térdein másznai, mászkálni: *reperere gemibus PPBl. A palota aitaíhoz maza: ad fores palatii gradiens (BécsiC. 57). Oh enuekem nyawaíysnak, nağ nyawaílyak en ram maznak (ÉrsC. 512). Földön mászó állatot: ter-restría (97). A állat, melly az földön mász: quod movetur super terram (MA: Bibl. I. 98). A kigyó hasan mász (Com: Vest. 30). A gavalér mikor rá ér, ha nem mehet: mász (Thaly: VÉ. I. 316).

alá-mász: subrepo MA.

által-mász: perrepo C.

be-mász: irrepo, inserpo, sugredior, correpo C. Alattomba bemászkok: subrepo; bemászó: reptitus C. Azok a pápák a sz. lelek által választattanak sz. Péter helyjének pápaságra, a kik erő-hatalom, csalardság, ördöngösség, híres kurvák forgo-lódások által, es minden egyéb gonosz uton módon masztak be a papai szekben (VárM: ÉgőSzöv. 89).

csüsz-mász: repto Kr. [herumkriechen]. Kezey labay meg swgorottak vala, hogy mynt az kgygo wgyan chwz maz vala (ÉrdyC. 322).

be-csüszmász. Az fűst és háborúságnak zavarja alatt, bé csüszának mászának az vj tanított (Pázm: Kal. 194). Egybe

kell foglalni a tanításhoz a fenyétőket is, hogy avagy feslett erkölcs, avagy tunyaság orozva bé ne tsüsszon mászson (Com: Jan. 191).

csüszás-mászás: reptatus MA.

csüszó-mászó: serpens, repens MA. [kriechend]. Monda esmeg isten: Nemzyenek az vyzok czwo mazo es repese elő állatokat (JordC. 7). Czwo mazo feerghek (JordC. 741). A vizec folyanae ki chuzo maszo eleuen állatokatt: producant aquae reptile animae viventis (Helt: Bibl. A2). Nyauallya kőnet-kőzic rea néminemű lábos barontól, avagy csüszó mászó féreg-től (Cis. 14). Lathatatlan istennek dűtsőséces személyét csüszó, mászó állatoknak, négy lábú állatoknak s madaraknak hason-latosságra változtatván (VárM: ÉgőSzöv. 252).

el-mász: proserpo C. abrepo Kr. [wegkriechen, sich davon-schleichen]. Az gyűlésre lássuk, ki jó el, s ki mászsa el magát (EszM. I. 144).

elő-mász: prorepo C. arrepo MA. Elő-tsűszok, mászkok, előbb mászkálók: proserpo PPBl.

föl-mász: sursum repo PP. [heraufkriechen]. Lata egy skarablya feerghek feél mazny az laban (ÉrdyC. 594). Erőkődik abban, miként föl-mászhasson s lehessen bizvástan (Zrínyi: ASyr. 188).

hátra-mász: retrocedo C. in pedem retrocedo Decsi: Adag. 277. [zurückkriechen, zurückweichen]. Hátra másznai, vissza térni, fátolni: redire *cessim PPBl. Hátra mászó: retrogradus C. Nem vala szabad hátra masznom (Mon: Apol. 9). Az isten úttján a ki elő nem mégyen, hátra mász (Pázm: Préd. 1210). Askalus és Alagus királyok-is érkeznek újjobban hajójokkal, azok-is mingyárt hartzot indítanak, anyira, hogy a trójaiakat hátra maszni kényszerítik (Hall: FHist. III. 106). Dolgunk hátra mász (Mik: TLev. 357).

ki-mász: erepo, exgrumo C. [herauskriechen].

lő-mász: derepo MA. [herunterkriechen].

[űsz-mász]

űszó-mászó: [natans et serpens; schwimmend und kriechend]. Engemet meltokkoltal az uzo mazo férgeknek esmerte-snek lennem (KrisztL. 40). Parancholok nektek vzomazo fer-gek az en vramnak hluasnak neneuel (11).

vissza-mász: cessim eo C. retro serpo Sl. [zurückkriechen].

Mászás: obrepto C. reptatus MA. [das kriechen].

Mászdogál: repto C. [umherkriechen]. Tsűszdogalok, mász-dogalok: repto PPBl. (MA: Tan. 1302).

által-mászdogál: perrepto C.

be-mászdogál: irrepto, sugredior, inserpo MA.

Mászkál: repto Kr. [umherkriechen]. Alattomban mászká-lok: subrepto; oda mászkálók: obrepo C. Elő-tsűszok, mászkok, előbb-mászkálók: proserpo PPBl. Vrakodgyec minden férgeken, kie a földön maszkálnac: praesit omni reptili, quod movetur in terra (Helt: Bibl. I. A2). Kie közünke mászkáltanae vala: qui subintroierunt (Helt: UT. Aa. S). Az olajosság jelenti hogy a rés-zetskék mászkálók, ágas bogosok (ACsere: Enc. 127). Földön mászkál (Bal: Cslsk. 199). Látván az ő földön mászkáló luga inu magzattyát (GKat: Váls. I. 39).

be-mászkál. Bemászkálok orozva: subrepto MA.

elő-mászkál: [prorepto, sugredior; hervorkriechen, sich heranschleichen]. Az babonásságt többire innét szokott elő-mász-kálni, midőn ember azt mondgya, hogy minékűne az angyaloc szolgálatgya által adatnac mindentéle jók (MA: Tan. 153).

hátra-mászkal: [retrocedo; zurückweichen]. Eszébe véne a farkas a számárhoz: rauhsságút, hátra kezdé maszkalni (Holt: Mes. 275).

ki-mászkal: erepto C. [herauskriechen].

Maszó: serpens C. repens MA. [kriechend, kriechendes tier]. Földhöz mazóval: cum reptili terrae (DécsiC. 183). Az földön maszó állatok között tisztátalanok légyenek: az menyét, egér, béka (Kár: Bibl. 197).

fülbe-mászó: 1) [einschneichelnd]. Valami fülbe maszó legenda pöpecslés (Alv: Post. 1114). Holmi fülben-mászó újságokat kezdenek benne nézkélni (Sbalog: TenK. 11). 2) förfüla, füllo Nom² 117. [ohrwurm]. Itt nem kell félni az ellenségtől, csak a fülbemásztól (Mik: TörL. 159).

MASZLAG: esca venenata PP. opium vel qualiscunque cibis aut potus crapulam, stuporem, vel insaniam causans SL [gift, vergiftete speise]. Küldé ez maszlagot, hogy te meggyájd (Tin. 255). Még szédül, mint maszlagtól a hal (Adám: Kar. 20). Az nadarászoe töförel, kelepcével néha szappanalis vagy maszlaggal énece (MA: Bibl. 1159). Mint-ha maszlagot et-volta és esz-nékiül szóllana (Sall: Vár. 134). A gyenge bírnyt a maszlagtól általmazza (Czepl: MM. 8). Mihelyt eket a nap sűti, el-hukkadnak, el-merevenyednek mint-ha valami álm-szerző maszlaggal töli laktak volna (Fal: NE. 4). A gondatlan ifjú ott hagyja a jót, a maszlagon kap, föstött lesz belőle (Fal: NU. 319). Az átléle ánnétti szín-beszédek maszlagán hirtelen ne kapjunk (Fal: UE. 385). Hibás kívánsággal meg tölté világot, minden ember mohón nyeli e maszlagot (Orezy: Köhl. 121).

egér-maszlag: arsenicum PPL [rattengift]. (Com: Jan. 17). Rügödoznak az orvos ellen, és azt költik ró: hogy a cordiale helyett, mind azon arsenicum egér maszlag s mérreggel itatja őket (Fal: NU. 252).

étető-maszlag: [nas, lockspoise]. Halász horoggal halász, melyre az étető maszlag, esalo elodel tetette (Com: Jan. 51. Com: Orb. 103).

farkas-maszlag: nux vomica PPL

hal-maszlag: baccae piscatoriae PPL

Maszlagos: 1) [venenatus, opiatius; vergiftet] Vroe szeretett, valami maszlagos és szerelmese, gerjesztő itallal keressze (Prig: Serk. 312). Hogy ördög mérgeinek maszlagos italan magad meg ne vadis (Delenkő: Flor. 75). Maszlagos ital (Fal: NE. 78). 2) ebrius, tumultuosus, fatuus, delirus SL [berauscht, betört, betűnt]. Vannak az ördög tagjaiban olly maszlagosok és agyon ütöttek, kie ördög mint megszedeseden, maga fut olly helyre, hol le vagiac (Bom: Evang. IV. 367). Vadnac az ördög tagjaibanis olly maszlagosok, és agyon ütöttek (Bom: Préd. 574). A bor miatt minnyáján maszlagosokká lettek: cooperunt torore pro vino (Pázm: Préd. 231). Köszagos és maszlagos predikátorok (Sall: Vár. 9). Ő pedig maszlagosan santikálván siket fölül, semmit nem gondol veled (Csúzi: Srp. 30). Maszlagos kábársz: delira fatuitas (192 Kr. 3) rixosus PP. [streitsüchtig, zänkisch]. Kitértet híre látor erkölczedése, azért mind maszlagos férfyid lesznee (Fortszer. 112b). Ha valakinek olly engedetlen, maszlagos és drezzeis házias társai találkoznak, a ki semmi áttal nem akarna férjevel együtt lakni a házasságnak rendi szerint (Pis: Igazs. II. 557).

Maszlagosít: fatuo, facio furere, delirare Kr.

még-maszlagosít: infatuo Kr. anstecken, den Kopf ver-drehen. Faddimus azt ílli, hogy nekünkis megtörtult az agyunk veleje, mint azoknak, kiket nem maszlagosított (Pázm: LuthV. 65. Csúzi: Tromb. 194).

Maszlagoskod-ik: fio delirus, furiosus, rixosus Kr. heissen werden.

még-maszlagoskodik: x. Még-maszlagoskodék Eva a méltóság és tudomány kívánsásl (Pázm: Préd. 139).

MASZLINA. Fa olaj mag vagy maszlina (VectTrans. 26).

MASZTIK: [oleum lentiscinum; mastix]. Hilegen járú füstök: masztikot fél latot, sandrakot 1 latot, másfél lat spik-nárd olajt, az masztikot és sandrikot meg kell mosni hideg vízben (Kesk: ÖtM. 322).

MATÁSZ: mataxa, metaxa, sericum rude PP. eine decke rauher seide PPL. Készítetlen, nyers selyem, baka-selyem SzD. Timsó, matász vagy fő szentem: Kalin. 2). Egy oka matász vagy sztramatus (VectTrans. 11).

MÁTÉ: Matthaeus MA.

Máté-kod-ik. Agnóhoz illeődő prittyecselé akara szamat be dugni, mikor így matakodik: Hé!k uram fia: mit mondasz az mondásra? (Zvon: Pázm. 209).

MATÉRIA: [materia; stoff]. Volt arany matéria: aurum textile PPL. Materiák: materiaden Kr: Besz. 133. Olly materiából csináltatott volt (Czepl: MM. 211). Légyen nekünk materiánk mindenkor ötet diemni (Illy: Préd. 144). Isten a haragnak, és megbékélésnek e matériában láttatik késedelmet nem szenved-letni (Illy: Préd. II. 92). Ez materiail hosszú beszédet tött (1408). Selyem és szőr materiák (VectTrans. 10). Rendire járja az aszszonyás az áros boltokat, egyiktől selymeket és azokból szőtt materiákat, a másiktól keneteket, füstöket, kendőzö vizeket válogat (Fal: NA. 143). Valami nagy keskenő-forma fekete selyem materiából való codelét is vetnek az úri asszonyok nyakokba, melyet mantliának hívják (Ház. 1296). Egy pár kesztyű is volt itten szarvashérből, veres matéria, szőve teveszérből (Gvad: RP. 94). Másnap dacamatja gyűlt materiával, felvágta a felsőrt aztat lémezétával (1199).

Matériai: [materialis; materiell]. Némellyek böti szerint a nap által ezt a materiail napot értik (Illy: Préd. II. 97).

MÁTKA: 1) [sponsus sponsa MA. Istv: Volt. 6. verlobter, verlobte]. Az zyzessze angeloknak hwa Mariának matkaja (SándorC. 32). Masnak attanak az ew matkáját (JördC. 341). Mondá Euficia [Lucának]: a te matkad [sponsus] monzia (Debet. 28). Matkayana valaszt es yemendöbe yegösül (Tölc. 69). Zent Basilának matkainhoz neme (ThC. 324). Bemene az zent ifjú az ő matkaiával agias házba (NádC. 558). Mezyten matkakat es jegyeseket kenan (VirgC. 124). Ez az wrvk istennek matkaynak legie (159). Orfano letet az válegemee matkain. Mon: Ajel. 185). Samsen, midőn az ő töle elvettett lelki feleségért, és mátkájért buzgona, és boszorkodék, isteni hatalmának karjai mindzáltal megödoztva lőnek (Gkat: Váhs. II. 541). (A gyűfűt) tiann adta jegygyűrűben az mátkájának (Radv: Csú. II. 169). Ez ő a Sámak leánya Christus mátkaja (Czepl: MM. 28). Kis Szombatholy szép. Kis város, kurneok mátkája (Thaly: Adal. II. 132). Talán a mátkája bé illik egy szép leány-nak (Mik: Tölv. 16). Farba rüga a mátkáját (Kisv: Adag. 3). Márta mátkájával egyföle mehetett, tiszta láng a egy szí. más-nak jelenthetett (Orezy: Köhl. 144). 2) amasus amasia, amica MA. geliebter, geliebte. Szerelmes mátkám: amica mea (Kár: Bibl. 134).

jegyős-matka: [sponsus sponsa Kr. verlobter, verlobte]. Vallyon találattam e olly szentelen aszszonyt, ki jámbor házias ura vagy jegyes mátkája előtt nem paráználkodni? (Pázm: Préd. 1009).

Mátkal: sponsam nominio; brant nennen. En tégedet mi-ként nevezetek? mátkellyadk, avagy feleségellyadk? (Gyágy: Char. 18).

Mátkás: desponsatus; verlobt. Mát és leány: desponsa puella, desponsa PPL. Egy hűtő voltunk mátkások (Beth: Elöl. 12).

[Mátkásít]

el-mátkásít: *despondeo alicui filiam PP.* [verloben]. El-mátkásított: *desponsatus PP.* A mostani feleségemet el-mátkásítottam volt már, már a mostani kedves feleségemmel mátkás voltam (Ház. I.214).

[Mátkásod-ik]

még-mátkásodik: [sich verloben]. Ha penigh meg nem házasodnék, minél fel tilták, mind addigh utamigh meg nem mátkásodik (CsikGy. 15).

Mátkásodás: [sponsalia; verlobung]. A házasságot elől koll vonni a mátkásodásnak, mely a két személynek az ő jövődö egybe házassáskor felől tött bizonyos es illendő tanúk előtt tött fogadás (ACser: Enc. 339).

Mátkaság: sponsalis status, sponsalitas Kr. [brautstand]. A házasság szerelmének zengője és gyönyörűsége leginkább gerjedez a mátkaságban (Pázm: Préd. 1054). De mivel igen gyenge és kényiu idejű volt, esztendeig kellett várnom mátkaságban (Bétil: Élet. 363). A násznagy perorált, s emlékeztette az annak előtte megesezt mátkaságra s eljegyzésre, mely esett a házassalándó személyek között (Ház. I.363).

MÁTKASÁGI: [sponsalis; braut-]. Mátkasági jegy (Bod: Lex. 207).

MATÓLA, MOTÓLA: alabrum MA. [haspel]. A fonál peretz matolára, áspára fétettetvén (Com: Jan. 97). Hogy meg ne tőmöllyeték föle, vigyének a tűzre az orsót, matolát, gom-bolítót (Fal: NA. 194).

Matólál: in spiram evolvo PP. [haspelh].

MÁTRA (*mádra* MA. *nádra* PP. Com: Jan. 118): matrix, uterus PP. matrix Otr: OrigHung. LXXVII. [gebärmutter]. Az tősszonyember le eset matrájára kösd és használ (Mel: Herb. 1). A magzatot méhében, mádrájában, burokjában viselő: mulier foetum in utero seu matrice gestans (Com: Jan. 118).

MÁTRÁC: tomentitia, eulcitra pilacea PP. [matratze]. Azon nozolyabum mattraciz (Radv: Csal. II.69. 70. 109). Mátrá-czok, nemecek, és ezafragok (VectTrans. 17).

MATRING (*motréng* Major: Szót.): spira PP. [strähne]. Matring czérna: volumen filorum PP. Fonál motréng: orbis filaceus Major: Szót. Keth motrhig arany [arany] fonál (RMNy. III.49). Kötőlek, matring, avagy fonál peretz (Com: Jan. 97).

far-matring (*färmentring* Helt: Mes. 213. *farmetrough* Radv: Csal. II.28. II.176. *farmetring* 121. Nom. 47. *färme* [färnig] 1491. Nyr. XII.323. *farmotring* MonTME. I.106): postilena C. MA. Com: Jan. 86. hindergereth [hintergerät] Nom. 47. schwaun-riemen Com: Orb. 168. Farmatring, fahám: postilena PP. El. Elméne a ballia, és a szőres farmetringbe bñie (Helt: Mes. 213). Eftyle perentelec az ő nyúlásságoval mind a farmet-ringbe és a teüenee farka alá valóc (215). Egi reghy modra való fogueres farmetringh (Radv: Csal. II.28). Fékagy, szügyelő, kék czupa arauyos farmetring (II.121). Hagiók e mellett egy fő lowath, zeögy eloyewel, farmetringewel (II.176). Az papistaknál csak olyan az Christus, mint az hatas louon az szügelő es az farmatring (Gyarm: Fel. 281). Szügyellő, farmatring (Vect-Trans. 22). Rűzd a farmatringot (Thaly: VÉ. II.291).

selyem-matring: volumen serici Kr. Valami selyem matringgal ne köressz támogatni a böcsületet (Fal: NE. 30).

MATRÓZ: [homo nauticus; nauta; matrose]. A matrosz-szói részeket valónak, dolgoikhoz azért nem is láthatának (Gvad: RP. 251). Mivel szent Péter s Pál hajója most készül, várni kell, ha egyszer lesz ha ez meg-éjül, el fogják azután erővel azt venni, mert rajta hűsz matrósz s kevés nép fog lenni (297).

MATULA: matellio, matula MA. nachtgeschirr Adami: Spr. Felleb nő a bñibe, soha meg nem ter, mint matula, por-nata, moslekos desa, mened tovább al, amul rutab (Mel: SzJan 551).

szaró-matula: lasunum C. [nachtgeschirr].

MÁTYÁS: 1) Mathias MA. 2) [coracias garrula; nuss-läher, holzläher]. Jó a rigó, harkály, szarka, felzendül a tollas nép, mátyás kiált, oda farka, sok baglyokat fog a lép (Fal: Vers. 888).

szarka-mátyás. Úgy eseege, mint valamely tengeri szajkó, vagy hazánkbeli nyelvoszegett szarka-mátyás: riusci solamente un ben istruito pappagallo (Fal: NA. 188).

MÁZ (*máz* Major: Szót. 212): gypsum, glessum C. crusta MA. gyps KirBesz. 103. angerührt kalk Nom. 31. sparkalk, malter Adami: Spr. Gyanta, máz: glessum C. Hinz gyanta avagy máz: succinum lyncemtum seu glessum gummi Com: Jan. 25. A mázoló mázzal mázol: gypsator gypso gypsat 103. Magokat az ekklésia neve alatt el-rejtik: és tsak haszontalan mázzal tsallják meg a' szégyen embereket (Tus: Apol. 171). A tozódók olyak mint rút hitvány vázok, színek, mint korsónak sárga kormos mázok (Thaly: VÉ. II.123).

Mázol: gypso, incrusto MA. (tünchen, beschmieren). Mázolt fal: paries crustatus MA. Mázollyal vala az falt sárral (Kár: Bibl. II.118). Mázolt koporsó (MA: SB. 185). Sokakat fenyő-szurokkal mázoltatott, és fáklya-gyámút éjjel ntszánként égette-tett (Pázm: Préd. 285). En nem mázlok papírost sok föle neve-zetekkel (Illyef: BCSTomp. 56). Moeskokkal eszelőssen színlő s-mázló tudatlan (Matkó: BCsók. Cím.). Ilyen modon akarjak az ő hamis magyarázattyokat be színlőni s-mázolni (MNYil: Irt. 219). Mázolni, szépegetni akarják vétkeket (ThemSec. 38). A világnak kevés ajándékja nem egyéb, hanem szép festékekkel mázolt semmi (Fal: NA. 170). Jobb poetik voltak minchijjünkünl, és mi őket csak majnozzuk, és gondolatjainkat lopogatván, új festékekkel mázollyuk (Gvad: RP. Előb.).

be-mázol: incrusto C. [übertünchen]. Sok hamissággal fol-tozót, sok hazugsággal tatarozót, sok esztelenséggel bémázolt guzsági (Pázm: Kal. 414).

bemázolás: incrustatio, gypsatio MA. [das übertünchen].

környül-mázol: circumlino C.

még-mázol: incrusto MA. (tünchen). Le-töröllető meg-mázolt hátyára (Com: Jan. 158).

mégmázolás: incrustatio, gypsatio MA.

Mázolás, mázlás: 1) [das tünchen, schmieren]. Nem unta e még meg képek mázolását? melyly szűz támogatja kezét rajzolását? (Orezy: KöltSz. 159). 2) tectorium MA. Nom. 2 269. [malter].

Mázoló: coniates C. incrustator MA. gypsator Com: Jan. 103. Béhezo, mázoló: crustarius MA.

fal-mázló: tector MA. Fal-mázló mész: tectorium MA.

Mázos: gypsatus MA. Főzd meg egy tiszta fazekban mázos-ban (Mel: Herb. 31). A mázos vy czerep a Christus tiszta teste (Mel: Sam. 370). Chimaly edent a sarbul, nemellyet mázoson, nemellyet parazon (Frank: HasznK. 9). Mikor az port az mázos csuporban töltöd, ezetet töles reá (Kecsk: ÖtvM. 285). Főzd mindaddig, míg vízzé nem lészen egy mázos csuporban (320). Mázos bokályeséséből praesentálnak (MonTrók. XXVII.205).

Mázotlan: [ohne glasur]. Ezeket törd jó lágyan őszve, azután egy mázotlan csuporban forrald fel (KecskM: Ötv. 294).

MAZOLÁNY, MAZOLÁN. Muselin, mazolány: mus-selin; de la mousseline KirBesz. 140. Hajszinű, mazolán-szok-nya (Radv: Csal. II.216).

MÁZSA: centenarius C. pondo MA. [zentner]. Száz fontos mása: centenarius Com: Jan. 166. Mása: száz font, art. XV. 1301. PPBL. 607. Száz font, egy mása: hundert pfund, zentner Kirbesz. 138. De masa vel centenario kupri duos frisaticos, item de masa vel centenario plumbi unum frisaticum [olyant]. 1288. (Erdlicher 611). Eg mása aran (NagyszC. 241). Egő nagy masa aranyat lehel (JedrC. 118). Az bin nehezebbet nom eg masa onnal (110). Meg szoltatá az országot, rea vetuén száz mása ezüstet, és egy mása aranyat (Helt: Bibl. II 359). Adá az kiráhae száz talentum, mása aranyat: dedit regi centum talenta auri (Kár: Bibl. I 314. Pázm: Prél. 329. Zrínyi. 170). Mázsával várta, de lat számára sem jutott neki a dícséretben (Fal: NE. 15). Egy lat okosság többet ér, hogy sem az ide s amoda fáradozó eszeskedés, bátor másával legyen (Fal: LE. 113). Olvashatta ottan az ember a népekre vetett adóknak számát, a beszédet ezüstnek annyi vagy annnyi száz mázáját (Moln: Jépill. 359).

Mázsáknyi: [zentner schwer]. A'nak szeretői menyével nagyságosb? meg-számálhatatlan gradusokúval és máskúval nyilva (GKat: Válsz. II b: b).

Mázsál, Merü, másuhí, fontohi: wägen Kirbesz. 138.

Mázsáló: der bold oder bälklein Kirbesz. 138.

Mázsás: centenarium ponderum SI. [zentner schwer]. Minap egy kis kánász más júliusz gyermekkel össze kezdte vészni pásztori versekkel. Koridon feltette fél mázsás ártányát, Titirus kotskjét s legjobbká ráruyát (Fal: Vers. 905).

MAZSOLA *malosa* Mel: Herb. 31. Ágost: Zar. 14. *malosa* Deesi: Adag. 187. Hall: Paizs. 40: **1)** astaphis C. [getrocknete weintraube, rosine]. Aldhaen: feyer malua, mazola (Beythe: Nom. 1). Legjobb malosával, drága esemegékkal kináhnák (Hall: Paizs. 40). [Vé. mazsola-szölő]. **2)** vinum malvaticum MA. malvasier Kirbesz. 126. Megg malosatus tewt merreggel zzyk (Pesti: Fab. 35b). Thasiun infundis, nem vizuel elegyitve te a bort, hanem malosával (Deesi: Adag. 187). Egy pohárka malosa: pocellum vini malvatici (Pázm: Kal. 1766. 887. Kr.). Egy általag malosa (VetTrans. 18). Malosával meg-fölt pohár (GKat: Válsz. II 123). Ugy iszik, mint a megpöfölt édes mustot, a'vagy malosát (II 572). Meg-édesített malosával itatá (Ágost: Zar. 14). Az nyúlós bűdös bort, azért malosával sokkal inkább diczírte (Hlyet: Jeplata. 25).

Mazsolás. Malozsás [vezetékűvé XVI—XVII. száz.]. (Nyr. X 227).

MAZÚR, MAZUL: **1)** [nép]. Lengyel, tatár, mazzur muzsika, prusz vala (Göres: Műt. 76). Mazur ország (SzCsonb: Utlev. 27). **2)** egenus, erro PP. blutarm, landstreicher PPBL [jelend, heimatlos, obdachlos]. Mazúr, szarandoe: extorris Com: Jan. 138. Mazur, quasi exheredatus et certa familia ac possessione carens: item bonis exutus: idem quod hebr. mamez, spurius Otr: OrigHung. 1296. Husztán passu az jemesírokar: mind mazulla teszi (Mendrök. III 189). Mazullá lészen idegen földön (Megy: Olaj. II 19). Mindeneket el hagyni a Christusért, nem azt teszi, hogy koldóssá s mazúrrá lenni, semmivel nem bínni (Pös: Igazs. II 576). A Herodes Cajus Caesartól mazullá téteték (GKat: Válsz. II 314). Atyam engemet mazúrrá tén (Szulim: Dom. 117). A perlekedésből vér-öntés, egy másnak mazúrrá való tétete jó ki (Nán: SzálT. 301). Az hitelen eb Bethlen Gábor miatt mazulla estein vala (TörffT. 1551). Még az kik oly főb emberek voltak is jelen az Vácz megvételeben, mind fogva hozatja és kit megölet s kit pedig mazullá tette bennük (1638). Ó benne bizakodgyál, ámbár szegény, mazúr légy, mert ő bővelkedő gazdag: ha te erőtelen vagy, erős, sőt, mindenható az isten (Csiz: Tromb. 128. Kr.).

MÉC: semimodius, media metreta SI [metzen]. Ennekem semmyt többet nem adot, csak hwyonwt meech buzat (RMNy.

III 21). [Tartozasom] megfizetésére rendeltm tizen öt száz szombati mecz bwyzt (Radv: Csal. III 250). Adgyon egy méczet az város peeseti alatt (Thurzó: Lev. I 160). Fél köből avagy mécz: semodius (Com: Jan. 166).

MÉCS *mech* Helt: Krón. UT. C7. *mech* Helt: VigK. 82: elyehium, mergulus C. Lampe Kirbesz. 135. docht Com: Vest. 127. Az gertianak mechy (Tölk. 182). A füstelő mechet nem akarya meg őltani (Helt: VigK. 82). Vásus mécs, vasatlan mécs (Radv: Csal. II 116). A gyertya világánál, mécsnél tamló (Com: Jan. 158). Mécsnél nagy lyuka forrazzó csővel meg lehet forraztatni (Keesk: ÖtM. 321). Mécs szarkáló vasascska (Tof: Zsolt. 653). Gyertya avagy mécs (Otr: Tölkell. 292).

[Mécsös]

Mécséske. Mécszek én, vagy más, a predikátor tanításának mécseskéjével, ha előttem fnyeskedik az égő szövetség? (Pázm: LuthV. 81. 84).

MECSET: delubrum, fauum, triumphum turcicum MA tür-kische moschee Adami: Spr. Mecset, török templom: mesquita PPBL. Az 5 mecsettyek (Com: Jan. 129). Nem harangszóval ahnak jelt, hanem arra rendeltetett emberek vannak, kik felmennek a mecsetbe, egész teli torokkal éneklék; ezt minde-nik meghallván, a templomba mennek (Mik: TLev. 189. lev.).

MEDÁLY *medalya* Radv: Csal. II 158. *medály* Fely: Dies. 32: medalia PP. minimus memorialis: medaille Kr. Bűtök körül cirkálly majd mind egy egy medály (Fely: Dies. 32). Egy öreg medaja, melyben vagyon egy öreg chrisolitus (Radv: Csal. II 158).

MEDDIG *meddig* Helt: PT. E3. *meddig* Ozor: Christ. 93. *meddig* Born: Ének. 232. *meddiglen* Sylv: UT. I. valamédyk [ig] Lép: PTük. II 335: **1)** quousque, quatenus C. usquequo MA [wie weit? wie lange?]. Meddig érveideznek az hitetlenek? quousque impii exultabant? (SzC: Sen: Conf. 25). Szent Dávid gyakorta meg-kettőztette az 5 meddiget (Psal. 6. v. 4. Mad: Exang. 767). **2)** donec, dum; so lange. Meddig Moyses az 5 kezeyt föl tarthata, győzedelem addig síd-kuak alla (Hofigr. 56). A ki tetszeni akar, megkívántassa magát, hol mikor vonagass-ís addig, a meddig már alig türi el a fél (Fal: LE. 510). **3)** (eine weile, eine zeit lang). De miképen hogy a matska a tulajdon maga nehez illatját nem érzé, a más nehez illatokat pedig tsak meddig sem szenvedheti: azonképen . . . (Misk: VKert. 169). A paraszti rendek soha tanulásnak okáért tsak meddig sem bujdosnak (245). A dögletesség tsak meddig-ís határában nem marada (GKat: Tük. 18).

[Közmondások]. Meddig tűzes a vas, addig kopácsold (Kisv: Adag. 132).

vala-meddig: **1)** aliquousque MA (eine zeit lang, eine weile, ein stück wegs). Mikor valameddig lakott volna az Izrael Sittiben (Kár: Bibl. I 144). Golyóbsók csak valameddig való sem volna (Szal: Krón. 159). Főe száron fogva tartozzee valameddig az bunt vinni (EszT: IgAny. 319). A te föléd el-menét valameddig elkésérni ne tarts méltatlannak (Com: Jan. 200). **2)** donec, dum, quamdiu; so lange. Többen sok szép fűneket el rýtt, és onnan kü nem bozattia, valameddig az többen tart (Mik: Örké. 11). Valameddig ezeket meg nem vorjúk, soha addig bekességes lakasunk nem lészen (Lászy: Krón. 251). Orvosságom nem használ addig, valameddig ember meg nem gyónik (Hall: Hiltst. II 219). Addig irasomat meg-ne ezaföl, valameddig jól meg nem hányod-voted (Fely: SchSal. 26). Valameddig pihez ágyában a beteg, mindaddig meggyógyúlhat (Kisv: Adag. 13).

Meddiglen: **1)** quousque? [wie lange?]. Meddig leszee egyen veletee, meddiglen szemmedyelee el tüteket? quousque ero vobiscum, usque quo pstat vobis? (Helt: UT. E 3). **2)** dum;

lange, während]. Medcziglen ű velek vagón (Sylv: UT, 152). Medzen az erdőlyec fő lakának Budán: addie ű törőke ind el rablic Erdelyt (Helt: Krón. 151).

vala-meddiglen. Vala medcziglen: quando Sylv: UT, 152. For: Verh. 196).

MEDDŐ (*medd?* GuaryC. 41. *medd* JordC. 821. 881. *medd* TelC. 17. 23. *medd* Helt: Bibl. I. Ooo. FEI: Bibl. 84. *medd* n Pázm: Préd. 701). **1)** infecundus, sterilis MA. [unfructus]. Meddó tehén: taura C. Meddó lezen: sterilis habebit (NémGl. 333. Meddew zowl (sterilis parit) szok gyermekeket (EhrC. 116). Myg nem meddew sokakat zywno (AporC. 141). Ias feleségöt hozt, es ez meddó len, miért neki gyermek nem (GuaryC. 44). Ky hywattatyk meddónék (WinkIC. 277). Meddó fiak (JordC. 881). Meddew azzony allat (DomC. 175). Ez meddó ersebet gyermeket fogadt (DebrC. 344). Leen meddew ymelchneel kyl (ÉrdyC. 535b). Elsebetnek, mell meddónék iuttatik vala (Sylv: UT, 151). Nem leszen ű te barnaid közet meddó (Helt: Bibl. I. Ooo). A te inhaid es ketskoid nem voltae meddó (Helt: Bibl. I. P3). Ezért kelet budosnotoc, es a bonosz, lituán, sonán es meddó földre maradnotoc (Helt: Krón. 151). Nem leszen te kőzötted magtalan, sem az te barnaid közet meddó (Kár: Bibl. 1165). Viz-nélkül a föld soványága, es a fők magtalanysága meddón marad (Pázm: Préd. 701). Meddó ohén (Radv: Csál. II.370). Ezek (fők) többire gyűmőltstelenek, oványok, meddők, mint a nyírfá (Com: Jan. 21). Az istennek gője soha niesen olly meddó, hogy némellyekben az hitnek gyűmőltstet ne teremje (Apati: Vend. 815). 1500 berbécsot meddó ihval egyiütt küldjön (MonOlm. XXIV.24). Hogy gyűmőltstelen es meddón ne maradjanak (Hall: Paizs. 63). Meddó juhász-társorság (Évk. XIII.86). Tenyészőce, vagy meddó jövedelem fal: NU. 281). **2)** [eunuchus]. Monda Vazao meddónec: et dixit ad V. eunuchum suum (BécsiC. 36). Vannae meddóe (eunuchi) kie őnmagocot meghéréltée meihénece orzagaiert (MünchC. 49). **3)** [z] Hajtott ki gazda a mezőre juhot s bírás-yostul: száradot juhut viték ki meddőre (MonTME. 1287).

Meddőség: sterilitas, infecunditas C. Földnec meddősége heretecile aug forbatatit barnoknac sokassagual: sterilitas porrae compensatur pecorum multitudine (BécsiC. 214. KeszthC. 103). Az földnek meddewsegeet et tawoztatata (ÉrdyC. 527b). űn wgy kelzőm es mestersegeemmel yntezőm, hogy valamely ten legyen, ki yli medwsegöt tegyon (ÉrsC. 151b). Meddőség, gyűmőltstelenység: accaron (MA: Bibl. Magy. 1). Esztendő meddősége: sterilitas anni (Prág: Sersk. 824. Kr.).

Meddtől: meddové lesz; sterileco MA.

MEDÉNCÉ (*medőnce* WeszprC. 45). pelvis Pest: Nom. 20. becken, Com: Vest. 140. zinnerne flasche, becken, Adami pr. Medenczéből való jövendülés: lecanomantia C. Ereztet fizet a medencel: in pelvem (MünchC. 198. JordC. 674). amak wtnna bozata wyzet az medencheben (ÉrsC. 87). Reez medencze (RMNy. II.84). Márahatoe a medőntzebeli vérbe, es inchebeteg meg az aytonae felső kűszölöt (Helt: Bibl. I. III). Medentze, mosdó fölet, avagy a kézre víz öntő edény mellétt: super pelvim, aut ad gutturnium (Com: Vest. 82). Széles ezüst medenezék negyven (Montrók. XIII. 44). A nagyjánál az embe-eknek ezüst medenceze volt (XI.324). Egy ezüst mosdó, medenezéstől (XXIV.138). Lásuk, harmincz szolga mértéklett lépéssel, 5 ki-ki terhelve ezüst medenezékkal (Orezy: Költ. 100).

borbély-medénce: pelvis tonsoria PP.

csurgó-medénce: gutturnium N.m.² 397

mosdó-medénce: mallovinum, pollubrum Nom.² 315. (Radv: Csál. II.28). Mosdó metence [íry] (52. 119).

MEDVE: ursus, ursu MA. bár Com: Vest. 151. Medve név 1217. körül]. (VReg. 241. 323). Meta pervenit ad rivulum

Medwetow 1303. (Borsod vm.) Castra Chaktornya, Medve et Gumlech 1387. (Codl. patr. II.151). Ezenlő medvevel: similis urso (BécsiC. 118). A kik az orozlant vagi a meduet meg fogiak (DebrC. 151. JordC. 907). Az masie fene vad egy nagy medue vala (Börn: Ének. 353). Latot meduet, pardust (Mon: Apol. 449). Maeska is egérrel, de nem a medvével álmodoz kementzében (Kise: Adag. 47).

bak-medve: ursus C.

kis-medve. A kis medve, göntzöl küsszekere: ursu minor, cynosura ACsere: Enc. 99. [kleiner bär].

nöstény-medve: ursu C. [bären].

tengéri-medve. Úgy lallom, a tengeri-medve olly bátor-ságos es gond nélkül való, hogy mikor legjobban dörög az ég, mentől magassabb kő-sziklára fel-hághat, ott aluszik (Zrínyi II.162).

Medvei: ursinus MA. [bären-].

Medvés: ursinus C.

1. MÉG (*mige* HB. *megy* TelC. 34. 320. 331. stb. stb. ThewrC. 30. stb. stb. LevT. II.69. RMNy. II.67. többször Born: Ján. 3. Combal. 10. 11. stb. ErdPorta 82. *meghy* ThewrC. 55. *megi* DebrC. 140. kit *megi* egettel, mond *megi* nekem, *megi* kel had-nod stb. Pont. 185. 186. *meg* akarandók leeryziny WinkIC. 357. nem bantya *mergh* LányiC. 24. *meg* Mel: SzJán. 503. agya *mergh* RMNy. II.227). **1)** re-, verbis praefixum Kr. [zurück]. Ezebeknek yozagat agyatok meg: reddite alium (EhrC. 58). Hóg ne menenece meg: ne redirent (MünchC. 17). Öteth *megh* nem hwzlatia wala (PeerC. 49). *Megh* ada a barnycz ezösth penzth a papifeidelmeknek (WinkIC. 176). Judas *meg* bannan bñet *meg* vñeh a sidoknak a barnince penz (WesprC. 82). Haza *meg-ténec*: domum redeunt (Com: Jan. 152). **2)** per-, verbis praefixum Kr. [be-]. Ea particula ita est compositiva per totum aliquod verbum, ut aliquando etiam postponatur verbo simpliciter, scilicet in imperativo; v. gr. verd-meg, percute. Est-que vis ejus significare aliquid non utcumque, sed realiter et penitus fieri: quod latine non alia, quam particula per commune exprimit; quamvis ejus emphaticam significationem non ad plenum assequatur (Otr: OrigHung. I.354). Turehucat *mige* zokoztia vala (HB). *Megy* oluadok wala: liquefiabam: *megy*-odatlan (NémGl. 81.95). Byztassad *megh* wetet: corroboro eum (JordC. 207). *Megh* byztathwan hwet: confortans enim (608). *Megy* alla az dőgh halal (TelC. 34). Legottan *megy* engeztel-tetek (320). *Megy* zabadytia őtet az edes Maria (330). Nyelnet erőssen *megy* kötőzte (349). Te zoeth ezonodbelly welő *megh* ezteweredee (ThewrC. 30). *Megh* kőwezettetenek vagatatlanak kesoertettenek (ÉrdyC. 522). Kiralinak kar teweweth seni-meg ne absollually (LevT. I.155). Nem twdom my okon az ellensegel *meg* concordaltanak (277). *Megy* akarywk halahny (LevT. II.69). *Meg-felet* ez argumentára (Matkó: BCsák. 76). Ha egy ideig *meg* nem estenek volna, de ngyan *meg* walaha (280). Hej! s megbődülének Rákóczi álgyni, hej! smegrendül-ének Esztergom toronyai (Thaly: Adal. II.118). **3)** verbis prae-fixum significationem intendit PP. Haj! bezzeg vigan laktam néha ebben az házban! *beh* *meg*-tanczoltunk (Nán: SzJit. 347).

2. MÉG **1)** iterum, rursum Kr. (wieder). Istennec angála Abakukot igen hamar *meg* ő helen teue: restituit H. confestim in loco suo (BécsiC. 177). Es tőn *meg* vgan: et fecit similiter (MünchC. 50). Nem ertyek ee, hog nynden, ky embernek zaynu be meegyen, hasaban megyen, es hw gyomrabel *meg* ky bozzattatyk (JordC. 402). *Meg* wgymond: et iterum dicit (ÉrdyC. 9. 61. 515b). Ottan *meg* el kezdeek (570b). Kőwetek a zallassig de *meg* bazokhoz menenek (DebrC. 3). Le zalla *meg* fel rőpiil (103). *Meg* betetete es *meg* *meg* nitata harnaczor (VirgC. 84. ThewrC. 187). Lövő-helyeket zsákokkal bédugának, az bástya-

ből kít meg. Kiszarkálának (RMK, III.111). Az vén Izráelnek kenyere elfogy. Menjétek buzizni! meg főnnak monda (RMK, IV.18). Nagy hortelen ével meg vissza föl tere (Helt: Cinc 10). Ad, s meg elveszi (MA: SB, 53). Balduinus nem tud előragaszkodni hamis vallásának őltalmában: hol egyget mond, hol más, a mit egyszer tűnt, azt meg felborgattya (Pázm: LuthV, 235). De jaj, 's meg jaj! (Pázm: Préd, 319). Hogy az apostolok által egybeleket választama, és ezek által meg másokat (Pázm: Kal, 120). Szinte meg azon úton mostis, tisztán tarthatya (Pázm: Kal, 198). Más itt a szentlélek értelmé; meg más Csapfahás é (Czegl: Sion, 21). A humans avaresek ő fölle meg ismét elpártoltak (Lászy: Krón, 219). Elöl 's meg elől kezolyók (Szathm: Don, Elöl, 130). Az bástyára nyargalok, meg vissza ebédre (Bethl: Élet, II.14). Im ide postán meg török követek jötték (MonOlm, XXIV.537). Egész begyekig a vízbe búván, ny halászszerű végig 's meg végig a nagy fókát [gödelények] (Misk: VKert, 311). A cecoriának zold leveleit megehetik: 's meg újjak nőleek rajtok (Djip: PKert, 91). **2)** [autem; hűnwieder, aber]. Beegghel azt mondd, „ostennen megh azt mondd (JordC, 262). Kyröl wy mond zeit Bernald: „ „ zeit Agoston meg wy mond (ÉrdyC, 508b). Lakozzatok en bennem, en meg tñ bennetek: manete in me, et ego in volis maneo (Sylv: ET, I.150). Egyszer meg esufsigból háton követet küldetett reánk (Bethl: Élet, II.72). Ki lisztet, ki vaját, ki meg tojást hozott (Gvad: RP, 33). **3)** et Kr. [mind]. A rész szerint gonosz-ságból, megh más fölél jámborságból állók (Czegl: ORend, 255). Által meg által fájuk a dolgoikat, fejjük a titkokat, mikor kívántatik (Fál: NU, 321).

[Szólások] Kőmény vizet meg a nagy i savanyú borral elegyies össze, azzal mossad a szemed (PP: PaxC, 53). Éztendénel annak utama meg a zom napon (DebrC, 10). Ha embör meg azon napon bint teend nem ég lán imar (107). Egyik műne-mű labor, másik meg o llyan (Deesi: Adag, 169, 126). Példabeszéd az; hogy anyja minémű, leánya megollyan (Pázm: Préd, 1127). Az gyűnyörűség édes pepecséléssel mosolydik kire kire; meg oly kegyetlen ő viszontag, midőn az szegény embert fölébe akasztala (MA: SB, 33).

még-még; iterato Kr. [wieder]. Mint meg-meg anyyi egő fűzőgöket azoknak vetésében kibocsát (Czegl: MM, 289). Meg meg anyyi vének (Megy: Dial, 65).

Mögést: ∞ Megest elváltozék az ő szíve (1516? ZichyG: Leányvári Beszarkány 1).

Megint (*meghapt* LányC, 60, *meghath* 197, *megha* * Czegl: Japh, 59, *meghát* Born: Évang, III.107, GKat: Váhs, II.81). **1)** iterum, rursum MA, iterum; wieder; ismét Con: Vest, 133. Adm ide az bolarth, es en megeuth lazza wytteten (RMNY, II.111). Megint Daniel prophetalat azt olvasne (Mon: Képt, 69b, MA: Seult, 1917). A kötség miatt el ne hadgyon megint (Balassy: Ének, 59). Vimeze megint beszegede magát ura kedvébe (Fál: TÉ, 611). Arany óram megint vált, s több drágaságom, jutalommal esett miniben fírádságom (Gvad: RP, 155). **2)** [autem; hűnwieder] **a)** Két esoda történek; elő, mert vér nem jára ő nyakából; más esoda megint ez lán; hogy nemyből anyyalok szállának (ÉsC: KarLag, M, az ő husából tetemiből végűne, ő megint a mindenből. Agend, 57). Az maradek hada megint, az ellenségtől meg iramitván, titásban vala (Léj: P'fuk, 1123). Néhöl pedig meg faragot kiből, néholt megint iget föglől (Konst, 4). Korilítte halastól vadnak mellette megint folyó-víz-eske (RakF: Lav, 1250). **b)** Igaz, hogy az ő hátnak gyorsasán is segítette őt; de megint csak hátra futott volna, ha . . . (Tél: Évang, 1223). De megint az mindenható sr istenünk gondvislése k j tezie it (Dorn: Évang, 1416, 22). **c)** Mas nem tudja, hanem csak en 's megint ő (Halt: Páizs, Elöl, 8).

is-mégént (*ismegést* Huszt: Aen, 13, *ischenten* LevT, II, 162, *ismegint* MA: SB, 138; [rursus, iterum; wieder]. Eh zű-zet hozzáin vitéte ismegint es monda (DebrC, 178). El mench ismegint a parstaba (222). Hetfen regnel ismegint fel mene vronk Iesus herusalembe (WeszprC, 17). Or meg lattok ismegint engemeth (61). Esmegenthit keerdik vala őtet az iras-tudó sydob. (WinklC, 396). Ismegint az eszárj följűve (Mon: Irók, III.69). Hadadat János fia néps megvivő, kít ismegint az Balassy az Liály fiától megvivő (102). Ismegint harmadik tavasszal ülted el (Radz: Csul, III.75). Tjzta szívet kegyessen fiód belém ismegint (Balas-sz: Ének, 62). Az bűdös dohos bű-nöket ismegint nyoman felássuk (MA: Seult, 191, 300). [Vö. ISMÉT, ISMENT, is-mög].

Méginten: iterum, rursum MA, [wieder]. Sokáig ott ne várakozzék, mert meginten alá költetik menni (KeeskTört, II, 182).

is-méginten: ∞ Esmegeythen hagyom az mayorbelj marhamath íyannak (RMNY, II.218). Legyen bekességbe, kyth en ysmegeythen megh halalhaszak (233, Kibés, 1651, 16, 18).

Mégintlen: iterum, rursum Kr. [widerum]. Igyekezzél azon, hogy győzd meg szeretetedet; de megintlen az én igyekezetem, hogy . . . (Mik: MulN, 189).

3. MEG, MÖG: pers. postica, Kassai: Szókönyv, III.319, [hintergrund, hinterer raum] Ato megiz posticium; die Hintertür Nom. 32. Hegymeg; locus monti aditus Kr. Anabotes: fa gyapot, mellyel az leányok a hatok megit meg töltik, hogy ékash termethéknak lattasának Major: Szót, Mugsar, locus 1211, locus 1277. (GadDjld). Valfis megemegeh vocata 1263 (Wenzel VIII. 31). Locus posterior vulgariter mugsar; locus exterior vulg. clausur vocatus 1276 (GadPatr, 166). Calet in vallem vulgo eozummegeh appellatum (Nyr, VII.174) Locus Zyhuakuz juxta Fyzesmege existens 1338 (GadPatr, IV.100). Az ajtónak vagyon mind a két fölél ajtó ragasatöl, ajtó-megő, mellekli: plosten (Com: Orb, 131). Az ajtó szaleinec, oldalainca ajtó ragasatöl, ajtó megő lézenc; atarum postes erunt (Com: Jan, 106). Az ajtó megiz által per posticium kimenetel vagyon másuvá (108). Hegymeg [vezetőknyv 16—17. sz.] (Nyr, X.226).

Mégé, mögé: **1)** [retro; zurück, hinten]. Hallottam en afontol, hog te vram vótted-noha Isrlt minden nemzetéből es mý afainkat ömenden megé való föglőléből; ex omnibus suis (DeesiC, 78). Sokac nemene mege; abierunt retro (MünehC, 182). **2)** pone 1913 [hinter] **a)** how? Korfily hátunk megő: *pone ne s rade 1913. El föglőlél. Batmege os altalkogógnak, kik akarnak ennekem gonozokat ApoC, 21). Meny hatum meeghe: vade retro me (JordC, 182). Kezedyth hatad mege köthözven (CzeglC, 32). Kezöt hata mege köttek (DebrC, 616). Eregé hatum mege (Sylv: UT, 180). Hátok megé állapét: post tergum stoit (Helt: Bbl, I, 162). Kemeze mege el reitezen (Tel: Fél, 10). Esst az oltar megé (Mol: Sam, 121). Helytözte-tő az könt mege in loco post murum (Kár: Bbl, I.130). Az kö föl megé lépék (MészK, 17). Isten igjének hatok mögé való vátésék (Fóh: Vig, 37). Engemet nagy köz földön az tudományban, és értelemben hátok megé lagnak (Pázm: Kal, 88). Azokat háta megé veti Czegl: ORend, 269). Magyarorszá-gban lá őrhözven Erdély orszagát hatok megé az erdön túl hadták val (Lászy: Krón, 217). Nem is merészhé az ellenség is hata megé beryni az Tiszán túl való hadat (Kem: Élet, 10). **b)** hol? Helték hátum megé nag szozatot (Mol: SzJán, 61). Az nő szoleinket hatok mege ne sádlalmazuk (Fél: Tan, 267). Hát megé való entitas postica sum (Deesi: Adag, 299). Elzalmozale valakit háta megé? (Vas: CarCát, 223). Azt ő néki szemére ne vessen k, háta megé ne szollyat (Sam: Car, 163). A barátot szemben meg bethülyöd, hata megé ditsried (Feleki: Helt, 30).

Megétt, mögött, mögött: post, a tergo, pone MA. [hinter]. Zent Ferenc az egyházak oltara megett el emezte magát madságra (EhrC. 131). Latum azzonunkat az aitolmögöt alania TihC. 190. Az lelkálnak hata möghöt masod sathor (JordC. 13. ComC. 199). Szárnya meget (Helt: Krón. 50). Ime a nyite imen vadnac megeted, hozd el (Helt: Bibl. II.155). Az aít meget (Mel: Szlán. 125). Szembe szípet szél, hüt meget meg agalmaz (Deesi: Adag. 196). Enis adnám tuncélz, hogy ember föle eziezogist utra bozútana, hogyha samná veszedelem megette nem volna MA: Tam. 705. A törvényház meget: pone tractorium (Com: Jan. 124).

[Közmondások.] Farkast emlegetnek, kert meget külleg: lupus in fabula (Deesi: Adag. 196) PPB. Hirtelen vendégnek aytó meget helye (Vás: CinCst. 167).

Mögöl, mögöl, mögül, mögül: **1)** [adverbium] ex loco (ostio, Kassai: Szókönyv. III.496. [von hinten]. Latinateo güleozetet mögöl es elől: visa turba de retro et ab ante (BécsiC. 10). **2)** [postpositio] **a)** [von hinter]. Byzoth embörth zörzöttem, ki jzon híreltará Kozon beek (hég: hatha möghöl LevT. 1226). Soe ép jó vala az vton a hegy mögül az óddalon alá (Helt: Bibl. 1203). Hat mögül Frank: HasznK. b). Felkele az asztal mögül (Kart: Vált. 1357). **b)** [hinter]. Az varas mögöl vessetek lest: oite insidiis post civitatem (JordC. 301). Jernsnac hata mögül erüle és az ő ruháját illető (Kár: Bibl. II.36). Örültek, s gyűlnek seregben hát mögül a gonosz népek (MA: Zolt. 8). Hát mögül való meggugogolás: samna postica (Com: Jan. 87).

[Mégöz?]

még-mégöz: racemo, Mekor a te szőlődet meg szedenel, meg ne megözzed: si vindemiaveris vineam tuam, non illices remanentes racemos (Helt: Bibl. I. Xxxii).

MÉG *meeg* Barn: Ének. 317. *meeglen* Sylv: UT. II.108. sth. *uós* Klécs. 1572. B7. sőt *ag* enni sem tud Lázsló: Petr. 80.) adlue C. [noch]. **a)** Mégnem: nondum C. Még eddig: adhuc, noch Com: Vest. 118. Igéie meg ő zaiából ki nem ment ala: necdum (BécsiC. 64). Ez idevben zent Margit azzon meeg ol nem zolhat vala (Margl. 1. Ky mikoron ez velacban volnt meeg (DonC. 252). Meg mikoron boldogságos zent Ferenc ez elagi ruhayaba volna (VirgC. 800). Ferenc, te meegh ennekem des vagi (85). Kneec a partian meeg mostis szíp almae terőnce (Szék: Krón. 11). Még eddig nem (ErdHört. 19). Még emis kezdé ortzám pelyhesedni (Gyöngy: Cyp. 10). **b)** Még akkor: jam tum MA. Még récen: jam olim PP. Meeg zülete nek napiatol fogna (DebrC. 14). Meeg hamar [csakhanar, ez perzetenek jó fratre leszen (DonC. 61). En az Magyar országot iandlottam még récen a szűz Maria aszsznyunknac (Helt: Krón. 2). Ez földbe vetetted be a Triton nenő tóbá, meeg kiczin orabá (Szék: Krón. 9). Valamint hogy a sas még tsak apró pises korokban kezdi szoktatni az ő tsárkét a napra nézni: azaz ép az ekklesiának az ő fiát még kishy korokban kell a itre oktatni (Misk: VKert. 281). Még ma olyan dögöt eslesek nem raíta, hogy . . . (Fr: Szlán. 62). **2)** adlue C. [noch]. **a)** Meg annak felette: insuper EhrC. 61. Megh egyeb példá bezeet vethee hw nekyk: aliam parabolam proposuit eis (JordC. 95). Az isten megáldotta az el-veszték helyett még anyi barokkal (Könyv: HRom. 201). **b)** Még inkább: potius adlue; még jobban: adhuc melius Kr. Meegh hóttelemből neveztöök, egy sem mint . . . (Alv: Itin. 50). **3)** jmo: ja, ja noch mehr). **a)** Még annak fölötte: quin etiam MA. Az kyrál elebbe melöl megöl: meg [gy] elől nezek tegödeti és az kyrálnál köörgök erütöd (KazC. 108). A gazdagon készítettet lakadalanon friss étkec vanac, és még sőt penig, etquidem) különbül fölölül fogásce (Com: Jan. 111). Nem hogy nem elegyentek: meg az isten beszédet, de még magok voltak ki köhöi a

sok találmányoknak (Malkó: BCsik. 62). **b)** Nem csak testeknek, de meegh lelkeknek es használna (JordC. 700. 764). Az hit megl az gonoszokba es talaltatik (TihC. 2). Sola valany nem irattatet Maria zentsegerével, sovt megl csak tamadasurvl es (ComC. 5). Meeg enel magöl zineknek titkat es megl tutta (VirgC. 15). Meg vakis láttia ezt: vel easce appareat (Deesi: Adag. 62). Még az hangyának is vagyon haragja (Czegh: MM. 13). Még hűtköznapokon is hivalkodnac: etiam profectus diebus otinatur (Com: Jan. 197). Térj eszedre! ne pökjenek-meg még csak a gyermekek is (Malkó: BCsik. 221). **c)** Meg csak az etelt sem agiak valah neki (DebrC. 89). Kyth meegh az menyek sem toghatnak be (ThevC. 100). Meeg a Bual papiait sem ezalhatta meg (Mel: Szlán. 55). Még csak nyomában sem lághat (Deesi: Adag. 112). **d)** Ha megl mynyyayan megl tantorodannak es: csi omnes scandalizati fuerint in te (JordC. 410). Keer' towlem, es adom tee neked, ha megl orzagomnak felelet is (ErdC. 522b). LányiC. 98). De ne szoly hazugságot még ha valakinec azzal valamit hasznallatnál is (Czegh: Japh. 5).

is-még *esmedem?* 1516? ZichyG: Leányvári Boszorkány 4. *esmedem* NémG. 135. *esmedem* iterum Ozor: Christ. 22. *esmedem* ErdC. 16. *esmedem* 520. *esmedem* LányiC. 36. *esmedem* 94. *esmedem* Margl. 18. *esmedem* TelC. 60. Zsom: Osiand. 195. *esmedem* Komj: SzPál. 35. *ismedem* RákF: Lev. IV.476. *ismedem* Komj: SzPál. 22. *ismedem* 281. iterato, vicissim C. rursus, iterum, iterum, vicissim MA. wiederum, abeimal PPB. Ez keszedelmben nem yuend esmedem czerzes (EhrC. 14). Agyad esmedem ennekem, nykopen elezeth (47). Ne felegetek kewsded ezordac, mert kelleter ty attyutoknak adnya orzagat nektek esmedem (89). Azert ő zanoec esmedem felemeluen, kezdenec sirnoc: elevata igitur voce rursus flere coeperunt (BécsiC. 2). Esmedem xyve hewet az erdeg: iterum assumpsit eum dialohus (JordC. 303). Esmedem hasonlatos menyeknek orzaga: iterum simile est regnum caelorum (309). Nagy nehezen megl nyereek az fevedelemtwl, hogy be vetetnek esmedem az calastromban (ErdC. 3390). Hagi ha esmedem neked ielenendik, meglad ezt neki (VirgC. 21. 34). Lóverec azzokat esmedem (Helt: Krón. 129). Az fües főit bolond fiak ismedem bolond fiaktól valk (Mel: Job. 70). Valami attied, az mind enim, ismedem az enim mind tied (Mel: Szlán. 4). Rez rostán altal szüröd, ismedem más vizet főzöd (Mel: Herb. 27). Valamit az enderek vetnek, ismedem azt arattynk be (Frank: HasznK. 74). Ha fel seikensz ne is alugyábel ismedem (Com: Jan. 113). Raytuuk könyörölt, hogy ismedem egyebeken könyöröljünk (Mad: Évang. 454). El távozol a teremtett állatoktól, majd ismedem azokhoz járulsz (Hly: KrÉlet. 402). [Vö **ISMÉT, IS-MÉNT, is-mégint**].

isméglen: ~ MA. PPB. Ióó zozat mondum: megfeneséitetem es meglen iterum megfeneséitetem (MünchC. 197). Esmedem elől v menne a kemensegős iaratlan vton (NagyszC. 30). Es ismedem alomból fel serkentem (Bom: Ének. 282). Mihelt az megl érí, ottan ismedem lábra kél (Cis: F2). Ezután ismedem megjelenék Jézus a két tanítványnak (Tel: Évang. II.18).

Mégen: [adhuc: noch]. Ky art, arezon meegen: qui injuste agit, injuste agit adhuc (JordC. 928). Ky ygaz, igazollyon meegen: qui justus est, justificetur adhuc (929). KulesC. 191).

Mégis: **1)** etiamum, adhuc MA. [noch, noch immer]. Es megl nagy tyztessetet tezek az helnek: adhuc autem magnam reverentiam exhibent illi loco (EhrC. 28). Megh es vallok wecky: adhuc confitebor illi (KulesC. 103). **2)** adhuc MA. etiam, dein C. [rursus; wieder, wiederum]. Mondá: ha tebet akarz, megl tebet adek: de az meglegedien elmené (EhrC. 7. 89). Foga es zülö neki fiat: megl foga es zülö leant: concepit adhuc (BécsiC. 181). Meegh es teeb dolgokat hallywnk (ErdC. 512b). De hallyok megl es (533b). Követkz nek megl ys ygón zeep ymadsgok (CzeghC. 31). Ada neky pyuzth

kywel meges egh ezthendeigh thanollyon (LevT. 1268. 43).
 Megees hasonlatos az menyeknek orzaga az oly kereskedew
 emberhez . . ; megees hasonlatos az menyeknek orzaga az
 warsához . . ; rursus, simile est regnum caelorum . . (Pesti:
 NTot. 29). Az 5 és 2 teszen 7, mégis 5 hozzá teszen 12 (Helt:
 Arithm. 6). Mégis [megint] Vegetiust előhívom (Zrínyi: ÁE. 69).
 A posta pénz végett embereit nem küldítte fel hozzám, parancsolom azért mégis újjobban, éjjel nappal küldgye bizonyos embereit hozzám (KecskTört. III.305). **3)** tamen MA [doch]. **a)** Jól lehet innar soha meg ne érhessem: de meges ígéköznem embőrföket attul megf foztanom (KazC. 33). Tuljén sem tudom ky nag: demaga inneges harom sengk uazant adok 107). Jöllehet azok mind én nálam vannak, de maga mégis az ebek ugatását el nem szenvedhetem (Pesti: Fab. Toldy kiad. 222). Noha semmiuel nem tartozik nála, de mégis fizetni akara (Tol: Evang. I.165). A szemesek lújják, hogy ezer a veszedelem előttrök, mégis követik (Fid: NU. 354). Ámbár mindég megbánást emlegetnek, mégis csak azért történik az, hogy a nép előtt tekintetbe legyenek (NöPM. 11). **b)** Ha megys elég nem leynem (LányiC. 169). Mégis nem élt a számlára (Helt: Mes. 4). Nap el telék, senki meg is nincs Tóhán (Göres: Máty. 80). Nem kedusz az vr, de mégis nem morgok (Mel: Jób. 16). Emleközőm, és mégis nem hisztem nekem (Zvon: Post. 158). Az eleven kén eső híg, folyó, mégis nem nedves: . . liquidum est, nec tamen madet (Com: Jan. 19).

Mégsém: **1)** necdum MA. [noch nicht]. Megh sem hyzy wala Marta tellyesselgelistenseget Yesusnak (ÉrsC. 75). **2)** [tamen non; doch nicht]. Inos közelben vagyom vr Iesushez, de maga meeg sem Cristus (ÉrdyC. 346b). Én kiáltok hozzád egész napon, de még sem felelsz meg (MA: Zsolt. 54). Ha az Szamos mind aramial folnais, még sem elég volna emekem (ComBal. 14). Hugi ha volna fenes angyal, thegelet meeg em hynélek (ÉrsC. 474-5).

Méglen: [adhuc; noch]. Mikoron méglen eelne czuylagban: dum adhuc viveret (EhrC. 2). Mykoron méglen gyermeked volna (PeerC. 312). Ewthen extendöd méglen nyuezen nondum habes, es Abrahamot lattad? (JordC. 675). Az wtolso reze meglen el nem yewt (ÉrdyC. 539b). Megleni szent lélek nem vala ő nálok: nondum erat sp. s. apud eos (Sylv: UT. I. 138). Méglen níg holnap vagón es az aratusnak ideje el ill: adhuc quadrimestre superest spatium, et messis erit (131).

MÉGYE (*megye* 1055. CodDipl. I.390. *megy* MA. 350. *mégye* Frank: HasznK. a. *mégys* templom Göres: Máty. 306). **1)** fines MA. [grenze]. Alius locus, qui Gismav dicitur, haec talibus terminabatur confiniis: juxta Fizeg minorum Koreka, inde vlnes megáia, post monoraui Kukurea 1055 (CodDipl. I.390). Spínosa distinctio quae vocatur mego 1237. (CodPatr. IV.21). Megemito [megye-mutató, 1250 körül] (Wenzel II.21). Per quoddam mege in latere byreh tendit 1288. (IX.190). Vadit per vallem megemegh vocatam 1293. (Nyr. VII.174). Arbor salicis antiqua Meghefyz dieta 1295. (Wenzel X.201). Inde ad metani terroam qui est in Mege 1315 (Pozsegiú kipt. kiadv.). Az szántóföldek megyeiben (MA: Tan. El3b. 16). Az szántóföldeken, és azoknak megyéjén őrmest terem (Lapp: PKert. II.116). Fűri pápalattya-is megszfint a megyéken (Gyíngy: KJ. 129). **2)** districtus, circutis MA. [comitatus; gebied, kreis, komitat]. Mega vel megye: districtus, comitatus MA. 350. Ducis ministri qui in mega regis sunt, et regis qui in mega sunt ducis, ante comitem et judicem delitigunt (Decretum Colomanni regis, Endlicher 352). In quacunque civitatis megarum rex digrediator, ibi judices duo megalis cum eo commigrent (365). Zent Peter egyház, kynek megyeiben lakozyk vala akoron ez tilly (DonC. 211). Monda az pap: io taltat en megyem vagy, es ennek okaert nyert en megyem vagy, en meg akarom zabadeytanom en lelkemet te rolad mo) Az ő megyéjében, földi határában akar melly tisztviselőis

végezhet: in territorio suo (Com: Jan. 142). Kitsoda alétotta, hogy néked jussod vagyon a közönséges kontzilionokat üszve hívni? Ki mondotta hogy az egész világ a te megéd? (Tus: Apol. 171). Ez az egész megye buzgó ohajtása (Fal: Vers. 904).

vár-megye: comitatus Kr. Com: Jan. 143. Az vr Bathory Andras Sykso fele megyen az nyypwel de a varmegyeketh Komaronda baggya (RMNy. II.55). Sáros varmegye (11). Valami kenés varmegye nép (Montrók. III.183). Vas var megye (Frank: HasznK. I. Zrínyi II.197). Mind királ széken, mind varmegyén nändenütt állok ő kegyelműrt (Gör: KáuCs. III.287). Hét itt a varmegye (Fely: Dies. 47).

Mégys: habens districtum, circutum Kr. [distrikte, kreis-]. Mégys egyház: matrona ecclesia Ver: Verb. 211. (ÉrdyC. 300). Mégys templom (Helt: Hálb. 350).

Mégysz: limito MA. [begrenzen]. Ezeknek megyezői czéltetői (limitores, az északi és a déli kerület (Com: Orb. 211).

Mégyszés: limitatio MA.

MÉGGY (*medies* 1297: cerasum MA. amarillum PP. PPBl. cerasum aproniumum SL [weichsel]. Medgyek avagy veres tszeresznyék: amarilla Com: Jan. 19. Medgy, avagy veres tszeresznye: amarillum Major: Szót. 31. Medgy, cerasus acrior, merasum nostis latine dictus [igy] Otr: OrigHung. II.57. Savanyú tszeresznye, medgy: eine saure kirsche KirBesz. 153. Silva medgy 1373.(Nyr. XI.336). Kónya hadának medgyet vöttem (MonTME. I.233).

hályog-méggy. Halyamegy [igy]: amarelli; amarellen Pesti: Nom. 54. A hagasok vagy kiánytva lésznek vagy areusokra hajtva; az első szőlő tövekkel köll ki-ültetni az másikat külömb külömbféle gyümölcs fákból: úgymint mogoró fából, halyag megy, spanyor halyag megy és több eféle fából (Lapp: PKert. I.16).

hólyagos-méggy: cerasa caeciliانا PP.

vad-méggy: chamaerasus Boythe: Nom. 3.

varju-meggy: hödebeere Com: Orb. 21.

Méggyes: **1)** [amarillimum; weichsel] Medgyes bor: vinum amarillimum IT. cerasites SI. A meggyes bor rendre teli töltve állott az jeges eszerben (Montrók. XI.326). **2)** cerasatum SL. [weichselpflanzung]. Mydlos pomerium 1297. (CodPatr. VI.423). Megyes [város Erdélyben] (Helt: Krón. 6). Meggyes varosa (Vars: Xrx. 11).

MÉGGYEK, MÉGGYÉN, MÉGGYÜNK: [quid faciam? quid faciat? quid faciamus? was soll ich tun? was soll er tun? was sollen wir tun?]. Méggye, hog nimen hona takarim en gimölömet: quid faciam . . . (MűnehC. 139). Oh meggyek már, és hova legyek, és vigasztot hol keressek? (RMK. I.141. 335). Kegyelmes istentől néki méltóltaték, nem tud vala medgyen, szava ilyen esék . . . (RMK. II.32). Medgyek uram hogya az leán nem akar én velem előjöni? (114. 117). Atyjainhoz méne, nékik monda: Jaj nem tudom, meggyek, József nimesen az kútban (RMK. IV.7). Monda Holofornes: meggyünk ha az léték, elfogyand? Felele az Judit: hiszem istent, hogy el nem fogy (RMK. V.149). Pápa: Medgyünk pispek uram? Pispek: Medgyünk, hanem csak pironkodjunk; tudtam én ezt, hogy így lészen (233). Nem tud meggyen nagy hóában (Kdassa: Kélt. 5) (Vö. **MÉTSZÉK**).

1. MÉH (*mech* JordC. 35. 547. *mech* Fél: Bbl. 2. *mech* BécsiC. 2. 88. *mech* Sylv: IT. 180. Born: Ének. 21. 210: uter, vulva C. uterus, matrix MA. [gebärmutter, schoss]. Minem valbe fiakat en méhembem? nim habeo filios in utero meo? (BécsiC. 2. 88). Az nekik méhet fiaknakül da eis vulvam

sine liberis (193). Te nem zernyewleed zyznek meheeth: non hormisti virginis uterum (FestC. 22). Ő bölcseségnek mehe (CzechC. 41). Hw annyoknak mehetlwl foghwa: de matris utero (JordC. 413. 517). Te mehednek aldót dymevleho (DomC. 198). Ky hywa anyának meheeből Cristus Jesust zeplőtelen zyznek embery nemet Adamnak es Ewának meheeből (ÉrdyC. 343). Hogy ne könyörölne ő mehenek zülötten: ut non misereatur filio uteri sui (ÉrsC. 21). Ky boztal engemeth anyának mehebel: extraxisti me ex ventre (KulesC. 40). Az wr annak-előtte erőssen berekesztette vala Abimelec hazanac minden méhet: concluderat dominus omnem vulvam domus Abimelech (Helt: Bibl. IJ). Mihene gyimlétséből születec (Born: Ének. 21). Méhe-fájás (Com: Jan. 175). A ki az-előt látot, de most vak, úgy nem erőltethetni hogy most lásson, mint a ki anyja méhéből világtalan volt (Pázm: LuthV. 113).

[Szölások]. **Méhébe fogadni:** concipere MA. Meheben fogatta (ÉrdyC. 628b). Mihedbe magzatot fogacz (Sylv: UT. I. 80). Az szűz méheben fogad: virgo in utero habebit (Fél: Bibl. 2). Anyam mikoron az ő mibebe engemet fogada (Born: Ének. 210). Felty vala az ev mehebe fekevt atyafyanak Istvan kyrálnak halalat (MargL. 87). Merő mezítelen, mint az anyja méhéből ki iőt (Decsi: Adag. 150). Nem kőnőrfilne az ő mehetől szakatton [gyermekén] (Kules: Evang. 425).

anya-méh: uterus SI. [mutterschoss]. Az any mehe meg sentölteten (TelC. 82). Anya-méh-fordulás (Pázm: Préd. 321. Kr.). Orvosságoc, a mellyec anya méh gyógyítóe (Com: Jan. 175).

ögy-méhbellek: [uterini; geschwister]. (Ver: Verb. 88).

szülő-méh: [interus; gebärmutter]. Kis aszszony havának 26. napján magyarázzák az szemnek és szülömélnék fájalmnit, fűdőnek és májnak nyavalyáját, szűrfájást, torok-gyikot, gőresőt, hát-gerinczi szenvedésit (KNagysz. 1613. D6).

2. MÉH (mehe ÉrsC. 263b. mih OrvK. 62. 69. 71. Szeg: Aqu. 72. méhek Toln: Vig. 224): apes C. [biene]. Búg, galamb-tartó hely, méhek állások: loculamentum PPBl. Für-méhek: uva PPBl. Für-tűsön össze-tsomózott méh: *uber apum PPBl. Egi ray meh zalla reiaia (DebrC. 17). A vyz, kit a zegen feregek a méhök giűtnek (DebrC. 174). A nőmös meh a lölki mezeket giűtuen (206). Ekes nykent meeh, bwdozo mikent wad kaan (ÉrsC. 263b. Helt: Bibl. I. Kkk3). Oroszan szaiaban ray mehet talala (Born: Ének. 590. MA: Bibl. I.231. DBenkő: Flor. 100).

anya-méh: apes pro foetificatione relictæ Kr. [mutterbiene]. Kamaráson 325 anya mébemet verték fel rajzás kezdetén (Bethl: Élet. II.47). Mint anya méhet seregltő sűrű rajt, bús szivemre a gond hullatott anyyi zajt (PhilFl. 3).

dongó-méh: bombilius C. Dongó méh, dongó bogár: bombilius PPBl.

here-méh: fucus Kr. [drohne]. Döngő here méhec (MA: Scult. 292).

or-méh. Az melly helyre szokik az or mih, azon helyen való mihedet ted férre onnan (OrvK. 71. 72).

vezérlő-méh: [mutterbiene]. Szent Orban nap tájban nyisil meg az méh kasokat és üröm füstlet üzd el az méheket a sonkolyról és lásd meg, mennyi bázaesekát csináltanak a sonkolyon s-annyi vezérlő méhek lesznek, s-annyi rajt-is ereszenek (Lipp: Cal. 29).

Méhecske: apacula C. [kleine biene]. Mellyik az legjób madár, és az leggonoszszab pecsényejű? Az méhecske (MesésK. 13. 14). Volt egy kis méhechkém, gyönyörűségekém (Zrinyi. II.129). Hadd el én méhechkém, édes szép képechkém (II.132).

Egy rózsiról pök szí mérget, s a méhecske lépes mézet, ebből kiki érthessen (Amade: Vers. 174).

Méhes: 1) apiatus MA. Villa Méhes 1220. (VReg. 361). **2)** apiarius MA. Méhes vagy méheccel bándó ember: apiarius Com: Jan. 72. Méhes-gazda (Misk: VKert. 646). **3)** apiarius C.

Méhész: apiarius, mellarius PP. [bienenzüchter]. (Nad: Kert. 108).

MÉKÉG (mőkög, Matkó): kecske módra szól Kr. [bab; meckern]. A bárány béget, mekeg: ignus balat Com: Jan. 43. Bakját mőkögteti (Matkó: BCsák. 34). Azon bakot nyuzza, a melyet eléggé mőkögtetett (278). Mekeg a vig kecske, mikor anyját szija (Fal: Vers. 908).

Mékégés: [balatus; das meckern]. Egy kecske gödüllyét hozza, ennek mekegését Tóbiás meglallá (RMK. II.327). Hogy mekegésre ne iusson (Bal: Csisk. 138). Kerengő borjának mekegési (Illyer: BCsTomp. 225).

MEKKORA (mikora RMK. III.433. Land: UjSegits. I.526. mikora Tyuk: Józ. 5. mikorák Prág: Serk. 937.): quantus Kr. [wie gross]. Akarja látni az lobogót, mikorú lenne, hogy az versöket reá festhetnéje (RMK. III.433). Idejét jelenti-meg Moses, mikora idős volt Joseph, mikor báltnyitult el-adatott (Tyuk: Józ. 5). Nem tudgya, mennyit s mekkorákat válaszszon (Fal: NA. 142). A ki kívánja tudni, mekkora lehet Páris városa (Fal: TÉ. 774).

akár-mekkorá: quantuscunque MF. [wie gross immer]. Ez világnak minden édességi, akár mikorák legyenekis, meg keseredne: quantacunque fuerint, amarescunt (Prág: Serk. 937. MF: Pótl. XXII).

vala-mekkorá: [quantus; wie gross]. Valamekkora foly kösztfünk, az ki menőznek meg akkora veszedelmek lészen (Forró: Cúrt. 545).

Mekkorácska. Melly-korotska [igy], mennyitske: quantulus PPBl.

Mekkoraság: quantitas Kr. [grösse]. Ha mikorúságot meg gondolod kicsin számu volt [hajdan az anyaszentegyház] (Pécsv: Fél. 409).

MÉLANKÓLIA: [melancholie]. Szomorító fekete epo, sár a testben, mélankolia: bilis atra PPBl. Ne engedgyük, hogy a gondolat és a melancholia elfogja elménket (Mik: TLev. 295).

MELEG (melég Sylv: UT. II.140): calidus C. caldus MA. [warm]. Meleg vagyok: tepeo C. Sem hideg sem meleg: tepidus; melegen: calide, fervide; melegen tartom: fevo a) Sem hydegh sem meleg nem vagy (JordC. 891. ÉrdyC. 185. 500b. TewrC. 148). Melég vag, es sem hideg sem buzgo: tepidus es, et nec frigidus, nec fervidus (Sylv: UT. II.140). Mikor ilhne az s satoranac aytayan a napnac legmelegb koraba: sedens in ostio tabernaculi sui in ipso fervore diei (Helt: Bibl. I. G3). Meleg siralmokkal, gyakor és ajtatos imádkozásokkal kérte a Messiás jövetelét (Pázm: Préd. 84). Meleg hegyek (Fal: Jegyz. 935). b) Sz. Janoskor sűtös melegűnek és igen háborgónak látszik (Kal. 1620. C). A nyári rekkenő melegek (KNagysz. 1658. 17). Juliusban igen melegek járnak (Lipp: Cal. 37). Semmivel nem bírn, szomjazni éhezni, hideget melegek egy aránt szenvedni (Orczy: KöltH. 203).

fél-meleg: [tepidus; lau]. Némely fél-melegek, és szabados életük azért tesznek örömet halasztást a glóriában (Pázm: Préd. 454).

lágymeleleg: ∞ Lelki es testi józagokat el ne hag lag melegül molnia, de mindent az en zolgalatomra költsed (NagyszC. 85). Lágymeleleg [gyenge jellemű] (Megy: 3Jaj. II.35). A forróvizet a sok kevés hideg víz elsőben lágymelelegű, azután

hűdeggé teszi (Pázm: Préd. 729). A földi beszédek, és gondolatok az imádságot lágymelegg szökták tenni (Illy: Préd. 1586). Némely ecclesiának lágy meleg tagai (MA: Scult. 9).

lágymelegít: Mind ezeket jól össze elegyited, meg-lágymelegited (Nád: Kert. 288).

lágymelegség: [tepor; lauheit]. Szégyenlem é nyomorult idők lágymelegséget és tunyaságot (Mad: Evang. 8). Ki az elmének lágymelegségéből felszerken: qui a tepore mentis evigilaverit (Illy: Préd. 1257).

Melegécske: tepidus, egolidus C. [lan]

Melegén: fillico; sogleich. A mely ifju legény most első ki adott föl eszen és melegen reá a játéka merül, nehezen tarthatja pénzét (Fal: NU. 262). Azonnal elolvasta, melegen reá a szomszédba ment tanácsot kérni, mitévő legyen (Fal: TÉ. 745).

Melegget, melenget: tepefacio, facillo SI. [wärmen]. Mert nem meglehetai való tűz lészen, sem oly tűz, mely környül fűlhetnéne (Helt: Bibl. IV. 80). Szent raktanae vala, és meleggetie vala magokat (Kár: Bibl. III. 100). Az tiunkok meleggetik az tiuk moniakat (Kár: Credo. 100). Kézét lábait fűjté, meleggeté (GKat: Váts. II. 195). A madár az ő tojományit hasának pelyheivel meleggeti, mind addig, míg pisenek teremnek benne (GKat: Titk. 43). Kebeleben meleggeti (Com: Vest. 87). A forma nélkül-való és hasontalan zürzavart mint-egy meleggeti vala (JesTtk. 14). Az madarak az ő tojásokat meleggetik és élegetik (Ker: Préd. 473). MHeG: Töszl. II. 270). Melengeti vala őket (Misk: VKert. 207). Melengeti tsírkéit (364).

még-melegget: ∞ Ky vonza az tengerből vgy mint holt eleuent, meg meleggeti, ételt, italt ad neki (Kár: 2Könyv. 2).

Meleggetés: fatus C.

Melegít: foveo C. calefacio, facillo, facillor MA. [wärmen]. Gyakran melegítöm: calefacto; melegítettet: fatus C. Melegítőt, melegített: calefactus MA. Melegiegi meg es melegedheteket es (VirgC. 31). Allanak vala a tuznel fűtuen önnön magokath: es melegituen jigy (WeszprC. 71). Latta volna Peterth ot magát melegitwhen: vidisset Petrum calefacientem se (JordC. 508). Melegitőtyk vala önnemmagokath: calefaciebant se (300). Az hasadat tisztít, gyomrodát is melegiez (Cis. B. Káldi: Bibl. 294).

ki-melegít

[Szőlők, Pénzemből ki melegítének (Szentia: TFü. 14).

még-melegít: calefacio, concalefacio, incalfacio, excalefacio, facillo C. [wärmen]. Ismét megmelegítöm: recalfacio; megmelegítő: excalefactorius; megmelegített: calefactus, concalefactus C. Megh melegíthytwhen az teztathi, kyt fűl vettenek vala (JordC. 31). La tower az barmok oleyben, hogy lelhelésőkkel meg melegítynének (ErdyC. 51). Melinek Mars toő gubernator lenen, az eget meg melegithi (KBécs. 1572. E).

Melegítés: calefactio, calefactus C. fatus MA. [das wärmen].

Melegítettlen: hunauf-wärmt. Főzetett volt egy öreg kander kaposztás húst az útra, azt ragadván az sok török szolgál melegítettlen kapcsolni s hordani kezdék (Mónrók VII. 377).

Melegítő: calorificus, concalefactorius C. calefactor MA. [wärmen]. A mezei menták jobba, melegítőbe, száraztobbba (Mel: Herb. 104). Melegítő orvosságoc: fomentationes Com: Jan. 173. Egy örmösdi felső része, gőmböleg 2. melegítő (Századok XXII. 150).

ágy-melegítő: batillus cubicularius, ignitabulum PP. bettwärmer PPB. Az útra végy magaddal ágy melegítőt is (Nád: Lev. 63).

éték-melegítő: mensarius focus, batillus mensarius PP. kohlentpfanne PPB.

láb-melegítő: fumarium pedibus aptum; füsswärmer PPB. Emlekezőm róla, hogy Cajetanus es hozott volt Olaszországból valami lábmelegítőt (Nád: Lev. 63).

Melegség: calor, caldor, tepor C. caliditas MA. EhrC. 42. [wärme]. Latom vala az isteny főzagnak vehetetlen melegséget (VirgC. 43. ErdyC. 420b). Mikor menne igen meg hevitezek es megh veritezek az napnak melegségetől (SalMark. 16). Tsak a Kristus szava gerjeszti mennyei melegségre a szíveket (Pázm: Préd. 62). Haragunk indulattjának melegségében bosszút akarunk állani ellenségeinkön (26. Zrinyi. 176). A falt vagy asztalt ha megtapasztalja az ember, melegséget érez (Mik: TLav. 30).

Melegsik-ik, meleged-ik: recaleo C. caleo MA. caleño SI. [warm werden, sich erwärmen]. (Zrinyi. 148). Többnyire ebédem vala most csak krumpér, italom víz, melytől nem melegszik a vér (Gvad: RP. 115).

föl-melegsik: concalesco Kr. incalesco JordC. 45. [sich erwärmen]. Meg ne nittassanak az Jerusálem kapui minel addigis míg az nap fel nem melegszik (Kár: Bibl. I. 432). Mikor az nap immár felmelegedet volna: in fervore diei (MA: Bibl. I. 14. 64).

még-melegsik, még-melögedik: concalesco, tepesco, excaleo C. incaleo, incalesco, caleño MA. [warm werden, sich erwärmen]. Ismét megmelegsöm: recalesco C. Megmelegedőyk ny zywűnk (ErdyC. 515). Melegiegi meg es melegedheteket (VirgC. 31). Hogy ha egyűt fekezzik az kettő, meg melegessene (si dormierunt duo, forebuntur mutuo), az egyedül való pedig mi módon melegedhet meg quomodo calefiat, Kár: Bibl. I. 626). A szoba a kemenczével melegedie meg, bűfűl (Com: Jan. 108. Káldi: Bibl. 327).

mégmelegedés: excalefactio C.

[Melegéddégel-ik]

még-melegéddégelik: [sich langsam erwärmen]. Tares a tűz melegére tavul, had melegeddelgyék meg ugyan jól osztón, hogy az fejr. zománcz vilasztó vízzel ugyan megsirgulyon (Keesk: ÖtM. 297).

Melegül: caleo C. caleño MA. Melegült: calefactus MA.

föl-melegül. Immáran az dél felmelegül vala (RMK. V. 120).

még-melegül: caleño, concaleño, concales C. incalesco MA. [sich erwärmen, wieder warm werden]. Előbb megmelegülök: praetepo C. Tagy meg melegwhen, eleunen es egezen fel kel (EhrC. 162). Istentől elhűdegült ziw megmelegül (NádC. 20). A nap meg melegűlen előhad vala: cumque incalisset sol, liquefiebat (Helt: Bibl. I. Kk2. Káldi: Bibl. 294).

MELL [mellyöketh: pectora sua JordC. 615. ew mellyökön: circa pectora 912. mellyen ErdyC. 175b. mely ThewrC. 84. melék WeszprC. 100. melyben GyöngyC. 28. mellyethék ÉrsC. 175b. me] em Bethl: Élet 350b: 1) pectus, thorax C. [brust]. Pectorosus: nagy mellő; tripectosus: három mellő C. Fula-dozó mely: pectus oppressum PPB. Melyenék őrésinel: cum tuncionibus pectoris (EhrC. 34). Ömellenec fénesege: ferocitas ejus pectoris (BécsC. 14). Az ew gyenge zeitesege melyet verneen (CornC. 98). Mellőket verneen (WeszprC. 100). Mynd kariok mynd melyők (SándorC. 38). Hog az ew teerdey az ew mellyehez es sirály az ew vtolso evlehez ragattak volna

(Majl. 139). Hw melleen jaar: super pectus graditur (JordC. 95). Bodogok a magzatlan azzoni alattok kik fiakat nem zwtenek, es a meliek kik magzatokat nem emtettek (WeszprC. 100). Az ő füzei meliet egő faklaial egetette (DebrC. 186). Fwttaban very vala melleet ököllél (ÉrdyC. 338. 340b). Legyen zokoghas thy mellyethekben es nyögles thy zwyetekben (ÉrsC. 175b). Sirva a mejjömre borult (Bethl: Élet. 350). Ha ki nehezen lehetetet vehet és mellyét fájlalya, ez igen használ (Cis. J2). Mellyét örömmel, vagy keserű alow-val bekeni (Pázm: Préd. 34). Pupos mellyű (MA: SB. 344). Esék Zizim aginak közép mellyében (Zrinyi I.115). Alabastrum mellye (II.34). Széles mellyel elefantot hasonlítja (a ló, Zrinyi: ASyr. 41). Apadt mellyét kifeszitti, tarát farát ékesitti, vitorlái kiteríti, arra nyert a ki szép (Fal: Vers. 882). **2)** [mamma; busen]. Mind két mellet emeltette (DebrC. 12). Kiczin lungoc vagyon mi nekünk, kinec uinczen meg mellye: soror nostra parva, et ubera non habet (Kár: Bibl. L635). Az ő mellyével táplál minket (Ily: Préd. I. 134).

[Szólások]. Mellyére szokott vala beszélleni, halkal és lassan (Fal: NU. 322). Mínta az mellyét keuéd: mustolae saevum (Deesi: Adag. 25).

Mellé (ő mellek RMK. II.322): ad, penes, juxta MA. juxtim C. (neben him). **a)** Melléd fekszőm: accubo C. Cerest melle vete: juxta crucem posuit (EhrC. 80). Az vyz melle: ad aquam (JordC. 21). Veegy melleed: sume tecum (47). Ywee galyeabely tenger melle: venit secus mare Galileae (403). Az Duna mele, vagy Mohach fele menyenek (LevT. I.225). Az wrnac anyala melleice állapéc: stetit iuxta illos (Helt: UT. O.6). Azert terítette meg az asztalt, hogy melle telepedgyfinc (Born: Préd. 412). Táborozni mentünk egy kis falu melle (Mik: TLev. 89. lev). **b)** Mello fíel vette az sereget: accepisset cohortem (JordC. 689). Melleenc adwan az zent anygaloakat (ÉrdyC. 553). Önnön igiekőzetek ellen vonk melle zolnak valla (WeszprC. 77). Tarsol senkit [maga] melle nem akar uenni (Ozor: Christ. 164). Kérné az, hogy segítségül öne mellé. A kuokat is minnyáian melleje hivata (Helt: Krón. 55). Barát mellé szászok kezdének holdolni (Tin. 28). De lássátok az ördögnek csoda bölcsességét, felindita pispökököt, pápát ő szentségét, ezek mellé hódoltatta az királyokat (RMK. II.215). Tamadgy melleenc mostis wr isten (Born: Ének. 31). Azt alértyák, hogy szűtén ő melléjek szállanak a seregek (Tel: Evang. II.379). Christus az valtságban tarsot nem kereset melle (Fél: Tan. 251). Igaz hiit melle szító (Czepl: Japh. 35). **c)** Emelle mongia zent Agoston (DebrC. 132). Tanwsagot vehetünk my ydwesseeghwnk melle (ErdyC. 119). Harom lelky tanwsagwnk lezen my idwesseegewnk melle (553b). Akarwan zolany ez innepnek meltosaga melle (540). Lasuk megh imar ez melle az peldakat (VirgC. 65). Ömért marada ez a szokás, hogy az vétel és árro melle bizonságokat linac (Helt: Krón. 22). Az sátn ott vetekedést támaszta, az nagy isten szava mellé így szólla (RMK. 60). Pobár mellé szállók: chorus domesticus (Deesi: Adag. 255). Valamely dolognak melleje az ur isten az ő igeretit nem atta, nem sacramentom az (Pathai: Sacr. 38). **d)** Minden tudománt meg kel próbálni, és az apataloc írása mellé kel vetni (MA: Bibl. Előb. 2). **e)** Áttagia előálván az jószáguac mellejé akar állani [ő akarja mívelni] (MA: Bibl. L113).

Mellecske: 1) pectusculum JordC. 90. **2)** [mammula; brišten]. Te szép gyöngö csöcsöcskédet tapogathatnám, két szép felér mellyecséket kikapcsolhatnám (Thaly: VÉ. II.47).

Melled: koppad SzD. glabror, calvesco, deplumor SL [kahl werden, ausgehen (vom haare)]. Az kinec haya mellyed az aloést borban keuerd be, meg állattya ha mosod vele (Mel: Herb. 57).

el-melled: ∞ Az koszt, á ki miat az haia, vagy szakála el mellyed, az meg gyogyittya (Mel: Herb. 14).

Mellék, mellyék: 1) latas MA. vicinia, vicinatus, confinium SL. [seite, umgegend]. Pomoerium: köfal melléko C. Elezer Erdelth fíel dwlwan es mynd az Nyrbattorsagot, onnan az Tyza melleeket (ÉrdyC. 401). Hadnagyok forgódnak, rendet állatának, háromszáz fegyverős ott mellékö állának (Tin. 67). Az győriek szárnyúl mellékö állának (100). Lata a Jordannac mellyékit: vidit onnem circa regionem Jordanis (Helt: Bibl. I.F. Ee4). Az Duna, az Morua mellekebe (Born: Préd. 457). Az Rheus vize mellékén regnálo Frideric bertzeg (MA: Scult. Címl.). Vakarja fíle mellékét (MA: Scult. 775). A kő fal melléke avagy kerítés közi belől vagyon: pomoerium intro ost (Com: Jan. 122). A fél szigetekben, sziget közökben, sziget mellyékében (171). Tisza-melleyke (Zrinyi. II.197). Vagy magat az erdélyi hadakkal az székelységro recipálni, vagy az Aranyos-melleykén fogja dislocálni az hadakat (RákF: Lev. I.649). Az ajtónak mellyékei tziírázatokkal voltak gazdagítva (SzD: MVir. 180). **2)** lateralis PP. [seiten, neben-]. Oldalslag fúró mellyék szelek (Com: Jan. 11). Az ingadozó házat melléce oszlopoackal gyámolitani székséges (105). Sokot gondolkottam rula, szerelmes attiamfia, battiam Tegzes Antal, hogy az eu germekymet kegyelmednek es mellék attiamfianak haggiom, hogy te kegyelmed legyen gondviselője es tutora (Radv: Csal. III.103).

ajtó-mellék: [postis; tüpfosten]. Ajtó mellyékhez való: antarius PPl. Meg belleté az házac aytó mellékít: postes (Kár: Bibl. I.378). Az ajtónak vagyon mind a két felől ajtó-ragasztói, ajtó-megőí, melléki: psten (Com: Orb. 134). Az háznac aytaja két mellékét hintsék meg az vérrel: ponent sanguinem super utrumque postem (MA: Bibl. I.59).

tenger-melléke: partes maritimae [littorale]. Dalmatiat, es az tenger mellékét Magyar Orszaghoz haytá (Ver: Verb. 230).

tengermelléki: maritimus Com: Jan. 171. SK. [aus meer grenzend, am meeresufer wohnend]. A tenger-melleyéki királyok, és szigetbéliek, és az arabiai dűsok ajándékkal jönek (MA: Zsolt. 72). Tenger melleyéki népek (Mileg: Töszl. II.212). Tenger meljéki lakosok (Misk: VKert. 510).

viz-mellék: [litus; ufer]. Viz mellyékit szereti a körüsf: amicior undis fraxinus PPl. Be száguhlac az viz meléket (Helt: Krón. 154).

Mellékös: vicinus, proximus, lateralis SL [an der seite befindlich, nah].

Mellékösleg: lateraliter Kr. [an der seite, nahe]. Mindeütt mellyékesleg járt a német táborral, s közel szállott meljé (Cserei: Hist. 157).

Melléki: lateralis, collateralis MA. [daneben befindlich, in der umgegend wohnend]. Genges mellyéky (LevT. I.316). Nostris moris est dicere Tisza mellyéki, Duna mellyéki etc., h. e. Tibisei accola, Danubii acola (Otr: OrigHung. II.109).

Melles: pectorosus C. Melyes, nagy melyű, lúd-melyű: pectorosus PPBl. Melles (vezetéknev XVI. száz. Nyr. IX.365).

Mellesleg: lateraliter, simul, una SL [an der seite, seitwärts, nebenbei]. A báránynak véréuel meg kellett hinteni az ismeltáknak házoknak küszöbökét mind alát, fölöt, és mellesleg (Sóos: Post. 12). Ha az ellenséggel mellesleg jární akar, tak volna, azon rászakn tehettek volna székségérül, de így távul járván egymástól, kiki azt cselekeszi, a mit akar (RákF: Lev. I.646). Mellesleg való szent írásbéli helyek: loci paralleli (Bod: Lex. Előb. 14). Múló félben, mellesleg minden könyvhöz bé-köszönteni, meg-veszett kóstoló iznek és elmébéli gyarlódott erőnek jele (SzD: MVir. 124).

Melleszt, mellyeszt: 1) deplumo, vello MA. [rupfen]. Mellyesztett: depilatus, deplumatus MA. Ha a szegény mada-

rakat meg foghattya, ottan mellyeszteni kezdi őket (Helt: Mes. 101). Mikoron egy matska meg ehözöt volna, a kert megöt meg fogu egy kackust és mellyeszteni kezdé azt (Helt: Mes. 375). Lidat mellyeszteni (Lapp: Chl. 23). Ne pengessed ijad', ha akarsz varjat lóni: mert hogyha később, más fogja mellyeszteni (Ben: Rthm. 157). Úgy kopaszszak, úgy mellyeszszák, úgy-nyúzzák ezeket a rút rinceus bőrköket (Csúzi: Sjp. 401). Ki pulykát ki kappant mellyeszt (Gvad: RP. 8). Kukta a füzánt mellyeszt (Gvad: Orsz. 17). **2)** [spolio; rupfen, ausrauben, brandschatzen]. Jobbagyokat mindenképen nyúzta, fosztotta, mellesztötte (MA: SB. 117). Hajó vonóért kijött pesti három mellesztő agáknak adtunk 17 f. (MonIME. 1316).

[Szólások]. Meg sem fogtad s addig mellyezteted: ante victoriam encomium canis (Deesi: Adag. 51). Meg sem fogta, s addig mellyezti (127). Az mit meg nem fogtál, idő előtt mit mellesztet? (Zvon: Pázm. 209). Az meddig meg nem fogták az dűsösöget, addig ne mellyeszszék (ErdTört. 113). Még meg sem fogtad, már mellesztet (Kise: Adag. 30). Még meg sem fogták a madarat, addig immár mellyesztik (ErdTört. 132). Szokatlan és majd hallatlan dolog is amaz magyar mondás szerint: háló előtt halat fogni, avagy megfogatlant mellyeszteni (MonIME. V.212). Fogd meg a tubát s aztán mellyezd (Czegl: Tronf. 225).

ki-melleszt: [privo, spolio; rupfen, ausrauben]. Könyveitől és ruházatjától megfosztatik; felesége is mindenből kimellyeztetik (MonRök. 191).

lő-melleszt: **1)** [deplumo; rupfen]. A potymetnek bőrit könnyebb róla lenyúzni, mint sem szőrit le-meljeszteni (Misk: VKert. 239). **2)** [spolio; plündern]. A világ-fiai másokat jóvaikból le-mellyesztvén, magokat tollazzák (Csúzi: Sjp. 398).

még-melleszt: **1)** depilum, depilo MA. [rupfen]. Meg-mellyezte a verebet (DomC. 54). Az leg kowuerbyk dyznonak el meceze a föl labat, chak hamar meg mellyezte (Pesti: Fab. 8b). Eleget felelsz és okokat adtz, de aml nem tölle be á gyomrom, én kedig nem akarok ma bőytelni, ez okaért meg mellyesztlee és meg észlee (Helt: Mes. 377). Az erős sas meg szokta mellyeszteni es nyuzni az egieb madarakat (SalMark. A7). A madarac meg mellyeztetee, kopaszattnac (Com: Jan. 83). A filemile madarat megli mellyesztvén, feje velejében eligh tarait valomit (Rendflet. C11). Eeket szőnyű kinnal meg nyúzta mellyeztő (Castriota G). Kétszer szokták a ludakat megmeljeszteni a tolla kedvéért (Misk: VKert. 351). **2)** [spolio; plündern]. Nem de valaki által azok kőwál, kiketh thyhozzatok kwltom, meg mellyeztetteleke tyteketh? (Konj: SzPál. 241). Az Almásnak vizét mély bástya rekesztő, nagy golyóbitsút ennel és eresztő, mellynek kő-fakát jól meg is mellesztő, a benne lévőket is majd el-ijesztő (Könyi: HRom. 122).

mégmellesztés: depilatio MA. [das rupfen].

Mellesztés: depilatio, vellitatus, vellitatio MA [das rupfen].

Mellett: iuxta, penes C. [neben]. **a)** Kénőknec aztaga mellett: iuxta acervum manipulorum (DeesiC. 6). Vyzek mellet: iuxta aquas (JordC. 43). Yl vala az tenger mellet: sedebat secus mare (392). Jerusalemi mellet: prope Hierosolymam (708). Lybia, ky Cyrenen mellet vagyon: quae est secundum Cyrenem (749). Latauk haat yme egy zeep folyo vyz mellet vannak (ÉrdyC. 338). Folyo vyznek mellette: secus decursus aquarum (KulesC. 1). Asis mellet valo kw hegjekeket meg zagata (VirgC. 22). Fejekfelett littyák az igaz bírónak haragját; mellettek a vadölő sátlannak agyarkodását (Pázm: Préd. 15). Könyvi a kepe mellett búza fejet szedni (Fal: Jegyz. 926). **b)** [Adiam nekik három aranygyűrűt], annak felette attan nyekyek a mellet: hath cewasty kaphoth (RMNy. H.57). E mellett omice felette) nem esküszé hanissan: ad haec non pejurat (Com: Jan. 184).

Kenyérről mártogatva főrak ebetik pöcsénye mellett (Radv: Csál. III.49). **c)** Prókátorkodom valaki mellett: asto advocatus alicui; valaki mellett prókátoroskodni: assistere alicui PPBl. Istent dicere ki ötet hynoknac mellette vagon (TelC. 35). Az romay kesseegh mellet vették fel my fegywerwnket (ÉrdyC. 548). Kenyeregnek vala mellette (561). Egy szegény könyörög, hogy... írnek mellette (LevT. II.9). Örömet megyee az hadba mert főiem sem drága az ország melot (Helt: Krón. 196). Meg is hal mellettec [értök] (Born: Préd. 283). Az igaz hit mellett nagy sokan szenvedének (RMK. IV.206). Minden habort az hit mellet el tűrnek (Fő: Tan. 485). Kellyen ki az igazsag mellet (Czegl: Japh. 4). Nincsen jó szomszédom, ki mellettem fogjon (BáthBücs. 54). **d)** A maga szegénysége mellett csak a hazája gazdagságát kereste [Regulus] (Mik: TLov. 68. lev). **e)** Nyersz is mellette, tartozol-is véle, hogy jó légy s jót tégy (Fal: NE. 12). A nihez izibe kapnak, a mellet nyernek, a mihez tanúskozva, vesztenek (Fal: UE. 395).

Mellől: **a)** de latere, ex vicinia Sl. [von weg, von der seite]. Tavozyatok ez sokassag melől: separamini de medio congregationis (JordC. 155). Mellőled el fwtlwán (ThewC. 190). Hyty melől el allany (ÉrdyC. 548b). Nem allok el az ew parachelatya melől (RMNy. II.152). El allotta melőlőc (Born: Préd. 670). Isten szana melőlő el ne aly (Mel: Préd. 113). Miért állnál-el a könyörgés melől? (Hall: Paiza. 94). Az igazság melől el esponván (Toln: Vig. 2). **b)** [vorbei]. Mert melőlő, keel vala el menny: quia inde erat transiturus (ÉrdyC. 140). Zeut egyházat nem tizteltem, mikor melölw elmentem (VirgC. 6). Ámár az királytól ottan kiméne, Mardocheus melől haza erede (RMK. II.286). El ne menny melőlőc: non despicias ea (Kár: Bibl. I.178). Ezeket olvasta Balduinus, de file-melőlőc bocsította (Pázm: LuthV. 29). Azok-melőlőc Balduinus egy tagadással mind el-mégyen (77). De nem tudván mit reá felelni, halgatással múlt melőlők (101. 383). **c)** Így jár a ki el-ngrik az igazság melől (150). Beoczületi melőlőc régen el vgottnak (Vás: CanCüt. 659). Ezek mind esküvének, hogy ő melőlőc holtig el nem álnak (Zrinyi 190). Ha az pört le nem teszük es melőlőc nem akaranduk el állni: si liti cedere noluerint (Ver: Verb. 51). Az jóság melől törvény szerint el marad es el veszi (138).

Mellöz: vito, evito, devito Sl. [übergehen, ausweichen]. A méltóságos királyi gubernium is csak mellőzi a dolgot (Ház. 1382). A vétkeknek okaik mellözvén (Orezy: KöltII. 158).

el-mellöz: ∞ Ifjabb koromban mindjárt igértém akárkúnak akármit, a mim volt, melyet hol megadtam, hol pedig elmellőztem (Ház. 1219). Mellőzza el ezen ítéletét, valamint ő elmellőzi a négy soros munkát (Gvad: RP. Előb.). A keresztényi tudomány sok szükségés részeit el-mellőzte, a mellyeket tudni az idvességre igen szükségés (Bod: Pol. 81). Svecust elmellőzöm, a franciára lesz gondom: dem schweden will ich schenken, dem franzosen will ich denken (Ház. 1288).

még-mellöz: ∞ Talán Róna-Szombatnak akar mennyi a német? Ha arra mégyen, az Osztruskán lehetne gátolni, meg is mellözöm azonnal (RákE: Lev. V.262).

Mellrovaló: pectoralis, pectorale, amiculum C. Aszszonyok melyrovalójok: capitum PPl. Újjas melyrovaló: wamms Kir-Besz. 131. Drága kövek, mellyek a melyrovalón voltak (Bod: Lex. 202).

MELÓDIA: [melodia]. Az égi madarac hangjezálnac szép melodiákat (MA: Bibl. V.6).

MÉLTÓ [melth]: digna MülncC. 165. melthon FestC. 19. melten JordC. 614. melthán Huszti: Aen. 8. melto BécsiC. 30. melten 21. meltho PászC. 25. melth 4 melten TelC. 260. melto Sylv: UT 115. meltholtattnyek LevT. 1388. melto Szék: Krón. 64. Tor: Eny 392). **1)** dignus, condignus, meritis C.

würdig]. Perdiguns: igen méltó C. Fas, billig, méltó, szabad Com: Vest. 128. Netas, unbilleg, nem méltó 137. **a)** Melto elegitel (VitkC. 24). Nem hagyja vala ev magát felyeb valonak, meltoznak tartatnya (MargL. 36). Nem de az lelek meltoib, hon nem iz eetele: nonne anima plus est, quam esca (JordC. 371). Nemde yz ynkhban meltoibbak vattok azoknal: nonne vos estis pluris quam illi (371). Ystemnek melto apostola (KeszthC. 463). Neegh es teab melto dolgokat liallywnk (ÉrdyC. 512b). Az zent eeteleiek melto ballasa wtan (514b). Meltoib es felyeb valo helt erdemle (516). Meltoiblak ew rola nem leelwnk myt yny (533b). Ezt melto iol meg olusnod (Born: Préd. 14). Mennyetee el az en szőlőmb, es à mi melto leszen meg adom tiuektec (Tel: Fel. 19). Ingyen sem melto ily rozsz írásodra felelnem (Mon: Apol. 314). Melto gúmfőlesők: dignus fructus (Fél: Bibl. 4). A szőlőgöködők testi zártkéségének gondgyáért nem méltó el-hadni a lelkek tanítását (Pázm: Préd. 43). Ezt szeretni méltó: hunc amare fas est (Com: Vest. 104). Nem méltó, hogy csak szót-is egyek én azokról (Matkó: BCsák. 391). A jószágos cselekedetekben annyira méltó, és jeles lón (Ily: Préd. 1121). **b)** Nizisre méltóbb: aspectabilior: emlékeztet méltó: memorabilis: kőra méltó: cruciarius, excruciables C. Nem voltatok ara méltok, hogy titeket az föld es befogadna (VirgC. 47). Melto vagi minden kenra (55). Nem melto en ream (MargL. 32). Labaydath kyre melto nem walanak illetny (CzechC. 6). Ha istennek zuretetire vagt melto (BodC. 1). Ky kedeeleglen ewlend, melto lynes ezen ytelettre: qui autem occiderit, reus erit iudicio (JordC. 366). Melto az nywes hw eeteleere: dignus enim est operarius sibi suo (382). Nem vala méltó a birodalomra (Szék: Krón. 64). Emlékeztet méltó: memoria dignus (MA: Bibl. 1136). Átokra méltó: detestabilis est (Com: Jan. 176). Csudára méltó (Matkó: BCsák. 12). **c)** Méltó lőttel latnod: videre dignatus es (BécsiC. 30. MünchC. 18). Nem vagyok meltho megh oldozni: non sum dignus qui solvam (JordC. 753). **d)** Nem vagók melto hogt be wew en haylokom ala: non sum dignus, ut intres sub tectum meum (375). Egy halálos bűnért méltó ember, hogy a' pokol kínnyát szenvedgye (Pázm: Préd. 57). **e)** Bor bűnűn vettétik-ala ment kirali nágsagnac melto vala (BécsiC. 45). Méltó lezén teltőné: reus erit iudicio (MünchC. 21. 31). Hogh meltook egewuk Christusnak ygheretynek (WinkC. 41). Kyknek nem vala melto ez vylagh (ÉrdyC. 522). **f)** Méltó en hoziam: me dignus (MünchC. 32). **g)** Hogy meltook lehessewnk az zent wr ftywy zylletnek őrmeeben (ÉrdyC. 42). **2)** [clemens: gnädig]. The zyz Maria az en ynad-sagomoth leg meltho [méltóztatással] meg halgatnod (PeerC. 135). Te melto legy wram en ynad-sagomat ballany (CzechC. 70).

hitelre-méltó: [fide dignus: glaubwürdig]. Hitelre-méltó antorok (Ily: Préd. Előb. 2).

Méltán: merito, digne, condigne, dignanter C. [mit recht]. Ha oka vagyon nem meltan való: si vera est, non tamen sufficiens NémGl. 208. Tőrmőnc méltan való gétrelme: dignae mei gladii poenae (BécsiC. 21). Teetemenyenk zerent meeltan zenwedwen: digna factis recipimus (JordC. 614). Kynek meltan adatekek hatalom es malazt (705). Meltan yntetvuk (CornC. 2). Mynket ygen meltan fejelmeze (VirgC. 49). Kyt yol es meeltan veel vala (ÉrdyC. 509). Meeltan dycheery (516b). Méltán valloom örsten ez kőnkat, méltán ennél érdemek nagyobbakat (RMK. VI.77). Melthan szennedgye eszt: merito haec patimur (Holt: Bibl. IX). Méltán keseregthet (Pethő: Krón. 129). Méltán panasz-kodhatunk (MHeg: TÖszl. II.8). Kristus imnepinapját méltán szenteelni (Ily: Préd. Előb. 14).

Méltábban: dignius Kr. [mit mehr recht]. Azon ygheeket meeltobban [igy?] mondhatta az eedes zyz Maria (ÉrdyC. 480). Ha Moysest az ő felesége, vérrrel fogadott mátkájának monda... sokkal méltábban véres mátkának nevezhettyük Kristust (Pázm: Préd. 159. 754). Méltábban mondathatik földi állatnak, mint

sem egi madárnak [a strue] (Misk: VKert. 297. Hall: Ullist. II.93). Talán méltábban csodálhatná azt (Csúzi: Síp. 369).

Méltat: [trado, mitto; übergeben, übersenden]. Méltasd ide: porrige huc Kr. Azt a levelet akarták annak az attyokfiának méltatni Makóra (ErdTört. 131). Az magunk szolgija által főküldjük és rövid időn ngd kezéhez méltatuk (LevT. II.235).

Méltat-ik: dignor SI. [geruhen]. A menniei bodogsagba meltassek minket is vinnie (DebrC. 217).

Méltatlan: indignus, indebitus C. illegitimus, indigne MA. [unwürdig, unrecht]. Méltatlanul: indigne C. inique; méltatlan-nak tartja: dedignatur MA. (BécsiC. 163). Méltatlanol véne: indigne tulit (MünchC. 91). Méltatlan ezi iz'a (VitkC. 37). Az vristennek méltatlan zolgai nagionk (DebrC. 172). Méltatlan karomlattat (ThewrC. 191). Semyben méltatlannak nem tudom magamat (ÉrdyC. 14b). Eellyen zeghen méltatlan bynesek (567b). Zent alakokat íletem méltatlan (VirgC. 4). Sokszor méltatlan haragutam (9). Méltatlan vagyoc minden te irgalmas-sádra: minor sum cunctis miserationibus tuis (Helt: Bibl. I. 14). Oly fő embert mely méltatlan szidalmaz (Mon: Apol. 5). Czak sarua le vonyásárais méltatlan (Decsi: Adag. 37). A magunk alaton es méltatlan kitsnyiségét isteni felséghez-képest semminek tartjuk (Pázm: Préd. 54). A ki méltatlan jár a szent-séghez, íllelet eszik (735). Boszszonkodic a méltatlan, íllelen cselekedeteken: indignatur indigne factis (Com: Jan. 198). A te töled el-menőt valameddig el-késérni ne tarts méltatlannac (200). Ki azt mondgya méltatlan az ő attyafiam: Bolond, méltó a gehennának tűzére (Czegl: Japh. 81). A farsáng szégyen szozat, és keresztényi fiúlekre méltatlan (Ily: Préd. 1322). Méltatlan kereset [követelés] (SzékOkl. II 120). Büdös néki a major, pusztá a mező, vad az erdő, méltatlan a szomszéd vendég (Fal: NU. 228). Tűrhetőbb hogy ma más méltatlan nehezteljen rajtad, hogysem te boluap úgy mint káros bántóddjál (Fal: NE. 369).

Méltatlankod-ik: indignor. Iőőltuén a templomban es mondan osanna Davidnac fia, neltatlankodanac: indignati sunt (MünchC. 52).

Méltatlankodat: indignatio BécsiC. 14. Mintán Asuérus királnac méltatlankodatta megzöntvolna, megemlekedéce Vastiorl (50b). Te méltatlankodatodnak baragia (AporC. 62).

Méltatlanság: 1) indignitas C. [unwürdigkeit]. A kibén alázatosság vagyon, es méltatlanságát érzi, nem ásit a felső poltzra (Pázm: Préd. 58). Uram, mikor a te méltóságodat es az én méltatlanságomat tekintem, igen meg-rettenek (Pázm: KT. 437). Miőltá isten ez én méltatlanságomat nagy kegyehnes-ségből egyházi hivatalra választotta (Pázm: LuthV. 1). **2)** violentia MA. [unbill, unrecht]. Méltatlanság tevő (MA: Scult. 1005).

Méltatlanságos: [indignus; gauz und gar unwürdig]. Méltatlanságos es gyalázatos dolog (MA: Tan. 1132).

Méltól, méltól-ik: dignor Kr. [digni aestimo; würdigen, wert halten]. Isten theged wgy segellyen, istennek zenth testhe the wegh napodon idwossegedre wgy meltholyek, fewld thethemethe wgy fogadya, hogy az zerzesth mynd meg tartod (RMNy. II.355). Czwdaluan ystény nagysagnak magasagat es azokat kyket vezedelmes vilagban meltholua gondolj (EhrC. 4). Meltholnal engemet esmernéd: nosse me dignareris (BécsiC. 4). En uram, ha méltolod halgatnod: si digneris audire domine (17). Meltholyal uram ez napon byn nekyly mynketli eryzned: dignere domine die ista... (FestC. 24). Meltholyal engemeth dycheerny thegedeth: dignare me laudare te (167). Kerlek, hog engemet méltol meg halgatnod (PeerC. 159). Hogy meltholnaya neky meg mutatny, megjelenteny (MargL. 44). Iesus az ev zent tes-tenek buzayaval méltolyon tegedet meg elegyeteny (CornC. 81).

Esedőzyl, hog' enneköm molyec vran Iesus Cristusnac ő aldoth zenth teste erők iduességömre (NagyszC. 354). Meltolyal meg halgatnod engömöt meltatlant (CzechC. 33). Kerlek tegedot, hogy engemet zegeny nyawalyas bynesti yti ez wylaglyban meltoly es akary mynden en bynyról meg osthoroznod (ÉrstC. 49b). Mynd ez yelemen walo wylagh egy leleknek arwyaban nem meltolathyk awagy nem alyttathatyk: totus iste mundus ad inius animae pretium aestinari non potest (269b). Kerwen hogy Katerynath meltolnaya ew maganak yedzeny hythen (406b). Engemeth meltoly megoldoznod (ThewrC. 33). Meltolyal meg halgatnod engemeth meltatlan es nag' bynesti (117). Meltolyal uram ez napon byn nekylw mynketh meg eryzny (KulesC. 52).

Méltólkod-ik: ~ Meltolkottal engemet meg zabalditny b-temmek minden vezedelmetől (KrisztL. 44. CzechC. 7).

Méltóltat-ik: [dignor: geruhen, belieben]. Kerek Ferencz, hogy az vernek folyasat meltoltatnak megallatny: dignatur restringere (ÉlhrC. 68. 75. 133). Meltoltata tegedet zékylöl valaztany (PeerC. 160). Meltoltatek nekwlk meg mutatny az ew euangelium zerent valo vlat (VirgC. 84). Halat adok teueked uram mert meltoltattal en rolam zorgalmatossagot viselne (CornC. 261). Hogy meltoltatneek az zyvyben oly malasztot evteny es oly zorelnet (DomC. 19). Meltoltassal engemeth oda bee wyned (PozsC. 34). Meltoltas el nemő ez kones diceretōdet (KazC. 32). Meltoltasson ergalmassagot tenny (76). Meltoltatnek meg ielōnteny (KazC. 73). Hog' meltoltassek ursten az the fiadal ergalmassagot tenne (TihC. 23). Meltoltas engemeth tegedet dyelherem (GyöngyC. 7). Meltoltas mynketh eryzny (G'mC. 53). Kerlek hog' meltoltassd tommagadat enneköm meg mutatnod (NagyszC. 1). Kere László királyt, hogy méltoltatnéc szőmbé velle iōmni (Helt: Krón. 42). Kiket az természet igen szep termettel meltoltatot meg ajandekozni: quos eximia specie donare natura dignata est (Forró: Curt. 310).

Méltóság: 1) dignitas, dignatio, decus, excelsitas, excellentia, eminentia, majestas, celsitudo, autoritas, megalopropia, axoche C. [würde, würdigkeit]. Főpapi méltóság: pontificium C. Ezek az zentsegek: keresztseg, pápi meltság (VirgC. 12). Ez istenes embernek w nag' meltsaga (VirgC. 30). Monda a csazar: papoknak fiedelme leezh; felele Ignat a te meltsagodat nem kenauon (DobrC. 167). Az fyelelemseghnek meltsagaat apathwszagnak tyztewen ötevék (ÉrdyC. 512). Nevzetetheek Berthalamnak nagy sok leelky yozaglnak meltsagaert (ÉrdyC. 506b). Ez zent innepnek meltsaga (529b). Ninchen a boldagság világi meltsagba (Helt: Bibl. 14). Jacob Észutol el ragada az első születesnee meltsagot (Szék: Krón. 13). Az Gabiniustis oda hina, hog' az beszedetesnee nagib meltsaga lome: quo maior autoritas sermoni inesset (Deesi: Salic. 29). Ő benne együtt talaltattak mind a mennyi anyyalok, mind a földi szentek meltsági (Pázm: Préd. 22). Becsületes meltsággal maga viselő: gravis (Com: Jan. 184). 2) [dominus, domina: herrschaft, herr, frau]. A vülekeknee bíray es safari es minden meltsag (omnis dignitas) kie minden helyeken ieliskédnee vala, tehmagaztattakula a sidokat Mardohomsnac felelmeiert (BécsiC. 68). A főbb meltsagoknak tetszéseket elő-adák, hogy püspöknek választják Sós Ferentzet (Dód: Pol. 163). Hogyha a Méltóság [a méltóságos asszony] meg rivasztotta volna hevenyében a mérges gyermekket, előléjtotte volna a dődörgést (Fid: NA. 157).

hitelrevaló-méltóság: [gläubwürdigkeit] (Sal: Vár. 27).

nagy-méltóságu: excellentissimus Kr. (Káldi: Bibl. 320).

nagy-méltóságbeli: ~ Maria nagy meltsaghely zemely volt (CornC. 29). Nagy méltóságbeli ember (MA: Bibl. Előb. 2).

Méltóságos: 1) dignus MA [würdig, wert]. Diceretre meltsagos (TidC. 105). Minden aytatossagnak tyztössegere mel-

tosagos istennek zuleyenek kepe (DomC. 100). Myndden tyztössegre meltsagos (ÉrdyC. 531). Melthosagos eleegh tythol (PozsC. 31). Nagy tyzteletre meltsagos az istennek temploma (Mon: KépT. 148). Enlekeoztre meltsagos (MA: Scult. 794). 2) excelsus, excellens C. gravis, eximius, gloriosus MA. [würdig, hervorragend, ausgezeichnet]. Méltóságosan: excellent C. graviter, pompose MA. Méltóságos ember: heros C. Meltsagos ur (DomC. 79). [Szűz Maria] malasztos meltsagags volta (ÉrdyC. 529b). Az ő testamentomba mindenestől fogva huszonegy meltsagos könyű vagyon (Helt: Bibl. I. e2). Az tin meltsagosb személy az leanyzonal (Ver: Verb. Szót. 29). Kivánságot tartóztassa a magas és méltóságos állapatra-való vagyódástól (Pázm: Préd. 58). Tsak az ember, a ki gazdagon és méltóságosan él (825). Vont arannyal varrot ruhában nagyságossan, méltóságosan, uri módon öltöztetvén (Com: Jan. 139). Meg-bocsátani a vétket, nagyságos, méltóságos elmélet való dolog: remittere culpam excellentis animi est (198). Melly kátékismust a jövődő terminusra reportáljanak a mi kegyelmes urunk ő nagysága méltóságos személye eleibe (Dód: Pol. 79). Méltóságos urak, jo uraink (163). 3) authenticus [authentisch, glaubwürdig]. Két fele az peeset: tudniillik meltsagos avagy hihető, es ketsoges: sigillum est authenticum, vel non authenticum (Ver: Verb. 243).

Méltóztat, méltóztat-ik: dignor C. [digni aestimo: geruhen, belieben, würdigen]. Mert azon keppen meltoztattnak vona vr Iesusnak neweerth gyalazatossagot zenvedni: quod digni habiti essent, qui pro nomine Jesu contumelia afficerentur (JordC. 724). Ew zent attyanak yogyara mynkot es meltoztasson vyny (ÉrdyC. 45). Ewtet (Márió) mynden teremőt allatoknak felette meltoztataa abban, hogy ew zentseges anyyanak valaztanaa (531b). Meltoztassal bochatny te anyyalodat (578b). Kiket meltoztatnal az te zolgatodra lyny (580). Kerwen, hogy meltoztatneek yewny (638). Isten teste te veg napodon meltan nekod vgy meltoztasséc (RMNy. II.336). Kovással is megelg-szem ha kd nekem méltóztat írni (LevT. II.281). Az irődek alázatosan kéri, Rozsnyón oskolába járt elrongyosolott fiát méltóztasson megruháni (II.273). Az apostolokis örüendzete, midőn meltoztatnac szemmedni az Christus mellett (Born: Préd. 291). Az kik meltoztatnak: qui digni habebantur (Fél: Bibl. 127). Méltóztat engemet ilyen név alat fel venni (Toln: Ver. Előb. 10). Gonoszság azokat az tyztösségtől megtoztani a mellyre az isten őket méltóztatta (MA: Tam. 724). Miis a kiket isten arra méltóztat, azok közé számállnyk (Pós: Igazs. I.331). Őket egy püspök is nem méltóztatá arra (Czegl: MM. 25). Te áltadad Manasses az ő vérben kevert gonosz eselekedeti után méltóztatott kedves leni istenel (Lép: PTük. I.188). Az kik igen sokat fáradoznak kettős bősüllete meltoztassuk (Mogy: Dial. 54). Az aprók dolgokat maga gondviselésére nem méltóztatya (Teleki: Flél. 103). Hogy az frater Gorgot eni sok meltsagokkal nytoztatta, ennek ez volt az oka (ÉrdOrszgy. I.308). Hatalmas eszűár két méltóságos állapotra méltóztatta (Monrók. VIII.205). Méltóztatnak személye szerént az ő házához jőni (Pád: Préd. II.209). Temetési tyztösségre sem méltóztatnak benneteket (Béth: Élet. 33). Ki ezeket a te zolgádat njonni szálni méltóztat (Bíró: Angy. 264). A míg a kegyelmes isten büntet, örüendz; mert igaz jelo, hogy méltóztatik nálad megemlékezni (Fid: SzE. 555).

föl-méltóztat: extollo: erőhen, auszeichnen). Heted tyztöt, kywel zent Dámonkosh zereos es föl meltoztatata wr isten, mondatyk anyzant egyházably tyztösségh (ÉrdyC. 452b). Myfele coronával zereos es meltoztatata (Fid: 664).

Méltóztatás: dignatio MA [grade, gunst, herablassung]. O isteny kegyesseegnek hozyank való chodalatus meltoztatasa (ÉrdyC. 396. 483). Három egész óraig nagy ajtatosan dísterte az istennek méltóztatását, hogy illy fölsöges követes-álat segitette őtet (Pázm: Préd. 83). Ha világi dütsögre jőne, és illy

römmel jőne hozzánk a mi isteniünk, úgy-is ki-mondhatatlan
egység és méltóztatás volna (167. 731. Pázm: KT. 344).
Hudalatos méltóztatásból az ige teste let (Pécsi: Ágost. 23).
Igy annál inkább becsilllené méltóztatását az urnak (Laud:
Jegűs. 1408). Méltóztatásé volt, nem szükségé (Illy: Préd.
370).

MELLY (az meel haz: quae domus JordC. 35. meely edes
egyen: quod bonus sit 846. meely nagy ÉrdyC. 521. 529b. az
meel ember KazC. 61. melie? WeszprC. 9. meile? 33. meelly
RMNy. II.98. mol: III.105. 106): **1**) quis, quae, quod? MA.
welcher, welche, welches? **a**) Monogát nekém mellee es mine-
lőne legénece ő varosoc, mel légen (quae sit) ő ereice (BécsiC. 17).
Fellec kegeg legénece az imačagoc: előzőr... (VitékC. 13). Valyon
ram ysten melyek volnanak az aytatos igeek (VirgC. 58). **b**)
Valyon mely vagyon oly ember kezzeleték kynek...: num-
quis est vobis homo qui... (Pesti: NTest. 13). Nem tudhat-
rák az egy igyűek melly légyen az úrnak úta és melly a
szesedelemnek ősvénye (Tel: Evang. II.116b). Mely legyen peng
z az hiu ige, oda alá benebben megmutatom (Mon: Apol. 2).
c) Mely igen: quantopere; mely nagy: quantus, quam magnus
I. Meli nagi dičőség: quanta gloria (DebrC. 2). Lassatok meli
nem zeren zertellek tithőket (DebrC. 32). Mely nagi sok
33. Meel yghen el teewettewk volt (ÉrdyC. 517). O keges
sten, mely edesdedevn vonzaz mynket (CornC. 14). Mely igen
egies w bezedé (VirgC. 47). Ó melly igen jó léssen (Kár: Bibl.
611). Tselekedetivel ismértette, melly bősfilletes a lélek-szég
Pázm: Préd. 42). Mely hertelen növe (Matkó: BCsák. 7). **d**)
quantopere; wie sehr! Csuda melly ravaskodik itt ez a Kalaz
Pós: Igazs. 1722). Jaj melly elborita engem sok inségnek habja!
Thaly: VÉ. I.306). **2**) [indefinitum]. Legy mely ygen bewnews
egyen, de maga yzalmaz neky ysten: quantumcumque sit pec-
tor (EhrC. 104). Kyk [olv. kit] ha mel ember meg leely elreithy:
uem qui invenit homo, abscondit (JordC. 396). Ha melly szókát pe-
ig olyanokat talál-sz, mellyek... (Félv: SchSal. 2). **3**) [mely, az
mely, a mely: relativum] **a**) [qui, quae, quod; welcher, welche,
welches] **a**) Hynyauala ystent, hog mellet ew nem tehet uala,
og az ysten megtekellene: quod ipse non poterat, ut deus per-
ceret (EhrC. 5). Ystény ayandekokban meg neuelyala es mely
ob (et quod melius est) sonba ewtett bewnbe nem hagyauala
sny (71). Azok a melieket mondanak (DebrC. 66). Vronk
esús kedig tudnan azokat, meliet [olv. meliec] ő reaia iőnendők
alanak (WeszprC. 63). Kez voltam azokra, melyeket nekem
aranczoltal (VirgC. 34). Mindeneket megmondott vala, melye-
ket hallott (MA: Bibl. Előb. 1). Istennélkül voltac az Jesus es-
mereti előtt, melyre nézne az prophetais azt mondgya: hogy...
on. A ki ollyat gondol ki, a melyet hazudgony gyűllőséges
az (Com: Jan. 203). **β**) A titkokat melieket hallottam (DebrC.
99). Az oltian jozagh az tőb iozagoknál nómósb: a mel toab
negh marad (TibC. 6). Bynekrwl, melyeket tud (VirgC. 1). Ad
l minden iozagodat, melyeket birz (84). Ottel a farol, melyről
n parancboltam vala teneked: comedisti de ligno, ex quo
praeceperam tibi (Helt: Bibl. I. B2). Négy oka vagyon, melytől
akárkiben mennyi sok jó légyen, magát-azokért mások-eleibe
nem teheti (Pázm: Préd. 60). Hogy tisztet nyerhes, melyre
méltatlan voltál (Vás: CamCat. 227). **γ**) Pogan nepek, mellee
nyzne (EhrC. 157). Az őrdög mel őteth keserti uala (DebrC.
177). Iduezlegy azzonyom, melyet adot ennekem jegyeswl
menyorzagnak kyalya (HorvC. 186). Mas zolgam es vagyon,
melyet... (DomC. 178). Maria, mely hivatik Magdalombelynek:
Maria, quae vocabatur Magdalena (Pesti: NTest. 133). Kőszón-
ezétec Mariát, melly sokat munkálkodott: salutate Mariam,
quae multum laboravit (Helt: UT. s.5). A Jesus, melyet ti meg-
széztettetek..., kit az isten fel támasztot balottaiból (Tel: Evang.
1226). Mit mondgyak afféle emberek felől mellyek mihelt fel
kelnek... (II.795). Az asszonyi állat, melly... (Kár: Bibl. I.107).
Ellenségeitec, az mellyec...: inimici vetri, qui (MA: Bibl. I.115).

Olyan, mint amaz anya, melly vigyázva szoptattya, aluttában
megőli gyermekét (Pázm: Préd. 64). Esett szerelmében végre
Narcissusnak, mely igen magahitt lévően szépségében, megőltja
Ekhót (Gyöngy: MV. 75). **δ**) Meel epistolának elette enle-
közky arról (ÉrdyC. 341). Es amael halat elezer fogd (ÉrdyC.
552b). Az helen, meli helrwl ez zent atya fel emelkdwrt (VirgC.
41). Vala egy Iwan new zolgaya, mely Iwan... (RMNy. II.
72). Két vak ül vala az vt felem, mell két vak... (Sylv: UT.
132). A melly esztendő-korában Sándor meg-győzte Dáriust, ő
azon esztendő koráig semmit nem művelt (Pázm: Préd. 30).
Az mely török általljutt volt az Dunán, az meg visszament
(MonOkm. XXIV.37). **b**) [qualis, quam; wie]. Haky olyan volna,
melnek lenni kellene (VirgC. 94). Oly vigan szenvedtek balát
a keresztyén igazságért, mely vigan egyebek zabállódnak ez
világi gyűnyörtségeken (Pázm: Kal. 54). Melly igen messze
az nap kelet az nap nyugattal, olyan igen messze vetőtte mi
tűlünk az mi gonoszságinkat (Szár: Cat. G2). Ládd-e, maga pre-
dikátor bátyám mellyet fityen onnan, a hová a paraztságot
hagatván, parancsollya, hogy ott erőssen tartsa magát (Veresim:
Lev. 46).

[Szólások]. Soha nem nenekedőne az ioban, hanem meli[től?]
tonab, attól alabb uagynac (Tel: Evang. I.227). Meg
lassak meellyewnk győző el egymastb (ÉrdyC. 463). Sz.
Mihály napját mellyünk éri meg (LevT. II.75). A mellyűnc meg
hozza, illesse a fegyver (Csákt. AU. 10). Ha mykoron melly-
tők zomorkodyk, yeuyen zyweeben az Iesus (ÉrdyC. 61). A
mellyetek byn nekyt wagyon: qui vestrum immunis est a peccato
(Pesti: NTest. 202).

akár-melley, akár-melleyik: quicumque, uterlibet, utervis
MA. [welch(er) immer]. *Kettő közül akár mellyik: alteruter
MA. Valamennyi, akarmelley nagy: quantusquantus PPBl. Akár-
mely felé: quoquoversus C. Akar meli nagi binős (DebrC. 128).
Akarmelley jgeen ostorozayt magadat (CornC. 54). Akar meel
nagy (ÉrdyC. 617). Akarmelley kiehindt marhat (VirgC. 123).
Akar mely fele (Helt: VigK. 27). Mint akarmelley az Izrael
nemzetségi között: sicut et alia in tribus Israel (MA: Bibl. I.47).
Egy keresztyén fejedelemnek akár melynek sem jó maga ere-
jével török császárba kapnyi (BékOkI. 179). Olasad meg azért
az alsó rendet, akar pedig akar mellyiket ez három közül
(MTolv: Aritm. F5). Akár-melleyikünk tselekedetire úgy vigyáz,
mint-ha egyébre nem volna gondgya (Pázm: Préd. 21). Mitridates
versent ett és ki-ett akár-melley ehető embert (Pázm: Préd.
812). Akármelleyik időben, akármelley törvényben (Illy: Préd.
II.280). Jöjjön akár-melley bölcs számvető, bár mingyárt anyagi
elmével birjon-is, mondgya-el e rövid leczkét (Bíró: Préd. 127).
Heában mongyák az uraimék, hogy eők akár melly vallásnak
vezérő gyepűje nélkül tisztessen, emberségesen el-élnek (Fal:
NE. 57). Orezátlán szemetelenséggel ogyszersmind neki mégyen
akár melly bűnnec (68). Akár melly férges légy belől, nem
aggódik véle (Fal: NU. 343).

ném-melley: **1**) aliquis, nonnullus MA. [mancher]. Nemely
baratok: quidam fratres (EhrC. 104). Nemeffet megőlenece
(MünchC. 53). Nemelleyek: nonnulli (JordC. 818). Nemeliec igi
vitezkdőnek a testnek ellene (DebrC. 182). Az sororok kezzal
nemelleyek ciliciumba jarnak (MargL. 2). Gyűtnece, nemely
sokat, nemely keueset: collegerant alius plus, alius minus (Helt:
Bibl. I.Kk2). Sok fele a saláta, némelye feies saláta, némely fodor
(Mel: Herb. 73). A hitnek nemeliben nagjób, nemeliben kisselb
erieie vagion (Fél: Tan. 239). Némelleyen könyörűllyenec, né-
mellyet megdorgállyanac (MA: Bibl. IV.240). Némelley napra
tsak egy predikáziót irtam, némelleyre egy-néhányat (Pázm:
Préd. 44). Ő adot némelleyeket ngyan apostolokat: ipse dedit
quosdam quidem apostolos (Illy: Préd. I.57). Némelley erőködik
s igen iparkodik kapni becsületre (Thaly: Adal. I.194). A sze-
gény asszonyi nembn is némelleyeknél hosszabb, némelleyeknél

rövidebb az ész (Fél: NA. 120). Némellyeknél mélyeb' a lejtő a hágnál (Fél: NU. 254). Néha még első tekénetekre is némely szemellyeknek természet szerint kezdünk idegenülni s irtózni tőlük (Fél: UE. 394). **2)** aliquis, quidam MA. [ein gewisser, ein]. Be rekozte evet nemely cellában (CörnC. 127). Nemely jacob nevet ember (DomC. 41). Beteg vala kedigben nimell ember, kinek Lázár vala neve: quidam nomine Lazarus (Sylv: UT. 1144). Nemely az írás tudó közül: unus ex scribis (Helt: UT. M.). Találkozot, némely régi írásban, egy tengeren hányattatott hajóra (Czegl: Japh. 133). Olvastam, hogy némely Páto nevű prokátor (Hly: Préd. H.97).

[Szólások]. Némely napon: die quadam MA. Pénzel ez nemel nap embert fogattal, hogy . . . (Dossy: NS. 11). Janesó uram némely nap odajáven (RákF: Lev. 157). Eleibe szólt minket, nemellyinket egészes korában (MA: Seult. 924). Némellyitek: nonnullus vestrum (Alv: Post. 1162).

némellyik: aliquis Kr. quidam EhrC. 87. [mancher, ein gewisser]. Némellyik kowzalo kezle ewessen kowmezny (EhrC. 85). Azoe megutalae es elmenőne, nemeffe ő faluába, de nemeffe ő kereskedőre (MlinchC. 54). Az jegyeknek némellye-kei [jgy] bizonytalanok, némellye-kei nem örökösök (Matkó: BCsák. 140).

egy-némelly: quidam, aliquis SL. [ein gewisser]. Egz nimell: quidam (Sylv: UT. 137. 112. Káldi: Bibl. 251). Elgy némellyik: nonnullus (Megy: SzAÖrőme. 10).

némellyikor: subinde, interdum, nonnunquam SL. aliquando Ver: Verb. 151. [manchmal] (Helt: Krón. 51. MA: SB. 185. MA: Seult. 19). Hallatnak némellyikor gonosz akarabul származott, méregben forralt mardozó tréfák is (Fél: UE. 385).

oly-melly: **1)** [tamquam; gleichsam]. El teriezten tartya vala (szármját), oly meli rwpkesre (VirgC. 33). Pellőnőldőznek zamlatan tűzes of meli golobis (NádC. 87). **2)** ifero, paene; beindul, szorosan. Ennek of meli angáli zive vagón (GhuaryC. 22). Nekem sem atyam sem anyam ces oly mely senky nyichen ky cen gondomath vyselye (WinkC. 91). Of meli semmibe nem köntj az okossagnac iteletit (NádC. 106). Neköm sem atyam, sem anyam, es of meli senki nimen ki en gondomat viselo (357). Of meli minden igazomtól megfogatvan (NagySzC. 89). **3)** [quasi; wie wenn, als ob]. A tűzhöz fű, of meli megat melegit bene (NádC. 185). Of meli ez zent antal zent palban cristusth látta, többet nem mero zolny (DeerC. 92). Nem akarz, of meli nem mereleneel (NagySzC. 96).

vala-melly: **1)** quicunque MA. [welcher, welcher immer]. Valamely felé: quoquo versum MA. **a)** Valamelyek meg valnak (CörnC. 7). Mindent valamelyre hasznt kórme vagyon, meg egyéte: omne quod habet divisum ungulum (Helt: Bibl. I. CC2). Valamelyeket az emberoe szantnac, emeznee, epítez, azoe mindenee az iszagos chelokedetnee engednee: quae homines arant, navigant, aedificant virtuti omnia parent (Deesi: SallJ. 2). Valamely felé foguacne quicunque ad eederent, az ellenseg bougiat meg őszne (Deesi: SallJ. 40). Mindenből tizedet adoe valamellyeket bíróe (Kules: Evang. 112). Nem illendő vitéz, valamellyet assagud baytaz ki az tűz mellől az hídőre (Prág: Serk. 500). **b)** Valameli városban: in quicunque civitatem (Fél: Bibl. 15). Valamel tiük sokat kodatos, keteset toik (Deesi: Adag. 17). Valamelly allatnac kórme kettos, azt szubad lészen meg emetee: quod habet divisum ungulum, comeditis (Kár: Bibl. 197). Azért, valamelly szükséges a tej kisedel korunkban, olly szükséges a jó nevelés (Pázm: Préd. 194). Valamely lehetetlen hogy az isten hamissat mond hasson, olly lehetetlen hogy az igaz hitben valami tévelygés lehessen (Pós: Igazs. 1585). **2)** aliquis MA. [jemand ein]. Vala-mely felé: aliquorsum MA. Hogy ha ezök közül ezt valamely megtudja, isten ellen az is fog tuncosot adni (RMK. VI.200).

Ha valamely haaz ewnaga ellen meg ozol, az az haaz nem alluho (Pesti: NTest. 74). Hogy ha valamelynek közölők valakitél bántása esnek, fejük föttág rajta lennének (Monrók. III. 150). Meglássatok, hogy valamelybe ti közölötek hitetlenségnek gonosz szíve ne találassék (Tel: Evang. II.222). Ha valamel kessőre meg ter az ember, annak bizonygat mutattia, hog nem vetkezet volt a szent lelek ellen (Fél: Tan. 209). Mikor valamely ő közölőre felszenteltetie: in die unctionis suae (MA: Bibl. 193). Valamellyet az kiezyeek közül meg ne utállatoc: ne contemnatis unum ex his (MA: Bibl. IV.14). Ezer férfiak közül talált jót valamellyet: de az aszszony-emberek közül egyet sem talált (Pázm: Préd. 760). Ketség nekül azoe a soc tenyegesekből valamellyet be vettenee (EszT: IgAny. 124). Az bal kezem hüvelyke jobban megdagadván, valamely timsós tyukony fejírvél bekötötvin, az tüzességet kivette (Monrók. XV.315). Valamely nap mulva azon tatárságot Tökölí fejedelem Austriai küldte (XXVII.315). Ha a tanátsban valamely országos dologról végeztek is a tanáts urak, de kiki nevetéssel mondotta ki a voksát (Mik: TLv. 109). Tudom jó dámák közönöttel vemétek, ha valamely jó akarók intene feléle, nükor a kahnár tseh-kóvet nyujtana finom smaragd helyében (Fél: NA. 171). Valamely életre kellett magam alni, senki sem is szokta másra magát hadni (Gvad: RP. 91).

valamellyik: **1)** [qui, quae, quod; welcher]. Hagyok Domány Andriának két ökröt, egyiket az ki Hajdu Gergetől maradt, másikat valamelyiket ökröm közül akarja elválasztani (Gér: KárC. III.438). **2)** alteruter MA. aliquis Com: Vest. 119. (Börn: Préd. 282). Melyre képest, nem-is láthattya egyikik valamellyik, miért kellyen más vallásáért a magáét elhadni (Veresm: Lev. 268). Hallotade, hogy az apostoloc közül valamellyik meg koronázatot volna (Dial. 116). A két út-közül valamellyikén minden-nap egy-egy lépést tészünk (Pázm: Préd. 86). Inog-e valamellyik fogatskája? (Fél: NA. 142).

Mélyfelé: qua PPBl. [quorsum; in welcher richtung, wohin]. Vagyon azért ő is nagy gondolatlan, nem tud melyfelé váltani útában (RMK. VI.187). Omét mely felé illantott (kévés népem), nem tudhatjuk (RákF: Lev. 1179). Hogy én mely felé veszem útamat (Mik: MulN. 180).

Mellyik (melyek) RMNy. II.23: uter C [welcher]. Melyket kynyeb mondan? quid est facilis dicere? (JordC. 378). Elh kettő között melyk kellemetöb (DebrC. 198). Melikert tartozom en inkább istenőmet zeretöm: azért hog terömöt: anagh kegek eak az ő felőségis io notiert (TihC. 7). Mellyik szentek a legnyugtatótlankak? (Mossék. 6). A [saláturák] magvakról nehezen ősmérhető-meg, melylik másik (Lipp: PKert. II.105).

[Szólások]. Melyike: uter ex his Kr. Melikónk diczerheti ynkab az teremtő istent (VirgC. 107. Tel: Fél. 165). Az tudodomac melyikéről tanita? (Börn: Préd. 27). Az szent aták kőnyei, a mint annak nem tudom melyke, elő hozza írásiban (Dial: CsIsk. 159). Van örölg, de ez rút, fekete s igen rossz, a gyermekeket verí, a melyike gonosz (Gvad: RP. 37).

Mellyink: [quis nostrum; wer von uns]. Mellyinc lészen nyorotiesb (Vás: CamCat. 300).

Mellyikor, melykorban: [quando, quom; wann]. Melykorban kediz ez habort inkább auagy lassaban lészen, oda ala meg talabod (KárfT. 1583. Bv.). Az aprilis igér kedves tavaszí napokat, egész misericord. dominicai, melykor az idő láttik haborgonak (KlJes. 1676. 33).

Melyre: [qua quorsum; in welcher richtung, a) Ha Bécsben indülnék, és az útát nem tudnám; akarván érteni, melyre kellyen memem (Pázm: Kal. 592). Nem tudjuk, hova es melyre kel mennünk (Prág: Serk. II. 1). **b)** Az melyre fordítja útját azon időben, vannak minden rendek örömben (Thaly: Adal. 1154. 100). **Vö. MERRE.**

vala-mélyre: [quaqua, quacunque; wohin immer in welcher richtung immer]. Ig valamelyre megen vala, varosokat es mezöket pusztit es döl vala; ceterum qua pergobat, urbis agros vastare (Decsi: SallJ. 19). Valamelyre került fordült, mindenütt nagy jószágot bírt (MA: SB. 44). Keseredett szívem valamelyre tekint: talál ő magának mindenütt nagyobb kiút (Thaly: VE. II.205).

MÉLY (mül Sylv: UT. I.131. II.48): profundus C. altus MA. [tief]. Mélyen: medullitus C. profunde, alte MA. **a)** Mély víz: gurgus C. Mély tál: catus PP. Belyeb auzg meleb herre: in altum NémGl. 270. Meler [mely ér?] aqua II.24. Melveilgh [mely völgy] vallis 1208. Melpotok, fluvius 1284. (Czin.) Per quendam fluvium Melsed vocatum 1261. (Wenzel. VII.10). Melmochar, stagnum 1265. (CodPatr. VI.129). Meta pervenit ad locum melpothokfew vocatum 1303. (Borsod vjn.) Nem vala meel felek: non habebant altitudinem terrae (JordC. 393). Az ev feyet ygen melyen ala haygya vala (MargL. 18). Nagy mely sehyd (PozsC. 12). Az twkelletes akaratkah gyvkeret az zent alazatossgaba melyeben ala boczatandó (VirgC. 66). Mikor a pap latandgya, hogy a szine melyeb a tób börcd: qui cum videtur locum leprae humiliorem carne reliqua (Helt: Bibl. I. DId3). Gyenge fik nőnek a kövér völgyekben: azok vernek melyeb' gyökereket, melyeket a szél erősen ingat (Pázm: Préd. 35). **b)** Vig a melere: duc in altum (MünchC. 117). Ki meg haborgatod tengernek melet, ő habinak zoattat (AporC. 11). Sebeil mélye, szegok helye minden bűnöst magához vár (Rim: Ének. 354). A tengernek leg-mélyén (Misk: VKert. 536).

[Szólások]. De ezeknek, és tób mély bizonyságoknak most békét hagyván (Pázm: Kal. 7). Mély elmék (Matkó: BCsák. Előb. 3). Nagy meel kerdeest kerdeven (ÉrdyC. 570). Mélymagyarázatú jelek (Szeg: Aqu. 9). Melchüdechrül ő néki sok mély szavai vólnának, melyeket ki nem mondhat az sidoknak gyengesége-miatt (Pázm: Kal. 737). Mély szeghiusig: paupertas profunda (Sylv: UT. II.48). A barátságos szeretet és mély tisztelés mintenek együtt-járolán (Fal: UE. 506). Lator ellenségünk olly nyílást tehet szívünk, hogy szinte fenekére lásson, és leg mélyeb' titkainkat ki fakaszthassa (472). Mykoron mynd melyen (profunde) alonnanak (EhrC. 144). Tetete magát igen melyen alomny (VirgC. 82). Olly mélyen bevágtatott lovával az ntvesztő erőbe, hogy már ki nem tudna menni beléle (Fal: TÉ. 704). Az udvari ember se ne igen közel, se ne mélyen bótassá dolgaiba az igéző szemeket (Fal: UE. 413). Defixis oculis intueri: mélyebben gondolni (Decsi: Adag. 159). Igen mélyen gondolkodol (273). Nagy melyen imatkozván (VirgC. 59). Arezról arezra ne sétálj szemekkel; néha ártalmas képek ezek, melyen a szívekbe írják magokat (Fal: NE. 108). Nem látjuk mélyen által minden természetit, erejét (Pázm: Kal. 35). Tisztelték mélyen urokat (Fal: NU. 298).

[Közmondások]. Nebez paraszt irral mély sebet kötözni (Illyef: Jephita 15).

Mélység: profunditas, abyssus, vorago C. abyssus EhrC. 46. abgrund Ver. tiefe PPB. Álomi mélységbe ejtő nyavalya: delargia PP. Ki nez melsegeket: qui intueris abyssos (BécsiC. 131). Megmar soc melseget: devoravit abyssum multum (226). Nem vala földne melsege: altitudo (MünchC. 37). Pokolnak meelseghere zallaz lee: usque in infernum descendes (JordC. 387). Sebeydnék meelsegeyerth (GyöngyC. 18). Meelseguel meelyeb, meenyneel magasb (ÉrdyC. 533). Sétetség vala az melségen (Helt: Bibl. I.a). Diezerietec az vristent e földről, mersen sarkanyoc es setet mélysegec (Born: Ének. 265). Az tengernek melsegeben: in profundum maris (Fél: Bibl. 29).

Byzon bőlcheseegnek melsege (ÉrdyC. 506b). Latom vala az en lituusaigomnak siralmas melseget (VirgC. 43).

Mélységes: profundissimus MA. das tiefste I.13. Melseges zogenség: paupertas altissima (EhrC. 1). Magaraz melseges yrasokoth: profundissima (2). Mutata magát alomny fennent es melseget (4). Melseges vyz (KeszthC. 197). Eseek egy melseges saarban (DomC. 263). Kyt w erdemelh itentwl az w melseges zent alazatossgaert (VirgC. 64. 76). The yteleted nagy melseges: julicia tua abyssus multa (KulesC. 84). Meelsegheh erteleen (ÉrdyC. 116b). Meelseges bőlcheseeg (516). Meelseges fohazkodaas (658). Bechűlyed az vy testamentomnac mélységes fundamentomat (Helt: Bibl. I. e). Nem vala melseges földék: non habebant altitudinem terrae (Fél: Bibl. 21). Mélséges feledkenségbe bűrhűán el ne feletkeznéne (Kár: Bibl. I.646). Világnae bölez az melséges dolgainac tudakozója: conquistator hujus saeculi (MA: Bibl. IV.152). A folséges isten ebben az isten emberré-létében minden hatalmát igazságát mélységushen ismértette (Pázm: Préd. 115). Ki tudni meg-mondani, minémi mélységes tengere vagyon ebben az isteni igahmasságnak? (Pázm: Préd. 81). Evangeliomának egy nehány első szavaiam tób' mélységes tudomány vagyon, hogy-sem minden filosofus írásiban (136). Mélységes pokol: profundissimus infernus (Káldi: Bibl. Jóh. 17. 16. Kr.). Midőn mélységesen magát megalázta (Illy: Préd. 1251). Mikor a könyörgések mélységes szívtől öntetnek (II.206).

[Szólások]. Igenséggel igen alatt látyák magokat lenni a nyomorúságnak mélységes örvényében (Fal: NU. 284).

I. MÉN: equus admissarius Kr. [hengst] Dux Morout, equus nepos dictus est ab Hungaris Memmorout, eo quod plures habebat amicas (Anon. II. fej).

Menös: 1) equaria, equitium C. equi gregales MA. armentum eorum Otr: OrigHung. II.252. [gestütt]. Ménes-lajtó: ross-treiber Nom. 1629. 60. Ménestartó szállás: mandra MA. Igeztünk az menes keozol koczi loat (RMNy. II.83). Juhokat, kecéket, barmokat, menösöket akarunk oth tartany (III.105). Menes czorda (Helt: Mes. 344). Meg holt nemes embernek ötven szanig valo lovak meneséről: de equis equitalibus defuncti (Ver: Verb. 171). Ha valamely nemes embernek lovak menese leszen: si equos gregales habuerit (uo). Ökrök, juhobarmok, ménes kocsolak — him lovakról és csődöröktől megválva — kivitessenek (ErdTört. II.373). Legeltetvén szarvasmarhát és ménest (MonIrók. XI.319). **2)** [equus; pfer]. Barmot, ménest többet vitt 2000-nél (MonIrók. III.112). Az én szerelmes atyámia feles ingó marhát hozott, az többi közt öreg ménes lovat buszonmetet, akorbeli csitkót tizet, járos barmot mind öreget ötvent, sörtés marhát ötvent, akorbeli malaczo buszonnégyet (Radv: Csal. III. 250). Besztercze vidéken egy egy emberfönyi jegek estenee le, mely 300 ménesnél többet vesztett el (ErdTörtAd. IV.71).

Ménéz: equio C. subo; mént kíván SI.

2. MÉN, MÉGY-ÉN, MÉGY-ÉN (mednek: eunt EhrC. 20. 82. 115. meenes: profectio JordC. 727. meene: ivit CzechC. 7. JordC. 380. ÉrdyC. 507. méne Pázm: Préd. 188. MA: Bibl. I.16. 143. meeneenek JordC. 150. ÉrdyC. 512. meent: ivit JordC. 833. ÉrdyC. 358. 506b. 507b. meennek: eunt ÉrdyC. 528b. meentek: ibitis JordC. 150. meenyek ÉrdyC. 506b. meeny 510. meenyetek: ite JordC. 151. 382. ménd MA: Bibl. I.13. né méi: ne vadás BécsiC. 4. myani WeszprC. 70. zomorumu mine el Ózor: Christ. 77. meyek: eo 238. egé napj minő földet méinek el Sylv: UT. I.84. mintest meg küldgyük RejtLev. 94. month RMNy. II.241. megyen, quod contracte quibusdam est megy Otr: OrigHung. II.325. mégy it Gyöngy: KJ. 112. megyen Thurzó: Lev. I.216. megyünk ErdTört. I.8. meydil Beythe: Epist. 31. méiend [menend] Kules: Evang. 2221: I) eo, meo, pergo,

gradior, commeo C. vado MA [gehen]. Középsőth megyők: intermeo; fölötté megyők: supermeo; föl felé megyek: secedo, utánna megyők: sequor, subsequor; könnyen utánna menő: sequax; együtt megyek: convenio, congregor; gyakran megyek: ito; hajóközni megyek: conscendo C. Mene az helyre, hogy zolnának ezve ysteny nyulokedlettrel (DhrC. 9). Monye Azysha: vadass Assisiam (56). Mednek alanyssagert: eunt pro elemosyna (82). Az kapu kowl ne menye: ne portam exeat (117). Felkede, hog' öhazaiba menne: surrexit, ut in patriam pergeret (BécsiC. 1). Valahonnan menéndé, mégé: quocumque perrexeris, pergam (2). Ménétece az en zölümbe (MünchC. 51). Menven mennekuada es sírnak vala (AporC. 99). Több nem meheté az nagy fiújalmakert (DomC. 228). Magdala nagy hamar a kapura mene (WesprC. 74). Teljes tested menyen pokorra: totum corpus tuum eat in gehennam (JordC. 367). Embor ydvességhnek wtára aken meemya (ÉrdyC. 118). Hog az vton menenek, elv lele wket egy zegeni azonállat (VirgC. 87). Meny az vecernyere (103). Egykenek feneke kresseth es földre menth (RMNY. II.94). Azt írja, hog Batanyj viassoth menek zam vetnj (LevT. 139). Hova megy? quo abis? (Pesti NTset. 219). Annac wtána menéne Lombardiára és megvéne Pahuat (Helt: Krón. 23). Eltemetot az vton, a ki Elfratara megin (Szék: Krón. 14). Az daruac ha igen menne, hamar telet váry (Cis. C3). Komán uram előbb menyen haza nálumál (Thurzó: Lev. 1216). Mene-előtte tovább menyünk, két dolgot kol eszünkben vennünk (Pázm: Kal. 659). A kis eszű gyermetske nem akar hozzája menni (Pázm: Préd. 7). Menetessék az evangéliom helyére (Mad: Evang. 12). Hova megy? Ahoz megyek (36b). Meggyógyulván időre, mégyen ismét előbbi szokása szerint azon berekre fa szegegetésre: menyén, talál előt tiz megterhelt számarat (Halt: Hist. II.212). Ezoknok wtána haza menyünk vala (ÉrdTört. I.8). Az ládom egy formában van, menyen a rútásig belébe, kórót tartván benne az borly (Monfrók. XV.102). Ugy tetszik, hogy a bástyák ellen bástyákat kellene ereszteni, a többora táborral menni (Fal: NE. 79). Hly a berek; mentek, mint megy a fergotog (Gvad: ENót. 20). Hogy a tánczra menyek, nem nyújtatik jobb kéz (Gvad: Orsz. 46). 2) [ocum habeo; raum haben]. Két ezer battus [mértek] mégyen belébe: duo millia battos capiebat (Kár: Bld. 1309).

[Szólások]. *Veni, mēn*. Monda (a farkas): Meg észbe (a hayati), mert minap is igen meggyen vala a hasam előlele miat (Helt: Mes. 264). Az hasa igen menyen (Web: Anul. 69). Rosszul voltam, igen menyén az hasam (Monfrók. XVIII.36). *Vinhe men*. Atka Lombá menni: adire ad pactionem PPB. Kár is, hogy eszerében nem mehet véletek köntössel és állapattal (Fal: NA. 180). Feledékenységhbe mégyen a dolog: memoria rei oblivione extinguitur; feledékenységhbe ment: intermortua memoria; feledékenységhbe ment dolog: jacet in oblivione PPB. Meg íratya levelben, hogy felejtéséghbe ne menyen (Ver: Verb. Szót. 27). A minémű büntölások lettenek volt, azok mindentállóga örök feledékenységhbe és amnestiában menyjenek (Dob: Pál. 79). Az olasz kipozta főben mégyen (Lapp: P'Kert. II.21). Antiohusnak ezek a feltölt szándékai mind füstbe mentenek: Antiochi ista corment universa spūdeca (Csoró: Hist. 10). Az írásek is, a melyekből lehetne kitanulnunk a régi dolgokat, füstbe mentenek és hamvává lettenek (Dob: Pál. Előb. 10). Füstbe, semmibe menyjenek-e szándékunk? (Fal: Const. 830). Gázlőba megy: vadat PP. Ne menny uram fűtőlétben a te szolgálódd (Pázm: Préd. 20. 749). Nem azért ment jegybe az isemek fia az emberi természetel (Fal: NE. 84). Az istennek törvényszéke előtt kemény kérdésbe fog menni mind a kettő (Fal: NU. 286). Nem állalland a fohodist hozzá, hogy mentül (33b) lángba melesztemek ez adiskönyvek, Fal: NU. 289. Mondásba

ment már, hogy a német szolga barátja urának, az anglus szolga rabja (Fal: TÉ. 782). Imé Tholdi szőlő úristent emlité, erős eseli vitézzel ottan ölbe mene (RMK. IV.245). Sima oreziája ránczba ment (Uzegl: Enoch. III.20). Sem miben ment az a gyauis is, hogy valaki megölté volna (Fal: TÉ. 766). A második kérdéssől szólnán, már számba ment (hogy hány hajóval mehet Franciaország ellensége elábe, (798). Gondola ez nyavalys vlagot el halny es zeut zeerzetben menny (ÉrdyC. 338b. 528b). Szokásba ment: invaluit consuetudo PPB. Nehéz olyan emberen segíteni, kiben a vétek szokásba ment (Fal: SzE. 533). A faragott ritkaság és egyéb cifra nem ment szokásba ezen nemzetségnél (Fal: TÉ. 775). Azt a felfajzott szokást, a mely is sokaknál már mintegy törvénybe ment: la puzza affettazione, passata non solamente in costume, ma quasi in legge (Fal: NU. 281). Amaz régi unalomban ment szent apostoli tudomány (Pós: Igazs. 1284). Utálásba megy: contemptum incurres (Com: Jan. 206). Genyetséges vad húsbán ment seb (Dál: Csik. 142). *Vákező mēn*. Férjhez megyek: denubo, como C. omnia PP. Mindenét a bányával adja, ha férjhez mégyen: omnia bona dotem dixit filiae PPB. En nem mentem synkyhez [férjhez], merth en találtam olyan zypheth mynth en magam (DobC. 511). Hogy ha ez télen jó szánút kezd lenni, jó hely, szép gazdag legelőhöz fogz menni, ki velled egyfűt fog szánkázni (FortSzer. 13b). Ha akarmi, tizenkét esztendő korában férhöz mehetne (CisL. Ver: Verb. Előb. 51). *Vámenek mēn*. *Ostromnak menni: impetum in muros facere PP. Jertec el ezokért, menyne ostromnak es vegyfe meg az várast (Helt: Krón. 19). *Váre mēn*. Erre menyen tanúozod (ezt tedj) (149). Az mire ment addál egyben, mert egybként ki nem mondlatod (Helt: Arithm. C5). Az bűnösnek ki vatesere ol nehenz menyünk, mint ha labunkat nagy kezünket kellene el vagnunk (Fal: Tam. 319). Mykoron vy váda valazra mene a dolog, mindenkor zokas volt, hogy a Chyvas passanak kweon anyadek juron (Kunít Reehab beg lev. 157). Révai kéziratai közt). Ha iot keresz, iora megy [te] (Frank: HasznK. 71). Ez predikazio egyedül ezaz arra menyen hogy azt megmutasson, hogy az Christus ártatlannal vádolatott (MA: Scult. 109). Kiki az olly félhöz adhattya magát, az medmél pénz gyűjtésre, jószág szerzésre mehetne (MA: Scult. 615). Nehezen mégyen ő az büntetésre (Zvon: Post. II.252). Mert hogy akarmi álon hivelyezést reánk toszszanak, arra nem mehetünk (Pós: Igazs. 181). A thedogusok külföletele sentenciákat mennek, midőn magyarázzák a makulának minőségét (Lly: Préd. 1175). Hogy magokat és másokat kárhoztassák, és ts-rdával mehesse nek az örök büntetésre (Fal: NU. 267). Bízattja magát azzal is: állha potra mehet úgy is (Thaly. Adal. I.211. 212). Követeket küldének, hogy ha békés ségre mehetnének (Monfrók. III.30). Ha békessére menne a dolog, ha lehet, kegyel med ne vegyon csak magira annyi költséget, az mennyit ígérnek (Ráktó: Lev. 26). Mindennek igaz byzonságára meent volna (ÉrdyC. 700b). Mint ha sem látnánk, sem hallanánk, dolgára meggyen vala (579). Kérdé, hány esztendő lesz legyek, feleltet: hogy kilencz s tízshkre lesz tündőrel megyek (Gvad: RP. 27). Az emberi természet főnékre ment volna és semmivé lett volna (MA: Scult. 370). Végére annyira költ a dolog, hogy fogadásra mentenek (Pós: Vetek. 3). Mire hog nem ment el hazasságra (DobC. 510). Hazasságra menendő (ÉrdyC. 649b. 700b). Ezek mehetnek ysmeretyre az feleséges yonak (ÉrdyC. 700b. 700b). Ezzel mutatánk az ember, bíróelábe és ítéletire mégyen minden dolog (Pázm: Préd. 30). Kamarszékre menni: moliri dejectionem PPB. Ha kinek ez vagyon merthety: myre mégyen az vago (ÉrdyC. 700b). Az pörnek vége es ki menetele meg kétséges volt es bizonytalan mire mennyen: finis et exitus litium dubius adue, et incertus erat (Ver: Verb. 121). Nagyra mehet: hoch steigen, zu ehren

kommen Adáni: Spr. 198. Az háborn vődében akar mi latoris nagyra mellet (Decsi: Adag. 98). Gyakran meg az méltatlan is köcsüből nagyra megyen (117). Paraszt emberségből ment volt nagyra (Kem: Élet. 11). Ha vagonom ripsz rapszra menne halálom után (Gvad: NótTest. 252). Ha a 90. kölből egymás között hírmentelét osztjuk, tehát az ő részére 30 kölbőlre való megyen (Haz. 1373). Sommire sem mehet: er kann zu nichts kommen Adáni: Spr. 198. Rabi állapothól szabadságra ment ember: libertinus PPBl. A setétség tartóztatta a hadat, hogy többre nem mehetett a győzelemben: obscurum noctis attinuit victorem exercitum PPBl. Honnem ember annak vegeere mehetne, hamarab el fogytokozik annak etette (ÉrdyC. 44). Ki mehet nyndemek vegeere [ki tudná előszámolni] (625). Vegere megyen dolganac (Mon: Apol. 289). Végére menni: comperire C. certiorari PPl. ctvas auskundschaften Adáni: Spr. 198. Végére memi valakinek, mi dolgos: cognoscere de actis alienjus PPBl. Mint egyezzen az keresztyni religionac egyicé tizekele az másickal, jól végére mennyűne (MA: Scult. 970). Neha oly beteghez történik mennetek, kinek betegesegenek nem mehettek vegére (Lép: PTük. II.238). Más nap Grimoaldus király végére menven a dolognak, a szolgát Onulfust hívattya, és törvént láttat reája (Halt: III.131). Fel is tevém magamban, hogy mindezekről végére megyek (Mik: MulN. 320). *Émi után mén.* Vagy vyodból szoptal, vagy valamely boghár vtán mentél ilyen nagy lazugságnak igazságban (Bal: CsIsk. 161). *Émit mén.* Gyenge erőmet is próbálgatván, még egy nyomot sem mehetek (MonIrk. XV.424). *Émtől mén.* Gondolják: elég az, csak jó deák legyen, mert a többi úgy mond, majd magától megyen (Gvad: RP. 45). *Émtől mén.* Nemzetiségének háza népe között valóhoz mennyen feleségül (Kár: Bibl. I.156). *Elbe megyek:* obvio, occurro, occedo, provenio C. Az urak júsát kevered, s a bírő eleibe mehetől (Fal: NE. 71). *Elvenc megyek.* contra venio C. Mellyek igenesen látnak a közben való végnek ellene menni (Hly: Préd. 120). *Határán túl-menni:* transire lineas PPBl. Akar vala itt félen menven elrőtyőzni (Zvon: Post. 1518). Ollyat próbálok, hogy anaggy felleny megyek, anag még eméls aláb esem: rex aut asinus (Decsi: Adag. 212).

[Közmondások]. A ki attúl fél, hogy el ne merüllyön, addig a víznek ne mennyen, a míg követ nem láttya (Fal: NE. 406).

alá-mén: subeo, deinceo, degradior C. devenio MA. Ezert Abram Egyptusba mene alá: descenditque Abram in Aegyptum (Helt: Bibl. I. E3). Midőn alá mentenee volna a gödörhöz, a hól a szarus volna, meg láta őket a szarvas és fel szeckelnén, nagy gyorsan kezdte a hedgy ódalán fel menni (Helt: Mes. 196). Alá mene [a váról] az táborban (MonIrk. III.67). Alá mégén, el szállly a hajó (Com: Jan. 90). Alá-menő felben vagyon a nap (DKal: Ker. 7).

alá-ménés: descensus MA. [niedergang]. Istenhez fel menew vt alá menesnek vta (VirgC. 95).

aláménét: ∞ Nap aláméneti elközelite, ismét népe közé Sándor megtére (RMK. IV.96).

aláménétel: descensus MA. [untergang]. Az nap tudgya az ő aláménételit: sol cognovit occasum suum (MA: Bibl. I. 529).

által-mén: 1) transeo, pertranseo, transgredior, transmeo, translabor, transabeo, travio C. [durchgehen, hinübergehen, übergehen]. a) Rajta által megyők: supergradior, supervado C. Altal menne az vizen (DomC. 121). Ezen meene Cristus atal (ÉrdyC. 505b). Mikoron neznie által menőket (VirgC. 109). Nem mégy által: non transibis (Kár: Bibl. I.139). Altal memi valami dolgon: circulum absolvere (Decsi: Adag. 135). Anag meg halok, anag által megyek rajta: aut manenti vincendum, aut moriendum (Decsi: Adag. 210). Ugy menjete által a Tiszán,

egy egy esolmakot is vigyetek (Szal: Krón. 80). Szoros a mennyország úttya: tsak az mehet-által rajta, a ki igen meg-hajol, és kitsínyé léssen (Frázin: Préd. 55). Mindence el-mulandó: által-menendő: omnia calula et transitoria sunt (Com: Jan. 213). Palocsaji Dunán által akar memi, véllök sok hadakat most commendérozni (Thaly: Adal. II.359). Egy tsapó ajtón be-toppánánk, a mellyen könnyen által mehet az ember, de sola többé ki nem jöbete rajta (NótPM. 17). b) Kyt nem mehet ala altal: quem transire non poterat (EhrC. 18). Es mikor által mentikuoha: cunqne pertransissent (BécsiC. 13. 18). Ez életét erőssen altal megém: fortiter vita excedendo (BécsiC. 92). Altal menween az halmokat (ÉrdyC. 379b). Az hegyekőt alal menween (547b). Innár Titus megyen vala hadanal, Nilus vizét által mente népél (Cseng: Jer. A3. 2) [permutor, vector; übergehen, werden]. A fel gerjedett haragot meg aggnai ne engedgyed, hogy gyűlölségre által ne mennyen, ne fordullyon (Com: Jan. 202). Amyi hasonló példánk vannak, hogy példabeszédre általment (Hly: Préd. II.288).

[Szólások]. Még az abécén sem mentél által (Decsi: Adag. 129). Sokon ment által: actus multis casibus PPl.

általménés: transgressus, transgressio, transitio, transitus C. transitus MA. [durchgang, übergang].

általménét: ∞ Kikén altal ménét lehetuala: per quos viae transitus esse poterat (BécsiC. 15). Az wrnac passahia, azaz, az wrnac általménete: phase id est transitus domini (Helt: Bibl. I. G4).

általménétel: transitio, transitus MA. [durchgang, übergang]. Ebből a részből adatik vala általménétel a Jerusálem városára (Hly: Préd. I.49). Jószerencséről az ellenkezőre igen fájdalmas volt az általménétel (I.110). Gyakorta csak általménétel szerént emlekezett ez itéletéről (II.167).

be-mén: 1) ineo, intro, introeo, imneo, ingredior, introgredior, suggredior, succedo C. [hineingehen, eintreten]. Bemenni való ut: aditus; bemenettetőt: intratus C. Belmennek: intrant (EhrC. 115). Beméne a városba: ingressa est civitatem (BécsiC. 8). Bemenuéce a kirallhoz: ingredientes ad regem (52). Mi zni be mégén: quod intrat in os (MünchC. 42). Öltőzt atokba mikent ruhába, es be ment mikent viz ő belőibe: intravit sicut aqua in interiora ejus (AporC. 81). Belmegyen dychewseguok kyalya: introibit rex gloriae (FestC. 13). Kellywnk fel es megrywnk be az yo felbre (JordC. 146). Nem mentek be menyeknek orzagaban: non intrabit in regnum calorum (366). Zent leelek nyat meene be az pwtaban (ÉrdyC. 348b). Be ment az chazarsagban (605b). Eellyen zeep földre nykoron be meent volna (510b). Bel meent közykben (544b). Az éalardos embőnek menekzőiebe be mene (TiltC. 11). Az főb zzyok az zenth eglizba el be menenek (12. 25). Paranczola neky hogi meene be asisba (VirgC. 69). Nykoron bee ment volna Jerwsalembe, el bee mene az yrastwo sydokhoz (FzrC. 83). Elbee mene nagy hamar-sagal az seghróstyeben (523). Be menéce esmét Lombardiára, es ot elrablác mindeneket (Helt: Krón. 231). Be memm az haioiba altal kele (KBécs. 1572. C4). Eredg meü bé te az én atyamuac házába (MA: Scult. 13). Elbéme az házhoz: introivit in domum (MA: Bibl. I.20). Hus bé nem ment szájjamban (Hly: Préd. I.100). Az ő intési, és oktatisi bé-menek ugyan fülébe; de nem szívébe (Fal: NU. 324). 2) [peragro, perlustro; durchwandern, durchgehen]. Kezde bemenie Jónás a városba; hogy egy napi menés földet bément volna, felkiálta, monda (RMK. II.92).

béménés: aditus, ingressus C. [eingang, eintritt]. Szól a Christus Jerusalemba való bemeneséről (Helt: Bibl. I.1r. Be vün engemet az be menésen melly vala az kapu mellett (Kár: Bibl. II.152). S adgyon bemenést véghe az örök dicsősségbe (Czegl: Japh. 4).

béménét: ∞ Minenő béménettel megbírhata őket: quo aditu possit obtinere eos (BécsiC. 32). Nem altalla bemenet:

ne venatur introitus (36). Vr frizie be mentedet: dominus custodiat introitum tuum (DóbrC 205). A kioldem bemenety nagy erőssz nehez (ÉrdyC 579b). Lataak the bel mentedet: viderunt ingressus tuos (KulesC 159). Atkoztot lész bementedbe, es ki mentedbe: maledictus eris ingrediens, et maledictus egrediens (Helt: Bíbl. I. Zzz2).

béménétel: ingressio, introitus C. ingressus Oertel: Harm. 79. [eingang]. Emachuae bemeneteltől fogva: ab introitu E. (BécsiC 226). A pokol béménetele (Illy: Préd. II.438).

egybe-mén: 1) [coeo; zusammenkommen, zusammengehen]. Egybe menő: congressus C. (A bajvivók) egybe akarnaának meny (ÉrdyC 594). Egybe méne a két sereg (Helt: Krón 50). Sok főle virágot látunk, melyk napkelettel ki nyílnak, és az nap nyugottal egybe mennek (Pázm: Kal. 12). 2) [ad idem recido; auf eins hinausgehen]. Minden feleletű egybe-ménnyen fogyre megy ki (Sall: Vár. 273).

egygyüvé-mén: 1) [coeo, convenio; zusammenkommen]. Egybe mentenek volna: convenirent (Fé: Bíbl. I.). Mind lova s'maga edgygyvé mennek; az az: örökké való halállal hal-meg mind a kettő (Fof: Zolt. 88). 2) [ad idem recido; auf eins hinausgehen]. Az edve való ellátásnak, elrendelésnek s feltételeknek szavai mind egyek, és egygyvé mennek (DEmb: GE. 33).

el-mén: 1) abeo, vado, discedo, decedo, digredior, excedo, proficiscor C. abscedo Ver. [weggehen, fortgehen]. Alattomban elmegyek: dilabor C. Elmenek a fűskék: hirsutius autumnus exmescent PPBl. Bujálkodó, valamben igen elmenő: luxuriosus PPBl. Ha akaratszelletes löny, menel s arwd el mendenedeth (EhrC 6). Te melő ő vado: vado cum ea (BécsiC 2). Ha parafol, elmegze a mezőre (3). Megőrizöt engemet innet elmenet: custodit me hinc euntem (39). Menel atyamtia, gyonyal meg (VirgC 21). Menyel atte celladba (15). Kezde mely lasusag el meny (VirgC 42). Menyetek el atkoztak (118). Az buzú kezbe konkolt wetet, s cel ment omot: sevit zizanía inter triticum et abít (Pesti: NTest. 27). Egz napi minő földet mennek el (Sylv: UT. 181). Mink is elmegynék áldott ez testbe, húsát gyomrát összeháboratom, piros vörét megiszom, szűlő húsát megszaggatom (Börn: Evang. IV. 808. RMK. II.425). Bátor hirdették, hogy sola az egy-isten igazs-melől el nem mehet (Pázm: Kal. 646). A te föld el-menőt valameddig el-késérni ne tarts méltatkaae (Com: Jan. 200). 2) Mellette elmegyek: praetereo, praetergredior, praetervelho; alatta elmegyek: subtervelo C. Történettel egy ven ember ywta oda el menven az vten (ÉrdyC 648b). Alvoek el az mezon es kalomarak azon el menven... (562). Zent egyházat nem fízletem mikor mellye elmentem (VirgC 6). A kit el-haladsz, el mégy mellette: si quem praeteris (Com: Jan. 200). Ez az ut mellyen mégyel, igen gonosz (Illy: Préd. I.192). Olyan meleg szél jött reánk, valamintha az ég kezentze mellett mentünk volna el (Mik: TLav. 15. loy. 3) [transse, desino; vorgehen]. Ha meg mostak, sem ment el az edes illat kezekről (DomC 157). A bőlhesség az adamfaywal egyetembe el megyen (ÉrdyC 600). Mikor immár a hó elkezd menni (Rad: Csál. III.50). 1) Fergo: megfők, benne elmegyek C. [fortschreiten, weit gehen tin etwas]. Igen el-menni a házugságban: ampliter mentiri PPBl. Igen el menni valamben: ultra septa transire (Dessi: Adag. 79). Tü-dős ember, de földtől el megyen benne: hucinae magis insidens (30). Oo boldogságban ugy elmegyen erős íteletet nem feli (MA: Bíbl. V.6). Az anygabé tiszteletben annyira el-mégyen vala, hogy éket Christus vrunknál bősülleteseknek hirdomé (Pázm: Kal. 797). Az pápistasz amira el ment szűz Maria tiszteletben (Tóh: Elsb. St. 5) [dividi potest; geteilt werden können]. Ha a summa elmégyen [osztható] hárommal (Ónodi: Szuny. 214).

[Szólások]. Nagy fizetéssel szabadítottak meg bennünket, mert egjehanyunknak fele is el-mönt volna miatta 1597 (Vasárn. Ujs. X.127). *Elmenai vnaol, vnaol*, Sem el nem megyen a dologtól: nec digreditur a re (Com: Jan. 162). Immar el mentem fel zaaz ezenderwl [50 éven túl vagyok] (RMMy. II.24). *Elmenai vnaol*, El mehetz nőmösségüdel: generosior Godro (Dessi: Adag. 119). El mehech azéjt bítetdel, kinek sem fele, sem farka (Mon: Apol. 120). *Elmenai vna mello*, Többet hiszen azoknak a bősülletes embereknek, kik le-irták Luter halálának módgyát: hogy-sem annak, a ki e' mellől tsak egy tagadással akar el-menni (Pázm: LuthV. 105). E magyaráztok a bñt mellől igen elmenek (Mad: Evang. 21).

elmenés: 1) abitus, discessus, discessio, decessio, digressus, excessus C. abito MA. [das weggehen, fortgehen, fortgang, auszug]. Elmenés-revaló szabadság: comitatus salvus conductus C. Ymen hazol kedegh az afa ő fyanak el meneseről igaz fohazkodvan (PeerC 6). Jolletet hog ez keges atya kezereyty vala evtet el menny az kezvel való fahuzg, egy keues el menes [it]o vtan ez frater meg mente magat, semmilyképen el nem mehetne (DomC 85). Aldomast ada nekýk az elmenesre (VirgC 52). 2) [transitus, excessus; vorlauf, vergänglichkeith]. Az életnek elmenése (Illy: Préd. I.117).

elmenet: [abitus, abitus; das weggehen, auszug, abgang]. Tettesed el mentődet haztalt (GuayC 44). Elmenety vtan (ÉrdyC 511b). Megh batta neked ezt el menteben (CsomaC 13). A testi tömlőczből szabad lesz el-mented (László: Petr. 229). Szeremesösen meg-örizett engem az ur anyala mind innét elmentemben, mind ott laktomban (Csúzi: Síp. 169).

elmenetel: digressio, profectio C. abitus MA. [das fortgehen, abzug]. Praetervectio: mellette való elmenetel C. Az svekusok, hogy jünnének, valóban hozzák az hírét, s ha ez az ellenség fel kezd a Liptón nyomakodni, el kell hinni, annak az híre igaztja elmenetelre (RákGy: Lev. 166).

elő-mén, előbb-mén: 1) prodego MA [praetereo; vorgehen, vortreten, vorübergehen]. Ennek vtanu elev menenek az prophetak mondhan (CornC 100). Kik azzon elő mennek vala: praetereuntes (Helt: UT. N7). Kényszeríténec egy nemmenő Síme-out, azzon előmőnt, ki ő vala a mezőről: praetereuntem quempiam Simonem in. o. Előmenő, uton járó embert agyon fűte (MA: Tan. 192). Es próbálva vala ha előmehehe fegyveres ruhájában: coepit tentare si armatus posset incedere (MA: Bíbl. I.261). 2) procedo C. succedo MA. proficio, progressus facio Kr. [fortschreiten]. Előbb megyek: progredior C. Az Kristus uallok előve keunkoznak meny az menyéjokra (SándorC 6). Az kő falna épülése neukediz, és elő megyen (Kár: Bíbl. I.430). Az tudózesoknae sokságában elő mégyen az gondolat: ubi sunt plures consilii confirmantur cogitationes (Kár: Bíbl. I.611). Menyünk elől: es isten mértékében mérjük meg erköltsünket (Pázm: Préd. 65). Előbbelb mégyen vala szűntelen gyarapodván: proficiens ibat atque succrescens (MA: Bíbl. I.23). Az előlög ómagazs szűgyendi, és általlya, hogy annyira elő mentek az latorságban (Pázm: Kal. 215). Tsendes lévén a tenger a vitorlázás elő nem mehet: tranquillo sale velificatio non procedit (Com: Jan. 89). Ha boldogul akarsz elő menni, épülh: si feliciter vis proficere (159). Az ő diszes, ékes feltölt szándékában elő megyen: in proposito decoro pergít (Com: Jan. 190). A kezdőknek bítelől, az előmenőknek hitre (Illy: Préd. I. Elsb. 2). Meggazdagula, és előbmegyen vala gyarapodván (521). Hogy a resteket előbmenni kényszerite: pigros ad progressus impellat (II.165).

[Szólások]. *Valamben hasznossal előbb megyek:* proficio C. Napra napra a rutszga előb. menes es nőnes (Mel: Szlán. 547). Vakmerőképen az bűnben elő megyen (Fé: Tan. 88). Valami az te szivedben vagyon, meny elő benne és vidd véghez: omne

quod est in corde tuo, vade, fac (MA: Bibl. L282) Mennyfene előbb dolgunkban és hallgac meg minemű czuda lótt továbbá (MA: Scult. 150). Annaz pogány és istentelen ember elő mégyen dögizban (Pázm: Kal. 36). Dolgokban elő mehetnek vala (GKat: Titk. 78). A mit elkezdett, abban szüntelen előbb mégyen (Com: Jan. 195).

előmenés: processus [vorgang, fortchritt]. Oly perekben, kykben meegh valamy processus azaz elew menes nem kewethkezeth (Ver: Verb. 81). Taresa meg nemzetünk nagy szerencsőjére, minden jó híromllyon gyakran a fejére, anya szent egyháznak elő-menésére (Orezy: Nimf. C5).

előmenet: processus, progressus, successus MA. [fortschritt, gedeihen, erfolg]. Zomorkodyk fele baratynak elew menterewl (WeszprC. 127). Az jryseeg mas embernek bodogsaganak auagy elew menetnek banatya (CornC. 153). Ellee mentekre legyen ew nekyk: bene sit eis (JordC. 215). Az ygaz hytlnek előwe menteere zerez es olwasny parancholaa (ÉrdyC. 114). Yrygly előwe mentet (565). A kégyotól volna az ő előmente és jó szerencseie (Helt: Mes. 83). Ott nyer az ember olyan nagy előmentet (310). Előmentőkre, hasznokra vadnac (Helt: UT. q.8). Kernen lelki előmentet (Bom: Préd. 326). Doegnee ne legyen előwe mente az földön (Szék: Zsolt. 216). Valami ebben kezdeth, állhatatlan, elmeneti nem lézen (Cis K2). Jó elő mente vagyon ezkor az állokságnac és czalárdáságnac (Cis. M). Tanáczot adoc te néked, melly mind te néked mind az te fiadnac előmentére lézen (Kár: Bibl. I301). Jó elő mentet ad annac az wr (L659). Engedgyen gyarapodást, előmentőt (MA: Scult. 497). Szerentsés előmeneteket annak tulajdoníttya a szent írás, hogy renénlettek isteben (Pázm: Préd. 175). Ugy lézen nagy előmentet (Pázm: KT. 129).

előmenetős: [prosper, magnus eventu; erfolgreich]. Előmenetes volna az ő dolga (MA: SB. 354).

előmenetel: profectus MA. [successus; fortschritt, erfolg]. Progressio: előbb menetel; profectus: haszonnal való előmenetel C. Ad jó előmenetelt: juvalót (Kár: Bibl. I429). Mi az oka, hogy e' világon sokszor a gonoszoknak előmenetelek, és jó szerentsékek virágozó állapotok vagyon (Pázm: Préd. 24). A szentség és isteni szolgálat, mind a kettő valóban igen le-felé vagyon, tsak a jó isten tudgya, mikor lézen előmenetele (Fal: NE. 8).

előmenetelős: [successum habens, prosper; erfolgreich]. Előmenetes sokszor e világra néző dolgokban is (Nagyari: Orth. 69). A ki az istenről megemlékezik, az lézen isten s e világi emberek előtt előmenetes és bétűletes (Szathm: Cent. 243). Előmenetes dolog (Teleki: Fl.Él. 226. Gér: KárCs. IV.370).

előment: [vorgeschritten]. Idejekben előmentek: aetate producti (Hly: Préd. I.140).

előmentség: [progressus, successus; gedeihen, erfolg]. Ez nélkül, az mint hogy czac külső világi dolga sem lehet állandó, mennyivel inkább az lélec idővőseget néző szorgalmatosságra nem lehet előmentségben (Zvon: Post. I11). Várhatta hűséges szolgálatja után való érdemlett becűletit és hasznos előmentséget maradékira is terjedni szerencsén (MonOkm. XIV.144).

elől-mén: prae eo, praegredior, praecedo, antecedo C. anteo, antegredior MA. [voranzehen]. Előmenő: praeciens C. praecedens, antecessor MA. Az papok veegyenek föl beet kyrteketh es elő meennyenek az wr isten zekreeienek (JordC. 295). Elől megy wala hwket: antecedeat eos (359).

előlménés: praegressio, antecessio MA. [das voranzehen].

föl-mén: 1) ascendo, superscando C. conscendo MA. [hinanfehen]. Iesus megkerezeteltettuen, legottan fel mene a víztől (MünchC. 15b). Felmene a hégrré: ascendit in montem (20). Az

vaczoralo hazban föl meenenek: ascenderunt in coenaculum (JordC. 708). David föl nem menth menyozzagban: nec David ascendit in caelos (712). Garadychon meene föl (ÉrdyC. 646b). Fel mene kerwby new angyalon: ascendit super cherubim (KulesC. 29). Kőd megyen vala föl a földről: fons ascendeat e terra (Helt: Bibl. I. A3). A szakmari [megye], ez fel megyen a hegyekre (Helt: UT. 4b). Fel megyen az ő fűsti (Bom: Évang. III.231). A kő fel nem mehet külső erő nélkül (Pázm: Préd. 71). Midőn valamely dolog igen elő ment, szükség hogy le essék (MA: SB. 99). 2) [procedo; fortschreiten, vorwärts kommen]. Papi meltosagnak garadichara felmenenek (DomC. 2). Feel megy pispeksegnec meltosagya (212). Azt kell néznünk, hogy mitsoda felment volt [hogy mennyire vitte] és fejedelmek rendőn volt (Mik: TLv. 25). Ha szerzetes lézen, ő gvardiánságra felmehet, avagy is kosta-fraterságra (Gvad: RP. 49). 3) [consumor; aufgehen]. Ha igazan fel megyen, hogy semmi meg nem marad, telat igazan summáltál (Helt: Arithm. 06).

[Szólások]. Feye fősti [gy] föl megion az embernek az minemű nagy romlasról puzitasról kyaltnak (RMNy. III.60).

fölménés: ascensio MA. [aufgang]. Az istennek zent malaztya laytrat es vtat zerez menihe fel menesre (VirgC. 97. WeszprC. 74). Az templomba föl menes (ÉrdyC. 648b).

fölménét: 1) ascensus [aufgang]. Hégéknee fölménete: ascensus montium (BécsiC. 15). Oreb hegyre felmenteben (CornC. 39). Magam is nem késém, az Duna felmentében megindulok (MonIrok. XXIII.26). A nyilat ha fel-fivód, mihent fellyeb nem megyen, ottan alá fordul és sebesseb alá-jöte, hogysen föl-mente (Pázm: Préd. 323). 2) [während des aufstiegs]. Mennyfene fel a hegyre, fel menet meg látnac az emberec (Helt: Mes. 273).

fölménétel: ascensus MA. Az fegyueres háznac fel menetelnee ellenébe: contra ascensum firmissimi anguli (Kár: Bibl. I429. MA: Scult. 600).

fölmént: [altus; hoch]. Fölmönt homloka nagi szep ekes vala (CsomaC. 9).

hátra-mén: retroeo, cessim eo C. recedo Kr. [zurückgehen, weichen]. Az kith vramal el végezteknk volth, semmikeppen aban hatra nem megiec (RMNy. II.89).

hátraménés: retrocessus C.

[hozzá-mén]

hozzámehetetlen: inuis, inaccessus, abaton MA. [unzugänglich]. Hozzá mehetetlen világosságban lakozik az isten (DEmb: GE. 1). Hozzá mehetetlen hely tetők (Misk: VKert. 279).

jár-mén: commeo MA. [hin und hergehen].

jő-mén: [ito, huc illuc eo; kommen und gehen]. Jömenek mennek dellesti órákkor a sok friss hínók (Fal: NU. 267).

jövő-ménő: [praetergrediens, transiens, viator; vorbeigehend, vorübergehend, passant]. Sokan valának az ióné ménőe (Kár: Bibl. III.37). Mellyek által az jövő-ménőnek securitása impediáltatik (RákF: Lev. III.418). Jövő s menő vendég a szerentse (Fal: UE. 375).

jött-mént: vagus, vagabundus SL. [bergelaufen]. Jött-ment nép: convenae SL. Nem is tsak gym-gyom vagj jött-ment jüvevény, hanem gymros magyar, szívek-is volt kemény (Köny: HRom. 65).

ki-mén: exeo, extro, excedo, egredior, evenio, provenio C. [hinausgehen, ausgehen, ansziehen]. En elleném ki ment vrnac keze: egressa est manus domini contra me (BécsiC. 2). Telle-sen ménée ki: egressa sum (3). My lathny meenetek kywe az pwtzaban? quid exisist in desertum videre? (JordC. 385). My-

koron az fertelmes lelek ky menend az emberből, yar zaraz helyeken: cum exierit ab homine (391). Mennek vala az tanaczbol kyve: profecti sunt a conspectu concilii (724). Mykoron az fraterok ky awagy be mennek vala (ÉrdyC. 339b). Ky mene eleyben (152b). Ky mene az varosbol (VirgC. 24) Kyment zenth Ferencz az hellval kolduhá (47). Mikor ez velgubol, kimendő [így] volna (107). A hír kiméne felőle: divulgatur fama de illo (Helt: UT. P5). Az ő híre neme minden felé ki méne: egressus est nomen eius procul (Kár: Bibl. 1397). Kiméne azért ez a szó az atya-fiak között, hogy az a tanítvány meg nem hal (Pázm: Préd. 130). Minden hadba kimehető férfiat számkállyatoc meg (MA: Bibl. 1117). Az ember sirva riva születie, nyavalyássan eldegél s túrhethetlen búzzel mégyen ki a világból (Fál: NA. 193).

[Szólások]. El-kim-e-gy: exit MA. Attának udmarabol el ki mene (TihC. 21). Az en ez vilagbol elky menessönne ideye el közelitőttek volna (NagyszC. 15). Megvink el ky az deznara (LévT. 14). Kimenth erejű bor: vinum fugiens PP. Az istennek csak eg ki jelentet akarattia vagyon, meliből megien ki minden ítelet (Fál: Tan. 530).

kiménés: excessus C. [ausgang, auszug]. Őmenden kiménésöt eleve küldé: omnium expeditionem suam fecit praevire (DécsiC. 12). Meg őrizt emet ki menessönbe (GuayC. 59). El vezeze az zerzothval valo ky menessöt (DomC. 112). Irgalmaz lelkeknek kymenese koron (PozsC. 18). Ez kőnnek ki mejisztis ez kegelmes vnaak köszönied (Sylv: UT. II.172).

kiménet: ex exitus. Vlaknac kimenetin: in exitibus (DécsiC. 236). Tudom en beföllem iozagnac ki mentét: novi virtutem de me exisse (MünchC. 128). Vre halatnak kimenete (AporC. 16). Meg fuga az varasnac kimenetit es be menetit (GuayC. 55). Irgalmaz en lelkeknek ő kymenety koron (PeerC. 179). Az haznak vala . . . ky menete (CörnC. 85). Atkozot lesz bementedbe, es kimentedbe: maledictus eris in credens, et maledictus egrediens (Helt: Bibl. 1722).

kiménotel: 1) egressus, excessus C. egressio, exitus MA. [ausgang, auszug]. Processio: kimenotel, elő menetel, pompaval valo iuras C. Vadnac az határnac kimeneteli [kiterjedési] az tengerre (MA: Bibl. 1210). Isten á paradicsom kimenetelben ön exitu Paradisi) tízes kardot helyhezte (Hly: Préd. 1593). 2) successus, eventum C. [ausgang, ende, erfolg]. Az hinc nomenisganac io vége es boldog ki menetele vagion (Fál: Tan. 110). A világot szolgálni akarom boldogtalan kimenetele készen (Hly: Préd. 11325). Így lön kimenetelek [halálok] az egész népek írtóztató példájára (Mon: Irók. XV.295). Olyan erős maga biztatásával, hogy minden ő habornságának, még jó vége és boldog ki menetele készen (Mileg: TOSz. 187). Melly boldog kimenetelét várhattuk annak, a mellynek már születéskor megírtot a felsznek hidege? (Fál: UE. 113).

kiménő: a) exiens C. b) Söt városnac vala tapasztot palánka, amne vala négy ki-ménő kapuá (Tin: Ének. 136). Révet tanácsnak ugyan, de kimenő partja igen nehéz vala (Kém: Élet. 53). c) Kimenő fölben van: est in prociectu exundi (Pázm: Préd. 342. Kr.).

lő-mén: devenio C. descendo MA. [hinntergelen].

lēménés: descensio C. [das hinntergelen, niedersteigen]

lēménet: occasus [untergang]. A napnac lemente előtt: ante occasum solis (MA: Bibl. 1639). Nap le-mento (Szathm: Dom. 183).

lēménotel: x Nap lementel (Gér: KárCs. IV.110)

neki-mén: adgredior Kr. darauf los gehen Adám: Spr. 198. Egy tsorda neki méne a kortszának (Fál: NA. 121).

őszve-mén: coeo Kr. Congrediens: összemenvén C. Összemehető: coibilis: össze-forradok, őszve-megyek: coaleo PPP. Harom nap kik lassaban őzue menuen egy napot zerzenek (DólaC. 54). Szörniüképen őszveimentenek vala (CsonaC. 34). Madón a folyó dagadás őszveimegyen: cum vomica coit (Com: Jan. 60).

rajta-mén: [aggreddior; angreifen]. Fel-fortyant ellenek mérgeben, de rajtok nem megyen, az jutván észben: hogy egyedül vagyon s fegyver sines kezében (Gyöngy: Char. 58. RákF: Lev. 1106).

reá-mén: 1) [adeo, accedo; hinzugehen, zugehen]. Az eger nem gondol sem macskával, sem eger fogonnal, de mynd hol-taban rea megön [az elodetle] (SándorC. 6). Oh, mel' őrmest rea mene (VitkC. 88). 2) [inco; eingehe]. Feelők reayok menem [a a halálra és ítelet] (ÉrdyC. 10b). Rea mene [a házasságra] (611b). Rea [e tudományra] sem mehettenec volna (Helt: Bibl. I. b2). A veszedelmeket, ha előtte állana, ijetség nélkül rajoc mégyen és bátor szível szenved (Com: Jan. 195). Hogy a szukadásokat el-távoztathatnák, reá-mentenek arra, hogy elsőséget s némii némii méltóságot is engelhének (Dóla: Pol. 2). 3) [inter-venio C. [erscheinen]. Az törwen napra rea nem menth [nem jelent meg] (RMNy. II.73). Jolente hog az törtent ez jövő pnteken hatta volna, kire w neki rea kellene meny (321). 4) invado MA. [aggreddior; angehen, gegen—gehen, angreifen]. Reaok akarácac menni (Helt: Krón. 56). Hogy az nép rej-menne Kehlára: ut populus ad pugnam descenderet in Coilan (MA: Bibl. 1267). Reáment Herodes királyra és az ő szalad erkölcsit meg feddette (Hly: Préd. 154).

reáméhetetlen: inaccessibilis [unzugänglich]. Lakozuam rea menéhetetlen [így] velagosságot: lucem habitans inaccessibilem (Konj: SzPál. 383).

reáméhető: [zugänglich]. A Tracia szárazon rea mehető szigetben (ACsero: Éne. 263).

reáménés: intervenus C.

szembe-mén: congredior PPP

végbe-mén: [conficitur, exsequitur, accidit; vollbracht werden, vollzogen werden, geschehen]. A Kristus váltása vége nem ment, hanem halálával (Pázm: Préd. 81). Hogy az végbe-mehetne (Zson: PázmP. 1120). Itt sok hamislelkűség ment végbe, mert ötezzer forinttal kiszúrták a szeműt, azt is a magok lábjából vette ki Dószeg; de még mind ő s mind az maradéka elköppant tőle (Házink 1147).

végbeménettel. Olyas dolgokban foglalatoskodik, a mely-lyek végbe menetelekről közönséges vártkozás vagyon (Fál: UE. 363).

véghez-mén: 1) [ad finem pervenio; zu ende kommen, fertig werden]. Es egyget so tarez meg, mert innár véghez mentél az számmal (Helt: Arith. 8). 2) [conficitur, exsequitur, accidit; vollbracht werden, vollzogen werden, geschehen]. Véghez menec pár (Ver: Verb. 138). Véghezment szolgálata után (RákF: Lev. 1164). Sok egymásra való írogatások, izengetések mentenek véghez a négy rétegeta religiók között (Dóla: Pol. 178).

vissza-mén: remeo, retrogradior, remigro C. regredior MA. [zurückgehen, keinen fortgang haben]. Minden dolgai vissza menéce, és istennek átka lön rayta (Helt: Krón. 77. Väs: Cantat. 602).

visszaménés: remeatus C. [rückkehr] (Zrínyi II. 34)

visszaménettel: x Nem is bátor-ságos még ő nagyságának visszamenetelo (RákF: Lev. 207)

visszameno: retrogradus, reveniens, rediens, revertens MA. [zurückgehend, zurückkehrend]. Vissza menőleg: in reditu Romy: Mon. 1307. Kr.).

Mēhet: potest ire Kr.

Mēhetetlen: non pervius Kr.

Mēhetetlenség. Az igaz házasságbelieknek valameddig ők mind ketten más házasságra való mehetetlenségeket világos sz. irásokból meg-bizonyítottam (Mátók: BCsák. 443). Más házasságra való mehetetlenség (Sám: 3Kérd. 712).

Mēhető. Férjhez nem mehető: illocabilis virgo PP. Szegénysége miatt el-nem adható, férjhez nem mehető leány: illocabilis virgo PPB.

Mēhetőség. Férjhez nem mehetőség (Pós: Igazs. 564).

Mēndēgel: ito C. incedo MA. [lassan gehen]. Lassan mendegélek: prolabor; mellette mendegélek: praeterbito C. Lassan lepeless mendegélnék a város fele (WinklC. 107). Az ő juhainac előtte mendegel (Börn: Préd. 283. 245. Zrínyi 1106. Káldi: Bibl. 240). Jól-lehet ugyan, hogy ezek az istenfő atyák bátorságosan mendegelnek az ég-fél; de más utakon is oda férhetünk (Fal: NE. 8). A londoni dámák hat lovas hintókben mendegelnek a virágos kertekbe, ezt meg unván, festett hajókkal, tatota vitorlyakkal sétályák a tengert (Fal: NA. 136). Katonák mendegelének (NótPM. 13).

be-mēndēgel: into C.

el-mēndēgel: [praeterito; nach und nach vorbeigehen]. Jarian el-mēndēgelnek vala (GuaryC. 26). Mynd ezek kwzvt el-mēndēgel vala (VirgC. 26).

Mēndēgelés: itatio, ambulatiuncula MA. [laugsames gehen, spazieren].

Mēndēk: [ito; wiederholt gehen, langsam gehen]. Altal mind Cynsloz mendeknek vala (Cserényi: PersF. 10). Lassan lassan gyalog mendeknek vala (58).

Mēnedék: [via; weg, zungang, abfluss]. Ha az törteni erőtet, es a bűnért halállal fenieget, igazizuk a mi kezesünkhez a Christushoz, ki eleget tőt mi eretünk, honnet a törneonek sinczen menedeke hozunk a karhoztatasa (Fél: Tan. 507). A föld alatt levő menedekeken szinten annyi viz megyen ki a tengerből, mennyi belé foly a folyó vizeken (ACsere: Enc. 121). Az állati mag a szívből a maglo menedekekben bővebben ízet-tetvén (150. 126). Az öönviz tsak estig tarta; mert a viznek más menedeket tsínaltanak (Mik: TLov. 60).

Mēnedékēs: ascensum habens facilem SL [sanft ansteigend, sanft abfallend]. Menedékes grádies; mollis ascensus gradum vel scarum PP. Menedékes hágó: mollis *clivus; szép menedékes hágó: collis elementer *assurgit; menedékes hegy: *collis molliter acclivus v. assurgens PPI. Menedékes hegyen van a vár építve (Gvad: FNót. 35).

Mēnēget: [ito] (GKat: Titk. 1117).

Mēnél: ito, ambulo MA. (NyKözl. XV.349. Pázm).

Mēnés: itio, itus, meatus C. incessus, gressus MA. [das gehen]. Fél fele való menés: secessus C. Az vton menesbe való rendtartas (Helt: Bibl. 16) El indulnac vala az Izrael itiai minden menéskebe: proficebantur filii Israel per turnas suas (Helt: Bibl. 1. Yy). Ellen-segél való szemben menes: congressio in hostem (Ver: Verb. Előb. 36). Hazara menes: invasio domus (Ver: Verb. 433). Mőd volt minden időben az ecelésiában menésben (Pázm: Kal. 621). Poroszkálás, keduetes menesedbe ne találta (Pécsi: SzűzK. 81). Elindulnac az ő meneseknek rendi szerint (MA: Bibl. 1129). Sokat mūd-mēnére btsáttai,

mūtha se látnád se hallanád, érett egész okosság (Fal: UE. 411).

[Szólások]. Hogy egy napi menés földet be ment volna (Hofgr. 344). Az egyenletlenség alkalmatlóságában leg-job magát belé nem ártani, hanem menő menésére hadni (Fal: UE. 436).

[Közmondások]. A hír postán menéssel szokott hazudni (Kisv: Adag. 165).

has-mēnés: diarrhoea C. [abweichen]. A borostyán-fa meg-állítja a has-menést: alvum citam emendat flos hederæ PPB. Has menéssel edgyütt veriték izzadás (Fely: SchSal. 25). Has menést indító orvosságok (Com: Jan. 218. Nad: Kert. 306).

mēnybe-mēnés: [ascensio in caelum; himmelfahrt] Id-vezitőknek menibe menése (DebrC. 37. CzechC. 44). Vruac menbe menesenecc napya (TelC. 39). Az Christus menyben mēne-séről (Fél: Tan. 276).

1. Mēnet: [ire facio, mitto; gehen lassen]. Elő-is küldeni, s végére menetni, io volna valakiket (Liszt: Mars 114). [Vü. Mēntet]

2. Mēnet: 1) itus Kr. [das gehen]. **a)** Hő ő vele zérzetté volna mentét: quod decrevisset secum pergere (BécsiC. 3). My-koron mondangyak tynettek: nyemw zerzetessegh ez (religio)? mongyatoe bñekyk: Wr ysten menetynek emlekőzety ez (JordC. 33). Hozyaa menetewnkön ewrwl (ÉrdyC. 577b). Az w oda menetre az madarak meg sem indulnak (VirgC. 105). Pasha, anag fasa az az urnak meneti (RMNy. II.46). Az perek-nek vyghez walo menethy meg kethsiges (Ver: Verb. 145). Szentségének kezdete volt! Rómában menete (Tam: Szents. 123). Némely urakhoz történék meneti (Thaly: VÉ. 24). **b)** Menet: in itū Kr. Kőlgion ő fölsége lit leuelet, ki mellet az my embő-rünk mynd oda mōnet s mynd onnet ide jvuet, bekősséggel jarhasson (RMNy. III.111). Menet-jövet (Ráld: Lev. 1242). Odébb menet egy nagy társasággal találkozik őszve (NótPM. 54). **c)** Weres tengerre mentekbe: ascendentes in mare rubrum (KeszthC. 308). Hány-szor chōkot hannah rām űton mentemben (Zrínyi II: 109). Haját eresztette az szélnek mentében (Huszi: Aen. 21). Hadgyuk tsak mentekben őket (Alv: Post. 1271). Fel-tőt szélyo-ka egyenes mentében meg nem próbálhatták (Pós: Igazs. II.450). Víz mentében usznak (Szentp: Izr. 12). Gályát szelek mentére ereszteti (SzI: MVir. 112). **2)** [ripa, ora; ufer, um-gelung]. Eldulák az Szamos mentit (Monrók. III.99). **3)** [aditus, licentia; hang]. Az természet részegségre fűvésnyégre készítet, bujaságra adott nagyobb menetet (RMK. IV.235).

[Szólások]. Sző-re mentére: pilis secundis PP.

mēnybe-mēnet: ascensio in caelum Kr. [himmelfahrt]. Te zent menyben menetőderli (CzechC. 7). Az ev menybe menetyt evket fel vine meny országban (CornC. 97). Ma azzo-nyok Marianak menyben menety napja vagon (DomC. 253). Urunknak menbe menete napjan (KazC. 7). Meenybe menetynek wtanna (ÉrdyC. 507. Pázm: Kal. 1766. 61. Kr.).

Mēnetel (mentel Kár: Bibl. 1463. Poenit. 83.): itus, deme-culum C. itio, meatus, incessus, gressus MA. [das gehen, gang]. Fél felé való menetel: secessio C. Christus, ki által menetelűne vagon az istenhez (Kules: Evang. 491). Babylon fogsgaba való menetelig: in transmiratione Babylonis (Fél: Bibl. 1). Rendet tartsanac az uton való menetelben (MA: Bibl. 1118). Menetele volt az Benjamin földére (1250). Rómába első mene-te-után 24 egész esztendővel, őt hōnappal (Pázm: LuthIV. 10). Minden helyek teresek es könyű menetelűvek: plana omnia et prona sunt (Forró: Curt. 297). Az oetődik oszlophoz menetelkorra való ahatatosság (Agost: Zar. 130). Azon földnek lakossi megért-vén Nagy Sándornak oda való menetelit, sok ajándékokat visz-nek neki (Hall: Hflist. II.59). Menetelekben gyakran meg-állapodnak (III.88). Imét származott az utánvaló hadakozásnak

oka, rendi, menetelye [igy] (Béncő: Flór. 149). Mentekben az úton ne trágárdogyanak, és az isteni dicsőre szenteltetett menetelt más felé ne fordítsák (Béncő: Augy. 138).

mennybe-menetel: [ascensio in caelum; himmelfahrt]. Urunk mennyben menetelo (Poenit. 83). Görömből tévegenec azoe az kie hogy az Christus testéne mindenütt jelen lételet állathassie, az Chr. mennyben meneteléből elfűmest, elenyiszodest akarane ezimlúni (MA: Scult. 600).

Ménő: **1)** iens Kr. transiens BécsiC. 304. [gehend]. Meszszemenő: amplivagus (Pál. **2)** menbilis C. [gangbar, zu gehen]. Ky tart vala meg menykenes menow fowldet: qui aliquidtulum distabat (EhrC. 10). Synay hegyere el fel wywok, ky oda oly mezze wala, hogy hwz napy menow foeld wala (ÉrsC. 519b). Kezeilen Sünson mézet wotte wala, es menő vthan mézben eszie wala (Hofgr. 82). Sürre ménő út: in via Sur (MA: Bibl. 113). Az menő utban (Bartha: Krón. 20).

Mént: gressus C. quod abiit Kr. [gegangen].

[nagyra-mént]

nagyraméntség: [successus; erfolg]. Az törse birodalomban regáló tévfölgesben sokan esnee azoknac kie az előtt ablam eltönce nagyra méntségeknec tokéntetűből, ez világ szerint soe igéreteckel el hitettétvén (Zvon: Post. 1191).

Méntén: statim, protinus, continuo, illico MA. [sofort]. Menten, mányvárást, ezenfél: protinus MAL. Myhelthi ky telyk az hawok, menthen ozohnak (LévT. 1101). Az vizez a földről menten olmenénec: reversa sunt aquae de terra euntes et redeuntes (Helt: Bibl. I. D). Hagia, hog menten ű hozza himac az Lentulust: vocari ad sese iubet Lentulum (Deesi: SallC. 32). Az Jugurta az varost menten megszalla: Jugurtha oppidum circumscdit (Deesi: SallJ. 19). Menten hozza fogjon (Ver: Verb. Szót. 32). Menten meglátja (MA: Bibl. V.39). Mikor az városba jutnac menten az várban memoe (MA: Scult). Midőn meg emészti, menten más nő (Lép: PTük. 1139). Nem menten pápista az, a ki egy-két dologban ő-vélek megegyez (Pis: Igazs. II.297). Mihelyen a Pál a menyei jelenéseket vővé, menten őt terme a sátnás is ő kisirtetivel (KBodor: HÖsz. 7). Az israéliták gyermektsőjek menten nyöltzad napon környűmeteltettene; tehát ma is a mi kisdulinket menten kisdul korokban a sz. keresztység által bé-koll iktatui (Lávlást. 354). Mihelyt az Erdélyi vajda emlere hozzád jutand, mándgyárást minden sereggeddel menten siess (BékOk. 193). Menten a Tanais vizén a sarutatók . . . laktanak (Lászy: Krón. 117). Nyelez száz ötven külön állatúnak, ezért hogy ha a tatárokbán elesnénec, azokból menten ki pótdulnak (107). Szivekből a kétség menten kérésst (Könyi: HRom. 32).

[Szólások]. Menten meggyök: pergo, ich fahre fort Com: Vest. 110. actutum pergo Kr. Menten menne utána (LévT. II. 116). Hogy peng sokká tart, az az oka, mert az föhől menten megyen fel az vapor (Cs. H). Olyan, mint a szél: melly menten megyen, és viszeza nem tér (Pázm: Préd. 70). Mihent érzed terhesed, menten meny az orvoshoz (Lép: PTük. 1216). Menten meny eléből ő te istentelenségben (Bék: Lämp. 46). Az mint latom, az urad csak mind menten-megyen előtva, és ide hátra semmit sem gondol (ErdTört. II.231). Késedelen nélkül megtérvén menten ment által az Dancin való helyen (TudTár. 1839. 316). A nő már menten menten lejendő wala, arról ugy szél Christus, mint ha akkor bet volna (Pis: Igazs. II.514).

Méntest: statim, protinus MA. [sofort, sogleich]. Mentést vond által az maradékok (Holt: Arithm. 7). Mentest, haladék nélkül (Ver: Verb. 188). Mentést meg botrányozie (Apafi: Vend. 63). Kélnud levelet 27 vettem el, mántest ugy kültöm urunk ő nagyszának (KegfLév. 91). Az zsozost pedig mentést ugy

elkészítik, hogy valamikor kívántatik, menést sítáljanak (Mon-Okm. XIV.61). Mi itt semmit nem késünk, mentest indúlunk (XXIV.381). Mentést meg-szünénec az credendő bűnnec özőn vízei (Csúzi: Síp. 405).

[Szólások]. Mentést meny haza (Cserényi: PersF. 16). Az nap hoztik urunk paranesolatját, hogy az táborba esmét mentest menjek (ErdTörtAd. IV.128). Mentést menec (Zvon: Post. 113). Minden dolgát fölben-bagyván, mentést ment (Pázm: Préd. 417). Beküldtem kétszáz vitézet, kiknek utánok magam is mentest mentem (TudTár. 1839. 363). Erre mentést mentünk az udvarba (Fid: NE. 27. Fal: TÉ. 730).

[Méntet]

el-méntet: [abire facio; abziehen lassen, fortschicken]. Samaria el mentette ő kiradat: transire fecit S. regem suum (BécsiC. 195). Elmentetlek tütőket: migrare vos faciam (224).

föl-méntet: ascendere facio [hinanheben lassen, aufsteigen lassen]. En vagoc ki felmentettelek tütőket Égiptomból: ego sum qui vos ascendere feci de terra Aegypti (BécsiC. 217). Föl mentetém té zallastoknac bízet té orrotocba (221).

[MEN-IK]

ki-menik: [evado, liberor; sich retten, gerettet werden]. Soha nem vélhetek nagyobb örömet, kinek fia halálából kimenhet (RMK. V.25). Hozza jutok az en istenemnek irgalmasságához megint, es nagy karvallasimból ki menem (Lép: PTük. I. 209).

még-menik: ~. Az pogánok így vesznének, és kereszténynek megmenének, az ezazar alegg menőkölhetnek (ÉrsC. 511. Kat-Lég. 3565). Hoz meg gyoma es hogy ezenképen az őrk karhozattal meg mennek (TelC. 351). Latna azért, hogy mehetyk [igy] meg tovlók (ÉrdyC. 80). Ellenségthől meg menthunk volna reghen (RMNy. II.151). Ha pítelenek törvény kívül élnek, ha szerzetesek nagy szégyenre esnek, síval kell szólni, azzal mind megmennek (RMK. II.167). Istennek előtte meg nem menhetel, valahol akarja téged vehet el (IV.162). Haza jővén, aszonyembernek csalárdságátul meg nem mene, nem marada, magát sem óhatta (VI.28). Ha dolgozban szorgalmatossak lesznek, hat mind azoktól meg mennek (KBécs. 1572. F3). Hogy az haláltól meg menyetek (Lép: FHal. 70. 183. Lép: PTük. 1118). Némelyek éltől idején meg-menik (Könyi: HRom. 92). Radivoi gyors volt szaladóban, egy erdőben meg-is ment volna valóban. De bezzeg Juranits volt az eladóban, mert becsott szegény a nyomorgatásban [a török kezébe esett] (Könyi: HRom. 115).

Menedék: **1)** [excusatio, defensio; entschuldigung]. Menedékek nynezen hw bynekről: non habent excusationem de peccato suo (JordC. 682). P. kedegh nyndenről menedecketh advan: quum ipse pro sua defensione diceret (789). Meg nem harazok, mert ev jgeen alazatos es menedeckől vezi az te engedmességet (Banc. 303). Ewk első szüldőki sem akarnak ottan hamar, ygozan meg gyomny, de gonoz menedeckőt vetecek ellene (ÉrdyC. 91). Csokely elmédnek ezekre nem-érkezést menedékök adhatnád (NyKözl. XV.349. Pázm. **2)** [absolutio]. Felhárátomat pedig mint emem magamat szeressom, és így minden adósságimnak menedéket nyjerem szent felségedtil (Pázm: Imáds. 28). Isten őneki menedéket adot, hogy minden aszsonnyal szabodgyáim bagozhessom (Pázm: Kal. 1766. 544). Christus Urunk elsőben is a valasztottaknak mond menedék sentitűt (Megy: Kayle. 117). **3)** [apscha, quietantia; quittung, empfangsbefristigung]. Mely adósságrol emnekeom menedekeket adot, hogy nynden per jatwar nekewl thartozzek az adóssagot megk adny (RMNy. II.105). Adott egy bokor gem thollath, kyrowl menedeke wagjon (189). Adom az en lehelmet derek menedékel Csupy Ferencz vnamnak, hogy az minem nyarham

ew nala wolt ennekem mindeneket meg küldöt (155). Zolgamtul kwidge meg en nekem az menedeketh (LevT. 1.41).

[Szólások]. Menedék alatt adassék meg azoknak az kiknek hatta hogy ez után az en araniumak basulasok miatta ne legien (Radv: Csal. III.168).

Menedékény: [venia dignus; verzeüldich]. Minden bűn az ő maga természetiben halalosé vagy némelyek menedékények (Pós: Igazs. 1.219). Hát nintsen-e az ő természetiben menedékény, örök büntetést nem érdemlő bűn? (II.113). A menedékény, az az természetiben halált nem érdemlő bűn (Pós: Válasz. 265). Való; de itói állapotom esztendőket vár és menedékény (László: Petr. 3).

[Menejt]

Menejtés. Ved te menejtésedet: accipe cautionem tuam (DöbrC. 362).

Menekőd-ik: liberor, evado Kr. [sich losmachen, sich retten]. Menekődtek lezónk mindön köteleességten (Beythe:Epist 51). Gyalázatosan menekedni valamiből (Decsi: Adag 214).

ki-menekődik: evado, elucor, emergo C. [sich losmachen, sich retten]. Ky menekődhetyk kywe? (ÉrdyC. 10b. 49. 436). Tengeren-való veszedelmes állapotokból mikor ki-menekedünk, örömmel gondolkodunk, és beszélgetünk azokról (Pázm: Préd. 16). A világi bírák kezéből néha kimenekedhetünk, de bezzeg nem az élő istennek hatalmából (Fal: NE. 46). Abban fáradoz, hogy előbbi nem igazán biztató vélekedéséből ki-menekedhessen (Fal: UE. 374). Ha ugy akarnák, a mint tudnák, nagy szép könnyen ki menekedhethének belőlök (Fal: UE. 376).

kimenekedés: elucatio, evasio, eliberatio MA. [rettung].

még-menekődik: evado, eripior MA. evado EhrC. 146. [sich retten, entrinnen, gerettet werden]. Az örök zégőntül meg nem menekődic (GuaryC. 47). Hogy meg áletmee es menekődneek meg tewle (ÉrdyC. 524). Ky menekődhetneek meg ez vezedelemnek köteleeből (600b). Isten atkából, es haragiából meg akar menekelni (Born: Préd. 16). Hhogya az asszonya szabad lessz magával, meg is menekedik amyi sok nyughatatlanságtól (Mik: MhN. 197). Arval meg nem menekedel a büntetéstől, hogy veled sok más vét (Fal: Sze. 515). A madárka az ablakon frissen ki-repüle, tsak hogy Szuszónak szersentélenítő várától meg-menekedhessen (Könyi: VM. 24).

mégmenekedés: liberatio, evasio MA. [rettung] (GyöngyD: Char. 352).

Menekedés: 1) evasio Kr. [rettung, flucht]. Czak nem eijel nappal jar utánunk ertven mi is Cassa fele menekedese; az ellenseg Cassa fele megien (RejtLev. 50). Nyuczen ydye fwtasomnak, nyuczen helye menekődeseennek (ÉrsC. 292). 2) [excusatio; entschuldigung]. Ne haycad en zyweneth gonoz bezedekre, es lyhbely menekedésekre : ad excusandas excusationes in peccatis (KulesC. 249). Gonozsagnak bezedere en zivemet ne haycad bűn menekedéseket menteni (DöbrC. 219).

Menekedet: excusatio MünchC. 203.

Menetség: [liberatio; rettung]. Jo az kegyelmesseg, mert wele az segetseg, mynt it a kichynseg lewt nagyinak menetség [a hiás egér az oroszának], nykor az ellenseg jelen wolt mynt inseg (Pesti: Fab. 15b).

1. **Ment**: excusatus, liberatus, ereptus MA. liber, immunis SI. [befreit, frei, entschuldigt]. Taré engem mentől habe me excusatum, mené meg engem (DöbrC. 356). Ewtet (Máriát) az vr isten mente hatta [az eredeti büntől] (ÉrdyC. 162). Im menté hagyom Lászlót á Ciliai groffnac halálaert (Helt: Krón. 110b). Ha isten úgy végezte, hogy ebből az nyavalyából ki gyógyulj, orvosság nélkül is ment ember vagy (Pázm: Kal. 382). Az an-

gyalok testetlenek, halandóságtól mentek (Pázm: Préd. 65). Esztet szabadéché meg, osztán menté tészlek (Zrínyi 1.70). A nemesek nem tsak nem mentek föle, hanem a pör-rendnél jobban köteleztetnek a virtus gyakorlására (Fal: NE. 68). A mit előhoztam, az újból nem szoptam, a humoristák szédelgésétől ment vagyok : io non ho formato il mio discorso conforme al genio d'un umorista (74). Épen s mentül nem marad bősületed (Fal: UE. 407). Gondolatok, ohajtások, máskép vámtól szabadok : de én szívemnek és hív szerelmemnek ettől nem mentek azok (Amade: Vers. 181). Drezdánál által vett tőlük a recement, rettettem : mert tudtam, hogy most nem leszek ment (Gvad: Rf. 124).

Mentes: [immunis, tutus; sicher, geschützt]. Azt sem tudta, mentes helyet hol találjon (Könyi: HRom. 99).

2. **Ment**: [evasio, liberatio; rettung]. Jol meg lássad mentedet (Göres: Mát. 23).

3. **Ment**: excuso, defendo MA. [libero; befreien, entschuldigen]. Ok adással mentüm : causor C. Kit vvr ez világ timucbeleyl mente (HB. 27). Sem magat nem mentem, sem az kezűden vtót nem gióttre (WesprC. 73). Éfélem és rettegés megemésztt mülnket, fégyver előtt kiellenbe mentjük fejünket (RMK. VI.83). Isten ne menzen bolondságtól (Decsi: Adag. 270). Valamikor eszembe jut, mit tselekedék Tobiás az angyalal a ki ítet testi vakságból és szegénységtől menté, szégyenlem a mi haládatlan keménységünket szabadítónkhoz (Pázm: Préd. 83). Ő vétke, és vakmerősége, melyet mi nem követünk (Pázm: LuthV. 21). Haláltül ment, bűnből tisztít (422). Régen Dávidot Saultól szabadítád, mentéd bűtül, noha sokszor vétet rútul (Balassa: Ének. 8). Farkastól nem mentlek, sem öblömből, sem keblenből jászlodba nem tézlek (Amade: Vers. 110). Mely nagy dicséretet kell adnod istennek, ki kezétől mentett fene fegyveresnek (Orczy: KöltH. 50).

[Szólások]. Magok at menteny : excusare (JordC. 579). Menty magat róla (ÉrdyC. 373b). Sok szent jámborok az egyházi és világi méltóságoktól mentették magokat (Pázm: Préd. 58).

föl-ment: dispenso Kr.

fölmentség: dispensatio Kr. (Zvon: Post. I.121).

ki-ment: elibero, redimo, eripio MA. [befreien, erretten]. Sem menthetic ki magokat : neeso liberant (BécsiC. 114). Hytywel [esküvésevel] ky menty magat (ÉrdyC. 526). Ky menthetnee purgatoriomból (611). Mert vár vala immáran Dávid királytól, hogy Betsabét kimentené nagy árvaságtól (RMK. II.256). Mihelt az isten imádságotat eleibe vővé, ottan lelketet ördög markából hamar el-kimenté (VI.219). Az te hiaideit ments ki az rabságból (Born: Ének. 261). Mindenegy pár bűtből ugyan kiforr a teljes átok, nines is más módja, hogy kimenthessük ezeket a Pluto inokáit a büntől, hanemha azt mondjuk, hogy ninesenek ezeken (Fal: NE. 30).

kimentség: [liberatio]. En immár rabságot is viseltem kegyelmetek kimentsége miatt (MonIME. II.108).

még-ment: 1) excuso, absolvere C. [entschuldigen]. Mene meg engemeth : habe me excusatum NémGl. 251. Mykoron zent Ferenc kyananyauala frater Bernaldot latnyi, ewtewle magat renyden megmentyuala : se expedít (EhrC. 12). Mené meg engemet : habe me excusatum (MünchC. 145. JordC. 579. Helt: UT. T3). Meg menty vala ő magat (TelC. 350). Megmentee, hogy nem veetközött volna (ÉrdyC. 545b). Meg nem menteni valo vakmerőség (Toln: Víg. 12). Az postak írásiban talált fogyatkozásokat meg szoktak menteni (Pázm: Kal. 301). Megmentendő tudatlanság (Hly: Préd. 1.58). 2) [libero] defendo C. protego MA. [befreien, retten, schützen]. Megmentő : defensor, protector MA. Hogy megmentse magát ez ewkewrtewl : ut se expropriet

de isto bove (EhrC. 100). Megmentőne titeket: securus vos faciemus (MünchC. 70). Meneh meg minden elmey es testy bönektől (Gömc. 142). Menez meg engemet: protego me (KulesC. 29); libera me (138); eripe me (163). Az ország gyűlésében való meneteket megmenthetik az urak képekbéli követek által (Kor: Préd. 159). A sanyargatás testünket segíti annyiból, hogy sok rendetlenségtől megmenti (Fál: SzE. 541).

mégmentés: I) absolutio C. defensio, protectio MA. [rettung, schutz]. Megmentésre való: excusabilis C.

mégmenthetetlen: impollogetus MA. [unentschuldbar (Zvon: Post. 1569. Kr.)

Mentőget: I) defenso MA. [wiederholt schützen]. A 13. Jénusok senkit büntől nem szabadítottak, hanem világi nyomorúságoktól vagy tudatlanságtól mentőgettek (Pázm: Préd. 152. 2) [exenzo: entschuldigen]. Mentőgesd magadat (Com: Jan. 194). Ha imádságra nékem idét nem adott volna, most nem mentőgetném őtet (Fál: Hllst. II.294). Eleutherius kezet fogván Eusebiussal mentőgetni kezdé vala magát (Fál: NE. 87).

Mentőgetés: defensio MA. E föle halgatag mentőgetéseket akarván elgátolni az isten, emberré lett (Pázm: Préd. 117).

maga-mentőgetés: [excusatio: entschuldigung] (MA: Seult. 611).

Mentekéz-ik: mentōlik, kifejtődzik SzD. liberor, evado declino SL. [sich retten]. Mit istenek tetszik, addig mentekézzük (Könyi: Hllom. 60).

Mentés: excusatio, defensio MA. defensio JordC. 790. [verteidigung, entschuldigung]. Seny mentest nem vehetnek az ew lynekről (ErdyC. 587b).

maga-mentés: apologia C. defensio JordC. 790. [selbstertheidigung, entschuldigung]. Gonsod legem . . . bűrdelmességgel, es magadmentesnélkül legem (VtkC. 36). Itelo biro ki maga menteseket nem vezzen (DebrC. 275). Az ídoloknál helyet zu godes, magamenthes (NagySzC. 355). Effele képmutítás szőrint való magamentés (Mondrók. III.147). Az ő maga mentesében senki ő vele nem volt (Fál: Tan. 227). Hahán a többíne megokmentését (Helt: UT. 15). Magam mentest nem akarok ez sy tunczban készitenem: defensioem in novo consilio non statim parare (Döcsi: SallC. 25). Magad mentésével hátrább addig, míg meg nem kívánják (Fál: UE. 189).

Menthethetlen: inexcusabilis MA. [nicht zu entschuldigen]. Meg kellet mutatkozni az igaz tudomának, hog az emberek menthetetlenek lennének (Fál: Tan. 228). Az őtörnen menthetetlenek teszi az ítéltelneket az isten előtt (Fál: Tan. 519). Mentethetlent: inexcusabiliter, indispensabiliter (Pázm: Préd. 891 Kr.).

maga-menthetetlen: inexcusabilis C. impollogetus Major: SzD. [wer sich nicht entschuldigen kann]. Hozz a sídók maga menthetetlenek lennének (DebrC. 108). Mely előtt meg nem állhat a bűnös, hanem maga menthetetlennek kell lenni (Nagy: HlK. 67). Magad menthetetlen vagy oh ember (Mogy: Gáj. H.30). Magok menthetetlenekké is tetetnek (Szathar: Dom. 179). Hoz nemely vakmerő elmeleket még mutassuk magok menthetetleneknek lenni (FelsőB: TKölts. 11). Magok menthetetlenek az emberek, ha ezt nem eslekeszik (GyöngyL: KVall. 200).

Mentheto: excusabilis MA. [zu entschuldigen]

maga-mentheto: [wer sich entschuldigen kann]. Maga menthető leszene (Fóhr: Ang. 11). Az eretnekek magok menthetek (GKAr: Tirk. 5).

Mento: defensor MA. [retter, schützer, verteidiger]. Mentő beszéd: defensio, apologia MA. Mentő erősség: argumentum defensionis (MA: Bbl. 1463).

feje-mentő: [?] Rejá adjanak szép királi ruhát, es alája egy feje mentő jó lovat (RMK. II.287. 474).

kár-mentő: sajátár, melyet alá tesznek Kr. A karmentő föltsérek (infundibula) a palackokhoz tartoznak (Com: Jan. 85).

maga-mentő: [se excusans; sich entschuldigend]. Maga-mentő felelet: apologia MA. PPB. Szollyne az kepmutato magoc mentőknéki (Born: Préd. 411). Szöll másodszor Christus az magoc mentőkről (Tel: Evang. II.85b). Maga-mentő beszéde (MA: Seult. 297).

Mentség: effugium, excusatio C. defensio, immunitas MA. [ettung, entschuldigung]. Mentség-képpen: excusate MA. Mentséget ada az Baudhannae [boesimut] (Helt: Krón. 52). Mentséget volt, az ő tudatlanságo (Mon: Apol. 17). Mentségek ninczen: excusationem non habent (Fál: Bbl. 168). Mentségne városi: urbes ad fugitivorum subsidia (Kár: Bbl. 1155). Mentségre való városoc: asyla (MA: Bbl. 1176). De az a mentség semmit nem szolgál (Pázm: Kal. 376). Ha papot foghatnak, mentség nélkül mint valami gonosz tévőt, hőlér kezébe adgyák (Pázm: Kal. 676). Mikor az attya őtet a' puszta küldé, mentség-nélkül fölelen-nélkül mène (Pázm: Préd. 211). A pereseknek valódása és mentsége meghallatie (Com: Jan. 133). A mi a stihst illeti, ha oly cizfán nem trágyázam, a mint hazám kényesei szeretnék, vagyon kis mentségem: ifjantan kezdettem, távul hajdosva irdogaltam jobb részét es csak pihenő órákkor (Fál: UE. 362). Nem volt fogantat mentsége ura előtt, ki őtet egy mint tékozló, kártékony emberet kemény s hosszú bűntetésre fogta (Fál: NA. 138). Fútás lett mentségük (Könyi: Hllom. 38). Hálálb aggott az ő mentségére, miatt a' magáéra (Könyi: VártaM. 13).

[Szólások]. Kopasz mentség: excusatio infundata, hajas mentség: excusatio fundata (Vajda: Kriszt. 1620. Kr.). Ez a kopasz mentség ki nem szapulja fertőzőből a csmyát: la sciocchezza d'una tale scusa (Fál: NE. 17). Eur tapogasd, kopasz a mentség (Fál: NI. 287). Kopasz mentségre szorílnak, mikor szemekre vetik mások fogyatkozásokat (Fál: UE. 112).

maga-mentség: excusatio Ver: Verb. 342. [apologia]. Ez vége maga mentségéne (Zvon: Post. 1534). Maga mentségéne bírsága, melyet elő szoktak az emberek vetni (Mad: Evang. 473). A reformatai okklesimnak apologyija, vagy maga-mentsége (Tan: Apol. Cml).

Mentségős: immunis, excusatus MA. [befreit, frei, entschuldigt]. Mentségöss teszi: exonerat MA. **a**) Az halál ellen ninczen mentséges (MA: Bbl. V.24). Mentséges vagy minden ő eszlár álnokoskodása ellen (MA: SB. 94). Nem mentséges ez dologból (MA: Seult. 118). Nem voltat az őrlőgne álnokaságtól szabadosod és mentséges (MA: Tan. 72). Melyic vialdos halványozas az, a mely az io ügyekeztesne színe alatt mentséges nem lehetne? (EszT: IgAny. 375). Mikor az ő kapitány táborban ment, szizt az táborozásból megmenthetett, az kik neki fizettek; hasonlóképen voltak mentséget az vice kapitányrak, hadingyokrak (Mondrók. XI.113). **b**) Semmi-képpen mentséges nem lehet ezen dolog (MA: Tan. 1298). És így ha tovább nem kérdezősködik, mentséges a dolog (JesTirk. 168).

MENDIKÁL: [mendicio; betteln]. Rongyoltott nadrághoz zútt mendikálni (Thaly: VÉ. II.82).

MENDIKÁNS, MENDIKÁS: [mendicans, mendicus; betteln, bettelstuden]. Mendikásod szolgádó legyen mint Périsé, ne lehessen olyan ravasz mint az Angylusé (Thaly: VÉ.

II.71). Tetves tudatlan mendikánsokból urakká, nagy embe-
rekké lésztek (Bod: Pol. 112).

MENÉ, MENNÉ, MENYÉ, MENNYÉ, MINÉ, MENE? MÉNÉ? MÉNE? srb.: simulac, quumprimum, ubi; sobald, kaum] confestim, protinus? MA PP. Mené hallak az kyaloc az iesus nenet, eizersmind tordre esenek (DebrC. 338). Az latrok mennye ezth hallak. az zyzet cwk ottan el ragladak (ÉrsC. 517). Mennec az nép ezt meghallá, mind föttig-
lan jönak vallá (RMK. 136). De neme a nap telkele, király ottan felkészöle (45). Memme kedég éjre juta, töle álom mind elfuta (64). Szolgái mennye ezt hallák, az sziz leányt ottan ki-
hozák (85). És az szolgák menyie ezt hallák, őket ottan elra-
gadák (123). Kit mennye az sziz leány halla, császárnak ottan így monda (125). Memye császár illet halla, szekéből ottan leszálla (140). És menyie az sziz mint [mind?] ezt monda, magát Krisz-
tusnak ajánlá (157). Mennye pedig balgatag volt, ingyen-ottan isten nem volt (115). Menne hallá Eszter, ilyen felede (RMK. II.285). Menne király ő tanását meglátá, tanácsának király ottan ezt monda (287). Menie a Sándornak esze megjöve, kik sirat-
ják vala, rájok tekénte (IV.92). Menye Sándort látá az Amon papja, monda hogy Sándor a Jupiter tie (106). Mennye a Dárisus Tigrist elkélé, az Eutrates mellett Sándort mezeérte (107). Mennye a Dárisus e szókat monda, szabljával ottan reá indula (121). Mennie Pórus királ ezt meglátta vala, ottan nagyobb lón ő bá-
torsága (138). Mennye király érté Sándor mivoltát, ő hamar szerzte ajándékokat (153). Világbiro Sándor menie meghala, Babillóniában rémulás vala (164). Mennye Anániás az főpap ezt hallá, ötödnap Jeruzsálemből eljuta (192). Arra felelték, hogy menne az idő neki léssen, ottan ő magok felhozzák (LevT. I.214).

Mennéhogy: ~ idem MA. PP. Menne hogy éjjelre juta, csak elaludt képet mutata (RMK. I.72). Mennye az Dárisus ez szót hogy hallá, ütet elárulta, azt véli vala (IV.89).

MENNÉL az *minél* gyakrabban LevT. II.233. *minyel* hamaréb MHeg: Töszl. I.88. II.116. Nagyari: Orth. 101. *myanel* DebrC. 456. JordC. 5. ÉrdyC. 106b. 511. *monne* RMNY. II.3351: [quo, quanto] je, je *me*lr Adami: Spr. **a**] [superlatívus]. az Addeg ki nem meg, míg nem memmel kisebb el veth iozagrol eleget nem tez (GuayC. 9). Ha vr isten az mynnel kysseb bint es nem hagga götrelm nekyel, az nagobhat incab nem haggya (DebrC. 456). Memmel kiseb zikraiat ő dycosegenek meg sem mondhatak (625). Myglen meegh mynnel kyssebb fyllereeth meg nem fyzeted: donec etiam novissimum minutum reddas (JordC. 5). Ky ytalth adand ezek közzél mynnel kyssebbek: qui po-
tum dederit uni ex minimis istis (ÉrdyC. 106b). Mymmel kys-
sebböz ees nem mery vala magaat hasonlany (511). Mennel zegenbnek es vyalatosnak heeleth ő neki nem adak (NagyszC. 368). Ez memmel kyssebbnek hywattatyk menyeknek orzagaba: minimus vocabatur in regno caelorum (Pesti: NTest. 8). Az kik memmel erősb vitezec voltanac, anagy az harczon kis halanac, anağ nağ selesen maradanac meg: strenuissimus quisque aut occiderat in proelio, aut graviter vulneratus discesserat (Deesi: SallC. 51). **β** Mykoron meg erzendy az kesertetőt lythben, ghondollya mynnel előzőr, mely ighen zykseeghes az lyth, masodzőr ghondollya, mely haznalathos (ÉrsC. 276). **γ** Ásó kapá-
kat és földhanyó kosarakat minél többet szerezenek (TudTár. 1839. 256). Azt tartják jobnak, a ki melynél hamaréb el-hadar 50 ave Máriát (MHeg: Töszl. II.116). Siessen mellénk jóni mennél hama(r)ébb, íbráni urammal is közöld (RákGy: Lev. 97). Példáson folyt nyálok az angliai imillyen s amollyan sze-
lundekekről, agár, vizsla, kopó s több afféle fityész, tascokókról, mennél szebben a mosólékos peszérek módjára (Fal: NA. 122). Rendeletét tett, hogy a rabot memmel előbb Koblentzba által-
emeljek (Fal: TÉ 743). **b**) az Ez okaert az Catilina orszagarultata sanac historiaiat memmel igazban lehet, rövideden meg írom:

igitur de Catilinae coniuratione, quam verissime potero, paucis absolvam (Deesi: SallC. I. 1). Az fejed-lemmec akarván kedves-
kedni annak abrazattyát memmel szépleben lehetett, mesterséggel ki faragta (Kár: Bibl. I.44). Megbőcsiljük s tiszteljük memmel előbb s memmel jobban lehet (Fal: NE. 47). Tegy igazságot men-
nél előbb lehet (Fal: NA. 218). **β** Az berotvára és az boglára gondot viselek, memmel legjobban lehet (LevT. II.29). **γ** Hogy memmel jobbítva lehet, úgy nyomtassák a sz. írást (Pázm: LuthV. 163). Emezt uralkodó indulathoz, akár hová szállakozott légyen, memmel közelebben lehet, úgy szőkjél (Fal: UE. 378). **δ** Mennél későbben lehet, akkor megyek nyugodni (Fal: TÉ. 771). **e** az Menel ualaki eszesb uala közöttőc, annyival foglalatosh vala az dolgokban: prudentissimus quisque maxime negotiosus erat (Deesi: SallC. 7). Amnyival bujábbban posdólnak a haszonalmi bojtójának, memmel kövére' a föld (Pázm: Préd. 323). Mellynél többet munkálkodik s vét, annyival többet reméni (Nagyari: Orth. 101). Mennél távolabb lésznek töled szivekkel, annyival inkább gyűtenek gondot és félelmet reád (Fal: NA. 223). **ζ** Annál na-
gyobb hál-adással tartozunk istennek, memmel alatsomb dolgokra ereszkedett érettiünk (Pázm: Préd. 117). Mennél istentől félyel' megasztaltattak, annál inkább meg-alázták magokat (Pázm: Préd. 1194). Mennél többet jövendölé Troja veszedelmét, annál jobban nevettek (Fal: NE. 34). Annál inkább fájnak, memmel féljebb lépett az ember (Fal: NA. 222). Mennél félyel jár a categoria, a száraz valóság, annál nehezebb az első felső fókra férkezni (Fal: UE. 479). **γ** Mennél tovább él (a sas), az orra mind hova-tovább le-felé horgad (Misk: VKert. 282). **d** Sza-
bad volt Salamonnak a pogány Hiramtól fákat venni, melyek-
ből templomot épített: memmel szabadabb isten tisztességére fordítani, ha mi jót találunk a hamisság között (Pázm: Préd. 62). Már ha a világi uraság megrettentí az embert, s elfogja a gonosztól, memmel inkább végbe viszi ezt az isteni méltóság: ora se la presenza d'un uomo ha un tal ascendente sopra di noi, senza dubbio una forte persuasione che Dio c'è presente non può essere meno efficace (Fal: NE. 16). **O**! memmel job-
bak és kívánatosabbak a minket szerető istennek reánk bocsá-
tott sanyarusági, hogysem a hamis világnak áruló esőkjai (Fal: SzE. 528). **IV**6 **MENTŐL**

vala-mennél: [quo, quanto; je]. **a**) Valamennél többeket csal-
tanac, még annival kemémb itéletec léssen (Zvon: Post. II.212). Valamennel messzebb terjede, annyival inkább megli változek (Mnyil: Irt. Előb. 1). **b**) Valamennel nagyobb az dolog, és valamennél közélyebb járul az emberi boldogsághoz, annál szor-
galmatosabb tanácskozás kívántatik (Tol: Vig. 12). Valamennél többet iszik, annál inkább szomjubozik (Tof: Zolt. 502. 51). **c**) Valamennél undokab' és rettentőb abrazatot ghondolhatnak (az őrdögök), azokat formállyák a pokol füstből (Pázm: Préd. 1077). Valamennél nevezetesebb faluk, városok vannak a holdoltságon, mindenikben küldjön (könyveket) ő kegyelme (RákGy: Lev. 99).

MÉNTA, MÉNTA *mintu* Sylv: UT. I.371: mentha MünchC. 57. mentha, hedyosmos C. [münze]. Dezmallyatok az meentaadi: decimatis mentham (JordC. 428. 567. Zvon: PázmP. 330. MA. Bibl. IV.25). Talály menta helyet mérges cüentákat (Zrinyi: ASyr. 295). Mentha gelesztüttől jó (Fely: SchSal. 18).

boldogasszony-méntája: mentha Mariae, mentha graeca PPB. tanacetum balsamita SK. Mentha graeca, costus hortensis, vulgo Bodog asszony mentaya (Beythe: Nom. 6).

erdei-ménta: melissa calamintia SK. Erdei ménta, matska ménta: calamintia PPL.

fodor-ménta: mentha crispa, sisymbrium MA. menta crispa Mel: Herb. 104. kransemmünze Kirbesz. 155. Ha az fodor mentanak vizet eczöttel özne főződ, galiztyat az gyomorban meg ől BeytheA: FivK. 713 Fodor menta leud: fekete menta leude (Frank: HasznK. 19. PP: PaxC. 22. Nad: Kert. 101).

házi-ménta: mentha Mel: Herb. 104. Az házi ménta egygye az hedysmus görögül, az az gyönyörűséges illatú (Mel: Herb. 104).

héggyi-ménta: calamintha montana Mel: Herb. 103.

köszvény-ménta. Chymbor mag köszvény menta: pulegium Frank: HasznK. 17. Pulegium, chombor, köszvény ménta h. e. podagraria mentha Beythe Nom. 7.

ló-ménta: calamintha C. Major: Szót. 122. sisymbrium MA. Menthastrum: lo mentha Beythe: Nom. 6. Kerti, mezei és vízi ménta, kit lo mentanak is hívnak (BeytheA: FivK. 38b). Ló ménta avagy vízi ménta (Com: Jan. 26. Nad: Kert. 107).

macska-ménta: calamintha PPL nepeta cataria SK

mezei-ménta: nepeta Mel: Herb. 103. Természetec nem sokkal különböz az mezei és házi méntának (Mel: Herb. 104).

moesári-ménta: pulegium Nom.² 17. Vad moesári ménta: zopiron Nom.² 57.

vad-ménta: menthastrum C. Vad mentha, mezei mentha (Beythe: Nom. 3).

vörös-ménta: mentha rubra Mel: Herb. 104.

vízi-ménta: menthastrum, sparganium MA. mentha aquatica Mel: Herb. 107. A vízi mentát keveben kötik vagy kötőlegben (DebrC. 56. Com: Jan. 26).

MENTE: amiculum C. lacerna, pallium MA. palliolum MA. Bibl. II 159. (mantel). Köpenyeg, esős időre való mente: pontula PPBl. Barson menthe (RMNy. II 88). Mente bérletének volt ideje uraktól, ezíra ködmönöknek és háti-bőröknek végbéli katonáktól (ÖtMest. 61. vsz.). Az mente választotta meg az romaikat az palástos görögöktől (MA: Tan. 1312). Cserkesz mente (Radv: Csál. II 320). Montém, dolmányom. Hagymási Jánosé legyen, az karvással együtt (Radv: Csál. III 256). Montém négy (van) minden napra, magyaros veres kurtu anglia ezüst gombokkal (Hl359b). Vállam vágott mente (TörtE. I 189). Hosszú mente (Misk: VKert. 230). Angliai posztót ajándékom úgy osztogatta, kinek egy mentére, kinek egy dolmányra (Montrok. XI 319). Mikor házeknél voltak, ugyan mentét viseltek (Montrok. XI 343). Hídeg, széles idő volt, úgy hogy a mentét is el állhatta az ember (XV 517). Híves és szellős idő lén, bízást kellett az mente (XVII 390). Síp új mente (Com: Jan. 99). Kitisztitnyk palástunkat, menténket (Com: Vest. 83). Elmetező a Saul mentéje szellő alattomb: praeclitit oram elumydis Saul silenter (Hly: Préd. 1258). Mente helyett kabátot lész, az is hátul lésitől lész (Thaly: VE. 1283). Nyári mente. Mik: TLév. 120. Ennek utánna a férfiak mindenik kollégiumban hosszú mentét vagy tógát viseljenek (Hod: Pol. 129). Csusz mente (Fal: Jegyz. S. leibeleit ad dolmányt, és plundráért mentét (Oregy: KéltSz. 225).

(Szólások). Jákóhalmán a vargák ködmönt kös. Grölnek. Pusota Szikszón Győr mellett mentét fű reszálának (Thaly: VE. II 171).

háló-mente. Hol vagyok az én háló-mentém? wo ist mein nacht oder schlafrock? KéltSz. 12.

kurtu-mente: chlamys PPL. kurtuz mente Kr. Chlamidatus: kurtu mentes C. (Com: Jan. 99).

Mentőeske. Kurtu mentőeske: chlamidula C. (Misk: VKert. 313).

Mentés: palliatus MA

MENTŐL *mentis*? hamarab LevT. 19. *mentis*? hamarab 14. *mentis*? ineb GuaryC. 67. NadC. 317. *mentis*? *mentis*? Adami Spr: 1) *quo*, *quanto* je Adami: Spr. 2) *superlativus* *mentis*? *mentis*? mentől job ruhaidba: indute cultuibus vestimen-

tis (BécsC. 6). Mentől gonozb vray: viue pessimae (69). Mentől kűsebec: pusilli (MünchC. 47. 37). Öröög mentől fel mentől in-cab (GuaryC. 67). Mind ez volagh néve sem ielőnthetne meg éak mentől kűsebec kűnthies kit kel zenednóm (NadC. 317). A mentől kűsebec lelki penitencia nagob hog nem mint a mentől nagob testi penitencia (TelC. 197). Vire ötet mentől meltsa-gob herre (NagyszC. 368. 130). Kiezoda mentől nagobb az menieknek országában? quisnam maximus est in regno cae-lorum? (Sylv: UT. 128). Voltac nemelleye, kie mentől jobnac az kazdagsagot tartottac (Born: Préd. 519). Itínságában men-től job korában holt vala meg (Kules: Evang. 495). El-vész tölled mentől job marháld, egy kiántorig sem veheted annak hasznát (FortSzer. L3). Mint hogy te ékes vagy szép drága gyémánttal, így ő is mentől szebb kedves szavával (Balassa: Költ. 6). 3) Mentől első irattván (DebrC. 1). Eh fele regestrom tetel mentől előzer meg irattatik vala Siria orzagnak tiz tar-toiabol (50). Mentől előzer zerze aldozat tetelüket (96). Mentől előzer (fogait) kih tőrök (188). A prophetákat szeretettel olu-asz, es azoknac irasokkal élyűne: mert mentől előzer hirdetie és bizonyítottac minékkine a Christus országát, melybe emne-vtanás elne a keresztények mind e világnac végig (Hélt: Bibl. IV 3). Ez mai pascha napján mentől előzer az istennee anyagi bizonytsagot tőttee az wr fel tanulasaról (Born: Evang. III 53). 4) Azkor tudod bűszölü az mentől leg kűsebec szik-raiatis az isten lelke vigasztalásuac (Born: Préd. 301). 5) Mentől hamarabb: auf das schleunigste Adami: Spr. Antera meggyintotta az embert, hog tizenket orag. anag mentől tőbig huszig, az emberből ki tolt a lelket (Szék: Krón. 231). Hogy mentől erősselben uszson: quo firmus immet (Com: Jan. 99). A saskeselyű, tőszköt mentől magasabb fura azért rakja: mert egy párnás nevű kigyó mindenkor igyekezik fiának ves-zsedelmére (Hall: Hllist. II 65). Neänder bütszűni kezd, mint hogy reü izent attya, hogy mentől előb haza sietne (Fal: NU. 277). 6) Mentől jobban lehet segiteni: *quam* potero, adjuvabo senem PPBl. 7) Mentől többet irkálattok, annyival... (Bal: Csik 300). 8) Mentől tudosabb, amál tsendesebb: *quanto* doctior eo modestior PPBl. Amál kevesebb bűszölletre méltó az elégtétel és megkövetés, mentől kisebb renden vagyon a ki eleget akar tenni (Pázm: Kal. 751). Mentől a naphoz köze-leb jár, amál kevesebb része tetszik a holdnak (Pázm: Préd. 23). Azt gondolnád, hogy fel hajtatott dolgok voltak, a melyek mentől fellyob mennek, amál közlebb vadnak az esethez (Pataki: Reg. 213). Mentől érdemtelenebbek tartod magadat a kirádi székhez, amál inkább közlebb szálhoz (Mik: MulN. 276). 9) Mentől tovább fog tartani, attul jobban kivilágosdik az oktatásnak értelme (Fal: SzE. 512). Mentől jobban világoso-dik, attul inkább oszlic a setetség (550). 2) Myntwl nagyobb vagy, myndembe alazad te magadat (VircC. 126). Az után megint mind tovább-tovább keresi a kűsöt: és mentől tovább ássa a földet, mind többet-többet talál (Otr: Tök. 195). 4) Az an-gyalokban is talált gonosz-sagot, mentől inkább bennünk talál hamissagot (RMK. VI 126). Ha az oktan állapotokban így ténlék az istennek hatalma és boldossága: mentől inkább az emberben ő magában? (Pázm: Kal. 19). Mert, ha akkor az bun ostort érdemlett: mentől inkább érdemel mostan (803). Ha ezek a világi dolgokról így folye beszéllettek: mentől inkább a lelek üdvösségjáró dolgokról rettegeve kell szólni? (Pázm: Préd. 66). Ha szabad az égre esküdni: mentől inkább az evan-geliumra, és a szentekre (Pázm: LuthV. 465). Ha ezt a földet ennyi sok szépséggel felkésitettél: mentől szeb ház, melynek öröme és világszaga te-magad vagy? (Pázm: Imads. 10). Ha az kűsed állapotokra így gondol vagyon, mentől nagyobb keszen az emberekre (Lépe: PÜk. II 11). Ha tsak az emberek között is az nem esik: mentől inkább nem esik az isten és az ő követői között (GKat. Titk. 2. 34). 2) simulac: sobald Kelyetek fel, mentowl le ylenedtetek: surgite, postquam sederitis (FestC. 55). Vö. MENNEL

vala-mentöl: [quo, quanto: je]. **a)** Valamentül tovább bocsattya az ő jo vizet: attul inkább meg változik (MNYil: Irt Előb. 1). **b)** Valamentül tovább halad ez dolgunk, az én kezem is naponként kötődik (KétMIDipl. 120).

MÉNY (menyekéz: ÉrdyC. 74): **1)** Menyeim: nurus C. Pesti: Nem. 28. [schwiegertochter]. Nem alkuszik a napa a menyével: omnes socrus oderunt "nurus PPBl. J5v6 Noemi öménéuel: venit N. cum nuru sua" (BécsiC. 3). Te ménédtől zfelött ki tégedet zeret: de nuru tua natus est (10). Chazarnak menyé Domicilla azzon (ÉrdyC. 655b). Monda ő menniének (Istv: Völt. 120). Unokája és menyé: filius filii sui et nurus sua (MA: Bibl. 119). Menyem asszony ő kegyelme is kijűtt (Évk. XIII.67). Az ipa és menyé között az házasságnac megtiltása vagyon (Apati: Vend. 884). Judának házasságát, és az ő menyével Thámárral való közösfilését tractálja (Tyuk: Józ. Előb. 14). Ez mennyének, amaz udvarol ányának (Gyöngy: Cnp. 26). Napad nem gondolja, hogy ő is csak meny volt (Kisz: Adag. 486). **2)** sponsa EhrC. 73. [brant]. Mennee zana: vox sponsae (BécsiC. 101). Iduezlegy szentli Katalin, iduezlegy Christusnak igaz menie (ThewrC. 182). **3)** [mulier juvenis, neomupta: junge frau, jung-vermählte]. Meniek es leányok nagj sokak lesznek (CsomaC. 12). Meniek és azonlok arezul fordulnak (114). Szégyenljük mondani, menyeken, leányokon, és gyermekeken, szép asszonyi állapotokon, az minemő szeplők ő rajtok lettenek (RMK. VI.10). Menyeket, leányokat adnak vala, harmincz zsidót egy pénzen adnak vala (VI.182). Közálfine rabba tenel soc menyeket őzuegyeket (Börn: Ének. 128). Valaki azt hiszi, hogy nyerjen menyeken és szűzeken szerelmivel vagy hívséggel, az házat rak sik jegen (Balassa: Költ. 20. 120).

jegyés-mény: [sponsa: brant]. De kychoda volt ez meenyekzöben valo aldot völegheen es jegyes meen (ÉrdyC. 74).

Ményecske: nupta MA. neomupta, juvenis mulier Kr. [junge frau]. Szép menyecskék, kiknek Zsigmond megmerte köldekeket, hosszaságokat, és ő szép tügyeket (Tin. 358). Az soc ezíras menyecskéket (Mon: Apol. 335). A férjhez adott menyecske: nupta (Com: Jan. 117). El hitették magokkal, hogy menyetske nélkül és meleg ágy nélkül nehéz, sőt lehetetlen a Krisztus evangeliomát predikállani (Szentiv: Verseng. 510). Hivattya a gazdaszszonyt is annak feleségét, hát az tsak igen ifju menyetske, tizenmúlt esztendőnél nem több (Hall: III.177). Azt akarná Eusebius, hogy hintót ne tartsunk, hanem gyalog szállván, mikor sietni kel, hamarját fussunk a közönséges menyetskékel (Fal: NA. 171).

Ményecskés: perditus amore juvenularum mulierum Kr. Menyetskes legény nem örömet házasodik meg (Kisz: Adag. 384).

Menyekéz-ik: nubo, nuptias celebro [hochzeit halten]. El uewt iorol halakat aduan emlekezzewnk, ha akaryk hogy zerencheuel weggy menyekewzewnk (Pesti: Fab. 48b).

Menyekézet: [nuptiae: hochzeit]. A meniekezetnee fia: filii nuptiarum (MünchC. 71). Menyekézet: nuptiae (Vajda: Kriszt. I.596. Kr.).

Menyekéző, menyekző, menyegző: nuptiae, gamos C. [hochzeit]. Menyegző másod napi lakodalm: repotia MA. Hesternee meniekézeiert: pro nuptiis Esther (BécsiC. 53). Menyekézt ten: fecit nuptias (JordC. 423). Meeg nem érkezet cristusnak menyekewzwebe (VirgC. 130). Menieköz ruha: vestis nuptialis (MünchC. 54). Az kyrál meenyekézt zolgaltat vala ew leeanynauak (ÉrdyC. 167). Atila immár nagy kazlagon szörzet menyekézt és duskát ijtut vele (Helt: Krón. 20). Az wrac meg őttée inmaron az belest Budán a menyekőzébe (Helt: Krón. 150b). Itt ved eszedbe, hogy a menyekőző dolga felől szola (Helt: Bibl. I. L2). Az ki szörze menyegszót fiának: qui fecit nuptias filio (Fél: Bibl. 37). Mynkket menyekézőben hywtak

(Radv: Csál. III.3). A menyői király fia a mi testünkkel menyegézt szolgáltata (Pázm: Préd. 114). Sichea a Dina menyegézt könnyül-metéléssel nyeré (160). Kevés bora vagyon a világ menyegzeinek (239). Örödg menyegzője (Bél: NotHung. II.513. Kr.). A fő innepek és vasárnapok megilletessenek, menyegzők se egyéb lakodalnak akkor ne zélébráltassanak (Bod: Pol. 64).

Menyegzői: nuptialis C. [hochzeit-, brant-]. Házassági, menyegzői: connubialis MA. Menyegzői vers: hymeneus MA: Bibl. Magy. 3. epithalamium MA. Menyegzői rvhaban (ÉrdyC. 611). Menyegzői lakodalm: convivium nuptiarum (Zvon: Post. 1294. Kr.). Menegző napjan: tempore nuptiarum suarum (Ver: Verb. 175). Menyekézői lakozásoc (Com: Jan. 117). Menyekézői avagy menyekézőre való versek: nuptialia carmina (Com: Jan. 163).

Menyegzős: nuptialis MA. [hochzeit-]. **a)** Első menyekzős vasarnap (ÉrdyC. 73). Posztó darabotskákba takartatott, hogy mioket az igazságnak menyegzős köntösébe öltöztessen (Pázm: Préd. 106). Menyegzős ház (1055. Kr.). Menyegzős ruha (Mad: Evang. 747). Menyegzős ének: cantilena nuptialis (Börn: Mene 59. Kr.). A nemesség nem lépik az ur elejbe a templo-mokba penitentzia ruhában, hamu hintve, töredelmességgel, hanem menyegzőssen, módi inepölben, deliassan, szolgálával (Fal: NA. 201). Gazdagon el készült a menyegzős lakodalm (Fal: TE. 689). **b)** Kesereghetneké ő mennyeközössoc: numquid possunt filii sponsi lugere? (Helt: UT. C.1). Náladnál nagyobb tisztességbéli embert lyt az menyekézős ember (Kölcs: Evang. 499). Menyegzős népec (MA: Scult. 161). Menyegzősök (Huszt: Aen. 3).

Menyegzősköd-ik: nuptias celebro, convivia ago nuptialia Kr. [hochzeit feiern]. Az kik egyszer házasság nélkül való tiszta életet fogadtak istennek, nem szabad azoknak menyegzősködni (Pázm: Kal. 155. MA: SB. 189).

Menyegzőz: ~ Menieközöztök (Mol: SzJán. 39). Az bikának jegye alát ő menyekézőzni, gyermeket czeztől el választani (CisK). Vendégeskedni, lakoskodni, menyegzőzni kezdének (ErdTörtAd. III.82).

Ményez: sponso, desponso SI. [verloben]. Ménezlec tegedet en magamnac őröcke: sponsabo te mihi in sempiternum (BécsiC. 184). Mikor volha méneztetet: cum esset desponsata (MünchC. 15). A férfinak ménezet zíz: virgo desponsata viro (198).

MÉNYÉT: mustela, gale C. mustela Helt: Bibl. I. CC.3. Kár: Bibl. 1.97. [wiesel]. (Pesti: Fab. 27b. 36b. Zrinyi I.131. ACsere: Enc. 212). A migale a menyétnek nemei közé számálthatatik: magyarul kőmben ki-nem tehetjük, hanem oly állat, melly félig menyét, félig egér, minemű az ürge (Misk: VKert. 239). A menyétnek rokkat kössön (Diósz: Tal. 197).

házi-ményét (Misk: VKert. 238).

crdei-ményét (Misk: VKert. 238).

paraszt-ményét (Misk: VKert. 238).

vad-ményét: viverra C. (Misk: VKert. 238).

Ményéti: mustellinus C.

MÉNYEZÉL [2]: menyezetel, meghajt, boltoz SzD. lacuno SI [mit einem plafond versehen]. Bé-padolni, menyezelni: "assibus compingere PPl. [olv. menyezetelni?]

MÉNYEZET: lacunar C. laqueare MA. contabulatura, laquear contabulatum PP. Bóthajtás, menyezet: lacus PPl. Menyezet, boltozás: laquear, die decke eines gemachs, oder zimmers Com: Vest. 134. Ménezet: cortina (BécsiC. 52). Egy-haznak menyezety (DomC. 227). Sok szép szikrázó csillagokkal ragyog, mint anyyi drága gyémántokkal tözött menyezet

(Pázm: Préd. 747). Az ég menyeczetli beszéllje (MA: Bibl. V.9). Az majoris akkor újítja az menyeczetet, és az ház födelet, mikor az eső nem esik (Pág: Serk. 361). Az kőszlopokat így csináltassa legyeled, hogy nem kell azt boltással csináltatni, hanem csak menyeczetel (Évk. XIII.62). Menyeczet módjára párkányosan csináltatni (MonOkm. XXIII.135). Menyeczet ágy: lectus habens tulum (Fal: NL² 199. Kr.). Az őrli ki tűződik a menyeczett nyoszolyából [így], nézgi a ki-borított sok-félt, tsak azon kap, a mi finom és gyenge, a leg-szebbhez is tsak felve nyúl (Fal: NL. 256). Menyeczetje a palotának sok idegen bűtiiket, tilkos vonásokat mutatott (311). [V3. **MENNY**]

Menyeczetél: lacrimo MA.

Menyeczetős: lacunatus, caneratus, fornicus Kr. (Káldi: Bibl. Agg. 1.4).

MENNYIT: luxo Kr.

ki-mennyit: eluxo MA [ausrenken]. Vallainkat ki menyetti (puposítja) (Lép: F.Úk. 27).

MENNYÜL (midőn) hová a bokában ki-mennyül? Cseh: OtyK. 39). luxor MA [ausgerenkt werden]. Menyült: luxatus MA.

ki-mennyül: eluxor Kr. [ausgerenkt werden, sich verrenken]. Kinyenyült: luxatus, eluxatus MA. A kinyenyült tsontot helyre tenni: reponere ossa in sedem suam PPBl. Az lo-cseek welen, az labom kinyenyült egy anyera, hogy nem alhatok roya (LévT. 9). Híte Jacob cibpíenee forgo chontyat; es az á küzlesbe ki menyüle: nervum femoris eius, et statim emarcuit (Helt: Bibl. 1.4). Nem birne szegényt á ki-menyült labai (Helt: Háló. 151). Luxata membra, azaz, ki menyült tagokat épít (Mel: Herb. 112). Olyan mint az odus fog, es á kinyenyült láb (SalMark. 64). Kinek keze anagy laba ki menyül (Frank: HaszK. 15).

kimennyülés: luxatio, luxus, parathresis MA. A süntáknac süntétése a ki-menyülésből, ficzumlásból (a luxatione) vagyon (Com: Jan. 55).

Menyülés: parathresis, luxatio MA

MENNY (menye) uruzag HB. *men, men, men* [?] MünchC. 41. *menyebeli:* de caelo KulesC. 29. 183. *menye:* in caelo 176. *menye* VirgC. 63. *menye* 79. 82. *menyédörög* Väs: CantCat. 126. *menye* meenes CsechC. 44. *menye* ErdyC. 3. 500. stb. az *menye* földne teremtője Kár: Bibl. 1.509. az *menye* kezletti generationes caeli MA: Bibl. 1.2. az *menye* bírja: possessor caeli MA: Bibl. 1.12. *menye* Tof: Zsolt. 545. **1)** caelum, dium C aether, caelum EhrC. 1 [himn]. Neke [mánelik] volt seutsegessvltetel meiben (EhrC. 2) Menye eg istenü bűtő: muni dom caeli colerunt (BécsiC. 17). Fel magasztatott menyekiglon te irgalmassagod (AporC. 20). Enkelek vrnak ki fel meut meniek memere (17) Menyeknek orzaga: in regno caelorum (JordC. 300). My atyank, ky vag menyekben: pater noster, qui es in caelis (370). Menyben meene: sursum receptus est (707). Menyiegen vagion (DobC. 1) Menyek földne teremtője (ThewrC. 193). Teneked adatot hatalm menyen es feyl devn (ComC. 34) Men felöt vado vizek: aquae, quae super caelos sunt (DobC. 214) Menyiege nagash, az meelsoegnel meelyleb (ErdyC. 533). Votkezek az nagy menybe kealto banykbe (VirgC. 12). Ez világot kezében adta, mennyen es földön mra vallotta (RVK. II.223) Fenhez mind feblen menyen oó. Az meenek istene előt (Ozor: Christ. 141). Atyán, ki menybe vagyon: pater meus qui in caelis (Helt: UT. 22). Manna adta nek nek meenekből (Szek: Krón. 19). Ezeressel adta isten menyekben (Börn: Enak. 54). Estne az Mars es Saturnus biadalmra jut, kie laboru mennyet es hideg eget zerezene (Kal. 182). Fyó Egő tsillag esik mennyből (Pázm: Préd. 6). Mképpen érted ezt a ezekelt? Fel-menne menyekben? (Ker:

Préd. Előb. 7). **2)** [túlmen; blitz]. Tyzas meen yssen meg (ErdyC. 651). Meg fötte vala vgyan a meny a szent Miklos egy haza sanctuariomanac oroztlyat, de chae egy nehany cherepbe tót kart a beazaton (Tel: Fel. 195). **1. mög-üt, menny-ütés:**

[Szólások]. Fel keresi a gazdáját, kinél kintsét hadta volt: ama pedig földt föl mennyt föl tagadgya, hogy a dologban semmit nem tudna, sőt ötet sola szemével sem látta (Hall: III.1st. II.209).

Mennybéli: caelestis, caelicus MA. [himmlisch]. Mennybéli: caelicus C. (ErdyC. 356). Csomac. 194. Membely vr isten (Nagy: HunyJ. 5).

Mennyei (menye) HB. *menye* BécsiC. 132. *menye* MünchC. 85. *menye* Börn: Préd. 27). caelestis, caelicus, aethereus MA [himmlisch]. Menye laborotul: ab aeris perturbatione NémGl. 166. Ogum neki muni uruzagbeli utot (HB). Tú menie afatoc: pater vester caelestis (MünchC. 23). Mennyei felség: altissimus (JordC. 171). My menyey kynerwnket agyad nekwn ma: panem nostrum supersubstantialem da nobis hodie (370). Tekenezetek az egyh menyey repőő nadarakat: respicite volatilia caeli (371). Hallya az menyey yzheet: audit verbum regni (394). Az menyey orzagnak ftyay: sunt filii regni (396). Mikoron akarnya kiyannia az menieieket (DobC. 4). Mynemow nagy zentseegben, menyey eelthben, alazatossagban (ErdyC. 520). Az menyey cyllagok (550). Elmeyeeket ameney gondolatra fel emelyk (VirgC. 30). Az kenausagok az menyeyekre indultasnak (141). Tsak a Kristus szava gerjeszt menyei melegségre a szíveket (Pázm: Préd. 62). Ha az Christussal együt föltmatatok, az menyeyeket keressetek, ahol az Christus az istennek joljan ül (Szár: Cat. F2). A kinek üressedik száve a világi hitván kívánságoktól, annak telik lelke mennyei vigasztalásokkal (Fal: SzE. 556).

Ménnyeiség: caelestis status Kr. (Bör: Micac. 73).

MENNYI (menye) HB. *menye* EhrC. 11. *menye* JordC. 351. *menye* 926. *menye* ErdyC. 551b. *menye* ErdyC. 23. *menye* ThewrC. 82. *menye* 156. *menye* NagyszC. 63. *menye* BécsiC. 17. *menye* 37. *menye* AporC. 13. 33. 84. *menye* Börn: Préd. 78. *menye* Kár: Bibl. 1.314. *menye* Sylv: UT. II.48. *menye* ErdyC. 4. 560. *menye* DobC. 13. *menye* DobC. 128. *menye* GyöngyC. 19. *menye* BodC. 33. *menye* LévT. 1260. *menye* voltak KerskTört. II.91. *menye* Kár: Bibl. II.148. *menye* MA: Seult. 125. *menye* 667. *menye* a *menye* Zvon: Oslund. 222). quantus MA. [quot: wie viel. Mennyin: quanti, quateni: mennyi-képpen: quot modis MA. **1)** interrogativum. Hányan, mennyin: quateni PPBl. Menyi milostben teremtőve eleve adamut (HB). Mene ezadlatossagyal (quanta admiratione) legenek füenczek zent seby melec: teczyk az ezadalam (EhrC. 66). Ménieie legenee 5 város: quantae sunt civitates eorum (BécsiC. 17). Soc hort inne, ménieiet föletében nem ituala: bibi vinum quantum (BécsiC. 37). A világit ki te benned vagion setet lend a setet mene bezen: ipse teclat quantae erunt (MünchC. 246). Nem hallod é mene tanosagoent (quanta testimonia) mondnae te ellened (MünchC. 676). Mene zörnűség lezon az hodoth zónetlen luttak ördőgne zörnűseget (GuayrC. 2). Mene, hany tesseresaget zenyede (ComC. 4). Mene zantalan (ErdyC. 520b). Menyi soc tols emberee füze az torkossagot (Börn: Préd. 110). Vram mene ydegen telecz el enzegeth? usquisque domino obviseris me (KulesC. 20). Mennyon voltak, nem orthotyfe (Börn: Préd. 78). Ot mene ideig tamot bizomd azt senki nem tudia (Szek: Krón. 93). Menyi sing posztó szőgseg az istennek nadragnak? (MosesK. 3). Menyi magoss az eglől az földre lo jón? Fölelet: azt senki sem tudgya (40). Menyi mesaszere vagyon egy helyből az mas helyig (35). Meni ideie hogy ez

esett rayta (Kár: Bibl. III 40). Mennyin tartod? quanti lecs? (Nom. 26); wie teuer bietet ihr? (Wann: Gaz. 161). Jaj mennyin találtunk, a kik két felé sántikálnak (Báta: VTárgy. 9). Mennyin és mely nagy szentek, meg ítköztek abban (Pázm: Préd. 5). Mennyin nem találtunk a mai napon hasonlókat Judáshoz is (Hly: Préd. 16). Feljegyzők mennyi ezer szent-egyházakat pusztítottak (Pós: Igazs. 410). Mennyi-számú haddal jün? (RákF: Lev. 1615). Ó mennyen vannak, a kik szóval istennek ajánlják szívüket (Csúzi: Síp. 20). Érted, érted, már érted, ah, mennyit kell szenvednem (Amade: Vers. 86). Mennyi tört nem hányuak eleibe, mennyi hálokkal nem kerítik: hogy megéjtsék (Fal: NU. 259). **2)** [indefinitum]. Négy oka vagyon mellyért akárkiben mennyi sok jó legyen, magát azokért mások-eleibe nem helyti (Pázm: Préd. 60). **3)** [relativum: *menyi, o mennyi*]. El oztayk vala kinek mynd menere zyksegh vala: diszperdiebant ea omniū, prout enique opus est (JordC. 713). Amenee vagyon, ameeet agy (ÉrdyC. 558b). Őm amee: mine ő neki ziksegs uala (TilC. 21). Mind az en atyamfay, menen az capitulomba voluának, mind föl tudának (VirgC. 66). Menye psalmus vagyon, mynd el kelly mondany (LányiC. 124). Felélyn sem vagyonk mostan, egy asztalhoz beférünk, az mennyin vagyonk (LevT. I 163). Amnyi hay szalam minez a mennyin gyűlönce engem (Börn: Préd. 74). Amene a bűn, nekora a büntetes (Mel: Préd. 152). Mennyi tanul vagyon a napkelet a napnyugattal, oltany mesze (Sib: VigK. Fvii). Amnyirek kell osztani, mennyin az atyafiak vannak: quot sunt fratres (Ver: Verb. 82). Amennyin már maradtunk, egy szilva fának is elférünk az árnyékában (Mik: TLev. 414). Az énekes misén a gyertya mennyi sok, annak újában amnyi gyűrti ragyog (PhilF. 58). Vagy nem figyelmezek a kemény beszédre; vagy, ha halják is amnyit tanulnak belőle, a mennyit az ég dörgéséből (Fal: NU. 301). Amnyi, mint a mennyi vizet fetske szájban vészen (Könyi: IRom. 20).

[Szólások]. Az szegény tudatlan emberek szörnyitik, hogy annyimennyi ember veszett Persiába (ÉrdTört II 127).

[Közmondások]. Mene few, amee eoz (ÉrdyC. 69).

Mennyiben, a mennyiben: inquantum C. [quantus, quoad; insofern]. Meneben helyti uala leseznen: quantum poterat observans (DebrC. 11). Ah mineben magaba rekeztí ah bölcseség a zeretefő veghetetlen keues a bölcseség (DebrC. 212). Ezök csak aneba tudának fel: aminebe leznek az testnek ekössege (KazC. 190). Chack eg zempillantassighis elnye nem akarokh: hanem chach aneba minbe az vt istenek kellemetes (GyöngC. 44). Feslettekel szabad társalkodni, de csak amában, az emneiben az oltany társaság szolgálhat felebarátine épülétre (Zvon: Post. II 439). Csak aunya adnak helyt neki, menybe akariak (Vás: CanCat. 450). Az raboknak permutatiója legyen, a mennyibe lehet (RákF: Lev. 1457). Az újnak új testemen tomak) kellett erőf venni, annyiból tuduillik, a mennyiben már az úr Jésus Christus érdeme által az istennek kegyelmében jútottunk (Hall: HHist. II 222). A kire haragszon annak megbotsátok, a mennyiben lehet (Mik: TLev. 12. lev.).

Mennyiből, a mennyiből: ~ Te neked is kel erőköd. nőd, menybely te teletel igével es peldával (HorvC. 231). Az chak anyból zolgalhat az betegeknek, a menyből az isten megengette (Frank: HasznK. 25. 83). Calvius az istent nem tézi okának az bűmek, a mennyiből bűn és gonoszsg vagyon a eselekedetbe (Pázm: Kal. 375). A mennyiből külső szók-által szereztetik ez az változás, érzékenység alá vettetetek mondtik (742).

Mennyieske: quantillus PPBl. Melly-korotska, mennyitske: quantulus PPBl.

Mennyig: [quandiu; so lange, so weit]. Menyig nekünk len, addyg reayok oztayok (LevT. I 248).

Mennyire: 1) quantenus, quantum MA. [wie weit, wie sehr]. Meg yrom: nykeepen es myneere feellyeb valo leegyen az meenyey lakodalom ez gyarbo halandosagban valomaal (ÉrdyC. 506b). Anyra megh fogadkozunk hogy elajak az isten tuga, menyere wagyonk (RMNy. II 56). Jubait ezuda menyire ismeri (Börn: Préd. 281). Minere higgién, mit higgyen (Mel: Szék. 282). Tudjátok, mennyire vagyon Poson-várossához a kálvária-hegye? (Szeg: Apy. 11). Menyire messze mehet az földösségnek után, a megvettett ember? (MHog: Tószl. 61). **2)** [indefinitum]. A nykoskodást tsak mennyire való bűmek sem tartják az ifjakban (Ker: Préd. 831). **3)** quantenus, quantum MA. [so weit, insofern]. Ezöknek az wristen amere zozotte a kenekath minere a gőnörőrségben voltak (DebrC. 16). Nagy veztegséggel menere helyti vala kemly vala wteth (VirgC. 40). Az mennyere a Christus rendeltetel szemel az vált-sagnak tisztire, mas az attiatul (Fcl: Tan. 252). Az moire értetek léssen, temen magadual iöl tégy: si habes, benedice tecum (Kár: Bibl. 1658). Az közönséges ecclesia amnyi mesze terjed ki, menyere az igazán meg keresztelekedtlenec serege (EszT: IgAny. 42). Amennyire kevély a kevélynek szive, amnyira eltávolzik az istentől: quantum superbum est cor hominis, tantum recedit a Deo (Bíró: Ünep. C). **4)** [quandiu; so lange]. Thowaba nem akarok elnem, hanem csak myneere en wram ystemek kegyelmessegenek kellemetes (ÉrsC. 265). Kyt nap, vagy egy hóhapon, vagy ezetdink, az menyere késie vala az telh az sátoron, meg maradnac vala és nem memce vala touab (Kár: Bibl. I 127). **5)** [quanto, quo; je]. Kiki anera nagob mohon azon bölcseségnek kostonlat vezi, valaki menere azon bölcseséget erőshen kívőháló erzekeiséget meg nemorihá (VikK. 8). Zyzek menere nagob tyztassagra valaktatanak ameeval az isteny ysmertetre meltoabnak nytelletetek (ÉrdyC. 506). Isten, a mennyire halasztya, amnyival meg-súlyosítja a gonoszok büntetését (Pázm: Préd. 29).

Mennyiszér: 1) quoties MA. [wie oft]. Menezér akartam te bíadat eghe gőitenem es nem akard (MünchC. 114). Menyészér hozzássuc meg? quoties dinitam ei? (Helt: UT. E 5). Menezér alszic meg az gonoszanc az ő szőnetnek? quoties extingnetur lucerna eorum (Kár: Bibl. 1524). Mennyiszér történik, hogy az istentelen emberek testét fényesen temetik (Pázm: Préd. 4). Jutassuk eszünkbe azért, mennyiszér, és mely sok-képpen vétkeztünk ezekben (73). Ezen kívül meniszér ízben jőttenek Szendő al, isten tudná annak számát (Tótfar. VI 105). **2)** quoties MA. [so oft]. Menezér ellene állunk, amezor őtet meg gőzzök (BodC. 17). Amezor menyzer (PozsC. 32). Esteem vala nagy kérségbe, hogy elhagyfál engemet, de mennyiszér én könyörgék, meghallad kérésemet (RMK. II 248). Amnyiszor áruló pártosokká lettek, mennyiszér ürdőgnék engedtek (Pázm: Préd. 10).

Mennyivel: 1) quanto MA. [wie viel, um wie viel]. Ha az ezakulos enbert Beelzebubnak hywtak, menevel ynkab az hw ezadadyt: si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus (JordC. 383). Ha the nem akarz fertelmes zolgalatoth, mynevel ynkab az vt isten (ÉrdyC. 168b). Menyeneel inkab meg győzed az embereket: quanto magis contra homines praevalabis (Helt: Bibl. I 9). Az mint hogy ezac külső világi dolga sem lehet állandó, mennyivel inkáb az lélec földösséget néző szorgalomtossiga nem lehet előmentességben (Zvon: Post. I 111). Ha eszén kell lenni embernek, mikor levelével közli magát, mennyivel inkább mikor nyelvével (Fal: UE. 440). **2)** [quanto, quo; je] **a)** Maria meneuel zeutsesegb volt mendenekuel, amneul ynkab kellett evmagat meg alazny (CornC. 15). Minevel valaki többet vall, ameeval többet kinan vallania (BodC. 13). Meneewel zeeb, yoh es dragab, ameeval teeb arwlt [olv. arwt] keel eorette adny (ÉrdyC. 528b). Meneuel inkab az földbe magát bochata... ameeual inkab zvidseget beweben agya (VirgC. 65). **b)** Meneuel

nagyobbán valaky igyekezendyk kevetny, attal kevezelb lezen ev hozza (HoryC. 251). **C)** A róza is annyival kedvesebb, a lezakasztasi menél sérdemesebb, szeredne is annál gyönyörűsegesebb, mennyivel az útja volt veszedelmesebb (Gyöngy: MV. 3. 239).

akár-mennyi: [quantuslibet PP. quotumque Kr. 'wie viel immer, so viel immer]. Valamennyi, akár-mennyi: quantuscumque PPBL. Akar mennyi ydős legyen (ÉrdyC. 176b). Akar minit is (DebetC. 128). Akar meny [akármily] kychenek legyenek (Ver: Verb. 190). Akármennyin legyenek, semmit nem jelentenek (Ónodi: Szöny. 2). A fejérnép, akár mennyit éljen, absolute csak harminc esztendő; a férfiak hasonlóképen aláb' alab' röjják keresztetket, tsak a Proserpina tudgya, melyl idősek (Fál: NU. 352).

akármennyieske: [quantuliscumque; wie klein immer]. Akármennyieske, valamennyieske: quantuliscumque PPBL. Sockal is nagyobb sárolommal illetetnek, akár mennyieskék legyenek is azoe az melyce valnac, mint sem azoe, az melyce el multanac: quantuliscumque sint ista quae sunt (Frág: Serk. 241. MF. Pöbl. XXII).

akármennyiszor: [quotiescumque; so oft immer]. Akár mennyiszor hálezik az ökröt Bétsbe, ugyan ökr azért (Deesi: Adag. 238).

vala-mennyi: 1) [quotquot, quotumque SL. quantusquantus PPBL. 'wie viel, so viel immer]. Azga nekki, valamennyie kellemetese: dabit illi, quotquot habet necessarios (MünchC. 135b). Ad nekki, valamennyie szükség: dabit illi quotquot habet necessarios (Holt: UT. 81). Valamine leszen a bün, anne leszen a bünetes (Mol: Préd. 151). Valamennyid vagygon, véllec el költed (Fortszer. 113). Mennyetec valamennyén hadakozásra valde vadlec: praedite omnes viri robasti (Kár: Bibl. 140b). Valamennyi esztendő volt az világ teremtésétől fogva, szinte annyi (MA: Seult. 29). Valamennyi künakat meg kösdtak az 6b martyrok, azokon 6 egyedül minél által ment (Pázm: Kal. 51). Isten, A mi örvösségünköt, valamennyin hiszünk, esedeleszi (Illy: Préd. Előb. 12). Az deberke valamennyi leszen, négy pénz minden vederét (TörtT. XVIII. 236). Vala-mennyi nyelveket examináltatnak, közönségesen referáljak, hogy ebből csak légezgye jár a rizezsa (RákE: Lev. 1646). **2)** aliquantis C. [aliquot; einigen; etwas]. Az Athenabelieknek miselt dolgai az mint en remenle, elég hatahasac es naöce nollec: de valamenynel kisseldec noltanac azert, hogy nem mint hírel beszélhetec: Atheniensium res gestae, sicut ego aestimo, satis amplae magnificaeque fuer, vorum aliquanto minores tamen quam fama feruntur (Deesi: SullC. 7). Valamennyiben mentségeseknek látathatnak (MA: Tan. Előb. 20). Négy száz esztendőig, söt valamennyivel továbbis meg maradt tiszti (Zyón: Post. 127). Országlásinae vala-mennyiben valo utat niot valo (1374). Semmikeppen be nem vesze azokat, az kik valamennyiben elik ez világot (Zyón: Csind. 150). Szükséges meg valamennyie bevol beszédell földle emlékeződni (Lép: Pflük. 1275). De nemhogy valamennyiben méltó kívánságokra jó válaszok lett volna, söt többölten többölt a nyomorúság rajtuk (TörtTár. IV. 200). **3)** omnes S. [alle]. Mi valamennyin meg köösztölkötünk az Christus Jesus nevelen (Szár: Cüt. 41). Mi valamennyin megkereszteltetünk (Dör: Préd. 189).

valamennyieske: quantuliscumque PPBL.

valamennyire: 1) aliquatenus, aliquantum C. [einigermassen]. Valamennyire zöld: subviridis; valamennyire veres: subrubundus; valamennyire főnylik: subhaet C. Valamennyire idősedni: adolescere ad aliquem actatem PPBL. Ittan k. vala-mennyire az ravas dolgot (Lay F. 115). Ott a lech szeg vala mennyire

olehob, hogy nem íth (LayT. 148). Valamennyire meg nyugottanac volna (Holt: Krón. 22). Valamennyire gyengült volt az feje (MA: SB. 29). Ha valamennyire eltávoztak, mindgyárt ismét vissza-tértek (Pázm: Préd. 1072). Az idei bor még valamennyire zavaros, sörös (Com: Jan. 84). **2)** [quatenus, quantum; in dem masse als]. Valamennyire testek erejétől megüresülnek, szintén annyiban, söt még többen is lelkekben üregbülnek (Aes: Bibl. 285).

valamennyiször (welemanyiszor LevT. 14): quotiescumque C. [so oft]. Vala mehezör erzendez, anezor zeneidnee elebo vessed (VikC. 71). En welemanyiszor oman az wram lewolet yde kwthied, mynidenkoron azon emberthwl yrtham en az eu wramnak (LayT. 14). Ezt tegietec valamennyiszor izzatoc az eu vermet (Fél: Tan. 105). Valamennyiszor egymás tarsasagaban vannak, ameszor (Mon: Apol. 379). Valamennyiszor kérdezz, annyiszor mondom (Pázm: Préd. 55). Valamennyiszor kérdezködel (Illy: Préd. 1246).

valamennyid

[Szólások]. Tartozik meg eskümmi, valamennyit [igy] magával az malor ispm ifli [annyiát magával, hanyat a nadorisqm meghatároz] (Ver: Verb. 316).

Mennyiség: quantitas MA. quantitas continua GKat: Titk. 1119. [quantität, zahl, größe]. Folytada valo mennyiség: quantitas continua ACsere; Enc. 48. Az marhanak mennyisze szerint meg igyeosewlyen a peres (Ver: Verb. 51. Pázm: Préd. 834. Kr. Megy: Bayle. 298).

Mennyi-volt: [quantitas; größe]. Alkahuas mine wotot walla testhe (Titk. 99). Dycheertetyk keresztelw Janos lelky neves yozagos nywvelködetcnek nagy voltabol es nem ew testy allpottyanak nywee voltabol (ÉrdyC. 350). Az időnek mennyi volta szerint (Teleki: Flél. 68).

1. MER (mer JordC. 171. stb. MA: Tan. 143. Zrínyi. 157. 108. stb. stb. merite HoryC. 68. merem LevT. 19. mérk Sylv: UT. II. 125. méri MA: Bibl. 146. mernek MA: SB. 73. még ne merj [igy] próbálni Czegl: Japh. 68. merének 125. mered Väs: CuiCüt. 129. merne 604. meri GKat: Titk. 410: audeo C. wagon. Ery kerdlec, ha zeut ewangelium tarto embercece valamelye meren ewangeliumi zalabszazac ellene tomy (EhrC. 16). Mykoron ez soror Sabina nem meruee kyvenny az faze-kat az zemelw (MarGL. 23). Merem mondomon (ComC. 50). Merem mondomon, hogy (WessprC. 139). Mercek zeut damar-cost latomak es esmeretlenek nevezni (ComC. 102). Nem merom mondanca (ÉrdyC. 550). Nem mere Zsaria maradnyi: timorat manere (Holt: Bibl. I. 114). Nagyobbatis meg mér az ezeleködni (Deesi: Adag. 12). Post principia: igen meri az sut-talban (21). Meg merte varny. Szolinar haragját (Zrínyi. 19). A typographia, merem állatnia, nem régi inventio (ÖrvMest. 21. vsz.). Nem meruee semmit azokrol szolnom (EszT: IgAny. 237). Kardal Zrínihez chapui mér [rim: tér] (Zrínyi. 154). Mitsoda ortzul merne az z. irast tsokmace, bonkane mondani (EszT: IgAny. 235). Hogy meretel megpróbálni? (TKis: Pan. 25). A ki megazert meg nem mer felébb, azzal magát vétkessé teszi (Kisy: Adag. 108). Azok az eget is majd csak fel nem vették, midőn eleinte a viadalt mertek (Thaly: Adal. II. 199). Fel mernek fogadni tíz aranytal egybe (Fál: NE. 17).

1. Merész, merész-ik: \ Senki leülakat nem mérizi-uda [gy. megintni: nullus audeat cubiculum aperire (DeesiC. 12). Hög ézeket mérizié tomi: ut haec audeat facere (63). Senki sem mérizi-uda ellenac allani nullus ausus est resistere (67). Senki sem mérizié nala ötet kerdeni: ausus fuit (MünchC. 56). Zemeymet . . . felnem meroznem mag merzöködhem emelhom (NagySzC. 133). Nem merözvük istenekh irachassagata biznök (VargC. 50). Esetet hadwa lele, de yltoty nem merzek es

unda ew beemete (Érsc. 427b). Egyebet ne merez [merj, mersej] temy (LevT. L384).

2. Merész, mérész (mérész Hoigr. 162. mérész Mad: rang. 233): audax, intrepidus, cordatus, confidens C. [verwegen, ihm]. Merészen: audacter, audenter, audaciter, confidenter A. Mérész ember: *caput audax PpL. A lélec tötte sz. martykot bátorságosokká s' mérész szívőké (MA: Sout. 638). Bátor nazy mérészen szagattani kezdék nyilakkal meg-holt attyk stét (Pázm: Préd. 212). A sasis, kiváltképen az ő ifjúságában en erős, gyors, mérész, erőszak-tévő (Misk. VKert. 283). Igen lévész madár, a pakulároktól semmit nem félvén a ketskeket ag-szopja (Misk: VKert. 472). Az pogonok nem voltak oli ereszszek, hogy űk az vr Christusnak holt testenek az kereszt-n chiak egy chiontatis meg törték volna (HollPréd. 24). Erész szűnő (Göntz: RBab. 37). Magát merészen tartani (Kisy: lag. 208). Száz félénktől sem fél egy mérész (543). Mikor ödvét mutattya (a szerentes), kénylen ne hivalkodgyál, hanem rólette légy, a ki gyorsabb, sérényebb, mérészebb, többet ér benne (Fal: UE. 384).

vak-merész: temerarius SI. [verwegen, waghalsig]. Ki volt ol vac merez ki tegelet meg kötőzót? (DebrC. 314).

Mérészecske: [mutig]. Mérészecskek légyetek (Laskai: ps. 129).

Merészöl, merészli-ik: audeo, confido MA. [wagen, sich men]. Merezlyeek yteletet vetlly: ausus est illi impingere tam maledicti (JordC. 881. 426). Yntötte ewket, hogy senky ary zenthesneel kyl ne merezleek halakara keezölly (ÉrdyC. 10b). Mykoron az egyhazi nepek előt nem merezleneek le közly, myert az palasthuall teeb rwhaya nem volna, az perest egy kys kwrtha rwhaat loza neki (625b). Az isten gaynak adot almisnat es merezlyeek elkerni (VirgC. 47). m merezli uala ötet illetnie (TihC. 55). Hogy senki magaban mereszlyen birni (Born: Ének. 289). Az kikkel bizonyíthatnak, nem meriszlik megmondani az igazságot (Nád: Lev. 5). Mégis könyvet merezlet iriya (Mon: Apol. 7). Nem merész- valmit vakmerőkeppen erősettemi (Zvon: PázmP. 125). A edelmek szöllani nem mérészlettek jelen-létében (Pázm: éd. 88). Ki mérészlene feddödni? (Hall: Paizs. 475). Ki az rafi szeretetek törvényét mérészlette szegni (Illy: Préd. Előb). Néki-merészlyén magát [neki bátoroklyvni] (Megy: 3Jaj. 153). Meg ne mérészlyék próbálni (RákF: Lev. 1259). Ne mérészlye emelni páltzóját (Gvad: FNót. 55).

[Szólások]. Re á merészli magát: sumit sibi tantum daciae Kr. Nyughatatlan, iparkodó, mindenre rá mérészli magát, tartalékot nem szenved (Fal: BE. 573).

még-merészli

[Szólások]. Nem juthatott egyéb észébe a lengyel királynak, nem hogy ilyly méltatlan kérséssel búsítana? Valóbban igen meg mérészlette magát nratok (Fal: TÉ. 695).

Merészköd-ik: audeo, audaculus sum Kr. [wagen, sich gen]. Te scntidneec orciait figyelmezed es mvtassadmeg, mert n haodmeg tebeléd bizokat es őbelelec merészködöket: resumentes de se (BécsiC. 22). Sinkit ne merezkögiének g vtnai (DebrC. 128). Zamath meg nem merezködöm nitom agyszC. 61). Ne merezkegel mondanod aztly, hogy ny feymwink vagi (VirgC. 67). Ne merezkegyek nala tartany adont (124). A szemtelenséggel annyira merészködik, hogy még kat a fertelmességeket is magának tulajdonítja, a melyek- a része sem volt (Fal: NU. 261). Addig mérészködik, hogy az ennek szent nevét hazugságra bizonyiságnul mondja ki (Fal: L. 613).

Merészködés: audacia Kr. Észre vette rejtett horgát; ok fogását, ostoba merészködéseit, es fertelmes szándékát (Fal: TÉ. 633).

Merészség (meressseg) ÉrdyC. 652. merész Helt: Mes. 361. meressget: fiduciam Fél: Bibl. 230. meresség: animositas Illy: Préd. H31): audacia, confidentia C. audentia MA. tumor Helt: Bibl. I. Tit3. [verwegenheit, kühnheit]. Latyan Janosnak meressseghet: conspecta vero Johannis in dicendo libertate (JordC. 717). Vallaasnak meresssege (ÉrdyC. 50b). Ebből ezokaért merészseget vőec eskünae [ügy] a magyaroc, es az wrac közzül négyen egybe eskünae a király ellen (Helt: Krón. 31). Halálra való mérészseggel: gladiatorio vel celtico animo (Deesi: Adag. 23). Az szolasban valo meressze (Fél: Tan. 326). Örezatlan merészse (Zvon: Post. I. 190). Merészség és vakmerőség (Com: Jan. 195). Ezek az igék nagy mérészseget mutatnak, de egy tsep emberséget sem (Fal: NE. 17).

Merésztelen: inaudax; félenc MAI [furchtsam].

Merő: audax SI. [kühn]. Ali bassa esudálja hévségeket, ily sokkig merő bátorságokat (RMK. VI. 146).

vak-merő: temerarius, confidens C. [verwegen, waghalsig, dreist]. Vakmerőkeppen: confidenter, obstinate C. Vakmerő: temere C. Vakmerők: temerarii NémG. 153. Igón vacmerő bator (GuayC. 15). Vakmerőkeppen (LevT. L282). Rakna vala vakmerő batorsággal: repleta est iniquitate (Helt. Bibl. I. C2). Ha valaki vakmerőkeppen chelekedendic: qui superbierit (Helt: Bibl. I. S84). Vakmerő batoroc (Mon: Apol. 2). Vakmerőül tamoggytak (Mon: Apol. 409). Az ő elmie nakmerő uala, czalard, alhatatlan: animus audax, subdoluus, varius (Deesi: SalC. 4). Vakmerőül el ne hüdgyünk akár mit (Pázm: Kal. 41). Az hamis tudományban megmaradtak vakmerővöl (87). Ha vakmerők, és vgyan örezatlanok nem akartok lemi (Bal: CsIsk. 196). A mint gyűlölm a kétségeben-esést, ugy átkozom a vakmerő magahitt bizakodást (Fal: NE. 53). Nagykot indít a bús kétség rajta, addig forgattya, a míg maga önként vakmerő elte-kellésekre rándul (Fal: UE. 453).

[Szólások]. Egy vakmerőben ötletek semmit el nem hiszek (Veres: Tan. 116. Kr).

vakmerőikeppen: [audacter; waghaltig]. Nem annyira vitéz, mint vakmerőkeppen az hatalmas nagy erővel megütök-zik (KCsipk: SzTük. A2).

[vakmerőit]

még-vakmerőit

[Szólások]. Meg-vakmerőétik magokat a lovak s nem akarnak vonni (Megy: 6Jaj. H25).

vakmerőköd-ik, vakmerőlköd-ik: [temerarius sum; sich vermessen]. Hát mit vakmerőködők, mit bátorokdótk isten ellen (Szölögerezd 123). Tannlj a csillagoktól: ezek annyira soha sem vakmerőködnek, hogy az ő színe előtt fényeket ragyogtassák (Fal: UE. 366).

vakmerőköd-ik: ∞ A kik fele-barátyokat szeretik és istent félk, nem vakmerőködnek az ifletekben (Pázm: Préd. 894).

vakmerőség: temeritas, confidentia, effrenatio C. pertina-cia; halsstarrigkeit Com: Vest. 141. [verwegenheit, vermessenheit]. Az kegetlen zydo nepek vakmerőséggel illetek (PeerC. 142). Vakmerőséggel felmenétec a hegyre: tumentes superbia ascenditis in montem (Helt: Bibl. I. Kkk3). Szeles vakmerőség az szolasban (Fél: Tan. 326). A vakmerőséget elkerölvén: temeritatem refugiens (Com: Jan. 195). Azokkal üstököt vonni serőt próbálni, a kikkel nem birunk, vakmerőség (Fal: NE. 196). A vakmerőség a bolondságnak fajzattja (Fal: NA. 223). Mír ifjantan ki vetik az otthonos igüt nyakokból, nantsen más vezérek a vakmerőségnél, se más rendtartások a szabadságnál (Fal: NU. 261).

vakmerőséges: [tenuerarius; vernessen]. Vakmerőséges volt az engedetlenségben (illy: Préd. 113).

[vakmerőül]

még-vakmerőül: [se obstinare; verstoekt werden, trotzen]. Valakiket a püspökök megcsúfítottak, hogy ezt az angliai oeclesiának hívott igazgatóknak modgyát kárhoztatván, abban újítást akarnának tenni, ottan minden kedvezés nélkül vagy túlközzre hánták, vagy ha ugyan megvakmerőült, mint nemelyeknek fölkötés elmeteltették (Misk: Anglud. 51).

2. MER: haurio MA. [schöpfen]. Akar mint mérték [igy], más fölül telik: inhoit quod exhauritur (Bécsi: Adag. 191).

el-mer: [abschöpfen]. A mely oly feljül leneg, merd el (Mel: Herb. 141).

ki-mer: egurgito, depleo C. exhaurio MA. [ausschöpfen].

Merdégel: hausto MA. [wiederholt schöpfen].

Merégél: hausto C. haurio MA.

el-merégél: merso C. [wiederholt eintauchen].

Meréget: hausto MA. [wiederholt schöpfen]. Arany esészek, pohárok és az kannák meregetni áldozatkor volnának (RMK. IV.213).

Merécskél: ∞ Az vizet merécskeltée vala (Zvon: Post. I. 303).

Meringél: ∞ Csónakkal meringéltem kutyáit (Gvad: Lev. 12).

Meringet: ∞ Meringette vizét (Gvad: FNót. 157).

Merős: kausio MA. [das schöpfen].

Merit [mercht MargL. 23. 49]: haurio, dehaurio, demergo C. [schöpfen, tauchen]. Lattatuae vala vizet meritenice: videhanur haurire apum (BécsiC. 21). Hög azochol né merchenice: ut non hauriant ex eis (24). Merchen hw veeren: haurit de sanguine (JordC. 84). Ylyk, hog az tonghernek fenekere meretyesscek: expedit ei, ut demergatur in profundum maris (JordC. 100). Bort meretyene az hordobol (DomC. 84). Kewansa gokat nem meröthyween ez vylaghyakban (ÉrdyC. 459). El-ki-jönek a szűzek, virágok a kútra meriteni (RMK. II.115). Az aszszonyállatoc szoktane vala fönyvi viz meritenyi: ad haurien dam aquam (Helt: Bibl. I. K3). Z. Janos forró olajba merítették (Vás: CuiCat. 680).

be-merit: immergo MA. [eintauchen, untertauchen, versenken]. Te magudath mő erőttök a kezzenvedesnek melshécs vizbe be meriteed (WinkIC. 255). Ky immar tellyessze: be meretyetotv vala isteben (DomC. 115). Az istensogben be meretyetetek (ÉrdyC. 459). Ű neki az ni bímeinkert az halba be kellene merettetni (Tel: Evang. I.292). Hogy magokat be merithessék, és megmaradassanak a vétkeknék utálatosságban (illy: Préd. 15).

el-merit: mergo C. submergo, demergo MA. [eintauchen, versenken, bedecken, verschlingen]. Ne merchen el engemet viznek forgetego (AporC. 19). Veez el meretye engemet: tempestas demersit me (KeszthC. 190). Myken az zereteth az el merth fel emely, azon képen az gonessag el merythi (WinkIC. 268). Te magudat az kannak vizben el meretyed (KrizC. 11). Flamat ot elmerite (Helt: Bibl. I. a3). A vízenzöl ez világ el merettetee (Mon: Apol. 441). El merítettnek az örömben, es meg előgzik minden kívánsagok (Pázm: Préd. 7.4).

föl-merit: exhaurio; ausschöpfen]. Keményeb a tonghernek vizet felmeritny, egy kiesen káknad es földörpönteni (RMK. VI.124).

ki-merit: exhaurio, dehaurio C. [ausschöpfen, erschöpfen]. Eppen maga vizet mereth vala ky az kytól (MargL. 49). Hög enghómet hönköbe el merölhet ky meröl (WinkIC. 255). Eröl ki tokt taxáckal, kapu pénzecek ki ne merettesenee [az alattvalók]. (Com: Jan. 141).

kimerithetetlen: inexhaustus C. inexhaustibilis MA. [mereschöpflich].

még-merit: 1) [submergo; untertauchen, verschlingen]. Meg nem meritetöt: alaplus C. Sem az viz meretythetnye meg, sem az egnek tauol volta foytanaya meg (DodC. 3). 2) impleo, hauriendo MA. [vollschöpfen]. Mene vyz hozny, mykonon meg merytenee az edent le hayolwan... (ÉrdyC. 246).

merittén-merit: [eifrig schöpfen]. Az kifolyo kútfől az viz ki nem fogy, ha szinte ember meritten meritis (MA: Scult. 1018).

[Meritdégel]

el-meritdégel. Elmeritdégelen: merso MA.

Merítés: haustus MA. Egy meritéssel ki merithetnéne (Zvon: Post. I.119).

Merítő: 1) hauriens MA. [schöpfend]. 2) [gefäss zum schöpfen]. Vram merytöd 's ninczen: domine, neque quo haurias habes (Sylv: UT. I.131). Egy szurok merítő vas kalan (Radv: Csul. II.397). Merítő lapátoska (Com: Jan. 82).

viz-merítő: 1) aquator, haustor aquae MA. [qui comportat aquas. Kár: Bibl. I.186. [wasserschöpfer, wasserträger]. 2) [gefäss zum wasserschöpfen]. Egy rez viz meriteo edinke (Radv: Csul. II.101).

[Merő]

viz-merő: 1) haustor aquae MA. [wasserträger]. Tu miny nyian ma a' tū wratoc istentee előt alatoe, a' te fanagod es vizmerő... lignorum caesores, et hi, qui comportant aquas (Helt: Bibl. I. aaaa3). 2) Víz merő veder Nón. 33. [wassereimer].

Merül: submergo, immergo MA. [untertauchen, sich versenken, versinken, sich vertiefen]. Mikor elkezdett volna merőlni: mergi (MünchC. 11). Tenger fenekéb merültesec: demergatur (47). My kedeg a my tud-manywinkal pokolba merewltetewik (ÉrdyC. 5176). Ha vannak olyanok mynden hyben merewltetewen (524). Az borba merül [sok bort iszik] (MA: Bibl. I.186). A kik most gonosságban merültek (Pázm: Préd. 20). A külső dolgokban merült ember (Pázm: KT. 20). Enged vram, hogy efféle test gyánolító dolgokkal mértékletesen éllyek és ezeknek fedetth való kívánságban ne merüllyek (Pázm: KT. 265). Talozodishan merült részegok (Cegl: Japh. 17). A tengerbe merülven a nap, és kiterítvén fekete sátorát az éj (Fid: NE. 4). Készek buban merőlni, hogy mások vidulhassanak (Fid: LE. 399).

Szólások: Torkig merült a dőss a gba a szabónál, fölig a kalnárónál (Fid: NC. 285). Történetből osztán álomban merül, hol tsalárd Kupido forgóda körül (Könyi: HRom. 112). Borba merült ember, nagy bor ilató ember: homo trinitis mero PPL. Ezt nem azért itam nektek, hogy az bünbe merüllyetek (RMK. VI.262). Ne légyen immár oly tsavargó és totovizó felek melly a testnek tsintalan festettségbe merüllyen (Pázm: Préd. 83). Amelly ifju begény kiadott föl eszen, és melegen reá a játékba merül, nehezen tartatja pénzét (Fid: NC. 262). Kedves napján elköltök, én szemem sírú könyben merültek (Thaly: Adal. I.74).

alá-merül: demergo K. [untertauchen]. Te Kallarnaom, ky az menyorzugyk ifd magasztatni, pokorra vonyattatol, merültől alá: demergis (JordC. 560).

be-merül: [immergor; untertauchen, versinken]. Harnye megy ferlyakkal be merelve az tengerben (ComC 272). Anélkül nagjaban merül be amenyei bodogságba (VirgC 93). Gonosz-ságba igen bémerült vala (RMK. VI.75). Alomban merült be (Kár: Bibl. 1608). Kik e világi nyak-szakasztó szorgalmatosságban szintén fülög merülének-bé (Bal: TemKert. 150).

el-merül: demergor Kr. naufrago C. [versinken]. Ekw . . . kyslew setettségben setettségnek lelkyuel el merültetnek: demerguntur (EbrC 116). A hajoczka el merülne az tengeren: pavicula operietur ductibus (ÉrdyC. 127b). Oly yghen el merült vala az ewrembe (511). Hozzá való zent zeretethen mindenestül elmerwlek (VirgC. 61). Elmerwlt vala istenbe (VirgC. 69). Ugyamira elmerülék, vétkek miá elremülék (RMK. VI.261). Az bűnben el merültek (Fél: Tan. 322). Nagy bánattýában el merül (Zrinyi 169). A bűnöknek undokságiban elmerül (Illy: Préd. 135). Teljeséggel elmerültek a földiekben (Illy: Préd. II.356).

[Közmondások]. Addig lebeg a tök a vízen, hogy végre el-merül (Szé: MVir. 127).

még-merül: impleor hauriendo Kr. [untertauchen, vollgeschöpft werden]. De hally meeg más bizonyoságotis, hogy meg merüllyen az föld az igazságnak ilyen ki teredett árriában (Bal: CsIsk. 120).

Merülés: immersio MA. [das untertauchen, versinken]. Hajo merülés (Fr: SzJán. 27).

MÉR (part LevT. 169. méré Syl: UT. 121: metiorC. mensuro MA. [messen]. Méré hat kőből arpat: mensus est sex modis iordei (BécsiC. 7. MünchC. 25). Mynemw meertekben mearendő-ők, azonnal meeryk hattra tynektek: in qua mensura mensi ueritis remetietur vobis (JordC. 372). Azon mertekel kívül mearendőtek, mertetik nektek (EbrC. 355). Az vyzeknek kwtlfeyt nera vala: librabat fontes aquarum (ÉrdyC. 159). Manna, ezt minden napra mertek minden emberre, aeknél eg embör meg erte (Mel: SzJán. 88). Kétszer mérd s egyszer mesd, e régulat süvesd, ha épitesz házakat: mert ha egyszer méred, s azt ha el-förészled, ha rövid lesz árt sokat (ÖrvMest. 30. vsz.). Azon ontulal mérni: eadem pensare trutina (Decsi: Adag. 30). A vilgnyek egy vége a másról egy fertály földet mért (Könyi: IRom. 32). Száz legényel mérte a köszebet [száz legénynél marasabb volt] (63).

[Szólások]. Ő elmekődése kőz mynd yrastudoknál, mynd thw-lathlanoknál, ky hol mykeppen akarya maghat hozza me-erethy (ÉrsC. 272b). Miért gondolod-meg, hogy én el-feletkezém a pöröly útesről, melyet bozzám mértél volt (Hall: HHist. 1249). Nem jo lélek volt az, ki rád illyeket mért (Czezl: Japh. 6). Ki bol van közzüllök, s úttýát merre méri (GyöngyD: Char. 134). Kis kinok, ha merem azokat enyimenel (Zrinyi. II.37). Bálványozó Rómát keresztýén Rómával ne mesd ösze, Luthert ne mérd a papával (Orczy: KöltSz. 28).

[által-mér]

általmérő: [durchmesser]. A bé kerített az által merőnek harmassa es tsak nem hetedfőlje (ACsere: Enc. 74).

el-mér: ∞ Nagyobra nem nőhetsz annal, a mint isten el merete magassagodat (Born: Préd. 546). Elosztom az sichimitakae örökségeket és az Succothnac völgyét elmérem: partibor sichimam et convallem tabernaculorum metibor (MA: Bibl. 1506).

föld-mér: emetior Kr. [messen]. Feel mirt gabonat adatna LevT 169).

ki-mér: emetior MA. [messen, bemessen]. Ki-mérni, vagy sztaní a vitézeknek a gabonát: frumentum militibus *admetiri PL.

[Szólások]. Határt ki-járok, ki-mérek. határozok: metor PPBL.

kimérhetetlen: [immensus; unermesslich]. Ky mérhetetlen kegyelmességi (ThewrC. 86. PozsC. 8).

még-mér: permetior, commetior, admetior, dimetior, demetior; libro, delibro, pendo, dependo, pensicula, pondero, compondero, trutino; modular C. [messen, wägen]. Mel mértékkel mérendéték, megmértetie (remetietur) tñ nektek (MünchC. 25). Hogy megh meerne az varasth: ut metietur civitatem (JordC. 926). Meg merek ötet a keresztfához mint hozzat smind zelet (WeszprC. 102). Mikor á gomerrrel meg mérneek: mensi sunt ad mensuram gomeri (Helt: Bibl. I. Kk2). Megmértetél az fontban és hűjával találtattál: inventus es minus habens (MA: Bibl. II.162). Hunyadi István s' Kostyán Sándor uramök az onodi határdombokat mérték meg (Kár: Élet. II.19). Korotsényit pedig Belgrádba kísérek az hol hosszú nyakát istránggal megmérték (Könyi: IRom. 18).

mégmérés: dimensio C. MA. Földnek megmérése: geometria C.

mégmérhetetlen: [immensus; unermesslich]. Csak az egy örökké-való és meg-mérhetetlen, mindeneket bé-töltő isten a léleknek vigasztalása és a szívnek igaz öröme (Pázm: KT. 129. Zrinyi 138).

ösze-mér: commensuro MA.

öszvemérés: commensuratio, commensus, symmetria MA.

visza-mér: remetior C. [zurückstatten, vergelten]. Visza mérhetőke neked a te sok atkaidat (Tel: Fél. 10b). A bosszúságokat nem adja, méri viszsza: injurias non rependit (Com: Jan. 197). Azon mértékkel a' mellyel mérték, viszsza merettetik nektek (Mad: Evang. 488). Bőségesen isten viszsza-méri, és meg akarja fizetni (Illy: Préd. I.411). Meg-igéri, hogy a magyar-határt ismét visza-méri (Könyi: IRom. 77).

Mérdégél: pensicula MA

még-mérdégél: penso C.

Méréget: pensicula MA. A meszsésegeket mérégeti (Com: Jan. 164).

[Szólások]. Űt ést méreget hozzá: intentat ictum (Com: Jan. 210).

Mérengél: [balanciren]. Nem különbben mint az esigán mérengelő vedree között, hogyha az fön lévő üres veder alá nem megyen, az másie nem jühet fel (Prág: Serk. 755).

Mérés: mensio, metatio, libratio C. mensuratio MA. [das messen, wägen].

föld-mérés: geometria MA. Com: Jan. 161. dimensio terrae Kr. [feldmesskunst, geometrie]. Azok, kik tábori földmérést értettek, meredek bástyákat s sántzot építettek (Orczy: KöltSz. 225).

földmérési: geometricus MA. [geometrisch].

Méret: [messen lassen, ansschenken lassen]. Nem czac a gyaptyut el nyiri: hanem a bőreket is levonsza, és a ciberét bor imánt méreti (Helt: Mes. 62).

föld-méret: [messen lassen]. Megtére az Dmátúl az én szükségemre rendelt élest felmértvin a hajokrúl (MonIrók. XV. 356).

Méretlen: non mensuratus, non ponderatus SL. [ungemes-sen, ungewogen]. Az edényeket méretlen hagyja (Kár: Bibl. I. 399). Az edényec méretlenec valának az értzecz felőtéb való soksága miatt: propter multitudinem nimium non erat pondus aeris (MA: Bibl. I.312). Borsot és gyömbért, nem lévően mértékem, csak zsákokba vettem, mindazáltal ki nem adom méretlen a konyhametereknek (TörtT? III.196).

Mérhetetlen: immensus MA. [unmesslich]. Merhetetlen dicheység (ComC. 91). Isteny zeretethnek merhetetlen volta (ÉrdyC. 182b. 563b).

Mérhetetlenség: immensitas C. [unmesslichkejt]. Felsegnek merhetlensége [igy]: immensa majestas (KoszthC. 19).

Mérkő: mensuro Kr. [messen]. Ne mérköllyük (isten esekedit) rövid értelmünkkel (Pázm: Kal. 1766. 33). Ő magokot mérkélék a vadak mértékével (Illy: Préd. II.215).

Mérő: 1) mensor C. librator, pensor MA. [der messer, wagemesser]. Fonttal mérő: libripens C. Ő kezében mérőknee kötele: in manu ejus finiculus mensorum (BécsiC. 206). Fizettünk az jancsár aga fiájának 6 tallér: az deákjának és az pénzmérőnek 9 tallér (MontME. 157). 2) modius, metreta, cornu, medimnus SI. [mass, scheffel, metzen]. Három mérő liszt (Sylv: UT. 121). Véka, vagy mérő (Laud: ÚjSegits. 1345). Három mérőű vödör (L384). Pecsétes köbök és mérők (RákF: Lev. V.28).

arany-mérő: nummaria trutina PP. gold oder münzwaage PPB. Aranymérő fontmérték (MA: Scult. 43).

büza-mérő: sitometra PP.

fél-mérő: [radius]. Ha az adatot kerület középihen levő két szöge a közöséges fél-mérőre, vonásra az adatot három szögnek két külső szögeletivel egyenlővé tehetnek (ACsero: Enc. 71). A körül íratot kerületnek középi és attól a szögeletig, fél mérő (73). Az a fél mérőből és a kerület negyed részéből való síma odvara a fél kerületnek (74).

fonék-mérő: bolis Kr. senklei (Káldi: Bibl. Act. 27. 28).

föld-mérő: geometres C. geometer, geometra MA. geometra PPB. Com: Orb. 207. 219. agrimensor, geodietes, finitor, decempedator PPB. geometres Kéri: Sen. 19. ein erdreichmesser Nom. 111 (Com: Jan. 161).

hagymáz-mérő. Nem az istenhez tolyamodnak, hanem varáslóhoz, rosta hányokhoz, hagymáz mérőkhöz (Báth: Tromb. 193).

határ-mérő: metator C.

magast-mérő: norma ACsero: Enc. 52.

pap-mérő: mensura sacerdotalis, qua praestationes parochis competentes in quibusdam locis emensurantur Kr. (C. Ignatii Battanyai Leges Ecclesiasticae 1471. Kr.)

Mérsékél: mensuro, demetior MA. abmessen, abwägen. Nemis méltó, hogy az istennek erejét az természet folyásának fontyában vessük, és csak azzal mérséköllyük (Pázm: Kal. 718). Nem mérséköllyük mi, mint ti, az sz. írást á mi tudádon elménnek mint egy rébével vagy szögvel, ha nem az anyaszentegyházunk magyarizálttán meg nyugszunk (Fal: Csik. 392). Magokrol mérsékelnék másokat (Pós: Veték. 35). Mert mintson regula, a mellyhez mérsékelnék munkájokat (MTolv: Arithm. 1). A méket singgel szoktak mérsékelni (Gyöngy: Char. 7). Rostálja gondolatit, mérsékeli a vett tanácsokat, halkal jár, és jó hasznát veszi (Fal: BE 589).

ol-mérsékél

olmórséklés. Elmórséklése valaminek: descriptio, abschrift, copie [2] PP.

mög-mérsékél: 1) mensuro, demetior abmessen, abwägen. MA igazán megmórsékelen: perlibro C. 2) tempore: mäsigen Kéi is magát az keserűségben megmórsékölje, hogy vele magának is kel nyavalyát ne szörözzön (LayT II 194).

mögmórsékelhetetlen: immensus Com: Jan. 148. [unmesslich]. Az istennek ditsége meg-mérsékelhetetlenül, méltósággal fölyül hallad minden egyebet (Komár: Imáds. 84. Ker: Préd. 71. Sárp: Noc. 197).

ösze-mérsékél: commensuro MA.

Mérsékülés, mérséklés: dimensio MA. [das messen].

Mérsékélhetetlen: immensurabilis, immensus SI. [unmesslich]. Az isten véghetetlen és mérsékélhetetlen lélek (GKat: Tük. 97).

Mérsékélhetetlenség: [unmesslichkejt]. Az ur isten titkos bölcsesége titkának mérsékélhetetlensége (Zegl: Sion. Előb. 17).

Mérséklő: mensurans; mensura, instrumentum dimensionum MA. Mérséklő vagy mérték, az mélységmérő onos sínor (MA: Bibl. IV.134).

Mérték *metráló* ÉrdyC. 580. *metrölletic* NagyszC. 310. *metráló* mérték Sylv: UT. 111. sat.: 1) mensura, metrum, modulus C. [mass]. Grana: földmérték, őtmérték C. Mérték-eleke valaminek: archetypa mensura PP. Mint egy ítszés, vagy eteles mérték: choenix PPB. A víz mértékén adatiuala: ad mensuram dabatur (BécsiC. 21. 251). Mynemw meertekben meereendőtek, azamal meeryk hattra tynektek: in qua mensura mensi fueritis, remetiatur vobis (JordC. 372). Nem meertek zarent agga wr ysten az hw zent lelkeeth: non ad mensuram dat deus spiritum suum (632). Az földet nekik zerenčere mertekel oza (DöbrC. 118b). Az zeretethnek mertekel zarent lezen az álmókoznak mertekel (DöbrC. 627. 628). Töltséte be a tü attyütökne merteköl: implete mensuram patrum vestrorum (Idet: UT. 61). Ha egy kiraly holdent valo földet három girara bölcsülendéz, és öreg hold földet, az kiralyi mertek szerint mas fél szaz hold földre tudandaz: aratrum ipsam ad centum ac quinquaginta jugera regalis mensurae sequestrabis (Ver: Verb. 214). Egy páltza mérték szélesség (Kár: Bibl. II.146). A varga czépelősöket a mértékhez (ad modulum) csinál (Com: Jan. 98). A mértékekről és nehezékekről: de mensuris et ponderibus (65). Mértékfelevalo igyekezet (Illy: Préd. 1.172). Itam én ugyan ekkor Bethlen Sámuel asztalánál bort eleget, de eszenig az én szokásom s mértékem szerint (Nyr. VIII. 121). Okos mértékkel nyujtogatson néki hol-mi szükségre, nem zabálásra valót: tovább szolgál s kevesebbet kátérködik (Fal: NE. 84). Bizonyos mértékkel kell közleni magát az emberekkel (Fal: UE. 396). A ki a régi mértékhez nem tud, felnem érheti észével Noé bákájának temérdek nagyságát (Moh: Jép. 68). 2) [modus]. Chapott mertek: mensura confecta NémGé 265. Zaz meertek gabonawal: centum cori tritici (JordC. 581). Siyess, es elegits őszne három mérték semlye lisztet: accelera, tria sata similia commisce (Idet: Bibl. 164). Végý három mérték semlye lisztet: tria sata similia commisce (MA: Bibl. 114). Hat mérték árpat adott nekem: sex modios tritici dedi mihi (1242). Megnyomatott, megázott mértéket aduac (MA: Scult. 310). Tudala mint egy őti mérték árpat: invenit hordei quasi epli mensuram (Káldi: Bibl. 233). 3) pondus; gewicht Com: Vest. 111. Igyenlő mérték: equilibrium C. Hamis mértékek: iniqua pondera PPB. Ezg mérték kezetet vün kezibe: accepta libra unguenti liquidi (Saly: UT. 1.146). 4) libra, bilanz C. Font, mérték: libra, die waze Com: Vest. 131. A mérték proba-útó nyelve: zinglein Com: Orb. 261. A mertekbe vettetet: apponens est in statera (BécsiC. 141). Egi mertek magi n közegben s az ő gonosszagt mind bele rakák (DöbrC. 101). Mikoron vetette volna az kőmet mertekre, ol igen nehez lőn (DöbrC. 8). Az hus mertekben meretethnek (DomC. 267). Meg meory az isteny yauszaghak mertekében (ÉrdyC. 555b). Mérték nyelve: momentum statera (Káldy: Bibl. Sap. 11: 23. Kr.). Serpenyőre

azért, mértékre, tanácsra a hadi dolgokkal eleöntén; azután aztán emberséges eltökéltséggel vitézen forgolódjál (Fal: NA. 223).

[Szólások]. Előtte való napokban is tett vala vmely szót ugyan, de most ugyan nagyobb mértékben fakasztottam ki (MonIrók. XV.12). Az idő mintegy tisztulni kezdett egy kis korig, de megint nagyobb mértékben kezdett eredni az eső (XV.557). Budai mértékkel fizet (Fal: Jegyz. 921).

bor-mérték: mensura Pesti: Nom. 80.

[égy-mértékű]

égy-mértékűség: symmetria ACsero: Enc. 48.

fenék-mérték: bolis [senkblei]. Alá bozátván a fenék mértéket: summiffentes bolidem (Helt: UT. 06).

font-mérték: [libra; wage]. Aranymérő fontmérték (MA: Scult. 43).

fontoló-mérték: ∞ Az ecclesiának, synatoknak, püspököknek és doctoroknak írások, könyvek, vezetések nem hitnek fontoló merteki (MNyl: Irt. 65).

igazgató-mérték: norma; richtscheit Com: Orb. 131.

puskapor-mérték: justa catapultae fartura, mensura PP.

széglelet-mérték: norma Com: Jan. 164. A fá regulához, szégleletes lineáléhoz avagy széglelet mértékhez szégleleteket vízsen avagy vonogat (Com: Jan. 164).

széglelés-mérték: ∞ Nyavalyánkban isten akarathyát szemünk-előtt visellyük; a'hoz mint tsalatozhatatlan szégletes mértékhez, szaljuk kívánságinkat (Pázm: Préd. 258). Egyedül Achán találkozik, ki magának tartá és el-rejte két száz síclis zsiást, egy aranyból tsinált szégletes mértéket (301. Pázm: Kal. 1766. 604. Kr.)

Mértékécske: libella C. [kleine wage]. A kettős font serényő avagy mértékécske (Com: Jan. 166).

Mértékél: 1) pondero EhrC. 80. [metior, pondero, aestimo; messen, wägen, abmessen, abwägen, abschätzen]. Mértékélek: penso Nyirkállai (Kovachich Formulae Solemnnes XXVII). A földnee meddősege mertekletie auag forbatlatie barnoknac sokassagaval (BécsiC. 214). A gerendat kedeg te zemedben nem mertecled: non consideras (MünchC. 121). Ki mertekhetne az te dőcősegednek magassagát? (DebrC. 625). Zentsegenek mene nagy volta mertekletyk auagy bechevletyk az isteny zeretunek merkeke zeren (CornC. 48). Ki méri a vizeket markáal, es ki mértékli az egeket araszszaua? (Helt: Bibl. IV.66). Az eieli sötetseget é világossagnac gyönyörűségénél mertekelűc (Mon: Kép. 113). Az időnek folyását mértékellyék: temporis rices demetiantur (Com: Jan. 6). Istennek kimonthatatlan irlgalmasságát igaz mértékkel kell mértékeln (Illy: Préd. Előb. 14). A sinorral mértékeltett épület (L394). Az emberi erőtelenséghez mértékeln az ur önön magát (Megy: SzaÖróme. 231). 2) tempero, parco sL. [mässig]. Szepe linesssaggal valo meretlet melegseget igernek (KBécs. 1572. D6). Vigastalással nyhulad keresztedet, mértékellyed szomorúságotad, gyamolilsad ürüsedet (MA: Scult. 33). Haragját kegyelmességgel mértékli Pázm: Préd. 178). A választottak mézét epével szokta mértékeln (Illy: Préd. L107). Mértéklet gazdagság az emberi életben gen szükséges (Mad: Evang. 668). (Az aétatosság) mértékeli a külső vilámságot tetsző telkéltes illendőséggel (Fal: NU. 289). Ily szép hasznót teremtenek a phantasiabéli képzelő vélekedések, hogy ha nem emberkedünk a vezérlésben, s nutalan nem mértékellyük (Fal: UE. 377). Érts tréfát, mértékely kaczagó nevetést Orczy: KöltH. 43). Mértékeld mint lehet vakmerősegedet (Könyi: HRom. 67).

még-mértékél: 1) [metior, pondero; abmessen, abwägen]. Megmértékelve: modulate C. Ki zerzette a zemet, nem meg mertékli e: non considerat (AporC. 54). Ymez három dolgot koel meg meertekelen (ÉrdyC. 81b). Minden ő magában meg-mértékelteti az ő szánuere gondolatit (Dáv: Vbisp. 13). Az ember nem elégőszie meg az ő linatallyuual, hanem minden koron feljeb ügyekőzie és nem mértékeli meg az ő erőiet és telhetőségét (Helt: Mes. 347). 2) tempero C. [mässig]. Valaky meg meertekly az ev nyelneet, leule ember az (CornC. 296). Ha meg nem mertékletted volna magadat, kemenyben kellet volna szollanod (Tel: Fel. 8). Haragiat meg mertekellie (Fél: Tam. 328). Megmértéklem az büntetést (MA: Bibl. L283). Előszőr is ételben kell embernek magát meg-mértékeln (Pázm: Préd. 436). Meg mertéklik magokat az házasságtól (Dial. 125). Sándor haragyat, melyet egyebeken-is megh nem mertekelhet vala, meg nem tartá: non tenuit iram Alexander, cuius aliqui potens non erat (Förro: Curt. 108). Szemeidet meg mertekellied, tartoztassd: oculus moderare (IbicaGr. 3). Semmineműi mesteremberek semmit meg ne drágitsanak, sőt az memyiben lehet mindent megmértékelenek (ÉrdTört. L297). Mértékeld meg könyhullatásidót (Illy: Préd. II.345). A sirástól magát meg nem mértéklette: nequaquam se temperavit a fletu (Illy: Préd. II.23).

mégmértékeltetlen [nagy meg mertekelteltetlen haragokban, el száradnak Lép: PTük. L151] [immensus]. Meg mertekeltetlen isten (DebrC. 257). Megmondhatatlan es meg mertekeltetlen nagvolta (NagyszC. 39. 43).

mégmértéklés: temperatio C. [mässigung]. A haragnak megmértéklése (Illy: Préd. II.103). Italodban légyen megmértéklés (Felv: SchSal. 25).

Mértékeltetlen: [immensus; mermesslich]. O Ihus irlgalmassagnac mertekeltetlen melseghe (WinkIC. 255). A lelki penitencia mertekeltetlen nagob hog nem mynt a testi penitencia (TelC. 195). A mertekeltetlen allatot senki meg nem merhoj (NagyszC. 189). Az isten irlgalmassaga mertekeltetlen (Sib: VigK. GIX).

Mértékeltetlenség: [intemperantia; numass, masslosigkeit]. Marhat mertekeltetlenséggel kerestem (VirgC. 8).

Mértéklés: temperamentum C. temperatio, temperatura MA. [mass, mässigung]. Külömb mértéklés kel minden dologban (Zrinyi II.6. Gyöngy: KJ. 88).

Mértéklet: modificatio, temperatura MA. [mass, temperament]. Hevitnek ez hármak: sós, erős keserű, hidegét ezetes kemeny, s tenger izű, olajos, sötlan, siros édes kedvű, vored lesz ezektől helyes mértékletű (Felv: SchSal. 17). A tiszta vérből álló természetnek mértékletirű (26).

Mértékletés: moderatus, temperatus, mediocris, frugalis, frugi, abstineus, temperans C. [massvoll, mässig, gemässigt]. Mértékletesen: modeste, modie, moderanter, modice C. Mértékletevs mod (DomC. 46. ÉrdyC. 577). Tanul vagyon te tüled mind az mertekletes erkölch (Tel: Fel. 5). Mértékletűs keppen valo esső (Frank: HasznK. 23). Kod es szerda, szeleszen [?] mertekletes leszen (KBécs. 1572. E). Az melegsegen, mertekletes es szeles időt remelhetni (KBécs. 1572. Eij). Az vasarnap, mertekletessen hideg leszen (Ev4). Zenone moderatio: nem lehet ember nálánál mértékletesb (Decsi: Adag. 78). Mértékleteskeppen költöhet: expensas moderatas tacere possit (Ver: Verb. 59). A vacsorálásoe mértékletessebec és takarékosabbac (Com: Jan. 111). Ha társadtól elhagyattatol, mértékletesen visellyed hogy mecsalatkozott ítélated (Illy: Préd. L241). Mértékletes vendégség jobban támogatja a hitelt feléled (Fal: NE. 25).

Mértékletesség: temperantia, frugalitas, sophrosyne, mediocritas, modus, continentia C. [mässigkeit, mässigung]. Mykeppen te öketi esmerőd zam zerenth, therbe zerenth es mertec-

letőséghez: zerenti (WinkC. 263). Lelkeinek meertekletességhez: quietus spiritus (JordC. 849). A dolgot el kezdtek nagy meertekletességgel és összeséggel (DomC. 100). Oly nagy meertekletességgel eelnek (ÉrdyC. 559). Nincz job az mértékletességű: diuidium plus toto (Doci: Adag. 70). Az aszszoni állatok szemertetességgel és meertekletességgel ekesiezek magokat (Fél: Tan. 1-5).

Mértékletlen: 1) immensus BócsiC. 104. [unermesslich]. Mértékletlen nagy: enormis C. Teged ez világom föld: zerent val zent alá eghaz, atát mértékletlen nagsagost (AporC. 125). Adok teneked mértékletlen és vehetetlen való nagy hah adásokat (KrizsC. 66). 2) immoderatus, intemperatus, intemperans, incontineus C. [unmässig, masslos]. Mértékletlenb, haragosh (Beythe: Epist. 208). Mértékletlen nyelv: lingua immoderata (Jly: Préd. II 231). Hogyha tort iszol gyakran mértékletlen, rövid időn esel nagy hideglelésben (Fely: SchSal. 24). A mértékletlen tréfa sült bolond esztelenség: il burlesco, e fare il pazzo sono sinonimi (Fél: NE. 90).

Mértékletlenség: 1) enormitas C. [unermesslichkeit]. 2) intemperantia, incontinentia, immoderatio C. [unmässigkeit, unmäss]. (Fél: Bibl. 40).

Mértékés: 1) liberalis MA. [mass, ein mass habend, bemessen, begrenz]. Zaaz harminez garass meertekes edeeny: acetalium pondo 130 siclorum (JordC. 132). Véges és mértékes természet (GKat: Váls. II 576). 2) massgebend. Vagyone meltsaga az ecclesiának, hogy mely könyvet hitnek meertekes biznito könyveve tehessen? Ha azt mondgyak vagyon, az isten meltsagaban kaptanak; mert egyedől az főleges isten adhat az hitnek, vallásnak és jo eselkedeteknek igazgato, megh fontolo meertekes biznito könyveket (MNYil: Irt. 65).

Mértéketlen: [immensus, intemperatus; masslos]. Vigasztalljuk felebarátunkat, mikor módatlan és mértéketlen szomorúságban vagyon (Pázm: Préd. 16). Néró tsászár mértéketlen kegyetlenségét az ecclesiának rontásim mintogatta (285).

Mértéktelen: immoderatus, intemperatus, incontineus Kr. masslos, unmässig. Testünknek kedvét keressük és mértéktelen dolozással hizállunk (Pázm: Préd. 153). A kik bültéséggel tekintetek voltak, mind tanításokkal tiltottak, mind erköltséggel kárhoztatták a mértéktelen zabállást (87).

Mértéktelenkéd-ik: incontineenter vivo Kr. unmässig lebeni (Csúzi: Tromb. 202).

Mértéktelenség: incontinentia, intemperantia immässig köit. A torokssag etelnek italnak rendetlen és módatlan mértéktelensége (Pázm: Préd. 144).

MÉRA MÉRA? levigus, vilis; geringfügig, nichtig. Oly mera dologért kapt belém ez s ez ember, hogy csak mondaniis utalsagh (MNYil: Agend. Nyr. VI 324).

MÉRÁZ [MÉRÁZ? MÉRÁSZ?]: ~ Meraz avag merchona: pusillanimus NémGl. 303. Merazbak: viliores 125.

MÉRCE: satum, mensura, choenix MA. modius; geschirr, wo man das getreide misst PTB. [schetfel; metzen]. Harom mérce liszt: farinae sata tria (MünchC. 79). Moghigyjo Kd, hogy nem lett több túlek át veder: bornál, másfél mérce búzinal és valami kevés kiles és egy fél mérce rozsna (Nád: Lev. 229). Az choenix görögül nőz font némo mertek, mint egy mérce, hat marok buza (Mol: SzJán. 181. 176 Fél: Bibl. 22. MA: Bibl. IV 17). A gabonának mérézeje egy denár pénz (Doci: Tal. 280). A búzának mérézeje egy denár pénz (Bók: Lex. 129). Mérték, metréta, mértze, a mellyel valamit megmérnek (110).

MERED: subrigor, erigor, extendor MA. [starr werden, starren, emporstehen].

[Szólások]. A szemetek mered és köttét minat, a nyelvek hóbög és akadékoskodik (Fél: M. 398).

föl-mered: surrigor, arrigor, erigor MA. [starr emporstehen].

ki-mered

[Szólások]. Kimered a szemé, úgy nyel: vorat oculis hiantibus PL.

Meredék (meredék C.): 1) declivitas, locus declivis; abhang. Hogy az meredekem alá vetnek fűt (Sylv: UT. 186). A farkas tutni kezdé és a meredec alá jöve, ahol a róka ál vala (Helt: Mes. 291). Alla boezatja ot a meredeken (Helt: Krón. 35). Magas hegynék meredekéről akarták tisztítani (GKat: Váls. II 110). Oly meredeken vagyon, mellynek veszelemes lészen a szöküllője (Fél: NE. 276). 2) praecip, praeruptus, acclivis, declivis, devexus, jugosus C. [abhangig; abschüssig]. Meredek heggyold: clivum, declivia montis; meredek hely: praecipitium, locus praeruptus MA. clivus locus PL. Meredek grádies: iniquus gradum ascensus PL. Halmok és meredek hágók: colles et clivi Com. Jan. 15. Meredec és út nélkül való helyek (ss). Job az a hágó is, ha nem igen meredek (ACsero: Enc. 268). Meredek bértzek (Fél: Jegyz. 935). 3) [laterum punctio, pleuritis; seitenstechen]. Kergeték vala mi urunkat, vas szegvel szagezék, az áldott szent szívéből felinditák az ő ökleletét, az ő meredükét, az ő kelevényét (RMK. 1325). Meredek ellen: az csöngő füvet meg kell törni és szitálni. (uo).

fő-meredék: praecip, capite dorsum Kr. [über hals und kopf]. Fő meredec mené: abūt per praecip (MünchC. 28). Fő meredek alá hányattatván (Forró: Curt. 529). Fő-meredek esett ki a székéből, és nyaka szegett (Hall: Paizs. 280). Fő-meredek be ereszkedék (Bethl: Élet. 308). Fő meredek lehulla lováról, és artzúl oterült (Fél: TÉ. 637).

Meredékecske: clivulus C. [kleiner abhang].

Meredékés. Meredekes hely: clivus C. MA. Meredekes ösvény, hágó: trames clivus PL.

Meredékség: arduitas, clivus, acclivitas, declivitas, devexitas C. [abschüssigkeit, abhang]. Murany vára meggyőzhetetlen meredékséggel áll, hová a malár is szárnya fáradva száll (Gyöngy: MV. 19).

Meredétt, meredt: subrectus C. surrectus, extensus MA. [aufrecht, starr, Meredt nyak: tetanus; meredt nyakú: tetanicus MA.

Meredéz: subrigor, erigor, extendor MA.

MERESZT: subribo, surribo MA. [aufrecken, aufrichten] PTB.

[Szólások]. A nyúl, ha valami zörög, fűlelt ra foggaszt, meresztli: aures arrigit (Com: Jan. 17). [Az akaratosság] a gyűlésben meresztett nyakkal, teli torokkal hirdetik, ha mi kevéske jobbadan esett ezek kezek után (Fél: UE. 177). Az ő szeméinéc fénjet ream meresztette (Kár: Bibl. I 521). Eljött vele anyám, s engemet így látván, elhült, nagy szemeket meresztvén s szit látván (Gvad: RP. 24).

föl-mereszt: subribo, surribo, arrigo C.

fölmeresztés: arrectio, subrectio MA.

Mereszget: identidem subribo.

[Szólások]. Meresztgeted az szemeidet (Fél: Csik. 314).

[MEREV]

Merevöd-ik: obrigeo MA. rigesco, subrigor, erigor, duroscio SL. [starr werden, erstarren, steif werden]. Merevedett: tetanicus MA.

még-merevedik: ∞ Meg aza es meg merewódeek ew kanya (ÉrdyC. 260). Bochart félémet reaioc, hogy meg merevedgyene mint a kő: fiant immobiles quasi lapis (Helt: Bibl. I. 114. Káldi: Bibl. 289). Tagay meg merevednek (Lép: FTük. 66).

Merevődés. Nyaknak merevedése, horgassága: tetanus MA.

Mereven (merevény Zrínyi II.19): rigens, rigidus; erectus, subrectus; durus, inflexus SL. [starr, steif]. Merevényen tartya kezében nagy kardgyát (Zrínyi II.19). Mikor magzatjokat szoptatják, mereven közel (rigida nann Kr.) szorítják melyekhez (Fal: TÉ. 686). Merevenen, de rendesen, rakogattya inait [tánczol] (Fal: Vers. 870).

Merevenöd-ik: rigesco; subrigor, erigor; duroscio Kr. [starr werden, erstarren].

el-merevenödik. Mihelyt előket a nap sűti, el-laukadnak, el-merevenednek mintha valami álm-szerző maszlaggal toli laktak volna (Fal: NE. 4).

Merevenit: rigidum facio Kr. [starr machen, steif machen, steifen]. Hogy néki merevenyete nyakát, és úgy léptzellyen mint a zinkos játékokon a vas drótra vont pupák (Fal: NA. 187). Ki fellyebb ki aláb szereti merevenyíteni [bűljának a kari-máját és csipkézeti] (142).

[Merevít]

még-merevít: [rigescere facio; starr machen, erstarren machen]. Halál fogta minden tagotskádát s megmerevítette szép gyenge testedet (Gyöngy: Char. 48).

MERŐ (merén ErdTörtAd. IV.228. merén MA. meréjül varrott skófiomos czafrag Radv: Csál. II.391. merőül Szal: Krón. 435): **1**) solidus C. dicht Com: Vest. 146. [starr, steif]. Merő lábú: solidipes; merő nyakú: obstopis, tetanicus; merén: solide MA. Ky vagtának vala merő kewből: erat excisum de petra (JordC. 512). Az sírnei aitoiara nag merőkövet bengereitete: saxum (DöbrC. 443). Egi merő parta kő; mas parta kő (RMNy. II.149). Az hoszsú és vékony nyakczigolya, gonosz gondolatot iyez, az igen merő kenélyt és engedetlen iyez (Cis. N4). Czinála két cherubimokat aranyból merőn: fecit duos cherubim ex auro ductili (MA: Bibl. 184). Nem fél az Deli Vid, de merén dardáját nagy kezében tartya (Zrínyi I.114). Az nád hézagos, a fa merő, erős, vastag: lignum solidum (Com: Vest. 7). Meg nem hajolbatnác, ha a csont merő volna: si os continuum esset (Com: Jan. 49). Bika bőrből csinált merő korbácsoc, tatár korbácsoc (136). Hoszsú merő kopják: sarissae (149). Hogy ha venned aszsony te it eszedben, bizony nem fűsz merő nyacal az konyban [nem volnál kevély] (SzépÉnek. 10). A szél nem rontya meg a füveknek szárait mind addig míg hajlók azok, hanem akkor midőn merőkké lesznek (PP: PaxA. 365). Igen igen merő, vagy vastag hajazattya, vagy padlása vagyon (Mad: Evang. 154). Merők voltanak a felbők és semmi üregek belől nem volt (GKat: Tük. 80). (Hagy neki) két új karabélyt, egy merő pánccelt, sisakostól, kardvasustól (Radv: Csál. III.290). Merő kővek a fűzkő, fenkő (ACsere: Enc. 254). A kapitány épen a templomból menvén, merőn állottan meg, szemé közé nézvén (Gvad: RP. 86). **2**) meris MA. lauter Adami: Spr. Olly nagy vérontás lón ott, hogy az egész Ada merő vérről foly vala (Helt: Krón. 106). Merő lúmba fogantattunc (Born: Préd. 30). Az egez világ merő balunyozo, merő istentelen (281). Az io ige közébe merő hazig es bolond szokot rekeztunc (Born: Préd. 394). Talpig kel öltöznünk mint ég panopliába, az az:

merő fégierbe (Mel: SzJán. 46). Az merő hazugság (Mon: Apol. 348). Merő álm: somni plenus (Deesi: Adag. 244). Az gyertya tartónac az ő alkotmányja merő aramból verettetet vala (Kár: Bibl. I.126). Merő szerenese (MA: SB. 77). Merő igazság, hogy az emberek többet hisznek szemeknek, hogy sem fülöknek (Pázm: Préd. 14). Merő szerenésből nem esett rendelősek, hanem... (Pázm: Kal. 2). Csak merő és pusztá emlekezetről szollyon (Bal: CsIsk. 99). Merő bábkához illendő kúbaság ezen vizsgálkodni (Pós: Igazs. 130). A Gombardus költevényc (mellyet Kalauz-is meg-féjel) a sídó anyaszentegyháznak két féle laistro-máru, azon merő hívság (Pós: Igazs. 124). De ma, akar-melly lepsi fülű nagy számár, miholt a csuklyát kámsút nyakában voloti, merő egy egy szent apostolnak tartya magát (II.591). Merő oszteleneknek mondgya a sídokat érte, hogy ez a böltsesség benne nintsen (Megy: 3Jaj. II.105). Merő víz ruhaja (Apoll. 11). Mostan á te egészsz életed merő semmü (Bök: Lämp. 47). Ez orczátlan világ, kiuek minden dolga csak merő álnokság és csalárdság, kádári czigynység (Thaly: Adal. II.64). Merő költött dolog (Kisv: Adag. 27). Ki-ne hadd magadat fizetui merő udvarisággal (Fal: UE. 463). Király is jobbágya országja népének, az úr merő rabja lopó tselédének (Orczy: KöltSz. 7). **3**) [porsus, plane, penitus; ganz, gänzlich]. Merő a maga vallása ellen prédikállott kegyelmed (Pós: GBot. 75). Ezt kell már, ha merő hortogyva-is meg-mutatnod (Matkó: ICsIsk. 227).

[Szólások]. A sok izzadás, a testnek merő azon olvasztása, s-bágyasztása (PP: PaxC. 120). Ő helyébe Főcúst emelé; ki merő csak világi ember vala (Pázm: Kal. 678). A szegény fogoly sídokat, merő tsak barnok gyamánt tartván (Misk: VKert. 4). Melly fogadasod és hamis hited merő chiac teükeletenségi és chalárdság 1699 (FMMinerva II.676). Csak merő szineskednek a papisták (Pós: Igazs. II.183). Az chalan es töwysk közee meene, merő mezeytelenl [így] (ÉrdyC. 244). Merő mezitelen, mint az anya méhéből ki lőt: nudus ut ex matre (Deesi: Adag. 150). Ittegyen függ ő merő mezitelen (MA: Scult. 435). Merő mind: totus MA. Valamie ő neki áldoztatnac azoc merő mind ő ajándékai (MA: Tan. 1278). Merő nevétséges (Czepl: Japh. 15). Ha illyennek nagy sokat beszellenélis az meggyimásról, annyi volna ez ő neki, mintha merő tövisset beszellenél (MA: Scult. 790). Merőben pléhekkal borított szép paisa volt (Hall: HHist. II.113). Emberi természetűne czupan, merőn, el merült az bűben (Born: Préd. 281). Nagysokan merően megfagyván maradoztak (ErdTörtAd. IV.228). Azokat is földdel merőül megtöltötték vala (Szal: Krón. 435).

merődön-merő: [merus; lauter]. A mi tudományunk merődön merő szent irás (Czepl: BDorg. 50). Merődön merő nagy epeség (Czepl: Sion. Előb. 30). Merődön merő történeteknek, váratlan eseteknek lattassanak (KCsipk: SzTük. B2). Merődön merő ujság (KCsipk: Pápst. 411). Merődön merő föléletes ditsőség (GKat: Váts. I. Előb. 3). Merődön-merő igazság (GKat: Tük. 2).

Merőség: soliditas C. [starrheit, härte].

MÉRÉG: **1**) venenum, virus C. [gift]. Méreg, élető: venenum Com: Vest. 150. Mérög ellen való orvosság: antidotum C. Mérég-csinálás: veneficium; mérég-csináló, mérég-árló: venenarius MA. Kiüzya az mergeth: hausto veneno NémGl. 137. Mérég-alcotias: veneficia NémGl. 322. (ElrC. 93). Ezeketh kell Cristus yegyesenek el fűlmy, eltaoztatni, mynth az mergeth (WesprC. 126). Zeep zonak adatta meergőt gondola (ÉrdyC. 66b). Meg tyztotyta embernek lelkeet bymek mergeth (93b). Az binewk az lelekek megeg (VirgC. 97). Halalos megeg: venenum mertiferum (Fél: Bibl. II.143). Hat vagy nyoltz papakat méreggel vezteté el; hogy ő neki-is jutna az papaságban (Dial. 153). Arany pohárban mérget nem közzüme el (Czepl: MM. 5). Szolgámmal czimborálván, megétette az urat méreggel (Mon

Irok. XV. 233). Vereshagyna mérge, ereje (Szakácsmest. 89). **2)** (furor, ira; zorn, irger). El jeven nagy iventessel es merregel (DomC. 102). Az ev gonoz keussaganak mergeget el (tykola. 232). Merghesben föl akasztá mizgait (ÉrdyC. 549). Latum az ördögnek mely nagy merge volna az Christus ellen (Börn: Préd. 52). Ugrék nagy mérgeben (Zrínyi. I. 105). Az deák szolgálatjauk jutalua, mennyi mérög boszusig alá tér a torkán, mind annyi (MonTE. 132). Midőn már a Pátrókus fegyveréhez semmi remésége nem kezdene lenni, mérgeben tsak a görögök ellen kegyetlenkedik (Hall: Hist. II. 124). Nem igen szaporán jart nyelve, de ártalmas fullánkja volt beszédének: a satyrák módjára harposztat resin, mérgeben forralta szavait (Fal: NA. 125).

[Szólások]. **Mérög** drágán árulni vadmit (SzD: MVir. H). Elnem futhatta egészen a mérög (Könyi: HRom. I). Fel forrott mérgeben (Fal: TÉ. 640). Fel-fortyant ellene mérgeben (Gyöngy: Char. 58). Ezeket olvasván, tsak nem forrt mérgeben (Fal: TÉ. 654). Csaknem meg-fakad mérgeben: in fermento jact MA. Mint amaz fel-puffadt mérges varas portoka, minden mérget ki-ad gya a Matkó (Illye: BCSomp. 114). Mérget forraltál kit fel is adtál (Thaly: Adal. 12). Le ül, és nagy mérget forralja magában (Orsz: Költ. II. 117).

étető-mérög: toxicum C. Com: Jan. 58. venenum, pharmacum MA. Étető mérget zerzenek borban (DebrC. 222). Let: Hítig. 61). Étető mérget bocsitauk szemekből (Fal: NE. 117).

irigy-mérög: [zelotypia; eifersucht]. Siratta Nagy Sándor Achillest, nem keservében, hogy meg holt, hanem irigy-mérgeben (Fal: NE. 404).

kigyó-mérög: venenum serpentis Kr. [schlangengift].

[Szólások]. A két nemzetség fűjön fűjja kigyó-mérögét, nem tudom, mire mentek (Fal: TÉ. 799).

köröm-mérög: paronychia C.

[Szólások]. **Köröm mérög** bántia: reduvia laborat (Deesi: Adag. 318). De talán reduvia laborat, köröm mérög bántja (Zegh: Japh. 169). Fal: Jegyz.).

lud-mérög: bilis asserina Kr. [jähzorn]. Lud méröggel sibogó szent (Fal: CsSk. 341).

ludmörög: [praeceps ingenio in iram; jähzornig]. Lud méröhek az vitteberghai doctorok (Fal: Epin. 7). Mörö lud mörög ember ez a mi fűnderünk (Zvon: PázmP. 224).

Mérgehész-ik, mérgehéd-ik, mérgeđ-ik: efflor, exacerbior Kr. Gyógyulatlansúl lába mérgehédő (Csák: AU. 7).

el-mérgeđik: √ Ezt czufolas gyarant vőne, es anniad inkább el-mérgeđne (Börn: Préd. 77).

még-mérgeđik, még-mérgehédik: √ Meg mérgeđni és dagadni kezd a lába (Helt: Mes. 106). Vagyoni mivel bé dugunk, az ellenünk feltábtó vipera fülakkal meg mérgeđett szájukat (Pázm: Kal. 268). Hogy a szurás meg ne mérgehéd-gyék (Mogy: 3. Jaj H. 16).

Mérgehet]

még-mérgehet: exacerbior, orzürnen. Félseges istent meg kesertek es meg mergehetek (exacerbaverunt), es ő hagásit nem örizek (DebrC. 118).

Mörge: [veneno; vergiften]. A leuís Soverus szerentsém irigo, edes szereluennek mérgeđ mörigo (Fal: Fl. 73).

Mérges [veneno]. SándC. 37. ThewC. 63. [corpe]. ÉrdyC. 61b. **1)** venenatus, virusus, virulentus, venenifer, venetiens C. [giftig]. Mérges pök: cantharis, phalangium C. Mergusweld, valdis. 127. (CodPatr. VI. 212). Merghes gyógyulnak neuzoty:

progenies viperarum (JordC. 361. 429). Nagiad inkább kellene felnetek az pokolbely farkasnak merces es meg dylwt fogatul (VingC. 56). Hertelen haragu es magabm mérges elegyedtet természetü lézen (Cs. 13). Az bal szemu mind kidagatt, es szornü mérges fakadat-okkal kinkadozott (ZevT. II. 399). Mérges fű: acanthum (Com: Jan. 32). Csak igazat tart: a tél tél, de a szél szél; a szél csipő mérges fullánkja a téhek (Fal: TÉ. 654). **2)** [iracundus; zornig, grimmig]. Mérges kedvőce (MA: Bibl. V. 76). Mérgeesen sebhő keserítés nélkül: sine amarulentia (Com: Jan. 204).

[Szólások]. **Mérges** a tél: hiems aspera Kr. Úgy tartatott, mint egy veszni való bűnös, kenyér és víz mellett, mérges télen (Fal: TÉ. 736). Félseles sötétségekben vala azért éjjel nap-pal, a téhek szívőben, mérges hidegnél, igen szők tartásnál, nem tudván jövedőjét (744).

Mérgesed-ik: acerbor Kr. [ergrünnen]. Nem hajol Juranich az ilyen beszédre, inkább mérgeedik ily hitegetésre (Zrínyi. 1157).

Mérgesit: **1)** veneno MA. [vergiften]. **2)** exacerbior, efflor, exaspero MA. [irgen, orzürnen].

még-mérgesit: veneno C. [vergiften]. Kiket az dys [dühös], eb meg marand, azokat meg mérgešeyti (GuayC. 12). A ifn olyan, mint a merigy, mely a közel-valókat meg-mérgešiti (Pázm: Préd. 273).

Mérgeskőd-ik: stomachor, irascor Kr. [zümen, sich grim-mig gelären]. Ellenünk mérgeskednek (Matkó: BÜsk. 156). Még anyja emlőjétől csügg a gyermek, már is kezd mérgeš-ködni (Fal: TÉ. 667).

Mérgeskődés: stomachatio, indignatio Kr. [das zürnen]. A rozsz ügyben szerensétlen a mérgeškedés (Fal: UE. 137).

Mérgešség: **1)** virulentia MA. venenum EhrC. 27. [gift]. **2)** ira, furor; zorn]. Harag, mergešség, dőlőšség, boszonkodas ezigaz bennine (Börn: Préd. 618b).

MÉRÉGLYE: **1)** merga C. MA. A gabonát villával, moroglyével asztagokban avagy rakásokban össze rakja (Com: Jan. 74). **2)** Situla: merítő, ivó edény, káponya, meréklye Major: Szót. Merítő edénnyel, ivó meréklyével merits [a kutból] (Com: Jan. 115).

MÉRKÁC: [gelbe rübe]. Pastinaca, sive stapilinos radice lutea: sarga repa, merkacz (Beythe: Nom. 6).

MERRE, MELYRE. Melyre: qua Ver. MA. wo durch Com: Vest. 113. [in welcher richtung]. MA. qua: melyfelé, merre MAL. **a)** [kérdőleg]. Mely-felé? merre? qua? merre mély? hová mély? qua ibis? P1B1. Nem tudjuk, hova és melyre kell mennünk (Prág: FSerk. II.). A Duna parton egynehány napokon ott subsistálunk, míg sok consultatiók után megjőve, hogy merre csapjanak (Montrók. VIII. 478). Jó útzók! hová, merre? (Fal: NU. 337). Megmondgyák, merre tartunk, hogy el-ne vettük az utat (Fal: NA. 169). **b)** [relativum]. Az melyre fordítja útját azon közbén: vannak minden rendek régen várt őrnöben (Thaly: Adal. I. 154. 160). A merre ragadják indulati, a felé nyargalózik (Fal: NE. 12). Az öreg urak megkívánják az ifjabb uraktól, hogy jó-szível vegyék a kopzást, és a merre hajlik a nyíl pózna, azaz: ősz fejek tetszése, a szerint éljenek és eszeledjenek (Fal: NU. 302). Ezzel megfordult a gyászos nép, és a merre oszlott, hírét vitte; hogy Eusebius erős példát adott a gyenge szívűeknek (314).

akár-merre: quocumque P1B1. [in welcher richtung immer, wo immer hin]. Akár-merre fordulsz, el nem kerülleted a keresztet (Fal: SzE. 529).

vala-merre: quo, quorsum; wohin, in welcher richtung]. Valamerre fordul, páros vért sokat out (Zrínyi II. en. 8. vsz.)

Valamerre megyen két vajda fegyverrel, füst sátozt és földet (IX. é. 50. vsz.). Valamerre járt és lépett, drágságokat vetettek eleibe, sőt még nyálát is arany és ezüst tsészék fogták fel (Fal: NA. 193).

MES [?:] [caedo; schneiden]. Minden tavasszal meg köll az agat mesüi [olv. niesüi?] (Radv: Csál. III.50).

MESE [1] aenigma, griphus C. ratzel [rütsel] Adami: Spr. Mesét fejteni: rütsel auflösen Adami: Spr. 192. Zokotnala yly meseuel zemernietlen zemett meg tewrny (EhrC. 122). En zaam zereuth zolok ew zayanak, nyhwan s nem mesee zeroni (JordC. 143). Az ytfyak megl magyaraznak Samsonnak az meseeet heted napon (340. DöbrC. 483). Az farkas monda neky: Jol-lehet een az te meseydet meg nem feythetem, de azért vacsoramat el nem hagyom; meg kapa azért ewtet es meg eue (Pesti: Fab. 79b). Én eluntam az fi mesét (Nád: Lev. 50). Mostan (e tyragon) nyzwyk tykwér által mesyben (mesekypen), akkor peuygh zyurwl zyure (archaral archara): videmus nunc per speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem (Komj: SzPál. 174). Én is mesét mondok, ódjátok mesémet (RMK II.292). Egy mesét én mondoc, ha meg talallyatoc (Hofgr. 83). Boetia aenigmata: mesék (Deesi: Adag. 99). Ha ki az én mesémét meg-fejti, úgy-mond, annak adam leányomat; de valaki kérdésimre meg nem tud felelni, annak meg-kell halni (Hall: III.11. II.264). Igen nehez mese légyen megfogásra (Illy: Préd. II.3). Mint ha csak álmot hűvelyzett volna, vagy siketeknek mondott volna mesét, szintén úgy nem hatott-bé a szívekre (Gkat: Váls. II.1173). Az halhatatlan lélek elűtők kufár mese (RendÉlet. Es). Ennek a mesének nem szükséges fejtése (Fal: NU. 234). A fejtetlen mese legtöbb bűnsületet vall (Fal: UE. 413—4). Ezeket mesében panaszom röjtöben (Amade: Vers. 168). Tsak a maga agyaskodási hívságos gondolatit és aggnő-beszédhez illendő meséjét árúlja (SzJ: MVir. 132). **2** fabula MAL [fabel, märchen]. Mese, hazugság; affamiae C. MAL. Rendese mese ez, fürese dolog: das ist mir ein artiges mährlein (KirBesz. 29). A példa beszédec és költő beszédec, mesé: apophthegmata Com: Jan. 162. Midőn a költő dolog beszéltetie, sophia beszéd) avagy mese az: fabula 172. Kezde neki mesze képen [így] szólni, az ő dologt az mesében meg érteni (Hofgr. 165. allegoria RMK. II.256). Mosdatlan mesék, illetlen beszédec (Horr: Mór. 12). Bakos uramtól tegnap jutott vala hozzánk Székely Miklós, de kedvetlen hírekkel, nola már az előtt is hallottuk vala, mert kezeiken is voltak már és hírt meséjében (RákGy: Lev. 329). Nem hiszem, hogy egy nemzetben is volna annyi mese és szöfia-beszéd a tündérországáról, mint a magyarok között; erről beszéljenek a lányok a fonóban és a kalákában (Holtakal való barátság, Hunfaly: MÉtbnogr. 252). Némel ingad mint a szél, másik csak mesét beszél (Amade: Vers. 137). Amott terepély fa sokat össze gyűjtte, vagy mese, vagy játék, kerékben keverte (Orezy: Nimf C2).

[Szólások]. Mese, mese, mi az? [Oedipe die Kr.] (Fal: Vers. 905. 906). Lássuk már, mire kerekedik a mese: na il negozio non finiva qui (Fal: NA. 177). Ezt nem gondoltam, nüg megpróbáltam, vagyok meséje és szenvedése, mért kínlódom ezekért (Amade: Vers. 217). Tekintgetnek s integetnek, vagy meséje azoknak (226). Hegedő szóban szép mesét jelentec (MA: Bibl. V.24). Siketnek mondani mesét (Kisv: Adag. 80). Mesemesével tartja a kis-aszszonyt (Fal: NA. 155).

Mesecske: fabella C.

Mesél: fabulor C. narro, recenseo fabulam SI. [erzählen]. Szabadságról mesélt s írkaált pennájával (Orezy: KöltSz. 200).

Mesélő: aenigmatistes C.

Mesés [1] mesélő; aenigmatistes C. [rätselanfgeber]. **2** fabulolus SI. [märchenhaft]. Hol vagyunk? le verte Osmán kapitá-

nya, el bírta Mahumed mesés találánya (Orezy: KöltSz. 25). Almélködva néztel mesés istoneit (210).

Meséz: [1] [rütsel aufgeben]. A Sphinx [majom] kezére, fejére, nyelvére nézve tsűfös mesező állat (Misk: VKert. 225). **2**) fabulam narro, recenseo SI. [fabuliren, erzählen].

Mesőzés (Mileg: Tözl. II.115). Bourdalen ha lesz cathedraban, és ha a mesézést hagyjuk a fonóban (Orezy: KöltII. 65).

MESGYE, MÉZSGYE (mesda, 1263): limes MA. [grenze]. Határ-kő, határ-jel, határ, barázda a földek között, mesgye: limes PPB. Mesda, locus 1263 (Kovács). Mesdgye: limes 1264 (Czinár). Haromszor viragzik az szőlő mesdgyén (Mol: Herb. 32. Pázm: Kal. 529. Kr). Sok gyermekok az élet első mesde kövén, ottan mindgyárt az életre való be-jövetellekkor meghalnak (Mad: Bilal. 65). Venus is fel hígott arany szekerére, kit két galamb hozott a mezdgye szélére (Orezy: KöltSz. 164). [Vö. MÉGYE]

Mesgyécske. Huszárok megfutának, talának egy mesdcskébe [„mesdeekébe”] szorúdnak (Tin. 434).

MÉSSIÁS. Messias Kr. Megleltie Messias (Messiam), ki magaraztatie Xsnae (MünchC. 170b. ÉrdyC. 348).

Messiáság: status, dignitas, officium Messiae Kr. [messias-natur, messiaswürde]. Első részben adatie tamszigue az názáretbéli Jesus Christusnak igaz messiáságáról, kinek messiás-ságát bizonyítja minden prophetának az fi személyében való be-teljesedése (Zvon: Post. 17). Messiás-ságának megmutatására alkizatos készülettel ment be Christus Ierusalembe (LS. 51. 58). Meg né vessőc az ő messiás-ságát és idvözétését (L61).

MESTER, MESTŐR (mester DomC. 31): [1] magister praceptor, didascalus C. [meister]. Zent Egyed vala neny nagy mester praedicatoroknak kew zewtte (EhrC. 77. MünchC. 46). Myert lakozyk az thy mestertek az vámo-sokkal? (JordC. 379). Termezt tudó mesterek (TelC. 335). Taneyt erre myuket senece newő mestőr (WinkC. 132). Az zolga nem nagyok vranal es az taneytwn nynehen mesthere-nek felette (WesprC. 140. 111). Az egben neező mesterek, kyk sok ezendőre yewendőt mondanak (ÉrdyC. 558b). Zerzetnek kwzwnseseg mesterre (VirgC. 36). Romay vduarban valo lector mester (61). Töröny oktató mestőr (Beythe: Epist. 34). Bőlehe-segnek mestőre (Frank: HaszK. 4). Tanultunk oskolaban mes-terinktől (48). Eszközőc, vagy mester régülék, az mellyec által az isten áldásra szert tehetine (MA: Scult. 757). Betegségek orvosságit-is mester nélkül isméri (Pázm: Préd. 66). A mester avagy oktató: magister seu informator (Com: Jan. 155). Viadal tanító mester: lanista (210). Szemeitek előtt legyen a rettenetes jtelet napja, és az mesterül legyen néktek (Illy: Préd. 120). A goromba erköts jól-lehet peng ne árton annak, a ki jó néven veszi, mindazonáltal nem megyen el vele a ki mestere (Fal: NE. 17). A faragott kép nem kíváná látni mesterét, s az adós azt, kinek adós (Fal: UE. 492). Mesterül kellett bannom vele, hogy ott a hamis politikát megfontanám, itt a te ügyedet támogat-nám (Fal: Const. 827). Buzinkai Mihályt és Póscházi Jánost Fejér-vári mestereket avagy, a mint most hívják, professzorokat hivattattam és az aszszonyhoz küldöttem (Bod: Pol. 115). **2**) [peritus, gnarus; klug, erfahren]. Igen okos, igen mester: nemo cautior PPB. Kösztec mester vzót találának, ki meg furdala fenekit halóknac (Valk: Gen. 15). Szent Peter is mester hazugolnác neuzi őket (Mon: Apol. 5). Esau mester vala az vadászásban: Esau vir gnarus venandi (MA: Bibl. 122). Ulysses maga viselésében daliáb volt a több görögöknél; a mellett igen ravasz és mester: ha-mis híreknek tudós szerzője (Hall: III.11. II.69). Mesterobb titkának el-fedezésében, mint a Circo a festnek el-tűntetésében (Gyöngy: KJ. 78). Udvari minister, tetteésben mester (Orezy: KöltII. 94).

[Közmondások]. A munka ditséri mesterét: *artificem commendat opus* PPB. Kiki maga szerencséjének mestere: es ist niemand als ein tugendhafter und geschickter des glückes meister zu nennen (Fal: TE. 375).

ács-mestér: princeps fabricum lignariorum MA. Egyebet sem lehetne, hanem az áts mester embere akarták őket lenni (Kár: Bibl. II.109. 1677. Mal: Evang. 52). Az áts mestereknek megmutattya az mértéke sínór (Ker: Préd. 680).

ágyús-mestér: [tormentarius]. Ágyús mester (Helt: Krón. 200). Bebek Ágyús-mestér mindennél tudós vala (Tin. 219). Amaz az nagy Ásiának begler békje, ez vizen szárazon fő-ágyús-mestere (Zrínyi. I.106. II.51).

aranyozó-mestér: [vergolder]. Ha kegyelmed egy jó aranyozó mestert hozhatna, nagy szükségünk volna reá, most is Bécsben kell küldönnünk hűtőhöz való aranyos szögekért (Kecsk: ÖtM. 247).

asszony-mestér: praeceptrix C. [lehrerin].

atya-mestér: magister tyronum PP. Előjáró, atya-mester: zunftmeister KirBesz. 148. Beza, nevezetes pártos doctor és az új hitfasiságban egyik atyamester (Csúzi: Tromb. 161. MF).

bajnok-mestér: [praeco; herold]. Készen lévén minden, elérkezett a herold, azaz bajnokmester nyolcz zászlóval tizenkét trombitással (Fal: TE. 636).

bányás-mestér (Kal. 1582. Fv3).

berg-mestér: [magister vineae; bergmeister]. Hadna peregh mesterek hogh ki venne Wrmey Lukach kezébe a zeile-kett (RMNy. II.121). Felső-bányai bergmesternek in quantum sáfár simol II. 20. den. 77. (TörtT. 1376). Pergmesternek legyen contraquietantiája arról, mennyi glétet és mennyi aranyat per-cipjál, az midőn grébelyeztetik az gazdag őn (1373).

borbély-mestér: [barbier]. Kerengő nyomhoz láto mólároknak, sőt mülhelyben álls borbély mestereknek mondassze állás mind ezeknek (Nógr: IdV. Előb. 15).

bordély-mestér: kurva tarto; ballio Major: Szót. 100. Kurva tarto és bordély mestere: leones seu balliones Com: Jan. 183. Bordély mester (Hall: III.182. II.281).

céh-mestér: curio Major: Szót. Com: Jan. 132. [zunftmeister]. Tzéh-mester, társaság előjárója: curio PPB. Céh mester nélkül való kontár mesterek (Bal: Csik. 113). Szabók céh mestere hozott hozzáunk jövedelempénzt (MonTME. 1271. 311). Az városbéli szabók céhmesterét hívasd be, az posztót erdélyi singel mindegyig méreid meg (RákGy: Lev. 89). Mert uraság nak nincs remekje, céhhamestere, hanem csak az isten (Bethl. Élet. 30. KeskTört. II.313).

élés-mestér: blarchus, prófót-mester PP. praefectus annuae SL. [proviandmeister]. Az liszet és zabot vizik az taborba az howa az ily mester monja (RMNy. II.185). Élés mester Shandella Agoston vala (Helt: Cinc. 129). Érkezők élés-mesterem is (Monbók. XV.9). Elküldtem az élés-mestert és konyha-mestert is (XV.355).

énekös-mestér: musici; singer Com: Vest. 77. 137. magister cantare solum, non item organum pulsare doctus Kr

éneklo-mestér: cantor MA: Bibl. I.182.

opító-mestér: aedilis, architector MA. PPL. bannoister, MA: Scult. 216. GKat: Valt. I. Előb. 21. Balog: Com. 274. Az építő fundulo mester épít: architectus aestificat (Com: Jan. 179). Használó az olyan építő mesterhez, a ki sok csudlatos oszlopoknak egybegyűjtésében helybezteti látelességét, azonban az épület elosztatásáról nem gondolkodik (Hall: Tel. 307).

étékfogó-mestér. Czyászárnac etek fogo mestere (Zvon: Post. 115).

evező-mestér. A bajo evező-mesteri (Hly: Préd. I.198).

ezér-mestér: polytechnon Kr. [tausendkünstler]. A sátn tsá-lárdságoknak ezer-mestere (Com: Vest. 70). A sátn ezer mester (Mal: Evang. 571). Az ördög álmoksággal telekszik, melynek ő ezer mestere (Misk: VKert. 250). Nyilván, az álnok és ezer mester kísérteti ezek (Szok: Bals. 77). Keményen néki bátorok-dik, ezer mesterévé válik minden veszedelemnek (Fal: UE. 372). A palástolás ezer mestere mindennek, ő forgatja, ő ámitja el a világot (Fal: NU. 341). Minden álmokságnak ezer-mestere az ördög (Fal: SzE. 523).

faragó-mestér. A faragó mester mennyi darab fát néz-el, és mennyi mellett megyen-el, minék eláta választ egyget (Hall: Paizs. 57).

fazékas-mestér, fazakas-mestér: [tignlus; hauner]. Tanczot tartan kedig egz fazakas mesterek földit megünnök ez pinzokból, hog az temető hele lenne az vton iároknak (Sylv: UT. 144b). Az fazakás [igy] mester meg szokta ékegetni és cikornyozni az edent (ExPrinc. 159). Vallyon mondhattyaé az fazakastul alkottattól edeny az ő alkotójának az fazakas mesterek, miért formaltl engem ilyen formara? (uo).

fizető-mestér: [quaestor; zahlmeister]. Leznék ez fizetew-mesterek wazaltwan hogh az penzben tekozzas ne lygen (RMNy. II.131). A mi vénasszonyunknak rendelt volt az kanizsai vitéző nép az fia váltáságra valami pénzt, kit az fizető mester oda az kamarára deputált volt (LevT. II.107). A jó pénz örömet vesszük, uha molsok a fizető-mester keze (Pázm: Préd. c. Megy: Dial. 57. Mik: Törl. 379. RákE: Lev. V.164).

fő-mestér: rector Com: Jan. 154. [direktor, anführer]. Plan-talo és őtőző fő mester (Mel: SzJán. 279). Az ember mezállo holereknek fő mestere be mene az Jerusalemba (Mol: Sám. 470). Igen fő mester ez az lélec még egy dologban (MA: Scult. 638).

fundáló-mestér: architectus PP. Az építő fundulo mester (architectus) épít (Com: Jan. 102).

hajós-mestér: nauleris, naviculator C. MA. Com: Vest. 51. gubernator Sylv: UT. II.154. [steuermann]. Tudós hajós mesterek: nautae gnari (Kár: Bibl. I.382. MA: Bibl. IV.221). Péter a hajónak hajósmestere vala (Hly: Préd. II.74. Hall: III.182. II.275).

hámor-mestér. Érezvágók, hunkfütők, első kovács, hámor-mester (TörtT. 1377).

hof-mestér, hok-mestér, hop-mestér [hofmeister RMNy. II.22. hofmeister LevT. I.315. Radv: Csál III.7. ofmeister GuaryC. 57. KazC. 96. ofpmester ErdyC. 388]. autcumbulo, admissio-nalis C. praefectus aulae MA. [hofmeister] hofmurschall PPB. Hopmester avagy hó-járó fejé: aulae magister Com: Jan. 139. A hopy-mestert igazában mondanák hof-mesternek; mert az német szó, és ányit tesz mint magister aulae, udvar-mester CorGramm. 326. GKat. Monda eggic ofmesternec: eumelio (GuaryC. 57). Az hatalmas kandyay kyrallne azzonnak of mesterce, ky ural-kodlyk vala: dynastes Candaces reginae Aethiopiae, qui prae-erat (JordC. 734. 735. 736). Az menyey felseges kyrallnak elotte yuro of mester (ErdyC. 349. 542). Azok adnak Faraho kyrál opp mesterének (388). Az kyrál finak ofmestere (KazC. 96). János az Christuskak fő hop-mestere vala (CsomaC. 1). Lukachy gróf Julius es nagysga hofmestere (RMNy. II.22). Hokmester uranné szolgakutat ajánlja Kálnak (Nál: Lev. 82). Holophernes az ő hokmesterenec, ki minden morháttal bír vala, monda (Kár: Bibl. I.197). Korlatkowsy Péter királynak hopy-mestere (Mon-trók. III.131). Szent Pál idejében, nem volt az antichristus

személyében, hanem elől-járóiban, út-csinálóiban, hop-mesterei-ben, szállás-osztóiban (Pázm: LuthV. 356). Az királynac fő hop-mestere, udvari vezére (MA: Scult. 1075). Nálkézi uram, hop-mester is leszálott vala urunkkal az híd szélére, de az többi mind lovon bajoskodának ki (MonIrk. VIII.336). Ha az hok-mestered hozzánk jühetne, nem bámmánk (RákGy: Lev. 286). Az pénzt megadtam az hopmesternek (43). Asszonyom anyám hofmestere, és az többi urak és asszonyok hofmesterei, ezek rendeljék meg az leányasszonyok éték-fogóit és bor-töltőt (Radv: Csál. III.7). Husz hopmesterivel skedves tanítványival eleve-nem temettőtven-el (Csúzi: Síp. 528). Testi halál és annak előljáró hopmesteri, a mimemük a léség, hidegség (Ker: Préd. 61).

hopmestérség, hokmestérség. Jóllehet ennek sües hok-mestersékhöz való szakála, de mert hogy ez nem ideken [idegen], mégis inkább akarnám, hogy nálam legyen (Nád: Lev. 163). Az 5 hopmesterségében kezdődélék az fémforgó dolog (MonIrk. VIII.338).

író-mestér: [pictor; maler]. Pingál az író mester (Felv: Dies. 31).

iskola-mestér: ludimagister, gymasiarchus, gymnastes C. paedotriba, didascalus, rector scholae MA. [schulmeister]. Az ág lepelnek felet Frnsimának, az zenieset hágiom az schola mesterek (RMNy. II.303). Iskola mester (Born: Préd. 572. Tel: Fel. 150). Az schola-mester a fő-eskolat igazgattya: rector regit academiam (Com: Vest. 74).

iskolamestérség: gymasiarchia C. [schulmeisteramt]. Hogy Thelegden laknéé schola mesterségben (Temesv: Béla. 19). Tüdös tanítóknak tanításokból épületet vévén, vissza-hivatott a fejezérvári iskola mesterségre vagy a mint ma nevezik professorságra (Bod: Pol. 73).

ispotály-mestér. A fwkarok tisztartóia Edelhauser it wagen, toaba az ispitál mesterek kozwl egik (RMNy. III.60). Mostan az ispotályoknak főmedelme chae isten tudgja hona kel, az ispotál mesterec es egyeb ragadozoc osztoznac soc helyen nelle es uendegeskedneé belöle (Tel: Evang. I.353).

ítélő-mestér: protonotarius Kr. praetor Com: Jan. 133. [landrichter]. Az orzagnak fcv itylev mestere (ComC. 250). Ew felséghe itélő mestere (RMNy. II.121). Pörpattar miát meg kazdagult itélő mester (Born: Préd. 458). Rendelly bírákat, és itélő mestereket: constitue iudices et praesides ut judicent populo (Kár: Bibl. 1.424). Nem szemmedgyűk, hogy akar mely kapta bízfú műnes legény itélő mester legyen az szent iras dalgaban (Zvon: PázmP. 301). Országunk itélő-mesterét küldöttük (MonIrk. VIII.166). In mense Junio holt meg itélő-mester Endes Miklós úr is, a ki is nem volt amaz cifra, pipe-rés, taszlis ember mint más itélőmester, hanem a mostani világhoz képest mendani parasztos, de értelmes, okos, jó törvénytudó (Ilaz. II.59).

játék-mestér: choragus C.

kar-mestér: chorodidascalus C. [regens-chori].

kényér-mestér: panarius PP.

kép-mestér: [pictor; maler]. Eme pogány képmester pen-náját csak a himév szele hordozta (Fal: NA. 174).

kerekes-mestér: [carpentarius]. Az kerekes mesterekről, mint adgyák műveket (TörtT. XVIII.234).

komornik-mestér: [cubicularius; kämmerer]. Ő folsége komornic mestere (Zvon: Post. II).

kontár-mestér. Kantár-mester [így]: non cehalis; ein pfuscher, der keine zunft hält PPB. Czéh mester nélkül való kontár mesterek (Bal: CsIsk. 143).

konyha-mestér: culinae praefectus Kr. [küchenmeister]. Sa-fir, konyha vagy szakács mester Com: Jan. 82. B. Jánosnak konyha-mesteriünknek megtelkintvén udvarunkbeli szüntelen való és hűséges szolgáját, kegyelmességünkbeli conferaltuk neki hon-mmai, vagy akármelyik hely bor déznának déznasságát (LovT. II.228). Konyha mester (Tel: Fel. 26). A szentséggel kereskedőknek e volt ám derék és fő konyha-mesterek (Mathó: Bcsák. 338). Az étektógók előtt konyhamester gyalog, az konyha-mester előtt az asztalnak paripán illyén (MonIrk. XI.334. Mik: TLev. 108). Faolaj so nálam, sem pedig a konyhamesternél nincsen (TörtT. II.191). Főkonyhamester (Kemény: Élet. 52).

kormányos-mestér: naulerus, gubernator MA [stenermann]. (Lónást) az kormányos-mester rázza nagy álmából, esedemék érték, inté buzgó szívből (RMK. II.90. Helt: UT. 0. 5. Tel: Evang. I.274. Tolu: Vig. 9. Czegl: Japh. 6).

kőfaragó-mestér. Hasonló jö-tetőnyét [így] vette a desős-séges szent szűz nagy érdemének egy Lubenpau Ernestus névű kőfaragó mester (TitkRóz. 112).

kvártély-mestér: quartier-meister Kirbesz. 147. Volt audientája a német kvártélymesternek, ki fölöl minthogy parola jött Veteránitól, el bocsátottam (MonIrk. XV.272). A kvártély mesterek és egyéb szállás osztók [a hadseregűl] (Rák: Art. 31). Kvártélymester instructója: Az udvari kvártély-mester az udvari nyári táborozásunkban, kinek-kinek kvártélyát és szállását kiosztassa, legfőbb hivatalja lészen (TörtT. I.159).

látó-mestér. Az cél tarscon két cél mestert és két látó mestert [a kik] minden harmad héten az minket el küriák, és megl látogassák (CsikGy. 12).

lovász-mestér: equiso C. magister equitum MA. PP. *gubernator equorum PPB. stabuli praefectus SK. [stallmeister]. Az lovasz mestertölvs kwdtöften negven forynoth (RMNy. II.108. Helt: Krón. 188. Com: Jan. 140. Mik: TLev. 141). Főlovász-mester (Radv: Csál. II.287). Kelvését türe az akkori fő lovasz-mesternek jádzi bolondjával (Kom: Élet. 86). Távozassa ezen fennálló strázsá által az eredhető veszekedéseket és ha vagy konyhamesteriunktól vagy előremenendő lovaszmesteriunktól requiráltatik, azon hadak közöl az fa, víz, fűhordó szakosok mellé katonát rendelhet (TörtT. I.160).

lovászmestérség. Ha most is tetszik néki, lovaszmesterségünkre állani (RákF: Lev. I.128). A lovaszmestérség hivataljai közt legfőbb lévén az, hogy alkalmatosságival oldalmukhoz közel lenni tartozván, mintegy belső testőröknök tartassanak (TörtT. I.163).

mázsáló-mestér: libripens, pensator PP. wagneister PPB

molnár-mestér. Egy jeles monar mestherth kywld wala az malom hehek meg lathasara (LovT. 187).

míves-mestér: artifex DebrC. 38. JordC. 920. Sylv: UT. II.154. [handwerker]. Ezec melet egyéb fele soc ieles műnes mesterek, különb különb fele tudományokban és mesterségekben (Helt: Krón. 1). Tudgja a míves mester a fegyver jóságát (Sám: 3Kérd. 632).

mustra-mestér, monstra-mestér. Mustora mester stipendiarius quaestor; der über die mustering gesetz ist PPB. Lezen az nepre nywez mwstra mester, kyk az nep kezoth leznék, hogh heyaban ez penz elne kellyen (RMNy. II.131. 119). Az Sáfírán László némót monstra-mestör (Tin. 86).

nyelv-mestér: linguae magister; sprachmeister Kr. Olasz nyelvmestert fogadék (Bethl: Élet. 333).

oltár-mestér: hierodulus MA. kirchner, messner, der um den altar dienet PPB. Az imely oltár mester olet Janus pap et [elst] (RMNy. II.29. Helt: Krón. 67. Helt: Haló. 66).

oltármesterség: rectoratus ecclesiae (Ver: Verb. 17. Ozor: Christ. 229). Mikor az papi tisztek és oltár mesterségek meg szoktakoznak: vacantibus praelaturarum sedibus, et ecclesiarum rectoratibus (Ver: Verb. 17).

olvasztó-mester: conflator, fútor PP. schmeltmeister PPB. Az olvasztó mester tégeye meg próbálta az ezüstöt (Kár: Bibl 1613. MA: Bibl. 1563. Megy: 3. Laj. II. 169. Bod: Lex. 133).

órá-s-mester: [uhrmacher] (Bethl: Élet. 89).

orvos-mester: medicus Sylv: UT. 152. [arzt]. Antychyabely nemes orvos mester (JordC. 705). Urnos mester (KázC. 97. ÉrdyC. 420. 587b. Zvon: Post. II. 319).

ötvs-mester: [aurifaber; goldschmied]. Hynata nagy belh eethmes mestereket (DobrC. 195. ÉrdyC. 665. GKat: Ttk. 37).

pattantyús-mester: tormentarius PPB. Jeles pattantyús mesterek (Monlrók. III. 103).

pohárnok-mester: [pocillator, pincerna; mandschen] Plaraho túmlókebe három foglale tartatnac vala: eggje vala az keiersitökneec mestőre, masie vala az poharnoc mestőre, harmadie vala Joseph (GuaryC. 17. Tyuk: Józ. 192).

polgármester: consul MA. consul; bürgermeister Com: Vest. 121. A polgármesterek gyűléstükben forognak: consules flagrant infamia PPB. A fő tanács, polgár mester, biro avagy vice tanács: consul aut proconsul Com: Jan. 131. Hjon kegyelmed ide polgar mestereknek (LévT. II. 219). A parasztor az ő polgar mesterekeec, falusi birájoknac (suis paginagistris) engednee (Com: Jan. 112. MA: SB. 62. MA: Seult. 972). Brútns és Collátinus polgár-mesterektől fogva (a Bruto Collatinoque consulis) (DBenkő: Flor. 3). Sannus [6] mokaia Bucephalusnak, és sógorsággal illeti ama híres lovat, melyet Caligula tsászár polgár-mesterré tett Romában (Fai: NA. 122).

polgármesterség: [consulatus] (Szeg: Aqu. 1). Polgár mesterséget viselt: consul erat (Balog: Com. 234).

pósta-mester: [postmeister]. Jenei Miklós postamester (Monlrók VIII. 185. Thurzó: Lev. II. 116. MonOkm. VI. 62). Ebben oly fogyatkozás esetetik, ki három-négy postamesternek életénél nagyobbat teszen (TörtT. I. 113).

prófönt-mester: sitharchus MA. aumoniae praefectus; provintumester PPB. Prófont-mester, élés-mester: biarchus PPB. (RMNy. II. 272. Güres: Mát. 94).

révész-mester: [portitor; führmann] (Hall: III. Hist. II. 275. III. 266).

sánc-mester. Újvárból a sánczmester Nógrádival ehene, noha néki Szolnokban kellettett volna dolgozni (RákF: Lev. III. 92. ErdTört. I. 61).

sátor-mester. Azon ágyhoz való superlátot, a melyet sátor-formára kezdettek volt csinálni, de a sátor-mesterek el nem végeztek, füstül együtt küldje Kegyelmed (RákF: Lev. III. 710). Felküldöm a sátor-mestert, s mit fog ő Felsége parancsolni, megizenem vagy megírom (TörtT. II. 191. 396).

strázsas-mester: vigilis praefectus SI. excubiarum magister SK. [wachtmeister]. (Hall: III. Hist. III. 144). Az atyám fő strázsas mester levén, a jel vagy parolya közzástát én reám bízta (Bethl: Élet. 267). Főstrázsamester az Bihari István (Thaly: Adal. II. 316).

strázsamesterség. Somogyi János, ki is akkor ment volt zászló tartóságra strázsamesterségből (Ház. I. 283).

sütő-mester. Látá a sütő mester, hogy jel magyarázta volna meg az álmat (Tyuk: Józ. 229).

szakács-mester: coquus; koch (Com: Jan. 82).

szekér-mester: aurigarius; wagenmeister PPB. Egyik szekérmester a másikára nézve afféle detectusoknak annak idejében való correctióját negligálta (TörtT. I. 161).

szekérmesterség. A szekérmesterségnek főinspectióját és directióját feljülirt lovászmester hívának kegyelmesen conedáltunk (TörtT. I. 162).

szóró-mester: [ventilator]. Csudállatos dolog ez a búzában, el-távozik a polvától, midőn szórják és nem távozik-el a csűr-tőléről, midőn csépettetik. Azért tellyességgel mikor válik-meg a polvától? mikor a szóró-mester el-érkezik (Hall: Paizs. 288).

tábor-mester: archistrategus, metator; obrister-feldherr PPB. metator castrorum PPB. Fő tábor mester: archistrategus PPB.

tánc-mester: choragus MA. saltus magister SK. [tanzmeister]. Én így tudom már azt a tántzot, hogy búzást lehet-nék tántzmester (Mik: TörtL. 233).

tanító-mester: praeceptor; lehrmeister Com: Vest. 2. 142. Gyermek tanító mester: paedagogus; ékesen szólásra tanító mester: rhetor C. Az szent írás mint eg tanító mester asztis meg ieleniti mit kellien el tauszatunac (Fél: Tan. 11). Ne legyen ezze tanító mester (a törvény), hanem tökellettessege vi-gyen (MA: Bibl. IV. 220. Zvon: Post. II. 1. Land: Újségis. II. 214).

tárnok-mester: magister taverriorum Kr. tavernicus Ver: Verb. 163. Fő tárnok-mester, király kintsére, jüvedelmére gondot viselő: taverriorum magister PPB. Nagssagos Dragffy Jánosnak kyráknak tharnak mesterekec (RMNy. II. 16). Az adossokkal nekye pörben kellett indulni, es immar amira ment el az porlesben, hogy az causat appellatióra tarnok mester wrunk cleyben kezerítettünk fél bochtani (III. 117. Szeg: Aqu. 23. Fely: Dies. 11. Kász: Klt. 178).

trébéllő-mester. Felső-bányai bergmesternek in quantum sűr siml il. 20. den 77; trébéllő mester il. 10 (TörtT. I. 376).

vadász-mester: [venator; jäger]. Fő-vadász-mester: proto-cynegus, magister venatorum PP. Ezen nap jutott segítségünkre az török császár vadász mestere is nem kevés magával (Tud-Tár. 1839. 322. Gyöngy: KJ. 9).

varga-mester: [schuster]. Soc sárú vagyon a varga mesternél, de nem mindenik illic lábához (Helt: Mes. 370).

vargamesterség: [schusterzunft]. Egykor esett egy jeles vendégség, melyet szerzett az vargamesterség (Thaly: VF. II. 150).

viadal-mester: lanista C. [fechtmeister]. Viadal-mesterek a komédiái tréfás játékokban (DEmb: GE. 180).

Mesterget: [carpo, vellico, cahunnior; nörzeln]. E mi munkat senki ne mestergeesse (Helt: Bibl. 164). A keresztyén ne mestergeesse az istennee szörzessét (Helt: Mes. 114). De eeképpen szokta a pokolbeli örlog kezdetűl fogva mestergetni az wr istennee szörzessét (Dáv: KKor. R5).

Mestéri: artificiosus; künstlich, kunst. Ez a mestéri fogás nagy haszonnal jár (Fai: NE. 139).

Mestérke: magistrillus Kr. Mint az harang öntésben, oly tudós volt Melanthon Philépis az augustána confessioniak írása az konkolydija concordia könyű alá írt mesterkéis az theológiában (Bai: CSik. 147). Deákotskák vagy mesterkék (Tus: Ap. d. El3b. 5).

Mestérkéd-ik: machinor, artificem ne praesto, artem molior MA. [simmen, trachten, sich mühe geben]. Kezde azért Eugenia azon mestérkédnie: mint az isteni bőségségnek esne-

refire iuthama (TihC. 295). Mesterkedik Salamon, hogy ő lehessen király magyarokon (Valk: Gen. 19). Kibe [mely dolog elérésében] az őrdőgis ezerkeppen mesterkedik (Börn: Préd. 17). Nemeliek ezen mesterkednek, hog (Fél: Tan. 343). Bezzeg mesterkedtek abban az lutheristák, hogy az görögöket magokhoz csatolják (Pázm: Kal. 115). Ki-ki mind hozzáillendő személynek ábrázásában mesterkedik (Pázm: Préd. 980). Csak azon mesterkedjél, hogy azt (hirodet) őrizzed (Zrínyi. I.102). Addig mesterkedett mások romlásában, hogy ő maga veszett azoknak árkában (Gyöngy: Char. 24). Szokott practikája szerint a német azon mesterkedik, hogy minket előlthasson méreg vagy egyéb istentelen úton módon (Nyr. VI.514). Minden természet-béli szép indulatink, nyersen és darabossan maradnának, ha mellettek utalan nem mesterkednénk (Fal: UE. 369). Alkalmatosságot adsz a körüllettel mesterkedő hamiságnak (Fal: UE. 481).

még-mestérkéd-. Azért senki azt meg nem mesterkődheti [mestergetheti?], meg sem oltázolhattya (Dáv: KKr. 117).

Mestérkédés: machinatio Kr. [intrigue, das sinnen, trachten]. Indította sok cselekedést es dologrol mestérkődést bölcseségnek myatta (ÉrsC. 151). Az eretnekneknek alnokságoc, es mesterkedesoc ez (Mon: Apol. 289). Ebben azért az egész írásban, Balduinusnak minden mesterkedése két dologban áll (Pázm: LuthV. 3). Minden mesterkedésével sem találhatot olyan mondist, melyet a Kalauz hamissan hozott volna elő (Pázm: LuthV. 14). Versek csinálásában való mesterkedes (Bal: Epin. 4).

Mesterség: 1) ars, artificium C. kunst PP. Ékesen szólas mestersége: rhetorica; szép írás mestersége: graphice; ál orczások mestersége: histrionia; mesterséggel csinált: artificialis C. Bábajosság, boszorkányos mesterség: cantamen; mesterséggel rakott tanuló-báz: "museum, vel musivum opus PPI. Mesterséggel csinálja: fabricatur MA. Mestérseggel varratlan zoknat zőne (TelC. 36). Semimelő mesterséggel az ő kezéről el nem vezthete (a vérsüppeket DebrC. 299). Mesterséget nem tanul (ÉrdyC. 517). Hol vagyon az ty nagy mestersegtőknek bölcsesége (542b). Kynek harezolásra nagy mesterseggel ugyan keegyet [pályát] alkottat vala, kyben az bayt vynaak (594). Idvez legy ysteny chelekődethnek eszköze zenth haromsághnak mestersegewel egybe raggatwan (ThewrC. 101). Cherubimokat csinály ezeken mesterséggel: variatas opere plumario facies (Helt: Bibl. I.Oo3). Czuda mesterseg: Daedali opera (Deesi: Adag. 104). Ezőz mestersegű: duodecim artium (178). Hálához hasonló mesterséget es egybe foglalt köteleket formala (Kár: Bibl. I.308). Nem valami mesterséggel gondolt beszéd (MA: Bibl. ELb. 2). Barom tartásnac mestersége (MA: Bibl. I.5). Az én professióm avagy mesterségem (Zrínyi. I.5). Megszállá sok ágyuval elég tüzes mesterséggel (28). Deák-mesterségek, tudományok (Com: Vest. 78). Sándz mestersegre es álgyük hordozásának mesterségére kiket kellene választani (ErdÖrsz. II.309). Se természet, se mesterseg azt nem cselekedheti (Hly: Préd. 188). Üztön üzi ezt a mesterséget (Fal: NU. 298). 2) [machinatio, frans; list, intrigue]. A te őrdőgi mesterségednek naci uolta (DebrC. 145). Erdéginek chalard mestersegeget el nem tawoztathatnook (ÉrdyC. 553). Anyjánac mesterségével előtte az áldást [Izsák] (MA: Bibl. I.23). Az ő hajában helyezteté azt a nagy erőt, melyet semmi mesterseg meg nem hódoltathat vala (Pázm: Kal. 47). Órdőngős mesterséggel akarja el alutni (Prág: Serk. 503). Arra fogja vetni minden mesterségét (Zrínyi. I.85). Vólt az aszszony-nak egy latra, szerzetes ember, őrdőgi mesterségben igen tudós (Hall: IIIlist. II.172). 3) magisterium C. MA. Feenlettenek kardinalissagoknak, generalis mestersegevknek melosagyal (DomC. 291). Zerzet mestere az ev feyedelmségnek vagy mestersege-nek eleyen kezdetyn (300).

ács-mesterség: architectonice C. ars fabrilis MA. [zimmerrmannskunst]. Ács-mesterség: opus carpentarium JordC. 77. Az ács mesterségekről: de fabrilibus artificijs (Com: Jan. 102).

építő-mesterség: architectura Kr. Az országoknak igazgatásában olly szükséges az egyeztetés, mint a másikában és az építő mesterségben a részeknek össze illettetése (Hall: Tel. 307).

festő-mesterség: fullonica PPBL. laplace Major: Szót. 100. [fürherci].

formacsináló-mesterség: proplastic MA. die kunst form oder model zu schneiden PPB.

hajós-mesterség: navicularia Com: Jan. 88. [schifferei]. Iparkodott a régiség versent, hogy előbb s előbb mozdíthassa a hajós mesterséget (Fal: TÉ. 725).

halász-mesterség: [piscatoria; fischerei]. Mikoron Kristus urunk ez földön járt, melyik mesterséget nem kedvelte inkább? Az halász mesterséget (MesékK. 32).

író-mesterség: graphica, calligraphia; sctreibekunst PPB.

képfaragó-mesterség: anaglyptic PPBL. Major: Szót. [steinmetzkunst].

kőfoglaló-mesterség: opus carpentarium Tudgyon kőveket foglalni az kőfoglaló mesterség szerint: sculpendis lapidibus et opere carpentario (MA: Bibl. I.82).

molnár-mesterség: [müllerei]. Kérdés. Melyik mestersegen nem akasztják és nem kötik fel a lopókat? Felelet. Az molnár mestersegen (MesékK. 33).

oszlopöntő-mesterség: statuaria MA. [erzgiesserei].

öntő-mesterség: fusoria, ars fusoria PP. [erzgiesserei].

tüzes-mesterség. Mustrát el végezvén szorgalmatos Zrínyi, ágyúkat bástyákra rendel fel huzatni, fégyvert vitézeknek és port osztogatni, minden féle profantot, hadi szármatot, tüzes mesterséget, fűchendő tűz otót (Zrínyi. I.91). Berniárd tamilt, forgott ember a tüzes mesterségben (Fal: TÉ. 652).

vízi-mesterség: [wasserkunst]. Vízi mesterségek. salientes PP. Voltam az öreg esászárné kertiben, holott sok szép vízi mesterségeket, házakat, lugasokat láttam (Réd. tm. 8).

Mesterségös: 1) artificiosus C. [künstlich, künstlerisch]. Mesterségesen: artificiose, fahre C. a) Mesterséges metszés: sculptura affabre facta PP. Mesterseges alkotás (BécsiC. 23). Mynden ayotatus lelek talaal az yz Marianak mesterseges dolgayban kyth kellyen kőwethy es tanwhy (ÉrdyC. 386). Készite nagy mesterséges hadakozó szárszámokat: fecit diversi generis machinas (Kár: Bibl. I.397). Az falak mesterségesen íratósok (MA: SB. 264). Okosan ki-gondolt, mesterséges hadi eszközök: machinae bellicae (Com: Jan. 151). Portalok, azaz, mesterséges kapuk (Lipp: PKert. I.19). A mit hegedűre, kutra írnak, mind azon szerelem, mesterséges meg körülések, pompásan fel-készült fertelmesség (Fal: NE. 263). Mesterséges hajfonyadék (Fal: Jegyz. 935). b) Mesterseges metző: der kunststecher Com: Orb. 159. A görög nyolvet is igen nagy mestersegesen tudta (Helt: Krón. I). Effele dolgokkian való mesterseges emberek által annac vtaít es írasat meg küntete: per homines talis negoti artifices itinera egressusque ejus explorat (Deesi: SallJ. 31). Mindenik szélén vagy oldalán egy igen fő kőfaragó mester, és mind az négy szélén az legmestersegesb kőfaragók munkálkodtanak (MA: SB. 265). 2) [fraulentus, dolosus; listig]. Mesterséges alnokság: Phrynihi luctatio MA. Mesterségesen rá vették: italo perfusus aceto PPI. Mesterséges gonoszság: *accurata malitia PPBL.

Mesterségi: artificialis MA. [kunst-].

Mesterségtelen: inartificialis Kr. [kunstlos]. Tullius szótodorgatásit meg-néméttya; Apelles festő eseteckéjét mestersegtelené tézsi (Csúzi: Sip. 213).

Mestérségtelenség: atechia C.

Mostértelen: inartificiosus Kr. [ungeschickt]. Mestertelen czigány-ság, mestertelen hazugság (Pázm: Kal: 1766, 372).

MÉSZ: calx C. [Posti: Nom. 50. caementum MA [kalk]. Mészből álló: caementitius C. In fine montis meez (1303. Borsod vin). Az kepprel mezeses kynyva: effudit de pictura et caementum (EhrC: 67). Az keppnek alutalo mezeyys chonta: caementum picturae substratum destruxit (67). Lelenek crevessges mezet miképpen ky 13 ostendydz crevessdest vala evzvo (DomC: 154). Téglakból és mészből: ex lateribus et calce (Com: Jan. 102).

[Közmondások]. Mész, bors, és a tsúklá minden roszt előfűzhet (Kisv: Adag. 318).

fejérfítő-mész: albarium MA.

fővenyős-mész: mürtel KirBesz. 133.

meszelo-mész: fűlsikélő mész: tectorium MA.

színlő-mész: tectorium C.

Meszöl: albarium induco muro v. parieti Kr. [weissen]. Meszöl ház: calcata domus PP. Meszölőnc kalana: trulla caementarii (BécsiC: 226).

be-meszöl: incrusto, calce obduco, dealbo MA [einweissen, tünchen].

még-meszöl: ~ MA. Emely nagy kőneket fel, és meszöl meg őket: calce levigabis eos (Helt: Bibl: 1 Yy 4).

mégmeszölés. Ugyanezen palotának kívül és belül való megmeszölésért fizetett pénz három fűtöt (Radv: Csál. III 25).

Meszölő: albarius PPB.

Meszes: calcinosus, calcem continens; calce inquinatus; calce vestitus SI [kalkhaltig, mit kalk]. Meszes bor: vinum calcinosum, tophosum vinum; meszes ház: calcata domus PP. Meszes kapu (Anon. XXII. XXVI Kr.). Az kynok Erdeel földi mezes kapwayan meg be ytenek (ÉrdyC: 398b).

Mészi: caementitius, calcarius MA. [kalk].

MÉSZÁR. Mészár(?) mészáros: fleischhacker Adami: Spr. Mészárszék: macellum, laniena MA.

Mészárol: lanió MA. [zerfleischen]. Az lopo nem egyebért ív hanem hogy lopyon, es mezarlyon: mactet (Posti: NTest. 209). A nepek egmást tagollia meszarollia (Mel: Szálán. 176). Az erstnekeknek minden obei, kik az o testamentumot mészárollyák: laniant testamentum (Illy: Préd. 1238). Sok mészárolt dög volt szellyel (Könyi: HRom. 49).

föl-mészárol: macteo MA [abschlachten, niedermetzeln]. Hogy önmén kezével szép magzuját le vágja, önmomaga vérét, tagját fölmészárolja (RMK. VI 139). A barmokat a papoc fel mészárollyák (Mel: Sám. 6). Aurlánus maga vitézét fölmészárollyák (Pázm: Préd. 287). A mészáros le vágja, fel-mészárolja a barmifűt (Com: Vest. 17).

fölmészárlás: laniatio; metzelei. Akkor fönforgott a sok fölmészárlás: ki atyját, ki fiát, ki testvérét ölte meg (Fal: TE. 685).

még-mészárol: [macteo; schlachten]. Mit tehetne azért az megmészárolt disznó? (MA: Tan. 1304).

Mészárlás: laniatio C. laniatus MA. [das schlachten]. Az juhoknak mészárlása, és az kenyérnek szegése, vagy barmok kiöntése, nem elégséges az áldozathoz (Pázm: Kal. 734).

Mészáros [metzer]. JordC: 735. lanius, carnarius C. carnifex BécsiC: 80. fleischhauer, metzger. Mészáros avagy hentes:

lanio vel lanius Com: Jan. 79. Ezj peredj zegen jobagyomnak adas oth valamj mesaros (RMNy. II 94). Az vezér szakácsának s az mészárosoknak fizettünk (MonTME. I 138). Mészáros papotis [ki az áldozatok körül szolgál] elő hittár vala (Illy: Japh. 36). Mészáros, pro mész (melly total lant tézsen) áros (GKat: Titk. 1115). Mészáros familia és az apja is a volt, és maga is azon tudományt követte egy darabig (Mik: TLov. 5. lev.).

Mészárság: lanionia Com: Orb. 108. [fleischerhandwerk].

MÉSSZE [mezze]. KazC: 110. [mezze]; longius JordC: 22. [m-ez-zében 618. m-ez-zé]. ÉrdyC: 512. [m-ez-sze]. Zvon: Post. 131. 673. [m-ez-si]. Zvon: PázmP: 3. [m-ez-si]. Zrínyi I 16. II 35. [m-ez-si]. L290:

1) procul, longe C. [weit, fern, entfernt]. Messze való: longinquus C. A kőfalactól nem mezze: non longe a muris (BécsiC: 23. 171). Nem mezze ő föllőc: non longe ab illis (MünchC: 28. 84). Hog keleg messze való faluban lakozneek (PénC: 18). Sok zolashm ynchen mezze az bevi (ComC: 296). Myro wram meze el tanoztal twlen? quid domine recessisti longe? (KulesC: 15). Nagy meze á szeles tenger szigetiben (Born: Ének. 221). Az keresztien szeretet messze ki terjed (PÉl: Tan. 294). Mezzo nem tanozot (337). Nem nyegen azert mesze: domi habet (Deesi: Adag. 75). Messze távozál: longe abesto (Kár: Bibl: 1655). Az hamis profétáktól messze távozzál itozzál (Matkó: BCSák. Előb. 4). Ha közel vagy messze álljoné valami (Com: Jan. 164). A világnak minden hitegetését messze kerfűv (Halt: Paizs. 397). Messzebb halasztja büntetését (Tof: Zsolt. 43). Ne igen messze eszeddel, szemmeddel (Fal: NU. 349). 2) Messze földre: ad ultimas terras MA. Messze-földről való: longinqua PPB. Megyezmen az helet ygen mezzenek lenny: ammicantes locum valde remotum esse (EhrC: 39). Nagy meze földrel yevewik: de terra longinqua venimus (JordC: 305). Elhozata magát ex zuleynel es baratyval enne nagy meze földrel (MargL: 172). Jewenek nagy meze földöl (ÉrdyC: 121. 514). Egyet: mert messze vrad vagyon (Helt: Bibl. II 288). Messze utal vagyon még: grandis tibi restat adhuc via (MA: Bibl: 1327). Szólász á te szolgánc messze időre valókat: loqueris servo tuo in longinquo (MA: Bibl. 1283). Messze utakban fogatta el életét (MA: SB. 366). A mi szívünk semmink tartja a halált, míg messze-zének tetszik (Pázm: Préd. 992). A messze út és fáradság miatt meghívánkkoznak (Misk: VKert. 204). Egy mástul meszi idővel születet emberek (Dial. 121). Messzi tartományokban (Lett: Hltág. 2). Meszi földre menvén (Fal: NA. 138). A hosszú mesze időkre mutató hallatszások (227).

[Szólások]. Oly messze vagy tőle, mint Mako Jemsa lentől: tota erras via (Deesi: Adag. 5. 203). Nem hiszem, hogy messze vigye a beteg, LevT II 27. Ennek az épületnek méltósága a mi mesterségeinknek minden dicsőségét messze fölflyűl-műltja (Moln: JÉpül. 291). Sok ordoztasnak hozzátja a g messze hallattások (JordC: 366). Nagy messze: procul (MA: Bibl: 1474). Igen mezeiglen: usque in longinquo (BécsiC: 251). Messzire: ad longiorem distantiam Kr. Senki ne ítélje, hogy minden büntetés messzire halad (Pázm: Préd. 29). Azért téznen örömet halasztást a gyónásban, azért vontatták messzre a szent részesülést (Pázm: KT. 154). A minthogy pedig a sas igen élesen, azonképen igen messzire is lát (Misk: VKert. 284). Nem voltak messzire (Gvad: Püsty. 14). Messziről: a longe Kr. Messzről (Born: Préd. 109). Az selyesly nagy messzéről el nézi el arányozza az dögöt (MA: Scult. 1033). Messzről közele (Misk: VKert. 359). Messzéről jött (Illy: BCSomp. 70). Messze isméretes vagyok, és messzről tökentetes (László: Petr. 66).

Közmondások. Messze Buda sánta öbnek (Matkó: BCSák. 364). procul Buda claudo MA.

Messzebb: magis procul, remotus Kr. longius MünchC: 167. [weiter, entfernt]. Az követ sokkal messzebb vissza

veti vala (Hosv: Told. 3). Meszebben teriede hire (Börn: Préd. 74). Terjedliessen mind meszezeb meszeb (MA: Scult. 15). Meszezeb meime (Kules: Evang. 272).

Messzebbnyire: [longius; weiter hin, weiter weg]. Meszeb nyire esik a czéltől (Megy: 6Jaj. III. 23).

Messzebség: [majus spatium; grössere Entfernung]. A ti zsemeitek között nintsen kelletténel és a rendeltetett határnál való sem meszebség, sem közelbség (GKat: Váls. II. 1265).

Messzecke: [paulo remotius; etwas entfernter]. Az nap által-kelvén az eszaki égi jeleken, dél-félt kezd térni, és az mi teteinktől meszeztékere tavozni [meszeztéskere ?] (KNagysz. 1613. E5). Meszeztéskén el lödültál a kevélységgel (Fal: Const. 836).

Messzeség: longinquitas MA. [ferne]. Az lako helynek meszezsége: loci distantia (Ver: Verb. 197. Zrinyi II. 169. Czogl: Dag. 8). Az edgymástul tavul valóságokat, meszezségeket (distantias) méregeti (Com: Jan. 164).

Messzeségös: valde procul distans Kr. [sehr weit entfernt]. Messzeséges hely (Fal: Jegyz. 935).

Messzöl, messzül: a longe MA. weit her PPB. Monda Judit mezzöl a var őrizőknec: dixit J. a longe custodibus (BécsiC. 38). Hozott ő reiaic nemzeteket mezzöl fene nemzetet: de longinquo (106). Magassakat mezzöl meg esmer (AporC. 108). Melhöz embőrc igen mezzöl folamyanae (TelC. 142). Tavol es mezzöl alnak vala (NagyszC. 88). Messzöl országonból ide fírázottál (Hosv: Told. 7). Nagy messzül be hozza az ő ele delét: de longe portat panem suum (Kár: Bibl. 1622). Messzül való nemzetséget hozott ő reiaic (II. 107). Messzül hozzák (Felv: Dics. 13).

Messzűnen (mezzewnen JordC. 479. Ozor: Christ. 230. mezzewnen Fél: Bibl. 65. mezzewnek JordC. 260. mezzewnet Börn: Préd. 761: a longinquo MA. eminus Com: Jan. 149. [von weitem, von der ferne]. Neepet hozte read mezzewnek: adducet gentem de longinquo (JordC. 260). Mezzewnen ycwnek: de longe venient (ÉrdyC. 63. 414b. 580b). Mezzewnet iewtenek (Pesti: NTest. 86). Messzűnen bőltee őtuenec (Börn: Ének. 25). Közél valóc, messzűnen valóc (MA: Scult. 122). Messzűnen ne keressünk ez dologban bizonyásgot (Pázm: Kal. 146). Az értelmes ember minnyájoktul méltán irtózik s messzűnen távulit (Fal: UE. 381).

[Közmondások]. Messzűnen őrnek szabad hazudni (Deesi: Adag. 337): plurima narrabat figmenta simillima veris MA.

MESSZÉLY (meszel, meszszely, meszö: seitel Adami: Spr. meszölök Fél: Bibl. 64): sextarius, cotyla MA. [seitel]. Itze vagy meszszely: cotyla MA. Egy meszszely: eine sester, züber Kirbesz. 139. On meszely (Radv: Csal. II. 115). Izéseket és meszelyeket 59 darabot (III. 30). Egy meszely méz, öt meszszely olajat vöttem (MonTME. I. 210). Itze avagy meszely vagy ejtel (Com: Jan. 166). Fél meszely vagy harmad rész ejtel (166). Torkában töltvén egy meszszelnit (Cseh: OrvK. 4). Két itze vízhen elegendő egy meszszely aszalt som (Váli: OrvSz. 26).

Meszelyös: sextarium capiens SI [ein seitel fassend]. Ket kis kannaczka nagjób meszelesnel (Radv: Csal. II. 51).

METÉL: rado C. proscindo MA. subinde scindo Otr: Orig. Hung. II. 60. [mehrerer schneiden, wiederholt schneiden, schnitten]. Manticulor: erszent metélek C. Metelek vala agakat: caedebant ramos (MünchC. 52). Draga kewekből metelny: in sculpendis lapidibus (JordC. 77). Vgy hogy az keeth kerek fel forogvan metelneyek testetli (DebrC. 549). Meteltettem volna izenket föltonkent az en vram iesosnak zerelmeert (MangL. 20). Türot meteltem darabra (RMNy. II. 115). Kiüere az aranyat, es fonala metélé: incidit bractea aureas, extenuavit in fila (Helt:

Bibl. I. Xx). Metelten metelmenec (Börn: Préd. 63). Darabonkint [darabokra] metéli (MA: SB. 225). A lud, melyet metélt aprókkokkal, morsalékokkal lizlahak (Com: Jan. 38). Hámoz meg az körtvéyeket és metélt két két felé, rámsd meg vajban (Radv: Csal. III. 40). Az szalomát metélje nőrfőle szőmre és olvasza meg (III. 45b). Apron metellie az lust (Erasm: Erk. 52). Az lust, mikor metéli és osztja a szakács, nyáival ne őrellye, hanem villéskával avagy késsel vigye azt végbe (JTársReg. 95). Szalag szíjakat metélnék hátok bőréből (Erd-TörtAd. II. 391). Meggyzínű virágokra metélt tar bársony hosszú köntös (Fal: TÉ. 636).

el-metél: discindo, conscindo, concido, deruncino C. disseco MA. [zerschneiden]. El meteled een sakomath: conscidisti sacrum meum (KeszthC. 87). El metelni, es el osztani az aztalon (DomC. 81). Fylöket el meteleek (ÉrdyC. 674). Kapú előtt sokat megöltetete. Sokaknak kezeket elmetelteté (RMK. VI. 167). Ky wyttok eyel az en iobagionat, orrat fyltel el meteltek (LevT. I. 243). Köntösöket az őnen alol el metelté, meg bőrléieketis (Mel: Sám. 164). A hajaknac el-metelésében munkálkodare (Com: Jan. 176). Söld meg az (anguilla) lusát, metélt el konzonként (Radv: Csal. III. 38).

el-metelés: concisio, resectio MA. [das zerschneiden].

föl-metél. A halakat föl-metélhi, föl-szálhi: *exdorsuare pisces PPB.

föl-metelés: anatomia MA. Testnek fölmetélése: anatomia no.

ki-metél: excindo, exseco Kr. [herausschneiden]. Labayt atal veretee es ynayt kywe meteltetee (ÉrdyC. 304).

környül-metél: circumcido C. [beschneiden]. Környül meteltett: circumcisis, verpus C. Jesus körnifil akara meteltetni (DebrC. 171. JordC. 35. 96. 523. ÉrdyC. 345. 534). A sido népet maganae valasztá, környülmeltetete (Helt: Bibl. I. 43). Minden férfi gyermek környülmeltetessék, lagya (RMK. IV. 255). Abramot az isten körnifil meteltete minden férfi magzatába (Szék: Krón. 11). Környülmeltétee férfi testeknek bőréneceleit: circumcidetis carnem preputii vestri (MA: Bibl. I. 14).

környülmetelés: circumcisio MA. [beschneidung]. Környül meteleesnek törvénye: pactum circumcisionis (JordC. 727). Mondom Jesust Christust zolgaltatoyanak lett lenni az kewnyel meteleesnek (ÉrdyC. 9. 59. 210). Környül való meteltetes (PeerC. 137).

környülméletlen, környülméletlen: incircumcisis Kr. [unbeschnitten]. Körül meteletlen zyveytökkal es tyletökkal: incircumcisi corde et auribus (JordC. 731). Ez környülméletlen jász az élő isten népet szidalmazja (Tin. 232). Környülméletlen szívó és fűdő emberce: incircumcisi cordibus et auribus (MA: Bibl. IV. 113. Pázm: Kal. 371. Kr.).

környülméletlenség: praeputium C. Sem a környülmeltékes nem használ semit, sem a környül metéletlenség (VirgC. 113. Börn: Préd. 63). A környül metelys es környül metéletlensygh semny, de az illő isten parancholatynak megtartasa (Komj: SzPal. 147).

lő-metél. Szőrit keffelte, mely össze fűmózott, aztat le metélte (Gvad: RP. 15).

lőmetélék. Faradék, lő-metélék, forgats: recisamentum PPB.

még-metél: concido, comminno, proscindo, disseco MA. [schneiden, zerschneiden]. Még-metélhi a néhet: castrare favos PPB. Megmetelé ő ruhait: scidit vestimenta sua (BécsiC. 42). A köztört megmeteltetene: petrae scissae sunt (MünchC. 69). Ne metelők meg öt hancu vessők nyaltat raytha ky ele-

gen (WinklC. 211). Hog az leant meg metelyek (DomC. 162). Az dledel az első fogokkal megmetéltetvén (Com: Jan. 50). Mess vörös hagymát reá, sállját, de meg ne metéllyed az sállját, hanem az mint az levele vagyon, ha meg akarod metéltetni is, csak kettő vagy hármá, hogy megismerjék, hogy sállja (Vasár-napi Újság, Képes Folyóirat. 153).

metéltén-metél: [eifrig schneiden]. (Born: Préd. 63).

vissza-metél: rescindo, concido MA.

Metélék: rescimen C. segmen, segmentum, praesegmina, rescimen, faradék MA. [schützel]. Metélék, faradék, hulladék: segmen PPBl. *Darab esőlék, metélék: segmentum PPBl. Al-méltodik a mester embérnek bölcsesegen, hogy az ápro mete-lékeket bölcsüllí (Lép: P'ük. 1154). A ruhák ne legyenek sok-féle színű metélékkel tarkások (Mad: Evang. 452). A fából ki-esett metélékek, hulladékok, forgácsok (SzD: M'ir. 128).

köröm-metélék: ungium praesegmina PPBl.

Metelés: proscissio, rasura C. [das schneiden]. Az isteni személyhez foglaltatott testet, mint erős kő faragó metéléssel, véséssel, faragással formálta és ékesítette isten (P'izm: Préd. 110). Halottunkkal való keserűségünkben tiltja isten metelésünket (Czegl: MM. 144).

Metélget: concido, conseo SL. [schützen, schützein]. Metélget fűzkat (Born: Préd. 410).

Metélgetés. Az mi nepeinc henyeléssel, fűzka metelgetes-sel, ragalmazással es ezer hűségű mulattat el hűnepet (Born: Evang. IV.524).

[Metéltkéd-ik, metéltküz-ik]

környül-metéltkédik, környül-metéltküzik: circumci-dor Kr. [sich beschneiden]. Azok a kik nem Abrahamtól származtanak volt, és környül sem metéltkédtenek (Tel: Evang. 11. 227). Mert ők zsidómódra környülmetéltkeznek (RMK. 11.105). Nagy hiába metéltkeszte azoe környül (Born: Evang. 1313). Az Abraham magvából születet kieziniek környülmetéltkezzenek (Fél: Tan. 402). Sz. Pál, dorgálván az galatabelieket hogy környül metéltkeznek vala (P'izm: Kal. 84). Az ő tisztiben meg-eledget az környülmetéltkezet sídoknak hatariual (EszT: IgAny. 356).

környülmetéltkédés: circumcisio C. [beschneidung]. Sem a környül metéltkédés nem használ semit, sem a környül metéltkédés (VirgC. 113). Oly szükséges uala kedig ideiben, hogy valaki a környülmetéltkédést felhemi nette, az istennek fiaí közze nem szualtatot (Tel: Evang. 1160). El fűne környül metéltkédésének ideje: venerunt circumcidere puerum (Fél: Bibl. 80). MA: Bibl. 114).

környülmetéltkédetlen: incircumcisus MA [unbeschmit-ten]. Tü körül metéltkédten szűfés es földes: vos incircumcisi cordibus et auribus (Helt: IT. h.5. Tel: Fél. 72).

környülmetéltkédetlenség: praeputium, incircumcisio MA (Helt: UT. p.8).

Metélő: securus, scutis Kr [schneidend, schneider]. Holt test metélő: anatomus Major: Szót.

országny-metélő: ermenisecet MA. [beutelschneider]. Er-szény metélő avagy táska lopó: manticularii Com: Jan. 137.

Metélt: incisus, resectus, dissectus MA. [geschnitten, ver-schnitten]. Crenae: metélt szél C. Metélt szaloma: ludum tessellatum concisum PP. Három leudél, de metélt (oly metélt) fűrésztűl a leudé mint a dalkorának (Mel Herb. 94). Ez fűketé atlak metélt kis saba (Radv: Csál. 1178). Az nagy barát tüzra tűpellest avagy metélt kortzavagyot visel (Dial. 180).

[METÉS]

szőlő-metős: [putatio; das beschneiden der reben]. Szőlő meteskor (Tel: Fél. 11.4b).

METÉLTEN: [non putatus; nicht beschnitten]. Estvám deák, az kit adott Úszásznénak, azt megmetette, megnyitatta, megkapáltatta, de az Úszászné szőlője parlag volt, fedve, me-tetlen 1573. (NyKözl. XII.77).

[METŐ]

posztó-mető: pamaris Com: Jan. 98. [tuchschneider]. (Helt: Arithm. L). A posztót posztó mető el-adja (Com: Jan. 98).

METSZ: scindo C. seco MA. [schneiden]. Gabona-fő formára metszem: insipio PPBl. Torkát metszöm: jugulo; metszve: caesim C. Ha te yob kezed meg tantoroyt teghed, mesd hwet (abscido eam) es vedd el thwed (JordC. 367). Methesse a kes-sel az szőlőnesszót (Tel: Evang. 1320). Az szőlő minos, mikor kapálui auagy mezeni megyen, nem chac kapat auagy mető kest miszen nelle, hanem fen könet is, hogy legyen mine! eleseteni az kapát es az mető kest (Tel: Evang. 1320). Valani eztergaba metzet szep szelentez (SalMark. 23). Ökröket vagrac es barnokat medeznee (Fél: Tan. 244). Hozattunk haza met-czeni való 3 juhót (MontME. 1220). Reá vala metszve (a tök-kobakra) tudós gyenge kézzel egyg felfordúlt méh-kas (Fál: Vers. 909).

[Szőlások]. A nagy felbízató igéreték olyanok, mint a jégre metszet írás; vízzé válnak (Fál: UE. 463). Friget meczg es köte te veled (Mel: Jóh. 99).

[Közmondások]. Az ki mehet metzen, nyjat nyalogattya (Sal-Mark. 7). A ki mézet metsz, újait nyalogatja (Fál: Jegyz. 919).

által-metsz: perscindo C. transcindo MA. [durchschneiden]. Fából czynalth fűvrezzel metueek által (ApMét. 21).

be-metsz: insculpo C. praecido DöbrC. 244. [einschneiden, graviren]. En iletem be metteteth mikent zövötöl (DöbrC. 244). Jussom egyszer még eszedbe, kit metszettel-bé szivedbe (Amade: Vers. 1).

bele-metsz: ∞ A dolgokra függesztvén elmédet, ugymint belémeteztetvén bé-ragad: quasi insculptum haerebit (Com: Jan. 155).

el-metsz: absindo, rescindo, recido, decido, incido, seco, reseo, praeseo, praetrunc, amputo, supputo, subseco, transcindo, C. [abschneiden]. Orrát elmetsem: denaso; tetejét elmetsem: decumino C. El-metszem, tsunkítom: praetrunc PPBl. Talant elmetéi ó-haragiat: forsitan indignationem suam absindet (BécsiC. 25). Elmetné feiet: abscidit caput ejus (38). Hűtetle-neknee feiet elmetné: caput incredulorum incidit (40). N'elnet elmetenni: amputare linguam (86). Ha te jog kezűd meggon-zóitand tegedet, med el ídet es vedd el te földet (MünchC. 22. 47). Monda ég a püspöc zolgái közzül, amae rokona, kince Peter fület elmetött (208b). Lelait elmetűttek es zaráit eltör-tek (NádC. 500). Keth kezét fűle el metee (632). El metevm en magamnak az en orromat ayakamnal evze (Margl. 33). Hagya emblyt kenzany es sok kenzasok vtan el metteny (ComC. 260). Mykent az el metewt zoben vezzen (ÉrdyC. 131). Hayaym elmettetnek (NagyszT. 66). Halnalatlan [sic] bezedek mindenestül elmetetnek (VirgC. 110). Mynden zewlewuezwt, ky zymewldet nem hoz, el mezen (Pesti: NTest. Ján. XV). Orrat fület el metuen a földszébe vetez (Szék: Krón. 137). Közbe álum az haragot el mető: interstit, et amputavit im-petum (Kár: Bibl. 1648). Lesontusnak orrat el metezék, hogy Tibérius batorságosban malkodhatnék (P'izm: Kal. 436). Az hitben támadot vetekedéseket-is csak az szent írásból akariák

el meczézemi (Toln: Vig. 102). Nemellyik predikációt olyan abrupto, hirtelen el-metszve, végeztem-el (GKat: Váls. I. Előb. 47).

el-metszés: caesura, recisio, resectio, conscissura C. amputatio MA. [das abschneiden].

[félben-metsz]

félbenmetszés: [das entzweischneiden]. (Com: Jan. 165).

főlmetsz: 1) dissecio MA. [aufschneiden]. Fel metcenek egy zelő főth: abscederunt palmitem (JordC. 146). Igen fel metzi ám ő: radii usque ad cutem (Decsi: Adag. 194). 2) incisio C. [einschnip; eingraviren, eingraben]. A kő oszlopra félmetzetek a verseket (Liszny: Krón. 216).

főlmetszés: incisio C. [das eingraben, eingraviren].

ki-metsz: caelo C. excindo, exculpo MA. [ausschneiden]. Kimetszett billyeg: character MA. Esztergában szépen metszett-ki: *perfectus in torno PPBl. Menden fa, mel nem tezen io gimblőtt, ki mettetie: excidetur (MüschC. 18). Mintha vassal metőttek volna kih raita (a jegyet, DebrC. 11). Hogy a kewe-keth ky metthessd es meg yrhassad ew rayta ez törweenek ygeeyt (JordC. 254). Teesky mettetel (Komj: SzPál. 87). Az ő allattianak ki meczet billiege: figura substantiae ejus (Fél: Bibl. II.124). A fíanc ki meczet [igy] a nieluet, az annianac pedig az orrat metec el [igy] (Szék: Krón. 133). Vas pennául és ónnal és kösziklán öröcké való emlekezetre ki metzettetnéne: sculptur in silice (Kár: Bibl. I.523). Irt kepeket, ki meczet kepeket, szép faragot szerszamokat veszne: tabulas signa toreumata emunt (Decsi: SallC. 16). Oly szép finum kalánatoskákat tsínál, minéműeket esztergárból is mesterség volna ki-metszeni (Misk: V.Kert. 626). Ki-metszik ennek az árrát bőrdőlől (SzD: M.Vir. 83).

környül-metsz: circumseco C. [beschneiden]. Környül messetec atte szemerem testeteknek felső bőret (Mel: Préd. 164).

lő-metsz: decido, amputo MA. [abschneiden]. Lemeten [?]: succidit NémGl. 337. Mynden zelő vezzőt, ky en bemen gymelzet nem terem, le metzy: tollet (JordC. 680). Kibe az zelő sok, lemettetnek (TihC. 322). Ez az nemes yozagus ffa kyról az agachka le meteteek (ÉrdyC. 437b). A szőlő fejeket le-metzvén (Com: Jan. 84). Lemetszettink egy kergeteg juhót (MonTME. I.288).

lőmetszés: desectio C. [das abschneiden].

még-metsz: 1) proscindo MA. [schneiden, beschneiden, eingraben]. Félig megmetszett: semiputatus C. Megmetszi a szőlőt: putat vites PP. Gegeiet megh metek (DebrC. 29). Meg foita es az ő torkat megmet (DebrC. 299). Ieyel Iesus az tefredelmessegnek tefrenei, es mesed megh az en kefny zvéuemet (GömC. 79). Mikoron az nauyalas ziuem meg metthethyk es az en zegen lelken az en ziuemthel el thauozthatyik (GyöngC. 48). Megmetszed-e torkokat tizenegy magzatidnak, poroszljók lesz-e temagad azoknak (RMK. IV.118). Mesd meg benne az Izrael fiainac neüöket: sculpes (Helt: Bibl. I. Pp. 3). El-végezzék, hogy az pogányok meg ne mettenessenek (Pázm: Kal. 523). Mihelyt a gyermekel szüli, torkát mindgyárt megmetszi, és a gyermeknek vére a kiralyneának bal kezére terdül (Hall: Bllist. II.22). 2) [caedo, jugulo; schlachten]. Vőuee Joseph köntesét, es egy meg metzet gedelyénec vérebe keueréc: in sanguine hoedi (Helt: Bibl. I. 83). Kezekbe bocsáttál pogán népnek, mint jubokat kiket megmetsznek (RMK. II.72).

[Szólások]. Némelyec is gyűlölségből vadollyac vala ítet: hogy az ő czelekedetinel meg metcene torkokat a magyaroknak (Helt: Krón. 26b).

Metszēget: rasio C. Kr.

Metszés: 1) caesio, incisura, incisus, scissus, sectura, caelatura C. sectio, incisio, scissura, scissio, caelamen MA. [das schneiden, schnitt, einschnitt, gravirung]. Az fístuec szűzünál valúuec szép metszésec: caelatura (Kár: Bibl. I.309). A szőlő-veszző, metszéssel lézen gyümölcsös (Pázm: Kal. 540). A metszésecet (scissuras) edgybe varja [a szabó a ruhán] (Com: Jan. 98). 2) [mactatio; das schlachten]. Öker flés, iuh metszés (Helt: Bibl. IV.39). Egy iuh vitetéc a metszésre: ovis ad occisionem ductus est (Helt: UT. h.7). 3) [schisma]. Tévelgések, metszések virágoztak a Kristus idejében (Mad: Evang. 568).

kép-metszés: anaglyptice C. [bildhanerei].

mestér-metszés: [meisterschnitt]. A mester meczést megh messe [remekül, a csizmadialeány] (CsikGy. 11).

szőlő-metszés: putatio vitis MA. [das beschneiden der reben]. Immaran mynd thawazy zanthas, wethes es zwlew mecos rájtwuk wagoon (LevT. I.309).

[1. Metszet, vő. Mettet]

el-metszet: [abscedi euro; abschneiden lassen]. El metzete orrokat (Helt: Krón. 65).

2. Metszet: scissura C. [schnitt].

Metszetlen: imputatus C. [nicht beschnitten]. Ma metszetlen és fėkes lovaimat fíre és czővekesre eresztém (Monlrók. XVIII.30). A metszetlen gyermeklovat olajtanám megárohi [a ki nem herélt csikót megvenni, XVII. sz. Nyr. X.470].

Metszett: sectus, caesus MA. emmchus Pázm: Kal. 1766. 1777. Kr. [geschnitten, beschnitten, verschnitten]. Metszett kép: typica imago PP. Formára metszett kő: ectypa gemma PPBl. Ezek az ívegek szép metszettek: da sind gar schöne geschnitene gläser KirBesz. 59.

tőke-metszett: [castratus; verschnitten]. A meg herélt kan, ártány, tőki metszet díznó nem kėrőt rágó (Com: Jan. 37).

Metszhető: sectile C. sectivus MA.

Metsző: 1) caelator, anaglyptes C. [bildschnitzer, bildhauer]. Metsző, metszéssel tsifrázó, kép virág metsző: anaglyptes PPBl. Metsző, kép farago mester: anaglyptes Major: Szót. sector, secans, concisor MA. 2) [mactandus; zum schlachten bestimmt]. Vgy tartatunc mint a metző inhoc: aestimati sumus ut oves occisionis (Helt: UT. q.8). 3) [schismaticus]. Metzők, vagy szakadós csinálók kik meg-háborították az anya-szent-egyházat (Mad: Evang. 177).

bárony-metsző. Az szegény bárony-metsző is megholt; elhozattam az kegyelmed mentéjét (RákGy: Lev. 6).

erszény-metsző: [manticularius] (Fal: NII. 71. Kr.).

forma-metsző: caelator PP. form-stecher oder -graber PPBl. Forma-metsző-vas: caelum PP.

kő-metsző: lapicida, lithoglyphus C. sculptor Helt: Bibl. I. Pp3. Kőmetző mester: sculptor MA: Bibl. I.71. Hogy példát adna a maga ki-ábrázoltatására a kő metszőnek és képiroknak: statuariis et pictoribus (Vallás. 51). Az fejért az kőmetszők félyül hadgyák az kövön (Kecsk: ÖtVM. 283). Kőmetsző: vezetőknév XVI—XVII. száz. (Nyr. X.226).

köldök-metsző: obstetrix Nom. 2 289.

pėcsét-metsző: sculptor SI. caelator Helt: Bibl. I. Pp4. MA: Bibl. I.75. [graveur].

pėlda-metsző: proplastes MA. giesser PPBl.

posztó-metsző: pannicida MA. [tuchschneider]. Posztómetsző [vezetėknév XVI—XVII. sz.] (Nyr. X.227).

réztábla-metsző: chalcographus PP. [kupferstecher].

szőlő-metsző: putator MA.

[Metszöd-ik]

el-metszödik: [abgeschnitten werden] Még sem metszödik-e a mi reménységünk (Hall: III. list. III. 201). A bűnöknek minden alkalmatossági elmetszödnek (Hall: Párizs. 180).

[Mettet, vö. Metszet]

el-mettet: [abschneiden lassen]. Mind ket mellett elmettete (DebrC. 12). Iulianus meg haragúak és zent Christinak emlelt el metteté (Krisztl. 13).

föl-mettet: [insculpi euro; eingraben, einprägen lassen]. Bédle penzt enal melies ezie fölen az orzagnae cymeret metteded föl (TelC. 75).

ketté-mettet: [dissecari euro; entzweischneiden lassen]. Ez mettete kette füresszel Esaiás profetat (Szék: Krón. 40).

ki-mettet: [excidi euro; herausschneiden lassen]. Nieluet kih mettete (DebrC. 218). Tewböl ky mettete ew yz emlee-yet (ÉrdyC. 153b). Ew yzsesseges emleyt tewböl ky mettete (129b).

még-mettet: [putari euro; beschneiden lassen]. Esván deák, az kit adott Uaszyszynának, azt megmettete, megnyitatta, megkapáltatta, de az Uaszyszyné szőlője parlag volt, fedve, metten 1573 (NyKözl. XII. 77).

MÉTELY: morbus ovium intereus, scabies MA. tasciola hepatica SL. [egelkrankheit; ansteckung, verderbnis]. Kieziy lependékek járunk, azok szereznek a nihek állat pok hálott és abban a pokhálóban meg terem a méty, az fel nevelkedik, fel meyen éppen a kasnak ezieziben, es ott ezínál magának liszket (OrvK. 69). Szembé-kötve ne rohamyon az métyre (Pázm: Kal. 32). Szent írának igaz értelmével ellenzölőnek lélek vesztő métyetül nyáját oltalmazni (Zvon: Post. 110). Júlok közönséges nyavalyája, mellyet métynek neveznek (Misk: AKert. 682). Az méty meg fölsz minden juhát (Zrínyi II. 21). Nem ismétül küldetett igaz pasztorok hanem alattomban bészuszt farkasok métyek (Matkó: BCsák. 63). Az ki franciscaba meyen, franciái metelt kap (MNYil: Irt. 181). Ő magának veszedelmes mélt szív-ki bédle (Ker: Préd. 763). Metelt [lyg] szed az egészséges juh a nyavalyástul (Fal: Szé. 536). Metely júhnak, dér virágnak [árt] (Fal: Vers. 913).

Mételyös: scabiosus Kr. [angesteckt, verderbt]. Nem falatozunk, vagy zaballunk a világi metelyes nyálánságokból (Pázm: Préd. 770). Az juh pásztorhoz nem illik, hogy az nyáját métyes helyen legeltesse (Alv: Post. 1607). Tscé kővesse a pásztort, ha métyes helyre vezetettetne is (Czegl: Japh. 33). Teln: Vig. 211. Métyes bűz (GKat: Títik. 412). Métyes tognakolyosítás, leginkább az ellenséges emberek gonosz társaságának tudatónétathatik (Csúzi: Síp. 215).

Mételyösöd-ik: scabie inficior Kr. [angesteckt werden]. Mihel hogy meg ne metelyösödjék (OrvK. 69). Nem sok idő alatt metelyösödni kezdettenek a juhok (Pös: Válasz. 92).

még-mételyösödik: scabie inficior, ovium scabie corripior MA. [angesteckt werden]. Nem az a kérdés, hogy ha metelyösötenek-e meg azoknak az országoknak lakossai (Matkó: BCsák. 115). Megli metelyösödet elmeje az eretnkségtül (MNYil: Irt. 221). Gonosz erkölcsökkel meg metelyösötenek (Mad: Évang. 807).

Metelyösít

még-mételyösít: inficio scabie Kr. [anstecken]. Gonosz társaság sokakat meg metelyösít (Zvon: Post. 1608). Gonosz é-

ártalmas tudományokkal meg-mételyösített, és csak nem halálra sebesített (Pös: Válasz. 117). A bíró hitét meg-dögletni, meg-mételyösíteni (SzD: MAr. 16).

Mételyösül: scabie inficior MA. [angesteckt werden].

még-mételyösül: ∞. Az bűnös embertől az több hűvec meg ne metelyösüllyene (MA: Bibl. IV. 154).

MÉTENG, METENG: ortica perijuncta MA. Meteng: eine gewisse gattung von nessel, Adami: Spr. Pervinea, clematis daphnoides; meteng (Beythe: Stip. 7). Meteng, anagy folyó (Fránk: HasznK. 17). Meteng, másik néven folyó tin, bonch (30).

MÉTET. Méte-alma, nyári és teleli, édes fűjér belü (Lipp: PKert. III. 143).

MÉTSZÉK, MÉTSZESZ, MÉTSZÉN: [quid facio? quid facis? quid facit? was mache ich? was machst du? was macht er?]. Ezt mondják sokszor: metzőnk itiben vele? (RMK. 1335. V. 65). Metszek én, vagy más, a predikátor tanításának mécseskéjével, ha előttem fűyeskedik az égő szövetnek? (Pázm: LuthV. 81). Csak te egyedül vagy-e okos? Metszsz, ha megcsalod, és enyi lelkeket vonszasz pokorra (103).

MÉZ (moz: MünchC. 18. méz: JordC. 36. KulesC. 35. méz Sylv: UT. L5. II. 146; mel C. MünchC. 18. JordC. 36. Méz-esimálás: mellificium C. Méz-esimáló: mellificus MA. Mézet szűr: mel a favis excrement PP. A mel mezeket gútt (DebrC. 206). Az metatlan comenicalonae keserűségös mergeről, az metan comenicalonae edőséges mezeről (Nádt. 6). Nemelyek ezek vala mezet (VirgC. 111). Egy föld mel, más föld méreg (Deesi: Adag. 59). A ki mézet akar emi, méhet állye előb meg (159). Mézetől: osus mellis (Pázm: Préd. 390 Kr.). Méz szag (Zrínyi II. 78). Mézet hozattam (MontME. 1220). A vigasztalások mézét a nyomorúságok epéjével egyediteni (Lly: Préd. El5b. I. b. Am Jónatás mézö-nyánant nyalatattatyák magokat (Csúzi: Síp. 247). Méze mártják minden igéjeket, mosolyog szemek (Fal: NU. 331).

[Szólások] Szép a szava mint az méz: Nestora eloquentia (Deesi: Adag. 12). Nem leányhoz illő módon viselvé magát, elküldetett volt s ez az Bodoki ekvén róla kapott a cigány mézbe (Ház. 1296). Mézzel folyó: mellidus MA. Tejjel mézzel folyó lett kövér földetek (Orczy: HlbtSz. 236).

erdei-méz: mel silvestre Kr. Bal: CSsk. 335. mel agreste Sylv: UT. L5. waldhonig. Egyél te is sáskát s erdei mezet (Czegl: MM. 216). Élete szent Jánosnak in ez vala, erdei mézzel s elődik vala, az sáska-eledellel s elődik vala (ElphKözl. IX. 171).

eresztett-méz: mel transcolatum, mel sponte dedum Kr. [trophonig]. Mút az ersztett méz, olly édes éneked (Fal: Vers. 907).

lép-méz, lépés-méz: favus C. favum mellis MA. JordC. 619. Lépés méz: favum Sylv: UT. 124. Azok hoznak eleyben fel syth halath és leph mezet (ÉscC. 125b). A mech Iupiternek lépés mezet wyu (Pesti: Fal. 80b). Egy rend lépés mezet szialan meglata (Bom: Ének. 590). Kár: Bibl. 1604. Egy rend lépés mezet sztyában meg föl. Kák: Sams. A3). Az hűzölködsékek édes, de mérges lépés mezt soha meg ne kóstollya, meg ne izlellye (Bíró: Únep. Bb). Eleutherist szóllatban gyermekégtől fogva rosszul neveltek, felszerült ifúságban is megkezdő kóstolni a féslett szabad életnek lépés mezt (Fal: NE. 78). Gyakorta mind azon lépés mézzel foly ajakunk s mérket forral szívünk (Fal: NE. 88). Mérge leszen lépés méz (Amado: Vers. 190). Füllákos lep-mézzel töltött zozinna (Gvad: RP. 57).

macska-méz. Még a ház gyantás, avagy méz, valami macskaméz a mint mondgyak (Com: Jan. 21). Az macska-

mézének olyan ereje legyen, mint a cseresznye gummijának (Lápp: PKert. III. 171. Nyr. XIX. 11).

maeskamézes. Az élő faknak levelei lehullának és nyobban ki-nőnek, a mézges [mezzés] maeska mézesektől kiválva (Com: Jan. 18).

nád-méz: saccharum C. Nom.² 25. zucker Com: Vest. 141. Nád-méz, tükör: saccharum PPBl. süveg-nád-méz: conus sacchari PP. Megj. battam Marthon deának, hogy nád mezet és veget és oda kylvő (LévT. I. 129). Iszláms deák azt mondá szóddal, hogy számunk való nád-mézet kiűljünk (Nád: Lév. 28). Végé három arani niomon szép fejer nád-mézet (Csanaki: Dég. 136. Land: FjSegis. II. 688. VeeTrans. 24). Nád méz egy süveg (Montrók. VIII. 223). Még az nád-mézet is zsákokkal hozzák 3 nagyságának (VIII. 365). Nád-mézet fahéjas boros kenyérről ítem csak (XV. 418). A mérget néha nád-mézrel hintik-be (Mad: Evang. 576). Nád mézrel vagy egyébb mézrel (Szakácsmest. 31). Az mikor ajaki beszédre mozdulnak: szép szavai között nád mézék is hullnak (Thaly: Adal. 1120). Az aszszony olyan mint egy darab nád méz (Mik: TLev. 18. lev.). O dolány! o nád-méz, o coffé, s indigó! (Orezy: KöltSz. 234).

nádméz: saccharo condito Kr. [zuckern]. Igen jó az utifűnek, csaláknak kifacsart leve: akár melyikből edgy esésével mézely vagy nádmézely-meg, és igyad (P: PaxC. 257). Savanyu vizet vagy csak tiszta forrásvizet, néha megnádmézelve, lőven ittam (Bethl: Élet. 187. GyöngyD. II. 140. Kr.).

nádmézes: saccharo conditus, dulcoratus SI. [gezuckert]. Nádmezes víz ital (KéMdipl. 32).

rózsa-méz: [rosenhonig]. A rosa meze akarmely reszeket meg erősít (ACsere: Enc. 235).

szin-méz: mel purum MA. acetos, mel acetum PP. (Káldi: Bibl. Psalm. 18. 11. Kr.). Édesbek a szinméznél és a lépszméznél (Hly: Préd. I. 310).

tárkony-méz. Nyavalyában főretennéd a tárkony-mézet, ha megártana s úrmós italokat vennél be, ha hasznokat érne-d (Fal: NE. 74). Mikor az orvos valami kis gyermeknek keserít ad be, tárkony mézrel meg édesíti a tsészének kerületét (Fal: NU. 301). A kevély a hazug ditséreteket fallya, mint a tárkony-mézet (Fal: BE. 590).

vad-méz: melicerium Nom.² 411. (Tel: Evang. I. 45. Kr.). Jánosnak az pusztában vadmézet kell enni (MA: Scult. 52. Pázm: Préd. 22. Kr.).

[MÉZEL]

még-méz: [melle condio; mit honig versüssen]. Mézeld meg az ezet (P: PaxC. 78. 257).

Mézes: mellitus, melleus, mellarius, mulsus C. [honig]. Kenyer hajis mézes falat gyanánt vagyon éhez embernek: *jejunus stomachus raro vulgaritatem PPBl. Mézes víz: aqua mulsu Nom.² 21. Mézes nyelvű: melliflans (Pázm: Préd. 156). Mézes szók: verba mellita (324. Kr.). Ehező gyomornak hēja zab kenyérnek mézes falat szájába (Kisv: Adag. 219).

Mézesít: mellitum facio Kr. [mit honig versüssen]. Ha kereszt és nyomorúság jó reátot azt mézesítetec, enyhítetec ez karátsoni örömmel (MA: Scult. 86). A szent írás menyeyi mézrel mézesített (Pázm: Préd. 390).

Mézesség: [dulcedo mellis; honigsüsse]. A halgatoknak zínőghen az edős izeknek mézesseget öttek vala (DebrC. 206).

Mézi: melleus MA. [honig]. Mezi edősseg (NagyszC. 118). Bezedeknek mezi edesseget nagy kevassaggal merejti vala (DomC. 7).

MÉZELKE: melissa hortensis, kerti méhű, citraonfi Kr. A mezei füvec avagy közép természetűec, avagy meleg természetűec, mint a kalmeca, apo sár mag, mezelke melissa, vitéz fű avagy agár meny (Com: Jan. 26).

maeska-mézelke: melissa Mel: Herb. 74.

MÉZGA, MEZGE: dulcedo arborum PP. [harz] Mezzonyalók, fahántók: *decorticatorum silvarum PPBl. A fönjén, myrrha, canfor nedvességi és mosgái [így] bizonyos előfának (Com: Jan. 21). A hársst akkor leutja, a' mikoron látja, telí vagyon mezzével (Ben: Ritm. 211).

Mézgál: [gummi foro; harz hervorbringen]. Mikor a fál, jól hánlnak, avagy mizgálnak [így] (Lápp: PKert. III. 19).

Mezzés. Gyantás, enyves, mezzés, szarkos: rosaceus PPBl. Az élő faknak levelei lehullának és nyobban ki-nőnek, a mézges [így] (gyantásoc, gummosis) maeska mézesektől kiválva (Com: Jan. 18).

MÉZGÁNC. Melissophyllum, citrage, melissa, mézgau-chy (Beythe: Nom. 6).

[MEZGÉRÉL]

még-mezgérél: racemo MA

Mezgérítés: racematio MA. Mezgérítés, ellagogyattott gerezd szedes, lőtskelés: racematio Major: Szót. Szőlő mezgérítés: racemus MA: Bibl. I. 221. Csne már az megl jobbulásac mezgérítésével jamborodgyunc meg (Prág: Serk. 829). A szőlő fejeket le-metzén, a mezgérítés avagy eslécsést a szegőnyeknek enged-ven: racematione pampelanus relicta (Com: Jan. 81).

Mezgérő: decorticator arborum PP.

MEZÍT: [nudus; nackt]. A köves vton mezith labbal megen (DebrC. 616). Ugy víkkel tölem mezdálbbál (LévT. II. 22). Az egész község előtt mezit fővel áll vala, csak egy hajszál 3 fejen immáran nem vala (RMK V. 257. 260). Vesel le szurdat, es mezit száral menny által a vizen (Helt: Bibl. IV. 79). Nem szükség az orákra szabott inásdugokat köz helyen elmondand, a mikor azokat magdiban, mezit fővel, avagy térdén álva elmondottad (JesTítk. 179).

Mezitelen, meztelen (Mezehtelenhig 1278. mezehtelen MargL. 2. mezihtelen VitéC. 82. mezehtelen MünchC. 62. mezehtelen ThewrC. 14. ÉrdyC. 110. meztelen Tel: Evang. I. 27. meztelen Czegl: Dég. Előh. 117. Mik: TLev. 239. meztellen TibC. 55. meztelen ThewrC. 283. meztellen Ozor: Christ. 161. meztelen Sylv: UT. I. 159. meztelen Fél: Bibl. 44. meztellen * KazC. 110. meztelen u. o. meztelen Zvon: PázmP. 232. Zrinyi. I. 168. II. 39. 112): nudus, implumis, deplumis C. [nackt]. **a** Mezitelen ködmön: reno MA. Meztelen-fegyver: gladius strictus, vaginā vacuus PPBl. Meztelen, és nem szőrös: nudus et non hirsutus Com: Jan. 46. Mezehtelenhig 1278. (CodPatr. VI. 228. Nyr. IX. 106). Kiknee feice mezehtelenec: quorum capita nuda sunt (DeesiC. 112). Mikepen mezihtelenihitetel meg te, ki a mezihteleneket meg ruhazod (VitéC. 82). Ciliom foliochakakat mezehtelen lusan zokot vala viselhy (MargL. 2). Ha lat vala mezehtelen chondras zegent (59). Mezehteleneket meg nem ruhaztam (VirgC. 10). Meunek vala mynd nyayan mezehtelen labakkal (DomC. 106). Meztelen labball indula útára, meztelen fővel váras kapujára (RMK. II. 47). Meztelen főnel auagy süvegtelen (Helt: Háló 250). Meg esmeréc meztelen voltokat (Valk: Gen. 3). Szomnyuhozunk, mezehtelenec vagyunk (Tel: Evang. II. 119). Oly meztelen mint az eger (Deesi: Adag. 3). Meztelenet foztami: canem excoriatum excoriare (103. 28). Meztelen fővel járjon: habebit caput nudum (MA. Bibl. I. 100). Meztelen labball jártak, de azért fa cipelyösben (KCsipk: Pápst. 276). Légyen bár isten ittölje dolgomnak, ha annyit nem kívánék tűrni-szevedni,

mezei katonasereg, udvarnépe: satellitum principis (Com: Jan. 140). Mezei tanító [ki a mezőn tanítja a katonákat] (Laskai: Áps. 362). Mezei hadaink is alkalmasint kijöttek, de az gyalogosan sok vagyon oda be (Nyr. VII.320).

Mezőcske: agellus, rusculum C. [kleines feld, kleine wiese]. Émek vanna futa egy kys mezevekre (Margl. 128).

Mezős: agrosus MA. [feld, eben, ebene]. Elindulanac a mezősn: profecti sunt per campestria (BécsiC. 21). Iazoknac mezősin: in campestribus Philisthim (237). Kyk lakoznak a mezősn: qui versabantur in campestribus (JordC. 304). Mezős földön lakoznak vala (312). Mezős helyen, kőmér helyen terem (Mel: Herb. 67). Mezős hely: locus campestris (Káldi: Bibl. Luc. 8: 7. Kr.).

Mezőség: locus campestris, planities MA. [ebene]. Az mezősegre: in loco campestri (JordC. 539. LevT. 192). Kie az mezősegen es kietlenekben lakoznak vala (Mon: Apol. 260). A Moab mezősegin: in campestribus Moab (Kár: Bibl. I.140). Sic mezőség: planities (Kár: Bibl. I.159. Zrínyi. II.182).

Mezőségös: [plannus; eben]. A Jordánnak mezőségös tartományába önté azokat a király (Káldi: Bibl. 301).

1. MI (miv IJB. mye LevT. 153. 51. 55. nye nekewnk 29. m Sylv: UT. I.5. 7. Helt: Krón. 8: nos C. [wir]. **a**) Kie ozuc, niv vogmuc (HB). Ha ysten ev mun uolna, ny es benne hynit elhetneyn (KönigsT.). Kytewl myes malastnak ayandokat vovewk (EhrC. 52). Myys, kyk my te k[egyelmed] zolgay wagyvuk, egymassal erwl zoltvuk (LevT. 122). Azon test, ver, ezont ő, az ki mi vagyunc (Born: Préd. 259). Nem áltózhétünk-e mint ari-aszszonyok pontziionszinben (Fal: NE. 83). **b**) Mi félélünk: nostra farinae MA. Terumteve miv isemucut adamut (HB). My atyank: pater noster (JordC. 370). A my wryvuk (ÉrdyC. 305). Minden mi emberi erőnc az elmében es az testben helyhezett: nostra omnis vis (Decsi: SallC. 1). Az mi szemeyiinc [Holofernes mondja maga felől, plur. majest.] (Kár: Bibl. 1497). A mi kontyunk mi gondunk (Fal: NA. 128). **c**) Mi ellenőnk: contra nos EhrC. 30. Mű velőnc: nobiscum MünchC. 16. Boezussad mynekewnk ny veetetynketh: dimitte nobis debita nostra (JordC. 370). Mykoron emberek tamadnanak my raank: in nos (KulesC. 223). Az mivelőnc lakozo isten az az (Manuel (Fél: Tan. 252). Kichoda fordéttya el minékünk a követ a koporsónak autájáru (Tel: Evang. II.1). Érezűc meg mi közöttűnc, mtsoda légyen leg job (Kár: Bibl. 532). Senki minállunknál jobban nem tudgya, mi vagyon szívűnkben (Pázm: Kal. a3).

Mink (minkét: nos BécsiC. 87. MünchC. 50. Hofgr. 51. MA: Bibl. V.60. minköt Sylv: UT. I.13. minköt Illy: Préd. I.179): nos Kr. [wir]. **a**) Mink ebben el jartvuk (RMNy. II.335). Mink: nos (Hall: HHist. L73. Hall: Paizs. 39. 234). Mink lőnk nyertesek (Thurzó: Lev. II.21. Mik: TLev. 60. Bél: Comp. 39). **b**) Nem nytya meg nekewnk de allat mynkett az hauan es hydegen (EhrC. 30). Te minkét elvezet de ez vilagnac kirala mfnket felkőlt (BécsiC. 87). Zabadoh meg mynket gonozthwl: libera nos a malo (JordC. 370). Voné vtannad minkeeth (SándC. 5). Salamon ynt mynket (ComC. 1). Kivel isten minket zeretőth (NagySzC. 326). Nem akaryuk azt hogy minketh te bíry (VirgC. 66). Igen zeret minket az vr isten (95). Vyomnan nemzet minket (Born: Evang. III.218). Holot penig minket papistaknac hyunac, soha sem hittanac az előt bennünket (Mon: Apol. 15). Abraham nem tud minket, es Israel nem esmér bennünköt (Gyarm: Fel. 165). A gyenge szellő, midőn lengedez, éleszt minket (Com: Jan. 10). Azért isten kereszteckel, sanyargat minket terheckel, hogy megtartson mind bennünket (Uj: HÉnek. 36). Áldgyon meg az isten, ki minket teremtet! fel földi nemesség bort így köszöngtetett (Orczy: Nimf. C6b).

Minkéz: [„mink” sagen] Mit mink-esz? talám tóth vagy? mi volna az, legény, magyarul (Czezl: Tromf. 12).

Min. Békéséges legyen min közöttünk (Tel: Evang. III.177). [Vö. min-magunk]

Minnén (mēnēn BécsiC. 11. 98): [noster; unser]. Mynnen ydvesseghwuk (JordC. 356). Az mynwen testewuknek ydulatybol tanytatunk (VirgC. 137). Az minnen atyank (Born: Préd. 29). Az minnen fele ember (29). Minnen okossagunk (261). Meg szominhoznan minnen virűnket draga penzen iszne (Born: Ének. 133). Az minnen gondolatinc vadoltanac egymás között bennünket (MA: Seult. 70). Ez sintsen az minnen hatalmunkban (326). Szólom kellene az minnen közöttűnc való szakadozásról (1084). Minnen szívűnk ne vādoljon bennünket (GKat: Váls. II.323).

Miénk (miēnc Helt: Krón. 91. myjēnc MA: Bibl. I.330. myjēnc Megy: 3.Jaj. II.6. Pös: Igazs. 415. myerwk? DomC. 108. mine? Helt: VigK. 4: [unser]. Miénk: nostri MA. **a**) Miene ležen ő örök: habebimus hereditatem ejus (MünchC. 53). Az ő ziletése a miünket meg tiztiza (DebrC. 58). Miēnc az víz: nostra est aqua (MA: Bibl. 123). Vör-ontás-nélkül, kevés munkával miénkē tehettyük (Pázm: Préd. 974). Pomerániát és Prussiát miénkē tévők (Liszy: Krón. 157). **b**) A miēnc az mit talaltanac az anyaszentegyházban meg tartottac (Mon: Apol. 3). Akar árvaság, avagy az miēnknece halála kirozozon (MA: Tan. 713). Hagyigaltassá a miēnket (Czezl: Japh. 32). Az vízi várost az miēnk megvették (Thurzó: Lev. I.169). Még az hóstádban is miēnk nem laknak (Zrínyi. 53). Leidmericzuel valami kevés victoriát reportáltak a miēnk (Ilaz. I.288).

2. MI: 1) [interrogativum] quid? quidnam? C. [was?] **a**) Latiatnc zuntuchel, mic vogmuc (HB). Mibe szatit? in quo salietur? (MünchC. 21). Myt gyvuk? quid libemus? (JordC. 43). Myt testek towaba? quid amplius? (368). Mydōn zeutōth iol tuez: myth myuelkōdōth (SándorC. 1). Myn ysmerhetý meg (ÉrdyC. 622b). Mongyad meg nekem az igeket, hogi myk legienek azok (VirgC. 43). Mit külembcz az ő testamentom az vytol (Helt: Bibl. Id). Minec vala a hét barany? quid sibi voluit septem agnae istae? (Helt: Bibl. I. J3). Negyed része esic 4 forinton? kérdem egy fertály min esic benne? (Helt: Arithm. II.3). Mi látny mentőc ky? (Kules: Evang. 29). Lássátok emberek, mit fog rájtatok a világi lüaszok emlékezeti (Pázm: Préd. 3). Vallyon mit gondolok, hogy mond amuz úr, ama dús gazdag? (16). Parancsolák, hogy adjak be egy kis írást, hadd lássák kezemírását, mi aránt van (Mondrók. VIII.310). A felesége tudtára adja, hogy miben vagyon a jószág dolga (Mik: TLev. 68. lev.). Nem tudom mit kong az orra, mint a fa tariszna (Kisv: Adag. 143). Tilalmas mulatásra, és mondottam-mire osztja életét, költi ősi kereseműnyét (Fal: NÜ. 273). **b**) Myt neezed az zalkat te atyadfiyanak zemeben? quid vides festucam in oculo fratris tui? (JordC. 372). Mit sirz? (KazC. 51). Kerdy, hog mith sirna (RMNy. II.26). Senki nem lát engemet, mit félhéc? (Kár: Bibl. 1666). Az mit meg nem fogtál, idő előt mit mellestet? (Zvon: PázmP. 209). Magud mit rotyed el? (MA: Bibl. V.6). Fiam, mit tselekedtél így velűnk? (Pázm: Préd. 193). Mit kevelkedic hát? (Czezl: Japh. 108). **c**) Mijével s miért vagy mi okon olly erős a hit? (Megy: 3.Jaj. 12). De mie vagyon az igazságunk a gondviseléssel? (Illy: Préd. 128). Minn vagyon nekem nálad az égben? (Bíró: Angy. 152). **d**) Mi módon: quomodo MA. My allath ember? quid est homo? (KulesC. 12). De my oka, hogy naponkeed eeltyen zomorwn yarz? (ÉrdyC. 338b). My ydőben teree hazához? (510). My gondom vagion? (VirgC. 20). Gondola aztli hogi meg keserűce, mi dolgos volna (51). My zyksegh ez nagh pwyztaban emy kewesen laknonk? (LevT. 1272). Twdakozyk wala tewlewk, ny idewbe ielent volna meg az chyllag: exquisivit ab eis, quo tempore stella apparuisset (Pesti: NTest. 31). Mi beszid ez? quis est hic sermo? (Sylv: UT. I.138). Mi egenessighe lehet az Christus-

nah, az Belialul? quae concordia Christo cum Belial? (H.17). Mi dolog, farkas wram? a mint én eszembe veszem, nem jól költ köllessed, bizony igen meg szakadozott a subád (Helt: Mes. 257). Fekede Jacob: mi szükség...? nem est, inquit, necesse (Helt: Bibl. I. 34). Tudgyae, mi izi az húmme rántotési (Bom: Préd. 7. 216). Mi vegre tanadot fel az Christus? (Fél: Tam. 275). Meg mondgya, mi módon kell magokat vischnie (Kár: Bibl. I.179). Mi akaratul vagyon? (MA: Scult. 772) Mi formán ugatya az oroszúl? (Matkó: BCsák. 238). Mi tájlam? melyik esztendőben? (186). Mi helval lehet az ember, a ki istent megtalálta? (Hly: Préd. I.139). Höl bódosunk vagy mi földön vagyunk (Husz: Aen. 21). **e** Mi jó a földön jární (Mik: Tlay. I. 2) [infinitivum: aliquid, isic quid; was, etwas] **a** Nem twa egyebet myt feléhy (ÉrdyC. 619). Óh éhes kedves Évikám, de ha csak harmadnapj járó föld volna köztünk, bizony se kik, se nik, se semmi meg nem tartoztatna a szép szemeidnek udvarlásától (Égyed. 1880). IX). Óh házám, lenne már éretted koporsó én házám: csak mi jót tehetnék véled egyetemen (Thaly: Adal. I.72). Tapasztalunk náit illyest (Csúzi: Síp. 31). Hogy életed boldogul folyon, ne tsak egy-mitől függön (Fál: UE. 133). Jobban kellett magát a közönséges mi, míg új, hogysem a ritkaság ha már ó (Fál: UE. 197). **b** *a*) Ha kedyglen ky myt keér theved, azyad neky: qui petit a te, da ei (JordC. 368). A kynek mytel tartozd, eleget tegy neky (VirgC. I). Mind az egez vilagon hol ny hamis eretne, nihaun valo latne, hypocrite lesznek, fel tanaztia a satan (Mel: Szám. 506). Az ki nüt kíván, azzal álmadoz (Deesi: Adag. 106). Ha nüt nem néznék: ni pater osses (Deesi: Adag. 137). Az ki iot eszeleke-sze, Christussal eszelekezi azt (Zvon: Post. I.117). Ha mire szükséged vagyon: világ végéről is meghozattya a pénz (Pázm: Préd. 356). Valahol mi rajtok firténik, mindent akarcu és jó kedvel fogadnak (Matkó: BCsák. 121). Ha miha hazadtam, vesd szememre, verd torkomba (Kár: NA. 300). *z*) Ók tugglak ha mi gonozt en mondottam (VeszprC. 72). Ha valaky ny kart teth volna (LévT. E.112). Ha mi karat lattya (Bom: Préd. 555). Borotuallya el minden szórit, egészen, valahol mi szór vagyon rayta (Kár: Bibl. 1109). Ha hol tób mi effle hihákat találz (Zvon: Post. I. 1). Ha mi nehézséged van, mondd meg (MA: Scult. 579). Ha mi durasod nehézségé lézen is: siquid asperitatis erit (Com: Jan. 2). Ha tsak mi olly fő emberrel valo beszélésis neki tsinogattyák az emberek magokat (MHeg: BTam. 84). Ha mi ollyat e munkában látsz, a mit... (Foly: Schál. 2). A nagyzó elméket sokszor tsak mi kordé ellenséges megjádztatja (Misk: VKert. 36). Tsak mi kis tsatantását hallják is, menten egyfő futnak (205). **e** Mikor az fa kopán nénee, és egyé fa szerszámua igen be szorult az dugóya, eső leszen hamar (Cis. G.2). De vízzel nyíval és legyezőssel megdöszik (Mondrék. III.109). Erről való értelmét irásból mi fel jegyzem (Toln: Vig. Előb. 13). **z**) [relativum] quod MA [was]. **a**) Kynek vagyon, adatyk hyncky: kynek kedyg nynezen, es any latathneok lenny quod habet, az es el vetetyk howthwle (JordC. 393). Amít fogatum, meg nem teljesítetem (VirgC. 5). Minden eremenel, nyíval telete (39). A kedyk folyel' állitya magát, hogysem a miha vagyon (Pázm: Préd. 57). **b**) Mondel, nio vala: omnia, quae habebat (MünchC. 18). Mond, mid vagyon: quae habes (19). Köz egymással a miék vagyon, a barátosoknak (Pázm: Préd. 1109). Oda nyugtyia, az nice vagyon (MA: Scult. 121). Én lopó voltam és étszákal lopásommal szerzettem a mim vagyon (Hall: Hlist. II.214). **e**) Amy keses morhaakat nahala (KazC. 55). Te kezegmednek any kezesth vetyk, kyn to k, meg elegozyk, avag ny keses vagon, te kezegmednek kapatalna mynd erwke kowihem (LévT. 178). Az mi kesesen megumattatok, az isten akarattia szentit irjatok (Abig. 16). Vyttenek ki egy átalagbelia mi kiesin dözmbor volt (KöcskTört. II.79).

[Szólások] Mi énis ember vagyok, s tartom is ollyannak

magamat mint te vag: ipsa etiam dea sum, genus inde mihi, unde tibi ortus (Deesi: Adag. 231). Paule! mi annál inkább megharagvetne egy! mert (Czegl: Japh. 72). Mi mind nyakában forlittya isten ezeket a jesutának (133). Mi őrdéget ezínál (Helt: Mes. 369). Monda a farkas: Hona marad a maradéc étee? Fekede a komondor: Mi patu ar maradéc? nénezen ott semmi effleében (312). Mi patu ar járnál ott? (Helt: Krón. 82).

akár-mi: quodcumque, quidvis PP. [was immer, weli immer]. Akar ny nagyly gyge leend (ThewrC. 138). Akarmi helnek onnan aduának nevet (RMNy. II.15). Mind roa halgya ó akar nüt mondgyanak: caput sine lingua (Deesi: Adag. 78). Akar mi későre legyen, ezek legyen allandó s jó (231). Akár-mi kúsiny dologból irigységre, bosszú kívánsára okot talál (Pázm: Préd. 51). Akarmi legyen az, az min hamissan megesküti (MA: Bibl. 192). Akár mi követélség utálatos ó előtte (Zvon: Post. II.288). Margo, szüle akárminék (Com: Vest. 135). Csak immel-ámmal akar akármit eszelekedni (MónOkm. XXIV.186). Az isten szent, ki nem enged magával akar mi moksot is közös-sülni (Ker: Préd. 162). Akar ki ellenfene akar mit pattanezon, mind igaz az mi bűnűne (Hlyet: Jephata. 12).

hol-mi: I) [quidam, quodam, quoddam] Hol mi ezelezo-szo miatt (Bom: Préd. 203). Hol mi előzö katrokat rea tanazt (517). Tanitsa meg őt hol mi jeles dolgokra (Hall: Hlist. II. 66). Gyermekekben katzgyva néznek holmi tsintalanságot (Pázm: Préd. 34). Holmi hitván legyen s apró madárkák (Misk: VKert. 281). Magunkat holmi modokban és formákban keverjük (Patak: Reg. 102). Az ó embertől is esnek holmi sokszor magok hire nélkül (MónOkm. XXIII.94). Évegekről, és holmi egyebekről is (VetTrans. 28). Holmi régi elromlott épületek (Mik: Tlay. 33). Noha holmiha által lássam is a magam szerencsétlenségét... nagyobb az öröömöm, hogy... (Mik: MulN. 58). **2**) reuline, vasa, utensilia, suppellex, v. res variae speciei SL [sachen, geräthschaften, gepäck]. Holmijén kapdosván (TKis: Pam. 7). A leveleket, síveget és holmát elhagyván, a késérök mellől eltűntek (Szal: Krón. 397). A szegot falra szokták felverni: melyre holmit fel-függesztenek (Bod: Lex. 173).

ilyen-mi: [aliquid] hujuscemodi; so, etwas. Tsak ilyen-mi élik a világot (Fál: NE. 1). A tanul, forgott uri szemé-lyekhez nem illik, hogy ilyen-mi éljék a világot (Fál: NU. 311).

né-mi: [quodam; etwas, irgendweli, irgend ein]. Nemy ewdwobem: quodam tempore EhrC. 9. Nemy keveset: aliquantulum 10. Nemi kevesse: aliquantul 83. Olvassan nemi irasokat (DomC. 56). Tezen vala nemi vigasagot (VirgC. 78). Jo illatu nemi funak magua (19). Vadamok ott nemi firtak, kik (Sylv: UT. 188). Nimi előt száll ó roa, off mint egé nag tiszta ruha (178). Nimi gonosz emberek: quidam mali homines (II.135). Egy néműdő figy nihaun szép fia születet (SzFähr: AmAif. 16).

némiképpen: [quodam modo; gewissermassen]. Agyban, nemiképpen nyugodalmak megföldelen bekonye (DomC. 5). Nemyképpen ysmeryék (ÉrdyC. 97). Mykron az erek életét hordozzok ny zywukben, ymaran nemyképpen nem wagywnk ez yvilagon (179). Nemyképpen hasonlatlan volt egyéb emberekhöz (526).

némikor, némikoron, némikort: I) subinde Kr. [hie und da, zuweilen]. Némikoron ez mondol trater Less lata zeut Ferenczet ezemere föwltwl felmeletheny; nemikoron latta ewtwt felmelethetly taknak teyeyere, nemikoron latta ewtwt ezeme magussaga felmeletheny (EhrC. 61). Vezetek ezetlebe nap kezoth valo ezetlebe, es erchelet nemykoron layth embere, ky az fylth terendette, nem habes késztöl' 251). Némikorth tancitwanynak mondwan öket, nemikorth tyaynak, nemi'

koron baratynak (WinklC. 152). Kemonb ruhakat és menykoron cilicim foltochakat zokot viselny (MargL. 2). El kel hadny hazat menykoron (CornC. 150). Ne mikor hén lőt tiz száz ezereben, ifiakkból rendelt mast azoe helylyében (Gosárv: MagyB. Biiij). **2)** [aliquando; einmal, irgend einmal]. Vevének el menykoron az tob zyzek ees (ÉrdyC. 150). Az el nyilt ideben menykoron wytek wot el az ō zolgay az en zenamat (RMNy. II.29). Némikor Nőé felserkene, hogy kimenőnek (Tin. 264).

némínēmű, némínēmű (*acmū nemū* MargL. 5, *nemecnemec* HorvC. 100. sat. CornC. 28. *nemū nemū* KBárf. 1593. Av3. *némū nemū* képpen Laud: Ujsegit. II.203. *nemū-nemū* képpen Pázm: KT. 19. *némínēmű* Mad: Evang. 66. *némū nemū* Gvad: FNót. VIII. *némínēmű* EszT: IgAny. 65): quidam, aliquis MA. [ein gewisser, irgend ein]. Némynemew kevekrel: de quibusdam lapidibus (EhrC. 7). Meg teccie némínēmű szőzről (TelC. 59). Mert elszolt vala nemū nemū malaszt az ev orchayaban (MargL. 5). Nemū nemū leugel hercegnak akaryak vala adnya, lazassagra (30). Vala egy időben nemynemew jambor ember (ÉrdyC. 338). Némynemew wton yarotwl zeplőben eseeek az gazda leánya (339). Némynemew idwn twrtunek ilien dolog (VirgC. 15). Az szeretet némínēmű szízekben meg tapasztaltat (Pécsi: SzázK. 27). Eszt némínēmű eset erre inté (Bes: HÉnek. A4). A rettegésnek némínēmű erőszakát szenvedgyük (Illy: Préd. 25).

[Szólások]. Egy nemynemew azzony allath: mulier quaedam (JordC. 551). Ywtanak egy nemynemew vyzhez: venerunt ad quendam aquam (735). Eg némínēmű napon (TihC. 22). Egy némínēmű ember vtra menvén: homo peregre proficiscens (Helt: UT. G5). Egi némínēmű ember szőzről vala vaczor. Luc. 14. (KBécs. 1572. B5). Egy némínēmű napon: quadam die (Kár: Bibl. I.512). Vala egy némínēmű koldusis kinek Lázár vala neve (Lép: PTük I.1). Egy némínēmű szigetbe kell pedig jutnunk (Illy: SzÉlet. II.37).

némínēműképpen: [aliquomodo; gewissermassen]. Az Christus érdeméért adatott segítségből áradott jó cselekedeti embernek, némínēműképpen érdemlik az bűnök bocsánatját (Pázm: Kal. 330. 702). Ha a lélek laborúságokkal némínēműképpen meg nem szótatatik (Illy: Préd. I.31). Ki a vétkezőt meg nem feddi, némínēműképpen hogy vétkezzék inti (Lst2).

némínēműség: *accidens* C. Nem állatbéli, hanem tsak némínēműségbeli hasonlatosságot ígért a kigyó (GKat: Titk. 62).

sém-mi (*simmi* DebrC. 68. sat. *simi* WeszprC. 68. *sonnemī* ? RMNy. III. XIV): nihilum, nil C. [nichts]. Még semmi: nihilum; nem semmi: momentosus C. Semmi ahhoz képest: nihil aliae civitates ad Crotonem MA. Mást semmibe hájtó: superciliosus PPB. Semmi ember: homo obscurus, terrae filius SL. Neuzen semyn hanem csak engalya ruham (EhrC. 46). De maga semmin nem kerdec: nihil tamen interrogantes (BécsiC. 32). Semmivel vag küszeb: nequaquam minima es (MűtchC. 16). Semmi ol' fedezet, ki: nihil est opertum, quod(32). Semy az: nihil facit (JordC. 427). Semye lenek: ad nihilum redacti (721. 724). Semye tezy wketh: comminet eas (KulesC. 63). Semy vagok: nihil sum (TihC. 4). Semí nem wala (PozsC. 5). Ewnekyk semyt arta (ÉrdyC. 551). Mykoron semy nem kelne benne (337). Az frater kedeeg senkynek semyt nem zool vala (339). Az fvdiek semik az meniekhez kepest (VirgC. 99). Semy modon (RMNy. II.22). Masut is megh fogják wenny raytunk, wj oztan az mi zabatsagunk semminek walo lezen, jól lehet Acatus nem vannak, hanem hyd beernek hyya az megh weteltt (RMNy. III.113). Semmine tartottuc mind őket (Born: Ének. 199). A szel mind el funa es mind semmié lón (351). Az tudomány az hitnek igassága nélkül semmi sem (Toln: Vag. 28). Senki olytant nem cónált semmi országban: tale quis non est factum, in universis regnis (Kár: Bibl. I.314). Nem fél tőle

semmit (MA: Bibl. I.13). Semmi ember nem tudhatya: nemo potest scire (L98). Semmi dolgot ne cselekedgyetec: nihilum opus facietis (I.104). Sem az alattomban való jó intésen, sem az nyilván való megfeddésen semmit adnac (MA: Scult. 210). Az istemek törvényében semmit meg nem tarthatunk; és lehetetlen, hogy ennek eloget tégyünk semmiben (Pázm: Kal. 205). Magunktól semminél és bűnül egyéb mints bennünk (Pázm: Préd. 57). A tudatlan új gazda, ha olly földet lát, semmire bűtsüli (26). Semmiből lett semmi (68). Illy semminek tart minket (Zrínyi II.180). Semmi bűcsüfletbe vadnak (Alv: Post. 96). Semmi, sokmi ember (ErdTört. I.9). Nem is látom, hogy itt az portán az ellen semmit mozgódhának (ErdTört. II.140). Semmit ne fély (Hall: HHist. II.306). Kinyok semmik (Illy: Préd. I.554). Semmi emberek: nulli homines (II.177). Semmit nem mást akart jelenteni, hanem hogy (II.3). Semmi keveset, hanem igen nagyokat vétkezett (II.474).

[Szólások]. Semminélis semmib es hazugnalis hazugb vagy (Tel: Fel. 196 Pázm: Préd. 65). Semminél semmibb az, a mire építik ezen elbizakodásokat (Fal: NU. 348). Ne legyen semmi kő zed aul az igazzal: nihil tibi et iusto illi (Helt: UT. II.4). Szíve igaz minéműsége semmi löttképpen el ne tünjek előle (Fal: UE. 412).

[Közmondások]. Fogd az semmit, s tarts magadnak: cape nihil et serva bene (Decsi: Adag. 306).

sémmiként: nullatenus, nullo modo SL. [durchaus nicht]. Semmikent nem akarya eletet meg iobbetany (HollPréd. 13).

sémmiképpen. Semmiképpen nem: nequaquam, neutiquam C. hand MA. minime Com. Vest. 136. nequaquam BécsiC. 50. 75. [durchaus nicht]. Semy keppen nem vag kysseb: nequaquam minima es (JordC. 357). Semy keppen ne eskwly: non jurare omnino (367). Zent Vyd semykeppen nem akarnaa (ÉrdyC. 337). Semikeppen nem lehet ez (VirgC. 81). Semmi képpen ne menny által az én földemen: non transibis per me (Kár: Bibl. I.139). Semmiképpen azt elmulatni nem igyekezőne (Zvon: Post. I.17).

sémmínég: nullatenus ACsere: Enc. 232. Kr. [gar nicht]. A semmineg nem draga kővek homalyosak (ACsere: Enc. 254).

sémmi-némű (*semmit nemű* Századok XI.419): nullius species, generis SL. [gar kein]. Zúenec semminémű zezese nélkül megen az zo zarent való imatsagra (VitkC. 5). Semy nemew evangéliomban iruan nem lelyevk (CornC). Semimew embertwl nem féltek (VirgC. 47). Ne kíványad az te felebarátodnac semminemű marháját: nec concupisces proximi tui omnia, quae illius sunt (MA: Bibl. I.67).

sémmire-való: homo nanci, flocci, nihili Kr. [nichts wert, nichts nutz]. Őseinknek jósága semmire-való reánk nézve, ha mi magunk-is jók nem vagyunk: nobilitas et bonitas avorum et cognatorum non valet, nisi fuerimus nos ipsi boni (Gyöngy: Char. Előb. 10).

[sémmid-ik]

mög-sémmidik: exinanior. Ő zeprőő nem semmidet meg: faex eius non est exinanita (AporC. 30).

sémmis: nihil, nihili, nullius momenti MA. [nichtig]. Semmissé teszi: nihil facit, annihilat MA. Az fejedelem-is, az mely adomant egyszer meg adot, sem ő maga, sem nassal megh nem masolhattya es semmisse nem teheti (Ver: Verb. 74). Semmissé teszi reménységét (MA: SB. 75). Mert, a mely hit, jó cselekedet nélkül vagyon, hóltnac, haszontalanak, semmis hitnek nevezi azt az sz. írás (Pázm: Kal. 757). Nem teheti a szombat-ról való parantsolatot semmisse (Magy: Bayle. 493). **2)** [zero; null] (MaróthyGy. Nyr. XIV.364).

[Szólások]. **Semmissé hagyta** [minden vagyonát elvette, semmijét sem hagyta meg, XVII. száz. (Nyr. X 469). Engömet és az ő kegyelmességéből közzülök ki nem hagyott, semmissé nem tölt (Tin. 4). Hogy semmissé tégyen, nem gondoltam soha (Thaly: Adal. 1207).

semmiséd-ik: in nihilum vertor, pereō Kr. [zu nichte werden]. Mi miányjain semmisédlünk, és el-fogyunk, ha meg vonzza kezétőlünk az isten (Pázm: Préd. 66).

el-semmisédik: ~ Igy ez a kötés magától el semmisedett (Fal: TÉ. 732). Mikor az asszonyom tékozló, könnyen elsemmisedik ott az ősi maradvány (Fal: NE. 24). Lerogyon ez a nagy ország és véle egyetemben elsemmisédte, a kik benne bízottak (Fal: NA. 211).

semmisit: annihilō, aboleo, casso Kr. [vernichten] (Zvon: Post. 1184. 527 Kr.).

még-semmisit: aboleo, casso Kr. [vernichten]. Még semmiesítet ennen magát: semetipsum exinanivit (ÉrdyC. 48).

semmisül: exinanior DölbrC. 215. [zu nichte werden]. Elsemmisül ky tekeetlen vagyon: evacuabitur quod ex parte est (ÉrdyC. 97).

semmiség: nihilum, vanitas, inanitas SI. [nichtigkeit]. Az én semmiségemnek mélységébe el merül (Pázm: KT. 202. Tof: Zsolt. 586).

[Sémmit]

még-sémmít: annihilō; vernichten]. Kenékeztet magatocnac kenéket mölben, hol sem rosda, sem mol megnem semmít (MűnchC. 24). Még semmítetettete istenek parancsolattal: irritum fecistis mandatum dei (12).

vala-mi: **1)** aliquid C. quodpiam MA. [etwas]. **a)** Ty nem twttok wadanyt: vos nihil scitis (Pest: NTest. 213). Mind hinni s mind eslekedni kellene valamit, a mit az yr isten nyilván adatott az hívek eleiben (Pázm: Kal. 457). Az előhozott második bizonyosság, ha valamire kell, azt mutattya (708). Soha valami nélkül istent engesztelhetlené nem teszi, mint az egy kétségbeesés (Illy: Préd. 14). **b)** Ez keap valami okert ez elastrontwl el vitetvt (DomC. 100). Valamj hodolt embereket fogdosnak el (Hévt. 1284). Im valami esikokat küldöttem, kd költse el jó egészséget (LevT. II.219). Az macedonia Miklos valami sereget zytte köz emberekből (Holt: Krón. 76). Vgiam ezon nap valami nehessegethis hoz maganal (Kibcs. 1572. 62). Valami módon: aliquo modo (Kár: Bibl. 1178). Valami elonitit: viri illudaci (1315). Nem menté ti hozzátoc valami igazság szerző ember (1460). Hogy valami-módon meg ne hallatoc: ne forte moriamini (MA: Bibl. 13). Valami kevés pogányoc (112). Főze valami pépet: coxit pulmentum (122). Nem kell itt valami variáló guggolást eszmellenfűne és képeznűne (MA: Tan. 144). Ha valami úton módon közliköz helyet, kegyelmez kezéhez bocsátjuk (Gér: KárC. IV.108). Az elefánt másképen nem alhatik, hanem csak valami nagy nához támaszkodva (Misk: VKort. 25). Alig téven valami egy torulást, szerte széllel szaladott (RMny: MonH. 1114). **c)** Fel-fordulok valami kevéssé: subterfugio PP3. Nedves és meleg valami kevéssé (Mél: Herb. 1). Valamikevéssé enyhődik (MA: Tan. 9). Valami imigy amugy, kedvetlen, mintegy kételességből meg mivelhee ugyan valamit (Tyuk: Józ. 59). Nem csak valami muldom tekintette-meg a togyokat, hanem szorgalomatosan megsemmisítte (205). Avagy csak az külső sátor építésére valami kevés kezeskezért vilt még fel kisebbik fiam is (Nyr. XIV. 463). **d)** Valami három ember: tres aliqui PP3. Wallany 400 forintara pozora vagyon zevelysege (RMNy. III.39). Haugomban sokszor káromkodtam, teremtettem ugyan életbenem sem szikozódtam valami tíz vagy tizenkettőnél többet,

de egyéb mindenfelet bőven szórtam (Ház. 1219). **2)** quodcumque, quidquid C. quidvis MA. [was immer, was]. Minden irgalmasság és törvényen kívül rajtam valamit elkövetni akarok, elkövetek (LevT. II.347). Mindent, valamit másdságtokba kértes, vésztet: quaecumque petieritis in oratione, accipietis (Hévt. UT. F3). Valamiről istennek igereit vagyon, be kel tellesedni (Fél: Tan. 516). Valami lút kőől vagyon, bűn az (Vás: CanCat. 509). Mindeneket, valamie vagyon: omnia, quae possidebat (MA: Bibl. 136). Valamijec volt, elhoztac: omnia, quae habebant, adduxerunt (144). Valami igazság vagyon a pogányok könyveiben, isten tanításából vagyon (Pázm: Préd. b). Valamit egyebet mivelünk, csak barmokkal köz számárokodás (Pázm: Préd. 3). Valamit első kezdetben tanított a hitnek minden ágazatiról, utóbban is azont tanította (Pázm: LuthV. 75). Megtartá az úr Dávidot mindenkben, valamire ment: ad quaecumque profectus est (Káldi: Bibl. 273). Valami az yr könyvebe nincz, nem tartozunk annak el hitelgre (Bas: Credo. 125). De valami az oka, én csak azért nem megyek örömet lakodalomba, hogy mieltet letésem süvegemet, miugyárist kész esűfűg vagyok némelyeknek (Kopasz). Valamiket azok a bíltsek a város kapuira írtanak, azok igazán a mostani világban mind bé-tellessedtek (Hall: III.11. II.255).

valamiske: [aliquidum; etwas, ein geringes]. Valamiskével felleb ér (Bethl: Élet. 314). Tégy valamiskét félre 24-ből (a 24 órából) valami bétűletet olvasásra, ki szép mulatás ez! (Fal: NE. 19). Sz. Tamás ellen rugaszkodot, meg meg előaprétot valamiskét de materia prima, mind ezeket sűrűn öszveköltö az iskolákban elő-forgo szokott terminusokkal (Fal: NA. 187).

Mieske: [parvum quid, aliquidum; etwas kleines]. Ha mieskét nyújtótis... (Megy: Gaj. II.12). Elszakadt pöntűliském, kiltázik a mieském (Thaly: VE. 1274).

Micsoda: **1)** quodnam? quidnam? MA. [was?]. Micsoda volt en bennem tenekől vlatatos? (TóC. 23). Micsoda vagyon terolad (151). Miezoda ez? quid est hoc? (JordC. 45). De azok miezoda cenny neep-kezet? sed haec quid sunt inter tantos? (942). Meg tanwly, miezodnak leegyenek dymölchy (ÉrdyC. 577b). Miezoda ez, hog ez egy zerzetvssrevel enne nagy gond vagyon? (MargL. 63). Miezodak az het mendőresek? (VirgC. 114). Mamma, ez szot ennek előtte ig magarázták: miezoda ez? (Sylv: UT. II.168). Miezoda az isten jobban bíli? (Fél: Tan. 279). A kísértet kimutattya, kiesodak és micsodak vagyunk (Pázm: KT. 40). Miesodat czelekedtél te? quid fecisti? (MA: Bibl. 13). Miesodája vagyon embernek, melyet istentől nem vött volna (Tyuk: Józ. 207). Miesodák vagyon a mit nem vöttél? (Illy: Préd. II.220). **2)** [quid quae quod? quales? unde, wasfür ein]. Micsoda bolondság, hogy zyz avagy es apaeza leeg? (SándC. 31). Miezoda hatalmatok vagyon? (ÉrdyC. 559b). Miezoda helál vagyon még? quid aliud mihi deest? (Hévt: IT. 8). Nem titulatod még, miezoda orala júnok te read (Mél: Szán. 107). Miezoda valtsac: quae commutatio (Fél: Bibl. 28). Miezoda nagy nemzetiség vagyon olly, mellyhez... (Kár: Bibl. 1161). Kítsoda királyoc, és micsoda hadugya van seregűce? quis rex et princeps militiae ejus? (190). Az evangeliom tanit, micsoda jutalmak, micsoda büntetések következnok (Illy: Préd. 13). **3)** [quam? wie?]. Tudja ké, micsoda híressek valunk a bithániai királyok? (Mik: Ház. 58). Latván, micsoda nehezen jutathna Elvirhez (Mik: MolN. 193). **4)** [relativum]. Sstérnek micsoda levelet vettem, imé, inulidom, bizvan kegyelmedre az válaszát (RákF: Lev. 1614).

akár-micsoda: [quidemque, qualicumque; was immer, weleli immer]. Akar miezoda rendhely embér legien (RMNy. IIb. 275). Egy malacot akar miezoda vízben mossatoc (Mon: Apol. 317). Akar miezoda helyre az folyó vízre siesseme, vagyon az helyre vissza menne (Kár: Bibl. 1623).

vala-micsoda: [quod, qualis, quam; was, welch, wie]. A myth az balványoknak aldoznak, az aldozati valamelyeday (Konj: SzPál. 160. Sylv: UT. II.49). Fajd vagy fogoly, valamicsoda madár leszön (Radv: Csal. III.39. 61). Valamicsodában talál az halál, azonról íté meg tégedet a biro (SBalog: TemK. 67). Valamitsoda nagy hideg volt, a meleg szintén olyan nagy (Mik: TLv. 30). A szíve olyan hamis volt, valamicsoda szép volt személyében (Mik: MulN. 204).

Micsodás: qualis, enjsumodi MA. [wasfürein, wie]. **a)** [interrogativum]. Mitsodás színűt? von was für farbe? KirBesz. 21. Mitsodás kívátnatik, szór kalap-é, vagy kásztor: quel chapeau, un vigogne, ou un castor KirBesz. 93. Már ha kd olyan arany mellé teszi, megláthatja kelmed, micsodásak voltakán (LévT. II.337). Énekekm kis gondom vagyon arra, mitsodás fira akaszszuak (SalMark. 1744. 62). Micsodás ábrázatu? qualis est forma ejus? (MA: Bibl. I.273). Lássuksza meg, micsodássac legyenec azoc az fogadás tételec (MA: Tan. 1294). Egyebekről örömet kérdzi: hic autem quid? emez mitsodás? auaz ni-némű? (Pázm: Préd. 63). Mi légyen a régi ember, és mitsodások az ő tselekedeti (161). Mitsodás formájú hadakozások voltakán (Zrínyi II.176). Az apostoloc ideicben regenten mitsodas volt a romai aniaszentegyhaz? (EszT: IgAny. 323). A mi időnk-béli eretnekeknek micsodás kegyetlensége, mely nagy barbarusság, friss emlékezetben találtatnak, és azokról könyvek vannak írva (Illy: Préd. 1609). Micsodás minéműségének kel lenni az imádságnak (Illy: Préd. II. Tart. 2). Ezekből láthatja kéd, hogy mitsoda városban telepítettek le bennünket, annak mitsodás lakosi vannak, mitsoda környéke, itt mitsodás szokást tartuuk (Mik: TLv. 83). **b)** [relativum]. Melly hadakozás szintén olyan rettenetes nagy vala, a mitsodást Atylla (Liszny: Krón. 252). Szemben mér állani egy olyan homályosság fával, mint á micsodás kormos Sámbar (Matkó: BCsák. 105).

akár-micsodás: [qualiscunque; wie immer] (Born: Préd. 431. ACsere: Enc. 91).

vala-micsodás: [qualis, qualiscunque; wie, wie immer, welch immer]. Emlekezzünk meg róla, hogy valamicsodások; de azok is emberek s' ne baneuk őket (Tof: Zsolt. 373). Valamicsodás határokkal Erdély birattatott, azokban semmi igazítást nem kívánok (MonTME. V.35).

Micsodaság: qualitas Kr. [qualität, beschaffenheit]. Tudgya a tób' teremett-állatok mitsodaságát, és tulajdonságát (Pázm: Préd. 64). Azokis külömböznek: az ő materiájokban, avagy az ő mitsodaságokban (MHeg: TOSz. 93. 117).

Mielőtt, minekelőtte: antequam, priusquam C. [bevor]. Yewtew fyaam hogy allassék neked en lekem my elwt meg halok: veni fili, ut benedicat tibi anima mea, antequam moriar (EhrC. 23). Mi előtt kakas zó, haromzer tagámeg engemet: antequam gallus cantet (MünchC. 64b). Mince előtte zolanac, annac előtte lassoc (GuayC. 51). Mince előttó imadkozni kezdez, zerezed temmagadat belőhalo ailtatossagra (VitkC. 4). Mynek elette el kezdeneyek. annak elette lassok (DebrC. 526). Minek előtte a kacas barnath zoland haromzer tagacz te eel engőmeect (610). Mynek elette tegzed zerezenecek anyadnak meheeben ysmereelek teeged (ÉrdyC. 341b). Mynd enne sok tagokat cristus my erettevük halakra atta volna mynek eleytte csak egy lelket bagyot volna pokolba (CornC. 174). Minek előtte fík egüve mentenek volna: ante quam convenirent (Fél: Bibl. I). Minek előtte embernek szereteti volna, már az előtt kedves istennél ember (Czegl: MM. 293). Az ki veled, szol szanad által őtteni, minek előt bezidet el vegzte, illetlenség (Erasm: Erk. 60). Minekelőtte az testamentomnak értelméről perlekedgyünk, azt rustálluk meg (Pázm: Kal. 91). Az fejes káposzta magvát vesd el kisasszony havának a fogytára, minek előtte dér akarua lenni (Radv: Csal. III.53). Minek előtte ő kívánságát bé-töltse

rajtam, azon lészek, hogy én állhassak elsőben boszszút rája (Hall: Hllist. III.142). Hidd-el azt, hogy minekelőtte ez a te veszedelmes tanúcsod végbe nemyen, meghal addig húsz-ezer ember a szép betsülettért és az igazsáért (III.237). Minekelőtte segítségül hívánk, már jelen vagyon (Csúzi: Síp. 272). Minekelőtte megváltunk, egynekány darab fahéjút ada (Mik: MulN. 324). Minekelőtte beszédbe kezdünk, sikos és ártalmus nyelvünkre vigyázzunk (Fal: NA. 187). Minekelőtte meg párosodna, és bizonyos hivatalra lekötne életét, memne külső országok látogatására (Fal: NU. 317).

Miért: 1) [interrogativum: meret III. mért MA: Bibl. I.197. Mik: TLv. 139. myr lialyal el engemeth PozsC. 9.]: quare, cur, utquid C. [warum]. Múndoa neki, meret num eneye (IIb). Myert vram: propter quid? (EhrC. 94). Myert ketelkődel? quare dubitasti? (JordC. 400). Miért zöröztetik az uruosigh? (TihC. 5). Miért ti gondoltok gonozokat? ut quid cogitatis mala? (Fél: Bibl. 13). Kérdék tőle, miért nem siráttya fia halálát (Pázm: Préd. 487). **2)** [relativum, conjunctio: myerth EhrC. 56. 151. mért 149. stb. meerth LányiC. 31. myrt LévT. 152. RMNy. II.14. mort III.6. merthen TelC. 22. LévT. I.11. 57. 175.]: **a)** quia, quoniam C. [weil]. Syrok az barátokrol; myert vram? mert nem esmeryk en yo tetemet: quia non cognoscent beneficium mea (EhrC. 94). Mert kedeg Joseph nem akarua őtet beadni, akarua őtet titkon el hadni: J. autem cum nollet eam tradere, voluit occulte dimittere eam (MünchC. 15b). Mert sola nem ysmertelek tyeket, tawozyatok el en thwlem: quia nunquam novi vos (JordC. 374). S miért nem zol vala, nema őkönek nevezek (DebrC. 205). Merth az egeerek illatozsaak az polezon nalo kehereth: fel igyeköznek reaya (SándorC. 6). Myert zent jrasolnak tudomanya nekevl senky tovelletes predicator nem lehet, annak okaert . . (DomC. 125). **b)** nam, namque, enim, etenim, nimirum, quippe C. [denn]. Ez oz ysten, mert ha ysten ev num volna benne bynyt lelhetneyc (KönigsbT). Teezyk az nemynemew frateröknek gylekezyben; mer [így] vala az gylekezésben nemynemew frater: apparet in conventu fratrum; erat enim in illo conventu quidam frater (EhrC. 66). Bodogoc kegesec mert ők bíriac a földet: beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram (MünchC. 20b). Merth ywendő, hogy herodes keresse az gyermekeket: futurum est enim, ut Herodes quaerat puerum (JordC. 359). Mert nem mosuk meg hw kezeket: non enim lavant manus suas (JordC. 400). Zerzetes kepen nem eltem, mert cristust nem kwwetem (VirgC. 3). Megh annales iob . . ; mert nyt hazual embernek w testen gywtrelmet tenni? (90). Azert vagiok teneked hamis, mert atte berned valo iozagot nem tezem enyme (94). Uizatert nolt ezokaert, mert lepedőit felette (RMNy. II.15). Itten az két O oda kellettc temnem, mert egyébként nem diúdálhatoc vala (Helt: Arithm. 65). Az sem igaz, hogy isten az igazakat gonoszszal látogatja. Mert sőt azoktól minden gonoszt eltaszgál (Pázm: Préd. 36). Ezt a vizet is meg kellettc szentelni; mert a nélkül nem volna hasznos (Mik: TLv. 38. lev.). De már az is unodalmas kezd lenni; mert ngyanis mi haszna itt arról gondolkodni? (59. lev.). **c)** [e h. hogy]. Mondom kedeg tinektec, mert nem mehetec be meünekneec orzagaba: dico enim vobis, quia non intrabitis in regnum caelorum (MünchC. Máré. ev. 5: 20.). Hallottatok, mert mondwán vagyon reeghen: audistis quia dictum est antiquis (JordC. 366). Mondom byzonyyal tynektek, merth Salamon nem volt olyan rwhazatos: dico autem vobis, quoniam nec Salamon coopertus est (371). Twdod ee mert az flarisenok . . . megtauroduaak? scis quia Pharisei scandalizati sunt? (401). Twgzyatok mert jdee ymaran fél serkemewnk (ÉrdyC. 3b). Lattyok, mert nem vette heyyab (520b). Te mondod, merth enm vagyok (WinklC. 173).

vala-miért: 1) [quare? cur? warum?]. Egy kis fogyatkozásban azt kialtja: noba mindenem vagyon, de így tetszik, semmim nintsen. Valamiért? mert fel nem állott, és süveget

nem vetett előtte Marcolians (Pázm: Préd. 593). **2)** [aus welchem grunde immer]. Ki azt mondja halálának okának lenni, s ki azt, de valamiért, elég, hogy ő meghalt (MonTME. IV. 378).

Miért-hogy, mert-hogy: 1) [quare? cur? warum?]. Miért-hogy nincsen bátoráságok? quid timidi estis? (Pesti: NTest. Márk. I: 10). Miért-hogy Luther az sz. János látásában nem látta azokat az isteni villámásokat, melyeket Calvinus látott? (Pázm: Kal. 165). **2)** quandoquidem C. quoniam MA [weil]. Miért kégek hog' az eredet bin főkepen vagón az testől, nem zal az gernőkre az zilekről (TibC. 70). Myert kegek hog' maria ez iozagokat igón nulla: vos erdőme megh uigaztaltattatni (KazC. 8). Miért hogi vsyakodol, meuetőssö tezőn vristen (DebrC. 118). Myndemmel fellyeb zerey vala ewtot, myert hog' myndenben hyvsseges es engedelmis vona (ÉrdyC. 338b). Az fegyedelm kedeg myert hogi zerey vala, monda ottan (uo). Mógálda a hetedie napot, miert hogi ezen nyugott vala meg minden ő chinal-manyatol: quia in ipso cessaverat (Helt: Bibl. I. A3). Miért-hogy minden dologban io az proba, ebben az speciesben szükségös, miert hogi elis vétkezhétel (Helt: Arithm. B3). Vala pedig emec ideibe ket királ, mert hog' az Elat meg őle Zambri (Szal: Krón. 31). Es miert-hogy az élet rónid, az mi emlekezetünket memmel tonab lehet ki terieszteti: quoniam vita ipsa brevis est (Dési: SallC. I). Miért-hogy bűnös vag', azért kétségbe ne essél (Kules: Evang. 407). Myerthogy pedig az igazságnak világosságára intottam: ezokaert az en meg teresemet, ez mai euangelionra rendelem (DollPréd. 6). Nem fog lágyabban égni azért a más világon, merthogy több mással ég (Fal: 515).

Mihelyén: simulac, iuxta, quam primum MA. [sobald]. Mihelyén meg zerezek, ottan kih menek (DebrC. 25). Mi helyen meg asz, el szoktat vetni (Dési: SzűzK. 21). Mihelyen jobban fű az szél, mentem el hiszi magát (Dési: Adag. 184). Minden veszedelmekre bátoraságon rohannak az elefántok, mihelyen vért ltnak (Pázm: Préd. 539). Mi helyen vissza térünk: azonnal megh szűnik a tévelygés (Álv: Hm. 189). Mihelyen olvasik, ottan esmérék (Matkó: BCsók. 231).

Mihelyésleg: ∞ Mihelosleg szívetekben meg oszlátok, logottan keletkezék a veszedelem (Mon: Apol. 421).

Mihelyes, mihenés: ∞ Gettri logottan (a tűz), mihelos mihelt fel tudnak (TóC. 250). Mihenés orin a lélek ki-mulic, mindyárt azontul az isten ítélő széké eleiben kell állani (Mogy: 3Jaj. II. 104).

Mihelyt (myhelt PeerC. 60, mihelt Ozor: Christ. 75, mihelt RMNy. III. 118, mihelt Land: UjSegits. I. 39, mihelt KazC. 43, mel 1518, Czf, myhelt? LevT. I. 118, miath? 1559, Czf, myhelt? LevT. 198, myhelt? RMNy. III. 70, myhelt LevT. I. 292, mihent Born: Préd. 19, stb. stb, mihelt Dial. 165, Grad: FNót. 64, myhant Zrínyi 5. 13, Rudy: Csúl. III. 80, mihelten Thaly: VÉ. II. 58, miheltenséggel Helt: UTT. I. 5, mihentest Mon: Okm. XIV. 85, XXIV. 119): simulac, quum primum C. continuo, profinus MA. [sobald]. Mihelt a vyzben menek ottan belni malnak (DebrC. 177). Mihelt be jeeve, azontul azt nekewnk megh jelented (RMNy. II. 122). Mihelyt elkészül, azontul küldöm (LevT. II. 221). Mihelt meg tisztul a soh, az után vele ne kend, mert az ep testet is el routja (Mel: Herb. 62). Mihent az törő az ő hitre kezd hatyati azontul el vez birodalma (Mel: SzJán. 509). Mihelt ez fele magyarázatot latnac, ottan meg iudice tñle (Fél: Tam. Előb. 8). Mihent Moyses fel emelte kezét istenhez, megölték az ellenséget: mihent kebotsította, hátat adott a zidőssé (Pázm: Préd. 11). Mihent mégh hala, ottan megh mosdek . . . (Lép: PTük. 162). De mihelt megszűnt, menten köszörfülte ellene fogait (Czegl: Japh. 90). Mihelt leteszem süvegemet, magyarást kész csütség vagyok némellyeknek (Kopasz). Mostan is mihentest nagyáságot parancsolja érkezőt, mindjárt munkálkodunk azon dolgokban (MonOkm. XIV.

85). Az úr isten mihentest által viszen az Tiszán, omét is tudostunk (XXIV. 119). Mihentest a ló a fűben haraphat, reáj-jok akar menni (MonTME. IV. 208).

vala-mihelyt: ∞ Valamihelt Pázmány ilyen szokat olvas, mindiárist az maga értehnére elgházza (Bal: CsIsk. 68. GKat: Váls. 1896, László: Petr. 41). Valamihent (RákF: Lev. II. 1).

Miként (mykent ÉrdyC. 173. 606, mykent DomC. 232, mikent Sylv: UTT. I. 509: **1)** a) sicut, eum, tamquam, quemadmodum MA. [wie]. Noky volt ylltetet ayakynal, mikent ysayas (EhrC. 1). Tón mikent paranóla neki vruac angala: fecit sicut praeceptū (MünchC. 16). Öltözöt atokba mikent ruhaba, es be ment mikent viz ő belőlbe: intravit sicut aqua interiora ejus (AporC. 81). Legén te akaratód, mykent menyben es felden: fiat voluntas tua, sicut in coelo et in terra (JordC. 370). Boezassad mynekewnk . . . mykent ny es boezathwnk: dimitte nobis . . . sicut et nos dimittimus (JordC. 370). Legyen mykent kyssch: fiat sicut minor (307). Leztek olyanok, mykent kysdedeg (CornC. 186). Mikent felől mondvan vagón: sicut iam supra dictum est (DebrC. 44). Mikent nag' zomorosaga vala, azonkent nag' őróme vala (DebrC. 627). Nem vgy legyetlenek, deo mykenth poor (tamquam pulvis) kyth zel el fvyh (KulesC. 1). Mynd az few nepek, mykent mrokhoz halgatnak wala, azent tñl keenczel aldoznak wala (ÉrsC. 472). Olyan szép színe, mint rubint gyémánttal mikint illik egybe (Balassa: Kélt. 15). **b)** [cum, ubi; sobald, sowie]. Azonban a miként magamat ajádom elmenven, Charilest templomban találom (Gyöngy: Char. 157). **2)** [quomodo? wie?]. Minemű haszna legén e jelenesnek es mikent hasznal (Mel: SzJán. 2). Mikint bánék véle (Szöl: Dáv. 18). Ni miként szerető őtet! ecce quomodo amat cum! (Szeg: Aqu. 12).

akár-miként: qualitercumque SI. [wie immer]. En soha nem karhozlatom, akár nykeent cellyek ez vylagon (ÉrdyC. 606).

vala-miként: 1) [sicut; wie]. Egy lép, valamiként kell akaratyának (Gyöngy: KJ. 10. Teleki: Flél. 20). **2)** quodammodo, aliquomodo Kr. [irgendwie].

Miképpen (myképpen: qualiter BécsiC. 21. MünchC. 24, myki. pen LevT. I. 337, myképp ÉrdyC. 579, miképp Örezy: KéltSz. 174, az miképpen MA: Bibl. I. 37: **1)** sicut, quemadmodum, qualiter C. [wie]. **a)** Mikoron megen eelne egyvalóban myképpen sentelteteth: dum adhuc viveret in hoc mundo, quasi sanctificatus (EhrC. 2). Myképpen voluti bolondott mewuetyk uala (57). Ne akaryatok sokat zolny, miképpen az ethnykosok: nolite multum loqui, sicut ethnici (JordC. 389). Az dicéretők közöl nemeliek zörzöttetek coseghegnak neteleert: miképpen Ezekias dicérete (TibC. 120). Myképpen twaydon flyat eeltety vala nagy zezhenséggel (ÉrdyC. 339b). Myképpen wyz azonképpen ky etlettem: sicut aqua effusus sum (KulesC. 40). Lá esek az twldre vgy, miképpen egy megholt (VirzC. 35). Melto vagy haladra, miképpen tolnay es igen gonoz gilkos (55). E tudomány nem elac ő isten-ségeze mándeka, miképpen az egyéb ő világi tudományoc (Helt: Bibl. I. a2). **b)** [quam; als]. Az istennek vyay felesgősb dolgot neem tñt: miképpen az zyzeth istennek aniat (TibC. 92). **c)** Mend fenlettenek, miképpen ala meg tették: omnes fulserunt, sicut infra apparet (EhrC. 2). Miro nem felez vgy myképpen en tegezet tanoytlak? quare non respondes sicut ego te doceo? (33). Myképpen lytted, logyon te nekod: sicut credidisti, fiat tibi (JordC. 376). Tudnod kell, hogy isten egy állatjában, mint miképpen olvasunk az erdeóban (RSIK. II. 127). Te viseljed minden gonchukat, miképpen megfogadtad (Börn: Ének. 139). Miképpen Adamam elő lelek volt, azonképpen a Christusan eleuenítő lelek vagion (Fél: Tam. 255). Az első verset így kell fordítani, miképpen mi fordítottuk (MA: Bibl. I. 58). A tñbbinel gonoszlucka lőtenec vala: miképpen mindenkorunk szenteknek maradeki leggonosz

tyranosokká lóttene (Helt: Bibl. I. C2). **1)** Mert miképpen hogy az emberi nemzet testből és lelekéből áll . . . : nam uti genus hominum compositum ex corpore et anima est (Deesi: SallJ. 1). Miképen hogy azért ninesen nyavalyaságosb dolog, mint az bűnök szolgálai: így ninesen diészségesob, mint istennek szolgálai (Der: Préd. 205). Mert miképen hogy a tevék a vizet tisztán nem ihatják: azonképen vajki sokan vannak olyan természetű emberek, a kik . . . (Misk: VKert. 44). **e)** Lucach emlékezők arról, miképen Jesus tanoytwa ew zerelmes tanoythwaoyt wgy monda (ÉrdyC. 505). Ezekből nykvan megtecczik, miképen ez zent atyának wbezedo teljes volt kegiessege (VirgC. 50). Egyes akaratall arra főrekednek, mikép boldogságot népre terjeszsenek (Orczy: KultSz. 174). **2)** quomodo MA. [wie?] Se anal ne gondoí, miképen egebec eznece vág mit eznece (VitkC. 93). Naponkend tanoytwa vala ewtet, miképen kellene ydwezhnye (ÉrdyC. 339). Emlékezők arról, miképpen wr isten kiwe hozza az Izraelnek tiyayt Egyiptomból (341). Nem tudom, az en lelkem miképpen iút az en testemben (Fél: Tan. 92). Micsoda miképpen legyen szagos, megszagollya, búzli (Com: Jan. 62).

akár-miképpen: qualitercunque MA [wie immer]. Zent keresztsegnek ydeyu, akár myképpen leegyen [a keresztelés] (ÉrdyC. 351. Zrinji II.190).

vala-miképpen: **1)** [sicut; wie]. Valamiképen vetkeztem ez bűnekbe: azonképen hagyom istennek binesse magamat (VirgC. 3). **2)** quodammodo C. [irgendwie].

Mikor, mikoron, mikort (*mykorban* HorvC. 229, *mikorba* Born: Evang. I.441, *a mikorba* — akkorban Mel: Jób. 10. stb. *mykoronthan* LevT. I.82, *mykorontan* RMNy. II.99, *mikorontan* Helt: Mes. 363. Mel: SzJán. 503). **1) a)** quum C. [wenn, als]. Volt sentetitet ystentewl, mikoron megleen eelne ez uylagban: fuit sanctificatus a domino, dum adhuc viveret in hoc mundo (EhrC. 2). Myeorth yutottuolna az herre: frater bernald lakyk-uala egy erdewben: cum pervenisset ad locum, frater B. stabat in silva (9). Oh Maria, mit művelz vala, mikoron aldot fyadat ekepen latod vala gótremi (VitkC. 84). Nem mossak meg kezeiket, mykoron kyneret ennek: non lavant manus suas, cum panem manducant (JordC. 400). Mykor az eneklessek el wegez-tettenek, ime hallattetek (TelC. 303). Ne menched magadat mikorban meg feddetel (HorvC. 229). Mykoron hoztak vala ez zent zyznek koporsoyhoz, ottan ky meene ew belöle (ÉrdyC. 341). Meg hallyk mykoron zent paal apostol eleteet el veeg-zengyek (371). Mykoron en oda menendők, az ew zyveet te zerelmredre ghyeryztöm (549b). Mykorth az tewb sororok aloz-nak, tegeed üelh alomnekewl mulatnod (VirgC. 132). Mikorontan 10 akarsz valamely számot meg sokasítani, tehát az compendium által fogly hozzá (Helt: Arithm. C8). Mikorontan tudni akarod hány orakort legyen, végy fel egy szálmá, auagy fű szállat . . . (Cis. N). Mikor az üdö kívánnya, hogy az úr vatorájához járullunk (Pázm: Préd. 78s). Mikoron ejendel es meg elege-dendől, akkor dicserjed az te uradat istenedet (Szár: Cat. Z2). **b)** Chak egy chep essev sem eseeek ev reayok, mykoron latna-yak az essev mynd keetfelevl esny (DomC. 240). Ha nalaki halottat tamazthatna, mikoron ezők természet zarent ne lehes-senek: igón nag hattalmassaga ielöntetnek ky benne (TihC. 90). Mikepen merezlötte not az zizessegőt fogadnia: mikoron ez az o törwenbe megh tiltatot not (272). **c)** Mert mikoron legek igón nagh binős: tudom hogh megh nem halgaé (138). Mikoron [az étel] hig volna, az eszterag hejába vág vala hozzá az ő hegyes orrával (Pesti: Fab. CzF). **2)** [quando? wann?]. Vallyon mikor: equando C. Ebbe ielentetet megh, miképen es mikoron lött legyen é vilagnac kezdeti (Helt: Bibl. I. a2). Mi-korba iutotac Bethleenihe es miig voltac ot a magusok, nem iriac megh (Born: Evang. I.441). Mikorba lött el az Christus? (Kules: Evang. 8). Az időre kell tekéntení, mikorban vetettek megh: attendendum est tempus abolitionis (Ver: Verb. 223).

Mennyi népet küldesz el, és mikorba indítod, és mi móddal, ind megh (MontME. III.19).

ha-mikor: [quando, si quando; wenn, wenn je]. Mert ha-mikort bírand tested, királyságod ottan vesztod (ÉrsC. KatLeg. 1957. v.). Három istenaszszonyt látnál itt rendőbeu, hanikor tekintnél ezek seregében (Gyöngy: KJ. 1. 12).

hol-mikor: nuncunquam, interdum, snbnde Kr. [mitunter, ab und zu]. Reá alkuszom, hogy a mód nélkül való szabadság és feletébb barátságos conversatio, itt amott, hol mikor, ejtett légyen sebeket mind a két renden (Fal: NA. 203). E mellett azis igaz: hogy hol-mikor a gondviselőkbén is meg-vagyon a ki-vető (Fal: NU. 255). Egy ember a másokra szorúl hol-mikor (Fal: UE. 422).

vala-mikor: quocumque SI. Káldi: Bibl. 250. [wenn, wann immer]. Valamikorom hyvandlak tegedeth in quacumque die invocavero te, megysmerem merth the vagy en istenem (KulesC. 134). Valamikorom az kigy megmarand valakit, teként vala az értzből öntött kigyóra, es meggyógyul vala (MA: Bibl. I.140). Valamikor ezt megmondolom, ottan ezt kell kiáltanom (MA: Scult. 4). Augustus tsászár, valamikor a tanás-ban szólott, otthon le-írta, a' mit akart mondani (Pázm: Préd. b3). Valami-kor a gondoszlélek megragadgya vala Saul, Dávid vészivala a citarat, es veri vala kezével (Illy: Préd. I.78).

Mikorra: **1)** [bis zu welchem Zeitpunkt?] Mikorra érke-zetik Bécsbe, kérem írjon Kd felőle (LevT. II.257). Mikorra iösz vissza? quando revertis? (Kár: Bibl. I.42s). **2)** [ad quod tempus; bis für die Zeit wo . . . zur Zeit als . . .] A mikorra lehetett, elkészítők a reparitíót (Bethl: Élet. II.72).

Mikorbéli. Mikor-béli idejében [in qua aetate] köteles ember a gyónásra? (Barna: Isk. 291).

Minekokaért (*mokaert:* enr DebrC. 22, KazC. 4, *mi okaert:* enr Ozor: Christ. 133, *my okkerth* RMNy. II.58, *mi okért?* Illy: Préd. II.493). **1)** [quoniam] quare, quomobrem SI. [weil, da]. Merth mynekokaerth az my ydwezyttenknek my keztenk walo mwlatasa leen ez okaerth, hog az ő lythy kylemb ky-lemb byzonywasokai es tianwsagokkal megh eresswne, illyk azert, hogy meltho halakath agywnk (ÉrsC. 132). De mynek-okaerth embereknek ő lelkők nagy dragalathos, azert az pokol-bely ellenseegh myndenth nagy kesertetőkkel haborgath (270). Mynek okaerth az 133 foryntrol igazat akarh neköm tennye, annak okaerth ez may napon az feylw megh irth 133 foryntrol telyessegele megh eleghetőh kez penzwl (RMNy. II.121). **2)** Miokért: cur? SI. [varum?] A menyra en ertlewthem, hogy az warmegye mjokaerth hywatlia wona az wrakath az gjwlesbe, azth az heaba walo okoth en ke-nek megh irtham (LevT. I.158). Es mi okaert illete volna: et obquam causam tetigerit (Helt: UT. R.2). Miokert, mi vegre? (Mel: SzJán. 5).

Minél: [quo; je]. **a)** Mynnel előzőr (ÉrsC. 276). Walamyth mynnel hamarabb erthethendők, hamarsaggal naghs: thwdasara adom (LevT. I.167). Ás kapakat minél többet szerezzenek (TudTár. 1839. 256). **b)** Az minél gyakrabban az alkalmatosság, tudósison (II.233). Minél inkább láttatik becsülni, annál inkább hazud (Bethl: Élet. 27). [Vá. **MENNÉL**]

Minémü, minémü (*menemw* VirgC. 82, *menemw* DomC. 184, *menemiro* LevT. I.66, *menemü* Deesi: SalC. 30. 42. Vás: CanCat. 582, *menemu* TudTár. IX.69, *menemü* MA: Scult. 264, a *mönemü* Helt: Krón. 85): qualis, enjasmodi C. [wie, wasfürein]. **a)** [interrogativum] Minemü ki menetet e dolog vallon: quem res exitum habeat (BécsiC. 8. 32). Mynemw erdentek lezen? quam mercedem habebitis? (JordC. 368). Az setetseeg mynemw leezen? tenebrae quantae erunt? (371). Mynemw ez? qualis est hoc (377). Minemü halallal kell megh halnod (BodC. 1). Yme

lússatok mynemew nagy byne volt az fraternek (ÉrdyC. 340). Meggondoluan wtet minemw dichwsegess helyh az meniorzagba tartuak neky (VirgC. 64). Mondom lassítot meg minemű a föld, kőnére, a vagy észteüer: considerate terram, qualis sit: humus, pinguis aut sterilis (Holt: Bibl. I. VVv2). Soc peldat hozhatne erre, minemű helyeken az románc az ellenséggel nagy hadat keues magokkal meg urteet: memorare possem quibus in locis maximas hostium copias populus Romanus parva manu fuderit (Deesi: SallC. 7). Az aldozatoknak minemű allatokból kellyen lenni (Kár: Bibl. 188). Megbeszélle minemű dolgoc estenee: narraverunt, quae accedissent (MA: Bibl. 140). Hát te ki vagy? minemű vagy? (Pázm: Préd. 63). Mineműt penitentiát kel tartani a' bűnösnek? (Illy: Préd. II. Tart. 1). Minemű légyen az antikrisztus bélyege, melyet fognak horlozni az ő követői (Illy: Préd. II. Tart. 5). **b)** [relativum] Mynemewket sonha nem twet: quae nunquam fecit (EhrC. 49). Beszedben semmy . . . chűssag nem volt, mynemew beszedekek eliek az gonoz erkevelhevek (CornC. 53). Emynemew sentenciaba en hoztam Erdely Peterth azt k. yol twyga (LevT. 149). Mind megirta azokat a' minemű fő dolgoc lőttenee o világ kezdetétől (Holt: Bibl. Le3). Minemű az wra olyan az szolgálás (Deesi: Adag. 128). Nem lőn olyan előmeneteli az mineműt isten kévan vala (MA: Bibl. El5b. 1). Az ruhánac közepin likat is ezínál vala, mint egy pántzelnac minemű lika szokat lenni (MA: Bibl. 186). Erkölsce olyan volt, minemű tanítás (Pázm: Préd. 64). Mi-nemű az anya, olyan a leánya (199). A bornak fiúti-miatt olly töredelmes szával nem lehetnek, a-mineműt kívánna az életnek utolsó szókölője (Pázm: Préd. 227). Olyan az élet, minemű a szív (Illy: Préd. H.212). Az életnek egyenessége nem emberi, nem a mineműt Numa ad, hanem isteni (Illy: Préd. El5b. 12). Am, a mineműt békesség hirdettetett tegnapi napon, gloria in excelsis, ma abból, tellyességgel ki-koptúnk (Csűzi: Síp. 689).

akár-minemű: qualiscunque, qualequale MA. [welch immer]. Akarú nemű keménységis el zemedheez (VtkC. 56. PozsC. 24). Akar ny nemewk (RMNy. II.33). Ne haichia fülét akár-minemű henolkodo beszedeke (Mon: Apol. 2). Itt nem akár-minemű tulajdonságát valászsak az ecdésianak: hanem oly bizonyos jelenségit . . . (Pázm: Kul. 566). Akár-minemű nagyméltóság ember sem egyh, hanem gyarlóságok tükörre, szerentse kerekő játéka, állhatatlanságok képezőse (Pázm: Préd. 652).

vala-minemű: **1)** [indefinitum, quidam, aliquis; irgend welch, irgend ein]. Hogy valaminemű esetét anagy valami zeplőt ne vonna: inekölődece ez világot elűtynya (TelC. 1). Walumy nemew henom meg wetteleyert (RMNy. II.88). **2)** [relativum] qualiscunque MA. [welch, wie]. Valami neműknee akarone leletetű, olomukne zereűne meg makonkat (VtkC. 6). Valaminemű rend tartással operálod meg az regula detri szerént, deismet olyan modon fordiez meg (Holt: Arithm. II6). Valaminemű szókkal a sz. írás jeleníti a hitnek szükségese-voltait: mindeustűl hasonló szókkal jelenti egyh őt eszelekedetek szükségese-ségét (Pázm: LuthV. 429). Valaminemű nevet adott Adam minden állatnac, az a neve: omne quod vocavit Adam animae viventes ipsam est nomen ejus (MA: Bibl. 13). Szűntűn olly jó akarod leszak, valaminemű ellensége voltam ő neki: non minus me bonum amicum habebis, quam fortem inimicum illo expertus est (Balog: Corn. 30).

Mineműs: [qualis; welch]. Az mineműs betegseben wágok, azon betegseben őrvölők és wyágok (RMNy. II.107).

Mineműség: qualitas C. [qualität, beschaffenheit, eigenart]. Ideknee mineműségétől: pro qualitate temporum (BécsiC. 83). Józán gondolkodással meg kell tekintenűnk mtsodaságunkat, és mineműségűnköt (Pázm: Préd. 64). A szűnek mineműségéből tégy a szű felől íllelet (Czegl: MM. 83). Meg kel gondolni a házassok mineműségét (Illy: Préd. 1167). A makulűnk

mineműsége, mivolta (I.175). A mustár maghoz önmomagát hasonlított az ur: és ezt a mustárnak négy jeles mineműségéből próbállya (Illy: Préd. I.244). Minden eszelekedet olyan mineműséggel legyen, hogy uri személyeddél s állapotoddal épen öszvefejerjen (Fal: NE. 31).

Minő: [qualis; wasfür ein]. Minő bátorság kell igaz erősséghoz (Orezy: Köhl. 58). Mi kötelesség marad az atyáknak, mely az a szelidség, ki szükségű fiaknak, minő viselés kell háziban polgárnak (58). Minő a szolgálat, olyan a fizetés (69). Minden lépésekre szűnak, őrnek vernék, étkem oly, a minőűt sertésnek kevernek (Gvad: RP. 27).

[vala-minő]

valaminőképpen: [quomodo; wie]. Ugy bírhasa, valaminő képpen akarja hasznat veny (Thewr: NyelvK. 24).

Mióta, miolta, miulta (mioltol MűnchC. 125. miuta Born: Préd. 281. Land: UjSegits. 113): ex quo tempore MA. [seitdem]. Mywta emberek voltak: ex quo homines fuerunt (JordC. 914). Yme ymaran tellyességgel est ezendei wgyon, ny wta penitentiát tart (ÉrdyC. 310). My wta foghva ky meentem, sem cettem ywtam, sem chezttem zomechoztam (514). Kie mind valuac A Juda nemzetből, miolta az sído ország ket fele szakada (Szék: Krón. 77). Mioltától fogvást (Hall: III.102). Mioltától fogva (MA: Bibl. 1.236). Tizenegyedice nap miolta éltlen vattoc: quarta decima die expectatis jejuni (IV.134). Miolta tiétek, attol fogva . . . (Bál: CsIsk. 32). Mijóta itt be voltak, bejűhettél volna (RákGy: Lev. 94). Hozzad jobb kedvet mutatott, miolta az kormány kezredre jutlatott (Thaly: Adal. I. 1196). Hatodik esztendeje, mióta együtt lakom vele, de soha csak visszállkodo szavát sem tapasztaltam (Ház. I.216).

vala-mióta: ∞ (Megy: Dial. El5b. 1).

Mire: **1)** quare MA. quare; miért Corn: Vest. 113. [warum?]. **a)** Myre kesel atalmened ez vyzen? quare differs ultra flumen transire? (EhrC. 18. 60). Mire lőte en velen? cur venitis mecum? (BécsiC. 2). Mire ketelkede? quare dabitasti? (MűnchC. 42). Myre vattok el felelmesok? quid timiti ostis? (JordC. 377). Ha isten ez gonne, hat mire föl herodestől? (DobrC. 341). Myre syr? (TelC. 28). Myre ne syrak, ha . . .? (CornC. 109). Mondnak vala: myre lakozyk Christus bynessekkel? (ÉrdyC. 539b). Mire giwtrwd magadat ez imatsyaga? (VirgC. 18). To mire twtel az kegyességec elene? (48). Myre myelytek ezt? cur facitis hoc? (Pesti: NTest. 127). Mire nem űzhetők ki mi azt? quare nos non potuimus illud ejicere? (Sylv: UT. 127). Abraham nem érte azt, mire kellemece megolni vele Isakot (Mon: Apol. 300). Mire hozzád atal ezt az népet az Jordánon? quid voluisti traducere populum istum Jordanem fluvium? (Kár: Bibl. 1199). Mire hadsz minket meghalucne? quare morimur? (MA: Bibl. 145). Mire távozol tőlűne? (V.6). **b)** Myre hog nem ertyt (olv-tek)? quare non intelligitis? (JordC. 404). Mire hog istenűk zolgaűt . . . kesertved? (DomC. 65). Mire hog nem meeg te el a fraterekkel? (ÉrdyC. 339). Mire hog sok lűlűnek o világon nagű bátorságba elűek, az igazak niomor-ganek? (Mel: Jób. 50). Mire bog nem alűzik a ver benűnk? (Lép: PTK. 1407). **2)** [mikorra; ad quod tempus; bis zu welehm zeitpunkt, wenn]. Mire a fényes nap háromszor felsűtűe, heh! mygar lobogó lesz oda feltűze! (Thaly: Adal. II.118).

Miség: quidditas GKat: Ttk. 1119. 319. qualitas, natura rei alienus SI. [beschaffenheit]. Jozagoknak mysygyrewl (Ver: Verh. 159). Hogy tudgyad rabságom miségűt (Gyöngy: KJ. 59).

Mitől: [quo; je]. K kwlygo fewl mytwl hamarab lehet (LewFar. 135). Azon kell lenűnk, hogy őket a mellől mitől hamarabb el-űűnk (Veresin: Lev. 194). **(Vö. MENTŐL)**

Mitölfogva: [ex quo tempore]. Yme immár heth napok multanak el, mytölfogva az isenék aldozotli nem vöttek (KrisztL 5. TelC. 135. Pest: NTest. 151).

Miután, minek-utánna: [postquam; nachdem]. Mytvan yuta az herre holoth fíratér fírene lakozykál . . : azert ezekbe veuek, hogy azoon anygal yelent volna (EhrC. 19). Mi után kegeg megfordultuolna ő naphoz halla ő föllé: postquam antem reversa est (BécsiC. 6). Kelyetők fel nyv után meg alazattatok (CzechC. 75). Minek utánna meg íngoznak vala, az czyllag el ered vala (DobrC. 330). Minek utánna imadae az iesust, es meg terdre esenec (340). Minek utánna ezek lenek, kezdenek az apustolok ebbe celekődnie: postquam haec gesta sunt (TibC. 381). Azth feellyetnek, ky, mynek utánna megh őlend, hatalma vagyon az örök tyzre vetim (ÉrdyC. 350). Isten az ő teremtet állatytát ismerni sem akarja, minekutánna magát megfertezteti (MA: Bibl. I.6). Minekutánna imádkozanduc, megterfinc hozzátoc: postquam adoraverimus, revertemur ad vos (I.18). Minekutánna álvita ötven esztendő, annakutánna ne szolgállyon (I.127). Eltűrt egy darabig, és minek utánna megsokallotta volna, illy rendelést tett, hogy (Fal: TÉ. 642. 680).

Mivel (my-? LevT. I.35. 40): **1)** [quo; je]. Eelween megh nyvzatia (az apostoli), hogy mywel nagyobb keent zenwedne, az wtan feelyet vetetee (ÉrdyC. 508). Mynd karyayrol feyeeről mynd[eu] zsepseegőt eekősseegőt le hanyot vetőli, hogy mywel nagyobbban magat megh alazhatua Cristus zyne előt (640). **2)** [quum; quia; da; weil]. Mykeppen lehet az ty Christustok isten, ha azt mongyotok, hogy zyletet, meg őletőt es el temetetőt, mywel mynd ezek az istenben nem lehetnek (ÉrdyC. 187). Mivel a biblia igazgató sinőra az fűvősség úttjának: nem lehet hogy abban a győlekezetben isteni igazság lehessen, mely ennek könyveit, börtijét, és igaz értelmét bizonytalanná kétségsé teszi (Pázm: LuthV. 148). Mivel nálam állapotossab egy része rossz posztóból állván, mivel tsak földből valók vagyunk, azt gyakran megtekintsük (Hall: Hlist. II.50). Mivel az oroszán nem akart néked ártani, én sem bántlak; de meg-lásd: mántul ne vétkezzél (II.179). Isten ellen gonoszit ne mondgy, mivel néki mindeu úttja igasság, ítelet, és jóság (II. 230). Mivel én az Ántiókus leányát kértem, és néki kérdésére igazán megfelelttem, már veszedelemben forgok miatta (II.267). Mivel te nem szégyenlettél engem a földön hordozni, én sem szégyenlek téged az egekben (Hall: Paizs. 455). Szemenire hánnya, mivel igen hánnya (Félv: Dies. 50). Olaszországból Galliára menjtük, mivel a sok magyarokat Galliában vágják vala le (Liszny: Krón. 157). Mikoron íltetek el-tsabulnak, es mivel el-tsabulnak, ismet meg-íltetek (Megy: Cowp. 169). Mivel erősségekkel semmit sem használnak, elhúnnak és patvarral fogják a dolgot (Pós: Préd. 551). Felettébb szükséges az kegyelmed velem való mezegezése, annálisinkább, mivel tudom esett értésére kegyelmednek is, hogy az német tegnáp Füredhez szállott (RákF: Lev. I.642). Maga személyének lejövetele is szükséges léssen, mivel mindazokat írásban nem tehetni, az melyeket hosszas discursusokkal jobban lehet diltudni (I.643). Bár acél vagy, csak megmészt, mivel tűz, a szerelem (Amade: Vers. 62). Olly zomorú hír van, hogy vízbe halt volna Nagysád vadászaton, mi nygan gondoltuk, hogy tán balászaton, mivel ki vadászna illy nagy áraszon (Gvad: Időt. 37). **3)** [quod; dass]. Az kylvat keeppen valo zyról meny kétőkődees nynchen, mywel feellyeb valo zentsseeggel meg nem zentőlte-tőt volna (ÉrdyC. 530). Ez napon hozá meg hírül Uzi János szolgám, mivel az vezér az sauczokat ma vette meg (TudTár. 1839. 316). Irja, hogy megértette azt, mivel az vezér Újvárat török császár számára akarja tulajdonítani (TudTár. 1839. 322).

hogy-mivel: 1) [quod; dass]. Ezön az frater ieronimos igón codalkozik uala, mert neky vg teecyk uala, hog miuel

almadoznek (KazC. 66). Meg kerdek, hog ky nona az f hazaban, Enfeimianus kegek kezde magat menteny, hog minel nem tudna (77). Moudwan hogy mywel hw nagy tehetséglw vona: dicens se esse quempiam magnum (JordC. 733). Dyczoködyk az edes yz Maria, hogy mywel ewtet isten valasztotta (ÉrdyC. 158b. 205b). Ast monda, hogy ew neky Lossoney vram meg batha, hogy myvel meny kezyth ne assa hosza (LevT. I.35). Debreceembe oly gonoz hyrth hallank, hody myel az torokok az my föld[en]ke-re yndwtak volna (40). Ylyen lewleth kewanek hody adna k., hody en myuel anam akaratabol mentem volna be Zaagban (41. 100). Hogy megismerie ez világ, hogy minel zeretem az én atyámat: ut cognoscat mundus, quia diligo patrem (Sylv: UT. Ján. ev. 14: 31). **2)** [ut; damit]. Mikoron kezeit vetőtte nona az niozolara, hog minel le rantana, legottan kezei az niozolahoz ragadanak (TibC. 383). Keresnek tanosagot, hog mywel hwet halarra adhatnaak: querebant testimonium, ut eum morti traderent (JordC. 443). Sokak hanyis keepwalo zeerzetességeköt tamaztlmak, hogy mywel mast el hytessenek (ÉrdyC. 31). Neegy rendbely okaat vetyk: . . negyedzer, hogy mywel nylyan legén wr istennek ew nagy yrgalmassaga (208). Kyk mynd ara voltanak valazthwan, hogy mywel ewk ees ne eszneek kethsegen (273). Vyzeth ezezte ewnekyk az kempen kyzkylabol a pwtzaban hogy mywel chak ne zwozodnank ew ellene (341b). Ezt en nem azert irom, hog Bertalan Ambrusnak kedweskednem vele; irom azert te k[egyelmednek], hog nyjvel Chany vram se wenneye ezt jwwendwbe es k[egyelmednek] nehez newen (LevT. I.71). Bizoniara sokaknak az planetak kszől bantasa esik, hogi minel az vrasagot meg nó nriessek (KBécs. 1572. D5).

Mivel-hogy: 1) [quoniam; quia; da; weil]. Tennenek ilyen walkash: hody Bey Andras be me[n]th volna Zaagba my[n]th hatalmas, myel hody az w felezecyis illete volna (LevT. I.41). Minel hog ellensegi partolasanac ellene nem alhatot volna, ű a szerenczenec kesz volna engedni: quoniam factioni inimicorum resistere nequiverit, fortunae cedere (Deesi: SalicC. 25). Minel hogy nem hittetec énnekem, azert nem vizitce be a győlekezetet: quia non credidistis mihi non introducetis hos populos (Kár: Bibl. I.139). Az gyermekeket szagattyaé az medné, minel hogy az Elizust meg czofolac vala (Kár: Bibl. I.332). Az ember iob az ő báhnimál, minel hogy ő él (Kár: Bibl. I.645). Igen megremüle az néptől mivelhogy sok volna (MA: Bibl. I.141). Mivelhogy fiam meg él, czac fele résztint hőt meg az én uram (MA: Scult. 890). El-vesznek, mivelhogy az igassagnak szeretetét nem vöttek-be (Megy: Cowp. 166). Mivel az, hogy ők ennekem gyakorta mind magam s mind országunk javára s megmaradására való dolgot izengette-nek, azt végeztem magamban, hogy (TudTár. 1839. 318). Tehát az oltári szentségnek imádása szokásban volt az eleintevalo ecclesiában; mivel hogy ezen szent atyak az első negy saeculomban éltenek (Szentiv: Verseng. 72). A tevének sok ijas-fijas gymrai vannak, mivelhogy tövissel eleséggel szeretnek élni melyhez illendő húsos nyelve és kemény nyel-is vannak (Misk: VKert. 39). **2)** [quod; dass]. Mondanak, mivel hogy élne (Born: Préd. 251b). Hirt hozánac néki, minel hogy Magyarországbán pártolassoc lőtenec volna ellene (Helt: Krón. 62).

Mivolt-a: qualitas Ver. res, negotium, qualitas rei, causae MA. [heschaffenheit, natur]. Ig vezetec el az zent doctoroc az imadsagnak mi voltat (GuaryC. 52). Vram Jesus, athya vr systemec egyetlene ees ő mywoltanak abraza (CzechC. 20). Kyhez hasznulat embert ew mywota zerenat alyg zylt ez vylaagh (ÉrdyC. 560). Artatlan mywoltaat, eerdemes voltaat (572b). Ees ew mywoltanak fenessége (PozsC. 12). Az ű mivoltokbn bwnősk (Ozor: Christ. 98). Az űdőknek mi volta szerint: pro temporis ratione (Sylv: UT. II.103). Az én mivoltom szerint: végyekősztem az Magyar országot meg őltalmazni (Helt: Krón.

101). Ha igazan akarne számlálni minden ezikeletet a Credonac az ő minoltába mint régen volt (Bas: Credo. 129). Ész reményed, az esztendőre minoltáról: bő bort, és minden főle gabonának kétszínűkölül nagy bővséget (Cis. E). Felsőge né-voltához képest (Hall: Paizs. 393). Minden az ő örökségének minolta szerint algyon: singuli iuxta mensuram hereditatis dabunt (Kár: Bibl. I.155). Christushan, az ő alkötés minoltában megne botránkoz-zék (MA: Scult. 44). Az isteni felségnek tulajdon minolta egy szóval elégségesen kimondható nem lévén (Pázm: Préd. A). Rövideden megmagyarázván a reménységnek állatos minoltát (171). A mi keresztyénségünknek két fő mozdulati, vagy ni-voltai vannak (Mad: Evang. 489). A ki valakinek állati, és személyi ni-voltát nem tudja (GKat: Válts. I. Előb. 6). A dolognak minoltán nagy eszálkülkössal megposzulván mind az egész leveleket a felségnek fejedelmek küldék (ErdTört. I.35). Oly képen adja elő gondolatának minoltát, mintha belől mást for-gatna (Fal: UE. 370). A válogató finom-íznek ni-volta azt hozza magával, hogy ha mire számít art, akkor részesülhessen benne, mikor szintén javatban tapasztalja lenni (Fal: UE. 389).

MIA, MIATT (the k. *myath* wex el az nywrvn ees my *myathwnk* [2] LevT. I.22. *miat* Zion: Post. 11. *miat* Zrinyi I.17. II.134. Väs: CanCat. 624. *myáttok* Pethő: Krón. 134. *myátt* 170. *miátt* Biró: Préd. 12. vrvnák mndasa profletának *myattan*: quod dictum est a domino per prophetam JordC. 359. ez az, ky hyrdettettek Isayas profletának *myattan*: qui dictus est per Isaiam 391. az azzonyallathnak *myattan* 636. Cristushnak *myathan*: per I. Cristum 817. en miat, miad ÉsC. *miatm* CsomaC. 29. te *miad* Szentm: TFü. 4. legen áldot myndeneknek *mya* corokkevel erke-ke DomC. 309. *ő miá* szabadult Tin. 344. *en miá* leszen hogy az baranyoc az farkassal lakna Born: Ének. 5-6. *miad* Ily: Préd. 1150. elfogták vala a király hadának éléseit, mely *miad* élés nél-kiül a király hada igen megfoggyatkozott vala ErdTört. I.23). **1)** ob, propter, prae MA. [wegen, um — willen, vor]. **a)** Isten iv nimal-ságne mia búlsága vv bunet (HB). Nag felellemnek myatta közdenek kyatystat teneny: prae timore clamaverunt (JordC. 399). Leznek nepeknek nyomorvasghy az tengher zenghesynek myatta: erunt hominum pressurae prae confusione sonitus maris 664). Kyknek erdemeknek myatta oltalmazzon meg mynket myuden gonoztvl (ErdC. 338. 341). Azt hallván a fejedelen meg rettene myatta (340b). Hogy gondviselenségg miatt meg ne károsodjam (LevT. II.191). Nem szolhatok a földalom miá (Mel: Jób. 14). Egyeboc az felellemnek miatta az neszedelmét tanul neze nala: ceteri metu periculi a periculis aborant (Decsi: SallC. 5). Kikoc festec a nerség miá erőlen nala: quibus corpus animis infirmum 66). Meg haragutt reám ti miáttatoc: iratus est mihi dominus propter vos (Kár: Bibl. I.160). Az éliségnek miatta: propter inopiam (MA: Bibl. I.18). Restségek miá hatra-marradván, le-vágatának (Pázm: Préd. 822). Az parazna asszo-nyállat miá jut az ember egydarab kenyérre (FelsőB: FKüls. 65). Ő miájok romol Erdély, romlunk mi, az áruló ebek miá (MonOkm. XXIV.559). Neklünk nagy foggyatkozásunk van tolmács miatt (VL10). **B)** Miatban bizvást: mea pace, per me licet st. Hogy szándékolat tovább ne gútoljam, ő fiad miatt elchuet (Fal: NI. 329). **2)** [per, a; durch, von]. **a)** Embereknymat meg vtáttatott: ab omnibus abominatus (EhrC. 3). Ewrdewg myat ge-wretykual: a daemone vexabatur 49). Cyprianus ky öny-ayok kyzatott (PecrC. 49). El emeztetelnek eliségnek myatta: consumerit fame (JordC. 274). Ky myat el arvlatyk: per quem trahetur 439). Az hal meg fogattnak az horoznak miatta (BdC. 2). Tenen tanthwányolhaya el arlatat (GyörgyC. 9). Kynek myatta elarvlatyk (ErdC. 505). Te miad senki tonab meg ne bautasek (VirgC. 55). Az hűök es az szeliek miatta viseltessenek: naves quoque a ventis saevis agitentur cyly: Ul. II.115). Ketten Sándor miatt le-vágatának, akik a Sándor hoz közel jutának (RMK. IV.119). Hector népe miá el-veretének (Trójahist. 12). A közötlünk való békesség a rutáság miatt sertegetülék (MonBrók VIII.188). **b)** Zed myat hajlodozo nad-

arundo vento agitata (JordC. 385). Ky bñ myatta vagyon: quae per ipsum est (715). Kyalt az vr isten isayas ppheta myat mond-uan (CornC. 36). Megjeleno leudeknek myatta frat-reknek vizgatatasura (DomC. 193). Kyt Kristus zent Tamas apostolnak myatta megfogita a poklossagol (WesprC. 9). Vr istennek hatalmassaga myath az eegh meg haboroodeg (ErdC. 335). Chodnak beznak ew myatta (522). Ellensegzek el foggyatkoznak teer mya mynd egytelenne: inimici defecerunt fratre in finem (KulesC. 13). Wrdwg mya zennelo nazi ezodalatos es erws keser-tetet (VirgC. 19). Mind az főnek lehaytasu mia lwtok (95). Megégeté Sándor Persipol várát, tűz miatt elrontá minden rakását (RMK. IV.119). En miattam senki meg nem tudgya: ne sol quidem sciet (Decsi: Adag. 217). Foggyer miá hullamátoc el: gladio corrueritis (Kár: Bibl. I.133). Valakit pénz mia meg-káro-sítani: circumvertere aliquem argento (171). **3)** [per, durch, über]. **a)** Zent frater-ök ez vylagot mya per orbem el oztottak (EhrC. 93. 20). Memetoc el mind vilagot mia (EhrC. 367). Cudalatos te neved mind vilagot mia: admirabile est nomen tuum in universa terra (EhrC. 8). Mynd vylagoty mia: in universa terra (KulesC. 12). Mynd vylagot mya jarnanak el ozolván (DomC. 18). Vegyed ez leveleket es kevgyed erket en zezetevmbely tyzenkeet fratreknek tyzenkeet orszagok miat (288). **b)** Gyakorta eyeknekmyatta tudakozkuala zent ftereznek tytok dolgy: per noctes (EhrC. 12).

MIDÖN (*myden* TelC. 273. ThowrC. 70. *mi iden* DöbrC. 105. *my iden* 71. 106. *mi-iden* Megy: 3.Jaj. II.155. *midön* BécsiC. 6. 15. 21). **1)** cum, dum MA. [als, zur zeit als]. **a)** Midön a birae fejedelmekdede vala lön éliség a földön: quando iudices prae-erant, facta est fames in terra (BécsiC. 1). Midön ötelnék ideje lend löy ide: quando hora vesendi fuerit, veni huc 65). My idön artandok ram közeleitenek: dum appropinquant super me nocentes (DöbrC. 71). Myden az monostorban lakoztnak volna (TelC. 273). Myden latham hogy az orozlanok elhagyanak (300). Midön hozzád nyuntom könyörgésemet, ottan futni látom ellen-ségimet (MA: Bibl. V.26). Ellenzhetné, midön ilyen házasság-gal kínáltnék (MA: Scult. 917). Midön tására fogatnak és erős bizonyosságokkal sürgöztetnek, mindlyárt nyomot vesztenek (Pázm: Kal. 1766. 107). Ki tekeri kérdékönyiségek szavokat mégis: a midön az isteni szolgálatot nem a kősség nyelvén szolgáltattyk ki (VárM: ÉgőSzöv. 107). Az hitelenséggnek keseri konkollyát, midön az emberek alusznak, akkor hűnt a tiszta magzál bé hitetett földön 1112). Visszafele indulunk, és a midön a táját közel-elbitjük, szemben lenni kegyelmed velünk el ne mulassa (MonBrók. XXIV.23). Nem készit Thália tréfás komédiát, midön Melpomené tornál tragédiát (Thaly: Adal. 159). A tsászár olymikor tette vezérnek, a midön okossábra kellett volna bízni a tázzal való hadakozást (Mik: TLav. 11). Csak olymikor fog ide jöni, a midön semmitől nem tartasz (Mik: MulN. 278). Két hónapot oltáltunk ilyen reménységben, a midön az idő egyszer-smid megváltozok (34). Halálra lehetett nevetni, midön az ember az olytán tsűs majom ábrázatuakat meg-tekentette (Köny: VM. 65). **b)** In myden oda megyünk, yol keel tharthany, hogy ha lezen nywvel (RMNy. II.9). Bátor típ-kál a reménység, tanul meg mit tesz a ketség, midön ha öröm helyett latsz lehetelenséget (Amade: Vers. 63). **2)** quum, quoniam; indem, da. Előhen hogy midön masne predikallot, ő maga semmire kellő ne lenne (Börn: Préd. 411). Fő képpen midön minthogy maga a Kristus mondotta, hogy (Szentiv: Verseng. 64). Hogy folya jól dolga ennek az imperiumnak, a midön egy mézár-snak adják azt kezben? Mik: TLav. 5.lev. **3)** [quando? wann?]. Mind hog nem tudgyoc, midön fog el ifni a mi vrmec? Istog anag öföfölik (Tel: Fel. 26). Midön jelenem meg színed elát? mikor viszes ki ez sötetesegs tön-Bezdöl (Decsi: Ágost. 64). Oh öröm földt való öröm, midön intok be te hozzád, hogy meg lassam az en istenemet? (Lep: Pfluk. III.206)

[Szólások]. Midőn azért kegyelmedet várom, maradok [levél végén] (RákF: Lev. 1643).

vala-midőn: 1) [quando, quodcumque; weon, so oft]. Ki ki mind az istentől adatot íhődzőt tanulja igazan meg esmerni, es valamidőn éreze, hogy tőle el szakasztana az bűn, ottan ottan ezac ő hozza siesse[n] (Born: Préd. 280). Valamidőn hallok az ő irasokból, ugy terehad azt, mintia az vrnac szuaiból hallanad (Tel: Evang. II.118). Valamidőn latom az feszületet, azonnal eszembe intattia (Mon: Képt. 67). Valamidőn iot cheleszic, amiszor bűnt tessz (Mon: Apol. 257). Valamidőn egyszer az útról valo el tevelyes vagyon, veszedelemre megyen az dologh (Prág: Serk. 772). **2)** aliquando, quodcumque PP. [cinmal, irgend einmal]. Ha valamidőn olvastad az írást (Mon: Apol. 412).

MIDŐRE: [mikorra, mire; quum, quando; als, zur zeit als]. A midőre omat visszsa tört vala (Cserényi: Pers. 89). Midőre a fejedelem is fel-kél, hivattya a kalmárt, és kérdi tőle, mint tetszenék az állapot? (Hall: Illist. II.87). Melyet hallván az asszony, elájul bánattyában; midőre pedig bánattyában fel-eszmélkedik, keserves sirásokra fakad (144). Midőre eszokban vészik a gazdagok magokat, mely haszontalan dologn kapdos-tanak, akkor kezdik mondani (238). Midőre pedig Kassandrához érkezett volna hira a Páris készületnek, az rettenetesképen eljőd (II.56). Közel egy óra telik belé. Midőre azért ő-is lovára fordulhat, nagy kegyetlenséggel indul ellenségire (139). Aják ellen a fellyebb meg-említett királyok szorgalmatosan leseket hánnak, midőre pedig meg-virradott volna, béménvén némelly baráti az Aják sátorába, semmit nem látnak ott egyebet, hanem tsik a meg-hült testét (264). Az ottvaló házokat tartassa készen, hogy a midőre feleségünk odamegyen: érdemelliesen köszönetet kegyelmed érette (MonIrók. XXIV.43).

MÍG, MÉG: 1) [interrogativum] quousque, usquequo, quandiu, quoad? **MA.** [wie lange?] Mygh lezen oth a the lakásod? quandiu poteris permanere? (JordC. 172). Valyon mig előc en ez velagon? (NagyszC. 374). Mig szennedgyfic eszt e chapast? usquequo patiemur hoc scandalum? (Helt: Bibl. I. Gg). Mig tart ez? (Born: Préd. 561). Mig tart az köz-beniaras? (Fél: Tan. 259). Mig völt a kopsósbán? barnad napig (Pós: Igazs. II.238). Mig leszünk itt, bizonytalanok vagyunk (MonOkm. XXIV. 472). **2)** [relativum, kötőszó]: **a)** dum, quoad C. quandiu MA. [solange]. Artatlansag, kibem embőr mygh vagion, mindőn ektelen dolgoktól meg zennetteti magat (DebrC. 142). Mig te ez világban elz (VirgC. 23). Mig ez világba vannak (95). Ammég velec vagyon a vőlegény: quante tempore habent secum sponsum, non possunt fejnare (Helt: UT. J5). Mig a bűnös testben leszűne, mindadzig mardossa sarkunkat [az ördög] (Born: Evang. I.134). Mig oda járának, más helyt ada addig ő az Eurialusnak (Balassa: Költ. 203). **b)** donec C. [bis] **a)** Myg oltart nem raknaak, adzyk a halat meg nem alt (DebrC. 139). Nem zollata mind addeg, myg enni nem ada (195). **β)** El halazta, myg attia eh világól kih mulek (DebrC. 212). Mind adzig giöttre, mig kib mulek (225). Zűnetek meg, mig istennek az zeut zolosmat fizetiők (VirgC. 105). Addeg vitetic zűgással, meg valani meg tartoztattya (Cis. H.3). Vezettségben lón, mig azoc megjőnének: siliht donec redirent (MA: Bibl. L31). Űlyetek itt mig amoda mennyek, és imádkozzam (Illy: KrElet. 146). **γ)** Nem bihetem azekat mig én magam el nem iöttem és szemekkel meg láttam: non credebam, donec veni, et vidi oculis meis (Kár: Bibl. I.314). **c)** [quo; je]. **a)** Mygh towab towab, addeg ynkab halgattyaak (ÉrdyC. 514). Myg towab towab, adyg nagyoban megh beweytty vala ew yozagos teetemenyeenek eerdemes woltat (642). **β)** Mygh nagyob vag, anneewal ynkab meg alazyad magadat (ÉrdyC. 121b). Myg tebbet gondolkodyk magarol, amewal ynkab el haborodyk es semy dologt yzeeben nem foghat (421). Mig

incab abazatos zuel iarz, anneewal incab istenhöz közelitez (DebrC. 587). **γ)** Mig nagyobb úr, attul többel (áldozék), és ha szegény, hát kevesebb (ÉrsC. KatLeg. 1543. v.). Migh ember nemeseb, annal kedveseb zolgalatin istennek állotte (TilC. 265). De még inkább imádkozik vala, annál inkább napról napra elszegényül vala (Pesti: Fab. Toldy kiad. 198).

Mígen: 1) [quousque? wie lange?] Mygen fordeytd el the orchadath een twlen? usquequo avertis faciem tuam a me? (KulesC. 20). **2)** [dum, donec; bis]. Mygen bel megyek: donec intrem (no. 176. RMNY. II.108).

Mígen: 1) [quousque? quandiu? wie lange]. Miglen vezed el mit lelkőnket? quousque animam nostram tollis? (MünchC. Ján. ev. 10. 21). Miglen leezek veletők? quousque ero vobiscum (JordC. 408). Miglen szennednem el ezeket? (Kár: Bibl. I.155). Miglen szollsz efféléket? usquequo loqueris talia? (MA: Bibl. I.453). Uram miglen feletkezel el én rólam mindenestül fogva? (Bök: Lämp. 142). **2)** [quandiu, dum; solange]. **a)** Mendaddig eltefem az zerzetet, megleu eu hemem bizik: quandiu speraverit (EhrC. 79). Eneklek vrnak en eltemben, miglen vagok (AporC. 68). Nem de illik ee az vőleghen ftyanak helylyők, miglen az vőleghen hvelők vagion: quandiu cum illis est sponsus (JordC. 379). Miglen megmutatom, figyelmetessen halgassátok (Illy: Préd. 169). **b)** donec C. [bis]. **a)** Myglen nem erzue: donec sentiret (EhrC. 71). El ne tawozyatok miglen be nem tellyesedyk az ydó: non exibitis usque ad diem, quo complebitur tempus (JordC. 90). Onnan ky nem yewz, miglen meg nem fyzeted az vtolsó fyllert es: non exies inde, donec reddas novissimum quadrantem (367). Semmitkeppen ki nem megy onnan, miglen az vtolsó fillyeriglen meg nem fizetsz (Born: Préd. 450). **β)** Myglen ywthwan felette allana: usquedum veniens staret supra (JordC. 359). Ot lakozyatok, miglen onnan kywe mentők: ibi manete donec exeatis (382). Myglen mas kyal tamada: usquequo exortus est alius rex (728). Idestova jár vala, miglen meg száradának az vizec (MA: Bibl. I.7). Kereslek téged Jesusom, miglen megtalallak (Illy: KrElet. 468). Mind addig fel nem talállatták a szentnek hólt testét, miglen juta eszokban, hogy (Tarn: Szents. 111). **c)** [quo; je]. Myglen az vr isten vala kyt ynkab zereth, anneewal ynkab meg laggya kesoertethny (ÉrdyC. 573).

vala-mig: 1) quantisper MA. [solange]. Valamíg élnék az igazak, sok nyomorúságok-alá vetottik testek (Pázm: Préd. 11). Aesopius sanguis: valamig addig, de meg bűnteti isten az vérontást (Decsi: Adag. 133). **2)** donec MA. [bis]. Azonkeppen veegbet temee, vala mygh az őztőke ellen rvogodozwan hwtet az vr isten valaztanaa (JordC. 706). A ki el vészí a másét, mind addig tolvaj s lator, valamig ezt meg nem adgya (Pázm: Kal. 361). Senki nem tudgya mely erőtlen legyen a hitben, valamig kísértet nem érdeklí (Illy: Préd. 1439).

Mígném: donec, antequam MA. [bis]. Azt parancola ennekem hog mend addég ő aratoival eggesöllee migném menden veteménéc megarattatanaac (BécsiC. 6). Nem esnere meg őtet, mignem zűle: donec peperit (MünchC. 16). Addeg meg nem boattatic abbin, mig nem az el veth iozag meg adattatic (GuayC. 9). Nem engede, mig nem gioune (DebrC. 134). Paranchola gongyat viselny, mignem tellyesseggel meg vigazyk (DomC. 109). Adik fel nem kele, mignem meg halgattatek az vr istentwi (VirgC. 46). Meg hatta, hogy adyg el ne ywyewn, myg nem kyalne azonouk Zouokra ywt (LevT. II.129). Egyic sen értheti meg őket, meg nem az hat specieseket hűségesen meg tanollyac (Helt: Arithm. A2). Senki ne légyen a sátorban, mind addig mig nem az pap ki jó omét (Kár: Bibl. I.103). Az mag fellyeb nevekedic, mig nem szárbá megyen (MA: Scult. 240). Késsel metélik vala magokat, mig nem vérekben törtőgének (Sam: Cer. 157).

MÍHÓK: [Micael].

galuska-mihók: [homo tardus, hebes; einfältiger, begriffstüchtiger mensch]. Ezen az hadakozáson general földmarschal-lieutenantságra ment volt dolga, pedig olyan galuska-mihók-forma ember volt, de igen emberséges ember vala, német-fü (Ház. 1376).

MIL. A mezei fűvek avagy nedvesek mint a vizitők, csöc fű, vagy szárazok, mint a folyó fű, mil avagy gyaqju festő fű: glastum seu isitis (Com: Jan. 27).

MILLING: villámú fényességű test, különösen maga az égi villám Czf. [2] Mint a milling a csatapaté között, villogott itt a Jósne' kardjának lapja és éle (Bíró: Micac. 192. Kr.). Sima, mint a milling (Dug: Péld. 1232. Kr.).

MILLIÓ, MILLIOM. Egy millió: decies centena millia PPl. Million: eine million Adami: Spr. 111. millió SI. Egy million [egy]: eine million KirBesz. 137. Milion (Mik: TLev. 439). A persiai birodalomnak több volt két milliom embernél (Bíró: Prél. 9). Ezerényi ezer, és milliomnyi milliom esztendő (128). Magához csatolja sok millio embereknek szívüket (Fal: NA. 162). Crassus a romai népet, mely több milliomból állott, gazdagon meg vendéglette; bagyott maga után nyoltz milliom forint áránál többet (Fal: NU. 262).

MILÓRA. Mijóra: agna, jerke SI. A még esztendőre ellendőt (kecskét) milorának szoktuk nevezni (Misk: VKert. 215).

MINA: cuculus igniarie machinationis; mine unter der erde PPl. Minira ellenkező minát ásní: cuculum cuculo excipere, eine gegenmine graben; minát ásní valamely vár alá: cuculum agere, cuculum in arcem perducere, eine burg unterminiren; minát felvettetni: cuculo ignem applicare, die mine aufsprengen uo. Gondolta az kűfált meg-ásatni és porral fel vettetni, de egy meg próbált vitéz, az ellenségnek minák ellenbe áskálván, azokat meg-rontotta (Koust. 11). Azt mondja nem lőtt még annyi kűfált, hogy ostromnak lehetne, vagyunk minacsínáló mesterei, hanem ha azok csinálnak minákat (MonOkm. IX.91. TörtP. 1205).

MILLYE: 1) pyxis, theca, salinum MA. Pl. büchse PPl. 2) [gemahlenes salz]. Végy egy tytkonyvat, habard egyben apro millyével, még téztaé lézen (Cis. 04).

mágnés-millye: [compass]. A régiek csak akkor tudtak éjjel járni, mikor csillagzott: mi a mágnesmillye után a csillagok nélkül eligazodunk (Fal: TÉ. 725).

só-millye: 1) salinum MA. Pl. salzfass, salzbüchlein PPl. 2) [gemahlenes salz]. Monda (Eliásus): Egy új edényt ezennel hozzatok, és az új edényben só millyét vessetek! Azonnal kinéne ő is kűtfőjére, sőt veto belője imilyen beszéddel (RMK. V.131).

MIND, MEND: 1) omnis, totum MA. [all, jed]. **a)** Mend gimlicetvi munda neki elnie (HB). Num heon muzane, go mend vs főmne halált eue (HB). Lavn halálne es puehne feze es mend vs nemene (HB). Mynd eetzaka: tota nocte (JordC. 309). Mynd teljes Jerwsalem: omnis Iherosolyma (358). Mind eozaka mizsnaak uala (DebrC. 174). Mind szent apostolok (ThewrtC. 165). Mynd sok zenteknek kyalne azonya Maria (19). Kerlec mynd teljes zywm zentek (118). Zylve mynd cezel ymatkozyk vala erette (ÉrdyC. 519b). We istennek es az mynd nemey zentőknek emlékezőstőkre (302). Mind ország szerént lakodalmot tőne (Kak: Sins B). Ezekből az veszedelmektől, nem mind esztendő által kel felni (KBés. 1372 F). **b)** Mynd meg holtanak, kyk . . . defuncti sunt, qui . . . (JordC. 309). Ezeket mynd te neked adom: haec omnia tibi dabo (333). Mynd tettetek allokazot: operumini iniquitatem (374). Mind egembe simul omnes (1644 C. 352). Zokerekön boesita hazokhoz mind őket (DebrC. 99). El zagatad mynd [egy] ky

gomlaltad (GyöngyC. 2). Az balwan istenneknek templomy mynd lee hwlának (ÉrdyC. 338). Megh fte mynd ökeht az felelm (WinkIC. 291). Jól látjuk, hogy mind el kell vesznünk, ha az mi búneinkből hozzál meg nem térünk (RMK. VI.85). Eze mind körülbe Izsrahne tizenkét fia: omnes hi in tribubus Israel duodecim (Helt: Bibl. I. Bb). Az nap kelleti szelec mynd szárazsnae (Cis. 112). Az vezér megindulása előtt gulyájokat, s gyermeköket körülbe mynd Szolokba költöztetnek (Szal: Krón. 122). Nem mind igaz volt az ártatlanok gyulázása (Pázm: Prél. 5). **c)** Foragatók es meg agatók te vrtoknak istenteknek: metlen kik kőrnél aiandokokat aiandokoztok: omnes qui . . . (AporC. 31). Ő illeti minden en előtem: omnia judicia ejus in conspectu meo (DöbrC. 36). Sőt azt is meghagyja vajda ő népének, hogy minden valami keveset önnének (Thaly: VÉ. 164). **d)** Kiki mind: unusquisque, unus quilibet C. Kiki mend anera vezi, menere . . . (VitkC. 8). El ozolának, ky mynd ew nyelwe zerent (ÉrdyC. 64b). Ky mynd ezelen vesge (65b). Francis-kórnul azért ki mind példát vehet, szerelmes tarsárul kinek illik érthet (RMK. VI.52). Ki ki mind laza vigye az ő mustyát (Helt: Krón. 84). Kiki mind neze: az yr istennek parancolat-tyat (Helt: Bibl. I. e11). Kiki mind határában tartsa magát (Deesi: Adag. 216). Kiki mind dolgára mene: ixit unusquisque in viam suam (Kár: Bibl. 1392). Kiki mind az ő sátorának aytáján áll vala: stabat unusquisque in ostio papilionis sui (MA: Bibl. 180). Az sz. irás lőnyvét kiki mind magától meg esméri az sz. leleknek belső tanításától (Pázm: Kal. 593). **e)** Mend ez világ: totus mundus (EhrC. 1). Ky zarnazeek ez lyir mynd az tartomában: in universam terram illam (JordC. 380). Mind a nepek előtt: coram omni populo (DebrC. 3). Mynd az eetzaga [éjtszaka] inacsagba Eü foglalatos (114). Mynd ez vilagon mehe nepeeg nagyon (SándorC. 2). Mynd ez zoeles vylaglak (ÉrdyC. 596). Szola Eleázár mynd az zsidók képében (RMK. II.322). Minde világ gondját csak egyedül bírod (RMK. VI.191). Előglátke mynd az országot (Helt: Krón. 22b). Egyebekkel nem gondolnak, ha mind ez világ külfömbet tanított volnais (Pázm: Kal. 150). **f)** Mynd emee draga yozzagok: tantae divitiae (JordC. 919). De mindennyi számtalan künjában, mégsem vétkezik Jób semmit azokban (RMK. IV.63). Ki gyöz mynd emi praedicatit halgatni (Zvon: Post. 1164). Mind enyi kerengésekkel, csak azt akarja el hitetni (Pázm: Kal. 686). **g)** Mind az egész: universus MA. Mynd az egheez lwkana waras föl roezene (ÉrdyC. 337). Kezde szólni, mind az egész követségnec képében (Helt: Krón. 185). Mind az egész világ fel-támad isten-mellett (Pázm: Prél. 7). **h)** Mend ez: haec totum (MünchC. 16). Amni ő te zömeidne előte, mynd azoe tottem (GuayC. 54). Honnan vannak ennek mynd ezek? unde . . . haec omnia ista? (JordC. 397). Myndazt tegyeek: omnia faciunt (917). Mynd ezek es edlyenek (ÉrdyC. 522). Mynd azok kik wtet kvotik (VirgC. 20). My ezen neknek mynd ezert (24). **i)** Kynek mynd kowes ywthra benne: unusquisque molium quid accipiet (JordC. 612). Myndennek meg fizete mwkaynat, kynek mynd ew cerdene zerent (ÉrdyC. 525). Meg kerde mynd előtők (mindnyájuk előtt) (627). Hath ymegh, kyken mynd aranyas hym wayon (RMNY. II.35). Volt 16 kapasom, attam egyne 12 pénzt napszámban, valyon mennyit attam mynd nekik? (Helt: Arithm. C.5). Nathan, Semejas stb. könyve, kikeről mind emlekezet vagyon az szent írásban (MA: Bibl. Előb. 1). Almot hoz szemdre, restseget el őzi, halált is élesít, szót tisztít, erőt áll: mynd segít ezekre (Fely: SchSal.19). Egyégh mynd letseghen kellene esnünk (ExPrinc. 6). **2)** adverbium **a)** [semper; immo] a. Negyen napon uegven egy mind esic az vtan (Vizöz. A). Hogy ha az nap eső leend, negyen napig az vtan mind es. (Cis. 5). Hogy ha mind napról napra terjed az poklossag amae bűvén: sin effluverit discurrens lepra (Kár: Bibl. 199). Lendesnek volt egy lúda, a ki ötet annyira szerette, hogy mikor az ura setadt, a lúda mind utanna sétalt

(Misk: VKert. 347). Az nap mind volt az ellenkezés (TörtT. I.233). Szélhíbe hordják veszedelmes orvosságaikat, és még mind oly balgatag emberekre találunk, a kik fölök el ámitatják magokat (NótPL. 63). **β)** Mynd fogantatva fogva (ÉrdyC. 505b). Meg nem változt, hanem mind eleitől fogva egy es egyenlő volt (Helt: Bibl. I. 44). Mind ifjúságotól fogva ismertem, es sokszor egyfűtts laktam nagysággoddal (Bor: Evang. III.5). **γ)** Herodes halalay mynd ott lakok: fuit illic usque ad obitum Herodis (Pesti NTes. 10). Mig az napleszen, addig mind predicatione az Christos igye (Szék: Zsolt. 206). Tégig mind virágzie (Mol: Herb. 136). **δ)** Mégis mind aluszie aluszie Christus az ő ideitig (Zvon: Post. I.336). **ε)** Mend éjfélig (DomC. 74). Az földem fekuek mynd delig (VirgC. 35). Samuel aluné mind reggelig (Helt: Bibl. II.117). Nagy viadalt tartanae mind nap este (Helt: Krón. 41). Az holtaknak beket kel hadni, mind az vtolso feltamadasig (Fél: Tan. 513). Mind mostanig: usque nunc (Káldi: Bibl. 233). Kilenczen királyok mind fottig az római ecclesiának tagjai vótának (Pázm: Kal. 639). Szombat mind keddig tiszta lagy földel (K Nagy sz. 1621. I). Mind a veszedelemig: usque ad perditionem (Ily: Préd. I.184). **ζ)** Mindhalig: ad mortem (DöbrC. 315). Ez tyktot mynd halalay se mongyad senkynek (ÉrdyC. 339). Ott lón Herodesnece mind halálaig: erat ibi usque ad obitum Herodis (Helt: UT. A.4). Mind holtig tiztan megtartia az ő agiat, hazanae tizesseget (Pázm: Fel. 105). Mind holtok napjaiglan: ad obitus usque diem ipsorum (Ver: Verb. 115). **η)** Mynd eeltygh: semper JordC. 42. perpetuo 83. Gőzdelmeert osztan mind eltig giölle a Saul Daudiot (Szék: Krón. 28). Az étel után éjfélig mindétig táncoltak (RákF: Lev. I.235). **θ)** Minduntalan: semper MA: Bibl. V.46. Mint úrtalan ettem: ego semper comedi (Wärm: Gaz. 135). **ι)** Mind addig: adeousque PTL. couseque, tandiu Kr. tandiu (JordC. 297). Mind adzeeg sem monda miset nyg nem. (DebrC. 81). Nem zoltata mind addeg, myg enni nem ada (195). Mind adzyg giöttre, myg kih mulek (225). Elewtek megyen wala mynd agygy, meeguem: praeibit eis, donec (Pesti: NTes. 3). Mind addig tőr és szenved: akkor osztan orditva szöll (Pázm: Préd. 13). Nem mind addig együnk, mig a gyönyörűség vonna (435). Látod a fegyvert is mind addig sem viselik, míg eszáróknak kezek rajta nem tecczik (Félv: SchSal. IV.13). **κ)** Mind ez ydeygen megh narattanak vona: usque in hanc diem (JordC. 357). Az napságtól fogva mind ez ideig: ab illa die usque in praesens tempus (MA: Bibl. I.56). Mind eddig: hucusque (Káldi: Bibl. 211). Mindelkoráig nem juthatott (RákF: Lev. II.598). **λ)** Meli hold el veszesnek nege tart mind szinten mindszent hanaak 8. napiag (KBécs. 1572. D2). Christus miképpen aláza meg őnnön magát mind szintén á halálig (Kules: Evang. 252). Telált, mind szinte az Christus halála-előtvaló napig turtott az engedelme-revaló kötelesség (Pázm: Kal. 556). Rendel egymás vtán mind szinten az első fő papot fogva (EszT: IgAny. 168). **μ)** Mind jobban jobban köttöledie wala (Helt: Mes. 364). Napról napra mind kezel kezdé jutni Kassához (Helt: Krón. 193). Minekutánna az nap feltámad, mind jobban jobban mutattya magát (MA: Bibl. I.190). Mind inkább inkább napról napra neukedik (MA: SB. 219). Mind inkább inkább lassúdnak rajta az előbbeni sürü kísértetek (Otr: Besz. 414). Az ntán megint mind tovább-tovább keresi [a kinset]; és mentül tovább ássa a földet, mind többet-többet talál (Otr: Tökell. 195). Haza is indult benne mintegy négy ezer; kikben kevés ment haza, hanem mindinkább elveszték (TörtTár. I.233). **ν)** [ubique; überall]. Mind körül: per circuitum (JordC. 19). Soc faluc vadnae ot mind szellel (Helt: Krón. 3). Az vért tölte az áltára mind környül: sanguinem fudit super altare per circuitum (Kár: Bibl. I.95). Valahol az sz. irás, az anyaszent-egyháznak engedelmsége-alá vét mindeneket, mind nygan ottan az szentekhez eresztett könyörgésit erőssiti (Pázm: Kal. 791). **ξ)** omnino, penitus MA. [ganz]. Ha mind el konzoltok, sem halok meg (DebrC. 25). Mind ez elsőkg: usque ad primos

Fél: Bibl. 33). Mind pokolig le gyalázatot (Zvon: Post. II.251). Megszámálá őket attól fogva, az ki harmincz esztendő wala és folyob, mind addig az ki ötven esztendő wala (MA: Bibl. I.122). Az keresztyén hitben pedig mind különben vagyon az dolog (Pázm: Kal. 70). Syriából velle nagy wrac vannak, Aegyptomból Euphratesig mind vannak (Seug: Jor. A.1). Mintha már mind a dió-fáig övé volna (Misk: VKert. 437). **3)** [simul; zugleich, zusammen]. Mind hazabeli nepeul egietőben (DebrC. 6). Mynd az ew ftyawal meg keresztelkedek (ÉrdyC. 529). Adam mind feleségstől el reytézé: abscondit se Adam et uxor eius (Helt: Bibl. I. B). Ez igen kegyetlen ember wala, mind a felesiginél özne Jezabell (Szék: Krón. 32). Borodban tarez sállyát mind virágstól, fremmel es ezer leuelő föl el egyetben (Cis. K3). Elvesztém őket mind az egész földvel egybe: disperdam eos cum terra (MA: Bibl. I.6). Elboezátlac mind gyermekstől: dimittam vos et parvulos vestros (MA: Bibl. I.57). Az istentől megbüntettet mind á pártosokkal egybe (MA: Bibl. I.137). Az ő igaz hitel cöllet, mind esuda tetelestől pokolban melhetnek (Matkó: BCsák. 66). **4)** et, quoque, etiam MA. [heides, sowol — als auch]. **a)** Mynd mymagwnk mynd burmwk: et nos et iumenta nostra (JordC. 159). Ott mynd hű mynd az my atyayuk megh halanak: obit ipse et patres nostri (JordC. 727). Mynd az gheregők, mynd az sydok (709). Mind János, mynd Jakab es Pető (DebrC. 4). Mynd bewtth nap mynd hűsewe nap (LányiC. 318). Hol ott mynd jdwessegheet megh olatnae, mynd wr istennek, bwgossagoban zolgallatna (ÉrdyC. 335b. 341). Mind közel, mind távol: cominus atque enimus (Deesi: Adag. 26). Mind elől, mind hátul (Káldi: Bibl. 274). Tele légyen mind a pinze, mind a bót (Thaly: VÉ. II.127). **b)** Mind az ökör s mind a zamar imadak (DebrC. 56). Hugi mind a heli s mind az idől igienő alkalmassagba lenne (DebrC. 228). Jelen vagyon azoknál, mind tanachál, s mind segetségénél (Helt: Bibl. IV.3). Az kizid szaj ille mint [jy] az aszszonyoc ábrázattához, smint az aszszony szabásuakhoz, az az, lágyakhoz (Cis. N4). Mind ingo s mind vesztig álló jókkal bővölködven (Com: Jan. 188). Mellyen találhatik mind buza és mind konkoly: et zizania et triticum (Vallist. 203). Mind a kettőből az emberek veszedelemben vannak, mind remélven, s mind kétségbe esvén (Ily: Préd. I.3). Mind Aladárius s mind Deitrich elesnek (Liszy: Krón. 162). **c)** Mikoron mind alól teylül cyphrac vadnae, vesd el őket (Helt: Arithm. K4). Mind közel lábbal: manibus pedibusque (Deesi: Adag. 25). A ki lágyan és gyengén szereti az ő testét, elveszti mind testét lelkét (Pázm: Kal. 599). Az föld-szerént-való jók és gonoszok mind jókra gonoszokra terjedgyerek (Pázm: Préd. 31). **d)** Levelét Sz. uram meghozá, mind izenetét megmondá (LevT. II.205). Mózes áldozik magáért, mind a községért (Kár: Bibl. I.95). Benne feltaláltott a bátorság, az okosság és mind az értelem (Mik: MulN. 38).

[Szólások]. A ki effélékkel nem tud kedveskedni, mind a z o n süketeknek beszél (Fal: NU. 353). Mind egyig: ad unum, usque ad unum MA. Ninezen ki iot czelekődnece ninezen mind egiglen (Szék: Zsolt. 52). Az Baal istennece papit mind egig le vagata (Szék: Krón. 34). Ha mind egyig elvesztenél az népet (MA: Bibl. I.132). Mind egyig, az római hittől el hasonlott mostani vallások ollak (Pázm: Kal. 140). A fene-walak éjfel az ő barlangjokból eledel keresni mind egyig ki-mennek (Misk: VKert. 3). Az ew agyabol, mynd hws o st w l zeney ky esee nek (ÉrdyC. 403b). Uram azt az majort mind vetelestől csak magamnak adta wala (LevT. II.101). Mind győkerestől kiszaggatya Ezech. 17. v. 9. radicibus extirpabit (MA: CorpGramm. 263). Az viselő eziüstös kardomat mind lodingostól hagyom Morch Jánosnak (Radv: Csál. III.313). Az ő igaz bitok mellett mind esuda tetelestől pokolban melhetnek (Matkó: BCsák. 66). Oly hatalmas erővel vág Czédiushoz, hogy mind mind kardostól egyfűtt elszakad derekától a jobb karja (Hall: Hlist. III.150).

Rézédény csinádo, kinél vagyon lombik, kondér mind fedőjével (ÖtvMest. 32. vsz.). Bizony idős vagyok mind urammal össze (RMK. VI.266). Ez igen kegyetlen ember vala, mind a feleségivel össze Jezabellel (Szék: Krón. 32).

[Közmondások] Nem mind arany, a mi fénylik (Fal: NU. 350).

egyszer-s-mind (*egyszer-s-mind* ÉrdyC. 600: **1**) simul C. una MA [zugleich]. Nem zolgalhattok egyszer-s-mind istennek és az embernek (JordC. 31). Az ragalmazó zafában az ragalmas sug merög, kinél egyszer-s-mind három embört már meg (GuayC. 12). Hogy egyszer-s-mind lőnéne: pariter venientes (Kár: Bibl. 1513). Az isten nem egyszer-s-mind teremtette ez világot, hanem hat napon (Kár: Credo. 111). Nem lehet egyszer-s-mind kettő, hanem egymás után: difficile est simul flare et sorbere (Deesi: Adag. 97). Nem jó egyszer-s-mind két nyergot fölül (Czegl: Japh. 204). Senki egyszer-s-mind vadolós, birois nem lehet (Zvon: Osiand. 87). Ne kívány sokat egyszer-s-mind (MA: Scult. 985). Az csukát az ispisncezal egyszer-s-mind köll feltetni (Radv: Csul. III.38). A mely tudomány oly hasznos, az egyszer-s-mind elégséges az boldosságra (Pés: Igazs. 176: **2**) [confestim, repente; sogleich, plötzlich]. Mene hallak az iesus nevet egyszer-s-mind terdoló esnek (DobrtC. 328). Két hónapot élünk ilyen reménységben, a midőn az idő egyszer-s-mind megváltozik (Mik: TLov. 314).

Mind-az-által, mind-azon-által (*minden-az-által* RM. Ny. II.111): nihilominus, tamen C. attamen MA. [trotz alledem; nichtsdestoweniger]. De mind az által: sed enim C. Myndazom-által volának hamis profeták: fuerunt autem pseudoprophetae (JordC. 857). Mynd azon által sem akurá hinyő (ÉrdyC. 337b). De mynd azon által es az ew vasottsagokat el nem hagyak (341b). Leottek nagh algyakul, de mind azon által is meg chak az kapvatis fel nem vonatom (LevT. 1277). Először nem mégyen el, mind az által második linalára az királynac el mégyen (Kár: Bibl. 1440). Ha szintőn értelmes beszédet szokand, mind azon által nem adna holt néki: sensato loquitur, et non datur ei locus (Kár: Bibl. 1658). Mind az által szükség hogy el iarlának dolgokban (Mon: Képt. 1b). Ezeket az dolgokat el negezen az Cutilina mind az által az polgarmesterseget kívánja vala: his rebus comparatis nihilo minus consilium petebat (Deesi: SallC. 19). Noha nem-istentől küldetök, mindazonáltal a sídók kedven kapták őket (Pés: Igazs. 395). Almos, jóllehet Titárországon születtetett, mindazonáltal Erdélyben holt volt meg (Lásny: Krón. 12). Kikül a cástélyokat noha mind nitt elvéve mindazonáltal őket Magyarországból ki nem űzhet (334). Nagy tudatlanságokat neglik fel felezi, mind azáltal hivoit csak gyengén esepeli (MolnF: LErh. 112). Noha mind ezek nem lúszottanak is valamely nagy dolga memő, mindazonáltal s nagy örömben volt (Mik: MulN. 217). Jóllehet ugyan, hogy azt tartjuk szép madárnak, melynek szép a tollazatja: mindazonáltal a nemes embernek ékessége nem a ezíra ruda (Fal: NE. 30). In summa: gondolom szerőnt theoricae, speculative keze, lába lehet beszédeknek: mindazonáltal tettben in praxi esenka-bonka (75). Valő ugyan, hogy a kősz elne is néha megáll a galikás dolog előtt; mindazonáltal serényen s bátran kivágja magát (Fal: UE. 403).

Mind-ez-által, mind-ezén-által: s Vol lehet ... de maga mind ezáltal az ő kereset be telosyto (GuayC. 41). Jóllehet zoldan kyrálnak elemo kemény bezodokol predikal vala, de mynd ezen által naghi tésatesseggel fogazja vala (VirgC. 46). De maga mind ezáltal hozad edo az hamoz (TilC. 313: 230 KazC. 55 RMNy. II.55).

Mind-nyajan, minnyajan (*mindnyajan* RMNy. II.238. *mind-azon* Zvon: Osiand. 135. *mindnyajan* Szar: Cat. A2. *mindnyajan* omnes Kár: Bibl. 1458. *mi mindnyaj* 14: nos omnes Ily: Kat. 37: cuncti, perique C. alle, insgesamt). **a**) Mindnyajan cenek:

concederunt omnes (JordC. 403). Valának minnyajan egyetembe azon helyen: erant omnes concorditer eodem loci (709). Melan yntetünk mind nyajan (CornC. 2). Jönetek en hozzám mind miniam (Sylv. UT. 115). Mig minnyan eleget iszne: donec emeti bibant (Helt: Bibl. I. K4). Hogy minnyajan az régi sz. atyák el-telvéyedtek (Nem: Kal. 591). **b**) Herodes mind miniam feieteket mery (DebrC. 332). Ég mestőr teremeth mynd nyajan mynketh (WinkC. 368). Kerlek tyeket mind nyajan (VirgC. 123). Mynd jól esmetelek myndnyajan (LevT. 1156). Szabadságot is igére minnyajan, azoknak, kie meg terméne (Helt: Krón. 24). Nagy szégyen volha minnekne minnyajan töröknekne (Helt: Krón. 129). Inti Pétert, int minket is mindnyajan (Tel: Evang. 1.112). Mert ha nem névelők, rettenetesképpen büntetne meg minnyajan (ErdTört. II.351). **c**) Ha egyik sem használ, hiszem segít mindnyajan: si non possint singula, multa juvent (Toln: Vig. 207). Az őri társaság mindnyajan összezyöllyén a szokott helyre (Mik: MulN. 306).

Mind-nyájunk: nos omnes SI [ein jeder von uns] mind-nyájatok: unusquisque vestrum, vos omnes MA. [ein jeder von euch; mindnyájatok, mindnyája: unusquisque eorum; ein jeder von ihnen, sie alle]. Mynd nyajnál nagob az en zolgalatom (LevT. 8). Kérlekis azon minyatokat [igy, hogy figyelemesen olvassatok és halgassatok ez irast (Mon: Képt. VII). Mellyre minnyájunkat segítsen az isten (Hall: III.17). Az ő koronája egygyet ér minnyájak koronájával (Csizi: Síp. 690).

Mindén (*minden* PeerC. 2. GyöngyC. 25. LevT. 77. *myndon* RMNy. II.229. *mindén* WeszprC. 600: **1**) omnis C. cunctus MA. all, alle, sämtlich). Minden módon: omnimode: minden usz: quotidie MA. Minden második esztendőben: alternis annis PP. Minden nemzetec: omnes generationes (MünchC. 15). Mynden dycherethvel methosagosz: omni laude dignissima (FestC. 20). Gyogyoythvan mynden beteghőket: sanans omnem infirmitatem (JordC. 361). Magassal mynden votememmel: majus est omnibus oleribus (395). Magamat mindel [igy] byntel meg ottalmazom (GyöngyC. 538). Minden ő határiban: in omnibus finibus ejus (Helt: UT. A.4). Raytome valhac minden ereiekel (Bom: Ének. 119). Minden tiszta egye azokat: qui mundus est, vescitur eis (MA: Bibl. 1137). A söllyom szőp es tekintetes madár, minden részeiben, minden maga viselésiben (Pázm: Préd. 30). A szent léleknek mindem [igy] erője (Ius: Apol. 139). **2**) quisque C. [jeder, jedermann]. **a**) Minden meghi ölyve hw attayíath: unusquisque occidat fratrem suum (JordC. 70). Vyalagoson myndenek: lucet omnibus (JordC. 365). De myndeknek egy feyedel-mők vala (ÉrdyC. 559b). Lesztec mindennee gyűlöségében: eris odio omnibus (Helt: UT. M8). Nem tugia vala minden hog David istentől választot volna (Szék: Krón. 28). Meg paranczola, hog minden oda menne es imadna a kipe (44). Minden peniglen ki a győzköd helyen küzde, mindenekrül megtartoztattya magát (Tel: Fel. 129b). Nem minden lesny, az ki pártában vagyon: multos thyrigeros paucos est cernere. Bauchos (Deesi: Adag. 47). Mindennek parancsolt isten, hogy felebaráttýára gondyga légyen (Pázm: Préd. 39). A szent iras kötelez válogatas nélkül minden embert, hogy mást mindent magánál folyeb valának, és bátsülletesnek tartson (60). Minden szót fogadgyon (ZranyI. 119). Szólalatom közöl örömet mindennek (Orezy: KüllH. 43). **b**) Mindeneknél gors: velox apud cunctos (DeesiC. 36). Mindenektl meg vyalvan naghi alazatossgalra latya vala wtet (VirgC. 81). Myndeneknél magatokat gonozbaknak alyezatok (156). Engedelmisséggel minden klöz elhírhűt: vestra obediencia in omnem locum divulgata est (Helt: UT. 85). Mindneket latta vetünk, valakik az igaz tudomást meghomaliostíták (Fél: Fan. Előb. 19). Szép intésekkel serkentetők mindenneket hivatalyok tellyosátásra (Pázm: Préd. 63). **3**) [quidquid; alles]. **a**) Kez vagyok nekod mindenröl eleget tenem (VirgC. 17). Teltem istenségsnek myndende zent akaratiat (25). Vram-keez vagiók mindenne valan it en volem teez (34). Es mindenbe,

öttem : et comedi ex omnibus (Helt: Bibl. I.N). Mindene rongy : totus pannosus PP. **b)** Mendenee: omnia (BécsiC. 4). Myglen myndenek meg legyenec : donec omnia fiant (JordC. 366). Myndenek ennekem adattanak : omnia mihi tradita sunt (387). Myndenekben hagyom istennek bwnwse magmat (VirgC. 13). Atte zerelmedert meg vltaltam araniat es mindeneket (41). Myndeneketh, kyketh tezen : omnia quaecumque faciet (KulesC. 1). It kezdetenec el a het bősöges esztendőc, kibe mindenek nag bönen termenee (Szék: Krón. 15). Omnia vestra sunt, mindenek miénk, valamiket isten alkotott (Pázm: Préd. 115). A testnek mindenü iszonytassok (Illy: Préd. II.70). **4)** [totus; ganz]. Egiptomnac minden földét: totum terram C. (BécsiC. 18). Vigagzatok istennek mennyeknek felette es minden föld felet te dyczeseged : in omnem terram gloria tua (AporC. 1). Myuden ayoytatossag-al (ÉrdyC. 509). Halalanak Demeter volna myndden oka (595). Az te annyadat minden gletedbe tisztelyed . . . (Pécsi: SzázK. 63). Jo czalados ember, es minden életit bödogül viseli (Cis. F3). Azon igyeködtem mindön életömben (Frank: HasznK. b). Meg-rettenek, es reszket minden testem fölelemben (Pázm: Préd. 24). Az császár beteges kezdett lönni, minden képéből kikölt (TörtT. 1878. I.15).

[Szólások]. Minden bintelen vezőtte eh zent embört (DebrC. 6). Mynden ok vetetlen (LevT. I.28). Az ki csak egy halalos bünben talatitakis halala oráian, minden ok vetetlen el kárlozik (Lép: PTük. I.205). Azt minden ok-vetetlen kívánom töletek (Pázm: Préd. 226). Mostis, minden ok-vetetlen ki kergetnek őket (Pázm: Kal. 117). Heliéke consuloc emeltetenee, minden esztendőnkint (Szék: Krón. 52). Mindennaponként: quotidie MA. Minden bizonyosan (Misk: VKert. 207). Minden bizonynyal (PHorv: Apol. 3). Mindönönknek kell ezön erőlködönk (DebrC. 33). Mindenewuknek zent istenwék (ÉrdyC. 33). Mindenünknek adattat az kegielem (Fél: Tam. 247). Veyre fel mindentek ew twrribwomat: tollat unusquisque turibula sua (JordC. 154). Myndentek keresztelkögyc megiz: baptizetur unusquisque vestrum (713. 508). Mindöntöknél kysseb uagok (KazC. 28). Zerelmes attymiffy myndentek nagy sok yoth tehettek (ÉrdyC. 149b). Erről ertetyk zent paluak mondas, myndentek tgygya (353). Nem myndentek felewl zolok: non de omnibus vobis loquor (Pesti NTest. 218). Nem mindentekről szolok (Sylv: UT. I.148). Kösse mindentec az ő fegyuerét oldalara: ponat vir gladium super femur suum (Helt: Bibl. I.88). Szükség minden v o l t a k e p p e n, hogy az gonoszokis gyótrödgienek (Lép: PTük. I.21). Hinnünk köl minden volta képpen, hogy az malasztot, büntetel miatt el vesztik (I.191). Örizkedgyék attól kiki minden, hogy az ő hitit nem az czndatételeken, hanem az tudományon épitse (MA: Scult. 966)

egy-mendőn: unusquisque BécsiC. 41 MinchC. 45. [ein jeder]. Egmenen napon: quotidie BécsiC. 24. 68.

Mindének: uterque C. singuli MA. quisque JordC. 45. [jeder]. Nem boczathattyuala ewket ketten ketten: nyndenyket (unumquemque) kewlewn boczattyuala (EhrC. 82). Zentsegnek regulay kyknek nyndenyket Maria meg tarta (CornC. 35). Ol zereteeth vagón köztök, hog mindeuk vgan zerety masikath, mynth . . . (SándorC. 1). Myndenyknek ozatyk vala (VirgC. 125). Lassuc meg immar mindenkuec summayiat (Helt: Bibl. I. h2). Ezeknek mindenik hamis értelem (GKat: Váls. I. Előb 28). Négy drága oszlopotat állatnak fel tiszta fiom aranyból, minden oszlop magában anyagi forma képet mutatván (Hall: HHist. III.175). Mindenik malom három-három köre forgó (Gér: KárCs. IV.318). Mindenikünk megivott tizenkét ejtelyhit (Mik: TLev. 85).

Mindenink: quilibet nostrum, unusquisque nostrum PP. [ein jeder von uns]. Isten úgy visel mindeninkre gondot, mint-ha senkire másra semmi gondgya nem volna (Pázm: Préd. 908).

Mindeninknece czelekedeti minémi leszen, a tűz meg próbállyá (Vás: CuiCat. 164). Emberségossé mindeninknece jó lenni (Illyef: Jephtha. 3).

Mindéniték: [quisque vestrum; ein jeder von euch]. (Baythe: Epist. 54. Kár: Bibl. II.124). Mindenitec tudgya (Zvon: Post. I.188). Mindenitek vétkeinek tartatük (Hall: Paizs. 245).

Mindének-fölött (mindeneknek felette) teremv istenemet nem zeretm VirgC. 5. az házasságban az eladandó személynece akarattyá kívántatoc mindeneknece fölött. MA: Bibl. I.21.) : praepimis, inprimis, praeceteris, ante omnia SI. [vor allem, über alles]. Gonosz czelekedék mindenek felet: fecit malum super omnes (Illy: Préd. 16). Mindenek-felet-valóság (Sárp: Noe. 374).

Mindénés: **1)** omnimodus, omniarius MA. [allerlei] **2)** Mindenesse: totum ejus ka Kr. [erweser, vorstand]. Egy akarna mindenes lenni az pispókoc között (MA: Tam. 1174). Erdődy Bakaes Tamás magyar királyoknak mindenesse vala (Szeg: Aqu. 61). Mindenes (vezetőknev 16. 17. sz. Nyr. X: 227).

Mindénestől: totaliter, omnino, penitus MA. omnino BécsiC. 52. [ganz, gänzlich, völlig]. Mindenestvel meg vltaltott: totus despectus (EhrC. 2). Hozza valo zent zeretelen mindenestvel elnerwlek (VirgC. 61). Vram en mindenestwl tyed vagiok (44). Embör yth lezön myndönöstől zázeseghös (WinklC. 290). Mindenestül ezren ha valának (RMK. VI.133). Ezec az Rachelnece fiai, mindenestül tizemgy lelceek: filii Rachel omnes animae quatuordecim (MA: Bibl. I.44). Ne hadnóc mindenestül meg halni az harmokat: non penitus jumenta intereant (I.325). Mindenes-től ismeretlen hely (Toln: Vig. 12). Mindenestől haraggal és busulással bételvén (Illy: Préd. I.15). Nem több, hanem cireiter tizenötig való esvén el mindenestül közülök (Thaly: Adal. I.31 8). Mindenestől másfél százan vagyunk (Mik: TLev. 409).

[Szólások]. Mindenestől fogva: omnino, prorsus, inuniversum C. Myndenesthwl foghwa vylagos lezen: erit lucidum totum (JordC. 566). Mindenestvel fogva megvta (MargL. 6). Lassan lassan mindenestvel fogva meg ujula (DomC. 91. 8). Egy lelky iozag egyeb lelky iozagok nekevl myndenestvel fogva semmy (CornC. 55). Cag ne maradnek myndenestül fokwa yresen (LevT. II.2) Samuel az olot, az az, mindenestül fogva meg egető aldozatot el kezdte (Mel: Sám. 27). Mindenestül fogva huszomgy méltosagos könyfi vagyon (Helt: Bibl. I.e2). Mindenestül fogva szöres, mint egy szöres bőr: totus in morem pellis hispidus (I. I.44). Mindenestül fogva való kopaszság (Kár: Bibl. I.99). Mindenestül fogva való számoc vala két ezer: omnis numerus eorum erat duo millia (I.366). Mindenestől fogván az mammonnak adták magokat (MA: SB. 121).

Mindenféle: omnigenus, multijugis, multijugus MA. [allerhand, allerlei]. Mynden felee neepek kezöl: de cunctis populis (JordC. 266). Mynden felee halak be gywnek: ex omni genere piscium congregat (396). Myndden felee nyelwlek (ÉrdyC. 541b. 198). Igertünk minden fele notesnek felet (RMK. II.83). Minden felee: ex omni genere (Helt: UT. D.1). Szent Pál is az elesegnec nem mindenfele valogatast karhoztattya (Tel: Fel. 110). Boczanatot kel kémi minden félét vétkekről (Vás: CuiCat. 260). Oda ki mulattam, kitakarodván velem felesen [sokan, számosan] mindenféle rendekből, úgy felesigem kisiisire is az kuruczékból (Monfrók. XV.384). Haragomban sokszor káromkodtam, teremtetével ugyan életemben sem szitkozódttam valami tíz- vagy tizenkettőnél többet, de egyéb mindenfélét bővön szórtam (Haz. I.219). Az isten jóvöltának truczára belé keveredni mindenféle gonosszágba! (Fál: NE. 59). Nem de nem kigyót, békát, mindenféle tsufiságot mondottál a mi magunkviselésére? Nem de nem örök keserves künökat osztottál fejünk-re? (Fál: NA. 132).

Mindenféleképpen: omnimode SI. [auf jede art]. Mit tolvaj el nem vitt, perrel el vetetek, mindenféle képen Cleon fogtattatik (Orezy: Köldt. 132).

Mindénfelé: quacunque, qualibet C. undique versum MA. [überall hin, in jeder richtung, überall]. (Zrínyi: I. 73. II. 7. 12). Itt mindenfelé elműlték (Rákfi: Lev. 156).

Mindénfelől: undique C. undiqueque MA. ex omni parte JordC. 40. undique 457. 597. [von allen seiten]. Mykoren latta vona Béla hogy minden felől bekiesegő vona, meene feyer varraa (ÉrdyC. 337b. 510b. Zrínyi II 109). Minden felől a helyt lakja gyönyörűség (Gyöngy: MV. 16).

Mindenként: omnimode SI. [in jeder hinsicht, durchaus]. Nagoc lezner mindenként: magui erant per omnia (BécsiC. 16). Ne esküggöttec mindenként: non jurare omnino (MünchC. 22).

Mindenképpen: omnifariam C. omnimode Com: Jan. 177. in omnibus JordC. 805. omni modo MA: Scult. 8. [in jeder hinsicht, auf jede mögliche weise]. Kivide hozza frater Masseos, hogy wiet mynkenken hozza biannia (VirgC. 20). Minden képen jól volnunk (LevT. I. 25). Christus mindenképpen mi hozzánk hasonló az bűntől meg válna (Zvon: Post. I. 113).

Mindénkor, mindénkoron, mindénkort: nunquam, plerumque C. semper, semperne MA. [immer, jederzeit]. Nem mindenkor használ a futás: non semper felix est fuga PpBl. Mindenkor: semper (EhrC. 3. BécsiC. 34). Az Kristus mallok mindénkorthi előve kennakoznak meny (SándorC. 6). Mindenkor vig és iokedvew volth (VirgC. 36). Mindenkor mezit lab yart (50). Mindenkoron látakon vadúne az gorusokane (Helt: Krón. 11). Leg emekem erős kü székam, mehez folamúne mindenkor (Szék: Zsolt. 69). A pogánue mindenkort azon igiekköztec hog . . . (Szék: Krón. 22). Az gazdagok marháia mindenkoron ioh az szegényekénél (Dresi: Adag. 50). Mindenkor zöldellő veszeje Ááronac (Zvon: Post. II. 603). Mindenkor tarto és örökké valo husvétü imapot öllene (MA: Scult. 197). A tyúk tsirkének szerelmenniat meg betegszik, és mindenkor tsak nyeg (Pázm: Préd. 179). Mindenekben s mindenkor vigyazzon: in omnibus et semper vigilet (SzCseno: Conf. 13). Azt mond hatták felőlők, hogy mindenkor imádkoznak, mert gyakran imádkoztak (Taru: JÉL. 107). Az oltártól fogva mindenkoron igaz valál (MonOkm. VI. 33). Hogy pedig rajta érijék mindenkor, arra nem felelek (Fal: NU. 295). Mindenkor csak kevésbe és nem a végre játszott, hogy nyerjen (311). Itt mindent s mindenkor kell dicserni, a mi nem jó, azt a jónál jobban, a fiatal rendnek rendetlenségét leginkább (Fal: TE. 773).

Mindénkori: perpetuus, perennis, semperneus SI. [immerwährend]. Mindénkori jelen kőről az ecclesiának igereit vagyon a szent léleknek (Matkó: BCsák. 226). A szombtatnak megtartása Christustól állattatott mindénkori parantsolat (Megy: Bayle. 492. Pataki: Reg. 179). Kegyelmetek keze mindénkori készséggel teljes (Nyir. XII. 89).

Mindénnemű *mindénnem* iozsg NagyszC. 192): omnigenus MA. [allerhand, allerlei]. Myndönmew byneymnek boezanathya (CzechC. 12). The tagidnak mynden nemw yzo (PozsC. I. ÉrdyC. 453b. SonnaC. 12).

Mindénneműség. Tekintsd el Keménynek mindénneműségét, mostani váltától kised gyermekiségét (Gyöngy. KJ. 102).

Mindénség: universitas MA.

Mindénszér: semper MA. [jedesmal]. Bochnatot val myndenzer (TelC. 354). Buchut val myndenzer, mynezer meg monda (GimC. 136). Myndenzer meg chalakozyk vala (ÉrdyC. 554b. 649). Mindenszer glözedeles lón (Szék: Krón. 218). Mindenszer megböczet (Börn: Préd. 129). Alkotott choleksem mindenszer szent szánd előt (Pécsi: Agost. 61). Az kőnéne mint pörhuc mezh minden szer, valahanszer . . . (Béassu: Camp. 8).

Mindenünne, mindénünnét *mindénünne* MünchC. 73. *myndénünne* CzechC. 25. *myndénünne* LevT. I. 82): undique MA. MünchC. 73. [von überall, von allen seiten]. Valahol mester embereket érhet a nagy Ásiában, mindenünnet elégjűteti őket (Hall: HlHist. II. 37). Hertzei könyhakat és asztalokat üttetz, mindenünne bé kívánod a költsont, senkinek sem fizetsz (Fal: NU. 290). A szerentsenek is vannak mindenünne bizonyos törvényei (Fal: UE. 375). [A jóság] ez széle, hossza és mindenünne tellyes mértéke a derék emberek (392).

Mindenütt *(minden)* Börn: Préd. 178. *minden* Helt: Krón. 11. Helt: Bibl. I. 120. *minden* Ozor: Christ. 167. Kár: Bibl. 1631. *minden* Frank: HasznK. 4): ubique, nusquamque C. ubique MA. circumquaque EhrC. 13. ubique 63. JordC. 457. 547. [überall]. Az fraternek elmeuven hantik vala myndenyest istennek igy (DomC. 31). Myndenewt wama yaar vala (ÉrdyC. 338). Hogy az Christus testéne mindenütt jelen lételét állithassá (MA: Scult. 600). Mindenütt létel: ubiquitas (Pázm: Kal. 1766. 151. Kr.). Mindenütt jelen valóság (Közpik: Woll. 25). Mindenütt valóság: omnipraesentia (GKat: Váls. I. 1123). Mindenütt való (Sárp: Noe. 32). Mindenkor bátor s mindenütt: sátorleán, mezőn, télen nyáiban (Fal: NA. 209).

Mindenüvé: quovis, quoqueversum SI. [überallhin, nach allen seiten]. Mindenüvé szálllyel kiterjed (MA: Tan. 1087. 1420). Mindenüvé út nyitassá (MA: Scult. 9). A papok szük-voltáért nem alhatunk mindenüvé egy-házi embereket (Pázm: Préd. a3). Ezért vetette meg urunk amaz evangeliuni irás tudót, a ki mindenüvé akarta követni (Csúzi: Síp. 175).

Mindig, mindég: [semper; immer]. Szívét rága a dicsőségnek valami kis ferge, mindég szaggatott, égett a dicsőségre (SzD: MVir. 89). Embertől embernek mindig kell tartani (101). [Vö. mind-éltig, MIND 2) a) 7].

MINÉT: [memet]. Járjál, ha tudsz, te is kurucz holmi hason minéketek léjél [léjél2] fanyen, tőgy lábhegyen kigyótekervényeket (Hady: Adal. II. 395).

MINIOM: minimum MA. (Com: Jan. 17).

Miniomos: minutus MA.

MINISZTÉR: [minister, Zerketnek kwzwseges mestere ministere-VirgC. 36]. Bonaventura az ydőben generalis minister vala az zerketben (ÉrdyC. 323b). Az unitaria religio lévő ministerek ezen meg-egyeztének (Bod: Pol. 78). Az unitarius superintendens sinodust convocalon és az unitarius confessiót minden unitarius ministereknek, mestereknek publikálja s igen serio injungálja, hogy mind ministerek, mesterek és kántorok a szerint prédikáljanak (Bod: Pol. 79). Lelekert kárhözatra holdéto ministeri, pendikurtü (Csúzi: Síp. 179).

MINT *ment* MünchC. 35. EhrC. 20. stb. *ment* LevT. 124b. 284. *ment* JordC. 722. stb): **1)** [quomodo? wie?]. Mint s hogy: qualiter et quomodo MA. Mit vagy? quomodo valos? Pp. Mit veszik? quanti emitur? PpBl. Gondolkodnak vala azon, mynt leth vona hűnélyk dolgok: haesitabant super eis, quomodo hoc evasurum esset (JordC. 22). Lásd meg, mynt vetkeztél (VirgC. 12). Had lassam mint metéld az tirot (KMSy. II. 15). Matskási uramtól is tudakoztam, mint vagyon s mi formába (LevT. II. 349). Vésze 32 almát egy pénzen, vallyon 500 mint vehetec? (Helt: Arthm. 65). Enni se chaurgo st kőzt mint melless az igaz vtra (Mon: Apol. 26). De mint kel ezec ellen jól vizekedneme, tanulne meg mar azt is. Magy. Nád. 76. Mint vagy még? ut valos adluc? (Com: Vest. 59). Lattya mint megfagyott solaknak sziveken az atyafiók szeretot (MA: Scult. 27). Mint vagyon ő kegyelme? (Matkó: BCsák. 19). Misk-VKert 4. Vegre hogy kíl kerülz, csudálkodyan elbűsz, mint meg-elűlt a béled szennet. Kalm. 6. Már régen litalak; mint vagy? ez is módos udvölés (Fal:

NE. 16). Nyomozni a ravót, a vicagazdát: mint iparkodik, mennyit vett bé, mennyit adott ki (Fal: NU. 281). **2)** *mint*, *a mint*: *ammod* TihC. 247. *ammyit* LevT. 128. *az mint* Mel: Herb. 65. *emmyth* LevT. 146. kétszer): prout C. ut sicut, eum, velut MA. [quam: wie, gleichwie, als, denn]. **a)** Mint este: sicut, eum, quemadmodum MA. Ez az ysten mint evt ismerie (KönigsfTör.). Fenlie vala ment a villam (TelC. 26). Ne legyenek olyanok, mynt az keppvitatok: non eritis sicut hypocritae (JordC. 369). El teewedween mynt az johok: sicut oves (381). Kiknek igaz ngan történi dolgok mint nekünk (TihC. 341). Olyan mynt ystének anyala (VirgC. 20). Nem termeezeth zereenth, mynd az sydok weelyk vala (ÉrdyC. 318b). Vigre mynt el adhatyatok el agyatok (LevT. 1281). Szidj te minket, a mint színte akarod (Tel: Fel. 11b). Holtról mint nem emlékeznek, rólam így feledkeznek (RMK. 11247). Krisztus nem annyiba [anyira] tiltja az sírástól, mint hogy az jövőd feltámadással vigasztalja (Kules: Evang. 493). Mint az földnek fűvét, azoképpen adtam azokat nektek: quasi olera virentia, tradidi vobis (MA: Bibl. L8). Az mint kinek értéke vala, elvégezék, hogy segítséget küdenének nekik: prout quis habebat, proposuerunt auxilium mittere eis (IV. 118). A szerént nagyon dolgok az újítóknak, mint a szőlőknek, mikor előtökjárói nem valának (Pázm: LuthV. 49). Anyi tágosan, mint egy kemenczekiűrt, úgy fogták oda az szelet (ÉrdTört. 1164). **b)** Fel tarta hűtet mint hű fűt: nutrit enim sibi pro filio (JordC. 725). Aldoznaának zenth Matheának mynt ystének (ÉrdyC. 512b). Ereke valo zolgalatmath irom kuek mynt bízoti vramuak (LevT. 1266). **c)** Ynkab kyanua cristusnak zemeremsegyt: ment ez vylagnac hiaszat (EhrC. 20). Hanem ha beewelkedendyk ty ygazsagok fellebb mynt az yrastwdokee: plus quam scribarum (JordC. 366). Ne eszködnny annal fellyeb mint ylyk: non plus sapere quam oportet (ÉrdyC. 65). Sem dyelwegeseb, mynt az xpusnak zolgalatya (VirgC. 129). Ezthendew athal nem lebehewth thwb myek, mynth ez arathas ythan wolh (LevT. 187). Bővült attól inkább, mint szűkült inségem (Thaly: Adal. 1170). A latorsag semmi nem egyéb, mint Krisztust esőkkal klárvni (Hly: Préd. 17). **d)** Hogy mynt hamarab [quo citius] el fivtnak az orzagból (ÉrdyC. CzF). Suránban megmaradt néjének izene, mint hamarab lehetne utána sietne (Tin. 292). Bőcsületibe kap, ezt agyarolja marczonatzja, és a mint legiszonyúbban lehet, moeskostja (Fal: NE. 101). **e)** Ment inkab paranól vala ő nekik, attól inkab predicalhae vala: quanto eis praecipielat, tanto magis plus predicalbant (MünchC. 85). Mynd az few neepeek mykent wrokhöz halgatnak vala, azent tewb kynbel aldznak vala (ÉrsC. 472). Minth mentől incab zerniuec tettettől az kesergő zynek, az anneval ynkab az zernies zynec leze zernies (NagyszC. 4). Mynt meemeel yobbath talal vala ywhay közfőth, azth aldozza vala ystének (ÉrdyC. 174). **f)** Seni mondathatik nagobnak, minth hogh az isten embőre lón (TihC. 143). Semibe nem kel vgan munkalkodunk: minth hog az zysesegbe előnk (323). My lehet embernek nagyob ydwseeghere valo byzodalom, mynt nykoron az zyz mariat zolgallya (ÉrdyC. 162). Nem anyei őrne nagyon, hogy Alexander születet minthogy Aristoteles idét születet (Pázm: Préd. 133). Tanácsát [most is] úgy vitte végbe, mint a míg király nem volt (Mik: MulN. 243). Sokkal másféle gondolattal jöttem ide, mint a mellyel kijöttem (286). **g)** Wgy yaryon, mynt twlaydon ysteneenek zyne előth wolna (ÉrdyC). Annit tézen, ha prediciót írok E berővel, mint ae-vel írnam (MHeg: Töszl. 1168). **h)** Azért mint a tisztet, ugy a tisztességet, azért vészi fel, hogy istennek alkalmatosan szolgálhasson (Pázm: Préd. 59). **3)** [circiter, circa: ungefähr, beiläufig]. Budosnal mint tyzón ket falurol falura jarek (LevT. 1110). Voltak meent ezer loval (284). Fogának mint öt ezer törököt (Helt: Krón. 89). Letelepédének a férfiak, szim szerént mint ötezeren (Pázm: Préd. 432). Az egri törökök kijűkén mintel másfél száz lovasok, az győri marhát mind elhajították

(TörtT. VI. 132). **4)** [ut, utprimum, quumprimum: sobald, kaum]. Mynth intottak volna a koppaz hegre, a porozlok kyrtihelenek (WinkC. 203). Mynt az hayozkaban he bagot vona, ottan meg alla az zel: cum ascendissent in naviculam, cessavit ventus (JordC. 400). Mynt ember halalos bynben esyk, ottan el kellene karbozny (ÉrdyC. 52). Myg az eredethnek ygassagaat tartanak, ewket ees meg tartaa wr isten, de mynt atal hagyak, ottan ky vereteenek (358). A mint a kenyeret a kemenczéből kivesszik, ottan ketté szelik (PP: PaxC. 113).

[Szólások]. **Ment inkab** job ember a iohd! quanto magis melior est homo oves? (MünchC. 35). Ha tñ tutto io adomatiokat adnotoc, ment inkab tñ meñdei afatoc ad io zelletet: quanto magis pater vester dabit spiritum bonum (136. 110). **Jay mint** veszünk a vár alatt (Bal: Epin. 7).

akár-mint: utut, quomodoenque MA. [wie immer]. Ez bizon zeretettő nem ual, akár mint monga zaiual: hogh isteneth zerethy (TihC. 14). Nem akár-mint, s akár-kinek igérté isten az örök életet (Pázm: Préd. 176). Azt parantsollya isten, hogy lelkiunket őrizzük: de nem akár-mint; hanem szorgalmatosan (Pázm: Préd. 821). Akármint kiáltanak, meg nem hallgattatnak (Báti: VTárgy. 69). Szabadé az élő örök istent akár mint s akár hogy ki ábrázolhi, es abban a ki ábrázoltott képhen imádhí? (VárM: ÉgSzőv. 21). Akármint lőtt légyen is (DKal: Ker. 471). Oly juhásztor, ki nem gondol nyájjal, hogy akármint légyen, csak őneki bőven sok gyapjat neveljen, mint henyélő here, hasznával élhessen (Thaly: Adal. 112). Akár-mint gondbolylik ajakokat, és fűssék-fel orrokat, ugyan csak látrább maradnak elő nagyságok (Fal: NU. 352).

hogy-nem-mint: quam MA. [als, denn]. Menden igge, előzőr lelki ősmereetre ifyón, honem ment henedre (VitC. 64). Job hog az testh megh förtőztesseek, honnem mynth az lelők (SándorC. 29). Az lelőknek aianodoki nómósbeek, hodnem minth az testiek (TihC. 130). Mostan kőzelben a' my ydves seeghwnk, honnem mynt eleeb hyttők (ÉrdyC. 3b). Inkab bankodic masnac gonossagan, hod nem mint az ő raíta tet bozzusagon (DebrC. 276). Zenwedhetesb lezen Sodomának es Gomorranak felden, honnem mynt az varosnak: tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorraeorum quam illi civitati (JordC. 352). Hogy-nem-mint istentől, tőlők inkább üle (RMK. 1189). Akarsz te jární te kívánságodban, hogy-nem-mint lakni én nagy udvaromban (263). The Nagysa: inkab sokoth zentirasth halgathny es olvasny, nykor egyeb dolgaytol megh ewreshedyk, hogy-nem mynth egyeb hynasagos es hasnalathlan bezedeketh solny (Konj: SzPál. 12). Magokat felyeb szeretie annal, hogy nem mint kellene (Helt: Bibl. I. c3). Az én bűnöm nagyob hogy-nem-mind meg bocsáttathatné én nekem: major est iniquitas mea, quam ut veniam merear (B3). Könnyeb a tőuénec a tőfocon által menni, hogy nem mint a kazdagnac az istennek országába: facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum dei (Helt: IT. M1). Ez világi emberek sokkal külömbet vélnek az evangelium felől, hogy nem mint kellene (Tel: Evang. 11223b). A babac incab felee az istent, honnem mint Pharaot (Szék: Krón. 17). Hamarab a szénre megyen, hogy nem mint a kőrös fa ágaira mászna (Mel: Herb. 25). Testelen felette igen el szenedheti nala az ehseget szomiaszot, hidezet, ugyazast, inkab hogy nem mint ualaki el lehetne: corpus patiens inediae, algoris, vigiliae supra quam eniquam credibile est (Deesi: Sall. 4). Egynek egynek egy rauazsaga többet haznál, hogy nemmint másnak sok (Deesi: Adag. 31). Tőbhetis él, hogy nem mint kellene: ultra catalogum vivit (Deesi: Adag. 213). Inkab bőczállított a te fiadat, hogy nem mint engemet: magis honorasti filios tuos quam me (MA: Bibl. 1245). Job egy tellyes marok nyugalommal, hogy nemmint két marok tellyessége nagy munkával (MA: Bibl. 1578). Állhatatosb, hogy nemmint patvarnac engedne (MA: Tan. 58). Könnyeb az koporturakat haragra

indítani, homnem mint az ebeket (Szeg: Theoph. 26). Nám sokkal nagyobb az én büsöm a nál, hogy nem mint én becsületjät várhatnám (EPHilKözl. IX 36).

hogysēm-mint: ∞ MA Megh ennel nagyobb vezedelem thertienhethyk, hog sem mytt [igy] esek (LevT. I 166). Hogysēm-mint parlagd maradjon, inkább kd engedje ennekem pénzem-ért (II 153). Hamarab el feltékezhetséne az anya az fi magzat-tyarol, hogysēm mint fi mi rullne (Tel: Évang. 199). Job meg nőzni, hog sem mint egni, az az, job hogy meg házassodgyanac, hog sem mint házassag kiüfl meg ne tartoztassac magokat, meg győztessene (245). Mertekletesen ellyűne, hog sem mint egyebkor (Tel: Fel. 27). Hamarab el mőlandóe, hog semmint az viz színén való buboróc (Kár: Bibl. I 526). Ők sokkal különben hisznek, hog sem a mint [igy] akkor hittenek a hívek (Pázm: Slav. 287). Ahban az mőfőben neki inkább keresni akiben előzr irattató, hog sem mint az deak mőfőre való regi fordetaslan (Zvon: Osiand. 15). Jobb égni, hog sem mint házasságban élni, azt tanította Pál apostol ellen Bellarmius jesuita (Matkó: BCsák. 107). Az anyok a delfinelnek inkább magát is elfogatja, hog sem mint azokat prédára hagyja (Misk: VKert. 516). Őt kőnykezi inkább a felfőlködöt ke-velység, hog-sēm mint a szegén (Csizi: Sip. 13). Inkább terhőre, hog sem mint hasznára volt (NóTPM. 28). A maga nemességét inkább gyalázza, hog sem mint megérdemlené (33).

oly-mint (*olum* EhrC. 10. DomC. 316. *holynpht* WinklC. 294. 322): **1)** [qua, tamquam; als, wie, gleichwie]. Vene az basilla zyz őket olmint zolgait; de ireskődik uala nélkül az isteni tudomán olmint apostolok (TilC. 320). Cítra bár az égen a szivár-vány, sok fűstök s ér benne, oly mint márvány (Amade: Vers. 114). **2)** quasi Kassai: Szókönyv [tamquam; gleichsam, gleichwie, gewissermassen]. Elmene nemy keveset zomorvhan es olyna panaszolan ewenbenmeten; quasi conquerens (EhrC. 16). Lawn zendőlees, oly mynt lyrtelen leelekek yewetly; tum exstitit somitus, tamquam ruentis flatus violenti (JordC. 706). Legottan ol mint hot oleenöl az fődre le esek (KazC. 13). Felméno az innepre, nem nyilván, de oly mynt titkon (Pesti: NTest. 200). Olymint esulája voltam sokaknak (Szék: Zsolt. 70). **3)** circiter JordC. 153. [ungefähr, beiläufig]. Oly mynth 12 ezhendős: foro annorum duodecim (531). Monda nekik oli mint harmad oran (WesprC. 87). Az fraterok olyna negyven ezhendyg vyaskotta-nak (DomC. 316). Valának férfiak olymint őtször való ezeren: fuere viri quasi quinquies mille (Sylv: UT 123). **4)** [paene; bei-nah]. Az apistalok, kik ol mynth megz vettettek valának, hattalmasoka teue (TilC. 158). Olmint zőmetlen syrtanak (KazC. 4). Kysdel es olymynt semmy (ÉrdyC. 532). Kesserűséggel ő urat siratá, olymynt ő magát ott hahú becsütá (Tin. 88). **5)** [quasi; als ob]. Oli mint mondania (DebrC. I WesprC. 65). Pető is közögbe mene olmynt ezi volna ő közfőlköt (72). (Az oroszlinok) nag rynasth tőnek, ol menth őks syrtanak (PestC. 104). Hyia azokat, kyk nyenyenek, oly mynt volának (Konj: Szál. 59).

sēm-mint: [quam; als, deum]. Oka talin nem is ő, hanem más gonosz nő, őrdingős hüvelő, mert kegyesb? ő, semmint kő (Bal: Kult. 84).

tudnia-mint (*und by mynt* Ver: Verh. 30. *tuna mynt* TelC. 0: [sicilicet; nämlich]. Az őrdögök hyzik es rőtögik, tudnia-mint az istent (TilC. 2). Az harom isteni jozagak, tudnia mint az hit, remenségi es zoroet (5).

ügy-mint: **1)** *úgy* néz a mint kit gyűlöl szíve szerint Bal: Kult. 100. *úgy* bíról velünk, *a mint* ellenség Tel: Fel. 90: adu-star C. velut MA [wie, gleichwie]. Tegődet vg mynt az to atyadtvl elhagyattattat (KrizC. 38). Igaz fia vala Ábrahannak sz Ámos, úgy mint a ki őrkőse lőn ő neki. (Tel: Évang. 158). Bizonyít-suk meg, hogy úgy mint jó tanítványok az Krisztust követjük (122). Mőzest úgy mint követőit elküldöte (Hl: Préd II 230).

2) [quasi, velut; gleichsam]. Az Krisztus igaz isten, az kinek dicsősége az test által úgy mint elfedeztetik (Tel: Tan. 31). Mőd nélkül és úgy mint meg bolondulván eseelednek vala mőnde-eket; inconsulte ac veluti per dementia cuncta simul agebant, Deesi: SallC. 39). Ki méltatlanak és úgy mint tanyának nem iktették vala: quin is indignus et quasi pollutus habetur (549). Hogy a zsidók úgy mint kisáfőrlő legyenek az isten beszédnek (Der: Préd. 103). **3)** circiter C. circa Ver. forme MA [ungefähr, beiläufig]. Vala dymolnak sok sereg chordaya, wgy mynt keet ezor (JordC. 377). Egy retettes [rétet is] nyahnak nashian, vgy minth hattl rendethi theszen (LevT. I 220). Úgy mint hat óra vala: hora erat quasi sexta (Helt: UT Z5). Volának még úgy-mint negyven esztendeink (MA: Seult. 29). **4)** utpote C. utputa, ceu MA [wie, nämlich]. **5)** [quasi; als ob]. Esetelt zerezete wgy mynt vedegetőit vama (ÉrdyC. 502). Ugi mint mondania (DebrC. 32. Ozor: Chr. 76).

vala-mint: **1)** sicut, velut, prout, uti, tamquam, quemadmo-dum SI [wie, so wie]. Kiki mind valamint indult színele, olly-ne véli őtet: ha ki sir, síronak véli, az pénz gyűjtő pénz osztónac (Börn: Évang. III 1206). Hogy valamint lehetne, a hadat elvégző: ut quovis modo bellum conficeret (Deesi: SallC. 326). Hagyjuk magunkat vezéreltetni, valamint Krisztus akarja (Zvon: Post. 11). Valamint nékik szabad, oly szabad rómaiaknak is (Sámbr: 3Fel. 51). Ismét azt teslekedd, a mit az előbb, valamint életedet szereted (Halt: Hlist. II 173). Valamint a halak megfogattának a gonosz halóban, azonképen megfogat-tának az emberek a gonosznak idején (Ács: Bihl. 308). Úgy ír neki, valamint egy idegennek (Mik: Törh. 27. lev). **2)** [irgend-wie, wie immer]. Valamint s valahogy: quomodocunque, quocumque modo; valamint s valahogy, de kitőlte azért: cum ramento reddidit MA De valamint virető oda, az had iaron, igaz elég hog őt volt (Szék: Krón. 216). Peliam reco-pnat: valamint léssen, de meg próbállya (Deesi: Adag. 249). Ha az dolog elő mehetne, valamint es vala hogy az Massiut megőhne: sin ad parum procedat, quovis modo Numidam interticiat (Deesi: SallJ. 31). Valamint valahogy az iras mőfosagos voltanal azt meg erő-s-ehtek (Zvon: Osiand. 10). Ezeket, valamint s valahogy, de oly formán fejtegetik s értik, hogy az bűti helyén maradjon (Pázm: Kal. 501). Szerencsétlen-ségen valamint ne akadgy (KNagysz. 1613. 13). Őjak lábit mint szemek fényét, hogy vala-mint ne físsó a kőben (Bulassa: Ének. 17). Dűrlőjét forgatván közében, ha valamint Polidamison halálos sebet őjthetne (Halt: Hlist. III 166). Könyörög előtte, ha valamint meg száma, szonal srásoddal fene vas elmeye hozzád ha meg lágyólha (Hlyef: Jephth. 31). Procedáljon ezen punctum írnt: valamint praecipitantiával ne romoljon taban intention (Mondrók. XXVII. 181). Sieszünk visszameenni, valamint az alvó ellenséget fel ne költük! (XXVII 227).

valamenté, valamenteré: [aliquantum, aliquatenus; et-was, um einiges, einigermaßen, bis zu einem gewissen grade]. Sándor uram dolga valamenteré megjőbb (LevT. II 367). Ha (gölokunk valamente arról az földről, vontatva rendeljük vissz-terésűnköt (KsZM: Lev. 328). Az írának valamenteréb kiterjed-tebb ná volta kigyeleméért vagon (8). Valamentére szűnyék meg az olvasástól (Farn: Bar. 63). Kíresak tanításimmal vala-mentére használhassák (Hly: Kat. Eph. 5).

valamentényire (*valamentényire* Tel: M. 302): ∞ A haragnak tűzes gerjedelmét valamentényire enyhítik (Tel: NE. 33). Kisebbedhetik ugyan valamentényire jó bíróban, de tőrhető kárul (35). Le-böcsítőzött valamintényire hozzájuk, hogy magához szelődőné az urfakat (Tel: M. 302). A molnár gazdán is valamentényire rajta történt, jó darab pénzét és föleséget vesztette miatta (Tel: TL. 769).

Mintvolt-a: status, conditio; Zustand, Lage. Hadainknak mint-voltát tekintem, edűfordultam (RákF: Lev. IV 195). Bővőn leírja azok mint letesét (Gyöngy: Char. 394).

MINUTA: [minute] (Mik: Tlov. 225).

MIOG: miogat, nyávog SzD. [miáuen]. A matska miog (Com: Orb. 5).

Miogat: leuco MA.

Miogatás: leucitus MA.

MIRHA: myrrha C. A mirrha meg-forrasztja a sebet: myrrha glutinat vulnus PPBl. (MünchC. 17. PeetC. 178). Myrt az valasztot myrra keneth eedesseeghes yllatot attam (ÉrdyC. 475. Ily: Préd. 1123). Mert már le-isarattam mirramat, az én fő-szerszámaimmal egygyütt (Csízi: Sip. 591).

MIRIGY (merigy DomC. 270. merigy Born: Préd. 694. merig TelC. 131. NagyszC. 299. merigy Helt: Bibl. IV.65. merigy Pázm: KT. 311. MA. merigy Zvon: Post. II.160. Web: Annul. 67): **1)** abscessus, apostema C. glandula MA. [geschwür]. Merigyec kele év torkaban (DomC. 270). Merigyec kelnee raytoc nagy hewsőgöckel (KKrakkk. 1573. A3). Az wr meg vér tegeted Egiptusnac mirigyénel, súlyel, varral, es viszketezzel: percutiat te donūnus ulcere Aegypti, scabie quoque et prurigne (Helt: Bibl. I. Zzz3). Hogy a figét kötneice az ő merigyére, hogy meg gyógyulna (IV.65). Az bussal egyben tokeredet, gyűlt és őszve nőt évből apro mirigy, vak tetem (glandula) lészen (Com: Jan. 60). **2)** [pestis; pest]. Dög anagy merig (TelC. 131). Főfayások, közfenők, verkorsagok, merygők (113). Kent zenveez hyedem-nekil, mirigüt orrossag nekil (NagyszC. 299). Pestis anagy mirigy (Frank: HasznK. 38). Az dög halat sok embereknek hertelen le omlások, pokol var, mirigy auag ezieb fele beteg-segek miat (Fél: Tan. 494). Ragadó dögös mirigy: pestis contagiosa (Com: Jan. 59). Az magok lelken felszik az mirigy (MonOkm. XXIII.190). Pestis avagi mirigi (Csanaki: Dögh. 4). Hasonlók ezekhez az isten-fél emberek, a kik a világtól, test-től, és őrdögötől félnek, mint gonosz mirigyűtől (Halt: III.11. II. 334). A respublikának nagyob mirigy nintsen (RendÉlet. A).

futosó-mirigy: scrofulae C. adenes MA. scrophula Major: Szót. 427. ganglion PPBl. [skrofel]. Futosó mirigyek: adenes PPBl. Futosó mirigy, mirigyec hús, golyva: scrofula PPBl. Az pestis fölül a bőr között való ereken lezón es indultat: mellyet futosó mirigynekis hűnnak (Frank: HasznK. 39. Fely: SchSal. 20).

fültő-mirigy: parotis C. MA.

torok-mirigy. A toroc gyée a toroc mirigyét gynasztvau: angina acervulum inflammans (Com: Jan. 57).

Mirigyēs: glandulosus, apostematus MA. Mirigyec dög-halál (Pázm: Préd. 447. Kr). Mely káronlásnak mirigyec szidalmazásáért érzi most az őrdögök társaságában, az isten haragjának sulyát (Pázm: Kal. 433). Mérget és mirigyec szitok és vádolás (Pós: Igazs. I.411). Mirigyec pestis (Tik: Rózs. 257).

MIRTUS: myrtus MA. [myrte].

MISE (messezenk vala Helt: Krón. 16b. misse * Mon: Apol. 289. misé gyertya? Belythe: Stír. 6): missa MA. [messe]. Misét mond: sacrum celebrat; misét hallgat: interest sacrificio missae Kr. Misét szolgáltat: missam facit, celebrat PP. Mondas-sone egy miset: mel myse haluan vymadgozsonk (EhrC. 6). Eg miset haluan (TihC. 9). Myseet zolgálna (ÉrdyC. 528). Mondasunk miset (VirgC. 83. 10. 5). Sok miséket tudonk csak szolgáltatni, misék által akarunk szabadulni (RMK. VI.180). Requiemis misse (Helt: Krón. 177). Bőtyölések, szarándoc iáras, mise nézések, és egyéb efféle pepeczelések (Zvon: Post. I.81). A mise igaz áldozat (Pázm: LuthV. 13). Az misse szolgáló [pap] kezebe veszi az patenat, kim az ostia vagyon (HollPréd. 21). Ki valami miséhez való partekat el vinne (Dial. 180). Mit ér, ha aszszonyom hat misét napjábam ballgat (Orczy: KöltH. 191).

[Szőlások]. Te néked neved leszen főkéltelen, gyakran esik sido mise feiden (Ény: Gizm. 21).

aranyos-mise: missa sub auroram Ké. Agyaras mise: így ferdíti el [Székárosi Horvát András] az éjjeli mise nevét, melyről Cs. Konároni György Pápastáság Ujsága c. m. 329. írja, hogy: az karátson északai mise, kit aranyos misének hínnak (RMK. II.454. Tel: Evang. Mutató Tábla; Biró: Micae 3. Kr).

lassú-mise: missa privata Kr. [stille messe]. Az őrdögi disputatio-előt Luther lassú misét mondott, hét sacramentomet vallot (Pázm: Kal. 1766. 212). Maga a confessio meg hazuttollya magát, azt beszélvén, hogy nállok a lassu misék megszüntenek (417).

magánvaló-mise: ∞ (Mon: Apol. 124 Kr).

nagy-mise: [sacrum solemne]. Nagy misen való ewangelion (ÉrdyC. 113. PeetC. 367. Helt: Krón. 39).

őreg-mise: ∞ SK. (RákF: Lev. 21).

Misécske. Misécskédnek hamisságát így eltítkolhatva (RMK. II.218).

Misé! [sacrum celebros; eine messe lesen]. Minden nap magért s másokért misélten misél (Pós: Gbot. 82. Pózs: Igazs. 574). Aszt cselekszik a pápa, ersekek, püspökök, gárdyánok, a misélő papok, barátok, és több azon kívánszól való, henye herékhez hasonló rendek (VárM: ÉgőSzöv. 55).

Miséz: sacrum celebros Kr. A papokat az oltároc előt, hol mesznek vala [igy], mind által veréc (Helt: Krón. 16b). Vrak feleségi ne cifrakogatók, ne missezetek (Mel: SzJán. 96). Tör-ténik néha, hogy a miséző pap, masutt elsőben jól köppentvén, a cseugettyú zengésben elfelelyti magát, s jól talál a fel mutatott polarbol hőrpenteni: melyet az előbbenivel ki okád es az eb s diszno megh eszi (VárM: ÉgőSzöv. 214). Irásit kitekerte kezéből és elvitte, mellyekel megmutatham, hogy jó lelkiismerettel és ügyes hatalommal misézett legyen (Fal: TE. 742).

Misézés: celebratio missae Kr. [lesen der messe]. Nem segít-hetik misézésekkel (Czepl: MM. 268). A pápások az őrdnepek megfűlletetéseket nagy részt külső geze-mize ceremoniakban, misézésekben, egygyik templomtól másikhöz való farkalásokban helyheztetik (Gkat: Váts. Előb. e3).

MISKULÁNCIA: [mischung]. (TörtT. 2. I.579).

MIZÉR, MISZIRI: [croatus; kroat, kroatisch]. Kemény misziri kard figle öhlalától (Zrinvi: ASyr. 42). Miziri gallér egy áltuljában horvát gallér, mivel a magyarok a horvátokat régi nevezetekről Mysi populi mizer nemzetnek hívták (Bod: Pol. 85).

MOCCAN (mottzan * Helt: Mes. 174. nem-is morezan-hatez? Markó: BCsik. 43): mutio C. Ver. [mucksen]. Mottzanok, lopva suttogok: mutio; mottzanni sem merek: nihil *audeo mutire, jam nil *mutire audeo PPl. Senky nem mere mottzanni: nullus mutire ausus est (JordC. 310). Az Izrael fiainál soholt chae egy eb sem mottzan: non mutiet canis (Helt: Bibl. I. Gg3). Czac mottzani sem merne (Born: Préd. 257. Tel: Evang. I.146). Mottzani se merjonek (Tola: Vig. 67). Czac mottzanni-is alig mer (Com: Jan. 196).

mög-moccan: emutio C. [mucksen]. Czac meg sem merne mottzanni (Born: Evang. I.429). Meg kötötte, meg sem mottzan-hat (Mel: SzJán. 37). Ne My quidem facere audet: meg sem mér mottzanni (Decsi: Adag. 55). Meg se mottzanyatok, mert nincsen nálatok a tudománynak kultsa (Czepl: MM. 290). Meg sem mottzan előtök (Misk: VKert. 53). Ihol ez ellen senki tsak meg sem mottzan (Bod: Pol. 122). Senki meg-sem mert mozdulni, vagy meg-mottzanni az ő színe előtt (Biró: Préd. 10). Nem ugy laktam a világot mint a theatrum-némű, kik meg

sem motzannak, csak helyt foglalnak-be (Fal: NE. 10). Még se motzannyanak; hanem jó szível vegyék a korpázást (Fal: NU. 302).

MOCSÁR: palus MA. lacuna Major: Szót. [sumpf]. Mochar, stagnum 1265 (CodPatr. VI.129). Mochaarwtha, fundus 1418. (Czinár). Moçar földön: in terra (iniquosa) (DöbrC. 197. Zsolt. 62. 3). Istentelenség mocsárja (Tof: Zsolt. 275). Mocsárok, pocsolják (Com: Jan. 96).

Mocsári: palustris MA. [sumpf].

Mocsáros: paludosus MA. [sumpf]. Mocsáros hely: locus palustris MA. Mocharus helyen: in terra (iniquosa) (KulesC. 147).

MOCSOK: macula, sordes, squalor, labe, labecula MA. [schmutz, fleck, makel, unlat]. Moesok nélkül való: immaculatus MA. Makula es mozoe nélkül talatlatot (Börn: Préd. 390). Az keze szennýének rut mocsokia (Bal: Epín. 5). Moeskoktúl megtisztítja isten az ő ecclesiáját (Czepl: MM. 32). Nem kell szítokkal és mocsokkal felelnünk vallásunk ellenségesnek (233). Isten kegyelme belőled minden mocsokot ki töröljön (292). Még lehet mind annyiszor, valamennyiszor zuzzos gyönyörű felényledik, mocsokt és moslékot ellene okádóznod (Pós: Válasz. 43). Az isten szent, ki nem enged magával akar nő mocsokt is közsőlűni (Ker: Préd. 162). Fertelem és mocsok nélkül való (Com: Jan. 220). Maenlae absterguntur spongia: a mocsok, szennýek spondiával töröltenek-le (Com: Vest. 82). A bársont mocsok, sir igen szokta vesztetni (Kisv: Adag. 166). Őh báineink mocsokainak tisztítója (Biró: Angy. 276). Az efféle apró vétekkel igazán való mocsokai bősületünknek (Fal: UE. 376). A mocsokosok között forgolódnak, mocsok reá ne ragadgyon, minden felül tisztán maradjon mint a napnak sugári melyek minden rutat megjárják, s még sem vesztik gyömeiket (Fal: SzE. 521). Ennek mocsokát nem is kell egyőbre kemni (GyöngyD: Char. 73). Moesokt vallja ugyan bősületének; de a miatt nem sárszik lelke: pro restare offesa la sua riputazione, ma non l'anima (Fal: NE. 35).

Moekol: 1) maculo, sordido, foedo MA. [beschmutzen, beflecken]. Önmiveshez mentem; de szénhordással, kerék forgatással moekoltattott s tárasztott (ÖtMest. 51. vsz.) Az igazságnak sinóráján egyenesen járunk, a levegő eget rít életünkkel nem moekoljuk, és így hirtelen halál nem követ bennünket (Halt: HlHist. 149). 2) ignominia afficio; beschimpfen, schimpfen zülügen). A nagyanyámat színtelen moekolta, gazolta, különb külföld öle injuriákkal illette (Ház. 1137).

be-moekol: maculo C. [beschmutzen, beflecken]. Bé-moekol a hívság bennünket (Pázm: KT). Irme a papírosra avagy tiszta kártyára, nem bé-moekoltra (Com: Jan. 155).

el-moekol: commaculo, contaminare, conspurcare SL. [beflecken]. A ragadó mirigy nagy népeket el-moekol és pusztít (Com: Jan. 50).

még-moekol: rütít; commaculo, sordido MA. [beschmutzen, beflecken]. El kell ruháját változtatni, hogy tisztán öltöztetve meg ne moekollya az igazságot (Pázm: Préd. 162). Ez e a Siomak leánya, ki így megmoekoltattott (Czepl: MM. 28). A ki a szurkot illeti, meg-moekoltatik attól (Mad: Évang. 275). Vétkeccel meg volt volna moekoltatott (Ker: Préd. 84). A templomot egy más dílabbal meg moekoloktat a templomból ki kell nekeszeni (DöbrC: Döbr. A2).

mégmoekolás: commaculatio, defecatio, sordidatio MA. [beschmutzung, schändung].

Moekolás: sordidatio MA.

Moekolhatatlan: incontaminatus Kr. (Pázm: Préd. 1149 Kr.).

Moekoló: [schmierer, pfücher]. Tsak inílyen, amolyan képiő, moekoló: rhyparographus P17B.

Moekolódik: 1) maculo, conspurcare, contaminare SL. [beschmutzt werden]. Kormos lombiktól moekolódván rütül, elszöktem (ÖtMest. 35. vsz.). A ki rut fűtős helyeken moekolódván, magához hű, nem egyébrét toleleszi, hanem hogy te is fűtőzzél és őo ki-nevethessen (Fal: UE. 504). 2) [convicio; schimpfen]. Luter esős beszédekkel moekolódott az őrdőgi kísértetekben (Pázm: LuthV. 104. Czepl: Japh. 217. Matkó: BCSák. 36). Sok-képpen meg-mutatattam a Kalaúzbán, hogy, sem isten-élet, sem világ-élet okát nem adhattya senki, miért követi Lutert; ezekből, hogy kifésellyen Balduinus, rüt hazugságokban moekolódik (Pázm: LuthV. 176).

bé-moekolódik: [contaminare; beschmutzt werden]. Gergely pápa idejében moekolódik igen bé a tiszta igazság (Pázm: Kal. 170).

öszve-moekolódik: ∞ Portékája öszve-moekolódott (Fal: TÉ. 757).

Moekolódás: 1) conspurcatio MA. [beschmutzung, verunstaltung]. A túlkörben tisztán, és minden moekolódás-nélkül formáltatik, és származik a belé-néz ember hasonlatossága (Pázm: Préd. 718). 2) [convicio; schimpferei]. Jesuitai moekolódás (Czepl: Japh. 2). S-mind ez ő moekolódásit ez értelmes ölmék ázóllják (Czepl: Japh. 19).

Moekond: 1) [contaminare; beschmutzen, verunstalten]. Még meg sem retensz, mikor magzatodnak testét kardal moekondol (Illyef: Jephia. 30). 2) [convicio; beschimpfen]. Christust a beszéddel kúrlottak, burogatták, moekondottak (GKat: Váls. II.328). Mentül tsűfősan moekondotta (Mey: Dial. 43).

[be-moekond]

bemoekondás. Halálos bé moekondás (Bal: CSIsk. 196).

még-moekond: [contaminare; beflecken]. Nagy hírv neuet mek akaria moekondani (Bal: Epín. 3. 2. MA: Zsolt. 54).

Moekos: maculosus, ilepidus C. maculosus, sordidulus MA. [schmutzig]. Moekus? 1395. Moekus? 1400. (vezetéknevek Czinár). Rut moekoson (Börn: Préd. 218). A gyermek chenalasról beszéllez, moekoson (Mon: Apol. 299). Igen moekos vagy irasodtan (300). A jó pénz örömet vészük, noha moekos a fizető-mester keze (Pázm: Préd. c). Jaj, mely moekosnak látszik a mi tisztaságunk! mely haragosnak a mi szelídségünk (Pázm: Préd. 65). Cselekedeti fogantozottak, tisztátalanok, bűnnel moekosok (Pázm: LuthV. 110). A ki az isten törvényében semmit meg nem tarthat, és minden jó cselekedete bűnnel moekos: lehetetlen hogy az, színtelen, minden nap, jó cselekedetben foglalja magát (Pázm: LuthV. 118). Moekos ruha vagyon rajta (Kisv: Adag. 105). Félre ne téj valami moekos barátság, hogy el ne cseppentsé ártatlanságot (Fal: NE. 19). Ugy merem mondani, mintha a tsillagokból olvasnám: moekos lesz vége dolgoknak (Fal: NU. 285). A kik tisztán épen randultak ki a hűs mezből, forró betegségben, moekosan térnek haza (Fal: NU. 267). Ők is hőpögették a maradékokat, a mint hozzá férték (307). A mivel bírt, azt se nem szaporította moekos févsényiséggel, se nem hatta veszni valami gondatosság (294). Férget volt a moekos nyelének vétkevel (Fal: NU. 208). A moekos beszélgetés erkölcs vesztetetés (Fal: TÉ. 632). El torjodván a hűre ennek a moekos történetnek (635). Mintha a tsillagokból olvasnám, moekos lesz ennek a vége (SzD: MVir. 138).

Moekosit: sordido Kr. ignominia afficio; beschmutzen, beschimpfen. Kevéri bősületit, minden kitölletű rághalmazással gyallizza és moekosítja (Fal: NE. 100). Bősületibe kap, ezt

agyardolja, marczungatja, és a mint legiszonytában lehet, mocsosítja (Fal: NE. 101).

Mocsosító: foedator, maculator Kr. (Pázm: Préd. 1112 Kr.).

Mocsoska: sordidulus MA.

Mocsosod-ik: pullor, foedor, commaculor Kr. [sich beschmutzen]. (Csúzi: Tromb. 147).

be-mocsosodik: ∞ Ha kit le irt a kép író táblára, mikor űdö jártával el förlödet [így], avagy be mocsosodot, szükség, ha meg akarják újítani, hogy az álljon elő, a kinek képe volt (Land: Újségis. 1.168).

Mocsosság: sordities Kr. [schmutz, unreinheit]. Ki ma konkoly erköltstelen mocsosságával, hólnap szent életével tiszta hitza lehet isten áldásából (Pázm: Préd. 27).

[**Mocskoz**]

Mocskozás: maculatio, foedatio Kr. [beschmutzung, verunreinigung]. Ő-véle tapodtassuk, nem tsak régi rozsz erköltstinket, hanem a mi erre vonszon és okot ad lelünk mocskozására (Pázm: Préd. 473).

MOCSOLYA: motsár; lacuna Major: Szót. [pfütze]. Mochola, terra? 1251. Mochola? 1358. (Czinár). A leu és kender megasztattatna a vizálló töcsákban, mocsolyákban (Com: Jan. 96. Csúzi: Síp. 132. 323. Kr.).

Mocsolyás: palustris, lacunaris Kr. [pfützen-]. Mocholastou, vallis 1322. (Czinár). Nem fér erköltséhez semmi mocsolyás sár (EgyesÉlet. A6. Csúzi: Síp. 135. Kr.).

MÓD (mymwoltouk zerenth: secundum modulum nostrum NémGl. 180. el-tvünknek iob *molgiar*th RMNy. II.1. azon *modon* 318. azon *modon* el vegyek 1559. RMNy. III.30. *modra* Mel: SzJán. 528. *moddal* 279. *mongyaat*? ÉrdyC. 487b. *jo mondon* Cseng: Jer. 5. *méh mondon* Megy: SzAÖróme. Előb. 11.): **1)** modus MA. modalitas Kr. [weise, art]. Mynden mywolködetynek móga (JordC. 352). Az zilesnek mógiarol (TihC. 48). My nemew yarasokat talalunk az veegsew yteletnek moggyarol (ÉrdyC. 14. 537b). Az embri zvletnek auagy eredetynék mogyat az ify zwzeknek zynek ne tucyak (VirgC. 138). Ez á passahnac meg tartassanac modeya: haec est religio Phase (Helt: Bibl. I.Hh.3). Hoé bizonsagot teme az időnségnek azon ég vtarol es moggiarol (Fél: Tan. 2). Minden galibámból ki menekedem, ha azt az módot követem igénybe, az melyet ők javálnak (Pázm: Kal. 169). Hogy elsőben az első czitkelyéről szollyak; a hitelnék módja két féle (GKat: Titk. 239). A melyeknek módgyát és okát (rationem et causam) nem értjük, csudállync (Com: Jan. 67). A sereglő sok gyönyörtiség, melylynek ebbem a Babylonban se száma, se azon állando módja (Fal: TÉ. 770). **2)** mos Kr. JordC. 35. caerimonia JordC. 208. [ritus, sitte, gebrauch]. Szokott-mód: consuetudo, mos PP. Mynden mongyat megz tarczak: onnem ritum observabunt (JordC. 134). Módgyok es regulayok legyen (VirgC. 121). A magyar szonan modeyad iol eszebe nem vette (Helt: Bibl. I.c2). Ily modegya volt istennek, hogy mince előtte meg bñnteme az emberek bñmet: elősser igaz tanítot adot (Born: Préd. 7). Űc akarnac módot szabni az keresztyeni dologba (Tel: Evang. I.117). A Christus neuet, mogiát es peldaiat köuessec (Mel: SzJán. 509). Más élet más módot kinán: alia vita alia diaeta (Decsi: Adag. 63). Minden dologban való mód: gnomon et regula (87). Megis mutatuk hogy bizonyos módjaink vadnak az írás értelmének vizslálásában (Pös: Igazs. I.221). Magaviselése [lováé] tart igen szép módot (Gyöngy: KJ. 110). A disztelen-mód mindent el-veszteget, rutit, kúrban és bñstelsésgben kever (Fal: UE. I.33). **3)** [decus; anstand]. Eurhythmia: móddal való testmozgatás C. Módját megadja: requisitis instruit Kr. [A lakoda-

lomban] myndent oly nagy tyztűsséggel móddal eékűsséggel megzerez (ÉrdyC. 509). Az egész kősség oleyho jóne nagy móddal (Helt: Krón. 13). Nem mód az, hogy az mi erdñket szabaddyában vája (Pázm: Kal. 91). Nem mód az, hogy egy homályos mondásért az ő iteleket kötéssé tegyük (496). A tanult vénasszonyok oktatják a fiatalokat, módot, rendet szabnak (Fal: NU. 272). **4)** [modus, moderatio, modestia; mass, mässigung]. Az bozz állásban módot tudna tartany (Kules: Evang. 419). Módot kel azért a szolásban tartani (Ily: Préd. II.248). Szabad siratni á halottakat, de ugy, hogy a sirásban mód tartassé (Let: Hítág. 237). Midőn á haragban módot tartunk (GyöngyL: KVall. 212). **5)** [possibilitas; möglichkeit] Ha modwnk lebeth benne es az ideő zenwedhet (RMNy. II.119). Nem vala módy fáko az te kenanszodniak [mondja a kutyá önmagának] (Pesti: Fab. 11b). Vtanna méne a törőkeknek, és módiát keresi vala az űtközetnek (Helt: Krón. 85b. 33b). Keresed, hogy valami módot talaly benne mikeppen szidogathass (Tel: Fel. 12). Az ki mire gyekőzik, módot talál abban (Decsi: Adag. 15). Pardi mortem assumulat: vagyon módyga benne, mint Antalnak az eb ftésben (114). Nincs modine benne, hogy vásárlhatnác (Zvon: Post. II.175). Módyga és hatalma vagyon á bñnsöckel való nyájaskodásra (MA: Scult. 729). A szent könyvek ismerésében micsoda módot ad Balduinus (Pázm: LuthV. 149). Módot szabadulásban hagyot (Zrinyi I.69). Ű adjon occasiot, adjon modot énnékem, kibén én az én hazámnak javára es megmaradására méltán indultattassam (TörtT. VIII.214). Más módot nem láttam, magamat kedvébe mint tegyen, hogy legyenek régi kegyelmébe (Gvad: RP. 105). **6)** [species, forma; form, art]. Tóuis módu ágas szigony (Mel: Jóh. 99). Ouigh leani kepűnek, azon alol hal modnak voltanak (Decsi: Préd. 39). Vagyon közzöttőc mind egy modu homokos mesző: ager in medio harenos una specie (Decsi: SallJ. 64). Davidnac soltari, az franciai notaknac és verseknek módyokra magyar versekre fordittat (MA: Bibl. V.1). Hogy az ő ecclesiatic mindenben egyezzen es egy modu legyen az apostoloc annyai aniaszentegyhazanál (EszT: IgAny. 190). A mi őltöztinknek formája, modegya ne légen idegen (Mlleg: TÖszl. I.153). Ilyen modu [ilyen forma] (Huszt: Aen. 21). A pávának pajkos módu sñmörgős lábai vanak (Misk: VKert. 313).

[Szólások]. Az silesiai menyecskeének kíváncsikja nem megvető dolog; ha maga szép: bizony kívánsága is szép is, kellő is, — csak hogy ne hezen adja módja! (RákF: Lev. IV.516). Jó módja vagyon benne (Czegl: OROml. 5). Ha a mi életünk a keresztyén hitnek ósvényén kívül jár és késztelenen talál á halál, mints mód benne, hogy fel-épílhessünk (Fal: NE. 35). Módon: modo Kr. **a)** Semmi módon: nullo modo Kr. Valami módon mikepen vetkeztem én (VitkC. 28). Mas modon (ÉrdyC. 513b). Myndegy modon walo adeoyk wagon ez harom falwnak (RMNy. II.8). Chyoda modon thecczyk (LevT. I.90). Denchet meg rablathak io modon (225). Io modon uiaskodic (Tel: Evang. I.115). Minden módon érőtte akara lönni, mint békeséget szőrezhetne (Helt: Krón. 193). Az buzanak hegies heleben io modon valo termese leszen (KBécs. 1572. F2). Az isten olyan modon tud magyarul, mint zinten deakul (Frank: HasznK. 12). Szóla néki ilyen módon (MA: Bibl. I.85). Uri módon, pompáson őltöztetvén: magnifice vestitus (Com: Jan. 139). Sigmund esmét Dévából á másik felét birta: de csak ingó-bingó módon birta (ErdTörtAd. 169). Azonmodon (Ily: Préd. II.138). **b)** Mi módon: quomodo Kr. quemadmodum JordC. 605. Mykeppen es my modon (ÉrdyC. 515b). My modon mykeppen (559b). Kitől es my modon szarmasztanac é wilagon való népec (Helt: Bibl. I. A2). **c)** Egy korda modon walo parta ew (RMNy. II.199). Ugrándoznac borju modon (MA: Bibl. V.14). Ördög módon mondja, hogy . . . (Matkó: BCsák. 359). Kegelem nélkül tűz módon rád gerjed (Rim: Ének. 344). N: mind azon galamb-módon (Fal: UE. III.87). **d)** Akár-mely úton: s módon, egy-valaki á kősség-

közül megvizsgálhatta a sz. írásnak igaz magyarázatát: azon úton 's módon az ecclesia bizonyosan: fel-találja az igaz magyarázatot (Pázm: LuthV. 237). Semmi úton módon ne szoly hazugságot (Czeiz: Japh. 5). Hogy valami úton módon Hölent viszza nyerhessék (Halt: IIIst. III. 66). Minden úton-módon (Rák: Lev. 185). Ha valami úton módon közünk közt vehetjük, hogyhmed kezéhez bocsátjuk (Gör: Kár's. IV. 408). Módrá: **a**) Régi módrá: príse: ven módrá: seniliter C. Yo keresztien módrá mwllyak kywe. (ÉrdyC. 515). Égi tafoa zoknia olaz módrá fekete harmonial hant (RMNy. II. 119). Vitéz módrá forgódik fogyorében (Tin. 203). Igen nagy szegény módrá szüfletet (Börn: Préd. 31). Estelen módrá czauargune elmenke (619). Vri módrá élz (Deesi: Adag. 205). Magyar módrá szolnani (Bal: Ejin. 8). Emberek nem kell haroni módrá megismérni a toleségét (Ily: Préd. I. 172). Tsodáld főbb dolgoknak kis eredeteket, mérd hozzá váratlan módrá lett végeket (Orczy: KültSz. 28). **b**) Módrá: instar MA. Kezert meelyen kereszt módrá el teryestween (ÉrdyC. 562b). Ir módrá főlöz (Helt: Mes. 457). Igen io főne is emi etzettel salata módrá (Mel: Herb. 81). Maiom módrá kőnetni akariak útet (Fél: Tan. 442). Pasztor módrá sija holnya alatt vala (Huszi: Aen. 17). Nyúl módrá éhren alumi (Misk: VKert. 172). Actaeon módrá akadnan sorsra, kell győtrődnöm azoktő liket szerettem (Amode: Vers. 157). Ráro módrá jőró inuim gyengülnek (Hilfl. 31). Módrjára: **a**) Az ő törvényeknek módrá ky ky mynd alla dolgarai (Érsc. 119). **b**) Módrjára: instar MA. Versirő módrjára: poetice; lab módrjára: molatin; ökör módrjára: boctin C. Kiehoza tisztelt most az egiptusbelieknek módyara az istent (Helt: Bibl. 141). Hosszú vazon mogyara szűye es szaporitsák a bűnököt (Börn: Préd. 619). Az én vétkeimet az kőpmutató ember módyára el feleztom (Kár: Bibl. 1531). Nem ingadozot tővön nélszál módyára (Pázm: Préd. 38). Az oltári szentség a pénznek módyára formaltatik: in modum denarii formatur (Ily: Préd. II. 16, 17). Az ördög öltöszőli módrjára alá s' fel keresztül-köszl kőslatván közöttünk (GKat: Váls. I. 541). Váradra is ötszáz lovast küldött; melyre nem kőtlem, haesek módrját feltalálja, léssen gondja kegyelmednek. Hagyha azon német Debrezenben mőlatni talad: megrontásának módrját nem látuám, mint ha az haszszáló lakosok praetextusa alatt valamely égetőket küldhetne bé az ember (RákF: Lev. 1655). Hihetetlen, hogy isten az ecclesiában semmi módot nem hagyott volna, hanem mint fejelen lábakat bizonytalanságra eresztette volna fiait (Pázm: Kal. 1766, 605). Módot keres vala abban, hogy vele gonoszol elhetne (Kár: Bibl. 1497). Erőszak módot felt garázdalkodásra (Orczy: KültSz. 48). Módot talál benne: reperiet rinam (Deesi: Adag. 190). Magát pénzbeli ajándékkal ne terhelje, hiszen ő magyságának is ő ad pénzt, talávan más módot az ajándékban (Monfrók. VII. 485). Akarja azt adni Keménynek magának, ha módrját ojtetheti szemben jutásának (Gyöngy: KJ. 75) Móddal (cum modo) és földennel kérjed (Mad: Évang. 386). Lehetetlen, nem-hogy az ecclesiát, de csak egy falnuskátis móddal és ősszszel vezérteni, ha feje niesen (Pázm: LuthV. 347). Okkal móddal: cum ratione, suo modo, moderato Kr. Nagy okkal és móddal szollyon az ember az bolonddal (Kár: Bibl. 1619). Ily: Préd. II. 339. Hogy őtet megnyerhesse és vele okkal-móddal élhessen (Fál: UE. 390). Okkal móddal eljárának (Moln: JÉp. 96). Azt the szerelmes minden illendő vttal es móddal ince es kezerece, hogy vthez készüllőn, es hozme főön (Zvon: Osland. 13). Minden uttal s móddal kedvét kell keresned (Fál: NA. 234). Módrjával: suo modo, moderato St. Sőp módyával való beszéd: Byssina verba (Deesi: Adag. 236). Módyával imodestomentegetsd megadot (Com: Jan. 194). Ez beszédet módyával kell értenünk, es igaz undol el igazitanunk: haec allegatio non simpliciter est intelligenda, sed recto moderamine discutienda (Ver: Verb. 111). Azt gondolode azert, hogy mind az kettőle haual

es módyanal való volna? (EszT: IgAny. 141). A város kerítése alatt való lyukat módyával kell becsinálni (Nyr. XIV. 459). Külső országoknak tánczait is módyával ropja (Fál: NE. 29). Ha módyával foglalatokskodol, arany érdemre emeled a salakot is (Fál: NE. 371). Az értelem és módyával bátorokdó szív nagyra emelik az embert (Fál: NE. 364). Jó móddal: bona modalitate Kr. Ez irasbol az hűnek megittilhetik io móddal, mit kellien érteni az keresztieni hitnek fő agairol (Fél: Tan. Előb. 4). Kéri őket hogy job móddal gondolkodgyanac az ő nyomorúságról (Kár: Bibl. 1515. 672). Mi móddal fordultac ezek a naphoz, télben és nyárban (Cis. N2). Kész vélec jó móddal sogsorságot vetni (MA: Bibl. 131). Ily móddal tanulja az el fejtendőt (Orczy: KültH. 56). Jó módrjával: bona modalitate Kr. Mellyből hogy io módyával szolhassunc, bizonyos részekre osztom aztot (Zvon: Post. 1593. II. 176). Ha egy vadon erdőben, egy kősziklás pusztának barlangi között, jó módyával épített palotát látnánk okos embernek mestersége szerkesztette ezeket oly jó módyával (Pázm: Kal. 2). Módd főlőtt: praeter modum, supra modum MA. Ereje-felett, módfelett terhelőtt, úgy, hogy életét is megintá (Pázm: Préd. 165). Módd felett való nyomorúságos következesek (Ily: Préd. II. 199). Módd felett kívánók, és fősvények voltak (Ily: Préd. 164). Melly főrgök módfélet rággák a testet (81). Módd nélkül: immodeste, immodice, enormiter MA. [absque ratione]. Minden kiezin bantaset modnekül föl ne geriedgien (Fél: Tan. 328). Módnélkül es vgy mint meg bolondulan ezelekednece vala mindeneket: inconsulte, ac veluti per dementiam cuncta simul agebant (Deesi: SallC. 30). Módd nélkül való ítélet: Lesbia regula (Deesi: Adag. 37). Felettfő és módd nélkül cselekeszel (MA: SB. 136). Nem módnélkül ezelekeszűne, hogy ez mai napot az egyéb napoknál fellyebb szentellyűe (MA: Scult. 647). Jozzag, meljet valaki mod nélkül, es nem igaz uton s király engedelmé nélkül birna: bona contra consensum regium usurpata (Ver: Verb. 46). Így vesztők, mintha fa pézű lőtt volna, nagy módnélkül szép országunkat (Pázm: Kal. 441). Abban is kevelység vagon, a ki a tisztességet, bűstülket, hírt-nevet rendetlen és módnélkül kívánnya (Pázm: Préd. 1006). Nem derezskednél ilyen módd nélkül es nem hánál másra kőnezekekét (Bal: Csik. 104). Módnélkül kapos (Sall: Vár. 1). Módd nélkül kevés szum hada se rontassék (Gyöngy: KJ. 119). A mája módd nélkül megdagadott volt (Mik: TLev. 414). A ki a bűstületen, vagy pénzén mod nélkül kap, rabja mind a kettőnek, es mind istenhez, mind urához való hívsegeben fellelte meggyaróddik (Fál: NU. 278). Módd nélkül való: abnormis C. immodicus, enormis MA. Mit használt az ti módnélkül való fedőstec (MA: Bibl. 1452). Mod nélkül valósgban vadollyac (MA: Tan. 1182). Szűnyenek-meg egyszer az sok módnélkül való káromkodásoktól (Pázm: Kal. 738). Módnélkül való dolog azokat lopással valóni, a kik pénzél bővőkődnece (Tyuk: Józ. 453). Az gerlicenek mogia zerent (TihC. 22). Az apostoloknak meggyok zerent teetowa való fwat (ÉrdyC. 567b). Az kerethyének moggyok es zokasok zerynth (RMNy. II. 210). Módyok szerint ők mind felkészüllének, Titus népére rohamást tevének (RMK. VI. 158). Vaikt ezimálnának olasz országi mód szerint (Helt: Krón. 168). Mikor az irás azt mongya, megbánta isten, emberi módd szerint szől (MA: Bibl. 16). Olyan hatar jart levelet, ok leveleknek módyá szerint iratnak magoknak (Ver: Verb. 154). Tisztátalan allatok módyá szerint őlk (Ily: Préd. 161 495). Ha más embert tanalsz olyan vétéken, azt az directorral késedelem nélkül annak módyá s útja szerint citalják (RákGy: Lev. 75).

egy-módu: unus modi MA. [einerlei, gleichförmig]. Az soltaroc, melyeknek egymodo notajoc vagon MA. Bibl. V. 21. Az gyűlekezetekzőce nem maradnac mindenkor egy módu állapotban, hanem néha neveskednece, néha kevesednece (MA: Scult. 792).

[élet-mód], élet-módja: modus vivendi, diæta SL. [lebensweise]. Ez életnek magyart zerzette vala magának valasztanya (DomC. 32). Vronk ezert iöueh ez velagra, hogi az idüössegs életnek magyart nekönk megi mutassa (DebrC. 2).

[írás-mód], írás módja: stilus scripturæ, modus scribendi SL. [schreibweise]. Igaz írásnac mestersége, módgya szerént írui: orthographice pingere Com: Jan. 159. Írásnak módgyához kell szokódni (Tor: Ety. 282b).

minden-módú: omnimodus C. [allerhand, allerlei]. Minden modu egyenlőség (GKat: Titk. 63).

[szólás-mód], szólás módja: loquendi modus, forma, stilus SL. [redeweise, stil]. Az szolasnak magyart minden nelwen iol meg kell érteni, es akkipen kell szolui mint minden nelwenek folása vagyon (Sylv: UT. II.164b). Az sido szolasnak magyart szerint (Fél: Tan. 347). Idegen szolasnac módgya (MA: Bibl. Előb. 5). A szollásnac módgyát gyakorollya: stilum exercet (Com: Jan. 161).

Módatlan (módotlan Pázm: Préd. 1074. Pázm: Kal. 393. mód-talanul TudTár. 1839. 252). 1) sine modo Kr. [nimis; masslos]. Az adósság fizetését módotlan, és kegyetlenül szorgalmaztatta (Pázm: Préd. 1074). Oly módotlan birodalmon királynak itéli..., hogy soha képtelemb, és alkotmatlamb országás az övénél nem találtatott (Pázm: Kal. 393). 2) immoderatus, immodicus, immodestus SL. [masslos]. Vigasztalynok fele-baratunkat, mikor módatlan és mértéktelen szomorúságban vagyon (Pázm: Préd. 46). A fősvénység azért nem egyéb, hanem rendetlen, módatlan kívánsa a világi jóknak (358). A Laodicea-béli concilium, látván a kösségnek módatlan zúrzavarját e dologban, megtiltotta a kösség választását (Pázm: LuthV. 72). Néha részeg ember ez világnak módatlan szerelmétől (Szenczi: RészPoh. A2). A Bethlen István kívánsági módotlanok (RejtLev. 4). 3) [irrationalis]. Meg-feddie e módatlan telekeletiért (Czegl: Japh. 59). A papisták 21 consequentiájok, módatlanbak a calvinistákénál (Czegl: Dorg. a).

Módol: modular MA.

Módolás: modulamen MA.

Módotatlan: immodulatus MA.

Módos: 1) moderatus, modestus MA. [massvoll, bescheiden, anständig]. Módosan: moderanter, modeste MA. Modos, szemérmes légy, nem fájtalan: esto modestus, non procax: sei bescheiden, züchtig, nicht frech Com: Vest. 102. Emberséges, alázatos, módos: modestus; bescheiden, züchtig 136. Szép, módos magaviseleése: il a bonne mine KirBesz. 79. Módos és szemérmes bálvány képec (MA: Tan. 81). Jeles módos magaviseleését szemléli (Megy: 3Jaj. II.46). 2) ornatus Otr: OrigIlmg. I.XX. [hübsch, schön, zierlich]. Az ember olly czuda forman ki nem írhattya, az mellynél czuda modokban az mise ne szolgáltatóc (MA: Scult. 853). Nagy módossan és mesterségesen formáltattya (MA: SB. 29). Valahol öszve elegyedét nagy sokaság vagyon, nem lehet ott semminémó módos el rendeles (Lép: PTük. L234). Fel emelt nyakal modoson jártak (Alv: Post. II.34). Enterpé bölsz s tudos, sippal ieles modos (Lászi: Mars. 7). Modoson viselik magokat (MHeg: TÖszl. II.110). Módoson edd, és idd, barackot a mustal: persica cum musto vobis datur ordine iusto (Fely: SchSal. 20). Lausznál a lovat álli módossaban (Gyöngy: KJ. 62). Módos táncz (109). Ne restelkedgyél, hanem módossan, serényen, és állhatatosan harczölly (Csúzi: Síp. 143). Ez-is módos fúdvölzés; ngyan-is elsőben ágyot vet a pokolban, azután a himes ebnek bőribe öltöztet, és egy litvány tréfával azt meri kérdezni: mint vagy? (Fal: NE. 16). Melly módosan dicsérték a ni legqualificatusabb korhelyeink a bornemiszta józáságot: parlare molto seramente della sobrieta (Fal: NE. 58). Se innen, se túl a tengeren másátt nem látták: ki vidám-

ságát, ki módos reá-tartását, ki kegyes erkölcsét, ki szép elméjét ditséri (Fal: NU. 259). Am megtanítottad hadi reguládra, szaz cikkelyből álló módos forgásokra (Orczy: KöltH. 60).

Módosság. Olyan tekéntetes ennek lovassága, s minden természetnek deli módossága (Gyöngy: MV. 106).

MÓDI: mos, consuetudo SL. recentis moris Kr. [mode, modern]. Az akkori módi szerint (Bethl: Élet. 286). Az világi luxus, testi puba lágyaság, most talált s kigondolt sok változandóság, regnál most a módi (Thaly: Adal. II.387). Akkor vagy igazán való módiban, mikor a ruha nem csak tagjaidhoz, hanem karakteredhez is hozzá illik (Fal: NE. 29). A legújabb módi tornára felszárnyazott búbok (Fal: NA. 143). Módi inneplő [ruha] (Fal: NA. 201). Módi találmány (Fal: NU. 256). A találd-fogás soknál már módi (Fal: NE. 389). Módi deliség (61). Módi nyavalya (106). Módi bán (Fal: NA. 156). Módi nevelés (157). Módi erkölcs (184). Ó módi (231). Módi cifra, módi cifraaság (Fal: TÉ. 775. 797). Módi élet (778. Kr). Módi a világon legtöbb tyrannus (Orczy: KöltH. 160).

ala-módi: [à la mode, modern]. Alamódi sörveg (Misk: VKert. 236).

náj-módi: [neue mode, modern]. Finum naj-módi az, ha jó borral teli (Thaly: Adal. II.388). Az ujonan ki-gondolt naj-módi köntösös Ádám (Csúzi: Síp).

új-módi: [modern]. Ez a szín új módi mai napon: es ist die allerneueste mode KirBesz. 18. A ki először bé-hoz, fel-kap valami új módit: die wo am ersten eine mode aufringen KirBesz. 25. A borgonyai hertzeg-aszszony új módi fő-kötőben mutatta magát (Fal: NA. 127).

Módiás: módis Kr. [modern]. Azt tartya módiásabbnak a mi legdrágáb (Fal: NU. 257). Mint légyen mostanság dolga az említett módiás városnak, eleget hordják füleinkbe, a kik onnan érkeznek (Fal: TÉ. 770).

Módís: elegans, juxta morem receptum SL. [modern].

[Módisos]

ala-módisos: ∞ Leg inkább czífra, les-lányo és éppen csak magokat áruló államodisos öltözetekkel, vonnyák kelep-czébe az ártatlanokat (Csúzi: Síp. 298).

Módisság: [modus, modalitas; art und weise]. Palnak megterese csodálatos lön előszer a Kristosert, masodzer a modissagert a ni modon lön (DebrC. 151). Zokbatatlan modissag zerent (TelC. 97). Jesznak ziletesenek modissagáról (TihC. 31). Hol vagon hideg modissag nekől, hol vagon hevseg veg nekől (BodC. 24). (A beszédnek) elsőw reze leezen modissagrol, ny modon ez országban hozattattak (ÉrdyC. 631).

MÓDOS: [modus]. Palast modosraudo: pannus plicatus in modum manteli (EhrC. 92).

MOGORVA: 1) tetricus, impolitus, inurbanus, barbarus; mord Kr. [mürrisch]. Fősvény mogorva emberek (Zvon: Post. II.190). 2) [?]. Magok az pápák sokan utálatos mogorva fajtalanágoknak voltak adattatva [deditü] (Toln: Vig. 230).

Mogorválnodik: [murren, grob sein]. Moghorválnodik Luther ellen (Zvon: PázmP. 288).

MOGYORÓ (mogoró-fa: corylus; mogoró barkocza: coryli iulus Beythe: Nom. 4. földi mogoró pseudolipus 7. Monorokerech, Monorokerech, terra 1226. Czinár; Monoroweghe, territorium 1291. uo. mogoró Thaly: VÉ. II.27. Fal: TÉ. 644; avellana C. Pesti: Nom. 39. Com: Jan. 20 [haselnuss]). Mogyoron bokor, meta 1323. (CodDipl.). Boytorianos lpu mint egy kis mogoró ollyan (Mel: Herb. 41). Jacob von zöld nyár. mogyoro es gesztenye veszzöt es feier vonasokat hantia rayta (Helt: Bibl. I. O4. Tof: Zsolt. 551).

[Szólások]. Kifogyott minden exceptióból, mint a magyaró tokjából (Fal: TÉ. 758). Kikopott a beszédből, mint a magyaró tokjából (Fal: Jegyz. 926).

disznó-mogyoró: xanthum PPB.

földi-mogyoró: apios, pseudoapios MA apios: erühsse, Nom 85. bulboecastanum PL. Pseudoapios Dodonaei, terrae glandes, földi mogyoró h. e. terrae avellana (Deythe: Nom. 74).

vörös-mogyoró: leptocarya C.

Mogyorós: coryletum C. Monorons, villa in comitatu Symiensis 1237. Monyoros, locus 1271. 1369. 1362. Munros, collis 1291. Monyoros hegy, mons ad Budam 1354. Mogorosweniglow, vallis 1230. (Czinár). Mogyorós [vezetéknev. XVI—XVII. száz.]. (Nyr. X 257).

1. MOH (*moh*): muscus Beyte: Nom. 6. *mohán* Orczy: KöltSz. 191). **1)** muscus C. Mel: Herb. 29. bryon MA [mos]. Fejéres mohú füvek: *incanae herbae PPB. Kiket ez földnek mohából teremtő vr isten (ÉrdyC. 16). A hallottakat fölserkentő földnek mohából (555b). Mely nevezetese az fának leveleiről mohot szedven, ez erdej pihéből ruhákat sző (Forró: Curt. 712). Fűz moha (Ben: Rítian. 198). Nappal a dombokon őrzöttük nyájunkat, este a zöld mohán megleltük társunkat (Orczy: KöltSz. 191). **2)** lanugo C. MA. Ennekem remensegegem nyákeppen az moh anyag lanna ky kewes lengő zeltől elwytytlyk: spes mea tanquam lanugo quae a vento tollitur (ÉrsC. 294). Vid el kerül az régi helyagnak mohat, vilagettasodnak fenyenel (Pécsi: Ágost. 111).

fa-moh: bryon MAL. naseus; mos Nom. 77. Fa moha, vadkomló: bryon PPB.

földi-moh: muscus terrestris MA.

vízi-moh, mely a tsontokat össze-forrasztja: conferva PPB.

Mohli-k: [musco obducor; bemost werden]. Néki ezek most mohlie szakála szőre (Castrista A3).

Mohos, mohás: **1)** muscosus C. [bemost, mos]. *Mohos alma: malum muscosum MA. Oszlopot mohás kősziklából, díszet, szépet, csinosít kőbol formátalából (Orczy: Nimf. 111b). **2)** lanuginosus C. [hazrig, fűköd]. A bis alma fának almája mohos, pihos (ACsere: Enc. 226). A naspolyák gyapjasok mohosok, pihések: nespila sunt lanuginosa, calenlosaque (Com: Jan. 20). A külső színtől víz jól meg-mossa: mert hogyha gyomrodla bé mégyen mohossa... (Péty: SchSd. 18).

Mohosod-ik: muscor MA. [bemost werden]. Orron alja éppen akkor mohosodott, a pihét pődrített (Gvad: RP. 86).

még-mohosodik: musco obducor Kr. [bemost werden, mit mos bewachsen werden]. Az gonosságoknak pihétől, az te tested véred ugyan megmohosodot (Exl'inc. 10). A mely követ gyakran más helyre hengergetnek, meg nem mohosodik az (Kisv: Adag. 264). Nem mohosodik meg a kő, melyet gyakran mozgattak (111).

Mohosság: lanuginositas Kr. Sós mohosság a nádon, és némely füveken: adarea PPB. Orrok minden mohosságnak gonetsegetől idegenek azaz nem tőknösök (Erasm: Erk. 5).

Mohoz-ik, mohosz-ik: pubesco Kr. Nem mohoszik az á kő meg, melyet gyakran mozgattak (Deesi: Adag. 80). Jól fel serdült ifjú, kinek hajszat mohozot: puber (Ver: Verb. Szót. 26).

be-mohozik: [musco obducor; mit mos bewachsen werden]. Regiség mit be-mohozván igen az kő, az irást nem lehet elolvasni (Mentörök. VIII. 100).

ki-mohozik: pubeo C. Kimohozó idő: pubertas C. Mind az á ki mohozot ifúságnak esztendeig szabadságban szoktát tartani (Prág: Serk. 495).

kimohozás: [pubertas] (ACsere: Enc. 197).

Mohozás: pubescentia C. Kr.

2. MOH: hirtelen, nagyon-kiváló SzD. [avidus; gierig]. Ne akary moh lenned minden gyenyerködethez és ne összees tee magadat minden etkekre, mert soe etkekben betegseeg ednem és a mohsagh elközelty mind a sarjglan (ÉrsC. 538). Vigad nagy moh kívánsággal: gestis aviditate laetatur (Com: Jan. 68). Sokal mohobb az ember-e halgatásán annac (Zvon: Post. 1549). Annál mohobb vágyódik isten ismérésére (illy: Préd. 132). Szívmaró, télelmes, gonosz a pártitítés, mégis oly vágyott moh ehaz az üzetés, mintia volna mindent jőtermő ültetés (Gyöngy: MV. 14).

Mohon, mohón: avido C. [gierig, mit gier]. Mohón való étel: addephagia; mohón eszik: tubercinatur C. vorat, edit avido MA. Mohon enni: prandere avido PPB. Mohon enni, -fahni, mohom evés, mohom kezdeni, fogni vanibe SzD. Kiki mend anera nagob mohón [gy] az böléssegec kóstolasat [gy] vezi (VitkC. 8. Mykoron kenyveket ygen mohon olvasna (ÉrsC. 311). Mohon hozzá kapdosnane (Bom: Préd. 240). Mohon éte-ekben [mohón ettékben] meg halánac (Göres: Máty. 53). Mohon iszik (Mel: Jób. 100). Igen mohon ne egyél (Deesi: Adag. 174). A nősten szarvast mohon kívánja (Com: Jan. 46). Tudakozie és kérdez nagy kívánsággal, mohon: quaerit avido (154). Mohon iparkodik (Matkó: BCsák. 107). Nem mertene olyat írni, nola igen igen mohon kaptanak azon (251). Számom a méteyben mohon kapottakat (Sám: 3Kérd. 486). Mohon es hertelen evett (Hall: Paizs. 200). Harmad-szor: idején kívül dob-zódni; negyzedszer: azon nagy gyönyörűséggel mohon kapni (Hall: III. 1341). Ott kombós kenyérre mikoron rákaptak, éhen mohón ették, majd mind megfáladtak (Thaly: Adal. II. 346). Lám oly mohón esél neki mint a disznó a makknak (Kisv: Adag. 40). Minthogy a doli urtiaknak gyönyörköttető örömök a mesze sétálás, a hires országok járása, némellyek felette mohon kapnak belé, készület-nül indulnak idegen földre (Fal: NU. 249). Ingó s ingatlan jószágát pénzé tette és újra nagy mohón neki dőle a játéknak (292). Nagy mohon arra kívánván irigy, eő bátorasággal más-felé elgazul dolgában (Fal: UE. 370). Hibás kívánsággal meg tölté világot, minden ember mohón nyeli e muszlagot (Orczy: Költ. 121).

Mohó: hirtelen, gyors, sebes, nagyon-kiváló SzD. avidus, cupidus, inhians, appetens S1 [gierig]. Mohó vágyódás (Fal: NA. 245). Mikor mindent bírt, akkor volt mohó a többre és többre (Fal: NU. 279).

Moholkod-ik: ingurgito C. (Erasm: Erk. 52).

[Mohlal, mohlalat, mohlalatos]

Mohlalatosság, Zemmek mohlalatossaga: libido oculorum (JordC. 866).

Mohság: [aviditas; gier, gierigkeit]. Mohság: voluptas NémG. 1-1. Gárd az etellen italban való mosságról és fölöttő valóságáról (VitkC. 34). Testnek hertelensege, ettelnek es ytalnak mohsaga (ÉrsC. 322b. 588). Nagy mohsag vanya vala, hogy zent Ferencz mondana azt neki (VirgC. 87). Eteleben, es italban az á kívánsagat es mohsagat meg mertekli (Pécsi: Szók. 111).

MOHAR (Moh: Com: Jan. 20): atractylis, cartamus MA. Gordon, allu mohar: atractylis vel cartamus SzikszFabr. 9.

pihős-mohar: vad zab; negilops, etylops Major: Szót. 16. Hogy az árpa pihos moharrá változék (Com: Jan. 27).

MOHÁR, MOHÉR *mohar* VectTrans. 9. *muharo*-szoknya Radv: Csál. 118. *mohari* szoknya RMNy. 1188. zederyos *mothacer* szoknya 65. [fr. *moire*]. Mohar meute (Radv: Csál. 11316). Mohér szoknyától 2 ft (MonTME. 1401). Az igen jó bétsi mohárnak végít hat forintot adják (TörtT. XVIII.209). Aggrának negj negj zokniat velek, az kettej veres mohar legien, az kettej zöld legien (TörtT. 1878. 145).

MOKÁNY: alpinus, montanus; wilder, roher baner PPB.

MOKOG: mutio, musso, mussito SI. A nyúl, midőn megfogatik, nyikok, mokok (Com: Jan. 47). Árvák zokognak s mognak (Thaly: Adal. II.211).

Mokogás. Az evet méltán nevezetik mokusnak az ő mokogásáról (Misk: VKert. 234).

MÓKUS: 1) sciurus PP. [eichhörchen]. Mókos bőr (VectTrans. 5). Evet vagy mokus (Misk: VKert. 234. Matkó: BCsák 45). **2)** simia Oertel: Harm. 39.

Mókuska (Land: ÚjSegit. II.336. PP: PaxA. 184).

MOLN, MÓN (*Molinszegh, Molumzeg* possessio in com. Bihar 1840. *Molna* hel, meta villae Bogha 1268. Czinár): mola Kr. [mühle]. Molendinum currens Boymolun vocatum, necnon alterum molendinum Sykemolna 1364 (CodPatr. V.144). Az malom asz en molnomath el pavzthytha [?] (RMNy. 1137). Az Bay Ferencz vram molna (320). Várasbéli mólnakat és házakat, azon napon felégeték azokat (RMK. III.125). Az két száraz mólnot fottig elrontá, emberestől, barmostul mind elrontá (136. 167). Mólnak barmostul mind elromlának, kin az terekek igen vígadának (171). Jo wona az monath elwenjvnek, es az thoib meghalasethanjvnek (LerT. 1218. 266). Margita asszony monában Rácz Péter forgósnak szállott (II.52). Fogd á mólnot, es őrely lisztet (Helt: Bibl. IV.79). A viz az hajót alá ötté az mólnokra (Monlrok. III.13). Halasliokath, mólnokath, avagy nemes wdwar helyeketh epeythwen (Ver: Verb. 139). Molnoddal őzne el uetz az isten (ComBal. 33). [Ü. **MALOM**]

[Szólások]. Belső igyekezetünket, és külső fáradságunkat tsak magunk mólnára akarjuk vinni magunk kedvét és hasznát keresvén mindenekben (Pázm: Préd. 776).

[Közmondások]. Ki-ki maga mólnára gátollya a folyamat (Pázm: Kal. 1766. 628. NyKözl. XV.349).

száraz-moln: [mola asinaria]. Az két száraz mólnot fottig elrontá (Tin. 136).

Molnos: habens molam, molendinum Kr. Molnos, vicus Capituli Nitriensis (Czinár). Molnos [vezetéknev XVI—XVII. sz.] (Nyr. IX.366. X.227).

MOLNÁR: molendinarius Pesti: Nom. 141. pistrinarius C. molitor; moiendinarius MA. [müller]. Monar 1324. Molnár [vezeték név] 1392. 1414. (Czinár; Helt: Canc. 131. Illosv: Toldi. 9. Mik: TLev. 163).

[Közmondások]. A mólnár sem veszen két vámot (SzD: MVir. 97).

Molnárné: molitrix MA. [müllerin].

MOLY: tineae, blatta, acarus cis, clerus C. tineae Ver. tineae BécsiC. 111. MünchC. 24. [motte]. Acarus: moly, a mely az viazban szokot teremni Major: Szót. Megheette az moly: a tineis vorata (JordC. 849). Rosda es mol meg raglya: neruzo et tineae demolitur (370). Az molyokath eltessek (VirgC. 126). Az buzat az s'is'ik eszi meg, az ruhát az mol (Sylv: UT. II.169). Kit sem a rosda meg nem emeszt, sem a moly meg nem eszik (Tel: Evang. II.532). Az moly és férgek örökségül bíriak azt (Kár: Bibl. 1362). Feles Tartesia: moly volt, s mollyé lészen (Decsi: Adag. 14). A molly a ruhát semmiire kellővé teszi

(Pázm: Préd. 699). A molyok a ruhákat rágnak (Com: Jan. 50). Hogy nagyobb vétkeknek molyi és férgek ő benne ne szarnakzanak (illy: Préd. 139). Az óra folyton foly, meg nem eszi a moly (Kisv: Adag. 507). Gyakran köllő napunk elfoly mint az gyöngye moly (Thaly: VÉ. II.28).

[Szólások]. A keresztényi igaz jószágok nem is csak ama moly-etto régi könyvekben kapnak, hanem teljes gyakorlatban feutforognak: non è stata trovata solamente nei romanzi, ma anche in pratica (Fal: NE. 9). A ki csak a molyetto írások közt tanulja a kényes politicit, nem tesz remek munkát (Fal: NU. 318).

fa-moly: teredo MA

haj-moly: acarus SK. Acari: müiben: haj-molyok Com: Orb. 65.

könyvrágó-moly: tineae Com: Vest. 32.

méh-moly: clerus MA.

papiros-moly: blatta SK. Com: Jan. 50. Nad: Kert. 23.

Molyos: tineosus C.

[**Molyosod-ik**]

mög-molyosodik: tineosus fit Káldi: Bibl. Baruch 6. 71. Kr.

[**Molyosul**]

mög-molyosul: ∞ Az tú öltöztetik mezmolyosulának (Sylv: UT. II.117).

MOM. Egy mom: hulum; egy mom sem, egy kukkot sem: nibil WF. Mom, est usitissimum in multis Hungariae locis, imprimis in Comit. Gömöriensis, pro hilo: ut cum dicitur: egy mom sincsen, ne unum hulum est (Otr: OrigHung. 1304).

MONÁRKA: [monarcha]. Imádod fiadat, ugy mint istenedet és monarchádat (Zrinyi. 19). Nimród, a ki az első assyriai s babylóniai birodalomban, leg első monarcha volt (Liszny: Krón. 8). A monárkák vontarany köntösénél bőcsisb darab köpönyeggel fűdőzött-bé engem az én hív szolgám (Csúzi: Síp. 571).

Monárkaság. Ezen esztendőben monarchává császárriá lett, országulásának 37. s monárkaságának, avagy ily világi nagy hatalmának második esztendijében (Biró: Préd. 8).

MOND (*munda, munda* HB. *mundattatal* PeerC. Nyelvemléktár II. XI. 1): **1)** dicit, indicit, ait, inquit C. [sagen, sprechen]. Gonozt mondani, átkozni: maledicere Com: Jan. 198. Mend gimlicetul munda neki elnie (HB). Ge munda neki meret num enye (HB). Es yme ysteny felelet lewn hozya mondvan (ElrC. 10). Mondnakuala a nembéiee: dicebant mulieres (BécsiC. 3). Micor gonozt mondandnac: maledixerint (MünchC. 20). Idol munda őnekic Simeon: benedixit illis S. (MünchC. 111. 121). Enekletek istennek es eneket mongatok ő neuenek (AporC. 14). Mondwan vagyon reegben: dictum est antiquis (JordC. 366). Meg habordanak mondwan hog keseret vona: turbati sunt dicentes: quia phantasma est (369). Gonozth mondanak lwneky: maledixerunt ei (660). Mongya Salamon kevnyvenek elser rezeben (CornC. 1). Jegyezed meg temagadat zentkereztnek iegeyel mondvan (VirgC. 1). Mong ekepen (2). Tunian rasten montam zolomaymat (10). Kezde az w lwneit mondani (21). Bizon mondom nektek (24). Ha valaky neked gonozt mondand, segelyed benne vtet (88). Temagadrol mongi gonozt (94). Bizoni amit mondanaz (105). Ezt mondak wrola (112). Very vala mellyeet ököllel, mondwan yay emekem (ÉrdyC. 338). Mynt ymenthen esz mondani (ÉrC. 466). Azt zoktak mondany walaky kewesbol nem igaz, sokbol sem igaz (RMNy. III. 44). Hallgassa! hogy mond Sokónás erről, szól a nagy fősvény-

ségről (RMK. II.140). Mert az idvösségre nem elég körösztég, sem szajokkal mondó hízellkedő beszéd (VI.124). Mondal a te szolgálidnac: dixisti servis tuis (Helt: Bibl. I. Y.3). Ott rendel el kezdé a kőnetséget mondani, mit kéuán az magyar király az Istuán (Helt: Krón. 29). A sído rabiosoc aszt mongiac hog ez volt a Melchizedec (Szék: Krón. 13). Mjcs diczeretet nekie mondgyne (Born: Ének. 11). Szárasztó, emésztő, szorító mint Gaben' mongia (Mel: Herb. 40). Ki atyánuac vagy anyánuac gonozt mondan: qui maledixerit patri vel matri suo (MA: Bibl. 1.68). És kérdék őt, és mondanak néki: Miért kerészeltel tehát (Pázm: Préd. 48). Nem szabad senkít abból itélni, a mit ellene mondanak, hanem a mit hiteles bizonyságokkal fejére raknak (Pázm: Préd. 505). Monda nekik: dixit ad eos (Káldi: Bibl. 232). Mondanáia talam valaki (Lép: PTük. 1103). Fél kelek, es atyámhoz megyek, imigyen mondok néki (Lép: PTük. 1137). Te nem mered azt magad felől mondani (Czegl: MM. 182). Nem mond-é görbét, így írván (Czegl: Japh. 123). Bátoran mondhatom: hogy Anglia édes hazánk töb' politikust nevel egész Európánál: tagadják ezt szóval ott kinn; de hiszik (Fal: NU. 321). Azonnal ott meg holt, azt sem monda, hogy kár (Könyi: HRom. 159). **2)** [dico, nomino; nennen, heissen]. Symon, ky mondatyk paternek: Simon, qui dicitur Petrus (JordC. 381). Nem lw anyja mondatyk Maria? Nonne mater ejus dicitur Maria? (397). Kynek mongyak embernek flyat leemny? quem dicunt esse filium hominis? (405). Mongyak vala evet leemny angelnak nem embernek (CornC. 16). Semit ewnewmagokenak nem mondnak (VirgC. 125). Az egy bizony istent 5 igaznak vallá, őtet királyoknak istenének monda (RMK. II.102). Kynek mondnak emberek, hogy wagyok en? quoniam esse me dicunt homines? (Pesti: NTest. 87). Vitézeket harminczegyek mondják wala (Tin. 337). Mely könyuet méltan mondhatz io chelekodetról valo könywec (Helt: Bibl. I. 11). Hány fejed, hogy ezt az első engedetlenséget kevéség-nec mondog? (Ker: FelsK. 35). Mi nem mind lehetetlen, vagy olly nehéz, a mit arra mond tnyaságunk (Fal: NE. 42). Nagyobbra neveli beszéddel fogatkozásit, kisebbre mondja virtusit (100). A beteg nem gyógyul azzal hogy egészségesnek mondják (Fal: SzE. 564).

[Szólások]. Mondok: inquam, dico MA. Mondokt böret man méh! Adami: Spr. 198. Ez parazt magyarázatotis mondóc eszünkbe forgassuc (Born: Préd. 283). Legyenec, mondóc, állatoc (MA: Bibl. 1.2). Ha, mondok, ezek illyen ígretekkel hitegették volna az embereket (Pázm: Kal. 48). Vaj-ha, mondok, isten érhozzám is olly kegyelmességét nyújtáná (Pázm: Préd. 220). Hallgass, mondóc, susogj és suttogj: tace, inquam, mussa, et mussa (Com: Jan. 203). Ezeket mondok meg gondolván (KCsik: Woll. E15b. 7). Voltanac, mondom, sokan; adgyad, mondom nekíe (MA: Bibl. 1119). Fel vyweek monda a ment leeleknak iskolayaban (ÉrdyC. 646). Igen balgatag es itéletlen, ne mondjaa, tsufos tanátskozás volna (GKat: Titk. 37). A lengyel had hozzájuk képest mondanani semmi (Mon-rók. VII.152). Endes Miklós ír nem volt cifra, piperes, tuzlis ember, hanem a mostani világhoz képest mondaní parasztos, de értelmes, okos, jó fűrvénytudó (Ház. II.59). *Mond vmibe.* Azt írja, hogy csak esítségba mondogta ezt (Pázm: Kal. 359). Az efféle írások szemünkbe mondják az igazat minden harag és félelem nélkül (Fal: NE. 312). *Mond vkihez, vmhez.* Mi semmi gonoszot hozzá nem láttunk, jollehet sok szót hallottunk hozzá, de bizonyos dolgot sendi hozzá nem mondhat (RMNy. III.58). Príni Petühöz sok förtelt mondnák, kit szép beszédekkel ott megfogadtak (Tin. 299). Ám ksd, ki mit mondalna hokk: pura a nuptiis (Beesi: Adag. 158). Hát kegyelmed mit mond ehhez? (Czegl: Japh. 158). *Mond vmre.* Bizonyomra mondom: amedius fidus WP. Istene re mondom azt (VirgC. 79). *Mond emt.* Izen a mikor a pápista papok valamit deakúl elbírbútnék, ament mond rea a kösség (Pös: Igazs. II.198).

Tutor uram minden esintalanságira az úrnak ament mond (Fal: NU. 326). Bizonyt mond rajta [bizonyítja, állítja] (Pázm: Kal. 1766. 1067). Magyarországnak mondogatok jó éjet (RMK. IV.239). Hírt mondok: nuncio, annuncio MA. Jövendőt mondok: auspicio C. Nem de te newedben mondogtwnk ee ywendőt: nonne in nomine tuo prophetavimus (JordC. 374). VirgC. 15. Istv: Volt. 14). Valaki azon jószaghoz köztit mondogya (Ver: Verb. 59). A törökök-is mondhatták közzök a pápista vallás jeléhez (Markó: BCsák. 152). Salamon: Tovab en töllem immar nem lehet [a versengés]. Markalf: Ha nem lehet, nagy alazatosan mondogy kuhit (SalMark. 13). Cristus zolgalta anagy monta az ev elsev vy myseyt (CornC. 369). Miset monda (DebrC. 176). Olyat mondok, hogy meghülnek belé az szomszédok (Nyr. XIV.565). Törvenyt mondaní: judicare Ver: Verb. Szót. 13. *Mond vmvel.* (A perentelek és apró nyálás emberek) hányáe vettie magokat, mint ha önekie is a Salamon tökét a feiekhöz tisztességgel monduo) fittette volna (Helt: Mes. 214). Nosza mond oda néki! mert bizony megérdemli a roszt (Markó: BCsák. 214).

[Közmondások]. A ki igazat mond, annak bé-törík a feje (Hall: HHist. II.89). Ritkán mond igazat a tzigány (Kisv: Adag. 75).

be-mond: defero, insusurro, indico, prodo, aviso MA. aviso Ver: Verb. Szót. 3. [angeben, anzeigen, verraten]. Bel mondok hogi Sebósten vitez keresztien volna (DebrC. 137). Bee monta az többinek myndón dolgokat (SándorC. 40). Bel mondogtaak Anthál ezazarnak, hogy sok coment gyewlt vóna az zent azzon-nak hazához (ÉrdyC. 413). Kétség nélkül bémondaná néki az titkot (MA: Bibl. 1267). Valami földörlok be mondogta atyáman, hogy gonosz öltre-magam attam volna (Illyef: Jephtha. 12).

el-mond: recito, deoro C. profero, proloquor, enarro, eloquor MA. [hersagen, recitiren]. Veeqyg el mondaak (ÉrdyC. 520). Mond el az confiteort (VirgC. 2). Nem lehetnének szép vagy vitéz legények, ha az isten ugy segillyét el nem tudnák minden kotyon fityre mondani (Ker: Préd. 761).

[Szólások]. Kurholt az öbester, elmondott mindennek (Gvad: RP. 119).

elmondás: recitatio, prolocutio, enarratio MA. [das hersagen]. Az elmondás fel-szóval való: recitatio clara; magában való elmondás: repetitio (Com: Jan. 156).

[eleve-mond]

eleve-mondás: [das vorhersagen, verkünden]. Az ur isten hatalmas eselokedetiben, miképpen igaz eleve-mondásában (Mad: Evang. 83).

ellene-mond: contradico, reclamo C. [widersprechen, ein-sprache erheben]. Ellene mondanac: contradixerunt (BeesiC. 12). Hatalmynak ellene mondok meg wtalwan (ÉrdyC. 551). Erekseghenek ellene monda es attyara vetee [emonda róla]. (569b) Ellene mondotanak nydeneeknek, akyeket hyrtanak (VirgC. 124). Kynek elene mondotatok az kereszties koron (147) Nem totzik vrasagodnak, hogy ellene mondok szándéknak (Fort-Szer. N). Kristus jel: de olly jel, mellynek ellene-mondatuk (Pázm: Préd. 143).

ellenmondás, ellenemondás (ellent mondas MA: Sult. 288): contradictio PP. [widerspruch]. Lót ellen mondas: contradictio (KéesiC. 270). Káldi: Bibl. 289). Mellytől az fiának ellene mondas meg nem foghattya: filiorum contradictione non ob-stante (Ver: Verb. 108). Lásásksza meg ellenmondasites (Göntz: KBab. 55). Ellenmondással se szmót, se jelet nem adgya külömböz értehnének (Fal: EE. 389). A hol több tartya valami közét es reményeségét valamihöz ott ellenmondások támadnak, és tsoba esik a hitelen (423). Az ellen-mondás nyitó kulcsa a

szíveknek (474). Titkainkat boszontó ellen-mondással és kemény erővel keresik ki-fikasztani (457).

ellenemondhatatlan: [unwiderlegbar]. Mindenec ellene mondhatatlan bizonságokkal voltanac megerősítve (MA: Scult. 628).

elő-mond: refero, dicto, praedico SI. [hersagen, vorsagen, verkünden]. Maga ügyét elő-mondani: dicere *causam PPI. A papa appellat: s az egyházi zabadságot előmonda (DebrC. 82). Nagisok gonoz dolgokat monda elő, kiket tetetőt volna embőről (193). Az én igyemet elő mondanám (Kár: Bibl. 1526). Repetaltassék, elő-mondattassék (GKát: Titk. 442). Csak annyit tud ember, mennyit elő mondhat: tantum scimus, quantum memoria tenemus (Kisv: Adag. 503. Kr.). Mondgyátok elő, mely óra a sok közül, mi jó-tétemény ment áldozatul az egek-felé (Fal: NA. 144).

előmondás: [relatio: das hersagen]. Itt elmulatom annac előmondását, miczoda személyec által kellyen ez egyházi ítélő hatalomnac gyakoroltatásának véghez vitetni (MA: Tan. 1257).

[hozzá-mond]

hozzámondás. Trefas hozzá mondásoc: allusiones (Com: Jan. 203).

ki-mond: edico, effor, profor, exloquor, proloquor, enuntio C. pronuntio, exprimo MA. [aussprechen, ausdrücken]. Magyarán kimondom: eloquor; értelmemet kimondom: suffragor C. Valamit kerülni, hogy ki ne mondja: diffingere aliquid PPBI. Sokáig éppen a nyelvem hegyin vólt a neve, még-sem tudtam ki-mondani: multum inter *labra et dentes latuit vir ille PPBI. Embereknek ftyaynak ky nem mondhatom (ÉrdyC. 513). Amyt nem tudnakh, ky mongyak (VirgC. 139). Ha engemet el nem bocsataz, szent aszszony el vezessen, ha oly dolgodat nem mondom ki, nielyert tezedet az kiraly azontol fel akasztat (SalMark. 20). Itali áldozatnac nevezzünc, mivel másképp nem mondhattyc ki (MA: Bibl. 176). A tsehek Magyarországot olyan felette igen elpusztiták, hogy ki nehézh mondani (Liszny: Krón. 318). Ahoz kell esküdnöd, a mit ő kimond (Fal: NA. 233). Nem egéssséges minden igazságot kimondani (Fal: UE. 458).

[Szólások]. Kerekesen ki monda (Moln: JÉpül. XIX. 13). Nyersen ki-mondani, átaljában felelni: caesim dicere PPBI.

kimondás: effatum C. pronuntiatio, elocutio MA. [das aussprechen, ausspruch, ausdrück] (ÉrdyC. 13). Sententia ki-mondas (Ver: Verb. Előb. 61). Minden ki fejezéseket, ki-mondásokat, az közönséges magyarai szóllásokra meg-tudakozvan (Megy: Dial. Előb. 12).

szó-kimondás: [suffragium; stimme, abstimmung]. Az püspekeknek száma egész és elégedendő volté, hogy talám az kevés szó ki-mondás (vox) miatt győzettek meg (Toln: Vig. 113).

kimondhatatlan: ineffabilis, inenarrabilis MA. [infandus; unaussprechlich]. Ha az isteni cselekedeteket könnyen megérténé az emberi okosság nem mondhatnok ezeket csudálatosoknak és kimondhatatlanoknak (Pázm: KT. 441). Kimondhatatlan félelemben voltanak cselédjeiket mindenestül eliktatván onnan-lazúl (Rumy: Mon. 178).

[ki-ném-mondattatható]

kinémmondattathatóság: [ungussprechbarkeit, unmöglichkeit etwas auszudrücken]. Az deák szónak ki nem mondattathatósága miatt (KCsipk: Woll. Előb. 8).

[kimondó]

szó-kimondó. Kemény darabos beszédű s szó ki-mondó ember lévén sokalnak nem tetszett (Bod: Pol. 168).

lő-mond: [entsagen]. Sok országok elhagyták a római ekklesiát s annak rendtartását, le-mondottak azokról, a melyek embereknek voltanak találmányaik (Bod: Pol. 6).

még-mond: profero, muntio, indico, dico MA. Elől megmondom: praedico C. Mégmonda te nekéd: dicet tibi (BécsiC. 6). Megmondak Jesusnak: nuntiaverunt Jesu (JordC. 398). Hol ez megmondot bodog azzonnak elastroma vagyon rakatvan (MargL. 27). A felewl megmondot ygleek ew rolok nem értetnek (ÉrdyC. 350). Mongyok meg az zolosmaat (570b). Myg az ew completayokot meg mongyak (LányiC. 122). Zent Ferencznek minden izenetyth megmondak (VirgC. 49). Mongiad meg mit tegywn (49). Kit emberi nyelu meg nem mondhat (88). Ki monda meg tenéked, hogy . . . : quis indicavit tibi, quod (Helt: Bibl. 1 B). Meg vagyon monda: dictum erat (Helt: UT. A4). Mondhadca meg, mint legeltetted az én juhaimat (Tel: Evang. II.592). Mondhadca meg nekem, nem vagie bizonyos benne (Lép: PTük. I.19). Mondgyatolsza meg, mi az oka (I.105). Azon igyeközik hogy az ő megmondotta bezed-t be tellyesicbe (Frank: HasznK. 75). Mond meg ű kegyelménec én szommal (Czepl: Japh. 73b). Régen előlmegmondattot: olim praedictum est (Illy: Préd. I.611). A többi-között azt kérdező tölle: quid tu vides Jeremia? mondhatca meg, mit látez? (Csúzi: Síp. 272).

mégmondás: indicatio MA.

eleve-mégmondás, előbb-mégmondás, elől-mégmondás: [das vorhersagen, weissagung]. Jövendő dolgoknak elév megmondása (Illy: Kat. 47). Urunk kinszenvedésének előb megmondása (Illy: Préd. I.322). Egyiptusba-valo futásának előlmegmondása (I.102).

mégmondhatatlan: ineffabilis C. [infandus; unaussprechlich] (VirgC. 141). Megmondhatatlan igen zegyenly (Pesti: Fab. 71). Emberek az ur isten megmondbatatlanképen szereti (Helt: Bibl. 1 g).

mondton-mond: [identidem dico; ohne unterlass wiederholen]. K-med monton moncia, im ma s im holuaph kwldy az gyalogokat ede (LevT. I.184). Mondton-mondja vala nyavajás (Nyr. XII 79). Monton mongyak a miset (HollPréd 20). Sokan szöloktak és mondton mondták az főkapitányoknak (MonTrók. VII.16).

rá-mond: [adjuro, incanto; beschwören]. Ez igiket is rá kell mondani a betegre (Matkó: BCsák. 440).

ügy-mond: inquit Kr. [spricht er, so spricht . . .]. Isten űg mondott: deus dixit; tñ űg mondotoc: vos dicitis (MünchC. 42). En kedeglen vgy mondok tynektek: ego autem dico vobis (JordC. 367. 388). Az ew tarsi kedeg vgmondnak vala neky (MargL. 1). Vgy mond vala (181). Ezen zent doctor meg wgy-mond rola (ÉrdyC. 520b). Sára mikor ballá, hogy igyen mondanak, ezt mikoron ballá, megnevette vala, ő magában azért igyen mondot vala (EPhlKözl. IX.159). Ugy kel mondani az ékessen szöllonak, hogy tanison: ita dicere debet eloquens, ut doceat (Illy: Préd. II.73). Éu a szent földre mégyek, ügy-mond, jó atyám-fia, tégedet hadlak magad emberségére (Hall: Hllist. II.172). Illy beszédet tartott az abbéval: Fiam! ügy-mond (Fal: TÉ. 743).

vissza-mond: palinodiam cano, recanto, retracto, revoco SI. [refuto; widersprechen, widerlegen, widerrufen]. Vissza-mondani, meg-tzafolni: *retractare dicta PPBI. K. azt mon-dotta, hogh thewryenyek wolth wolua, J. hazzuttat mon-dotta, K. ismegh wyzza mon-dotta (RMNy. II.190). Valamit vissza-mondani: palinodiam canere (Decsi: Adag. 68). Könnyű meg vissza-mondani: spongia medebitur (250). Mondgyák

viszsa, valamit az igaz anyaszentegyháznak elvétehetőeséről ezideig hiúsítottak (Pázm: Kal. 501). Hazud B, hogy Ágoston vissza-mondotta a mit másut tanított (Pázm: LuthV 342). Mongiátok, és írtatok vissza, a mit Pázmány ellen mondtatok és írtatok (Fal: Csik 16). Ezek az én szavaim, vissza sem mondom (Maklós: BCSák. 125-34). A sententia mindgyárt vizsámondván (Illy: Préd. 189). Atyai léppen földi őket, de szítokkal mondgyák vissza (Mad: Evang. 184). Én abban az értelemben nem voltam; véle egyet nem értettem: sőt ha írtam volna is valaha és mondottam volna, most azt vissza-mondanám (Bod: Pol. 35). Hunyadi Pál magát kérdetlen, ledatlan ki harangozván, Fogarashoz hívatottat a konsistorium eleibe s ott vissza-mondatván véle a mit mondott volt, dolgára bocsátották (Bod: Pol. 103). A sententia szerint tévelygéseit a katedrálból vissza-mondotta s fogadását meg is állotta (171). Azon egyet kétszer is mondyta, vissza-sis, az az: a mit előbb' javasolt, aztot utóbb' tiltja (Fal: UE. 416).

viisszամոմհաս: palinodia, retractatio SL [widerruf, einspruch]. Viszsa mondas, ellenzés: reclamatio Ver: Ve.b. Szót. 26. (Fal: Paizs. 252). A megkövetés és vissza-mondás bőslehetes tselekedet, illőti az igaz keresztényen embert (Fal: NE. 25).

Monda: rumor, fama; sage SL.

monda-monda (*monda monda*) Fal: TÉ. 741. WF: rumor; gerücht, gerede sage; közhír WF. Ha tsak egy rövid predikciót nyomtatassak-e minden vasárnapra? mely kevesebb' monda mondit szerezne a szabados ifjúi emberkeben (Pázm: Préd. 11). Mind monda mondat ítem hogy ellökene inkább vischem (Prág: Serk. B2). Mást nem tud, hanem tsak a monda mondit (Czepl: Japh. 3). Mind ilyen a Czeplődi számtalan gaz monda-mondája (Illyef: BCSomp. 21). A romti sz. hitet hol egynek, hol másnak monda-mondájával gyűlöltöi (23). A sok monda-monda után előkapván a villongást (Fal: NA. 208). A sok monda-monda közt figyelem kívántatik, hogy végére mehess a valónak (Fal: UE. 106). A kik jelen vannak a viszaszavonyasnál, nem kérélik a monda-mondát (Fal: UE. 493). Múltó ezt tekintembe venni, és a monda-monda dolgában halkak jünni, hogy miatta lelkiünk ne sobesedjen (Fal: SzE. 553). A keresztnékon, az útrákon, az úri asztalokon megfordúlt a mendomda (Fal: TÉ. 741). Üzd ki országodból az oly nestereket, kik monda-mondával tártják a népeket (Orsz: Küldl. 60).

tēm-monda: 'nugae, fabulae; miüssiges gerede (GyöngyD: Char. 431). Néma szolgálat tartanak [a törökök]; még nálunk is jó volna az ilyen szokás, és nem volna annyi te monda a haznál (Mik: Tlev. 16).

tēmmondád: ∞ [tuum dictum v tu dixisti Kr.] Innét zármazik sáttának esküzi, a közképű és te mondád (Vasárh: Evang. 57).

tēmmondadság: ∞ Hamis tani bizonyossággal, tēmmondadsággal vántottat e istenedet? (Pázm: Imáds. 403. Bíró: Angy. 208. Csúzi: Tomb. 642. Kr.).

Mondás: dictum, dictio C [das sagen, sprechen, spruch]. Leveke-mondás: declinatio, jó-mondás: benedictio C. Egész-mondás: periphrasis Com: Jan. 159. Kyk tezyk v mondaseth: apociefiunt verbum ejus (Keszth: 42). Az prophetaknak mondasok dictum est per prophetas (360). De egy keves mondason vagyon hoznád: sed habes aliquid adversum te (886). Zent Anselmosnak mondas szerint (CornC. 1). Mene w hozza vevénye mondasert (VirgC. 11). Ez zent atának mondasat es inteset wvmet fogagyak (52). Azok a mondasok, amgy beszede bőlchek es igazak (Helt: Bibl. 144). A te mondasod szerint cholekedem: ego faciam, quod iussisti (I. Ana. Elkezdé ezokaert Balaam az ő mondasát, es ezt monda: assumptaque parabola sua, dixit (I. Bib4). Hibetelen chae mondasrais: incredibile memoratu est (Deesi: SalU

6). Vox mondás (MA: Tan. 1125). Esztelei mondasát esztelemből bizonyította Balduinus (Pázm: LuthV. 33). Oh pokolra kötelezot lőlkők, hogy nem zőnőg fületekben amaz nagy szent atya mondasai? (Lép: PTük. II 231). Ihu monstis meg szeghi esküt-mondását (Zrínyi I15). Akármely bőslemondásuac bizonyos volt meg lánya ny: effati enjusvis certitudinem examinat (Com: Jan. 160). Befejező mondas: epilozis (162). Trétás tsáfbeszéd, játékos mondas (171). Vakmerő mondasnak jól vissza hívása: temeraritas emendatio (Czepl: Japh. 233). Elegyes mondas: axioma compositum (ACere: Enc. 15). Az lőlk-mondásért [káronkodásért], veréssel büntetődnek meg (Tört. VII.129). Midőn a barnok egy hajsz, tsáh, hóha mondasra melly hamar eugelnek (Misk: VKert. 19). A hozis, nem mondasal hanem munkás fáradsággal juthatunk (Csúzi: Sip. 287). Hogy a pénz emberség, a ruha tisztesség, én mászori mondasomból hallád (Fal: NE. 30). Idevaló a régi mondas: Ha nem szinte tisztelen, legaláb eszesen (Fal: UE. 430). A ki rosasztat mond, töb' ros mondasnak a feje (481).

[Szólások]. Valamint harist maga nyelvén fogja meg: ugy a jesuitac gőrlő mondasát más ellenkező pápista hamistya meg (Czepl: Japh. 105).

bosszú-mondás: [maledictio; lästerung]. Az harag embernek zanyat keserty bozva mondasra es meghufolásra (CornC. 156). Haragossagomat jelenteteni bozva mondasal (VirgC. 9).

ékēs-mondás: apophthegma, sententia C. dictum MA. [schöner spruch, sprüchlein]. A bibliából való ékes mondasokat megtanulni az apród esztendőben forgódó gyermek-kec legfőbb dolognac itéllye (Com: Jan. 156).

ének-mondás: [cantatio; gesang]. Vigasztala a vendégöket kintornál és enek mondasával (DobrC. 38). Wvmet halatton vigasagokat hingsagokat enek mondasokat, kik nekem inkább kelletenek, mint zolosa mondas (VirgC. 4). Szép ének mondasal és dizezetekkel husvéti innepet fillenek (MA: Scult. 197).

hir-mondás: nuntiatio C. [kunde, nachricht]. Gonosz hir-mondás: abnuntiatio C. Örvendetes ez a szent husvét napja, méltán ezt mondhattyuk, a mit Sumariának szabaddiká-s után mondasak ama négy férfak: Hae die boni nunci est: örvendetes hir-mondás napja ez (Pázm: Préd. 574. Kr.).

igaz-mondás: veriloquium Kr. [wahre rede]. Ez vagataa nyakaath keresztől zent Jánosnak az igaz mondasacert (ÉrdC. 3626). Azt mongya Tihy Ferenc, hog emekek nincsen zerenchan az igaz mondashoz (LevT. 1312). Aianlattatic ebbe e könyfábe az wr istenei igaz mondas (Helt: Bibl. I. 42). A hol eszembe vehettem, hogy vagy a gonossz, vagy a tudatlanság meg-főközhethék igaz mondas-omban, nyilvánabban igyekeztem magyarázni értelmemet (Pázm: LuthV. 13). Igaz mondasra igyekezzél: veracitati stude (Com: Jan. 202).

[Közmondások]. Az igaz mondas lá téri embernek fejet (Deesi: Adag. 160). Tsíp az igaz mondas (SzD: MVir. 241).

jövendő-mondás: divinitio, prophetia, necromantia, omen C. augurium PP. profetia DobrC. 112. wahrsagung, prophetung] Jövendő mondasok Mket ualja vala (221). JordC. 169. TelC. 500. Örözi jövendő-mondás: pythoneus vel divinationis spiritus (MA: Bibl. 1408. Zrínyi I162).

köz-mondas: proverbium, adagium SL. sprichwort]. Köz-mondas, hogy a nagy vendég-fogadókban jobb szobak vagynak: man sagt gemeinlich, dass. Kirbesz 96. (Pázm: KT. 4). A philosophusok köz-mondás szerint (Illy: Préd. 172). Gyöngy: Char. Előb. 11). Ama köz-mondás szerint: a paráznának házában szegénység vagyon, mellytől indittatván az ilyen fukarok lopásra s tolvajkodásra adják magokat (Mik: VKert. 180). A magyar köz-mondas szerint a nyakba kellett a lelkét hordozni

a gyakor veszedelmek között (GyöngyD: Char. Előb. G2). A magyar közmondásban nagyon: A ki mindennek barátja, mindennek bolondja (Fal: UE. 456).

mise-mondás: celebratio missae Kr. (MA: Scult. 790. Matkó: BCsák. 283). A bizonyos, hogy a mise-mondásnak száma eleinte nem volt csak egyre határozva, mint mostanában (Mik: TLev. 223).

monda-mondás: [nugae, fabulae; műssiges gerede]. Erre a némelyek monda-mondására teleletünk lézen kevéssel alább (Pös: Igazs. II.436). Jeronymusnak monda-mondása ebben az ügyben nálunk igen keveset fontol (II.574).

mondamondásos: [nugatorins; műssig]. Mouda mondásos írással (Czepl: Jeph. 214).

öröm-mondás: evangelium Kr. [freudenbotschaft]. Lón első öröm mondas (Born: Enek. 35. Kules: Evang. 36. Zvon: Post. 139).

Mondat: [dicere jubeo, dici curo; sagen lassen]. Yewendót mondat vala (ÉrdyC. 550b). Mondasunk miset (VirgC. 83). Mondas az áldást Garizim hegyen: pones benedictionem super montem Garizim (Helt: Bibl. I. Qqq2). In vino veritas: ki mondatia az bor az igazat (Decsi: Adag. 48). Az pápával azt az vallást vissza mondotná [így] (MA: Tan. 1184). Megörlülven ezeken a szökon és észre verén, hogy ni mondatja véle (Mik: MulN. 191). Az igazág mondatja szavaimat (285).

[Mondatlan]

szó-mondatlan

[Szólások]. Hazutolni, szó-mondatlan-ná tenni valakit (Mel: Préd. 111).

Mondék: [dictum; ansspruch]. Evangelium mondeka zerent: secundum evangelium (EhrC. 100). Az el reitett mondekoknak auag igeknec értelme (BécsiC. 202. 201). Ez allatocnac mondeki: narratio rerum (MünchC. 106).

Mondékony: dicax, dicaculus, facundus MAL Kr. [schwatzhaft]. Másokra szöllo mondekony ne légy: in alios dicax haud esto (Com: Jan. 203).

Mondékonytság: dicacitas, facundia MAL Kr. [geschwätzigkeit]. Az fölötte való mondekonytságtul és heába való szo szaporétástul meg ohassa magát (Zvon: Post. 111).

Mondhatatlan (mondhatlan EhrC. 71): infandus, ineffabilis MA. inenarrabilis EhrC. 71. [unaussprechlich, unsäglich]. Mondhatatlan: ineffabilis NémGl. 381. Mondhatatlan, iszonyú, melyet ingyen sem kell említeni: nefandus PPBL. Mondhatatlan ékéséggel: incomparabili decore (BécsiC. 31). Mondhatatlan fuóltos: clamor incomparabilis (42). Lathia egy mondhatatlan nagy es zeep sathort (ÉrdyC. 511). Mondhatlan [így] el keserődeek (ÉrdyC. 594b). Mondatlatlan [így] nag obaytasokba kezde magát foglalni (VirgC. 76). Elerőtleuettem ez mondhatatlan kinban (MA: Bibl. V.19). Az anticristus mondhatatlan kegyetlenül fogja kergetni s öldözni az anyaszentegybázat (Pázm: Kal. 675).

Mondó: 1) [dicendum, dictum; zu sagen, das gesagte]. Valami mondom vagyon teneked: habeo tibi aliquid dicere (MünchC. 124). Sok mondom vagyon (MünchC. 204b). Miezoda mondó vagyon előttem? quod habes indicare mihi? (Helt: UT. n5). Hellyen bagya mondoiookat (Mon: KépT. 297). Ha ni mondó szava vagyon kegyelmednek, mondja el nékem (Szék-Okl. 1298). **2)** [dicens Kr. [sagend, sprechend]. Megh ballotta volna ki-med, hogy valaky let volna az az mondo ember (LevT. 1372). Hazug bir barangoc, mondóc, trágároc: nugigeruli Com: Jan. 141). En mind a mondo vagyok, hogy . . . [azt mondom] (GKat. Váls. II. Előb. 35).

ének-mondó: [cantor; sänger]. Az énekmondónak kész legyen pénz adni (Thaly: VÉ. I.155).

gonosz-mondó: lästerer Fal: UE. 426.

hamis-mondó: [falsidicus; falsch, heuchler]. Az hamys mondook mynd el veznek, az lazvgok istennek orzaogat venny nem eerdemlyk (ÉrdyC. 391).

hír-mondó: nuntius C. [bote]. Nuntius: követ, hír-mondó Com: Vest. 138. (ÉrdyC. 384b. MA: Bibl. I.276). Hír-mondó levél (ÉrdyC. 547). Hírmondó avagy követ (Bél: Comp. 13). Még csak hír mondó sem szálladot el: ne ignifer quidem reliquus factus est (Decsi: Adag. 73).

igaz-mondó: veridicus C. verus Com: Vest. 150. [wahrhaft, wahr redend]. Keweset zoly, ygaz mondo leg (ÉrsC. 362b). Böles embör valah s igen igaz mondo (DebrC. 134). Alhatatos es igaz mondo bezedü bizonsag (Mel: SzJán. 19). Igazmondó bizótság: testis fidelis (Kár: Bibl. I.611). Minden beszédiben igaz mondó és tsak az egy igazságnak vólt követője (Hall: HHist. III.70).

igazmondóság: veracitas, veriloquentia Kr. [wahrhaftigkeit]. Tekélletes igaz-mondóságunk esküvés-nélkül hiteles légyen (Pázm: Préd. 659). Ratione veracitatis, et fidelitatis: az igazmondóságnak erejével (Pázm: LuthV. 443. ACsere: Enc. 16).

jövendő-mondó: propheta, vates, mantis, auspex, haruspex, hariolus, sibylla C. propheta KulesC. 178. propheta, vates, hariolus Ver. [wahrsager, profet]. Jövendő mondóképpen: conjectatoria; jövendőmondó könyvek: conjectanea C. (ÉrdyC. 117. 520). Ne tudakozzatoc a jövendőmondóktol: nec ab ariolis aliquid sciscitemini (Helt: Bibl. I. H11b). Be hiautac mind az ő papiaijt es az ő bünös baos iöuendő mondoiookat (Mel: Sám. 22). Csak az a iöuendő mondó, az ki eszes: qui bene conjiciet, vatem hunc perhibeto optimum (Decsi: Adag. 105). Jövendőmondóné (MA: Scult. 268). Jövendő mondó, bújós bájos (Com: Jan. 129). Mint biztatta legyen ötet a garabontzás jövendő mondó (Fal: TÉ. 713).

mise-mondó: [ad missam celebrandam pertiuens; mess]. Költenec misse mondo szörszámokra (Helt: Krón. 30). Misse mondo gyöngyös öltöző ruha (Mel: SzJán. 408).

öröm-mondó: evangelus MA. [freudenbote]. Pénzt, aranyat adnak sokszor az örömmondónak, ha Bat hoz feleségük, bábák ott jól laknak, de ha leány ő magzatjok, egy nagy átkot adnak, néha az örömmondók is alig szaladhatnak (RMK. IV.257. Zvon: Post. 173). Öröm mondó követ (Alv: Post. 1100. Mik: TLev. 483). Szoktak volt öröm-mondókat is előre küldeni, kik is a násznagy szavával a gazdát köszöntették, kiket is az házba, vagy szübe bevén szörnyüképen igyekeztek megrészegíteni s meglapadni vagy magát, vagy lovát (Haz. I.363).

szembe-mondó: [frech]. Az első az utóbbinak azt hánta szemére: hogy ruhátlan, goromba, szembe-mondó, izetlen, és töb' más gyalázattal terbelte (Fal: NU. 355).

Mondogál (mondagolni? dictitare MedLat. 180): dictito, dicto MA. Mondogalya vala (TelC. 343). Magát Antiochus tiának mondogalván, Syriában ment (Martoni: SzHist. 119). Azt mondogallyak vala . . . (Pös: Igazs. I.185). A mester avagy oktató eleiben olvas, mondogal: magister seu informator dictat (Com: Jan. 155). Azt mondogálják, hogy isten őket úgy segítje (Mon-Irók. VIII.396).

Mondott: dictus Kr. [gesagt, erwähnt]. Felelmondot: praedictus (EhrC. i). Mondot eelet [említett] (ÉrdyC. 614b). Mondottam dolog (Fal: Jegyz.). A nemesség az a privilegium, mely le oldgya az embert az imillyen s amollyan te mondottad kötelességekről (Fal: NE. 64). Eszembe jutott a mondottam füge fa (Fal: NU. 276).

szómondottság. Szómondottság, hogy a papistaságban való elcsúszás (Czegl: Bldg. 116).

Mondtaként: [secundum ejus dictum; nach der aussage, nach der ansicht. J. Turotzi Janos mondtaként segéltette egyszer boldog aszony (Czegl: Roml. 538). A régiek mondtaként az asszonyi rend seregében állasz (Czegl: MM. 147). Urunk mondtaként éjjel jött el az imiens homo (Pós: Igazs. 1162). Tertullianusnak mondtaként a keresztyéneknek vére magya az ecclesianak (1184). Ágoston mondtaként (Megy: Dial. 51). Sz. Dávid mondtaként (Illy: KrÉlet 31).

Mondoz: [dicto; wiederholt sagen]. Ki jó vitéz, noha szörnyű rejt vala, veszedelmes időkhöz készült vala, és jövődőt szíjgetni mondoz vala (RMK. VI.132).

MONNAL (*monnal*? AporC. 7): **1)** quasi SL. [tanquam; gleichsam]. Dícékedicula monnal hatalmas ő seregének hatalmában: gloriabatur quasi potens in potentia exercitus (BécsiC. 11). A vízer megerősödenece monnal kőfal: aquae quasi murus solida reutur (18). Vessm ötet monnal kietlent es allaptassam ötet monnal vtnalkvi valo földet: ponam eam quasi solitudinem et statum eam velut terram iniviam (182). Megkentec monnal kemenceit ő zűnököt: applicuerunt quasi cibatum cor suum (190). Lötenece monnal aluakodo (191). Legön trombita te torkodban, monnal keselő vnaac hazara mo. Latoc embereket monnal fakat larnice: video homines velut arbores ambulantes (MünchC. 87. 120. stb. 1. RMY. III.330). Közepet zakazottta tengert es allatta vizeket monnal tömlőben (AporC. 31). Megtörte a kőzirtot ermonban es meg itatta őket monnal sok melsegben, es kihozta a vizet a kőzirtbol es elhozta monnal vizeknek fölöt: deduxit tanquam flumina aquas (35. stb.). Az hevokodo ember mondatyk monnal kamora zeek (ÉrsC. 533b). **2)** paene [beinahe]. Betöltte monno hait, vgy hogy monnal elmerődnéce: ut paene mergereutur (MünchC. 117). En labam kedig monnal megmozdoltattac (AporC. 26). **3)** [quasi, ac si; als ob]. Égőkre naizakodotuala, monnal a nag gengeségért. nem vischietacie (BécsiC. 80). Vala eg nemimenő kazdag ember, kinec vala fölaga es ez meg olcárlatot ő nala, monnal eltekoztottavolna ő hait: quasi dissipasset bona ipsius (MünchC. 148b).

MONNO (*monnaik* DöbrC. 290. 417.): ambo, uterque SL. [beide]. Monno fel: uterque (ÉhrC. 12). Monnyak bezeluen: utroque tractante (75). De nyakron monnyak feld kyuel menenek: quum autem ambo extra contratum convenissent (130. 134). Monmon meghalanac: ambo mortui sunt (BécsiC. 1). Monno kezédel: utraque manu (7). Monnaic az akazo fara akasztatéc: appensus est uterque in patibulo (54). Ha a vac a vakot vezetendi, monnaica verembe esic: ambo in foveam cadunt (MünchC. 42). A vereytek monno konteseth által hatuan (DebrC. 613). Monmonknaic vduössége (TelC. 41). Hol ott monno fecl egyetembe dyekkögyenek [a test és a lélek] (ÉrdyC. 20). Ez benezen monno felt: mind feriyakat, mind azzonállatokat (VirgC. 15). Monnotoknak orczayat bo fezye (137).

Monnódyk? ∞ Az vak ha az vaknak vezerlest toyend, monnódyk [oly. monnyak?] az verembe esyk: ambo in foveam cadunt (JordC. 401. 516).

MONOSTOR (*monastrium* Tin. 369): coenobium, basilica C. monasterium MA. EhrC. 75. [minster kloster]. Monstor-örzö: basilicanus MA. Munsturszeg, terra 1315. Nic. dictus Berzethe de Monstor 1371. 1382. 1387. Monstoralya, possessio 1394 (Czinari). Akar lezyenek vilagiban, akar monstorban (SandorC. 15). Akar mynemow haznak tizit, az monstornak anyatul reatok vettetekek ewrimes lelekel meg zerezetek (VirgC. 120). Az ew iozogat az monstornak atta (128. 144). Mikoron ő főkésiben lön az Kolozsvárban, Ferdinand kissebb leányát ott té monstornakban, kiraly fiának ketelezek té monos-

tróban (Tin. 396). Egyházat ket tornyost, monstor modra rakotat: ecclesia ad modum monasterii fundata (Ver: Verb. 211). Monstoroe avagy calastromoe (Com: Jan. 127).

Monostori: [kloster]. Monostori életét visele (DebrC. 217). A monostori templom bėjazatja mind elége, a kőfala megmarada (Moutrók. VII.249).

MONSTRA: [revue, musterung]. Lön monstrijok csak-hamar Nagy-Szombatnál, az jó nyári Ferenec csak két zűzlőval (Tin. 195). Monstra modra az várast által lürie (Göres: Máty. 53). [V3. MUSTRA]

Monstrál: [muster] Mikoron monstrálta volna az ő népét, és latta volna a népnek soksatat (Helt: Krón. 74).

még-monstrál: ∞ Reuddel seregekkel mezőre szállának, tizenkettőd napon ók megmonstrálának (RMK. III.65).

Monstráncia: hierotheca MA. hostiae cymbium, reconditorium PP. ostensorium, monstrantia Kr. [monstranz, Vagyon nala eg monstrantia czest es aranyas (Radv: Csd. II.5). Egy aranyas monstrancia (112).

MONSTRUM: [monstrum; ungetüm, unding]. Ine mely nagy lön a Manasesec, ki monstrum vala inkább, hogy nem mint ember, kegyetlensége es fenesége (Helt: Bibl. IV.10). Vndok monstromok (Mel: SzJán. 245). Szerelen chudája es monsturmja vagyok (Zrínyi II.113).

MONT: vinacea PP. türköl, szálló mont Szd. Szőlő-mont, malata, türköl: vinacea PPL.

MONY: **1)** ovum MA. [ei]. Egy lud aran monyat toyk wala (Pesti: Fab. 55). Midőn a pachirta monnyait ülte volna (Helt: Mes. 478). Titkon azért ötet éléssel táplálja, szárcsa monnyal néha ő asztaltit tartja (RMK. IV.242). A madarka az ő moniat üli (Mel: SzJán. 302). A páua az ő moniat ki toyia (Mel: Jób. 96). Az hangya, ha monyát vtauna vonsza, esőt érez (Cis. G3). Hangya monyat vgy ruhában es tuezard a füliben, meg gyozyul (Orvk. 34). Az lator kakuk az ő monyait az ökor szömetskének fezkébe toyu (Mih: ÖrtékÉ. 81). Monyakat tojnak: paritum ova (Com: Jan. 35). Ha a monyak zápok (35). Nem poszata fészek Budu, hogy az kakuk az benne lévő monyakat megigya es másokat tojjék helyébe (TörtT. XVI.95). Tojás, tojomány; melyet valamely trágyr ember mondott volt elsőben monynak, el hagyván a két első syllabakat, és az a-t o-vá változtatván, s innár mind ugy mondják: tikmony, ludmony, holott igazán tik-tojomány, lud-tojomány volna (GKat: Titk. 1119). **2)** scrotum, veretrum, verpa C. mentula MA. [hode, münchies gland]. Két monya golyókna: colesus C. Mony avagy pets, és piszi vagy valag: mentula vel penis, et cumus sive vulva Com: Jan. 48. Egy kőlyket heréle meg, es annac a monyát hozu (Helt: Krón. 46). Herék az, a kinec tőkei avagy monya széki kivétettene: spado est cui testiculi sen colei ablati sunt (Com: Jan. 55).

agár-mony: orchis satyrium MA. Vitez fü avagy agar mony: orchis Fuchs: StipH. Cml. b. Vitez fü, avagy agar mony: orchis Com: Jan. 28.

barát-mony. Barát-monyu fü: sacerdotis virile (M: I. Herb. 89).

kos-mony. Kosmonyból csinált erszény: sutisens MA

lud-mony: ovum aserinum Kr. ginscei. Ludmony, lud-tojomány CorpGrin. 320. Egyéb újsígot nem küldöttem: hanem in valami két ludmonyat küldtem könek (Lévt. II.25). Egy lüdről es arany ludmonyról (Helt: Mes. 425). Budara vöttünk ludmonyakat 7 d. (MonTME. I.31 ACsere: Enc. 207).

madár-mony: ovum avis MA. [vozelei]. MA: Bibl. I.178.

Mihálka-monya: myrhis, vulgo cicutaria MA

pap-monya: halicacabus C. Pap monia: potamogeton; samkraut Fuchs: StirpII. 374. Solanum vesicarium: pap-monya, h. a. testiculis sacerdotis (Beythe: Nom. 8). Olyan mint a pap monya (vesicarium, halicacabum) de ugyan szeges a tóka (Mel: Herb. 85). Alkakiendi, ki pap monyának mondatik (Frank: HasznK. 20).

tyúk-mony, (tik-mony: ovum C. ovum gallinae Kr. [hüllmerei]. Tyúk-mony formájára való: ovatus; tyúkmony ülés: incubitus C. Tikmonyat ül: incubat; tikmony fejére: albumen, albugo; tikmony széke: vitellus PP. Szemnek és tyúkmonynak feje: albugo PPBl. Kéreg az tyk monyath rákya (SándorC. 3). Ha tikmonyat kér: si petierit ovum (Helt: UT. 82). Az malosa szőlőt tyk-monnal, mézzel, borsal össze főz, egy egysz (Mel: Herb. 6). Vagy egy tyúkmonyat, habard egyben apró, millyénel, meg tésztát lészen (Cis. O3). Tűz, víz, soldor, kokonya, tikmony buza, berkenye, mind iambor keresztyéne lészen (Vallást. Aajj). A ki egy tyk-monyat el-lop, nem olly nagy vétket tselekszik, mint-ha tíz ökröt lopja (Pázm: Préd. 723). Tyúk-monnyal és tey-fellel csinált czibere (Web: Anul. 106).

[Szólások]. Az kakasallatistykumonyatkeresni (Deesi: Adag. 21). Egy tikmony-sültig meglészen: citius quam asparagi coquantur MA. Ot mint egy tikmon sültig beszélvén (Czegl: Dag. Előb. 30). A tyúkmony okosb akar lenni a tyúknál (Kisv: Adag. 30). A tőj tőjhez, egy tikmony máshoz nem hasonlób, mint . . . (RMK. II.454).

tyúkmonyas, tikmonyas: [ex ovo v. cum ovo paratus; ei, mit ei verfertigt]. Az vtán döczed le az loat, és az tyukmonyos etetet főlced az torkában (Cis. O3). Az ecclesia-is megz tilhatya ma az hús, vajjas tikmonyas ételt (Alv: Post. I.414).

Monyas: habens verpam vel ovum MA. [mit münlichem gliede, münchen, hengst]. Monyas ló: equus admissarius SI. Monyas-bornyú (RákF: Lev. I.253). Monyas kell neki (Kisv: Adag. 337).

MÓRÁL: [lente hinc illuc eo; langsam hin und her gehen, umhertrippeln]. Csak magokat olasz vitézek hagyják, szokás szerént ketten-ketten mórálunk; esmerék üdejét szerzett dolgoknak, Forgács Balázsnak szőnmel bunyorétának (RMK. III.324). Egy farkas mórálván a mezőn, igen szép képet tálala (Helt: Mes. 90). (Az isztrag) hogy közzigbe jutt, alá fel kezd mórálni (Helt: Mes. 59). Ennek előtte reggel virratáig és szinte eleget aluttam, annac stánna mórálván egy keuesic mindgyárást felesteekre mentem (328). Mulat vele, sorál és morál vele (Helt: Hál. 94). Allá iót volna az vár piatzára, és ot mórálva (Helt: Krón. 82).

MORD (mart Helt: Krón. 61. mord lészen Cis. L. 4): mordax, clandestinus MA trux, truculentus, tetricus SI. [mürrisch, grausam]. Kedvetlen, mord, haragos, izetlen ember: amarulentus; füssvény, mord ember az atyám: parentem habeo avarum, *illepidum PPBl. Kegyetlen tekintetű, mord: torvus Com: Jan. 184. Kenel es igón mord embör (GuayC. 15). Mordok, zemérmelenek (ThewrC. 179). Mord iredyseg (Pesti: Fab. 51b). Az egy szarv fene vadac kórnyílvóttec nagy mordul (MA: Bibl. V.11). Minden békeségre valo eszközt felválkoddul mordul megvettötenec (MA: Sent. 817). Mord kiáltás kezdetik (MA: SB. 30). Azt szereti isten, a ki nem mordon és tél-kedvel, hanem örömmel és vigor forgódik az ő szolgálattyában (Pázm: Préd. 610). Irigyek szelítől hányattatik mordul (Czegl: Sion. Előb. 24). Mord és kegyetlen természetű ember (Pethő: Krón. 58). Mord, veszekedő, simbes (Szathm: Dom. 126). Hamis tudományoknak komoron és mordul valo állattatása (GKat: Titk. 6). Mord tél (Gyöngy: KJ. 6). Kedvetlenség szemét mordul üszve-szedte, grádicos ranczokra a homlokát vette (Gyöngy:

MV. 27). A bársomnak színe a mord kedvetlennek, és viszarugó szunyitáknak-is megcsallja szíveket (Csizi: Síp. 247). Mord a szülőküldő (Kisv: Adag. 303). Mordan ne vegyéték, ha igazat szöllek (PhilFl. 77). Vanak mord-kedvű emberek, kik mindent rútalmaznak (Fal: UE. 421). A mord éjszaki szél (hoz)izzasztó meleget (Fal: Vers. 913). Mord természet: natura morosa (Fal: Jegyz. 935. Kr.). Sinór, szablya között mord vezér lábánál szabadság mély gyászban gúnyod oszlopánál (Orczy: KöltSz. 24).

Mordékony: ∞ Az ördögnee mordekon rouasz szolgálai (Bom: Evang. I.93).

Mordi: mordax, clandestinus PP.

Mordos: [strenuus, crudelis; streng, grausam]. Itt bíró le teszi mordos tekintetét, fel húzza rántzából fodros szemöldökét (Orczy: KöltSz. 204).

Mordság: mordacitas MA. tetricitas Kr. [mürrische natur, grausamkeit]. Kedvetlenség, mordság: amarulentia PP. Az ő attiat meg őle Jerichoba eg Ptolomeus neuü ember lakadalomba, mordság (Szék: Krón. 69). Mordság, haragosság (Mogy: 3Jaj. II.48). Mordságimról, hibáimról megengedjetez ti! (Thaly: Adal. II.317). Őh kegyetlen vadás! vadak természetét feljúlmló mordság (II.414). Tekintete félelmes mordságot mutat (Könyi: HRom. 72). Az agságnak inkább a mordság, mintsem a jázró kedv az ő tulajdonsága (Gvad: RP. III.1).

[MORDÁL]

még-mordál: dolose invado, vulnero insidiosae MA. [ermorden, meuchlerisch morden]. Ha valakit ők uramra fogadnak, hogy megmordálja (LövT. II.38). Megmordálván és megölvén az embereket (MA: Tam. 1138).

Mordálás: [das morden]. Hamis ama mondás, hogy némelyben vgyan benne születet volna az orzás, toluálás, mordálás és grazdalkodás (Cis. A2).

Mordáló: sicarius Kr. Ki vittel a pusztába négy ezer mordályókat [mordályókat?]: eduxisti in desertum quatuor millia virosum sicariorum (Helt: UT. n.1. Káldi: Bibl. Act. 21. 38). Mordáló ide s tova ragad (Ben: Rithm. 40).

MORDÁLY (ezernyi sok fortélt, s mondhatatlan mordált, ellenibe vetette Liszt: Mars. 42 mordályság GyöngyD: Cnp. 639. mordány Adami: Spr.: 1) mordax, clandestinus MA. [mürrisch, grausam]. Mordályul: insidiosus, mordaciter, clandestine MA. Arultatas kepen mordálin satoraba alunan meg ölteh (DebrC. 134). Az ő fegyuerec mordály fegyuer: vasa iniquitatis belautia (Helt: Bibl. I. Aa3). Törvényeket szőrzénec, az mordályok és gyolkosoc, és a tób lator embere ellen (Helt: Krón. 41). Az igazag ellenséginék alnoc és mordaly inchelkedesek (Tel: Evang. I.493). Boszszu állók, morgók, mordályok, hamisak (Cis. F2). Ott mordályul, nem jámboról megöletinek (Monfrók. III.40). A mi testiünk olly mordály árulónk (Pázm: Préd. 162). Mordály nyelvélve akarja megölni (Czegl: Japh 63). Kérlec az ártalmas és mordály tréfáktúl meg tartóztatad magadat (Prág: Serk. 800). Mordály hadával együtt (ErdPorta. 232). Veszekedők, perlekedők, mordályok (Hall: Paizs. 284). Igy lón németeknek szorongattatása, mordáj égető rácz kadrda hányatása (Thaly: Adal. II.106). Ne nézz mordály szemekkel (PhilFl. 45). 2) Mordály, hegyestör: ensis, dolon MA. schwert, dolch PPB. Mordál, mordály: dolch, geheimes schiessgewehr; mordány: terzroll Adami Spr. Legottan rapélylyal ötet általverék, mordál puskából es ötet álltálvók (RMK. III.56). Felvételől ő igen tart vala, az terek ásisra hamar ásatu, az két ásis hogy közel üszvejuta, egy mordály puskával Gergely deák juta (143. 417).

Mordályság: insidiosa mordacitas MA. [meuchelmord, hinterlist]. Mordálysággal agyon wtette (RMNy. II.177). Ha

mordáltságát gondolnak (LevT. II.38). Átkozot legyen, a ki az ő felebarátyát mordáltsággal meg üti: maledictus, qui clam percusserit proximum suum (Helt: Bibl. I. Zzz). Minden magyar a keresztényi törvény szerint ilyen, és el hadia az mordáltságot és korbolást (Helt: Krón. 35). Mint őlessé meg királyt mordáltsággal (Valk: Bán. 38). Ver ontasoc, mordáltságoc (Börn: Préd. 240). Mordáltság minden ő beszéde (MA: Bibl. V.27). Vassal, méreggel, áruló mordáltsággal végezték életüket (Pázm: Préd. 374). Vagy étetéssel, avagy valami mordáltsággal ki végezik (Pethő: Krón. 234). Kikből osztán ártalmas duellák, huzás, vonás, mordáltság és ember ölés lesznek (KLőcsei 1671. C4). Akárkit is orozva mordáltságból megölhetne (GKat: Váls: I.337). Lott pedig jövése hasonlatossággal, mint Vénus fiának, ki jár mordáltsággal (Gyöngyl: Cup. 639).

MORÉ: [zigeuner]. Egy more, egy oláh fítor, egy cigány gyermek (GKat: Váls. II.19). [?] More, magyar csulánév Helt: Cane. 114.]

MÓRÉS: [mores, modestia; sitte, anstand]. Tudod az mórest (Thaly: VÉ. II.233).

MÓRING: dos, domni sponsi; morgengabe SI. Jegy ruha, möring: une dote; ehstener Kirbesz. 129.

Móringol: dotem assigno, doto SI. feine morgengabe ver-schreiben]. Jegyessemnek szabad dispositiojára möringoltam és in forma liquidí debiti kötöttem, sőt ennek erejével kötök és moringolok 1750. (Nyr. XIV.131).

MORKOLÁB: markgraf Pesti: Nom. 30. marchio; markgraf Kr. Ladislaus rex Kazimir habebat unum fratrem germanum, nomine Georgium Markolab (Szerémi György, RMK. II. 395). Jegyesül adák egy gyermek morkolábnak, Zsigmondnak, hogy király legyen az magyaroknak (RMK. III.321). Az Siciliából indultak vala, Zsigmond morkoláb ezt hallotta vala (322). Látá Zsigmond morkolábnak koronázását (330). Az brandenburgiai Sigmund morkoláb (Helt: Krón. 67. Valk: Bán. 32. Mon- Irók. III.21. 22. Nyr. XIX.108).

Morkolábság: [markgrafschaft]. Az földnek egy része, kit régulta mondak az Selucianak, székes helye most is az morkolábságnak, sok kulesos városok annak udvarlának (RMK. II.27). Királyt megnyeré, tönkűz-fenekről hamar felviteté, morkolábságban titkon Morvába iktatá, viteté (Tin. III.364).

MORDUL: [admurmo; murren]. Nem mordul az orsó-nak [örömet fon] (Thaly: VÉ. II.74). Ha ellenség képen valaki rám mordult (PhilPl. 12).

még-mordul: immurmuro MA. [murren; zu murren an-fangen]. Illyen jószágokért mordulnak meg a pápisták (Námb: 3Fel. 250). Ha meg-mordultok a szép jószágért, morduljatok a ti atyáitoktól marattakért jó paterek (Matkó: BCsák. 122). Tulaydon koczokot, s magok javaiért pogányul megh-mordultak (Lászi: Mars. 91).

Mordulás: [murmuratio; jurgium; das murren, zank, hader]. Mely koczának játszásával gonoszság sok lenne, összeveszés és nagy feddés, káromlás, mordulás (RMK. VI.24)

Mordulatlan: [sine murmuratione; ohne zu murren]. Nem tűrhedl ezis mordulatlan (Czegl: BDorg. 416).

MOROG: murmuro MA. EhrC. 95. MünchC. 50. muginor C. [murren]. Ellene morog: admurmo, obmurmo C. Morog az eb: mutit canis (JordC. 30). My kedegh kyk vagyynk, hogy my ellenünk morgottatok? musstastis (JordC. 41. II. Mőz 16). Soha az ew lelky ysmeretőknek morgo terzhe meg nem hadt (ÉrdyC. 25b). Soha w ellene csak egy sem vगतot es nem morgot (VirgC. 58). Az pogane ezinalne balan istenül a Niblaszt, az az, a morgo fog czikorgato ebet (Mel: Sün. 436).

Kuvasz szénán fekszik, morog ebült ökerre (Kisv: Adag. 66). Sem pénz, sem eledel nintsen a házában, üres kórság morog szegénynek hasában (Orezy: Kölsz. 37).

[Szólások]. Had morogion varga Pál: oderint dum metuant (Daesi: Adag. 161). Had morogion varga Pál, csak jó talhát csinállyon (266).

hërég-morog: jurgia exerceo PP. [murren, zanken]. Az új házások úgy éltenek, az mint lehetett, ritkán csendesen, talán többet beregve, morogva, koczódva (Moulrók. XI.392).

ki-morog: [murrend erzählen, über etwas murren]. Ha az német áldatgyűn, oda lesz mind az had s mind az föld; ha keménkelem, kimorogja az kutya tiszt (Bercs: Lev. 33).

korog-morog: [knurren]. Elig nyílik fel az szája berdi kiáltásra: korog-morog üres hasa siet jóllakásra (Thaly: Adal. II.88b).

még-morog: [admurmo; ankurren]. Az okatlan ebek zokthak meg moroghny embereketh (ÉrsC. 187).

zúg-morog: [murmuro, fremo; murren]. Kíralra ewk nagh zwgwa morogwa kewekeh lagizalnak wala (RMNy. II.86).

Morgás: murmur, murmuratio, jurgium C. [das murren, knurren]. Ő morgasocnae bozossaga: improprium murmuratio-nis suae (BécsiC. 28. MünchC. 183). Anyiba juta, hogy disznók váhujából kevertet nyalván, azzal enyhítené gyomra morgását (Pázm: Préd. 424). Nem szűnöl-meg a morgástol (Matkó: BCsák. 31b).

Morgásocska: murmurillum C.

Morgó: murmurator MA. [mürrisch, zänkisch]. Haragos, szitkos, morgó, részeges sokszor az egyik: el kell tűnni a másikonak (Pázm: Préd. 239). Morgó ifjakok, morgó könyv (Fal: Jegyz. 935).

Morgód-ik: commurmuro C. [murmuro; murren]. Mykoron ez frater ev magat meg nem akarnya alazny disciplinara, hanem jukab morgodneek zugodneek (DonC. 219). Az rest ember keves kacart isten ellen morgodik (CornC. 159). Az lelek test ellen, es a test lelek ellen zugodnat [olv. -nak] morgodnak (BodC. 12). Semit nem morgodik azon, hogy hona vized (VirgC. 68). Egi beketlen zerzetes kezdé morgodni frater egied olwth (91). Az Izraelne minden fia morgodanne Moses es Aaron ellen: murmurati sunt contra M et A. (Helt: Bibl. I. VVv3). A porból morgóld (IV.49). Morgolanne az ő satorokba (Szék: Zsolt. 111). Morgódéc zugódéc (Castriot. P.).

Morgódás: murmur, murmuratio MA. [das murren]. Az rest tunya ember morgodas nekevl nem zenedhet kemen dolgotat (CornC. 159). Irgy volomat ieient-tem zugodasal morgodasal (VirgC. 10. 111). A sidoe a tüzes kiziotol meg maratanne az isten ellen valo morgodasért (Szék: Krón. 19).

Morgolód-ik: murmur C. murmurillo MA. [murren]. Morgolodnak vala ezen: murmurabant (JordC. 536). Morgolod-ne nagy éliségben (MA: Bibl. V.28). Nem olvastam, a ki dű-hőttebből morgolódne irasaban mint Baldunus (Pázm: LuthV. 51). Sokaknak ottlon veszekelő morgolódó és dördur felessegek vagyon (Döbös: Részegs. 37). Morgolódó nyelvsek (Ker: Préd. 551). Mindenec felett dűhőttebből morgolodott (Czegl: Japh. 26). Ő ellene morgolodtak (Illy: Préd. I.116). Morgolódó aszszonyok, kik a kuzikból az asztal főre uroknak akarnak pantsolni (Vallást 389).

Morgolódás: murmurillum MA. [das murren]. Együtt való morgolódás: commurmuratio C. Valahol haborszag, garazda es morgolodas vagyon (ÉrdyC. 69b). Az ő vra feldűdésct és haragját gondolatum morgolódással fel indította (Prág: Serk. 347). A morgolódásnak, vagy keserű panasznak iruita, csak ez

a haszna, hogy nehezen hallják (Fal: UE. 439). Te kedvedért örömet magára vállalja a község morgolódását (411).

Morogdogál: submurnuro MA.

MOROTVA (*marotva* MA. *mortua* Czinár): lacus, palus; gyalmos tó Kr. palustris, aquosus et uliginosus locus Otr: OrigHung. I. XVIII. Marotva: locus vel piscina cum claustrum MA. 350. Gyalmostó, marotva: piscina cum claustrum piscaturae no. Mortua, locus cum piscina 1248. fluvius 1258. piscina 1261. Aron morvajo [ig? tó Csongrád vidékén 1266] (Jerney). Tóknak, forrasóknak, kutáknak, morotúáknak végét érem (Lép: PTük. 1349). Gyalmos tó, avág morotva: gyalmos tó vel etiam morotva dicta (Ver: Verb. 215). Egy Pissirus nevé városot hogy ére, nagy morotua vala annac mellette (Cserei: Hist. 69). Az morotvákat pedig és egyéb halászó vizeket erősen őrizzen minden helyeken (Pszertört. 143). Morotva avagy teugeri álló tó (Misk: VKert. 545). Egy nagy armadát a Tisza morotvájától fogva által erős sánczba vivén, a badakat oda gyűjtik vala (Szal: Krón. 76).

MORVÁNY: obelias PP. kalács neve SzD.

MORZSA: mica MA. Otr: OrigHung. II 128. [brosamen, brocken]. Egy morsa sem maradt benne: ne bolus quidem relictus (Decsi: Adag. 212. Pázm: Kal. 687. Pázm: Préd. 1080). A kenyérnek kívül vagyon a' héjja, és belől a' morsája, béle (Com: Orb. 101). Kérem kldet, vagy három süveg nádmézet alákiüdeni ne terheltessek, mert so konybán, sem az innyaadó-nál egy morzsa sincs (TörtT. II 1387).

terzse-morzsa: ∞ Az ereklék pedig, úgy-mint holt-tetek, számár-tsontok, akasztott ember kaponyák, a mellyeket bolond buzgóságból szentek maradék-tetemi és terse-morsái gyanánt tsokolgatnak és a kikhez bűn-botsínatért békélnek, mivel jobbak a matskáknál? (GKat: Váls. L1120).

Morzsácska: ∞ Irgalmasságnak tsak morsatskáját sem érdemlettem volna (Rim: Ének. 400).

Morzsal: communo, in micas redigo Kr. [zerbröckeln]. A göröngyöt ha töröd és morsalod, porrá lészen: gleham si teris, et frias, pulvis erit (Com: Jan. 15). Morsált kenyérből (Szakács-mest. 75).

Morzsalék: mica C. Ver. fragmentum, turunda MA. [brosameu]. Kevert morzsalék: turunda MA. Asztalról lehulló morsalékok, esőlekek, falatok: analecta PPBl. Az kenyérnek morsaleka: frumenta panis (EhrC. 130); frustum (uo). A morsalekoc: mica (MünchC. 43). Az kelkek es eeznek az morsalekból: et catelli eduat de micis (JordC. 402). El marattanak vala az morsalekokból: superfrut de fragmentis (403). Czac morsalékiából sem ada az előtte fanyalgo szegennec (Born: Préd. 388). Hulladec, morsalec (Tel: Evang. I.428). A fa feszület apróra rontatot, es aiandekon küldöztec a morsalékiat (Tel: Fel. 195). Ah morsalékon kopdosó félszegség (Czepl: MM. 146). A hangya morsalékokat viszen (Com: Jan. 52).

arany-morzsalék: palacra, balux PP. Kr.

kényér-morzsalék: micae panis Kr. [brosamen]. (NádC. 89).

kő-morzsalék: caementum PPl. (MA: SB. 250).

Morzsalékos. A fővényes és tsoportos morsalékos moso kő a láb tisztítására szolgál: tophus arenosus et scaber pedibus mundandis subseruit (Com: Jan. 14). A rosák a morsalékos földet szeretik (Nád: Kert. 91).

Morzsalékoz-ik: in micas abít Kr. [sich zerbröckeln]. (Csúzi: Sip. 13. Kr.).

Morzsányi: unius micae Kr. [so gross wie ein brosamén, kleinwinzig]. Semminémi véték csak egy morsányit nem leszen

el földözvő (Lép: PTük. 6). Egy morsányi kenyér (Pós: Igazs. 483). Edgy morsányi a könyörületesség (Ker: Préd. 993).

Morzsol: tero, frio, distero, contero, adfrico, frico, infrico infrio MA. [zerbröckeln]. Én öket mind porrá rontom, az utzikon az sárba morsolom gyűlölsémet (MA: Bibl. V.9). Borban morsolt kenyér-tziberéc (Com: Jan. 110. 13). A kit a skorpió megmar, ha rajta éri az ember, és oda morzsolja s beköti vele, maga meggyógyítja marisát (Bethl: Élet. 47). Morsoly kenyér bélet (Szakács-mest. 36). Morsolo kő (Cseh: OrvK. 15).

el-morzsol: 1) comminuo [sich zerbröckeln]? A kenyerek el morzoltanak: panes comminuti sunt (JordC. 306). 2) affrio, suffrio C. [zerbröckeln]. A meg-ért szőlő szemeket tapodgya és végre ismét el-morsollja (Titk: Jel. 254).

Morzsolék: [mica; brosamén].

Morzsoléknyi: [kleinwinzig]. Adgy egy morsoliknit (FelsőB: UKölt. 29).

[Morzsolgat]

ki-morzsolgat: extero Kr. (Biró: Micae. Ciml. Kr.).

Morzsoló: tritor, frians MA. Morzsoló szerszám, törőtörő, tormareszelő: tyrocnestis MA.

Morzsolód-ik: [sich bröckeln]. A velencei sárca réz cédmiával, egynéminémű érezos kövel megillettetett réz, csak szűtlen öntethetik morsolódó [olv. morzsálódó?] törsőlódó volta miatt: orichaleum est cadmia tinctum aes fundi solum potest ob friabilitatem (Com: Jan. 16).

el-morzsolódik: in frustra comminuitur JordC. 305. in micas redigitur Káldi: Jos. 9. 13. Kr. [sich zerbröckeln, zerbröckelt werden].

MOS (*musia* KönigsbTör.): lavo MA. [waschen]. Uleben tart chudaltus fiot, turiscete musia (KönigsbTör.). Ott mossa vala baloint (DebrC. 3). Fazekat mos vala (MargC. 22). Lab mosni valo vizet zerzenek (VirzC. 50). Ha eső vizben meg főzed a leuelét, és főt mos véle, szép haiat czinál (Mel: Herb. 2). Dagat szemedet mos e vízből és meg gyógyul (74). Akar nichoda vizben mossatoc (Mon: Apol. 317). Constantius borbélyja drága kötösben menvén fő mosni Juliánushoz (Tyuk: Józ. 132).

[Szólások]. Senki a z a l u e m o s s a száját, hogy őtet az isten ejtette meg, mert nem szükségesek néki a gonoszok (Pázm: Kal. 381).

[Közmondások]. Kéz kezét mos (Gvad: FNót. 28).

el-mos: abluo Ver. diluo MA. [abwaschen, wegsülen]. Ez vilagra víz özönt hozal es en nec niatta az földről a bint el mosad (DöbrC. 4). Embörnec ő binei el mossatnatuc (DebrC. 396). Hogy mosattassanak el ty byneytők: delectantur peccata vestra (JordC. 715). El nem moshatta veereeth az keven (ÉrdyC. 545). Hogy el mosta volna az sart labarol, ime legottan lata w labayn az zent sebeket (VirgC. 60). Krisztus vérét, ki el-mossa az híveknek nagy sok undok vétkét (RMK. IV.255). Tinctura cyzicerna: oly gyalázat, hog az Duna sem mossa el (Decsi: Adag. 235). Nem a papistak viaszbol csinált báruányának vérevel mosattatik el a mi bűneinknek rútsaga. oemis az ő bamuval valo hintésekkel, szentelt gyertyákkal, cziczés ágokkal, és kúrúolt bintező vizekkel (VárM: ÉgőSzöv. 251).

ki-mos: elavo, eluo C. [auswaschen, heransspülen]. Kimosa az mi binenkből (TitkC. 147). Anny vala az kőneveknek hullasa hogh ő zenth fyanak testeeth a verből vele ky mosta vala (WinkC. 232). Ki-mossák a szeméret a szemtelen szók a gyenge leányok szívéből (Pázm: Préd. 793).

kimosás. Aranynak fővényből vízzel való ki-mosása: elutio PPl.

kimoshatatlan: inelubilis MA.

kimosható: elubilis MA.

környül-mos: circumlao MA.

Lé-mos: abluo, delavo, deluo, diluo C, deleo MA. [ab-waschen, abspülen]. Te keegyes esedezeesedwel my hynenketh lee mosad (FestC. 19, JordC. 658). W lanyanak hyne le ne mostassék: peccatum non deletur (KulesC. 171, Zrínyi. I.116). Hogy a veríték le ne mossa a vendégszűt [a kendőzűt arcz-ról] (Fal: NA. 155).

még-mos: lavo, delavo, perluo, colluo, eluo, proluo, subluo C, abluo EhrC. 137. [waschen]. Te orcadat megmossad: faciem tuam lavo (MünchC. 24). Nem mossak meg hw kezeket: non lavant manus suas (JordC. 400). Imez vannak mosam en meg labat (VirgC. 60). Mossatok meg ewnek testeet (ÉrdyC. 310b). Meg mosot my hynenkéből az ew zent vereben (552). Meg-mosom nyuden eyel een agyamath een kenyemel: lavabo lectum tuum harynús meis (KulesC. 8). En a te zennyedet meg mosam (Born: Préd. 216). Az te orezadat meg mossad: faciem lavo (FéI: Bibl. 9).

mégmosás. A kezek megmosásának hasznai: étel után a ki kezeit meg-mosod, kettős lézen ebből tenéked az hasznod: tiszta lesz tenyered, s élesb szem-világod: gyakor kéz mosással egésséged tartod (FéI: SchSal. 9).

Mosadék: illuvies, oluvies MA. [spüllicht]. Mosadék ki folyó hely: aquarum MA. Zenved vala tal mosadecal valo öfözest ő feyere (NádC. 588). Az sororoknak kezeknek mosadegyoknak vizet moslekyat kihorgya vala (Margl. 24). Moab az en mosadekomnak fázaka (Szék: Zsolt. 58).

Mosás: 1) lotura MA. [das waschen]. Akarmy legyen az, akár talmosas akár hazsepres (TelC. 363). Ey feye mosasa (DomC. 174). Anyjok, ki eredett Homonai ágából, Mária nevet vűtt vizkoreszt-mosástól (Gyöngy: MY. 18). 2) Barázda anagy két barázda között való mosás: lira C.

kéz-mosás: [das händewaschen. L. mégmosás]

láb-mosás: pediluvium Kr. [das fusswaschen]. Az láb mosast az ő fuitunához való szerelmbe melle (Born: Préd. 216).

víz-mosás: terra oliviana egosta Kr. (Ver: Verh. Szót. 2).

[Mosat]

még-mosat: [lavari euro; waschen lassen]. Zennies vngóinket meg mosatlok (DebrC. 47). Meg mosatua labaat (ÉrdyC. 561b).

Mosaték: eluvies, proluvium MA. PP

láb-mosaték: pediluvium MA. Senkinek nem lézok az'rt láb mosatékia (Deesi: Adag. 163).

[Mosd]

ki-mosd

[Szólások]. Ha egyik jesuita minket búzban köver, ki most a másik be lőle (Czegl: Japh. 21).

még-mosd: [lavo]. Chyak orchayayath syn mosdotta meg (DebrC. 517). Műlön magokat megmestie, megmosdottie (Com: Jan 109). Leánya is mindjárt kezeit mosdotta (Gvad: FNót. 129).

Mosd-ik: lavo manus et faciem MA. [sich waschen]. Len mazot es borostyánt tñri egyűve es egy keves bortis tñlez koziben, ha este reggel mosdász a viziben, igen szép tñlir es gyenge liszsz (OrvK. 7).

ki-mosdik: eluere se Kr.

[Szólások]. *Vlmaból kimosdare*. Kisded korában a világ' elementomi-nak szolgált: de az után ki mosdott a gyermekésgből (Pázm: Préd. 763). Oly hertelen nem mosdhatott tellyességgel ki az papástaságból (Pázm: Kal. 121).

még-mosdik: lavare se MA. [sich waschen]. Mosdál meg: lavare (DeesiC. 168). Mégmosdik uala a viznee törasan: baptisavato se in fonte aquae (DeesiC. 36). Meg mosdég es magat meg ekősfyte (GuayC. 55). Meg kellett mosdanie, mikor a bizonságtétel satoraba mentee (Helt: Bibl. I.X4). Nem esznek, haemha meg mosdandae: nisi baptizentur, non comedunt (Helt: UT. K.8). Adjatok vizet ide, haad mosdgyunk-meg (Kírbesz. 98).

Mosdatlan (*mosdatlan* Kár: Bibl. I.102, Fal: NA. 121): 1) illotus C. [ungewaschen]. Mosdatlan kezzel: non lotis manibus (MünchC. 43). Mosdatlan kezzel cenny (JordC. 402). Illotis pedibus ingredi: mosdatlan valamihöz kezdeni (Deesi: Adag. 68). Senki mosdatlan be ne lőjön (97). Valakit illetend mosdatlan kezzel (Kár: Bibl. I.102). 2) Mosdatlan beszéd: sermo obscenus Kr. Némely istentelen emberek Moses felől mosdatlanul szolnac (MA: Bibl. Előb. 1). Nem az isten küldötte követ-ségben, hanem elak magok kinyén, mosdatlan kaptak az tiszben (Pázm: Kal. 587). Mosdatlan tréfiijn (Alv: Post. 1554). Hogy hánis Matkónak sdeáktalan hányásznak szidál, elég mosdatlan ember vagy (Matkó: BCsák. 123). Mosdatlan ember [piszkos jellemű] (GKat: Titk. 282). El kezdik ő magok rajtok a gyulázatot, ki hitőket, vallásokat káromlja, ki házasságokval mosdatlanul trágárkodik, ki ruhájokat vagy termeketet tsufolja (GKat: Váls. 326). Nem kap az szép esmon [fulus nő], lustán jár s mosdatlan (Thaly: VÉ. II.166). Mosdotlan tréfa (Fal: NA. 121).

Mosdó: malluvium, polluvium C. lavacrum Kár: Bibl. 194. pelvis Com: Vest. 82. [waschbecken, lavabo]. Viz mosdó: acetabulum (JordC. 63). Chinaly egy mosdotis, labanal egyetembe értből, mosdarsa: facies labrum aenium cum hási sua ad lavandum (Helt: Bibl. I.Rr). Boeziat vizet az mosdóban: mitti aquam in pelvem (FéI: Bibl. 164). Medentze, mosdó fölet: super pelvium (Com: Vest. 82). Egy szép arany mosdot kiraly hozata (Ény: Güz. 19). Egy ezüstmedenceze, mosdotul (Monlrók. XXIV.119). Adtunk egy mosdot korsóstól (ÉrdTört. 1230). A torniezhaz egy mosdó vala, melyben a papoknak meg-kell vala mosdaniok (TP: Páxa. 84). Egy félfült moslónak valót vettem (MonTME. 1193). Rézmosdó volt a Mőses sátorának tornáztáiban (Bod: Lex. 125).

[Közmondások]. Az mineu mosdot tñ tñrtotok énnékem, énis olyan kendőt tñ néktők: amaris pharmacia amara bilis proluitor (Deesi: Adag. 246. Kisv. Adag. 21). Ha száraz volt a mosdó, légyen olyan kendődis (Matkó: BCsák. 61).

esurgó-mosdó. Meg-mosák kezeket a esurgó mosdóbul (Com: Orb. 117).

láb-mosdó: pediluvium, pelvis MA. [becken zum fusswaschen]. Láb-mosdó edény (Com: Orb. 131).

Mosdócska: [kleines waschbecken]. Mely atyafisagnak bizonyos jelére ő nagyságának egy mosdócsikat kültünk [olv. mosdócskát] (MonTME. IV.55).

Mosdód-ik'

ki-mosdódik

[Szólások]. A mely helyeket fegyverrel magáévá tett, mind az o k b ő l i s k i m o s d ó d t á l: cedendo ea amittis (Monlrók. VIII.33).

Moslék: 1) colluvies C. oluvies, proluvium; siliqua MA. [spüllicht]. Moslekkel hízott disznó: colluvaria C. Moslek ki útó

hely: aquariorum, aquarium MA. Kezeknek mosadegyoknak vizet moslékyat kihorgya vala (Margl: 21. TihC. 24). Ah nagy és gazdag házban fa és cserép edenekis vannak, nemeliek tisztessegre valók, nemeliek pedig bossuságra (in contumeliam), az az, aka nalo dolgokra, mint amiek zekre aung mosléknaak nalo (Ozor: Christ. 105). Baroc dőgi ellen is ha isszák moslékban (Mel: Herb. 11). Azért nemzetie tudomaioc egybe zavarodot mosléknae (Mon: Apol. 346). Ha egyszer meg-része-git, azután akármí moslékot torkolba tölt (Pázm: Préd. 255). Moslék, pro, mosólék (GKat: Titk. 1115). A moslékot a disznóknak hagyni (Kisv: Adag. 3). Mitsoda gyönyörűség valakinek moslékban mosdani? (Bod: Pol. Előb. 12). Talán vétett benne a természet, s nyilván makra s moslékra akarú alkotni, mikor ember lett belőle, más különben vagy meg utálnák a förtött, vagy leg alab nem kérkednének véle (Fal: NE. 92). Ha a disznók dögleni kezdenek, az apium füvet és annak gyökereit moslékban kelletik nékiek adni és meg-szűnik a dög (Váli: OrvSz. 38). **2)** Moslék beszédű: scurra MAL. spurcus in loquendo Ver: Tan. 260. Kr. Mosslek ember (LevT. 6). E vilagnac moslékána löttúne: purgamenta huius mundi tacti sumus (Helt: UT. t.4). Mindnyáian ez vilagnac mosléki, sokolya es seprői voltak (Born: Evang. IV.583). Nem illik, hogy az egyházi gondviselésre akár mely bokorból, hivatal nélkül fel emelje magát valamely moslék (Pázm: Kal. 112). Az papa az ő hozza esküt sereguel, kőuer moslec papiauit nem volt az Christusnac amaz igaz aniaszentegyhaza (EszT: IgAny. 104). Mind ketten büdös mosléki voltak a vétkeknek (Illy: Préd. 15). Moldvai, oláh kozák és egyéb külömbkülömbféle nemzetbéli moslék hadak (ErdTörtAd. IV.232). Rénitő fegyverrel a rácz moslék nemzet felesen érkezett (KecskTört. IV.110).

bor-moslék. Bor-moslék ember (Misk: VKert. 8).

láb-moslék. Senkinek sem leszek ám láb moslékja (Kisv: Adag. 364).

Moslékos: **1)** continens aquam colluviariam Kr. [spül-]. Moslékos: lixae; alávaló moslékos szolga: lixabundus C. Moslékos esőbőr: scaphim excrementitum, labrum elnacrum PP. Moslékos eoreg safi (Radv: Csál. II.65). Rúsia bean kengied moslékos kezedet (Bal: Epin. 11). Moslékos désa (GKat: Váls. 1992). **2)** Mérge, molskos szokat moslékos szájából okádozodik (Pós: Válsz. 20).

Mosó: lavans, lotor, lotrix MA. [waschend, wäscher, wäscherin]. Mosó [vezetékűv XVI—XVIII. száz.] (Nyr. X.227). A mosónak adtam a több szennyessel együtt: ich hab es der wäscherin samt dem übrigen schwarzen zeug gegeben (KirBesz. 13).

arany-mosó: aranyászó: chrysopytes PPI. [goldwäscher].

láb-mosó. Lábmósó edény: pedoniptrum PPB. pelvis PBB. (MA: Zsolt. 162).

posztó-mosó: fullo Nom.² 285.

Mosólék: [spülicht]. Moslék, pro mosólék (GKat: Titk. 1115).

Mosólékos. Példásan folyt nyálok az angliai imilyen s amolylan szelindékekről, agár, vizsla, kopó s több atőle fityező tacsókról, mennél szebben a mosólékos peszérek módjára (Fal: NA. 122).

Mosóné: [lotrix]. Mosóné asszony: aufwäscherin Nom. 35. Eöruendez Christus labainak mosonéja [Magdolna] (ThewrC. 183). Atyánkfiának a felesége a Kajmakánné szolgálatjában vagyon mosóné hivatalban (Mik: TLev. 14).

Mosód-ik: se lavare MA. [sich waschen]. Kik teibe ferőtek, mosottak: quae lacte sunt lotae (DöbrC. 499). Úriás felesége Betsabé vala régtől fogva ő házána mosdik vala, Dávid

király Betsabéra igen néz vala, az szemének szerelmére gör-jedez vala (RMK. II.251). Az pharisaeus tartottae soe vedreket, mellyekben mosodnak vala, hogy eőle lochoskodasbol tisztaknae tartatanae (Mon: Apol. 150). Midőn az vízben akarna mosdani, az varas kiul egyedül nem mene (Pécsi: Szék. 87). Rövid beszéddel kezdé Baptista Iesus tilalmazni: Nem néked illik, hanem én neküm te töled mosódni (Elphilközl. IX.176). Alámene, hogy mosódne az vízben: descendebat ut lavaretur in flumine (MA: Bibl. 150). Nap-keleti reformatió atienhus: mosódni kell, feredni kell (Monlók. VII.255. Bod: Lex. 126). Minden dána kötelességének tartya, hogy érte legyen teljes igyekezettel, hogy idegen vizekkel mosodgyon, hogy elejét vegye az artza-gyalakzó himlőknek, le-igyesítse a ki-fűlő fakadékokat (Fal: NA.155). A szomszéd tiszta fakadéknak [ig] ment, mosódott (Fal: TÉ.² 115. Toldynál 708: szakadéknak).

el-mosódik: fluxu aquae deteror Kr. [weggewaschen, weg-gspült werden]. A begy le-szakadván el-mosódik és a kő-szikla el-vitéik helyéről (Káldi: Bibl. 477).

ki-mosódik

[Szólások]. Igyekezék ki-mosodni a bűnből (Illy: Préd. II.531).

mög-mosódik: lavare se, ablui MA. [sich waschen]. Meg-mosódott: lotus, ablutus MA. Meg nem mosodot vona: non esset baptizatus (JordC. 566. DelrC. 112). Mosogatók meg, legyetek tyztak (CornC. 42). Meg mosodgyatoc, tisztická legyetec (Zvon: Post. 1812). Meg volt mosoduan (Born: Préd. 217). Meg mosuán az ő rubait ő magais meg mosodgyec (Kár: Bibl. I.102. Illy: SzÉlet. IV.1. Csúzi: Síp. 16). A forrástól egykor el-tíltya, hogy a fele tselekedeti után ne mosódlassék-meg (Hall: HHist. II.153). Az ártatlan bárányak véreben meg-mosódván s mindenekből [a szennyből] ki-tisztólván (Bíró: Préd. 17).

mégmosódás: ablutio, lotio MA. [waschung]. Megmosódás sacramentoma (MA: Scult. 853).

Mosódás: clysmas C. lotio, lavacrum MA. [waschung]. Czinala egy őntött tengertis az papoknac mosdásokra (MA: Bibl. 1311). Az kerézségben a külső mosódás, jele az belső tisztulásnak (Pázm: Kal. 713). Náamánt testi poklosságából egy mosódással meg-újítja a Jordán vize (Pázm: Préd. 336).

Mosódtat: [lavo; waschen, baden, baden lassen]. Keresz-teli, mosódtattya az embereket (MA: Scult. 50).

Mosogat: ecrebro lavo Kr. lavo JordC. 674. [waschen]. Mikor a gyermeket vízzel mosogatód (Czegl: MM. 85). Addig verjük szívünknek kemény követ a töredelemességnek páltzájával, míg kőnyhullatát fátarnuk-ki belőle; azzal mosogatóván lelkünket, hozzattyük előbbi szépségére (Hall: HHist. II.165).

mög-mosogat: ∞ Mosogata megh hűnekyk sebőket: lavit eorum plagas (JordC. 765. ÉrdyC. 110b. 213b). Szent veyel vetkűnket meg mosogatnaia (Born: Ének. 53). Megh mosogattattak az ur Jesusnak neveben (Szár: Cst. H3). Lelkűnknek tisztaságát meg ne fertezessük, a melly leiket meg-mosogatótt a keresztség által (Hall: HHist. II.78). A Christus meg-váltván az emberi nemzetet, menyeyi áldásokkal fel-ekesítette, a keresztség által meg-mosogatta (II.249).

Mosogatás: repetita lotura Kr. [wiederholtes waschen]. Mosogatásnac nevezítec (Mon: Apol. 317. 327). Mivel azt írja, hogy a keresztelekre-való akarattul nem füg a keresztségnek ereje: csak szinte közönséges mosogatóst hágy a keresztségben (Pázm: LuthV. 212).

láb-mosogatás. Láb mosogatasarol az Christusnac (Born: Préd. 225).

Mosoltat: [lavo; waschen]. Eg viz vala Jerusalembôz kozel, meliek eg rezeben nyai iohokat mosoltatnak [olv. mosodlatnak?] vala (RMNy. II.44).

MOSOLYOD-IK: rideo, subrideo MA. [lîcheln, zu lîcheln anfangen]. Mosolioluan a ven monda (DebrC. 179). Az zvz Maria neky jelenuden mosolodeek (CornC. 315). Mosolyodanak rayta (ÉrdyC. 598b). Edesdeden mosolyodott (Born: Evang. III.4). Mosolyodé Sára ô magában: risit Sára (MA: Bibl. I.15). Reám mosolyodot (MA: SB. 89). Edes pepecseléssel mosolyodik (33). E szókra valamieskét mosolyodván, azt sugá fülembé: (Fal: NE. 27). A kire haragos szemet mutat, jajos annak sorsa, hetes beteg utánna: a kire pedig mosolyog, már ditsóvlt léleknek tartya magát lenni (Fal: NA. 156). Eusebius erre egyet mosolyoda (Fal: NU. 283). Mézbe mártják minden ígéjeket: mosolyog szemek; de egygyetemben lövöldöz (331). Ha fitsur fátját vezetí kezénél, mosolyog s meglesi bikfa töviskénél (Orezy: Költész. 165).

el-mosolyodik: arrideo MA. [zu lîcheln beginnen]. Erre elmosolyoda az abbé mondván (Fal: TÉ. 731).

még-mosolyodik: ∞ Kyn kewesse ew cyak megh mosolyodek (RMNy. II.86. Zrinyi. 158).

Mosolyog: subrideo C. rideo MA. [lîcheln]. O zvz Maria, te moston chak mosolgaz (CornC. 315). Mindiárt az Jankulânac kezdé mosolganí (Helt: Krón. 82b). Rôhögôe, katzagoc, mosolygoc (Born: Préd. 389). Ha valami iora inted czac mosolyogia (Born: Evang. III.113). Melyekről mosologna emlékezel (Mon: Apol. 317. Zrinyi. 145).

még-mosolyog: [arrideo; über jemanden lîcheln]. Wr wketh meg mosolyogya: dominus subsumabit eos (KeszthC. 24). Meg mosolgia êket: irridebit eos (DebrC. 2).

rá-mosolyog: arrideo C. [anlîcheln].

Mosolygás: risus, arrisio MA. [das lîcheln]. Efféle íjzgetéseket mosolygás [íjz] és tréfa gyanant tarttya (Tôln: Vig. 282). Mosolyog Delimán hogy hallya ezeket, de mosolgisában kevert lingot, mérget (Zrinyi. II.7). Malomiban hegedültem: a rozsz gyermek egy negédes mosolygással fogadta beszédemet, el is ballaga (Fal: NU. 276). Egy mosolygás, egy udvari térd hájtás előb-kelő, fogamatossab', hogy-sem a nagy érdem (352).

furkas-mosolygás. Nem várhattok diesíretet, mert az furkas mosolygás volna (Czegl: MM. 290).

Mosolygó: ridilundus C. A szeretettel hozzá édesgető, ígéző, nevető, mosolygó, vilám ábrázat: charmant sourire Kir-Bosz. 49. Ne legy mosolgo vyhago (TelC. 364. NagyszC. 121). Mosolygó [vezetéknev. XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Az ô rózsút nyitó mosolygó ajaki: il suo volto sì ridente (Fal: NE. 19).

Mosolyogdogál: [identidem subrideo; wiederholt lîcheln] (Pázm: 5.lev. VI. NyKözl. XV.349 GyöngyD: Char. 409).

Mosolyul: mosolyog Kr. [subrideo; lîcheln, zu lîcheln anfangen]. Ydwezyttenk mosolyulwan aldumasth wete Katerynara (Érsc. 389b). De ez zent zvz chak mosolulwan monda (MargL. 25). Mosolulwan az veen monda (CornC. 261). Micoron mosolulz' vala (NagyszC. 136).

MOST (most ThewrC. 285. TihC. 6. KazC. 1. LevT. I.110): nunc, modo C. [jetzt, nun]. Most is: etiamnum MA. Mongya masth Ysraet: dicat nunc Israel (FestC. 73). A kyvel mast vagyok (DomC. 215). Tugiatok, hogi wrólky en mast (VirgC. 100). Most most kell azért kiáltanod (MA: Scult. 253). Megbúsult a vajda a sok tétováin, kiket nem mostulta eszébe vett ô telése (ÉrdTört. 1121).

[szólások]. Az színek-is változó helyekre vettetiuk; mert most minden leveleink szélín, más színek vannak; most

csak némely leveleken: most a hátokon: most alól (Lipp: PKert. 150). Most ez, most amaz kellene (RákF: Lev. 1.650). Most emel egekre, most temet örvényre szerelmem (Amade: Vers. 93). Most víg, most szomorú, már bátor, most szerény, már mint késedelmes fogszjárni (László: Petr. 164). Helyén hagyom Eusebius urnak jó elméjét, de most az egyszer megcsókkent (Fal: NU. 291).

Mostan, mastan (maasthan WinklC. 41. monstan? MA: Tan. Előb. 29. MA: Bibl. I.131. monst? MA: Bibl. I.451. mostonság Fal: NU. 269. im mostant LevT. II.23): recens, noviter MA. impraesentiarum C. JordC. 90. modo Com: Vest. 136. [jetzt, nun]. **a)** En jól tudom myt gondolz te mostan (MargL. 53). Ky[t] thy mastan lattok: quod vos nunc cernitis (JordC. 712). Minden zentek, kik voltak és kik mastan vannak (VirgC. 98). Joert iot ember mastan rytkan wezen (Pesti: Fab. 12). Mikor én ez vilagot az mostan valóknac késziteném, senki énnékem nem szól vala (Kár: Bibl. I.467). **b)** Mostanig: usque ad hoc tempus; mostantól fogva: a modo MA. Janosnak ydetwl foghwa mastanig: a diebus Joannis usque nunc (JordC. 386). Mostan-tólfogna mind öröcké (Helt: Zsolt. 95). Mostantól fogva (MA: Scult. 188).

Mostanában: nuper, nondiu, recens, nunc temporis MA. [jetzt, in diesen zeiten, heutzutage]. Yob teneked mastanaban ydeyen temen magadhoz latnod (PéldK. 68. LevT. I.201). Ezeket nem vallotac ez mostanaba tanattaknac alkományai (Mon: Apol. 26. Kules: Evang. 235). A misemondásnak száma eleinte nem volt csak egyre határozza, mint mostanában (Mik: Tílv. 223).

Mostani: recens, modernus MA. [jetztig]. Ki mostani kyrál vala (DebrC. 331). Ezen mostani ydőben: nunc in tempore hoc (JordC. 490). Zoltanak ez mostani napokról: praenunciavit dies istos (716). Ez mastany ellenszeg (ÉrdyC. 520b). A mostani óratol fogna holnapig gondolkodni gygyedről (Helt: Háló. 151). Mostani időben (Kár: Bibl. I.503). Az eretnekeknek is venei és régi attioe vannak, kikfől ez mostaniac vettee merkeket (Mon: Kép. 22b). Ez mostani nyomtatás az előbbi vetkekből szépen megh tisztitva és corrigálva vagyon (Fortszer. 6). Iob volna mostani vtoctu masszorra halasztanod (I.4). A mostani pápa (Matkó: BCsik. 222). Jobb időjét az aradi rácz elpusztulásának a mostanál nem látom (RákF: Lev. 1.648). A mostani fiatal-rend más szokást tart; az őji baglokkal közös valamiben; akkor két nyoszolójából mikor a nap már lenyugszik (Fal: NE. 3). A tisztátalanság a mostani világban nem szurdék-vétek, hanem himes és varrott ágyokban fődzik (105). Mind az előbbi lakozás, mind a mostani lakolás; az előbbi vígység, és az utóbbi inség; az előbbi bővség, és mostani szükség; az előbbi uraság, és mostani nyomorság (Fal: NU. 293). A mostani világ szája-ízi szerintvaló tudományú ember (Fal: UE. 375). Szíve fedve kell embernek a tsárd mostani világgal bnni (415). A mostani idő a tied, szépen kínálja magát (Fal: BE. 581).

Mostanság (mostolynság ErdTört. II.171): **1)** [praesens tempus; gegenwart]. Sem mastanság, sem ywendő, sem erősség, sem magasság sem moelsség sem egy teremtet allat, zagathat el mynket ur istennek zeretotytwel (ÉrdyC. 376). **2)** nunc, modo SI [jetzt, heutzutage]. Mostanságban: nunc temporis MA. Mostansággal: hac vice Kr. Nînchen mastansággal nyogodalomnak ideje (DebrC. 623. ÉrdyC. 401). Mostansággal kezünk ablakokat chynaltatni (RMNy. II.175). Mostanságon jó egészséggem van (LawT. II.152). Mostansággal is jó egészséggem találtak (233). Az követet várom vala, innmár azt sem várhatom mostolynság (ErdTört. II.171). Ebbéli mostansággal ô kalnekek adatot indulgentiánk ne prejudicallion (TörtTár. VII.43). Mostansággal is csak megvagyunk (Nyr. X.121). A hol istennek sok féle malasztí osztatnak mostanság-is (EszT: ISzűz. 57). Mostanságig: usque nunc (Gúzi: Tromb. 198. Kr.). Mostonság [íjz] talám Sodomat Londrától tsak az választya, hogy Londra

itt fekszik. Sodoma amott sillyedt (Fal: NU. 269). Nemzetiünknek vitéz virtusi mostanság tsak hely-közben pillog-ol (Könyi: IRom. b).

Mostansági: [recens, modernus; jetzig]. (Szentiv: Verseng. 423).

MOSTOHA (*mostoha* ÉrsC. 534. Kal. 1620. E2. Ver: Verb. El5b. 62. *mostih*: MA. *mostih*: [ig?]. Szék: Krón. 84: [noverca,] novercalis Kr. [stiefmutter, stief]. Helyolkodas hazvk-sagoknak amla es yozagoknak mwstohaya (ÉrsC. 534). [Krisztusnak] az aitya az amya az mostohaya (SándorC. 3). Hogy meghallotta volna az ew mostoha tianae meghieoveset (Pont. 23). Mostohánál panaszkodni: apud novercam queri (Deesi: Adag. 297). Az anyaszentegyház igaz anyja, nem mostoha (Bal: Cs4sk. 357). Az aszily mostohája az veteménce (Cis. J.). Mivelhogy mostohává váltál, tégedet ni elhagynk (Czegl: MM. 31). Az édes gyermeknek mostoha születül eredetet vött atyafival való közösülése (277). Mostohánál: novercantur (Tasi: Feukt. 79. Kr.). Ha ily roz anyja volt, mostohán nevelte, a tüzet kezétől hogy el nem emelte (Fal: Vers. 899). Bajtársaimmal az idegen nyelv még mostoha (Könyi: VártaM. El5b. 2). Így egy aranykám a másik után ment. Fortuna mostohám leve, s állott ellent (Gvad: RP. 113).

Mostohai: novercalis C. [stiefmütterlich].

Mostohálkod-ik: novercor MA.

Mostohaság: adversitas SL. [unfreundlichkeit, ungemach]. Az idő mostohaságának fog tulajdonítani (MonOlm. IX.157). Az időknak mostohasága miatt (Bíró: Osk. 12).

MOTÓLA (*matola* Com: Orb. 119. Fal: NA. 134): alabrum C. spinnrad Nom. 50. Motola, áspa: alabrum Major: Szót. Tyzenket mothola fonál, vekony (Radv: Csal. II.19). Szükség hogy fonyanc, motolat tölchenec, gombolyagot tekerience (Pécsi: SzűzK. 74). Egy kicsiny kasatkában főkszik és egy tágas szekérben nem tér el? Felelet: Számszerj, avagy motóla (MesésK. 30). Annak fonálit akkor vessők motollára (Pös: Igazs. 370). Egy kötés török ezéma, melyben 20 motóla vagyon (VectFrais. 10). Orsó, rokka, motóla gyakran légyen nálad (Thaly: VÉ. I.422).

Motólál: in spiram evolvo PP. [haspelni].

föl-motólál: ~ PP.

MOTOZ: contor, palpo C. MA. [suchen, herumstöbern]. Mit keres, motoz? (Matkó: BCsák. 37. Bethl: Élet. II.43). Mikor Dávid a Sál körül motozna (Misk: VKert. 659). De, motozza is, én csak megindulok (Rák: Lev. I.495). Mit motozsz kebelében (Jeálynak) te goromba Jánkó? (Thaly: VÉ. I.344). Az óla ók soká épen nem motoztak, egy meddő tehenet abból ók kihoztak (Gvad: RP. 117).

Motozás: palpato, contrectatio MA.

MOZDÍT: moveo C. [bewegen]. Másra mozdít: demoveo C. Ók éac vyockal sem akariac mozdítani (moveo) azokat (MünchC. 56). Hogy az hírlenek gazdakságraj a szegen Lazar giomrat iretegre mozdeteznak (Mel: SzJán. 411). Az ostorozásac nem mozdíthattyac őket az megtérésre (MA: Bibl. II.3). A mozdítando magnes a mozdítótol igazítatik (ACSere: Enc. 255). Ez az első mozdítója és mozdulása nundennek, ez a kérője és gerjesztője a szíveknek (Fal: NU. 2. 182). Gyarlók vagyunk: az ördög incselkedik, a roz példák nagyot mozdítanak rajtnk (Fal: SzE. 535).

el-mozdít: dimoveo, amolior C. demoveo MA. [entfernen].

elmozdítás: amotio MA. [das entfernen].

elmozdithatatlan. Elmozdithatatlanul: immobiliter C.

elő-mozdít: promoveo, adjuvo SL. [befördern]. Felekezett len akarja vala elő-mozdítani: suos per se ampliores esse volebat PL.

előmozdítás: [das fördern, befördern]. A város javának elmozdítására keresztül fekszenek (Nyr. XII.260).

[előbb-mozdít]

előbbmozdítás: ~ Előbb mozdítást érdemel [hivatalban] Com: Jan. 192. Idvőzségének előbb-mozdítására (Bél: Comp. 192).

föl-mozdít: cieo C.

ki-mozdít: emoveo, evolvo, provebo C. dimoveo MA. [herausbewegen, verrücken].

kimozdithatatlan: immobilis; unverrückbar, unerschütterlich. Ki-mozdithatatlan hit könyörgésében mutatá (Mad: Evang. 240). Ki-mozdithatatlan hiedelme a reméllendő dolgoknak (384).

még-mozdít: promoveo, commoveo MA. [bewegen]. Nehezen megmozdítom: remolior C. (Helt: Bibl. IV.3). Az ezek erejét még mozdította (Pázm: Préd. 5).

mégmozdítás: permotio, commotio MA. [das bewegen].

mégmozdithatatlan: immobilis MA. [unbeweglich]. Megmozdithatatlan kő szykla (Mon: Apol. 280). Apostoloc oszlopin építettőt föl, meg mozdithatatlan keppen (EszT: IgAny. 14).

Mozdítás: impulsus C. promotio, commotio MA. (Káldi: Bibl. 286).

Mozdithatatlan: immobilis C. [unbeweglich].

Mozdithatatlanság: immobilitas MA. [unbeweglichkeit, unerschütterlichkeit].

MOZDUL: moveor, moveo se MA. [sich bewegen, sich rühren]. Irghalmassagall mozdultatlan (motus) ő raia, mon la ő neki, ne akarih simol (MünchC. 123). Ha valami mozdúl, véré benne posdól tolvaj embernek (Kisr: Adag. 265). Láncal, vesperecel úgy meg lehet szorítani az embert, hogy helyéből se mozdulhasson (Fal: SzE. 535).

el-mozdul: [amoveor; sich entfernen]. Hogy hamar elne mozduliatok az thy elmetektől (Konj: SzPál. 358). Melhatal elmozdulván Romaba jutnac (MA: Bibl. IV.135).

ki-mozdul: emoveor, dimoveor MA. Ha ki nem mozdultok: immobilis (Fél: Bibl. II.97). Keze-feje tsűdjökből ki-mozdulnak (GKat: Váts. II.454).

kimozdulhatatlan: [immobilis; unerschütterlich]. Ki mozdíthatatlanul és erőssen megállani a tisztességes igyekezetben (Com: Jan. 199).

még-mozdul: commoveor MA. [sich bewegen]. Bola wgy öklelece hog ottm le esek az feldre, ew kedeg chak meg sem mozdula (ÉrdyC. 396). A haragban szívünk körül meg-meglegszik a vér, az epe meg-mozdul: és fel forradván, elsőben meg-telik sár-vizzel a gyomor (Pázm: Préd. 899). Az én bővelkedésomben soha örökké meg nem mozdulok (Pázm: KT. 144). Senki meg-sem mert mozdulni, vagy meg-mozdazani az ő színe előtt (Bíró: Préd. 10). Mant az evet, felültében, meg sem mozdul lágy nyergében (Fal: Vers. 833).

mégmozdulatlan: inconcussus C.

mégmozdulás: commotio MA.

mégmozdulhatatlan: immobilis MA. [unbeweglich, unerschütterlich]. Megmozdulhatatlan igazság (Matkó: BCsák. 257). Megmozdulhatatlan köszál (GyöngyD: RK. 153).

Mozdulás: motio, motus MA. [bewegung]. A túlkörben-lévő ábrázlat minden mozdulást és telekeledtet azon formára mivelé, mint a ki a túlkörbe néz (Pázm: Préd. 718).

Mozdulat: 1) motus MA. [bewegung]. (MünchC. 177). Ki vette en lelketem életre: es nem atta mozduletha en labaimat (AporC. 12). Azt mongya, hogy az földösségre-néző eselekedetekre az ember akarattjának semmi mozdulethya nincs (Pázm: LuthV. 409). Meg foszt a guttafítés a mozdulethtől, és az érzékenységől (Mad: Evang. 138). Hogy felém jönni látam mozduletoke (Gvad: FNót. 11). Rázódott, hányódott minden mozdulethára (100). 2) [momentum; moment]. A mi keresztyénységünknekis két fő mozduleti, vagy mi-voltai vanak; első a dolgoknak léte, és második a lételt adásnak tulajdonsági (Mad: Evang. 489).

Mozdulatoeska: [momentum]. (Mad: Evang. 489).

Mozdulatlan: immobilis, immobiliter MA. [unbeweglich]. Erzekeisegenek kywle tellyességgel mozduatlan marad wala megl (ÉrsC. 111). Le exle egy kevnéen olyha mozduatlan jmadan (DomC. 307).

Mozdulhatatlan: immobilis MA. [unbeweglich, unentwegt, unerschütterlich]. Sz. János mozduhatatlan volt a jóban (Pázm: Préd. 38. Zrínyi. II. 58. GyöngyD: RK. 160). Mozduhatatlaml megurad a jóságos eselekedet (László: Petr. 101).

Mozdulhatatlanság: immobilitas NémGl. 355. [unbeweglichkeit, unerschütterlichkeit].

Mozduló: mobilis, movens seso MA. [beweglich]. Mozdule es veszteg álló jók: bona mobilia et immobilia Ver: Verb. 210

MOZOG (Nicolaus. *Mugo?* 1416. Czinár): palatio C. moveor MA [sich bewegen]. Az kyczindend gyermek mozogh wala es yghen syr wala (ÉrsC. 436b). Terönte minden fele állatokkatt, kie élnee es mozognac: omnem animam viventem atque motabilem (Helt: Bibl. LA2). Az ha mozogis az uram ellen (fellene tör), nem esuda (Monlrók. VIII. 62). A kiben nemes lélek mozog, inkább leteszi életét, hogysen felvegye a gyalázatot (Fal: NE. 32). Azt gondolá a gyáva, hogy tsak azért hullt a világra, s tsak azért mozogon a lélek benne (Fal: NU. 295). Túlkörök mozognak tántzólo pajtákkban (Órezy: KöltSz. 179).

[Közmondások]. Nem mozog a levél szél nélkül (SzD: MVir 128).

[inog-mozog]

ingó-mozgó. Ha ilyl forgó sarkon és ingó mozgó állapot tal volna dolgok, ongem s téged biztatna valami reményeség földlek (Fal: NU. 252).

izog-mozog: [continuo moveor, agitor; sich unruhig hin und her bewegen]. Az németnek ez még csak esavagása; lám tavall csak úgy töltötte az időt, hol ide, hol oda, csak izog mozog (RákF: Lev. V. 11). Fekőm izgott, mozgott, folytába nem lépett, tipegett, topogott (Gvad: FNót. 24).

Mozgadoz: moveor, agitor SI. [sich hin und her bewegen]. Mozgadozva: mobiliter MA. Mozgadozni kezdett titkon az gonoszúságna dolga (MA: Tan. 1185). A Hero köziroja mesographus Heronis: oly vezetlen ráma ki egy a kobelesen mozgadozóság horozgal meg állittatik (ACsere: Enc. 61. 137).

Mozgadozás: motatio, motus, motio MA.

Mozgás: motus, motio, mobilitas C [bewegung]. Aikinae mozgasi: laborum motus (BécsiC. 37). Fekőnce mozgasa: motus jacens (12). Önként mozgás: motus spontaneus (ACsere: Enc. 159). Ennek a dánaknak áthetősége csak ajakmozgás volt (Fal: NA. 175). Itt véletlen a nép leve mozgásba grácia! grácia! esett kiáltásba (Gvad: RP. 145).

föld-mozgás: [motus terrae]. Tegnap előtt nagy föld mozgást érzettünk alattunk (Mik: TLev. 216).

Mozgat: moto, mobilito, moveo, perceo C. cieo, agito MA. [bewegen]. Faromat mozgatom: eriso 1741. Mozgattatnac vizekben: moventur in aquis (BécsiC. 132). Vőne Moses a szegyet, es mozgatol mozgata az urnac: tulit peccusculum elevans illud coram domino (Helt: Bibl. LB3b2).

[Szólások]. Uram, a te beszéded eleven ereket mozgát, s minthogy már kifakasztottad, meg kell vallanom (Fal: NU. 287).

még-mozgat

[Szólások]. Hogy a portát a fejedelem ellen felkészüthesse, minden követ megmozgatott (Szal: Krón. 277).

Mozgatás: agitatio, coagitatio C. motio MA. [das bewegen, bewegung]. Testi ajakunk mozgatása-nélkül is dicsirhettyük az urat (Pázm: Kal. 785). Nem külső hatalmasságok felindetésával, hanem pennád mozgatásával (Czegl: MM. 300).

Mozgatatlan: inagitus C. [unbewegt].

Mozgathatatlan: inagitabilis C. [unbeweglich].

Mozgató: motor C. movens MA.

Mozgatlan: immotus MA. PP. unbevegt, unverrückt PPB.

Mozgó: mobilis MA. [beweglich]. Fenn vagon a mostani élő mozgó világban a szabad akarat nem különben; de még is esenek az Ádám fia, és szaporítják Lucifer országát (Fal: NU. 266).

Mozgóság: mobilitas MA. [beweglichkeit].

Mozgód-ik: [agitor, ago; sich rühren, sich bewegen]. Mozgodie azonban, vagon táborban (Bézi: Castr. C2). Nem is látom, hogy itt az portán az ellen semmit mozgódnának (ErdTört. II. 140).

[Mozgolód-ik]

Mozgolódás: [motio] commotio [bewegung]. A mozgolódás nyersesét: commotio vegetat (Com: Jan. 208).

Mozgdogál: [moveor, agitor; sich flink bewegen]. Mozgdogál az hitec szikriekája (MA: Scult. 960).

MOZSÁR (*masar, masar* RMNy. II. 84. mázár [így] ÖrvK. 16. mäsär Web: Amul. 15): 1) mortarium, pila, sagana C. mortarium Com: Vest. 136. mortarium JordC. 132. [mörser]. Fa masar, reez masar (RMNy. II. 84). Öreg réz mäsär (Radv: Csál. II. 324. Helt: Bibl. I: TTr2). Mösärben tört étel (Com: Vest. 84). A nyomorúságoknak mösärában meg-törtetessünk (VSzentel: Pat. 90). 2) [pöller]. Tarnecz forgó, mösär szerkesztöl (Radv: Csál. II. 118). Ott vagon sokasága, mösäroknak nagysága (László: Mars. 109). Sehezen viheti lábát mint az, mösärt (Taly: VE. 1387). Azon mösärokból reggel négy követ vetett bé (Monlrók. XXIII. 120).

Mösärka: mortarium Kár: Bibl. Nom. 7: 14. Kr. (kleiner mörser).

Mösäroeska: ∞ (Káldi: Bibl. 301. 351).

MÖG (MÖG?). Mőgőc [oly mőgőc? mőkőgőc?]: mutio MA. PP. leis reden, nischen MA. Mőgni: mucksen, mucklen Adáni: Spr.

MÖKÖG: moko, makog CzF. Jobnak itélő hogy kérdést ujjieson, hogy sen mőkőgve valami sötalan felelettel ellyen (Matkó: BCSák. 350).

MÖRMÖL: [murmuro; murmeln]. A taluutból mörmölt, magát hajogatta (Gvad: Pösty. 30).

[Mörmölődik]

Mörmölődés: [murmuratio]. A papistáknak mostani időben való mörmölődések (Szob: Dáv. 91).

MUFÉLY: muffel Keesk: ÖtvM. 359. Ötven hatvan muffel háznál semmit nem árt (Keesk: ÖtvM. 359).

MŰL-İK, MŰL: 1) praetereo MA. [vortübergeren]. És num izz ember mulchofia ez vermit (HB). Azonnan muloc (praetereutes) karomfac-uala ötet ő feieket raznan (MünchC. 68). Muhian Galileabeli tengermellől, lata Simont: praeteriens secus mare Galilaeae (72). Mynd kyk onnan mwlnak vala: praeterentes (JordC. 447). Minden felesgesid es te habid en raitam multak: omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt (DöbrC. 82). Mikor Iesus meue Jerusalemba es mwneiek Samaria es Galilea között: dum iret in Jerusalem transibat per mediam Samaritan et Galilaeam (372). Szent Ilyés elméne, találá az mezon, szántván Elizást az tizenkét ökrön, és mellőle mülván, palásttal illető (RMK. V.123). 2) labor, evanesco MA. [vergehen]. Zent Gúrgi nap taiában mulot harom eztendeje (RMMy. II.15). Nem csak heted napja, hanem sok heti mül, míg véle létének kívánt világa gyül (Gyöngy: KJ 80). Mül azonban az ősz kedveskedő ege (Thaly: Adal. 153). Ujluna s nem mülna kiija (Amaad: Vers. 93). Hőzomos két óra mulik már benne (Fal: NE. 3). A mint kopik foszlík a köntös: úgy kopik mulik az adósság (Fal: NU. 283).

[Szólások]. De ez mullýék (Csegl: MM. 11). Azt mondgya, hogy az apostatáknak nem volt az előtt-is igaz hitek; mullýék ez abban, hanem azt kéri továbbá (Matkó: BCSák. 324). A dolog tsak abban mült [maradt] (Hall: Hflist III.137). Mint mülhatott csak ez az nagy változás halgatásban (Pázm: Kal. 661). Kicsinben mulék, hogy el nem lövének (Kem: Élet. 50). Ő azt vegezi az ő partokodasában, hogy az parasztoktól tilos legyen az sacramentomnac pohara, es az szokas sem miben mullýe (EszT: IgAny. 432). Az olyan pór le szál, es semmiben mulik: talis causa condescendet et cassabitur (Ver: Verb. 390). De nem tudván mit reá felelni, halgatással mult mellőlők (Pázm: LuthV. 101). De Balduins e' fele-mellől halgatással mulik (383). Látván azoknak rothatatlan voltokat, mellőlők siket füllel mülto (Veresm: Lev. 171). Tüle meg ijedenen süköt füllel nem mulac [mellőzék] (Born: Ének 634). Az három esztendőne hia nem lézen, tovább sem mulic a Moab romlása: tres anni, et Moab destruetur (MA: Bibl. II.15). Mászorra mülna jár a le-fekfűvés (PhilFl. 20).

által-mulik: [trajicio; übersetzen]. Ily sirván vitézek egymástul válnak, jó vitéz Franciskó révén az Dunának ketten apródjával el-álmulának (RMK VI.62).

el-mulik: 1) [praetereo, evito; vorbeigehen, ausweichen]. a) Praetereo: elmulik mellőle C. Zamtalan bozossagokqual yltettikuala, ev kegyeg nag bekesegeul el mulykuala: pertransibat (EhrC. 3). Mikor latta volna ő rokonát elmullata: cum vidisset propinquum praetereire (BécsiC. 8). Micor innen elmulluolua: cum transisset inde (MünchC. 43). Ez pohar en flwlem el nem mwlnatky: non potest hic calix abire (JordC. 441). Elmegyen vala vagy el mulyk vala onneet (DomC. 117). Mynden the magassagyd es the habyd en reytam el multanak: omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt (KulesC. 103). Csak keveset az napon mentek vala, Jeruzsálem mellől elmúltak vala (RMK. V.43). Bátorsággal ő mellőle elmúltak, tehát ötet innár helyen nem láttam (97). El akarya vala ewket mwlnya (Pesti: NTest. 82). Kezemmel be fedlec, míg elmulandom: protegam dextera, donec transeam (Helt: Bibl. LS3). Mellőlec akar vala elmülni: volebat praetereire eos (Helt: UT. K7). Egy pap iöve alá azon úton és azt látván ei mulék mellőle; azonképpen egy levita látván ötet, elmulik

mellőle; egy Samaritanus kedig könyörölve raita (Tel: Evang. II.682). Az út-feleken való feszületeknek nem szoktak süveget vetni; mis el-mulunk a' nélkül-is azok mellet (Pós: Igazs. I.294). b) Törvén, mellett elmülni nem illic: quam praetereire illicitum est (BécsiC. 50). Ne mwlyad el hűtet: non pertransibis eum (JordC. 58). Hatarthi vetetel nekyk, kyth el nem mwlnak: terminum posuisti, quem non transgredieritur (KoszthC. 296). Nem mulla el az isteni bozza allast (DebrC. 78). Mykoron el jövuend az en eletemnek vege kyt el nem mwlnatky (GöncC. 226). The parancholatuodnak vtaat el nem mullam (WinklC. 155). Ezt elhalgatod es elmulod (NagyszC. 112). El nem hagylak tegedet, sem el nem mullak (Konj: SzPál. 463). Had el ötet, ne iáry rayta, tauozzá el tőle, es el mwlyad: fuge ab ea, nec transeas per illam; declina, et desere eam (SalMark. B1). Hogy latuan aszt á vért, elmullyalac tűteket: videbo sanguinem, et transibo vos (Helt: Bibl. I.G4). 2) sublabor, revanesco C. transeo, dilabor, evanesco MA. [vergehen]. Ez ydnepp elmulvan: solemnitate expleta (EhrC. 39). Az fűd elmulvan: evoluto tempore (BécsiC. 53). Migen meü es föld elmulic: donec transeat (MünchC. 21). Az hora el mult: hora praeteriit (JordC. 398). Mykeppen az vnyag, vgyan el mwlyk: praeterebit (832). Sok eztendők el mwltanak (ÉrdyC. 512b). Míg atyanak bertelen haragya el mulek (VirgC. 26). Bin gottrem nekyul el nem mulye (DebrC. 397). Hogy az yo idew heyalu towle el ne mullyon (Pesti: Fab. 62b). Minekutanna a hét bönseges esztendő elmult volna: transactis septem ubertatis annis (Helt: Bibl. LV3). Az fellez az napnac meleségétől sűttetu en mulic (Kár: Bibl. I.636). 3) [diērtur, procrastinatur; aufgeschoben werden]. Miert ez dolog egykevesse el mwlnatky, amiert iarmk, kerlek azert terywnk be (VirgC. 60). Ujvárnak megostromlása, az jövendő hétről el ne mwlyk (TudTár. 1839. 264). 4) [omititur, desideratur; fehlen, vermisst werden]. Az sem mült el, hogy valami tisztességes tréfával izt és erőt ne adna beszédjének (Fal: NU. 311).

[Szólások]. *Elmulni vmi.* Az sűtés csak az lizenis el mulik ám: sine pennis volare haud facile (Decsi: Adag. 215). Nem az orvosságon mulik-el a gyógyulás (Hall: Paizs. 230). *Elmulni vmit.* El mwlnatky ydeyóket: processissent in diebus suis (JordC. 516). *Elmulni vmi mellől.* Az atyafiak, csak nagy könnyen akarván el mülni ez kérdés mellől, azt mondgyák: hogy... (Pázm: Kal. 150). Ne mwlyal könnyen el, oh keresztény, ez két ighe mellől (Lép: Pűk. I.261). Az a halgatás, mwlyel a mellett elmulnak, elég taunság arra, hogy ők-is a többitől abban külömbet nem értenek (Veresm: Lev. 95). *Elmulni vmi mellett.* Tsak a füle mellett mült-el a beszéd: evolavit oratio PPBI.

elmulandó: transitorius, evanidus MA. transitorius EhrC. 133. [vergänglich]. Elmulandó állat, elmulandó látás: spectrum, phantasma MA. Mynden ev remenseget ez el mulandokban vetny (CornC. 161). Jwt vala hozzánk zerdan estwe ez el mulandon Kazdagh Gergely Palotáról (LevT. I.72). Az kazdagsagnac es szep abrazatnac dicizrefi elmulando, es nesztendő: divitiarum et formae gloria fluxa atque fragilis est (Decsi: SallC. 1).

elmulandóság: [vanitas, mutabilitas; vergänglichkeité]. Ez vylaglnak el mwlandossagáról (ÉrdyC. 370b. Born: Préd 78).

elmulás: [transitus, excessus; das vergehen]. Ahéc énece elmulasaiglan: dormivit usque ad noctis abscessum (BécsiC. 7). Mint az tegnappac ő elmulása anni előttd ezen esztendő (MA: Bibl. V.42). Ez igée nem néznek ez világnac elmulására (MA: Scult. 25).

elmülhatatlan: [inevanesceus, quod transire non potest, non transitorius MA. [unvergänglich]. Vagyon oly yghe ky valtozhatatlan es elmwlnhatatlan, vagyon megh oly yghe ky valtozando es el mwlando (ÉrdyC. 114b). Elmulhatatlan öröké vala (MA: Scult. 885).

elműlő: [transitorius, caducus; vergänglich, vorübergehend]. Nagyban wygladwan ez el műlokban es ez földy állapotokban annal mynt kellene (ÉrsC. 204). El műlo lelkesek: spírítus vadens (KeszthC. 223). El műlő patac: torrens qui rapitū transit in convallibus (Kár: Bibl. 1.515). Gyakran magadban el mondjad, nem fútvá, és elműlőképpen (Com: Jan. 155). Pálán és elműlőképpen eselikeszi az ő dolgait (196). Az őrm műllyet csak elműlván kostol az ember (Nán: SzűT. 8). Parancsollya az írásoknak olvasását, azt is nem imuel, ámmal, sem el műlván de nagy szorgalmatossággal (MNYil: Irt. 40).

elműlván: [műlvá; post; nach]. Egy kewes ydō el műlván, nynt egy hora vóna: intertervallo facto unius horae (JordC. 610). Ennek előtte egy keves ydō el műlván: ante haec tempora (725). Negi ezendő el műlvá (DebrC. 19). Annak wtanna ydew elműlván (ÉrdyC. 548b). Az ew testet nagy keményen gyetry mada es sok ydō el műlván nagy betegőse valok, hwrwtossa (ÉrsC. 550). Esztendő el műlván is (Ver: Verb. 238).

elműlt: [anteactus, transactus C, praeteritus MA, [vergangen]. Az elműlt napokban erőtlenskedt; de már jobban vagyón: er ist die vergangenzen tage etwas unpässlich gewesen aber es ist wieder besser (Kürbesz. 4). Minden hyvek, el műltak, yden valok (JordC. 350). Mynt el műltakban magath wyselte es gyendőre magath zőrezye (ÉrsC. 272b). El műlt byneidet gyeterd meg: pami praeterita (ÉrdyC. 27b).

elő-műlik: [praetere]. Micor hallana a gőlekezetnee eleve multat: cum audiret turbam praeterentem (MfinchC. 153). Halva soksgat elő műlván (DebrC. 300).

föl-műl: [supero; übertreffen]. Ez (Nílus) a fölb vizeket a földön meg-díltá, sőt természetel is az kat föl-műltá (Gyöngy: Char. 1).

följebb-műl: ~ Menyvel műlván följebb az fölb mester embereknek épölét? (Lép: PTük. III 101).

fölül-műl: [antece]llo PPI, supero BácsC. 7, [übertreffen, überragen, überbieten]. Daniel föllül multa vala mend a felelneket: superabat omnes principes (BácsC. 144). Valam illie marimnak melhosagura, zentsegere, és folyevl műlo tyztesszegere (CörnC. 11. 13). Az mentül kisseb zentnek zepsége föllül műlván azt (SándorC. 2). Minden teremtetet állapotát folyevl műlv zedesszeggel es io voltoddal (DomC. 227). Mynden yterlefűt fevlől műl föllüte áll] (ÉrdyC. 578b). Az istennek es atyán sugnak zoretty minden egieb lelki lozogat fevlől műl VirgC. 96). En kegyetlenségy fevlől multak en feyemeth: iniquitates meae supererassae sunt caput meum (KulesC. 91). Teljes mind föld mind menny irzalmasságával, minden bünt föllüml kegyelmes voltával (RMK. VI 121). Kellemes voltával minden egyeb népeket föllül műl és hallad (OKad: Ker 115). Az ő batorsága és szépsége ki mondatatlan nagy volt; de még is mind a kettőt föllül multa a virtus benne (Fal: NA. 151).

ki-műlik: **1)** [evado; entscheiden]. Noha a esk előll kezéből kiműla, de mint könyű szellő ismet megfordula (Gyöngy: MV. 62). **2)** occido, occumbo, intereo, evanesco, praetereo, emorior, emigro MA [verschneiden, entschlafen, sterben]. El-kiműli: evanescere MA. Myntan elkymulok ez világlol: postquam recessi de hoc mundo (EhrC. 62). Ez wygladul ha ky ki műlván (CzechC. 28). Ky műlvok: detinetus est (JordC. 125); mortuus est (600); examinata est (721). Bodogyl műlvok kywe (ÉrdyC. 508). Ennek wtanna ryxyl nap-n kymulok (DebrC. 504). Ez világlol ky műlt (RMNY. II 129). Kümön ki multomat, hogy a Christussal együt legyen (Börn: Evang. 16). Meg hml, és ki műlie (Kár: Bibl. 1529). Hon en színte kiműlván vagyok (Pázm: Préd. 113). Az uban műllyak ki (Lép: PTük.

172). Nagyt főházkodék, testéből a lelke csendesen kiműlék (Thaly: Adal. I 26).

[Szólások] Mivel mindenhez kész voltál, így mindentől kiműlt (Amade: Vers. 183).

kimulás: obitus, expiratio, excessus e vita Kr. [das verschneiden, tod]. Kertevnk tunked istenteyl jo eletet es bodog kymulast (DomC. 246). Varya ky műlvását (ÉrdyC. 625b). Az testnek kymulasakoron (VirgC. 143). Az isten bodog es czendesz ki multat adzion (Föl: Tan. 486).

még-műl: [supero, excedo; übertreffen]. Minden istentelen-segnek hatarit nagy fen meg multac (ÉszTl: IgAny. 430).

multon-műlik: constanter habitur Kr. [schnell vergehen]. Az ő javai mint az árnyékok: multon műlvak, változton változnak (Pázm: Préd. 93). Multon mul az mi életünk (Mili: ÖrökÉ. 119). Othon is multon műlik a dolga (Fal: TÉ. 266).

Muladoz? [emctor; zögern]. Nem almodozot, sem muladozot [oly, mulatozot?] az mikort halakra menendő volna (Börn: Préd. 217).

Mulakod-ik: ~ Nemessányi ugy értjük régen meg-gyógyult, csak othon mulakodik (MonTME. V. 297).

Mulandó: [evanidus C, transitorius MA, [verginglich, vorübergehend]. Az mulando napokban [nemrég] (RMNY. II 114). Kedden mulando tizta idő leszen (KBés. 1572. E). Mulandó dolgon ne kapjatos (MA: Bibl. V. 29).

Mulandóság: [fragilitas, brevitas, haec vita, res humanae; vergänglichkeits, zeitlichkeits, irdisches leben]. Nem kívánt ez az nri személy semmi ideig-tartó elő-menetelt, az ő kívánságit ezen a mulandóságon-túl nyújtotta (Fal: NU. 312).

Mulás: transitus, excessus MA. [das vergehen].

[Szólások] Nem esula ha az apostoloknak arril való végezések mulás-ban ment (Pós: Igazs. 193).

idő-mulás: lapsus temporis Kr. [zeitverlauf]. Az idew műlv [a jószágbirtoklásban] hany ezendewnek forgasaban fogassék be: praescriptio quot annorum curricula complectatur (Ver: Verb. 102). Űdō mulast el nem halatta legyen, az az száz esztendőnel regie ne legyen a menedek level (Ver: Verb. 11). Az idő mulas, valamely jószagnak pörrel való meg tartasnak, vagy megkeressenek, az törvenytől rendeltetett határnak, idő szorint való bé tellesése: praescriptio est termini ad iudicium, tum retentionem tum reacquisitionem bonorum de jure statuti temporals completio (141). Űdō mulás és nyulás nélkül (GKat: Tük. 85). Semmi föld-mulás el nem törl az Megy: 3. k. II 158). Kőszek a munkára hogy ne legyen kára a szép föld mulásnak (Fely: Dics. 28).

Mulaszt: negligo, praetermitto SI. [versäumen].

Ki-mulaszt: [emori facio; sterben machen, töten, hinrichten]. Egy tolvajt az akasztófal mulasztanak ki (Gvad: Kár. 11).

Mulat: **1)** memento, commemoro C, moror, tardo MA. [die zeit vorbringen, weilen, verweilen]. **a)** Wtanna való hwr ezendőt wr istennek zolgalattyan mulatna (ÉrdyC. 571b). Tegedet iloth gyakor egyeket alomnekl mulatol (VirgC. 133). Hogy földet ne mulatna Asiába: nequa mora illi fieret in Asia (Helt: IT. m. 6). Has bizlalással mulattiak az időt (Frank: HasznK. 112). Jo habmaginc mint kellén az töllet mulatni (Deesi: Sall. I. 52). Egy napot so mulas heibán (Deesi: Adag. 25). Nem sok föld mulat 5 alban: celatus pum Butis (135). Hogy ez kívánsos időt jól es igazán fogathassuk, mulathassuk (MA: Scult. 1). Jókban mulattak napjokat (Mad: Evang. 363). Heába való dolgokban mulatta idejét (Vas: ComCat. 270). **b)** Oth műlvth való: illie demorabatur (JordC. 631). Felyel nappal zent yrasban

mwlatwan (ÉrdyC. 561b). Hogi ot az isteni gondolatokba esymatsagokba edesben mulathatna (VirgC. 45). Méglen de ot mulatoanac (Helt: Krón. 74). Semmit nem mulathattac volna: morani facere (MA: Bibl. I.60). Azok bolondságok, de mivel nem ide tartoznak, nem mulatok rajtok (Pázm: LuthV. 260). Az martius, aprilis es majus, jobb részént ugyan [ugyan] száraznak látezanak, azért a tavaszi veteményekkel nem kell mulatni (Kal 1620. C4). Egy kigyó, fiat fel-nevelvén, a mezőre viszi-ki őket, a míg oda mulat, egy nagy varas-béka el foglaltva fészket (Hall: IIIHist. II.180). Kelytünk Dorindo! A nyájt elhagytam, sokat mulattam (Fal: Vers. 867). **2)** [delector; sich unterhalten, sich ergötzen]. Az Veli bék agálkkal mulattában kün az mezőn jár vala nyulászásban (Tin 303). Az szereuche veled így mulatot (Zrinyi I.69). Hol vadnac, kik ország gyflest es mulato napokat hirdetnek vala? (Born: Préd. 572b). Melith Pál bátyammal mentem Tasra, ottan gyalmaztunk, mulattunk (Kár: Élet. I.128). **3)** recreo, distraho Kr. [unterhalten, zerstreuen] Mesterségesen le rajzolván eőket tetétül fogva talpig, mulatni akartad eszedet, minket peniglen boszontani (Fal: NA. 145). Az őregek körül forog a Kláritska, a javát a népknek mulattya Sándlitska, ifjabb seregnek énekel Nándlitska, kiket el nem foglalt még piciny Tereszka (Orczy: Nimf. C2b). **4)** [evanescere facio, desinere facio; beheben, vertreiben]. Hol fáradságát le filve mulatá (Zrinyi II.99). Éhségek mulatván pásiton lakoznak (Liszi: Márs. 60).

[Szólások]. Az török sem mulatá dologát, hanem Chiust. Samust, egyéb tartományokkal egyetemben kezéhez koporítá (Pázm: Kal. 437). Mulatja magát: facit sibi tempus jucunde transire, recreat se Kr. A kertben mulatja magát, a hol senki nem búsítja: in hortulo se oblectat sine interpellatoribus PPBl. Vigadok, vigan mulatom magamat: delectari, distrahere se; sich erfrühen, ergötzen WF. Igen mulattunk magunkat (Mik: TLev. 40). Nütsen reménységemen kívül, bogy házánk dáiái erköltses kegyességgel ne vegyék ezt a könyvet) és magokat véle ne mulassák, akkor leg inkább, mikor se más munka kezeen, se egyéb gond nem fordul meg sziveken (Fal: NA. 119). Egyedüliségében szépen mulatta magát (Fal: TÉ. 702). *Uml mulatni*, a házánál lévő szolgáktól sok tsüfölosokat szenvedvén, kik sokszor moslékot-is öntöttek-le a fején, melyeket békességestűréssel mulatott (Hall: IIIHist. II.27). Halgatóással mulattya Balduinus a másik monást (Pázm: LuthV. 204). Myndenekethi sy keth segh el akarua mulathny [hallatlamá tenni] (RMNy. II.79).

el-mulat: 1) transigo MA. [die zeit verbringen]. **a)** Az eyiét mulata el: noctem . . . duxit (BécsiC. 61). Een életömeth kyth edeeplen hyben elmulattam (WinklC. 266). Az eyet inasagba mulattia vala el (DebrC. 117). Mind ketten el mulatták vala ideieket: ambo proveci jam erant aetate (Sylv: UT. I.80). Az mi nepeinc henyessel, faczka metelgetessel, ragalmazással es ezer hitsagual mulattac el ünnepet (Born: Evang. VI.521). Alatlansággal mulatta el az álmat szállásán (Monlrók. III.142). Az napot munkában mulattya el (Kár: Bibl. I.677). Viszsa nem hozhattya nekünk azt az elmulatott drága üdőt (Lép: PTük. I.164). Kevesebb búval kívántuk volna minden részt elmulatnunk házasságodnak (RákGy: Lev. 106). **b)** Gyakorta az asszony ki nem jőne, érté, csak az leányokkal volna mulatsága, kikkel mulatságban ő mind elmulatna (RMK. VI.59). **2)** [praetereo, omittö] negligo MA. [übergehen, vernachlässigen, versäumen]. Mlások el bezedeth: omisso sermone (JordC. 807). Ne akarjad el mwlatny hw zolgalattat: ne parvi facito (824). Rimdségnek okaert el mulatom (TihC. 271). Gyonast elmulatom (VirgC. 8). Ha olyan nagy üdnösséget el mulattyné: si tantum neglexerimus gloriam (Helt: UT. Gg. 4). Ha el nem mulattynk a mit isten kíván tőlünk (Pázm: LuthV. 175). Maga gondolatlané a jó alkalmatosságot el mulatni: negligere opportunitatem (Com: Jan. 178). Ezer sült peszmettel, lisztel, árpával jelen

lenni el ne mulatnuk (Szal: Krón. 185). Visszafelé indulunk, és a midőn a táját közelebbijük, szemben lenni kegyelmed velünk el ne mulassa (Monlrók XXIV.23). Ha mit a kötelesség megkíván, annak se ellensége, se elmulatója nem volt (Fal: NA. 300). A vendég-szerentse duplázott ajándékkal egyszer s mind helyre hozhattya, ha mit előbb el-talált mulatni (Fal: UE. 386). Kézzelel lábál rajta legyünk, semmit se mulassunk el a kedvező órából (Fal: UE. 436). A falushíró, ha a templomot el-mulató embert pellengérbe tétetni el-mulatja, maga tétessék abba (Bod: Pol. 109). Őket is míg gyengék, addig oktassátok, kötelességeket el ne mulassátok (Gvad: RI. 37). A levelet feladni el nem mulatom (Gvad: Lev. 94). **3)** [evanescere, desinere facio; beheben, vertreiben]. Sok betegséget el mwlat ember keves keezy mwkával (ÉrdyC. 394). Ha keseri volna, vegyen valami elős idő állatot zaiban, es el mulattya a keserőriet (Frank: HasznK. 31). Sárkány verrel kössd a kő epét és elmulattya (Cseh: OrvK. 49). **4)** [praetereo; ausweichen]. Mikoron latandod te atyad fnyának johaát el teewedveen, ne mwlassd el ewtet mon praeterebis, eum, de megl vygyed the atyadfiának (JordC. 245). El akarya vala mwlatny hwket: volebat praetere eos (475. ÉrsC. 4).

elmulatás: [neglectio; versümmis]. Kyk az isteny zolomat el mulatással resten mougyatok (DomC. 247. 116). Az irlalmas istennek igaz itéleti örök pokolra méltónak talállya az adakozásnak elmulatását (Pázm: Préd. 19). Nem sokan gyogynak meg az orvosságnak el-mulatása, megutálása miut (Mad: Evang. 140).

elmulathatatlan: [unumgänglich]. A my el mwlathtatlan zylkeegvünk (ÉrdyC. 328b).

fölül-mulat: [supero]. Az izzuruc madarnagh háznat fölül mulatta (KazC. 103). Az aran fölül mulat dragasagual mindőn értéketi (TihC. 9. 13). Az isteny iozag mindememü állatoth az § iozagos voltaual fölü mulat (NagyszC. 23).

ki-mulat: [transigo; verbringen]. Ew azzon feleségewel nagy halaa adásban es isteny dycheeretben mwlatnak ky az eyet (ÉrdyC. 456). Az ydőnek teeb rezeet ymachagbau mwlatna ky (631b).

még-mulat: [negligo; versümmen]. Azt bizon értvén, tudván, megmulatta, sok nyomortúságnak mind ez az oka (RMK. V.47).

Mulatás: 1) commoratio C. mora MA. [das säumen, verweilen]. Eg keuos mulatasac vtanna (TelC. 97. Sylv: UT. I.40). Az évó valami mulatással megrázza az étket, és ugy nyeliel (Ily: Préd. I.177). Ezy gazda ember ment a szőlőjébe, kinek sokáig való mulatását gondolván a felesége, küld a latra után (Hall: IIIHist. II.222). **2)** [neglectio; das versäumen, vernachlässigung]. Nints azért senkinke mentsége a lelki irlalmasság mulatásban (Pázm: Préd. 44). **3)** distractio Kr. [zerstreuung, unterhaltung]. A lépes mézhez hasonlított ez a föl-mulatást [muzsikát], a mely kezdetiben édes, de annak-szájában, a ki sokat zabál benne, elkekeredik (Fal: NA. 163). Az igazán való ember nem vesződik az efféle álom-mulatásokkal (Fal: UE. 455). Társa voltam a fegyverforogtatásnak, a játékos bajvivásnak és egyéb vitézkedő mulatásnak; most ellensége vagyok (Fal: TÉ. 707).

idő-mulatás: temporis transactio Kr. [zeitvertreib]. De ez késő és heáiban való üdő mulatás (Helt: Arithm. C5). Haszon-talan idő mulatásokról (Zvon: Post. II.292. Pázm: Préd. 455. Kr.).

Mulatdogál: [se distrahere; sich zerstreuen, unterhalten]. Nagi vig orchanal mulatdogal vala (VirgC. 78). Minden szem-pillantásban az memyei diszes palotában mulatdogal (Lép: PTük. III.115).

Mulatgat: [saepius transigo; öfter verbringen]. Hazugságokkal mulatgatták idejeiket (Bal: CsIsk. 414).

Mulató: **1)** morator C. moratorius Kr. **2)** distrahens, recreans Kr. [unterhaltend, unterhaltungs]. Kit mikoron a dalka leh fekkötöl volna a nyltalo palotaba (DebrC. 17). Midőn nemely mulato gyönyörűségekre adtam magokat, azonba birtelen meg ne nyomattassanak (Kal. 1582. F4) Mulato madarid [melyekkel mulat-sz] (Vás: CanCat. 278) Mulató-pohár (RákF: Lev. 1655). A sértő tiúskós üszvény, kin járunk, a te kies mulato lugasid (Fal: TÉ. 674).

idő-mulató: ∞ Űdő mulato táncz (DeesiG: Préd. 64).

Mulatoz: **1)** emetor, immotor, restito, piger C. moror MA. Késém, mulatozom: emetor; ich säume Com: Vest. 125. Mulatozva, hivalkodva cholekoszi: negligerent agit Com: Jan. 196. Az sas az kőszikla között hukozi és mulatoz: aquila habitat inter petras (MA: Bild. 1.174). Ágatin mulatoznak vala az égi madarak (Illy: Préd. 1.60). **2)** sese distrahere Kr. [sich unterhalten]. Gyakran mulatozott az öreg és apró vadak ejtésében (Fal: NU. 310).

Mulatozás: emetatio C.

Mulatozó: **1)** emetator, emetans C. emetabundus MA. Mulatozo, késődő: emetans MAL. **2)** [sese distrahens; sich unterhaltend] Bor mellett mulatozo (Fél: Tan. 328).

Mulatoztat: [distraho, delecto; unterhalten]. Midőn az isten az istentelenekét jó szerencsékkel mulatoztattya (Illy: Préd. I. Előb. 4). Mesterséggel faragott alkotmányok, kik az embereket mulatoztatták (Hall: III. Hist. III. 88).

mög-mulatoztat: retardo C. [unthalten].

Mulatság: **1)** tarditas, mora, otium MA. [das weilen, verweilen, zeitverbringen]. Ingen sem thwdom ha ezekkezzel (e. 30. év körül) wala nyth el költöttem wr istennok akarattyaba os kezeneseges yozagoknak mulatsagaban (ÉrsC. 297b). Mond nekü Esopas: Veegy meg eugenost, aros ember; tnyvad byzonymal nem lezek neked haznalatlan rabod, mert ha of hon gonoz gyermekid vannak es nynden mulatsag uekyl syrok, byzd em reymu azokat, es lezek nekyk mynt egy waz (Pesti: Fab. 3). Sok mulatság nem lön akkort ő dolgában, hízátul siote az romlott Budába (Tin. 272). Semmi mulatságot ebben nem tölt vala, egy követet titkon hozzá küldött vala, izené kijőne (RMK. VI. 59). Nem lészen ebben semmi mulatságon (Valk: Gen. 7). Elő őra mulatig vagy mulatság alatt, a császár adóját mindgyárt meghozzátok (KeeskTürt. II. 127). Ebbe a dologba mulatsag ne legyen (MonTME. III. 19). **2)** [distractio; unterhaltung, zerstreung]. Mulatságból: ex recreatione, exhilarationis gratia PP. Peenst hymtenecenek el az wezikon az sok nepeeknek mulatsagaert (ÉrdyC. 412). Elédután mulatságnak kedvéért foglászni kiment ő ő felsége (Thaly: RT. 1.36). Kirá ly mulatság Dána udvarát megint látogatni, ernyős sátoriban mulatni [erdőből] (Fal: Vers. 861).

Mulatságos: jucundus PP. distractivus Kr. [unterhaltend, unterhaltlich]. Édeslek az isten imádók sirási, hogy-sem a világ mulatságos vicaságnak gyönyörűségei (Pázm: Préd. 617).

Mulatatt: [delecto; unterhalten]. Színlett esendességgel a világ mulattat, gyönyörű kezdettel magához kapcsolgat (Orczy: KálhII. 39).

Mulatató: moratorius C.

Muldolgal(ik): **1)** [praetereo; aus dem wege gehen]. A sok jó s hasznos eledelektől távol muldolgasz (SzD: MVir. 110). **2)** [transito; vergehen, verfließen]. Bajlestod ideje midőn muldolalik, visszazátérdeset várod majd csak aliz (DKal: Ker. 35). Az élet muldolalik (László: Petr. 3).

el-muldolgal(ik): **1)** [praetereo; vorübergehen, ausweichen]. Kárát valod falatidnak, és az sok jó lelki eledelektől nagy tanul muldolghatsz el (Bal: CsIsk. 159). **2)** [transeo; vergehen]. Christus urunk születése után, el-muldolgalék harmad-
fál szüz esztendő (KCSipk: Pápst. 392).

Muló: **1)** [praeteriens; vorbeigehend]. Haaz onnan muloknak befogadasura (CornC. 85). **2)** evanidus, transitorius SL [vorübergehend, vergänglich].

[Szólások]. Muló félben: obiter Kr. Csak mint muló félben említeitem vala a sz. Agoston mondását, hogy az evangeliomnak nem hinne, ha az anyaszentegyház bizonyítása arra nem vinnéje (Pázm: LuthV. 41). Hogy elgizagulyon a további beszéd: tessék most jódmának leg-aláv' muló félben számat vetni té-tova röpitett gondolatokkal, hét s hónap tselekedetekkel (Fal NA. 134). Végére mentiünk volna a dolognak, nem is muló félben, hanem elég időt töltvén megvizsgálásában (Fal: TÉ. 750. Fal: LE. 468). Mulóképpen hozám ezt elől (Czegl: MM. 299). Ha tsak mulóvan is említsük azokat (Misk: VKert. 351. Mely: 3Jaj. II. 100). Mulólag, mulóan: perfunctorie Kr. Mind ezeket nem kell mulólag halgatni: debent non fragili tibi singula mente teneri (Fely: SchSál. 44). Nem illic az fejedelemnek akár mitis esac futva mulóan eslekedni (Prág: Serk. 635). Hogy tsak mulóan emlésem (Mey: Dial. Előb. 4). Nem tsak valami mulóan tekintette-meg, hanem szorgalmasan meg-szemlélte (Tynk: Józ. 205). Edgyetlen egy concilium sem találatik, a melyben erről valami végezés, avagy csak szóbeli mulóan valo emlekezés volna (KCSipk: Pápst. 165).

Múlt: [praeteritus; vergangen]. Múlt tavasszal egy szíves jóakaróm azt találá mondani (Fal: NE. 117).

Múlva, múlván: [nach verlauf]. Múlva: labendo, lapsu; idő múlva: lapsu temporis Kr. Soc idő múlva (Bom: Préd. 563). Nem soc ora mulvan ki muloc e világbol (Szék: Krón. 195). Tízön ötöd nap mulvan, sachard ki (Frank: HasznK. 30). Mikor negyven nap mulván meg jőttec volna, az népet el rőttené (Kár: Bibl. 1.130). Egy kónés idő múlva: post pusillum (I. 497). Nem sok idő múlván (Zriný: 1.20).

MÚMIA: [mumie]. Belő mint valamely aegyptiai mummia jól meg bélelt s fűszerszárazta magat myrhával, lisoppal, sokféle fűvekkel, hogy semmi külső-ég vagy ellenség ne árthasson neki (Fal: NA. 125).

MUNDÉR, MUNDÍR, MONDÚR: [vestimentum militare; montur, montirung]. (RákF: Lev. 1.268). Kardot, pisztolyt, pantallért készítnék új mundért (Thaly: VÉ. 1.271). Ezen napok alatt takarodtanak ki az Dsödi magyar lovas regimentje után a modern hercegek, vasas; mondurja ennek fejér, kék hajtókájú (Haz. 1.281). Másnap szép esinosan, egész mundiromat felöltöttem és felkötöttem kardomat (Gvad: RP. 150). Mundjárt egész mundirot én nekem adott, mondtam: rossz a lovam, azt is most hozott (1.22).

MUNDIRUNG: [montirung]. Mundiirungot s nagyságot konyhájára valót Kragurús Mihály notárius tanácsbeli atyámfia által kültetik (RákF: Lev. 1.65).

MUNKA, MÚKA: **1)** labor, praxis, negotium C. opera MA. [arbeit]. Több a munka, mint a jövedelem: cultus major censu PP. Penitentia tartasnak mukaa (DebrC. 212). Nag' munka keresie [a gazdagságot] (317). Munkara fizetnek (ÉrdyC. 505b). Az vr isten titoket munkamekel el ellet (VirgC. 51). Munkaknak zero meg tartasok (VirgC. 122). Mvkat myelne (LaxT. II. 1). Tőb lön az munkaa az haznánál: e multis pulis paulum fructus collegi (Deesi: Adag. 14). Azon munkaban fáradni: eandem tandem incudem (70). Nincz oly nehéz dolog, mit munkául meg nem szőrdözeta (83). Hogy konyerent ohas-sünk, száz különböző munkával kell fáradsunk (Pázm: Préd.

66). Azzal biztattyta az anyákat, hogy ne restellyék fiók nevelésének munkáját (195). Az ő reá nézendő dolgokat, munkákat nem futtya (Com: Jan. 195). Gyümölestelen munka (Ker: Préd. 1). Nagy ez az árok, munka lesz azt átugrani (SzD: MV. 18). **2)** [labor, tormentum; mühe, peín]. Kúni emberne ez három iozagot meg tartani, mert mihaet benne semmit nem zenud (GuayC. 23). Ez zezethen sok munkakat zenud (DomC. 64). Zílesenec velhetetlen munkaya el yóne (TelC. 76). Zenetlen valo munka es banat es keserőség (BodC. 2). Munkaual banattal kie kenyeret esztec (Bom: Ének. 250). Az emberc benne egésesegec, gíorsac es munka szennedőc: genus hominum salubri corpore, velox, patiens laborum (Deesi: SallJ. 16). **3)** [operis fructus, merces; ertrag, lohn]. Kezeyneec igaz munkaybol végekőzec taplalni (TelC. 36). Munkamal nem eltetem [szüleinmet] (VirgC. 6). Vetkeztem . . bwnk kyk ezek: nena bwn, beresnek munkayt meg tartany (12). Az munkaual kereskedw embereknek munkayt es iozagot elragadozatok (47). **4)** opus C. [werk]. Kezeydnec mwkay (JordC. 800). Ergalmaz en uelem, te áldoth zenth wyaydnac mwkayawal (ThewrC. 203). The wyaydnac mwkaytl: opera digitorum tuorum (KulesC. 12). Mi a te kezeidne munkái vagyunc (Kár: Bibl. I.465). Az ti böczületes nenetek alat böczattam vala ki ez munkat (Fél: Tan. Előb. 10). Hogy illy munkát írnek s-világra böcsatának (Otr: Tökél. Előb. 5).

[Szólások]. Ollyas mester-emberek, kiknek kevés munkájok jár: meister, die nicht viel zu arbeiten haben (KirBesz. 24). Serkenj, üvezd ágyékdod, fogj serényen munkádhoz (Fal: BE. 571). A rest ember nem akar munkához nyúlni (Misk: VKert. 3). A középszerű értelmű ember, ha ugyan tsak körmös kézzel nyul a munkához, továbbra bírja, hogy sem más egy felsőes eszű (Fal: UE. 373). Mégis váltja valami különbség a dämát a munkára termett szolgádtól (Fal: NE. 86).

bérés-munka: [lohuarbeit] (Land: UjSegits. I.401).

kéz-munkája, kéz-munka: [labor manuum; handarbeit]. Zeghenyeknek keze mwkayok (ÉrdyC. 612b). Keze munkáiával táplálta magát (MA: SB. 128). Tudja tagról tagra, ízről ízre, mint szerkesztette légyen üszve ezen tulajdon keze munkáját (Fal: NE. 45). Nappali kéz munka ha mezőben vitte (Órezy: KöltH. 145).

kézi-munka: labor manualis, opus manuale Kr. [handarbeit, handwerk]. Kézi munka ára v. bére: manupretium PP. Valamyt keres vala Maria kezy mwkayawal (CornC. 39). Kezi munkaual eelh vala (DebrC. 119). Kezy mwkara nien (ÉrdyC. 143b). Kezy mwkaat tanwhy (646b). Kezy mwkawal gyakortaa meg wywy embernek veere; sok betegseegőt el mwlat ember kewes keezy mwkawal (ÉrdyC. 394). Az inepen kezi munkat twtem (VirgC. 5). Sz. Pal kezi munkaual taplalta magát (Fél: Tan. 333). Az ő (Jób) kézi munkáit meg áldottad wram: operibus manuum ejus benedixisti (Kár: Bibl. I.512). Elmebeli vagy kézi munka (SzD: MVir. 134).

kézimunkás: operarius Kr. [handwerker]. Kézi munkás mesterségekről: de mechanicis Com: Jan. 70. Kezi munkasoc (Bom: Préd. 295). Mennyiszer gyaláztatott azzal, hogy paraszt-nemből-való, kézi-munkás ember fia (Pázm: Préd. 52. 276. Kr.).

ötvös-munka: [goldschmiedarbeit]. (Thaly: VÉ. II.317).

rabota-munka: [frohdienst]. (MA: SB. 275).

remék-munka: opus magisterii, opus magistrale, chef-d'oeuvre Kr. [meisterwerk]. A ki tsak a moly-ette írásközött tanulja a kényes politicit, nem tesz remek-munkát (Fal: NU. 318). A természet eszközeit nyújtja, a mesterség ki készíti belnük remek-munkáját (Fal: UE. 369). Első remekmunkája ez volt (Fal: TÉ. 688).

Munkácska: actiuicula, opella C. Valami munkátskához fogni: degustare aliquod genus exercitationum PPBL (Makó: BCsák. Előb. 1).

Munkál: operor, laboro SI. [arbeiten].

Munkálás: [labor; arbeit]. Yow' el az kewes mwkalas wtan az nagy nywgodalomra (ÉrdyC. 389b). Ezek után mentem a ziszlótartónhoz, ki értem fáradott, azon pütfogómbhoz. Örült, munkálása hogy kívánt véget ért, jóra intott, rosszról tegyek le, arra kért (Grad: RP. 149).

Munkálat: ∞ Munkalatokual w nagokat ereyek fewltes gyewtrik (VirgC. 129). Holoth mwkalathnak terhe wezeyk (GyöngyC. 21. PozsC. 13).

Munkálatlan: non elaboratus, crudus SI. [unbearbeitet]. Munkálatlan [így] szőlő (Land: UjSegits. I.39).

Munkálkod-ik, munkálkosz-ik: 1) operor, negotior, navo C. operor MünchC. 53. [arbeiten, bearbeiten, betreiben]. Éjfel munkálkodik: leucbrat; valaniben munkálkodik: vacat C. Munkálkoszik: operatur, laborat; rajta munkálkodik: elaborat MA. Heyaban munkálkodnak kyk rakyaath [olv. rakyaac] ewteth: in vauum laboraverunt qui aedificant eam (FestC. 85). Heiaban munkálkottok, mert ba mind el koncizoltok sem halok meg (DebrC. 25). Heyaaban munkálkodyk (SándorC. 26). Sent-segős mfuelkődetőben munkálkodot (TelC. 56). Anya zent egyhaznak eppvetyben nyundeml beewebben mwkalkodott (ÉrdyC. 378). Mwkalcodeek nagy furatsaggal Feyeer varra [oda fáradt] (617). Imar illyen bozyw wtra es enye feldre nagy kelesgwnk fogyatkozásra munkálkottok (RMNy. II.55). Kezde mwkalkodny hw nalok: operabatur (JordC. 769). Ez nywesek sokayg munkálkottak (DomC. 172). Kik ebben munkálkottanac és munkálkosznak (Helt: Krón. Előb. 2). Az isten felő em-qereknec mindeneec iavokra munkálkosznac (Zvon: Post. I.17). Munkálkozoc es meg vatoc terheltetuen (Zvon: Osänd. 42). Ingyen munkálkodtam: gratis laboravi (Czegl: Japh. 149). Ugy munkálkodja az dolgot, megköszöni még az gyermeke nagyságtoknak (MonOkm. XIV.140). Az nr idvességes dolgokat munkálkodic benned (Megy: 3Jaj. III.39). **2)** laboro MA. [leiden]. Ywyetek en hozyam mynd kyk mwkalkottok; venite ad me omnes, qui laboratis (JordC. 387). Valakyc e binőchen mwcalcodnac (DebrC. 393). Illyen nehez betegsegeben mwkalkodik vala (DomC. 88). Ky mwkalkodot vala anagy geytretet vala kenvek kenyaual (162). Mwkalcodam een syralmamba: laboravi in gemitu meo (KulesC. 8).

el-munkálkodik: [operor; arbeiten, sich plagen]. Mynd ey nappa el mukalkodik (BodC. 8).

kimunkálkodik: [elaboro; ansarbeiten]. Korponán folytatván az törvényeket, ugyanakkor annak niwolta kimunkálkodtatott (MonIrók. XXVII.166).

kimunkálkodás: [elaboratio; ansarbeitung, ausführung]. Az hadi törvényeknek s processusoknak kikeresése s azoknak seriesben kimunkálkodására nézve hogy bizonyos deputatusok neveztesenek, szükséges lenne (MonIrók. XXVII.165). Feltett szándékodnak ki munkálkodásakor függőben tartsad egyebek íteletit felőled (Fal: NU. 363). A természet, mikor ajándékot osztogattya, tsak felekészültében ilyta belénk, nás fele ki munkálkodását a ni gondunkra bizta (369). Ha józu érett észszel előbb elménkbe szépen elrendeljük, kívánt kimunkálkodása is batalmunkban lészen (390).

Munkálkodás: operatio, negotiatio C. laboratio MA. [arbeit, beschäftigung]. Mezei munkálkodás: ruratio C. Valamy kezy mwkalkodasban foglalja ember ennen magaath (ÉrdyC. 394). Ne gyűlöllyed az nehéz munkálkodást és az mezőnec éppéttését (Zvon: Post. II.237).

Munkálkodó: 1) negotiator, munifex C. operans, operator MA. [arbeiter]. Az mwkalkodik yghen kewesek: operarii pauci (JordC. 381. CorrC. 92). **2)** efficax MA. [wirkend].

Munkálkodtat: [laborare facio; abmühen, plagen, bemühen]. Göbörnen munkalkottata vala az ő testet (TelC. 51). Imar k: ide nem munkalkottatom (LévT. 17).

Munkálód-ik: [operor] enavo C. munkálódik SzD. [arbeiten, betreiben, sich bemühen]. Nem igen mehetek elő dolgomban, de ugyan még is munkálodom: parum succedit quod ago, at facio scilicet; maga hasznát munkálódni: inservire suis commodis Pl. Kerlek io thus, medtolyd een hoyam munkalodnod (WinkC. 281). Jöietek minden hozzam, kik munkalottak: venit ad me omnes qui laboratis (DólaC. 393). Ky sokath munkalodoth my hozzank (Konj: SzPál. 105). Ne munkalodgyál a te tehenedee első születtén: non operaberis in primogenito bovis (Helt: Bibl. I. Sss2). Hat napon munkálodgyál (Kár: Bibl. I. 163). Akaruae az mi földünkön munkalodni: negotiare voluit in terra nostra (MA: Bibl. I. 32). Földelmöl és rettegéssel munkálodgyál az ő idvességeket (Pós: Igazs. I. 355). Amaz két anygulok is munkálódtae azt a veszedelmet (Sárp: Noe. 122). Valamellyeket az atya munkálódie, a fia is munkálodgya (254). Telekaráttynak javát nem munkálodgya (Moisn: CVál. A2). Órómet ő munkálodgya mi bemünk (Báta: LPrób. 25). Szabadulásokat kegyelmed is munkálodja minden tehetsége szerint (Montrók. XXIII. 331). Másnak veszedelmét munkálodja (Misk: VKert. 327). Mődossan kezdő munkálodni pártossan elvesztett fiúvösségünket (Csúzi: Sip. 640). Azt (historiamat) tsak idő töltésért munkálodtam (Könyi: HRom. c). Se atyja, se anyja számba sem vették mintha nem is lett volna, nemhogy dolgát igekeztek volna másképpen fordítani és illendő szerencsét munkálodni (Haz. I. 214).

fölmunkálód(ik): 1) [sich heranbemühen]. Hogy Kd fölmunkálódjék hozzám, kit én nem érdemlettem volna Kdől (Nád: Lev. 161). 2) [aufarbeiten] Porz Jánosnak, hogy az eszár vasát fölmunkálódta, szeméteért fizettünk (MonTME. I. 13).

fölmunkálódás: [aufarbeitung]. Ollyan bővsége legyen némely dolgoknak, hogy azoknak fölmunkálódására a mesteremberek ne legyenek elégsek (Teleki: Flél. 42).

[kimunkálód-]

kimunkálódás: [elaboratio; ansarbeitung]. Az hadi törvényeknek kimunkálódásához bizonyos személyek rendeltessnek (Montrók. XXVII. 165).

Munkálódás: [labor; arbeit]. Munkalodásban foglaltos (Sylv: UT. I. 133).

Munkálódó: [operarius; arbeiter]. Az nyár az munkalodoknak semmiben nem akar szolgahy (KNagysz. 1621. 112).

Munkálódóság. A teledeteknek causalitását munkalódóságát az istenne kell vinni (MHog: Töszl. 26).

Munkálódtat: [arbeiten lassen]. A szőlőket, szántóföldeket nem munkálódattya (EgylRend. 115). János kovácsal az város házához munkálottattunk katonák számára (MonTME. I. 115).

Munkálosz-ik: operor, laboro MA. [efficio; arbeiten, bewirken]. Kinek munkáloszom? (Boru: Préd. 564). Munkáloszunk vala: fecimus opus (Kár: Bibl. I. 141). Munkálosz-ik vala: operatur (MA: Bibl. IV. 125). Jöietec en hozzam minnyhaen az kie munkálosz-ik (EszT: IgAny. 222). Misdoda eszközöe által munkáloszsa a szent lélek az emberben a megtérést (Pós: Igazs. II. 298). Az övösségök beljéek állott hathatósággal munkálosz-ik az emberben az egéséget (415).

Munkás: 1) laboriosus C. [műhevol]. Munkás nehéz dolog: operosum est Com: Jan. 209. Veteve vvt ez munkás világbe (HB). Locum, quem primo occupaverunt, Munkas nominaverunt, eo quod cum maximo labore ad terram, quam sibi adoptaverunt, pervenerunt (Aton. 12. fej). Ne gyűlölyed az munkás dolgot,

szántást, vetést: non oderis laboriosa opera et rusticationem Kár: Bibl. I. 634). Noha meg szabadíthatta volna isten az embert maga alázatossága, és fáradtsága nélkül: de, hogy nagyobb szeretetre és halálásra kötelezné, munkáson akarta meg-váltani (Pázm: Préd. 117). Sok munkás vigyázással, sok fáradtságos könyörgésekkel jutunk a mennyei kenyérnek kóstolásához (389). Igen munkás fáradtságokkal kereste Kristus ezt az elvesztett juhát (777). Nehéz és munkás, hogy valakit hosszú tanítással is a jóságos erkölcsökre vigyünk (954). Ő-erettek nem volt szükség oly munkáson bizonyítanom az embernek szabad-akaratját (Pázm: LuthV. 409). Aranyból, és selyemből való külömbféle munkás ékesség (Ily. Préd. I. 172). Sok egyéb csifráknak munkás készülete (Gyöngy: KJ. 6). A titkos embereknek szívenyelve-járását ki-tanulni munkás munka (Fal: UE. 416). Tsudálatos munkás fáradék [fáradvány] (PhilPl. 29). 2) opifex C. operarius, mercenarius MA. operarius; arbeiter, tagelöhner Com: Vest. 139. operarius Münch. C. 31. A te munkásodnak béro nald ne maradjon reggel: non morabitur opus mercenarii tui apud te usque mane (Helt: Bibl. I. GGz4). Miedzoda munkás emberek vadtoe? quod est opus vestrum? (MA: Bibl. I. 44). A munkásoc, szakvanyosoc (operarii) bérben fogadtatnac (Com. Jan. 105). Az cichiri borsu, eleitől foguau nazi cörömbe fogallia az ő munkasit, de szalmual inkább hogi nem mind szemmel tölti be az chirt (KBés. 1572. F3). 3) negotiosus, actuosus, operosus C. [arbeitsam]. Munkás, dolgoz: negotiosus Com: Jan. 197. Az yfyak legenek mvukasoc (TelC. 368). 4) [commodus; nützlich]. Egyet munkásabbat, jobbat hasznosabbat emberek közt nem tudok a könyvnyomatásnál (ÖtvMest. 23. vsz).

börés-munkás: [mercenarius; lohnarbeiter] (Alv: Post. I. 430).

földi-munkás: [agricola; landbauer] (Ily: Préd. II. 242).

mező-munkás: ∞ (Zvon: Post. I. 357).

napi-munkás: [tagelöhner] (Tarn: Mest. 95).

Munkásság: industria, solertia Sl. [arbeitsamkeit, beschäftigung]. Az emberkor munkássággal [gy] mulic el (Com: Jan. 47).

Munkátlan: otiosus Kr. Munkátlan föld (Zvon: Post. I. 357). Munkátalan (Pázm: Préd. 970. Kr.).

MUROK: napus C. MA. [gelbe rübe, möhre]. Sárga répa, murek Com: Jan. 26. Télihús riskásával, murekkel vagy peterselyemmel (Montrók. I. 322. Szilod: Söljes. A4).

Murkos. Munkoshely: napinae C.

MURVA, MORVA: polyából, szalmatüredékből miből álló rothadt gyűlevény Kr. Saru talpat, szalmát megesznek vala, morvát galambganét megesznek vala (RMK. VI. 173). Hidd, nines anyi morva mi polyvatartunkba, mennyi tudomány szorult már Palkóunkba (Gvad: RP. 42).

széna-murva: türedék, törek SzD. A jerusalembeie az ő utolsó meg-szorulásokae idején széna murvát, saru talpát őttene (Tyuk: Józ. 602).

MUSKA: [musca] culex vicarius MA. [fliege, weinfliege]. Buzadat meg emee az egerce es muskat [olv. muskák] (Boru: Préd. 559). Apró legyeksek, kiket közönségessébben muskák-nak avagy muszlitzáknak hívunk (Misk: VKert. 654). Mostani igazság hasonló pok halálhoz, kit elszagant bogár, muskának erős zár (Ben: Rím. 164).

Muskás. Némelyek a ferges avagy muscás borsót is ki-bányák (Lápp: VKert. 195).

Muskasod-ik: fergesedik Kr.

még-muskásodik: ∞ A gabona a portól meg muskásodik és dohosodik (Lápp: Cal. 26).

MUSKATÁLY, MUSKOTÁLY: moschatula, aprianus C. [muskatnuss]. Muskotály, szeretsendő (ACsere: Ene. 224).

MUSKATÉLY (*muskatér* MonOkm. VIII.528. *muskotélyos* Com: Jan. 147. *muskotéros* Toln: Vig. Előb. 17): [muskete]. Muskatélyokkal fejét s oldalait meg-döfölvén (Czegl: Sion. Előb. 13). Puskákból, muskotélyocból, sebes forgo taraczkokból lövődözvén (Com: Jan. 149). Muskatély golyóis (MonOkm. VIII.528. RákGy: Lev. 305). Muskatély puská (TörtP² IV.151).

Muskatéros, muskotélyos: miles pedestris, germanicus Kr. [musketier]. Puskásoc, muskotélyosoc: sclopetarii Com: Jan. 147. Hátad meget az lantz fás, melletted az muskotéros (Toln: Vig. Előb. 17). Portára küldett hatodfélszáz muskatérossal (MonIrók. XVIII.102). Fekete lovas muskatérossok (RákF: Lev. 1365). Onadban, Győrben, az mely felvetés könyveket az fejedelem ő nagyságja muskatérossinak vitettünk, hogy beadja Őcsi Péter (MonTME. I.115). Muskatérossokkal igen őriztették (Thaly: Adal. I.22). A leányok az ajtót ne állják mint muskatérossok (PhilFl. 64).

MUSKÉTA: [muskete]. A német gyalogok pedig a muskétákkal seregekben állottak (Pethő: Krón. 231). Muskétában való glóbiis (RákF: Lev. 192). Musqueta (uo).

MUSZLICA: vinula, culex vinarius PP. Mondot, es iőt ebleg es muzlika [igy] (AporC. 71). A földből egy kis élő virágotska, eg parányi muslica [igy], egy hegyo az ő kezének benne forgása nélkül el nem vesztet (GKát: Váls. II.19). Apró legyek-kék, kiket közönségesben muskáknak avagy muszlizáknak hívunk (Misk: VKert. 654).

MUST: mustum C. Ver. [most]. Must izü: musteus C. Must alá való kád: lacus mustarius PP. Cristus a meley dicősegnec mustyat szolgáltatá mnekőne (TelC. 89. Sylv: UT. II.160). Forrott mustot adál, kin hasam fnyi talál (Kal. 1620 B5). A szőlő nedvesség a váluból a kádba avagy hordóban átalvitetvén, mustuac mondati (Com: Jan. 84). Félíg meg-forrott must (uo). Mustot hozattam katonáknak (MonTME. I.283). Must puffasztja a gyomrot (Felv: SchSal. 15). Musttal bátorodnak az félelmes szívek (Thaly: VÉ. II.116). Forratlan must (Lippai PKert. II.117. Kr).

Musti: mustarius MA. [most-].

Mustos: musteus, mustulentus MA. [most, mit most zubereit]. Mustos pecsenye: mustaceum PP. assa caro cum musto et nasturcio praeparata Kr. Mustos-csobány (Com: Orb. 113). Mustos tsnpur, must merit: urens mustarius PP. A szüretelést is vigszággal végeztük, a mustos pecsenyét jó ízű meggettük (Gvad: RP. 47).

MUSTA: malleus sutorius PP.

MUSTÁR sinapi, mustarda PP. sinapi; senft Com: Vest. 146. [senf, mostrich]. Mustárból tsinált ember bört fel-hőjagostató orvosság: sinapisimus PP. (MünchC. 39. 46. JordC. 395. Mel: Herb. 176. Beythe: Nom. 8). 10 általag mustár (Radv: Csál. III.63).

fejér-mustár: eruca PP.

kerti-mustár: sinapi PP.

vad-mustár: rapistrum PP. nasturtium album (Mel: Herb. 173).

Mustáros [mit senf zubereit]. Mustáros lé: sinapium, sinapis MA.

MUSTRA (*mustora* PP. Adámi: Spr.): **1)** specimen Kr. muster von tuch Adámi: Spr. Mustra posztó: frustum praecidanem, praeseqmen PP. Mustra feiebe vette el [a kopját] (RMNy. II.27). **2)** recensio C. recens, armilustrum MA. mus-

tering Adámi: Spr. Halván az mustara szoleto trombita es dob revadást (Lép: FTük. 228). Mustrát élvezővén szorgalmas Zríni, várnak állapottját kezde látogatni (Zrínyi. 190). Én Jármí uramat küldöttém oda, holnap leszen mustájok, fizetések, ha nem esendeseznek, megis büntettetem (RákGy: Lev. 396). Tegnap az puskásim, ma pedig az palotásim mustrija volt (MonIrók. XV.353). [Vö. **MONSTRA**]

Mustrál (*mustorál* Megy: Dial. 197. *mostrál* Illy: Préd. II.526): exercitum recenseo, lustrum PP. [musterung]. Ló mustáló hely: diribitorium C. Mlőn a generalis a sereget mustralná (Illy: Préd. II.526). Mikor vad Boreás szeleit mustralja, erejét, Eurussal küzködven, próbálja (Gyöngy: MV. 20).

Mustrálás: **1)** exercitium PP. Mustrálást kezd és a népet egymástól elválasztja (MA: Scult. 1040). **2)** [ostentatio; das zurschau tragen]. Kik vagy elme intatásért, vagy a bölcsességben való élességnek mustrálásiért írogatnak valamit (SBalog: TemK. 11).

Mustráltatás: recensio Pázm: Préd. 481. Kr.

MUSZOL: esomoszol, ronesol, pl. szőlőt a kádban SzD. contro, contundo SI. [zerstampfen]. Soc féle szőlő feiek egyfűvé törettének es muszultának [igy] (Lép: PTük. I.369).

mög-muszol: ∞ Meg muszollya es facsaria giümölcsöktől (Lép: PTük. II.204).

MUSZT. Zölőknecc muzti: vinacia uvarum BécsiC. 184.

len-muszt: naphta. Nem zőnnecvala a kemencet geriezteni len muztal es pozdoriával, zurockal es aziu sarmentával: naphtha et stappa et pice et malleolis (BécsiC. 130).

MUSZULY: [rudanemű] (Vect: Trans. 14).

1. MUT. Igertünk Benedek uramnak het mut buzat, egi mut arpat (RMNy. II.83).

2. MUT? [monstro]? In praedio Lety haec sunt nomina populorum, qui vulgo dicuntur megemuto, 1250 (Wenzel. II.21. RMK. III.434. Nyr. VII.551). Eg heleth muta (RMK. I.26. 297). Hogy meg mutasseek [mutatasseek?] zent yrasbol (ÉrdyC. 94b).

mög-mut: ∞ Tisztesség megmutassék (LevT. II.160).

Mutat (képmutatás Pázm: Préd. 142. *mutattya* Felv: SchSal. 41): **1)** monstro, ostendo MA. ostendo EbrC. 4. monstro 23. BécsiC. 76. 129. demonstro MünchC. 18. [zeigen, weisen, denten]. Mwtassad te magadat papnak: ostende te sacerdoti (JordC. 375). Keryk vala hwet, hog yegyet mwtatna hw nekyl: rogaverunt eum, ut signum ostenderet eis (JordC. 404). Mwtataa enen maga meezelben menny: finxit se longius ire (618). Baracznak iegiet mutata neki (WeszprC. 65). Nagy bywseeget mwtatwnk ew felsegeenek (ÉrdyC. 541b). Ey enek mwtath twdomanth: nox nocti indicat scientiam (KulesC. 34). Hogy eyelre ywta ezak el alwt kepet mwtathia de fel kele ew agyabol (ÉrsC. 467b). Ellensegtől hogy megóthalmazzanak, szabadulásra útut massanak (RMK. VI.226). Veréb-megött kalangyát feléle rak vala; az búzának konkolyosát hitványát meggyújtá, mutatá ő aldoztját (VI.247). Nints egyéb út az igazságra, hanem a mellyet mutatott isten (Pázm: Préd. 55). Most valami hűséget mutatott színezve hozzánk (MonOkm. XXIII. 215). Kézvezetve mutatnak a fájlalanságra a bebozott tanuk vallomásai (Nyr. XII.266). Hozzad jobb kedvet mutatott, miolta az kormány kezrede juthatott (Thaly: Adal. I.119b). Az világra kölykit csak alig hozhatja az orozslán, hogy az im már is mutatja erőssége jelét (I.129). Bátor légy, udvari és nyájás, senki-vel igen szoros barátságot ne köss, senkilez idegenséget ne mutass (Fal: NA. 218). Ujjal mutassad az ntat, ne magad tussad a postát előtte (Fal: UE. 401). A kiben bősület nintsen,

abban nem mutathat igazat a szív (425). Dél tájra mutat az idő, ma ventilegem lésszsz, el-sen! bostátlak (Fal: NE. 59). A hír kő zónségeken csak a fő személyekre mutat (Fal: UE. 398). Mesz-szere mutat ez a kérdés, nem tudom meg szoríthatom-e elegendő képen a feleletet (Fal: TÉ. 719). Felét időznek el érted, a többi le felé mutat (Fal: BE. 575). Mást binni, mást szólni, mást belől gondolni, azt, mit nem akartok, kívül úgy mutatni (Orezy: Költ. 151). Hlik ha katona mutat kevés paizánt (Gvad: FNst. 62). **2)** [hinweisen, verweisen]. A siddókat mutatták ezekre, de minékünk továbbra is kel néznünk (Pázm: Kal. 492). Az egész derde szent írás, ez az egy atya istenre mutat münket (Vallástétel ij). Minden napi szükségem arra mutat táplálásonra, öltözetemre, nyugtató ágyamra (Fal: TÉ. 771). Azokat mondhattuk szorgalmas embereknek, a kik holnapra nem mutatnak (Fal: UE. 364).

[Szólások]. Tudóst tanítás, farkasnak mutatsz tserét: aquilam volare doces PPBL. Farkasnak mutat sz erdőt: doctum doces (Desi: Adag. 9). Mégis, de nem sokan kik ellenünk járnak, és merem fogokat mutatni (Zrínyi: ASyr. 27). Nyilván énekel ezt egynek, itt van fudd meg még is kinek, így kell fügét mutatni (Amade: Vers. 54). Ha ki a forrásból utigívozt, hátat mutat néki (Fal: UE. 364). A szemetek mered és kettőt mutat, a nyelvek hübög és akadékoskodik (Fal: NU. 308). A király felette mutatta magát az özevgyhez (Könyi: VártaM. 3). Hallád báti, karónn mutaez tetar variat (Dal: CsIsk. 87). Vak mutat utat a szemesnek (GyöngyD: Char. 331). Istemek kínáltképpen való zerelmében vannak ha mindömből vizzát mutatis ez volag (Beythe: Epist. 234).

[Közmondások]. Egy fecske tavaszt nem mutat (Pázm: Kal. 719). Adj szállást a tótnak, majd határt mutat (Fal: Jegyz.).

be-mutat: offero, exhibeo, ostendo MA. offero Kálldi: Bibl. 211. [einführen, vorstellen, präsentieren, darbieten]. Be mutat mynket atya istennek (ComC. 3). Ythiwan dychéseges zent háromságnak cleyben, hova wr Iesus bel mwataa es yelente nagy tyztösséggel (ÉrdyC. 492). Az basának bémutaták, „kavokhoz ment volna“ őt így bérülták (RMK. III.91). Fejét derekától így elvisszátá, üstökét ragadá, talban hagyta, király kényának el-beiktatá, leány az ő anyjának bémutatá (RMK. VII.7). Bathor az w embere wyne be elazar porthayglen, othan the k. mwatnak be az bassaknak (LevT. 123). Hogy bémutathassa a többivel ennek is érdemét az isten előtt (Fal: NU. 317).

bemutatás: [oblatio; anpferung]. Christuskat a kereszt-fén maga bemutatásáról (Pázm: KT. 413).

el-mutat: **1)** [abweisen]. A töb segítségket is mind el-mutata mert Eicus oszt gondolá: Atilánac meg szegot innár á szárnya (Helt: Krón. 18). És effle beszédekkel el mutattá á császár kőnetit (100b). **2)** [demonstro; weisen]. Az te catechismosdis el mutattya idővségedben való utadat (Zvon: Post II.211).

elő-mutat: profero, praesento Kr. [vorzeigen, zeigen, darbieten]. *Szóron előmutatja: verbotenus in specie ostendit, suis coloribus depingit MA. Byzonságot tesnek es ez azzony allatot egészeben elene mutatnak byzonságnal (MargL. 155). Előve mwatata magaat (ÉrdyC. 593). Elő mutattá magokat az artatun magzatoc az ő sirasokad (Tel: Evang. 1138). Az ő egész inulattyát elő mutattya az belond: totum spiritum suum profert stultus (Kár: Bibl. 1621). Az nyom az dolognak esety magát elow mwatya (Ver: Verb. 216).

elől-mutat: praemonstro MA. [vorherzeigen]. Elöl mutató: praemonstrator C. A régiéknél profétát előmutató jegy volt (Hly: Préd. 1168).

föl-mutat: elevo Kr. [aufweisen, vorzeigen]. A darabánth János lakadalmán egy köből bort mutathattunk föl (Nyr. XIV. 159).

föl-mutatás. Wr föl mwatasanak ydeyn [a mise alatt] (ÉrdyC. 638. 295b).

ki-mutat: exhibeo C. manifesto, ostendo MA. [zeigen, vorzeigen, verraten]. Hol el-büvik, hol ki-mutatja magát: stella nunc delitescit, nunc se aperit I Pl. Lássac meg ha ki mutatta magát az szőlő szem: videmus si toruit vinea (Kár: Bibl. 1634). Az Christus halálánac ereje, az mely kimutatta magát magpénteken (MA: Scult. 456). Az bor ki mutattya emberből, az mi benne vagyom (Zvon: Post. 1859). Nem titkolták, hanem ki-mutatták volna magokat (Pázm: Kal. 728). Mikor a szabó meg-íti az asztalt, az olló ki-mutatja magát (Pázm: Préd. c2). Ki mutattam heában való konalyogástoknak és teuelygesteknek hamisságát (Dal: CsIsk. 415). A mely kimutatná, hogy nem a hívsg, hanem a bücsülettel teljes illendőség egyenetelt legyen rajtok (Fal: NA. 193). Emelben az éles gyors elme mutattya ki magát leg inkább, amabban a bátor vitézség van elől járóban (Fal: UE. 383). Izre törik a tükröt, mert ki mutattya a rutat (485). Ez Alsó-Németországból való, amint hiteles bizony-sági, sőt nyelvjárisa is kimutatják (Fal: TÉ. 734).

kimutatás: manifestatio, ostensio, exhibitio MA. [das zeigen, bezeichnen]. Joram az ő attianak ki mutatasabol regnala (Szék: Krón. 33).

még-mutat: **1)** ostendo, monstro, commonstro, designo, declaro, praesento C. [zeigen]. Mégmutat ő napanac: ostendit socii suae (DésiC. 5). Mutassal megh kyth valasztottal ez kettő közzöl: ostende utrum elegeris ex his duobus (JordC. 709). Vr isbentev volt ev neky meg mutatnan (MargL. 42). Nemoly evzevy azzonnac ev alnaban ilyen latast mutata meg (DomC. 5). Az eedes wyya, kywel Cristnst meg mwatata vala (ÉrdyC. 526b). Ygaz yteeletyt meg mwatata [kinyilvánította] (574). Keuessen találatnac, likben az igaz hit meg mutatnáia az ő ereit (Dáv: Kker GS). Mikor á gabonának gyfmöltsé meg mutattya magát, azonnal meg arattya (Kár: Bibl. III.35). Meg mutattya ez világi ioknac hijába valóságát abból, hogy (Kár: Bibl. 1629). Az mindennapi próbaltis megmutattya (MA: Scult. 466). Nem akarták binni az sz. háromságot, hanem-ha nekik az írásban megmutaták (Pázm: Kal. 798). Fogván jöb-kezt, be viszi más kamarába, és ott megmutattya Sándornak tulajdon képít a hátyán (Dal: HHist. 162). **2)** demonstro C. [beweisen, bezeugen]. Az Arianos eretnekőknek meg mutata az ő bamosságokat (DebrC. 129). Ezt okosságh es byzonitya es meg mutátia (VirgC. 29). Zaladnán egy szép öreg kőritet viros volt, melyet megmutattya á régi fondementumoc (Helt: Krón. 71). Az mi vitézkes az isten nepece elleneségü mwat-naine meg ereiket (Tel: Evang. 1178b). Rövideden csak azt akantun megh mutatnom, hogy az igaz hit szükséges az idővs-ségre (Lép: PThik. III.191). Mutassadsza meg, hogy papaban tölt legyen be az, hogy magát fel emelte minden felet (EszT: IgAny. 120). A papista vallás régiségét igazában nem mutat-batta meg (Matkó: BCsík. 53).

mégmutatás: **1)** [monstratio, indicatio; das zeigen]. Jegy-nek meg mutatas (VirgC. 129). **2)** demonstratio, declaratio C. [beweis]. Az ygaz penitencia tartasnak meg mwatasara (ÉrdyC. 581). Megmutatásra, megpróbálásra eüállja az dologt (MA: Scult. 19).

mégmutatható: monstrabilis C.

mégmutató: demonstrator C.

Mutatás: monstratio C. monstratus, indicium MA. [das zeigen, weisen]. Mutatás-képpen: demonstrative C. (ÉrdyC. 182). A

mathematicai, mutatással tanulandó tudományoc: mathematicae disciplinae (Com: Jan. 163). Ez mutatással [képlettel] csudálatosképpen jelentetik (Illy: Préd. 160).

áldozat-mutatás: [sacrificatio; opferung]. Testedet, lelkedet híven reám bizzad, hogy e-képpen méltán járulhass az áldozat-mutatáshoz (Pázm: KT. 141).

elme-mutatás: ostentatio ingenii Kr. (Ben: Rithm. 158. Kr.).

kedv-mutatás: gratulatio MA. glückwünschung PPB.

kép-mutatás: hypocrisis C. Ez nem zennedes volna, de képmutatás (VitkC. 54). Kelelőseget jelentetem képmutatásommal (VirgC. 8). Szégyentelen képmutatásokkal keveset szollyunc (MA: Scult. 409b). Az képmutatás hízelkedőség felőtte igen nevedie és szaporodie (937). Mikor ember valakit az nyilvánvaló képmutatásban kap (1000). Képmutatásképpen majmoskodnac (Zvon: Post. 1474). Ezeket pedig nem hazugül, és képmutatásból, hanem értelmek és ítéletek igazságával mondották (Pázm: Préd. 60). Mindenek felett gyűlölöm a képmutatást (Fal: NE. 39). Cynthia egy londrai asszony, a város szentinek tartott maga idejében, mert jól forgatván magát a pharisaeusok iskolájában, derekassan tudot a kép-mutatáshoz (Fal: NA. 176).

maga-mutatás: [ostentatio, jactantia; prahleroi]. Valamy magad mutatassert vagy keuleseget (HorvC. 249).

szin-mutatás: hypocrisis SK. [heuchelei, verstellung]. Az mara rendelt evangeliomban szol iduőzítöne a hamis tanyitoknak el tauoztatásáról, azoknac iuh es angyali szin mutatasokrol es minden kep mutatosagnac el tauoztatásáról (Born: Préd. 462b). Az phariseus, külső szinmutatás szerint jó életben él (MA: Scult. 832. Pázm: Kal. 1766. 249. Kr. Matkó: BCsák. 276. Megy: 3Jaj. II.169). Az igyenes erköltsű ember a mesterséges fogásokat és szin mutatást gyűlölséges alávalóságnak tartja (Fal: BE. 584).

út-mutatás: [anleitung]. Kiterjeszté isten ezt jobbulásokra mind az tévélőknek jó útmutatásra (RMK. VI.129).

Mutatható: monstrabilis MA.

Mutató: monstrator, demonstrativus, index C. [zeigend, zeiger, deutend, deuter, zeichen]. Az ev testenek kyseve kepe volt ev elmeenek abrazatyau anyag mutatója (CornC. 53). Gombkewtew Janos ez lewel mutató meg h mongia kegeknek (RMNy. III.114). Szomorú-orczamutatók ne legetek (Sylv: UT. 110). Az testi etel és ital az Christusnak csak mutató legie (Fél: Tan. 414). Mutató ige: articulns demonstrativus (Pázm: Kal. 1766. 880. Kr.). Mutató vassal órákat mutatnac (az órák): gnomine horas ostendunt (Com: Jan. 165).

álm-mutató: [seniorum interpres; traumdeuter]. A tubingai academia theologusi egy levelet irtak, melyben nyilván hirdetik, hogy őrdög volt ez a Zwinglius álm-mutatója (Pázm: Kal. 1766. 219).

kép-mutató: simulator, praevaricator, hypocrita C. [henchler]. Kép, szin mutatóc: hypocritae Com: Jan. 126. (ThewrC. 80. ÉrdyC. 137b). Tavozzék el innet az hitetlen ember, álnok, ravasz, képmutató és csalárd ember (RMK. VI.259). Ekepen Cain minden képmutatónak atya (Helt: Bibl. LB3. Mon: Apol. 409). Örömmel telekeszi: nem úgy, mint a kép-mutatók: komor-kodva (Pázm: Préd. 610). Egyedül isten tehet bizonyos választást a képmutatók és igazhíűek-közöt (Pázm: LuthV. 274). Ecebolins az keresztyének templuma küszöbe mellé fektűt, az áltl menő emberekkel tapodatta magát és nagy képmutatólán az kiáltatta magáról: calcate salem insipidum; tabodgyátok [így] az izetlen söt (MA: SB. 310).

képmutatós: [simulatus; heuchlerisch]. Tanított az pápi negyven napi böjtnec játékos és kép mutatos voltául (Zvon: Post. 1473).

képmutatóskod-ik: [hypocritae more ago; heuchelu]. Ne tetess, ne képmutatóskodgyál (MA: Scult. 96).

képmutatóság: [hypocrisis; heuchelei]. Az mara rendelt evangeliomban szol iduőzítöne a hamis tanyitoknak el tauoztatásáról, azoknac iuh es angyali szin mutatasokrol es minden kep mutatosagnac el tauoztatásáról (Born: Préd. 462b). Le vessetec minden gonosságot es minden alnokságot es kep mutatóságot es minden ragalmazásokat (Born: Evang. IV.374).

kincs-mutató. Kincsmutató vessző: virgula divina MA. Nom 2 73.

maga-mutató: [sese ostentans, jactabundus; prahlerisch, ruhmstüchtig]. Maga mutató keuel emberi tudomány (Born: Evang. 1398).

óra-mutató: index horarius MA. Com: Orb. 156. [zeiger an der uhr].

szin-mutató: hypocrita MA. [heuchler]. Kép, szin mutatóc: hypocritae Com: Jan. 126. (Mel: SzJán. 304. Fél: Bibl. 25). Szin-mutatók sokan vannak (Pázm: LuthV. 33. Mad. Evang. 316).

út-mutató: praevius C. index viae Kr. [wegweisend, wegweiser]. Út-mutató kalauz, elől-járó: praevius PPB. (MA: SB. 264). Útmutató kő (Pázm: Préd. Előb. XVII). Útmutató kalauz (1274. Kr.). Út mutató mages-kövi szelence: magnetica pixis (DEmb: GE. 169).

Mutatód-ik: [se ostendere; sich zeigen]. Mindenek úgy mutatódhac, a mint voltak (Pázm: Préd. 15). Öreg kelis forma állapot mutatódott rajta [a lábomon] (Monrók. XV.401).

Mutogat: ostento C. [wiederholt zeigen]. Maga mutogathvan: proprio se ostendendo NémGl. 202. Az paraztok között akar ki is mutogathattia magát: inter indoctos etiam Corydus sonat (Deesi: Adag. 98). Magát Messiasnak, sőt nygan istennek mutogattya (Pázm: Kal. 663). A kép-írók, és faragók ezek gonosságának abrázálásban mutogatták mesterségeket (Pázm: Préd. 91). Magát mutogattya az idő igen havason es szelesen (Kal. 1620. B7). Kezdi mutogatni a külömb-kütlömb téle szép módjával meg-irt historiákat, hogy már (Veresm: Lev. 127). Szemérmét mutogató fajtalan (GKát: Titk. 230). Mintha szökül-lenék, magát mutogatja (Thaly: VÉ. II.237). Mutogatja ugyan eredetit, de más egyéb kívánatos jó nimesen benne (Fal: NE. 14). Nyilván mutogat reájok es elég fényen katzajja eőket az értelmes világ (Fal: UE. 381).

[Szólások]. A ritka bölts meg nem nyugoszik azon, mikor sok tanulatlan elme, maga feledett álmélkodásra veszi dolgát es ujjal mutogat reája (Fal: UE. 380).

el-mutogat: ∞ Mind az többít el mutogatta nekie (Born: Préd. 16).

még-mutogat: ∞ Hogy ezth mondotta vona, meg h mutogataa bwnyeky kezezt es labajt (JordC. 619). Az elő számlált példákbl sem csigázhatták ki az szentek imádását es segítségül való hívasát, a mint edgyenként meg h mutogatom (VárM: ÉgőSzöv. 194).

Mutogatás: ostentatio C. [wiederholtes zeigen]. Az lakodalnac készületi is csak szükségre es nem pompára vagy mutogatásra való legyén (Zvon: Post. II.441). Némely szer-tartások emberi rendelések, az minenűvek mai időben is az pápa országában: camsak, pilisek, gyertya tartok, szentelt viaszgyertyak es szövednekek, pünkösöd napi figalamb mutogatás es ala bocsatás, őrdög űzés (MNyl: Irt. 132).

maga-mutogatás: [jactantia; prahlerci]. A ruhák ne legyenek maga-mutogatásnak okáért csináltattak (Mad: Evang. 151).

Mutogató: ostentator C.

elme-mutogató: [klügheid]. Calvinus csak elme mutogató patvarosok találmányának mondja azt lenni (Pös: Igazs. 1666). Csak az elméek mutogató patvarosok találták, hogy oly pokol legyen, melyben az emberek tűzzel kínoztassanak (Lép: PTük. 135).

maga-mutogató: [sese ostentans, gloriosus; prahlerisch]. Szeles es maga mutogato elnee (Born: Préd. 204b). Magad-mutogató szível ne adgy alumnusát (547).

Mutogatós: ostentorius C. [prahlerisch].

MUTÁL (képmutató Boythe: Epist. 78. Kules: Evang. 37. kép utálás Helt: Mes. 183. képutálás MA).

[Mutálás]

kép-mutálás, kép-utálás: [hypocrisis; heuchelei]. Zent bekeseg ki mindön kepmutalast el törz (GuayC. 66). Az atkozot kep mutalas (Nagysz. 395. 355). Twn egi kep mutalast (VirgC. 82). Lowelet irt Janos dyaknak, keputalas kepen (RMNy. II. 165. Komj: SzPál. 258). Rút dolog az tettettség és kép utálás (Helt: Mes. 183). Meg utalad az aldozatot, kit te poronzoltal vala mert csak kúputalastbol szerezzhe vala (Szék: Zsolt. 180). Pharisusoknak keuleyssege es keputalase ellen predicaia Christus urme (Tel: Evang. 192b). Képmutálisképpen sirva kezd kenyeregni (Montrók. III. 147). Vele meg edgyesülni ne szégyenyed: nem képutáliskéből, mondásnak okáért, hanem valóban (Com: Jan. 201).

[Mutálat]

kép-mutálat: hypocrisis MünchC. 57. [heuchelei].

[Mutáló]

kép-mutáló, kép-utáló: hypocrita MünchC. 23. [heuchler]. Ez életen nemzet kepmutaloknak dőge (GuayC. 15. 14). Ne legyenek ilyennek, mint az kepmutalok: non eritis sicut hypocritae (JordC. 369). Ne akaryatok lenni zomorok nykeppen az kepmutalok: nolite fieri sicut hypocritae tristes (JordC. 370. 372). Sokak hamys kepmutalo zeczeretességeket tamaznak (ÉrdyC. 31. 116). Az kepmutalo meg challya ew barattyant (521b). Ezönkeppen lezen a kep mutalo (NagyszC. 298. WespzC. 136). Igaz ember es nem kep utalo (Ozor: Christ. 12). Kepmutalok: hypocritae (Pesti: NTest. 152). Ammit színembe kinnac, azt mondom beszedelemis te előtted, nem vigán, mint az kúputaloc (Szék: Zsolt. 163. 180b). Kép utalo, vesd ki előzőr az gerendat szemedből (Mon: Apol. 399).

képutálód-ik: [heuchel]. Itt azarant csak képutálódának a pépisták (Pös: Igazs. II. 365).

MUZULMÁN (muszurmány Thaly: VÉ. I. 183): mathomedanus, ismaelita SI. [muselmann]. Muszurmán nemzet (Gyöngy: KJ. 52). Soha muszurmány vér nagyobb folyásokkal nem folyt, mint a magyar kard által (Zrínyi: Synb. 22).

MÚZSA: [Musa] (Zrínyi I. 9). Muzsüm oly gyengén eresztí versöt, hogy Guarini, ama híres olasz sem ér velem (Fal: TÉ. 772).

MUZIKA: musica Kr. [musik]. Muzsika szerint éneklő: symphoniacus PP. Hegedű, négy-húró musika: tetrachordus PP. Muzsika zenés (MA: SB. 331). Dicheirik az istent hangos musikával (Zrínyi II. 96). Hogy az éneklés egyenlőségét, és kedves musikát ki ne bossássa (illy: Préd. 118). Mas musika nem énekelhetik, mint elragadom, elragadot (illy: Préd. 172). Muzsi kün is kaptam, de az kar hegedűmet mikor tanultam volna

egy oláh) fűtűt barátom ellopá és öszverontá, azután csak táutáki tanultam (Ház. I. 218). Az országoknak igazgatásában oly szükséges az egyezetés, mint a musikában és az építő mesterségben a részeknek ösze illettése (Hall: Tel. 307). A musikáról szólván, mint derék haszna, hang, hívság, hamar mulik (Fal: NA. 78). Különös törvényt szabtak a lantos és kűrtös muzsikáról, hogy meg ne ártsen (Fal: NU. 268). Tagadhatatlan, hogy mind a néma, mind a szavattynis muzsika igen megindítja a szíveket: una musica briosa eccita la passione (Fal: NU. 268). Musika, tanzika, vígság, hívság, tífzráság, bolondság minden gondok (269). Sok helyen táncoltak, a muzsika zengett, más helyen ágyuztak, szüntogy a föld rengett (Gvad: RP. 107).

Muzsikai: [musicus; musikalisch]. Muzsikái szerszám (Bod: Lex. 193).

Muzsikái: cano fidibus, concentum edo SK. [musiciren]. Muzsikáló szék: pulpitum musicorum PP. Énekes avagy musikaló: musiens Com: Jan. 168. Az ajtó felett vala egy musikaló hely (Kem: Élet. 120). Százradságnak idején a lakosok oda mennek és ott mind addig énekelnek, muzsikálnak, míg a víz ki-terjed a föld színére (Hall: Hlist. II. 260).

Muzsikálás: [musik, das musiciren, spiel]. Oly muzsikálás vagyon a mi győllekezettünkben, mely a régi romaiaknál sem hallatot (Czepl: MM. 127). Híres vala képe szép ábrázattjának s bősége hárfán muzsikálásának (Gyöngy: Char. 19).

Muzsikás: chorales C. [musiker]. Tántz sapos, musikás: choraula PPI. Nagy költséggel tartatnak a musikások (Czepl: MM. 127. Radv: Csai. III. 58). Ha áts vagy, ház építésében, ha musiciens vagy, bir egyezésében fírástol magad (KTör: SzJán. 24). Senmi musikás nem ér aszszonyinak szovával (KTör: Assz. 9). A vajda musikásának attunk 1 rókát (MontME. I. 128). Har, mindnap múlva nagy vigan musikásokkal együtt, mennek oda az ifjak (Hall: Hlist. II. 282).

MUZIKAUS: [musicus; musiker]. Duna-halra invitálja, szakmári áldomást jobb borból, hogysen bányulál igyának Szalai Pállal, ki muzsikásával appetitust csinál (RákF. Lev. I. 71).

MŰ (müchel Gyöngy: KJ. 51. kűmches MontME. I. 175. kűmches TükRösz. 179. müel [müvel] VirgC. 149. nyre KBécs. 1582. C7. mübeli no. A4. mureto Helt: VigK. 5. müe Kár: Bibl. I. 310. muree MA: Bibl. I. 5. müet Sylv: UT. I. 31. egebek müelének, és tü az fi müelke kizen menteték be 131. kellett-vén valami ezüst müheket müeltetünk MonOkm. IX. 187. müe Helt: Hron. 53). 1) (factum) opus C. opera PP. [arbeit]. Engedelmesseg val es bizonyott tekelletes mynet: patientia opus perfectum approbat (EhrC. 21). Kük mywben nem voltanak: impoliti lapides (JordC. 254). Holoth cristusnak kepe embery münelkül dyehón yratpadi (PöerC. 4). Zent egyházhoz való dolgozt müet (Margl. 9). Extendew athal nem lethethwth thwb myek, myth ez arathas vthan wolth (LevT. I. 87). Műnek corül az kert, zölök mezesnek örüendnek (KBécs. 1572. A6). Ho fotera vagot fü müre kello leszen (KBécs. 1583. A1j). Parazt müüf ember (CVI). Az én feleségem aszszoni állathoz illend müet fogal vala: uxor mea ibat ad opus textrinum (Kár: Bibl. I. 179). Kie az szent hayleknac nivén munkálkodnac vala (MA: Bibl. I. 83). Az vármüvére ne szolgáljunk, csak az saletom vagy kazány mellett éjél és napkal legyünk szorgalmatosak (MontME. I. 27). Az esászár müére fölműnt kovácsoknak attunk (129). 2) opificium, artificium PP. artificium Fél: Bibl. 213. opificium: handwerk: mü, müv Com: Vest. 139. Zabo müet tanultal (LevT. I. 26). Senmi küfő mesterséget anagy müet nem tud (Cs. K). Nagy erdő, berdelöl es vadászni jo, es minden müre: pro quolibet opere et artificio valens (Ver: Verh. 213). Kit müre, kit kalmásiga tanitanak (SzCComb: Utleir. 91). Sem scholában, sem müre, csak latarsagra nevelik a gyer-

meket (Ker: Préd. 152). Maradganyac vagy a mű vagy a kereskedés mellett (Fal: NU. 286). **3)** opus C. fabricatum JordC. 66. [werk, fabrikat]. Cizírozott mű: anaglypha, rakot cizfrás mű: emblemata C. Ew attya nagy drága nywet zerez tete, ewneky egy feredew hazat (ÉrdyC. 153). Attam nekyek hath bokor ezewsty kaphltho [kapsot] terek myweth aranyasth (RMNy. II.57). Mind ez egy mű, egész es merő aranyból: universa ductilia ex auro purissimo (Helt: Bibl. I. Uu2). Acesei et Heliconis opera: czudálatos mű (Deesi: Adag. 132). **4)** [merces: arbeitslohn]. Űnekiek es feienkiut egg egg napi műet adának, mell egg denar pünzt tizen: acceperunt ipsi quoque singuli denarium (Sylv: UT. I.31). Az righiek egg denart adnak vala egg napi műbe (II.171).

[Közmondások]. Nem mondhatom ezeket a predikációkat hamar műnek, melly hammas szokott lenni (Pázm: Préd. a4).

arany-mű: [goldarbeit, goldwerk]. Fel-mívelt arany, arany mű: chrysoma PPl. Mynden marhayath arany myweth ezewst myweth elwetzeth wala (RMNy. II.166). Meg füzete ezüst es arany művecel (Helt: Krón. 58). Arany-művet vásároljanak (Bethl: Élet. 364).

csipke-mű. Az asszonyáság a legujab' módi formára le főzött és fel szárnyazott búbokot, kézre valót azon opera s csipke-műből, mőlyára a kővekből és más ráritásból is válogat valamit (Fal: NA. 143).

drót-mű. Drótműhöz forraztó lágy nem lehet jobb az tal-lárnál (Kecsk: ÖtvM. 319).

érc-mű. Réz mivek, értz mivek: aeramenta PPl.

ezüst-mű: [silberarbeit, silberwerk]. Ezüst mivek: vasa argentea SI. Arany myweth ezewst myweth es egyeb marhayath elwetzeth wala (RMNy. II.166). Hazat megj lopak, ladayat penzewelj, ezesth mywewely elj wywek, jollehet myndgyarast vthannok volthanak emberynek (184). Valami ezüst mire adtunk irást (LevT. II.36). Adée kezekbe száz talentum érő ezüst műet (Kár: Bibl. I.425). Ezewst miet atta zalogba (TörtT. VIII. 99).

fa-mű: [opus ligneum: holzarbeit]. Kezdee az zent egyez-hazat neezőgethny, kynek rakasaban semy fia nyw nem vala (ÉrdyC. 310).

fazékas-mű: figlinum C. [töpferarbeit].

[kézi-mű]

kéziműves: mechanicus MA. opifex, artifex SI (Laskai: Lips. 357). Kézi mives mester emberee: opifices (Com: Jan. 132). Kézi műves mesterségek: artes mechanicae (70).

ón-mű. Az mi ón mive az én atyámfának itt volt, azt adják meg Balay Dorának (Gér: KárCs. III.439).

réz-mű: aeramenta PPl.

szabó-mű: [schneiderhandwerk, schneiderarbeit] (LevT. I.24. 26).

szőlő-mű: cultura vinearum Kr. [weinbau]. Egg oraiglaun voltanak az szőlőműben: unam horam opus fecerunt (Sylv: UT. I.31). Szőlő műve, bor szűrésre megtanította (MA: SB. 199). Mihelyt az szőlőt nem művelik, és az szőlő művet el hadgyak: ubi vinearum labores praetermiserint (Ver: Verb. 216).

vár-mű: [festungsbau]. Az várműre Nógrádban Konya István által fizettünk 25 portátul 61 ft. 25 d. (MonTME. I. 57).

varga-mű: [schusterhandwerk]. Caluinus hasonlettia, az varga műhez az hazassagban valo egyezshlet (Mon: Apol. 169).

Az varga műet, ha valamelly tudós ember meg akarná írni, soh meg nem írhatná olly értelmessen az papyroson (Helt: Arithm. O3).

vas-mű: [eisenarbeit]. Az ezüst pohárt vassal kolompoz-zák, az arany edényt vas-mível cizfrázzák, kiből az io bort nella göghgel iszzák de annak tövét csak vassal kapállyák (Szentm: TFü. 22).

Műbéli: [werk-]. Mibeli fat mastan vagia kelleő leszen (KBécs. 1572. A4).

Művecske: opusculum C.

Művel, mivel, miel (bűnt *mível* Born: Préd. 252. *myh/te* LevT. I.63. *mívalte* földjét Gvad: Hist. 10): **1)** operor C. laboro MA. [arbeiten]. Megielente neki kinel művelt volna: apud quem fuisset operata (BécsiC. 5). Egy ember maragation ot asoual, kpmual, ky mngiarast myhessen (RMNy. III.54). Radha Bánya, holot elein negyven ezer bányász műuelt nagy haszszonnal (Helt: Krón. 6). Eliőueene mind á bölchee, kie á szent helnece műuén műuenece vala (Helt: Bibl. I. Tt4). Mennyei, műuely az szőlőmbe: vade operare in vinea mea (Helt: UT. F.4). Nem mentenece az istennee szőlőiebe műuelni (Tel: Fel. 77). Kúldgy énnékem tudós mester embert, ki tudgyon műuelni nagy aranyból, ezüstből: qui noverit operari in auro, et argento (Kár: Bibl. I.377). Bölcz mester vala az faragásban, szövésben és műuelni kéc, veres vagy fejer selyemből (MA: Bibl. I.85). Az ő mesterségén való vólt, tudni-illik sátor csináló, nála lakék és művel vala (Mad: Evang. 560). **2)** facio C. efficio, elaboro MA. [machen, tun]. Continuo: állhatatosan művelek C. Immel-ámmal műuelni: agere ostanter PPl. Yme az te tanyothwanyd myt myuvelnek, kyt nem ellyk tennyők: faciunt, quod non licet facere (JordC. 388). Atyam bochas meg ezőlnek, mert nem tuggyak, myt myuvelnek (KrizaC. 21). Akar myt myuvellyen ember, yo nem lehet (ÉrdyC. 393). Rablasth mível (LevT. I.226). Mwkat myuelve (LevT. II. 1). Most is mit mielt rajtam (22). De mind az által akarattokat műuelyűce (Helt: Bibl. I. Q4). Ez a philisteosokon minden ves-zelt műjele (Szék: Krón. 25). Ő beuűce nag' soc epületőköt miele (219). Isten mit miel velem (Born: Préd. 252). Senki tanaczozt nem adot neki mit kollien műuelni (Mel: SzJán. 3). Nem műuelhez te bínt (145). Izen oekal mely akar mitis (Kal. 1582. Bv). Az fegyhetetlen élet műuelni azt, hogy az isten-höz közel légyűne (Kár: Bibl. I.639). Miért nem műuvelé a mit tanitasz? (Pázm: Préd. b4). Edgy argumentomot bompolyitec elődben, lassad mit műuvelsz neki (Ker: FelsK. 94). Iszonyyn vér-ontást kit kettén műuvelnek (Zrinyi 154). Lengyellel azért nűnts mit műuelnűnk (Zrinyi II.167). Néha a prédikátorok vétkeznec és a szo hivatallyát nem műuvelik (Ily: Préd I.31). **3)** excolo C. [bearbeiten, bebauen]. Ember sem vala, ki a földet műuvel-neye: qui operaretur terram (Helt: Bibl. I. A3). Mivellyed te a földet neki (Káldi: Bibl. 273). Az vadon erdőkét, cserékét nem műuvelik az emberek (Szathm: Dom. 188). Boldog csendes-ségben te műuvelsz földekét, és danolva kapálsz sok fűrtűs töve-ket (Orezy: KöltH. 49).

ki-mível: elaboro, efficio Kr. [ausarbeiten]. Vadaknak niers beorej, mellieket meg ki nem műueltének (KolTört. 327).

kimiveletlen: [nicht ausgearbeitet, unverarbeitet]. Kimivoletlen beoreoket vennenek (KolTört. 327).

még-mível: **1)** exsequor C. elaboro, efficio MA. [tun, machen]. Meg-mívelé-é azt, vagy nem? hocine agis, an non? PPl. Aszt akaruk, hogy a mit kéréndűne, meg műuelyed: volumus ut quodcumque petierimus facias nobis (Helt: UT. M.1). Megladiä, hogy meg áldoznák az áldozatokat és megműuelné az ő isteni szolgálatyokat (Helt: Krón. 17). A Christus sok czudakat tót, bat ezis meg műuvelheti, hoğ test szerint az vaczo-raban mindenűt ielen legien (Fél: Tan. 413). Valamit mondasz

énnékem, meg minelem: quidquid volueris, dabo tibi (Kár: Bibl. I.141). Az czudákat megmívellyed: facias haec miracula (MA: Bibl. I.52). Annnyi számu sing vásznat megmielek, de nagy kevés lenne (Évk. XII.64). Az magyaroknak nagy okok volt ezt meg művelni az földmárást (TörtT. 1878. I.11). **2)** excolo MA. [beurbeiten, bebauen].

mégmívelés: **1)** executio C. [vollzug]. **2)** cultura MA. [kultur].

mégmívelő: **1)** exequens, executor C. **2)** excultor MA. [beurbeiter, bauer].

Mívelés: **1)** operatio, subactio, opera C. [arbeit]. **2)** cultio, cultus, cultura C. [bearbeitung, bau, kultur]. Georgiens: mező művelésre való C. Kort művelés: horti cultura Com: Orb. 90. A kerteknek műveléséről: de horticorum cultura Com: Jan. 70. Mívelés nélkül való mező (VSzentely: Pat. Előb. 7).

Művelésécske: opella C.

Míveletlen: **1)** incultus C. [unbebaut]. **2)** Míveletlen kő: impoliti lapides (JordC. 394).

Mívelked-ik, művelked-ik: operor EhrC. 44. laboro 54. ago 67. [arbeiten, tun, handeln]. Ew kezeyuel mynelkedny: operari manibus suis (117). Még monga, mit művelkedérről kelleséc: dicet tibi, quid agere debeas (BécsiC. 6). Penitentiát művelkedgetec: poenitentiam agite (MünchC. 19). Művelketter hamisságot: operamini iniquitatem (26). En istenem, menez meg engemet bónesők kezéből es törten ellen művelkedőnek kezéből (AporC. 22). Myden ember mielkegiok vmagaert (VirgC. 120) Ha vg mielkedendel, mynt ilyk (133). Az ygyeenek myvelkődý: effectores sermonis (JordC. 833). Mykoron myndezek es ezekhez hasonlok mylkettenek ez zent zvyben (MargL. 27). Istennek ereje mielkevli a chodakat (DomC. 76). Latuan lyv keresztények, mylkevtvetyu anagy lenny jozagokat anagy chodakat (151). Hayaban mylkevtvetyk az jo, ha az . . . (CornC. 56). Az atyafywy zeretel gonozt nem myvelkődýk: malum non operatur (ÉrdyC. 79). Ahaksagnak mylkewdewy (Pesti: NTest. 152). Ninczen, ki iot mylkegyik (Sylv: UT. II.7).

Mívelkedés: factum EhrC. 69 actus 100. gestus 140. opus Sylv: UT. I.7. [tat, handlung, werk]. Zent Ferencnek mynelkedesi: facta S. Fr. (EhrC. 69). Tű io művelkedesteket: opera vestra bona (MünchC. 21). Vr minden mielkedesiben zent: dominus smetus in omnibus operibus suis (DöbrC. 211).

Mívelkedet, művelkedet: **1)** cselekedet Kr. actus EhrC. 1. operatio 110. [tat, handlung]. Bűnös művelkedetelioc: publicani (MünchC. 23). Ki megen ember ő művelkedetere (AporC. 67). Jomivelkődet: benefactum (DebiC. 67). Choda myvelkődet (ÉrdyC. 506b). Lelkem en meg nem ruhaztam iozagos mielkedetekel (VirgC. 11). Teneked io mielkwdeteknek gymelczet teremty (66). Lasad istennek nagi chodalatos mielkedet (85). Anya zent egyházunk kezey io myvelkedetlnek myrayathk zycenek (Érsc. 219). Mívelkedet: opus (Sylv: UT. I.17). Meg ferizetene az fi ezekökdötöktől: opus paranzalkodanne az fi mielkötöktökbö (Szék: Zsolt. 111). **2)** [opus; work]. En kezemnee művelkedetire: ad opera manuum mearum (BécsiC. 37). Meñnek te kezeldnek művelkedeti (AporC. 61). Aldyathok vnyak mynden myvelkedetly wrath: benedice omnia opera domini domini (FestC. 32). To mielkedetid vagwnk (Tólc. 257). To vnyidnak mielkedeti: opera digitorum tuorum (DöbrC. 9).

[Mívelkédttet]

viSSza-mívelkedtet: [das entgegenesetzte tun lassen]. Ygáz ezhesszequelkel myvelkedel azokat, en [sátán] ez jozagokat weled yzza myvelkettettem (Érsc. 530b).

Mívelő: **1)** efficiens C. operator, laborator MA. [arbeiter, macher]. **2)** cultor C. [bebauer].

kő-mívelő: [juwelier]. Kalmárok, gazdag kő-mívelők (Nót-PM. 8). Ötvösök és drága kő művelők (31).

mező-művelő: ruricola C. [landbauer].

Műveltet: [facere jubeo; tun lassen, vollziehen lassen]. Azert műveltette az nagy soe gyermetsokának gyolkossagit (Born: Préd. 52).

Míves, műves: **1)** operarius C. [arbeiter]. A művesec keusesec: operarii pauci (MünchC. 30). Merto az mywes hw ceteleere: dignus est operarius cibo suo (JordC. 382). Mywesket wynny ew zelőyecebon: operarios conducere in vineam suam (ÉrdyC. 130). Egy nemynye ember zewlewit palantala, oes azt helyhezete nyések kezébe: eleocavit eam agricola (Pesti: NTest. 167). Sok az aratni való ilet, de keues az műves níp: messis multa, operarii autem pauci (Sylv: UT. I.15). Kimégyen műveseket fogadni az ő szőlőjébe: exiit conducere operarios in vineam suam (MA: Bibl. IV.21). Amaz owangéliom szerént három, hat, kilentz és tizenegy órán szőlítot az szőlő gazda műveseket az ő szőlőjébe (Aly: Post I.583). Igy küldtetetünk, mint művesek az ő szőlőjébe (ily: Préd. I.272). **2)** artifex [handworker]. Műveseknek műwy: factura artificum (BécsiC. 198). Hő ez azon mywes vala: ejusdem erat artificii (JordC. 769). [A házon] ket ablakot lattak a műnesők (DebrC. 11). Tőseres vagy műnes polgárok (Bal: CsIsk. 32). Műnes vagy, vagy szanto ember (Agend. 104). **3)** operosus C. [arbeits-, werk-]. De ezeket az istenket esac munkás és műves napokon tiszteltetö (Prág: Serk. 492). **4)** cultor, elaborator MA. [bearbeiter, hobauer]. **5)** [efficiens; wirkend, tätig]. Minden műves, avagy művelő ok, dolog, bizonyosvéget teszentől művelésében (Komár: Imáds. 85).

ács-műves: [faber; zimmermann]. Ácsműves ember (Vajda: Kriszt. I.363. MF).

apró-műves. Apróműves ezigányaimmal megrakaték egy bivalyaltaligát [építésnél] (Dehl: Élet. II.237).

arany-műves: aurarius, bractearius, bracteator C. auri-faber Com: Vest. 56. [goldschmied] (Kal 1582. Fv3).

áros-műves. Egy szegény árasműves ember, a ki kedvében az istennek elhalál-zott, menny felé mégyen (Fal: NE. 33). Izazságtalanság az áros-műves-kereskedő-embereket nem egyébbel jutalmazni, hanem motkos szálkókkal (Fal: NU. 289).

érc-műves: faber aerarius MA. [kupferschmied]. Vas és ertz műneseketis fogadlanc: conducebant fabros ferri et aeris (Kár: Bibl. I.394). Értzműves*master: artifex aerarius (MA: Bibl. I.311).

ezüst-műves: faber argentarius MA. [silberarbeiter].

fa-műves: [zimmermann]. Fa műves ács, bodnár: faber lignarius Com: Jan. 103. Májor: Szót. (Kálbi: Bibl. 270. TörtT. XVIII.264).

gyapjú-műves: lanifex Com: Jan. 187

gyűrű-műves: annularius MA

kő-műves (lyv mywes RMNy II.174. kőműves RákF: Lév. IV.577. kőműves DeesiG: Préd. 9): lapidarius, caementarius C. murarius; marmor Com: Vest. 137. Kőműves, kőfal rako ács avagy kő farago: faber murarius sive caementarius Com: Jan. 102. Az kowmyesnek atham egy hordo borth (RMNy. II.14). Az kew myweseknek es kewfaragonak megh fizzesetewk walamenyre (III.75). Ha magva nem szakadt az kőműveseknek, ugyan hozzá kezdetek (LévT. II.205). Mind téglavetőt s mind

penig kőműveseket taníttasson: kegylmetek (BlonIrók. XXIV. 53. GKat: Váls. I. Előb. 21).

szabad-kőműves. Azt mondgyák: Hogy ők frey-maurerek, magyarul szabad kőművesek, mert az ő mesterségek igen szabados, és szabadnak-is nevezetik (Bíró: Préd. 4).

mező-műves: szanto vető; agricultor Major: Szót. [landmann]. Mező mies felteti hasza nepet (KBécs. 1572. B7. Beythe: Epist. 201). Mező műves ember: agricola (Kulcs: Evang. 488).

őn-műves: plumbarius, stannarius MA. PPBl. blei- oder zinnarbeiter PPB. Az őn művesekről végeztük ezt, hogy fontyát a kész őn művek adgyák harmintz két péuzen (TörtT. XVIII. 232).

óra-műves: [uhrmacher]. Felséges tudomány, nincs ám nagyobb ennél, nagyobb ez az óra-műves mesterségnél (Gvad: RP. 22).

réz-míves: aerarius MA. faber aerarius Land: UjSegits. II. 244. Kolompáros, réz mives: kupferschmied KirBesz. 150. (Káldi: Bibl. 300. Hall: HHist. II. 76).

sár-műves: plastes PPBl.

szántó-műves: agricola JordC. 811. [landmann]. En vagyok byzon zelew thw es en atyam zanto mywes (JordC. 680). Az uemes zantho mywes varya hw feldeenek haznath (841).

szőlő-míves: vinicola, vinitor, cultor vineae C. Kr. [weingärtner] (RMNy. II. 51). Mouda a zewlew mywesnek: dixit vinitori (Pesti: NTest. 151. Sylv: UT. I. 115. Helt: Krón. 83. Mel: SzJán. 95).

szőr-míves. Szőr mivesekről: ezek az gyapjának mázsáját vegyék tl. 2. (ErdOrszgy. II. 382).

üveg-míves: fenestrarius, vitrarius Kr. [glasarbeiter, glaser]. Az üveget fúvással tsinálja az üveg-műves (Pázm: Préd. 621).

vas-míves: faber ferramentarius MA. [eisenarbeiter]. Kőuacz, es vas mives nem talaltatic vala (Mel: Sám. 26). Vas és ertz műveseketis fogadánac: conducebant fabros ferri et aeris (Kár: Bild. I. 394). Az vass műves az kementzénec leuségénél viaskodic (1677).

zsindőly-míves: [schindelmacher] (RMNy. II. 143).

[Míveskéd-ik?]

Míveskédés? Kedves üdők, az mellyeket nagyságod akkori gyenge ifűságában bajnok-társai között dicséretes miveskedése [olv. mivelkedése?] által maga dűcsőségére virágoztatott (GyöngyD: RK. 148).

N.

NABÁT: [attende; gib acht]. Buda most végháza az Terek-országnak, herdo helyött ott nabatot kiáltnak (RMK. III.297. Balassa: Ének. 240).

NABLOM, NÁBLUM: [nablium; harfo, laute]. Nablonba es tiz huru kintornaba inekelétéc neki (Szék: Zsolt. 29). Énekelnek vala cymbalmokkal, náblumokkal, hegedűkkel (Nógr: IdvK. 22).

NABRÓ: [2] Könyörtűgünk, hogy nabróra ne jussunk (RMK. III.307).

NÁD: arundo, cuma, calamus, donax C. MA. rohr PPB. Nádból való: cameus; nádtermő: arundifer; sok nádú: arundinosus; nád szabású: arundinaceus C. Egyiptomi nád, melyből papírosat hántottak: biblos; égyptomi nád-termő, hozó, melyből a papírosat hántották: papyrifera PPB. Vetenec nadat ő iogiaba (MünchC. 68. 35). Megporehad a nadnak vadalt: increpa foras arundinis (AporC. 17). Fel ada nadon ő neki es zaidhoz illeti (WeszprC. 109). Nad adatic kezbe ő galazattara es nevetsegere (VtkC. 81). Az ev zent feyot veryk vala az naddal (CornC. 216). Az réten és nádon Miklós budozik vala (Hosv: Toldi 3). A nadnak az testbe es körnök ala valo giagdosasa keserit (Mel: SzJán. 396). Amely ember az nádhoz támadkodik, be megien a nád az ő markába (Mel: Sám. 441). De lassuk Carolinae főb nád kopialt (Vallást. SüllyV). Mi látni mentetik ki a pusztába, szétfűl hajtogatott nád látni-e (Pázm: Préd. 21). Az nádhol szájakat csinálván, az folyo vizen által hajókázának (Förro: Curt. 745). Siriai nádat rá hajtá keményven, de eludál kútá el törve az földön (Zrínyi: ASyr. 122). Mint az lángos harap, ha nádban útközött, oly kegyetlenségben Zrínyi most őltözt (278).

[Közmondások]. Az ki az nád között ül, olyan sipot csinál, a mineműt akar (Deesi: Adag. 99).

tengéri-nád: [arundo Indica; meerrohr]. Vtk vala feiet tengeri naddal, hogi a tünissék helieb menenek az ő feieben (WeszprC. 89).

tői-nád: calami, junci *palustres PPB. [binso].

Nádas: 1) arundinosus MA. rohrig PPB. Nádas hely: cameum, arundinetum MA. Keet zeztrak zoktak vala evluy nemely hitum nádas hazachikaban es sevtnek vala tykot (CornC. 238). Sok moesiros helyek, nádas rekettyeség, esítés és zombékos, elterjedő rétség (Gvad: Orsz. 102). 2) arundinetum C. MA. rohrbusch PPB. Gallyac, nádaszac égnee (Göres: Máty. 16). Fitosnak idestova az igazak mint szikrak a nádasban (Mad: Evang. 264). Ha valami félelem volna, bevilatunk az nádas közzé, ott napolhatnunk velle (Moulrók. XXVII.238).

Nádasos: arundinosus C. [rohrig].

Nádasság: [arundinetum; rohrbusch]. Noha sötét volt, viznek janchárság gázolua indult mint sok sűrű nádasság (Zrínyi: ASyr. 117).

Nádi: arundineus, caueus MA. röhrisch PPB. *Nádi bika: bulteo PPB. A sírganádi kozákok behódoltak (Moulrók. VIII. 170).

NADÁLY: hirudo C. sangvisuga MA. egel, blutsanger, blutigel PPB. Nadály, vér-szopó: hirudo PPB. Ez vérszopó uadályok az ő alattok valókat mind az tetemekig megnyuzzák és veléiket csontyokból is ki szívják (MA: SB. 118). Felettébb ártalmas állatotokáé: balhac, szunyogoc, nadályoc avagy vér szopókáé (Com: Jan. 42). A nadály, piókna, szopóka szopja a vért (Com: Orb. 69). A nadály vér szipo (ACsere: Enc. 221). Kevés értéket ki-szítja a török, mint a vér szopo uadály (Puskó: ESir. G).

fekete-nadály: *solidagium, solidago, consolida PPB. [schwarzwurf]. Fekete nadály gyökér: consolida PPB. Fekete nadály fű, a lenele, viraga mint az ökönyelwnee, atratzélnac (Mel: Herb. 153). A földi bottzinak gyökerit, fekete nadálnak gyökerit, roz lisztet meg kell melegíteni (OrvK. 2).

kissebbik-nadály: bellis minor; massliebeu Mel: Herb. 136.

köves-nadály: [consolida; schwarzwurf]. A pásintos fűhöz számláltatnac: tik hur, vad varáds, fekete nadály fű avagy köves nadály (Com: Jan. 24).

nagy-nadály: consolida major; wallwurz Mel: Herb. 153.

Nadályos: [hirudinis; blutigel]. Pervenit (meta) ad pratum ad unum stagnum nadalinto dictum 1317 (Abaúj vm).

NADÉR. *Fris nadér: sector escarius, mensarius, escarius carpus: vorschneider PPB.

NÁDOL: ferrum induro SI. [stähleu]. Vöttünk egy sing vasat az salétronosok vas lapátja nádluui (MonTME. 183). Aláj béknek kardja vérel nádoltatott (Könyi: HRom. 40).

Nádolás: ferri induratio, firmatio Kr. [das stählen]. Egy csoroszla nádolástól 21 d. Egy főjze nádolásaért, ha a kovács ad azélt 21 d. (Tört. XVIII.263).

NÁDOR(ISPÁN): comes palatinus MA. Erdélybe becsátá hamar két szolgáját, Pozneszi pispóket és egy náderspányát (RMK. III.12). Az te vén Nádasdy Thomas házas társod nádor-ispán (Nád: Lev. 9. 11). Eféle fogyatkozások vétké mind az náderspán hozzálátatlansága mta eshetnék (Moulrók. III.133). Ngs gróf Thurzó György Magyarország nádorispánja (LevT. II. 190). Vesselenyi Magyarországnaknak lesz nádorispánnya, hűségét a spanyol király is kívánnya (GyöngyD: MV. 128).

NÁDRA (*madra*) Com: Jan. 118. PPB. *mātra* Misk: VKert. 504: **1**) matrix, uterus; Gebärmutter PPB. Madra fű: matri-caria MA. Has, méh, nádra: uterus PPB. Az aszonyallatoknak nadra betegségeknél kenyesere hasznos (Frank: HasznK. 15). Az basilicom az aszonyembernek matriában való nyálasa torhat és enyves nyalat tisztít (BoythA: FivK. 44). A magzatot méhében, nádrájában viselő aszszony sorkel fölbbet cselekednie mint a férfiú (Com: Jan. 118). Szegény feleségemnek súlyos betegségének nevei, elsőben hagymáz, azután nádrájával való sok kínjai (TörtF. III. 410). A halaknak is vannak nemzésre való taziák, úgy mint: tődejek, golyók, méhek avagy mátrák (Misk: VKert. 504). A nádrának bontakozása az aszszonyok-ban (PP: PaxC. 84. **2**) [menstruum; das monatliche]. Nadra avagy a hó szam, a mely aszonyalaton meg al (Frank: HasznK. 35).

NADRÁG (*nadrág* Nom. 20. *nagydrág* Helt: Háló 145. Com: Jan. 99. *nadrág* Szék: Krón. 9: braccæ, caliga, femoralia, subligaculum C. hose, kniehose PPB. Nadrág, harisnya: bracca PPB. Nadrág hasítékja: fissura, rima caligarum; nadrágkötő: adstrictorium lorum caligarum PPB. Monda az angyal: Ewedezzel be és vond föl te nadragodat (JordC. 749). Kel föl hamar, vond föl te nadragodat (ÉrdyC. 444). Egy napon az ewrdég neke yellenek egy ewtözöt kyrál keppen. kynek feye-ben wala korona es labayban aranyas nadrag (ÉrsC. 350). Ez talala leg először a férfiaknak az nadragot (Szék: Krón. 9). Aekoron elő jó a henger fekete vászomból csinált szoros nagydrá-gba es kortonyágyba (Helt: Háló 145). Szódries materia es nadragnak (RMNy. III. 6). Lörincznek az maradékok nadragnak tartom (LevT. II. 82). Menyi sing posztó szűgese az istennek nadragnak (MesésK. 3). Peternek nadraga volt (Gyarm: Fel. 271). Nadrágba es harisnyába, salaváriba öltöznék (Com: Vest. 83). Bugyogó, lomp avagy nagydrág: braccæ seu caligæ (Com: Jan. 99). Az nadraghasítékjait ért a salavári (MonIrók. XI. 353). Zolgamunk Estvannak tartozom egy nadraggal karaszavál (Radv: Osal. III. 107). Kezdek kemenczét flittetni, rongyolott nadrághoz zifit mendikálni (Thaly: VÉ. II. 82). Az sok föl-től néléz az nadrágom (Thaly: Adal. 1227). A ballia az ó ravasz-sága szerint nem marad meg az ingben, hanem a dolmányának vagy nadrágnak rántzai közé siet (Misk: VKert. 695). Amyi a sok szűkölködő minister es háza népe, hogy tsak isten tudja, kinek saruja nints, kinek nadrága (Bod: Pol. 121).

[Szólások]. A nadrág ba kellettett bortsátanom fél-temben (Mik: TörL. 244).

alsó-nadrág: [femorale; unterhose]. Gatyá, berhe, also nadrag: femorale Major: Szót. 225.

bükkfa-nadrág. Sárga rigó, tarka turó, rezes kalapácsot, bükkfa-nadrág tüdőb hurka, mámoros kovácsot (Thaly: VÉ. II. 126).

kapcsás-nadrág: [strumpflose]. Édes magyar nemzetem, minden köntösöd idegen nemzetektől vütt: kalpagod, kaptzás nadragod, paputsod töröktől (Misk: VKert. 229).

Nadrágos: braccatus, caligatus C. hose habendj.

NADRAGULYA, NATRAGULYA (*nagydrágula* Mel: Herb. 51. Com: Jan. 26): mandragora, aloite MA. alraun PPB. Nadrágulya fűve: mandragora C. Mandragóra, natragulya: aloite PPB. Nagydrágula, mandragora neve görögül, azaz elalutott (Mel: Herb. 51). Natragulya gyökere, mandragora, ha mind az ket fel natragulia benne lezen is, amal iob (Frank: HasznK. 17). A mezei füvec hídeg természetűec, mint a laboda, belénd fű, matragulya, nagydrágula, kövér portsin (Com: Jan. 26). Mandragora, mellyet magyarabbúl nadragulyának, vagy nagy-fünek neveznek (Bod: Lex. 32).

NAGY (*nogsum* CodPatr. VI. 111. *nogherk* Czinár. *nogewsem* Wenzel I. 26. *nogh* TelC. 235. *nogkert* CodPatr. VI. 423): **1**) mag-

aus, ingens C. grandis, vastus MA. gross PPB. Poss. Nogfalu (ZichyC. I. 145). Prope villam Nagfalw (IV. 149). Anthonius de Nogfalu (182). Nem vala apro barmoknac es nag barmoknac zuma a küsdötől fogwan a nagfalu (BécsiC. 13). Latuan a állagot, öröltenece vala igeu nag örömmel (MünchC. 16). Lelek egy arany penzt, oly nagyot es oly fenest es oly zepet, kit sola es világban nem latam (VirgC. 44). Az nag zamaul ualo zerzetősöknek zunk (SándC. 1). Oh mel' nag keserőség vala ez (VitK. 76). Az neep, kyt lattwnk, mynd nag, zalass (JordC. 147). Nagy tyztesseggel el tometee (ÉrdyC. 338). Nagy vagy te isten (551b). Luthyk embernek fyt oly löwen nagy felségel (TelC. 238). Meg csudalkozam es nagy csudam lón raita (Mel: SzJán. 463). Rendele az Sandor, hogy nagy mezőre nepenele ne menne (Dlov: NS. 7). Az nag es az kiezin hitnek eg ezellia vagion (Fél: Tan. 290). Ezelen egy nagy ropant szentegylázat eppite (Pázm: Kal. 790). A nagy fák sokáig nevedeknek, de egy óra alatt ki-vágnak (Pataki: Reg. 179). **2**) [grandis, adul-tæ ætatis; alt, erwachsenen]. Nagy-anya, ós: pappus PPB. Nagytól fogva mind kysdedik az városnak pyaczara győlenek (VirgC. 56). Mindön embőrdőkc, firfiaknak s aszoni állatoknak, kisdődknek s nazioknak aianlia vrnak ó igeait (DebrC. 13). Az te nagyatrád az én éves atyám (LevT. II. 75). Kicsintül-fogva nagyiz a fősvénységet es pénz-győjtést űzik (Pázm: Préd. 357). **3**) [primus, summus, archi; der erste, ober-, haupt-]. Joachim a nag páspőc jóuó Irmből Betuliába (BécsiC. 44). Esmege az kyrál nagyob urakat kyldé, mynd annak elette (JordC. 165). Egy nagy nembeli ember (Helt: UT. V6). Nagy aszonyoc (Hoffg. 274). Nagy napnac oratóri új tudományt hirdetnek (Czegl: MM. 30). A közönséges gyülekezet fellyeb való a nagy papnál (uo). Ország gyűlési hivattatuae egyben a fő fő rendekből, népnce eleiből avagy nagy irakból (Com: Jan. 142). **4**) [celebris, clarus, illustris; berühmt, angesehen]. Megrakta Isrlnee hazat, hog vallon nag neuet Bétlehemben (BécsiC. 9). Zeretým naziok mynd az zentek (VirgC. 42). Az nag kyrál-nak város (JordC. 368). Nagnak hywattatyk menyeknek or-zagaban (366). Az ó felsége nagy nevének adjuk az dicsőséget (RákGy: Lev. 200). **5**) [validus, firmus, clarus; stark, hell, laut]. Israel fty nag fűlőttessel fűlőttene ó utannoc (BécsiC. 43). Vr minden család aikat el vezessen es nag zolo néteket (DibrC. 28). Lata nag vylagossagot (JordC. 363). Nag az te dyhd (402). Ky aya nagy zowal (ÉrdyC. 599b). Az mennyey dyhőseegnek nagy eerdemeere senky nem meliet, hanem es-megh nagy mwkawl (602b). Az bodog zent Elek kezde utanna nag zonal imigen kalatania (TibC. 23). Hozata yeles organasso-kat es igeu nagy szano papokat (Helt: Krón. 167b). Kiálté nagy szóval (succlamavi) (MA: Bibl. I. 37). Az elmult éjjel nagy eső lón (Monfrók. XVIII. 93). **6**) [multus, numerosus; viel, zahl-reich]. El mentenek nagy ayandeekkal Balaam profétához (JordC. 162). Nagy penzt küldé Sandor Hellespontusban (Dlov: NS. 3). A Theodoric király minden fölöl nagy népet gyíte (Helt: Krón. 15). Minden püspök nagy pénzen vési a papátul a palliumot (Pázm: LuthV. 30). **7**) [gravis, magni momenti; wichtig]. Tarsy felnek uala, hogy ew vymadsagat meg ne ban-tanak valamikeppen nagy dolgokert (EhrC. 14). Mierth ezek naziok idhessege, az bolondok ehez nem fernek (VirgC. 97). **8**) [adjectivis præmissum; valde, multum MA. sehr, viel PPB. Nagy a itatossan tanyttaa (Mon: Apol. 1). Nagy a la-tomban (Lisnyi: Krón. 126). *Nagy alható: somnolentus MA. Mi dolog te nagy alható? (MA: Bibl. II. 193). Meg ál-da fiait nagy beteg ágyában (Vajda: Jas. 8). Nagy bőchűs nalatoc az telhetetlenség (Hoffg. 261). Nag ludoso elmenel mondotam meg imačagimat (VitK. 29). Mikor a nap igen meleg es nagy cselekedhet ő (ily: Préd. II. 27). Az város-nak nepet meg vygaztaltak volna nagy dicheletes zonal (VirgC. 71). Az ernek neme régi időben nag drága vala (RMNy. 46). Az oskolaba akarnek tanulom, hogi wtet nagi edes zeitetel zolgalbatnam es diczerhetnem (VirgC. 95). *Nagy e he-

tő: vorax, edax (MA). Nagj chető vendég: Herodes hospitator (Deesi: Adag. 264). Valaky nagy e lyg mer vala ky menny az varasnak kapuya kewl (EhrC 116). Nagy erőss legyek: musca gravissima (JordC. 22). Nagy erőss eskővéssal megmondá (MA: Bibl. I 10b). Nagy erőss példák (Illy: Préd. II. Előb. 2). Megjővő nagy fáradva (MA: Bibl. I 22b). János az Christust is ezuda nagy felmagasztallya (Börn: Préd. 26). Őtet nagy felmagasztaltat (34). Dyezzer nagy felkeges dyezzerdel (VirgC. 14). Nagy felwe, rettegwé monda (ÉrsC. 516). Az ő értelmeiket világosan nagy fen meg győzik (Pázm: Kal. 2). A leuet nagj fen adom az husa nélkül (Tel: Fel. 4). Az seket tenlecz nagy feenes vylagos-saggal beltelek (ÉrdyC. 337). Az ilyen állapotbanatamó nagy gyakorta megváltatja (Zvon: Post I. Előb. 11). Ami lelkihiányt regiellensége az urna tisztatuzájához közkölythünteget és nagy gyakran tévőléseket is (Zvon: Post I. Előb. 8). Nagj gyalázatos boszuság (MA: Bibl. Előb. 3). Az báncsa ha igen őszne nagy gyorsan, ésőt érezne (Cs. 64). Nagy hátkal és majd sugva beléltet (MA: Scult. 854). Katherinea nagy hamar haza siethe (ÉrsC. 467b). Nagy hortelen kiáltatta vala királynac (MA: Bibl. 138b). Bolondul és nagy hiába metelkeszbe azoe környil (Börn: Evang. I 313). Nagj hűnőn zoloduan istennek (DebrC. 190). Nagj hízőlködő gondolatok (SindC. 31). Nagy igaz tehát az böles mondása (Léj: PTük. 1318). Soba nyolues és nagyob iható aszszont nem láttam emöl (Deesi: Adag. 248). Nagy ilato torkol az szomjuság mintég (Mogy: Bayle. 119). Nagj io etkek es borok (DebrC. 197). Nagj io illatu olay (55). Nagj jó kegyelmesség (EhrC. 46). Nagj io nenen voszem (dstv: Volt. 4). András Pétor urunk, nagy jó uramnak (GyöngyD: Char. Előb. 1). Kedve szerint frissen vendégeskedik és nagy íő lakik vala (Léj: PTük. 11). Nagy józagos mielőkeletek (DomC. 2). Vala Moyses nagy kegyelmes ember (JordC. 113). Nagy kagyettlen sarkant bochtattata ow rova (ÉrdyC. 337b). Nagy komény büntetése (MA: Bibl. I 10b). Nagy későre megmondá (Tyuk: Józ. Előb. 17). Nagj keoz vala a halakra (DebrC. 62). Nagy kévelyen tetteik, hogy az ádvősséges tudományak harmattáival öntőzik az isten népét (Pázm: Kal. 394). Nagy kiáltható: Stentore clamor (Deesi: Adag. 102). Az föld alatt való erekből az víz nagy könnyen fölförrat (MA: Bibl. I 10b). Nagy kőzel vagy hozzam istenem mint atya fiához (Börn: Ének. 264). Futott nagy lélek szakadva (Könyi: HRom. 116). Az ezokról való reez megyen el mynd az nagy magass hegylig (JordC. 191). Megőlni igyekezne nagy méltatlan (MA: Bibl. V. 11b). W benne vala nagy melséges alázatosság (VirgC. 76). Keserűségben nagy merész dolgokat vizen vala végbe (Mik: MulN. 36). Sok ordoytasnak zozattya nagj mezzé hallattatek (JordC. 360). Nagy mesze teriedet Christus híre (Börn: Préd. 52). Nagymesze elment (Thaly: VÉ. II. 77). Az haznak ablakyn megmondhatatlan chodalatos zozylat zarmazyk ky (ÉrdyC. 337). Mely zamat embernek zoz elnye csak nagy nehezen foghattya bech (ÉrsC. 135). Nagy nehezen weelköztem (172). Nagy nehezen ra enchede (ÉrdyC. 340). A sídók nagj chaitua vartae az hetenede esztendit (Tel: Fel. 21). A szent őtetnek módját nagy őhgyva kívánják (Ehr: SzÉ. 565). Szabldának bő soldya nagy oltsóságossá változott (Balassa: Ének. 3). Nagy őrfőmőst meg chielekőzom az közönseges amiazenteg haznac keduoert (Zvon: O-sind. 14). Nagy őrfőmest tudná, azt ki esekedőke (GyöngyD: Char. 77). Nagy őrfőmest vőtem (Szontiv: Verseng. 171). Nagy régi jóvondó időben (ÉrsC. 112b). Vorag vasarnapon vronk mone nagj reguel Botaniából Ierusalembe (WesprC. 14). Nagy reguel fel kel vala (Kár: Bibl. I 512). El pirulyn, mint egy holt cleven, nagy reszketve nem tudot semmit szőlni (Alv: tón. 12). Mit haszard egy gyermek jelenléte a nagy roppant seregek győzedelmére (Pázm: Préd. 190). Wt ysten nagy sehoess zolat erezte nap nyegentol (JordC. 28). Nagy sebes s igyemes lövéssel roham a vizgazyatunna (László: Petr. 155). Nagy sírván mondnak

(JordC. 139b). El vala nagj sírna (DebrC. 74). Nagj sírván azth mongya (RMNy. II. 26). Mennee vala nagy sírva (MA: Scult. 365b). Egj falyaba nélk nagj soe zandusa vala (NádC. 531). Emberek tenereben nagy sok erek jevnek eyzue (BörnC. 215). Nagj soe sereghez követeket hűtet (JordC. 364). Deakoknak nagy sok zama (DomC. 6). Nagj soe pasztorek gyűlőne ege (Szék: Krón. 37b). Isten tarcha meg Kemedet nagy sok eszten-deig (RMNy. II. 304). Nagy sok marhakkal nagj gazdagítati en tegetet (SalMark. A4). Szombaton es vasarnapon nagj sok okok-hal esső remellatni 1572 (Kibés. Ev. 3). Ű neki engednek nagy sok nemzetsek (Szár: Cat. 11). Nagy sok s csudaképpen az ember álmodoz 1613 (KNagysz. 175). El epede mynlenestől foghwa, nagj hogy nagy sok a ygh nem zolhata az ew edes fyanak Jezusnak (ÉrsC. 86). Nagy sokig az emberek között nagy húzza onás volt (Deesi: Sall. 1). Voltae mind az által nagy sok a n, kie először az Cathiludh menni kezte volt (25b). Az regieknek penzokról nagj sok fele velekedes vagon (RMNy. II. 50b). Simeon monda az Krisztust leynek, kit nagy sok képpen igen ellennek (Thaly: VÉ. I. 36). Nagy sokzor az fővyskek az ew addot labayth megh thődestek wala (ÉrsC. 93). Az wt isten nagy ezuda keppen nagy sokzor szabadtotta meg az ő benne bízokat (Helt: VigK. Aiii). Az aszoniallatoknak nagj sző mermeteseknek kellene lenniük (Deesi: Préd. 56). Ennekutunna nagj seentseges embőre lán (TelC. 11). Zent Agoston nagy zozep zynow esz elmewy germék [vala] (ÉrdyC. 519). Sz. Agoston nagy szep elmezőkő imadagait irua hatta (Deesi: Szék. 47b). Mint egj tőkörben nagj szep dolgokat ad az embereknek eleiben (Deesi: Sall. Előb. 3). Juthassak uram előlben nagj szőpen (Rim: Ének. 32b). David nagyszivesen mondotta (Illy: Préd. 12). Nagj szűne szakadua vianok megyen vala (NagyB: Huny. 5). Nagj tanult embőruk (DebrC. 94. 129). Nagy tawol felden tenessetek el ewtet az parragban (ÉrdyC. 34b). Nagy távol haysátoc meg magatokat én előttem (MA: Bibl. I 70). Őket nagy távol kerőlöm (V. 13). Nagj tőkőzölható ember (Deesi: Adag. 322). Isten nagj tyzta állat (DebrC. 438). Nagj uidaun arcival monda (KazC. 108). Czufolkodnac vala nagy vig beszédekkel (Helt: Krón. 156). Nagy vigadva általvitettünk (Mad: Evang. 161).

(Szólások) Nagy ydőtől volt benne (ÉrdyC. 512). Hami dolgoz vagon, csak hamar beszédet, mert nagy idő vagon (Phliff. 24). Immar nagy idő vagon (Kár: Bibl. III. 37). Nagy időn érkeztünk az palánkhoz (Monrók. XXII. 22). Nagy nenen vennie ez igeret (Börn: Préd. 301). Nem jó nagyban hinni olyan leánykának (Phliff. 93). El menni az nagygyán: Sirens praetomavigno (Deesi: Adag. 254). Magokat nagy nae bőchólni fogiae (Mon: Apol. 2). Távol nagyvín minden nagy ramondó beszédet (Fál: NE. 8). Igen kevés és nagyra szaggató vagyok (Elm. 185). Nagyra fűzővé, maga hitté teszi (MA: Scult. 271). Kérdékennyeket, buyákat, nagyra vágókat, hortelen haragukat és nagy io bor eziszárokat szűsz ez világra (Cs. F). Sokszor magoknak szerencze okot a haragra aprólek dolgok nagyra-vitelével (Pázm: Préd. 806). Az ki nagy fel hág, nagyot esik (Deesi: Adag. 65). Az ki nagyot hág, nagyot esik (7). Te is el hagyad az nagyvát, az apráim kaploz (204). Az ennekem eszenben nem int mind, de az nagyvát, a mi eszenben-int, meg mondom (Gmbal. 22). Nagyot hal: Boetia auris (Deesi: Adag. 188. MA). Nagyot rikitottam (Gvad: FNóTest. 6). Nagyot rikójtottam (Gvad: Orsz. 114). Nagokat zolo za: os loquens. BöcsiC. 119.

(Közmondások) Nagy fába vágta az fejszét: Atlas caelum MA.

fol-nagy: villiens; verwalter PPR. Vala egj nemimő kazdag ember, kinec vala folnaga (MünchC. 118). Monda a folnag őn benne ota (DebrC. 362). Az waras kyal byro uramath,

wagy az ew emberoth az folnagyoth az thanachal egyetenebe wgy hadgassak, mynth byraywkat.(TörtT.² 1189).

folnagyokod-ik: villio MünchC. 148. [verwalten]. Imar nem folnagyokodhat teabba (MünchC. 148). Imar nem folnagykodnac (DöbrC. 362).

folnagyokodás, folnagykodat: villicatio MünchC. 148. [verwaltung]. Aggád zumat te folnagykodatodnac (MünchC. 148). Aggád meg zumat te folnagykodasodnac (DöbrC. 362).

folnagság: ∞ Mit tegyes, mert en vram eluezi en tölem a folnagságot (MünchC. 148). Micor eltauzoztatandom e folnagságot, fogaggnac ő hazokba (no). Mit tegék, mert en vram meg vezi tölem az folnagságot; mikoron el vetetendem az folnagságot, be vegenek engem ő hazokba (DöbrC. 362). A te folnagságotrol ag őkot (VitkC. 45).

fölötte-nagy: [summus, nimius; anserordentlich]. A gulo igen kegyetlen, felette nagy elötő (Misk: VKert. 232). Nagyságonak uri gondja is örömet vissza tekénget néha néha az ilyenekre nem tsak gyönyörűségűtől, hanem felette nagy haszná-tól is viseltetvén (Moln: JÉpül. Ajánló Lev).

had-nagy: dux, ductor, ducator, strataegus C. dux belli, tribunus militaris MA. obrister, hauptmann PPB. Eretnékek feie, hadangora [hadnagyura?]; heresiarcha C. Ioubagiones de Zemlon, scilicet Scema hadunogio, Mocud centurio (VRag. 24). Martinus hadnog sanctus, centurio (79). Filius hadnogionis Luce (128). Olofernes, kit valasztot vala Nabucodonozor hadnagga (GuayC. 55). Maximus es Africamus romai vitezoknac hadnagi (NádC. 467). Az evtuen ember elvjt jaro hadnagy (CornC. 41). Vala Cesareaban egy ember, Olazorzaghi hely sereglnek hadnaggya (JordC. 740b). (Davidnak) hadnagia Joab vitez vala (DebrC. 87). Ez eeltyen isten nepe köztöl elől yaro feyedelem vala zent Morycz vitez mynt egy hadnagy (ErdC. 547b). Fussunk az mynekwnk elő vetet vetekelesbe, nezen az lytnek hadnaggyara, az Jezus Cristusra (Konj: SzPál. 457). Nem vagy küseb Judá-nac hadnagi közet (Helt: Ujt. A3). Légy vezérfine kegyes isten, legy erős hadnagynac (Bom: Ének. 109). Az kösséznac hadnagya: princeps populi (Kár: Bibl. 1655). Regente a palmat az gyözedelmes hadnagyoac előtt szoktae volt niselni (Fel: Evang. 1465). Az embereknec hadnagiok vagion az viadalomban (Fel: Tan. 81). Mind eszre, mind kézre jó hadnagy (Decsi: Adag. 235). A király seregnec hadnagya (MA: Biol 115). Harum parducz-bűrs hadnagi megy az után (Zrínyi: ASyr. 75). Judás, az áruloknak hadnagya (Illy: Béd. II.278).

[Szólások]. A miért egyekia szememet kellene dufalni, ősz-tóznai, azért az szegény aszszon nepeket oerdög hadnagyanak nenezi (Zson: PázmP. 56).

ezrös-hadnagy, ezérvitéz-hadnagya: chiliarchus C. [obrist]. Tárácsurak, zászlós, ezres hadnagyk, ország-ispánok mentek véres halálra (Thaly: VÉ. I.288).

fő-hadnagy: [dux; heerführer]. Decius cazar előzer Filőp cazarnek feh hadnagia vala (DebrC. 134). Nagy sok galinkat és az galasoknak fő hadnagiokat szerze (Hosv: NS. 1). Az Ferdinandos király fő-hadnagya Bogandorff (Montrók. III.84). Az baduak fő hadnagya: princeps militiae (Kár: Bibl. 1490). Zríni vitez az fő hadnagyyokkal szent házbán ballaga (Zrínyi 167). Az Athenas virosbelieknec fő hadnagyk Philocles (Balog: Corn. 72).

gályai-hadnagy: trierarchus MA. schiffskapitän PPB.

gyalog-hadnagy: [tribunus; obrist]. Ma adta isten ez világra fiunkot Sándorkát, kereszt atyja Apáthy Mihály uram ittvaló gyaloghadnagy (TörtT.² IV.92).

kétszázvitéz-hadnagya: ducentarius C.

kozákok-hadnagya: hetman PPB.

lovag-hadnagy, lovas-hadnagy: [praefectus militum; ritmeister]. A lovag hadnagyoac hármu valnac (Cserenyi: PersF. 66). Született leánya, keresztanyja fő lovas-hadnagy Vajda Kristóf felesége (TörtT.² IV.87).

naszádos-hadnagy: [nauarcha; schiffspatrou]. Kyraly ő felesége navados hadnagyiatiwl keothem kövlehn zaz magyar foryntho (RMNy. II.104).

ország-hadnagy: [dux belli; heerführer]. Országh hadnag Botskai István vala (Szöl: Sen. 14).

országahadnagság: [munus ducis; heerführerschaft]. Meg történetie más időben, mas ország hadnagsagaban (Decsi: Sall. 39).

ötvenedés-hadnagy: princeps super quinquaginta MA. Bibl. II.5. Imé az isten elveszi Judából a támaszt és az táplálót, az hadakozót, bírót, az ötvenedes hadnagyt (MA: Bibl. II.5. TóthJ: ISN. 78). Tüz es menykő által halálnak meg amaz két ötvenedes hadnagyk alatt lévő vitezek (Szatm: Cent. 35).

palotás-hadnagy: [praefectus palatii; palastanfeher]. Legkölső palotaban az palotás hadnag az eo allatta ualóival szokott lenij és nigázny (TörtT. XI.176).

százvitéz-hadnagya: [centurio; hauptmann]. Azoc is, kye ő nele nem lakoztat vala, demaga bankodnac vala rayta, miképen az zaz vitezeknec hadnaga (VitkC. 100).

udvar-hadnagya: praefectus praetorio MA. marschall PPB.

vice-hadnagy: vicarius Com: Jan. 145. [lieutenant]. Őszve kell győíteni a sereget legőnként es eleikben kell rendelni tizedeseket, zászlótartókat, vice hadnagykot, századosokat (Com: Jan. 145).

zászlós-hadnagy: [signifer; fahnenträger]. Nintsen kétség abban, hogy ez istentelen országnac ő legyen (a pápa) fejedelme és zászlós hadnagya (MA: Tan. 1183).

hadnagság: ductus, ducatus, strategia C. praefectura MA. hauptmannschaft PPB. Az ew attyk, az hadnagysagot le teeween, mynden yozagut zegenyeknek oztogatua (ErdC. 357). Az Israel fia Moses és Aaron hamagisaga alat ki indulnac Egiptomból (Szék: Krón. 18). Kivegze egy sereget az ő: épéből és oda ala a Szoard hadnagsigisa alla (Helt: Krón. 192). Hadnagsag viselő fő ember (Mel: SzJán. 450). A kakasnak indításából és hadnagságából a tyúkok edgy maza fára fel mentenek vala (Tel: Fel. 137). Kapitányságokra, hadnagságokra szaggattatott kösség (Com: Jan. 132). Kilencz esztendeig volt Egren ötven lóra hadnagságom (Gér: KüCs. III.488).

igén-nagy: permagnus, pergrandis, praegrandis C. [sehr gross]. Ezek igen nagy bűnők (VirgC. 12). Mikoron immar igen nagy népe volna egytől (Helt: Krón. 19b). Igen nagy meszse laktanak (Liszy: Krón. 195).

nagyok-nagyja: [princeps principum; der grösste unter den grossen]. A nagyok nagyai a nagyok szívével tartanak (Fal: UE. 369).

nász-nagy: arelitriclinus C. Major: Szót. 64. paranympus MA. brautführer PPB. Nász-nagy, mást ház-asító, házasság-körül forgó: prombus PPB. Monda ő nekik Is: Merethetek es vigítec a nazonagac (MünchC. 171. JordC. 628). Bočata az ő nazonag hazához es nem lelek meg flet (NádC. 415). Hóg a nazonag kostolta volna borra lótt vitez, hwa nazonag az vőlegent (DöbrC. 285). Megkostola a nazonag a wyzet, mely borra lewt wala (Pesti: NTest. Ján. II.5). A mely őregebb és becsületesebb volt atyafiai vagy jóakarói között, nász-nagynak tette 1760 (Hazánk 1362).

[ör-nagy]

örnagyság: [capitaneus; hauptmann]. Capitaneum ipsorum speculatorum, quem vulgariter eor nagysagh dicunt (Nyr L86)

száz-nagy: centurio JordC. 199. Az ydeeben foyedelneketh zerzek, decmokath, tynagyokath, zuznagykot es byrakath (JordC. 199)

tíz-nagy: [decurio]. (JordC. 199)

vár-nagy: [praefectus arcis; burgvogt] Echillens uarnog, Euzul et Pina centuriones (VReg. 110). Beda uarnog, Igeben hodiog, Isaac centuriones, item Ciedon uarnogio (329).

Naggyal: [multo; um vieles, viel]. Ki mulasat nagyal anna k e l ő t t e meg lata (DebC. 20). Nagyal b e l e z e b b e k h ű z l e t e s e k b e n (JordC. 584). Nagal inkább kel enkem ű r ű l n ű m (VirgC. 67). Nagyal j u k a b meg kellet volna írny is anyuak tudasat (CornC. 7). Valaki fiat meg hazasítá, vendesegűt zerűz, nagyal inkább az edűs isten (DebC. 140). Naggal i o b t e n e k e d , h o g n e m h a h e t f i a k a t v a l l a n a l (BűsC. 10). Nagyal y o b h ű n e k y , h o g y h a n y a k a k o r ű l k e t t e l n e k a m a l o n k e w (JordC. 486). Nagyal y o b , h o g y m y n d e n n e l y o l t e e g y e t e k , h o m e m g o n o z o l (851). A pogánokac keműe a keresztűnekac keűniknal naggal k i s s e b b (NálC. 69). Legottan nagyal nag i o b k e s e r m e s z o t b o z a t a , m i n t h a n n a k e l ű t e (VirgC. 34b). Ezeket es ezekhez hasonlatossakat monthat vala es nagal nagubakat (VitkC. 77). My indunknal nagyal nagyob neep (JordC. 200b). Nagyal nagyob az engedelmessagh, hogy nem az aldozt (ÉrsC. 201). Megmerteletie az kazdagsagocnak meg valasa nagal nag i o b a n , h o d n e m m i n t o r s z a g o c n a c b i r o d a l m a (DebC. 180). Az edes kegyelmessenek wra nagyal nagyoban megh bantathik (ÉrsC. 279). A kűrtűe zendűlese nagyal nagyoban neuedik vala (Helt: Bibl. I. 134). Kűűnem, hogy szerelmedet naponkűnt nagyal nagyoban meg áradgion (Helt: IT. Dd3). A gonozoe naggal n e h e z e b m u n k a n a l k e r e s i k m a g o c n e a z p o c o l n a k k e i n a t , h o m e m a y o c a z ű r ű e m e i o r z a g o t (NálC. 118). Ky yutud ű h a l a l m a k y d e e r e , n a g y a l n e h e z e b k e s e r e t h e k l e z n e (ÉrsC. 272). Nagyal n e m e s h v a l a , m y n t e e g y z e e p y l l a t w p a t y k a (ÉrdyC. 390). Nagyal z e e p v y r a g o s m e z e (DebC. 520). Buzaba nagyal t ő b a p r o s i g o t t e z ű n v a l a (25). Myert nagyal t e b b e t a d o t m y n e k e w n k a z w r i s t e n (ÉrdyC. 52b). Nagyal t ő b b e n a y n e k e w b e a m e (WinkC. 304).

Nagyit: augeo, amplifico SI [magnifico; vergrößern, verherrlichen]. Nagyitha: magnificat (NémGl. 317). Valaműt igen nagyítani: exaggerare aliquid PPB. Nagyeyta wrat en lelkom (AporC. 135, CzochC. 59). Hallak zedidek es űrűlnek velem űzve, nagolatok wrat (DebC. 81, KoszthC. 76). Mykoron az űz. Maria as vr istent nagyitnaya, azkoron evnen magat monda lenny istennek alazatos zolgado lennyanak (CornC. 51). Nagyeyton ű k y r a l y a n a k y d w e s e g e t h e s t e w e n y r g a l m a s s a g o d ű k y r a l y a n a k P a w y d n a k (KoszthC. 33, KulesC. 34).

még-nagyit: adaugeo Kr. [vergrößern]. Myt mondana zent Damascos atya, ha mastan nezneye az fratereknek ky zelesedet vagy meg nagyotol hazokat es collayokat (DomC. 131). The yrgalmassagodol es the byzonsgododol meg nagyeytat the zenthedeth (KulesC. 315).

Naggyában: [sedulo; fleissig]. Nosza Matyis, hozzá nagyában a tőkagnak, mert itt is szegyet vala X ut Tők könyved Matko: BCSák. 117).

Nagyobb: 1) [major; grösser]. Ő hozia hűna mēd a z l e t e t t e l n a g y o b b a k a t (BűsC. 12). Mind ezeknel nagiolat es t e b b e t z e n t e m e n (VirgC. 29). Zedga nem nagob ű v r a n a l (DebC. 114). Cristus yronc emel nagobol t ű n m ű n e k ű n e

(VitkC. 11). Templomnal nagyob ez (JordC. 388). Nagyob zereleműssége senkynek nychnon (ÉrdyC. 99). A keresztűenec batorsagot vőnce nagyobbat (Helt: Krón. 88). Ez az űp nagyob es szalab m ű n d u n k n a l (MA: Bibl. 1. 157). 2) [major natu; älter]. Kēt fiakat zűű, nagob sent Jacabot es sent Janus evangelistat TelC. 50). A nagyobbie szent Jacabnac feiet vőttec (Helt: Bibl. I. 62). Ez világi becheleotes allapattal beowesegesen latocatta isten az en vramoth, nagiobbik batamoth (Rady: Csal. III. 155b).

[Szőlők. Istén segitsigiből nagy ubbra mehetsz (Gér: KárCs. III. 435).

Nagyobbacska, nagyobbadka: majusculus, grandiusculus MA. etwas gross PPB. Diminutionem accipiunt quaedam comparationum, ut: grandiusculus, minusculus: nagiobbadka, kűsűbbedke (CorpGraunm. 13). A grammaticus az egűsz mondasokat elkeűű szűkat nagyobbatka befűkel jegyezni meg tanitnya (Com: Jan. 159).

Nagyobban: [magis; mehr]. Menemel nagyoban zenűete ez velagi nyaualyakat, amemel nagioban merűl be amenyei bodfogsagba (VirgC. 93). Syratya vala nagyoban, hogy nem mynt ha ev neky testy atyafia volt volna (MargL. 37). Te mynket a te elűűdűal nagiobban zeretel (WesprC. 61). Meg irasban nagyobban vetkezőek (CornC. 75). Nagyobban zent alazatossagbol cerűmletteek (ÉrdyC. 390). Zykseog embernek nagyobban twdallamnak yras tudu, ezess emberekek tanachan yaryy (336b). Ezt hallwam, a zenteknek sokasagba nagyoban űrűllee (ÉrsC. 111b). űnűepe nagyoban űllettesse (TelC. 82). Nagyoban űrűlű chak egy zegen bynesnek es penyitencia tartasun (ThewrC. 201). Talam alűszik, nagyobban kiűltsatok, hadl serkemmyen fel (Szűk: Krón. 86). Meg űregbedűc es nagyobban nagyobban kezdű lenni a budűlűs a philistensekne taborűban (Helt: Bibl. IV. 137). Azonkűzbe nagyobban kezdűe hozni a tatároce hűrűt (Helt: Krón. 55). A nagob tűkűr nagyobban mutatya az ábrázatot (Pazm: Prűd. 751). Nagyobban vűtkezők, ha meg házűsodik (Czegl: Japh. 137). űnet nagyobban szereti Atanasia (Gvad: RP. 293).

Nagyobbára: *magnam partem PPB. [gröstentheils]. Amenij zabja wolth, nagobara Zepethneken wolth (LevT. 1270).

Nagyobbit: grandio C augeo MA. vergrößern PPB. Nagyobaha: auget (NémGl. 345). Mendencoren ewtett zyemuel es zamual gyozorem es nagyoboytom (EhrC. 48). El zeleseytyk hew galbezerot, es nagyoboytyak hű v r a h a o l n a k p e r e n y t (JordC. 126). Kűsűbetyűk inkább nyponkűnt, hogy sem mint nagyobetanűoe (Tel: Evang. 121b).

még-nagyobbit: adaugeo Kr. [vergrößern, vermehren]. Meg nagyobbitom szűjamat: hio C. Ez meg nagyobygygya űy, az elűdűt, hog ez kevyoknek tartoyok nem volt (DomC. 95). A bűntetist is meg nagiobeitom es t ő b b i t e m (Mel: Szűn. 102).

Nagyobbitas: augmentatio, majoratio; vergrößern, vermehring PPB.

Nagyobbság: majoritas Kr. [das grössere, grösseres wesen]. Kēt neműtsűg van a te mēdűlűn, a nagyobűk szűgűl a kűsűbbűknek es az a nagyobbsűg vagy kűsűbbűsűg kűterjed a maradűkura is (PEnb: GE. 197).

Nagyobbul: augeo Kr. [sich vergrößern]. Fűel magaztattatyk es ewrewűtűtűtyk es nagyoboltatyk mēden ewrewűmuel (EhrC. 115).

még-nagyobbul: x. Megh nagyobul a tűűkű bűrodalom (Mel: Szűn. 508).

Nagyocska: subgrandis C. grandienlus, grandiusculus MA. ön wenig gross PPB.

Nagyocskás: ∞ Csak szép nagyocskás, közepáránt való háznak mondhatom (Bethl: Élet. 314).

Nagyol: [immodicum, immoderatum puto; übertrieben, zu weit gehend halten?] El-láttam, hogy nagyolni fogják némelyek ez írást az edgy dologról (Megy: Dial. Előb. 10).

még-nagyol: [?]. Én az hazat mynd az kertel penzen wettem, oztan mynd az ket fel zomzedome anny merteken vannak, es mynd azzer mynd az egy hazyg mint az enym, meg kedgy az mas wehan ys, az kermendy zoren olyan mer- teken meg nagyolva vannak (RMNy. II.11).

Nagyon: magnopere C. MA. [sehr] Magat eerthem nagyon adaa (CzechC. 29). Nagyon megli zomeehozek oti az neep (JordC. 47). Gondolad meg, mel nagyon kyttonne vala vronk- nak barati, mikor ez sentenciait hallac (VirC. 84). Nagyon meg barghweek es kezdee ewtew werny (ÉrdyC. 339b). Ewt oly nagyon tanytaak, feues giengyuek lywattatak (ÉrsC. 455).

[Szólások]. Amál többre éhezik, mennél többel bir: a sok nints gyűjti, írzi nála a nagyont (SzD: MVir. 169).

igén-nagyon: [maxime; zu sehr]. Igen nagyon árválenek rayta (VirC. 87).

Nagyo: 1) augeo, adango, exaggero MA. vergrößern, vermehren PPB. Valakit szóval nagyítani, híresíteni: *anplificare gloriam alicujus PPI. Épen nem nagyították akkor az emberek magokat (Monfrók. XI.359b). Nagyozzák jó cseleke- deteiket (GKat: Váls. II.Előb.). 2) [se efferre; sich überheben, brüsten]. Magát nagyzó vélekedés (Sárp: Noe. Előb. 7). A nagyzó elméket sokszor tsak mi kordé ellenség-is meg jádzot- tatja (Misk: VKert. 36). Plinius írja, hogy kegyelmes és nagyzó elménél jelensége is találtatik az eleekben (193). [Mint a bak] olyannak azok, a kik elhiszik magokat, másokat semminek tartani, magokat mindenek felett akarják nagyítani (221).

föl-nagyo: [efferre; erheben]. Reménységével egész a trónusig nagyozta fel magát (SzD: MVir. 312).

Nagyzás: [elatio, nimialis; übertriebene verherrlichung]. Ezeknek meg-gondolása alább bagyat velünk az előttünk kellemetes személynek feletteb való nagyzásában (PP: PaxA. 301).

maga-nagyzása: nimius sui *suspectus PPBI. [selbstvergrü- serung]. A fejedelem tanácsosi kegyelmességgel, maga nagyzás- sal, fősvénységgel vesztegettetnek meg (Teleki: FLél. 179). Ki csak Kamuti Farkas uram irigysége, fősvénysége és maga nagyzása lón (ErdTörtAd. II.8). Magauagyzás, felfuvalkodás (EnyF: MSzó. 49).

Nagyság: 1) magnitudo C. magnitas, granditas MA. grösse PPB. Mennyiség, nagyság, sokaság: quantitas PPBI. Ky serel- nek ees seresnek nagysaana te zizesegős testődbe zenvedeel (WinkIC. 256). Ew orzaganak nagysagat es nepyennek sokasaagat byrja wala nagy yo zerrel (ÉrsC. 470). Sok népet foglal bé ár- nyéka nagysága (Thaly: Adal. I.160). 2) magnificentia, megalopeia C. [gloria]; hochachtbarkeit, herrlichkeit PPB. Ezt mondya nala zeit Ferenc ezudaluan ysteny nagysagnak maga- sagat (EhrC. 4). Kirali nagysagac melto vala: magnificentia regis dignum erat (BécsiC. 48). Mikor őlend emberne fia ő nagysagan zekiben, őltőe es tū tizenket zekeken (MünchC. 50). Hallottok hőketh zolny my nyelvőnkön vr ystennek nagy- saghythi (JordC. 710). Zemeelyeenek nemesegehe, nagysaga, batalmassaga (ÉrdyC. 646). My koron el yőwend embernek fya az ew nagysagaban (ÉrsC. 5b). Uram tiéd az nagyság, hatalom es diczsőség (MA: Bibl. I.384). 3) [princeps; der grosse]. Hogy meg zydalmazzon nagysagokat es erewseket: nt confun-

dat magnates et fortes (EhrC. 128). 4) [vocabulum honoris; ehrentitel]. Ha Nagysagot szunte eszt műndeti (Helt: Krón. 23b). Nagyságtok és Kegeymetek szolgyja (MA: Bild. Előb. 6). A harez helyen fődego ő nagysága Szőgyén felé (Monfrók. VIII.361). Alazatosm Nagysagodat kérem, hogy ilyen raboddal jó kegyelmet tyeen (Zrinyi I.79). Az ő nagy- sága boldog idejében ne sértetődne meg Nagyságod méltósága (MonTME. V.115). Isten Nagyságodat áldja meg, szívesen kíván- juk (MonTME. VIII.31). Teljes hatalmat adunk Nagyságodnak az pártolkodókat közüllink ki irtani (ErdOrszgy. II.511). Nagy- ságodhoz én nem tehetem magamot, mert Nagyságod nem ember, hanem ír (Thaly: Adal. I.79). Nintsen értelmesebb állat a kutynál, az elefantot mondják, de még nem láttam ő nagy- ságit (Mik: TörL. 226). A ki az unfatskát fedde, ellensége volt eo nagyságának (Fal: NE. 112). A midőn magyar szót Nagy- ságtól hallottam (Gvad: FNót. 94).

Nagyságol: [euer gnaden titulieren]. Ama régi, igaz, jó főemberek olyan gizzaz grófocsikát nagyságolni nem akartak (Cserei: Hist. 303).

Nagyságos: 1) [maximus, potentissimus, fortissimus; grüster, mächtigster, stärkster]. A naagsagos meinneket a llelők felilmulia az ő nómós meltsagana (NagyszC. 232). Ez az ha- talmas ystennek erey, ky nagysagosnak mondatyk (JordC. 733). Enekelec az wrnac, mert nagysagos dolgot cselekedet (Helt: Bibl. I. 113). Az ti isteneteknek nagyságos cselekedeti (Kár: Bibl. I.168). Az meindörgés dörög az ő nagyságos szauával (535). Az gazdagsagban tágas mezeje vagon a nagyságos tselekedeteknek (Pázm: Préd. 599). Nagyságos, nagycelekedető Magdalena (MA: Bibl. Magy. 3). 2) magnificus C. MA. [gloriosus, excellens]; herrlich, prächtig PPB. Nagyságos úr, szentelt vitéz: *eques auratus PPI. Ki vala romay nagyságos Elek wrnak egyetlen- egy fia (DomC. 110). Tamada jumbor es isten feell zylektewl es nagysagos nemből (ÉrdyC. 394). Augialocnak nagysagos azzonya (ThewrC. 77). Nagysagosok, maga birro feiedelmec (Mel: SzJán. 451b). Csak magassakat és nagyságosokat beszél- getnek magok fölől (Mad: Evang. 153). Meg bocsátani a búnt nagyságos elmétől való dolog (Com: Jan. 198). Ha valaki nagy- ságos vagy jeles jot cselekeszik (fly: Préd. I.315). 3) [honoris vocabulum; ehrentitel]. Ez kőnyweth yrtha F. M. nadsagos Benyua azzomnak (CzechC. 68). Zent Ilona vala romay nagy- sagos chazarne azzony (CornC. 282b). Nagysagos tyztőlendew izragomy Demeter ersek (ÉrdyC. 631). Tekintetes es nohsagos wran (RMNy. II.10). Erthyewk valam nyehessigít az ny vronknak Ngos Nadasdy Thamának ez ny athyankfiara (LévT. 177). Zolyom vármegye, Nagyságos uram, csak az sok praser- vátakkal táplálja magát, hada nines itt (Bercs: Lev. 146).

Nagyságosan: magnifice C. MA. prächtig PPB. Nagysagossen czelekedec az vr műndine (Szék: Zsolt. 137). Boldog fiac nagysagossen enekelyetec az wrnac (Pécsi: SzékK. 52). Vont aranynyal tóvel varrot ruhában nagyságossen, méltóságossen őlt- tetetvén (Com: Jan. 139). Ez az ő atyafia testét nagyságossen temette (Martonf: SzHist. 126).

Nagyságosit: [magnifico; rühmen]. Nagysagosytva een lellem wrat (Pesti: Evang. 114).

Nagyságosul: [magnifice, laute; glänzend, prächtig]. Meg zoktak nagysagosul elni (VirC. 129).

Nagyul: augeo, grandesco, cresco SI. [sich vergrößern]. Mi te idvessegeden őrlőnk es mi istenőnknek nevebe nagolunk (DöhrC. 41). En istenem igen nagoltal, vallasha es ekesegebe őltőtel (182). Wr kegyelmessége hire nagyula (BFaz: Castr. E3). Mint száraz cserékhez midőn tüzek nyílnak, ezek is e szerént óránkent nagyulnak (GyöngyD: MV. 24).

még-nagyul: ∞ Meg nagyulának the mywelkedetyd (KeszthC. 247).

Nagyvolta: [magnitudo; grösse]. Hög meg mutatna kinánc nag voltat (ValkC. 93). Lathwam az haboryvok nagy votat, meg yedee (JordC. 409). Mykoron az pap nyseth mond vala, az megh zentelth ostyaban mutatwan az oltary zentsegnek nagy voltath awagy moltsogathi (ÉrscC. 411b). Az elephant az folyó vizet nagy voltónal meg tartoztathattya (Kár: Bibl. 1537b).

NÁL [állatecél] MünchC. 203. Émberecél, isténél 49b. gőlközéti-külön 190b. mesternél (Helt: Mes. 370). **1)** hely] Nál, nél: aquil, penes; bei PFB. Nála, nálad: apud se, penes te; bei sich, bei dir no. Nálunk ternet bor: vinum indigena; heimischer landwein PFB. Zegony az tewkdwyn ewne es az barat az magas aztalud ewne (EhrcC. 86). Tartatek fíel hű atyának házánál: nutritus fuit in domo patris sui (JordC. 728). Az erős végűzák minál némét kéznél volna (Tin. 36). Soc saru vagyon a varga mesternél, de nem mindenie illic a lábadohoz (Helt: Mes. 370). Az kít háznál eső vér, azt még az isten sem szűnyá: qui domi conpluitur, huius no deum quoque miseret (Deesi: Adag. 282). En képenbe megh esküggíél az egyháznál mátkamal (Pont. 251). Az orvosló füvek némellyek idegenek peregrinae) némellyek nálunk valók (nostrates) (Com: Jan. 20). Titeket a fűképeknél haláltak (Czege: Japh. 125). Ott job' helyen vagyon, hogy sem nálom volna (Fál: NL. 513). Tudol úgy is, ötet nem pompás házánál kell keresni, bétér, és mulat viskónál (Orezy: Kéltl. 109). Három oly nagy korhely volt kompániamnál, regementnél nagyobb, hogy nem volt azoknál (Gvad: RP. 115). **2)** [összehasonlításban] **a)** [középfok mellett] Ha e nilag tütköt gínlől, tuggátoe mert engemet gínlől eleb tñ föltetene (MünchC. 203). Megfőztatek zemene vilagossagtal toub három ezendeveln (DomC. 158). Honad teyerb lezek: super nivem dealbabor (KeszthC. 129). Erőssch nálamnál: fortior me est (JordC. 262). Nem tudatod nagyob keresztűl Jánosnál: non surrexit maior Joanne Baptista (386). Az mas tauoythwan eleb eere oda Peternel: alius discipulus praecurrit citius Petro (667). Igen akázatos legy, zewuodben nagyob beynevst ne alytuan teytedne (ApostMelt. 23). Emélamnál tób rüghuazásokkal mardostatik (Mel: Jób. Élbh. 29). En Jehova, en nálam sem elsőb sem vtolsoh isten nünzeu; en nálamnál tób isten nünze (Mel: SzJán. 35). Jobban tuggyue nálamnál (Mon: Kép. 77). Erősb vagyok (Elené (Kules: Evang. 221). Hatalmasbá letél minálunknál: potentior nobis factus es (MA: Bibl. 123). Nálunknál erősséb: fortior nobis est (1132). Nünze az ég alatt nagyob bünös ő nálamnál (MA: Scult. 834). Nehezobloko a lelki betegségek a testi nyavalyáknál (Pázm: Pred. 29). Tüdősb és biteles) mestert nálamnál nem találók (61). Az penig lett utolban ennél (Zvon: Post. 1377). Távulh vagyon tñ nálatoknál a hogyságtól (Bál: Slsk. 34). Nállam-nális eleb tudgya (Hall: Paizs. Élbh. 7). A jó erkűesű asszony, a ki a maga kötelességet mindennél előtette, nem akara rea állani (Mik: MulN. 210). Boldogabb ily polgar nálam és nálad nál, noha fényes kapa várja gyuhójánál (Orezy: Kéltl. 72). **b)** [más, egyéb, különél mellett] Ky egyéb ysten ny ystenünknél: qui deus praeter deum nostrum (KeszthC. 30). Senki egyéb azt telenen nem tehetto (HéC. 112). Aztissem bannam, ha Kegyelmednek más tyztartoyra lenne nálamnál (RMNy. II 79). 12 fítnál különben nem adak (LevT. II 29). Náladnál én más brót nem keresek (Valk: Blknt. Egy az isten, es ő náladnál nünsem egyéb: unus est deus et non est alius (Helt: UT. M7). Papátok különb más) házamban vagyon nálatoknál (Czege: Dag. II 173). Nem látott ember mást kezében a bíblánál (Fál: NA. 179). Mert engemet főbbre a volna énekénél nem tanított, azért mast nem tudtam ennél (Gvad: RP. 3). **3)** [egyéb átvitt ért.] **a)** Ha en az en ellenséggimnek magamat megadztam volna, enaham enny egyházy jozang nem volna (ÉrdyC. 549). Balgatagnak látatom én te valad (629b). Mag elném nállam vagyon (GyongyC. 16). Minél hogy keduetence (visio) volna me amma mindeneknél az ómaloleknek lutee es mestersége

(Mon: Apol. 8). Gyakran azok kedvesek a községnek, kik semmirekellők a tudósnak (Pázm: Pred. c). Ő esztelenségek nyilván lészen mindeneknél: insipientia eorum manifesta erit omnibus (Pázm: LuthV. Cím). Ha másot hatalmast jegyez is a zsidó szó El, de Izsájásnál istent jegyez (155). Nünze ő nála lehetetlen ezee egy igés (Zvon: Post. 114). Tudva legyen minyájakoknál: notum vobis sit omnibus (Zand: Ujságis. II 215). A kegyelem nem henyéltó annál, a kinek adodott (DEmb: GE. 200). Félmes sötétségben vala azért éjjel nappal, a ténnek szívében, mérős hidegnél, igen szűk tartásnál, nem tudván jövendőjét (Fál: TÉ. 744). **b)** Wnala nekél semikepen el nem oltatne (VirgC. 42). Nálamnélkül semmit nem csinálkedhettoe (Vás: Cudat. 212). El lésze nálamnélkül (MA: Scult. 986). El legyen nálam nekél (HollPred. 39).

NÁM: [en, ecce; sieh]. Nam mind meny es föld tñz es viz fíel vram (VirgC. 41). Nam te nem vagi zep ember (74). Nam nem vagi mast a meg zégű kő toromba (NádC. 315). Nam menth legesben theez en velen (NagyszC. 83). Nam en te zeretől vagyok (Apost. 19). Nam velezők vagyon Aaron (JordC. 62). De nam az az kelkek es eeznek az morsalekból, kyk lewe hwlak hwl vroknak aztaláról (402). Mam hwl hozya kyldoelek tyteket es sony halára vald mello dologh nem adatot hwnyek (612). Emberek nám atyafiak vattok, myre artotok egyumnak (728). Mít felez, ky meny nam nagy sok ezteendeeg zolgtatad wr istennek (ÉrdyC. 196). Ha ky mondamaa, nam rwhnk vagyon, yol mongya (389). Nam semny bynt nem leelek en ez emberben (ÉrscC. 97). De nam meg útotta az en szememet (Sylv: UT. 1142). Nám az időben sok pogansug vala (RMK. III 225). Nam királynak Dobro vár kezében lñu (333. 336. 343. 344). Nagy sok országotak az ő fegyverekkel nám ők nánd oltirtanak (V.141). Nám egygyű színel es artatlam kézel műteltem eszt (Helt: Bál. 17). Hozudhat, aekí azt mongya, hog ez ez egen fíelű lakonc, merrh nám meg monda, hogy ala int isten (Mel: SzJán. 524). Nam atte papaid nekél is szerez-ezt hazudne (Mel: Nám. 359). Nam az wr isten ő keg. tysser tobbath adot, ad is (LevT. 189). Nám Lászlusz uran jó barátja te Kteknél (LevT. II 80). Nám az előt, a mig szükségem nem volt, nem kértem (92). Nam mikor ő knének mi nyavalyágya volt, mindent igazán megirt kme Kdnél (Nád: Lev. 157). Nam meg boezatal Magdalenanae (Bom: Ének. 144). Masut is kery, nám vgyon reám szoktál nunt egy wr borára (Deesi: Adag. 33). Nam glükorta soc engedelmes fiae meg hadue (Fél: Tan. 555). Híszem, had népeben nünzen oly kár valks, nam Ammont is megverted (Hlyof: Jephth. 19). Nám az Lutheristák feddik es pőkik az hírn valóknak gonosz életeket (Pázm: Kal. 154). Nam ki mutatva magát az hit (EszT: IzAny. 21). Jobbak s értelmes-bek számúra nám elég sok írárok vannak (Voresm: Lev. XXij). Nám fcl találták ők, noha te azt írad, hogy sohult sem találták (Matkó. BCsák. 360). Nám teljességgel elhagyád engemet (Haly: VÉ. 1377). Nam töltette az ezeget is, van hozzá vastag nyaka is (Haly: Adal. 1244). Nam olyan a kendőzéstől mint az olajos kőrő (Kise: Adag. 61). Nam úgy tsátog mint egy tűzőn égő tsérfa (77). Nam a teköző fű, amíg az háza rakva volt kadatsal, addig eszibe sem jutott a fekete kenyér (Mik: Tört. 219). Mondám: Nam tegnap akarta? Felele ő kegyelme: Most nem akarja (Bod: Pol. 119). [Vö. **LA, LÁM, LÁDD.**]

NAP: [qum IIIb]. **1)** sol C. Titan, Phoebus MA. some PFB. Naphoz való: solais; napról született: soligena C. A napfény elől elállani: a sole tabistere; a napnak fekvő hely: prunis soli, ad soleni locus PFB. Vevőkelett es kewruel allo helyekett ynabk vilagosagotl uada meg, hodum napnak fene (EhrcC. 19). Nap es hold megsetesőltce (DeesiC. 206). Napyat tel tanagya yokra (JordC. 308). Lezek ebodak napbom es holdban (DomC. 256). Az nap myndemnek egyenlőképen zylethly (ÉrscC. 153b). Az napnac felhőtlen ha homaly vagion,

esőt jegiez (Cis. G). Ez esztendőben a napban es a holdban semmi fogyatkozás nem leszen 1579 (KNgysz. Cnáb). Setifüllesse lón az napnac (Valk. Gen. 39). Valamely bizonyos, hogy délben nap fénylik, oly bizonyos, hogy semmit abban nem tanít a sz. irás (Pázm. LuthV. 60). Bizonyos földben az napnak mellőle el megyen 1619 (KlDebr. D3). A szőlőt szükség a napnak éri (Mád. Evang. 191b). Musa, van kövte koronád holdból és szép napból (Zrínyi I9). Orszája, mint az ő erejében fénylő nap (Illy: Préd. H.57). 2) dies C. MA. tag PPB. Nappal szőlőt tetet: hucigena C. Tíz nap volt a küzi: decem dies *interesserant PPB. Ummaggonne ez seegin ember lilki ert, kit yr ez napon ez homus világ timncebelowl mente, kince ez napon testet timtve (HB). Ez zomorossagnac napját isten fordította nekie őrdmbe (BécsiC. 84). Mikoron báyttólno zent Mihálnak negyuen napyt (VirgC. 33). Nap napnak iziet torl: dies diei eructat verbum (DöbrC. 39). Atkozott legén az nap, kyben eltőnk ez világ (SándC. 20). Harom nap, kik őzne nemmen egi napot zerzenek (DöbC. 54). Zent Ambros doctor napnak előtte neegyed napkal (ÉrdyC. 581). Nap napnak yelenti yeeeth (KulesC. 34). Iob eg nap Cristusnac gadoraba it e földön ezer napoknal (TelC. 191). Inti penitencára, eleikbe ahan az wrnac rettenetes napiat (Helt: Bihl. g3). Sophia a Dunához hat nap iuro földni vagon (Helt: Krón. 59b). Ez lewel kelt cheterteken Bodog azon nap elvt (LevT. 171). Vyts-meg már minékne az mi napinkat (Born: Ének. 132b). Az régi napoc iolbac voltac ezekoél (Kár: Bibl. L627). Hadd légyen velűne egy réhan napokon (MA: Bibl. 121). Semmi nap több vétket nem cselekesznek, mint akkor (Czegl: Dág. Elm. 8).

(Szólások). A déli magasságra emelkedett nap (Fal: NE. 9). Nap-nyész: occidens, occasus MA. Enyészik a nap, enyésznek a csillagok: dies *cadit, stellae cadunt PPB. El enyész földben való immár az nap (Kules: Evang. 226). Nap-estet: occasus solis MA. Egy nagy sáncot ásának, egyik vége napestet felül vala (RMK. VI.137). O the gonoz napya fogyot (ÉrdyC. 633b). Beesthvelődyk es el hayloth ymaran az nap (JordC. 618). Nap haladatkor: sole occidente PPB. A nap már meghanyatlott: sol iam *praecipitát PPB. Midőn kintunlta volna, hogy azokon a széles mezőkőn a nap igen hevetsűne (DBenkő: Flor. 104). Csak hogy már alkalmas napja, a múltla Kegyelmednek sem embre sem hire nem jöve (MonOkm. XIV.383). Napkelet: oriens MA. Lakik a földön Edennek napkeletre való részében (Illy: Préd. 146). Immár a nap felkelve (Pázm: Préd. 563). Napnyugat: occidens, occasus MA. Nap megtérése: solsticium MA. Napban való fogyatkozás: eclipsis solis MA. Napon sült: solatus MA. krank von der sonnenhitze PPB. Édegl egy napról a másikra (Land: UjSzeg. H.112). Isten gyónap (CorpGramm. 286). Jó napot sídőkne királfa (VilkC. 83). Egészséggel, adjon isten jó napot, jó estvét: ave PPB. Isten gyónapot Gál bíró (Deesi: Adag. 207). Napot adni: definire diem PPB. Napot is ad hamar az aránt Tysbének, a mellyen szándéki végben mehetőnek (GyörgyD: Char. 34). Minden isten áldotta napodát ugy fogadd, mintha leg utolsó volna (Fal: NA. 174). Mikoron napot lattac volna neki (Helt: IT. p1). Erel minekeonk Karol herczeg paranczolt, hog my ty Kegielmetek kezeott napot hagyonk (RMNy. III. 50). Napot hagytam nekik, hogy emissariusokat bocsátok hozzájuk (TörtT. IV.78). Napot illeni: solemnia instituere PPB. Már napot neveztem Kassára való bemenetelemnek (TörtT. IV.68). Napszókó esztendő: annus bissextilis MA. Napot tenni valamire: diem condicere PPB. Napot, órát tenni: diem, horam designare PPB. Napot, órát végeztünk az fívezér Nasuf pasával (TörtT. 17). Az északát nappá fordíták (Mel: Jób. 43b). Az északát nappá fordítvác (Kár: Bibl. L522). MA: Bibl. L459). Az éjet nappá téstzik (Derk: ŐÉlet. 27). Éjjet nappá tézen (László: Petr. 235). Kik az éjet csak nem nappá változtatták (SBal: TemK. 150).

(Közmondások). Eleg az napnak az ő saniansaga (Fő: Bihl. 10). Végim szokták a napot dítséni: napot nem fel kellett, hanem lefelették szoktanak dítséni (SzD: MVir. 87).

áldozó-nap: 1) [ascensio Domini; Christi himmelfahrt]. Áldozó naptól fogva pünköst napiglan (VilkC. 55). Olywetynnek heegy, honnan Cristus Iesus áldozó nappan mennyeknek országában feel meene (ÉrdyC. 10b). Tordarol ittuk áldozó nappan: mostan ez áldozó nappan bemenen hozza (LevT. 194). Áldozó napja (MNYil: Irt. 134). 2) festum corporis MA. földelmamsfest PPB.

aprószentek-napja: pedetonia; unschuldig-kindleintag PPB. Leányom el ment Szent István napja után, apró szentek napján (Kár: Élet. 1243).

bírság-nap: [dies iudicii; jünestertag]. Ummaggonne ez seegin ember lilki ert, hug bírságnap ivta mend w scentli es mntteiz enziem iov feleol iochtonia ilezie wt (HB).

bőjt-nap: [dies-jünii; fasttag]. Bőjt napok: *esuriales feriae PPB. Ezen benedicitet kel eledre mondany mynd bewth nap mynd hawsewe nap (LányiC. 318). A tobzudas beot nap kívül is bűn (Vás: CanCat. 506). Nem az hús étel rutitia meg azokot az embereket, a kik bōit napokon húst észnek (Bal: Csik. 359).

dologtévő-nap: dies profestus, operosus MA. werktag PPB. (Cum: Vést. 126).

éj-nap: [dies et nox; tag und nacht]. Éjnek napnak egyenlő volta: aequinoctium PPB. Beytewle neegyen e nappot (EhrC. 27). Negyven ee nappaa leek az hegynek tetyu etehel italnal kyl (JordC. 219). Eh napon iariok a prosoneziot (DebrC. 173). Negyven ee nappaa bōjtölle (ÉrsC. 353). Negyven ee nappaa bōythelél (ThewrC. 187). Az Christus zántalan fíle kísértettel hōrgattat az négen éj nap a pnsztában az őrdőtől (Kules: Evang. 207).

esztén-nap: [septem dies, septimana; eine woche]. Telek be az wann ezten nap: impleti sunt septem dies (JordC. 19). Onnan evezeneek Troyaba es oth ezten nappgh lakoznak: venimus ad Troadem, ubi demorati sumus diebus septem (773). Onnan meeneek Pateolosba es oth ezten nappg (septem diebus) lakoznak (791). Az zent testő nagy nehezen vyheteek az zent egyházhoz, oth eghez ezten nappg temetetlen hagyak (ÉrdyC. 412). Ezten napra esmeg el yeween zent Gamaliel, monda (446). Zent Zakarias pap, kynek zent innepe ez may napnak elette ezten nappal esyk (627). Bewona magath zywr rhaban es hamwal meg hyute magath es egy ezten nappgh etlen ytan zemwede (ÉrsC. 346). Ő armad ezten napra ala jőn es mindeket meg eleket; ők zayabol allottak, hogy ő ezten napra ala jő (RMNy. II.69). Az napya ez iwendew kedhez eztennap (103). Az szánevő emberek ezten napon Lúdván lesznek, osztán onnét oda memek (Nád: Lev. 19). Abban maradtak hátra, hogy tengelyek törött el, kinek ma eszten napja vagon (209). Harmad ezten nappg harnévez keet kalongia bwzat adzion (SzékOkl. H.302). Úgy reméllyük, ezten napra vagy szombatra hozzák őket (RákGy: Lev. 90).

esztenez-nap: octavo ab hinc die MA. der achte tag von heute gezählt PPB. Ilir ez, hog Dervisbeg ezten ez napon indvlt fel Bwdara (LevT. 173). Ezten ez napra, legtávól való terminusra itt legyen 1875. (TörtT. 16).

farsangoló-napok: dies *stulti PPB. [fasching].

hagyott-nap: comperendinus, *status dies, *pacta dies PPB. [festges-tzter tag].

halévő-nap: dies *pisculentus PPB. [fasttag].

halottak-napja: [dies defunctorum; aller seelen tag]. Imaran lezeu emlekezet hallottak napyrol (ÉrdyC. 607).

hamar-nap, hamarvaló-nap: propedem MA ehesten tagos PFB. Köleim Kdet, hogy hamar felkildjé Eorenez uramat, mert ne talán űk is elmennek hamar nap (Nád: Lev. 185). Hamar való nap kijő az ispán (LevT. H.53). Monda, hogy a dörbörözniek hamar nap alá jönnek Budára (MonTME. H.8.4). Haladé nem lesz benne, hamar nap tiszteke róla (SzD: MVir. 119).

harmad-nap: triduum C. MA. der dritte tag PFB. Harmad napja, hogy zenwednek enghem (JordC. 479).

harmadnapi: triduanus MA. dreitägig PFB. Harmadnapi hideglelés: tertiana febriis MA.

hold-nap, hó-nap, hó-nap: 1) mensis C. MA. monat PFB. Más fél hónap: sesquimensis; két hónap: bimensis C. Nem akar uala hanem csak egy hónapban lakozni egy helyben (EhrC. 121). Felesége fogat es tikokfa uala ömagaat öt hónapban (MünchC. 108). Kylenez hónappa te meghőben rekeden (CzechC. 6). Mesogh negh hónapok vannak, es az aratás el 35 (WinkC. 299). Kylene hónappa te zizei mehedne termöhe akara lakozni (NagySzC. 383). Harom hónappyg neky zolaga (ComC. 51). Nem gyonky vala haromzer hoteben, hanem hónapban egyzer (DomC. 249). Az vad kocskée lány hónapra ellenec (Kár: Bibl. I.336). Az 12 hódnapról melyből az földnece állapattya és az születetteknec természetec meg ismertnece (Cs. A1). Előző lezón az ezentőnece hónapj között (Beythe: Epist. 99b). Két hódnap el telne laza fordult vala (Jlyef: Jephia. 35). Kiesoda intat előbbeni hónapimhoz (Lép: PTük. I.132). A mensis hold napnak mondassék, mert a holdnak járása kölm-bőzeti meg (GKat: Tük. 1117b). Kovés napok mulva egy hó-napja leszen (Gvad: Orsz. 2). **2)** [menstruum; monatsfluss]. Oly asszony, kinec hónapja foly (Nád: Kert. 58b). **3)** eras C. MA. morgen, den folgenden tag PFB. Hónap után: perendie; hónapról holdra halaszto: crastino, procrastino MA. Hónap reggel: crastina die nemo PFB. Ha az vr az aratást baratya hallazotta, hónapban ez wotement meg rem arattyak (Pesti: Fáb. 61). Ezt es jól értjük, hogy holdnap éjjel ott Rinya mellett hálunk (TörT. 1280). Hónap két felől Morvában s Austriában bé-esapi rendben vala (Beres: Lev. 85). Ma meg eresztük érzéken-ségeket minden feleségre, hónap megint válogatott áhétatos-sággal táplálják lelkeket (Fál: NE. 40).

új-hónap: neomenia C.

hónapi, hónapi: 1) mensis C. MA. monatlich PFB. Két hónapi: bimensis; három hónapi: trimestris C. Akkoron zenfőleteek meg, nykoron ymaran latod hónapj vona ew amaroak melében; meene zent Ersebeth azzont meglato-gathny wrwnak egy hónapj korában (ÉrdyC. 351b). Meg váltásé, mikor egy hónapi leszen (Helt: Bibl. I. ZZ2). A gyer-mek még nem vala négy hónap (Helt: Krón. 79). Okosan esolekede kisdél őchenei, ki meg három hónapi aleg vala (Pési: SzűzK. 94b). Mikor az előszülötéc egy hónapjae (MA: Bibl. I.137b). **2)** crastinus C. MA. [morgig]. A hazat meg sőpör-ők a hónapi napnak tisztossege (D.4rC. 47).

minden-hónapi: menstrualis C. [allmonatlich].

hónapnyi. Öt hónapnyi: quinquemensis C.

hónapos: [menstruus; monatlich]. A hónapos hírek is biven tudósitának, hanem az akkori időbeli szokásu járásu Párisnak dhajtom igen is tudá (Fál: TF. 770).

hónapi-nap: crastina hora, dies crastinus PFB. [morgig] tag.

holta-napja: [dies immortalis; sterbtag]. Ejeniglen holta napig az emberben megmarad (Pés: Igazs. I.230).

hűsevő-nap: cararii, obsonii dies; fleischtag PFB. Ezen hűsebetet kel elodre mondany mynd bewth nap mynd hűse-ve nap (LányC. 318).

husvét-napja: [festum paschatis; osterfest]. Hosweth napja el mwlván, ewezenek Troyaban (JordC. 773). Az egyháaz hosweet napanak előtte nagy zenwedetesseget teszzen (ÉrdyC. 33b).

idő-nap (előtt): tempestivum MA. zeitig, zu rechter zeit PFB. *Idő nap előtt: praemature, ante tempus MA. ante *diem PFB. Ne illétek idő nap előtt, míg nem el 15 vr (D.6rC. 261). Ydó nap előth ne akaryatok valanyth itylyh (Konj: SzPál. 135). Ne szundekezkodgyec idő nap előtt érteke főlét igen nagyra (Börn: Evang. III.261). Senki a dolgot idő-nap előtt ne tudná (Czepl: MM. 6). Idő nap előtt szem fájkákká, vakokká lesnek (Csuzki: Dögh. 8). Mi azért ugyan nem akarnánk abban ezéért temi idő nap előtt (MonOkm. XXIV.107). A maga fiait időnap előtt fészkelől kikérgeti (Misk: VKert. 379b). Idő nap előtt mindenbül ki-űrölnek és bús órákra szorúlnak (Fál: UE. 454).

ítélet-nap: dies iudicii, dies novissimus SL. [jüngster tag]. A mindenható vr ítélet napian meglatta azokat (PésiC. 46). Kőneb lezen solomiac es gomorraiae földőknece ítélet napian, hoguem a városna (MünchC. 31). Az ítélet napian meglatyak embernek fyt; varyatok meg az ítéletnek nagi es rettenetes napiat (VirgC. 147). Zenwedhetesb lezen az ytheletnek napyan (JordC. 382). Tyronnak es Sydomak kynyeiben lezen dolgok az wtolso ytheletnek napyan, homnem tynektek (387). Bynsek, kyk boczuatnot nyerne az wtolso ytheletnek napyan (ÉrsC. 267). Az ítéletnek napyan testekbe fel tanadnac (Helt: Bibl. I. d2). Valamenisz az ítélet napiaról gondolkodom, mind amiszor szivemben es testemben meg rettenem (Lép: PTük. II.196). Miért hinnék ő benne, hogyha semmi ítéletnapot nem váhatuane (MA: Scult. 23).

jelés-nap: festum, dies sollemis MA. feriae solennes; fest-tag, feiertag PFB. Ystemek yeles napja es egyeb zenteknek ynkab tyzethetyk (EhrC. 85). Chak ieles napokon zokot vala meuny az kősege (VirgC. 36). Hallyok lyidethny mynden yeles napok n (ÉrdyC. 366). Sydomak nag yeles napja (ThevrC. 4). Innepeken és az ieles napokon (Kár: Bibl. II.152b). Három jeles nap volt, melyen tartoztak az férfiak Jerusalemla menni (Pázm: Kal. 733).

kántor-nap: [quatember]. Incaran lezen tanysagwnk az három cantor napokon (ÉrdyC. 20).

karácson-napja: festum incarnationis Kr. christtag.

kis-karácsonynapja: [circumcisio Domini; neujahrstag]. Kys karácson napra valo predicacio (D.6brC. 95). Kis karácsonak napja egy nemüenő neduessege fordul 1572 (Kécs. D6).

kérésztőlő-nap: dies lustricus; reinigungstag, tauftag PFB.

kérésztjáró-nap: dies rogationum Nom. 2 437 [bitt-tag].

kisasszony napja: [dies nativitatís Mariae; Mariä geburt]. A borokat pnceiben tarezta kys asszon naplyag (RMNy. II.2).

köz-nap: dies profestus MA. dies operarius Nom. 3. werk-tag PFB. Köz napon s akar innepen (Sam: Cer. 59). Innep nap ha vltkezel, nagyob hogy nem mint köz nap (Vás: CanCat. 237). Nemely dolgoknak innep napon érezzük nagyob láz, némely-lyeknek köz napokon (Pázm: KT. 64).

hét-köznap: profestus C. MA. werktag PFB. Het köznapja weghenyepo chak egy antifona (LányC. 251). A helyőlök még hetköz napokon is livalkodna, ide s tova esivarogna (Com: Jan. 197). A sinodusban elvégeztek, hogy a frantzia nőikra íratott zsoltárokat is énekeljék hét köznap (Bod: Pol. 82).

hetköznapi: profestus MA. werktagig PFB.

köznapi: profestus MA. werktägig PPB. Nem hitták köznapi lakásra, hanem innepre (Zvon: Post. II.156).

mai-nap: 1) [dies hodiernus; heutiger tag]. Tízfelendá atyam azért ívtem ez may napon eleybe, hogy en bynyniet meg akarom vadolni (VirgC. 2). 2) [actas nostra; unsere zeit]. Mái nap az urfiakat igen gyengén, könnyösen nevelik (Fal: NE. 34). A vízözöntől fogva nem volt annyi böcsülete Éva asszony leányainak, mint mái nap (Fal: NU. 352).

más-nap, másod-nap: [dies posterus; den nächste tag]. A mezey főveket, ky ma vagyon es mas nap az kemenezében vettoty, ysten ruhazja (JordC. 371b). Másod napon menyeközö lakozások lesznek (Com: Jan. 117).

ménnyeközö-nap: [dies nuptialis; hochzeitstag]. El ívttunek az artathlan barannak menyeközö napjg (ÉrsC. 135b). Mikoron fiam fel neukeedett volna, lakodalomnac menyeközö nagot szerzée (Kár: Bibl. I.467. VerG: Baráts. 9b).

mi-nap: nuper, proximo C. neulich PPB. Csak ez minap: pronuper C. Csak ez minapon is ezeket vittunk (Dlosz: NS. 8). Minapon attünnak lón halála (10b). Ez minapon ys az Kd iobagy wrannak egy iobagyth wertek (RMNy. II.31). Mynapon kwlthem wala Kmnek huz penzt nemez wenny (LevT. I.5). Ez minap irt wala Kd énnékem egy levelet (II.162). Csak e minap is: heri et nudus tertius (Dees: Adag. 121). Édes attyád minap kflmbet próbált (Czepl: Japh. 39). Kt edgy pápista csinált a minap (Sámb: Isp. 12). E minap mene ezen házunk mellől (Thmrz: Lev. 15). Minapon kültek wala huszonégy müvest es azok es tiibbnyira gyermekek voltak (TürkT. I.274).

minapában, minapében: ∞ Mennyei tudomány, mely a minapában támadott új tévelygőknek ellenvetéseitől megoltalmaztatik (GKat: Tirk. Cím). Minapában ottan a hajos abajt a Cziher mellett szántunk wala (Nyr. VII.371).

minapi: pristinus C. nuperus, nuperinus MA. kürzlich, neu PPB. Minapi: pristinus PPB. A minapi álmomban (Helt: Krón. 27). Az ti minapi és údóden költ szemetlen cathalogustok (Bál: CsIsk. 414). Az elodeleket nem csak az újakat, hanem még a minapiakat s félben megetteket is elő hozza (Com: Jan. 82). Nem olvasta volt meg minapi írását (Czepl: Japh. 84). Ellenek irt minapi oculart (Czepl: MM. 18). Az halando minapi emberekkel oly örökre való Christust vetsy öszve (MNyil: Irt. 326). A minapi levelében az ilyen dologra való nézve póké ki kend ezeket a deák szokat (Misk: TörL. 70).

minapiban: [proxime; nenlich]. Tsak minapiban: nuper admodum PPB. Kwlthnk wala e my napiban Kegelmédhez a mi emberönket (RMNy. II.134). Thy Kegelmétek ez mynapiban az my iozawnkra rea kylthe az zolga byroth (227). Im csak ez minapiban is ő nagysága Lipa felé jöve (MonTME. III.39). Gondolja el Kéd, mint járt a minapiban Forgáts uram (Mik: TörL. 61).

mindén-nap: quotidie C. MA. täglich PPB. Minden napon vnae testet, veret veni sem olárlom sem dicérem (VtkC. 43). Mindennap lakodalmaskoduan mind holtaig, meg jelentette, hogy testi bátorsága elt (Börn: Préd. 390). Az Salamon asztalára mindennap harmincz véka senlye liszt wala (Kár: Bibl. I. 305). Mindennap viselő szoknya (Radv: Csál. II.283). Mindennap áfmutot ti eszik wala, hogy keresztény vére ti kezgetlenb volna (Zrinyi L30). Mindennap gyillölö menyét és nem szereti (Kisv: Adag. 385).

mindennapi: quotidianus, vulgaris C. täglich PPB. Minden napi zvksegedet meg zolgalatytak (VirgC. 55). Az viaskodaas minden nap, es rytka az meg gyevezes (ComC. 206). My kenyerünkthi mynden naptyh azyad neekünk ma (ÉrsC. 164b). Minennapi vásár (Ver: Verh. 166). Ha mi eszedben jutott,

jegyezd-fel a mindennapi dolgokat fel jedző könyvben (Com: Jan. 158). A mindennapi áldozatok juhokból készítettének (Misk: VKert. 202).

mindénnaponként: quotidie MA. täglich PPB

mindszent-nap: [festum omnium sanctorum; allerheiligentag]. Minden scent napja (MünchC. 11). Ez felel meg mondot mynd zent napyan (MarL. 71). Myntzeit napyanak meltosagus inneperől (ÉrdyC. 509). Mynd zentek napya kezt es adventh kezt halottaknak wechernyet kel mondany (LányiC. 304).

mívelő-nap, mives-nap: profestus C. dies operosus MA. werktag PPB. Mye napok d'esti: Nom. 18. Mívelő nap munkára mennyen (MA: Scult. 749b. Illyef: BCsTomp. 88). De ezeket az isteneket csak munkás és mives napokon tisztelték (Prág: Serk. 492).

munkás-nap: ∞ (Prág: Serk. 492).

napi-nap: [dies; tag]. Terteenek egy nap uapon, hogy egybe gyüleenek az papy főyebhnek (JordC. 598). Mykoron egy napj napon oda mema (ÉrdyC. 113b). Egy napj napon meg yelente ew neky wr isten, hogy haza kellene temy (183). Törteneek eegy napj napon (562). Ez napj napon tarch ees eressyeh engem wram ihus (GyöngyC. 24).

néha-napján: [quondam; einst]. Az a boldog lakóhely, a hol néha napján Ádám atyánk lakott (Moln: JÉpül L10).

nyugodalom-napja: [dies ad quietem datus; ruhetag]. Szombat avagy nyugodalom napja (Com: Jan. 7).

pünkösöd-napja: [pentecoste; pfingsten]. Melly erő pinkösöd napján adaték ő nekik (Tel: Evang. II.233).

rövid-nap: prope diem MA. [ehestens; in kurzer zeit]. Ennek vtnna ryvvd napon ky mulek (DebrC. 504). Igen rewid napon my claustrumwnkba haza jwthank (TelC. 312). Rewyd napon Kegelmédet esmegh erthethem (RMNy. II.72). Kt rövid nap azon leszek, hogy kíváltsum (LevT. II.85). Rövid nap meg látyác szabadulástokat (Kár: Bibl. II.107). Rövid napon meghaloc (MA: Bibl. I.47). Rövid nap meg mutatóm, hogy tí az szárazon vadtok (Forró: Curt. 108). Nem látna offele vérben merült sereget rövid nap az az égen járó nap (Czepl: MM. 130). Adja meg az isten rövidnap azt érnem (Thaly: VÉ. I.431).

sudos 2-napok: Idus C.

számvévő-nap: [dies iudicii; jüngster tag]. Bizonyos számvevő nap rendöltöttöt, az, melly mondatie utolsó napnac (MA: Scult. 800b).

szék-nap: [dies conditionis; gerichtstag]. Az zek napjára be jeoyenek (ErdOrszgy. 391).

szentkérészt-napja: [dies crucis; kreuztag]. Zent kereszt-napjára jutuan imatkozyk wala Aluerna nenw heginék oldalán (VirgC. 33).

szökő-nap: [dies intercalaris; schalttag]. Szökő nap, melly minden negyedik esztendőben februariusshoz adatik: embolimus PPB.

születés-nap, születet-nap: [dies natalis; geburtstag]. Ysten zewletety napja: nativitas Domini (EhrC. 73). Herodesnek zyleteese napyan Herodának leánya tanczot theen (JordC. 398). Oly ember, ky az tykerbe neezy hű zyletetynek naptyath (833). Azert zolgalta ew zyleteeseenek napyan (ÉrdyC. 523).

szün-nap: [dies ad quietem datus; ruhetag]. Hídeg lelésztől való szün napjain versekle foglalt elmélkedése (Gvad: FNót. 148).

tég-nap: heri C. dies hesterni MA. gestern PPB. Tegnapon habod időben hağa meg ötlet a hideg lélet (MünchC. 176). Kyket tegnapon mereteel meg utalnod (DomC. 192). Es monda nekük: Höl twgyatok, hogy een tegnap nekthek arwltem wala (ÉrsC. 88b). Tegnapon wala az keseres nap (TelC. 151). Az terek Pechywl megh tegnapon el indylth (LevT. I.127).

tégnapelőtt: nadius tertius C. pridie MA. vorgestern PPB. Tegnapon es tegnap előtt wala az keseres nap (TelC. 151). Az komarj haydik thegnap clewt az mereney ispanth athal lóthik (LevT. I.225). Tégnapelőtt vettem Nagyságod méltóságos parancsolatját (Börs: Lev. 7).

tégnap: hesternus C. MA. gestrig PPB. Ezer eztendek te zemejd elest olyanek mynt az tegnap nap, ky elmwlt (CornC. 60). Tegnapy heted horan hagya el hőtöt az few faydalom (JordC. 637). Tegnapy napon cennen ky menween, maskeppen hattam ez hazat (ÉrdyC. 513b). Mi chae tegnapie vagyne es semmit nem tudne (Mon: Apol. 3). A tegnap napot nem mondhatom, hogy elvesztettük volna (Mik: TörL. 314). Eme tegnap goniba, a vice-vice secretarius elvégre egyet nyikakana (Fal: NA. 231).

toldalék-nap: bissextilis Com: Jan. 170. [schalttag]. A negyedik esztendő a Mityás ugrását minden 4 die esztendő után elő forduló toldalék napot elő hozza (Com: Jan. 170).

törvény-nap: [dies iudicii; gerichtstag]. Be menth az hagyott harmad nap es az törwén napra (RMNy. II.73). Törwen napot ad isten nekik, hog perelhessenek (Mel: SzJm. 498). Egy felől maga kerülte a törvény-napokat, más felől pedig el-váldolta a püspökök (Bod: Pol. 207).

úr-nap: festum corporis Christi SK. [froleichnamsfest] Ez az vr napyan való predicacio (CornC. 168). Az zentséges wr napyarol való aytatás, zerotetős predycacio (ÉrsC. 555b). Mi tetzik nekod az vr napianak inneperül, az mint hünnya szoktak (Zvon: Osiand. 189). Én megjelentem én felségének, hogy Bay László uram ur napján nem léteztet (TörtT. II.1381).

utolsó-nap: [dies novissimus; jüngster tag]. Sokak mon-
gák emekem az utolsó napon (JordC. 374). Minékünk is szá-
mot kell adnuc az mi sáfarkodásunkrol; bizonyos számvéő
nap rendöltetett, az medly mondatie utolsó napne (MA: Seult
800).

ünnap-nap, innep-nap: dies festus Kr. [feiertag]. Génér-
költnec vendégségek es innepuapok (BécsC. 67). Ne ez innep
napon, ne takatul haboro lenne a napen (MünchC. 63). Mon-
dotta Ihus: Veedl azt, my kell az innepnakra (WinkC. 151).
Egy zent innep napon zent Margyt azon mene egyházban be
(MargL. 67). Ynnap napoth zentellyes: diem sabbati sanctifices
(JordC. 51). Hled te ah heteknek ünnepe napiat (Ozor: Christ
175). Ézie az torkossagot kiuntkeppen innep nap (Born: Préd
410). Ez női innep napot meg illendne (Zvon: Post. 1824).
Kristus születésének innepnappja (Ily: Préd. Előh. 14).

vasár-nap: dies Solis, dies dominica MA. sonntag PPB. Ez bened költ Sanderő warasaba wasarnap (RMNy. III.28). A
vasárnapot megtartottik, meg állítotté (MA: Seult 904). Az he-
teknek napjai: vasárnap, hető (Com: Jan. 7).

pálma-vasárnap: [dominica palmarum; palmasontag]. Az
urak szenvedése palma vasárnapjára tartozik (Mad: Evang. 6)

virág-vasárnap: verbenalia, dominica palmarum Kr. [palma-
sonntag].

virágvasárnap: [ad dominicam palmarum pertinens; palma-
sonntag]. A virágvasárnap pompából (a pogányok) azt állíték,
hogy a mi istenünk szamar (Pázm: Préd. 181).

vég-nap: 1) [dies novissimus; jüngster tag]. Ő igaz törvény-
nek ki szolgaltatója, vég napkor rosszaknak büntetés adója

(Orezy: KöltH. 61). 2) [dies vitae extremus; sterbetag]. Szűz
Maria mellett te vég napodon szent tiánc előtte egy tamadgyon
(RMNy. II.336). Isten szentit te végnapodon egy lathassad
(uo).

vízkereszt-napja: festum epiphaniae Kr. [dreikönigstag].
Víz kereszt napyan jmtatott vronk az pogán kyalryokhtwl
(CornC. 373). Ez elmwlt vyz kereszt napya thayan nymynemo
jebes dolgoknak meglatasara mentheonk wala (RMNy. III.
49).

Napbeli: [solaris; sonnen]. Az második napbeli fogyatkozás
mi tölünk nem látható leszen 1620 (Kal. C2).

Napént: [minus diei; eines tages]. Nem syete ah nap el
euezeny egy mynt egy napeent wona: non festinavit sol
occumbere spatio minus diei (JordC. 309). A napot egy napent
való ideig egy helyre állata (Helt: Bibl. I. a.3).

Napi: 1) solaris, solanus MA. sonnen- PPB. A földet a
napitást vagy alkotvány nagysággal félyül hallad (Mad: Evang.
490). 2) [diurnus, diei; tag]. *Két napi: biduans; *napi
munkás: mercenarius MA. Mikoron az harminc gyereket el
hoztak volna, monda nek yzent Bereek (CornC. 351). Egy
napi yaro feldet yettenek (JordC. 525). Jerusalemmel
vayzon egy napi yaro felde (708). Negyed napi hydeg lely
vala (DomC. 284). Mykoron Jesus volna tyzenharmad napi
(ÉrdyC. 63). Csak egy napi élet: ephemeri vita (Decsi: Adag.
278). Egy napi avagy csak egy napi tartó hideglelés (Com:
Jan. 58). Azt is mondják, hogy még negyven napi nem
leszen a gyermek, nem is nevet (László: Petr. 8).

Napig: 1) [usque ad — diem; bis auf den — tag]. Ha
valaki elt volna ez velagnek kezdettyől fogva mind ez napig
(VirgC. 93). Teek bezedeth myndenol, kyketh kezdé Jezus
timotyany mynd az napig (JordC. 706). Kynek tytkyaat
mynd ez napig senky sem ysmerte (ÉrdyC. 358b). 2) [diem,
die; den tag]. Mikoron ez ilien nehez tizet sok napig
viselte volna (VirgC. 74). Az harmad napig sem az meen-
nyey salfaar, sem az ew őzvere nem eettek yttak wala
(ÉrdyC. 509b). Tehén gonójba tegyed az tölmaot, ötöl napig
kikel (Radv: Csul III.50). Még itelem uram, ezten ez napig
eltart, ha tovább nem is, itt az gyűlés (Gér: KárCs. IV.178).

Napiglan: 1) [usque ad — diem; bis auf den — tag].
Napot kirahuk nap felet toldaz: ő eztenediet nemzetnek napig-
lan es nemzetiglan (AporC. 7). Nem zönt ur isten az ő ze-
ntenek attala mynd ez napiglan killémb killémb codakal feleni
(TihG. 29). Az meli hidegl mind az vanna való napiglan tart
1572 (KBécs D7). Nevekedik az anyaszentegyház mind az
utolsó napiglan (Pázm: Kal. 538). 2) [diem, per diem; den tag].
Het napiglan zewetlen marada az koporsoul (MargL. 181).
Mely illatnak zarmazasa meg marada sok napiglan (DomC.
151). Ha tyz napiglan hozyanam nem akarandotok yewuy
(ÉrdyC. 358a). Meg marada az helyen ket napiglan (ÉrsC. 74).
3) [temporis intervallo; eine zeitlang]. A pokolnak középső
reze, kyben vannak megzabado bókék, de kezzenne napiglan
(NagyS. 321). Az wr napiglan tyredelmességet mwtat hozyank
(ÉrdyC. 72).

Napigvaló: [diei; tag]. Megbűnteti heted napig való pok-
lossággal (MA: Bibl. I.130b).

Napjában: [singulis diebus; täglich]. Napjában három
ideben imadkozik: tribus temporibus per diem orat (BécsC. 146).
Hetzer mondotam napjában diezvetet (AporC. 98). Paramesola,
hogi ne menne hozza, hanem csak egizer napiba (VirgC. 49).
Napjában tesbezer egy zernel nem ittnak (DomC. 297). Bort
nem ywth napjában elak egyzer keweset (ÉrdyC. 442). Az
igaz is hetzer esie el napjában (Born: Préd. 152b). Háromszor
napjában meg-töltözn teletéb való (Com: Jan. 112).

Napnyi: [minis diei; einen tag lang]. Egy néhány napnyit szünetelt (LevT. II.31). Edgy egész napni ideig (Megy: Bayle. 436b).

Napocska: diecula C. MA. kurzer tag, kleine zeit PPB. Egy-néhány kevés napotskának látszottak a sok esztendőök forgási a szerelém nagy váltából (Pázm: Préd. 757). Feltetszett napocsám homályban borula, szelid galambocsám fölém elvadula (Thaly: VÉ. II.13).

Napol: comperendino C. chronisso, diem transigo MA. [den tag zubringen]. Késődni, napolni: *subsistere in aliquo loco PPB. Ott táborostul harmad napig napolván, Aradnak minden kertét hamuvá teteték (Szal: Krón. 362). A gonosz idő miatt homi kellene naplani (Nyr. X.470). Ott naplanunk kellették, mert a szűszök nehezen akarnak vala elé állani (ErdTörtAd. I.127). Felső-Örsön naplottunk, éjféltkor pedig mentünk Jösvához (IV.97). Rima-Szombathoz szállottunk, ott naplottunk (123). Czíkon alól sílmedei mezőn szállván meg, tegnap ott naplott (MonOkm. XIV.133). Ott akadván Kis Mihály urunkra, az holott mi is vele együtt napolván, rajtunk ütöttek a katonák (KecskTört. III.159). Két nap múlva érkezik Pasartik nevű városhoz, az hol egy hétig fog naplani (MontME. VIII.14). Ha valami félelem volna, berihemék az nádas közzé, ott napolhatnának véle (MonIrók. XXVII.238). Az parton dísztelen napolni, gyorson akarék azért által menni (Szentm: SöDics. B3). Akkor hozta más ember is valósággal most Stomán naplani az németet (Bercs: Lev. 233). Tábora 3 nap ott napolt (Könyi: HRom. 71).

még-napol: ∞ ltt megnaplánk egynehány napok alatt s vala is szükségünk rá (MonIrók. VIII.383).

Naplás: comperendinatio C. chronissatio MA. [zeitverbringung]. Hagatás, naplás, naptiltés: comp-rendinatio PPB. Az ilyen ember sok bújkálással s naplással viheti az ilyen útát véghez (MonIrók. XXIV.451). Ne legyenek az innen menő követek Nagyságodnak ott hiába való mulattatásokkal, naplásokkal terhére (MontME. IV.399). Járását nyomának s rejtek naplásának hírül el sem viszik (Thaly: Adal. I.191). Azúlta az nagy pusztaságú országon minden naplás nélkül gyűvünk (RákF: Lev. V.437).

Naponként, naponkéd: quotidie, cotidiane, in dies singulos MA. täglich PPB. Inagázac ötet mendenha, minden naponkéd jól mondának ő neki (AporC. 25). Vtét isteni zent ayandekokai naponkéd árgyty vala (VirgC. 76). Engőmet naponkeenth veetközötti ees az te paruncholotodath megh törőth megh nem gőrel (WinkIC. 244). Verőőnek meltosaga, ky naponkenth nekőd aldostatyk (268). Naponkéd mondatik nekem: Hul vagón a te istened (DöbrC. 96). Nag ayetatossagkal kezdé mondani naponkéd ez nyomdátot (NagyszC. 295). Ioob naponkent keueset, honem ment ritkan sokat eni (VitkC. 52). Meltan tyztelendeu my tevelnk naponkent ez zent haromsag (CornC. 60. 96). Naponkent gywl vala az hyveknek hvi zamok mynd tyrrylyban, mynd azzonyallatban (JordC. 721). Naponkeed wyg kell vonny, nynt az baromnak (ÉrdyC. 516b). Te eretted eldezteenek naponkeeth (KeszthC. 111). Isten ygaz byro, erews ees bekeseget, mynem naponkeeth meg haragzyk (KulcsC. 11). Naponkent karosok vagyunk az w byrodalma myat (LevT. II.2). Naponként nevellyűe és erősítűe gyenge hitűnek (Börn: Préd. 268). Van vagy 100 katona most is köztünk, szivárkodnak naponként is ugyan az Dunántúl valók által (RákF: Lev. 7).

éj-naponkéd: [diu noctuae; tag und nacht]. Egy itjű. kinek anyja é-naponkéd sirhon (RMK. I.24).

Naponkédi: [quotidianus, communis; alltäglich, gewöhnlich]. Adgyad naponkedi előkeñerűket (NagyszC. 343). My kenyerw-

ket naponkedyat agyad nekűnk ma (JordC. 563). My keñerűket naponkediéd agyad nekűnk ma (DöbrC. 172). Mynden rytka es zyk allat draga, az naponkedy kedeez wlatatus (ÉrdyC. 465b).

Naponkéntvaló, naponkédvaló: ∞ Naponkédvaló vetkezetimben el zenedet (VitkC. 30). Egyenek az maradekok az arvának es ezvegyeknek napon keed valo ebetekre (JordC. 251). Syr vala, mykoron az naponkent valo myseknek tyztessaget zolgalnaya (DomC. 14). Naponkéntvaló nyavalyákkal nehezítettünk (Pázm: Préd. 64).

Naponnan: [quotidie; täglich]. Ő yrgalmassaganak myatta anne ordómót wallyak menyozzagban, hogy ha mindön naponnan meg vezetem volna myndön orakat ő zenzegős kenyanak emelkedetyben (CzechC. 39).

Napot. Napott nap-estig: tota die, per totum diem PPB.

Napotló. Egész napotló napestig munkalodnak (ACsere: Enc. 217).

Napoz: procrastino MA. anschieben, forttagen PPB.

el-napoz: ∞ Minden hadnagy és bíró tartozik minden törvényt el napozni (SzékOkl. II.129).

még-napoz: [?] Rác Tamás arestomban tartatik es mezl is napoztatot it vala vádoltatot társával edgyűth (TörtT. X.136).

Napozás: [comperendinatio; zeitverbringung]. Abban napozás, mikor meg indúl, nem leszen, mert az mely hertelen szokot tetszeni a villámlás, oly hertelen leszen az embernek fiának elővetele (Alv: Post. I.33).

Nappal: **1)** [dies; tag]. Ionas volt a cetnec hasaban három nappal és három eyel (MünchC. 36). En te neked nappal betzer mondek dióretet (DöbrC. 70). Ha az főnőnd vasarnapon akarz comicalhí. enclikogel anaac előth harmad napol (VitkC. 38). Az vr az vylagossagot nevezee napalnak és az seleteet eeynek (JordC. 5). Hogy nappal let vona, tamada kerdezkódes (750). Te eleted mikén ha eg hay zalon ketnenek eg golobist fel minden nappa (BodC. 1). Jesus negywen ee es nappa beytele (ÉrdyC. 137). Oly nagy világozság volt, mintha nappal lett volna (Zvon: Post. II.252). A nappalokat és az éjtszakákat meg-különböztetted (GKat: Váls. I.850). A nappal ki-fejtődzik az éj barna polajából (SzD: MVir. 314). **2)** hűci, interdiu, subdiu C. de die MA. [bei tage]. Éyel es nappal zernetlen zolgal vala az vr istennek (CornC. 278). Zazzor nappal, zazzor eeyel esőt terdre ew ymachaganak ydeyn (ÉrdyC. 442). Latod, mel nagy vygasussal eyel es nappal e-elnek (ÉrsC. 277b). Gondolkódyk w neky terweyebe eyel ees napol (KulcsC. 1). Nappal arnekat ad vala ő nekic (Helt: Bibl. I. d4). Nem job leszé hartzolnunk nappal (Zrinyi I.134).

éj-nappal: **1)** [dies noctesque; durch tag und nacht]. Negywen ee nappa béythelél (Th-wrC. 187). **2)** [diu noctuae; tag und nacht]. Mind ey nappa el munkalkodik (BodC. 8.17).

éjjel-nappal: **1)** [diu noctuae, sine intermissione; tag und nacht, unaufhörlich]. Te vag az, atkozot hely, ki haragtartásokat, vetekódesőket eyel nappal nem zónól fel tamaztanod (GuaryC. 16). Istennec tyztessagere naponkéd eyel napol oluas zaz pater nostert (VitkC. 13). Eyel nappal eedes ymachakbm zolgalnaak az wr istent (ÉrdyC. 338). Remete modra cellat zerze maganak az vadon erdőben es ott zolgal vala eyel nappal az wr istennek (544). Ha az eedes Cristwshoz eeyel nappal főhazkodandotok (ÉrsC. 241). Eyel nappal ugy ostronlatá aszt, hogy rónid napon megvőué (Helt: Krón. 16). Mynd iel nappal az ny zolgalatunkban vagyon (RMNy. II.64). Sziget-várban eh farkasok lagnak, chak nem éyel nappal ezt az mezőt járják (Zrinyi I.44). Éjjel nappal fellyeb s alább tsatagnak (Könyi: HRom. 25). **2)** [confestim, sine mora; allsogleich, unverzüglich].

lyel nappal ad meg ertenem, hogy az bassa embere írta meg, az lozogat el ne foglalnak (LevT 152). Az udvarbírói riaszt meg, az várat állással rakja meg éjjel nappal (RákGy: Lev 18). Minden felé szemetek, fületek legyen nektek is, éjjel nappal tudósításotok (144). Az kopják úgy kellenek, mint a minden napi kenyér, éjjel nappal küldjél (162). Most híreink nincsenek, ha mi leszen, azt Kegyelmednek éjjel nappal tudására adom (TörtT? 1429. 552). Ha nyilván való vezedelemünket látol, úgy éjjel nappal írj bizonyost felőle (599). Lovasom vagyok, ki éjjel nappal hozná az levelet (III 324).

éjjelinappali: [non intermissus; unanuthörfich]. Hogy szegény feleségemnek éjjeli nappali lárnája ne legyen, urához há városba úgy jöttem (TörtT? 1223).

Nappali: diurnus, hemerisus C. [tages-]. Nappali ágy: anacinterium, accubitum C. Nappali szél: subsolanus (Nom? 459). Nappaly jövényben senki xygab nem való ez zent atyául (DomC. 14. Alv: Post. 1692). Az egyet napali velagosságra valtoztatam (DebrC. 48). Nappali építés éjjel romol való (RMK. IV.185). Tudományját éjjeli és nappali fáradsága által nevelvén, vitetett az isten kertének plantálgatására (Bod: Pol. 181).

Nappalkor: [interdiu; bei tag]. Nappalkor munkáink irigysétség el nem tükodhatnya, mert meg látta nagy ég (Zrinyi 1134).

Napra: [die; am tage]. Kell urunkat eh szentsegös napra hozzánk vennünk (DebrC. 37). Mikorén az meg hagyott időre, horára es napra baba nem jött volna, nyolcnek esecnek nagy kethszegben (ÉrdyC. 512). Colicaban esce és hat napra meg baba (Holt: Krón. 87). Nem sok napra méne király konyhájára (RMK. IV.241). Azt úja Kd, hogy ezten ez napra megjöhhet (Nád: Lev. 75).

napról-napra: in dies MA. von tag zu tag PPB. Napról napra halogatás: procrastinatio MA. *Napról-napra halasztom: compendino PPB. Napról napra, hetről hetre ab binbe & zínbe el kemenül (GuaryC. 21). Isten igaz bíró, ná nem napról napra meg haragzik (DebrC. 22). Ne keessel kövöldny az ur istent, ne halogassad napról napra (ÉrdyC. 540b). Az isteni zeretethen napról napra neweködnék wala (Érsc. 522). Az erős semmit nem halogatván, a lonyha mindeneket napról napra hallaszt val (Com: Jan. 196).

Napság: [dies; tempus; zeit]. Az napságtól fogva: ex eo die, ab eo tempore MA. Az napságtól fogva Gedeonnak leen newe Jerobabul (JordC. 330. 426. 429. 620. 769). A napságtól fogva ergalmas kezdé lenni (DebrC. 140). Nem láttok enginemeh ez napságtól fogva (ÉrdyC. 173. 375. 561. 580). Ez napságtól fogva wgy zolgallak, mynth wramat (Érsc. 549). Ez napságtól fogva mynd mondwnk nagy chertebtyk kylench lecke (LányC. 112). Ez napságtól fogva MA: Scult. 889. Megy: 3Jaj. II.23).

NAPA, NAP: soerus, boeyra C. schwiegemutter PPB. Napa, felesége anyja: soerus; feleségemnek úki, napám anyja: prosoerus PPB. Orpha megapola ő napot és Rut egessele ő napuul (DécsiC. 2). Még hirdettecse emekém, melleket töttel te napadnak te fériednee halala után (1). Leni feltamaul ő anyja ellen, meő ő napá ellen (256). Lata ő napat felette es hideg felette (MünchC. 27). Sinomane napa bökwen hideg léletben (72). Lata hō napat vezteg bökwen: vidit soerum ejus juvenem (JordC. 376). Nagh sirással napuak inezt monda (TibC. 22). Ipad, napod téged nagy jó néven végyn (RMK. V.98). Az Krabat napát Kata asszonyt haza kellett hozatnom (Nád: Lev. 92). Az Potemek napat az Christus megogitotta (Fél: Tam. 498). A ki fiat vagy leányt elhazisította, ipa az és napa: soer est ot soerus (Com: Jan. 117). A Halaš napa koporsójára adtuk három szál deszkát (MonTME 1301). Napad nem gondolja, hogy ő is csak meny volt (Kisv: Adag. 486). A nényo

jóságát, a ki feleségének napa, kéré, hogy Győr tőjéről hadd hoztathassa el licentiát elmenetelre (RákF: Lev. 162).

[Közmondások]. Nem alkuszik a napa a menyével: omnes soerus oderunt nurus PPB.

NÁPÉSZ: [truncus; töpel]. A földszokodásán kellet meg indulnod annak a papistának, bezzeg nápesz voltál (Czegl: B!org. 990).

NARANCS: mala aurantia MA. malum aureum Medicum; pomeranze PPB. Ezek a keth illatozo naranach almak es az zep zynő nospolyak (NagySzC. 121). Mukaderth keltem Kock naranchoth es negh hadarnyezath (LevT 1421). Az almáca mint egy kis maczi dnyve vagy narantz, sárga, igen szagos (Mel: Herb. 52). Narantsok, citromok, lemonyak (Com: Jan. 24). Im vagy 12 naranesot és 7 citromot külltem, a naranes-hajat megtartsd (RákGy: Lev. 3). Külltünk ríkskút, szóküvet, naranes almát (MonTME. 1447). Mikor ki fatszárjuk a narantsnak levét, ezüst tszszéből padulá hagyigályuk üres bétét (Fal: UE. 364). A narants almát mikor igen erővel fatszárjuk, utólyára keserű bótst (407).

NÁRCISSZUS: narcissus MA. A mellyeknek gyökér helyett fejek vagyonszok: kizyó hagnya, narcisus, lilium (Com: Jan. 23). A narcissusoknak, hyacinthusoknak rajta hadgyák gyökereket, míg a földbe akarják teni (Lipp: PKert. 146).

NÁSFA: inauris MA. [ohrgelänge]. O fejedelmnek leánya, te fardnak eghe zerkezese nákent náfak (DebrC. 481). Hol vanna a göngör, a firsók, a náfak (NádC. 317). Kivőn egy szép náfát és az Rebekának feltigszte leány homlokára (RMK. II.116). Látta vala a náfát és a kari ékösseget (Holt: Bibl. K1). Az ffejedleket, náfákat, palástokat elnezi (Holt: Bibl. IV.16). Ki vőn egy szép náfát és az Rebekaneec szepen fel figeszte leány homlokára. Hoffz. 29. Be fonta a hayat es fel tőte náfayát (250). Az eh nem tudgya, mire való az draga kőw, az arany lantz, az náfak (Jorn: Préd. 25). Náfunk, gyűfők es minden ékeszünk (547). Félőn tűgő náfak (Com: Jan. 101). Semmi arany linc, semmi gyémántos náfak nem ékesíti anyyra az end-rnek nyakát, mint a szemérmetség (Lund: ÚjSegis. II.203). Hly draga elendium avagy náfak magát az isten fiat illette (205). Kényes asszonyi állat, kinek komlokán arany függők, tüleiben draga náfak vannak (TKis: Pul. 65). Tudom, hogy az uri asszonyoknál nem volna kelletlen a napkeleti igaz-győngy és draga kővek, az arany fincek, náfak, függők (Csúzi: Síp. 11).

NASPOLYA *náspolya* Fej? SchSul. 14. *náspolya* PPB. Com: Jan. 17. *náspolya, naspolya, naspolya* Lipp: PKert. III.195). *naspolium* Pesti: Nom. 50. *naspol* (naspol) *Náspolya:* *naspolium* PPB. Eze az zep zynő nospolyak ezek a bizó Salomonnac temploma (NagySzC. 121). A naspolyák molhosok pilhesok, kövesok avagy kövesesok (Com: Jan. 19). Naspolya vagy nespola alacson fa és olyan színű mint a berkenye: a naspolya fa kedveli a nyesést; a naspolya fában igen örömet terem a téreg (Lipp: PKert. III.190. 191). Náspolya vízedlre téged sokszor kőszit, a békéhoz pedig mikor jutand, szorit (Fely: SchSul. 14). Másféle téreg vagyons kőrtvényben, másféle az almában, a fügeben, a naspolyában (Misk: VKert. 685).

[Közmondások]. Idővel szalmával a naspolya is megéri (Fal: Jegyz. 127).

NÁSZ: pompa nuptialis; hochzeitgeprüng PPB. Volter olimdula az nász mind utama (RMK. II.4). Cimbóis tarsától nagy festummal és nászval kísértetven GKat: Titk. 15). Pelens király az szép Thets asszonyt háziasul meg hozam, sok országból lőnek királyok az nászban (Huszti: Áen. 2). A kik mas fűből vésznek feleséget, reggeli kenyérgéskor oda nem érkezvén a nász, azután is eskessék meg (Bod: Pol. 80).

Nászol

Nászoló: [nuptialis; zur Hochzeitfeier gehörig]. Én Bábán el nem bocsitom a nászoló leányásra, Ketek nem vihet nászoló kéánt (LevT. II 34).

NASZÁD, NASZÁD (nászád) RMK. III 73. nászad Pethő: Krón. 99: liburnica, genus navis MA. [remschiff]. Az therekek ream jvencik nazadokkal és az hayokat mynd el wyuek (RMNy. II 82). Capitaneus nazadist rum regentis (III 21). Egy néhán nászád Tiszán feljött vala, az nászádokban népet hattak vala (RMK. III 73). Nagy sok nászádokban, sajkákban, hajóiban vajda népet állata (IV 37). Az therekek ream jvencik nazadokkal és az hayokat mynd elwyuek (LevT. II 82). Gallyák, nadaszoe [ügy] énece (Göres: Máty. 16). Naszádokat, gályát is ada nekik hozzá (Monrók VII 65). Naszádokon és saikákon alá ereszkedék a Dunán (Pethő: Krón. 99).

Naszados: 1) [nauticus; schiff]. Kyraly ő felsőge nazados hadnaghyathwl kerthem kólthw záz maghyar foryotth (RMNy. II 104). En ew felsőge nazados vajdaja wagyok (III 64). Báthory István király naszados vajda vala Szalánkementt (Monrók. III 11b). 2) [nauta; schiffmann]. Nyírluk kormányokhoz a naszadosok (Gyöngyl: Char. 406). 3) [navarchus, naumachus MA. schiffpatron PPB].

NÁTHA: cattarrhus, coryza, distillatio, pituita, rheuma C. rotz, schnupfen PPB. Nátha, ki miatt ember béredek: branchus MA. Nátha száraztó fő: pituitaria; nyál, náthia, takony: pituita PPB. A fodorkát ha sós etzetben megfőzed, náthát, fő czepegést meg állat (Mel: Herb. 37). Két nap igen nehezen voltam a nátha miatt (Nád: Lev. 34). Immed következőnek dagadozó betegségek, vezedelmes nadhak 1572 (KBcs F1). Ha egy kis polarkával izol, az natbat és chýpögő orrot meg állat (BeytheA: FivK. S). Főnek nátha miatt való nehezülése (Com: Vest. 131). A torha a náthának le-tsepegése: rheuma est catharri destillatio (Com: Jan. 56).

Náthás: pituitosus, rheumaticus C. MA. gravedinosus; rotzig PPB. Náthás, takony: pituitosus PPB. Értém az te leveledből, hogy Ferkó náthás és harrat (Nád: Lev. 31). Ha a bodog asszony ágával náthásokat tisztól, meggyogynak (BeytheA: FivK. S). Micsoda búz tekerheti itt náthás orrodát (Matkó: BCsák. 245).

Náthásod-ik: catharrum, gravedinem capitis contrahio; den cathar haben PPB.

mög-náthásodik: ∞ A kótsis gyakorta füstölő öreg lovaít, hogy meg ne náthásodjanak (Mik: TörL. 4). Édes néném meg ne náthásodjék Ked (21).

NÁVA: classis, triremis, biremis MA. schiff PPB. Ez nem návé, nem gálya, hanem kised hajó (Alv: Post I 279).

NE: en tibi MA. [da hast es]. Ne meg Jupiter, myt nekéd igertem, im it wagyon (Pesti: Fab. 67). Adze s ne: simul da et accipe (Decsi: Adag. 147). Interjectiones: ihon, ne, ne meg, nominativum vel dativum regunt, ut: Ne az penna: en penam! Ne meg könyved: en tibi tuum librum (CorpGramm. 279). Interjectio insultantis: ne nekéd (539). Minden ember, ngymond, méltán tartana tisztességem vesztet, álnok, rossz embernek. Ne nekéd Czeglédí, Lutter jeles apostoloc sententziája (Czegl: Japh. 244). Ne a kosár, vidd leled, benne obsit leveled (Fal: Vers. 565).

Ne-sze (neszse) Helt: Mes. 68: ∞ Neszse, eszt adom, jó lány kennyér (Helt: Mes. 68). Hoszsa gazda asszony az gyermekét, nesze az szablya (Decsi: Adag. 326). Nesze jambor egy, a többit nászorra hagyom (Matkó: BCsák. 48). Nesze néked a jelek is a szent irasból (325). Nesze a fő, ezzel illessed sebedet és kössed bé mindgyárt fájdalmas testedet (GyöngyD: Char. 48). Neszse emez a nagy óriás melly kútsinre szabta magát

(Fal: NU. 288). Inkább akarom, hogy ujjal mutassanak néim, mondván: neszse a fősvényt, hogy sem azt: neszse a hintóbm az eleven borhordót (396). Ország és világ azt fogja mondani fölé: nesze a ritka madarat! (Fal: UE. 367).

Neszteje: ∞ Neszteje kománasszony, ígynk ná is egyet, töltessük meg bögrénket úgy mint az egy pintest (Thaly: VÉ. 388).

NÉ (ay Komj: SzPál. 15): ne, non MA. [noli]; nicht PPB. Bár úgy ne legyen is: *ne sit sane; hogy én utánad ne kereskedjem: ne sis mihi *inquisitioni PPB. Harag megh bant elmet, hogy ne valasthasson ygasságot (Ehrt. 16). Kérlek en látni, ne akariato, ezt témméce (BöcsC. 2). A nepecne véni tualcót tartanae, mikent Ist megfoghatnae; monhak vala kedez: Ne ez innep napon (MünchC. 63). Vegyetek fegyelmet, hogy wt meg ne haraguyek ces el ne wezyetek az ygaz wthol (KeszthC. 3). Zent Paul epistolaiban gyakorta való parenthesis, kyt laach, nehezszyet és bantast theneked ny teygen (Komj: SzPál. 15). Kegyelmedet kerem, reyam K. ne nehezellyen (RMNy. II 80). Eleiket venneek a pogán nepelnek, hogy ők a vizen el ne szaladnának (RMK. II 79). A mi lelkünk üdvösségét szerencsére ne vessük (Pázm: Imáds. 52). Ne fogadd ne, ne adj ne a gyengéb orvoslásoknak helyt (Megy: 6Jaj II 27). Ne busúljon, ha Kigyelmed házánál nincsen (Thaly: Adal. 179). Ne vágasson bár eret Kigyelmed, azonkívül is üdvözülhet (no). A kinek tehene nincsen, ne fogadjon csordást (80). Ne hívassa a büdös embert, mert hivatlan is majd itt lesz (81). Tartok attól, kit isten ne adjon, inter duos litigantes az harmadik lesz nyertes (83). A ki nyulat akar látni, ne füssön alhoz dobót (87). Ne beszéljen Kegyelmed olyat, mert megharagszom (88). Nagy Sándor megtiltotta, hogy senki afféle madarat meg ne öljön (Misk: VKert. 315). Egyetlen egy próbára ne szánd ki bősületedet (Fal: UE. 460). A ki a bémát neveti, maga ne sántikáljon (Fal: BE. 579).

hogy-né: scilicet PPB. [wie denn nicht].

[NÉ (a ha C.): ali-; je].

Né-ha: 1) aliquando, interdum, nonnunquam MA. bisweilen PPB. 2) [quondam; einst]. [L. HA]

Né-hány: aliquot MA. [einige, etliche]. [L. 2. HÁNY]

Né-hol: 1) alienubi Kr. [irgendwo]. 2) passim MA. [an manchen stellen]. [L. HOL]

Né-ki: [quidam; einige, etliche]. [L. KI]

Né-melly: aliquis, quidam, nonnullus MA. jemand, einer PPB. [L. Melly]

Né-mi: [quoddam; irgendwelch, irgendein]. [L. MI]

Né-talam: ne forte MA. dass nicht, vielleicht PPB. [L. TALÁN]

Né-talántán: fortassis fortasse, forsan MA. vielleicht PPB. [L. TALÁN]

Né-valaha: nequando MA. dass nicht etwa PPB. [L. VALAHA]

Né-valaki: nequis MA. dass nicht jemand, dass keiner PPB. [L. VALAKI]

NEBELŐ? Reája menének és minden nebelő irogatásút megégették (ErdTörAd. I 30). [Vö. NYEBELEĞ]

NEDV: humor, liquor, succus MA. feuchtigkeit, saft PPB.

Nedves: humidus, humectus, udus, uvidus, madidus, succosus, uliginosus, irriguus, subriguus, dyarrhyton C. succidus MA. feucht, nass, saftig PPB. Leves, nedves: succidus PPB. Meeg es yeget keesertek az gyapyn: ha az gyapw harmattwl

zarazon maradand és kerüle mynd az feld nedves leend (JordC. 331). Az en zemöldőkym nedvesek konyhullatásoknak nyarta (ÉrsC. 295). Nehéz alomból felszökkennek, az hó orcaiat nedvesen lele (TóC. 67). Az nagy könersek lezón embőrbé az hidek es igón nedves természetű (TihC. 101). Az tőb napokat az hold nedves hidegőne tezi 1572 (KBés D6). Tumul legyen tőlde minden kenyesség, hanem chendes és nedves lelekben talatassanak (Pécsi: SzűzK. 89). Pántok] tizta, az-után felhűs és lassan nedves 1613 (KNagysz D8). A vizes, nedves gözők, párák mindenkoron felvitetnek (Com: Jan. 8). A föld alatt lévő nedves erőkbl kibuzgó avagy bugyogó kűtféjek (11). A föld színe nchol nedves avagy vízenyős, lápos és sombokos (12). Sz. András hava nedves szabásn lésoa 1645 (KLése 40). Nincs úgy a dolog, a mint a hír támad, a holott nedvest mond, ott gyakorta szárad (GyöngyD: MV. 9). Az indulatokkal dagályosok és nedvesek az isten tizes igéjéül fel nem gyuladnak (Hly: Préd. 413). Örömelebb esik, a hol nedves (SzD: MVir. 125).

Nedveseske: humidulus C. MA. ein wenig feucht PPB.

Nedveséd-ik: madefio, madesco, humeo, humesco MA. feucht werden PPB.

még-nedvesedik: madefio, humesco C. [feucht werden].

Nedvesít: irroro C. madefacio, humecto MA. feucht machen, anfeuchten PPB. Nedvesíti vala mind az egész földet: irrigans universam superficiem terrae (Helt: Bibl. I. A3). Négyen vannak az evangelisták, kik írásokkal nedvesítik és gyümölcsöztetik az anya-szentegyház mezőjét (Pázm: Préd. 134). Konyhullatásimmal nedvesitem ágyamat (MA: VI. Zsolt. 6v). A szemet a szem-szőrőc pillogatva nedvesític (Com: Jan. 47).

el-nedvesít: ~ El nedvesitem az en ágyomat kőny hullatásimmal (Börn: Ének 167).

még-nedvesít: madefacio, madido, madefio, humecto C. nass machen PPB. O thy folyó konyvek folyatok en orozamra, nedvesítheetek meg földet (ÉrsC. 171).

Nedvesítés: irrigatio; das anfeuchten]. Edenből folyó víz is vala ki a kertnee nedvesítésére (Helt: Bibl. I. A3). Ádgy autatosságunk vizét e földnek nedvesítésére, hogy jó gyümölcsöt teremphessen (Pázm: KT. 255).

Nedvesítő: humifer C. humilis MA. [feucht machend].

Nedvesség: humor, liquor, mador, succus, cremor C. humiditas MA. feuchtigkeitt PPB. A nedvességet elszáraztan: *digerere humorem; mirha, Arabiában termő tsemete, melyből jó illatú nedvesség fűszarodik ki: myrrha PPB. Az ő verőc változoe zuroca es az ő nedvessége kunkóne (NádC. 95). Az neegy nedvessegekkelwul zerost testekkelw leznak az fergek (PéldK. 50). A baal kezében való nedvesseg a job kezere ment vala (WesprC. 102). Az nedvessege embery belköt meg tyztot es meg zecpótyh (ÉrdyC. 1206). Az faunk zep uraga lezón az faunk gőgessege nedvességebl (TihC. 33b). Chörtörtökön estue fole nedvesseg leszon 1572 (KBés ET). A szűz Mariának kepebl szuarkozot volna nemineu oláma nedvessege (Mon: KépI. 200). Az dögös nedvességből sok fole betegség lezón (Frank: HasznK. 31b). Az nedvesség az fákat éllesztü (MA: Seult. 237b). Az oltovan az egész fauk nedvessegevel eled meg (Dor: Préd. 180). Az oltovinu az ő gyökereinek apró szárn rostynin. bő sziván a nedvesseget (Com: Jan. 20). A moh szája a sok nedvességtől meg sikul (ACsero: Enc. 152). Az enyv köves es sikeres s szurokhoz hasonló nedvesség (218).

bányász-nedvesség: succus mineralis Com: Jan. 17. Verhenyő sárga föld, arany enyő bányász nedvességeknak mondatnae (Com: Jan. 17).

bársonyfestő-nedvesség: astrum C.

nyálas-nedvesség: pituita PPB. [schleim]. Bő bennem a nyálas nedvesség: *redundat pituita PPB.

só-nedvesség, sós-nedvesség: muria, salsilago, salsitudo, salsugo C. [salzlacke]. A hobozó tenger sós, mint a sós nedvesség a sós halnak keserű leve gyanánt (Com: Jan. 12).

Nedvesül: madesco C. humecto, madefio MA. befeuchtet, angefeuchtet werden PPB.

még-nedvesül: uvesco C. [feucht werden]. Isteny malazttal megh lyntöztetét, eelő kwth folyással meg nedvesewltetét Cristusnak nyegodalma, isten ifyak reytek cellaya (ÉrdyC. 29).

Nedvetlen: exsucus MA. trocken PPB.

NEGÉD: superbia MA. hoffart, hochmuth PPB. Az doctorok oth lewnek es ewk errowl nagy nyegedet townek (ÉrsC. 482). Az sok doktor egy felewl aal wala es negédőkben csak meg nem halnak wala (482b).

Negédés (argendes Zvon: PázmI. 332. Thaly: VÉ. 1100. Kisz: Adag. 525. negédes Deesi: Adag. 273. negélyes Börn: Evang. III. 514. Pécsi: SzűzK. A4. negéskedik Börn: Préd. 396. negédes Mezy: Olaj. II. 39. negédesen Gyöngy: KJ. 109; ambitiosus, fastidiosus, superbus, arrogans MA. ehrgéizig, hochmüthig, hoffärtig, stolz PPB. Felfuvalkodva, kevély, negédes beszédekkel él: *ampullatur in arte PPB. Ki be latnae ert elkövöt, azt mougae, gőgös es negédös (GuayC. 15). Az romayak kowelyek es ezt tugyok, hogy nagy nyegedősek (ÉrsC. 475b). Meerth negédews lewl bennem, hogy nem akaral engednem, immar yn oly helyre ywtottal, meglatod, awal nyt haznalth (500b). Senkit soha negédes és méltalan iyesztéssé el nem kergete tölle (Helt: Krón. 96). Sok világi bölczee gőgösök es negelyesek az önön eszekből (Börn: Evang. III. 514). Negédös menetség (Deesi: Adag. 35). Bizonyára negelyesek es kedue töltec vagyunc (Pécsi: SzűzK. A4). Nem illet tehát az isteni böltsességhez, hogy fris pompákkal, gazdag kintsekkal, negédes testi kinyességekkel jöne hozzánk (Pázm: Préd. 476). Az szqpora szavú felelet negédös emberek munkája (Alv: Itin. 13). A kényesek, negédesek lektikákon hordoztatnae (Com: Jan. 87). Lehetetlen dolog az, hogy azok a szemek, melyek e földön is kőnyörülők voltak, negédesek lennének az égben (Bök: Lämp. 138). Vallyon mire valok im ez gőgös es negédes mondások (Pás: Vilasz. 225). Negédes bátorsággal azt meg vetitek (Otr: Róna 98). Annál soha életemben kevélyebb, negédesebb embert nem láttam (Cserei: Hist. 126). Negédes, kérdékény és magabírt bajnok (GyöngyD: Clar. Elb. 1. Nedenges szók (Kisz: Adag. 525). Ifni voltomban esintalan, nedénges valék (Thaly: VÉ. 1100). Erdélyben bejött nyegédes magyarországi ifjak (Thaly: Adal. II. 344). A negédes főrendek szintén kényszerítettnek fejet bajtani a lelkitanítóknak (Misk: VKert. 42). Az uralkodásnak negédes kívánsáival magoknak vették az austriaiak a kiralyi felségnek jussát (Rák: Manif. A3).

Negédésen: ambitioso, superbe; hochmüthig]. Kényesen, negédesen: ambitioso PPB. Az pilotákban kedvekre, negédesen és kinyekre neveltetnek (Pázm: Kal. 69). Pipesen, negédesen beszéll (Dor: Zsolt. 52b). Nehéz terüh bolytat hánya nyegédesen (Gyöngy: KJ. 109). Hamissan vagy negédesen esküttél (Börö: Angy. 299). Az akarat gyakorta negédesen megkivánja az uraságot (Fad: NE. 78).

Negédéske: subarrogans MA. stolz PPB.

Negédésköd-ik: superbia MA. stolz, hoffärtig sein PPB. Az io termő olyfának zrytanak ne dycheködyl, ne negésködyl az agak ellen, hogy ha negésködel, nem te vyeled az gykereth, hanem az gyker vyssel tygedeth (Konj: SzPál 56). Minden

isteni dolgokba fityámkodik és negeleskedik (Börn: Préd. 396). Ajándékokkal ne negédeskedgyűnc és könyeskedgyűnc (MA: Tan. 737). Midőn az emberek újai sok pénzt és jokat győdtöttek össze, negédeskednek ez földi jókkal (MA: SB. 93).

Negédéskedés: [animae elatio; das stolziren]. A titkos nyegedségnek alkalmatosságát a nem nyegédeskedés szolgáltatta nem egyszer (Megy: 6Jaj. III.32).

Negédesség: superbia, fastus MA. hofiart, stolz, hochmut PPB. Mind az keth nemzetozegnek keuleyssegeth, negodússegeth lewethwen, mind fejenként egyenlőve tezy az ewangelium lyttenek dolgaban (Komj: SzPál 30). Az negedússegeth el tauoztatásról, az mi dolog hozzád nem tartozyk (37). Negedússeghwz illendő vala, hogy az apastaloknak meltosagugbol kevelykwónnek vala (112). Az életnek negelessege: superbia vitae (Pél: Bibl. II.157). A gazdag könnyen testi negédességre és gyönyör ködsére fordítja kintseit (Pázm: Préd. 625). Ezt értvén, a mi negédességünk mint egy el-rontatik ezzel (Ker: Préd. 38). A sido nyelv minden pompás negédességtől füres (GKat: Titk. 23). A kérkedékeny nyalka negédesség aláztatik s meglül a bizott reménység (GyöngyD: KJ. 450). A harag s rút negédesség sokaknak vólt vesztekre (Kisv: Adag. 155). Szépségben nedéngesség sokat béjaz magának (168). Nem illik szegényhez a nagy nedéngesség (224). A szabad rendelés negédességét magának vette az udvar (Rák: Manif. B4).

[Negédősül]

el-negédősül: [superbus fio; hofiärtig werden]. Absolon oly igen el kevélyedet, negédősült, hogy azt vélné, hogy ez földön nem volna job ember nálánál (MA: SB. 234).

Negédő: [arrogans; stolz]. Negédő, tsintalan nevetés: Ionius risus (Kisv: Adag. 251).

Negédőség: [superbia, fastus; hofiärt, stolz, hochmut]. Negéd-séggel való kérés: *pompa plena petitio PPB. Mikort iszerenese sem vala ez orszagnak birodalmaba, akort mondam negedsegemből: Bodog vágoc en imar (Szék: Zsolt. 174). Hat holnapig íge Roma varasa, császár negédsege lön ennek oka (RMK. IV.206). Magokat alittynac ifiac negetségben (V.62). Sem ehseget, sem szomiusagot, sem faratsagot nem varnac vala, hanem mind azokat negedséggel elől vezic vala (Deesi: Sall. 10). A kenelyseget es negedséget el hagynan, mind magoc s mind hazuoc felől ketsegen estece vala (22). Nagy gyönyörűsége építettett majörja vala, melyet negédsegből az herczeg csak annak tart vala (Szal: Krón. 201). Öltözec mint szép ruhában, negédsegben, erőszakban (MA: Bibl. V.34). A tisztességet kevely kívánságból avagy negédsegből kívánnják (Tyuk: Józ. 262). Akaratokodni az negédseg nem mért, meghosszabbult kezéd látván hogy tovább ér (Thaly: Adal. I.123). Egyenetlensége, dagály negédsege hozta ezt magyarnak (181). Negédségek miatt süri homályban forognak (Fál: SzE. 62).

NÉGY (nig'e RMNy. II.97. nygh Ver: Verb. 42): quattuor C. MA. vier PPB. Bodog Ferencz monduala negyett nerlenny vr ystentew (EhrC. 104). Ki alkotta a földet es betöltött azt appro barnockal es neg labockal (BécsiC. 105). Ez negie fiad es leand (VirgC. 103). Isten es az természet az az negy eltetev allat nem benelkedenek az fevlette valokon (CornC. 8). Valanak hwnegy negy zyz leany mynd proffetissak (JordC. 777). Adwan neegyer valo negy vytezöknék fryzettre (ÉrdyC. 361). Noleh volt rayta, meg nige rayta vágon (RMNy. II.97). Selymet négy nittrával hoztak (RákGy: Lev. 4).

[Szólások]. **Négyen vágta c** vala (Göres: Máty. 75). **Négy felé** vágni: quadratum dissecare: **négygyé** vágni: quadrifarium dividere PPB. Midőn egy szarvast fogtanac volna, néggyé vágac aszt (Helt: Bibl. I.21). Végre teste Bécsben néggyé vágaték (Thaly: Adal. II.9). **Négyre osztom:** quadripartior MA.

Negyed: quartarius MA. quartale; viertheil, viertel PPB. Fertály, valaminek negyed része: quadrans PPB. Az cynec neged vigiliaia koron: quarta vigilia noctis (MünchC. 41). Ez ewangelioroth zenth Janus írta meg h könyvenek neged rezebo (WiukC. 294). Ez sorot negyed napy hydog lelte vala (MargL. 98). Eynek negyed horayan (JordC. 399). Negyed reez zolgaltot textem (DomC. 226). Lenitől fogua Moses negied nemzet vala (Szék: Krón. 17). Neged napoth sem kesnek (RMNy. II.98). Haszontalan a jó magnak három része és tsak negyed része gyümlötsözik (Pázm: Präd. 344). Két negyed aszn szilvát vöttem (MonOlm. I.221). A gyermeknek négy talikut, negyedfüre két bagyok (Gér: KárCs. IV.369).

Iéany-negyed, Iéanyi-negyed: quarta puellaris Ver: Verb. Szót. 26 quartalium PPB. [mädchentribut]. Adjon menedek levelet, hogy valaha leany negedet fizettek ki (Ver: Verb. 11). Valaki hitlenseg nevevel ker meg valami jöszagot es mikor iktattya magát, ellene mondnak, ezekkel megbekellie es perzzel ki fizeti őket avagy hogy az ellenzőknék leany negyedik volt benne vagy jegyruhájak (57) A ki jegyruhá, leány negyedek, menyegzői ajándékok fel venni nem akarua, az olyant nem személye szerint kell idézni (Kisz: Kit. 70).

Negyedés: **1)** quartarius MA. quadrantarius PPB. [vierter]. Negyedes, négy mértékű: quadrantarius PPB. **2)** tetrarcha MA. vierfürst PPB. A negyedes fejedelmű Herodes: Herodes tetrarcha (Helt: Ujt. D5). Galileanak kedig negyedes fejedelme Herodes vala (Helt: Ujt. P1) Galileának negyedes ura lévén Herodes, Filep pedig az ő atyafia Ituréa és Trachonitis tartományának negyedese (Pázm: Préd. 76).

Negyedi: quartanus MA. viertzig PPB.

Negyedik: quartus C. MA. vierter PPB. Zentlelek elen valo bñwők: negyedic atyafu zeretatenek gyűlvése (VirgC. 12). Ez peczetnek egyk Cayffase, negyedik Erodese (ÉrsC. 65). Byzoniuthia Zent Janos ewangelista első leuolenek negedik rezeben (TihC. 9). Negyedik Ambrosius doctor a száz eszteudoben simoniának mondotta ezt (Matkó: BCsák. 83).

Iéany-negyedik: quartalia Ver: Verb. 57. [mädchentribut]. Az jöszagbol penzel ki fizeti őket hogy, ha leany negyedik volt benne, az efiüle kötelessegtől hamareb meg szabaduljon (Ver: Verb. 57).

Negyedlő: tetrarcha MünchC. 40. [vierfürst]. Az fdőben halla negedlő Herodes Isnac hirt (MünchC. 40). Herodesnek Galileaban negedlő valtanan ideieben, Philóp attafia negedlő valtanan ideieben, Lisianc negedlő valtanan ideieben löt vmac igeie Janoshoz (113).

Negyedször: quarto C. quartum MA. zum viertenmal PPB. Előszewr, valaky ygaz gyonast akar tenny, mynden byneg-ről meg emlekezek . . . negyedzer, akynék myuel tartozol, eleget tegy neky (VirgC. 1). Ez artatlan baran ky evte az ev zent vereet eleverz az kernyel metelesben, negyedzer, az tevvissel valo coronazásban (CornC. 216). Előzőr leg buzgosagos imadsago, negyedzőr hinoklodoknak gölekezeteket el tauoztasd (TitkC. 63). Negyedzőr monda: En istenem myrt hattal el engemeth (ÉrsC. 52). Negyedzőr ki fizi az őrdögöt az cananaea aszszony leanyából (Zvon: Post. I.513).

Négyen: quaterni Kr. [viere]. Bele vettete az vas fazekha zyz zent Cristianaat es neegyen az boherek forgattyaak vala benne (ÉrdyC. 429).

négyen-négyen: quaterni C. [je vier].

Négyes: quadruplex MA. viertfülig PPB. Négyes arany: duatus quadruplus PPB. Az egészből és a vagatekokból valo hosszuka annyit téssen, mint az egészből valo négyes (ACsere: Enc. 64). Itt-is négyes a csalárdás (Matkó: BCák. 98).

Négyesít: quadruplico MA. vierfältig machen PPB.

Négyesítős: quadruplicatio MA. vierfältigung PPB.

Négyüz: quadruplico MA. vierfältig machen PPB.

még-négyüz, meg-négyéztet: quadruplico PPB.

Négyezés: quadruplicatio MA. vierfältigung PPB.

Négyféle: quadruplex C. MA. vierfach, vierfältig PPB.

Négyképpen: quadrifarius C. [vierfach].

Négység: quaternitas SI. [vierfältigkeit]. Ékekppen meg tagadlító a tünen istenteket, mind a baromságot, mind a négyiséget (Vallást. Eclij).

Négysegős: [quadrifarius; vierfach]. Nem talállync pedig a szent írásban szólott, hogy az isten rétes volna, harmas anagy négysegős (Vallást. Alj).

Négyször: quater C. MA. viermal PPB. Kik ötence vala, valame négy ezer embere (MünchC. 13). Adwan negyzer valo neegy vtezőknek őryeztre (ÉrdyC. 361). Az itélő bíró patvaros négysszerrel is őregbítő rágalmazó árnlkodását el fogadtatvan (Com. Jan. 134). Gyakorta é, négysszer látni Kédet egy hónap alatt (Mik. Tört. 39).

Negyven: quadraginta C. MA. vierzig PPB. Negyven nagy czudálatos bowtrewl (EhrC. 26). Alkotta aran özlopot magassággal négyen kölköketneit (BécsiC. 121b). Mikoron bányátba zent Miháinak negyven napjat (VirgC. 33). Sziklotól négyen épást őevő ízben vőttem (DóbrC. 293). Mykoron beytelt vona négyen ee es napra (JordC. 362). Könessed az vízkerezt négyen napat (VitkC. 55). Ha hatalmakba keeth negyven ezten dew vagyon, lezen mwyakot es sorolmek (KészthC. 242). Negyven napon menyben emeltetel (ThewrC. 166). Negyven napon lón velye, őket meg vizagtala (Born. Ének. 49).

Negyvenedik: quadragesimus C. MA. vierzigster PPB.

Negyvenenként: quadrageni C. PPB. [zu vierzig].

Negyvenős: quadragenarius C. MA. [vierziger]. Negyvenes hordó: culens, dolium culcare PPB.

Negyvenlő: [quadragesimus; vierziger]. Myunden negyvenlő beythen három astinenciait töl vyzol (ÉrdyC. 637).

Negyvenször: quadrages C. MA. vierzigmal PPB.

NEHÉZ: 1) gravis, difficilis, molestus, ponderosus, clivus C. schwer, beschwerlich, gewichtig PPB. Zagos, bódós, nehéz zagu: peminosus C. Nehéz kedvőség, emberben nehézkedő indító gonosz fekete nedvesség: melancholia PPB. Kötőzane nehéz terheket es votie emberesene karioera (MünchC. 56). Meg gondoluan, mel nehéz bódóket töl (VitkC. 10). Istemek fya valayta azt az jdyt, am az testnek nehezze, sanyarv (ComC. 92). Be nemety nagy erőf nehez (ÉrdyC. 579b). Amikorba szolot a nehéz álom az emberekre esni (Mol. Jób. 10). Az gyomorban hurmot czinalnae, mert igen nehéz emesztőe (Mol. Herb. 11). Nehéz élv föld amára, hogy azon való munkalkodásban megemésztetie embernek erje (MA: BpI. 1132). Nehéz koros idejű vének (Com. Jan. 15). A coriander nehéz, palaczka szagu (Lippe PKert. 93). Nem nehéz lesz Kaloznak ellenünk való szögöldását meggátolni (Pös. Igazs. 1507). Az akkorbeli ideőknek nehéz volta miatt mondattatik az nötelen-ség (KCsipk. Woll. 320b). Indultunk Kassa felé Patakról igen nehéz és kesken útton (ÉrdTörtAd. IV. 120). Nehéz betegségekben sínlódván (TükEsz. 704). A pátyának kemény és nehéz emesztő husa vagyon (Misk. VKert. 316). 2) difficilis, morosus; grämlich, launisch. Nehéz ember igen es fővény (MonOkm. XXIII. 266). Nehéz háznép lévén a Kálós Ferenc uram háza, irtozott vele. 17. O. Hluzuk. 1215b. 3) gravida; schwanger. Még igen

nehéz vagyok, de én édes uram meg adja az isten, hogy Kdnok jó hírt írok vagy ízenek egy vitézzel, meg szallejtom házáit Kdnok hamar való nap (LevT. II. 26). 4) [anus; hinterbacken]. Be mennén a házba, meg szolita a feleségét: Kelly fel febeca, emeld fel a nehezdet (Helt. Mes. 327). 5) [onus, pondus; cravitas; last, schwere]. Az merő Polias kopogóanc neheze erőten kezeit le csüggesztetnéye (Csákt. AU. 9). Mikor az veszedelemnek nehezebe volrunk (Tel. Evang. I. 126). Fm-told meg nekem az tűznek nehezét (Lép. PTük. 1392). Egy bűnben vigyázatlannal szerencsétlőtén ember magát, gyakorta több sok nehezekben esik (Megy. Olaj. 18b). Fentartom a just a memyországhoz, akár mint nyomjanak nehezei a földi jóknak (Fál. NE. 7). A nádszált maga neheze sebes róptében is lefelé szokta hordozni (67).

[Szólások]. Keoneorgeok azért mint kezielmes wrannak, hogy ne legien nehez (LevT. 1361). Málón fent vala, ismét újabb neheze lón a lemenésre (Könyv. VM. 61). Bámón, nehéz nekem: est mihi dividua PPB. Atyafu zeretetnek gyólvésege: latya elemmentet, banya, nehéz nek (VirgC. 12). Nehezenwen ne waga, merthbyszon nekem ys nehez, hog az malom asz en melomath el pusztitha (RMNy. II. 37). Nehez kedvel ne adgy alamisat (Born. Préd. 547). A bírák azoknak mondanak jó törvényt, a kiknek neheze k a kezek (Szd. MVir. 16). Nehéz nyolód nép: gens ignota lingue (Kár. Bild. II. 111b).

[Közmondások]. Az egereket nehéz búzól el-üzni: tagitare gravi nidore mures; fártt rókának a farka is nehéz: longo itinere etiam paler oneri est PPB. Nehez az őztón ellen rugadozod (DóbrC. 151). A z kast nehez el hagzni (171). Nehéz néked rugadozod őztón ellen (RMK. IV. 175). Nehéz a dér az békának (Pázm. 51. Lev. 262). A mi jó, szép, könnyen aboz nehéz jutni (GyöngyD. MV. 3). Hasznos rabotának fáradtsága nem nehéz (Ben. Rittm. 176).

Nehezebb: [difficilior, molestior; schwerer, listiger]. Annal es nehezebben vevőkőzeek (ÉrdyC. 723b). Az mely házban magunk szálláson volrunk, az boltozás nem szép forma, az mi nehezebb, nem nyugodalmas ház (MonOkm. XXIV. 129).

[Szólások]. Én napról napra mind nehezebben vagyok (LevT. II. 68).

[Közmondások]. Az lituán edény nehezebben török el: malum vas non frangitur (Deesi. Adag. 279). Ninesen semmi nehez el az uton az úrós tarsolyról (Prág. Serk. 499).

Nehezebbéd-ik: ingravesco, gravior fio SI. beschwerlicher werden, sich verschlechtern. Ezzemel nehezebbélni fognak az dolgok (EszM. Lev. 260). A Sibrik uram betegsége nehezebbédik minden nap (Mik. Tört. 322).

Nehezezske: subgravis, subdifficilis, gravisculus MA. [ein wenig schwer].

Nehezéd-ik: 1) gravesco, ingravesco C. schwer werden PPB. A sebek nehezédnék: ulcera taggravantur: nehezédik a nyavalya: morbus fit tamplior PPB. Minden nehességet el vezek az te felkoldról es cwekyk adom, hogy vssellyeek tövedel az kőznepnek terheeth es ne nehezéggel ezak te madra (JordC. 141). Az zent kyal bathwa az kőgyetlensséget, meg beswla es halára nehezédeek (ÉrdyC. 199). 2) [molestia; fero; übel aufhuchen]. Mst nehezétek ez azzon allatra, mert yo dolgot czelekődeek en raytam (JordC. 438).

el-nehezédik: 1) gravesco, ingravesco C. schwerer werden PPB. Kinek feje elnehezédik: gravedinosus C. El nehezédik az ő zómók az nazi vigiazzassert (WessprC. 54). Alom nyath el nehezédik: obrutus somno profundo (JordC. 773). Wk igen el nehezétek es sok kar mia meg is fogátkoztak (RMNy. II.

0). Meg fúradot es el nehezedet testünk (Börn: Préd. 39). **2)** morbo afficior; in krankheit fallen, krank werden]. Meg korula, kabbal el nehezédnen (DebrC. 208). Teste ymmar el nehezedet wala az nagy betegségnek nyatta (ÉrsC. 550). Nem sok lőre ő meg korult wala és halálra elnehezedett wala (RMK. 1353). Asszonyom még inkább el nem nehezedett, ugy tetszik lád: Lev. 154). Borbala asszony ez éjjel oly igen elnehezedett ala, hogy nem hittem, hogy viradhat érje (LevT. 1127). Mig ember eszen van es az betegség miatt töltöttél el nem nehezdet, tegien testamentumot (Fél: Tan. 504). Az atya elnehezék s meghal (Monfrók. VII.27). Miut hogy gyenge ember, részége bomlik, nagy betegséggel ott jaj elnehezedik, szörnyű betegséggel meg is emésződik (Thaly: Adal. 122). Közel lévőn ásis végéhez, elnehezedik és az urat magához vette nagy vizsgálással (Mik: TörL. 318).

még-nehezédik: 1) [gravor, ingravesco; schwer, niederdrückt werden]. Ő zemek megnehezedet wala: erant oculi urum gravati (MünchC. 65). Semmit nem használt wala, de kab meg nehezedet wala (79). Megnehezedeot en raytam nekem keze (DomC. 285). Igen meg nehezedik az korsagnak iatta (BodC. 28). Meg nehezöttel fürtelemnek nyatta (ÉrdyC. 32). Kynek nyatta felette meg hab-rottam, meg nehezettem (hevrC. 156). Miglen illu valéc, hátomon visselem wramot eszse vtakon, amac wtánu, hogy meg nehezédém, a szekérbe fogata (Helt: Mes. 71). Talala őket aluán, mert az ő szemec eg nehezedenec wala (Kár: Bibl. III.28). Meg ne nehezedyenec az ti sziveitec ez világi szorgalmatosságnac miatta (MA: cult. 17). Meg ne nehezedyenec az ti sziveitec tobzodasnac, szegségneac miatta (Zvon: Post. 123). **2)** [morbo corripior; krank werden]. Nem esmeri wala, hóg az oruok valamit aszaltanak volna ű neki, hanem inkább naponkid meg nehezék wala (Sylv: UT. 156). A betegség meg súlyosodván, ágyban élék és igen meznehezédék (Czepl: Dág. Előb. 29). Az én grízsigem változik, ha reggel jobban vagyok, estve ismét meg oktam nehezéni (Monfrók. XV.78). Értém, a kisasszonyka éjjel igen megnehezéd-tt volna (XVIII. 82). El indula a rály, de az utban meg nehezédék és meg hala (Pethő: Krón. 141).

mégnehezédés: [ingravitatio; beschwerung]. Az részeges nber gyakran követi az bortul valo meg nehezédést (Szenci: szPoh. A2).

nehezédten-nehezédik: [sensim aegrior fio; nach und nach kränker werden]. A fejedelem mind nehezédten nehezéni azde (Szal: Krón. 519).

nehezülten-nehezédik: ∞ (Nyr. X.469).

Nehezék: 1) pondus Nyirkállai [gewicht]. A borsot nehé-
kkel vészik: *piper emitur pondere PPBl. A mértékekről és
szézekéről: de mensuris et ponderibus (Com: Jan. 165). A
reh nyomó nehezékek ezec: száz fontos mása, három fontos,
1 fontos, ló (166). **2)** nucia Pesti: Nom. 137. quincunx PPB.
ilencz nehezék: dodrans C. Vndecim vncys cum dimidia
gariter nezek dictis (ZichyC. IV.146). A kez sykhus nyomot két
behéket (Helt: Bibl. I. K2). Hogy lehetne ez, hogy gyomromba
y lot nyomó robin volna, hollof ennem magam csak alig
omok egy nehezeket (Helt: Mes. 432). Adunk ket nehezék
goth (RMNy. II.149, III.115). Mert az dram magyar nehezék-
l kisebb, félnehezéknél nagyobb, azért nem igazíthatni az
amot az nehezékhez (TörtT.² L.175). Két lat grispan, két lat
alamiak, két nehezék fejr gálczkő (Kecsk: ÖtVM. 285). Bajony
nos uram az száz-buszoney nehezék arany árrában adott meg
áz két forintot (Gér: KárCs. III.360). Se nem fontal se nem
tal, hanem grán legapróbb nehezékekkel mérsékelte, mint a
émántot (Fal: NA. 183).

[Szólások]. Nehezékekkel árulják a safrányt (SzD: MVir. 44).

Nehezékés: [unciae]. Tudósít arról is, az poharakban
kinek mennyi girást és nehezékest adattal, posztót is kiknek
osztottál s hány-hány singet (RákGy: Lev. 67).

[Nehezéknyi]

öt-nehezéknyi: quincunx, quincuncialis C.

nyolc-nehezéknyi: octominutalis C.

Nehezél, nehezél: graviter fero, indigne fero, aegre fero,
gravamen fero MA. sich beschweren, übel aufnehmen PPB.
Mit nehezeltet e nemberire (MünchC. 63). Semmyt nem mond
wala neky nehezélven, hóg a tolawynak zolna (WinkIC. 213).
Mind nehezelnene az apatra, ki ilyen zep ifyat hozot volna
a monostorba (NádC. 422). Az hittetlen nehezeli az igazat
(Szék: Zsolt. 36). Megbocsass asszonyom, rejám ne nehezélj
(RMK. 1138). Népek Volterra nehezelnék wala (51). Igen kezdé
a kiralyra ő nehezélni (252). Ew felséghe nehezél Kdre (LevT.
1128). Ugy ertem, hóg Zrinj uram nehezél Chanj wramra (314).
Nehézled, hóg te read ift az haboru (Mel: Jób. 9). Jot nem
mél, hanem az iot nehezli (Börn: Evang. III.46). Az nota-
yat kezdé ők nehezélni (Göres: Máty. 31). Ne nehezellyfinc
szenvadni testünkben és az búnektől meg szűnni (MA: Scult.
109). Az templomban menni nehezlie (Prág: Serk. 357). Ha
Kegyelmed nem nehezli az gondját, írja az én szolgámtól (Gér:
KárCs. IV.378).

Nehezélés, nehezlés: [ira; zorn]. Meg-únás, nehezlés:
dividia PPBl. Boclata ű rayok ű nehez haragytali, neheze-
lesth ees haragoth ees nyomorwsagoth (KeszthC. 202. KulcsC.
193).

Nehezen: difficile, difficiliter, difficulter, cum labore, vix,
aegre C. operose MA. schwer, schwerlich, kaum, ungern PPB.
Nehezen huddás: dysuria MA. Nehezen épülő szőlő: *morosa
vitis; nehezen ki-mondható nevek: *contortuplicata nomina
PPBl. Igen nehezen meg betegede (DomC. 123). Nagy nehezen
meg nyereek az fegyedemtől, hogy be veetneek esmeg az
calastromban (ÉrdyC. 339b). Meg nem halgattya awagy nehezen
(602). Nehezen götródic: male torquetur (Fél: Bibl. 11). A
kek lilium nehezen ki hanylato nednessgöket emezt (BoytneA:
FivK. 1). Sockal jobb akadozónak lenni, hogy sem rebezőnec,
nehezen szőlő selypne (Com: Jan. 53). Nehezen mennek ők
meszse honoktól (RákGy: Lev. 110). A mostani Angliában fen-
forgó udvariságnak nehezen találod a külső országokban mását
(Fal: NE. 25).

[Szólások]. Mykoron Bechbe uoltank, nehezen uoltam
akoron (LevT. 176). Meg betegüle, es mikoron nehezen volna
(Helt: Krón. 47). Szegény János mesternere is legyen gondvisé-
lésed, nem tudtam, hogy oly nehezen legyen (Gér: KárCs.
IV.368).

nehéz-nehezen: [difficillime, vix; kaum, am schwersten].
Nehéz-nehezen tűrbeté, hogy hangossan ne nevetne (Fal: NA.
130). Nehéz nehezen vártam azt az órát, minthogy igen kívánom
tudni végét a tegnapi históriának (Fal: TÉ. 644).

Nehezés (nehézs Illy: SzÉlet IV.139): **1)** [difficilis; schwer].
Nehéz ugyan s rögös a búcsület úttya, de akkor ezeknek sincs
nehezes úttya, ha pályát cél után tovább nem nyújtattya
(GyöngyD: MV. 10). **2)** [morusus, infensus; gränlich, feindlich
gesinnt]. Aheytatlan az missen, meg komorodott orchayaban,
nehezes az cellaban (WeszprC. 127). Nehezes voltam en ez
nemzetünk: infensus fui isti genti (JordC. 893). Embery nem-
hez nagy nehezesők valanak az angyaloknak az eredet byneert
(ÉrdyC. 536). Heet rendbely neepeket találwnk, kyk ellen az
zegheen mas vylaglyak felette nehezesők (612). **3)** [gravida;
schwanger]. Monda az terless asszonyallath: Byzon soha el nem
valom tyled. Monda az ew wra: Az nem lehet, myeert eeljen
nehezes vagy (ÉrdyC. 425). A nehezes gyenge aszony allat meg

rettenven, az gyermek záros az azzonyallatra ywa (ÉrsC. 777). Az nehezeseket és az alio embereket meg nem íti soha az meny (Cis: 114). Nehezes asszony (PP: PaxA. 563) Történék, hogy nehézes levén, egy megholt férfi gyermeket szüle (Hly: SzÉlet IV.130). Efféle férzek még a nehezes és már szülő félben lévő asszonyi-állatokban is néha-néha felesen találtattanak (Misk: VKert. 680).

Nehezéskéd-ik: [infestus sum; feindselig sein]. Myt nehezéskettek há roa (JordC. 503).

Nehezít: 1) gravo, molesto MA. beschweren, belästigen PPB. Nehezítoté anag vndeoytótá: agravavit NémGl. 247. A szag nehezíti a fejet: odor *aggravat capita PPB. TV. getrelmetec engemet inkább nehezít: vestra angustia magis me premit (BécsiC. 2). Nem clak ewteth nehezeity vala az ew kemnyak getrelme (WinklC. 99). Nehezítetem lolkemet es testemet (VirgC. 9). Hög miniaian titeket ne nehezezelek: ut non onerem omnes vos (Fél: Bibl. II.53). Nehezítő vsura, melinek általa felebarátunk marháiban meg fogiatkozik (Fél: Tan. 377). Az asszonyi állapot nehezítő es posztito tarsi ne legien az férfiak (461). 2) [infestum reddo; feindselig stimmen]. Régen tudom azt én, hogy Báthori Andriának szerző volt az fejedelemséget, azért nehezítette az portát az uradra (ErdTörtAd. II.90). Igyekszik mind az fejedelemlre mind az országra hatalmas esziszürmekat nehezíteni (TörtT. I.387).

el-nehezít: degravio C. aggravio MA. beschweren, belästigen PPB.

még-nehezít: gravo, aggravio, ingravo, molesto C. beschweren PPB. Mikor megnehezítette volna őket Égipdomnac királa, ültönec ő vrok istenehéz (BécsiC. 18). Mikoron az elme vetkozetnek kenansagaban vágon, incab meg nehezít, honem ment meg tisztit (VitkC. 43). Sem ánná maga által sem az áney által meg nem nehezithen (Komj: SzPál 197). Felette igen meg nehezítettünk vala ereynknek septe (200). Föltötte igen és erőnk fölt meg nehezettünk el annyira, hogy ugyan nem kívánnánk élni js (Tel: Evang. II.140). Az hypocritak mind az bót élet valo nap mind az után meg nehezít az ő testeket es lelkeket reszességgel es tobzodással (Fél: Tan. 113). Nem siket ő, sem az ő fölé meg nem nehezített-bene (Zvon: Post. 1511). Megnehezít átet az ő hamissága: gravabit eum iniquitas sua (Hly: Préd. II.536). A tekenősbéka hárában ha tsak 60 eleget eszik ember, meg-nehezíti a gyomrát (Misk: VKert. 231).

Nehezítés: [incombus; alpi]. Basy rosa haznal cely nehezite sők anagy bozorkany nyomások ellen (BoylhaA: FivK. 92).

Nehezéskéd-ik: 1) [indigner, stomachor; unmutig, unwillig sein]. Kesereg, nehezéskédic, kellettlenkedic ő magaba (Bom: Evang. III.285). 2) [honto gradu, molesto incedo; langsam, mühselig gehen]. Vadász a lajtram emelkedik, Kazai Jánosnal fel is verokedik, fíradtan utúnok ur is nehezéskedik (GyöngyD: MV. 110).

rőá-nehezéskédik: [ingravo; sich mit seiner schwere darauf stellen]. A régi kép írök az szeremeset egy toke indzo golyobison írták állni, mely, ha roa nehezéskedik az ember, balra vagy jobbra minden tartóztatás nélkül eltorul (ErdTört. 230).

Nehézkes: praegnans C. gravis MA. schwanger PPB. Nehézkes, hasas: gravis; nehezes asszony: gravis *intero mther; nehezes, szüléshöz közeledő terhes asszony: praegnans PPB. Nehézkes kyalne azzonac zálesenee munckaya el yóvo (ÉhrC. 75. 76). El vezien Samaria, ő appodi le esse nee es ő nehezesi megmeteltesene (BécsiC. 200). Felmene Jóseph Indean Mariaul ő neki mehezet nehezes feleségend (MünchC. 110). A zamart hozta vala Mariának zarandokságának segedelmeert, mert nehezes vala (ComC. 85). Vay kedglen az nehezeseknek: vae autem praegnantibus (JordC. 131).

Efel meene Jóseph Nazarethből Indeanak varassaban Mariaul ewneké yegzeth mezkös feleségelével (ÉrdC. 111). Nehezes wagi es az tengeren nazi sok wezedelmek wannak (ÉrsC. 436). Teljes négy esztendők ebben töltök vala, mikoron ő esnég nehezes vala (RMK. II.40). Az gyűró tünac magua viz korszagt gyogyit, nehezes asszonak ártalmas (Mel: Verh. 20). Erőszakot tett nehezes ödes anyján (Pázm: Préd. 228). Az atya nemz, az anya méhében fogad, várandó, nehezes, viselő készen és szül (Com: Jan. 118). A saskó az nehezes asszonyi állapotnak ha az bal karjára kötök, igen hasznosnak írják (KeesK: ÖtVM 282). Az áitatosságnak gyümbl-csivel nehezesek nem lehetünk, hanemha könyörgésekkel üntöztünk (Hly: Préd. 1573).

[Nehézkeséd-ik]

még-nehezéskésdík: [gravida fio; schwanger werden]. A szórósdni kezdő leányoc asszonyi havat szenvedne, mielen terebben esnek, megnehezesedne (Com: Jan. 41).

Nehézkesít: gravis MA. impleo feminam; schwängern PPB.

még-nehezéksít: *gravidam facio PPB. [schwängern]. Szemét egy asszonyra veté, azt meg-szereté, meg-nehezesíté (Pázm: Préd. 794). Lát a maga leányit, kettőt egy más után részeségben megnehezesíté (SzD: MV. 81).

Nehézkesőség: graviditas MA. das schwanger sein PPB.

Nehézkesül: [gravida fio; schwanger werden]. Az kiraline aszonyi nehezesüle (CsomaC. 28). Kurvava lát es nehezesült, meg rutította minden nemzetséget (SálMark. 20). Az királyné aszonyi nehezesüle, az Hocuba ismét egy fiát szüle (Hlmy: Trója A2).

még-nehezéksül: gravidor C. [schwanger werden]. Melnek gimélő virágzok, zúznak ionha meg nehezesült (AporC. 129). Imadom te thyzhasagos melledh zenth lelekthel meg nehezesesülteth (FeszC. 169). Nem nehezesüllec meg, sem szülec immár, sem ifiakat nem neudee (Holt: Bibl. IV.41).

Nehézkesülés: praenatio C. [schwängern].

Nehézség: 1) difficultas, pondus C. gravitas MA. schwere PPB. [göewicht]. Eez felowl mondol vrnak varat nagy nehezség-uel lewlek meg (ÉhrC. 39). Az testnek nehessége meg terhely az lelkét (ÉrdC. 512). Isten a késedelmet büntetések nehézségével helyőre viszi (Pázm: Préd. 29). 2) molestia C. [aeruma, querela; beschwerde, peín]. Somy nehességeben meg nem bantotta az vr istent (ÉrdC. 570). Azoknak büntetese ő nek nehezsége lenne: poenam illorum sibi oneri fore (Deesi: Sall. 32). Az fogua tartatot oeclesia törődesene es nehessége közepiben nagy folaszkodással kialtnac vala istenhez (FeszT: IgAny. 226). Nehézség minékcne annyiszor fel-ültözi (Com: Jan. 99). Senkinek nehézséget nem tézen (185). A német-orszagi fejedelmek a magok vallásbéli nehézségeiket a pápa követének kiadták (Dud: Pol. 7). Az erdélyi fejedelem leveleket bősít mindenfélő, hogy gyűlőnének össze a nehézségek el-igazításokra (83). A három-szék okkölőik a magok nehézségeiket tíz pontokban adták-élő (85). 3) [dividia, scrupulositas C. [indignatio; verdruß, unwillie, entrüstung]. El zenderednek een lekem nehézségtől (KeszthC. 329). Kezdelmednek en roan nehessége wagon (RMNy. II.18). Id tudom, hogy semmi kedvet véle nem találek, sőt hogy én magamra nehézséget és haragot hozok (Kár: Hal. Aji). Kire rágtól fogua nagy nehezség (Göres: Maty. 71). Ha valaki nehézségek wagon valaki ellen (Tel: Evang. II.188). A te atfáidnak wagon valami nehessége t ellened (Fél: Bibl. 6). Végy ki uram én belőlem minden gyűlötséget, irgységet és felebarátom ellen valo nehézséget (Pázm: Imáds. 225). Az gazdasszony hogy nem írhatott, nincs nehé-

égtinkre (RákGy. Lev. 264). Irja, hogy ne higgyek semmi
legén híreknek, mert semmi nehézség reám nincsen (TörtT²
219). **4)** graviditas PPB. [schwangerschaft. Nehézség, terhes-
ség, viselkedés, termékenység: graviditas PPB. **5)** [dolor;
elmorz]. Jobb lábomnak a térdem alatt lévő horgas inában
s az ballábomnak a bokájában nagyobb nehézséget érztem
(Monfrók XV.303). A jobb lábomnak a vastag inába érztem
ebizsgot (317). Az nyakam esigolyájátul az fülekre szolgáló
reketben volt az nehézség (381). **6)** morbus caducus, morbus
Ieroneus MA. fallende sucht PPB. Az nehezek wramon kes-
eteth raythta effely wtham egy oran (RMNy. II.220). Hogy
erencz elmegyen vala, az nehézség kitöré az fiesekáját (LevT.
I.83). A mely gyermeket az nehesség löli, ha hőrtelen meg
dagk innya, meg nem öröközik raita (Frank: Hasznk. 27).
Nehézség avagy nehézség törés, nyavalya, korság törés (Com:
an. 59).

Nehézségös: 1) [molestissimus; sehr schwer]. Feletteb ne-
hezséges azt bírn (Prág: Serk. 378). **2)** [epilepticus; fallsüchtig].
Pancsenko igen léná, beteges, az öse, az krumlyoi urának
gy kis fia nehézséges (LevT. II.44).

Neheztel, neheztel (nehéztel Czegl: Japh. 62): **1)** [mole-
stum puto; schwer halten]. Vedd válladra és ne nehezteljed
az ő kőtelit (Kár: Bibl. I.653). **2)** aegre fero, moleste fero MA.
[bel annehmen PPB. Ne nehezteld jól meg vizitálni (KrizsC.
). Reám ne neheztelj, hogy pénzt nem adok (LevT. II.23). A
Kegyelmed leveléből értem, Kd neheztel én reám (Nád: Lev.
200). Ne nehezteljen az én wramhoz íóni (Kár: Bibl. I.497).
Ézt a munkát elővenni ne nehezteljék ő kezelmek (Radv:
Csál. III.132b). Senki nem nehezteli, ha az füveget gyénántért
A hadgya (Pázm: Préd. 276). Mikor a tanítványok tilalmaznak
a kisdéd gyermekeknek hozzávitelt, neheztelé (335). Tulaidon
tolgaidat mindgiart helyen hagyian, hozanc íóni ne neheztel
Zvon: Osand. B2). Ne nehezteljük, ha mikor az szükség
ivánnya, marhántul magunkat meg fosztatunk (Zvon: Post.
15). Ő felsége igen nehezteli, hogy Kgd eddig el nem készí-
ette a köntösöket (TörtT. III.195). Engemet is tudósítani aka-
tatodról ne nehezteljen s léssen válaszd (Matkó: BCsík. 217).
3) [impedio; verhindern]. Kezde eszedzni, hogy neheztelje
marczra ereszteti (Zrinji: AS)r. 203).

Neheztelés: querela, gravamen MA. beschwerung, klage
PPB. Miben neheztelese wazion, terwent teszen Kegyelmetlek
RMNy. III.122). Ellenem való haraga s neheztelése (Matkó:
BCsík. 12). Való, hogy e könyv néha csipve, néha mulatva
sak nem neheztelésre valót emleget (Fal: NA. 119).

Nehezül: 1) ingravesco MA. schwerer werden PPB. Illed-
et, sokat neheztültek dolgaid ő hatalmassága előtt (Monfrók.
VII.72). **2)** [irascor; zürnen?]. Im en magam hozvad ywet-
em, korwoltomani yol esurtem, bñwsewkwñ ky könyörwlv.
lyzóm, welum nem nehezülz (CzechC. 25. ThewrC. 285). **3)**
affirmor MA. [atfigor; schwach werden, elend sein]. Idvöz
egy ez vylaguk jo megwaltuya, nehezülteknek kywansaga
CzechC. 25).

el-nehezül: 1) praegravator Kr. [niedergedrückt werden].
El nehezültenek vala hñ neky zemek: erant ocnli gravati
JordC. 411). El nehezültenek vala alomnak myatta (556). Alom
nyat el nehezültenek (ÉrdyC. 615). Ha az ember az érvágáskor
akáb el nehezülne, amac nem szükség soc vért venni (Cis.
2). Midőn koston is, émelgesz belé es anymal inkább el nehe-
ülz (Born: Préd. 412). **2)** [morbo corripior; ei kranken]. Császár
nehezülte azonközbe, az urakat hivatá eleibe, mert lelke csak
lig vagyon testébe (RMK. III.355).

még-nehezül: 1) aggravor, ingravor Kr. [beschwert werden].
Még nehezültek vala (WinkC. 158). Christus taneit
any meg nehezültek vala (159). Keuand meg lelke terehűd

miata meg nehezewlven (VirgC. 124). Lassatok, hog az ty zye-
tek meg ne nehezewltesenek torkossagual (ComC. 46). Az ev
ruhajat meg nem változtatya vala, akar mely igen meg nehe-
zult (MarzL. 41). Az ő bñvec igen meg nehezültenek: peccatum
eorum aggravatum est nimis (Helt: Bibl. I.11). Az ti binetec
meg ne nehezültenek tohzodassul (Kulcs: Evang. 27). **2)** [aegre
fero; verdriesslich sein]. Latvan az ziz Maria ő zent fiat, sem-
mit nem mond vala neki, nehezewlven, hogy a tolvaynak volna
igen megkezdé nehezülni (NádC. 271).

Nehezülés: [ingravitatio; beschwerung]. Főnek nátha miát
való nehezülése (Com: Vest. 13).

-NEK, NEKI, NÉKI (nekem Sylv: UT. I.149. *neked*
6. *ti* [téc Born: Préd. 382. *nekli* Helt: Vig. 6. *nyektek* ? ÉrsC.
39. *nekum, nekym, nekyledli* LevT. 1.2. *nekve* II.22. *nehezek*
no): **1)** [ad, versus; gegen; in der richtung, zu] Neki esem,
reá ütök: adorior PPI. Isten fíel tamaztya ewket es myndenek-
nek latasara meemyeknek mennek fíel (ÉrdyC. 32). Czuczayat
(a sárkánynak) neky eklelee (265b). Intafernes jutván a palo-
tába, a belső ajtóknak egyenest váltta (Cserényi: PersF. 36).
Néki ereszteti a zabolát: laxare fibulam (Deesi: Adag. 237).
Térj nekik és öld meg a papokat: irru in sacerdotes (MA:
Bibl. I.267). Kelepelnek, mint a szélnek bocsáttatott rossz lantona
(DBón: Részegs. 22). A zabolát néki ágítja (GKat: Titk. 7).
Felemeli véres törét édesének, jügratási között akasztja mellé-
nek (Gyöny: KJ. 73). Ezen nekimenlet alkalmazosságával
lármát tétesen (RákF: Lev. III.216). Kiket a kétségben esés
tűznek viznek vizen (Fal: NE. 50). **2)** [ad, causa; zu, um
zu]. Neki venni magát: zu etwas sich entschliessen Adami:
Spr. 213. Isthoromnak mennék, hatod napra meg weyik az
akaragiok zerenth (LevT. I.161). Basa készíté népét vég ostrom-
nak (RMK. III.81). A törökoe ostromnak menének (Helt: Krón.
106). Nem akaromnak ütköztetne állani (39). Az egész hadat
ostromnak bocsátja (Monfrók. III.162). Héletnek fíle: sedebat
ad iudicium ferendū (MA: Bibl. II.164). Nyugodalomnak akar
fílni (MA: SB. 363). Ha oly igen néki nem szoktak volna az
lelki sötétségben való vaks gnak (Fal: CsIsk. 143). Nem lott
még anyi kőfált, hogy ostromnak mehetne (MonOkm. IX.91).
Az kik hajókra nem kaphattanak, Tisza általusszásának esnek
szal: Krón. 79. Minek nékem, téged bírván, egyéb kincs és
gazdság? (Orczy: KöltH. 135). **3)** [factivus: in; zu]. Ezeket
hagyom nektek ereveléssel bírandonak (DomC. 134). Kenyér,
melyet adunk neked jmadandonak es biendevnek (331). Nem
vette istent segít-ezenek (VirgC. 147). Atyjok fiát veszik házas
tarsnak (RMK. III.255). Nagy sok kastélt csinála, erős klastro-
mokat mind kastélnak alkotta (IV.29). Az atyai ház az kisebb
fiúnak hagyatik laóhelynek bírnia (Ver: Verb. 121). Az mely
fa semminek nem jó: quod ad nullos usus facit (Kár: Bibl. I.
643). Szüledelnekvaló tölgy és eserfa (Matkó: BCsík. 46). Én
azt szerencsétlenségnek nevezem, a mi mást nagy szerencsének
tehetne volna (Mik: MulN. 137). Lánec nélkül ratnak tettél
(Anade: Vers. 185). **4)** [predicativus, nuncupativus] **a)** Hyva
hñweky newet Jesusnak: vocat nomen ejus Jesum (JordC. 358).
Hogy istennek fiainak nevezessünk (ÉrdyC. 460b). Vadolom
bñwñnek magamat (VirgC. 2). Im a rosszas tökét Krisztusnak
kiáltják (RMK. II.186). Vitézeket harminczegnek mondják
(III.337). Feltévők ítet és királynak fűdőlök (Helt: Krón.
32b). Az hitet oly hathatónak írja, hogy (Pázm: Kal. 209). A
sz. háromságot hazugságának káronljátok (GKat: Valts. I.860).
Arra kényszeríté az országot, hogy a fiát királyoknak ismerjék
(Mik: TörL. 116). **b)** Valakit fővezérnek állítani: jemanden als
generalissimum vorstellen Adami: Spr. 130. Aloytatyk nagy tyz-
tesseguet (EhrC. 99). Teste yelenek mindenestől fogva veres-
nek (VitkC. 88). Az imadsagba erzik magokat keménynek
(VirgC. 75). Kiket ott igyében láta mind árulóknak (RMK.
III.219). Néha kedvesbnek, néha kelletlenbnek tetszik (Born:
Préd. 251). Jaj mely mocskosnak látszik a mi tisztaságunk (Pázm:

Préd. 65). Az isten igéjének prédikáltatását hiába elmúló hangosságának nem ítélik (Zvon: Post. 1358). **5)** [dativus: tür]. Nekem is jut benne oder belüle: ich werde auch etwas davon bekommen Adami: Spr. 195. Oltatta volt vv neki paradisumot hazon (HB). Num heon muga nec, ge mend vv föláncé halahut ewec (no). Kegizzen vv neki (no). Vr istennek angála neky yelenek: angelus domini apparuit ei (JordC. 357). Yzenyetek meg ennekem: dominiante mília (359). Vagan byzon mondom nektek: tamen quippe dico vobis (366). Azzonyallat, ymē nekōd flyw: mulier, ecce filius tuus (695). Ézeleth ennekem engeto (VirgC. 3). Iay nekwnk bynwswknek (49). A ky tyetket zeret, az aky nektek enne jot twt (52). Hmsegel neki segedsog vala (85). Nekiők egieb kirali nem kelh (DobrC. 109). Seghedelmeth ygherek nekyek (556). Yezaz wthon onghegy ennekem te hozvad ywnem (ThewrC. 238). Vr monda nekem: dominus dixit ad me (KulesC. 3). W nekyk olay ees bor meg sokalusknak (KulesC. 5). Walmel napoth nekwn valastaz (LexT 12). Kwdgo meg en nekem az menedeketh (11). Nekenek nag fogatkozasonk wagyon (69). Azt montha hog nekyn [figy] wagyon egh athiafya (287). Nekew engedelmes voltam (H.22). Szolgálatom nekewk (no). Homan wagon teneked az ilē viz? unde habes aquam vivam? (Styl: UT. 131). Mind tanubizonylatul valának ünkei: omnes testimonium ei dabant (86). Bochassad nekewnk ny vetetewnk (Fest: Nom. 14). Napról napra neki hűneb vala (dstv: Volt. 15). A mitől azoe felenee, azon történe ünkei (Szék: Krón. 15). Mit tehetez neki? (Helt: Vig. 6). Hog lattassotok nekiek: ut videamini ab eis (Fél: Bibl. 8). Az ű mondekokat szűkség nekünkis kőnetünk (Fél: Tan. 440). Gyűnts egybe ünkekem az népet (Kár: Bibl. 1161). Az gazdagnak gazdagsága nem hágy neki alomni: saturitas divitis non sinit eum dormire (426). Valtal e nekie szofogadatan, engedetlen? (Agend. 87). Örvendezetek nekem, mert megtaláltam az én juhomat (Pázm: Préd. 761). Nem volna teneked hatalmad raytam (Zvon: Post. 1588). Mindnyájan nekünk meg kell halunk (Kal 1620. C4). **6)** [genitivus]. Levn halahuec es puehuc: feze es mend vv nemene (HB). Oz gümilsee vyl keseruv vala vizo (no). Ewneky haznalattyarol czndalkodnakuala: de perfectione [illius] omnes mirabantur (EhrC. 101). Megnyeritek ewnekyk lelküket: lucrabimini animas illorum (105). Ő nekyk nezesesőkre menybe fel emelkődeek (FestC. 44). Mynekwk Abraham atyunk: patrem habemus Abraham (JordC. 361). Ytöttek hwnyek byzonsagokra (383). Vr istennek angála neky yelenek: angelus domini (357). Lelki atyaymat nem tizteltem es nekik paranczolatyokat nem tartotam (VirgC. 6). Gondolkodyk w neky tenyebbe: in lege ejus meditabitur (KulesC. 1). Adassok Akacyusnak, nekwnk tyztelend wronknak (LexT 1171). Legottan meg tyztwla neky poklossaga: statim purgata fuit ejus lepra (Post: NTost. 14). Ki teneked egyie poladat meg fti (Börn: Préd. 132). Vñn egy kötös ökrät és meg vágá azt és meg főzé nekée az husät: tulit par boum et mactavit illud et coxit carnes eorum (Kár: Bibl. 1326). Megyővé ő neki minden városit: cunctas urbes ejus cepimus (MA: Bibl. 1158). Viselem haragját az Jehozuane (Zvon: Post. 1588). Ő megtöri teneked a főjedet (GKat: Tirk. 358).

[Szólások]. Felöltözvén, neki bágyadt s környező állattal, de ugyanezek dolgaimek látam (Mandrók. XV382). Nekik haragudván kurvázza őket (Sándi: KérdFél. 483). Neki keményedni: obdureo callum alienius animo P14. Látod, vitéz Iyon, mondá neki pírulva (Mik: MulN. 52). Ha neki volnék: si essem ejus loco P1. 279. — Ez ő királynak örvendnek (Börn Enek 11). — Hogy beszédnek álljon vele (Megy: Glaj. H.15). Ottan ez Fráter György ez hitnek megállá (RMK. III.16). Hiten tevek eszszár hitnek nem állá (275). Az szörzésznek nem állának (312). Könnyen szónak adja magát (Pázm: Préd. 1103).

NÉLKÜL (két-színűllőllő BésiC. 55. fiakkalldőm 193. gőle-keztelldőllő MlinchC. 160. bñn uclul wa Dėvai: TizPar. G1. yñl es nılakul BésiC. 15. nakauulkl [figy] 41. haboralasauulkl EhrC. 30. ow gyalazasauulkl, ytelelekucl es karlozotauulkl 117. konauulkl Konj: SzPál. 136. hazussagauulkl 146. kabola wemhe-uekl Ver. Verb. 202. ew uatunauulkl EhrC. 44. nyuclwakauulkl Konj: SzPál. 136. ew uatun ucll DobrC. 583. NagyszC. 258. azon Isten, a Li teremtet minket uclul nekl Bıró: Angy. 288. nekulm, uclkulcl sat. Adami: Spr. 88). Sine, absque, praeter MA. [ohne]. Lezen menden föld mondoknalkülön: erit omnis terra sine vestigio (BésiC. 101). Bizónál es mindn ketsegnelk igen wagon ez (NagyszC. 13). Mind ezoc az zent alazatosag nekl mind semmi az örce erdőre (255). Az wı okossagunkakıs keptelen el hımi az halottac fel tanadasat szent iras tanulasi kiñl es az szent lelekuec meg vilagositasa nekıl (Börn: Préd. 269). Kergesd meg öket, mert ketsegnelkl meg-ered öket: persuadere, absque dubio comprehendere eos (MA: Bibl. 1271). Ha egyyetlen egy hınnel heja-nelkül minden vétet el-számálunk a gyonásban (Pázm: LuthV. 122). Az apostoli székbl is kivetették, mivel hogy választás nélkül fog-lalá ismét azt el (Cseng: MM. 20). Isten eméreti kiñl avagy kegyes erkölts nélkül való áldozó papoc (Con: Jan. 129). Nála-nelkül egy szem-pillantásig, egy órapeczentésig sem lehetünk (Csuzi: Síp. 124). Tenalad nélkül árva vagyok, tudom (Thaly: Adal. H.13). Kéré a kapátányt, hogy meg ne indılna hıre nélkl (Mik: MulN. 311). Lánez nélkül rabnak tettél (Amade: Vers. 185).

1. NEM (non HB: non, haud C. MA. nicht P1B. Nem akarom: nolo; nem bízom: diffido; nem jámbor: improbus; nem jó: non bonus; nem jóvallom: repolo; nem kétleni: non dubitare; nem semmi: momentosis, non nihil; nem tetszeni: displiceo; nem tudni: nescio MA. Nem örjık fel elmünkkel: majora *ut-ellekti P1B. Num heon muga nec, ge mend vv föláncé halahut ewec (HB). Noemi nem akara tonabba ellenkölhni (BésiC. 3). Ky ezeket trözy, el nem weez erekke (KoszhC. 23). Wñwñ-magath sola Saclnak nem newezy, de myndevñwñ Paluak (Konj: SzPál 18). Az asszony a közeget nagy bölcsen oktatja, ura hon nem voltán pereket szállítja (RMK. IV.36). Nem nez az embereknek szemeliere (Fél: Bibl. 71). Nem mind addig együnk, míg a gyönyörűség volna (Pázm: Préd. 435). Nem ta-galom, mondom, hogy házba nem mentem (GyöngyD: Char. 28). A tegnapi ajándást mai nemmel magok magokat hazuttol-vas ingadoznak (Fél: UE. 102).

csak-nem, csak....nem: fere, terme, propemodum, pene C. fast, schler P1B. Csak meg nem holthaz barnok zonywalyk (RMNy. H.314). Csak nem halac meg elcl (Helt: Mos. 311). Ű nagy örömben csak nem meg holt vala (RMK. H.72). Hirdettet tsak nem mindenütt szent szerte e széles világ (Dáv: Kker. 52). Tsak meg nem bottott, tsak nem el-esett ládáról (Pázm: Préd. 25). Most máiusban csak nem vészen meg az hileg bomlunket, oly nagy hó eset (SzCsomb: Ftlclr. 149). Némelyek a patzaman almät csak nem leg jobb almának tarttyák (Jápy: PKert. III.113). A folyón voltanak tsak-nem egymást erő lisztelő mndok (Halt: Hltst. H. 38). Tsak nem minden ember ir levelet, de nem minden tud olyat írni, hogy tessék (Mik: TorL. 130). Tengeri hüba merülnek és csaknem felbortyanak uérgyekben (Fél: NF. 31). Való, hogy e könyv neha tsıpy, neha mulatva tsak nem nehezeltésre valóit enleget (Fél: NA. 119).

ha-nem (nonem LexT 1201. Megy: SzAör. H. 1. I) praeter-quam C. [ausser, als. a] Az istennek jóvaltala való rezesésles nem egéb, hanem istennek meg ertese (TiltC. 197. 363). Melyet semmikeppen nem ismerek különben megzblhatom, ha nem hogy tegeedet közzomon urul zozzelek (309). A zigethe küldt gazdagsag nem egéb, hanem a zent alamına (KazC. 111). Nem

egyéb a poenitentia, hanem belső bánatnak bosszú állása (Pázm: Préd. 422). Egyebet nem tehetet, hanem hogy nem akarja (Pázm: Kal. 89). A méz nem egyéb, hanem méhek szűrte bor (Misk: VKert. 647). **b)** Semmire kellő tovább, hanem hogy kivetessék (MünchC. 20). Soha el nem alult, hanem imádság és buzgó fohászkodások közben (Szeg: Aqu. 111). A Krisztus váltása végbe nem ment, hanem halálával (Pázm: Préd. 81). A bűnt nem tudtam, hanem a törvény által (Pós: Igazs. L150). **c)** Uram, kinek mie vagyon, hanem [jgt] mind tied? (EhrC. 17). Mit adott isten a teremtésben, hanem minden állatnak maga nyilvánított és természetét? (Pázm: Préd. 110). Ez micsoda egyéb, hanem elhagyni az élő kűttöt? (Zvon: PázmP. 12). Micsoda egyéb a világ, hanem égő kemence? (Hly: Préd. L42). Mi végre követik, hanem hogy dicserjék őket (IL84). **d)** Semmit én földe többet nem kívánok, hanem hogy engem szeress (Bal: Kült. 186). Ebből nem következik több, hanem hogy Éva jobb (Fal. 666). **e)** Ninc itt hanem-éac őt kéier: nisi quinque panes (MünchC. 41). Az or nem is, hanem éac hog orozzon (191). Semmire yo aztan, hanem csak hogy kihagyittassek (JordC. 265). Nem tud vala egebet mit mondanía, hanem csak ezt (TihC. 42). Kicsoda az Pál, és kicsoda az Apolló, hanem csak szolgálk, az kik által hittetek? (EszT: IgAny. 232). Hova füssünk, hanem csak te hozzát, oh mi istenünk? (Mad: Evang. 141). **f)** Midenem egembe iarnac é ketten, hanemha illendie önekic? (BécsiC. 218). Mondom tünectec, mert hanemha inkább búelkedendic ti igazsgotoc hognem az irastudoké, nem mehetec be menéknec országaba (MünchC. 21). Kwlwmben ky nem megyen, hanem ha Lucanus es zent Vid oda mennek (ErdyC. 337). Hanem ha csak megterendetek es leztek mint a kised gyermekek, be nem mentek menyországaba (TihC. 161). Külömben nem hinnének, hanem ha csodát látnának (Born: Préd. 268). Hanemha csodákat láttok, nem hisztek (EszT: IgAny. 322). Mely a földön nem találítik, hanem ha oda fel az hold városában (Pós: Igazs. L135). Senki az előjáró nevét nem érdemli, hanemha bős is léssen (Hly: Préd. 158). Hanemha teljes szívből szeretjük istenünket, nem lettünk az úrnak része (IL45). Soha hadat, hanemha megbánatott, nem indított (IL198). **2)** [sed; sondern]. **a)** Nem zűkség az orvos az egesszembelieknek, hanem a koroknak (TihC. 216). Senki fel nem tamad hat ujjakkal avag neggel, hanem ötlet (KazC. 192). Én még mind azóta sem érzettem izét az ételnek, hanem im alig vagyon negyed napja, hogy valamennyire izét kezdem érzeni az ételnek (LevT. H.14). Ne várd az utolsó órát, hanem késztél el ideje korán lelked örökkévaló házát (Ács: Bihál. Előb. 29). A bűnr való alkalmatosság magan nem adatik, hanem az istentelenektől ragadtatik (Mad: Evang. 76). **b)** Azt végeztem magamba, hogy én az úrról elmaradok, hanem fiamat bocsátom oda (LevT. H.42). A szabó régóta fogva mind oda fel volt, hanem im az elmúlt csütörtökön jöve haza (61). De ezek most hadd járjanak, hanem szolgálk csak az mai evangeliomról (Born: Préd. 65). **c)** Nem csak addig, míg élek, hanem holtom után is szolgálk (Tel: Evang. Előb.). Kérem, hogy nem csak az én munkámat magyarázza jó végre, hanem egyéb könyveknek kinyomatásától is adakozó kezeit ne vonja meg (MIA: Zsolt. Előb.). **Conjunctio** non ponitur post nem csak, non tantum (Per: Gramm.). **3)** [sed; aber]. Valamit egyebet mivelünk, csak barmokkal kéz szanárkodás; hanem az emberek tulajdona a szent élet (Pázm: Préd. 3). A dolog nehéz, de ti nem féltek attól; vagy de biz igen is féltek, hanem a ti elméteknek rest-sége miatt késédelmeztek (Zrinyi: Álfom² 28).

hogy-ném, honném (*hodonem* EhrC. 80): **1)** quam C. [als]. En tudnek yóban felelnem, hognem te (EhrC. 16). Ynkab vialak meg az zamar ganayaboz hasonlot peuczt, hodonem az zamar zarat (80). Mégeretét ötet királ inkább, hognem minden nemberieket (BécsiC. 53). Valobizon mondom tünectec, uagob, hog nem propheta (MünchC. 124). Istennek kiñnéb zolgálni, hog nem ördögnc, es az meñörzagba naggal kiñnéb mennie, hog

nem pocollia (GuaryC. 7). Istennek ked ynkab enghednük, honnem embereknek (JordC. 372). Yob teneked eg zemmel az erek elettet be mennem, homnem ket zemel leven, az erek tyzre vettethy (410). Kinyeb vona meg ölethny, homnem akarattyat el változtatny (ErdyC. 350b). A fogad is külömben áll, hogy nem az anyamnak (Helt: Mes. 89). Job, kezen legen Keg., hogy nem közöletlen talalyon az időw (LevT. L144). **2)** [quidni; warum nicht]. Honnem olvasatokat, mert ky terem-tette az embert kezdelben, fyrtlyw es azonyallat zeren terem-tette hőkét (JordC. 413).

mi-ném: 1) num BécsiC. 2. numquid MünchC. 25. [ob etwa]. Mire iőtéc en velem, minem valloc fiakat en méhemben: num ultra habeo filios in utero meo (BécsiC. 2). Mef az ember, ki-től ha ő fia keperet kerend, minem kőnet nóit neki, avag ha halat kéreud, minem kegot nóit neki: quis est, quem si petierit filius suis panem, numquid lapidem porrigit ei (MünchC. 25). Felele Pilatus: Minem sido vagoc én: numquid ego Judeus sum (209). Minem vet el örökke vr? numquid in aeternum projiciet dens? (AporC. 32). Mynem een vagyokee vram (WinklC. 147). S minem halalt zerece (NagyZC. 302). Mynem naponkeeth meg haragzzyk: numquid irascitur per singulos dies? (KészthC. 32. 87). Minem megkiszebbült ő hatalmassága? minem megre-vidült ő irgalmassága? (RMK. VI.122. 249). Mi nem szitokkal kel meg győzni, azt a kinel bait viz? (Tel: Fel. 119). Vram, s-minem tenger nagiok en? (Mel: Jóh. 17). Mi nem ollanok az ember napjaj, mint isten, a te napjaid? (25). Mit sietz, minem nékel melegitk: quo properas? num ad Ephebum? (Decsi: Adag. 85). Maganac ennyiben minem kárt tet volna, hogy egy altallyaban ezt nem mondotta volna (EszT: IgAny. 347). **2)** non enim, nec enim MA. [wol nicht]. Mi nem istenem, hogy inadjam: ejus regulae non sunt praetoriam edicta MA. Minem heaba monja zent Job (DebrC. 392). My nem hogy chak ennyen volnanak, de soha ember zamaat nem vethety (ErdyC. 553b). Noha uela ualami kiñnk-t netkeztem, mi nem azontol melto nagiok karhozatra (Ozor: Christ. 61). Ne nyul hozzám, minem felesgedhöz nyulsz (Helt: Krón. 54). Ha egy kevésé baragot mutat, az ő haragja minem végig marad (RMK. IV.72). Mi nem Apolló vagy (Tel: Fel. 57). A könnyőu tutois mi nem mindenfe el iutbat (SalMark. B4). Eb helye minem én dolgom (Decsi: Adag. 165). Minem hátul vñnek beemfünk: nemo nos impellit (201). Had aláb jó száz, minem isten vagyok: nullum ego sum numen, quid me immortalibus aequos (230). Minem fűtet arultam el, hanem Ferdinandust (ComBal. 12). Ti nyavalyás emberek, mi nem vagyotc ti oly szemecsek, és értelmessek, hogy ti az jo gabonát, és az konkolt megtudnotoc választani (MA: Scult 205). Oh fiam, mi nem mind gonosz az, a mit a vénségben látunk (Hall: Paizs. 428). Mi nem azért sujtol isten hogy el-vennen, de hogy nint Dávidot jó utra vihessen (Rim: Ének. 317). Mi nem mind lehetetlen, a mit arra mond tanyaságunk (Fal: NE. 42).

mide-ném: numquid [etwa, ob]. Királ, mindenem zerzed e hog menden ember . . . : rex numquid non constituisti, ut omnis homo . . . (BécsiC. 145). Midenem egembe iarnac é ketten hanemha illendie önekic, midenem reio é orozlan a ligetben hanemha ragadozatot valland; midenem orozlanac kölkő aőga ő zanat é ő barlangiabol hanemha ragadand valamit; midenem esic madar é földnec főrebe madaraznalkul; midenem elue-tettettic é a főr a földről él elő valamit fogion (218). Mide-nem mend mennig felmagasztatol é (MünchC. 34). Midenem monja Syon e, ember es ember zűtet ő beuno: numquid Sion dicet (AporC. 42).

mig-ném, miglen-ném: [dum, donec; bis]. Addeg emet ki nem meg, mig nem mind az vőso fillerig eleget tez (GuaryC. 9). Adik fel nem kele, mynem meg halgattetek az vr istentől (VirgC. 46). Paranchola ev gonygat vishny, mynem tellyes-

szeggel meg vigazgyk (DomC. 109). El ne tawozzatok, myglen he nem tellyesedyk ty zenthsegheteknek ydey (JordC. 90). Az isteni díercedéket meg hallania nem engede, myg meg nem gonok (DebrC. 134). Nem zollata neki zent Petőr mind adeg is, myg emi nem ada (195). Mind addek eth sirasha megh maradok, nigiem az en fiamat zőmémel lathatom (TihC. 22). Meg hatta, hogy adgy el ne ygyewu, myg nem kyralne azony Zamokra ywt (LevT. 1.129). En nem eszem, nig meg nem beszélem az én követségemet (Born: Ének. 319).

mint-nēm: [quantopere; wie sehr]. Mint nem dőlősködnék egymás ellen a világunk fia, mint nem rutalmazák, bestelenítik, gyalkázzák magokat (Fal: NE. 89).

nēmde-nēm: nonne, sicine, itane Sl. [nicht wahr?]. **a)** Nēmde nem lehetett volna (NagyszC. 25). Ezer nēmde nem nagy tudáké (Born: Préd. 52). Nem de nem meg esküttélé: nonne jurasti mihi (Kár: Bibl. 1301). Nēmde nem meg vagoné írva? nonne scriptum est (MA: Bibl. 1202). Nēmde [igy] nem mosogatótté meg tégedet (Vás: CanCt. 253). Nem de nem azok rontyáké meg (646). Nem de nem bolondoké azok a kik (Taru: JóÉl. 101). **b)** Nēmdenem latod te (ThewrC. 227). Nem de nem ismerte valahogy (TihC. 177). Nēmde nem en vagyok az ur: an non ego dominus (SzCene: Conf. 12). Vajjon ezeket kik építették? nēmdenem a mostani Londrának jámbor elei (Fal: NU. 269).

Nēm-ē, nēm-é: nonne MA [nicht wahr]. Nem szükséges volt ē: *nonne oportuit PPB.

2. NĚM: 1) progenies, genus C MA geschlecht PPB. Egy nemből valók: gentiles; nemhez való: gentilitas C. Felmene Joseph Davidnac varosaba, ki linatie Betlehemme azert, mert Davidnac volna hazabol es nemeből (MünchC. 110b). Szent Elek vala nőmös nembelől Romasagba Eufēmianosnak fia (NádC. 576). Megh sokasoytom az thy nemőket: multiplicabo semen vestrum (JordC. 68). Mynd ez tellyes embery nemet egyből zaporoytotta (768). Tarsot teremté neki, hogi az embőr nem főlék el zaporodniék (DebrC. 118). Quincimos vr parazt nemből vala (178). Zonwede embery nemnek zabadywasuort (ÉrdyC. 60b). Fejedelem nemből uło szent Bertalan, világk iaro, roneh megh benne gonossagot (ThewrC. 166). Kik magokat saracnuszoknak, mintha Abraham és Sára nemből származtagnak. Hják (Páz: Kal. 435). Megaprosodik és elfogy a királyi nemnek méltósága (Páz: Préd. 100). Honlokokról meg tudhatod, melly nemből s ágyból szölettek (Fal: NE. 11). **2)** [genus, species; art, gattung]. Az salyata etelenk mindnēm neme: aestaria C. Pálma diónak neme: nicotiana; a tűz az értzennek salakját ki tisztítja: excoquit ignis vitium metalli; suru kaptának neme: musticula PPB. Cristus ydwezeytenk meg alaztatot volth mind halálnak zydalmatos nemegyen (WesprC. 140). Nem izom az zellőnek nemeből, myglen az en orzagom el nem yw (JordC. 60a). Az albot Jesus nem alaztatot nōnd az zidalmus korot tanac halálnak nemegyen (DebrC. 256). Mi szónk az, hogy magán a sz. írásnak bőfije minden szükséges tudományt tulajdon neme szerént ki nem mutat (Páz: LuthV. 24). Az nēmlianc rendo vagy neme (MA: Bibl. 189b). A próba kövel értzeneket próbálnk (Com: Jan. 14). Az érczenek a földből vágattatnak ki (15).

alacsony-nēmü: ignobilis; unadelig. Nagy bőts ember vala, a kinék ugyan azon nem tetszet, a mi az alacson-nēmü sokaságunk tetszet (Fal: UE. 379).

asszonyi-nēm: [sexus muliebris; weibliches geschlecht]. Az ige asszonyi, a tēmény férfiú nemre üt (Fal: TE. 469).

férfiú-nēm, férfiúi-nēm: [genus masculinum; männliches geschlecht]. A férfiú nemet bőből husz sicsura: masculus dabūt viginti sicles (Helt: Bibl. LMMu3. Fal: UE. 469).

fő-nēm: generositas C. PPB [adelstand]. Fő nemből valók: patritii C.

két-nēmü: bigeneris, bigenus MA. [zweiartig]. Ky ykwel & haylokabool keth nemő állathnak eressége (Kesztc. 53).

kissebb-nēmü: [minoris speciei; kleinartig]. Vagyon kisseb nemü sakeselyűs, melly nádi sasnak hivattatik (Misk: VKert. 292b).

mi-nēmü: qualis, cujus modi C. MA. was für art, welcher lei PPB. My nemew modon kel ysten ygye zerinth elny (AporC. 61). Minemü farkas marta meg az én barátiomat (NádC. 427). Mynemew nemből vagy-te? Cecilia felele: Zababus es nemes (ÉrdyC. 652). La minemü sarad vagyon, fekete, széles mint egy sullyok (Helt: Mes. 453). Minemü az atya, olytatan a fia, olytatan a szent lelee (Born: Ének. 69b). Az minemü lud merghűek az vitéberghai doctoroc, megh az feleseghek asghaiat is az felehez veric szaghennek (Bal: Epin. 7).

[Közmondások]. Az ki nád között ül, szintén olyan pipot csinál, az minemü akar: pecunia obediunt omnia (Dessi: Adag. 23). Minemü az szana, olyan ő maga is: qualis vir talis oratio (42).

minēműség: qualitas C. MA. gattung PPB. [beschaffenheit]. Salamon addig nem nyögött, míg barmok, röpölő, tsúszó és úszó állatok mivoltát és minēműségét által nem értette elméjének nagy völtával (Páz: Préd. 62). Az istent az ő tulajdon belső létének minēműsége szerént senki nem látatja (GKat: Titk. 2). A nyulban nem talattatik semmi oly belső jóság s minēműség, melly derekas díséretet érdemlene (Misk: VKert. 171).

minēműven: [quali ratione; auf welche art]. Mint ha az isten vélekedet volna fölére, az embert minēműven teremtse (GKat: Titk. 10).

minden-nēmü: omnigenus MA. allerlei art PPB. Annakutanna kezdé minden nemew yozagokban es yo erkewlezekben haznalnya (EhrC. 101). En mynden nemő youaymath el hattam, semmyt nem byrok (Apost. 64). The zenth taghydat wy hivzatalak, hogy the tagidnak mynden nemw yze meg zakadozna (PozsC. 4). A Kristus hatalmas kézzel őltalmaz minket az őrdög és annak mindennemü tagjai ellen (Misk: VKert. 214).

nēmēs-nēm: [genus nobile; adelstand]. Ez zent ember, ky asibelyek között nemes nemből való (VirgC. 70).

nēmi-nēmü: quidam, aliquis MA. [einer, ein gewisser]. Vala az gylekezedben menyemew prediclo frater, ky bodog Ferenczet gylewly uda (EhrC. 60). Lata nēmimenü mezitelen embőrt futni, ki a napnac hawssegetől igen meg feketődőth vala (NádC. 658). Törteneek egy ydőben, hogy Trayanos chazar egy menyemew halban sytetesseghele menne (ÉrdyC. 278). Nēmimenü részént el hallgattathatnec (MA: Tan. 705). Az tudományhoz való nēmimenü vizsha fordult indulattal sokan gyuladoznec (Zvon: Pess. 13.23).

nēmīnēmüképpen: [quodammodo; gewissermassen]. Nēmīnēmüképen az űrstenek természetit ábrázolják ki az oktan állatok (Misk: VKert. Előb. As).

paraszt-nēm: [genus humile; bauernstand]. Irod, hogy mi calvinista tanitók fölére paraszt nemből valók vagyunk (Matkó: BCsák. 313).

paraszt-nēmü: [plebejus; gemeiner]. Egyetemben parazth nemewnek, mlosoknak és tudatlanoknak adossa vagyok (Komj: Szfal. 40).

sēmī-nēmü: nullius generis; keiner art]. Fogadast tegy arod, hogi soha sēmīnemü lelkest meg nem bantaz (VirgC. 55).

Terhe alatt az rabságban nyakunk leszegék, s-minimemű nyugodalom nem engedték (RMK: VI.82). Az Athos hegyén lakó görög barátoknál semmi nemű nőstény állatot nem szabad tartani (Mik: TörL. 235). A juhok semminemű vízbe önként lé-nem mennek (Misk: VKert. 206).

sok-némű: multigeneris, multigenus MA. vielerlei art PPB.

valami-némű: [quicquam; irgend einer]. Sem kezét labat sem egyéb testenee valaminemű rezet eg mak zömne megnem indúlhatfa (NádC. 99). Az ev jmadasagotwl addeg fel nem kel-nek vala, mygnem istentől valanyemev malaztot nyerne vala (DomC. 293). Valaminemű természetek ma vagyon, a régi idő-ben is azon természetek volt a matskáknak (Misk: VKert. 165).

vásznon-némű: textile PPBl. [tuchleinwand].

Némbeli: [generis; art-]. Az menyeknek orzaga sok nem hely embereknek adattatyk (CornC. 184). Egy nem hely ereke-seegh masba eg'eledyk (JordC. 195).

Néménként: generatim C.

Némés, nómós: 1) nobilis, generosus C. MA. edel, wohlgeborn PPB. Igen nómós: generosissimus C. Ez nómós embör felesegenek micoron eliőt volna az ő zilese, nag kent zenned vala (NádC. 483). Nagy nemes ezuegy azzonyok júnok vala (MargL. 5). Mely igen jöh legyön el nómós szent apostolnak szolgálnia, megmutatik imilyen lett dologból (DebrC. 6b). Töm-lőczben vitetuen kalodaba veretete ez nómós riengne zűzet (12). A nemes kyrál leánya felette zemeemes vala (ÉrdyC. 639b. ÉrsC. 535). Az nómós kőrűzthyeny gyűlekűzetbe is kőzzűzt-űk egyenűsegh nem vala (Konj: Szl'ál. 112). En egy zolga-byrot ket nemes embere küldek az vykarywshoz (LevT. 1389). Maga ifiu, nemes nemzet felesége volt (Pázm: Kal. 219). A mi édes hazánk szed és job része rabságra jutott, tós-gyűkeres nagy úri és régi nemes nemességek föld színéről el-töröltettek (Pázm: Préd. 877). Jeles, ztimeres, nemes követő sokasággal kőrnűl vétettettvén: insigni comitatu stipatus (Com: Jan. 139). Lassan lassan az úri és nemes státust kigyomlálja (MontME. III.273). Alkuban indult volt az aránt a nemes kamarával (Thaly: Adal. 1327). Mintha a búcsület s embertelenség, a nemes urfi és mézárós közt nem volna különbség (Fal: NE. 31). **2)** [vir nobilis; edelmann]. Ármálisos nemes ember: nobilis *scu-tatus PPBl. En nem csak hogi nómós vagiok, de meegh annak föllette iobagi vr leania vagiok (DebrC. 178). Meg kete-zyk w kyralkyokath was lanchokkal ees űneky nemesy th was retezekkel (KeszthC. 408). Állattác egy felől a nemeseket, más felől a paraszt népet (Helt: Krón. 59). Azokat, kik úrszabási, nemes vagy szolgáló ember vala (Monlrók. III.60). Az parast az nemes galyalza (Born: Préd. 431b). Az tisztességes szűlek-től való gonosz csomotocnac, fiaknac semmi helyec ne legyen az nemesec kőzött (Prág: Serk. 559). A dűsok s nemesek ha az őrdöghez részelkedtek életekben, a pokol fenekére vettet-nek (Fal: NE. 34). **3)** [eximius, clarus, decorus; edel, aus-gezeichnet, aumtgit]. Nemes kű: adamas (NémGl. 333). Minemű hef reyti el ifen zep zint, minemű melseg fogyan vízi a keráli nómós orcat (NádC. 427). Kyrály nemes ayandocokkal meg ayandocoza (MargL. 4). Az bizón zeretők nem sokat gondol-nac a tiússal, kik nekie kednek zarent valo nemes rosaat adh (NagySzC. 8). Az napon idvozitenk nómós tanusagokat ada nekik (DebrC. 3). Vegy el mondaak az nemes isteny dychee-retetöt (ÉrdyC. 520). Egy nemes zeep kyes mezón zalottak vala meg (547b). Az ő nemes tanitasat es cznda dolgait meg olvashatod a királi kőűneke (Szk: Krón. 35). Ieles es cznda nemes dolgarol szol (Born: Préd. 15b). Az elnebeli vizasztalások ki ékesítik az embernek nemesb s leg-tőveb résztét, tudni-illik eszűnkét (Fal: NE. 20).

[Közmondások]. Nemes volt, de elhordtác az fazekasok a földét: in astragalis gerit nobilitatem MA.

palotás-némés: nobilis palatium habens Kr. A palotás és legyveres nemesek újít vonlatúnak Nagy Sándorral dícsőség hatalomra nézve (Fal: NE. 105).

Néméséd-ik: [nobilitor; veredelt werden]. Nem nemesedik azzal a paraszt vétek, hogy nemes vérbe keveri magát (Fal: TE. 460).

még-némésédik: [nobilitate ornor; geudelt werden]. A nem régen meg nemesedett némelly lakosok a dőzmának ki-adásokban akadékoskodván, Tasnádi Mihály protestált (Bod: Pol. 61).

Némésen: nobiliter, egregie C. generose MA. adelig PPB. Fő modra, emberől, nemesen: generose C. Nemesen, szépen, tettésen: egregie PPBl. En, ky magh nómóssen terómtóttom vala, ime te miattad mint feketűltem megh o náualas test (NádC. 316). O meel nemesen predicaliaz es meel eremest halgattyak bezedődet (ÉrsC. 503). Nemesen vagyok ehrendelve a harcra (Illy: Préd. L117).

Némési: [nobilis, generosus; adelig]. Nemesi rend: nobilitas, nobilium ordo PPB. Olyan nemesi szándékban valának, hogy felverjék a tsászár udvarát (Mik: TörL. 266). Ti tekéntetes fő-tű rendek, jőszágos és armalista nemesi statusok (Biró: Préd. 18). Az urak közzül jelen-voltanak gróf Teleki Mihály, Bethlen László és a nemessi rendből sokan (Bod: Pol. 157).

Némésit: nobilito C. MA. adeln PPB.

még-némésit: 1) nobilitate dono; adelu PPB. Akadékoskodván némellyek a fél-dőzmának megadatása iránt, azt vetvén okul, hogy magok és jőszágok a fiskustól meg-nemessítetvén nem tartozának (Bod: Pol. 61). **2)** nobilito C. [exorno decoro; veredeln, verschöner]. Heet nemes tyztűletessegekek mełos-sagawal nemesseytee meg az wr isten az azzonyallaty termee-zethnek zemeelyet (ÉrdyC. 273).

[Közmondások]. Régi mondás, hogy az a nemes, kit az ű jőszági nemessetne meg (Tel: Evang. I.175).

[Némésködik]

Némésködés: [jactatio; prahlerei]. Az urfiaknak selyem-ből kötött harisnyát, duplás sarut kell labokba adni és jó ideien nemeskedésre, gőgösködésre kell őket szoktatni (MA: SB. 141).

Némesség: 1) nobilitas, generositas C. MA. [adel, vorzüg-lichkeit]. Semmi bezed tűletek ne legien nemzetseggnek nemes-segről (VirgC. 147). Lewetettek az ew nemesseggnek zekybel utolsó lytwansagnak helere (WesprC. 138). Termeezetynek nemessegeewel hasonlatlan volt egyeb emberekhez (ÉrdyC. 529b). Szin nemesseg, az kit papirosson vész (Eny: Gizm. 16). A mostani nemes nem gondolja meg, mitsoda az igaz nemes-ség (Zrínyi I.178). A fattyúság ebben a nemzetségben jele valami nemességnek (Fal: NE. 17). Emlekezzél meg róla, hogy az értékből kifosztott s forgatott nemesség teljes gyalázat a mostani világ előtt (24). Himezzék az urak a nemességnek s vitérségnek festékivel, de én tsak el-hitetem magammal, hogy ezeknek őrdőké-való szégyen leszen fizetések (33). **2)** [nobiles; edellente]. A nemesseggnek nem szűkseg a cimer levelet mindenkor elő venni, csak adlasson menedek levelet (Ver: Verh. 11). Az nemesség egymást semmiben nem értik, az urak sza-vát semmiben be nem veszik (TörtT. 1442). Ezybe-gyűlénék Raduótra igen feles számmal fejedelem, urak, nemesség, pap-ság (Bod: Pol. 101).

Némességős: [generosissimus; hochwürdig]. Idwöz legy nómósségős vram Jesus Krisztus (CzechC. 20). O yrgalmassag-nak keralne azzonya wdwözölöm ante nemesseghes lelkedet (PeerC. R). Ez nemesseges zent zűz, magery kyralknak leynanya hetet tart vala az colnyan (MargL. 22). Vala romay es nagy

nemességes nemzethely (CornC 273). O vram, az the nemes seges loked el walek the testedtewl (DobC 18).

[Nemességtelen]

Nemességtelenség: [deleus; schande]. Nints nagyobb nemességtelenség a bűnül (Pázm: Préd. 1264).

[Nemésül]

Nemésülteoske: [ad-descentulus nobilis; adelbursch]. Az atyak anyaknak meg kell eszméleniük, hogy ez így nemésülteoske az ő patrimoniumat megemésztötte, minékelőtte alig ment volna el róla az bőleső illatja (MA: SB. 141).

Nemtelen: ignobilis, ignominis MA. ignobili loco natus PPB plebeie conditionis; unedel, gemein PTB. Köz paraszt, alá való, nemtelen: ignobilis; nemtelenök, közparasztok: ignominis C. Nemtelen, hitván fi: ignobile gramen PPB. A jó erkölcs, a vilátság sok nemtelen embert is nagy méltóságra felemel WF. Ez vylagnak nemtelenet és utalotossat és beteg valasztotta ysten, hogy meg zydalmazzon nemesekeket és nagysagokat és erwseket (EhrC 128). Férlyak és azony emberek, nemeseke és nemtelenek az varasnak vezayara gyewelekeznek (150). Ez máy napon tezewik imépet minden valasztotaknak, nemeseke és nemteleneknek (CornC 70). Zent Agota azon neme nemes vala, Quincianus keddeeg nykoron nemtelen vóna és fertelmes edetű, ygekőzyk vala [fűtet] meg fogathy (ÉrdyC 215). Nemesekek, nemteleneknek, eskütt bíráknak és polgároknak, az kik Rinaszombathon lakozók (LeyT. II 248). Nemtelen az nemességen kívül való köz ember (VerVerb: Szót 11). Soc nemesekekkel s nemtelenekkel, gazdagokkal és szegényekkel ellátie (MA: Scult. 459). Látyoc az egyház segezt szegény, alazon s nemtelen emberekül gyűytetű (Zson: Post 113). Az nemtelen, szegény es alázatos házassokt szereti az isten (Szatm: Dom. 121). Forgách Simon nemest és nemtelen hadban parancsola (Thaly: Adal. II 46). Az öffele nemtelen nemese embereknek nem az érdem nyújtotta a kintset s ditsóságot (Fal: NE. 12). Egy eblen a vitéz a fegyvertelenül és a nemes a nemtelen emberrel (105). Tévének ilyen rendelést is, hogy akár nemes, akár nemtelen, az egyházi szolgának fizetésétől szabados nem leszen (Bod: Pol. 43).

Nemtelenység: ignobilitas PPB [niedrige herkunft]. Nemtelenség, alánolóság, parasztág: ignobilitas C. Lábnaknakül valakon viseltetve megmutatvan embereknek ő nemtelenségeket (BécsiC 112). Az adolnak nemtelenségeket köz zoldalnak etelnek nyatta azaz az ny hasznuknak (ÉrsC 376). Paraszti szolgatuból és nemtelenségből (Ver: Verb. 10).

Nemteleniségént: [ignobilitati convenienter; der unehre angemessen]. Nemtelenségént mondom, hogy már mi ez főleben örötlének voltunk volna: secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus (DöbrC 293).

Nemtelenésképpen: ~ Nemtelenségh képpen mondom, wgyminyt örötlének voltunk ny az ollyanoknak zenedesére, ha ky nyben mery (ÉrdyC 92).

Nemtelenül: [ignobilititer; auf gemeine art]. Rut dolog nemeseke nemtelenül elni (SD: MVir 102).

Nemz: gigno, progigno, geno, genero, progenero C procreo MA. zengen, schaffen PPB. Nemz monnal keserő ítéletet a nozóknek barazdán (BécsiC 194). Gonoz nemzetek az lelekbe (VircC 112). Az keyner has nem nemz gyors elnevet (CornC 194). Monda isten: Nemzén az föld zoldellő gyvet. És magh tenevezött hw nem zarent (JordC 2). Az gyönyörösség nemz kevet, az zölsség koronath (SándorC 29). A kenyek boclautnak nemesegeket zylak es idwességeket byzodalmaat nemzyk (ÉrdyC 121). Nemzz milennünk Krisztusban való hitet (RMN. II 9). Egyiptusnac semmi nem leszen, mely foye

a vagy farkat, ágat a vagy chutakat nemzen (Helt: Bibl. IV. 36b). Igassagnak gyömléchéf nemzyék (Beythe: Epin. 224b). A harag telebarátunknak nagy gyűlölségét nemzi (Illy: Préd. II 89). Leikébe nemzi magát minden fertelmesség (Fal: NU. 359).

belé-nemz: ingigno PTB. [einpflanzen, einimpfen]. Belé nemzethé magát minden fedhetetlen jó erkölcs (Fal: TÉ. 694).

[el-nemz]

elnemzés: [origo, propago; abstammung]. Meg írnie magyar ágról el nemzéstet (Valk: Gen. 34).

Nemzés: genitus, genitura, progenatio, genesis germinatio C. MA. geburt PTB [spröss]. Nemzeserth: propter generationem (NémGl 381). Megétece el a fat, de az ő gúkerene nemzeset az földben haggtatoc (BécsiC 136). Meg allqie ő gúkerene nemzeséből ualo plantalas (192). Nem izom mutolfoguan e zölő vezéne nemzeséből (MünchC 64). Vram, te bizonysgod nemziseről nemziser meg marad (DöbrC 64). Az testnek semmy-nemz nemzese nem hasonlathatyk az zent zýzesséhez (CornC 277). Gonoszok meg hatalmaznak es byneknek nyuden nemzese meg newekednek (ÉrsC 527). A nemzés az, mellyel a lelkes állat az állati nag által magához hasonlót nemz (ACsere: Enc. 171). Nékem isteni és örök nemzés által mindeneknek hatalma közletet (Illy: Préd 155). Plinius a leg kisebb állatooskáknek nemzéséről traktal (253).

[Nemzesít]

még-nemzesít: [nobilito; verodeln]. Az aranyak nints ahhoz fogható erje, hogy meg nemzesitse a lelket (Fal: BE. 592).

Nemzet: 1) gens, prosapia MA. geschlecht PPB [familie]. Görögnemzet: Graijgena MA. Szép nemzetet terjesztet: speciosum familiam produxit PPB. Meg sokasytom athe nemzetyet, nykepen egnék czilagyth (VircC 15). Vón maguac feleségt ő nemzetéhez alkalomast (NádC 397). Isakarnak nemzetet meg zamozen lenek bethven neegy ezenen (JordC 175). Vgyan azontl Pandinak nemzeteeből yelente ky zarmazny (705). Voltanak zarmazvan Ballam nemzeteeből (ÉrdyC 66). Leutől fogva Moses megied nemzet vala (Szék: Krón. 17b). Voltor minden nemzetivel hires neves vala (RMK. II 27). Dícséretes leszen, ki hasonlot vézen, csak jámbor nemzetből, hátor szegény légyen (153). Egy lejes bőles ember a zsidók közt vala, és az írístuló papok nemzeti vala (318). A fényes Rakoci nemzet im oh mint meg-boula (Mey: 34aj II 41). Őri nemzet eredete, deli, jóles, ép termete (Fal: Vers. 861). 2) gens MA. volk PPB. Soc nemzeteket alazot ő vrasaga ala (BécsiC 11). Gonoz es parazna nemzet yegyet keres (JordC 391). Ki nemzetekth reyagath, nemde meg foye (KoszthC 251). A mi nemzetünec példáut könttem eddig (Helt: Mes. 408). Az paros nemzetec, kie pártot fűtöte én ellenem (Kár: Bibl II 111). Gancos nemzet közt: in medio nationis perverso (Pál: Bibl. II 92). Miis az magyar nemzetről nagy részéből ugyan azont mondhattyne (Der: Préd 1). Én nem látok egy szomszédot is, sem egy idegen nemzetet, a ki a mi kedvünkért örömet szeretszesse a maga békességgé voltát a mi veszedelmünkkel (Zrinyi II 166). Spanyorok és azokkal szomszédos sok nemzetek (Hall: Páms Előb 1). Egy néhány országi nemzetek jöttek oda (GyöngyD. Char 355). Nagy ajuklással voltak Balassi uramhoz és a magyar nemzethez (TörT 1551). Mit hasznaltak az otthonnay nemzetnek bálhollál eseses igentő szavainak (X 121). 3) [origo; abstammung]. Mítoda nemzet vagy? Fejás es PPB. Zlýey nemes nemzetek walmak (Pórt 36). Lucasz ewangelista nemzete zarent Syriából tanula (JordC 705). Vala nemely decem tudományal, nemzetel, gazdagságokkal jen fenes (DomC 2 69). Bonne lakozó nép mynd kyalay nemzetek (ÉrdyC 514). Mond meg, hova mégy, micsoda nemzet vagy? Monda

Jónás nékik: Vagyok zsidó nemzet (RMK. II.90). Királyi nemzet vagy, noha te kicsin vagy, az atya istennek bizony te kedves vagy (161). Mind kettő fejedelem nemzet vala (338). Bathory régebbi nemzet ő nálánál (MonInrk. III.135). Az felesége is Sorbánnak rácz nemzet lévén, maga mellé feles ráczokat gyűjtött (VIII.455). Leopoldus magyaroknak királya, de ugyan maga nem magyar, hanem német nemzet (Lisznyi: Krón. 8). Deitrich generalis német nemzet vala (162).

Nemzetbeli: 1) [gentis; zum volke gehörig]. Emep caldeusoc nemzetbeli, ez eleztéb Mésopotamiában lakozot (BécsiC. 17). **2)** [generis; zum geschlecht gehörig]. O en nyawalyas myt tegyek, ky zerkeztem ez gonoz nemzetbelyhez (ÉrsC. 357b).

Nemzetünként: tributim, nationatim, secundum genus MA. geschlechtsweise PPBl.

Nemzetős: 1) patricius, generosus MA. [von edler geburt]. Nemzetős: *natalibus clarus PPBl. Nemzetős Dávid király sokszor az istenhez nagy fókáskodva kiáltott (CamHung. 39). Cína írja abban az könyvben, melyet irt a romai nemzetes eselédekről (Prág: Serk. K3). Minden lieten legalább 3-szor udvaroskodjatok a nemzetes kapitáikhoz (MonInrk. VII.257). Királyi nemől nemzetes ember (Hall: III.181. III.249). Nem csak másoknál van esmeretsége, némelyeknél pedig nemzetes vérsége, de a királynál is van nagy tisztessége (GyöngyD: Char. 346). Hogy valami nemzetes úrú látszatossá legyen a kényes világ szeméi előtt, ahoz jó darab erszény kívántatik (Fal: NU. 273). **2)** [clarus, probus; berühmt, lieder]. Külömbőség vagyon az emberek között, nemzetesb egyik, értékesb a másik (Pázm: Préd. 525). Nemzetes indulattoknak tekintetes jeleit meg mutattat (Prág: Serk. L). Egy nemzetes bős a teljes bőségségnek sommáját a mértékletességben helyezettette vala (Fal: UE. 497). Mezőt jól művelő nemzetes parasztság (Orczy: KöltSz. 49). **3)** [honoris vocabulum; ehrenittel]. Tekintetes, nemzetes és nagyságos Rivali Iudith aszszonac (Zvon: Post. I. Előb). Nemzetes es ngs Balassa Iudith aszszonynak (LevT. II.252). Tekintetes nemzetes Lessenyei Nagy Ferencz jóakaró komám uramnak ő kmének (255).

Nemzetösség: patriciatu, generositas MA. [adelstand]. Szerezzenek ehez hasonló lástremot az Luther maradeki és ám osztán dícekedgyenek nemzetességgel (Pázm: Kal. 637).

Nemzetség: 1) genus C. MA. geschlecht PPB [familie]. Ez fele modon mind az keth nemzetzegnek nevedzssegeth lewethen, mind feyenkyt egyenlő tezy az euangelium hytnekek dolga (Komj: SzPál. 30). Sok nemzetlyezeknek atyok vyzet zerzettelek tygedet (59). Az Nagy Mihaly nemzetssygh Naghmihal varabol kyrekettyek (BMNy. III.50). Vegyetec egyegy férfiat egygye-eggyic nemzetségből (MA: Bibl. I.196). Hogy az örökség egyic nemzetségről másra ne szakagyon (155). Én az te gyermekidnek javára cselekszem, noha azt én jól tudom, halálom után az te nemzetségid küllömben magyarázzik (Radv: Csál. III.215). Ők mint affőle kevély sítkopán nemzetség inkább vendégeskednek (MonInrk. VIII.345). A fattyság ebben a nemzetségben jele valami nemességnek (Fal: NE. 27). **2)** gens, natio C. MA. [volk]. Vadnac oly fele emberek, ielöfő ő mi nemzetségné közet (Helt: Bibl. I.c3). Az egy néhány tanéványok által kelleték minden nemzetségnek az hitre hozattatni (Fél: Evang. II.235). Mikor az kereszttyénség ki sendőle és győkeret kezdé verni az nemzetségek között, Rómában igaz hit volt (Pázm: Kal. 600). Más nótát fűj neked (magyar-ság) idegen nemzetség (Thaly: Adal. I.270). Itt mindenik nemzetség küllön küllön részében lakik a városnak és nem elegyednek össze (Mik: Törl. 94). **3)** generatio, stirps, progenies, propagatio C. MA. [abstammung, herkunft]. Vala nemely aszonyallat neuel es nemzetséggel lombarda anagy lombardiay (DomC. 197). Isten negied nemzetségbe igerte vala magat, hog ki hozna őket az

igertetec földere (Szék: Krón. 17b). Paraszt nemzetség (Kár: Bibl. II.107). Meglátogatya az atyáknak állokságokat az ő gyermekeken harmad és negyed nemzetséggel (Tel: Evang. II.820). Paraszt, ostoba nemzetség: Arcadicum germen (Deesi: Adag. 194). Meg aldattnak az te magodban ez földnek minden nemzetségi (Szár: Cat. B4). Vagyon kevély szemő nemzetség, kinec szemőldőki igen fellátne (MA: Bibl. I.573). Nem szép tulajdon familiájáról dícekedni s hányóvetni régi nemzetségét (Fal: NE. 14). Ez a rosszszól fajzott nemzetség nem egyel, hanem valmely sok ellenkező dolgokból összevagyútt keverék (39).

Nemzetségenként: tributim C.

Nemzetségs: 1) [generosus; adelig]. Nemzetségs méltóság: patriciatu PPBl. **2)** [gentiens; national]. Hazija nemzetségs motkábul ki tudot mosdani (Fal: UE. 367).

Nemzetetlen: improcreabilis C.

Nemzetlen: [?]. Tőlő meg ő orcaikat nemzetlen zege-nel es vram oztan te nevedet keresik: imple facies eorum ignominia (DöbrC. 155).

Nemzetű: [generis; familie]. Hogyha lehet, istenfől ifjúhoz mellessen, ha nem leszen is oly gazd, csak jó nemzetű, isten megáldja őket (Radv: Csál. III.350).

Nemzetül: [quod attinet gentem; das volk betreffend]. Mutasd-meg, mikor vóltak a sídők egész nemzetül pápisták (Matkó: BCsák. 101).

Nemző: 1) genitor, generator C. MA. zeuger, urheber PPB. Az setethsegek zerzője, állokságnak nemzője emberth nem kezereytheth hűneký engednye (ÉrsC. 271). Tekintsd im-már, ha mind ezekben vagyon e kevélykedő nemző és nevelő okod (Pázm: Préd. 68). Szamárnac nemző teste (Dial. 179). Az atya avagy nemző nemz (Com: Jan. 118). Nemző mag: semen (ACsere: Enc. 141). A balaknak is vannak nemzésre való tagjaik, úgymint: tüdejek, golyók, nemző heréyek (Misk: VKert. 504). **2)** [genitivus]. Cusus nominum sunt sex: nominativus: nevező, genitivus: nemző (CorpGramm. 26).

Nemződ-ik: [oriör; entstehen]. Ha véled, hogy hited valóságos, tsak ideig való az, mely a tudománynak gyönyörűségeis voltalob nemződőt (Megy: 3Jaj. 118).

1. NÉMA: mutus, elingvis C. stumm, sprachlos PPB. Ew nykent siket es nema nagy vígy arezanal el mulykual (EhrC. 3). Syketeknek hallomast, santaknak yarast, nemaknak agyon zolast (28). A kaldeusoc mikor hallangak a némat nem zolhatni, vizic azt Beelneac (BécsiC. 113). Meg zolala a néma (MünchC. 30). Lathwan az nemakat zolny: videntes mutos loquentes (JordC. 403). Nemely Albert nevev embernek keet fny zöltesektelv fogva nemak valanak (DomC. 158). A kapu tartó siket es nema vala (DebrC. 163). Nem papok, hanem néma ebek azok (RMK. V.233). A papok mindnyájau néma elekké lettenek (234. 240). Nyelvével néma és nem szólható volt (Zvon: Post. I.520). Jobb selysenec lenni, hogy sem mint némanac (Com: Jan. 53). Néma bálványnak mi fejet nem haj-tunk (Thaly: Adal. I.52).

[Közmondások]. Némánac anyja sem érti szavát: multas amicitias silentium diremit (MA. Gér: KárCs. IV.103). Az könyvek néma mesterek (Deesi: Adag. 10).

Némaság: infantia, alalia MA. [stummheit]. Megh weryen teghed wr ysten vaksággal, némasággal es dyhesseeggel (JordC. 259). Meg ertuen zent Sebősten az ő némaságot monda (DebrC. 126). Némaságal nem halgattak, de igazan meg mondotnak (ÉrsC. 469b). Némaságotat szememre hárénthattak (Szeg: Aqu. 29).

[Némit]

még-némit: *elíngvem reddo PPB. [stumm machen]. Yo tetemenyöl nemnywezotok meg az zgyentelen embereknök twoldansagokath (JordC. 848). Az ördög megshiketöi, meg-némíttya az embereket (Mad: Evang. 331). Tullius szó-fodorgatást meg-némíttya (Csiz: Sip. 213). Ez némította meg őket és tellyes fölszel ez könyvékezte meg (522).

Némul: muto, mutesco MA. erstunnen, stumm werden PPB. Némely már kérdezte; ezt mondtam: quid ad te; pirultak, némultak az illyenek (Thaly: VÉ. II 191). Egyszersmind némulni, már sokat beszélni (Orezy: KöltH. 152).

még-némul: 1) muto, immutesco, obmutesco C. mutesco MA. verstunnen, stumm werden PPB. Üssön-meg a gutta, némülj-meg: subito *sidere fias mutus PPB. Megnemula: obmutuit NémGl. 358. A hozzá korszagnak nyatta meg nemult vala (DobrC. 136). Nyssa meg zayaat ewnek azon wr isten, ky az meg nemult Zakariának zayaat meg nyta (ÉrdyC. 196). Zakariás pap, az zent anygal zawaanak nem hywen, meg-nemult vala (627b). O hertelen balalnak nyomorgatasy, ime el kezlethen meg nemwlhya, lehellesym el fogyn (ÉrsC. 302). Le essek, meg nemula es nagh zernő halakal meg hah (TihC. 33). 2) conticesco; schweigen, still werden) Monda: Baratom, mire ítélt ide be nem valand ménekező ruhát? Es a megnemula (MünchC. 54). Monda: Tarczatok veztegeget, kynek engeduen ottan meg nemolnakh (VingC. 106). Ime en, nukeppen az alazatos barni, meg nemulec es vezteglőc vala (NagyszC. 89). Monda Jesus: Nemwllyal meg es meny ky az emberből (JordC. 156). Monda zent Damascos atyánk: Nemevly meg, nemevly meg. Felele az evedeg (DomC. 108). Monda az byro ewnek: Hazatz. Azt halvay, ottan meg nemewla (ÉrdyC. 561). Neemwllyanak meg e becaak, kyk nem zennek ez zent zyz zerzet ellow chachogny (572). Mykort az zyz yhen zohaz, az doctorok meg állanak es mynd meg nemwllyanak (ÉrsC. 496b). Szögyenűlenek kegyetlenek, vitessenek pokolba, meg nemwllyanak aluk anyakak (KosztH. 69). Sokan szolnak hamisagot, kie mind meg nemwllyanak (Born: Ének. 184).

2. NÉMA: capsula fictilis; geldkästlein PPB. Néma, pénz-tartó tserép edényetske: *capsula fictilis PPB.

NÉMBÉRI: [mulier; frau]. Marada a neméri ő ket fiaitól es ferjétől megvalt (BécsiC. I). Mëndőnélend igen gors hír gárola es mondane nala a nemériec (3). Zomódsagbeli nemériec egle őruendőznakula vele (10). Ymag nő értőne, mert neméri vag es vat felő (29). Nem bozel, ment elmetlen sem balgatagosz nemériecel (266). Im egy neméri, ki vőrel hasul vala, vőpec ő hozia hatmegől (MünchC. 29). A komaz, kit viuen neméri, el reit harom merce litbe (39). Az enőnece zamoc vala őtzer ezer ferőne nemériectől es aproductol meg valua (11). Ki tőit embereket, kezdettől fogyan ferfiat es nemeriet tőitő azokat (48). A neméri fehen es remőhen le esce ő előtő (79). Terenőnece kezdetől fogyan ferfiakat es nemeriet tőitő azokat isten (91). Monda ő ahūnanc: Neméri, yme te fiad (211).

NEMERE: [boreas; nordwind]. 1781. 25 ta Maji erős nemere fűt es nagy hó esett (Századok XXII 237).

NEMEZ (Leme: MA. Monbrók XXIV 116 Adám: gnaphalon C. MA. pammis conctilis, luma coneta; filz PPB. Lemez-kaptaz: sculponen; lemez-kaptázis: sculponentus MA. Nemez gyártó; statarius Nom. 2 293. Nemez posztó: subconatus; nemez posztó: lana *coacta PPB. Meeg vala az ladalam keet nemez kapcha (MargL. 96). Kálthem wala Knek huz penzt nemez wenny (LeyT. 15). A szögy-őő farinatring, tatrang, nemez es egyeb őő őltőzetec ékességgel vadnuc (Com: Jan. 86). Az egész nemez csinőő czebbeli becsületes társaságnak obligáljuk ma-

gunkat (Monbrók. XV. 46). Egy nyereg alá való nemez (Monbrók. XXIV. 146). Harom moly-ette nemez (218). Azt az iszkofinos nemezt is, a ki velem a ladában volt, hozd ide (TörtT. II 160). Nyereg alatt a nemezbiil szögy egy kovés szőrt (OrvK. 23). Mátráczok, nemezek es czafragok (Vectrans. 17).

NEMMEN: instar, adinstar, propemodum MA. satis, ut-cumque Kr. gleich fast PPB. [nahe, beinahe]. Arról benézhet-nek várba szabadon, napkeletről alámeneti vagyon, délfelé nemmen szép mezőseke vagyon, délről fekszik város, egy völgybe vagyon (RMK. II 108). Lejt még alább egy régi kőkőn kőfal, a szegleten dérről nemmen az fann áll (110). Sok jancsárok dérré nemmen jutának, Al-Magyarinál hegyoldalba szállának (127). Ő tőtte gonoszszá nem azért, hogy igazta volna vásotságra, melytől lágyan-nemmen meg nem bűntette (Pázm: Kal. 377). Az atya tsak lágyan-nemmen tiltotta fiát a vásotságtól (Pázm: Kal. 171). Csak azok köteleztettek ezzel az parancsoddal, a kik közel-nemmen lakoztak Jerusalemhöz (Pázm: Kal. 471). Noha Judás idején kezdett-vala szőlőzni Krisztusnak sz. Pál pedig késő-nemmen, de meg-ismérteték példájokkal, hogy nem abban áll istennek kedves szolgálattya, hogy idején kezdgyűik, hanem hogy végig hiven visellyik (Pázm: Préd. 339).

mi-nemmen: [quomodo; wie, auf welche weise]. Attyam-fiai, kerőnk tiktőktől, hogy mikent vőtetek mi tőlők, minemmen lallene iarnotok, vg es iariatok: fratres rogamus vos, ut quomadmmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, sicut et ambulatis (DobrC. 303). Szándékom, hogy megmutassam, minemmen volt legyen akkoron az kalastromi barátoknac dolgot (MA: Tan. 1287).

NÉMÓ: [?]. Nem vész némóban az a bűn, melyet ez életbe eltölthet az ember (Alv: Post. II 188). Doctoridat némóban bucsítom (Csegl: Dag. II 3).

NEMTŐ: genius C. MA. geist MA. geburtsgeist, natur PPB.

Nemtői, Nemtőhöz való: genialis C. MA. der wollust erzeben [?] MA. geburtsart, brutsart [?] PPB.

NÉNE: matertera Pesti: Nom. 126. soror major natu MA. ältere schwester PPB. Nene, hugom: soror; nénye huga: sororicida; hugához, neyhez való: sororius; az atyám nemnye: amita; job atyám attyámne az attyámne nemnye: abamita C. Nénce fiai: sobriini; nénélhez, hugodhoz tartozó: sororius MA. Senky ne merkezyek nala tartany adomant anagy fylert, noha anyadtol anagy nenetől kőldetel legyen es (VingC. 124). Az őruőőke ő nemnye zerelmeőert anāt es neiet kővete (NádC. 459). Meeg meg gondolya vala zent Ersebet azzonnak az ev haratyanak es zerelnes nyenyek zentséges elöyt (MargL. 17). Az en nemem nem boland (NádC. 22). Elkevde Dorotheát az ev keet neyhez (CornC. 273). Kezet nemieuel meg esokoltatia (DobrC. 17). Vinnőek őtet a keet nemieibőz (186). Kylhet mykoron ezeben vőte vona az ew veer zerenet vala nemnye (ÉrdyC. 419). El valzatik a neme az ő nyennetől (TelC. 266). Nénje nőki vala az Kende Panitő (RMK. II 39). Elhagyja nyőneit s hugait (DobrT. 17). Szöppen kősszene nekke a rőka es munda: Kackas wram, őy alá az nyenimnel (Helt: Mos. 262). Nem gondolsz sem anyáddal, sem nyenyéddel, sem hugoddal (376). Szerelmes aszszonyom es nēmēm mi magunk föől ezt írhatom (LeyT. II. 7). Az ecesen el nem mulik vala, de az némője vesztő őszet (Nád: Ley. 224). Az te hugaidnac nemnye vagy: soror sororum tuarum es tu (Kár: Bibl. II. 122). Azert nemene aszony főb, ha eszel (Szeg: Theoph. 16). Egy szőlőjű nénéce, hugac: sorores (Com: Jan. 119). Apőze nénéddel is szeben voltam (Gér: KártC. IV 397). Filomelat el bucsatom nemnye meg-telkintőse (GyöngyD: Cup. 618). Itől el nēmēm, mint el-banula azon, hogy meglatá a leányát (Mik: TörtL. 304).

61*

labens PpBl. Hazam nepeth: familiam meam (NémGl. 131). Mykoron vacsorahozok ev felesegenel es haza nepenel (MargL. 157). Attya, anyja es az ű haza nepe (SándC. 3). Alig esmerhetto meg ewttet ew haza neppi (PéldK. 78). Isten az, azki az eggesseget haz nepre szerzi (Szék: Zsolt. 65). Menybe a bar-kaba te es minden hazad nepe (Holt: Bibl. 103). Stephanuac házánepet meg kereszteltel (Holt: ÚjT. 88). Azon leszek minden házam népével, hogy az isten meghallgasson ebeli kő nyörgésinkbe (Nád: Lev. 79). Mező mies felteti hasza nepet 1572 (KBécs. B7). Az embernek ellensege az űnőn haza nepe (Pál: Tan. 262b). Elig volt oly barsanyos ur, kinok haza-nepe ez nagy veszedelemből resztelenne maradt volna (Forró: Curt. 95). Egesz haz nepek az apostoloktól meg kereszteltettek (MNYil: Irt. 152). Házad népe, istenek hála, itt jól vannak (RákGy: Lev. 62). Már két hónaptól fogvást itt táborozunk egész ház népestől (Mik: TörL. 196).

[Közmondások]. A diufa, számár, gonosz aszszonember és házi nép nem terempt gyümöztet veretlen (Holt: Mos. 353).

házbeli-nép: ~ Ha az haz bírő embert Bezebubnak linak, menüel inkább az ű házbeli nipti annak fogiak hyni (Sylv: UT. 116).

huszár-nép: [equites; reiterei]. Vele vala Thraciából mind az huszár nép (RMK. IV.94).

hópénzēs-nép: [stipendiarii; söldner]. Vele vala Kréta szigetből az hópénzes nép (RMK. IV.94).

köz-nép: **1)** vulgus, plebs C. MA das gemeine volk PpBl. Ez az betegség, mellet az köznep gwttnak hív (RMNY. II.50). Nem egynehány köz-néptől, hanem egész zidoságnak egyenlő tanúsából küldtemek (Pázm: Préd. 49). A nagy uri rendec hintokon hordoztatnac, a köz népec deszkás szekereken (Com: Jan. 87). A fő rend mind maga személyére, mind felebarátyára nézve inkább köteleztetik a jóra a köz-népnel (Pál: NE. 71). A köz-nép nem vigyáz az igazságra, ha mikor pörölkedik (Pál: UE. 438). **2)** [populus, gens; volk]. Herodes fiedlwen az köz neoptól, hogy roca ne rohamanak (ÉrdyC. 524). Feddi a papoknak, a köz népecet bűnet (Holt: Bibl. g3). Fejedelmek mű közlünk mind elszállanak, az köz népek egymás között visszat vonának (RMK. VI.83). A köz nép meg kedveze es nem őle meg a inhoknac iobbadgyat (Mel: Sám. 30b). Hogy inkább meg gűllőcs beműne az köz neppel (Mon: Apol. 251). Kedves lőn mind az köz nép előtt, mind az Sam szolgái előtt (MA: Bibl. I.262).

köznépség: [vulgus; das gemeine volk]. Czele köz népség mégyen Christus mellé (Zvon: Post. I.19).

lovag-nép: [equites; reiterei]. Alia talpon gyalogoe virra dmac, sűrű loakon long nepec valuac (Göres: Mátv. 10b).

mestér-nép: **1)** milites delecti, auserlesene mannschaft. Ronlásokra tölteni sok kasokat, mestor népeknek lássa ű munkájokat (RMK. III.121). **2)** [epifex; handwerker]. Valaminé fele mester népec vunnac, de többie ez vtan semmi mies mester ember nem találattik te benned (Mel: Szám. 151).

nász-nép: [comitatus nuptialis; hochzeitgäste]. Násznepe megállá, kettőn bemenének, leányval akkoron ilyen beszélnek (RMK. II.33). Iránc a kőmetec, hogy utba vőhánac a királyné aszszonyal es, soe iles nászúpeekkel (Holt: Krón. 119). Nász népek es vő-félek (Ágost: Zar. 14).

nyilas-nép: [sagittarii; bogenschützen]. Parmenio hadnagy balléti vala, Craterus ű hozzá ott hallgat vala, ezek előtt vala mind az nyilas nép (RMK. IV.94).

öreg-nép: [seniores; die älteren]. Az öreg nep, a ki irás oluaso, igen gyakorta az wy testamentomot által oluassa (Börn: Préd. 32).

paraszt-nép: **1)** [rusticus, plebeius; Bauer, das gemeine volk]. Varasy polgarok es az parazt nepek (CornC. 74). Nőmők közl ezörzör ezörön le tartatnac parazt neptől megh ualua (TihC. 49). A parasztnépectől, kie menyasszont viszne vala ne vegyenec többet a köz vammal (Holt: Krón. 166). **2)** [militis gregarii; gemeine soldaten]. Az parasztnépnek jobb részét választák álgyük mellé es töltenie hagyák (RMK. III. 122).

rabotás-nép: [servi; frohbaner]. Mostan se tartac kiseb-ségül ű magoknak az rabotás népec abban el iartokat, a miben az isten az ű életének modgyat el rendölte (Kules: Evang. 78). Az szageny kősségnek, rabotás népeknek könyebitő ko-gylmo olvittek, elraguttatek (Exp'nc. 135).

sátoros-nép: [militis Kr. (Kriegsleute). Senki a sátoros nép közl ragadományval meg ne bűstelenítse a mi táborunkat (Pál: NA. 213).

sereg-nép: [multitudo; menge]. Az seregnép el ezudalko-zek (Sylv: UT. 114). Az sereg nép ű vtanu mene álag az varosokat el hagyan (I.22). Bánya díségölket az sereg népec (Kules: Evang. 424).

sok-népü: [crebre, numerosus; zahlreiche]. Az Dán nem-zetség sok népü nemzetség volt (MA: Bibl. I.234). Soe népü seregge tészec: faciam in populorum turbas (I.49). Oly sok népü városban senki nem találattott, a ki hivatallyának tekél-betessen megfeleac (Hly: Préd. II.362).

szárnyas-nép: [aves, volucres Kr. (vögel)]. A kikeleti szár-nyos nép a fínakn tetején, az urak drága palotákban mennyit nem ilnek mellette (Pál: NE. 29). Ellepé terített asztalodat a szárnyas népek sűrű soksága (Pál: NA. 163). Nyilik azomal gyenge torka a szárnyas népek (190).

szérzetēs-nép: [ecclesiastici; geistliche]. Valanak Ierusa-lomben lakozvan tytza sydok, zerzetes nepek mynden nem-zetből (JordC. 709). Mynd egyhazy zerzetes nepek, mynd ez vylaghyak keresztelkek es kylemb kylemb zeep isteny dychere-telkek yewnek vala az zent zyznek koporsoyához (ÉrdyC. 341). Nagy egyhazy es zerzetes nepek eleben menven, nagy tyztösséggel fogadnak be ewtet (514).

szín-nép: **1)** [homines speciosi; wohlgestaltete menschen]. Nagy sok szép városok vadnak ű fektiben, es jeles szín népek laknak az mentiben (RMK. II.27). **2)** [primores; die vornehmen]. Szép szokat nyújtvan, magához voná a zidók szín népet (Pázm: Préd. 816). Által hivatták az földnek szín népet (Szék-Ökl. I.297). Az fejedelm is sok színnéppel közlített (Kem: Élet. 57). Nem kősztek reá, hogy rongyan, a foltes toldalé-kekben arcátlankodjál, mert méltán megítélne a színnép iránta (Pál: NE. 30). Szarva, vadgala es kopjáklölésekkel mégyen mostan méltóságra a palotás színnép (Pál: NA. 230). **3)** [militis electi; auserwählte mannschaft]. Az masyk hadat latot, azt monga, hog zyn nep nynehen három ezeren (LevT. I.165).

patyolatos-színnép: [feminae nobiles; vornehme damen-welt]. E könyv tükört tart az egész patyolatos szín-népnek, hogy igazán meg lassák, kik s minéműek légyenek (Pál: NA. 119). E könyv utba vezeti a patyolatos szín-népet, hogy sze-rentes napokat lássanak e mulandóságban (129).

szolgáló-nép: [subitii; unterthanen]. Bela kiraly minden földl olhivata a szolgáló nepeket nagy seregekkel es környül nené a kősséget (Holt: Krón. 38).

tanácsadó-nép: [consilarii; die ratgeber]. Fejedelmek mű közlünk mind elszállanak es a tanácsadó népek mind el-fogyanak (RMK. VI.83).

udvar-nép, udvari-nép: [aulici; hofgesinde]. Egez vd-ara nepe örüllien (Mel: Szám. 316). Sz Jakab arról a hítről

szól, mely egyedül udvar-népe nélkül vagyon (Pázm: Kal. 510). A király elephánt tetemből csinált királyi székben ül udvariaknak, udvar népéne seregével környül vétetettven (Com: Jan. 139. Fal: Jegyz. 934). Az ur inasának és udvar népének fizettem 14 t. (MonÖkm. I.219).

vén-nép: [seniores; seniorat]. Tanácsot tarta Roboam az vén népekkel (Kár: Bibl. I.310).

vendég-nép: [extranei; fremde]. Siska, dőghalál, török, vendég nép uralkodik rajtunk (RMK. II.206). Sok nép tsudál vala a vendég nép-ken, de kiraly aszszony lón igen nagy örömben (Huszt: Aen. 22). Az vendég fogadó házban nem volt helyee az több venségnépekkel együt, hanem istaloba kényszerét-tetee szállani (Zvon: Post. I.140).

vitézlő-nép: [militēs; kriegsleute]. Tamadtac vala több predalok is kőz vitézlő nepekbl (Szék: Krón. 209b).

zsoldos-nép: [stipendiarii; söldner]. A zsódos nipek fel-indíták (MonIrók. III.51).

Népbeli: [generis; zum geschlecht gehörig]. Mene Josef Betlehembe ezert, hogy Davidnak hazabeli es nepbéli volna, hogy vallast tenne (DöbrC. 266).

Népecske: popellus, plebeula C. völklein PPB. Tsak a felséges istennek hatalmas titkos eröje édesithette ily tsendes egyget-értő békéségre a sok ellenkező természetekből álló népséket (Fal: NE. 88).

Népenként: populatim C. [von volk zu volk].

Népes: populosus MA. volkreich PPB. Először el rabla Thólpent es a Szent-Demetert, melyee népes városoc valának Helt: Krón. 126).

Népestül: [cum suis; mit seinen leuten]. Szalad az Mur-azán vissza mind népestül (Zrinyi I.77).

Népi: popularis MA. volks- PPB.

Népség: [gens; volk]. Az sido népség gyülekezten gyülekezött föl minden tartományokból az husvéti innepnek megzenésölésre (Zvon: Post. I.18).

köz-népség: [vulgus; das gemeine volk]. Cristus társasárára nem adgya magát az papi rend, hanem ezac köz népség négyen Christus mellé (Zvon: Post. I.19). Ezec, noha kőznép-éegc voltanae, de ngyan io es tsizteletes értelemben voltanae Christus fölöl (525).

NÉRC: martes foenaria; heu-marder PPB. Egy nerez onth arany kővs sula tőzöth prem raytha (Radv: Csal. II.78). Az szőts mesterek vegyenek egy nerch bőrt az jóvát harmincz-t pénzen (TóttX. XVIII. 220).

NESZ: **1)** fama, rumor SI. [gericht]. Ennek a táborban nem kis nesze lett (Kónyi: HRom. 37). **2)** [species; vorwand]. Valami tanitáts árnyéka, fiútyge, nesze alatt tekeregni (SzD: IVir. 40).

Neszöl: [animadverto; beobachten]. Magokra onták az ő alajdon nélneket es haitogatiac magocat, akkie űköt neszelic Szék: Zsolt. 61). Páltý uram jött vala hozzánk, a többi között Andrást neszeli vala (LevT. II.44).

Neszöz: olfacio Kr. [wittern]. A ki egyedül jár a kietlen uszta erdőben, danol, fiúyel magának, azonban minden felé eszeze, vér a szíve (Vajda: Kriszt. II.75).

[NESZHÜD-ÍK]

neki-neszhüdik: [impeto; anfallen]. A Jesus magát mondja földözteni, mikor az ő tanítványi földöztenek. Ezt mondhatja

ma is, mert bezzeg nekik szélhűlt s nekik neszhűlt ismét az földöz Saul az urnak tanítványinak (GKat: Váhs. II.41).

NESZMÉLYESSÉG: opinio EhrC. 115. [meinung?]. My-keppen vakok azokat, klyk yartanak byzonsagban, kemenen kewuettek, tehát ew nezmelleségnek tenelése es hamossaga (error et falsitas opinionum suarum, kyken yartak, kyket byzonsagnak lenny predicaltanak, banatban es vezzelben meg vezetetenek (EhrC. 115).

NESZT [NÖVESZT?]: [turbo; verwirren?]. Én minden-kinél kölvé keresését igyekezem követni, s ha valami nyug- hatatlan emberek ezeket nem neztik közöttünk, jobb állapot- kat remélhetünk (MonTME. III.120).

NÉV: **1)** nomen, vocamen C. name PPB. A neveket föl- írni a könyvbe: *inscribere sua nomina in libris PPB. Megnyta az mysált Jezus Cristusnak ny vrvának nenenei (EhrC. 6). Legén te neud seenteknee es igazaknae zamaba (BécsiC. 32). Az a zent fának neuet lahuan, neki tyztesegent nem tátmen (VirgC. 6). Ősődnek nevén Lazlo lón neved (PöerC. 311). Zpplevtelen zyz Marianak neve es oltalma (MargL. 4). Az tyzen- ket apostoloknak newők ez (JordC. 381). En zylemnek termee- ben leween emléközt meg az eu newemről (ErdyC. 342). Se azok newe se az yti Ktek newe nem neweztetik meg az hiwatalban (RMNy. II.161). Az fűmeknee newekroel es terme- szetekről (Mel: Herb. 32). Nintsen eg alat, föld fölöt több new mi idősseönkre, ezac az Iesusnak az ő szent nene (Born: Ének 386). Ha lehetne, az neuet örömet el razna magyarol (Fél: Tan. 221). Szapora név a magyaroknál az Ersebet neve (Tarn: Szents. 70). **2)** [verbum, vocabulum; wort]. En vagoe a néhai zeretetős, a nag felegős neuel, ki niha valek meg ekö- silitetth (NagyszC. 60). Mi ő neki kellemetősb zolgalat, auag dícereth auag new felölőne? Semmi neki kellemetősb zolgalat auag díceret auag new (346). Ez neu isten felölőne nene (DebrC. 484). O meg haboreyto new Jesus (KrizaC. 70). Kolu- rion, minaluk néven nene ez izhenek (RMNy. II.47). Nem szölök változo es hízelkedő neuel (Mel: Jóh. 77). Tellies vala isten nene híre sertő nenekkel (Mel: Szálán. 402). Bőlezeségne színes neve alatt ekámított (MA: Tan. 3). A névokadásban oka adattatik, miért jegyeztessek ilyen nével az ilyen dolog (ACsere: Enc. 14). **3)** [fama, gloria; ruhm]. Az te neuednee várost rakuán (Kár: Bibl. I.458). Engedd meg, hogy neve, mely most is közöttünk él, bitöljön jó híre valahol nap jár-kei (Zrinyi I.10).

[Szólások]. Győzedelmessen forgatta ügyit árulóellen, a míg helyén volt tsztesseges jó neve (Fal: NE. 101). A kinek veszett neve indul, szél is árthat annak: *arbore de- jecta quis ligna colligit PPB. Dühös nevem költ, hogy könnyebben agyon verjenek (MonÖkm. XIX.56). Ha emberi állat vagy, hová lőtt a neved (Kereszt: FelsKer. Előb. 9). Gonoz hírben nevben magát hozta vala (Istv: Volt. 16). Magat is nevben hozza (9). Az eo gyalázó beszédeket, minthogy rosak magok, dícséret névben veszik (Fal: NE. 34). Hiuan ötet ő nenén (BécsiC. 8). Newekem hywaga: vocat nominatim (JordC. 661). Neveden hittalak (Mad: Evang. 42). Az ew yozagat hytlen newen el kerthe Berzencheny Istvan (RMNy. II.156). Kit az úristen kétszer nagy felsőval nevén nevezett vala (RMK. II.347). *Nevén szölítani; nomine appellare PPB. Mykort az zyz engem lata, ottan newe- men zolytta (ÉrsC. 502). Kyt martyr nevön tyztölnek (ErdyC. 625). Egy neven több falu-is vagyon (Ver: Verb. 389). Egy neven vagyon ő kemével (LevT. II.283). Ajándék neven venni: *expensum ferre muneribus PPB. Ezt őc eleg neuenn is veszie, mert ezac enyire jelentette ki magokat (Born: Préd 382). Az te szegény barátod mikoron valami kised ajándékat ad te neked, el vegyed nagy jó ked- vel, elég neven (LibEleg. 9). Elég neven vette az egy egy

negyed lisztet (ÉrdTört. I. 62b). Minden kaputól egy szekér követ vitetnek, ez mostani egy szükségnek idején vegye elég néven (ÉrdTörtAd. I. 284). Kérjük Eged, ezt elég néven ne vegye, hanem jó néven (TörtT? III. 347). Ezbeli ajánlásunkat vegye elegendendő néven Nagyságod (ÉrdTört. II. 560). Gonosz néven venni (Pázm:Préd. 214). Ez en keves első ajándékodhoz vegye jó néven (Konj: SzPál. 14). Agyon leveleth neki, ky melletth szabadon megh maradtassnak, kyth Keg-towl felette igen jó néven veszek (RMNy. II. 75). Szerető barátim nagy jó néven vázsem, jómat akarjátok, azt eszenben vázsem (RMK. II. 29). Vedd jó es elég neven azt az istentől (Born:Préd. 450). Vedd jó neven az oktatót: suscipe disciplinam (Kár:Bibl. I. 614b). Az feddest jó neven vezék (Fél: Tan. 331). Jó neven venni ké (Vás: CanCat. 506). Valamit nagy néven venni: in summo beneficio habere aliquid PPBL. Valamit nehéz néven venni: *graviter aliquid accipere PPBL. Nehez néven ne vegye Kgméd, hogy ennyzer wntatom Kegdet levelem által (RMNy. II. 164). Kyth igen nehéz néven ven (LévT. I. 21). Nem kellett volna nehéz néven venni (LévT. II. 62). Olly nehéz néven véné ezt isten, hogy mind Moysesnek, mind Áarónnak megmondá, hogy azért ő kételkedésért megöli őket (Pázm:Préd. 174). Isten panasza névre ne vegye, mindenkor vigyázzok egygyik szememmel lelkemre (Fál: NA. 140). Czac nevééről ismeretes: nomen tantum notus (Deesi: Adag. 70). Maga nevééről nevezni valakit: *nominatioe sua cooptare aliquem PPBL. *Nevei adok neki: denomino, nomen do PPBL. Mondá a bac: Jól adtae rád a nevet, hogy rabszolgá nevesztene (Helt: Mes. 373). Meg maga nevet is el feleltette (Deesi: Adag. 107). Nevetet is elfelejtém (Nyr. II. 224). Gonoz hyrt kál-tótem rayok es gonoz nevet (VirgC. 7). Nagy yryseegnek nyatta el akarwan reekenten mindenestől fogwa ew zent hyret newet (ÉrdC. 98b). Nem méltán szenved az rabnevet, a ki rabságot sola nem érdemelt (Hall: Pajz. 199). Valaki szidalmazza az wrnak nevet, meg öletessé (Kár: Bibl. I. 111b). Masnak jó hírnek nevenek eluetele (VirgC. 112). Istenek nevet heitaba vewtem (5). Vette az varmegye a nevet egy magos hegyen valo vartol (Helt: Krón. 4). Vagy ruhayokat vagy neueket vyselyk (DomC. 134). Az búns személyét senki jmbor szégyen nevet ne viselen (ÉrdTört. II. 334). Nyelmemel isten nevenel atkozotam, zítkozotam (VirgC. 5). Czard newel illetee, őrdögösnee nevezze (Born: Ének. 13). Illeten dolog volna az, hogy az országban lévő úri rendekkel az főjedelmek is csak egy nagyságos nével illettessék (TörtT? IV. 70). Zítam istenek nevenel (VirgC. 7). Zítam zenteknek nevenel (uo). Valaki nevennel szólita (Gad: NótPM. 20). A frigynek neve alatt minket nem nygogatott a tőrök, hanem rontott (Zrinyi: Symb. 8). [Közmondások]. Nemcsak egy ebnek neve Korodon (Kisv: Adag. 133).

hazug-név: mendaci ignominia Kr. [lügenruf]. A kik az hazudat nem szégyenlik is, szégyenlik a hazug nevet (Pázm: Préd. 1417).

hír-név: famositas C. gloria, claritas, celebritas MA. ehre, ruh PPBL. *Hír-nevet kapni: nomen assumi PPBL. Nagy a hírneve, de fíres: *nomen sine re habens WP. Az halál hyreth nevet az zeluce agga (DebrC. 130). Yo hyret newet hallotta (ÉrdC. 520). Hírek neven el veszet (Med: SzLán. 210b). Minő hír neu romlás tú raytotat (Valk: Gen. 61). Híred nevet mint lehet toldozom (Balassa: Ének. E35b. 2). Híre nevére tőr (MA: SB. 33). Hírünkkel nevünkkel az földre jó romlanak (Husz: Áen. 9). A jó hír nevet meg serti (Mad: Évang. 453). Rágalmazásokkal az ő híret nevet szagzattyák vala (Hly: Préd. II. 363). Masoknak tisztessége s hírneve (545).

gonosz-hírnév: [infamia; übler ruf]. Gonosz hírnev neven forozunk: infames essent (Ver: Verb. 193b). Gonosz hírho

newbe keuerte az szűzet: diffamavit nomen pessimum super virginem (Kár: Bibl. I. 179).

jó-hírnév: endoxia C. existimatio, honor, gloria, laus, celebritas nominis MA. [ruh]. Jó hírneve futamodik (Pázm: KT. 24).

rossz-hírnév: [infamia; übler ruf]. A rossz hírnévben foróktól meg ójad magadat (Com: Jan. 206).

hírnevecske: gloriola C. MA. kleiner ruh PPBL.

hírnevű, hírnevű: [famosus; von ruf]. Gonosz hírnevű: paralytus C. Nagy hírnévű ember (Zvon: Post. II. 327).

kereszt-név: nomen baptismale SK. [taufname]. Kezdetben az anyakok nem voltak kaar zeren el valasztwan egy mastwl, mert senky közölök kereszt newet nem vát vala wr istentowl (ÉrdC. 556). Nevet adtak vala ő ékességéről, Zsuzsinnának mondják ő keresztnevéről (RMK. II. 81). Az magyar ebnek sem kereszt nevét, sem vezetéket nevét nem tudom (Nád: Lev. 96).

paszkonca-név: illusorium nomen Kr. [spottname]. A világ ha téged katoná embernek nem tart is, ha paszkontza nevet ad is, semmi károd belőle (Vajda: Kriszt. III. 355).

vett-név: agnomen PPBL. [zuname].

vezeték-név: cognomen, cognomentum, agnomen C. nomen *impositum; zuname PPBL. Josef, kinek vezeték newe vala Karsabas (JordC. 720). Vala némi tiszta sziz, ki nevezetett vala Krisztinnak, vezetéknev szerint Splendeus névő nemzet-ségből (KrisztL. 3). Lebbeus, kinek vezeték newe Thadeus: Lebbeus cognominatus Thaddaeus (Pesti: NTest. 19). Egy néven töb falu-is vagy es egyykiket a másiktul valami vezeték nevel szokták megválasztani (Ver: Verb. 389). Christusz nazaratbéli Jesusnak híja, miképpen ez lazaútol valo vezetec nevet Pilatus is meg tarta a keresztján (Bas: Credo 159). Herodes, kinek vezeték newe Agrippa vala (Sim: Evang. 176). A vezeték név, noha ismeretes a kéz írás, belől a levélnek) alája iratie (Com: Jan. 208). Agoston, kinek vezeték neve Gattus (Tarn: Szents. 97).

Névben: [nominé; im namen]. Ki fogadand ég illeten aprodot en neuemben, engemet fogad (MünchC. 47). Ket fillere vala, azt es istennébe ada (GuayC. 39). Nem de te newedben mondottnak eo ykendőt (JordC. 374). Ew neweben keor (ÉrdC. 541b). Isten newibe valo atmindk (Sylv: UT. 124). A másce templom az hely állat vagon, mellyet az negyedio Bela király építtetett a szent Ferentz nevében (Helt: Krón. 4). Christus nevében lelki es testi ándekot kornak (Born: Ének. 40). Az igazat bé fogadgya, igaznac nevébe (Kár: Bibl. III. 11). Ő sem ad igen sokat isten nevében (Deesi: Adag. 67). Jót adgy isten névben, ha akarz adni (175). Ezt az maga nevében el jóvendő Antichristus keduesen fogadgyák az sidók (Pázm: Kal. 63). A Jépus nevében kigyókat öltek (Pázm: Préd. 156). Az próphétát befogadgya próphéta nevébe (MA: Bibl. IV. 12). Nem fér szébséghez, hogy a hamisságot hirdesse az igazságnak nevében (Fál: NE. 58). A míg az hit belkünkben hever, csak ajándék névben vagon (Fál: SzE. 543).

Nevenként: nominatum C. MA. ramentlich PPBL. Nevenként szólitani: nominatum appellare PPBL.

Névért való. Partes orationis sunt octo: nomen, pronomen; new, newirtulo (CorpGramm. 9).

Neves: [clarus; berühmt]. Agoston, kinek sok neues magysága vagon (ÉrdC. 510). Volter magatartással díszes, neues vala (RMK. II. 27). Rabohi indula az neues Miskolczra (III. 288). A prótát, kik a földön híres-k es nevesek voltak (Vallást. 241b).

híres-neves: famigerabilis C. clarus, inclitus, celebris MA. erillunt PPB. Bodogságos zent Egyed hírs newős vala mynd ewezety, mynd ez vylagy erekege zereut (ÉrdyC. 527). A zent irasha híres neves, de nem a ioert, hanem a gonoszert Szék: Krón. 26b). Megáldalac es híres nevesse teszlor (Hdt: Bibl. I.E3). Sirattya a híres neves Juida orszaganac veszedelmot g2). Tedd híres nevesagad (Mel: Jób. 98). Tanácsbeli híres neves emberec (Kár: Bibl. I.134b). Sze időtől fogva Romában országos cselekedettel híres neves ember nem igen volt (Dcsi: all. 45). Híres neves Jerusalem városa (MA: Scult. 8). Amaz híres neves cheli fi, Zischa János (Czegl: Japh. 124). Kinek plataea városinál való hareza híres neves (Balog: Cora. 36).

Nevetlen: incelebris C. anonymus, carens nomine MA. [amenlos, ohne name]. Nevetlen új: annularis digitus: hírtlen nevetlen: incelebris, obscurus MA. Nevetlen, kinek neve nincs: anonymus PPB.

Nevez: nomino, nuncupo, voco, appello C. MA. nomen PPB. Valamely zozetett emekem nevezetek: aliquam regulam illic nominetis (EhrC. 108). Bekeseges leg hírlm, mert onzol tegetet, ki tegeted nevezet (BécsiC. 108). Valamikoron ev azzonyok Jariat nevezte avagy egybevtel hallotta nevezni (MarzC. 18). Olay fanak nevezte vala az en neuemeth (NagyszC. 60). Az apok kezzel ky ev keztek nagvob, hivattatyk papanak, ky ewezetyk isten zolgayanak (CornC. 33). Synagoga, ky newezetyk vala zabadosnak (JordC. 725). Mez chvfolynak es meg nehetyk vala evtet es revevletesnek neuezyk vala (DomC. 165). Neuezyk vala evtet attya neweten Zakaryasnak (ÉrdyC. 345). Fenevéc aszt a helyt Szekszárdnak, miért hogy Bela király ánta és fekete szeg ember volt (Helt: Krón. 38). Tréfiába nevez nem őkörne (Göres: Mát. 74b). Nevezőm ez könyvet eletlek es igazsagnak könyuenek (Frank: HasznK. 5) Az egymas zereut attyafiakat szoktue baratosoknak neuezni (Mon: Apol. 60). Ezek a részek, ha vízből jönnek ki, páráknak nevezetnek ACSere: Enc. 134). Vala pedig Bela király fekete szég szűnő, írő osztán a várost neveztek Szekszárdnak (Pethő: Krón. 33). Az ő hosszú szakállokról nevezetnek vala longibarbusoknak Lsznyi: Krón. 184). A földben is teremnek fűzgek, melyek föld epjének vagy esső fűzgeknek nevezetnek (Misk: VKert. 83).

[Szólások]. Ki meg zamkalla állagoknak sokassagat es mend zokat neueken neuezi (AporC. 119). Haromzor neuen neueze (VirgC. 102). Kít neuen nem neueze (Mon: Apol. 14). Léven nevezett néha halottakat (MA: Scult. 854). Mely várost nnak wtanna az ew neuere newőzeenek (ÉrdyC. 593b). Olayfanac nevezte vala az en neuemeth (NagyszC. 60). Cauozec el minden az istentelensegtől, az ki az vrnac neuet neuezi (EszT: IgAny. 52).

el-nevez: denomino C. MA. nomen *indo PPB. benennen PPB. Valamiről el-neveztek: nomen *impositum ab re PPB. Orzagának nyczen zama, mert az tengertől fogva el kezlvén, ewld wegegy mynd el neuezen, mynd csak ewnen maga yrra (ÉrsC. 461). Nagy kegyelmességét az istennek búcsillé, kire önönmagát méltatlannak ítélle, ő nagy örömben az helyet elneveze (RMK. VI.203).

elnevezés: denominatio MA. benennung PPB.

elő-nevez: 1) [provoco; herbeirufen]. Midőn az nép valkit előnevezett (MA: Tan. 1121) Elég ez, hogy előszőr az kisleket elő nevezűk (EszT: IgAny. 117). 2) [enumero; aufzählen] Ezek es sokak, kyketh mynd ele nem neuezetűk (Apost. 30). Előve newezwen myndeneketh zere zereuth, aaz gbonossaghokath, kyketh tettek ez vylaghon (ÉrsC. 142. 277).

föl-nevez: [denomino; benennen]. Egyik férfinak Hunior vala neve és az másodiknak Magor vala neve, kiktől a magya-

rok telneveztetinek (RMK. II.16). Vala egy szent atya, kít az úristen az nagy Abrahámnak felneveztetett vala (113).

fölnevezés: [denominatio; benennung]. Azokat szolgallyor es azokat titellyek ezőkben, akiket be hoz a szentséges föl neuezes (Zvon: Osiaud. 202).

[ki-nevez]

kinevezés: [verbum; ausdrück]. Helyes magyarsági ki-nevezés (Fel: SchSal. 2b).

még-nevez: 1) denomino MA. nomen PPB. Azon megnevezett részjóságot adtam el bizonyos summa pénzért (Mon: Okm. I.109). Mindenestől fogva teszen harminzekét esztendő, hogy egyvégben szolgáltam az megnevezett urakat (Radv: Csal. II.239). 2) [enumero; aufzählen] Az gyonasban nem reytem el, de nylván meg newezem az yltetst, az egybe bezellett (ÉrsC. 536).

mégnevezés: denominatio MA. neunung PPB.

Nevezdégél: nomino MA. PPB.

Nevezdégélés: nominatio, nuncupatio; benennung PPB.

Nevezés: nominatio, vocamen C. nuncupatio MA. [das neuen]. Nevezésre való: nuncupatorius MA. Tiszte nevezés, kándidálás, nevén nevezés: nominatio PPB. Emberek nevezése nélkül dorgallya a bűnököt (Pázm: Préd. c2).

Nevezet: nomen, vocabulum, titulus SI. [name, benennung, titel]. Nevezet szerint: nominatim, signate, electe PPB. Rutthot hazassagba vőttem, hog őnevezete ő neméből lenő főressék (BécsiC. 9). Kellenetes len istennek egyhazanak, hog adatneek evnekyl ez neuezet awgy chymet (DomC. 195). Yllyk, hogy (Krisztusnak) ew dychősegeekhez alkalmas nevezety legyen (ÉrdyC. 60). Oh te nap, ky myndenkeppen nem wagy méltio neuezethe (ÉrsC. 172). A királyi könyveknek maradékrol irt kétt könyu, miképen a neuzeti is megient (Helt: Bibl. I.63). Az papok iozagy newezetbe legyen (RMNy. II.147). Taligat most is hylac az neűbe, László király szekere neuezetbe (Valk: Gen. 32). Magyarazd meg az baratnac neuezetit: vocabulum monadis (260). Az ő emlékezet el vcz ez földről es nem fcszen neuezetben (Kár: Bibl. I.522). Nem okosság új titulusokban vagy nevezetekben es tisztekben állatni méltóságotokat (Pázm: Préd. 131). Születésekor meg szállala, neuzeti csudaképpen lőn (Pázm: Kal. 125). Nékic ily titulust, ily neuzetet ad, hogy őket hivatalos szenteknek mondgya (MA: Scult. 686). Az konkolyrol valo pelda beszedre felel amaz hittől szakat Pistorius, hogy az szanto földnek neuezetin nem az ecclesia etertic, hanem az világ (EszT: IgAny. 53).

[Szólások]. Az papok iozagy newezetbe legyen (RMNy. II.147). Eletekben láttattnak valaminek, most csak neuezetben sincsenek (Pázm: KT. 13). Az numerust es számot vgy kel helyhesztened, hogy az első szám az vtóló számmal egy neuezetben legyen (Helt: Arithm. 62). Hitekert embertől neuezetet veszne magoknak (Mon: Apol. 15). Ime én neuezet szerint hittam Bezelelt (Helt: Bibl. I.IR2). A Moses neuezet szerint nem emlékezik az angoloknak teremtesről (Fél: Tan. 80). Moses könyveiről Christus soc helyen emlékezie, neuezet szerint mikor azt mondgya (MA: Bibl. Előb. 1). Nevezet szerint esmerlec tégedet: noví te ex nomine (MA: Bibl. I.80).

Nevezetés: nominatus, nominalis, celebris, celebratus C. clarus MA. insignis, nobilis; berillunt PPB. Hol voltanac a neuezetes oriasoc, kie kezdetől fogva nagy allatonac voltanac (BécsiC. 104). Nevezetesek es dycerettek meltook mynd anyia zent egyhazban, mynd mennyeknek orzagiban (ÉrdyC. 273b). A szentek között sz. Katharina yeles es neuezetes tettes

661). Istennek három fyrfyak papy melleszagaht newezetesek (ÉrsC. 104. Helt: Bibl. 102).

Nevezetesen: celeberrime C.

Nevezetesképpen: [praesertim; namentlich. Nevezetesképpen meg nevezni: specificare (VerVerb: Szót. 29). Nevezetesképpen mi köztünk papistak között erről vagion az visza vonás (ÉsZtT: IgAny. 93).

Nevezetesség: claritudo C. celebritas MA. claritas; rum, guter name PPB. Romay elazar wdwarabam nagy newezetes-szegben valamak (ÉrdyC. 593).

Nevezetlen: anonymus MA. inominatus; unbekannt PPB.

Nevezetség? [claritudo; herühntheit]. Ezen városnak newezetésege volt oka, hogy az római egyház regenten másak-nal nagyban tartatott (Zvon: Osámd. 222).

Nevezget: nominato, vocato C. oft nennen PPB. Nem flow-dam ez embert, kyt newezghettők (JordC. 509). Keerlek, hogy emmekem yegysth ne newezghess (ÉrdyC. 170). Kerlek mynd ezekre en ferentem wr ysten, kyketh ymar newezgetek es kykrewl ahetatossaggal emlekezem (ThewrC. 197).

elő-nevezget: [enumero; aufzählen]. Sokat zolhatnauk, ha mynd az zent atyákat előwe newezgetnauk (ÉrdyC. 62). Nagy sok zenteket newezghet előwe, kykből mynden ydwezáló lelek jeldart vehet (193b). Homam ywet es tanulott legyen, nemzetszeg zeren mynd előwe newezgethwen (344). Nagy syrasu kowzewt előwe newezgety wala az zent yrasokat (ÉrsC. 565).

Nevezgetés: [nominatio; benennung]. Megtiltatott, hogy affőle presbyterianus, episcopalis newezgetés ne hallattassék az ekklesiában (Bod: Pol. 103).

Nevezgető: nomenclator C.

Nevezhetetlen: inominabilis C. [unnenbar].

Nevező: 1) inominator C. MA. benenner PPB. 2) nominativus. Casus nominum sunt sex: nominativus: nevező, genitivus: nevező (Corptgramm. 26). Ez nevező szok: személy, háromság, egyenlő állatt az irásokkal égyeznek (KCsípk: Woll. 21b).

Névi: nominalis MA. zum namen gehörig PPB.

Névre: [nominis; im namen]. Elbémiejünk ketten, az Vol-ter azt mondja, Grizeldiszt névre előttd meg kójuk (RMK. II 33). Megh találam es wimuk ő felsége newere megh fogham (LevT. I 83).

Névszerint: [nominativ; namentlich]. Valakit névszerint szólítani: appellare aliquem *nominativ PPB. Az böltseség new szerint vagion tse azokad (Kár: Bibl. 1453).

Nevü, nevő *neve* JordC. 378. 405. 720. KulesC. 29; [nominis; nomen]. Vada Elmehel xórtat való rokona Booz neü (BécsC. 3). Lata eg Mate neü embert a vamon vletto (MünchC. 29). Engubia neü városnak tatonanyada vala egy fene farkas (VirgC. 54). My koron ywtot vana az tenger elwe az Gyerasenon neü pogánoknak tartományokban (JordC. 377). Aristotiles neü pogán (BodC. 2). Meg ortnen, hog celne meeg kot zuz záz a Palmaria neü zigedben (DebrC. 61). Az masol yzassagall gyeeze megh Sabellius neü erethneketh (ÉrdyC. 111b. 181b. 507). Az Gamarya newow zygothen egy papsd memne (ÉrsC. 315). Fel neme Kerwyn new anyyaban es el repüle (KulesC. 29). Ez időle vettete be a Triton neü tobi (Szék: Krón. 96). Az kettős neü fogioknek kezdetinek el rendelői eleuen Saturnus 1572 (KBécs. 16). Egy Tundalus neü purdi katona (Czegh: Tronf. 165). Azon Blasowski neü butykot meg kellene fogatni (RákF: Lev. V 542).

azon-nevü: homonymum C. cognominis PPB. [gleich-namig].

égy-nevűek: gentiles, qui idem nomen habent C. [gleich-namig].

két-nevű: binominis, biconius C. MA. [zweinamig].

Névvel: [nominis; im namen, mit dem namen, dem namen nach]. Közösntd nevemmel: saluta illum meo *nominis WF. Kyk chak nével kerestyenek (MargL. 83). Czak nével való tizt: legatus sine mandatis (Deesi: Adag. 255). Az ország győ-lésében az választott fő népek ország névével végeznek (Pázm: Kal. 541). Az gyűrű akar arany, akar ezüst, ha azt az legény az ő jegyesének jegyzűrűnek nevével attá, az előbbeni tisz-tiből folyebb vettetet (Pathai: Sacr. 43). Haltham uram paran-esol ő felsége névével, hogy abbéli dolgaiban szolgálne, kibén ő felségének kedves dolgot eselekednem (TörtT. 1.106). A ki-rály névével a követek böcsánzat hirdetének (Hly: Préd. I. 416b). A virtus nem oly ingó jószág, melly ajándék vagy más névvel reánk maradhasson (Fal: NE. 13). A böltsületet a jó isten fejenként úgy osztotta reánk, hogy ajándék névvel fölünk el-ne szakadhasson (89). Pénze nem lévén, költsön-névvel sok-féle tarkát szedogeto őszve (Fal: NU. 284). Nem jó adó-gyanánt bészodni a böltsületet, hanem tak szükséges eszköz névével kell ntáma lenni (Fal: UE. II.420).

1. **NEVET, MEVET** *mejet* Nád: Lev. 74. *mété* BFaz: Castr. C2. *myvet* SándC. 26. *mét* Sylv: UT. II.116. *mevvet* EhrC. 57. *móvet* MünchC. 120; rideo, arrideo, catanudio C. lachen PPB. Nagy halottával nevetni: tollere *risus PPB. Gernemek es nappok kezdenek mevetny (EhrC. 57). Bodogoc, kie ma sírtor, mert mevette (MünchC. 120). Nyhiemel robk ioth nem zoltan, mert mevetem (VirgC. 6). Latlak vala fiam giakorta stymia es soha nem mevetny (WesprC. 34). Az papy fayedelmek mewetyk vala hwet (JordC. 614). Mindönök tegő nywetnek (SándC. 26). Mikoron mevetne a halam istenőket (DebrC. 12). Azt lathwan zent Kelemen, el fakada rayta me-wethwe (ÉrdyC. 654). Jay tynettek, kyk ez wylagon mewettek, mert meg syratok (ÉrsC. 236b). Meg lattaé az igazas es meg felelőmeé es mevetne ő raitta (Szék: Zsol. 51). Császár csak keltellen mosolygá, mētē (BFaz: Castr. C2). Abrahám kedig ortyayara borula, meute (Helt: Bibl. 163). Kd azt írja, hogy uram ő Kegyelme rajta mejetett is volna, mégis haragult volna (Nád: Lev. 74). Hogy mevetnessene raytunc (Born: Ének. 275). Ne szollyunc, ne mevetnessen senkit (Born: Préd. 431b). Azokat mostan csak mōetick es ezüfolliak (Kár: Hal. 11). Jait kiatt azokne, a kie mevetne (Tel: Fel. 24). Az manicheus erethkeknek sem voltak senü kepec, oltaroc, aldozatoe, mellyeket meueti az catholicusokat (Mon: Képt. 13. 14). Ropog-játok nevetek (Pós: Igazs. II.43). Ti elvesztitket nem fog-játok nevetni (Zrinyi. I.104).

[Közmendások]. Vak nevet sindat (Kísv: Adag. 79).

égyütt-nevet: corrideo C. [mitlachen].

még-nevet, még-mevet: derideo, irrideo, deludo C. ver-lachen, verspotten PPB. Emberek myat meg vltattat es meg mevettetet (EhrC. 3). Mykeppen bolondolt meg mewetyk uak (57). Ekdlen az assirisoknal, hog nemberi mōlkeluēn meg-menesse a feriat (BécsC. 36). All vala a nep cūdalum es meg meuetie vala őtet a feledelmec (MünchC. 165). Meg mōnetie őtet meg ragalmazom az ő zent bezedet (GuayC. 11). Jol lated, hogh e meethwe melly wazyok mewethwen es vltaw (WinkC. 91). Hallottoc, de atte halgatagsagos paracolat megmōnette (NádC. 546). Myre meuettel meg engemet illyen igaz (CornC. 272). Nemelleyek meg mewethwen monda-nak (JordC. 710). Mykoron hallottak vana hallottaknak felta-madasat, megh mewetyk vala (768). El olvasnan a leuelet, a

herezeg meg meute (DebrC. 130). Mynden ember oly aynd-
kot zerzene, kyt senki meg ne mewetne (ÉrsC. 118b). Zidal-
maknac bozzasagos, cufasagos bezeddel meg műuetene, kese-
ritene (NagyszC. 17). Megh neuetik az mi törmenőnknek zentségős
celekődotit (TihC. 325). Te pedig vram meg meuetőd fűköt, es
meg czufolsz minden poganiokat (Szék: Zsolt. 57). Az ag kost
meg kezdée a gyermekit kossoc meuetni es czufolni (Helt:
Mes. 206). A sűntat meg né neuesd (Kár: Bibl. L456). Meg
neveték ötet ebben némely ifiak, de az isten nem neveté (Pázm:
Kal. 643). Noet mint halgatagot meg meuettek (Illy: Préd. 122).
Ha szinte meg nevetnek is érette, de engedehneskedem (Mik:
TörL. 57).

mégnevetés: derisus, deridiculus C. derisio, irrisio MA.
verlachtung, verspottung PPB. Megmeuetes: ludibrio (NémGl.
348). Meg-nevetésre méltó: deridiculus PPB. Nem meg meue-
tesheol, hanem aytatossagból nagy zerehmel be tekintuen
monda (DomC. 255).

mégnevető: [irrisor; verspotter]. Orros, orrával gúnyoló,
finnyáson meg-nevető: nasutus PPB. O the nagy zegenesegh,
ky angyaloknak megh mewethőie es ygazaknak megh wtolaja
(ÉrsC. 118).

orrával-mégnevető: nasutus, nasutus MA. naseweis,
spötter PPB.

reá-nevet: adrideo MA. anlachen PPB.

reánevetés: arrisio MA. das anlachen PPB.

Nevetés: risio, risus, irrisus C. gelächter PPB. [das lachen].
Nem volt, ki karomatot es meuetest tenne e népuce (BécsiC.
18). Sola ev magát nem agya vala magas meuetesre, feluol
meuetesre (MargL. 6). Filcim az zidalmas cufolnak mőnete-
sőkkel betelenec (NagyszC. 35). Ne akarj tonaliba en rolam
meuetest tenned (ComC. 275). Ty meuetestek syralomra for-
dwllyon: risas vester in luctum convertatur (JordC. 839). Vala
igen zongalmatos, hog vala mel az ő zavát meuetesre fel ne
magaztalna (DebrC. 273). Megmewetenek engemet mewetessel
(KeszthC. 82). Adgy a fölét a farkadnac, hogy meg menekő-
gyem ennyi sok meuetéstől (Helt: Mes. 158). Kiki nevetéssel
mondotta ki a voksát (Mik: TörL. 109). Az asszony drága
ételek közt kényeskedik, tsűfira reá-nevetésre üti felebarát-
tyában még a jót is (Fal: NE. 83).

farkas-nevetés: *Sardonius risus PPB. [bitteres lachen].
Megis meuetik farkas meuetessel (Born: Préd. 561). Azokat
mostan csak műuetik es czinfolliak, de farkas műuetesre for-
dul dolgok (Kár: Hal. Hlj).

hahotávalvaló-nevetés: risus solutus PPB. [helles la-
chen].

Nevetet: [derisus; spott]. Ő tegedet mewettetre feyer ru-
haban őltöztete (ÉrsC. 42).

Nevetetlen: 1) agelastus MA. sanerpt PPB. 2) [sine risu;
ohne lachen]. Myth oth celekődotnyek fabius, nem tyrheetek
ymezők mywetteten (SándC. 25).

Nevethető: risibilis MA. [lächerlich].

Nevetköz-ik: 1) [irrideo, cavillor; spötteln, verspotten].
Ki teriezette ő kezét a meuetkezőkkel: extendit manum suam
cum illis oribus (BécsiC. 199). Raitam neuetkeznek (Mel: Jób.
69). Egyebekel is mosolyogtat engemet, sőt még az istent is, ki-
ről imigyen mer neuetkezni (Tel: Evang. II.14). Némellyek neuet-
kezőn azt beszéllek vala, hogy részeket vólnának a tanítványok
(307). Mas nemzetség meuetkezik mi velunc (Valk: Gen. 13).
Mellyen az egész udvar népe nagyon nevetkezett (Szal: Krón.
154). Az vj atyafiak esuda mely nagy porczogóson nevetkeznek
azzal, hogy az IV. Leo után Janesi aszszony lőtt volt pápává

(Pázm: Kal. 634). Nem ugy két Badankovich esmértek engem,
sem vitéz Hervovich nevetkezett velem (Zrinyi II.49). 2) [mul-
tum rideo; viel lachen]. Az vitéz mind lovastul az földre leesék
(RMK. VI.55). Ezt hallgatván Chemon, monda nevetkezve
(GyöngyD: Char. 67). Néha sírnak együtt, néha nevetkeznek
(351). Hogy bé nem melhetett, azon nevetkezett (Gvad: FNót.
91). 3) corrideo MA. [aufachen]. 4) risum moveo [?] MA.

Nevetkezés: [risus; gelächter]. Izetlen trófik, végtelen
nevetkezések (Otr: Tökél. 236).

Nevető: risor, irrisor, nasutus C. [verspotter]. Ne akary
tenen gyeotrelmedre isten meuetew lenned (DomC. 279). Orro-
kat meg fodorítani az trigarokat, neuetőket, czinfokat illet
(Erasm: Erk. 6).

[Nevetős]

Nevetösen: [ridicule; lächerlich]. Az ő maga verődő el-
méiének tulajdon vízzit neuetösen pogoniázza (Zvon: PázmP.
228).

Neveltség: 1) ridicularia C. risus MA. [das lachen, das
lächerliche]. Neveltségre való: derisorius C. Tsűf, kész nevet-
ség: deridiculus C. neveltségé lőtt: usque ad *derisum PPB.
Ynkab meuetsegre, homnem gonoz gondolatira reműfletneyek
(VirgC. 149). Meuetisget aleytotam teuelgesnek es hewsaguk
(BodC. 6). Nem ylyk hū bezedben, feletthe walo mewethsegh-
ben ekthelenwl ew magath foghlahy (ÉrsC. 61). De meuetsegh
vala e beszéd ő előttec (Helt: Bibl. LH3). Neuetsegh mia csak
meg nem halni (Deesi: Adag. 269). Minden neveltség fájdalom-
mal elegy és az öröm vége sirás (Pázm: Préd. 469). Semmi
gondja nincs reá, csak neveltséggel megyen melőle (LevT. II.85).
Efélle ag-szó-veréssel csak neveltséget akart wzni (Pós: Igazs.
II.433). A szemléőket neveltségre indította (Misk: VKert. 228).
2) deridiculus C. [ludibrio; spott, hohn]. Lezen egy ygewseg
igeret meuetsegere es neznye vtolatos ew zemekuel (EhrC. 125).
Thinis koronat feleben nyomak kyráli korona helieben meuet-
segert (WesprC. 88). Lathwan ewtet az orzaghnak yrodeakyt,
monda mewethseghbe ewnek (ÉrdyC. 221b). Wram Iesus em-
lekezem meg az meuetseghekn wtarol, myden thegedeth Amas
pyspekhez wyenek (ThewrC. 72). Mőnetsigre lűnek, mikoron
űköt ostorokual kisirtenek meg (Sylv: UT. II.110). Vecz min-
ket szidalmassagra az mi szomszedinknac, meg czufolásra es
metsigre az mi körűflűne lakozoknak (Szék: Zsolt. 43). Embe-
rek tsűfja, gyermek neveltséghnek mindenben (Pázm: Préd. 235).
A törpe kutac csufásigul és neveltségül van mindeneknél (Com:
Jan. 45). A tudományokból neveltséget űznek (Orczy: KultH.
73).

Neveltségös: ridiculus C. lächerlich PPB. Igen neuetseges:
perridiculus C. Rusnyae és neveltségösecc (MA: Tan. Előb. 14).
Efélle rut kocsi nálunc van soc ezer, ha fűt fogandgyae a
hétoricára, merő neveltséges (Czegl: Japh. 15).

Neveltségösen: ridicule, perridicule C. spöttlich, lächerlich
PPB. Maid neuetsegesen: subridicule C.

2. MEVET, MÖVET: [risus, irrisio; gelächter]. A rezög
embőr istennec lezőn gűlőségös, angaloknak vtolatos, embőrök-
nec mőnete (GuayC. 5). Gakorta nap estig hūolkodol, zoluan
es halgatuan artalmas es hūolkodo es meuettre ingerlő beze-
dek (VirgC. 34).

NÉZ *oic:* specio C. *nyz:* WesprC. 138. Sylv: UT. II.116):
1) cerno, conspicio C. video MA. sehen PPB. Kyt mykoron
mezeyletlenewltett neznenek, mykeppen bolondott meg mewetyk
uala (EhrC. 57). Mykoron ezeme fel emeltetest nezne es ewtet
nem ylletthetne, ayoytatost ymadsgot tezen uala (64). Lelky
frater ag vala es erewtelen, kyt nezuen zent Ferenez, monda
(91). Myt neezed az zalkat te atyadűnyak zemenen: quid

vides festum in oculo fratris tui (JordC. 372). Há őryzö angaly menyörzagban neezyk en atyannak zynet, ky menyben vagon (410). Myt mondana ez zent atya ha maстан nee nye az fratereknek ky zeleseket vagy megmagygytot egyhazokat (DomC. 131). **2)** specio, aspicio, inspicio, tueor, intueor, con tueor, obtueor C. ansehen, betrachten PPB. Föld felé horgadva nézik: cerno C. Neze zent Föreneznek kopere es lata ot az helyeken vyab sebekett (EhrC. 66). Vr isten igazsagot néz (BécsiC. 56). Ő neki zeneti zegenre neznek (DöbrC. 26). Az ordóbe kezdé idestoua nézni (VirgC. 41). Neznek vala egymásra (JordC. 675). Nezeem vala az en vramati myndenkoron (712). Nezed, tekineed, nikopen el araltite (VitC. 71). Halalos gy leseeeggel neezy vala ewtet (ÉrdyC. 524). Miért-hogy a gonoszokra nézsz és hallgatsz (Pázm: Préd. 24). Kérlek mostan, hogy így ki az tengernek partyára esoda nézni (KTör: Szlán. 18b). Nem csak arra ügykezezzék, hanem sokkal fellyeb nézzen (Illy: Préd. 1374). **3)** lattinet, pertinet; betriffit. Az mi níz az meg szabadtásra: absolutorius C. A mi azt nézi: quod ad abstinentiam lattinet PPB. Masodik törmen nezi azokat, kik anolnak melökkbe zentföltettek meg (TihC. 75). A jószág a leányra néz (LevT. 1144). Te read néz ez az dolog: tuum est decernere (Kár: Bibl. 1426b). Ezokaert hat az mellyek az be kesegre neznek, kövessök (Szúr: Cat. 1). Az hit dolgát az mi nézi, soha az utolsó közönséges gyölekozet ezt nem kárhoztatta, az mit az előtt el végeztek (Pázm: Kal. 259). Az elő hozott bizonyítások között csak egy sem néz erre (189). A sidók és pogányok tanításáról való végezés vagy csak Sidsorszagra szolgált vagy csak arra nézett, hogy valahol voltak (Pázm: LuthV. 10). Ide néz az huszonkilenczedik soltar is (MA: Tan. 41). Ide nee az prophetanae mondasa (EszT: IgAny. 131). Erre nézet szent Pál is, mikor az mondya (Zvon: Post. 1.176). A kire a fellyől való irás néz avagy tartozie (Com: Jan. 207). Az mi Nagyságod kegyelmes parancsolatját nézi, azt eddig is által hágni kerültem (RákGy: Lev. 92). A mi nézi természet ezen esztendőnek, bőv volt búzánk, borsnak, makknak termése 1790 (Házik. 1381).

[Szólások]. Vitéz katona volt, szemében mert nézni az ellenségnek (Fal: NE. 11). Melly példa az Kegyelmetec városának diczereitire néz (MA: Soult 56). El is hittem, hogy az mi javára néz Kegyelmednek, úgy ír Kegyelmednek (RákGy: Lev. 20). Gondba merülnek, de néznek a mértékre (Fal: BE. 599). Az esztendő, mely az szadadulasa esztendőire és az impeknee számlálására néz (MA: Bibl. 158). Az kik teneket ezt tanásolják, nem jó akaród egyáltalában és nem néznek tovább orroknál (LevT. II.236). Továbbra nézni: consilere in longitudinem PPB. Csak szemmel nyézze (Zvon: Post. 303). Azért nézszé gonosz szemmel, hogy en olyan ióltón vogyok (Helt: UJT. F1). Rút szemmel nézi vala Davidot (MA: Bibl. 1262). Rút szemmel nézie (Vás: CuiCat. 107). Az catholiens fejedelmek elsöben újok által nézték gonoszágát az sveensal. (Gér: KárCs. IV.211).

alá-néz: despicio C. MA. herabschen PPB. Ha wtet fel tezel a zekbe, ő onan ala nee (VirgC. 68). Mút az alá nezmatska: incurvi cervicis (Deesi: Adag. 241).

alánözés: despectus C. MA. das herabschen PPB.

altal-néz: [perspicio; durchsehen]. Szemeknek es veseknek has-gatón, által nezzie (Kár: Credo 67). A böles ember által nézi jószágát (László: Petr. 238).

általnözés: [transpsectus; durchsicht]. A boldogoknak testök fölössegene felneek es tisztan által nezeessel vilagosulnak. (SándC. 7)

be-néz: introspectio C. MA. hineinsehen PPB. Mert az isteny természetben keent es halalt zeneyhy sem alkalmas, sem méltos nem vala, be-nee az ablakon (ÉrdyC. 789).

el-néz: perspicio, circumspicio MA. besehen PPB. Mykoron el nezte volna ewket haragos zemmel: quum circum spexisset eos cum ira (Pesti: NTest. 73). Nézd el ez vilagnac nagy reszet (Börn: Préd. 228). Nézd el, az vuhari a az yenes, az ifiac melly soe kenyessaget fiznee (410). El nézzék őket, de az papoc közzöl senkit nem találde ott (Kár: Bibl. 1452). Mikor haraggal őket el nézte volna: iratus circumspiciens eos (III.33). Az sakeselyő nagy meszszéről el nézi, elarinyozza az dögöt (MA: Soult. 1933). Nézd el te magad (Ker: Préd. 4). A faragó mester menyi darab fát néz el és menyi mellet megyen el, minék előtte vákasz egyet (Hall: Paizs. 57). Nézd el mindezekben Keménynek dolgoit, szerető szívének állandó lángjait (GyöngyD: KJ. 357). Ott egymás seregöt elözzék, szemlélek (Thaly: VÉ. 164). Házt belöl ha el nézi, mindenfelől elszemléli, tisztán feli, mert van neki, a ki házat nándem nap szépi (II.211). Elnéztem az hadat; hittemre, 4000 között nem láttam ötszáz harezra valót (Beres: Lev. 37). Nézzük el, másoda mértékletes életet élnee a szerzetesek (Mik: TörtL. 172). Nézd el, maid minden föle fű-szerszámot és jó illatokat elő-hoz Salamon (Csúzi: Síp. 425).

elnözés: prospectus, aspectus MA. das besehen, ansehen PPB.

ellenben-néz: [ex adverso intueor; entgegensehen]. Mars es Saturnus ellenbe nezik egymast 1621 (KNagysz. 11).

elő-néz: prospicio MA. vorsehen, in die weite sehen PPB. Az pallia futasban mindenkor elő kell nézni (Fél: Tan. 201). Az hit nem hag viszza tekintene, hanem elő nezet velüne (287).

félén-néz: **1)** [obliquis oculis aspicio; einen seitenblick werfen]. Azon vannak, hogy bosszút álljanak nyelvekkel, szidalmazó szájokkal, félén néző szemekkel, gyűlölködő szivekkel (Hall: Paizs. 264). **2)** [erro; irren]. A pap az urat mutatya fel. Felelet: Félén néz itt is, ez atyád fiával; víz és vér folyt ki Christus oldalából (Czegl: Dög. 33).

félénnézés: tortuosus visus PPB. [das schielen].

félre-néz: [distorte contueor, linis intueor; schielen]. A kacsul félre, a vaklyos és kersztül félre néző horgason néz (Com: Jan. 51).

föl-néz: **1)** suspicio C. sursum spectro MA. [aufwärts, in die höhe sehen]. **2)** [jacto, glorior; brüsten]. Igen fel nézi Nagyságod és nagyot érdemlene az havasalföldi cselekedetért, hogy senki parancsolatjából az császár országát nyomta és romtotta (MenÖkm. XXIII.264).

fölnözés: suspectus C. suspectio MA. [das aufwärtssehen].

fönn-néz: [superbio; hochmütig sein]. Ha a tsászár vagy király féged fiává fogadott volna, ön fön néznél, hogy alig szölatuának veled (Pázm: Préd. 1094).

hátra-néz: respicio C. [zurückschen]. Senky nem azok kezöl, kyk ő kezöketh wtyk az ekere, neezwen hattra, alkalmasok istennek orzagara (ÉrsC. 247b).

hozza-néz: [video, curo; zusehen]. Tenébhüsa, képestája jókorán a tűznél áll, az inasa néz hozzája, ő még ásit és sétál (Fal: Vers. 878).

ki-néz: [prospicio MA. hervorblicken]. Egyen kinéz az szeméből az had: Pyrrhien oculis prae se ferens MA. Tellyessel el minden arezelttyaból dilösség néz vala ki (Deesi: Sall. 12). Az melly kö szála a vizből magussan kinezne, kiállnae (MA: Soult. 995). Ki néz szemekből az szomorúság (MA: SB. 127). Bator ök magok titkolják, de mégis nyilván ki néz belölök az uri természet (Fal: NE. 11). A büntetésből kinéz még is valami irgalmasság (Fal: NA. 219). Némely emberekből mint-

egy kinéz a méltóság (Fal: UE. 388). Ki néz belőle bölesesége az ő alkotójának (Fal: BE. 570). Amnyi tüzet rakott szíve alá, hogy mind a két pofiján ki nézne és reszkette miatt (Fal: TE. 633). Sem chettek sem alhattok, a halál kinéz a szemetekből (Bod: Pol. 112). Kegyetlenség néz ki ábrázatjából (Könyi: HRom. 71). **2)** [eligo; auswählen]. Az míg az tábor hely ki-néztették, az tábori strázsaseregekkel helyben maradjon (TörtT² L160). **3)** [oculis expello; mit den blicken vorjagen]. Mi neziünk ő rejájok, ők is mi rejánk, vagy kinézzek őket, vagy kinéznék innel (Nád: Lev. 16).

kinéző: [specula; aussicht]. A templom mellett való kinéző vagy könyöklőtől ítélték-el (Beth: Élet. II.44).

környül-néz: circum aspicio C. PPB. circumspectio MA. [sich herumsehen].

környülnézés: circumspectus C. [das herumsehen]. Környül nézés vagy vizgázás kíváncsatik, ha a lelkek pokkosságáról akarunk ítéletet tenni (Mad: Evang. 198).

környülnéző: circumspectans MA. [herumschauer].

környülnézve: circumspecte MA. [un-sichtig].

lő-néz: despectio MA. hinabsehen PPB.

lőnézés: despectus MA. das herabsehen PPB.

lőányt-néz: [nuptus ambio; freien]. Papsüvegben, bőrkön-tősen lőánynezi né járj (Thaly: VÉ. L362).

lőány-néző: procer Major: Szót. 384. [freier]. (Beth: Élet. 362).

még-néz: **1)** inspicio, perlustro MA. ansehen, besichtigen PPB. Megnézni, vané az erszényben: *inspicere marsupium PPB. Vrtvl eget kertem, hogy vrnak akarattat lassan es meg nyziem ő templomat (DöbrC. 71). Yryatok be az tyzyetőkben az zyz Marianak zyzessegeet, kyben meg neezhetytők mynden lelky zepseeghnek formayaat (ÉrdyC. 647). Nézedze meg, vall-ion hol vadnac (Kules: Fvang. 25). Kévánnya vala őtet aluva meg-néznie (Tess: SzMag. Et. **2)** [perpendo; erwägen]. Igen meg-nézni, mit szól: *moderari verba PPB.

még-nézés: inspectio MA. anschauung PPB.

néztén-néz: [continuo aspicio; immerfort ansehen]. Ha valakinek ugyan nagy rakás aranya volna is és azt minden nap nézten nézné, affelől az halál ugyan nem mulatna (MA: SB. 153).

őszve-néz: [se invicem spectare; sich gegenseitig betrachten]. Az mi hadunk az Rábaközben eleiben szállott az németnek s őszvenéznek az istrázsák, de mivel armisticium van köztök, nem bántják egymást (Bercs: Lev. 88).

reá-néz: **1)** attueor, intueor C. obtueor MA. ansehen PPB. Kerywl veenne ewtet nagy feneesseghe, hogy senky reea sem neezhetne (ÉrdyC. 2000). Nagy kewanattal neeznek reá, nynt istennek angyalára (514). Mondám, hogy vala oly fenessek, hogy on rea nem neezhetek (ÉrsC. 502). Az lako házakat is eltöltte az ő miséjekkel és mindenféle reá néző vendéget hozzá bocsátac (MA: Tan. Előb. 17). Szégyenlic még tsak reá is nézni (Tyuk: Józs. 481b). **2)** attinet C.

reánézés: intuitus C. obtuitus MA. das anschauen PPB

távol-néz: prospicio C. [in die weite sehen].

vissza-néz: respecto, retrorsum video, respicio retrorsum MA. zurückschauen PPB.

Nézdögél: spectro MA. schauen, starr ansehen PPB. Valameddig csak az földre nézdegélne, igen könnyen csak az mi bölcsesegünkre támaszkodnuc (MA: Tan. 3).

ki-nézdögél: [prospicio; herumschauen]. Ablakon az Lorán kinézdögél vala, egy szegény katona nyalábót hoz vala (RMK. VI.65).

környül-nézdögél: circumspecto MA. [sich oft umsehen].

vissza-nézdögél: respecto MA. oft zurückschauen PPB.

Nézdögélés: [collustratio; betrachtung]. Tallérnak nézde-gelésével gyönyörködtette magát (MA: SB. 132).

[Néző]

őszve-néző: [perlustro; besichtigen]. A sok gavalérok mind ide j-vének, minden szöget, lyukat őszve nézőgének (Gvad: Orsz. 108).

Nézőgél, nézőgél: [accurate contemplor; sorgfältig besich-tigen]. Munkádnak korán sem elég belő jósa, abba kevesen haragnak, tsak kívül nézőgélk (Fal: UE. 442). Egy molos kő-sziklán két kecskés leüle, beljebb a sűrűben más pásztor fűtyile, hatlják és nézőgélk, végre megemérik (Fal: Vers. 907 908). Az urfi nézőgél a ki-bontott sok-félt (SzD: Mvir. 23).

alá-nézőgél: [despecto; herabschauen]. Egy lopó éjtszaká-nak idején ment más gazdag embernek láza-héjára fel és onnat nézőgél alá a házba (Hall: IIIlist. II.213).

még-nézőgél: [diligenter intueor; genau untersuchen]. A környül álló dolgokat nézőgelyük meg (Mad: Evang. 225).

Nézőget: spectro, aspicio SI. [sorgfältig betrachten]. Meg latogatwan neezögethween mynden egyházakat (ÉrdyC. 496). Elmenének az zalasra, kezdek nezegetny az zelenczet (CoruC. 115).

még-nézőget: perlustro C. inspecto MA. fleissig besich-tigen PPB. Kesla kiralne azzon myse mondo ryhakat megh neezögethween, megh yjogat vala (ÉrdyC. 497).

még-nézőgetés: inspectio MA. besichtigung PPB.

Nézél, nézél: contemplo C. inspecto, aspecto MA. fleissig ansehen, besichtigen PPB. Mikor ő házában akarnak bévinyi, kezdö kietlen szemekkel téstova nézélyi (RMK. VI.127). Által iárlac, az kie az földet nézeli és la ki ember tetemet lát, az mellett ielt tézen (Kár: Bibl. II.145). Mindeneket nézel vala és akar minemű szörge se is retteg vala (Decsi: SallJ. 60). Szörnyű halállal megölt csak azért, hogy a frigy-szekerényét nézelték (Dázm: Préd. 860). Az mi földi dolgokban való szemes-ségün meő vakság, midőn azzal az fényes napot nézellyük (MA: Tan. 3). Az samothraxoknak szentelő aldozatokat nezel-nek (Förö: Curt. 444). Nézelhek imezek, forgattyák szemőket (Veresm: Tan. 127). A dolgokat visgállya, nézéli (Com: Jan. 167). Távrolról nézelte az dolgot (Thaly: TörtKal. 53). Midőn a várban járának és nézelhének (ErdTörtAd. II.212). Előli ő maga egy néhány lovassal Poson kerítése mellé jött nézeleni (ErdTörtAd. I.124). Szemeit az hegyekre függesztve nézellyen (Fely: SchSal. 60). Nézelni a Canahán földére kineket elbocsáta Móses tizenkét véneket (MolnF: LTárh. 21). Nézelék a berek nagy siürségében (Könyi: HRom. 199).

el-nézél: [intueor; betrachten]. Nézelél el az egeket, s meg látod, hogy a nap és hold nekad világoskodnak (Derk: ŐÉlet. 36).

környül-nézél, környül-nézél: circumspectio C. Med-Lat. 83. [sich umsehen]. Az okos, ravasz, noha a dolognac ki-meneteliről bizakodic, két felé tekintél, környül nézél, hogy ne habahurgyálkodgyéc (Com: Jan. 179).

még-nézél, még-nézél: perspeculor MA. perlustro Med-Lat. 396. [genau beschen]. Jesus beméne a templomban, myndeneket meg neezelwen (JordC. 493). Az gonosz embereket en igen meg nezelöm (Szék: Zolt. 133). Megnézeli az le fütteke

(Fél: Bibl. 37). Földi népet is meg nézél ő és személ (MA: Bibl. V.7). Bémenetelence megírását jól meg nézellyűc és meg-eszmellyűc (MA: Scult. 4). Megnézellyűc, az nie sz-m-e-űc előtt forognac (MA: Tan. 3). Ének is az ő Jesusához által ragadtatást jobban meg-nézellyűk (Mey: 3Jaj. II.4). A fekete bányát okával meg-nézellyűzték (Nyr. X.179).

széllyel-nézél, széllyel-nézél: [circumspicio; sich umsehen]. Az helyet széllyel nézélém, de őt ot nem lédém (MA: Bibl. V.18). Annak utánna egy fura hága fel és széllyel nézél vala, hogya valamit láthatna (Toss: SzMag. E7).

Nézélés, nézélés: 1) contemplatio C. [betrachtung]. Elmélkedés, nézélés: contemplatus PTB 2) specula; aussicht? Az házok kiesebb éggel és nézéléssel lehetnének (Szal: Krón. 239).

Nézélő: contemplator C. [betrachter]. Az isten eleve meg-tudása nem csupán hivalkodva nézélő, hanem ugyan munkálkodó is (MHog: TÖSz. I.24).

Nézés: 1) spectatio, contuitus, obtutus C. aspectus, conspectus, speculatio MA. das anschauen PPB. Szorgalmatos nézés: inspectio; nézésre méltó: aspectabilis C. Az oszlop nag vala es ő nezeze zörni vala (BécsC. 122). Nezesymben vetkeztem, gonoz helyekre nezetem, zepeket tekintetem (VirgC. I). Öneky nezezesőkre menybe fel emelkedek (CsehC. 14b). Gyönyörűsége volt nézésre (MA: SB. 266). A felmenőket nézésével munkára igazná (Hly: Préd. L547). 2) spectamen C. [schauspiel, geprünge]. Gyönyörűsége nézés, csodálás volt Kün a kis Dávidot, mikor az oroszánra rohant (Mad: Evang. 257b). Pompa nézésre ide gyűltetek (Mey: 3Jaj. II.3). Feleségem beteg volt, alig jöhetett ki az asztalhoz vagy a táncnézésre (Bethl: Élet. II. 138). 3) [contemplatio; betrachtung]. Yewuek, hogy zolnek frater Ferencel, de ew al na erdewhen ysteny edesegnek nezeseben (ElnC. 15). A fő adat lakie az ember elmjében forgó látás, belső nézés (Com: Jan. 64). 4) conjectura NémG. 379. 5) [augurium; weisagung]. Nyncezen yvendő mondas Jacobban, sem nezezes Izraelben (JordC. 169). Ywa előve egy nezeő leny, ky nagy sok nezeseghet tezen vala nezes-sével lő vraynak (764).

barombél-nézés: [haruspicium; opterschaun]. A pogányoknak jövendő mondói jövendőhöz vala nem isteni illésből, hanem barom bél nézésűnc jövendőből (Com: Jan. 130).

ég-nézés, égbe-nézés: [astrologia; sternkunde]. Égbe nézésről való tudomány: astrologia C. Az ég nézésnek avagy az ég járásnak tudománya (KCSipk: Woll. 63b).

játék-nézés: spectaculum ludorum MA [schauspiel]. A játék nézésűc gyönyörködtető, a meglátás a harkatságot ki fűti (Com: Jan. 298).

madár-nézés: [auspicium; vogelschaun]. Madár nezesből jövendő beszéltet (Bom: Préd. 281). A pogányok jövendő mondói madarac nézésűből jövendőhöz vala (Com: Jan. 130).

személy-nézés: [prosopolepsia; parteirdane]. Tudtam ezt, hogy egyetembe mynd az thi es ő nek menyországba vagyom, sem személy nezes nyncezen ő nala (Konj: SzPál. 300).

Nézett: [respicendo; in hinsicht]. Kikre nézet írtam én is az fejedelmek (SzEszM. II.49).

Nézhető: aspectabilis MA. beschauenswert PTB.

Nézköl: [identidem contemplor; wiederholt ansehen]. Holmi fölben-mászó újságokat kezdenek benne nézkölni (SBalog: TonK. 11b).

Nézlek: [accurate intueor; sorgfältig beschreiben]. Tudja, az ő vitéz ura arra eljött volna, azért szíve szerint ő nézleli vala (RMK. VI.65). Nézleli hadi szerzünü (MNyl: Zolt. 112).

Néznivaló: [honorabilis, venerabilis; achtbar, ehrwürdig]. Nizny walo Bywdj Mihahet ilien zemliek elewt valom tytorra az en giermekymnek (RMNy. II.82).

Néző: 1) [spectans, aspiciens; schend, schauend]. Kegyelmesen nezev zemetek el fordegyvk (DomC. 190). Azokféle néző emberi értelem (Hly: Préd. 129). Tsak maga hasznát néző szándékból tesz mind-ut (SzL: MVir. 21). 2) speculator C. MA. zuseher, zusehauer PPB. [untersucher, beschauer]. Ez ty nezezőknek zawa: vox speculatorum tuorum (ÉrdyC. 53). Az vristen, ky zyneknek nyzöye (Konj: SzPál. 74). 3) [pertinens, attinens; betreffend]. Az istenre néző dolgokban olyan a ná lelkünk mennyi harant nélkül, mint a száraz föld eső nélkül (Pázm: Préd. 71). A hatodik és hetedik bizonyásra néző hazugságok (Pázm: LuthV. 30). A confessiónk kárhoztatását csak azokra nézőnek mongya, kik mikor meg-keresztelhetnek a kisdedeket akkor is ádvözölhi mongyák keresztesség nélkül (190). A pápista vallást néző mutogatási (Mukó: BCsák. 1). Az istenes erköltsét néző tudománynak leg fővel tizkelyi (Fai: NE. 37). 4) pytho, pythionissa MA. wahrsager PPB. Nézőhöz menni: pythionem consulere PPB. Nezew: phithonissa (NémG. 240. 294). Az byesekhez, bayosokhoz es nezőkhöz ne halyzatok, hogy megl ne förtöztessek ty lelkötöketh (JordC. 105). Ne téryitoe a nézőhöz: non declinetis ad magos (Helt: Bibl. III.1b). Bűvös bájosac, varáslóc, nézőc MA: Scult. 966). Láttya valaki feles-baráttját a nézőkhöz menni (Ker: Préd. 294). Azt hadgya Moser, hogy ne tartson az ő népe maga közöt varáslót, bűvös-lávost, nézőt és semminemű jóst (Mey: Szöv. 80). A néző Bálintra mondotta a dolgot tulajdon (Nyr. XIV. 514).

esillag-néző: [urascopus; steridenter]. Ég vagy esillag néző volt, mert ennek feje felett egy zeme vagyom s a esillagokat nézi (Land: UjSegis. 1340).

ég-néző, égbe-néző: [astrologus; sternkundiger]. Ez harom kiralyoc, kik nag bölcehe ualanae es nag egbe nező mesteröc (DebrC. 328). Raby Moyses, ky nag eeghbe nező mester wala (ÉrsC. 134b). A crackai egbe nezőc is meg jekn-títte vala, hogy László király nem lesz hosszú életű (Helt: Krón. 193). Sok kérdések és vetekedések vannak a mágusokról, némelyek egbe nező bölcsöknek itltek (Pázm: Préd. 187). Ebben néző doctor (Ker: Préd. 222. Land: UjSegis. 1340).

játék-néző(hely): theatrum PPB.

jövendő-néző: [vates, vaticinator; weissager]. A jövendő nézők, a kik valami tsontokat néznek vagy valami arra alkalmatlan dologból jövendőnek (Dósz: Tal. 197).

leány-néző: [proci; freier]. Gondolat ütközék elmémbé, talán ő is leány néző (Bethl: Élet. 1362).

napra-néző(fű): [verrueria, solisepium, heliotropium MA. das solis PPB. [somenblume]. Napra néző fű, szömölts vesztő tü: verrueria PPB.

oltáron-néző: [harolus; opterschauner]. A titkot, mellet királ kerl, bölce, tallósac es oltáron nezőc nem jelenthetic meg kiralyac (BécsC. 122).

tisztire-néző: [officialis C. zum dienst gehörig].

Nézt: [aspiciens; anschend]. Vétnek azok, a kik tsak nem ki tizymtyák szemeket egymásra nézekben (Fai: NA. 189).

Nézve: [considerando, respiciendo]. Kr. in anbetracht, mit rücksicht. Ein reum néze: respectu meü PPB. Az ige az őnmén isten személyének letére néze volt az atyanál örök-től fogva (GKai: Titk. 6). A közép természetű néze semmivel sem alábbvala a főemberről (Fai: NE. 12). A mit eddig mondott vala Uram, job s fővő részére néze szent igaz (51). Magunkat idetlen koran karhoztatni a karhoztatnak félelmé-

meg (Nógr: IdyK. 977). Noszsa ez is hamar tegyverő, ez (köz): nyulni (GyöngyD: Csp. 605). Ezt látván a többi, noszsa-rajta-formán felesen hozzá-részelkednek és hatalmasan szaporodik a nem jó (Fal: NE. 71).

Noszogat: [incito, impello; antreiben, antreiben]. Ezgát es noszogat (emünköt az feleltre (Zvon: Pázm. 65). Nosza törög zél hozzá, mutat meg az isten könyvéből, hogy az mi vérünkkel való fel osztozásra noszogassad, az kiknek életéért istent imádkunk (Toln: Vigaszt. Előb. 21). Ösztönözök, noszogatták (TitkRözs. 115).

Nosztok: [agite; auf, wohlan]. Jösztek hát, nosztok nemesek, parasztok (Fels: Dics. 16).

NÓDÍT: [adhortor, impello MA. ermahnen, vernahmen PFB. Giersasagat] b) lovat noditta (CsomaC. 34). A parasztokat nodítat a németeknek házaira (Helt: Krón. 78). Indítum es nodítum a bűnök megszerzése (Born: Evang. III.285). Seregét nodítá bassa hadlára (BFaz: Castr. D). Minden igyekezetet nodítum magat ki teriesztí (Pécsi: SzűK. 145). Nem akará hertelen ily messze vetni az határt, hogy maga ellen ne nodítaná az egész kereszténységet (Pázm: Kal. 440). A kiket tizenegy órákor híjt, azokat prongatással és dorgálással nodította (Pázm: Préd. 333). Calvinus nem mondja azt, hogy az isten a gonoszra az embert nodítsa, hajtsa vagy köteleltse (Pós: Igazs. 1608). Azon közbe Memnon hadát indítá, nagy haraggal görögökre nodítá (Huny: Trója 15). Szolgait mind össze szőltyta és ellenem nodíttya (GyöngyD: Char. 27).

föl-nódit: [inflammo, stimulo; antenem, antreiben]. Kiáltó szózat hallatja, mely az népet fölnti, föl nodíttya, hogy ki költőzene (MA: Seult. 55). Azokra nodíttya föl az embert, a melyek ereje fölött vannak (Komár: Imáds. 226). Agamemnon szunyadással nem tölti idejét, hanem az egész görög nemzet seget föl-nodíttya (Hall: Hffist. III.117).

még-nódit: [promoveo; vorwärtsbewegen]. Magát annál is jobban meg-nodíttya, nagyot ugrik s azzal testét elődíttya (GyöngyD: Char. 167).

neki-nódit: ∞. Az órdög Herodest neki nodítum, vele nagy sok apró gyermekeket megölete (Born: Préd. 74b).

reá-nódit: [impello in aliquem; gegen einen antreiben]. De lám az tereket vitöz hogy meg látá, ottan az sereget reája nodítá (RMK. V.47). Hogy az tereket ott meglátta vala, vitözket rinódította vala (185). A komondor fogat kezdé reá fenni és a kőlyköket reá nodítani (Helt: Mes. 29).

NÓGAT [anapathyan Konj SzPál 33. RMK. I.291. anapathya MolnF: LTárh. 92]. adhortor, impello MA. imergeo PFB. ermahnen, vernahmen PFB. Hajós pallér, ki a hajós legényeket kényszeríti, nógattja: portisenbus PFB. Zenth Pal yrwan megyen az erkáleyz paranczolatokra, legh. Olwár magathyan es onzolwan az egy massal való egyenösségre (Konj: SzPál 30). Sivadkodnak, könyvül Jézust kiáltnak, köztök király mindenogat, vinnak (RMK. I.291). Hadát inditá, nagy haraggal görögökre nóditá mo. Az szunyadozokat nogassák (SzCsene: Conf. 131). A hátulsokat nógattya a harcra (Lackai: Laps. 112). Az ő atyafiat erős beszédrel megdorgállyá, nógattya (Báth: Tromb. 129). A császár ostronbra nógatta a népet (Laud: Uj Segits. 162). Gyakor leveleivel nógatta (Apati: Vend. Előb. 15). A tudomány az istenhez való meg-térésre nógattya az embert (Dörs: Tal. 111). A láda az Izrielt az istennek velle tett sok tudálatos jötenényiért halandóságra nógattya vala (VárM: Szöv. 220). Dicsőre angyali sereget nógattya (MolnF: LTárh. 92). Valamire nógatni (Kisv: Adag. 45). Sokat gyilkosságra, mást pedig lojásra nógatott a gazdagiasz (18). Az ellenséges ember minden lépésedre figyelmezően, mint egy nógatva intget, hogy vagyazz magadra (Csúzi: Sup. 7-9).

el-nógat: [depello; vertreiben]. Bátoran nogasd el magadtul az kísértőt (Zvon: Post. 185).

hozzá-nógat: [adpello; zutreiben]. Nagy harcizás volt Szalás alatt, minden ott vitözségét mutogatta, mert királ őket hozzá nógatta (RMK. I.191).

Nógatás: [cohortatio C. [das antenem]. A gyakor onszolás és a szép nógatás indíttya a gyermeket (Kisv: Adag. 5).

[Közmondások]. Nem kell az futónak nógatás (Döcs: Adag. 38).

Nógatlan: [non stimulus Kr. [ohne antmunterung]. Nem ki véséget ért, hanem a nemes vért dicsérhetni nógatlan (Kisv: Adag. 370). Egyedül nemes vért dicsérhetni nógatlan (130).

NÓTA: **1)** [nota musica; note]. Nóta s kőta betűkre beszélgetnek, mint a kék a piácen pénzért cinkoskodnak (Fal: NE. 34). **2)** [cantus; gesang, arie]. Nótája az énekek: melodia MA. Ének nótája: nota musica: éneklés, ékes nótája az énekek: melodia PFB. Gyorsan köppent, még idején bekeni magát, szunyad, véti ő nótáját, vonsza az fáját (RMK. III. 208). Psalmus (CXXVII): nótája: Siralmas énnékem (VL.256). Az énekek gyönyörűséges nótája vagyon (Kár: Bibl. II.149). Az énekes nótákat énekel avagy zengedez (Com: Jan. 168). Puffaszt fel dudátát, mond el a minapi vig leugyel nótátat (Fal: Vers. 904). **3)** [signum, nota; zeichen, brandmal]. Nótába vettek volt a magyarok (RákF: Lev. I.322).

Szólások. Mindennap egy nota híjával vagyon (Czepl: Japh. 91b). Vallyon a ti fölőitekben a nyilván-való latrok, paráz-nák, gyilkosok más nótára súgjáké-bé az ő véteket, hogy sem a többi (Matkó: BCsák. 1-1). Szomorú nótára válik még az ének (Döcs: Adag. 99). Beg kár ilyen jeles ifjúnak más szekere farkán ülni, mások nótáját nyomni (Megy: Gáj. II.15). Szentén ezen nótát pengette a zoltáros (Biró: Préd. 140). Az én nótám szerint szoktatlak tánczolni (Kisv: Adag. 5).

[Közmondások]. A vén hegedűs minden nap egy nótát felejt el (Kisv: Adag. 175. SzD: Mv. 478).

eigány-nóta. Igen eigan notat fusz a szeretet ellen, hogy bánt elsz (Mel: Széln. 169b).

ének-nóta: melodia MA. A rigó igen követi az emberi szólást, sőt egész ének nótákra is megtaníthatatik (Misk: VKort. 161).

francia-nóta. Az éneklésnek mesterséget az isteni tisztelen meg igazította a Gaudimélus Dávid frantzia notái szerint (Bod: Pol. 179).

hegedű-nóta: [cantus fidium; geigenton]. Az muzsikás van hátra; ennek ő nótája hegedű nótája, ezimbálni hárfája ezt vonja (Thaly: VE. I.111).

hitelenség-nótája: [nota infidelitatis; majestätsbeleidigung]. Az esetek, melyek hitelenségnek notáját hozzak (Ver: Verb. 20). Ennek hitelenségnek notájában, az kik az ország boléknak varuit meg szalljak avagy meg lojjak (28). Hythlen-szolgák nótája, ha ky a ny feyedelmevnek szenylyre meneggel lesoskodyk (97).

mégválasztott-nóta: [comma C. [strich].

melancholia-nóta. Egy új nótát is hallott ő kegyelme, kit melancholia notának híunk (RákGy: Lev. 194).

sip-nóta: [cantus tibiae; flütenspiel]. Meg holt leányt síratyae keserves sip notával (Born: Préd. 689b).

tánc-nóta, táncoló-nóta: [chorea; tanzmusik]. Tántz nótán való ének: choreuma PFB. Az énekes ugró és tánczó

nótákat az ngrálui vágyakozóknak zenget (Com: Jan. 168). A hegedősök tántzt notát vannak (Czepl: Oronul. 25). Lantos, hegedős, czimbalmos, hártás, vernek táncznótákat (EPHilKözl. IX. 180).

téhénhüs-nóta. Ha csak simpliciter az téhénhüsnotát vagy az tót lejtőt kótára vesszük, bizony zsidótáncz lesz belőle (RákF: Lev. IV. 124).

ugró-nóta: saltatio Com: Jan. 168. [tanz].

Nótál: [canto; singen]. A sip szépen notáll (Megy: Sza Örmé. 75).

[Nótálgat]

Nótálgatás: [cantatio; gesang]. Völtancz musikálisbéli játékok avagy notálgatások (Otr: Besz. 51).

Nótáltatás: prosodia C. Igéknek notáltatása: tonus; szónak notáltatása: accentus C.

Nótás: [modulatus; melodisch]. A költő énekes verseket, bizonyos számmal egyben mérsékelt notás verseket énekel (Com: Jan. 163).

Nótáz: [canto; singen]. Az hegedős az hirt tágón sem hadja, hogy izetlenül ne notázzon (Megy: 3.Jaj. 1180). Énekelte sz. Dávid, Debora aszszony is így notázott e felől (Bíró: Fréd. 133).

NÓTÁRIUS, NÓTÁRUS: actarius C. libello, tabellio; schreiber PPB. Romanak varasubeli nemy notariusnak fiaczkaya kewana kewuetny annyat zent Marc egyházhoz menuen (EhrC. 158). Zent Pal el enizek előle, kit az ő Probusneuf notariusia iol lat vala (DebrC. 157). Egy yeles doctor, ky parysy notharyos wala, wgy mond vala (ÉrC. 270). Lewel ys wagyon arról az kevlthegről, nykor az spaniolokath ott tartottak, tuga notaryuzs wram (RMNy. III. 29). Testamentomot tött, melyet iratott a genevai notariusssal (Czepl: MM. 208). Ugyanazon levelet az notáriustól hogy kiváltották Szécsénben, levél váltásig 1 fr (MonTME. L30).

fő-notárius: archigrammateus MA. stadtsehreiber, kanzler PPB.

Nótáriusság: [munus notarii; notariat]. Primarius deák azután zilahi notáriusságában hala meg 1759 (Házánk L137).

NOVÉLLA: [ephemerides; zeitung]. Ő ugyan a novellákban eleget hazud, de nem kell hitelt adni ez ebugattának (TörtT. 2 III. 383). Most mutatják Hajszer utját akkor igen javalló novellák (Berces: Lev. 58).

NOVEMBÉR: [november]. (MünchC. 11). Ez lewel kült Sarwart nouembernek 30. (LevT. I. 203). Rodosto, 15 novemb. 1735 (Mik: TörL. 328).

NOVINKA: [novum, fabula; neugkeit, gerede]. Sok az pletka s novinka, melyen épületei is, nem is (RákF: Lev. II. 157).

1. NŐ, NÉ: 1) [mulier, femina; weib]. Nő, nőstény, aszszony: femina PPB. Ime ammezli zülth tuloc es megvagatic, ime az zerehes neo es meg meg adatic (NagyszC. 74). Monda vr az azzoni allatnac: Mire tötted e dolgot gonosz nő (TelC. 210). Né et nő ab his composita, ut: urné: domina, kiráhné: regina (CorpGramm. 131). Nős, a kinek nője vagyon, s a nőtelen, a kinek nője nintsen (317). **2)** nupta, uxor MA. elifran PPB. Nem kivan tizta helyet az ő tanytasok, eleg, ha hazokat tiztan tartyak, eleg, hogy neyeket ekesitik (Vás: CanCath. 511). Cujuseunque hominis uxor, dum a viro suo denominatur, eandem habet terminationem: né, ut: szabóné, szécsné, várgáné (Otr: OrigHung. II. 247).

agg-nő, agg-né: vetula, anus MA. altes weib PPB. *Agno tege: anilis euntileua, anienlarum deliramenta MA. Ez leon nemely gonoz regy aknevine tanalehabol ew annyat merregel meg ewle (PeldK. 75). Monda Julianus az byes bayos aghne nak (ÉrdyC. 429b). Mykoron az wezan el memne, egy agnew celöl talalia, kywol sok yoot tett vala (644). Testi bynbe elyzamee a meg rohat, földé lőt agnő (TelC. 117). A pokolbeli ördög meg éla Euat, anancat, a gonoz agnőth (213). Vala neki az szállison egy hideg szobája és az mellett igen megvénhedt, megkopott agnőja (RMK. VI. 22). Az agnőne hogy fogadást tót volna (Göresi: Mátý. 62). Az von meg horgasztotta magát mint egy agnő, nem kell semmi keduenec (Szeg: Theoph. 23). Sokan talallatnac, a kie ördögösöklöz, babonás agnőklöz folyamodnak (MA: Seult. 268). Agnő beszéd az, a mit a pápisták regéllenek (Pös: Igazs. II. 223).

éb-agg-nő, éb-agg-né: [vetula improba; böses altes weib]. Felele a farkas: Egy ebagné miat ezac nem el vesszszec (Helt: Mes. 402). Ki tudgya, miért busult meg ebagne (162). Kíméletlen az ebagneo, sok kaart teezen (RMK. VI. 22).

agnői, aggnői: [anilis; altmütterlich]. Vén agnői gondolat, melyet az fia nem fantolt az szent irás regulája szerint meg (MA: Tan. 712). Agnői alkalmatlan híjában valóságokat előhozván (Com: Orb. 838). A szószátyár, a bolond beszédű agnői alkalmatlan híjában valóságokat előhozván alkalmatlankodie (Com: Jan. 186).

agnős: ∞ Apractica kettős, ki nem érti, aggnős, bir az együgyű szívvel (Ben: Ritm. 211).

asszony-né: [mulier; weib]. Egy rejtek házban leányával vétkezek, kinek titására egy vén asszonyné lépék (Apoll. 3).

barát-nő: [monacha; nonne]. Apatzak, barátneok (MA: Tan. Előb. 45).

boér-né: [mulier nobilis; vornehme dame]. Feleségét, boérnékat, öcsesét hagyná értékével zálogul, ha végben nem viszi (RákTy: Lev. 541).

császár-né: imperatrix; kaiserin PPB. A cazarne azon nekit fogadot reiala, hogi eyel megi ölnie orozua e zent Amborust (DebrC. 20).

csudáló-né: miratrix MA. [bewunderin]

farkas-né: [lupa; wölfin]. Egy farkas ki jőne az erdőből, hogy valami ragadománt kaphatna, melyet haza vine az ő farkasnéne és fiaiane (Helt: Mes. 400).

gonosz-nő: malefica CorpGramm. 131. veteratrix 167. [zamberin]. Monda vr az azzoniattatnac: Mire tötted e dolgot gonosz nő (TelC. 210).

gróf-né: comitissa Kr. [gräfin]. Gróf Nikoláné leánya grófné, cheh kancelláriusné (MonIrók III. 106). Így szólla a grófné (Czepl: MM. 5). Grófné ira: ungventum comitissae (PT: PaxC. 255b).

herceg-né: [conjux ducis; herzogin]. Mondatik tsászámnő, azaz tsászár nője, hercegné, azaz herceg nője (CorpGramm. 137).

jövendőmondó-né: [vates; wahrsagerin]. Saul kiraly, midőn az istentől semmi feleletet nem vehetne, kérdezi a jövőndő mondónét (MA: Seult. 268).

kertész-né: hortulana CorpGramm. 167. [gärtnerin].

két-nejű: [binas habens uxores; bigamisch]. Az gonoz tevek ezek: haz egeteok, al penz vereok, két nyenyek [igy] vag kat feleségeovek (ErdÖrszGy. L394).

király-né: [regina; königin]. Kiráhné azzony: regina C. MA. Legyon mindön embőri dolgoknak kiralni azzonya az ekös-

sen zollas (Beythe: Epist. 3). Szentséges királyné, hívom irlal-
nakat (Zrínyi. I.9). Mi egy jóságos királynének az udvarát
keressük, virtus a neve (Fal: NU. 337).

királynéi: [reginae; zur künigin gelörig]. Teljes királyi,
királynéi hatalmad (Bíró: Ékesség. E2).

kufár-nő: caupona C. MA. fructuaria, oporopola, min-
tue mercis propola; verkäuferin PPB.

major-nő: villatica MA. meierin PPB

markotán-nő: castrensis propola PPB. [marketeuderin].

mester-nő: [magistra; meisterin]. Szegény János mester-
nére is legyen gondviselés (Gér: KárCs. IV.368).

mosó-nő: lotrix MA. wäscherin PPB. Börmendez Christus
labainak mosója (ThewC. 183). A felesége a kajmakánné
szolgálatjában vagyon mosóné hivatalban (Mik: TörL. 14).

pap-nő: sacerdotissa CorpGramm. 167. [priesterin].

[Szólások]. Az igen közönséges magyar példa szerint: Kinek
tetszik papja, kinek a papja, kinek a palástja (Gvad: FNöt.
IX).

áldozó-papnő: sacerdos; priesterin Com: Vest. 144

polgár-nő: [civis; bürgerin]. Vala egy romay evzveggy pol-
garne azzon, kynek vala neme Gutadona (DomC. 66).

sütő-nő, sütő-nő: pistrix MA. artopha, furnaria; beclin
PPB.

szakács-nő: coqua CorpGramm. 167. [köchin].

szedő-nő: [vindemiatrix; weinleserin]. A sok szedőt, szedő-
nőt látja az ember szüretkor (Mik: TörL. 213).

táncoló-nő: saltatrix, saltatricula MA. tänzerin PPB

tánító-nő: eruditrix PPB. [lehrerin].

úr-nő: domina, hera MA. herrin, hausfrau PPB. Ez lewel
adassek Warday Mihál urának, nekem zerelmes azzonának
(RMNy. H.60)

uram-nő: [domina mea; meine herrin]. Ez lewel adassek
Gyecz Zvzanna assomnak, Zalay Kolemén vrammenak (LevT.
170). Elmentem wala Moysses uramnéhoz, a K. levelét nekj
adám (LevT. H.1). Im Bakithy Pál uramnénak írtam (20).
Kérem Kélt, hogy ha sok virasztója vagyon János uramné
asszonyomnak, Ké. egyet kérjen el és küldje alá (36).

Nős: maritus, uxoratus MA. ehemann PPB. Nős parazna:
adulter; nős paráznessággal valódni: *actionem adulterii inten-
tere PPB. Az Frater Gyergy szerzetes és nem lévén sóha nős
(Monfrók. III.58). Vadnac olly tenelgőc, mint a papasoc és nős
baratoc, az anabaptistae (Börn: Pród. 289). Hol vagyon az
írásba, hogy az neos mesterekné ne legyen zabud scholaba
lakni (Vás: CanCath. 574). Szent Pálnac egy mondása meg
bizonytja, hogy nősökne kel az papoknak os pispókóknac
lenni (Tel: Evang. 1245). Regon zont Lazlo kirali az nős
papokat el zennette (Pázm: Fel. 111). Az nőteleneket az nősök-
nél folyeb valóknac tartani (MA: Tím. 1275). A püspök lazas,
nősis lehet (Mad: Evang. 117). Tegnap kérdezé tülém, hogy
ha nős vagyok-e (Thurzó: Lev. 1147). Valaki paráznesságban
találtatik, szabados személy meg-perengéreztetik, nős ember
megüheik (MonOkm. XIV.268).

Nőstény (nysten: ÉrdyC. 544 RMNy. III.31: 1) femina
C. femella MA. weiblich PPB. Nő, nőstény, asszony; femina
PPB. Nincsen sem zolgá sem zabud, nincsen sem him sem nős-
tén, mert ti mind eggék vatok Kristosban (16brC. 277). 2)
[femineus; weiblich]. Nőstény páva; páva C. *Nőstény és him
között való különbség: sexus PPB. Előreből kelce önkéle mon-

nal kölkey elragadt nősten medue (KéscC. 199). Lehtec eg
megkötözöt nősten zamart (MünchC. 51). Az pavzbatol yewe el
egy nystenen zarwas kysled tyawal; megyede ymez nősten
zarwas towlók. Haat az ayto előt egy nystenen farkas fekyk
es haat sohes (ÉrdyC. 544). Ha az eleven nysten flattyau,
ozthan tyz fogol, byzon darwath fokhatnak wele (RMNy. III.31).
Ókosok legetek, mikkippen az kigók es eggögök, mikkippen a
nőstén galambok (Sylv: UT. 115). Nősten lanedula, ha viragit
eh johra iszol, vizeletöt indit (BeytheA: FivK. 3b). Az nősten
onatragulanyak) olyan az letele, mint az salatanak (53). Az
masik nőstín momortikának mondatfatik, mint az fűznek olyan
az letele (131b). A nőstény zarwas a kötelekből avagy gusok-
ból tsinált törben esic (Com: Jan. 80). Se firti se nőstény sze-
mely egyik feltől is se ne raboltussék, se el ne adattassék
(Monfrók. VII.120). Egykor egy nősten tevéhez tsódör kíván-
tatván (Misk: VKert. 40). Semmi némii nőstény állatot nem sza-
bad tartani (Mik: TörL. 235). Orszlány meg egyez bak a nős-
tényével (Orczy: Köld. 216).

Nőstül: [cum uxore; sammt frau]. Ananias, mert az apos-
toloknak mezője árának csak az felét adá, Saphirával nőstel
meghala (RMK. II.193).

Nősz-ik: 1) uxorem duco MA. heirathen). Fodor hayato-
kath meg ső fesüllyetek, dyakok elmentek leanyokoth nezték,
szegenséggel nőztök (PecrC. 339). Jó választot tottél nekí, mert
bizon én nem bñom, akar nőszzék, akar ne nőszzék (Nád:
Ley. 50). A ridog legény nőszi akarván, megüedi, a mely
eladó leant kedvellyen (Com: Jan. 116). Nőzni, nem nőszi,
annyit tézen, mint nőt venni (CorpGramm. 317). Sz. Pál kár-
hoztattya azokat az özvegy asszonyokat, kik első hiteket meg-
másvólán, nőszi akarnak (Pós: Igazs. 563). El nem hiteti a
nőzni-vágyó a kiraly leányát (Jly: KerÉlet. 146). Az agg
ember szintén olyan, mint az ravasz róka, mikor nőszi készül,
azt mondja, hogy özvegyre van ő gondolaja (Thaly: VF. 1361).
2) [coeo; sich begatten]. Tözzottok, tunczoltok, nőztök (Mel:
SzJán. 39). Mint rusiába meg egy nőtél (Bal: Épin. 11). A
kegyok midőn nőszenek, ugy egybe tsmolyodnak, hogy tsak
egynek láttassanak (ACsere: Enc. 212). A menyha a viperával
nőszik, bagzik meg, mivel minsten a felekji közt him (219).

[Köznondások]. Nősző legény nem kiméli az költséget:
amantium marsupia porri folio vincimtur (MA. Czegl: Japh. 156).

nőg-nőszik: 1) [uxorem duco; heiraten]. Megüözöm, férj-
hez megyek, megházassodom; co-nubo PPB. Vala nemely
paulinus pap jámbor, ky aldomast kirt papatol, hog meg nevz-
hetzök (CornC. 118). Karosy Ferencznek ott fen felesége va-
gyon, itt ys meg akar nevzy (LevT. 1288). Az meg nőzvti
tyrfny felesgyeth el ne hagyja (Konj: SzPál. 146). Az rácz
hitért jött ide az én földemre és meg is nőzött az jámbor
(LevT. H.53). Az töl szerzeteseket is ren szabadéta, hogy meg
nőszenek (Tel: Evang. 982). Job meg nőzni, hogy semmiut
cegni (1244). A mely barátok a luderekhez szöknek és ott
meg nősznek, istennek adott hitőket ha megtartyak-e (Vörösm:
HitMegt. 17). Nőszöl meg te szegény, s kettől léssz éh szegény
Sam: Agend. 128. 2) [concupio; beischlafen]. *Nőszszék meg
vél: consumat in morbo MA. Az elephant kíván az emberrel
meg nőzni (ACsere: Enc. 206).

nőszton-nőszik: [rebus venereis operor; wiederholt den
beischlaf anstellen]. Varj tejeten gabás ketsko, nőszton nősző
vén menyetsko, megjön urad, jól meztép (Fal: Vers. 882).

Nőszés: 1) concubitus, coitus C. [beischlaf]. *Nőszésre ki-
vánom: procor MA. Elhálás, nőzés; concubitus; nőszésre való:
venereus PPB. A nőzes, lakas testi dolog (Mel: SzJán. 39).
Nőszés föl-rezzentő orvosság (ACsere: Enc. 196). Napestig valo
nagy vartozással a him beka a nőszésre gerjeszti a nőstényt
(Misk: VKert. 270). 2) [conjugium; heirat]. Szent Pál minden

embert keszerit az nőszerre (Tel: Evang. 1243). A nőzés magában igen szép magyar szó, noha immar nem tudom mi okon, mint egy tsufosvá lőtt (CorpGramm. 317). Nem kellett volna a nősztet javallanom s a mondott szüzeket néked ajánlanom (Gyöngy: Cup. 644).

[Nösztet]

ügybe-nösztet: [conubio jungo; verheiraten]. Illetlen személyeket nöstetnee edgyben (EgylRend. 156).

még-nösztet: ∞ Eég zolgamath newztettem megl, kynec feleseghenek nenynemew tervyn'e loth (RMNy. III.19). Megnyösztetta az pücsök az ő vitéz fiát (Thaly: VÉ. I.315).

ösze-nösztet: [coire euro; begatten lassen]. Pő vége, melyre nézve a régiek az oklatan állatokat ösze nöstették, ez volt, hogy az olyanoktól fajzott kölykök amál erősebbek lennének (Misk: VKert. 278).

Nőtelen: caelebs, agams C. innubis MA. *exors matri-monii PPB. unverehelicht, ledig PPB. Nőtelen, özvegy: caelebs PPB. Szabad ember voltát igen félti vala, azért jó ideig nőtelen élt vala (RMK. II.28). Mondom az nőteleneknek es az özvegeknek, io, ha maradnak ugy, mint en (Fél: Bibl. II.35). A nőtelen legény nőszi akarván, elválasztja magának, a mely eladó leánt kedvellyen (Com: Jan. 116). A nőtelen életet viselő (Czegl: MM. 50). Valamely nőtelen a házasságban élőket kárhóztatja (278). Nős, a kinek nője vagyon, nőtelen, a kinek nője nintsen (CorpGramm. 317). A kik nőtelenek s eseléd nélkül valók, a császár útjában lévő palinkokba osztjuk (MonIrk. XV.606). Az előtt nem voltak szabadosok, nőtelenek nőmelyek beme (Gér: KärCs. IV.308). A nőtelen személyek ne bírsággal, hanem vesztőzéssel büntetessenek (Bod: Pol. 66).

Nőtelenég: caelibus MA. lediger stand, uneheliches leben PPB. Nőtelenég, özvegység: caelibus PPB. Parancsolják a papoknak a nőtelenéget, a harát életet felette igen magasztallják (Mad: Evang. 116). A nőtelenég felől való parancsolat (Czegl: MM. 247). Nem csak a sz. iras ellen gyűrd tehát a bűdös sárt, mikor a papok, jesuiták, apácák nőtelen-ségekért sírozzsz, hanem a régi concilium ellen is (Matkó: BCsák. 33). Az egyházi személyek, kik fogadást tettek a nőtelen-ségre, ha bagzani indulnak, isten átkában élnek (Pós: Igazs. I.553). Az jó feleségre mert nehézt szert tennem, jobb nőtelen-ségben örökké maradnom (Thaly: VÉ. II.165).

Nőtelenül: [vacue; unverehelicht]. Tovább is nőtelenül éljek, vagy megházassulván feleséget végyek (Thaly: VÉ. II.164).

2. NŐ (felnevi BécsiC. 244. nőd MünchC. 76. nőök MA. nőhess Tof: Zolt. 738. nőli Lipp: PKert. 88. nőmi MedLat. 494. nőő Gyöngy: MV. 64. nőőtek Fal: UE. 493): **1)** alesco, cresco, oborior C. surgo MedLat. 494. wachsen PPB. Valamennyett new ez zorzett, mendencoron lezece kez ehseghen meg segellenem (EhrC. 79). Az madarak az bodog Ferencz-tevl zerset fezekben fazytatnak nala es newnekuala (145). Lassatok a mezőnek lilomit, miképpen nőnek (MünchC. 24). Egebi esek a io földbe es ad vala felkelő es newó gimőlőst (76). Ez palma fa yghen nag magassan nő haznal (ÉrsC. 176). Ű nagsza szárnya alatt nőtem emyre, az ny vagyok (LevT. 1.61). Eppőhőnk es nőőhők az toban (Mel: SzJm. 400). Hadgyátok mind kettőt aratásig nőnyi (Pázm: Préd. 292). Porhanyós és ritka földbe könnyebben nőnek ruta, foghagyma (Lipp: PKert. I.8). A kőkény későn jön ki és nőll (13). Nem hagyattott annyira nőni az restantia (RákF: Lev. I.481).

[Szólások]. Nem ajakán nőtt, hanem szivében gyökerezett szokat mondgyon (Pázm: Préd. e2). Horiorgas padláb, polhánkán nőtt nyalka, lám oly mosdott a szád, mint a szarka farka (Thaly: VÉ. II.256). Ezek nagy tisztekre nőttek, mint hogy

vagyon hozzá fogható ezek (Fal: UE. 403). Leányai jó pácza alatt nőtt erkölcsükért kedvesek (GyöngyD: KJ. 361).

alá-nő: [deorsum cresco; herabwachsen].

[Szólások]. Alá nő ő mint az ökör fark, nem fel: peius Balys tibia canit (Deesi: Adag. 139). Alá nő mint az ökör fark (Czegl: Japh. 142).

alatta-nő: succresco C.

által-nő: [nascor; durchwachsen]. Valami szedery által nőtt az esnenyen, abban ackattal (Helt: Mes. 364).

be-nő: **1)** increasco, ingerminor MA. hineinwachsen PPB. Mely föld tövissel, kóróval benőtt, elboytosodott (MA: Seult. 234). A gyömbér a földbe három vagy négy tenéüre nő be (ACsere: Enc. 245). **2)** [convestio; bewachsen, unwachsen]. A kinec a szőr be neui a szemét, io vele mosni (Mel: Herb. 96). A dudva benyölte (Gvad: Lev. 34).

ügybe-nő: [conresco; zusammenwachsen]. „Isten-ember” egyghen nőt szó (KCsipk: Woll. Előb. 8).

ügybenőttképpen: [re; konkret]. Az bűnök nevezetén egybenőtt képpen az a dolog, a melyben vagyon a törvéntelenség, avagy el vontképpen csak az törvéntelenség értetetik (KCsipk: Woll. Előb. 70).

főlnő: **1)** exresco, accresco, inobscro, progermino C. [aufwachsen]. Igyenesen fölnőő csima: thyrsus C. Ha azokat akar-natoc varmatoc, miglen föhőnec, meg aggtatoc (BécsiC. 2). Alkotta isten borostánt és felneue Ionasnac feiere (244). A tönissec felneuenec (MünchC. 37). Hagyatok monno fielt fel newny az aratasyk (JordC. 395). Gonoz zokasban newtek fiel (ÉrdyC. 27). Fel new tek mezőnek fay: saturabuntur ligna campi (KulesC. 251). Nímell mag az tönisseknek közébe esek es fel nőnek az tönissek (Sylv: ÚT. 154). Miglen a gyermek király felnyúne (Helt: Krón. 94). Egyik fel nő fel singüre magassagon (Mel: Herb. 38b). Akkor felel meg, mikoron fölnő (Erasm: Erk. 45b). Halmoknak föl nőtt magas begyei (Horv: HÖsz. 4). Egy kő-sziklän föhőtt kis kastélyka látszik (Thaly: Adal. II.351). **2)** [contego, convestio; bewachsen, überwachsen]. Tövis fel-nőtte gazos mezők: horrent *situ campi PPB. Ha nem kapáltatic az szőlő, az gaz felnevi (MA: Bibl. II.7).

főlnövés: [incrementum; wachstum]. Az Ezbugai Istnan gyermekinek a mi segeczegel lehet, kerlek titeket legyetek, oltalmaztatok az ő fel newesek kort (Radv: Csál. III.91).

el-főlnő: [contego; bewachsen]. A víznek közepin ott nagy sziget vala, a sziget sok fákkal mind el-főlnőtt vala (RMK. IV.138).

ki-nő: exresco, enascor MA. answachsen PPB. Az élő faknac levele lehullanac és vjobban kinőnec (Com: Jan. 21).

ismét-kinő: repullulacio C.

kinövés: [excrecentia; answuchs]. Húsak ki-növése, tsü-torodása: sarcoma PPB.

még-nő: cresco, conresco, accresco MA. adolesco; aufwachsen, hervorwachsen PPB. Egy mas akaragyabol, myerth haywnk es zakalwnk igen meg nőtt vala, haywnkat megh ereztők (TelC. 282).

nőttön-nő: [celerrime cresco, continuo augesco; raseb wachsen]. Nőttön nő az mi szüfőnek kemensege, az testnek es az őrlőnek remensege (Born: Préd. 9). Ezen az tűzőn az pokóhuk kinnyait, kik minduntalan nőttön nőnek, meltan ert-hettyűk (Lép: PTük. I.325). A veszély nyöttön-nyől (Köny: HRom. 10).

Öszve-nő: *concreto* MA. zusammenwachsen PPB. A huszal egyben tekeredet, gyűlt és öszve nőt évből apró mrigy lészen (Com: Jan. 60).

rëa-nő: *adnascor* MA. anwachsen PPB.

Nödögél: *nucresco, necresco, augeo* MA. allgemach wachsen, zunehmen PPB. Az hűvek az hitetlenekkel odgyűtt nödögelnék s laknak e világon (Szathm: Dom. 172). Az lőleknök nödögelnő kezdő színes kedvét az hirtelen rőpülő kárvalásnak kö essője zápor mődjára még hívtében lecsöpűli (Czeg: Enoch. III 12). Az evet az erdőkön a nagy fáknak odvaiban rejtézik és ott nödögél (Misk: VKert. 234). A sál-dísznő mikor malatozoni akar, a hasát össze szorítja, hogy fiút megkésleltesse és nemet tovább késlelteti őket, mind inkább-inkább nödögelnék (342).

ki-nödögél: *excreso; auswachsen*. Imé az fűc, fűvec kezdne lassan lassan ki nödögelnő (Born: Préd. 239).

Néved-ik: *erescor; wachsen*. Ez esmeret is mi bennünk nevedik az yrak lelke által (Kár: Bal. Qij).

Névedékény: *adolescens; heranwachsend, jung*. Nevedékény, ifjatska; adolescens; nevedékény ember; homo *adolescens; nevedékény leányok; *puberes filiae; nevedékény obij-tátska; radiolus; nevedékény apró gomba; *infans boletus PPB. Az szemermesegnek szűkség főképpen az nevedeken ifjú emberekben talatni (Pécsi: Szűk. 99). Kinék Rhédei Ferencztl maradván egy nevedékény és jöreménységű fia (Szal: Krón. 73). Az emberben a nevedékény és érzékeny életnél és tselkedetnél bűsülletes az okosság és értelem tselkedete (Pázm: Préd. 630). Szűkség volt, hogy a nevedékény ifiak ruhája és saruja vélek egygyűtt nevedekedjék (793). Nevedeken ifiúhoz illik az halgatás (Com: Vest. 58). Nevedékény édes gyermekeinkel egyetemben (Megy: Gaj. IV. 16). Az nád türedéken, noha nevedékény (Zrínyi. II 131). A vársuak minden férfiú és leány gyermeki és nevedékény ifiai az egerek után mindiltanak (Lászy: Krón. 214). Alkalmatos még a mennyei téjre, mivel nevedékény, még az harezhoz gyenge (Thaly: Adal. 125). Igazgattatni kell tehát, mint a nevedéken tinak (Csúzi: Síp. 11). Csak nevedékény korában adták vala az szegény Baresai Jánosnak 1761 (Hazánk II. 54).

Névedékénység: *adolescencia* PPB. [jünglingsalter]. Az benne lakozo bőlcheseget az testnek nevedekensége szerint napra napra benebben jelengető (Tel: Évang. I. 226). A testnek nevedekenséghöz képest (II 377). Mind az két életnece idős seges nevedekenséget kenannya (Pécsi: Apost. 2). Hogy életnek zongóját és ifiúságának nevedékénységét a gyermekek nevelésének oktatására például adná (Pázm: Préd. 194). Sokan nem szolgálát néki az föld nevedekenségre való életet med nességét (Bal: Csik. 219).

Névekéd-ik: *cresco, procreo, glisco* C. augeo MA. wachsen, zunehmen PPB. A hol a bűn nevededik, ott a büntetés is: *crescentibus delictis exasperandae poenae PPB. Nem illik te országodnac, hogy gonoszban nevedekedjék (Bécsi: 56). Bölörüm es koro nevededik ő oltárokon (195). Az boldog Ferencznek zútából nevedeked egy arany kereszt (Virg: 85). Ey vele nevedekedv vala az ugalmasság (DomC. 97). Az tengermek vize nevedűdyk tyzen evet seengeth (ErdyC. 76). Vilyak Jesznak nevedben nevedűgyetők oti. Akoron nevedekie az testnek kovansága (DebrC. 232). Az isteni kedv tő bennetek nevedűgyik (Sylv: ÚT. III 119). Nevedűgyel soe ezerszer való ezerig (Helt: Bibl. 12). Fél kezdés latni, fél lepi, miént nevedekie marhad (Born: Préd. 397). Kiből egy ekes virág wylomán nevedekie (Born: Enk. 2). Az kő falnac epülése nevedekie és elő mégyn (Kár: Bibl. I. 430). Az baratok nevedekiet, gyarapottának (Mon: Apol. 262). Az istennek beszéde

nevedekik vala (MA: Bibl. IV. 119). Valami tűzet fog magában, az először nevedekik, azután ég (Com: Jan. 8). Nevedekik a megbántás a megbántatott személyre néve (Jily: Préd. II. 480). Pozson nevedekik, Buda roppant lészen (Orczy: KöltSz. 296).

eggyütt-nevedekedik: *concreso, congermino* C.

elő-nevedekedik: *enascor, progermino; hervorwachsen*. Ugy mint az buza szemec, ismét elő nevedekdne (MA: Scult. 212).

föl-nevedekedik: *excreso, increso, adolesco* C. [aufwachsen, steigen]. Esben felnevedekdnek en tancitason, follon, mikent harmat, en zep bezedem (DebrC. 251). Az bewezkek fel nevedekden meg foyttak hűket (JordC. 393). Nemeely az magok közzöl felnevedekdween hoza harnincz gymbelchöt (ErdyC. 644b). Felnevedkdtete az wr isten a földből mindenféle tát (Helt: Bibl. La3). A gyermek fel nevedekd és lakék a pusztaba és ői kődne lön (13). Felnevedkde a gyermek (J2). Az keresztienek es meggyarapottak es fel nevedekdek az lűtben (Mel: SzJán. 213). Az ifjúcány, mely tikzotetec vagyon, te ellened fel nevedekie (Kár: Bibl. I. 154). Az káka fel nevedekik é sár nélkül (516). Az nem akar vala az Catilinahoz menni, felhen az ő fel nevedek mostoha fiatul (Bécsi: Sal. 12). Fel nevedekett vizec (MA: Bibl. I. 195). Az Jordán vize mint egy nagy hegy fel nevedeket (Alv: Post. 1250). Hazugságoknak asztagát felnevedkde látod (László: Petr. 83).

ki-nevedekedik: *subnascor* C. enascor MA. herauswachsen, entspringen PPB. Mingiartat ki nevedekdenek: continuo exorta sunt (Fél: Bibl. 21).

még-nevedekdik: *excreso* Kr. [anwachsen]. Megh nevedkden es sokasvian az nep Egíptomban, az kyal kőrl veye az ny nemzetünketh (JordC. 728). Meg nevedekduen az zandvet az nep kezvzt, istennek zent embere monda (DomC. 108). Mort essey es vala, vizeknek ery, chergetegy jzeen megnevedekdenek (120). Gonoszok meg hatalmaznak es byneknek minden nemzety meg nevedekden (ErsC. 527). Meg nevedeket az éhség Egyptum földben (MA: Bibl. 139). Naggya lők es meg nevedekden minden királyoknak felőte (Lép: PTük. III. 156). Az tigris igen nehezen fogattathatik meg, főképen ha már derekason megnevedekett (Misk: VKert. 85).

nevedekden-nevedekdik: *celeriter cresco; zusehends wachsen*. Ha meg nem zúinunk, hanem kisd nevésekkel mint a mustár nevedekden nevedekdünk a jóban, végre égi nevedekdünk (Pázm: Préd. 330). Nyárban minden fele állatok nevedekden nevedekden, irten irtnek (Alk: ÖrökÉ. 166).

nevelten-nevedekdik: *Nevelten nevedekik a szomorúság* (Lánd: ÚjSegits. I. 103).

Névekéddegél: *sensim cresco; langsam wachsen*. A test nevedekdegelven, az elme módjával gyakoroltatodaglyék (ACsero: Enc. 172).

Névekédés: *auctio, incrementum, accrementum* C. *erementum* MA. wachstum, das zunehmen PPB. Imaduan az tratereknek es az zeretnek haznaltayert angy nevedeseert így (DomC. 194). Vala ny kez nyalkalkodásban foglalya ember emen magath, elezer természetnek yndulattayert, masodszor nevedkódeseert (ErdyC. 394). Semmi az plántalo, hanem istene az erő, az ki az nevedekdest adgia (Fél: Tam. 330). Az en tiszteseget az en attyan fiának tőkelletes nevedkódese. Zyon: Osiand. 218). Moses könyvet irt az isten any szent egyházinac nevedkéséről (MA: Bibl. El3b. 1). Megfőjtja mint a tövis a nevedekdest és gyűncözözést (Megy: Gaj. III. 36).

Nével: *nutrio* C. *facio crescere* MA. augeo; wachsen machen, erzichen PPB. Igalmazik eunekem, ki tegedet neveltelec (Bécsi: 89). Az endör zölöte es neveltetie (Nagy: szC. 258).

Teyeewel newelew ftyaat (ÉrdyC. 660). Tegel meg kedwel es maganak nagya nevel (Érsc. 462). Az en keserőségmet naprol napra newel (TihC. 26). Telet neuely, ráasztat, mely fiaiát gyogyt (Mel: Herb. 10). Országgyalban az istennek tiztessygeth newelhesd (Ver: Verb. Előb. 4). Az környül metelkedesben gyenge bórdeket is meg nyuzatta es arra mast es wyiat neuelt (Börn: Préd. 63). Hust newelek ti raytatoc (271). Neuelyed hitünket te szent igedben (Börn: Ének. 60). Istennek fiait neuelyetők belőde (Tel: Evang. I.218). Az pusztá hitet daykazan es neuelen (Mon: Apol. 306). Az dio hamyat ha fa olaiban habarod, hait nevel (BeytheA: FivK. 26b). Minden építés heába való, melyet isten nem nevel (Pázm: Préd. 12b). Az tyk nem sok baymolodással neweltetik (Lép: PTiik. I.302). Ústőe avagy eresztett hosszu haj, melyet a németec viselne, newelnee (Com: Jan.) Neveld magyarokra ő haragos mérgét (Zrínyi: ASyr. 23). Füleki főisztet akkoron visele, holott vitézsége szép számyat nevele (GyöngyD: MV. 1).

föl-nevel: edubo C. enutrio MA. erziehen, ernähren PPB. Illyen ruhak illelnek zerzetes azzoniokat, nem dragalatos pozto, vekoni fedellel fel neuelt kontiokal (VirgC. 149). Mynd ez may napk egezzen fel neuelt (MargL. 59). Ffel neweltettem ezen varasban: nutritus in hac ipsa urbe (JordC. 780). Az oltnar előt, hol azzonywnk Maria ffeel neweltetöt vala, nyakaat vagaak (ÉrdyC. 628). Eeltete feldnek belyen eugemeth zerze, eeltete vyzen feel newele eugemeth (KulcsC. 43). Geyza tudos egyhazi nepene keze alla ada ő fiat, hogy aszt fel neuelhéc (Helt: Krón. 27b). Hogy az ur isten felnewelt bennetok, minden gondviseléstekre igyekeztem (LevT. II.80). Az mely felfek jossaga kevesb érő volna, pénzfel szokta fel newelni (Ver: Verb. 136).

fölnévelés: nutritio, educatio C. erziehung PPB.
fölnéveletlen: ineducatus; unerzogen PPB. Felneveletlen gyermekek (MA: Scult. 1003).
fölnévelő: educator C. erzieher, ernährer PPB.
ki-nevel: excrecere facio MA. anwachsen machen PPB. Mikoron az fige-fa ki neneli leuelit, kőzzel vagion az niar (Fél: Bibl. 77).

még-nevel: enutrio Kr. [augeo; wachsen machen, vergrößern]. Alazatosag ewtett meg zentely nala es ysteny aymdekokban meg neuely nala (EhrC. 71). Nemykoron zent Damanos atyauk zakalat meg neuely vala (DomC. 30). A fyrtyuak gyalazattyara vagyon, ha bozzu, meg neueth bayual lend (Komj: SzPál. 164). Ad nekem a te fiadat, én gondot visselec rea és meg newelem (Helt: Mes. 333). Meg newellec és meg sokasitalac tégedet (MA: Bibl. I.46). Meg newelik hajokat, szakalokat (Sam: Agend. 187). Bünöktül megnewelt vizár (Zrínyi I.40). Isten meg neweli minden szerenchédet (93).

névelten-nével: [continenter augeo; stetig vermehren]. A ragadozást, hamisságot, gyilkosságot és minden gonosszágokat névelten-neveli (Pázm: Préd. I.222).

Néveldegél: [augeo; vergrößern]. Mind-addig neweldegel bennünk, míglen az istennek tellyességére jutunk (Komár: Imáds. 88).

Névelés: 1) augmentatio MA. [vermehrung]. Az báluány imádásnac newelésére a tudatlan embereket a mester emberne tiztesség kénánása indította (Kár: Bibl. I.644). 2) educatio MA. erziehung PPB. En idegen földben neweléseim meghozwla (Nyírkálai). Feltartás, newelés: educatio PPB. Gyengén neweléssel az gyermekek megvesztegetődnek (MA: SB. 141b).

gyermek-névelés: [educatio liberorum; kindererziehung]. Nem szöllok arról, a mire kötelesek a szülék gyermekek newelésében (Pázm: Préd. 1125).

has-névelés: cura abdominis Kr. [bauchdienst]. Az erotnekeknek has newelés minden dolgok (Pázm: Préd. 295).

Néveletlen: ineducatus, imputer, nondum educatus MA. unerzogen PPB. Fel nőt fia, de nem az neweletlen (Ver: Verb. 101). Ha az atya neweletlen fiait az főle személyeknek hagyna testamentumban, kik hitiszegettek (193b). Neveletlen idejű gyermek: puer illegitimus aetatis (289). A ki jó erkölcsben akarja newelni magzattyát, szükség, hogy annak maga-viseléséből gonosszágot ne tanulhasson neweletlen gyermekek (Pázm: Préd. 198). Tisztartókat jókat rendeljenek az jó tutorok, mivel neweletlenek lesznek az árvák (Gér: KárCs. 207).

Névelget: [educio; erziehen]. Anyámuak méhében ismételt és midőn onnét kihoztál, csudálatossan newelgettél (Balog: Tem. 7).

Névelit: ~ Az mire néz, éltet és newelit (Gvad: Nót-Test. 91).

Névelked-ik, newelkész-ik: [creasco, augeo; wachsen, zunehmen] A mit köldökén magához szíhat anyya véréből, azon sindik és newelkedik a gyermek (Pázm: Préd. 67). Az isten igeie fusson, newelkődgiec es beuöllön (Zvon: Osiand. 4). Reménységünk igen newelkőszie (Zvon: Post. II.245). Newelkedik tövis közt lilium (Czegl: Óig. II.209). Kételkedésem inkább newelkedik, nem hogy kisebhdéc (Dial. 8). Melmet az keresztényt nem esmeri vala, mert ő newelkedék mindenkor udvarban (Zrínyi I.45). Kinek van jó felesége, tisztessége s hire-neve, newelkedik (Thaly: VE. II.211). A mint Krisztus newelkedett malaszttal, ugy eotet kell követni (Ily: Préd. I.4). Így newelkedik az alánusna (441). Bernard, a ki nemes udvarban newelkedett, magára vállalta a dolgot (Fal: TÉ. 645).

égygyütt-newelkedik: congermino C.
még-newelkedik: [augeo; anwachsen]. Az gazdagsagoknak undok nyeldekdele vagyon, meg newelkedet az fővsenség (Zvon: Osiand. 64).

newelkedten-newelkedik: [magis magisque augeo; immer mehr sich vergrößern]. Az kinok mindenkor newelkedten newelkednek (Lép: PTiik. I.342).

Névelkedés: 1) [augmentatio; vergrößerung, vermehrung]. Adgyon gyarapodast es iohu való newelkedest (Börn: Préd. 408). A hideglelésnek newelkedése és apadásu vagyon (Com: Jan. 58). 2) [incrementum; wachstum]. Magzattyokat newelkődésekben zabolaban tarezác (Zvon: Post. I.192).

Névelő: 1) nutritor C. educator PPB. [erzieher, ernährer]. 2) [augens; vermehrend]. A fűben es élő fában ezec newelő lelec az az erő uagyon (Mel: AFam. 61b). Szapora newelő esső (Mel: SzJán. 351). Őh ti fejünk felett forgó magas egek, sűű hánatinkat newelő fellegek (Thaly: Adal. I.58). 3) [novellus; jung]. Kellemetes lezen ystemek zarw es kerem newelew borywnak felette (KeszthC. 172).

bor-névelő (hó): october. 1650 (KBécs. 19b). 1652 (KNagysz. 23b).

haj-névelő (fű): cuscuta; filzkraut Nom. 87. A pásintos fűlőz számláltatnac: tik hur, kakuk törjék, haj newelő fű (Com: Jan. 24).

hús-névelő: sarcotiens PPB. [fleisch ansetzend].

sér-névelő: [cerevisiae coctor; bierbrauer]. A sernewelők sert newellyenek jó magból és jól megf főzzék (Web: Annul. 20b). Szinyei Miklósné aszszonyom udvarházát, ser newelőit, abban lévő ser neweléshez való eszközöit elhordották 1662 (OrszGy. 257).

Névendék: 1) novellus, succrescens MA. [herauswachsend, jung]. Vettetic a földben newendec test, támad fel lelki test

(Helt: UjT. X8). Nevendék vesszőszekke vagy óhó ágazka (MA: Seult. 490). Szép nevendék cedrusok (MA: Zsolt. 150). A Kristusnak mi érettünk nem nevendék gyermek, hanem közép idejű ember korában kellett megölettetni (Misk: VKert. 209). Ha kőrmők közé kaphatják a nevendék urtít, dragadják, mint a keselyűs magá fiát (Fal: NL. 324). Minden kínálásra nyeged mint a víz, hajlik mint a nevendék vessző (Fal: BE. 573). **2)** [surculus; schössling]. A fiatal nevendékeket és fattyú ágakat martinusban ültetik (Lápp: PKert. III.112).

Nevendékény: novellus, succrescens MA. [heranwachsend, jung]. Az wrakat nem haythad arra, hogy az ő szegény nevendéken iobagynac tanulo aruakat neuehenec (Born: Préd. 398). Az nevendékön emberneec ninesen illendő ideje az nemzesre (Prág: Serk. 650). Nevendékény leányzó (GKat: Váls. 1624). Ez ország igen nevendékony ország (Komár: Imáds. 112). Szülek ékességi, nevendékény ifiak pogánytul raboltattak (Paskó: ESir. A3). Ifjauka, nevendékony vagy (Bethl: Élet. 289).

Nevendékénység: succrescentia, adolescentia Kr. [das zunehmen, vermehrung]. Mezzei virágoc, ackie tsac a földből

veszneec neuvendékenséget (Kules: Evang. 489). Ez a kőznéges kenyér testé és uérre változtatuan, életet es neuvendékenséget ad a testeknek (Tel: Evang. 1488).

Nevendékés: [nutriens, alens; nahrung]. A regi romai edes anyátul ilyen nevendékes teiet szopnak vala a fiak (Czegl: BDorg. 5).

Névés, növés: 1) [incrementum; wachstum, vermehrung]. Az bűn neueseth az satan es az emberek mielic (Mel: SzJán. 549). Az vesszők a főkeből nonszic az neduesseget es az neuesre es termesre valo erőt (Tel: Evang. 1312). Tsak isten az, a ki nevést ad a maguak (Pázm: Préd. 1251). Tövéből ki-dül lilomszál, mely szép növéseben tavaszi mezőn áll (Zrínyi I.165). **2)** [germen; sprosse]. A bimbókat, új növéseket nyesegeti (Com: Jan. 71). **3)** [exerescencia, tuber; answuchs]. Ha lovadon szömőtső avagy egyéb növés vagon (Cseki: OrvK. 48).

Növetény: [planta; gewächs]. A kenett kerék is fordúl gyorsabban, nő a növetény is, ha öntözik jobban (GyöngyD: KJ. 375).

NY.

NYAGGAT: [crucio; martern]. Mint az éhes farkas a prédát szaggatta, ugy egy a másikat vágta és nyaggatta (Kónyi: HRom. 124).

NYÁJ: grex C. MA. herde PPB. Teegyen áldozatot egy kost, ky zepletelen az nyaybol (JordC. 85). Ne akaryatok felny kysded nyay (571). Ne akaryatok feelny kysded nay: nolite timere pusillus grex (ÉrdyC. 155). Vala tavul ő tülök sok nyay diszno (Sylv: UT. L13). Mind az egesz nay tarkakat ellic vala (Helt: Bibl. LP). Az ő nyáiyoc mellet eiyel őrizuen vigyaznanac (Born: Ének. 13). El szeledenezec a nyaynac iuhai (Kár: Bibl. III.27. MA: Bibl. IV.28). Disznoknak legeltető niaiók: grex porcorum pascens (Fél: Bibl. 12). Az testnek gyengeltetésére eresztették sok dologban az ő nyájokat (Pázm: Kal. 49). Azoknak seregekből, nyájokból valóc a barbélyoc és patikárosc (Com: Jan. 175). Öve mellé vagyon aggatva ruhája, sereggel körülö nímfiának nyájja (GyöngyD: Cup. 590). A gyege nyáj körül most forgolódjanak, mert már a nyáj körül mások is forgódnak (Thaly: Adal. I.25). Csak fülheggel halván a Mesiásnak születését, ottan elhagyák nyájokat (Csúzi: Síp. 685).

barom-nyáj: [pecudes minores; viehherde]. El praedáltac az barom nyaiakat (Zvon: Post. I.146). Csak barom nyáját sem bizod tudatlan pásztorra, hát ez szép respublikát (Alv: Post. I.228).

disznó-nyáj: [grex porcorum; schweineherde]. Valamely disznó-nyájából tízed esik, egyet ad tízedben (Gér: KárCs. I.299).

fele-nyáj: [partes, secta; partei]. Hogy így legyen sorsom, azt solasem hittem, magam felenyájam hogy így bánjon velem (Thaly: Adal. II.259). Hogy pedig a mi tolenyájunkat se sért-sük meg (Nyr. VI.363). Erős dárdájával sokat földre vere, maga felenyája vérében hevere (Kónyi: HRom. 52).

juh-nyáj: [ovaria C. MA. schäfferei PPB. Az juh nyáj mellől hívá szolgáját, nem utálá szegény állapattyát (MA: Bibl. V.37). Sok-féle cselédem volt, csordám és sok jubnyájaim (Derk: ÖÉlet. 38).

Nyájacska: [grex parvus; kleine herde]. Tábortba szállának az Izrael fiai, amazokhoz képest mint ket kicsiny nyájacska (MA: Bibl. I.325).

Nyájanként: gregatim C. MA. haufenweise PPB.

Nyájas: 1) [confertus; dicht]. Az zent attya cudalkodik uala madaraknak zepesegerewl es nyayas sokasságokról (EhrC. 140). Ki-választani egy juhót a nyájassából: sürnjéből (SzD: MVir. 452). **2)** favorabilis Nyirkállai. blandus, comis, festivus, affabilis C. facundus MA. honestae consuetudinis studiosus; freundlich, lieblich, holdselig PPB. Vadnak nemelyek, kyk nem nyayasok, nem ekesen bezellek (CornC. 155). Emlekezyetek

megh thy elettetők-yarokrol, kyknek megh tekeenthwen hű nyayas eeletőket, kőwessetek ez zent lytet (JordC. 828). Ez ifiv nyayas vala az zent Bernald zerzetnel, gyakorta kery vala vr istentől, hogy ő neky engedne meg halny zent Bernald zerzetben (DomC. 210). A sido neep ő felsegenek tulajdon es niaias nepek (DebrC. 97). Nyayas baratsag keppen zolt (ÉrdyC. 663). Az vtolso capitulomba nemynemű nyayas dolgokath yr (Kónyi: SzPál. 122). Ne vtáld meg az nyáias koldust (Deesi: Adag. 38). Kedves, édes és nyájas beszélgetésec (Com: Jan. 111). A kedves és nyájjas társaság a bánat úzésre nagy alkalmatossá (GyöngyD: Char. 355). Nyájas beszéd nálla gyorsaságos (Félv: SchSal. 38). Bátor légy, udvari és nyájos, senkivel igen szoros barátságot ne köss (Fal: NA. 218).

Nyájasan: [blande, comiter C. blanditer, facunde, affabiliter MA. lieblich, freundlich PPB. A nyájassan beszélgető orator, valamenyszer beszelleni fél-áll, önmön magát bé színi (Com: Jan. 161).

Nyájasit: blandifico MA. [durch freundlichkeit verbinden].

Nyájaskod-ik (nyajaskodny EhrC. 133): **1)** [conversor; umgang haben]. Ezek az en attyamfay eluen egy ygyewuen és nyajaskoduan alazatot (EhrC. 114). Ez legyen az mennyey yozag, az ky fewldewnuetel lelket tezen menyben anygalokual nyajaskodny (133). Ugan nyajaskoggal mend tieddel: ita cum tuis omnibus converseris (BécsiC. 22). Naijaskodnac uala menéec repesőy: conversabantur volucres (136). Ők Galileaban naijaskodnan, monda azocnac Jesus (MűnchC. 46). Nyajaskodanak az anya zent egyházban (JordC. 747). Naijaskodie vala es bezel vala az angállal mikeppen aínával (DebrC. 274). Test zereit ez föld zyneen eel vala, de zywe es lelke zereit nyajaskodyk vala wr istennel (ÉrdyC. 648). Mikoron azért Jesus hozzá fogadnája a bünösöket és vélek nyaijaskodnéjék (Tel: Evang. II.463). Az iámborok iámborokual szoktak nyaijaskodni (Deesi: Adag. 74). Ha magát nem ismérí, véle egyviitt nem lakhatik, nem nyájaskodhatik (Pázm: Préd. 63). **2)** blandior, comem me praesto MA. schmeicheln PPB. [sich gefüllig zeigen]. Nyaijascod-ny: familiariter (NémGl. 306). Az ismeretlenekne ne hízlek-gyél, nyájaskodgyál, bogy tégedet keréteni ne véillyene (Com: Jan. 206).

Nyájaskodás: 1) [conversatio; umgang]. Mely zer tartas legyen az nyajaskodásban (VirgC. 134). O llus, een zyvem legen tenekőđ örök lakodalm es nyajaskodasom legyőđ nekőđ kellendő (WinklC. 259). Az er nyajaskodasa egy nemev nemev regula zerint tartatyk vala az idevbely sororoktevl (MargL. 60). Zent Pal epystolaya, kyth yrth az Cristusnak el yeweseről, zyleteseről es kőztwnk nyajaskodasról (JordC. 797). Ymaran a my nyajaskodaswnk mennyekben vagyon: iam conversacio nostra in caelis est (ÉrdyC. 29). Hogy ez világi leun baratinac nyayas-

kodasanaul valami zeplőt ne vonna, inéllkődec ez világot elfutnya (TelC. 1). Lakodalmokkal, játékkal és egyéb nyájaskodásokkal vizagztaltu magát (Pázm: Préd. 146). **2)** blanditus, affabilis MA. freundlichkeit PPB. Latvan mindeniknek nyájaskodását es lelki io zandokat, éudalja vala ő obótóket (NádC. 104). Az ew zent testeth kenetwel megh kenyed, yo nyayaskodásokkal meg kemyed (ÉrsC. 62).

Nyájaskodat: [conversatio; umgang]. Kezde gondolni önmésségének őszegét es ő gérmésségétől foguan valo io nasskodaffat (BécsiC. 91).

Nyájascoska; blandiculus C. blandulus MA. lieblich, freundlich PPB.

Nyájasság *nyajassag* DomC. 109: **1)** conversatio C. [societas; umgang, verkehr, gesellschaft]. Bodog Ferencz ew baraty kevwz ew nyayassagatt yellenty nala (EhrC. 101). Mi zeutseges attyank ew gondolatytat yr ystenbe vetette nala es nyayassag-nak zokasit ewnbeneten (135 143). Ith ez nagy puztaban lakozzól, hol semmü emberi nyayassag nynchen (TelC. 280). Ne legyen ighen kemény nyayassagod, sem gyanos bezellesyd (VirgC. 134). Megh czwifolyak az ty yo nyayassaghtokat Jesusban: infesti sunt vestrae bonae in C. conversationi (JordC. 85). Sokayg ele zent nyayassagban (DomC. 109). Hog meg ne bon-tatnee az isteni dísheretőbe, ő magat el vonzia vala ember-e-nek niaíassagától (DebrC. 273). Tyz zyzeket kyldenek neky nyayassagára (ÉrdyC. 591b). Szépen szol harattyuanc eteli nyayassagban (Born: Ének. 172). **2)** comitas, affabilitas, festivitas C. blanditus, blandimentum, blandiloquentia, facundia MA. [freundlichkeit, gefälligkeit, schmeichelei]. Barátságosság, nyájasság, közrendhez ereszkedés: popularitas PPB. Wtalanwy nynden ez wylagy hyzelkedeseketh es el rokkenthá nyayassagokath (ThewC. 226). Lellá halalba esik, valaki nyájasság-ból, kedveskedésből megérsezszyk (Pázm: Préd. 222). Az tiz-tesség az erkölczöknek niaíassaga es emberseges volta (Érsan: Erk. 2).

embér-nyájasság: philanthropia C. [menschlichkeit].

Nyájasságos: **1)** [familiaris, comis; freundlich, heitselig]. Nyayassagus bezed: familiaritate dicens (NémGl. 380). Zent Janos zerette az aldot Jesuth eedessegees es nyayassagos zeretettel (ÉrdyC. 368b). Heeted erwómők leszer: az zentőknek nyayassagos tarsassagokban (695). **2)** [facilis, vitae socialis appetens; leichtsinnig, gesellig]. Füssunk a húsigos dícsősegtől, a mi jóvaukunk nyájasságos elprédáljától (Illy: Préd. H.213).

Nyájast: **1)** [comiter, affabiliter; Lebewoll]. Mykoron nyayast bezedlöttek volna mynt barat harattyawal meg ysmerec az wrllyw, hogy dícellyeb való zemeel volna emberneel (ÉrdyC. 509). **2)** [conversans; verkehrend]. Nyayast lakozom hāw valók Galyleaban, monda hāw nekyk (JordC. 408).

NYAK: cervix, collum C. MA. naeken, geniek PPB. Kakas nyakán-való nagy tollak: *jubae gallinaeorum; a toll ékesíti a nyakat: collum *coronati plumae; a nyakát veri a hajja: comae *flagellanti colla PPB. Az macharac kezdde meg nyitny orrokat, ky nywytany nyakokat (EhrC. 140). Keteer éupa ő nyakat es elmetné ő feiet (BécsiC. 35). Kellemetesb nekí, hog mulonikó köttesse ő nakara es tenger fenekelbe merlöttesse (MünchC. 17. JordC. 409). Az álkw ki vonza az ő nyakat az igabl (VirgC. 92). Ey renyok sentencia adatanu, nynd ketten egyetemben nyakokat vaguk (CornC. 368). Nakara eg sag őwent köthenek (DebrC. 569). Ky vyueok nyak vaghny, hogy nyakat levágniék (ÉrdyC. 153). Arany lantozt vote nyakaba (Helt: Bibl. IV.3). Gerendák fölkröl nyakokban le hanyanac (Göres: Máty. 18). Vord miud addig hátamat, nyakamat, hogy a te akaratra meghaiesam göresősségemet (Pázm: KT. 254b). Kővér nyakoc czac tol nem pattan (MA. Bibl. V.8). Majd hogy

az arkanak közepire jutanak, az nyakokat is fel éri vala (Forró: Curt. 157). A nyaknac hatuló része nyac szirt, nyac csiga (Com: Jan. 48). Nyakban kötöt babonás orvosságoc: amuleta (171). Megragadozók karjánál, nyakjánál es övénél fogva (Mon-Irók. VIII.373). Ezek a szép nevek mind reá illenek, mint esászir nyakában az aranyláncszemek (Thaly: Adal. 119). A hatyának hosszú sűr nyaka vagyon (Misk: VKert. 327b).

[Szólások]. Magassan költ nyakán fejét alá hajtya (Zrinyi: ASyr. 11). Nagy sok templomokat oltalmul rakattál, sok nyaka nyírt embert oda onszolottál (RMK. II.194). Azért jöttünk, hogy nyaka-nyírett papokat ezután nem akarunk tartányi (V.225). Nyaka szakadott emek a dolognak: *occisa est haec res PPB. Le esek es nyaka zakada (ÉrdyC. 377). Valaki a más ember lovanc vermet áss, belé szakad őmen lonanc a nyaka (Helt: Mes. 278). Vay szakadna nyakad (Agend. 88). Méltó, hogy le hengeredgyen s nyaka szakadgyon (Fal: NE. 37). Magok nyaka szakada belé (Com: Jan. 44). Az egyenetlenségek nyaka-zakasztásban job módnak kellett lenni (Pázm: Kal. 528). Ez leányok szép férjeknek nyakokat szakaszták (RMK. VI.27). Eörökön öröké ez az nagy munka szakasztja az nyakát (Deesi: Adag. 285). Hiszem istent, nem szakasztja még nyakát ezzel az operatióknak (Beres: Lev. 55). Benn ne szakajtsad a kárban nyakadat (Könyi: HRom. 108). Ha te ez oraban az Mariat nem neuezd vala, yme en legottan meg zakasztom a te nyakadat (TelC. 340). Nyaka szegik miattad a te traditiós ecclesiádnak (Matkó: BCsák. 235). Fő meredek esett-ki a székbl és nyaka-szegett (Hall: Pajzs. 280). Magassagrol esőt es niaka ki zegőt (DebrC. 245). Régen ki szegett a nyaka Posulázinak (Sümb: 3Fel. 579). Nyaka szegic meg benne (Helt: Mes. 16). Hátra eséc és meg szegéc az nyaka (MA: Bibl. 1248). Első volt, az ki nyakát szegte (Fal: NA. 221). Az pap zeghween hāw nyakath, ky őnthly hāw veereeth (JordC. 82). Szeggye meg a nyakat a nyakghigolaton (Helt: Bibl. I.233). Szeg meg a nyakat a te fiadnac (Born: Eyang. 1347). Nyak-kal szegés, nem akaras: renutus PPB. Mind nyakában fordított a isten ezeket a jesuitának (Czeg: Japh. 133). Nyakában akarán fordítani az ellene fundált bizonyságokat (SzD: MVir. 70). Ál utakon titkon megvonta magát, hogy nyakamba kerítse ő lálóját (RMK. VI.221). A másoknak készített pár-lig önyakokban ömlött (SzD: MVir. 45). Nyakadban rándul gyermeki bölcselkedésed (Illy: BCsomp. 226). Nyakotokba találná rántani a törvényt (Mon-Irók. XV.442). Büdös bölhet rántottak nyakába (SzD: MVir. 184). Bizony nyakában rontatjuk Szuláncz várát (RákGy: Lev. 328). Nem tudja, mikor üthőtnek túl az nyakában (Beres: Lev. 63). Arcel pögősek flet es nagka fidek (DebrC. 437). Az wala iob köztők, az ky az czaritat vehet y wala nyakaba (LevT. I.103). A róka őjfel az erdőt, magas hegyeket, szőlős kerteket vészi nyakába (Misk: VKert. 158). Czac hamar ki hántáe igáit nyakokból (Helt: Krón. 96). Zaz dezma arrawal sem tha-phathna nyakon e hely teteth (RMNY. III.74). Nem ezeer sem keth ezeer forintal czápm nyakon (Rady: Csál. III.174). Jó formán nyakon tsaptat az igazságot (Fal: NE. 63). Semmiképen arra nem hajlottak, ne hogy így a nyakokon hagyják a terhet (Bod: Pol. 117). Sok adósság hever a nyakán (SzD: MVir. 13). Niakon köthetede a cethalat (Meh: Jób. 99b). Nyakon köthet: oborto collo (Deesi: Adag. 319). Fiat Iusth Maria nyakon öltetee (WinkC. 200). Nyakon ötni: *colligere colaphum PPB. Cristus urone az sídóktól vndokol karomlatatit, nákon ötnetie (VitkC. 71). Nyacon wer: colaphizat (NémGl. 164). Kegős Cristus, kw labhoz kötötötél wala, nyakon werettetél wala (CzechC. 12). Az ő fiának nyakára tsűg zede (Kár: Bibl. I.43b). Az királh Cyrus királ testét egy esebér vérben nyakra eresztetie (RMK. II.313). Szeretjőnek nyakára esett: collo *intusus amictis PPB. Nyakokra esek flet apálgatanu (KazC. 98). A tekozo midőn könyörögne, nyakára essé, az

atyá meg ezokola (Börn: Eyang IV. 581). Az elfogott levelekből sok ézigánságok tetszett ki, kit az úr isten mind magok nyakára fordított (RákGy: Lev. 191). *Nyakára kötni: obtrudere invito aliquid MA. Nag' zelesseggel mynd az sokassaghw czorda monee nyakara az tengherbe (JordC. 377). Melly nagy családsággal királyok nyakára magát felpöcczolta, egy világ esdüllä (KCsikp: Pápiat. xxx3). Nagyobbakat rakok annál a nyakadra (RMK. V. 224). Nyakára föltetni: imponere *cervicibus dominium PPBl. Hebelurgyn, nyakra s főre: praecipitanter PPBl. Nyakra főre lanyom: disturbo, praecipito C. Nyakrafőre az ablakból leesett vala (RMK. V. 39). Nyakra főre öket önnét kihányá (V. 39, VI. 185). Mit tudott hennoszegény Héli pap, hogy székiből nyakrafőre ki-esvén, megszögje a nyaka és ugy hallyon meg (Megy: 3. Jaj. 47). A te fen-járó böltseséged arra oktat bennünket, hogy szán-szándékkal nyakrafőre néki mennyünk a kárhozatnak (Fal: NE. 73). Az atheizmus hívei magossan fennhordozzák nyakokat (Fal: NU. 250). Abban bizonyos lehet, hogy meghoszsza bítják a nyakát (Mik: Törl. 95). Kivánnya vala hogy isten Iova hátáról törje nyakát (SzD: MVir. 49). El-főtik a nyakát sok török fő-agynak (Kónyi: HRom. 25). Nyaka vakarítva ment el (Bethl: Élet. II. 204). Gógós nyakkal jártanak (Técsi: Lil. 37).

farkas-nyak: opisthotonus; halsstarre PPB. *Nyak-merevedés, farkas-nyak PPB.

[Szólások]. Sok és derék dolgokban farkas nyakat vonsznak egymással (Pázm: Kal. 247). A samaritanusok a sidókkal farkas nyakat vontak, a szoros ügyben azokhoz súdóritettek és magokath sidóknak lenni tettették (GKat: Titk. Előb. 18). Az hit dolgában szünetlen helyen farkas-nyakat vonnak egymással a reformátusok (Czegl: Japh. 9).

hátraszögött-nyak: cervix *repanda PPBl.

hegedű-nyaka, doboz-nyaka: jugum PPBl. [collum violinae; geigenhals].

hëgy-nyaka: collum PPBl.

korsó-nyaka: *cervix amphorae PPBl. [krughals].

merő-nyak: cervix *contena PPBl. [starrhals].

vastag-nyak: plurima *cervix PPB. [blähals].

völgy-nyak: [flexus vallis; thalbug]. Az hegyeknek hasadeki, az völgyeknek haitol nyakai (Pécsi: Ágost. 13).

Nyakacska: cervicula C. MA. genick PPB.

Nyakas: 1) [collo instructus; mit einem halse versehen]. Nyakas körtvély: pyrum ampullaceum; *nyakas tök: cucurbita ampullacea PPB. Majd ily öltözet volt az úron is magán, csak hogy egy nyakas tök függött az oldalán (Gvad: RP. 34). **2)** cervicosus MA. hartnäckig PPB. Maga-hitt, nyakas, bűnös (Megy: 6. Jaj. II. 22). Engedetlen nyakas nép (Tarn: Szents. 136). Az nyakassában hármat vagy nyágyet megbüntetvén, az többi tanult volna azokon (Gér: KärCs. IV. 191). A mit mondott vala Moyses, amaz nyakas és majd mindenkor bálványozó telebögős Israel-felől (Csúzi: Síp. 632b). **3)** [turgidus, validus; strotzend, stark]. Ne hazudniál ily nyakasat (Mon: Apol. 140). Houa lehet nyakasb hazugság annál (Mon: KépT. 92b). Erős, nyakas ifjak (MA: Scult. 890). Ne ígyál avagy ne egyél, hanem ha szonjuságtól és éhségtől ösztönöztetvén; egésségben maradsz és nyers, nyakas, friss erődben lész (Com: Jan. 172). Az orosz-lány szügyes, nyakas állat (Hofm: Préd. 5).

[Nyakasod-ik]

mëg-nyakasodik: [inveterascor; einwurzelu]. Megnyakasodott benne a nyavalya (SzD: MVir. 62).

Nyakaz: 1) [colaphizo; ohrfeigen]. Tazigaltatol vala, nyakaztatol vala nyakom chapásokkal (WinkC. 247). Ket fölé paskolna, kötözne, nyakazna (Börn: Préd. 245b). **2)** decollo [Kr. köpfen, enthaupten]. Nagy sok tereket ök ott hamar levágának, sokan ő ágyokban ott nyakaztatnak vala (RMK. III. 40). Ejjel az terekék mind nyugosznak vala, ugyan egy imegben nyakaztatnak vala (63). Kit hemők érének, sokat nyakazának, foglyokat ök akkor sokat nem fogának (295). Kendi nagy és igen régi nemzet, csak hogy negyed itől fogva az pelengerek alatt nyakazták őket (Tört. 2. I. 287). Az ellen hadat ki-fáradtüg nyakazni, öldözni (SzD: MVir. 98).

Ië-nyakaz: decollo S1 [enthaupten]. A parázné és a kettős házasságnak lenyakasztatnac (Com: Jan. 137). Négy zászlóallya gyalog volt a várban, azokat lenyakazták (Gér: KärCs. IV. 243). Áruólól teje vétetik, lenyakaztatik (SzD: MVir. 44). Fejek felett repdesnek a lenyakazó kardok (99).

Iënyakazás: [decollatio; enthauptung]. Az háromszékiek elhittették ő nga portán való embereinek lenyakazását (Tört. 2. I. 221).

mëg-nyakaz: 1) cervicem alicuius verbero MA. [ohrfeigen]. **2)** decollo MA. enthaupten PPB. Mádön a sereg halotta volna Olofernest megnyakazván, elne és tanálé eltauoze ő tölce (BécsiC. 49). Erezte es meg áakaza Janost a tömlőchen es elhozatec eg' talheron ő feje (MünchC. 40). E Janos költ fél halottaiabol, kit en áakazec meg (81). Az spanyolok harminczkettőt benőt megnyakazának (RMK. III. 215). Más fél ezer foglyot megnyakazának (Göres: Máty. 84). A római ecclesia hasznáért az eretnekek megnyakasztassanak (Czegl: BIdorg. 195). Az egri pászapauszkodik, hogy az végezés ellen (valami esavargó latrok gyakran megnyakaznak benne (MonTME. III. 84).

Nyakazás: [decollatio; enthauptung]. Megérdemlék a nyakazást (Czegl: Japh. 77).

Nyakazó: 1) [decollans; köpfend]. Hoherec mestere, nyakazo hoher (Mel: Sám. 470). **2)** [carnifex; scharfrichter]. A kurta németekhez ti bíztatok, meglátjátok, mi leszünk nyakazótok (RMK. VI. 139).

[Nyakaztat]

mëg-nyakaztat: [decollari jubeo; köpfen lassen]. Sokakat nyakaztata meg (Szöll: Dáv. 25).

Nyakbarántó: [collaris; hals-]. Aszszonyi kurta suba, nyakbarántó kis mente, subitza (Com: Jan. 100).

Nyakbavető: 1) [collaris; hals-]. Nyakba vető török kard: parazonium; nyakba-vető óra: horologium vaticum PPB. Ayandekot adwnk wrystennek az bytangbol, aranyat, ezyseth, nyakba vetew kanczokath (JordC. 184). **2)** torques MA. halsband PPB. Valaki ez irast megolvassága, arán áakba vetőt val ő áakaban (BécsiC. 141). Legottan az angyaloktól hozzatának aranyas nyagba wetewth (ÉrsC. 349b). Egy ereg aranyas ezüst nyakba wetw mynd bonchokwal egetembe (RMNy. II. 199). Nyakba vető, huszonmég rubintos gyémántos boglárok rajja (Radv: Csal. II. 292). Zalagom vajjon Baeben egy aszszony ember nyakara valo nyakban wethew (III. 153). Pusómban vajjon zalagom egy lora valo nyakban wethew (uo).

Nyaki: [cervicis; hals-]. Fodor-gallér, nyaki ekeszeg (Com: Vest. 123).

Nyakláló: [collaris; hals-]. Ezek a heábalóságok szépen illenek az egyházi köntöshöz vagy a kánonokok nyakláló haitókáihoz (Fal: NE. 63).

Nyaklő: [retinaculum; halter, halsriemen]. A rúd orrában vetetne a szügyelő hámról alá függő nyaklőc, tartó istrángoc (Com: Jan. 87).

Nyakravaló: **1)** [collaris; hals-]. Nyakra-való kendő: collare linteum PPB. **2)** collare, focale PPB. [torques; hals-kette]. Köves nyakra-valók: genimata *monilia PPB. Egy gyémántos nyakra-való, arany munka, melyben vagy 32 gyémánt; egy gyöngyökből készített belső nyakra-való (Gér: Kárt. IV. 459. 460). Készebb volna száraz kenyeret emi, mint sem gyöngyös nyakra-valóját eladni (Misk: TörL. 148). **3)** [collare; halsbinde]. Nyakravalót soha máskor nem viseltek, hanem mikor utra mentek (MonIrók XI. 350). Magyar nemzetem, nyakra-valód, kalapod, dolányozásod németektől vott (Misk: VKert. 230). Kurta mentéd, prémes eskőd, aranyrojtos nyakra-valód német letépé nyakadról (Thaly: Adal. II. 191).

Nyakravalós: [collari ornatus; halsbinde tragend]. Nyakra-valósan is kevés derék emberek értem, de most minden ember azt visel 1759 (Házánk I. 295).

[Nyakú]

kemény-nyakú: contumax C. cervicosus, perversus, refractarius, duras cervicis MA. hartniéckig, eigensinnig PPB. Kemény nyakú, meg-átalkodott, vakmerő: contumax, praefractus; kemény nyakú, versenyes, meg-átalkodott: pertinax PPB. Engemet nem halgtat e nép, mert e nép kemény nyaku népe (BécsiC. 102). Te magyar nemzet kemény nyakú vagy és igen süket vagy (RMK. II. 207). Latom, hogy e nép kemény nyaku nép (Holt: Bibl. Rr3). Tű kemény nyakuc: vos dura cervico (Holt: ITP. h5). Kemény nyaku ember (Deesi: Adag. 285). Múltó volt ilyen kemény nyakúnak kemény köre íratott törvényt adni (Pázm: Préd. 793). Megátalkodott, keménynyakú bűnös (MA: Scult. 210). Nézd, ama kemény nyaku és kevély seíták jó magyaroktól mely igen el fujzottak (Zrínyi I. 11). Senmi intésnek nem engedő kemény nyakú ember (Kisv: Adag. 215). Szilágy, kemény nyaku: Labeone insanior (259).

keménynyakúcska: refractariolus MA. etwas widerspenstig PPB.

keménynyakúság: perversitas PPB. [hartniéckigek]. Ez baronú értetlenség és megvakult kemény nyakúság megszállotta és elfoglalta az egész világot (MA: Tan. 73).

száraz-nyakú: tenui collo Kr. [schmalhalsig]. Heliogabalus vendégséget tart, melyben nyolez kopaszt és nyolez hajast, nyolez golyvást és nyolez száraz nyakút íltete asztalhoz (Pázm: Kal. 277).

szoros-nyakú: [angusti oris; enghalsig]. Szoros nyakú korszok: brochus Nom? 313.

NYAL: lambo, lingo C. MA. lecken PPB. Zerefeének eleibe esnek es é ellensegi földet innak (DobrC. 135). Vala kyk kezökkel es nyelwökkel langyak es nyalangyak az vizez, valazd egy fele ewket (JordC. 331. 585). Lata egi nagy orozlant az zent aazon teste mellet es ew talpat nyalya wala (ÉrsC. 428). Ű ellensegy feldet nyalak: inuici terram lingent (KulesC. 172). Részot ki éz, ha mezen főzed, vgy nyalad, észed mint egy lietariomat (Mel: Herb. 116). Mikor catholikusok ellen herzenkednek, esulakatos, mint nyalják egymást (Pázm: Kal. 253). A sz. irásnak telerős magyarazatit nyallya is még (Sámb: 3Fél. 668). Nyallyák a te lábodnak porát (Czegl: Dágy. 37). A szerdem mézét fáradva nyalhatja (GyöngyD: Char. 15). Gyűlöli a vizet, nyalja a hort, mint a mézet (Csúzi: Síp. 739). A pitzny pupát nyallyák, fallyák (Fal: NA. 155).

(Szólások). Több küs zöböt nyalt alfelo (SzD: MVir. 90).

(Közmondások). Nem *nyallya az, kinek nem borja MA. Az kinek nem borja, nem nyalja (Thaly: Adal. 19).

el-nyal: delambo C. MA. ablecken PPB. El nyallya ez sokaság minden mi környékünket, az miképpen el nyallya az ökör az mezőnek pásztját (Kár: Bibl. 1111 MA: Bibl. 141).

elnyalás: [lambitus; das belecken]. Nem jut eszedben hat-száz töröknek szégyen elfutása, sok törököknek talpok elnyalása (Thaly: VÉ. I. 152).

elől-nyal: praelambo MA.

föl-nyal: delingo SI. [auflecken]. Föl-nyaló, szájbán el-olvadó orvosság: celsigna PPB. Valamel embő az elmúlt binre ter, hasonlatos az előző, ky ő midősáigára teer és fel nala (DebrC. 374). Az ebek, a mit egyszer kiokadnak, ismét felnyalják (Misk: VKert. 199).

fölnyalás: catillatio C. [das auflecken].

környül-nyal: circumlambo C. MA. belecken, umlecken PPB.

lő-nyal: delingo C. delambo MA. ablecken PPB.

még-nyal: allambo, delambo, delingo C. MA. belecken PPB. Ő zűűket, kie földből vadnac, mongac kegetet meg-inakani (BécsiC. 111). Az ebek el yének vala es meg nyalyak wala ew sebeyt (ÉrsC. 9). Vgyan meg nyallya embert az szép szmával (Deesi: Adag. 51).

Nyalakod-ik, nyalakoz-ik: catillo C. hellnor MA. schlemmen, prassen PPB. Valakiul gyakran forgodom, nyalakodom: conversor; hazugságom után nyalakodom: parasitor C. Az ebec a ganeos belőn nalakodnac (GuayC. 9). A mezen foga nalakodhya, és azon közbe az ket eger el raga az bokornak gökeret (DobC. 16). Minden gongyokat tsac arra attac, mint lakimac, mulassnucak, nyalakozznac (Born: Préd. 519). Czac nialakoznac es pepezelnac aprunkent herpegetuen borokat (Born: Evang. I. 60). Kőnyű élet más után nyalakodni (Deesi: Adag. 18). Rákoczi F. vdvárban nyalakodik (Matkó: BCsk. 12). Ki én sokakat vendéglettem, idegen asztaloknál nyalakodom (Fal: NU. 287).

Nyalakodás: catillatio C. MA. schlemmerei PPB. Nyalakodás után hazudozó: parasitus C. Konyhán nyalakodás: popinatio PPB. A disznó igen sokat ehető, tsak nyalakodásra temett csunya állat (Misk: VKert. 146).

Nyalakodó, nyalakozó: **1)** helluo, catillo, popino MA. liguritor; schlemmer PPB. Nyalakodó, túl-nyaló, torkos: parinarius; konyhán nyalakodó, eszem-iszom ember: popino PPB. A torkos, nyalakodó dőszöl és szórítogetve hőrpöl (Com: Jan. 181). Ha nimsen jó nemes, a sörből kell elő-állatunk hadi-népünket; az jobb amaz otthon el-tanult nemesnél és jobb az udvarokban részeskedő, nyalakodó katonánál (Zrínyi II. 193). A ténán nyalakozó dőszöl dolga ez, nem illeti a megnőt nemes embereket (Fal: NE. 22). A ki a dőszöl nyalakodékkal társalkodik, rozsrá szokik (SzD: MVir. 51). **2)** [adulans; schmeichlerisch]. Az hízelkedő, nyalakodó esél csapóságot felet-tén igen el kell távoztatni (Com: Jan. 187).

(Szólások). A mély okoskodás a ténán nyalakozók dolga (Fal: NI. 261). Két ház ebe, két ház nál nyalakodó SzD: MVir. 90).

Nyalánk: **1)** catillo C. gulosus MA. helluo; fresser PPB. Tsenezés, jó ételre vágyó, nyalánk: cupes; nyalánk vagyok, szereten a jóskát, jó falatot: ligurio PPB. Az oroszán igen nyalánk és nagy ehető is szokott lenni (Misk: VKert. 49). **2)** [delicatus, lautus; leckerhaft]. O gyarló embernek iflyay, kyketh ez vylagznak egy kysled nyalánk kewansuga el hajt es meg foglal (ÉrdyC. 327). Részegbők vannak udvarban, nyalánk hálót ök tanultak az 3 dolgokban (RMK. III. 265). A papok a misenel es egyéb papa es satm nyalánk hálóianul nem halaz-hatnak (Mel: SzJán. 341). Az mecz az eseresznye hajalkan az után hover, az magot el hadgya fektünni, némely nyalánk ifiúnak ketté harapni (MesékK. 11). Az ördög ezt az átkozott mézet nyalánk voltunkhoz képest keni ajkunkra (Megy: Cjaj.

II.19). Szájunkat nyalánk ezenegére ne szoktassuk (MA: Tan. 1266). Az egér nem tsak elesen szagló és ízeltő, hanem igen nyalánk is (Misk: VKert. 267). Lelkem megviduljon, s bűnre ne bóduljon akármi nyalánk okból (Ben: Ritm. 32).

[Nyalánkit]

még-nyalánkit: [permulceo; kitzeln]. Tartoztattyáé magokat nem csak az hústól és bortól az buyaságnac szükséges elnyommasztására, hanem még azoktól is, az mellyel az hasat és az száját megnyalánkittyáé (MA: Tan. 1286).

Nyalánkod-ik, nyalánkoz-ik: catillo C. [lecken, schlecken]. Kételen véle, hogy maga kezével szedgye ki a parázs alól a gesztenyét, hogy más nyalánkodhasson véle (Fal: UE. 464). Vagnak egy némelly bolondok, a kik a nagy vrak házaikban nyalánkodnak (NóTPM. 29).

Nyalánkodás, nyalánkozás: liguritis PPBL. [leckerhaftigkeit]. Hadd el udvari nyalánkodásodat, lám meg vntad fellyeb ugordásodat (FortSzer. K4b).

Nyalánkozó: [liguriens; leckerhaft]. Nem kell vyaidat az levesbe bocziatani, mert az parasztokhoz illik és az nyalánkozokhoz (Erasm: Erk. 47). A szülék szorgalmatos gondot viseljenek kivált az leányzókra, mert azok leg nyalánkozóbbak (Tess: SzMag. A2).

Nyalánkoztat: [irrito; reizen]. Yo zerenchanak keewan-sagawal nyalánkoztat, hogy meg challyon (ÉrdyC. 80).

Nyalánkos: [delicatus; lautus; leckerhaft]. Az isten egy eyettatos folaszkodást job neuen veszen, hogy sem szaz buzziu iarast, nyalánkos bőytót (Zvon: PázmP. 116).

Nyalánkság: *gulae irritamentum PPBL. [leckerrei, leckerbissen]. Nyalánkságot s czifrát gyakran elfelejtett, tollas bokré-tákat, forgókat lefejtett GyöngyD: MV. 97). Esau első szülőt-segnee méltóságát kicsinyre becsülte és igen vékon nyalánkságért öcsésene eladta (CsúziCselv: Edom. 39).

[Nyalánt, nyalint]

még-nyalánt, még-nyalint: [lambo; anlecken]. A patikában szépek az edények, de nem bátorságos mindenikében bemártot ujjodat megnyalintanod (Land: UjSegis. 1376). Ha lebetne, tűzet dugna a szájában, valaki péntek nap a siros kanált ha csak meg-nyalinttya is (Pós: Válasz. 213). A maeska, valami mellett elmégyen, szájával meg nyalántja, meg is kóstolja (Misk: VKert. 167).

Nyalás: 1) linctus C. [das belecken]. Mind a kettőnek ki ontatec az ő veere az ebekne nyalasara (Szék: Krón. 32). A sónak nyalása a juhban étel kívánságot szerez (Misk: VKert. 206). 2) [sputus, conspurcatio; das bespucken, besud-lung]. Az ő zepeségv angliai orczaiat kezdec pökdösnie, niakon is vernye, nyalasokat hagianak bozzaia (WeszprC. 78).

Nyaló: lingens, lambens Kr. [leckend]. Amalec: nyaló nép (MA: Bibl. Magy. 1).

[Szólások]. Egy követ fűrók, egy sőt nyalók (SzD: MVir. 118).

mézge-nyaló: *decorticator silvarum PPBL.

tál-nyaló, tányér-nyaló: 1) parasitus Kr. [schmarotzer]. A hazugság hordozó, bolondoc, tányérnyalóc, tselepurdie az udvaroknak toldaleki (Com: Jan. 141). Ott (az udvarban) legnagyobb boldogságban a hízlekedők, tányér-nyalók, trágárok vannak (Hall: Pajzs. 381). 2) [gulosus; fresser]. A tányér avagy tál nyaló dösöl és szórtyógetve hópól (Com: Jan. 181).

Nyalogat: saepius lambio, lingo Kr. [wiederholt lecken]. Nyalogató orvosság: eclegma, lambitiuum PPBL. Ket oroszok

fejek lőc haythwan zent Antalhoz yőnnek, őneky kezeth ees labat nalogatyak wala (PeerC. 106). Az oroszlan meg ismeré a pásztot és reia szöckelén nyalogatni kezdé (Helt: Mes. 109). Az ki mehet, metzen, ujjat nyalogattya (SalMark. 7). Lás, las, lám papságra vőlt kívánságod, nem így kel az istent szolgál-nod, mert az kuruákat igen nyalogatod (FortSzer. N5b). Tsak az törvénynek bőfűit nyalogattyák (Ker: Préd. 691). Homerus medve módon nyalogatva ékesgette verseit (Pázm: Préd. b3). A matska igen tisztaságban gyönyörködő állat, ezokaért magát szüintelen nyalogatja (Misk: VKert. 166). Felserdülven többre lépett, nyalogatott sok friss képet (Fal: Vers. 882).

környül-nyalogat: [circumlambo; umlecken]. Az orosz-lán, a mit szűlt, környül nyalogatván kiformállya (Com: Jan. 38).

Nyalóka, nyalka: 1) catillo, belluo MA. cupes MAL. schlemmer, prasser PPB. A fetsegő csésélapóc, hízlekedőc, tor-kosoc: nyalkác az udvaroknac toldaleki (Com: Jan. 141). Az udvarban nőtt nyalka jobb csak tálat mosson (Thaly: VÉ. II. 69). 2) ardelio MA. [homo vaniloquus, n-bulo]; windmacher Adáni [miissiggänger]. Job szol e mostani nialka ifiaknak, ackik neuetnek, csak ég eb gyanánt sem vőtte volna be a juh mellé őket (Mel: Jób. 69). Eszerszer job höltig özvegyen maradni, hogy sem éretlen nyalkához menni (Pázm: Préd. 149). Csak soce, nyalka, tudatlan (Bal: Epin. 11). A sátn felgyűjtja sugal-lásokkal az annélkül is elég feun hējázó nyalka ifjat (Megy: 6Jaj. II.15). Szóval fogdosgatni a semmire kellő csésélapóc és tsátógó nyalkáké (Com: Jan. 204). Némely nyalka udvariak egész életekben mások életével élnek (Derk: ŐÉlet. 54). Hol van az a nyalka, király házának undokito motska (PhilFlor. 95). Mondjad, hogy szeressen, engem meg ne vessen egy hit-vány nyalkáért (Thaly: VÉ. I.194). Horihorgas padláb, pohán-kán nőtt nyalka, lám oly mosdott a szád, mint a szarka farka (256). 3) [comptus, elegantulus; zierlich, stutzerhaft]. Akar mely nyalka szerszem katona (Zvon: PázmP. 301). Pörge természetű, nyalka ábrázató kurucz kölyök (Nyr. II.225). A kérkedékeny nyalka negédesség aláztatik, s meghíul a bizott reménség (GyöngyD: KJ. 450). Hol költetsz most ezafrangokat nyalka kurucz (Thaly: Adal. II.297). Németet lát, úgy megszabad, a berekre szintűgy árad nyalka kurucz (308). Ez a nyalka katona Hosebúshoz tanult (Fal: NA. 227).

Nyalkán: [elegant; zierlich]. Lábat nyalkán változtatta (Könyi: HRom. 13).

Nyalkás: [comptus, nitidus; zierlich]. Ilyen a mód nél-kül való piperés, cziczérés, nyalkás öltözet (Diósz: Delib. D).

[Nyalos]

Nyalosás: [lambitus; das lecken]. Tűzes fogoual való szag-gatas, nyalosas, nyuzas (Born: Préd. 228).

NYÁL: saliva NémGl. 313. spuma, sputum, salivum C. speichel PPB. Az een fyan ymma embereknek nyalawal vagy on meegh fewrthezveen (WinkIC. 95). Az ev vere ala folyo vala az ev orchayara meg elegyevdveen az vtalatos nyallal (CornC. 217). Vas zezekel által veretetic, nálakal meg pögdöstetic (VitkC. 72). Mene utalatos nálokat szenveded te ő nekik (DebrC. 622). Walaky az zentseegeth hozzya wezy, nem kel ottan nyalat banny (ÉrsC. 561). Tegec nyalat arcwál pekedwen te nehez kereztiadhat batadra adák (ThewrC. 114). Arcwál bydes nyallal fereztetél 191). Nyalat, bilist tisztít az gyomorból (Mel: Herb. 6). Nyala szakatlan mind ala fut vala (Born: Ének. 27). Nyállal, nyának illetésével pejechele e nyavalyás ember körül (Fel: Evang. II.677). Az éte-kneec látásira nyelvedet avagy nyedet csiklandó nyal (Com: Jan. 172). A nyál nedves, s a víz abban bőves (Felv: SchSal. 38). Nyállat arany és ezüst tsé-szék fogták fel (Fal: NA. 193).

[Szólások]. Halláde, mint foly a nyála a jünbornak (Fal: NE 15). Példássan folyt nyálok az anglai szelindelekről (Fal: NA. 122). Nyálta a folyó szitkú (Bal: Epin. 2).

béka-nyál: **1)** sperma ranarum; froscheier PPB. Magános ágyában holtig tisztán hál, élte szűz virágát nem póki béka nyál (GyöngyD: Char. 129). **2)** lemma minor; wasser-linse]. Méh szállót rít nádra, undok béka nyálra (Zrínyi II.130). Dianának szolgálly, s erre hitet is tégy, hogy a szép forrásról béka nyálra nem mégy (GyöngyD: Char. 191).

éh-nyál: *saliva jejuna PPB. [nichterner speichel]. Meghal a kígyó, ha valamely ember éh nyálával szájába póki (Nád: Kort. 29b). Az ember éh nyála igen jó a szemnek sok nyavalyáinak (P: PaxC. 6). Az embernek nyála is elkergeti a kígyót, főképen az éh nyál (Misk: VKert. 592).

Nyaladók: [lascivus; insolens; übermütig; mutwillig]. A prédikátorokat ama rossz nyaladók ítják büdös füstöt támasztván ki-füstölik (Gyulai: Tüncz. D). Ilyenek a rothatt beszédű nyaladók trágárok (CsáziCseh: Edom. 216).

Nyalás: **1)** salivusos C. pituitosus MA. voll speichel PPB. Az basilicom nyalás torlat és enyves nyalat tisztít (BeytheA: FivK. 44). Ha megtöröd az rosmarint, nyalas kelest meg erlel (81). Az földhagyna zagu fyy az nyalas nedvességet kitisztíta (87). Ne áldozd az búrúnt, mikor még teljes vagy nyalás (MA: Bibl. 169). A nyalás vér, talony avagy turha minden tagokban elfoly (Com: Jan. 52). A mely hors fekete, nyalás vért kitisztít (Folv: SchSal. 22). Négy vérből áll az embernek teste: tiszta veres, sárga, nyalás és fekete (26). Egyik a másikának ortzját tele rakta nyalás tsókokkal (Fal: NU. 397). **2)** [imaturus; puerilis; unreif; kindisch]. A bölcz e fábulául czipi ama apró nyalás embereket (Helt: Mes. 214b). Él türi a fityogást, nyalas ditsokedést (Fal: NU. 345). Csikorgó nádsípall kintozat veresedét, nyassan pörjén mondál nyalas énekedet (Fal: Vers. 911). **3)** stamineus C. [voll fiden]. Nyalás fonál: stamen C. MA. Nyalás fonadás: stamineus C. MA. Nyalás fonál, melyék-fonál: stamen PPB.

Nyalasan: [pueriliter; kindisch]. Tudatlanul, nyálason és sok imide-amoda való csavargással felett (Matkó: BCsák. Előb. 1). Mire valok amaz traditák, melyekről kolletnél nyalasabban csapodárkodál (214).

Nyalaskod-ik: **1)** [spatio; spucken]. Az iddogalóc meg-részegedvén köhögnék, póknee avagy nyalaskodnak (Com: Jan. 182). **2)** putide magor MA. unaustündig scherzen PPB. Ocsmány szitkokkal így nyalaskodik (Sinh: 3Fel. 735). Csak nyalaskodol, mikor tövissel között virágznak mondál a pápista ecclesiást (Matkó: BCsák. 89). Mikor kellene is szállni valamely dologhoz, akkor is csak gyermekeskedik, nyalaskodik (210). Ha valamely prokátor a világi törvényben úgy nyalaskodnék, eseborádnak a tanats-házból nem vetnék-e ki (Pós: Valasz. 307). Ha én akarnék veled nyalaskodni effle dologban, vissza tudnám adni (Kereszt: Fel-Ker. 391).

Nyalaskodás: **1)** spatatio MA. [das spucken]. **2)** inepta nugacitas, futilitas MA. [possenhaftigkeit]. Baldiúnusnak mosdatlan paraszt szidalmi, bizonyágnélkül-váló nyalaskodási (Pázm: LuthV. 5). Minden effle nyalaskodást és kerődést eltöröl magról (MA: Tim. 56). Egész élete csak a sok derbizolás, hejehuja, visítás, nyalaskodás (Megy: Olaj II.11). A Matko István ajándó levelét tunkáló Sámbar nyalaskodási ellen való apologia (Matkó: BCsák. 100). Lásd már ezek ellen a Sámbar nyalaskodását is (113). Künnyű az ő nyalaskodását tisztos bocsátani (SzD: MVir. 175).

Nyalaskodó: [homo spurcus; schandmüß]. A nyalaskodót avagy trágant nyújjának, a dőlést mulatásnak mondják (Cörp: Graum. 325).

[Nyálasod-ik]

még-nyálasodik: [solvor; erweicht werden]. Megessősöd-vén az idő és az út is megnyálasolván, nehezebb utunk volt (Monfrók XV.281).

Nyalasság: **1)** [pituita; schleim]. Hidgyed, hogy hurutot, fuladást, tödönce nyalasságát meg gyógyít (Mel: Herb. 39). Az orvosok izzaszttyák a beteget, hogy párlódással nyalasságát szárazszzák (SzD: MVir. 64). **2)** fastidiosa nugacitas Kr. [possenhaftigkeit]. Efele perentelec az ő nyalasságokkal mind a fűrmentrinkbe és a tenécec farka alá valóc (Helt: Mes. 215). Akár mely ékes beszédünket tsak nyalasságnak tartja (Fal: UE III.71).

Nyaláz: salivo MA. conspuo PPB. geifern PPB. Nagy rezgelődéssel indulnak, hogy orvosi látező voltodat búvón nyalazott potsolyával megkeresztelyé (Kereszt: Fel-Ker. Előb. 9). Bőfögsz, nyalász, szájad van igen rossz ízben (Folv: SchSal. 29).

be-nyaláz: [conspuo; bespeicheln]. Kezde a számár az urának a szackulát bekenni és be-nyalázni (Helt: Mes. 46).

még-nyaláz: **1)** [saliva conspergo; bespeicheln]. Egyetek magutok szitkokkal, mert a másé vagy megnyalazza, vagy elnyél a falatban (Monfrók VIII.259). A kertekben sokféle bogarak, férgek az veteményeket mérges nedvességgel meg haddozzák avagy meg-nyalazzák (Misk: VKert. 263). Ebnek add, ha megnyalaztat (Kisv: Adag. 74). **2)** [facio ut salivet; speicheln machen]. Megnyalázom, vagy nyálát eresztém, mint a baromnak a sóval: salivo PPB.

Nyalazás: [salivatio; speichelfluss]. Tellyes vad-zállya, melyet ha rágnak, nyalazást indít: stachys PPB.

Nyalazatlan: [non salivatus; unbespeichelt]. A farkas malatztot nem láthat, hogy kontztot nyalazatlan elejtén (Kisv: Adag. 491).

Nyalazatos: [lautus; leckerhaft]. A patikárosoc liktáriumokat, nyalazatos édes fakotokat készitvén bögrétskétkben eltesznek és megtartanak (Com: Jan. 175).

NYALÁB: fascis C. cumulus MA. bürde, bünde PPB. Nyalábba kötött egyetmés: sarcina PPB. *Nyalábba köni a szénát: fessum in manipulum colligere PPB. Zeggyetec a konkolt és kötőzietec azocot nyalabocsa (MünchC. 39). Kegyős Jesus olyannak jelöncel, nyuth az newölfa nyalában (CzechC. 22). Gyjezeetec egybe az konkolt és kötőzietec nyalabba meg egyetny (JordC. 395). Nagy terőh es nehez nyaláb, kyt Isakkal az aldozattra keel ynyy (ÉrdyC. 597b). Az kis gyermek előtte megy vala, gyermek vállán nyaláb füt visz vala (RMK. V.22. 23). Odozd el az hitetlenségnek kötelezést, od meg az le nyomó nyalabokat (Beythe: Epist. 76). Nyers fakat hordatot vala, nyalábokba aszt mind kötetí vala (Göres: Mátv. 93). Nyaláblan és által-vetőkben hordgyák bíhar vármegyere a bibliákat (Pécsv: Fel. 164). A fűrészelő fa rakásokat rae öszve, a mint nyessöléc nyalabokat is (Com: Jan. 165). A mint felkötöztek vala prédajokat, ott kolletet hadni minden nyalabokat (GyöngyD: Char. 9). Neha néha magad is tekins be az istállókban, hogy nyaláblad ne gázolják marlak eleiben a szénát (TörtT. III.155).

Nyalabesa: [fascienus; bündel]. Ő felmenését rakja meiben es ő nyalabéniat fondalta földön (BécsiC. 230).

Nyalábocska: fascienus C. MA. bündelein PPB

Nyalábos: **1)** [fasciuli; bündel]. Le vetessem ez földi kiannagoknak nyalábos köteleket (Pécsi: Agost. 57). **2)** [bajulus; bündelträger]. Egy szegény katona nyalábot hoz vala, Lorand az lovaszasternek parancsolta vala, az szegény nyalábot beszólitannja (RMK. VI.65). Az szegény nyalábos lovára állt vala, az fővőzt akkor elejtette vala (67).

Nyalábtalan: Kalangya nélkül való: Athene (MA: Bibl. Magy. I).

NYALFASÁG: [scurritas; posseuresserei]. Nevethetem embernek nyalfaságát (Zvon: PázmP. 209).

[NYÁM]

[nyim-nyám], **nyimmel-nyámmal:** [seguiter; träge]. Csak úgy, oly nyimmel nyámmal eszik, mintha más szájjal ennék: mandibulis alienis essitat (Kisv. Adag. 294). Másnak kellene az ételt szájjában rakogatni, oly nyimmel nyámmal eszel (301).

Nyámmog: 1) [fastidiose edo; langsam essen]. Nyámmogni, immel-ámmal enni: fastidiose edere PPB. A megkeresztelkedettek közül csak azok nyerhetik el a mennyi vitézségnek koronáját, a kik a testi jókon csak alig nyámmogva kapdosnak (Misk: VKert. 197). 2) [negligenter loquor; nachlässig reden]. Válaszával sokáig nyámmogott (Gvad: RP. 185).

ki-nyámmog: [aegro verbis explico; mühsam ausdrücken]. Ez lőtt volna argumentum, ha kitudta volna nyámmogni (GKat: TitK. 342).

nyémeg-nyámog, imeg-nyámog: [fastidiose loquor; nachlässig reden]. Ezt imeged-nyámogod hiszem (Pós: GBot. 13). Mit nyémeg nyámog Sámbar (62).

1. **NYÁR:** aestas C. MA. sommer PPB. Nyár kezdeti: prima aestas; nyár közepi: adulta aestas PPB. Vnák iara es hiedege jöl mongatoc; benedicite frigus et aestus domno (BécsiC. 132). Micor ő aga meg germededőlend es meglenelezendie, tiggatoc, mert közel vágón a iar (MünchC. 59). Az jdevben ot nyelnek vala az sororok nyarban (MarzL. 128). Nyarban anya zent egyhaznak bevhteet bevhtevely vala meg (DomC. 123). Azt mongyák, hogy nyarba wona iob arra az meznek (LevT. L87). Még ez nyáron küldtem volt nénémnek egy példámat (II.25). Nyárba szerzi meg az ő életét: quaerit in aestate cibum sibi (Kár: Bibl. L605). Nyártan mindenféle állatok neuhetten neuhednek (Mih: ŐÉlet. 166). Csínáltasson egy nehany pár bőrkapezát nyárára (TörtP. III.377).

[Szólások]. Nyárban aratnak, nem télben (Deesi: Adag. 5).

[Köznondások]. A ki *nyárban nem gyűjt, télben agebül bándodik MA. Az ki nyárban takar, télben azzal él (LevT. II.143).

dérék-nyár: media aestas PPB. [hochsommer].

Nyaral, nyáral: aestivo MA. MedLat. 30. übersommern PPB. Nyaralok, nyarat töltek: aestivo PPB. Melly gyümölcszöc hagyattatnac az madaraknac, hogy azokon nyarallyanac (MA: Bibl. II.16). Akár ott nyaraljon az had, csak az torkolatot tartunk meg (Bercs: Lev. 536).

Nyaraló: [aedicula aestiva; sommerhaus]. Az mezsei földön levő kert belyével együtt és nyaralóval együtt el akarnák tiltani tüle. Mindön embör megilégődjék kerthelyével és nyaralójával (MontME. I.123).

Nyárasod-ik: [mutor, corrumpor; umschlagen]. Nyárasodott, nyulásodott bor (SzD. MVir. 73).

Nyaratszaka: per aestatem Kr. [im sommer]. Kewethkezyk yt tabla, mykeppen az wy istoriakath be venny nyaradzaka kyk esnek (LányiC. 225). A söt nyaratszaka hajjkon szüntelen szállítván (Szal: Krón. 30). Lisztet örletni, a ki megáll nyaratszaka (Lipp: Cal. 11). A sül-dizno egész nyaratszaka és őszszel a maga tilre való elesége gyűjtésében foglaltos (Misk: VKert. 241).

[Nyárban]

télben-nyárban: [toto anno; durch das ganze Jahr]. Car-tusia télben nyarban hydeg, howal tellyes (ÉrdyC. 579b). Mi csak itthon ülünk és télben nyárban egy szokást tartunk (Mik: Törl. 225).

Nyári: aestivus C. MA. sommerlich PPB. Nyári ház: domus aestiva; nyári takarodás: collectio frugum aestivarum MA. Nyári ház, tilégória: solarium PPB. Nyári rekkenő meleg (MonIrók. II.89b). Mikoron Béla király a nyári palotában élt, le essé a palota és mind elronta az ő székít (Helt: Krón. 38). Elromla az vas, ezerép, ertz és lönc mint az polyva az nyári széron (MA: Bibl. II.158). Oldalaskag fuvó mellyék: a nyári s téli napkelet között fuvó szél, a nyári nap nyugot és észak között fuvó szél és a nyári nap kelet és észak között fuvó szél (Com: Jan. 9). Fekete bársony nyári palást (MonIrók. XXIV. 115). Egy nyári palást, kinék az elei és galléra bársonnyal bélelt (Gér: KárCs. IV.461). A nyári szérűnek pozdoriái (Illy: Préd. II.211).

Nyárl-ik: [corrumpor; umschlagen]. Nyárlott bor: rappa MA. Ez tört kőként kevered az nyárlot borbau, bizonynal megtisztítja (Mel: Herb. 27). Ezön nyárlott bort imigy orvosolhatod meg (BeytheA: FivK. 25). A meg avult, nyárlott bor ki ment szeszű, megerőtlenedett bor (Com: Jan. 84).

Nyáron: [aestate; im sommer]. Adsz nyáron nyugovást és szép chendességet, szép ciprus árnyékokat, hüvös szeleket (Zrínyi I.45).

2. **NYÁR (FA):** 1) populus, populus alba MA. pappelbaum PPB. Nyárfából való: populeus C. Per quandum viam quae habetur pro meta dicta nyarut (CodPatr. VI.424). Arbor papulus vulgariter iaraia dicta (ZichyC. I.95). Az nyárfáknak levelét czepegesd az fülben, használ (Mel: Herb. 11). Nyárták s rekottyések közé érkesztünk (Gvad: Időt. 26). 2) [populetum; pappelwald]. Meta venit ad ken-kaayr 1274. Silva lapusnyar 1297 (Nyr. VII.318).

Nyáras (nyáras Romy: Mon. I.84). 1) [populeus; pappel-]. Laus Narrastow (ZichyC. I.95). Naras velg: silva; nyaras térti: piscina; nyarus velg: silva (Czinár). Akkori időtájban találja kiküldeni arra elrendelt törökötökül valamely nyáras ligetben való megületésre a fejedelmet (Romy: Mon. I.84). 2) [populetum; pappelwald]. Nyáras, nyár-fa termő: populifer PPB. In quadam planicie terre inter rubos ulgo nyaras vocatos (Nyr. VI.168). Nyaras, silva in c. Zabolch (Czinár).

NYÁRGAL, JARGAL (nyargal Helt: Krón. 81. Temesv: Kenyerm. 6 nyargol Kem: Élet. 50): equito, obequito C. disemro, grassor, curso MA. reiten PPB. Lovazlok, nyargalok: inequito PPB. Vitez modra Hector lovat nyargala (CsomaC. 29). Nem mére iargalni Castriot földén (BFaz: Castr. C2). Itt életemben kedve-men jargalok (RMK II.265). Nagy szép festett lovak mezőn jargálnak (II.67). Másodnap harezolók jövének, Temesvár alatt jargalni kezének (79. 199. 310). Isacz vayda nem olly szabadon nyargala minden felé (Helt: Krón. 84b). Egy emberke vagyon, az reám ülven jargal szélel minden felé (Helt: Mes. 358). Az ti vitéztek választig nyargalnak és rabolnak (MonIrók. III.214). Nagy bővséggel vgyan nyiluan iargal az hamissag (Bom: Ének. 364). Az ti vitéztek választig nyargalnak és rabolnak (MonOkm. III.214).

[Szólások]. Másut nyargal az ő elméje (Deesi: Adag. 144). Jargaltac az számár ezitk ókon (MA: Bibl. I.229). Szabadgyába a vétkeken nyargal (Illy: Préd. I.325). Monda a ló: Szolgaltam egy urat, szüntelen engemet jargalt (Helt: Mes. 71). Jayztát törőc gyakran iargallya (Göres: Maty. 68b). Pisogatással fogiák meg az loat, de ha reá ülhetnek, a mint akariák, vgy nyargallyák (Deesi: Adag. 265). Pusztitani, nyargalui a mezőt: incurrare *agros PPB. Ila az

paripák elfogyának, az nemesek az parasztokat nyargalnak (MesékK. 8). Szekerét az olympiai földön nyargalja (RendÉl. F9). A dunántúl való magyarság Bécs táját nyargalja, égoti (TörtT² III.383). Isten haragjának én szelleti voltam, mikor ez világot fegyverrel nyargaltam (Zrínyi II.147). Az vétéks indulatok jargalnak az isten törvénye ellen (Beythe: Epin. 52).

[Közmondások]. Ló szükiben számaron is nyargalhatni Jeruzsalembe (SzD: MVir. 299).

be-nyargal: [perequito; durchreiten]. Minden szállásokat benyargaltam: *circumcursavi omnia PPBl. Ma benyargalék Söprőshöz az hidról dispositiót tenni (Beres: Lev. 119). Bényargalták az egész országot (SzD: MVir. 167).

el-nyargal: [avolo; davon jagen]. (A vadászok a tigrisnek) kilykeit fel szedvén, iszonyú sebes futó lovon elnyargalnak vélek (Misk: VKert. 86).

föl-nyargal: ∞ Göthy uramat Szent György felé kibocsátottam, hogy fordúljon Ényod alá, s azt felnyargalván, alá a Maros mellett Fehér vár felé (RákF: Lev. L253).

környül-nyargal: [obequito; herumreiten]. Körül lovaglok, nyargalok: circumequito PPBl.

még-nyargal: [circumequito; herumreiten]. A jó had-visező, megakarván valamely várat venni, előb meg-nyargalja körül (Pázm: Préd. 402).

[Szólások]. Oly igen féltem, az török császár meg ne jargalná szent László lovát (RMK. II.226).

mégnyargalás: [perequatio; durchreiten]. Három egész nap Rómában is eltelhetik minden utcáinak megnyargalásában (Moln: JFpül. 241).

öszve-nyargal: [perequito; durchreiten]. Talán csak öszve akarja nyargalni az földet, míg Nagyságod resolválja magát az armistitiumra (Beres: Lev. 115). Az német ma itt talán nem lesz, de öszve-nyargalja most ezt az Vág-melléket (248).

széllyel-nyargal: [pererro; herumirren]. Szemejt, hogy széllyel ne nyargallának, mint egy zabolán meg tartotta (Lép: PTük. II.12).

Nyargalás, jargalás: 1) equitatio C. discursatio MA. das reiten PPBl. [das herumlaufen]. Onnat szárgalódott bocsáta szertartással, Háromszék aljában járnak nagy jargalással (RMK. III.101). Megakarék mutatni ő mőljokat, sivalkodván futtatatták lovokat, nagy szép szertartással nyargalásokat (196). Atyák, anyák magzatjokra gondoljanak, piacezon jargalást hogy meg ne szokjanak (IV.187). Az alföldre feltörése a nyargalásból való koptatástól vagyon (Com: Jan. 55). **2)** [arthritus vaga; das reissen]. Nyargalást érzek is ma mellemben (Mondók. VIII.396). **3)** stipendium MünchC. 113b. [sold]. Bűnnek jargalása: stipendia peccati mors est (RMK. II.476). Senkit meg ne ronéttok, patuurt ne tegyetek és mezelegéztetek a tő ingasztokon: contenti estotis stipendiis vestris (MünchC. 113b). Bűnnek jargalása halál, isten malatának jargalása örök élet: stipendia peccati mors, gratia dei vita aeterna (DöbrC. 358). Im More-Tamasnak wiszik eg hordóút oda, tőh meg neki nyargalásban (RMNy. II.118). Forgach wram kována azt hogy az huz huz pénzbel es esnek az rawok jargalására, de en nem akarom (LewT. 149). Im More-Tamasnak wiszik eg hordóút oda, tőh meg neki nyargalásban (118). Kjs azzonj nap előth való zerdan kezdehető azon ezthendőm yarkalása huz lora, kyre nekem egy penz sem adathoth (211). Egy lóra nyolez nyolez forintot adatunk nyargalásul (ErdTörtAd II.203). A szolgabírák jargalásokat az adóból fel ne vegyék (II.317).

Nyargaloz: [equito; reiten]. Ott nyorgalozván többekkel az templom körül, alig maradék, el nem lövének muskétával (Kem: Élet. 50).

Nyargaló: 1) [equitans; reitend]. Három ezren Moses az iargalóban, vtauna Castriot derée tőlorban (BFaz: Castr. B3). Nyargallo louni nyeritese (Mon: Apol. 464). Alexander kémeket és nyargalo seregeket bocsáta, kie, az földet megvizsgálna (Prág: Serk. 168). Nyargalló, ló futtató játék (Com: Orb. 277). Kibenn részeltetik vésűség, ifűsűg, él vele piartzot nyargaló betyársag (Orezy: KöltSz. 205). **2)** [eques; reiter]. Kereki alá is nyargalókat bocsáta, hogy neki kéréjk (Ttár. IV.67). Az német Udvardot, Keszt őszve égetett, ipen Verebely felé járt az nyargalója (Beres: Lev. 22). Megirtam Forgács uramnak, ha másképen nem lehet, legalább utjában megessaptnám egy néhány felül való nyargaló felül (53). **3)** [stipendium; sold]. Paranesolom, hogy kiki a posta pénz megkésztse együtt az 12 forint nyargalóval (MonTME. II.110). Mi jöttünk Halas nevű városra némű-némű szőfogadatlanságokért nyargalóra (381). Az nyargalót az déznák árendálása miatt meg vőnni jöve (KecsKtört. II.65). Isten engem úgy segéllyen, mind az nyargalót, mind az bírságot megk veszem (II.301).

[Szólások]. Nyargaló nyelvével nem ér okossága (SzD: MVir. 97). Fogva kell tartani okosságunkat, nem kell annak itéleti nyargalóban bősátni (Pázm: Préd. 101). Roszszul tselekesznek, mikor mindent nyargalóba bősátnak (Fal: NE. 65).

Nyargalód-ik, Nyargalódz-ik: equito Kr. [equisito; herumreiten, herumschweifen]. Mind ebédig lovaglott, nyargalódott, gyaloglott (Szal: Krón. 234). Ezzel érted volna meg ezeltőt, nem kellett volna másutt nyargalódnod (Pázm: LuthV. 153). Tulajdon szíve találmanin akarata szerint nyargalódott (Zvon: Post. 115). Ki fogván igyéből, ismét arról nyargalódik (Sámb: 3Pel. 623). Látny hogy nem segíthet veszített meredet a sz. íráshól, nyargalódzol a successio kopár és sáros mezéjén (Matkó: BCsák. 116). Nyargalódik Abimelek Thebis vára alatt (Pós: Igazs. II.71). Erre is turtozol felelni, mert ez aránt is más-hová nyargalódál (Illyef: BCSTomp. 65). A tanátsban szabad nyargalódní, minkelettőte dologhoz fogva ember, addig kell mindent jól meghánni vetni (Hall: Mlíst. III.50). Dühös képen azért is haragszik, ilyen szabadonként azért nyargalódzik (Thaly: Adal. 126). Nyargalódzik rajtam a tetők serege, mert szennyes az ingem, nincs ki fejéritse (231). Nyargalódnak széljel az sötét utcákon (II.34). Jobban szeretnék én Nagyságod mellett egy jó coarust, hadd nyargalódnánk mi onnan hol ide s hol oda (Beres: Lev. 54). A merre ragadják indulati, a felé nyargalódzik (Fal: NE. 12). Egyszer egy szeretesen felé nyargalózott (Könyi: HRom. 157). Nyargalózik a hazugságnak sík mezein v. piatván (SzD: MVir. 225).

Nyargalózás, nyargalódás: [equisitatio; herumreiterei]. Látod, a körülön kívül való nyargalózás mit hoz (Matkó: BCsák. 38). Tágas mezőt keres a nyargalódásra (SzD: MVir. 56).

Nyargalódzó: [circumvagens; herumschweifend]. Előhá-sika, hegykebőgyke, nádszalón nyargalódzó bak lovasok (Csúzi: Tromb. 280). Ha ebben az országban nyargalódzó részeg sociámsnak lovárul nyaka szakad, mind maga mind lora edgyíve mennek a [más világon] (Tof: Zsolt. 88). Nem szenvedhetem azokat a follegek közt nyargalódzó pietistákat (Fal: NE. 39). Ébredgyenek a szabadon nyargalódzó akár mely renden levő urainék (57).

[Nyargalva]

ügetve-nyargalva: [equo admissio incurrens; im galopp]. Mely puskázásra, kit szombati réteken meghallottam, ügetve-nyargalva rajta siettem (Beres: Lev. 43).

Nyargalvást: [equo citato vectus; galoppierend]. Sebes nyargalvást bénehetet volna (Megy: SzAÖröme. Előb. 4). Jüttem ő Felsőgélhez lóháton, mindenütt nyargalvást (Thaly: RT. I. 288). Nyargalvást menének egy völgybe (Mik: MN. 167).

nyargalton-nyargalvást: ∞ Vízik már, vizzik már, költve paripára, nyargalton-nyargalvást vizik már Ujvárba (Thaly: Adal. II.272).

NYÁRS, NYÁSS: veru, obelus C. MA. [spiess] bratspiess PPB. Nyársan sült: subverbustus PPB. Megsütitthez a kereszt-fanac nyársan (NagyszC. 183). Valamely áldozathoz nyársan kezeytnek (JordC. 87). Nyás, gerelyvel hevitvén kiszúrának, kit terekkel kézzel megragadának (RMK. III.142). Egy-egy részét az aszszony az nyársra vona (Cseng: Jer. D). A tolvayoc, lopoc sem akasztófátul sem nyástul nem félne (Born: Evang. IV. 136). Bár az akasztófáról, az nyársról, az kerekéről le függenel is (Born: Préd. 43). A hűvek teste néha nyársakban száraztatik (Pázm: Préd. 4). Nyársan süttött békét, a rántotta kívül (Com: Vest. 46). Az sáfár a husokat nyársakon megsütiteti (Com: Jan. 82). Még az aszszonyok is nyárrsal, kapával jötenek s úgy kergették őket (Csere: Hist. 278). Az szegény Toldi György tüzes hűv nyársával fogott hozám (MonTME. V.474). Gazdagnak ékesség, szegénynek segítség mint jól acélozott nyárs (Kisv: Adag. 50).

[Szólások]. Ki kőzewletek kezembe akadhat, kyth nyasba vonyato k, kyth feül akazhatok (Lev. I.320). Nem akartoc forgani a nyasba (Helt: Mes. 186b). Tekereg, mint az általított fereg a nyásban (MA: Scult. 366). Ott hamar a gyermeket kettő vágá, egyik részt aszszony az nyársra voná (RMK. VI.172). Nem állja meg a szérdék a nyársat (Fal: Jegyz. 928). Nékem vissza tetszik ez a dolog, s annyiban tartom, mintha inasom a palotában maga kényrén sétálna, nekem peniglen nyársat kellene forgatnom a konyhában (Fal: NE. 73).

acélos-nyárs: [blitzableiter]. Látok már hegyeken atzélós nyársakat, hogy menykő ne érjen bádogos tornyokat (Orczy: KöltSz. 208).

fa-nyárs: veru lignem Kr. [holzspiess]. A lúdat vond edgy fa nyársra és süsd meg jól (Cseh: OrvK. 41). Fanyársan pece-nyét süttött (Bethl: Élet. 323).

kohó-nyárs: [?] (CsikGy. 33b).

ostor-nyárs. Vagyon a cejtházban tüzes dárda vagy ostor nyárs fel álatva, nyeles (Radv: Csál. II.393).

pécsenyestű-nyárs: *cuspis longa PPB. [bratspiess].

vas-nyárs: veru ferrenm Kr. [eisenpiess]. Reez medenceze, vas nyas, vas rostel (RMNy. II.84).

Nyársacska: verniculum; bratspiesslein PPB. A sáfár a speklő nyársacskával a husokat által szegzi (Com: Jan. 82). Ketske rágó fából nyársatskát faragtam (Gvad: FNöt. 21).

Nyársol, nyássol: veru suffigo, palo configo MA. impalo; spiessen PPB. Hegyös törrel derékba találá, sarampóhoz az törököt nyársolá (RMK. III.182). Hegyös törrel urfi hozzáta, szablys karjat ő a földhöz nyársolá (187). Tört ránta, kezdé a terekeket nyársalnia (MonIrk. III.94). Keresztienec, méltatlanul vág le a pogán titeket, nyasoltat, akasztat (Mel: Sám. 354).

által-nyáraol: [perforo; durchbohren]. Soc magát törinel által nyársolá (BFaz: Castr. C2). Immár régen azokat mint szófiás beszédeket által-nyársolta szent Jeronymus (Pós: Igazs. I.22).

föl-nyársol: impalo, palo figo PPE. [pfählen]. Az tolvajt nem akasztja fel, sem fel nem nyársollya (Ver: Verb. 239).

még-nyársol: ∞ Ott harmad magával hamar megfogaték, Kőrösbén vetteté, kettei megnyársoltaték (RMK. III.23. Temesv: Béla 40).

Nyassán *nyádsán* Fal: Ének. 119: [nude; nackt]. Csikorgó nádsípall kínoztal versedet, nyassán, pörjén monád nyálás énekedet (Fal: Vers. 911).

NYÁVALYA *nyalya* EhrC. 130. *nevolya* CornC. 136. DomC. 9. *nyalykath* VirgC. 91: 1) aerumna, conflictatio, calamitas C. miseria MA. elend, widerwärtigkeit, mühe PPB. Nyavalya orvoslás: *condimentum aerumnae; nyavalyákat meg-előző orvosságok: proebia; férjfi testne rendkívül való fel-ál-lása. nyavalya: satyrnasis PPB. Testeknek napolyaokert kel uala koldolnyok: pro necessitate corporis oportebat eos mendicare (EhrC. 129). Az zentek minden bozzusagot es egeb sok nyalykath zenuetek (VirgC. 91). Semi élet lehet nyavalyab (123). Nagy nyavalya elny ez velagban (CornC. 136). Ew magának gewlthi vala egyebeknek nevolajokat (DomC. 9). Nawalyat zenwegy az dychosegeert (EhrC. 643b). E vigasztal meg minket a mi munkakba es nyavalyankba e földén (Helt: Bibl. I.C). Az ellenség meg gőzete vér hullas, niaualia nekül nem lehet (Mel: SzJán. 210). Ti magatoc láttyátoc, mely nag nyavalyában vagyunc, mert Jerusalem elpusztult (Kár: Bibl. I.428). Az nyavalyát nyavalyával örözbiteni (Decsi: Adag. 9). Akkor folyamodgyunk Krisztushoz, mikor legnagyobb nyavalyákban vagyunk (Pázm: Préd. 37). Alamisával kellett magát táplálni, ez bizonynal nagy navalya (MA: Scult. 246). Öregbítete nyavalyát a sok bánys (RákGy: Lev. 186). Felette főorvos afféle nevolák ellen (Thurzó: Lev. II.206. 2) [epilepsia, morbus caducus; állsucht]. Kórság, nyavalya kitörés: epilepsia PPB. Nehézség törés, nyavalya, kórság törés: morbus caducus (Com: Jan. 59). A kórság vagy nyavalya kicentis a főnek nyavalyái közé számláltatik (PP: PaxC. 18). Mihelyt a nyavalya valakit ki akar rontani (21). A viola, mondgyák, hogy meggyógyít nyavalya rontásból (Felv: SchSál. 28).

[Szólások]. Nyavalyáim legörbényt nec (MA: Bibl. V. 19). Megnyakasodott benne a nyavalya (SzD: MVir. 61). Tódulnak a nyavalyák: *subeunt morbi PPB. Két vttal esic nyavalyájában, eb is harappa, meg nem házassodhat (Cis. L). Gergely pápa nem szól az oly nyavalyáról, melybe esik az aszszony a végbe-ment házasság után, mivel efféle nyavalya soha fel nem szabadította a házasságot, hanem olyról, mely a házasság előtt volt (Pázm: LuthV. 125). Eo kegyelmek örömet másra fenik a nyavalyát (Fal: NE. 34). Nyavalyáját vetni okúl, hogy nem mehetett: *juvare morbum PPB.

[Közmondások]. Tsíp, kapa, nyavalya, a ki nem hiszi, próbálya (Kisv: Adag. 346).

álmatlanság-nyavalya: insomnia PPB. [schlaflosigkeit].

asszonyihavas-nyavalya: menses, menstrua MA. [monatliche reinigung].

dögös-nyavalya: lues PPB. [seuche]. A mely orvosságok méreg és mirigyes, dögös nyavalyák ellen tsináltatnak, jo kö-zökbe saflirt elégyíteni (ACsere: Enc. 251).

elragadó-nyavalya: [contagium morbi; ansteckende krankheit]. A kik a pestisnek elragadását tagadgyák, azoknak argumentuma: a pestis a szent íráshon nevezetik isten kezének, isten szabljának, azért nem elragadó nyavalya (Felv: Pestis. 34).

fene-nyavalya: gangraena Major: Szót. 239. [brand].

forró-nyavalya: [febris ardens; hitziges fieber]. Könnyeb-bülés semmi doctori orvosságokkal nem lehet vala, hatalmas forró nyavalyája lévén (Kemény: Élet. 45).

franco-nyalvalya: [morbus Gallicus; fransziszlae kranh. heit]. Igen hatalmazik köztünk az franco nyalvalya: *frrepiit scabies Galliae* PPB.

gyógyulhatatlan-nyavalya: [Chironium vulnus Deesi; Adag. 148. [unheilbare krankheit].

mirigyös-nyavalya: [pestis]. A mely orvosságok méreg és mirigy nyavalják ellen csináltatnak, jó közökbe szállit élelyfenti (ACsere; Enc. 251).

módi-nyavalya: [morbus speculi; modekrankheit]. Az imilyen rendetlen élettel nem nyertek egyebet a szegénységnek, a gyalázatos módi nyavaljánál (Fal; NE. 106).

patvaros-nyavalya: [discordia, odium; zwistigkeit, hass]. Az hamis patvaros nyalvaliak sokaságának miatta az nyomorultak küldnek az istenhez (Mel; Jb. 84).

sár-nyavalya, sári-nyavalya: [icteria MAL² icterus MA. [gelbsucht].

széméremtest-nyavalvája, melyben szüntelen fén-ál: priapismus PPB.

Nyavalvácska: aerumula MA. kleiner verdross PPB.

Nyavalvácska: [aqualys; Born: Préd. 34. 38]. **1)** miser, aerum-nosus, aerumabilis MA. elend, mühselig, arm PPB. Fut nála az vyr az nyalvalys nyatt kytteltett: sangvis thebat ab illo misero effusus (EhrC. 68). Kie patuart teztec nyalvalysoknak (BécsiC. 220). Te zegeni nyalvalys myre ittel ide (VirgC. 38). Az nyavalys fergecke ember nyatt akar lenni kazdag (ComC. 118). Lassak es földyenek a nyavalys rostok (DomC. 208). Mel vezedelemlre mennek az nyavalys bynesok ew hallokunk utanna (ÉrdyC. 4). Nyalvalysnak tanachyath meg gyalázad (KeszthC. 21). Monda a nyavalvács bárány (Helt; Mes. 12). Nyalvács és minden nyomorúsággal rakva a mi életünk (Helt; Krón. 11). Kristus nyomorult modra születet ez vilagra szegény nyavalys lemozott (Born: Préd. 34). Nekem nyomorult bűnösnek es te nekem nyavalys bűnösnek vrr születet, kit isten fel szentelt Christusságra (38). Nincs nyavalvács dolog a változásnál (Deesi; Adag. 235). Még nem tud a nyavalvács, hanem csak a monda mondát (SándC. 3Fel. 32). Csak hamar utana ült nyavalvácsoknak (Nyr. XIV. 515). Czépelljét ellopták szegény nyavalvácsnak (Thaly; VÉ. 1312). **2)** [aeger, aegrotus; krank]. A beteg mennél nyavalvácsban vagyon, annál jobban bulgva ditsérni az egészéget (Pazm: Préd. 699). Az magam borbélyát is el vivén hozzája, revideáltam nyavalvács (MunkR. XV. 26). Az nyavalvács kusz-nak siralmas sorsa (Kereszt; FelsKer. Előb. 2). Látod bű forrás nyavalvács szememet (Zrínyi; ASyr. 8).

Nyavalvácság: [miseritudo C. miseria, miserabilis, calamitas MA. elend, armseligkeit, not PPB. Wilagosgyezad meg en zywennek setetsegoyth, hogy esmerem meg en nyavalvácsagomat (CzechC. 35). Az olaytia vala az ny nyavalvácsagunkat (VirgC. 112). El nem vezeteghem gyarlósának nyavalvácsagaba (135). Masnak nyavalvácsagun valo kengerlevolt (ComC. 154). Az harmanyk kemetőn ertetyk nynden testy nyavalvács sagunk meg foytasa (ÉrdyC. 122). Ez életnek nyavalvácsagun valóban lamentáltat (MA; SB. 88). Az vne Bartimeus az ő nyavalvács voltában az mi lelki nyavalvácsagunkat ki ábrázollya, példázza (MA; Seult. 215). Sirasd meg az te nyavalvácsagodat (Mileg; Tösz. II. 192).

Nyavalvácságos: calamitosus, miserabilis MA. voll jammer und not, erbärmlich PPB. O örökfelelő nyvezie es nyalvácságos gőtrelm (NádC. 67). Bela kyrdyalt az ey leánya azon kery, hogy emegyeket, aranykat es illyenféle nyavalvácságos zemelyeket oltalmazza (Margl. 61). Ki vala anyjak kezeth földesek, ben az ordegokh kezeth nyavalvácságos (WesprC. 138). Syvan zetteltünk ez nyavalvácságos eelethe (Érsc. 203).

Meg ysmerie ny nyavalvácságos gyarlósagunkath: cognovit figmentum nostrum (KulesC. 248). Kristus igen nyomorult, igen nyavalvácságos születeséről (Born: Préd. 34). Az embernek vesző nyomorult es nyavalvácságos volta (Szár; Cat. A3). Oh embernek el viseltetetlen es nyavalvácságos sorsa (Bék; Lämp. 12).

Nyavalvácságosan: calamitose C.

Nyavalvácsul: [miseriter, miserabiliter C. [elendig, jämmerlich]. Mezeitelen es nyavalvácsul a keresztán fyggzel (WindC. 252). Ez too nagyon pokolban, oth ehkek uala nyalvácsul az hydeeg nüzben (SándC. 37). Nyavalvácsul vala mind az egész orszagunk dolga (Helt; Krón. 62). Nyavalvácsul vagyon dolgoz (Helt; Mes. 70). Az eretneksegek hálóiból, kikbe nyalvácsul ezeletének, isten által ki ragadtassanak (Zvon; Osánd. C).

Nyavalvács: [affligo; plagen]. Egheszeget erek betegségek nyavalvácsyha, thostet teeg ragadozva (Érsc. 269).

még-nyavalvács: **1)** Valaky ty közzéletek meg ne nyavalvácsyha, nyomorvácsyha es meg ne cyallya az ő atyafiat (Komj; SzPál. 349).

Nyavalvácsod-ik, nyavalvácsos-ik: [langvesco; erschlaffen]. Oh fonyadt viragszál, mi lehet az oka, hogy úgy nyavalvácsodál (Thaly; VÉ. 64).

még-nyavalvácsodik: [in morbum incido; krank werden]. Homal vagyon, hogy testednek egyik valamelyik része meg nyavalvácsodván, az egész tested érzi a tagnak gyötrelmet (Lép; PÉik. 1105). Ha egészegetben meg nyavalvácsodol, orvosságokkal megent holere hozzatod (318). Szent Iob annira meg nyavalvácsodt volna, hogy az gabánb fűne, az sok rút éves kéksekben főttingene (352).

Nyavalvácsog: **1)** affligo, angor MA. geplagt, geängstigt werden PPB. Nyalvácsogok: angustanti NémGl. 281. Lót nag ebseg az orzagban es ő kezdé nyalvácsog (MünchC. 147). Négod keblén es gőtrelme ez, merth oth vagón nyalvácsog ebseg (NagyssC. 71). Myndlen kegyelmességhuel kyl nyavalvácsog es kecnatyk (ÉrdyC. 649b). Ysten, te hozyd kyalvácsoknak es zewkseegben nyavalvácsoknak nyadsaghatok meg hallok (Érsc. 510). Mi dolog, hogy annyire nyavalvács (Born: Préd. 297). Ez földön nyavalvácsog, busodunk (MA; Seult. 1041). Még most is tömlőztében nyavalvács (BethTám. 93). Még a halandó és rothadandó testben nyavalvácsok (Bíró; Angy. 73). **2)** langveo, aegrotu MA. krank sein PPB. Víz kőrságban nyavalvácsog (FikRösz. 287). Az betegségekben, melyben nyavalvácsog (Fohn; Vigaszt. 198). Ki nyavalvácsog es en nem nyavalvácsok: quis infirmatur et ego non infirmor (Dily; Préd. 1499). Az én állapotom száraz betegségekben nyavalvácsog (Fal; NT. 287).

Nyavalvácsogás: afflictio, plaga MA. tribsal, bekümmernis, not PPB. Haznátos az nyavalvács haznátalhosok e gyarló eelethekek nyomorvácsagly (Érsc. 203).

Nyavalvácsog: [affligo; plagen]. Oth nem nyalvácsog semmi nemű co-rsag, es semminemű zűkség nincen oth (NagyssC. 206). Sanyarzatom, nyalvácsogom az en testemeth es zolgalatre kyzerestem (Komj; SzPál. 158). Isten ez világon nyalvácsogtatta az emberket (Born: Préd. 266). A lábokban a hideg megvételtől esomle nyavalvácsogtattak (Com; Jan. 58).

Nyavalvácsogás: [afflictio; plaga]. Kérlek téged istenem, hogy inamul le ne fűtessen, a nyavalvácsogoktól megmontatván (Pazm; KT. 264).

Nyavalvácsul: [in calamitatem redigere; elend werden]. O nyavalvácsoknak ygalvácsyha, nyalvácsyha vedős wygataloza (CzechC. 42).

még-nyavalyul: ~ Meg nagyvölék és mynd vegygl meg borgeadek, naponeeth zamorulyan megyek vala (KulesC 91. KeszthC. 92).

NYEBELÉG: [ineptio; ungeschickt sein]. (Nyr. XII 227) [Vö. NEBELÖ]

NYEL: glutio, voro MA. verschlingen, fressen PPB.

[Szólások]. Hogy szemekekkel aranyat nyelhyenek: ut aurum oculis lauriant (Illy: Préd. 164). A gyertyának füst-tit nyelni, gyertyánál tanulni: *fuliginem lucubrationum libere PPB. Te peniglen vénségedben megronlott haza keserves kint nyelsz (Thaly: Adal. 13). Alattomban mérget nyelnek (Fal: UE. 403).

alá-nyel: deglutio Kr. [hinabschlucken]. Azt tudnád, hogy alányel, ha tekintel peng, nyúlál is félkenb (Deesi: Adag 241). Illendő-e egez falatokat hertelen alá nyelni (Erasim: Erk. 49). A mondolónak ízt nem érzed, ha rágatlan alá-nyeled (Pázm: Préd. 393). Az eledel megraguttatván, a torkon avagy gégen alá nyelotic (Com: Jan. 50). Ha az eb alá nyeli a megszentelő ostyát, azzal együtt a Christus teste is által megyen az ebnek hasán (VárM: Szöv. 202).

be-nyel: deglutio MA. [verschlingen]. Mi után e te fiad, ki be nélté ő iaunt, iőt, köner borint öltel meg ő neki (MünchC. 148). Az pocol ére az gonozocat néli be (GuaryC. 7). En nepe-met be nélik mikent itek kéneret (DöbrC. 30). Vr isten ő haragyaba meglaborgatva őket és tűz néli be őket (NáuC. 77). Keuasagos zuval nyelnek be az vad emberek (DomC. 308). Mikor emberek mi rank tanulnak, kim elevenen be nyeltek volna, kim víz minket be borított volna (DöbrC. 206). Be néle őket mikent ég zalkat (245). Ez sarkany meg varu ez azzony allatnak dymolcheet, hog be nyelnee (CornC. 122). Ne mondják: Bel nyeltek őtet: nec dicant, devoravimus eum (KulesC. 82). Mind tollástól benyelhetnél engemet (Helt: Mes. 429). Immar be nielték, el tanultak a szent írást (Mel: SzJán. 222). Azt tudgya, hogy minden bölcseséget bé nyelt (Deesi: Adag. 14). Az ördög idestova jár, keresvén, kit benyeljen (Szár: Cat. Q2). Minekelőtte tegedet be nyéllyen a kút, szűnyad, bányad báneydet (Lép: PTük. 1342).

el-nyel: glutio, deglutio, voro, degunio C. verschlingen, hinunter schlengen PPB. Ehallgatom, elnyelem: demisso PPB. A gyermeket a sebes vyz elnyeluen, az halottat eltemete az fewuen ala (EhrC. 160). En scent hegemen minden nemzetec zónetlen iznac es elielnee (BécsiC. 236). Vac vezeree, kie a zuuogot ki zárítec, a tenet kedeg elielítec (MünchC. 57). Az víztől elnieltetnek vala (VirgC. 110). Nem akarnadee, hogh őteth föld el nyelheie (WinklC. 169). A fevld, kyt en meg latogatok, hogy el nyelheie mynd, kyt hw rayta lakoznak (JordC. 103). El nyelteteth földbe my hasuk: coaglutinatus est in terra venter noster (KulesC. 109). Tolvajoktól hogy meg fosztatnának, sok ezüstöt, aranyat elnyelének (RMK. VI.167). Az nieresegné okaert az igazsagot el ne niellie es ne titkollia (Fél: Tan. 329). Híre tserdylvén, hogy a zsidók aranyat nyeltek el, ket ezeret elevenen felhasználának (Pázm: Préd. 872). Nem darabokat nyelnee el, hanem rágódván esznee (Com: Jan. 110). Édes vízben, mint rüt vízben elnyelsz sok fűzet (Thaly: Adal. 12). A föld elevenen elnyelte őket (Illy: Préd. II.212). Nyeljen el a nap alól a föld (SzD: MVir. 49).

[Szólások]. El kell nyelnem ezt a boszszúságot: accipienda et *mussitanda mihi haec injuria est; tsak el nyelni valakitől tött boszszúságot: *dissimulare silentio acceptam injuriam; haragját, mérgét elnyelni: bilem *substringere PPB. Miért hogy a gonoszokra nézz és halgatsz, mikor elnyelik az igazakat (Pázm: Préd. 24). Drága mulatásigai elnyelték jószágát (SzD: MVir. 13). Te véket elnyelnek. szűnyogot megszárnak (RMK. II.229).

lő-nyel: [deglutio; hinabschlucken]. A gödények föl singyi tsukákat, pontyókat is minden rágás nélkül tsak lenyelie (Misk: VKert. 344).

nyeltő-nyel: [avidio glutio; gierig verschlingen]. Más csak nyelten nyelhe a zavarját (Pös: GBöt. 83).

Nyeldögöl: ligurio, stupius glutio Kr. [oft schlucken]. Az teli torokkal nyeldekelen, meg reszezedee amaz barsonyban öltöző parazna (EszT: IgAny. 206). A tréfát a való gyanút, a játszó hamis beszédet díesőséges magasztalás nevében nyeldeköl (Fal: NE. 19).

Nyeldök: gurgulio; gurgel C.

Nyeldököl: glutio Kr. [verschlucken]. Az pogansagnac erőseget es hatalmat nyeldeköl, de az kiralyoc enlelnee te-gedet (Mon: Apol. 56). Ezeknek vereket szűt es torka tatua szomiuhozvan, itta es nyeldekölte (EszT: IgAny. h). Az nagy halak nyeldeklik az aprókat (Nán: SzT. 304).

vissza-nyeldököl: [deglutio; hinunterschlucken]. Kinyait szoruló szívébe vissza nyeldekli (SzD: MVir. 80).

Nyeldökölés: 1) [haustus; das schlucken]. Az gazdagságnac vndoe nyeldökölése vagyon, meg nevelkedet az fővsen-ség (Zvon: Osiand. 61). 2) [gustus; geschmack]. Nyeldökölésbe vetkeztem (VirgC. 1). Quinque sensus hominis: visus: látás, auditus: hallás, gustus: íledecles (PoeC. R). Az illatozasmac edőségs balsamon, a nyeldökölésnek kevanatos meez (NagyszC. 195). Ő gymölée edős nyeldökölésünnek (351). Vthi értelm: ka-thas, hallas, nyeldökölés, illatozas, illethes (359). DebrC. 184. SándC. 8. Elő peczet legyen te zemednek thöredelmesege, masod peczet hallasnak zomorwlattya, harmad peczet legyen nyeldökölésnek yozasaga (ÉrsC. 62).

Nyeldökölő: glottis, epiglottis C. faux, gurgulio MA. [gurgel, schlund]. Nyeldökölő, lélekző: gurgulio: nyeldökölő, nyelv-csap: glottis, epiglottis PPB. A toroc gyik hogy a nyeldökölőt meg ne fojtsa, a torkodat vízzel meg-rottyogtassad (Com: Jan. 57). Ha husotska vettetik ki a szájon, jelenti a tífónek, gége-nek, nyeldökölőnek ki ragattatását (ACSere: Enc. 184). A potyka gyöngy a potykának az ő nyeldökölőjében, torkában talaltatik (254). Sígának nyeldökölője szaladt le, de hiszem az istent, abból is meg gyógyul (RákGy: Lev. 78).

[Nyeldős]

el-nyeldős: [deglutio; verschlingen]. Hallottát, hogy pénzt nyeldesett volna el (MA: Scult. 817).

Nyelés: [voratio; das fressen, schlucken]. A tobzódó nagy falatoc nyelésével magat meg-tölti (Com: Jan 181).

[Nyelet]

el-nyelet: [deglutire facio; verschlingen lassen]. Elnyeleti pokollal: ad infernum demergit (NémGl. 336). A pártosokat a földel elnyelete (Helt: Bibl. a3).

[Nyeletőd-ik]

el-nyeletődik: [deglutior; verschlingen werden]. Ennek a keserűségnek el kell nyeletődni az én idvességemen való örönmóm által (PP: PaxA. 27).

Nyelv [télre NagyszC. 282. nyelv EhrC. 20. ÉrdyC. 62. nyelv BécsiC. 135. DöbrC. 313. nyelv NagyszC. 123. nyelv Szár: Cat. M4. Vás: CanCath. 619. Zvon: Post. I.103. Zvon: Osiand. 14). 1) lingua C. MA. zunge PPB. Nyelv-gyök: ancyloglossum C. Nyelv czap: glottis, epiglottis MA. columella PPB. Nyelvét ki metzem: elingvo MA. Nyelvnek hamarsága: lingvae *mobilitas; nyelvét kinyújtani: *exserere linguam; kelevény kél a nyelve alatt: sub lingua aliquid *abscedit PPB. Yollehett ez zertzet zolyon anyaly nyelewuel, yryad, nynczen ott towkel-

letes vygasag (EhrC. 29). Ganayt ragyon a nelew, ky en attyam fya ellen haragyn merget ewtewte (93). Minden nep es nemzet es fielő valamel karomlatot bezellend istene ellen, elvezien (BécsiC. 135). Nem zolnac hazugsagot es ő zaiokban ahoc fielő nem leletetie (283). Megragac ő fielőket a nagli kennac koserisegeiert (NádC. 5). Minden fielő vallá, mert vr Jesus Kristus atfa istemek diősegeben vagyon (DólrC. 313). Zeplesitetem en ziucnet, nyelucmet es minden testemet (VirgC. 5). Az fielő vezteg kezd halgatnia (NagyszC. 123). Ha minden tagone valtoztatnanac fielőre, mennel kisseb zikraiat ő diősegeinek meg nem mondhatnac (282). Ez nemzet enghemet csak nyelwőkkel dyczeer (JordC. 491). Minden nyelwew vallya, mert Jesus atya istemek dychősegeben vagyon (ÉrdyC. 62). Nyelwotheketh vyzza való zolasoldhwl megh enyhyththiendythok (ÉrsC. 188b). Eleb jőjjen beszéd a rére, hogynem az nyelvre (260). A nyelneket kemény fa ezipiteténel meg fogiće vala (Helt: Háló. 213). Nagy botrányközis az egyházi emberek féslet erkőleze; meny zom, anyni itilet vagyon a papon, meny nyelű rea zolo, anyni sententia (Vás: CanCath. 619). Minden terd emekem hajol meg es minden nyelű en ream eskűszik (Szár: Cat. M4). Nekem hajol meg minden terd es nekem tézen vallást minden nyelű (Zvon: Post. 1.103). Ha széles a világ nyelw vólua is, ezekért méltó hálákat soha nem adhatna (Pázm: Imáds. 137). Nyelw győké, nyelw kőfél, mely nyavalya az gyermekekben szokot esni (Májor: Szót. 40b). Kéj fel és öntöl meg elpedt nyelwemet, nem soká hurezodol győtrelnes testemet (Fhaly: Adal. 1.24). **2)** [lingua sermo; sprache, rede]. Nyelvátság: emenda linguae MA. Szitkozódó nyelw: lingua maledicia; elkerülni az emberek nyelvét: *linguas hominum vitare; egymás nyelvéen való értéssel az emberek összealkuszak: *communione sermonis homines inter se iunguntur PPB. Erezte leueleket ő orzagane minden vidékibe kőlőmb kőlőmb nolneken (BécsiC. 50). Ő fielőek által mente földet (AporC. 26). Nyelwed mutatya, hogh ew közző való legh (WinkC. 171). Legottan az beteg elvezte nyelwuet es okossagat (MargL. 130). Felyőn nekőnk emen eluen nelwuel (NagyszC. 142). Ydeghen neopet hoz the read vr ysten, kynek nyelwuet megh nem ortholet (JordC. 261). Tugya vala az görög nyelwuet es dyak nyelwuet (DoniC. 307). Sok nyelwen twdna zolany (ÉrdyC. 542b). Mynden nyelwōn zool (507b). Az vy tewrucmek az gewrōg nyelwewl deak nyelwewo való fordityasa (Komj: SzPál. 13). Nagy sok nyelwen leueleket irata, orszagabm mindennek tudni adá (RMK. II.279). Már haljátok vesztét az Ördög Mátyásnak, más nyelwvel tayfelnek nevezik és mondják (II.195). Szép beszédekkal az nyelwe olly ékes (Huszt: Aen. 17b). El-parasztat az ékes nyelw (GKat: Titk. 1098). A keresetet a főlőpōrs fölállithattya, csak hogy a nyelw-váltságot le kel tenni (Kász: Kit. 6). Az egeszetőő nyelw az élet fája (Illy: Préd. II.231). **3)** [narrator, denunciatus; berichterstatter]. Az nyemwō hyrānk volt, byzom woldti; senky ithon nyusen tőb, hanem csak az warbely tőrfőkek; ny hwzen-coth lowon való nepwcynek kőlteck woldti ala, hogy nelweth fogyanak, de senky ky nem jőtt; meysz mutatak magokat (RMNy. III.14). Az Berta therekiethewl azt es kerdem, hog my oka, hogy az hegh yt lesszet Zonyer kernel; azt monlá, hogy az az oka, hogy nyelwet alcartak fogny az zonyerieghen es az passa előbe akarta kőlőm (LavT. 1.233). Ott egy kőwv várván egy nyelwet hozának, kitől jó bizonynyal igaz hírt tudának, hogy az terekek szép hadal kiun volhanak. Egy terek nyelwet es neki hoztak vala, ki éjjel a sárban bészilyedött vala (RMK. III.292) Lőn Básmegyei András nagy gyorsaságba, terekekben hogy ő nyelwet foghatna, két tereket, két rab lőjant hozata (II.303). Az Dunán felküldött esőtűm is megérkezvén, nyelwet is hoztak, kiknek is vallások az, hogy az ellensőg vissza ment (Montrók. XV.149). Csatai nyelweket fogván az ellensőg közi, ezekock irásokat írásban téttem le (146). Azon kell lenniük mindenképen, nyelwet hozathassunk az ellensőgből, mert az nyelw lelke az tábornak (422). Sokum végeztek

azt, kétfelő is menjen posta nyelwet kapni (XVIII.111). Nem csak nyelwet fogott Nagyságod, hanem a seraskiert is eljettete (Land: UjSegis. Előb. 3). Nyelwet kapván a magyarok, ők mentek (az ellensőgre) (Ttar. IV.53). A csalőkői katona szőkik fielőnk, sok elment, nyelwet eleget fogtak, tudják mint vagyok (Béres: Lev. 30). Tegnap ismét nyelwet fogtak portásaim az falakon ezékőő németek közi (66). Utamban az rab-kapitánt kihozatom, nyelwet foghassak (173). Nyelwet akarának fogni állapottyok fielő (SzD: MVir. 322). **4)** lingua PPB. [zünglein]. Nyelwe a sípuak PPB.

[Szólások]. Ha mi jót forgatnak is eszekben, rosszszul, parasztul adgya fel nyelwvek (Fal: NE. 411). Ostor a nyelw, mely mindeneket tsapdos, sebesit (SzD: MVir. 321). Czél-ezapő nyelwed miczoda hasznat ad teneked (MA: Bibl. V.58b). Szívvel nyelwe megegyez (SzD: MVir. 323). Épergő nyelweddal eszed nem futhata versent (SzD: MVir. 321). Jó az elme-futatis, de megfutamadott nyelw rossz (Fal: UE. 486). Tőbbször halgasson nyelwed, hogy ne fájjon fejed (Fal: BE. 573). Tudgyák mindnyáján, hogy ellensőg közt a két félnek szíveket jár nyelwe (Fal: NE. 116). Nem igen szaporán járt nyelwe, de ártalmas fullánkja volt beszédének (Fal: NA. 125). Ismertem egy kapitánt, a kinek jobban járt a nyelwe, hogysen fegyvere (217). Az ő nyelwe eljarja az földet (MA: Bibl. 1.513). Tudom is bizonyossan, hogy nem kiutseznék egyebet fejure haragnál, morgolóő nyelwnél (Fal: NA. 137). Fegyvernekinek továbbra nynitőzik nyelwe, hogysen pallosa (Fal: NE. 16). Ellene elperreg az ő hebelurgya nyelwe (SzD: MVir. 322). Az ő nyelwe sem ragadott ám az inyéhez (SzD: MVir. 322). Rebeg a nyelwe (Göres: Máty. 72). Sokképen mentő magat: alatsony állapottyat, tudatlanságát, nyelvének rehogését mind elő-forgatá (Pázm: Préd. II.91). A gyilkosság oka tőle meg-kérleték, ijedtében nyelwe is meg-rekeszteték (Könyi: HRom. 159). Minden rugodozo nyelwet meg fogat iteli (Mon: Apol. 27). Ne engedj nyelwedet könnyen sikamlani (SzD: MVir. 324). Sikossabb a nyelwe és eszénél előbb jár beszéde (Land: UjSegis. Előb. 2). Eszed hire nélkül száguldóza nyelwed (SzD: MVir. 321). A fő és mélységes dolgokrul szinte ugy tsevege mint valamely teugri száikó vagy hazánk-béli nyelweszegett szarka-mátás (Fal: NA. 188). Tsak nyelwe vagyon, ha a dologra kél (SzD: MVir. 321). Mi mind keten Margit es Anna Teriek Janosnak nelweliőz felelőnk (RMNy. II.16). Az emberszólás a szívünkben fogaszik meg legelsőben, az után a nyelwünkben forki (Fal: NE. 99). Szívét nyelvéen hordozza (SzD: MVir. 323). Ha valaki gyalázatos szocokkal illet valakit, nyelvéen maradgyon (Czegl: Japh. 225). Az tanács uránk mól nélkül való szidalmazásiért nyelvéen marasztotta (MonIME. 179). Nyelweken peng a hit (Ker: Préd. 112). Pengetik nyelweken játszó elméjének kirimázott szavait (SzD: MVir. 321). A fejedelemtől fogva a szemet-bőrőg mindennek, férfi es asz-szonyoknak nyelvéen vagyok (Bothl: Élet. II.12). Az lakik szívében, a mit nyelvéen visel (SzD: MVir. 323). Már nyelwem hegyén volt, számból tsaknem ki-pőktem (SzD: MVir. 321). Lássuk, a szőtsuplárnak mint forog nyelwe vitor-lája (SzD: MVir. 322). Órizd ajakidat, adj rakontzát nyelwednek (Fal: BE. 579). Mások nyelvére esni: in sermonem incidere PPB. Magyar nyelwre es ez rendre haszta az Horhi Melius Peter (Mol: Herb. Ciml). Ne mondjanak mindent a mi nyelwekre jó (Misk: VKert. 45). Vedd előbb elmeőre, osztán vidd nyelwedre (SzD: MVir. 324). Ne fűd, a mi nem égeti nyelwedet (SzD: MVir. 324). A hívásnak szelo járva fejét, egy asztal fölött megtalálá ereszteti tsuszán nyelvét (Fal: NE. 14). Az sok banis hírek hintegőőben jó volna megbüntetnek, itt is vala, de bezzeg befalák nyelweket (RakGy: Lev. 161). Ngdra mit költettek még régen, noha most is Ngod nem baráti nyelweket magok

közt farsztják (Tört.² 195). Fogd meg nyelvedet (SzD: MVir. 324). Prokátor uram jól forgatá nyelvét (Fal: NE. 79). Egytől sem kaphata nyelvet: feleletet (SzD: MVir. 321). Elkerülni az emberek nyelvét: *lingvas hominum vitare PPBl. Hagyd lássák, mulassák, nyelveket koptassák, hogy téged szíven, híven tisztán innádák (Amade: Vers. 3). Azon koptattya leptses nyelvét, hogy (SzD: MVir. 322). Nyelved kötve hordozd, ne bocsásd szaladótzira (324). Látom, hogy velem csak nyelvet akarsz mérni (325). Hazugságoknak olajával sikkamoltattya nyelveit (Sám: 3Fel. 416). Tartsd erőss kapontzában nyelvedet (SzD: MVir. 324). Kiki bele vágja nyelvét: bele kottyan (325). Érdes nyelveekkel, sikos ajakokkal jó szót adnak (MA: Scult. 996).

[Közmondások]. Az harist az ő maga nyelvén fogják meg (Pecsi: Adag. 22). Sikos és veszedelmes fület a nyelv (Fal: BE. 572). A gonosz nyelv bika alá is borjat tehet (SzD: MVir. 322). A nyelv a rossz feleségnek legrosszabb része (323). Bár egyéb tagok egybe tizborállanak, sem tehetnek annyi jót v. rosszat, mint egyedül a nyelv (323).

akadozó-nyelvű: [lingua haesitans; stotterer]. Nem lézen ott akadozó nyelvű vagy fekélyes vagy poklos (Mad: Evang. 331).

anya-nyelv: [sermo patrius; muttersprache]. Senki sem elégszik meg anya nyelvével, hanem német és más munkákat kíván (NótPM. 21).

bárány-nyelv: amoglossum, plantago Mel: Herb. 149. [schafzunge]. Hegyes uti fű, bárány nyelv: amoglossum PPBl. Bárány nyelv, deakul lingua ovis, némellynek hegyes a leuele, némellynek széles (Mel: Herb. 149).

eb-nyelv: cynoglossa C. MA. lingua canis Mel: Herb. 150. bundszunge PPB. Eb nyelv, atraczel, hasonl az hegyős levelű uty fjuhöz, csak szőrös az leuele. Az eb nyelvű fyuból igen io pillulat auagy golyobitskat chynalny (BeytheA: FivK. 120). Eb-nyelvű fű: cynoglossa (P: PaxC. 263). Borbély szerzőhöz való: eb nyelv, maeska tövis, iglice (Com: Jan. 27).

elő-nyelv: [vox clara; klare sprache]. Isteni hatalomtul vagy az, mikor az igazság ellenségi bizonságtévői lesznek ugyan azon igazságnac s-magoc praedikállyac élő-nyelvekkel ki (Czegl: Japh. 37). Teszek elő nyelvemmel ilyen fassiot (Rad: Csal. III.247).

eredeti-nyelv: [lingua originalis; originalsprache]. Itt tanított az eredeti nyelveket jól-értő Károlyi Péter (Bod: Pol. 15). Igen jól tudván az eredeti nyelveket, a sz. írásokban sokakat adott elő (100).

három-nyelvű: trilingvis C.

késedelmes-nyelvű: [hebes; stotterer]. Pelpy vagyoc es kesedelmes nyelvű (Dáv: Préd. 88).

két-nyelvű: bilingvis C. MA. [doppelzüngig]. Találtatnak a világi emberek között tolvajok, paráznák, két nyelvűek, trágárok (Tasi: Feukt. 35).

kigyó-nyelv: ophioglossum, lingua serpentis Mel: Herb. 90. [natterzünglein]. Kigyó nyelv, egy koroya vagyoc, egy levele és az egy levélből mint egy kigyó nyelv, olyan fő ki (Mel: Herb. 90). Eőregbik kigyó nyelv, a ki a vízben teröm (Frank: HasznK. 196).

köz-nyelv: lingua vulgaris Kr. [landessprache]. Tudgyák a püspökök, hogy közönségesen olvassák a köznyelveken nyomtatott bibliákat (Pázm: Kal. 361).

madár-nyelv: lingua passeris Mel: Herb. 56. [steinsame]. Madár köldös, madár nyelv, sovány földön terem (Mel: Herb. 56).

más-nyelvű: [linguae peregrinae; von fremder sprache]. Nagy sok tiszteletes idegen hercegek, vallásunkbéliék, nola más nyelvűek, a temetésére szomorúan gyűlnek (Thaly: Adal. 1.27).

mérték-nyelv, mértékpróba-nyelv: [examen; wagezünglein]. A fontban igaz fű vesző, mérték proba nyelv, mely a száron avagy rudgyán ki-mégyen és a mérték istájján magát mozgatja (Com: Jan. 166). Mint a mérték nyelvűnek pontya, ugy a föld kerekese előtted (Illy: Préd. 1.356).

nagy-nyelvű: [calumniator; verleumder]. Megmondá Nagy Jánosné, hogy nagy nyelvű vagy (MontME. 179).

ökör-nyelv: borrago PPBl. ochsenzunge PPBl. Ökör-nyelvű: enfrosinum, buglossum MA. Eökör nyelvű gyökere: buglossa (Frank: HasznK. 18). Fachary leuet az leueleből az erdei salatainak, vagy hozzá ökör nyelvűnek váragat (BeytheA: FivK. 12b).

erdei-ökörnyelv: silvestre buglossum; wildochsenzunge Mel: Herb. 151. Az erdei ökör nyelv hasonló az atraczellhoz, kék a virága (Mel: Herb. 151).

igaz-ökörnyelv: buglossum verum; gemeine ochsenzunge Mel: Herb. 152. Az igaz ökörnyelv az kertben terem (Mel: Herb. 152).

kerti-ökörnyelv: ~ Kerti ökörnyelvű fű, kinek borágo más neve (Mel: Herb. 152).

mezei-ökörnyelv: silvestre buglossum; wildochsenzunge Mel: Herb. 151. Az igaz ökör nyelv szagos, szőrös, mint a mezei (Mel: Herb. 152). Meleg természetű orvosló fűvek: az atraczel, méli fű, kapotnyak, mezei ökör nyelv, vad ökör nyelv (Com: Jan. 25).

vad-ökörnyelv: buglossum; wildochsenzunge Mel: Herb. 151. (Com: Jan. 25).

rebegő-nyelvű: [lingua haesitans; stotterer]. Isaias proféta magát tisztátalan ajakának és rebegő nyelvűnek nevezte (Er: SzJán. 166).

sárkány-nyelv: [dracontium, serpentaria; drachenwurz]. Sárkány nyelv, ennek a leuele mint a kopot nyaknac (Mel: Herb. 89).

sik-nyelvű: [ineptus, rabulosus; zungendrescher]. Az olyan sok beszédű, sik nyelvű sehonnai itt igen kapnak (Mik: TörL. 213).

sip-nyelv: ligula PPBl. [pfeifenblättchen]. Sipnak nyelve, pipja, egy kalánni mértékske: ligula PPBl.

szabad-nyelv: *procacitas linguae PPBl. [unverschämte rede]. Horvas fejű, szabad nyelve vagyoc (LevT. II.291).

szabad-nyelvű, szabados-nyelvű: *procax, dicax PPBl. PPBl. [frechman]. Fajtalan, szabados nyelvű, szemtelen, sokat kívánó fősvény: procax; igen szabados nyelvűvel esék énnékem: magne libertate verborum in me *incurrit PPBl.

szarvas-nyelvű (fű): scolopendrium PPBl. [Venushaar].

született-nyelv: lingua *vernacula PPBl. [muttersprache]. született nyelven való beszéd: patrius *sermo PPBl. Kinek kinek a népek között született nyelvére kell fordítani a szent írást (Zvon: Osiand. 14). A bibliát születet nyelvre fordítani (Ker: Préd. 114). Meg kel a született nyelvre fordítottat bibliának olvasását tiltani (Czegl: MM. 221). A Christus testének s vérének megszentelését a nép született nyelvén hallja vala (269).

Nyelvecske: lingula C. MA. zünglein PPB. Lebel nyelvecske pihelő szájában (SzD: MVir. 325).

Nyelves: **1)** [lingua instructus; mit einer zunge versehen]. Nyelves fi: uulularia PPB. **2)** lingulatus, locutulejus C. lingvax, loquax MA. garrulus; schwätzer PPB. Elég nyelves aszszony vagy: satis *dicaula es; ilyen kicsiny aszszony, mégis ilyen nyelves: *tantilla tanta verba fundita PPB. Nehesnek: verlosa (NémGl. 147). Nem vizagzata meg Crístusnak gyermeksége az sok zosokot, nyelueseket (CornC. 91). Sok zo nem enyeztli el weethketh, nyelues zyz heyth bolond, bölöz zyz kewes bezodekkel elegbezyk (ÉrsC. 185). Nema mykent hal, nyelwes mykent feczke (263). Nyelwes ember nem ygazgatatyk felden ees gonozokak weznek wezedelembé (KeszthC. 387). Olly dajkát ne válaszszyon, melly részeges, buja, nyelwes ne légyen (Pázm: Préd. 203). Nem követte, sőt kerülte a világ nyelwesinek szó-fodorgatását (1246. SzD: MVir. 321). Kiket tudatlan, nyelwes ember eziéziogott (Bal: CsIsk. 112). Másokra szóló, nyelwes ne légy (Com?: Jan. 169). Talán rajja vagyok, mint a töb muszurmán, vagy oly ágya-gyalázó, mint nyelwes Rusztán (Zrínyi L7). Jaj nekem, mert hallgattam, vagy hogy más alkalmatosságokban felettébb nyelwes volt (Illy: Préd. 139). **3)** [facundus; redefertig]. Mintha istemek kedvesek volnának a hallgatobak, hogy sem a nyelwesbek és ékesben szollok (Illy: Préd. H.230).

Nyelveskéd-ik: **1)** loquacito C. garrio MA. schwatzen PPB. Arról nyelveskedik, azon nyalakodik (SzD: MVir. 323). **2)** [cadumior; verleumden]. Tsáki Jánost az törvény, szemé lyünk ellen is nyelveskedvén, nyelve kivágatásra ítélte (Monfrók XXIII.92). Akkor is megmondók, hogy nyelveskedni fog vele, mocskolni Kemény János urammal (RákGy: Lev. 401).

Nyelveskédés: **1)** loquacitas, garrulitas MA. schwatzhaftigkeit PPB. Irot historiat hozoz elő nyelueskedesed melle, legyen mégis mit ellenünc vetned (Mon: Apol. 305). A ki a nyelveskedéshez szokott, soha tellyes életében nem okosodik (Pázm: Préd. 816). Nyelveskedésével csak eziégerozeti hamisságát (Sall: Vár. 5). Az erős az ő dolgait esendosen, a tunya nagy kényes-séggel, nyelveskedéssel tselkeszti (Com?: Jan. 161). **2)** [calumnine, famigeratio; klatscheré]. Sámbar hazug és mérges nyelveskedése ellen való apológia (Matkó: Bűsük. 1). Piszok esik rajta nyelveskedésért (10). Valamely embertelen szavai és nyelveskedési miatt szolgám udvaromból ki üzetett (Monfrók XV.571). Több nyelveskedési között ezt az egyet értem (Gér: KárCs. IV.522). Az aszszony a nyelveskedéssel gyalázatot nyerne (GyöngyD: Char. 25). Szaporította az nyelveskedést Viansal való talám kétszeri beszéd is (Ileres: Lev. 63). Másnak gyarlóságát fondorkodó nyelveskedéssel tszégérésíti (SzD: MVir. 183).

Nyelveskédő: **1)** lingvax C. [schwatzmaul]. A szószaporító, nyelveskédő a megfótt dolgot nem fóttne regéli (Com: Jan. 185). **2)** [rabula; zugendrescher]. A prócitor az ő gondviselése alatt valóit oltalmazza, igazságból mindazáltal és jóból, hogy nyelveskédő esélesapókunk ne halltasssék (Com: Jan. 134). **3)** [calumnians; klatsch]. Valaki ellen nyelveskédő aszszony: oblatratrix PPB. Iszszonyban az virosban az nyelueskédő ember és az ki az beszédben vakmerő (Kár: Bűl. 1655).

Nyelvesség: **1)** loquacitas C. garrulitas MA. [schwatzhaftigkeit]. Itt egy ember nagyon, ennek mint egy út esztendő fia való, kinek nyelvességében gyönyörködve, kedve re tartotta (Pázm: Préd. 205). Mestere és őrző apródja a böltsességnek a mértékletes tagadás, áruló ellensége a nyelvesség (Fal: UE. 363). **2)** [calumnians; klatscheré]. Szemtelenség, fajtalamás, nyelvesség: procacitas PPB. Kristust megfóttu az emberi vakmerőség, megszólította a nyelvesség (Pázm: Préd. 778). Aláb szál az emberek nyelvessége (Fal: UE. 374). Tsak a nyelvesség rebesget ilyeneket (SzD: MVir. 322).

Nyelveszéd-ik [nyelueskedik v. nyelueszedik?] Én vagyok Béli Völ, fölele a másik, de miért harútolysz, szíjadj nyeluesze-

dik, az én kezem mián Hamvíván ott fekszik, majd ugyan az miát fejed földre esik (Zrínyi I.132).

Nyelvetlen: elingvatus C. elingvis MA. stumm PPB. A maga meg-gondolt, eszes, jöllehet hogy nem nyelvetlen, de mindazáltal nem ízetlen, csicsogó: consideratus non quidem elingvis est, sed tamen non insulsus blatero (Com: Jan. 186).

[Nyelvez]

Nyelvezés, nyelvezet. Az mit az mester tanítványinak beszélget és magyaráz, avagy nyelveszet [igy]: dictata; magyarázat, olvasás, nyelvezés, nyelvezet: dictatio C.

NYÉL: manubrium C. MA. handhabe, heft PPB. Nyélbe ütni: manubrio instruere: nyélből kiütni: manubrio exarmare PPB. Hagiok kalanokat, 5 aranyos, az nele gombos (RMNy. II.67). Keeth willa, az egyknek kristhal az nyele (III.52). Gyertyan fa, kiből malom fogat es erős nyeleket chynalnak (BeythA: FivK. 12). Az eledelel késsel avagy vellácskával, nyelet nyelénél fogva tartis, fogattatnac el (Com: Jan. 119). Árnyéktartónak való eziüst nyél (Radv: Csál. III.355). Vagyon egy hauesir, kinek csont az nyele (Gér: KárCs. III.422). A bonchos nyellő késvel a truyerembő kicsoszintá a vöröskét (Nyr. II.224a).

[Szólások]. A nyele többet ér a vásárnál (Deesi: Adag. 93). Más nyelben szőgezé szekerzégét (GKat: Váls. 1632). Más nyelben üti szekerzégét (110). Nem alkalmatlan-kodik a dolog, ha nyelén fogod (Fal: UE. III.53). Embere leszek ezen dolognak, nyelet tsinállok én ebbe (SzD: MVir. 105).

[Közmondások]. A kölzen adott fejszénec jó, ha ez az a nyele meg fordul (Holt: Mes. 111). El-veszett fejszének nyele is jó (SzD: MVir. 159).

esákány-nyél: manubrium clavae cruciatae; streithauenstiel. Egy eziüstös-aranyos esákány-nyél, esákány nélkül (Monfrók XXIV.138).

kanál-nyél: [capulum cochlearis; löffelstiel]. 4 kanál, egy kanál nyél: manica unius cochlearis (Radv: Csál. II.11).

kapa-nyél: **1)** [capulum ligonis; hackenstiel]. Kapa nyéllel kell ütni az illyenhez, ki urához ugy lát mint egy semmi-hez (Thaly: VÉ. II.23). **2)** scytale Misk: VKert. 612. [schlangen-art]. A tsillag hátú kígyó, deakul scytalaenak az az kapa nyelnek nevezik (Misk: VKert. 612).

[Szólások]. Tamás: Ha nem tudsz prédikállányi, hiszem tudsz kapálányi. Pápa: Hív én a kapa nyele (RMK. V.339).

kés-nyél: [capulum cultri; messerstiel]. Az flusz sarga mint egy jacchint, késnyelet is esínálnak belőle (Keesk: ÖtM. 319). Az ökrök szarvából szabja, markolatok, kés nyelek, kftűk lesznek (Misk: VKert. 119).

sulyok-nyél: [capulum fistulae; schlägelstiel]. Markába szkasztani pergetyűs sulykának nyelét (SzD: MVir. 19).

szekere-nyél: [capulum securis; axstiel]. Zekereze nyelnek való faat wagny (Pesti: Fab. 25).

Nyeleske: manubriolum MA. heftlein PPB.

Nyelestül: [una cum manubrio; samant dem stiel].

[Szólások]. Mind nyelestül fokostul: una cum ipsis manipulis (Deesi: Adag. 129).

Nyeletlen: manubrio destitutus SI [ohne stiel]. Nyeletlen kés: exarmatus manubrio PPB.

[NYELL-İK]

el-nyellik: [langvesco; verwelken]. Midőn a virag el-mál-lik, elnyellik, el-eszlanak a pillangók (SzD: MVir. 51). Bú válttya fel boldogságomat, elnyeltt vígságom (76)

NYER (*nyeer* ÉrdyC. 556b. *nyér* Deesi: Adag. 88. Fal: UE. 185): **1**) lucrificacio, lucror, demereo C. [gewinnen, erlangen]. Ő istenét tudo nep ier es tezen: populus sciens deum suum, obtinebit et faciet (BécsiC. 164). Mit használ emberek, ha mond e világot ierie, es ő lelkeben gétolmet zenuéggen (MünchC. 45). Nyeryed nekem zout leelőknek malaztyath (CzechC. 70). Mindön hiw kerezét, ki comonikal, azon malaztot ieri, kit Cristus (NádC. 10). Valanyt akarz, azt nyerhetót ur istentewl (ÉrdyC. 493). Termeezet zorent valo eredet, kyben senky sem nyeer, sem veztt (556b). Mynden ydwessegos yozagot nyeryem the tóled (ÉrsC. 42). Therekechtől merel ayandokokath, ne fenegedned ő chazarokath (RMNy. II.5). Senki bűnéne bochanattyat az isten előt nem nyerte (Helt: Bibl. I.e). Nem hogy többet nyerhetnéne, hanem azt is elvesztik, a mi nalc vagón (Helt: Mes. 427). Szenuegdy, ha mit akarz nyerni: sustine et abstine (Deesi: Adag. 137). Haláltól szabadulást senki nem nyér (GyöngyD: KJ. 450). Kezdé magasztalni dovát, mennyit s hánszor nyére a pálya-futásban (Fal: NA. 121). Mindentor csak kevésbe és nem a végre játszott, hogy nyerjen (Fal: NU. 311). A nemes vér ezen ügyben veszve nyér (Fal: UE. 450). **2**) [vinco; siegen]. Vajha nyhuan nyertetek volna, hogy mi es ty veletek egyetembe orszagolhatunk (Komj: SzPál. 136). Míg Moses kezét felemelve tarttya vala, Izrael nyeri vala (Helt: Bibl. I.Kk1). Akar hól is az nyeri, az ki nem röstelkódik (Deesi: Adag. 315). Bajnok szív, egynek hív, Kemény gyer, hadad nyer (Thaly: Adal. 15).

[Szólások]. Nyert benne mint Bertok a tsikba (Kisv: Adag. 382. SzD: MVir. 244). Ugy tekintsünk dolgainkba, kárt, tsüföt ne nyerjünk szines ajánlásért (Thaly: Adal. II.02). Nyertem férfait az urtól (MA: Bibl. I.1). Ha csinos gazdaszony még időt nyerhetett, tisztább felirsegű kalácsot süthetett (Orczy: Nimf. B6). Szertelen halálnak nyerte vesztő porát (Könyi: HRom. 47). Kedvet nyerni: favorem *elicere PPBl. El-hüresedni, nagy nevet nyerni: *lucrificare nomen PPBl. Töröktől nyert sebe tett kiből balogot, nyerte királyától örökben Balogot (Thaly: Adal. II.401). A Humádi Mathias fogsagabol nag somma pinzt akút vala maganac nierni (Szék: Krón. 216). Gondoltam sérvést nyert (Gvad: Időt. 80). Meg engedést és reá szabadítást nyerne az Johnac nyomorgatására (MA: Tan. 221). Mikor ki tetszeni kíván, azon legyen, hogy kellő újságokkal kelhessen elő: sziveket nyér (Fal: UE. 31). A hadban a restség veszést nyér (Könyi: HRom. 81). Álamual nyerte: sine sacris haereditas (Deesi: Adag. 21). Azon órában el-veszté minden bűsüfletit, a mellyet erős fegyverével nyert vala a mezőn (Fal: NE. 14). Jósefnek hagyá azt a gazdag földet, mellyet az amareusoktól kardal és kéz-ijal nyert vala (Pázm: Préd. 139). Szerentsére jó harátot nyerni: *sortiri amicum PPBl.

[Közmondások]. A ki nem veztt, nem nyér az (Deesi: Adag. 88). Az ki soha semmit nem próbál, semmit nem nyér az (I29).

be-nyer: [capio; erobere]. Aranyas zászlóját Ali basának hósek bényerek, igen vígadának (RMK. III.157).

el-nyer: lucror, consequor, obtineo MA.⁴ gewinnen, erwerben PPBl. Mjt haznal, ha mynd ez telley vlyagot el nyerye: quid probest, si mundum universum lucratur (JordC. 406. ÉrdyC. 7). Ha álló vizek nem lesznek vala, akkoron a scithiaiac el nyertéce volna fölle mind az egész országot (Helt: Krón. 7b). Mindeneknek meg-eremled, el nyered kedveket (Com: Jan. 201). Az ellenségnek minden hadi apparátusát elhyertük (TörtT.² I.205). Lött azért bor, nem számlálván az ellenség által elhyert borokat, vasa nro 559 (III.403). Harmadik László a magyar királyságot egy kicsinyseg elhyerte vala, de csak fél esztendeig bírható (Liszny: Krón. 296). Pályán vár ajándék, nyeri el édes lovacskám (Kisv: Adag. 177). Most az egész bagázsiát elhyervén,

sok borra akadunk az bagázsia körül (Bercs: Lev. 43. 64). Az agár nem azért üzi a nyulat, hogy a bűrét elhyerje (Thaly: Adal. 180). Nem nyeri el a pályát, a ki útjában horgot vet (Fal: SzE. 523). Midőn az ágyukat magyarok el-nyerték, kerekeket széellyel rontották (Könyi: HRom. 121).

elnyerés: [adoptio; das erlangen]. Tisztartóságnak elnyerése kotzka vetéssel: *sortitio provinciarum PPBl. Nem az akaróé, sem pedig futóé pályának elnyerése (Kisv: Adag. 356). Mi jó van abban, a mi nek el-nyerése meg nem nyugottya kívánságunkat (SzD: MVir. 262).

hátra-nyer: [recupero; wiedererlangen]. Csak igazán szeressetek ti egymást, hátra nyerhetitek az elveszett házakat (RMK. III.223).

ki-nyer: **1**) [redimo; erlösen]. Ha azzal meg-javul, ördög torkából ki nyerheted atyád-fiát (Pázm: Préd. 46). **2**) [impetro; erlangen]. A kényly koldus koldulván, semmit ki nem koldul, nem nyer ki (Com: Jan. 195).

még-nyer: potior, consequor, pervinco, nanciscor, opiscor, lucrificacio, impetro, indepto, indipiscor, adipiscor, obtineo C. [erlangen, gewinnen]. Könyörgéssel megnyeröm: exoro; nagy veszőllyel megnyeröm: extundo C. Ki valamit elbirt, megnyert: potius PPBl. Tizta imatsaga meg niere, kibe hogi inek, ottan meg vizagzek (VirgC. 105). Az isteni bölcseségöt meg nem nyerhetuen, ezteleme lón (WeszprC. 57). Isteni edesseget ker, de csak alig anag soha meg nem érheti (VitkC. 5). Meg nyered te atyad ftyat: lucratus eris fratrem tuum (JordC. 410). Sok hynesöket megh nyertek wr istenül, hogy ne karloznanak (ÉrdyC. 602). Megnyertem az wrnak emberét (Helt: Bibl. I.B2). Szenvedetessége szenvedetlenségemet nyerie meg (Pécsi: Ágost. 15). Könyű meg nyerned, a hól senki nincz ellened (Deesi: Adag. 66). Megnyeré a biráktól, hogy bemchessen annyához (Pázm: Préd. 213). Midőn megnyerended, a mit kértél, hálát adgy (Com: Jan. 195). Megperelnéd, meg is nyernéd (Bethl: Elet. 30). A bíró szívet adományyal meg-nyerni, meg-venni (SzD: MVir. 16).

mégnyerés: impetratio C. erlangung PPB. Valamit imad-sagodban kerendez, megnyeresnek bizodalomaval keryed (VitkC. 3). Zegheemyye tewee magaath az erek dichőségnek meg-nyerereserthi (ÉrdyC. 413b). Nem férhetsz könnyebben a paraditsomnak elvesztéséhez, mintsem ha meg nyérésről letészed a biztos reménységet (Fal: NE. 52).

vissza-nyer: recupero, recipio, relucror MA.⁴ wieder erlangen PPB. Tehetséged szerint vissza-nyerjed ördög torkából el-veszett atyád-fiát (Pázm: Préd. 40).

Nyeréget: [leves victorias reporto; geringfügige siege davontragen]. Ez lesz a Dumántul magában lézengve operáló és az gyükeres ellenségtől távul kerülve nyeregető mulatságnak vége (Bercs: Lev. 109).

Nyereked-ik: quaero, negotior, copio lucrum, lucro studio SI. [gewinn suchen]. Kereskedő, nyerekedő ember: *questuosus homo PPBl. E két rendbéli emberek nyerekedni és katonáskodni mint más újabb-újabb tartományokra sietnek (Misk: VKert. 438). A szolga tudván a nyerekedő pénzváltóknak ezer förtélyait a pénzt elásá (Fal: NA. 138). A ki a kereskedés után kíván nyerekedni, a kalmárok között forgolódgyon (Fal: NU. 255).

Nyerekedés: negotiatio, lucristudium, foeneratio SI. [gewinnsucht]. Igen üzik a nyerekedést: *calent ad quaestum PPBl. Hová lenne idős attyádnac rajta való nyerekedése (Zegl: Jajh. 73). A páva midőn idővel görög országra bé-származott, nagy nyerekedéssel tsak a fő rendeknek mutogatattott elsőben (Misk: VKert. 335).

Nyerés: [impetratio, adeptio; das orlangen]. Kedy nyeres: *conciatio gratiae PPBl. Ydvesseg neresre: ad salutis obtentionem NémGl. 233. Az alazatosag nyereso uckyl az ygey yozaghi nem yozag (WeszprC. 139). Kynek zent vota leegyen my lyeinknek buchannat, zent malaztnak nyereso (ÉrdyC. 506). A földre leeseo, hog ymadsagot teue vizaztalanac nereseyert (TolC. 96). Egésség nyeresék sokasodnak a martírok temető helyeinél (Pázm: Préd. 286). Az ilyen testi gyakorlás kevésre használ isten előtt való érdem nyeresre (Zzon: Post. I. 475).

Nyereség: 1) lucrum C. MA. gewinn, nutzen PPB. Nyereség-gyűjtő: lucrifuga; nyereség hozó: lucrificabilis; nyereség szomjuhozó: cercopa; nyereségre nézők: lucriones C. Pénz nyereségre kiadók: locito; a nyereségen igen kíváncsi rajtallenni: *lucigare lucra; fukar, ki a várostól vagy valami urtól vámat és egyéb jövedelmet árron meg-veszen nyereségre: publicanus; még talán a fő pénz is belé-vesztettem, nem hogy nyereségem lett volna: etiam de sorte venio in dubium PPBl. *Nyereségre vásárló kalmár: institor PPB. Nem kel alazatosagnak valami-nemew minelkedtetv ezelekeduy, nykeppen egyeb barátok yo peldiert es ew leleknek neresego ert (ÉlrcC. 117). Mi nereseg, mert őriztűc ő parancolatit (DebrC. 323). Az habursagot nag nyereségre tartá (GuayC. 27). Vagiok az leleknek nagi felesos es hizonsagos nyeresego (VirgC. 67b). El vezőt az hű nyereseghőknek remeenegehek (JordC. 764). A halált nyeresegnek tartiak (DebrC. 125). Bakos Balasne adot ket zuz forintot, hog felesaget, giermekkeit nyeresegből taphaluaia (RMNy. III.69). Az telhetetlen semmi bűnnel nem gondol, ezze hogy valami nyeresegget kaplasson (Born: Evang. IV.301). Semmi nyereseged egyeb annál, előd, béröd, alutód, haznod (Fort-Szer. K4). Senki azoc közzül, kik az urat szolgállyác, nyeresegget ne fűzőn pénzével (EgyhRend. 151). Midőn nyereség föld mondak valamit, igen réssen akkor az föld (MA: SB. 127b). Az szegényeknek is többüljön annak nyereségéből való jövedelmek (Radv: Csál. II.201). Azokat a játékokat meg se iszölbed, a hol a nyereség csak a vak szerencsétől függ (Fal: NE. 44). 2) exuviae, manubriae C. [praedia; beute]. El fogja a vitézek nyereségeket: praedia militum *interceptor PPBl. En te zep bezididen őrlők, mint ki sok neresiget spolia multa) lett (DöbrC. 70). Mykron nagy nyereséggel haza yettenek voma es az bytangot osztany alkarnaak, az gonoz fene Vyd yzth vezto köztik (ÉrdyC. 398b). Megvivának, isten vala Magyar népkel, ott járának nagy nyereséggel (RMK. I.8). Vitézek nagy nyereséggel járának (Güres: Máty. IV. r. 13). Az nem tetszik, hogy az vitézű rendnek még eddig semmi nyeresége nem lott, mind csak könnyen hajlónak (RakGy: Law. 140). Az úr szolgál nagy nyereséggel jártak (Gér: KárCs. III.275). Az oláhokra mint hajók földi igen homályosom csak alattomban szergetik, hogy az gulyák valami nyereséggel jártak volna (ErdFörtAd. II.38).

[Szólások]. Eluue adgyon ennek nyereségében (Deesi: Adag 67).

Nyereségös: 1) lucrativus, lucrosus C. [utilis; nützlich]. Ez elloten inadsag sem erdemös sem neresegös (GuayC. 63). 2) [emolumentum habens; Gewinn habend]. Azzal az magyarok károsok sem lesznek, inkább lesznek nyereségesek (RMK. I.7).

Nyeretős, nyertes (nyerettes Pest: Fal. 15. Vás: CanCat. 300). 1) lucrans MA. lucrosus; gewinner, gewinnreich PPB. Nyertes dolog gyakran gondolkoiki o világ haszontalan szomorúságról (Hall: Paizs 220). Legokosh és legnyertese esere az, melyben a mulandóságokért örökké valóságot nyerhetünk (Börö: Ünnepe C2). 2) victor, evincens MA. überwinder PPB. (sieger). Hada lón a herezeg ellen, de ott is nyertes lón (Szék: Krón. 192). Lón nyertesb vayda az parasztoknál (Valk: Gen. 58).

Diadalmasoknak és nyerteseknek lattatni (Mon: Apol. 369). Ha igaz, nyertesek vagyunk mi es, meg győztük az papistakat (Alv: Itin. 35). Mellyinc léssen nyertesb (Vás: CanCat. 300). Ez ellen az phariseusoe egy szót sem tudnac felelni, hanem az ur Christum nyertessé kell hadniok (MA: Scult. 731). Tudd meg keresztyén ember, hogy ha a te litedne tanásán jársz, nyertes vagy (Meg: 3Jaj II.85). Mutasson vagy egy helyet az ellenkező, és úmbár ő legyen nyertetés s ővé legyen a gloria (GKat: Titk. 335). Nyertesebb a kis Dávid parittyával es kível (Czegl: MM 9). Baj-vívásban nyertes lévén (Perny: LFI. 19). Sokan egyféle tsalárdsággal mindenekben nyertesek (Misk: VKert. 243). Azt akará, hogy a szem-közt bátorokdó vitézség lenne a nyertess (Fal: NA. 238). A nyertes Julianus elemelte társát es elindult hajóival (Fal: TÉ. 681). Ki nyertes tábornak nem felsz haragjától (Orczy: Köhl. 48).

Nyertesén: lucroso, victorioso MA. gewinnreich, siegreich PPB. Nyertesében járna egy az otyasúró a képfaragó acsoknál, hogy ha mint a süto sít, Christus testévé válhatna (Matkó: BCsák. 425). Ez az dolgaidnak oly útát mivelhet, mely azok czéljához nyertesén emelhet (Thaly: Adal. I.123). A kegyes rendben folyandó beszéd nyertesén játszik a szívekkel (Fal: CE. 371).

Nyertesség: victoria, evictio MA. sieg, überwindung PPB.

Nyerő: [impetrans; auswirkend]. Kegelmességös fiam Jesus, nam közönösös aia zentegbaz mond engömet irgalmi nérő bodosz aianac (NádC. 664). O Iesus, ky wagy yrgalmassagnak nyereye (PozsC. 10). Wgy thög yrgalmi nyerő zyz Maria, hog te byr enghem nyind őrlökewl őrlökke (ThewrC. 149). Tisztits meg minket ammi bűnökűből, mert te vagy irgalmnyerő hegyös sziz Mária (RMK. I.10).

[Nyerőd-ik]

még-nyerődik: [perticior; bewirkt werden]. Megvallom, én nem jóvalottam volna azt az hirtelen indulatot, ugy hiszem, Bessenyei uram sollicitatiója által is meg nyerődött volna az (TörtT. 1232).

NYERÉG: ephippia C. ephippium MA. sella; sattel PPB. Nyereg és minden lóra terítő pokrotz: ephippium PPBl. *Nyereg hajtott fele, vápája: ephippii arenda PPB. Kít kiral aieit tiztelni, a lora kél vetni, ki kiral nerge alol vagon (BécsiC. 62). Egy emberke vagyon itt a pusztában, az ő ream és nehez nyeret vet hátomra (Helt: Mes. 357). Megh raggada az üsteket es ki kezdé emelöni a nyeregűből (483). Makktennő fakra mászván fel, nagy vizesen fikemlőnél fogva nyeregszárnyáig való vízben tartván egész virradtig (Szal: Krón. 128). Egy rakásba hordatá soe nyeregeket (Gosyrv: MagyB. Daj). Az lovás kápával bétértette az nyeret (Montrók. XI.363). Az kyk lovat az en attamfyanak fykyvel, nyergyvel neky hagyom (Radv: Csál. III.107). Az tatár lovatat ne hagyják nyugolni, minden harmadnap vessenek nyeret reá (Gér: KárCs. IV.368). Igyekezünk, hogy ha csak az nyeret vagy czafrangját is kivihetünk Nagyságnak (Mon: Okm. XXII.22).

[Szólások]. Néktek a nyeretok it jobban fut, mint másnak a lova (Thaly: Adal. I.55). Két nyeretet fölni egy seggel: dindus sedere sellis (Deesi: Adag. 49. MA). Egy seggel két nyeret akar a jesnita fölni (Czegl: Japh. 235).

[Közmondások]. Nem illik az ebhez, hogy nyeret herdozzon hátán (SallMark. B5). Nem illet számárt veres nyereg (Deesi: Adag. 22. Kisv: Adag. 40). Disznót lársonnyerreg meg nem illet (Thaly: Adal. I.175). Nem illhetz egy seggel két nyeret (Deesi: Adag. 196). Nem jó egyszer-sem két nyeret fölni (Czegl: Japh. 291).

kazul-nyereg: ephippium persicum Kr. [persischer sattel]. Vérese színű haragos mén volt alatta, könnyű kazul nyereg rajta (Fal: TÉ. 637).

málhás-nyereg: [clitellae; saumsattel]. A terh hordozó, málhás nyereg őszvérré avagy kabolára tétetnek fel (Com: Jan. 88).

őszvér-nyereg: ∞ (Nom.² 421).

számár-nyereg: ∞ (Nom. 47).

teréhhordozó-nyereg: clitellae C. [saumsattel].

Nyergél: [equum sterno; sattel]. Nyergelni a lovat: equum strato inducere, instruere PPB. Nyergelhetők lowath, hogy Palth rea zerezwen, vygyetek Felix feyedelemehez (JordC. 785). Az törökök táborban hevernek, de menni akarnak, mert immár nyergelnek (Zrínyi 150). Ha jön ordre, frissen nyergel, elmegy az portára (Amadé: Vers. 107). Őszvérét nyergelte, ment Nomentanumban (Orczy: Költ. 110).

még-nyergél: sterno ephippio apposito MA. [besattelu]. Megb nyergelée az ew zamaraat es el meene ew velők (JordC. 166. Helt: Bibl. I. Bbb. 3. Kár: Bibl. I.141). Miképpen nyergelhetné meg és ülhetné fel az díszóra (MesésK. 11). Kiki rendge szerint idején fel-kele, kinék ugy vólt haugya, az meg is nyergele (GöngyD: KJ. 369).

[Szólások]. Boldog isten látom, hogy megnyergeltek bennünket a franciák (Fal: NU. 325). Tsak az egy frantzia szolga niergeli meg gazdáját és urának ura (Fal: TÉ. 782). Urát megnyergelő feleség: *imperiosa conjunx PPB.

Nyergeltet: [equum sterna jubeo; satteln lassen]. Az szánat rakattani és lovaimat nyergeltettem (Monlrók. XVIII.5). Lovat nyergeltetvén, felmenék az Balassi uram szállására (TörtT.² 110).

Nyergős: 1) ephippiarius, ephippiatus, stratarius MA. [sattelt, satteltragend]. Nyerges ló: clitellarius Pesti: Nom. III. 102. equus sellarius, ephippiarius PPB. Cedit in nergues potok 1268 (Wenzel III.195). Az sarga loat fekestül hamostul, zeke-res niergessel hagiom Thamasmak (RMNy. II.302). 2) [opifex ephippiorum; sattler]. Az nyergesek egy háts lóra való nyerget adgyauak két forinton (TörtT. XVIII.227).

Nyergetlen: [non stratus; ungesattelt]. Az egyic király inassa egy nyergetlen lovon vanna szaguldvan, egy kopialan báltan eklele (Helt: Krón. 48).

NYERÍT (nyiret Misk: VKert. 93. 129): nitrio Balde. hinnie C. MA. wiehern PPB. Nyerítő kánya: cenchris PPB. Mykenh vadh wygyorogwan es néreituen inkab, hogh nem zoluan. ő zayanak tatogatasawal felele (PeerC. 63). Csendességben voltak ű jó vitézi, mind nem nyereitének ű jó lovai (RMK. IV.161). Az embernek czufoló barátta olyan mint az ménló, melly minden rayta ülön nyerit (Kár: Bibl. I.672). A ló szők, niret a kabolara, de a feckel meg tarttiak (Mel: SzJán. 28). A ló meghe-réltetvén, nyereitni meg szünik (Com: Jan. 35). A ló nyerit, rug és kapál, mig nem jut társához (Zrínyi 1104). Eous és Flegon nyereitni kezdnek, hájmnaknak terléből levetteknek és vig legelésel) magoknak kedveznek (GyöngyD: Cup. 652). A belénd igen keserves szóval szokott nyireitni (Misk: VKert. 93). A számárt akár-mi némű aranyos szerszámba ültöztessék is, ugyan tsak számár módra nyiret (129). Csak az abrakos jászolra nyereitett világi áldomásiban (Csúzi: Tromb. 43).

[Szólások]. A czalant föld meg borban, felindította a barátokat az a pátzákra, hogy nyereitene (Mel: Herb. 99). Fele barátianak felesegere nyereitni (DeesiG: Préd. 56). Asszony emberekre nyereitni (Zvon: PázmP. 104). Tarát farát ékesíti, vitorlút kiteríti s arra nyerit, a ki szép (Fal: Vers. 882).

még-nyerit: adhinnio MA.⁴ anwiehern PPB.

reá-nyerit: adhinnio C. PPB. [anwiehern].

Nyerítés: hinnie C. MA. das wiehern PPB. Keet lovak nagy nyereytest tevnek evnen kevztwk (CornC. 270). A ló nagy nyereitessel fut vala az uton (PestiI: Fab. 62). Nyargalló lovai nyereitésének hallasi (Mon: Apol. 464). A számár hosszú fülei-ről és otromba nyiretéséről akár kívül is magát megemérettet (Misk: VKert. 129).

NYERS (nyers Toln: Vigaszt. 204. nyers ÉrsC. 48b. nies RákGy: Lev. 81): 1) crudus C. MA. incoctus SI. roh, ungekocht PPB. Ez nyerss fiaat meg zarasztotta vala (ÉrdyC. 536). Az kyal ygen meg haragwek es paranczola, hogy ekwt nyers ynakal werneyek (ÉrsC. 355b). Igen jó verhas és nyers, nyálás has ellen (Mel: Herb. 3). Ved ez föld mentat es meteld meg az nyers mentat, land inuegben (BeytheA: FivK. 71b). A ki a kételkedés felől vala nyers, iztelen tudományokat állhatatlan bizodalommal magának választtya, az csendes lelki ismeretet az életben nem bírhat (Toln: Vigaszt. 204). Nyers bort újtt mindenik (Nyr. X.469). Bor ivás, nyers almában való nagy gyuvatlankodás torkot bérekesztnek (Felv: SchSal. 24). A te böleselkedés szerint az ifjaknak meg kellene járn az égett és nyers boros korszmákat (Fal: NU. 266). 2) viridis MA. grün PPB. Nyers fige: grossus PPB. Ha az nyers fan ezt tezie, mi lezen az azionac dolga (VitK. 56). Ha az nyers faban az eköt tezyk, az azzywban thahat mi lezen (ÉrsC. 48b). Ha a nyers fan ezeket műnelitce, mi lezen az aszszu fan (Helt: Ujt. Y2). Az aszu fa mellett az nyers is meg ig (Monlrók. III.93). 3) infectus, non elaboratus SI. [unbearbeitet]. Nyers gyapjú: lana infecta, succida PPB. Az balálnak várasa egyaránt verős barsont viselőnek és az nyers lenben és czondorába ültöztetnek (NA: SB. 88. Kár: Bibl. I.678). 4) vividus, vegetus, alacer SI. [munter, rüstig, jung]. Nyers erő: vigor MA. Tsudálnak öreg voltat, jó nyers korosságát (Megy: 3Jaj. II.47). Az aszszonyok haragosbak a férfiaknál, a vének a nyers emberek-nél (Pázm: Préd. 806). A testek belső mivoltokra nézre nyersce, virgomeczok, egésségese avagy betegese (Com: Jan. 53). Ne egyél, hanemha éhségtől ösztönözöttvén, egésségben maradsz és nyers, nyakas, friss erőben lész (172). Erős és nyers nyakkal olyan vagy, mint repedt értz (Rim: Ének. 277). Még az erős Hercules sem elégséges két magához hasonló nyers nyakasmak megfelelni (TitkRóz. 195). Vólna ugyan tűz és nyers erő benne, de egy tsep iflet sinten (Fal: NE: 5). A testi gyönyörűségek megtompítják az elmét, fárasztják nyers erőnket (20). Kifárad az embernek feje, fonyad nyers ereje, bomlik egéssége (26). A mit iffiantan a nyers elme magában kaptsol, még görbe vénségében is nehezen felejtí (Fal: NA. 157). A lacónismus nyers, fontos rövidség (Fal: UE. 415). 5) [madidus; feucht]. A meghült nyers gyomor az ételt utállja: crudus escam fastidit (Com: Jan. 55). Az idő ide is száraz, mindazáltal meg nies földbe esett az vetés (RákGy: Lev. 81).

Nyersécske: subcrudus MA. ein wenig roh. halb gekocht PPB.

Nyersen: 1) [crude, incocte; roh, ungekocht]. Semjt hű benne nyerssen ne egyetők, se vyzbe főtteth, de ezac tynel syltet (JordC. 31). Ne egyetek nyersen, se főve (Helt: Bibl. I. Gz4). 2) [viridis, immaturus; grün, unreif]. Ha nyersen az kéként megszded és megtöröd mosárban addig míg zöld s meg eric a kőkény (Mel: Herb. 26). 3) [insulse; abgeschmackt]. Mi sem mondgyuk azt olyan nyersen és sóatlan (Pós: Igazs. 546). 4) [alacriter; munter, kräftig]. Nem tanyan és álmos szemmel, hanem ében és nyersen kell munkálkodnunk (Pázm: Préd. 821). Az unio megerősíti emberben a nyersen tartó lelket (Ker: Préd. 106). Az edgy lélek három: nyersen tartó, érzékeny és okos lélek (138). Tudós ember, a ki nyersen tud beszélteni (Hall: HHist. I 50).

Nyerses: subcrudus C. [etwas roh].

Nyerseség: 1) cruditas MA. rohóit PPB. 2) viór MA. das grünen PPB. 3) vigor MA. [vividitas; lebenskraft, regsamkeit]. Ki szíjván a már koros napok testekből a nyerseséget, tsupa kendőzéssel föltozgatnak magokon (Fal: NA. 144). Se erő se nyerseség benne, sőt alig mozog lelkek (Fal: BE. 585). Vidám nyerseség és hajnoki bátorság nézett ki belőle (Fal: TÉ. 637).

Nyersesit: [vegeto; ermuntern]. A mozgólódás nyersesét és a lankatságot ki fűti (Com: Jan. 208).

Nyersit: ∞ A lélek csak nyersítő: élesztő a palántákban (vegetativa), érzéken az állatokban s okos az emberben (Com: Orb. 86).

Nyersség: cruditas C. [rohóit]. Galéms írja, hogy egészségét meg őrzi, a ki el kerül, hogy emésztetlen nyersség ne maradjon gyomrában (Pázm: Préd. 837). Semmi nyomorúság nem nealmas, mikor a szent lélek tüze el vészi, nyersségét ezeknek (707). Ártalmas nedvességnek veszedelmes nyerségébe esik (Illy: Préd. 1450).

Nyerstül: erudescio MA. [sich erneuern].

még-nyerstül: erudescio C. [blutig werden]. Tjonnán meg-nyerstülök: recrudescio C. Megnyerstülök, újul-ik: erudescio; ismét meg-nyerstülök: recrudescio PPB. A seb viszontag meg-nyerstülvén, ki-újul (Com: Jan. 60).

NYES: frondo, trunco, caedo, ambuto MA. puto: stümmeln, abhauen, behauen PPB. Az élő fákat nyesi, csönkíttya (Com: Jan. 103). Kapás nyes irtavánt, éleszhesse éhségét (Kisv: Adag. 401).

[Szólások]. Az pápisták avagy vesztegelni avagy az tulajdon magok berkét nyesni és minekünk utat nyitni kenszerítetnek (Toln: Vigaszt. 44). Mindég egyet beszélni, egy dolgot nyesni (SzD: MVir. 61). Vallyon a pápista, doctorok szintén oly nagy bethsen tartják-e a régi szent atyákat és doctorokat, a mint azt szóval nyestik (Pös: Igazs. 1262).

el-nyes: apputo C. amputo MA. abhauen, abschnitzeln PPB.

lő-nyes: detruncio MA. stümmeln, abhauen PPB. Agait le-nyesem: defrondo MA. A tő, az ágak lenyesettétvén, töröknek és tőkének nevét viseli (Com: Jan. 17). A bánat örömet hozott és gyönyörűség bokrozott le-nyesett busalságán (GyöngyD: Csup. 207). A lenyesett régi csolyánt kertekből ki-hordják (Csúzi: Síp. 8).

lőnyesés: detruncio C. MA. abstümmeln PPB.

még-nyes: puto, deuto C. oputo, defrondo MA. beschneiden, behauen, umhauen, abhauen PPB. Megirtom, nyesem, itélem: deuto: haszontalan ága bognit le-írtom, meg-nyesem, fűtyüveszeit ki-vagdalom: surculo; meg nyesni az élő fákat: *circumcidere arbores PPB. A fa-vágo meg-nyesi a fákat, az holot meg-marradnak az-ág-nyeső lékek (Com: Orb. 129). Kinek kedve hozzá, vele bár ne késsék, a még ő köszörül, mások meg ne nyessék (GyöngyD: KJ. 336).

mégnyesés: defrondatio MA. abhauen PPB.

nyir-nyes: [circumcido; beschneiden]. Egy nyírték nyesíték vagy is inkább így toldallyátok az evangéliomot (Fal: NA. 123).

Nyesdégél: frondo, trunco SI. [schneitzeln]. Szévedető tőkét, és nem szalma kővét nyesdégél az erdőbe (Kisv: Adag. 161).

Nyesedék: ramulia PPB. [reisholz].

Nyeséget: supinus amputo Kr. [schneiteln]. Az erdőből fiatal vesszőket olt és a metző késsel az új növényeket nyesegeti (Com: Jan. 71).

Nyesegetés: [putatio; das schneiteln]. Nyesegetés nélkül való élő fa (VSzentely: Pat. Előb. 7).

Nyesés: frondatio C. putatio, caesura MA. das abhauen, behauen PPB. Nyesés, erdőllés: frondatio PPB. A nyospolya fa kedveli a nyesést s kapállást (Lipp: PKert. 161).

rigya-nyesés: ramula C. [das abhauen].

Nyeső: frondator, putator C. [häummeschneider].

ág-nyeső: frondator PPB.

Nyesőlék: sarmentum Kr. [reisig]. Fa rakásokat rác össze, a mint nyesőléc nyalábokat is: sarmentorum fascies (Com: Jan. 102).

ág-nyesőlék: ramalia; reisholz. A fa-vágo meg-nyesi a fákat, az holott megmaradnak az ág-nyesőlékek (Com: Orb. 129).

NYEST, NEST, NYUSZT, NUSZT: martes, martur, mardus MA. martes scythica; marder, zobel PPB. Egy nesh kapa söveg (RMNy. II.171). Nesh berth kywldethem (LevT. I. 223). Én nekem többet ezer forint és egynehány nyestnél nem küldött (II.261). Az nyesteket énnekem engedjed, hogy valami dolmánt bélihessok magammak velek (Nád: Lev. 26). Nest, must, barsony ruhac (Börn: Préd. 547). A nest, nuszt, gerezna, hegyi egér bélihessknee illenece (Com: Jan. 49). Nagy nuszt-bőr kápával be fűdözte fejét (Zrínyi 1300). Egy aranyas, virágos atlaez nestel beleth suba (Radv: Csál. II.10). Az zederyes nuszth subath, ismegh egy lora ualo arany lunczoth, az forgach modra chinaltath az Haller Gabor vram fiának hagyom (III.179). Egy nuszt lábbal béliett gallériothan felső ruhám vagyon (225). Egy nuszt suba, kynck a feli szederjes aranyos kamola (Gér: KárCs. III.227). Nyesttel béliett fekete palást (IV.461). Nest hát bőr (VeetTrans. 4).

bükk-nyest: [buchmarder]. A szöts mesterek az bük nestet vegyék meg az vadástól hatvan pénzen, adják hetvenöt pénzen (TörtT. XIII.220). Egy bik nyestet d. 25 (ErdÖrszgy. II.380).

fő-nyest: [haselhussmarder]. Egy mogyoró nestet, kit fő nestnek hínak, vegyék a vadástól egy forintot (TörtT. XVIII. 220).

mogyoró-nyest: ∞ Ajándékozott magjaro nesztel, jó félével béliett igen szép paplant (Moutrók. VIII.224). Egy jó mogyoró nyestet nyersen d. 59 (ErdÖrszgy. II.380).

Nyusztos: [marie praetextus; mit marder verbräunt]. Svéczián nyusztos süeg (Gér: KárCs. IV.423). Egy nyusztos kaitánt adtak reája (Mik: TörtL. 15). Több bí és gond vagyon a gazdag fejében, hogy sem szörsszál nyusztos süvegében (Fal: BE. 588).

NYÍ, NYIV: vagio C. MA. [gemo, ejulo]. schreien PPB. [wünschu, quäken]. Rívok, nyívok mint a kis gyermek: vagio PPB. A nyul vákog, nyí: lepus vagit (Com: Orb. 5). Nem sírtak, de nyittak (Gvad: NótTest. 130).

Nyihahaha: [hinntut; das wiehern]. Az lő az trombita szóra azt mondja: nyí ha ha ha (Kár: Bibl. I.537).

Nyikácsol: [vagio; quäken]. Az eh, ha megütöd sív, nyikácsol (Com: Jan. 36).

Nyikkan: [mutter, müssito; mucksen]. Ha a picin egy picint nyikkant, bezzeg sikoltott az anyám asszony (Fal: NE. 112. SzD: MVir. 85). Mihelyt a katona egyet nyikkan, bőjtire, vasra szorítják (Fal: NA. 216). A vice-vice secretarius elvégre egyet nyikkant, s azt mondá: lesz gondunk reá (234).

Nyikog: vagio, gemo SI. [quäken, wünsch]. Nyikogok mint a róka: gannio PPB. A nyul midőn meg fogatit, nyikoc, mokoc (Com: Jan. 39).

ellene-nyikog: agganio Medlat. 378. [entgegenquäken]

Nyikogás: gannitus Nom². 231. [das quäken]. Róka-nyikogás, teslegés: gannitus PPB.

Nyikorog: grunnio, grunnio C. gannio MA. grunnen PPB. Ellen veteséskéirdé, vagy inkább tudatlanságnak betegségével csak nyikorgó bába főcségesidre emberi válaszol. lészen (Bal: CsIsk. 45). A disznó röhög, nyikorog (Com: Vest. 30). A nyikorgó, kattagó róka tavaszi időn el hányván szórét, szőretlen lészen (Com: Jan. 39).

Nyikorgás: grunnitus C. gannitus MA. das belfern, grunnen PPB.

Nyivácskol: vagito MA. oft heulen, weinen PPB.

Nyivákod-ik: [vagio; schreiben]. A Farao leánya meguyitván (a satyrot) és látván abban egy nyivákodó kisedet, könyörülván rajta monda (Káldi: Bibl. Exod. II.60).

Nyivákol (nyakol C.): glaucito C. [winseln]. Az ember, a világnac remeke, nyivákolva születik (Com: Jan. 43).

Nyivákolás: [vagitus: das schreiben]. Azon nap egy fejeldmi embernek lévén azon úttya, hallya a nyivákolást és titkon maga kebelébe véski a gyermeket (Hall: HHist. II.42).

Nyivás: vagitus C. MA. [das winseln]. Kenth zennedő lel-köknek ordetaassok és az bestyeknek nyuaassok az egeeth feel ery vala (SándC. 38). Megh születésnec napján nyivásra és sirásra vettetic az ember (Prár: Serk. 843). Az eb ha meg ütőd, nyivással ordít (Com: Jan. 36). Mint kandur tett oly nyivásokat (Gvad: NótTest. 131).

Nyivog: [vagio; winseln]. Nyivogok, kovákolok valaki filébe mint a kis gyermek: obvagio PPB.

I. NYIL: 1) sagitta, telum, belos C. jaculum MA. Pfeil PPB. Nyilat lövök: sagitto MA. Ynel es nilnalkül vyot ő istenée ő értec (BécsiC. 18). Az zyvet meg sebhety keserteteknek nyilayval (VirgC. 136). O nyil almeg zent Illés prophetának hatalmanak myatta (PéterC. 251). Beh töltet a lilakkal az ő testet (DebrC. 137). Az halalt zylő hamarya nyil (ÉrdyC. 343). The nyilayd en belem regeztettek: sagittae tuae infixae sunt mihi (KulesC. 69). Egy selem ő, keth teghes nyil (RMNy. II.170). Ha szinte a mi kedvünk szerint laknunk is mint ez lakot, ugyan el mülna, mint az árnyék, a kilőtt nyil (Born: Préd. 391). Éles nyilak légyenek, melyyek a szívek keménységét meg-szaggassák (Pázm: Préd. c3). Nyilaid szereznec énnékem nagy sérelmet (MA: Bibl. V.19). Hamis esztergárban faragta szakadékony idegű nyilat (Bal: CsIsk. 126). Az isten az ő rettenetes igazságának mérges nyilakkal el készítetett rezyiat előnkben adgya (Lép: PTük. L272). Ezekbe vevek, hogy az nyilnak szigoni volnának (Forró: Curt. 568). Tsuda, hogy annyira kovályog elméd mint a tollatlan nyil (Kereszt: FelsKer. 80). Egy kis mogyoróni gömbölyösgéű nyilat löne az hómod alá (Tof: Zsolt. 551). Ezüstpléhel egészen burított tegez nyiltokostul (MonIrk. XXIV.184). A kit (a szerelemtől) el akar bajtani, az ónas nyilakkal szokta azt sujítani (GyöngyD: MV. 21). Nem árt néki semmit a nyil szaporája (Könyi: HRom. 182). **2)** sors MA. loos PPB. Nyilat vetec: sortior, sortem jacio MA. Ereztetec nil edenbe, mel napon es mel hónapban sidoc nemzeténec kellene megföletni (BécsiC. 55). Megoztak ő ruhaiat nilat eزتzen (MünchC. 68). Zacharias a papsagnac zokasa zerent nilall kele, [sorsból méne ki, Káldi] hogy bemenven vrnak templomaba geriedetet vetne (MünchC. 107). Ne meteeliők megli ötet, hanem vessünk nyilath raytha, kye legen (WinklC. 211). A te kegyősseggödnék fyleyth en ymadsgombhoz hayczad az te tyadunk ő ruhayaan, nylon es yatekon meg nyertene (CzechC. 43). Wk engömet meg-foztanac es en ruhamon nilath vetenec (NagyszC. 283). Ezek a nyil Mathiasra es a tizen egy apostol közze zamlaltatec (DebrC.

198). Jertek vessünk sorsot és nyilat (RMK II.90). Nyilat vonnak: jecerunt sortem (Sylv: UT. I.122). Nyilat késziténec az osztözisra (Helt: Mes. 21). A mellyre eset az ur nyila: enjus exierit sors domini (MA: Bibl. I.103). Vessenek nyilat reá s a nyil szerint osszák három felé (Rády: Csaf. III.286). **3)** [pars, portio; theil, antheil]. Minden ember, valaki az mezőn nyilat veszen, az szolgáló jobbágy tartozik az várhoz egy-egy meszely vajjal; az gyalom ember penig, mivel ketten vesznek egy nyilat, azért ketten adják-meg az accidentiát; ha ki penig nyilat nem veszen, semmivel nem tartozik (Gér: KárCs. IV.300). Az mely cserés vagyon falu számára, azt tilalmasban és esztendőnkint nyil számaon osztják (329). Sáruak felét, Kis-Ildost, ki váltottak volt idvezült feleségemmel idegen kéztől, mivel jöllehet ezek nyilamban jutottak, de akkor mind másoknál volt (567). Sok szép portékái s készületei maradtak szegénynek; mely is oly kápi volt ezen felsőb megnevezett atyafiaknál, hogy szintén úgy reszketett mindenik míg kezéhez nem ment a nyil 1760 (Házánk L378). **4)** [sagitta; Pfeil, ein gestirn]. Az ég közepin való szilgazatok: a kegyo, a nyil, a keselyő és a kús gyermek (ACsere: Enc. 99).

[Közmondások]. A ki fullánkját könnyen bocsátja másra, nyilatkat várhat helyébe (Fal: BE. 580).

font-nyil: phalanx, libramentum PPB. [wagezünglein].

isten-nyila: 1) [fulmen; blitz]. Az isten nyilai gyakran (Mad: Evang. 768b). Nem olyan bolond nyil az isten nyila, hogyha engem arányoz, téged találva (Tof: Zsolt. 33). Épen mikor a pap az otyát felemelte volna, akkor ütötte meg az istennyila 1761 (Házánk II.59). **2)** armerius vulgaris Beythe: Nom. 2. orobanche, hippuris minor MA. sommerwurz PPB. Barat mony fű, kettő a leuele, isten nyilának hyac (Mel: Herb. 89).

[Szólások]. Egy kis vaczkot is hoztunk Kügymednek, k e m é n y biz az mint az isten nyila, de tegye Kügymed az ágyo számajabo (Nyr. II.226a).

lövő-nyil, lövellő-nyil: *missile telum PPB. [wurfgeschoss]. Imé lövő nyila bé rakott tegzében szép drága kövekkel fűlik tündöklésben (Huszt: Aen. 26).

mutató-nyil: [ligula librae; wagezünglein]. A fontnak mutató nyila: phalanx PPB.

szárnyas-nyil: *pennatum telum PPB. [gefiedertes Pfeil].

szigonyos-nyil: [spiculum; Pfeil]. Egy ember érközék, kitől szigonyos nyil elővételék, az Alexanderhez az nyil löveték (RMK. IV.150). A könyfi szerű vitézec távolról a gerelyéket avagy szigonyos nyilakat állhoz szorító ideggel ki lövöldödvén (Com: Jan. 149).

tollas-nyil: *pennatum telum PPB. [gefiedertes Pfeil].

[Nyilal]

fől-nyilal: [subcuneo; verkeilen]. Fel-nyilalt ajtó felek: *subcuneati postes PPB. A garádies alatt lévő gerendákat fel-nyilaltattuk (Nyr. XIV.218).

Nyilall-ik: [dolore infestor; stechen]. Az fejem is két felől igen nyilalt (MonIrk. XVIII.36). Főnek nyilalló fájdalma PP. PaxC. 1).

Nyilallás: pleuritis, laterum dolor MA. seitenstechen PPB. Ha erős borban áztatod az kőkény virágot, fű fiát, nyilalást e víz meg gyógyit (Mel: Herb. 26). Oldal fayas avagy nyilalas mint meg betegülne 1573 (KKrakkó A3). Tavasszal indeit a hold bőseges veréből szarmazo betegseket, vgy mint: kettős napi hideglelet, torok gyikot, nyilalást 1583 (KBártfa C). Az oldal fűjás, nyilallás, szegezés kevéssebbé kőnzanak (Com: Jan. 57). A gyalog fényő fa gyümlöste jo a hurut, nyilallások és

egyebek ellen is (ACsere: Enc. 228). Nyilalás az oldalakban (Web: Amnl. 93). Az bal oldalának fájása, s nyilalása is volt rajtam (Monlrók XV.35). Nagy fájdalomt éreztem, kivált az jobb filem tövéen nyilalást is (XXIV. 286).

oldal-nyilallás: ∞ Oldal-nyilallás: acutus laterum *dolor; oldal-nyilallások: *conpunctiones laterum PPBl.

Nyilalós: pleuriticus PPBl. [mit seitenstechen behaftet].

Nyilaltat: [dolorem simulo; schmerz heucheln]. Szemét veressé csinállya, oldalát, derékát nyilaltattya (Düsz: Delib C2).

Nyilas: 1) sagittarius C. MA. bogenschütz PPB. Nyilas lovasok: hippotoxotae C. Ezek előtt vala mind az nyilas nép és az Thraciából mind az huszár nép (RMK. IV.99). Rettenetes nagy haddal indulának, az fő nyilasok mind elő állának (Huny: Trója. 23). Mások felett igen tudós nyilasok és dsidások, kik ritkán véték-el a tztét (Halt: HHist. III.99). Egy görög kéréte a királyt, hogy fogadná bé szolgálatjára, mivel olyan nyilas volna, hogy a madarat reptébeu lelvi (Mik: TörL. 467). Elöl rántá a nyilas puzdráját (Könyi: HRom. 115). 2) pars rata, pars sorte obtenta Sl. [teil, anteil]. Az én nyilasom, sorsom esett én nekem kies helyre (MA: Scult. 905). Minden jobbágy ember, az ki nyilast veszen az erdőn, az várhoz egy-egy öl szénával tartozik (Gér: KárCs. IV.287). Minden jobbágy ember, az ki nyilast fog, tartozik az várhoz egy-egy öl szénával (290). Szénát, valaki egész nyilast veszen, egy öl szénát ad minden ember; a ki nyilast nem véssen, öl szénával nem tartozik (303). 3) [arcitenens; bogenschütz]. Az 12 kinált keppen való jegieknek nevek: kos, bika, rak, nilas, scorio, viztött 1572 (KBécs. A2. 1621. KNagysz. Cím. 1626. KCsepr. A). A tizenkét égi jeleknek állati ezec: kos, bika, kettős, nyilas (Com: Jan. 7). Nem régen talált tsilgazatok: a feniz, nyilas India, páva (ACsere: Enc. 101).

[Közmondások]. Nem mindenkor találja a nyilas a tztét: ietus jaculantium saepe *deerrant PPBl.

Nyilaz: sagitto Sl. [pfeile abschiessen]. Arany puzdrát tart kezében, nyilazza a vadakat (Fal: Vers. 875). Vadait nyilazza Diána, halált szóró máddal földre teregeti (SzD: MVir. 325).

még-nyilaz: [sagittis confugo; mit pfeilen erschiessen]. Paracholaa a királ, hogy neegy zazan allanak reen és meg nyilaznak (ÉrlyC. 437). Hány, a ki nem férget, a kit ives Cupido meg-nyilazott (SzD: MVir. 326).

2. NYIL, NYIL-ÍK: patesco, hio, hiasco MA. [sich öffnen]. Nyílik a rósa: *dehiscit rosa PPBl. Nyílnak a virágok: flores hiant, dehiscunt PPB. Nyíleek zywed mynthzeep rosa, ky yllat-yath tawul agya (CzechC. 27). Nynchen ygassag ō zayokba, hewsag vagon ō zynokbe, nyíth koporso ōnekyk zayok (KulesC. 7). A héjas veteményec hívelyekben és nyíló héjakban terem-ne (Com: Jan. 22). Nyílott ajtó, mellyet senki be nem zárbat (Szöll: Dáv. 80b). Sokszor nyíl az ablak, nézik az útakat (Gyöngy: MV. III.270).

[Szólások]. Még tsak akkor fogzottál, akkor nyíltak fogaid (SzD: MVir. 154). Már az idő is nyílni kezdett (Monlrók. XV.326). Veszélyes tél után nyíl őrvendos nyár (PhilFlor. 84). Jó korán őbredek, a kakuk szavára nyílik a szemem (Fal: TÉ 771). Nyílik gyenge torka a szárnyas népek (Fal: NA. 190). Azolta mi lett, nem tudom, elég, hogy nyíl azzal u to m (Beres: Lev. 101).

föl-nyil, föl-nyílik: patulico, aperior MA. pateo, patesco; sich öffnen PPB. Meg-hasadok, föl-nyílok: dehisco; föl-nyílok, ki-nyílközöm: patulico PPBl. Elég nyílik föl az szája berdó kiáltásra (Thaly: Adal. II.88).

[Szólások]. Már talám felnyílik az szemek ezen szereuse után és Soprony-ozni fognak (Beres: Lev. 78).

fölnyilás: apertio; öffnung PPB.

ki-nyílik: patefio, patesco, patulico MA. [sich öffnen]. Az elő-fának levelei a melegen ki-nyílnak: oscitant *folia ad solem; a virágok ki-nyílnak: flores *oscitant PPBl. Az mezey virágok ky nyílnak (ÉrlyC. 379b). Kinyíltak a hajnal rózsái (SzD: MVir. 201).

[Szólások]. Aprilis, nos vocamus ki nio ho (CorpGramm. 17). Ki nyílik az idő a szép kikeletkor (Thaly: Adal. 1.232). A munkába kinyílt állal kapj, ahöz ne álmas szemmel fogj (SzD: MVir. 241). Kiknek majd ki nyílik a szemek: catuli *despecturi PPBl. Pártosunknak tsak nem pokol kinnya ki nyílt szerentsénk (Fal: UE. 448). Viszkedtettem kedvét azzal, venné méltó gondba ki nyílt szerencsét (Fal: TÉ. 633). Ky ygazan nyelvködyk, az vylagra yew, hogy kywe nyílnak híw teetemeny (JordC. 631). Azt akarvan ky yelentený az zenth lelek, hogy meegh kywe nem nyíltatott vona az zentőknek wta (814). Csak azt nyírhod meg, hogy esászár látassa micsoda a tied, abból nyílik út ki az megszabadulásunknak (TörtT. III.327).

még-nyílik: patefio, patulico C. hiasco, aperior MA. [sich aufmachen, öffnen]. Megnyílok, meghasadok: hiasco C. Megnyílok, hasadok mint a dió kopátsa: hiasco PPBl. Is megkerezelteteten, megílanac neki meñec (MünchC. 18). Ha az föld meg nyílt volna, legottan oda reyete volna ō magat (VirgC. 42). Földek remülének, koporsok meg nyílnak (NádC. 291). Latna az menyorgazot meg nyíly (JordC. 741). Azonnal megh nyílnak az temlecznek aytoy (765). Megnyílt zaul lattaük vala be nyílnie (DomC. 39). Portanak egyk reze, ky legottan meg nyíleek (111).

[Szólások]. Engem gyalázni most nyílik meg nyelvek (Zrinyi. 1.190). Meg nilec Zacariasna z aia és meg odostatec ílnie (DebrC. 355). Illete ő zeméket és megílnie ő zéméc (MünchC. 30). Mit akartoc, hog tegec tñnetec? Mondnak neki: Vr hogy meg íllanac mű zeméne (51). Mykeppen nyílnak megh te zemeyd (WinkC. 305). Megh nyíltattanak az ev zemévk (ÉrsC. 124b). Minecutanna a meg tiltott fanac gómöl-čéből mend ketten őne, meg nilec az hő zemec (TelC. 210). Hej most egyszer a Dunától megnyílik az út (Beres: Lev. 59).

mégnyílas: apertio MA. öffnung PPB. Nem monthatiok, hogi eh sebőknek megh nilasáért vronk. Jesusnak teste nem volna egez (DebrC. 34b). Vette nem régen is írását, ne is halogassad annak megnyílasát (Thaly: Adal. 1.139).

Nyiladók: [apertura; öffnung]. A le-győzöttnek pántzéllya nyiladékit fesszetni (SzD: MVir. 195).

Nyiladoz-ik: [identidem patesco; sich wiederholt auf-machen]. Nyiladozott az ég, s mint a tüzes kigyókat, úgy szórta egyik villámlás után a másikat (SzD: MVir. 95).

[Nyilall-ik]

[még-nyilallik]

mégnyilallas: [fissura; spaltung]. Az égnek meg nyilallása után meg irattatc az szent háromságnac meg jelenese (Zvon: Post. 1.384).

Nyilallás: subita apertio MA. chasma Com: Jan. 10. [spaltung]. Az ég megnyílatkozásán érthetvi az éltet égben lótt nyilallást (Zvon: Post. 1.384). A kénköves gőzölögések meg-gyulad-ván égi nyilallásokat indítanak (Com: Jan. 10).

[Nyiláncoz-ik]

Nyiláncozás: [exoneratio; erleichterung?]. Test szerént valami kicin időig valo nyíáncszagot és niláncozást haptatnak ez világon az emberek, de az ő lelőknek nyugodalmát soha nem találják (Zylyoni: Elm. 146).

Nyílás: apertura, hiatus, pator MA. [öffnmg]. A sereg nyílásin ütöttek-bé a lovasok: in *delicentem aciem demist equites PPBL. Esetbe vone, hogy felől nagh nyilasa volna, fey nyilasth egh agh palnafa agagnak lewehvel béé fedezeth wala (PeerC. 52). Az templomnak teteyn nagy nyilas marada (ComC. 193). Lata belsev lelky zemeenul nemely nyilast az menyozagou (DomC. 147). Az nagy kegyelmű istennek parancsolatjából az országoknak nyílására nekünk erő adatott (Monlrók VIII.230). Mikor kilövik az állgynt, elinál széles nyilást, az míg helyére jut (Zrínyi L59). Az ér vágás által hadgy elg nagy nyilást, hogy a vér menésnek engedgyen bő folyást (Fely: SchSal. 31).

föld-nyílás: *hiatus terrae PPBL [erdspalte]. Száj-tátás, föld-nyílás, forrás-fakadás: *hiatus oris, terrae, fontis PPBL.

földalattvaló-nyílás: antrum Com: Jan. 13. [höhle]. Níhol hegyek, völgyek, hegy közü laponyagok, föld alatt való nyílások látszanak (Com: Jan. 13).

ménnyei-nyílás: [hiatus caeli: himmelsöffnmg]. Az menyey nyilas be rekeztetee es ez latus el eneezek (DomC. 118).

nap-nyílás: [prima lux: tagesambruch]. Reggeli napnyílás: crepusculum matutinum MA.

vezető-nyílás: [exitus: ausweg]. Elállani előtte a szula-dásra keresett vezető-nyílást (SzD: MVir. 19).

[Nyilatgat]

ki-nyilatgat: [aperio: offenbaren]. Titkaidat tüzéerre ne küsd, ki ne nyilatgasd (SzD: MVir. 431).

Nyilatkoz-ik: patulio C. aperio, hiasco, patefio, fatisco MA. [sich aufmachen, öffnen].

föl-nyilatkozik: [patesco: sich eröffnen]. A pokolnak kapui fel nyilatkoztanak az ő be nyelésére (Bök: Lämp. 8).

ki-nyilatkozik: 1) [se pandere: sich öffnen]. A virág, mihelyt ki-nyilatkozik, ki-szakasztatik es el-mulik mint azárnyék (Szatu: Cent. 32). Az cedrus deszkác megirattattac vala saar tóknece képével és szépen kinyilatkozott virágokkal (MA: Bibl. 1310). **2)** [innotesco: bekannt werden]. Semmi nints elfedezue, mely ki ne nyilatkozzék (Helt: UJT. C.4). Nincz oly gonoszág, mely ki nem nyilatkozik (Decsi: Adag. 65). Mi lézen, mikor az egész világ előtt mindenek kinyilatkoztatnak (Pázm: Préd. 16). A tennen lelkedet által-járja a karul, hogy sok szívekből kinyilatkoztassanak a gondolatok (141). Szégyenlik, mikor az ő cselekedetek kinyilatkoznak (55). Semmi módon az ő nevec az vtámoc valoknac ki ne nyilatkozzanac (EszT: IgAny. 119). Nincs oly titok, mely idővel ki ne nyilatkozzék (Fal: Jegyz. 929). **3)** [significor: sich kund geben]. Előnkbe adgya, valamivel az istennek hatalmossága, jó volta, irgalmas-sága legnagyobb ki-nyilatkozhatott (Pázm: Préd. 153). Az istennek meg foghatatlan bölcsesége legfőképen őt dologból nyilatkozik ki (Pázm: Kal. 35). Az oly hamar ki sem nyilatkozik, mert noha ő abban sokat fáradozik, de több, a ki tudgya, itt nem találkozik (GyöngyD: Char. 360). Ekkor teljesedett-bé a példázat, ekkor nyilatkoztatott-ki a sz. háromságnak titka (Bíró: Préd. 135).

[Szólások]. Az idő már ki nyilatkozván, nagy áradás vala (Szal: Krón. 77).

kinyilatkozás: [quod innotescit: offenbarmg]. Vram, zerzettet vylagossagot az pogán nepeknek ky nyilatkozasokra (JordC. 524). Yllyk azt temi úr istennek ky nyilatkozasuak okaert, mert semyt nem akar wr isten tytkon tenny (ErdyC. 20). Az kegielemnek beűseses ki nlatkozas löt a Christus el ioueteli vtan (Fél: Tan. 256). Az orzag arulasnac eredetiről, okairól, ki nyilatkoztatásról (Decsi: Sall. Előszó. 4). Meg jelenté az királynak véletlen veszedelmét, ezt az gonosz szándéknak

ki nyilatkoztatását háladással vővő az király (Pázm: Kal. 120).

még-nyilatkozik: [patesco, fatisco C. aperio MA. offen werden PPB. Meg-nyilatkozom, hasadok: fatisco PPBL. Az föld keth felee valwan, meg-nyilatkoztateek az fundamentom (ErdyC. 156b). Titkon inte a priort, hogy valami ockal öbölde küremioe a byfnt, a pap elhnyattatec es a byfn meg nlatkozee (FélC. 205). Meg nyilatkozzának a menyec (Helt: UJT. A. 6). Az koporsok meg nlatkoznak (Fél: Bibl. 50). Meg kellet nlatkoznú az igaz tudománnak (Fél: Tan. 228). Az egéknece czatormú meg-nyilatkozzának (MA: Bibl. 17). Az aytót nem nyitotta meg senki, se magoktól meg nem nyilatkoztanak (Mad: Evang. 326). Péles ajtók bezirolva lévén, megnyilatkoztak (Tár: IV.62). Az égszakadók megnyilatkozzának (Illy: Préd. 1114).

[Szólások]. Gywrywet a zyz wyaban thewe es neky yly bezedet mondwan es yly zereel meg nyilatkozwan (ErsC. 468). Meg nyilatkozzanac ő fűleies meg odec az ő nyehenece kötele (Börn: Evang. IV.121b). Meg nyilatkozie az idő, mellyben az eg előtt könnec nlatkoznac meg (Kár: Bibl. 1462). Nyilatkoztasseeg meg az elenyezet ygassag es tawoztasceek el ty zemetek elől nyudden soteetseeghnek homalyossaga (ErdyC. 298). A szent háromságnac igazsaga innet nlatkozie meg (Mon: Apol. 313). Az én szájam megnyilatkozott az én ellenséğim ellen (MA: Bibl. 1245). Noha szunyad, mind az által megnyilatkoztatott a szeme (Kár: Bibl. 1113). A miképen Sámsonnak szemei, hogy mézet kóstola, megnyilatkoznak, a tanulónak is mindjárt megnyílnak a szemei (CorpGramm. 591). A szemek szakadozván azaz lelki képpen megnyilatkozáván (Illy: Préd. 194).

mégnyilatkozás: [fissio: spaltung]. Az ég meg nyilatkozásin érthetny az éltető éghen lőt nyíllallást (Zvon: Post. 1381).

Nyilatkozás: pator, apertio C. hiatus MA. [öffnmg]. Ez lézen Saturnus kapujának nyilatkozása 1613 (KNagysz. E).

Nyilatkoztat: adaperio C. [patefacio: öffnen]. Nagy leezen az zozath, kv zyklakath hasogath, koporsokath nyilatkoztatja, halakak kötheleeth el zagattya (ErsC. 111). Ha neduességet emberce füleben bohattiacc, az hallast nyilatkoztatia (Pécsi: SzűzK. 51b). Te nyilatkoztatol magyaráztyait a bépecsételt dolgoknak (Pázm: KT. 173). Az Christus tanét, világosit és nyilatkoztat beámunket (Zvon: Post. 1687).

ki-nyilatkoztat: [indico, significo, prodo: offenbaren, bekannt machen, kund geben]. Senky hű közel való veereth ne ysmerye, hogy ki nyilatkoztassa hű zemeremseegheet (JordC. 103). Bezedel es ki nyilatkoztat teghedet (111). Mindeneket ki nlatkoztat az fdő (Decsi: Adag. 109). Ezt az articulust mind szoual mind irással meg magyaraztat es ki nyilatkoztatac (EszT: IgAny. 94). Mnek előtte az egyházi ember előtt ki nyilatkoztassuk bűmeynket az gyonasban, az előtt istennek meg gyonunk (Láp: PTük. 1202). Hazugságid az többit is ki nyilatkoztaták (Bal: Csik. 411). Sokáig tartó sanyarzás a szíveket kinyilatkoztatja (Illy: Préd. 1115). Eleltherhis se a gonoszól ítőzást, se a jóra való vágyódást nem meré ki-nyilatkoztatni (Fal: NE. 77).

még-nyilatkoztat: [indico: bekannt machen]. Meg ielőntem, megh nyilatkoztatnom en tynekték, hogy senky zwmely gonozth nem mond a Jեսusnak (Köny: Szál. 168). Nyilatkoztad meg önekia a te kénsedet az élő vizec kút feiet (Helt: Bibl. 1.Aaa). Az ő hamis prophetaioe által iouendöket meg nyilatkoztatnac (Zvon: Osand. 208).

Nyilatkoztatás: patefactio, detectio MA. eröffnmg, entdeckmg PPB. Czoda tetelec, nyilatkoztatásoc soc időnel emee előtte meg szüntene (EszT: IgAny. 135).

Nyilva (nyilva) EhrC. 52: **1)** [apertus: offen stehend]. Az ev sebey mendenkoron vyonan es nyilva aluak (PöldK. 11).

2) [aperte, manifeste, certo, profecto; gewiss, sicher, offenbar]. Frater Masseus meg esmeretlen nyilva gonoz ellenszegnec czalard-sagut, monda (EhrC. 52). En nyilvan latlak tegedet ewrdewg-tewl megczalattott leny (uo). Micoron Ursolazzoñ ötöt nyilva megvalnaia, az feyedeim akara eg állal zivet által lóni (NádC. 175). Ezen zerrel nyilva vagon, hogy az emberi szemel legén zerehnnec legénec velendő (NagySzC. 13). Ez álllón mely sok a hit ellenszegnec, bizony nyilva meg érthetel itt (RMK. II.137). Hunyadi János, az kit te emlegcz, nyilva nem volt Luter kato-nája, hanem bodog azzoneie (Pázm: Fel. 288). Nyilva az török egy istent hiszen (Rak: CsIsk. 10). Az leveleket az minémű vétken s röviden írod, nyilva búsulok rajta (RakGy: Lev. 249). Ez pénznek is nyilva én nem érzettem állandó hasznát (Thaly: TörtK. 38). **3)** [probabiliter; wahrscheinlich]. Jo renden vagyon nyilva szónája a pápának (GKat: Váts. II.1317). Elő hoznak nyilva szokások szerint (GKat: Ttk. 51). Azt nyilva sem az ördög nem merte volna fölök kívánni (60). Ha az nagy hó aka-déket nem tett volna, nyilva hívalkódva nem mulattak volna az idén hadaink (RákGy: Lev. 307).

Nyilvább: 1) [certior, clarior; sicherer, deutlicher]. Ez rónid es nyilvab magyarázattya az euangelionnac (Born: Préd. 261b). Unalmi keuszet szoloz először nemely dolgokrul, hog minden dologc ebben a historiabun az értelmeu nyilvabnac legénec (Deesi: Sall. 1). Nyilvább példája ennek nem lehetet volna (Laud: ÚjSegít. II.113). **2)** [certius; mit mehr gewissheit]. De hogy mi ez dolgot nyilvább megérthessük, az szent profétákat szükség elől vennünk (RMK. II.103).

[Szólások]. Csárd most a világ, nincsen kinek hinni, előbb az erkölésit nyilvábbra kell venni (GyöngyD: MV. 30).

Nyilvábban: [certius, clarus; mit mehr gewissheit, deutlicher]. Nyilvaban vagyon: plenius exprimuntur NémG. 359. Hog nyilvaban megérthetec, mit tanitane (BécsiC. 83). Mely kezies vala, ez bodog atyának á bezedo, nyilvaban meg techik az harom híres tolnayoknak (VirgC. 17). Cristusnak yegeso mond nyilvaban ezethi nynekvñch (WinkC. 300). Nekyk kegettlenszegnec nyilvabban meg jelentesszegnec (PeerC. 41). Eg nyilvabban latya, mythi mas (SándC. 13). Nyilvaban meg latod az zalkat ky volnyu; videbis ejecere testum (JordC. 372). Az istenszegnec zynod zynre latasat nyilvabban latta (ÉrdyC. 58). Zenth Agoston myndenneu nyilvabban magyarázza ezt (111b). Az kowthel leuel nyilvaban meg mutattya (RMNy. II. 197b). Masut azon dolog nyilvabban vagyon meg iran (Helt: Bibl. c.1). Az zenyñen kesertwl yo, en wñ halotam, kyt Kd nyilvaban thod emalmuñ (LévT. II.2). Künien talal iget hozzaia a mellol aszt bönebben es nyilvabban meg magyarázza (PóG: Tan. Előb. 5b). A mit ezek nem szüte egymás után írnak, egygyűv hordom, hogy nyilvabban meg tessék az 5 ítéletek (Pázm: Kal. a2). Ha állapatunkat szemesen visgallyuk, nyilvabban ismérhettyük, kik vagyunk (Pázm: Préd. 66). Ez caputban nyilvabban szol a prophéta az megszabadításról (MA: Bibl. II.182). Az nap az vesztog álló viden sokkal nyilvabban meg látzik (MA: Szent. 325b). Joseph ártatlansága nyilvabban kitessék (Tyúk: Józ. c2). Thales másuñ nyilvabban tudhattya, a kit maga hallott, azt meg is mondhattya (GyöngyD: Char. 371). Legnyilvabban meg bizonyította (Gvad: Hist. 1).

Nyilvábbanvaló: [certior, planior; sicherer, deutlicher]. Nyilvabban való értelem zerent ez harom dolgokul meg keel leny (ÉrdyC. 9b). Ennek nyilvabban való értelmeu lassok megz zent atyainknak sormoyat (525b. 541). Nemely yegketh towbzew ys yrtam nagyob es nyilvabban való értelemnek oka-erit (Konj: Szal. 12). Mi lehet a mondasoknal nyilvaban való (Bas: Credo. 12b). A pechit egy minébb nyilvabvaló, mutattya bizonyosváltat a levélnec (Hajnal: KCzég. 143).

Nyilvábbanvalóság: [major claritas; grössere klarheit]. Az dolognak nyilvabban valóságáért végy ilyhen példát (Pázm: Kal. 615).

Nyilván: 1) [apertus; offen stehend]. Teneked menyneknek kapnya nyilvan vagyon (DobrC. 556). Teneköd a zúneknek rey-töki nyilvan vadnac (TelC. 25b). **2)** [palam, propalam C. publice, in conspectu omnium; öffentlich, vor aller welt]. Mindönök előtt nyilvan lenni: displicere C. Világosságtól futó, ki nyilván nem mér járni: lucifugus PPB. En nyilvan zoltam ez vilagnak s mindenkert a gűlekőzetben tanítottam a népet (WesprC. 72). Semy nynez oly tytkon, hogy nyilvan ne yewne: nec factum est occultum, sed ut in palam veniat (JordC. 465). Senky nem kywan vala nyth tytkon teny es enen maga nyilvan leny (618). Kristus mindenek láttára nyilván járt, vígan ment hóhéri közzé (Pázm: Kal. 467). Ezymást néha nyilván, mindenek előtt kárhoztattak (Toln: Vigaszt. 144). Nem tiltya urnuk a nyilván helyenvaló imádságot (Tarn: Jöf. 109b). **3)** [aperte, manifeste, evidenter, profecto, comperto, luculenter, ingenue, perspicue, enucleate, explicate, liquido, quare, enodate, certe, equidem, nimium, videlicet, porro C. patenter MA. offen-bar PPB. [gewiss, sicher, klar]. Nyilván nagyon: liquet C. Valakit nyilván valamin kapni: *opprimere aliquem manifesto PPB. Nyilvan latod: vides ad experimentum NémG. 144. Uram nyilvan tudod te, testnec kemeñ serohit zenned (BécsiC. 92). Ezekben latvrtent volna vetkozni, tahath nyilvan meg mond (VirgC. 12). Mindön bi-nökne zidalmassagos zegnese nyilvan meg látattic (NádC. 76). Zent Margit azzon kezdé oly jgen nyilvan es eresszen haznalni lozagos myelkedetekvben (MargL. 5). Akkoron mindenek nyilvan leznék az okosszegnec zemei előtt (BodC. 2). Istennek előtő nyilvan vanna az en búneim (VitkC. 25). Myndeneknek nyilvan vagyon ez ezoda, ky há myattok let (JordC. 718. 831). Az syronak zana nyilvan meze hallatneek (DomC. 19). Nyilvan meg ysmereek ew isteny meltsagait (ÉrdyC. 121b. 505). Az how zolomaiñ eleg nyilvan vagyon a breuárba (LányC. 263). Nyilvan tanadot e tudomány nem embertől (Helt: Bibl. I. a2). Mondánc: Nyilvan ez az Izrahneec királlyá (Kár: Bibl. I. 330b). Nyilván dítskednek azzal, hogy a keresztények a Jesus neve által ki-özük az ördögöket (Pázm: Préd. 155). Ezekből világosan és nyilván megláttic (MA: Szent. 600b). A tőb csudák közt kiváltképpen nyilván voltak a menydörgések (Illy: Préd. 113). **1)** [probabiliter; wahrscheinlich]. Az moruaiak nyilvan meg erzik az ezteudőben az Saturnus kegyetlen voltát 1583 (KBártfa: Cs2). Az állnok és ezermeter kísértit nyilván ezek (Szok: Bals. 77b). Mikor Seneoa könyveit írta, nyilván fülelt fájlatla a sok zörgölő kocsik miatt (Pál: TE. 773). Nyilván tszlára vizelett, hogy olyly konor (Pál: Jegyz. 909).

Nyilvánban: [clarus; deutlicher]. Az nagy zent embert im megbróllá, ki légyen Jób, nyilvánban megmutatá (RMK. IV.59).

Nyilvános

Nyilvánosság: [os hominum; öffentlichkeit]. Nagyságod kegyelmessen veszi ezen ember hitvségét és nem megy nyilvánosságra neve, ugy hogy kára s veszélye következék sem egyben sem másban (Bécsi: Lev. 79).

Nyilvánosság: 1) [res manifesta MA. perspicuitas; deut-lichkeit]. Az dolognak nyilvánossága is meg mutattya, hogy azt nem lehetseges magyarázni Peteneu szemelyről (EszT: IzAny. 42). **2)** [liquid. immosceit; öffentlichkeit, öffentliche künde]. Nyilvánosság okaert az jöszag kereseséből ilyen tamságot vehetünk (Ver: Verb. 12). Közönszagos nyilvánosságra nem ment (Fr: Szal. 98). Az egyszer feltett és sok patensek által nyilvánosságra bocsátott igaz hazafisága magát vezeté Nagy-ságot eloben az ellenszegnec (Bécsi: Lev. 161).

Nyilvánossággal: 1) manifeste, profecto, certissime MA. liquide PPB. [gewiss, wahrhaftig PPB. Az igazságtól, hogy mi

legyen nyilvánssággal (Ver: Verb. 5). Sz. Pál nyilvánssággal bizonyítja (Fél: Tan. 519b). Ezekből az instantiakból nyilvánssággal meg téticz (ÉszT: IgAny. 325). **2)** [publico; öffentlich]. Az si meoniták hadnagya egy meonita kapitánus kényáival nyilvánssággal, szemlátomást fertelenkedék (MA: SB. 21).

Nyilvánssággalvaló: [manifestus; deutlich]. Nyilvánssággal való látható jelenés (Mel: Sam. 12).

Nyilvánsságos: [manifestus, perspicuus, certus; klar, deutlich, gewiss]. Hogy itt valamit magamtól költeni ne láttassam, ezt hasonló példával teszem nyilvánsságossá (MA: Tan. 1107). Az utolsó ítéletkori nyilvánsságos ítélet (Megy: Cowp. 169b). Akar mellyik személy imádtassék nyilvánsságos ki-nevezéssel, az semmit nem árt (Komár: Imáds. 36). Nyilvánsságos parancsolattya istennek (Czegl: MM. 95). Homályos mondással titkolja a nyilvánsságos dolgot (SzD: MVir. 430).

Nyilvánsságosan: **1)** [publico, in oculis omnium; öffentlich, vor aller welt]. Az oroszán titkon semmit nem tselekszik, hanem mindeneket nyilvánsságosan követ el (Misk: VKert. 58). Mindenek láttásra, nyilvánsságosan (Bíró: Ékesség. Db). **2)** [perspicue, manifeste; offenbar, deutlich]. Ezekből nyilvánsságosan megbizonyosodik, hogy az angyalon teremő isteni személyi értékessék (GKat: Titk. 295). Még nyilvánsságosan láttatta tudálkozását a kis-aszszonyon (Könyi: VM. 8).

Nyilvánvaló: **1)** [propatulus C. [publicus; öffentlich]. Az yz nyilván való helyen sokat ne kesiecs (DebrC. 345). **2)** manifestus, evidens, perspicuus, clarus, exploratus, notorius, expressus, confessus, tentatus C. [offenbar, klar, deutlich]. Nyilvánvaló ellenségül-tartás: inimicitiae inditiae PPBL. Nyilván való jó adósságok: nomina explicata PPB. E mű mentől gonozh, titkon való és nyilván való ellenségőne ez Aman (BécsiC. 63). Sokakban meghallgattatlyk vala zent Margit azzon az év atyavtl elenyek nyilván való zentsegeert (MargL. 61). Gónasod legén nyilván való (VirK. 36). Nem de az nyilván való bynesek es azt tezyk: nome et publicani hoc faciunt (JordC. 368). Sok nyilván való bynesek yween lakoznak vala Jesussal (378. 711). Piel magasztatásának nyilván való latattya (ÉrdyC. 588. 188. 413b). Kiről zent Agoston doktor nyilván való byzoisagot thezen (ÉrsC. 273). Nyilvánvaló bizonyosság ez, hogy e szent bibliabeli tudomány nem embere (Helt: Bibl. L3). Szükség eretnekségeknék tamadni, hog a kik fölkeltesek, nyilvánvalók legienek (Fél: Tan. 232b). Ily rútokat botorkázott ily nyilván való dolgokban (Pázm: Kul. 420). Az dolgoknak nyilván való bizonyága es jele (MA: Bibl. L71). Nyilván való peldaia tudatlanságodnak (Bal: Épin. 4). Senki öt nem kárpálhattva és valóllhattya valami nyilván való gonossággal (MHeg: Töszl. 62). Az napot láttatom világosbitani, ilyen nyilván való dolgot emyi bizonyosságokkal állatván (GKat: Titk. 319). Te Mátyás gazda nyilván való csalárd vagy (Matkó: BCsák. 41).

Nyilvánvalóképpen: aperte Ver: Verb. 238. [offenbar]. Az fejedelemnek privilegiuma ez ország törvényenek nyilván való képpen ellene van (Ver: Verb. 238). Nyilván valóképpen szolnac az prophetae az pogánoknac balvanirol (Mon: KépT. 150).

Nyilvánvalóság: evidentia, enargia C. perspicuitas MA. klarheit PPB. Nyilván valóság az, hogy az emberen gyakorta oly dolog esik, az mely keservesb az halálnal (MA: SB. 87). Az én ezodámnac nyilván valóságúnal meg bizonyodot az, hogy én vagyoe az Messiás (Zvon: Post. 158). Az ítélő bíró a megpróbáltott dolgoknak nyilván valósága szerint végezzen (Com: Jan. 134).

NYIT: aperio MA. öffnen PPB. Ablakot nyitok: fenestro; nyitua vagyok: pateo; közbe nyitua vagyok: interpateo C. Az palálnak nyitua vagyon az bemenet (VirgC. 14). Az sido witeznek ew elchchaya the zenth oldalalon nagy melseghes sebet nyit

(PozsC. 14). Latna, hat az pokol nyitua nyituan vagyon (ÉrdyC. 70). Ennek nyitua nyitua az mennyey zent paradychomnak kapwyant (505b). Arkoth nyitua es asa es őmen maga eseeek az arkotha bee (ÉrsC. 215b). Wermeth nyitha es meg asa őteth, es esek az werenben (KulesC. 11). Látyák alattok a szija-nyitott pokolnak rettenetességét (Pázm: Préd. 15). A harmadik remeok ezi helymős peczet, de nem rostelos nítot helymős (Keesk: ÖtvM. 227). Boldog ember, a ki títva nyitja kapuját mind a bőségnék mind a szükségnek, jól tudván, hogy az isten dolga a parancsolás (Fal: NE. 41).

[Szólások]. Nyitva az ajtó, akár föl s akár alá: Coreyra libera. Calces nbi libet MA. A legkissebb gonoszak sem kell ajtót nyitni, mert a fölbi is utánna tolakozik (Fal: UE. 381). A bimbót nyitó fél bengéi (Gvad: Orsz. 265). Nyissuk jó fójását nemes szándékának (Gyöngy: MV. 12). Ugyan az isten hozott volt ide, mert ha ide nem jöttem volna, kár nyitotta volna fölünk et (Nád: Lev. 2). Hajnalt látszott nyitni szija mosolygása (Gvad: Püsty. 36). Kébelét mindenkor nyitva tartja, hogy az eo tellyességben mindenek szabadosan részesüllyenek (Csúzi: Sip. 271). A nap közli magát fél-világgal, szárnyas népden kedvet nyit (Fal: Vers. 874). Ha egynelűny híművel az öregből meghintenek ámitó ábrázattját, talán az ő rózsát nyitó mosolygó ajakiból inkább háttal fordulnál (Fal: NE. 30). Piros rózsát nyit ajaka (Fal: Vers. 861). Chyaltass iratt es erőss portt, kyvel sebot nyitnak avagy wathuszt wesztenek az loonak (LeyT. 11). Szem ed légyen nyitva (Thaly: Adal. 169). Aszszonyom ki nyujthatom a kezedet a gyenge falatokra is, nyithatom szemedet a szépre is, de okkal móddal (Fal: NA. 173). Így kobza szavával nyitá hangos torkát (Zrínyi L. 17). Utat nyitok: pervado C. glaciem scindo MA. El-járom, útát nyitok: pervado PPB. Nyssatok wtat hozza, hogy láthassam az en zerehmes flyamat (ÉrdyC. 411b). Vtat nítui valamire: aperire fenestram (Deesi: Adag. 25). Isteni tudomány nem lehet, mely a gonoszra útát nyit (Pázm: LuthV. 106). Isteni szolgálatra lán mindenik állott, de az fűdösségre kiesiny útát nyitott (Thaly: Adal. 19). Csak jól tudjad jámi, jó utat nyitottam (147).

el-nyit: dirumpo KeszthC. 187. [zerstören]. Te el nyitaa kwth feyeketh es folyo wyzeketh es the meg zarazottad Ethannak folyo wyzeet: tu dirupisti fontes et torrentes, tu siccasti fluvios Ethan (KeszthC. 187. KulesC. 179).

föl-nyit: adaperio MedLat. 17. [aufschliessen]. Nosza nyissd fel hát őkör szemeidet s lásd meg (Matkó: BCsák. 165). A ládátot meglehet akármelyikét is köles nélkül felhyni, mint-hogy a zárja egyiknek sem jó (TörT. III. 384). A ládát felnyitatta s azt mondotta: Ez az, a mit gyűjtöttem az erdélyi ekklesiák számokra (Bod: Pol. 89). Befogódtak szemek, melyeket jóra soha fel nem nyitott (SzD: MVir. 208). Sebes darabokat tépett-le szivéről, szíve sebért újra felnyitá (359).

[Szólások]. Abizon bekeseg nem meri zayat fel nítui (VirgC. 97).

ki-nyit: [aperio; eröffnen]. Ki-kapcsolom, ki-nyitom: diffibulo PPB. Nyssad kywe the meg ekesült aythoydat (ÉrsC. 130).

[Szólások]. Kywe nytom az el eneztetteket vylag kezletyhl fogva (JordC. 395). Nem az ny zynk gheryedez vala ee, mykoron zol vala mynekűnk az wton es ky nythua az yrasth (618). Az vr isten kynyta az ev jegesenek erdemek kencheet (MargL. 97). Valaki ő barátának titkyaat ki nítta, el vezti őtet (GuaryC. 43).

[kinyitás]

seb-kinyitás: scarificatio; schröpfung C.

még-nyit: aperio, adaperio, patefacio, recludo, resero, dis-capedino C. aufschliessen, aufthun PPB. Még-nyitni a záros

helyeket: *revellere claustra PPBL. Schesseguel (cum impetu) az aytot meg-nyituan tevn nagy zozatott (EbrC. 16. 46). Nissatoc meg a kapukat (BéscC. 38. 78. 121). Ő kénőce megítuan aianlanc neki akandocet (MlinchC. 17). Berekeztet az aito es elionene ezeb zuzec monduu: Vr, nisl meg nekőne (61). Te kezedet meg nitua, mendennek be tellcesduke (AporC. 65). Az poklot meg nitua (VirgC. 115). Corgetek, hog meg nyttassek (PeerC. 77). Megnyittatnak az egyházakaytoy (DomC. 112). Zerghessetek, es meg nyttatyt ty nektek (JordC. 373). Mynden haaz veezen vlagossagot az naptul a meg nytot ablakokon (ÉrdyC. 389). Mikor valaky nekod ngy kenezet adna, syetelmel megh nyttad ű neky te hazzad (ÉrsC. 535). Az gyermek hetszer izbe ástáti es megh nitá az ű szemeyt (Mol: Sám. 379). Meg nitán én az aytot az én szerelbenemec (Kár: Bbl. 1633). Megnyitá az birkánac ablakát (MA: Bbl. 17). Valamí megnyitya az ű nenyánc méhét, enyám az (60b).

[Szólások]. Meg nemvltala es meg nyttateek (ÉrdyC. 627b). Vram nysad meg en ayakaymat (VirgC. 49). Megnitom en akaratomat: aperiam voluntatem meam (BéscC. 60). Az elmet meg nitua, épiti (Mol: Herb. 111). Christos urunk meg nyitotta a tanítványoknak a sz. írás értelmét (Pázm: LuthV. 239). A békéltetetlen szakadás kútfőjét meg-nyitá (Pázm: Kal. 822). Meg nyitott könyv (JordC. 901). Az lónak nisl meg egy keusse az lábát (Cis. O3). Sebet meg nyitom: scarifico C. Tób ír kel am meg nitóti sebne (DebrC. 198). Nissa meg vr az ű zaiait (DebrC. 136). Meg nytom en zamat (JordC. 195). Meg nytham ew zamat tanoyttva vala (ÉrdyC. 601b). Nem méri száját meg nyttuú a kapuba (SálMark. G). Az madarak kezdok az ű zautokat meg nitua (VirgC. 52). Te nyth mondaz ew rola, ky megh nytha te zomédet (WinkC. 306). Ha kynek vr isten meg nyttuú zomeyt (ÉrdyC. 521b). Meg nyittatua a tū szomséte (Helt: Bbl. 13).

előbb-megnyit: praepando C.

megnyitás: patefactio, apertio C. apertura MA. aufschluss, eröffnang PPB. Az nise mondo káynnek baromzor való meg nitása (VirgC. 83b). Yo meg twdawnk, mynemew hatulmassaghuak kwechayt adna Cristus zent Peternek az menyozagnak megnyitasára (ÉrdyC. 365).

rőa-nyit: [adperio; aufmachen]. Mikor volnék már fekvő ágyamban, rőa nyitva az ajtót és bőjó házamban (GyöngyD: Char. 21). Előb utób bē teszi ajtaját a hábál és rőa nyitva a paradicsomnak udvarát minden örömével (Fal: SzE. 537).

[tāt-nyit]

tātva-nyitva: [late apertus; breit aufgemacht]. Vincentius szállásra ment, tātva nyitva találá a két első szobát (Fal: TÉ. 611).

Nyitás: apertio MA. [das Öffnen]. Az nislut elene hoztak es monda zent Ferenc az papnak: Nislut meg wtot! Es ime az első nitas az euangelion esek: Ha akarsz ráköltesselened, mení el es ad el minden jószágodat. Betetete es meg nitata es ez nitas az esek az euangelion: Senit az uton viselyet (VirgC. 84). Szólók nyitasnak őridnek 1583 (KBártfa. A). Földgyőre való kupanyitításnak nevezed a sz. írást (Matkó: BCsák. 186).

Nyitatlan: inapertus C. MA. [ungeöffnet].

Nyitó: [aperiens; öffnend]. Nyitó vas: uncinus ad aperiondas cistas PPB.

ajtó-nyitó: [janitor; pförtner]. Némellyek rendeltetennek az okklésában kántoroknak, ajtó-nyítóknak, mások praepostoknak (Wallst. 217).

1. NYÍR: 1) betula MA. birke PPB. Nyírfá: betula; nyír pőznával fejet pőznalni: limen senectae MA. Nyír virits: aqua betulacea PPB. Nyír, arbor; nyírfá et agerfa; nyírő, monticulus

prope Stridonium; nyírku, mons circa Musla et Durazh; nyírmalallja; nyírtelek Czinár. Nyírvesző (Born: Préd. 8). Ha az nyírfá vizet az saít oltoában tessző, az saít meg nem fergesődik (BeytheA: FivK. 11b). Nyír fauk leule: betula (Frank: HasznK. 17b). Gyujes szirkot vagy nyírfaléát meg, annak az lúngájval jól erőssen melegies meg (Keesk: ÖtM. 298). Szuette nyírfá, porlanyó nyír-fá; nyír-vagy nyír-fából-való erdő (Szeg: Aqu. 66). Valamí nírvesző szőprűnek valót is hozzotok (MontME. 168). Nem drágább az nyír-víz az tokaji szüretnél (RákF: Lev. 1651b). 2) [betuleum; birkenwald]. Akus nyre 1259. 1264 (Jerney). Toroknak őróne, az az szilva leuelő fű, sok terem a réteken, a nyírben (Mel: Herb. 88).

Nyíres: 1) betulaceus, betulinus SL [birken-]. Nyres mezeu, campus 1276 (Wenzel. XII. 170). Nyires lygeth Czinár. 2) betuleum SL [birkenwald]. Nyres, poss. in C. Sáros Czinár. Nyires: locus aut betulis aut areulis humo mixtis abundans (Otr: OrigHung. 11.85). Sokat levagdaltak gablonczai nyiresben (Monfrók. XXVII. 30).

Nyíri: betulaceus MA. [birken-]. Ha az ericanac, nyíri cypusnae vizét vészed, a colicet meggyogyítja (Mel: Herb. 20).

Nyírség: betuleum MA. birkenwald PPB. Az kwnok Erdeel földi be ytenek es mynd az Nyrseegit Byharyg fől dwluak (ÉrdyC. 395b). A kunc el rablik az egész Nyírséget mind Biharie (Helt: Krón. 39b). Ki jó az Nyrsegre (Bal. Gen. ac Magn. 12). Frater György barát meste ki nyírségben, graf Nicolaual lőnek végezésben (Valk: Gen. 63).

2. NYÍR: [furea ungulae; hufgabel]. Ha a lőnac az nyíryát igen meg faraggyac, hogy az lőba meg dagadna, ved az len magot, föld meg, kösd az lő lábára (Cis. O3).

Nyiraz, Nyilaz: clavo laedo; das pferd mit dem hufnagel verletzen PPB. Nyilazott: lusus clava subpactae soleae; mit dem hufnagel verletzen PPB.

még-nyiraz, még-nyilaz: equum induendo solem clavo pungo, convulvero, clavo configo; das pferd mit dem hufnagel verwunden PPB. Megnyilazott lő: equus a sole confixus, clavo confixus PPB. Kolozswarath patkoltatek loamath, akor meg nyirazak, meg sauthwa (LevT. 19). Mikor valakik az kovács mesterek közsil lovának meg patkolásában szeggel megsértené avagy meg nyiraznája, olyankor az mester gyógyítani tartozzék (KeeskFört. 11.296). Az lő valamelly tagjában meg-rokkan, az illy lovak, mint ha meg-nyilaztattanak volna, az első lábokon úgy jarnak (Cseh: Orvk. 28).

3. NYÍR (nyíres MA PPB): tondeo, rado, rasoreo C. scheeren PPB. Nyírem, beretvolum; tondeo PPBL. Az oláh érsek laddal kezdőte a szegén kiföldi pléánosokat kergetni es nyírnyi (RMK. V. 219). Nem igaznak tetszik ű nékiek az igaz papság, mintha a pülistől, olajtól es lőkörömre nyírt hajtal volna az igaz papság (211). Nyaka-nyírett papokat, heréltelen kappanokat nem akarunk tartányi (225). Laban az ű ihai nyírni ment vala (Helt: Bbl. 11^a). Ne nyírjenec pülist az ű feikek (Helt: Bbl. I. 1111b). A bárány az előt halgat, a ki ötlet nyírni (Helt: IT. 17). A koss monda a pásztoroknak: Vonnýtoe le a bört az komondorról es nyírléte engemet es én reám a komondor-nak a bört (Helt: Mes. 349). A barlőly nyír az haját (Com: Vest. 82). Nehéz gallyasitni, kit a rozsz hír se nyír (PhilFl. 69). A sir nyírje s tarollya maga perukáját, a mi kontyunk mi gondunk (Fal: MA. 118). Juhaid nyírd, fejd, de ne nyúzd (SzL: MVir. 309).

el-nyír: abrado, derado, praerado C. [abscheren]. Mellette elnyírem; praeter rado C. Nem akarya vala, hog parazt nírne el ű hayat (NadC. 119). Az ev hayokat ev foyekrel talydon kezeuel el nyír vala (MargL. 49). A templomnak aytayan nyíryek el ew hayait az zemeeldékeeth az wyomum meg zentől-

nek (JordC. 130). Az te hajadat nired el, ruhaidat hajad le rolad (KazC. 91). Zinthe olyatin altallyaba, mintha hayat el nyrtly volna (Komj: SzPál. 163). A fejedelem nem csak a gyaplyat el nyiri, hanem a bőreket is levonsza (Helt: Mes. 62). Hayában el nyire nyomorságára (Kák: Sám. 133). Kif felesége el-alutván, haját elhyiri (Tof: Zsolt. 79). A bak, ha szakállá el-nyiretik, senki őtet a nyáj előtt jární nem látja, hanem meg-hunyászkodva utól kullog (Misk: VKert. 229).

elnyiretlen: indetonsus C. [ungeschoren].

föl-nyir: [detondeo; abscheeren]. Sz. Pálnak vallyon s ki parancholta, hogy fogadásból haját felnyírresse (Pázm: Kal. 483).

körösztül-nyir: circumrado PPBl. [ringsum abscheeren]. Az ő feienec hayat keresztül niretuen es feier ruhaba őtőztet-vén, meg kilde Pilatosnak (DebrC. 310). Az ő aldot zent feyet keresztbál nyrete es feyer ruhában elteztete (ÉrsC. 95b).

környül-nyir: circumtondeo, circumrado C. [ringsum abscheeren].

lő-nyir: [detondeoC. derado MA. [abscheeren]. Az juhokrol csak a gyapiokat nirie le (Sim: Evang. 181b).

még-nyir: attondeo, interrado C. detondeo MA. abscheeren, bescheeren PPB. Ismét megnyírem: retondeo C. Lata egy megh nyret whyot és munda (ÉrsC. 349b). Az posztot hogy megnyírték, meg nem mérték, azért megmérésd otthon (Nád: Lev. 23). Ha valaki meg haland ő nalla hertelenséggel, nirie meg az ő feiét (Kár: Bibl. I.122). Afrikában teremnek olly nagy gyapjas ketskék, melyeket megnyírnék és gyapjokból a hajósok tengeri hajó-vonó köteleket vernek (Misk: VKert. 218). Itt a pásztorok ha meg nem nyúzzák is a juhokat, de jól meg nyírik (Mik: TörL. 253).

mégnyírés: pexitas [?] C. [detonsio; das abscheeren]. Baratok, kananokok, apaczaak, kyk čak feyők meg nyiretessenuei esmertetnek istennek hazugny (SándC. 37).

mégnyiretlen: [indetonsus; ungeschoren]. Megnyiretlen, melly fívet meg nem ettek a lovak: indetonsus PPBl.

Nyirdégél: tonsito MA. [zu scheeren pflegen]. Olloeskával nyirdégtéléc szakállát (Prág: Serk. F).

Nyiredék: [segmentum; abschnitzel]. Nyiredék, tölteti-való lágy pelyh: tomentum MA. E Sztárai Mihály mesternék könyvére találkozávn, melyben ő afféle nyiredéknek hasznát megmagyarázza, hasznos dolognak vélem a kereszténynek idvösségére, hogy kinyomattassék (RMK. V.210. Dial. 179). Semmi nem maradt egyéb holmi apró nyiredéknél (KirBesz. 29).

posztó-nyiredék: tomentum; abgeschorene pflocken von tuch PPB. (Dial. 17).

Nyirőget: rasito C. tonso, tonsito MA. [zu scheeren pflegen]. Nyiregetem, vakargatom, borotválógatom: rasito PPBl.

Nyírés: tonsura, rasura MA. das scheeren, bescheerung PPB. Nyíréshez való: tonsorius C. Jo hay nyres, jo czeztül el valasztas, jo halaszas 1621 (KNagysz. A2). Nyíréskor szaladott az fejős juhok közé két juh (MonTME. 1286).

1. **Nyiret:** [tonsura; schur]. Jó Isrlneec diősege, copazlat es niret te génerkedetedneec fiaira (BécsiC. 248).

2. **Nyiret:** [tondere enro; scheeren lassen]. Ezek sem Rómába nem mennek, sem pilist nem nyiretnek, azért ugyan pappá lesznek (RMK. V.212). Jól tudom, de azért pilist kellyene nyiretnyi (213).

el-nyiret: [detondere enro; abscheeren lassen]. A te hajadat nired el, draga ruhaidat hajad le rolad (KazC. 91).

még-nyiret: ∞ Meg-nyiretnek a juhok: *pecori lanae detrahuntur PPBl.

Nyiretlen: irrasus C. intonsus MA. unbeschoren PPB.

[Nyírl-ik]

el-nyírlík: [deteror; sich abschaben]. El nyirlet szeme szőrt ha gyakran kened a spicnardal, szőrt hoz (Mel: Herb. 128).

Nyirő: 1) tondens PPBl. [scheerend]. Nyirő olló: forpex PPBl. A nyirő legényektől és a szabó legényektől ne vegyenec többet a kőz vámmál (Helt: Krón. 166). Borjú-nyirő péntek (Veresm: Lev. 22). 2) tonsor, rasor MA. scheerer PPB. Mykent az barom az nyirenek elevelte ev magat meg nymeyta, ez koronaszban való zent vereet evtte ky az negyed halalos bevn ellen (CornC. 217). Az barani az őtet nired ellen szótalun (Fél: Bibl. 194). Borbély, nyirő: tonsor (Com: Vest. 148).

posztó-nyirő: tonsor pauni lanei MA. tuchscheerer PPB.

NYIRBÁL: pipulo postulo, peto applorando MA. mit weinen bitten PPB. [V5. Kuntzogva, rimánkodva kérni valamit. Kinyirbálta, kikuntzogta, kikunyorálta az anyjától a pénzt (SzD). (Helt: Háló. 104).

el-nyirbál: [reticeo; verschweigen?]. Kellene választani olytat, a ki a romlásból a népet fel-épithezné, isten dicsőségére vigyázót, de azt elfelejti, elnyirbállya (Diósz: Tal. 162).

ki-nyirbál: [precando impetro; erbetteln]. Az új hitnec az ő szabad ki szolgáltatása és gyakorlása második Mátyustul nyirbáltott ki és ki-nyeretettett avagy inkább sok patvarkodásokkal facsartott ki (Szentiv: Verseng. 186).

NYIRKAD: torpesco Nyirkállai. [erschlaffen].

Nyirkadás: torpor Nyirkállai. [erschlaftung].

NYIRKOS: humidus, madidus SI [feucht]. Az isten az embert nem magából szülte, hanem csak egy darab nyirkos agyagból teremtetete (GKat: Titk. 635).

NYITRA, NITRA: [?]. Selymet négy nittrával hoztak, az tetezinneek nittriját 350 oszporán vőtték (RákGy: Lev. 4). A szolgabírónak hoztattunk 2 nyitra selymet (MonTME. 1386).

NYOLC: octo C. MA acht PPB. Mikoron imar nyolecz eztendieg ez imatsagot giakorolta volna, ime tórteneek az nyolczad eztendwben (VirgC. 59). Az frterek megh reműdenek, kyk zamzerent nyolczan valának (60). Minek wtanna bee telyessedenek nyolch napok, hogh kernywel metelthetneek az-gyermek, hywatatek az ew newe Yesusnak (PozsC. 19). Azt lathwan, nyolecz ezenen tereenek ez zent hyttre (ÉrdyC. 436). Az Crystwsnak zakalaban nyolecz zalak, kyketh ky zaggattak wolt, armenyay kyralhal wágon (ÉrsC. 72b). Zabo Mihál adot poztot őt heian noltli forint arat (RMNy. II.68).

[Szólások]. Bakkus tömlő, nálok is majd mindenkor több a hét a nyolcznál (SzD: MVir. 358).

tizén-nyolec: [duo de viginti; achtzehn]. Püspökőköt, számszerint három száz tizen nyolczakat őszve gyűjte (GKat: Titk. 14b).

Nyolead: octonas PPBl. [achter]. Minden nyolecad esztendőben: *octonis annis PPBl. A nólcad napon iőnénec megkörnekezni a gyermekek (MünchC. 109). Ez az nyolczad czi vizagat Danidnak psalmosa (AporC. 83). Zenth Janos irta ewangeliomrol való kőnvenec nyolczad rezeben (WinkC. 312). Noenak nyolczad ygassaganak hyrdetteesseethi megh otalmazaa (JordC. 858). Noccad codallatos dologh leezőn az feel tamadasba mindőn rwtzagoknak el tawoztattassa (KazC. 191).

[Szólások]. A vizezen reájok árada, csak nyolczad magával Noé megmarada (RMK. II.97).

nyolecad-nyolead: octonus C. [je acht].

Nyolecadfél: [septem cum dimidio; halb acht]. Esztendeyg es nocalie honapig zolgaltam Kegelmedet (LevT. 175).

Nyolecadik: octavus C. MA. achter PPB. Az állandó tsillagoc a nyolezadie égnee kerekességével ballaguac (Com: Jan. 7).

Nyolecadszor: octavum, octavo MA. zum achtenmal PPB. Nyolezadszor tegy imatsagot te wriwz anygalodnak (VirgC. 1). Nolezadszor ne lég zugodo, morgodo (VitkC. 64). Nyolezadszor newezetelyk az menyey erek byronak prediator (ÉrdyC. 349).

Nyoleamyi: octuplus C. MA. [achtfach].

Nyoleas: octonarius MA. [aus acht bestehend].

Nyoleszor: octies C. MA. achtmal PPB.

Nyolevan: octoginta C. MA. achtzig PPB. Nyolezvanar: octogenus C. Han extendökbé zal az uensegh embörökre? Nooan anag killenüen anag zal extendökbé (KazC. 95).

Nyolevanadik: octogésimas C. MA. achtzigster PPB.

Nyolevanas: octingenarius C. [aus achtzig bestehend].

Nyolevanszor: octogies C. MA. achtzigmal PPB.

1. NYOM (cumtath NémGl. 263): premo, coarcto, calco, deculeo, praepondero C. drucken, pressen, treten PPB. Nyomom, szorítom, szorongatom, nyomorgatom: premo; ismét nyomom, tapodom, viszsza-tapodom: recalo PPB. Hlyseges hadapásokat nyom mala sebeknek helyero (ÉhrC. 142). Kereztfaan saytooth teen magad nyomal (WinkC. 258b). Latua Christus a keep ironal a ruhath, neue ees ő orezzinhez nyoma ees ekkeppen ő zent zyneth Abagarus kyralknak az ruhara nyomva kyldé (283). A ver az ő ruhait vgy aztatal, oly mint vgyan vizbe nyomtak volnah (WesprC. 60). Meltalással atte kenodnac tyztölendö zynet zyemre es testöure honnod (NagyszC. 102). Nómiad, miköpen ez poeshötöt az vyosha (DebrC. 325). Az thöwyssekből fönt koronath foyeben nyomak (ÉrsC. 46b). Czac egyedül nyomta Christus az menyeyi atya isten haragiúac kemény satoit (Zvon: Post. 185b). Az aspís kigyorol úják, hogy ő az egyyk fület az farkaval dugia be, az másík fület az földhez nyomja (ExpRine. 197). Az príst czac egyedül nyomtam (Magy: Nád 15). Fen-tartom a just a meny-országhoz, akár mint nyomjanak nehezei a földi jóknak (Fal: NE. 6).

[Szólások]. Az bín nehezebbet nóm eg masa omal (DebrC. 110). Nem nagiot nyom előttünk az ő itéletek (Bal: Csik. 88). Obolus, tizenhat arpa zömöt nyom (RMNy. H.51). Si elus, nig denart nom (Sylv: Ujt. H.170b). Fél lóttal többet nyomna a szerotet, több volna az atyai szeretetnél (Mik: Törl. 90). Chak egy chepp veero ees nagyobbbat nyom, homem mynt ez vylagnak byne (ÉrdyC. 81b). Igen elmémbe nyomtam: fatifium et insitum est in sensu meo PPB. Anyagi koronád, ki fénylett fejedben, másodík Józsefnek nyomhassuk fejében (Orsz: Kölsz. 238). A szemes világ alkalmasint tudja, mennyit nyomunk a latban (Fal: BE. 597). Sokáig betegeskedni, nyomni az ágyat: *perprimere lectum PPB. Keserűséggel nyomta holtig az ágát (Könyi: HRom. 159). Most is csak az ágy fenekét nyomom, nehezen esik szólnom (LevT. H.365). Ha ki a tsuka liszté tétetett állában egy arasznyi nyomót borban meg iszik, áránja el romlik (ACsero: Enc. 219). Ágy fonékét János régen nyomja vala (Thaly: Adal. H.175). Nem nyomhatok egyet ő velek, fél nem tehetek, versent nem futhatok vélek (SzD: MVir. 113). A fnyes evező lapátok a tengerbe nyomták képeket (203). A reü következő dolgok keveset nyomnak (Fal: UE. 373). Bog kár ilyen jeles ifjunak más sekere farkán ülni, s a mások nótáját nyomni (Mogy: 6Jaj. H.15). Karabul mint macar nem nyom nyomot földön (Zrinyi: ASyr. 235). To

olait nomz es nem kenettel meg olayal es mustot nomz es nem izol bort (DécsiC. 255). A hadi operatio d hajtépésel, szorgos fészkelődéssel nem nyomod előb (Fal: NA. 222). Sajtot nyomni: *premere caseum, figurare *caseum PPB. Más enlődből, kevert tejedből nyomja sajtoskádát (Amade: Vers. 110). Azon egy bordo szipot nyom (Mon: Apol. 333). Mikor az majom igen ékessen táncot nyomott volna, királyláy tevék ötöt a többi vadak (PestT: Fab. 210). Az bolhási kis bolha szunyog szép leányával tánczot nyomnak (Thaly: VÉ. 1349). Nemely igen vakult lator tob orzéket nyom es meghagyagtyia magát az holer előtt (Börn: Préd. 573). Az jó paripák többet nyomnak ő Nga előtt sok aranyul, ezistnél (TörtT. 1111). Ugyanazon utat nyomja (Ker: Préd. 66). A róka barlangja körül sokszor hét utakat is szokott nyomni, hogy a vadászokat inkább megtalhassa (Misk: VKert. 158). Az igaz vallásnak útát helyesen nyomtal (Thaly: VÉ. 1140). Kemény nyakú seíták szép keresztényhűtő lábok alá nyomták (Zrinyi 111).

alá-nyom: deprimó, infimo MA. [niederdrücken]. Alá nyomom, alatomná teszöm: infimo C. Zent Damancos coporsoya volna jceen alazatos es ala nyomatot helyen (DomC. 153). Mikor az vitezők eh zent embörth alá nomnainak a vyzben, ottan belch halanak (DebrC. 177). Füléből kiesik a szo a hamis bírónak, ha az arany alá nem nyomja (Pázm: Préd. 358).

által-nyom: [transpello; durchdrängen]. Kérdezkedett arról Haister, merre lenne neki közeljebb menyti Komárom fele, minekutánna bemünköt az Vágon általnyom (Beres: Lev. 39).

be-nyom: inprimo MA. [eindrücken]. Az szent lélec az természetí erőket, az bé nyomot indulatokat tisztíttya (MA: Scult. 895b). A dolgoknac az elmében be-nyomattatott képei (Com: Jan. 65). Mikor elsőbben az isteni irgalmasságot ő beléjek benyomta (Illy: Préd. 1123).

benyomás: impressio MA. [eindruck].

belé-nyom: inprimo PPB. [hineindrücken]. Ahon bialma fa vagon, az ágát vond le neki, ásd meg ott az ága aránt a földet és nyomd bele az írásba az ágat (Radv: Csál. H.55b).

el-nyom: comprimo, deprimó, conculeo MA. supprimo PPB. zusammen drücken, nieder drücken PPB. [erdrücken]. Meglepen, el-nyomom: adobrio PPB. Jobbágyim igazságát nem hagom ígynt elnyomni (LevT. H.196). Az barátoc soe írasokat nyomtanac es vesztettec el, egetnee meg es reckentettec el (ÉszT: IgAny. 24). Noha az pápa el akarta nyomni és reckenteni, de mindazáltal más tiszta tudományu könyv írtott (MA: Scult. 624). A fájdalomtól el-nyomattatott lelket újabb reménségre öbresztí (Apati: Vend. Elsb. 9). Elnyomják az adommal mint az vezért s az esuust (RákGy: Lev. 116). Hogy tanítaná a bünöst keményen elnyomattatni az ördögnek szolgálattyaól (Illy: Préd. H.44). Ha csak szívesen nem operálunk, hiteure elnyomatunk (Beres: Lev. 9). A te népedet el nyomják, szorongattyák és sanyargattyák vala (Bíró: Ékesség. D).

[Szólások]. El-nyomta az álom: *obrutus somno PPB. Ha a szunár a bürköt megeszi, azonnal mély álomtól nyomattatik el (Misk: VKert. 120). Kedveztel mi nekünk, hogy az mi bünöine el ne nyomnának minket (Kár: Bibl. 1126). Az részségét el nyomta vala: nimia ebrietate erat sopitus (497b). Az gabonát az tövis elnyomja (RMK. H.196). Simon György mit akar az hadfogadással, hogy bizonyost értven Kghlól, az sok hamis híreket nyomhassam el (TörtT. 1143). Magyarázattya el akarnac nyomni (Helt: Bibl. H.2). Szomjuságunkat itallal és éhségünk etékekkel elnyomók (Kopasz).

elnyomás: suppressio, conculeatio MA. niederdrückung, zertretung PPB.

elnyomatlan: inobrutus C. [ununterdrückt].

föl-nyom: [septentriones versus pello; hinaufdrängen]. Ricsán holnap Sentén lehet, Nagyságod fölmegyén Bécs fele, ez engem felnyom (Béres: Lev. 38b).

helyre-nyom: [repono; zurücklegen]. A helyekből ki-ment tsontokat helyre-nyomni: *compellere ossa in sedem suam PPBL.

ki-nyom: **1)** exprimo, exculeo, elicio, incudo C. ausdrücken, auspressen PPB. Evét kinyomom: exsilio C. Ki-nyomom, ki-nyomom, ki-verem: elicio PPBL. A gabonát a szekerrel és a ló lábánál ki-nyomám (Helt: Bibl. IV.48b). A szedery ki nyomot leuét föld meg (Mel: Herb. 1b). Masztiknak az székit meg-meglejtívén, nyomd ki azt, olyad közben, jó kemény lészen (Keck: ÖtM. 38). Végére jártak (Babilonnak) macedóniai görögök, ezek nyomták ki utolsó lélegzetét (Moln: JÉpül. 249). A gonosz-mondó nyelveknek fullánkját leg könnyebben nyomod ki, ha nem gondolsz véle (Fal: UE. III.18). **2)** [expello, ejicio; hinausdrängen, hinausstreiben]. Vagy kinyom az Csálőközrül vagy iderekeszt: ha kinyom, úgy bizony eldől az útját az Kis-Duna környékén (Béres: Lev. 11). Az mieink először jól megtölták volt az németet, de az ágyukkal megszagatták az mieinket és kinyomták (55). Ha csak Nagyságod meg nem rontja azt a németet, engem innen bizonyosan kinyomnak együtt (203).

[Szólások]. Elmjének terhével ki-nyomta sarkából, a mire nehezedett (SzD: MVir. 129). Ezek nyomták ki Babilonnak utolsó lélegzetét (459).

kinyomás: expressio MA. das ausdrücken PPB.

közbe-nyom: interpremo C. [zerdrücken].

lő-nyom: **1)** deprimio, oprimo, superobruo C. niederdrücken, unterdrücken PPB. Le-nyomom, le-tapodom: deprimio PPBL. Le nyomna az sídok közvth immar el hlymth lyth (Konj: SzPál. 24). Tekenez az te szolgádnac predikallasara es ne had ókát le nyomni (Börn: Préd. 74). Egy kialtasnal meg allatta a napot mind addig, míg az ő ellensége le nyomna (1582) (KGalgóc. Eijj). Nagy sok bantasokat magában le nyomván (Beythe: Epist. 48). Az isten nemelyleket enged ez velagon az hitetlenökten le nyomatni (48). Az pokolig le nyomtatol (Fél: Bibl. 17). Ártalmasak a tudatlanság, a szomorúságtól le-nyomatott erőtlenség, a bűnök (Pázm: Préd. 43). Az ő igaz tudományát le nyomni (MA: Scult. 334). Le kell szívünket nyomniunk és megakizniunk (Illy: Préd. 1247). Az alázatos dolgokra magamat le nyomom (II.73b). Görbe hátú, mert le nyomta fiústos muskotóra, elfárasztott, elbágyasztott díóverő pózna (Thaly: Adal. II.88). A varga leányát is, hogy az úton kapta, le nyomta, jól meg ba balta fokozta (PhilFl. 60). A szerencse szinte ugy szeretetre méltó, mikor le-nyom, mint mikor fel-emel (Fal: NE. 41). A mi a félemlő irigységet le szokta nyomni, ugyan az neveli s emeli a nagy emberekben a bátorságot (Fal: UE. 407). **2)** [deicio; herabdrängen]. Haister Pozsontul kiémna le nyomni be miünköt (Béres: Lev. 153).

lőnyomás: oppressio, depressio C. unterdrückung PPB.

még-nyom: **1)** comprimo, adobruo MA. zusammendrücken PPB. Még-nyomja a folt: *deprimitur laux in ea parte PPBL. Mikoron az haz le zakadot volna, ezi ziermekethi meg nioma (VirgC. 105). Az ev anyat, ky evtet meg nyomta vala, ez rettenets gonoz hlybevly. zerelembe) jrgalmason megzabadehgya (MargL. 163). Mikoron vetette volna az követ mertekre, ő igen nehez lön, hoé valamit tezek ellene, mindent meg nom vala (BodC. 8). Megh nyom az the labad: calcat pes tuus (JordC. 225). Az nagy félelem őt megnyomta vala (RMK. VI.69). Az nipek sokasaga gúlt egebe amira, hoé egémaast meg nomnak (Sylv: UT. II.2b). Az érseker és püspöke László hertezgre

szót adának minnyájan és megnyomáé a fő wrakat (Helt: Krón. 42). A nehéz meg nyomá kőszuēt meg gyógyittya (Mel: Herb. 119). Az tél azonkeppen az ő cletyeket meg nyomta (1582) (KGalgóc. Fv2). Nagy alommal meg nyomtattac vala (Börn: Préd. 228b). Ez világi marhanac sokasaga meg nyomia es terheli az szímet (561b). Az bölez megnyomja indulattját (MA: Bibl. 1572). Ügyet magaviseletével nagyon megnyomta (Nyr. XII.266). Montecuculi hadlót megnyomattának (Thaly: Adal. II.6). Ha ki gyermeket meg-nyomja, ne tartozzék ekkélsit követni (Bod: Pol. 86). Nem tsuda megnyomni okoskodással Ensebiust (Fal: NU. 250). **2)** [repello, rejicio; zurückdrängen, zurückwerfen]. Megnyomták volt az riezot (Béres: Lev. 27). Hiszem istent, meg nem nyom, de baj-m nagy (186).

[Szólások]. Ehetik annyit benne, mennyt ket feier pénz meg nyomna (Frank: HasznK. 11). Feleskárva állásaim igen megnyomták (Nyr. XIV.220).

mégnyomás: **1)** oppressio, compressio MA. unterdrückung, zusammendrückung PPB. **2)** [incubus, suppressio nocturna; alp]. A megnyomás a lelekező inaknak a szű mellett valo meg szorulasok (ACsere: Enc. 16). A megnyomás oly képzés, melyvel a kik alusznak, azt velik, hogy mástól valakitől nyomattak meg (ACsere: Enc. 166). **3)** [onus; gewicht]. Ha mi a font felesleg megnyomáson kívül hozzá addattatic, szerzék, toldaléc az: si quid praeter superpondium adjicitur, mantisa est (Com: Jan. 167).

őszve-nyom: comprimo C. [zusammendrücken]. Őszve-nyomom, szoritom, megszeplősitem: comprimo PPBL. Sűrűjében essék a drót, varró uram jobban őszvenyomja egymáshoz (TörtT. II.382).

őszvenyomás: compressio C. [zusammendrückung].

rőa-nyom: imprimo C. [aufdrücken]. Az pet-et nyomó rea nyomja az jelt az viaszra (Gyarm: Fel. 273). Nagy jó tétéménye istennee, hogy az teremett allatokra is az ő diczőségéne jelen-ségét rejti nyomta (MA: Bibl. Eflb. 1).

viszontag-nyom: recaleo C

Nyomakod-ik: [progredior, procedo; vorrücken]. Már minden felől őszve megyünk és fel avagy alá Poson felé nyomakodunk (RákGy: Lev. 136). A hadakkal szerdm indúlnak el Pelsőczről Filek felé nyomakodni (136). Kemény János uramék megjutának, az ellenség nyomakodék utánunk (153). Ha náloknál nagyobb erő jőne reájok, tiszteségesen, ne confúse erre nyom[ak]odjanak (MonTME. V.34). A húr gyors szárnyn jár, siet, nem csak nyomakodik (GyöngyL: MV. Eflb. 9). Dob, trombita-züngés elfelejtetik, midőn az ellenség reánk nyomakodik (Thaly: Adal. II.54). Tábor fog szaporodhatni és csendesen nyomakodhatik Nagyságod (Béres: Lev. 144). Püspöki felé nyomakodva az passusit Csálőköznek elállja (514). Az alatt Delimán tovább nyomakodik és a kis kapu bátran tolakodik (Könyi: HRom. 127). Aklaikba nyomakodnak (Gvad: Orsz. 15).

föl-nyomakodik: [escendo; aufdrücken]. Az svekusok hogy jünének, valóban hozzák az híret, s ha ez az ellenség fel kezd az Liptón nyomakodni, el kell hinni, annak az hire igazta elmenetelire (RákGy: Lev. 166).

ki-nyomakodik: [porro; hervordringen]. Ha az ellenség ki-nyomakodik, meghallhatjuk, mennyi (RákGy: Lev. 561).

Nyomakodás: [progressus; das vorrücken]. Kőtelességemet magam előtt viselén, jöllehet a császár hadainak felénk való nyomakodása miatt én nékem magamat provideálnom kellett volna (Kár: Élet. II.259).

Nyomás: **1)** pressus, pressura, coarctatio C. das drücken, pressung PPB. **2)** [incubus; alp]. Nyomás, éjjeli álmában meg-

nyomás: ephialtes, oppressio nocturna PPB. 3) [tritura; das dreschen]. Effraim a boritól taneitátot zeretui a nyomást: E. vitula docta diligere tritum (BécsiC. 195). 4) pasena campi MA. pasena campi libera, ager compascuus PPB. [weide]. A nagy ár vízeze gabonnyt, zena retyt, nomasyt és gömle kertyt ky zargata (TelC. 85). A nyomást is az erdőben egyetemben állalomban, csak oda tekintsen a chörtz, bizony behaytom (Helt: Mes. 456). Kaszalo retek, nyomás, erdők, eserek: prata foenilia, pasena campi, sylva (Ver: Verb. 48). Marháinkat a nyomásföldről ellengettette (Nyr. XIV.219). Az nyomásról egyik fél se hajtson, mikor nem káros (Gér: KárCs. III.479). Városunk alól egész a nyomásig valamennyi marháinkat kaphatta, elhajtotta (KecskTört. IV.126). Az mely kecskeméti ember lovait itt az nyomáson az tolvajoktól elvettünk, attul adott váltást 2 ft (MonTME. 1273). 5) [jugum; juchert?]. Szántóföldek az várhoz külön szakaszokban vadnak, az falu földtől három nyomásban lévő majorság-földekben megyen cireiter külön-külön 190 köböl bíza, az három nyomásban promiscue cub. 570 (Gér: KárCs. IV.303). Szántóföld vagyon ezen határon egy nyomásra az majtényi határ mellett husz hold föld (IV.320). 6) [simulacrum, effigies; abdruck]. Salamon wr isten templomának kv labayn oroszlan keepeth nyomus zerent iratta wala fel (ÉrsC. 227). 7) [typi; druck]. Hoá az K ollan nag ágas betű, meg rutiffa az nyomást (Dév: Orth. 5). Zvonarits Mihály magyar postillájának első részét nyomásban elvégeztette (Zvon: Post. II. Előb. 1).

boszorkány-nyomás: [oppressio nocturna; alp]. Basy rosa, haznal eioly neheztesők anagy boszorkány nyomások ellen (BeytheA: FwK. 92b).

gyermek-nyomás: [oppressio liberorum; kinderendrückung]. A gyermek-nyomásban a módot és körülálló dolgokat kol megvizsgálui (Bot: Pl. 87).

láb-nyomás: [vestigium; füssstapfen]. Legottan megallanak az sebek ugy, hogy ha mynd megl keteztek volna ew laboknak nyomásban (ÉrsC. 347).

sark-nyomás: ∞ En sark nyomasomat meg őrizek, mikent en lekemet őlk pokolba terek (DöbrC. 111).

1. [Nyomat]

láb-nyomat: [vestigium, pes; füsstritt, füss]. Mi meg határozattunk itt köréskörnyől és nem közeléthetünk csak egy láb nyomatnival (Bök: Lämp. 69). Magassága az életünk tizenhat láb nyomatni (Misk: VKert. 22b). A küllő fészket nem rakja magas fákra, hanem föld alatt, mintegy hat láb nyomatnyi lyukban (44).

talp-nyomat: ∞ Az földnek birasában csak egy talp nyomat is soha nem bírt (Beythe: Epin. 23). Nem ál nélkül azoknak földében edgy talpnyomatni is (Tof: Zsolt. 33).

Nyomatnyi: [ponderis; von gewicht]. Egy nyomatniak és fontosoké mind az indulgentiák (Pös: Igazs. II.131).

2. Nyomat: [premere curo; pressen lassen]. Ali ispája számára nyomattunk sajtot 3 tallér árut (MonTME. 1269).

[Nyomint, nyomit]

alá-nyomit. Alá-teritem, alája-nyomitom: subtendo PPB.

még-nyomint, még-nyomit: [leviter premo; leicht drücken]. A kith megl érnok nyomtatni, el köll annak vonlani (Lóp: Pütk. 1259). A dagmat az újjal meg nyomittatvan, oda be mint a víz ide s ova lükkög (ACsero: Enc. 190). Ha csak gyengén újfáddal a légynek hasát megnyomintod is, azt menten kibocsátja (Misk: VKert. 655).

Nyomó: 1) [premo, pressor MA. [ponderis; gewicht habend]. Az ő püntzélyuac nehéssége öt ezzer atzél nyomó vala

(Helt: Bibl. II.145). Az ő aiándéka vól egy ezüst tál száz harmintz síchus nyomó (Kár: Bibl. 121b). Az értz vala hetven talentum és két ezer négyszáz síchus nyomó (MA: Bibl. 185). Az arany leg tisztább és leg nehezebb, nyomobb: aurum est purissimum et ponderosissimum (Com: Jan. 18). Foregh arani lancel, három záz aranival teoh niemo (Radv: Csál. II.27). Végy gáliez követ, abból négy pénz nyomónyit meg-törvén nyölöz löt nyomó rósi vízben (PP: PaxC. 53). 2) [pondus; gewicht]. Az alázatosság iudvösséges nyomó, az elmét alihuzván (Jly: Préd. 1278). 3) [gravis; wichtig]. Pálnac leueli nyomóe és hatalmasoc: epistolae Pauli graves sunt et fortes (Helt: UT. 28).

bor-nyomó: 1) [vinarius; wein-]. Bor-nyomózsák: *saccus calcatorius vinaceus, faccinaceus MA. PPB. Bor-nyomókád: calcatorium PPB. 2) vini pressor, calcator vini MA. weintreter PPB. [kelterer]. A te őltözetéd olyanoc mint a borrh nyomóe (Helt: Bibl. IV.100). 3) [praeum; kelter]. A szőlő-gerezedeket a bor-nyomó megtöri s ugy leszen bor belőlek (Nógr: IdvK. 1388b). Az bornyomó nem nyom bort az váluiban, az szüreten való őrmnek végét vetőttem (MA: Bibl. II.15).

garas-nyomó: assipondium C.

éggyaránt-nyomó: aequilibris C. [im gleichgewicht]. Ha egyaránt nyomó nehezékű, egyarányú fontosé (Com: Jan. 166).

pécset-nyomó: [sigillum; siegel]. A levél, hogy meg ne olvastathassék, hé-pécseteltetie pécset nyomóval (Com: Jan. 207). Keresd-meg a pécset nyomómat (Kírbesz. 85).

sajt-nyomó: 1) [casearius; käse-]. Sajt nyomó edény: talarus MA. Sajtnyomó-káv: circulus casearius PPB. Sajt nyomó tál (Radv: Csál. II.65). 2) [casearius; käsemacher]. Gyeorgncl jwhot coryztem es sajt nyomója ys voltam (RMNy. II.310). Officiotusok: egy tisztartó, egy majr-gazda, egy sajtnyomó (Gér: KárCs. IV.333). Sajtnyomó asszonyinak conventiója (Évk. XII.79). Tallós János uram sajt nyomója végett attunk az két szubjának graci tallért 2 ft. (MonTME. 1290).

Nyomod: [conculco NémGl. 133. [mit füssen treten]. Nomod-ya: conculcat (NémGl. 133). Mind ez velagyakat laba ala nomoduan, a lelki iszagokra igeközie (NagyszC. 40). Egyszer se hagyad az te labodat keményen nyomodui (ComC. 161). Nem aloytom, hogy zykseeg azt magyarázui, ky zemoink elöt vagyon es mynt az vakok wagan labbukkal nyomogyyok (ÉrdyC. 539b). A lyk ewthet wzyk wala, yghen keményen nyomodwan, meg nyomorttyak wala (ÉrsC. 31). Az aldoh wr Jesus az lalalth ő laba ala nyomodwan, pokolnak hatalma ala wethee (118). Iraduanzy nekem isten, merth nyomoda engemet ember (KulesC. 133). Lába nyomát nagy hüvsséggel nyomoda (RMK. II.11). Sarkát Thodi Miklós ugy nyomodja wala, sarkából királynak az vér elkitöly wala (IV.219). Rantja, nyomodja az szegényeket az földre levágja (V.76). Mikor valaki nyomodgya labadat, ved el onnat, ha bamod (SdMark. 13). Laboc ala nyomodnae (Vás: CamCát. 500). Külső reszeit az labával nyomodgya wala (Förri: Curt. 695). Olyan wala az, kinek külsőbét minap nyomodod wala (Czegl: MM. 117). Nyomodod ellenségedet (Hall: Paizs. 205).

el-nyomod: [conculco, obtero; zusammentreten]. A nep reitit tulduha, hogy el ne nyomodniak (DöbrC. 3b). Mykoron nagy sok nepek futhanak oda, egy hogy egymast el nyomodnak, kezdoc ezenkeppen zolny (JordC. 568). Ne hamiatok ti sok draga kőneket az disznoknak doibe, hogy azok laboknal el ne nyomogják (Sylv: UT. 111). Lackie wala ott az erdőben egy oroszlan, mely soe kárt teszen wala az emberkevec, mert vettését el nyomodgya wala (Helt: Mos. 354). Lábeckal el ne nyomodgyak azokat (Helt: UJT. B5). A meg elégedet lélec el-nyomodgya még a lépet is (SdMark. G70). Az emberee, kie ugyan azon uton iarnac, azt is el nyomodgyac (Tel: Evang. I. 335). Az struez madár monyát vad is el nyomodgya (Kár: Bibl.

1537). Nemelylec az szorossagra siemen, egimast el nyomodac (Deesi: Sall. 50). Eltapodgya, elnyomodgya (MA: Bibl. 1474b). Az alatta valokat el nyomodgja (Prág: Serk. 589).

közi-be-nyomod: interculo C.

lő-nyomod: [supero; überwinden]. Az iozagos dolgok le nyomdák az gonozokat (BodC. 8).

még-nyomod: [inculo, protero; zertreten, zermalmen]. Meg-nyomodni a földet: *inculare solum 1PBl. Néged vad, zörő és éudalatos, euen, a maradekokat labaiual nyomgga uala meg (BécsiC. 148). Mire vezteglez, megnyomodnan a kegetlen őrtőlétől igazbat (270). Ha a so elehezendie, semmire kellő, hanem hog ki vettessé es emberetől megnyomottassac (MünchC. 20). Né ereziétec tñ göngöfőket dmoz eleibe, nétalantal meg nyomgga azocat ő labokkal (25b. GuaryC. 11). Meg nyomod az orozlant es a sarkant (AporC. 51). Setetsegek meg nyomdák engemet es en világosolaton en generkedetenben: tenebrae conculcabunt me et nox illuminatio mea in deliciis meis (109). Az rezög mindőnökűl meg nyomtatit (GuaryC. 5). Te vag az, ki iokat meg nyomoz (16). Te vag, ki keufőket meg nyomoz (66). Az zent martyrok az wrdögűknek meg bantasyth tanyban meg nyomodny (VirgC. 142). Emberi nemzethnek ő agh ellenseget meg kel nyomodnod (PeerC. 90). Egeb zamtalan zentőknek testih a törőkőc saarba luoac laboccal megnyomodaac (NádC. 658). En ököt vgyan meg nyomodnan ment port zelnek előtte (DöbrC. 38). Setetek engem meg nyomodnak es ey en világossagom en gőnőrósegembe (217). Istennek egyházat az ev orzagaban ne haduaya megnyomodny (MargL. 61). A kemei vtah iarasual megnyomdhai (NagyszC. 31). Gonozb kenokat erdemel, ki istennek tyat meg nyomodangya (CornC. 129b). Zent Margyt azzon evstevkevn ragada az erdeget es meg nyomda etet (330). Ne talantau meg nyomogyak labayokkal (Jord. C. 372). Az zent warasth meg nyomogyak nezywen keth honapgyh (903). Az zentek meg nyomogyak eo labokkal kyralkynak nyakokat (DomC. 168). Meg nyomodanak engemeth een ellensegym (KeszthC. 139. 246). Imadom az te zent labaydat, kykuel az agh kezyonak ew foyeth meg nyomodad (GömC. 299). Egy a hóhérek között Eleázár torkát megnymodja vala (RMK. II.321). Torkara haga es vgyan meg nyomoda es tapoda az őrdögöt (Born: Préd. 245). Talpad allat meg nyomodod az orozlant es őrdögöt (Born: Ének. 236).

mégnyomodat: conculcatio BécsiC. 256. [das zertreten]. Ma lezu megnyomodatban mikent vőakuac sara (BécsiC. 256).

Nyomodás: [oppressio; das niederdrücken]. Jakabnak neve nyomodást es csalókat mutat, nem köszöni azt senki meg, kit meg-jakabolhat (RMK. IV.261).

Nyomod-ik: [teror, excrucior; abgerieben, gequält werden]. Irigységne es soc nyualiauac miata nyomodie (Born: Préd. 687b).

el-nyomodik: [divellor; abgetrennt werden]. Búsul szivem értted hívem, hogy tőled eltávozik, személyedtől, szerelmedtől megválík s elnyomodík (Anade: Vers. 29).

[hátra-nyomodik]

hátranyomodás: [regressus; rückzug]. Akarván az ellenséget hátra nyomódásunkkal [így] tartóztatni, ma 3 napja itt vagyunk (RákGy: Lev. 290).

[még-nyomodik]

mégnyomodás: [cruciatu; qual]. Memel nagyob nyawalat, az myth ghondolbatnak wala, mynd raytha thezyk wala es ez meg nyomodasnak wthanna nag kemenyen arclwi czapayk wala (ÉrsC. 31b).

[Nyomdogál]

el-nyomdogál: [pervado; durchwandeln]. Az lakudo élet-nec útít ugy nyomdogáld el, hogy az őrcé életre juthass (Prág: Serk. 815).

Nyomodhatatlan: [investigabilis; unerforschlich]. Nem tudom vala bizonyaban wrnak nyomodhatatlan wtyath (ÉrsC. 335b).

Nyomodó: arena Hall: Paizs. 448. Az arénát más néven a deákok nyomodónak híják, melyen azt értik, hogy meg-kell nyomodni es tapodni (Hall: Paizs. 418).

1. Nyomdok, nyomdék: 1) vestigium MA. fuststapfen 1PBl. Atte zentseges labaid, kiknee éak az nyomdoka es tiszteltik es imattit (DöbrC. 4). Te vtd teugleré es te ősenid sok vízbe es te nyomdekid nem esmerettnek (144). Nem olyan okok alat es zyksegegők nyomdokywal törteneek az ew zent ky mwlaa, mynt közönseeghel megli wayon (ÉrsC. 479). Meg araszola a gyermek orozlán a nyomdékot es monda: Ki reuid lábotskáia vagon (Helt: Mos. 359). 2) (exemplum; beispiel). Wetőtte isten az zenteknek ő yozagyat ny peldankra, hogy nyomdokok zereuth ny ees vehessek az őrcé őrtönce boldogszat (ÉrsC. 218). Másutt az régi eleinknek nyomdokira mutat es abban paranchollya hogy meg maradgyunk (Pázm: Kal. 492).

[Szólások]. A religiónak csak nyomdoka sem látszik (Czegl: MM. 28). Mit tudáld, ha születésében bekesesen ment által, nyomdok nem maradny utána (Pázm: Préd. 102). Az apostolok idejében nyomdoka sem vólt baráti rendnek (Czegl: MM. 218). [Rá állt a bázasságra] az kyrály magzatossagnak nyomdokaert (ÉrdyC. 641). Zenth haromsagnak vag the zolgaya, Iesus Christusnak nyomdoka kőwety (PeerC. 309). Ha zentek lehettek Basilius es egyebek a remete életben, ki hirdeti, hogy gonosz légyen az ő nyomdékoka lépni (Pázm: LuthV. 17). Azon főgnak iparkodni, hogy te is nyomdokokban lépjél (Fal: NE. 34). Az bútnak nyomdókiban iárnának (Sylv: UT. II.5b). El vétette minden bizonyosan az üdvösségnek uttyát es a kárhözott lelkek nyomdokin futkároz (Fal: NA. 126). Szükség a régi szentatyák tsapásin es nyomdokán járván mondanunk (Pázm: Kal. 847). Hogi az Iesus Krisztusnak nyomdokit követnek (VirgC. 107). Mykoron követhneek az egiptombelyek Yzrael fiaynak nyomdokytha, talalake megli hőketh az taborba (JordC. 38). Hog az ő nyomdikit követitek (Sylv: UT. II.121). Kie az en wrannac nyomdikit követie (Helt: Bibl. II.166). Köuesd annac az nyáynac nyomdokát (Kár: Bibl. I.631b). Mi az Adamnak nyomdikit követűk (Kár: Hal. Cij). Az ő nyomdekokat szükség nekűnk es követűnk (Fél: Tam. 440). A szent atyák követtek az apostoli nyomdokot (Pázm: Préd. b). Más bolond ember nyomdikát kellett követnem (ErdTörtAd. I.210). Nem az atya nyomdokát nyomja (Kisv: Adag. 205). Ezekben a jóaság eslekedetekben való nyomdokát nyomdokoljuk (VárM: Szöv. 171). Nem messze távovzik az attyának nyomdikától (Helt: Krón. 114).

láb-nyomdok: 1) vestigium; fuststapfen). Labanak nyomdoka verral telik meg (DebrC. 616). El ne iszamiuac az en labam nyomdeki (Szék: Krón. 13). Mert az 6 földelike cine egy lab nyomdákot sem adoc tinéktec (Helt: Bibl. I.Kk4). A te labaidnac nyomdeki chőppőgnece kegerséget (Helt: Zsolt. 124b). Láb-nyomdokot látok, kiket én velők fértiának lennie (RMK. VI.98). 2) [pes; fuss]. 6 oldalit nég zégőnen monno huz lab nyomdekné tartatik uala (BécsiC. 11). Mith lazuahac a nag palotac, micoron atte serőd éak aleg foglal bethi lab nyomdekot (NádC. 315). Keet seng tezőn tyzenőt laab nyomdekot (ÉrsC. 67). Nagy vala az város Babilonia, harminczkét lábnyomdek temérdek fala (RMK. IV.115).

Nyomdékos: [longaevus; langjührig]. Tistellied az the athiadeth és aniadeth, hogy hozza életű, nyomdékos lehes ez földön (Konj; SzPál. 299b).

2. Nyomdok: 1) calco, conculeo MA. mit füssen treten PPB. A király táborát gyakran nyomdokaák vala (Liszt; Mars. 51). 2) [sector; folgen]. Hogy meg tyztotyana magának kellemet nevet, yo nywelkódelnek nyomdokoyt: ut mandaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum (ÉrdyC. 43b). Az én tornáztatam nyomdoknátoc: ambularetis in atris meis (MA: Bibl. II.4). Ha emberek Christus orunknak nyomdokják egy két actusit, miért nem ábrázzák ki minden eselekedetit (Czegl; MM. 102). Huzám elians nyomdokja Kurt agának az sarkát (MonTME. II.26).

Nyomdokol: [sector; folgen]. Ezekben a jóságos eselekedekben való nyomdokát nyomdokoljuk (VárM; Szöv. 171). Minden lépésidet boldogság nyomdokollja (SzD; MVir. 21).

Nyomdékolhatatlan: [investigabilis; unerforschlich]. Mely igen meg foytethetlenek az ew itylety es nyomdékolhatatlanok [így] az ew vlay (Konj; SzPál. 89).

Nyomdos: calco, conculeo MA. mit füssen treten PPB. Meg tagadnak teghed the ellenseghyd es te az ew nyakokath nyomdosol (JordC. 280). Nyomdosol az ő zent pagimentonot (Ozor; Christ. 212). Nyomdosatit az istennek serege az ahok-sagtól (Szék; Krón. 48). Lábockal nyomdassae (Helt; Krón. 58). Czevegéssel nyomdosatitnak (MA: Tan. 29). Cristus nem czae az mi búncinkuec mély fívenyében ment, hanem az isten haragjának kiszótt tűzét kellett nyomdosni (MA: Seult. 368). Onnát ki kellett bájdosnom, azok útyát buval, bánattal nyomdosnom (Gyöngy; Char. 98). A vizgázó főjedelmek gondviselések alatt ellenség lova patkaja ennek földét nem nyomdosta (Bod; Pol. 166).

még-nyomdos: ∞ No kőtváz meg szaiat az gabonat meg nyomdosó-ákrnek (Konj; SzPál. 379).

Nyomdosás: [pressura; das drücken]. Az Cristus fel tunda-dasa nem egyeb, hanem az pokolne kiányánc torkon való nyomdosási (Bom; Préd. 238).

[Nyomdoz]

még-nyomdoz: [conculeo; zusammentreten]. Minden gonosz bennűne meg nyomdoz (Pécsi; SzüzK. 17).

Nyomód-ik: [progredior; vorrücken]. Mikor készen vagyon már dolgával megindul s Erdélyben nyomódik hadával (Gyöngy; KJ. 99).

Nyomogat: pressio, palpo C. [widerholt pressen]. Hogy meg latna, ha meg fíwt volna, meg nyomogata [a leneszesemet] kezey kowzot (Posti; Fab. 8). Az fívenyet szítáld meg, párhöld meg vízzel, azután a vas palaczot nyomogasd fel egy verőnek a talpával (Koesk; Örm. 297).

Nyomot: [calco; mit füssen treten]. Paramozolc neked, hogy fowlden feket fel labadnal nywmossal (calces) en torkonra es nywmotum, másyk labodát vessed en zaura vgy, hogy en torkonra es en zaura nywmotum te labaydnad; pedibus calcantibus (ÉhrC. 11). Ez legyen az memmye yozag, ky mytt fowldy es mend el mamlak nyomottatnak; calcatur (133). Az eodes Iesus Cristus az meg zentöltetét loelkőkben nyomotyk (ÉrdyC. 35).

be-nyomot: [inculco; einpressen]. Ha meg valtonkne kin zomedece zínunkbe fel be-nyomotit, az éladat őrdőgne nem lezon hof meg éalsra (YikK. 70).

el-nyomot: [opprimo; bedrängen, ordücken]. Értv vala anya zent egyhazat el nyomottatit es zugattatv (MargL. 81). Az gyermek oly igen megteverettotv es elnyomottat, hog

semmyneve egeesség ev tagyban nem vala (158). Semmire nem jó a só, ha nem bog ki vetessik és az emberektől el nyomtassik (Sylv; UT. 176). El nyomottatit az uton iaro embe-rektől (Tel; Evang. 334).

még-nyomot: [conculeo, protero; mit füssen treten, zertreten]. Azt akarom, hog meg holtak legietek ez velagnak, melyeth myndenestől meg nyomtatok (VirgC. 149). Az saar, kyt az to labayddal meg nyomoch (DomC. 229). Senyre yo oztan, hanem csak hog meg nyomtassak emberektől: ad nihilum valet ultra, nisi conculeetur ab hominibus (JordC. 365). Jerwsalem meg nyomottatyk; Jerusalem calcabitur (604). Ygassag meg nyomottatyk wgy mynt gane (ÉrsC. 527). Készen sok ágyuja, rendölt seregével meguyomota (Thaly; Adal. II.48).

Nyomot-ik: [progredior, incedo; schreiten, gehen]. Josef neve az érmeket es hű zylety evely es nyomotek Egiptomban (JordC. 359). Mykoron hallotta vona Iesus, hog János meg fogatot vona, nyomotek Galileaban (363). Lathan Iesus az sereghőkot, nyomotek az hegyre (365). Bodogsagus zent azt isteny yelenetből meg twdvan, eleyben nyomoteek (ÉrdyC. 125b). Zent Isthan kyal nyomoteek erdely vayda ellen (496). Meg allanak, mert towab nem hagyta nyomotny az vendeg (ÉrdyC. 509b).

által-nyomotik: [transgredior; durchkommen]. Atal nyomothan az elsw es masol rend őryzókón, ywtanak az was kapwa (ÉrdyC. 362).

be-nyomotik: [ingredior; hineingehen]. Bel nyomothan wr flywy varaban, hat mynd mas modon vagyon zabwan (ÉrdyC. 513).

el-nyomotik: [discedo, procedo; wegggehen, vorrücken]. Hog el veeghezte vona Iesus bezedet, el nyomoteek ez herről, hogy tinoytana hű kowrl valo varasokban (JordC. 385). Nem vala magzattayk, nyert hogy Ersebeth magdan vona es mynd kotten el nyomottanak vona ew ydeskorokban: quod ambo processissent in diebus suis (ÉrdyC. 314).

ki-nyomotik: [egredior, exeo; austreten, ausgehen]. Azok mykoron ky nyomottanak vona, yme hoznak hű neky eg ueema reubert; egressi autem illis, ecce obtulerunt ei hominem mutum (JordC. 381). Kywe nyomotwan az pwztabol, lata az sok nevet; exiens vident turban multam (398). Pal kywe nyomoteek hű közzőlők: P. exivit e medio eorum (768). Honapy napon nyomossatok ky ty ellenseegtők ellene es wr leezen veletők. Azonkeppen mondatyk mynekwink; hogy nyomosswnk kywe ez vylaghy celetnek sok ellenseegy közzől (ÉrdyC. 42). Ey papy mltosagának zokasi zarent ky nyomoteek, hogy addozatot temo (344b). Mykoron teetowa yarna barssonban, mynt ky azon napon nyomotot ky ew meenyekzőy hazatw, senky ysmerőye eleyben nem kel (513b). Az zentők neha bel meennek az zent haromsagnak isteny latasaaban, neha ky nyomothnak Cristus embery zynenek tekeentetire (604b).

Nyomottat: [conculeo, protero; zertreten, zerstampfen]. Varos zerte tanittatnak loaukkal horloztatta vala, paramozlan azoknac, kik a lovon valnak, hog nyomottatnak itet (NádC. 511. DabrC. 567).

Nyomoz: [calco, trituro; treten]. Eleget nyomozták s tapodatták a buzát (Gér; KárC. IV.503).

Nyomat: 1) [premo; pressen]. Galaadot vas nyomtato kes-séggel törtő meg (BécsiC. 215). Tholdi Miklos kezében nyomtató rúd vala (RMK III.243). Egy nyomtatóth viragos veres barsonj kis keinteis; egy veres nyomtatótt dudja barsonj zoknia (Radv; Csál. II.76). Mivel ezen könyv már a nyomtató prés alatt volt, akartam, hogy hasznodra kegyes olvasom fűt lüsson

(Lapp: P'Kert. III. Előb. 2). **2)** [incedo; gehen]. [Isten] tezy ewkewt minden seregnekewl nyomtatny es yartatny bazaliszon es yaspiskyon (EhrC. 147). Ez palota felé gyorsan nyomtatának, harmincz két légrázó selyemben valának (RMK. II.34). György a vízőn szépen által nyomtata, Hubiár es elejbe nyomtata (III.311). **3)** [frumentum calcando exprimo; treten]. Ne kösd be az nyomtató ökörknek szaiat (Fél: Tan. 332). Nyomtató ökör: bos terens fruges (MA: Bibl. I.181b). A tsúrben, pajtában tsépel, nyomtat (Com: Vest. 46). A nyomtatóc a szérún régen nyomtatnac vala (Com: Jan. 74). Az udvarbirónak meghagyttam mindjárt nyomtassanak és hordják be (RákGy: Lev. 16). **4)** [imprimo, excudo MA. drucken PPB. Colosvarba nyomtatot Helthai Gaspar es György Hoffgreff által (Helt: Bibl. I. Cím.). Nyomtattat Colosvárat Helthai Gasparne műhelyében (Mel: Herb. Cím.). Stainhofer Gaspar által Beczben nyomtatott 1572 (KBécs. D2). Egy könyvet nyomtata Luther, melyet egy fő ezinkosa esuda mint diésir (Pázm²: Kal. 203). Azt parancsollya a tridentomi concilio, hogy mennél jobbíta lehet, úgy nyomtassák a sz. írást (Pázm: LuthV. 162). Nyomtatta Béchen a kolonai vduarban K. M. császár ő felsége könyvnyomtatója (Zrínyi: ASyr. Cím.). Ezt a dogmát most nyomtatták s most prédikálják szemünk láttára, fülünk hallatára Londrában (Fél: NA. 8).

által-nyomtat: [transeo; übergehen]. György az vízőn szépen által nyomtata (RMK. III.311)

be-nyomtat: [invado; bineingehen]. Mikor Újbelyben loyon el-béjuta, Újbely piaczára szépen bényomtata (RMK. IV.251).

el-nyomtat: [fruges tero; treten]. Asztagiat el nyomtat-tatya (Pécsy: Fel. 730). Tartozik minden jobbágy esztendőnkint 3 kila búzát elvetni, azt megarafni, eltakarejtani, elnyomtatni (TörtT². IV.94).

föl-nyomtat: [ascendo; hinaufgehen]. Vajda hogy ezt hallá, magát bizá, az várhoz felnyomtatá (RMK. III.181).

ki-nyomtat: **1)** [eggedior; hinausgehen]. Az ístrása táborból ki nyomtata (RMK. V.46). **2)** [excudo; drucken]. Nagyságod volt segítős, hogy ez könyv a Nagyságod költségével nyomtat-né kű és a világosságra menne (Kules: Evang. 5). A könyv nyomtató könyveket ki-nyomtat (Com: Jan. 160). Az igaz reformátusok értelmét gömbölyeg betűekkel nyomtatattuk ki (Apati: Vend. Előb. 19). Nyilván vagyon a disputatio kinyomtatvan (Vallás. CCeij). Ki-nyomtaták a bibliát sok-féle nyelveken (Bod: Pol. 6).

kinyomtatás: [editio; druck]. Az ki nyomtatásnac munkája es költsége enyim (Mel: Herb. Aij).

lő-nyomtat: [typis mando; drucken lassen]. Lám inkábbára mindenkor megküldtünk neked mindeneket s nyomtassátok le jó módjával (RákGy: Lev. 217).

még-nyomtat: [imprimo, deprimo, concusco; drücken, belasten, zertreten]. Mykeron ez apat meg nyomtatot volna nagy erevetelenséggel, lata ew hozya zent Damancost be menny (DomC. 169). Myert ez asszony allatnak ew fyaat ölte vala meg azon Trayanos chazarnak ew fya lowa labawal megh nyomtat-wan az wezyan, adaa az ew fyaat az azzonyallatnak fya helyet (ÉrdyC. 238). Haját szalangoztatá, virágos koszoróval megnyomtatá (RMK. III.354). A szarvas hus badd álljon néhány nap a leveibe, jól megnyomtatva kövel feljül (TörtT². I.275).

Nyomtatás: **1)** [tritura; das treten]. Részt fizedik kilát adok nékiek, az kik elnyomtatják az búzát faljol, vagy ölesőbb másutt az nyomtatás vagy drágább (TörtT². IV.94). **2)** [editio; druck]. A könyv írásban vagy nyomtatásban esett hiba: *menda scripturae librorum PPB. Akarnám, ha a Kaláuznak második nyomtatását tekintette volna Balduinus (Pázm: LuthV. 13). Szükséges-e, hogy a mit élle nyelvemmel hirdettem, azt nyom-

tatásba botsássam (Pázm: Préd. a3). Bezzeg ha ifjúságomban szindékoztam volna prédikációim nyomtatására, másképen rendelhettem volna írásúmat (a4). Estence az nyomtatás közbe nemelj hilec az igéknee meg szagztatásában (Zvon: Post. I.1). Oly szemes nem lehet az ember, hogy néha által ne ngordgyék a nyomtatásnak vétken (Illyef: BCsTomp. 72). Most nyújtott nekem bizonyos munkát, kevés igazgatással nyomtatást fog érdemleni (Beres: Lev. 70). A könyvek a nyomtatás mesterségének találása után elszaporodának (Bod: Pol. 6).

könyv-nyomtatás: [ars typographica; buchdruckerei]. 1152 esz. találta fel a könyvnyomtatást (Helt: Arifia. B8. Mel: Ének. 5). Ez tayba egynele főb (wr) nem walt, ki ez-könyv nyomtatást segítette volna (Born: Préd. 157). Könyvnyomtatás mestersége (MA: Seult. 624). A német a könyvnyomtatásról még nem is álmodott, mikor már a kinabeliek sok leveles könyveket ki nyomtattak (Moln: JÉpül. 31).

Nyomtató: **1)** [triturator; drescher]. A nyomtatóc avagy cséplőc szérún cséppel cséplene (Com: Jan. 74). **2)** [impressor, typographus MA. buchdrucker PPB. Hugi az zaamban el ne vetköznéc valahogi az nyomtató, nagi beottúkkal irtad (Pázm: Fel. 75). Az athornak az nyomtatótól néha néha való táml léte (Bal: CsIsk. 472). A nyomtató keze szemnyét a professorom orezájára keni Matkó (Illyef: BCsTomp. 72). Némely beottúc fogiatkozasa leon oka, hogy az ő heliebe eo vagy uet vete a nyomtató (CorpGramm. 693).

búza-nyomtató: triturator MA. [drescher].

gabona-nyomtató: ∞ Ne kösséc fel szaiat az gabona nyomtató ökörknek (Kár: Bibl. I.180).

haj-nyomtató: [vitta crinalis; haarbinde]. Item wylgo unum hay-nyomtatho similitur margaratum (RMNy. III.148). Haj-nyomtató, melyben vagyon róza busz (Radv: Csal. II.105). Egy gyíngyös haj nyomtató, melyen vagyon kilenez arany boglár (Gér: KárCs. IV.267).

könyv-nyomtató: [chalcographus PPB. typographus; buchdrucker]. Valami tünelgés vagyon az kőnyű nyomtatóc miat az őstendő számlalasha (Szék: Krón. 27). Mind minekűnc seget-segűl volt s mind a nálunc való könyv nyomtatoknac (Helt: Bibl. c2). Itilem penig, hogy az könyvnyomtató igen sleit számvető volt (Helt: Arim. Előb). Az könyvnyomtató által magyarrá fordítatot és vyiolan ki adatot (Cis. Cím.). Nem esem senkinel üstökbe akar mely apro fogyatkozásokert, mellyek eshetnek az könyv nyomtató miat (Zvon: Pázm². 133). A könyvnyomtató az helyecskéből az betűket őszve szedi, sajtó alá veti (Com: Jan. 160). A könyvnyomtató a nyomtatás közben példásan hala meg (Bod: Pol. 19).

sajtó-nyomtató: vectarius C. [drucker].

üstök-nyomtató: [capillare; haarhaube PPB. Üstök nyomtatója a lónak: frontale PPB. Egy pár öreg ezüst kengyel, egy üstök nyomtató (Radv: Csal. II.358).

Nyomul: [moveor; sich in bewegung setzen]. Magam itt maradok az gyalog és valamely lovassal, hogy ha az német ugyan csak nyomul, Nyitraig elboacsátom (Beres: Lev. 18). Még az mely földet segétemi akar Nagyságod, jobban kétségbe ejti, ha nyomul (24). Ha nyomulnom kell, Miavák felé megyek (180).

alább-nyomul: [descendo; herabkommen]. Ha alább nyomul, revocálom. ha felgyün, respirálhat magában Károli (Beres: Lev. 115).

el-nyomul: **1)** [recedo; sich zurückziehen]. Az ellenség megfesesedvén, elkeltett előttük nyomulniok (Monfrók. XV.140). **2)** [in oblivione adducor; in vergessenheit kommen]. Elnyo-

mulhat még ez a dolog lassasán: elfelejtődhetik s így titokban maradhat végképpen (Nyr. X.121).

föl-nyomul: [escendo; aufrücken]. Ha innen marad Csabóközön, az vigyázz had az orra előtt még fölnyomul, ráérek az gyaloggal is (Béres: Lev. 19). Ha az uémet fölnyomulni akarna, utána menésére nézve bégýfitem ma az Csabóköze (52). Slik regimentje is fel nyomul az Nyulasnak, hirtelik (Béres: Lev. 105).

ki-nyomul: [pedem refero; sich zurückziehen]. Az mieink az németet meg nem várták, hogy látták, kinyomultak előle (Béres: Lev. 37). Mivel az portás hozta hírt, mindeustül gyűn Haister, csak kinyomultak előtte (180).

lő-nyomul: [descendo; hinabsteigen]. Melly veszély akkor csak ebbe nyomult vala le (Szal: Krón. 264). Ha Nagyságod lenyomult, visszamehetne mindenkor, az hová kívántatik (Béres: Lev. 183).

[szélyel-nyomul]

szélyelnyomulás: [extensio; ausbreitung]. Mástint sem lehet, mint ekkor, szélyelnyomulást s országunk foglalását szembehunyva nézni (Béres: Lev. 116).

vissza-nyomul: [se abdere; sich zurückziehen]. Igaz, oda visszanyomult az morvai, de virítim illofik fel most ismét ököit (Béres: Lev. 3). Hogy visszanyomulok, rémül már is az földépe (203).

Nyomulás: [progressus; das vorrücken]. Az uémet utánna való nyomulást megértvén, alkonyodáskor indult meg ismét rend nélkül (Béres: Lev. 198).

Nyomuldogál: [pedetentim progredior; langsam vorrücken]. A mi seregünk csak azon rendben lassanlassan nyomuldogálnak vala (Szal: Krón. 211).

[Nyomvad]

el-nyomvad: [opprimor; erdrückt werden]. Ez euangelio-mot mihelyen földőszny es haborgatny kezdle, azontul el nyomvadna es az ő hűtő meg hal (Kules: Evang. 193).

még-nyomvad: ~ Sem nappal sem eucl nem zolhat vala, vgy vala ystenben megnyomvadott: ita erat absorptus in deum (EhrC. 41). Az gyernekről, ki megnyomvadott vala haznak rondasutl (161b). Esmerék, hogy nynez emberektowl, hogy euk vgy meg nyomvadlanak, hogy egy zoth se zolhassanak (ÉrsC. 496b).

Nyomvaszt, nyommaszt: comprimo, opprimo MA. zusammen-drücken, unterdrücken PPB. Megölm, nyomvasztom; contricido MAL. Ellenségh engem ne nyomvaszthasson away meg ne sorthessen (ThewC. 66). Az euangeliumma tudományt nyomvasztie, rekeltsé és fogyassza (MA: Seult. 1001). Nyomvasztó álom, álom kórság (Szal: Mv. 31).

elnyommaszt: perimo PPB. [oprimo; unterdrücken, vernichten]. Az el hagiatott áruira rendentek es el akariátok nyommasztani (Mel: Jóh. 16). Azon ügyelése, hogy az jó magot ki szagassa es az ő konkolýával azt elnyommasztja (MA: Tan. Előb. 24). Az hűtne szikrazkáját el ne nyommasztja (MA: Seult. 969b). A nagy fájdalom elnyommasztja es végtére megöl az embert (Lépe: Pfük. 197). Az temerek sötétség is elnyommasztja őket (210).

elnyommasztás: [oppressio; unterdrückung]. Az istentelen ugatásolma meg ezandósítása es elnyommasztása (MA: Tan. 58b). Meg tartóztatytie magokat az hűstől es bortól az bújaságnak szükséges elnyommasztására (1286).

ki-nyomvaszt: elido MelLat. 297 [extingvo; hinwegnehmen]. Ki nyomvasztom, ki-töröm, ki-taszítom: elido PPB. Ki

nyomvasztom ez világból az igazság szerető doctorokat, szerte szerint lenő istentelenség egy testben szoritatec (EszT: IgAny. 415).

lő-nyommaszt: comprimo, deprimo MA. [unterdrücken]. Az ő bolondságát lenyommasztottat volna (MA: Tan. 1166). Mint alázhathat és nyommaszthatná le (MA: SB. 366b).

még-nyomvaszt, még-nyommaszt: interimo, trucidó, contricido C. comprimo, opprimo MA. [erdrücken, vernichten]. Dolgokat Júpiter kegyes fényével nem hadya meg nyomasztai 1528 (KGalg. Fv2). Ennek törvénytelen indulatit meg kell nyomvasztani (Czezl: MM. 113).

még-nyommasztás: trucidatio C.

2. NYOM: **1)** vestigium MA. nota pedaria: fuststapfen PPB. Kezdeh éudalni, hogi ki vitte volna a tanert az pusztaba, nyert hogi simmi embőr nyomot nem vala (DebrC. 118). A vadász a vadaknak nyomokat nyomozza (Com: Jan. 80). Szokott dolgaimat végezvén, kimentem nyomon nyulászni (Montrók XVIII.11). Ritkán mégyen lába egy nyombanjárassal (Thaly: Adal. 1.119). Járását nyomának s rejtek naplásának híril el sem vizik (191). Az elefánt az ember nyomot földestől fel-folja (Misk: VKert. 26). Ugy járok, mint emmekelőtte vadászó időmön tapasztaltam a sok különb nyomhajtó kopók között szerencsésjét vadászatomnak (RákF: Lev. 1646). Ha nyomlom kell, akár Miavákra akár az a nyomon, de inkább Miavák felé megyek talán (Béres: Lev. IV.180). **2)** [signum, indicium; zeichen, spur]. Ládé inkább benne valami nyomát az ékesen szólásnak: ~num quod eloquentiae vestigium apparat PPB. A víz meg tere az ev helyere, vgy hog veterinyeg elak nyomot, jelet sem lathatak (MargL. 129). Egecsnek semmy nemeo nyoma nem vala (DomC. 235). Részegre való kívánságnak még csak nyoma sem sajádtathatnék (Szal: Krón. 212). **3)** [generatio; geschlecht]. El nem mülle ez földbeli embereknek nyomo: non praeteritit generatio haec (Helt: UT. x4). A mostani nyomú emberek nem értek ily szörnyű dolgokat (Kecsk-Tört. IV.109). **4)** [stabilitas; dauer]. Ellyen haszna es öröme lott es ily hosszú nyoma lott az árutának az ő árutatásáért, az árutatás után egy hónapot nem éltetött (Montrók. III.181). **5)** [ratio, modus; art, weise]. Egy nyomon beszélenni: ~concurrentia dicere; még eddig egy nyomon beszélnek: conveniunt ~adine utrinque verba PPB. Isteni tudomány, a mit egy nyomban tanítottak a régi sok szent jámborok (Pázm: Préd. a3). Miképpen lott ez az küldés, nem egy nyomban magyarázzák (Pázm: Kal. 113). Majd mind egy nyomon beszéllek az rabok, hogy el kell menniek (RákGy: Lev. 184). **6)** catta BécsiC. 112. [kater, katzel]. Donuerere es léckee es madarac repölnece azon-keppen es nomoe: aves volant, similiter et catta (BécsiC. 112).

Szólások. A görögök Theogenesnek kémlik holott létét, s nyomában esnek (Gyöngy: Char. 359). Még nyomába sem hághat: nihil ad Parmenionis suum (Deesi: Adag. 2. MA). Nyomokba sem hághat az töblének: Lydius currus (97). Ennek is az olvasokat nyomában igazítom (Matkó: BCSák. 107). Az németektől nem jehettem volna el, mert az németek mindjárt az nyomokba mentek (Nád: Lev. 161). Szép hajnalban megindul es megyen az oszmán nyomában (Zrínyi 1199). Sietve megyen nyomában az ellenségnek (RákF: Lev. 1436). Nálam igen egy nyomban járnak vgyan: aut Plato philonissat, aut Philo platonissat (Deesi: Adag. 113. Kisv. Adag. 49). Vajna ezelenek életök egy nyomban járt volna tudományokkal (Pázm: KT. 13). Nem mindenkor egy nyomban, de egy úton jár (Laskai: Lips. 110b). Nem jár egy nyomban szíve nyelvével (Fál: Jegyz. 929). A római székben egy más után egy nyomban következtek a püspökök (Matkó: BCSák. 116). Az érdemes igaz ember nyomban marad es jól lehet

mások mások, eo ugyan tsak holtig tsak azon egy (Fal: UE. III.150). Egy nyomban menni: incedere *pedatim PPBl. Ha ki jön Zrínyi, én is ő nyomában bemegyek Sziget várnak nagy kapujában (Zrínyi I.145). Embernek szavát, írását úgy kell viselni, egy nyomban találta s s é k (Monrók. VIII.412). Mind-írást nyomába löne e (Helt: Krón. 39). Nyomokban van az halál (Lép: Fülk. 32). Hiteked nyomában volt a hiba (Monrók. VIII.72). Az tatár hám utánna fogott és mindenütt nyomában vagyon (TörtT² I.625). Ha magyarok közt négy vagyon egy nyomban, tíz is találhatik ott az elrontásban (Thaly: VÉ. I.200). A hol megfordulnak, erdők, mezők, városok pusztulása vagyon nyomokban (Fal: NA. 214). Én tüstént nyomában lézek, nagy mérgesen rabomra ítők és agyon lövöm (Fal: TE. 634). Még ekkoráig nyomokból ki nem vehette senki, most is az egész vármegyék szép egyenlő értelemben vannak (TörtT² I.91). Ezt megbizonyíthatom, egy nyomon folyó igazságból megmutathatom (SzD: MVir. 69). Titussal egy nyomon íart (Vás: CanCat. 685b). Mások nyomán jár (Hall: Paizs. 26). Nyomán keresem: vestigo MA. Az többi is ilyen nyomon mehetne (Beres: Lev. IV.149). Haisternek megverése egy nyomon megyen (150). A törökök vissza száguldván nyomra sieténe k (Zrínyi I.51). Három részre seregöt hamar szakasztá, csak az egyik részét az nyomra választá (RMK. III.294). Az hajo fölé vizen elmenwen, semmi nyomot nem hag (BodC. 7). Kéré, hog az elmaradando gabona földet zédne még az aratoc nomokat kőuetuén (BécsiC. 4). Kevuetuen az ev nenyenek, zent Eursebet azzomnak ev nyomát (MargL. 56b). Ő sem az atia nyomát követi vgyan: haud paternus canit emulilenas (Decsi: Adag. 173). Az mi hadunknak még nyomát is szélllyel-fujta az szél (Beres: Lev. 130). Valakinek nyomát felvenni: vestigiis ipsius aliquem *persequi PPBl. Midőn erős bizony-ságokkal sürgettek, mindjárt nyomot v eszt (SzD: MVir. 56). Ha ugyan-tsak utánna nem járunk az elröppent szerencsének, még a nyomát is vesztjük (Fal: UE. 394). Egy nyommá sem: ne latum quidem pedem MA. A Kalauzon kívül egy nyommá sem mehetünk (Sám: 3Fel. 310). A józan értelemlnek határánál egy nyommal sem lépik kiülvlyebb (Fal: UE. 380).

embér-nyom: [aetas hominum; menschenalter]. Ők negy ember nyom elmulna ismet ide löne e: generatione quarta revertitur huc (Helt: Bibl. IF4. MA: Bibl. I.13). Az pór annyira szokott nyulni, hogy egy ember nyomig leszen vege (Ver: Verb. 363b). Tartott e nyomorúság szintén a tizenötödik emberi nyomig (Mad: Evang. 570).

fél-nyom: semivestigium MA. halber tritt PPB

[Szólások]. Fél nyommá sem menni: ne alterum quidem pedem discedere MA. Fél nyommá sem mehet, ot ragadt (SzD: MVir. 31).

hangya-nyom: [vestigium formicae; ameisentritt]. Amerra gondolhattya embernek elmeye, menere ezh kys hangyanak nyoma eez fewldnek zelesseghen (WinklC. 82. NádC. 348). Mi erdemünk mint kívön hangya-nyom (Zrínyi: ASyr. 315).

[Közmondások]. Hangya nyom kűsziklén emerszik földel (Zrínyi: ASyr. 3).

hosszú-nyomü: 1) [longaevis; langjührig]. Tyztellyed the atyadat es anyadath, hogy hozyw nyomw leegy ez földön (JordC. 214). 2) [longanimis; langmütig, gnadenvoll]. Irgalmas ees yrgalmazo wr hozyw nyomw ees yaen kegyelmes (KeszthC. 270. KulesC. 247).

láb-nyom: 1) vestigium, pedes C. [pedaria nota; fuststapfen]. Isrlne e földössegeiert ő laba nomit es örömet volnéc megapolnom (BécsiC. 77). Tekelletesseghel kewetwen az aldho ystennek laba nyomath (PozC. 45). Meg lattathnak zent kyraknak laba nyomay, czuczayanak es sysakyanak helye (ÉrdyC.

494). Az marhaunk laba nyomát el tereszti (Ver: Verb. Szót. 33). Még laba nyomát is meg czokolgathám (Észth. 10). 2) [pes; füss]. Három láb-nyomig egymástól távol: "distans terminis pedibus PPBl. Jó rendvel az árok esulálva vala, negyven lábnyom ő mélysége vala (RMK. VI.161). A koporsónak hossza harminzt láb nyommal egyezet (Moln: JÉpül. 59). 3) [exemplum; béspiel]. Az wr Jesus példait adwam nyomkűnk, hogy köves-sők az ew laba nómaath (ÉrdyC. 135). Hogy el ne vezen een labaymnak nyomy (KulesC. 26). 4) [aetas hominum; menschenalter]. A békesség nemcsak e mostani ember lábnyomig tartson, hanem per omnia saecula megtartassék (Monrók. VIII.117).

lábnyomnyi: [pedis; von füss]. Egy láb nyomni: pedatis; két lábnyomni: bipedalis C. bipedaneus MA. A kert Jerusale-mig eözr láb nyomni (WeszprC. 67). Nem adok ezek egy laab nyomnyt es (JordC. 202. 726). Teglabol vala az ő rakasa, harminczket láb nyomni temerdeksege (Mosv: NS. 20b). Vala egy hely az tömlőczben vg mint XII láb nyomnira ez keuesse alaczonban (Decsi: Sall. 46). Negyuen láb nyomnira mélységök vala (Göres: Mty. 92). Őt lábnyomni hosszu fereg (MA: Tan. 21). Marius az víz tőzben meg-kívánta, hogy hat láb nyomni, avagy leg-aláb két hüvelyik héján hat láb nyomni magas legyen (Laskai: Lips. 354b). Egy ől avagy hat láb nyomni mértée: orgyia (Com: Jan. 165). Száz huszonöt láb nyomni edgy futamat föld (205).

talp-nyom: vestigium PPBl. [fussstapfen]. Ha csak fües talpa nyomát tiszteli is valaki a Máriának, edgy-néhány száz esztendeigh tartó bűn bocsánatot adnak neki (VárM: Szöv. 179).

Nyomban: [statim, illico; allsogleich, rasch]. Ymaran ezen nyomba követközük ez may zent ewangelium (ÉrdyC. 552b). Im nyomban érkezvén az követ ur levele, annak is páját elkűldtem (MonTME. VI.49). Hiv szószözlő vala királyi udvarban, ha mi rosztat koholt irigység a sutban, azon volt, lehessen hártani nyomban (Örczy: Nimfa. A5). Meleg nyomban éri a gonosz-tévót a sújtó páltza (SzD: MVir. 82).

Nyomos: 1) incedens JordC. 513. [wandeln]. Valának ygazak mynd ketten, nyomosok vr ystennek paranczolatyban (JordC. 516). 2) longaevis MA. alt PPB. [langjührig, dauerhaft]. Az erkecsseghen rezessek es nyomosak lehessünk (ÉrdyC. 656b). Ez próféta szavát hallgasd, mert téged az isten elveszt és nyomos itt nem lehet a te nevéd (RMK. II.133). Atkozot az mind jártában, kültiben, ne legyen nyomos ez földön éltében (IV.220). Tighd az isten el veszt es nyomos itt nem lehet az te neved (Sylv: UJT. 6). Egy feidel-n sem lehetne nyomos az ő birodalmában, ki szűve szerént nem szeretné és félné az istent (Helt: Krón. 28). Ő nyauallás húgom, bizony nem lesz nyomos, ha egyebet nem tudt (Helt: Mes. 249). Azt parancsolád, hogy ha e világnyomosok akarunk lenni, tisztellyük atyánkat (Pázo: Imáds. 327). Az isten őket áltesse, földön nyomosokká tegye (TörtT² I.350). Isten ne tegye nyomossá maradékit se e földön (Nyr. XI.297). Nagyságodat választották fejedelmnek; isten munkája ez, nyomos is lesz isten által (Beres: Lev. 89). Lészen, a ki ritka érdemimet versekbe, képmet talra írja és Fama-val egyetemben eltova nyújtja nyomos időkre (Fal: NA. 169). Olly éles bűtűkkel írja maga szívébe a jó tettet, hogy se a helységek távill léte, se az időnek nyomos volta ki ne törüllesse (Fal: BE. 591). Szeresse meg isten Nagy Lajos urunkat sok nyomos időkkal (Fal: Vers. 900). Tsak a szeretet kötelék tarthatni nyomosnak, állandónak (SzD: MVir. 119). A jó szerencse mellett, ha jóból szállal meg a hír melle-tünk, holtunk után térsen nyomosokká (233). 3) [gravis, ponderosus; wichtig, gewichtig]. A nem akarom Eleutheriusban nem a nyomos okoknak tulajdonítá, hogy nem bírhatta vélek, hanem annak, hogy maga nem szokott az efféle barcolásra (Fal: NE. 78).

[Közmondások]. Avott fából új épület nyomos földet nem ígér (SzD: MVir. 328).

Nyomosan: [diligenter; sorgfältig]. Szent Ignacznak nyolcz-napi elmélkedését nyomossan általjárva (Szeg: Aqu. 115b).

Nyomoz: vestigo C. investigo, per vestigia sequor, quero MA. spüren PPB. (aufspüren, erforschen). Valakit nyomozni: *vestigia alienius persequi PPB. Szorgalmasan nyomozzák a mindennek végére menni akaró agyaskodó emberek (GKát: Gvad. 1638. MF). Megnézd jól, mit mondasz, mert utánad nyomozzák és meg-tsufolnak (Kereszt: FelsKer. 24). Ballagj, még én is nyomozlak (Matkó: BCsák. 175b). Árszáln nem meré meg várni Musztafát, nyomozni kezdé chászár táborát (Zrínyi 1.43). Juranich hon keresselek már és hon talállyalak, micsoda föld hátán téged nyomozzalak (163). Mivelhogy úgy nyomozzuk a dolgot (Nyr. XIV.162). A ki a virtusnak uttyát nyomozza, nyomos földet ér (Fal: UE. 412). Ritkán adunk arra, a mit szorgalommal nyomozunk (Fal: UE. III.17). A ki a bűnsületet nyomozza, attul fut, a ki kerüli, annak nyomában vagyom (Fal: SzE. 564). Tsászár nagy táborát nyomozván szolgálta (Könyi: HRom. 24). Azért e bűls nemzet látván veszedelmét, már most királyának nyomozza kegyelmét (Orczy: KöltSz. 19). Földes boldogságot nyomozván híjálau, a napot elvesztem hívságos munkában (150).

[Közmondások]. Nem jó vizsgálódni, más titkát nyomozni (Thaly: VÉ. 191). A szegénység ravaszságot nyomoz (Kisv: Adag. 234).

föl-nyomoz: [peruestigo, inquiri; aufspüren, erforschen]. A lator meg fogatassék és fehyomoztatván, hova való, az oda való tisztnek adjanak hírt fölö (MonRók. VIII.119). Eredeeket fel kezdik nyomozni (CorqGramm. 697).

ki-nyomoz: ∞ A cselezaposkodását eléggé ki nyomoztuk (Sám: 3Fol. 93). A nyughatatlan elméji bészli magát, a holott ő neki semmi köze nints, egy a melyek titkoltatnak is, kinyomozván (Com: Jan. 154). Azon igyekezézz, hogy valakinek gyengébb részét ki-kimélhesd, kinyomozhasd (SzD: MVir. 241).

Nyomozás: vestigatio, investigatio MA. nachforschung PPB.

Nyomozdogál: [querito; eifrig forschen]. Eddig sem kellett volna a derék előtt emiye soe különböző dolgokat egyben zavarnod, tudván azt, hogy nem gramma, hanem pragmatika; én is kételen fők nyomozdogálni a dolgot (Czegl: MM. 84).

Nyomozó: vestigator C. [forscher]. Mint a hegyess tör, úgy megjárta szívemet puhatolódo, nyomozó fulánkja (SzD: MVir. 273).

Nyomoztat: [vestigo; erforschen lassen]. Most járatok tövére, kitől eredi ezen hír, nyomoztatom, ha reá találhatnék (Beres: Lev. 161).

Nyomatonno [nyomtatvány?; modice NémGl. 262].

NYOMORÉK: I) (miser, aerummos, malus; elend, mglücklich, schlecht). Szívünknek nyomorée bayléka az ördögnek ostromlása ellen igen erősítlen (MA: Scult. 306). Kezdenee megharmolni és oktatamlni és az nyomorée bályvány képeken csudálkozni és alimélkedni (MA: Tan. 81). Nomorée és egyigyi pásztoroknak jelentette meg leg először is az ő fiának szent születését (Zvon: Post. 1167). Ez medly nyomorék ellen-vetés legyen, oda fel megmutattam (GKát: Titk. 108). Nyomorék, vak vezér (Matkó: BCsák. 112). Most én meg nem szolgálhatom kíváltképpen ilyen nyomorék voltomban (TörtT. 1230). Az medly szegény ember fölé itam vala Nagyságodnak, kezes nem állíthat, mivel igen nyomorék ember (MonTME. VIII.358). 2) homo mendicis capus; krüppel). Pápius görbe hátú, pupos

medlyú és sánta, nyomorék ember (MA: SB. 341). A negédes orvosok ríogatják a nyomorékok, többétik kinnyait (Megy: 6Jaj. II.40). Sok nemes embereket láttunk, a kik mint a bibliában ana tsunka-nyomorék, hnt egész esztendeig utig s eleget lesték, hogy indúlha a víz (Fal: NA. 230). 3) curruca C. MA. grasmücke PPB. Nyomorée, poszáta madár: curruca MAL. Nyomorék poszáta madár, medlynek fiát más neveli fel: curruca PPB. A küllő, füstös farkas madár, poszáta: nyomorék férgcek (Com: Jan. 31).

[Szólások]. Ha ki sok buknak nyomorékja nem akar lenni, ehöz tartson (Fal: UE. 398). Ország nyomoréki, az isten átká alatt küldődo larmok, mert vissza éltek mind ezekkel (Fal: BE. 585). Ez a gyönyörűség minék-utánna szerenese nyomorékjává tette az embert, koldos rongyokat aggatván nyakába, az ispitálba küldi (Fal: NE. 28). Ha a kalmárnak értékével együtt hitele is a vízbe merült, egy más úri személynek gonosz híre támad, világ nyomorékja mind a kettő (80).

NYOMORINT: [affligo; schlagen]. Istennek keze a kit meg érnek nyomoréntani (Lép: PTük. 259).

még-nyomorint: [contristo; betrüben]. Az szolgát meg ne nyomorítsad hatalommal; ne contristes servum (Kár: Bibl. I. 180).

NYOMORÍT: affligo MA. (bedrängen). Heftig plagen PPB. Tekénts fölé mi oltalmunk, állalkodókat nyomoroh (RMK. I. 184). Az ifjú patvarián nem az igazságnak szeretetiből, hanem másokat nyomorítani kívánván tanul (Zrínyi II.178).

el-nyomorít: ∞ Az izraeliták az philiszteusoktól igen el-nyomorittat (MA: Bld. 1290b).

lő-nyomorít: ∞ A hol megfordulnak, pasztulás vagyom nyomokban, utánok pediglen sok ezer átká a lenyomorított népnek (Fal: NA. 214). Az szerenese forgandó, változó, ma kincs-csel vár, holnap lenyomorít (Fal: Vers. 883).

még-nyomorít: affligo MA. (bedrücken, plagen). Meg mondotta mala zent Ferencz, hogy ew baratynak nagy kysere-tete yow mind lyant fnyal ewzue meg nyomorotyany (EhrC. 124). Kiralnéazzont es meg akaria nomoreitani: reginam etiam vult opprimere (BécsC. 64). Ő hada megionomoretatie es le esnee ő soe gondolati (164). Nyezen adatuan oly hatalm, hogy egyet fel magasztas, mashi meg nyomoréz (VirgC. 132b). Kyketh lyne-nehessze meg nyomoretyoth (CzechC. 39b). Ne hadnaya meg nyomorodhy anagy meg nyomorehtany (MargL. 61). A lelee meg elegendessel meg nomoritatie (VtkC. 52). Latod az sok nepet, ky teghed meg nyomoroyt (JordC. 469. 527. 552. 835). Az bánatot vezegsseggel megnyomorejtan, vezeg halgata (DomC. 66). Meg nomorituan a testót a penitencianak terheuel (DebrC. 69). Senkýt erővel meg ne nyomoroych (ÉrdyC. 78b. 389b. 569b). Az blyasaghy megh nyomorytyta embernek elne-yeth (ÉrdyC. 16). Mikor hogy kuzdhan bír őrszigát, meg-nyomoriti az asszony árvaikt (JMK. III.325). Jer, nyomorítane meg őket oekal, hogy meg ne sokasogyanne (Holt: Bibl. I. 134). A ki megnyomorityta az ő attyat es anyat előzi, az szalad-mas es atkozot gyermece (SalMark. Es). Mi is nem láttynak, homan légyen eredeti és mi végre nézzem, hogy anaz ártatlan meg nyomorittatik (Pázm: Kal. 36). Az ördög fűradoz a lélek-nek veszedelmében, kit mind addig kísirt, míg vagy egyszer vagy mászor megnyomorít (Halt: III.181. II.213). Kockára, kártyára, egyszersmind fel ne ted öröködet, mert előbb több megnyomorít (Fal: NE. 24).

mégnyomorítás: afflictio MA. (oppressio; das erdrücken). Az harmanyk kenethen nagyaztatyk minden testy gyenye-rösszegheknak megh nyomoroytassa (ÉrdyC. 122).

Nyomorítás: afflictus MA. [peinigung]. Szegényt nyomorítás, özvegy s árva rontás oh mely sokszor hallatott (TKis: Pan. 3b).

Nyomorító: afflictor C. [peiniger].

NYOMORKOD-İK: [rebus angustis premor; kummerlich leben]. Teetowa fátossanak censeghet zomvedwen, nyomorkodwan (JordC. 823). Kőnyeb egyszer meg fuladni az akasztófan, mint sem addiglan oly keservessen nyomorkodni (Fal: NA. 216). Nem mivelte a földet, s csak úgy nyomorkodott (Kőnyi: HRom. 2).

Nyomorkodás: [vita misera; kummerliches leben]. Zent zolayának lelkeet kylemb kylemb nyomorkodásnak es nyakának wtana az erek nywgodalomra hyuana (ÉrdyC. 632).

NYOMOROD-İK: 1) [miser fio; elend werden]. Az embernek allapattia igen nyomorodot ű magaban (Fél: Tan. Előb. 2b). Az hiteleneknek nyomorodott állapattyaoc vagyon (MA: Bibl. I.494). Keseredett, öldöztetett, nyomorodott szívócc (MA: Seult. 87b). 2) [mancus fio; verkrüppeln]. Az generalis elszáradott, nyomorodott ember (TörtT². IV.81).

be-nyomorodik: [coangustur; eingeengt werden]. Oh egeknek ura, jaj mire jutottál, romlott istállóban ugy bényomorodtál, keserves sírással jászolban nyugodtál (Thaly: VÉ. II.178).

el-nyomorodik: [in angustias adducor; in elend geraten]. Az légy tölbe elnyomordnék vagy bizony meghalna (PestiT: Fab. 21b). A mint én látom, az szegénységnek fizetünk kellek, hogy teljességgel el ne nyomorodjanak (Nád: Lev. 35). Reménkedem Kgdnek most, a míg jobban el nem nyomorodom (TörtT². I.239).

még-nyomorodik: affligo MA. [bedrückt, geplagt werden]. Zegensegben meg nyomorottakat meg seget vala (MargL. 62). Meg latogassatok az evzuegyeket, mert teneked es azon meretekkel merettetyk, mykoron meg nyomorodol (CornC. 298). No hagyjon meg nyomorodnwkn ez vylagon (ÉrdyC. 643b). Az en megb nyomorodotb zegeny lellem (ÉrsC. 469). Hogy a hertzegec is hozza érkezenec, igen megnyomorodéc es vgyan el szegényedéc az ország (Helt: Krón. 34b). Ne vess el előlled, kik meg nyomorodtunk (RMK. VI.88). Senkit meg nem hagyta a Jerusalemba, czac a föld nepe meg nyomorodott és snitolt nepet (Mel: Sám. 468). Meg nyomoroduan es szegínségre futuan, egiebeknek segitsoget varom (Deesi: SalJ. 11b). Igen megnyomorodának az ur által (MA: Bibl. I.218). Bús lellem már teljességesen elalélt, meg nyomorodtam (TörtT². I.239). Mintfog az ember gyarló, azon kellene leműnk, hogy ez ifju meg ne nyomorodnek (411).

mégnyomorodás: afflictio MA. ängstigung, plage, qual PPB. Maria leen ez vylaghy byneknek meg nyomorodása (ÉrdyC. 659b). Egyebeknek kőnybségcc legyen, tőnektec kedig meg nyomorodástoc: alis sit remissio, vobis autem tribulatio (Helt: Ujt. Z5).

NYOMOROG: affligor, opprimor MA. geplagt, gedrückt werden PPB. Veszedelemben nyomorgok: periclitor C. Az apasztoc az ziz Marianac koporsoin kőrnül vluen nag snadosassal iomorgnac vala (TelC. 188). Nyomorgok a sok perek patvarok közt (LéVT. II.343). A mint kronikákból számlállák a tudósok, közel hét esztendeig nagy inségben és fogyatkozásban nyomorgottak az idegen és zidók-gyűlölő nemzetség között (Pázm: Préd. 171). Az életnek sok alkalmatlansági között, melyen az emberi nemzetség nyomorog, szükséges a békeséges tűrés (Hall: Pais. 17b). A tolvajoknak akadt volt kezében és sokat nyomorgott azok tömlőczében (GyöngyD: Char. 367). Azt kiáltja az katona: Én az szabadságért nyomorgok, peng nincs amyi jószágom, egy csizmat vennék rajta (Bercs: Lev. 200).

Nyomorgás: [vita misera; elendiges leben]. Veszedelemben nyomorgás: periclitatio C.

Nyomorgat: 1) [premo; drücken]. Nyomorgatom, ki-nyomom belőle: presso PPB. Nyomorgatnak: premuntur (NémGl. N1) 2) afflicto, effligo C. tribulo MA. plagen, ängstigen PPB. Uram en előttem aztalt vessel azoenac ellene, kik engőmet iomorgatnac (NádC. 26). Wram, mire sokasoltanak meg, kik engem iomorgatnak (DöbrC. 16). Ymaggyatok tyteketh nyomorgatkeerth: orate pro calumniantibus vos (ÉrdyC. 138b). Fel magzathana ewtet azok ellen, kykewtet nyomorgattyak vala (387b. 671b). Santhakath, syketeketh, wakokath, kyket en nyomorgattau, hű mynd megh gyogytotta (ÉrsC. 113). Nem hagyta iohaggyatb bñwtelen nyomorgatny (RMNy. II.31). Ott szolgaltattac őket es nyomorgattyac négyszáz esztendeig (Helt: Bibl. I.41). Az őzuegyet ne nyomorgassitoc (Helt: Bibl. I. Nn). Kihamas fontú breznéuel, ki büdőshallal nyomorgattia jobbagyait (Soós: Post. 111b). Nyomorgattya vala őtet (MA: Bibl. I.13). Szíved fájdalommal sebhetik és tested nyomorgattatik (Mad: Évang. 69). A végbeli katona semmit nem tud egyebet, hanem lopni, szegény embert nyomorgatni (Zrínyi II.193). Mihály vajda Erdélyt elfoglálá, egybe-zavará, rontá, pusztitá, ölő, vágá, égeté, nyomorgatá (Bod: Pol. 44).

még-nyomorgat: [affligo; plagen]. A tegedet írogglo haborगतoyd meg nomorgatannac es gonozocat zolhanak te rolad (NagyszC. 97). Hiszem is, hogy te Kd nem hagy meg nyamorgatni az én árváimval egyetemben (LevT. II.9). Senkit közzölőcc meg nem nyomorgattam: non afflixi quempiam eorum (MA: Bibl. I.135).

Nyomorgatás: afflictio, oppressio MA. angst, trübsal, noth, unterdrückung PPB. Az testnec iomorgatasual keresic az coronat (GuaryC. 39). Vetkeztem bñwkwbe, kyk ezek: zegenyeknek nyomorgatása (VirgC. 12). Oh zynnek keserűsegly es bertelen halálnak nyomorgatasy, ime en el kezdetem megh nemwhya (ÉrsC. 302). Valakik istenes életet akartak visehni, minnyájau nyomorgatásokat szenvedtek e világban (Pázm: Préd. 25). Mőd nélkül való quartéroziással inséget és nyomorgatást tenni ne mereszeljen (MonTNE. I.59).

Nyomorgató: afflictor MA. oppressor NémGl. 146. peini-gor PPB. Ejtseid hálóban az nyomorgatókat (Thaly: Adal. I.50).

[Nyomorosz-ik]

még-nyomoroszik: [miser fio; elend werden]. My kewes penz nekewl nem nyomorozwnk megh (RMNy. III.38). Lathya isten, hog meg nyomorozom bele, mert kechyu az en erzenyem az nepnek tartassara (LevT. I.7). Ha hol en meg fodatkozom, az the K. gyermeke ys meg nomwrozik (40).

NYOMORÚ: [miser. aerumnosus; armselig, unglücklich]. Az hatalmas árdvög az nyomoru zyuet meg sebhety keserte-teknek nylyayul (VirgC. 136b). Yme te elleteth allok mynth nyomorw es mezeytelen yrgalmassagotk kerwen (ThewrC. 157). Nyomorú küldusok (Hall: Paizs. 248b). Mi olyan nyomorú férgek vagyunk, hogy semmit jól el nem végezhetünk (Mik: TörtL. 132).

Nyomorúan: [debiliter; kläglich]. Mydewo olyan nyomorwan kyaltua [a törbe esett oroszlán], meg halla az egeer (Pesti: Fab. 15b).

Nyomorul: [crucior; gequält werden]. Mynkent ezkeppen nyomorlittakat nagy feyew botnall feldre leewt (EhrC. 31). Nemy soto alatt nyomorolot bewsrewl (162). Wram yrgalmaz nekem, mert nomorvltatom (DöbrC. 76). Feldnek vegerel the hozyd kayalteek, mykoron nyomorvltatneek een zyweu (KeszthC. 150).

[még-nyomorul]

mégnyomorult: [afflictus, miser, aerumnosus; geplagt, armelig, unglücklich]. Valaki meg nyomorultakon kóddóról (GnaryC. 39). Meg nyomorultakon jövein kegelmes vala (DomC. 125). Meg zabadohaak a meg nyomorultakat az hatalmasnak kezeeből (ÉrdyC. 391). Oh hyeseknek nagy remenseege, oh meg nyomorultaknak otalma (ÉrsC. 524).

Nyomorult: miser C. afflictus, calamitosus MA. geplagt, elend, jammervoll PPB. Zent Lazlo nagyon kenyéről es eped vala az zegen orzaag hely nyomorult neepön (ÉrdyC. 400b). Folumial az zenth amahoz, ez az immorultaknak vizagtalóia (KazC. 51). Meg tekintette az wr az én nyomorult voltomat (Helt: Bibl. 10). Tsac eg nyomorulton sem könyörülnee (Kules: Evang. 186b). Az nyomorult embernek messze valnak barátai (Deesi: Adag. 154). Mitsoda a nyomorult fereg ember (DEmb: GE. Előb. 29). Egy nyomorult öreg ember (Gér: KárCs. IV. 293). Mind egész országul nyomorultak vagytok, németnek, papoknak mert jobbágyi vagytok (Thaly: Adal. H.16).

Nyomorultul: calamitose C. misere MA. elendiglich, jammervoll PPB. A gyönyörűségnek egyik részében nyomorultul bolygókodni (Bök: Lämp. 13). Az tiszték nyomorultul tartanak az táboron, ki miatt lovakat is eladták sokan (Beres: Lev. 166).

Nyomorúság: miseria, calamitas, aerumna C. angustia, afflictio, tribulatio, conflictio MA. elend, not, armut PPB. En erettem az the zenth fnyadt ymadyd, hog el wege en rolam minden nyomorvasagomoth (PöerC. 161). En ygasagomnac istene meg halgata engömet, mikoron hozia kialtane nyomorvasagban (DöbrC. 17b). Valakynék nyomorvasaga vala, nagy kegytassal mondhat vala (JordC. 461). Teezen vala nagy nyomorvasagot az zegen orzag helyeken (ÉrdyC. 396). Bochata w rayok w nehez haragynth, nehezeleth ees haragoth ees nyomorvasagoth (KeszthC. 202. KulesC. 193). Az zegeneg foztassat, nyomorvasagot akarnaya be kewtine (LevT. I.155). O en ides istenem, mely igen soe nyauallalyba es nyomorvasagba estem (Helt: Mes. 305). Élnék nyomorvasagba, mint eg meg alutt szönnének (Mel: Job. 31). Hyuy engömet segetsegre az nyomorvasaguk napyan (Beythe: Epist. 222b). Az népnee el szakadasiadul az wrakodora nyomorúság (Kár: Bibl. 1611). Az én elmém emy soe nyomorvasagból es neszedelmekből meg nyugovne (Deesi: Sall. 3b). A hitzi gond-viselésben segetsegre legyen urának, nem terhe es nyomorúsága (Pázm: Préd. 249). Lészen szorulásnak, nyomorúságnak üdöje (GKat: Titk. 357). Ha nyomorvasagot teznek az zegen nepen, az ur isten meg bünteti w kegyelmeket (Rady: Csál. III. 90b). Nagy terhel vagon rajtunk a sokféle nyomorúság (Fal: BE. 609).

Nyomorúságos: [calamitosus, aerumnosus; elendig, jammervoll]. Nyomorúságos életén panaszkodni: *deplorare vitam PPB. Nyomorúságos az vt: areta via (Pél: Bibl. 10). Lélekben siket és néma, testbe is igen nyomorúságos (Zvon: Post. II. 319).

NYOMORV: [miseria, aerumna; elend, unglück]. Wtalyathok meg az ragalmazokunk thewghesleth, jolloheth thyteketh nyinden ingherlyön, nyomorwal yllessen (ÉrsC. 202). Istentől nincsek el titkolua az mi nyomorunk (Beythe: Epist. 241).

NYOSZOLYA: 1) [ferotrum, sudapala; tragbahre, todenbahre, thus yarwla es illete az nozolyath, azok kediglen, kyk vizyk vala, megk allanak (WinkC. 203). Mikoron az w testet az rozolyara fotek volna, hogi eltemetnek, az w ania zent Ferenczeth hyvit vala (VirgC. 108). Venen az testet eg discs ees tyssesoges nosofaba hefigzetetek (PöerC. 39). Az vrak be menenek az elastromba, hol zent Margyt azzomnak ev teste vala egy nevenemne nozolya (MarzC. 101). Elyhe boczatak a nozolat, kyben az kezvenyes fekyk vala (JordC. 158). Kez-

deek azokat, kyk gonozwl valunk, nozolyaba oda hordany, hol hallyak vala hättet lény (475). Az holt ember fel yle az nozolyaban es nagy zowal monda (ÉrdyC. 573b). Monda Jessws ö neky: Kely fel, wed fel atte nozolyadat es yary (ÉrsC. 13). Jay en neköm áuulaslak, mert im latlak tegöd az nozolyaba ellöttem fekinöd (Titk. 26). A zizeet testet meg mossac es nag syrassal a nozolyaba tenec (TelC. 184). Halot hordozo nozolya (Mesék. 42). 2) grabatus, eline MA. sponda lecti PPB. [bett, ruhbett, lager]. Ágy, nozolya, tábori könyfű ág: grabatus PPB. Az aranyas Jesws nem dragalatos agyba, nem tyztelendő nozolyaban, de egy kysded jazolban helhezetwen (ÉrsC. 211b). Tar Lőrincz hogy pokolba be ment volt, egy tüzes nozolyát ö ott látott volt (RMK. IV. 357). En fel hagandoc az en noszolanac agara (Szék: Zsolt. 140). Noszolyam immar vgyan el aratt az en siradimnal (Born: Ének. 167). Roszszas nozolyán fekszik (MA: SB. 152). A nozolya a dél után való lehanyatlásért vagon (Com: Jan. 113). Éjjeli s nappali siralmival ruhját és nozolyáját ástattyta (Toln: Hbék. 16). Noszolyámat könyveimmel díszítom (Thaly: Adal. 155). Támad az urfi ki-cüh-dik menyezett nozolyájából (Fal: NU. 256. Fal: Jegyz. 935).

NYOSZOLYÓ: [paranyphia; brautführerin]. Nyoszolyo aszszony: pronuba MA. A menyaszszonyiac el házasető öröm anyjai es nozolyoi vannak: sponsa suas pronubas et paranyphia habet (Com: Jan. 117). Alektő, Megyéra, a menyaszszonnak ágyat eok vetettek, a nozolyók is ugyan azok lettek (GyöngyD: Cnp. 607). Vőfélyünk volt Eszterházy Ferencz uram ö nagysága, nozolyó aszszony Lyptay Istváné asszonyom (Tört. IV. 91). Nyoszolyó-asszony dolgaioz lissan, az mézes borra, vajban sült fukra legyen nagy gondja (Thaly: VÉ. 1372).

NYÖFÖG: grunio MA. ächzen, klagen Adáni. Ez a tsuadás phantasiáj ember azt nyöfögi, hogy ez az anygal és az a Jehovah isten mind tsak azon egy személy lött legyen (GKat: Titk. 320).

Nyöfögös: grunitus MA. [das winseln].

NYÖG, NYËG: gemo, gemisco, ingemo C. ingemisco MA. seufzen PPB. Együtt nyöge, sohaytok: eugemo C. Nyögek: regemo; nyög a gerlitzo: *gemit turtur PPB. Nyegy, folaszkodik: gemiscit NémGL. 136. En es en nepem eladattatone, hog még-töretessöne es neguen vezteglene (BécsiC. 63). Mit neget a kelkes: quid ingemuit animal (204). Neguen ment galamboc: gementes ut columbae (261). A my byneynkert nevgnevik es symonk kel (ComC. 135). Wgyan azonban nyögtök, kyben voldektetek (ÉrsC. 207). A farkas egy nagy fa alá feküde es erőssen nyöge (Helt: Mes. 305). Semmibe nyugodalma nints, mert nagy sokat gyötrödie, nyög es farad az keausagba is (Born: Préd. 560b). A tyúk tsirkének szerelme miatt meg betegszik es mindenkor tsak nyög (Pázm: Préd. 179). A békésöges türo nyög, könyvet hullat, kesereg (Com: Jan. 197). Negj es busongj, söt ugyan sirasd-meg az te nyavalyásagodat (MHe: Töszl. II. 192). Nyögnek a gerlicék örvös galambokkal (GyöngyD: KJ. 368). Vajha látuád, mint nyög sajtoiban sok jámbor (ÉrdTörtAd. II. 342). A tengerek es folyovizek nyögven rettenetes szoztokat, es zendüléseket bocsatnak (illy: Préd. 111b). A juh az ember örömének idején tombol, szomorúságának idején nyög es jajgat (Misk: VKert. 206). Ebül van szegének dolga, beteg is, nyög is (Beres: Lev. 211).

[Szólások. Nem olly beteg vagy, a mint nyögssz: non es quod *simulas PPB. Nyög a sok munkában mind ember mind marha (Szd: MVir. 167). Fogja nyögni valaha: nach der zeit wird er schon fühlen (Adáni: Spr. 199). Rettenetes híre van Forgácsnak, hogy áruló, söt hogy megfogták es Nagyságodhoz vitték: Györit igen nyögték előre ezeket (Beres: Lev. 63).

el-nyög: 1) [fero, patior; dulden, ertragen]. Mi is ehgye-jük miattok való kárunkat, mert nincsen módunk az bosziállás-

ban (TörT² 1629c) Jobi el nyögöd a bosszúságot, hogy sem a hóhér madzagán fulladozni (Fal: NE 32). Ne várjon egyebet a rosznál, ezzel azt nyeri, hogy ha valóban vakot mutat a kőzka, könnyebben elnyögi (Fal: UE 164). Nem tartanék jó franciának, a ki a megkövetés után el nem tudná nyögni a bosszúságot (Fal: FE 773). **2)** [reticeo: verschweigen]. Az alattad-valók gonoszságát el ne nyegjed, hanem meg dorgáldad és büntessed (Pázm: Préd. 273). Szemes albam, a mire egyebek kötelesek, de azt könnyen elnyögi, a mivel maga tartozik (Pázm: KT. 122). Az Christus igazságát vajjon el árultuké, elnyegvén és siketségre vővén az tévelygést (Pázm: Kal. 153). Félre a tréfiával, és azt is elnyögvén azonban, hogy ferges valami istentelenséggel ez a szokás, azt hozom egyedül elő (Fal: NE 19). Nem szinte helyes észnek dolga negyven esztendőig el nyögni a nyavalyát és az után Hipocratessel tanátskozni (Fal: UE 384). Bűn vételre mintegy édes-sítt, a ki a vétket elnyögi (SzD: MVir. 84).

környül-nyög: circumgemo C.

még-nyög: [conqueror: beklagen]. Vala mel horában meg nyegendy az bynes ember ew lyneit: quacunque hora ingemnerit peccator peccata sua (ÉrdyC. 75. 381).

[Szólások]. Még-nyögi ő azt: er wird dieses fühlen (Adáni: Spr. 199).

rēa-nyög: adgemo C.

Nyögödögél: [gemitus edo: ächzen, stöhnen]. Bő folyamja a mint esőrdögögél, úgy tétzik, azalatt valaki nyögödögél (GyöngyD: Cup. 576). Nagy Kati és Örsik is, az dajka, mind nyögödögéltek e napokban (Thaly: Adal. 1316. Laur: LViad. 169b).

[Nyögell]

még-nyögell: [conqueror: beklagen, beweinen]. Vala mely horában bynes meg nyögellendy magath, megl nem emlekezem sóha ő alnokságyrol (ÉrsC. 151).

[Nyögell-ik]

még-nyögellik: [alte suspiro: aufächzen]. Ha az országoknak fő rendei a konkolokokat bintegető ördög tárgyaira szemesebben nem vigyáznak, egykor tsak azt veszik észekben, hogy e világ meg nyögellik s elhullt ből, hogy keresztyénből régen atheussá, istentelenné lőtt (GKat: Titk. 275).

Nyögellés: [gemitus: seufzer]. Valamely horában az bynes sirast avág nyögelléstü teyend, ydwezél: quacunque hora peccator ingemnerit, salvus erit (ÉrsC. 278b).

Nyögés, nyögés: [gemitus C. MA. das seufzen PPB. Nem akarásomat nyögéssel, fő-rázással jelentem, nyakkal szegek: renno PPB]. Mondatky yo zerzetesnek, ky egyebekett epeyt es zewl banatos nyeggesekuel (EhrC. 116). Az galambnak nyegese vagyon az eneklees helyeben (CormC. 135). Az el mwlt ewrórn nyegleesre fordwlt (ÉrdyC. 40b). Nyögesekel gyötretwen, ő labayn nem allat wala (ÉrsC. 61b). Izen gyötretem ees alaztattam, ohaytok wala een zyvennek nyegesetw (KeszthC. 92). Meg halassa az fogolnae az ő negesset (Szék: Zsolt. 104). Nagy keserűsegeket es nyögőseket szennedtec (Born: Préd 461). Nem csak szavát, hanem nyegését is birtokában tarta (Forró: Curt. 351). Mint élek, tudja azt csak az isten és az én nyegő lelkem (TörT² 1166).

[Közmondások]. Nem akarásnak nyögés a vége: Laconicus huas causaris (Deesi: Adag. 119. MA. Kísv: Adag. 261. Fal: Jegy. 920).

Nyögőd-ik: [gemo: stöhnen]. Szegény annya otthon ágyában nyögődik, tétona tekeregh, vgyan elfomiyat wala (Czepl: Jephth. 38).

Nyökkög: ploro, plango, gemo SL. [ächzen, stöhnen].

Nyökkögés: [gemitus: das ächzen]. Mykort Christos siralmas nyekögéseekkel row, ezetekba wegyeteket ewtet mint embert gyarbasagokat zenededeti lenni (FestC. 323).

[Nyökkén]

még-nyökkén: [gemitus: facio: ächzende töne hervorlocken]. A hegedüs jól iszik s a helyét nygán meg nyökkéni, nótáját jó kedvel meg lehet érteni (Thaly: YÉ. II.121).

[Nyökkent], nyeggent: somni gemitandi edo Kr. [einen ächzenden ton von sich geben]. Iyenkor egy nagyot mindenkor nyeggentett, mint kiből lélek megy, olly formán köhöntött (Erad: RP. 99).

Nyögtet, nyögtet: resonare facio Kr. [wiederhallen lassen]. Csak almot helyez és szophia beszédet avagy mesét nyögtet Monodói (Gyarm: Fel. 294). Nagy gyűlölségesen nyögtetik, hogy az római hiten valók mind külfömbet tanítanak az szent írásnál (Pázm: Kal. 601).

NYUG-İK? [quiesco animo sum: sich ruhig verhalten]. Nem de el halgattam e, nem de vezetgettem e, nem de nyugom e, es nag harag iya en ram: nonne dissimulavi, nonne silui, nonne quievi, et venit super me indignatio (DöbrC. 517).

[el-nyugik]

elnyugás: [ob quieti se tradere: das sich zur ruhe begeben]. Ideelen teremtee holdath ees nap meg ysmere w el nyugaasaath (KeszthC. 275). Ideben teremthee holdath, es nap meg ysmere w el nyugaasaath (KulesC. 252).

[még-nyugik]

mégnyugás: [requies: ruhe]. Ő nálók mi nem vagyunk semmi becselethe, megnyugásba minket nem tartanak (RMK. VI.23).

Nyugosz-ik, nyugsz-ik [nyugodás (KeszthC. 163, nyugodnak MA: Tan. 1039, nyugodneek ÉrdyC. 513b, nyugodny ÉrdyC. 554. Pázm: LuthV. 242. el nyugodot ÉrdyC. 511): **1)** quiesco C. MA. ruhen PPB. [ruhe halten]. Samson minék vtauna az gonoz azzomnak kebelebe mneket, megl fogathaték (KazC. 151). Wram, ky nyugozyk the zenth hegyeden (KeszthC. 22). Az ő puztaságának ideieg nyugoszic, mert nem nyugot az ti szombattokon (Kár: Bibl. I.115). Az lelke az koporsokban nyugodnae (MA: Tan. 1039). Az öreg sz. egyházban, holott b. emlékeztü szüelim és hátyám hider teteni nyugosznae, szolgáltatson exequiát (Radv: Csál. III.330b). Báresak két bétig nyughatnak, szépen helyre állana (RékGy: Lev. 161). Elégedvén nyugszik gyümölsös tájánál (Orczy: KültII. 47). **2)** [dormio: schlafen]. Ewtett hyua, hogy az enel en hazaban nyugonnak (EhrC. 3). Zewkseget fowldewn nyugoznak wala (113). Alogitoc es nyugógatoc, im elközelelt az idő es emberce fia elarolhatie (MünchC. 65). Alugitok es nyugogitok, a mi keues ninkhattok (WeszprC. 62). Mykoron nyugodnanak emberek, el yw hű ellensege (JordC. 394). Nyugowet [fry] ew zemelye zerent az en lelkemnek zywennek haylokaban (ÉrdyC. 475b). Ejen-éjfel, mikor a lövés elhallgat, köyes tigrisbőrén Rákóci nem nyughat (Thaly: Adal. II.119). **3)** resideo C. [moror: sich aufhalten]. Mikoron ot egy édeig nyugot wóha, a nagy prédáckal visszatere (Helt: Krón. 19b). **4)** pauso C. [cesso: nachlassen]. Rane amni nagy gondya, hogy nem nyughatie szerelme (Born: Ének. 160).

[Szólások]. Isten az a laza tossa gaban nyugozik (VirzC. 97b). Örle en zivem es en testem remensegebe nyugozik (DöbrC. 32). Bátoraságba az ecclesiának értelmén nyugodni, hogyesem a magunk tetezésén (Pázm: LuthV. 242). Ezen nyugozyk wala magery kyrahak leánya (MargL. 19). Az zent lelek nyugozyk ő rayth a (PeerC. 10). Istennek lelke

anekzik 5 rútha (TibC 22). A testi dologtól nyugog-ginuk (Mol: SzJán. 39). Nykoron isten mennyet, földet teremte, az nap nyugvot mwkayatlwl (ÉrdyC 181b).

[Közmondások]. Nem nyughatik az árr a sáskban (Kereszt: FelsKer. Előb. 6).

el-nyugoszik, el-nyugszik: 1) sequi et tradere PPB. [sich zur ruhe begeben]. Zent Ferenczet csak árnagat hagyta ot nagy bekeseget el nyugodni (VirgC 39). Zerre magát, hog el nyugoggyek (63). Peter lata az tanoytwant, ky el nyugot vala az veogh vitezoran Jesusnak meelien (JordC 702). El nem nyugodt, nywlt el eredőt (ÉrdyC 511b). El nyugwihwanak nynd és el alwanak (ÉrsC 15). Az wthan az zenth atyawl halakoth udwan wr istennek el nyugwank (TelC 289). Az vadász elnyugszik, ha az nap lemegyen (Zrínyi II.119). **2)** [obdormisco, morior; entschlafen, sterben]. Ez velaghol kymuleg, bodogyl el nyvgonek (CormC 310). Yme te elnyugozol az the reghy atyaydal (JordC 270b). Le zalta hű megassott koporsoyaban es el nyugoweeek (622). Ssulus, hogy ezt mondotta volna, el nyugoweeek wr ystenben (732). Nem akarvuk tyeket zerelmes atyamtlyay twadlatnoknak lenny az el nyugottakrol, hogy ne zomorkoggyatok nyket az reghy pagan necek (ÉrdyC 608). Vegre oztan bodgsagussal urban el nyugonek (KazC 15). Sockan ehoc, nemelylec kedig el is nyugottanne (Helt: UJT. X6). Az Homonnai István istenben elnyugodott (LévT. II.129). Isténben elnyugt boldog emlékeztől (Zvon: Post I.13b). Isténben el nyugott halottak (Bal: Csik 46).

[Szólások]. Micor nap elnyugt volna, hoznne vala neki soe gonozol vallokat (MünchC 72). Mikoron a nap el kezdene nyugodni, Jesusnak testet eltemetek (WesprC 112). Mikoron mind estig az istenről való lezodoghen foglaltak volna magokat, elnyugonek a nap (DobrC 189). Az fones nap ne nyugoggyek el thy haragthokon (ÉrsC 190). Immar a nap el nyugot wala (192). Estvo, nykoron a nap el nyugot volna (Pesti: Évang. 70). Ad meg öneki az ő zilagát, mikor a nap elnyugoszik (Helt: Bibl. I.Vxx). Ha késen, hogy el nyugot az nap, ha mar esőt váry (Cs. 63).

elnyugovás: 1) [quies, somnus; ruhe, schlaf]. Zent Elek iégősseneul agnashozokba el be mene el minth el nyugonasa (KazC 71b). Alexins iégősseneul egetőnbe az elnyugonasa agas hazaba be ment (TibC 20b). **2)** [mors; tod]. Adgyad, hogy az mi főjünkne lehaytasa és elnyugovásnne legyen az te szent nevedhen (MA: Scult. 472).

elnyugt-: [occidit; untergang]. Tőttő a hodot ő ideieben, a nap meg esmerle ő el nyugat (AporC 67).

lő-nyugszik: [occido; untergehen]. Mikor egyikének támad, a másinak lenyugszik szerenés és illagzattja (Fal: TÉ 675).

még-nyugoszik, még-nyugszik: 1) acquiesco, con-quiesco, requiesco, interquiesco C. [ruhe halten, sich ansruhen]. Előaradván, hogy tellyességgel ki ne düllyön belőle, megnyugszik egy kevéssé (Com: Jan. 195). A sötikis után meg nyugot (Misk: VKert. 347). Az rettenetes firodt, kopórozó lovánk megnyugosznak, az hadunk meglőtorodik (Beres: Lev 31). **2)** [re-mitto; sich legen]. Kíralnne haragja megnyugonec: regis ira quievit (BécsiC 64). Kenesenne meg nyugat a város: quievit paululum civitas (189). A derék és meg nyugot öröm tsak abban lehet meg, a mi változást nem szenved (Fal: BE 608). **3)** [requiesco; rasten]. Megállók, nyugoszkok, kifogok: interjingo C. Sokne főnce napkeletől es megnyugoznne menőence orzagan (MünchC 27). Menneenek rucz kyalloz es ott meg nyugwank (ÉrdyC 396). Mikoron valamennyire meg nyugottanne volna a magyarok Erdélyben, tünőzkozni kezdence (Helt: Krón. 276). Archangyal nem nyugovék meg, még Melető pokolban

nem talál meg (Zrínyi I.11). Oh vrak szablyaia, meddig nem nyugszol meg (Bartia: Krón. 21). **4)** [cesso; nachlassen]. Eddegh meg nem nyugozik, nyglen meg nem győzy ő ellenseget (TelC 341).

[Szólások]. Elő adák, hogy püspöknek választják Sós Ferentzet, melyet a papok értven s magok is a hiban megnyugodván, azon hivatalban megerősíték (Bod: Pol. 163). Az urfiaknak minden dologk abban nyugszik meg, hogy telekedetekkel ellene-mondgyanak hit-knek (Fal: NE. 6). Ebben sem nyugot meg az isteni gondviselés (Ver. Verb. Előb. 2). Itéled-e, hogy valaki ezek között megnyugodott a Hapatyában (Pázm: Préd. 36). Nyughatatlan az mi zyvwánk, myg nem te benned nyugozk meg (ÉrsC 529). Mind az egész világnak ifletti megnyugott ő-bennek (Pázm: Kal. 641). Nem láttam semmi jót, kiben meg nyughatnám (Zrínyi 193). A ki bekéségnek fia lejjad, azon nyngszik-meg a ti bekéségtek (DEmb: GE 88). Váserhelyi István a püspöki hivatalba bé-állítatek, melyet az urak meg-értven, azon megnyugovának (Bod: Pol. 169). Csak az egy platiná irásn is meg nyughatunk (Czege: Japh. 163). Gyökerén virágoska neveledik, kiinn az istennek lelke meg nyugoszik (RMK. VI.212). A min országit megnyugosznak az emberek (Hall: III.154b). Tudgion akár mely társusigban afféle dolgokkal kedveskedni, hogy beszédgyén meg nyugodgion a társ (Fal: UE 375). Megnyugszon rajta (Com: Vest 118). Az isteni gondviselésnek rendin megnyugodgnyak (Pázm: Préd. 23). Tsendes ehéwél megnyugott az isten rendelésén (Pázm: Préd. 30). Nem nyugszunk-meg a felséges istennek rendelésén (Fal: NE 44). Nywgaggyatok meg minden mwkato ktwl (ÉrdyC 13). Az vr isten hetednapon meg nyugat az ő munkaitól (TelC 237). Meg nyugonek az isten heted napon minden ő munkaitól (Sylv: UT. II.102). Rácz János elő eszes és gyors, bizony meg nyugoszkok vele (LévT. II.32).

mégnyugovás: 1) [requies; das ansruhen]. Megfáradatok, tudom, utatokban, légyetek nálam itt megnyugovásban (RMK. VI.266). Mindenkor io helyen lett en meg nyugonasom (Born: Ének. 178). **2)** vacatio C. [ruhe]. Noe: szünet, meg nyugovas (MA: Bibl. Magy. 4).

Nyugalom: [regnum] DöbrC 195. *nyugolmat* (BécsiC 2. CzechC. 28. *nyugomnak* VirgC 61. NádC 512. *nyugolmabeli* HB): quies MA ruhe PPB. Isten búsassa ő bűnet és vezesse őt paradysum nyugolmabeli (HB). Az papnak gyonomaan odozas vetel után nyugolmual magát agyba takara (EhrC 156). Aggon tő-neeték nyugolmat lehetőce (BécsiC 2). Ada nyugolmat minden vőlekőnce (53). Vigyed be az őrák hazkán es az őrák nyugomnak őrákne (VirgC 61). Mindön eyel nyugon nekil ymadkozic wala (NádC 512). Lőkőnnnek nyugolmaban vagyok (CzechC. 28). Előarván en főennek nyugalma (DöbrC 195). Yol keresswuk ny maghwuknak yly nyugolmalth, melyeth mast thwánk el zakazthanak (ÉrsC 30). Az isten széki az menyország, és lábá-nac nyugolom az föld (MA: Bibl I.71).

Nyugalmas, nyugolmas: quietus, pacatus MA. ruhig PPB. Nyugalmas valec en hazamban es fenő en palotamban (BécsiC 135). Embernek kesenségi es napi tellesek nyomor-sággal es eyel sem nyugolmas ő ehőeben (BodC 2). Isten az meg igazolnának nyugolmas gőmőlézt aggya azoknak, akik mő-elkedetben foglaltangak magokat (Sylv: UT. II.119). Éjjel sin-cen része nyugolmas álomokban (Thaly: Adal. I.155). A halál a fáradott testnek nyugolmas alvása (SzD: MVn. 205).

Nyugalmasan: quiete, pacate MA. ruhig PPB

Nyugolmast: \ Az ti honotokban nyugolmast laknatok (RMK. III.282). Egy fálka ideig nyugolmast élének (289).

Nyugalmatlan: [inquietus; unruhig]. Mongyad emekem: Ott tekegy penitenczedert nyugalmatlan parat (EhrC 11).

Nyugat: [occidens; untergang]. Ha nap nyugatra vagy, egy kicsit eső parihol csak (Cis. Jb).

nap-nyugat: 1) [solis occidens; sonnenuntergang]. Tart hartz mind egész nap nyugatiglan (Göres: Mity. 65). 2) occidens C. [westen]. Mű ki nap ingat felé való minden ország ellen (BécsiC. 12). Sokat főne nap keletről és napuzattól és megüzoznac (MünchC. 27). Elhalatattik ez körtnek zava nap-keletről fogva mynd nap nyugatig (VirgC. 116). Ysten nagy sebes szelet erezte nap nyugatrol (JordC. 28). Nagy zeel veez tamad nap nyugattrol (ÉrdyC. 8).

napnyugati: occidentalis C. [west-]. Napnyugati-szél: Zephyrus, carbas C. A sarkalatos szelek ezek: napkeleti szél, kies avagy élet hozó nap nyugati szél (Com: Jan. 9). A persiai birodalom hadakozik vala a napnyugati és több egyb nemzetek ellen (Misk: VKert. 207).

Nyugatlan: [importunus; ungestüm]. Az kaputartó nyekpen nyugatlan habordodni, ky yew (EhrC. 30).

Nyughatatlan: inquietus, inquietus, irrequietus, inplacidus, intolerans C. munhig PPB. Nyughatatlan elméj: curiosus C. Erzik vala magokat lelkebe nyughatatlannak lenni (VirgC. 75). Ez az nyukhatatlan gonossagh, ky töllyes halalos mereggel (JordC. 837). Nyukhatatlan, gonozsal tölti nyelw, halalos mereggel thellyes (ÉrsC. 214). Nyughatatlan es bidoso lesz e földön (Helt: Bibl. I.33). Hogy erüil a számrul nyughatatlan elménk el ne feletkezzek, golyóbisokon meg-számálljuk (Pázm: Imáds. 204). Nyughatatlan indulattal másokat paskolunk (Sánd: Új-Segits. I.91b). Nyughatatlan bánattal ál vagy ül, szeme keservel föl (Zrínyi I.21). Agamemmon, a nyughatatlan és vigyázó király, szunyadással nem tölti idejét (Hall: Hist. III.117). Fogva vitték be őket az lét toronyba, mint ország áruló, nyughatatlan embereket (TörtT. I.237). A nyelv nyughatatlan vad barom (Fal: UE. III.49).

Nyughatatlanit: [inquieta; beunruhigen]. Tudván, hogy ezek nem nyugtatók, hanem nyughatatlanétyák (Csúzi: Síp. 146).

Nyughatatlankod-ik: inquietus sum, turbo MA. munhig sein PPB. Engedetlenkedem, nyughatatlankodom: ferocior PPB. Ne nyughatatlankodgyne (Borr: Préd. 259). Nem nyughatatlankodott, mint a tenger habjai (Pázm: Préd. 38). Mindennel birt, mindennek parantsolt, még is dül-fül, büsül, nyughatatlankodik (54). Ha az győnze szellők ágak között fűjnak, az ő bánati is nyughatatlankodnak (Zrínyi II.23). Nyughatatlankodik benne a nemes vér (GyöngyD: MV. 12). Vétnek azok, a kik bámyák vetik kezeket mint a tépet, nyughatatlankodnak lábokkal, mintha mosárban történek (Fal: NA. 189). Habzó elméjében rengenek és nyughatatlankodnak a gondolatok (Fal: UE. 401).

Nyughatatlankodó: [tumultuosus, seditiosus; unruhe-stifter]. Méltó volna egyebeknek példájára efféle nyughatatlankodókat megzabolázni (TörtT. I.601).

Nyughatatlankodtat: [inquieta, turbo; beunruhigen]. Mint egy valami éh saskesellyű, mindenkor rágia az embert es nyughatatlankodtatja (Lép: PTük. I.139). Mi azt csak fásztzni, nyughatatlankodtatni akarjuk (RákGy: Lev. 152). Magam tisztesség kívánásának vizketegje nem nyughatatlankodtatott (Bartha: Krón. A4). Bethlen Istvánt csak a maga bosszuja hordozza és nyughatatlankodtatja (MonTME. IV.313). A harag nyughatatlankodtatja az embert (Illy: Préd. II.97). A hollók a beteges ökröt és számart sokat nyughatatlankodtatják (Misk: VKert. 385).

Nyughatatlanság: inquietus, inquietudo C. unruhe, beunruhigung PPB. A nyughatatlanságot tudomással lágeitak vala meg (BécsiC. 41). Vetkeztem nyukhatatlansággal (VirgC. 8).

Az hű nyughatatlanságot fel kel és aggya hűnek, vala menes zyhsegh lezen (JordC. 564). Zenvede egez onek nyukhatatlanságot (DebaC. 622). Sok nyughatatlanságoknak miatta sok bozzwt zenved vala (ÉrdyC. 279). Háteth az nyughatatlanságh istentől zakatya (ÉrsC. 284). Sem nyughatatlansággal, sem munkatol meg nem farad vala (Deesj: Sall. 20). A mihez nem juthatnak, az után szabad kívánságok nyughatatlansága (Pázm: Préd. 327). Isten segítségével celen lévén, sem nyughatatlanságot, sem költséget nem színek (RákGy: Lev. 20). Elbádkult az rettenetes nyughatatlanságba (ErdTörtAd. II.305).

Nyughatatlanul: [intoleranter; ungeduldig]. Várta vala már őket nyughatatlanul, hogy öröm vég hírt adhatna fiának (Fal: TÉ. 635).

Nyugodalom (*nyugodolm* BodC. 1. DomC. 5. *nyugodam* VirgC. 92): requies C. quietudo, tranquillitas MA. ruhe, stille PPB. Semeg nyugodalmat nem akar nala vethy (EhrC. 65b). Torlomnak, testemnek kednet keresztet etelbe, italba, nyugodamba, gyűnőrségebe (VirgC. 9). Az munkának miatta inez az nyugodamra (92). Kyhyndel nyugodalomnak ytnna esmegh erewth velleite (WinkC. 92). Semmi nyugodalom ő benne nincen (BodC. 1). Letek nyugodalmat ty lelketeknek (CornC. 3). Enfélkegel elmedue nyugodalmat valasztan (VitéC. 40). Ember hű zepletelenséghenek nyugodalmasan (JordC. 849). Oth semmi nyugodalom nem adattat (DebrC. 278). Ő munkakodolnak nyugodalom, o frustaloknak ydnóssege (TelC. 180). Űgy találna a magyarok nyugodalmat magoknac Pannoniába (Hel: Krón. 12b). Soba ezac egy szal nyugodalomne sinez (Born: Préd. 273). Nyugodalmot adot én nékem az én wram minden felől (Kár: Bibl. I.306). Minden felől nyugodalmad és bátorságod leszen (László: Petr. 178b). Bemégyn a szombatba, az az az urnak nyugodalma (Illy: Préd. II.180b).

Nyugodalmas: quietus C. tranquillus, securus MA. ruhig, still, sicher PPB. Ne varion az oly ember istentől erdemet, ha csak alazatos es lelkebe nyugodalmas (VirgC. 90). Az zent confessorok voltak alazatosak, jozanok és nyugodalmasok (CornC. 68). Oth nyughozyk meg az en lelken az nyugodalmas es alazatos zywen (ÉrsC. 283). Legh wr istennel mar nyugodalmas (RMNy. II.6b). Az vtauna valé ket napok valamennire nyugodalmasak lesznek 1572 (KBécs. D6). Mimyján meg elégesznek és nyugodalmas bátorságban leszenek (Pázm: Préd. 17). A vitékedésből kiagott érdemesee nyugodalmas szabadsággal megajándékoztatna (Com: Jan. 153). Nyugodalmas éczakát kiának (Zrínyi I.160).

Nyugodalmason: quiete, pacate, tranquille MA. ruhig, still PPB. Az okos ember kevés borral megelégszik és utána nyugodalmason aluszik (Pázm: Préd. 222).

[Nyugodoz-ik]

még-nyugodozik: [acquiesco; sich beruhigen]. Nem árt az ember semmiben is nekünk az ő akaratja ellen, s bizonyly meg is nyugodozik minden beine (RákGy: Lev. 216).

[Nyugodva]

nap-nyugodva: [occidente sole; bei sonnenuntergang]. A mikor nap-nyugodva, s halálához közel lévén, így szól (Czegl: Japh. 142).

[Nyugojt]

még-nyugojt: [quiescere facio; ruhe geben]. Nem leen hol feyőket meg nyugoytnak (ÉrdyC. 50).

[Nyugoltat]

még-nyugoltat: [quiescere curo; rasten lassen]. A maga hadát harmadnapig meg-nyugoltatta (Thaly: TörtK. 65).

[Nyugoszt]

még-nyugoszt: [paco; quiescere; facio; beruhigen; ruhe geben]. Aldott the zeit leleknek 5 megh nyugoztoya (PecC. 332). Isten 5 szent fűlsége szállította ki Gyuricza fiamat ez árnyékvilágból, nyugossza meg az úristen az örök életben lélkét (TörtT² IV 92). Hiszem, hogy isten lélkfűmet megnyugosztja (Thaly: Adal. 170). Nem talált helyet, hogy a lélkét megnyugozta (Ily: SzÉlet. 130). Az embert kívánsága szerint megnyugosztja (Csúzi: Síp. 50b).

Nyugosztal: quietem concilio PPB. [ruhe geben]. Vigyáztál, hogy engemet nyugosztahál (Pázm: Préd. 521). Hogy el-lankatt tagjainkat szükség képpen ne nyugosztalljnk (Csúzi: Síp. 505).

lő-nyugosztal: [paco; stillen]. Barátom ingyen hiszem, szád izre volna s lenyugosztahá kedvedet (Fal: NU. 38c). Méltó, hogy a keresztény ember elejét vegye a gonoszak, első mozdulását lenyugosztalja, hogy a fölbírói tehessen (Fal: SzE. 534).

még-nyugosztal: [quieto; ruhe geben]. Szalimán Harsán-hoz már érkezett vala, harmad nap táborát ot meg nyugosztalá (Zrínyi: 137). Hogy el-lankatt tagjainkat szükség képpen megnyugosztalljnk (Csúzi: Síp. 505b). Az all-pereseket meg nyugosztallhassák igazság tettével (Gvad: FNót. 36).

Nyugosztalás: acquiescentia; zufriedenseit PPB.

Nyugot: quiescere; facio MA. [beruhigen; ruhig machen]. Nyugotni a meg-fáradt tagokat; fatigata membra "reficere" PPB. Az kyleth een zeretők, az zywiek agyában nyugossal (WinklC. 262). Gyenyérőseggnek nyatta, nyugottyaak ew töltek (ÉrdyC. 83). Chrystus az embereket nyugtathja es elegetth (ÉrdyC. 180b). Az én lelkeket nyugotom vala vigasztalásimban (RMK V 100). Hogy isten őket nyugottya, kie meg halnac, hogy tarttya (Bori: Ének. 328). Holott nyugotol az te inhiadot délbe (Kár: Bibl. 1631b). Magát egy néhány napiglan nyugotá (Gosáry: MagyB. Élj. 1). Éleiben es mellyen hordozza, ott nyugottya őtet (Pázm: Préd. 138). Betegségdekben szányokat párna gyansút alájok terjesztik es úgy nyugottyaik (209). Azért adok a testnek enni, azért nyugatom, hogy a te szolgálatodra alkalmas lehessen (789). Takarasson es kedvessen nyugosszon (Zvon: Post. 1506). Őtet az ő kívánsága szerint nyugotom (Milog: Tósz. II 188b). A friznek neve alatt minket nem nyugotott, hanem rontott (Zrínyi: Symb. 8).

el-nyugot: 1) [decombere; facio; ins bott fűhren]. Törteneek, hogy wudok poklost megh ferezte es nyugotia el wának agyán keth lepőlew között (ÉrdyC. 642b). Kemény szalma-ágyát rázogattja vala, kegyességgel atyját elnyugottja vala (RMK II 31). 2) le vita evocare; zu sich nehmen. Mikor hívét elnyugottya az vr isten, az wának öröksége megmutattatik (Pázm: Kal. 811. Lépe: PTük. 177). Életek délyében el nyugotá (Czegl: Enoch. 110).

még-nyugot: [quiescere; facio; beruhigen; ruhe geben]. Megnyugotni a hadat: "exercentum reficere" PPB. Megnyugotom Izrael hazameg országot (BéscC. 181). Én megh nyugotálk tölteket (VirgC. 113). Zeit fejedet hoziam hayezad, én élemben megh nyugossal (CzechC. 26). Te megh nyugossal őtet atté akaradnec indubasnac elenyvedesene miatta (NagyszC. 86). Mykon az kegyelmes vr isten megh akarta volna nyugotni az sok nyakra wani ew hyw zerehes szolgáyat (ÉrdyC. 498). Isten ew zeitűth fel magasztadwan megh nyugotya az ewrekw dűwez wsegen (ÉrdyC. 339b). Az ő lelkit őt mindűdian megh nyugotatok (Sylv: PT. II 18). Mostan inuud megh akar nyugotni (Helt: Krón. 107b). Abba mezeire megszalla, ott népet megnyugotá (Monbrók. III 114). Mezentem az en neponet es meg nyugotom on őtet (Bori: Ének. 173b). Anya szentegyhazban es az ő akában szepen megh nyugot engem (176). De nem nyugottatya megh István magát, esmet lenyelekre indítá hadát

(Valk: Gen. 23b). Nem tsak urát megh nyugottya, hanem maga is tsendes szűvel örűmben tölti életét (Pázm: Préd. 240). A lelket igazán megh nyugottya es elégti (312). Nints oly nagy kints, melly az ember keltét elégségesen megh nyugossa (363). Megnyugot, könnyűbbé titeket (Mad: Évang. 141). Nyugosd megh magadat annak okájért oh én lelkeim (Bök: Lämp. 85). Az ő kedelekben kellene magunkat megh nyugotnunk (Tol: Vigaszt. Előb. 15). Paripát Jaraszlon eleget találni; csak az ki bemegy, jól megismerje, mivel igen megh szokták nyugotni, szálai (RakGy: Lev. 222).

mégnyugotás: [pheatio; mitigatio; tranquillitas; beruhigung]. Minden közbe wó megh nyugotás, megh élesztés, megh lűvesytés nélkül kőltőmek által egy extremumról másira (Lép: PTük. 1235). Ohaytyak az meghnyugotást, de soha kedvek benne nem telik (237). Erőjében megh-nam az isten Izraelnek lelki edelőire es meghnyugotására (TitkJel. 295). Elégséges ez árúti életűnkben lelkeinknek meghnyugotására (Sűmb: 3Fel. 588). A testnek meghnyugotására rendeltett mértékletes álom (Szathm: Cent. 334b).

Nyugotás: [acquiescentia; das ruhe geben]. A természet szereti a henylest es test nyugotást (Pázm: KT. 369). Meg parancsola nekik, hogy testeknek nyugotasara menyenek (Förro: Curt. 479).

Nyugottat: [reficere; curo; erquicken lassen]. Nyugottatá népet (Helt: Krón. 72).

még-nyugottat: ~ Titusnak lelket minnyáian megh nyugottattat (Helt: UjTz. 1). Megnyugottot, minket is oda fűtetett es örűkőssen meghnyugottatott (Bíró: Ünneq. 1b).

Nyugott-, nyugt-: [quies; ruhe]. Orra vére erede el nyugtába (Gosáry: MagyB. Élj. 1). Nem lehet mindenkor lágy párnán nyugotok a Christus vitézinek (TKis: Pan. 32). Eluémnek nincs nyugt, henylest nem szokta s nem akar heverni (Thaly: Adal. 1189). A vétékéből kűtszűttatván a halálnak nyugotára (Ily: Préd. 150b). Felháborodtak, mint a bűs tenger, se így se úgy nem találtak nyugtokat (Fal: NE. 26). A természet hol mikor nyugtat leli, tovább szolgál (29). Sokáig éli es szűve nyugtában éli dupla drága élet (Fal: UE. 163). Nyugta nincs sonkinek nagy kűltözéstől (Orezy: Költ. 71).

nap-nyugott-: [sol occidens; sonnenuntergang]. Nap nyugotta után (Laud: UjSegis. 1546). A kezeit két felől segítvén s felgyámolítván, erősz nap-nyugottig úgy tarttyák vala (Bíró: Mico. 192).

Nyugovás, nyugvás: pausa C. requies, relaxatio, respiratio MA. ruhe, erquickung PPB. Oh dragalatos nap, ky nem thwól nyugovást (ÉrdyC. 300b). Ot nyugotnác es az nyugotas után által kőnéne egy igen nagy hamson (Helt: Krón. 21). Elhadni ez világot annál téssen, mint az ő kőzfűnk való létét elvenni fölfine fűrűl-sággal, nyugovással (Zvon: Post. 1806). A szűv nyugovás nélkül reszketen, elevenőt lelket nemz (Com: Jan. 52). Adsz nyáron nyugovást es szép elendességet, szép ciprus árnyékokat, hívős szelket (Zrínyi: 118). Nem taláttam nyugovást, kibn bihaznám (93). Bizony palatius aramnak kellene az nyugovás (RakGy: Lev. 201).

déli-nyugovás: meridiatio C. [mittagsruhe].

nap-nyugovás: [occusus solis; sonnenuntergang]. Wtath zerezyetek nyek, ky fel megyen nap nyugodason (KoszhC. 163). A nap nyugovást követi az est hajnal (Com: Jan. 6. Ily: Préd. II 187).

Nyugovó, nyugvó (nyugvohel Helt: Bibl. IV. 57b): [quies; ruhe]. Nappali nyugovó ágy: anaciterium Major: Szót. 37. Nyugvohelt találnak (Helt: Bibl. IV. 57b). Kővel az oldalakon volt a feljűró grűdits, igen mesterségesen tsalva le fűl es

nyugovohelyek voltak rajta (GKt: Titk. 80). Felássák nyugovó selyéjékből, azokat drága kelyhekben rakják és foglalják (Pós: Igazs. II. 641). Készítsd szivedet lelkedet a Christusnak kedves nyugovó ágyul és szállasul (Debr: Christ. 225). A hauri leányok nyugovó ágyakat néked is mutatnak (GyöngyD: KJ. 128).

Nyugtat: [quiescere facio, reficio; ausrufen lassen]. Éjjel-nappal főzik titkos szándékjokat, egyzött nyugtathassák miképpen magokat (GyöngyD: MV. 16). Nyallják-fállják, öblökbelen rengetik, bárszpon nyugtatták (Fal: NA. 155). Kristus hívei nem a föld színén nyugtatták kívánságokat (161). Örvényidben magát hány víza nyugtatja (Gend: FNöt. 39).

Lé-nyugtat: [placo; besänftigen]. Könnyebb lett volna a háborodott tengert le-nyugtattani, sem hogy e két aszszonykát meg egésztesse (Fal: NA. 148).

NYÚJT *uor*: MünchC. 25. *nyoyta* VirgC. 64. *nyoythwan* JordC. 740: **1)** porrigo C. protendo, extendo MA. [strecken] Ő hoziaia noitanga az aran vezzőt (BécsiC. 59). Mel az tū közzöletet, kiöl ha ő fia keheret kerend, minem könet nóit neki (MünchC. 25). Nyoyta az ő kezeyt ez zent alazatos atya (VirgC. 64). Vannak ol rekeztben lakozo zűzeek, hog az rekeztnek künle nywytyaak gondolatokat (ComC. 602) Kyoyt nyoyt eo hwnky: serpentem porriget ei (Jord. 373). Nyohad ede te wyodat: infer digitum tuum huc (1099). Az isten zent malazt-tyaat nyoytta az bynesnek (ÉrdyC. 127). Ha kerend tyk-monyatli, nemde nyoyth annak seorpyoth (ÉrsC. 12). Ewlesedben oldal felt ne hayladoz, se labadat mezze ne nyohad (HorvC. 244). Az ala esőnee az ő ruhaiazac peremyt nyoyta (TelC. 100). Én szonyjúságomban italt nem nyójtátok (RMK. II. 148). Mostan kedig hogye nyuycha az ő kezét: mittat manum suam (Helt: Bibl. 102). **2)** subministro C. [darreichen, darbieien]. Illyés proféta örömmel vette a kenyeret, melyet a büdös varjú nyújtott (Pázm: Préd. c). Ha más gonosz ember keze által nyújtja is, de ugyan ő adja a nyomorúságok poharát (Pázm: Préd. 262). Mind nagy s mind kisiny dolgot úgy véssen, mint isten kezéből nyújtott adományt (264). Az írha csinálo írhatat nyujt, ad elő: alutaris altaris praebet (Com: Jan. 99). Jutalom a menyország, nem ajándék, hív szolgálónak nyújtja azt isten (Fal: NA. 10). **3)** produco C. prolonzo MA. [in die lingue ziehen, dehnen] Ki nem tud gázolni hosszsan nyújtott beszédiből (Pázm: Préd. 63). Nem illik ebben töb szót szaporítani és hosszú beszédet nyújtani (252). Mi szük-ség ezokról bőv beszédet nyújtani (Pázm: Kal. 64). Mind éltig nyujtodé haragodat MA: Bibl V. 49b). Szomorú versemet már tovább nem nyújtom (Thaly: Adal. II. 18). Messzebb nyújthatnám még ezt a materiát, de talán eddig is meguntad (Fal: NE. 24). A kemény vasat ha tűzhez tartynk, ugy meg lággyitjuk, hogy gyenge vas tonakokra lehet nyujtani (Fal: NU. 266).

[Szólások]. Erre az aulica camera nyújtott alkalmas-ságot (Bethl: Élet. II. 278). Az ő mondásának az egész sz. írásból csak színel-való bizonyosságát sem nyújtja (Pázm: LuthV. 65). Tehozzad is mostan végbücsűmat nyújtom (Thaly: Adal. II. 430). Egyéb hasznót nem nyujt, hanem hogy a módhoz szabhaszad hajlagó testedet (Fal: NE. 20). Könyör-géseket az istenhez minden naponként nyujtván (Tolm: Vigaszt. 2). Nem felel-meg nyújtott reménységének: in eo, quod ostenderat, non stat PPB. A jeles újságokra nyújtott bizakodó reménység táplál és vigan tart beunfinket (Fal: UE. 468). Mikor te is azoknak segítségét nyvitasz (Illy: Préd. 1580). Te nyujtasz embernek illő segítséget, melylyel meggyőz-hette el áradt vétséget (Orczy: Kéth. 125). Istenéhez buzgó szavát így nyujtja (Thaly: Adal. I. 54). A ki a pénz jobban szereti a böcsületnél, kisebb szokta nyujtani ujjaait és az idegen erszény körül egerész (Fal: NE. 42). Ez vilagnak minden szegeletire világosságot nimit Zvon: Osiand. 8).

alá-nyújt: [porrigo; hinausbreichen]. Kezemet alá nyujtom és tégedet is fel vonsszom (Helt: Mes. 372).

be-nyújt: [infero; hineinstrecken]. Nyoyzad be atte kez-et atte kebeledebe (VirgC. 44). Nohad ide be te nyujdot: infer digitum tuum huc (161bC. 324).

el-nyújt: [protendo; ausstrecken]. Kezlek az ő nákokat elnyujtani (VirgC. 52). Yno job labu el nythwan az kérdő-nek wtat yelente (PeerC. 64). En hatamon vakargattak binősök, 5 laumosságokat el nóitattak (DöbrC. 206).

elő-nyújt: [protendo C. vorstrecken]. Zent Agnes azzon legottan elev nyoyta ev gyevrevs nyat (ComC. 418).

ki-nyújt: **1)** extendo, protendo, pertendo, exporrigo, promitico, ex[s]ero C. ausstrecken PPB. Az madarak kezdec ky nywytany nyakokot (EhrC. 140). Nohad ki te palastodat tezo-galo lanodra (BécsiC. 7). Az ő zokasabol a kirali aran éstapot ki nyoyta (65). Monda az emberne: Nyoyd ki te kezedet! És ki nóita (MünchC. 35). Terdey meg sugorodanak améra, hog semmykeppen ky nem nyoythagya vala (MarzL. 194). Mely zvw ev vyat ky nyoyta es esmeg be luza (ComC. 419). Ky nyoytom az en kezemeti es megv verlek theghed (JordC. 24). A hosza-saga heet szaz husz singuure nyutatot vala ki (Szék: Krón. 79). Ki nyuytott karral: extento brachio (Kír: Bibl. I. 162). Ki nyútot nieluel: lingua porrecta (Erasm: Erk. 13). A bányászat kemény ki ássott dolog, mely kalapátsal ki nyujtathatik és a tűzből meg olvasztathatik (ACsere: Enc. 248b). Én kész vagyok halálra, ki nyujtom nyakamat hóber pallosára (Thaly: Adal. II. 260). Aszszonyom ki nyujthatod a kezedet a gyenge falatokra is, nyithatod szemedet a szépre is, de okkal móddal (Fal: NA. 173). **2)** elongo PPB. [hinausschieben].

kinyújtás: [extensio; das ausstrecken]. Tölben artzal kel az napra állanod, nyárbán háttal, annac telette az kezed ki-nyútása vtn aszt is eszedben kell vened, hogy az hivelyked alat való domh alat árnyékos legyen (Cis. N2). A kigyók az ő testeknek hol össze húzásával hol kinyújtásával mozdúlnak egy helyből másha (Misk: VKert. 17).

kinyújtatlan: incontentus C. [unausgestreckt].

még-nyújt: **1)** elongo C. MA. verlängern PPB. Oly ygen megv serwyttce es megv nyoytaa az ew hayayth wr ysten, nynt ha nemes rwhazattal rwhazatathó volna megv (ÉrdyC. 200b). Ymad istenyuket es meg nyoythod előtewdet (ÉrsC. 507). Kőte-lekkel meg voianak es meg nyoytanak az te keresztfadnak hozzasagara (KriaczC. 17). **2)** diduco, dilato MA. verziehen, verzögern PPB.

[Szólások]. Tsak szaporán, in a dat nyújtásd meg, íuss, szaladgy (SzD: MVir. 109).

nyújtón-nyújt: [continuo subministro; immerwährend darreichen]. Nyújtón-nyújtja kezgyelmét (Csúzi: Síp. 408).

végig-nyújt: [pertendo C.].

Nyújtás: **1)** productio MA. verlängern PPB. Se idejek-nez nyujtásáért, se annac rövidítéséért (MA: scult. 19). **2)** porrectio, praebitio C. [das darreichen]. Az ördögök kit egyféle, kit másféle alkalmatosság nyujtással tsahnak (Misk: VKert. 378).

kedv-nyújtás: charisma PPB. [gunstbezeugung].

Nyújtó: **1)** Nyújtó-fu, mellyel tésztt nyujtanak a tészta-művesek: magida dulciaria, spirae pistorum, cylindrus PPB. **2)** langale Nyirkállai [junctura; langwagen]. A szekérnek darabai ezek: a rúd, a kiséta, a nyútó: compages, fuge (Com: Orb. 171). Az ker-kes mesterek adgyák művöket: egy öreg nyújtót hat pénzen (TörtT. XVIII. 205).

Nyújtód-ik: [prolongor; sich verlängern]. Szerechen talpra emelkedék, mint déli késértet nagyobbra nyújtójék [így] (Zrínyi II 11).

Nyújtogat: 1) protendo MÁ. [vorstrecken] 2) largior MA [darreichen].

ki-nyújtogat: extento, ex[s]erto C. [ausstrecken, ausbreiten].

Nyújtóz-ik (nyújtózik Gvad: Időt. 132): pandiclor MA. sich strecken, dehnen PPB. Nyújtózom, húzódozom: pandiclor; nyújtózó, húzódozó: pandiculus PPB. Karoc nyújtóznac ki túle (Mon: Apol. 467). Nyújtózik az ágyon (MA: SB. 119). Nem méltó, hogy párnán nyújtózzék (Kisv: Adag. 130). Egy-egy csupor-toska volt az mezei strázsa, az többi nyújtózt, tetvésett és aludt (Ráklf: Lev. II.4). Mikor órád vagyon a fel-kelésre, ne nyújtózzál, ne pisnogy, serénykedgyél, gyorsakodgyál (Bíró: Angy. 141). Az aszszonyáság reggel jó darabig a fedeleságyban a polyhek között nyújtózt (Fal: NE. 79). Ásit Faunus és nyújtózik (Fal: Vers. 874). Velem alba egy pítsen nyújtódzol (Gvad: Időt. 132).

[Szólások]. Tovább nyújtózik, hogy sem ér a lepel (SzD: MVir. 120). A mennyivel tovább nyújtózt nyelvek, annyival jobban össze sugorodot kis eszek (Fal: NA. 118).

[Közmondások]. Csak addig nyújtózzál, az míg az lepel ér: ne ultra pedem calcem (Deesi: Adag. 121. MA: Czecl: Japh. 156). Ej bátya, csak az esattig vomnyad, és annyira nyújtózzál, míg lepleddel éred (Pázm: Kal. 151). A ditsőség a koporsónál tovább nem nyújtózik (SzD: MVir. 89).

el-nyújtózik: [se extendere; ausstrecken]. Midőn az oroszán elnyutozt volna, el íőne egy vadkan és meg vága hosszu fogainál (Helt: Mes. 42). Egy oroszán elnyutoztán az erdőben, el aludt (48b). Scithia el nyuiozie Seressie (Helt: Krón. 1b). Az egyik ketske a keskeny pallón elnyutoztván, a másikat magán szépen által bortsította (Misk: VKert. 220). A krokodilus minden mozgás. nélkül el-nyújtózza a pátison vesztg fészék (218).

ki-nyújtózik: [se protendere; sich ausdehnen]. A süll-disznó, ha meleg vizet öntenek reá, menten ki-nyújtózik (Misk: VKert. 212). A tilalmasra is ki nyújtózik alkalmas gyalazattyúra társának (Fal: UE. 153).

[Nyújtóztat]

el-nyújtóztat: [expandere facio; ausbreiten lassen]. Sereget is hozzá el nyutoztatát (Göres: Mty. 82b).

ki-nyújtóztat: [extendere facio; ausstrecken lassen]. Mikor meghala, még a testiro is más adott egyet-mást, a kiből ki-nyújtóztatatták (TörtT. 1154).

mellé-nyújtóztatom: apporrigo C.

1. NYÜL: 1) tango, attracto, apprehendo MA. [capio, capresso; greifen, anrühren, berühren]. Hitesembe verkoztem, mert gonoz herre nyultam (VirgC. 4). Az pap meneczer az zeut-seghez nyul, ameczer feyt hayt (ÉrdyC. 41b). Ezah mondwam az papa járula es az leudhöz íula (KazC. 78). Én semmijhez egyebhez nem nyulok, hanem chiak a ny az en feleségemeth illety (LexT. 1152). Ő neki fogyerhöz kellett-e nyulni, hogy erőnel meg enyhítene bátyját (Helt: Krón. 31). Ha samaru kez-zelnyul is hozzá, megis íomra esie (Börn: Enök. 263). Az anyaszent-egyház pásztori írásához olly igazsággal nyulok, mint a közönséges kúta tisztá vizéhez (Pázm: Préd. a3). A kinek keze lopásra nyult az előtt, ezután ne lojjon (Pázm: Préd. 163). Elő-ször nyelvével szidalmazta attyát, azután füstökbe nyult és egy garáditson aláhirtozta (215). Az írgalmasságtól el nehá-gyac magokat bíratni, midőn nekik az fogyerhöz kollyen nyul-

nioc (MA: Scult. 749). Meg nem gíogítoz, ha papista írral nem nyulsz hozzá (Bál: CsIsk. 19). Tanácsival egyút nyulla a papok-tól őriztetet frígy lálához (Czecl: Trouf. 433). Tétova kap és nyul (Szentm: Kalu. 12). Ha eszed vagyon, interestből élj, ne nyulj a főpénzhez (Fal: NE. 24). Akkor nyul a páltzához, mikor a gyermekben már meg rögzöt a rozsz (113). 2) [manum injicere; zugreifen, hand anlegen]. Ímmel-ímmal nyulni a dolog-hoz: *remissus agere PPB. Serényben nyullunk az ő uttyá-nak késztéséhez (Pázm: Préd. 78). Mindgyárt eleibe-vett dolgához kezdte és a bűnösök orvoslásához nyula (170). Körös kézzel nyulunk a magunk dolgához (Zrínyi: Symb. 20). Nagy széllal nyul dolgához (Kereszt: FelsKer. Előb. 10). Én is valóban nyulok az dologhoz isten segítségéből (TörtT. 1633). Mely színű jök-hoz ha ugyan nyulni kellék is, ne más, hanem a társaságnak princípális consignálják (Monfrók. VIII.192). Késéges akadozís-sal nyul dolgához (Fal: UE. 412). 3) protendor, extendor MA. [sich ausdehnen, ausbreiten]. Ketszer ádtál io tanáczt és két io bíránt vittel el erőtte, toub ne nyul ímmár (Helt: Mes. 317). Toub nyula a gubernator és meg szállá azt a kastét (Helt: Krón. 99). Az pór annyira szokot nyulni: causa in longum protahi serpereque solet (Ver: Verb. 363b).

[Szólások]. Pilatus czavalkozok bannan, hog az ő birodal-maba nülta-nak volna (Vespzc. 83). Azt állatta, hog ő színte kőnyűkig nyulna az Christusae vérében, vala-mikor ő az ő bőczíleues fuzekába nyulna (MA: Scult. 957). Törvénynyel nyultak hozzá (Nyr. X.123). Hogyha vak a kozkád, ottan ídöl bírád, mihez kellessik nyulnia (Kisv: Adag. 86). Az előttünk álló dologhoz ugyan kőr-műsön nyuljon (Montkm. XXIII.194). Még eddig nem ér-kezett kedvem a nötelen-éltre, minthogy ezek Angliában ő rő k-séghez nem nyulhatnak törvényes-képpen (Fal: NE. 8). Íme előtted vagyon az alkalmatosság, nyulj ústókéhez (55). Mikor az ártatlanság elhagya a világot, akkor kezdünk leg-először fűge levél után nyulni, kőntősökön kapni, hogy meztelenségünk fedőzessék (29).

alá-nyül: [dependeo; herabhängen]. Ha az ál hosszán alá nyul bámatosságot ídent (Cs. N).

be-nyül: [manum inserto; hineingreifen]. A daru be nyula a farkasnak torkába (Helt: Mes. 26).

el-nyül: [extendor, protendor; sich ausstrecken, ausbreiten]. Meszso el-nyül a gyökere: radix *procurrit in longitudi-nem PPB. Kanamnak lezen hatvan nap keletre az Soss ten-glier es el nyul Assemanaygan aford. 191). Ne legyen thy kezethők el nyulwa weatherre es beeh zoroithwan adasra (ÉrsC. 208). Holta tene magat, el nyulwa nynt egy holt (Pesti: Fáb. 59b). Bál kézzel a ná hadunknak vala egy esereklýs, losszan elnyult oldal (Cserei: Hist. 201).

elnyulás: [porrectio; ausstreckung]. A nyül nevezetít vette az ő hátában való elnyúlásról (Misk: VKert. 176).

hozza-nyül: 1) attingo; anrühren. Illyen ketest theozánk, hog az főköl megí mondott urak mynden marbankhoz hozzá nyulhassanak (RMNY. III.16). Az őrdég szabásó henger hoza nyul a fogolyhoz (Helt: Háló. 146). A tűznek világossága szép és kedves a szemnek, de a ki hozzá nyul, keze érzi szargar-tást (Pázm: Préd. 310). 2) [manum injicere; zugreifen]. Ez wete-menye meg ertenek es hozzá kellene nyulny (Pesti: Fáb. 61). Ne együnk mas ember szaimad, hanem ná magunk kez-dyőne es nyullunk hoza (Helt: Mes. 182). Ha temagad hoza nem nyulsz, ketseg nélkül oda hal a márs (185). Ez így az embereknek való louben loczalkodni, az ki téged nem íllet, az lant pengetéshez is hozzá nyulsz (Bál: CsIsk. 185).

ki-nyül: emineo; hervorragen]. Az unikornis szarva a homloka középből egyenesen kinyult (Misk: VKert. 97).

el-kinyül: [prolongor; sich verlängern]. Mind vécsernének öröglan el-ki nyúla az idő (DobrC. 115).

lő-nyúl: [dependeo; herabhängen]. Minden ketskének álláról egy-egy fürt gappjú le-nyúl, melyet bak szakáhuak himak (Misk: VKert. 217).

még-nyúl: **1)** [prolongor; sich verlängern]. Énekenem itt lakásom meguyúla (DobrC. 201). **2)** [extensor; sich ausdehnen]. Az mely hal az másik halat meg eszy, meg nyúl avagy meg fészöl a gyomra vtna (Frank: HasznK. 101).

Nyuláuk: [procerus; schlank]. Illet feketeség gyenge természethez, sugár, kartsu, nyulánk, vékony teteméhez (Orczy: KöltSz. 162).

Nyulás: **1)** [tactus; betastung]. Zepflösitetem kezemet ekleiten illetekkel, tapasztásokkal es nyulasokkal (VirgC. 4). **2)** [prolongatio; verlängern]. Engedyed neekewuk eslethewuknek nywlasath (FestC. 70).

Nyulásod-ik: [spissor; sich verdichten, zäh werden]. Nyarasodott, nyárlott, nyulásodott bor (SzD: MVir. 73).

Nyúló: **1)** [ductilis; dehnbar]. Az arany a főbbinel lágyab és nyulobb (ACsere: Enc. 249). **2)** [spissus; zäh]. Nyulo bort aruloe (Tel: Fel. 4).

Nyulókás: [ductilis; dehnbar]. Vulgus poterat sibi hoc nomen formare ad formam szurókás, nyulókás, bolókás (Otr: OrigHung. II.194).

Nyulós: [lentus; zäh]. *Nyulós bor: vinum lentulum, vinum pendulum PPB. Nyulós, bűdös bor (Illyef: Jephita. 25).

2. NYÜL: **1)** lepus C. MA. hase PPB. A nyulak egymásra fajzanak: lepores *superfoetant PPB. Nycolaus dictus Nyul (ZichyC. L136). Blasius Nyul (IV.585). Az Dumanak zygete, mely zyget annak eleutte mondatyk vala nyulaknak zygetenek (MargL. 4). Sok lyka vagony erdön az rawasnak, nymez byrodalma rayta agaroknak, halal az nywlnaknak (PeorC. 341). Fwtosonki, bwalonk mynth a nywlnak (WesprC. 143). Zöleth, nywlnath es erdey dymnooth ne eegyetök (JordC. 94). Ember bator mykenth orozlan, feleken mykenth nywl (ÉrC. 263b). Kegemeteket erről akaránk megh talahunk, hogy Kegemetek engedneie kj az nyulhalokat egy auagy 2 napra (RMNy. II.332). Nyulnál is felében (Deesi: Adag. 241). A nyulak meg-unakozván életektől, azt végezték magokban, hogy egy nagy töba belé ölnék magokat (Zrinyi II.166). Vallyon nyúl agurat es szunyog madarat néz-e szível mellette (Kisv: Adag. 25). Az nyul-husra nem igen szagutának, igen örülnek az poláinkának (Thaly: VÉ. II.4). **2)** [lepus; hase — ein sternbild]. A déli jegyek ezek: a cethal, a sisakos orias, a nyúl, orias kutyája (ACsere: Enc. 100).

[Szólások]. Alig ha nyúl nem volt az apád: credote *aurito parente natum PPB. Nyulat izgat az futásra (Deesi: Adag. 61). Nyulat látáne, nem lészen jó szerencze: lepus apparens infortunatum facit iter MA. Nem is volna a nyúlal béllélt uraimékban anyi bátorság (Fal: NC. 289).

[Közmondások]. A mel ebet bottal haitnak az nyúl vtn, nem fogia a meg (Deesi: Adag. 264). Az megholt oroszlánnak szakállában az féléken nyulak is habirkálhatnak (Zvon: PázmP. 162). A ki sok nyúl után fut, egyget sem vér (Fal: UE. 409). Már azt is elhiszem, szántó vizen arat, bárány farkast kerget, a nyúl ver agarat (Fal: Vers. 913). Nem minden bokorban fekszik a nyúl (SzD: MVir. 25). A ki két nyulat úz, egyikét sem éri (67). Két nyúl után fut: két szék között pad alá esik (168).

földi-nyúl: choerogryllus Helt: Bibl. I CCc2.

házi-nyúl: dasypus C. [rauhfüßiger hase].

mezei-nyúl: [lepus; hase]. A tengeri nyul a mezei nyulhoz hasonló, tsak hogy kisebb amannál (Misk: VKert. 174).

tengéri-nyúl: cuniculus MA. dasypus, ribesium; kaminchen PPB. Érze, tengeri nyúl: cuniculus; egy drága tengerihal, tengeri-nyúl: lagois PPB. Az érze, tengeri nyúl vjkkállya az lyukakat (Com: Jan. 47). Egy egy tengeri nyúl bőr suba, szederjes (Gér: KárCs. III.228).

vad-nyúl: [lepus campestris; feldhase]. Vad nyul után senki ne rivalkodjék (MonTME. V.343).

vérdigályos-nyúl: [?]. Volnának tsak itt bóbítás foglyok, vagy vérdigályos nyulak, úgy derék vadászók volnánk (Mik: TörL. 235).

Nyulacska: [lepusculas C. [häschen]. Meg-kajja a horvát török fíjtskáját, honaly alatt viszi mint sas nyulatskáját (Könyi: HRom. 126).

Nyulas: [leporarius, leporinus MA. [hasen-]. Buda mellett, a nyulas szigetben (Szege: Aqu. 70). A félénk, a nyulas gatyájú még eszt is veszti (Könyi: HRom. 120).

Nyulasság: [ignavia; fäicheit]. Nyulasság férkezett hozzája (Könyi: HRom. 17).

Nyulász: lepores venor MA. hasen jagen PPB. Agarazo, nyulazo katonak (Mel: SzLán. 197). Ma kimentem vala az esaszár fi felsége faival nyulászni (Nád: Lev. 188). Nyulásznak, vadásznak (Tel: Evang. II.792). Tisztesség-nyulászó ember (Zvon: PázmP. 245). Akadának egy ifjúra, az kinél vala egy hosszú nyulászó poráz (Prág: Serk. 125). Nyulászó agár (TitkRóz. 120). Kimentem vala nyulászni és fáczányozni (MonIrok. XV.300). Az katonaságát az hadnagyok ki ne bocsássák nyulászni (MonTME. V.343). Látam oly halat, az melynek gyomrában háromszáz ember eleget nyulászatott benne hamarjában (Thaly: VÉ. II.82b). Halászva, nyulászva s erdőkét vadászva volt-e mulatásom (Thaly: Adal. I.202).

Nyulászás: [venatio leporum; hasenjagd]. Senki akkor ne munkálkodjék, nyulászást és részegséget ne üzzön (Pázm: Kal. 470). Vadászásban, nyulászásban gyönyörködő volt (MA: Tm. 1125. ExPrinc. 154).

Nyulaz [nyulász f.] [lepores venor; hasenjagen]. Nyulazni megien (Pont. 110). Azt mondja, nem voltál ottthon, hanem Szalontára felé nyulaztál (MonÖkm. XXIV.113).

NYÚZ [megnyúzzák RMK. II.16]: **1)** glubo, excorio MA. schinden, die haut abschälen PPB. Nyúzm, hántom: glubo PPB. Siralmas epesegőt vállal ziz Mari, ba edős fyadath lataad keresztán fygwen ees ő zenth testeeth zaggathwan, nywzwan (WinklC. 334). Latanak egy karhozottat, kyt az erdegők nywznak es sowl vakaryak ew testeet (ÉrlyC. 79). A wolt az laz, kyben az baranyokat nywzyak wolt aldozasra (Érsc. 72). Látád, sakesellő mint füzé aprókat, de még az sem bánta az nyuzot juhokat (Zrinyi. I.74). Juhaid nyírd, fejd, de ne nyuzd (SzD: MVir. 309). **2)** praedor, expilo MA. rauben, plünderu PPB. Zegeenyőket nywznak, foznak (ÉrlyC. 26). A hatalmosok vutaluan nyúzza, róia, döllyák, fosztyák, rabboltattyá a szegény ártatlanokat (Helt: Mes. 221). Usura nélkül eszi kenyérét: ez illy kenyér sokkal jobb ízű, hogy nem az nyuzott, fosztott (MA: Scult. 79). Az kuruczok jobban óhajtyák az Magyarországnak szabadságának restitutióját amazoknál, kik csak nyúznak, fosztanak, kóborolnak (Beres: Lev. 98). Innen vagnak a sok számtalan nyúzó, fosztó tiszték, a kik a szegénységet nyúzni, húzni, vonni meg nem számek (Bod: Pol. 111).

[Szólások]. Csak azon bakot nyúzza: crambe bis posita mors (Deesi: Adag. 33). Vgyan azon bakot nyúzza: Jouis

Corinthus (86). Ugyan azon bakot nyüzöd: eandem cautilenam emis (121). Azon bakot nyüzza és sokszor főzött páreját újabb levehen föl adja (Pázm: LuthV. 4). Ugyan azon bakot nyüzza még a mi jesuitánk (Czegl: Japh. 160). Még is ezen bakot nyüzván mondtam: könnyű az orvoslás (Monlrók. XV. 673). Én nyüzom, mellyesztem a törvényt itt ez aránt (Kereszt: FelsKer. 26).

Lő-nyüz: [deglubo; abhüten]. Megkapván a medve, maga alá huzza, fejétől a bőrt a farkáig le-nyüzza (GyöngyD: Cup. 606). A medve lábával való egyszeri meg-tsapásával az embernek egész háta bőrt le nyüzhatja (Misk: VKert. 66). A pety-metnek bőrt könnyebb róla lenyüzni, mint sen szőrt le-mel-jeszteni (239).

még-nyüz: **1)** glubo, deglubo C. exorio MA. schinden, die haut abzöhen, abschülen PPB. Meg-nyüzom, hűből, tok-jából ki-féjtem: deglubo PPB. Zent Bertalanot meg nyüzta (VirgC. 29). Megh nyüzwan az adozatot, az tagoth konczra vagdalallyak (JordC. 81). Ez barant nyüzta wöth meg az adozásra, mykorth Salomon az templomth meg közyt-főte wöth (ÉrsC. 65). Ez bizony barant, ez Crystws wozóknak es ostoroknak nyatta meg müzattatek (72). Két-két lónak egyik-két-egykét az Tunais parton ök mind meg nyüzzák vala (RMK. II. 16). Meg nyüzott barom: victima (Kár: Bibl. I. 612b). Az mézsáros az marhákat meg öli, meg-nyüzza (Com: Jan. 79). A kóborló hadak, kikbe a dúkisért horogba is hánytának, nyársra is fontának s övezőögleen meg nyüzta is immáran (TörtT. 188). A szamar ha a bőrköt meg eszi, oly mély álmotól nyomattatik el, hogy ha megnyüzni is, meg nem érzene (Misk: VKert. 129). Itt a pásztorok ha meg nem nyüzzi is a juhokat, de jól meg nyírik (Mik: TörL. 253). **2)** expilo C. [beruben, ausplündern]. Az lő fejedelem tisztí az, hogy haznát vegye alatta valóinak, de ne nyüzza meg őket (Deesi: Adag. 224). Usora felett való usorákkal az ő adóssát meg nyüzza (Com: Jan. 191).

[Szólások]. Ha magadat megnyüzöd is, nem teltsz eget bűncödért (Czegl: MM. 152).

mégnyüzás: exoratio MA. abschindung PPB. Az ökör az meg nyüzásra mégyen (Kár: Bibl. I. 606b).

[Nyuzall]

még-nyuzall: [entem exulero; aufkratzen]. Amaz fő bíró Rufius, hogy fejet főssle, ére meg nyuzallani fejet a főssnek fog, elveszte életet az egy kis nyuzallásban (Lép: FTük. 31).

Nyuzallás: [exulceratio entis; das aufkratzen]. Rufius hogy fejet főssle, elveszte életet az nyuzallásban (Lép: FTük. 31).

Nyüzlat: [lacro; zerleichen]. Kezeivel, körmeivel orcát nyüzlattatja (Lép: FTük. 1233).

Nyüzás: **1)** exoratio MA. hautschindung PPB. A farkas méne az konyhára, neki nagy gondja vagyon az mézsárosra, keesko, bárány-nyüzásra (Thaly: VÉ. 318). **2)** expilatio, praedatio MA. plünderung PPB. A kösség nyuzasáról (Born: Préd. 75). Mit itil a ragadozásról, nyüzás-fosztásról, szegény emberek vére szopásáról (Pázm: Préd. 19).

[bak-nyüzás]

azon-baknyüzás: bactrologia C. tautologia MA

[köröm-nyüzás]

körömnnyüzásnyira: [nailun; ein wenig]. Hová lehet annál nagyobb boldonság, mint ha valaki egy lohasz tört maga szívére által verno, hogy más-féle egy körömnnyüzásnyira meg sértene ellenséget (Pázm: Préd. 127).

[Nyüzat]

még-nyüzat: [deglubo; curo; abhüten lassen]. Zent Tamast tömlőcbe tetete, hogy eleuenön meg nyüzassa (DebrC. 41). Parancholaa, hogy az zent apostolt megh vezzőneek és annak wtanna edween meg nyüzataa (ÉrdyC. 508). Ha meg nyüzatnaya magath, mykepen zent Bertalan apostol (ÉrsC. 409). Egy szép kövér borjút hamar megnyüzata, pogácsát Sárával ő hamar süttete (RMK. VI. 266). Megnyüzata, bőrt szalmával kitömte (Monlrók. III. 95). Az környű metelkedesben az gyenge bőrdőzket is meg nyüzatta (Born: Préd. 63). Turit meg nyüzattya mindnyárt merewén (Zrínyi: ASyr. 39).

Nyüzdal: [lacro; zerleichen]. Bántatynak nagysága mint arezalattyát nyüzadua (Prág: Serk. 926).

Nyüzdogál: [identidem glubo; wiederholt schinden].

[Szólások]. Még is azon bakot nyüzdogalod (Pathai: Sacr. 216).

Nyüző: **1)** [glubans; schinden]. Mézsárszék, marha-nyüzó hely: lanarium PPB. **2)** [carnifex; schinder]. All wala, mykeuth egy yű barany az nyüzának előtte (ÉrsC. 45b). Az nyüzó es az láb tarto egyenlő büntetes alatt vadnak: facientes et consentientes pari poena puniuntur (MNyl: Agend. 345). **3)** expilator, decoctor C. praedo MA. rauber, plünderer PPB. A közenséges tarsasagnak semmi nincsen nagyobb artalmara, mint ha a földelmek kegyes gondviselőkből kegyetlen nyüzok-fosztok és tiramosok lesznek (Helt: Mes. 444). Szegenség nyüz, istenedelmek (Mol: Jób. 204). Sz. Máthé a szegény embereket nyüzofosztó asztalnál elzűgött függött (MA: Tan. 62). Én annak nem állottam, hanem mint tolvajt, nyüzót, fosztót megfogattam (MonTME. 180).

1. NYÜ, NYIV: vernis MA. termes; wurm PPB. Nyű, hűsféreg: termes, tarmus MA. Tűrös lababol elzűppegnee az gonstegere, az nűne (Born: Préd. 218b). Az apró férgek, egerek, nyűvek, legők mikor teremtetek (Ker: Préd. 238). Az testi kívánságok ártalmas eleven nyűvek a szívnek rejtekiben (Megy: 3Jaj. II. 168b). A nyűvek a hűsben szűrmaznak (Com: Jan. 11). Tudgyn, hogy Anna memél igazab hűve, szívét annyival több kénnek ragja nyűve (Gyöngy: KJ. 76). A holt ebnek hűsából nyűvee generaltatnak (Dial. 163). Mitsoda az ember, hanem tsak nyű (Honn: Trakta 294). A meg-bűszhődt hűsban nyűvek lesznek (Misk: VKert. 633b). Ésszög már kiperzelt szíve, de még benn van Amor nyűve, forrtan forr az ő tserép (Fal: Vers. 882). Czukor bár a szív, de hogy ha nem hűv, csak emésző nyűv (Amade: Vers. 103). Te bár légy hűv, még is vagy nyűv, ki emészti szívedet (177).

Nyűves: verminosus MA. wurmz, madig PPB. Nyűves vagyoc: verminor MA. Férges, nyűves: verminosus PPB. Ugyanakkor bőrtől egy nyűves bárány elvesszett (MonTME. 1288). Nyűves dögök (Bar: LPar. 179).

Nyűvesöd-ik: vermiculor MA. wurmstichig werdenj.

Nyűvesödés: [verminatio]. A dűznőnak a meg-bűszhűdés és nyűvesödés ellen lélek gyanút vagyon a só (Misk: VKert. 148).

2. NYÜ, NYÖ el zűmeie Helt: Bibl. Ia31: **1)** lacero, exstipo, evello MA. [ausraufen, ausrupfen]. Kezde wen hayath es zakalat nűny, tepay (PeorC. 23). Az ő anyja minth anya orozlan balot el zagatam, azonkepen ruhát nűnen elő hertelenkedek (24). Haymat, zakalamat ki tepik, nűnik (WesprC. 32). Mykon eze hozayt yewt vona, kezlee ruhaymat nűny, tepay (ÉrdyC. 111). Amira tőpek, nyűvek, hogy kopozson hayák mindeneknek nevetésére és szidalmára (PestT: Fab. 248). Ha konkolt nem nyűvöl, hát buzat lenyomja (Kisv: Adag. 56). **2)** contero MA. [abtragen].

el-nyü: [detero; abtragen]. Ruhaioc hogy el ne nyineiee, megoltalmazza (Helt: Bild. Ia3). Am ny levee ruhat attal, byzon ot nüttem el malad (LewT. L75b).

ki-nyü, ki-nyö: [evello; extirpo; ausreissen, ausrupfen]. Ew zenthsegös hayayt ky nyöweek (WinklC. 174). Netalantul ky nyween az konkolt, vele ezwen ky zaggassatok az yo gabonat ees (JordC. 395). Te zent zakaladath ky tepek es te tyztelendew hayadath ky nyöweek (ÉrsC. 38b). Haiatokat se nyöyiéec ki a halotért (Helt: Bibl. Rrr2).

mög-nyü, mög-nyö: 1) [discerpo; reissen]. A zellet iööltnen es igen megnönen ötet, ki mene ő belőlő (MüncbC. 89). 2) [contero; abtragen]. Vön ot szakadozot es meg nyüt ruhakat (Helt: Bibl. IV.183).

[Nyöv-ik]

mög-nyövik: [deteror; abgetragen werden]. Mikoron a zör imög meg niönüki nala raita, azzonionk Maria ömön maga meg varia uala (DebrC. 80b).

Nyüvekéd-ik: [certo; streiten, wetteifern]. Hogy meg magokkal is nyüvekedyenek, ne egyezzenek (Pécsv: Fel. 404). Az egyhazi atyak sok dolgokban egymassal ellenkeztek, nyüvekedtek (535).

NYÜG: pedica, ligamen, compedes MA fusseisen, fessel PPB. Nyüg, békó: pedica PPB. Ha panyvát vagy odal nyügöt az ő lovának lábaira nem hány (GKat: Váls. I 1083). Akarnám látni, miképpen fejtsek ebből a nyügből és kötölékből Enyedit ki az ő rajzati (GKat: Titk. 225). Három lovat, egy kocsi, a melle ponyvát, pokrocot, nyügöt, hamot adtoc (Bartha: Krón. 116). A nyügtől meg tartoztatott madár: avis pedica impedita (Com: Jan. 81). Lószórból való nyüg 10 d. (TörtT. XVIII.270).

[Szólások]. Vagy el-megyek és nyügbe akadok én is vele együtt, vagy tovább is maradok nála nélkül (GyöngyD: Char. 342). Látván, hogy majd nyügbe akasztólódik, el-

kotrott (SzD: MVir. 20). Ő nagysága méltósága ellen semmit nem cselekedtem, sőt ha azt nem őrzöttem, miolta ez nyügben vagyok, csak itt benn léte alatt is vehette észében ücsém uram (RákF: Lev. 320). No meg szabadultál te immár az nyügből (Deesi: Adag. 15. Kisv: Adag. 159). Ezt nem azért mondom, hogy en towrth, nyügöwth vetnyk tynektek (Konj: SzPál. 150). Vethetez nyügöt a magad nyelvére (Hall: Paizs. 253). Több nyügöt igyekeznék nyakunkban vetni (MonTME. II.174).

Nyügös: compeditus MA. gefesselt PPB.

Nyügöz: compedio MA. fesseln PPB. Nehéz békóban niönügi (Zvon: PáznP. 91). Lelki szemeiken kápa vagyon és ezer bünük kötelével nyügözöttnek (SzD: MVir. 286).

öszve-nyügöz: [connecto; verbinden, verknüpfen, verschlingen]. Életemet isten szentelte, öszvenyügözte Nagyságodhoz való szíves kötelességemmel (Beres: Lev. 67).

Nyügzés: [subjugatio; unterjochung]. Vrakodattia a nép niügzéséért (Mel: Jób. 84).

NYÜST: linium C. [trumm]. Nyüst fonal: licium MA. A két nüstű kettős, az bároni nüstű hármás nüstős fonalat kíván: bilix duplicatum et trilix triplicatum licium requirit (Com: Jan. 97). Az asszony kamrácskájában tizenkét öreg borda, hat bokor nyüst (Gér: KárCs. IV.446).

[Szólások]. Rosz, rosz mind nyüsti mind bordája (Pós: GBot. 87). Egy szélbe szövi, a pedig jó takácshoz nem illik, mert mind nyüsti mind bordája igen külömb a kettőnek (Pós: Igazs. II.364b). Egy forma vásott erköltsűek, egy nyüstben szöttek (SzD: MVir. 118).

[Nyüstös]

két-nyüstös: bilix; doppelt PPB.

három-nyüstös: [trilix; dreifüßig]. Három nyüstös vászomból tsinált fedele valaminek: sestertius PPB.

O. Ó.

O (wyat es *owat* JordC. 397. wyakat es *awakat* Pesti: NTes. 29. *awit* s *uyjat* Zvon: Post. 10. *or* Pös: Igazs. 116. az *o*hol újá tészik, Megy: Szöw. 89. *or* testamentum, *or* és *vy* testamentum Matkó: BCsák. 369. 111. *or* GKat: Váts. 1E15b. 361: *pervetus* C. *vetus*, *veter*, *vetustus* Ver. *vetus*, *priscus*, *cascus* MA. alt PPB. Ó módra, régi módra: obsolete PPB. Ó vas szerszám: ferramentum; altas eisengerempel PPB. Terra nomine Oywar 1244. Oywar 1263. Juxta portum Orey nuncupatum 1271 (Czin). Oubuda (Kézai: Gesta. 3. Endlicher 95). Seuki sem erezi *vy* otrombi poztonae foltat o ruhabeli (MünchC. 29). Hoz vyokat es okat (40). Myud addeglan az ooh gabonával celték, myglen az wyati be takaryatok (JordC. 112). Hw kenezből wyat es awat vyzet: profert de thesauro nova et vetera (397). Roeghy ooh törweembely zent loelek, ky peldazot jelenetywel mynt Aaronnak meg vyragzot vezzőyen (ÉrdyC. 530). Hoz elow az ew kynehebowl wyakat es *awakat* (Pesti: NTes. 29). Egy o agh házat le rontanak (Mesék. 12). Ó fu (Kár: Bibl. II.106). Vy es ó dolog (Mel: Szján. 9). Óo és új testamentum (Illyef: BCSTomp. 16). Újakat és ókat hoz elő (Illy: Préd. 159). Az újjak hamar ókká lesznek (Mik: TLav. 271). Jobban kellett magát a közönségesnő, míg új, hogysen a ritkaság, ha már ó (Fal: UE. 497).

Av-ik: veterasco Kr. schrupfen vor alter Adami: Spr. [veralten]. Avott, ovott: antiquus, priscus, vetustus SL. Beléjek avot a kegyelem a sakramentumokban (Czezl: Tromf. 320). Avott és felében el sommásodott régiségén kapdoznak (Fal: UE. 173). [Vé. **AV-IK**]

még-avik: veterasco, obsolesco Kr. [veralten]. Megavott: obsoletus Kr. A megavott óságot újsággal írfjtot (Fal: UE. 381).

Avad, A seb avad (Cseh: OrvK. 37).

el-avad: degenero, deficio, evortor MA. aus der art schla-gen PPB.

Avas (*avas*, *ovus* PP): rancidus; schimmelig Ver. cariosus, vetustus MA. faul, wurmstichig, alt, schimmlicht PPB. Avas szalonna: lardum rancidum Nom? 305. Avas dió: *nix rancida PPB. Az ó és avas borok inkább használnak a természi testnek, mint az újjak (Tel: Fel. 168). Ezt az írot pünkösdi havában kell készíteni, és mentül avásb [figy], annál jobb (Cseh: OrvK. 23). A penészesse, avasac, minémű szokott lenni a bídiös szalonna és hűj, meg mulokétnac: mncida, rancida (Com: Orb. 329 MF). Avas és rothatt gyalázut (MA: Tam. 60). Történetből egy régi avas pápista keresztény ember is jelen vala (Pázm: 51.év. 3). Akár új s akár avas igével magyaráztassák az istentől kijelent igazság, nem az szókra kell nézni (Pázm: Kal. 713). A havas alatt egy néhány fűle nem állottak el a régi avas pápistaság mellől (ÉrdTörtAd. 128). Bídiös lús,

tegnapi maradéc lév, avas szalonna, egér rágta sayt: lardum rancidum (Prág: Serk. 830). Nemes leveleit, s viaszos avas peccét-jét, leábrázolt eleinek testékes képjeit nem fitogatja (Csázi: Síp. 34). Minden régi avas jó szokásokat a felfordult világnak találmányilhoz kíváná alkalmaztani (Vajd: Kriszt. 359. MF).

[Avasit]

még-avasit: invetero. Meg avasítottam az jövevény aysagot; mind nemzetes feleim vattok, s mind vitőzeim: inveteravi peregrinum novitatem (Forró: Curt. X.628. MF).

Avasod-ik: fracesco PP. inveterasco, tabesco, vetustate putresco, rancorem contraho PP. vetustatem *sentio, cariem *traho PPB. veralten, verschmachten, vor alterm faul werden PPB.

még-avasodik: fraceo C. [veralten, ranzig werden]. Még az is, a ki teljességgel meg avasodott, sőt megpenyészledett a lutheristaságban, észébe veheti hogy (Pázm: Kal. 172. MF). Csac amaz lehullott rothadni kezdet almát eszi; az saytból az mollyet az egerec rágtác; az szalonnából az mi megh avasodot (Prág: Serk. 829). Megavasodott régi hazugságok (Sall: Vár. 15).

Avasodott: inveteratum, corruptum vetustate PP. was veraltet ist PPB. Azért ha gyarlóságod vagy avasodott gonosz szokásod bűnbe taszigál, meg ne szűnnél a bődlog asszonyhoz-váló ajtatosságoktól (Pázm: Préd. 1267). Azzal dughatytyuk be Pazman avasodot szaiat (Zvon: PázmP. 306). Megzúposodot s avasodot állapottyában merültünk a bűnnek (Rim: Ének. 91).

Avasság: vetustas MA. rancor PP. alter PPB. Egy sints a ki vétkeinknek avasságát magára ne ragasztaná, s rút taplós penészét hozzája ne szívná (Rim: Ének. 93).

[Avél: vö. Avul]

el-avél: [inveterasco; veralten]. Ruháját, ki az nagy üdőtől el is avélt vala (RMK. II.407).

még-avél: √. A te hitéd meg ault mint az igen agh emberce kentese (ComBal. 29).

Avit: facio antiquum, vestum, detero Kr.

még-avét: invetero MA.

megavétás: inveteratio MA.

Avitt, ovitt: avott, ovott: antiquus, priscus, vetustus SL [alt]. Avitt, avított: detritus Kr. Csizsmája sem sárca, sem veres, oly avít (Pös: Véték. 77). Testalok egy avitt pokroczot (Sós: Post. 259). Avitt kis kalapot viselt a fejébe (Gvad: Pösty. 35).

Avul (avil KPap: Evang. 9. Sylv: UT. II.100. *avil*, *avul* Helt: UT. S8. *aviloe*, *aviloe* MA. PP. *megavulok* PP.): veterasco, vetero, veteresco, vetustesco MA. alt werden PPB. Ők elveznek, te kedig meg maracz es meud auolnak mikent ruha (AporC. 64). Mint egy űltőző meg *avil*nae: sicut vestimentum veterescunt (Helt: UT. Gg4). Meg *avil*nak mint a ruha (KPap: Evang. 9).

el-avul: ∞. Ruháját, ki az űdőtől el is avult vala (RMK. II.47).

ki-avul: exolesco, obsolesco C. absolo, inveterasco MA. obsolefio PPB. [veralten]. Közönséges szokásból ki auolok: absolo C. Ki avült: exoletus C. obsoletus, inveteratus MA.

még-avul: vetero, vetustesco, evileseo, C. inveterasco, contabesco, obsolefio, obsolesco PP. veterasco PPB. [veralten]. Megauolt idegenec földében: inveterasti in terra aliena (BésciC. 103). Aggátoc alamisat, alkossatoc fti magatocnac sikocat, kie meg nem auolnae: non veterescunt (MünchC. 140b). Chak alek, hog valamikorom az ew ruhayat el változtatta, mygem mindenestev fogva megauult zakadozot (MargL. 3). Mikor az wy bor, wy barát meg auólandie (Kár: Bibl. 1.655). Mint egy űltőző ruha meg oulnae (Born: Evang. 1.126). Az te ruhazatod meg nem oult te raytad (Sib: VigK. Ax). Régiség niatt avultak meg (MA: SB. 117). Kőntőse meg nem avul, megnem kopie (MA: Scult. 13). Az földis meg auul es meg sonanyodik természetiben (Frank: HasznK. 73). Aliglan bírunk valamivel, a mi után viszkett kívánságunk, már avült kedvünkben (Fal: BE. 608).

mégavult: 1) obsoletus; veraltet PPB. Senky nem vety az kemen pozto fotot az ooh avagy megawlt rhaban: nemo inuitit commissuram panni rudis in vestimentum vetus (JordC. 379). Een adeek ő kezdőbbe kyalry vezzőth. Ők nekőm adanak meg awlth nadzalat (WinkIC. 220). Megavült ruha (Szathm: Dom. 18). Megavült rongyos kőntős (Tof: Zsolt. 36). Régi megavült szuvas képek (Dial. 27). 2) obcaecatus [verstoekt]. Vala ő znuőc megauolt: erat cor illorum obcaecatum (MünchC. 83). Valóban az arianusok módgyára bannak velünk is a meg avült atyafiak (Pós: Igazs. 1.69). Ebben az bűnben megavült embernek lelki nyavalyája gyakrabban orvosolhatatlan (Szenezi: RészPoh. A3).

Avulás: [putrefactio; eiterung]. Oth az seb avolással megh rothadoth (FestC. 396).

Avult, ovult: inveteratus MA. vetustus PP. veraltet. alt PPB. Senki pedig nem boczattia az avült ruhának föltiat az ő ruhában: commissuram panni rudis (Fél: Bibl. 13). Avült, rongyos gatyá (Ben: Rithm. 123). A napot uőző sas sem jár magossabban, mint szép hied repült viselt dőgaidban, ha nebezen jársz is avült tagjaidban (PhilFl. 51).

Avultság, ovultság: vetustus MA. altertum PPB.

Ocska: vetulus MA. ziemlich alt, ältlich PPB. Egy ócska váll. lársonyprémes (Radv: Csál. II.385). Régeim írták, el-koppot: ótska, háji-háji írás (SzD: MVir. 352).

Oság (*óvság* vagy régiség Pós: Igazs. 361): caries C. vetustus Ver. antiquitas PP. altertum PPB. [alter]. A föld elhész mint a ruha az óságnac miatta (Helt: Bibl. IV.85). Vy es ő dolog, vysag es osag (Mel: SzJán. 9). Az óság és régiség, csak magán, nem elégséges jele az igaz ecclesiának (Pázm: Kal. 580). Minden újság kedves, óság pedig reves (Kisv: Adag. 147). Nincsen semmi újság, hanem minden óság (344). A meg avott óságot újsággal itjtöl (Fal: UE. 371). Mindnyájoknak tetszik a módj, és újság, a tegnapi ruha már óság (Gvad: FNóf. 98).

ÖBÉGAT (*öbégatás* Bethl: Élet. 270): plango, gemo, ejulo, lamentor SL [jammeru, wehklagen].

Öbégatás: [planctus, ejulatus; das wehklagen, jammergeschrei]. Gyermeki boldonsággal menék egy házba be, de onót a százné nagy övégatással kügazita (Bethl: Élet. 269).

ÖBÉSTÉR: [oberst] oberster; colonel KirBesz. 146. Azonul magyarok egyik obesterit ott commendérozza, parancsolja létit (Thaly: Adal. II.25). Az obester újra ezt bépötséltette, ka pitányuk adván, főhajtsút tette (Gvad: RP. 127). Szólt obester, hogy ők köteleességeket megtették; nőjokra bocsátá ezeket (131).

Öböstérné: [gemahlin des obersten]. Az ítéletet obesternén kezdem el (Mik: TLöv. 46).

OBSIT: [entlassung, abschied, lauffass].

[Szólások]. A négy sorú vers írás is obsitot kapott (Gvad: FNót. XV).

ÓCÉÁN: [oceanus; ocean]. Lovait elhajta Oceanum tengerben mert be usztata (Zrínyi 1.61). Indúl az Oceanum tengerre (DEmb: GE. 169. Com: Jan. 12).

ÓCSÁL (*ótsál*lya Megy: Dial. 17. *ótsállom* PP.): vilito, vilipendo, derogo, contemno, vitupero PP. geringschätzig machen, schänden PPB. [tadeln]. Engem azért óchálsz, hogy... (Zrínyi: ASyr. Ppl. Land: ÚjSegits. II.789). A tisztességes dolgokat vételnek színe alatt ótsállya minékünk (Komár: Imáds. 288). Ócsálta a traktért (Gvad: Orsz. 22). Sok ócsáló Zoolussai fognak támadni (Gvad: FNót. X). [Vö. **OLCSÓJ**]

még-ócsál: eximano, elevo MA. vilito; verkleinern, geringschätzig machen PPB.

Ócsálás: [vituperatio; tadel]. A jonak jóvallása és a gonosznak ócsálása fűdvösséges diadalmát szerzi a léleknek (Land: ÚjSegits. I. Előb. 1b).

Ócsálkod-ik: [vitupero; tadelnd sprechen]. Nem találhatta kedvit: egyik igen nyújtott vala (paróka), a másik igen rövid, igen fűrtős, vagy igen lecsapott, így ócsálkodott (Fal: NU. 257).

Ócsáltat: [vilipendi facio; geringschätzen lassen]. Czeplédi az ő írásiban a romai doctorokat általlyában ócsáltattya velünk (Illyef: BCsTemp. 11).

Ócsárol (*ócsorlom* Bethl: Élet. 100. 126. *o'charl*- Pesti: Fab. 13b. 24. *ócsárol* Helt: Mes. 193. Hall: Páuzs. 212. Pázm: Kal. 356. *ótsárolom*, *ótsárlom*, *ótsárlom*, *ótsárolom* PPB): vitupero, minuo pretium, derogo; tadeln, zu geringerem wert bringen PPB. Alasztassanak es meg fogatkoziaian es lelkennek ocsarloy (AporC. 23. ÉrsC. 168. 478). Sem ócsárlom sem dióerem (VitkC. 32). Tenen magad se dycheryed, se ocharlyad (DebrC. 536). Homlokot ranczba zedven ocharlyá wala a mezewt (Pesti: Fab. 13b). Ocharollyak istennek aiandekit (Frank: HasznK. 6). Kiczányítie és ocsárlýac (MA: Tan. 1095). Noha ugyan ezeket a feleleteket én nem vetem meg, nem is ócsorlom (Bethl: Élet. 126).

még-ócsárol: [eximano, elevo, vilito; verkleinern, geringschätzig machen PPB. Vala eg nemimő kazdag ember, kinec vala főlnaga es ez megolcárlatot ő nala, monnal eltekozlotta volna ő iavit (MünchC. 148).

Ócsárlás: [vituperatio; tadel]. Nem annera szorgalmatosok az írasra, meniere a mas ember írasane ocharlasura (Helt: Bibl. I.C4). A jó hírnév ócsárlása (Bethl: Élet. 39).

OCSMÁNY: deformis, spurcus, sputus C. foedus, sordidus, obscenus, spurcus MA. unflätig, garstig, unsauber PPB. Oczmanyon, oczmanyul: foede, spurce, sordide, obsceno MA. Ocsmány beszéd: fescenninus sermo (Deesi: Adag. 248). Ocsmány, rusnya görömbarás (Com: Jan. 187). Ocsmány s álhatatlan száju (Matkó: BCsák. 18). Ocsmány arczélatnya (Czepl: Japh. 16). Isteni böltseségével azt rendelte, hogy a világ kintseit rút

ocsmány ellenségének osztogassa (Pázm: Préd. 328). Otsmány bordélyból költ pajkosok (GKat: Vált. II.1361). Otsmány szítók, átok, mellyel szájak sokaknak dohos (TKis: Pan. 2). Magam is bé mentem abba az otsmán sárba a többivel (Mik: TLév. 84).

Ocsmányít: conspurco, deformatio C. foedo, spurco MA. collutulo PPB. beflecken, verunreinigen PPB. Ké-sárazom, otsmányítom: collutulo PPB. Csálárdsággal, változással ocsmányítsa, rutétsa az hazudni nem tudó istent (Szőlőgerezd 82). Noha minden-féle vétek útálatos az egy-házi emberekben: de fő-képen a bujasággal mind isten, mind világ-előtt, leg-inkább ocsmányítotnak (Pázm: Préd. 950).

még-ocsmányít: foedo, spurco, contaminio, collutulo C. defoedo, conspurco MA. verunreinigen, besudeln PPB. (MA: Tan. 710).

mégocsmányítás: conspurcatio, defoedatio PP. besudelung, verunreinigung PPB.

Ocsmányító: spurciticus C. MA.

Ocsmányítás: maculatio C. conspurcatio, foedatio MA. besudelnung, verunreinigung PPB. Megrutítás, otsmányítás: deformatio MA.

Ocsmánykod-ik: res obscenas loquor v. facio Kr. [unflüchtig reden oder handeln]. Az aszszony-embereket elhagyván, férfiak férfiakul otsmánykodtak (Pázm: Préd. 376. Kr.).

[Ocsmányod-ik]

még-ocsmányodik: [foedor, conspurcor; verunreinigt werden]. Istentelenséggel voltak mégocsmányolva (Tóth: Vig. 54).

Ocsmányol: [foedo; verunreinigen]. Vesztegette es otsmanlotta az őrdég az istennek gyülekezését (Vallást. Füj).

Ocsmányság: foeditas, spurcitia, squalor, illuvies, colluvies, colluvio, proluvies C. foeditas, spurcitia, obscenitas MA. spurcitias; wust, unflüchtigeit, unreinigkeit PPB. Vallyon nem ocsmányság az mi papistainknak, hogy ezzel az pogány erősséggel gyamolylítsak magokat? (Tóth: Vig. 21. Káldi: Bibl. 321. Gyöngy: Char. 16).

Ocsmányságos: [sordidus, obscenus; unflüchtig, garstig]. A tisztátalan őrdögöt, és annak minden otsmányságos rít személt ki-tisztított, ki-söpri emberből (Pázm: Préd. 423. Pázm: Kal. 1766. 521. Kr.).

ÓCSÓ: [olesó?] Ebekkel a bokorból kiverni az ósós nyulakat, fűj s fogoly után járni, úri szép mulatság (Fal: NE. 20). Az ósós nyulakat bokorból kiverni, fiatal madarkák fészéket felkeverni (Fal: Vers. 864).

OCSÚ [ótsú Szok: Bals. ótsu ErdTört. 120. óshó Ver. vtsu: acus, palca; vtsu, vtsu: excrement MA. ótsú, ótsú, ótsú PP.]: acus, excrement C. polyva főredék, acus, -eris Major: Szót. das unreine, so im sich bleibet PPB. Búza-utólya, ótsuja: excreta tritice PPB. A gabona ótsuját pénzen adyák el (Szok: Bals. 221). Búzának és ótsu gabonának bővsége nagy lón (ErdTört. 120).

Ocsús. Polyus, vtsus: acerratus C. Vtsos: acerosus MA.

Ocsútz. Acero: pollyvizom, vtsuom MA.

OCSÚD-IK, OCSÓD-IK [wehdnauk ErdyC. 448. wehdnauk 51]: expurgatio, expurgator, evigilo SI [erwachen, zu sich kommen]. Illy szók és jaj között ocsódek végtére (Gyöngy: Char. 13).

föl-ocsóodik: ~ Zent Joseph föl wehdnauk [álmából] (ErdyC. 51) Mykoron föl wehwtam volna (565). Nehezen

nyerhetek meg, hol föl wehdnauk (448). Fel ocsudva s meg zabaduluan mongia nala giakorta (DebrC. 161). A ki szonjühozik, álmában iszik, és fel-otsódván, lankadt a szomjúságban (Pázm: Préd. 36. 401). Fel-ocsódván bolondságából (Sall: Vár. 60). Az alomból föl kelek, de a koporsóban be lépuén, nem ocsodom föl (Lép: FTük. 167. Gyöngy: Char. 22. 30). Kegyetlenül fájtak lábaim és két karom, nem sírtam, de bögtem, valamint a barom. Végre felocsúdtam mégis nagy nehezen, ablakot nyitottam, hogy kinegyek ezen (Gvad: RP. 23).

még-ocsóodik: ~ Micoron kevesse meg ocsódotolva, zagatni kezdte ruhaiait (NádC. 595). Soha meg nem ocsódotatunk, soha szemünket föl nem nyithattuk (Lép: PTük. 1257).

OCSUL [ócsúltam Gyöngy: Char. 21].

föl-ocsul: [expurgator; erwachen, zu sich kommen]. Mély álmomban voltam, környül vett volt immár, mikor fel ócsúltam (Gyöngy: Char. 21).

ODA [odá a hová MA: SB. 143. Ne bochas *hoda* bemeunem PozsC. 18. *odda* GyöngyC. 51. Ompr: GonAssz. 14. *ada* LevTár. 147. *amada* Born: Préd. 252: **1)** isto C. eo, isthuc MA. dahin, dorthin PPB. Oda felé: istorsum, dahin MA. dorthinwärts PPB. Ha valami egyebett lewhnek en kebelemben, te tewted oda: illuc (EhrC. 47). Haluan, hog Archellans orzaglana ludeaban Herodesért ő attawert, felemec oda menni (MünchC. 17b). Mykoron meg leelendyték, yzenyetek meg ennekem, hog en es oda menwen, ymagam hwtet (JordC. 359). Menywnk oda az houn indultunk (VirgC. 60. **2)** [ibi; dort]. Hlythwan nesthek wannak oda (LevT. 1223). Az nap körül mikor háló az az vduara vagyon az mikor fel kél, az mely felé ki bomol, oda szél leszen (Cis. G). Az mely fele penig tart, oda leszenek mind ezek meg (Kal. 1620. E3). Irja kegyelmű, hogy hideg volna oda (MonOkm. XXIV. 8). Kérdette, ha volna afele pénzék, az melynek odá az hová ők mennek értoke, keleti vóna (MA: SB. 143). **3)** [absens; abwesend]. Vraun Zyra mene, innmar kéit emberwnk vagyon oda (LevT. 178). Hogy addég, míg ő oda badakozik az országra gondot veselne (Pethő: Krón. 47). Elküldi azért Pompéjus eszárt mesze, országoznak hódoltatására, úgy, hogy őt esztendeig oda vitézkednék (Hall: Hllist. II. 10). Egykor el-menyvén az esztragnak a bakja a fészekből, míg oda mulatott, addig a nőstyénye mással felekezett (II. 152).

[Szólások]. Oda hát mi tölünk a successio (Czegl: MM. 24). Oda hát jó eselekedet (179). Oda minden reménység: lapsa est spes PPB. Eb oda fa nélkül ül (Kisv: Adag. 4). En az tancz, hogy ne iargaly lö-lúton, ha akard hogy ayakad oda ne szakadgyon felesben az kék szőrű-füle lonakon (FortSzer. K2b). Oda vagyok!: occidi! PPB. Ez áltoiment szép had majd mind oda veszett: mert az német rojá úgy megfelesedett, még az föld népe is mind fölfegyverkezett (Thaly: Adal. H.360).

am-oda: illuc, illo C. illuc, eo: dahin, an den ort MA. Meny amoda az kw ziklahoz (VirgC. 46. WeszprC. 53). Inne amoda: hinc illic (Föl: Bibl. 29). Sokan a lopásra és ragado mányra szorultak; mert amoda költötték minden pénzeket (Fal: NU. 264).

imide-amoda: ultro citroque C. [hin und her]. Imide-amoda futos, szorgalmasan keresi elveszett juhát (Pázm: Préd. 607). Imide amoda sikambo (Tóth: Vigaszt. 218). Imide amoda föl hánnyák magokat [birkózva] (Zrínyi: ASyr. Z7). Sok imide amoda való esavargással felett (Matkó: BCSük. El3b. 1). Fejét nyakát imide-amoda kezdvén fejlen hajtogatni (Hall: Hllist. II.23).

Oda-való: [dortig]. Váradon az odavaló püspök az egyház út meg-égettette igen alá-való dologért (Bod: Pol. El3b. 4).

Odább, odébb: ultra, ulterius SL. Odébb (Gyöngy: Csp. 5).

Odabeli: [odavalló; dortig] (1591. Nyr. IV.70).

ODOR: pro odū antiq.: cavum; höhle, tiefes loch PPB. Udū, odor: cava PPBL.

ODÚ (advas, oduat Frank: HasznK. 15. odū Adami: Spr. odū MA. RMK. II: 185. odū Helt: Mes. 91. odūba 216. vedū JordC. 310. odwabam 342. veduk ErdyC. 236b. odwabam 379. udū C. Otr: OrigHung. II.241): caverna MA. cavum Major: Szót. cavitās Otr: OrigHung. II.241. höhle, zahnbrend Adami: Spr. Udūja az fognak: holmiscus: zahnrüblein PPB. Forgassatok nagy kewekehti az wdwak aytayara: volvite saxa iugentia ad os speluncae (JordC. 310). Az kewnok odwabam ün foramine petrae) rekezkle teghedet (72). Az pwzta erdőre fwta es ott az serűben es wdwkban kezdē lappangozni (ErdyC. 236b). Yew' el en galambom az kew zühak odwayban (379). Az erőss kew zaal mendatyk az aldot ur Jesunak embery termeezety: ew odway zent sebey (381). Foga fay, ha aduas, tiztichia meg az oduat (Frank: HasznK. 15).

[Közmondások]. Ajándék marhának nines odva foginak (Ben: Rithm. 203).

kő-odū: [caverna; höhle]. Az kewoduba bemenenk (TelC. 285).

Odós. Odos: cavernosus MA.

Odvas: foraminosus, cavernosus, rimosus MA. [höhl]. Udvas fog: cava dentium; dentes cavi, concavi PPBL. Foga aduas (Frank: HasznK. 15). Advas nyír-fa (Szeg: Aqu. 66). Udvas fog (PP: PaxC. 82). Mind az ő odvas száiból cziboraszta ki (Zvon: PázmP. 104). Udvasbéli fa (Halt: Paizs. 58).

Odvaság: [höhlheit]. Fognak udvasága (PP: PaxC. 79).

Odvasit, még-odvasit: [cavo; aushöhlen]. Fogaid meg-odvasitatuak (Erasm: Erk. 16).

OFFĒRA: [donum; gabe]. Az mise mondó azért űzi ki az ebeket az templomból, mert ők offerat nem adnak, az melyből néki-is része lenne (Mes. 18).

Offērál: dono, consecro, offero; schenken, widmen, darbie-ten MA. Offeráltatott: oblatum; an oder vorgetragen MA.

Offērálás: oblatio, exhibitio, donatio MA. offer darbietung, geschenk PPB.

OFFICĒR: [officier]. Találunk-is jó officzereket, tsak akar-juk (Zrínyi II.196). A pápa offeeri [ig] a pápista papok (Matk: BCsák. 63). Officerek, Hadnagyok (Megy: 3Jaj. III.20. Gyöngy: KJ. 121. Thaly: Adal. 151).

OH: heu! o, eheu! MA. O, interject.: ah, o! MA. O bohó! o lepidum caput (ironice) PP. Oh azonom, oh en remensegem, me! kemei lirt mondoc teneked (VitK. 75. 98). Athkozot dolozh vagon the kezetted, oh Izrael (JordC. 299). O wram wed ezed-be een bezedymeth: verba mea auribus percipe domine (KulesC. 6). O zerelmesegős bölcseseg (NagyszC. 1). O Jesus, emlékezzel az keserwsegrel, kyt zenwedel (PozsC. 7). Oh istenek templony (VirgC. 135). O ky nag cuda ez, hog il nag felseges kyráli magzat ezen keppen geterye magát (MargL. 2). Monda: o mely hamar palotakat akartok raknotok (DomC. 131). O valyon menet mmikalkodnal, hog temagnadnak vezeert lelneel (CoruC. 198). O csudálatos titok (Zvon: Post. 13).

[Szólások]. Utinam: vayha, o ha MA. Oh vajha ez arany betüket előttd tartanád (Czegl: MM. 179). Vae: iay, o iay MA. Oh a z o k n a k (vae illis, kyk czac remensegben es nyas-sagnak yelenetjben zerzetest magoknak ewrewlnék (EhrC. 119). Oh ennekem (heu mihi), merthi een lakasom meg bozywdoth

(KeszthC. 354). O mi nekőne nyauafasoknac (DebrC. 330). Oh nectőe kyk ur istentől el tauoztatot (386. 379). Oh régi jó: 'heu pietas PPBL.

Ōha. Vah! aha! ōha! védj űr isten! távól légyen! PPBL.

Ohajt (ohy/van DomC. 69. ohiccion Erasm: Erk. 21. ohatasok-kal Bat: KTud. 81. ohlt, sür, kesereg Tim. 14 [külömben mindig ohlt no.] ogyofozas ErdyC. 43): **1)** suspiro MA. seufzen, klagen PPB. Ō zelletenel ohaituan monda (MünchC. 86). Ywtanak az archisynagogosnak hazahoz es latnak az sokassagot, yghen syr-wan es ohaythwan .: ejukantes (JordC. 470). Yai tyncktek, kyk eth ewrwltők es vygattok, mert syrtok es ohaytotok: luge-bitis et flebitis (540. 681). Reer esek holt elewenwl syrwan es ohaythwan (ErdyC. 411). A nepek fele igen űril s fele igen ohait, ki igen űril, ki sir (DebrC. 51). Le terdepelven kezdē nagy-on ohaitany, fohazkodny es syria (515). Lölkeben ō es igen ohait es kesereg vala (WeszprC. 24). Halyak vala cotet ohay-tany ur istenhez (DomC. 119). Mikoron zent Ferenczhez ohai-tana, legottan zent Ferencz ot lön (VirgC. 108). Ez zent atya .: nagi sirasal es iagytatal ohaitny vala az mi nyauallaszagynkat es bwneynket (112). De mindenek feltette ezt banom es ezen ohaytok, hog semmi iot nem tettem (BodC. 33). Harom fő ember halalan ohaitnac (Gosár: MagyB. Bjj). Kiraly halalan igen ohaitnac, bankodának (Valk: Gen. 17). Az el veszett tekozlo fiinak az atya eyiel nappal bankodot, ohaytot, fohazkodott (Bom: Préd. 427). Mikoron uralkodik az gonosz, ohajt az nép: cum impii sumpserint principatum, gemet populus (Kár: Bibl. 1620). Hozzad ohajt könyörgésében, uram (MA: Bibl. V.6). Szemeyit az eghre fő vétven, nagy suhajtvan es ohajtvan, imátkozek (Lép: PTük. 1325). Sebeseket bizattytak, kötözik sebeit, szűnyűk, és ohajtyák (Zrínyi I.65). **2)** opto, appeto, desidero SL. [verlan-gen, wünschen]. Cristusnak zerelmeerth ohaych (WinkC. 365). Maskeppen ertetyk, mykoron vala ky lelek zerent az meenyey dyehiseere ohajt (ErdyC. 619). Távul vannak-e a jók, ohajtja azokat (Com: Jan. 68). Ohaytyt vala, hogy akar Nero eszárj fegyvere, akar mas eset ernie vezet életének, vitének le menyben, az szep gyönyörűségben (Lép: PTük. III.166). Nagyon ohajtja a betsilletet: a betsilletnek kívánsága nagyon el-hatal-mazott benne (Noszko: Virágszótár 37).

Ohajtás: **1)** planctus C. suspiratio, suspirium, planctus, plangor MA. das seufzen, das klagen, leidgeschrei PPB. Amű őrciara esec vrat ymaduan es kőzonszoseg ohaitással (com-muni lamentatione) es siralmal egakarattal ő onzolatfokot öttec vrnac (BécsiC. 22). Zegeneknek ohaitasokert ng mond vr, immar feltűnadok (BibC. 28. 90). Mez eerehed een ohaytasomath: intelli-ge clamorem meum (KulesC. 6). Mynemew nagy siralmasohaytash teznek vala, senky azt kywe nem yelenethy (ErdyC. 378). Lwn az napon nagy ohaytas es siras (VirgC. 71). Keserű sirast ohaytast es fohazkodasokat tezfvala (NagyszC. 152). Az isten meg balla az ő ohaytasokat: ascendit clamor eorum ad deum (Helt: Bibl. I. Ce3). A nagy bánathon ohajtásokat és fohász-kodásokat műnel (Helt: Krón. 75). Kialtuan sirással es ohajtás-sal es nagy inyagatással (Kár: Bibl. I.498). **2)** desiderium; seh-sucht, verlangen]. Ama meenyei harmat, melyet a régi próféták anyi ohajtásokkal kívántak (Pázm: Préd. 103). Nagy ohajtás-sal várak, hogy összeadják őket (Mik: MulN. 152).

Ohajtat: [desiderare facio; einen wunsch erregen]. Hlyen beszélgetései az atyámnak igen ohajtaták velem, hogy megős-merhessem azt a jó atyáit (Mik: MulN. 310).

Ohajtoz-ik: **1)** sohajtozik, suspiro SL. [seufzen]. Etelkoron ohaitozec az embér: nocte media expavit homo (BécsiC. 7). Su-sama ohaitozec (ingemuit) es monda: menden felöl getrelem ennekem, mert ha ezt tendem, halal lezen ennekem, ha kedeg nem tendem nem tauoztatom el fő kezeteket (BécsiC. 169). Ohajtozott, suhajtozott (Megy: 3Jaj. II.6). Te hozzad ohajtozó

híveidnek ohajtásokat hallgassd meg (DKal: Ker. 16). Ohajtozik az istenhez (MHeg: TÖszl. 177). **2)** [desidero, opto; verlangen, sich sehnen]. Sok ezer forintba kezdett ohajtani, addig sírt, kesérgött, annak meg kellett lenni (Tin. 56). Ohajtozó kívánságimban meghalok (Bíró: Préd. 26).

Ohajtozás: [suspiria; wiederholtes seufzen]. Hallgok meg az my zynknak leelkenynének kywanatus ooytozasaat, zereletes kewanatassagait (ÉrdyC. 43).

OK (okosság? EhrC. 125, ook HoryC. 247, ocosság GyöngyC. 45): **1)** okosság, ratio MA. cautela EhrC. 1, vernunft, okosság Com: Vest. 143. Wr Bernald elette yhemew ocual: hogy mycoron valamennyet ew agyalan mygnak mutata magzatt alomny... (EhrC. 4). Melatlan haragutam, kyt sem ok, sem igazság, sem twmny nem atta volna tennem (VirgC. 9). Nag okkal felellemmel keel otalmazay [a szűzességet] (ÉrdyC. 590. Pesti: Fab. 22). Az jász vitőzzel szőmben én megvívok! Az Saul mondja: Nem vagy te elég ok [sok?], erőssék az jászok (Tin. 232). Igen okkal niely akar mitis (Kal. 1582. Bv.). **2)** causa C. MA. causa, ratio; ursach Ver. [grund]. **a)** My oka, hog my beytelwnk: quare nos jejunamus? (JordC. 379). My oka azert myert yettetek (712). Ez az oka, miért eugemet valazta ilien zeutseges dologu (80). Okokat keresnek az keunassagnak meg twkellesere (145). Semy mereg artalmab azzonyalathnak, mynth ferilyhoz valo keunatossag, akar my okbol tanagyon (VirgC. 137). Meg tudnia a bymmer okanne lennye (TelC. 70). Elsew oka (ÉrdyC. 516). Telik vagynak alázás okaival, humiliatio tua in medio tui (Pázm: Préd. 62). Jeremiás is okát azt adgya, miért nints sokszor fogatattya könyörgésünknak (653). Mi-képen azért a vad-fától vagyon a gyümölsnek valdsága: úgy derék oka, miért az ifiak illy feslettek, a szülők feslettsége (Pázm: Préd. 200). Azon igaz okok, melyeken elszakadtanak eleink a római gyűllekezettől (Pós: Igazs. 561). Okokkal erőssen, valóban, fontossan világosíttya Com: Jan. 162). Fogott ok: causa fictitia, praetextus (Tasi: Feult. 50. 52. Kr.). Azon várak eránt tñt sok akadályoskodásod nem kevés haragjára valának okok hatalmas esziszárnak (MonRk. VII. 73). Okok viséik őket erre a bátor szemtelenségre (Fal: NU. 287). **b)** My oka ne legynék (RMNY. II. 147). Calvinus az istent nem teszi okiunk az bűnnek (Pázm: Kal. 375). Nem ewk oka az el wezesnek (Ver: Verh. 24). **3)** [argumentum; beweisgrund]. Igen nyengo és helytelen erőség vagy ok: argumentum frigidum; nagy terhes ok: argumentum grave, firmum PTBL. Maga ád okát maga ellen: ex ipso bove lorum sumere (Deesi: Adag. 11). Az calvinista tudományból vñt okot az arianusság (Pázm: Kal. 195). **4)** [occasio, opportunitas, commodum; veranlassung, gelegenheit, vorteil]. Egeh okkal zabadoztatne meg: per aliam occasionem liberabimur (BécsiC. 58). Keresi vala az okot: querebat opportunitatem (MünchC. 63). Keresem az bemelkedő gimfleywt az thy okokra, haznotokra: respiro fructum abundantem in rationem vestram (Konj: Szpñl. 321). A kisledek jó nevelésétől függ a keresztény népek csak nem egész oka ratio és dñmenotele (Hly: Préd. I. 119). **5)** [causa; anlegenheit; latinosan]. Ha helyen kezeszködesnek oka vagyon embernek azzonyallathal: si hoc est causa hominis cum uxore (JordC. 113). Semy okba magatokat ne egyelyezetek (ÉrsC. 225). **6)** conditio SI [bedingung]. Tiz extendeig való friget kire a Laszlo királdt, kit a királ meg engede, de ill ok alát, hog... (Szék: Krón. 206). Oly okokat igéred bűnünk boesínattyát (Pázm: hűdls. 27). Ine az Jobot te kezdeden boesatom, de ily ok alát, hogy az ő életet meg tartsd (Szár: Cat. D). Frigyet nyere az esziszárul, illyen okkal, hogy esztendónként háromzer aranyat, s nyolcz 15 bovat ad na az esziszárnak (Pázm: Kal. 135). **7)** pactum; vertrag? Comparáltatott mind két fél okjában olyan articulus (Nyr XII 80).

[Szólások]. Avval kérkedik, mintha ő volna feje-oka, néked pedig semmi részed azokban (Fal: UE. 111). Nem volt se oka,

se foka kire függeszthették volna bizakodásokat (Fal: UE. 155). Azon az okon: ea re PTBL. Mi okon futottal el tölde? qua ex causa recessisti ab illis? (Kár: Bibl. I. 195). Istennek igéinek tartassék, nem egyéb okon, hanem hogy (Toln: Vig. 90). Tehát ez okon olyannak kellett annak lenni, a ki... (PTJov: Apol. 105). Árt ezen okon igen megeről hirtelen hidegre menni (PT: PaxC. 97). Sok-féle okon vagynak az istennek szolgái (Mad: Evang. 782). Tisztességes okon botsáttatott el: causarie missus est; nagyobb okon: causatus; nagy okon ellenzettem: non impudens adversabar PTBL. Ha valamelyk eluezend akarok ew erte tartoznom vñne ocotti adnya: rationem reddere (EhrC. 119). Oly nyunt okot adnak ty lelkekekeerth: tanquam rationem redditor (JordC. 829). Azt wallyak hogh ezek garazdalkottanak es ewk attanak okoth az haborsagnak (RMNY. II. 193). Az német-ség soha emyre alá nem jñtt volna, ha hátunk megett valók közül okot arra nem adtak volna (Rák: Lev. 159). Okot két adnia ő olla: reddent rationem de eo (MünchC. 36). A veet alamisnaról zűkség lezen okot adnod (VirgC. 15). Mynden hywolkodo igheről, kyt zolnak embőrk, okot adnak ídelt napian róla (WinkIC. 125). Feltanadnak w testekbe es okoth adandok lee(z)nek w tñlaydon tetemenyokről (KulesC. 57). Éleget felelsz és okokat adtz, de anal nem tölle be a gyomrom (Helt: Mos. 377). Okát a dom: causificor, causum rationemque reddo; ursach angeben PTBL. Okát az kárhozatnac istene hárentyie (Zvon: Post. 1908). Az bñn által jőbe a halál, mert az bñnre kől hárentani okat (Lép: PTik. 21). Ne vess okot abban, hogy dolgozban ne láry (Kár: Bibl. I. 556. TürtT. I. 190). Elédre minden okvetetlen be-megyünk (RákGy: Lev. 22). Ezt adják okul: obtendunt hanc rationem PTBL. Jó okkal: causarie PTBL. My okkal ky hozzátetek (ÉrdyC. 632). Ez okkal, mert mynket cew fewsegehez nem bochatanak (RMNY. II. 39). Hamar semy okauat az te zineeteket el ne hytegesse (VirgC. 123). Miért (eur) töröltet-né el az mi attyáunknak none az ő nemzetsége közzül? ez okkal hogy quia nuncen nekí fia? (Kár: Bibl. I. 146). Ugy tetszik, nagy okkal ezent mondhatjuk keresztelő Jánosról (Pázm: Préd. 19). Észszel indul, okkal jár (Fal: UE. 389). Egy általlyála nem mondhatyuk, hanem okkal és hával; okkal hával minden keresztényen ígérheti magának az örök életet (Tel: Evang. II. 159. 158). Okkal móddal: cum ratione, suo modo, moderate Kr. Nagy okkal és móddal szollyon az ember az bolond (Kár: Bibl. I. 619. Hly: Préd. II. 339). Hogy őtet megnyerhesse és véle okkal-móddal élhessen (Fal: UE. 390). Okkal s móddal eljárának (Moh: JEp. 96). Ok nélkül: indebite C. Ki el-hatagza ő feleseit, paraznasagnc okunkkül, a paraznalkot-tatfa őtet (MünchC. 22). Ok nélküly gyazeytottam meg en zywemet (KulesC. 175). Nyneen oka nélküli (TöbC. 21). Oknal kyl helya bevezettem meg az en erősségemet (ÉrdyC. 312). Nyneen okuul kyl (549). Ezeket nem be-sicj nélkül akarom meg jelen-teni (KNagysz. 1579. D1). A haragos embert bosszús-szókkal ne ingerdlysd, a te nyelvednek fegyverével ne gerjeszsed: mert nem ok nélküli mondja Dávid a nyelvet és fegyvernek Hall: Hllist II. 41).

indító-ok: motivum, momentum, causa movens SI [anlass, motif; cMA: Seult. 975]. Igen hathatós indítók (Hly: Préd. I. 19. II. 20). Előlle rakom, mire kötelezen bennünket a kereszt-tyén hit, közlelvén a beszédet néhány indító okokkal: v' ad-durro motív quacū di persauderū (Fal: NE. 35. SzD: MV. 11).

mégszövő-ok: [causa efficiens]. Meg-szövő oka az idő-szegne (Kár: Credo. 316).

mozdító-ok: [causa movens, motivum; motif, anlass]. Maga az abbé volt ennek a vélekedésnek mozdító oka (Fal: TE. 760).

szövő-ok: causa efficiens MHeg: TÖszl. I. 196. Az felek az akaratnak es indulatoknak szövő oka (Fal: Tan. 90. 213).

Ezeknek indítója, szerző oka én nagy boldogságom (MA: Bibl. V.19). Cselekedő, szerző ok, kitől valami lesz (CorpGramm. 702).

vég-ok: [caus. finalis; endzweck]. Azis volt vég oka ennek az lakodalomnak, hogy ötlet meg kaphatni (Zvon: Post. II 435. Pataki: Reg. 167).

Okért. Még haragom, parancolta volna Irlitaknak ez okért (hac de causa) adattatni (BécsiC. 22. Káldi: Bibl. 255). Ille embernek ő feleséget elbádni valami okért: quacunq[ue] ex causa (MünchC. 48).

Okáért: 1) [propter; wegen]. Nem tényleg sok yozagokat hű hytelenségeknek okaert: propter incredulitatem illorum (JordC. 397). Az ew zepsegehenek okaert az zeep főenes aranhoz hasonlattatneek (ÉrdyC. 519). Nem hűzöm, hogy ayoytatussagra ne yndwlyon, ymez hat yeles okaerth: elezer . . (ÉrdyC. 530). Öth okaert hasonlattatnak az Kristushoz aetozok az ezerekhöz (SándC. 5). Mas okaert hasonlatos zent Ferencz angialokhoz (VirgC. 14). **2)** [gratia; halber, wegen; végett]. Lelky epewletnek okaert ez isteny jelenetev meg monda (MargL. 45). Vyelekj hort kereskedesnek okaert tetoua hort (RMNY. II 2). Békesség okáért el túrtam (Mel: Jóh. 76). Tűzet gyntuán világosságnak okáért (Kár: Bibl. I.497). Fejét gyalázatnak okáért szöllel hordozzák (MA: Bibl. I.276). Tiszteletnek okáért löttenek (Mik: TLév. 72). Szündékem is volt, hogy az collegiumba tanulásnak okáért visszamenjek (Ház. I.142).

[Szólások]. Példának okáért: verbi causa, exempli gratia PPBl.

annak-okáért: propterea. ideo, igitur, ergo, quoniam C. [darum, deshalb]. Annak okaert hozattam jde testet hog . . (DomC. 260). Teenekdől yob vagyon, annak okaerth haza kewaukozol (ÉrdyC. 513). Annak okaert ees monda wr isten (342b. 522. PozsC. 30). Szóla annak okaert az poharnak mester: pincernarum magister itaque ait (MA: Bibl. I.35).

az-okáért: ~ Tebensoknak neweztetnek az okáert, mert Tebea newő varasbol tanadanak (ÉrdyC. 547). Nem hiszem, az okáert meg nem általmaztatik (Kár: Bibl. 651. Born: Préd. 234. Pázm: Préd. 23. 259. Káldi: Bibl. 251).

ennek-okáért: ideo, propterea, hac de causa MA. [darum, aus diesem grunde]. Baclius istennek newezék ennek az okáert hog az ő orszaganac a szóló hasznat meg mutatta volna (Szék: Krón. 9. KBécs. 1572. E4).

ez-okáért: hac de causa, ideo MA. propterea Káldi: Bibl. 237. Ez okaert mivelhog az töröknek is fizetnek (LevT. II.58). Heiaha munkalkosznak ezokaert [tehát] (Helt: Bibl. I.52). Micor ezokaert felserkentec volna: evigilantes (Helt: UT. R4). Az fractiorol valo tudománt az több specieseknek végében helyesztettűc ezokaert, hogy rendet szabynac az tanulóknac (Helt: Arithm. A1. Fél: Tan. 252).

minek-okáért: quapropter C. [weshalb. Vö. Minekokáért 822. I.]

Ok-ik. Belé okik: addisco, condisco, prudentiam consequor Kass. Minthogy az lóveshez nem okot, giakorta tsak kárban és heiaiban ló (Lép: FTük. 32).

Oki: causalis MA. Fű oki képpen nem függ az ecclésiától (Apafi: Vend. 22).

Okoska: causula, ratiuncula MA. eine geringe ursache PPB. Ha az ezeken az ő felül való geze-níze okotskút érti, helyesen nevezi őket hazugságoknak (GKat: Tük. 341).

Okos: 1) prudens Kass. rationalis, rationabilis, animatus callidus, vafér, catus C. argutus, astutus MA. [vernünftig, ge-scheit, klug]. Okos gondolat: machina C. Eszes, okos, lelkős:

animatus MAL. Okos mesterség: artificium + callidum PPI. Okos, liber villanus? 1138 (Knausz). Minden bölcseségen okosak: docti (BécsiC. 117). Iesus Kristus istennek fia, okos lélekből és emberi testből állapot, istenségit attához egeelő (DöbrC. 58). Okos vala a tanacs adásban (DöbrC. 202). Mind okos alát, minth ember, mind oktan alát . . engetek neki (VirgC. 46). Az ember isten kepere teremtetet állat, ki testből és okos lélekből építetett (Fél: Tan. 85). A tsászár olyankor tette vezérnek, a midőn okossabbra kelletett volna bizni a muszka tsárral való hadakozást (Mik: TLév. 11). **2)** cautus C. cautionalis MAL. fürsichtig Ver. behutsam PPB. Igen okos: percautus C. Ew ewuett meg oda [oldá] a gyermekeknek ewuettel oly okosan (caute) hogy a gyermek nem erze (EhrC. 144). Valakit megapolandoc, ő az, fogiatoc es vígetec okoson: caute (MünchC. 102). Forgasd okosan, sikos, és veszedelmes ílát a nyelv (Fal: BE. 572). **3)** [opportunus; gelegen]. Keresi vala mikeppen ötlet okoson kezbe adhatna: oportune (MünchC. 100). Keres vala okos fíget [opportunitatem], hog fívet be adhatna (DöbrC. 432).

[Okosít]

még-okosít: [concillare facio; klug machen]. Meg akar okosítani (MA: Tan. 80).

Okoska: [ein wenig klug]. Magoknak okoskának és tudákoskának tetszőn (GKat: Váls. I.81).

Okoskod-ik: 1) ratiocinor, argumentor C. argutor Kass. [klügeln, vernünfteln]. Hogy gonozul ne iaryh, azon [kell] okoskodny (Pesti: Fab. 56b). Okoskodnak vala: cogitabant (Fél: Bibl. 73. Zrínyi I.143). Magával okoskodván (ily: Préd. I.4). Okoskodjál, mennél fegyveresebben jó szerrel hozhasd ki az hadakat (RákGy: Lev. 232). **2)** [concilleo; vernünftig werden]. Az több gyermekek módgyára okoskodott őis fűdőjártában (Pázm: Kal. 396).

Okoskodás: ratiocinatio, argumentatio C. versutia PP. ratiocinatio: erwägung Ver. vernünftiges nachsinnen, listigkeit PPB. Fél-fordult okoskodások: rationes interversae PPBl. Szarvas okoskodás, dilemma ACsere: Enc. 22. Magaszinént való okoskodás: syllogismus simplex 23. Rakasos okoskodás: sorites ACsere: Bölcs. 22. Foglalós okoskodás: syllogismus compositus 49. Elegyes okoskodás: compositus syllogismus 94. Ki meg ragad ezeketet vñon okoskodásokban: qui apprehendit sapienties in astutia eorum (DöbrC. 519). Ady nekőm yőwendőkről okoskodasth (Born: KTud. 47). Mostan ez értelmeskedőket szöllitom meg, az kie az ravasz okoskodásra adgyác magokat, és az Aristotelesnek mondását horgas tekeréssel oda akarnác feszteni, hogy az lelkec halhatatlanságát tagadgyác (MA: Tan. 22). Kiket szemlélvén, okoskodása-szerént itéletet tehet felölle (KNagysz. 1613. D3). Csudálva hallgatám nyelve szép folyását, az mondott dolgokon nagy okoskodását (Thaly: Adal. I.146).

Okoskodási: ratiocinativus MA. vernunftmässig, zum schlies-sen dienlich PPB.

Okoskodó: ratiocinans, arguator; der vernünftig schliesset, ein klügling PPB. A mesterséggel vetélkedő avagy okoskodó okoskodván: dialecticus seu logicus ratiocinans (Com: Jan. 160). Az istennek képe benne volt Ádám okoskodó elméjében (Czegl: MM. 278). Okoskodó teremtetett állat: rationalis creatura (ily: Préd. I.241). A bölcsesség a léleknek okoskodó életet ad (136).

Okosocska: subargutus C. MA. argutulus CorpGramm. 129.

Okosod-ik: [concalleo; zur vernunft kommen]. Orrom alja épen akkor mohosodott, a pihét pödöröttem, mint egy okosodott (Gvad: RP. 86).

még-okosodik: concalleo MAL. [klug werden, zu vernunft kommen].

Okosság: 1) ratio, intellectus, intelligentia, animus C. calliditas, guaritas, perspicacitas C. solertia, vafrities MA. vernunft Ver. PPB. schurfsinnigkeijt, arglistigkeijt PPB. (klugheit). Az értelem ért, az okosság okosodik: intellectus intelligit, ratio ratiocinatur Com: Vest. 40. Ez beweeze vkosságából byznak: in prudentia confidunt (EhrC. 125). Minden okosság azt ágga, hog az bint nem kel embőnee előtte zegőnlēni meg mondanā (GuayC. 46). Az okosságnak byrossa alaa haythwan yndwlatyt (ÉrdyC. 589). Ezt okossági es byzonitya (VirgC. 29). Mely igen nem erti az emberi okosság az istemec itéletit (Helt: Bibl. I. 4). A sz. lelek vyonnan valo szűléset okosságnak meg nem foghattuk (Fél: Tan. 317). Politiai okosság (Tolo: Vig. 28). Semmi emberi okosság, elne azt meg nem foghattya (MA: Sent. 19). Sok munka meg okosság kivántatik a prefikáláshoz (Pázm: Préd. 13). Nem okosság az igaz tmitást kedvetlenül venni (c). Zabolán nem hordozta, okossággal nem vezette (20). Nem lehet egész okossága, a ki azon nem tsudálkozik, hogy jászolba téte-tett (107). Az kinek okossága vagon, semmi kételkedésre való okot nem találalt ebben (Pázm: Kal. 42). A kit isten okossággal szeretett, tanulhat ezekből (438). Az éretlen okosságu gyermekek (335). Az pogánság imádgya az napot és így az érzékenség és okosság nélkül való állapotokis (Zvon: Post. 1808). Harangokat és más okosság nélkül való dolgokat keresztelnék (Pós: Igrsz. 426). Fele sem okosság lőgon bocsatani a kantárszár (Fal: NA. 174). Egy lat-okosság többet ér, hogy sem a fűradó eszeskedés, bátor másával légyen (Fal: UE. 413). 2) cautela C. [vorsicht]. Valakit meg ezokolandok, az a kit meg akartok fognotok sokossággal vigetők: caute (WeszprC. 63). 3) [causa, motivum, argumentum; grund, beweggrund, beweisgrund]. Alnoke megnyomorohtatnak minden okosság nekevl (MargL. 82). Ilyen okossággal kezde zent Ferenczet keserteni (VirgC. 82). Megh bizonyttatik okosságokkal, es előzőr ratiōne finalitatis, az negnek okosságával (TihC. 4). Megh byzonitytak harom okossággal: előzer kynzemesednek okosságával (Apost. 20). Sok kérdésök, okosságok es feleletők leeznek (ÉrdyC. 11. 657). Ezt erőssiti a filosofiai okosságis (Illy: Préd. II. 247).

hadi-okosság: stratagemata C. [kriegslist]. Hadi okosság, fortely, hadi tisztessagos alnokság: stratagema (Ver: Verb. Szót. 29).

Okosságoeska: ratiōemula C.

Okosságos: [rationabilis; vernunftig]. Beytelny minden ember tartozyk, csak veenegegh avagy eegyeby okosságos ok meg ne tyeza (ÉrdyC. 137). Keryvk ez zenth aldzatotb aldothnak lennie es okosságosth, ky myath my mynd oktalanságosth eerzeekenséghőnkbl ky vetlkőznk (ÉrsC. 180). Ezeknekis okosságos bizonytsága vagon nállunk (Pázm: Kal. 43). A barnoknál alábvaló az okosságos ember nem elég tudos: jumentis est minus rationabilis homo non satis sciens (Illy: Préd. I. 135).

Okosságtalan: [irrationalis, insipiens; unvernünftig]. Magok-ravaló gond-viseléssel is meg előznek minket az okosságtalan barnok (Pázm: Préd. 66).

Okosságtalanság: [insipientia; unvernunft]. Azt tudgyák a mi szomszédink, hogy néma barnokra találak, kik okosságtalanságokból eszeken ne vehessék . . . (Pázm: Kal. 658).

Okoz: 1) causor, culpam conjicio in aliquem PPB. [beschuldigen, die schuld geben]. Okát adom, okozom: causor; az időnek alkalmatlan völtát okozni: *causari tempestatem; öregsgét okozza: aetatem *causari PPB. Valamivel okoztatott, vadoltatott: culpatus PPB. Mind ezek után isten s az keresztény világ előtt is ne okoztathassunk, magunkat is megmenthessük (Okm: XIV. 120). Szerelmemet csak okozom, hogy így szegény csak habozom (Anale: Vers. 233). 2) facio, efficio SI. [versuchen]. A gyűmölös követi az okozót: effectus sequitur causam (Illy: Préd. II. 54). A jó falat jó-ízű szűjt okoz (Fal: UE. 496).

Haja veres, kőzas, és olly tisztátalan vala, hogy az embernek kész ényelgést okozott (Könyi: VM. 5). Büneintől engem nihent feloldozott, egy valami oly nagy örömt okozott bennem: hogy szívemről minden szomorúság tágujt (Gvad: RP. 136).

Oktalan: 1) irrationalis, imimalis, brutus, absurdus C. brutus: unvernünftig Ver. Oktalanú lesznek: obrruteo C. Oktalanú: absurde; töréht, ungeréimt PPB. Nem ezac oktalán (irrationalis) természeteket el uztettel, es meg ewel, de es embereket (EhrC. 148). Nem terentet oktalán allatta (VitkC. 30). Hasonlatnak oktalán alakokhoz: comparatus est jumentis insipientibus (KulesC. 118). Meg vyleteek nykeppen oktalán allat (MargL. 187). Oktalan terentőrt allat [a kereszt] (ÉrdyC. 538). Az oktalán badwan keep (599). Pethőr oktalán fogada balakira, hogh nem tagaggya meg (WinkC. 170). Ne viseljük oktalánul magunkat mint az okosság nélkül való állatok (Tel: Préd. II. 319). Oktalanul való pazarlója a szent írásnak (Matkó: BCsák. 422). Oktalan ember (427). Oktalan vétek az akaratos és tsak maga eszén jőró fejesség (Fal: UE. 451). 2) incantus MA. mufürsichtig PPB. 3) [sine causa; unbegründet, grundlos]. Octalan bōcōlnec engemet: sine causa colunt me (MünchC. 42b). Te mynden oktalán een velem yngerkedeketh meg werl: tu percutisti omnes adversantes mihi sine causa (KeszthC. 4. KulesC. 4). 4) [immanis, deformis; ungeschlecht, ungestaltet]. Oktalan ő néki nagy öklelő fája (RMK. IV. 251). A tengerben sok veszedelmek és külfömbőző monstnumok, oktalán-formájú állatok vannak (Pázm: Préd. 251). Holot az pogatok olyan nagy oktalán köveket haytanának ala reagók: quini tantae molis onera propellerent barbari (Forró: Curt. 332).

[Oktalanb]

Oktalanbság: [major stultitia; grössere dummheit]. Arányozhattyc Herodest oktalambságra valtoztattatnac lenni az vadakualis (Born: Evang. I. 118).

Oktalanít: [stultum facio; betören]. Köszönyük annak a szédülésnek, mellyel a világ oktalánította kerengő úttján azokat, kik szemmel látott gazdagságok keresésébe merültek (Pázm: Préd. 89). Érte ne heveskedgyél: akármely szemfényvesztő tündérséggel forgassa magát előtte a böcsület: vajki hasznos leszke ez a mostani világ oktalánította erkölcsre (Fal: NE. 31).

Oktalanság: alogia C. MA. dummheit PPB. Nagy oktalanság gondolnia ezöket (DebrC. 129). Ökőri oktalanság (Matkó: BCsák. 101).

Oktalanságos: [irrationalis; unvernünftig]. Okosságos [al-dozat], ky myath my mynd oktalanságosth eerzeekenséghőnkbl ky vetlkőznk (ÉrsC. 180).

[Oktalanul]

el-oktalánul: brutesco Kr. (Pázm: Kal. 1766. 246. Kr.)

mög-oktalánul: obrruteo MA.

Oktondi (oktondéság Matkó: BCsák. 157): hebes, stupidus Kr. [einfültig, dumm]. Másnak akarsz tanácsot adni 's magad oktondi vagy (Kisv: Adag. 68. 514).

Oktondiság: [stupiditas; dummheit]. Te nagy oktondéságod szerént egy szűlat sem felelél (Pós: Vetélk. 63. Matkó: BCsák. 157).

Oktat: doceo Helt: Bibl. I. Mm3. erudio C. Ver. instituo, instru, informo MA. unterweisen, unterrichten PPB. [lehren, belehren]. Epyti azaz octotyta: aedificat NémGl. 188. Gernkeket oktattakat minden bölcseséghen: eruditus omni sapientia (KésC. 117). En oktattam őket ego erudivi eos es megerősítetttem ő kariokat es en bennem gondolnac való gonosságot (191). Bolg ember, kyth the tanytaz vram, es the terwenyed-

bewl) oktatandot [így] wteth: docueris eum (KulesC. 231). Seregeket szerze, népét bátorítá, viadalhoz oktatá (RMK. IV.28). Oktassac magunc ezekben (Born: Préd. 284). Oktassaloc az olyan embert szeledsegnee lelkeuel (Tel: Fel. 7b). Megváltónk oktatni akarván tudatlanságunkat, amaz máindságra tanítá (Pázm: Inids. A1). Az mi leveleink páriái szerént oktassa hozzá, mint forgassa az dolgot (TörtT. L82) Bosnyák uram kezében adám az várnak minden külesit, hozzá oktatván a jó vigyázásra és szép rendtartásra (TudTár. 1839. 363). A józm philosophia is oktat bennünket, próbával is tudjnk (Fal: NE. 49). Oktassatok róla, mint fér az a két dolog össze? így a mint éltek, azzal a mit lústek (Fal: NU. 148). Ifjantam reá kell oktatni: ki teremtményo legyen, és mi végre éli a világot (Fal: NU. 197).

még-oktat: ∞ Bynetekról meg oktatoknak bozzw bezedeket ne felelyetek (ÉrsC. 229). Zepen meg oktatá es az hytben meegh thanytta (469).

Oktatás: institutio C. instructio MA. [unterweisung, unterricht] Szent János nem maga tanulásiért, hanem tanítványi oktatásiért terjesztette Krisztus eleibe ezt a kérdést (Pázm: Préd. 38). Ha igazat tart oktatásod: se la vostra dottrina è ortodossa (Fal: NE. 94).

Oktató: 1) [belehrend]. Oktató intés: paraenesis didactica (Káldi: Bibl. Füg. Kr. Megy: 6Jaj. II.20). 2) institutor C. informator; lehrer, unterrichter PPB. Gyernek mellé oktatóc vanac hagyua (Göres: Máty. 78. Pázm: KT. 173).

gyermek-oktató: [praeceptor, ludimagister; lehrer]. Nints lelki-tanító, nints gyermek-oktató közöttök (Pázm: Préd. 195).

Okul: sapio; kung werden PPB. prudens fio Kr. Bár szállának szívekbe a mi fondorló urfiaink, s okólnának idvességese félélemre (Fal: NE. 54). Légyen része sok szép tudományokban, tanuljon, okuljon ideje s hivatalára képest (114). Okul, tanul a leányzó a világ dolgában (Fal: NA. 157).

el-okul: ∞ A midőn így a vitézi dolgokban annyira el-okultt volna, hogy akármedly hadi-tisztet-is el-viselhetue (Gyöngy: Char. Előb. 16).

Okult: [peritus, doctus; gelehrt, erfahren]. Sok szép eszű, látott, hallott, okult emberek szörnyen botlanak (Fal: UE. 393).

OKA: mérték neme; statera; ein oka im gewicht PPB. Oka-mérték: libra uncinata PPB. Egy oka fejjér fonal (Vect-Trans. 11). Egy oka káposzta (LevT. II.238). Fertály oka, tizenhat itzés mértéc (Com: Jan. 166). Vöttünk két oka vaját (Monte. 137). Bíró uram vitt fel 340 okát (salétromot, 45). 116 oka seretrom (183). Malosa szőlő egy oka (Monlrok. VIII.229). Adtak drága hal fogat ötven okát (224). Az kurneczeknek ma adtam száz oka túró (XXIII.700). Szercesen diónak okája oszpora 120 (TörtT². 176).

OKÁD, OKÁD-IK. Okádóm: vomo C. MA. speien, sich brechen PPB. a) Gomrat meg nylytta, wgy hogy zent Kateyna azzonnak okádny kel nala (ÉrsC. 422). Ha kynek tewrenendyk okádny, meg kel latny, ha ky wetette awagy nem a magához vett szentséget) (561). Tántorog, mint a részec, midőn okád (Helt: Bibl. IV.36). Ő borral elegye okádgya sok vérét (Zrinyi: ASyr. 168). Okádván vigan lakásában (Gyöngy: Char. 4). b) Eretnesseget okádik es tamazt (Mel: SzJán. 317). Sok káronkodásokat okádik (Sall: Vár. 65). Ördögi káronkodásokkal csikorgattya fogait, és nygan okádgya a szitkot (Pázm: LuthV. 5). Magagondolatlanul gyilkos akarattját világ eleiben okádná (Ker: FelsK. Előb. 5). Átkokat okádott, a gyermekeket aengerbe vetette (Fal: TÉ. 654).

el-okád

[Szólások]. El okádgya magat, valaki téged lát (Decsi: Adag. 275. Thaly: VÉ. I.150).

ki-okád: evomo C. provomo PPB. ausspeien PPB. [herausbrechen, von sich geben]. a) A ceth [Jónást] az elucetett beléli es imatkozot ki okággya (BécsiC. 239). Holt zennek nagy rakasat ky okada (DomC. 108). Tovrteneq, hogi nemeli sarkan az foyer galambot be nyelheye, melyet harmad nappan ki okgat [sic] (PéldK. 80). Az eb ky ő vndocesagat ky okággya (DebrC. 382). Az nagy halnak isten paranesola, és kiokáda Jónást az szárazra (RMK. VI.100). A föld ki okádgya az ő lakóit: evomat habitatores suos (Helt: Bibl. I: GGg3). Az te fakotodatis ki okadod (Kár: Bibl. 1.616). b) Elég italt ada vissza tehelt gyomrok; de több átkot okáda ki büdös szájok (Fal: NA. 122).

még-okád

[Szólások]. Mád meg okádóm magam: date mihi pelvim (Decsi: Adag. 183).

Okadás: vomitio C. vomitus MA. das speien, brechen PPB. Ez reözegseg ocadásnac ahna (GuayC. 5). Czoklist, okadast gyogyit (Mel: Herb. 5). Okádást indító orvosságoc (Com: Jan. 174). Magoknak hízeltelő és szent írásoknak ellenemondó kép-mutatóknak bőfogési és okádási (Mad: Evang. 790).

[Szólások]. Az előbbi okadásra megtérni: iterum emund ad lapidem offendere (Decsi: Adag. 30). Ez az eszeskedés olyigen meg csábita egy szegény barátot sz. Agoston idét, hogy a szerzetbőlis régi okadására térne (Pázm: Kal. 381).

Okádó: vomitor C. MA. der leicht speiet und sich erbricht PPB.

hab-okádó: undivomus; vizöntő PPB.

láng-okádó: flammivomus C. [flammenspeierend].

tűz-okádó: ignivomus C. [feuerspeierend].

víz-okádó: undivomus MA. wasserspeierend PPB.

Okádoz-ik: vomito C. oft speien und sich erbrechen PPB. Moslékot okádozik (Matkó: BCsák. 251. Előb. 4). Iha tántorog, gymra kérodik, torka okádozik, nyelve akadoz (Pázm: Préd. 235).

Okádozás: [vomitatio; wiederholtes erbrechen] (Matkó: BCsák. 188. Bal: CsIsk. 224).

Okádozód-ik: [vomito; wiederholt erbrechen]. Mérges mtskos szokot moslékos szájából okádozodik (Pós: Válasz. 20). Ezzel a moslékkal ne okádozódgyál (Pós: GBot. 21).

Okádtat: vomitum procuro Kr. [erbrechen lassen].

ki-okádtat. Ki-okádtatni fellyül hánytató orvossággal (PP: PaxC. 1774. 385).

Okádtató: vomitorius C. MA. speien oder erbrechen machend PPB. Okádtató orvossággal ki-kell hánytatni (PP: PaxC. 1774. 137).

OKTÁVA. 1) Octava: innep nyóltzad napja PPB. 608. Az wasarnap, ky esyk az wr istennek memybee menethynek othawayaban (ÉrsC. 156b). Bvlehwit enghettek ez wgy zent ymeqre mynd octawayg (ÉrdyC. 383). 2) Octava: est conventus juris dicendi, 40 dierum extra ferias ante Georgii et Michaelis festum 8 diebus MA. q5: b. Törvény szolgáltatásra való idő PPB. 608. Rövid octava: est terminus judiciorum triginta diebus durantium Ver: Verb. Szót. 3. Oktavara törvenközui: litigare seu causare ad octavas (Ver: Verb. 28). Iha valamely ur akar octavan, akar rövid törvényen (octavis aut aliis brevibus judiciis) mas embert meg ölue (282).

OKTÓBÉR: october MünchC. 10. ComC. 353.

OKULÁR (okuláré Nád: Lev. 145. oculáré Mik: TLev. 373. 418): conspiciillum, conspiciillum, specillum MA. [brille]. Pápa-szem, okulár: conspiciillum PPB. Okulár, pápa szem, vendeg

szem: conspiciūm Major: Szót. Okulárokat küldtem volt az szemednek (Nád: Lev. 43).

[Szólások]. Okulárt tenni: perspicillo, vitro armare oculos; die brille aufsetzen PPB. Oculart akar tenni szememben (Zvon: PázmP. 123). Tedd fel peczkes orrodra az okulárt (Matkó: BCsák. 157). Tedd fel az oculart (Czegl: MM. 134). A ki fel akarja ezeket az bibliában találni, bár jó, kétszeres oculart vonnyon orrára (Pázm: Kal. 469). Okulár nélkül is lát (Kisv: Adag. 352).

ÓL: mandra; vielstelle Ver. mandra, suile, septum MA. cauda, pajta Major: Szót. viel oder schweinestall im weiten feld PPB. Ite kőte v meky sebit, bele ötven olajt es bort es fel teven ötet v barnara, bevive olba: in stabulum (DöbrC. 369). Az disznok olában (Szentm: TFü. 12). A kakas az ő bűdös olában társot nem szenved (Misk: VKert. 354). Az nagy pajta, ha üres és pusztá, olául mivel bocsesebb? (Kisv: Adag. 189)

barom-ól: ∞ (Zrinyi II.72).

disznó-ól: hara, suile C. MA. hara; schweinestall Ver. porcile; schweinestall, sau- oder schweinkobe PPB. (Helt: Bibl. 199. Szeg: Theoph. 40. MA: Tan. 22).

juh-ól: hara PPL [schafstall].

lábás-ól: hara suspensu; hochgestellter schweinestall PPB. Addenda.

lúd-ól: chenotrophium Nom.² 417. PPBL. gänsestall Nom. 46.

réce-ól: nescitrophium Nom.² 151.

tyúk-ól: gallinarium C. ornithoboscium; hühnerstall, hühnerweid PPB. Tik-ól: gallinarium Nom.² 419. (Helt: Bibl. 1101). Tiktartóhely, katrocz, tik-ól (Com: Orb. 41).

Ólas. Ólas ember: stabularius DöbrC. 369. Másnapon vñ ket penzt es azokat ada az olas embernek (DöbrC. 369).

OLAJ: oleum C. Ver. öl PPB. Terra Oleykutha? 1309. (Kunuz). Voto ő abrára bornae tömlőket es olinae edénét: vas olei (BécsC. 32). Nemberiec vñue köteleckel megkörűeztetuen igen meg geriezten olajoknae fút ossa olivarum (113). Az őt balgutagoc véven ő lumpasocut, nem vñuec olait ő velec, de az ildomosoc vñuec olait ő ederiecbe (MünchC. 60b). Az eu zent olaiomal kenthem megh őtet (TihC. 239). Egi fűt olait meg forasztatum (DebrC. 185). Kőnörge, hogi adu az ergalmassagnak olaiaba (149). Vygassagnak olayya (JordC. 799). Gyorsan olajt lele sebünkne gyogyitasara (Born: Ének. 169). Olajat vñtünk (SzékC. 1149).

[Szólások]. Olaj nélkülül vagy te jámbor (Czegl: MM. 222). Ha z u g o l a j azis, hogy a pápa diplomáját nem memén-szent írásnak mondani (Matkó: BCsák. 214).

ánizsmag-olaj: [anisöl] (PP: PaxC. 1774. 26).

balsamom-olaj (PP: PaxC. 1774. 141).

babér-olaj: [oleum laurinum; lorberöl]. (Cseh: OrvK. 53).

barackmag-olaj (PP: PaxC. 1774. 197).

beléndmag-olaj (Frank: HasznK. 22. PP: PaxC. 1774. 202)

birsulma-olaj: [quittenöl]. (PP: PaxC. 1774. 137)

borkó-olaj: oleum tartari PP: PaxC. 1774. 373

borostyán-olaj: laurinum MA.

bükkmakk-olaj: [bucheckenöl] (Nád: Lev. 137).

citrom-olaj: citrium MA citroneöl PPB

citromhaj-olaj (PP: PaxC. 1774. 138).

dió-olaj: [nussöl]. (PP: PaxC. 1774. 168).

fa-olaj: oleum PPBL. Com: Jan. 87. oleum olivae MA. oleum de olivis Kár: Bibl. 1111. baumöl PPB. (LevT. II.12). Az dió hanni fa olayban habarúu, hait ueuel (Mel: Herb. 14). Fa olaj mag, vagy maszlina (VectTrans. 26). Fa-olajjal kell megszirosítani (Szakácsmest. 46).

fahéj-olaj (PP: PaxC. 1774. 95).

fenyőmag-olaj (PP: PaxC. 1774. 254).

fodorménta-olaj (PP: PaxC. 1774. 198).

gülészta-olaj (PP: PaxC. 1774. 35).

gyanta-olaj (PP: PaxC. 5. 21).

gyék-olaj (PP: PaxC. 1774. 98).

gyöngyvirág-olaj (PP: PaxC. 1774. 31).

kámfor-olaj (PP: PaxC. 1774. 90).

kapor-olaj (PP: PaxC. 1774. 135).

kaporna-olaj (PP: PaxC. 1774. 231).

kásztor-olaj (PP: PaxC. 1774. 268).

kendérmag-olaj: [lanöl]. Tizenöt akó lenmagolajat vagy kendermagolajt is hozzatok (MouTME. 1212). Vad kender mag olaj (Frank: HasznK. 22. PP: PaxC. 1774. 227).

kő-olaj: petroleum, naphtha; steinöl PP. 1801. oleum petrae PP: PaxC. 1774. 376. (Cseh: OrvK. 33).

kömény-olaj (PP: PaxC. 1774. 268).

len-olaj: [leinöl]. (PP: PaxC. 1774. 202).

lenmag-olaj: ∞ (PP: PaxC. 1774. 168. L. **kendérmag-olaj**).

liliom-olaj: *susinum oleum PPBL.

majorána-olaj: amaracinum C. MA.

mák-olaj (PP: PaxC. 1774. 202).

makk-olaj (VectTrans. 18).

mandola-olaj: oleum amygdalinum PPBL (PP: PaxC. 1774. 255).

ménta-olaj (PP: PaxC. 1774. 198).

ón-olaj: oleum plumbi PP: PaxC. 1774. 290.

pec-olaj: oleum lini; lenmagolaj SL (PP: PaxC. 1774. 191). Nyerskáposztát ettem pecz olajjal (Bethl: Önel. 187).

piskolc-olaj: oleum antimonii PP: PaxC. 1774. 373.

rózsa-olaj: rosaceum MA. oleum rosaceum PP. rosenöl PP: PaxC. 1774. 206.

sárfűmag-olaj: cicinum oleum PPBL.

spikinárd-olaj: uogventum uardinum PPBL.

szégfű-olaj: oleum caryophyllorum PP: PaxC. 1774. 91. [nelkenöl].

székfű-olaj. Igen jó az hideg fruo gyomrot, tügot, a veset kenni a székfű olayal, a kiben kő vagyon, és a kinek hasa fáj (Mel: Herb. 73b).

szerecsendió-olaj: [muskatnussöl]. (PP: PaxC. 1774. 146).

szín-olaj: oleum primum Kr. Sajtolás-nélkül folyó szín-olaj: gleucinum PPBL (Vajd: Kriszt. III.502. Kr.).

szurok-olaj: pisselacon MA.

tikmonyszék-olaj (Frank: HasznK. 22. PP: PaxC. 1774. 205).

terpentina-olaj: [terpentinöl]. (PP: PaxC. 1774. 380).

tégla-olaj: oleum philosophorum PP: PaxC. 1774. 246.

tűr-olaj: [patientia; geduld]. Ennek a nyavalyának tűr olaj az orvossága (Fal: Jegyz.).

tyúkmony-olaj (PP: PaxC. 1774. 203).

vörös-olaj: tsengő-kóró virágának olaja; oleum Hyperici PP: PaxC. 1774. 203. 382.

Olaji: oleaceus, olearis, olivaris MA. [öl-].

Olajka: oleum exiguum, in parva quantitate Kr. (Pázm: Préd. 253. Kr.) Eladtam kevés olajkám (Thaly: VÉ. 272).

Olajos: olearius, oleosus C. oleatus MA. [öl-, öl-]. Ennek a maguát főzd meg olajos kőnért tehen hus leucében (Mel: Herb. 97. Káldi: Bibl. 250).

Olajosság: oleositas Kr. (Lipp: PKert. III.213. Kr.).

OLÁL (orálkodnak, orálkodnan Sylv: UT. 152. 116. oralkodni Forró: Curt. 101. 741. oráluan NémGl. 333). [insidiör; lauern]. Wraulan: speculando (esper. altum montem) NémGl. 333. Sietnek öltözni, piacra ha mennek, alá-fel olálnak, ifjakat szemlélnek (RMK. II.154). De azon olálnak az hamissá, hogy az igazat eythessék veszéiben, cikorgattyák fogokat ez ellen (MA: Bibl. V.18b).

Ólalkod-ik: obsidiör, insidiör MA. lauern, hinterlistig nachstellen PPB. Ólalkodva: insidiöse MA. hinterlistig PPB. Valaki élete után ólalkodni: expetere vitam alicuius PPB. Olalkodik vtanna: insidiis (NémGl. 137). Binós igaz ellen olalkodik: observabit peccator justum (DöbrC. 87). Az ellenszeg kőrállánk forogh, azon olalkodwan, ha mykeppen... (ÉrdyC. 554). Az yrasthwok ezek azon olalkodnak vala: observant eum (JordC. 460. 538). Be ment Jesus egy zerzetes sydo feyedelemnek hazához egy ynnep napon kynyeret enny, azok kedegh vtanna olalkodnak: observant eum (577). Olalkodék (insidiatur), hogy zegenh el ragadyon (KulesC. 16). Naágom orálalkodnak vala ű vtanna: observant eum (Sylv: UT. Luk. ev. 14. fej.). Csalárdkodol és ólalkodol utánna (RMK. II.200). A pharisensoc vtanna ólalkodnak vala, ha szombaton gyógyitana (Helt: UT. Q1). Olalkodik vala utánna: insidiabatur illi (Fél: Bibl. 62). Nem olalkodott ember vtan, hanem akarattia ellen meg ölte (Fél: Tan. 491). Ólalkodik utánad (MA: Bibl. III.174). Az gonosz, mint tolvay, az utat lesi, az igaz emberre ólalkodik, azon gondolkodik, hogy megfoghassa (V.18c). Leselkődésekkel olalkodie utánna (Zvon: Post. 136). A farkas nem csak az apró nyájac után, hanem még az öreg csordac után-is ólalkodie (Com: Jan. 77). Midőn sokakat oly nagy reménségen oralkodni látnának: eum multos imminere tantae rei cernerent (Forró: Curt. 101). Hogyba az te halalodra oralkodót neked ki nyilatkoztatnam (741). Talpon virrad, ólalkodik, állya strásait, száz szemeket forgat Argussal, de haszontalan (Fal: NE. 107). A hír az aprólékos személyek, és alaton dolgok-körül nem ammyira ólalkodik (Fal: UE. 368). Mentsék meg magokat a következendő és már ólalkodó szerentsétlenségtől (456).

Ólalkodás: insidiae MA. heimliche nachstellung PPB. Erdégnek wtanok valo olalkodása az el kezdőth gyeközettewl ewket meg nem banthatta (ÉrdyC. 65b. Fél: Bibl. 222).

Ólalkodó: insidiator C. insidiosus MA. lauer PPB. Az zwnetlen olalkodo wrdewg akar mely alkotmatlan zeretnek vekony hasadekoczkayan tekinteset benethety (VirgC. 135). Jacob, az az olalkodo, vagy czalard (Born: Préd. 65).

Olálköz-ik: [insidiör; lauern]. Nemolycce aszt mondiac, hogy Szilágyi Mihály olálkozott volna a királyi birodalom vtán (Helt: Krón. 123).

OLCSÓ (ocoban LevT. 1262. ocob Tohn: Vig. 11. ócsó Gyöngy: KJ. 13). Óezo: vilis, facilis pretii MA. wolfeil PPB. Óezón: vilisus, vilissime MA. Óltsón: vili pretio; wolfeil PPB. (CsomaC. 4). Inyen es igen olezoban al minékine az idősseg (Born: Préd. 408). Ha tiszta az nap, olezo húst és húat vész (Cis. E4. KNagysz. 1621. 112). Óltsó árú (Szok: Bals. 200). Óezon eladád (MA: Bibl. V.22). Otson hatták [árnikat], hogy hamar el kellyen (Dial. 189). Olezobban vénén (Vás: Can'tat. 223).

[Szólások]. A mint látom, nem igen nagy böcsületben vannak nálad a külső nemzetek: minthogy olly óleső képét adod: voi avete tirato una svantaggiosa mappa del continente (Fal: NU. 319).

[Közmondások]. Olező húsnaq lig a lene: Locrensis bos (Deesi: Adag. 152. 157).

Olesód-ik: vilescio [billiger werden]. Nem sokat óltsódott a búza: annona hand multum *laxaverat PPB. Ocodnja kezdet az bor (LevT. 1431).

még-olesódik: evilescio, vili pretio vendor Kr. Kezdet meg ocodni az kenyér (SzCsomb: Útleir. 307). Az mellyec bőven vadnac, bevesszecc miát meg óesódnac (Prág: Serk. 796).

Olesőség: vilitas, pretii facilitas MA. vilitas pretii: wolfeil PPB. A dolgok bévsége és ocsúsága (Mad: Evang. 742).

Olesőségos. Szabládnak bő soldgya nagy óltsőségossá változott (Balassa: Ének. 3).

OLD, ÓD (ordonia HB.): solvo Ver. MA. [losbinden, auflösen]. Vimagine Peter vrot kinec odut hotolm ordonia es ketnie, hug ova mend vv bunet HB. Adgyad [igy?] bynesek kewthelet: solve vincla reis (FastC. 117). A mit meg-ódoz, azt fogád, hogy ódva haggya (Pázm: Kal. 806).

el-old: solvo, dissolvo, resolvo: auflösen PPB. [losbinden]. El odnan a ki-ozsloptul nem alhata laban de földre essék (WeszprC. 88). A zamarth hű fyawal ogyatok el es hozyatok en nekem (JordC. 418). Ottan talaltok egy megh kötöt zamart ew fyawal, ogyatok el es hozyatok emekem (ÉrdyC. 103b). Olgyad el eő köteleyt, nygazzad meg eő sebeyt (GömC. 320). Old el ah leueleknek kötetet (Ozor: Christ. 145). Odgyatóc el a vehmet: solvite pullum (Helt: UT. F2. Kár: Bibl. III.42). Szűvetség köttessék, kit végső napokig senki ne oldjon-el (Könyi: HRom. 149).

eloldás: dissolutio, resolutio; auflösung, trennung PPB.

föl-old: resolvo C. auflösen PPB.

ki-old: exsolvo C. auflösen, aufbinden, entledigen PPB. Ki oldani a sebet: vulnus obligatum solvere; eine verbundene wunde auflösen PP.

ki-oldás: exsolutio, explicatio, enodatio; auflösung, aufbindung. PPB.

lő-old: 1) recingo C. resolvo, replico, demo; auflösen, abnehmen PPB. (CsomaC. 37). Az vr istennek erős baynoka cordaiat le oda (VirgC. 103). A feğvert le oda a derekarol es altal veree vele az Eglont (Szék: Krón. 21). Old le saradat: solve acceamentum tuum (MA: Bibl. L51. Com: Jan. 101). 2) [absolvo; entledigen]. Héában fáradna, mert a nemesség az a privilegium, melly le-öldgya az embert az inillyen kötelességekről (Fal: NE. 64).

még-old: 1) solvo, dissolvo, abstringo, discingo C. auflösen, losmachen. Ew ewuett meg oda (exsolvit chordulam) a gyer-

mekeknek ewnetewl oly okoson, hogy az gyermek nem erze (EhrC. 114). Mégógánuala az ember ő sarját: solvabat calceamentum suum (BécsiC. 9). Törét, ki arra kőműv fignala, mégoda: pugionem ejus exsolvit (38). Letec eg megkötözött nősten zamart es ő velmet ő vele, oğgatoemeg: solvite (MünchC. 51). Saruja kötelet megoldani (DebrC. 3). Hogh buncynknak megh olgya köteleth (WinkC. 333). Olgyad meg az en nyel-nemet, hogy magasztaltasson tegedet (Börn: Ének. 207). Meg kezdé a rabboknak kezeit ődni (Helt: Krón. 43). Meg ődnin az halálnak fydalmít: solutis doloribus iudni (Helt: UT. 18). A folyó beszéd avagy megöldött sententíák: prosa seu soluta oratio (Com: Jan. 162). **2)** absolve; entledigen Vor. ledig machen PPB. [absolviren]. Bownewknak homalyossagoral megoduan (peccatorum absoluti caligine) vylagossagrac beldayt [igy] mutattnak (EhrC. 93). A pápa meg ödotta vala Laszlo királyt a fogadásról (Helt: Krón. 196). Vala mellyeket megöldotek ez földön, meg lesznek oldattatvan az eghben (Szar: Cat. K3). **3)** solve; auflösen]. Samson messieiet meg odac (Hofgr. 84).

mégoldás: solutio, dissolutio C. MA. auflösung, trennung PPB. Az ina-szakadozás az inaknak el-osztlásából, meg-öldésből történik (Mad: Evang. 138). Az büntől való meg ödásra sem szükségeseek (Pázm: Kal. 136).

mégoldatlan: irresolutus; unaufgelöst PPB.

mégoldhatatlan: indissolubilis, irresolutus C. [unauflöslich]. Megoldhatatlanul: insolubiler C. Megodhatatlan (Agend 59).

mégoldható: solubilis C. [auflösbar].

Old-ik: [solver; sich lösen]. Hamar oldó: dissolubilis C.

el-oldik: ∞ Hogy a hosen az ephodtol elne ödgyéc: a se invicem uequant separari (Helt: Bibl. 1Pp4).

még-oldik: [dissolver; sich auflösen]. Hamar megöldő, meg ödöztető: dissolubilis MA. (Az egyr) meg raga a kötö-leccae a ezomókat és ottan meg ödünac egy mástól (Helt: Mes. 51). Egynek sem odie meg őne (Helt: Bibl. IV.18). Meg ödéc az ő nyehünac kötele: solutum est vinculum linguae ejus (Helt: UT. 12). Meg ne szakadgyon, se meg ne ödgyec (Tel: Evang. 1179). Meg ödék nyelve s őltig szolt azontul (Szentm: Tíh. 5). Az ő derekának őve meg nem ödike (MA: Bibl. II.7. Thaly: VÉ. 1251. Gyöngy: KJ. 63.)

Oldás: solutio MA.

Oldatlan: irresolutus MA.

Oldhatatlan: insolubilis C.

Oldoz: **1)** [solve; lösen]. **2)** absolve MA. ledig sprechen, entledigen PPB. **3)** [solve, libero; erlösen, losmachen]. Három törököt a világból öldozott (Könyi: HRom. 189).

el-oldoz: solve, dissolve, resolve; auflösen PPB. [losbünden]. Ev kevtelent meg öldozam, parunchol vala neky el menny. Az napokon öldoztatot el nykoron ev erte az alanyssat attak (ComC. 427. Beythe: Epist. 76). Ha el odzod azt a ezomot a leszkenin (OrvK. 30).

föl-oldoz: **1)** vincula laxo, solve PP. [losbiden, losmachen]. Fel öldozam őtet, hazahoz vine (DebrC. 137). Békőnac kellyen földöztetni (MA: Scult. 33). Az adosságokat és kezéd írást mentől hamaréb öldoz fel, fizesd-meg: debita seu nomina quanto ocus dissolve (Com: Jan. 239). **2)** [absolve; lossprechen, absolviren]. Büneiből föl sem öldoztathatik (Bíró: Angy. 282).

földoldozhatatlan: [indissolubilis; unauflöslich]. Földöldozhatatlan képpen volt azhoz kötöztetvén (MA: Tan. 1303).

ki-oldoz: explicio C. evello DöbrC. 49. [auflösen, losmachen]. Ő en labaimot kötölből ki öldozia (DöbrC. 49). Tellyessogel ev magat ez zent vyz syralmakra ky öldozia (MargL. 83). Meg mevtetteek es kötöztettek hogy nyunket az atoknak köteleeből ky ödözia (ÉrdyC. 189). Könyörge a papának, hogy ki ödözia őtet a papságból (Helt: Krón. 15). Az rabságból őt ki öldozta (MA: Bibl. V.49). Kiöldozza magát (Zrinyi II.200. Bal: CsIsk. 116).

lő-oldoz: [resolve, demo; losbünden, abuehen]. A zent apostolt mikoron akarum leh öldözia [a keresztfáról], hozzáia minnanak, meg sugorodik vala az ő kezök (DebrC. 6).

még-oldoz: **1)** absolve, dissolve, resolve; loslassen, auflösen PPB. Öldozatok megh őteth es bochassatok el (WinkC. 326). Nem vögök melto meg öldözneni: non sum dignus solvere (JordC. 454). Keze laba be kötözven az zemfödelbe öldoztatok megh wtet es hagyatok el menny (ÉrsC. 76b). Az pokol hely sathan meg odoztatyk es ez vylagra yew ez vylagot meg haborytany (ÉrdyC. 30b). Az w atia wteth meg kwtwe, az w edes annia kolyg rayta kwnywrewluen, wtet megöldozia es el bozata (VirgC. 26). Az kötelet megöldöznü (Fél: Tan. 115). Hogy nyelvéit megöldözni a szollásra (Illy: Préd. II.246). **2)** [absolve; lossprechen, absolviren]. Ky hyneket megöldoz (ÉrdyC. 524). Meli erősen kötöztettek hog munket a my byneingből meg ödözia (WeszprC. 90). Wr isten megh bochassa, en es megh öldoztak (ÉrdyC. 365b). Valakyt megh öldozh ez földön, öldozia lezen meiorzagbanes (Apost. 50). Meg giunek es hog megh öldoztatot volna, leg ottan el nyognek beke-segel vrbam (VirgC. 106). Tegedet megöldozlak Cristusnak neube (DomC. 311). Valamit e földön meg öldosz: quodcumque solveris super terram (Helt: UT. E2). Valamit meg öldozandasz, meg ödözia leszen (Vás: CanCat. 64). Én téged megöldozlak a te büneidől (Illy: Préd. 195).

mégöldözás: absolutio C. entledigung, ablass PPB. Ez papy zerzetnek zentségeben vagyon meg kevtetzosnek es meg öldozasnak nyelkevdety (ComC. 34. MA: Scult. 194).

mégöldozhatatlan: [indissolubilis; unlösbar]. Megöldozhatatlan kötözés (Kár: Bibl. II.271).

mégöldozható: dissolubilis MA.

oldozton-oldoz: [eifrig lösen]. Ödozton ödoz (Görce: Máty. 15).

Oldoz-ik: [solver; erlöst werden]. Kentwl byntwl öldozik (ThewrC. 298).

még-oldozik: [solver, dissolve; aufgelöst werden]. Az betegnek az ev regy hozzyv korsagának kevtel megöldozvan veni tevtelletevs egasseget (MargL. 147).

Öldözás: absolutio MA. [absolution]. Ödozas vetelutan nugalum magat agyha takara (EhrC. 156).

Öldozat: **1)** ∞ Bine kit mendone büntől való öldozatnac (GuayC. 31). Az confessor rea oluata az öldozatot (47). Kentol byntól való öldozatoh vezőn (WinkC. 353. ÉrdyC. 275b. 361b). Az egyházi személytől azokról öldozatot nyertél (Szal: Vízaszt. 49). **2)** solutio [auflösung]. Az öldozatot királnac meg ielentem: solutionem (BécsiC. 121. az álmat es ő mağarazattat 122).

Öldozgat: [langsam losbünden]. Esopus lata almaba, tehat az zerenhe feyefélet al, es az ew akadozva es rekedezve walo zawanak es nyeluenek kevteltyet öldozgattya (Pesti: Fab. 2).

el-oldozgat: ∞ Külön válogattam, hogy őket egyyeny egyyeny az őmön helyeken el-oldozgassam (GKat: Titk. 354).

Oldozó: solutor, absolvens PP. Oldozó barát, oldozó pap: poenitentiarius; beichtiger PPB.

[Oldoztat]

mög-oldoztat: **1)** [solvi curo; lösen lassen]. Meg oldoztatata hwtet (solvit eum e vinculis) és hagyaa nyind az papokat egybe gyűhly és Palth ky hozvan, allataa megh hű köztők (JordC. 783). **2)** [absolvi curo; absolviren lassen]. Meg ódasztatá magát a papnál (Helt: Krón. 77).

OLDAL (*oldal* C. Káldi: Bibl. 240. *oldal* Helt: Bibl. I.196. Görös: Mát. 97. Deesi: SallC. 50. *oldalt*? Helt: Bibl. I.42): **1)** *latus* C. Ver. *pleura* MA. *seite* PPB. **a)** [testrészt]. Karyay és oldaly ez vilagnak vegere lattatik vala teryedny (EhrC. 8). Micor ezt mondottanohu, mutata ő nekie ő kezeit és oldalát (MünchC. 213). Job vag bal oldalra tekenen (VitkC. 58). Nemde ezee az oldalad awagh derekad (WinklC. 231). Hw oldalath megh nyta: *latus ejus aperuit* (JordC. 696). Latak oldalán valo sebet (VirgC. 29). Erteközveen Adamról és Ewaról, kyknek oldalokból awagy eehokból zyleteek és tamada (ErdyC. 343). Ódalnac, háta bordínac fayassát enyblíti (Mel: Herb. 130). Ódal pecsenye (Com: Jan. 79). **b)** Raka igen nag erősseő varost, ő oldalt nég zégőnen, monno huz lab nomdekné tartatikuala (BécsiC. 11). Le flő Ruth az aratoc oldalához: ad messorum *latus* (5). Azoc elfordolanae a heg oldaláról (a latere montis), megköttőzée Achionnak kezeit (21). Czínaltata magának az hegy oldalán egi cellaezkat (VirgC. 39). Az aytaint kedig középarunt az oldalán helyeszteszed: in cubito consummabis summitatem eius (Helt: Bibl. I.C3). Saul méne a hegyneec az innetsé oldalán, Daud kedig a hegyneec túlsó oldalán (Helt: Bibl. II.162). **3)** [regio: gegend]. Felzelnek oldala (latera aquilonis) nag kiralnak varosa (DöbrC. 103). Az föl zéhről, az oldalról hoztatnak (Beythe: Epist. 38). **4)** Oldalok: leitern [a szerkérben] (Com: Orb. 171).

[Szólások]. Az rügő ókrót az ósztónnel oldalba fűlni (Sal-Mark. 1744. 13). Ha ki nem monthatna az oldalannus ki faka dna (GuaryC. 13). Oldalt furdalja: fodiat *latus* PP. Egyébkor nem ilyen fél oldalt beszéllettél (Dial: 8). Fél oldalt vitetnek (Huszt: Aen. 16). Oldalt fele lata lean az almat, vtanna futamek, meg oda iara, addig el hallada a vitez (BodC. 19). Odalt Bereczk a hájas breviárral, mert leütök mellette a palczával (RMK V.226). Akar oldalt, akár basmánt (Thaly: VÉ. II.67). Oldaltfölt az kerevet mellett állának udvart rendben (MonRók. VII.364). Ódalul: ex latere Káldi: Bibl. II.281. A kit ódalul ítőttek: ietus a latere PPB. Az ember kezdé asny oldalul (CornC. 426). Mind elől, s mind ódalul erőssen vinac vala (Helt: Krón. 88. 93). Tizne helylén álló kótát soha addég le ne ily, még neun az másodie rendtis egyben summálođ, hanem ódalul félfele kel írnod (Helt: Arithm. 9). Hatul awagy oldalul veszi vala környűl: disjectos ab tergo aut lateribus circumveniebant (Deesi: SallJug. 43). Elől, ódalól népében czipdesnek (BFaz: Castr. G4.). Hol oldalól, hol utolján, hol csak kapdoshaták (Szal: Krón. 178). Ódal felit meg kezdené a törőkeket (Helt: Krón. 91).

ágy-oldal: sponda C. MA. seitenbrett am bett PPB.

ajtó-oldal: parastatae Nom.² 371.

disznó-oldal: petaso PPB. Disznó oldal pecsenye: ein riebraten [rippbraten]. Nom. 38.

hajó-oldal: tropis C. navis latera SK.

hegy-oldal: [montis *latus*; berglehne]. Az heg oldalról meglata, hog keth boryu kepőth őttöttek volna (DebrC. 428). Lacie egy hedgy ódalbal (Helt: Mes. 132). Az forrásna vize, melly az hegy ódalból vagyon (Kár: Bibl. I.492). Ment az olayfás hegy oldalán fel (MA: Scult. 507).

ló-oldal. Jobb volt lóoldalban és esontmalomban, zab-szuszekban, setét boltban, mint láptovában (Thaly: VÉ. II.8).

támasztó-oldal. Velem ala memek a sérnek támasztó ódaliba (Mel: Jóh. 43).

Oldalas: **1)** laterosus SI. [mit seiten versehen, leiter]. Ódalas szekér (Com: Jan. 87). **2)** pendulus PPB. lateralis SI. [seiten-, seitswärts befindlich]. A sovány ódalas helyeket ganéj-jal kell kövériteni: *pendula loca fimo juvanda sunt PPB. A Szent Istvan monostorában, egy kis ódalos kápolnában (Helt: Krón. 67) Szírnyakkal, mellyek oldalossan valának, repültek (Land: UjSegits. II.240). **3)** [rippenstück, rippenleisch]. Vedd a tehen húsnak oldalosát és sok koncokat (1601-i Szakácsk. 13. MF).

[Szólások]. Szombaton indult el s szállott volt Lőcsén felül Márkusfalvával oldalassal (MonOkm. XXIV.197). Téiben az nap az ő radiusát harántoson és ódaloson boczáttia az földre (Mih: ÖrökE. 53).

Oldalaslag: collateraliter, juxta *latus*, versus latera; seitswärtig, auf der seite PPB. Vala ott egy hely ódaloslag nap nyugatra (Kár: Bibl. II.153). Az fa agasbegaskodie felfelé és ódalaslag (MA: Scult. 237). Oldalaslag fűvő mellyék szelek (Com: Jan. 11). Oldalaslag, melléc ágából valóe az atyad bátya és atyad nényne (119). Oldalaslag hegyesen valának (DKal: Ker. 5). Ennek materijája ket egy-mást egyenesen vagy oldalaslag általvago lineák (Komár: Invads. 130). A szél épen szemben fűvün a regimenterkel, oldalaslag fordítá Hajszer őket (Cserei: Hist. 200).

Oldalaz: latero Kr. A kik ennek előtte magokat oda iratták volt is, azok is most csak oldalaznak, sőt sokféle akadályokat keresnek (MonTME. II.57. HáziOrvosságok, Méhtartás 6. Kr.)

Oldali: lateralis MA.

Oldall: devito; lateri adhaereo SI.

mög-oldall: [megkerül, kerülő úton hozzáfér; von der seite beikommen]. Tudván vagyon mint oldallotta meg édes szavával (MA: Scult. 997).

Oldalló: lateralis, lateraliter injectus Kr. [seiten-]. Lopogatytyák egymást oldalló szemekkel [a szerelmesek] (Gyöngy: KJ. 33). Az oldalló szemintések, szerelmes hízelkedések közt szűzen maradni vaj ki nagy dolog (Fal: NE. 85). Oldalló szemekkel meg tekéntelven telhetetlen vala reá nézésében (Fal: TÉ. 709).

Oldalocska (*oldaluczka* MA): *latusculum* C. MA. seitlein, kleine seite PPB.

OLÉJKÁROS: [venditor olei; ölverkäufer]. Olejkáros tótók (NótPM. 62).

OLIVA: [oliven]. 19 font oliva (Radv: Csal. III.63).

OLL, OLLAT: die haar abscheeren, Adami: Spr.

OLLott. Ollott juh: apicae oves C.

OLLottság: alopecia; hay, szakál elhullás C. PP. Major szót. haarausfallen PPB.

1. OLLÓ (*ollo, allo* MA. PPB. Adami): **1)** fortices C. forpex, forfex MA. schere PPB. Őis el hadta az ollót, s katonaságra állot: mutarunt armis remos, et nautica vincla (Deesi: Adag. 194. Vás: CanCat. 114). Réffel, ollóval ékesgetik czimereket (Csizi: Síp. 440). **2)** [lichtputze; bamvvervō]. Zerez' vyz mosdokath es ollokath, kywel hammath el cypyeek (JordC. 63). Czínála az gyertia tartokatis aranyból, annac virágaitis, szőnetnekitis és ollóitis aranyból: forpices (Kár: Bibl. I.379). **3)** Rác és scorpio olloja: chelae MAL. **4)** Olló-fa: cantherius Kr. A léczek szarufákon, ollókon, ragokon fektűznek (Com: Orb. 135. Com: Jan. 107).

borbély-olló: forpex MA. forpicula Nom.² 387.

metélő-olló: forfex, forficula Nom.² 387.

nyíró-olló: forpex C. PPB.

rák-olló: chelae MA.

taroló-olló [borbélyé] (Com: Orb. 153).

Ollóeska: forficulae C.

Ollól: forfice scindo Kr. [scheren]. Szakállokat, mint mostan, nem ollózták (Gosírv: MagyB. 34). A szénát kaszával kaszálták, vagy ollóval ollózták? (Hlyef: BC&Tomp. 92. Pázm: Kal. 253). Ha minden esztendőben kétszer háromszor nem ollólyta (a fűt), egybeegyednek az ágak (Pázm: Préd. 165).

el-ollól: [detondeo; abscheren]. Hátakat köreskőrül el-ollólyta (Helt: Bibl. IV.313).

Ollóztat: curo forfice absceindí Kr. [scheren lassen] (Pázm: Préd. 364).

el-ollóztat: [detondeo; scheren]. Juhait ollóztatna (Abig. 2).

2. OLLÓ: agnellus, haedulus, damulus; fiatal bárány, kecske v. őz SL [lamm, zicklein]. A farkas kezdé zolny kecskét, és mondány, hogy meg nytna az átyot; az ollo lata hogy chaldarsag volna (Pesti: Fab. 19). Bárány, vagy olló (Vect-Trans. 1).

kecske-olló: haedulus, capella Kr. haedus MünchC. 148 [zicklein]. Sonha nem attal ennekem kecske ollot, hog en barattimmal génerkedném (MünchC. 148. DöbrC. 481). Oroszlánt az Samsom kezébe ragadá, mint egy kecske ollót a kettő szaksztá (RMK. II.337. 339. 479). Az paszor elhalasztá az inhoikat az kecske ollókkal; separat ives ab haedis (Sylv: UT. 141). Az kecske ollorol ees farkasról: mykor a kecske ky menne enny, a fyt be rekezte (Pesti: Fab. 19). Dezmayath az mehek, baromnak, kecske ollonak ky walaztwa (Ver: Verb. 24. Gër: KárCs. IV 154).

kecskeollóeska: ∞ Emlőd olyatan minth a lilium között iazadozo keeth kecske ollóchka (NagyszC. 129).

ÖLOM: plumbum, fekete ón SL [bleij]. Plumbum: az ón, ólom Com: Jan. 19. Álgyn karties, ólom-golyóbis, ólomperje két darabban öt mázsa (RákF: Lev. 192). A katonáknak hivatalok azt hozza magával, hogy a tűzes labdák, mezítelen kardok, sűrű ólom-mag között forgolólgyanak (Fal: NA. 210).

OLT *olt* Káldi: Bibl. 278. be ota ThC. 37. meg oltya Pázm: Préd. 536. Gvad: RP. 241. el oltá Gvad: Lev. 55). **1)** stingvo Ver. extingvo; löschen, auslöschen MA. Reniok oltiak a gyertfiat (Mel: SzJán. 342). A kinek hazza meggyulad, ha mindiarast oltany kezd, meg oltattya (Frank: HasznK. 27b). A bün oltya és emésztí a hitet (Pázm: LuthV. 115). **2)** [coagulo; gerinnen machen]. Meg-oltott vagy oltott téjből sajtot csinál (Com: Jan. 78). **3)** repango C. inserto Ver. MA pfpöfen, einpfropfen, oculiren PPB. [einimpfen]. Belé nonzem, óltom: ingigno PPB. *Gyümölsöt óltani: surenos inserere; pfpöfen, pflanzen PPB. Az vad faban szüld oltatik (Fél: Tan. 318). Fiatal veszősöket ólt (Com: Jan. 71). 1636. ezeket oltottam: mosózi körtvélyt, ür körtvélyt (Türff. 1880. 774). A szőlőbeli selymes pergamen-kornéi fíró, úgy a veteményes-keethen lévőrl, hasonlóképen a nagy vécorka tetején oltótról ettom isten engedelméből ezen esztendőben, mindenik igen specialis gyümölcs (Házánk 1381). A kertészek rosszak, óltani nem tudnak (Mik: TL.év. 415). **4)** a zúseseg az artatlanságnak állapotába oltatek (DebrC. 181). Nagy jo téteményes istennek, hogy a természetbe oltotta magát, és az teremtet állatoknak az ő dicsőségének jelenségét reájnyomta (MA: Bibl. Előb. 1). Természettől az belénk oltva vagyom, más kárával senki ne gazdagólgyon (MA: SB. 118).

Mind azok a jók, melyek természetben oltattak (Pázm: KT. 22). Ha ezeket jól elmétekbe óltátok, nagy könnyebbségtek leszén (Pázm: Préd. 171). Az isten oltotta belénk az szaporodásra való természetet (Zvon: PázmP. 85). Ez illetén tselbányast nagy munkával gondolyak s-oltak rabjoknak elméjében (Megy: Cowp. 36). [Vö. Alut].

be-olt: **1)** coagulo; gerinnen machen MA **2)** inserto, inoculo, insermino, ingenero, ingigno C. implanto MA. hinein- oder stecken, einpflanzen, pfpöfen PPB. Beoltatik: immascitur C. Eua az mi természetünkbe az halalt be ota: inseruit mortem (ThC. 37). Beoltassanac en zivembe (NádC. 3). A feltámadásban is be oltatunc: et resurrectioni complantati erimus (Helt: UT. q3). Ha beoltattak lóttink: si complantati facti sumus (Fél: Bibl. II.9).

beoltás: insitio; einzwängung, impfung MA. pfpöpfung PPB. Bimbó-beoltás: inoculatio C.

belé-olt: emplastro C. einpflanzen, einpfropfen PPB.

beléoltás: emplatratio MA. das pfpöfen PPB. Jöszágs erköltsőknek beléoltása (Pázm: Kal. 12).

el-olt: **1)** stingvo, extingvo, restingvo C. auslöschen PPB. El-oltani a gyútlást: compescere incendia PPB. Hártsa köztek irigységnek lángját, oltsa el haragos felek zsúrátnokját (Orczy: KultSz. 56). Hogy esaltad szívemet, eloltad tűzemet (Anade: Vers. 16). **2)** extingvo, perdo, deleo; vertilgen MA. austilgen PPB. A sok rossz ág minden üdvösséges jövést el-olt beműnk (Pázm: Préd. 163). A lelkek térítése a bűnök sokaságát el-fedi, az-az le-törli, el-oltja (10). Azon mesterkedik, hogy minket el-olthasson méreg vagy egyéb istentelen úton módon (Mondrök. VIII.150). A kegyetlen tyrannusok eloltatván (Hly: Préd. II.193). A testnek szépsége hamar eloltatik: extinguitur (215). A szarvak a testeknek nedvességét igen eloltyák (216). Caesart a tanácsban konzolták fel: Sándort egy kerty-ital mérge oltotta el (Thaly: Adal. I.156). **3)** [beolt máshová; verpflanzen]. Az angia a fanak agabol ada, kiben vetkőzöt uala [Ádám] s meg monda nekik, hogi eloltatán, s mikoron meg fogonnan gyümölcsöt teremtene... (DebrC. 149).

[Szólások]. Ha valami fél-ol-e volna is maga magában el-oltja (Tot: Zolt. 603). El-oltatták szomjúholkat (Gvad: FNöt. 10).

eloltás: restinctio C. extinctio; auslöschung, vertilgung MA.

eloltatlan: inextinctus; unausgelöscht MA.

elolthatatlan: asbestos C. inextingvibilis; unauslöslich MA.

ki-olt: **1)** extingvo; auslöschen MA. Kioltatt: extinctus; ausgelöscht MA. **2)** [extingvo, intericio; anstrotten, töten]. Juranits ezt is hamar kioltotta [megölte], és az ura után lelkét bocsátotta (Könyi: HRom. 111).

kioltás: extinctio; auslöschung MA

még-olt: **1)** extingvo; auslöschen MA. **a)** Az wri isten esővel es zellel ah tűznek lángját meg oltuan sereglőm nekál marada (DebrC. 123). A gertia megoltatik (175). Ki oltotta meg az en velagomat (NádC. 111). Eegheesthis meg othwan (ÉrdyC. 203). Pokolnak tyezet meg oltya (190b). Olczak meg most az meg górieslet tűzet (CsomaC. 20). Az füstölő szőzt sem oltya meg (Born: Préd. 259). Az tűznek sebess voltat meg oltak: extinctum vün ignis (Sylv: UT. II.110). Ha az ezeklanak gyókeret es lemelet meg öződ, zont Antal tűzetis io vele kenny, mert meg oltya (BoytheA: FivK. 36b). Az füstölő öz-pút meg nem oltia: non extingvet (Fél: Bibl. 19). Az hársa szénét etzetben ölez meg (Mel: Herb. 17. 145. 52). Az eguec

chillagit nem oltia meg az ey (Zvon: Osiand. 12). A gonoszak tűzés nyilait megolthassítok (Illy: Préd. 1595). **b)** Ezenképen oltia meg wtetelbe az testi kenansagnak twzeth (VirgC. 31). Oéad megh en bennem az gonoz kenansagokath (KazC. 154). Az buyaságot meg oltya, ezre ely vele gyakorta (Mel: Herb. 78). Meg-oltván bennünk az isten irgalmanak reménségét (Pázm: Préd. 77). **2)** [deleo] vertilgen MA⁴ Oltarodnac dióseget megoltani: extingvere (BécsiC. 78). Sebeydney meelsege zenth zywedeth, ehontodath, weeledeth mynd megoltotta (GyöngyC. 18). Az igaz ertelem 8 sz. leleknek aiandeka, es eszt fi magoknak megoltia (Fél: Tan. 206). Mert nola az bün bennfinc megotatot, mind az altal annac dőge, es maradeka bennfinc meg marat (Mon: Apol. 332). Az újítók meg-oltják a jóra-való igyekezetet az emberekben (Pázm: LuthV. 109). **3)** coagulo; zusammenrühren machu MA. Meg-oltál mint az sátoz: sicut casum me coagulasti (Kár: Bibl. 1518. Mel: Jób. 10: 9). A tejet ki-fejik és meg-oltják (Pázm: Préd. 67). **4)** [insero, inoculo; pfpofen]. 1643. 14. april oltottam meg az vad fákat, a mellett két renden herczoka avagy kozma körtvélyt (TörtT. 1880. 774).

[Szólások]. Fel gerjed haragom és meg nem oltatik (Káldi: Bibl. 317). Felgerjed az isten haragjánac tűze ellenec; de Moses megoltja azt könyörgésével (MA: Bibl. 1129). Megoltvan es szomjusagokat (DomC. 87). A forrás meg nem oltja szomjusagokat, ha nem meritik és nem isszák (Pázm: Préd. 82).

mégoltás: **1)** densatio C. **2)** extinctio C. vertilgung, auslöschung MA. Semmynemv aldozt es zeutseg nyynchen, ky olyan jgeen haznalyon kenoknak meg oltasara, mynt Cristus testenek aldozatya (CornC. 178).

mégolthatatlan: inextingibilis MA. unauslöschlich PPB. Agya az meg olthatatlan tevznek gyevtreny (CornC. 366). Meg egetti meg olthatatlan tuzel (RMNy. II.42).

mégoltható: extingibilis MA. auslöschlich PPB.

mégoltó: extincitor C. vertilger, auslöcher MA. Szomjuság megoltó jó szagos vizek (Zrínyi. I.48).

öszeve-olt: coagulo C.

öszeveoltás: coagulatio PPB.

Oltás: **1)** extinctio; auslöschung MA. **2)** coagulatio C. MA. **3)** insitio, emplastratio, emphyteusis C. insitus; einzweigung, einsetzung MA.

Oltatlan: [ungelöscht]. Oltatlan mész (Kecsk: Ötv. 303).

Olthatatlan: inextingibilis; unauslöschlich MA. Zayaabol olthatatlan lang jó ky (SándorC. 37). Olthatatlan tűz (Fél: Bibl. 4). Az meg aludthatatlan es oldthatatlan szenet boozat (Mel: SzJán. 297).

Oltható: extingibilis; auslöschlich MA.

Oltó: **1)** extincitor; auslöcher MA. **2)** coagulum C. Ver. lab MA.⁴ zusammengeronnene materie PPB. Ha az nyírta succusát, vizét, az saít oltoiában tészed, a saít meg nem ferseedic (Mel: Herb. 17). A nyúlunk oltóját vagy gyomrát aszald-meg (PP: PaxC. 25). **3)** insitor C. einsetzer MA.⁴ pfpofner PPB.

gyümölcs-oltó: **1)** olitor; gärtuer, würzkrämer PPB. **2)** Gyümölts oltó boldog aszszony napja: festum annuntiationis b. v. Mariae; das fest der verkündigung Mariae PPB. Gümölch olto bodog azzon (WinkC. Kalend.). Test fogado vagy gyümölcs olto boldog aszszony napja (Sam: Agend. 32).

Oltói: coagularis; das zum zusammenrühren tauglich MA.

Oltogat: saepius insero Kr.

be-oltogat: inserto C. oft bineinstossen, hineinstecken PPB.

Oltóvány: insitum, plantaria C. planta, plantarium; insititius, insitum; pflanze, zweig von einem baum, pflanzgarten; eingezweigelt, eingepfropfet, zweigschoss MA. Tendit ad unum silvam quae vulgariter oltuana nuncupatur 1278. Tangendo pomum oltuan dictum transit meta 1299. (Szilády). Mikor megfordolt volna az oltuanioknac kerteből (de horto nemoribus consito) es bement volna a vendégsegnee helere, lőlo Anant az agra omoluan (BécsiC. 64). Efféle oltóványokat gyümölcs oltó Boldog-Asszony tájban köll oltani tavasszal (Radv: Csál. III.51. KNagysz. 1579. A6). Az oltóvany az egész fanak nedvessegevel eled meg (Der: Préd. 186). Új oltóványokat szaporított (Pázm: Préd. 143).

sip-oltóvány (Radv: Csál. III.51).

Oltóványos: seminarium arborum fructiferarum SI. Oltóványos kertek: plantaria Com: Jan. 71.

OLTÁR (altar Bora: Evang. I.333. oltár PP. oltar TihC. 84. KazC. 74.): altare, ara C. Ver. MA. altar PPB. Terra Olthar? 1247. (Czinár). Zent Ferencz az egyháznak oltara megett el eoyezte magát yuadsagra (EhrC. 131). Vrnac oltarat befédce cilicionnal (BécsiC. 16). Ha vizéd te aiandokodat az oltarra, hadmeg oth te aiandokodat az oltar előt (MünHC. 21). Mi nagob, a genérősege é auag az oltar, ki megsecenteli a genérőseget? (57). Tiztesegem nem twtem erekyeknek, oltarban, oltar kiowl valoknak es (VirgC. 6). Ferencz az nagi oltar elwt al vala (63). Ha fel vyzed te ayandekodat az olthar eleeben: offers aute altare (JordC. 366). Oltart rakuan, az istennek aldozik (Fél: Tan. 501). Nem szabad az egyik oltárt megföszteni, hogy a másikat felékesíthessük (Nyr. XIV.565. ACsere: Enc. 106).

Oltári. Oltári széntség: eucharistia SI. Zvkseg fel mennőm ierusalembeh es ot zerőznöm az oltári zeutseget (WeszcC. 39b).

Oltáros. Ostiazok, oltarosoc, kamsasoc (Mel: SzJán. 87).

OLVAD: liqueo Ver. liquesco MA. zerschmelzen, zerschmelzt werden PPB. El kezdte olhadnia Marianak zize (DebrC. 52). Az hazoalatos zomorkodasnak myattha ő zywe gyönyörködésre es kewansagha ne olwagyon es ne ozollyon (ÉrsC. 195b. Mik: TLev. 446).

be-olvad. Mindenestwl foghwa bel volt olwadvan az ew zentsseeges zywe lelke es olmeje az nagy istennek zerelmeeben (ÉrdyC. 455).

egybe-olvad: conflor [zusammenschmelzen, schmelzen]. Egybe-olvad az ezüst az koliban: conflatur argentum in medio fornace (Kár: Bibl. II.128).

el-olvad: liquor, liqueo, liquesco, cliquesco, colliquesco, deliqueo, tabeo C. tabeo Ver. zerschmelzen, vergehen PPB. Elolvadni a vizben mint a só: in aqua tabescere PP. Hoğ ha az soo elolvadand, mywel soznak oztán? quodsi sal evanuerit, in quo salietur? (JordC. 365). Hewsegh myat el olwadnak: aestuantia solvuntur (861). Az egbek meg eegween el olwadnak es myndenek meg wyywhnak (ÉrdyC. 18). Kerezthnek yegyeet vetwen ew reea [a sátánra, ez] mynt az vyzoz hamar el olwada (350). Mynt az kőwer faggyw az tyz ellen, wgyan elolvadanak elene (400). Myndden hatalman el olwada (549b). Az zyz Marianak zemelyeeben az en lelkőm el olwada az en zeretőmnek zawa halvan (455). Az ő baráttához való kegyelmessége elolvadt: tollit ab amico suo misericordiam suam (MA: Bibl. I.451). Elolvadtanak féltékben: elangverunt (194). Elolvada az ő színek annira, hogy nem volna semmi bátorság ő benne: dissolutum est cor eorum et non remansit in eis spiritus (Kár: Bibl. I.197). Kiket már a félelem és az ijedés úgy elfogott, hogy ha oldalul egy zászlót megláttak volna, egészen elolvadtak volna (MonOkm. II.9). Szívesen kinlódom; bár mint olaj ingyen elolvadom (Anade: Vers. 76. 156).

föl-olvad: *elipiesco, resolvor* MÁ. *liquor*; zerschmelzen, zerfließen, zergehen PPB.

ki-olvad: [ausschmelzen, herausschmelzen]. Ki-olvad [főzés közben a só a hamuból] (PP: PaxC. 1774. 224).

lő-olvad: [delinneo; abschmelzen, herabschmelzen]. Hegek halmok és töltésök leolvadnak az föld zynre (ÉrdyC. 8). Hlangos és szép szavú drága csínálatu harangi leolvadnak (Paskó: Ešir. B).

mög-olvad: *colliquescio, egolidor* MÁ. zerschmelzen, weich werden, auftauen PPB. Közirtoc megolvadnak (petrae liquescunt) ment vinz te orád elől (BécsiC. 46). Olvaon meg a te lelked (VitéC. 20). Ő lelkebe meg olvadnan (TelC. 105). Az Iesusnak zeretiben meg olvadoth vala (VirgC. 101). Hegyek meg olvadnak: montes fluxerunt (KulesC. 133). Hogy az ő attyafiának szíve meg ne olvadjon: ne pavere faciat corda fratrum (MÁ: Bibl. 1177). Az ember szíve hamar megolvad az áitatosságra (Illy: Préd. 184).

őszve-olvad: ~ A nagy tűz miatt őszve olvadnak a tűndőlő baldogokkal befódt házak (Halt: III. Hist. III. 256).

Olvadás: *liquamen* C. [das schmelzen].

Olvadékony: [zerfließbar, schmelzbar]. (GKat: Gramm. B. 3. CorpGramm. 313. Kecsk: Ötv. 264).

Olvadó: [liquidus; schmelzend, flüssig]. Az honak twaydon-saga, hogy kynnien olvado (ÉrdyC. 155). Olvadó és hig alatok (VectTrans. 17).

Olvadoz: *liquesco, liquefio* SI. [schmelzen, zergehen, aufgehen]. Ne légyen immár olly savargó, és tétovázó lélek, melly a világi gyönyörűségekben olvadozzon (Pázm: Préd. 83). Nem szabad minélkünn keresztényeknek gyönyörűségekben olvadozni (Fal: NE. 84). Reszket a szíve, forro cseppekre olvadozik a szeme (Fal: NA. 199).

[Szólások]. Megfórténik még a' szerentsének saját fajzatán-is, hogy a ditsőséges kezdetnek őrdni keserves síralmokra olvadoz-zanak (Fal: UE. 396).

Olvadt: *liquidus* C. Olvadt vagyok: *liqueo* C. Olvat, folyó, hig: *liquidus* MAL. Olvadtott, olvadt: *liquatus, liquefactus, liquidus*: geschmolzen, zerlassen, weichflüssig PPB.

Olvaszt: *liquefacio, lipo* Ver. MÁ. schmelzen PPB. Engedelmesseghel haraghiwnak dyhesseghel olvaszatok (ÉrsC. 201b). Az őtuődő kohlakban olvasztottac (Börn: Ének. 175).

bele-olvaszt: *illiquefacio* PPB.

el-olvaszt: *liquefacio, lipo* C. *solve* Kr. [zerschmelzen, verschmelzen]. Az mondola emyfi az etzetben el olvasztuán a bór hamlast meg gyógyit [igy] (Mel: Herb. 13. Káldi: Bibl. 408. Pázm: Préd. 706. Kr.)

föl-olvaszt: *regelo, reglutino, deglutino* C. [aufösen, schmelzen]. Őnt felolvasztok: *replumbo* C.

ki-olvaszt: *elipo* MÁ. schmelzen, weich machen PPB.

kiolvasztás: *eliquatio*; schmelzung, zerschmelzung PPB.

lő-olvaszt: [abschmelzen, wegschmelzen]. Őnját le-olvasztom: *replumbo* PPB. Ezek [a tűzek] myndent az az földet, kővet es hegyeket el emeeznek es le olvasztanak (ÉrdyC. 17b).

mög-olvaszt: *liquefacio, illiquefacio, egolida* C. weich machen PPB. [schmelzen]. Fuvással megolvaszt: *proflat*; ismét megolvaszt: *reconfat* C. Megolvasztott: *colliquefactus*; zerschmelzen PPB. Mend ow lelket ysteny zerehmel meg olvasztac: *liquefacit* (EhrC. 55). A fanoltacbol le esnek, ho meg olvasztassanak: *ut conflentur* (BécsiC. 164). Leen een zywen, mykuppen meg olvasztott wyaz: *tanquam cera liquescens* (KulesC. 11).

mögolvasztás. Fuvással megolvasztas: *proflat* C.

mögolvasztható: *liquabilis* C. [schmelzbar].

őszve-olvaszt: *conflo* MÁ. *colliquefacio*; zusammen schmelzen PPB. Őszveolvasztott: *conflatile* C. (Kecsk: Ötv. 300. PP: PaxC. 1774. 227. 354).

Olvasztás: *conflatio, conflatura* C. *liquatio, liquefactio* MÁ. fusio; schmelzung PPB. A sok izzadás a testnek merő azon olvasztása s bádgyasztása (PP: PaxC. 1774. 130).

Olvasztat: [liquare facio; schmelzen lassen]. Sok hajjat s kőnert őszve olvasztata (DebrC. 122).

Olvasztó: *colliquans, liquefactor*; schmelzer PPB.

Olvasztott: *colliquatus, liquefactus*; zusammen geschmolzen PPB. Hagya, hogy fenyw zwrokkal es olvasztot olayal agyon entenek (ÉrdyC. 171b). Olvasztott háj (PP: PaxC. 1774. 376).

OLVAS (*oluoas* Helt: Bibl. 1e4. Fél: Tan. 11. *oluo*stathatot Helt: Bibl. 1e. *oluoas* VirgC. 139.). **1)** *diuimero* C. *numero* MÁ. zählen PPB. Ystennek tyay köziben nem zmlaltatyk es az wakztottak köziben nem olvasztatyk (ÉrsC. 273). Gyertyánál olvassák a pézst számokra Tört. IV. 68). **2)** *lego* Ver. lesen PPB. Legi apud Brutum: Brutuban olvastam PPB. Legimos: olvasuk hug zohala ystemel (EhrC. 2). Nem olvasztotac, mit töl legén Duid, mikor megehézet (MünchC. 34b). Olvas zaz pater nostert (VitéC. 13). Hobot az azzalra olvasnac [az ebéd fölött], az olvasura igekezol [figyelj] (17). Olvas vala solart (MargL. 13). Mi atyankat olvasundaz (NádorC. 124). Olvasya vala Isayas profetat: legebat Esaiaam prophetam (JordC. 735). Nem olvasztatok eo az terweiben? non legistis in lege? (388). Zenteknek eletet olvasatok (VirgC. 131). Hogy ez meg lwt dolgot olvasta volna, kezd gondolny w zynbe (58). Vgi olvasukh hogi . . (36). Vgi oluassuk rola, hogy az twisiek kwzibe buth (31). Mykepen kewnbe oluastam (PozsC. 11). Olvasd ide Exod. 20. (Matkó: BCsák. 267).

[Szólások]. Mintha a szillogokból olvasnám, motskos lesz ennek a vége (Szd: MVir. 138). Előve hozanak egy nagy könywet es mykoron feyemre olvasztanak vona, tceb yot nem találak mynd en eeletembe, hanem chak őtdöl fiel pater nostert (ÉrdyC. 634).

által-olvas: **1)** *transnumero* C. **2)** *translego, perlego, evolvo* C. durchlesen PPB. Az esztendőnként lott dolgokról irt könyvet által olvasni: **evolvere annales*; által végig olvasom: *perlego* PPB. Egy egy caputot rendel által-olvasván (Zvon: Post. 114).

általolvasás: *evolutio* C. [das durchlesen].

el-olvas: *recito* C. *perlego* MÁ. durchlesen, berlesen PPB. Ismét elolvas: *relegit* C. El olvasaa előtte ez ygeeketh: (ÉrdyC. 650b).

előlvadó: *recitator* C.

elől-olvas: *praelego* MÁ. vorlesen PPB.

előlolvadás: *praelectio* PPB.

előlolvadó: *praelector* MÁ. vorleser PPB.

hozzá-olvas: *adnumero* C. dazuzählen PPB.

lő-olvas: [abzählen, herzählen]. Hogy Karlos István azon 100 forintokat, melyeket Keczer uram általa küldött meg, nekem egészen leolvassot, ezen irasommal recognoscalom (LevT. II. 393).

mög-olvas: **1)** *diuimero* MÁ. abzählen PPB. **2)** *perlego* C. durchlesen, überlesen PPB. Megolvas ismet: *relegit* MÁ. Megolvas egy pater nostert (EhrC. 11 22). Kely fel frater es olvassad ezt. Mely frater legottan megolvassa (MargL. 45). Ez yrasth sokan megh olvasnak: multi legerunt (JordC. 694). Ez

innepek ewangelioamat ha ky meg akarya olvasny (ÉrdyC. 515). Az leweleth megolvastok (RMNy. II.197). Meg oluassáe szent Pált (Tel: Fel 38). Mind megolvassa, a mit irtam (Pázm: Préd. 44).

mégolvasás: 1) dinumeratio MA. abzählung PPB. 2) perfectio, relectio; durchlesung, überlesung PPB

ösze-olvas: connumeratio MA. [zusammenzählen].

rá-olvas. Az confessor rea oluasta az oldozatot (GuaryC. 47).

ráolvasás. [beschwörung (durch hexerei)]. Az igézet igétskének börtöltésével, reá olvasásokkal (217).

vissza-olvas: renumeratio C.

Olvasás: 1) dinumeratio C. numeratio MA. 2) lectio C. Ver. das lesen PPB. Nem azt modya [ízy] uala, mert zeut yrasnak oluassasa neky nemkellene (EhrC. 109). Foglalat magadat iras oluassaba (VitkC. 41). Az ty iegvestekuel zeut oluassakban bezelyetek (VirgC. 139). Ha nem egyébel, rövid-sseggel olvasásra édesitén az embereket (Pázm: Préd. 44). Az irásoknac szorgalmatos olvasása (Zvon: Post. 697b).

írás-olvasás: [literatura; schreiben und lesen, beschäftigung mit büchern]. Inadsagnac miatta ketsegős dologc jobban meg feytetnec hoğ nem iras oluassuac miatta (GuaryC. 54). Sem ymachagot, sem yras oluassast sem egyeb dologt nem tehet vala (ÉrdyC. 82b). Tanwillya keg: az magyar iras olvasast (LevT. 1339). Az iras oluassaba [ízy] foglalatos legyen (Helt: Bibl. I.e. Corq/Gramm. 588).

Olvasatlan: innumeratus Kr. [ungezählt]. Ket sagba apro penz olvasatlan (Radv: Csál. II.29).

írás-olvasatlan: [illiteratus; des lesensunkundig]. Goromba, iras olvasatlan ember (MNYil: Irt. 42).

Olvasdogal: lectito C. [hie und da lesen]. (Derk: ŐÉlet. Előb. 4). Ha olvasdogalomé az Urnak könyvét (Komár: Imáds. 212. Csúzi: Tromb. 221. Kr.).

Olvasgat: lectito C. [nach und nach lesen, dann und wann lesen]. (Pázm: KT. 66). Olvasgásd figyelmetesen a Tékozló Fűt-nak históriáját (Somodi: EgyhBesz. 1138). A felserdült dáma olvasgatja a vitéz urfiaknak diadalmaít a hamarja-futás, az ökl-elés- a lovaglás-vagy más egyéb pályájátekban (Fal: NA. 199).

Olvasható: 1) legibilis MA. leserlich, lesbar PPB 2) [der lesen kann]. Hogy kárt ne tegyek meg-ijesztvén írássommal olvas-bató beteget (PP: PaxC. 1774: 322). Iras nem olvashato ember vagyoc (Zvon: Post. II.210).

Olvasó: 1) lector, anagnostes C. lector, numerator MA. LevT vala jo es aytatós zerzetes es jo oluaso (DomC. 263). 2) rosarium, vulgo pater-noster; rosenkranz PPB. Olvasó-szem: graum rosarii Kr. Az olvaso zem kőzöt vala egy ezysth kereszt (ÉrdyC. 277b). Olvasoya ees kezeeben lewen olvaswan es ymatkozwan (ÉrdyC. 384b). Olvaso auagy Bódog aszszony Koszo-rúya (Vás: CanCat. 168). Egy esont olvasó, egy hamis klaris olvasó, egy selyem olvasó (Radv: Csál. II.363). Trombitáját el-lopta darunak az varju, hollónak olvasóját, az Máthénak man-koját, báránynak is lasznakját (Thaly: VÉ. I.351).

írás-olvasó. Iras oluasso pasztor (Mel: Préd. 157. Born: Préd. 52).

Olvasott: 1) numeratus; gezählt PPB. 2) lectus; gelesen PPB.

OLLY (vlt HB. vlt TelC. 253. oly LevT. I.205. olyw EhrC. 12. oly I. 59. stb.): 1) talis, ejusmodi; solch(er), dergleichen MA. a) Ysten teged tezen olya, hogy aldottak kezt lez azon-keppen aldót (EhrC. 33). E bezéd nem ol (BécsiC. 27). Te tau-eit-

uanid oflat tezne, meffet nem illic nekiek tenniec (MünchC. 34). Ollnak kel fíel veenny az őzwegyssseghnek regulassagaat (ÉrdyC. 353b). Ha olyak volnank, aminek kellene lennwnek (VirgC. 91). Olyakat mutat nektek (143). A chodie olyac, mely-eket senki . . . (Helt: Bibl. I.54). Ez vilagi élet ezac oly, mint az meg szallas (Born: Préd. 450). Mert az embereknec dolgo oly: quippe res humanae ita sese habent (Deesi: SallJ. 45). Mert olyrol irsz, kit sem te, sem a te feleid nem értene (Mon: Apol. 332). Az pap-nac leánya, ha ollyhoz mégyen, az ki nem leicud az papi nem-ből (Kár: Bibl. I.109). Kieczoda volt oly, az ki ártatlan elveszett volna? quis unquam innocens perit? (MA: Bibl. I.459). Ollyá kell lennem (V.19). Hirtelenbe, sietséggel ollyat ne czelekedgyén (MA: Tan. 217). Ez itélő-mesternek olynak kell lenni (Pázm: Kal. 502). A ki ollyal ditsir, a mi benned nintsen: hízelkedőnek tartsd (Pázm: Préd. 963). Minden lépésemre szídnak, ütnek, vernek, étkem oly, a minőt sertesnek kevernek (Gvad: RP. 27). b) Volt ott allo neppek kewt oly (tantus) syralm, hogy (EhrC. 59). Semmi ol titoc, ki nem megtudatic (MünchC. 32). Oly ember, kynek eg yoha vagon: homo qui habeat mam ovem (JordC. 389). My vagion vram valami oly allati, hogi ky tied nem volna (VirgC. 44). Ha nona ol hitőm (TihC. 4). c) tam MA. [so]. Olly nagy: tantus, so gross MA. Oz gimilsnec vlt keseruv uola vize (IIB). Oly czudas emberek: tam admirabiles homines (EhrC. 1). Bernald vala oly nagy zentség: tantae sanctitatis (12). Myre vattok oly zorgalmatosok? quid solliciti estis? (JordC. 371). Oly nagy volt (ÉrdyC. 547). Ez embernek szive oly tellyes telkervényekkel és rejtekekkel, hogy . . . (PP: PaxA. 53). d) Olly igen: tantopere, adeo, admodum; so heftig, so sehr MA. Miképpen meg aza ol hamar: continuo (MünchC. 52). Ha oly yghen zeretőd ewtet, hozd eede (ÉrdyC. 338b). Ol igőn nag zereuteeth uagón köztők (SándorC. 1). Oly igeen vereek (CornC. 210). Mint egy feidelem, olly bizuást mennée hozzáia (Kár: Bibl. I.531). Most oly alá-estem, hogy a nyalka ifiak tsúfolnak (Pázm: Préd. 88). 2) [nonnullus; mancher]. Doktoritok közzől oly hat száz tévelygést-is mert a mi Romai hitünkben számlálni (Veresm: Tanácsk. 97).

[Szólások]. Oly a t m o n d o e, hogy magam is megbánom: non movenda loquor MA. Olytt mondok, hogy meghűlnék belé az szomszédok (Nyr. XIV.565). Oly a t a r t y a, mintha már bé iktatott és bé állattatott volna a menyországban (DKal: Ker. 19. GKat: Váts. II.323).

am-olly: [talis, illius generis; jener art]. Mind imilly, mind amolly kenyérrel (Born: Préd. 206).

imilly-amolly (Born: Préd. 206). Imily amoly gyűléseket tartván (RákF: Lev. II.154).

Olyan (olian WeszprC. 3. ollyon MA: Bibl. V.24): talis, ejusmodi, istiusmodi C. [solch-, so, dergleichen, so beschaffen]. a) Ne akar olannac lenned, a mel embőr istent keserti (VitkC. 5). Ne legyetek ollyanok, mynt az keppmwlatok: non eritis sicut hypocritae (JordC. 369). Valaky meg maradand mynd veghyg, az ollyan ydwezvl: hic salvus erit (383). Olyan, mynt istennek angiala (VirgC. 20). Ollyanoc lesztec mint az isten: eritis sicut dii (Helt: Bibl. IB). Ollyanoc mint az bárányc (Kár: Bibl. I.300). Ollyamaa tewee az en zamat, mykeent az elős tör (ÉrdyC. 342). b) Olan zerzetes mondicte verbe martot ruhát vola-ni, aki ő testet az zegeneknec veritetekeből elteti (VitkC. 15). Soha olly fejedelmet nem hallottam, kinek csak az olyan szol-gálat eset volna kedve-szerent mellyet feje-vesztébeu parancsolt volna (Pázm: Kal. 1766. 583). c) Nem voltb ollyan rwha-zatos mynt: nec coopertus erat sicut (JordC. 371). Ollyan nagy: tantus (Helt: UT. Gg4). d) Mint az huez főnyű ollyan fel uő (Mel: Herb. 30). A tselek Magyarországot ollyan felette igen elpusztiták, hogy . . . (Liszny: Krón. 318).

am-ollyan: ejusmodi, illiusmodi; dergestalt MA. Szokás hogy illyen nap az evangyliomnak illyen, vagy amollyan részét

olvassák a gyülekezetben (Pázm: Préd. c3. Illy: Préd. II.185). Példásm folyt nyálok az angliai imillyen s amollyan szeléndé-kekről, agár, vízsla, kopó s több afféle fityész, taesókról, mennél szebben a mosólékos peszerek módjára (Fal: NA. 122).

[Szólások]. Illyen amollyan lelki németje (RákF: Lev. IV.550).

szint-ollyan: similis, aequalis SL [ebenso]. Szinte ollian szükséges (DociG: Préd. 38).

ugyan-ollyan: similis Helt: Bibl. I. V2. [ebenso, gleich].

Olyanképpen: taliter; also, dergestalt MA. Az példa szerint az mellyet mutatot az wr, olyanképpen ezínála az kyertya tartót (Kár: Bibl. I.126).

Olyankor: tum temporis MA. um die zeit PPB. Ha gyonast nem tehetnel, meegh es semyth ne ketelkegyel, mert az ollyan koron [halálodj idején] eleegh zybely thoredelmessegh (ÉrsC. 278b. Hall: Paizs. El3b. 7). Gyakran történik, hogy a győzelem után is elvesztí ember gombolyagját, olyankor azért szükséges követnünk a vitéz példáját (Hall: II.Hist. II. 109). A tsászár olyankor tette vezérnek, a midőn okossabbra kellett volna bízni a muszka tsárral való hadakozást (Mik: TLav. 11). Ha pedig azt objiciálnák, sokszor volt Erdélyben török bad ki benn telelt, azt felelheti, az olyankor esett, mikor a nyughatatlan elmék bogy már segítségre hívták őket (Mon-Okm. XIV.111).

Olyas: talis, talismodi Kr. [dergleichen]. Ha mi olyas hireim lesznek, tudtadra adom (Thurzó: Lev. II.117). Semmi olyast nem tanulak, a mivel vénségekben tudnák magokat táplálni (MA: SB. 141). Semmi olyas tsapásokkal nem sanyargattatnak; meghíznak es velőznek (Pázm: Préd. 25). Semmi olyas jóssággal nem tündöklöttek (Veresn: Turiacs. 34). Olyas dolog történt vele (Fr: SzJán. 95). A ki nem olyas, el-veheted (Lipp: PKert. 56). Isten minden teremtet állatra osztot valami olyast, melyben fáradojon (Fal: NU. 257). Az okos jütszó azonban nem vet olyas kártyát, a melyre lesben vagyon túrsa, hanem annak helyben azt, a mit ingyensem reménylet volna (Fal: UE. 373). Az ellenünk törekedő gonoszság egy néki köszörűli nyers igyekezetünket, s olyas dolgokat vitet velünk végbe, a melyekre soha se erőnk se bátorságunk nem lett volna (Fal: UE. 408). Csak arról emlékeztetlek: olyas légyen túrsod, mely hozzád illik (Fal: TE. 693). Olyas dologban keverem magamat, melyből bősádosan ki nem gázolok, ki nem fejtem magamat (Kirász. 43). Nem vagyunk mi az olyas korhelyek között valók: wir sind von dieser liederlichen bursch gar nicht (104). Mikor semmi olyas felleges idő nem volna (Bod: KOstr. 155).

Olyatón *ollatón* Sylv: UT. 128. H.137. *ollyatón* Szeg: Aqu. 104. *ollyatónnak* legyenek: similis fiant KulesC. 189. *ollyatón* Kules: Evang. 113. Tel: Evang. H.467. Lép: PTik II. 143. *olatan* TihC. 5. *olatan* 6): istiusmodi C. ejusmodi, talis; dergleichen, solcher MA. Ezek olyatónok lesznek es oly yok (ÉhrC. 112). Czynadtvala olyatont ment egy haylok: quasi (27). Sonha nem volt olyatón syrahm: tantus (59). Ollatanoe (talas nem leoltetenee, ment Daniel, Ananias (BécsiC. 118. 249). Ollatanoe meimenee orzaga: talium est regnum caelorum (MünchC. 49). Nem olyatón az 5 vta (NagyszC. 102). Ollatanna lón, mint az barom (DebrC. 282). Olyatón, mint a musztar mag: sicut granum sinapis (Helt: UT. K1). Olyatanoe voltatoc mint az el tenelyed-tuloe (Born: Préd. 281. Born: Ének. 445). Az istennee igeie olyatón mint az szönetnek (Tel: Evang. I. 130. 282. II. 11b). Ne legyeteo olyatónoe mint az ló: nolite fieri sicut equus (MA: Bibl. I.191).

Olyba, olybá: [tanti (aestimare, pendere); so]. A pompás nagyságos neveket olybá tartják, hogy (Fus: Apol. 186). Az ostarozásokat csak olyban tartotta, mintha nem is ő szenvedte

volna azokat (Hall: Paizs. 234). Akár ma, akár holnap, mindegy, olybá tartom, mintha régen imám kegyelmed pilotájában az jó medgyesbort (RákF: Lev. 1336). Olyba tartom rossz embernek remszólását, mint szeméten gubás ebnek ugatását (Thaly: VE. II.125).

Olyféle: [talis, talismodi; solcher, dergleichen]. Oly fele betegség, melyben... (Frank: HasznK. 56). Bisusban, oly fele zgyenge bíborban öltözet (Born: Préd. 100).

Olylyk: nonnullus, nonnemo SL [mancher]. Remegett s döbögött a szív is olylykban, sokban már vér sem volt, mint az ijedt tikban (Könyi: HRom. 13). Olylyk olylyk bé-dugá füleit. (NótPM. 9). Olylykok pedig annyira ríngaták (10).

Olykor *ollykorban* Gyöngy: KJ. 71. *ollykoron* Helt: Krón. 83): **1)** [olyan időben; zu solcher zeit]. Olykor menyen, hogy az zeek el ne mullyek (RMNy. II.136). Hogy olykoron [mikor majd haza mennek] öremmel boczássam őket haza (Helt: Krón. 83). Lótt peng az olykor, mikor az sídoo hswéttya igen közel volt (Zvon: Post. 1545). Bőört királyoe régenten olykor visol-nee vala, mikor királyi díczősegeket akartae mutatny (II.30). Olykor születék Krisztus, mikor a tsászár ravóitól mindenek bé-irattak (Pázm: Préd. 100. 512). Nem csak olykor esalhat mikor hiszed (RendÉl. A9). **2)** tunc, tum Kr. [damals, zu der zeit]. Kegyelmed is, ha olykor még ott közel találattik, oktassa hozzá, mint forgassa a dolgot (TörtT. 182). **3)** [aliquando; einst]. Olykor az városban Sámson be indula (Kák: Sám. A2). **4)** subinde Ver. nonnunquam Kr. [manchmal, zuweilen]. Ti, kik törvényt adtok sok ezer népeknek, s olykor határt tesztek fejedelmeteknek (Orczy: KöltH. 86).

[Szólások]. Egy olykor: aliquando, cum tempore MA. (Born: Préd. 455). Nem is néked telben szánakáznod, oda török egy olykor kezed avagy lábod (FortSzer. H3b). Egy olykor, midőn Aristoteles leanyatul kerdeztee (Pécsi: Szüz. 101). Es egy olykor megfogák Marótit (Montrók. VII.85).

OMOL, OMLIK: ruo, succumbo MA. fallen, sinken PPB. [stürzen]. Reá omol: superirruit, allabatur, decedit PP. **a)** Amint az ágra omolnak (super lectulum corruisse, kiben Ester fekszen vala (BécsiC. 64). Kyth mykoron lattak vona az neepek, dyczeereek wr ystent mynd hű orczyayokra omolwan: ruentes in facies (JordC. 92). Omlik térdére (Gyöngy: Char. 41). **b)** Omolnak ram vadlany es gyodokot el zabadoytyak (ÉhrC. 154). Omolnae az aúora (irruerunt per posticum) hog meglatnae, mi uolna (BécsiC. 170). Omoltanae a hazra: irruerunt in domum illam (MünchC. 26). Ó reia omolanae: irruerunt in eum (75). Omoltanak en ream erőssók (AporC. 3). Az emberek nyakra, főre omolnae minden gonoszúsgra (Tel: Evang. 194). **c)** A haboe omolnae a háúora: thuetus mittebat in navam (Helt: UT. K1). Jaj! hova ez az nagy folyhó fog omolani (Zrinyi. 126). Gondolkodtam, honnan omollyon ollyan hathatoképpen az halgatoknak elmekjekben: mecum cogitavi unde tam potenter induat haec scriptura in animas audientium (MNYil: Irt. 50). Meg vñhet mellyéből niert sok nagy gond omol (Zrinyi. II.51). E képpen fog omolani a ti bátorságotoknak is fővenyen épített földamentoma jó dának (Fal: NA. 138).

[Szólások]. Hirdetett az evangeliom abluu a városban, és a pápástasig falba omolt volt (Pós: Igazs. II.165). Isteni télelem nélkül-ülő hamis patvar azt reánk költéni; mellynek folyamatnya tellyebb spongyiába omol (Pós: Igazs. II. 312).

be-omol: irruo; ungestümlich einfallen PPB. [hineinstürzen, einstürzen]. Töröt kapuú soc nép be omol (Göres: Máty. 63). Beomolt kutak (Drég: Spec. 6).

egybe-omol: corruo Kr. [zusammenstürzen]. A jó lelki-is-mérett igaz ember, ha a világ egybeomol is, rettegés-nélkül

temettetik a romlásban: justum, si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae (Pázm: Préd. 595).

el-omol: 1) corruo; zu boden fallen PPB. [zerfallen, einstürzen]. Fel eppeytem Danidnak hű hazat, ky el omol: tabernaculum collapsum (JordC. 760). Ha a kőto vezzők meg felselednek, az arbrachokos eel felesnek ees ekkopen mynd a nagh hordo elomol (WinklC. 125). A kerítésnek fala el omol (DebrC. 180). Az épület el-omol fundamentum-nélkül (Pázm: Préd. 53). Azert, ha elomol es romol az ecclesia, el-fogy és el-vész az igazság (284. 549). 2) effundor PP. [sich ergiessen, herausströmen]. Senky nem telty az wy bort az oo edenben, mert gyakorta az edeent el tőry es mynd a bor el omol (vimm effundetur), mynd az eden el vez (JordC. 460). E víz elomol, s meg isszza a föld (Mel: Sám. 15). Az ny bor el szakasztja az tőmlőket és az bor elomol (Kár: Bibl. III.33). Ha az ellenvetése el omluac, az többinekis oda kell szaladuoc (MA: Scult. 987).

elomlás: effusio; das ausgiessen PPB. [ruina; sturz]. Megh fewdewt engemet ymmar hasonlatos el omlaas (FestC. 403).

félbe-omol? [fehlschlagen, missliagen]. Omer Agával való negociatio hogy félben [falban?] ne omoljon (MonIrok XXVII. 228).

test-főlomlás: [betegség] (Nad: Kert. 299).

ki-omol: 1) erumpo MA. ausbrechen PPB. [hinansstürzen, herausfallen]. Bele ki omol (GuaryC. 21). Magath megk akaztha, ketthe zakada ees ew hely mynd ky omol (WinklC. 178). Annera el taglak, hogy meeg ah hely es ki omoltho vala (DebrC. 25). Mynden tagadaj [sic] ky omlanak: effusa sunt omnia viscera ejus (JordC. 708). Palchyoyabol ky omol ew penze (RMNy. II.24). Agyoc veleie, belec ki omol (Born: Préd. 78). Az egeree vgyan ki omlottac a mezőkre, s minden veteményeket meg ettee (Mel: Sám. 15). Kiomol vala az nép és szedic vala az mianat (MA: Bibl. I.129). A mi testünk-is annál sürűbben kiomol minden gonoszúságra, mennél inkább kövéredik a jó-lakással (Pázm: Préd. 436). 2) [effundor: sich ergiessen, herausströmen]. Az tőmlők meg fakadnak és az bor ki-omol (Sylv: UT. I.14. Fél: Bibl. 55). Az én ordításim mint az vizec ugy kiomolnac: tanquam inundantes aquae, sic rugitis meus (MA: Bibl. I.449). Boknak teli gégéjéből bor kiomlik (Zrinyi: ASyr. E6) 3) [germino; ausschlagen, hervorsprossen]. Az vetemű kiomoljon és nagon fel neukegégék: semen germinet et assurgat (Sylv: UT. I.55).

kiomlás: eruptio MA. ausfall, ausbruch PPB.

lő-omol: proruo MA. corruo, delabor, concido; über einen haufen fallen. zu boden fallen PPB. Nemynemew haz hyrtelen le omolhan (EhrC. 161). Meg kőmebeit vr mendennek, kik leomolnak, es fel igazoit menden le esettek (AporC. 118). A tornyoc leomolnac (Helt: Bibl. IV.52). Hatra tantorodanak és az földre le omlanak: ceciderunt humi (Sylv: UT. I.154). Egy esapással minden épületek leomol (Pázm: Kal. 110). A házle-omlic, el-romol (Com: Jan. 105).

lőomlás. Miczoda az dög halál? Soe embereknek hirtelen valo leomlásoc (Born: Préd. 694. Fél: Tan. 493).

[még-omol]

mégomlás. A száynac megomlasat gyogyittya (Mel: Herb. 116). [Vé. Omlás, Omlott].

Omladéköny: ruinosus, ruinae proximusSI. [hiutállig, baurfällig]. (GKat: Gramm. B3. CorpGramm. 313).

Omlás: ruina; fall Ver MA. PP. Omlás, romlás: ruptura Otr: OrigHung. II.151. Az [ház:] omlasnak zozattyatol fél ebrewhen (EhrC. 161). Fél akarja építeni a Babylon omlását

(Matkó: BCsák. 8). Az tévelygésben valo omlás igen könyű (Toln: Vig. 11). Gyökerét ha meg-főződ, a testnek omlását meg-onyliti ha ezzel táplálod (Nad: Kert. 299)

kő-omlás: [steinhaufen]. Erős virosoc elpusztítatnac, es kő-omlása lesznek (Helt: Bibl. IV.62). A ház le-omlic és lesz nec romlásoc, kőomlásoc és fal romladékok: fiunt ruina ac rudera (Com: Jan. 105).

Omló: ruens, ruinosus, ruinae minitans; baurfällig PPB

Omlott: collapsus, dirutus; zusammengefallen, zerstört PPB Fogfaiast gyogyit, omlot száyat gyogyit (Mel: Herb. 31). Ha az vizénel omlot száyat mos, meg gyogyittya (43). [Vé. Omlás, mégomlás].

ONT (ontottak, outa BodC. 29. 30. ver hullas awag outas? PeerC. Kalend): 1) fundo MA. giessen PPB. Mergőt ont az lőlőbe (GuaryC. 6). Mikeppen a mergős kego mergőt onth beleye (NagyszC. 173). Az moslekoth neki nákaba ontiaak uala (TibC. 24). Ha téyel a földben ontod a vizét, földet gyogyit (Mel: Herb. 116). Az vért az földre ontsad, mint az vizet: effundes eam in terram (MA: Bibl. I.173). Senkit nianon ne onczion (Erasim: Erk 34). Bút rád ont még ő terhes igája (Thaly: Adal. I.2). 2) [corrumo, devasto; zerstören]. Mást gyogyit, maga riühes: a ki rak, s out, az-az épít nyelvével, ront életével (Pázm: Préd. b4). A dolgot basogatni kell és a bétét ontani (Fal: UE. 440). 3) [dissipo; vergeuden]. Az asszony a maga udvárát szedgye vegye jó rendben, értékénél, s érdeménél felyeb ne hējazzon: szerezzon, ne tsak költsön, takarjon, ne tsak ontsen (Fal: UE. 87). Erőn erővel fiat kívánsz, nem tudván, hová ontsad pénzedet (Fal: TÉ. 734).

[Szólások]. Boszszudat onts az pogányokra (MA: Bibl. V.38). Kyk artatlan veert ontnak (ÉrdyC. 524). Ky fegyvernek myatta vereet ontya es halalt zenwed (652b). Aki ember vért ont: effuderit (Helt: Bibl. I.12) Ártatlan vér ontó kezec: manus effundentes innoxium sanguinem (Kár: Bibl. I. 605).

el-ont: effundo, profundo; ausgiessen, verschütten PPB. (Ozor: Christ. 206). Meg botlik s elontya az vizet (MA: SB. 31). Az épületeket fel-forgattya: az fákat gyökerestül ki-tőri: és az terhes szekereket elontya (KNagysz. 1613. E4. GKat: Titk. 1119).

ki-ont: effundo MA. ausgiessen, ausschütten PPB. Kinek vtanna az byneseknek ew veerek kyve ontateek (JordC. 174). Az meely kewen ky ontottaak vala agya veleyt (ÉrdyC. 545). Telhetetleuevnek beleket ky ontanaya (DomC. 177). Olajt, vizet hamar ők forralának, kiket rómaiakra kiöntának, sokan rómaiak megkoppadának (RMK. VI.174). Az bor ki ne ontasok (Fél: Bibl. 13). Effele teuleygest ontottanac ki az nepec közé (Mon: Képt. 26). Ki ontom az én baragomat az ellen (Kár: Bibl. I.494). Ilyen gyalázatos szokat ontott-ki (Hall: IIIHist. III.92).

onton-ont: 1) indentidem fundo Kr 2) [dissipo; vergeuden]. A ki ősi maradékját onton ontja, vétt az ellen, a ki kereste (Fal: BE. 599).

Ontás: 1) fusio; das giessen PPB. Nem volnank tarsok hwnekyk az profétáknak veerők ontasaban: non essemus socii eorum in sanguine prophetarum (JordC. 429). Meg kerestetik raytonk az artatlan vernek ontasa (WesprC. 90). 2) [dissipatio; vergeuden]. Bátor egyre fáradozzanak a földi jóknak megszerzésében: mind csak ontás, és hiábavalóság (Fal: NE. 66).

vér-ontás: occidio C. caedes, sanguinis effusio, strages MA. blut-vergiessung PPB. Verontas nekől harum martirumsag vajon (GuaryC. 38). Tarzagh megk magokat az balwanyoknak aldozattyoktwl, eeteeseektwl es ver ontastwl (JordC. 761. Káldi:

Bibl. 247. Zrínyi L109. Kovás vérontással elő tudja szerezni a kellemő békességet (Fal: NA. 226).

Ontat: [fundī jubeo; giessen lassen]. Borat az földre ontatniuk (RMNy. H.2).

pénz-ontó: [prodigus; verschwenderisch]. A mely varas tékozló, és pénz ontó, veszni akar (Fal: TÉ 779).

por-ontó: pyrobarius, pulverem nitratum profundens in perniciem MA.

vér-ontó: vir sanguinis Kr. [sanguinolentus; blutvergiessend]. Te vagy az vér-ontó, én könyvem hullató (Zrínyi: ASyr. 302).

Ontód-ik: [fundī; vergossen werden]. Oltalmazzon isten engem attól, hogy énniattam több keresztényén vér ontódjék (MonOlm. XIX.445).

Ontogat: fundito MA. oft giessen PPB.

ÓN (onnat BécsiC. 300. onnat DebrC. 192. onnat Kár: Bibl. Hall: Paizs. 123. onnath (ÉrdyC. 436): plumbum; blei Pesti: Nom. 51. plumbum C. MA. stannum MA: Bibl. II.4. plumbum, stannum; blei, zinn PPB. Ónból való: plumbeus C. Ónhoz való: plumbarius MAI. Erezte remec onnat ő zaiába: misit massam plumbeam in os ejus (BécsiC. 300). Arany, eyszth, ercz, es vass, oon, batok es egyeb ezen felee alath, ky mynd tyzón atal mehoth, azonkeppen tyztwtaryk meg (JordC. 182). Onnat oluaztatuan feiere foltete (DebrC. 192). Ónbol csenalt botok (167). Az gernek meg uehezötyt vala, mynt ha onnath vyne (ÉrdyC. 436). Az byzon tyzesseog olyan, mynt az feenlő arany, az hazassagban vado zentseog mynt az ercz awag oon (ÉrdyC. 658b). Porro on, vas, ertz (Born: Ének. 550). On zakalos glyobos 2127, was zakalos glyobos 300, taraczk on glyobos 623 (TörtT. 1878. 343). Az mi ón mive az én atyámfiaának itt volt, azt adják meg (Gér: KárCs. III.439).

fejér-ón: stannum; zinn Pesti: Nom. 37. cassiteros C. stannum, cassiterum MA. zinn, weiss blei PPB. Stannum; fejér ón, bádóg Major: Szót. Harnad-szor frisselt fejér-ón: tertiarium stannum PPB. (Keesk: Ötv. 320).

fekete-ón: plumbum PPL [blei]. Fekete ónat oluazstana. (Helt: Krón. 32). Az fejér és fekete ónat oluazszátot meg: plumbum et stannum igne purgabit (Kár: Bibl. I.150). Pázm: Préd. 1226. Keesk: Ötv. 267).

Ónos, ónas: 1) plumbosus C. plumbatus, plumbosus MA. bleiern, blei-reich PPB. Iggyenesség mérő ónos sínor: perpendiculum MAI. Egyenessen alá függő onas sínor: perpendiculum Com: Jan. 103. Ónos botokkal mynd adeog veretee, myg az lelket erzeek ew benne (ÉrdyC. 168b). Ónas pléh vagy bádog (VectTrans. 20). Tanyéros kengyel vasat igen jót, ónost, szalamakkal, betvenőt pénzen adgyanak (TörtT. XVIII. 229). Egy kocsilónak való feket ónos zabolójút (ErdOrsagy. II.381). [A kardhüvelyt] vagy zománczoson, vagy pedig ónosan vas szerzőmál csmálta (ÓrMost. 66. vsz.). 2) liviosus; bleifarbig, bleich (Vajda: Kriszt. III.651. Kr.). 3) gefroren, mit hagel gemengt. Igen örülöm, hogy az ónos út előtt az úr isten háza hozott Leműnket (LevT. II.88). Ónos eső (Mik: TLex. 447).

Ónoz, ónaz: plumbo Ver. applumbo MA. PP. lóten, ver-lóten; stanno illino; verzinuen PPB.

föl-ónoz: replumbo C.

még-ónoz: plumbo C. applumbo MA. stanno obduco; überzinuen, lóten PPB. Megóhozott: incocto stanno illitus, incoctilis; überzint, verzint PPB. Negült vagy bordót meg-ónozni: dolia vincire plumbo PPB.

mégónozás: plumbatura C.

Ónozás: plumbatura MA. verlötung PPB. Ónozás, ónal-foglalás: plumbatura PPB.

Ónozó: plumbator, plumbans; löter, verlöter PPB.

Ónozott: plumbatus, incoctilis, incocto stanno illitus PPB. Ónozt legyen a fázék (Frank: HasznK. 226).

ONDÓ: 1) Ondója az kölesnec: apluda MA. Korpa, ondó: apludae PPL. hirsenspreu, hirsens-hülsen PPB. Az ács a lát fűrészei, az esőlelje avagy fűrészhulladékja, fának ondója le esvén: scobe v. seragine decedente (Com: Jan. 103). 2) bilis C. 3) Ondofolyás: gonorrhoea MA. MAI. Ondó folyás: samenfluss, tripper PPB.

ONNAN, ONNAT, ONNÉT, ONNATON, ONNÉTTON (onnag VitéC. 66. TelC. 351. 359. onnagh LevT. II.157. onnagd RMNy. II.198. onnagt, onnagt MA. onnal LevT. I.191. Lép: PTük. I.39. 195. onnand LevT. II.20. onnant Gvad: FNót. 89. onnatlan ElmC. 37. onnég Helt: Mes. 38. 309. amonnég Helt: Bibl. IV.129. onegd RMNy. II.331. onneryth LevT. I. 170. onnend Tört. XV.34. onnatan TükC. 21. amonnath LevT. I.256). 1) inde, istine C. isthoc, illine, isthine; von damen MA. [von dort]. Fel haga nemy kewfurra es onnatlan pdicala ott allo sokassagnak (EhrC. 37). Onnat felkele, hog gabona löket gyvtene (BécsiC. 5). Parancolt önékie, hog ki mennéne onnan (17). Onnaton aiandokot hoznac ennekem (283). Elméne onnaton es köuetece ötet sokac (MünchC. 35. 74). Onnan ky nem yewz: non exies inde (JordC. 367. 382). Meg yedeneuk es onnag el kezdenec futya (TelC. 359). Mind el futanac onnaton (342). Hog onneet el ne evessel (CornC. 80). Onnaton kywöl az chellaba magath be vethe (ÉrsC. 522b). Koth főlő wagoon az suez, onnat lewyk (LevT. I.191). Látuan az embert a fán meglyede es elfutaméc omnég igen aluazatosson az erdőben, ki annac előtte igen köuellyen ki löf vala belőle (Helt: Mes. 309). Az Antonius sem nezsece vala onnat: neque procul aberat (Deesi: SallC. 47). Bizonosok valanak benne, hogy onnal ki menekednéne (Lép: PTük. I.39). Onnat-is gyász ruhákban siralmason másfélő fogtam, végre leányomat, isten tudálatosképen látnom ismét engedte (Hall: III.181. II.293). 2) fea; vorbei, dort vorüber. Azonnan [olv. az onnan] muloc (praeterites) karomlac-nala tört (MünchC. 68). Mynd kyk onnan mwlnh wala: praeterites (JordC. 447). Kereskewd emberewk hogy onnaton mennének, az zamart el ragadak (ÉrsC. 314). Tertenek, hogy az ő zalagossa onnan menne lowa hatan (517). 3) inde; daher. Az sas kcselyűt meg nem őti az meny; onnat mondgya Plinius, hogy régen tartottac az királyoc az seregbe, és nem őttő meg őket (Cis. II.4). A vízbe ne vigyed, mert a sok víz a lonak ártalmas, a sok járás miát, és onnét származik a folyo és kő epe (Cseh: OrvK. 24).

am-onnan (amonnat Born: Préd. 561. amonnatan KazC. 74.): illine C. istine; von damen MA. Többszer oly szinét adgya dolgúnak, mint ha innen-is amonnan-is, fel-fedve ki tetszenék belő tika (Fal: UE. 370).

iminnen-amonnan: hinc inde MA. [von hier und dort, von allen seiten]. Mint az harang öntésben, oly tudós volt Melánthon Philépis az angustina confessionnak írőia s az konkolydja (Concordia) könyvű alá írt, immet amonnat egybe gázolt praedikátorkak és mesterkék is az theológiában (Bál: CsIsk. 147). Imminend amonnan sok levél érkezik (Thaly: VE. I.101).

innen-amonnan. Innen amonnan segítsen tsorbán (Fal: UE. 500).

innen-onnan: hinc et illinc Kr. Emenen onnan hagygal-lyauk (ÉrdyC. 569b).

ugyan-onnan: indidem, ininde C. eben von damen, von dem ort her MA. Az malantól a tornyot őt álglyúval, ugyan-onnéd törék három taraczkkal (RMK VI.137).

ONTOK: trama; rast, balken PPB. [einschluss, eintrag].

OPRA [?]: ein Afrikaner Adami: Spr.

OR (orroc MünchC. 191. orrok Valk: Gen. 27. orh Komj: SzPál. 352 sem *orh* toluay sem paranza Hofgr. 129. *orr*-gazda Misk: VKert. 138. *or* Mel: SzJán. 39. *oru* JordC. 433. 853. 861. ÉrdyC. 156. KazC. 197. WespC. 12. Helt: IT. C6. *orau* Lép: ITük. II.215. *orr* MA: Bibl. II.4. Megy: 3Jaj. II: 170. *oru* Frank: HasznK. 56. *orinac* DebrC. 82. *orvok* ÉrdyC. 133. *oruec* Helt: Krón. 47. Born: Préd. 545. *or* BécsiC. 189. *orroc* 115. MünchC. 24. *or* es tolvai, *oroc* es tolvaiok DebrC. 306. *uroz* JordC. 414. 662. ÉrdyC. 77b. *uroz* Szár: Cat. I.4. *uero* WinkC. 142. *urrot* KulesC. 122. *urroth* JordC. 57). **Or**: fur, furax MA. **Or**, *orv*: fur, furax; dieb, diebin, diebisch PPB. Wryiz? latro 1281. (Czi-uár). Nem zabadeithattac meg magokat vrrocto! es tolvaioktól (BécsiC. 115). Az orvok, kik ez velagi lozagocat el vrozak (GuaryC. 8). Az orvok el orozyak: fures furantur (JordC. 370). Az paztorok ew harmokat őrzzyk, hogy gonoz orw el ne ragaggya (ÉrdyC. 112). Vala ky barattyanak yozagaat el ragaggya orw az (612). Az orriok negj louat loptanak (RMNy. II.183). Minden ornot, tolvait, gyilkost meg neuezed (336). **Or** marha (RMK. II.479). Meg találod orvodat, meg talállyak az el veszet marlhadat (FortSzer. I.b). Tolvait orrokat kerget vala (Valk: Gen. 27). Orvok, lopók (MA: SB. 122). Az orvot, akar tolvajt meg fogvan: capto fure vel praedone (Ver: Verb. 239). Kit Hesperus adot, Lucifer or módgyán el lopta, el ragatta tilem hamarján (Zrinyi II.143). Kis ort kemény vas lántz kötöz akasztó-fához (Ben: Rithm. 167).

Oroz: furor MA. stehlen PPB. Walaky embert wrzand: qui furatus fuerit hominem (JordC. 56). Nee vroz (PeerC. Kal). Ne paranzalocggyal, ne vroz (NagyszC. 358) Oroz auag toluat (Ozor: Christ. 407).

el-oroz: suffuror, surripio MA. heimlich entwenden PPB. El yewnek az hew tanoythwany es el vrozjak hwet: furentur em (JordC. 449). El vrza a levelet (DebrC. 215). Ad meg az penz kyket el vroztal (DomC. 270). Cristusnak testeet el vroz-tak (CornC. 108). El orzotam marhayt (VirgC. 7). Az lopok meg assak es el orozzak: fures effodiunt et furantur (Fél: Bibl. 9).

még-oroz: [bestehlen]. Nepeknek alamsuainthi meg oroz- van (WinkC. 178). Meg akarnak orozni az kertnek gmoiket (CornC. 432). Meg wrzotta az zent egyházat (ÉrdyC. 638). Castelyanak megrozoy (Ver: Verb. 198).

Orozkod-ik: abscondo, clam ago quidpiam, verbergen, vertuschen, heimlich etwas tun PPB. clam irrepo, furor Kr. [sich einschleichen]. Nem szontunc bizni a tolvayhoz, a ki hol egy varosba, hol másba orozkodie alattomba (Gyulai: Sirah. K6). Attyanak istenségéről, természetéről, és minoltarol oroz- kodie a Cristusséra, es bizonyítani akarja (Vallást.Oo4). De jai, nagy szelendek orozkodik után (Zrinyi útján) (Zrinyi II.59). Mi veszedelem orozkodik utánna, azt is tudni kívánnám (Fal: NE. 62).

alá-orozkodik: [sich herunterstehlen]. Mennyből ala oroz- kodot (Born: Préd. 31).

be-orozkodik: irrepo, furtim illabor, latenter ingredior; heimlich hineinschleichen, unvermerkt [her]einkommen PPB. Csátárt, Váradhoz közel egy nemes aszszony hal meg és et- szaka az koporsóba tetetik az templomban, hogy más nap el temetnék; egy deák beorozkodott és velle undokoskodott (Pázm: Kal. 219). Bé-orozkodék éjtszaka a pápa háló-házában (GKat: Váts. II.1257).

el-orozkodik: propipere se MA. suffurari se, clam discedere; heimlich davonschleichen PPB. El wrózkodeeg [igy] ew anny- twl es el fvtameek az pwtaban tytkon ennen maga (ÉrdyC.

243). Felnevekedél mint egy virág, és hamar lész mint egy asszú ág; lassan lassan elorozkodol és hamar minden időd el- foly (RMK. VI.108). Ot elorozkodék föllec az erdőben (Helt: Krón. 12b. Laud: Ujsegit. II.156. MA: Scult. 702). Vessd a pad alá, es el orozkodál fölle (Vallást. Ss. 4).

föl-orozkodik: [sich hinaufstehlen]. Mikoron az egyie estue a garádiceu fölorozkodot volna a királyi palotába (Helt: Krón. 31b).

ki-orozkodik: [sich hinausstellen]. Atyamnak hazabol ki- orozkodam (TelC. 202). Kiorozkodinae a seregből és laza futá- nak (Helt: Krón. 133b. 122b). A királis nem mere megh maradni benne, hanem ki orozkodik (Lép: ITük. I.131).

Orozkodó: latenter irrepens Kr. [insidiosus; lauernd]. A világ tengerét, orozkodó haljait, esendes szemmel tekingeti (Fal: NE. 41). Az orozkodó halál őre is irányozván nyílával, nehéz betegségbe ejtette (Fal: TÉ. 679).

Orozva: clauculum, occulte Ver. furtive, furtim MA. heim- lich, verstohlen PPB. [hinterlistig, meuchlerisch]. Orozva el rantom: subripio MA. Forrasoc, kieből vrozuan lattatnacuala vizet mereiteniec: furtim videbantur haurire aquam (BécsiC. 23). A cazarne azzon nekit fogadot reiaia, hagi eyel megh őlneie vrozua e zent Amoros (DebrC. 20). Mynden extendewe vroz- vaes reya yartak azok az nemet falyyak az valwssy erdwre (LevT. I.216). Orozva is tudakozzál (II.61). A sidoc földéről orozva hoztanac el: furto sublatus sum (Helt: Bibl. I. F4). Hogy őezet az kutbol orozva ki vonna (Born: Ének. 561). Orozva el- metté az felsőruhájának az szárnyát: silenter (MA: Bibl. I.268). Orozva jöttel el: clam venisti (29). Orozva maro eb (Mel: Sz- Ján. 409). Edgy orozva maró ember csak kevés hujja lón, hogy Cärolus II. meg nem őle (Liszny: Krón. 306).

Orozva-való: furtivus [heimlich]; furtiva: orozva való szerelem, titkos szerelmeskedés: voluptas, Venus furtiva PPB.

Orzás: furtum, raptura MA. rapina; diebstahl, raub PPB. Orzásoc, ragadozásoc: furta, rapinae Com: Jan. 192. Az Izrael fiyay atal hagaak az paranzolatoth, es wrzaasth teenek az atkhozot morhabol (JordC. 297).

Orzó, orozó: fur, furax, raptor MA. dieb, diebin, räuber PPB. Orozó mesterség (Vajda: Kriszt. II.235).

Orzott: furtivus; gestohlen PPB.

Orság (orcsag WinkC. 178): furtum MA. furacitas; dieb- stahl, raub PPB. Alohaz vrsagnak (furtum) lenny felettebualo alamsyznakot (EhrC. 78. 79). Ember öldökésee, vrsagoc, hamis tanosagoc: furta (MünchC. 43. 153). Az gonoz emberek adnak gonoz tanalchot, az or ember orsagra, az ragadozo toluay ra- gadozassra (CornC. 162). Ne tig orsagot (Sylv: UT. I.112). Min- denféle gonoszságok, orságok, gyilkosságok köztünk eláradtanak (ErdTörtAd. IV.337). Valamely az mesterek közül országban, avagy paráznságban találattik, annak mestersége letétetik (KecsTört. II.282). Az lopás es orság: furta (Ver: Verb. Szót. 18).

ÓRA: **I**) hora C. MA. stunde Ver. PP. **a**) Nemde tyzenkeeth oraya vagonoe az napnak (WinkC. 321). Az completa horayanac vtanna (VirgC. 140). A napnak hatodik oraia (DebrC. 74). Adgyon isten gazdag örömn őrát (MA: Scult. 141). Óraja vagon már az álomból felkelniünk (Illy: Préd. I.19). Már hét az óra; kilencz az óra (Mik: TLev. 71). Már a szabott óra eseng (Thaly: VÉ. I.316). **b**) Azzon napon es horan az angyal ez fraterol eltere (EhrC. 18). Az aldizatnak horayan yeleneek ew neky wr istennek zent angyal (ÉrdyC. 341b). Eynek negyed horayan (JordC. 399). Mikoron az vtolso horan volna (VirgC. 167). Tizenegy órán [11 órákor] (Alv: Post. I.583). Készek minden órán valakibe veszni (Fal: UE. 478). **c**) Mely horaban (CornC. 68). Ezen horaban: eadem hora

JordC. 312). Ez garlosagos horaban (NagyszC. 36). Az órába meg vigaszéc az aszszonyi álat: salva facta est ex illa hora (Holt: UT. C1). Érsek-újár jegyben vagy, minden órában miénk lesz (RákF: Lev. I.125). Alig érkezik a jövevény úrti, azon órában reá küld a kocsisokra, parókásokra (Fal: NU. 256). **d)** Kilenced óra koron (ThC. 19). Hat órákban: circa horam sextam (Fél: Bibl. 197). Az napon két óra korra vacsorán jelen lenni ne nehezteljen (LevT. II.359). Mikorontan az mezőben vagy, és tudni akarod hány orakort legyen, végy fel egy szalma, aauy fű szállat; immáron meg irtam az dél előtt való órákat, öt órától fogva délig, az az tizenkét órákorig (Cis. N). Tavul bujdosva irdogáltam jobb részét és csak pihenő órák-
kor (Fal: UE. 362. 195). Az előbbött órákora más nap együtt valának (Fal: TÉ. 698). **e)** Horarius: egy óráig való, tartó PPB. Germeksegetől fogva ez óráig (VitK. 25). Ymatko-
zunk mynd harud oray (VirgC. 83). Egi óráig való nyomor-
gatas (DebrC. 154). Koporsóban feküvce harniez hat óráiglan (Born: Ének. 16). **f)** Órákúnt: stundenweis PP. Ejel napvaal orankeed (ÉrsC. 316). Az wt istent naponkeed horankeed kee-
yók (ÉrdyC. 196). Melyről tézek dispositiót Keczer Sándor el-
érkezésével, kit is órákúnt várok (RákF: Lev. I.619). **g)** horo-
logium C. MA. uhr PPB. Az óra járásbólis megítélheted a
várost: ex horologio civitatem judica PP. Kenyergettem nagy-
ságodnak egy öreg órájért (ÉrdPorta. 183). Adtunk egy cris-
tályba foglalt, új formán csinált órát (Radv: Csal. II.190). Az
óra ütött kettőt (Zrínyi I.50). Az órát folyásában, egy peczkets-
keben-vaio fogyatkozás meg akasztja (Veresim: Lev. 259). Két
felfüggesztő gömbölyű órák (Montrók. VIII.41).

[Szólások]. Szerencsétlenül, rossz órában: inauspicato PPB. Segghi óraia: venter est suum enque solarium (Deesi: Adag. 206). Se órát, se napot ne várjanak, hanem praestálják jó fegyverrel szerszámmal (RákGy: Lev. 219).

álló-óra. A maga talpán álló, vagy más, függő és 'zeb-óra (Fal: NA. 141).

árnyék-óra: 1) horologium solarium Non 4 solarium sciatheicon MA. *sciatheicon horologium PPB. sonnenuhr, sonnenzeiger PPB. Nap arnikára mutató óra: solarium C. Nap fényvel szolgáló avagy árnyéc óra: solaria son scioterica (Com: Jan. 168). **2)** compassum Major: Szót. A hajóban óra kívántatik, melyet közönségesen compassum, árnyék-óráknak mondanak (Mad: Evang. 150).

csengető-óra: [schlaguhr]. (ÉrdTört. I.43).

falra való-óra: [wanduhr] (Radv: Csal. II.276).

fél-óra: senihora C. [halbe stunde]. Ide csak félóra uraság majorja (Gvad: RP. VI. cikk).

fértály-óra: [viertelstunde]. Előveszik a trét-elést s egy fertály-óráig két annyit mondanak, mennyit a pap húzomos egy-óráig (Fal: NA. 146).

folyó-óra: clepsydra C. arenarium MA. clepsanmmium, horologium arenarium; wasseruhr, sanduhr PPB. Folyó, víz lopó óra: clepsydrae Com: Jan. 168. sanduhr. Com: Orb. 157. (Szentm: Kalm. II. Szóll: Dáv. 78).

függő-óra: horologium pendulum Kr. [wanduhr]. A múlt étszakán, függő-órámnak minden pertzenését hallottam (Fal: NE. 5. Fal: NA. 141).

korekes-óra: rotatum horologium PP.

nap-óra: solarium; sonnenuhr WF.

napárnyék-óra: [solarium; sonnenuhr (MA: Tan. 1320).

***nyakba-vető-óra:** horologium vaticum PPB.

öröm-óra: [freudenstunde]. Virágzó esztendőhez képest öröm-órákat jegyez-el magának (Fal: NA. 2. 156).

szólló-óra: [schlaguhr] (Fal: Jegyz.)

üveg-óra: clepsydra MA.

verő-óra: schlaguhr Kirbesz. 124.

vízlopó-óra. Folyó, vízlopó óra: clepsydrae Com: Jan. 168.

zsebbe való-óra: [taschenuhr, sackuhr] (Mik: TLev. 374). Hallám miutha valami órapercegést hallaték, azzal vetém szememet arra az oszlopra, hát az zsebbe való órája ott vagyon (Hlazzuk. I.282).

zseb-óra: ∞ Ugy jár lábok mint a 'zeb-órának gyenge kerekői; apró-lépve s pertzenve (Fal: NE. 34). Minden órának legkisebb folyamló részetskéjét rendire igazított mértékkel töltögetik és ugyan azért szeretik a maga talpán álló vagy más, függő és 'zeb-órákat (Fal: NA. 141. 145).

Órabéli. Ez legyen elég ez orabéli tanúságunkra (Zvon: Post. I.821).

Óráeska: 1) horula MA. kleine stunde PPB. Egy múlt óráeska is volt számos földni (Gyöngy: KJ. 79). **2)** [kleine uhr]. (Radv: Csal. II.122).

Órai: horarius MA. [uhr]. Órai mesterséggel forgó petsenye sűtő nyárs: verni automatum; bratenwender auf art einer uhr gemacht PPB.

éggy-órai: horarius C.

Órányi: [stunden lang]. Harom horany ydó: horarum trium intervallum (JordC. 729).

Órás: horologiarus, óraesináló SI [uhrmacher]. Órás (vezetéknev XVI. sziz.) (Nyr. IX. 365). Órás legény (Bod: KOstr. 49). Az órás megtsinálván az órát aztot fel tekeri (Mik: TörL. 121).

ÓRÁL: declamo, audacter dico PPB. [eine rede halten, deklarieren]. Verba a Latinis deducta Ungari formant per a l, ut formál, dictál, orál, declámál (CorpGramm. 239). Óráló széki [enthedra] (Dönkő: Flor. 223b). Prédikál, orál ritmizál néki, holott egy pap nünt Erdélyben, a kit meg-nem bántott volna (Bod: Pol. 125).

Órálás: óritzio; declamatio PPB. [rede, deklamation]. Órá-
lishoz való: declamatorius C.

ORBÁNC: elephantiasis, vel scabiei lepraevae species affecta plerumque membra infestans et cutem circa vulnera suballican-
tibus maculis deformans MA. gutta rosacea, erysipelas; rotes
weinblattern-angesicht PPB. terjedő kelés; herpes Major: Szót.
rotlauf]. Tüzes orbántz: herpes PPB. Orbanczot es egyéb
tüzes fakadást gyogyit (BeytheA: FivK. 12b). Hólra allyát el
futa a szederies orbánc (Szentm: TFü. 19). Egy fő nemes
aszszonnak emlőjét el-fogta-vaia tellyességgel az orbáncz (Illy:
Kat. 5).

Orbánco: elephantiacus MA. pusulosus PPB. orysipela-
todes, guttatus; der ein kopfericht gesicht hat PPB. [mit rot-
lauf behaftet]. Orbáncoz a lála (TörtT. XIX.220).

Orbáncozod-ik: [mit rotlauf behaftet werden]. Az feje
megh orbáncozodván esac hamar megh hala (Prág: Serk. 901).

[Orbáncoz]

fél-orbáncozott. A lámat miatt kijetsenyésedett, és fél-
orbáncozott sziveink (GKat: Valtz. II.562).

ORBONÁSZ. Orbonis [így]: Epírota, einwohner von Epí-
rus; Orbonis-ország: Epírus PP. Georgius Orbonaz de Cras-

souw 1505. (TudTár. VI.63). Orbonász: Epirota, Albanensis (Helt: Krón. I.398. II.332. Kr.).

ORDA: tyrosis; molken PPB. caseus dulcis SI. Sajtjút, ordját, berenczét, vaját meg tudja csinálni (Nád: Lev. 137) Urdát [így], vajot hozott (Gvad: RP. 159).

édős-orda: mollis caseus, caseus recens PP. PPB.

Ordás. A turós étet, ordás tejfeles lével igen szerettem (Bethl: Élet. 190). Ordás leves: tyrosis; csőrő, savó-leves (Bonkő: Trans. I.402. Kr.).

ORDAS: fekete tarkás szőrű, pl. kutya, farkas SzD. [wolfis-grau, schwarzgrau, gestreift]. A nyulnak háta ordas és harna (ACsere: Enc. 209).

ORDÉR, ORDELY: [ordre]. Kegyelmed az előbbeni orderem szerint dolgozt úgy kormányozza, hogy még az ellenség által-költözése előtt velem a Tarna-mellyékén megegyezhessek (RákP: Lev. 613). Ordere azt tartja Orosz Pál uramnak, fűjják az készült, mingyárt induljanak (Thaly: Adal. II.345). Nyir-Bátor ordelyben nekünk ki van adva, ott nyugvásunk léssen, az is meg van írva (317).

ORDINÁL: [in sacerdotum numerum recipere sollempni ritu; ordiniren].

még-ordinál: ∞ Az ég felé három ujjunkat tartottuk, a erédőt nagy buzgón mi itt elmondottuk (a erédón értettetik itt az esküvés, mikor az új katonák Ő Felsege hűségére hitet tesznek le); már most voltunk igaz hadi presbíterek, és már meg-ordinált katona emberek (Gvad: RP. 88).

Ordinálás: [ordination]. Az ordinálás merő czmfjáték (MA: Tan. 1126).

ORDÍT (ordoythwan JordC. 840. 94. ordoytany ÉrdyC. 433b. ordoytvan DomC. 48. ordéit 19. ordetami, ordtanni Ver.): ululo, irrugio C. ululo, rugio, rudio Ver. confremo PPB. brüllen, heulen PPB. Igen ordít: exululat C. Reá ordít: irrugit MA. Lata a zait és a sírokat és a soc ordeitokat: ejulantes (MünchC. 80). Pokolbely evrdég, mykeppen az ordeyto orozlan kerengnen keres (CornC. 46). Gyakorta zvyvnek zevpvegeseivel az ov jmad-sagy kezezt ordéit vala DomC. 19). Az erdegők kezdeneek ordoytany (ÉrdyC. 433b). Szembe nem ál az ordeto farkasokkal (Mon: KéP. 4). Az őrdögök synac, ordetnac (57). Az villamas vtán ordít az meindörgés (Kár: Bibl. I.535). Az farkas ha ordít, pokol fdót jegyez (Cis. G3). A Hektor testét meg-szaggatott köntösökkel, tsak-nem ordító jagzatással viszik-fel fényes Iliumba, és le-tészik ott a királyi palotában (Hall: III.175).

még-ordít

[Szólások]. A sereg-is magát vele meg-ordítá (Könyi: HRom. 139).

Ordítás: ululatus C. Ver. rugitus MA. [das brüllen, heulen]. Környül-zeng ez a hely ordításokkal: locus circumsonat ululatus PPB. Mikor ezeket montakuoyna, lön nag síralm és ordeitas annag eghazban meendének (BécsiC. 25). Ordoytas-nak zozattya nag mezze hallattatek: vox audita est et ululatus (JordC. 360). Megh boloudula és ordeytasthi kezdé teuny (DebrC. 553). Az balwannak papy ordeytasthi teenek és az papy feyedelem zent Tamas apostolt atal verée (ÉrdyC. 169. 562). Ordetas, siras (Tel: Evang. I.123). Mint az oroszslánnac ordítása, olyan az királynac rettentése (Kár: Bibl. I.614). Ezen a hirtelen val tozason megrémölnek, és orditással azt kiáltják (Pázm: Préd. 16). Zeng Szakmárnak vára elájolt labanczok, ével holt sok ráczok és ordításoktól (Thaly: Adal. II.75).

farkas-ordítás: [wolfisgeheul] (Mon: Apol. 316).

oroszlán-ordítás (Pázm: Préd. 1112).

szamár-ordítás: rudor C. ruditus, vox asinina MA.

Ordítat: [das brüllen, heulen]. Zo magassagoeban hallatot síralm és nag ordeitát: ululatus (MünchC. 17).

farkas-ordító. Farkas ordító télj (Fal: Jegyz. 933).

ORDONÁNC, ORDINÁNC: [ordonnanz]. Az bojtos környéta tekereg, az ordinánccja bomlik, sárban fetrong (Thaly: Adal. II.353). Kérte, ordonáncz tiskájába tegye, hogy itt volt. őbester azt észre ne vegye (Gvad: RP. 133).

ORGONA (orgona DöbrC. 211. Kár: Bibl. I.524): organum MA. orgel PPB. Vizi orgona: hydraulus C. PPB. Menden népec őrlökuaa nembéiekel és zfécekel és ifiackal organaban es hegedőeben (BécsiC. 14). A fűzekre felczuggeztettuk nyv orgonainkat (AporC. 107). Kúrt, hegedű, dob, orgona, cymbalin (SündC. 17). Vygadnak az orgona zaban (ApostM. 4). Azhegedő-szót, kantot és orgonát nem Dávid lelte, kezdetben muzsikát Tubál lelte (Tin. 228). Dicsérjétek őtet orgonával és czitarával (Offic. 186). Az orgona lyúkas szírú bórdókból áll (Com: Jan. 169).

Orgonál: cano organo SI. [orgeln, orgel spielen]. Orgonalnac, fíntzolznae, énekehece neki (Vallást. k3).

Orgonálás: [orgelmusik]. Hallam meud az eneklest es az orgonalast (EhrC. 74. ÉrdyC. 564). Dicserem atte nevedeth en zammak orgonalasaval (DebrC. 562. NádC. 129).

Orgonás: pithaulas, organicus, organista PPB. [organist, orgelspieler]. Vizi orgonás: hydraulus PPB. Orgonás [vezetéknev XVI. sz.] (Nyr. IX.365). Orgonás Ferencz. (Gér: KárCs. III.296). Ne hogy orgona légyen a templomba, de orgonás ne légyen (Bod: Pol. 208).

ORGOVÁNY. Novi quendam campestem locum, iuxta oppidum Gümör, hoc nomine vocari; atque etiam in planis terrae Jazygum, eductus nomen hujusmodi dari (Otr: OrigHung. II.84).

ÓRIÁS (orjas MA. MA: Bibl. I.6. 132. Com: Orb. 89): gigas C. riese PPB. Ver. Olly nagynek iratta magát mintegy óriás: colossium se pingi jussit P. Nem esec le ifiactol, sem ver-tekmeg őtet kiralnak fiay, sem magas oryasoc (excelsi gigantes) vetteek magokat az ellen (BécsiC. 45). Erwende mykeppen oryas: exultavit ut gigas (KeszthC. 34). Oriasokath megl gewz-tel (WinkC. 93). Oryaas fayzat (ÉrdyC. 593b). Óriás rövid nap meg-rontatik az isten igéjéből (Czegl: MM. 33. Káldi: Bibl. 288. Zrinyi. I.59. 98. 17. 9.). A sisakos orias: Orion [a csillagzat]; orias kutya: canis major [csillagzat] (ACsere: Enc. 100). Óriás: gigantes solemus illo nomine vocare; etiam hominem supra modum altum et vasto corpore praeditum vocamus nagy óriás (Otr: OrigHung. II.62).

Óriási: giganteus C. MA. [riesig].

Óriásocska. Orjasoczka: gigantulus MA. ironice ein grosser kerl PPB.

ORIGINAL. Original: literae originales: die urschrift, das original PPB. Az originalt, azaz, a joszagnak eredetiről való levelet hozza elő (Ver: Verb. 76). Original levél (Megy: 6Jaj. IV.23).

ORJ. Orja az disznouac: mctum MA. rückerat vom schwein PPB. [rückenstück]. Vad disznó orja: *callum aprugum PPB. Dorsum animalis, ubi costae cum spinis dorsii arete juncturae, vocamus orja (Otr: OrigHung. II.63). Egy zeep feyeer kölyköchke, kynek az hataa orja tarka barka volna (ÉrdyC. 501). Husnet napian: zentelt boriu hus susaual [olv. sasaua?], parey orial (LevT. I.43). Kaposzta orjával (Radv: Csal. III.41). Meg volna szalonnán mind sóder s mind orja (ErdTörtAd. II.328).

disznó-orja: **1)** *spina suilla PPBL [schweinsrücken]. Első tál éték legyen káposztás hús egy disznó orzával egészen fejestül (KeeskTört. II.304). **2)** portulaca; burgel, greusel; porczin fű Mel: Herb. 33.

ORMÁN. Ormān-gallér: focale C. Ormán: **1)** schurzloch; **2)** kragen; **3)** zinn [?] Adami: Spr.

OROM (orum 1386): pinnaculum, pinna MA. fastigium; gíbel, zinne PPB. Há az oromja, torony oromja: pinnaculum MAI. Kombouz orm 1298. (Jernry. Ad apicem unius montis vulgariter orom vocatum 1287. (Wenzel XII.467). Locus rwfaorumya 1386. (Nyr. VI.168). Allata et templomnak oromiara: super pinnaculum templi (DöbrC. 302). Templom oromja (Tel: Evang. 1506. Kr.).

ház-orum: [fastigium; gíbel]. A török egy ház oromra az czonttyát fel téuéc (Helt: Canc. 113).

Ormó. Pinnaculum: ház avagy torony ormója, melyre a szél anyját, vitorlát, és a kakast szokták helyheztesni PPL. Ormója a káposztának (Szakácsmest. 2).

Ormós: pinnatus, fastigiatus; zugespitzt, gíbel habend PPB. Ormós fedélű láda: arca camerata, lade mit einem krummen deckel; ormós koporsó: sepulcrum cameratum; gewölbtcs grab PPB. Tetés, ormós: pinnatus PPBL.

[Ormóz]

Ormózott. Ormózott héja a háznak: pectinatum tectum; mit stocketur n. gesümmen ausgearbeiteter ober-zimmerboden PPB.

Ormos: tectus, cameratus, fastigiatus SI. pinnatus MA. Pinnatus: tetes, ormos MAI. Possessio Ormus vocata? 1359. (ZichyC. III.154).

Ormoz: tego, camero, fastigio SI.

Ormozat: fastigium Kr. [gíbel]. Kőfél ormozatja: muralis lorica, pinna, crepido PP. (Pázm: Préd. 404. Pázm: Kal. 1766. 376. Kr.). Vár ormozatja (Prág: Serk. 190. Kr.). Tohlalékok [az épíleten] a ki vetett, eresztett ormozatoc, parkanyoc, eszterháe (Com: Jan. 107). Nem az ormozaton, vagy a kéményeken szokott a sas fészket rakni, mint a gölya (Csúzi: Síp. 719). Tengernyi sok nép gyülekezett össze, még a házők ormozatját, tsutornyait, és a szomszéd tornyokat is el lépték (Fal: TE. 651).

Ormozatos: habens fastigium, fastigiatus Kr. [mit einem gíbel] (Prág: Serk. 222. Kr.).

Ormozott: fastigiatus Kr. Ormozott héja a háznak: tectum pectinatum MA.

OROSZ (orusz): **1)** Ruthenus MA. Russus, Moscus; ein Russe PPB. Oroszország: Russia PP. Uruz, jobagio regis 1217 Orosz [személynév] 1398. (Czinár). **2)** janitor, satelles MA. admissionalis; portner [pförtner] C. torhiiter, portner, trabant PPB. (Rutheni olim custodiae domus regiae in Hungaria praerant, hinc janitoris significatio Kr.).

OROSZLÁN (oroszlányoc Born: Evang. 78. oroszlány Zrínyi I.108. Páp: KeskÚt. 243): leo C. Ver MA. löwe PPB. Oroszlány [személynév] 1398. (Czinár). Kék ewhenne lyendnek, toz ewkent minden seregnelkew nyomatit es yartatny nemczak farkason, de es orozlanon es sarkanyon (EhrC. 117). Minden valaki kerest kerend harminec napiglan valamel istentől es embertől hanenac te fölled királ, az orozlanoc vernebe eretessec (DöcsiC. 145). Fenee orozlanok (SándC. 7). Orolanmal erős-sobek (NagySzC. 68). Mint a fene orozlan rea hertelenkudek (VirgC. 20). Fiu orozlan (Helt: Mes. 362). Sino Oh orozlany (Mel: Szám. 233b). Sívó rivó oroszlány (Mad: Evang. 154). Oroszlány serénye (Laul: UjSegis. I.161). Az oroszlány szűgyes, ny-

kas állat (Hoffm: Préd. 5). Melynek csinallatya az mint neki tetzet vala alnabun, orozlany képű volna (Forró: Curt. 5). Oroszlán ellen semmi egy lárányka (Thaly: Adal. I.20).

[Szólások]. Oroszlánt ijesztgetsz árnyékkal: ambrá leonem territis PP. Oroszlán-bőr vagon rajta: obit eum pellis leonis PPBL. Rókába, ha nem használ az oroszlány-bőr (Fal: NE. III.47).

anya-oroszlán: [mutterlöwin]. Minthi anya orozlan halot el zaga[?]tjan elő hertelenkedeek (PeerC. 24).

nöstény-oroszlán: lea C. leona MA. löwin PPB. (Zrínyi I.188).

Oroszláncsa: leonculus BócsiC. 261. [junger löwe].

Oroszlányi: leoninus C. MA. [löwen-]. Oroszlányi bátorság (Pázm: Préd. 1199. Kr.).

Oroszlányocska: [leunculus; junger löwe] (Káldi: Bibl. 306).

Oroszlános, oroszlányos: **1)** Wenzlanusmannstura 1247. Monasterium Orolanus 1256. Orolanus [helység] (Vita S. Gerardi 11. Endlicher 218). **2)** [löwentaler; oroszlános tallér, hollandi ezüstpénz, melyre oroszlán van verve]. Ajándékpénzt adtam hat oroszlánost és négy egész tallért (MonTME. I.238). Hat rókabőrét fizettünk nekik 4 oroszlánost (239).

ORR (ar, orrunkba ACsere: Enc. 132. 243): **1)** nasus C. [nase] rostrum; schnabel Pest: Nom. 62. Madarak orra: rostrum; az elefánt orra: proboscis, pronasus C. Fitosotska orrú, lapos orrú: simulus, sinus; fel-fültt orrú, fitakos orrú: silus PPBL. Sina orrú: sinus C. Keselyű-orrú: silus; tomja orrú: sinus Nom? 197. 199. Kezdek megnyitny orrokat: coeperunt aperire rostra (EhrC. 110). Öregb zemy, ygyenes orra (ErdyC. 507). Allaz tartvan az te orradat es orrodát az fevlden nykeppen az dlyzo (MargL. 73). Oraba neuen a hollo a kenieret (DebrC. 224). Befuna az 5 orrába az elő lehelletett: in faciem (Helt: Bibl. I A: 3). Karikát vettec orrodban mint egy bialnac, és máshoua hoyszogattlae (Helt: Mes. 293). A pora igen jó az hátodon valo sobre, sült az orrában, és Antal tűzet meg rout (Mel: Herb. 90). Az két fül, az két orra lik és az száj (Kopasz). Az orra-vére-folyásáról [cim] (Web: Annul. 103). Horgas orrot adott az isten a sas keselyűnek (GKat: Titk. 669). Orrom alja épen akkor mohosodott, a jühet pödríttem (Gvad: RP. 86). **2)** [pars antica; vorderteil]. A fúvók vége vagy orra: acrophysium PPBL. Locus Nogerdenorra 1319. (ZichyC. I.164). Szigetek az orránál csinált jó sünczet (MonTrók. XV.525). A tollal avagy pennával, melynece az orra, közép hasitékja a penna csináló késetskével alkalmaztatie: cujus crena scapello temperatur (Com: Jan. 155). A rúd orrában vettetne a szűgyelő hámrol alá függő nyaklóc (87).

[Szólások]. Orrában szól: Aristili more loquitur; er redet durch die nase PP. (Decsi: Adag. 313). Orrod is meg mutat-tia, hogy lazog vag (Decsi: Adag. 300). Meg iöt Antal Budáról, zöld ágat hozot orratban; prophetus ad apuratum, redüt niao (Decsi: Adag. 203). Az kik teneked ezt tanácsolják nem jó-akaród egyátalján és nem néznek tovább orroknál (LevT. II.236). Orrodnál fogna hordoznak tégedet: in cotyla portaris (Decsi: Adag. 171). Egész felföld terekké leszön vala, az palasz orrunkról elesik vala (Tin. 136. 170. 139.). Fel-duzzasztják orrokat a helvetiák (Pázm: Kal. 523. Kr.). Soda nem leszen neked bőczületes, mind csak az hamu-ban kell neked élned, nola orrodát fen hordozod (Fort-Szer. K2). Orrát fintoogatni: nasum crispare PPBL. Orra fintoogatásvalakit meg-gunyolai: naso *aduno suspendere PPBL. Nem látnek annyi desperatus lefüggesztett orrú embereket (Káldi: Lev. III.290). Félen tartod az nagy orrod kevés Pozsony vára (Thaly: Adal. II.243). Orrát

vernü valakinek: einen nasenstüber geben PPB. Az torna orrodát tekeri (Zson: PázmP. 330). Szortyogni orrával: ronchissare Major: Szót. 414. Ha Balduinus koty fittyet vét Luter orra alá, es mondasit meg-hazuttollya, jámborúl cselekeszi (Pázm: LuthV. 119). Az orrod előtt vagyon, csak fend reik, a fogadat: es ist für enere nasen, spitzet nur das maul darauf (KürBesz. 113).

csont-orr: [rostrum; schnabel]. A madaraknak fogok helyett, kettős és válns tsont orrok vagyon (Misk: VKert. 6).

hajó-orra: prora C. cheniscus MA. rostra PPB. Hajó orrban ülő révész: proreta C. Hajó orra igazgató: proreta MA. Haionak orra: naviculae prora NémGl. 354.

éb-orr. Eborokra ne kössük, édesen (Amade: Vers) 143).

fitos-orrú: simo PPB.

hegyés-orrú. Hegyes-orrú keszeg: sturio PPB. Hegyes orrú penna (MNyil. lrt. 344).

horgas-orrú: gryphus C. rostro obaneo PPB. [mit einer gebogenen nase]. Lata elő yöny egh horgas orrw törpe emberth (PeerC. 66).

madár-orra: rostrum MA.

nagy-orrú: naso Nom.² 197. MA. [grossnasig]. Nagy orrú, Kis orrú [vezetéknevek XVI. száz.] (Nyr. IX.365. X. 227. Zrínyi II.120).

pénna-orr: cuspis calimi Kr. (Pázm: Kal. 1766. 129. Kr.)

sereg-orr: [acies; spitze des heeres]. Vitezi a sereg-orr-on nag kesakodásokat theznek (NagySzC. 111). Mikkeppen ha a sereg-orr-on atte ellenseghid közben az erős viadamban beemenneel (23. 22). Az sereg orron és spitzten megyen vala (Güres: Mátý. 16).

sima-orrú: simus C.

viasz-orr. Az eretnekek könyve viasz orr (Toln: Vig. 88).

Orrant: [megszagol, megsejt]. Külső nyavalyáját nem orrantottam egyebet (MonOkm. XXIII. 136).

Orratlan, orrotlan: carens naso MA. der keine nase hat PPB. Orrtalan czimpa avagy csonka orrn (ExPrinc. 196). Orrotlan Kozma [név] 1484. (Nyr. V.510).

Orratlanit: denaso MA. die nase abschneiden oder heissen PPB.

még-orrotlanit: denaso C.

Orrocska: parvus nasus MA. [nüsschen]. Orrocskája a madárnak: rostellum MA. PP.

Orrol: aspernor, nasum suspendo, item: stomachor, aegre fero, indignor: verachten, eine krumme nase machen, item: ungeduldig sein PPB. Ók ott alattomba sugna bognak vala, hogy bölez vezetec nincs, aszt he orollyác vala (Tin: Ének. 130). Vendeg yton iartot igen orolyatoc Hófr. 265). Igen orollya ez istenes tanúságot az test és vér és nem tetzic az (MA: Scult. 103). Mondhatatlan igen orrollyák az atyafiak, hogy sz. Bonaventura bódog aszszony sóltírárt írta (Pázm: Kal. 781). Az jót gonosz véghre magyarázzák, és azt orollyák, hogy Christus az bűnösöket magához fogadgya (Alv: Post. II.74). Igen orollyák a tévelygők a bérmlás szentségét (Barna: Isk. 242). A székelly nemes emberek orrolják vala az ő jobbágyoknak megszabadulását (ErdTörtAd. I.46). Nincs hitele, Rédey uramat orrolja (MonOkm. XXIV. 532). Ezt orrollya a gonoszra vetemedett tiünder világ (Csuzi: Síp. 311).

Orrolás: indignatio, stomachatio; zorn, unwillen PPB.

Orrondi: naso Kr. Mellyhez hasonlót, még amaz tabulázó Orroordinak metamorphosisában sem tapasztalhatok (Csúzi: Síp. 277. 307. Csúzi: Tromb. 221).

Orros: nasutus; grossnas Ver. naso, nasutus, nasutus MA. rostratus PPB. Gregorius dictus Orros 1320. (ZichyC. 1176). Orros [vezetéknev XVI. száz.] (Nyr. IX.365. LevT. I.270).

Orrosoeskas: nasutus MA.

[**Orroz:** in formam nasi effugio, fastigio Kr.]

Orrozat: [pars antica] vestibulum MA [acies; vorderteil spitze] vordach, vorsprung des hauses PPB. Ew rettenetős ördögöknel mynth az yol megh zörzeth seregöknek orozattya az ellensegöknel (ÉrScC. 521b. KazC. 61. TelC. 332). Megveréc az Izraelitákat, és a seregnek orozattyaiból lenágának a mezőben mayd négy ezer embert (Helt: Bibl. II.118). Ot délre építéc Szelent, egy magasságnac orozattya (Helt: Krón. 21b). Az olai Ágrul, kit az haionac orozattyaiba fel tettenec (Tel: Evang. 1465). Meg ütötte a meny a sz. Miklós egyháza sanctuarioniac orozattyaát, de chac egy nehany cherépbe tölt kárt a heiaztan (Tel: Fel. 195b). Retenetes mint a seregöknek orozattya: terribilis ut castrorum acies ordinata (Énekek Éneke M.5). Egy türkies aranyas kantár szügyellőstől, orozattyaival együtt (Radv: Csul. II.357). Mely öszveszakadásnál való magos orozaton s szegelet nagy parton fekszik az hires Nandorféjérvár (Monlók. VIII.384). Viseltes, majczos fék elhez türkissel rakott virágos aranyas orrozat (XXIV.174). A sisakjának orozattyaán lévő vas-is elszakad (Hall: Hllist. III.132).

hegy-orrozat: [promontorium; vorsprung eines berges]. Czoda szép helyen Eger vára vagyon, az völgyre fekszik egy hegy orozaton (Tin: Ének. 136).

sereg-orrozat: [acies; schlachtordnung]. Rettenetes myn az meg zorzót sereg orrozat (ÉrdyC. 490). Allanak az sereg orrozatra az ellenseghek ellene (581).

Orrozó, Orrodzó: orrodzó szj a lö-szerszámban Kr. Aranyas szerszám zabola nélkül, orrozótól (MonOkm. XXIII.350). Két fék, szügyellőstől, arany, hasonló köves orrozójával (Monlók. XXIV.142. Gér: KárCs. IV.452). Egy pár puskatokra való varrás; orrozóra való is kettő, scodiummal (Századok XXII. 157). Ezüst szerszámárul le hult orrodzója (Gvad: Orsz. 51).

ORS: Szeged táján a. m. reves, taplós, ors fa, ors füzek CzF. [morsch]. Meg gyujtván taplóját, pipámra rátette egy darab ors fáját (Gvad: FNót. 94).

ORSÓ (oorsoo ÉrdyC. 414b. órsó MA: Bibl. I.574: **1**) fusus C. Ver. MA. spindel PPB. Com: Orb. 119. Az ew kezeet vetoe erőss dolgokra es az wy'ay oorsoot fogdosanak (ÉrdyC. 414b). Gusaliat es orsot forgata inkab honnem mint féguert (Szék: Krón. 35). Bottyat el haytván orsoiat pergete (P'etki: Virt. 11). Fonalat fonynac akár újon forgó orsoval, akár a keréken forgó rockával: sive girgillo, sive fuso (Com: Jan. 97). Rockát es orsot pergetet (Ujseg: Józsa. 142). Pergetné az orsót, s véle fondogalna (Lund: TjSegits II.305). Vigyéték a tűzre az orsót, matólát, gomolibót (Fal: NA. 194). **2**) A hanyotlot mellyekes vonasu orso vagy orsozabasu: parallelogrammum obliquangulum ACsere: Enc. 65.

gyalog-orsó. Orsó, gyalog orsó: spindel KírBesz. 135.

sajtó-orsó: prelum C. Sajtónak orsófája: cochlea, snacula; die trothen oder kelter-spindel PPB.

Orsós. Deszkás egész folyosója vagy altánja orsós oloszfakkal elkészül vala (Bethl: Élet. II.250). Az magyar hintó is kétféle vala, egyik kétféle eresztős, a második orsós (Monlók. XI.364).

Orsóz -ik ? [se amoliri; sich trolten]. Egy karácsonjtáji házőkhöz hazza orsózának, pironkodának (ErdTörtAd. 133).

Orsózat. Faragott márványkőből való orsózati, párkányozási már megválnak (Szal: Krón. 203).

ORSZÁG (*orizag* HB): **1)** regio MA regnum Ver. ein reich PpB [land]. Az ország széle: extremum regionis PpB. **a)** Ogum nautli urizaghele vtot (HB). Ha en orzagomnac felét megkéréndél es adatic nekéd (BécsiC. 39). Menneener orzaga (MünchC. 18). Az menyey orzagának ifyay (JordC. 396). Mas wton meenenek hy orzagokban: per aliam viam reversi sunt in regionem suam (JordC. 359). Meg mwtata hewneky ez vylaghnak mynden orzaght (363). Istenek orzaga: regnum caelorum (364). Aggya az ew zent orzagat ny halalvlnak wtama (ÉrdC. 338). Vygen az erek eolethnek orzagura (515). Yme zerzettelek teogedot coz may napon neepeknak es orzagoknak felette (342). Walamyt koreudez, meg adom nekéd orzagomnak felelyg: usque ad dimidium regni mei (Pesti: NTest. 81). Attol tartottak, hogy ha őtet el-botsítyák, a romaiak el-foglalják országoikat (Pázm: Préd. 186). Ezek alatt, az szomszéd országoz emésztő hadak alatt az török sem mulatá dolgát (Pázm: Kal. 137). Ország szerint való nyavalya (MA: Scult. 1062). Ország gubernatorra választottak: in gubernationem regni electus est (Ver: Verb. 263). **b)** Zerefen orzag: Aethiopia (BécsiC. 11. JordC. 9. MA: Bibl. II. 16). Lengyel ország (PöncC. 311). Magyar orzag (DonC. 126). Meene Bologna orzagra es glórog orzagra (ÉrdC. 101). Magyar orzag: ÉrdC. 541). Britannia orzag (ÉrdC. 591). Bech orzag: Austria; Österreich (Pesti: Nom. 65. Güres: Máty. 60). Slovác orzag: (Helt: Krón. 2). Csech orzag: (Gyöngy: XIV. Előb. 1). Szeremország (Szeg: Aqu. 47). **2)** [comitatus, diocesis; kúrdag]. Mynd az orzagot ew ewzwe hywata (RMNY. II. 86). Fejérváron együtt tanáltam az országot; ma déltán az ország [az országgyűlés] eloszla (MonRók. XVIII. 40). **3)** imperium C. [regierung, herrschaft] Orzagmac VII. eztendeieben: septimo anno regni ejus (BécsiC. 53). Prédálván istennek orzagának evangéliomat (JordC. 364). Wywen te orzagod: adveniat regnum tuum (370). Merth wre orzag: quoniam domini est regnum (KulesC. 42). Orzagra hja Kristus az övét, mikor azt igéri, hogy valakik győzedelmet vésznek a bűnökön, azokat királyi székre illetti (Pázm: Préd. 17). Az pogányok meg-esméri Christust, és egy királyi országa építtetik ő-neki (Pázm: Kal: 561).

[Szólások]. Országokat járni: obire terras PpB. die lünder sehen, besuchen Adami: Spr. 195. Országokonkint: regionatim C. von land zu land PpB. El kyldozeenek zeren zerte mynd orzagunked varosunked, hogy meg keresnek (ÉrdC. 110). Országai: országgyűlésben, mint az orzagának képviselő? CfE. ország? képeben, MNyelvéstet V. 424. Országol akarnd a vétséget vizsgálni? (Helt: Krón. 204). Hogy értünk országu? bőjtöltök s imádkoztok, istenes s hasznos eselekedet (Mon. Okm. XXIV. 277). Küldöttünk fel országu az ő nagysága méltóságos propositóra való replikát? (TörtT. VI. 92). Tetezet azért nekünk egész országu, három nemzetül, hogy esiesi vám in perpetuum tollátassék (CompConst. 31).

menny-ország (*meny-orzag* ÉrdC. 356. *meny-orzag* Ozor: Christ. 22. *meny-orzag* Zrínyi 178. *meny-orzag* Sylv: UT. I. 136). caelum beatorum, regnum caelorum; himmelreich PpB. Frater Ruben mykoron megle eluaba, cristostol vala meny-orzagban meg zenteltettek (EhrtC. 55). Prédálván meny-orzagnak ewangéliomat: praedicans evangelium regni (JordC. 381). Meny-orzagra tekeentwen: aspiciens in caelum (399). Te nekéd adom meny-orzagnak kwezayth: tibi dabo claves regni caelorum (405). Fongemeth meg halgata meny-orzagból: exaudivit me de monte sacro suo (KulesC. 4). Kere a meny-orzagac dícepetet üerneye (TelC. 39). Zómeit meny-orzag fele emelien (WeszprC. 51). Ez zozat el halatik meny-orzagbaes (VirgC. 115). Könyh pokolba meeni, de nehéz meny-orzagba (Deesi: Adag. 192). Az

meny-orzagot könyörgésén adják, szenvedésén adják (MA: Scult. 15). Vallyon tagadhatod-e, hogy a parantsolotoknak meg-tartásával bé-férhetünk a menny-orzagban? (Fal: NE. 66).

mennyországbeli: [caelicola, caelestis; im himmel wohnend od befindlich]. Tezen jme-pet mynd az meny-orzagbely zentekrevl (ComC. 59). Mynd az meny-orzagbely zentek semit ot nem haznahnak (VirgC. 119).

mennyországoskod-ik: delictor in regno caelorum Kr. Sok világ-leánya tsak so-la-re-mi-fa körül meny-orzagoskodik (Fal: NA. 163).

tündér-ország: [feenreich]. Nem hiszem, hogy egy nemzetben is volna amnyi mese és szófabeszéd a tündér országról, mint a magyarok között. Erről beszéljenek a leányok a főnóban és a kalákában. — A közönséges példa-beszéd szerint Erdélyország tündérország (Holtakkal való barátság 1733? 1783? Hunfalvy: Métnogr. 252).

vendég-ország: [regio externa; ausland]. Magyarország-ból lehet kevés hada, vendégországból későn indult hada (Tin. 118). Kezdek hirdetni nagy sok országokban, hogy egy sziget volna egy vendég ország (371). Melly ország magában igazodik, vendég országoc eszt igen rőtterez (Tin: Zsigm. 12). Vendég országokból néki soc hada lön (Helt: Cauc. 11).

Országbeli. Peter kyal teezen vala nagy nyo[mo]rwsagot ez-zeghen orzagbelyeken (ÉrdC. 396). Az országbeli község földi így lön az alkuzás (MonTME. V. 23). Országbeli uraim: Quirites (Bécsi: Salic. MNyelvéstet V. 424).

Országi: ad regnum pertinens Kr. Saul, David az orzaghy kyalrsagnak byrtokait nagyobban zent alazatossagbol eerdemletteek (ÉrdC. 390). Lásd a zidók setétségét, kik magok országában meg nem isméri, a kit idegen országi királyok fel-találnak nálok (Pázm: Préd. 186).

Országol: **1)** regno MA regiren, beherrschen PpB. **a)** Ki neky (systemek) zolgn, vele országol [igy] (FluC. 100). Nabuhodonozor, assirisoknak kirala, ki orzaghala Nininece nag varosiban, vna Arphaxat ellen (BécsiC. 11). Aggya vt isten ő neki Davidnac ő attanac zekit es orzagl Jakobnac hazaban (MünchC. 108). Orzagol öröklő örökre (VitkC. 103). Wr ezeuyk orzagl: dominus regnabit in aeternum (KulesC. 17). Vr orzaglat ekessegben (AporC. 53). Orzaghlwnk ez földön: regnabimus in terra (JordC. 894). Orzaglot az ő ellenségin (Mel: SzJán. 161). Venus országol az hölddal-együtt (KNagysz. 1613. E2. Klécs. 1572. Ev2). Én általam országolnak a királyok (Illy: Préd. 1355). Ha a király bujáságból, maga kívánsága és gyönyörűsége szerint (ex libidine) országol, kegyetlen ur (Com: Jan. 139). Azzal szerzette az apostoli titulust, mellyet a dítsősegen országol Maria Thérésia megerősített (Bod: Pol. 4). **b)** Nem lezón oth íregseg merth országol zenth zeretetek eg volta (SándC. 1). Ne országollyon a ti halando testeteken a bűn: non regnet peccatum in vestro mortali corpore (Land: ÚjSegis. II. 7). Adná isten bár ugy volna, hogy az igaz reformata vallásn valók között, semmi gonosz erkölcs, semmi undokság ne országolna (Pös: Igazs. 1361). Az alaton neutelen elmének teli hatalommal országolnak [a szívünket háborgató képzések] (Fal: PE. 366). **2)** [vagor; umherschweifen]. Az bolondnac szemel országolnac az föld külső részeig: oculi stultorum in finibus terrae (MA: Bibl. 1563).

Országlás: regnatio; beherrschen, regierung PpB gubernatio regni MA: Bibl. 1381. Nag lezen orzaglása, mert mester-segemből tudom (ÉrsC. 453b Helt: Bibl. II. 2. Zvon: Post. 116). Ezeket az országlásnak tarsa Venus meg-nybiti (KNagysz. 1613. D5). A királyné asszonyának friss életet, hosszas ország-lást (Börö: Préd. C2).

Országlat: ∞ Ő országlatannae XII ezteideiben (amio XII regni sni) Nabuhodonozor vina Arphaxat ellen (Bécsic. 11). Nem akaríne emee országlatat mûraitone: nolimus lunc regnare super nos (MünchC. 154b).

Országlatat: regnare facio [herrschen lassen]. Ő feibe veté az orzagnae koronaia es ötet országlatata (fecit cum regnare) Vasti helen (Bécsic. 53).

Országoltat: ∞ Wram isten, te országoltattad a te szolgálát: tu regnare fecisti servum tuum (Illy: Préd. 156. Káldi: Bibl. 296).

Országoló: [regnans] regnator MA. regirer, beherscher PPB. [herschend, herscher]. Lez hozza hasonlo es wnele orzaglo (VirgC. 88. 64). Országoló királ (MA: Bibl. V.16). Ez országoló királynac oltalmazása (CsiziCseb. Edom. 207). Versent élhetsz akárminő országolóval (Könyi: HRom. 75).

Országos: 1) [regni, publicus, generalis; laudes-]. Kyfl]deenek Eudrenek es Belanak, Leuenteenek követőketi, hogy ne hannaak el vezny ez zegheen orzagot, mert ewk volnanak termeezet zerent valo orzagus wrak (ÉrdyC. 396b). Két erős országos ellenkező királyoknac viadallyarol (Born: Préd. 238). Feientkent bölcz országos had viselő feiedelmec voltac (Decsi: SallC. El. 4). Országos gyűlés: conventio generalis (Ver: Verb. 28. Tus: Apol. 259). Országos birodalom: imperium regnorum (Pázm: Préd. 973. 1146. Kr.). Országos czimbora: communis conspiratio (Pázm: Kal. 967. Kr.). Országos kár: publica calamitas (Pázm: Préd. 306. Kr.). Országos nyavalya: morbus grascus (1147. Kr.). Galliára, nem csatával, hanem országos haddal menének (Pázm: Kal. 436). Országos komornik: fiscus (Illy: Préd. II.502). Ha a tanátsban valamely országos dologról végeztek is a tanáts urak, de kiki nevetéssel mondotta ki a voksát (Mik: Törl. 109). 2) insignis, magnus, generalis, excellens, praecellens SL [gross, herilimt]. Országos háború: bellum magnum (Pázm: Préd. 1104). Az nyilván való és országos hazugság volt (MA: Seult. 318). A mit itt amott ellene mondottak, utéán, piacon, visszadoboltassák országos gyalázattal [infamia notoria Kr.] (Fal: NE. 94). Amint tapasztalom, országos követségben [deputatio numerosa Kr.] foglalatokdol ezen böcsületes társoddal (Fal: NA. 131). Sok aprólékos dolgokból országos gond [cura ingens Kr.] támadhatott volna, de ideje korán kiadván rajtok, múltak (Fal: UE. 427).

ORT: quadrans floreni vel quarta pars thaleri MA. Kr. quarta pars ponderis, mensurae aut monetae; der oder das ort, der vierte teil eines gewichtes, eines masses, einer münze PP. Adtak egy siklust, az az egy ortot, vagy mint egy huszon öt magyar pénzt (MA: Seult. 998). 1 lat grispan, 1 lat szalamiak, 1 ort gálczkő, egy ort sályétrom (Kecsk. ÖtvM. 286). Egy arany fél ort nyomó kénkö, egy arany fél ort nyomó borkő, másfél lat só, egy ort szalamiak, egy ort sályétrom (287). Méri egy nehezék zománchhoz fél ort nyomó rézpört (318).

ORTÁLY (urtályhoz MA: Tan. 143): iudicium, sententia Kr. [urteil]. Nem soc tanács vtán, ki hozac az ortályt az wraknac tanácsából, hogy Hunyadi Mátyást választottac volna magyar királya (Helt: Krón. 114b). De őb hazájába igen kívánczozó, s ez appetitussal magának vétkenes kedvező bíró, más lón itt az orta [így?] mondó (MonIrók. VIII.371).

Ortályoz (urtályozni, itilni MA: Tan. 143): discepto, iuror, tergiverso MA. lügo; zanken, streiten PP. Ortályozó Jesuita (Czegl: Japh. 119).

Ortályozás: disceptatio, litigatio, cavillatio MA. zank, streit PPB. Ortályozáshoz folyamodnak olykor (Veresm: Lev. 287).

ORVOS (vrnos EhrC. 101. vrussag 5. 91. KazC. 112. vrnos MünchC. 29. 115. NádC. 701. NagyszC. 266. vrnosok KulcsC.

111. vrnos ThC. 216. vrnos CzechC. vrussag LevT. II.87. ACsere: Enc. 195. oros WinklC. 250. orvos JordC. 56. ÉrdyC. 199. PozsC. 4): medicus C. MA. arz. Ver. PPB. a) Beteghez járó orvos: clinicus; keű orvos: intraleiptes; paraszt orvos: empiricus C. Vrnosok ewrowmest yletty uala es vygaztalyauala sebyt ewnekylk (EhrC. 101). Nem köllő az egezőene vrnos, de a gonozol valloenae (MünchC. 29. 115). Nem zyksegh az eghes-seghelyeknek orwoss (JordC. 379). A koroknak keresőnk vrnost (DebrC. 127). Mikeppen az erős orvos, vedfel az te hay vino főgnerődet (NagyszC. 24). Orvos dactor (Pesti: Fab. 38b). Beteg es seb gyogyito ornos (Born: Préd. 555). Myrothecium, az az, orvos patika (VSzentyel: Pat. Előb. 18). Így neked betegségedben nem kellene az oruost, barbélyt, vagy szomszédodat segítségül hined (Bal: CsIsk. 457). A jo orvos a nyavalyának gyökerét kinyilatkoztatya (Illy: Préd. I.284). b) Monda neky az bezedőeknek vrnosa: tudiad azt uitez, hog az királ te hoziad kétőlködigh (KazC. 91). Herodes kyal vakslaghuak myatta el reekentee az ygassagot es az nemes lelky orwosth (ÉrdyC. 524b). Az lelky orvos azaz az gyonto hoza menwen onzolya wala (ÉrsC. 424). Az ornos Christushoz térülne (Kulcs: Evang. 413). Nagy lelke fájva keresi az orvos Christust (Zvon: Post. 1501).

[Szólások]. Longae regum manus: Az ki wráual pőről, Isten annak ornoassa (Decsi: Adag. 9). Czac isten emek ornosa (131). Semmi orvos néki nem is használt (Poenit. 9).

barom-orvos: veterinarius MAL. [tierarzt].

fő-orvos: archiater C.

lő-orvos: [tierarzt] (PP: PaxC. 1774. 337).

őszvér-orvos: mulomedicus MAL.

szēm-orvos: ocularius MAL. [augenarzt].

Orvosi: medicinalis PP. [medizinisch]. Orvosi erejű virág (Bod: Lex. 159).

Orvosit: medeor, medico Ver. SK. [heilen]. Izzadással, főmosással, és füvekkel az fejedre való rakásokval orvosított (Thurzó: Lev. 244).

Orvosol: medeor, medico C. medicor MA. arzneien, heilen PPB. Igen jo vele orvosolni (Mel: Herb. 159). A korokat nem alkotmatlan vrnosoliok (DebrC. 127). Minalunk minczen nene ez ighenek (kollirium), de sok szoval orvoslani való zernek magarazhatnok (RMNy. II.47). Hogy tanitványinak kételkedését meg-gyógyitáná, úgy tetteti, mintha maga kételkedését orvoslaná (Pázm: Préd. 39).

még-orvosol: medicor, sano, curo; heilen, arzneien PPB. Sályából tsinált orvosággal megorvosolom: salvo C. Az emberi nemzetőt meg vrnosolhan (WeszprC. 20). Ew malazts nyelweewel sokakat leeleekben megorvosol (ÉrdyC. 501). Kegyős vrnos meg vrnosolyad (Born: KTud. 29). Ornosá főttem magamat és a lout akarám megorvosolni (Helt: Mes. 306). Az ferfi az erdőn le vágja az cserfa fiatal, mellyel osztán meg orvosollya az gonosz aszszonyi-álatot (MecsK. 31). Kariát be kötöttéc, hogy meg orvoslanac (Kár: Bibl. II.136). A cserépzete bomlott meg, melyet 20 forintal meglehetne orvosolni (KolTört. 406). Ő nagysága-is eddig való szabadságtalanságainkat meg-orvosollya (CompConst. 11).

mégorvosolás: medicatio; heilung PPB.

mégorvosolhatatlan: immedicabilis, insanabilis; unheilbar PPB. Orozlannak epeeeye ew borok es megh orvosolhatatlan jaspis meregh (JordC. 275. Zrinyi II.164).

mégorvosolható: medicabilis; heilbar PPB.

Orvoslás: medicatio C. MA. [das heilen, heilung, reparation]. Orvoslást gyakorolni: facere *medicinam PP. Orvosláknak tu-

domnya (Frank: HasznK. d.). Lábam orvoslásához kezdett (Kár: Élet. II.129). Sok orvoslás után fellábadtam (Monfrók XXVII.28). E meg-léti dolognak gyalázattya nem tsak téged, és a te házadat mót-skolta meg, hanem az egész görög nemzetiségnek bétűletiben forog ennek orvoslása (Hall: HHist. III. 65).

Orvosló: medicus C. medicus; der die ärzuei gebraucht PPB. [heilend, heilkräftig]. Az ő dragalatos orvosló zent were orchayan es melyen ala foly wala (ÉrsC. 96b). Keserő de orvosló purgatit tsinált (Megy: 3Jaj. II.86). Amaz test orvosló s lélek vesztő Blandrata (Bal: Orisk. 19). Szemorvosló (MA: Scult. 250). Orvosló patika (Sám: Isp. 69).

barom-orvosló: eteniar MAL.

Orvoslód-ik: [consumesco; sanirt werden]. Ha nem orvos lódnak düfientűsünk, Bésben is felküldünk (MonOkm. XV. 289).

még-orvoslódik. A mely gonosz meg-orvoslódott wala, ismét meg-újul: quia consumisse videbatur, recondescunt PPB.

Orvosolhatatlan: immedicabilis, irremedicabilis MA.

Orvosolható: medicabilis C.

Orvosoltatás. Ártalmas embernek az szárán való orvoslátás (Cs. JB).

Orvosság: 1) medicina, remedium, medicamentum, medela C. pharmacum MA. ärzuei PPB. a) Mérő ellen való orvosság: antidotum; kenő orvosság: enchrusta C. Mindenre hasznos orvosság: panchestum *medicamentum PPL. Zegemnyat zerezuala eleuelatny yduesssegnak vrusszagorol (EhrC. 5). Éw beteg-segekben nem elnekuala vrusszagorol (91). Heyaban vezen az oly ember orvosságot, kynek nem zekvevs (CornC. 61). Kytet meg seheseyt, azoknak iduossagos orvosságot ad (DomC. 37). Nem zikseg az egysz embereknek az orvosság (VirgC. 18). Közeryek wtet, hogi venne orvosságot zenenek (36). Mesterseg meg fálnia es omnet venne orvosságot, honnet sertett ellenseg (DöbrC. 242). Orvosságotoknak patykaaya (CzechC. 67). A porit az ő vizénel ezünald öszsze, minden orvosságra io (Mel: Herb. 90). Érető orvosságok, melyek a val-husnak meg-emésztésére valók [pl. pokolkő] (PP: PaxA. 62). Estvéli bor ital ha fájtatya fejed, s rosszszál vagyon attól mind az egész tested, ez legyen orvosságod néked attul, hidgyed: reggel ismét azzal ásztassad a beled (Folv: SchSal. 7). b) Nincen házalatosh orvosság, kinek nyatta ellensegeknek seregi meg gözhitetnee (VitkC. 70). Zent orvossággal megvizagie (NádC. 5). Lelkeknek es haznalna az hw orvossággal (JordC. 706). Wrvossagnak, yozagnak kenyeje (PozC. 9). Az ilyen nyavalyáknak leglasznosh orvossággal az bekesség és türessel kötözze Kd. szűbeli sebeit (LevT. II.256). A mi kegyes atyánk, a nagy isten, orvossággal bösűttya reánk a tsapásokat (Pázm: Préd. 46). Az irott törvény előltis, bizonyos orvossága vólt az kisledeknek, eredenld bím ből ki-tisztulásoknak (Pázm: Kál. 174). 2) [ars medica; heil-kunde]. Én sem tanultam orvosságot (Helt: Mes. 306). Nem mondhatod, hogy az orvosság szabó mesterség legyen (Pázm: Kál. 711).

szēm-orvosság: collyrium; augenärzuei PPB. Szemgyógyító orvosság (MA: Scult. 179).

tisztító-orvosság: [purgatio] (Hall: Paizs. 230). Feeskendő, tisztító orvosság: elyster (Szikszai FB. Makál Értés. 1817. 328).

Orvosságos: medicamentosus C. MA. heilend, heilkräftig. Gyógyító erőj, orvosságos: medicus; orvosságos bar: *medicatum merum PPB. Iosznak orvosságos zent kegemnyak

halaknak mellsőssagabol, mynd az zent-eknek eedemekből (ÉrdyC. 366). Egy nyakraváló orvosságos kövek vannak benne (Kesk: Örv. 253). Egy pár orvosságos arany peresz mo. Orvosságos terjéket készítet, mellyel a kígyó mérget eloszlatta (Hall: HHist. II.336).

Orvosságtalan: curenz medicamento Kr. [irrevocabilis; nicht zutunmachen, unwiderrüthlich]. Kegelem nélkül örök és orvosságtalan kárhozatra veté az anyagolat egy vétekrét (Pázm: Préd. 772).

OSON, OSONT: clam abeo, furtim discedo, profugio SL. [schlüpfen].

el-osont: ~ (Mik: Tlev. 231. Kr.).

ki-osont. A tanítsházból ki-osontani, el-oroszkozni: subtrahere se ex curia PPB.

OSTÁBLA, OKSTÁBLA: alvens MAL. alvens lusorius PPB. [dambrett]. Okstábla: bretspiel Pesti. Nom. (Nyr. VII. 291). Ostábla: fritillus MA. Ostábla fáji: serapus PPB. Ostáblán-való ravatólyotskak: latrineuli PPL. Házatokban niuap szelletekinték, sohol én csak egy könyvet sem láthaték, pntes serleget, okstáblát láthaték (RMK. IV. 209). Egy okstábla, kinek az karikái esontos és az középi alakastroum kő (Gér: KárCs. III. 365).

Ostábláz: im brette spielen KüBesz. 19.

OSTOBA: obtusus, incutus, inermis, bardus C. rudis, iners, insulsus, stolidus MA. [dumm, blö]. Ostobán: obtuse C. obtuse, stolide; unverständlich, töricht PPB. Ostobán: insulititer, insulso C. obtuse, stolide MA. Gorombác és ostobác: bard alque blitei Com: Jan. 54. Ostoba ember: *plumbens homo PPB. Ostoba ember: Boeotica sus (Deesi: Adag. 71). Szünc ostoba vagy kemény valla (Kár: Bibl. II.37). Ostoban tévölög-ne azoc, az kie azt tanittyie (MA: Scult. 605). Ostobák, és tudatlanok (Hly: Préd. II.329). A vizekben úszó állatok mind ostobábbak a földi állatoknál (Misk: VKert. 514).

[Szólások]. Ostoba mint az bábnny (Deesi: Adag. 156). Ostoba mint a széköly (Kisv: Adag. 47).

barom-ostobán: brutali stupiditate Kr. [blö] wie ein tier]. Barom-ostobán jüdelegelünk mimyájan a világra, tanulással válik ember belőlünk (Fal: TE. 119).

Ostobácska. Láddé melly ostobácska vagy, miképpen teszed magad tsinla (Ker: FelsK. 178).

Ostobálkodik: [stultizo; sich dumm benehmen, dummheiten treiben] (GKat: Titk. 828). Ostobakodik (Toln: Vig. 394).

Ostobaság: ruditas, stoliditas; ungeschicklichkeit, torheit PPB. [dummheit].

Ostobáz: [stultum dico; dumm schelten]. Igen ostobázod a calvinista tanítókat (Pis: Válasz. 396).

Ostobit: mente spolio, facio stupidum SL. [dumm machen, abstumpfen]. A sós étkek látist ostobítanak: unnt res salsuo visum (Folv: SchSal. 21).

még-ostobit: ~ Ez oly hirtelenséggel megostobította az embert (Döbr: Részegs. 8).

Ostobul: stolidesco, stolidus fio Kr. [dumm werden, ver-dummen].

még-ostobul: obstupesco Kr. [dumm werden] (Káldi: Préd. 7. 17. Kr.).

OSTOR [ostor Pesti: Fab. 78. Pesti: NTest. 19. u. doroztattat 107:] 1) flagrum, mastix, scutica C. flagellum Ver. peitsche, geis-sel PPB. Bikabőröl tsinált ostor: taurea C. Vas ostorokkal:

scorpionibus NémGl. 119. Mert keges vagé, irgalmazih nekőnk es te ostorodban gőzödelmezedmeg mívhamissaginkat (BécsiC. 25). Mykron zerzeth vona oly mynt osthorth kys kötelekből, mynt ky hanya az templomból hű yohokat es ekreket (JordC. 628). Een ellenem erwlnok vala es ezme gywlenek es gyey tettenek en reyam ostorokath (KulesC. 81). Byrod vketh was ostorat: reges eos in virga ferren (KulesC. 3). A szivetlen embernek kell ostor hátára (Czegl: MM. 136). Szirmos ostor (Fal: Vers. 913). **2)** plaga Fél: Bibl. 60. [plage, heimsuchung] Istennek igasaga ez ilien ostort boczat emberekre (VirgC. 56). Kit az vr isten korsagnak ostoraul meg sanyarita (100). Kűlemben ezutal minden en ostorimat read bochatom: omnes plagas meas (Helt: Bibl. 1.F33). Az prophetak az engedetleneket istennek sok fele ostorialu rettentik (Fél: Tan. 12). Isten ostora (MA: Bibl. 158). Achábra iszonyú atyai jövendőlle Illyés (Pázm: Kal. 804). Üdvösségemre száiksósg atyai ostoriddal meg-is látogass (Pázm: Ináds. 7). Az istennek ostorát nevellyük (Ker: Préd. II.192). Mihent ide érkezett Bertsenyi ur, mindjárt anagrammát csinált a város nevéből (Rodosto), és e jött ki belőle: ostorod (Mik: Tlev. 72).

[Szólások]. Kítába, o s t o r b a, tzafta f o n t t h a j (SzD: MVir. 206).

bőr-ostor: terginus C. Ökörbőr-ostor: flagellum e pelle bovina (Pázm: Préd. 504. Kr).

hajtó-ostor: [pferdepeitsche]. (Born: Préd. 562). Ökör haytó ostor (TörtT. XVIII.226).

kút-ostor. Tolleno: kút kankalék. kút-ostor, kút kerék. kút gém PPBl.

lőhajtó-ostor: [pferdepeitsche]. (TörtT. XVIII.226).

négyellő-ostor: [ochsenpeitsche]. Meg vallom ekétől vezéré tetetűi, négyellő ostorért sceptrumot cserélui, nagy volt sipak helyet sisakot fel venni (Orczy: Nimf. B6b).

Ostorka: [flagellum; kleine peitsche, geissel]. Hátadat verek te szuros ostorkakkal (Czegl: MM. 189).

Ostoročka: senticula MA. kleine peitsche, karbatsche PPB.

[Ostorol]

még-ostorol: [flagello]. Be teflesedneq mendenec, mellec irua vadnac embernek fiarol; mert adatic poguocuac es megkaromlattatic es megostorlattatic: flagellabitur (MünchC. 153b). Fel emeltem artatlanok között en kezeimet es meg ostorlattam mend estig: fui flagellatus tota die (AporC. 26).

Ostoros: plagosus MA. voll striemen und wunden PPB.

Ostorož: flagello Ver. MA. geisseln, peitschen PPB. Ostorožya vala ew magat (MargL. 62). Ha magat ostorožna verenek ky ontasayglat (Érsc. 22). Ostorož isten sanyarwsaghnak ostora-wal (205b). Az isen ver, ostorož, saitol (Kár: Hal. X.3) Szabadé a romai embert, es meg nem sentenciáztat ostorožni? (Helt: UT. n.3). Inkáb' akarja, hogy ötet meg-szóllyák az emberek hogy sem az embert mindgyárt ostorožza (Pázm: Préd. 5).

ki-ostorož: flagris ejicio Kr. [hinauspeitschen]. (Pázm: Préd. 470. 636. 982. Kr.)

még-ostorož: flagello C. flagris caedo; geisseln, mit peitschen schlagen PPB. Órizkeggetec emberectől, mert vizneq tütőket ő tanulócba es ő gőlekezetekben meg ostorožnac tütőket (MünchC. 31. JordC. 383). Ostorok, nyomorusagok, hesegek, zonyysagok, ezek mondatnak Adamnak kevtelynek, mert ezeknek nyattu ostorožtatek meg (CornC. 141). Ez szót akkor az király meg-útállá, jó tanácsát istennek nem gondolá, azért ötet igen meg-ostorožá (RMK. VI.76). Nám az atya is, mely fiát szereté, meg-ostorožza, ötet jóra inti (VI.101).

mégostorožás: tustigatio, flagellatio; abprühlung, peitschung, geisselung PPB.

Ostorožás: flagellatio; geisselung, peitschung PPB. Az alazatossg ygen nagy yozag, kynek nyerose nekyl az ygeb yozagh, akar my legyen az, tudnya illic: beyteles, ymadsg. fohazkodas, ostorožas, nem yozag (Weszpt. 139). Nem zemetet meeg az en testemen valo veresegeket es ostorožásokat (VirgC. 35). Gywtrelmet temi bwtwlel es ostorožsál (90). Ostorožs-beli zent vereet hullata Cristus (CornC. 210). Az ostorožsokat, és tömlőczőzéeket csak ollyban tartotta, mint-ha nem-is ő szentvedte volna azokat (Hall: Paizs. 231).

Ostorožtat: [flagellari jubeo; peitschen lassen]. Mikoron a zűzeket ostorožtatnaia, zent Antal leuelet irata nekih, kiben igen meg ferde ötet (DebrC. 120).

még-ostorožtat: ∞ Semmy halakra valo gyget ew benne nem lelek, azeerth megostorožtatom es el bochatom (AporC. 181).

OSTROM (*stromlottak, strumlasth* RKT. 1288. *ustrom* Mon. Irók. III.52. Dial. 80. Thaly: Adal. II.16. *isthorom* LevT. I.161): pugna, proelium, aggressus, impetus, aggressio, oppugnatio; schlacht, anfall, bestreitung PPB. [sturm, belagerung]. Ostrommal meg-vésem: expugno MA. (CsomaC. 36). A törőkec ostromnac menéneq (Helt: Krón. 106. 39b). Istheromnac mennek, hatod napra megh wezyk az akaragiok zerenth (LevT. I.161). Várasát ostrommal megvette vala, királyt az ostromkor meg-ölték uala (RMK. IV.153). Ostromnak méne sok ezer népével, első keritést megvéve ostromval (VI.165). Végeze Titus, nem sokat késődék tőle sok nép ostromnak vétettetek (VI.166). Az egész ludat ostromnak bocsátja (MonIrók. III.162). Harnad ustromot tőn Terek Bálint (52). Tábortat Castriot am elév viué, hogy deréc ostromkor tábort meg vtné (BFaz: Castr. D). Vég ostromot várnac (Göres: Máty. 15). Ustromhoz keszetőtte ezeket (Dial. 81). Lővök az ustromon meg (Gér: KárCs. IV.194). Mind-járt ostromnak menéneq, mely gorombaság volt (TörtT. IV.53). Mind lovast, gyalogot bűsültában ostromnak akarta vinni (RákGy: Lev. 176). A sok ostromokban minden nap fogyott a népe, Mahumet pedig a maga népét nem kiméllette, és az ostromokor, a ki csak vissza fordult is, maga ölte meg (Mik: Tlev. 63. 60).

Ostromol: oppugno Ver. impugno C. MA. stürmen, bekriegen, bestreiten PPB. [belagern]. Valamelly leányt ostromlani: *attentare pudicitiam puellae PPBl. Mykeent egy merez bay wywo vitez wygan ostromlya vala es vyya vala anyazent egy-hazat (ÉrdyC. 373b). Igen nagy ostromok volt, hogy bajnalkort kezdötték el, kilencz óráig ostromlatták (Gér: KárCs. III.275). A Kristus emberségét a bűntől meg-válva, minden fogyatkozások, üldözések, romlások úgy ostromlották, mint a szállott vár bástyáját (Pázm: Préd. 1273). A gond, méreg, kárvallás, alkhatatlan ostromolják szivét (Fal: NU. 262).

még-ostromol: impugno, oppugno MA. [belagern, bestürmen]. Az kego az ő fezketh meg ostromlia (ThC. 16). Nem ostromhata megh az buiasag (KazC. 151). Oly bátorságot vőnek az muslmányok, hogy Constančinápolytis meg menék ostromlani (Pázm: Kal. 436).

mégostromlás: impugnatio, oppugnatio MA.

mégostromolhatatlan: inexpugnabilis MA.

Ostromlás: impugnatio C. oppugnatio MA. [belagerung, sturm]. Az őrdög három fele ostromlást tőn Iesus lüte ellen (DebrC. 208. Zvon: Post. I.12).

Ostromlat: [expugnari jubeo; bestürmen lassen, belagern lassen]. Titus valóba kezdé a várost vitatui és ostromlatui:

(Tel: Evang. H. 620). A várost igen kezdte ostromlattanai (Szék: Krón. 73).

OSTYA (*hostia* JordC. 61. ÉrdyC. 496. *hostia* CornC. 380. *host* a Bécsc. 158): *hostia*; *hostien*, *opfer* PPB. [*hostie*, *oblato*]. Megfogatkozíe *hosta* es *alozat*: *deficiet* *hostia* et *sacrificium* (Bécsc. 158). Aianlanane *ostyat* a *zerent*, *ment* *mondattat* *vrac* *törneben* (MünchC. 111). *Aldozanak* *wr ystennek* *beke-szes* *hostyakath* (JordC. 61). Az *ostya* *harom* *ezre* *zeget-tetyk* (CornC. 380). Az *nehezes* *zwy* *nem* *egob*, *hanem* az *megh* *zentelh* *ostya*, *melet* *wysel* a *pap* (ÉrsC. 329b). *Atta* *ánwnmagath* *myerettwnk* *senth* *ostyat* es *alozatoth* az *élvistenrek*: *tradilit* *semetipsum* *pro nobis* *oblationem* et *hostiam* *deo* (Komj: SzPál. 295). El *wttem* az *élvistenek* *kellemetes* es *kednes* *ostiat*, *alozattyat*: *hostiam* *acceptam*, *placitem* *deo* (321). *Hire* *sem* *vala* a *régi* *sz.* *vallásban* a *fészületes* *ostyának*, *hanem* *Sándor* *pápa* *műhelyében* *kele-ki* 119. *esztendő* *tájban* (Matkó: BCsák. 430).

édés-ostya: *crustulum* PP. *ungesünertes* *brot*, *himmeltbrot*, *hostie* PPB.

OSZLOP: 1) *columna*, *stylus*, *colossus* C. *columna*, *pila*; *stüle* Ver. *grosses* *bild*, *bildstüle*, *statue* PPB. [*pfeiler*, *stütze*]. *Vizbe* *felvert* *ozlop*: *scapus*; *ozlop* *feje*: *epistylum* C. *Elnéné* *ó* *or* *iegét* az *ozlopokról*: *abstulit* *conopaeum* *ejus* a *columnis* (Bécsc. 38). Az *ozlop* *statua* *nag* *uala*, *feje* *arából* (122). *Kőnek* *ozlopából* *bezel* *ó* *hoziaiok* (AporC. 60). *El* *tőrek* a *káhan* *istent* *nünd* az *ozlop* *egietőben*, *kire* *tetetőt* *vala* (DebrC. 185). *Ne* *ymaggyad* az *oth* *valo* *ystenekethi*, *de* *el* *tör-yed* az *balwanoknak* *ozlopyth* (JordC. 60). *Ne* *ymaggyatok* *bal-want*, *se* *ozlopokat* (*sculptilia*) *de* *faraghyatok* *ty* *magatoknak* (113). *Jupiter* *istennek* *ozlopaat* *te* *hozyatok* *kyldette* (ÉrdyC. 358). *Egy* *énies* *ozlop* *tot* *mint* *egy* *hivy* *kálnaz* *előtte* *megyen* *vala* (Hofgr. 39). A *fölyhő* *ozlop* *előtt*, *melly* *istent* *jegyzette*, *az* *egész* *süő* *nép* *leborúla* (Barna: Isk. 213). Az *ozlopoknak* *pártázati* (Lippe: PKert. 119). Az *isten* *más* *agyagból* *formálta* a *nemeseket*, *ugy* *bánván* *vélek*, *mint* a *kép-faragó* *valamely* *ozloppal* (Fal: NE. 61). Az *épület* *földi* *münd* *azon* *alabastronkó-ból* *állottak*, *és* *lapos* *felfutó* *ozlopok* *hyacintból* (Fal: TÉ. 677). *Hegyes* *ozlopok*, *kutak* *és* a *mít* a *szem* *kívánhat*, *meg* *vala* *benne* (678). **2)** [*stütze*]. *Ania* *zent* *egilazba* *tón* *nagi* *doktorra* *es* *erős* *ozlopa* (DebrC. 208). Az *remeseg* *ozloppa* az *bitnek* (Fal: Tam. 292). *Szeginy* *hazánk* *egyik* *ozlopa* (Czegl: MM. 3).

[Szólások]. *Egy* *ozlop* *nagy* *ember* *előtted* *ál* *vala* (Hofgr. 20. RMK. II. 101. 102).

bálvány-oszlop: *colossus* Com: Jan. 168.

ére-oszlop: [*columna aerea*]. *Cristoflót* *egy* *erez* *ozlophoz* *kötözöek* *es* *tyzes* *langal* *kőről* *wesöek* (ÉrdyC. 437).

fejes-oszlop (Mohn: JÉp. 149).

jegy-oszlop, **jel-oszlop**: *monumentum* Kr. [*denksütle*]. Az *wruie* *jegy* *ozloppa* a *határon* (Helt: Bibl. IV. 37). *Jel* *ozlop* (Káldi: Bibl. 283).

kép-oszlop: *statua*; *bildstüle* SI (Helt: Bibl. IV. 192).

kérszt-oszlop: [*kreuzstange*]. Az *ablaknak* *kereszt-ozlopi* (Hall: III. 181. 182).

kifolyó-oszlop. *Közepben* a *piatzen* *egy* *czatornás* *kut* *vala*, *künc* *rez* *vala* a *középső* *ki* *fölyő* *ozlopa* (Helt: Krón. 168b).

kő-oszlop: *obeliscus* C. [*columna* v. *statua lapidea*; *steir-ne* *stüle*]. *Zerezetöek* *wr* *istentől*, *hogy* *ew* *lenne* *zent* *iras-ban*, *anya* *zent* *egylaznak* *egyik* *kew* *ozlopa* (ÉrdyC. 262). *Hogy* az *eelew* *isten* *hazának* *kew* *ozlopa* *es* *tamaza* *lenne* (ÉrdyC. 316). Az *kő* *ozlopból* *szöl* *űnekie* (Szék: Zsolt. 101). *Meg* *hagja*,

hog *ötöt* a *közep* *kü* *ozlophoz* *vigie*, *kit* *mikort* a *giermec* *meg* *szerezet* *volna* (Szék: Krón. 26).

oldal-oszlop: [*columna lateralis*]. (Mad. Evang. 154).

pelengér-oszlop: *cippus* PPB. [*pranger*].

rakott-oszlop: *pila*; *pfeiler* Nom. 32.

só-oszlop: [*statua salis*; *szűsütle*]. Az *paraucholatnak* *ellene* *teuen*, *legottan* *valtozek* *so* *ozlopa* (VirgC. 144. TelC. 382).

szégyén-oszlop: *infamis suggestus* Kr. [*pranger*]. *Sovány* *tréfa* *volna* az, *mikor* *egy* *szemérmestes* *Ártatlan* *szűzeckét* a *szégyenoszlophoz* *csatlánál* (Fal: NE. 90).

tűz-oszlop: [*feuersütle*]. *Zent* *Effren* *lata* *egi* *thwz* *ozlopot*, *a* *feje* *zinte* *az* *egét* *eri* *vala* (DebrC. 103. Mad: Evang. 26).

támasztó-oszlop (Mel: Jób. 21)

Oszlopi: *columnaris* Kr. *Oszlopi* *erövel*: *fortitudine colum-nis* *propria*, *fort*. *magna* *Kr.* *Azok*, *kik* *legtöb* *jöt* *wettek* *Leo* *urunktól* *és* *kiknek* *ozlopi* *erövel* *támogatni* *kellene* *az* *orszá-got*, *azok* *düntögetik*, *rontják*, *bontják* (Fal: Const. 837).

Oszlopocska: *columella* C.

Oszlopos: *columnatus*; *mít* *sülen* *unterstützt* *PPB*. *Oszlo-pos* *bástya* (Fabó: Orsz. 245). *Oszlopos* *ágy* (Radv: Csal. II. 344). *Oszlopos* *szeke* (H. 225). *Adott* *ó* *maga* *vörös* *oszlopos* *velencei* *kárpitot* (197). *Addig* *jártak* *a* *világot*, *míg* *őket* *vala-melly* *löhér* *felkapta*, *ozlopos* *palotájába* *szépen* *béfogadta* (Fal: NE. 25). *Dupla* *oszlopos* *fölyöső* *kerítette* *az* *épületet* (Fal: NU. 340).

Oszlopozás: *columnatio*; *sülenwerk* PPB.

Oszlopozott: *oszlopos*; *columnatus*; *mít* *sülen* *unterstützt* *PPB*.

OSZOL: *dispergor*, *dividor*; *zerstreuet*, *geteilet* *werden* *PPB* [*sich* *teilen*, *sich* *zerstreuen*]. *Kyk* *mynd* *hűneky* *enghettenek* *vala*, *tetowa* *ozlanak*: *dispersi* *sunt* (JordC. 724). *Ket* *felee* *ozla* a *vyz*: *divisa* *est* (JordC. 39). *Ket* *felee* *ozla* az *sokas-ságh*: *fissa* *est* *multitudo* (JordC. 784). *Seregökre* *ozolvan* *el* *kezdik* *az* *zent* *menney* *eneleket* (ÉrdyC. 14). *Mykoron* *az* *harmadnap* *bel* *tölt* *volna*, *mynd* *haza* *ozla* (ÉrdyC. 509). *Igen* *banar* *vártakra* *ők* *ozlúnak*, *szántalan* *lövéseket* *indita-nak* (RMK. VI. 165). *Senky* *házhöz* *ne* *szollyon*: *nec* *suam* *quisque* *intrabit* *domum* (MA: Bibl. I. 237). *Az* *világi* *jöc* *nem* *mündenkör* *ugyan* *azon* *egy* *embernél* *maradnac*, *hanem* *idestova* *ozolnac* (579). *Ket* *fele* *Scithia* *vagyon*, *és* *ez* *ozlani* *kezd* a *Tunais* *fölyö* *vízről* (Helt: Krón. I). *Mihelt* *ozlani* *lálták* *hada-inkat*, *bögták*, *arestálták*, *witték* *urainkat* (Thaly: Adal. I. 100). *Járj* *el* *bátram* *dolgodban*, *tapasztalni* *fogod*, *hogy* a *felelem* *ozlik* (Fal: BE. 597).

[Szólások]. *Az* *ember* *is*, *mikor* *ditsírik*, *felemelkedik*, *és* *húszágra* *ozsol*, *ha* *heines*, *mint* *Nabuchodonozor* (Pázm: Préd. 49).

el-oszol: *pabor*, *dispator* MA. *dissipor*, *dividor*; *zerstreuet*, *zertheilet* *werden*, *hin* u. *her* *schweifen* *PPB*. [*sich* *zerstreuen*, *sich* *auflösen*]. *Zent* *fraterok*, *kyk* *ez* *vylagotnya* *elozlottaknala*: *dispersi* *erant* (ÉrdyC. 93). *Ellenségi* *ozolnak* *el* *es* *fwesnak* *ó* *zine* *elől*: *dissipentur* *inimici* *ejus* (DebrC. 126). *Megh* *veröm* a *paztorth* *ees* *elozolnak* a *chordának* *ghay* (WinkC. 152). *El* *ozlottanak* *az* *apostolok* (ÉrdyC. 512). *Ymadagra* *elozlottanak* *az* *fraterok* (616). *Ez* *velagnak* *negy* *zegere* *el* *ozlanak* (VirgC. 52). *Elhymtöth* *ozlath* *gondolatidat* *tarozyal* *egben* *es* *őze* *göytenöd* (NagyszC. 84). *Egibe* *güthi* *az* *kőöket*, *meliek* *masod* *napon* *el* *ozolnak* (KBcs. 1572. E). *Láttam*, *hogy* *elozlana* *tölem* *az* *nép*: *vidi* *quod* *populus* *dislaberetur* *a* *me* (MA: Bibl. I. 255). *Olyan*, *mint* *a* *kementze* *űstü*, *melly* *késedelem-nélkül*

eloszol (Pázm: Préd. 70). Kivánom, I'ram, hogy eloszoljlyak és teveled légyek (Pázm: Imáds. 18). Biburék, mely meg-fakad vagy el-oszol (Mád: Evang. 821). De minekelőtte a partra jutna (Nagy Sándor), el-oszol a jég, és a lovat el-borította a víz (Hll: Hllist. 1.22). Az több helyeken való győlekezetek is elszőlék, rezgőldések megszűnnek (Szal: Krón. 85). Irja kegyelmed, hogy ha el oszolna az vezér, talán kegyelmed kijűnne, én nem látom módját, hogy kegyelmed kijűnne, mert azt az emberek másra vélnek (RákGy: Lev. 19). Ha ezen hírekre nézve az felső hadak el találhat oszlani: portára sem lesz kit küldenem (RákF: Lev. 1.642).

eloszlás: dispersus C. dissipatio, divisio; zerstreung, teilung PPB. A vendég eloszlása után: misso convivio PPB. Az apostoloknak elozlások (MünchC. Kal.). Vr Iervsalemet meg rakvan, israhelnek el ozlasat meg göiti (DöbrC. 226). Az inaszkadozás az inaknak el-ozlásból, meg-öldásából történik (Mád: Evang. 138).

eloszlott: divinus, dissipatus; zerteilt, zerstreut PPB. Eloszlott, elszéledt vitezek: milites dispalati et dispersi PPB. Yele-neenek hűnek oly mynth elozlth nyelv zerent, mykeppen tyz: visse sunt eis disperitae linguae instar ignis (JordC. 709). Hoé eloszlottak es el tenőhőttek volnanak (Fél: Bibl. 14).

ki-oszol: [dispergor; sich zerstreuen]. Az erekre ki-oszol az étel: cibus in venas *diditur PPB. Mynd ky ozlanak az tanoythwanyok ludeanak tartományban: dispersi sunt per regionem (JordC. 723). A hűők mind ki ozlanak a városból (DebrC. 153). Idesthova, ky thyszara, ky howa elethenek keresesere ky ozlthtak (RMNy. 11.76). A kőznép és cselédek szakmányolni es a közellevő szőlő hegyekre cseresznyészni igen kioszlottak vala (Szal: Krón. 284).

még-oszol: divisor, dispergor; zerteilet, zerstreut werden PPB. [sich teilen, sich spalten]. Mynden orszag ew magaban meg-ozolwan el pvtwl: omne regnum in seipsum divisum desolabitur (ÉrdyC. 30b). Istiwan kyrál halalanak wtanna ez magyar orzagly hely neep meg ozol egymastwl [pártokra szakad] (544). A nep mikoron latta uolna az ő artatlansagat, meg ozla [lázdni kezd] (DebrC. 158). Ha ewrdege ewrdeget fog zyny tehat meg ozlot ewnen magaba: adversus seipsum dissidet (Pesti: NTest. 24). Megoszolwan ű maga ellen: divisa contra se (Fél: Bibl. 19). Nikor az nyelvee Babyloniánál megoszlanac (MA: Bibl. 1.9).

mégoszlás: 1) divisio, separatio, dispersio; teilung, zerstreung PPB. [auflösung]. Szent Palis ű maga felől aszt ielenti, hoé futasat el vegeszte, es az ű megoszlasanac ideie ielen vagion (Fél: Tan. 490). Az tábor elozlása alkalmatosságával oly gondolatba lévén, hogy kegyelmed minden ezredes-kapitányoknak és actu commendérozó tiszteknek az ezek megoszlásokat annak rendi szerint tudtára adta, aztat senkinek nem intimaltam (RákF: Lev. 1.654). 2) [dissensio; spaltung, zwiespalt]. Hladagh [hadak] leeznek, nepeknek meg ozlasok gywloegők es kewel-segők leeznek (ÉrsC. 527). Ilien egi mastol valo el zakadas es meg ozlas közöttök ne legion (WeszprC. 84).

mégoszlatlan: insolutus, indivisus Kr. [ungeteilt] (Biro: Micae 10).

[Oszlodoz, még-oszlodoz]

mégoszladozhatatlan: [indissolubilis; unauföslich]. Az öröktől fogva magától őszinte való és megoszladozhatatlan egysegi Elohim (GKat: Titk. 1).

OSZLÁS: 1) divisio, dispersio; teilung, zerstreung PPB. Apostolok ozlása: divisio apostolorum Kr. Megozlatot ő znuoc, bezelleter ektele ozlasnac igeit: divinum est cor eorum, lo-quimini verba [divisionis inutilis (BécsiC. 194). Oztha nekyk az

feldethi ozlasnak ketelewe: fimenlo distributionis (KulesC. 194). Erthetyők az őt gölekozteknek egimastol elhalasat auagi ozlasat (VirgC. 117). Az apostolok ozlása estéjén (LavT. 11.36). Rendelenek papokat az ő ozlások szerint: statuerunt sacerdotes in ordinibus suis (Kár: Bibl. 1.423). Ozlás, ki akkor születte, mikor az nyelvee Babyloniánál megoszlanac (MA: Bibl. 1.9. 150). Az lora walo arany lamczok keozol az legly nehezebbiketh Bagli Istuannak lagiom, ozlasaban [a reá őő többi hagyatékba] no tudgiák, hanem amelkeol adgiák oda neky (Radv: Csal. 11.178b). 2) [dissensio BécsiC. 76. [spaltung, zwiespalt]. Menden nemzeteknee egéssesegő ő ozlasockal megtörne (BécsiC. 76). Gonoz hely, ki partolasocat es ozlasocat nem zónól fel tamaz-tanod (GuaryC. 16). Atty kegőtlenesegőe ozlast tön isten kőzöt es ty kőzöttetöe (DebrC. 385).

[Szólások]. Jozzagok egy ozsláson valo attyokfiara szallana (Ver: Verb. 70). Törös Péter egy ozsláson volt a báty-jával (Nyr. XIV.219).

1. Ozslat: 1) divisio [zerteilung, zerstreung]. Hoé ne adat-nanac ő feleségée ozlatba: ne darentur in divisionem (BécsiC. 16). Ki meg osztotta a ueres teugert ozlatokba (AporC. 106). 2) dissensio MünchC. [zwiespalt]. Ő erte ozlat löt gölekezet kőzöt (MünchC. 185. 189b).

2. Ozslat: divido, dissipio; zerteilen PPB.

el-oszlat: dissipio, disjunctio MA. zerteilen, zerstreuen PPB. Eloszlatni a dagadást: tumorem solvere, discutere PP. Thy nywgomas elmetekel ozlasatok el egyebeknek bozzwsaagh theetheleth (ÉrsC. 201b). Eloszlató orvosságok (Com: Jan. 217). Orvosságos terjéket készített, mellyel a kigyó mérgét elosz-latta (Hll: Hllist. 11.336).

még-oszlat: dissipio, divido; zerstreuen, teilen PPB. Meg-ozlatá az ur az én ellenségit: divisit inimicos meos (MA: Bibl. 1.281).

Ozslat-ik: divisor, dissipor; zerteilet werden PPB. Az ő birodalma négy reszre ozslatec (Szék: Krón. 58). Minden orszagokra ozslattatol (Helt: Bibl. 1.723). Külömb külömb reszekre ozslatik az ecclesia (Szath: Cent. 99). A jozsagnak amny reszre kell ozslatni, mennyi ember nevere szolland az level: in tot debent dividi partes (Ver: Verb. 85).

el-oszlatik: [dividor, dissipor] dispalo MA. [sich, aufösen, sich zerstreuen] bin u. her streifen PPB. Ha embernek tagja elozslatandk az eghez testől (ÉrsC. 244). Mind elozslatnak negi zerbe auagi rendbe (VirgC. 117). Kivamya halálát hogy elozslatasson (Pázm: KT. 37).

még-oszlatik: divisor [sich teilen, sich spalten]. Menden orszag őnön benne megozlatot: omne regnum divisum contra se (MünchC. 36.). Nagy banatval ő znye meg ozlatek (ÉrsC. 14b). En lelköm megozlatol, bynóm mya zaggattatol (CzechC. 29). Megozlatotté a Christus? divinus est? (Helt: UT. 87).

Oszló: divinus Kr. [sich teilend, zu verteilen]. Vér sze-rint valo es oszló attyafiai: in fratres ejus carnales, aut condivi-sionales (Ver: Verb. 96). A ház hely oszló lött volna (Radv: Csal. 11.343b).

Oszlód-ik: divisor, dissolvor Sl. [sich teilen]. Oszd 22 reszre, mert amny reszre oszlódic (Helt: Arithm. E6). Az also meg nenezi es meg mongya hány reszre oszlódot es szeged-tet az egész szám (uo. K).

Oszlott: divinus, dispertitus, geteilt, zerstreut PPB.

Oszlohatatlan: indivisibilis C. [unteilbar].

Oszlohatatlanság: individitas Kr. [unteilbarkeit]. (Csúzi: Síp. 12. Kr.).

[Oszoltat]

el-oszoltat: [divido; zerteilen]. Ez a bizakodás olyan, mint a füst, melyet a szél eloszoltat (Pázm: Préd. 176).

OSZT osztas Codl'atr. V.86. osztynat [olv.: osztynala] EhrC. 71: partior, divido MA. teilen, zerteilen, aufteilen PPB. **a**) Az soror, ky az kevssegnek ruhajat targa es osztja vala (Margl. 39). Oztynak yozagokat meertekneel kyl alanyynaban (ÉrdyC. 512). Cristusnak meemyey aztalarel zentssegöt oszt (255). Mykoron az kegyetlenek az bytangot osztanak, törteneettel egy iambor veen ember ywta oda (518b). **b**) Ew nekyk osztan Moyses [a szekereket]: tradidit eis (JordC. 131). Mecn el es egy el myndeneket, kyket byrz es osztad zegheenyeknek es yewel, köwess enghemet (ÉrdyC. 576). Mynemew tyztöket osztat wr isten az ew lyweinek (87). Erdemöt oszt kynek mynd ew eerdeme zerent (59). Vereth bocitja, fiainak osztja (TihC. 16). Es ezeknek kezec alla osztja az egész sereget (Helt: Krón. 28b). **c**) Anyira föl göröde annak meg holdoltatására, hogy meg attyaltol ren szállott országátis vizeit es föfő nepei köziben osztania (Lép: PTük. III.121). **d**) Reá osztja: addivido, adpartior Kr. Az erdeyet magokra osztottak (LevT. I.215). Menyeg nekwnk len, addyg raytok osztvok (248). Ha az bor el nem kelthethwth, rajok ozhthok, es az arath meg wethok raythok (259). Büdös boroddal az népet bosszontol, ferges szadonnádot mind reájok osztol, szenvedt, halandót mind reájok hányod (RMK. II.196). Ezt a különös áldomástja jó isten fejénként így osztotta reánk (Fal: NE. 89). Örök keserves kinokat osztottál fejünkre (Fal: NA. 132). Maga osztja másokra a magasztalásokat (Fal: UE. 462). Oszlja eszt a sokféle haszontalanságra (Fal: BE. 599). **e**) Négy részre oszt: quadripartior; három részre osztott: trifidus, tripartitus; tízed allyára oszt: [decuriat C. Sok részre osztott: multipartitus PPB]. Az ő földet székekre vagyon osztván (Helt: Krón. 6b). A görög nyelv négyféle szó-éjtésre osztott (Moln: JEpil. 171). **f**) Tagokba osztott: interlatus C. Osztna vadmec székekben, kiknek az nyave Czie, György (Helt: Krón. 20b). Egy szín alatt egyelíti, a mit Christus köztiben osztott (Hunn: Tracta. 48). **g**) Kétfélé oszt: bipennio C. Három felé kellene osztanod (Helt: Arithm. D8). Ruhaiat negi fele osztak (WeszprC. 106). Ha a 90 köblöt egymás között háromfelé osztjuk, tehát az ő részére csak 30 köblőre való megyen (Ház. 1373).

[Szólások]. Az egyházi jövedelmeket az régi jámborok adomány, testamentumra és átka-ellen kaptára vetik s kardra osztják (Pázm: Kal. 632). A gazda asszony is sürien osztja a korságot, a gutát, hol ezt, hol amaz ültetői véle (Fal: NU. 299). Igazán ebből is ő nékem részt osztja, mert a kereszténység magyául így hozta (Gvad: RP. 15). Noha most szép színt oszt fostott szólnak pompája (Thaly: Adal. 12).

[által-oszt]

általosztó: diameter C.

el-oszt: divido, partior, dispartio, distribuo, diribuo C. zerteilen, aufteilen PPB. Százanként elosztom: centurio C. Kénynek elosztott részei: tona Com: Jan. 157. Bernald mindenew jozagt elozta: distribuit (EhrC. 7). Eluőzi ő fejeurit es ő foztutit elozta: dispartit (MünchC. 136). Az barnokot eloztok: pecora divisimus (JordC. 204). El osztta három rendben (ÉrdyC. 557). El osztatok w hazat: distribute donos ejus (KulesC. 116). Hagi ez fölwl meg mondol fizeket kwzwtak el osztana (VirgC. 74). Eszt az számot ozd el hárommal (Helt: Arithm. 136). Az hadi nyoreséget az hadi föedelmec egy nedány magokkal el osztja vala: praedis bellicis imperatores cum paucis diripiebant (Desi: SalJ. 36). A számoc elosztas sine egymással (Com: Jan. 163). A poles gyenor megtartvan az étket megemészteti, és minden erekre elosztja (Hly: Préd.

1369). Szél támad, s el-osztván a fellegetek, megtisztítja az eget (Csúzi: Síp. 531).

elosztatás: [einteilung]. Hasonló az olyan építő mesterhez, a ki sok csudálatos oszlopoknak egybe-gyűjtésében helyhezeti kövességét, azonban az épület elosztatásáról nem gondolkodik (Hall: Tel. 307).

elosztó: partior C. diribitor PPB.

éték-elosztó: cibicida, structor; táhnok, étekkel bántó MA. MAL.

elosztás: divisura C. divisio, partitio MA. teilung PPB. Nem ozhthajok wgan rayok a borth, anyynth az elewth celekethek az bornak rajok walo el ozhthasban (LevT. 1.224).

elosztatlan: insortitus C. [ungeteilt].

eloszthatatlan: inseccabilis C. [unteilbar].

föl-oszt: divido, distribuo, partior; teilen, zerteilen, aufteilen PPB. Nyertem ezt mind koldulással, de nem is osztom fel, hidd el, ezet mással (Gvad: RP. II. cikk). Bár édes atyádat lassunkint osztottad, szép keresményedet velem felosztottad (Gvad: RP. 66).

ki-oszt: erogo, distribuo SI. [austeilen]. Vgyan ez osztendőben a romai papa böw baluzat osztja ki (Helt: Krón. 64). Az udvari quartély-mester az udvari nyári táborozásunkban, kineknek quartélyát és szállást kiosztassa [kiosztassa], legfőbb hivatalja lészen (TörtT. I.159).

még-oszt: divido, ereisco C. zerteilen, trennen PPB. **a**) Meg osztja ő ruhaiat nálat ereztuen: diviserunt vestimenta ejus (MünchC. 68, JordC. 147). Meg osztom en satoronat: partior Sichinam (KulesC. 142). Hogy nywel nagyob bekewel lakhatnak ognással, osztak meg három reezre az yozagot (ÉrdyC. 424). Az Morna víz megosztja egymástól Morna országot és Magyar országot (Helt: Krón. 116). **b**) Meg osztak ewköztök az en ruhamat (ÉrdyC. 187b). Az földet megosztottácvolt ő magoc között (MA: Bül. 9). Ha az boldogságos szentek egymás között meg osztanák, az kisebbiknekis intna anyi benne, ki az egész földnek kereséget meg halladná (Lép: PTük. III. 280). **c**) Megh ozhvam ny velekwn ew zent attynak erekkee meg maradando erekszeget (ÉrdyC. 51).

mégosztás: divisio; teilung PPB. El- avagy meg-osztás: divisio [a számvetésben] (Bíró: Osk. 12).

mégoszthatatlan: indivisibilis C.

osztton-oszt: [identidem distribuo; theissig aufteilen]. Nemelylec az magokot osztom osztja, es mindene eleg vagyon (Born: Préd. 400).

széllyel-oszt: [distribuo; verteilen] (Zrínyi I.34).

Osztály: divisio SI [teilung, einteilung]. Terra osztalbagh nominata? (281, ZichyC. I.49). Isenthek, hogy velek elvenne elmenne? nemimemő ozhatra (RMNy. III.120). Ha addig, az migen az osztály meglenne, a 200 forintot) meg nem adná (LevT. II.312). Gyűjön ide Kd arra az nyomorult osztályra, mert lehetetlen dolog, hogy innár tovább legyek együtt az Mihály fiúmmal (28).

Osztályos: divisionalis, condicionalis SI [condividens, mit-erbe]. Oszályos atyati: cognatus, condicionalis; osztályos levél: littera divisionalis SI. Ket félw, mely jozagh lswan vrammal, és az w atyatyayvall egyetbenw osztályos jozagwnk volna (RMNy. II.260). Ennekem nem osztalos atyamfya volt zecyyn Ladamer Balynt (II.47). Minth ha en kegyelmecdel osztályos volnek (LevT. I.219. II.270). Oszályosi az isteni jusunak (György: Char. 141).

[Szólások]. Ha maradékot egyébben osztályossá nem tette, hanem fogyatkozásiban, én öt számon inkább, mintsem diesérem (Fal: NE. 13). Férjhez ment, hogy osztályossá tehesse maradékot bőségségében (Fal: TÉ. 660). A ki maga külsőben másokat bőszen osztállossá tészén, terhét tézsi le. (Fal: BE. 600).

Osztás: divisio, divisus, partitio C. teilung PPB. Adal 6 fiokat fogszaba es 6 minden ragadozatokat osztasba: dedisti omniem praedium in divisionem servis suis (BécsiC. 29) Reseben ky neky az osztasba jvthoth wolih (RMNy. II.28).

fiun-osztás: [2] Ejusdem possessionis venditionem ratificandam, salvo jure ecclesiae nostrae, in eo scilicet quod si qui de ecclesiae nostrae familiis mixtim quod vulgo fynwzlas dicitur, agros etc. possederant usque modo, sic in futurum possideant, ducimus, 1297. (CodPatr. V.86). [Vö. **FTU**, **jószág-osztás**]

föld-osztás. Elvégezée az föld osztást: partitio sunt terram (MA: Bibl. I.210).

jószág-osztás: [divisio bonorum]. Valakit jószág-osztásra kényszeríteni: familiae heriscundae aliquem postulare PPB. Az atyafiak es az fiak között való jószág osztasrol: de divisione bonorum inter fratres et filios eorum (Ver: Verb. 98).

jutalom-osztás: remuneratio, distributio praemii Kr. [preis-verteilung] (Pázm: Kal. 1766. 504).

konc-osztás: [praedia divisio; verteilung der bente]. Bukefal barnáján reptil, ha a konc-osztásra keril (Thaly: Adal. II.191b).

kvártély-osztás: *szállás-osztás; domiciliorum, contuberniorum metatio, designatio, attributio; bestellung der herberge, quartiermachung PPB.

rész-osztás: [divisio, partitio; teilung, aufteilung]. Ostaak az orzagot három reezee, meel reez osztas haborsvagnak gyo' tokozasa lewn (ÉrdyC. 397).

szállás-osztás: kvártély-osztás; domiciliorum, contuberniorum metatio, designatio, attributio; bestellung der herberge, quartiermachung PPB.

várta-osztás: [verteilung der wache]. Várta osztásnak ilyen módja vala (Tin. 119).

zsold-osztás: [stipendorum distributio; soldverteilung, vergeltung]. Isteny ygassag mynddennek eerdere zerenet fizet, ez eelleyen zold osztas nem volna, ha senky érdemlöye nem volna (ÉrdyC. 90b).

Osztat: [dividi jubeo; austeilen lassen]. Mynden yozagaat zegheenyeknek osztataa (ÉrdyC. 520b).

ki-osztat: ∞ Harminez köblit [a búzának] Ardóban és Begányiban új fejében osztattam ki és bevettem (Radv: Csul. III.357)

Osztatlan: indivisus SL. Osztatlan atyafiak: fratres indivisi [nem osztózók] (Ver: Verb.).

Osztatatlan: indivisibilis C. individuus SL. [unteilbar].

Osztó: divisor C. Ver. partitor MA. teiler PPB. Jelosztó vitéz: tesserarius MA. Sátor-osztók a táborban: meiores Nom. 1621. 331. Utnak zova teznek [tűznek] langiat oztóia [olvasd: oztóie]: vox domini intercedentis flammam ignis (DöbrC. 74).

abrak-osztó: [az olvasó gúnyneve]. A vagdalt hurkát, az abrak-osztót nagy sokan forgatják, ezerszer egy uap ha meg-számlálják, imádságnak tudják (RMK. II.205).

alamizsna-osztó: [almosenier]. Püspöki alamizsna-osztó (Szeg: Aqu. 193).

ács-osztó. Alczosztó: dimetiens C.

cipó-osztó: [proviandmeister]. Frater Gyergy, ki cipó-osztó vala (Monrók. III.33).

föld-osztó: agrimensor; feldmesser PPB.

jutalom-osztó. Jutalom osztó bíró: kampfrichter (Com: Orb. 277).

penz-osztó: [zahlmeister]. Az mas penzosto semmit nem-fog fizetnye (LovT. I.221).

szállás-osztó: hospitium designator, metator; quartiermeister, herbergbesteller PPB. A kvártély mesterek és szállás osztók [a hadseregénél] (Rák: Art. 31. KecsTört. II.507).

széna-osztó [a hadseregben] (Bethl: Élet. 226).

Osztód-ik: divisor, dissolver, dispergor SL. [sich teilen, geteilt werden]. Görög ország mai napon 6 részre osztódik (Konstant. 32).

Osztogat: distribuo MA. austeilen, zerteilen PPB. [auf-teilen]. A bűnössée osztogattac münékőne alamizsnaioakat (VitkC. 45). A zeghenyeknek osztogataa yozagaat (ÉrdyC. 527. 612). Egyhazi zolgaloznak nagy beusegel osztogatyá vala (VirgC. 85. 106). *Osztogatnia* az evangeliomi kenyeret (Tel: Evang. 194b). Kezde az orzagot szerin-szerte osztogatui püspekségekre (Helt: Krón. 29). Mikor a ti ebédeteket, anagy felelőkömeteket osztogattyátok (Vás: CanCat. 572). Úgy s annyit osztogat reánk, a mint tetszik szent akarátjának (Fal: NE. 100). Pecsétet nyomjon a tejes, vajas, edényekre, netalán a szolgálók a szomszédaira osztogassanak benne (Fal: NA. 192).

el-osztogat: distribuo, dilargior, elargior C. dispartio, dispartior MA. verschenken, austeilen, zerstreuen PPB. Elosztogató: distributor MA. austeiler PPB. Minden iozagat istenert osztogatuan, lwn az zent euangelioimi zegeni (VirgC. 86). Azokbol el osztogassak, kinek kinek amint zikseges (128).

elosztogatás: distributio, dispersio, dispersus MA. austeiling, zersteuung PPB. Mykoron haza teernenek, legottan lewn az ev jozagoknak el osztogatasa zeghenyeknek zvksegekre (CornC. 400). Nem szamlalom el elő az földnel el osztogatását az sído népekneec (FortSzer. 5).

ki-osztogat: prodigo, erogito C. elargior, ergo MA. dispenso PPB. schenken, ausgeben PPB.

kiosztogatás: erogatio C. elargitio; das ausgeben, aus-schenken PPB.

osztton-osztogat: [eifrig austeilen]. Nemellyec az ő tulajdonit osztogattyac, megis kazilagoc; nemellyec az maset ragatton ragadgyac, megis szegenyec (Born: Evang. IV. 303b).

Osztogató: distributor C. austeiler PPB. structor [étel-elosztó] Erasm: Erk. 50. Az vr vaczoraiban nemel rendbeli czelekedetek neznek az osztogató szemelire, nemelliek az venőkre (Fél: Tan. 409). Az én isenem, ki minden jóknak kutféje és bőséges osztogatója (Radv: Csul. III.192b).

alamizsna-osztogató: [almosenier; alamizsna-osztó] (Helt: Krón. 31).

Osztogatás: distributio C. partitio Ver. austeilung PPB. Az kenyerek zegesenek osztogataja, az az, az oltary zentségnek vetele (CornC. 24). Az isten titkainac anagy az misenec zolgaltatasaban osztogatás legyen (Zvon: Osiand. 24).

alamizsna-osztogatás : [almosenverteilung]. (Hly: Préd. II.175).

Osztóz-ik: (I) partior Ver. hereisco, divido; teilen PPB. [teilen unter einander]. Nyerge leszen halászoknak, az fékével kassások osztoznak (RMK. I.7). A nyit kezdébe attanak, wgan mla wagon, nem osztózyk senkyl (LevT. I.7). Kd mi velünk nem is osztóztott Rény Ferencz ezüst marháival (LevT. II.261). Most az ispotályoknak iőmedelme chae isten tudgya houa kel, az ispotal mesterec es egyob ragadozoc osztoznac soe helyen nelle es neudogeskodnee bolőle (Tel: Evang. I.353). A farkas kőőn bekecs hegven való szőlőkkel három fiam osztózzék (Rade: Csál. III.323b). Immar meg láthatja a posteritason, hogy hányan osztóztanak az őn atyáin, s azért nem is csudalom, hogy kevés jutott egy részre (Haz. I.135). Mit nyertek fetsélve pazarlott kintsekkel? azt hogy idegen had osztóztott ezekkel (Orczy: KoltSz. 42). (2) [rixor; zanken]. Az nap reggel morna s osztózzék sokat Házi Jánossal (ErdTörtAd. II.20).

még-osztózik: [partior: sich teilen in etwas]. Úgy osztóznak meg a kenyérrel (DebrC. 115). Ha az zentők meg osztóznak az meőrozagyal, tőb gytina egykynek zaaz emeneel mynth ez föld volna (SándC. 12). A birodalom ket fele szakada, mert a ket feledelem vele meg osztózza (Szék: Krón. 36). Meg osztóznak a nag Sándor birodalmual ill' szin allat bogé . . (58).

Osztózás: divisio, diribitio; teilung PPB. Ty menyorzagban mentők, emelkem kedeg ez felőit hagyatok, nem ygaz osztózas ez (ÉrdyC. 501b). Az fősekkel vigan tött ő nagy lakást, nyereséggel szépmen vőlők osztózást (Tin. 305).

Osztózat: [osztózás; divisio; teilung]. Kibeol sokatt ki veottok Haginassi Miklóssal való osztózatkor (TörtT. 1878. I. 150).

Osztózatlan: indivisus, qui non divisit patrimonium; ungeteilt PPB. Az jószagban osztózatlanok: in bonis paternis indivisi (Ver: Verb. 81).

Osztózód-ik: [partior: teilen unter einander]. Nem egyenlőképpen akarnae osztózkodni (Helt: Arithm. E5).

Osztózódás: [divisio; teilung]. Osztózódásban is vagyok vele ez idei jövedelemből (MonOkm. XIX.123).

Oztoztat: [dividere jubeo; zur teilung veranlassen]. Megy oztoztatassak (ÉrdOrszgy. 391).

OSZPORA: nummus asper PPB. asper, török kis ezüst pénz, círeiter egy polturát érő (Érdélyben is kelendő volt 1555. táján; I. Rumy: Mon. I.335 Kr.). 66 ospora volt egy magyar forint RMK. III.108. Békével Maroson el-áttalevező [a halász] marok osporával azt a bék megtízozé (Tin. 13). Báron sulát, ezör osporát ada az Rócesetnek; hatvan forint érő szablyát ada ez vitémek (283). Tallor LIII., ospora LIII: egy hogan három zax fállor (RMNY. II.171). A soe draga kőnczet széllel takarice vala, arany forintokat, ezüst osporákat (Helt: Cam. 102). Az obulus tőt eg osporát seğ filykert (Mol: Sám. 37). Az ospora csak amitt tesszen, s nem többlet, mint az magyarok köztött egy pénz (Levelek és Okiratok I. Rákoczy kel. össze-kött tört. 138. 1633.). Végy egy forint fejer pénzt és egy tal-lért, olvazd össze, vess egy ospora nyomó rusikát bele (Kecsk: Ötv. 308. SzékOkl. II.125). Ez föld alatt vőttem egy fejer török östövér levat 2800 osporán (ErdTörtAd II.158). Aranyas tő-kőke 23 osporán (TörtT. 1878. I.157). Malosát erdéli ejtel ospora 8 (TörtT² I.176).

OSZTOVÁTA, ÉSZTOVÁTA: textoria tabula; weber-stuhl PPB. Az esztováta mellé fülvén, lüssuk mint szőlőgöl (Pós: Válasz. 128).

OSZTRIGA. Ostriga: cochlea, ostreum; schneck, muschel, meerschneck PPB.

ÓTA, OLTA, ÓLTA [múltal MünchC. 125. az ultálat fogva Megy: Dial. 2. ulta JordC. 380. 403. ez űta Helt: Mes. 126. ez atól fogván Pethő: Krón. 36]: a, al, ex SI. [seit]. Világteremtés-elha, gyermekeség-ulta, pro: világteremtésé-től, gyermekeségétől fogva Innen vagyon azulta, nólta, a vagy a mint némellyek szólnak: az ultától, múltatol fogva GKat: Ttk. 1118. Azólta, azulta: ex eo: seit der zeit, seither PP. Tyzen ket ezteendő ulta fogva weer korsagot zenwed vala: duodecim annis (JordC. 380). Harmadnapulta fogva vannak en volen: triduo perseverant mecum (403). Vasárnap óta fogva (LevT. II.24). Régóta fogva (II.61). Az kit neked is mutattunk, sok színes selyemmel varrott [hímöz mnta; itt hiányzik az időt jelentő főnév] oltán fogva nála vagyon (uo). Ez űta fogva (Helt: Mes. 126). Az oltától fogva (Lisny: Krón. 287). Az őltá-tól fogva (Tol: Zsolt. 616). Az oltól fogvást (Konst. 24). Sok ezteendőktől óta jobbjátien nem aludtam (FudTár. 1839. 363).

OTROMBA: immanis, grandis MA. inargatus PPB. greulich, gross PPB. roh, plump]. Senki sem erezi vi otromba postonae (panni rudis) foltat o ruhaba (MünchC. 29). Tenek egy otromba faragatlan kevet az zekreure auagy koporsora folyd (MargL. 107). Az gyermek kezdé aaz mynor fratereknek zokast tartany, kemény otromba ketele ewedezny (ÉrsC. 363). Otromba etket eznek vala (PéldK. 15). Oly otrombak ev erkechevken (CornC. 158). Goromba és ottromba tévelgése ez az sídolonae (MA: Scult. 320). Nagy otromba hazugság (Veresn: Lev. 222). Sokan nagy otromba sódorokat, kupa sereket akasztottak. (Pázm: Kal. 131) Abban a nagy rossz otromba és tudatlan könyyben (Bal: CsIsk. 38). Ő maga szavával mondgya: botolly otromba [sic] Bonase (Sámb: 3Kérd. 788). Otromba nagyságu négy fém állat az elephant (ACsere: Enc. 203).

Otrombaság: immanitas Kr. [grobheit; plumphait, roh-heit] (Helt: Mes. 111). Tévelygésének otrombaságát színelte, tsinogatta (GKat: Ttk. 11). Az ő testi születésének otrombasá-gából kiküldöztük és ki-ráspolyoztatuk (GKat: Váts. II.1054). Az írásban ez az nagy otrombaság, hogy semmit az szónak eredetire nem néznek, hanem tsak az mint az szó a ki mon-datásban esik, úgy írják ki (CorpGramm. 699 GKat.).

Otrombit: [plump machen]. Fogait megotrombitotta a vén-ség (Czegl: Japh. 8).

Otrombul: immanis fio Kr. [plump werden]. (Huszt: Aen. 31).

OTT anth: ibi KulesC. 13: ibi, inibi, istic C. illic, ibi; dort, alda MA. Ot is bünt ősmerni, holot nincen (VitK. 65). Füss Egiptomban es leg ot mynd addyglum, meg neked hyre tezem (JordC. 359). Hadd el ot te ayandekodat: relinque ibi munus tuum (36b). Valahol vagyon te kenezd, ot vagyon te zywed eos: ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum (371). Men-orzagban ha intandaz ot meg esmerőd atyadath (SándC. 1). Ot az pispelnek elwte ez frater napnak eneketh enekethetek meg (VirgC. 16). Az ot aloknakh elwte (21). Ot az helyen amak-okaert tovek az koporsóban az Jesnt (szár: Cnt. E3). A tsillag egy istálló-felett meg-állta, és őkis ott meg-állának (Pázm: Préd. 189). A hol sok jár, ott ritka a kár (Pal: UE. 498).

am-ott: illic C. ibi Com: Vest. 132. dort, da, an jener stelle]. Ha ki mondan tünöttek: in it vagon Xs (Christus) auag amot, ne hiğgetee (MünchC. 59. JordC. 588). Aly itt a te égő aldozat mellett, én amot varom: sta hic psta hobe-eustum tuum, donec ego obvius pergam (Helt: Bibl. I.Cec). Nem chae inít auagy amot, hanem az vehetetlen karlozatban

(Mon: Képt. 319. MF.). Amott terepély fa sokat őszve gyűjtte, vagy mese, vagy játék, kerékben keverte (Orczy: Nimf. C2).

imitt-amott, emitt-amott: illic istie; da und dort MA. (Kár: Bibl. 1657). Az ő szent igéjénec imitt-amott széllel kiterjesztésében (MA: Scult. 1073). Emitt amott Károlyi sok szokat írt a isten szavai közé (Pös: Igazs. 150. Bal: CsIsk. 415. Gér: KárCs. IV.365).

itt-amott: ∞ A mól nélkül való szabadság itt amott holmikor ejtett sebeket mind a két renden (Fál: NA. 203).

ugyan-ott: [ibidem; ebenda] (ÉrdyC. 594. 656). Ha Székél Istvánt Sámbar szemesebben olvasta volna, ugyan ott okát is meg-találta volna (Matkó: HRoml. 5).

Ottan (*otton* Zvon: Post. II.44.): **1)** inibi, ibidem; allda, daselbst MA. Ben uoltam en attyammak zent egyházában meg annak felette áldot testét vevk ottan: ibidem (EhrC. 74). Yra meg az ewangeliumot glórfogh nyelvön az ottan való hyveknek (JordC. 705). Holott a félelem ottan a becsület (Kisv: Adag. 522). **2)** confestim, profinus, statim; geschwind, allsbald MA. **a)** Nem ottan vége: nondum est finis (MünchC. 58). Ottan monda: tunc dicit (JordC. 363. 40). Es ottan megl el felette: et statim oblitus est (S33). Kyk keresztseegnek wtanna ottan ky mwlnak (ÉrdyC. 21b. 127b). Ottan azért hazához vywee (337). Twled ottan eltan-ozik (VirgC. 21). Kirali székiből esék ki hátra, kit a sok jó vitéz ottan ragada (RMK. IV.163). Valaki be menne, ottan meg áletlessé: si quis ingressus fuerit, interficiatur (Kár: Bibl. 1393). Az bizonyos ielekűl ottan meg erthetni, ki ereiből czelekődtesenec (Zvon: Osiand. 209). Első conciliom-utón ottan hamar, Constantzinapolban, reá gyűlnek Constantinus chászárja (Veresin: Lev. 207). **b)** Mihelön meg zerzh, ottan kih mulek (DebrC. 25). Mihént meg hana, ottan megl moslek (Lép: PTük. 162). Mihelt az meleg éri, ottan ismeglen lábra kel (Cs. F2). Ottan nagyol' terhet vetnek az egyiptomi tyranusok az isten népére, mihelyt isten szolgálatjára igyekezik (Pázm: Préd. 24). **c)** Leg-ottan hog ez frater be mene, az evrdg ottan ky mene (DomC. 233). Alig töltöttem el szüleimöl tizenkettődik esztendőmet, hazúmbol ottan hamar kibudostam (MA: Scult. 3). **d)** Mynt ember halalus bynben esyk, ottan el kellene karhozny (ÉrdyC. 52). Mynt az hayozkzaban be hagot vona, ottan megalla az zel: cum ascendisset, cessavit ventus (JordC. 400). A mint a kenyeret a kennezcűl kivesszik, ottan ketté szelik (PP: PaxC. 113). **e)** Mykoron zent Vyd mynd az ew mestereewel az temleczben vytetöt vona, ottan lee zakadozanaak ew rolok az vasaat [vasak] (ÉrdyC. 337b). Ha meg akars hazassodni, tehát igen ifiat ne végy: ha ifiat vész, az ottan kezd ész hayiallat megtalni es nagy nyomorúságokban kezdesz miatta lenni (Helt: Mes. 359). Valamikor ezt meggondolom, ottan ezt kell kiáltanom (MA: Scult. 4). Midőn hozzád nyuytom könyörgésemet, ottan futni látom ellenségimet (MA: Bibl. V.26). Ha penig azt kezdic felelni, ottan oda leszen az papanak felesges volta (EszT: IgAny. 364). **f)** Az latrok mennye ezth hallak, azzyzet ewk ottan el ragadak (ÉrsC. 517). **3)** sane MA. sultem Káldi: Bibl. 277. [wenigstens]. Ha a Kristus aláztos jövelete szeretetre nem gerjeszthet, ottan az itélet félelmétől indíttassunk a testbe-öltözött istennek bösülletes fogadására (Pázm: Préd. 3). Gondom nagy volt az elkezdett dolgomra: de talán csak szükség-tek sincesen arra; annak mondom ottan az ki meghallja (Thaly: VÉ. 154). **4)** sive, aut [?] MA¹ **5)** licet [?] MA⁴ PP.

ingeny-ottan: [confestim; sogleich]. Mene az képet bévivé, ingeny-ottan lehullának az bálványok (RMK. L43). Kit az király hoggy meghalla, álmat ottan hátrahagyá és ágyából felszökellék. ingeny-ottan letérdelék, az nagy istemek ad hálát (45).

leg-ottan: confestim, illico; geschwind, allsbald MA. Akamraba hoggy mene, legottan lehagyta magát az agyra (EhrC.

4). Legottan kedeg hog nap felkele, felakaztat Olofernesnek feiet akőfalokra: mox (BécsiC. 41). Azoe legottan haloioc megbagyan kőmetec őtet: continuo (MünchC. 20). Tahat kezdé zidalmazni, es leg-ottan kakas zola (66b). Senkit nem valuala vigasztalt, de meg monetteite vala; legottan yelömen lönc az kőfőzőzőc intuen őtet őnekie meg fizetui (TelC. 85—6). Leg-ottan men be celladba (VirgC. 42. 44). Es legottan egybe forradnak hű czontyay: illico vero (JordC. 714). Hoggy neki ada ez aldomast, legottan minden kesertet w twle el tanozek (VirgC. 19).

ottan-ottan: 1) subinde MA. [allsoogleich] Sisifus taszigál a hegrye egy öreg követ, mely ottan ottan aláhangeredik. (Pázm: Préd. 1079). **2)** frequenter, identidem MA. [lie und da, dann und wann]. Eleiben akado: obvius, begebennd, ottan-ottan előfordulo (Com: Vest. 138). Régen megposhat historiäcs-kákat ottan-ottan elő-ngrat (Pázm: LuthV. 4). Az czíllag ottan-ottan elenyészett, ismét megláttatott (MA: Scult. 119). Álnoc szolgác mikor uroc szeme elől ottan-ottan el rőytik magokat (Zvon: Post. 1162. Zvon: Osiand. 194). Ottan-ottan ez szo halltatott szaiából (Lép: PTük. I.110). Bűnben esnek ottan-ottan, de nem esnek-el halalos-képpen (Pös: Igazs. 1501). Ottan ottan el-vegyed: identidem (Com: Jan. 159). Obvius: eleiben akado, ottan ottan előfordulo (Com: Vest. 138).

ugyan-ottan: ibidem, inibi, illico C. eben, allda MA. Vr ysten akara meg yelenteny ez felewí mondot polgaroknak zent Fferecznek zentseget, mykoron lakoznak vgyanottan (EhrC. 147. DebrC. 119). Hozza huaa egizer, hoggy eyel vgyan ottan az w hazaba halna (VirgC. 81. Fél: Tan. 245).

Ottogyal (*otogyal* EhrC. 26. ÉrsC. 426. *ottogyl:* ibi EhrC. 58. *átogyl?* VtkC. 5. 41. 42. 52.): ibi, illic SI. [dort]. Mykoron Parusia feldeben voltuolna, volt ottogyal meny ayoytatot emberrel vendege hynatott (EhrC. 26). Ottogol glófösegeu valottam őket ő lelemesekuec gonossagaert (BécsiC. 194). Ottogel mendenekneec előtt ruhaytl meg foztaté (VtkC. 57). Menetek betlehembe, ottogel kerdezietek meg ewket (DebrC. 334).

Ottogyon (*otogyan* JordC. 200. 565. illic 631. TelC. 247. Pös: Igazs. 1316. *ottogyon* no. 399. 603. *ottogya?* Szár: Akhab 18. *ottigen?* Helt: Krón. 11b): **1)** illic; dort MA. Bee menwen lakoznak ottogyan: intrans habitant ibi (ÉrsC. 7). Vitesse az hegrye, es ottogon meglezettesse (Nádc. 247). Holot abbyn beuőkűdöt, ottogon a malazt inkab töltte zokot beuőkűdni (NagyszC. 80. 92. WinkC. 199). Es meg szallanac Erdelle kie mind e napiglan ottogyon lakoznac (Szék: Krón. 122. 197. Szék: Zsolt. 134. MA: Scult. 129). **2)** [confestim; auf der stelle] (MA: SB. 81).

ugyan-ottogyan: [ibidem; ebenda] Mykoron (a diósgyőri porkoláb) vgyan ottogyan való kalastronibely ewseketh haborgathuaa, essenek az wr istenhez es zent ewseyőkűzh kenye-regween, hoggy seghyetnek meg ewket (ÉrdyC. 633).

Ottvaló: [ottani; illius loci; dort; dort befindlich]. Az többi ot való sokaság (Zvon: Post. II.257. Bas: Credo. 140). Hoggy ha az ott való állapathoz tudtam volna magamat alkal-maztatni (MA: Scult. 7). Az ott való népec (720).

ÓV (*oyvi* Born: Préd. 465. meg-óytik Pös: Igazs. 1314. *oyd* magad Felv: SchSal. 36. meg-oyvi Born: Préd. 85. *ohni* Ilyef: Jephtha. 30. meg *ohni* Lép: PTük. 1203. Az imperativas a CC-ben s a XVI. sz. nyomatványaiaban is többnyire: *ogy-*). Ovom: caveo, tueor MA. [hüten, bewahren, schützen]. **a)** Ógad hoggy valaki mégné esmerie hoggy ide ióttél leg: cave (BécsiC. 7). Nem obattynoc hoggy magzatinknak halálakon ne keseregijunc (Tyuk: Józs. 102). Isten őjön attúl (Czegl: MM. 88). Ojon isten attúl, hoggy kárhoztattaknak itillyen mindazokat, kik az pápista hiten voltak, és vannak (Pázm: Kal. 169). Óvd színedet a reám

való gyűlölségtől (Báld: CsIsk. 150). Ojjon Isten (Mtkó: BCsák. 19). Ódd a csákánytúl görbedet (157). **b)** Óvom magam: vito C. Elkerülöm, magam óvom, távozatom: caveo; ódd magad a kutyától: cave canem PPl. Ogyad magadott: cave, ne (ÉhrC. 32. 48). Ogyatok magatokat (149). Ogyad magad, hogy: cave ne (JordC. 74). Ogyatok magatokat emberektől: cave te ab hominibus (323). Mynden ember oyya tewle maguat (ÉrdyC. 94). Oyya otalmazya maguat (526b). Olad magad (TibC. 86). Ogyad magadat (VirgC. 1. 15). Ogyatok magatokat (52). Sok rőtteuetes álmoctól alomban mint óhassam magam az én ágyamban? (RMK. IV. 226). Ottac magokat feyuereckel (Bor: Ének. 178). Hogy az őssuenegetől minden magat oyya (370). Mostan feredőtől ód magad egéségedben (Cs. L.) Szükség az franczus embertől magunkat onne (Fél: Tan. 499).

[Szólások]. Nem óhatom szó nélkül (GKat: Grad. Ajánló lev.).

még-óv: caveo, custodio PPl. [behűten, bewahren] **a)** Azt es megl egyak, hogy fusuenegebwl zagodasnak helye ne legyen (VirgC. 125). Idvessegehet meg ohatnaa (ÉrdyC. 338). Az prophetiai őnuendősene igassagat hamissagat giansagatol meg nem ohatna (ÉszT: IgAny. 464). **b)** Magam tőle meg-óvom: praecaveo C. Valakitől magát meg-óni: devitare ali quem PPl. Ogyatok meg magatokat az hunsy profetaktól: attendite a falsis prophetis (JordC. 373). Meg oyyak magokat mynden főtlemektől (ÉrdyC. 658). Wgekezet arra, hog magat minden büntől meg oggia (Ozor: Christ. 82). Meg ogyatok ez utalatos madartul ty magatokat (Mel: SzJán. 433). Fálwte ygw meg egyak magukath hogy azoknak zep edős es hylzálkódw bozedwknek myatta meg ne ezalatkoztassanak (Köny: SzPál. 36). Meg ód magad mert meg rugh (Deesi: Adag. 24). Megódd magad, bort ne igyál: cave ne bibas vinum (MA: Bibl. 1230). Meg ohiad magad (Mon: KépT. 127). Meg kell magunkat ópunk (Mad: Evang. 441).

Ód? Odani: cavere, hűten Ver. (Ógyini [?]: cavere, tueri, defendere, protegere, ójni, óvni, őni SL).

Óhatatlan: quod cavere vel vitari non potest, inevitabilis Kr. [unausweichlich, unwiderstehlich] (Pázm: Préd. 953). A győztes sereg óhatatlan (Grad: Kár. 133).

Ósz, óz, Oszszom: tutor, tueur, caveo MA. [hűten, bewahren]. Tutor: oszszom: caveo: elkerülöm, magam oszom, távozatom MA. Oszszom: tutor, tueur, caveo PP. Oszni, oszszani: defendere, protegere, tueri SL. Ozy[aj] uala vele zokanalo lakasat: cavebat enim eo morari ditius (Ehr. c. 12). Ev magat gonoz peldatulozza vala (HorvC. 252).

még-ósz: ~ Ha meg nem oszod (salvaveris) életedet, holnap reggel megöletted (Mel: Sám. 79). Szerente szánya emellye sorsodat, de hogy értelmen rosz kívánsagodat el vezérellye, meg oszod magadat (KTör: SzJán. 23). Kártól meg ózá (BFiz: Assz. 45). A kiktől tett Krisztus urunk, hogy meg-óznók magunkat (Veresin: Tan. 203).

Ótalom, oltalom *oltalmazom* RMNy. II 158. *oltalmazni* DeesiC. Préd. 54: **1)** clientela, patrocinium, propugnatio, refugium C. defensio, praesidium, tutamen Ver. protectio MA. [schutz, obhut] verteidigung, beschirmung PPl. The oltalmad alaa fithamonk: sub tuum praesidium confugimus FestC. 165. Zyz Marjának neve es oltalma ala (MargL. 4). Mynden oltalmal evarytesek az zyw, hog az or benemenyen (VirgC. 136). Magok oltalmaba chelekethek (LevT. I. 225). Palota igazgatás, ország ótalom az te dolgoz (Pázm: Kal. 455). **2)** defensor ÉhrC. 22. protector KulesC. 27. 30. [schutz, schützer]. Lewin elsev oltalma frater (ÉhrC. 22). Memek istene ő oltalmoc: defensor eorum (BécsiC. 22). The tyzthasagnak tyzta oltalma [sz. László] (GyöngyC. 2). Krisztus oltalmam ennekőm

(DebrC. 114. TibC. 139). Legyetek oltalma minden igazságnak, legyetek rontja minden hamisságnak (RMK. II. 177). Minden remensegünne oltalmi meg életet: generis praesidia omnia extincta sunt (Deesi: SallJ. 12). Az ur oltalma az igazságnak (MA: Bibl. V. 18). Órállója és feje-felett vigyázó őtalma annak, a ki őtet szereti (Pázm: Préd. 631). **3)** [praesidium] besztanz PPl. Azharec utan negyedik napon, az oltalom feltelen belőle ki szőlken, el foglala (Forró: Curt. 32).

[Ótalmas]

Ótalmasság: [defensio, protectio; schutz]. Megmonlotta nekik, hogy az veszedelem rajtok vagyon, es hogy sem cő, sem királyné aszony nem elég az oltalmasságra (TörtTár. I. 213).

Ótalmatlan: improtectus MA. immunitus PPl. unbedeckt, unbeschützt PPl.

Ótalmaz: patrocinor, protego, tueur, tuto, tutor, servo, defendo, defenso, propugno C. Ver. MA. verteidigen, beschützen PPl. [bewahren]. Más ellen ótalmazni: ab injuria aliquem custodire PPl. Otalmaz ez hylmek ereyvel: custodit per fidem (JordC. 843). Otalmazzon gonoz hyltewl es testy zeplő-tewl erekwl erekke (ÉrdyC. 341). Vr teged oltalmazon (VirgC. 19). Embereketh oltalmazzak ellensegtől (15). Otalmazd magadat (131). Kyt kellyen oltalmazni az jozagba (RMNy. II. 152). Kítől oltalmaz minket mi meynyai attyanc (delt: Bibl. L93). Kétszeres munkától örömet oltalmazon magamat (Pázm: Kal. 640). Otalmaz s pártodat fogja (Tof: Zsolt. 40). Eszedben vehetd, kegyes olvaso, mely nagy ügyvel, bajval kellesék a hamisságot oltalmazni (GKat: Titk. 327). Hogy bennetek az kborlok ellen oltalmazzon (Thew: Nyelv. 21). Priáms királyi székiől felugrik, es nagy szorgalmatossággal oltalmazza a követeket, hogy a veszedelemtől meg-szabadithassa (Hall: III. Hist. II. 91). Órizzd meg a hazát ellenség hadától, oltalmazd népeit belső szakadástól (Orezy: Kultsz. 59). A gyajjn a meletet oltalmazza (illy: Préd. I. 107).

még-óalmaz: vindico C. protego JordC. 72. custodio JordC. 878. [verteidigen, beschützen]. Mynden vezedeltheel mynketh megl oltalmazy (WinklC. 49). De az gyermeket meg oltalmazza ez tabla (DomC. 172). Az vr isten ez zent zvet meg oltalmaz (MargL. 30). Ó tőle magunkat megotalmazunk (BodC. 1). Az ragalmassagtol meg kell oltalmaznia magat (BodC. 15). Teghedet az en jogommal megl oltalmazlak (JordC. 72). Ez vylagnak ragadwanyatwl meg oltalmazy (ÉrdyC. 18b). Kynek erdemeknek nyatta ótalmazzon meg nyuket myynden gonoztl (ÉrdyC. 338). Ew kezeenek anyeekaban ótalmazza meg enghemet (312). Myynden ez vylaghy [zeplőségtől] meg oltalmazwan az ew elkőzeet (ÉrdyC. 212b). Magamath minden byntel meg oltalmazom (GyöngyC. 53). Vrutokat meg lőlyethők, hogy meg oltamazzanak ha be nem jentekys, mert czalatsag esyk raytatok (LevT. I. 358). Nandor-Főjér-virat meg szálla: de isteni csudákkal Hunyadi és Capistránus János emberségével még ez egy áttal meg ótalmaztaték (Pázm: Kal. 140). Meg oltamazzak egymast az jozagban (Ver: Verb. 135).

Ótalmazás: defensio, tutamentum, tutela, cautio C. protectio, propugnatio MA. tutio PPl. beschirmung PPl. Adal amac tört az idegeneknek oltalmazasara: in defensionem alienigenarum (BécsiC. 20). Gonosban oltalmazasa legyen (ÉrdyC. 372. 194). Zent Damascos evzne evlehen zeretenek fnyának sokassagat zeretenek kyvalt koppen valo karyayval es oltalmazasnak jeles evryzetvel (DomC. 189).

Ótalmazási: tutalaris, tutalaris MA.

Otalmazat: [praesidium; schutz]. Zent Iános ewangelistaat ew zyzessegenek oltalmazattyara valasztotta vala (ÉrdyC. 640).

Ótalmazatlan: indefensus C. inprotectus MA. unbeschützt, unbeschirmet PPB. Meg-sebesített, megölteti magát inkább, hogy sem tiát ótalmazatlan hadgya (Pázm: Préd. 179, 1180). Mindenét ótalmazatlanul vesztí (FMMinerva 1.177).

Ótalmazdogal: defensio C. defenso MA. [verteidigen, entschuldigen]. Fő szándékoc, hogy az ő költeményekben megmaradgyanak és azt ótalmazdogallyaic (MA: Tan. 1082).

Ótalmazgat: identidem defendo, defenso Kr.

Ótalmazgatás: [defensatio; entschuldigung]. Sok által látó ótalmazgatásnak pók hálójával enyegetik és fűdözgetik vesztí ügyeket (Pázm: Kal. 113).

Ótalmazkod-ik: se defendere, tutari SI. [sich hüten]. Ellenségtől ótalmazkodni: defensare ab hostibus PPB. Talán ótalmazkodtak volna a Calvinus tudományátul (Matkó: BCSák. 158). Arra intette a vitézeket, hogy ragadománytúl, és ártatlanok veréséitől ótalmazkodgyanak (Pázm: Préd. 1177. Land. ÚjSegis. I.14. 16. Hall: Hllist. I.65. Hall: Paizs. 504. Törtf. I.236).

Ótalmazó: patronus, protector, defensor, propugnator, propulsator, cautior C. defensor, tutor, vindex Ver. tutelarís MA.

verteidiger, beschürmer, vormund PPB. Ótalmazó sereg: praesidium C. Ben ydvessegeimnek ótalmazója: cornu salutis meae (KulesC. 28). Az angyalok my nekewik ótalmazoyuk és zolgaloyuk (ÉrdyC. 553b). Kőszála és ótalmazója a fővises disznoknak, azaz. befogadoja a fővises gazdagoknak (Illy: Préd. 1559).

Óva, óván: caute, provide, circumspecte SI. [behutsam, vorsichtig]. Tezyk vala az bozzyvagokat, de jgen ova, okosson (MargL. 89). Lassatok hog' ovan iariatok: videte quomodo caute ambuletis (DöbrC. 351). Nagy gyeugen olua nyul hozzáia (Born: Evang. III.344). Ona hordozniac (Tel: Evang. 1561). Járjatok ova: caute ambuletis (Illy: Préd. 1.270). Ona es titkon czelekedik az gonossagot (Fél: Tan. 470).

Óvást: caute; behutsam PPB. [langsam]. Óvást járni: gradu suspensio ire PPB. Lassan lassan csusza-bé ez szokás-is, apronként, és igen óvást (KCSipk: Pápis. 315). Igen óvást s tapogatva kell az e'félékben járni (CorpGramm. 711). Óvást és tapogatva járj (Megy: Maj. II.27). Igen esendesen s óvást bíanjék minden occupautiákkal (Cserei: Hist. 408).

Óvás: cautela, cautio C.

[Óvó]

maga-óvó: praecantor C.

Ö, Ő.

O *ov* HB *hoo, heu, hock, huetot, heretot*, JordC. [Móz. IV. könyve 1. fejezetéig: a 872. lapig, kevés kivétellel *oove* 117. *ov* 121.]; azután Mózes V. k. végéig *ov, evk, ovetot*; az evangéliumokban megint: *hoo, heu*, stb.] az *hó* zárlathoz haza tere TelC. 6. *hoo* ÉrsC. 1. *hork* LevT. 137. *hóy* neki aggyad 45. az *yoo* arwaynak RMNy. II. 59. főmagát: *scipsum* Sylv: UT. 1. s szükséges *#* neki Mon: Képt. 1b. *#* benne Tel: Evang. 12b. stb.): **a**) ipso C. is, ille MA. [er, sie, es]. Ő hivatattat Elmelelné: ipso vocabatur E. (BécsiC. 1.). Mykoron hew keesertetyk: quum tentatur (JordC. 832). Magam is azt eselekedném, ha ű vólnék (RákF: Lev. 1489). **b**) Dragadatosz az alazatosaghy, mert ő mindön lelki jonak gókere (TihC. 1.). Negyed tulajdonsaga e napnac, mert ő igón fenős (NagyszC. 223). Talalya ewtet [a házat] iressen (Pesti: NFest. 25). **c**) Mend vv foianec halahal ewet; bulsassa mend vv bunet (HB). Ő felesége (uxor ejus) hivatattat Noemíne (BécsiC. 1.). Joseph az hoo vra: Joseph vir ejus (JordC. 357). Az yfyywnak ew elmeeycet Jesustol el zaggathuak (ÉrdyC. 337). Ew idwozyty az w neepcet ew bynekből (343). Az ew zent fyanak halada (VirgC. 2.). Kevuetneen ev anyanak tanulhat (CornC. 2.). Veszet ennek ő dolga (MA: Bibl. V.3). A szent penitentia, az eo hathatoságáért keresztésnék hivatattat (Illy: Préd. Előb. 14.). **d**) Ő folsége: sua majestas; ő kegyelme: sua gratiositas Kr. W. felesége LevT. 112. Hew kegelme (RMNy. II.105). Császárnak ő felesége (MA: Scult. 110). Sámbar Pater ő kegyelme (Márkó: BCsák. 10.). **e**) Iorgossun vv neki (HB). Ewnék [ewneky] yowneset megtuda: adventum illius praesentens (EhrC. 77). Ő előtte való [in conspectu ejus] kiáltason (DöbrC. 21). űneky ruhaya capya vala igen o es megzakalozot (MargL. 38). Eyrola három tanulagok mondatnak (CornC. 5). Myndennel meltoz leen ew belec [magába] fogadny atya wr ystennek meheből ky zurnazoth magzatoth (TheovC. 94). Isten annak praissa, kinek ő benne reménysége (Pázm: Préd. 173). **f**) Veteve vvt ez világbele: zoboducha vvt urding ildetüvl (HB). Vetek be vtt eg ő ön-tornada (GuayC. 24). Ywthlynk ymadny hwtet: venimus a-lorare eum (JordC. 358). Kyk zeretyk wteth (SándC. 1.). Ford meg ötet (DöbrC. 203). Az jáspek wtet fel emele (VirgC. 17). Igy szoktat őis minket az ötet köntesre (Bom: Préd. 425). Köntec ötet (Tel: Evang. 1114). **g**) Ágítoc emmekem vramnac keresztet, es en elhyszem ötet (VitkC. 85). Meg álda Isten a hetedie napot es meg szentölde ötett: et sanctificavit illum (Helt: Bibl. 143). **h**) [pluralis genitivus: o HB atya syrattya eses yföltöed, zolgaak yoo wrokat ÉrdyC. 542. *hoo*]; mykoron ny ydö fölt volna benne ew keserwes. varasokbam u o] Isten ny nimadsagne tula bulsassa vv bunet (HB). Az eghy maclarak őryzyk vala ew zent testeket (ÉrdyC. 338). Kyknek ő abra-zattyok rettenetős (KazC. 3). Az regi vneknée ű iart vtokat nyomdozzac (Pécsi: SzázK. 57). Minden ő ajándékjoc: emeta numeru domaque eorum (MA: Bibl. 1137). Eddig a magyarok

tellyes ő életekben leginkább kétszer verettettek-va meg (Liszny: Krón. 273). Confiscáltattanak ők minden jászágok, sequestráltattanak ingó-bíngó javok (Thaly: Adal. II.382). **i**) Ewnéky kewlewmb kewlewmb zeppesegerewl: de ipsorum varietate pulcherrima (EhrC. 140). Paranczola hűnekyk: mandavit eis (JordC. 707). Az koron zol wnekyk: tunc loquetur ad eos (KulesC. 2.). ű közöttök keresztkednek vala: quum quaererent inter se (Sylv: UT. 150). **j**) [pluralis nominativus: kerdezi őket es őke felelene DebrC. 334. hagi őkeis zentölhetneik az oltari zentsegót WespC. 45.] Hewk byrak az földet: ipsi possidebunt terram (JordC. 365). Hewk adaak ah nepnek: discipuli dede-runt populo (403). Wk boczatnakh fevldre (VirgC. 14). Wk ez világi lozogokat el hatak (24). Sokak azoknak hiszik lenni magokat, a kik nem ők (László: Petr. 69). **k**) Kiknek ados leveley ek nalok [ő náluk] vadnak (RMNy. II.91). Szegény földözült uram miatt nem volt annyi töröléssem, mint ők miattok ez kis idő alatt (LevT. II.323). **l**) Elöl megy vala hwket: antecede-bat eos (JordC. 359). Az elwbi baratsagra hozza wketh (VirgC. 17). Elwl lele wketh egi zegeni azoni allat (87). Lazlo wrammal thalalod meg ewketh [a kintot és ingeket] az kamara huznal (LevT. 145).

Őn *huon* maga LevT. 171. *enueeben*: in propria; *hw cenney*: sui JordC. 623. ÉrsC. 1. *enkösztee* Helt: Mes. 75. *enköztöc* Tel: Evang. 120: [suis, ejus, eorum; sein, ihr]. **a**) Monda own yonhalam: in corde suo (EhrC. 3). Papa ewnekepere meglatogattya uala: pontifex personatiter visitabat (75). Őn tulajdon testétől (MA: Scult. 16). **b**) Uala own belewle kywl (EhrC. 10). Monda ewnebmotten: dixit intra se (92. 96. 135). Előzer istenert, masodzor őn onto, hamadzor mi erőttöne (NagyszC. 272). Meghaborodhee őn benne (292). **c**) Őn eguast elaroffae: invicem tradunt (MünchC. 58). Mynd űn beuadók, mynd űn köwölök (SándC. 8). Mondánac önkösztee: dixerunt intra se (Helt: UT. F.5). A németec ön köztöc ez időbe nag hadakat viselence (Szék: Krón. 172). Ünköztöc sem ertence egyéget (Tel: Rövlr. 20). Ünköztöc elosztja az földet: diviserunt sibi regiones (MA: Bibl. 1325). **d**) Tulaidon önnebe főt es önnei ötet nem fogattac (MünchC. 169). Twlaidon enueeben yewe es hw cenney hwtet be nem fogadnak: in propria venit et sui eum non receperunt (JordC. 623. ÉrsC. 14).

Önnön *önnön* MünchC. 47. *huonen* magának JordC. 399. *enuen* maga 73b. 391. 712. 723. *enuen* köztök, *enuen* maga ErdyC. 66. 602. 338b. *enuen* lakok: pes eorum KulesC. 14. *enuen* feldekkö 119. az *enuen* lewlelebel LevT. 1171. *enuenen* magat GmC. 32 az *enuen* szmukol RMNy. II.49. az *enuen* angiala, az *enuen* szolgáinak Mol: SzJán. 2. *enuen* halalat Tin. 78. *enuen* magáé Csúzi: Síp. 25. *enuen* magan 377: **i**) [suis, ejus, eorum; sein, ihr, sein eigener, ihr eigener]. **a**) Ewnen tulajdonitól a suis miképpen ydegenekkel zamtalan bozso-

gokual ylletetikuala (EhrC. 3). Ewnewn geryedete: suimet accensatus (93). Vgan örül masnak inuan, mynth igaz az önnön tulaýdonan (SándC. 1). Önnön kezend ada (DebrC. 11). Az önnön io akarattýanae kellemetössegere magadat adandol (NagyszC. 24). Azon önnön kenyat [Krisztusét] sola el ne felegyem (CzechC. 39). Az wnewn kezet roa teno (VirgC. 34). Igaz ugian kel azt nemőnk, mint ah Christusian önnön bezedet (Ozor: Christ. 361). Emberek ellensége leuuek, kyk vanuak ewmen hazaba: qui sunt domestici ipsius (Pesti: NTest. 20). Birodalma vagyon önnön akarattýan: potestatem habens suae voluntatis (Helt: UTn 1). Tonalia tulaidon finit az önnön felesegence meg ada emi (Szék: Krón. 68). Az gonoszteyőt önnön vétke megőli (MA: Bibl. V. 17). Az embernek élete és halála az önnön tulaýdon hatalmában vagyone (MA: Scult. 12). Hogy önnön [5] felsége itilnő meg ügyeket (MA: SB. 369). Az innen teste ellen vetkezie (DecsiG: Préd. 37). **b)** El feleytven önnön eletőkeeth (SándC. 6). Az önnen szálló vizeket el vone tölek (Helt: Mes. 450). Az önnön gonoszagok, őreglútti es szaporittya kynokat (Lép: PTük. 1223). En önnön az papistae logiciaból megmutatom, hogy most tsae egyetlen egy ember sints az ki igazan himne (EszT: Any. 498). **c)** Men és fedmeg őtet te közötted és éae önnön közöttő: inter te et ipsium solum (MünchC. 47). Valamicon az binős embőr őrdög között es önnön közötté ualo tytkot ky yelőnti az igaz gonásban (DebrC. 363). Ő seítte tñe ő reiteket, ő haitoka önnön könyűle: in circuitu ejus (DöbrC. 35). Önnön benne: in semetipso (85). Wuen benne: in idijsum (KulesC. 222). **d)** Halyauala ew fyat ewnewnbenetek peldat vezerleny: ex se ipsis exempla ducere (EhrC. 94). Önnön benne: in semetipsis (DöbrC. 40). Az keresztien tudomannak nemel agái önnön közöttők eggieznek (Fél: Tan. Előb. 8). Giakran az istennek draga z. emberi önnön közöttő eggie az masie földi igen iol ertue (EszT: IgAny. 23). Hatalma volt az kőseggnek, hogy önnen köztek törvent szőrez-hessen: potestas condendae legis olim apud populum fuerat (Ver: Verb.El. 39). **e)** Ammel' embőr önnön ezen iar (DebrC. 423). Gakorta azon önnön solgual ellene vyaskottal (VitkC. 9). **f)** Önnön: sui; övéi SI. Emmenneből zol: ex propriis loquitur (JordC. 656). Twlaydonaba yewe es az ewmőny ewteth bel nem fogadaak: in propria venit et sui eum non receperunt (ÉrdyC. 113b). Az ewmnyet inkab nenely, a tieydet kegy el hagy (Pesti: Fab. 7b). **2)** Önnön: ipsemet Kr. Kyt ha mondanak hogy ennen Cristus lett legyen, meglehetőt (ÉrdyC. 509). Mennyi penzt bagyott volt meg, hite után önnön megvaltotta Ősödi Nagy István (PSzerTört. 179). Ezt önnön Cristus urnk a maga jelenlétevel vigasztallya (Bíró: Préd. 28).

Önként (onkényént Megy: 3Jaj. II.108. onkente Gyarm: Fel. 262. önkén Fél: Bibl. 200. önkén Tohn: Vig. 65. önkényén MA: Bibl. I.112) suapte, sponte sua Kr. [von selbst, freiwillig]. Önként való: spontaneus SI. Önkente le szállott (Gyarm: Fel. 262. 60). Őn kén el romol (Kules: HKész. 51). Nyomorusságunkon őn kén könyőrfületessegre indeitatie (Kules: Evang. 492). Ne vessene es az mit az földen terem őnkén, be ne takariac (Kár: Bibl. I.112). Az mit az föld akkor terem őnkényén bé ne takariac (MA: Bibl. I.112). Avagy nem következik ebből őnkényén ez (Czezl: BDorg. 31). Tudva, őnkinyén, kedve szerint azokban [vétkebbe] soha magát nem akarja ejteni (Orr: Tökél. 243). Önként mozgás: motus spontaneus (ACser: Enc. 159). A jubok nem viaskodnak, hanem őnkénté kész prédaül adják magokat (Misk: VKert. 204). A jubok semminémű vízbe őnkénté bé-nem mennek (206). Nem nyugszik a gyermeki elmé; ha nem adgyák elejbe, maga önként keresi a mulatásra való (Fal: NE. 114). Nagyokat indít a bús késég rajta, addig forgattya, a míg maga őnként vakmerő el-telkélésekre rándul (Fal: UE. 453). [Vö. **KEJ**, **KÉNY**]

Önképpen: ultro, sponte sua SI. [von selbst]. Kerülük vagy el-nyögik [a tréfát], míg őnképen színik (Fal: UE. 74).

Övé (az ewyert zerethne: ÉrdyC. 587. ewee 516b. 565. eweye LawTár. 8. eweyert vtahni VirgC. 91. eweye fordola: redit in domum suam BelsőC. 46): suusC. ipsis MA. [sein, ihr] **a)** Az te lelőket es az őnet, ki te földet záletőt, keserőseggnek főre által föla (GuaryC. 10). Ky hwee vona: quod sum erat (JordC. 682). Hweeenek mongya vala: sum esse dicebat (719). Az ewnet az zolgaloknak agya vala (MargC. 39). A mas embőr ianat őweje thezi (NagyszC. 297). Az maset any nem wue azt agia meg (VirgC. 96). Övének esmeri őt (MA: Scult. 13). Enweye tézi az Christus io teteményt (Deythe: Epist. 239). Szereti azt ő világ a mi őve (Dial. 154). Az magok meg adasok által őweje teve (Porró: Curt. 678). Az igazsag mindenek az ővet meg adgya: iustitia tribuit unicuique quod sum est (Ver: Verb. El. 38). Tegye őweye: juri suo appropriare valet (221). Két száz aranyat igéro, tsak ővévé [magáévé] tehesse a leányt, Apafi: Vend. 27). Nem őve es nem sajáttya (Der: Préd. 134). **b)** Ez viláig országit igéri, mellyec nem ővé, hanem ecae istenő (Zvon: Post. 1490). **c)** Övéi: illi qui sunt ejus, sui Kr. [seine, die seinen]. Meg esmerie vr isten azokat kik ővey (DebrC. 130). Hegekeknek magossági ővéi: altitudines montium ipsius sunt (DöbrC. 159). Zerette az őweyt (TelC. 155). Az ewueyt meg zabadeyta (CörnC. 181). Az juhok nem őnei: cuius non sunt oves propriae (Sylv: UT. I.142). Az Christus az őveinek peldat ad (Debr: Christ. 152).

[Szólások]. Mintha már mind a diő-fág ővé volna (Misk: VKert. 437)

Övék (megelégednee az őndiekel Helt: Krón. 8. őwece a földi ioszag Mel: Préd. 120. az ővejeket Com: Jan. 186. az eörök őweky RMNy. II.163). Övec: ipsorum est (MünchC. 20). Az őweek között semmy: nihil eorum (JordC. 23). Hweek menyeknek orzaga: ipsorum est regnum caelorum (JordC. 365. WinkC. 278). Istennec es chaszarnae meg kel adni az őneket (Born: Préd. 670). Tulaýdon ővé az ewangelioni vizag-talás (MA: Scult. 47). Övek az menyország (Pázm: Kal. 418). Az nem eotek, hanem mienk (Vás: CamCzt. 704). Fahukat es jöszagokat őveknék itéltenek lennie: villas et possessiones ad se pertinere putaverunt (Ver: Verb. 151). Az olaszok abban praktikálnak, hogy Erdélyt ővékké tehetnék (TörtT. IV.634).

ÖBLIT (megh-öblíteni: prohibere Ver): eluo MA. proluo: ausspülen PPB. Öblített: elutus, albutus, collutus; ausgespült, ausgeschwänket PPB.

ki-öblit: eluo MA. ausspülen, säubern, ausschwänken PPB. A seprejét-is vízzel kiöblitlik (Pós: Igazs. 446).

kiöblithetetlen: inelubilis MA.

még-öblit: eluo MA. proluo; ausschwänken, ausspülen PPB. Szájadat tiszta vízzel meg-öblits (ACser: Enc. 175). Dávid házának kutyában lelkeket meg öblitsék (Ágost: Zar. 15). A pohároc meg-öblítettén (Com: Jan. 111). Az első világot ugyan csak meg öblite az víz őzömmel (az isten, MNYil: Agend. 291. Misk: VKert. 13). Megmostam ábrázatomat, és a számat meg öblitettem: den mund ausgespült (Kírbész. 61).

Öblítés: elutio; ausspülung PPB.

Öblöget: identidem eluo Kr. [wiederholt ausspülen]. Jóbb lesz még lábait is könyhullatásokkal öblögetnem (Szeg: Aqn. 13). Midőn meg-hültt tetemű szokás szerent öblögetni, es koporsó-ban készíteni akaruk (42. Csúzi: Tromb. 167. Kr.).

Öblönget: ∞ Az torkát gargarizáló avagy korogásra-való vízzel öblöngessék (Web: Amul. 191).

ÖBÖL: **1)** sinus, gremium MA. der schooss PPB. En lel-kemet bőitbe alazom vala es en imaçagom enön öblömbé (in sinu meo) fordul (DöbrC. 84). Mire haitol el te kezedet es te iogodot te öblödnék középiról: de medio sinu tuo (139). Mintha

két kirodnak szorúlva öblében (Thaly: Adal. I.125). Nyállyak-fállyak, öblökben renetik a gyermeket (Fál: NA. 155). **2)** [sinus; höhlung, bucht] Templom öblé: alae templi PPBl. Üreg-ség, melylyen vagon az égnek alsó öble és a földnek felső színe között (GKát: Tük. 44). A kő-szálaknak öble hangzik gyakori szózatokkal (Gyöngy: Cnp. 1). A' megdagadt Szamos nem térhet öblében (Gyöngy: KJ. 133). Alig tér vígsága szívének öblében (Gyöngy: KJ. 89). A krokodilus meg-engedi az ökör szemnek hogy az ő szíjának öbléből bátorságon öhessék (Misk: VKert. 850). A vadon erdőnek setétes öble (Fál: TÉ. 674). **3)** [sinus maris; bucht, meerbusen]. Az hol a tenger a földet meg határozza, öblé (sinus) van (Com: Jan. 11). Béhat az isten szemé a tengernek mélységes öblébe (Fál: BE. 569).

nagy-öblü. Nagy-öblü tenger: mare sinuosum (Csúzi: Síp. 71. Kr). Nagy-öblü és hatalmas folyó-vizek (Fál: NE. 15).

tágos-öblü: Tágos öblü tenger: mare magnum et spatiosum (Káldi: Bibl. Psalm. 103: 25. Kr. Illy: Préd. II: 77). Az udvarnak a közepén egy tágos öblü kút állott (Fál: TÉ. 677).

Öblös: sinuosus, alveatus SI. Kebeles, öblös: sinuatus; üreg, ki-vájtott, öblös: alveatus PPBl. Mint egy fölézér vgyan ablyós [így] az lenela a szárin (Mel: Herb. 35). Öblös tenger (Com: Orb. 219. Misk: VKert. 19).

ÖCS [öcsét, öcsét-Sylv: UT. 144. 133. vesesét RMK. II.44. vesém Nél: Lev. 103. öcs CorpGramm. 41. öcsé Pethő: Krón. 70: 1] Germanus: édes öcsém C. Öcsze: frater minor natu MA [jüngerer bruder]. Frater: öczem, bátyam MAI Frater: két testvér atyafiú, öcsém, bátyám PP. Atyámról-való bátyám, öcsém, nőném, vagy húgom: *patruelis frater, patruelis soror PPBl. Egy vér tag öcsés és bátya: frater Com: Jan. 18. (Szent István kyldes Ispannyait az ew atyának eweche ifya wanz (ÉrdyC. 198b). A czazarnak öcsé (DebrC. 122) Fyán ha én öcsém akarz lennye (163). Cünis meg ölé az ő öcsét Abelt (Kules: Vetek. 20). Cün az öcsöt halallal fenyegeti (Szeg: Theoph. 13). Az ő öcséj jora intie (no. 46). Cünkotinak felét hagyom Serényi Ferencz urannak öcsémnek (Gér: KárCs. III.187). **2)** [soror feminae minor natu; jüngere schwester einer weiblichen person]. Matertera: die mihme; anyám nőnye, vagy öcsé Com: Jim. 135. Anyám nőnye, ötsé: mütterschwester KirBesz. 129. Kyné anyja vala Maria, azzonyynk zűz mariának eweche (ÉrdyC. 74). Ez soror margareta vala zent margyt azzonnak eweche (Margl. 200. 33). El hywa Mariat ő öcheeth: sororem suam (WindlC. 323). Huga vagy eweche (CornC. 273. 274). Monda Agota: zerenes öcsém Lucza (DebrC. 27). Feleségül adánaké az ő feleségének ötszét: sororem uxoris suae (Kár: Bibl. 1315). Józsigimat hagyom Tököl Miklósnak a ki öcséntől Monoki Zsuzsannától való (Radv: Csl. III.329). Öcsése kit hívnak Evának (Gyöngy: MV. 70). Öcsém asszonyim (Fál: NA. 129. 134). **3)** [jüngere person überhaupt]. **a)** Kedet kerem mint io vramat ezyinet (RMNy. II: 182). Zeutseges anyadath zeut lamusnak az te eses ewezodnak anyanad anyawl (TihC. 116). **b)** Kivának Kdnek jó egészséget minul asszony öcsémnel egyetomben. Kérem Kdet, öcsém-asszonyimnak mondja Kd én szómmal szolgáltatam [Porgách Mária írja] (LevT. II.111. 151). Mondl szolgáltatam öcsém-asszonyimnak (Thaly: VÉ. II: 201). Főtsém-asszonyim, mint már kőlőmség kőztünk s azok között a kik tényérunkat mossák (Fál: NA. 129).

[Szólások]. Monda a mtiombíró: eb ötsé bittyá; mennyetec el agebec, egy ezűnába vadtoe méltóe (Helt: Mes. 102).

Öcsöske: fratricellus [brüderchen]. Volt néminenü szerzet, melynek követői Fratricellus-oknak, Jesus Christus ötsösbéinek nevezettének (Pós: Igazs. II: 161).

Öcséske: fraterculus MA [brüderchen].

ÖGYELÉG [egyelgés Zvon: Post. 1572. ögyolag Pós: Válasz. 15]. vazar, erro, grasso SI. esivarog, kovályog SzD. [umher-irren, umberschweifen]. Eszem mint a füst egy ögyölög (Pós: Válasz. 15). Nintsen appetitus, a gyomor imeleg, a sok fantázia az ágyban ögyoleg (Gvad: FNót. 151.). Yö. **Elegyelodik, ölegyeledik, ögyeledik**

Ögyelgés: [erratio; das irren, Az hitetlenekre nézven szokta isten meg engedni az tudományban való nagy egyelgéseket és tévöléseket lenni (Zvon: Post. 1572).

Ögyelget: vö. **Elegyit, ölgvit**

öszve-ögyelget: [commisceo; vermischen]. Külön tedd, mert nem jó öszve ögyelgetnyi (Keesk: Ötv. 290).

ÖKLE: eperlanus MA. eine gattung fisch, violenfarbig PPB salmo eperlanus, stint; v cyprinus albia, spierling; tejér keszeg, alburnus, udley, uckeley, weisfisch SI

ÖKL-IK (vö. **ÖTL-IK**)

[Szólások]. Ha valamely jó indulat öklük fejekben (Mery: Bayle. 16).

Ökled: öklödni, szűrödni, ütközni, SI. Akartam egy kopyt el ternem twedel, azert senky en ellenem te veled meg nem ewklel [oly. ewklel?] ymet Geresgalbol, myg en welem el nem wegezed dolgozat; im Zyget alatt tweb wytezeknekys lezen ewkleletyk, legy kez hozza ha tyztsegedet kewanod, mert ha welem nem akarz meg ewklelny ... (LevT. I.125).

ÖKLEL által öklelek TihC. 75. öklödez PozsC. 2. leklele Monrók. III.110. öklöldöz WeszprC. 65. által öklelek NagyszC. 106. öklöles no. 277. öklölethee 387: **1)** jacular, hastá ferio, pingo MA. stossen, schiessen PPB. Öklelve: punctum MA. **a)** Michael comes dictus öklelen (Patr. VI.394. RMK. IV.372). Az lancyairt, ky az the aldoth fyadnak zwoben ökleltetek (PeerC. 145). Bela wgy öklelee, hog be esek az feldre (ÉrdyC. 396). Öklehü és wágny kezdé a polgárokat (Helt: Krón. 189). Szűába öklele az hertzeget (60). **b)** Czwezayant neki öklelee (ÉrdyC. 265b). Rézmünra ökleli kemény ertz dárdáját (Könyv: HRom. 36). **c)** Vol twod azt, meeg en welem sem wegezed el dolgozat, es addygm nassal akarz ewklelny (LevT. I.125). Az esiszár nípire öklelének (Monrók. III.23). Az álló sereg szörnyen öklele (Bfáz: Castr. D). Egy törökkel mikor szembe öklele, az tar főjét derekátul elvévé (RMK. VI.143). Kialtuan magyaros igen öklelee, sűrő nyilat romaiakra löne (Gosárv: Magyb. B). Mit vitetünk mi tenéket öklelee avagy wágva? (Toln: Yig. El. 20). Vitézi mődra kopját kapott vala, Achillessel ő szembe öklelt vala (Hony: Trója. B3). **2)** coram peto MA. conico; stossen mit den nörnern PPB. **3)** inirgo C. [aufreizen, aneifern]. A helket szeretettel öklölni meg nem szünik az félyfyaldo latogatás (Illy: Préd. 131).

által-öklel: transadigo, transverbero, transfigo; hindurchstossen oder schlagen PPB. Jesus az witeznek lanchayawal által ökleltetek (PeerC. 125). Odalakat atal öklelee ew hegyes czwezayawal (ÉrdyC. 112b. 501b). Az ew zyeet longynus által öklele (CornC. 214). Holt-testetis által-öklelie (Born: Préd. 290). Mint öklelték kopjával által öklödt a kereszt-fán (Pázm: Préd. 135).

általöklelés: [das durchstossen, das durchstechen]. Fol vala veröl odaladnac atal öklelesence ideien (DebrC. 321).

bo-öklel: intigo; hindurstossen. Ó chwehaya, ky[t] az ő oldalába beo öklelnék (PozsC. 27). Az főjedem beöklelt az ellenség közébe (Born: Préd. 549).

lő-öklel: deturbo, decutio Kr. [herunterstossen]. Az töröket lováról leeklelé (Monrók. III.110).

mög-öklel: **1)** transigo; durchstossen] cor ferio PPB. Ő zonth zyweet czezewaal megö öklelwen (WinkC. 334). Az kopja kivel Xnak (Christusnak) szívét meg öklelték (ÉrsC. 141). [Láutzval figy] meg-öklelé az ő oldalát és vér jöve belőle (MA: Scult. 441). Ha a lovát kopjával megökleldik (Csch: OrvK. 36). **2)** cornu pango Kr. [mit den hörnern stossen]. Ha öker meg-öklelel valamilyen firtat: cornu percusserit (Helt: Bibl. I. Mm3). (A kossó) mind meg öklelőe a farkast, annyira, hogy mind el hámla a hazugna: valót (Helt: Mos. 299. MA: Bibl. 168). Eocum habet in cornu: megöd magad mert meg-öklel (Deesi: Adag. 7). **3)** [certo; kämpfen]. Mykoron en welem meg ewklelel, chalardsagil sertil meg engemet, annak okaert akar-tam egy kopjat el ternem te veled (LevT. I. 125). Szántalan vitézek kik öklelnek vala; innár egy vitéznek udvar állott vala, Kasszänder vitéznek nevezeték vala; Franciskónak király parancsolta vala, vele megöklelne azt akarja vala (RMK. VI.55).

mögöklelés. Impulsus scutorum: a páncsoknak megöklelé-sök PPB. A heges chucnaul meg ökleles (NagyszC. 277).

öszve-öklel [collidor, concurro; zusammenstossen]. Őszve öklele a pokolbeli erő, minden memyel erőnel (Born: Préd. 239). A Fártisa királyt találván az Ulysses sógorat, aul öszve-öklel, kin elsőben is győzedelmet vévén, le vot a löröl, és dándájával által-vevén, maga-vérében meg-halua a földön hadya (Halt: III.129).

Ökleldéz: **1)** [ferio, pango; stossen, stechen]. Szégyent tün isten az szentséges pápán, az ő felmagasztalt hatalmas koronáján, kivel ökleldézi Krisztust templomában (RMK. VI.129). Az holt teste széllyel az néczkun hurezoltaték, és a romai polgaroktól lüncsákkal ökleldeszteték (Pös: Igazs. I.457). Mindket oldalul az vakmerőül közikbe futo lovaknak az husokat alol ökleldő-zik vala: suffodiébant (Forró: Curt. 198). **2)** conisco C. MA. mit dem kopf [mit den hörnern] stossen PPB. Myndent anal ewkleldez wala (szarvával a tulok, Pesti: Fab. 52b). Az szarvac-kal az népet ökleldőzi (Kár: Bibl. I.191). Szarvok nintsen medlyel ökleldőzzék kergetőjüket (Pázm: Préd. 603). A kit te szarvad törésénél ökleldőztél (Bal: CsIsk. 411).

[Szólások]. Mikor az menyegzői öröm jóvában volna, egymás után harmadnapig gyűrűre ökleldőzték és minden vitézi lovagló játékokat űzték (MA: SB. 28).

által-ökleldez: [transigo; durchstossen]. Kopjakkal által ökleldezvén, kegyetlenül meg-öklék (Tarn: Szents. 87).

mög-ökleldéz: ∞ Altalad ellenségünket meg ökleldőzzük (MA: Zsolt. 61. Zvon Post. 130).

Ökleldéz-ik: [conisco; stossen]. A belk szarvával ökleldé-zik vala (Pesti: Fab. XII. meso).

Öklelés: pleuritis; das stechen, seitenstich PPB. Ha az kőkény viráguae vizét vészed az öklelest, álalul fityát meg gyógyítja (Mel: Herb. 26). A kinek mellye ökleles vagyon rayta, igaz io eszt innya gyakorta (75). Ökkleles ellen, mellet pleuritisknak hyák (RMK. I.323).

gyűrű-öklelés: impactus annuli Kr. [ringelremmen]. Az feje-delmeiktől és az nagy vraktól nem kívánnyc, hogy lapta és effele egyéb játékoktól, gyűrű öklelésektől magokat meg tar-tóztassák (Prág: Serk. 697).

Öklelet: **1)** pleuritis MA. [seitenstechen]. Farkas mag jó eöklelet ellen, chalambol vött viz igen használ eöklelet ellen (RMK. I.323). **2)** coniscatio; das stossen der tiere mit den köpfen PPB. **3)** jaculatio PP. [duellum; kämpf, wettkampf]. Jeles ökleletek akkoron ott lönek (RMK. IV.372). Zyeget alatt tewb wytezeknekys lesen ewkleletyk (LevT. I.125). Játékos ök-lelet (MA: Scult. 1084).

gyűrű-öklelet: [impactus annuli; ringelremmen]. A polition sok lohi szolottab vitéz játéka a gyűrű öklelet kopjával (RendÉl. E7).

Öklelő: **1)** cornupeta MA. stössiges tier PPB. Minden állatra osztott az isten fegyvert, kinek öklelő szarvat, kinek mérget adott (Fal: SzE. 519). **2)** jaculans MA. [kämpfer, streiter, Michael diems Vklelő, ilius Kethzem 1282 (Wenzel IX.344. Nyr. V.519). Öklelő társ (Hosv: Toldi. 8).

Öklelős: [cornupeta; stössig]. Öklelős ökör, barom (MA: Bibl. 168). Öklelős, rugos barom (ExPrinc. 129).

Öklelőd-ik: identidem coram ferio Kr. [wiederholt stossen]. Öklelődnék a' teheneik: vaccae concurrunt PPB. A kos inge-reltevén, öklelődik, dőfelődik (Com: Jan. 43). Atzélós fejede-akadunk hol mikor, kikkel semmire sem lehet memünk, min-den-felé öklelődnék (Fal: UE. 459).

Ökleltet

[Szólások]. Azt az kegyelmed sózé fiát küldje ide mellénk; ha szinten törököt nem is, de gyűrűt ökleltetünk vele (Gér: KárCs. IV.238).

ÖKLEND, ÖKREND [ökröndözic Com: Jan. 55, ökrön-dűzés Misk: VKert. 689]. [pango; stossen, stechen?]. Békét hagyoc it Moysesnek rettegető és öklendő rettenetes dorgalási-nae (Pécsi: SzázK. 151).

Öklendőz: **1)** pango [stossen, stechen]. A szidalmazas ök-lendőz: calumnia pugnit (Hly: Préd. I: 449). **2)** Ökrendez: ructo SI. [aufstossen]. A gyomor megtöltetvén tsuklic és bőfög, ökröndözic (Com: Jan. 55).

Ökrendezés: **1)** [ructatio; das aufstossen]. Ökröndőzés (Misk: VKert. 689). **2)** [csúfolódás]. (Matkó: BCsák. 2).

Ökrendőztet: [stossen lassen]. Hiába ökröndőztetél tők fejét (Pös: Gbot. 1).

Ökröd-ik, ökröd-ik: ökrendez; ructo SI. [rühsen, auf-stossen]. Bűdös lehelleteket ökrödnének (Bal: CsIsk. 319). Magha gyomra vesztésénél ökrödik (Bal: Epin. 2). Terens meg-rénül szívében, fel-is laborodik [igy?] az étel belében, ökrödni kezd, de az nem áll erejében, hogy kiadgja, a mi nines gyomra kedvében (GyöngyD: Cnp. 632).

Ökrödés: [ructatio; das rühsen]. Kezed melegsége sárga sirt mutattya, fül esengés és gyakor ökrödés ezt tartya (Felv: SebSal. 28).

ÖKÖL [ökllel ThewrC. 191]: pugnis C. Ver. faust Com: Orb. 79. Colaphus: artzulezapas, öklöl; colaphizo: öklöllel veröm, artzul czapom MA. Fwttaban very vala mellyeet öklöllel mond-wan; yay ennekem (ÉrdyC. 338). Nemykoron evkevlel veri vala evket orchel (MargL. 165). Öklöllel veréc: colaphis eum ceciderunt (Helt: UT. H3). Pugnis et calcibus: mind öklöllel sarkául (Deesi: Adag. 179). Az ő maga mellyét öklöllel verte (MA: Scult. 854). A marok ki terjesztetvén tenyér [palma], bé vonattatván öklöl [pugnis, Com: Jan. 49).

Öklöcske, öklölöcske: pugillus MA. MAI. fäustlein PPB.

Öklöz: pugno caedo, percutio SI. [mit der faust schlagen]. Colaphum infringo, indigo, incutio, duco: artzul-tsap, nyakon-ver, öklöz PPB. Öklöztetél wala (CzechC. 11. Tyuk: Józ. 141. Csizi: Tromb. 425).

mög-öklöz: compressa palma ferio, incursio aliquem pugnis PPB. Öklözd-meg a hasát: *pugnis in ventrem ingere PPB. A test meg iti a lelket gonoz mielkedettel, meg öklözi [?] ket-segben valo esesnek köneinel (BodC. 9).

Öklözés: colaphus PPB. [faustschlag].

Öklözod-ik: certo [pugnās PPBL [mit der faust kämpfen]

Ökölnyi. Ökölni, egy ökölni: pugillaris MA MAI eine faust gross PPB.

Öklömmnyi: [so gross wie meine faust]. Egy öklömmi smaragdust te néked is hozok (Szentm: TFü 2).

ÖKÖR [ekleket] JordC. 628. KulesC. 12. [eket RMNy. H. 302. [eket] ComC. 95. [eket] RMNy. H. 72. [öke] Helt: Mes. 417. [öke] Helt: Krón. 6. Dáv: VI. 37. Ver: Verb. 196]. bos C. rind, ochs Ver. ochs, stier PPB. Ökör: [öke]: habuleitor MA Fluvius vkurion 1319. [ZichyC. 1164]. A fürdő ökrökét a járomból ki fogni: demere juga fatigatis bobus PPBL. El mene az mezőre, hollott az ewlekwewt hatuana (EhrC. 151). Nona ökörnek nevezek őtet (DobrC. 205). Erőből háromtizes ökröt eszelták (509). Az ökrököt befoglyam el mene (ÉrdyC. 339). Az wkwr ki vonza az nyakát az igából (VirgC. 92). Az ewkwewt ees tulokrol (Pesti: Fáb. 56). Szekerit vontatja ökrökön sírással (Tin. 35). Igába vez ökröt, irtani retbe szerez (KBécs 1572. A6). A fűző fához köttetett vad bika, ökör, meg szelidül (AČser: Enc. 227).

[Szőlősk.] Boem in fauibus portat: egy ökrötis meg-ehtenék (Deesi: Adag. 99). Nilil ab elephanto diffort: nosza nagy ökör (664). Ökör alattis borjnt keresz: asini velleri quæris: du mustet ihm zu was nicht länger ihm ist, du suchest bratwurst im handstall MA¹ du suchest, was du nicht finden wirst PPB.

[Közmondások.] Az ökör ugyan ökör ha szinte: Bótsba haitákis (Deesi: Adag. 151). turpe fidi mansisse dñi vacuumque redisse MA. gans über das meer, gans wieder her PPB. Vesztöz felhűző ökrön nem szoktak hollot szántani (Deesi: Adag. 195). Ökrötölő példa (201). Az ökröt az szarván, az harist a szarván gyakorta megfoghatod (97).

négy-ökrü: [mit vier ochsen bespannt]. Négy ökrü szokér (Mik: Tlav. 230).

szántó-ökor: 1) [palugochs] Abithana ne zanth ewkwewt (LewT. 117). Igertünk közti lauit, hat zanto ökröt (RMNy. H. 83). 2) Szántó ökrök: triones C MA. hét tsallagból álló tsilang zat PPBL.

vad-ökor: [bison] A bial avagy vad ökör: bubalus seu bison (Com: Jan. 46).

Ököri: boarins C. bubalus, bovillus, bovinus MA. [ochsen-, ochsenmässig]. Ököri oktalanság (Matkó: BCSák. 191).

Ökröcske: bubulus MA. ochslein, kalb PPB

Ökrös: habens boves Kr. [ochsen habend]. Ökrös jobbagion (RMNy. H. 231). Ökrös [vezető] énevé XVI. száz. (Nyr. IX. 305).

száz-ökrös. Százökrös áldozat: hecatombe Kr. Mellyben száz ökrös áldozatról inkább kedvetelik a felsőgesnek (Csúzi: Síp. 284. Csúzi: Tromb. 586).

1. ÖL [meg ölel?] WinkC. 362. Öle 1rsC. 167. meg ölel (Mell. 2. 100). 1) shus, gremum SI [schoss]. Alig örik ökököl bámm által: tenni vix cum aborem circumplectatur PPBL. Öléből kiragadni: abripere e *complexu no. Boczta maga ewlebe: misit se inter brachia ejus (EhrC. 132). Főst öleiben venen (WesprC. 111). Fogad vala isteni zeretnek beveseges ewlen (DontC. 16). Viscluen ey ewleben kysled fyt (188). Vene extet ey ewleben (Margl. 16). Öleiben tartam az ő kis gyermekséjüket (DobrC. 135). Öleiben zonytta (ÉrdyC. 503b). Jesusnak ölébe laytotta magát (Sylv: TT. 1118). Meg nem tőh a kezét sem az ölet, ő ki kévét kor (Offic. 312). Az álnak esdandugot igazság gyamant ugyan kiferjesztett ölel fogadgyak (Pázm: Kid. 165). Konyeréből ötet, polámból mitta, és öleiben alutta (Pázm: Préd. 138). Öleiben hordotta ölet, díkjállkodot

völlek (939). Az öleiben aludtatta (Mik: Tlav. 176). 2) nlha C. Ver. MA. ölo PPB. orgia SI [klufter]. Orgia: egy ől vagy hat labnyonni mertec MAL. Debut dare III caritatis lignorum, quo vocatur culfa 1226 (Szűfely). (Com: Jan. 165). A mely ember mértéket és erszényt visel kezében, és ől páltzát, az a kereskedő embereket tanítja, hogy az igaz mérték mellől el ne állnyanak (Halt: Illist. II. 349).

[Szőlősk.] Öl fa: orgia lignorum SI. Egy ől fa, mennyit egyszer fel-ölelhet ember: *complexus lignorum PPBL. Egy egy ől széna (Gér: KárC. IV. 287. Imé Tholdi szőlő uristent emlité, erős esch vitézzel ottan őlbe méné (RMK. IV. 245). Őlbe kapni: brachis amplexi ad hietandum SI. Ölbe lapvau, meg vérzették magokat (Fal: Vers.). Hol mikor veszedel mes össze kerülések történnék: ily ízben nem jó ölbe kapni (Fal: UE. 492).

[Közmondások.] A mely gyermek megjőd, anyja ölébe siet (Fal: SzE. 514).

Ölel: complexor Ver. amplexor MA. amplexor; umfassen, umfassen PPB. [umarmen]. Abukne propheta ölelő, ki anag azert hiuíté öleletne: hog vnaik zerelnes volt anag hog istennel törekedessel megén, vna ölelőne anag küzdődőne vátó nevezet (BécsiC. 264). Zeretettel ewleheen vagy zeretuen zend Dammocost (DontC. 149). Hozza ölele hvtet: cum complexus JordC. 773. Emböri nevezet hozzá ölele (ZichyC. 81). Hozam ölelek (TilC. 53. Zrinyi 1499). Ha azok sem mentek a veszedentől, kik kerülök: mint nem járnak azok, a kik a meg-öjtő alkalmatosaghoz artzal és ölelve fordulnak (Fal: NU. 277).

[Szőlősk.] Derék on ölelte az aszszonyt: medium mulierum *complexus est PPBL.

által-ölel: circumplector C. ulis circumligo aliquem PPBL. umfungen PPB (Halt: Palzs. 88).

általölelés: circumplexus C. [umarmung].

be-ölel: [complexor; umfassen, umfassenen]. Kel azokat mellye mondatnac ömnebe beölelni (TelC. 155).

fői-ölel. Egy ől fa, mennyit egyszer fel-ölelhet ember: *complexus lignorum PPBL.

még-ölel: amplexor MA. complexor C. umfungen, umfassen PPB. Megewlelyunda ew labayt: amplexatur pedes (EhrC. 61). Meg wlele az zent sebes labakath (VirgC. 60). Ezimast meg wlelek (18). Alkoholm zeretettel meg ölele (TelC. 17. Zrinyi 1492). Hazugság, hogy ölelök Károly esziszár, és tőben, hülök öráján a literisták tudományát meg-ölelték (Pázm: LuthV. 80).

mögölelés: amplexus, complexus C. umfahung PPB. Meg-ölelés és tsölölés: *complexus et osculatio PPBL.

ösze-ölel. Ö-zwölölő, öszwöleltetett: complexus PPBL.

Ölelés: complexus Ver. amplexus MA. umfahung PPB (EhrC. 74). Zerelnes ölelés (ÉrdyC. 511b). Zeretnek ewlebe (PozstC. 12). Ű csak szemmel, ezkal, ölelésnel ezal mint Éna Adamot (Mol: Szám. 249).

Öletet: amplexus; umarmung] Öletetne azaz báinklat-nac nene (BécsiC. 266). Ha akarz zero igzősöhece öletetnel génekölöni (GmryC. 63). Anyay ewlelettel hozvad zorchad (WinkC. 100). Vénel físet sebes testét és oldala mely sebet ölettel szántam (Ehm. 134).

Öletget: amplexor C MA. umfahen PPB. wiedcholt mirren. Ewlelet azokat pokolhely wrldg (VirgC. 112). Igón öletgety az fűzökath (SándorC. 27). Öletetie vala egyimst (Helt: Krón. 117).

még-ölelget: amplexor; ensig unfaheu PPB. Mynd kotten gyenlew almat lathannak: wgy mynt egy kysl ewket meg ölegethnee (ÉrdyC. 167b. 150. Helt: Krón. 37).

Ölelgetés: amplexatio; das umfaheu PPB. [umarmmen]. Ha lathatnad edeseges ölelgetesöket (DebrC. 352). Az ty wölegientek az ty erws wölegbesteknel gyewnyewrkwyek (VirgC. 139).

[Ölelgettet]

még-ölelgettet. Magát meg-ölelgettetni: accipere *complexum PPBL.

Ölelkéd-ik, ölelkéz-ik: [inveicem amplexor; sich umarmen]. Te hozzád ölelkédöm (NagyszC. 80).

még-ölelkéz-ik: [inveicem amplexor Kr. [sich umarmen]. Nem azért meut jegyzik az istennek fia az emberi természet, hogy mi a világgal megölelkézünk, hogy mi egyre többé júnk (Fal: NE. 84).

Öszve-ölelkezik: [inveicem amplexus Kr. [sich umarmen]. Öszve-ölelkeztek: inter se *complexi PPBL. Néha öszve-ölelkezünk a csipás Leával, mintha szépséges Rachel volna (Fal: NE. 45).

Ölelkedés: [amplexatio; umarmung]. (Pázm: KT. 244).

Öles: [orgialis; klaffer lang]. A Szabók bástyája jó tsak lálás kell és alája való fa lant öles (KöTört. 402).

Ölnyi: orgialis sl. [klaffer lang]. Orgya: egy ölni mérték PPBL. Fél-karni, fél-ölni: semicubitalis PPBL. (CsomaC. 33). Négy ölnyi vasdárda (Zrínyi. 130).

2. ÖL (meg ölyk LevT. 1225. megh öneek JordC. 598. öte, el-meg Grad: NötTest. 149. meg öni? NagyszC. 140. megötetek? 148. megötini 1369. mactio; metzen Ver. occido, neco, trado, trucidio, interficio MA. um das leben bringen, töten PPB. Ne öly: non occides (JordC. 366). Ky ewlend, meltohynes lezen ytelletre: qui occiderit (mo). En bynes embert wtem (VirgC. 7). Lőöldöznő kezdée a magyarokat, és mind oda ölee öket (Helt: Krón. 56). Alkalmas része a hintónak rongyos, ökör bőrrrel vagyon borítva, tsak arra való, hogy azokat ölje, kik benne ülnek, mint hogy hol egybe vesznek, hol egy másba ütköznek és törnek (Fal: TÉ. 773).

bele-öl: interimo, iusumo Kr. [in etwas töten]. Bele ölte a vízbe: aquis suffocavit Kr. Belé-ölik magokat az vízben (MA: SB. 133).

[Szólások]. Addig özte, győzte (a játékot), míg mindenét belé ölte (Fal: NU. 292).

el-öl: abneco, eneco MA. töten, umbringen PPB.

ki-öl: eneco, exstirpo, excido; töten, austilzen, ausrotten PPB.

még-öl: leto, interimo, perimo, interficio, occido, trucidio, contrucidio, neco, eneco, abneco, obtrunco, mactio C. jugulo MA. umbringen, töten, schlachten PPB. Interimni se veneno: méreggel magát meg-öli PPB. Az farkas tegedet meg ewl: occidit (EhrC. 147). Mynden megh ölyse lőw atyatyát, zomzeegyat es barattyath (JordC. 70. 756). Sok pogánokat zernyow ladallal meg öleenek (ÉrdyC. 335). Meg fogyak es meg wlik (VirgC. 92). Fevldnek minden bynesyt meg ewlne (DomC. 177). Az boltnak kenne le zakaduan evtet meg ewle (68). Az oroszlanys gondola magaba hogy semmy dycheret nem volna benne ha ilyen kys ferget egeret meg ewlne, elbochata azért (Pesti: Fab. 15b). Aki Caimot meg öli, ezen hét képpen ahac bosszút (Helt: Bibl. LB3). A nagy klyót meg-ölte (Debnkő: Flor. 42).

[Szólások]. Az hewlew meg ewl (VirgC. 139b). Ved etten kénesöt, öld meg etzetben, tyikony feyért habary belé, anal kend (Cs. 94). Ha arányzol, hogy megö, ezeztetted meg, de meg ne ölyled az ezeztel a levet (Szakács-könyv, Vasárnapí Ejség, Képes Folyóirat 156).

mégölés: interemptio, interfectio, occisio, internecio, obtruncatio, mactatio, jugulatio C. tötung, mordtat PPB. Zömögbe vetni a profektaknac megöléseket (DebrC. 66). Meg ewlnek tevre (DomC. 235).

mégölő: interemptor, interfector, interfectorix, peremptorius C. tötend, tötlidj. Halalos, megölő mérgec (Com: Jan. 174).

öltön-öl: identidem mactio Kr. [niedermetzeln]. Öltén ölyed amrik a városnac népét az eles fogynerről: statim percuties habitatores in ore gladii (Helt: Bibl. ERr2). Szamualau ezért öltön ölte (Dom: Préd. 294).

Öldök: [identidem occidit; wiederholt töten, morden]. Ne öldökl: ne occidas (MünchC. 91). Mind napestig te eretted öldökönk: propter te mortificamur (DebrC. 99).

még-öldök: ∞ Jarmuk kelwuk embereket vernen vagdalual es meg wldwken (VirgC. 49). Nem tsak meg kell indulatokat zabolázni, hanem ugyan meg-ís kell öldököni (Ker: Préd. 475).

[Öldökés

embér-öldökés: homicidium MünchC. 43.

Öldököl

embér-öldökölő: homicida MünchC. 51.

Öldököl: occido, interficio, trucidio sl. morden, peiniguen ersticken]. (CsomaC. 50). Szüntelen öldökölte tulajdon érzékenységet (ily: Préd. H62). Az ő testeket ostorozásokkal öldökölték (Pázm: Kál. 595). Öldökölték, úgy-mond szent Pál, a testnek tsokkedetit (Pázm: Préd. 164).

még-öldököl: ∞ Ha az mi testüne az ő kevaságaival egybe meg öldökölte (MA: Bibl. 189). A temen szívvednek meg nem öldökölt vágyódása (Pázm: KT. 11). A harag indulattját megöldökölvén (ily: Préd. 1114). Megaláztatott, megöldökölt, bűjtölésekkel fonytatott test (379).

mégöldöklés: [ermordung]. Menden sidoknac megöldöklésée: interfictio (BécsiC. 67).

mégöldöklet: ∞ Míképpen zennedhetem én népemnek halat es meg öldökletét: necem (BécsiC. 65).

Öldöklés: caedes C. strages MA. occisio; niederlage der toten auf der waldst, tötung PPB. [tötung, mordung, niedermetzlung]. Az mi testünknec enyhetersere es öldöklésére bizonyos bűtöket szerzet (Tel: Fel. 111. Kálki: Bibl. 239). Az iszonyú öldöklés k, mellyek egyéb országokat pusztaságba ejtettek volna, az anyaszentegyházat építeték, szaporították (Pázm: Préd. 284).

embér-öldöklés: homicidium MA. tetschlag, mord, menschenmord PPB. Vetkeztem ember öldöklesembe (VirgC. 7. LevT. 1208. Helt: Krón. 88).

Öldöklő: interemptor C. homicida Ver. [mörder, mörderisch]. Az ördög mind eleitől fogva hazug es öldöklő (Helt: Mes. 63). Manases minden profektaknac öldöklőse vala (szék: Krón. 40). Olly szelődnek látszott, mint a barány, ki tsak száját sem tőttü öldöklő előtt (Pázm: Préd. 13).

atya-öldöklő: [patricida; vatermörder] (Pázm: Préd. 214).

embér-öldöklő: homicida, scarius C. MA. menschenmörder, tetschlager, bandid PPB. (Kár: Bibl. 1155).

Öldökség: [caedes; mord]. Az gyűlösegh minden öldek-segnek, gyűlösségnek oka (JordC. 798).

Öldös: mactō, trucidō Kr. [morden, töten]. Byrrad elde-seknek fnyatj: posside filios mortificatorum (KeszthC. 208). Öldösie az ő bűnös erkölczüket (MA; Scult. 391).

még-öldös: ∞ Fiat mind megh öldössy (TibC. 16). Meg zagattad, meg mardostad es meg wldwsted nagj kegyetlenséggel (VirgC. 54).

Öldöz: occido; töten PPB. Phalaris kegyetlen király, ki akkor az Argentinosokat öldözte (Hall: Hist. II. 76). Lovassa öldözte, gyalogja öldözte, Szegszárdig az mezőt vérrel öntözte (Thaly: Adal. II. 210).

még-öldöz: ∞ Zrínyi gróf sokat meg-öldöztött, nagy kegyetlenségben a szíve öltöztött (Könyi: HRom. 182).

Öldözés: caedes MA mord PPB Nyomorúság, és igaz-sággert való öldözés (Hall: Hist. II. 330).

Ölés: occisio, caedes MA interfectio; mord, tetschlag, tötung PPB.

anya-ölés: matricidium MAL [muttermord].

atyafi-ölés, atyafi-mégölés: [brudermord]. Az isten büntetni akarván a Kaintol tétett atyafiölést (Hly: Préd. 110). Pap ölést, atyafi meg ölést meg engedne (Zvon: Post. II. 271).

embér-ölés: homicidium; tetschlag, mord PPB. Barrabas az vetekedeshen ember ölést töt vala (DobC. 450; Zrínyi. I. 11).

feleség-ölés: [frauenmord]. Felessygh ewlyes (Ver: Verh. 98).

gyermek-ölés: infanticidium PPB [kindermord].

ökör-ölés, Ökör-ölés, iuh metzés (Helt: Bibl. IV. 30).

ura-ölés: [gattenmord]. Wra ewlyes (Ver: Verh. 98).

Ölet: enro mactari, trucidari Kr. [töten lassen]. Velem akarod öletny magadat (CsomaC. 15).

még-ölet: enro trucidari Kr. [töten lassen]. Meg öletnek tyűköthi ézarnak hagyassa zarent (SándC. 27). Adamot s Évát ő vetkezetté paradicsomban és Abelt Káinnal ő ölettette meg (DobC. 193). Egy Sani Z. nevű híres emedláriust meg-öleté az fővezér, azt fogván hozzája, hogy már a magyarokkal és németekkel lött volna titkos collusiója (Mondrók. VIII. 329). Az egész népnek sokasága könyörge Sándnak, hogy meg ne öletné (Lép: PTTük. I. 360).

öltön-ölet: ∞ [niedermetzeln lassen]. Öltön ölette őket (MA: SB. 361).

Ölő: occisor, infector; mörder, tetschliger PPB. occisarius Kr. Legen en payzom bekösesz meuden öléknek ellene (PeerC. 259).

anya-ölő: matricida MAL [muttermörder].

embér-ölő: homicida PP [mörder] (Kár: Bibl. I. 155). Embérölő szerszám (KTör: Ján. 24).

huga-ölő: sororicide C. [schwestermörder].

ÖLT öltetem KulesC. 81. öltetnek PozsC. 11. öltetettük ErsC. 283b. öltözzek ÉrdyC. 371b. öltöztetők 371. 641; induo MA ingero; anziehen, anlegen PPB [ansetzen] Kárdot nem öltünk magunkra (ÉrdTörtAd. I. 16). A helyetici confessióban ölti körnét, szant narezojja (Pós: Igazs. I. 720).

által-ölt: trahicio transuligo, transpono; hinführethören, hinübersetzen PPB.

Szólások. Az ki velod szol, szanaud általölteteni, minek elot bezidot el vezetse, illetlenség (Erasim: Erk. 60). Által-öltötök ezt e pronomiatiunnal (Ozegl: MM. IV. 80, 190).

föl-ölt: induo SI [anziehen, anlegen]. Kartsu derekokon vala vál föl öltve (Gvad: FNót. 44).

kérésztül-ölt

[Szólások] Sem a régi atyáknak értelemeket, sem a sz. írásnak elő hozott bizonyosságát nem ölti-keresztül (Pós: Igazs. I. 232).

Öltö: induens, induibilis Kr. [zum anziehen; anzug]. Öltö ruha; indumentum Kr. Az igazat pénzen eladták, és a nyomorlalt egy öltő saru (Szok: Bals. 220).

karban-öltö. Karban öltő kosár; sporta Major: Szót. Arany percek avagy karban-öltő: armillae seu brachialia Com: Jan. 101.

[Öltődik]

be-öltődik: [penetro; eindringen]. Az te szívedben el töröl-hetlenül öltögyék bé ez áldot név (Alv: Post. I. 119).

Öltöz: 1) [vestio; ankleiden]. Galeo: sisakban öltözöm C. MAL [sisakba öltöztetem PPB]. Tunico: esuhában öltözöm C. Az lo draga czafrangokkal eltöztöt vala (Hosv: NSünd. 4). Az okatlan állatok öltözve születnek (Pázm: Préd. 66). A [holt] testet szép színesen festett köntösökben öltözik (Fely: Dies. 23). 2) [induo; anziehen]. Ez rothadatan természet-öltözée magára: induam immortalitatem (MA: Bibl. IV. 163). A mi alá-zatos emberi természetünket öltözte magára (Pós: Igazs. I. 595). Az jeleket nem öltözte magára (GKat: Tük. 211).

föl-öltöz: 1) [vestio; ankleiden]. Fel öltözée ötöt (Helt: Krón. 176). Felöltözél engem veres bársony ruha színbe (Bo-gáich: Cantionale. 43). 2) [induo; anziehen]. Ruháját felöltözni: induere se veste, felöltözött ruhák: vestes; indutae PPB. Öltö-zétee fel az ur Jesus Christust: induamini dominum (Helt: UT. 88). Az o embert be vetoi es a Christost föl öltözei (Mel: SzJán. 27). Öltözzéte fel az ny embert (MA: Scult. 110). Annymra gyöt-rik magokat éhséggel és szonjusszaggal, hogy tellyességgel pokol színt öltöznék fel (Pécsv: Fel. 852). Öltözzük fel az világossá-gnak fégyverét (Alv: Post. I. 11). A mi természetünket magára föl-öltözte (Mad: Evang. 315).

Öltöz-ik: induo MA. vestem induo; die kleider anlegen PPB. [sich kleiden]. Sisakba öltözöm; galeo, induo galeam PPB. Öltöziél te mentől job ruhadba (DécsiC. 6). Minel öltöz-ietee: quid induamini (MínchC. 24). Öltöztöt atokba mikent ruhaba, es be ment mikent viz ő belőlibe (AporC. 81). Evtö-zven híván ruhakkal (DomC. 46). Koldus ruhába öltözuen (PeerC. 51). Öltöziél az en feuerfamben (NagyszC. 24). Ötözyewuk lelky yozagoknak fegyvereben (ÉrdyC. 548). Adósságban ejtik urokat, hogy ök frissen öltöznének (Pázm: Préd. 250). Cristus zolgaya nykoron zent zozozetben öltözyk (571). Idegen nem-zetben öltöznének Lép: PTTük. III. 18). Néha öltözik vigado ertzibem a szerencse, Zrínyi 177). Bátor decemberben öltözven feje tez asszonyiságnak, föl-talallya meg a világ a jünist ábráz-tyán (Fal: NA. 53). Nem adatik menyői korona fejekre, ha rázogattják vállokról a törvénynek terhét, más világon nem öltöznék dísöségben (Fal: NA. 133). Olly értelmes könnyen öltözik, hogy a szellő is, a szem is megjárhasa a ritka gyol-esokat (Fal: NU. 267). Öltözik az erdő; virágokon járok (Fal: Vers. 907).

be-öltözik: [investio; sich einkleiden]. Beevltözzek az zer-zet ruhayaban (DomC. 261). Ötözzek be az zozzetben (ÉrdyC. 371b). Malén az farkas ő inhuc bőreben be öltözöt volna (Mon: Apol. 2. 326). A lőkölök, minék előtte az testben beöltö-zenek Lép: PTTük. I. 160). Beöltözik minden okosságra (Zrínyi. II. 32).

föl-öltözik: induo C. MA. [vestes induo; sich ankleiden]. Evamanga föl evltözzek: se induit (EhrcC. 59). Hogy föl vltö-ztek volna, diherék az felesges istent (VirgC. 71). Fel evltö-z

nen saruban (DomC. 122). Öltözzel fűl (ÉrdyC. 517b). Öltöztetők fűl Christus fegyverében (571). Öltöztetők fűl az ruhában (641). Öltöztetők fel, nyomd sz. Pál, az ur Jesus Christusban; fel öltöztünk kedig 5 belé két képpen: először belé a hitnek általa; ; kívül is ruánk kell ötet vennünk, fel kell belé öltöztünk a követésnek általa (Tel: Évang. II.909). Öltözzön fel díszes szelídségben (Orczy: Költl. 61).

föltöztet: [indumentum; anzug, rüstung; Erős fegyverben való föltöztetők (Frank: HasznK. 72).

ki-öltözik: exno me, vestes exno; sich ausziehen oder auskleiden PPB [sich entkleiden]. Innar etzer kiöltözem a iasz [gyász] ruhaköl. En is ugyan megmutatom, hogy nemes aszszony vagyok (Helt: Mes. 454). Gyáz ruhájából kiöltözvén (Hall: IIIHist. II.278). Az ember a restségből ki-öltözik (Pázm: KT. 126). Nehezen öltözik ki magából az ember (142). Lelki-környülmérés által a régi emberből ki-öltözzön (Pázm: Préd. 180). Nehezen öltözik ki a megcsalásból (Illy: Préd. II.356). Jó erkölcsösből ki ne öltözzél (László: Petr. 149).

Öltözdögel: sich wiederholt anziehen, sich langsam ankleiden] (MA: SB. 219).

Öltözés: induitio Kr. [kleidung]. Ad tynektek kellemetes ewltewzest: indumentum (EhrC. 149).

Öltözet: vestimentum, ornatus C. indumentum, vestis, vestitus, amictus MA. induvium PPI. die kleidung, der habit PPB. Nemberi ekes öltözet: ornatus (BécsiC. 52). Fejenec öltözetit izon nag zepességgel fel zerze (GuaryC. 55). Hittan ewltewzot (MargL. 28). Oly ewltewzot, ky zvezhez nem illic (CornC. 277). Kevan dragalatos öltözeteket (DebrC. 232). Zepitet ekeseges wltözetekuel (VirgC. 149). Egy zsep öltözet bely kiral (ÉrdyC. 167b). Idwmeaba el teryeztem en labam eltezetet: extendam calceamentum meum (KulcsC. 142). Milto nem vagók az fi labainak öltözetit le odnon (Sylv: IT. 1183). Az aszszonyi állatoznac ékessége ne legyen külső, mely vagyon hajoknak feltekerésében vagy szép palástoknak öltözetiben (MA: Bibl. IV.226). Tárafarás öltözet (MA: SB. 217). Az idegen öltözetek idegen erkölcsöket; az idegen erkölcsök idegen vendéget hoznak az országba (MA: SB. 132). Egy ewltewzetre való ekessegeth ruhazatos hattam keőleőn keőleőn nevezettel nekik ez kett leaniomnak (Radv: Csál. III.159). Pipérés öltözet (Tótf: Józ. 3). Együgyű öltözet, szemérem, tisztaság itt kellelten virtus, meg vetett bódítség (Orczy: KöltSz. 38).

juh-öltözet: [hypocrisis; heuchelei] (Zvon: Post. II.205).

oltár-öltözet: [altartuch]. Soc kazdagságokat költénee szép és ieles oltár öltözetekre és drága pap öltözetekre (Helt: Krón. 30).

pap-öltözet, papi-öltözet: [priesteranzug, messgewand]; Ot drága pap öltözetek valának (Gyres: Máty. 93). Papi öltözetek (Vás: CanCat. 541).

ruha-öltözet: indumentum, amictus C. [kleidung]. Ruha wltözetuel magath czufnak mutatnia (VirgC. 149).

Öltöző: [indumentum; anzug]. Némós kő, göng, öltöző ruhac, az öltözőe (GuaryC. 59). Egy öltöző faulangs köntöst csináljanak neki (Radv: Csál. III.311). Mint egy öltöző, meg oúlnac: sicut vestimentum veterescent (Helt: UT. Gz4). Császi fénys köntösink közül két öltözt küldöttünk (MonTME. V.187).

ágy-öltöző: [bettgewand]. Valameu kincé volt, göngzőgbe, öltöző ruhagba, az öltözőgbe (GuaryC. 59).

kar-öltöző: dextralia JordC. 184. armspange].

lab-öltöző: calceamentum [fussbekleidung]. Elatta a zegent lab öltözön: vendiderit pauperem pro calceamentis (BécsiC. 217). A varga cipéldősöket, láböltözöket csinál (Com: Jan. 98).

oltár-öltöző: [altardecke] Aranyas larsony papy ewltewzot-kei, kasulakal es oltar ewltewz-vekel tartuan uraknak pont-pasagyt (DomC. 132).

pap-öltöző, papi-öltöző: [priesteranzug]. Ott drága szép pap öltözök valának, drága kövekkel megrakva valának (RMK. VI.102). Szentele papi öltözt az vi vaczaraianac osztogatására (Szék: Krón. 96. Tel: Fel. 33).

Öltöződ-ik: [vestes induo; sich kleiden]. Gyázban öltöződik (MNYil: Zsolt. 7). Le kell vetkeződni, hogy ujba öltöződgyék (Illy: Préd. 198).

Öltözőtt: indutus C. [gekleidet]. Hosszú bí palástba öltözőtt: stolatus; pánczéba öltözőtt: loricated C. Ruhauul eltezet: accinctus veste (EhrC. 14). Latanak egy yíyat ewltewzot foyer ruhaba: amictum stola candida (Pesti: NTet. 109).

Öltöztet: induo, vestio Ver. kleiden, bekleiden PPB. Fegyverbe öltöztet: ornatio PPB. Cilicomeckal öltözteték magokat indurunt se (BécsiC. 16). Öltöztetettek magatokat lútnec fegnerebe (VitkC. 70). Ha bekesegeben eteztettyuk lelkünketh (ÉrsC. 283b). Ha wtet wltewzotet larsomba (VirgC. 68). Testet lagy ruhauul ewltewzotesset (CornC. 161). Uri módon, pompáson öltöztetvén: magnifice vestitus (Com: Jan. 139). Ámbár rongyban öltöztetse eőket a kételen szegénység (Fal: NE. 11).

Szólások]. Maymot bársonban öltöztetni: sultantis personam in toga inducere (Deesi: Adag. 120).

föl-öltöztet: vestio MA. amicio, circumvestio, supervestio C. [ankleiden]. Zent flerenz fel ewltewzotete frater Rufent: indui fecit (EhrC. 59). Fel ewltewzotete ewtett zerzetnek ruhayaba: induit (100). Rufinost fel wltewzotetek w ruhayokba (VirgC. 71). Valakik zent zerzetnek ruhauul nem öltöztetik fel lelköket (TihC. 11). Hogy ha föltöztetven talaltunk es nem meztelenen (Szár: Cat. G3).

ki-öltöztet: [exno; entkleiden]. A hadak kiöltöztetik embert a természet szelídségéből (Pázm: Préd. 117b). Az apéczikat ki-öltöztették, és férjnek adták (Pázm: LuthV. 133).

még-öltöztet: [vestio; ankleiden]. Zolgaloit ekesen meg-öltöztetné (BécsiC. 52). Ky vala megewltewzotetneen saphyrus kov zynev palastal (DomC. 186. CzechC. 7).

Öltöztető. Öltöztető aszszony: cosmeta; schmückerin, ziererin PPB.

Öltöztet-ik: [vestior; gekleidet werden]. Ydegen ruhában ewltewzotet (PozsC. 2). Mind aranas barsonal öltöztetnek uala (TihC. 19). Kamokaba öltöztetnek (CzechC. 6. Gvad: FNót. 44).

föl-öltöztetik: ~ Az föld nagy eekösséggel fűl öltöztet (ÉrdyC. 510b). Fel öltöztettek díccősegek öltöztettyel (SándC. 2). A rhinoceros tsont tetémme öltöztetett fel (Com: Jan. 45).

még-öltöztetik: ~ Az faak sommynemev zevídséggel meg nem ewltewzotetnek (CornC. 252).

ÖLYV (olv Illy: Préd. II.276. *ölyv* Helt: Bibl. I.66. *ölyv* GKat: Titk. 669. Zvon: Post. I.4. MeséK. 14). Ölyv: accipiter, cleos, haliaetusC. Eölyv: accipiter Ver. Pereszl: Gramm. 14. Eölyű: accipiter Major: Szót. Ölyű: accipiter Otr: OrigHmz. I. XXVII. milvns JordC. 94. habicht PPB. Fiók ölyv: neopterus accipiter PP. Az fogoly madarka az ölvnek kemeen kermeyben el zagattatyk (ÉrsC. 296). Walahol leyend az test, oda gywlekőznek az ölyvök ees (568). Az ölvnek hyna nimen (TihC. 49). Az galambok valaztak magoknak kyalylwl az ewlynewt (Pesti: Fab. 17). Plinius az ölyvnek sokféle nemet

számlálja elő; ide való a súlyom, ráér, keletsem, tsillagos ölyv, vad-galam�ászó ölyv, sebes ölyv, karoly, éjjeli ölyv (Misk: VKert. 376). Két uri emberek érkeztek, az ölyvhöz szállottak (súlyomhoz): zum falken logieren (Kürbesz. 61).

keselyű-ölyv (MA: Bibl. 197).

Ölyves, ölyüs. Wlwaspothok, illuvius 12⁹⁶ (Wenzel. X.228). Eölyes, poss in com. Simegh 1391 (Czinár). Eölyüs [esaládnév] (RákE: Lex. 1177).

ÖNÖTT? (beatus?, Vv szentü es muttetü ezienm iochotomia ilozie xvi (HB).

ÖNT (entany ThewC. 217. enthee: effudit JordC. 138. enthes [öntess] DebrC. 191. enthek [öntötték, 195. ettett] GyöngyC. 22. é ElnC. 136. öte Syk: UT 42. ö-önt] KrizaC. 74. DölaC. 229. ösed Eösc. 50): fundo C. giessen, ausschütten PPB. 1) Haragnak merget öntette: iracundiae venarum effudit (ElnC. 96). Enezetek az isten haragjának heet poharath: effundite septem phialas (JordC. 912). Ö onzollafokot öntte: processus effudit (Dösc. 22). Pére önte [a kezét] (WesprC. 11). Az langra öntenie (DebrC. 1). Vyzet entany (ÉrdyC. 237b). Paranczoln, hogy fenyow zvrokkal es olayyal azon entenek (ÉrdyC. 171). A halatknak zínöghen az ödös igeknek mezes-seget öttek vala (DebrC. 206). Öly malakat evtteni az zvytyben (DomC. 19). Ledky edesseget nem evtöz en bolom (DomC. 226). A te kutadme vizez öst ki az vezara (Bor: Evang. III. 27). Pispce a szent olajt feyere öte (Gües: Mity. 61). Az vért az földre ösed: sanguinem super terram fundes (Kár: Bibl. 1176). Ösed az szárazra az vizez: effunde super aridam (MA: Bibl. 1176). Önteni s' ontani kőöntöznök: kiöntöm szabad akaratom szerint; elontom nem akaratomval (GKat: Titk. 119). Bősedes könyhullatásokat öntünk (ily: Préd. II.183). Az én szívem jó beszédet öntött (ily: Préd. 266). 2) borywt öntöcnök: fecerunt vitulum conflatum (JordC. 68). Etenek boryw kepth: fecerunt vitulum (KeszC. 288). Onch négy arany karikat: facies (Helt: Bibl. 1011). Az papisták: az lud s pénzé formájára öntött leányérműket keresztel babonázzak (VárM: ÉgőSziv. 17).

alá-önt: suffundo C.

[Szólások]. Régi ravasz, aljók térsi, önti a forrást a nem okosoknak: astu imponit lacrimis (Com. Jan. 227). A forrást kíméletlenül öntik aljra (S. D: MVi. 291).

aláöntés: suffusio C.

által-önt: transfundo; übergiessen. A szűlek az ő harag-jokat általöntik maradékokra (ily: Préd. II.191).

be-önt: infundo; hineingießen, einschütten PPB. Betöttem een belem en lelkemth: effudi in me animam meam (KulesC. 192). A Vazulac mind a keet szemet ki tolia, es a fulel onal be ötte (Szék: Kón. 192). Vagy bőnti mulasztját, vagy előrdittya (ily: Préd. 1239).

beöntés: infusio; das hineingießen. A felyül való kegye lemelek bőntése által az engedelmességnek szükségére viz szatájatek (ily: Préd. 139).

föl-önt: aufundo, superfundo Kr. ausschütten, aufgiessen.

[Szólások]. Fölönteni a garatra: megítasodni Kr (Moln: JÉp. XXI). A kik gyakorta a listet is esapon veszek s hőkőre tel-öntvén eskünyoson balul függ a kokuk (Csiz: Sap. 19).

ki-önt: effundo, profundo MA. ausgiessen, ausschütten, verschütten PPB. Bővön kiönt: profundo C. Zenth vereethi erted mynd ki öttek (WesprC. 122). Werde hi, kyt ky nem ötöttel volna (CzechC. 21). A merzes kegye ő monozt kiotti NagySzC. 96. Jo illattyat ki evtreen (DomC. 23). Ki ötte a viderbéli vizez a valuba (Helt: Bibl. 1K4). Az heget az lukkol ki öntik

(ExPrinc. 261). A bőfentő a megött étkeknek szagát kiönti (ily: Préd. II.236). Mint a gyertyatuto az ő fényességét kiönti (295). A természet az aranyat melyen a föld alá temette, s nem önti ki egyszer s mind kebelét, hanem tsak szükségre valót nyit (Fal: BE. 595).

[Szólások]. Ky ötötte az ő haragját mi reuk (TikC. 237). Ky we enthek az en lelkem ből minden testre: effundam (JordC. 711). Kiöntötem lelkemet az úr előtt (Káldi: Bibl. 235). A magát könnyen ki-öntő barátság (Fal: UE. II.138). Ezen árúlya minden titkát, minden felé ki önti magát (Hl. 80). Essetek ky w elotte thy zynetek et: effundite (KulesC. 195). Vidámok, de kellő tisztelettel, nem öntik ki szíveket boldog örömrre (Fal: BE. 61).

kiöntés: effusio MA. [das ausschütten]. Az te keserőseged-nek kiöntése (JordC. 321). Szallyme Á szent lelee kiöntésről is (Bor: Préd. 236).

környül-önt: offundo C. circumfundo MA. umgiessen, umschütten PPB.

környülöntés: perfusio, circumfusio; herumgiessung, umgiessung PPB.

lő-önt: defundo, perfundo Kr. ausschütten]. Meg töltee hyrotenomaat elowen zomel es mynd az nepek előtt te öntee [a földre] (ÉrdyC. 627).

még-önt: 1) perfundo MA. begiessen, netzen PPB. Enthee megh Josuth zent leelkek: unxit spiritu sancto (JordC. 714). Olajal meg nem enteed: non unxit (547). Entsed megh te fyeledet olajal: unge caput tuum (ÉrdyC. 136). Ösed meg a ni zúinket a te meleg zent voródel (WesprC. 5). Hogy el ne kevelgyodgyeunk, azonnal öket megönti az ellenkezéssek hatával (ily: Préd. 1197). 2) [érténgiessen]. Mykoron megh enthek az ystemek kepet (DebrC. 195). Az [balvány] kepet ha megöwtte (Eösc. 152).

mégöntés: profusio MA. verschüttung, überschüttung mit wasser PPB.

mégönthető: fusilis C.

öntlön-önt: incessanter fundo; öntig schütten]. Öntön önti a listet (Land: UjSegis. 1380).

össze-önt: 1) confundo; zusammengiessen, zusammen-schütten]. 2) conflo. Özne fine, özne öntöm, olvaszom: conflo MAI.

összeöntés: conlatio, conlatura C.

vissza-önt: refundo C. zurückgiessen PPB.

visszaöntés: refusio; das zurückschütten PPB.

Öntés: fusio, fusura C. giessung, guss PPB. Másuva öntés: transfusio C. 1) Kevelyhullásoknak anne nagy evtessenel zol vala (DomC. 118). Kevelyte esszinek nagy evtése (295). 2) Formáöntés: proplastice C. az kerekeknek küli öntésese valának: fusilis (Kár: Bibl. 1309). Küllyön keglmetek egy öntés szappant (MofIME. II.12). A cétlud husának részei egy mast grik, es mint eg forrás es öntés, merő az ő teste: mint az alsó malon ké ollian forrasos es erős (Med: Jáb. 101).

harag-öntes

[Szólások]. Mat az harag-öntesben, olly tudós volt Melanthon Philopis. Bal: GStE. 119. Mit ért az hajhó az harag-öntéshez? (Thaly: Adal. 189).

Öntet: fundi, conlari jubeo; giessen lassen]. Chynaltas a vagy cethes az aranyból az eg ystemek kepth (DebrC. 191). Arany borywt öntethne cwneky (ÉrdyC. 376). Kept taragtata

anağ öttete (TelC. 92). Hozat mala kedig soc rezet es abbol mindiart nagy berom älygukat öntete (Helt: Krón. 1056).

be-öntet: infundi jubeo; hineingießen lassen]. Vazynak ky tolatua zemeyt azon temleczbe es fyleyth onnal be entetoe (ÉrdyC. 499).

még-öntet: [confuri jubeo; giessen lassen] Istennek kepet entetlnee meg aranybol (ÉrdyC. 665).

Önthető. Öthető: fusilis MA. das sich giessen lässt PPB.

Öntő: fusor, fundens; eingiesser PPB.

ágyu-öntő: [fusor tormentorum; stückgiesser]. Kirbesz. 159. Ágyu-öntő (Com: Jan. 101).

bálvány-öntő: statuaris PPB. Major: Szót. [erzgiesser]

betű-öntő: schriftgiesser Kirbesz. 150

forma-öntő: proplastes MA. giesser PPB

harang-öntő: fusor aeramentorum PPB. Com: Jan. 101 campanarius PPB. glockengiesser Kirbesz. 150.

oszlop-öntő: statuaris MA. [erzgiesser]. Kép faragó avagy oszlop-öntő: sculptor vel statuaris Com: Jan. 168.

pattantyú-öntő: fusor tormentorum Nom.² 285. fusor tormentarius PPB. [stückgiesser].

pohár-öntő: kannagyártó; fusor pocularis Nom.² 285.

réz-öntő: aerarius, fusor aerarius MA. rogiesser, erzgiesser PPB.

víz-öntő: undivomas PPB. aquarius C. Vizöntő jegy az égen: aquarius PPB.

Öntőd-ik: [se fundere, fundi; sich ergiessen]. Aldyon meg a szent lélek isten, a ki a kereszttségbe belénk öntődött (Tarn: Bar. 168). Ne öntődjék nam ennél is több körösztén vör (ErdTörtAd. II.382). Elméjében tünjek és öntődjék (GKát: Tük. 84).

ki-öntődik: [effundor; ausgeschüttet werden]. Ez mondásal éppen ki-öntődött a Matkó bolond elméje (Matkó: BCsák. 441).

Öntöget: fundito C. conspergo; oft giessen, versprengen PPB

el-öntöget: ∞ Pénz váltoc asztaltól föl forgattya, pénzeketis azoknac előntögeti (Zvon: Post II.209).

Öntött: fusus Ver. conflatus, gegossen, geschmolzen; öntött kép: fusile, gegossenes bild PPB. Wtewth boryuth: vitulum conflacium [conflatilem] NémGé. 294. Entett borjú: vitulus conflatis (JordC. 219). Öntött tenger: mare fusile (Kár: Bibl. I.309). Öntött kép (Hajnal: KCég. 200). Öntött réz taraszok (Mon-Okm. VIII.526).

Öntöz: rigo, conspergo C. rigo, aqua conspergo MA fundito; wässern, wasser ausgiessen PPB. Az oltarnak kőrös kövöl öntözik: fundentes per altaris circuitum (JordC. 81). Kőhullással gödönje (NagySzC. 167). Az ő könyveinel ötfői mala az templomnak pazymontomat (Süm: Evang. 135). Mással őszne főzed, az vtán terpentint öntösz belé (Mel: Herb. 150). Föld-öntöző zápor (MA: Bibl. I.512). Házöntöző [a ki a házat öntözi és söpri] (Szentm: TFü. 14).

[Szólások]. Hé természetű tiizes kisedet, ha borral öntözöd hamar megemészted (Csúsz: Síp. 768).

ki-öntöz: [effundito; vergiessen]. Ő orchaiat kövewel harmatozza wala, kyketh ő nag őrdmében ő zvéből ky öföz wala (PeerC. 69).

még-öntöz: perfundo, exaspergo; aspergo; [begiessen] besprengen Ver. Megötföz: irrigo; meleg vízzel megöntöz: tepido

C. Meg ötföznen hegeket ő felikből: rigans montes de superioribus suis (AporC. 67). Essevnök bevsége mynd környev az földet meg extevnyoe (DomC. 273). Ey magat kevdnallással meg extevzy wala (293). Ha megöfözöd, és az falt meg ötfözöl vele, meg őli az ezimazokat (Mel: Herb. 10). Ötföz meg engemet isoppal (Vás: CanCat. 130).

mégöntözés: irrigatio C

széllyel-öntöz: diffundo C. weit und breit ausgiessen oder breiten PPB.

széllyelöntözés: diffusio C. [das vergiessen].

Öntözés: rigatio C. conspersio, vizesítés MA [begiessung] wässerung, fenchtung PPB. Olyan öntözés volt, hogy bokáig járhattál volna vízben (MonRók. IX.359). Korsoskákbold való illatozo hintegetésec, öntözésec (Com: Jan. 116).

Öntözget: perfundo, conspergo, rigo Sl. saepius rigo Kr. [wiederholt begiessen]. En plantaltam, Apollo ötfözgette, de semmi az ötfözgető (Fgl: Tan. 339).

[Öntvény] öttevény, ötvény: f) [öltés; damv]. Ubi finitur via, quae dicitur parata, quae vulgo vocatur Ettenen 1210. 1232. (Wenzel VI.312. XI.252). Antiquus cumulus terrae qui ditowen dicitur 1241. (VII.156). Ad magnam viam Itewen 1254. (XI.104). Ewtlwen, poss. in comitatu Jaurinensi 1421. (Czinár. 2) conflatile [gegossenes bild]. Tötfenne ő magoknac öttenent: fecerunt sibi conflatile (BécsC. 198).

ÖR [the cryzyn WinkC. 357. cryzyn WespzC. 123. erizzek RMNy. II.158. erőző Helt: Bibl. I.349. erőstessée Helt: UT. II.7. cryzyk LevT. I.242. erőzés II.89] specula, vigiliae MA. warte, wache PPB. Örtalloe: excubo, specular MA. Custodes confiniorum, qui vulgo Ewrii vocantur 1093. (Nyr. I.86). Centuriones et decuriones eorum (civitatum), qui vulgo ewrij vocantur (RMNy. II.344). Ewrij: observatores etc.). Qui dicuntur vulgariter Ewrek vel servi (CorpJur. I.135. 136. Nyr. I.86). Ad namam viam quae dicitur via Eur [szatnár vm 1231. 1397. Kaurai Lár] Custodes exercitum, qui vulgo Eur dicuntur 1246. (Jerney). Terra speculatorum vulgariter ewr dictorum 1272. 1331. (CPatr. V.47). Filius Stephani dicti Eur 1309. (Knausz). Capitaneus speculatorum, quem vulgariter eor nagysaghi dicunt 1327. (Nyr. I.86). Certi speculatores vulgariter Zala eur vocati 1392 (no.).

Öriz, **öröz** [erz] neek DomC. 104. őrs:tec Helt: Bibl. I.455. oroz, Orezy: Kéhsz. 30. őrdűles Helt: Krón. 4. Valk: Gen. 3. őrdűő Deesi: Adag. 2751. f) [specto; schauen] ydestana ewryzen: hinc inde respiciens (EhC. 43). Artatlansaz, kyt [sz. Ferenc] frater leeban ewryzuła: quam cernebat (61). Tyed azt ewryzen es nalaztany: tum est inspicere et discernere (123). Nag egbe nező mesterőe menenee az legre, hog ők es eriznyec az meg mondthi ezillagot (DebC. 328). Mykoron őryzneek hűtet menyhen meny: quum essent intentis in caelum oculis, eo proficiscente (JordC. 707). Yne ew aal a ny falvuk megöth közel nezwene az ablakokan es tawol őryzwen az nagy ablakokon (ÉrdyC. 379b). 2) custodio Ver. asservo, tuto, nūno, excubo MA. theor; wacht halten, hüten, behüten, bewahren, beschirmen PPB. a) Hög mégfoglaluae a hégékneec felmenetét, hog oth őryzüneec: ut illic custodirent (BécsC. 16). Örizz, mert rad siet az fene vad (RMNy. II.39). Táborkörnyűl mind széllel őryzüneec, mert ellenségektől igen félneec (Gosárv: MagB. D3). Reya ewryznek wala kezeg az irastudok: observabant eum (Pesti: NTes. 127). Tanaszban szükseg, hogi marhukokrais szorgalmatossem őryzzenek, (KBécs. 1572. F7). b) Dészmacnac őrdai őriztetneen: grex pascens (MfinelC. 28). Azok, kyk őryzyk wala, el fwtanak: qui pascabant, fugerunt (JordC. 550). Erizneje jemsalemnek kapuit (DomC. 51). Az ur isten ewryzye evet (245). Ky az ymqöth nem őrizi (WinkC. 306). Miltolm [olv. miltol] minket büfől őrizned: dignare

sine peccato nos custodire (DebrC. 234). Azért vettettek vala a koporsó melle, hogy őrzénék a Christus testét (Tel: Evang. II.11). Az kaput őrzőte szűz karral Péter Bot (Zrínyi. I.173). Egy kezdette őket őrizni, hogy csak egynek se lenne galibája (Laud: ÚjSegít. 1390). Szabadság, melyly polgárt őriz szemé lyében (Orczy: KöltSz. 30).

még-öriz: 1) [cerno, perspicio; erblicken, sehen]. Őr állot zereztenek ég magas hegen, hog ez csillagot meg őrizne, mi koron fel tanulna (DebrC. 328). 2) custodio, tueor, protego, conservo; verwahren, bewahren, hüten, behüten, beschirmen PPB. Erössen meg ewryzneek (ÉrdyC. 591. 551b). Ezóktul megl kel iesust őrzennük (TibC. 46). Nem őrizték meg a te törvényedet (Hly: Préd. II.183). Ha megőrizendéd minden ő szerzésit: custodieris omnia praecepta eius (MA: Bibl. I.63). Földhetetlenül őrizd meg a te keresztiségedet (Bíró: Augy. 258).

mégőrizés: protectio, custodia; beschirmung, hut PPB.

Őrizél: custodio; bewahren, hüten, verhüten PPB. Őrizelkik vala: observabant (Fél: Bibl. 56).

Őrizés, őrzés: custodia MA. hut, wacht, wache, verwahrung PPB. Az attyasag abban őrzest chelekeszik, hogy az mit teremtet, el ne veszen (Pécsi: Ágost. 171). Jó bor, pénz és babor igen meghitt jámbor embert kíván őrzésre (Kisv: Adag. 50).

maga-őrzés: [cautela, cautio; behutsamkeit, vorsicht] (Pázm: KT. 454).

Őrizet (őrzet Tin. 223): custodia C. hut, wacht, verwahrung PPB. Istent meghattat ő parancolatit nem őrizetben: dominum dereliquerunt in non custodiendo (BécsiC. 186). Vetege őryzetlre: posuerunt in custodia (JordC. 716). Nagy feelelemmel őryzzettel gondol (ÉrdyC. 641). Erős őrizet ala rekozte (DebrC. 59). Lelky őrizet (PecC. 21). Erkleznek wyzety (VirgC. 135). Adatyk augyal ewryzetre minden embernek (CornC. 65). Őrzic vala az Izrahel fia az wrnac őrizetit (Kár: Bibl. I.127). Őrizet ala adac őtett: recluserunt eum in carcerem (Helt: Bibl. IXXx4). Őrizet ala vetec őtett: miserunt in carcerem (KKk3). Kineses Kassa mast vagyon jó őrzetbe (Tin. 223). Az őrdögök lako helyeve, es minden tisztátalan lelkek őrizetive lett a pokol (Lép: PTük. 1368).

Őrizetlen: incustoditus C. unverwahrt PPB.

Őrizget: [custodio; bewahren]. Nem ártana, ha őrizgetné füleit, mikor a tilalmashól valami reppenik feléjük (Fél: NA. 164).

Őrizkéd-ik: cavere sibi, se custodire; sich hüten, sich fürchten PPB. Őrizkédő: cautior, caveus; ein behutsamer PPB. Őrizkeggeter emberecél: caveo ab hominibus (MünchC. 31. 41). Őrizkedgyél hogy valaki meg ne tudja hogy ide jöttél (Káldi: Bibl. 234).

Őrizkédés: cautela, cautio, tutela sui; fürscheidung, behutsamkeit PPB. (Pázm: KT. 326. Com: Jan. 191).

Őriző, őrző: custos Ver. pastor, servans, conservator C. excubitor MA. hütter, wächter PPB. Fejedelem őrzői: stipatores C. Erizen, udvornicus 1211 (Kovács). Te penzed őrzői: arcarii gazae tue (BécsiC. 55). Őrizőtek vagyon: habetis custodiam (MünchC. 70). Legh en őrizőm (PecC. 262). Ew az en ystenemzeretowm, ewryzewm (DebrC. 549). Püspök, magarul őrizet, őr állot, hozza latot íegéz (RMNy. II.18). Bitván őriző: malus janitor (Pecsi: Adag. 275). Ő nem őrzője attyafinak (Pázm: Préd. 39). Őriző pásztor (Kül: Hly. 8). A kegyelmség őltalom őrző sereg helyet lésez: praesidi vice (Com: Jan. 141). Őriző, a ki vigyáz, mi esik a városban, kívált éjtszaka (Bod: Lex. 139).

ajtó-örző: atricus C. [türhüter].

barom-örző: pecorarius C. [viehhüter]. Barom őryző zolgaya: servus pascens (JordC. 587).

esür-örző: horrenarius PPB.

egészség-örző: antidotum; Arznei wieder Gift Nom. 75.

egyház-örző: egyház fia; tutelarius C. aedituus; küster Com: Vest. 118.

erdő-örző: [silvae custos; waldhüter] (TörtT. 1393).

fogház-örző: phylaxista, custos caucearius MA. Kr. kerkermeister PPB.

határ-örző: miles limitaneus Kr. [grenzwächter]. Határörző sereg: opisthophylaces C.

ház-örző: casaria C. [haushüterin]. Házörző inas: cubicularius, famulus, apparitor; kammerdiener PPB. Házörző eb: canis domesticus Nom. 131. Ház őrző (Pázm: Préd. 198. Kr.).

kapu-örző: [custos portae, janitor; torlhüter] (MA: Scult. 1058).

korona-örző: [coronae custos; kronhüter]. A korona őrzőnek való pénz 12 ft (MonTME. 120. 30). Osztrozit Miklós korona őrző ur (Bod: Ostr. 147).

maga-örző: A szeretet állandó maga őrző (Pázm: KT. 190).

mező-örző: camparius MA. [feldhüter].

őszvér-örző: mulio, mulius Nom. 2 289.

pécset-örző: [sigellbewahrer]. Őreg pécset őrző: custos magni sigilli Com: Jan. 140.

pénz-örző: [avarius; geizhals]. Sobrie pénz-örző (MA: Scult. 802).

réce-örző: anatarius Nom. 151.

ruha-örző Ruhaörző szolga: vestiarius C.

sánc-örző: [schanzwache]. (RákF: Lev. II.110).

szentség-örző: hierophanta, hierophylax C.

szőlő-örző: Megadom őneki ő zőlőörzőit: dabo ei vinitores (BécsiC. 183).

tehen-örző: pascens MünchC. 150.

test-örző: [stipator; leibwache]. Testet életet őrző követő: asseclia (Com: Jan. 140). TörtT. 1463. Mik: TLev. 403). Test őrző sereg nemességből fel áll, kotsag tollas magyar parduoz borbén strázál (Orczy: Nimf. Bibl.).

tömlőc-örző: [gefingnswächter]. A tömlőcz őrzők: custodes carcerum (DebrC. 59. 546. Konst. 27).

törvény-örző: nomotheta C.

város-örző: circulator C. stadtwächter] (Göres: Mátv. 93). Város őrző, kie az várost kerfülc: vigilis, qui custodiunt civitatem (Kár: Bibl. I.632).

Őrzet: [custodiri jubeo; bewachen lassen]. Vitézekkel őrzeték koporsóját (Tel: Evang. II.324).

Őrös: habens custodes, custodibus stipatus Kr. bewacht. Kassan a németek által őrs rabságban tartatott (Rumy: Mon. 160).

ŐRDÖG [der] HB Simon Urdung comes 1260 Nicolaus etc. Urdung 1370. 1394. 1398. Urdogmutha, limes 1324. Czinár; erden; NémGl. 5. erdennek GyöngyC. 45. erdeg JordC.

101. ErdyC. 11. 507. PozsC. 13. *erdeg* RMNy. II.25. *ördeg* Helt: UT. B7. Helt: Bibl. I.85. *erdeg* BodC. 1. *erdőség* ErdyC. 546): diabolus, cacodaemon, daemonium C. genius malus, daemon MA. tenfel, böser geist PPB. Engede irdung itetvinea. Zoboducha vvt irdung ildetvilt (HB). Yollehet ez zerzett vakokot vylagosolone, ewrdewgewkent daemones) kyewzseen (EhrC. 28). Iesus vittet a kietlenbe zollottól, hog kásértetne ördögöt: ut tentaretur [a diabolus] (Münch. 18). Erdenged vagyon: daemonium habes (NémG. 5). Az erdhegeknek fejelemlében yzy ky az erdhegeket (JordC. 381). Elene alok wrdwgnckh (VirgC. 2). Meg esmere, hogi az wrdwgtwl volna ez kesertet (20). Öryzed magat pokolboly ordnegnek kyzledetyewl (ErdyC. 339). Már halljátok vesztét az Ördög Mátyásnak, más nyelvvel Tayfelnek nevezik és mondják (Tin. 95). Tűzzel égettetik meg az ő kevés pénzöért avagy kicsid gyönyörűségekéért, az melyért magat az ördögnek adta (MA: SB 125). Amyszor ártuló pártosokká lettek, meynyszor ördögnek engedtek (Pázm: Préd. 10. Ha ördög nem viszi, végben viszi az pap (Thaly: Adal. I.9). Irtóztató czégeres vétkeket ne szórd istenedre a sűrű köveket, ördög eb-neveket (IL181).

[Szólások]. Ördög az eha: monstrum alit (Decsi: Adag. 117). Ördög elvitte volna mind szelenczéstől az törjeket, a kit megitt (Nál: Lev. 234). Oerdög vidgye el a verszopo kegyetlen arolot (Helt: Mes. 462). Sokféle encesembenes módi vagyon, melyeket az ördög sem győzne elszámolni (Ilaz. I.296). Hogy az ördög szántsón barázdát a hátán (Könyi: HRom. 164). Te k. chak nem ilhet veztegh mynth az ewrdewgh (LevT. I.73). Ki ördög vit rea, hogy kiántad a hintót? (Helt: Mes. 259). Ki ördög látott pozsár kocsonyát? (Bethl: Élet. 534). Monda az oroszlan: Mi ördöget csinál? Nem tudom ha tántzoló, anagy mit műnel (Helt: Mes. 360). Tekovith, ezt nem tudták mi ördögféle nemzet, mert mindenféle nyelvet tudott (Ilaz. I.282). Melytantót, vagy a mint most luják laszli, vagy maszli, vagy mi ördög nyakszorítót senki se viselt (296). Vdö volna, hogy ördögbe mennel egyszer (Helt: Krón. 48). Hounég ördögbe inditattam erre (Helt: Mes. 307). A hivalkodás ördögnek párnája (GyöngyD: Cup. 647). Ördögnél is ördögobb vagy (Matkó: BCsák. 211). Lám ördögfil vagyondolgom. Nem ezoda, hogy el szegénytettem (Helt: Mes. 329).

[Közmondás]. Pap félk lovat, s ördög bűnös (Decsi: Adag. 204. Kisv. Adag. 211).

satán-ördög: [Satanas; satan]. Satan ördögnek angali (BodC. 24).

Ördögi: daemonicus C. daemoniacus, diabolicus MA. tenfisch PPB. Ördögi kesertet (VitkC. 91). Ördögi mestőrség (DebrC. 122). Er[de]ghy twdoman (ErdyC. 429b). Ewrdögi rutsag (CornC. 239). Ördögi gyűlölség (Decsi: Adag. 132). Minden ördögi konkolynál régieb az igaz twdomány (Pázm: Préd. 293). Ördögi káromkodások (Pázm: LuthV. 5). Az pogányok ördögi magvával csereberéled (SámB: 3Kérd. 91). Ördögi lelkek (Ily: Préd. II.168).

Ördögista: sectarius daemonis Kr. [schüler des teufels]. Ha az Itinerárius azért nevezi magát lutheristának, vagy calvinistának: ugyan-ezen okból, nahometistának, és ördögistának hihatyia magát (Pázm: Kal. 1766-i kiad. 1079).

Ördögség: res mala, improba v. ingrata, invisa, molesta; teufelszeug Sl. Erdéglségbe yar vala: exercuerat artem magicam (JordC. 733. 18). Meg gyevtők ty erdögségteggel (ErdyC. 546. 429). Ördögli mestőrséggel temeie ezöket, hogi töb ördögségöt ne töhetne (DebrC. 122). Ördögség! hiszen csak most vala itten az eb (Thaly: Adal. I.81).

Ördöngös (*evrdeges* CornC. 364. *ördögös* Zrínyi II.84. Tel: Fel. 135): 1) magus, magicus veneficus, trivenefici C. magus MA. schwarzkünstler PPB. Ördöngös, kanta-íres, bővös-bajos: veneficus; hoszorkány asszony: venefica PPB. Kanta íres, ördöngös, bővös bajos, hoszorkány: veneficus, vel venefica (Ver: Verb.Szót. 33). Ördengés mesterek (JordC. 19). Az gonoz erdenghes yryg ember (ErdyC. 525). Hlyvata evrdengés deakokat, hog az ev erdegj tudományokkal zeut lucia azzont el judytanayak (CornC. 405). Kivel le tásztásák ördögös sereget Zrínyi II.84). Ördöngös twdománnyal és bñybajós mesterséggel ált (MA: Scult. 25). 2) daemoniacus EhrC. 59. daemonium habens Münch. 35. [vom teufel besessen]. Vytetik vala egi wrdwngws ember (VirgC. 72). Vala ev elmeyetvl eljdegenevd [gy], mykeppen evrdeleges (MargL. 154). Meg ne gyevtretnekek mykeppen evrdeges (CornC. 364).

Ördögösköd-ik: ago obsessum Sl. daemonizo Kr. [sich wie ein besessener henchmen]. A hadnagy okosan viselte magát, mikor amaz ördögösködött sok puruttya fénygetéssel (Fal: NA. 217—8).

Ördögösség: magia C. MA. Dardania ars; die schwarzkunst PPB. Nagy czodákat tezeen ew erdenghesseegheewel (ErsC. 570. KrisztL. 21).

Öreg (*oregh* RMNy. II.302. *örög* ErdyC. 429b. *oreg*bdeed 628. *örög* Helt: Arithm. C4. O2. MA: Bibl. Magy. 4. *oreg*-apám RákF: Lev. II.231): 1) grandis C. magnus MA. gross PPB. Öreghez zemej (ErdyC. 507). Nagi öreghez kek zeme es fenies vala (CsomaC. 55). Thyhant ewreghez algywak lőtteek (LevT. I.141). Öreg asztalok (II.85). Eőreg zekreniők (RMNy. II.10). Eregi gomb (68). Egi arany luncz eőreg, kyben wagony zaz arany forint (198). Ewreg tekenew (84). Hat veder volt, de olly őregec, hogy tizen nyolcz akóis beleiec fért (Boru: Préd. 94). Czínala két száz őreg páisokat (Kár: Bibl. I.314). Apró és őreg barmoc (MA: Bibl. I.23). Hogyha egy őreg barom tőfokban férhet, mit esnlálkozol, hogy az őreg test egy morsa ostyában vagyon (Pázm: Kal. 703). Kételen olly kemény ételekhez szokik, melyekkel őreg állapatra hasznoson vastagodik (Pázm: Préd. 34). Bőldög aszszonynak ezüstből lőttött nagy őreg ábrázattya (Pós: Igazs. II.596). Szél őreg levegőt inkábbban hat forgat, magas tornyokat is nagyobb veszély rokkant (Rim: Ének. 162). Ez twdoman bőseges hasznót hoz azoknak az kie amaz fő es őreg twdomaniokra igyekeznee (GFrís: Arithm. Előb). Öreg vétek (EszT: IgAny. 484). Egy galléros őreg tőr-kötög [gy] erő barány bőr ködmön (TürtT. XVIII.221). Minden őreg s apró falat resum támada (Fal: Const. 855). Ha ezt meg tudnánk utálni, mindgyárt őreg lépésekkel mennénk előb a jóban (Fal: NA.170). 2) senex; agg, vén PPB. alt PPB. Oereg deac koromnac Haydelbergában tőltöttem el esztendeit (MA: Scult. 4). Házában való őreg népec: seniores domus ejus (MA: Bibl. I.287). Oereg emberhez tisztességes beszéd illik (Zvon: Pázm. 287). Az őrög nep, az venseg az kőssenegek valamit vegez: majores natu cum plebibus aliquid sanserunt (Ver: Verb.Előb. 39). Az őreg dús fővénsége az ifjút bñjosóba kergette (Fal: NU.2 53).

Öregebb, öregb: 1) major, grandior Kr. [größer]. IIw őregbőkön eskeznek: per eum qui fit major (JordC. 808). Öregb dongo bogurac (Zvon: Post. I.526). Eőregbik hezak gyöker: aristolochia rotunda (Frank: HasznK. 17). 2) [senior: älter]. Eregbeknek mindenben enged vala (DomC. 223). Házának őregbie szolgája: servus senior (MA: Bibl. I.19). Az őrőkik, sőt az idősbik: major natu (Ver: Verb. 83).

Öregbdeed: [aliquanto major; etwas grösser, etwas älter]. Meg hallaa az zeut eersseböt hogy zeut Ianus ifyaaat ees halarra keresneek ky chak hatt honappal vala őregebdeed Cristusnal ydöwel (ErdyC. 628).

Öregbed: [paulo maior; etwas grösser]. A tövény, ha temérdekbeül, öregbed [igy] (crassior), homoknak hivattatik (Com: Jan 13).

Öregbéd-ik: adaugesco, glesco C. augesco, inresco MA. wachsen, zunehmen, grösser werden PPB. Tízesszeg öregbeggel (LevT 125). Naponkeed yukab öregbődik, homem meg zymneek (ÉrdyC 87). Jezus örögbedic vala bölcsességben: proficiabat sapientia (Helt: UT. P1). Nepeködöt és örögbedöt testében (Kules: Évang 105) Az soc zur zavar örögbedic [igy] (Zvon: Post. II. 202). Arra vigyázott, hogy lélek szerint öregbednék, és vastagodnék (Pázm: Préd 335) Öregbedett dicsőséggel élylon (Hly: Préd. L376).

mög-örögbedik: grandesco, ingrandesco C. adaugesco MA. wachsen, zunehmen PPB. Mikoron naponként meg örögbednék az ő betegsége (Helt: Krón 50). Mince vtanua ő szubadsagoc megörögbedee: ubi licentia crevit (Deesi: SalC. 39).

Öregbedős: incrementum, augmentum MA. wachstum, zunehmung PPB.

Öregbit: exaugero C. augeo, amplio, amplifico MA. vermehren, vergrössern PPB. Keethsegei örögbittyhy az bynt (ÉrsC. 170b) Megh mongyan thynekthek, nykeppen minden iozagokat örögbittyhthetkek? (191b). Az oruos min örögbiti, hanem gyogyítja az betegseget (Born: Préd. 454). Termesztűne igen erősen kap a bűnű, es az őrdög is mesterkedic, hogy azt naponkent örögbitze bennűne, hogy az miutt elfonyasza es remice szünfűket (Born: Évang. IV 110b). Inkáb akarjác örögbitteni az vétkeket, hogy sem mint meg békállás által le csőndeszetteni (Zvon: Post. II. 165). Az kd jó szerencsét hallám, kit isten ő szent felsége kelmednek pótolja meg, és kegyelmes áldásából örögbitse s nevelje meg (LevT. II. 222). Az juszagot örögbitette: bona augmentavit (Ver: Verb. 179). Dolgot örögbitő rágalmazóc (Com: Jan. 134).

mög-örögbit: augeo, adaugeo, exaugeo, amplifico, collopleto C. sehr vermehren, erweitern PPB. Meg örögbityoe es feellyb magasztala az koroztyensegöt (ÉrdyC. 516). Meg örögbeyeye athy igazsogtoknak iwuedelmoth (Konj: SzPál. 228). Kérd az istent, hogy meg örögbitse az vitezne vitessaget a te általmodra, a kazdagnac kazdagsagot az te segitségdre (Born: Évang. IV. 174b). Megörögbitendi a te hataridat: dilataverit terminus tuos (Helt: Bibl. I. Tit3). Örögbitz meg mi bennűnk az bitet (Fél: Tan 290). Az vizezi palánk megli éppertessék, de meghe örögbittessék amál, az nűben mostan vagyot (TudTár. 1839. 337).

mögörögbités: amplificatio MA. vermehrung PPB.

mögörögbitő: propagator C. amplificator MA. vermehrer PPB.

örögbittön-örögbit: [eifrig vermehren] Öregbotten örögbitenem (Megy: SZAÖrtűne 361)

Öregbités: exaggeratio C. auctus, auctio, ampliatio, amplificatio MA. vermehrung, verlängerung, vergrösserung PPB. Az nyar moltsagoc örögbiteseho igen keduez nekic (Kal 1582 Fv.).

Öregbitő: auctor, auctifex C. auctor, amplificator MA. vermehrer PPB. Agoston magyaztatyk örögbeytűnek (ÉrdyC 516).

Öregbül: augeo, cresco; zunehmen, wachsen PPB. Az ew eremk örögbul (ÉrdyC. 610b). Kösorsége nagidom örögbul (WesprC. 21). Isteneek malazta örögbul embörben (DöbrC. 308). Az istenteleneknek seroge örögbul (MA: Scult. 732). A retok sokszori öföletöl a tej örögbul (Nad: Kort 321)

föl-örögbul: cresco [wachsen]. Fölörögbul az istennek nenekedesuel (Konj: SzPál. 332)

mög-örögbul: augeo C. [zunehmen] Az kössegh meg örögbul es minden ellensagleden gyozedelmet vezet (ÉrdyC. 223). A Duna hatuan nagy folyo vizecel megörögbul (Helt: Krón. 1).

örögültön-örögbul: [valde cresco; stark anwachsen]. Öregültön örögbul nyavalyaja (Dial. 9).

Öregbüles: augmen, auctus, accrementum, accessio C. augmentum, auctio, accretio MA. das zunehmen, wachstum, zusatz, anwachs PPB. Aitatosagadnac örögbülese (VitkC. 74). Örögbüles anagh neneködes (TihC 271). az ik ő isten adoti erögbylyst, nenekölyst (Konj: SzPál. 132). Miképen lőt e vilagnac kezeti, gyarapodasa, es örögbülese (Helt: Bibl. La2). Mas kisbülese által ne keresse senki maga örögbüleset (Zvon: Osiand. 222). Idögvalo joknak örögbülese (Hly: Préd. II. 115).

Öregbület: [augmentum; das zunehmen]. Aggal te zendi egházadely hűnőknek örögbületekre amen (AporC. 131). Ezöge edösködnic lelködnec hoz aytatosagot, isteni bölcsesgec örögbületit, irdömökneec beuseget (DöbrC. 8). Azti tevee az wr isten az ew confessoranak eerdemeenek örögbületyre (ÉrdyC. 157b).

Öregcske: grandiculus, grandisculus C. subgrandis MA. ein wenig gross PPB

Öregd-ik: grandesco SI. [zunehmen]. Sokasodik ez tudomány, eregedyk bwchessegh (WesprC. 129).

Öregén: vaste C. [sehr, stark].

[Szólások]. Nagyon, igen, öregen sült tojás SI. Ovum durum: hart gesotten eij komény vagy öregen sült tilmony (Nom. 39). Öregen olvasa: clara voce legit Kr. Öregen olvasom (a levelet), hogy megértűik (Fél: TÉ. 691).

Öregit: [augeo; vergrössern, vermehren]. Parancola a fűzet örögiteni: jussit ignem admoveri (BécsiC 86). Az ew zyleienek ees keseröwsegh eregheij vala ew komyat (WinkC. 99). Jo acurathes örögeytj az irdömöt (NagyszC. 309). Öregit jot, kin kerűnk: auge bonum quod poscimus (DöbrC. 239).

Öregség: granditas, vastitas C. magnitudo MA. grösse PPB. Az testneec öregsége es ternerdesége vagyot (MA: Tan. 1422). Kik közőtt gyöngyökis ragyognak bölcséggel, mint muskatálykörtvély, olynak öregséggel (Gyöngy: Char 85).

Öregül: grandesco SI. [zunehmen].

Öregület: [augmentum; das zunehmen]. Nyer neköm ayo nyelkösdesbe valo vegig megmaradast es örögületöth (NagyszC. 390). Zent agnes azzon egházának eveztyere es evezeglytyere (CornC. 390)

ÖRÉM, ÖRÉNY, ÖRÉM, ÖRÍNY? [erimen] 1214. 1269. orio DöbrC. 247; atyssus DöbrC. 247. [integrum, untiefe]. Euren, Euren, Eyrum, piscina 1093. stagnum, piscatura 1211. 1223. etc. (Kovács). Veniret ad profundum Beilhouus Euren 1239. „profunda fossa metalis“ Kovács. Piscatura euren [halászó hely 1225] (Wenzel 1210). Mota incipit in fluvio Turuch in uno profundo euren 1291 (X68). Locus livke-eurim 1269 (Kovács). Vizek meg gűlenek, fölo víz meg alla es örűnek tenger közepin gűlenek (DöbrC. 217). Meeg örűnek nem vilanak es en imar fogantua vala (1074). Lakasa vala taton örűeny az al-üldön (ÉrdyC. 195b) [Vö. **ÖRVÉNY, ÖRMÉNY**]

ÖRMÉNY, ÖRMÉNY [erimen NemGl. 201. Ermenes? 1093; gurges; wasserstrudel] Ermen kw: lapis molendinarius NemGl. 201. Villa Ermenes? 1093 (Kovács). Fluvius Ermenus 1219. 1269. m. Örmény gyűkér: omula campua Fely: SebSal

29. [V6. **örvény-gyökér**]. Örmény, az örleéstől, hogy-már örlemény (GKat: Titk. 1110). [V6. **ÖRÉM, ÖRVÉNY**]

só-örmény: [sal mülhe] (Nagykőrösi regestrumok XVII. száz. RMK. V.352).

ÖRÖK (*erék* JordC. 410. ErdyC. 505b. WesprC. 137. *erélke* PozsC. 1. *erelke* 6. *erelke* 23. *erék* TihC. 69. *öröklés* SándC. 2. Ver: Verb. 17. *örök* Ozor: Christ. 75. *herékseg*? NémGl. 379. *erékseg* 378. 381. *herék* WinklC. 357. *herék* GyöngyC. 28. *herék* JordC. 196. *erék* 422): **1)** aeternus, perennis MA. sempiternus; ewig Ver. immerwährend PPB. Örök föld: aeternitas, tempus aeternum MA. ewigkei, immerwährende zeit PPB. Erewsewítetek ezen malastul es addomasul es ewre ydlességnek batarságul (EhrC. 55). Örök testamentum: testamentum sempiternum (BécsiC. 102). Vizen az erek vezedeleme (JordC. 373). Erek dyczősegh (726). Az ewrek ur isten (MargL. 41). O erek atyának bölősege (NagyszC. 133). Örök bölősegh (3). W nem volna valakium az wrék idűsege (VirgC. 19). Neki adok hoszu napot es az örög boldogságot (Börn: Enek. 236). Örök diezősegh, örök élet (16). Győződelmet von örök halalon (39). Gizkalon János ott meg fogattaték, örök tön bűzbe Rómába küldöték (RMK. VI.179). Christus eliegyezesgyőzőz minkot magának örök fölesegh (Mel: SzJán. 470). Bathori Kr-nak Bihar varmegyenek örök ispaniának (Kár: Hal. Aij). En Pereny G. Abawy varmegyenek örök ispanya (Kady: Csál. III.97). **2)** saeculum. Örökké előt ante saecula) záletet (Krisztus, DöbrC. 58). Öröknek bodog tevője: beatus auctor saeculi (237). **3)** hereditarius, possessio; örblích, imuhabendes gut, besitz PPB. Örök föld: praedium MA. Öröke adott jószág: fendum PPB. Ez nynekewnk ewrewkewnk: hereditas nostra (EhrC. 82). Öfflemeg ötet, es miene lezen az ő örökké: habebimus haereditatem ejus (MünchC. 53b). Ewrekbe meg tartany (DomC. 179). Masic az en örökömet es az en orzagomat keruula (NagyszC. 88. 30). Senkye nem az eörök, hanem az arwake (RMNy. II.163). Minden iomat, örökömet neked adom (Mel: Préd. 165). Senki az földet örökbe el ne adgya (Kár: Bibl. I. 112). Azt tudodé, szépség hogy néked örököd (Zrinyi II.102). Ajándékon örökben nekünk atták (Hall: Paizs 313). E' világ az embernek nem öröke, hanem csak idegenye (SBalog: TemK. 104). Ott öröke az koldúsnak olyan nagy, mint a királynak (Mik: TLev. 101).

[Szólások]. Nem fogja hátrálni, higyd el, kéréseket, az, a ki öröktől kormányoz népeket (Orczy: KéltSz. 11). Erektwl foghwan: a seculo KulesC. 102. Öröktől-fogva semmi völtál, es magadtl örökké semmi lettél-vólna (Pázm: Préd. 66). Öröktől-való: sempiternus MNyl: Irt. 327. Öröktől-fogván-valóság (Apati: Vend. 201).

Öröketlen (*ewrewkeuthlen* Ver: Verb. 153): exheres; enterbt, erblos PPB. Örökletlenné tészem: exheredo; ich enterbe, mache erblos PPB. Azon jokbol örökletleme nem teheti: non potest de illis enim exhereditare (Ver: Verb. 102).

Örökít: **1)** locupletio, constabillio, propago, augmento; reich machen, bestättigen, erweitern PPB. Az jószágot örögbitette es örökítette: bona illa ampliaverit et augmentaverit (Ver: Verb. 179). Jo ertzet keresni, kertet örökíteni, tót ásatni (Cs. L3). Az rác iegy alat io vízben örökíteni, wy ruhát fel venni (uo K2). Az szűz iegy alat io az gyermeket a cecztől el választani es örökíteni (uo. K3b). **2)** heredito (KulesC. 203). (erben). Azok földet magoknak örökéltik: hereditabant terram (DöbrC. 87). Felsősegebb nevet örökítet a'vagy örökösített (GKat: Titk. 226).

Örökké: perpetuum C. aeternum MA. ewiglich PPB. Öröke el igrulmassága: in saeculum misericordia ejus (BécsiC. 39). Pokolban öröke kellene götötne (VitkC. 11). Wrvke elni (VirgC. 20). Honnem gondollyaak meg ez mastany nepek

mynd ez eollyn dolgokat, hogy erökeek el ne vezneenek (ÉrdyC. 7). Meg nem hal erökeek (609). Hogy öröke soha föld el ne zakatlatne (TihC. 8). Öröke soha: nunquam (Sylv: UT. 1118). Öröke halalt nem hat: nunquam videt mortem (Ozor: Christ. 364).

mind-örökké: semper JordC. 68b. [in alle ewigkei]. Ez földet thy maradéktoknak adom, hogy mynd eröke beryatok hűteth (JordC. 68b). Az bwnwsket mind wrvke zagatya es mardosa (VirgC. 56. 124). Mind örökké, amen (Pál: Bibl. 8).

örökkön-örökké: in aeternum, in saecula saeculorum MA. in alle ewigkei PPB.

örökkül-örökké: in saecula EhrC. 8. in saeculum saeculi Sylv: UT. 1199. in sempiternum JordC. 38. 356. [in alle ewigkei]. Erdőnyek örökkül öröke vigadny (SándC. 28). Otnmazyon gonoz hirtewl es testy zepłotewl erökl eröke (ÉrdyC. 311). Örökül öröke téged kell dicéni (RMK. VI. 23).

Örökkén: perpetuo, incessanter, incessanter SL. Nem chiak itt bünteti meg, hanem vgyan öröken meg akarya büntetny pokolban (HollPréd. 12. Zrinyi I.9. 67. II.30).

örökkön-öröken: [in saecula saeculorum; in alle ewigkei]. Isten tarcha megh ty nag(ságtok) eröken eröken (LevT. 189). Erekenek [?] eröken (uo).

Örökkéni [örökköni?]: [aeternus; ewig]. Meddig hat-ki az indulgentiának erö? . . . az örökéni büntetéstül való megszabadulásra is nem (Dós: Igazs. II.136).

Örökkénvaló: ∞ Örökénvaló öröm (Zvon: Post. 17). Úgy tartják, mint ha öröken való frigyek volna vele (TörtT. XV.50).

Örökkénvalóság: [aeternitas; ewigkei] (Zvon: Post. I. 101. Derk: ÖÉlet. 23).

Örökkőség: ∞ Az az ige leolum, nem mindenkor jelent a' sidó nyelvben vég nélkül való örökkéséget, hanem gyakorta tsak valami hoszu időt (GKat: Váts. I.844).

Örökkötig: [semper, incessanter; ununterbrochen, ohne unterlass]. Haragosan forgatják a pálcát a gyermekek feje felett, s örökkétig taragnak, bárdolnak, színlenek rajta (Fal: NA. 205. 221).

Örökkévaló (*erök való*: LevT. II.6): aeternus, perennis, perpetuus C. ewig, immerwährend PPB. Örökevaló kinoc (VitkC. 9). Hoé erdeménece venni ez idő zeren valokert örökevalokat (23). Igaz, hogy örökké-való volt annak előtte, de a penznek kívánságtól esztendeig valóvá tétet (Illy: Préd. I. 74).

Örökkévalóság: aeternitas C. perpetuitas, perennitas MA ewigkei, stetige beharrung PPB. (Tarn: Mest. 1).

Örökkül: [perpetuo; ewiglich]. Mindenha ees ewrewkewl: semper et in saecula FestC. 2. Enlekezze meg a te haladrol es örökkül nem vetkezel (BodC. 8). Hogy erökl enegy: ut in aeternum parcas (ÉrsC. 282). Soha mind öröklül sem volt ez világ feiedelem nélkül (Kules: Evang. 2). Vgy sirattyás es bányás az ő halottokat, mintha öröklül el vesznece (193. 50). Ahoz az dichőséghez kepest mely ez élet vtan öröklül vele leszen (Zvon: Osland. 57).

Örökkülvaló: perpetuus JordC. 178. [immerwährend]. Ez wylagosságh a teremthenek erökl walo wylagosságh: lux ista auctoris luminis sempiterna est (ÉrsC. 110b). Erekl való zolgalathomath ayanlom (LevT. I. 77).

Örököd-ik: **1)** auresco, cresco, corroboror, confirmor, zu nehmen, wachsen, verstärket werden PPB. Az gyermek neuc-

kedie és örökődie vala lélekben és tellyesedic vala böltseséggel (Kár: Bíbl. III. 52). Vitézség, böltsesség kiben örökődiz, meny-orszaghöz vonzon (Rim: Ének. 256). **2)** [heredito; erben]. Hogy be menveen erekedhessel az földön: ut ingrediens possideas terram (JordC. 207). Igazak erekedyk földeth: justí hereditabunt terram (KulesC. 89. 36. zolt. 29. v., KeszthC.). Igazak erekeityk földeth).

még-örökődik: [inveterasco, radices ago; wurzel fassen, einwurzeln]. Az fejes káposzta magvát vesd el kisasszony havának a fogytára, hogy megörököljék ugyanazon esztendőben (Radv: Csál. III. 53). Az ország nem budúla meg annac vátma az egyenességben, hanem igen meg öröködér (Helt: Krón. 39). Kanaan földén letelepedénc megöröködenec es megszorodanac (Hofgr. 40). Lakozánac az Gosen földön és ott megöröködénec (MA: Bíbl. I. 45). Affele ember, mint az igazsagac meg-öröködött ellensege, az igaz istennec íteletit el ne korrílhesso (EszT: IgAny. 20). Meg-rögzött, örökedett fűnc fűdjahna (Com: Jan. 56).

Öröködés: [hereditas; erbschaft]. István uram adott 50 t. megholt atyjának némü erekedése miatt (MontME. I. 229).

Örököl: heredito SI. [erben].

Öröklet: hereditas BécsiC. 9. 73. [erbschaft]. Atta ő földket örökletbe, örökletbe israhelnek ő nepenek (AporC. 105).

Örökös: **1)** sempiternus Káldi: Bíbl. I. 262. [ewigwährend]. Örökösön haragot fenn tartani: aeternum vulnus servare PPB. Ezt az anyaszentegyházunk örökös-voltát és győzhetetlen állhatatosságát az sz. írás színtalan helyen jelenti (Pázm: Kal. 540). Gyermekségében vívő fiát a templomba és örökösön oda szentelé (Pázm: Préd. 211). Hogy a hábornságok vagy gyönyörűségek örökösik legyenek nekik (Illy: Préd. I. 101). El-kerüllyik a háladatlanságot, ha szánkivetést örökös-hazánkból nem akarunk szorvolni (Hall: III. Hist. II. 19). A melly által örökös kenyeret nyerhetünk, vig és örvendetes életre kaphatunk (Bíró: Préd. 128). **2)** heres, possessor C. hereditarius MA. successor Ver: Verb. 17. possessor; besitzer Com: Vest. 112. erblich PPB. Házi örökös fia: filius familiaris PPB. Istennec fia es meiorzagba örökös lehessen (GuanyC. 65). Kyt nyindenekön erőkösse zerzet (JordC. 799. 335). Szüleinnek örökeseo készen (Cis L.). Hogy legyenec ő nekic örökös népei: ut haberet populum hereditarium (Kár: Bíbl. I. 161). Egyéte az földnec iamit, es örökösöképpen adlassitoc az ti fiaitoknak birni mind öröké: et heredes habentis filios vestros usque in saeculum Kár: Bíbl. I. 426). Az istennec örökös fia a roma tsészár szoljainak hájstromba iratik (Pázm: Préd. 100). Az atyák gonosziságért a világi fejedelmek el-vehetik a fiaktól örökös jószágokat (28). Egyikéről a nasikra szállhat az jóság örökös képpen (Ver: Verb. 126). Soka ezelőtt nem jelentette akaratját hogy nevük alatt kívánja örögsékepen [jgy] megmaradni (TörtT. VII. 220). Már nem vendégek, nem jövevények, hanem örökös haza fia vagyunk (Bíró: Préd. 19). A mit örökös maradéknakra akarunk nyújtani, elév hosszú, es mint egy örök lézfűletet kíván (Fál: UE. 395).

Örökösit: facio heredem, heredito Kr. Hő földtők neweth örökösdytőth: nomen hereditavit (JordC. 799. Káldi: Erel. 15. 6. Kr.).

még-örökösit: **1)** [heredito; erben]. Erekeo vala newetzelte meg erekesety ewteth az wr isten: nomen aeterno hereditavit illum (ÉrdyC. 175. 181. 262b). Aekik az erat variac azoe örökösittie meg ez földet (Szék: Zolt. 31). **2)** [augere, orno; schmücken, verherrlichen?]. Eg zep kapoltat rakata: mellet meud isteni díceretőkel: es seent kopőkel: es zónetnekőkel díceretős képen meg örökösytte (TelC. 102).

Örökösöd-ik: heredito Kr. Iacob között lakozyal es izrahelben ewrökösöggel es az en hyweyt között very gyekereth (ÉrdyC. 475). Hogy yol legyen tyneltek, es hozzywlyanak ty eelő napd az felden, kyn erekesedny akartok: ut protelentur dies in terra possessionis vestrae (JordC. 65. 215).

még-örökösödik: **1)** constabilior PPB. **2)** hereditatem possideo; eine erbschaft besitzen PPB.

mégörökösítés. Még eddig hátra vagyon a püspöknek benne voló megörökösítése (Bod: Pol. 204).

Örökösség: aeternitas Kr. [ewigkeit, dauer]. Bottyányi háznak közziklás, állandós örökössége (Bíró: Préd. A).

Örökösül: [hereditate relinquitur, tradit; vererbt werden]. Az Ádám atyántul örökösült eredendő hún (Bíró: Ünne. A2). Magyar nemzetnek összeitől örökösült nemesi száladása (Bíró: Préd. C2b).

[Örököz-ik, örököz-ik]

még-öröközik, még-öröközik: [inveterasco, radices ago; wurzel fassen, einwurzeln]. A melly gyermeket a nehesség bíli, ha hőrtelen meg adgaly ez kenyetőt innya, meg nem örökösik rajta (Frank: HasznC. 27). Az szarac es koroc erősseu allanac, midőn az gyákeren meg örögzőntennec (Pécsi: SzűkK. 17).

Örökség: **1)** [aeternitas; ewigkeit]. Örököl való örökségben: in perpetuas aeternitates (BécsiC. 66). Dychereet, tytessegh erekessegh istennek (ÉrdyC. 600). Minden örökség éudalia: méretur omne saeculum (KábrC. 5). Bánatom forog örökségben (Zrínyi I. 149). **2)** hereditas, heredium C. patrimonium Ver. erbschaft PPB. Atyai örökség: patrimonium C. Yöllehet legyen kewsded ezen erekwsegennek rezo, akárom az ewkrwst adny zegennek (EhrC. 98—99). Heröksége: in hereditatem (NémGlossz. 379). Erekségnek rea zallasserth: propter hereditatis successionem (381). Mert jamar az menyey ewrekségnek jutalmat evet venne nylyan lagyk (MargL. 191). Hol vagyon az erekwsegh, hol a jozagh, kyth te anyadnak hatallat? (WinklC. 107). Hagia nekik wrökségtől az zegeneset (VirgC. 107). Nagi kegielmesev vristentől az a zentőkhöz, hagi ők istennek örökségi legienek (DebrC. 125). Űk örökségtől birak ez földet: possidebunt terram (Fál: Bíbl. 5). Űk az te népad es örökséged (Kár: Bíbl. I. 312). **3)** possessio JordC. 172. possessio, allodium C. latifundium; besitzung PPB. Mezői örökség: fundus C. Hol vagyon az erekwsegh lybweyl een etemenek zywkeszhe meg zolgallassok (WinklC. 107). Örökségheh veen az alnoksagának ywtalmabol: acquisivit agnum (JordC. 798). Monostorokat épytto es örökséget meg anyadekoza (TelC. 89). Veneen ewrekwseget anyag lakast zent sixtusban, holot kezelenek lakozni (DomC. 105). Föld öröksighet vűtem: agrum omi (Sylv: UT. I. 107). Abraham pinzen vót vala a beth fiaitól temetesnee öröksigire (Szék: Krón. 13). Ez fele jozsagot kít vitezeg által szoltak nyerni, a törvény tudok tabori örökségnek (peculium castrense) hujak (Ver: Verb. 9).

[Szőlősk]. Gazdag örökség várja a vala, ha atya meg halálazna (Fál: NU² 19). Attyafiát az örökségből ki színtleni: fratres suos de bonis paternis exhereditare (Ver: Verb. 83). Örökségből kitagad: exheredit MA. enterben, erblös machen PPB. Tagad ki magadat az atyay wrwkwseghol (VirgC. 27).

Örökségi: hereditarius MA. erblich PPB.

Örökül: hereditatur; sich vererben]. Az belpökösség örökül az belpökös atyákról az fiakra (MA: Seult. 86).

Örökülés: [hereditas; erbschaft]. Ierwsalemben vagyon en wralkodasom es győkörozottom az tyztőletes neepen es en istennek reezeyre vagyon ownoky erekwseose (ÉrdyC. 475).

ÖRÖL (*öröl* Helt: UT. 64): mola C. pinto PPB. mahlen Pesti: Nom. 51. Ketten leeznek az malomben ewrölwen: dñae molentes in mola (ÉrsC. 572. JordC. 345. 433). Két aszszonyi álat öröl a malomban (Helt: UT. 64). Örölnek az malomban (Vél: Helt. 42). Örölj lisztet (Bod: Lex. 115). Csontokat örölnek (Thaly: VÉ. II. 171).

[Közmondások]. A ki mint öröl, úgy süit: faber quas facit compedes, ipse gestat; wie du dir bettest, so wirst du liegen PPB.

el-öröl: emolor PPB.

ki-öröl: ∞ PPB.

mög-öröl: emolo C. commolo, remolo MA. mahlen, zermahlen PPB. Keere egy tekenecset [tekenőcsét], hogy kyben gabonaat tyztotyana meg örleny (ÉrdyC. 424b. Mel: SzJán. 88). Az bornyú képet meg rontám azt iól meg-örölően, mind addig, míg nem porrá lenne: vitulum arripiens in pulverem redegi (Kár: Bibl. 166).

Örlés: molitura C. das mahlen PPB.

búza-örlés: pistura, molitura PP. das korumahlen PPB.

Örlemény: molendum, molile SI. Örlemény, az örléstől, hogy-már örlemény (GKat: Titk. 1120).

Örlő: 1) molitor, pistrinarius C. molens MünchC. 60. [müller]. 2) [mola; mühle]. Örölnek zava: sonitus molae (JordC. 920).

étel-örölő: [dens; zahn]. Az idő tsac az etel-örölőm is meg tetszic (Czepl: Japh. 7).

Örlőd-ik: [molor; sich aufreiben, sich abmühen, grübeln]. Mikor a' gonosz lelki-ismereti ember így örlődik, gyötrődik magában (Pázm: Préd. 995). Sok munkával örlődik (Pázm: KT. 338). Örlődvén kigyó-követ fűjtak (Pázm: LuthV. 1). Aszalaival magam örlődöm ezekben (EszM. 196). Aemilia más többet örlőde s forrala szívében, de ki nem mondhatta (Fal: NA. 127).

ki-örölődik: extoror, emolor Kr. Melyből az ő harmadik nem igaz mondások-is kiörölődik (Tasi: Feutk. 170).

Örlődés: contritio, commolatio Kr. [aufreibung]. A gazdagok szűbéli törődésekkel szorongattatnak (Pázm: Préd. 621). Az török szünetlen valo vi-sza vonásban és örlődésben kívánia nemzetünket lenni (TörtT. VIII. 76).

Örlött: molitus, mola tritus PP.

[Szólások]. Ugy szólsz, mint az jól örlött: loqueris equo insidens; du reddest nur über die achseln PPB.

Örlötetés (Born: Préd. 457).

ÖRÖM (eremel PozsC. 10. *erem* JordC. 734. 831. ÉrdyC. 506. *cróm* 3. *eróm* 33b. 62b. *euremembe*, *eremembe* LevT. 13. *öröm* Helt: VigK. 23. Helt: Krón. 37. Mel: SzJán. 291. 500. *eremeth* NagyszC. 361. *erwemle* ElnC. 5): 1) gaudium Ver. laetitia, laetitudo, jubiliu C. freude PPB. Nagy erwemle: cum gaudio magno (ElnC. 5). Mei be te vradnak örömebe (MünchC. 61). Góial az hívsagos zomorosagrol es hívsagos örömről (VitkC. 35). Azon valo eremeeben el meegyen: prae gaudio illius vadit (JordC. 396). Az atafiaknak nagi erwemle lwn (VirgC. 18). Ez kesereth lezen lelkednek nagi erwemere (22). Árpád wala nagi eremben (RMK. I. 8. 6). Öröme lehet az völégénnek mátkáján (Mon: Apol. 485). Nagy örömben lön ezen: propter quod laetatus est gaudio magno (MA: Bibl. 384). Minéni nagy örömök lészen a híveknek, mikor a Kristus jövetelit látták (Pázm: Préd. 11. 103). Minden neveltség fájdalommal elegy, és az öröm vége sirás (469). Örömmel élek azzal az irral (Hall: Paizs. Előb. 7). Szerelmes attyánc öröm szép ruhába eleibe ment vala (Illyef: Jephtha. 9). A drágán szerzett

öröm néha örömmé válik: un piacere ottenuto a troppo caro prezzo é un vero tormento (Fal: NE. 26). 2) [gaudium epulare; hochzeitsfreude]. Indóla király örömben (RMK. II. 409). Soha nem erthethem okathi, hogi te kegyelmed az en euremembe az leunyom menyegzyeben ilyen nyomoreythia eugemeth anny sok jumbor eleth, hogy kegyelmed senkit ideo nem kyldé (LevT. 13).

Örömbeli: [freuden]. Ingyen sem szólhatánc a nagy örömbeli sirás miat (Helt: Krón. 198).

Öröm-böröm: [laetitia; freude]. Öröm böröm nótáját hozza (Thaly: VÉ. I. 385).

Örömes: laetus, jucundus, hilaris SI. [froh, freudig]. Erwemes vagyok azokban, kyk mondwa wadnak nekem (FestC. 56). Mi örömesek lönk: facti sumus laetantes (DöbrC. 297). A gyonas legyen tyzta, yldomos, örömes es zemerres (ÉrsC. 535). Erwemes lelekel (VirgC. 126). Nem örömes kedvel hallya (MesékK. 27).

Örömesen: [libenter; gern, mit freuden]. Nagy eremessen: libenter JordC. 777. Ez zorst örömesön halla (NádC. 118).

Örömesben: libentius, potius SI. [lieber]. Ymadsgat örömesben es hamarab meg halgattya (ÉrsC. 21. ÉrdyC. 547b). Örömesben nyelw szerint szolnek [agazságnak], de nyelw hog nem tudok magáról iol, azert kel leuel által kőnörgenem (LevT. I. 176). A bősülletes ember örömesben szenved a testi sebeket, hogy-sem a tsüfölásokat (Pázm: Préd. 505). Örömesben le-tennők életünket, hogy-sem ujjonnan megfésztenők a Kristust (534).

Örömet (*eremeth?* LevT. I. 333. *örömet*: libenter BécsiC. 92. 77): libenter, libens Ver. williglich, gern PPB. Örömet fogadja a maga feleit: hospitalis in suos PPB. Örömet segelened ötet es ez zomoro anához örömet tarsalkodnak (VitkC. 80). Eremit zenvedee (ÉrdyC. 58b). Mydeneket eremet fel fogada (340). Wwemeth el adnam (VirgC. 99). Örömet vagiok hazamhoz el memem (Istv: Volt. 18). Igen örömet, jó keduel: obviis ulnis (Decsi: Adag. 160). Vöttem 36 köbel búzát, felét 75 pénzén, felét 74 pénzén, tudnám örömet, az sonma mit tentie (Helt: Arithm. 64). Bizony örömet kívátnánk (RákGy: Lev. 250). Az ellenség igen közelit, örömet megharczolna velünk (RákGy: Lev. 157). A magam jókedvéből örömet megvallom, volt annyi grátiám, hogy magán vehettem szóra es szívem szándéka szerint beszélhettem Aemiliával (Fal: NA. 132). Jó anatonius-barbély lehetet volna belőla, mint hogy igen örömet vagdal az eleven-husban (137).

Örömetben, örömetebb: [libentius; lieber]. Soc ezen találatuac kie örömetben rea mennac az misére (MA: Schl. 232). Én is jó kedvel olvasom a historias könyveket, de örömetebb hallom (Fal: TÉ. 631).

Örömetés: laetus, jucundus, hilaris SI. [froh, freudig]. Ke-gyelmetek faradságát, adja az ur isten, hasonló örömetes dolog-ban szolgálhasam meg (Radv: Csal. III. 5).

Örömetésen: [libenter; gern]. Ki az ő ellenségyert örömet-össen imadkozik (DebrC. 276. 287. 62). Melleth az zörzetős örömet-össen fel wón (TihC. 109). Eremitesen vezy ur isten, ky a-wagy neky awagy vala meely zegheemnek ew newceben chak test zeren ees nyvgodalmat aad (ÉrdyC. 441b).

Örömetést: [libenter; gern]. Igen örömetöst halalatot mon-dának tenoked, ha twdnek (ÉrsC. 63b).

Örömoeske: [kleine freude] (MA: SB. 124).

ÖRÜL (*erüle* RMK. I. 236. 237. *erülem* GyöngyC. 53. *erüni* Pesti: Fab. 12. mese. *erüll* ÉrdyC. 45. LevT. I. 25. *eröl, örül* Mel: SzJán. 558. *megerüle* NémGlossz. 6. *örül* RMK. IV. 144. *örül!* Szatm: HCent. 215. *hürellye?* ÉrsC. 271. *herel* RMK. II. 367):

gaudeo, laetor, jubilo, grator, gratulor, congratulor, ovo C. sich freuen PPB. **a)** Örültemek te roulasodban: gratulati sunt in tua ruina (BécsiC. 198). Örül rajta (MünchC. 47). Az szép jónak erltében az szót mondá a követnek (RMK. 15). Aggyad nynekenk az ew zenthseghes vizagthalsarol ewwehewl. (WinkC. 37). Erel vala zent Margit azzon jumar ez enue alasztossagnak legerel (MergL. 3). Az angelok ewrelenek ez may napon embery nonzetnek meg valtassarol (CornC. 95). Erwlyetek es vyaggyatok: gaudete et exultate (JordC. 365). Erennel ewrwl: gaudio gaudet (632). Nagyon ewrweleek az ollyan vyagztalason: gavis sunt super ea exhortatione (702). Ewrelen istennek ayandokyn (DomC. 68). Wwly atyadlmanak iamborsagan (VirgC. 94). Nagyoban örwl, csak egy zeezen bynessce megh tereesen honnem mynth az kylenezyon ygazakon kyk nem zykseszesek penitentia tartasra (ThewrC. 204). A kik flet (Krisztus) vévél, istenben örülnek (RMK. II 21). Wwllk ty felwletek (Köny: SzPál. 107). Minden nap örülen tapsolynae (Born: Ének. 202). Ne örüllyenee poganyoe mi raytyme (Born: Ének. 106). Annak örüllyünc hogy ha az eszaki szél fúdogal, mert böwséges és ezende eztenél hoz (Cs. E). Örölnee inségennee (MA: Bibl. V.17). Az penznee örültöbben kapsz a képen (Vás: CamCat. 184). Az tigris nem örül ny véres praclám, mint te, oh kezyetlen, bllküm fjáldalmában (Zrinyi II. 101). A te szerentséden méltó nékem örülöm. Vízont a leány: Ha szeretnél engem, úgy-mond, nyilván nem örülne ennek (Hall: IIIst. II 273). Pollicitis dives; igérj a bolondnak, hadd örüljön neki (Thaly: Adal. 184). **b)** Hercezeg azth ygen erylő (RMK. I 236). Melyet az anya ewreweleen vemo ewtew ewlehen (MergL. 164). Igen: örülöm a kd jó egészségét (LevT. II 21. 37). Az istenek ezt mind örülik (CsomaC. 13). Igen erőlem, hog te kezlemed) byram ebben az dologban (LevT. I 152). Bizony ewewnym a te ktek egészségét hallanom (LevT. II 6). Hogy megéje, törökök bánják vala, a magyarok igen örülik vala (RMK. VI 139). Nem csak nem bánnyátok, hanem inkább örülítek, hogy torkok tölteig isznak (Tel: Evang. II 1011b). Ez emberi nemzetnek veszedlmet örüld (Kár: Hal. Tíj). Állapattját örüli mindenkor megváltoztatni (Prág: Serk. C3). Az érsek lábam örüli Csákyval szegény asszony halálát (MonOlm. XXIV. 142).

[Szólások]. A ki első tekintetteligen né ki örül egy dolognak, nem érkezik reá, hogy tárgyairól józan ítéletet tgyen (Fál: ITe. III 66). Nagyszódom egészségben való létét értvén, szüvűnk szerint örüljünk (XXIII. 231).

még-örül: gaudeo, laetor; sich freuen PPB. Megewrele NémGL. 6. Megewrele lelekben (DomC. 242). Meg ewreleek: laetati sunt (KeszthC. 298). Megh ewrewe rayta (ÉrdyC. 143b. 501). Aazonban megbeszéli mint történt volna dolga és mely nagy ígéreti volna a generáltól, kin osztán megörül az aszszony ember (Hall: IIIst. II 212). Fjádalmi között engem burokba szült, melyen édes anyám felette megörült. Gvad: RP. 2)

Örülés: jubilum C. gaudium, laetitia, jubilatio; freude, frohlocken, jauchzen PPB. Az gerniek mindennek ewrewelesoe es ezadlasara fel kel (EhrC. 161).

Örültet: gaudere facio, exhilaro Kr. laetifico. DöbrC. 41. (erfreuen) Isten igéje olly vigasztalás, mely a szívet örülteti (Pázm: Préd. 1020).

még-örültet: Megörültetel, vigasgot szerzel ennem (Szék: Zolt. 158). Istentől az mennyből szózat adaték, az nép ezen igen megörülteték (RMK. II 238). Hogy népet az Práván átköltözteté, az budai hadat azzal megerülteté (III 9).

ÖRVEND (örvendetes JordC. 260. exultates ÉrdyC. 133. örösz. hoz Tel: Evang. II 122. öröszörözm KázC. 107. öröszörösz nec Born: Préd. 75. öröszörösz Kules: Evang. 10. öröszöröszett Land: UjSegits. I 193). exulto, gaudio C. laetor MA. sich freuen PPB. **a)** Ervendene az isteni indulmnessagert (NagyszC. 128). Te lo

voltodert örvendee mert latod szegensegem (183). Erwendyetek neky rezkotte: exultate ei cum tremore (KulesC. 3). Vigadgyunk es örwendgyünc, istemek halat adgyunc (Born: Ének. 23). **b)** En ílvem te igazsagidat örvendí: exultabit lingua mea iustitiam tuam (DöbrC. 109). Felebarattyauak aldonsát örvendí (Frank: HasznK. 75). Örvendí a tudományokat (Szeg: Aqu. 70).

még-örvend: Meg erwendnek en ayakym: exultabunt (KeszthC. 129. KulesC. 170. ÉrdyC. 120b).

Örvendés: exultatio C. MA. freude, frohlockung PPB. Erwlyetek istenbe erwendeessnek zawawal (KulesC. 114. 195). Ervendes sirassal az napot vezeszek (RMK. II. 52. vö. uo. 409).

Örvendetés: **1)** laetus MA. [erfreut, froh]. Vygak, yo kedewek es erwendötösök (ÉrdyC. 511). Erwendetes kenywet hwallathwan (385b. 380b. 506). CornC. 94). Mégyen vala trombitásokkal és örvendetes énekekkel (MA: Bibl. V.136). Halmokot töltött az nyert portékákából, szemeleleiben piacságodnak, és azután azoknak könyvetys vásárlán az egész piacozk és fúzik örvendetes hangzással telnek vala (GyöngyD: RK. 151). **2)** laetabilis C. erfröulich PPB. Örvendetes izenet: evangelium MA PPB. fröhliche botschaft PPB. Semy wruendetesb, mynt ez ily vevdeleghen lemetek (VirgC. 143). Istennnek hálát adok, és kérem ő felségét, ezután is adjon örvendetes híreket hallanunk kegyelmeket felől (RákGy: Lev. 87).

Örvendetesség: laetabilitas, exultatio Kr. exultatio KeszthC. 203. KulesC. 137. [freude, fröhlichkeit]. Bel tölteez engemet ewrvündetössseghel the zynednek latasssal: jucunditate (JordC. 712). Az wy vevdeeghnek erwendetössseghere (ÉrdyC. 511). Ew nagy lelky vevendetességeben (628. 18. 382b. 510). Nagy erwendetesen bezeelky (515).

Örvendetességös: [valde laetabilis; sehr erfreulich]. Ellen-segnek jelen uolta rettenetessges, taol uolta uyzszontag ewrvendetessges, ees mykor azt nem latyuk kellemetessges (Pesti: Fab. 81).

Örvendetést: [libenter; freudig, gern]. Haborusagot erwendetöst veg es gonoz történetöket bekesseggel zenveg (NagyszC. 12).

Örvendéz, örvendéz-ik: gaudeo. Ver. gratulor C. jubilo, laetor MA. exulto; frohlocken, jauchzen, sich freuen PPB. **a)** Ferencez erwruendezikuala (EhrC. 81. 98). Nemberice egbe örwendezikuala vele (BécsiC. 10). Erwendezik rajta (JordC. 262). Örwendöznek vele egyetemben (ÉrdyC. 345). Örwendöz vala ielen uoltarol (TelC. 33. 63. 41). Elekte mene az egietlen eg hania örwendözni neki (Szék: Kón. 21). Örwendöz az te ifúságodnac feleségene (Kár: Bibl. I 605). Örwendez lekem az urkam (MA. Zolt. 35. zolt). **b)** Mely vitéz próbáját nézte a keresztyn tábor és örwendezte (Land: UjSegits. I. Elm. 3).

még-örvendéz: exhilarareo, laetor, gaudeo; sich erfreuen PPB. Meg erwendezyk ty zywetek (JordC. 685). Hogy látné, föltte igen megörvendenee (MA: Scult. 123).

Örvendőzés: gratulatio, congratulatio C. exultatio, gaudium; frohlockung, freude PPB. Festy örwendözesthlw awagy wyghasakhlw el kel thawozthatny (ÉrsC. 26).

Örvendözet: jucunditas BécsiC. 105 [freude]. Hoz ténke-ter örösz vigasztalatot, örwendözetet ré vádssegettekel (108).

Örvendözetés: laetabilis; erfröulich. Örvendözetesb [az imádság a bñjmel és alamszámúl], mert semmy aumal örwendözetesb nynezen mynt ymaczzyban istemmel bezeelony (ÉrsC. 540).

Örvendöztet: laeto C. gaudio afficio, laetifico; erfreuen, fröhlich machen PPB. A szüből rút wert ki tisztit es öröszörösz-

tet (Mel: Herb. 152). Az hívec örvendeztetie magokat az mennyei lakadalmón (MA: Scult. 941).

még-örvendéztet: laetifico; erfreuen, fröhlich machen PPB. Idővel ecelésünket ős cselédinkkel megörvendéztetjük magunk személyével (Thaly: Adl. 166).

még-örvendéztetés: laetificatio; freudmachung PPB.

Örvendit: [laetifico; erfreuen]. Piros hajnal gazdagságával mindent örvendite (Zrínyi 130).

ÖRÜL (örülés Gyarm: Fel. 45. meg-örül GKat: Váls. II. 1352. ExPrinc. 181): deliro, insanus fio, stultesco SI [wahnsinnig werden].

még-örül: ∞ Meg-bodult elméjűvek, mintha meg-örültek volna (GKat: Váls. II. 1352). Bolkros keserűségek miatt meghörült (ExPrinc. 181).

mégörült: [insanus, demens; wahnsinnig, verrückt]. Mint meg-örült bolond (Czegli: Japh. 18). Oh meg-örült ifjúl szarmazott tók (Pós: GBot. 57).

mégörültség: [dementia; verrücktheit]. A' Christusnak ő néki megjelenését álomnak és meg-örültségnek tartják vala (GKat: Váls. 1538).

Örülés: delirium Kr. [wahnsinn]. Örülés (Gyarm: Fel. 45).

ÖRV (örv C. Deesi: Adag. 292. örivel [örvével] Megy: Dial. orben Kónyi: HRom. 27): **1)** collare, millus C. milium, collare caninum MA. stachliches halsband der hunde PPB. Örv, nyaktsatt: ein harnischkragen; un hausseon KirBesz. 143. Tartván a komondor-ebet, a ki fel-fegyverkeztetet szeges-örvel: halsband (Com: Orb. 95). Eaj ros agar evrue (Radv: Csál. II. 103). Őt szelindek ezüst örvekkel (Monfrók VIII. 45). Szelindekre való bársonyos, rézkarikás örv (XXIV. 184). Használ mint az agárnak az örü: quasi millus cani (Deesi: Adag. 292). Bekeül a törben, mint a' ravasz róka a' fogas vas örben (Kónyi: HRom. 27). **2)** [2] Felséges isten, tartod, táplálad te az embereket, az barmoknak is táplálad örvöket, megadod étkeket (RMK. V. 92). **3)** [praetextus; vorwand] Örvével, ürügyével minnek: sub praetextu aliquo, obtentu alicujus, sub specie; unter einem vorwand PPB. Wru [olv. wru?] zereneth: occasionaliter NémGl. 236. Harom száz forintyokat czac mulatság örueuelis el költne (Born: Préd. 399). Pap vrain a giontatás örueuel paraznalkottac (Mel: Sám. 413). Ha valaki szabadakarattjából az hidról alá szökne az vízbe, ez örvével, hogy az isten ötet eleveuen megtarthattya, ez kísérténé az istent (MA: Scult. 271). Az bona intentionak, jószándéknak örivel minden gonoszt meg tselekedhetni (Megy: Dial. 126. és 159. I. között, Révai kézirati jegyzete szerint). Az örvünkkel az végbeliek prédáltak (MonOlm. XXIV. 143). Milyelt tapasztalták az emberek, hogy tollunk nints mit vánuok különben, hanem nagy zálognak örvével, meg unak beununket (Fal: UE. 364). Bár sorsunk szomorú, irigynk ravasz örvé idővel lesz megtörve (Amade: Vers. 152).

Örvös: millo praeditus, collari ornatus SI. [mit oinem halsband versehen]. Eorüös nyakok (Vás: CanCat. 543). Egy jó erős juhász két jó bojtárjával, hat erős, gabantoz, örvös kutájával örvé nyáját folos baltájával (Gvad: FNót. 11). [Vö. örvös-galamb]

ÖRVÉNY (viz örvény Gvad: FNót. 26): vorago, gurgus C. Ver. vortex MA. Gurgus aquarum, periculosa accumulatio vel circumgratio aquarum Otr: OrigHung. II. 216. wasserstrudel, wasserwirbel PPB. Pokolnac rettenetes örueuenec veremből meg zabadihtana (VítC. 11). Örvén (abyssus) örvent kialt (DöbrC. 96). Evrueny auagy melseg (HorvC. 27). Mi pedig tudatlanságnak tengeri, gonosziságnak örvényi vagyunk (Pázm: Préd. 65). A vizet, az hol kereng, örvénynek mondgyad (Com: Jan.

13). Örvény pro örlődvény (Corptaram. 313. GKat.). Fortélyos társai ezer mesterséggel patvarkodnak körüllette: engednek, nyeretnek véle, hogy többre s nagyobbra tsallassák: utólyára mint ha magától fordulna meg a szerente szele, örvényekre térétik, addig forgatják, addig víjnak meg erszénnyével, a míg szájtátva ki adja lelkét (Fal: NU. 262). Veszedelemnek örvénybe buktam (Gvad: RP. II. cikk.). [Vö. ÖRMÉNY, ÖRÉM]

[Közmondások]. Minden nyavájának bokros az örvénye (Kisv: Adag. 370).

viz-örvény: ∞ (Huszti: Aen. 15. Gvad: FNót. 26).

Örvényes: **1)** voraginosis, verticosus C. MA. Vizek latak megd és felenek, örvényes vizek meg haboraloan (DöbrC. 143). Örvényes hab (Zrínyi II. 146). Örvényes mélység (Fal: NA. 195). Örvényes tenger a mi életünk, sok veszedelmeket forgat, a ki szerentsésen akar evezni benne, egyik kezében vas-matska legyen, a másikában mérték (Fal: UE. 406). **2)** [P] Az eoruenyos bor mellnee fátyassa ellen igen jó (Cis. J3).

ÖS (náv isemucut HB. az ő zsei Helt: Krón. 5. esseid Helt: Mes. 285. os, rövid o-vel még Révaimál is Antiq. 137. stb. vö. Nyr. XVI. 98. Hossza ő-vel: ősi Fal: NU. 2. 46. 47): **1)** avus; uralmi Pesti: Nom. 26. grossvater Ver. Jobb atya, ősdő: avus Com: Jan. 119. Ősdő atya: abavus MA. proavus; altvater, gross-grossvater PPB. Proavus: atyámnak ősi; abavus: ősdőnek ewsi 1484 Nyirkálai (Kovachich: Formulae Solennes XIX.). Ősdőnek ősi: tritavus MA. ur-ur-grossvater PPB. Ősdő apjának ősi: atavus Com: Jan. 119. Ősdő ősinak ősi: dein ureltervater Com: Orb. 245. Atyai, üstül maradt: paternus PPB. Menyi milostben terumteve eleve niv isemucut adamut (HB). A my reeghy őseynk (ÉrdyC. 588b. 396. 397). Az orzagot adaa tyztvml eg reeghy ősynek, kynek Zoltan vala newe (496b). Mykoron (a diógyóri porkoláb) wgyan ottogyan való kalastrombely ewseketh haborgathuaa, essenek az wr isteuhez es zent ewseyőkhoz [így] kenyereghween hogy seghyeyenek meg ewket (633). Ősdőnek neven Lazlo lőn neved (PeerC. 311). E cleofas zent anna azonnac hazas tarsa es e neg atyafialnac ősy (TelC. 44). Generalis essemuk [a szerzetnek első generalisa] es ew vtana való generalisok (Egy XVI. századi kéziratan a marosvásárhelyi Teleki-könyvtárban). Ezek az atyafyak kerestek az eortikest ky nekyk eostul marat attyaktul es anoktul (RMNy. II. 162). Lám minden esseid halászsás nélkül tudtanak el élni: te kedig eszesbétőtled magadat azokuál, és innár entzenbentzet kénáuttál (Helt: Mes. 285). Egy sem vólt pap minden esseim közet (Helt: Mes. 307. Helt: Krón. 4b). Nahort az Abraham ősit (Szék: Krón. 9). Őseinek erkölkesei edgyoltittettek benne (Gvad: Kár. 15). **2)** [vetus, aviticus; alt]. Az a legdösb jőszógok atyjok, nagy és szüleatyjokról maradt reájok (Bethl: Élet. I. 145).

déd-ös: abavus, atavus, tritavus Ver. der zweite uraltvater, drittraltvater PPB. Déd őseyd: avi tui (JordC. 26).

harmad-ös: atavus. Dédősd Amasias, harmad-ös Ezechias: atavus Ezechias (BécsiC. Sophon. 1. Prolog).

Ősi: avitus, aviticus SI. [ererbt]. Ősi jőszagbol: de bonis paternis et avitis (Ver: Verb. 83). Tolzódásra osztja életét, költi ősi keresményét (Fal: NU. 273). Az iparkodás alkalmatossá teszi, hogy ősi maradékit szaporítván, úri módon élélhessen (uo).

ÖSTÖR: chenopodium, chenopus; ludábfű Kr. [melde, gänsefuss]. Mint egy őstör, olyan ez a lapu (Mel: Herb. 70. Nad: Kert. 275). Vö. őstör-paréj.

fejér-östör: blitum album MA. weisse milten PPB.

vörös-östör: blitum rubrum MA. rote milten PPB.

ÖSVÉNY (ezüsvény ÉrdyC. 576b. ősvény 35b. 380b. ősvén 509b. ősvénye Gyöngy: KJ. 52. ősvény Csúzi: Síp. 236. ősvénit

BécsiC. 23. *ösvenit* MünchC. 18. *ösvenit* 71. *hesweni, esweni* WesprC. 137: **1**) semita, limes C. fassweg PPB. Ösvént ezínáloc: semito MA. Ösvény a kertben: ambulacrum PP. Nem egykezesen az vtra auagy ewswenre (EhrC. 138). Alkossatoc vnae utat, igazacka tegetoe *ö* ösvénit (MünchC. 18). Kyk meg yaryak tengernek ewswenyth: semitas maris (FestC. 7). Esueñi igón zorosh (NagyszC. 30). Az igazságnak ewswenyth el hagyuan (VirgC. 133). Az régi vtakrol, ösvenyekrol tulakozzatoc (MonApol. 25) Az ezet hal *ö* vtüma hágy világos ösvényt az tengerben (Kár: Bibl. 1538). **2**) diverticulum C. trames MA. [kreuzweg]. Zoros utnae ösvénét: angustí itineris tramitem (BécsiC. 23). Menyetek el az vtaknak ewswenyre: ite ad exitus viarum (JordC. 423).

által-ösvény: [trames; kreuzweg]. A császár a közel-való városba, mulatáságnak okáért gyakran mégyen, melyre egy által ösvényen hamar juthat; állnyk-meg üftýát az ösvényen (Hall: Illist. II.176).

köröszt-ösvény: trames C. [kreuzweg].

Ösvényös: semitarius C. Sok-ösvényes hely: compita C.

1. ÖSZ (öszel LevT. 1260. öszel Sylv: UT. II.135): autumnus C. herbst PPB. (Zrínyi 148). A páva öszre kelve tollait elhullatja (Misk: VKert. 316).

Összel: [autumno; im herbst]. Összeöl elmenő madarak: aves conmeantes PP.

Összeli: [autumnalis; herbstlich]. Az öszeli idő ugyan nem igen kedvesen akarja magát viselni (KLöese 1645. 49).

Öszi: autumnalis MA. herbstlich PPB. Öszi-fűd: autumnus, tempus autumnale MA. Találkoznak mind elővel-érők [almaemek], nyáriak, ösziek, telelők (Lipp: PKert. II.142. 92).

2. ÖSZ (ösz szakalod Helt: Bibl. 1373): canis C. Ver. grau PPB. Ösz haj: cani Ver. MA. Ösz öregség: canens senecta PPB. Evz zakalat ky zagtataak (ÉrdyC. 497). Özzel egyelölöt zakala (507). Haya meg hýntetven keues evzzel (DomC. 128) Öz ember (SindC. 8). Az ösz ember előt felkely: coram cano capite consurgo (Helt: Bibl. I. III.12). Szakalla merő ösz (Zrínyi 133).

Öszes: canis Otr: OrigHung. I. XXIV.

Öszit: canum facio Kr. [grau machen] (Pázm: Préd. 250. Kr.).

mög-öszit: ∞ Vay ky hamar mög öszit az gond és az bánat: teredo ossium cor sollicitum (Decsi: Adag. 242).

Öszség: canities C. grauhait, das graue alter PPB. Kezöl gondolni *ö* életence és vénségence melto magasságot és önmécségence öszséget: et ingenitae nobilitatis canitiem (BécsiC. 91. 190). Ne vessel minket a vénség idején szinte öszségünkig (Mad: Evng. 5). Vénségnek öszségo (Bod: Lex. 125). A hideg öszség és a forró vér nem férnek öszve (Fal: NA. 253).

Öszül: canesco Ver. grau werden PPB. (CsomaC. 58. Zrínyi 169. 138).

el-öszül: percanesco Kr. [grau werden, ergrauen]. Keserű gond má már előszültek (Hung: Trója? D). Meg vetik el öszült apjakat (Orezy: KöltSz. 210).

mög-öszül: caueo, canesco, incanescio C. grau werden PPB. Megöszült zakalat zagtatun (DebiC. 135). Meg kezdöl ewzlyh (a férfi, Pestf: Fab. 88b). Jelenségit adgyák az *ö* koros és meg öszült hiteknek (Pázm: Kal. 150). Én meg-véuhedtem és meg-öszültem (Káldi: Bibl. 241).

[Közmondások]. Az ki nem akar megöszülni, akaszsa föl magát (Decsi: Adag. 16).

mögöszülés: canities, canescentia PP. [das ergrauen].

Öszülés: ∞ PP. Ergini canities: fűd előt való öszülés (Decsi: Adag. 199).

ÖSZINTE (öszinte Mel: Préd. 111. *ös-szinte* való GKat: Titk. 327): **1**) Pöszinte: simpliciter CorpGramm. 702. [sincere; natürlich, ungeschminkt, aufrichtig]. Ne kend, feud, öszinte tanots (Mel: Préd. 111). **2**) merus, simplex C. [aufrichtig].

Öszintén: simpliciter, per se; schlecht [und recht] tür sich PPB.

Öszinteség: sinceritas; aufrichtigkeit PP. 1801.

Öszinteségös: simplicissimus CorpGramm. 318.

Öszintevaló: sincerus, sine fūco, rectus; aufrichtig, gerade PP. 1801. Jesusnak *ö* szinte való szent szerzese mellett meg maradván (MNYil: Agend. 132). Ha az emberek a Chr. Jesusnak egyűgyű es egy inon folyo sz. szerzesenek igazsaga mellett maradnanak megl: az *ö* szizabol szurnazot beszédnek *ö* szinte való igaz értelmeben meg nyugomauak (134. MNYil: Irt. 63). Az jó vég az öszinte való gonosz eslekedetet jóvá nem telheti (GKat: Váls. 1050). A fehér szín csak szütn öszinte való, minden egyéb színeknek *ö* közzéje való elegyedésétől tiszta (II.326. ImreS: GKat. 24). Az írának ön-szinte való saját értelme (GKat: Titk. 327). Simplex, *ö*-szinte való másokkal öszvetegetetlen (1119). Mind az írának, s mind a szollásnak igaz öszinte való módja (CorpGramm. 294). Öszinte való teremtet állat (Ker: Préd. 77). Távul legyen, hogy a szíveknek *ö* szinte-való igaz léte valami tudatlan egyűgyűsége mutasson (Fal: UE 477). Öszinte-való, valósgos, igaz képcét el-nem találhatom (Sz): MVir. 131).

[ÖSSZE] **ÖSZVE** (öszve LevT. 125. *öszve* Mel: SzJán. 205. RMK. 1353. *öszü* BécsiC. 44. MünchC. 81. *öszü* RMK. II.24. Lép: PTük. 1130. *öszvesz-e* PPB. MonOlm. IV.193: con MA. simul, una; zugleich, mit einander, zusammen PPB. **a**) Az naptól fogva pilatus es herodes baratosok lőnek öszve (WinkC. 184). Mind ez kettőről öszve elegyesen szoloe (Born: Préd. 209). Keten öszve lesznek okai a bűnök (Decsi: Préd. 20). [Vö. öszve-foglal, -fut, -gyűjt, -hord, -köt, -nyom, -szorít stb.] **b**) O minden papnál öszü: cum universis presbyteris suis (BécsiC. 44. 95). Vele öszü egésze evők (MünchC. 81). Meg egete az vitez mind *ö* hozzá tartozonal öszue (GuayC. 54). Mykoron az angyalokat be fogatta vone es vele ezwe halan adassal dyczernee az wr istent, wgyan vele egyetemben meennyekbe vyteteek (ÉrdyC. 158). Professiot tevaz ev sorinál evzue (MargL. 4). Le zaknak mynd az terehel wzue (VirgC. 110). Vitézökkel öszve Dunán elkölt vala (Tin. 291). Magasztaltatoc az vraz volem öszue: mecum (Szék: Zsolt. 31). Isten az építő, az ember chak özköz mind az oruossággal öszue (Frank: HasznK. 25). Bűneinket meg boezatta es azzal öszue az bűn solgiatis el vőtte (Kár: Hal. 7).

Öszvén: [una, simul; zusammen] Vele ezwen: pariter cum eo, cum illo, simul cum eis JordC. 140. 358. 395. Ez ember ow tarsial ewzuen (cum sociis suis) ez vylagnak zeut-szeges emberi kowzewludo (EhrC. 22). Menenek az vitezhez es vele ewzuen (una cum eo) ez mondott hegyre fel menenek 399. Mend lyany tyayual ewzuen: omnes liberi cum filiabus 421). Ayo iesolsjt mind hozzá tartozonal öszuen gonoznac yelece (GuayC. 14). Lelőt es a tizenket apostalok vele öszuen (NádC. 158).

Öszveleg (öszveleg Pös: Igazs. 394. 356. Pös: Vetélk. 54): junctum, conjunctum, universim, in summa SI [zusammen, samt und sonders]. Mutassa-meg, hogy sz. Agoston a mostani tridentino romai pápista vallást öszveleg tartotta volna (Pös: Igazs. 356. 394). Ha vallották öszveleg minden részben edgyyszer s

mind azokat, a melyeket a tridentonui concilium emlőjéből szoptatok? (Márkó: BCsák. 95). Akar külön, akar öszveleg szőlöttél (fröök), teni marad a Pál consequentiája (308). Val. listok minden cikkelyit öszveleg tartotta volna (Sám. 3: Kérd. 438).

Öszves: [universus; gesamt]. Öszves hadaival (Kem: Élet. 500).

[Szólások]. Budán, Szolnokban, ajándékra mind öszvsze-sével együtt kell menni 3225 tallér (MonOlm. IV. 193).

Öszveséggel: simul, una; zugleich PPB. Öszveséggel arulni a kalnár marhát: solidas merces venales habere PP. Öszveséggel mint megégyesődnék (RMNy. II. 22). Az igyenes seggel allatok mydenek newnek: a bikakys myg egimással ewzseséggel lewnnek, magokba az orozlannak predat ewk nem tewnek (Pesti: Fab. 50b). Tü magatokat öszveséggel az istennek szeretetiben meg tarzátok (Sylv: UT. II. 136). Azokat az kinokat öszvöséggel, melyekről eddig szollottunk, eczersmind feifunkre szallittya (Lép: PTük. I. 275). Vidd fellyeb valahová öszveséggel a te vallásodat, had láthassuk annak tölled le táblázottat régiségét (Márkó: BCsák. 88). Öszveséggel voltanak más fél száz ezere (Megy: SzAÖröme. Előb. 4). Öszveséggel-való: universalis (MHeg: Töszl. I. 167). Háromszáz forint lesz a pénz öszveséggel, járjon el dolgomban, kérem, serényiséggel (Gvad: RP. 56).

ÖSZTÖKE (eszteke, esztöke): sarculum C. stimulus MA. vallum PP. [pfingronte, stachel]. Ösztökevel tisztítom, kigereblyélem: sarculo, sarrio MA. Keme(n) teenek az eztöke ellen rwgodoznod: durum fuerit tibi stimulus calcitrare (JordC. 736. 706). Mykoron thy faydalomnak öztökeyewel yzgtandotok (ÉrsC. 206b). Egy roz eszteke, hadakozásra alkalmatlan eszkö-z (Tof: Zsolt. 634). Egy ösztökével, eke tisztító pálczával (683). A szántóvető ember jobb kézzel az ösztökét tartja (Com: Orb. 92). Az kopia ösztökeve változnie (Prág: Serk. 58).

[Szólások]. Azonkeppen Pal apostol ez kenynek yraszerent veegeth tennee, vala mygh az ösztöke ellen rwgodoz-wan, hwtet az wr ysten valasztanaa (JordC. 706).

Ösztökél (eszteklés Monlrók. VII. 139. ösztököl Tynk: Jözs. 388. Lép: PTük. 89. 113): instigo, stimulo, instimulo, exstimulo C. fodico Ver. stüpfen, antreiben PPB. [stacheln, aufstacheln aneifern]. Iolletet valaki valaminemő bünel öztökeltessek, de maga ha toaba nincen fekezeit vetkezi . . . (VirkC. 44). Hogy esztekellyen minket, serkegessen es indehon az ő irgalmas-ságanac keresere (Tel: Evang. I. 285). Naponként ingörölte tükön őket ösztökélvén (Monlrók III. 135). Alattomban vkit ösztökélni: frigidam agram suffundere (Decsi: Adag. 75). Ösztökéli őket, hogy neq ne myuac az hadakozást (MA: Bibl. I. 205). Gyűlölség kire az őrdög-is őket esztekel (Ver: Verb. 109). Dárdájának tövével ösztökéli a harcra, a kik meg szünnének (Laskai: Lips. 412). Külömbféle modon esztekelli és ostorozza őket (Ily: Préd. I. 48).

ki-öztökél: sarculo C.

még-öztökél: [instimulo; anspornen]. Ha tunya és röst, ti őket jól megöztökélítec és sarkantyuzzatoc (Prág: Serk. 425).

Ösztökélés: stimulatio, instigatio, instinctus C. sarculatio MA. stichelung, antreibung, anreizung PPB. Hog buyasagzac esztekeleséből zepiöt né vonna (TelC. I). Termezety wztwkel-leswl vegre bayol (VirgC. 137). Azon királyné aszszomnac esztekeléséből királya lön az Péter (Helt: Krón. 32b. Ker: Préd. 375).

Ösztökélő: stimulator C. treiber, antreiber PPB. Szép szem-lyecec geriesztöie es esztekelöie (Cis. M).

ÖSZTÖN (estön NagyszC. 181. 183. eszten Helt: Bibl. I. Hih. 3. Pázm: Préd. c. 3. esztönel Kár: Bibl. I. 677. eszten Pesti: Fab. 52b. ösztönnel 219. ösztönyöz, ösztönöz C): 1) stimulus, bucentrum C. sarculum Káldi: Bibl. I. 246. stachel oder stock die oehsen zu treiben PPB. Acena, virga longa decem pedes: réf mag öztön C. Az eztön kiuel a harmot kezzeretie (NagyszC. 181). Oth pokolba az ioravalo restök eghő öztönökkel fvlldat-mac (DebrC. 277). Eztene vagyon, anal gyakia az öldalimat, és vgy hayt a szekerbe [mondá az ökör] (Helt: Mes. 358). Azoe, á kie benne maradnac, tüssül leszneac á tü szömetekbe es eszteneac á tü oldalatokba: quasi clavi in oculis, et lanceae in lateribus (Helt: Bibl. I. Hih. 3). Tartya az ekét, és ditsekedie az esztönnel: tenet aratrum et gloriatur in jaculo et stimulo Kár: Bibl. I. 677). Abrae, tereh és ösztön köll az számárnac (Zvon: Post. II. 182). Halgatásom légyen hegyes ösztön a vén számár oldalában (Márkó: BCsák. 231). Ösztönökkel botokkal iol meg verék ötett (Szentm: TFü. 12). Ösztön, ostor, járom forognak előtte (Thaly: Adal. I. 181). Ösztön, olly eszköz, a mellyel az ökröt megsértik, hogy serényebben mozogjon (Bod: Lex. 110). 2) [stimulatio, instinctus; anspornung, instinkt]. Testnek ewztevnie (DomC. 52). Az lelky esmeretnek meny sok mardoso esztönnel zaggattatik meg (BodC. 21). Esztének légye-nek, mellyec jöna izgassák a késedelmeskedő (Pázm: Préd. c. 3). Nehez ösztön az szükség: durum telum necessitas (Alv: Post. II. 39). Ösztönnön értik az apostol biija gerjedezésit (Czegl: MM. 218). Memyü öles ösztönök reitneznek a gazdagságokban (Ily: Préd. II. 260). Mindazonáltal Duverser kapitánac Lengyel-orzágból való visszajüvetele al ösztön az odaváló hieknak tulósítására (RákF: Lev. I. 136). Reménség ösztöne (Gyöngy: KJ. 16). Hogy ezen könyvemet románac neveztem, ösztönnöm ez (Könyi: HRom. c).

[Szólások]. Az ösztönre ha rugand (Mel: Szám. 234). Az ösztön ellen rügodozni: contra stimulum calcitare Decsi: Adag. 20. Kisv. Adag. 89. wider den stachel lecken PPB. Nehez teneköd az ösztön ellen rwgodoznod (DebrC. 151). Fél: Bibl. 195). Csudálkozom, hogy kegyelmed mégisaz ösztön ellen rügodozik, és nem szánja mezőbeli sok szép majorságát (RákF: Lev. I. 336).

ökor-öztön: vomer? Samgar megöle hatszáz férfiakat egy ökor ösztönnel: percussit vomere (Kár: Bibl. I. 219. MA: Bibl. I. 219).

Ösztönöl: [instigo; antreiben]. Igaz-elég, ha a pápa utánna való szolga-társakat rendel, patriarchákat, ersekeket, ezeket igazgatván, fenytékekkel, és ha szükség, egyhazi büntetésekkel ösztönölvén, tanít, oktat, legeltet mindenedet (Pázm: LuthV. 348).

Ösztönös: stimulens MA. stimulus; der da sticht, stachelicht PPR. Ösztönesen: stimulose, acriter, peracerbe PP.

Ösztönöz: instigo, stimulo, instimulo C. subagito PPB. anreizen PPB. [stacheln, antreiben]. Zuksegekkel ewztevönöz-tetveen (DomC. 10). Öztönözd az ő oldalát, mig gyermek: tunde latera ejus, dum infans est (Kár: Bibl. I. 671). Vastagon sarkantyúzza és esztenezi a keresztény lelket az a gondolat (Pázm: Préd. b2). Dorgálllyuk és fel-kelésre eszteneznek a' bünbe-esetteket (43). A bánat, szorgalmatosság, gond inatlan esztenez mindenedet (69). Magad saját teste gonosz kívánsá-gokkal ösztönöz (Megy: Bayle. 73). Amaz álhok kigyó ösztönözüé bálts eszes Salamont (Rím: Ének. 282).

föl-öztönöz: excito C. [aufstacheln]. Fel-indítom, fel-izga-ton, föl-öztönözöm: excio PPB.

még-öztönöz: [instimulo; anspornen]. Ylyeten ewztew-nekvel te magadat meg ewztewnezed (ÉrsC. 375). Meg öztö-nözöd, vram isten, az en testömet te felelmeddel (NagyszC. 183).

Ösztönözés: stimulatio, instigatio, instimulatio, instinctus MA. anreizung, reizung, stichelung PPB. A hirtelenségnél és ösztönözésnél semmi niutsen keményebb (Kisv: Adag. 327).

Ösztönözet: ∞ Vétekre való ösztönözeti [az ördögnek] (TKis: Pan. 53).

Ösztönöző: instinator C. stimulator, instigator, instimulator, exstimulator MA. anreizer, anstifter PPB. Ékes fűszörjü Egyptus: ösztönözője jó neki északról (Ily: Préd. 1375).

ÖSZTÖRÜ (esztrü NádC. 143. esztrü ErdyC. 305b. esztrü GuaryC. 8. 29. esztrü ErdyC. 338. 408. stb.): palus, vern Otr: Origlimg. II. 100. tendijellumi, lőr fészitő ésszáritó fa SI. [pfahl]. Az mezaros elbec nem gondolna az esztruba vetet lussal mert azt nekik nem aggac, de éac az verón áalacodna (GuaryC. 9). Parancsola, hog fel vonga az esztrora (29). Fel vonyattath-wan az osztorwa, hog meg kosenzattatnaanak (ErdyC. 338). Fel vonyattat az osztorwa es nagy erőssen veretee (408). Az osztorwa fyggeztetee (546. 193b. 214). Zent Adoryan esztrün vitetee a éazar eleibe (NádC. 113). Labaynal fogva öztöröre fel akaztatha (649). Le netete az öztörüről es tömlőzben vitetuen (DebrC. 12). Mikoron nem akarna a bahian istenőknek áldoznia, öztörüre vonattata, s megl leh utetettuen a esigarol. (477). Öztörüre uonattatnan meg osztorozata (186). Alföldi szegény nép fejeket öztörüibe felrakatni merészlette (Szal: Krón. 518).

ÖSZTÖVÉR (esztrüer Cs. F2. esztörér ErdOrsz. II 389. esztörér: maciei? NémGloss. 4. esztörér Ver.): macer, marcidus C. macilentus MA. strigosus; mager, dürr, ausgemergelt Ver. Uztver-falva? (Esztergom megyében 1399. Czinár). Ha latanga tő zemeltetket öztörerbekne: si viderit vultus vestros macilentiores (BécsiC. 118). Mikoron a malacka meg nem hynyece de öztörerb lenne (TelC. 126). Vala zent damancos kezzeep ember, testel vala evztveuer es gyars (DomC. 127). Egyk teezik vala ifynak es másik vennek es wztwvernek (VirgC. 59). Az vton mennén találá egy lóra, amac túros vala a háta es igen esztener vala (Helt: Mes. 357). Mondom lassátoe meg minemű a föld, kőnére a vagy öztörér [igy]: pingvis an storis (Helt: Bibl. LVV2). Meg ientetee a het öztörér kalaszon es az het öztörér fűszön (Szék: Krón. 15). Öztörér ünőe (MA: Bibl. 138). Öztörér az konyhaiok (MA: Scult. 219). Magokat nyamadiakban es hóytőlesekben gyakorolliac, hogy öztöréueren sargudyanac, es az emberee előt szenteknee kuttassanac (Zvon: Osiand. 185). Az hitván öztörvérek [barnok] nem emi vagy ételre valóe (Com: Jan 79). Egy kis öztörér collatiót is készítettünk (Nyr. XIV.515). A fölőte öztörér hús izetlen (Frág: Serk. 397). A fehér [b] is holt-öztörér (Thaly: Adal. I 240). A tyukfiak igen kővérek lőznek, es a galambfiak igen öztörvérek (Fal: NA. 113). Áldozatja öztörér es szegény (Gvad: FNót. 153).

[Szólások]. Itt-is azon öztörér bakot nyúzza Kalanz, mellyet folyebb (Pós: Igazs. II.277). Mindenkor eszik, még is öztörér (Kisv: Adag. 502).

[Közmondások]. Szegény háztól öztörér bárány (Cseroi: Hist. 62). Szegény háztól öztörér szalonna (SzD: MVir. 380).

Ösztörvéd-ik, ösztörvéreszik: macer, macesco, macreo, macesco MA. emaceresci PPB. mager werden PPB. Ösztörvéredet: macilentus MA. dürr, mager PPB.

el-öztörvéd-ik: macer, macreo [abmagern]. Ismét el-öztörvéredem: romacesco C. Mi dolog hog te naprol napra igen el öztörérőszöl es el hernac? (Mel: Sám. 171)

még-öztörvéd-ik: macreo, macesco, emacer C. mager werden, mager, ausdorren PPB. Megöztörvéredett: macilentus, strigosus C. emaciatius PPB. Az íreg masnac kőnerségebl meg öztörérődic (GuaryC. 4. NádC. 120). Te zenth czontodbel

welő megy ezteveredeek (ThewrC. 30. GyöngyC. 22. CzechC. 21). Az te szokásoddal meg ne ösztöréredgyel: ne sis assiduitate tua infatuatus (Kár: Bibl. 1665). Oly nagy bánattya vagyon, hogy abban megöztörvéredett (MA: Bibl. II.20). Ugy meg-öztörvéredlenek, hogy az holtakhoz hasonlatosabbak voltak, hogy sem az elő emberekhez (Lép: PTük. II. 102).

Ösztörvérés: [macer, macilentus; mager]. Némelyeknek az tarisznyában ösztörvérés szalonna volt (Monlrók. XI. 361).

Ösztörvérít: macero, macro, macio MA. mager machen, ausmergeln PPB. Sok syrdalmasagokual magat ewztewuereytette (ElnC. 72). Nem éak hóytőkkel, de égab göttrelmekkel es testet öztörérítthala (NádC. 536). Syr vala es az ev testet evztewnerehty vala bevhtevkel (MargL. 82). Testet öztörérítuen: hóytól vala (TelC. 53).

még-öztörvérít: macio, macro, emacero C. emacio MA. ausmergeln, mager machen PPB. Melyeket az zent hwtwtk meg wztwueyhtenek (VirgC. 138).

Ösztörvérítés: maceratio MA.

Ösztörvérocseke: macellus C. ein wenig mager, schlank PPB.

Ösztörvérség: macies C. macitudo, macror MA. magerkeit, dürrre PPB. Marton ew testen wrakodoth zentelen walo ezte-wersegnek myata (ÉrsC. 313). Ada fűnek az ű kirelmeseket, es boczata az ű lelkekre ösztörnersiget (Szék: Zsolt. 110). Te pedig utáman így nagy sebességgel, de a fel vton le dőly és vgy tetesd, mint ha az esztenersegnee miatta el nem mehetnel vttamam (Helt: Mes. 313). Az en ortzánac ösztör-nérség[e] bizonságot tésszen [fájdalmánról] (Kár: Bibl. 1521). Földneac nagy ösztörnérsége viz miat lőn akkor (Vizözön B.). Nem tsak éhségűntket enyhíti, hanem ösztörvérségűntket is kővériti (Pázm: Préd. 389).

[Ösztörvérül]

még-öztörvérül. El-hitvánodott, meg-öztörvérit: strigosus PPB.

ÖSZVÉR (eszverr KeszC. 72. KulesC. 72. Helt: Bibl. I 226. esztörér NótPM. 8): mulus, burdo, linnus C. mulus, mula MA. maulesel, mauleseln PPB. Mulus: bak öszvér; mula: nőstény öszvér; himibunde: öszvér módgyára C. Aros embőrőc tenekkel es öztörérőkkel (GuaryC. 24). Lo es eszuer (CornC. 229). Eleybe yewe egy ember ylween eegy zeep özweerneek hatan (ErdyC. 509. 511b). Endler fel rwgo nykent eszwer (ÉrsC. 263b). Öszuer vag poroszka (Mel: Sám. 132). Áspisok a harag-tartók, öszvérek a hórtőőkölök (Pázm: Préd. 766). Tegnap bocsatották lovainat, öszvéreimet a mezőre (Monlrók. XV.349). Az roz teelis miatt öszvérim, tevém nem maradtanak (XXIV. 396). Öszvér származik a lónak avagy bikának a szamúrral való öszve sarhudásból (Misk: VKert. 272). Tele vala az űt emberekkel, mert az orvosok a magok ösztörvéreiken es egy svalron törvény-tudók nagyon szaporiták a tolyongást (NótPM. 8).

ÖT (elh RMNy. II 151. ötöd Kár: Hal. Bb3. öte NagyszC. 315): quinque C. fünf PPB. Öten öten: quin C. fünf und fünf PPB. Tizenöt: quindecim C. Ver. Voltanak ewt ezereen (EhrC. 107). Ezek közzöl ötön valanac balgatagoc es ötön ildomosoc (MünchC. 60). Tellyesseeggel ewt ezteudey wagyon my wita penitenciat tart (ErdyC. 340). Vte vagon zeutlelőkről, lata Cristusnac ő embőrségeről (NagyszC. 315). Ötte esztelen vala, ötte kedig eszes: quinque erant fatuae (Helt: UT. G5.). Az tőb planetaknak az öte az föld alatt jarnak (KDebr. 1619. D.). Az híjác ötön vanac (Com: Jan 49).

Ötöd, ötödik: I) quintus MA. der fünfte PPB. Capitulum ötöd (BécsiC. 17). Ewted cap.: caput quintum (JordC. 364)

Az ewtdődyk anygal (900). Ewtőd tyztesssegh (ÉrdyC. 370b). Zent damancos utau ovtévd zerzet mestere (DomC. 322). Az soltaruak wted reze kezdetyk (KulesC. 161). Az meg léuén őtdöd csuda lőst vala (Cseng: Jer. E3). Ezelőtt őtdöd nappal szállotta meg a passa Esztergomot (TudTár. 1839. 256). **2)** [quinta pars; fünfter teil]. Mikoron a gabonat megarattyak, megdezmalom előszer, annak vtauna az őtdödét kivesezm (Helt: Mes. 456). Ferton avagy lőtnac őtdöd része: drachma (Com: Jan. 166).

Ötödi: quintanus MA. aus der fünften ordnung PPB.

Ötödször: quinto C. quintum MA. zum fünften mal PPB. Nőgyedszer newezetyk anygalnak; ewtdődzör newezetyk zozatnak (ÉrdyC. 347b).

Ötös: quintuplicatus, quintuplex; fünffältig, fünffach PPB.

Ötször: quinquies C. MA. fünfmalen Ver. PPB. Ötzer ezer emberec: quinque milia (MünchC. 44. 41). Ötör zaz ezer (VitkC. 108). Ötször ízben: quinquies (DöbrC. 293).

Ötven: quinquaginta C. fünfzig Ver. Egőcie tartozienala őt zaz penzzel es masic őtuenuel (MünchC. 124b). Evtwen belcbyek (DebiC. 538). Tebben homnem ewtlwenen az frateriek mykoron ebeedhez akarnanak ylluye (ÉrdyC. 452). Zaz ewtwen garadyez (ÉrdyC. 190b).

Ötvened, ötvenedik: quinquagesimus MA. [fünzigst-]. Ewtvened zam zerent: per convivia quinquagenos (JordC. 554).

Ötvenedés: pentacoutarchus PPBl. quinquagenarius Helt: Bibl. I.112. Ismeg más őtvenedes fő legőoyt boczáta reaia, az ő alatta valo őtuenuel (Helt: Bibl. II.301. Helt: Krón. 22). Századosoc, őtvenedesc: centuriones, quinquagenarii (Kár: Bibl. I.157. Káldi: Bibl. 343).

Ötvenes: quinquagenarius PPBl. Eles [Illés] imadsagara menből tűz zalla ala es meg egete az őtuenős vitez (GuaryC. 54). Kilde Ochozias Illieshez az őtuenes hadnagyot, mind az ő alatta valo őtuen ferfiackal (Mel: Sám. 365).

Ötvenször: quinquagesies MA. [fünzigmal].

ÖTL-İK (vltetveen, vltetik NagyszC. 2. 117): [mano] petro portingo, infigor, injicior, invado; hineindringen PPB. [dringen, strömen]. Az sebekbelewl ewtlwet vyer: sangvis ab sacris stigmatibus (EhrC. 68). Menyorzagbol ewtlew bizodalom (DomC. 81). Kő-esőt bochata, vgy anyera, hogy ő tűz ő földre őtllek (Helt: Bibl. I.174).

[Szólások]. Ez gondolat őtllek belém (MA: SB. 87). Nem hihetséges, hogy álmokban se őtlőttek volna azok a nyilvánvaló dolgok (Pázm: Kal. 660). Távól légyen, hogy a főle tsufolkodás elménkben is őtlőljék (GKat: Titk. 37). Mely még amaz utolsó naponis elménkben őtlük (GyöngyL: KVall. 80). Szembe nem őtlőlhettek volna (Pós: Igazs. 329). Fogadásid ottan szívémben őtlének (Huszt: Aen. 19). Valahova fordítottuk szemünket, előnkben őtlének az istennek allati: occurrunt res creatae a deo (SzCsene: Conf. 17).

be-ötlik: injicior, invado, petro, immittor; eindringen PPB. Az habok be őtlenek az haibon: fluctus mittebat in navem (Fél: Bibl. 59). Vigasztalo erő érkezik és beőtlic szivedbe (MA: Scult. 639).

el-ötlik: [erumpor; vordringen, sich ergiessen]. Földön el őtlenek mikent földnek siria: sicut crassitudo terrae erupta est super terram (DöbrC. 220).

előtlés: [effusio; das vergiessen]. Artatlanoc verec előtése (BécsiC. 284).

ki-ötlik: ebullo, ejaculor, exundo; geschwind ausbrechen, überlaufen PPB. A te ky őtlőth zenth veerőd (WinkC. 267). A bor kiötlik: effunditur (Helt: UT. C1). Az istenhöz valo szeretet ki őtlie és kijelenic az buzgó könyörgésből (MA: Scult. 182). Miesoda posszat tobol őtlőtenek ki az hét siceramentonok (MNYil: Irt. Előb. 3).

kiötlés: [effusio; das vergiessen]. Drága verődnek ky őtléseerth (WinkC. 259).

Ötlés: punctio, stimulatio, commotio, penetratio; stechung, stichelung PPB. Belől walo őthlees (ÉrsC. 150).

vér-ötlés: [blutvergiessen]. A verőtlesnek oka te vortal (WinkC. 178).

Ötlet-ik: [emano, injicior; sich ergiessen, dringen]. Homuan wágon hogy az zenth leelek nyath őthlethik my zynukbe istennek zerethethy (ÉrsC. 149). Cristusnak nem volt ez vylaghy twdomanya, de az zent leelek istentől őtletőt es mennyey, kywel mindenőket twdot (ÉrdyC. 58b). Az beteg menyorzagbol ewtlew remenseghevl nagy syralnakra ky ewtleteek (DomC. 270).

be-ötletik: [immittor, petro; eindringen]. Bel őtletween az eedes zyz mariaban az hatalmas isteny malaszt (ÉrdyC. 647). Valami velagi gonoszszag be ewtletneek az ev lelkeben (DomC. 4).

el-ötletik: [erumpor; hervordringen, sich ergiessen]. A bor előtletic: effunditur (MünchC. 29). Menden vér, ki előtletet (57).

ki-ötletik: [effundor; vergossen werden, entströmen]. Futu-
tala az vyer az navalyas myatt kyewtletett: sangvis ab illo misero effusus (EhrC. 68). Ky őtleteek ew zent orcara az nagy isteny feenesseeg (ÉrdyC. 51). Torkabol keen kőwes langok őtletnek vala kywe (507b). Ki őthletek az en veres vereytekőm (NagyszC. 16. 75).

még-ötletik: [afficior; übermanut werden]. Ennek okaert angustus ebazar oly nagy ewreimmal ewtletek meg, hog ewneky az az az zyznek tyztesssegere tenyent lystele (CornC. 83).

Ötlőd-ik.

[Szólások]. Elméjében őtlődött (Ker: Préd. 306). Legfőlembes gondjaja gondolatába őtlődött (Könyi: VM. 57).

ki-ötlődik: [exundo, effundor; überströmen, herausfließen]. Az folyó vizec holt testeckel meg teluén ki ne őtlődyenee (Kár: Bibl. I.488. MA: Bibl. III.14). Az ezüst pohárt ugy egybenszorította, hogy a bor kiötlődött belőle (Cserei: Hist. 248).

Ötlődés: [immanatio, penetratio; das eindringen]. Az őrdögnek kísérteti, némely belől vagy az embernek elméjébe, szívébe valo őtlődés vagy sugallás által (Mad: Evang. 234).

ÖTVÖS. Ewtues: goldschmied Pesti: Nom. 41. aurifex, aurarius, bracteor, banusius C. aurifaber, aurifex MA. artifex BécsiC. 114. Kár: Bibl. I.430. II.109. argentarius Helt: UT. m2. Póris, mellyel az őtvösök forrasztanak: chrysocolia PPBl. Az őtvösök kokokban olvasztottac (Born: Ének. 175). Ötvös [vezetőknevl XVI. száz.] (Nyr. X.227). Ötvös Janos (LévT. I.341. RMNy. II.27) Az kopja vasnak megaranyozásától az őtvösnek [adtunk] 3 forintot (Radv: Usal. III.371b). Az őtvös, aranymives gyűrűket tsinal (Com: Vest. 55). Az őtvösök be foglalliak aranyban a drága követ (Lép: FTük. 133). Gyakorta penig a rosdlas es alá valo vaspöröl őtvös tsista aranyat tsinal (Drég: Spec. 21).

Ötvösöl: malleo, fabricor Kr. [schmieden, formen]. Ámpolnakat őtvösölnek (Vajda: Kriszt. III.30. Kr.).

ÖV (ov, ő MA. PP. pártá-ov PP. Selem o RMNy. II.170. w 88. ev CornC. 38. pártá őh Zvon: Post. I.71. az w wet [az

ő övét] lenete VirgC. 101. *reueket* 131. *őueező* Sylv: UT. 150. *arén, uedzō* Zrinyi: Syr. 119. 117. *párta-ü* RMK. IV.90): *cingulum C. balteus* Ver. *zona* MA. *gürtel, gurt* PPB. *chordula* EhrC. 114. Ő, övedzés: *diazona* PPB. Menyaszonynak ajándékozottat tüzirris ő: *cestus* no. Tistaságnak weth: *balteum castitatis* NémGl. 361. Visel vashol chinalt övvet (Margl. 41). Ne akaratok byrny se ozystet, se penzt ty övetőken: in *zonis vestris* (JordC. 382. 777). Erzenet, őuet es molleket valuada elarula (TelC. 98). Ood el ewedet (ÉrlyC. 265b). Az ember tia által övedzettöt es szoritatot uala a ket czecczinel arambol cynalt őuel (Mel: SzJán. 42). Őmen övvel megkötezik (Mon. Irók. III.76). Őuigh leani kopűuek, azon alol hal moduak (Döcsig: Préd. 39). 4 őw, kottei ezüst kottei aramias (Radv: Csál. II.21). Kebelemben vagyon, s övem pedig nem öldik, hogy ki-essék: *nihil in sinu est, nec ego discingor* (PPB).

bogláros-öv: *balteus* MAI. A kard a bogláros övre fel-függesztetik (Com: Jan. 181).

heveder-öv: [leibgurt]. Heveder ő: *subcingulum, balteus*; varrott heveder ő: *cestus* PPB. Az heveder övnek lüre sem volt (MonIrók. XI.352).

korda-öv: [gürtelschur]. Egi ezüst korda eo (Radv: Csál. II.28. III.312. LevT. II.283). Egy korda modon walo parta ew RMNy. IIb.199.

párta-öv (*parta* Ilosv: NS. 5): *subcingulum, balteus* MA. *untergurt, breiter gürtel* PPB. Őtőzween papy rwhaba es megh ewedezethween aranyas partha ewel: *zona* (JordC. 885). Az nitezők partba őuekkel öuedőztetnek uala (KazC. 79. TihC. 19). Hazezközök, tuma mynt ezüst partűuec [így], poharak, kupak (TelC. 92). Vagyon nala eg ferfynak walo parta ew (Radv: Csál. II.4. RMNy. II.88). Szablaat partűre kötőtte wala: *zona aurea muliebriter cinctus acinacem suspenderit* (Ilosv: NS. 5. RMK. IV.315). Párta övec vadnac derékokon: *balteis accinxerunt renes* (Kár: Bibl. II.129).

szent-János-öve. Sz. János őue: *artemisia*; fekete iróm; s. Johannsgürtel (Mel: Herb. 161).

szij-öv: *zona pellicea* Fél: Bibl. 3. [lederner gurt]. Meg elegendet egy teue szőrből szűtetet ruhaual, egy szij őuel (Tel: Evang. 144). Szíw őuel öuedzte wala be derekat: *zona pellicea* (Kár: Bibl. 1331). Szűes szij övet viselt (Misk: VKert. 46).

szorító-öv: *balteus* PPB. [gürtel]. Szorító ő, suartz, elő-kötő: *cinctus, cinctulus* MAI. A királok szorító őuet meg olgia s-el ueszi (Mel: Jób. 30).

teveször-öv: [gürtel aus kameelhaar]. (Vect.Trans. 10).

Övecske: *zonula, cinctulus C. zonula, cingulum parvum* MA. Szorító övecske: *cinctulus* PPB.

Övedz, övedéz, övedöz (*öueezeni, ewezech* Ver. *uuezeny* VirgC. *öuedze*? WessprC. 44): *cingo* Ver. MA. *gürten, umgürten* PPB. Övedzett: *cinctus* Ver. *umgürtet* PPB. Övedzel wala magulat: *cingebus* te (DöbrC. 399). Kezde az gyermek jarny mezehtelen labbal es kemeny otronba kevtollet ewuelevzny (PálkK. 37). Rea wedwueni tomporara az ew ket-elw twret (VirgC. 147). Kyuel ewuechzy zorehgya wala magat (Margl. 11). Serkony, öwedz agyékodat, forj serényen munkádhoz (Fal: BE. 575). Helyesen szedi s rakja teljes inait, köllő tetsző móddal viseli jól öwedzett karesu derekát (Fal: NE. 29). A piros hajnal magát öwedzette (Könyi: HRom. 10).

által-övedz: [circumcingo; umgürten]. Az pap hağa neki penitenciat, hoğ mezeytelen testet was lenezal által öuedzeneie (GuaryC. 41). Ez ember tia által öuedzettöt es szoritatot uala a ket czecczinel arambol cynalt őuel (Mel: SzJán. 42).

be-övedz: *incingo* PPB. *Bé-öuedzeni, bé-öuedezni:* *cingere, umgürten* PPB. *Be öuedezee* emen magat: *praeinxit* se (JordC. 674). *Ewedzee* be emen magaat (ÉrlyC. 569b. 175b. 144). Meg odad az en szomorú ruhánót, es be öuedőzel ingemet őrűmnel (Szék: Zsolt. 27). *Be öuedeze* őtet az őuel: *accingens eum cum balteo* (Kár: Bibl. 139. MA: Bibl. 194).

föl-övedz: *succingo* MA. [umgürten]. Öwedz-etők ffil ty zyweteknek eebat: *succinctis lumbis mentis vestrae* (JordC. 845). Fél ewetzee erősseeggel ew ehayt (ÉrlyC. 414b). Mikoron ruhayat fel ewuezeneie (DomC. 95). Fél öuedzűe az mi agyekunkat (Born: Ének. 298). Agyekitokat föl öuedőzuén fogyerős enuel (Beythe: Epist. 220). Az ő vtzaiokon felűsedzet sákba iarnac (Helt: Bibl. IV.32). Derekatokat fel öuedezzetec: *renes vestros accingetis* (MA: Bibl. 159). A kard felöwedztetec: *gladius accingitur* (Com: Jan. 147).

környül-övedz: *circumcingo, circumligo, umgürten, umbinden* PPB.

még-övedz: *praecingo, percingo* MA. *accingo, umgürten, angürten* PPB. Megöwedzett: *cinctus*; *umgürtet* PPB. Papok öuedeztetec meg magatokat: *accingite vos* (BécsC. 204). *Ew-thewzeth* wr eekesseegbe es megh ewedezthe magat (FestC. 25). Egi őuel megöuedzeg őtet (DebrC. 205). Meg ewedzee magath: *praeinxit* se (KulesC. 125). Legyen az ty derekatok meg ewueleben (CornC. 68). Derekatokat meg öuedezzetek (Helt: Bibl. I.Gg1). Öuedezd meg ő raita köül az ephodot: *constringes balteo* (Qq). Az tornáznac oszlopai vesszőckel öuedzetessenec meg: *vestitae erunt lumbis* (MA: Bibl. 173).

Övedz-ik, övedezik: se *cingere, praecingere* [sieh umgürten] SI. Övedezik: *accingitur* JordC. 99. Ewedezyk: *praecingitur* KulesC. 171. Parthaőenek chatyath es feyeth, kywel őueczyk wala, neky tharthany ada (Peerl. 3). Kezde goromba kötellet uuezeny (VirgC. 101). Kiszey waczorára walt, őueczel hozzá es szolgal emmekem: *praeinctus ministra mihi* (Sylv: UT I.110).

által-övedzik: [circumcingo; sieh umgürten]. Az derekán által öueczett uala bür őueczőuel (Sylv: UT. 150).

be-övedzik: *cingo*; *umgürtet* werden PPB. Ewedezyel be: *praecingere* (JordC. 749). Fél őtűőzt. Az ű őrűssigbe es be öuedőzt (Szék. Zsolt. 96).

föl-övedzik: [praecingo; sieh gürten]. Öwedzyl ffil: *praecinge* te (JordC. 587). Fél ewedezwen: *praeincti* (571).

még-övedzik: [praecingo; sieh gürten]. Ewedezyel meg te toredel: *accingere gladio tuo* (KulesC. 109. KeszthC. 114).

Övedzés: *vinctus, diazona* PPB.

Övedzet: *corrigia C. cinctus, cinctura*; *umgürtung* PPB. Horizon: a föld körül az ég övedzeti PPB. Derekanak kard wlt öwedzte (Pálfl. 12). Fekete atlaszból öwedzette (Gvad: RP. 386).

Övedzetlen: *discinctus* PPB.

Övedző: *cingulum, succinctorium* PP. womit man sieh umgürtet PPB [gürtel]. Szorító övedző: *cinctulus* PPB. Öueczőie bür wala az ű derekan körül: *zona coriacea* (Sylv: UT. 15). Bür őuecző (50). Derekanac öwedzője: *zona* (MA: Bibl. IV.32. 174). Fűedzőig vízben kész lén be gázolui (Zrinyi 1110). Az öwedzőn aól semmi tagai nem látzatnanc (Prág: Serk. 708). Olyan aszsonyokat is fithatni ott, kiknek öwedzőig erő szakállak vagyon (Hall: Hist. II.334). A kőroja öwedzőig föl nő (Lajp: PKert. 161). Zrinyi parantsolta, hogy szebb öwedzőjét hozza elő (Könyi: HRom. 172).

Öves: *habens cingulum, zona circumdata* SI [mit gürtel]. Az chazaur wdwaralan harom ezer yfnyak alnak wala előtte

wdwarolwan mynd aranyas barsonyosok es aranyas ewesek (ÉrdyC. 408b).

Övez: cingo, sepio, circumdo SI. [umgürten].

mög-övez: ∞ Kezõneuel megõveznen [olv. megõvedzven?], õ magat (WesprC. 45).

Övezet. Az oszlopoknak gombjai és övezeti: capita columnarum (MA: Bibl. I. 84).

Övi: zonarius MA.

ÖZ: dama, dorcas C. [reh] damhirsch, gamis PP. Cerva: gym vel wz NémGlossz. 136. Özbõr: nebris C. Özvec, szarvas: nae fia, vemhe, kõlyke: himulus MAL. Mykynt az ez az tevrbevl, ky zekvevlk es el fva (DomC. 232).

[Szõlások]. Az eõzetis ghõrliczének itéli (Bal: Epin. 4).

Özecske: damula MA.

ÖZÖN (ezen JordC. 432. ÉrdyC. 322. Kesztc. 17. víz-ezen PP. ózen ThewrC. 80): 1) copia, multitudo, vis, oceanus SI. [flut, überschwemmung]. Ewzwnwk vyz meg gewltenek tengernek kezepyben (AporC. 143. 145). Özõn vtán: post diluvium (Valk: Gen. 5). Megijedének, hogy ha ezõn lenne, ismég elvesznének (RMK. II. 97). Özõnnel ez világot el buritua (Born: Ének. 340). Özõn vízadás (Matkó: BCsák. 21). A tévelygéseknek az özõnyre el-apad (Pécsi: Ágost. 7). Harag özõne (Pázm: Préd. 515. Kr.). 2) (saeculum, aeternitas; ewigkeit). Vr özõnig orzagol, es örõkõl örõke: dominus regnabit in aeternum, et in saeculum saeculi (DöbrC. 27. 24). Isten kedeez mikiralonk; meeg özõn elõt (ante saecula) zerzet idvõsseget földnek kõzepen (139). Vr ezenyk orzagl (Kesztc. 17. KulesC. 17).

[Szõlások]. Egészségben vagytok, kiben az úr isten ezután is sok számu esztendõk alatt özõnnel részeltessen (RákGy: Lev. 155).

bor-özön: ingens vini profusio Kr. (Csúzi: Síp. 739. Csúzi: Tromb. 5. 205. 207. Kr.)

nép-özön: [turba populi; volksmenge; völkerwanderung]. Meg szõnik nap kelet nép özõnt küldenü, dõlszin villongásit kezdi felejtüni (Orczy: Kõltész. 230).

víz-özön: diluvium Ver. diluvies, cataclysmus, abluvium C. ablutio; wasserguss PPB. [überschwemmung]. A víz özõn elõt menõ a napiglan, meffen Noe bémene a barkaba (MünchC. 59. 60). Noenak barkayaban az wyz özõnnel ydeyeben (ÉrsC. 71. (ThewrC. 80). Nem lehet víz ezõn kõlõmben, hanem ha esztendeig az elõt nem lészzen esõ (Cis. G2). A víz özõn kort volt (Tel: Fel. 74). A vízözön után az emberek csintalanbak és kevésbõbbek lõttek (Illy: Préd. II. 456).

vízözõni: diluvialis MA. [sintflutlich].

vízözönkori: ∞

Özönöz: diluvio inundo Kr. [überschwemmen]. Sobes sírással özönözta mind a két szemét (Fal: NÁ. 130).

ÖZVEGY *özvegyenec* meg oltalmazoa? ThewrC. 80. de a PeerC. megfelelő helyén 334: *özvegeknek*, s ezt kívánja a vers is; *özvegy* EhrC. 7. *özvegyseegh* ÉrdyC. 118b.): vidua, viduus Ver. bivira, caelebs, agamos C. wittib, wittfrau PPB. Özveg Iudith õ ferie Manasse megholtuala (BécsiC. 26). Hogy zegenyeket evzuegyeket aruakat es ilyenfele nevolassagos zemelyeket oltalmazna (MargL. 61). Az jras az evzuegyeket zvzekhez zerkeztety (CoruC. 296). Az ana öznegge maradt vala; kyrõl mondottatec idefel: egyetlen egnek anya özuegye lõt (TelC. 11—12). Wzuegieknek es aruaknak osztogaty (VirgC. 84b). Özvege marattam (TihC. 27). Az hõ özvegy [igy] nepel: ipsorum viduae (JordC. 724). Yob Istennek elette az alazatos hazos eweg (ÉrdyC. 149). Özvegyeknek kegyes biraia (Born: Ének. 76). Edes atyankual mind egyetembe özuedgye maradtunc (133). Az telhetetlen szüntelen ragad, sem istent sem embert nem néz, özuegyet áruat igyarant nyomorit (Boru: Evang. IV. 300b). Özvegy gilye (Zrinyi II. 103). A jóságos cselekedet békességös-türés nélkül özvegy (Illy: Préd. I. 314).

[Özvegyed-ik]

mög-özvegyedik: [witwe werden]. Hogy meg-özvegyedett (Gvad: FNót. 33).

Özvegyel. Özvegyelni: viduum esse, caelibem vitam agere; unverheiratet sein PPB. [als witwe(r) leben, im wittenstande leben]. Minekokaert zerzettel engõmet meddõt özueglenõm (TelC. 23). Chac nyolczuan negy oraig sem özueglenenec (Tel: Evang. I. 151). Tovább özvegyelni nem kívánnék (Nyr. XI. 30). Sokat özvegyelni ennek bizony kár-is (Gyõngy: KJ. 7. Bod: Lex. Elõb. 2).

Özvegylés: [viduitas; wittenstand]. Az asszony pedig jó ideig való özvegylése után Apafi Istvánnal a szomszédságban . . istenesen akartak egybekelni (Szal: Krón. 136). Az reghiec az özvegylésre egy esztendõt rendeltec vólt az aszszonyoknak (Prág: Serk. 925).

Özvegyit: viduo MA. Özvegyítettõtt: viduatus MA. ver-wittibt PPB.

Özvegység: viduitas, caelibatus C. nubile viduum PPB. wittenstand PPB. Özvegyseegnec ruhaia: vestimenta viduitatis suae (BécsiC. 31). Az özvegseeg nem dicõeretõs (SándorC. 32). Job az özvegseegbeely tisztasaag (31. ÉrdyC. 643b. Kár: Bibl. I. 494. Káldi: Bibl. 286).

Özvegységös. Özvegseegõs tisztasaag (SándC. 33).

PACAL: [omasum; rinderkaldunen]. Az étel az állatoknál először a kérész gyomrában, osztán a nagy kővér hurkában, temérdek bélben, paczalban által megyen (Com: Jan. 51).

[Szólások]. Te nallad mindegy a paczal s a tődő (Bal: CsIsk. 104).

PACÉTOS: [?] Harom első napot paczetos es meleg (KGalg. Güij).

PACK: ictus ferulae Kr. [platzer, schlegel]. Réá szoktassuk magunkat, hogy az lélek ellen rugodozo test ne vehessen paczkot a léleken (Bal: CsIsk. 321). Nem is illett az nagy földör socenak vasott es szentelen paczkálását paczkok nélkül szenvedni (Bal: Epin. 5).

Packáz, packáz-ik (paczkázna Cserényi: PersF. 53. *paczkáz-ik* RákF: Lev. V.21): [vexo; hudeh]. Darins király mikor meg hallá, egy város hogy raita izeen paczkázna (Cserényi: PersF. 53). Hogy minden alábbvaló ember rajtun ne paczkázna (RákF: Lev. I.281). Habár Antal által megyen is, nem paczkázik bizony Istócskán, becsülettel kiadott tegnap is itt Danielen (V.21).

PACSIRTA (*patsir*: alauda C. major: Szót. 23): alauda, cassita, galerita, ciris, corydalis C. lerehe PPB. Egy pachsirta feszket raka a szanto földön való buzában (Helt: Mes. 478). Hangos szavua: a tengeliez, pacsirta, fül-müle (Com: Jan. 31). A veréb csiripel, a madártü pipeg, a pacsirta tire-liret énekel (33).

PACSKADÉ: [joens; scherz?]. Ő szent felsége ezeket a szokot nem tottetes-képpen vagy patskádében, hanem ugyan igazságban mondá (GKat: Váls. II.537).

PACSMAG: sandalium Com: Jan. 100. [sandale]. Pacsmag, solya, papues (Com: Orb. 127). Fa-talpac, tölgy fával megágyittatot patsmagoc, papuesoc (Com: Jan. 100).

Pacsmagocska: [sandalium parvulum; kleine sandale]. Tafota táblás koszenő: 70, kis patsmagotska: 18 den. 1878 (TörtT. 158).

PAD: sedile, scammum, sellaria C. bank Com: Vest. 144. Ille az pad alatt: sede subter scabellum meum (JordC. 834). Az sinagoga padait hopollyac (ÉszH. 17). Midőn a vendégek nagokat meg-mosát, a padokon asztalhoz ülnek (Com: Jan. 109). Az scholában levő padoknak való szöveget vöttem (MonTME. I.241).

[Szólások]. Félre a büdös pompával, pad alá a káros játékkal (Fal: NU. 288). Bagdácsoltjának az pad alá, ha hűbbá vonjuk az padra az fejeket (RákF: Lev. I.481). Két szék között pad alá esni (SzD: MVir. 168). Az evangeliomot pad

alá vetvén (GKat: Váls. II.228). A philosophia minálunk pad alatt hever s gúnyoltatik (Fal: UE. 416).

Padka: parvum sedile Kr. [bänkehen]. A molnárné benmarada és le üle egy padkára (Fal: TÉ. 739).

Padol: tabulo, coasso, coaso MA. táfelu, vertäfelu PPB. Padlott hely: tabulatum PPB.

még-padol: contabulo, coaso MA. tectum obduco; vertäfelu, zusumentäfelu PPB. Megpadlá az házat meghajtott gerendákkal és cedrus fából csinált deszkákkal (Kár: Bibl. I.307). Megpadlá az házat tzedrus fa menyezetekkel és folyosót építte az egész ház felett (Moln: JEpil. 481).

Padlás: tabulatum, tectum MA. contabulatum, contabulatura; diele, boden, dach PPB. Padlás gerenda közi: lacunar; padlás gerendázatya: laquearium MA. Az gabona megpárlék az padláson (MA: SB. 133). A kőműves a padlásokra hágván, kőfalakat rak (Com: Jan. 102). A padlás gyámolokon fekszik (107).

dészka-padlás: [contabulatum; bretterboden]. Jó az szögének kisdéd elesége az ő saját deszka padlása alatt (MA: SB. 137).

Padlásol: lacmo MA. [táfelu].

Palló: ponticulum MA. trajetitia trabs; steg PPB. Felvonható hid, palló: *pons versatilis PPB. Hegedő vagy koboz palloja: fidium cantheriolus PPB. Hogy a palón által menéc, szédelegni kezd a felem és vgy essém a sárba (Helt: Mes. 288). Ha által jutottunk a törvénynek keskeny palloján, a kegyelemnek szép tágas mezejére vitettünk (Pázm²: Kal. 529). Az hol gázoltató hely nincsen, hidas lesznek, padlóc, bórú, gyalog higa (Com: Jan. 91).

PÁDIMÉNTOM (*pádimontom* MA. *pagymontom* JordC. 61): pavementum C. MA. estrich, boden PPB. Fügélmezied a pagimontomot: ecce pavementum, animadverte (BécsiC. 174). Hogy el el temetned ötet áitatosásgodnac pagimontomanac alaya (NitkC. 103). Megh latak Yzraehac isteneeth, hű labay alath oly mint sütyrom kewből alkotott pagymontomoth (JordC. 61). Ragada pagymontomhoz en belkem: adhaesit pavimento anima mea (KulesC. 304). Az p. ból, az kileend az sátorac pagymontomán, végyen az pap (Kár: Bibl. I.122). Az sátorac padimontoma: pavementum tabernaculi (MA: Bibl. I.123). Ha ilyen a padimontom, gondold, mi leszzen belől a derék ékesség (SzD: MVir. 95).

cifrás-pagyimontom: asrotum C. [moztük].

Pádímöntomos: pavimentatus MA. mit estrich belegt PPB. Nagy padimontomos, készitett vaezoráló felház: caenaculum grande stratum (Helt: UJT. N.2).

Pádímöntomoz: pavimento C. MA. estrich machen PPB. A meínei városnac minden vezniat pagimentomoztatc nómés, dragalatos kőnecből (NagyszC. 203). A pádimentom tömő fával, fa kossal pádimentomoztatott (Com: Jan. 108).

be-pádímöntomoz. Bepagimentomoztatott: delapidata C.

mög-pádímöntomoz: persterno C. [lelapido; mit steinen belegen, pflastern] Kővek, kykből az varas vezayaat meg pagymontomozzak (ÉrdyC. 200). Jerusálemnac vtzai kőnel pádimentomoztatnac meg (Kár: Bibl. I. 186). Az utzac és városnac soc helyei kővel pádimentomoztatnac meg (Com: Jan. 122).

PADMALY: cavum litoris; ausgehöhltes ufer PPB. Bezzeg nem tsekély vízben tapogat ám itt a jámbor, hanem ugyan a part mallyát, padmalyt turbokollya (SzD: MVir. 69).

PADUC: [chondrostoma nasus; nasenfisch]. On, deverkeszeg, ballyn, paducz, ökle következik . . . Ballyn, paducz süte (Radv: Szak. 142).

PÁJ, PÁJA: [pannus; tuch?]. Velenceze vagy páj (Vect. Trans. 16). Fekete pájából vált németh ruhája (Gvad: Pösty. 35).

PAJKOS: scurra, latro, nequam, cardax, aggressor MA. spassvogel, schelm, strassenräuber MA.⁴ Paykos juhához illendő kaytér szitkai (Zvon: PázmP. 206). Otsmány bordélyból költ pajkosok (GKat: Váls. II. 1361). A pávának rút kigyó forma feje és pajkos módú, sőmörgős lábai vannak; innét költ in e mese: Angelus in pennis, pede latro, voce gehenna: tollaiban angyal, lába pajkos, torka gyehenna (Misk: VKert. 313). A mostani vitézek többire tsak a pajkosok és a népnek mosléki közül gyűjtetnek (429). Gonosz, pajkos, hóhér fábanu-rengtetett gyermek (SzD: MVir. 19).

Pajkosi: [improbis; verwerflich]. Az iratos képec példái minden pajkosi, kurvássági mértékletlenséguec, bujóságnac (MA: Tan. 81).

Pajkosság: [contaminatio, labes; befleckung]. Nem tsak testeket tartásák tisztán a pajkosságól és paráznaságtól, hanem még lelkeiket-is (GKat: Váls. I. Előb. 5).

PAJTA: horreum, pelarium MA. scheuer, speicher PPB. Pajta, ól: saginarium; az ökröket pajtában rekeszteti: boves in bubile *rejicere PPB. Egy czűrőc, egy paytaioc volt (Born: Préd. 79). Ezeken kívül ha valami kaliba, pajta maradtatott a pogányság miatt (Szal: Krón. 405). Nem szentegyházban, hanem pajtákban, csűrökben, csak nem disznó alomban praedikálnak (Pázm: Kal. 197). Barnok delele helye auagy paíta (Vás: Cam Cat. 511). Sivalkodásokat halván egy pajtában (Veresm: Lev. 111). Marhájokat jo idején pajtákban hajtották (Megy: Szöv. 32). Disznók pajtájában valo hazugság az (Matkó: BCsák 453). Lappangnak az részegesek sziveknek bűdös pajtájában (DBón: Részegs. 92). Egy aránt lón sorsa templomnak és pajtának (Paskó: ESir. B.). Az disznok paytáiban ballaga (Szentm: TFü 11). Az pajthanak keozepseo fele felyg chepletten bwzawall (Radv: Csal. II. 66). Fölakasztatott egy németet egy sás kévéért, kit levont volt egy pajtáról (Monrók. VI. 21). A sok katona pozsoni hústába pajtákba száll (XXVII. 14). Csűrben, pajtában rekesztették (Bethl: Élet. II. 246). A nagy pajta, ha fües és pusztá, ólnál mivel becseesebb (Kisv: Adag. 189).

PAJTÁS: [socius; genosse]. Szomszédasszonyait, cimborás pajtásit ellenem bújta (Thaly: Vö. II. 291). Így köszönti egyik fél a más: Elkárhozzil te pajtás, be igen örülök, hogy reád akadtam (Fal: NE. 16). Az isten számban vézi a sértő és szidalmazó ígéket, akár mint alkudgyál meg iránta paitásoddal (17). Már nem titok pajtás, tudja minden helység, nyilván emlegeti az egész vidékség (Fal: Vers. 901). [Vö. TÁRS. pajtárs]

Pajtáskod-ík: [consortium in eo; gemeinsame sache machen]. A ki egyre pajtáskodik vélek, tapasztalni fogja, hogy eleibe ilnek utóljára (Fal: NE. 23).

Pajtásság: [societas; genossenschaft]. Atyafiság, pajtásság: brüderschaft (KurBesz. 129).

PAJZÁN: **1)** [pernix, alacer; hurtig, keck]. Illik, ha katona mutat kevés pajzánt (Gvad: FNót. 62). **2)** [ferus, indomitus; unkeüdig, stolz]. Magum is csak egy pajzán lovanon szaladtam (RákF: Lev. 157). **3)** [paraveredus; nebenpferd]. A szolgákat a paripák, pajzán és szekeres lovak gondviselésére elosztván, kinek-kinek állandó képpen kímutatódjék, micsoda lovakra és más egyéb állapotokra legyen gondja (TörtT. I. 164).

Pajzányan: [ornate, nitide; schmuck, zierlich]. Gavallért pajzányan szolgál öltöztette (Gvad: FNót. 48).

PAJZS: clipeus, scutum C. schild Com: Vest. 123. Nem pajzsal fegyverkedet auagy pykonhokual (EhrC. 117). Ő erősi-nec paysa tüzes: clypeus fortium eius ignitus (BécsiC. 260). Ki a te segidségednec paysa es a te győzedelmednec fegyvere (Helt: Bibl. I. dddd2). Eszt a nagy payst a hátamon kell viselnem (Helt: Mes. 405). Én vagyoc a te paisod (Helt: Bibl. I. F3). Az isten emberre-léte minden veszedelmes kísértetek-ellen szívünk paissa (Pázm: Préd. 118). Szabiya, paizs, sisak és páncél (Monrók III. 176). A békességes türesnek payssa (Hall: Paizs. Címbl).

bőr-pajzs: caetra MA. runder schild PPB.

gyalog-pajzs: pelta Com: Jan. 146. [kleiner schild]. Eleendő fegyverkezet léssen, ha bé fedezett léssesz pántzálal, paissal, hosszú paissal, kerec paissal, tatár paissal avagy gyalog paissal (Com: Jan. 146).

hosszú-pajzs: clipeus Com: Jan. 146. [langer schild].

kerek-pajzs: parma MA. ancile Com: Jan. 146. runder schild PPB.

kerekded-pajzs: parma C.

tatár-pajzs: pelta, cetra C. parma MA. [kleiner schild]. (Com: Jan. 146).

tatárpajzsos: peltatus C.

Pajzsos: parnulans, parmatas, clipeatus, scutatus C [schild-soldat]. Paisos vitézek: *scutati milites PPB. Sok gyílevész népek seregdedben léssnek, mind fegyverfoghatók, paizsokak léssnek (RMK. II. 106). A katonác auagy az gyalog paisosoc az föl szél fölöl való aítót állottác (Mel: Sám. 412). Huszárok, az fele lenne páncélos, paizsos (Ver: Verb. 49).

Paizsoz: clipeo C. MA. [mit schild bewaffnen].

PÁKÁSZ: [nimium indulendo emollio; verweichlichen, verzärteln]. Gyermeksegtől foguán örűztetik, forűztetik, jákáztatik az ember (Mih: ÖrökF. 121).

PAKÉTA: [fascis, volumen; paquet]. Mig ezt a levelet el-készitem, a tibbit csinál egy pakétába, tsomoba (KirBesz. 86).

PAKILINCS (pakelencz MA.): cimex MA. wanze, wand-laus PPB.

PAKÓC: [eupatoria; odernennig]. Szél indito kőkereszin, igen hasonló a pakoczhoz, a mezei mákhoz, de a levele mint egy kóménec (Mel: Herb. 62).

PAKOCS, PAKOCSA (pagicsa SzékOkl. I. 297): [jocus, lusus; scherz, spass]. Ne felesseek tybennotek parazna habotahs, ne zemeremtelen rut pakocha (CornC. 277). Ez ev tarsa latuan ez sororriak egygyógyvoeget, pakochaban monda neky: Ez az velagy azzony allat Sz. Párlul azt írja, hogy ötet Luter

csufságban és pakocsában nevezte eretnek-nek (Pázm: LuthV. 158).

[Szólások]. Hol Kd az török nyelvről ír én nekem, bizony én nem vettem volt pakocsra (Nád: Lev. 70). Fogdosnak meg bennük tizenkét embert. A tizenkét ember nem veszi pakocsra, hanem izennek a föld népének ilyen szóval (SzőkOkl I.297).

Pakocsál (*pakchalok* HorvC. 247): [ridec, ludo, jocor, scherzen, spassen]. Chazar hallyad tanácsomat, en meg allom bozzvasagodat, way megh owvel pakoczaltal es wela kent nem walttall (ÉrsC. 508b). Minden gonoz avagy ektelen igeeek, lol lehet hogy logenek vigadok vagy pakchalok, zerzetesnek zayatul el zuggattasseek evrok atok zerent (HorvC. 247). Hol Kd az török nyelvről ír énnekem, hogy csak pakocsált volna, bizony én nem vettem pakocsra (Nád: Lev. 70). Gritty látván, hogy az dolga veszedelembé vona és hogy az erdélyiek nem pakocsálnának, hanem halálra ötet keresnének (Monrók III.37).

PAKULÁR: opilio PPB. [schafhirt]. Juhász, juhász, juhásztor, pakulár: opilio PPB. A ketske-fejő madár igen mérész madár, a pakulároktól semmit nem félvén a ketskéket megszopja (Misk: VKert. 472).

PALA: marga argillacea SI. [schiefer]. A tájott a palakónél egyéb nem igen vagyon (Bethl: Élet. 373).

1. PALACK (*palaszsk* Helt: Mes. J.2. *palack* VirgC. 47): lagena C. MA. flasche PPB. Meg tere az koldusbol hozuan egi taska kiúrt es egi palack bort (VirgC. 47). Meünetek el a városba es ió ti előtökbe eg palack viz viselő ember, kövessetek fét (DöbrC. 445). Paranchola az keües bort, ky az palackba vala, egy nagy veder vízben tovtleny (DomC. 87b). Egy palackot borral tele adá (Kár: Bibl. I.494). Hozot egy palaszsk vizet (Born: Préd. 79). A kármentő tölcéserec a palackokhoz tartoznae (Com: Jan. 85). Egy juhász formára csinált ezüst aranyas palack (Radv: Csál. III.322). Karikás öreg palack vagyon nro 3 (Gér: KárCs. IV. 223).

[Szólások]. Szabad a patak, de nem a palatzk (Deesi: Adag. 343).

boros-palack: [lagena; weinflasche]. A boros palatzkok párállási között efélejtí nyavalyás állapottját (Fal: NU. 261).

cserép-palack: [lagena figlina; thongefäss]. Az isten cserép palatzkok egybe-verésével futantatá a madianitákat (Pázm: Préd. 111).

fa-palack: obba Com: Jan. 111. [karafine]. A kulesár bort hoz fel és a pohárnac a fa palackból megtölti s oda nyújtja (Com: Jan. 111). Két fapalackot küldtem tele borral (RákF: Lev. 29. VettTrans. 20).

föld-palack: [lagena figlina; thongefäss]. Az madianiták föld palatzkoknak egybe-verésével meggyőzetének (Pázm: Kal. 585).

hasas-palack: ampulla PPB. [bauchige flasche].

ivó-palack: ampulla potoria PPB. [trinkflasche].

puska-palack, **puskaportartó-palack**: pulveraria PPB. [pulverflasche]. Zablya eg, pwska, pwska palack (RMNy. II.85). A puska meg-töltetnek puska porral a puska-por tartó palackból (Com: Orb. 287). Puska palack Belyen, szép fekete oszpora so (TörtT. 1178).

tök-palack: muerba PPB. [kürlflasche].

2. PALACK, PALACKA (*palack* C.): cimex MA. cynips; wanzo PPB. Palackza (Szikszai 328). Palack-téreg: cimex C. Vannac némely felettébb ártalmas állatotskák, ugymint: sarkéc, tetvec, bűzös férgoc, palatszác (Com: Jan. 12).

pince-palack: tinia C. [holzwurm].

PALACSINTA: laganum, fruxum; pfannkuchen PPB. Tik-monyból, tejből palacsinta (Radv: Szak. 217). A mű népeink néha a kenyérben és palacsintákban a kőmény magot belé-szokták csinálni (Nád: Kert. 105. 43).

PALÁNK (*plane* MünchC. 156): planca, munimentum, munitio, vallum MA. [planke, schanze, damm]. Palánk, karó, tzővek: vallus PPB. Palank zerenth: vallo NémGl. 301. Meg kőrie-keznec teged te ellenséged planca (MünchC. 156). Meg erős-tőttee vala sövényeckel, palankokkal és nagy töltésecel az várost (Helt: Krón. 58). Várasnae vala tapasztot palánkia, annac vala négy ki ménő kapuia (Tin: Ének 136). Egy erős palánkot alkottanak, mellette fiú palánkot állattak (RMK. III. 110). Az hegkeknec teteire mégyfne fel és ott palánkot csinálnac, ki őltalmunkra léssen (Kár: Bibl. I.492). Az te ellenséged te környűled palánkot éppit (Zvon: Post. II.243. MA: Scult. 899). A kert békerítetté palánkokkal (Com: Jan. 70). Környűlőtte a nyelvet kettős palánkkal, fogakéval és ajakéval (Illy: Préd. II.246).

Palánkol, palánkoz: munitio MA. [vallo; befestigen]. Mikoron bizon törvénnel es kőriűközettel palánkol vala őrneket [így], vele valem mindent egbe zerezven (DöbrC. 407).

Palánkolás: [munitio; befestigung]. Az holott ez meg-bizonyítás műncz, ott az iras az természeti bizonságok által és egyéb őltalmazó palánkolással hűjába támasztatik és őltalmaztatik (MA: Tan. 51).

Palánkos: [munitus; befestigt]. Kőborlani kezdénec, meg dulae a falukat és felgynyitac a palánkos városokat (Helt: Krón. 131).

PALÁNTA: planta MA. pflanze PPB. Zent Clara bodog Ferencznek nemes palantaya (EhrC. 74). Minden palánta, valumellyet az én memyei atyám nem plántált, kiszaggattatit (MA: Bibl. II.17). Palántát, ráczát vagy káposzta magot vessék uszágra (Lipp: PKert. II.22).

káposzta-palánt: brassica; krautpflanze PPB. Káposzta-palántot ültetni: brassicam transferre PPB.

Palántál, plántál: planto, sero MA. pflanzen PPB. A kiral be méne a fackal plantaltatott kertbe (BécsiC. 63). Hozzád mi felszóval kiáltunk, kik szent igédnek általa a hitben plántaltatunk (RMK. V.3). A palántát vessék uszágra s hold-töltére palántályák (Lipp: PKert. II.22). Miképpen köll a füvek ifjú chömötéit avagy ágait palántálni, meg lesznek tulajdon helyeken írva (35). Az új növésen plantálni az archiesókat hasznosabb és szaporább (75). Az sárga, az kit gyökkéren plántálnak annak is szinte úgy el kell készíteni a földét, mint a magnak (82).

el-plántál: (transpono; verpflanzen). Az úr megszereté az almát és annak a fáját elpalántálá az őnnen kertébe (PestiT: Fab. 101). Az archiesókat ha ki ganajos agyba akarja ültetni, elplántálhattya, ha három vagy négy levele léssen, hasonlóképpen, ha azon helybe akarja is hadni és jól nem plántálni (Lipp: PKert. V.75). Az archiesókat plántályák"el jó el rothatt ganajos feketé földben (76).

Palántálás, plántálás: plantatio MA. pflanzung PPB. Az palántálás arra való, hogy a vetemények az után nagyobbak és tellyesebbek legyenek (Lipp: PKert. II.34). Légyen a plántálás második fortályán aprilis holdgyának (75).

PALÁST: palla C. pallium MA. mantel PPB. Mykoron uol-nolna bodog Ferencznek palast modosranalo (EhrC. 92). Arañ koronat viseluén ő tieiben es fedőztetuén selém palastal es barsonnal (BécsiC. 67). Ki akarand te veled törvéiben perleni, ággad neki palastodat (MünchC. 22). Meüen el haza celladba

ees az palástot hozzád yde (PeertC. 300). Mongyad az Yzrael tyaynak, hogy zerezyenek peremőket ew palásttyoknak neegy rezezen (JordC. 153). Az zsidók palástokba kezdék lisztet kötnie (RMK. II.237). Azt nem mondják, palást alatt jó bort mennyet hurezólnak (III.317). Mint az palástot őszne gúfúrd őket (Fél: Bibl. II.124). Nem lévén menyegzős rubája, első szeretetnek palástya (Ily: Préd. Előb. a3).

[Szólások]. A mellyeket nékem mondándasz titokban, lésznek azok nálam olyan palástokban, hogy senki nem nézhet el-rejtett voltokban (Gyógyul: Char. 362). Mostanság sokan rosszak lévén, rossz szándékokhoz alkalmaztatták a virtust, s ilyen amolyn palástot szabnak belőle magoknak (Fal: NE. 38). Valakit palást alá venni: corpus alienus tegere pallio PPBI. A kik eddig az unitária religio palástja alatt lappangottak, azoktól elszakasztattak (Bod: Pol. 77).

[Közmondások]. Ki szereti papját, ki palástját (Radv: Szak. 251).

asszonyembër-palást: palla PPBI. [frauenmantel].

bő-palást: stola C. [damenkleid].

hosszú-palást: stola C. [talar].

ráncos-palást: patagium *sinuatum PPBI.

Palástol: pallio MA. [tego, occulto]. bemänteln PPB. Azzai palástollia hamisságot (Mon: Apol. 173). Palástolt mesterséggel élt az ő székinec megtartására (MA: Tan. 1156). Hazugságát palástolni (Bal: CsIsk. 142). Magok bibéjét palástolá azaz magokat kevélyen gazdagoknak tartó szegények (Otr: Tökél. 1166). Az ő bűnököt így palástollják (Ily: Préd. II.357). Fodorótott vendég hajjal palástollia kopaszágát (Csúzi: Sip. 55). Szín-hányó halaványsággal palástolt kevélység (SzD: MVir. 277).

el-palástol: pallio, obtego, contego, defendo MA bemänteln PPB. Vétket el-palástolni: obvolvere vitium PPBI. Az igazságot elpalástoltyatoc (Mon: Apol. 251). Látod a bűnt, ne fedezgesd, palástold el (Com: Jan. 205).

Palástolás: palliatio MA. [tectio, velatio; bemäntelung]. Vagyon valami külömbseg az között, az ki nyiluan minden palástolás nélkül tagadgya az hitnec fő igaztattyat (EszT: IgAny. 63). Poklátot szódógel káromkodásinak palástolására (Matkó: BCsák. 110). Minden palástolás nélkül ki mondom a dolgot (Otr: Tökél. 283). Semmi palástolást nem találhatott (Ily: Préd. II.428).

Palástos: palliatus PPBI. [bemänteln]. Palástos riskása (Nyr. IX.73).

Palástoz: pallio MA. [obtego; bemänteln]. Igen palástozzák beszédeket (Vallást. Aiiij).

el-palástoz: ~ Mikoron a papnac gonc vala, el palástoznan a byént, ekkepen vegezi vala el gónasat (TelC. 203).

PALÁTA ? (Nyr. IX.73).

PALATINUS: [palatinus]. Az Rhenus vize mellékén regnáló Frideric palatinus hertzeg (MA: Scult. Címl). Mi vagyunk Magyarországnak palatinussa, az kit illet az végeknek igazgatása (Gér: KárCs. IV.74). Az tisztek közül egy nagyobb rész menjen palatinus urunkhoz (403). Szabó István hogy az palatinushoz ment, minden költség 10 ft 80 d (MonTME. I.23).

PALÁZ: adulter JordC. 839. [moechus, moecha; buhler, buhlerin]. Oh gonoz palazok, hogy nem twggyatok, merth ez világgy baraczak ellenseghe wr ystennek (JordC. 839). Ha ky meg akarya győzni az chalard, gonoz palazt, semyvel ynkab ellene nem albat, mynt hogy ne gondollyon vele (ÉrdyC. 82).

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR. II.

Vannak olyanok myyuden vezedelmes hyben merőltween mynt Herodes es az gonoz palaz azzonyallat, de myeest Herodes boloe holt az gonoz palaznak zerehmeben, nem terhete tárdelmessegre (524).

Palázolkod-ik: [fornicor; unzücht treiben]. Egyeleytween hű lakozasokath palázolkodwan ty veletek (JordC. 859).

1. PÁLCA (pálca Gér: KárCs. IV.410. megpázáz RákI: Lev. I.77): baculus, fustis MA. scipio; stock, stab, prügel PPB. Páltza, mellyben hegyes tör vagyon: delon PPB. Nekyk őklöllel, nekyk bottal, palezawal, nemelyek őzögghel veryk vala (WinklC. 166). Ha meg nem lalua az ember, de palezan iarna, tahat az ki megítette, fizetnye meg a oruosoknak a kölőget (BodC. 9). Feelnek az nagy palezatwl, ky myat meg veretennek (ÉrdyC. 537). A ledneket paltzáual verik ki (Helt: Bibl. IV.48). A szeléd intéssel, nem pálcza veréssel gonosz jóvá teheted (Kisv: Adag. 53). A Pharahó varáslo bőlosei a pálczát kigyóvá nem változtathatták (Szathm: Dom. 123).

[Szólások]. Hamar meg változnc a nagy wrac és ottan kés a páltza, vagy ötte meg az eb a háyat avagy nem (Helt: Mes. 202). Egy által vetőre, páltzára száll (SzD: MVir. 14). Az udvarbirónak az pálczát kezébe adván, ha mit nem jól cselekesznek, hatalmat adok büntetésekre (Gér: KárCs. IV.410). Csudálom, hogy az bírót meg nem büntette Kegyelmed, hiszen találta k volna pálczát, ha nem akartak szolgálni (Gér: KárCs. IV.191). Fertelmes eskiüvés és szörnyűséges átkok a keresztén névhez s a jó pálcza alatt nevelt erkölcshez nem térnek (Fal: NE. 15).

birodalmi-pálcza: fascis Com: Jan. 186. [staatsgewalt]. Nom kívánnya a méltóságokat s birodalmi pálczákat (Com: Jan. 186).

ébütő-pálcza: [baculus mendici; bettelstab]. Négy egész esztendeig mind ebédet, vacsorát részegen kőltöttem s egy eb ötő pálcával baza pironkodtam (Szentm: TFüü 14).

fejedelm-pálcza: [sceptrum; scepter]. Soha nem férj a fejekben, hogy a fejedelm-pálcza ugy elessék és változzék (Bethl: Élet. III.130).

hajító-pálcza: jaculum C. [wurfspiess].

Jákob-pálcája: *baculus astronomicus PPBI.

királyi-pálcza: sceptrum PPBI. A király, ha maga kíván-sága szerint országol, még a királyi pálcza alatt is kegyetlen úr (Com: Jan. 139).

koldus-pálcza: [baculus mendici; bettelstab].

[Szólások]. Nem szégyenedték meg sok magabíró diis emberek és istenektől elhagyattanak és koldus pálczára jutot-tanak (MA: SB. 162).

kommandó-pálcza: [befehlshaberstab]. Keverik az országos békességet, hogy tovább maradhasson kezekben a kommandó pálcza (Fal: NA. 225).

mankó-pálcza: [fulcrum, baculum; krücke]. Mellyel istáp és manko-pálcza gyanánt ély (Prág: Serk. 845).

nád-pálcza: baculus arundineus Kr. [rohrstock]. Nád páltzára támaszkodni: scipioni arundineo inniti PPB. Ismertem egy kapitánt, ki frissen forgatta nád-páltzáját, egy sem volt szűz tüle az egész compagniában (Fal: NA. 217).

[Szólások]. Sólajtozó gazda hátára hága az nád pálcza (Thaly: Adal. III.347).

püspöki-pálcza: pedum pontificium, pontificius lituus; bischofstab PPB. Pásztori bot, püspöki páltza: pedum PPBI.

som-pálca: [fustis cornu; kornellstock]. Ugy tanúsátok házias tűrszokat, gyakran üsse nékik sompálca hátokat (RMK. II 151).

sudár-pálca: [baculus flexibilis; kugstab]. Isten ne mentsön hátadnak hosszát szép sudár pácázatul (RMK. IV. 80).

sújtó-pálca: [baculus castigandi; strafstock]. Meleg nyomban, inában éri a gonosz teyőt a hátul ütő, sújtó páltza (SzD: MvIr. 82).

szűrő-pálca: pugio Com: Jan. 150. [spieß]. Hansárocal avagy szűrő pácázékal, kosperdecel gyakvün (Com: Jan. 150).

Pácáz: fustigo MA. [prügeln].

még-pácáz: ∞ Ha bot alá való rendű szolgál, azonnal meg pácázattassa (TörtT². I. 160). Ugy viseljék magokat, hogy a verekedésért megpácázattanak (Gér: KárCs. IV. 411). Az kik vétkeosebnek találtatnak a táboron, erőssen pácázattassa meg (RákF²: Lev. I. 77).

2. PÁLCA: [typha; rohrkolbe?] Méltó volna, hogy száz réttő pácázban varnák a fejét (Kisv: Adag. 378).

Pácás: [?] Haytott és páltzás gyoltsnak az igen jóváuak végi három forint. Alább való haytott és páltzás gyoltsnak végit két forinton ötven púzen (TörtT. XVIII. 215). Páltzás rumeli gyapott gyolts (VeeFans 13). Pácázás bagazia (44).

PÁLHA: assumentum augulare; zwickel PPB

Pálhás: [?] Egy kengyel vasat, nagy pálhást, gombost egy forinton adgyanak (TörtT. XVII. 229).

PÁLIKA: typha Com: Jan. 28. [rohrkolbe]. A gyékén kákából, a melyben pálikák nevelkednek, gyékényeket csinálnak (Com: Jan. 28).

PÁLINKA: erematum; frucht-branntwein PP. Volt a grófnak tele tsobány pálinkája (Gvad: RP. 217).

Pálinkás: [eremato ebrins; von brandwein betrunken]. Nemcsak az tisztí, az közkatonája is mind pálinkás-részezen ellepték tizenként-búzonként az országot (Béres: Lev. 280).

PALIZÁTA: vallum, revellum; pallisade PPB

PALLER: praefectus operum, exactor MA. conductor PPB workmeister PPB. Kezde a zsidókat pallérok által nehezíteni (RMK. II. 11). Pallérul haggya Zsigmond Benedéket (III 138). Vigadozzunk, mert a pallérnak igáját nyakunkból kívoná (VI 213). Rendelő Salomon férfiakat fa vágni a hegyben és ezekhez pallérokat (Kár: Bibl. 1377). Az míg Joseph éle, Izrael nem féle, addig az pallérokat sárt gyurni nem hadta (Tyük: Józ. 18). A kik paraszti munkától immunások: egy bíró, egy pallér az várhoz, mészáros (Gér: KárCs. IV. 284). Nemzetünket kintő pallér, nem szün, mint hohér (Thaly: Adal. II 213). Rendelő három ezer s hat száz pallért a munkás nép eleibe (Mohn: JÉpül 172).

fő-pallér: [summus exactor; hauptworkmeister]. A fő pallér tisztet másra nem bízta, mert az ő mely elméje nélkül semmi végben nem lehetett (Mohn: JÉpül. 64).

Pallérkod-ik: operantibus praesum, operarum praefectum ago MA. [einen arbeitenaufseher abgeben]. Pallérkodnac vala az templom építésén: statuit quoad templum operibus imperabant (MÁ: Bibl. I 316).

[Pallérol]

Pallérlás: [politio; das poliren]. A sok pallérlás, szablya vas tisztítás engem eljlesztett (ÖveMest. 67).

Palléroz: polio; poliren PPB. Az esendesség neveli az gazdagságot, az erkölcsöt pallérozza (Laud: ÚjSegít. I. 715). A

fáknek levelei hasonlók voltak a pallérozott ezüstöz (Hall: III. 158). A melyek régen keresztyén együgyiségben mentenek véghez, azokat az olasz és francia szokás más formára pallérozza (Bod: Pol. 6). Az asszonyok míg palléroztatnak, esztendő telik (SzD: MvIr. 48).

ki-palléroz: [erudio; ausbilden]. Nem mulatta el fiját ki-pallérozni (Gvad: Hist. 69).

még-palléroz: [polio; poliren]. A fegyvert meg pallérozzák s oldalokra úgy kötik (Felv: Dies. 13).

Pallérozás: politura ferraria, expolitio; polirung PPB.

Pallérozatlan: [impolitus; unpolirt]. A pallérozatlan gyémánt olyan kő, a melyet békásónak híznak (Mik: TörL. 232).

PALOL, PALL (*palol*ás Gyöngy: Pal. 1. *parlás* Czegl: B. Dorg. 300: **1**) *quatio* MA. [schlagen]. Búza parló rosta; cribrum areale PPB. Az átok miatt asszonyópekeknek az hátokat palhik (RMK. II. 200). Mint ha egy vas hozogannal pallanae őket (Born: Préd. 561). Hátoc pallatie (ThemSec. 51). **2** *evallo*, *vanno* MA. [schwingen, werfen]. Palló rosta: incerniculum Májor: Szót. 262. Várad, csak zabot pallasz az nagy érez lónak (RMK. II 226). Abrakat palolni (Zvon: PázmP. 65). **3** *ventilo* PPB. [lüften]. A fenix madar azzu futh gúth, az ő zarlóval mind addig palolya, mígmen meg gúttya (NagyszC. 298). Az kovács a tűzben teszi a vasat es mind addig fuia, palóllia az tűzet, míglen az tűz nem egygyesedik a vassal (Lép: PTük. III. 205). **4** [*dispergo; zerstreuen*]. Aszt vetie, hogy országát meg pusztította, soe entzen-beutz apróságra pallaná (Göres: Máty. 51). Kinel meg elégűt, azra semmit nem palló (BFaz: Asp. 4).

el-palol: [*dispergo; zerstreuen*]. Mivel a szent írásnak ez maga felől tött világos tanbizonyoságit némelly keresztfigasoknak füstével akarják meg-homályosítani a pápisták, szükség, hogy azokat elpalollyuk (Pös: Igazs. I 125). A mi füstöt ez ellen tsinála füstös Mátyás, azt ola fel el pallottuk (Pös: Válasz. 299).

még-palol, még-pall: [*ventilo; werfen*]. A zabot szóró lapáttal vagy rostával meg pallya, szórja: *avenam vannu ventilat* (Com: Jan. 86). Kellene immár a viszáldókknak gazos ellen-vetéseiket az igazságuk rostájával megpalolnom (GKát: Váls. III 1118).

Pallás, palolás, párlás: *ventilatio* MA. [das werfen]. Párlásgetés ez és zabparlás a magyar reformátusok előtt (Czegl: BDorg. 300). Versennem ellitem való párlására fel-forván a vének még meg-levő teppetskéje (Gyöngy: Pal. 1).

Palolgat: [*iteratim vannu; wiederholt werfen*]. A ki sem egyszer sem másszor nem palolgatja, csak in s ánya bizza, buzájához az nem sokat bízhatik (TörtT². III. 163).

PALLOS (*palus* Holt: Krón. 14: *spatha, rhomphaea* C. ensis, *gladius* MA. [schwert, hellebarde]. Soe pallossal, hand-sárocal bönesece (Gosárv: MagyB. B. 111). Szintén ugy forgatta az író pennát, mint az pallot (Prág: Serk. II). A zászlókat középen viszie a zászló tartoc, kikuec a zászló előtt álló vitézec a pallosokkal avagy alabárdokkal ellőtde memec (Com: Jan. 149). Reghi modra való pallos lüneli (Radv: Csál. II 29). Pallot pallossal szokták vissza ütne (Kisv: Adag. 376). Hol vagyon egy tsászár, jó kosperdet, kardot, pallot fog Kegyel-mednek eladni (Kírbesz. 87). Az hadban sok pallos sírgette nyakát (SzD: MvIr. 199).

forgó-pallos: *versatilis gladius* Kr. [Schwingschwert]. Az isten egy korubánót állatott paradísom eleibe tüzes forgó-pallossal (Pázm: Préd. 576).

kétélű-pallos: gladius anceps Kr. [zweischneidiges schwert]. Az evangélium minden két élű pallossal hathatós (Pázm. Fel. 40).

kétkéz-pallos: rhomphaea PPBl. [zweischneidiges schwert].

PÁLMA: palma Kr. [palme]. Zent Agota azzon zomchoznan jutny az martiromsagnak palmayara naponekent syr vala (ComC. 261). Minek utanna az országokat megtérítőd, hozzám jőh martiromsagnak palmáinak (DebrC. 37). Hasonlya ewet az lybannubely cedrus, palma es cipressus zeep draga faakhoz (ÉrdyC. 454). Isten ew wyaskodoyt martiromsaguak palmaya myat erek eletre wyzy (ÉrsC. 355). Kik igaz hitben lésznek, mint a palma szüntén úgy megzöldülnek (RMK. V.103).

PALOTA: aula C. palatium MA. palast PPB. Job paranczola ew fyaának nem eznahly palotakat (EhrC. 125). A királ vendégségét tón a nembériennee a palotában (BécsiC. 48. 54). Allataak Samsont keth kew laab mellee az nagy palotában (JordC. 345). Érkezik fel a palotára, az atyafiak kérie, ne hajtson már előbbi dolgára (GyöngyD: Char. 378). Inventáltunk a palotában: gyöntáros ajtó, pühes (Gér: KárCs. IV.444).

ebédlő-palota: triclinium MA. [speisesaal]. A vendége a vendéglő gazdától az ebédlő palotában bévitettenee (Com: Jan. 109). Productio lőn bein a várban, a tőlünk bolondul a commissionnak hagyott fejedelmi ebédlő-palotában (Bethl: Élet. II.253).

királyi-palota: regia, basilica Com: Jan. 140. [königs-palast]. A királyi palota méltóságos nagy épület (Com: Jan. 124). A királyi palotát kárpicokkal s kép írásokkal féltenee tündöklenee (140).

oszlópos-palota: [patibulum: galgen]. Ama büjdosó vitézek addig járták a világot, míg őket valamely hóhér fel kapta, oszlópos palotájába szépen befogadta (Fal: NE. 25).

sétáló-palota: [ambulatorium: spaziergang]. A nagy széles mező s a szép liget erdő sétáló palotájok (Balassa: Ének. 29).

udvarló-palota: procoeton PPB. saluatorium PPBl. [vor-saal, vorhalle]. Udvarló palota, antikamara: procoeton PPBl.

Palotás: 1) palatinus, praetorianus Kr. [palast-, hof]. Udvari, palotás vitézek: *praetoriani milites PPBl. Utoljára a palotás urainé a Lázár lakodalmára szorulnak (Fal: TÉ. 773). 2) [anlici: hofleute]. Szolgálnak azokat nevezem, kik a fejedelemlnek magánhivatalban szolgálnak, kiket tulajdon nevezetekkel palotásoknak mondunk (Laskai: Lips. 124). Az lovas palotásoknak eszínát, kalpagot és dolmányt csináltattam (Mon-lók XV.358).

PÁLYA (pallia Istv: Volt. 8): 1) dromos C. stadium MA. [laufbahn]. Pálya-futó: stadiodromus; pálya-formán készített: stadiatus PPBl. Valakyk a cyebla futlnak, paallyat jól lehet mynd nyayan futnak, de egy vyzay a iutalmat (Komj: SzPál. 157). Jo hamar lonakat palliara vitete (Istv: Volt. 8). Nem tudgatóke, hogy a palliában futok noha mindenek futnak, mindazáltal csak egy veszi el az iutalmat (Fél: Bibl. II.39). Noha sokszor messze esett már céljától, nem szünik még is pályájától (GyöngyD: KJ. 386). Távol léteitinket, hidd el, én is érzem, de el nem mehetek, még pályám nem végezem (440). Mikoron az mi pályafutásunknak végét elérjük, Krisztusnak szavát hallhassuk (Gér: KárCs. IV.389). Toppantó lovatam magyar páripákkal pálya futni boesátam (Thaly: VÉ. I.124). Egy pálya hosszánál nem volt szélesebb az Eufrates vize (Moln: JÉpül. 219). Pályám vár ajándék, nyerd el édes lovacskám (Kisv: Adag. 177). Olasz mértföldoire nem nyoltz, hanem tizen két pályát kellene szümlálni (242). Egy olasz mértföldben nyoltz pálya találhatik (243). 2) [praemium cer-

taminis; kampfpreis]. Nem az akaróé sem pedig futóé pályának elnyerése (Kisv: Adag. 356). Nem nyeri el a pályát, a ki útyában horgot vet (Fal: SzE. 523). Satirusok kis szarvokkal ökleldölnek, hogy elnyerjék a pályát (Fal: Vers. 876).

Pályás: [in stadio currens; wettreuner]. A pályás sereg piaztra indula, s annak eszülájára a nép fel tódula (GyöngyD: Char. 162). Trombiták kezdék bő rivadásokat és futni inditák ott a pályásokat (166).

Pályáz: stadium curro, concerto SI. [wettkämpfen]. Duskát inni és frissen tintzolni akarok, iszom, lakom és pályázoc (Szeg: Theoph. 24).

Pályázás: [cursus; das wettrennen]. Nyugalmat vett az fáradság végződven pályázása (GyöngyD: RK. 212).

PAMARANCS: [pomum aurentinum]. A szélső mellettem pamarancsot evett, oly eleven s friss volt mint ágón az evet (Gvad: FNót. 107).

PÁMPOLÓD-ÍK: [rixor; hadern, zanken]. Mikoron így pampolodnane egymással (Helt: Mes. 436). Mikoron a király környül megállatnane volna, mindárt pámpolódni kezdenee a királlyal (Helt: Krón. 74b). [Vö. PÁNTOLÓDIK]

PAMUT (pamukos Radv: Csál. II.292): bombycinum, gossypium; baumwolle PPB. Meg fűsültetie a gyapjú avagy pamut és meg gerebenelettetie (Com: Jan. 97). A párna pühes, a paplan tömöt pamuttal töltött (112). A kik gazdagabbac, tépett pamuttal, gyapjuaal csinállyac be az élő fáe tökeít (Nad: Kert. 23). A paplan tömöt pamuttal töltött (112). Egy vég lecsepenri, avagy mely nyolezvan pamuttal szőtt török keskenőért jár (KeeskTört. II.511). A pamutot felszedi ebben a hónapban (Mik: TörL. 415).

Pamukos: [bambacinus; baumwollen]. Zöld zsolnai ládában vagyon asztal keskenő pamukos (Radv: Csál. II.292). Ugy tetszik, szemlélem a fényes kardokat, miképszedegetnek pamukos tsalmákat (Orczy: KültSz. 178).

PANASZ (panasz Helt: UT. Dd. 5. Tin: Zsigm. 11. Valk: Kár. 39. panos LevT. I.104): querimonia, querela MA. klage PPB. Ha valakinek mas ellen volna panazia, mikent Cristos es boctot ti nektek, vgan ti es (DöbrC. 259). Kykrel panaszt tezen zenth Bernard (VeszprC. 147). Valanak ygazak mynd ketten mynden panaszal kyl (JordC. 516). Az papy fejedelmek panazth teenek en nalam (789). Nem türhete az ő nagy soc panaszokat (Tin: Zsigm. 11). Istennek tiszta fiac legyetec, kikről ne lehessen panasz e gonosz nemzetség közt (Helt: UT. Dd.5). Oz zölhögön zörtelen dolgokath chelekőznek, oz panos sok (LevT. I.104). Panaszt, jobbúlásra való kívánást érdemel: expositationem meretur (Com: Jan. 132). Az ű panaszikra nem haytom fületem, ű nyavalyájokra nem tészem szememet (Zrínyi I13).

Panaszkod-ik: conqueror SI. [klagen]. Mycoron fekeveen az mezeu syratnaja az ev nevolassagyt panazkodo zokkal (DomC. 159). Az purgatoriumbely lelkek panazkodnak, hog tnyan mongyatok meg azokat, kykkel tartoztok (247). Azert nem kelleth volna az K iobagnak panaszkony (RMNy. II.31). Ketek panaszkodik az lonak es az zekerek felől (91). Miért panaszkodgyam szereuche ellened (Zrínyi I47).

Panaszol: exprobro C. incusa, conqueror MA. [sich beklagen, sich beschweren]. Mykeppen Cristus panazlat halatlan barátokrol (EhrC. 94.10). Nem panazol arol es hogy howa őtet tezed (VirgC. 68). Ellyenek az panazlo morgook hű kywansagokban yarwan (JordC. 881). Azzoni allat panazla, hog eoneky atyafya fogva tartatneek (DomC. 28. 8). Ezekről panazol az uristen (DebrC. 14). Az leannak zyley fíel kelween panazlanak

reea az feyedelemnek (ÉrdyC. 339). Nagy ohaytuan mind az ország panaszol rovatok (Hoffgr. 373). Ir vala gyakorta Mátyás király a czei királynac és panaszojlyia eszt előtte (Holt: Krón. 132b). A farkas annae vtánna panaszojlni és gyóni kezdé (Helt: Mes. 305). Azon panaszol ő kegielne, hogi bármokis holtak wolyna (LevT. 194). Hogy az en káronról birannac nepanaszojne (Born: Préd. 432). Meg-égeték a Joáb vetését az Absolon szolgálái és ottan hozzá méne panaszojlni (Pázm: Préd. 693).

főlp-panaszol: [conqueror; vorklagen].

főlp-panaszolás: [conquestus; das vorklagen]. Néma, süket ligetet válsztok keseruem főlp-panaszlására (SzD: MVir. 78).

mög-panaszol: [conqueror; sich beschweren]. Hogi batorgatnia ez pap az azzonnac attafiat, ez azzon ezt vranac meg panaszola (GuaryC. 44). Myt raytam tettenek, meg panaszolom (SándC. 26). A császárnak nem panaszolhaták meg nagy nyomorúságokat (Pethő: Krón. 206).

Panaszolás, panaszlás: incusatio, exprobratio, querela MA. [klage]. Wthallyatok megh az tőlti hozzávsaghnak panaszlasath (ÉrsC. 202). Tudod uram en panaszlasomath es en gyalazasomat (KulesC. 164). Mikoron iozagoson, panaszolas nélkül használnac, Joachim kezdé meg korulni (TelC. 38). Cselekedetteddel meg ne torold, beszéddel ellene ne panaszolkodgyál (MA: Scult. 986).

Panaszoldogál: queritor C. [sich beklagen].

Panaszolkod-ik: queror, conqueror, dequeror, expostulo, incuso C. klagen, beklagen, lamentiren PPB. Elmenéne az lengyel királyhoz, hogy annac panaszolkodnának (Helt: Krón. 192b). Erről panaszolkottanac mindenkoron a jámborok (Helt: Mes. 193). Panaszolkoduan előttd mondgyuc mi boszuságinkat (Born: Ének. 231). Kezde panaszolkodni az varasok ellen, az melliekben lötenek vala az ő czuda teteli (Fél: Bibl. 117). Az Izrael fiaí ketsege esnee, sirnac, panaszolkodnac (Kár: Bibl. 1131). Christus szenvedni akart, te mégis mersz valaki ellen panaszolkodni (Pázm: KT. 115). Szégyeljed te panaszolkodó szolgál, hogy egyebec későbbek a veszedelemre, hogy sem te az életre (177).

Panaszolkodás: querela, conquestio, expostulatio C. MA. [klage, beschwerde]. Talasz dragalatos példat istenhez való imátkozásról, panaszolkodásról (Helt: Bibl. 11f). Az indultoktól mely igen meg háboríttatik, szomorkodic, panaszolkodic, imét a szomorúság, panaszolkodás (Com: Jan. 68). Esztelen akarattyát élő istennek panaszolkodással nem fordíthatja meg (Zrinyi I.122).

Panaszos: [flebilis; kläglich]. Miért vagy szép Echo keser- ves, panaszos versem hamisító (Zrinyi II.131). Ha vagyon mit enned, nem panaszos étkod (Ben: Ritim. 101). Tsak a zugó szelek ellen evez ezen panaszos letzkével (SzD: MVir. 220).

PÁNCÉL (panczer Lép: FTük. 228. Thaly: VÉ. 1210. Zrinyi I.22. panczer Radv: Csál. II.143. panczer TörtT. IV.89). lorica C. MA. hamatus thorax, paludamentum; panzer, brustwehr PPB. Cristusnak lyvszeges zolgya nem panczelnal ewltewztetuen, de kereztnak yogyuel yogyzettetuetuen (EhrC. 147). Zent Antal ez eluda latnan yietleben hűtnek payzath ees pancelat ragada (PeerC. 66). Keenkőw byzűw panczol vala ew raytok (JordC. 901). Akkor keresi elő sisakiát, pantzérát (Lép: FTük. 228). Elegendő fegyverkezet lészén, ha bé fedezett lészszes pánzcélal (Com: Jan. 146). Vitézek mind egyyig, s nem pájsval fődöznek, sem sűrű pancérral (Zrinyi I.22. 65). Wiczáj Tanás urannak jutott egy panczer és egy bonczok (Radv: Csál. II.143). Sarczában fizetett egy ezüst pancsért, merő pancsért (TörtT. IV.89). Farkasbőr és vörös panczer az nyakában (Thaly: VÉ. 1210). Sissnkossan, panczerban veres márvány kőven ki van faragva (Thaly: KT. 193).

ablak-páncél: [calatiri fenestrarum; fenstergitter]. Az templom ablakúnak való pánczélt küldöttük (MouTME. 166).

halhőjű-páncél: [lorica squamis obducta; schuppiger panzer]. Ő rayta vala hal heiu pánzcelya (Born: Ének. 600).

kettős-páncél: duplice squama lorica PPB. [doppelpanzer].

merő-páncél: [lorica solida; massivpanzer]. Párducz bőrmét hagyom Uri György urannak egy pár karabimnal és két merő pánzcélal együtt (Radv: Csál. III.313. 290).

Páncélos: loricated MA. gepanzert PPB. Sok gyűlevész népek seregdedben lésznek, fások, kopiasok, pánczélosok lésznek (RMK. II.106). Huszárok, fele lenne puskás, az fele pánczélos (Monfrók. III.149). Mint egy pánczélos Góliáth igen hányod veted te magadat (Pós: Válasz 306). A vas dereku fegyveresec környös környül páncélosok (Com: Jan. 146).

[Páncéloz]

főlp-páncéloz: lorica munio Kr. [panzern]. Lata Eleazar egyet a vadak közzől főlp-páncélozva a király pánzcelyával (Káldi: Makab. VI.43).

PANDEL: [taenia, ligula; band, binde]. Azon az nap kész pénzül megfizetett keskeny selyem pandelnak 8 végért per 57 d. facit 4 frt. 56 d. Szélesebb azonféle pandelért 3 frt. (Radv: Csál. II.201).

PANDÚR: miles Rascius, Illyrius SI. [illyrischer soldat].

Pandúrkod-ik: [rixor; stänkern]. Az egyenetlen cződör inasok szoktak ekképen pandúrkodni (Zvon: PázmP. 291).

PÁNKÉTOMOS: [?]. Hogy az pánkétomos királyi asztalnál az hús ételre ne kényszerítetnek, imádsága által sült madarat hozatott az asztalra (Tarn: Szents. 13).

PÁNKŐ (pánköch Cis. E4. pánköh Szék: Zsolt. 179): pastellus, placenta frixa MA. artoaganum Major: Szót. 73. [pfannkuchen]. Ez pedig leszen vala buza lisztből anag semleiebből anag pogaczabol anag pánköhbol anag rafotbol (Szék: Zsolt. 179). Mainace végén, ha böuen virágzik az máck, elég feles pánköcht sűthetiz (Cis. E4). Bélesec nevei: a semlyéc, pereczec, héjas kulacsocskák, pánkőc, serpenyőbe rántott gömbölyű pánkőc (Com: Jan. 76). [Vö. FÁNK]

1. PÁNT: [ligula; binde]. Hozattam kis pánt zsinórt (MonTME. I.294).

2. PÁNT: canthus C. MA [eiserner reif]. A kapukat igyenes pálczákbil pánt veszőkkel rostély formára össze kötözzenek (Lipp: PKert. I.19). Kívántuk pánt-vesző, mivel bé-kőse az oltott tőkére vont eszközt (HI 21). Készül abroncsa is karikák pántjának (GyöngyD: KJ. 146). Bő boesátván az várlan eokett, maradt-e egy szegh, maradt-e egy pánt (TörtT. X.121). Egy kard hively, kinek második pánt is megyen a sarkvasúhoz (XVIII.268).

PANTALLÉR: haltens sclopeti SI. degengeshäng Kir-Besz. 131. Mindeniknek karabélyt és pantallért adatott (ErdTörtAd. I.181). A katona jó paripán megugratja magát, pantallérja, karabélyja megrángatja nyakát (Thaly: VÉ. 1318). Lovat, kantárt, karabélyt, kardot, pisztolyt, pantallért készítnék új mündért (I.271). Bogláros pantallér tsőrög a nyakokon (Gvad: FNót. 42). Lódíngot, pantallért reánk függesztettek, oldalunkra kardot tarsolylyal kötöttek (Gvad: RP. 56).

PÁNTLI: [lingula; binde]. Meggysszin pántlin csinált pánta vagyon rajta arany boglárka (Radv: Csál. II.282).

PÁNTLIKA: taenia, ligula PPB. [band, binde]. Pántlika, galand, prém: taenia; a haját aranyos pántlikákkal felkötöni: comas *substringere auro: síveget vagy kalapot álla alatt tar-

tóztató sinórok vagy pántlikák, hogy ki ne essék ember fejéből: offendicos PPBL. A főekessége és pántlikák, mellekel a béfont hajae tziárattnae (Com: Jan. 101). Köpet, keskeny, felér, ezüstös pántlikával csinált (Radv: Csál. II.153). Egy darab kék pántlika, egy darab írott pántlika (364). Vagyon chez tiszta gyöngy pántlika három darabokban. Egy pántlika forma arany náslika (Gér: KárCs. IV.460). Csináltasson szőzötven karabélyt, melyeknek az csője olyan hosszú legyen, mint az inculdált pántlika (RákF: Lev. I.687).

PÁNTOFÉLY (pántofali C. pántofél Major: Szót. 172. pántofély Com: Vest. 144): crepida, baxeae C. MA. pantofiol PPB. Pántofali, szíyas avagy tzafrangos cipzeilés: crepida: pántofali tsináló: crepidarius C. Pánto fély, bőltsék saruja: bazea Major: Szót. 103. Pantofely-fa: suber PPBL. Vannac kapzácé, pantofelye, czafrangos cipzeilése (Com: Jan. 100). A dákák nem cipelősen, hanem pántofel papucsban szoktak járni (Fal: TÉ. 776).

Pántofélyös: crepitatus MA. [mit pantofel beschuht].

PÁNTOLÓD-ÍK: rixor, altercor MA. haderu, zanken PPB. Ő ember, ki vagy te, ki az istennel szömbe szöküen pántolódol (Helt: ÚJT. r.2). Rút dolog a neemes asszonyállatoknak az ő vrockal pántolódnioc (Prág: Serk. 347). Az őrdögöt sem meré sz. Mihály szidalmazni, mikor velle pántolódniék (Pázm: Kal. 310. Pázm: Préd. 117). Tartsd ehhez magadat, ne pántolódgyál (Czegl: MM. 100). Ha kellene pántolódni, mi is találánk gáncsot írástokban (Czegl: ORoml. 360). Nem illik nekem e dologban teveled sokat pántolódnom (Veres: Lev. 12). Azon pántolodic, hogy magyar n nem szolhac (Pós: Válasz. 254). Bolondsággal akar az okosokkal pántolódni (Matkó: BCsák. 3). Adjuk kezére a pántolódó urinak, hogy ártatlanul fogják reá, a miiben nem vétett (Fal: NE. 32). Hasonlóval pántolódni veszedelmes, alábbvalóval gyalázat (Fal: NU. 297).

Pántolódás: rixatio Kr. [hader]. Morgás, veszekedés, pántolódás ne legyen a bázasok-között (Pázm: Préd. 243. 239. Pázm: Kal. 257). Gyűlöleges pántolódás (Zvon: Post. I.572). Pázmán gyakor helyen az mi ellenfünk írt fondor pántolodasiban olyan mint az cziacziogo szayko (Zvon: PázmP. 215). Akkori napokban ballottál volna sok esztelen disputatiót és pántolódást (ErdTörtAd. I.29). De ez mind csak így marada a pántolódás és pántofánt (58). Nyugtadni a visszavonást, gyűlöleges pántolódást (SzD: MVir. 53). A pántolódásból könnyen üstökvonás következik (283).

PÁNYVA: [capistrum; halfter]. El szalad nyha az öreg lovak panuaiarol (Zvon: PázmP. 290). Az ifjút elakarác venni a nyulasgó porázt, hogy azzal az lovakat pányvára és czövekre üthetnee (Prág: Serk. 125). Pányvát vagy odal nyűgöt az ő lovának lábaira nem hány (GKát: Váls. I.1083). Három lovat, egy kocsit, a mellé ponyvát, pokroczt, nyűgöt adtae (Bartha: Krón. 116). Az istállóval bano a lánczos kötő fécél avagy hamaros orr kötővel, pányvával meg-szorított lovat tapogattya (Com: Jan. 85).

Pányvás: [capistratus; mit einem halfter versehen]. Nem tart a fűvelő már pányvás lovakat (GyöngyD: KJ. 539).

[Pányváz]

ki-pányváz: [illigo; anbinden]. Kipányvázott lovak (SzD: MVir. 299).

PAP: sacerdos, mystes MA. curio, parochus; priester, pfarrer PPB. Tőn nag vacorat es hina mend a papokat (BécsiC. 22). Herodes egbe gőituen a papocnac minden fedelmeket, tudakozec uala ő tollóc, hol Xs záletnee (MünchC. 16). Monda neki az pap iambor (VirgC. 25). Vnne papí algatuk vrat (DöbrC. 231). Mikoron minden bűneidet elmedbe gőitűted, meñ el a pap eleybe (VitkC. 24). Jűne az fraterekhez zerecheneknek,

nemely papja (DomC. 304). Mutassad te magadat papnak (JordC. 375). Zent Justina egy balwan istennek vala papya (ÉrdyC. 549). Az papok nem szollyac az en czudakatos ezelekedetimet (Zvon: Osiaud. 81). Jesuiták, papok itt az fő peresek (Thaly: VÉ. I.52).

[Közmondások]. Kít papjáért szeretnek, s kít palástiáért (Deesi: Ada. 88). Jó *pap holtig tanul: senescio semper multa addiscens MA. Nem mindenkor *pap saytya: non semper lilia florent MA.

áldozó-pap: victimarius C. sacerdos Com: Vest. 144. sacrificola PPBL. [opferpriester]. A gyűmölcsöknek sengéi az áldozó papoknak adattatnac (Com: Jan. 128).

asszony-pap: sacerdotissa C. [priesterin].

fa-pap: [sacerdos indoctus; unwissender priester]. Lám mondám szomszéd, hogy mind fapapok ezek (RMK. V.249).

fél-pap: levita JordC. 562. [diaconus]. Ímaagyatok erőttem mynd zent papok es fél papok (CzechC. 51). Tertenec, hogy egy pap azon wton el menea es latwan hűtet, elhagyna, azonkeppen egy fél pap (JordC. 562). Zent Istvan a het vdvár birak közül, kiket a zent apostolok fél papokká tettenek vala, egyik vala (DebrC. 64). Fabian papa oli igen nag iaitatossággal uala a martirokhoz, hogi ahoz valo felpapokat es subdiaconosokat valazta (133b). Ty oltáros, ostias fél papoc ott tartiatoc az oltárt, ruhát, sim értód, hog parázna vag (Mel: SzJán. 85).

fő-pap: pontifex C. praesul, summus sacerdos MA. oberpriester, prälát PPB. (Helt: Bibl. FF3b). Őszne gűitűen az fő papokat, meg tudakozék ű tőlők, az Christus hol szűlettetnek (Fél: Bibl. II.2). Hilchias fő papul vőtte, hogy a meg-talált könyv isten törvényének könyve (Matkó: BCsák. 321). A patyolatos főpap a szentséges helyben bé-megyen vala (Com: Jan. 129). Kalliescher vala szultánul bűcsületben, mert vala ő fő-pap és érsek hitékben (Zrinyi I.73).

főpapság: pontificatus C. praesulatus MA. [oberpriesteramt]. Janos papat az fő papságból erőnel le vetuen (Mon: Apol. 470).

gyóntó-pap: [confessarius; beichtvater]. A gyóntó paphoz siess, nagy latorságodból kű gyónyal (FortSzer. N3b).

kis-pap: [clericus]. Küldé huszat, szolgálatra rendelt heteseket, az gonosz erkölczű kis papot keresnyi (Fr: SzJán. 53). Úgy bñnom vele, miut az szentelt vizet megívó számmárral az kis-pap (Bercs: Lev. 471).

köz-pap: [sacerdos simplex; priester niedrigen standes]. Rómában a köz papoknak nem volt szabad nősöknök lenni (Pázm: Kal. 309). A közpapoknak sem volt szabad feleségeseknök lenni (SzD: MVir. 223).

község-papja: plebanus PPBL. [pfarrer].

misés-pap, misemondó-pap: sacrificola PPBL. [messpriester]. Az mit az apostoloc világossággá tőttenee, azt a barátok es misés papoc ismét setétségre fordítottac (MA: Scult. 853).

misemondópapság: [munus sacerdotis; priesteramt]. A bécsi vicarius Karger Janost misemondópapságra felszentelte (Fal: TÉ. 755).

misező-pap: ∞ A reformatus nemeselek arra kényszeritettek, hogy magok helységekben való papjaiknak pártjokat nem fogják, sőt a misező papokat is bogy ott tanítsanak, mezegeidik (Bod: KOstr. 17).

rómás-pap: [sacerdos ecclesiae Romanae; priester der römischen kirche]. A cinteremec raknác valának holt testekkel, miért hogy a rómás papok sohlt nem engedie vala a temetést (Helt: Krón. 63b).

tábori-pap: [sacerdos castrensis; foldpriester]. Papságra felszentelt-tyén, elsőben volt a fejedelem mellett tábori pap (Bod: Pol. 71).

tar-pap: [sacerdos tonsus; geschorener priester]. A nézőket megfésültották az tar papok, különböző családságokat vet nem szem eleiben (Toln: Vigaszt. 77).

térítő-pap: [sacerdos convertens; bekehrer]. Látom én, hogy vagy te isten szolgálja, bűnös ember-eknek térítő papja (KTör: Szám. 1).

udvari-pap: curio C. [sacerdos aulicus; hofkapellan]. Dajka János jelen volt mint udvari pap a fejedelemmel moldovai és más táborozásukban (Bod: Pol. 62).

udvaripapság: [munus sacerdotis aulici; hofpriesteramt]. Bethlen Gábor fejedelem maga mellé udvari papságra hozatta volt Dajka Jánost (Bod: Pol. 62).

Papi: sacerdotalis MA. priestertlich PPB. Tanácsot tartanac nemd a papi fejedelmec és a nepcevec veni (MünchC. 67). Püspök a papi rendben első (Bod: Pol. 1). A fejedelem asszony a papi szentelésnek tzeremoniáját el szemlélt (82).

Papoi: ad concionem dico Kr. [predigen].

[szólások]. Ebnek papofj: boeotis vaticinare (Kisv: Adag. 54).

Papolás: [admonitio, institutio; belehrung, unterricht]. Anyja asszonya maga restelt vagy szőgyelli az ebbéli papolást (Fál: NA 158).

Paposkod-ik: [sacerdotem ago; ein priesteramt bekleiden]. Apolló templomába ment-bé, kiből egy szűz leányzó paposkodott (Hall: MHst. 13). A püspöktől kellett tanúbizonyosság levelet venni a papoknak, különben nem paposkodhattak (Bod: Pol. 31). Hogy Újfalvi Imre másutt paposkodjék, megengedtetett (66).

Papság: 1) sacerdotium C. MA. [priesteramt]. Ol igen megalaza önmagat a papsághoz, hog' papságra ne választatnec, ön bímelket elvaga (MünchC. 71). A papságot zerőzuen, őket főmket pappá teneli (WozpC. 48). Hasonlatteek az ystemek főnyhoz, erekkwl erekke papságaban maradvan (JordC. 800). En anyazent egyházban papságot eerdenlettem (ÉrdyC. 358). A papságot kéremnyátot (Kár: Bihl. I 135). Nem könnyebítettet terhelde papsággal (Pázm: KT. 135). A simodus Újfalvi Imre-t a várad papsághól ki tette (Bod: Pol. 60). 2) sacerdos; priesterschaft. Hogyha a pápista papság adta instructiójában Sámbar-nac a mozgást, hazudozást, örülhet néki az a társaság (Matkó: BCsák. 8). Az ministerium egészen megváltozott, az papság nem regnál (Doros: Lav. 607).

Papságos: [sacerdotalis; priestertlich]. Sokol oly jóvedelmecző papinaság ninczen, az mely ezeknec potrohos gyomrokat és papságos zabálódásokat megelőgithetné (MA: Tam. 1111).

PÁPA: summus pontifex; papst PPB. Oly zentsegew vala hogy nemezek püspökek, gardinarosok, de papa es kymenyuala halany (EhrC. 75). Gergely papa jra zent Damascus atyunkat az zentek kezzyben (DomC. 119). Gergel papa ez zent martyrokrol celyben példat yr (ÉrdyC. 359). Mikoron az missen ielőn nona az papa az ket esaszokal, az eghl hozzók imeleten zoott aletek (TihC. 24). A papok es barátok a misseuel, gyúntatással es egyeb papa es satan halozual nem halazhatnak (Mel: Szám. 311). A papa ül az oeclesiában, mint ha ő volna a Christus vicarius (Pázm: LuthV. 352). Latról gyalázzák a papát az elhamyatol fiak (633).

asszony-pápa: papissa Kr. [püstin]. Az asszony-papát, kinek emlékezetivel gyalázhatta volna Rómát, Focussola nem emlitette (Pázm: Kal. 777).

fő-papa: summus pontifex Ver: Verb. 227b. [papst]. Az római fő papa és a esaszar felől semmi emlékezetet nem teszünk it (Ver: Verb. 227).

Pápázkod-ik: pontificem ago Kr. [die papstwürde bekleiden]. Az halál nem hagy engem sokayg papázkodni, be fogya zamat (PálK. 58). Mikoron Demásus papázkodie vala (Helt: Krón. 10). Némelyek esztendeig, némelyek kettőig beszélik hogy papázkodott (Pázm: Kal. 635). Azt sem bizonyíthattuc meg, hogy huszonöt esztendeig papázkodot volna (ÉsztT. 12Any. 180). Kelemen az kereszttyén religiónac több kárt szerzett, hogy nem az előtte papázkodie (MA: Seult. 997).

Papás: [pontificus, papalis; papistisch]. Minden hamis tanító törce, sído, papas, eretne vagy a tíz parancsolat ellen vagy a kereszttség ellenantit (Bom: Préd. 464). Minckünk nem kell agganunk uéllé, ha valaki minket papásnak nenez (Tel: Evang. 1412). Szóhatnane it az papásoc tudományának hamisságáról (Zvon: Post. 140). Az papás negyven napi bűt (473). Meg vetet-tük a papás papságot (Vallást. 221). A papások lehetségesnek taníttyák az isten parancsolatinak betöltését (Matkó: BCsák. 68). Hol volt az apostoli vallás a te papás vallásodban (83). Ezt az könyvecskét ki monattak az papasoknak örök gyalá-zatára (Toln: Vigaszt. Előb. 9). Főbizodalma a magyar nemzetséghez vagyón, jóllehet az anglus is és több nem papások segítik (TörtT. 1631).

Pápáskod-ik: [pontificem ago; die papstwürde bekleiden]. Simplicius 100. esztendőben papáskodék (Matkó: BCsák. 113).

Papaság: papatus Kr. [papstwürde]. Byrvam az jleben az romay papaságot harriad Alexander papa (DomC. 1). Calixtus papasságának negyed esztendyben (ÉrdyC. 169). Meg erteek, hogy wr ysten ewtet választotta vana az papasságra (195). Ha akartam vana, az elsew garadichra az az a papaságra ywt-lattam vana (378). Nem ezec az törce, sído, papaság, de minden egyeb közt is soc visza magyazozec támadon támadnac (Bom: Préd. 465). Négy rendbeli ember-eket találac ez földön, kie ilyen névvel nevezetnec: sídoság, poganság, papaság és luter-ség (Bas: Credo. 137).

[Pápáz].

Pápázó: [papista; papist]. Imár jutottuc a fő dologhoz, mellyel támasztja a pápázoc a gyermeknek kereszttségét (Dáv: KKER. 60).

PAPIRKA: [chartula; papierchen]. Citálsz valamit pappir-kál karáján (Czegl: MM. 92).

PAPIROS: charta C. papyrus MA. papier PPB. Paranczola, hogy neki vime ird zerzamat es papirosat (VirgC. 19). Hogh ő elothenek vege el közelgethne, pappyrosth thentual egyetnembe kore (PeerC. 16. NádC. 589). Papirosra avagy tiszta kártyára írunk (Com: Jan. 155). Egy romlott arany boglár papi-rosha berakosha (Radv: Cal. III 352b). Az papiroson az sok kereszt és nem a moztón (Gér: KartC. IV 396). Ott találatsz tállyán gyótsot, sikast, papirossit, gallert és tizedofot (Szentm: Kalm. 75).

arkos-papiros: phylax PPB. schreibpapier. Egy néhány arkos papiros (Bal: Ejin. 1).

folyó-papiros: charta bibula MA. charta diluta; fließ-papier PPB. Ha azt akarja, hogy szép fényes legyen, tégyen egy arkos folyó papirost alája, szívárkottassa azon által (Lipp: GKert. III 288).

ítató-papiros, ivó-papiros: ~ írunk a tiszta kártyára, nem bémeckoltra, sem ivó papirosra (Com: Jan. 155).

kalmári-papiros: charta emporctica; packpapier. Írunk tiszta kártyára, nem kalmári papirosra (Com: Jan. 155).

könyv-papiros: *scapus papirinus PPBl. [buchpapier]. Két kontz papirosot vészec 14 péuzen (Helt: Arithm. H3).

marhatakaró-papiros: [cucullus; diite]. Irme tisztá kártyára, nem marhatakaró szürke papirosra (Com: Jan. 155).

nyomtató-papiros: charta libraria Nom². 391. [druckpapier].

paraszt-papiros: [papyrus vilior; grobes papier]. A papirosi malomban kevés változás tétetvén, fekete, paraszt és itató papiros léssen (Illy: Préd. I.381).

régál-papiros: macrocola C. charta *regia MA PPBl. [royalpapier]. Régál papirosra mennyi czémert kíván Nagyságod, jelentse meg levele által (Gér: KárCs. IV.573).

sasos-papiros: charta regia MA. [royalpapier].

sima-papiros: glebra papyrus MA.

takaró-papiros: charta emporetica MA. [packpapier].

Papiroska: [chartula; papierchen]. Egy calomista predicator két árkos papiroskára mázlott írástokkával tsiripple az Kalauzon (Pázm²: Kal. 1067). Egy sáska tojék, ípprikálék valami moeskos papiroskára (Matkó: BCsák. 2).

Papirosocska: chartula C. MA. [schriftchen]. Csiripeltek ez-előtt-is imez-amaz tudatlan szócék a Kalauznak némely ciklkelyin aprólékos papirosacsókban (Pázm: LuthV. 2).

PÁPISTA: 1) pontifici adhaerens Kr. [papist]. Hazugság, hogy a pápisták kényszerítik az ifjakat fogadás-tételre (Pázm: LuthV. 183). Sokan a pápisták közzül a keresztiséget nem ért gyermeknek idvességet adnak (Czegl: MM. 183). Frater okossan beszélt, mert meg pöknék a pápisták (Matkó: BCsák. 447b). Valamit a pápisták sok beszéddel szemetnezek, könnyen ki-sepertetnek (Pós: Igazs. II.195). **2)** [papalis; papistisch]. Ki fakad, hogy a pápista tudományt nem kárhoztathatták (Pázm: LuthV. 92). Az én feleségem, ha szintén nevemet változtatná is, csak pápista emberhez ne menjen férjhez (Gér: KárCs. IV.373).

Pápistai: [papalis; papistisch]. A pápistai színes chatholikuságnak megh ezafólása (VárM: Szöv. 114).

Pápistaság: pontifici Kr. [papistigkeit]. A pápistaságban okát adgyák, miért tilalmazzák a húst (Pázm: LuthV. 136). A pápistaságnak varas fekélyibe nem merse mélyen eresztetni körmét (Pázm²: Kal. 412). Az mi hasra gondosinc azt kiáltja, bár mégis a papistaságban volnanc, melyben mindennel való bönelködesinc vala (Zvon: Post. I.81). Őc catholicusságnac híjác az papistaságot (MA: Scult. 6).

PAPLAN: culcitra MA. [opertorium; bettdecke]. Zent Ersehből azzon az poklost fel neue, agas hazaba uine es vranak ágára fektete, ezutan uranak paplanana be lepöde (TihC. 19). Paplanockal megvettem nyoszolámat (Kár: Bibl. I.606). Erről io lakási ntan paplan alatt puha agyaban maga gondolkodgyék (Zvon: PázmP. 205). Asszony hölgyeteknek szoknia vagy roko-pya vallat, paplant csinállyatok (Bal: CsIsk. 31). A paplan tómtótt papnttal tőhött (Com: Jan. 112). Mikor megmondták neki reggel, hogy ellopták két lovát, paplan alól csak nagy álmoson néz fel (Szentm: TFü. 7).

takaró-paplan: ∞ Ha egyik a takaro paplant mind magára vonza, azt a rosztársaság cseleketta (Hall: Paizs. 227).

[Paplanka]

nyári-paplanka: [tegimen aestivale; sommerdecke]. Nem lepeztettem be egyébbel egy kis vékony nyári paplankánál (RákGy: Lev. 399).

PAPONYA (*pap monya* Mel: Herb. 85); solanum, heliocacabum MA. vesicaria, haliacabus, vesicatorium; nachtschatten

PPB. Paponya, sódó tseresznye; alkekengi PPBl. Solanum vagyon öt fele, a másie fclét lüác haliacabum, azaz pap monya, veres bogycia vagyon (Mel: Herb. 85). Az orvosló füvek némellyec kertec, mint a bors fü, Vépus köldöke fü, paponya fü: papmonya fü, mulharta fü (Com²: Jan. 22). A esemetékről: boldog asszony ága, eb szőlő: paponya (Com: Jan. 33). Meg kínálta a vesicatoriummal, paponyával (Fal: NU. 316).

PAPOZLÁR, PAPAZRÁL, PAPOSZLÁR, POPOZLÁR: [sacerdos; priester]. Eszt a szabadságot meg rontu amaz papozslár, a Czaki Mihály (Helt: Krón. 84). Minden fele papazláro, capláo, óltármestere, graciúsoc (Helt: Háló. 217). Papozlaroc es barátoc (310. 293). Oda ál a papozlár a ketzölében, és igen meg keresztetzi (Dáv: Kker. Ld). Hajda még papozlár Mátyás, fordics még a mint lehet a sáros lapátot (Matkó: BCsák. 216).

PÁPRÁD, PAPERÁD (*papragy, papragy* Beythe: Nom. 84. *papratz* Frank: HasznK. 18); trichomanes MA. filix Beythe: Nom. 4. [farrenkraut].

aranyos-páprád: filix aurea Frank: HasznK. 18. Beythe: Nom. 8. [goldfarrenkraut]. Zikós fünek: dzino kenyer gyökere, aranyas papratz (Frank: HasznK. 18).

PAPUCS: cothurnus C. solea, calceus MA. sandalium, crepida; halbschuh, pantoffel PPB. Tzipellős, paputs: sandalium PPBl. Tölgy fíval meg lágyítottat patmagoc, papucsoc (Com: Jan. 100). Az urnak ő nguak egy száras karmazsin eszmaért, papucsért és kapezért (Radv: Csál. II.23). Vöttünk egy csizmát, papucsot, kapezástul (MonTME. I.14). Borbély Péter papucsosa a sárba vesztött, azért attunk 40 d. (19). Papútshan kezdeni, meztőláb végezni léssen nehézségre (Kisv: Adag. 387). Egy-egyik olyan szinü paputsot kezdé viselni, a melyet tsak a tsá-szároknak volt szabad (Mik: TörL. 222).

pantofél-papucs: [solea; pantoffel]. A dámák nem cipelősben, hanem pantofél papucsban szoktak járni (Fal: TÉ. 776).

török-papucs: [solea Turcica; türkischer pantoffel]. Az ifiurak némelykor török papucsban sétáltak (Monlók XI.352).

1. PÁR: 1) [par; paar]. Vévén egy pár öket, meg taglá azokat (Helt: Bibl. II.131). Vészen egy feltekert pár pistolt magához (GyöngyD: MV. 106). **2)** [socius; geführte]. A gölya az ő párját örömmel köszönti (Misk: VKert. 330). **3)** apographum PPBl. [abschrift]. Ezt látván, igen méltán kért párt Posalázi vram (Matkó: BCsák. 257). Az írásokat bizony kiadom, ha párban léssen (TörT². I.147). Érkeztvén az követ ur levele, annak is párját elküldtem (MonOkm. 40). Inczédi Mihály jött a diploma párjával (Bethl: Élet. H.33). Bútszóó levelének párja (Mik: TörL. 370). Az okleveleket Bethlen László úr az originalban, némellyiknek nem maradván tsak párja is, el vitte Bécsbe (Bod: Pol. 154).

bokor-pár: [par; paar]. Egymást megérdemelve a bokor pár, hogy szemre vetések ne legyenek (Fal: NA. 206). Egybelkelő bokor pár (Fal: Jegyz. 933).

[Párod-ik]

Párodás: [conjunctio, sociatio; verbindung]. Szerencsés vagy illy párodással (Grad: Lev. 22).

Páros: compar, junctus, socium habens SI. [gepaart]. Bé-megyen maga is, szép pompával, páros gerliczekent élete tár-sával (Thaly: Adal. I.169).

Párosan: [conjunctum; gepaart]. Gyönyörűség látni, mikor egy szépen termett urfi vagy magán vagy párosan helyesen szedi s rakja teljes inait (Fal: NE. 29).

[Párosod-ik]

még-párosodik: socior, copulor Kr. [heiraten]. Kívánnám, ha meg párosodnál és anokkal meg vigasztalnál (Fal: TÉ. 693).

2. PÁR(hagyma): porrus, porrum PPB. [lauch, porei].

3. PÁR(lüg): livivium MA. lauge PPB. [Vö. LÜG]

Párgol: [vaporo; dunsten]. Annak a gőzivel párgoltattam lábaimat (Monfrók. XV:417).

Párgolás: [fomentatio; bühung]. A tetvesség rut nyavalya, a véle való dajkálódás, mosás, párgolás semmit nem használ (Misk: VKert. 693).

Párol: fervefacio MA. fomento PPB. [sieden machen]. Közvényes lábra jó a gyökérét, lenelét parlati (Mel: Herb. 25). Ha tylet parlat az megfőtt isoppal, az ftyhke zuggását megallattya (BeytheA: FivK. 68). Kedves illatokkal pároltatá a házat (Pázm: Préd. 69). A dörgölőse, kívül melegítő, párló nem veszik el a fájdalmat, hanem enyhítik (Com: Jan. 144). Párol és sütős hévség 1674 (KLése. 32).

Párolás, párlás: fotus, fomentatio; wärmung PPB. Az asszony-ember hideg és meg szorult testét párlással és melegítéssel meg gyógyítja (Mel: Herb. 55).

Párl-ik (párolgyék meg Nyr. IX:210): ferveo, fervefio MA. sieden PPB. Hadd párollyék magában (Nyr. IX:210).

ki-párlík: ∞ (Pécsi: SzizK. 17).

még-párlík: [fervoro putresco; faulen]. Az gabona megpárlík az padlason (MA: SB133).

mégpárlás: [halitus; ausdünstung]. Neluflunkból, torkunkból az sok meg párlással, ki porsogással kergeti ki életünket (Lép: FTük. 27).

Párolkod-ik: 1) [vaporo, vaporem emitto; dampfen]. A pokol az szűnetlen benne égő kenőért s egyéb nadok párolkodó dögökért rakva rutt, bűdös, sebesen lángzó tűzzel (Lép: FTük. 179). Az pokol tüze nem ad világosságot, mint az miénk, hanem temérdek füsttel párolkodik (397). **2)** [vapore incluso incoquit; dünnen]. A kibe az ver meg álozik, veg nyolez peiz ara gyengbeert, s erez belőle tikomnyal laxat es forraly vizet, esd meg a vizzel a laxat, add parolkodyek meg (Nyr. VIII:169).

Párlód-ik: ∞ Párolkodyék (Nyr. IX:210).

még-párlódik: 1) [contabesco; verschmachten]. Inmár a szegény foglyi soc földig a temlődbe tartatott es tellyességgel meg párlódot (Helt: Háló. 129). **2)** [incoquit; abdünsten]. Párlodyék meg (Nyr. IX:210).

Párlódás: [vaporatio; ausdünstung]. Izzasztyák, hogy párlódással szárazszák nyálasságokat (Pázm: Préd. 901).

PÁRA (parah Cis. G3. MNYil: Irt. 52): vapor MA. dunst PPB. Tüz, kő esső, hó, pára, forgozsl, mely mondasat meg műveli (Helt: Zolt. 297). Míg az parah bened erzem, addik mynd gyeterlek (LewT. 1282). E kutha az 5 füstös parai szinto vj megen vala fel (Mel: SzJán. 238). Az erző állatokban neműd es erző szellet anagy para nagyon, mint a loban, legyben (Mel: ATam. 64). Ha feyer parah megen az földről vagy vízből jó reggel es estne, liszta földne ide (Cis. G3). Az ből cseseg az isten ereitenc parai (Kár: Bibl. 1639). Az tűz előtt ki mégyen az kementzénec parai (965. II:131). Az mi életünk ollan mint az para, a mely kezes ideig tart es az vtan el emesszik (Fél: Tan. 159). A tűz felemeli a nehé vizet, mikor felforralya vagy párával gőzölteti (Pázm: Préd. 707). Az illatozás vilámodik pészaszaggal, sok jó illatú virágok, vizek es étek párájával (746). Parah ez mondasok (MNYil: Irt. 52). Dohos kénki pára jün ki rüt gégéjén (Zrinyi: ASyr. 23). Mű

bizony reménységért es csak páráért egy pénzt sem ígérink (TörtT² 1:227). Az cometa semmi egyeb, hanem sűrű kód anagy para (Misoc: Progn. 8). Az agyvelő a páráknak vagy gőzölgeseknek műhelye (Fely: Pestis. 23). A megholt kivasz párájáról beszélgetnek (Misk: VKert. 316). E földi pára bővitt fellegetek (SzD: MVir. 75).

[Szólások]. Meg állottam s tsodáltamba alig vettem páráit (Gvad: FNót. 31).

Paráhol: [vaporo; dünnen]. Ha nap nyugatra vagyon, egy kiezín eső paráhol csak (Cis. 7).

Páráll-ik: vaporo, fumo, vaporem halo MA. dümpfen PPB. A szűv kevélysége illetlenségeket párállik (Pázm: Préd. 1011). Vér miat párálló fegyver (Laskai: Lips. 320). A szomszéd paloták ugy esendülnek felőle, hogy derekasan késett párálló nyoszoljában (Fal: NE. 83). Párállott palota (Fal: Jegyz. 935).

[Szólások]. Nem mindenkor budgyan, mihent párállik pattantyúja (SzD: MVir. 29). Pattanás nélkül párálló budgyanásra juttat valakit (195).

ki-párállík: [evaporo; ausdampfen]. De jai nagy szeleudek orozkodik után, mely dühös irigység párállík-ki torkán (Zrinyi II:59).

kipárállás: [evaporatio; ausdünstung]. A ki-párállások a földi nedvességnak oly részei, melyek egymás közt repesnek (ACsere: Enc. 134).

Párállás: [evaporatio; ausdünstung]. Az ér-vágás adgya ki testből a mérges párállást (Fely: SchSal. 45). A boros palatzok párállási között elefejtü nyavalyás állapottyát (Fal: NU. 261).

Párás: [anhelus; schraubend]. Chak valami párás testet álmadoz, hogy az atyák nemzenének (Zvon: PázmP. 211). Husunk, esontunk ezt nem tudja, se más párás állat (Fal: BE. 570).

[Páráz-ik]

ki-párázik: [evaporo; ausdünsten]. A fő fűjások az álom által ki párázott fő gőzölges után éreztetnek meg (Com: Jan. 182).

Párázat: exhalatio Com: Jan. 10. [dunst]. A kénköves gőzölges, párázatok meggyuladván égi villámokat es nyallalásokat imitanec (Com: Jan. 10). A párázatok nagyob helyet foglalnak el, mint azok a testek, a melyekből kimentek (ACsere: Enc. 134). Az itten megszűnés nélkül való párázatok miatt igen egésségtelen szokott lenni a levegő-ég (Csat: Mlt. 36).

PARACSKÓ, PRACSKÓ: canis sagax MA. [spürhund]. A főben is kúte valami feyeket, nem tudom, vislaie, paratskóie (Helt: Mes. 250). Mint a kis praczko a nag farkas szinto vj iacznak (Mel: SzJán. 87). Azt tsak ollyá tartuk, mint ama roz paratsko vislakuak vinczogásokat (GKat: Váls. II:323).

PARADÉ, PARÁDA: splendida ostentatio SL. [parade]. Parádában álltván az regimentet (Kár: Élet. II:123). Komáromból kilátszék azon lovas hada Nagyságodnak nagy parádával (Beres: Lev. 638). Mentek omat paridába (Gvad: Orsz. 2).

PARADICSOM (paradisum HB): paradus MA. [paradies]. Odutta vola neki paradisumt hazó. Es mend paradisumban nolyo gimileitul munda neki elnie. Es vezesse wt paradisum mugulmabeli HB. Ez zeretettel az clastronok földy paradyezomoknak mondatnak (VirG. 122). Mondad a tohnyane: Ma velen léz paradiomban (VitK. 105). Az gyezedelmeknek adok az celeth fanak gymelezeoben, ky az en ystenemnek paradyezomaban vagyon (JordC. 887). Mely fannak gómölehet nem azért tilta megh isten embertől, hog paradicomba nalo

fáknak gömölcsenél az dragab ut nona (TibC. 63). A paradicsont általhágásnak mihelyévé tölték (Ily: Préd. I.125).

PARAJ, PARÉ, PARÉJ: olus, beta, porrum, heluella C. lachanum MA. muntal, oleraceum; krant, kohli PPB. Paray, ezékla; beta Major: Szót. 106. Minden emi-való kerti-vetemény, melyeket másképen paréjoknak hívunk: olus PPB. Vete horuac tömlőiet és olainac edénét és parebol lőt étkeket (BécsiC. 32). Ezútkben ywthnak az yo yzew dynnyek, pareek, hagy-maak es foghagymaak (JordC. 139). Nem yz ki enghfmet eennen, ky pareet, kapyztaat ragogat (ÉrdyC. 503b). Hozzon a föld ő magabai magbozo fűmet es pareet (Helt: Bibl. I.A. IV.32). Juhoczkaiat tora haitia vala, onnat haza iőuen, parael apprit vala (Lstv: Volt. 5). Tauaszszal igen iő paré, iő salata (Mel: Herb. 47). Pareial és mezei fűvekeel tengetie vala magokat (Mon: Apol. 259). Jó az paréynac étőle: bonum est vocari ad olera (MA: Bibl. I.561). Midőn egyszer ötet látná Aristippus, hogy parét mosna, mond néki: Ha Dionisiusnak akarnál hízelkedni, nem kellene parét enned (MA: SB. 177). Borágót a több fűvekeel egygyütt vagdalt paréjban főzhetni (Lipp: PKert. II.86). Végy parét, tödd föl vízbe, forrald meg (Radv: Csál. II.47).

barát-paréj: [spinacea; spinat]. Hideg természetű mezei fűvek: kővér porsin, vad selyuta, spináz: barát paréj (Com: Jan. 26).

fekete-paré: equapium C. [pferdeselin].

kék-paré: equapium C.

kerti-paré: cepurica C.

nyúl-paré: sonchus PPB. [saudistel].

östör-paré: blitum MA. [melde].

sajtos-paré: intritum C.

tejes-paré: olus pultaceum; spinat PPB

Parés, paréjos: olitorius C. MA. [krant]. Parés fűvek, mineműek a káposzta, espinatz, salata (ACsere: Enc. 239). Téjes paréjos étkek (289). Parés bus: végy szép parét, főzd meg, vágd apróra (TörtT.² I.577).

PARANCS: mandatum C. imperatum. MA. befeli PPB

Parancsol: jubeo, impero, mando C. praecipio MA. befelen PPB. En zerzem ez uylagot elhadny es kewnietny tegetet, valamire paranczols (EhrC. 5. 56). Ha paranczol, elmegee: si jubes, vadam (BécsiC. 3. 34). Joseph tön, nikent paranczola neki vrnak angula (MüncC. 16). Isten paranczolt haw angyalnak te rolad (JordC. 363. 375. 376. 399. 707. 723). Hogh ezib hallotta volna az ő atthya, paranchola, hogh hazaba bée fogattassek (PeerC. 14. 248). Vadolom bñwnsnek magamat, mert gonozt paranczoltam (VirgC. 11. 19). Paranczola az ő ruhaiabol meztelen foztania (NádC. 635). Adakozyk eeggyegyewsegen, paranchel zorgalmatossagban (ÉrdyC. 73). Eszt a koronát adiad a magyar királynac, ez legyen parancsola tenéked (Helt: Krón. 29b). Paranczolta Mozes, hogy szolgáljánac az papi tisztben az vrnac (Kár: Bibl. I.94).

[Szólások]. Eb ura fakó: ebnek parantsol (SzD: MVir. 93). Hatát [a gyermekeknek] egy boeskába rakatván, feié re parancsola egy öreg aszszonyynak, hogy el viven el rekencse (ExPrinc. 218).

ki-parancsol: [exire jubeo; ausweisen]. Aegyptus királya Zoilust, minthogy Homerus ellen gyalázkodott, kipanancsolta udvariból (Fal: TÉ. 669).

még-parancsol: demando, injungo C. anbefelen PPB. Vg theen, mynt vr istennek angula megparanczola (JordC. 358). Zent Cozma meg parancholaa, hogy az ew testeet attyaffya-

nak testeewel eeggywt ne temetheték (ÉrdyC. 545. 559). Meg vagon parancholtatván az irásban, hogy istent imádjuk (Tel: Eyang. II.405).

Parancsolás: jussio C. jussum, jussus MA. goheiss, das befelen PPB. Vendeegők tyztöletynok gonagyat, zolhaat es parancholasaat neky hagyaa (ÉrdyC. 509). Teged yllot paranczols, engem yleth csak zolgalas (ErsC. 502b). Elvégezte az ő tainac való paranczolasát (MA: Bibl. I.47). Azt állattá, hogy az mire tanitature, az nem paranczolsképpen, hanem tanaczolas képpen adesséc előnkbe (MA: Scult. 759). Mondotta néki parancsolas képpen: Adgy bort nékik (Ily: Préd. I.158).

Parancsolat: praeceptum, imperatum, mandatum, edictum C. befeli, gebot PPB. A parantsolathan eljinni: jussa *perficere PPB. Az frater az paranczolatott nehezen telyesetty uala meg (EhrC. 80). Ki megfiteund eegét e kñs paranczolatoc közzöl (MüncC. 21. 42). Tyz paranczolatokban es vetkeztum (VirgC. 8). En ő tőle zerzet kiral vagók, ő paranczoltattá bñzetóm (DóbrC. 16). Vyh paranczolatot adok thw nektek, hogh zeressetők egi masth (WeszprC. 51). Nem tarttyatoc ystennek paranczolattyat (JordC. 401). Az isten parantsolatot aduan, az ő angiala altal, meg ielenti az ő titkait (Mel: Szál. 9). A szent irás parantsolattal kötelez minden embert, hogy mást mindent magánál fellyeb-valónak tartson (Pázm: Préd. 60). Térdeplő imádságra se borulj az effőle faragot képek előtt, hogh helyén maradjon az első parancsolat (Fal: NE. 19).

Parancsoldogál: imperito C. MA. befelen PPB. Eyiel nappal vgy paranczoldogal, hogh ingyen sem fogsz nyughatni sem alhatni miatta (Born: Préd. 551). Ha te így parantsoldogalsz és meghagyod az te jóvaidnac: te mennyel az ispotalyba, te meg másuva, ura vagy az javaidnac (MA: Scult. 879).

Parancsolható: imperiosus C. [gebieterisch]. Igen nagy paranczolható vagy (Szeg: Theoph. 24).

Parancsoló: mandator C. imperator MA. gebieter PPB. Parantsoló fejedelen: imperator PPB.

PARÁNYI: tantillus, tantulus MA. exiguus Kr. [sehr klein, sehr wenig]. Parányi az, a mellyet az őrkőké-valóság követ (Megy: 3Jaj. II.181). A földből egy kis virágotska, egy parányi muslica az ő kezének benne forgása nélkül el nem veszhet (GKat: Valt. II.19). Az egész földnek kereksege egy parányi pont (Land: Ujegits. II.219). Az parányi csupor kicsiny tűznél fel (Ben: Rithm. 174). Parányi bimbóból nagy gyümölcs nevelkedik (Kise: Adag. 141). Nem minden parányi gyönyörűségért szerencsételt ártatlanságát (Fal: NE. 46). A parantsolat egy parányi elménkben játszó buja képetske miat őrk pokollal fenyeget (105). Nem tetszik-e egy parányig felsétálni (Kir-Besz. 6). Élni kell parányi értékből (Orczy: KöltH. 141).

PARÁS: [mollis, tener; weich, mürbe]. Tynkfí töltve. Igen el ne főzd, mert az töltelékje csak paras leszen (Radv: Szak. 99). A törös éték ha parás leszen, nem olyan jó ízű (219). Parázsul nem jó az éték (18).

PARASZT (paraszt ÉrdyC. 471.): **1)** simplex, rectus EhrC. [einfach, rechtschaffen]. Az ember el mennem egy nemy frater parastol (simpliciter) kezebe vevue az penzt (EhrC. 80). Yzagos mynellkedesek, kyket essebelewl tartoznak tyztan es parastol tartany: tenentur simpliciter olsservare (111). Minden ygeretek Cristustol az zerzetnek lewték, azokbm vegesleg meg telyesegyenek, kyk regulat parastol es ygerewl ygero enzelkedtenek tartany: qui regulam simpliciter servant (124) **2)** simplex, incomplexus, incomis, incomptus C. [einfach, grob]. Paraszt szabási: subrustiens; orsó, botkó, paraszt eszköz: urpiz PPB. Hath ymegh, neegye hymbé zedett, kettey parast (RMNy. II.35). Domolehky zabla parast (170). Chinahy edent a sarlnl, nemellyet mazoson, nemellyet paraston (Frank: HasznK.

9). Baldinusnak mosdatlan, paraszt szidalmi (Pázm: LuthV. 5). Paraszt paplan kettő, az egyik kanna, az másik atlaez (Gér: KárCs. IV.268). Egy paraszt patyolat előruha (B32). Kincses'r szoknyátul az ki prén vagyon 75 d, az ki pedig paraszt, 50 d (MonTME. I.491). Nemde paraszt erejével támadt a szabadság (Orsz: Kélt. 41). **3)** laicus C. [laie, weltlich]. Egyházi emberek és parasztok (VirgC. 101b). Vala egy frater predicator zozetbely es ez vala paraszt frater (MargL. 134). Mynden fraternek, kyk lattatnak vala lenny zent Dunancos atyáknak, haromtal meg valva, egy pap fraterivel meg valva es keet paraszt fraterivel meg valva ovrdevgnék jhese mya el menenek (DomC. 40). Vala mynd egyházy teoumenben mynd paraszt teoumenben jceen tanult (191). Akar parasztok akar egyháziak (DebrC. 24). Paraszt biruk eloben idezek (81). Az hold jegyze az paraszt wrakat es feyedelmekoth, kyk koronkeed változnak ew allapotyokban (ÉrdyC. 106). Keth kaplanok es keth paraszt atyaffyak (574). Ki ma paraszt, holnap pap: hodie qui laicus, erit sacerdos (Mon: Apol. 251). Ha valaki az paraszt tisztok ellen beszélue avagy engedetlenkednék, az ollyant törvény szerént megbüntethessék (MonTME. I.365). **4)** communis, vulgaris, trivialis; gemein, gewöhnlich, alltäglich. Régen hallottatok sok paraszt példákot, az kik ellizik dolgokban ő magokat, gyalorta csalatnak, elveszik dolgokat (RMK. III.53). Ez paraszt magyarazatottis eszünkbe fogassuc (Born: Préd. 283). Leg előszer tudume kel, miért hiyae ez speciest regula triumae, és parasztul detriuee (Helt: Arim. G.). Az szokn nemely tellyes, nemely közep szerő, nemely clae paraszt (Pécsi: SzázK. 32). Paraszt-deáknul szólnak (Pis: Igazs. 416). Az alosa avagy cluspea tsak igen paraszt hal, nem sokat külömböz a mi posirinktől (Misk: VKert. 546). **5)** rusticus, rusticus, agrestis C. [bauer, landmann]. Paraszt majorság: rus; parasztul, pörül: rustice PPB. Nemy ezudatlan alazatossago Janus new paraszt, ky zant uala ew mezeyben (EbrC. 97). Amos propheta puztor és parast (BécsiC. 212). Az keruly leanya legien egienő az parasztnak leanyaul (VirgC. 147b). Varasy polgarak es az paraszt nepek (CornC. 74). Házi munkát vagy paraszt dolgot tennének (Maj: Evang. 561). A parasztoc a mezőn foglatolasc (Com: Jan. 142). Vagyon a paraszt embereknek négy pokol-malmok, igen kiesiny jüvedelmiek (Gér: KárCs. IV.315). Mind portásim s mind paraszt-hívek szaporán hozták (Beres: Lev. 61). **6)** [plobejus; plobejisch]. De az nemes népek téged nem kedvelnek, mert paraszt nemzetből tégedot illenek: asszont paraszt nemzetből ők nem szeretnek (RMK. II.37). Paraszt emberséghől ment volt magyra (Kem: Elet. 11). A mely is bizonyás, hogy e folséges rend és nem paraszt ágysság (GyöngyD: Char. 114). **7)** rudis, indoctus, idiotes, barbarus, inurbanus C. vilis; unwissend, ungebildet, barbar, wertlos, abgeschmackt. Parasztul is parasztabbul: rusticus PPB. Ott fekegy pemetenezodert nyugalmatlan paraszt (EhrC. 11). Valnak nemelyek oly jceen parasztok, gorombnak (CornC. 166). Paraszt nemekének, tulosoknak es tudatlanoknak adossa vagyok (Komj: SzPál. 45). Mátyás király látta vala, hogy a magyaroc barbarusoc és ezac bárdolatlan parasztoc volnának (Helt: Krón. Előb. 1). Akar irás olvaso, akar egyfütyi tanulatlan paraszt (Born: Préd. 461b). Sariai igen parasztok valanak, bőre peniglen igen rut (SalMark. 13). Azoknac neueket az lybiesec változtatac el parasztul, maurusoknak neveznen az molusokat (Deesi: SalM. 17). It érthet baraságról, sült paraszt elméről (Illyef: Jephth. 1). Vallyon sült paraszt nevet nem viselne-e, a ki tsinyosab köntösébe nem öltöznék, mikor királyt fogadgya (Pázm: Préd. 84). Ha Kristus atya-fia lettől, oktatlan és paraszt erköltséghől ne gyalázzal atyaiságotat (116). Azt akarták, hogy rosszszul, parasztul, szakadoncs nevelvén, szolgai erköltséghöz szoljanak (195). Milent valamely vad, paraszt nemzetég bé vőtte az keresztény hitet, mindyárt meg változoti (Pázm: Kélt. 67). Hogy parasztul ne járulna az egyházi ember ily nagy és bücsülletes áldozathoz (Pázm: Imáds. 177). Az köszegi vak, paraszt és vessző ala való socsual eggyütt (Bál:

Csisk. 75). Nem csak tudatlanul és szemtelenül, hanem parasztul és nem keresztényenül szolász te (436). A sült parasztoc az emberi társaságnac keveset használnac (Com: Jan. 153). Ki volna oly háladatlan és paraszt (Illy: Préd. 1419). Paraszt és méltatlan dolog (119). A paraszt-rüli oly nyavalya, mely könnyen másra ragad (Fal: NE. 23). A te dilemma-kapcsos-beszéded éppen nem udvariás, sült merném mondaní, paraszt (Fal: NA. 134).

[Közmondások]. Nehéz paraszt irral mély sebet köödni (Illyef: Jephth. 15).

köz-paraszt: infimas, ignominis C. [aus dem pöbel].

majd-paraszt: subagrestis: ein wenig bäuerisch C.

Paraszt: 1) [vilis; grob]. Alavalo palaszt ruhában zenvedőt mynd beweth, hydegőt (ÉrdyC. 471) **2)** rusticus MA. báuerisch PPB. Mezőn való paraszti munkás (MA: Bibl. L382). A szabados katonák semminémü paraszti szolgálattal ne tartozznak (Gér: KárCs. IV.313). Az erdélyi papok özvegyci a paraszti szolgálat alól ki-vétossenek (Bod: Pol. 58). **3)** [asper, rudis, barbarus; roh, ungebildet, barbarisch]. Paraszt szőlás: verbum "rusticanum" PPB Paraszt dolozodásra voná (Mol: Préd. 156). Paraszt komor keméséggel fel fégyverközt tanúte (Zvon: Post. 155). **4)** [vulgaris; allgemein]. Ma reggel holmi paraszti hírekkel tölt levelemet midőn expedálnám, érkezék meg az által bocsátott portám (Beres: Lev. 434).

Parasztikus: rusticus Kr. [bäuerisch]. Merő lud-mérő ember ez a mi parasztikus tündérünk (Zvon: Pázm' 224). Parasztikus és kemény természetű ember (Prig: Serk. 333).

Parasztolkod-ik: rustico C. MA. [landwirtschaft treiben].

Parasztolkodás: rusticatio C. MA PPB.

Parasztos: moribus agrestis, inurbanus Kr. [ungebildet, roh, bäuerisch]. Parasztos és vakmerő dolog a Christus sz. testének életét a pusztá kenyéren való rágódásra magyarázni (Vajda: Kriszt. 1904).

[Parasztosod-ik]

el-parasztosodik: degenero in rusticitatem Kr. [bäuerisch werden]. Keveset használ az elparasztosodott szegény legénynek, hogy illyenek, amolyanak voltak ősei (Fal: BE. 593).

Paraszttság: 1) rusticitas, barbaria C. MA. bäuerische grobheit PPB [roheit]. Parasztagra jutottanak (Vor: Verb. 6). Előbbi parasztágod rütségira ne térj (Pázm: Préd. 116). A paraszttság esinya gorombaságot visel magában, illatoztat (Com: Jan. 187). **2)** communitas rusticorum Kr. [vulgar; volk, pöbel]. A parasztág mongia vala: Ez a nazaratbeli Iesus (WesprC. 151).

[Parasztul]

el-parasztul: in rusticitatem degenero; entarten. El-parasztul az ékes nyelv (GKat: Titk. 1098).

PARÁZNA (prázna) Pathai: Sacr. 54: **1)** [meretrix; hure]. Az nagy parazanak magzatának satorokat: illi magnae meretrici (EhrC. 125). Az papok az arnibol adnac a bordelba vettekne es paraznakat ekeseitne es esmeg mikor eluendic azt a paraznakot, ekeseit ő isteneket (BécsiC. 110). Samson Dalida newyw parazna nyathat adaty ky (WinkC. 179). Mikor nem volna valani, honnan el elhetne, len nylyan való parazna (PéldK. 82). Frater Dunancos ky evzete vala az paraznakat az kyral vduarabol (DomC. 234). A ledők avagi Krisztusnak kezise nagi őrdőgnek parazanin (DebrC. 142. 28). Az teb zyekekkel áldozath Vesta isten azzomnak, avagy az bordelba kol mennek es parazna lesz (ÉrdyC. 200). Egybegyűlnek Borolás lator a sok latrokkal, Jezabel is az sok paraznak-

kal (RMK VI 42) **2)** moechus, stuprator, scortator, adulter C. [ehelbrecherisch, hülherisch]. Nős parázna: adulter PPBL. Végte magadnac parazna feleséget: sinne tibi uxorem fornicatio num (BécsiC. 180). E gonoz nemzet es e parazna (generatio mala et adultera) feleséget kér (MünchC. 36. JordC. 391. 404). Imez embőr parazna, reződs (GuaryC. 8). Parazna lelőc az, ky ő fogadásának zóuetseget el feledj (DebrC. 406). Az kegyethlennek, paraznának, torkosnak ew beyty nem kellemetes wr istennek elette (ÉrdyC. 137b). Irtam én tinektek, hogy el ne elegylyntek a buya paraznakual (Komj: Szál. 110). Valanae férfi paráznak is az orszagban (Kár: Bibl. 1320). A paráznát mindennel szabad büntetni (Decsi: Adag. 262). A paráznác és a kettős házias társnac lenyakasztatnac (Com: Jan. 137). Parázna személy (Szentim: TFü 14). **3)** incestus C. [obscenitas; zotig, mizüchtig]. Torkosságomat byzonifotam fertezetes parazna bezedekel (VirgC. 9b). Ez kim adatot eu nekóm az soc törtelmes parazna bezedőknec halgatasaert (GuaryC. 49). Az nehunec bynei: karomlas, ember zolas, parazna bezed (NagyszC. 356). Ektelen parazna beszed (Mon: Apol. 401). [Vö. **PALÁZ**]

Paráználkod-ik: moechor, adulteror, fornicor, lupor, lustror, scortor C. huren PPB. [hülherlei treiben]. Kurválkodom, paráználkodom: scortor; kurvás, paráználkodó: stuprosus; házias emberrel paráználkodó kurva: pellex PPBL. Ő aínoc paraznalkodot: fornicata est mater eorum (BécsiC. 182). Ki elhaganga ő feleséget, a paraznalkottatfa őtet (MünchC. 22). Ha feleség massal házaskodandic, paraznalkodie (91). Hallottatok, mert mondwan vagyon reghen: ne paraznalkogyal (JordC. 54. 367). Praznalkodo papok (Patai: Sacr. 114).

el-paráználkodik: [fornicor; huren]. El paraznalkodik föld vrtol: fornicabitur terra a domino (BécsiC. 181).

Paráználkodás: scortatio MA. moechatio PPB. [hülherlei, hureriei]. (Holt: Bibl. I.VXv).

Paráznaság: **1)** stuprum, adulterium, incestus C. [hureriei]. Nős paráznasággal vádolni: actionem adulteriū *intendere PPBL. Menden, ki elhaganga ő feleséget paraznasagnac okanalkúl, a paraznalkottatfa őtet (MünchC. 22). Zühöl zarmaznac gonoz gondolatoc, törven töresec, paraznasagoc (43). Vetkeztem istennek elene paraznasagnac bynebe (VirgC. 7). Hozanak a papj feyedelmek egh azz nyallatoth, pazaznasagba megh fogtath es mondanak: Mestör, ez azzonyallath ma paraznasagba fogtath megh (WinkC. 312b). Ne kőwessek az ew tetowa nezew zómóketh paraznasagira (JordC. 153. 367). Paraznasag tamada lameknek miatta (ÉrdyC. 64. 200). Nem csak az házasság töresec paraznasagoc, haueu még a esőkolgatásoc is orozálussagoc (Com: Jan. 133). A paráznaság az, nüdön oly személyek bujálkodnak, kiknek avagy csak egyike kötélbe vagyon (ACsere: Bölcs. 119). Dayka által őtet magának kapezölá, kiuel titkon paráznasagba éle (SzFabr: AmAff. 13). **2)** probum C. [schande].

Paráznit: [vitio, contamino; beschmutzen]. Orcázjokat idegen festékekkel ne paráznítsák (GKAt: Váls. II.1104).

még-paráznit: [violó, constupro; notzüchtigen, schänden]. Fő és alacson rendű embereknek feleségeket megparáznitá (MonIrk. VII.238).

PARÁZS (parāsa Radv: Szak. 251. prása Csákt: Assz. 9): prina C. favilla MA. glühende kohle, glühende asche PPB. Meneuel ynkab közelyt valamj allath yozagos allathoz, anneual ynkab rezesöl az allathak mj voltanul, pelda paraztol (Apost. 42). Tűzes prását nyele (Csákt: Assz. 9). Főzdez ezeket egyiutt szépen, hé parására tegyed, befedjed az földvel (Radv: Szak. 251). Hogy meg ne égessed, az vizben őss kiesiny hév paraszat (9). A parás, eleven szén, meleg és tűzes (Com: Vest. 12). Parázs tűzét lobbantatja, már megszokta, nem hagyhatja (Fal: Vers. 882).

Parázsol: frigo MA. rösten PPB. Megrantom, sütöm, parasolom: frigo (Com: Vest. 130). Vajban avagy olajban parasol (50).

PÁRDUC (pardic BécsiC. 148. pardutz, párdutz, Valk: Kár. 55. MA: Bibl. II 161. pardus Kár: Hal. 124. Illy: Préd. II.91): leopardus, cervarius C. panthera, pardalis, pardus MA. panther, leopard PPB. Ime mas monnal pardic es neq zariának valuala ő raita (BécsiC. 148). Az pardocz ő tarkabarkasagat meg nem haghaffa (DebrC. 379). Latot mednet, pardust (Mon: Apol. 449). A pardutz, a mit haruadic ngrásival meg nem fog, el-boesáttja (Com: Jan. 38). Az párducz bőrnök egyik lábát el metszette (Gér: KérCs. IV.396). A párdutz himje egy bornyi korátsú, a nősténye agáruyi nagyságú szokott lenni (Misk: VKert. 74). A párdutz ő szőrit, sem róka a bürét, hidd, mez nem változtatják (Kisv: Adag. 397). Holló volt háta kutyádnak, párducz málya (SzD: MVir. 90).

oroszlán-párducz: [leopardus; leopard]. Az oroszlán-párdutz származik a párdutznak a nőstény oroszlánnal való össze sárluhásából (Misk: VKert. 272).

teve-párducz: [camelopardus; kameelparder, giraffe]. A teve-párdutz származik a párdutznak a tevével össze sárluhásából (Misk: VKert. 272).

PÁRIA: [apographum; abschrift]. Nyári uram a Kegyelmed elébbeni írását s páriáját megküldötte (RákGy: Lev. 403). Kegyelmed is az mi leveleink páriái szerent oktassa hozzá, mint forgassa a dolgot (TörtT. 1878. I.82). Minemő gyalagos levél ez, nem hogy páriáját kellene vennünk, de sőt a földbe kellene temetünk (TörtT. 187). Mely levelet akkor mindjárt föl küldtem Fölségednek és amak is verissima páriáját (IV.58). Szilágyi Ferencz uramnak irt levelem páriája (Gér: KérCs. IV. 183. 405). Hatalmas eső-zárunk levelenek páriája (MontME. 1.17).

Páriál, parjál: [transcribo; kopiren, abschreiben]. Páriálni a levelet: apographum exscribere; parjáltt levél: apographum PPB. Kegyelmed edes bátyám uram a Klobusiczky uram írását páriálatván, küldje vissza (RákGy: Lev. 418).

PARIPA: sonipes PPBL. [reitpferd]. Száma volt, amueuyi árpát kellett minden tisztartónac beszoalgaltatni a gyorsan lépő paripáknae, és az ősznerekne (Mel: Sám. 132). Az parasztlak paripákért, hátas lovakért szorgalmaztatták az istent (MesésK. 8). Az én paripánat akarok csak próbálni, mint írambatik (Zvon: PázmP. 230). Tegnap ki mentek vala az vitézek, de egy fő paripánul egyebet nem nyertek (Gér: KérCs. IV.525). Ha voltak rosz futó csikók Hunniában, nem léznek paripák hildgyed Galliában (Nógr: IdvK. Előb. 10). Nem hajt jó paripa az eb ugatására (Kisv: Adag. 195). Kár vitéz tértinak, serény paripának megvénhedni időtül (545). Az mely íramó paripát Nagyságod küldett, megadtuk (MonOkm. XXIII.50). A jantsár aza tegnap egy szép paripát küldött több egyéb ajándékokkal (Mik: TörtL. 360). Az istállóba vezete, hogy megndvaroljam almáskék paripáját (Fal: NE. 21). A ki later paripán ül, zabolán itat (SzD: MVir. 493).

csödör-paripa: [admissarius; bengst]. A tződör paripák kényekben hevültek (Könyi: HRom. 31).

Paripás: [equus; reiter]. Elküld a tamás Szathmár felé jó paripásokat (Bartha: Krón. 22). A basa lovasokat küldé előnkbe, a kik mind tzifrák, mind jó paripások valának (Mik: TörtL. 353).

Paripásan: [equo vectus; reitend]. A marhák és kincsek mellett lévő törökök jó fegyveresen s paripásan magok jőnek hozzánk (TörtT. 1205).

PARITTYA: funda C. MA. schlender PPB. Seregeknee vra oltalmazia őket es megmariac es alaziak parittanac kőnei-

ben (BécsiC. 368). Dávid ez időbe öle meg a nagy Goliathot a parittának hagyatásával (Szék: Krón. 28). Goliath, kit David parittának hagyatásával öle meg (Szék: Zsolt. 160). Pasztori parittát kezebe vevő (Hoffgr. 139). David Goliathot egy kis parittya hagyatással vagy egy le, hogy az önnön fegyverrel fejet vevő (Born: Préd. 238b). Készítte az ő hadának kopjákat és parittyába való köveket (Kár: Bibl. 139f). A köveket parittyákkal hagatja (Com: Jan. 149).

Parittyás: funditor C. schleuderer PPB. Olofernesnek zolgáid midőn közeleítették volna, időnőre ő ellené a pariffa (BécsiC. 21). Ninive városának romladék falainak magaságok oly iszonyú, hogy nints oly erős parittyás legény, ki által vethetné rajtok a követ (Moln: JÉpül. 244).

Parittyáz: fundito, funda peto Kr. [schleudern]. Menjenek ki a sík mezőre, parittyázzon egymásra a két fél (Fal: TÉ. 160).

PÁRKÁNY: 1) subgrunda, projectura MA. margo, marginis circumjectio; vordach PPB. A ház fedelének párkánya, eresze, eszterhája: subgrunda PPB. Az isópot a bárány vérébe mártván, mázolyátok-bé az ajtók felső párkányát (Pázm: Préd. 465). Ormozator, párkányoz, eszterhác (Com: Jan. 107. 2) [propugnaculum; bastei]. Sántát vetténec a város ellen mind a párkány (Helt: Bibl. II.223). Basa beszállá mintegy párkányba, szent Mihály hónap negyedik napján vala, kárt nagyot valla párkán Szolnokban (RMK. III.165). Sziget vára nagyon nagy ingoványban, hármaz párkány környüle erősebben (VI.132).

ajtó-párkány: liminare portae Pázm: Préd. 465.

fal-párkány: projectura, tabulamentum MA. [mauervor-sprung].

kő-fal-párkány: projectura C. pinna PPB. [zinne].

fédél-párkány: subgrunda C. [vordach].

Párkányol: vallo NémGl. 31. [verschanzet].

Párkányos: [subgrundatus, margine instructus; kantig, berandet]. Menyezet módjára párkányosan csináltatnám (Mou-Olm. XXIII. 135).

Párkányoz: subgrundo MA. wetterdach machen PPB.

be-párkányoz: [muro circumdo; mummieren]. A kerítés tetejét vágott kövekből rakatott falakkal párkányoztatva bé (Moln: JÉpül. 216).

mög-párkányoz: marginem circumduco PPB. [beranden].

Párkányozás: subgrundatio MA. [gesims]. Faragott márványkőből való órszati, párkányozási már megvólnának (Szal: Krón. 203).

PARLAG (pallag Com: Jan. 72. parlag ÉrdyC. 573. paralog CodPatr. 145): ager desolatus, vinea inculta, sterilis, rudis MA. solum derelictum; wüster acker PPB. Meta in ipsa via per parlog venit ad vnam arborem (CodPatr. 145). Merinci madarat ismertem, parlagnak zepsege velém vagyon (DöbrC. 107). Olaynak 6 munkái, hazod és parlagok etket nem hoznak (251). Nagy tavol földön temeseeetek el etvet az parlagban (ÉrdyC. 319. 95). A prédicatorok ha nem szolgálhatnak, ottan a parlagra küldie őket (Helt: Mes. 71). Szekeret téríték a parlagokra (Hosv: NS. 25). Madar kőlés, medve sonány földön terem, paragon mint a nyiri föld (Mel: Herb. 56). Parlagi hagyiak az ő kerteket (Zvon: Osianl. 103). Az aszszony, kitől már több magzatokat nem várhat, hanem mint egy parlagi tétetik (Szulim: Cent. 57). Az új mező és a pallag az az nyugott szántó föld (Com: Jan. 72). Pallagát béboronállyá a barázdikon és fordulásokon (73). Nem a világi böltségségnek parragin, hanem a szent írás réttein legelteti a híveket (Szal: MVir. 244).

által-parlag (CodPatr. 419).

Parlarság: [cessatio agri; brache]. Szantot földet fel tőri az új parlagokból (Mel: SzJán. 551).

[Parlagul]

el-parlagul: inveterasco, sterilesco, desolor MA. [verwülden]. Az földnek mezői el parlagulnak (Kár: Bibl. 1477).

PARMAZÁN: [caseus Parmensis; parmes-ankése]. Parmazán-sajt MA. Bécsben vásárolt fűszerszármok: tizenöt font parmazan (Radv: Csál. III.58).

PÁRNA: pulvinus Pesti: Nom. 144. culcitra C. pulvinar, pulvinarium MA. polster PPB. Párna, tő-ally, vánkos: pulvinar; hattyú-tollal töltött párna: olorina culcitra PPB. Ev alayok három parnakat teznek (CornC. 88). A párna pihe, a paplan pamuttal töltött (Com: Jan. 112). Kemény párnán bálnak vala (Czegl: MM.103). Párnája a száraz föld vagy tőke (Szeg: Aqu. 11b). Nem méltó, hogy párnán nyújtózzék (Kisv: Adag. 130). Addig keress lány páruát, hogy még az asszú padon is elhálál (337). Tollas párnákat tarté Kegyelmed avagy matrátzot (Kir-Besz. 58).

bőr-párna: culcitra; polster Nom. 44.

hintó-párna: sedularium; wagenpolster PPB.

nyerég-párna: stratum PPB. [pferdedecke].

ülő-párna: [pulvinus; stizkissen]. Mintán a vendégek magokat meg mostác, ülő párnákkal elrendelt székeken asztalhoz ülnek (Com: Jan. 109).

Párnás: [firtus; gepolstert]. Néki friss palotája a vadak barlangja, pulha párnás ágya kemény föld s kőszikla (Tarn: Szents. 24). Szenvedéssel adgyák, s nem párnának nyújtják a becsült csillagát (Kisv: Adag. 158).

PARÓKA (barroka Sám: 3Kérd. 753): galericulum, ca-liendrum, capillamentum; perrücke PPB. Pósbázi deák a mi szemünkre hánnya a barrokat, kit ő maga hordoz a fején (Sám: 3Kérd. 753).

Parókás: comas adscititias gestans Kr. [perrücke habend]. Egy haragos és parókás németre bizattatám, annálunkább morgolódott, memél szebben szöllöttam (Thaly: VÉ. 1307).

PAROLA: 1) fides data; parole PPB. Parolára jönni: fide data venire PPB. Reputatión s parolám forogván szóban, voltam nem kicsiny elmébéli nyughatatlan-sággal (Monlók XV. 52). Uri parolámat adtam bizonyos játékra (Fal: NE. 27). Tett ígérte, rabszját vetett, ilyen a parolája (Amade: Vers. 216). 2) tessera, signum; losung. Az atyám fő strázsamester levén, a jel vagy parolya kiosztást éneam bizta (Bethl: Élet. 267). A parola kiadásakor indítsa meg a szekereket (Tórtf. 1162). Parola kiadás és az kulesok magyarnál állyanak (Gér: KárCs. IV.482). Parollámra megittotték az dobot (RákF: Lev. V.486). A fejedelem a parolyát kiadván (Thaly: RT. 164).

PART: rips, litus, portus C. ufer, gestade PPB. A parthoz meg vettett vasmatka: anchora *pacta littoribus PPB. Nemeliek az által menők közül az víznek mynd az mas parthoz el mennek vala (VirgC. 110). Ököt kivezeto ő akarattoknak partára (DöbrC. 194). Emen el mene eos romay parthra ywa (PeerC. 12). Kegyük és sarkányok a tengőrbéli habogba meg haluan, a partra kiveretettek (DöbrC. 214). Leaptak beuned azok a nedvességek, a melyek a meghevült rendeken partokat szagatnak (Fal: NU. 253).

hajóálló-part: statio; schiffstelle PPB

kimenő-part: [egressus; laudungsplatz]. Révet tanulának ugyan, de kimenő partja igen nehéz vala (Kem: Élet. 53).

rév-part: portus PPBL. [hafen]. A tengeri tolvajok világot gyűjtnek a csekély helyeken, hogy egyebeket magokhoz csaljanak mint egy rév-parthoz (Mad: Evang. 577). Midőn Athénás város beléik Phalerus rév-pártjával, mely mind kicsiny s mind alkatlan vala, élénék, Themistokles tanácsával hármaz rév-part Piraeában építettett (Balog: Corn. 23).

sziget-part: [litus insulae; inselster]. Gyakorta a sziget parton csak a tornához kötötték a hajót, mert olyan vastag gyökerek vannak, mind a szekér ridja (Mik: TörL. 366).

tengér-part: [litus; gestade]. Tenger-pártján való hegy: promontorium PPB. Az egyiptombelyek talalaak Yzrael fyaft az tengher partyan (JordC. 38). Mynd a sokasag al vala az tengher partyan (392).

víz-part: [litus; meeresufer]. Az trojaiak víz parton egy kastélt tsinalának (Huszt: Aen. 32).

Parti: litoralis, litoreus, riparius MA. zum ufer gehörig PPB. Parti-fecske: liruundo riparia PPB.

Partos: litorosus, habens ripam MA. uferig PPB.

PÁRT: sectio, factio, partes, dissidium MA. [parten]. A pübenueere el hagyja az ew partyat es mene az ellenseg kewzze (Pesti: Fab. 23). A gyermeknek pártjai fel vénec gyermekket és allá hozzác Szekes Feyernára (Helt: Krón. 786). Az Adonias pártját tartya vala: adiuvabant partes Adoniae (Kár: Bibl. I.301). Valaki pártját nem fogja Aeriausnak (Bal: CsIsk. 140). Öltalmaz s pártodat fogja (Tof: Zsolt. 40). Egyenlő akaratból, nem pártból fejedelmet választunk (Mon: C. Trans. II.337). Barátság s egység tart minden dolgokat, a viszázkodó párt elrontja azokat (Gyöngy: Pal. 8).

[Szólások]. Az én pártomra von (SzD: MVir. 12). A király minden párttyokaat fogja és meg oltalmaz vala őket (Helt: Krón. 54b). Pártját fogván Simon magusnak, azt kívánja, hogy deceállyan, hogy Simon magus elkárhozott (Matkó: BCsák. 338). Pártjokat fogták a nagy urak (Fal: NE. 13). Priny Ferencz király ellen pártot ite (MonIrók III.99). Joáb és Abjathar pap az Adonias pártját tartya vala (MA: Bibl. I.304). Pártját hozzám tartya (SzD: MVir. 12). Pártot ütök, fel-támadok, ellenkezem: rebello; tsaknem pártot ütötenek: *prope seditionem ventum PPBL.

Pártol: seditionem moveo, conspiro MA. [aufstehen, sich aufheben]. A gonoszok ellene pártolnak és támadnak (Pázm: Préd. 79). A ki testét hizlallya, lelke ellen pártoltattya (436).

el-pártol: descisco, transfugio C. deficio MA. [abfallen, abtrünnig werden].

elpártolás: defectio, transfugium C. abfall PPB. Előre küldök egy ismerős hadnagyot, mivel látom, még nem igaz elpártolások, hanem talán kell valaminek lenni abban, mert igen communiter beszéllek Szombatban (Bercs: Lev. 250).

még-pártol: [deficio, descisco; abtrünnig werden]. Ő az hozzátartozókkal megpártolván, másnap jó reggel kimene palatinushoz (Szal: Krón. 166). Megpártolt a romaiaktól nyavojás (Czegl: MM. 294). Azon mesterkedik, hogy az ő országa magában meg ne pártoljon és hasonlóan (Pós: Igazs. I.519). A római ecclesia ellen meg pártolván, követőiknek rossz példát adának (Otr: Róma 111). Ellene megpártoltak (Misk: AnglInd. 59).

őszve-pártol: [conspiro, conjuro; sich verschwören]. Az Christus anyja szent egyházát az sáttamak őszvepártolt seregétől azzal az jeggyel kell megválasztani, az mellyel azokat Christus egymástól megkülömböztette (MA: Tan. 1086).

őszvepártolás: [conspiratio; komplot]. Az istentelenec őszve-pártolásból és őszve szövetségéből az sidókra mindenféle szidalmat, vétket költénec (MA: Tan. 60).

Pártolás: seditio MA. aufrühr, aufstand PPB. Gonoz nély, ki partolasocat és ozlasocat nem zónól fel tamztanod (Guryc. 16). Izrael országába partolas tamada a ket királ miat (Szék: Krón. 32). Ah sok pártolással felföldet elveszték és annál is inkább ez ország megnyomorodék (RMK. II.21). Hirt hozának neki, miel hogy Magyarországnban pártolások lótenec volna ellene (Helt: Krón. 62). Ellenségi pártolásának ell-ne nem álhatott (Decsi: SallC. 25).

Pártolkod-ík: seditionem moveo MA. [sich empören, sich verschwören]. Kezdnec az wrac pártolkodni és egybeveszni, egy másnac iöszágát dulni (Helt: Krón. 67b). Gyülekezni alattomba, pártolkodni: conspirare (Mel: Sám. 333). Igyetértsenek, ne pártolkodjanak (MonIrók. III.68). Szeben hitetlenkedik, pártolkodik (VII.154). Az ördöggel pártolkodék az ember isten ellen (Tel: Evang. II.69). Pártolkodván, ket felől meg vinának (Gosárv: MagyB. F). Az keresztýenség zászlója-alatt sok ellenkező szakadások pártolkodnak (Pázm: Kal. a4). Végettetett országúl, hogy senki ne pártolkodjék (ErdOrszgy. II.544).

még-pártolkodik: ∞ Barcsai Ákos ellen megpártolkodtak vala (Szal: Krón. 594).

Pártolkodás: factio, seditio, conspiratio MA. [verschwörung, empörung]. Hitevelek ellen is a pártolkodásba részesek volnának (Szal: Krón. 176). Az egyházi tisztfél meg fosztotta pártolkodásokért (Pázm: Kal. 114). Hadakat és pártolkodásokat indít 1613 (KNagysz. D4). Az érsekek és püspököc a synatokban a vallásban való pártolkodásokat le csilapétanac (Com: Jan. 128). A mostani vélekedések haddal, pártolkodással plántaltattak, gyökereztek (Pós: Igazs. I.184).

Pártolkodó: seditiosus C. factiosus MA. aufrührerisch, rebellisch PPB. Az pártolkodók meg nem zúnnek vala aféle kiátástul (MonIrók. III.139). Teljes hatalmat adunk Nagyságodnak az pártolkodókat közüllink ki irtani (ErdOrszgy. II.544).

Pártoló: seditionem movens MA. [factiosus; aufrührer, rebell]. Nag szemlő halállal meg ölec, mind azokat őszve kie ezekhez partoloc valanac (Szék: Krón. 163). Egyfelől verete pogán törökökkel, másfelől némettel és ah sok pártolókkel (RMK. II.21). Pártolóc városban az kie valának, mind békeségessé ottan léuenec (Cseng: Jer. B).

Pártolód-ík: [conspiro; komplottiren]. Hogy valami nyughatatlan és pártolódó emberek az igazgatásra bé ne tolyakodgyanac, megtiltatott, hogy senki hivatal nélkül anyja szent egyházban tisztet fel ne vegyen (MA: Tan. 1103).

Pártos: I) seditiosus, factiosus MA. [aufständisch, aufrührerisch]. A pártosokat a földel elnyelete (Helt: Bibl. a3). A pártosok nem kicsin örömben lesznek (MonIrók III.144). Ammyszer áruló pártosokká lettek, mennyiszor ördögnek engedtek (Pázm: Préd. 10. 80). Core az istenfél megbüntettetett mind a pártosokkal egybe (MA: Bibl. I.134). Az szent doktorok hűbeli tudományok ellen pártos herdt kiáltuán (Bal: CsIsk. 136). Zúr-zárant indító pártosoc (Com: Jan. 143). Sok pártos erkölcs szorult furt fejekben, harag és irigység vert fészket szivekben (GyöngyD: MVir. 12). A bölcs pártos álloksága sem szunyadoz, ébresztí, biztattya magát szorgos figyelmevel (Fal: UE. 370). 2) [ejusdem partis; parteimann]. Az Atila fiai egybe veszzenec az birodalmon es mindenec ezek közül pártosi valának (Helt: Krón. 20). Ezeket immar vesd őszu az te pártosidnak tanításul (Zvon: PázmP. 9). Ezen szigetnek lakossi a jumbor életnek mindnyájan pártosi (GyöngyD: Char. 82).

Pártoskod-ík: partem factiosam sequor, seditiosis adhaereo SL [aufrührerisch sein]. A kik az ördöggel partoskodnak, el vesznek papauat egyűt (Mel: SzJán. 420).

PÁRTA: corolla linea vel serice lanaque texta MA. anadema; hamptzierde PPB. Serenyen futannak tancban az leányok, sertelen ha leend az ő yamborsagok, oth el hol partayok (Péert: 339). Mynt latuan eves leanzo meg viselte volt a partat (TelC: 147). Hwz fyrty ymeg, az ketteyu tarka selyem parta wazyon (RMNY: II.35) Udvarlő pártá, szederjes bársonyon csinált, vagyon rajtok arany boglár (Radv: Csál. II.286). Hat rubintos boglárú álló gyöngyös pártá (III.352). Az fejét pártával és igen szép orientális gyöngyökből köves főkötőben csinálták bé (MonIrók XL389). Nem minden leány az, a ki pártában jár (Kisz: Adag. 388).

Pártáz: praecingo, praecinctura obduco MA. praecincturio; umgürten, umgeben PPB.

Pártázat: 1) praecinctio, praecinctura, cinctura MA. umgürting PPB. A széles pártázatokra ki meteztetettek vala szárnyas ifiúac, oroszlanoc formáj (Mol: Sám. 141). Az öntött tengernoc mindenie ládianac széles pártázati valának (Kár: Bibl. I.309). Czinálly az asztalnac környékére arany pártázatot is (MA: Bibl. 171). Az pártázatok, melyec valának az fogas rostélyoc között: coromlae quae inter plectas fuerant (311). Fakalamaris-láda, közepin, pártázatin kívül aranyos ezüstpléhek vadnak felszegezve (MonIrók XXIV.648). A lugasok kapuinak pártázatokat ugy kőssék, mintha kőből volna kifuragva (Lápp: PKert. I.19). A kapu pártázattyn aranyfák valának (Ily: Préd. I.108). Készen valának a tornyok szélein a tsigis garádsok fel-futó pártázatai (Moln: JÉpül. 238) 2) limbus MA. [besatz, bordure].

PASKOL (lepatkol Helt: Krón. 85b): affligo C. vehementer verbero MA. [schlagen]. Az jó aczélt soha ugy meg nem paskolhatják, tiszta vesső ötet hogy ellágyíthassák (RMK. III. 280). Két felé paskolna, kötözne, nyakazna (Born: Préd. 215). A pádimentom tőmő fával tőmöttet, paskoltatot, súlykoltatot (Com: Jan. 108). A buza fejeket paskolják a tsépekvel (GKat: Váls. II.1149). Nyughatatlan indulttal másokat paskolunk (Land: UjSegits. 191). Gyermekeit a kőfalhoz paskolván (Tyúk: Józ. 131). Szakálluknál fogva a földhöz paskoltattak (Paskó: ÉSír. A3).

lő-paskol: [prosterno; niederstrecken]. Végre mind le paskolják őket környéke, önmagát is el ejtőe (Helt: Krón. 85). Te várd készen fegyvereddel, fogd a haját és a földre paskold-le magát (Halt: IIIHist. II.279).

még-paskol: [percutio, propulso; schlagen]. Egynehányszor igen meg paskolák az görögöket (Pázm: Kal. 438).

öszve-paskol: [prosterno; niederwerfen]. Uram, ellenségem mind öszve paskold és artzal espedolod (MA: Bibl. V.1). Meg-törvén ő fogokat, mind öszve paskolod (MA: Zsolt. 5).

Paskolás: percussio, concussus C. MA. zerschlagung PPB.

PÁSKVILLUS: famosus liber; pasquill PPB.

PASSAMETA: [schartoko?] Vigim lacia király ő lakodal-mát, nyomlák háta megé az passametát (Ény: Güm. 18).

PASSIO: [passio Christi]. Eh keppen vezetettük a passio (WeszprC: 1124).

Passiói: [ad passionem pertinens]. Az zent passyoy ewangelionot olwastathny kezdőe (ÉrdyC: 413).

PÁSTÉLY: [pastellus; pastell]. Őz pástély: Az őz ezé-nőrt fonyaszod meg, főzd meg, hiúsd meg borssal, szőkfüvel, gyurj be lisztet neki tikmonnyal (Radv: Csál. III.15).

PÁSTÉTOM: tegamites Major: Szót. 197. artocreas, carustata mattyn; pastete PPB. Bélesecenc nemei: túros bélesec, hejacketal befédett húsos bélesec, pástétomoc (Com: Jan. 76). Fehér cipónak és pástétomoknak költ liszt eub. 125 (Radv:

Csál. III.66). Pástétomokra, tortákra és fánkra fehér liszt (69). Készített három pástétomot, az egyiket földel tölti meg a másikat halottak tsontjával, a harmadik pástétomot a tőkében talált pénzzel (Halt: IIIHist. II.188). Vitellius tsászár egy pástétomot tsimlított ebédjére, a mely tsak fátzán nyelvel volt tele (Mik: TörtL. 139).

abrak-pástétom: [artocreas collosenm; riesenpastete]. Az öreg pastetomot abrak-pástétomnak szokták hini, derék dologra u. n. lakodalomra való adtle (Radv: Szak. 68).

PASZAMÁNY (paszamiut MonIrók XI.315. *paszmány* Gér: KárCs. IV.25. *posomány* Com: Jan. 101): 1) finbreá SI. [posament]. A palástokat ránc takarítynoc, az ékességec hozzá adattatnac: kunofoe, prénece, posományoc avagy selyem szélee (Com: Jan. 101). Siba arany paszamányyal bélett (Radv: Csál. II.215). Egy bársony szoknya arany paszamánnal prémezett; egy zöld virágos atlatz szoknya, arany paszamányyal prémezett; egy veres eskürlát szoknya, arany paszamányyal prémezett; egy fekete bársony szoknya, arany paszamányyal prémezett (Gér: Kár. IV.25). 2) vitta; bindel. A káposzta zöld színit megtartja, hogy ha hinyúr gyökér poszományal bé-fedvén meg kötőzöd (Nad: Kert. 46).

Paszományoz: finbrüis orno Kr. [posamentiren]. Tornyoz-zák fejeket, szarvazzák bomlokokat és páva-módon hímezik, prémezik s paszományozzák felső ruhájokat (Csúzi: Tromb. 14).

PASZITA: [convivium, conissatio; schmaus, gelage]. Nem azért hureoltatt az istemek szent fia a zsidó zsinagógának nagyaihoz számadásra, hogy mi eszögő, esattogó hintókkal járjunk e paszitáról a komédiákra (Fal: NE. 84). Könyvebb halált szenvedni a tisztsáigért, hogsem híven mellette maradni a táncika, paszita s vendéglő mulatságok közt (108). Ő nagysága talán meg is holt volna, ha még a több mérgét az est-véli paszitában ki nem hányta volna (Fal: NA. 127. Szd: MVir. 215).

Paszitás: [convivialis; schmaus-]. Az asszonyok jobbra a szerlelem tractátát forgatják a beszédben, evvel mulat legjobb ízűen a paszítás gyülekezés (Fal: NA. 189).

Paszitaskod-ik: [convivor; schmausen]. Ilyen finczolásokkal gerjeszt fel Pázmán az ő olvasót paszitaskodni, mátkáról gondolkodni (Zvon: PázmP. 104).

PASZKONCA: [cannabis femella; weiblicher hanf]. Paszkontza kender: cannabis foemina PPB. Itt elég kendered le-szen, imár az kit kiszaggattak, két paszkoneczának hinak, vagyon harminczhat kepe (Thürzó: Lev. 131).

PÁSZTA: [pars; teil]. Az istenes életre vágyódók ezeket mint ilyen rövid pásztákbeli munkájokat minden nap véghez viszik (MHeg: Preb. 45). Én az ur segedelmeből megemlékeztem jó vallástoknál mintegy tíz pásztákban (MHeg: TOSz. II. 190).

PASZTÉRNÁK (pasztérna Warm: Gaz. 119. *pasztorna* KeeskTört. II.512. *pasztornány* Szal: Krón. 485. *pasztornál* Radv: Szak. 21): *pastinaca* PPB. [pastinak]. Lisztöl, árpával, pasztornányal jelenlenni el ne mulatnák (Szal: Krón. 485). Az pasztornákot szépen metéljed és ugy vesd az tehen húshoz (Radv: Szak. 21). A karó répa, veres répa, molh répa, *pasztérnák*, murek paréjoknak hivattatnak (Com: Jan. 19). Sárca répa, pasztérna, cikória (Lápp: Cal. 15). Sós sajt, vaj, pasztérna (KeeskTört. II.512). Az minemil pasztornákok beadtatnak, arról való szüntartás (198). Tehen hus tornával, spináttal, répával, pasztornákkal (TörtP: I.368).

PÁSZTOR: 1) pastor C. MA. hirt PPB. Meg yelenek nekü Cristus, kyrewol voltae tancoc mend az paztorok (ÉhrC: 49). Amos propheta paztor es parazi (BécsiC: 212. 35). A paztoroc

el futának és meghirdetec mened ezeket (MünchC. 28. 62). Vali mynemő barmot pásztor őryz, tyzede vr ystenee (JordC. 118. 377). Oerőme olly nagy volt, az minéműt az angyaloc enekel-nec a pásztoroknak (Born: Préd. 18). El tenőlfőttek, mint az juhok, az kiknek ninczen pásztorok (Fél: Bibl. 14). Az Szabó Mihály disznait az avasra ne ereszsék, de én nem bánom, ha pásztor tanál, az fiassít bocsiál reá (Gér: KárCs. IV.368).
2) [servator animorum; seelenhirt]. Ugy akaria, hogy mindenek ő hozzá gyűflyenee és pásztoroknak ismerjék őtet (Zvon: Post. 1739).

[Közmondások]. Lány pásztor előtt az farkas gyapját szurik (SalMark. 12). Lány pásztor előtt gyapját rúg a farkas (Fél: Jegyz. 926). A lány pásztor előtt a farkas gyapját okádik (SzD: MVir. 137).

barom-pásztor: [custos pecoris; viehhirt]. Hogy barom pásztorokat kellessék értenünk kifejezve, mutattya a bőfű (Alv: Post. 95). Nézik a menynek földnek urát, kinek őkrök és barompásztorok udvarának (GKat: Vált. 1.155). Minden barom pásztor utálatos az aegyiptusbéliec előtt (Tyúk: Józ. 566).

barompásztorság: pecuaria Com: Jan. 77. [viehwesen]. Isten valazta, hogi a barmoknak pásztorsagabol lenne feledelem (DebrC. 85). Barompásztorság, csordáság (Com: Orb. 94).

bérés-pásztor: [pastor mercenarius; gedungener hirt]. Ő nem czac olyan szíwel wagyon mi hozzanc mint a bérés pásztor, hanem mint az juhoknak wra (Born: Préd. 231b). Szent Pál apostol így szól az hamis bérés pásztorokról (Kules: Evang. 301). Soc hevet hideget szenvedő bérés pásztoroc vagyunc (Tyúk: Józ. 180).

csorda-pásztor: pastor armentorum Kr. [rinderhirt]. Tot Adam, enchy chorda pásztor my eleotteonk megl eskűth (RMNy. II.315). Officiolatusok és szabadosok: egy tisztartó, egy bírő, egy csorda pásztor (Gér: KárCs. IV.323).

disznó-pásztor: subuleus C. suarius, porcarius PPBL. [schweinehirt]. Disznó pásztor, disznó hízaló: scrofpascens PPBL. A disznó pásztoroc a disznó őlből pásztortí kúrtel hiják-ki az ő csordájokat (Com: Jan. 77). Két disznó pásztornak napjában 6 cipő (Gér: KárCs. IV.455). Még ma kezeimmel megtépem fejedet, mint disznópásztornak kimérem helyedet (Thaly: VÉ. II.257).

disznópásztorság: [suaria; schweinehirtstand]. Disznó pásztorságot viselt inkább, hogy sem ökör pásztorságot (ily: Préd. II.65).

eme-disznópásztor: scrofpascens C. [sauhirt].

erdő-pásztor: nemoris custos, saltuarius; forster, wald-hüter PPB.

gazda-pásztor: [summus pastor; oberhirt]. Midőn kerde-neec az töb pásztor tarsai, azt felele rea az kazda pásztor (Mon: Apol 2).

juh-pásztor: [pastor ovium, opilio; schäfer]. Egy yoh pásztor nagy zerelmel zolgal vala zŕz Marianak (ComC. 319). Len Abel yoh pásztor es Kayn zanto ember (JordC. 14). Az in pásztoroc arra is gondya wagyon, hogy az juhoknak othom legyen mit emyiee (Born: Préd. 282). Azt kel megh értenünk, mi kívántatik a pásztorsághoz akar juh pásztor, akar tanító pásztor, akar uralkodó pásztor legyen, hogy tisztinek megl feleljen (Alv: Post. 1604).

juhpásztorság: [oviaria; schäferstand]. Disznó pásztorságot viselt inkább, hogy sem juh pásztorságot (ily: Préd. II.65).

kos-pásztor: [caprarius; ziegenhirt]. Keeskemétőn az mely kos pásztor megholt, vőttek érte egy tallért (MonTME. 134).

lelki-pásztor: [servator animorum; seelenhirt]. Cároli Gáspár az göntzi anya szent egyházuac lelki pásztora (MA: Bibl. Előb. 6). A plebanus avagy lelki pásztor az ő gyűlekezetének ő állója, vigyázója (Com: Jan. 127).

lúd-pásztor: anserarius PPBL. [gänselirt].

medve-pásztor: [bootes, arthophilax; bärenhüter]. Északi tsilagzat: a medve pásztor, két tsilagból allo agarat tart pórázon (ACsere: Enc. 99).

ménés-pásztor: [equarius; rosshirt]. Officiolatusok és szabadosok: egy főbíró, egy csűr-bíró, egy ménés pásztor, egy csorda pásztor (Gér: KárCs. IV.316). Az Szabó István ménős pásztora haláláért fizettünk a vajdának 72 ft (MonTrök. 129).

mező-pásztor: vagiator, custos sylvarum et pratorum Ver: Verb. Szót. 33. [feldhüter].

ökör-pásztor: bubulcus Com: Jan. 77. [ochsenhirt]. Az ökör pásztoroc az ökör istállóból pásztortí kúrtel hiják ki az ő csordájokat (Com: Jan. 77). Az ökör pásztorból lőtt Amos prophétát rend-kivül-való ajándékkal fel-ékesítve nem láttya (Megy: Dial. 43).

szamár-pásztor: asinarius C. [eselwärter].

szőlő-pásztor: [vinearum custos; traubenhüter]. Ha a genczel szekereig felépitené is az ő házat, megis czac olyan leszen mint a kunyhó, mit az szőlő pásztor csinál (Kár: Bibl. 1528). A vajda uagy pompával mene ki hadaival, de micsoda had, nem is mondhatni badnak, hanem tsak szőlő pásztoroknak (Mik: Törl. 1833).

tanító-pásztor: [animorum servator; seelsorger]. Alv: Post. 1604.

tehen-pásztor: [pastor vaccarum; kuhhirt]. Eh fele pap nem külömböz ah tehen pásztorul, kinek sem zeme sem laba ninczen (Ozor: Christ. 254). Olvasd meg akar Dávid királt, Esaiast, avagy az tehen pásztor, Amost (MA: Tan. 52).

teve-pásztor: camelarius C. [kameelwärter].

uralkodó-pásztor: [dominator; herrscher]. Alv: Post. 1604.

Pásztortí: pastoralis, pastoritius C. pastoreus MA. [hirten-]. Pásztortí bot, püspöki páltza: pedum PPBL. Vedd jo kedvvel uralm pásztortí alázatos voltunkat (MA: Seult. 83). Az ökör pásztoroc pásztortí kúrtel hiják az ő csordájokat (Com: Jan. 77).

Pásztorkod-ik: pastorem ago MA. hirt sein PPB. Ha az wr Kristus nem pásztorkodie raytunc, kész el veszet kába ilhoc volnane (Born: Préd. 281). Lásd meg, hol találhatod fél az keresztényi gyűlekezetet, kibe Christus pásztorkodik (Vás: Can-Cath. 682). Mivel szó-fogadatlanok vattok, nem pásztorkodom tovább' veletek (Pázm: Préd. 608).

Pásztorság: pastura, officium pastorum, functio pastoralis MA. hirtenamt PPB. Papa atyánk mynd eghez keresttyeuseegnek pásztorssagaat vysely (ÉrdyC. 411). Mutattak az papat, az közönsegs pásztoruaguk birodalmat (TihC. 25). Lány pásztorságért farkastul jutalmat vészen (RMK. IV.260). Akarod-e, hogy királyságból levettessem es ismét pásztorságra jussak (Pázm: Préd. 260).

PÁSZTORMA, PÁSZTORMÁN: [P]. Nagy Istvántól vőttünk egy pásztoromásnak való tehenet 6 ft (MonTME. 115). Hogy az vezér passának az pásztoromát föl küldöttük, akkori költség volt 1 ft 64 d. (28). Pásztoroma és borjus tehen. Vőtünk egy teheuet pásztoromásnak (37). Bírő uralm Budára volt az pásztoromás, tehenekkel (44). Bírő uralm pásztoromás beadá-sakor az 3 szubasának 5 ft. (63).

PATAK (*opotok* 1291 Knuuz): torrens C. rivus, flumentum profluens MA. bach PPB. A patak hengerzeti a köveket: torrens saxa *pervolvit PPB. In quendam rivulum Dereznepataka nuncupatum 1256. Ad mmm rivulum, vulgariter Beberch-pataka vocatum... A rivulo Beberchepataka 1281. (Knuuz 11.147). Fluvius feyerpotok 1291 (uo). Zölöt plantalt ember es asot patakot (MünchC. 95). Elmenwen az zelők alát valo patakra, egy zelő tőt flet meteenek mynd zölöstöl (JordC. 146). Az Kirdon patak elvé gyűl, fogságot Jesus szenved az ártatlan. Melly a pataknae észac felé vagyon (Helt: Bibl. 11.34). A kő sziklából patakkal ki folyo okayrol meg emlekeznek (Lép: PTük 1.163). A föld alatt lévő erekből ki buzgo kút fejek fel-szőkdésesnek, az homai patakok erodnek (Com: Jan. 11). Rajta az sebek indulnak és bő pataki indulnak onnét forró vérének (GyógyD: RK. 285). Vépatakok folytak a sebek kékei közül (Fal: NE. 53).

ár-patak: [scatebra; wasserquelle]. Az ár-patakból iszik az úton, azért magasztallja-fel a fűjét (Offic. 74).

eső-patak: torrens MA. regenbach PPB. Nagy zuhajjal és eséggel jó az eső patak, nem esda azért, ha mindenek reá fel rezzennek (Pós: Igazs. 358).

forrás-patak: [scatebra, fons; wasserquelle]. Az vezér pá-sával menék ki vadászni, onnan vízszatvére egy szép forrás patak mellett meg szállának (KétMDipl. 32b).

Pataki: rivalis, fluvialis MA. [zum bach gehörig].

Patakoska: rivulus, fluviolus MA. bäcklein PPB.

Patakos: lacunosus C. [wasserrich]. A te urad istened bés-
viszen téged patakos és vizes és kutas földre (Káldi: BiblDent. VIII. 7v.).

[PATÉL]

még-patél: [percutio, verbero; schlagen, durchprügeln]. Az bolond addig pisznog és patog, miglen jól meg patéltatik, veretik (MA: SB. 36).

PATIKA: apotheca, myropolium C. pharmacopolium, officina MA. [apotheker]. Megtörtettetenec a éüröc, eltekozlatattac a patikae (BécsiC. 204). O mennyeg orvosságoknak nőmös patykaya (CzechC. 67). Jesus te zentli zyved patica (WinklC. 341). Isten zent hure kiralt ky vovee ez vylagbol, mert olyan zeplötelen és myndden yozagos nyvelködethnek patykayaa mello vala menyorzagban flet magasztaltyni (ÉrdyC. 498b. 568). Patika az ő feje, mindenkor talál valami fracturát (Deesi: Adag. 224). A patikában szépek az edények (Land: Újegits. 1376). Ebben az hónapban legjobb az irós vaj, azt köll be sózni, hogy esztendő által tareson, a patikakban is igen élnék véle (Lipp: Cal. 28). Az kít kopornának húnak az patikában, az felette jóvallotta (Gér: KárCs. IV. 469).

orvos-patika: [myrotherium; apotheker]. E könyveeskét orvos patikának neveztem el (Vszentyl: Pat. Előb. 18. Sám: Isp. 69).

Patikás: pharmacopola, myropola, medicamentarius C. Patikáros, patikás: pharmacopola PPB. [apotheker].

PATIKÁROS, PATIKÁRIUS: 1) [apothecarius; apothekerisch]. W tőgi mikent patikaros gartot kelves illato kenetek (DöbC. 479) **2)** pharmacopola, myropola MA. apotheker PPB. Beatrix húa ki Olaszországból minden fele műves mestereket: kép írókat, szakácsokat, patikárosokat (Helt: Krón. 167b). A patikárosok égetöt vízet elegyítnek az éget bor kőziben (MésékK. 10). A patikárosok patikaszerszámokat csinálnak (Com: Jan. 175). Kicsoda ez, a ki feljö a pusztából mint a patikáros minden fűszerszámi pora fűstinek veszszőcskéje (Illy: Iréd. 11.229).

PATING: vinculum, lorum; achselrieme PPB. Egy eke boronával, patinggal, vasaival (Radv: Csal. 11.333). Az szűgyárto mesterek patingot, edgyet, jót adgyanak tizenyoltz pénzzen (TörtT. XVIII. 226).

PATKÁNY: talpa C. sorex MA. [ratte]. Kik ez földén yarnak mynd vakondagly, poczok, pathkau, mynd wlatatosok (JordC. 95). Viseli gondgyat az ludaknak szent Gall, az patkányoknak Huldéricus (Gyarm: Fel. 45). Az evét, patkány, görény magoknak lyukakat vájnak, a melyekben telebec (Com: Jan. 40). Az aegyiptom-béli templomokban nem lakott más szentség, hanem egy bűdös patkány (Fal: NE. 14).

[Közmondások]. Másnak akarsz patkánt fogni s magadnak egeret sem foghatsz (Kisv: Adag. 16).

pénz-patkány: [auri avidus; goldgierig]. A pénz s az gadság tövis és kőrő, ha szünte az nyomorult pénz patkányoknak szemeket szívókat meg vakította és elfoglallja is (MA: SB. 132).

PATKÓ: solea equi, calcens equinus MA. solea ferrea; hufeisen PPB. A meddig a ló még vehem, az ő körmeire patkó nem áttetne (Com: Jan. 35). Azon legyenek, hogy a szükséges patkóknak megszerzésében soha fogatkozás ne essék (TörtT. 2. 1.165). Békónak s patkónak vöttem három sing vasat (MonTME. 1309). Az lovarud igen lekoppot az patkó (Thaly: VÉ. 1.219). Az ország, nem nyomdosván azt ellenség lova patkaja, igen el-gazdagodott vala (Bod: Pol. 42).

[Szólások]. Arra bírja az egy ügyfő személyt, hogy végre elvesztvén a pártát, el-rugja az patkót (SzD: MVir. 118).

[Közmondások]. A vak is talál olykor egy patkót (Kisv: Adag. 249).

Patkol: subferro, calcens equum MA. appingo soleas, ferream soleam eqno induco; das pferd beschlagen PPB. Lakatos Mihály patkolt két csizmát (MonTME. 1297).

[Közmondások]. Igen tud varga lovat patkolni (Kisv: Adag. 193).

el-patkol: [discedo; sich verabschieden]. Igen finom ember volt, jó, hogy fölünk elpatkolt (Fal: Vers. 872). Majd elpatkól, majd el ránttyák a gyéként állóla (SzD: MVir. 63).

még-patkol: [calceo; beschlagen]. Meg patkolt saruk: ferratae *plantae PPB.

mégpatkolás: [calceatio; hufbeschlag]. Mikor valakik az kovács mesterek közül valakinek lovának meg patkolásában szeggel meg sertenéje, olyankor az mester maga költségén gyógyítani tartozzék (KeeskTört. 11.296).

Patkolás: x Lovász mestereink közül egyik oly készülettel induljon ki, hogy soha a patkolásra való eszközök el ne maradjanak... Oly megpróbált jó kovácsokat szerezzenek lovainkhoz, a kik nemcsak a lovak patkolásához, hanem orvoslásához is jól értenek (TörtT. 2. 1.165). Egy töröknek lópatkolásra 20 d (MonTME. 1193).

Patkoltat: [calceare curo; beschlagen lassen]. Koloswarthi patkoltaték loamath, akor meg nyrazak, megsínthwla (LevT. 19). Az törökök igen patkoltattak az lovakat és igen posonkotaták fölle (TörtT. 2. 1.553). Készítettnek nyergek, lovak patkoltathak (GyógyD: KJ. 404). Az katona zújog az fizetésért, patkoltatva, ha pénzi volna, azt kiáltja (Beres: Lev. 213).

el-patkoltat: [morte abeo; verabschieden]. Egyik lála a koporsóba vagyon, maholnap el patkoltat (Kisv: Adag. 20).

még-patkoltat: [calceare curo; beschlagen lassen]. Hadd zsínoroztassam meg a felséges fejedelem két pár veres csizmáját, patkoltassam és sarkantyúztassam (TörtT. 2. III. 195). Abrakot adtam lovamnak és meg is patkoltattam (Gvad. FNót. 20).

Patkós: [subferratus; beschlagen]. Patkós ló: soleatus equus PPB. Kőröm kollene, de patkósabb az eddig valónál (Matkó: BCsák. 312).

[Szólások]. Kopasz főre patkós tetű (SzD: MVir. 144).

Patkótianság: [unbeschlagenheit]. Patkótiansága miatt benn ül s nem mehet az katoná (Beres: Lev. 214). Az had patkótiansággal menti magát, pénzét óhajt (210).

PATOK: talitrum MA. nasenstüber PPB.

PÁTRIÁRKA: [patriarcha]. Menyországban két rendbely zentek vannak: angyalok, patriarchák (VirgC. 14. 15. 29). A menországban tarsayd leznek mynd az angyalok, patriarchaak, profetaak (SándC. 1). Megbizonyíttassék te benned az zent Job patriarchának mondása (VitkC. 46. CoruC. 2. ÉrdyC. 354. ÉrsC. 193. 569. 907. TihC. 3). Elsőbb volt é a római pápa a konstantinápolyi patriárkánál (Mik: TörL. 220).

Pátriárkaság: [patriarchatus]. Elrendeltetett, hogy négy elsőbb rendbéli pátriárkaságok legyenek a keresztények között (Bod: Pol. 3).

PÁTRÓNA: [patrona]. Vr engömet eh városnak patronaul adot (DebrC. 30). Sent Anna azzon az ő patronaya (TelC. 80).

PATT: [evae; juche]. Vélünk vagy, vessük fel mi fánkát, Jesust, Jesust tövöltstünk, ropp, esatt, patt (RMK. II.253).

Pattan (pattanik Zvon: PázmP. 234): cum strepitu rumpor Kr. [knallen]. De hallunk, az ő petárdgya mely nagyot pattantyúnyék (Zvon: PázmP. 234).

[Szólások]. Szemben pattant vala velem itt is Károli, mit használ, hogy oltalmaztam ezt a földöt (Beres: Lev. 135). Thermitus feljedd s pattan hirtelen talpára (GyöngyD: Char. 89).

föl-pattan: 1) [resilio; zurückprallen]. Kő szívet ha vér az isten akarattjának pörölve tsak föl-pattan róla (Komár: Imáds. 142). **2)** [erumpor; zerplatzen]. Kővér nyakoc ezac fel nem pattan (MA: Bibl. V.8). **3)** [ira exardesco; auffahren]. Haragosan felkiált, hogy az követeknek ilyen felelet adatott volna, nagy dérral durrul pattannac fel (MA: Scult. 55). Jupiter haragra fel-pattanván, tsak nem azon szavakra fakad, melyek Mojses könyveiben találatnak (Mohn: JÉpil. 106).

hátra-pattan: [se retrahere; sich zurück ziehen]. Őe igen erősecc és bátrae az Christusért valamit szenvedni, az mellyec akkor hátra pattannac és azt mondanac: nem esmerem, képmutatóc volnane (MA: Scult. 95).

ki-pattan: erumpo Kr. [ausfallen]. Az álom ki pattan vala az én szememből: somnus fugiebat ab oculis meis (Alv: Post. 1.604).

még-pattan: dissilio Kr. [zerspringen]. Megh pattan minth a tűzbe tóth fazek (DebrC. 600). Az üveg olly gyenge, hogy ha tűzhöz tészed, meg-pattan (Pázm: Préd. 621).

vissza-pattan: [resilio, repercutior; zurückprallen]. Ha csak úgy ezáfolod eszt is meg, mint aszt, ez helyénn marad, s te pattansz vissza róla (Bal: CsIsk. 449).

Pattanás: 1) [fragor, strepitus; getöse, das krachen]. Pofából-való pattanás, vagy fel-fútt löjagnak tsattanása: sclopus PPB. Szent Dávid meynyűtő köveknek pattanását hallván, titeket int (RMK. V.85). Nagyon kármázott a szomszéd erdő, ostorpattanások, hangos síjok, nagy hahota hallattanak (Fal: TÉ. 714). Pattanás nélkül párráll budgyanasá juttat valakit (SzD: MVir. 195). **2)** pustula, exanthema PPB. [blatter, ausschlag]. Pattanás, kelis, kelevény: phyma PPB.

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR. II.

Pattant: displodo C. [crepo; knallen]. Akar ki ellenfene akar mit pattanezon, mind igaz az mi bűnfene (Illyef: Jephtha 12).

ki-pattant: displodo C. [abknallen]. A puskákat ki-lőjjéc, süsséc, pattantséc (Com: Jan. 147).

még-pattant: [ferio; schlagen]. Pattanez meg egy kezesec az orrát, ottan meg látod, melly igen alázatos leszen (Holt: Mes. 86).

öszve-pattant: complodo MA. klatschen PPB.

Pattanás: sclopus MA. puff, knall PPB. Újjal való pattanás: talitrum C. Fitty, fittyentés, újjal-való pattanás: talitrum PPB.

Pattantyú: bombardá Pesti: Nom. 46. tormentum MA. [bombarde, kanone]. Pattantyú, rugo hadi szerszam: catapulta Major: Szót. 130. Hajókat mond ároka vontatni, környöl pattantyúval falt bontani (RMK. I.24). Ila nem jártok tiszta igazsággal, meg nem maradhattok az nagy pattantyúval (II.176). Pattantyút, algyúkat várban vonának (BFaz: Castr. 82). Pattantyukat, álgynkat hozata (Valk: Kár. 6). Készítettek volt két pattantyút, kivel az kapuját belőjjék (MonIrk. VII.53). Távolor a köveket parittyákkal és pattantyúkkal ki-lővöldözven (Com: Jan. 149). Vonyatik utánna sok taraczk, pattantyú, ki keresztény vért ont (Zrínyi I.34). Taraczkok s pattantyúk pogányra lövetének (Liszt: Márs. 121). El nyertük Svajnditz várait, villám pattantyút (Fal: Vers. 865). Nem mindenkor budrait, miheat párrállik pattantyúja (SzD: MVir. 20).

faltörő-pattantyú: [pyrobolus; bombe]. Az asztalnál legelőször apró pohárokkal kezdik-el a tsatát; mikor az étket elszedik, akkor hozzák-elő a faltörő pattantyúkat (Pázm: Préd. 226).

Pattantyús: [tormentorum bombardarumve moderator et ejaculator MA. [kanonier]. Pattantyús mester: tormentarius PPB. Jakab pattantyúsnak kezén seb esék (RMK. VI.149). Jeles pattantyús mesterek (MonIrk. II.103. Güres: Máty. 64). Szőlies a munkási pattantyust, talám mutathat valami bizonyoságot (Matkó: BCsák. 209). Két jó pattantyúst is el veszte az harezon (Zrínyi I.59. 120. MonIrk. XXIV. 8). Az pattantyus szükséges, ha tanult, hasznos szolga (RákGy: Lev. 540). Minden lövő szerszámokhoz az pattantyúsok mellé embereket rendeljenek (MonOkm. XIV.182). Gondolkodó Mihály Kassa mellett hét esztendeig lakott pattantyúsnál (MonTME. IV.178). Kérem Kgdet, egy jó pattantyúst szerezzem nekem fizetésre (TörtT. II.410). Puska por s golyóhis, főtölő kanót-is a sok pattantyúsokkal (Liszt: Márs. 99).

Pattog: 1) strepo, crepo MA. [rauschen, knallen]. Pattogni, mint a fa a tűzön: crepitare PPB. **2)** responso PPB. [hadern, widersprechen, raisonnieren]. Kiczoda vag, ki az isten ellen pattogsz, responsalsz (Kár: Hall. 108). Az bolond addig pattog, miglen jól meg veretik (MA: SB. 36). Egy nemzet sem pattog úgy, s nem kevélykedik nemesség titulussával, mint a magyar (Zrínyi II.178). Ezt olly fen és kevélen pattogják, hogy a ködök felett látszanak járni (SzD: MVir. 277).

esattog-pattog: [rixor, jurgor; hadern, zanken]. Az kevély hamissan cselekedik, annak felötte még igen esattog-pattog (MA: SB. 123). Háborgásokat, tsattogó pattogó vissza-vonásokat letsendesíteni (SzD: MVir. 54).

csörög-pattog: [vehementer crepo; heftig rauschen]. Tsergő pattogó szekereinek sokaságok hihetetlen nagy (SzD: MVir. 179).

föl-pattog: acclamito C. [auffahren].

Pattogás: 1) fragor MA. das krachen, knall PPB. Zeng sáros városunk ostorpattogástól, iszonyú a zörgés az abroncsos-

zástól (Orczy: KöltH. 71). **2)** [rixa; lärm, hader]. Isten ez ő szolgáját soc próbát által megvizsgálta, hogy az ő ellene való trézélesekkel és pattogásokkal az itsentelenek semmit nem érnek (MA: Tan. 56).

Pattogat: **1)** strepo, crepo, crepito MA rauschen, klat-schen PPB. **2)** [jacto, objecto; zur schau tragen]. Csak szem fény vesztésért pattogatták az tudatlan kösség előtt, az régi doctorok előtt (Pázm: Kal. 149). Az minemű dolgokat az ő szentesekéiről az papisták pattogattak, nagy részre az barátoktól költetennek (Toln: Vigaszt. 73). **3)** [quassito; öfters schla-gen]. Ki orrát pattogatta, ki taszigálta, ki illetlen tréfákkal tsúfolta (Pázm: Préd. 502).

Pattogó: [jurgiosus; zänker]. Hosvai nem annak való, hogy olyan hadat szoktasson, maga pajzán, fecse-locsa, kapzsi, zendölő, pattogó s értetlen (Beres: Lev. 477).

Pattogoz: [pustulo; ausschlagen, blasen bekommen]. Hoya-gos, pattagozo himlőt téssen görögül az epyntis (Mel: Herb. 114).

lő-pattogoz: [decido, solvor; abspringen]. Tüzes vasról le-pattogozó hulladék: *squama ferri PPB.

PATVAR (*patvár* MA: Bibl. I.41): calumnia C. cavillum MA. schmach, spott PPB. Canaan ő kezében hamis mertec, pat-var zeret: Chanaan in manu ejus statera dolosa, calumniam dilexit (BécsiC. 197b). Patvar ne tegetet: ne calumniam faciatis (MünchC. 113). Zantalau patvarokkal zaggattatol vala (WinkC. 247). Pathwart keres vala ellenec: insidiabatur illi (JordC. 472. 105). Tegnapon vala az keserues nap, patvarnac, meregne es a te halaldolnac napja (TelC. 151). Ne bizzatoc az patvarba es az ragadozasba (Szék: Zsolt. 60). Hogy patvar keressen bozzanc: ut devolvat in nos calumniam (Helt: Bibl. IX.4). Amaz pénzért rajtuk most patvar keresnek, hogy mind számárostól minket rabbá tegyenek (RMK. IV.20). Az farkas száji tanítóknak minden rongyos patvarokat csak ezekkel az álló seregekkel is le csöplühettyük (Pázm: Kal. 499). Minden napon az én beszédemben patvar találnac (MA: Bibl. I.505). Gyalazatok es patvarok engemet megundokitvan (Debr: Christ. 109). Mivel erősségekkel semmit sem használnak, elmennék es patvarral fogják a dolgot (Ker: Préd. 551). Csak patvar azért azt a reformationnak tulajdonítani, a minek az emberi vezettség az oka (Pós: Igazs. I.190). Hamis patvar azt reánk költöni, melynek folyamatya spongyába omia (II.342). A székelység között való patvar 24 gya és a pernek örökös elvesztése (Szék-Okl. II.119). Mit egyiki akar, a másnak az patvar s ezért van köztök dagály (Fely: Dics. 27).

[Szólások]. Ki patvar higgye, hogy Vilakérs ezek szívében mást láthatott (Pázm: Kal. 161). Felele a komondor: Mi patvar maradé, ninczen ott semmi offelében (Helt: Mes. 312). Patvar vigye dolgoz (Szöl: Dáv. 380). Patvar vigye küleszt (Gyöngy: MV. 87). Eredj patvarba te pri-bék (Fal: TÉ. 734). Patvarba üztük lelkeket (Fal: Vers. 27). Ki patvar búne, hogy nem tanultól volt (Mon: Apol. 289). Ha valamiképpen inhibítiót venne es peresse ellen éne vele, patvaron maradjon (ÉrdTörtAd. I.294). Patvaron marasztalak, hogy Calvinuson kaposz (Megy: ORöml. 362). Mi patvart iárnál ott (Helt: Krón. 82). Mivel erősségekkel semmit sem használnak, elmennék es patvarral fogják a dolgot (Ker: Préd. 551).

pér-patvar: lis, litigium MA contentio Ver: Verb. 108. [streit, zank]. Kilől oztan támad perpatvar, vezekölés, harag (GuayC. 67). Nyomorgok a sok perok patvarok közt (LevT. I. 313). Az gonosz ördög nem nyughatik, mindenkor csak pert patvar indít (II.116). Pórpatur miat meg kazagult itélő mester (Boru: Préd. 458. Boru: Ének. 85). Ez világi per-patvarban

sem adunk helyt annak, a ki magával ellenkező dolgokat for-gat (Pázm: Kal. 443).

pérpatvarkod-ik: [vitilitigo; zanken, hadern]. Fel fo-gatta, hogy megoltalmazza mynden perpatvarkodók ellen (Ver: Verb. 153).

pérpatvarkodás: [litigium, contentio; zank, zwistigkeit]. István király jeles fundamentumot szerzett, mely nem szolgál az törvényre való pór patvarkodásra (Ver: Verb. 230). Ne járjatos az részegségben, a bujaságban, pór patvarkodásban vagy harag tartásban (Megy: 6Jaj. VI.15).

pérpatvaros: vitiligator C. [zänker]. Szorgalmatos, minden ő dolgaiban per patvaros, sérény (Cis. M2). Rőttegie az wrnac el önendő iteletinec napiát a parázniac, gyokosoc, perpatvarosoc, vsorásoc (Boru: Préd. 573b).

Patvarkod-ik: calumniar C. cavillor, sycophantor MA. tritor, jurgor, tricas ago; verleunden PPB. [hadern, zanken]. Tsalárkodom, patvarkodom, szót hajtok: sycophantor PPB. Mykoron en ky zeloseytendem az the hatarydat, senky nem pathvarkodyk az the földednek: nullus insidiabitur terrae tuae (JordC. 75). Az zeretet nem patvarkodo (TihC. 13). Az atyafyu atyafynnal törnyekdyk, pathuarkodyk (Komj: SzPál. 142). Idesse teged az te szolgadnac azt akki io, hog ne patuarkogac-ne engemet az keuelec (Szék: Zsolt. 130). A telhetetlenec szí-neket fel inditya az ördög, hogy padvarkodgyanac az igéc ellen (Boru: Evang. IV.30). Az ki patvarkodic az szegénnel, meg szegenyedie (303). Az ellenkező felek patvarkodnak ellenünk (Ker: Préd. 615). Mit patvarkodol hát Matkó (Sám: 3Kérd. 146). Még is ezzel patvarkodnak, hogy az isten nem mindenkor halgattya-meg a könyörgést (Komár: Imáds. 21). Senkit ne ver-ietek, se ne patvarkodgyatok (Illy: SzÉlet. 188). Moliére csak patvarkodott, mikor játszó theatrumon legyalázta őket (Fal: NU. 314).

Patvarkodás: cavillatio, fraus, dolus MA. verspottung PPB. [verleumdung, zwist, list]. Patvarkodás, tsufolás, játszodtatás, megguggolás: cavillatio PPB. A pathuarkodas, törnyekdys hi-tetlenec alath (Komj: SzPál. 142). Az patvarkodást gyüflölled: calumniam oderis (DietaGr. 3). Ha ki veted házadból az ezu-folót, megszűnic az patuarkodás (MA: Bibl. I.566). Boszáddel okosan-való patvarkodás (Mad: Evang. 577). Az egyigyűeket méltatlantól itóztató patvarkodás ez (Czegl: MM. 8). Tánadja-sal, patvarkodással kirhozottunk ellenkezőinktől (TörtT. IV.193). Kanaan a patvarkodást szerette (Illy: Préd. II.485).

Patvarkodó: calumniator C. litigiosus; verleunder PPB. [zänker]. Kemény nyakú, patvarkodó, engedetlen: refractarius PPB. Patuarkodokerth: pro calumniatoribus (NémGL. 280). Imagatoc az ellenté patuarkodokert (GuayC. 41). Imatkozia-tok a thw veletők patvarkodokért (DebrC. 69). Vadnak oly patvarkodók, a kie midőn tiz penzt adnak az nyomorultnacac sirna adnac (Boru: Evang. IV.30b).

Patvaros: **1)** sycophanta, calumniosus C. cavillator MA. [improbis, falsus]. verkliker, verleunder, fuchschwänzer PPB. Imagyatok pathvaroscytokert: orate pro calumniatibus vos (JordC. 368). Meg vegyeek az arvakat es özwegyöket az ha-myss pathvarosoktól (ÉrdC. 391). Az hanc ne legenece vese-kelec es patvarosoc (TelC. 368). Keresztelő János patvarosnak mondja, ki téstova kaposz (RMK. II.170). Patvarosoknak ellenők te vagy énnékem gyámolom (V.106). Ahokok es patvarosok valatok az világban (Helt: Mes. 471). Az töb patvarosoc közt vadnac olyanok, a kie a nyomorultnakac sirva adnac (Boru: Evang. IV.30b). Az alnoc patvaros emberrel ne tarsalkodgyal (SalMark. A7). Hamis patvaros itélet (Kules: Evang. 395). Nem öregbytűen patvarosoc egy más véték, hanem lagytűn (Beythe: Epist. 54). Patvaros szelec mind fel indulánac (Bes: HÉnek B.

Ha szinten békesség szeretőis, de ti azt rövid időn patvarossa tesszét (Prág: Serk. 425). Patvaros magachányó bölcsek (Maj: Evang. Sob). Az ítélő bíró patvaros négyszerrelis dolgot öregbítő rágalmazóé árulkodásától el-fogatván: iudex sycophantia quadruplaturum delatione occipatus (Com: Jan. 134). Az ur kedvesinek ama fő patvarosa a sítán (MHez: Preb. 1). Az világi külső patvaros állapotokról ne szólljunk (Pös: Válasz. 3).

péres-patvaros: [litigator, iurgiosus; zünker]. Környül vala sok péres-patvaros, kinek ellene csak az egy isten orvos (RMK. V.188). Az hamis peres patvarosok, az kik az igazságot el titkolják (Bat: KTud. 32). Pörös, patvaros ember nálánál nem vót (Monlók III 131). Az isten néha peres-patvaros embereket bocsát ellenéne (Hall: Paizs. 76).

Patvaroskod-ik: sycophantor C. [fränke spielen].

Patvaroz: [calumniör; verleumden]. Imadkozintoc tütöket üldözökert es patvarozokert: pro calumniatibus vos (MünchC. 22. 121). Isten üdvözeit zegeneknek fiait es alazia a patvarozot (AporC. 24).

még-patvaroz: ∞ Kenantanac mezöket es hazakat elragattanac es ferfiat meg patvaroztanac (BécsiC. 248).

PATVARIA: [lis; prozess]. Alioquin elapsis ipis quindenis nullam calumniam seu pathvariam imponendi habeat facultatem pars contra ptem alteram (Nyr. VI.168). Prókátorságot patvarián tanul (Zrínyi II.178). A patvaria egymáshoz szilgyítja háborúság szerzőket (Felv: Dies. 27).

PATVARISTA: [amanuensis causidici; rechtspractican]. Hogy hapatvarista akarna lenni, módja nincsen hozzá (Thaly: VÉ. II.108).

PATYOLAT: 1) calantica MA pannus tenuis xylinus SI. schleier PPB. [battist]. Az patyolatot megszolgálom Kőnek (LevT. II.92). Az isten, mikor bűnös embert magához fogad, patyolatba és bársony ruhákba öltözteti (Pázm: Préd. 424). Patyolatból csinált lepedőc közt alusznac (Prág: Serk. 577). Ezenkívül vég abákat, patyolatokat reájok vet (TörtT. VI.121). Egy paraszt patyolat előruha (Gér: KárCs. IV.462). Tírsi csinálmány emek (keszkenőnek) patyolattya, melynek egy szeglete Dianát mutatja (GyöngyD: KJ. 397). Egész vég patyolat fejét kerítette (427). A toellattát külső országokban bé szokták földni gyenge patyolattal, hogy a szellő meg ne járhasa és föllől por vagy más hulladék meg ne eshesse (Fal: NA. 128). **2)** cidaris C. infula MA. [turban]. Patyolat tetején függő fwt [figy]: apiculus C. Ő huszári vígan osztoznak, tegetlen im az patyolat mind kopjával mérék (RMK. II.366). Sok drága kincset széellel takarják vala, drága szokliákat és patyolatokat (Hil.64). Három szegín bojért előhozatának, szép patyolatokat fejükben rakának (279). Irattot vala egy haragos oroszlan képet, mely a földön fekszie vala es a ket első körmeiben tart vala egy borulás pattyalatot (Helt: Krón. 143). Alexander le-rántá maga fejéről a patyolatot és ezzel kötözteté Lissimachusnak sebéit (Pázm: Préd. 272). Híszem látod, mely igen illenék a patiolat Luthernek (Bal: CsIsk. 18). Futnak az eszusok fejér patyolatban, hirdetik az hadat minden országokban (Zrínyi I.17). Ű vala merésén nagy császár nyeregben, fejér vékony patyolat vagyon fejében (33). Pattantyú kisüle, találá aga fejét, mind patyolatostul elrontá életét (121). Kis fejér patyolat magának fejében, de az ű orczája van nagy fényességben (136).

janesár-patyolat: [linterum Turcicum; türkische leinwand]. Kapitányok számára valo ajándék: egy persiai szőnyeg és két vég janesár patyolat (MontME. L231). Szép jó jantsár patyolatnak végit huszonöt forinton adgyák... Közép jantsár patyolatnak végit tíz forinton (TörtT. XVIII.215).

lengyel-patyolat: [linterum Polonicum; polnische leinwand]. Lengyel patyolatból tsinált satskó (Szakácsmest 186).

török-patyolat: [linterum Turcicum; türkische leinwand]. Se vékony lepedőt, se török patyolatot én réum ne adjatok (Radv: Csál. III.328). Török patyolat ingvállak tizenkilencz: török patyolat kötöses ingvállak kettő (Gér: KárCs. IV.117).

Patyolatos: 1) [peplo indutus; schleier tragend]. Tud-ton-tudjuk, hogy ez a patyolatos és búbos rend nem irtózik a ditsérettől (Fal: NE. 19). **2)** infulatus C. [bischofshut habend]. Szókionos auagy patyolatos fő pap: pontifex infulatus (Com: Jan. 129). **3)** [Turca nobilis; vornehmer türtle]. Lőve hasába az terek pallérnak, lőn halála egy fő patyolatosnak (RMK. III. 143). Magok az fő törökök, patyolatosok emelték szekereket az kompra (LevT. II.136).

PÁVA (pávo TóthJ: IstN. 2): **1)** pavo Pesti: Nom. 161. C. MA. pfaui PPB. Ember dagályos mykent ekerzem, engedelmess mykenth páva, bolond mykent yxtrwez (ÉrsC. 263b). Páva tollat gyűtögető (Helt: Mes. 92). Szeorze páva tallat (Pont. 158). Páva módra sétálni: ingredi Junonium (Decsi: Adag. 264). Páva modon hízélkődnee ebben magoknac (Zvon: Post. II.288). Ezerféleképen visszhúni haját, festeni orcáját, páva-hosszan eresztini a ruhafarkot kevélység (Fal: NE. 85). Miképpen le-bocsátja a páva sátorát, megtekintvén lábát, nyg a kevélységből serkedező dagályt meg-főjtötták a halál emlékezetével (SzD: MVir. 207). **2)** [pavo: pfaui. ein gestirn]. A déli jegyek ezek: a fénix, a nyilas India, a páva, az indiai méh (ACsere: Enc. 101).

PAZAROL (pazárol PPB. pázárol Deesi: Adag. 67. pazdorol Tam: JóAk. 28. TörtT. X.157. pazérol Bod: Lex. 156. pazol Thaly: VÉ. I.373. elpazarol Fal: NU. 260.): heluor, prodigo MA. prassen, schwelgen, verschwenden PPB. Eltékozlom, pazérlom: prodigo PPB. Nem kívánnya az kenyersűtő, hogy az ű tisztösségére pazarlja a garast (Pécsv: Fel. 830). Az eszes nem kívánnya a méltóságokat, sem a magáté pazarolva nem fitogattya (Com: Jan. 186). A Vesselőnyi uram hadai az ezimteremből az bizát hordták s pazérlották (Gér: KárCs. IV.580). Szakácsasszonyok ne pazolljatok, étkekkel engem mast jól tartatok (Thaly: VÉ. I.373).

el-pazarol: dissipio, dilapido, prodigo MA. verschwenden PPB. [verprassen]. Minden el pazárolt (Decsi: Adag. 67). Kit oly szertelenül pazarolek el testem kívánságira (Szöll: Dáv. 183). Hamis az, a ki idegen pénzel ő magát el buittya és marháját az hitelben adóknak elpazarolni kényszerítettie (Com: Jan. 191). Minden örökségeket fogytít elpazarolják (Fal: NU. 260). Pénzét el-pazérlotta (Gvad: Kár. 211). Mindenét el-pazarlotta, vesztegette, tékozlotta (SzD: MVir. 13).

elpazarlás, elpazdorlás: profusio MA. verschwendung PPB. A ki a maga szivét ajándékul nyújtja, ezzel minden kincsét tékozlás s-el-pazdorlás képpen egyszer s mind ki adgya (Tam: JóAk. 28).

Pazarlás, pazdorlás: prodigientia, helluatio MA. schwelgerei, verschwendung PPB. Tékozlás, pazérlás, pazarlás, haszon-talan költség: prodigientia PPB. Az miket fáratsági és sok számtalan külsőségének pazdorlása által tud véghez viuny (TörtT. X.157).

Pazarló: heluo, prodigus MA. schwelger, verschwender PPB. Tékozló, pazérló, jószága vesztegető rossz ember: prodigatior PPB. A pazarló veudégeskedéssel az ő javait felkorlonyallya és el-költi (Com: Jan. 181). Oktalanul-való pazarlója a szentírásnak (Matkó: BCsák. 422).

PÁZSIT, PÁSIT (pasint Petki: Virt. 6. pásint. SzBodó: Sódies. B3. ACsere: Enc. 243. pasit Fél: Bibl. 63. pást TörtT. VI.133.): gramen C. campus graminosus MA. [rasen, wasen]. Paranczolt az nepnek le telepednyők az pasyton (JordC. 399). Az ő teste vala miképen a zöld pazit a víznek hydegegetől (TelC. 215). Vaj főjtotta volna meg az ur isten, még pásittyi-

ban ezt az gazságot (Pázm: Kal. 203). Miképpen elnyalja az ökr az mezőnec pásítyát (MA: Bbl. 1.141). A szek avagy seb fő hegyes levelű, pásit mondon terem (ACsere: Enc. 243). Csapa meztelen nyakához, legördül az feje az szép zöld pászít-hoz (Zrínyi 1.162). Az miskolezi páston találván egy győri legényt, elvitték (TörtT. VI. 133). Az pásziton való váltó disznótól 6 pénzt adnak (Gér: KárCs. IV. 306).

disznó-pázsit: [portulaca, polygonum; halmenfuss]. Džno pásit, porein fyy, ezombodnak dagadását meg allatya (Beythe A: FivK. 96).

lúd-pázsit: potentilla Beythe A: FivK. 102b. Potentilla Fuchs, lud pasyt h. e. anserum gramen (Beythe: Nom. 7).

porcogó-pázsit: [P]. Zikós fiúk: porcogó pasyt, vízi tők gyökere (Frank: HasznK. 19).

Pázsitos, pázsintos: graminosus C. MA. voll gras PPB. Pásintos föld: humus *comans PPB. A pásintos fűhöz számlátatnak: tők lúrr, kakuk törjék, ökr gus (Com: Jan. 24).

PEC(olaj): oleum lini SL [leinöl]. Ha faolajad nincsen, pecz olaját tölts réá (Radv: Szak. 106). Ha faolajod avagy pecz olajod nem leszen, vajjal is megfőzheted (115). A posár-nak hagymáját, petreselymét pecz olajban rántsd meg (116. 161). Nyers káposztát ettem peczolajjal (Beth: Élet. 187). A fetske fészket fűz meg fa-olajban vagy pecz-olajban (PU: PaxC. 91).

PÉCÉK (peczek Radv: Csal. II. 396. felpotkol Hall: Hlist. III. 23. felpotkol Lipp: PKert. II. 229.): claviculus, ansula MA. fibula PPB. [dorn, schmal]. Peczet vetünk az orrára (Sumb: 3Fol. 298). Azzal fenyeget, hogy peczkét vét az orronra (Matkó: BCsák. 157). Itt vagyon mindgyárt az örölög törének fel-tsapo peczke (Nagyari: Örh. 3). Az két középső és első lovak közt egy vastag páleza volt, rövid lánczon peczekkel (Monfrók XI. 367). Más szekrényben: lyukasztó vagy bányász peczek vas (Radv: Csal. II. 396).

Péckéske: [clavellus; dümchen]. Az órát folyásában egy peczketskeben-vado fogyatkozás meg-akasztja (Veresm: Lev. 259).

Péckél: tendo, expando SL [spreizen].

föl-péckél, föl-pockol: claviculis fugo Kr. [aufspreizen]. A sindelecskét egy madzaga kötött fa peczekkel a fölső deszkára föl-péckelik (Lipp: PKert. II. 229). Állait felpotkolván, a fogait mind kiszedi a száijából (Hall: Hlist. III. 33). Az féken karika volt, ugy peczkelték osztán föl az közpálezt az két-két lóra (Monfrók XI. 367). A trochilus a krokodilus szíját ha szántén befogná is, fel szokta petzkelni (Misk: VKert. 471). Mint a martalózt fel-petzkeli ajukunkat és meg-némit a kísértet (SZD: MVir. 105).

Péckelés: [talitram; stüber]. Az újjal való tittyvetés, titytentés, újjal való péckelés tréfa dolog (Com: Jan. 138).

Péckelőd-ik: [surrigor; sich bliumen]. Hátha most ő peckelődik (Beth: Élet. 183).

föl-péckelődik: ~ Az idő kurtább lőtorja, mintsem az örökkévalóság tornyában hághassunk rajta, és az emberi elme azon peckelődik, igyekezik föl az örökkévalóságnak értésére (Beth: Élet. 183).

Péckös: [suspensus; hochgetragen]. Told föl peczkos orrodra az okululárt (Matkó: BCsák. 157).

PÉCÉR, PÉSZÉR (possér C.): 1) venaticus agitator, canum agitator; hundbesorger PPB. Ez pajanac halóából és annac pilésses peszzeréből jól veheti eszébe (Helt: Háló 60). Az ördögnek vadászai és peszzeri (90). Olly alá-estem, hogy a

nyalka ifiak, kiknek apók petzérím voltak, tsüfohnak, útlának (Pázm: Préd. 88). Az én uramnak istenemnek bár csak peczére lehetnék (Tarn: JóAk. 133). Kocsisom, lovászom, peczérím (Beth: Élet. 164). Az hol az régi magyar királyok peczérleket és ebeket tartottak (KétMű. 32). Példássan folyt nyálok a szelendékekről a mosolyékos peszérrek módgyára (Fai: NA. 122). 2) calo, cacula MA. [trossknecht].

hal-pecér: piscinarus C. [fischer].

konyha-pecér: cucula Com: Jan. 146. [trossknecht]. A tábori moslék tisztító, konyha peczérre a szolgálatra hagyattnac (Com: Jan. 146).

méh-pecér: apiarius C. Major: Szót. 54. [bienenwärter].

tál-pecér: helluo C. [trossknecht]. A szakácsoc, főzőc, tál peczérre tábori szolgálatra hagyattnac (Com: Jan. 116).

tálpecérked-ik: helluor C. [schwelgen].

tálpecérkedés: helluatio C. [schwelgerei].

PÉCS (petsi C.): mentula, penis Com: Jan. 18. [männliches glied]. Pesti bőre, környől meteletlenség: praeputium C. Férfii szemérem teste, pets: penis PPB. Az ágyéc hajlásában a szégyenlő testec vadnac: fan, mony avagy pets (Com: Jan. 48).

PÉCSÉNYE (pescnye Radv: Csal. III. 49. 1) assum, ass: caro MA. braten PPB. Pecsnyét sütni, forgatni: carnem ac ignem versare, circumagere PPB. Ha azt a szaruast meg fog nád, jeles peczenket válkhatnál belőle (Helt: Mes. 194). Jo mas sálth peczenet enni 1572 (KBécs. C.5). Világos hátyával borított pecsenyket csinál (Com: Jan. 79). Ha mi sülteknec és daral petzenyéknek egyéb nemei vannak (Com: Vest. 49). Kenyérre mártogatva főurak elaték pcesenye mellett (Radv: Csal. III. 49). Nem lakik jól ember a pcesenyére való nézéssel (Kisr: Adag. 9). Pcesenye-forgatni két jámbort hivatnak (Thaly: VÉ. II. 150. 1.219). 2) [adeps, avungia; das fett?]. A nedvességek egyik részekon-is le-takurodnak az emberben, az eroken a pcesenyél között, a vállá közin (PP: PaxC. 39).

bélszű-pecsenye: [lungenbraten]. Tehénhús pceseny fenyő maggal, az kit bélszű pcesenyének hinak (Radv: Szak. 16). Lungum prott németül, magyarul pedig bél szű pceseny (58).

cémkos-pecsenye: [?]. A disznóban is vadnak nevezet pcesenék: csuka pcesenye, czemkos pcesenye, édes pceseny (Radv: Szak. 63).

csuka-pecsenye: [jungferbraten?]. (Radv: Szak. 63).

fejér-pecsenye: [weissbraten]. Az szép fejér pcesenyéue vedd ki az belit, de kívül meg ne sértogessed (Radv: Sza. 16). Felsált avagy fejérpcesenyét szíval meg vetreze mód (41. 194).

hátszű-pecsenye: [lendenbraten]. Godorút, hátszű pcesnyét és egyéb pcesenyét is szelji ki (Radv: Szak. 65). Mikó új őzet hoznak hozzád, nyúzd meg, a hát szű pcesenyét mes ki te magad (172).

oldal-pecsenye: petaso Com: Vest. 141. [kammbraten]. mézáros sódorokat, oldal pcesenyéket és szalonnákat csin (Com: Jan. 79).

segg-pecsenye: mates C [hinterbacken].

sült-pecsenye: assatura C [braten].

tar-pecsenye: [garbe, gürbe?]. Az szép tarpcesenyét szépmosd meg, vond fel tiszta nyársra (Radv: Szak. 11).

vese-pecsenye: [assum cum reibus] nierebraten Kirtle. 126. Az borjunak az vesepecsenyejét vedd ki, vondd fel

nyársra (Radv: Szak. 11). Az szarvasnak az vesepecsenyőjét is felvágjad (168).

zúz-pecsénye: [magenbraten]. Zúz pecsenye, kolbász, májos, nyelve, ezek mind jók (Radv: Szak. 194).

Pécsényés: [gramiosus; trüefend]. A madarásznae pecsenyes vala a szőme és abból könnyez vala (Helt: Mos. 185). Peczenyes, cipás szem (Born: Evang. III 400). Szemec cipás, peczenes (Decsi: Préd. 31).

[Pécsényesed-ik]

ki-pécsényesedik: [extubero; aufschwellen]. A búsnat miatt ki-petsényesedett és felorvándozott szíveink (GKat: Vált. II 562).

Pécsényesség: [lusciositas; trüefaugigkeit]. Szemeknek pecsenyesége, sebe: oculorum lusciositas ac ulcera (Salánki: Erasim. 43).

Pécsényéz: [carnem comparo; fleisch anschaffen]. Károlyi uram Diószegre fog szállani, az Vízközből szénázhat; hol abrakol, kenyerez, pecsenyéz, nem tudom (Beres: Lev. 305).

PÉCSÉT (pöcset Zvon: Osíand. 32. pöcset C): sigillum, signaculum C. MA. [siegel]. Ez menyei királnak peczetynel megiezet ember ez feüldön fekeek mynd delig (VirgC. 35). A coporso fel nem fülec, a pečetőc egezen megmaradnae (NagyszC. 219). Egy kenyw kywl és belől be peeczetelwen haet peeczettel (JordC. 893). Pecsetőt vetek az tömlőcz aitaia (DebrC. 123). Ellyen penitentiát hagy a ewnek, hogy egy leweelben bele wrwan ew byneyt, wr papay peechetywel meg peechetölne (ÉrdyC. 617). Az thy ayakathokra wessetek pecezetoth (ÉrsC. 184). Tégy engemet mint egy petsétet az te színdre (Kár: Bibl. 1635). Jegiül vőtte az kőrnülmelkedest, pecezetit az hitből való meg igazulásnak (Fél: Bibl. II.7).

bírság-pecsét: [sigillum iudiciale; gerichtssiegel]. Nincs kedvesebb mint a kívánt szabadság, akkor nem özne dologra s nem jön ablakodra bírság petsét bírótul (Ben: Rithm. 123).

címérös-pecsét: sigillum cum armis nobilitaribus Kr. [adelsiegel]. Tsak történetből hullottak tziemes petséttel a világra (Fal: NE. 12).

függő-pecsét: [bulla; bulle]. Bullaya költ fyggew peechet alat Maguncia varashan (ÉrdyC. 640b). Az mit igért levelével, azt nékünk meg adja, igéretit függő pecséttel confirmálta (RMK. IV.255). Az baran meg nitá az isten leuelén függő pecezetit, hallá a masodic élő állat szauát (Mel: SzJán. 176). Függő pecsét alat való level: bulla (Ver: Verb. 21).

őn-pecsét: ∞ Látták azt, hogy minduntalan ny őn pecezet hozattatné és ny pénz czalattatné el, mindazonáltal mégis felőtte nagy becűlettel fogadtá az buczuleveleket (MA: Tan. 700).

salamon-pecséti: [polygonatum; weiszwurz]. A pásitos fűhöz számláltanak: portsin fű, fejér gyökér: salamon petséti (Com: Jan. 21).

Pécsétél: sigillo C. obsigno MA. versiegeln PPB. Már szintin pöcsétlém levelemet, érkezik Goda ezen levelével Boty-tyánnak (Beres: Lev. 314).

be-pecsétél: obsigno, persigno C. [versiegeln]. Lateek egy kenyet kywl és belől megh wrwan és be peeczetelwen haet peeczettel (JordC. 893). Nemde nem bepechétöltötté az én kenchaimbe: nonne signata in thesauris meis (Helt: Bibl. I. cecce3). Isten, ki az csillagokat bepeceztéli felhőekkel (MA: Bibl. 1453). Az levél, hogy meg ne olvastathassék, bepecsételtetie pecsét nyomóval (Com: Jan. 207). Elvégezvén levelét, szépen be-petsétélé (Zrinyi 192). A jesuitáknak minden clastrumok bepecsé-

teltessék, senkit magok köze be ne vegyenek 1761 (Házánk II.61).

bepécsétlés: [obsignatio; besiegeln]. Már levelem bepécsétlése után vettem Ocskai tegnap költ levelét (Beres: Lev. 393).

el-pecsétél: [praedestino; vorbestimmen]. Az vrnac lakodalmará el peeczeteltetec (Kár: Bibl. I 157). Mince stanna hit-tetek, el peeczeteltetetek az igéretnek szent lelkenel (Fél: Tan. 286). Az hűneket az isten az öröksegre el peeczeti (533). Mince utanna hittetők, el is vattok peceztöltetven amaz igéretnek szent lelkevel (Szár: Cat. G). Minket az isteni fűnsígra el-petsétel (GKat: Titk. 265). Az istennek lelke elpecsételt (Czegl: MM. 67).

lő-pecsétél: [obsigno; besiegeln]. Ma vitézek éltünk el kel veszteti és na minden próbánkat lepecsétölni (Zrinyi II 80).

még-pecsétél: obsigno, persigno, consigno MA. versiegeln PPB. Hozattatek eg' kő es vettetec a veremnek zadara, kit megpecezte királ önmön gúróienel (BécsiC. 146). Pecheettel megi pecheetleek a kőnetli (WinkIC. 220). Ez zeit verrel kel meg jegyeznevnk vagy becheetlenevnk az ny zyevevnknek aytotát (CornC. 215). Elmenwen meg eressyetek a koporsót, meg peeczetelven a kővet az őryzekkel (JordC. 450). Önmön guiróienel az aítot meg peceztölne (DebrC. 123). Az kőrnülmelkedes, mellet az aldozatoekal meg pecezetit (Fél: Tan. 259). Ha az ő tudományokat tulaydon vérecek kellene meg pecezetelnec, meg látná ember, mennyire fogná azt becűlteni (MA: Tan. Előb. 14).

mégpécsételés: obsignatio MA. versiegeln PPB. Isten kegyelménec bennünc való megpöcsétlése (Zvon: Post. 1854).

Pécsételés: signatio, signatura MA. versiegeln PPB. Az atya a választottakat megpecezteli s ezen peceztli leszen belő meg őleseul a bűnök (Mel: SzJán. 205).

Pécsételten: [non signatus; unbesiegelt]. Az wram leweleth es az walazthyathi, kyth en yrtam wrannak, Kőnek kywldethem peceethethen (LevT. I 258).

Pécsétlő: 1) signatorius C. [siegel]. 2) signator, obsignator C. MA. siegler PPB. A királnac peceztölője vala (MA: Bibl. III.3).

Pécsétés: sigillatus, signatus SI. [besiegelt]. Az tizen hat fürintot nek meg adom, kynek byzonságara attam pechyetes levelemet (RMNy. II.12).

PÉCSIK: [oestrus, asilum; viehbremse]. A hógöly: peecic, barom kergető fene bogár miatt felindéttatott barom ngrál (Com: Jan. 42).

PEDIG, PENIG, KEDIG, PEDIGLEN, PENIGLEN, KEDIGLEN (kédig MűnchC. 18. sat. kedig PeerC. 15. ÉrdyC. 673. kediglen NádC. Szót. 19. kedeglen ÉrdyC. 346b. kedig-ni Sylv: UT. II.49. kedik LevT. I.123. kediglen KazC. 88. kedik KazC. 122. kedik 175. kedigh LevT. I.151. kedig LevT. I.35. kedik 37. kedig RMNy. II.29. VirgC. 108. kedigh Ozor: Christ. 316. kedigh 51. pedig 129. pedig RákF: Lev. I.52. pedid MA: Rühl. I.140. Pethő: Krón. 42. 93. pedig LevT. I.68. Ozor: Christ. 2. pedeg 178. pedeg 324. pediglen 60. pedeg 84. pedid MA: Tan. 745. pedig LevT. I.361. pedig 119. peneg 62. 204. Ozor: Christ. 435. penighlen RMNy. II.233. penid LevT. I.196. 204. penik 15. 49. penig 57. penigh 206. penig 47. tedegh Apoc. 183. thedek LányiC. 104. tedek 142. thedygh 23. thedyk 18. 26. tedyk 36. 106. 184. thethyk 72. thegyk 20. tegyk 63. tedig LevT. I.34). 1) autem C. vero MAL. aber PPB. Göti ő buzaiat ő cűribe, a poluakat kedeg egeti (MűnchC. 18). Maria eltet myket, ha lezevük ev hozya hasonlatosk; ha kedeg

haszonlatlanok leveznek Mariahoz, jöven keel fechevnek, hog el ne hagyon mynek (CornC. 3). Az oly ember nem tizta, sem kedeg Kristusnak bizony zolajga (HovC. 241). Nagy awagh magas vala e, awagh kegek kisdod (TihC. 99). Mikoron az terfmitetöt tob lelkös allatok arcaiatokat nahak ala az föld fele: az embör kegek feiet egensön fel ualia menorzagh fele (TihC. 200). Danit munda: Vnák ergalmassagit öröke-enökölöm; emböri nemzet es kegek kezdé kaletania: Ergalmaz nekünk iram (TihC. 243). Valaki hiend, egességöt vezön, az ki kegek nem hiend, az vakságba megh marad (TihC. 384). A zúnnek gákorita zep imadsagokat ir vala, neha kogiglen zónetnököket cinal vala neki (KazC. 63). Parancola füekyk, hog az germök előth se korsagot, se halalt, so kogiglen zögensegöth el teneteo az zeit testeketh: zöwedeuenek kedeg ez nemes ne emöltenenek (88). Florencia azzon nagy tyztesseggel zentek azon ydöben, nykoron wrwnk zyletessé wtan yamunak 287 extendöben (ErdyC. 338). Isten harmad napon ky weue ez gyarlo vilagbol; nykoron kedeg az fraterek azt lattak vona, ottan meg yzeneek a foyedelemnek: frater Marinos meg holt (ErdyC. 370). Rufinos latuan, hogi wtet az nep dieherni kezdé, y kedigh diehri vala az Cristust (VirgC. 73). Még az Isten essöt solat ád, és penig az föld vízzel felárad (RMK. II. 158). Az leányzó az szót szegi vala és haragudék kedeg az eö lelki (1516. ZichyG: Leányvári Boszorkány 1). Ha valamit egyebet ebbe nyelthevnk volna, jowa nem lattatok volna; mastan teny engemeth reya lyttanak lathalomra, azeerth kerem te K[efeg]medet] (LevT. 134). Mind Potolba, s mind kedig Regedébe oly igen hahnak (LevT. II.60). Tavali esztendöben is én vettem meg: ez esztendöben is penig megadtam az árát (LevT. II.192). Egyebütt is, kiváltképpen pediglen Pozsonyban (Tel: Evang. I. Elöb.). Sem etelec sem italoc nem vala, tonaba ki sem iöhetne vala pedig omat (Szék: Krón. 59). Az ö pasztorsagat nem köttöze sem heflöz sem pedig szomilhez (57). Olasad meg azért az also rendet, akar penig akar mellyiket (Helt: Arithm. F5). Isten iölvösségre választi ama latrot, ki tsak három óráig lén mollette a kereszt-fán; megveté pedig Judást, kit iskolájában három esztendőig tanított (Pázm: Préd. 23). Ebben pedig a nemzésben semmi éktelen rittség és véresítés nincsen (103). Ez pedig az jövendőllés, bé dngja minden káromkodók száját (Pázm: Kal. 13). Maga akawattyanae indulatit ezelekezi, s nem köneti penig az okoknak érdemet (Zvon: Otsund. 81). Ties így elmékedgyetek, hogy ti megis holtatok az bűnnek, előkís penig az Istennek az mi Trunk Jesus Christus által (Szárcat. A2). Ki így szól: olegyíteni s ki pedig így: egyvelíteni (CorpGramm. 322). Vallyont penig esudlode: an vero miraris? (Forró: Curt. 364). Pél ugyan a világ s gondolja, rab-ságot hoz kötések reá vagy szomorúságot, ti pedig adjatok kívánt boldogságot (Orezy: Köhl. 48). Ha mind azt, a mit mind pokolbeli ntamban, mind pedig Lucifer padotájában lattam, előszámálnám (NóPM 64). **2**) let quidem; und zwar! Megtaníta minket isten, hog a kemelösg igen eltanoztatand; megtaníta kegek jölesben im e haromban (TihC. 157). Az 6aunak halála sokal dragalatosnak kell leni, mert ő mindööknel dragalatosb es zentsögsb. Nem uona kegek az 6 halála dragalatos, ha testbe es lelökbe nem elne; hat ebből köuethözik, hog testbe es lelökbe menorzagba kel vitetni (TihC. 362). Nem tudom, ha meg attakl awag nem [a küldöttem leveleket], hog semmij walaeth nekhem nem irál felele; peniegh az leülék Kassarul jöttek a zeñlok felel (LevT. 147). És is minden tartozó szolgálatomat igekezem Köhöz minden időben megmutatnom; el is hittom peniglen, hogy Kdet az atyalásig erre reávezérli (LevT. II.184). Ázsziában jöttél Európába; mégis nem tudod-e, oroszlánt maddr néha megeszí, az erös vasat is rozsla megeszí. Penig most mi dolgoz/vagyon mivelünk? soha te földre nem mentünk (Hovs: NSánd. 27). Kit nem gerjesztene gyönyörű beszéde, örvendetessége? penig érte es nem másért vagyok ebbe (Balassa: Költ. 25). Miért élnek a gonoszok? még pedig fel-

emeltetnek, és gazdagságokkal erőssödnek? (Pázm: Préd. 21). Sz. Fiát halálra adta a bűnösökért: még akkor pedig, mikor ellenségi valának (178). Annak okáért erősítő okaimat rövideden előhozom; és először pedig: látom nem ritkán... (MA: Zsolt. Ájaul.). Hszontalan fiadnak itéhek, csak azért pedig, hog nem futok a néked szolgálándó tiszt keresésre (uo. Elöb. b). Söt penig az tykannosse közt, es az papac közt imez az külömbseg (EszTAny. 383). Nyúlunk egy remedimhoz, ha vagyon; vagyon pedig, ha akarjuk (Zrinyi: Áf. 37). A gazdagon készítettet lakadalomban friss étcec vannak, és még (söt penig et quidem) külömb külömb fogások (Corn: Ján. 111). Predikaltam, még pedig a synagogában (GKat: Váls: II.221). Vtozási Arpáduak, e következendő országokon volt által, még penig igen sietve (Liszy: Krón. 194). Oly szörnűy árkokon, és pedig oly evet-könnységgel szokik által, hogy teljes álméklodás (Fal: NA. 122). Mi ügygyel mondhatjuk boldogságnak azt, a mi nyomorúsággal végződik? és pedig tapasztaljuk, hogy sok kényeséitől felette szörnűen búcsúzik a világ (Fal: NA. 166). Sok asszonyok ruhájok végét csókolák, némelyek közzük pedig ezt inkább buja kívánságból eselekedni látszának (NóPM 10). **3**) verum [sed]; aber P[er]B. [und doch]. Ime hol aluznak a haratok; kegyek mi zegenyek sok felettetalonalon elewnk (ElrC. 86). Ötör valo százezer ember vagatek le, s meg penig azokat meg nem zamlalhattak, kik dög es ehseg miatt elvesztene (Magyar: OrszKöml. 17). Bizony szép dolog penig, a mit mondasz (Mon: Apol. 400). Ó a szabadságnak vesztését obtendálja, s pedig a dolgotól föl, föl a harzától (Zrinyi: Áf. 79). Esküszik egyik, hogy az előtte való személynek mosolygó arcája teljes paradicsom; penig talán mikor feledtében egyet vesztörök, gyomrot kever (Fal: NE. 18). Abban dicsekednek, a melyben gúnyolja nagyságokat meg a rossz világ is; arra költene, a miért szegényt vallanak; és pedig mégis hamarabb felejténé a páva fessett farkát, hogysen ezek a csúf híváságot (Fal: NU. 259). Hány ifjú hitte volna, hogy élte virágában leszen vége? és pedig megtörténtek ezek (Fal: SzE. 527). Jöknek akarnak látszani, pedig teljességgel semmire valók (NóPM. 51). **4**) [flaute, prospere; zum glück]. Akarom, hogy látlak, édes fiám; úgy gondolám, hogy már gyomrába hordott a kemény oroszlány, penig hogy másként esett (Fal: TÉ. 715).

PÉHÉLY (*pelch* ACsere: Enc. 138. *pely* Tarn: JóÉl. 34. *pelyh* Pázm: Préd. 176. *pelyhe* Fal: NE. 59. *peh* Pesti: Nom. 62. C. Com: Jan. 48. Major: Szót. 239. *pihe* C. Helt: Mos. 192. *polih* Szikszai *poly* Major: Szót. 368. *polyh* P[er]B): lanugo, floccus, pluma C. MA. floccie, daum P[er]B. Pik [így] -kérő: linamentum C. P[er]h. pölh, nyíredék: tomentum; pih a fa bábón: júlus; pih-kérő a sebben: linamentum MA. Az istenteleneknek telyes gyűlekezeti olyan, mint a szépszenc pihe, melyet a láng meg emészt (JesusSir. F8). Ez a bizakodás olyan, mint a széltil hordoztatott pelyh (Pázm: Préd. 176). Mely nemzöetseg az fának leveleiről mohot szedven, az erdej pihből ruhákat sző (Forró: Curt. 712). A férfini áll elsőben pihvel, osztán szakállal fedetetik-bé (Com: Jan. 48). A madár az ő tojományit mellyének s hasának pelyheivel melegeti (GKat: Titk. 13). Gyenge pelyheket kapnat (Misk: VKert. 419). Reggel kilunjak a puha pelyhek közül (Fal: NE. 34). Orrom álla épen akkor mohosodott, a pihét p[er]dröttem mint egy okosodott (Gvad: RP. 86).

erdei-péhély: [muscus; moos] Az nemzetség az fának leveleiről mohot szedvén, az erdej pihből ruhákat sző (Forró: Curt. 712).

hó-péhély: [nives; schneeflocken] A hó peléhi, ha a meleg-től tesspekké sűrűttenek, essők lesznek (ACsere: Enc. 138).

Pélyhécseke, pihécseke (*pelhécseke* ACsere: Enc. 110): flocculus, pluma C. MA. kleine floccie P[er]B. Az nap a hó mint a pihécseke huldogalt 1582 (Kal. G). Az anemone virágának

közepin egy gomboeska, mint egy fejér hajcsakkal és pölyhőskékkel meg-hajazott fejecske (Lipp: PKert. 167).

Pélyhēs, pihēs: launiginosus, plumatus, plumosus C. [flockig, flaumig]. Míg niiesen tolla, csak pelyhēs, nem kell a ludinak olyan sebes víz, mikor megmellyesztöd (Radv: Szék. 82). A napolyák gyapjasok, mohosok, pihések (Com: Jan. 23). A madarak pihések, tollasak (34.112). A bis alma mohos, pihēs (ACsere: Enc. 226). A sas még csak apró korokban kezdi szoktatni az ő tsirkéit a napra nézni (Misk: VKert. 281). Tirólatok szívesök mit mondjunk, éja, pölyhősök vagytok (Thaly: VÉ. 1367). Galamb a pártjától messze útra nem megy, galambipölyhészhez természetben csak egy (II.354).

Pélyhēsöd-ik, pihēsöd-ik: plumesco, plumo MA. flocculis inspergor PPB. [flaumig werden]. Még nem-is kezdte ortzám pelyhēsēdni, a mikor eo hozzám gyöve incselkedni (Gyöngyld: Csup. 584).

még-pélyhēsēdik, még-pihēsēdik: gallulo, plumo C. [flaumig werden].

neki-pélyhēsēdik: [plumesco; flügge werden]. Teste égi harmattal öntözött, míg neki pihēsēdnek mint a saskeselyő (Megy: 6Jaj. III.16).

Pélyhēz-ik: pubesco SL. [maunbar werden]. Ugy látom, te pelhezni kezdettél, a gyermeki időn már által-vitettél (Gyöngyld: Csup. 574).

PEJ: gilvus C. badius, bajus MA. [braun]. (ZichyC. 159). Ől vala egy pei szabasu, karmasin színű bestian (Mel: SzJán. 402). Négy lónál többet nem vehettem, ketteje fekete, ketteje pei (MonOkm. XXIII.21).

fehér-pej: [snbalbidus; weissgran]. Fehér-pej ló. Nom. 97.

PÉLDA (belda EhrC. 93. 116.): **1)** [imago, figura; bild]. Az peldat fel allatta es mynt balwant wgy faragtata (ÉrsC. 452). Kié ez a pelda: cuius est imago haec (Helt: UT. m5). **2)** exemplarium C. exemplar, typus MA. [proplasma, protypus]. modell PPB. Példáról írni, varrni: imitari *exemplar PPB. Zereez egy zekrenth, egy aztalht es zerez annak vtanua vyz mosdokatb, ezeket mynd olyan hasonlatos pelda zerenth zerezved megh, mynth meg vagonz teeneked mwatatiwan az hegzen (JordC. 63). Amaz okos pásztort követi, ki a mi-némű színű gyapjút kíván juhainak, olyan példát adott eleikbe (Pázm: Préd. 64). Az gyertyatartót arra az formára és példára csinállyad, mely néked mutattat (MA: Bibl. 172. 126). Vétkes példáról himet varr (Czegi: Japb. 214). A kép író az elevenec példájára a képet lerajszollya: ad vivi exemplar (Com: Jan. 167). Kd kéretett én tölem spanyol varrást, példát (LexT. II.25). Még ez nyáron küldtem volt nénémnek egy példámat (25). Egy példank vagonz Borbála asszony nál, nagy öreg pelda, szövéis is vagonz rajta (61). **3)** exemplum, paradigma C. [beispiel]. Hogy ez kewsse barátok szylagossagnac beldayt mutattanak (EhrC. 93). Pferencz kiannyauala az alázatossagot ew baratyban es ekwett zeneten bezedű beldanal erevsewtyu-nala (116). Fel nala, hogy ne mutattna gonoz peldatt (15. 79). Tége vr e nemberiet mikent Rahelt, hoğ légén iozagnac peldaiaban (BécsiC. 9). Kezdetyk zent Ferencznek elete es az ő eleteből peldak (VirgC. 99. 106). Halgatyja vala nagy keunsag-gal zent atyknak eleteket és példákat (MargL. 18). Az ev zomesagat vizzel olgya meg, hogy az gazda gonoz peldat ne venne, hogy ha az nagy zomesagból sokat jneek (DomC. 88). A tiz szűzek példajokban izgat, hogy jót chelekedgyünk (Tel: Evang. II.418b). Tselekedetek példájával akart isten minket jó-ságok gyakorlására tanítani (Pázm: Préd. 25. 56). A rossz példák nagyot mozdítanak rajtunk (Fal: SzE. 535). Az ifjusag könnyen el felejtí a letzkét, de nehéz nehezen a példát (Fal: NA. 198). **4)** [parabola; parabel]. Myre zolaz nekyk peldazerent: in para-

bolis (JordC. 393) Mas peldat vetheo hō nekyk mondwan: aliam parabolam proposuit (394). Főyczed meg mynekűnk ez peldat (101. 502). **5)** antitypum C. [symbolum; sinbild]. Az husvéti bárány példája volt az Christusnac (MA: Scult. 150).

pénz-példa: monetarius typus; münzpräge PPB.

tükör-példa: [exemplum, exemplar; muster, musterbild]. A keresztényen lelkek vegyék észre s forgassák előttök e két tükörpéldát (Fal: NE. 54). Ez a friss tükörpélda légyen előttök (Fal: NA. 205). Az egyházi személyek meg felelnek hivatalok-nak és tükör példák (Fal: TÉ. 784).

tükörös-példa: ∞ A tükörös példákban mint eleven könyvekben meg láthattunk, mint mehesünk bősültre (Fal: UE. 1404).

Példálóz-ik, példálódz-ik: alludo SL. [anspielen] Vévén eszében, hogy ő felőlle példálózna a Nathan (Megy: 6Jaj. II. 24). Erről példálózik idévítőne a magnak példájában (III.36). Mindnyárt tudám, hogy az Emausban-való vatsoráról példálódzik ő kegyelme (Megy: SzAÖröme. 6).

Példás: **1)** exemplaris Kr. [eximius, rarus; nachahmenswert, vorzüglich, selten]. Azt gondollyák némellyek, hogy őket a titulus már példás emberekké teszi (Fal: NE. 12). Ezer s meg ezer módon vonogattunk magunkat példás türhetelenséggel (44). Az ember szégyent ne tégyen példás, jeles tulajdonságin (Fal: UE. II.448). Fejtődnek a chynaerák példás gyakzáttal (III.43). **2)** [configuratus; parabolisch]. Olvastatok ama példát, melyről emlékezik szent Máté XXV. részében könyvének IIa eme példás szolga el nem kerülhetette a büntetést, valóban félbetnek a fő-asszonyok (Fal: NA. 139).

Példáskod-ik: exemplariter se gerere Kr. [sich gut auf-führen]. Jeleskedgyél, példáskodgyál, híresedgyél, de ne valami zégéres bolondsággal (Fal: NA. 221).

Példáskodás: [exemplum, auctoritas; beispiel]. Az nagyja kedvetlen, semmi előttök való példáskodásom (MonOkm. XXIV. 186).

Példáz: configuro MA. [significo; bedenten, darstellen]. Jonas zepsegő galambnac magaraztatie, ő haio vezedelmevel vrnac getrelmet peldazia (BécsiC. 239b). Mare peldaztatott orozlan zababan (MünchC. 71). Ez Janos peeldazya mynd ez velagbeli embereketi (WinklC. 95). Ez instrumentumok peldazzak az zentöketh (SándC. 17). Lata ev almahen egy kisd edebekket, kivel peldaztatik vala, hogy ev tevlé zöletendev volna igen nagy predicator (DomC. 3). Kit peldaz ez madar (TibC. 16). Az prophéta az fel törött fazékon peldazza Jernsálem meg égését (Kár: Bibl. II.131). Mit példázott az ő fejér vör-főlyes zászlóia (Balassi: Ének. Cím.). Az oroszliany példázza az ember testi erejét (Hoffm: Préd. 5). A ho által peldaztatott ártatlanság (Ily: Préd. 188. 137). Kik vesztüill élnek, nem illetlenül példáztnak Kámban (II.436). Jól példázot urunk: a szálkát megláttuk másokban, magunkban a temérdek gereudátsem (Fal: SzE. 533).

ki-példáz: [effigio, effingo, figuro; darstellen, ausdrücken]. Reeghy ooh töröven bely zent leeleknak ky peldazot yelenety-wel byzonotytyak (ÉrdyC. 530). Kyleneb kyleneb abrazatokkal ky peldaztataa, mynemewnek kellene lenny (531). Az vac Bartiméus az ő nyavalyas voltában az mi lelki nyavalyásságunkat ki ábrázollya, ki példázza (MA: Scult. 245).

még-példáz: [configuro; darstellen]. He meg volt peldazva: utrum fuit praefigurata (NémGl. 199). Ennec ieget meg peldaza vr isten zent Josephnac zenuedesebe (GuaryC. 24). Ky megh peldazwa vagonz zent Moisesnek elő kőnveebe (WinklC. 137). No azért tekeuched meg mostan atte tennőn tötted frigidnek iegetől, kit akkoron meg peldazal (NagyszC. 78). Profetaak

atal meg gyveertetőt, patriarchaak atal meg példázatot (ÉrdyC. 531). Ezzel mongya zent Dawyd propheta az solthar kenynek hethven kettő részében, ky meg példázattal wala meegh reghen (ÉrdyC. 140b). Melly a laytoryian iaro anyyalokon meg példázattal (Helt: Bibl. LN3).

Példázás: [significatio; bedeutung]. Veed ezödben inar mynd ezöknök értelmöketh avag példázatokketh (SándC. 3).

Példázat: **1)** typus MA. [exemplar, exemplum] vorbild PPB. [beispiel]. Az vtolso vaczoran az tanitványoknak meg mosuan labokat, ezt az ew zolgáynak példázathu hagyja (VirgC. 127). Ziz Marianak eletenek zentséget kewnetny tanalehozza nekünk példázattal zerenet valo jras (CornC. 2). Nom chak el mwlando kepen teremtföte wr isten az embert, hanem twlaydon az ew zent ifyanak hasonlatos példázattara (ÉrdyC. 533). Valamit isten o törvénybe ki adot volt Moyses által példázatra valot (Born: Préd. 19. 321). **2)** [signum, symbolum; simbild]. A husneti huraat fen alia, üedzue kel wala meg emi, kyknök példázattat nem zöksej ith meg inon (WesprC. 45). Isten Agoston valaztta, hogy isten hazanak kew ozlopa es tamazza lenne, kynek példázattara zeretez, hogy Agoston lenne newa (ÉrdyC. 516). Az testi halál, kinec tsac példázattal is mind e világ rettög (Kules: Evang. 492). Az isten népének Babylomból való megszabadítása példázattal volt az emberi nemzetnek az büntöl való megszabadításának (MA: Scult. 55). **3)** [parabola; parabel]. Hallgatok meg az mag vethönek hű példázattat (JordC. 394). Ky mynd ez mostany ydönök példázattara: quae parabola est temporis instantis (814). Vagy egybevetés vagy példázat vagy hasonlatosság foglaltatnak az evangéliumi helyekben (Hly: Préd. II. Elöb. 2).

Példázkod-ik: [exemplum sequor; beispiel nehmen]. Ha az érdemes es ditsó emlékezetü dának módgyára jöml példázkotok, kimondhatatlan sok jót tehettek mind a két renden lévő emberi nemzettel (Pal: NA. 179).

Példázó: **1)** typicus MA. [exemplaris; zum beispiel dienend]. Adja nektek a szent atyáknak ilyen példázó józaghyt (ÉrdyC. 220). **2)** adumbrans, figurativus MA. [bedeutend]. Haromfele kepek valdne: első rendbeliek példázok, meliek az iönnöf dolgoznak arnieki voltak (Föl: Tan. 350). Az papistae az lat-hatatlan ecclesiast gyalizat kepen példázónak nenezie (EszT: IgAny. 16). A páva az ördögnek is példázója lehet (Misk: V. Kert. 317).

PÉLÉH, PELYE, PELYEH [pelye Heyd: PCF. 6. Major Szót. 425. pelye Thaly: VÉ. 1346. polye MA. Nom. 98. pelye Com: Jan. 17]. **1)** glis C. sorex Nom. 98. [ratte]. Ezerh pelyvel almash wagy (Heyd: PCF. 6). A gözfűnél, pölyfűnél semmi nints ilmosabb (Com: Jan. 17). Vigyed vasvári nagy gömnek es az egri egérnek, ördölyi öszvérenk, pölöskei pölölynek, verobélyi verölnök (Thaly: VÉ. 1346). **2)** scirus Major: Szót. 425. haselmaus PPB.

PELENGÉR [perenger Helt: Krón. 38. 65. Born: Préd. 19. pelengér Monfrók. III. 49. ErdTörtAd. IV. 175. pengér Pös: Válasz. 19. prenger Helt: Krón. 180. Born: Préd. 428. példőngér Mel: Préd. 186. Zvon: Osiand. 128]. mediastrum Pesti: Nom. 229. scilae gemoninae MA. reorum cippus, hñamis cippus PPB. [pranger]. A király a Feliciannak a feiet alla küldte Budara es ot fel tönce a perengere (Helt: Krón. 65). Az tömlöcszöbötök wala es az pelengerbe megh verik wala (Pont. 55). Az nemet hadat Budaban vívé szüntén az pelengerig es tanácsküzüg (Monfrók. III. 49). Akazto fiat, pengert gendmettel volna (Born: Préd. 428). Kiknek tetemek a falu pelengere mellé oltakarintattak wala (Szal: Krón. 610). Mikor a pelengérhez vñnk, örösen kezdé kérni az atyát (Pázm: Préd. 202). Pelengerbe, karöba való wagy (Matkó: BCsák. 211). Kit kezdetlenül megölte s közöl a falu pelengérhez temetteté (Cserei: Hist. 10).

Löu az Kornis Boldisárnak az kolosvári pelengérnél fejévétele (ErdTörtAd. IV. 175).

[Pélengérez]

ki-pélengérez: **1)** [expello, ejicio; austreiben, auswerfen]. Soc labor barátokat es borbélokot el rontata, a Janos király fiamat ki-pelengérezte (Mel: Szal. 423). Nem hogy bizlallyon tégedet, de pelengéren kellene udvarából ki-pelengéreztetni (Matkó: BCsák. 11). **2)** [ignominia afflicto; schänden]. Az vñdöc tenelög életüket kezdette pirongatni, ki perengerezni (Born: Préd. 19). Vgyan ottan az együt iarasnac hazug talalmányat is ilyen igekkel pölöngerezi ki (Zvon: Osiand. 128).

még-pélengérez: cippo infamii punio SL. [in den pranger stellen]. Es a foglyokat a közsög közfűl igen meg perengérezteté (Helt: Krón. 38). A törvényben egy kurvát sem pelengéreznek meg (Matkó: BCsák. 321). Valaki paraznaságban találatik, szabados személy megperengéreztetik, nös ember megöletik (MonOkm. XIV. 268). Az ördög lelkevel szitkozodo pajkosokat meg-pelengérezik (Pös: Válasz. 19).

PÉLLIKÁN: pelicans MA. pelikan PPB. A száresa, buvár, pellikán, gödény széles lábú tenyeres talpuac (Com: Jan. 30). A pellicán a kegyetöl meg életet fiatskait meg eleveníti (ACseri: Enc. 214). Erre sokaknak vgyon gondgya, hogy emberi nyelken szölyon pellikánnya, de hogy gyermeke io legyen, károlyla (KTör: Szal. 26). A pellikánról vgyon emlékezet a deák biblíában: Hasonlóvá löttem a pusztában lakozo pellikánhoz (Misk: VKert. 307).

PÉLLIKE: [?] Talála egy szaszlo formán lobogo pellikét, melyre völt írta egy emberkép (Tol: Vigaszt. Elöb. 12).

PÉLYP [pely Dáv: Préd. 88. pölöl KazC. 94]: blasus Nyirkálai. balbus C. MA. lispelnd, stammeln PPB. Szava jaraa peljpen esik wala (ComaC. 55). Pelyp wala a nyelne (Helt: Krón. 15). Igen ahoc wala, ruzasz, szörös mint eg Esau, czipas szemü, czomos hatu, szuta es pöl (Szék: Krón. 171). Wala Kálmán czomos hatu es pelb, szuta, rutalmas (Valk: Gen. 22). Pelyp vgyoc es kesedelmes neelvü (Dáv: Préd. 88). Akadovya es pelpen fog szolnia (Born: Préd. 322. 431. Born: Evang. III. 380).

Pélypög: balbutio MA. stammeln PPB.

Pélypөгет: balbutio, bambatio C. [stammeln]. Ha az anyák es daikák az itáknak téjjel szent igiket eseppegetnének, hogy ök azokat pelypegetven előhozní tanulnák (Hly: Préd. II. 238).

[Pölypül]

még-pölypül: [balbus fio; stammeln werden]. Eg nen, ky az v labáiban megh santuluala es feluebe megh pölpöltuala (KazC. 94).

PEMET, PEMETE [pemet MA. pemet PPB]: **1)** rutabulum MA. peniculus cibarius; ofengabel, feuerschürer PPB. Eszközi a konyhánc ezec: a tűz ölesztő tüzhely, szénvonó, asag, pemet, vaslapát (Com: Jan. 83). A füvö gögöje körül szit ez tizet, pemete bojtával az hint reá vizet (Gyöngy: KJ. 304). **2)** rumex, lapathum MA. sauerampfer PPB.

[Pemetül]

Pemetül: [peniculus cibarius; feuerschürer]. Pemetül, tisztító seprü, szén vonó (Mel: Sam. 141). Meg ezimálá a réz fazekakat is, az haun pemetül szén vonókat is (141b).

[Pemetéz]

ki-pemetéz: [everro; auskehren]. Menyünk, mert inen ki-pemetéz (FNöTest. 10).

PÉNA: [poena; strafe]. Kegyetlen penáual meg büntőtnec aszt, tudnia illic, hogy mindenie kezére és lábára lonat kötne-nec (Helt: Krón. 10).

PÉNCÉL (*penzel* PPB. *pinzelke* Cseh: OrvK. 68): penicülus; pinsel PPB. Hasznát veszi az író penczelnek (Félv: Dics. 6). Képirót penczel illet (33).

Pinzélke: ∞ Egy pinzellét tsínály és dugd a ló vaszora-jában (Cseh: OrvK. 68).

PÉNCÉS(ruha): ephestris C. [oberkleid, überrock].

PÉNDÉL, PÉNDÉLY (*pendlye* C. *péntely* MA. *pentol* Thaly: VÉ. II.79. *péntölöske* I.274): castula C. MA. interula, subneula Com: Jan. 100. 114. [unterhemd, bündelhemd]. Közön-séges az ümög, belső ing avagy újos ümög, pendely (Com: Jan. 100). A gőzfűrdőkben tisztességgenc okiért a gatyáknac és pendelyeknec, hosszú ingeknec helyec vagyon (114). Csáki István miatt lett pendelye szűsz vászonná (Cserei: Hist. 121). Elmaradván az vászon előkötök s pendelyek (MonTME. I.291). Pöntölöm gyolesa két forint ára (Thaly: VÉ. II.79). A pendelem allyát mennyi bolha járja (PhilFl. 59).

fürdő-péndél: [subligar, subligaculum; hadeschürtze]. A levetkező szolában levettyük ruhánkat és fölkötyük az előlköt-t, fürdő pendelt (Com: Orb. 151).

Péntélyés-ing: castula MA. hemd mit einem pendel PPB.

[PÉNDÉRÉD-IK]

még-péndérédik: [fragorem edo; knallen]. Az őt újait ugy az orcziájához nyomá, hogy ugyan meg-penderedék rajta (GKat: Váls. II.234).

PÉNDÉRÍT: [sonare facio; knallen machen]. Nagyobb szé-nyen a nagyságos urnak, ha közönséges helyen arczul penderit-tetik, mint a nemes embernek (GKat: Váls. II.235). verbunkost mindjárt penderíték (Gvad).

PÉNDÍT (*elpöndét* Ker: Préd. 760): [sonare, tinnire facio; knallen machen, tönen lassen]. Az korszoma házban oly diczi-reketekis zoktak pendíteni, hogy meg az ucza is zeng belé (Vás: CanCath. 512). Patko sík utakon lábakat gyámolít, emberteleneket homlokban-is pendít (Matkó: BCsák. 461). A nőtelenek utollyára vagy vasat pendítenek holtig, vagy idején korán az akasztó-fán száradnak (Fal: NE. 80). Más hírt kezdé pendíteni (Fal: TÉ. 744). Égon vasat pendít, nem kell ehöz tann, nem kell a bizonyág (Fal: Vers. 912).

el-péndít: [intono; ertönen]. Tsak kitsiny dologra-is el-pöndeti az eskívést (Ker: Préd. 760).

PÉNDÜL: [tinnio, sono; tönen, klingen]. Nem mind egy híron pendült az igazságh telekedetiben a chacedumi concilium (Czegl: Japh. 98). Az egy mással meg egyeztet akaratra és elmének igyekezeti egy huron pendül (Tarn: JóAk. 8). A pa-rázna papot kell nyilva justifikálnod, ha Costerussal akarsz egy huron pendülni (Matkó: BCsák. 43). Mindenik egy híron pendül, nem sok külömség vagyon közöttök (Mik: Törl. 52).

Pëndülés: [tinnitus, sonitus; klang]. Mindenec el eniszneec mint az árnyéc, virág, buboréc es az lant pendülés (Born: Préd. 5).

PÈNG, PÖNG (*ponog* Thaly: VÉ. I.24): **1)** resono, tin-nio MA. schallen, tönen PPB. Löttem mikent zöngő ercz avág pengő cimbalom (DöbrC. 297. TihC. 4). Ha angeloknak nyelheuel zolyak, zerelem kedeg nem leyend, olyan vagyok, myud a pengő cere (CornC. 48). Az aran sem chend sem pengh mynt az ercz es ywegh (ErdyC. 466). Imádsága lélec és igaz-ság nélkül csac ajakio pöngött (Zvon: Post. II.285). Nyelveken peng a hit (Ker: Préd. 112). Vgy kergettetnek, mint az ray

méhék a pengő résznek hangjára (Toln: Vigaszt. 224). Ha hallottatok volna a fene vadnak pengő és zöngő hangos szavát (Land: UjSegis. 171). Jer bé, ha zsebedben pöng az bor ár-ra (Thaly: VÉ. I.24). **2)** [sonare facio; tönen lassen]. A számár aranylanton is csak szamar notát peng (Fal: Jeryz. 920). **3)** [volutor, rotor; sich drehen]. Siralomra fordula az könnyen pengő táncz (Szentm: TFlü. 10).

Péngés: tinnitus, tinnimentum MA. [schall, klang]. Vas szerszámmac pengése nem hallattatott az házmac fel építésé-ben (Kár: Bibl. I.307). Jesns szép nevéne nyelveken valo szüntelen péngése (Zvon: Post. II.205). A Salamon temploma nem akarja, hogy pengés és kolompozis hallassék (VSzentyl: Pat. 162). Nincs szebb szó az arany pengésnél (Kisv: Adag. 46).

Pénget: tinnio, tundo Kr. [schallen, tönen lassen]. Az nagy bekeséget és egyességet péngetic nyelvekel (Zvon: Post. II. 196). Jol péngesse dolját (237). A zengő szerszámokat pengeti (Com: Jan. 168). Nem pengeti az újat, a ki madarat akar löni (Kisv: Adag. 365). Tegnap pénzt pengethettem volna az jégen, ma locogón tértem vissza (Bercs: Lev. 343).

Péngetés: [tintinnatio; das klingeln]. Az ki téged nem illet, az lant pengetéshez is hozzá nyúlsz (Bal: CsIsk. 185). Dávid hárfá pengetéssel ki kergette a kísértetet Saul-tul (Fal: NA. 218).

Péngető: 1) pulsans, pultans MA. [klingend]. **2)** [bacillus; cymbelschlegel]. Az hegedűc vonóval, pengetővel vonattatnak, pengettetnec (Com: Jan. 169).

PENÉSZ (*peniz* C. *meg penyészledik* Pázm: Kal. 160. *pi-nészes* Lép: PTük. II.239. *pinisz* PPB.): mucor, mucus, situs C. schimmel PPB. En nyavalyas bynos penez, ky alnoksaghokban merültem, mykeppen vízben (ÉrsC. 173b). Az penész meg ne esse pad alatt az tálat (Thaly: VÉ. I.421).

Penészéd-ik: mucus contraho, muresco; schimmelig werden PPB. Bünben, gonoszságban büszhődik, penészedik (SzD: MVir. 115).

még-penészédik: ∞ Eső mosástól meg-rökönyödött, penyészedett mint az eső mosta kő-fal: impluviatus PPB. A török szépek nem penészkednek meg otthon, jobbara kin kőszálnak (Fal: TÉ. 777).

Penészes: mucus C. MA. schimmelig PPB. Sokan pené-szes turót, ros kenyeret keuamac betegségekben (Born: Préd. 317). Az mi tetezik nekik jó, az mi nem tetezik, penyészes (Pázm: Kal. 364). Minden uti kenyerek megszáradott vala és penészes vala (MA: Bibl. I.201). Oh kalmarok, fűszerszámotokat, bár régy, száraz, pinészes legyenek is, io es köllő helett el kötötek (Lép: PTük. II.239). A penészesec, rothattac meg-undokét-nac és bűdössétnec (Com: Jan. 62). A Luther és Calvinista tani-tók nem vágnak olyan bűtjeleségen való rágódásra, a minémü a Sámbar penészes könyvetskéje (Matkó: BCsák. 4).

Penészeséd-ik: muceo, muresco MA. schimmelig werden PPB.

Penészeség: paedor C.

[Penészléd-ik]

még-penészlédik: [muresco; schimmelig werden]. Az kynyr meg kele mynt egy kowaz es meg penyészledek (JurdC. 45). Még az is, ki meg penyészledett az lutheristaságban, eszébe veheti, hogy távul esett az igazságtul az ő praedicatorinak tanítása (Pázm: Kal. 160).

[Penészlül]

még-penészlül: [muresco; schimmelig werden]. Tisztán tartsad, kezeddél ne nyulj hozzá, az leve meg ne penészlüljön (Radv: Szak. 269).

PÉNGYÓ: [ornamentum; ziererei?] Semmit piperére és pengyóra nem fordított (Gvad: Hist. 193).

PÉNITENCIA (*pelednec* DebrC. 131. *penitencia* EhrC. 11): penitendo, penitentia, resipiscencia MA. reue, busse PPB. Ott feleget penitenczedert nyugalmatlan paraszt (EhrC. 11). Penitenciát tartatóc, mert elközelelt menfecnec orzaga (MünchC. 17). Oh frater mire givtród magadat ez imatsagla és az penitenciába (VirgC. 19. 70). Tarcátok pelednéczt s el közelit hoziatok istennek orzaga (DebrC. 131). Ha ki azt mondaná, hogy a szent lélek segítségével nélkül penitentiát tarthat ember, átok legyen (Pázm: LuthV. 203).

Pénitenciátlan: impenitens; unbussfertg PPB.

PENNA: 1) calamus, penna MA. feder, schreibfeder PPB. Mikoron írma, harom pennat töre el (DebrC. 105). A Baldinus pennáját megélesíté a magyar arany (Pázm: LuthV. 2). Eris pennája által jót (Czepl: MM. 38. 300). Híremet nem csak keresem pennámmal, hanem rettenetes baj-vívó szabályammal (Zrínyi II 153). Mtsoda penna írhatná le Erdélynek nyomonosságát (Bod: Pol. 92). **2)** [carmen; gedicht]. Homérus 100 esztendővel az trójai veszedelem után írta históriáját, Virgilius 10 esztendeig írta Aeneidost; egyikhez is nem hasonlítom pennámat (Zrínyi I. Előb.).

[Közmondások]. Ténia és a penna a szegényt nem tudja (Kisv: Adag. 242). Nem pennához illik a szabja (458).

festő-penna: peniculus C. [pínsel].

író-penna: [calamus; schreibfeder]. Író pennák, tollak az pennávilásban vagynak (Com: Vest. 72).

képiró-penna: peniculus C. [pínsel].

ón-penna: [stilus plumbens; bleistift]. Pergamenára réz veszővel avagy ón pennával írma (Com: Jan. 155).

vas-penna: graphium C. Vas pennával és ónnal kősziklán örökké való emlékezetre ki metzettetnéne (Kár: Bibl. 1523).

PENNAVÁLIS: pennarium, calamarium, graphiarium MA. federhüchse PPB. A kalamárisban vagyon az ténia, író-pennák az pennávilásban (Com: Vest. 72). A deáknae toll tartó póleza avagy pennaválissa (Com: Jan. 157). Pennaválist hordoz és kalamárist (Fely: Dies. 29).

PÉNTÉK (*pentek* CzechC. 11. *pyntek* PozsC. 2): dies Veneris, feria quinta MA. freitag PPB. Minden nap meg vyoytya vala chertektewl megaluan es pentektewl mind napottestig (EhrC. 65). Minden penteken vied, kenirel bítivle (VirgC. 90). Damianus atyánk ky muleek ez velagbol pénteken (DomC. 117). Azok a barátok a legjobbak, a melyekkel szép egyességben jó s bal szerentsével már sok pénteket elértünk (Fal: UE II 194).

[Szólások]. Elérte a sok péntec: senescit bos MA. hűjthad magad, de bizon tégedet is elérte a sok péntek (Kisv: Adag. 162). Kiszedte a sok péntek szíjából minden fogait (Fal: NU. 352).

borjünyíró-pénték: calendae Graecae Kr. [sanct Nimmerstag]. Genealogiátokat elkezdvén magadon, vidd fel az apostolokig, melyet ha végbe visz borjú nyíró péntekre, nyertes leszel (Veresm: Lev. 22).

nagy-pénték: [dies parascenae; charfreitag]. A sydoknak nagy yelős napyan nagy peentökön te testődben artatlan karhóztatott vala (CzechC. 11). Mindön hiw keresztén, ki comenical, azon malasztot írni, kit Kristus nag péntökön (NádC. 10).

siket-pénték: ∞ Ewangelion syket penteken (WinkC. 319).

Péntékös: venerdiarius, qui more Turcico diem Veneris sanctificat loco diei dominicae MA. der den freitag feiert PPB.

Péntéki: diei Veneris Kr. [freitagig]. A pénteki húsételt és impec szegést igen eltávoztassák (Pázm: Kal. 306). Pénteki vig taintot s meg evett malasztot vasárnapi lá talál (Ben: Ritm. 205).

PÉNZ (*penz* EhrC. 80. *penz*: NyKözl. V. 255. *per*: TihC. 49. *penz*: NyKözl. V. 255. *LevT. 155*. *pen*: Ozor: Christ. 355): **1)** pecunia, nummus, numisma, moneta C. geld PPB. Többen áll, mintha vettem volna pénzen: mili *constat curius, ac si emissem PPB. Meg vialak az zamar ganayahoz hasonlot penzt . . . Azert penzt ne zeresetek (EhrC. 80). Ne akariatoc birnotoc se arant se ezüstöt, se penzt (MünchC. 31). Egy marok penzt Silvester vrnak kebelebe vete (VirgC. 85). The Keg. yr nekem, hogy en a penz ky zeselybe lenek zolgdmatos (LevT. 155). Az peze most es nalam vagyon, ha nek juu, kez volnek nek anon (172). **2)** [denarius; denar, silbermünze]. Judasnak zerzenek harmincz garasokat, kiknek myndennik tiz penzt eer vala (WesprC. 28). Tartozyk vala zaaz penzel: debet ei centum denarios (JordC. 412). Az zeglődseg meg lewen egy napy peenzben: diurno denario (115. 895). **3)** as C. nummus; pfennig Com: Vest. 138. Felieb a bornak iczeyet ne kezlhesse neg penzel (LevT. 2). Kálthem vala Kdnek huz penzt nemez weyny (5). Erzsébetnek vegyenek ama paraszt módra való fedelet, kit száz huszonöt pénzen vesznek (Gér: KárCs. 119).

[Szólások]. Hui marhánk, fogy pénzünk, vesz jószágunk (Fal: SzE. 533). Csatornákon foly ki pénzünk (Fal: NU. 329). A fényes titulus jó darab pénzébe tölt (Fal: BE. 602). Kőlt is ugyan, s tölt pénzembe, de a miatt nem szorultam koldusságra (Fal: NE. 10). Sok pénzben kártyáz az egész compagnia (Fal: NA. 146). Az erszény kiürül a pénzből (Fal: NA. 230). Az pispeknek senki se penzen se baratságot valmit ne agion (VirgC. 16). Singó esic 25 pénzen (Helt: Arim. 67). Pénzen kapó fősvény (Fal: BE. 595). Lustos képeket zerzünk magunknak drága pénzen (Fal: NA. 29). Abraham pénzen vót vala a Heth fiától temetesnec öröksigire (Szék: Krón 12). Pénzen vett ember (MA: Bibl. 114). Pénzre becsüli: adaeare PPB. Ott h a g y á széppenzét (Fal: NE. 28). A mely város tékozló és pénz ontó, veszni akar (Fal: TE. 779). Pénzt teremteni: akarniből is: vellus aureum MA. Pénzt verni: nummus *endere PPB. A pénzt esoporra veri (Köny: VM. 10). Pénzülnadni meg az árát (MA: Bibl. 1329). Jószágit pénzzé tette (Fal: NU. 292). Pénzzel adós (VirgC. 108). Pénzzel tartozik valakinek (JordC. 402).

[Közmondások]. Pénz prédikál, az tiszteltetik, a pénz nélkül senki nem zerettetik (TelC. 86). Pénz emberség, ruha tisztesség MA. (Fal: NE. 30). Boros butsn pénzzel jár (Fal: NU. 308).

abrak-pénz: aes hordearium PPB. [futtergeld]. Abrak-pénz a katonának: *hordearium aes PPB.

adó-pénz: numisma census MünchC. 55. [steuergeld]. Monda Jesus: Mit kísértetec engemet kepmatatoe, mutassatok ennekem az adópénzt. És azoc neki adae az ado penzt (MünchC. 55).

agy-pénz: [nummus prolecto solvendus; bettgeld]. Laszó agának az agy pénzért attunk 17 frt (MonTME 118).

ál-pénz: moneta falsa Ver: Verb. 261. [falschmünze]. A gubernator azoknak jószágát, kiket álpenz verésben tapasztalnak, el foglalhassa (Ver: Verb. 264).

alamizsna-pénz: pecunia elemosynae titulo data Kr. [almosengeld]. A penitentzia tartó ember tenyerében a tövisök is rózsákká valnak, mint az alamizsna-pénz sz. Erzsébet aszszony-nak kőtenyében (Vajda: Kriszt. 1522).

apró-péNZ: pecunia minuta Kr. nummi Com: Vest. 51. [kleines geld].

arany-péNZ: nummus aureus Nom². 379. [goldmünze].

avató-péNZ: auctoramentum PPB. [angeld]. Beiktató avagy avató pénz, 'zöld': auctoramentum PPB.

beiktató-péNZ: auctoramentum PPB. [handgeld].

bor-péNZ: [vectigal vino impositum; weinsteuer]. Megh hat-tam, hogy mind zenth Mjhal adoyath, újad borpenzth be zol-galtassanak (LevT. I.115).

dérék-péNZ: [capitale; kapital]. Derék pénz avagy morha: capitale (NémGf. 379).

elő-péNZ: [arra, auctoramentum Kr. [angeld]. Mert a sze-retet zálog, és mint a vásárlásban előpénze a bődolgságnak (Pázm: Préd. 175). Hat forintba vélek meg alkudtam, elő pénzt nékiek két forintot adtam (Gvad: FNót 128).

esti-péNZ: [denarius diurnus; taglohn]. Megzegődnen a mü-ueseeckel eg esti penzbe (MünchC. 50).

fa-péNZ: [nummus futilis; wertlose münze]. Így vesztők, mintha fa-péNZ lett volna, nagy mód nélkülül szép országunkat (Pázm: Kal. 441). Adgyatok több pénzt avagy csak fa pénzt a Matkónak (Illyef: BCsTomp. 86).

fehér-péNZ: moneta argentea Kr. [silbermünze]. Zabo Mi hálmal wazion adossagom, kit az germeknek hadtam tanitassara, feir piuz ft betwen (RMNy. II.67). Megis ehetik annyit benne, mennyt ket feier penz meg nyomma (Frank: HasznK. 14b). Maga is általláthatja Kegyelmed, hogy fejeir pénzzel nem forjuk gyöz-ni (RákF: Lev. I.505). Az tatárok fehérpénzt kérnek, nekem nines itt (Bercs: Lev. 287. 379. 539).

föl-péNZ: 1) [usura; zins]. Az vsurat többfölesnek anág fel penznek hüak (Fél: Tan. 378). 2) [arra; angeld]. Fel pénzt nem vehetsz arra, az mit ezac kölczön adtál (Born: Préd 398).

fél-péNZ: semissis C. [heller]. Ket verebec adatnac eg fel penzen (MünchC. 32. JordC. 384).

folyó-péNZ: [nummus forensis; conrantgeld]. 300 forint folyó fehér pénz (Radv: Csál. II.10).

fő-péNZ: capitale Kr. [kapital]. Ha eszed vagyon, interesből ély, ne nyul a főpénzhez (Fal: NE. 24). Tartozol nem csak a főpénznek, hanem az utána következendő károknak megfordí-tásával is (102).

füst-péNZ: tributum a fumariis Kr. [kaminstener]. Statui-mus, quod üdem populi nec bovem nec fystpénz solvant (Jerney 165).

hamis-péNZ: nummus spurius, adulterinus Nom². 379. [falschmünze]. A hazug-szó hamis pénz, a hazug hamis pénz verőhöz hasonló (Fal: UE. 458).

hó-péNZ: [sallarum menstruum; monatsgeld]. A fekete seregnek hó pénzt akara osztani (Helt: Krón. 189). Királynéki tizenkét lóra hópénzt adata (RMK. IV.246). Thwga the Kd. emmekem thebet nem adanak harom hopeznel (LevT. I.8). Val-lyon találkoznék-e, a ki erre a hópénzre magát zászló alá kö-telezné (Pázm: Préd. 288). Nem elég, hogy csak bé-irassuk magunkat a Christusnak zászlója alá és csak felvegyük a hó-pénzt (TKis: Pan. 22). Soos István lovásznak hó pénzt adtnak (Radv: Csál. III.24). Ez az volntér-lélektől származott magyar solha bizony nem szegezi a hópénzhez az maga kedvít (Bercs: Lev. 124. 289).

hópénzés: [stipendiarius; söldner]. A hópénzesek mind be-futának a várba (Helt: Krón. 200b). Ezek előtt vala mind az nyilas nép, az Kréta szigetből a hópénzes nép (RMK. IV.94).

Darius siet Eufrates vize mellé hópénzesekkel (98). A kyraly ho penzesy (Ver: Verb. 66). Hogy az ördög ellen erősebben hadakozhassék az Christusnak hópénzése (Vás: CanCath. 126). István vaydának hópénzes népe két zászlóval hídra hamar fel lépe (Szöl: Szen. 17). Az eresztett zászlók mezőkön lobognak, a sok szép seregek alattok villognak: hópénzes katona, sok szabad legénység, magyar, oláh, kurtán, német és székeltség (Gyöngy: KJ. 405).

ital-péNZ: [congiarium; trinkgeld]. Az borhozaserth seged-sagbe nem fizetem, de azért attam valam ytal penzth nekyl (RMNy. III.90).

jegy-péNZ: pecunia dotallia Kr. [heiratsgeld]. A dámák a ját(k)ban nem szánják egy ütésen veszteti minben jegypénzt már férjhez menő leányoknak (Fal: NA. 146).

kántor-péNZ: [minerval; lehrgeld]. A tanító figyelmezzo-nek, vigyázzanak a gyermekre a kántor pénz avagy tanítás jutalmáért (Com: Jan. 154).

kapu-péNZ: [census; steuer]. Némellyec az adótul, taksá-tól, kapu pénztől üressec: quidam a censu immunes sunt (Com: Jan. 123).

kész-péNZ: [nummi praesentes, pecunia numerata; baars-geld]. Készpénzzel tartozik: ad libellam debet MA. En hagiok az en germekemnek tianak fl . . . kyz pénzül (RMNy. II.67). En az en kezpenzemnek feletho ezeketh nem kewanbatom (LevT. I.33). Nem mondani azt, hogy mindenik készpénzen vé-tetnéec meg (MA: Tan. 1129). Igen könnyen elköltik nemesak az kész pénzt, hanem házokat, örökségeket is (MA: SB. 141). Sóbül van restantia ung. fl. 400, készpénz fl. 20 (RákF: Lev. I.173). Kész pénzzel keresve sem lehet találni benne, a mint a panaszkok hozzák (Fal: UE. 215).

kongó-péNZ: moneta cuprea Kr. [kupfergeld]. (Epist: Széch. T. II.137).

költő-péNZ: pecunia usualis Kr. [zehrgeld]. Judás el-lo-po-gatott a költő pénzben (Pázm: Préd. 729). A samaritánus költő pénzt hagyott a gazdának (918). Költő pénzünkön Magyar-or-szág aszszon-ának vallyuk a szent szözet (1254). Ha elfogyott költő pénzem és nincs mire virradnom, a gazdagok eleiben mégyek (Fal: TÉ. 773).

ostrom-péNZ: [praeda; beute]. Az basa nem tsak az ostrom pénzt igére nekic, hanem egyéb sok drága ajándékokat, ha meg vehetnéec az várast (Helt: Krón. 129).

pécsét-péNZ: cerarium C. [diplomsteuer].

péngő-péNZ: moneta argentea Kr. [silbermünze]. (Epist. Széch. T. II.137).

réz-péNZ: [nummus aeneus; kupfergeld]. Az németeknek rézpénzzel fizetem (Bercs: Lev. 49). Az cassában penig, most fizetvén az hadaknak, nem maradt 500 frt rézpénz (117. 452. 574).

saccolás-péNZ, saccoló-péNZ: [praetium redemptionis; lösegeld]. Köneteket küldénec az cheli királyhoz és meg ígérie nekí a satzólo pénzt (Helt: Krón. 115). A satzólas pénzről gon-dot akarná ő viselni (115).

sarló-péNZ: falcialis Nyirkálai

sok-péNZű: [pecuniosus; geldreich]. Elannyira esztelenked-nek némelly gazdagok és sok pénzüek, hogy minden jókkal bővelkedvén, a szegénységtől félnek (Com: Jan. 156).

számvető-péNZ: calculus MA. nummus putatorius; rechen-pennig PPB. Nem ollyannak kell leüni a barátoknak mint a számvető pénzek (Tel: Flél. 35).

száraz-pénz: pecunia sterilis Kr. [unfruchtbares geld]. A hamisságnak nagy része vagyon a száraz pénznek messze helységekre való szolgáltatásában (Fal: NE. 104).

szédött-pénz: [stips; gebühr]. Jó idején kell a szedett pénzt begyűjteni, mind az ételre, itálra szükséges eszközöket is (Com: Jan. 145).

szent Miklós-pénze: arha PPBL [handgold]. (Ver: Verb: Szót. 26).

út-pénz, uti-pénz: [viaticum; reisegeld]. Concessimus, ne populus dietae terrae denarios, qui vocantur uthpenez, alicui persolvant (NyKözl. V. 255). Az uti pénz is szükséges a költségnek tételére avagy bizony a pénzfelvételre való levelec (Com: Jan. 93).

váltó-pénz, váltáság-pénz: [taxa captivorum; lösegeld]. Foglyoknak kiszabadítására való váltáság pénz (MA: Tan. 1116). A világi bírák kezéből néha kimenekedhetünk elsőkéssel, váltó pénzzel (Fal: NE. 46).

vásár-pénz: vectigal; zollgeld PPB.

vörös-pénz: [nummus aeneus; kupfergeld]. Meg van hagyva Bezzegh urannak azokra is kiadni verespénzül a fizetést (Beres: Lev. 329).

vert-pénz: aes signatum Nom². 379. [prägemünze].

zsold-pénz: [stipendium; sold]. Geysa hertzeg a hadakozó vitézeket meg ajándékoza zsold pénzeccel (Helt: Krón. 28).

[Pénzél]

föl-pénzél: [nummos comparo; viel geld sammeln]. Nints száma, vége lábas, lábatlan marhájának, magát jól fel-pénzelte (SzD: MVir. 179).

Pénzés: 1) pecuniosus, nummatus, multinummus C. nummosus MA. goldreich PPB. Hagymulchi bekhet nekie, netalan ugiun nem bírt bekhüchli, hog az my atianktul maratban pezesek ne legiünek (LevT. 147). Pomponius noha pénzes vala, nem örömet vásárolt (Balog: Corn. 275). Az sok pénzes eszmöge és gyakor kis piutöke agyon-vér valaha (Thaly: VÉ. 420). Pénzes sokrák ember, kivel is jól élvén, míg continuaciát tartott, gyakran mentem hozzája 1759 (Házánk 1282). 2) [mercenarius; gedungen]. Az újvári erősség építéséhez hozzá fogtak, de mind pénzes munkások által (Beres: Lev. 422).

Pénzesség: nummatio C. MA. [reichthum].

PÉP: pulmentum Pesti: Nom. 146. pulmentarium, puls, athara C. pappa MA. pulicula; brei PPB. A tatároé kölessel élnek, tyél, hussal, péppel ée meg elégesznek (Temesv: Béla 4). Lágy pepeket főze (Helt: Mos 87). Sz. Antal tűzét gyógyít, ha otzettel, péppel ölgítet (Mel: Herb. 9). Az ű battia szeme előtt éledelt elinalt es pepet főzöt (Pécsi: SzűzK. 77). Tedd a tűzre mind tálastul mint egy fálbeli pépet (Radv: Szak. 102). Rózsa vízben mondolát által vörven, hogy sűrű legyen mint egy esörögének való pép (267). Dara, mellyből a pépec esnáltatnae (Com: Jan. 75). A meg rágott eledel a gyomorban péppé változik (ACsere: Enc. 145). Hm után sirt böltsőjében, gyüladozott szerelmében s még előtte volt a pép (Fal: Vers. 882).

Pépés: [pulmentaris; brei]. Pépes fázék: olla pulmentaria PPB. Kez meg egy széles tálat írós vajjal, töltsd bele az el készítettet pépes szerszámat (Radv: Szak. 259). Főzd meg az árpa darát mint egy fálbeli pépes étket (261).

PEPECSEL: [neptio, gesticulo MA. [nugor] narrenpossen treiben PPB. [tündeln]. Tű kezétek hamossagokath pepecelnek: injustitias manus vestrae concinnant (DibrC. 116). Senki nem pepeczol a nyakam környül sem kintzal sem kőtlel (Helt: Mos. 151). Nyállal, uynak illetésével pepechele e nyavalyás

ember körül (Tel: Evang. II. 677). Valami az tövében ne maradjon, az mellyen egyebek is pepecséllyence (Prág: Serk. 625). Itt kellett volna György urannak ugrani, ha inához bízott volna, de ő a dolgot vissza fátarja és máson pepetzel (GKat: Titk. 322). Meg-tudgya kocszantani annak körmeit, a ki az orra körül akar pepecselni (Matkó: BCsák. 159). Mindenkor azok körül pepecselt, egyébkor vagy olvasott vagy könyveket fordított (Cserei: Hist. 196).

Pépecselés: [neptiae, gesticulatio MA. narrenwerk PPB. Pepeczelések az az külemb külemb lélemények es ceremoniak (Helt: Ujt. Ee. 5). Salamon kenestet gondolt a papoknak pepeczelésekkne ayitatoságául (Helt: Krón. 42). Némelly házaknak a falai nagy szép forma virágokkal borítottak vala meg csodás mesterséggel, de megmondhatatlan pepecseléssel (Szal: Krón. 202). El törülhen a törvénybeli pepeczelésekkne mi ellenőne való kezi irasat (Born: Préd. 216). Az temeteskor való halanyozo pepetzeléseket akarta, hogy ki gyomlaltassanac (Zvon: Osiand. 140). A pápis szerzetes rendec el hitetté az tudatlan upet azzal, hogy magokat bötyölésekkel, misé nézésekkel és egyéb effle pepeczelésekkel isten előtt igazakká tethie (Zvon: Post. 184). Az gyönyörűség édes pepecseléssel mosolyodik kire kire, midőn valakit az ő töribenakar hozni (MA: SB. 33).

Pépecsés: [neptus; ungereint, Eppisch]. Az törvennek karhozato ereje es pepecsös ceremoniai alol az keresztyenöket fel szabadultaknak praedikallotta (Alv: Itin. 327).

PÉR, PÖR: lis MA. zank, hader PPB. Pör-ítélő bíró: disceptator PPB. Keges per: pia lis (NémGl. 141). Per awag weto-kedes thanada ő közöttök (PeerC. 83). Byzonyaban nagy bizodalom volna ez vala más embernek, hogha ez embernek volna valamý jaye vagy peri valamely nagy feyedelmel (CornC. 315). Pört fiait ellen meg niere (DebrC. 78). Egy néminémű emberrel peri lészen, mellyet meg gyöz (Cs. 14).

[Szólások]. Ezekhez való véségünket megmutatják az per-folyta levelek és sentenciák (Kem: Élet. 7). A felek együtt valának, újra torrott, forgott a pör (Fal: TÉ. 767). Ha sententiara meggyen az pwr. repulsiot kelletyk temy (LevT. 1102). Pörben fogni: actionem intendere PPB. Az gyakorta való pör indítás és a disputálás a bit felől, az igazságot inkább kiténteti (Veresm: Lev. 280). Igye-fogyott, pör-vesztő az, valaki az keresztyéni hitnek fundamentomai között két-felé kaptos (Illyef: BCsTomp. 91). Pervisele: caudidus (NémGl. 23). Pörünket sietve visszük az ítélő szék eleibe (Fal: NE. 32).

[Közmondások]. Az *pört pénzen el nem adhattya, még sem vehetie: lites pretio venundari et coeni non posso MA.

vesztő-pör: [causa perditia; verlornen prozess]. Ugy reménlem ez igyemben vesztő pereim nem lészen (Megy: SZAÖröme 158).

Péről: litio, controverso C. MA. [zanken, process führen]. Ki akarand veled törőnben perleni (MünchC. 22). Nagy sokat perlenek es ennek myatta nagy zegensegé ywtanak (ÉrsC. 3996). Akar mit pörölletök thi, clak ez az dologh (ThC. 254). Semj josagotth jewendere thewlek nem perlek sem az en ewcheym noni perlyk (LevT. 128). Az satan, acki pörölni akar, azt hazugja isten előtt, hogy imigy, hogi amug vétünk (Mel: SzJán. 311). Miért perlesz én velem (Kár: Bibl. 1518). Ha perleni akarsz, ámbár perely, tsak tedd a gyűlölséget (Pázm: Préd. 129). Kezd zúgolódni és a halállal akar perleni (Ács: Bllal. 19).

el-pöröl: [ablitigo; verrediten]. Oktatja Krisztus az ő tanítványit, hogy a ki köntösöket el akarja pörölni, engedjék neki a palástyukat is (Vajda: Kriszt. 1184).

ki-pöröl: [executio; aufjagen, auftreiben]. Az hadaknak fizetése, s az németnek csak mozgása időt adtanak Besztenczére rándólnom, hogy kipörölhessem piszmogó feleségemet (Béres: Lev. 378).

még-péröl: litigo, litem moveo MA. [einklagen]. Ha egy kordóvány bőrt vennél, s oly emberhez vinnéd, a ki rossz tanácska csak, de másként magát jó mesternak állítja, s elvesztetné a bőrdőrt: megperlenéd s meg is nyernéd (Bethl: Élet. I.30).

Perlekéd-ik: delitigo, lites foveo Kr. [streiten]. Minek előtte az testamentomnak értelméről perlekedgyünk, rostállyuk meg (Pázm: Kal. 91).

Perlekedés: delitigatio Kr. lis Com: Vest. 135. [streitigkeit, hader]. Moyzes a nehéz kérdések fejtéséről, a külső perlekedésekről igazította a papokhoz az embereket (Pázm: LuthV. 247. 253). Az maradékok közt örökös perlekedések és ellenkezések lenni láttatnak (Illy: Préd. II.101).

Pérlés: controversia, lis C. disceptatio MA. streit PPB. [zank]. Haragossagomat jelentetem perlesel (VirgC. 9). Hallatlan az én vetekedésemet és az én aialkinnam perlését (Kár: Bibl. I.519). Mindenből igazak legyinc mind gondolatinkba, itélteho, túrnyekedesbe, perlesbe (Born: KTud. II.12).

Pérlő: petitor C. [ankläger]. Madain: ítélet, pörölő (MA: Bibl. Magy. 3).

Pérlőd-ik, pörölőd-ik: delitigo C. MA. [streiten, zanken]. Az isten meg fed teged es pörölődik veled (Mel: Jóh. 51). Ne pörledgyenec, ne feddődgyenec (Born: Préd. 670). Az tauoly ualot bantia meg, az ki az reszeggel pörölődik (DictaGr. 18). Az ki perlődni akar ez bíróval, ezer szavára sem felelhet egyet (Alv: Post. I.35). A Jehóva mondá: in perlődik az in lelkem (Sárp: Noé. 112).

Pérlődés: litigium C. MA. [streit, zwistigkeit]. Lam mindgyarast a sok perlődesben excepziót talaltok vala (Helt: Mes. 471). Az en ayakaymnak pörölődését vegiéték iol eszetekbe (Mel: Jóh. 32). Külömböz az pörledes az kötestül (Ver: Verb. Előb. 1). A hol vadnak fülei az embereknék, ot vadnak sok perlődesek (SalMark. A4). Nincs néki az ecclesiával semmi perlődes (Pázm: Kal. 86. 260). A pörölődés, vetekedés dellyest öt órákorig tartott vala (Szal: Krón. 91). Az z. írást minden pörölődesnek eszközenec nenezie (EszT: IgAny. 300). Szó csapárság és gyermeki perlőlés illyet mondani (Illyef: BCsTomp. 62).

Pérlődő: 1) controversiosus, litigiosus C. [streitend]. **2)** litigator C. MA. [die processfihrenden]. Minden törvényben a bírónak ollynak kell lenni, a ki meg-halgathassa a perlődőköt (Pós: Igazs. I.157).

Pérés, pörös: 1) controversus C. litigiosus MA. [streitend]. De ym nagyob ygassagra pewresimót wethem wallasara (ÉrsC. 490). Az hugoc ne legenec patnarosoc, verekedőc, peresec (TelC. 369). Ellenkező, peris, baborusagszerző (Mel: SzJán. 495). Aquinas Thomas ez dologban pörös társunk, nem lehet tehát bizonság (Zvon: PázmP. 239). A peresekner, veszekedőknec vádolása és mentése meg-hallatic (Com: Jan. 133). **2)** [pars litigans; processfihrender]. Az helseg ez dologban pörös (LevT. I.87). Az én peresem az én ellenem való vádolást írva adgya elő (Kár: Bibl. I.531). A bírónak sententziájából nyilván éresék a peresek, mellyik félnek ígét hatta helyén (Pázm: LuthV. 256). Te lévén a Matkó peresse, vallyon meg állé a te törvény-teteled (Matkó: BCsák. 258). Félő, hogy le-ne nyomja okokkal, ha peressével vagyon dolga (Fal: NE. 447).

al-pérés: reus MA. [geklagter]. A felperes az alperest törvénnyel el érte: accusator *condemnavit reum PPB. Az fel

pörös vagy az al pörös nyerendi meg az pörös jóságot (Ver: Verb. 64).

föl-pérés: actor MA. [kläger]. Mi föl pörösök czitaltuk uralagtok eleiben törtenire Tereck Jánost (RMNy. II.15). Az fel peres felel, hogy ő nem indeythya az perth az on attyam-wal (195). Az őszve békéllés megvettétvén, a fel peresnec kérsiro elő hivattatic a bünös (Com: Jan. 133). Jöve mi előnkben az Bajony István procuratora úgy mint felperes (Gér: KárCs. IV.318). Bánk bán a király eleibe menvén mouda: Te vagy az én bírám és föl pörösöm is, a te igaz ítéletedből akarok mind élni s mind halni (Pethő: Krón. 48). Felpörösnek soha ne tégy törvényt: ne iudex fueris, patres ni audiveris ambas (Kisv: Adag. 332).

PÉRA: pera Pesti: Nom. 24. [rauzen].

[PÉRCÉG]

Pércégés: [crepitatio; das picken]. Hallám, mintha valami órapercegést hallanék, azzal votem szememet az oszlopra, hát a zsebbevaló órája ott vagyon 1759 (Hazánk I.282).

PÉRCEN (petzent MA. petszentés Pázm: Préd. 417.): **1)** [crepito; knisteln, picken]. Rezzen világ minden részben, mert a nagy ég percen ebben (ErdTörtAd. IV.227). Folyó óráim meny-nyit percen, szívem hozzád annyit serken (Amade: Vers. 219). **2)** [saltito; hüpfen]. Úgy jár lábok mint a zseb-órának gyenge kerekai, apró lépve s pertzenve (Fal: NE. 31).

Péreenés: 1) [crepitatio; das picken]. A mult éitszakán függő-órának minden pertzenését hallottam (Fal: NE. 5). **2)** [momentum; minute]. Mosesnél az kezdet, az perzenes, melyben isten az teremteshez kezdet (MNYil: Irt. 362). Itt jnta életem végső pertzenése (Gvad: FNót. 11).

Péreen: contingo, leviter tango MA. berihren PPB. Nem tsuda azért, hogy annak első eredetét nem perzentették (Pós: Igazs. II.357).

Pércentés: 1) tactimacula, contactus, commotus, commotionacula MA. berührung PPB. **2)** momentum PPB. [punctum temporis; minute]. A melly petszentésben a kis gyermekek okossága kezdetik, tartozzék választást tenni állapottjáról (Pázm: Préd. 337. 30. 417. 561). Egy órában három száz petzentésnél tób vagyon (ExPrinc. 141). Az előtt tsak edgy petzentés órával-is (Tyuk: Józs. 171). Az élet nem egyéh, hanem leg kisebb és végsőbb pertzenése a napnak (Bök: Lämp. 98). Nem szükség annak kezdetinek vagy eredetinek pertzentését tudakozni (Pós: Igazs. I.161). Minden petszentését életemnek vezessék szent angyalok (Ben: Rithm. 50). Egy pörcentés köze lehet nagy állapottjáról esekélyre szállása (GyöngyD: KJ. 430). Egy óra pertzentésnyire való időtske sem marad hátra az isten számára (Fal: NE. 64). Nála nélkül egy szem-pillantásig, egy óra-petzentésig sem lehetünk (Csúzi: Síp. 124). Kéz-ívet feü-vonva-tartó sebess halál minden pertzentésre nyilával tsélt talál (SzD: MVir. 207).

PÉRDÍT, PÖRDÍT: 1) roto, verso, gyro MA. [schwingen, schleudern]. Az te sulykod gazban esett s te perdítettöd oda (Bal: CsIsk. 112. SzD: MVir. 127). Lássuk, mint perdíti sáros lapátyát (Matkó: BCsák. 148). **2)** [pulso; schlagen]. Dobunkat perdítven, trombitat zenditven (Debr: MCongr. 1). **3)** [spargo; streuen]. Az borjúnak az szegyt szép aprón felvágjad, perdéts egy kis vöröshagymát reá (Radv: Szak. 43).

elő-perdít: [profero; vorbringen]. Csak az magad álmat pördített elő (Zvon: PázmP. 222).

még-perdít: roto, verso Kr. [schwingen]. Tollas buzogány meg-perdítette vala (Huny: Trója² B7).

PÉRDÜL, PÖRDÜL: versor. rotor, gyor MA. [sich schwingen]. Nosza mondgyátok meg nekünk is, ha bizonyosok vadatok, no Mátyás, perdüllyön a sáros lapát (Matkó: BCsák. 206).

be-perdül: [saltando intro; hineinhiipfen]. Vacsora végén a Herodias leánya bé-perdüle a palotában és egy mestersegesen kitanult alakosi tántort jára (Vajda: Kriszt. 1635).

el-perdül: [jacior; geworfen werden]. Már elperdült a kocka, nem tudom, mire fut (Fal: Const. 811).

PÉRÉG: volvor, rotor, volutor Kr. [sich drehen]. Mennyin vannak, kikerül mondhattuk szent Dáviddal: hogy pereg ajakok, forog nyelvök (Pázm: Préd. 651). A guzban pereg a te sulykod (Bal: CsIsk. 154). Az aszszonyoe fonalat vonszama a pörgő rockának tsévé orsojával (Com: Jan. 97). Ezeket meg mondván maga kirobanna, kezében pörögven egy szép tollas ebida (Zrínyi 151). A dáma nyelve esze híre nélkül pörgött (Fal: NE. 79). Páris hintőinak és egyéb pörgő szekerének sokaságok hihetetlen nagy (Fal: TÉ. 773).

Pérgelőd-ik: [circumversor; sich herumdrehen]. Óva járj és ne sokat pérgelődgyél a sikos jégen, hogy ne talán le essél (Vajda: Kriszt. 1638).

Pérgés: [volvitio; drehung]. A mi istenünk nem a nyelvnek gyors pérgésére, hanem szívünk buzgóságára figyelmez az imádkozásban (Pázm: Préd. 654).

Pérget, pörget: 1) roto, voluto MA. drehen, umdrehen PPB. Pergeti az orsót (Laud: ÚjSegits. II.305). Semmit gyakorlatosabban nem szoktak pergetni, mint az bölcseségeket (Toln: Vigaszt. 27). A kevelység ficamítja meg elévé eszt az embernek, e meglévén, rendén kívül pergetteti nyelvét (Fal: NE. 99). Minek élne a világot a sváb, ha rokkát nem pergetne (Fal: NA. 191). 2) [pulsio; schlagen]. Mint fogja az dobát pergetni, ezután elvállik (Monlrók XXIII.201). Türogtatót s dobait pergetette (Liszt: Mars. 56).

Pérgetés: rotatus, volutatus MA. hin und her gewilzt [?] PPB.

Pérgettyű, pörgettyű (*perg-tű* MA): verticillum, rhombus, turbo, trochus Sl. [kreisel]. A gyermekek a pörgettyűt a korbácsi forgatták (Com: Orb. 279). Csigával, pergettyűvel, márvány golyobiscskékkal játszani gyermeki dolog (Com: Jan. 208).

orsó-pérgető: spondylus, verticulum, verticillum MA. spindelwrtel PPB.

Pérgettyűs: [volubilis; kreiselnd]. Markodban szabad pergettyűs sulikodnak az nyele (Bal: CsIsk. 199. SzD: MVir. 19).

Pörgő: volubilis MA. beweglich, leicht zu bewegen PPB

PÉRDÓ: [predo; räuber]. Ők nem bírók, hanem perdők, és hóhérok (GKat: Válsz. II.266).

PEREC: 1) spira Com: Vest. 146. [bretzel]. Ferencz, ne neked peretz, mivel az nagy franciákat repraesentálja az te neved (Alv: Post. I.156). Kalácsoknak nevei: a semlyec, pereczec, pünkös (Com: Jan. 79). Pereczet, bétést sűt (Com: Vest. 16). 2) spira PPB. strehne Com: Orb. 119. A matolalt fonalból vagy gombolyogak gombollettatnak vagy végfonalak, fonáldarabok, pereczek lesznek (Com: Orb. 119). 3) armilla Kr. [armband]. Ény: Gizm. 17. Rendre rakja a függőket, gyűrűket, peretzeket (Fal: NA. 111). Új schola mesternek való pereczet vöttem 5 d. (MonOlm. I.245). 4) [orbis; kreis, ring]. Lata a feniös nap kőműül ezi armii pereczőt (DebrC. 55).

arany-perec: armilla, brachiade Com: Jan. 101. [armband]. Szép arany peretzet ő kariaba ada (Hofgr. 29). Mint az disznó

orrában az arany peretz, olyan az szép aszszoni állat, melynece ninczen okossága (Kár: Bibl. 1609). Az arany pereczec avagy karban áltó az őtvösöknek művei (Com: Jan. 101).

[Közmondások]. Nem illik disznó orrában az arany perecz (Kisz: Adag. 29).

fonal-perec: spira filicea Com: Jan. 97. [garnwinde]. A matringból avagy fonal pereczből gombollettóra tétettvén, gombollettatnak gombolyagoc (Com: Jan. 97).

olasz-perec. Olasz perec. Az mint az tikmony sajtot csináltad, ugy az írós vajjal is össze csinált (Radv: Szak. 246).

pápai-perec. Ezt ha megtudod csinálni, szép fiúk leszen belőle, mint az pápai perec (Radv: Szak. 249).

vas-perec: [manica; handfessel]. Lántzal, vas-peretzet lehet szorítani az embert (Fal: SzE. 538).

Perecs: [spiralis; kreisförmig]. A föld mérő a régulához lineákat, ugymint egyeneseket és hárlántékössakat, nem Lorgassakat avagy pereczesseket viszen avagy vonogat (Com: Jan. 161).

PÉRÉNTÉL: [vermis; wurm]. A bölcz e fabulával czipi a perenteleket és ama az apró nyálas embereket (Helt: Mes. 211). Szégyen dolog, hogy egy oroszlan budossóban essé egy perentel niat (356). Meg állom boszszudat az perentel kurua fián (358). Meg tünitöm a lator perentelt (359. 360).

Péréntélke: [vermiculus; würmchen]. Igen okos ez e perentölke (Helt: Mes. 355).

PÉRÉPUTTY: familia, progenies, cognatio, poster, proles, soboles MA. geschlecht, stamm, hausgenossen PPB. Adamnak mindön pereputtia az az telles embéri nemzete (TihC. 207). Lattatyk vala az Abraham maradekynak pereputtyanak lenny (Konj: SzPál. 21). Mind niaian az vrakra támadának es hatvan nioezat ottan le vágának, kiknek minden pereputtiokat lenelessé tenéce (Szék: Krón. 174). Sauhae isten azt paranczolja, hogy az amalekitákat mind pereputtiostól le vágja (Mel: Sám. 29). Ha csak haszontalan herék az luthercalvangelikus kiáltók, meg menekednek a fizetéstől sokan, kik pereputtyostól tarttyák az praedikátorokat (Pázm: Kal. 135). Sivaac rivnae az istenteleneknek minden nemzetségei, pereputtyoc (MA: Seult. 1046). Ebben az egyben nem vétkeznek a tünitők, hogy valami magoknak és pereputtyoknak szükséges, azt mind el veszik (Pis: Igazs. 1728). A napnak világosságát nem szenvedheti-el az őrdög, mint a bagoly, a vakundok s ama pereputtyok, szárnys egerek (Tof: Zsolt. 655). Tegnap érkezett oda a Bertsényi ur minden pereputtyostól (Mik: TörL. 40).

[Szólások]. Pereputtyostól oda vagyon: piceae ritu perditu MA. (Kisz: Adag. 198).

PÉRÉSZLÉN: verticulum, verticillum C. gírgillus; spindelwrtel PPB.

Pérészlénés: verticulatus MA. [kreisförmig].

PÉRGAMÉN (*pergamina* MA, *pergamēna* Com: Vest. 136): membrana, pergamēnum MA. pergament PPB. Hártýára, par-gamenára réz vesszővel avagy ón pennával írunc (Com: Jan. 155).

PERJE, PÖRJE (*perg* Com: Vest. 131): 1) filix C. MA. fureukraut PPB. Perje, ökör bordájú fű: filix PPB. Pöriet, a kit kő baut, io inya (Frank: HasznK. 33). Sok apró pörje találtatik a szőlőben (ACser: Enc. 268). 2) parietaria, amorgine C. MA. mauerkraut PPB. 3) gramin C. [gras]. Pasit, fű, perge gramen (Com: Vest. 131). Egy sereg lovas magyar labancz a kapu előtt való perjébe lesbe állott éczaka (Monlrók. XXIII. 432).

Përyés: [filicatus; mit farrenkraut besiet]. Perjés hely, perje szabású füvetke: filicium PPBl.

PËRGËL, PÖRGÖL (*perköldik* GKat: Titk. 332. Mik. Pörl. 166. *pörköltelen* Land: UjSegits. 1.540): aduro, torreo, aso MA. [rösten, brennen]. Semmi v. nyekeret ne egyetec, se pergelt buza feiet, se senger: panem et polentam et pultes non comeditis ex segete (Helt: Bibl. LKKk). Pergelt buza feje (MA: Bibl. I.110) Tüznél pergelt kenyér polenta (197). A tyukmoyaknak székit egy mendentzében pörgöllyed (Cseh: OrrK. 54).

még-pörgöl: torreo MA. rösten PPB Pergelj három vagy négy körtvélt meg, annak az pergelt héját mosd le (Radv: Szak. 76). Őz ezémier süttve. Hogy megsült volna félig, szegffivel megis pergelj (172).

őszve-përgël: [urendo commisceo; brennend zusammen mischen]. Kölest, apró söt pergellyenek őszve vas serpenyőben (PP: PaxC. 41).

rëá-përgël: [premo, urgeo; in die enge treiben]. Eszre veré, hogy igen rá pergelték (SzD: MVir. 20).

Përköld-ik: aduror Kr. [braten]. Az izrael fia uoha eléggé égnének és perköldőnek Aegyptusban, de meg nem emésztetnek (GKat: Titk. 332). Itt kell perköldni, úgy süt a nap itt minket (Mik: Törl. 166).

még-përgöldik, még-përköldik: ∞ Az szőlő faia tűznece adatic megemésztésre és középi megperköldie (Kár: Bibl. II.120). Az birsalmát hánd az tűz alá, had perköldjék meg (Rád: Szak. 202. 208).

[Pörköltelen]

Pörköltlenül: [non aduste; ungebraten]. Pörköltlenül által menni a tűzön (Land: UjSegits. 1.540).

Përgëlség: [assatura; das verbrannte]. A körtvélt igen sebes tűzben megpergelyed, osztán három vízben is megmossad, hogy a pergëlség lemenjen róla (Radv: Szak. 60).

PËRS, PËRZS (*ki-porsogás* Lép: FTük. 27. *porosoló* PPB.): 1) [flama; flamme]. Láng perzse hajat össze fodor (Gvad: RP. 482). 2) [adustus; brand]. Az tehénlábat szépen megtisztés, söt vess reá, az lóben forrázd ki erősen, úgy hogy minden pers büztét elvegye (Radv: Szak. 26).

Përszed: [uror; angebrannt werden]. Olly nagy láng gerjedett, vállaira fészült haja is perzsedett (Gvad: FNót. 69).

Pörsedék: [pustula; ausschlag]. Az ó testamentomban tartoztak a poklos betegek a papok előtt minden testi tagaiknak fekélyes pörsedéket meg mutogatni (Vajda: Kriszt. II.344).

[Porsog, ki-porsog]

ki-porsogás: [eruptio, pustula; ausschlag]. Nielűnkől, torkunkból az sok meg parlással, ki porsogással kergeti ki életünket (Lép: FTük. 27).

Përsël, pörsöl: uro, ustulo MA. sengen, brennen PPB. A langh wy nem pörsölhetee, hogy meg occha (ÉrdyC. 465). Az kozmás és pörsölt éték igen vesztegeti embernek az gyomrát (Radv: Szak. 272). Ha a választattakat az boldogságh örvendeztet, ez szerez szükség bününk, hogy haláloknak napján az meg vettetteket a tűz pörsöllyő (Lép: PTük. I.21). A poklosságh meg-éget, pörsölt és rothat vérből származik (Mad: Evang. 134). Házi gondtartásban pörseltem fejemet (Megy: 6Jaj. VI.8). Pörsöli tarlott feje tetejét (Matkó: BCsák. 214). A tsalán pörsöl (Com: Vest. 27). Híjjában perselni, ebet mellyeszteni nem szalonának való (Kisv: Adag. 443).

el-përsël: amburo, comburo MA. verbrennen PPB.

föl-përsël: concremo Kr. [verbrennen]. Tüzet viszen házába, mellyel föl-perseli hajlékát (Pázm: Préd. 360). Az láng fel nem persel tégedet (MA: Bibl. II.36). Egynehány falut pörsöltek föl (Beres: Lev. 705).

ki-pörsöl: 1) exuro MA. verbrennen PPB. 2) [expello, exturbo; austreiben]. Bumbákat is viszek s ágyukat magammal, hogy kipörsölhessem a város-mellyéki sánczbul, az kibén szoktak szorihni Krutánál (Beres: Lev. 95). Parancsolja Nagysága, hogy az hegyaljai városokban való németet kipörsöljem (462). Innen lehetne jól bumbázni s kipörsölhni Hodolinbul az németet (690).

még-përsël: aduro MA. amburo; besengen, anbreunen PPB. Ha gyeughe gabonabol akar/z aldony, megh persöllyed elezer az langon (JordC. 83). A láng, mely meg pörseli a begyeket (Helt: Zsolt. 170. Mad: Evang. 134). Az erdeit igen szépen meg kell perzselni (Radv: Szak. 64). Gesztenyét hertelenséggel tűzben megperselvén, szépen meg törögöd (270). A láng meg nem fog tegedet perselni (Tof: Zsolt. 403).

Përszëlés, pörsölés: ustulatio, adustio MA. das sengen, verbrennen PPB. [das rösten]. Az erdinek nagy az foga, vizes ruhával tekergesd be, hogy meg ne pirítsa az perselësör... Az perselést ha elvégi az mészáros, az nyakát vágasd az fejére (Radv: Szak. 62). Az erdeit szépen meg kell perselni. Mikor az perselését elvégezted, meleg vízben meg mossad (65). Szalonna nem válik semmi perzseléssel a kuvaszból (SzD: MVir. 186).

Pörsölő: [sartago; pfaune]. Porsoló, serpenyő, rántó: frictorium PPBl. Pörsölő vagy serpenyő (SzakMest. 50).

Pörsölöd-ik: aduror, comburor MA. besengt, verbrennet werden PPB. Az árpa darát főzd meg, az pörsölödött héját az beteges meg ne egye (Radv: Szak. 261).

föl-përszëldik: [concremor; verbrennen]. Ha a taplóba kapott szakra gyorsan meg-nem öltatik, csak azt veszed eszedbe, hogy az egész házad fel-perzëldik (Csúzi: Tromb. 212).

még-përsëldik: aduror MA. besengt werden PPB. Tamada nagy kew esew, es tytes harmad reze az faknak megh persölődeek (JordC. 899). A szarvasnak az бүрét sem nyúzták le, hanem boros temérdek vászonban betakarták, hogy se szőre se körme meg ne persölődjék (Radv: Szak. 170). Végy egy fazokát, tégy egy fedeleskét reá, hogy meg ne persölődjék az maj (286). Sem haja sem ruhája meg nem pörsölődvén mongya, hogy mennyen-bé (Véresn: Lev. 204). Szabad hát a Sámson rokáinac farkokat egyben kötni, hogy meg-persölődgyéc (Czegl: Japh. 37).

[Përsëltet]

még-përsëltet: [adurere curo; rösten lassen]. Erdei fű sódorostul főve. Az mészárossal perseltessed meg (Radv: Szak. 62).

[Përszül]

ki-përszül: [exuror; ausbrennen, auslodern]. Üszög már ki perzsült vére, de még benn van Amor nyive, forrtól forr az ó tserép (Fal: Vers. 582).

PËRNAHAITËR: [nugator; possesseur]. Addig meg nem nyugszom, míg azt a pernahaitert kézbe nem kerithetem (Könyi: ÁM. 83).

PËRNYE, PÖRNYE (*perje* DöbrC. 525. *porio* Mel: Jóh. 12.): 1) cinis, favilla MA. asche PPB. Tartok götrelmet perieben es bamvban (DöbrC. 523). Ha Tironnak varosyban lettenek volna az czodak, ky ty beuntek lettenek, meeg reegen penytencyat tartottanak volna porban az **pernyoban** (ÉrsC.

571b). A szikra szénné az ő fiai és porióy oda fel repülnek az ég felé (Mel: Jóh. 12). Bölcsezkedések hasonlatosok a mad pörniehez (33). A számmával fedett házának pernyéit a göréből nézné (Szul: Krón. 502). Valami tüzet fog, először ég, osztán lobog, végre pernyévé és bannuvá változik (Com: Jan. 8). **2)** [palea; spreu]. A vas, az ér, az arau fordeitatuane monnal hári zerőnece pernieibe (BécsiC. 122). Az zuzmarast mint az perniel el hünti (Szék: Zsolt. 154). A szena főreke, perjeje (ACsere: Enc. 272).

ótom-perje: [?]. Álgyu, kartács, ólom-glyóbis, ólomperje két darabban öt mázsa (RákF: Lev. 192).

PÉRORÁL: [orationem habeo; rede halten]. Atylla a magyarok előtt perorálván így szól (Lászlai: Krón. 70).

PÉRSPEKTÍVA: [telescopium; fernrohr]. K. vevén a perspectívát, spanyol hajónak gondolá lenni (Mik: MN. 36).

PÉRVÁTA [pervata Mel: SzJán. 551]: forica, cloaca MA. [abrittt]. Az ő háza peruatári légyen (Kár: Bibl. 1422). Minden, az mi beszarmazik az szaién, az hasban megien es az peruatara ki vettetik (F4: Bibl. 125). Szaiok bűdös mint egy peruatara (DecsiG: Préd. 31). A fél fele való helyeken pervatice szoktak helyeztetetni (Com: Jan. 124). Szénát vagy a pervatában kiszédett szalmát visznek elő, hogy azokat tsokolgassa a tudatlan kösség (Czepl: Japh. 144). A sólymot az urak életben kedvesen tartnak, de ha meghal, a pervatára hajtátnak (Megy: 3Jaj. 1171). Sok eretnekek voltak, ezégeres latrok és az őrdígyen pervatái (Toln: Vigaszt. 60). A kenyér a gyomorba mégyen és a pervatába ki-vettetik (Tus: Apol. 71).

[PÉS] **PÖS:** urina, lotium MA. harn, brunz PPI. Igyál a sörben, kit csináltam lópösből (Thaly: VÉ. 1344).

Pesél, pösöl [pesselo Helt: Bibl. 11295]: mejo, mingo MA. harnen, brunzen PPI. Ki irtom az Achabhoz tartozókat mind a falhoz pesselót (Helt: Bibl. 11295. 320). Porban pesselő kis fajzat (Matkó: BCsók. 5). Professoromat hol bak barátunk hol porbaupeselőnek mondta Matkó (Illyef: BUSTomp. 20).

[PÉSDÍT] **POSDÍT** [meg pösödt Lép: PTük. 1258]: [fervefacio, scatefacio; erhitzen, sieden nachen]. Szívek megh indíták s elméjük posdíták azok fenyegetési (Lászlai: Márs. 80). Csutára felindító, vér-posdított, harsogó trombiták (Bíró: Préd. 10).

még-pösödt, még-posdít: ~ Ezt is csak megpöslés, hogy meg ne forjjon, mert minden ereje elvész az fohagyomának (Radv: Szak. 25). Oly dolog, a ki tellyes testét embernek meg pösödti, haia szílat föl borzasztva (Lép: PTük. 1258). Rettenetes, keresztény emberben vért meg-posdító patvarkodással azt fogja itt egyen Kalauz Calvinusra (Pös: Igazs. 1642).

PÉSDÜL, POZSDUL: ferveco, efferveco SI. [fervefio; sieden, heiss werden]. Az el szeged ághol vér kezdé ki jóni, posdula Aeneas mikoron ezt látta (Huszt: Aen. 13). Annnyival bujábban posdulnak a haszonlatlan bojtörjének, nemel kövérebe a föld (Pázm: Préd. 323). Okai nagyok lehetnek, mellyekért elsőben Luthert és Calvinust, azután pedig az ő ivásokból posdult praedikátorokat is az Antichristusnak martalékának nevezhetette (Pázm: Kal. 672). Az lakás vigan volt és az majostason illő méltóságos személyek is posdultek voltak (ErdTörtAd. IV. 83). Ha valami mozdul, vére benne posdul (Ben: Rithm. 265). Dob, trombita szóra bennem a vér posdult (PhilPl. 12). Ha valami mozdul, vére benne posdul gonosz tolvaj embernek (Kisv: Adag. 293).

ol-posdul: [multiplicor, propagor; sich vermehren, sich verbreiten]. Az isten nem ad gyermekeket azoknak, kik gazdagok, a szegényeknek pedig ugyan el posdulnak az ő sok gyermekek (Szm: Cor. 87).

föl-pösdül, föl-posdul: [efferveco; heiss werden]. Az bors porát ne főzzed, hanem csak felpesdüljön, vele ez tában ugy ösed nyakon (Radv: Szak. 51). Az bors port ne hagy erősen felforrni, hanem csak felpesdüljön (90). Az tikmony levest kevergesd egy kis fakállmál, mihelt felpesdül, mindjárt feladjad (216). Vérem felposdult (Gvad: Orsz. 86).

el-fölposdul: ~ Boszszuja, haragja el fel posdula (Huszt: Aen. 32).

ki-pösdül: [ebullio, erumpo; hervorsprudeln, hervorspringen]. Ez nedvességnek ereje általa az fa ki cízrázik, kipösdül, ki levelesedik (MA: Seult. 237).

még-pösdül, még-posdul: ferveco, efferveco SI. [sich erhitzen, heiss werden]. Hogy eszembe iút az álommac képi, meg posdul lelmem belé (Illyef: Jephita. 4). Craszus midőn halálán, hogy az parthasok gazdag népek volnának, megposdult benne az arany ér és azok javaira ásit (MA: SB. 111. 157). Megh pösödl a vér minden tagunkban, ha valamely halálra íteltetett embert előttünk tagolnak (Lép: PTük. 1405). Ezen posdul megh minden vérem (Magy: OKond. 36). Ugy iszuk, mint a megposdult édes mustot (Kát: Váts. 11572). Fel-serkenvő a király, meg-posdul a vér benne (Hall: HHist. 1142). Király eztet halván, magában megh-posdula (Lászlai: Márs. 44). A dolognak mielőtt nagy csudálkozással megposdulván, mind az egész leveleket a felsőges fejdelemnek küldik (ErdTört. 135). Anyira örömlök, hogy vérem egészen megposdul (DKal: Ker. 239). Meg-posdult testembe a vérem (Gvad: RP. 252).

Posdulás: [fervor; hitze]. Tsak belé nézni is ilyen mély verembe nagy posdulást szerez az ember szívébe (SzBodó: Sö-Dies. B).

PESÉG, PÖSÖG, POSOG: ferveo, densor, scateo, bullio MA. [sieden, sprudeln, strudeln]. Posog a láttam, egy félec (Helt: Mes. 251). Az en testem vigan fel főtötött a sok tetű férgekkel, ugyan posog (Mel: Jóh. 27). Férgek kezdenek az szemérmes testéből és az háta végéből posogni (Pázm: Kal. 76. 353). A sok tévelygés ugyan posog vallástokban (Veresm: Lev. 97). Pesegnője a vér bened (Czepl: Enoch. 1116). A nemes vér ebben mind holtiglan posgot (Lászlai: Márs. 51). Irásában posog a sok kezés lábas hazugság (Kát: Tük. 347). De inkább posoge ilyen fogatkozásokkal a régi deák biblia (Pös: Igazs. 137). Ők az sok vétkekkel pösög deák fordításit az bibliának isten könyvének lenni tartják (Toln: Vigaszt. 145).

[Közmondások]. Ugy posog testekben mint a férgek az ért sajában (Pázm: Préd. 681).

ki-posog: scaturio Kr. [ausströmen]. Négy esztendeig-val sok kioldások után a tetvek kezdenek szemérmes teste körül ki posogni (Pázm: Kal. 191. Pös: Igazs. 1395).

még-pösög: sufferveo C.

1. Posgás. Posgása az egész testnek: vermina MA. [leil schmeiden, reissende schmerzen].

2. Posgás, poszgás [poskos Fal: Vers. 906]: burru Nom. 27. rufus 28. [rot, strotzend]. Az első, a ki először lő posgas vala (Helt: Bibl. 114). Vala kedig az tíu posgás, szé ábrázatu és szép tekinteti (1144). Nagy posgas tüzláng (Mel: SzJán. 208). Ő penig jól megtölt piros poszgás testtel bírvá (FztM. 16). Piros poszgás emberek (Csan: Kégh. 68). Igen egés séges poszgás (Kisv: Adag. 97). Nagy erős posgás halász (Apo. 11). Piros, poskos kövér, még csak picin fület, nincs hozzá la sölő a kerek ég alatt (Fal: Vers. 906).

Peségdegél: [fente bullio; langsam sieden]. Az kását for vajjal ösd meg, hal peségdegeljen abban az vajban (Rad Szak. 240).

PÉSELET: [ostiatio circumeo: herumtlankiren]. Hogyha házközmű vesztég főnek az asszonyok, utszáról utszára nem pesletnek (Misk: VKert. 265).

PÉSSÉLY, PÖSSÖLY (*persely* PPB. *pössöl* Fél: Bibl. 75. *perselly* Pesti: NTest. 169. *pössöly* C: *guzophylacium* C p. *piss* MA. [geldbüchse]. Az ew ayandokokat bochtattak vala a pewsselybe (Pesti: NTest. 169). Ez szegen aszoniallat többet mindeneknél vete, az kik vetenek az kezec tarto pessölben (Fél: Bibl. 175b). Az szegény önzegy billyére, kit bé vete a pesselybe, kedves lón isten előtt (Vás: CamCath. 99. 545). A szegénynek keze a Krisztusnak kincsés kislája vagy pössölye (Mad: Evang. 587). A Christus pesselyje nála áll vala és a mit belé vetnek vala, ő hordozza vala (GKát: Váls. II. 46).

PESTIS: [pestis: seuche]. Tuttara nélkülhetem Kegyelmeteknek, hog en eochemel az pestis előtt walo bidosasunkban egywt vagunk (RMNy. II. 321). Az hőseg igen nagy az emberben az hideglelésben, pestisben és szárazságban (Radv: Szak. 256). Fenyő magual chynalt ettel le akkor elny, mikor az pestis auagy dögletős idő vagon (Frank: HasznK. 38). Igen alkoholatlan volna az, mikor éhségnek idején az pestisben dögletességrül praedicallana valaki (Zvon: Post. Előb. 8). Szabad azon egy szóval élni, ha valahol pestis uralkodik (Tolu: Vigaszt. 220). A kinn már rajta a pestis, annak a vére forróban vagon (PP: PaxC. 315).

PÉSZÉRCE (*pözerce* Beythe: Nom. 6.): *philochares*, *marrubium* MA. *andorn*; *lungenkraut* PPB.

fejér-pészérce: *marrubium album* Beythe: Nom. 6. [weiss andorn]. A feyer pészertzt ha megfőzed mézes vízben, azt iszod, hurutot, belső kehet gyógyit (Mel: Herb. 100). Zikós főnek: feier pözérce, fekete pözérce (Frank: HasznK. 186).

fekete-pészérce: *marrubium nigrum* Beythe: Nom. 6. schwarz andorn Mel: Herb. 100. A fekete pészertzenec ha vizét vészed, azt iszod, igen jó czoklas ellen (Mel: Herb. 100. Frank: HasznK. 18).

vizi-pészérce: *marrubium aquaticum*, *sideritis prima* Matthioli Beythe: Nom. 6. [wasserandorn]. A vizi pészertze réten, vizes helyen terem, mint a holt czalan (Mel: Herb. 100).

PÉSZMÉG, PÉSZMÉT (*peszmét* PPB. Thaly: TörtK. 82. *peszméte* Czegl: Enoch. I. 75): **1**) *panis nauticus*; schiffbrot, piszkot PPB. *Vox est Persica*, patet e relatione legationis D. Georgii Hoszsztóthi, qua ad principem Transylvaniae, Gabrielem Bethlen functus est, ubi inter cetera refert: Itaque Kazul (Persarum) confestim his coctis panibus (peszmét vocant) veneno infectis aliquot centenos camelos onerari iubet (Kováchik 281). Ezer sült peszmettel, lisztel, árpával jelenlenni el ne mulatniak (Szal: Krón. 485). Elfogy minden peszméte s tábori profonttya (Czegl: Enoch. I. 75). Az kuruczoknak adtam ötezer oka peszméget (MonIrók XXIII. 700). Vettünk peszmégnek való öt fertály buzát (MonTME. I. 255). Osztoztatata Ali basa nekünk is egy kevés peszmétet (Thaly: TörtK. 82). Peszméget süttetett (Gvad: Kár. 164). **2**) [congelatum: gefrorenes]. Az örmények egy nagy tilat megtöltenek bóval, de annak harmad vagy negyed napi húnak kell lenni, mert ugy keményebb és portzogóssabb; azt a til havat azután nyakon öntik peszméggel. De tudja é Kéd, mi legyen a? A szőlőt nagy üstökben megfőzik mind addig, amíg olyan sűrű nem lesz mint a serélesztő; azután leszűrik, hordókba töltik. Olyan színű és olyan édes, mint a méhsér. Így elkészítvén az étket, kinek kinek egy kalán lévén kezében, azt tsak hamar fel kalánozzák valamint a téjfelt (Mik: TörL. 309).

PÉSZTERGE: *gladius parvus*, *culter chirurgorum* SI [stilet]. Egy pészterge és jancsár kés 12 frt (Radv: Csál. II. 388).

PÉTÁK: *nummus septenarius* SI [siebenkreuzerstück]. A ki ezen jó dallást hallja füleivel, pénzt, póturát, petákot nem ad kezeivel (Thaly: VE. II. 172).

PÉTÁRDA (*petárd* Zvon: Páznl. 234): *tormentum* insi *titium*, *impetarda* PPB. [petarde]. De halljuk, az ő petárdgya mely nagyot pattannyék (Zvon: Páznl. 234). A város megvétetetik, a kapukat pedárdával, fa ágyuval bétórvén (Com: Orb. 295). No perdics hát a sáros lapátot, nosza a te petárdáddal buzza (Matkó: BCSák. 227). A fa ágyuval, kett petárdának binak, Győrnek a kapuját bé lövök (Pethő: Krón. 188).

PETICSÉN: [petechia; fleckfleber]. Hátszter az gyalogját csak szellőzni vitte ki, mert peticsen van az városokon (Bercs: Lev. 386).

PETÖRKE. Kinek kinek az ő petörkéie fái: *suam quisque homo rem meminit* (Decsi: Adag. 266).

PÉTRÉNCÉ: [*acervus foeni*; heuhüfel]. Az halál reményében kívül is vágyja rendit s rakja petrenczeit (Csizi: Tromb. 143). Szaporán foly nyála, mikor a hazugság petrenczeit rakja Szd: MVir. 225).

PÉTRÉZSELYÉM (*peterselyen* ACsere: Enc. 241. *peterselyen* MonIrók XI. 322. *petrisilyon* Beythe: Nom. 8. *petrosollyon* Helt: Mes. 451): *petroselinum*, *olusatrum* MA. [petersilie]. Kereteket is kapáltata a iobagyokal s mint a petrosollyomat a iobagyokra vette (Helt: Mes. 451). Csak petreselyem, veres hagyma és fokhagyma költ el 1600 mása arany érő (MA: SB. 262). Tehénhús riskásával, murokkal vagy petreselyemmel (MonIrók XI. 322). A ports fő, méh fő avagy petreselyem, torna paréjaknak hivattanak (Com: Jan. 22). A peterselyen levele olyan mint a büröké, kőrös környül szakadozott (ACsere: Enc. 241). Porhanyós földben könnyebben nőnek: *ruta*, fokhagyma, petreselyem (Lipp: PKert. I. 8).

cigány-pétrészelyém: *coriandrum* Mel: Herb. 58. [koriander].

vad-pétrészelyém: *caucalis* PPB. *apiastrum* Com: Jan. 22. [melisse]. A mezei füvek meleg természetűek, mint az üröm, a gyál-fű, val petreselyem, méh-fű (Com: Jan. 22).

Pétrészelyemés: [petroselin; petersilien]. Mikor felakarod adni az csigát, ösd az héjára az petreselymes, borsos tehénhús levét (Radv: Szak. 241).

[Pétrészelyeméz]

még-pétrészelyeméz: [petroselino *condo*; mit petersilie bestreuen]. Vacsorára mikor főz, csak megpetreselymez, vörshagymázd az ludat (Radv: Szak. 78).

PÉTTÉGET: *maculis noto*, *interstingvo*, *variego* SI [bedecken]. Z. Péter es Z. Pal apostoloknak neuekkel nagy mesterseggel ki abraztatot, meg festetett es pettegettetett (EszT: IzAny. 453). A tarkás, pettegetett híz látással bir (Com: Jan. 38). Némely tulipák pettegetettek (Lipp: PKert. I. 50). A párducznak külömb színekkel pettegetett bőre vagon (Illy: Préd. II. 357).

még-péttéget: ∞ A pisztráng veressel pettegettetet meg (ACsere: Enc. 218).

PÉTYÉG: *blatero* Kr. [schwätzen]. A ki sokat petyeg, haszontalan fetseg, sokat szokott hazidni (Kisv: Adag. 354). Tudom én azt, hogy nem fog megszünni az ő petyegő panasza (RákF: Lev. II. 279). Nem szabad minden petyegő, fecsegő ifjú legénynek piacon árulni, a mit mások titkon elkövettek (Fal: NE. 90).

PÉTYHÜSZIK: [*tabesco*, *putresco*; schlaff werden, faulen]. Pettyütt törőik a Davidnak magva, királyt immár abból ki várhatna (GKát: Váls. I. 802).

még-pétyhüszik : ~ Meg-pettyhült, reves fa (GKat: Titk. I. 995).

PÉTYMET, PÉGYMET (*pegiet* Nyr. V. 161. *pegyneth* RMNy. III. 49. *penyvet* Com: Jan. 48. *pethvet* RMNy. II. 65. *pigwet* Nyr. V. 161): variolus MA. mus Ponticus, sciurus Gaetulicus; hermelin PPB. Tafota swba pegweth battal beleth (RMNy. II. 35). Egy swba pethwet mallal bellet (65). Egy pegweth zñegh (III. 49). Egy viselt fekete bársony mentéske pegiet mállal bellett (Nyr. V. 161). A pegymet, penyvet, nest, neszt bélléseknél illenek (Com: Jan. 40). Egy béreltette ki nyusztal, ki nesttel, ki pety-mettel (Monlrók XI. 343). A pegymet kitsiny fejű, verhenyeges hátú állat (Misk: VKert. 239).

PÉZMA, PÉSMA : ambra, moschus MA. bisam PPB. Pésmakóró: ruscus MA. Pésmamatska: odoraria felis PPB. Nem tűrbetvén a pézma szagot fel-szedte sátor-fáját (SzD: MVir. 20).

Pésmás : moscho perfusus, imbutus, moschum olens PPB. [bisam]. Pésmás kesztyűk: chirothecae moschatae PPB

PFI, PFIHA, PI, PIH, PIHA (*phaha* Com: Jan. 183): phy MA. [pfui]. Valaki az ű attafianak ezt monga: py te tuña és hituan ember, erre kűtelezi ű magát, hogy ű rea tanacz gűllőn (Sylv: UT. I. 8). Véhő, pfihha, távozattok el szemtelen kurvák (Com: Jan. 183). Régiséget mondó? Pih hallgass, sola ingen meg se említod a régiséget (Megy: Cwv. I). Pih szemtelen s ily elmétlen voltál (Czegl: BDorg. 123). Interjectio exsecrantis cum fastidio: pfi, pfihha (CorpGramm. 539).

PIAC (*piarcz* CsomaC. 54. Zvon: Post. I. 391. Com: Jan. 122): **1**) forum C. MA. markt PPB. Piatz bazuja: canalicola: piaton kerengő: ardelio otiosus, circumforaneus MA. En tegőd vizlek Jerusalemnec piaczjara (GuayC. 56). Az városnak piaczara gűlenek (VirgC. 56). Hasonlatos az piaczon yľő gyermekekhez (JordC. 386). Mikoron beh jutott volna az Abanes a városba, neki ielőnek iduezitőnk, mikoron a piaczon iarna (DebrC. 38). Az Miklós deákne ide Tolnara haza jewt es yt kj rakodot az pyarza (RMNy. III. 40). Vtákról, piatról minden szugolyatból nagy rohamás vala (Illyef: Jephla. 31). A piaczon esélcsapóc avagy környűljáró pénz csalóc kereskedőknek mondatni akarnac (Com: Jan. 95. 122). Trója, mely nagy változás lészen te benned, midőn szüntőföldé válik a te tágos piartzod (Hall: III. 163). **2**) planties EhrC. 39. [ebene]. Hogy yntottaknala ez hegyre, lenek ott egy kysded piaczott hollott gondolanc laknya (EhrC. 39). Egyszer ketszer meg járta a vetekedő helynek piatzát (Fal: TÉ. 637). **3**) [platea; Hof]. Minden ragadományokat őszue gyűfts a piatzra: congregabis in medio platearum (H-lt: Bibl. I. Rrr2). Az egész nép le üle a háznae piatzán: sedit omnis populus in platea domus dei (Kár: Bibl. I. 126). **4**) [vicius; dorf]. El mene Czesaremak piaczra: egressus est in vias Caesarene (Pesti: NTes. 87).

csata-piac : [locus pugnae; kampfplatz]. Pusztította az ellen hadat, hogy egyűl egyie a csata-piatzon hagyja a fogát (SzD: MVir. 98).

csémégearuló-piac : cupedinarium C. [naschmarkt].

disznó-piac : suarium; saumarkt Nom. 25.

éték-piac : macellum MA. speisemarkt PPB.

fa-piac : lignarium; holzmarkt Nom. 25.

fő-piac : [forum; hauptplatz]. Nosza hamar ez városnak fő pyachyan yghen nagy tywzet thegyetek (ErsC. 498).

hús-piac : caruarium; fleischmarkt Nom. 25.

játszó-piac : [locus ludendi; spielplatz]. Most a komediát, most a városokat űzik azok, a jádzó piartzokat (Gyöngy: Cup. 21).

paré-piac : lachanopolium C. [gemüsemarkt].

rabáruľó-piac : venalitium C. [sklavenmarkt].

tábor-piac : [locus castris ponendis; lagerplatz]. Ordi amyt tesszen, mint tábor piacza (Monlrók. VIII. 299).

törvénytérvő-piac : [areopagus; gerichtspatz]. Meg álla a törvény téű piatzának kezezin (Helt: UJT. 16).

vár-piac : [forum arcis; burgplatz]. A király álla jőt ebéd vtűn az vár piatzára (Helt: Krón. 82). Az házaknak ellenébe az vár piatzon három tégyveres kép ál vala fen (16sb). Tizenkét ezer derék nagy ágyu golyobisokat a vár piatzara rakták tsudára rakásban (Megy: SzAÖrme Előb. 7).

vásárló-piac : emporium C. [handelsplatz].

Piaci : forensis, agoraens MA. [markt]. Piatzi kenyér: agoraens panis MA.

PICIN : parvus, pusillus, minutus SI. [klein, winzig]. Ha a picin egy picint nyikkant, bezzeg síkoltott az anyámasszony (Fal: NE. 112). Haját hol eresztett, hol picin gömbölyű fürtökre osztja (Fal: NA. 142). Nyílik gyenge torka a szárnyas népnek, minden picin erdei falat dícséri teremőjét (190).

Picinség : parvitas Kr. [kleinigkeit]. Nincs oly rövid elme, melly picinségeket észre nem venné (Fal: NA. 165).

PICSA : cumus MA. vulva Com: Jan. 48. weiberscham PPB. Az ágyée hajlásában a szemérem testec vadnak: fan, mony és pica vagy valaga (Com: Jan. 48).

1. PIH : halitus Kr. [athem].

Pihēs : [phlegmaticus; schleimig]. Phlegmatici vagy az pókdőző es pihések 1651 (KBécs. 30).

Pihēskēd-ik : anhelio MA. keuchen PPB. Pihēskēdőknek, kic lélegzetet nem vehetnek, igen jó (Mel: Herb. 131).

Pihēskēdēs : anhelatio MA. das keuchen PPB

2. PIH (*pēlők* Major: Sztót. 43): anhelio, halito C. halo MA. athmen, hauchen PPB. Pēlők, lēhek, lēlekzetet nehezen vészek: anhelio Major: Sztót. 43.

Pihēg : halo, spiro, anhelio C. [athmeo]. Csak alig léheg pihēg, olly beteg (Czegl: Enoch I. 89). Lebed, pihēg, szárnyait is le-bocsátja (Klődor: I. Öst. 55). Valameddig pihēg ágyában a beteg, mindaddig meggyógyúlhat (Kisv: Adag. 13). Csak reménységgel kell pihēgni (Mik: TörL. 13). Hadd terítsem el a sárga halált a mérges álmokon, mellyten a világnak kimyait pihēgik (SzD: MVir. 211).

Pihēgēs : halitus Kr. [das athemen]. Hallgat a sőtét őj csendes fűléléssel, nyűgosznak az alvók lassú pihēgēssel (GyöngyD: KJ. 367). Bádjadva fekűtt, semmi pihēgēse nem látszott (Misk: VKert. 192).

Pihēl : halito MA. athmen PPB.

Pihēlēs : halitus MA. das athmen PPB.

Pihen (*megpiheni* MA: UT. 6. *pihhen* MA): respiro MA. athemenholen PPB.

még-pihen : **1**) respiro MA. athem holen PPB. **2**) requiesco; ausruben, beruhigt werden). Csak meg sem pihen-ték (Deesi: Adag. 85). Meg-pihent az isten malasztjában (Tarn: JóEl. 100). Meg-pihenik fáradsága után (MA: UT. 6).

mēgpihenēs : respiratio; athemenholung PPB.

Pihenēs : **1**) [spiritus; athem]. A más párttól támasztott bizonyosságokat egy pihenēssel földhöz veri (SzD: MVir. 70). Ő szedgyo már ajakimon lévő utolsó pihenēsemet (210). **2**) re-

spiratio MA. [quies; pause, ruhe]. Ki mondom azért, hogy valami pihenésem lehessen énnekem (Kár: Bibl. I.531). Az örök tűzben semmi könnyébség, semmi pihenés, semmi reménység nintszen szabadulásunkban (Pázm: Préd. 1081).

Pihenget: halito Kr. [athmen]. Torkig uszkált a gyönyörűségben és már csak aliglan pihengetett a földi boldogságnak terhe alatt (Fal: NA. 167).

pihent: respiro MA. athem holen PPB.

Pihentés: 1) respiratio, halatio MA. athemholung PPB. Az más pártnak bizonyoságit egy pihentéssel földhöz verhettyők (Pázm: Kal. 571). Valamig az calvinisták ez világon élnek, mind szinte utolsó pihentésekig torkig rakvák minden rütszaggal (799). Mind az utolsó pihentésiglen mindeneket nagy törődelmességgel meg akar szenvedni (MA: Scult. 430). Utolsó pihentésekigh, haláluk óráinaigh (Hoffm: Préd. 18). **2)** [quies; ruhe]. Nem lézen pihentésünk ebben a nyomorult életben (Pázm: KT. 238).

Pihentet: [respirare facio; ausrühen lassen]. Hozzám jött s mellettem magát pihentette (Gvad: FNót. 80).

Pihés: halitus, anhelatio C. respiratio, halatio MA. [das athmen].

Pihő: anhelator MA. [kurzathmig]. Zuggó, pihő, az ki nehezen veszőn lélegzetét: anhelator C.

PIKKELY: nodus plamus, bulla, umbilicus, squama ossea SL. [hallknopf]. Szép selyem övet viselének, aranyos csattal pikkelyekkel (MonIrók. XI.352).

PIKÓ: [ebrius; betrunken]. Fele barátotokat sem börtelenítetek csüfolodo, kőbé, piko, bolond vagy más gyalázatos szókkal (Csúzi: Tromb. 462).

PIKÓN: [galea; pickelhaube]. Nem payzual fegyverkedet nagy pykonhoknal: non clipeo protectus aut galea (EhrC. 147).

PIKSZIS [pixlis Radv: Csal. II.364]: [pyxis; dose]. A gyalázatos gyönyörűség, mely a Pandóra piksiséből származott nyavalyák közül legártalmassabb, emésztí a sziveket (Hali: Tel. 50). Egy csont, tobáknak való pixlis (Radv: Csal. II.364).

PIKTOR: [pictor; maler]. Ez az egy példa olly elégségesen napfény eléjébe hozza az ő majmoskodó dolgokat, hogy semmi piktör avagy képirő ékeesebben ki nem festhetné (MA: Tan. 1271).

PILIS (pilés Helt: Bibl. II.Hh4. Born: Préd. 309): corona Pesti: Nom. 90. rasura, character MA. [tonsür]. Ez papy zertnek zentségeben adatyk corona nagy pylys (CornC. 33). Nem vala kopaz homloka, de egeez coronaya vala vagy haya eo pilyse keornyeol (DomC. 128). Ne nyiryenec pilést az ő feieken (Helt: Bibl. II.Hh4). Isten törvényét most kuklyanal, piléssel, miseuel isten szerzése ellen tisztelic (Born: Préd. 309). Azért rendelte szent Péter hogy minden egy-bázi ember a Kristus koronájának emlékeztire pilist viseljen tetején (Pázm: Préd. 506). Anicetus pápa borotválá-meg elsőben a papokat, megtiltván, hogy nagy haját ne viselnének, hanem egy kerekdéd piliset a fejek tetején (Pós: Igazs. II.617).

Pilisés: habens rasuram, coronam Kr. [tonsür habend]. A papanak az ő pilésess czimazsi és hoheri (Helt: Háló 2). Papa viszontag az ő kente fentes pilissőz papiaitól meg tiltya a lazasságot (EszT: IgAny. 404). Pilises, korszorú formán nyírt fejec (MA: Scult. 853). Pilises fejünket szurkálód (Sámb: 3Fel. 359). Szegény feleségem kontyát is akarod igazgatni, de kérlek, másnva meny gyontatni, mert ha ott motosz, megütik ott a pilises tarédott (Matkó: BCsák. 175). Pilises fejeknek hodult magyar nem-

zet, mire hogy magadat eszedben nem veszed (Thaly: Adal. 18).

Pilisöz: [corono; mit tonsür versehen]. Miért keresztel az pusztában, az ki föl nem kenetett, piliszetetött, clericáltatott (MA: Scult. 57).

PILLA (pile Gvad: RP. 163): cilium SI [augenlid]. Két szeme piléjét kifordította (Gvad: RP. 163).

PILLAG, PILLOG, PILLANG: 1) nicto MA. nicken PPB. Midőn más jamborok processiót járnak, őlk a sustonba pillagnak (Tel: Evang. 217). Főlk fűlkodtanac és főlk emelt nyakkal járnac és szemekkel pillognac (Zvon: Post. I.70). Másfelé hunyoritanak és pillognak (DKal: Ker. 72). **2)** rutilo Balde. MA. [glimmern].

elő-pillog: [emico; hervorstrahlen]. Nemzetiünknek vitéz virtusi mostanság tsak hely-közben pillog-elő (Kőnyi: IIRom. b).

Pillogás: [micatus; das glimmen]. Vékony mécsnek pillogása (Land: ÚjSegits. II.162). Utolsó pillogását adgya élete szövétéke (SzD: MVir. 62).

Pillogat: nicto, cilleo C. nicken PPB. Sionnak leányi kevélyek, szemekkel ide s tova pillogatnak (MA: SB. 239). Pillogatott, hunyolgotott az szemével (MA: Scult. 854). Lábockal rugdosnac, szemekkel pillogatnac (Prág: Serk. 468). A szem fejeirében főlk főlkört a szem-szőrcő pillogatva nedvesític (Com: Jan. 47). El halasztya büntetéseket, mint ha ő felsége is pillogatni láttatnék és hunyorítani (Báth: Tromb. 129). Meg sértetté valaki téged, pillogatva hallgasd-el (201).

széllyel-pillogat: [circumspicio; herumblicken]. Mérgess szemével széllyel pillogatott (Kőnyi: IIRom. 49).

Pillogatás: nictatio C. MA. [das nicken].

Pillagó, pillogó, pillangó: 1) rutilus MA. [glimmernd]. Ha elszedegetendő a pápista vallástól a rhetoroknak pillago ékességét, semmi sem marad benne (Göncz: RBab. 3). **2)** [bractea; flitter]. Kőlttem egy hayfonóth és az pyllagot, az hayfonó lwzon egy penz arra, az pyllago lwzon ewth penz arra (LevT. 1267). Fiaink mit tanulnak? Pompáskodni, egy mentét arannyal meg-préméztetni, egy kantárt pillangókkal megczifráztatni (Zrinyi II.178). Skárlát nyereg, vörös, ezüst aranyozott pillagokkal czifrált (Radv: Csal. II.183). **3)** [papilio; schmetterling]. Minden bogaraknak vagon valami gyenge szarvatskájok vagy bokré-tájok, mint a lepkéknek vagy pillangóknak (Misk: VKert. 630).

Pillagós, pillangós: 1) [nictans; blinzelnd]. Pillagos, czipasz szemű (Born: Evang. III.409). **2)** [rutilus; schimmernd, glänzend]. Szemei pillogosok, miként a tsillagok olyan ragyogások (PhilFl. 58). **3)** bracteatus PPB. [gefittert]. Menyaszszony nagy büszkén meg-áll minden házának kapujánál, a vőlegény pillangóssan megyen előtte, kardossan (Mik: TörL. 100).

[PILLAN-IK]

főlk-pillanik: [aperior; sich öffnen]. A kinek szeme bé hunyódott a nyíjas jóban, felpillanik a sanyaruságra (Land: ÚjSegits. II.98).

Pillant (pyllontas EhrC. 19): nicto, specto, aspicio SI [blicken, blinzeln]

Pillantás: nictus MA. das nicken PPB.

szēm-pillantás: nictus, nictatio, momentum MA. [augenblick]. Kezett foguan frater Bernaldot zemek egy pyllontasban az vyznek mas felere egezen vette (EhrC. 19). El rőttenec minden szem pillantás ként (Kár: Bibl. II.138). Egy szeme pillantásával is meg segíthet (Zvon: Post. I.325). Csak egy szem-pillantás tart, a mit szenvedünk (Mad: Evang. 30). A menykő egy szempillantásban magát el-ozlatyia és valami attól meg-

üttetic, le-origie (Com: Jan. 10). Nála nélkül egy szem-pillantásig, egy óra pezentésig sem lehetünk (Csúzi: Sip. 124).

szempillantásnyi: momentaneus, momentarius MA. augenblicklich PPB. Adyad emmekem, hogy ez vylagnek eo zem pylautasny hyzelgedeset meg vtlhassam (GmC. 198).

Pillantat: nictus, momentum SI. [augenblick]. Valobizon éac ég pillantatban fordolt haza: ad momentum domum reversa est (BécsiC. 4).

szém-pillantat: [momentum]. Legottan, azon zem-pillantatban lattatyk vala zent Damancos atyanknak, hogy az ev fyay, frater mynd velagot mya yarnanak (DomC. 18).

Pillantatlan: inconvivus MA. ohne wiken der augen PPB.

PILLE: papilio SI. [schmetterling]. De az vitéz deák előtt vagy olyan mint pille, ha akarná egy bennetek tizet is elvinnie (Thaly: VÉ. II.70). Hasznaltam dolgok: rostán vizet (merni lepeutyit, pillét űzni (SzD: MVir. 220).

PILULA, PILLULA: catapotia C. MA. [pille]. A testgyógyítók porok és pillulák erejével orvosolnak (Pázm: Préd. 901). A testi gyönyörűségek hasonlatosak az orvosok pilluláihoz (Mad: Evang. 453). Az orvososság, a melyec gyomor tisztító, hathatósabbac akár főt italec legyenec, akár pillulac (Com: Jan. 174). Az aloe sokat használ, ha egy vagy két pillulát az étel előtt ember bé véssen benne (ACsere: Enc. 176).

PIMPÓ: lactuca erratica, sonchites MA. hasenkohl, sau distel PPB.

PINCE (pente MA: Scult. 885): cella, cellaria, crypta, hypogaea C. keller Pesti: Nom. I.14. Lassator a hollocat, mert nem vetne sem aratnac, kienec niuc pincelec sem cöröc (MündC. 140). Kinal engem be vün v pinceibe (DöbrC. 475). Mykoron vachorathneek az ev kev pyncheeben ev felesegeual es haza nepenel, az pyncheének egy reze evzne le eseeek (MargL. 157). Aldomasth boczaat wr ysten az te pinczaydre (JordC. 257. 570). Paranchola zent Damancos atyank az keues kenyeret ky hozny az pynchebevel (DomC. 84). Az bor el rejtetic az hideg pinczékben és be dugatic (Com: Jan. 85). A bor kívánatos, nem kell hozzá lautos, al-kultsot tart pintzédre (Kisv: Adag. 531). Háza ink elpusztultak, pintezéink kiüresedtek (Beres: Lev. 102).

[Közmondások]. Fénik Vince, telik pintze (Gyarm: Lev. 15).

tejes-pince: lactaria cella Com: Jan. 78. [milchkanne]. A téjjel bano szolgáló leuny a tejes pinczében a tejfelből vaját csinál (Com: Jan. 78).

[PINGÁL]

ki-pingál: [depingo; abmalen]. Vayha az nagy wrac ez hadot kihozást kipingáltatnac (MA: Scult. 889). Ha ember az felebarátsághoz való szeretetet ki akarná pingálni, képirással kübrizolni (932). A pogányok az istenasszonyt békötöt szemüven írták és pingálták ki (MA: SB. 45).

PINNÁTA: [testum; backform]. Az borjú máját tedd az pinnátában, abban süsd meg (Radv: Szak. 35). Ha pinnátád nincsen, komenczében is meg sütheted (38). Az tészta fazekat tedd be a pinnátában (44). Az borjúhúst tésztával befedjed, ezt osztán pinnátában süsd meg (Radv: Szak. 16). Az őz, nyúl pás-tétomat elkészítvén, az pinnátában süsd meg (67, 100). Virágos torta. Ennek pinnáta nem olyan kell, mint az egyéb tészta műnek, magassága egy hüvelykes tonyérnyi, az széliben emek-vas vessző ne legyen, fötele is legyen, ezt hívják spanyor pinnátának (207).

PINT: piuta MA. [mass]. Az jó aszszony eszo nem forog az pinthben (Pécsi: HÉnek. 5. Helt: Bibl. I.1111. 2). Igaz mértée, igaz

ittze vagy pint legyen köztetec (Kár: Bibl. I.107). Vaygon nala ezyvstbevl chynalt keet bwday pint (Radv: Csál. II.4). A színméz 112 pint (III.66). A folyó állapotoknakac mértéki ezec: veder avagy tíz itzés edény, kondér avagy kanta, pint avagy hat itzés edény (Com: Jan. 166).

Pintés (pntus Thaly: VÉ. I.389): congiarius MA. [von einem mass]. Pintes serleget, oxtáblát láték (RMK. IV.209). Kiki, ha a niennyit akarna, amyt innék, hamar ki fogyna akar mely pintes poharbolis (Vás: CanCath. 657). Végy keziben Tamásnak egy vagy két pintos fát, kívül emeld csap alját és vedd meg jutalmát, hajtás föl egy hajtokában az megtöltött kánnát (Thaly: VÉ. I.389).

Pintőke: [congius; mass]. Az sok pénzcs esőmőge és gyakor kis pintőke agyon vér valaha (Thaly: VÉ. I.420).

PINTÉR: dolarius, victor MA. binder, böttcher PPB. Hor-dot kesec pinterekeel tszta boroknac 1579 (KNagysz. C). Ezen rendből valóc: a sindel faragóc, pintérec, esztorgárosoc (Com: Jan. 105). Csizmazia, eszislér, pintér csak megcsöndesedjél (Thaly: VÉ. II.70).

Pintérekéd-ik: [ago munus victoris; böttcher sein]. Hogi ha bewen termőth szőlő, pinterkednie kelloe 1572 (KBécs C5).

PINTY (pintz MA. pinyó Major: Szót. 235): fringilla C. MA. fink PPB. Hangos szavuae: a főlemile, eznege, piny (Com: Jan. 31).

boros-pinty: [montifringilla; tamenfink]. A fenyő piny igen gyönyörködik a szőlő ételben, melyről boros pinynek is hívják (Misk: VKert. 461).

fenyő-pinty: A fenyő pinyt csak szőlő éréskor látszik: sok szép veres pettegetések látszanak rajta, a tollainak végei igen szép pirosak lévén (Misk: VKert. 461).

Pintyőke (pintyoka Lipp: Cal. 53): fringilla MA. erythraeus, rubecula; fink PPB. Pintyőkét, ezneget, rigót meg főzhedd ezzel az lével (Radv: Szak. 186). Hangos szavuae: a tengeliz, pacirta, főlemile, pintyőke (Com: Jan. 31). Tengeliz éneke, pintyőke sirása nálád nélkül mint baglyok huhogatása (Zrinyi H.23). Minden féle madarászattal vizagstallhattya az ember magát; reggel, estve a pacirtákat hálókka, a pintyókákat is hasonlóképen lehet fogni (Lipp: Cal. 53). Most is egy pintyőkét vittem oda néki, a melyet ötvenkét pénzeken váltott-ki (Phil-EI. 58).

PIÓKA: hirudo C. sangvisuga MA. [blutegel]. Mint az pioka mindenkor raita czög: ut tici oculis incumbunt (Deesi: Adag. 152). MA. A nadály, pióka, szópoka szópja a vért (Com: Orb. 69).

PIOM: perpendiculi astragalus; bleischmur PPB.

1. PIP: [pipita; pips]. Ha az tyúkoknak pipiek lévél, köss olasz káposztát az nyakokra és ha esznek benne, meg gyógyulnak (Lipp: Cal. 38).

2. PIP: papaver porcims Frank: HasznK. 18. [telchmeln]. Pip, ki gabona között terem (Frank: HasznK. 18).

3. PIP: ornatus, ornamentum, elegantia SI. [schmuck, eleganz]. Zent Adhuga azzon jollehet ő aga nómössen megv éenaltatie vala, de maga mezitelen dezkan ingozie vala, soha semmi pipparnara nem feksze vala (NádC. 549).

Pipés: comtus, ornatus, exornatus, elegantulus SI. [geziert, zierlich]. Petrus pyres dictus jbgio 1421. A kie bolondoknakac állittatnac e világon, azokat viláztotta isten, hogy a gógós: pipés jesuita bötseket megszégyenitse (Ozegl: Japh. 83). Hogy sok himes és pipés szókkal farasztanám az olvasót, nem itéltem szükségesnek lenni (Lip: PKert. III.1). Pipés, tüzűrá szag

gató asszony (Gyöngy: Cnp. 29). Pipes vala rázása fejének (Gvad: Időt. 13).

pipés-püpos: [sonorus; klangvoll]. Mi haszna a pipes-püpos névben, ha üress belől (SzD: MVir. 219).

Pipésen: [elegantier; zierlich]. Teste piessen jár és lelke rongyos (Lad: UjSegits. II.915). Pipesen, negédesen beszél (Tof: Zsolt. 52).

Pipésget: [exorno; schmücken]. Fellyebb természetnél nem akartam pipesgetni ez kis munkát (Nagyari: Orth. c6).

neki-pipésget: [exorno; ausschmücken]. Kivül magát min denkeppen neki pipesgette, hogy mentül több szeretőket von hasson maga után (Megy: Cowp. 101).

Pipéskéd-ik (*pipiskedik* ExPrinc. 114): se exornare, decorare, elegantiam affecto SI. [superbio; sich schmücken, zieren, hoffärtig sein]. Véghez nem vit dolgokkal ne pipiskedgyene (ExPrinc. 114). Ruhában pipeskedel (Ker: Pród. 250). Fényes szárnyaival pipeskedő páva (Megy: 3Jaj. II.151). Az Aesopus tarvarjaként mások tollaiban ne pipeskedj (GKat: Váls. II.1104). A mely sz. írás helyeinek tollaiban pipeskedel, ted le, nem tiéd (Czegl: BDorz. 286). Fiaink mit tanulnak? Pompáskodni egy forgóval, egy lödöggel pipeskedni (Zrínyi II.178). Mutasd meg, hol vallottatok összeleg azokat, melyet a tridentomi concilium emből szoptok, s azután pipeskedgyél (Matkó: BCsák. 95. 166). Ruhában kevélykedvén pipeskedne (Tyuk: Józ. 28). Akármint pipeskedgyék szépségében (Tof: Zsolt. 34).

Pipéskédős: 1) [jactatio, gloriatio; das brüsten]. Olly bámerült már a régiséggel való pipeskedésben, hogy a pápákat fellyebb akarja vinni Mozesnél is (Matkó: BCsák. 107). Tudodé, mivel temeti el az ilyen successioval való pipeskedést Naziansenus (116). **2)** [exornatio sui; ziererei]. Mi okból veszik minden eszünk, kedvünk a ruha pompáza és tühetetlen pipeskedésre (Fal: NE. 30). Nem tudott elválni a tiükörtől, semmi sem maradt hátra a pipeskedésben (83). Déli magosságra érkezik a nap, észre réven magát az asszony, gyorsalkodik a több pipeskedésben (Fal: NA. 143). Nem kellene a dártnaknak a pipeskedés, ha ártatlanok maradtanak volna (191).

Pipésség: ornatu, comfura Kr. [schmück]. A nagy pipeség Vémost vadász másokban (Ben: Rithm. 241). Tnd a nagy pipésség és a kendőzött szépség (Kisv: Adag. 98).

Pipéz: orno, exorno Kr. [schmücken, zieren]. Jó keveset szorgalmatoskodott, hogyan gazdagítsa fiait, mi-képpen pipezze, csecsezze (Csúzi: Tromb. 591).

PIPA: tabaci infundibulum; tabakspfeife PPB. Pipakat hozattunk 30 d. (MonTME. II.73). Szepessy titulussa 'változik, nagy pipájú, kevés dohányú Pálnak hivatik (Thaly: Adal. I.41). Nem jöttem, tsak pipára gyujtani (SzD: MVir. 61).

hab-pipa: [fumisugium spumenn; schaumspfeife]. Hab pipáját és erős bornótját kezdi való dicsérni (Fal: NE. 21).

Pipáz: tabaci fumum e fistula haurio; tabakrauchen PPB.

PIPACS (*papacz* Mel: Herb. 60. *papicz* Major: Szót. 410. *papitsk* C. *patacz* Major: Szót. 41. *patats* Com: Jan. 23. *piparts* Major: Szót. 253. *pipancz*, *pipancz* Mel: Herb. 60): *anemone* C. *papaver agreste*, *phenion* MA. *klapperrose* PPB. *Papacz* azaz *pipancz*, az ki az szanto földén terem; ez *pipancznak* vagy hat feiet ha borban főzöd, eszt iszod, el alut, álmod hoz szemedre (Mel: Herb. 60). Fejesek ezek: ökör firc, *pipacs*: *patacs*, *kigyó* *hagyma* (Com: Jan. 23). *Anemone*, kit balgatagül és tudatlanul Mohár az ő Dictionariumban magyarul *pipacs*-nak nevez; holott tudgya minden paraszt ember-is, miscoda az *pipacs*; de *anemone*t jób részént 'nem-is látott, nem-is lott

nevezni sem tudgya; hadgyok azért mi js az idegen *anemone* névét rajta (Lipp: PKert. I.66).

PIPE: *cheniscus* C. *anserulus*, *pullus anserinus*, *gallinae* MA. *pullus cygneus* Misk: VKert. 328. [günslein]. A ludnak fia, pipéje jo tápláló eledel (ACsere: Enc. 215. 281). A ludak pipéinek a tsalán tsipés igen balálos (Misk: VKert. 350). A hattyú sok pipéket költ és nevel (328).

PIPÉG: *pipio* Com: Jan. 29. [pipen]. A madárac fiakat költene, a kie, meddig meg csipogne, pipegne, madártiakuac mondatnak (Com: Jan. 29). A fecske fieserékel, a veréb csipripel, a madárti pipeg (33). Mikor leg kevélyebben szólott, leg negédesebben pipegett (Tof: Zsolt. 54). A vének csak sutognak, pipegnek és nyögnek (Szathm: Cent. 334).

PIPÉRÁTOS: [piperatum; gewürzt]. Nem veszik eszekben, hogy bűdös haeskor bőrt rághnak tők *littarium* gyanant, kit *littus*nak mondhatnak, de bizony nem *piperatos* (Bal: Epin. 2).

PIPÉRE: 1) *condimentum*, *tragma* MA. *gewürz* PPB. **2)** *exornatio* MA. [schmuck, ziererei]. Nem akartam udvari pipeében öltöztetni ez kis munkát (Nagyari: Orth. c6). Addig bokréttáza asszonyom, addig pogácsáza *Pipere* uramot, végtére meg-seplősíti urának ágyát (Ker: Pród. 253). Semmit pipe-rére és pengyóra nem fordított (Gvad: Hist. 193).

Pipérés: 1) [conditus; gewürzt]. Job teneked egy darab száraz kenyered, hogy nem a kazdagnac az ő soc pipeses tál étke (Helt: Mes. 203). **2)** *elegantulus*, *ornatus*, *floridulus* MA. [geschmückt, geziert]. Czirkállyák meg, ha az ti pipe-rés dicsekódéstek szerint ollyé ez, az ki a szent íráson fundáltatott (Alv: Itin. 93). A jóságolt íres pharisaeus inkáb szokott dicsekedni egyebeknél pipe-rés cselekedetivel (Matkó: HRoml. 46). Pipe-rés és szemem szedett szokbol össze rakogatott orátio (KCsipk: Woll. Előb. 5). Éktelen bújaság, undok fujtalság volt épen, pipe-rés öltözet a fujtalan szívet mutogatta nap-fényen (TKis: Pan. 3).

Pipéresen: [superbe; stolz]. Hinnéd-e, hogy amaz papista módon babonás bőjtivel pipe-résen dicsekedő pharisaeus sok alamsnát nem osztogatott volna (Matkó: BCsák. 293).

Pipéreskéd-ik: *superbio*, *crispio* *em elegantiam ostento*, *delicio* MA. [stolzieren]. Gazdagságnac bővségével pipe-réskedgyűne (MA: Tan. 737). Láttuk, hogy ez kevély világ az ő tárafurás, sínóros öltözetekkel mely igen pipe-réskedgyék, pompáskodgyék (MA: SB. 217).

PIPIS: *alanda trivialis* Kr. [lerche]. Ha ment, mint a pipis olly lépéseket tett (Gvad: FNót. 107).

PIRHONYOD-IK: [rubesco; rüten, rüthlich schimmern]. Idvözlegy kegyős oldal nyilas, kyből yöwe zenth wyz folyas, pyrhonyottal mynt zeep rosa (CzechC. 28. ThewrC. 290).

PIRÍT (*piritet* Cis. O3. *piroyt* EhrC. 75. *poreytas* BécsiC. 3. DebrC. 613): **1)** [rubefacio, corripio; erröten machen, tadeln, schelten]. Úr porohon te béled sathan, vr porohon te béled (BécsiC. 148). Kevilek porytassanak, mert hamossan ektelenséget tőnek en bennem (DöbrC. 63). Hallgatva is arczádra pirittya vétkeket (SzD: MVir. 43). **2)** *torreo* MA. braten, rösten, dörren PPR. Hozáuc Daidiuc bűzű etelből czenalt pirított darát (Mel: Sám. 198). Kősd be piritet kenyérral (Cis. O3). Még az nyelvet az rostélyon pirítod, borból ecetből, vérből csinál meg a levet (Radv: Szak. 31). Kenyeret is piríthatni mint az sült kappanhoz (153). Egy kis hóg(y)ös vesszőn pirítsd az szeldelt cipókat (Radv: Szak. 206).

még-pirít: 1) [increpo, corripio; schelten, tadeln, vorwerfen]. Zeenteseg attyám, engedgy emekem, mert ezben volnek ygen meg pyroytando (EhrC. 75). A gyűtőt senki még né po-

reha (BécsiC. 5). Megporeitum, fenegotte a törmentőrlő Isrnee neget (215b). Megporeita azt Jesus es ki mené ő hellősi az őrdög (MünchC. 52). Ő tel keluen, megporeita a zelet: increpavit ventum (144). Nem dorgala sem poreyta meg őket (DebrC. 613). Elláttam én Daniel uramnak praetensioit, meg is piritottam érette (Béres: Lev. 515). **2)** [rubefacio; erröten machen]. Nosza piritá meg ortájokat, ha meri (Czepl: Japh. 209). Megbatsáson a Kéd verek ortájja, hogy meg piritom (Mik: TörL. 126). **3)** retorreo MA. rősten, dorron PPB. Az nyelvet, tölgyet piritd meg az rostélyon (Radv: Szak. 31). Az sál kontzút ha rostélyon megpíretasz, még annál jobb leszzen (65). Az ludat mikor süttöd, az bőrt megpírtad (89). Az csukának az rostélyon birtelen piritd meg az két oldalát (108. 206).

Piritás: 1) [increpatio; ausscheltung]. Ha mfuekőnc mf fejelemőnkért es poreitasonkért mf uronc meg haragut, de és még még egéseső ő zolgaiant (BécsiC. 89). **2)** [pudor; scham]. Poreitasha es zigenbe flőzzenek, kik ram atkokat zolnak (DebrC. 71). **3)** tostura MA. das rősten PPB. Latnac zolnac tázes fogonal nalo szaggatásat, nyassolasat, tűzzel piroytasat (Born: Préd. 327b). A cipőnak szelésével, piritásával ugy élj, mint meghallád (Radv: Szak. 207).

Piritó: 1) [rubefaciens; beschämend]. Ha fűdomet efféle orezid piritó szanajdra nem számmam vesztegetni (Bal: CsIsk. 183). Arra költetek, a miért kuarvot es arca piritó szégeut vallanak (Fal: NA. 259). **2)** smilax Frank: HasznK. 17. [stechwinde]. Piritó-fű: anclusa MA. Pyrito anagy hyme, a ki az vezzőket által ővedz, vgy foly reitók, smilax neue (Frank: HasznK. 17).

PIRONG: [pudet me, erubesco; sich schämen]. Nem kezd szégyenleni az bñet, meg mondania es pironania azert (GuayrC. 50). Szegénykének es pironának, kik en gonozimnak őrlőnek (DebrC. 85). Ellened vetőttem, jolleketh pyrrongo orezawal (CzechC. 27). My gymfelyhet vallottatok azkor azokból, kyleben most pironotok (Konj: SzPál. 66. Helt: Ujt. 94). Attya bñne miat szegény pirong vala (Illyef: Jephth. 1).

el-pirong: [pudens discedo; sich mit scham entfernen]. Haron holnap nuhan nag szagisigal el pirona alolla (Szék: Krón. 203). Vinásocak németec nem használina, szegyenekre onnat el pironuac (Valk: Gen. 62).

Pirongás: [pudor; scham, beschämung]. Pirongas nalkül gőhőn es a gőytöt senki még nē poreha (BécsiC. 5). Pirongással kezd az vtolso helt tartanul (MünchC. 145). Attya vala az ő elnye, ha az esmerőktől valo pirongas tőle meg nem wonta volna (VirgC. 100). Ezt leham az ifiv, nagy pirongással felele (KazC. 55). Legottan pirongással vissza verottessene (Born: Ének. 225).

Pirongat (*pirongat* DebrC. 164): opprobrio MA. [schelten, vorwerfen]. Kezde zómzónben őtet porongatya, hogi ilien keueset adot volna (DebrC. 164). Jo mester csak ne pyrongas es bezedeswde meg ne poricz (ÉrsC. 181). Nem pirongatun imon nektek (Fél: Bibl. II. 82). Az anyaházna nevezeti alat minket pirongach es szidogacz (Tel: Fél. 164). Pirongacz idvözető mesterfűne, mintha késedelmesec volnane (Zvon: Post. 1817). A nem lejaban valo ember senkit mértékletlenül nem pirongat (Com: Jan. 184). Ott az ezírák es az nyalkák pirongatják es haritják az szegénylegényt (Thaly: VÉ. II. 108).

el-pirongat: [increpo; ausschelten]. Valakit rútil el-pirongatni: *aggredi aliquem dietic PPB.

még-pirongat: [facio erubescere, confundo, pudefacio MA. [beschämen, ausschelten]. Az gargyan az toluayokat igen meg pirongata (VirgC. 47). Mikoron őceet valami korómas embő meg pirongatta volna, monda (DebrC. 163). Jóh az ő barátit

meg pirongatun, meg neueti es czufollya (Kár: Bibl. L519). Ha felebarátod vétkezett, nyilván pirongasd meg és igazts meg (Com: Jan. 205).

Pirongatás: objectamenta C. confusio, pudefactio, opprobrio Kr. [beschämung, das schelten]. Kiket a zent embő pirongatással igiekőzek meg feddenie (DebrC. 66). Wrwnk az sathan foyedelmeth weeve nagy pyronghatassal zegengetwen (ÉrsC. 118).

Pirongatód-ik, pirongatódz-ik, pirongatóz-ik: [opprobrio; schelten]. Kezdető vala kiáltani, hogy nem vigyáztatnának s hozzájuk nem lövődöztetnének, nagyon pirongatódott volna (Szal: Krón. 182). Gyalázatosan pirongatoznak azok ellen, a kik a mások munkáival élnek (GKat: Váts. I. Előb. 48). Mit szől? Pirongatódzik meg-térés nélkül valóságokról (Diósz: Tal. 300). Bottyán is elment vala Salgóra, visszahívtam; még ő pirongatódzott rajtunk (Béres: Lev. 293).

Pirongság: [confusio, pudor; beschämung]. Pirongágra hoztat szolgádnak ortájait (Helt: Bibl. II. 218). Nagy pirongság gal kezd könyörgeni segítségért (Helt: Krón. 98). Midőn lelkismeretűne meg vádol, confusio, pirongság követkőzik utána (Helt: Mes. 137).

Pironkod-ik: erubesco, confundor MA. [pudet; sich schämen]. Zigenkéének es pironkőganak, kik nekem gonozt gon dolnak (DebrC. 83). Pironkődyanak egyedembe, kye kegyet lensegeth zolnak en reyam (KulesC. 83). Az barát választg piron kodik (Monlrók. III. 67). Az czontokat ki haniattia az nap az holdra, hog ezek előt pironkodjanak (Fél: Tan. 513). Vtalatos pironkodo, kesernes, faydalmas halal (Born: Préd. 218). Az egyik sokat pironkodott, mert miatt aszszonyt is leant is őlte nek (Pázm: Kal. 219). Szem-fény-alá veti minden kisebbségeket hogy pironkodzanak (Pázm: Préd. 15). Pironkodgyék környűl meletetlen lelketek (161). Nosza hát te is korbácsot érdeml. Sámbar, pironkodgyál (Czepl: Japh. 229). Semmi nélkül kellett haza pironkodni (ErdTörtAd. I. 10). Karicsan tájba házokho hazi orsózinak, pironkodának (133). Messze pironkodgyék innen minden tisztesség kővănás (Bartha: Krón. A3). Négy egészesztendeig mind ebédet, vacsorát részegen költöttem s egy el fűtő pálczával haza pironkodtam (Szentm: TFin. 14).

el-pironkodik: cum pudore discedo SI. [sich schämen entfernen]. Az orw el pironkodé onnég (Helt: Mes. 69). E háborgatim pironkodgyatoc el! (MA: Bibl. V. 5). Pironkodgyék el a régi traditio (Mad: Evang. 618). E miatt onnét el pironkodvăn es szégyenletiben, Lucius szálla helyébe (Veresm: Lev. 8). El kelle pironkodnia a vár alól (SzD: MVir. 188).

elő-pironkodik: [cum pudore prodeo; verlegen erscheinen]. A mohár látván, hogy a törvényszék várja, 'végre el pironkodott és megjelent (Fal: TEl. 758).

ki-pironkodik: [cum pudore excedo; sich schämen entfernen]. Vőrsen találta mind a falukat és ki kellett-e pironkodni az országból (Helt: Krón. 31). Báthori Zsigmond újlag kipiron kodék Opoliába (ErdTört. II. 39). Igen levágák hadának eg darabját és így ki pironkodék Magyarországból (ErdTört. II. 56). Nagy kedvetlen ki-pironkodának tőle (SzD: MVir. 188).

vissza-pironkodik: cum pudore redeo Kr. [mit scham gefühl sich zurückziehen]. Vissza kelle pironkodni sok kár-valással (Pázm: Kal. 440). Tsak az első haragos szem-intésre vissza pironkodik (SzD: MVir. 388). Vissza pironkodék és m ártalmas tsapásokra hanyatt homlok esők (437).

Pironkodás: confusio Kr. [beschämung, verlegenheit]. pironkodás nem tsak akkor marad a hazig emberen, mik hazud, hanem minden időben (Pázm: Préd. 1116). Nagy pironkodással az német táborban menének (Monlrók. III. 198). Szegye

rtzával, pironkodással kell mindenütt megjelennie (SzD: MVir. 84).

Pironság: pudor, dedecus MA. scham PPB. Az ű piron-
gok ez világnac szemelőt forog (Fél: Tan. 470). Az igaz-
sátság nem szemüedne, az minenő pironnaggal az mi Messia-
ne fel feszítetec (EszT: IgAny. 93). Melly nagy pironnag
szem, mikor ortzánkra tértilnek undokságink (Pázm: Préd. 15)
ironság meggondolni (67. 430. 932). Hitelek vesztő pironnagra
tattiuk hazugságitokat (Bal: CsIsk. 314). Tudos embernek
rossag ilyen argumentumokkal cni (Pécsv: Fel. 175) Minden
fogod csak pironnag (Sám: 3Fel. 169). Artzájára tértilt a pi-
nág, gyalázat (SzD: MVir. 184).

Pironságos: [pudendus, propudiosus; beschämend]. Nem
ell el vetned az olyan magot, az mellyből nem akarod, hogy
mmi ne teremjen, avagy ha valami gyümölcsöt hoz, pironnag-
os, el kel az emberek szemei előtt reytend (Prág: Serk. 484).
urdi syllogismus, a mellyvel pironnagos tudatlanságának tézen
égért (GKat: Titk. 351).

PIROS: 1) rubens C. ruber, rubicundus MA. rot, rötlich
PB. En zeretóm feier, piros, ezer közzöl valasztot (DöbrC.
9). Lagyak vala, hog zeeb pirosb vala, hog nem elteben
largL. 100). Tytza ydó lezen, mert pyross az egh (JordC. 494).
z szent Emerencia azon igén eke termető ember vala, zep
ro orecaia vala (TelC. 7). Ómaga eg ket agu fa közt akada,
dot az ő piros lelke befőle ki mene (Szék: Krón. 29). Az ő
šmei pirosbac a boral (Helt: Bibl. LA44). Az pestis az piros,
zgas emberekett ezakk fel dūti és meg őli (Csanaki: Dögh.
). **2)** [ruber; rōte]. Gyűl-e vagy oszlik artzáján a piros (Fal:
A. 142). A már koros napok leszedvén arcájokrol a fiatal
rost, csupa kendőzéssel foltozgnak magokon (144). Kedves-
gy miut a felkelő hajnalnak pirossa (Könyi: HRom. 148).

Pirosan: [rubellus; rötlich]. Tikmonyból főzz szép pirosan
eg rátottát alája (Radv: Szak. 188).

Pirosit: [rubefacio; erröten]. Tudom, hogy igen szűk nálla-
s az orca pirossitó veer (Bal: CsIsk. 114).

Pirosító: [rubrica; schminke]. Hasonlo a hazugság ama
ossitóval megkenetett orezához, a melly tsak kevés űdeig
rja meg az idegen szint (Gkat: Váls. L923).

Piroska: rubicundus MA. rötlich PPB.

Piroskod-ik: [rubesco; rötlich schimmern]. A fényes nap
égben hogyha piroskodva láczanak, más napra az egh fel
röl 1671 (KAgysz. B).

Pirosod-ik: rubesco MA. rot werden PPB. Zeut Dorothea
zon megekesetyetött viragozuan zyeseggel, pyrosoduan ma-
ronsaggal (CornC. 248). Pirosodik az idő hajnalban (PhilF.
).

Pirosoll-ik, pirosli-ik: [rubesco; rōten]. Julusnak az
tján szép színe fénlik, pirosolik attyának űleben (Huszt:
n. 25). Piroslik az ellenség vérével a bástya (SzD: MVir.
).

Pirosság: rubor MA. rōte PPB. A rosanak pirossagan
gyeztetyk az martyronsag (CornC. 239).

Pirosul: rubesco Kr. [rot werden].

el-pirosul: rubesco MA. rot werden, erröten PPB. El pi-
sula miut az tűz (Decsi: Adag. 154. SzD: MVir. 445).

PIRUL (megpirol Lép: PTük. L196. Mon: Apol. 307): **1)**
beo, erubesco MA. rot werden, sich schämen PPB. Az pirul,
ki vétke (Decsi: Adag. 87). Ám piruljak, ha hazudok (Beres:
v. 20). De Kegyelmes uram, bár orezám piruljon, ha illosvai-
l az had jó lesz (537). **2)** [torrefio; gedörrt, geröstet werden].
egy mézes pogácsát, nagy temérdek s pirulat (Radv: Szak

289). Az tikmonyat fordítsd meg, hogy szép pirult legyen (287).
Hogy megsült, hints triczenetet reá, pirult legyen, de meg ne
égjen (291).

el-pirul: erubesco, rubesco; schamrot werden, erröten
PPB. El pyrul vala aug zemermősködie vala (TelC. 47). Sze-
mőrmetsesség és szelid edgyűgyűség, ha ki a rút dolgok miut
el-pirul (Com: Jan. 70).

elpirulás: [ruber; das erröten]. Legszebb szín az el-pirulás
(SzD: MVir. 405).

mög-pirul: 1) erubesco C. [erröten]. Pirulon meg az
gonoz körözten (TihC. 141). Megszégyenlic, hogy azokhoz biz-
tunc és meg pirulnác (Kár: Bibl. L515). Ha istentől nem tar-
tasz, pirolna meg orezá az nagy hamisságotok (Mon: Apol.
307). Nem kell megpirulni azért a régiségnek (Czegl: MM. 11).
Az istennek tulajdonéttya a proféta, ha binkodol és meg pi-
rolsz búneyden (Lép: PTük. L196). **2)** [contorrefio; geröstet
werden]. Az csukát pirítsd meg; hogy megpirul, vedd tizta
edényben, kend meg vajjal (Radv: Szak. 108). Az ráksajt hogy
megpirul, rakd szép illendő fazékban (164).

Pirulás: verecundia Némöl. 131. erubescencia MA. scham-
hatigkeiti PPB. Nem tudom Kegyelmes uram, hol kezdgem
irásomat magam pirulásával (Beres: Lev. 688).

orca-pirulás: confusio vultus Kr. [schamröte]. Te néked
légyen dicsőség, minékűnc penig orca pirulás (Zvon: Post. L95).
Tűb sok szent jámborok tselekedete is nagy ortza-pirulást szerez-
het minnyájunkban (Pázm: Préd. 83). Oh ur Jesus, mienc az
ortza pirulas, de tiéd az diczélet és diczőség (MA: Scult. 866).
Nagy orcapirulással és szertelen felhevüléssel tere haza némely
szívéhez gyökerezett kedvesitől (Fal: NE. 83). Olyakat mond
haragból, a miket csigim sem vallana ki arca-pirulás nélkül
(Fal: NU. 295).

Pirulatlan: inconfusus MA. [unverlegen].

PIRICSK (piriesik Bal: CsIsk. 153): verber ligneus SL
[pritsche, schlegel]. Az innepeken dolgozó ember ha pör, hét
pirichket vegyenek raita (Tel: Evang. II.801). De meeg más
sédorais vonszak mestert, vgyan amaz tiz sullyos piriesikokra
pedig rövid űdön (Bal: CsIsk. 153).

Pirieskél (piriskol ErdTört. II.19. priiskel GKat: Váls.
II. Előb. 59): nates caedo, pala clunes ferio, nudas nates pue-
rorum depalmo MA. den blossen hintern klopfen PPB. Az
melly kényes gyermeket mindennap tsak pritskelnek, a teste
osztán ugy neki gyaluszik, hogy a vereségnek fájduhat nem-
is érzi (GKat: Váls. II. Előb. 59). Ezt pirieskellyétek, hogy
bűzben kevert (Czegl: BDorg. 446). Péter pápistát így pirieskeli
Bibera pápista kegyeresso (Czegl: Dág. 93). Kinek orrát, fülét
elmetéllék, kit pirieskolának (ErdTört. II.19).

föl-pirieskél: [virgis caedo; mit der ruthe hauen]. Kit fel-
akasztottak, kit esmét fel pirieskoltnak benne, ugy hogy meg-
holtak (ErdTört. Ad. L46).

mög-pirieskél: ∞ Hellespontust is meg priskelte (Ex-
Princ. 254). Templomnak ajtaját ottan bészegezek, ajtó előtt
ottan igen megpirieskelék (RMK. IV.188). A török Nikápolynál
Zsigmond királyt a magyarokkal együtt igen megpirieskelé
(Pázm: Kal. 539). Hogy sok ember ne látna, Osztroi István
uramat — pirieskelné meg Nagyságod (ErdTört. Ad. II.35).

mögpirieskélés: [flagellatio; geißelung]. Egy veres trom-
fosdit jádztó sandal barátomnak játék el-vesztéseért valo meg-
pirieskeltetése (Czegl: Tromf. Cim).

PIRJEL, PIRJAL: [prior] Horváti János bán, János
piriel vala, mindenki hatalmas, kazdag ur vala (RMK. III.322).
Ellene támadá neki a feyruári bán, ki auranian-piryal vala
(Helt: Krón. 80).

PISE: pullus Com: Orb. 5. pullus gallinaceus Kr. [hühnlein]. A pise piseget a kackuk kackukol, az eb erreget (Com: Orb. 5).

PISÉG (*pizseg* NótPM. 25): pipio Major: Swót. 361. [piepen]. Gyűzedelmes Kalauz, a ki ellen berzenkedtek, szíszegtek pisegetek (Bal: CsIsk. 198). A madártíak tsipegneek, pisegneek (Com: Jan. 35). Itt a bolondok lakó-helye egy oly nemnek, mely pizseg a világon (NótPM. 25).

Pisēget: ∞ A pise piseget: pullus pipit (Com: Orb. 5).

PISITNEK: alauda cristata Kr. [haubenlereche]. Kétféle neme vagyon a patsirtának, egyiknek hegyes taréjtskájá vagy bőbitája szokott lenni, melyet közönségesen pisitneeknek szoktunk nevezni (Misk: VKert. 469).

PISKOLC, PISKLÓCZ: antimonium, stibium: spiessglas PPB. Az után tört piskoltot hints a sebbe (Czeh: OrvK. 15). Vén artzját kendőző piskoltz gyengíti, fiatalítja (SzD: MVir. 13).

PISKÓTA (*biskóta* Fal: TÉ. 740. *piskolt* PPB. *piskót* Radv: Szak. 244): biscortum PPB. [biscuit]. Piskótót így csinálj. Törd meg az nálnézet, semlye lisztet végy hozzája (Radv: Szak. 244). No igyál éhomra, ime egy kevés biskóta, egyél előbb (Fal: TÉ. 740).

PISLEN (*pöslén* TelC. 24. *pöslén* Helt: Krón. 67): [pullus gallinaceus; hülinlein]. Haizer akartam te fiadat egbe göttenem, mikent a tic götti egbe ő pisenit (MünchC. 58). A verebec az ő pöslénöckel enékölne (TelC. 24). A tunc őszne gyfúti az ő pisenit szárnyai alá (Helt: UT. Máté XXIII. 37). Abpát wrac, káptalanoc és a töb romai papuac pösleni (Helt: Krón. 67). Az tunc szarnyait ki tereztuen, alaya kitegeti az ő pisenit (Born. Préd. 225). Lássne meg immar, minel bizonyít a romai nagy száúle az ő piseniuel (Vallást. DDüüj). A madár az ő tojományit hasának pelyheivel meleggeti mindaddig, míg pisenek teremnek benne (GKat: Tít. 43). Senkinek tyukmonyat nem adnak, ha ők pisenit nem adnak (Teleki: Flél. 97). Egyiptomban egynehány ezer tojást tesznek egy meleg kementzébe és húsz nap mulva annyi ezer pisenit huznak ki belőle (Mik: TörL. 159).

PISLOG (*píslag* RMK. II.213. *pissog* Szeg: Aqu. 54): **1)** nicto PPB. [blinzeln]. Azt tudjátok, hogy az isten megvénbódt már, nem lát, de nem alszik, rejának píslag (RMK. II.213). A mi istenüf nem szunyadoz, nem nictál, nem is píslag (Tof: Zsolt. 59). Mit pissoksz, mit motoszsz? Emberkedgyél és erősödjegyek meg a szíved (Csizi: Síp. 142). A sis azokat a fiait, a kik a napra való nézések közben szemekkel píslognak, ki szokta fészkből rekesztetni (Misk: VKert. 280). **2)** [glisco; glimmen]. Ugy teczenék, mintha a fényes napnak a szemét píslógó gyertyával akarnám kisűtni (Szeg: Aqu. 54).

Pislogat: [nicto; blinzeln]. Az angyalok az istennek vég-hetetlen fényességét ki-nyílt orczával nem nézhetik, hanem csak mint egy burok alól píslogatják (GKat: Tít. 313).

PISOGAT, PISOLGAT (*písoget* MA. *pírosgatás* Com: Jan. 86. *pírosgötés* Czegl: BDorg. 300. *píseget* SzD: MVir. 299): poppysmate allicio, palpum obrudo MA. [schmalzen, schmeicheln]. Egy vad lovat písogatua szep szín alatt foga meg, vegre hatara file (Mel: SzLán. 99). Písogat: obrudere palpum (Decsi: Adag. 218). A gyermek lovat nem tsak písogetetni kell és símogatni, hanem öögetni is (SzD: MVir. 299).

Pisogatás: poppysmus, poppysma MA. [das schmalzen]. Písogatással fogják meg az loat, de ha reia filhetnek, a mint akariák, vgy nyargalják (Decsi: Adag. 265). Az lovat píso-gatással fogni meg: leonem radere (118). A katona a lovat avagy pírosgatással szelidgeti avagy sarkantyúval izgattyja (Com:

Jan. 86). Pírosgötés ez is szabparlás a magyar reformatusok előtt (Czegl: BDorg. 300).

PISZKÁL: fodico, pango, trudo, tudicula, voluto MA. [schmü-zen, wühlen]. Az sullyosb dologban nem hagyunk pizskálni okoskodásunkat (Pázm: Kal. 703). Ne pizkállel a más ember szemében (Pázm: Fel. 126). Magánál jobbnak írásában pizskál-lat (Csanaki: Dögh. 2). Calvius szemében pizskálta a szákát (GKat: Váls. I.1124). Egy papiroskát ki-bocsátának, kívül az három kérdésnek, csak amaz egy czikkelykét pizskállyák (Sám: 3Kréd. 2). Tüzet pizskálni: gladio ignem fodere (Kisv: Adag. 197). Leopoldra vagyon gondom, mert nem szeretném, itt az orrom előtt pizskálnának (RákF: Lev. V.50). Nem jól tanácskozik magával, a ki maga erkölcsére nem tekint, a másében pizskál (Fal: SzE. 218). Ki vagdal oly mohón fenn-forgó nevemben, ki mer szemem fényén pizskálni (SzD: MVir. 186).

Pizskálás: fodicatio, egestio MA. das grübeln, wühlen PPB.

Pizskáló: [instigator, instimulator, incitator; austifter, aufwiegler]. Ha valaki ki-öldozta magát, a magyar volt a lator, a magyar pizskáló, a magyar békesség rontó (Zrínyi II.200).

Pizskálód-ik: identidem fodico Kr. [schüren und wühlen]. Az isteni dolgokban magoc vac értelmével pizskálódván, veszté jutalmokat (Zvon: Post. 1726). Van Coridon most is otthon, a ki pizskálódott, hogy ott legelj s kedvet nevelj, titkon ólálkodott (Amade: Vers. 112).

PISZMOG: in re perficienda superflue distineor, tempus in exsequendo perdo SL. [herumtändeln]. Addig pizsmog és pattog, miglen jól meg patéltatik, veretik (MA: SB. 36). Mi csakna, mikor én pizsmogok itt az orra előtt az ellenségnek (Beres: Lev. 84). Azt tudom, ha ott pizsmog meg nem marad hőkével egy helyben (281. 282). Én csak attól félek, hogy ha pizsmogunk, megerősödik az Vág-mellékín az német (287).

Pizsmogás: [jactura temporis; zeitverlust]. Régen állallat-tam s látom most is, hogy pizsmogás a dolgunk (RákF: Lev. I.193).

PISZMOS? [sordidus; schmutzig]. Tisztíts vétkeimből, ne legyenek ilyl pizsmos (Rim: Ének. 69).

PISZOK: sordis PPB. [schmutz].

Piszkol: sordido, polluo SL. [beschmutzen, beflecken].

[mög-piszkol]

mög-piszkolás: [sordidatio; verunreinigung]. Alkalmas meg-piskolással esik 'szép magyar szollásinknak e fele szókat ig-irni (Megy: Dial. Előb. 12).

Piszkos: sordidus; unflätig, besudelt PPB. A törökök az tartják, hogy egy szép testben motkos és pizkos lélek nem lakhatik (Mik: TörL. 116).

PISSZEN (*megpisszen* Kisv: Adag. 336): nuntio SL. [mucke mucksen]. Nem merék ellene csak písszeni is (Bethl: Élet. I.283). Kétezer koszos német písszenyi sem mér, a többi rác horvát, labancz csak senmi (Beres: Lev. 600).

mög-písszen: ∞ Meg sem mér mortzanni, písszenzeni (Kis Adag. 336).

PISZTOLY, PISTOLY: mammaia catapulta, bomba lula; pistolo PPB. Küldött ajándékot, úgy mint egy pár pulh-pisztolt és hat aranyos tányérokat (Montrók VIII.260). A p-toly lövés jól be szolgál a német sánczába (XV.535). Küldd az új lehelat, egy pistolt lödöngöstől (ErdTörtAd. IV.32). Lov-kantárt, karabélyt, kardot, pistolyt, pantallért készínek mindért (Thaly: VÉ. I.271). Az Egerben lévő pistolyoknak l

commandója alatt lévő némely vitéző rendelkeznek való kiosztások iránt kívánnánk complacálni (RákE: Lev. 1444). Jöszte Vél velemléki egy pár pisztóra (Könyv: HlRom. 181).

PISZTRÁNG (pisztrang MA): tructa C. trutta aurata, variolus MA. forelle PPB. Ha öreg az pisztráng, az hátát is meg hátsd (Radv: Szak. 134). Az ember húst ne egyé, de pisztrángal, galgézával kedve szerént jól lakjék (Alv: Post. 1410). Folyóvízbőléc: ezec: a víza, kecsége, harscsa, pettegetett pisztráng (Com: Jan. 33). Kővi halatskák: a sigér, a márna, a jászkeszeg, a pisztráng (Com: Orb. 69). Várát és városát tsak a pisztráng májjáért eltékozolta (Teleki: FLél. 39). Kophalat, pisztrángot, tzipot add a szakátsnak (SzBodó: SöDics. A4).

PISZTRIC(gomba): [tuber lignarius esculentus: essbarer holzschwamm]. Pisztriczgomba tiszta borssal. Az pisztricz gombát szépen hámozd meg, vágd összevete petreselyem zölddel (Radv: Szak. 221).

1. PITE, PITA: [laganum; eierkuchen]. Pita ez idén az kegyvernek neve: argenteo vomere aratum est hoc anno MA. Itt még most is minden ritka és drága, kivált a pite (Mik: TörL. 392).

2. PITE: pullus gallinaceus MA. [lühnlein]

PITI-hangos: qui in bene sonantibus est Kr. [angeheitert]. Vallyon s olyankor pithangos lésszé (Czegl: Tromf. 106).

PITYIZÁL: potito Kr. [trinken]. (Czegl: Tromf. 110). Isten Jászberényit épen abba a vendégfogadóba hozta valami barátjával pityizálni (Bethl: Élet. 1300).

PITLE: [farricapsia; bentelkasten]. Mint reszked a pitle, mikor őrel darát (Gvad: FNót. 112).

PITVAR: atrium C. vestibulum, triclimum, propylaeum; vorsaal PPB. Öltözc Hester kirali rubacha es allapéc a kirali haznac pitvaraban (BécsiC. 59). Pylatosnac pitvaraban hamis tanosagokat teznek vala ream (NagyszC. 18). Caifasnac pitvaraba arenl pódóstetel (DebrC. 316). Csac az pitvarrol is meg ismerhetni az jó házat (Prág: Serk. 405). A pitvarból a több félen rekesztett házakban menetel vagon (Com: Jan. 107). Menyünk a pitvarból a szobában (Czegl: MM. 86). Azt tanította Calvius, hogy nagy messze menyországútl egy pitvar vagon, és oda vitetnek a lelkek (Pós: Igazs. 634). A leányaszonyok 'pitvarában asztalos csinálta' záros ajtó egy (Gér: KárCs. IV.447).

PITYEG (petyereg PPB. Illyef: Jeplita. 9. *pityög* C. MA): 1) fringultio MA. pipo PPB. [pipen, zwitschern]. Röhögők, pityögők, dődörgők: fringultio C. Hínjeket pityegik a nyöstyén fázának (Gvad: Pösty. 4). 2) [foe; weinen]. Pityeget anyám is, de csak színlésképpen (Gyöngy: Char. 22).

PITYÉRÉD-İK: [in lacrimas effundor: sich in thränen ergiessen]. Pityeredve említi ezt Sonnius antverpiai püspök (Pós: Igazs. II.365).

PITYÉRÉG: lacrimo PPB. quiritio, ploror Kr. thränen, weinen PPB. Mykora zent Catherina azzonak keepe előt pityeregue, az nagy faragot keep feyeere esek (ErdyC. 673). Olly nagy pityeregue szegény könyves szemmel aligh szollatot vala (Illyef: Jeplita. 9). Egyöt pityeregue vele mindenec (Prág: Serk. 923). Ha azon pityeregysz, magad fertelmét nem uézed (Czegl: MM. 288). Híjjában pityergünc búneinken, ha azoknak tselekedetiktől meg nem szűnőne (GKat: Váls. II.43).

Pityérgés: [fletus; das weinen]. Szól alázatosan, pityérgésen kezdi beszédét módosan (Thaly: VÉ. II.167).

PITYPALATTY: vox coturnicem Kr. [wachtelstimme]. Fűr pipalattya-is meg-szűnt a megyéken (Gyöngy: Char. 129).

PITYED: [dependeo; herabhangen]. Ki siratja bátyját, ki tépi szakállát, ki el-vitsorítja fogát s pitytet állát (Könyv: HlRom. 187).

ol-pityed: ∞ Mikor az ayak el pityedet és le fűg, agyat-lanságot és tűnyaságot ielet (Cs. N4).

PITYENGET: [suspendo; aufwerfen]. Mikor a donzella megtanulta, mint pityengeti ajakait a többi, mint lünyorit ide is oda is, vig örömet mutogatja az anyja, fenjen dieséri érette (Fal: NA. 156).

PLÁGA: [plaga; schlag]. Te is arra a plágára szoktál menni, hol tőb lelkeket halázhatsz (Czegl: MM. 129). Ottan ottan a plága alá vonván az ő veszszőző kezeit, sok fele súlyos usapási által ellenem felemelte (VSzentely: Pat. Előb. 9).

Plágál: intigo plagam, verbero multo MA. mit schlägen strafen PPB. Hozzá kell adni a tanításhoz a feyétéket is, azaz a vizsgálást és plágáló veszszőt (Com: Jan. 154. Com: Vest. 75).

még-plágál: [virgis caelo; mit ruten streichen]. A maga gonoszágaért megplágáltott, veszszőztetett gyermek (Matkó: BCsák. 122). Kezet adcz a calvinistáknak s meg-plágáltotd magadat a pápistákkal (304).

PLAJBÁC, PLÉBÁSZ: obrussa, plumbago; bleiweiss PPB. Ilyen írást irt plajbáccal ott mindjárt: Váradon vannak Rettégi familiát illető levelek 1759 (Hazánk. I.133).

PLATAJC (plataisz Radv: Szak. 148): pecten, squamosus passer, passer marinus; plateisslein, ein meerfisch PPB. A plataiszt szintén ugy áztasd, mint az habarniczát szokták . . . Ha eszedben veszed, hogy az plataisz nem igen sós s nem igen régi, egynehányszor meleg vízben mosd ki (Radv: Szak. 148).

PLÁTÁN(fa), PLÁTÁNUS(fa): [platamus]. Kiterjedd, leveles, kedves árnyékú plátános fa: platamus PPB. Árnyékot tartanac a hársfa, plátánfa, szilfa (Com: Jan. 19).

PLATIBÓK: [vale; lebe wohl]. Az magas kew fal igen basadozot, azon fylek, hogh egh nap platibokot kezd mondany (LevT. I.265).

PLÉBÁNIA: [parochia; kirchengemeinde]. A lelki pásztor az ő plébániájának ör állója, vigyázója (Com: Jan. 127). Az majtini pater már meglakni plébániáját nem meri (Bercs: Lev. 347). Az egész országról szólván vagon benne 16 érsek, 106 püspök, 25 ezer plebania (Fal: TÉ. 797).

Plébániás: [parochialis; pfarren-]. A mi Páris városát illeti, 100 kalastrom, 42 plébániás egyház, 80 apáturság vagon benne (Fal: TÉ. 797).

PLÉBÁNOS: parochus, sacer curio MA. pfarrer PPB. [seelsorger]. Jőve az egyháznak plebanosához es az penzt neki ada (VirgC. 25b). Valaky a Cristus testeenek meg zereset plebanosanak aldomasa nekevl el hadnaya, ennek ky kellene tylatoty zent egyházban valo bemenestevl (CoruC. 173). Nem de az my plebanosvnk vgy mond, hogy valakyk ezeket tezyk, ystennek orzogat nem wezyk (ÉrsC. 364). A plebanus az ő gyülekezetinec ör állója, vigyázója (Com: Jan. 127).

Plébánoskod-ik: [parochum ago; pfarrer sein]. A kinek isten különös szép talentomokat adott, mit plébánoskodik egy paraszt faluban (Vajda: Kriszt. II.84).

Plébánosság: parochia MA. [pfarre]. Frantzuz országban tizenöt érsek, száznolcz püspök, százharminczkét ezer plébánosság vagon (Pázm: Kal. 137).

PLÉH (peleh Major: Szót. 433. *plah* Monlrók. Hl92): 1) lamina MA. blech PPB. Czinállyanac az temiénezkéből ki ter-

ieztet pléheket az áltárnac be burítására (Kár: Bibl. I.135). A crocodil hal-héjak és pléhek módjára egy másra borongatott tserepekkel leborított (GKat: Vált. II.903). Pléh vagy hídóg (VestTrans. 20. **2**) sera MA. schloss PPB. A kules bégurja az lakatot, plehet (Com: Vest. 79). Az ajtot tedd be, a zárt, pléhet rá eresztvén (Com: Jan. 107). Ajtajárul a pléhet levonván 1602 (OrszGy. 260). A rajláság az ajtókról a pléheket szedi (RákF: Lev. I.314. **3**) [armarium; schrank]. Vót az barátnak XXXV ezer gira ezisti, ki mind pléhekben állott (Montrók III.92).

acél-pléh: [lamina chalybea; stahlplatte]. Atzél plehec valónac szárnai (Holt: Bibl. II.115).

arany-pléh: [lamina aurea; goldplatte]. Kő táblája arany plehel be fűdőtetett (Born: Evang. I.271).

ón-pléh: [plumbi lamina PPB] [bleiplatte]. Meg heyasztatá a templomat ón plehecek (Holt: Krón. 64). A monostort meg hejasztatá ón pléhekekkel (Pethő: Krón. 64).

réz-pléh: [lamina aerea; kupferblech]. Az ezüst erős vizen el osztatvan, ha abba rez pléhek vettetnek, rajok ragad (ACsere: Enc. 250).

vas-pléh: [lamina ferrea; eisenplatte]. Vas plehek tűzes keményh megl gőzthe nala (PecrC. 42). A kirafnak parau-elattából egő vas plehőkön kezde mezitelen labbal jartatui (DebrC. 44).

Pléhés: 1) [lamineus; blech]. Plehes kesztvő (Com: Orb. 286). **2)** pessulatus MA [mit riegel versehen]. A palotában gyontáros ajtó pléhes kettő (Gér: KárCs. IV.114).

PLÉTYKA [pletka RákF: Lev. II.157]. [sermocinatio; geroda, klatscherój]. Szahadságnak édességével, nem pletykákkal gorjesztetem hazánk szívét (RákF: Lev. II.112). Sok az pletk s novinka, az mellyen építhetui is, nem is (157). De mi haszna az sok pletykával terhelnem Nagyságodat (Beres: Lev. 579).

PLUNDRÁ [plunder Com: Jan. 99. plundér Com: Orb. 125]. braccas, colligas Com: Jan. 99. [plunderhose]. Ugy meg szorongata, hogy alóls el okáná magát, és az sibisolinai meg raká plundrai (Zvon: PázmP. 288). A hőhért bőséges, szárlézőhöz bonyult lompos plundrába fűdöttette (MA: SB. 233). Bugyogo, pluder, lomp avagy nagydrág (Com: Jan. 99). A szabó csinál lompokot, plundérokat, nadragokat (Com: Orb. 125). Plundra vagy nadrag alatt térdig erős jó kemény gatyát hordtunk (Bethő: Élet. 287).

POCIK, POCOK, PUCOK: focus MA. focus, focus; kleiner herd, kamin PPB. [ofenwinkel]. *Potzika-ülő; címítő, vauus PPB. Ábrázolója azoknak az embereknek, a kik tsak otthon a putzokban nevedkévén, tudatlanságok miatt tsuda, melly igen bűszkék (Misk: VKert. 219). Az ő magzatikot tsak otthon a putzokban nevelik, nem hordják a közönséges gyűlésekbe (215). (Vö. KUCKÓ, KUCIK).

POCOK, POCIK: mus, musculus MA. mygale JordC. 95. mus PPB. [spitzmaus]. Vala meely hű kezen yaar, mynt valondagh, poczok, pathikan, egher, pővezők, saska, gyeeek mynd wlatatosok (JordC. 95).

POCOS: [ventrosus, pingvis; wanstig]. Egy potos és pofis ember (NótPM. 20).

POCS: lama, illuvies MA. lache, pfüzte PPB. Loeshol pocska, fertőből posványba hintzoltatnak (Pescv: Fel. 30). Loeshol pocska, fertőből posványba léptök (Veresm: Lev. 76).

Pocsalék: lama, illuvies MA. lache, pfüzte PPB.

Pocsolya: lacuna C. [morast]. Disznoktól felzavartatott potsolya (GKat: Vált. II.228). A len és kender megasztattatnac a mocsolyákban, pocsolyákban (Com: Jan. 96). Gondolj egy néhány száz eleven angolnát egy csovóban meg telepedni, egy kis pocsolya mind befogja őket (Pös: Igazs. I.496). Nem jó az Dunának nagy pocsolyáját akadéknak tartani Nagyságod s Pekri uram között (Beres: Lev. 45).

Pocsolyás: lacunosus C. [morastig].

Pocsadék [poczatekayaban JordC. 860. ComC. 180]. [illuvies; morast, pfüzte]. Kyk valunk meg kevtetzeten pokolnak pocatekayaban (ComC. 180). A dzno meghfereidwen az saarnak pocatekayaban (JordC. 860). Egy pocsadékban hanyvan az hallgatókat, sópróknek, latroknak nevezitök (Alv: Itm. 50). Az külömb külömb fűle zavaros vízi folyamok és pocsadékok meg egyelitik az tiszta forrast (MNYil: Irt. Előb. 1).

[POCSÉK]

Pocsékol: [inquinare, conspurcare; beschmutzen, besudeln]. Más hírét nyelvel szereted potsékolni (Misk: VKert. 216).

Pocskandék: [falsa species, simulatio, nomen; schein?]. O Philalethe, bezeg ki-mutatád ezen feleletedben, hogy csak pocskandékból vagy Philalethus s nem valóságból (Szentiv: Verseng. 333).

Pocscondia: [inguae, minutiae; posse, kleingkeit?]. Hata-botában, hitvánul teledkedi semminek véli és potscondiának tartja (Com: Jan. 177).

Pocskol: foedo, sordido, dedecoro SI. [beschmutzen].

lő-pocskol: [dedecoro; schmähen]. Mást gyalázattal bélyegezni, le-pocskolni (Szöl: MVir. 183).

még-pocskol: ~ Ez az ember meg-pocskol bennünket (Könyi: ÁM. 63).

POÉTA: poeta MA. dichter PPB. Az borosttyan fűw, kybál zentölt poetaknak kozoroot zoktanak zerezny (ÉrdyC. 464). Mi dolga a poetának, ki tudosan énekl az ő verseit a békával (Illy: Préd. II.59).

fűzfá-poéta: [versificator; dichterling]. A jesuitáknac primus-joc effile embertelenkedés, hogy túlc fűzfá poeta modgyára ki-gondolt versek bizonyosságok (Czezl: Japh. 13).

Poétai: poeticus MA. poetisch PPB. Poétai tetsző lemene-tele a tsillagoknak: oceanus poeticus (ACsere: Enc. 95).

Poétáskod-ik: poetor MA. sich in der dichterlei üben PPB.

POÉZIS: [ars poetica; dichtung]. Aval kérkedhetem, hogy az én mesterségem nem az poesis, hanem nagyobb (Zrínyi I. Előb. 5).

POFA [pofon Illyef: BCSTomp. 23. Czezl: MM. 189]. bucca, gnathos C. die backen PPB. Bevesett pofák: buccae fluentes; tellyes pofák: fluentes; pofit felfűvő bolondok: buccones; pofából való pattanás, vagy fel-fűtt hójagnak tsuttanása: sclopus PPB. A pofiyat vag jób kozét sűti meg a pogannac (Mel: Szám. 314). Tethalnak az ő pofaya vag kopöltőia (Mel: Jób. 99). Az ki teneked egyie pofidat űti, tartsd az másikat neki (Born: Préd. 432). Az te orczádnac pofui szépec mint az goll-ezenec (Pécsi: SzőlK. 155). A pofa szájnak belső része (Com: Jan. 50). Birő is fűti, hogy pofm veri az őzvegy asszony (Czezl: MM. 189). Addig szorítja nyakravolját, a mig tiszta vérben niesen mind a két pofája (Pal: NU. 258).

[Szőlők.] A pofa h a k o g: bucca screat (Com: Vest. 35). Szégyent nem ismer pofája (Czezl: Japh. 20). Nem búsítalak, mert jól tudom, hogy olly t o m e r d e k már a te pofád,

hogy nagyobbat sem szégyenlősz (Mathó: BCsik. 37). A ki egy narok sárral pofon csapna, nem fogadhatja büstelenében (Fal: NE. 17). A sok bor kinézett mind a két pofáján (Fal: NA. 10). Pofáját feltűni (Salánki: Erasm. 8). Vns por szemnye iltte hizott pofijokat (Szé: MVir. 176). Telyes pofával kiált (Pós: Igazs. 350).

segg-pofa: nates Com: Vest. 157. arschbacken Com: Orb. 77. Az ülés kedvéért farral, segg pofával meg-környékeztetett segg avagy alfel (Com: Jan. 49).

Pofás: bucco, bucculentus MA. [bansbackig]. Vörös pofás, io termető, buzgo vérű (Cs. L4). A fény madárnak artzúlatja pofás (Misk: VKert. 302).

Pofásan: [elara voce; laut]. Kultsós városokban már fennyen hirtelik, a folyó posták is pofásan kiűrtölik (Fal: Vers. 914).

Pofáz: colaphizo Kr. [ohrtöigen]. Azért a királyt artzúl tsapni mérték-nélkül gonoszszab, hogy-sem egy béres legényt pofázzni (Pázm: Préd. 1082). Gyakran pofázza és üstöközi Calvius a lutheristákat (Pós: Igazs. L670).

még-pofáz: ∞ Vajha a lehetne legény, de meg pofáz ez (Czegl: MM. 107).

Pofoz: ∞ Szidgyák, pofozzák az én Jesusomat (Laur: LViad. 293).

még-pofoz: ∞ Jól meg-pofoz egy pápát (Czegl: Japh. 104).

POGÁCSA: 1) azymus C. placenta, libum MA. panis focarius, placenta; kuchen PPB. Tíztohatoc ki az o kovazt, hog legetek vy zitalas, mikent pogácsak vattok (DöbrC. 316). Heeth napon eegyel pogaczath, mynt megh paranczoltam teneked (JordC. 59). Ved fiel az zenth keneteth, egy twlket, egy kosaar pogaczat (88). Az nep zeed vala az mannabol es mynt egy olayyal gywrth pogaczath sythnek vala ew benne (149). Ez pedig leszen vala buza lisztből anag semlieből anag pogaczabol (Szék: Zsolt. 179). Első napján a pogátsoknac: prima die azymorum (Helt: UT. G.8). 2) rotulae PPB. [pillen].

[Közmondások]. Örül neki mint tót a pogátsának (Kisv: Adag. 110).

farsang-pogácsa: [faschingskuchen]. Farsang pogácsa. Készítés mézes kalácsos tésztát, tedd az kitágított pogácsának az közepire, hajtsd be az másfél részét felyül (Radv: Szak. 287).

hamubansütött-pogácsa: focarius C.

kakuk-pogácsa: coma; gauchbrot Mel: Herb. 80

korpa-pogácsa: [panis furfureus; kleienbrot]. Buza nem léte miatt érkezék rettenetes szükség, korpa pogácsát nagy kedvesen ötték (Szentm: TFüi. 11).

kovásztalan-pogácsa: [azymus; ungesäueter kuchen]. A kovásztalan gyurt pogácsa főmött (Com: Jan. 76).

marcapán-pogácsa: [Marci panis; marcipan]. Marcipán pogácsának más formája. Végy mondolát, nádmézet, két ostyára az mondolás tésztát kiszélesítsd (Radv: Szak. 284).

mézes-pogácsa: placenta mellita, panis dulciarius, savilum; honigkuchen PPB. Az mézes pogácsát tedd az tésztában, hogy megsűrűdjék (Radv: Szak. 286). Az man olyan izű vala mint az mézes pogácsa (MA: Bibl. L64). Százötvenhárom font nádméz, kétszáz mézes pogácsa, huszonöt font konfreit (Radv: Csal. III.57).

pápa-pogácsa. Ezen tésztából meg csinálhadd, az kit papa pogácsának hívunk is (Radv: Szak. 189).

rózsza-pogácsa: [?]. Ha a lauridula virágát iszod, vizeletet indít; ha veez bele rosa pogaciat, özvetőzöl és velők elsguta ütes ellen probalt dologh (BeytheA: FivK. 36).

sajtos-pogácsa: lagnum C. [küsekuchen]. Dagaszsz oly temérdeken tésztát mint sajtos pogácsának (Radv: Szak. 289).

vajas-pogácsa: [placenta butyrata; butterkuchen]. Ezt a vajas pogácsát, ha süros táskádiban lett volna, elővetted volna (Veresm: Lev. 57). Nem csak ezüst tálból, de még a tarsojából szednek vajas pogácsát (Kisv: Adag. 393).

zab-pogácsa: [libum avenaceum; haferbrot]. Ha bírsz gazdagsággal, ne zab pogácsával, de élj cipőval (Kisv: Adag. 197).

Pogácsás: placentarius MA. kuchenbäcker PPB.

Pogácsáz: [placentis excipio; mit kuchen traktiren]. Addig bokrétazza asszonyom, addig pogácsázza Píperó uramat, vég tére meg-szeplőstü urának ágát (Ker: Préd. 253).

Pogácska: [placenta; küchlein]. A patika szerszám csinálóc tű szerszamos apró pogátskákat tsinálnak (Com: Jan. 175).

POGÁNY (pagan PeerC. 62. 63. pogány MA: Bibl. I.214; 1) ethnicus C. paganus MA. heide PPB. Ne akariator zorgalmazatosse lemetec, mert mend ezeket paganoc köuetic (MünchC. 25. 31. 51). Poganoknak kyraly vralkodnak ew raytok (VirgC. 126). Az paganoknak hlv vtokon ne yaryatok (JordC. 382. 389). Az balwan istennek templomy mynd lee hwllanak es sok paganokat zernyw halallal meg öleenek (ÉrdyC. 338). A ki az ecclesia szaván meg nem nyugszik, azt nem tartjuk mi-félénknek, hanem pogányhoz hasonlónak itellyük (Pázm: LuthV. 300). A pogány papoc az ő mecsetyekben és barlangokban égő áldozatokat áldoznac vala (Com: Jan. 128). Mi egy imádkyunk az istent, mint régenten a pogányok Herculest (Fal: NE. 7). 2) [barbarus, peregrinus; fremd]. Monda zenth Antal: Ky wagh thé? Ő nem tudom ny pagau zowal felele (PeerC. 63).

félig-pogány: semipaganus MA.

Pogányi: [paganicus; heidnisch]. A pogányi kezgyetlenség nemde nem oktan fene vad állaté (Com: Jan. 199). A pompiskodás az pogányi kortos nyelvekben nem igen régen kezdett fel kelni (GKat: Titk. 28). Pogányi szokást forgatna forgat (Czegl: MM. 257. 135). Pogányi philosophia (PP: PaxA. 39).

[Pogányizál]

Pogányizálás: [paganizatio; heidnische gesinnung]. A mit mondanak, mind hujába valóság, mind egész pogányizálás (Tus: Apol. 60).

Pogányság: 1) paganismus, gentilitas, ethnicismus MA. heidentum PPB. A pogányságból vronknak hitre tertenek (DebrC. 64). Egy flya leen azon pogansagban (ÉrdyC. 519). 2) [ethnici, pagani; die heiden]. Idumeus pogansagbol vala es byrya vala sydosagbely kyralsagot (ÉrdyC. 362). Mykorom bew vala pogansag, közték vala egy kyralsag (ÉrsC. 447b). Minden remensege az sereg sokaság, sok világ szegletéről őszne gyfult pogányság (Zrínyi I.81).

POGONY: [fornix in aedum fundamentis; erdbogen]. A buzavermeket pogonok alá vétette, erdbogennek hívják németül (Beth: Elet. 171).

POGONYA: pusio, nanus MA. zwerg, junges kind PPB.

POGONYÁZ: [percutio; schlagen]. Az ő maga verődő elméjének tulajdon vázzát neuetősseu pogoniázza (Zvon: PázmP. 238).

még-pogonyáz: ∞ Az ő maga fegyuerével meg pogoniázám (Zvon: PázmP. 68).

POHÁNKA: panicum SL. [heidegrütze]. Az kocsi megérkezett vasárnap; a mely kész pohánkát küldött, kedvesen vettem (LacvT. II. 433). Az pohánkám a ki legkisebb magvú, azt kell magának és vetni meg-tartani (Lipp: Cal. 3). Rískásának mondgya a tartárkát, pohánkát (Apoll. 44). Az nyúlúfára nem igen szagutnak, igen örülnek az pohánkáknak (Thaly: VÉ. II. 4). Hazudsz beste-kura, eb-ellette fia, horihorgas padláb, pohánkán nőtt nyalka (256).

POHÁR: 1) poculum, calix, patera, crater, cyathus, scyphus, poterium C. becher, kelch PPB. Valaki adand ég pohar vizet égnek ezek között, nem veti el érdemét (MünchC. 33). Vr kezelődi pohar telles el véggel erős bornak (DöbrC. 14). Az aldotatnak veereset föltee egy poharba (JordC. 61). Vedd el en tölem pohart (DöbrC. 614). A pohar üressétesbe szorgalmatosac (Tel: Evang. I. 180). Ti-is meg-iszszátok az én poháromat (Pázm: Préd. 138). A boldogságnak pohara nem adatik tisztán fel (Fal: BE. 589). **2)** [caliculus; blumenkelch]. Spanyol narcissus, csöve levélű, fordult virágú, sárga hosszú poharú, nem telles (Lipp: PKert. 151).

[Szólások]. Pohárt köszön: propinare poculum MA. Pohár mellé szöloc: chorus domesticus MA.

cápa-pohár, cápás-pohár: poculum asperum PPB. Hat egyben járó ezüst aranyozott cápa pohár (Radv: Csal. 308). Harom öszevejáró cápa pohár, ez is aranyas belől, az széli is (357). Egy kívül-belől aranyos cápás pohár (MonIrók. XXIV. 139). Nem arany serlegből vagy cápa pohárból köszönöm ezt reátok (Csúzi: Síp. 741). Volt eszében Ensebinsnak, hogy le tsapná szájáról a tzaq poharat (Fal: NU. 305). Le-tsapná szájáról a tzaq poharat, bátor két foga hálkísával lenne is meg (SzD: MVir. 437).

föld-pohár: poculum *ficile PPB. [thonbecher].

füles-pohár: carchesium C. poculum ansatum Nom². 397. [henkelbecher].

kőfülű-pohár: capis C. [henkelgefäss, opferschale].

kristály-pohár: poculum crystallinum Nom². 397. [krystallbecher].

leány-pohár: [cyathus virginem representans; becher ein mädchen darstellend]. Egy aranyas leány pohar (UMMúzeum IV. 170). Egy leány formán való pohár, az fején vödör, kívül belől aranyozott (Radv: Csal. II. 241).

öszevejáró-pohár: ambones C. amphithetum Nom. 33. [doppelbecher].

páter-pohár. Egy fejer sima pohár, melyet páter pohárnak hínak, az Csókásnak ezimere rajta (Gér: KárCs. IV. 221).

talján-pohár, tallán-pohár: cymbion, crater C. [kalnförmiges trinkgeschirr]. Az étek elszedésében hoztattnak elő a tigas serlegek, tallán-poharak mellyekkel Baculusnak áldozván, eszakkal hajó törést szenvednek (SzD: MVir. 358).

üveg-pohár: [vas vitreum; flasche]. Zep feyer abrozokott tawnek az aztalokra es eneg poharokott (EhrC. 83). Most mind üveg pohárokból isznak még az nemesi renden lévők is 1759 (Házánk I. 295).

virágos-pohár: phiala C.

Pohárka: caliculus, pocillum MA. kleiner becher PPB.

egybejáró-pohárka: [ambones; doppelbecher]. Egybejáró hat pohárka, aranyos néhün (MonIrók. XXIV. 139).

isten-pohárkája: helxine, cissampelos MA. st. Peterskraut, tag und nacht PPB. Isten pohárkája, fogoly fiú, fal mellett növé-fü: helxine PPB.

Pohárocska: caliculus, pocillum MA. becherlein PPB.

POHÁRNOK (pohárnak MA: Bibl. I. 37. Com: Jan. 111. *pohárnok* Szeg: Aqu. 23): pincerna NémGl. 119. pocillator C. MA. [mundschenck]. Mykoron az poharnok azt latta vona, hogy sem ennek sem yennek (ÉrdyC. 167). A kiráhné aszszomnak pohárnoka oda futamé és a pohár székéről egy kést ragada (Helt: Krón. 64b). Az királyné pohárnakia valé (Kár: Bibl. I. 128). A pohárnac vagy pohártöltő a fa palackból megtölti a poharat (Com: Jan. 111). Ötet pohárnakjává, innya-adójává tőtte vala (Szathm: Cent. 200).

fő-pohárnok: [magister pincernarum; obermundschenck]. Ez meg példantzatec az kerahac fe poharnocan, ki harmad napra utanna az főmőczből ki vetetec (GuayC. 24). Fő lovász mestereket, királyi fő pohárnokokat választ (Szeg: Aqu. 23).

POK: aranea Pest: Nom. a. 59. asterion C. spinne PPB. Te kezvednek ereitől embert hamossagert feddyl es é lelket meg lankasztad mint pokot (DöbrC. 92). Ki ez velagot őzi, hasonlatos a pookhoz, ki vonza belit es halot köt benne (BodC. 8). Gyetrel emberth ees meg lankasztad mykeppen pookoth é lelket (KukCs. 96).

fényés-pók: [cantharis; spanische fliege]. A cserebogarac, fű termő fényes pókok, zöld bogarac rőpdősőc (Com: Jan. 43).

földitarka-pók: [aranea tarantula; tarantel]. A kösségnek ugy kell orvosoltatni a fejsdelemfűt, a mint a földi tarka póktól meg-marattatott embernek (Teleki: FLÉl. 190).

vizi-pók: tipula Nom.² 149. [wasserspinnne]. A szőrös hernyó, papnacsakája, disznó féreg, vízi póc csúszkálnac (Com: Jan. 43).

Pókocska: [aranea parvula; kleine spinne]. Vagynak gondban a pókokskák, hálójokat sétálják (Fal: Vers. 888).

PÓKA (be pokkz DöbrC. 242): fascia, fasciola MA. windel PPB.

Pókácska: ∞ MA.

[Pókál]

be-pókál: [fasciulis involvo; einwindeln]. Azzonywnk záz Marya be pokala, takara ő zenth fyath (ÉrsC. 331). Az anyja befördült a fal felé, a gyermek be lévén pókálvá, utána fordult s a párnában megfulladván halva találok 1759 (Házánk I. 143).

Pókás gyermek: infans MA. [süugling]. Ha a szűles a férfinnak el temetése után tíz hónappal leszen, azt az pokas gyermeket meltan nem mondhattak, hogy igaz ágyból való (Ver: Verb. 347).

[Pólkáz, pókáz]

be-pólkáz: [fasciulis involvo; einwindeln]. Teremtő fiv köldetek, ki ziznek önön hasos teste leven ötletek kövekkel bepólkazot gyermek az eg zoro izolban tagit ruhába takarvan be pólkázia zia ainn (DöbrC. 42).

környül-pókáz: ∞ Bineseknek kőtel engem kőriől pokaznak (DöbrC. 61).

POKOL (pucl HB): **1)** orcus C. infernus, gehenna, tartarus MA. hölle PPB. Levu poculnece feze ... vinagguc mend szentuknt, lug isten iv nimadsagne mia zoboducha wt urdung ihletnitul es pocul kizotviatvl (HB). Vezedelmes legyen pocol tawzenek telhetetlen lango (EhrC. 151). Ez igen gonoz nepec eg napon pocoloba zallanac lő (BécsC. 76. 100). Ki mondand ő áttáfnac: balgatag, méltó lezen pocol tűzenec (MünchC. 21. 14). Kik hozyatok tartoznac, mind pokorra zallanak (JordC. 156. 366). **2)** hostilis, infestus, pravus, ingens; feindlich, böse, schlecht, grisslich. Ez hel ennekem ellensegem es poklom (DomC. 272). Pokoldolog, ki barátját meg esalja (Pest: Fab. 70). Hadiatoc el a tű pokol szándékokat (Helt: Krón.² 51b). Pokol madár az hipocrita (Helt: Mes. 29). Sem nekyk sem egyo-

pokol pokol poldat nem akarvuk adnia (LevT. I.20). A kinek pokol szomszédgya vagion, ő maga diéhíri magát (SalMark A5). Az farkas ha ordít, pokol fűdöt igyező (Cis. G3). Ne pokol ked-
del, hanem szeretettel kölezenec (Born: Evang. III.5). Az fős-
tényt pokol torkunac mondgya (Born: Préd. 561). Anyira
gyótrik magokat éhséggel és szomszúsággal, hogy tellyességgel
pokol színt öltöznek föl (Pécs: Fel. 857). Pokol fűd lön (Göres:
Máty. 68). Pokol-szerencsének jelének itélék (Thaly: VÉ. I.72).

[Szólások]. Se ég se pokol nem bír tunyaságával (Fal:
szE. 553). Nagyobb fáradsággal járjuk a pokol utját
jogysen a meunországnak ösvényét (517). Előbb a mélységes
pokolnak fenekére hengerít és az után alig bírja
magát örmében (Fal: NE. 16). Erezd el pokolba fele-
légedet, had mennyen el (Pesti: Fab. 6). Elsőben ágyot vet
a pokolban, azután egy hitvány tréfiával azt meri kérdezni:
mint vagy (Fal: NE. 16). Eget poklot összekever
Fal: SzU. 358).

[Közmondások]. Pokolban is esik egyszer egy innep: semel
n omni vita cuique arriidet fortuna MA.

bél-pokol: [lepra; aussatz]. Megruténac a veltine született
élyegec: szeplő, dagat ér, bél pokol (Com: Jan. 54).

bélpoklos: [leprosus; aussätzig]. Nemely beel poklost ez
zent atya meg chokola (DomC. 315).

bör-pokol: [elephantia; fleckiger aussatz]. Belőlle kerge-
egesség, fene, börpokol és több eftélék erednek (ACsere: Enc.
88).

börpoklos: elephantiacus C. MA. aussätzig, krätzig PPB.

börpoklosság: elephantia C. elephantis MA. aussatz
PPB.

Pokolbeli: infernalis, tartareus, orcinus MA. höllisch PPB.
Nyiteek, hog kesertetnek poklobely erdegtől (JordC. 362).
Nagial inkább kellene felnetek az poklobely farkasnak fogatul
VirgC. 566). A poklobeli tiúnek félelme hangos szókkal pré-
likállyák a virtust (Fal: NE. 47). Mint az pokol-béli oroszleányok
rohantanak (Könyi: VM. 43).

Poklos: 1) leprosus MA. aussätzig PPB. Kynozs ewnmagat,
poclosal egy talbalol euen (EhrC. 101). Mikor lezállt volna
Js az begről, eg poclos iöuen imada ötet (MünchC. 26b). Meny
iz isptalban a poklosokhoz, mert enmagam akarok it meg
maradnom (VirgC. 63). Valaminemü poklosnac orčayanac zyne,
iz en orčamnac zyne ugyan aleytatik vala (NagyyszC. 37).
Krisztus alaton, egy-igynü községgel, publicanusokkal, poklos
betegekkel társalkodott (Pázm: Préd. 465). 2) [improbis; böse].
Ártatlan szízeken tött poklos feslettség (Thaly: Adal. II.40).

Poklosít: leprosum facio Kr. [aussätzig machen].

el-poklosít: [foeda; verunreinigen, besudeln]. El poklosi-
totak vala a nagj pögddösökel (VeszprC. 97).

még-poklosít: [lepra inficio; aussätzig machen]. Minden
gonoszág ragadó betegség és meg poklosította, sőt merigyesi-
ti a közel-járókat (Pázm: Préd. 953).

Poklosod-ik: leprosus fio MA. aussatzig werden PPB.

még-poklosodik: ∞ MA.

Poklosság: lepra MA aussatz PPB. Js monda: Akarlac
megtízteitanom; legottan megtízoltatec ő poklossaga (MünchC.
26b. JordC. 375). Mely poklosságnal nagyob poklossag nynehen
(DomC. 286). A mely poklosság meg-eget, pörölt és rohat vérből
származik (Mad: Evang. 134).

Poklosul: ∞ MA.

még-poklosul: [lepra inficio; mit aussatz behaftet wer-
den]. Eg meg vacult es el aggot, meg-poccos[ul]t es ektelenit
azzoiu alatt (NagyyszC. 212).

Poklul: male, perverse MA. übel, verkeht PPB. Poklul
aluszik, a ki nem eszik (SalMark. B2). Poklul lészen dolga őt
esztendőig (Cis. K4). Poklul jára hada (Göres: Máty. 74). Gono-
zul, poklul paraznalkodnac (Zvon: Osiand. 109). Akar iöl s akar
poklul esséc a dolog, csak mégis láttassék, hogy Antal bűtöl
(Bal: CsIsk. 213). Poklul járának az szegény cigányok (Thaly:
VÉ. I.49).

POKRÓC (*pokrócz* Com: Orb. 145. Fr: SzJán. 72): stragu-
lum, abstragulum, instratum, strabus, ephippia C. stratum, stroma,
cento MA. decke PPB. Anya zenth egyház feyeenek ysthöky
nykeppen kyalat draghalatos barson gywleköztetöth pokrocz-
ban awagy thakarwanban (ÉrsC. 182). Mikor el fordult az
szerencse pokroczza, tudakozva tanácskozzec (Prág: Serk. 392).
A lovász a lovat vakaróval meg-fésűli, a pokroczot reá teríti
(Com: Jan. 86). Három lovat, a mellé panyvát, pokroczot, nyí-
gót adtat (Bartha: Krón. 116). Elnéhány parasztember pok-
róczban vitte (MonIrók XXVII.150).

ágybavaló-pokróc: [torale; bettdecke]. A szalmával
meg-terítettet ágy feliben vettetnee lasnakoc, ágyban való pok-
roczoc (Com: Jan. 112).

barom-pokróc: dorsuale C.

nyerégálaváló-pokróc: [stragulum ephippium; sattel-
decke]. Gyapjűcsapók és szűrszabók mive: egy nyereg alá való
csapó pokrócz ára 80 d (TörtT. XVIII.259).

toldozott-pokróc: cento C.

Pokróccoska: centimulus MA. [kleine decke].

[**Pokrócoz, be-pokrócoz**]

bepokrócozás: [palliatio, confectio; bemäntelung]. Hazug-
ságának be-pokrócozására citállyá Símbar, a hol csak egy
vakarítás süncsen arról (Matkó: BCsák. 385).

PÓLA, PÓLYA (*polo* C. *polha, polyha* MA): fascia C.
MA. infantilis; windel, binde PPB. Pólába takart: fasciis invo-
lutus MA. Pólyákban (in involumentis) neveltettem nagy gon-
dokban (Kár: Bibl. I.639). Az idő szerint való születés, pólába
takartatás bizonsága az Christus valóságos igaz emberségének
(Zvon: Post. I.154). A gyermeket a bába polában bétakarván,
bölcsőben helyeztetie (Com: Jan. 43). Találtak egy gyermek-
két polákban bétakarva és a jászolba helyeztetve (Ily: Préd.
I.80). A gyermek a póláktól fogva tápláltatik lelki beszédek-
nek édes tejével (II.238). A nappal ki-fejtődzik az éj barna pó-
lájából (SzD: MVir. 314).

Pólácska (*pólatska* C): fasciola C. MA. kleine windel
PPB.

Pólál: fascio MA. [einwindeln]. Házból ki-rekesztvén, istál-
lóban születék, jászolba póllátaték (Pázm: Préd. 52).

be-pólál: ∞ Beh polahuan uronk Jesust, öleben ada zent
Josefinek (DebrC. 100. 354). Kyczinded pozto foltec, melliche
be polalta (339). Meg kötözee, zorongatna bel polalvan (ÉrdyC.
46). Be polahuan helyeztete őt az iaszolban (Born: Ének. 16).
Be-is polállia Christust az ő amia és be-is takargattya (Kules:
Evang. 75). Készített egy hordót a király huga, kibon gyerme-
két bepólálva helyezteti (Hall: IIIhist. II.143).

Pólálgat: ∞ Vala mykoron az eedes zeep zylőtteet füröz-
tötte és polálgatta, myindenzőr nagy isteny eedessegét erzöt
ew lelkeben (ÉrdyC. 44).

[**Póláz**]

be-póláz: [jannis involvo; einwickeln]. Az mely nap szű lettél, vízzel meg nem mostad, sem be nem póliztad (Kár: Bibl. II.120). Ugy látom, minden nyavalyáját bal kezében be-pólyázta magának (Beres: Lev. 504).

Pólíka: fascia MA. [fasciola]; windel PPB. Az tengert homályossággal úgy mint polykával befedezé (Kár: Bibl. I.535). Pólíkában kötöztetik a kis Jesus (GKat: Vált. 1803).

[Pólíkal]

be-pólíkal: [fasciis involvo; einwindeln]. Az homál a tengeknek be polikáló ruhája (Mel: Jób. 92).

PÓLAJ, PÓLÉ, PÓLÉJ (póla Mel: Herb. 113): pulegium C. MA. polei, főhkrut PPB. Az erdei ménta hasonló a polayhoz; a polay két fele, egyik him, másik nőstín (Mel: Herb. 113). Kerti orvosló fővek az isop, levesticom, csombor avagy polaj tárkony (Com: Jan. 25).

POLC (pólc Com: Jan. 109. pólc Major: Szót. 470. polz MA): **1)** repositoryum, podium, moenianum, locumenta MA. főnl PPB. [lade, kasten, schrein, fack]. Polez, tartók: theca Major: Szót. 470. Az lvsuty keñert keet tal közt fel kell az polczra teny (SándC. 2). Az edgyetmás dolgoknak tartására be-fogado és el-rejtő helyec vanna: ládác, almariomoc, pótzoc, iskatulác (Com: Jan. 109). A poltzoknak helyetskéiben a patikárosok orvosságokat tartanak (Com: Jan. 218). Sz. István első martyr tetemét nem rakák drága póczban az elődedi keresztények (Pós: Igazs. 1652). A fabulás könyveket oly magas poltzra tegye, hogy el-ne érhesse a kis-aszszony (Fal: NA. 200). **2)** [gradus, dignitas; stufe, rang, würde]. Nem sietet fő poltzra (Hlyet: Jephth 13). Nagy felső poltzokra emelkedtenek (Megy: Dial. 228). Mert lá, hogy mi tudatlanok vagyunk, s tiéd a felső poltz (Czegl: MM. 289). Kiket maga költségén doctorátusra, magisteriumokra s több efféle iskolai felsőbb póczokra segérett (Szeg: Aqu. 101). Gyakran felső poltzról ur pad alá szoról, elmúlt javán háborog (Kisv: Adag. 223). A főuri renden lévő urfiakat hazánk felső polczokra elütézte (Fal: NU. 327). A felső poltzokat és titulusokat pénzzel megszerezhetjük, de ezek nem nem nevezik a betsületet (Fal: BE. 592).

[Szólások]. Felső polezon ül (Hall: Paizs. 381). Felső polezra ásit (Alv: Itin. 239). Reá vetettem elmémet, hogy porból poltzra gyámolítsam (SzD: MVir. 242). A levezetesebb tudóssal is egy poltzra állhet (443). Ha mind-ezket az udvarnak tudtára adnám, hamar leesnék a póczról (Monrók XXIV.613).

[Közmondások]. Nagy poltzról nagyobb az esés (SzD: MVir. 30). Főlemelt poltznak több veszedelme vagyon (30).

kenettartó-pole: [locumenta unguentorum; salbenfack]. A patikárosok gömbölyog orvosság tápokat, tsiga módra egybe tekert orvosságokat kenet tartó póczoknak helyetskéiben el-tézne (Com: Jan. 175).

könyvtámasztó-pole: pulpitus Com: Vest. 143.

könyvtartó-pole: [bibliotheca; bücherschrank]. A tudományokhoz illendő hely, az hol a deáknak könyvtartó poltz, kalamarissá legyen (Com: Jan. 157).

támasztó-pole, könyvtámasztó-pole: pulpitus; pult Com: Vest. 72. 143.

tolltartó-pole: [thea calamarum Com: Jan. 157. federbüchse]. A tudományokhoz illendő hely, az hol a deáknak könyv támasztója, kalamarissá, toll tartó pócz legyen (Com: Jan. 157).

Póci: **1)** sustentaculum PPB. **2)** [gradus, dignitas; stufe, rang]. Ki ki a tisztességnek egyik gradusáról a főlebb valóra

kíván lépni, míg szintén az emberek között a leg főlsőbb poltzokra állhessen (Tóth: IstN. 60).

Polcol, pócol: adjutorio fuleri levo SI. [tollo, sublevo; stützen, aufrichten]. A tridentoni gyűlés pótzolá arra a méltóságra a régi deak fordítást (Pós: Igazs. I.12). Magát a ferrariái és florentiai gyűlésekben minden conciliumok felett póczoltatá (E.13). Hőjába pótzolja két melyje tzipáját, össze főzte vengség dere már pófáját (Gvad: FNót. 115).

föl-polcol, föl-pócol: [attollo, elevo; erheben, emporrichten]. Azokban a gyűlésekben póczoltaték-fel derekasban az ini quitatis mysterium (Pós: Igazs. I.479). Melly nagy családsággá királyok nyakára magát fel-póczolta, ez világ csudállja (KCsipk: Pápiat. ***3). Az isten egyiket a másik felett uraságra nem igazán rendelte s póczolta-fel (DEmb: GE. 173).

Pócolás: [elevatio, collocatio; erhebung]. A mai roma reformatio nem egyhő, hanem a régi bálványoknak el-hagyás s azok helyében más ujjaknak pótzolása (Pós: Igazs. I.362).

POLÉNTA: [puls; brei]. Táznél pergelt kenyér, polent (MA: Bibl. I.197). A fehér hunyort polentával megelegyített falatokba esmállyac (Nád: Kert. 25).

POLGÁR (polgár JordC. 110. CzechC. 7. ÉrdyC. 7. polgár MesésK. 39. pologár KazC. 110. Ver: Verb. 158): civ C. MA. bürger PPB. Az polgarok tartatnakuala felelembe (EhrC. 146). Tanachauul mind az városbéli polgarok elnek val (VirgC. 81). Halálnak halálával halyon megh, akar az lak polgaar legyen akar yeweveen (JordC. 110). Vala Constant napollan egy yeles daz palogar (ÉrdyC. 447). Az polgaroknak szokásokat megh erte es az zygetbe temerdők keneót kilő (KulesC. 110). Miképpen lehetne valaki egyszer-smind polgár és paraszt emberré (MesésK. 39). A kő fal melléke, melyre a polgároknak a kő falra való menetel nyitattik (Com: Jan. 122). Városbéliak: polgárok és lakosok lakják az várost, póro parasztok a falut (Com: Vest. 91). Boldogabb ily polgár nála és náladnál, nola fényes kupa várja gyönyőjőánál (Orczy: Kélt. 72).

halász-polgár: [piscator; fischer]. Volt Zebedeus halapolgárnak fya Janus (ÉrdyC. 74).

magabíró-polgár: dynastes C.

Polgári: civicus MA. bürgerlich PPB. Igen szolgal az tan es az nyar minden rendeknek es polgari fővedelemségnek 15 (Kbátfu: Cijj).

Polgáriképpen: [more civili; nach bürgerlicher sitt]. Polgáriképpen is a szűléknek terheket gyakorta viselni kell magzatoknak (Pós: Igazs. II.99).

Polgárság: **1)** [civitas; bürgerschaft, bürgerstand]. En na sok keenzel vettem ez romay palogarságot (JordC. 782). civis, communitas civium Kr. [bürgerschaft, die bürger]. Z. Kelemen papa tamada romay dws palogarsághnak nemeel (ÉrdyC. 653).

POLHÁK: [selopus; büchse]. Unum par seloporum, vul polhák, fl. 120. (Monrók XXIV. 382). Egy polhak agyál főzessen 72 d. (FörtT. XVIII. 260). Vagyon egy lóra való polhakom (Radv: Usal. II.287).

POLÍCIA: [procuratio rei publicae; staatsverwaltung]. mi az politát es az kösségi igazgatás-ne dolgát nézi, es minden egyéb paranczolatoknál földyeb való paranczolat (MA: Sc. 1004).

Polheiai: [prudens, callidus; klug, listig]. Az jesuiták rovásságh vagyon es néminém politai okosságh (Toln: Viga. 28). A spanyoloknak királyja az olasz-országi tartományokat uraságit politai mesterességgel tartja meg (Teleki: Flél. 164).

POLITIKA: 1) [ratio civilis; staatskunst]. Eftélekben anitott levén, ugy tetszik, már nem apród a politika dolgában (Fal: NU. 320). 2) [calliditas; schlaueit]. Mások azt mondták, hogy szeme szája járása mesterség, politika fogás, hívság (Fal: KA. 243). Jobb politika fogás azokat dícsérettel emlegetni, kiknek emberséges kedveskedéseket tapasztaltuk (Fal: UE. 431).

POLOSKA: [cimex; wanze]. A porból teremnek a bolhák, földös téregk avagy poloskák (Misk: VKert. 633). [Vö. **PA-LACKA**]

POLTURA [poltra Fely: Dies. 42. *poltura* Thaly: VÉ. II. 72]: [sestertius; schilling]. Egy poltura térsen más-fel garast vagy hat pénzt (PractArim. 11). Egy pólturáni szelességű styácska (Pós: Igazs. 1481). Négy poltrával bir (Fely: Dies. 2). Végy mastixot hat pótura nyomót (PP: PaxC. 50). Talám az urak is egy polturát vetnek (Thaly: VÉ. II. 83). A ki ezen a dallást hallja füleivel, pénzt, póturát, petikot nem ad kezével (172). Tizenöt pólturát minden füvegért (Kírbesz. 100).

POLYÉKA: [jusenlum; suppe]. Minden leves az polyeka ala és káposztalé (MonIrók. XI. 330). Tehén hús polyékával (SzakMest).

POLYVA, PÉLYVA [polva DebrC. 252]: palea, gluma. acer, acus MA. spreu PPB. Semmy nem vala alattok, auemczak egy keues pelyua (ElirC. 86). A poluacat egeti meg-
[hatatlan tűzbe (MünchC. 18). Az gabonafew erevssen meg-
hepletevt es pelyvaya változtatot (CornC. 264). Valaki iozago-
tat góvít az zent alazatosag nekül, oliateut, mikepen ha az te-
terent hordozna az poluat az zelónt (DebrC. 252). Az gabona-
nak maga, jollehet az peluatul meg tisztassak, de maga ha
az földbe el vettetik, magot terómt esmet peluual (TihC. 70).
Arpát és pelyvát az louaknac viszne vala (Kár: Bibl. I. 306).
Elválasztván a polyvát a buzátul (Pós: GBot. 14). Az ellenkező
elnevez pozdoria és polyua minden irás (Vallást. b). Az élő fák
szekéit vagy also részeit bé-csinállyac pelyvával (Nad: Kert. 23).
Bánná bizony, ha ezen szín alatt odagyölne, osztán csak elhaj-
zanak az táborra; egy maskara-eszű okos hintsen ilyen szófia-
polyvát (Bercs: Lev. 475).

[Közmondások]. A ki polyvát vet, nyomoruságot arat (Sal-Mark. A6).

széna-polyva: resegmina foeni Kr. [heubafülle]. Jay o-
féle bün palastoló, széna peluai, azzfa epető predicatornak
Mel: SzJán. 59). A félig meg rothadot széna polyvát is meg-
ennéjük (Tel: Evang. 617b). Fahéjat, széna polyvát gyomroc
öltésénec reménségével mind el nyelne vala (Zvon: Post. II.
259).

Polyvás: aceratus C. paleatus, acerosus MA. paleatus; voll
spreu PPB. Polyvás sár: lutum aceratum; polyvás sár gyurás:
aceratum PPB.

Polyváz, pelyváz: acero SI. [mit spreu mengen]. A szal-
nával fedett házaknak pernyéit mint a polyvázó havat a szél-
vész nagy stürséggel hozná be (Szal: Krón. 502). Szolics bányász
a csákánnyal Sámhárt, had pelyvázza, ha lehet, sikertelen
sárát (Matkó: BCsák. 59).

Polyvázás: achyrosis C. [spreugenisch].

POMADA [?]: funebrium justorum anniversarium; trauer-
tag, jährlliches leichenbegängnis PPB.

PÓMAGRÁNÁT: granatum C. malum granatum, malum
Punicum MA. granatapfel PPB. Az pomagranátokbólis szakasz-
tának (Kár: Bibl. I. 131). Pomagranát formájára cízínált gomb
(MA: Bibl. I. 75). Ajándékosz bőven szép pomagranáttal (Zrínyi
I. 48). A pomagranát facsarással jó italt szolgálta (Debr: Ker
410).

POMÁTA: [unguentum crinitus molliendis; pomade]. Ennek
utánna se bé se ki nem léssen szabad vinni a haj-keményítő
írt, pomátát és szagos vizeket (Fal: NA. 127).

POMPA: pompa C. solemnitas MA. [pomp, feierlichkeit].
A fejedelem Szegekre érkezvén, nagy pompával fogadtatik
(Czegl: Dág. Előb. 33). Főlséges urunk coronatiója nagy pom-
pával ment véghez (Kár: Elet. I. 108). Mit használ förtelmes
pompád, ha meg-szégyenít (Fal: SzE. 530). A szűrnyű pompa,
hosszú szolga rend nem térsnek uaggyá (Fal: BE. 592). Most
szép színt oszt festett szónak pompája (Thaly: Adal. I. 2).

diadalmi-pompa: pompa triumphalis Com: Jan. 152. [tri-
umphzug]. A győzedelmesec diadalmi pompával haza meg-tér-
nec (Com: Jan. 152). Dícsőség szekerén országos diadalmi pom-
pával ment a városba (SzD: MVir. 88).

győzedelmes-pompa: triumphatus C.

szó-pompa: [pompa verborum; redeprunk]. Hogyha ni-
voltok meg nem felel a temérdek szópompának, a megcsalat-
kozott reménység szembe száll a képes dícséretekkel (Fal:
UE. 387).

temetési-pompa: [exsequiae; leichenfeier]. Temetési pompa,
mely Iktari Bethlen Christina kis asszonyak utolsó tisztessé-
gének megh adásában ki szolgáltatot (TemPompa. Cím). Te-
mettetett Kaplyonban, de az temetési pompa Károlyban celeb-
raltatott 1759 (Hazánk I. 293).

[Pompázkod-ik]

Pompázkodás: [solemnitas; feierlichkeit]. In junio Praga
alatt akarnak lenni, de én nehezen hiszem, hogy őszig is ki
dobolhassanak azok az nagy pompázkodás miatt (ErdTörtAd.
II. 394).

Pompás: persolemnis C. pompositus, pompalis MA. [präch-
tig]. A sílo nyelv minden pompás negedességtől üres (GKat:
Titk. 23). Sok haszontalan pompás ceremóniak vagynak mos-
tan az emberek között (Czegl: MM. 29). Akár mely pompás
fel-biztatással nem telünk-meg (Fal: UE. 450).

Pompásan: [ornate, eleganter; schmuckvoll, zierlich]. A
király a királyi székekben ül uri módon, pompásan öltöztetvén
(Com: Jan. 139). Haját pompásan fel fodorgatta (Kónyi: VM.
42).

Pompáskod-ik: [splendeo, excello; glänzen, prangen].
Elefánt tetemeckel, bársomnyal és selyemmel pompáskodnac
(MA: Tan. Előb. 16). Mely igen nem pompáskodtanac akkor
az papoc az ő bővelkedő gazdagságokkal (1140). Fiaink egy ma-
gyar ur udvarában mit tanulnak? Inyia, pompáskodni (Zrínyi
II. 178). A tulipán virág sok színnel pompáskodik, de nincs
illatja (Fal: BE. 596).

Pompáskodás: [ostentatio; prunk]. Az pompáskodás még
az pogányi kortos nyelvekben is nem igen régen kezdetett fel
kelni (GKat: Tik. 28). Nagy pompáskodásnak és vendégeskedés-
nek indulván a fejedelen (MonIrók XXVII. 14).

Pompásos: [splendidus; glänzend, prachtvoll]. Pompásos
és tisztességes ruhákat csináltattam magamnak (MonIrók.
XXVII. 8).

Pompáság: 1) pompositas MA. prächtigkeit PPB. 2) [os-
tentatio; schaustellung]. Isten magáról többes szóval nem pom-
pásáért szol (GKat: Titk. e2).

Pompaság: 1) pompositas MA. [splendor, ornatus; glanz,
pracht]. Ellene montatok úrdígnak es pompaságnak (VirgC.
147. 126). Jőne bozza nagy pompasággal az varus piaczyn hi-
poledovan (NagyszC. 160). Sokakat latok ez vylagnak pompa-
saganak megh vtalasanak vtama (WeszprC. 147). Ez pispók

tanalehet ada ő nekyk, hogy mynden pompasagot, keuleseget el vetneken (DomC. 21). Az fraterék tartuan vraknak pompasagyt (132). Alituan, hogi eh zent pispók giuörködneiek a fele pompasagba (DebrC. 194). Hol vagón az el mult pompasag (BodC. 21). Ti barator, bizony a ti vraságtoc pompaságtoc mind elvesz, s örökké kinzottok a pokolba (Mel: SzJán. 452). Mesterséges pompaságra szollásban ne igyekezzenec (Zvon: Post. 1423). **2)** solemnitas C. MA. [feierlichkeiten]. Bernice nagy pompasággal be ment a meghallgatásnac pabottaiába (Helt: UT. 61).

Pompáz: [luxum facio; luxus treiben]. Méglen Mátyás király eszt a nagy pompát éze, nem alunéc sem pompája addig török ezászár (Helt: Krón. 156). Ha roszkor pompázunk, akkorra is máskorra is vesztiünk hírünkben (Fal: UE. III.145).

POMPOS: collyra MA. [grobes brot]. Szegletes kenyerecskéc, pomposoc (Com: Jan. 109).

PONC: caelum, caestrum, scalprum SL. [meissel].

Poncol: **1)** caelo, sculpo MA. ausstechen, ausgraben PPB. [meisseln]. Pontzoló-vas: caelum, caestrum MA. **2)** cubo, decumbo MA. liegen, sich niederlegen PPB.

PONDRÓ: vermis; made PPB. Micsoda az ember nyövek pondrok, kigyok, békák eledele (Csizi: Síp. 467). A megért sajltban az ugró pondrok léznek (Misk: VKert. 632).

Pondrósit: verminosum facio Kr. [wurmig machen]. Menten ilik a pokolbéli legyek s pondrósitják (Sámbár ellen. 176 Kr.).

PONDUS: [pondus; gewicht]. *Óra pondusa: horologii sacra, libramentum horae PP.

PONK: ponticulus, colliculus; hügel, berglein PPB. Kérjük Kügyöndöt irgalmasságos uram, tekintsen reánk a magashól a ponkra (Nyr. II.226a).

PONT [punct NagyszC. 45. ÉrdyC. 556. Ver: Verb. 2. Kules: Evang. 20. punct DebrC. 448. Thewrc. 171. Born: Préd. 71. punt Tel: Fel. 95. Bal: CsIsk. 157]: punctus C. punctum MA. punkt PPB. Ez a poneth es a lathar (NagyszC. 119). Isten oly keménységuel nezy embörtől az zamoth, hog ezec eg punct mi volna, azt sem hagyja el (DebrC. 448). Az masod pontrol emléközyk zent Paul apostol (ÉrdyC. 343. 525. 556). Eg pont es eg zem pillantas (TelC. 245). Eott ezikeliben anagy punctban heliheztetett rónid tanussigh (Thewrc. 171). Ezegben igazak lesziunk ezt pontrol pontra mindeneket megh alywk (RMNy. III.46). Egy punctig mindent meg keuan (Born: Préd. 459). Ebben lanyssat semmyt ponetygh ne ecyhenek (Ver: Verb. 2). A tórénit egy pntig bo tölho (Tel: Fel. 95). Chae egy punct sem lézen hujába való az en beszédimba (Kules: Evang. 20). Első punt, a kiuel vádolod a Kalauzt, ez (Bal: CsIsk. 157). Az egész földnek kerekésege egy parányi pont (Land: UjSegits II.219).

céntrum-pont: [centrum; mittelpunkt]. A ki a centrum ponton vesztég áll, minden felé egyaránt éri a környüálló dolgokat (Fal: UE. 391). Szándékoknak centrum-pontyához nem férnek (431).

közép-pont: ∞ A felfüggesztő mérték egyik része felől tsak a terhet tartó bonga vagyon, másik felől a font, mely a közép ponthoz közel tétetvén, többen nyom (Com: Jan. 139).

Pontos: [gravis; wichtig]. Fontos, pontos beszéd: *gravitas verborum, sententiarum PPB. Novendékekre bizta a pontos, tetemes, mázsás dolgokat (SzD: MVr. 120).

Pontoz: puncto Kr. [punktiren].

Punktozás: [punctatio; punktürung]. Kivel hitetik-el, hogy a mostani punctozás szerint olyan módon kellyen olvasni a sido szokot (Sall: Vár. 55).

PONTOM, PUNKTUM [punctum Laur: LViad. 135]: punctum; punkt]. Halandó emberek, vallyon mellyic gondollya meg közölletec ettől a pontomtól az örökké valóságot függeni (Com: Jan. 212). A nagy beteg életének utolsó punctomához közelgetni láttatott (TirkKözs. 295). Az negyedic versnec két punctumi vadnac (Tyuk: Jözs. 30). Világi és ördögi negedségek pontoma (Ily: Préd. II.67). A Mahumiet vallása egyuelány punktumokban megeggyezik a kereszténységgel (Mik: TörL. 423). Pontomra mindent feljegyeztem (Gvad: FNót. 131).

Pontomi: [unius puncti; von einem punkt]. Könyvben meg-engedi, hogy az ég és a föld el mullyék, hogy sem az ő beszédiben egy pontomi fogyalkozás essék (Pös: Igazs. 1258).

PONTY, PONTYÓ: carpō, carpus MA. cyprinus; karpfen PPB. Fekete lében való ponty (Radv: Szak. 157). Halastól halac a ponty, esuka, kárász (Com: Jan. 49). Föld meg a kaposztát tiszta vízben, azután ponty ikrát föld meg egy kalánal, tedd a kaposztába (TörtT. 1577). A gödények egész begyekig a vízbe búván, úgy halászzák végig a nagy tokat és fél sugnyi tsakákat, pontyókat mindenragás nélkül lenyelnek (Misk: VKert. 344).

PONYVA: stragulum, siparium, velarium MA. segestre, segestre cannabinum, involucrium cannabinum; deckzeug PPB. [plache]. A komediát jadvó levél szín elől függesztő ponyvával, szönyeggel, kárpittal fedeztetik-bé (Com: Jan. 211). Az elveszett ponyváért attunk 80 d. (MonTME. 156). Egy tarka szép asztalra vető ponyva (KecsTört. II.54).

[Ponyváz]

be-ponyváz: [stragulo contego; mit satteldecke umhüllen]. Vásárhely piatzán sámba lovak árra mi légyen? Vajdáknaul vagyon a csak tudva, czigányok sem tartják meleg istállóba, hanem sátor szegnél kopál béponyvázva (Matkó: BCsák. 460).

POPA: [papp; kinderbrei]. A száraz-dajka az ő szoptatósát rágottal, popával meg elégti (Com: Jan. 44).

PÓPIOM: ingvntum populneum, populeum; pappelsalbe PPB. Meg érzed majdan a bányász csákány fokot-is, csak popiomod légyen (Matkó: BCsák. 105).

POR [por HB. poor SándC. 2. KulesC. 1]: **1)** pulvis Pesti: Nom. I.52. C. MA. staub PPB. Por-arany: baluca, balux; por gőhröske, mellyben tyúkok, madarak ferednek: conistra PPB. Ysa pur es chomuv uogmuc HB. Meg kenie ő oreaiokat a haznac poraiert, ki sok ő közöttöc (BécsiC. 111). Ki memetec a varosbol, leraziatoc a talpatokon valo port (MünchC. 31). Az napnak feneben mene sok poor vagyon (SándC. 2). Poor, kyth zeel el twth földnek zynereit (KulesC. 1). Por, hamu nékem kyeremem (MA: Bibl. V.46). **2)** [pulvis pyrius; schiesspulver]. Fútat előtt három nagy hajót rakának meg agyával, porral, globussal (Monfrók II.17). Gyors poru s szaporam lobbano harag (Bal: Epin. 7). Mustrát elvégezvén szorgalmatos Zríni, kezdé tegyvert vitécezenek és port osztogatni (Zrínyi I.90). Apró por fél tonnával (Radv: Csál II.393). Hozzá akarván löni, a serpenyóban fellobban ugyan a por, de el nem sülle a puskán 1759 (Hazánk I.111). **3)** [medicamen; arznei]. Kyerlek, hogy chynaltast iratt es erőss portt, kyvel sebet nyttnak away vatt-hust vesztenek az loonak (LevT. 11). A testgyógyító porok és pillulák erejével orvosolnak (Pázm: Préd. 901). **4)** pulvis cypinus Kr. [puder]. Ha mikor bőjtölünk, adjunk szagot tejünknek, port hajunknak, sinétsük ábrázatunkat (Fal: NA. 177).

[Szólások]. Utánna rohantak, de tsak porába sem érték (Könyi: ÁM. 92). Ámbár tiszta rongyban öltöztesse őket a ké-

telen szegénység, porban forgassa a gonosz szerentse, de mégis ki-néz belőlök az őr természet és nemes vér (Fal: NE. 11). A szerencsét bal kézről jobbra, alól a porból felségre, a fogságból thrombia és melé (Fal: NA. 192). Emelkedjél porodból, magas és méltó dolgokat végy arányzóba (Fal: BE. 580). Mint a nemes ember a közrendnek porából ki-emelkedett, úgy jobban látszik és okot ad a szóra (Fal: NE. 12). Az mi győzedelmünk acélos fegyverünk, ezzel Sziget várát hamar porrá tesszük (Zrínyi I. 145).

ágyú-por: [pulvis pyrius; schiesspulver]. Vagyon az ezejt-házban ágyú por fél tonnával (Radv: Csal. II. 393). Ágyú por mázsa Nro 9 (MonTME. VIII. 527). Mit nyere a tsászár-népe Luzzárd megvételével, reménlheti-e annyi hasznát az helységnek, mennyit kóltott ágyúporra Te Deum land. napján (Fal: NE. 21).

iskola-por: [pulveres scholastici Kr. [schulstaub]. Leginkább azokat az urfiakat lesik, a kik csak most rugták ki az iskolák porát (Fal: NE. 4). Egy író-deákotska, a ki alig rugta ki az iskola port, jöddgele nagy fnyal előmbé (SzD: MVir. 238).

nádméz-por: [saccharum; zucker]. Egy ezüst nádméz pornak való porozó (Radv: Csal. II. 117). Egy nádméz pornak való sávosan aranyozott edény (Radv: Csal. II. 176).

puska-por: [naphta, pulvis pyrius MA. PPB. [schiesspulver]. A puskáscs a puskákat puska porral megtöltsé (Com: Jan. 147). Terseny puska por mázsa Nro 3 és 30 font (MonTME. VIII. 527). Négy szekér puskaport háltak az erdőben, de nem tanálják sohult (Beres: Lev. 278).

reszelet-por: [ramentum; späne]. A fegyver-tsuáló resze-lével reszel, annak maradéka reszelet-por (Com: Jan. 87).

salétromos-por: [pulvis nitrius; schiesspulver]. A puskáscs a puskákat salétromos porral megtöltsé (Com: Jan. 147).

tisztító-por: [pulveres purgatorii; purgipulver]. (Sakánci: Eras. 16).

vas-por: [ramentum; späne]. Com: Jan. 87.

Porhonyit: [macero C. [weich machen]. Lagtatot, porhonyt-tatot, kenszergettetet: maceratus C.

még-porhonyit: [macero C.

Porhonyú, porhanyó (poronyó PPB. poronyó Nyr. IX. 211. poronyóság ACsere: Enc. 127): molis, tener MA. weichlich PPB. [mürbe]. Poronyó:apidus PPB. Nem valami porhony es taplos fák ezek, hanem vastagok (Lép: PTük. III. 157). A he-ringnek lágy és porhanyó húsa vagyon (Teleki: FLél. 52).

Porhanyós: [marcidus; locker]. Töredékenyek, mert csak porhanyos fővenyessek, csereposek a lábak (Bíró: Préd. 12).

Poronyóság: [marcidity; lockerheit]. A törőség, poronyo-ság áll a tapasztallhatatlan részetskének temérdekségéből (ACsere: Enc. 127).

Porl-ik: [in pulverem redigor; sich zerstäuben]. Töredékeny és porlo az ti tudománitok (Bal: CsIsk. 191). Mell könnyen rothad és sorvad el az hitván sárból porló fővényre raggatott új épületed (Matkó: BCsák. 371). Hazugságokkal támogatott és porló tudomány (SzD: MVir. 227).

Porocska: [pulvisculus MA. stäubelein PPB.

[Porocskányi]

Porocskányicska: [atomus]. Mint egy atomusnitskák, verőfényben levegő porocskányicska (GKat: Váls. II. 434).

Poros: [pulverulentus C. MA. voll staub PPB.

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR II.

Porosit: [pulverem moveo; staub aufwirbeln]. Igaz járt út, melyet a proféták, apostolok és más szent emberek porosítottak (SzD: MVir. 450).

Poroz: [pulvere conspergo SI [stäuben].

föl-poroz. Fel-porozni a pusztát: alveolo sulphureum pulvisculum inducere; die flinte mit pulver laden PPB.

[Porzás]

fej-porzás: [tō conspergere pulvere crinali; das haar pu-deru]. Másod magával mind a két kézzel hozzá fog a fejporzás-hoz (Fal: NA. 142).

Porozó: [pulvis siccatorius scripturae recentis; streusand PPB. Porozó tartó: pulveraria pixis, theca arcuaria PPB. Hol vagyon a porozó: wo ist der streusand (KirBesz. 86).

nádméz-porozó: [pyxis sacchararia; zuckerbüchse PPB. Egy aranyas nádméz-porozó (MonIrók XXIV. 141). Egy ezüst nádméz pornak való porozó (Radv: Csal. II. 177).

Poroz-ik: [pulvis oritur; stanben]. Egyszer mintegy porozni vagy szákrázní kezdé a tenger (Bethl: Élet. 305).

PÓR: [rusticus, paganus MA. bauer PPB. Quincianus nem-telen poor vala (CornC. 260). Ó bolond bór, miért gyóttred száuedet hanattal (Helt: Mes. 432). A port rea bírtam, hogy egy igen szép solnyat ad (138). Ezegig alazatos pór, kőrőszien (Mel: Préd. 153). Mely várban vót 35 pór (MonIrók III. 16). Számtalan tereket levágának, még a pórok is ölven benne (98). Pórra lőttek: plebeae facti sunt conditionis (Ver: Verb. 7). Hada pór és fegyvertelen vala (Göres: Máty. 68). Az innepeken dolgozó ember ha pór, hét píríthket vegyenek ráta (Tel: Evang. II. 801). A paraszt pór, pór paraszt legyen (MA: SB. 116). Pó-rok, parasztok lakják a falut (Com: Vest. 91). A világnak sópréi a pórok hasonlók a ragadozó állatokhoz (Fal: NE. 23).

Póri: [rusticanus MA. bäuerisch PPB. Én ezt annyiban tar-tom, mint a nemes rendet a póri alacsonyással összekeverni (Fal: NA. 125).

Pórság: 1) [rusticitas MA. ignobilitas; bäuerische grobheit PPB. Pórságot ízők: rusticor MA. Igen nagy pórság az aytón halgatni (JésusSir. F6). Pásztori és pórság íző élet (MA: Scult. 79). 2) [rustici; bäuerschaft]. Ma Szakoleznál akar valami pórság általesapni (Beres: Lev. 205). Báresak most a pórságot szed-ték volna tél (704).

Póru: [rustice, rusticum MA. ignobiler; bäuerisch PPB.

[Szólások]. Vegye elejét a dolgoknak, ha porú nem akar járni (Fal: UE. 410). Házakat palotákat építene, póru [2] az magyar mindennél se lenne (Göres: Máty. 51).

PÓRÁZ: [vinculum canium, lorum MA. hundsband, kuppel PPB. Porázra fűzven vitték el a rabságra (Megy: 6Jaj. IV. 16). A szerenche el szagatta nyakárul nehéz porázát (Zrínyi I. 171). Szegény nemzetünket rendel porázra fűzik (Paskó: ESir. A3). Eszaki tsillagzat a medve pászor, két tsillagból allo agarat tart porazon (ACsere: Enc. 99). Szij s selyem porázra ebeket fogának (GyöngyD: KJ. 370). Embereinket ló mellett porázon egész éjjel hurcolták, kiozták (TörtT. VI. 363).

[Szólások]. Minémú vétkekkel fűzi egy porázban (Tolu: HBék. 22). Porázon foly: eodem cubito, eadem libra MA. Az őrdög ellenséggel egy porázon fut (Zvon: Post. I. 538). Magával egy porázon futókkal beszél (Sall: Vár. 11). Képes dolog ellátni, hogy ugyanazon porázon futozz (Bal: CsIsk. 27). Melly értelemben vele egy porázon futott (GKat: Titk. 262). Egygyik a másikkárló soha nem tanulnak, mind egy porázon futnak (Mik: TörL. 271). Az ángliai nemzet nem őrdömet fűgg porázon (Fal: NE. 62). Porázon hordozni: nari-

bns ducere MA Ebek engöm porazon nem hordoztok (Turil. 5). Hányat homlok szabad porazon rohanna a minden gonos ságra (Prág: Serk. 112). Mikoron a satan ez világot az rettenetes baluany imadásban porazon viselne (Mel: Préd. 2). Hosszu pórázra nem eresztlek (Matkó: BCSák. 200) Látoe, hogy egy pórázra fűzi, egy-aránt pokolra itéli a részegséget a földi szegéssé rít vétekkel (Pázm: Préd. 222). Egy pórázra köti a hazugokat a gyilkosokkal (Pázm: Préd. 1091).

[Közmondások]. Az haragos és bolond egy pórázon futnak (Hall: Paizs. 248).

nyulaszó-póráz: borum venaticum Kr [jagdseil]. Akadémac egy ifura, az kímél vala egy nyulaszó póráz (Prág: Serk. 125).

Pórázos: [ejusdem vinculi; der selben binde]. A szuszogó Drónást vadász-mester fogta, ennek pórázossa ama török Csanz, ki ha csak gengén ülsz, lovadról is le-huz (Gyöngy: KJ. 371).

PORC: cartilago; kroszel, knörpel SI.

Porcika (*porcisa* *Lép: FTük. 26): membrum, artus SI. [glied]. Az meny tagok, izek és porcikák vannak bennünk (Lép: FTük. 26).

[Porcan]

ketté-porcan: [cum fragore disjungor; sich spalten]. A kőtelet meg vonak, hogy mellie is ketté porczana (WesprC. 102).

Porcog (*porcog* WinkC. 206): crepito, crepo SI. [knarpehn]. Az nagy huzas nyathi kezdé ew teste teteme egymástól el ozany eis el zakadozny porcogvany (WinkC. 206). Czonttyai portzoginac belé (Helt: Mes. 299). Az egér éjjel is az ő portzogva való ételével magát aláruja (Misk: VKert. 269).

Porcogat: dentibus cum clamore frango, comminuo PPB. [klappernad essen]. Nem porcogatom a belit (Czegl: MM. 295).

még-porcogat: x Ha széma ráigát javallama is idvesség-re az ecclesia, találkoznak az atyafiak között, a kik azt-is meg-porcogatnak (Megy: SzaÖöröme. 7).

Porcogatas: [roditatio; alluciliges nagen]. Állatok porcogatasára való magvak (Pós: GBot. 2).

Porcogó: **1)** crepitans MA. [knarpehn]. Zikós tinek: porcogó pászit, vízi fők gyökere (Frank: HasznK. 19). **2)** cartilago C. MA. kroszel, knörpel PPB. Az vizának az gyomrát megme téjedi, az porcogójában is legyen közötté (Rady: Szak. 122). Mikor az vizát fel akarod bontani, az orrját felveszed, kétfelől az porcogóját is fel kell venni (124). A mi testünknek épületi esontokból, porcogókból, izekből össze szerkesztetett (Com: Jan. 39). Az főnek orra portzogóján vony edgy szőr tőrnát által (Cséh: OrvK. 75). A tsont, portzogo, kötőzet, iz, rost a testnek részei (ACsere: Enc. 142). **3)** [hirus; rösch, knusperig]. Az fazokat az tűzhöz tegyed, hozzá lass, hogy meg ne égjen, így szép porcogó szabású leszen a máj (Rady: Szak. 286).

Porcogós: **1)** cartilaginosus MA. voll krospehn PPB. **2)** [hirus; knusperig]. Mikor szép porcogós a malacz bőre, akkor add fel (Rady: Szak. 71). Törd meg az risksát, jól megfőzd, hogy porcogós ne legyen (236). A hónap harmad vagy negyed napi hónap kell lenni, mert ugy keményebb és portzogóssabb (Mik: TörL. 309).

Porcogósan: crepere, fragose MA [knasternd]

PORCELLÁN, PORCELLÁNA: **1)** vas PPB. vas fictile sinuenn, porcellanum SI. [vas murrinuum; porzellan] **2)** [murrinuum; porzellan]. Ezüstbe foglalt porcellána pohár (Rady: CsL. II 176)

PORCIO: portio, rata contributionis Kr [autheil]. Az jóságból az leányoknak portiojuk szerint illendő részt tartoznak adni (Montrók III.39).

PORCS(fü), PORCSIN: polygonum, centummodia, cyclaminus PPB. [saubrot]. Dízno pasit, porcín fvy czombodnak dagadást meg allatya (BeytheA: FivK. 196). A lapoda, saláta, ports fü poréjónac hivatatnac (Com: Jan. 22). A pásintos fűhöz számláltatnac: tik hur, uti fü, portsin fü avagy ports fü (24).

disznó-poresin: x Erdei fűfű, olyan kis leuele mint az diszno porciznac (Mel: Herb. 32).

kövé-poresin: [portulaca]. Hideg természetű mezei füvec, mint a laboda, perje fü, kövér poresin (Com: Jan. 26).

PÓRIS: chrysocolla, santerna PPB. [berggrün]. Póris az ötveseknél: borax PPB. Jó póris: egy lat tiszta póris, két lat lüveg-só, két lat só, tiszta sült fehér só (Kecsk: ÖtvM. 292).

PORKOLÁB (*polkoráb* RákF: Lev. I.112. 271. *porgalab* TelC. 70): castellanus C. janitorum praefectus MA. burgvogt PPB. Mykoron en ezeket meg montam volna az elazar porkolabynak, legottan ketteot kevlde az ev zolgay kezzel (DomC. 328). Vala Dyosgewrhen egy maga byro porkolaab (ÉrdyC. 633). Kasdag porkolab es baratoctal bösegős (TelC. 68). A porkolab, a megholt leannak atyja, mouda (70). Meg haduac a porkoláboknak, hogy öríznéc ezt a foglyot (Helt: Krón. 124). A porkolabnac kezébe adiac a szegeny foglyot (Helt: Hálé. 144). Tugya azt Ke. hog Solds Imre vramnak porkolabya (RMNy. II.61). Edgy várnak porkolábjának nagy tisztességet tesz (Ker: Préd. 633). Az lidszeget beverő porkoláb töröknek adunk 1 f. (MontME. 1306). Ezen két levelemet valamely polkoráb által kellene küldeni (RákF: Lev. I.112). Conventio kell: nekem, szántartónak, polkorábnak, béreseknak (271).

Porkolábság: castellanatus Kr. [munus castellani; burgvogtamt]. Tisztet osztottunk az megholt szenteknek, porkolábságot adunk szent Péternek (RMK. II.164). Ki viseli tisztit porkolábságának, annak vezetéket mondták Boldizárnak (GyöngyD: MV. 8).

POROND: sabulum PPB. arena; sand PPB. Mikoron meg appulot volna a víz, a porondon marada a sárkány (Helt: Mes. 242). Két esőnokon Duna szigetre jutának, inné mihelt Toldi az porondra jutta, esőnakkból bátran fegyverét ki raká (Hosv: Toldi 5). Az víz közöl való porond: insula (Ver: Verb. 13). A kit a víz vitt egy porondra (Tof: Zsolt. 774).

PORONGY: perdis junior PP.

PORONTY: **1)** numerosa proles, pasionum caterva, liberorum annulus MA. servulus PPB. [kindschaft, kindknecht]. Az Antichristnak ny porontyi között való (Pécsv: Fel. 232). Kgdre is haragusznaq bazánk némely nem jó, hanem még fattyú és poronty nevet érdemlő fia (TörtT XVI.52).

PORONYÁN: [superbe, jactando; stolz, brüsten]. Poronyán beszélni: incondite loqui PPB. Noha igen poronyánn pókód a markodat, hogy te mindent meg bizonyítasz az szent atiókból, de nem tudod, mint kell értened a szent atiókat (Bal: CsLk. 183).

POROSZKA: tolutarius Pesti: Nom. c. 102. C. dromedarius, asturea MA. gradarius Major: Szót. 241. [zelter]. Rea wewn az kyalry kyalry ruhát, fegyebn ekes koronát, porozkayra áltepek (ÉrsC. 118b). Azon kerem kedget hogy ha volnának io porozkay, kyldene egy porozkat (RMNy. II.278) Száma volt, amennyi árpát kellett minden tisztartónac beszozáltatni a gyorsan lépő parókának, az ösznéreknek vagy porozskáknak (Mel: Sám. 132). Egy porozskan wluen, eleikben iwne (Pont. 51. 35) Fel ále edgy

ő és szép angliai poroszkára, a ki szép módjával jár vala (Tess: SzMag. 17).

[Közmondások]. Az lóbol nehéz poroszkát csinálni (Pázm: Préd. 338. Sám: 3Fel. 454. Kisv: Adag. 324). A poroszka porosz-
al-*is* botlic: totutarius totutim nec caespita (Com: Jan. 66).

Poroszkál: totutim incedo, tripudio MA. (traben, hüpfen). Poroszkálva: totutim C. MA. Idestova poroszkálván járna (Zvon: PázmP. I.70). Sionnak leányi kevélyek, tétova poroszkálván járnak és az ő lábokkal nagy zengést bongást szereznek (MA: SB. 239). A Sionnac leányi idestova poroszkálván járna (MA: Bibl. II.6).

Poroszkálás: (tripudatio; das hüpfen) Poroszkálás, kedves menesedbe ne talaltasce (Pécsi: SzázK. 81).

Poroszkáló: gradarius C. totutim incedens, pede pressim quitans MA. (trabend). Poroszkáló-ló: gradarius equus PPB. Ia sietni kell, poroszkáló paripákkal jobb élni (Com: Jan. 94).

POROSZLÓ (*porozlo* Pont. 64. *porozto* BécsiC. 125. MünchC. 8). lictor, apparitor, stator, lorarius, accensus C. praeco MA. ccensus curiae PPB. scherz Pesti: Nom. I.29. häscher, stadt-necht PPB. A porozto erősen fuóltuala (BécsiC. 125). Meg-araguan ő vra, ada ötet a poroztoenac (MünchC. 48. JordC. 12). Lattyatok mynth intottak volna a koppaz hegre a porozok (WinklC. 203). Az porozlo lywattatyk, hogy en fyaym meg lessenek (ÉrdyC. 195). Az kyral az porozlonal anag hoherel az rombitat feel futata (KazC. 99). Az porozlok fogak az ven vi-zet (Pont. 64). Porozslonac szaua által meg kiálltatc minden aza iótt fiaknac (Kár: Bibl. I.426). Az biro az porozslonac ezeben adgyon tegedet (Born: Préd. 459). Azon őrdög lészen ala porozlod (Zvon: PázmP. I.524). Ő az maga hazájának és emzete szabadságának porozlója (TörtT. XV.190). Tulajdona-
ent könyörüle isten az emberi gyarlóságon, ki vetvén az ármá-yos porozslót, őrdögöt (SzD: MVir. 461).

Porozslókod-ik: lictorem ago Kr. (sich mit häscherei be-chäftigen). Porozslókodnac ellenőnc bahuanyozásokkal (Mon: ZéPT. 89). Őrdögi patvarkodásból ostorozza ötöt ezekkel, poroz-
skodik ellene (SzD: MVir. 188).

Porozslóság: lictoratus Kr. [häscherdienst]. Gyorsalkottan z porozslóságban es gyilkosságban (Tel: Fel. 197).

PORTA (*portya* BékOkl. 202: **1**) [porta, janua; thor, thür], logy ky ment volna az portan, legottan lenenek elöl két wen-eg frater (VirC. 59b). Az portan kiüöl egied meg az te etke-et (74). Fekzyk vala az culastrom portaya előtt (ÉrdyC. 339. 40). Mene az barátok portayara es az portarius be ereztet nagy o kedvel (513b). **2**) aula Turciae SL [die Pforte]. Balibeg keveti itala megtudósodott, hogy a portáról jó választja volna (MonIrk II.73). Ifjabbik Rakóczy György Hatalmasságodhoz és az fényes ortáloz igaz hűségének megőrzésére igen jó móddal tanitta-ott és neveltetett (MonTME. IX.384). **3**) pigna levis, velitaris oncursus, excursio SL [streiferei, das bentemachen]. Ha a portára kimégyen, nyér az ellenségtől, ha a kvártélyára légyen, nyér a menyecskétől (Thaly: VÉ. 298). Az ellen-ég ellen magyarok portája jár-kel éjjel-nappal, vitézül próbája (Thaly: Adal. II.23). Értették volt oda ki való szolgálaink, hogy z más portyákban njonnan többen is kiesavargának (Bék-
kl. 202). Ezen két erős portával kitanullatjuk szándékát (Beres: ev. 304). A forragi és portára induló apró seregek nagy káro-at téznek és rosz hirt hagynak a tábor felől (Fal: NA. 213). Ezek őrkökéig busittyták a generálisokat, hogy részek legyen ünden portán, minden űtközetben (221). Ha jön ordre, frissen yergel, emegy a portára, fölbiztatja maga társát, jól mezőn z ára (Amade: Vers. 107). **4**) [tributum; steuer?]. Az mi illetly

az wrakath es nemessegeth, kiknek portatth ronak, azon megh az orzogh az wrakkal tellesseggel nem alkudott (RMNy. III.119)

nyargaló-porta: (explorator equestris; reiterauskundschat-ter). Morvában küldtem egy nyargaló portát, ugyancsak kitam-
lom (Beres: Lev. 206).

vizsgáló-porta: (explorator; auskundschafter). Tegnap vizsgáló portát bocsátam vala, jöve hírem tile Morvából (Beres: Lev. 207).

Portai: [Turcius; türksisch]. Egy portai kantár szűgyeléstől (LevT. II.394). Fékének formája nem régi találmány, igen bűsös munka, portai csinálmány (GyöngyD: KJ. 507). Portai vagy per-siai paplan (VectTrans. 15).

Portás, portyás: (velitator; streifzügler). Bár és Szekeső el nem pusztított volna, mert mindennap portyások jártak volna (KeeskTört. IV.104). Tegnap s ma portásim feles német s magyar rabot hoztak (Beres: Lev. 38). Ez étszaka hozza egy pozsonyvármegyei portás egy németet (284. 296).

vizsgáló-portás: (explorator; auskundschafter). Az német általszaladt, le is csendesedett vala, mert ott leskődött vizsgáló portásom (Beres: Lev. 295). Vizsgáló-portásim nappal indulnak, étszaka próbálnak (341).

Portáz: velitor, pugnatum excurro SL [plänkeln]. A kara-bélyos sem portáz, mert csak siratja lovát (Beres: Lev. 339). Fehírvár felé portázni változik három-négyszázonként (475). Sok veres fogolynak kelleik meg halni, a portázó nyulatok mind el fogtuk (Mik: TöRL. 249). Mind a kettőnket elérte már a sok péntek, nem portázni való emberek vagyunk (Fal: NE. 27). Két-ségkívül szeges beszédekkel portázatok egymásra (79). Fegy-vert, fegyvert híveim, portáz ellenünk az ellenség (Fal: NA. 123). A kerékben rőpítet igék ide s amoda portáznak (Fal: UE. 403).

ki-portáz: (excurro; streifzug machen). Meghattam, sok tiizeket rakjanak minden falun kívül; az német meglátta, mind hadnak vélte, még az magyarja sem mert kiportázni (Beres: Lev. 19).

Portázás: proelium minutum, velitatio, excursio bellica Kr. [streifzug]. Vég-újváriaknak kiterjedett szép lüre, közben jár-sok, jeles portázások Vág vizén túl messzire (Thaly: Adal. II. 277). Az Vág két felin színájok helyben leszen, bátoraságosabb is, az portázásra reáérkezik (Beres: Lev. 308). Már az karabi-lyosok is protestálnak az portázás ellen (322. 463).

PORTÁLÓ: (portale; portal). Ha valaki cizfrázni akarná lugassait, azoknak bemeneteleken portálokat azaz mesterséges kapukat csináltathat (Lipp: PKert. 19).

PORTÁRIUS: (portarius; thürhüter). Az portarius felele nagy haraggal: Mit jaarz eet te zaar saak (ÉrdyC. 502). My-koron cheenghetőt volna, az portarius be ereztet nagy yo ked-wel (513).

PORTÉKA (*partéka* Dial. 180. Mik: TöRL. 26. *portéka* Mon-Irk III.36: **1**) vasa, supellex MA hausgerät PPB. Irva találták vala lóta után az ő portikái között (MonIrk III.36). Ki valami misé-hez való partekat el vinne (Dial. 180). Az mely portékát adott az Wy-cay Eva asszony az maga leányával, annak az száma (Radv: Csál. II.308). Ha elérkeznek a királyi emberek, meglátták az idegen embernek partékáját az ágya körül (Hall: IIIst. II.49). Ott találtatott fel akar vitézeknek külömb-külbömbéle fegyver, akar másoknak állapattyokhoz való kívánatos partéka (III.38). **2**) sarcina MA. merx, mercionium SL [pack, gepäck, waare]. Kegyel-med megh monthattia hogj clak buzaya es partékayaert jvt el (RMNy. III.114). Le raká es hánia David hátáról minden portékáját (Mel: Sám. 35). Az én portékáimat elő hozám nappal,

mint az kic másíva hordozkodnae (Kár: Bibl. II.117). Szedgyűk-
őszve zaydaeskiáját (Mad: Évang. 215). Ha szomjulozol, menny
a partókákhoz (ad sarcinulas) és igyál vizeket (Kálbi: Bibl. 233).
Budán 2000 frt érő portékát fizetett serezában (TörtT. IV.89).
Lopott portéka (Illy: Préd. II.277). Szép dolog nra lenni fél óra
alatt egyecshány száz ezer tallért érő partókának (Mik: TörtL.
26). Az efféle idegen portékáért a tengeren lapátózni, vitorlákat
szagatni, kifelé s meg visszatérni haszonatlanság volna (Fal:
NU. 321). **3)** [res; diug]. Az atya megmondolha, hogy nem volna
rosa vyraguak ydeye, bozyaa hywa es meg lataa kelebeet
haat mynd zeep rosa vyraag az azyw apro porteka (ÉrdyC.
640). Mint amaz fel-puffadt mérges varas porteka minden mér
gét kiadgya a Matkó (Illyef: BCSomp. 111).

PORTIKUS: [porticus; Säulengang]. Cedrus gerendái va
lánc az nr házánae porticusnae (MA: Bibl. I.311). Az utzke
kövecel rakattatnae meg, mint a piarez is a tornáczokkal,
porticusokkal (Com: Jan. 122).

PORTRÉ(kép): [effigies, imago; bildnis, portrait]. Az alsó
szobákban az austriai háznak minden portrait képei függnek
a falakon (Fal: TÖ. 794).

PORTUS: [portus; hafén]. Már én mágnés kővem portus-
hoz hoz engem (Zrínyi II.58).

PÓRUS: [porus; pore]. Veréjték lyukak vagy pórusok 1658
(KNagysz. 27).

POSHAD, POSSAD, POSVAD (*peshed* Mik: TörtL.
188): ranceo, computresco, immaresco C. exputresco, fermentor,
infermentor MA. rancesco PPB. [verfaulen, vermodern, ver-
wesen, morsch werden]. Teste kecségetetésére poshat mérges
tejet szopott (Czegl: MM. 6). A savanyú és poshatt etezetet kos-
tolgatván meg hajtják fejeket (TemPompa 162). Sok posvat
gyűmölcsöt hozot (Zólyom: Elm. 251). A mi szívünk frissen és
hívesen vagyon és nem peshed úgy mint a fiústölt hús a nyáron
(Mik: TörtL. 188).

el-poshad: computresco Kr. [verfaulen]. Kik Krisztuson
nem gyökereztek, el-poshadnak a nyavalyák vizének nedvesité-
sével (Pázm: Préd. 692).

még-poshad: exputresco C. rancesco, acesco, fermentor
MA. [verfaulen]. Megvárják, hogy jól megposhadjon a hordó-
ban vagy meg-forjjon: sinútar *fermentari in dolio PPB. Az
halak, kyk hű benne vannak, mynd meg hálnak es meg
posadnak (JördC. 19). Régen megposhat historiáeszkákat ottan
ottan elő-ugrat (Pázm: LuthV. 4). Az ember teste a föld alatt
megposhad és rothad (Pázm: Préd. 994).

őszve-posvad: [computresco, infermentor; verfaulen, ver-
modern]. Összeposvadott s rotvatt juh és borju bőrök (Kadv:
Osal. II.374).

Poshadék, posadék: illuvies, lama MA. morast, kot,
pfütze PPB. Ha rozsz fityón és olly posadékon őrizi, a hol mé-
telyt szednek a juhok, nem pásztora, hanem mészáros a juhok-
nak (Pázm: Préd. 604). Olyanná teszi mint a bűdös dögöt, mint
az útszákon tapodtatott poshadékat (726). Mind magát s mind
az ország népét belé akarja keverni az sűrű posadékból álló
sárban (ÉsztM. 321). Az az ember, ki a testi gyönyörűségnek
rét posadékaiban fekszik, disznoknak hivatottik (Illy: SzÉlet. I.37)
Posadék a bűnöknek (Illy: Préd. II.415).

Poshadt: rancidus, fracidus C. MA. stinkend PPB. [faul,
morsch]. Poshat ital: posca; poshat szabás: subrancidus MA.
Poshadt, álló-víz: aqua torpens, aqua roses PPB. A Kalausz sok
híván gyűlévöz káromlásnak possat linbossa (Zvon: PázmP.
257). A penészese, poshattak, rothattak meg-undokétna és bű-
dösséne (Com: Jan. 62). Teste kecségetetésére poshatt, mérges
tejet szopott (Czegl: MM. 6). A savanyú és poshatt etezet kós

tolgatván, meghajtják fejeket (TemPompa 162). Belől poshadtt
döggel büszhölök (SzD: MVir. 116). Magában dögleletes poshadtt
kovászt foglaltó találmányának undoksága (439).

Poshadtacska: rancidulus MA. ein wenig stinkend PPB.

Poshadtság: ranceor MA. [finulis].

Poshadtul: rancide MA. stinkend PPB.

POSHASZT: putrefacio Kr. [faulen lassen].

még-poshaszt: fermento, infermento MA. [gähren]. Nem
tudgyátoké, hogy kicziny kovász megposhasztja mind az egész
tésztát (MA: Bibl. IV. 154. Nögr: HvK. 438. Illy: Préd. II.325).
Egy kevés kovász egész teknő tésztát meg-poshaszt (Vereem:
Lev. 260). Egy kevés gonosság az egész tésztát megposhasztja
(Mad: Évang. 276).

POSVÁNY: palos, lama, illuvies Kr. [morast, pfütze]. Sikeres
posuanban cszipolódni (Zvon: PázmP. 282). A föld színe néhol vize-
nyős, ingoványos posvány, soppedékes, lápos (Com: Jan. 14). Még jól
tett helyében posványban vezet e halálatlan világ (Kisv: Adag.
387). Az Lévárd táján való rozsz, saros posványokat elkerüli
(Bercs: Lev. 223).

[Szólások]. Loeshol posba, f e r t ő b ő l p o s v á n y b a l é p t e k
(Pécs: Fel. 30).

Posványos: **1)** palustris, paludosus Kr. [morastig]. Posvá-
nyos sár (Tof: Zsolt. 594). Gyórvárnál az tóban, posványos
gázlóban mind bele fulladt (Thaly: Adal. II.144). **2)** [illuvies;
morast]. A jól tett helyében világ nem ád vízben, de posványos-
ban vezet (Kisv: Adag. 475).

POSONKOD-IK? Az basa nagy devánt tartott földre;
az törökök igen patkóltaták az lovakat és igen posonkottak
földre (TörtT. I.553).

POSTA: **1)** tabellarius C. nuncius, veredarius MA. angari-
us; bote, postillon, postreiter PPB. Jutának my hozzánk romai
cíazár w fősege postai, vgián azon posták adak my nekünk az
Nd. leuelet (RMNy. II.109). El küldé a leueleket az postáktól:
litterae missae sunt per cursores (Kár: Bibl. I.503. Ver. Verb.
Szót. 944). Angyalidat mint szaguló postáktól kiküldöd (MA:
Bibl. V.47). A levélhordozó postákat küldie vala (Com: Jan. 207).
2) [res veredaria; post]. Attól félek, hogy az postákon elvész
az levél (LevT. II.319). Vannak társai, a kik véle egyetemben
postán rándulnak a kárhozatra és elakarják erővel hitetni vel-
lünk, hogy igyenes úton meendegelnék a mennyország felé (Fal:
NE. 76).

[Szólások]. Ujjal mutassad az utat, ne magad f u s s a d a p o s t á t
előtte (Fal: TE. 401).

[Közmondások]. A hír postán menéssel sokat szokott hazidni
(Kisv: Adag. 165).

Folyó-posta: cursor Kr. [postillion]. Kulcsos városokban
már tenjen hírellek, a folyó posták is pofásan kürtölik (Fal:
Vers. 914).

gyalog-posta: tabellarius pedes; fustpost, briefträger PPB.

isten-postája: [nuncius dei; gottesbote]. A prófétákat egye-
dül az isten hívta az ő szolgálatjára, s nem valami angyal, ki
is istennek követje és postája (GKat: Titk. 310. Mlleg: Töszl.
I.73).

Iovag-posta, Iovas-posta: tabellarius eques PPB. [fal-
post]. Küldé az leuelet lovag postáktól (Kár: Bibl. I.506).

[Postálkod-ik]

Postálkodás, postakodás: [res veredaria; postführung].
Az postálkodás dolgában tartassék az régi articulus: társat ma-
ga mellő az posta ne fogadjon (ÉrdTört. II.286). Egy holnap

az ráklábon járó postakodással elérkeznének (TörtT. XV. 197). Az kolozsvári nemesség is segítje az katonák postálkodását (MonOkm. XIV. 39). Az postálkodás ő rollok tollaltassék (CompConst. 29).

Postálkodtat: [rem veredarium administro; die post verwalten]. Az Boeskaai tünadaskor postálkodtatta a török közl (MonOkm. XIX. 258). Az ingyen gazdálkodtatók és postálkodtatókról világos articulusunk extal (CompConst. 29).

POSZ: crepitus pedor MA. knall, bauchwind PPB.

Poszog: crepitare, pedere MA. bauchwind lassen, knallen PPB. Az kicsiny ebcsékek az lágy pármán poszognak (MesésK. 18). Az idogálóc avagy sarapolók meg részegedvén tántorgának, köhögnek, hákogának, bőfögnek, torhaskodnak, pőknec avagy nyálaskodnak, okádnak, huddoznak és tisztossággal becsü-llettel szolván poszognak és fígnának (Com: Jan. 182).

Poszogás: crepitus MA. [das fúrzen]. Czac meg nem őltél az úton nagy soc poszogatásoddal (Helt: Mes. 373).

POSZÁTA: curruca SI. grasmücke Com: Orb. 43. Patsira, sűsetek, poszata madár: cassita Major: Szót. 129. Nyomorék poszáta madár, mellynek fiait más neveli fel: curruca PPB. A harkály, nyári csoka, poszáta: nyomoréc veres torku madár, fergeekkel élnek (Com: Jan. 31). A kukuk a kűsbe madarak s kiválkeppen peng a poszáta fészékbe tojik (ACsere: Enc. 216). A poszáta avagy nyavalyás fűst-farkú tsak igen kisedet veréb forma madárka (Misk: VKert. 411).

[Közmondások]. Nem poszáta fészek Buda, hogy az kakuk az benne lévő monyakat megizya (TörtT. XVI. 95).

POSZTÓ: pannus Pesti: Nom. a. 39. C. MA. tuch PPB. Posztónak fonákuivaló fele: panni interior non rasa facies: posztónak színére való része: panni rasa facies PPB. Hoz teueled elicinium poztóh, kybe en testemet beltukaryad (Ehrt. 141). Senki sem erezi ty otromba poztónac foltát o ruhala (MűnchC. 29). Mire magasztatol fel az poztónak zepsegeben (VirgC. 145). Földnek mennynek kyalra poztóokba takarwan a iazolba teteteek (WinklC. 343). Mykoron zeut Margit azzon-nak adnak vala kentest iob poztóbol tarsinal, zegeny vala meg viselny (MargL. 2). Az utéak posztóval bevonták (Monlók III. 106). A gyapjú meg-szövetetté és a csővre tekert bél fonalac változhat posztóvá (Com: Jan. 97). Hogy ipen kimondgyam, a selyem és abbul szőtt vagy vertt poszó nem egyéb, hanem némely férgecskékből takaraszott hulladék és sok festékkel forraltt ganéj (Fal: NE. 30).

[Közmondások]. Nem arra való, hogy posztóban varják a fejét (MA. Czegl: Japh. 232). A vont arany vagy ezüst nem áll jobban bé testemet a szőtt posztónál (Fal: TÉ. 771).

Posztós: pannosus MA.

PÓT: additum, appendix, supplementum MA. Zusatz, anhang PPB.

Pótol: suppleo, compenso MA. [ersetzen, ergänzen]. Az el-száradott vérnek fogyatkozása másunnal nem pótolhatniék (Pós: Igazs. I. 133).

ki-pótol: ∞ A természet fogyatkozását mással ki-pótolni: superare impedimenta naturae PPB. A kárt kipótolá (Liszny: Krón. 150). Nyolcz száz ötven külön állatának, ezért hogy ha a tatároknak el-esüenne, amazokból menten ki pótolnák (197). Valami elégtérő áldozattal pótolhatta ki véle isten az ő viz-özönkori bűnét (Misk: VKert. 388).

még-pótol: [compenso: vergelten]. Az Kd jó szerencsáját hallám, kit isten ő szent felsége Kelmeknek pótolja meg és kegyelmes áldásából üregbitse s nevelje meg (LevT. II. 222).

Pótolás: compensatio, assummentum MA. [ergänzung, ersatz].

Pótolgat: identidem resarcio SI. [wiederholt ergänzen]. Elégtelen volna az Christu közben járása, hogy ha a mi eselekedeteinkel kellene azt pótolgatnunk (Matkó: BCsák. 309).

[Pótolód-ik]

ki-pótolódik: [compensor; ergänzt werden]. Mind ki kell ezeknek pótolódnok (Komár: Imáds. 119).

POTOR: scurra, erro MA. landstreicher PPB. [L. Botor]

POTROBOC: [cibus butyro et farciminibus compositum: aus topfen und wüsten zubereitete speise]. Potrobocz: ezzel élnek az székely atyfiak (Radv: Szak. 218).

POTROH: [potroh PPB. potroha Com: Jan. 51. potrok MA. PPB.] abdomen C. MA. schmeer, schmeerbauch. wanst PPB. Láddé ezeket mivelheti az nyomorult pénz szerelem az fősvény potrohokban (MA: SB. 133). Potroha mely nagy (Bal: Epin. 10). Az eledel az állatoknak a kérés gyomorban, annak utánna a kővér hasban: potrohában által megyen (Com: Jan. 51). A tobzódóc vagy vendégszédóc merő kövérségnek avagy has potrohúnak rabjai (181). Az vendég azt tartja, hogy nem fogadtuk jó szívvel, ha potroha nem puffadtott aanyira mint egy akós hordó (Fal: NU. 303). Némellyek a könyveknek potrohát s tenérdekségét nézik inkább, hogy sem belső velős jószágát (Fal: UE. 379). Hármias kés van oldalán, bécsi acél pántlikára szépen függ a potrohán (Fal: Vers. 577).

Potrohos: ventrosus, obesus C. ventricosus MA. teist, fett PPB. [dickbauch]. Vala peng Markalf igen temerdeg es potrohos (SalMark. A. 3). Nincz olly jóvedelmező papi uraság, az melly ezeknek potrohos gyomrokat megelégtübtetné (MA: Tau. 1141). Potrohos paraszt ember (Mad: Evang. 327). Testesec, kővérec, potrohosoc (Com: Jan. 53). A sz. írás magyarázattjáról potrohos könyveket irhattok (Veres: Lev. 93). Igen nagy potrohos könyvet megtöltöttének (GKat: Váls. II. 1256). Mind jók ugyan ezek, de én a jesuita potrohos könyvében ezt is olvastam (Czegl: Japh. 11). Néki vigh-lakástul az hasa potrohos (17).

Potrohosit: incrasso Kr. [verdicken, anfüllen]. Ilyenekkel kellé potrohosítanod mocskos írásodat (Matkó: BCsák. 256).

Potrohosod-ik: crassescit, obesus fio MA. dick werden PPB. Annyi szitkos, motskos nyálaskodásokat ha valaki rendel ki győzhetné szedni potrohosodott könyvéből, bizony azzal horhaszabbá tenné X nt Tők könyvét (Matkó: BCsák. 2).

Potrohosság: ventricositas Kr. [feistigkeit]. Ha a szitkokat le-törőlnék a Balduinus könyvéből, kichiny hasa maradna potrohosságának (Pázm: LuthV. 5).

POTYKA [potykas C.]: carpio C. carpinus MA. cyprinus Major: Szót. 128. karpen PPB. Mellyik az jó falat az halban? Az kővi hal mindenestől, az potyka az ő fejével (MesésK. 17). Pisztrángot, herenget így főzhetsz, potykát is, de azt borban (Radv: Szak. 113. 157). Bőite az, midőn chnkát, potykat, tokot rátna, sítve torkig eszne (Tel: Fel. 26). Halastói halac a potyka, csuka, kárász (Com: Jan. 34). Nespesti jobbágyok adjanak 30 potykát számon (Radv: Csál. III. 76). Vizát, pozsért, potykát fogasson számunkra (RákGy: Lev. 383). Az apró fiatal potykáknak kopótójokban is terem fereg, az öreg tsukákat, többi potykákat mindazáltal efféle fereg nem állja (Misk: VKert. 682).

POTYOG: [assidue cado; fort und fort fallen]. Sirt niút a sebes eső, görgöttek, potyogtak könyvei (SzD: MVir. 361).

PÓTTYAN: labor, cado Kr. [herabfallen]. A pap az ürökkévalóságnak tengerébe pottyant (Fal: NA. 135).

ki-pottyán: [elabor; herausfallen] Ha oly jeles ember volnál, valami szádból kipottyán, mindent tartoznánk el tőle (Tel: Fel. 189).

Pottyant: [labe facio; fallen lassen]. A ki oda pottyantja ártatlanságát ulvari előmenetelért, rossz kalmár (Fal: NA. 237).

ki-pottyant: [elabi facio; herausfallen lassen]. Az ő hízel-kődő beszédec után ki-pottyant valamit (Helt: Háló. 88).

POVÁLY: alica; spaltenrank C.

POZDORJA (*pozloria* Gvad: Nánd. 10): stipa, stupa, culmus lini MA. festucae cannabinae PPB. [werg]. En tetemeim meg annak miként pozloria (DöbrC. 179. KulesC. 213). Ey uelek az mas velagra víznek fiat, zenat es pozdoryat (CornC. 421). Mutatod az the battalmassagodat es azza pozloriat haborgat (TihC. 236). Vesdel fűt mint az pozloriat az szel előt (Szék: Zsolt. 86). Némelyek fűt, szénát, pozdorját építnek (Pázm: Kal. 811). Lehetetlen dolog az, hogy az aszn pozdorja az égő tűznél föl ne gyuladjon (Prág: Serk. 367). Az emberi erő erőtelenség, tsőpi és pozdorja (Nagyari: Orth. 7). Csak szőszbőz, pozdorjához hasonlók vagyunk (Laur: LViad. 73). Vas por szemre fűtött pótfűjokat, szénnek pozdorjája fűstőlött nyakokat (GyógyD: KJ. 125). Törte a tábor mint pozdorját (Gvad: Nánd. 40).

[Közmondások]. Nagy kölembőség vagyon a fa, széna és pozloria között (Vallást. ij).

kendér-pozdorja: [stipula lini; hanfwerg]. Az azzony fűl vywoe az nepekethi az haznak hoyzattyaban es be felezezo ewket oth kender pozdoryawal (JordC. 286).

kő-pozdorja: [rudera lapidum; steinschutt]. Hegyes nil meg My a Christus ellenségit, kő pozloria elrontia (Mel: SzJán. 49).

Pozdorjácska: stipula MA. [werglein].

POZLÁR (*pozslár* Helt: Krón. 8): ensis, gladius Kr. [schwert]. Az ő hadi szőrszámoc egy egy pozslár (Helt: Krón. 8). A ki elő nem jönőnc, azokat kettő vágának egy pozslárral (10). Mind-áránst inteni kezdé őket, hogy megtisztítának a régi payzsokat es pozslárokat. Soknak köszöte vagyon horgos pozslároc (Górárv: NagyB. Bűij).

PÓZNA: pertica, stipes, bacillus MA. stecken, pfahl PPB. Tsae ezis súlyos pózna (Balassa: Ének. 16). Háló terjesztő poz-nák, villa fák (Com: Orb. 107). Póznakkal kellett-e segíteni az elő-fűt (Nad: Kert. 133).

karó-pózna: [pertica; stange] A kert bé-kerítetté sóvény-nyel, a mely hosszú karó póznákból és egyéb hajlós vesszők-ből fonat (Com: Jan. 71).

madarász-pózna: ames C. cadamus PPB. [stellgabel]. Madarász pozna, kolpezo: ames Major: Szót. 32. Esmének állfo-zetetről, enyves madarász póznáról (MA: SB. 218).

nyír-pózna: pertica betulina Kr. [birkenrute]. Nyír póznával póználja fejét (Fal: Jegyz. 930).

[Szólások]. Megkívánják, hogy jó szívvél vegyék a korpázást és a merre hajlik a nyír-pózna azaz ősz fejek tetszése, a szerint éljenek és eszeledjenek az ifjabb úrtnak (Fal: NU. 302).

Póznál: perticis contingo Kr. [züchtigen]. Nyír póznával póználja fejét (Fal: Jegyz. 930).

POZSÁR, POSÁR (*pozsar* Radv: Szak. 10): carpio. Major: Szót. 128. cyprinus; karpfen PPB. Ha csukát avagy poszár ad kezében az mestered, azt igen szépen megvakarjad (Radv: Szak. 10). Ha az posár íkrás, az íkráját tegyed az levé-
ben (115). Vízát, poszárt, potykát fogasson számmunkra (RákGy: Lev. 383). Sajt úro 6 öreg, posár úro 6. (KecskTört. H.510). A

nagy pozsárnak felit föld meg (Bethl: Élet. 534). Az alosa tsak igen paraszt had, nem sokat különböz a mi posárinktól (Misk: VKert. 546). Kophalat, pisztrangot, posart add a szakátsnak (SzBodó: Söldics. Á1).

PÓCE: 1) cloacalis fluvius PPB. [kanalwasser, urrat]. Davidnak is amaz három vitezek egy keő pócze vizet viven agyen-dekba kedvesen vevé teőllek (Vás: Ep. 4). 2) caerule C. [ab-tritt].

PÖDÖR: torqueo, in gyrum ago Sl. [drehen]. Orrom allja épen akkor mohosodott, a pihét pödörtem mint egy okosodott (Gvad: RP. 86).

PÖFETÉG: 1) fungus orbicularis, crepitis lupi, fungus ovatus PPB. [lycoperdon vulgare] bubenfist, bofist PPB. Pöfö-
teg: fungus nuncupatus crepitis lupinus Beythe: Nom. 5. A
retok igen egérséges a pöföteg meg-főto veszedelem ellen
(Nad: Kert. 320). 2) foetidus; stinkend ?. Tolnaik, heréc, pö-
föteg apaczak (Mel: SzJán. 443).

Pöfötégés: fungosus, fistulosus C. pustulosus PPB. [warzig]. Nagy gömbölyű pöföteges orra, magas fülei (Prág: Serk. 673).

[PÖFFED]

föl-pöffed: [extumescere, extubero; anschwellen]. Az isten a te föl-pöffedett szíved daganttyát akarja meglahasztani (MHeg: TOSzl. II.116).

Pöffödék: 1) tuberculum MA Nom. 94. blätterlein PPB. [warze]. A hol emő, ott a pöffödék; ubi uber, ibi tuber (Illy: Préd. II.256). 2) [fungus; schwamm ?]. Sodoma földé felől írják, hogy meg mostis termő fák vannak benne, melyeknek gyümöl-cse külsőképpen magát szépen mutatgatty, de belől olyan mint az pöffödék, úgygyra, hogy az kik illetik, hamuvá lesznek kezében (Döcs: Fel. 21).

1. **PÖK, KÖP** (*peket* JordC. 144. *pökke* Sylv: UJT. I.141. *reä pökke* Zvon: Post. II.151. Nad: Kert. 29): spuo, expuo C. MA. speien PPB. Pökenge ő orczára es nac épasockal vericula-
tót (MünchC. 66). Önnön felwoth el harapa es segetetlen
chokolgathonak weresen orczára pöke (P'erC. 46). Ha az ew
attya ewneky orczayara peket vona, nem do kellett vona es
heted napgh ky tekeztethy az kösseeghből (JordC. 144).
Hogy ez fratereknek az prior, hog ha es meg teerne, ky ev
neky jelenyk, orchel rea peokneek (DomC. 303). Mykoron
zent Janosnak feyet kezében tartana es karomlana, az zent
few arczwl pökee (ÉrdyC. 525. 550). Zemebe pewket (Posti:
NTest. 87). Ha valakire pökendé, ez meg mossá ruhaat: si
salivum huiusmodi homo Jecerit super eum, qui mundus est,
lavabit vestimenta sua (Helt: Bibl. IEEed). Pökik, szidalmaz-
zak (Mel: SzJán. 123). Nem tudom, ha pökzé anagy okádol
(Döcs: Adag. 160). Azért is pöki az régieket, hogy szükségnek
idjén akárkinékis meg engedték, hogy keresztyellen (Pázm:
Kal. 118). Ki pökte azt a bűdös torhát (Bul: CsIsk. 35). Rossz
ember hamis vádgyára nembánt engemet Calvinus apám, én is
olyan engedelmes fia vagyok, hogy nem pököm ha lehet or-
czájára (Matko: BCsák. 39).

[Szólások]. Markát pöki: proludit MA. Pököl a marko-
dat, hogy mindent meg bizonytass (Kul: CsIsk. 183). Csak köpi
az markát, de megassa árkat (Thaly: VE. 1491). Nem köpted
a markodat (PhilFl. 62).

alá-pök: despuo C. MA. anspeien, heralspeien PPB.

[be-pök]

bepökés: [re conspuere; das anspeien]. Oltalmazzul meg
vran en orczumath nyinden zeplötwel, hogy ne zegenkegyem
the elewted, se ez wylagy emberek elwot te zent orchadnak
bech pökeseert (ThewC. 119).

föl-pök.

[Szólások]. Ne póky olyan fel: altius oramedoute (Decsi: Adag. 329).

(fönn-pök)

fönnpökő: arrogans, altum spirans Kr. [hochmütig]. Vajna a pápista fejedelmek is olyan könnyen a nyakokra nem hagynak ama fönn pökő papokat fölni (GKat: Váls. II.271. Megy: SzAÖröme. 76). Az fönn-köpő s Erdélyben bejött, s kérdődő cifra paszamántos, nyegédos magyarországi, tótországi fijak miképpen zaboláztassanak meg kérdődőskörl (Thaly: Adal. II. 344. Csúzi: Síp. 649).

ki-pök: exspuo MA. ausspeien PPB. Köhögve kipököm: externuo: hákogva kipököm: excreo C. Vakolnak vezérőly, kük ky pöktyek az znyogot es az tewe-t el nyeltyek (JordC. 428).

[Szólások]. Ki pök ni az ágyát: desputere malum (Decsi: Adag. 328). A minapi levelében az ilyen dologra való nézve pöké ki kend ezeket a deák szököket (Mik: TörL. 70).

kipökés: exspuitio MA. das ausspeien PPB.

lő-pök: despuo MA. hinabspeien PPB. Le pökée az földre es saarth zersee hű nyalabol (JordC. 658).

még-pök: conspuo C. MA. bespeien PPB. Embernek fia adatic a poganoctae es megkaromlac ötet es egésbe megpökic ötet (MünchC. 92). Akar melly láttatos es színes legyen az emberek előtt, az isten széke előtt megpöketic es megvettetic (MA: Tan. 756). A ki mit ingyen ad, meg-általkodással meg ne pökied, hogy meg vetni es meg utálni ne láttással (Com: Jan 194). Térj eszedre valaha, ne pökjenek-meg még csak a' gyermekek-is (Matkó: BCsák. 221).

rőa-pök: adspuo, inspuo C. MA. bespeien, auspeien PPB. A szüiből ki származot boszszonkodo hertelen indulat, kívül viseltetűen gonoszt kíván valaki másnac titok-képpen, ugyan rea pökic vagy szemével sem akarja látni (Zvon: Pest. II.151).

vissza-pök: respuo MA. verspeien PPB.

visszapökés: resputio MA. das zurückspeien PPB.

Pökés: exspuitio C. MA. [speichel]. Nem tamad feel sem az weritek, nem az pökés awagh hağappas (KazC. 189. Mad: Evang. 632).

marok-köpés: [prolusio, jactatio; prahlerci]. Gyakorta azok állítatnak az ő nagy szer-szavokhoz es markok-pökéséhez képest a Christusnak lelki szerűjén tiszta buzáknak (GKat: Titk. Előb. 6). Marka köpések, kérdések (Megy: 6Jaj. II.11).

vér-pökés: haemaptysis, sanguinis sputio MA. blutauswerfung PPB. Vér pökést, has fáiást gyogyit, a szőlő koczinac ezön haszna (Mel: Herb. 6).

[Pöket, köpet]

ki-pökét: [exspuere facio: ausspeien lassen]. Ki-köpette véle utolsó nyálát (Könyi: HRom. 127).

kipökhetetlen: [quod exspui nequit; unausspuckbar]. Ki-pökhetetlen turha (Pécsv: Fel. 197).

kipökhető: excreabilis C. MA. leicht auszuspeien PPB.

Pökő: spuens, sputorius Kr. [speiend]. Csuszó-mászó állatoc az vízi kigyó, zomoc kigyó, méreg pökő kigyó, vípera (Com: Jan. 41).

marka-pökő: [prolusor; prahler]. Többet használ a veszteg űlő naulerus az bajo igazgatásában, hogy sem a marka pökő csalafurdi hajós legény a vas macska emelésben (Czegl:

Japh. 7). Némely markaköpők szokásba vették volt, hogy egymást bajra hívták (Mon: Irók VII.36).

Pököd: [spuito; speien]. Pekethük: conspuerunt NémGl. 1. Tegöd arcwl werven es nyalwal arcwl pöködwen te nehez kört fadath batadra adaak (CzechC. 32. ThewrC. 114).

Pöködelēm, pökedelēm: res absurda, sputo digna Sl. [gränel]. A mit az oltári szentség fölöl vezetett, az merő pöködelēmre méltó vanitas (Matkó: BCsák. 34). Ha játék a ceremoniás vallás, kellemes játék, ha isteni tisztelet, bizony rut es pöködelēmre méltó (54). Miképenhogy a kakas a maga anyját-is meg-fertézteti, a gyilkos-is hasonló, mellyért mindenek előtt pöködelēmre méltó (Misk: VKert. 361).

Pökedelmes: [abdominabilis; abscheulich]. Semminemű állat mints olyan, melly oly kicsiny es pökedelmes materiából oly nagyra nevedkednek mint a krokodilus (Misk: VKert. 247).

Pökődő: [pökődösik Mel: Ének. 3]: sputo C. conspuo MA. [speien]. Mynd karomlak es pekdeseg, werek azt mondan: prohetyzal nekenk (AporC. 171). Arcwl pögödősek ötet, hágkba öttelek, arcwl es öttelek tenerrel (DöbrC. 436). Fel menen a toromban es ah balban istenőknek boltiában, mind orcel pökődőse őket (DebrC. 10). Idwez legy zepseges orca, ky my erettewnk az lyneseknek keze nyath arcwl weretel es pekdestetel (ThewrC. 84). Pökődősenek az ő orcaizara: expuierunt in faciem eius (Fél: Bibl. I.48).

ki-pökődő: [exspuo; ausspeien]. Ezt azért mint ördög mérgét ki-pökődősek lakodalmatokból, mert az az átkozott szokás pogányoktól származott (Pázm: Préd. 226).

még-pökődő: conspuo, perdespuo C. bespeien PPB. Meg mewettetyk es megh ostoroztatyk es megh pögödőstetyk (WinkC. 327). Orchayat hagyja meg peokdevsny es ev nyakat hagyja nyakon verny (ComC. 174). Meg pekdessek lhw orczayat es nyakon vereek hwetel (JordC. 443). Ime emberek ew ftya el arwltatyk, meg chwftoltatyk, meg pöködőstetyk (ÉrdyC. 97b. 134b).

rőa-pökődő: inspuo MA. auspeien PPB.

Pökődös: sputatio, consputatio MA. [das speien]. Nem zemueted az arcwl vereeket, peukdöséseket (VirgC. 35). Pögödösökkel tegöd zomorwytmak (WinkC. 248). Lassatok az en orchamat, ky őállal es pekdessekkel meg rutitateg tiertetek (TelC. 262).

Pökődöz, köpdöz: sputo, conspuo Kr. [auspeien]. Kevésel ez előtt tsak mérges s fűmöt köpdöze, de most egyszer s mind lépés edes mézzé es candiai tsukorrá változat (Fal: NA. 105).

Pöködözés: sputatio, consputatio Kr. [das speien]. Meg emleközöm faldalmírdwl, at te zent orchadnac pögödözésről, hágkon veresőkrl (DebrC. 322. Mon: Apol. 335. Pázm: Préd. 567).

2. PÖK: sputum C. MA. speichel PPB. A pököt szükség keszkenőbe fogunk (Vajda: Kriszt. III.410).

PÖRE (*perén* Fal: Vers. 90): [nudus, intectus; bloss]. De levetkesztettyk pöre es gatyára, igr majd nyugszik fekdűvén ágyára (Gvad: NTest. 50).

Pörjén: [nude, simpliciter; natürlich, einfach]. Tsikorgó nád-sippal kinoztad versedet, nyassán perjén mondtad nyálás énekedet (Fal: Vers. 911).

PÖRÖLY: malleus Pesti: Nom. I.494. marculus MA. hammer PPB. Az kovács mikoron az vasat verné az pöröly-lyel, ebe aloszik vala (PestiT: Fab. 212). Hallom, hogy az kovácsok igen zörgetik az pörölyvel a vasat (242). Zeng az pöröluc es őlőnc hangossága (Kár: Bibl. I.677). Az mig isten

nem akaria, fogóval sem vonhatták ki az ívet, de a mikor űdeje nagyon, vas pörölyvel sem verhetik bé (Deesi: Adag. 103). Nincs oly keményedett ember, kit a szent írás erős pörölye meg nem tör (Pázm: Préd. 393). A törvény olyan mint az tűz és pöröly (Ker: Préd. 697). Az erdőllő az élő fakát a földre letériti. pörölylly az éket belé veri és meghasítja (Com: Jan. 103). A törvény a hűnös kő szívet mint egy pöröly meg-rontja (Nagyari: Orth. 33). A jó tanító az isten törvényének pörölyeivel rontja a halgatok szíveket (Báth: Tromb. m3). A nagy pörölyt nem bírtam, a mint kellett (ÖtvMest. 10vsz). Az isteni tudomány atzél pörölye által kell a rettenetes homályosságból kitisztulni (SzD: MVir. 440).

Pörölyös: [malleo instructus; mit hammer ausgerüstet]. Váltig volt érette egy Cassán kohó, pörölyös barátotok is, hogy valami karba állathatná az augustána confessiót (Bal: CsIsk 141).

Pörölyöz: cudo, malleo Kr. [hammern]. Hála istennek, hog csak ily igazat tudni vallani a sokféle czimborával pörölyöző malleator (Bal: CsIsk. 382). A filistaeusok azért űzték-ki a sidók közül a kovácsokat, hogy senki fegyverth nekik ne pörölyözzön, ne készíthessen (Csizi: Síp. 181). Mint az űlő, melyet meutál inkább pörölyözznek, amül inkább megkeményedic (Czegl: MM. 117).

Pörölyözés: malletio Kr. [das hammern]. Mi dolog, hogy a szent lélektől építettet templom ily kezetlen pörölyözéseket szenved (Pázm: Préd. 512). A gyémánt sem tűzzel sem pörölyözéssel meg nem lágyíthatatik (Misk: VKert. 217).

PÖSTY: fascis vimineus Sl. [reisholz, fashine]. Krakócznál oly járó nagyon, ha csak tíz-tizenkét pöstyöt [gy] belévet is, folytában mehet (RákF: Lev. 1386).

PÖSZLÉK: [ramentum, pontamen; abfalle]. Pöszlek, hulladé, metélek szőts, szabó, varga után: subsaciva PPB.

[PÖSZÖG, Pöszöget]

Pöszögetés: [strepitus; das schmatern]. A Kalauznak szitkaival csak annyit gondoltam, mint az gumárnak diffus pöszögetésével (Zvon: PázmP. 206).

PÖTYE: [?] Nem fészethed három szegű pötyére ez okoskodást (Zvon: PázmP. 231).

PRAJTSOFT: [copiae ad pugnam paratae; kampfbereitose heer]. Ha az ellenség szokás szerint fennálló prajtsoffját avagy fennálló seregét is meginditná, arra kíváltképpen vigázzon (RákF: Lev. 11216).

PRAKTIKA: [machinatio; kniff, kunstgriff]. Minden fortélyos practikának és csalárdkodással kereskedésnek író camarija (MA: Tan. 1183). Állóc practikák (Zvon: PázmP. 340). Nem biztaték Sámbar a pelagiannusok segítségéhez s új practiet gondola (Matkó: BCsák. 350). Gondolok az hely ellen praktikákat (Zrinyi 187). Ő látot sok igazakban praktikára hoztatatt (Illy: Préd. 1158). Ez a practika soha sem teheti ingyenessé ezeket a félre horgadott mondásokat (Fal: NE. 18). Egybe hánya veti ál praktikát, hogy újabb veszteseo hareba szállott szomszédjával (Fal: UE 370).

Praktikal: [agito, machinor; sinnen, im schilde führen]. Ebbe practikal vala hogy Sarolta hertzeznét magának vehetne feleségül (Holt: Krón. 29). Nincs a gyűró; fel tekinteni a fára, tehát az hollo orrába főnlé és ott practikal rayta (82). Az anynemő dologban az tatyi kapitan mastum praktikál, im annak az leuelnek az massat ründel meg írtuk Ndk. (RMNy. 11111). Ki engedhetné meg, hogy más turkálna, practicalna az őnében (Deesi: Adag. 209). Nem io embernek isten dolgában practicalni (Vás: CauCat. 114). Az űrdög hadtarn raytan praktikálni,

hatalmaskodni (MA: Scult. 576). Áskáló, practicaló hamis ember volt (Tof: Zsolt. 569). A portán elhitei, hogy római császárral practicalna Kemény (GyöngyD: KJ. 199).

Praktikáldok-ík: ~ Meg kell engedni, hogy practicalodik az ellenség, mert tapogatva jár (Beres: Lev. 235).

Praktikáldokás: [machinatio; kniff]. Értvén Bornemisza Ferencznek Tokajból praktikáldokását, megfogatjuk s Váraddá is küldjük (RákGy: Lev. 176).

Praktikás: [callidus; heimtückisch]. Praktikás, mesterésges, fortélyos: machinosus PPB. Soc különb különb fele praktikás mesterésgé az sáttárnac (Zvon: PázmP. 148). Nera csak egyfügyil ismérés jelentetik, hanem praktikás ismérés (Illy: Préd. 1511).

PRAKTIKUS: [usu exercitatus; geschickt, praktisch]. Nagyságodat mint próbált vitézt az állhatatlan és practicus francia ellen is a római császár fel boesátá az imperiumba (Laud: ÚjSegis. Előb. 3).

PRAKTIZÁL: [agito; betreiben, verfolgen]. Istenesen practizáló, szentül bölcselkedő theologia (MHeg: TOSzl. 14).

PRÉBÉNDÁ: [praebenda; pfürnde]. Vadnac oly pap mac, kie hat és hét praebendackal és jüvedelmeckel bírnac (MA: Tan. 1130). Marha, mely a farkasoknak praebendája (Liszlő: Petr. 35). Urak praebendájok, nehéz szolgálatjok (Thaly: VE. 1108).

PRECEPTOR: [paedagogus; hauslehrer]. Szólitá fiának praceptorát, Justus Jonást (Czegl: MM. 207). Még a praceptoroknak is megmondatot (133).

PRÉDA: manubiae, exubiae C. praeda MA. bente, raub PPB. Aradnak kyrallya megh győzween ewtet sok predath ragada (JordC. 162). Eg űrdög hoza az itél bíronak eleibe eg holt vitéznek lelket es monda: Ime hol a preda (BodC. 31). Az magyarok magokat zakaztak ott az sok pogansagnak es az predat hattra hozaak (ÉrdyC. 398b). Preda szomiuhozó orszlány (Kár: Bibl. 1544). A gonoszok mint ama prédával elő solynok tarka-barkák űltözetekben (Pázm: Préd. 30). A kifutamodásoc praedának okaért léznez, nem pusztítás nélkül (Com: Jan. 148). Praedaval jüvűnek (Pethő: Krón. 157). Igen jo prédákat ragadoztak (Illy: Préd. 11275). A saskeselyű az ő prédáit soha egészben meg-nem észli (Misk: VKert. 285).

[Közmodások]. Az praeda mindenkor ölezőb (Deesi: Adag. 54).

Prédal: praedor MA. deprador; rauben, plündern PPB. Az nép prédálá az tábort (Kár: Bibl. 1499). A lopóc és tolvajoc praedálnac és loptac (Com: Jan. 93). Őt azért küldték, hogy mezt prédállya (Zrinyi 1112). Szabad prédálni, szabad részeskedni, szabad urat válogatni (1197). Prédál a szél gabonás mezőben (GyöngyD: MVir. 92).

el-prédál: deprador MA. berauben PPB. [ausplündern]. El viűne fogva az madiuitaknac feleségét és minden márhálokat el prédállac (Kár: Bibl. 1150). Feleségeket fogva elvivée és elprédállac (MA: Bibl. 132).

föl-prédál: ~ Valakit fel-prédálni: compilare aliquem PPB. Meg-fosztotta és fel-prédálta minden ellenségét (Pázm: Préd. 111). A kik az ártalmok javát felprédállják, azokat tartoznak büntetni a fejedelmek (Pázm: LuthV. 140). Hispániát és Portugaliát elpusztítuk és felprédálljuk (Liszny: Krón. 158). Felprédáltak némely házakot is és elégettek (Illy: Préd. 1609).

fölprédálás: [depraedatio; ausplünderung]. Szombatnak fölprédálásából, nem tudom, mit magyarázhat ember (Beres: Lev. 252).

ki-predál: [expilo; ausplündern]. A kolmárok boltjai ki-predáltattak és földig el is hordattak (Béres: Lev. 402).

még-predál: [expolio; ausplündern]. Hogy senki titeket meg ne predállion (Fél: Bibl. II.98).

Predálás: [praedatio; plünderung]. Csak arra vetnek, hogy éden nem szolgálhatnak, az predálást pedig meg nem engedem nekik (Béres: Lev. 532).

Predáló: [praedabundus, praedator MA. [rüuberisch, räuber]. Az újonnan született Krisztus neve gyorsan predáló (Pázm: Préd. 111). Mint saskeselyű praedáló és torkos (Czegl: Japh. 17). Kiknek előjáróknak kellene lenni, azok mostan praedálók (Czegl: MM. 28). Német lobozásokat ő kevlisígekkel, predáló rákokat megrottád ezekkel (Thaly: Adal. II.105).

Predás: [inhians praedae; nach raub listern]. Béres az, nem pástör, ki juhát szemlátomást praedás torokban ejti (Czegl: MM. 8).

PREDIKÁCIÓ: concio, homilia MA. sermo; predigt, kanzelrede PPB. Penitenciat tartottat Jonasae predicacioert (MünchC. 36). Az predication valónak sok lobag yok (VirgC. 37). Cristus meg vylagosoytha az zent apostolokat es az ew zent predicioyoknak myatta anya zent egyházat (ÉrdyC. 380b). Kristus temető predikáziót tett néki (Pázm: Préd. 31). Az az ige, az melly által az kenyér és az bor megszenteltetnek, olly elő predikazio, az melly az halgatókat építi (MA: Tan. 1440).

PREDIKÁL: concionor C. praedico MA. predigen PPB. Kince tehetsegét te predikaltad: cujus tu virtutem praedicasti (BécsiC. 22). Jónó Janus baptista predicaluan Judeanac kietlenben (MünchC. 17). Fene es kemeny bezedekel predikal vala (ÉrdyC. 46). Kezde Jesus predicallanya (JordC. 364). Zent Janos baptista az psztaban predicallot, lakozot es keresztölti (ÉrdyC. 347). Nem wgyan wgyon, mynt wallod awagy mynt predycallyak (ÉrsC. 273b).

által-predikál: [concione pertracto; durchpredigen]. Az o es új testamentomot által praedicallotta (Zvon: Post. I.14).

még-predikál: [indico, enuncior; offenbaren, verkünden]. Ez tytoknac meg jelentese meg predicalla romay vdrvarban valo lector mester (VirgC. 61). Az zenteknek dychevsegek mynekevik az ev innepeken meg predicaltatyk (CornC. 196). Zent Leo papa meg predicalla az keresztjéneknek, mynt yart vona (ÉrdyC. 360. 543).

Predikálás: 1) concio, homilia, sermo MA. predigt, beilige rede PPB. Predikallasra es zolasra malaztya nem vala (VirgC. 69). Penitenciat tarta predycallasra (JordC. 391). Valazta az apostolokath vrunk Jesus, hogy nagh chodakath tenenek es meghyellentetnek az ő predycallasoknak ygassagah (Apost. 59). Az zenghees közelben vagon az yghéhez, honnem az zolas, predicallas (ÉrdyC. 346). Sok munka, nagy okosság kívántatik a predikálláshoz (Pázm: Préd. b3). 2) [sermocinatio; unnütze rede, schwätzerei]. Hoszu húságos predikállással, bizony-ság-nélkül-való szó-szaporitással tölti a papirossat (Pázm: LuthV. 4).

Predikáló: praedicator, concionator, concionarius MA. prediger PPB. Igaz, ammyt mondnak az ygassagnak predikaloy (Apost. 59).

PREDIKÁTOR: 1) [concionator; prediger]. Zent Janos nevezeteyk az menyey erek byronak predicatora (ÉrdyC. 349. 506). 2) [Dominicanus; dominikaner]. Azkoron, kyben meg el nala zent Eyged, vala nemy nagy mester predicatoroknak kew-zewtte (EhrC. 77). 3) [ecclesiastes confessionis Augustanae; protestantischer priester]. A csalárd predikátorok agya-velejében koholt találmányok (Pázm: LuthV. 27). Metszek én vagy más a

predikátor tanításának méceseskéjével, ha előttem fényeskedik az égő szövétnek (Sl. 84). Melly temérdek vakságra jutottak a luterista predikátorok (136). Scultetus Abraham, az palatinus hertzegnek udvari fő predikátora (MA: Scult. Címli). Praedikátorokat minden predikálók székéből le akarván ükleldezni (Pós: Válasz. 119). 4) orator C. [predner].

Predikátorság: 1) [munus concionatorium; predigerstand]. Vr isten embere leen, valasztathvan zent predicatorasagra (ÉrdyC. 148). Sokaknak feieket vőttek, predikátorságokat kötőseok szaggatásával levontak (Vás: CanCat. 629). 2) [communitas ecclesiarum; priesterschaft]. Az egész erdélyi calvinista predikátorság (Matkó: BCsák. 7).

PRÉM, PÉRÉM: 1) limbus, fimbria C. MA. brüme PPB. [besatz, bordure]. Ruha prém: fimbria C. Bodognak alayt-ialkuala magokot azok, kyk csak ruhayoknak peremet yltett-hetykuala (ElurC. 59). Ragaggác sido ferliunac peremit (BécsiC. 306). Eg nemberi yepec ő hozia es illete ő rubaianac peremét (MünchC. 29. 12). Wlyetekh aranyas pereműkel meg aranyazta-toth ruhazatban (VirgC. 146). Kiral leaunak minden dícsége vagyon araias peremekben (DöbrC. 101). Az kel ironac szent Anna azzon ő rubaianac peremeyt noyta (TelC. 100). Az szip olai le szal az ő rubaianac peremire (Szék: Zsolt. 141). Ruba-lokra peremeket czinállyanac (Kár: Bibl. I.133). Kiscsér szok-nyátul, az kin prém vagyon 75 d. (MonTME. I.401). 2) [margo, extremitas; rand]. A pápisták küllyebb-is terjesztik a concilio-moknak peremét (Pós: Igazs. I.333). 3) taenia l'PBL. [binde, band].

Prémés: laciniatus, laciniatus C. limbatus, fimbriatus Sl. [verbräunt]. Hadgyunk békét egy kovéssé a pompának, a prémes köntösnek és ezüst kupáknak (Zrinyi II.198). Ezüstperemes, közönséges szoknya (Monlrók. XXIV.175).

Préméz: vestem limbo cingo Kr. [verbrämen]. Láttynk, hogy ez mostani kevély világ az ő sinóros gombos, perémezett öltözetekkel mely igen piperéskedgyék (MA: SB. 217). A szabó a metzéseket edgybe varja, ránczolja és prémezi (Com: Jan. 98). Nem magokat mentető prémezet ulvari szókkal, hanem csuda tétellel kezdik beszédekét (Land: ÚjSegits. I.721). Hol ezífrázzák most ruhádat, hol prémezik nadragódat (Thaly: Adal. II.301). Valamit farkas bőrrrel nem béllelhet, szándéka azt leg-alább rókával prémezni (Csúzi: Síp. 573). Szoknyájok félig prémezett vala mind elől mind hátrol (Gvad: FNót. 44).

még-préméz, még-péreméz: fimbria praetexo; verbrämen PPB. Az frigyok szekrnyet arany korona vészi könyöl, kőröskörül azzal peréméztetik meg (Lép: PTük. III.21).

Prémézés: limbus, instita PPB. [besatz].

Prémézet: [praetexta; besatz, verbräunung]. Arany paszo-mányának prémeze (Gvad: FNót. 83).

[Préméztet]

még-préméztet: [praetexere curo; verbrämen lassen]. Fia-ink mit tanulnak? Iunya, pompáskodni, egy mentét arannyal meg-préméztetni (Zrinyi II.178).

PREPOST: praepositus MA. vorgesetzter PPB. [probst]. Damascus prepost (MünchC. 12). Crystuban wethkezyk, ky az monosthorban ő prepostokath megh tanthoroytha (ÉrsC. 214). Paradicomnac prepostya Mihál arcbangal (TelC. 163). Ew felsige meg hagyta, hogy praepost wram ew felsige heltharthoia hazzat vegyen (RMNY. II.58). A praelátoc, praepostoc, apáturoc elei a monostoroknak avagy calastromoknak (Com: Jan. 127).

Prépostság: praepositura MA. [verwaltung]. Neki adatot kereszttyen anya zent egybazuak prepostsaga (ÉrdyC. 555).

PRÉS (*perésűl* Szeg: Aqu. 71. *press* Radv: Csal. II.61. *pròs* Lép: PTük. I.369): prelum, torcular MA. *presse* PPB. Prés kötőfája: confubula PPB. Az szőlő, midőn prössel nyomattatik és szoltatuk (Zóly: Elm. 38). Szent János evangelista satoryának vagy prössnek nevét tulajdonítja pokolnak (Lép: PTük. I.369). Az őznegynek keze szüntelen őrlő malommá lenne és szüntelen folyó prössé (Land: ÚjSegits. I.386). Az próst ezaz egyedül niomtam (Magy: Nád. 45). Eoreg pressek (Radv: Csal. II.61).

Présői: prelo exprimo Kr. [keltern]. Édes ital foly az szőlő-gerezekből, ha nyomják és préselik azokat (Zvon: Post. I.613). Addig szoltta és perésülte méglen a kemény kűsziklából is az igazságunk olaját ki-nem fásarta (Szeg: Aqu. 71).

PRÉSTA: [?] Nosza szunár barát ves-meg te-is a praestát, gyurjad a sárt (Matkó: BCsák. 114).

PRIBÉK (*piribek* Väs: Ep. 11. *prebég* MonIrók. III.158 *prebék* Mad: BHal. 17. *prebég* Pethó: Krón. 266): 1) refuga transfuga, perfuga MA. flüchtling, überläufer PPB. Thome et Georgio prybecis, qui nunc de Thuria ad dominum Petrum Krwssyt profugerant (RMK. III.413). Én ha itt elveszek, senmi kár eszárának, vagyok szókótt szolgálja Kazul basának, vagyok csak pribékje hatalmas eszárának, nem tudom, mi hasznát veszitek halálomnak (RMK. III.49). A prebégök és rabok meghozták (MouIrók. III.158). Az pribek ki ranta egyik feueret, keuesse meg serte Sandornak feiet (Hosv: NS. 14). Pribeki, kik ezt lattak edes urunknak, nem allitak latorsagat fejedelmünknek (Väs: Ep. 11). Ne tekinez pribekeknek cnyalard hazugsagokat (Väs: CanCat. 561). Gyermek társaival edgyütt jaddzadzaván, edgy pribek halálósképpen meg-lötte (Tyuk: Józs. Előb. 7). Öröghöz pártolt pribékek (GKat: Váls. II. Előb. 6). Kiket valami török pribékek el árulának (Pethó: Krón. 266). Miért van annyi labancz pribék, annyi curucz pribék (Djós: Préd. 248). Pribék ezimbalmosoknak 3 finot meg nem adas fejében (MonTME. I.315). 2) [apostata, desertor fidei] abtrünniger]. Sok nyelven túdo két latrat böcsata, keresztýenségre mintia szöktek volna, keresztýes után ha bitelek volna, vassal, méreggel két pribék forgodia, keresztýes után nem sok idő mulék, özvevesznének nem tom min pribékek (RMK. III. 413). Végre ugyan el álla az Luther tanitása mellől, pribékké lön (Pázm: Kal. 219). Szólhom kellene az hittől elszakattakról, pribékekről (MA: Scult. 1084). Pribék vallásu arimások (Bal: CsIsk. 343). Edőle hittől szakattakak Christus poganyokhoz hasonlittya, vgy mint pribekeket, partosokat (Väs: CanCat. 457). Áruló és pribeki keresztýenségeknek (Mad: BHal. 17). Lucifernél istentől-szakadtabb és prikébb lött volna (GKat: Tük. 395). Hlamis hitt, szókótt pribék fúnón maga (Czepl: Japle. 15). Ha azt mondog, hogy a jó esolekedetekből idýesség-teket nem várjátok, ugy a pápisták ellen pribékké lesz (Matkó: BCsák. 127). 3) andrapodista PPB. [seelenverküufer].

Pribékség: [apostasia; abtrünnung]. Nooburgi fejedelem az ő pribékségének tizenket okait számlálva elő (Toln: Vigaszt. 32). Félő, hogy a pribékségt meg ne süssönnek benneteket (GKat: Váls. 1860). Az új vallásokból a pápistákhoz meg-térők pribékségből vetkőzők (Veres: Lev. 75). Ez nép pribékség, már ti is complárkoltatok az ártatlanoknak vérekből (Bod: KOstr. 96).

PRICCS: [lectus ligneus; britsche, brettgerüst]. Velem abba egy pritsen nyitjódzol (Gvad: Időst. 132).

PRISKELES: [strido; zirpen]. Jóllehet az prűtsőknek pritskelő szava igen bárdolatlan, mindazáltal némellyek kedves álom hozónak tartják (Misk: VKert. 673).

Prisckelés: [stridor; das zirpen]. A prűtsők az egész éjtszakákat izetlen pritsckeléssel eltöltvén, terheli véle az embereket (Misk: VKert. 673).

PRIÓR: [prior]. Az prior mend az comment belyeknel magát le netkeztettuen, kerek bodog Ferenczett (EhrC. 68).

PRIORISSZA (*porissa* MargL. 2): [priorissa]. Kerlek tyteket, hogy valamelytek ne tñrekűgyek ew nala megtartani akar mely kychindei marhat csak priorissanak aldomasauai (VirgC. 123b). Ha [nykoron kezerehtetyk vala az porissatol el viseli az ribat, el megen vala az cohyara (MargL. 2).

[PRITTY]

nyelv-pritty: [garrulus; schwatzhaft]. Ez nyeluprittyh fűtetéseddel csak magadra hoztáll gyalázatot (Zvon: PázmP. 74). Auna tsatsógó nyelv-pritty emberek, kik a nékiek mondot dolgot menten kifetsegik (Misk: VKert. 603).

Prittyöl, pirittyöl (*pirittyol* Thaly: VÉ. I.152): [garrilo, blatero; schwatzen]. Pirittyellyen akarmit Lutherre Kalauzunk (Zvon: PázmP. 76). Igen tudod másnak pirittyelhü, nem mondhatnádé magadnak-is amaz szót (Illyef: BCsTomp. 129). Bizony dolog, akar mit pirittyellyenek (Pös: Igazs. II.557). Vitézségeddel otthon pirittyelni tudsz, az Bakonybul pásztorokat lopni (Thaly: VÉ. I.152).

Prittyelés: [blateratio; schwätzerel]. Agnőböz illendő pirittyeléssel akará számat bé dugni (Zvon: PázmP. 209).

PRIVILÉGIOM (*privilegium* PPB.): privilegium PPB. vorrecht]. Az negy priuilegiumokról, kyket bodog Ferencz nyeret yr ystentewl (EhrC. 103). Ew fewlsege az warasnak priuilegiumat my kezewnkbe attá (RMNy. II.98). Az adosságtól szabados az egyháziak a fejedelmek privilegiumából (Illy: Préd. II.502).

Privilegiomos: privilegiatus Com: Jan. 123. [privilegirt]. Az privilegiomos embernek tudtara lenne a dolog és elhalgatna (Ver: Verb. 242). Nem minden lakosoc privilegiumosoc, hanem az othon születet városnac hazafiai (Com: Jan. 123).

PRÓBA: specimen, tentatio, probatio, tentamen MA. [probe, beweis]. Ennek az daraboknak diuisiójának próbája lészen az multiplicatio által meg (Helt: Arith. N5). A hit es az reméség proba által neucedik (Pál: Tan. 293). Csak azt viszem próbaköre, a miben a Kalauzt Balduinus mardossa (Pázm: LuthV. 5). Tartozik akár-ki a lelket megpróbálni, ha istentől vagyon, mely proba a sz. írásból lészen (38). Minden próbákban és ké-sértetekben kész ségtség ő (Matkó: BCsák. 328). Az jó vitézségnek ellenség próbája (Rim: Ének. 310). Emlekezettek meg sok vitézségekről, nagy erős próbákról, szép hírekekről (Zrinyi I.19). Emlekezéssel az én sok próbánról, ne légy mint el fájtott galamb kemény sástól (94). Vitéz katona volt, nagy próbákat tett, semmitől meg nem rettent (Pál: NE. 14).

harc-próba: [agon; wettkampf, kampfstreit]. Vitézség, harc proba nekünk az életünk (Thaly: Adal. I.100).

jegy-próba: specimen C [beispiel, muster].

Próbál: proba, tento, periculum facio MA. experior; probiren, versuchen PPB. Valakivel próbálni, feltenni: cum aliquo *experiri PPB. Azt-is próbálva tudjuk, hogy a test meg-terheli, lenyomja a lelket (Pázm: Préd. 161). Az írásból próbalom (Czepl: MM. 222). Ez török erőt nem egyszer próbálta és minden harcokban vitézül rontotta (Zrinyi I.37). Vitézség próbállia igaz Zrini fiát (II.59). Szerencze próbálni Kolosvarra megyen (Pétki: Virt. 18). Nyilvánvalo erősítésekkel próbálljak (Illy: Préd. II.256. 98. 185). Ez nem azt teszi, hogy ember soha szerenesit ne próbáljon (Béres: Lev. 338).

[Közmondások]. A ki soha semmit nem próbál, semmit nem nyer az (Deesi: Adag. 11). Barátságot szerentes itők szűlnek, szomorúak próbálnak (SzD: MVir. 51)

el-próbál: [exerior, periclitor; versuchen]. El kell azt is próbálni, hogy inkább valami éléssel készek vagyunk kedveskedni (MonOkm. XIV.128).

még-próbál: probo, exerior, adtento, portento, exploro C. [versuchen, untersuchen, einen versuch machen, auf die probe stellen]. Probálok meg eli zarandoknak bölcseséget (DebrC. 7). Ha igaz embőr meg probáltatik (132. Helt: Bibl. I.X. Helt: UT. u.S). Megis próbált engemet (Mel: Jóh. 57). Senkinek ne lúdgý, hanem az kit meg próbálz (Decsi: Adag. 83). Hánták vetették az szent írást, hogy megpróbálná az Pál apostolnac tudományát (MA: Bibl. Előb. 3). Uram meg próbáltál engemet és meg ismertél engemet (Zvon: Préd. I.552). Nem is gondolják, hogy ily dolgot magyarok meg próbáljanak (Zrínyi I.29).

[Közmondások]. A mely kuvasz egyszer által-úsa a Dunát, másszor a teugert is megpróbálja (SzD: MVir. 91).

mégpróbálás: experimentum, probatio C. exploratio, tentamen MA. versuch, erforschung PPB. [untersuchung, beweis]. Megmutatásra, megpróbálásra citálja az dolgot (MA: Scult. 19).

mégpróbálat: [exploratio, experimentum; versuch, probe, erfahrung]. Az apátzik az fogadást nem tőtté ifjúságnak idejében, hogy osztán az késő meg próbálatból tanulna meg, mizoda nagy veszedelmes szerenczére vetették volna magokat (MA: Tan. 1297).

Próbálás: tentatio, exploratio, probatio MA. [versuch, probe]. Az nómoruságnak szennedese es az próbálás az remenységnek segítő oka (Fél: Tan. 292). Boldogok volnánk, ha mi az mi veszedelem próbálásunknak csak század részét fordítanók az lelki jóknak elnyerésére (MA: SB. 126). Isten boszúb útát hagyott nekem és próbálást (Zrínyi I.67). A türes próbálást szerez (Illy: Préd. I. 514).

Próbálat: experientia, experimentum MA. probe, erfahrung PPB. Az mindennapi próbálat is megmutattya (MA: Scult. 466). Mivelhogy Christus az tudománna az próbálatyát állattya, nem igazán tartatna azoz czudatéményeknek (MA: Tan. Előb. 15). Az minden napi próbálat és megtapasztalás bizonyittya (188). Tőb példákat mutat az minden napi próbálat (MA: SB. 163).

Próbáldogál: [identidem tento; wiederholt versuchen]. Szerencze próbáldogáló mérészkedő (MA: Scult. 17).

[Próbálgat]

még-próbálgat: [identidem exerior; wiederholt versuchen]. Megpróbálgat elsőben bennünköt egy darabjával, ha bizik osztán, úgy gyűn el (Bercs: Lev. 222).

Próbált, próbáltatott: probatus, tentatus, exploratus MA. [erprobt, erwiesen]. Probált vitéz: niles veteranus PPB. Tiszta és próbált az ur mondása (MA: Bibl. V.9). Probált vagy avallott eszközi a segítség kérésnek (Mad: Evang. 161). Nagyságodat mint próbált vitézt az római császár fel bocsáta az imperiumba (Land: Uj:Segits. Előb. 3).

Próbáltképpen: [explorete; erfahrungsweise]. Ha a fogad dvában tész, próbáltképpen meggyógyitta (Mel: Herb. 90).

PROCESSZIÓ (prosoneio DebrC. 214): [pompa, processio; pítgang, umgang]. Lata ez azzonyallat zöz Mariat az processziobnak feyen avagy feshelyen (DomC. 195). Eb napon egőh gieraialk iariok a processziót (DebrC. 173). Nagy processziowal kywe neneenek az hegyre (TelC. 340). Az Christust követitce minden szentinek processzioban (MA: Scult. 33).

Processzióz: [pompa; ago; processio halten]. Hol vóltál addig Sámbar, talám processzióztál (Matkó: BCsák. 50).

PROFÉCIA: [praedictio; weissagung]. Bezellec nekic pelda bezedecben, hogy betellességűec ő benne Isaias propheciaia (MünchC. 38). Zenth Agostonnak profecyaya itheletnek napyarol (ErsC. 527).

PROFESSIÓ: 1) [professio, iuramentum religiosum; ordensgelübde]. Professiot tevő az ov sororiual euzue (MargL. 4). Ev magat kevtelaze professioanak avagy be eskoesnek kevteluel (DomC. 38) **2)** [munus, partes; beruf]. Az én professióm avagy mesterségem nem az poesis, hanem nagyobb s jobb annál (Zrínyi I.5).

PROFESSZOR: [doctor, praeceptor; lehrer, der gelehrte]. A tudatlan thubingai professor argumentumit a sidók sinagógáján fundálja (Sám: 3Kérd. 4). Professoromat hol bak barátak, hol porba peselőnek mondta Matkó (Illyef: BCsTomp. 20).

Professzorság: [munus praeceptoris; lehrerschaft]. Ezzel nyilván ki-mutatván nem régi professorságát Wölflin uram (Sám: 3 Kérd. 5). Innen vitetett az akkor igen híres pataki kolégiomban való professorságra (Bod: Pol. 110).

PRÓFÉTA: propheta C. MA. prophet, weissager PPB. It kezdetic Baruth prophetanac könnő (BécsiC. 97). Mend ez lőt, hogy betellessedne, mēl mondatot vrtol propheta miat (MünchC. 16). Zent Ferenc hasonlatos volt az profetához iwuendő mondásban (VirgC. 24). Ne alohatok, hogy yewtem az terwent meg feyteny awag az profetakat (JordC. 366). A profetaknac fiayhoz mene, kie a Karmellosnac hegen menney életét viselnece vala (TelC. 1). Mi látni mentetek-ki, próféta látni-e? Ugy mondom néktek, nagyobb profétánál is (Pázm: Préd. 21).

Prófétál: propheta, vaticinor MA. weissagen, prophezeien PPB. Vram, nemde te nenedbe prophetaltoc é (MünchC. 26). Minden propheta es törűen Janosigian prophetaltac (33). Minden profeták baptistagy profétaltanak (JordC. 386. 903). Sokaknak ew közzölők leen profétalo lelkek (ÉrdyC. 173b. 343). Azt is hamissan profétálja (Pázm: 5Lev. 11). A jövődő mondóc profétálnac a madarak nézéséből (Com: Jan. 130).

még-prófétál: 1) [praedico, vaticinor; weissagen]. Mykeppen zent Marton pisek meg prophetalta vala (CornC. 349). Kinek meg profetala, hogy vanna ő lenne pispók (DebrC. 157). Megh profetalta uala Esaias profeta (TihC. 35). **2)** [conjectura, conjectura assequor; erraten]. Prophetald meg nekőnk, ky, akky teghőd őthe (WinklC. 174).

Prófétálás: divinatio, vaticinatio MA. [weissagung]. Prophe-talának malaztyauat fenelnek (VirgC. 100). Azert zolok nekky perdazerent [gy], hogy bel tellyeseggyek hű benne Ysayasnak profetatalasa (JordC. 393). Nagy fiel zowal fiel keyaytta es barom rend hely profetaltast yelente ky (ÉrdyC. 385). Legyen messze az én szómtól profétálás (Zrínyi I.141).

Prófétaság: [divinatio; sehergabe]. Meeltan izgattya vala az kegyes zyznek lelkeet, hogy profetatasagra emelthetneek (ÉrdyC. 384). Nem kételkedhetünk annak hamis profétaságában, kinek torka teli szitokkal (Pázm: Kal. 392).

PRÓFÉTIZÁL: [conjectio; erraten]. Prophetizál mē nekőnc, ki az, ki tegedet čapot (MünchC. 66).

PRÓFONT: commeatus MA. amona militaris PPB. priviut PPB. Prófont-mester: sitarchna, amonae praefectus PPB. Az eő felseghe profontia gabona nélkül meg fogiatkozoth (RMNy. II.271). Inkább profunttal tartja a város népit, mintsem az várost feladja (Bercs: Lev. 156. 254. 296). Kinek kinek adgya-ki a tanito praebenda cipőját, profontyát (Nógr: IdvK. 104). El-fogy minden peszmetjé s tábori profontya (Czegl: Enoch. I.75). Golyóbis, puska por, mindenféle profont (Zrínyi I.34. 91).

PRÓFOSZ, PRÓFUSZ: tribunus capitalis; profos PPB. Beleznai hozott két németet, egyik prófusz, az nem igen akar szállani (Béres: Lev. 186). Keményen bántam vele, bizony general-prófusnak is sok volt volna azt hallgatni (323).

PRÓKÁTOR: causidicus, formularius, rabula C. patronus, advocatus, procurator; advokat, firsprecher PPB. Az ragalmazó ördögnek procatora (GuayC. 8). Vegyének ezekben prókátorok, kik az hamis pert is forgatják pénzért (RMK. IV.193). Az férfiak tizenkét esztendő korokban közösen prókátort valhatnak (Ver: Verb. 183). Ha törvényel késértem, kitsoda leszen prókátorom (Kár: Bibl. 1517). Az Christus nekűne prókátorunc és szoszolne (MA: Scult. 610). Az procátor az ő gondviselése alatt valót el ne hadgya (Com: Jan. 134). Vagyon elég torkos prókátora mind egyik mind a másik hypothesisnek (Fal: NE. 22).

Prókátorkod-ik: procuratorem ago MA. firsprechen, advociren PPB. Oltalmaz es prokátorkodik, ígyfűnket forgattia (Mel: SzJán. 350).

Prókátorság: 1) ars procuratoria Kr. [advokatur]. Roma-ba mene es ot fel neue a csazar zekin valo prokátorságot (DebrC. 156). A magyar ifjú prókátorságot patvarián nem az igazságnak szeretetiből, hanem másokat nyomorítani kívánván tanul (Zrínyi II.178). Maga jelentgeti Sámbar, hogy alkalmatlan a hat esztendő gyermek a terhes causában a prókátorságra (Makó: BCsák. 3). A kajmakán a hadakozást ugy szereti, mint én a prókátorságot (Mik: Törl. 17). **2)** [deprecatio; fűrbíte, firsprache]. Christus erdeme, attia előt valo osszedezese es prokátorsaga (Mel: SzJán. 255). **3)** [artificium, machinatio; kunst-griff]. Hamis prókátorsággal haláz más ember loszága vñan (Deesi: Adag. 225).

PRONTSACCUNG: [exactio tributi; brandschatzung]. Űgy kéne, hogy megnyugtátván az hadakat, esendesen szedné az prontsaccungot (Béres: Lev. 731).

PROSÁL, PRÓSMITÁL [présmítál Pös: GBot. 65]: pro-sus in sacris papisticis canto MA. die kollekte lesen PPB. A mi szemfény vesztünk Pázmán így prosmitál (Zvon: PázmP. 257). Ellenünk nagy lahotával présmítálsz (Pös: GBot. 65).

PRÓSZÁ: [libum zea confectum; maiskuchen]. Ha csak prószával vagy más vastag paraszt étellel töltöd meg a gyomrod, bizonyos, hogy elvesztöd minden kedvet a fejedelmi asztalnak legjobb ízű falattyához (Vajda: Kriszt. II.383).

PROTÉSTÁL: protestor MA. widerreden, widersprechen, das recht vorbehalten PPB. Már az karabilyosok is protestálnak a portázás ellen (Béres: Lev. 322). Az halálra ítéltett protestál (Com: Jan. 135).

Protéstálás: protestatio MA. widersprechung PPB.

PROTÉSTÁNS: protestirender, protestant Kirlész. 121. Az protestánsok az régi doctorokat ugy tartják mint az Aesopus meséit (Pázm: Kal. 364). Azt mondják az protestáns uramék, jobb az possessio az praetensionál (Béres: Lev. 501).

PROVIANT: [commeatus; proviant]. Hadi őltalomravalót, élel, abrakot, proviantot megszerzettem (MA: SB. 48).

Proviöntöl: [providere frumentum; mit proviant versehen]. Az német Leopoldhoz megyen, azt proviöntolja, míg az Vág beáll (Béres: Lev. 256).

PROVIDÉÁL: [providere; vorsorgen]. Provideáltam Sziget szükségének (Zrínyi 192).

PROVINCIALIS: [provincialis; provinzial]. Az abbatissa oda hivattat az provincialis fejedelmeth (SándC. 40).

PRÜCS: [vox cicadae; gezip]. Prüts, prüts, prütsöt zengedzet a ptrücsök (Misk: VKert. 673).

PRÜCSÖK, PTRÜCSÖK [piesek PestT: Fab. 118. ptrücsök Major: Szót. 245. ptrütsök Major: Szót. 139. pücsök VirgC. 104. JordC. 95. trücsök Gyöngy: Char. Előb. 9]: cicada, aethalion C. archeta MA. [baumgrille]. Az ő cellaiához közel lakozik vala az fűge faba egy pücsök, az kedig giakorta enekel vala az ő zokasa zerent (VirgC. 104). Kik ez földön yamak, mynt vakondagh, poczok, patlikan, pücsök (JordC. 95). A piesek kezde búzamatot kérni a hangyától (PestT: Fab. 118). Ha soc ptrücsö vagon, dögös és halalos esztendőt jegyez (Cis. G2). Prüts, prüts, prütsöt zengedzet a ptrücsök (Misk: VKert. 673). Chak a ptrücsöknek írta Pazman az Kalauz könyvet (Zvon: PázmP. 301). Dong mint a darás a ptrücsök között (Deesi: Adag. 60. Kisv: Adag. 470). Megnyöszötte az pücsök az ő vitéz fiát, meglérette szanyognak hajadon leányát, hogy hivata az prücsök az nagy boldog örömben sok jámbor gyermekeket (Thaly: VÉ. 1345). Mint az füveg kláris úgy fénylik a szája, mint ősi ptrücsöknek oly szép a nótája (PhilFl. 58).

házi-prücsök: gryllus Major: Szót. 245. [grille]. Az ősi bogár otkin, az házi ptrücsök itthon énekeldegelnek (Com: Jan. 52).

PRÜSSZENT, PTRÜSSZENT [ptrüszent Nad: Kert. 82. 85. ptrüszög Mel: Jób. 101. püzentes Erasm: Erk. 6]: gammio C. sternuto MA. niesen Com: Vest. 146. Az ugorka has tisztító leszen, ha ptrüszentö gyökérnek részét köziben veted (Nad: Kert. 85). Akkor kezdetett az a szokás, hogy üdvözöllyük, a ki püzszent (SzD: MVir. 236).

Prüszentés: sternutamentum, sternutatio MA. Major: Szót. 448. [das niesen]. Halálos jel az szülés idején az püzszentés (Prág: Serk. 394). Prüszentéssel tisztittat az agy velő (Com: Jan. 64. GKat: Titk. 1120). Nem kel az püzszentest kétőznöd, nem kel az püzszentest megőzni (Erasm: Erk. 6).

PRÜSSZÖG, PTRÜSSZÖG: sternuto SL. [niesen]. A cét-hal mikor izel es ptrüszög, vñan tündöklő világ vagon az ő ptrüszögésébe (Mel: Jób. 101). Lejtözik alatta igen haragos mén, nyert, ptrüszög, szeme villog mint tüzes szén (GyöngyD: KJ. 512). Ha szuszog és prüszög, jobb lesz idein másra bízni az dolgot (RákF: Lev. II.201). Szörnyen ptrüszögnek az lovaink, talám üzünk már, nem szaladunk (Béres: Lev. 345). Orra nyerritt, prüszög, rug, majd ágaskodik (SzD: MVir. 298).

föl-ptrüszög. Az lovaink ptrüszögnek, nekem ugyancsak fölptrüszögje az tökömet, mert külömben, az mint már két nap vagyok, sem fizök sem szaladok (Béres: Lev. 345).

Prüszögés: gammio C. [das niesen]. Tündöklő világ vagon az cét-hal ptrüszögésébe (Mel: Jób. 101). Az torma magu-nak vize ptrüszögést indit, el baggyadot betegöket föl sörkent (BeytheA: FivK. 49).

Prüszögöget: [sternuto; niesen]. Az agy velő prüszögögetve tisztittat (Com: Jan. 64).

Prüszögögtet: [sternutare facio; niesen machen]. Az mai-orana vize és pora agy velőt es feiet tisztit, ptrüszögögtet (BeytheA: FivK. 71b).

Prüszökl: sternuto SL. [niesen]. Mit kel czelekedni, ha püszöklőd esik (Erasm: Erk. 6).

Prüszöklös: [sternutatio; das niesen]. (GKat: Titk. 1120).

PUBLIKÁN: 1) pelicanus C. MA. pelikan PPB. Egh pwb-lykan zyn karasya zoknya (RMNy. II.34). Űgy szállanak mint a szarka vagy publikány (Tuf: Zsolt. 606). A publicu egyiptomi madár, ki a kogyotol meg öletett fiatskát meg elevenitti (ACsere: Enc. 214). Egy fűgöge, publikan formán, kinek az

kerületiben rubintok és gemantok vadnak (Radv: Csal. II.76)
2) psittacus C. MA. papagei PPB.

[PÚDER]

Púdörös (iskatulya): puderschachtel KirBesz. 132.

PUFFAD (pořad MA.): extubero, extumeo MA. aufschwellen, auflaufen PPB. A vendég azt tartja, hogy nem fogadták jó szívvél, ha potroha nem puffadt annyira mint egy akós hordó (Fal: NU. 303). Erszényt űregetni, a míg hasasabb puffadtabb, nem kimilleni (SzD: MVir. 120).

föl-puffad: extumeo C. [aufschwellen]. Az étető mérget ha ki bé-vette, fel-puffad (Com: Jan. 58). Fel-puffatt kövérség (Halt: Paizs. 43).

főlpuffadás: [extumescencia; aufblähung]. A felfuallkodott kevélység nem nagyság, hanem dagadás és fel puffadás (Land: UjSegits. 177).

ki-poffad: [extumesco; aufschwellen]. Kipoffadtott: extumidus MA. PPB.

még-poffad: extumeo, intumeo, intumesco MA. auflaufen PPB. Megpoffadtott: extumidus MA. PPB.

Puffadás, poffadás: tumor, extuberatio MA. geschwulst, aufschwellung PPB. Lohad a puffadás: residet *inflatio PPB. Tűzes puffadás, felhøjgzás: pustula (Com: Jan. 61).

Puffadék: tumor, tuberculum SI. [geschwulst]. Bibireso és akar mely puffadéc, csomó, hutkó meg-rutétnac (Com: Jan. 54).

Puffadoz: tumesco Kr. [sich aufblähen]. A váradi predikátor mint a fel-fútt tömlő kevélységgel puffadozván, írásra attá magát (Sall: Vár. Előb. 2). Fele sem okosság eleink érdemes cselekedetekkel puffadozunk, mintha sajátunk volna (Fal: NE. 13). Az istennek fia nem azért szenvedte a gyalázatos meztelenséget, hogy mi a kevélység eszközával puffadozunk (84).

el-puffadoz: [nimis extubero; sehr anschwellen]. Tetétől fogva talpig el puffadozot és gyenetséggel meg rütüttatott ember (Álv: Post. I.255).

[PUFFAN]

föl-puffan: [extumesco; aufschwellen]. Mint a buborek, mely noha nagyon fel-puffan, de hertelen csak el-mulik (SBalog: TemK. 74).

Puffant: [facio iusonare; tönen lassen]. A süveget kiragadták a német fejéből és belé fúttak és a földhöz puffantották (ErdTörtAd. 1.61).

PUFFASZT: [tumefacio; schwellen machen]. Az has me-nésre való erőltetés téski az sok puffasztó szelleteket (Com: Jan. 57).

föl-puffaszt: [inflo; aufblähen]. A földnek mélységéből fel-jött vizek felpuffasztják, megsirosítják a földet (Tof: Zsolt. 561). Annak a fel-puffasztó vélekedésnek földig való le-rontá-sára nem hozok más fundamentomot (Pós: Válasz. 137).

PUGILLÁR: [pugillares; schreibtafel]. Irunk réz veszővel, avagy ón pennával a pugillarokban, hogy bémázoltathas-sanac és ki-törölthessenec (Com: Jan. 155).

PUHA: malacus C. mollis MA. weich, lind, zart PPB. Az aszszony allat puha testű (Mel: SzJan. 249). Erről io lakási utan paplan alatt puha agraadban maga gondolkodgyék (Zcon: PázmP. 205). Kényessen, kedven nevelt, puha, tünya iffiak (Hofim: Préd. 21). Márssal társalkodó kemény nemzetnek Venushoz hajlott puha fejedelmi (SzD: MVir. 293).

Puhálkod-ik: molliter se gerere Kr. [träge sein]. Az isteni szolgálatban ne puhálkodjunk, ne restelkedgyünk (Pázm: Préd. 341. SzD: MVir. 481).

Puhán: [molliter, segniter; weich, träge]. Isten sem akarja, hogy az ő fiai világi gyönyörűségektől puhán és veszendőül neveltessenek (Pázm: Préd. 34). A ki puhán és lágyan nyul dolgozhoz, anyyi, mintha maga vesztegetné javát (323). Inaitokra fonyuk puhán tekerit gústokat (Bal: CsIsk. 314). Puhán, resten eselekeszi az ő dolgait (Com: Jan. 196). Nem szabad nekiünk keresztýenneknek teljes életýunket puhán mulatni (Fal: NE. 81).

[Puhás]

Puháskod-ik: [molliter se gerere; weichlich sein]. Tuniasagiunkban puhaskodunc (Pécsi: Ágost. 108). A tünyságban puháskodókkal nintsen szövetségök a muzsáknak (SzD: MVir. 292).

Puhaság: mollities MA. [weichlichkeit]. Valakit nyilván aszonyozni, puhasággal vádolni, bélyegezni (SzD: MVir. 47). Lőgysság, gyönyörűség öleiben, puhaság karján heverészni (293).

Puhaszt: mollio, mollem facio SI. [weich machen].

még-puhaszt: [emolio; erweichen]. Ennek utána-is ad olyakat, kik meg-puhasztják efféle ragadozó farkasokat (Pós: Válasz. 65).

Puhít: mollio SI. [weich machen]. Egy szép árnyékos kertben puhított lágy ágyra fekteték az ifjút (Pázm: Préd. 352). Az isten maga kezével puhította és veti ágát betegének (695). Most az majális curára kéredzik minden tölem, engem is az tördő puhitana jobban (Bercs: Lev. 489).

Puhogat: [identidem mollio; wiederholt weich machen]. Jesus nálam foglalj szállást s bennem puhogass ágyatskát (GKat: Váls. 1498).

még-puhogat: ∞ Isten az ő hozzá-folyamó betegeknek ágyokat-is meg-puhogattya (Pázm: Préd. 905). Párnáját az ki meg-puhogassa, nintsen (EgyesÉlet A2).

Puhul: mollesco SI. [weich werden]. A gyümölcsök etetnec nyersen vagy fonyasztva vagy puhulva (Com: Jan. 19).

még-puhul: ∞ Mindenuap nevelkedik nyavolyám, bár csak kötésének tanálhatnám mesterségét, hanemha fördéssel puhulna meg (Bercs: Lev. 496).

[PUHATOL]

ki-puhatol: [investigo; erforschen]. Azon igyekezzél, hogy valakinek gyengébb részét kipuhatoliasd (SzD: MVir. 241).

Puhatolód-ik: investigo; erforschen, untersuchen, ergründen PPB.

PULICKA: alicastrum; sommerkorn PPB. Póp, pulitzka főzö-üst, fazék: *farrata olla PPB.

PULIK. Nádmézből való pulik. Az mondolát tördl őszre az nádmézzel, hintsd meg konfrittel, add fel (Radv: Szak. 245).

PULPITOM, PULPITUS: pulpitus; pult PPB. Tágos és kerek pulpitos, imádó helt, minemő sz. Sofiában vagyon, csináltata (MomiRók II.68). Pulpitom avagy énekes könyv tartó pöltz (Com: Jan. 125). Az tanács házban ezek vannak: had-nagnak való karszék, ablakon pulpitus (Radv: Csal. II.117).

PULYA: I) [puer, puerulus; kind]. Az ő puláy es maredéki soha keniérlet meg nem elégethetnek (Mel: Jóh. 64). Némellyek vadaktól szagattattanak el az Elyseust meg-csufoló pulyákkal (SBalog: TemK. 79). A véletlen csapás ha hirtelen borit, apró-pulya öreg oriaszt tántorít (GyöngyD: KJ. 475). Törpe

pulya (Fal: Jegyz. 936). **2)** [parvus, humilis; klein]. Földre terül a zugó szél erejére magas tölgy, állanak az pulya fák (SzD: MVir. 30).

PULYKA (póka Zvon: PázmP. 69. 4. Pázm: Préd. 434): urogallus, tetrao, gallus Numidicus, Indicus, meleagris, gallina Africana; azerhahn, indianer PPB. Egy iszonyú nagy tálban csak tűzúrnok és pókok agya-velejét, menny-halak máját vitték asztalára (Pázm: Préd. 434). Chak ezen hőrpítéskedék mint egy beteges póka (Zvon: PázmP. 69). Pulykát, tyukot, ludat add a szakácsnak (SzBodó: SöDics. A1). Volt egy ölyvem, mely a házi ludat, pulykát, macskát is elfogott (Bethl: Élet. 242). Pulyka tollat szerez, ha valahol tép Anna (Felv: Dics. 34). Az indiai pávát magyarul indiai tyúknak avagy pulykának hívjuk (Misk: VKert. 314). Az elefánt orra végéből jó ki egy olyan fityelék valamint a pulykának (Mik: TörL. 342).

[Szőlőskök]. Gondolva, hogy ez h ő r p í t é s p ó k a meg unnia futádozo sarkalásit (Zvon: PázmP. 4). A hőrpítés póka igen hűmánya másnak a válaszádiást (Pós: Válasz. 55).

kakas-pulyka, kakas-póka: [meleagris mas; trutbahn]. Szárnyas majorság: kakas póka no. 2, tojó póka no. 7 (Radv: Csal. II.404). A kakas pulyka fekete sárral bőves, a fején rít bulorsós bőri van (Misk: VKert. 315).

kan-póka: ∞ Szárnyas marhák: kanpóka no. 2, tojó póka no. 7 (Radv: Csal. II.401).

PÚP: **1)** gibbus, tuber MA. löcker, buckel PPB. **2)** cul men MA. [spitze]. Hogy a buza mag ki ne tsírázzék a földben, el-harapdállalac a buzának pupját és tetejétskéjét a hangyák (Tyuk: Jözs. 303).

Púpos: pulvinatus, turbinatus MA. [zugespitzt, gegipfelt]. A keskeny homlok disznói, a ki álló púpos szamári (Com: Jan. 17). A fenyő díó avagy hegyes tetejű csiga pupos, tsutso, tor-nyos: conus turbinatus est (164). A gömbölyű fa tekénec pupos kilencz fiával jádzani (208).

Púposan: [superbe; stolz?]. De noha ily púposan beszélgetnek, mikor kőmőkre égett (Lép: PTük. 162).

Púposkod-ik: superbio, cristas erigo MA. hoflartig sein PPB. Az tudatlan és temérdek orezajú tanítók nagyon púposkodnak (Radv: Kal. 151). Inkáb akarunk nagyon púposkodni, hogy sem alázatosságban maradni (Pázm: Imáds. 14).

Púposkodás: [superbia; hochmut]. Tánál legyen túlé minden kényesség, chachogás és púposkodás (Pécsi: SzűzK. 89).

Púposság: ∞ Poroszkálás, kednetelés, keűlység, púposság menésedbe ne találtassék (Pécsi: SzűzK. 81). Ved ki belőlem elmennem púposságát (Pécsi: Agost. 73). A tovének tulajdonsága, hogy a hátán azt a púposágát viselje (Misk: VKert. 37).

PUPA: puppa MA. puppe, kinderducke PPB.

PUP(denevér): vespertilio Pesti: Nom. 64 MA. fledermans PPB. Denevér, tenevér, puppenéver, szárnyas egér: vespertilio PPB. Amaz estueli putbenener ha ki jó az fészekből és tétuna fűtos, iele az io időnek (Cis. D). Disputálják ma is a tudosok, vallyon a denevér avagy puppenéver madárnak tartathatik-e inkább vagy egérnek (Misk: VKert. 498).

PUPONYAVÉR: [vespertilio; fledermans]. Egy-egy gabmbni puponya verekek nemo reank es az orezankra jó vala (Förro: Curt. 722).

PÚPÚ: [fragor; puff]. Én azt akarom, holnap kezdhetnék az dördűt, csak legyen olyan mint a pupú (Radv: Lev. I.509).

PURDI: **1)** [lothus; bastard]. Ferencz nem személyes isten nemzeto lévén, purdi, nem személy (MNYil: Irt. 244). **2)** [falsus, spurius; falsch, unecht]. Minden eretnekek öllünek

mint a purdi egyan araniak, hasonlók az aranyhoz, de nem jó pénzek (Mel: SzJán. 248). Az is purdi hazugság, a mit sokszor mond Balduinus (Pázm: LuthV. 175). A másik purdi syllogismus, a mellynek ráujára a mi collectionkat tseltsapva [így] vonszu, imez (GKat: Tük. 351). Arany gyaúat rézvel egy onval meg-elegyitetett purdit ad (GKat: Váls. 1974). Purdi Mátyás tudézé deákuil (Matkó: BCsák. 42). A purdi pénz, noha nagy, semmit nem ér (Eler: 279). Purdi hazugsággal fel van kendőztetve, szinesítve (SzD: MVir. 225).

PURGA: [?] Az ilyen tétouázások ugyan jó formában öntött golyobis volna, föltöst ládezhathatók velle, de purgát nem (Bal: CsIsk. 139).

PURGÁL: **1)** purgo MA. reinigen PPB. Énnékem is kellett magamat s vallásomat purgálom (Czege: MM. 299). **2)** [alum exinatio; abführen]. Az ki a pestistől akarja magát oltalmazni, purgallya magát (Frank: HasznK. 36).

Purgálás: [alvi evacuatio; abführung]. Olyan hasznos az purgálás, miképpen hogy a kutyak fenekéről ki tisztítják az rutságot (Frank: HasznK. 36).

Purgáló: catharticus MA. [abführend]. Gyomor tisztító, purgáló orvosságoc (Com: Jan. 173).

PURGÁCIÓ: [alvi evacuatio; abführung]. Purgációt wen magához, ky az gömrot megtisztetche (LevT. I.202). Az nád-méz használ az vérhasban az gyermekeknek is, de ezt purgationak okaért ne sózd meg felettébb (Radv: Szak. 258). Mint ha valami purgatiu indította volna meg benne, sok tetemek mentenek el tőle (Alv: Post. I.475). A te belső tisztítalanságot ad egy jó purgatio ki-kergetheti belőled (Matkó: BCsák. 300).

PURGATORIUM (purgatorium NagyszC. 330): [purgatorium; fegefeuer]. Imatkozal az zegen purgatorombeli holotakert (VirgC. 23). Ewtől kybe lén boldogsagos zent Ferencz hasonlatos vrunkhoz az purgatoriomba ezendűked lezallasbau (VirgC. 58). Masod zenth eghaz azaz hynőknec gúlekőzetj vagon purgatoriomban (NagyszC. 330). Nynchen papanak hatalmas menyozragban sem purgatoriomban (CornC. 34). Bizonyos dolog az, hogy Cyprianus hitte és tanította is az purgatoriomot lenni (Bal: CsIsk. 112). Vizát purgatoriumban is béboesátának audientiára; de Pál, ha csak nem pokolban, purgatorium ajtaján hiába rüg s kapál (Beres: Lev. 519).

PURGÉR: [civis; bürger]. Hogy a purgereket, város lakosait háborgassák: dass sie die burger antasten (KirBesz. 104).

PURGOMA: epigramma C MA.

PURPIÁN: purpureus MA. purpur- PPB. Purpián palist: palla purpurea; purpián szín: sandicinus color MA. Zoweke purpyan zoknya zewld atlach (RMNy. II.34). Egy vég purpiántól vegyenek 2 flor. 25 den. (VestTrans. 6).

PURUTTYA: turpis, foedus, sordidus Kr. [garstig, hässlich]. Némelynek szép termete, gyönyörű complexioja vagyon, némelynek rút, ocsmány, puruttya (Tarn: Jók. 36). A hadnagy erősen viselé magát, mikor a kapitány ördögűsködött sok puruttya fonyegotással (Fal: NA. 215).

Puruttyaság: [sordities; schmutz]. A mi ellenkezik a bőcsületes erkölcesel, nem illik egy nemes urlihoz, személyre való puruttyaság (Fal: NE. 16).

PUSÉR: [homo imperitus; stümper?]. Pázmán mindenkor gyönyörködött az fele pusérok ledérségeiben (Zvon: PázmP. 291).

PUSKA: bombard, sclopetus, sclopetum MA. tormentum janculorium; büchse, flinte PPB. Az magyarok sem algyúól sem puskától nem félnek (Monrók. II.23). A puszkakat ki patantyák (Com: Vest. 95). Hogy ba el nem ejted esztet puskád-

dal, vagy maga terhével le ver vagy nagy bottal (Zrinyi L59. 79). Vice-lovászmeister rendeltetik, puskáinkat és lóra való szerzőmokat megtekintse (TörtT. I.165). A feletébb megtöltött puská hamar elszakadoz (Kisv. Adag. 36). A puská végelesek miatt a földre lehullottak (Bod: KOstr. 81). Eleintén taracz-lövések is hallattak, már most csak az apró-puska zöng (Bercs: Lev. 236).

[Szólások]. A serpenyőben fellobban ugyan a por, de el nem süle a puskám 1759 (Házánk L141). Puská arányozója: dioptra, primula libatrix; puskával jól arányozni, löni: certo collineare, attingere, percutere PPB. Megkötni, babonázni valakinek a puskáját (SzD: MVir. 287). Puskát megtölteni: pulverem et plumbum catapultae indere PPB.

[Közmondások]. Ugy illik mint a vén aszszony hátára a puská (Matkó: BCsák. 28).

jancsár-puska: Hozott egy jancsár puskát ajándékon (MonIrók. XVIII. 21).

kerekes-puska: [catapulta rotata; radsclossfinte]. Kerekes puská jó 12, rossz 5, régi pallos 7 (RákF: Lev. I.109).

kovács-puska: catapultae uncinata; flinte mit feuerstein PPB.

madarász-puska: [sclopetum avibus jaculandis; vogel-flinte]. Vagyon egy kis madarász puskám tesseni, ehhez való puská palacska (Radv: Csál. II.287).

mordály-puska: [sackpuffer]. A két ásás hogy közel öszve-juta, egy mordály puskával Gergely deák juta (RMK. III.143).

öreg-puska: [bombarda]. A vitézek elkezdie a csatát, a golyóhisokát öreg puskából ki-lövedőldözven (Com: Jan. 149).

seregbontó-puska: [tormentum; kanone]. A föld nagy terheket visel, úgy mint sok munitiókkal, ágyukkal, seregbontó puskákkal meg-rakott várakat (László: Petr. 149).

stuccos-puska: [pyrobolus brevior; stutzbüchse]. Harma-dik ajándéka egy pár igen szép stutzos puská (Czegl: Dág. Előb. 29).

Puskás: sclopetarius MA. catapultarius, jactor; schiesser, schütz PPB. Magyar buszárok, fele lenne puskás, az fele kopias (MonIrók. II.49). A puskásoc a puskákat puská-porral megtöltse (Com: Jan. 147). Szulimán chászár az tábor között jár, vagyon körülötte sok jó puskás jancbár (Zrinyi L78).

gyalog-puskás: [pedes sclopetarius; fussschütz]. Ő fel-segbe nem wegye syketségre az ny könyörgésünket, hanem az zaz nemet gyalog puskást kvlgye oda mindyarást (RMNy. II. 147).

Puskáz: jaculor Kr. [schiessen]. Iskolákba és udvarokba küldie, lovagolni, vadászni, puskázni tanígtatták őket (Pázm: Préd. 1124). Csodálatos, hogy oly hamar visszatért, holott ámbár az erősegekből ő kgyelmébe puskázta is (RákF: Lev. I.395). Közel van külső hadunk, az belső beljebb, az ki úgy sem gyünne ki, mert az sajkásokkal úntalan puskázni kell (Bercs: Lev. 10). Az tali templom körül puskáztak vele előszőr (177). Habár puskázunk is, semmit se teszünk neki (362).

be-puskáz: [tela immitto; hineinschiessen]. Ebekzi uram az kaput zárva tartotta, azután való portás is bepuskázott (Bercs: Lev. 365).

el-puskáz: 1) [telis repello; mit schüssen zurückwerfen]. Magam is gyalog lévén ott köztük, elpuskázván az németet. mégis általhozunk benne (Bercs: Lev. 29). Összeakadtak vagy 200 némettel, elpuskázta előszőr; de hogy az német megfor-dult, ezek is (631). 2) [ictibus sclopetorum diruo; zusammen-

schiessen]. El is vált eddig Trencsénnek az dolga, kinek várossát már lehetetlen lesz belül oltalmazni, mert hiszem az várból el-puskázza az bástyákon (Bercs: Lev. 32).

ki-puskáz: [telis expello; durch gewehrfener austreiben]. Még tegnap is az kertekben szorult hajlúság kipuskázta az németet az kertek közül (Bercs: Lev. 241).

mög-puskázik: [identidem jaculor, se mutuis telis petere; wiederholt schießen, schüsse wechseln]. Megpuskázta az tótókkal az templom keretéseiből és confusiolban hozták együtt az németeket (Bercs: Lev. 191). Az német költözik Götánál, lovas, gyalog, meg is puskázott ott portámmal (481). A zöld mezőn megpuskázik, nyer az ellenségtől, a kvártélyban mulatozik, nyer a menyecskétől (Amade: Vers. 105).

mög-puskázta: [ictibus tormentorum petere curo; beschießen lassen]. Ocskai írja meg Lamborguek, hogy ő meg-puskázta őket (Bercs: Lev. 158).

öszve-puskázik: [se mutuis sclopetorum ictibus petere; sich gegenseitig beschießen]. Öszveakadnak az némettel, öszve-puskáznak, de számát nem láthatták (Bercs: Lev. 190). Azok előjáróval öszvepuskázta, az truppa hajtották (191). Öszve puskázott Diák Ferencz az némettel, ez innen s ő túl (256).

Puskázás: [ictus sclopetorum; gewehrfeuer]. Szintén hogy ezt írnam, kezdődött nagy puskázással az malom-sáncnak ostromlása (Bercs: Lev. 41). Azok elkezdették az puskázást, majd két órája mióta puskáznak (236). Épen most bozák hírit, az Vág mellett sok ágyúlövés, puskázás van (298).

Puskázat: [jaculatio; das schießen]. Jóságiban valahol jó puskást érthet vala, azokat mind csak puskázta által szolgáltatja vala (Szal: Krón. 226).

PUSZPÁNG (puszpán C. puzban Mel: Herb. 8): bnxus C. MA. buchsbaum PPB. Puxpam, görögül pyxos, puzban, a ki telben is zöld (Mel: Herb. 8). Az alsó és első virága sárga mint a puszpangban (83. Beythe: Nom. 2). A macska mézesek mindenkor zöldellenek, mint a puszpang, tövises levelű tölgy fa, tiszafa (Com: Jan. 18). A hideg földben fenyő, puszpang fák szoktak nőni (ACsere: Enc. 269).

Puszpangos: buxeus, buxos MA. von buchsbaum PPB. Puszpangos hely: buxetum MA.

PUSZTA: 1) desertus C. desolatus, vastus MA. verlassen, wüst PPB. E hely puzta: desertus est locus (MünchC. 41). Be-mene zent Damian egyházába, ki puzta vala (VirgC. 25). Legyen hű lakodalma puzta: fiat comparatio ejus deserta (JordC. 708). Az uasnak kivőle talalanak eg puztha bazat (TihC. 52). A föld szintelen es puzta vala (Helt: Bibl. I.a). Budára indulván s azt pusztában, felégetve találván, Székes-Fehérvárra felment vala (Szal: Krón. 12). A templomot pusztá voltából föl-építetteti (TitkRóz. 23). 2) [innupta; unverbeiratet]. Ewrl, vígagy meddl, ky nem zwls, vidamsagnak iegyth muttsad es vigan kialcz, ky nem zaporoitás, nem sok fyal vadnak az pusztanak, hogy-nem mynth annak, ky ferietth vala (Komj: SzPál. 268). 3) [unus et solus, merus, nudus, tantum; einzig, allein, nur]. Csak azon puzta viz nem lehet keresztisg istennek igbeie nélkül (Bát: KTud. 11). Az pusztá ember az istennek szinét nem láttya (Kulcs: Evang. 67). Az Christus nem csak pusztá es gyarlo ember, hanem bizony es igaz isten (Fél: Tan. 31). Isten-embernek kell lenni a meg-váltónak, mert a pusztá ember elégséges nem lehet szabadulásunkra (Pázm: Préd. 154). Ehez béveb' irás kívántatik, hogy sem a pusztá sorány tanításoz (Pázm: Préd. a4). Nem az puzta kenieret es bort, hanem Christum imadna (Pázm: Fel. 161). Nem más valami közönséges pusztá teremtet állat, hanem istennek fia (Zvon: Post. L594). Callistratus pusztá ember volt (Prág: Serk. E2). Csak a pusztá nevét hordozzák a

lelki vitézségnek (TKis: Pam. 26). **1)** [purus; rein]. Servetus azt mondja a Christus felől, hogy pusztá csak a szűztől született ember (Tel: Evang. 358). **5)** desertum C. solitudo, eremus MA. einöde, wüste PPB. Nemánemő időn megien vala az kyetlen puztába (VirgC. 45) El futha az keietlenbe puztába (PeerC. 50). Kezdetik zeit Anshaus keño, kít meg irt a puztába (NagyszC. 1). Predicalvan Ydeumak puztayaban (JordC. 361). Pal lón legelső puztába lakozo (DöbrC. 113b). Ewredlyetők Jerwsalemnek puztaya: gaude de deserto Jerusalem (ÉrdyC. 53). Fejedelmek meg-ütélvén a világ kevélységét, klastromok pusztájába rekeszkedtek (Pázm: Préd 1272). A remetéc a kietlene- ket avagy pusztákat lakjác (Com: Jan. 128).

Pusztaképen: [desolate; öde, verlassen]. A szobák többire pusztaképen vannak (RákF: Lev. L92).

Pusztán: [solum, tantum; allein, nur]. Nem kérte kivált- képpenváló hathatos indulattal, hanem pusztán mondotta néki (Ily: Préd. L157). Nem csak pusztán hozta elő e példabeszédeket, hanem esküvéssel is meg erősítette (H30).

Pusztás: [speciem deserti habens; einödeartig]. A belső város nem szép, a külső rút. pusztás és sáros (Mik: TörL. 400). Neu szégyeulem a bemenést pusztás kis hajlékomba (Fal: TE. 771).

Pusztaság: **1)** solitudo, vastitas, vastitudo MA. einsamkeit, einöde PPB. Latttyok az' anyazent egyhaznak puztasagaat es romlasaat (ÉrdyC. 85). Adom a földet pusztaságra és el hagyásra: ego dabo terram in solitudinem (Kár: Bibl. II.130). Az föld mind az ő pusztaságának idejéig nyugoszié (MA: Bibl. I.15). Én azt tartom, az szekereken elhozza az élet, mert fél itt az pusztaságtól (Beres: Lev. 363). **2)** [vastatio, populatio; verwüstung PPB]. Ez vylagon zertezereuth kereszttyensegben ees sok puztasagot töttenek (ÉrdyC. 495). Minec vtáma szermszerte nagy pusztaságokat műnelt volna, méne Rauenna allá (Helt: Krón. 19b). Nagy pusztaságot műnélénecz tizzel és fegy- nerrel Frantzországban (25). Wyonnan nagy pusztaságot műne- lénecz predalassockal, tizzel es fegynerrel (25b). Az idegen az földekben pusztaságot tesz (MA: Bibl. II.4).

Pusztít: vasto, popular, evasto, depopolar C. MA. verheeren PPB. Pusztetya : vastat NémGl. 144. Te kezod neuzeteket puz- teita (DöbrC. 98). Saul puztoyttya vala anya zent egyhazaat (JordC. 732). Pyspekek, kik nem puztoytottak mynt az mos- tuniak, gonossagra nem költötteek az zent egyhazat yozagat (ÉrdyC. 497). Tanul szemleli, mint pusztechon az ver szopo farkas (Mon: Képf. 3).

el-pusztít: solo, desolo, devasto, pervasto, perpopular C. [verwüsten, verheeren]. Lezen ty bennetek el puzteyto chapras, mykoron meg ostorozom Egyptomnak fevleeth (CornC. 211). Ameera megh wtal tyteket az en lekem, hogy el puztoytom mynd az ty varastokat (JordC. 115). Az vyzza yaroknak ront- tasok el puztoyttya ewket (ÉrdyC. 521). Ez atkozot hyvoldokas, mel az istennek zolgait es zolgalo leuit mindön iotul el pozit (KazC. 152). El puztitttya attyát (Kár: Bibl. I.614). A dögös mirigy nagy népoket el-pusztét (Com: Jan. 59).

ki-pusztít: [exspolio; berauben]. Boczátoe reitoe kegyetlen vadakat, hogy az ti barmaikból titeket kipusztítsanak és titeket elfogyassanak (MA: Bibl. I.114).

még-pusztít: **1)** [devasto; verheeren]. Klastromokat es zertetvességek helyet meg puztehygak (MargL. 82). **2)** [perdo, exstinguo; vernichten]. Elbočata ő műltet es őket meg puzteyta (DöbrC. 35). **3)** [spolio; berauben]. Előzet ő fiaitól megpuzteit- tottat: a filiis unicam desolaverunt (BécsiC. 106).

Pusztítás: vastatio, populatio, depopulatio, expopulatio C. verwüstung, zerstörung PPB. A kifutamasoc praedának okáért leszne nem pusztítás és öldöklés nélkül (Com: Jan. 145).

Pusztító: depopulator, vastator MA. verheerer PPB.

Pusztul: desolor, deseror SL.

el-pusztul: vastesco, desolor C. [exspolio, deleor; verheert, beraubt, vernichtet werden]. O zentsegs bekeseg, te nalad nekőlön mindön orzag el puztul (GuaryC. 66). Czinald meg az en hazamat, kít latz, hogi igen el puztult (VirgC. 25). Vtét aldok földet örőkeytenek, vtét atkozok elpuztynak (DöbrC. 88). Mynden orzag hű magaban meg hasolwan el puzthwl (JordC. 390). Mikepen mindenőkben elpuztultat akarz engömet elhag- nol (TelC. 41). Ez hazat az sidok el puztulnia nem hagiak uala Danitnak emléközetre (TihC. 52). Az föld ne pusztólyon el (MA: Bibl. I.15). Marhánk elfogyott, gabonánk elvetődött, házunk elpusztultak (Beres: Lev. 402). Annak az búcsületes embernek az elpusztult és elszegényedett város olly konylát tartlasson, mint ezelőtt (403).

elpusztulás: [desolatio; verwüstung, vernichtung]. Miko- ron latangyatok az ellensegltől Jerwsalem varasath keről venny, akoron megh twgyatok, hogy el közelghet hű el poztlasa (JordC. 603). Az rekez nélkül walo kert el puztulasara wagyon wettetwen (ÉrdyC. 261. Helt: Bibl. I.92).

még-pusztul: [desolor, deseror, privor, spolio; verödet, beraubt, verlassen werden]. Minden orzag önön benne megoz- latot megpuztoltatie (MüncH. 36). Jegesenteel megh puztulok (WinkC. 97). Én marattam vala eorenteel megpuztultatvan (DomC. 75). Imagyad az ur istent my erteteonk atyawl meg puztult fyaydert... Mykeppen hach el mynket meg puztul- takat (144). Tennen magad tewtted, hogy een czazarsagom megh puztwtlyon (ÉrsC. 516).

mégpusztulat: [desolatio; verödung]. Babillon megzomo- rodie ő megpuztoltaffaban (BécsiC. 108).

Pusztulás: devastatio, populatio, depopulatio, desolatio MA. [verheerung, verwüstung]. Ewrelenek az lymbos bely zent atyak, mert valanak nagy puztulasban (CornC. 95). Zent Da- mancos kenyerevle az te puztulasodon (DomC. 75). Az hivőc emyi pusztulasokban az anya zent egyháznak bizonyos formá- ját akartác volna szemec előtt tartani (MA: Tan. Előb. 21). Bertalan túri löre pusztulását (Bal: Epin. 9).

Pusztulat: [desolatio, vastitas; verheerung, verödung]. Ada ő Janit minden kirafoknac kezéc ala, kie mő kördőllőne vad- nac bozossagba es puztolatba (BécsiC. 99). Ma lezen ő puzto- lattoc: nunc erit vastitas eorum (255). Micor latangatoc a puz- toltuac vndocagat (MüncH. 58).

PUTÉRTÁK: [stribila butyro condita; butterteig]. Az tisztartók szerezzenek ba fejez lisztet putértáknak, fánkknak igen szépet (Radv: Szak. III.68).

PUTNOK(fü): pulegium; polci, döhrkrant PPB. Póléj, pólj, tsombor, putnok-fü: pulegium PPB. Csombor vagy put- nok fü: moesári ménta. Ennek az fünek levelei hasonlók az majörámt leveleihez (Lipp: PKert. II.17).

PUTTON, PUTTONY: pyxis C. oenophorum MA. tri- modium Com: Orb. 113. butte, weingeschirr PPB. Putton-hor- döz: staphilophorus PPB. Egy puttont vállára fogván (Mon- trók III.62). Clenodia domus: ires hordó, ewrog tokenew, fa putton, fa kwpa (RMNy. II.84). Podmauiczky János szűresu- lába öltözik és egy puttont vállára fogván ki szökik Budából (Montrók III.62). Az sáteo zobaban: aztlat, wiz hordo fa kan- nak list hordany walo putthon (Radv: Csál. II.60).

Puttonyos: [labro instructus; butten-]. A teve puttonyos hátához hasonló terhekkal mállált görbeségeket nem akarják letenni a világ fiai (SzD: MVir. 463).

PUZDARÉK, PUSZDARÉK: genethlia, natalitia, symposium MA. geburstagfeier PPB.

PUZDRA (*pozdra* ÉrdyC. 342. *puzdora* KeszthC. 17): corytus, galbanum MA. pharetra Major: Szót. 361. köcher PPB. Wr enghemet olyannaa teen mynt az valaszt nyi ew pozdorayaban (ÉrdyC. 342). Ym bynesek zereztek a nylakoth puzdorayokba, hogy meg bynenek set-thsege zywo hely ygazakath (KeszthC. 17. KulesC. 18). Csak az ti puzdratokban illendő nyil az (Bal: Csksk. 453). Ki tölté puzdrából sok nyilát (Zrinyi II.22). Hordozott az oldalán nyilakkal teli puzdrát (Hall: Hiliist. III. 151). Földig atlaezban van, köves a szablyája, az ija aranyos és annak puzdrája (GyöngyD: KJ. 427). Arany puzdrát tart kezében, nyilazza a vadakat (Fal: Vers. 875).

[Puzdrázód-ik]

föl-puzdrázódik: [se pharetra ornare; sich mit köcher rüsten]. Itt az őrdög föl-puzdrázódva forgódic, elő-szerzette a vétkeknek lajstromát (Megy: 3Jaj. II.848).

PÜNKÖSD, PÜNKÖST (*pynekst* ÉrdyC. 33. *pinköst* DöbrC. 340): pentecoste MA. pfingsten PPB. Epistola piros pinköst nap apostolok mivelkedetibe (DöbrC. 340). Nem akar vala keesny oth az wton, hogy mywel pynekst napjara eerhetlne Jerwsalemben (JordC. 774). Anya zent eegzhaaz pynekst napnak előtte kerezst yarast es böytöt zezöt temny (ÉrdyC. 33b). Azon zenth leelek, ky adathoth pynekst napyan az apostholoknak, wgyan azon adathyk embereknek (ÉrsC. 151). Pünköst magyarul szok szoual ötuen napon valo ünnepek mondhatnok (RMNy. II.48). A pinkestet vr lelke napianak magyarazza az iras (Born: Evang. a2). Az pinköst eső ritkán boz iót (Cis. E4). Nincs oly agg ló, az ki pünkösdben nem hinyog (Prág: Serk. 368). Ha pünkösdig meg nem béküllünk, oda lesz minden dolgunk (Bercs: Lev. 382).

PÜSPÖK (*pispek* EhrC. 75. VirgC. 16. *pyspök* CzechC. 51. WinklC. 169. *püspök* MA: Scult. 7): episcopus C. MA. bischof

PPB. Püspök-falatja: uropigium PPB. Bodog Ferencznek nemes palantaya oly zentsegeu vala, hogy nemezak pispekek, de papa es kinanatost kyuanya uala hallany (EhrC. 75). Az pispek megatkoza az városnak fejedelmét (VirgC. 16). Amas pyspök köldöthusth kötözveen Kayfas pispökhöz (WinklC. 169). Mynd zent papnak es pyspökök es doktorok (CzechC. 51). Meg hadia Mátyás király a pispekeknek es abpát wraknac, hogy egybe gyűtenének minden írásokat (Helt: Krón. Előb. 1). Franczuz országban tizenöt érsek, száznolcz püspök vagyon (Pázm²: Kal. 137). A püspök nevezetét ama szóból episcopus rontották s éragták a magyarok a magok napkeleti nyelveknek természetébe formálva, a melyből elől hátul meg tsonkítván lett elsőben piskop, annakutánna változtatván némelly betik rendit, a piskop keményebb szóból formálták ezt a díszesebb szót pispek, püspök (Bod: Pol. 1). Az érsekek és püspökök a synatokban a szakadásokat le csilapétanac (Com: Jan. 128).

megyés-püspök: [episcopus dioecanus; diöcesanbischof]. Nyolc nap mulva Zayda Ferrarának megyés püspöke által díszes pompával megkereszteltetett (Fal: TÉ. 656).

nagy-püspök: summus pontifex BécsiC. 44 [oberpriester]. Joachim a nag püspöc időv Betuliaba ő minden papjua őzű (BécsiC. 44).

szentelő-püspök: suffraganeus Nom² 253. [weilbischof]. Szentelő pispec a zábrági vala (Göres: Máty. 60).

Püspöki: episcopalis, episcopus MA. bischöflich PPB. Föl-öltöttee hű pyspöky rwhayaban (JordC. 88). Lataa, az pyspöky gyrew nynehen wyyaban (ÉrdyC. 443).

Püspökség: episcopatus MA. bistum PPB. Legyen hű lakodalma pwzta es az hű pyspekseeghet mas vegye (JordC. 708). Zent Agoston yewe Mediolanum városban, hol zent Ambrws lakozyk vala az pispekseegben (ÉrdyC. 520). El rendeltetett, hogy négy elsőbb rendből püspökségek légyenek a keresztények között (Bod: Pol. 3).

R.

RAB (*rabboc* Helt: Krón. 39): captivus, mancipium, obses C. gefangener PPB. Ezokaert had maradgyon itt a te szolgad a gyermek helyebe rabyul az én wrammal (Helt: Bibl. 1Y3. Helt: VigK. 15). A szegény magyar rabboc fel sieténe a hegy tetejére és onnét kőueckel erőssen kezdéc hagyigálni a kunokat (Helt: Krón. 39). Vasot verinek az lábaira és mint rabot kezdinek tartani (Monlók. III.70. Mel: SzJán. 501. 548). Még annyokban lesznek, rabiai az őrdőgne (Born: Ének. 28). Közülűne rabbá teuel soc menyeket, őzuegyeket (128). Mint-hogy őrdög rabjai voltak, nem csuda, ha az szentek tiszteletiben bálványozással álmodtak (Pázm: Kal. 792). Felebarátodat ne szolgáltatassd úgy mint rabot (MA: Bibl. I.113b). Az to rabod, Arslán, ír alázatossan, néked fejét hajtuán (Zrinyi I.19. 57). Szántalan rabokat szabadita meg a beszereményi nagy gátnál (TörtT. VI. 51). Paizsát el hajtván rabbá adta magát (Orezy: KőH. 23).

[Szólások]. Rabbá té sz e m: mancipio, captivo PPB. Készszek letenni a fegyvert és rabul adni magok ot (Beres: Lev. 451). Atyám uram rabul vitetett vala el Tőkőly uram ő Naga által (TörtT. IV.101).

[Közmondások]. Nem rab az, az ki az halált semminek véli (Decsi: Adag. 236).

gályás-rab: (servus ad remum alligatus; galereensklave). A márttyrok gyalázattal multanak ki a világ szemei előtt, mint a gályás rabokat úgy ostorozván eeket (Fal: NA. 211).

Rabi: servilis Kr. [sklavisch]. A tolvajoknak akadt volt kezében, végre Nitratesnok vitézkedésében szabadult meg s lott vég rabi inségében (GyöngyD: Char. 367). Az aulica vita tekintetes rabi inség, holott a világnak nagyai békét, vasat hurcolnak (Fal: NA. 228). Hogy a reád támadást, fogságot, rabi koplakást emlegeted, ez is tsak álom ijegetés (Fal: NU. 288). Rabi szenny (Fal: Jegyz. 1935).

Raboskod-ik: sub iugo servili sum, ago mancipium Kr. [in der gefangenschaft sein]. Mőjsos az udvart választotta volna inkább, hogy sem mint az izraelitákkal raboskodott volna (Hall: Paizs. 383). Irjon másutt raboskodó kurucok fől (Monlók. XV. 370). Mi mindnyájan az őrdőgne sauyarú fogságában raboskodtunk vala (Bíró: Micse. 66). Recommendalom Nagyságodnak azon raboskodó hadnagynak szabadulását (Beres: Lev. 194).

Rabság: captivitas C. MA. gefangenschaft PPB. Soc jó adasséc menyből vitezeknek, rabságtól marattá ez földi népnek (Helt: Cane. 126). Az igában, rabságban bebűtatik vala (Monlók. III.69). Kőtelesok valának rabságra (Fől: Bibl. II.125). Néznén szabadságát s rabságból váltságát s vijuló szépfület (Balassa: Ének. 5). Porázra tűzven vitték el a rabságra (Megy: 6Jaj. IV.16). Ha rabság, ha betegség, ha sebek megnyomnak,

volna nait elővenni (Zrinyi II.184). Bujdosová ténem eselédestől, rabságra ejtének (Thaly: Adal. I.69). Most már itten vagyok, noha nem rabságban, de vén atya nélkül ül szomorúságban (GyöngyD: Char. 367). Lelkem uram nekem isten után csak Kgdhez volna reménségem, hogy mostani rabságomból szabadithatna (TörtT. I.239).

[Közmondások]. A tisztos emberen az adósság rabság (SzD: MVir. 14).

Rabságos: captivatus, aerumnosus MA. sklavisch, mühselig PPB. Az hamis attyatiak közfunkbe mászkálnak vala, hogy minket rabságos szolgálatra kényszeríténec (Helt: UT. Aa8). Azért vitez társam, kívánom életet, legyen ki temesse el meg holt testemet, vagy sartzon válchá ki rabságos életmet (Zrinyi I.157).

RABOL: depopulor C. MA. verheeren PPB. Az mel török rablani íft wolt, meguertűe, sok fő nipek holtak meg (RMNy. III.28). Az bassu ezör lovagotli bochatotli ky jdee fő rablany (LevT. I.242). Szükszóra jüttek rablani (Monlók. III.97). Az ti vitezitek választig nyugolnak és rabolnak (214). Kiket mind el dulatá és rablatá (Gosárv: MagyB. Elij). Se férfi, se nőstény személy egyik főtől is se ne raboltassék, se el ne aluttassék (Monlók. VHL.120). Nevendékeny ifiak pogánytul raboltattak (Paskó: ESir. A3).

el-rabol: depopulor, devasto, deprador MA. verheeren, ausplündern PPB. A romaiak reánk főnek es el rabolnak nepeinket (WeszprC. 8). Mykoron ky menendez te ellenseeghed ellen hadra es el rabolandod ewketh (JordC. 244). Abram meg veere a nég kiralt, a kie Sodomot el rablotta vala (Szék: Krón. 11). Mind az egész orszagot el rabla (39). Mindenút el dulac az tartományokat és el rablac azzokat (Helt: Krón. 19). Be őtténec Magyar országba a kunoc nagy soc egyeb poganockal es mind el rablac az egész Nyírséget mind Biharie (39). Előszor el rabla Chólpent es a szent Demetert, melyec népes városoc valának (126).

elrablas: [rapina;raub]. Mitsoda penna írhatná le Erdélynek nyomorúságát, száz-ezer embernek megöltetéseket vagy elrablatásokat (Bod: Pol. 92).

fől-rabol: [devasto; ausplündern]. Gróf Rákóczi hadát kezdé fogatni és hét magyar falukat fölrablani (Thaly: Adal. II.19).

még-rabol: [deprador; verheeren]. Ott éré Tót Balás s az fejét el chapá s az ő szép sitorát az magyar meg rabla (Zrinyi I.29).

Rablás: depopulatio MA. verheerung PPB.

Raboltat, rablat: [depradari curo; verheeren lassen]. Pogány kerállokkal, idegen népekkel országokat dulatá, rabol-

tatá (RMK. II.18). Mikor jöta Zabulon városba, rablatá, felgyóttatá haragjába (VI.35). A hatalmassoc vutaluan czipie, mellyeszit, nyuzie, róia, rabboltattyie, nyomorgattyie a szegény ártatlanokat (Helt: Mes. 221).

föl-raboltat: ∞ Tartományit kőborlói által föl-raboltatta, Jerusalemi városit is fel dulta, egészen el-pusztította (BíróM: Préd. 7).

Rabló: praedo, depopulator C. [riuber]. Kérjük Kegyelmedet, hogy ne bocsássa ide s tova rablóidat (Monlók III.214).

RABOTA (rabhatta Helt: UT. Aa2. Born: Evang. I.340. rabhatta Born: Kfud. III.147. robotás Com: Jan. 105): labor, operatio MA. arbeitwerk PPB. Rabota dolog: opus servile PPB. Az első napon semmi rabota dolgot ne tegyetec (Kár: Bíbl. I.110). Kapál, szánt, arat, egyéb erős rabotát eslelekszik (Lép: Ptiuk. I.303). Nem külső mezei rabotára, hanem az ur aratására és szőlőjében hivattak ki (EgyhRend 133). Hasznos rabotának fáradsága nem nehéz (Ben: Rithm. 2 176).

Rabotál: famulor, ancillor, operor, laboro; dienen, arbeiten PPB. Rabotáló fogoly: ergastulus PPB.

[Rabotálkod-ik]

Rabotálkodás: [servitus; dienst]. Minden gondtul és rabotálkodástul magadat megvonván, az isteni szolgálatba légy foglaltos (Agend. 85).

Rabotáló: ergastulus, banausus C.

Rabotás: 1) [operarius; arbeiter]. Nem vagyunc többé rabbotás szolgál, hanem fia (Born: Evang. IV.377). Az rabotás népec ne szegienléce abban el iartokat, a miben isten az ő életeknek modját elrendölte (Kules: Evang. 77b). A robotásoc bérben fogadtatnac, hogy edgyetmást oda szolgáltatassuac (Com: Jan. 105). Az szegény kösségnek, rabotás népecnek könyebító kegyelme elviteték (ExPrinc. 138). 2) [laboriosus; mühselig, beschwerlich]. Rabotás, munkás élet (Pós: Igazs. I.576). A fogoly Izrael mennyi rabotás dolgot tött (Nán: SzfT. 85). 3) [ancilla; dienerin]. Vess ki föld a rabbotás szolgától az ő fiától egyetembe (Helt: UT. B65).

[Rabotáskod-ik]

Rabotáskodás: [servitium; dienst]. Azt akarja az isten, hogy minden gondtól és rabotáskodástól meg vonnyad innapon (Vás: CanCath. 212).

Rabotásság: [servitus; knechtschaft]. Eltűritek, ha valaki titeket rabbotásságra kényszerít (Helt: UT. Aa2).

Rabotaság: ∞ Meg enyhitem az én testemet és rabotaság alá haytom (Helt: UT. u4). Mi is, midőn gyermekek volúnc, ez világi teremtet állatoc alát valúnc rabbotaság alá vettetuén (Born: Evang. I.340). Még testét is rabotaság alá hajtáná (Born: Préd. 411). Ő a testül kényszeretetik az bűnnek rabbotaságára (Bók: Lämp. 9). Isteot nem szolgálhatták az nagy rajtok való külső rabbotaságnak miatta (Szölőgerezd A3).

RÁCA: [planta; pflanze]. Palántát avagy ráczát ültetni (Lipp. Cal. 32). A palánta vagy racza magot Sz. Mátyás estin vessék (4). Palántát, ráczát vagy káposzta magot febrnariushan, martiushan, aprilishan vessék úrságra (Lipp: PKert. II.22). Az káposzta magot palánta vagy rácza magnak hívják (122).

RADINA: convivium puerperarum; kindbettsmahulzeit, kind-mess PPB.

RADÓC: [P] Az borjú májnak tyikmonyból radócot kell csinálni. Az radóc peng ez: lisztben verj tikmonyat, ebbe egy kis bort öss, ezt fakálánnal törd meg, szép tiszta sóskát vess reá (Radv: Szak. 37). Bárányfi rántva, tikmonyból csinálj radócot neki (56. 101. 171. 177. 179).

Radócos. Ereszd az pinútában az radócosoz cipót, terítsd el benne (Radv: Szak. 204).

[RAFIKÁZ]

mög-rafikáz: [verberibus irriro; durchklopfen?]. A praecceptor kettőnköt jól megrafikázott (Gvad: RP. 58).

RAG: cautherius, cantherii quibus tigilla affiguntur Kr. [dachsparren]. A léczek ollókon, ragokon fekszenek (Com: Orb. 135). A szarufákon, ollókon, ragokon, léczeken a réglác vanac (Com: Jan. 107).

RÁG (meg ráng Hall: Paizs. 75): 1) rodo, mando, manduco, esito, rado C. [nagen, kauen]. Szí, melly a fát rága: cossis PPB. Ganayt ragyon az nelew, ky en attyam fya ellen haragnak merget evtevitte (ElrC. 93). A zegenóknece affa nem voltal, de incab foztoya, azért tegőd ragnac a serbe fergek (NádC. 521). Vala myndon tagokban bestyeknek kölmb kölmb feyők, kyk az tagokath ragaak uala (SándC. 38). Ket eger, egék feyer, másik fekete, ragya az bokornak gókeret (BodC. 15). Mynthia nagy sok ebek ev fogokkal es kevrmekek ragnyak az egyház hayazatyat (DomC. 227). Mynden belől walo thagay-math ragnyak es zaghatyak (ErsC. 297b). Nézd én bánatomat, mely belől engem rág (Zrinyi II.108). 2) [calumnior, obrecto; verleumden]. Ő magat nem tugia es mast itel es rag (DebrC. 235). Nem mondatyk ezese az, ky masban azt gyölly awagy ragwan zollya, kyt ennen magaban zereith lenny (ÉrdyC. 572). Hogy valaky ne sydalmazzon, ne ragien mynketh ez fele bewsegbe (Komj: SzPál. 225). A patvaros mindeneket fedd, rág, nyelvélvel rongúl (Com: Jan. 186).

[Szólások]. Sokszor kell azon egy hasznos és szükséges tanítást fülébe rágni az emberek feledékenységének (Pázm: Préd. a4). Ezt a hadi Tripartitumba jó volna béinni és néha fülében rágni azoknak, a kiket illet (Fal: NA. 217). Rágják minden ember fülébe az virtust (Fal: NE. 74). Sok képpenn száiato kban vagyon az rágu a (Bal: CsIsk. 9). A lit igazságát előnkben adgya, vagy szánkban rága (Mad: Evang. 524). Nem mertek egyebet végezni, hanem csak a mit a 4-ik Pius papa Romaból szátokban rági (Czepl: Japh. 155). Oktat szorgalmatosan és szíjában rága, fejében veri (Com: Jan. 154). Búdds boeskor bört rághnak (Bal: Epin. 2). Im mely boldog levelet ír Imre deák Bakos nramnak, meg kellene az vén embernek fülét rágni (RákGy: Lev. 530). Mindent, valamel kérőt rág a lelkes állatoc közet, meg egyetec (Helt: Bíbl. I.CC2). Tiszta állatoknac azokat nevezi az Irás, mellyek kérőt ragnak (Moln: JÉpül. 82). Tsak a keserűt rágják és mások fogyatkozásai táplállyák magokat (Fal: UE. 437).

által-rág: [perrodo; zernagen]. Lata talat ket eger ragya az bokornak gókeret es immar közel valanak, hog által ragnyak (BodC. 15). A testet által rágó orvosságoc meg-emésztetek (Com: Jan. 173).

el-rág: abrado, arrodo, abedo, subedo C. [zernagen]. Azon közben az ket eger el raga az bokornak gókeret (BodC. 16). Önnön fogaiat testet el raguan kimulek (DebrC. 124). A vas, noha legkeményeb, a vas rosdatól elragattatik (Com: Jan. 18). A görény a tyúkokat és galaubokat vadászsa, és hogy ne kiálthassanak, elsőben is a fejeket rágu-el (Misk: VKert. 238). A hód, mikor szoroson vagyon a kergetők miatt dolga, maga elrágja a maga tókit (243).

ki-rág: erodo, exedo C. zernagen, ausfressen PPB. Nem tsendesithetem le felzajdált hajjait szomorú lelkemnek, ki-rágták szívem a gondok (SzD: MVir. 77).

kirágás: erosio, exesus; zernagung PPB.

környül-rág: cirenmodo C. benagen, umnagen PPB.

lő-rág: derodo C. abnagen PPB.

még-rág: corrodo, derodo, commanduco C. zernagen, un-nagen PPB. Megrágás után megrágom: supermando; viszont-tag megrágni: remando; valami fölét megrágom: superrado C. Vevn zamar ganayt es bocza zayaba fogayual meg ragny (EhrC. 93). Megrágás ę üelvöket a nagh kennae keserüsegé-ert (NádC. 5). Kenchezetek tynektek kenezth menyben, hol sem rosda es mol meg raghya (JordC. 370). Azomál zájaba neue es meg raga a levelet (DebrC. 204). Nemdee meg ysne-ryk ee myndeneket, kyk mywelkednek kogyetlensegeth, kyk meg ragtak (devorant) een nepemth ny keppen elensegeth (KulesC. 22). Eszünkben vehettyük a Jónás borostyán-fájából, melyet a főreg megrángván, kiszárazott (Hall: Paizs. 75). Elevenen rágom meg a szívedet (Könyi: HRom. 37).

[Szólások]. Gyenge eszszel viszik-fel a dolgot, nem rá-g-ják meg (Fal: UE. III 136). Megrágni az állat: auren vellere (MA Deesi: Adag. 50). Megrágni a füllét valakinek: azt bizonyosságul hini, fogni (SzD: MVir. 174). Legény megrág d a mit szóllasz (Matkó: BCsák. 279).

megrágás: masticatio NémGl. 110.

rágton-rág: [continenter rodo; immerfort nagen]. Egy kesellőt írnak melléje, ki pokolban rágtonrágia szívét néki (Lép: PThk. I.139).

vissza-rág: [rumino; wiederkauen]. Kérő-gyomor, melyből a barom a füvet vissza-rágja: rumen PPB.

Rágalom: calumnia, obtreectatio, famae detractio SI. [verleumdung]. E warba erezt tizes nyilatkat: kewelseget, belendeseget, főwsenoseget, torkossagot, yregyseget, ragalmat (ÉrsC. 531).

Rágalmas: calumniosus, detractivus SI. [verleumderisch]. Oth megh walyk, ky ez wylaghon haragos wolt és daghalyos ő atyafya ellen awagy raghalmas (ÉrsC. 143). Minden rágalmas beszédekert elhagyvín kináhatok az léleknek állnokság nélkül való teyt (Sylv: UJT. II.129).

Rágalmasság: obtreectatio SI. [verleumdung]. Az rágalmazó zayaban az rágalmasság merőg (GuaryC. 12). Az azzonkak halbornsagot zerezuen, nemelyeket rágalmassagra yndynak (VirgC. 139). Olchad meg en hemem az gyűflewseget, haragos-sagot, morgodast, rágalmassagot (PeerC. 366). Az őrdög vrnac soe irígseggel, soe rágalmassaggal es soe hamis hittel kol zol-galnia (NádC. 119). Az hűbőknek lynei hazugsag, rágalmassag (NagyszC. 355). Kyknek vevreys orchayok vagyon, azok rágalmassagot zoretnek (CornC. 118). Inkab tanulnac kewelseget, rágalmassagot, iregseget, hod nem mint isteni fogzot (DebrC. 263). Myorth ez wylagban soha meg nem zónyk rágalmassag-nak ew wezedelne es báne, ez nemes zenti zűz sem ohata magath, hogy emberek ewtet ne rágalmaznyak (ÉrsC. 100).

Rágalmaz: obtrecto, vitiligo C. calumniar MA. dieteris pango; übel nachreden PPB. Atiamat aniamat nem tizteltem, nyeluemmel rólok ıthi nem zoltam, mert rágalmaztam (VirgC. 6. 139). Ne rágalmazatok egy masth (JordC. 810). Karomlas, kivel engemet rágalmaznak (DomC. 165). Zemere vethy a bűnös embernek, valamit vitkezet zohán karondasnak bűnyben, rágalmazvan, atkozuan (TelC. 258). Rágalmaznak vala engemeth azert, merth yoth mywelkedem vala (KulesC. 93). Szörnyen szidogacz, átkosz és rágalmaz én magamat (Tel: Fel 3). Vala-kít a jelen valde közzül ne ingerelly és a távıl valde közzül rágalmaz (Com: Jan. 203). Nehéz ártatlannal rágalmaztatni (Thaly: VÉ II.135). Adjuk kezére a pántolódó urtnak, hogy bintelen rágalmazák arról, a miiben nem vétett (Fal: NE. 32).

még-rágalmaz: ∞ Nem teeltetők Moysesst, az en zol-gomat megh rágalmazny (JordC. 144). Meg műteto főt meg rágalmazuan az ő zent bezedet (GuaryC. 11). Fogadast teon, hogy az zenteket meg nem rágalmazny (DomC. 164. 307).

Könyeb meg rágalmazni, hogy nem miut kőnetni (Deesi: Adag. 97). Szembe szépet szól, hát meget meg rágalmaz (196).

megrágalmazó: [obtrectator; verleumder]. Jesusnac vala-nac meg rágalmazoi (DebrC. 288).

Rágalmazás: obtreectatio, detractio C. calumnia MA. verleumdung, schmachrede PPB. Vetkeztem rágalmazasal (VirgC. 10). Vessetők le mynden rágalmazasth (JordC. 816). Mikor az ember szöllást játékosan adgyák-fel, jobban is szaporodik, többet is árt, hogy sem akár mely fene rágalmazás (Fal: UE. 410).

Rágalmazó: 1) [obtrectans; verleumderisch]. Halgatam rágalmazó bezedeket (VirgC. 4). Valaky leyend rágalmazó es hazig nyelv, annal nyincien zent lelek (CornC. 133). **2)** obtrectator, detractor, sycophanta, susurro, obloquutor C. [verleumder]. Meltan zögőnkődhettecz ez rágalmazoc (GuaryC. 11). Atte read rágalmazocotl ebbe te meg rágalmaztatol (NagyszC. 95). A rágalmazoc gőlősegesec istennecz... rágalmazoknac tar-sasagat utalad (VitkC. 63). Hogy az en munkamoth ęs vygya-zasomoth az en rágalmazoymtol megh tareza (Konj: SzPál. 13).

Rágás: rosio, commanducatus C. morsus MA. nagung, ab-fressung PPB. Ha széna rágást javallana is idvességre az ecelésia, találkoznának az atyafiak közzül, a kik azt is meg-por-togatnák (Megy: SzaÖröme 7). Fogas eb kell a tsóntrágáshoz (SzD: MVir. 92).

bél-rágás: intestini plenioris morbus SI. [kolik]. Minden bñlnecz rágásst, fáyásst meg gyogyittya (Mel: Herb. 93).

embér-rágás: [obtreectatio aliorum; schmähung]. Egész élete csak a sok dorbézolás, rut trágárkodás, ember rágás, szörnyű szitkok, átkok (Megy: 6Jaj. II.11).

férőg-rágás: [morsus vermis; wümrerbiss]. Az myrra ke-netnek oly hatalmas vagon, hogy az megkent testő ew vele mynden rotatandosagtwl, bydesseegtwl es féeőg ragastwl meg otalmazya (ÉrdyC. 67).

gyomor-rágás: [cardiognus; magenschmerz]. Sok fáradt-ság-után sovány elodellel engesztelik ugató gyomrok rágásst (Pázm: Préd. 31).

has-rágás: dolor colicus Kr. [kolik]. Hasnac gőg heusegét, rágásst meg állattya (Mel: Herb. 140). Napestig hasrágás és menés volt egyaránt rajtam (Monlrók XVIII.36).

kérő-rágás: rumen C. ruminatio MA. wiederkäuung PPB.

Rágatlan: [non rosus; ungekaut]. A mondolának izit nem érzed, ha rágatlan alányeled (Pázm: Préd. 393).

Rágdogál: rasio C. [langsam nagen]. Mindenkor ez az éles kővecske rágdogállya és cigázza az lelki ismérteket (Toln: Vigaszt. 200).

Rágicsal: ∞ Szerel meg a te szívednek őrdmre indé-tásit és rágitsájad azokat rólok való elmélkedésed által (MHeg: Tószl. II.207).

Rágó: rodens Kr. [nagend]. Szőlő-szem rágó férőg: ips PPB. Ennek a szép szerentsének is megvolt az ő rágó férőg (SzD: MVir. 303).

embér-rágó: [calumniator; schmähery. Aekie az ania szent egyházba erősecz, az eretnekek ellen támadnac, nem czelezapőc, ember rágőc, kerkedőc, hanem állhatatossac (Mel: SzJán. 124).

kecske-rágó: [acer; spindelbaum]. Keeskeragó vagy boe-zu tából csinállyon penzelt (Keesk: ÖtyM 315). Ketske rágó fából nyársatskát faragtam (Gvad: FNót. 21).

Rágód-ik: **1)** *rodo, mastico* MA. *mando; kúnen, nagen* PPB. Szopástól elszakasztott süldő, mely még nem rágódhatik: *neffens* PPB. Balduinus valamely ebsonon rágódik, elhűd, hogy húst nem kaphat (Pázm: LuthV. 298). Az szegény Lázárnac semmire nincs, az min ragodhassé (MA: Scult. 23). Némolylyek czac a száraz kényéren rágódnac (MA: Tan. Előb. 13). Nem darabokat nyelne le, hanem rágódván (*mauducando*) eszne (Com: Jan. 110). Rágodni való czukoros confretek (175). **2)** (*cadumior; verleunden*). Ha akarhok raaghdnotok, thymnen bynethekh raaghyatok (ÉrsC. 188). Ezeknek hangosabb a híre a minden rágódó közég nyelvén (SzD: MVir. 232).

[Szólások]. Haszonatlan dolgok: szelekenn horgászni, rák-héj-on n rágódni (SzD: MVir. 220).

Rágódás: [*rosio; das kauen*]. A Luther és Calvinista tanítok nem vágnak olyan hőftelésén való rágódásra, a minémű a Sámbar penzses könyvetskője (Matkó: BCSák. 4).

Rágogat: [*rodito; picken, langsam nagen*]. Madarka, ky parret, kapyztaat rágogat (ÉrdyC. 503b). Tud meg chechemő keresztény, hogy az isten igéje ugy lelki kényered néked, ha lelki száddal vévén és úgy mint rágogatván, a szentségnek belső kényerét szerzed általa lelkedben (Hajnal: KCzég. 246).

Rágólód-ik: *mando* MA. *kúnen* PPB. Rágólódó-asszony: *estrix* PPB.

Rágott: [*pappa*]. A szoptató dajka az ő szoptatósáit rágottal, popával megelégti: *alumnus suum pappis satiat* (Com: Jan. 44).

RAGAD (*raggad* BFaz: Assz. 17): **1)** *haeresco* MA. *anhangen* PPB. Vram te hágasidhoz ragadek, ne zegeneh engem (DöbrC. 56). En lelkem vtannad ragada (*adhaesit post te*), te iog kezéd fogada engem (121). Een nyelvem ragada een ynemhez (KészthC. 39). Ragada en lelkem the vtannad, engemet hozyd veen the yogod (KulesC. 147). A mitől féltél, a ragad teread (Helt: Bibl. Laan). Áldozza meg az imnac minden kőuérít, mely az bélihoz ragadot (Kár: Bibl. 189). Mi ragad az embernek az seggire, hanem csak szarbinsok (SalMark. 14). A kemenczéhez üledett avagy ragadott fiust korom (Com: Jan. 8). A ki magával egyedül el tud élni, nem ragad reá valami baromi szomszéd rüh (Fal: UE. 435). **2)** *apprehendo* C. *rapio* MA. *wegnehmen* PPB. [*ergreifen, hinwegraffen, fortreissen*]. Mikoron ki vótó volna törét, ragada ő főenec főtökét (BécsiC. 38). Mennece orzaga erőt val es erőel ragagánc azt (MünchC. 33). Ragadwan Jesusth, az papy feyedelemhez vyveek (JordC. 442). Az frater ragaduan ev palchayut, istpyat, az kakast meg hagyta (DomC. 313). Ragattatek wr istennek zeeky eleeben (ÉrdyC. 561. 542). Ragady fegywerth es verteth es kel fel ennekem segedelmemre (KulesC. 79). Kését ragada (BFaz: Assz. 17). Főzetett volt egy öreg kaudér káposztás húst útra, azt ragadván az sok török szolga, hapsolui kezdék (MonIrók VIII. 377).

[Szólások]. Valami kétség, gyanú ragadhat hozzája (SzD: MVir. 273). A merre ragadgyák indúlati, a felé nyargalózik (Fal: NE. 12). Jónás monda: Ragadjatok őibe és vessetek el-bé tengernek vizébe (RMK. II 90). Az ő nyelve sem ragadott az innyéhez (SzD: MVir. 322). Fut az ki ezt hallja, kevés ki maradgyon, az ki bátorsággal szabályához ragadgyon (Zrinyi I. 76). A mit szemelát, keze ott nem bagya: kezéhez ragad minden (SzD: MVir. 301). Az isten engemet őszne tűre es engemet niakszirt on ragada (Mel: Jób. 41). Zyz zenth Margyta azzon zent keresztnek jegyeet vetee reea es ottan ysteken ragadnak es labay alaa nyomaa (ÉrdyC. 408). Fővenbe akasztja vasmaeskáját, melyet az első szélháború felszed és hajóstul együtt veszedelemre ragad (Fal: BE. 579). Ez zent atya az kevényben iduessegnek vtaat es tevelletvessegnek nagy teteyet ragada (DomC. 20). Nem panczelual ewltewztetuen, de zentséges htynek vertenel

yegyzettettuen, ragada vtat az farkas eleybe (EhrC. 147). Ugy csudalkozott ráta, hogy magán kívül ragadtaték (Illy: Préd. II. 161).

[Közmondások]. Töknek nem ragad tövis oldalára (RMK. V. 58).

be-ragad, belé-ragad: **1)** *inhaero, inhaeresco* MA. *anhangen, ankleben* PPB. Elmőjekbe erősen beragadot az bálványimádás (MA: Bibl. 128). A dolgokra függesztvén elmédet, ugymint belé meteztetvén bé-ragad, meg-áll, marad (Com: Jan. 156). **2)** *irripio* C. MA. [*hineinraffen*]. Várbol rohanának, kettőt rómaiakban beragadtának, egyiket megölék, másikat megtarták (RMK. VI. 176). Egy szekereket Trencsényben beragadták, bizony néhány száz forintig kárt tett (Beres: Lev. 547).

égybe-ragad: [*cohaereo; zusammenhangen*]. Egbe ragad: [*labia*] haerent NémGl. 338. Mi lelkeink porba alaztatott, mi hasonk földön egbe ragadot, vram segef minket (DöbrC. 109). Mikoron egy mas mellee töttek vona az laczokat ees köteleket, ottan egybe ragadának (ÉrdyC. 445). Mikor elnyujtod az téstát, meg hints lisztet, hogy mikor öszve hajtod, egyben ne ragadjon (Radv: Szak. 87). A sok apró vétkek egybe nem ragadnak úgy, hogy egy halálos bünt szerezzenek (SzD: MVir. 403).

el-ragad: **1)** *adhaeresco* MA. [*anstecken*]. A poklosság el-ragado nyavalya (Illy: Préd. I. 174). **2)** *rapio, arripio, involo, verro* C. *abripio* MA. *hinwegreissen* PPB. [*wegraffen*]. Ő zép sarui elragadac amnac zemeit: *sandalia eius rapuerunt oculos eius* (BécsiC. 45). Hőg minden sidoc megőlettetnenec es ő iauoc elragattatnanc (56). Iő a gonoz es el ragagá az, mel vetettet ő zueben (MünchC. 38). Ystennek zent lelke elragada Fylopet (JordC. 736). Az viznek sebesege őketb elragagya (VirgC. 109). El ragagyaak az menyörzagot (ÉrdyC. 517). Annera ragattatek el ez cheh kyrál zent Margit azzonnak zepesegében (MargL. 28). Jacob a mi attyanknac minden iozagat el ragatta (Helt: Bibl. 164. Fél: Bibl. 17). Az harag igen elragadta (MA: Scult. 977).

elragadás: *raptio* C. [*das wegraffen*]. Illyés proféta is az el-ragadás-után gondot viselt az földiekre (Pázm: Kal. 786).

elragadtatás: [*extasis*]. Jövendőlnece vala elragadtatás avagy elmenece el-távózása által (Com: Jan. 130).

fől-ragad: **1)** *sursum rapio, surripio* MA. [*emporraffen*]. Fel ragatatek menile testbe lelekben (VirgC. 63). A valaztattak meg dőchwlt testben egeben fel ragattatnak Christusnak eleyben (TelC. 250). Mikoron erdemlőt vona az harmad egre fel ragattatly (ÉrdyC. 372). Ha a kevélység fel-ragad, jusson eszedbe Jépus (Pázm: Préd. 157). **2)** [*corripio; ergreifen*]. Jépus megh ysmertte, hogy hőteth föl ragadnaak es kyrallya teenneek (JordC. 643. 694).

hozzá-ragad: *cohaereo, cohaeresco* C. [*ankleben*]. Hozzá ragadok, öszveragadok, öszve-ilem: *cohaereo* PPB. A ruhanac beső reze hozá ragadot vala az ostorozasnac myatta kifölt vereert (VitkC. 88). Egy tyúkfű formát csinálj téstábúli, ezt is vizzol meg kenjed, hogy inkább hozzá ragadjon (Radv: Szak. 100). Az száját az pástétomnak az vizes kezéddel megkenjed, hogy az fedele inkább hozzá ragadjon (108. 176).

hozzáragadás: *adhaesio* PPB.

ki-ragad: *eripio, interraho* C. [*ausreissen*]. Fordul ide vram es ragad ki en lelkemet, tennőn igralmadert iduőzöb engőmet (DöbrC. 20). Az bymek kevtelenben, fogsagaban nem bagya evtet, de ki ragagya evtet (DomC. 230). Ragadyatok ky zegoent es nawaftasth, kynek embernek markabul meg zabadohatok (KulesC. 204). Ki raggadac mind a templomokból a sok be szorult népet (Helt: Krón. 16). Mennyetek vissza, és a melly gyermek az

éjszaka lőtt az én szállásomon, erővel is ragadgyátok ki anynyának áléből és hozzátok előmbé (Halt: III. 12).

lő-ragad: deripio MA. abreissen, herabzerren PPB. Le ragadwan az boryvth, megh eeghetee es aprora törre (JordC. 69. 484). Le ragadaa zenth Christina az ew attyanak halwan isteny (ErdyC. 128). A pástoroe le raggadja Lupaseót a keuer lónac orráról és meg bottolale (Helt: Mes. 347).

még-ragad: 1) adhaerescio PPB. [anhangen]. Valamely helyen megragadni, megfellepedni: adhaerescio PPB. Az csukát tedd az tűz hátára, de gyakran az szító vason megrántogasd, hogy meg ne ragadjon (Rady: Szak. 106). **2)** corripio, apprehendo C. [ergreifen, anpacken]. És keze ki foituan megragada őtet (MünchC. 42). Mogh raggada az füsteket es ki kezdé emeliteni a nyeregből (Helt: Mes. 463). W kezeynek tetemenybe meg ragatatyk bines (KulesC. 15). Bika ragaszkozván, költő szakadt vala, Tholdi Miklós látá, bika után fut vala, hamar hogy elérté, farkon megragada (RMK. IV. 243).

össze-ragad: concreseo C. Hozzá-ragadok, össze-ragadok, össze-illeim: cohaereo PPB. Az eb mindenk láttára bujálkodik és a bujálkodás után a nősténnyel össze-ragad (Misk: VKert. 195).

rayta-ragad: [arripio, corripio, apprehendo]: ergreifen, zu-greifen, anfassen). Ki az tű közzöllete, kinec eg iuha zombaton esendik a verembe, nemde rayta-ragad e es ki emeli őtet (MünchC. 35). Fvtha az kwn kyrulhoz es meg eskweek neky, hogy ha zoghedségül mellee yewne Lazlo királ ellon, Erdel-sseegőt neky adnan; az kwn kyrál azon raytta ragadwan nagy haddal be yewe magyarra es zalna meg Ong varant (ErdyC. 400b). Az apathwr es az vendegök raytta ragadnak es be vyveek az zent egyházban (515).

Ragadaló? Kik közől az mellye az föld mellet vagyon, magash, az masie nem amyra magas, de gatos [ig] es ragdalo szelneszes viben vagyon: quorum proxima terrae praeculta sunt, cetera uti fors tulit, alta alia, alia in tempestate vadosa (Deesi: Sall. 64).

Ragadiás: 1) concretus C. adhaesus, adhaesio, adhaerentia MA. Ragadiás: adhaesio, cohaesio, coalitio in unum (Otr: Orig. Hung. II. 181). **2)** raptura C.

Ragadat: [praeda; bente]. Mend egombe fnöltőnce Ishrl-nee vna istenehez, hog né adatanac ő germékdődée ragadatla (BácsiC. 16).

Ragadékony: [contagiosus; ansteckend]. Blandrata György magat a szegény ifjú Szapolyai János mellé szink s mosterkedvén rajta ragadékony ruhét másokra is miképpen dörgölhetné, a tanátalan és itéletlen ifjút el-bódítá (GKut: Tük. Előb. 16).

Ragadó: 1) adhaerens MA. anhangend PPB. Ragadó fű: aparina, asperula PPB. Nőstin borstűnce lityáe a kissédket, ez fű vagyon ragadó, méz szinű (Mel: Herb. 138). **2)** viscosus C. anklehend, leimig PPB. **3)** contagiosus C. ansteckend PPB. Ragadó korság: morbus contagiosus NémGl. 209. 212. Ragadó rü: contagium, scabies contagiosa PPB. Az paraznasag igen ragado bñ, az ki az embert felette igen hozzája vonza (DeesiG. Préd. 39). Aszt kellene meg bizonyítani, hog az dög halál ollian ragado legyen, mint az lepra (Fél: Tan. 199). Minden gonosz-ság ragadó betegség és meg-poklosittya a közel-járókat (Pázm: Préd. 953). Ragadó betegség (Bácsi: Fal. 155). **4)** raptor C. rüber PPB.

Ragadós: tenax, resinaceus C. lentus MA. züh, anklehend PPB. Ragadós közű, lop: dieb, rüber (KirBész. 152).

Ragadósság: tenacitas, lentor MA. [klebrigkeit]. Az co-méta sírú kőd avagy pára, kile melegség, szárazság, kőnerség és ragadósság vagyon (Miso: Progn. 8).

Ragadóság: contagiositas Kr. [ansteckende kraft]. Dögletes betegségek ragadóságát reánk ne kennyék (Pázm: Préd. 802).

Ragadomány: raptio, spoliun, praeda C. rapina MA.raub PPB. [bente]. Minden ragadományokat őszne gyűts a piastra (Helt: Bibl. I. Rrr. 2). Nagy ragadományt hordínnac ki abból az városból es le vonatá az varasnac körítését (Helt: Krón. 16). Iles fiam, had el a ragadomant, had el a lovat (Helt: Mes. 346). Az ő fogineret el neszi, es az ő ragadomant el oztia (Fél: Bibl. 109b). Lábai gyorsak voltak a tolvajlásra es ragadományra (Pázm: Préd. 163). Örömmel mentek a gyalázatokra es jószágok ragadományát vig ortzával nézték (265). Solyom talál-mánnyal es ragadományyal fűi el az őhségét (Liszi: Márs. 96). Nem alította ragadományának magát istennel egyenlőnek lenni (Illy: Préd. 251). Góliátnak őszve törvén fejté, minden ragadománnyit mint erősb fegyveres viszzanyerje (Czizi: Sip. 87). In-kább tengetném életemet alanisínával, hogysen ragadomány-nyal (Fál: NE. 10).

Ragadovány: 1) [viscus; leim]. A hiros madár őmön magának veszedelmet szarni mondatik, mert abból a mit meg-rútít, lép, ragadovány esirőzik, a honnan leszen a lép avagy ragadovány madár fogó cuvy (Com: Jan. 32). **2)** [aparine; kleb-kraut]. Aparine: ragadovány. Eachard ki az lenit es io innya azolnak, kiket az vipera kígyo meg harap (BeytheA: FivK. 83).

Ragadoz: 1) [cohaerescio; ankleben]. A ruha az ő sebeiben ragadozat vala sok helyen (WeszprC. 101). Az ő bőre az hussal es az verrel őzne az ostoroknak gombyahoz ragadoz-nak vala (ErsC. 46b). Az főssvénye az földiekhez ragadoz-nac (MA: Scult. 231). Az lepadón es aya lepley enborkál, motoz, ragadoz (Lép: PTük. II. 121). **2)** rapio C. raptio, raptio, praedor MA. rauben PPB. Ragadozotok tégelmet, hog vr valáha meg ne haragozik (DührC. 16). Köveket ragadoznak azerth, hogy megh köveznek hűvet (JordC. 657). Feguret ragadoz-na (KazC. 29). Vetei nyukethi hatra my ellensegenek vtanna, kyk gyletlenek myukethi, ragadoznak vala őnen ma-goknak (KulesC. 107). Nila nila ragadoz-nac magoknak testi kemény es ertelen bátorságot valami alnoe báioló biztatások-ból (Born: Préd. 413). Nila nila ragadoz-nac magoknak testi kemény es ertelen bátorságot (Zvon: Post. 1579). A szélvész a hajít ragadozta es telekte (Mad: Evang. 154). Igen jó pré-dikot ragadoztak (Illy: Préd. II. 275). Memyit adakoznak, szem-lélik, de memyit ragadoznak, meg nem gondollyák (50). **3)** [in-silio; sich schwingen]. Az ifjabb szultánt szorgoztatván, hitekre emlekeztetvén, velem együtt lovakra ragadozánk (Szal: Krón. 329).

el-ragadoz: diripio, raptio C. [plündern, rauben]. Mikent mehet valaki erőssne hazaba es elragadozhatta ő edeinet (MünchC. 36). Az embereknek munkayt es iozogat elragadozatok (VirgC. 17). Ha zoom fogatus volna, azt mondanaam, hogy elragadoz-naok eegynac előt ez idwessegnek napayt (ErdyC. 18). Az zoghények reca rohananak es mynd penzeet el ragadoznak (E77).

Ragadozás: direptio C. raptio, rapina MA.raub PPB. Telles ragadozással rapina es lamissagall (MünchC. 137). Ty koppatalok belől rakwa vattok ragadozással es fortelemmel (JordC. 128. 566). Mykeppen orozlan kozz ragadoz-sa: sient leo paratus ad praedam (KulesC. 26). Ne akaryatok remenkedni kogyetlenségre es ragadoz-asoketh ne akaryatok kourany (146). Mit itél a ragadozásról, nyuzás-fosztásról, szegény emberek vére szopásáról (Pázm: Préd. 19).

Ragadozat: [rapina, praeda; bente, raub]. Simeonnac istene, ki adad ő minden ragadozatokat oztasla te zolgaidnac (BácsiC. 29). Belől tofesece vattoc ragadozattal es ondoesagall (MünchC. 57).

Ragadozó: 1) [contagiosus; ansteckend]. Ezért igen ragadozó leszne e betegségek 1573. KKrakkó. A3). Az esztele- nek bí járások, szerentséltenség uti-társok; a kik hozzájuk köteleződenek, félyenek, mert ennél nintsen se fenébb, se ra- gadozóbb nyavalya (Fal: UE. 381). 2) rapax C. praedo, praedator MA. [rüuberisch]. Ragadozó fene madarak: harpyiae PPBl. A hamis prophetae, kik önék tú hoziatoc iuhocnae ruhában, belől kedeg ragadozó farkasoc (MünchC. 26). Az or tanalchot ad orsagra, az ragadozó tohuay ragadozassra, tohuayszagra (CornC. 162). Chodakeppen fordoytan meg ewtet az aldor Cristis ragadozó farkasbol alazatos barannaa (ÉrdyC. 372). Latorságtól, áhok tanátszószástól, ragadozó szándéktól megmenti őket (Pázm: Préd. 36).

Ragadozóság: rapacitas C. [raubsucht]. Az ragadozóság az farkas kölykökben magát jobban jobban ki származtatya (KCsipk: Woll. 77).

Ragadvány: 1) contagio, contactus, contagium SL. [ansteckung]. Ky aldor leezen akkoron, ky mastan magaat leeleke- zentet byntewl es ez vylagnak ragadványatwl meg otalmazya (ÉrdyC. 18). Ha erőzak nem vonna embernek leelkeet el zag- gathwan ez vylagnak ragadványatwl, barom zamaban eeheenek emberek (540). Az vylagby ragadványoknak kesalkodasat meg wtaltattya (641). A roz hír mirigye megtsaló ragadvány (Phil- Fl. 77). 2) [aparine; klebkraut]. Aparine, ragadvány, ab ad- haerendo dicta (Beythe: Nom. 1).

RAGASZKOD-ÍK: inhaerescio C. adhaerescio MA. [sich anhängen]. Azzonyok Maria, kyhez ez zent zfx kyvalt keppen ragazkodyk vala (MargL. 18). Te vradat ystenedet feelyed, ew hozya ragazkoggyal (JordC. 881). Az zegenseghez ragazkoduan iarnanak egi igősegel (VirgC. 101. 124). Az zentők ragazkottan- ak az istenhöz (SándC. 18). Az wr istennek z-relmeehez ragaz- kodyk (ÉrdyC. 579). Es Izrael ragazkodóc Baal Peorhoz (Helt: Bibl. LCec4). Még bennők nagy sok belső vétket ragazkodnak (Beythe: Epist. 231). Ezewn kőwl valo baratllyanak ellene mond, es my hozzank ragazkodik (LevT. 138). Az ki okos ember, aboz ragazkodik, az mi bátorságos (Pázm: Kal. 169). A helyéltől el-ávrán, a munkálkodáshoz gyorsan ragazkodnak (Hall: Tel. 265). Erdély eleitől fogva hatalmas esziszár köntöséhez ragaz- kodott (Monlók. VIII.130). A földi aprólékos jökhöz úgy ra- gazkodik, hogy örök boldogságát szerentsélteti (Fal: SzE. 521).

hozzá-ragazkodik: haereo, adhaereo C.

rëa-ragazkodik: obhaereo C. adhaereo MA. [sich anhängen]. Mikent ez az kis balacska reá ragazkodik az hajóra, meg állattya (Pázm: Kal. 16).

RAGASZT: affigo, conglutino, copulo MA. anheften, zu- sammenbinden PPB. Tsűsághó ragasztották reám a nevet: *inveni cognomen ex contumelia PPBl. Ez verset ragaszt az diczerethez (VirgC. 16). A ganet lelkőttökhöz ragaztom (DebrC. 387). Az zeretet, ha akar mynenw wtalatos allatra ragazyaak, meegh azt eas zeeppet teeyz (ÉrdyC. 122. 171). Mas gertyat scent Anna azzonnac kepe előt ragastha (TelC. 97). Az wr mirigy halált ragaszt read: adiunzt tibi Dominus pestilentiam (Helt: Bibl. IZzz3). Sok cedulakat ragasztanának az vár ka- púra (Helt: Krón. 194). Az tyűkfinak az zizzával vond ki az begyit, mert egymáshoz vagon ragasztva (Radv: Szak. 98). Tégy két osztát egymásra, hogy egymáshoz ragasztván, egyit maradjanak (284). A gonoszok világi javai olyanok mint a horogra ragasztott eledelek (Pázm: Préd. 34). Ragaztom, czűg- geztem szívemet az pénzre (MA: Scult. 885). Kertjében sél- gatott, melly kastélyának napkeleti szárnyához volt ragasztva (Fal: NU. 310).

be-ragaszt: [include; zuschliessen]. Kell kewnyszergetny az wr ystent, hogy az ew be markwlt awagy be raagaztot zayat, ayakat meeg nyssa (ÉrsC. 366).

ëgybe-ragaszt: coaduno C.

hozzá-ragaszt: adnecto MA. [zufügen]. Hog az doctornak tamsaga az elenkődő myelkelethowl meg ne vialtasok, legottan hoza ragasztja mondum (VirgC. 127).

ösze-ragaszt: conglutino, copulo MA. zusammenfügen PPB. Az koporonak helyeet nagy keonekkel ereossen eozev ragaszt (DomC. 150).

rëa-ragaszt: [alligo, adnecto; anbinden, aufügen]. Hozzá- enyvezem, reá-ragasztam: agglutino PPBl. Mess papirosból pülmácskát, ezt az karikához ragaszt reá (Radv: Szak. 96). Erőn-erővel reá ragasztották az ígát (SzD: MVir. 124).

Ragasztás: cohaerentia C. copulatio, connexio, conglutinatio, atixio, adhaesio MA.

Ragaszték: [appendix; zusatz]. Ezt a bizonyítást a vagy a mint ő hívja, appendiset: ragasztékot, haszontalan fetségének méri iri (GKat: Titk. 410).

Ragasztó: 1) [nectens; bindend]. Ragasztó-lécz, kakasfűlő, gerenda, szari-fa: tigillum PPBl. 2) [postis; thürpfosten]. Mikoron latanyja az veert az ragaztom es az ayto sorkokon, nem haggya az veer thewő anygalth oda be meenny (JordC. 33).

ajtó-ragasztó: [postis; thürpfosten]. A garádicsnak fokai vörös jaspisból, az ajtók ragasztói, a paloták belső falai merő gyöngyházból állottak (Fal: TÉ. 677).

evezőgüzs-ragasztója: scalmus C. MA. [ruderholz]. Az evező legényec az evező güsnac ragasztójához ülvén, eveznek (Com: Jan. 89).

RAGYA, ROGYA: rubigo, uredo, astrobolismus C. MA. carbunculus, carbunculatio PP. [baumbrand, korubrand, rost]. Az ényának maradékat a roga őtö meg (BécsiC. 203). Ada ő gümölzöket rognak es ő munkaiokat saskaknak (AporC. 37). Napá, értzé es rogyaunáltozot (Mel: ATam. 54. Mel: Jóh. 93). Nagy aszalynal es ragynal kesergetessel (Born: Ének. 361). A rogya, az hideg es kő esső ot tezőn kárt (Frank: HasznK. 40). A kő esső auag a rogya vetésünket el veri (Kules: Evang. 257). Szőlő hegyed rogyaual emészetic (SzépÉnek. 6). Az esső, ba leesés közben meg-hevül fölöttébb, ragya leszén (Com: Jan. 9). Ragya forma esső is esett (Monlók. XV.399). A cserebogár és a ragya és a bernyo az én nagy eröm (Illy: Préd. 1251).

[Ragyál]

még-ragyál: [rubigino; rosten]. Az szőlő igen meg ragyált, uakk is kevés leszén (RákGy: Lev. 208).

Ragyás, rogyás: rubiginosus C. MAL. [brandig, rostig]. Ragyás gabona: *carbunculosus ager PPBl.

[Ragyáz-ik]

még-ragyázik: rubiginor C. [rosten]. Meg-ragyázott a bévségben az olaj-fa: oleum aestus *momordit PPBl.

Ragyázás: oratio, astrabolismus C. uredo, ustrina PP. [brand, rost]. Ragyázások a gyümölcs-fáknak és gabonáknak: carbunculatio PPBl.

RAGYIVA: gnavus, solers, politus MA. hurtig, munter, fleissig PPB.

Ragyivaság: svavitas, amoenitas SL. [anmut]. Tizenegyedie io erkölchoc az szűzekne az ragyavassag auagy dissesség (Pécsi: SzűzK. 102).

RAGYOG (ragyag Pázm: Préd. 412. MA: Bibl. III.179): radio, irradio, refulgeo MA. glänzen, strahlen PPB. Reggel vadászni készüle, nagy gazdagság mia ugyan ragyog színe (Huszt: Aen. 26). Sok szép szikrázó tsillagokkal ragyag mint

annyi drága gyémántokkal díszített mennyezet (Pázm: Préd. 747). A nap ragyogván az ő fényeivel meghomályosítja a szemeket (MA: Bibl. III.179).

Ragyogás: radiatio MA. glanz, glänzung PPB.

Ragyogó: [fulgens; glänzend]. A feltámadás után az igazak teste oly fényes lesz mint a nap vagy a felső égen szikrázó és ragyogó csillagok (Pázm: Préd. 412). A ragyogó nap napkeletről délen által nap-esetre fordulván napokat és esztendőket határoz (Com: Jan. 5). Ismértzik gyémántnak ragyogó fénlése (Nógr: IdvK. Előb. 7). Hon jön Zrínek ragyago csillaga (Zrínyi: ASyr. 218). Arany majszokkal gazdag szerszáma mintegy játszott a ragyogó nappal (Fal: TÉ. 637).

Ragyogós: ∞ Szemei pislognak, miként a csillagok olyan ragyogósok (PhilFl. 58).

Ragyogtat: [radio; strahlen]. Tanulj a csillagoktól; ezek noha a fényes napnak csillámló fiai, mégis annyira soha sem vakmerőlködnek, hogy az ő színe előtt fényeket ragyogtassák (Fal: UE. 366).

Ragyogvány: fulgor, splendor Kr. [glanz, strahl]. Van elég eszköze s helye játéknak, mint a déllől játszó nap ragyogványinak (GyöngyD: KJ. 513). A jóságos cselekedet az uri palotákban fénylik, ott mutatja ragyogványát (Fal: NE. 9). Fénylettek az ovező lapátok s a tengerben nyomván a képeket sokfelé verték ragyogványát (Fal: TÉ. 653. SzD: MVir. 203).

RAJ: 1) examen C. examen apum MA. [schwarm] Lataa, haat az orozlan zayaban raj meeh vagon es lepes meez (JordC. 339). Egi ray meli zalla reiaia (DebrC. 17. Born: Ének. 590). Meg-tisztult vala ez ray-darastul (Zvon: PázmP. 327). Annyi gonoszágok raját helyeztette a nyelvbe, hogy minden tagoknál ártalmasb (Pázm: Préd. 810). A méhek minden esztendőnként rajt eresztnek, bocsátunk ki (Com: Jan. 51). A Sámsonról megöletett oroszlanban levés napok mulva gazdag raj-méh találatott vala (Misk: VKert. 14). Reá sereggel jó mintegy eresztett raj (Thaly: Adal. 159). 2) [multitudo]. Raj-seregek: truppen Com: Orb. 290. Ebből a szállásból istennek raját nem futsarlatsz ki (SzD: MVir. 252). 3) proles, soboles Kr. [sprosse]. Én házassagomnak ki vagy másod raja, kérlek hogy ne legyen szivednek ily buja (Bakos: TemVers. D). Csizér Ferencz bátyámnak ágyékából jött rajoknak, János, Ádám, Ilonkának oh mit kíványak (TörtT. 2. I. 349). 4) [vertigo; drehkrankheit]. Melly lónak raj vagon az felében (Czeh: OrvK. 73).

here-raj: [examen fucorum; drohnenschwarm]. Az sidoc a nagy fő őrdőget nevezte belzebubnac, az az nag undoc dőngő here raynac avagy sereg légyne (MA: Seult. 292).

méh-raj: [examen apum; bienenschwarm]. Bárány-dézma is egzaltatuk és méh-raj dézma is az váltó báránytól 6 pénz, az váltó méh-rajból 3 pénz adnak (Gér: KárC. XIV.306).

Rajoeska: [soboles; sprössling]. En is Beldi-ágnak egyik plántieskája, voltam méheteknek kedves rajoeskája (TörtT. 2. I. 352).

Rajos: [vertiginosus; vertigine laborius; drehkrank]. Mikor a ló a verőfényen a nagy járától igen meghevül, a feje veleje meg-olvad, és az által a ló rajos avagy szeles lesz (Czeh: OrvK. 74).

Rajság: [examen; schwarm]. Mikor az ő a méhek királyok meghal, az egész rajság kesereg rajta (Misk: VKert. 647).

Rajz-ik: 1) examen emitto; einen schwarm lassen PPB. Jól rajzik a méh (SzD: MVir. 113). 2) [gigno; geläuren]. Az aszszonyállatok itt igen rajozok, de nehezen szülők (SzCoomb: Utleir. 132). Midőn az szegény édes anyja rajzott volna, a

szülésben felkült a székre, a midőn is ellévén a gyermek, az székek alatt való cseberbe leesett 1759 (Házánk 144—145).

Rajzás: [progenies; sprosse]. Mikos Mihály urnak kedves házastársa Bethlen Drusiánna s két mébe-rajzása isten sok öröme, kívánom, juttassa (TörtT. 2. I. 353).

Rajzat: proles, soboles Kr. [sprosse]. Sem nektők sem utannatok következő egy rajzathol származó atyátok fiainak nem hasznal (Alv: Iün. 60). Az eredendő bűn az első bűnnek rajzattya (Ker: Préd. 19). Ennek a véteknek rajzati az edzýmás között való veszekedések (S19). Csinnak boldogtalan rajzati (GKat: Titk. 10). Akarván látni, miképpen fejsék eblől a nyúgból és kötőlékből Enyedit ki az ő rajzati (GKat: Titk. 225). Anna, Judit, Ercsok s Gáhor rajzatim (Triumph. 21). Az áldott szent léleknek fel-ékesített rajzatit hátra hagyjuk valami lézzegő sohonnaiakért (MHeg: TOSz. II.105). A sátánnak, a kinek tojománya és rajzattya, engedgyetek (Toln: HBék. 20). Ama Mária nevű szegény anyja megakarván enni méhének édes rajzattját (Szathim: Cent. 61). Lesz Progne méhének rajzattya, azt maga Tereus lituek hívattya (GyöngyD: Cnp. 608). Elhajlottam, mivel voltam Éva rajzatja (Thaly: VÉ. I.132). Vetemények, gyümölcságak, Pomónának rajzati (Fal: Vers. 869).

RAJKÓ: [pusio, proles; sprosse]. A béma rajkó is kedves az anyjának (Fal: Jegyz. 917).

RAJSZ: [descriptio, delineatio; abriß]. Apellesnél is raisz nem lehetett ily thajz (Fely: Dies. 32).

Rajszos: [pictus; bemalt]. A mely püssokkal Trójánál barczoltak, rajszosok voltak (Hall: Paizs. 3).

RAJSZOL, RAJZOL: delinea, describo PP. reissen, zeichnen Adami. Ezekben a jó szokásnak legjobban kinyomattott képe rajzolatik (SzD: MVir. 211).

be-rajszol: [pingo, expingo; bemalen, ausmalen]. A régiek a püssokat külön külön-féle képekkel szokták volt bé-rajszolni (Hall: Paizs. 3).

ki-rajszol: [expingo, describo; ausmalen, abbilden, darstellen]. Hogy ha szarvashust csinálz a pástetomban, az fedelére az képet kirajszoljad (Radv: Szak. 67). A keresztységnek utában való pályafutást rajszolják ki (Czecl: MM. 189). A divisiót papírosra pennával ugy ki nem rajszolhattya az ember, a mint szeretné (Onadi: Számv. 231). A Julius császár képeit ki-rajszolták (Hall: III.166). Ezekben isten igen szépen ki-rajszolta az őrdőgnek képét (Misk: VKert. 249). Közönségesen kirajzolt képe lehet ez az hívek ekklesiájának (100).

kirajszoló: geographus Com: Jan. 171. A föld le-író: ki-rajszoló a tartományoknak helyzetéseket, állásokat le-írja (Com: Jan. 171).

le-rajszol, le-rajzol: delinea SI. [abbilden]. A képiro az elevennek példájára a képet le-rajszollja (Com: Jan. 167). Ily munka, melly az igaz kegyességnek és szentségnek íttya s le-rajzollja (Otr: Tökél. Előb. 5). Ki győzné őket számlálni, minden dolgot lerajzolni (Thaly: Adal. II.339). Az istennek fia az igaz ekklesiának szent erköltséit mind az o s mind az új testámentomban le akarván rajszolni, nem akarta az ő ekklesiáját az oroszlanoknak hajlékokhoz hasonlítani (Misk: VKert. 211). A képirok, mikor a fővénységet akarják lerajszolni, egy rít varas bécán álló undok vén aszszonyt szoktanak írni (262). Kié a le rajzolt, festett kép (KirBesz. 59).

lerajzolás: [descriptio; beschreibung]. Ez a lerajzolás ennek a tudománynak rendit eléggé kimutatja (Misk: VKert. 21).

Rajszolás, rajzolás: delineatio; abriß, entwurf PPB. Képiroból állék, ugyan a rajszolást virágot s testállást jól fel-

vettem elmémbe (ÖrvMest. 17. vsz.). Akarván ékesíteni egy templomot, tétete valami ráiszlást (Tólu: Vigaszt. Előb. 12). Az ingeneireket elküldtem, nagyobb lesz az híre munkájoknál; ha semmit sem teszünk rajzolások után, elhúzik (Beres: Lev. 156). A nagyobbik mustra szerint való drótból már a rajzolás szerint készítesd el a dolmánt (TörtT. II.383).

RAJT (rayta ErdyC. 14. 505. 611. *rayta* LevT. 191. *raytam* KulesC. 29. 162. *rayta* TelC. 274. *raytha* LevT. 184. *raytha* TelC. 243. *raytham* TibC. 355. *rohtone* KönygB.T.): **1)** Rayta, raytal, raytam: super se, super te, super me MA. [auf, darauf, auf ihm etc]. Rayta kelte: adnascor; rayta fűle: insideo MA. Zéles a kapu es lő az vt, mēl vízen a vezedelmre, es sokac vadnac, kie által mēnece ō rayta (MünchC. 25). Ha az hídja az városan a szokott helyen vagon: az heggyekből, költözésének alkalmosságával, az hajdóval rayta próbát tétethessen (RákF: Lev. 1641). Egy fen költ domboeskan Leechus üldögl vala, kiterített zöld kalap fején, egy kis zöld ág rayta (Fal: TÉ. 714). **2)** [átvitt értelemben] **a)** Minnyáian meggyenesedéne rayta, hogy László főne magyar király (Helt: Krón. 95). Meg eskűwk raytha hog neky meg atta (RMNy. II.24). Melly dolgon az attyatiai meg-indulván, meg-esküsznek rayta, hogy nem szűnek addig, míg a Lukrétzia haláláért bosszút nem állanak (Hall: HHist. II.243). Sok bosszús szókkal illoti a két királyt, és megesküszik rayta, hogy teljes életében baráttyok soha sem lézen (III.264). **b)** Rajtuk az ellenség: bellum est in *cervicibus PPBl. Hamissaknak igeik hatalmaztak my rajtonk (AporC. 11). Raitad keseriet ne hatalmazik (WinkC. 156). Dyadalmath week ō rayta: praevalni adversus eum (KeszthC. 20). Vrakodny akartal my raytwnk: dominatus es nostri (JordC. 151). Halalt teeznek lő raytok: morte eos afficiunt (383). Hatalmazsagot teeznek lő raytok: potestatem exercent in eos (117). Az teremtűnek ályak meg bozzuyat raitad (VirgC. 91). Pogánoknak kraly vralkodnak eozraytok (126). Az törökkel lām pártolkodtok, kik rajtuk rabolnak (RMK. II.266). Ha a ketsegnek és gyűlölségnek maguat nem hinted vala közűnkbe, bizony győzedelmet nem vőttel volna raytunk (Helt: Mes. 418). Hogy valami hatalmot ne műnelmence raytoc (Helt: Krón. 38). Nagy heaba veszekedne rayta az eretnekek (Mon: Apol. 440). Nem volna tenéked hatalmad raytam (Zvon: Post. 1588). Noha a test akaratoskodik rajtud, de nincs arra hatalma, hogy néked törvényt szaljon (Szónyi: Mártir. 181). **c)** Meel nevezet mynd holtygh rayta marada (ErdyC. 519). Nagy fő fiús vagon rayta (Helt: Krón. 46). Ország, fah, varos dolga raytam (Born: Préd. 410). **d)** Rajtat áll minden dolog: est totum *positum in te, est tuorum *nervorum PPBl. Minden ō rayta áll [az istenen] (Fely: Dies 60). Rajtatok áll, s ha rajtatok nem műlik, meglészen (Fal: NE. 184). Nem hallgatnak szent parancsolatiboz, és ha rajtok állana, éppen ki tudák a hatodikat a tizből (Fal: NE. 105). **e)** Színtén azt telekelté volna rayta: idem in ipsum *ausurus fuisset PPBl. Myt raytam tettenek, meg panazlom (SándC. 26). Kenyerfe lő raytok: misertus est eis (JordC. 381). Kwnőről vala raytok (VirgC. 110). Kőnőről raytuk: miserere nostri (Fél: Bibl. 14). Ha az isteni kegyelem, irgalmaság rajtam marad (TudTár. 1834. 176). **f)** Vallyon vőtté valamit raytatoc a Titus: numquid Titus vos circumvenit (Helt: UT. A41). A hízlekő csalni akar rajtuk (Jemniüket) (Pázm: Préd. 934). Mi Ferdinándot contemnáltuk, rajta feladtunk, s tőle nem is félünk (Mon: Irók. VII.103). Nyomában lévén a magát többre kináló gyönyörűség, még nagyobb indit rayta (Fal: NU. 261). Se nem jobbítathott rajtok, se nem tühette vétkeket (Fal: NU. 301). **g)** Meenyetők el, twdakozyatok meg raytta nyhwaan és zennyetők meg ennekől (ErdyC. 66b). Dawid profeta raytta byzsosagh (615). Nem törődöm rayta (Mik: TörL. 438). **h)** Chudalkoznak vala ev rayta (MargL. 26). Ozodalkozek raytta: miratus est (JordC. 375). El almelkodik raytta az sereghek: miratae sunt turbae (381). Rayta chudalkodik vala

(VirgC. 69). Ezth gondoltam rayta [a dolog fölől] (RMNy. II.75). Több, ti esudlajatok másokon, mint mások tirajtatok (TörtT. IV.66). **i)** **a)** Meg-rettenek rayta: attremo; meg-reszketek rayta, meg-ijedek: adtremo PPBl. Fífel vala raytta = attól fél vala (ErdyC. 524). Meg yedeuen raytta (565). Szent Ferencz halam ez nagi haborsugat ez keth onder kőzűt, megremwle zyne raytok (VirgC. 160). Félee rayta (Helt: UT. A41). Eleget szepelkedék rayta, hogy csak a papokra buzza Christus urunknak abbéli mondását (Pós: Válasz. 210). **5)** Megh haraghwiek raytta: iratus est vehementer (JordC. 14). Megh haragnek raytha (KazC. 38). A Judás eszében vécni, hogy a Christus az ő fősvénységét carpalú, meg-duzza az orrát rayta (GKat: Váls. II. 63). **7)** Latvan a varost, sira ō rayta: videns civitatem flevit super illam (MünchC. 156). Azon keel syny (ErdyC. 541b). Az te ō rayta walo keserűségődeerth (CzechC. 15). Epedel my raytwnk walo banatodban (ThewrC. 187). Rayta szomorodék, nagy sokat szívesen rayta gondolkodék (RMK. II.303). Rayta az Beglerbék oly nagy bíban vala (RMK. III.41). Nagy síralmot tőnek vala rayta: fecerunt magnum planetum super illum (Helt: UT. h5). Ha meg nem látogatna, teljes életemig az szívem fájua rayta (LevT. II.244). Szíuem fai rayta (Com: Bal. 38). Szomorú igen rayta (Tof: Zsolt. 601). **2)** Igen nagon ōrwlenek rayta (VirgC. 87). Nagy őrómben esék rajtam az Trója (CsomaC. 11). Az hidenec őróltec my raitone (Mel: SzJán. 455). Kd jól tetszése rayta (LevT. II.204). Gyakorta az, a mi után ásitunk és elnyerve vigadozunk rayta, tsak gondolom szerint jó (Fal: BE. 595). **3)** Halalt adok rayta (ErdyC. 509. 515b). Ezön az vitézők halát adtak vala, rayta az vitézők örömben levének (RMK. III.293). Nem adott halát istennek rayta (Kules: Evang. 495). Az vt istenis vő akarta, azért neki czik halat adjunk rayta (Tur: Hal. 12). **j)** **a)** Talim olezo leszen rayta [érted: adni] Helt: Krón. 91). Nem adné egy árpa szemet rayta (Helt: Mes. 10). Emberi agytl gondolatott; azért aumyt adunk rayta, a ményit akarunk (Meg: SzAör. 303). **5)** Myt ertez rayta, mykor azt mondod (ErdyC. 568). Midőn ezt mondom, azt értem rayta, hogy (MA: Tan. 1190). Nem a mi gyarlóságunk, hanem tunya-ságunk oka, hogy néha valamit nyer rajtuk a kísértet (Fal: NE. 9). A kevélység gyűlölséges és rajtavesztő (Fal: NA. 181). Ellenséged sokad magával üt reád; vagy azért rayta vesztesz, vagy többel kell megbékéllened (Fal: SzE. 545).

Rajtaváló: [vestimentum; kleidung]. Koldús volna, és csak rayta valóia sem volna (MA: SB. 177).

RAJTÁR: [eques; reiter]. Vagon ottan 9 compania lovas, de 500 lehet, az mint most hozzájuk szűkött 18 német rajtár referálja (Beres: Lev. 75). Ezen rab-kapitának egy fecskefarkú standjárt is nyerték el, kit az német rajtárook kérték el tőlem (226). Bethlen Gergely egynéhány zászló fizetett katonával, kolosvári egynéhány rajtárral erővel akarván megmarasztani a székeleyeket, neki diühüdtek (Bethl: Élet. II.45).

RAK: **1)** struo C. MA. [aedifico, condo; errichten, bauen]. Ő raka nag erősség varost BécsiC. 11. Nemde ez ő Bahillon a nag város, mellett en rakom (139). E közirten rakom en eghazamat (MünchC. 26). Rakot vala fezeket egy feczke az predikallo zekhez közel (VirgC. 106). Az rommayak rakanak nevevemev nagy templomot (CornC. 190). Eg embőr zelőt yltete es tornyot raka hű közepete (JordC. 421). O mely hamar palotakat akartok raknotok (DomC. 131. ErdyC. 61. 168). Az eeghy madarak nem zanthnaak, sem gőytnek sem raknak azthagokat (ÉrsC. 214). Sok szent emberek kezdetek Europaban klastromokat rakni (Pázm: LuthV. 31). **2)** pono MA. [stellen, legen]. Az teza, kyre az saytho rakyak (SándC. 3). Ragd ide a te es az én attyamiai eleybe (Helt: Bibl. I.P2). Apró tonákba siudöl föltot rakának (RMK. III.141). Az hús harmad napig had álljon a sóban, harmadnap mulván az füstre rakjad (Radv: Szak. 18). Az palánkot zöld viaszból megcsinálhatod; eb-

ben az palánkban rakhat sz apró rétest vagy apró fánkot (66). Ne rakj férjednek szarvakat (Orczy: Költ. 156). **3)** *rakua* con: [plenus, impletus, confertus; voll]. Rakua szemmel: oculatus C. Ty magatok rakua vattok ragadozóssal (JordC: 428). Ez velagi zörgalmatosságoknál rakua (VirG: 144). Rakua halatuknak dögynél (145). Nyelv meérőgel rakua (ÉrsC: 223). Rakua vala vakmerő bátorsággal (Helt: Bibl. LC2). Mely igen rakuae vagyunc hünnel (61). Egy ember poeklossággal rakua (Helt: UT. P7). Olly rakua lőné nyilackal, hogy nem mozdítható miatoc az iob kariát (Helt: Krón. 70). Rakua az ő szűne alnakságban (Valk: Gen. 22). Ez glossat mi tellyesselgeletnekne es baby-loniti heiba valosággal rakuae mondyoc lenni (ÉszT: Ig. Any. 336). Ez város rakua volt förtelmes népne sokságával (Zvon: Post. II. 254). A jó erkölcsű emberek halála sokszor bajos és keserves kínokkal rakua, hogy sem az kedvére élő gonoszok (Pázm: Kál. 807). Az föld hamissággal rakua vala (MA: Bibl. 16). Rakua az szent írás, hogy az isten az mi szabadtónk (Bál: CsIsk. 254). Az útak, ősvények rakuak valának békákkal (Lép: PTük. 1259). Nám a tékozló fiú, a míg a háza rakua volt kalással, addig eszébe sem jutott a fekete kenyér (Mik: TörL. 249).

[Szólások]. A világnak egy tőmőbe rakott minden vizsgálata csak íróim (Fal: SzL. 522). Kőveket vőnc s rakásba rakae (Helt: Bibl. Po). Ugy rakjunk magunkra az adósságot, mint ha senki fel nem jegyezné kárkönyviségünket (SzD: MVir. 14). Ollyakat költenek a jámborokra, melyeket fejek-re nem rakhatnak (Pázm: Kál. 249). Nem szabad senkit abból itélni a mit ellene mondanak, hanem a mit hiteles bizonyságokkal fejére raknak (Pázm: Préd. 505). Egy mástól elszabadnak, magán rakják a tanácsokat (FalR: Vers. 34). Úm-papián tisztességre nagy tüzeket raknak (Csúzi: Síp. 228).

be-rak: 1) [impono; bineinlegen]. Az tonnákba apró pus-kát béraka (RMK. III. 141). **2)** [vestio; belegen]. Hné főv nyila bé rakott tegében, szép drága kővekkal fénlik tündöklésben (Huszt: Aen. 26).

[Szólások]. Bezedőket ő zivében oly igen be rakja (CsomaC. 80).

éggyűvő-rak: interstruo C.

éggyűvérekás: compositio C.

el-rak: 1) [appono; zugeben]. Mikorai megfőződ az kősz abálott tohénhús levét, úgy tölti reá avagy szűrjöl avagy az tohénhúshoz es elrakhatol (Radv: Szak. 19). **2)** [reservo; aufbewahren]. Petreselyem, hallha fűvet egy csuporban rakja vala el és ezetnek három részét fellyül teszi vala (Nad: Kort. 71).

előbe-rak: praepono; vortragen]. Ez iszszonyu dolgokat mind eleybe raká (Helt: Krón. 71). Rövid sommiban foglalván előben rakom, mire kötelezzem beeműket a keresztyén hit (Fal: NE. 35).

föl-rak: 1) [appono, erigo, sursum colluco MA. [superimpono; aufsetzen] aufrichten, aufheben PPB. Az tohénhús peesenyét szépen szűröl meg, sós meg, rakjad fel az füstre (Radv: Szak. 17). **2)** [aedifico; aufbauen]. Jerusaleim föl rakuttat mint egy város (Szék: Zsolt. 134). Vala az palota egészen alkotva, ezac három köllében magassan föl rakua (Kák: Sám. 34).

el-föl-rak.

[Szólások]. Az szent Iván tízét előfölrakták vala, mesterségzel azt mind csináltatták vala (RMK. II. 35).

kí-rak: 1) [expono C. MA. hinaussetzen PPB. Az malacz húsát rakd ki a tállam, úgy öld meg az foklagymás lével (Radv: Szak. 74). Az galócát hogy meg főződ sóban, kirakd, hogy meghűljön (137). **2)** [vestio; belegen]. A Sz. Mark menyegzője szép apró kővekből vagyon kirakva (TörtT. III. 350).

környül-rak: circumstruo C. MA. umbauen PPB.

lő-rak: depono MA. ablegen, absetzen PPB. Zeit Kateryna azzon anyth hozot wala, azt le raga az haazban (ÉrsC. 416). It az cyphrákat ragd le, az az had el (Helt: Arithm. K4). Ha pedig egy az spaciumban vagyon, ved föl azt és raky le ötöt az spacium alatt valo lüliára erette (Helt: Arithm. O6).

el-lérak: ~ Ábrahám az számár hátáról az terhet el-leraká (RMK. VI. 201).

még-rak: 1) [aedifico] construo MA. [aufbauen]. Rahel és Lya, kie megraktak Isrlnek hazát (BeesiC. 9). Megraktatoc az prophetacne sereket (MünchC. 57). Megtörhetem istennee templomat es harmad napon megrakatom azt (66). Vgy raktác meg azt a nagy várost és nevezték azt az ő neuec vtn Scambriáne (Helt: Krón. 4). **2)** [sarcio C. onero, compleo MA. [vestio, exornio; belegen, bekleiden, verzieren]. Ragd meg eszt négy rend könel (Helt: Bibl. I. Pp3). Igen biznae erreeikbe es meg rakiác a süeget darn és sztrütz tollakkal (Helt: Mes. 21). Putak előtt három nagy hajót rakának meg ágyúval, porral, globussal (MonIrk. III. 17). Helyheztes egy zöld ágacska az homlokában, ha azt nem tudod, pusppangal is megrakhatod, szép sávyával is megrakhatod, ha leszen (Radv: Szak. 23). Az süvegnek az csáköjít ezüst tövel sűrűn megrakták (MonIrk. XI. 18). Minden tagját a hajónak megrakták annak idejében égő sűrű lümpásokkal (Fal: TÉ. 653).

[Szólások]. Megrakni éléssel a várat: comneatu numire PPB.

mégrakás: [aedificatio; bau]. Nagy szívem fájdalommal vagyok, hogy nem érdemlem az egy kis kápolnának megrakását (LevT. II. 205).

őszve-rak: congero C. compono MA. [zusammenstellen]. Ha ez őth kőveknak első bótóth őzve rakyatok, Marya lezón beime (ÉrsC. 521). Az könyvnyomtato az cástákból az őntött betűket ki szedegetőn őszve rakja (Com: Jan. 160). Őszve-rakja nagy birodalmokra, a mit el bontottak apró határookra (Orczy: Költ. 31).

viszontag-őszverak: recompono C.

rakton-rak: [continenter emulo; immerwährend aufhauen]. Az gonosz akará magára rakia rakia es gyűfytön gyűfti az istennee haragját (Bom: Préd. 211b). Ne legyűnt azra szorgalmatosoc, hogy ezac rakton rakyne es gyűfytön gyűfytse, akár kellessé akár ne (Bom: Evang. IV. 263b). Egy bünt másra rakton rak (MA: Scult. 845). Rakton rakja föl az adósságot (Ker: Préd. 71).

réá-rak: 1) [impono; aufsetzen]. Petreselyem gyűkeret szépen reá rakjad es úgy add fel a húst (Radv: Szak. 39). Mint a pálna-ág rá-rakott terhektől, úgy a szép ditsőség nő szenvedésektől (SzD: MVir. 446). **2)** [convincio; überweisen]. Ho! ha valakyt közzölönk bozzabozodnel illetend, es ezt io bizonyágokual rea rakhattiak, az bünt-tes felett az fő byronak három gyzamul tartozzek (RMNy. II. 3).

fölül-réarak: superingero C.

Rakás: 1) [aedificatio, aedificium; bau, gebäude]. Te minden erős rakásd mikent füge ő elő gümölém, ha meg razittadac, esne az onőne zaiba (BeesiC. 263). Latod e nag rakasac [aedificationes], ő nem marattatit kő könn (Münch. C. 98. 58). Az templom bolgyanak zelessege meg nem allhat vala azert, hog az rakással egy kelesse fel mentek volna (GornC. 192). Megh mvttathak hewneky a templomnak draga rakasat: aedificationes templi (JordC. 430. 926). Nagy föld yndwlaus bezen es mynden rakasok az földre hwnak (ErdyC. 8). Az rakasnak, epitesnek kőzfalat elvrtle (Konj: SzPál. 285). A Noe onokaiac meluec meg változtatoc a nag

toron rakasnac ideien (Szék: Krón. 8). Krisztus megmondá, hogy templomnak rakását nézi vala, egy kő másikon hogy nem maradhatna (RMK. V.15). Fala, tönnya é, régi rakás vala (Göres: Máty. 17). **2)** acervus, congestus C, congeries, cumulus, strues MA. haute PPB. Rakásba gyűjtöm: concervo; rakásia: strues lignorum MA. Rakásbuz: acervus, cumulus tritici, frumenti PPB. Tsűtsösen rakot égő-fa rakás: pyra PPB. Égbe götti a rakast (comportabūt aggerem) es megvezen erős kőfalas városokat (BécsiC. 162). Holt zsemek nagy rakasat ky okada (DomC. 108). Hét ezer golyóbst rakott rakásba, kit az terekek lötek bé az várba (RMK. III.82). Kőöket vőnce s rakásba rakac (Holt: Bibl. I. P3). A meg holtak rakás tetőni között marad (Mel: Jób. 53). Magas falban soha vikon rakasth nem latham (LevT. I.264). Hegyes rakás, hant, határdomb, töl: meta (VerVerb: Szót. 17). Egy rakásba romol, valamit irtanac az ilyen valláson czűggűek (MA: Szent. 691). Fa rakásokat, garnadákat rac őszve vágott fából (Com: Jan. 103). Annyi könyveket és rakásokat írnak (Tohn: Vigaszt. 30). **3)** verniculatio PPB. [fournir]. Rakással tsűfrázni: verniculari PPB.

Rakáska: [acervus parvulus: hünflein]. Az mondolát törd apróra, töltis tejét hozzá, csinálj belőle kis rakáskákat (Radv: Szak. 289).

Rakásol: cumulo MA. zusammenhäufen PPB. Az kiesőd jóval használatosb léssen, hogy nem ha nagy kintset, gazdagzást szerzenél és rakáslanál (MA: SB. 146).

Őszve-rakásol: [conculmo, concervo: zusammenhäufen]. Bőv-éges, bőven őszve rakásolt, gyűjtött: cumulus MAI. Használatlan ceremoniakat szerez és rakásol őszve (MA: Tim. 93). Sok marbát gyűjtenek, rakásolnak őszve (MA: SB. 108).

Rakásos: [cumulatus: aufgehäuft]. Rakásos okoskodás: sorites (ACsere: Biles. 92).

Rakat, rakattat: **1)** [aedificare curo: banen lassen]. Szentegyházakat rakattanak és jövedelmekkel meggazdagították (Tel: Evang. II.424). A szerelem előtt nines ki előjdosson, ellehne erős hástyákat rakasson (GyöngyD: MVir. 17). Meghattani, Dániel úr Szerednél rakassa az hidat (Beres: Lev. 387). **2)** [ponere, collocare curo: stellen, aufstellen lassen]. Király szántalan könyveket gyűjt vala, kiket az könyvtartóba rakat vala (RMK. IV.209). Polárszékéket rakata, szép étekkel megtölteté az asztalt (Pázm: Préd. 69).

[Szólások]. A török az magyarokat egynással egybe vitatja és halomba rakattatja (TörtT. 140). Az prédát rakásokban rakatá mint a nagy asztagokat (Helt: Krón. 57).

föl-rakat: [imponere curo: anfdaden]. Midőn a proportionált terhet a szekerekre felrakatják, minden napra, minden egy-pár vonó marbátul szekereknek tíz garassal fizessenek (Beres: Lev. 448).

Rakó: **1)** structor MA. [aedificator: baumeister]. Az kőweth, kyt az rakok megl vltalanak, az len az zuehelthnek feve (JordC. 599. 717. 847). **2)** [insititius: einleg-]. Rakó darabok valamely tsűfrázott munkában: tessellae insititiae, laminae lignae fictiles PPB. **3)** positor MA.

bétü-rakó: [typotheta: setzer]. Bétü-rakó, szedegető (Com: Orb. 188).

kő-rakó, kőfal-rakó: murarius Pesti: Nom. I.41. MA. maurer PPB. Vala nemymew kew, kyt az kew rako mesterek semnymewlierre nem ygyenghetnek vala (ÉrdyC. 224b). A kő fal rakó faragot kőből avagy téglából kőfalakat rak (Com: Jan. 102). A kőrakókat oda szállíttassad, az építést continuatokat (Erv. XIII.53).

széna-rakó: [foenum colligens: heu sammeln]. Valamý zyna rako katonakat el fognak nygyeth (LevT. I.256).

Rakod-ik: **1)** convaso SL [packen]. Már itt erősen rakodunk, elég szekereket adtak számunkra (Mik: TörtL. 31). Nekem készűlöm és rakodnom kell, mert holnap innét ellillantok (375). Zene bona városon, minden készűl, rakodik, szaladófélben vagyom (383). **2)** repleo SL [zufüllt werden]. Görög verrel mezők rakodnak (CsonatC. 42). Minden düzösséggel rakodna vala (Gosárv: MagyB. Blij). **3)** [conscendo: besteigen]. Innét megindulunk holnap és hollandiai hajóra rakodunk (TörtT. 1193).

be-rakodik, belé-rakodik: [conscendo: einsteigen]. Rakodék be szent Noé az bárkában (RMK. V.19). Rakodanak belé mind fő fő emberek (Huszt: Aen. 4).

el-rakodik: [compleo: voll sein]. Az országot a sok kőborlaktól, mellyekkel a felső hábornságos esztendőkbén igen élrakodott, töltt vala, megtisztítván (Szal: Krón. 31).

föl-rakodik: [vasa colligo: aufpacken]. Azert nekyk engedween, föl rakodanak es alattomba el meeneenek (JordC. 348). Lőth ő háza népével fölrakodott vala, csak négyed magával igen mégyen vala (RMK. VI.288). Zsenyei az szekereket tartsa készen túl az Förtön, hogy mielt által megyők, azon túl felrakothassuk az szekerekre (Nád: Lev. 53). Azt hallotta az emberektől, hogy Sárvártul Vathoz szállott vala az német tábor, ez elmúlt kedden gyűttek el oly szekeresek töltök, az midőn már felrakodott volt egészen az tábor (Beres: Lev. 110). Semmi bizonyos hírem az ellenségről, tegnáp meg helyben volt, de mondják, fölrakodva, és egy regiment Gútához ment volna (588).

ki-rakodik: ausstellen, auslegen KirBesz. 140.

lő-rakodik: **1)** [depono]: abladen KirBesz. 140. **2)** [concido, subsidio: sich setzen]. Ételhez mikoron már le rakodának (Huszt: Aen. 14).

még-rakodik: compleo; repleo MA. [voll werden: sich füllen]. Az városban bee yewenek, kyben nem sok nap telek, hogy az város meeh rakodék (ÉrsC. 448). Még rakodnac az egész egytsbelieknek minden hazoc bagarok (Helt: Bild. I. Ff). Kénszeridezed be föni őket, hogy meg rakodgyéc az én házam (Helt: UT. T1). Még rakodnac soc iockal (Born: Préd. 457. 411). Az ki meg akar hűmel rakodni, amiator rakogik (Born: Szójn. 3). A mennyeköz meg rakodéc lefülökkel (Fél: Bild. 96). Megrakodot gazzal hitan penaua Lutherer (Mon: Apol. 402). Sok kintset találának, azokkal nagy bővön meg is rakodának (GyöngyD: Char. 8). Nyomorúsággal és sokféle változással meg-rakodott világ volt anno 1718. 1759 (Hazánk I.131). Irigy, kűszinű és egyéb emberi gyarlóságokkal meg-rakodott (135).

Rakogat, raggat: **1)** construo, compono MA. [errichten, banen]. Vitéz módra helyökre állának, hamar kölyöket, mőlnát raggatának (RMK. III.171). Az fundamentomot rakogatnók (Pécsy: Fel. 219). Le-romlott házat az fővenye sikeretlen sárral raggatni akaró (Matkó: BCsák. 35). **2)** colloco MA. [setzen, legen]. Raggat az en fyleyre nagy zeep feenő köveket (ÉrdyC. 198). Raggassad az el emledben mynd ezeketh es mynden az wylagyakat the thwled el yzy (ÉrsC. 288b). Rác hatara gyertyat raggatrac (Born: Préd. 268). Mi szem eleibe rakogatgyuk, hogy ez világ ostobául tévelyeg (MA: SB. 103). Másnak kel lene az étel szabadban raggatni, oly nyímmel nyámmal eszel (Kisv: Adag. 391).

[Szólások]. A lilom merevenen, de rendesen rakogatja inait (Fal: Vers. 879). A tüzet más rakogatja és más hord fát (877).

egybe-raggat: [construo, compono: zusammenfügen]. Az zenth zereteth myndeneketh egybe gyűyth es egybe raggath (ÉrsC. 243b). Idwez legy ysteny chelekődethnek eszköze.

zenth haromszagnak mestersegevel egybe ragatwan (ThewC. 101).

elő-rakogat: [propono; vortragen]. Ha kit ezekért törvényre idősz, lészen bajja, míg szórín szünodra elő tudgya rakogatni (Matkó: BCsák. 129).

föl-rakogat: [appono; sursum colloco; auflagen, aufstellen]. El kyldo Joswe zolgat, kyk meghe leelenek nyudent es föl rakogathwan, hozzak Joswe eleeben (JordC. 300). A madarász kezdte az ő lépes veszeit ott a madarac melet a fáknac ágaira fel rakogatni (Helt: Mes. 184).

ösze-rakogat: [compono; zusammenfügen]. Öszeilletni, rakogatni a szókat: *congmentare verba verbis PPB. A stólist rakogasd ösze, mint egy májos akkorán tekerd ösze ezérnával, hogy el ne hulljon egymástól (Radv: Szak. 147). Piperés és szemén szedett szóból ösze rakogtatott orató (KCsipk: Woll. Előb. 5).

[Rakos]

be-rakos: [impono; einlegen]. Egy romlott arany boglár papirosba berakosva (Radv: Csál. III.352).

Rakogat: colloco SI.

lő-rakogat: [colloco; pono; legen, niederlegen]. Az traditiókat, az conciliókat, az haydnai paterek egyezését az báváriai jesuiták az hitnek mint bizonyos mérő serpenyőit úgy rakogatták le (Toln: Vigaszt. 107).

ösze-rakogat: compono C.

Rakoskod-ik: vasa colligo, compono Kr.

bo-rakoskodik: [invehor; einziehen]. Annyi partókánk vagyón, hogy fél óra alatt kiki bé rakoskodott a szállására (Mik: TörL. 35).

Rakosz-ik: vasa compono Kr. [aufbrechen]. Igen megütöktem relatióján Elcezkí uramnak, hogy az kaput zárva tartotta; azt mondják, rakoszik, én pedig attul tartok, még ez elmúlt éjszaka általment Szomolyánnál (Beres: Lev. 365).

mög-rakoszik: [repleor, compleor; voll werden]. Meg rakoszik soe nyavalyákkal (Zvon: Post. I.314).

Rakott: 1) sculpturatus C. structilis MA [eingelegt]. Rakott asztal: mensa segmentata MA. Rakott munka: opus verniculatum; rakott, tüzfrázott asztal: mensa pantherina, mensa apiana; rakott fundamentum: tessellatum padimentum PPB. Hagiok egy zöld kanukát mind gombiaval ösze, az gomb rakot, lykas, cukos (RMNy. II.67). Egi nagy lada rakoth, egi kössőbb lada rakoth (149). 2) confertus, repletus MA. angefüllt PPB. Nincz oly rakott szénaszekér, kire egy vella széna föl nem fér MA. 3) [instructus; eingerichtet]. Rakott ház: probo instructa domus; rakott téli bolt: taberna bene instructa PPB. 4) [stratus; gepflastert]. Rakott út: via strata PPB.

Rakul: [compleor; sich anfüllen]. Rakúly érdemekkel, úgy szép reménységgel hűnyod-be szeméidet (SzD: MVir. 112).

[Rakva]

rakvodon-rakva: [omnino impletus, plenissimus; gänzlich angefüllt]. Rakuodon rakun uagyon hitetlenkedéssel (Born: Evang. III.513).

RÁK: 1) cancer, carcinus, canmarus, gammarus C. Pestí: Nom. 162. Krebs PPB. Ime az fizek meg gyolada, kyben valának az rákok (MargL. 23). Miért hogy rákot soha nem láttam, ki elő bírt volna, hanem csak látra (Helt: Mes. 108). Rák hátára gyortyát ragattnac (Born: Préd 268. Mossék. 17). Főzd meg az rákot, ved le az lejét (Radv: Szak. 164. 165). A mostani fiatal rend félre s látra járdogal mint a rákok (Fal: NE

3). 2) [sidus; ein gestirn]. Rák égi jegy: cancer PPB. Az 12 kinált keppen való legiékeknek nevek: kos, bika, rak, scorpio 1572 (Klécs. A2). 3) [morbi genus; eine krankheit]. Rák, fene a testben: cancer PPB.

[Szólások]. Cancellarius azt izente, ha megszállják Jenőt, megsegítik, de az rákhátton fog járni (RákGy: Lev. 558). Nagy akadály van kezdett dolgúnak, nem mellet elő, rákhátton jár (SzD: MVir. 18).

farkas-rák: [locustae genus; heuschreckenart]. A tengeri siskáknak vagyón farkok, kire nézve méltán farkas rákoknak, a rákok pedig farkatlan siskáknak mondathatnak (Misk: VKert. 572). Keresztelő János a Jordán vize mentében tsak farkas rákokkal élt (Misk: VKert. 669).

fene-rák: carcinoma Kr. [krebs]. Az eretnek szava mint az fene rák, hamar terjed (Pázm: Préd. 294).

köz-rák: cancer Com: Jan. 34. [gemeiner krebs].

tengéri-rák: canmarus PPB. [seekrebs]. Az tengeri rákot nem küllhetem Kének, mert nincs (Nád: Lev. 101). A tengeri kis rák (cancerus és tengeri nagy rák (canmarus) az ő csipő lábokkal elő és látra másznak (Com: Jan. 34).

vad-rák: locusta Fél: Bibl. 3. [heuschrecke]. Az Jánosnak öltözei vala tene szóból, az fi etke pedig vala vad rákok és erdei méz (Fél: Bibl. 3).

Rákász: caneros capio SI. [krebsen]. Az irigy, ha mit vehet tüled, azon borigász, sürű kassul csikász, te szűrődön rákász (Thaly: VÉ. 1401).

Rákászat: captura cancerorum SI [das krebsen]. Urnap után kezdődik legjobban az rákászat és anguilla fogás (Lápp: Csl. 34).

Rákos: [cancerorum; krebsen]. Rákos pástétom. Főzd meg az rákot, fűszerszámozd meg jól, tölts jó bort s tiszta írósvajút reá (Radv: Szak. 164).

RÁKOG: [cachinno; laut lachen]. Mind a törökséget áruló nevet, teli torokkal rákog (Szal: Krón. 10).

RAKONCA [rakontza Vallást. Lúji]: subscus quaedam currum fulcens MA. [aufhaltzabel]. Igen erőtlén leszen az ő bizonságoc és minden rockontza nélkül (Vallást. Lúji). Gyöngre rakoncázhoz ragazkodik (Zvon: PázmL. 85). A rakontzáhozis ragazkodniának it mint a vízben halni akaro ember (Czegl: BDorg. 228). Nincs semmi esont te tagodban, rakoncázid sines fogaidban (Ben: Ritlan. 127). Ki néhez esotet [u nyelvet] rakontzában tartani (Fal: NA. 121). Nincs rakoncája a nyelvnek, hogy ha egyszer elindult és elő vette sohas futamattyát (Fal: UE. III.50). Őrizd ajakidat, adj rakontzát nyelvnednek (Fal: BE. 579).

[Közmondások]. Nincsen az víznek rakontzája: jucundissima navigatio juxta terram MA. A villamás meg nem tér, nincs rakontzája (Kisv: Adag. 117).

Rakoncátlan: effrenis, infrenis SI. [zügellos]. Nem szabad minden fessző ifjú legénynek vagy es ama rakoncátlan nyelvű asszonyknak pácon árulni, a mit mások titkon elkövettek (Fal: NE. 90).

RÁMA: norma, mustericia, forma MA. assulare quadrum PPB. [rahmen]. Ráma, medlyre bírt fészátnek a szűtsők: tendipellium, extensorium PPB. Vonyak ráma az tudományodut is és ezarkallyak meg (Alv: Itin. 90). A sido nyelv egyéb nyelveknek rámajokra illendőkeppen nem vonattathatik (GKat: Titk. 23). A kezek alatt való dolgot vontat-e a sz. iras ráma-jára (Czegl: Japh. 200). Az igyent mért ráma, tsapó ezérna (ACSer: Enc. 32). Mi az itt való partolkodást szerző latrokat ráma-ra akarjuk vonni (RákGy: Lev. 294). Az szűtnek végét

mindenütt egy mértékre tsinállyák a szűr takácsok, úgy hogy az ráman tartson negyven sing hosszát (TörtF. XVIII. 239). Valakit ráára vonni, megtsigázní (Kisv. Adag. 513). Vonyjuk ráára képit a mostani Angliában fenforgó ndvariasságnak (Fal: NE. 25). Mai nap az urfiakat soha nem látott módi rá-mákra vonyják (34). A világ nagyságossait magok ráájókra akarják feszíteni (74). Genevrina Calvinus ráájára feszítette vallását (Fal: NA. 176). Kegyelmed tsináltatta-e hozzá a rániút? Nem, úgy vettem a tükröt, a mint vagyon (Kírbesz. 57).

ablak-ráma: fenestrale, crates fenestralis: fenesterrahmen PPB.

hímező-ráma: [stickrahmen]. Vegyének elő a varró vánkásokat, hímező ráákat, csipkézzetek (Fal: NA. 194).

[Rámáz]

ki-rámáz: [forma includo; unter rahmen fassen]. Pengetik nyelveken játszó elméjének ki-rámázott szavait (SzD: MVir. 321).

kirámázás: [das einrahmen]. A magyar nyelvnek gondalértő kirámázását keresed (Könyi: VM. Előb. 3).

RÁNC: plica, ruga MA. Nom. 19. rúnzel, falte PPB. Rántát ki-féjtem: erugo; rántzba szedem: coacto PPB. A romai eleinte való ecclesia Krisztusnak tévelygés nélkül, ránc és macula nélkül való igaz ecclesiája volt (Szentiv: Verseng. 117). Sima orczája ráncban ment (Czepl: Enoch. III. 20). Fejedelmi páleztát adnak, hogy az ország összebomló ránczát vegye kellő rendben s ujítsa zománczát (Thaly: Adal. I. 152). Egy átaljában a kronika írások nagyobb dítserettel emlegetik azokat, a kik erős védelmezői voltak a törvénynek azoknál, a kik rántzot keresvén benne engedtek a szép szónak (Fal: TÉ. 657). Rántzokba szedett komor homlok (SzD: MVir. 214). Rántzokkal barázdállyák homlokotok a koros üdők (478).

Ráncocska: [plica parvula; fáltehen]. Ha valani bücsületes ráncocskát lenek a törvényben, megjázshatnám perbe fogott feleletet (Fal: NE. 103).

Ráncol: plico, rugo, corrogo MA. [falten, rúnzeln]. Rántzolt, komor homlok: *obducta frons PPB. Homlokodat ne ránczoljad gerezdzen (Thaly: VE. II. 21).

be-ráncol: irrugo MA. rúnzelig machen PPB. Berántzoltató: plicatilis C.

egybe-ráncol: plico Com: Jan. 98. [interplico; einfalten]. A szabó a metzéseket edgybe varja, ránczollya és prémezi (Com: Jan. 98).

föl-ráncol: [attraho; rúnzeln]. Theomachus fel rántzolván orrát s homlokát, elfordula (Fal: NU. 250).

ki-ráncol: explico, displico MA. [aufalten]. Kifejtem, feloldozom, kirántzolem, kimagyarázom: explico PPB.

közbe-ráncol: interplico C.

még-ráncol: irrugo C. [in falten schlagen]. Néha megránczolták az Luther praedikátorok is az víj keresztienek formákra szabásuan a köntöst (Bal: Csisk. 32).

ösze-ráncol: plico C. [rúnzeln]. Homlokát ösze-rántzolni: *adducere frontem PPB.

Ráncolás: plicatura C. plicatio MA. faltung PPB. Sömör-gését, rántzolasát el-vésem, ki-símitom, ki-feszítem: erugo PPB.

Ráncos: rugosus, plicatus, tessellatus MA. in plicas coactus; rúnzelig, in falten gelegt PPB. Rántzos nyakravaló gallér: rugatum collare PPB. Ekes ruhát, ráncos palástot és egyéb-ét vylagy ekessegeth nem kywan (Apost. 33). Én is lehetnéc olyan nagy és temérdec, mert rántzos és réttes a börem (Helt: Mes.

104). Ily rántzos homlokú valál (Czepl: MM. 52). A farkas hamar emészthet, mert bélei nem igen rántzosok (Misk: VKert. 177). Rántzosok és vétség miatt meg-görbültek (NóPML. 44).

[Ráncosul]

még-ráncosul: [in rugas abeo; rúnzelig werden]. Az veen ember orczaya megl ráncosul (ErdyC. 40).

RÁNDÍT: adtraho, commoveo MA. heranziehen PPB. Azonba oztan meg foga az oszlopot és vgránditta (Szék: Krón. 26).

elő-rándít: [extraho; herausziehen]. Hata megl kardját hamar előrándítá, édes magzatjához hvelyéből kivonyá (RMK. VI. 202).

hátra-rándít: [removeo; zurückziehen]. Ott vagyon a farkas a gúzsban és igen hátra rándította magát (Helt: Mes. 276).

ki-rándít: excutio MA. [ejicio; hinauswerfen]. Asztaltól Mihált ki rándítá (Görcs: Máty. 31).

kirándítás: evulsio, extorsio MA. herausreissung PPB.

Iő-rándít: [detraho; herabziehen]. Zsolt az oltárról lerándítá, lábával ötet igen rugdosá (RMK. V. 32). Kap az hajában, szakállában is, annál fogza lerándítja az földre (Kopasz).

még-rándít: 1) coagito, contraho MA. [attraho; anziehen]. Eressen megl randoythwan az oszlopokath, le zakada az egheez haaz (JordC. 346). 2) [commoveo; erschüttern, schwingen]. Megrettene lelekbe és meg rándeita magát (DöbrC. 492. 8). Erős lincst kezében meg rándítá (Huny: Troja 9). 3) [extraho; herausziehen]. Ő tört megrándította és iuet megluzta (NagyszC. 174).

RÁNDUL: 1) abripior, corripior, dimoveor, deturbor MA. húnwegezerissen werden PPB. Nyakadban rándul gyermeki bölcsőködésed (Illyef: BCsTomp. 226). 2) [se conferre; sich begeben]. Majd elszállétem az hadakat és postán Nagyságodhoz rándulok (Beres: Lev. 207). Szintin hogy Újvár fél rándultam volna, érkezett Bottyán Nagyságodtól (249). Megmenekedvén tőle Neander, Eusebius-hoz rándult (Fal: NU. 250). Erő-hatalommal támadnak ellenünk a ki-tapó indulatok, messze rándulnak sétálui (SzD: MVir. 125).

el-rándul: abeo Kr. [weggehen]. Titkon el rándullanac Lengyel országban (Helt: Krón. 32). Látván a lator farkast, mindgyárást el rándulánac (Helt: Mes. 236). A taligában ültőtte és a taligás elrándula vele-k (469). Idejen elszedte magát és elrándult az keletpte előtt (MA: Scult. 1084). Ha ellenség nem fogja praepediálni szándékonat, Körmöcz felé elrándulok (RákF: Lev. I. 180). Vagyok oly szándékkal, még ma magam is elránduljak Nagyságodhoz (Beres: Lev. 218).

elő-rándul: [procedo; vorrücken]. Szándékát fűdögeti, álnokul hátrább vonnya magát véle és érett korát látván, elő-rándul győzedelmessen (Fal: UE. 475).

előre-rándul: ∞ Esze hire nélkül igen előre rándulnak néha vágyódási (Fal: NE. 45).

ki-rándul: [excedo; ausschreiten]. Ne engedd nyelvedet könnyen kirándulni (SzD: MVir. 324). Gátot vete a tengernek, hogy ki ne rándüllyon (461).

még-rándul: [coagitor, commoveor; erschüttet werden]. Az agy kér megrándulván, a nervusoknak is szükségesképpen meg-kell mozdulniok (PP: PaxC. 19).

utána-rándul: [sequor; nachgehen]. Az erdei sörtések, lovak, orozlányok mind utána rándula párossan (Moln: JÉpít. 109).

Rándulás: 1) [degressio; abschweifung]. Ember maga gyarló természetit ne bósássa szabad rándulásira (Fal: UE

445). A szerencse ide s oda rándulásin tanult elme nem sértődik, nem mozdul (Fal: Vers. 868). **2)** [palpitatio: das zucken]. Lelke az étellel küszködve el-tikkadt s egy rándulással testéből ki-szakadt (SzD: MIVr. 207).

RÁNGAT: vexo, agito, traho MA. [zerren, zupfen]. Rángatva, szontozva énekelni: vibrante et frequenter inflexa voce canere PPB. A könes vton rangattyak vala es tazygalyak vala mezeitelen labbal (WinkIC. 167). Mikoron az sydoktvl rangattatneek, teerdeere le eseeek (CornC. 304). Bestyeknek fogayt bozatom ew reaoq, nagy dyhesseoggeel rangatwan az feldön (JordC. 275). Az gonoz sydokat verny, tazygahny, rangatny lathwan (ÉrdyC. 378). Myndenektől wonathatyk wala, thetowa rangatwan (ÉrsC. 71). Zakalat rangattiak wala (TihC. 24). Örmény, görög lakodalmon ne kapj ott a vigasságon, a hegedűt ott rángóják, a füledet isikorgatják (Mik: TörL. 99). Ugy jártatja elmét, az mint zaboláját rángatják (Beres: Lev. 78). Untig rāngatām ide is amoda is a gyepőt, hogy föltre csavarítsam a beszédet (Fal: NE. 33).

lő-rángat: deripio, deturbo, detraho MA. herabziehen, hinabzerren, hinalstürzen PPB.

még-rángat: coagito, contraho MA. [erschüttern, rütteln]. Nagyot hortyant a vad, s magát meg-rángattya és végre a sok seb élttét el fogyattya (GyöngyD: Cup. 604).

Rángatás: [agitatio: das hin-und her bewegen]. Angliában a hajlagó testnek nyughatatlansága, térdnek lábnak változó rángatása csúsfágók (Fal: NL. 320).

[RÁNKOD-IK]

még-ránkodik: [commoveor; aufgeregt werden]. Az nép meg posdula, vgyan meg ránkodée (Ilyef: Jephia 37).

1. RÁNT: tracto MA. [mit hast ziehen]. Nemeliek zakalálnal, nemeliek hayanal fogva földre rantuan, ötet vondoziak vala (WeszprC. 67). Az sydok ystekenel fogva az földre rantwan megh ketezek (ÉrsC. 90). Tört Hector rántotta vala (CsomaC. 29). Azonnal evezőt rántának, nagy sebbel utánok evezni fogának (RMK. V.198). Az édes atyám uramon esett gyalázatot mind a jesuita nyakába rántya Kegyelmed (Czepl: Japh. 80). Hiszem, nagy győkeret ránta a pápa embiculiussza (134). Nemzetem, találás ellenséget, ki majd ránt nyakadra siralmas írséget (GyöngyD: MIV. 10). Helyelő szemmel néz minden, a még végső veszélyt rántanak nyakamban (GyöngyD: Fal. 133).

által-ránt: [pertraho; durchziehen]. Vgh ranthak ötet által, hogh a vízbe arcel be eseeek (WinkIC. 167).

be-ránt: irripio MA. einziehen PPB.

egybe-ránt: [contraho; zusammenziehen]. Mikor a madarac jól ettenee, egybe rántya keleptzóját, hálóját (MA: Scult. 265).

el-ránt: eripio, abstraho MA. abziehen, entziehen PPB. Az paplant az poklosrol el ranta (TihC. 19). Momnyi sok földket rántanak el a gondok, szorgalmatoskodások, föltre való bújkálások (László: Petr. 187). Két pénz, garast ha ő elránt, nem sokat vét ő az eránt (Thaly: Adal. 1241).

[Szólások]. Azt sem tudja, mikor el-rántják a gyékényt a ló lóla (Kisv: Adag. 379).

elő-ránt: [protraho; hervorziehen]. Valamely ember után az ördög elinduland és az ő hatalmával ő neki nem-árthatand, ugyanazon dologra barátot előrántand és ha ez nem árthatand, egy vón agnót előránt (RMK. V.251).

föl-ránt: attraho Kr. [aufziehen]. Készen vagyon szeker, ló, föl-rántó-szajam is csatosan (Thaly: VÉ. II.167).

hátra-ránt: [retraho; zurückziehen]. Myden az keresztfath nag keserűseghwel kywyed, ky hatra ranth vala, ky agyon yth wala (Thewrc. 74).

hozzá-ránt: inunco C.

ki-ránt: extraho Kr. [ausziehen]. Ky rantom en fegyverfmet es megh őly hűketh ez en kezem (JordC. 41). Ky ranthaa thőreet, hogy magat megh őlyee (765). Hivelyekből kirántott kardok (Com: Vest. 98).

lő-ránt: deripio, deorsum rapio MA. abreissen, niederreißen PPB. Nyakon kőteek az balwant es le ranthwan, mynd el tő-rek (ÉrdyC. 137). Az edes Jesusrol az ő rwhayat le rantak es az sebek rayta mynd megh wyluwan (ÉrsC. 98).

még-ránt: corripio Kr. [ziehen, anziehen]. Megrántani a ló száját: habenas adducere PPB. Wed ky teregeth es ranch meg azok ellen (KulesC. 79). Nem is hiszem, hogy udvartul is meg ne rántották volna Haister száját (Beres: Lev. 125).

rő-ránt: [irripio; hineinreißen]. Sokakat értem én olyanokat, kik a számadó hivatalban pompáson éltenek, semmit jövődre nem vigyáztanak, az alatt elrontották a tisztességet kezeiből, feleségeket, gyermekeket a számadásra rárontották, mindeneket elvették, élhel halásra, koldulásra jutottak (TörtC. I.153).

utána-ránt: [post se trahere; nachziehen]. Jeroboam az isten nepeenek hetel rezeet wtanna rantaa (ÉrdyC. 605).

vissza-ránt: reprehendo C. retraho SL. [zurückziehen]. Láttam, kit az világ adot egy közel, kötővel mindgyárt vissza-rántot (Zrínyi. 133). Öröm öröm (a szerencse) ajánlása, vissza-rántja, a mit ad (Fal: Vers. 869). A gyarló természet ha meg-sajdltya, hogy visza nem rántod, s maga szíján mehet, oda ragad, a hova ingyen sem gondoltad volna (SzD: MIVr. 293).

[Rántó]

fog-rántó: dentifrangibulus PPB. [zahnbrecher].

puska-rántója: plectrum bombarlae, claterium, clater, lingua ferrea PPB. [büchsenmesser].

Rántogat: [tracto, rapto; hin und her ziehen]. Az test az ördög mitatt rantogatattan hol imide hol amoda (Boru: Préd. 238).

még-rántogat: [identidem agito; wiederholt schütteln]. Az csukát az tűznél ropogtatl meg, de gyakran az szító vason meg-rántogatl, hogy meg ne ragadjon (Érdy: Szak. 106).

Rántogatás: [vellicatio; das hin und her ziehen]. Kezdek ötöt vinné nagj idestona valo rantogatással (WeszprC. 67).

(Rántszigál), ráncigál: vellico, vexo, rapto MA. [herumschleppen]. A királyra rohanának és meztőlaz és rántzigállyac vala aszt (Helt: Krón. 74). Egy nehányszor serkegeté, rántzigálá az embert, de szó nem vala benne (Pázm: Kal. 136). Miért rántzigáld a Christus tudományát (Czepl: MM. 83). Ezért Sám-bárt így rántzigállya ez (Czepl: Japh. 171).

ki-ráncigál: [extraho; herausziehen]. Csuda, mely álnok agyaskodással akarják ezt az apostoli írást kezünkől kivoná-solni, ki-ráncigálhni (GKat: Váls. 1.73). Hat szót nem lehet belőle kirántigálhni, tsak reménységgel kell pihenni (Mik: TörL. 13).

lő-ráncigál: [detraho; herabreißen]. Sok pökdösések között lerántigálák róla azt a bársony kiütést, melyben tsáfoltatott vala (Pázm: Préd. 509).

Ráncigálás: vellicatio Kr. [das herumzerren]. E beszédben forgó calvinistának rántigálása (Czepl: MM. 25).

Ráncigálód-ik: [palpito, volutor; sich herumwerfen]. Hortyog, ráncigálódik, dul föl Sámbar, hogy nem tésem egygyé a professiot a confessioval (Matkó: BCsík. 161). Hortyog és ráncigálódik, ezért isutol, bennünket (Pös: Válasz. 29).

2. RÁNT, RÁT: frigo MA. backen Pest: Nom. 111. braten, rösten PPB. Rántani, serpenyőben perzselni: sartagine torrere PPB. A borjú máját nyersen szeldeklik és úgy rántják az főlabban (Radv: Szak. 37). Bőte az midőn elunkát, potykát, tokot rátua sütve torkig esznee (Tel: Fel. 26). Olajban béles-kéket rántottak (Telek: Flél. 67).

be-ránt: infrigo MA. rösten, frikassiren PPB.

még-ránt, még-rát: frigo C. MA. rösten PPB. Az én népem testét megeszitek, mint egy serpenyőben meg-rántjátok (RMK. II.171. Bom: Ének. 376). Hányad abban az zsírban az vetreczét, rántsd meg benne (Radv: Szak. 17). Vörös hagymát mess szép vékonyan, azt egy kis tiszta vajban rántsd meg (30). Az borjú máját akkor is meg kell főzni, hogy megrántod (37). Az hagymát szép tiszta vajban rántsd meg, de meg ne égessd (40). Vörös hagymát, lisztet ránts meg igen szépen tiszta vajban (79. 102). Hányd az serpenyőben az lisztes csukát az hév vajba, mikor megrátod, aztán akarmi levet akarsz, csinálhatsz, hídra rakjad (108). Serpenyőben megrátott pogácsa (MA: Bibl. 193). Némelyek a laskát nem fonyasztyák meg, hanem vajban megrántják (Szakácsm. 9). A szakács mester a husokat rostélyoskán megsüti, a serpenyőben meg rántja (Com: Jan. 82). Az kőményt meg is ránthatni, ha egy kevesé megtőzik, buza liszthen keverik és vajba meg-rántják (Lipp: PKert. II.99). Hámozd meg az körtvéyeket és metéld két két felé, rántsd meg vajban (Radv: Csal. III.40).

még-rántás: to frigare; das rösten. Nyersen is élnek az borjúmájnak az megrántásával (Radv: Szak. 37). A cempónak mellyeszésével, besózásával, megrántásával szintén úgy él, mint megirtam (119).

Rántás: ∞ Az csukának az testének besózásával, az rántásával is úgy él, mint ide elöl megirtuk (Radv: Szak. 109). Az ingolnának az rántásával is úgy él, az mint az több halak közt megirtam (151).

Rántó: frictorium PPB. fritorium; bratpfanne PPB. Tölts az rátóban az forró halhoz egy kevés száraz morzsolt kenyeret (Radv: Szak. 152). Serpenyű, tál, tázék, rátó volt bármely szép, szóródott (Gvad: Orsz. 50).

agyagos-rántó: [frictorium fictile; irdene bratpfanne]. Az agyagos rántóban vaját melegítvén, bele töltsd, hadd főjön benne (Radv: Szak. 163).

háromlábú-rátó: [frictorium tripes; dreifüssige bratpfanne]. Ingolnának a büröcskéjét lefejtvén, tegyed háromlábú rátóban (Radv: Szak. 151).

Rátód-ik: [frigor; sich rösten]. Az serpenyőben hányd az lisztes csukát az hév vajban, de ha bidegen hányod bele, csak tajtézkik a vaj s nem is rátódik azzal szépen (Radv: Szak. 108).

meg-rántódik: ∞ Az tölött czipót az radócezzal meg-mártsd, s úgy rántsd meg vajban, mikor megrántódik s fel akarod adni, szépen megmetéjled (Radv: Szak. 206).

Rántott: [frixatus; gerüstet]. Rántott báránybél: frixum intestinarium PPB. Rántott hús: gerüst fleisch Nom. 39.

Rántott, rántotta, rátotta: teganites Com: Vest. 145. frixatum; gerüstetes PPB. Nyolcz vagy tíz tikonyból főzz szép pirosan rátottát, mikor feladod az rátottát, hídra tegyed (Radv: Szak. 188). Az rántottát egészen add fel az tálban, az levét is, mint annak az módja (220). Nárson süttöt bélest a rán-

tota kívül (Com: Vest. 46). Borral és rátottal ne kufarkodjál (Thaly: VÉ. II.23). Ha tudná, mi búban vagyok, megcsúsz a Kéd szíve rajtam, elolvadna és rántottát főzhetnének véle (Mik: TörL. 132).

RÁNKOR: [indignatio, gravamen, querela; unville, zorn]. Ő naga ellen való rancorokat énrajtam akarják kitéltetni (Szal: Krón. 333). Ha ő hozza elé a fejedelmnek, csak azt gondolná, hogy ránkorból eszelekeszi (Cserei: Hist. 88). Ha volt mi ránkoro ellene s haragod, aztat innár felejtse (Ben: Rithm. 270). Talán a vezérnek valami rancora vagyon a fejedelem ellen (Mon- Irók. XXIII.695). Igen nagy rankorral vagyon az három ország- ra (MonOlm. XXIII.546).

[RAPACS]

Rapacesos: [glebosus; klumpig, holprig]. Meta cadit in quendam viam veterem rapachuswt nuncupatum 1289 (CodPatr. I.80).

RAPONC (raponecz Com?: Jan. 21. Adami: I) raponeulus; rapunzel Lipp: PKert. II.168. Dögöt embertől ki hoz, ha sóval és etzettel, ía olajal észed mint a raportzot (Mel: Herb. 48). Retkechke vagy raportz, kinek az ize olyan mint a reteknek (Lipp: PKert. II.168). **2)** taraxacum, hieracium majus Com?: Jan. 21. A pázsintos fűlőz számláltatnak a kigyótrang, nyúl- paréj, ölyv-fű avagy erdei saláta: raponecz (Com?: Jan. 21).

nagy-raponec: rlapontica Mel: Herb. 66.

RÁRÓ: avis ex genere aquilarum MA. herodius, buteo major; reihet PPB. Ti is ráró szárnyon járó hamar lovak (Balassi: Ének. 58). Hol ráró-toll forgóson, hol darutoll süvegben vitette az étket (MonIrók. XI.334). Visz legelő Demirbám dárdát kezében, ráró-toll fejében (Zrínyi I.174). Ráró tekénti s deli szemléleti s véle nőt az uraság (Liszt: Márs. 17). Rárók, kekechenyek s solymok meghtisztulnak (60). Diszesség tennete, járása gyorsaság, ráró tekintete (GyöngyD: MV. 2). Ennél nem vigyázóbb a tanult ráró is (82). Sebes rárót foghatsz, ilyvet megtanithatsz, fűrtet s foglyot hogy fogjon (Ben: Rithm. 94). Sebes ráró módra mintha repülhének (Thaly: VÉ. I.251). Ráró-forma szemed vidámuljon kedvvel (Thaly: Adal. II.275). Világ öröme változó, elrepül mint sebes ráró (TörtT. 1345). Ráró módra járó inaid gyengülnek (PhilFl. 31). E két ráró szemnek kár tsak így aludni, mosolygó fényével mással nem játszani (32). Vannak, a kik mint a szemes rárók szándéknak fenekére látnak (Fal: UE. 377). Ráró tekinteted és cedrus termeted (Anade: Vers. 7). Ráró bár legyen, észre ne végyen. (102). A ráró szemek is kaprozhatnának utána (SzD: MVir. 385).

Rárós: [ad ardeam pertinens; reihet]. Az rárós madárászt küldjétek ki (RákGy: Lev. 268).

RÁSA: tela rasa SI. [halbleinwand]. Igyekezzél fogadni egy lotyó szolgálat, már ezek között is közönséges az rása ruba (MonIrók. XI.345). Egy nyúlal bélélt rása, kék, hosszú, meg- vetett mente (MonIrók. XXIV.242). Kron rása viselő zoknya (Radv: Csal. II.290). Korona rása szoknyátul 1 ft. 75 d. (Mon- TME. I.401). Egy darab fekete korona rása (315). Adtunk egy rása dolmányért 9 d. (II.60). Egy vég posztó rása, melyben círeiter 40 sing van (VectTrans. 6). Görögöknek nincsen selyem- övök, se rásájok (RákF: Lev. I.347).

[RÁSPOL]

ki-ráspol: [elimo; asfeilen]. Az ő ráspolliával kő nem ráspolta volna (Göntz: RRab. 60).

RÁSPOLY: lina qua ligna caseique raduntur MA. ras- pia; feile PPB. Az rab tümlézből ki szabadulván, az lábán való vasat levágja avagy ráspollyal elreszeli (Prág: Serk. 158). A rosás vasat ráspolyval tisztították meg (Megy: 3Jaj. II.168).

[Ráspolyoz]

ki-ráspolyoz: [climo; ausfoilen]. Az ő testi születésének otrombaságából kikikéreltatik és ki-ráspolyoztatik (GKat: Válsz. II 1054).

még-ráspolyoz: [delimo; föilen]. Szarvasnak még-ráspolyozott szarva (PP: PaxC. 139).

RAST: [statio]. Ki vala hatvan rast földön Jersalemtől: quod erat in spatio stadium sexaginta ab Jerusalem (DöbrC. 320).

RÁSZT: splenis tumor MA [milzsucht]. Kít a rászt bánt: spleneticus MA Igen jó hideg lelés ellen, rászt ellen (Mel: Herb. 6). Szominhosztati betegséget, rásztot meg gyógyít (37). Rászt miat korijodoznac 1573 (KKrakkó A3). Kinek rásztja vagyon, io vele kenny (Frank: HasznK. 15).

RAVÁNCS: [ultio; rache]. Az németnek is meg kéne az raváncsot adni (RákF: Lev. II 131).

[Raváncsol]

[Raváncsolód-ik]

Raváncsolódás: [vindictio; revanche]. Akkor kell hasztaunak a raváncsolódást is (RákF: Lev. I 684).

RAVASZ (rouasz Mel; Job. 111. Tolo: Vigaszt. 217b: 1) vulpes MünchC. 132. [fuchs]. Rauazanae filii vadnae esmei-fiei repešence fészke (MünchC. 27). Meinetec es mongátoe a rauazanae: vulpi illi (144). Törnek kezébe adatnak, ravazoknak rezi leznek (DöbrC. 122). Oh okos es étlárd rauaz, o te kőgőtlén kegyo (NagyszC. 65). Harom záz ravazath föga (JordC. 341). Adatnak törnek kezébe es leznek ravazoknak tarsy (KulesC. 148). Nem néma ebek azok, hanem farkasok és fülkerülő ravazok (RMK V. 234). 2) callidus, astutus, versutus, vafer, veteratorius, catus C. argutus, versipellis, subdolis MA. listig, arglistig, verschlagen PPB. Vajki ravasz vagy azért te: astutus vapido servas sub pectore vulpem MA. Twggya vala kedeg az ravas Lappa fenecknek lenny az vad bykakath (ÉrdyC. 134). Az őrlőgneec mordekon rouasz szolgai (Born: Evang. 193). Ánoe, rauasz, kop mutato es ezalárd ember (Born: Ének. 109). Zríni ől meg téged ravasz róka (Zrínyi László). Ravasz szavaival engem ne tartson (KöcskTört. II 326). Hogyne hozza változását a ravasz szerenese, itten sok mulatást ne kövessünk (GyöngyD: Char. 372).

[Közmondások]. Nehéz a ravaszt hálóra keríteni (Kisv: Adag. 190).

agg-ravasz: veterator, veteratorius MA. [alter fuchs, schlaupkopf]. Az ag rauaszak is a ezában meg talállyac a börtét (Helt: Mes. 89).

[ok-ravasz]

okravaszul: [subtiliter, callide; scharfsinnig, schlan]. Minden eretnecség-beli ok-ravaszul fömúlván beszédőket, vallásokat megírat (Veresm: Lev. 211).

okos-ravasz: perargutus MA. allzu verschlagen PPB

okosravaszság: astus, vaframentum C. argutiae MA. spitzfindigkeit PPB

Ravaszán, ravaszon: subdole, callide, vafer; listig, verschnitz PPB. Ravaszán beszéllő; versutibiquis PPB. Vidd végeben hamarsággal, de okoson, ravaszsan (Com: dan. 223).

Ravaszka: argutus MA. etwas spitzfindig PPB

Ravaszkod-ik: argutor MA. [trugreden]. Okoson ravasz kodom: argutor C. Bizony mondom, ravaszodik a Kalauz, mert egyenesen ezárlalmazza a fenecket (Pós: Igazs. 1768). Mint hogy az ur vélem tréfalodik, én is ravaszodom (Kirkész. 29)

Ravaszkodás: argutatio Kr. [trugrede]. Azt itélik, hogy a sz. gyűlékezetek az ő ravaszkodások által könnyen el-bontathatik (Misk: VKert. 162). Meg ne itéllyen, se ravaszkodásra ne véllye, a mit itum (Fal: UE. 362).

Ravaszság: calliditas, astutia, panurgia C. sutela, astus, stropa MA. listigkeit, arglistigkeit PPB. Látuan Hunyadi Janos vaida a lassuac ranasságát, meg engedé, hogy valaményére könnyül fogná az ő seregét (Helt: Krón. 88). Ronassagban biznan, az kie ezt mondyae (Born: Ének. 174). A ki irásoknak mesterséges ravaszságát nem érti, könnyen meg-csalatkozik (Pázm: Kal. 685). A Chemon emberei mondgyák Tysbénec ezer mesterségit sok ravaszságának (GyöngyD: Char. 409). A furtsa ravaszság ditséri szízi a tsalárd-ságot (Fal: NE. 33). Zászlót emel, tombol a gonosz ravaszság (Fal: Vers. 912).

szolgai-ravaszság: vernilitas C.

Ravaszágtalan: incallidus MA. unverschlagen PPB.

Ravaszul: [astute; listig]. Csak a keblében ravaszul hallgató kigyót hízlalja (Mondrök VIII. 220).

RÁZ: vibro C. succusso, succutio, executio, concutio, agito, quasso MA. [schütteln, rütteln]. Karomleuala ötet, ő feikeket raznan (MünchC. 68). Raza vala feyet (VirgC. 162). Lata egebet attafiatkot haljokot razniok (DöbrC. 391). Lattanac engemet es fivel raztanac (KeszthC. 306). Hőe mint fut az ag lemus, bezzeg erőssen razza a kődmnet (Helt: Mes. 206). Rázott es ki folyo merteket adnac (Born: Préd. 428). Melly panaszual az hincet inti es razza haladatossagra (42). Így föld ezt az levét: mikor fel akarod erőstetni, őssd ki az sőlő, s az mely leve az tűnél fő, szán abban (Radv: Szak. 136). A szerenese hálójával ember után halász, tarisznyát ráz előttd mint lovász (Thaly: VÉ. 1400).

el-ráz: executio MA. abschütteln PPB. Meggátec el a fat es ő agút metellece el es ő bellet elraziatoc (BécsiC. 136). Ha lehetne, ez metet őrmest el rázná magáról (Fél: Tan. 221).

elrázás: concussio, decussio MA. abschüttelung PPB.

föl-ráz: concutio Kr. [succutio; aufrütteln]. Anyira szollyunc azokrol, a menire magunkat föl razzac arrais, hog miis szennedgúne az Christussal (Born: Préd. 288). Szop biztatásokkal föl raznan bemúne (552). Az gonoszban mely nehez föl razni magad bizodalomra es életednek jobbitására (Born: Evang. IV 229). Nem ez vegre hozzatlyas kedig az wr laboruságot read, hogy lenne hadgyon veszni, hanem hogy az által föl razza teged az hitben valo gyakorlásra (Sib: VigK. EIX). Kihoda ték helyemet kereste meg s nyugvásból föl-ráz engemet (Zrínyi II 68).

ki-ráz: executio MA. ausschütteln PPB. Gőytő a mezőben mend esteg es kiraza es lelő arpanac monnal ölmértékét, három kőbőket (BécsiC. 5). Ugy kiráztuk a eszmánkból a port, hogy semmi kan bajósszu ember nem ér velünk (TörtT. II 258).

kirázás: excussio MA. ausschüttelung PPB

lő-ráz: decutio, succutio MA. abschütteln PPB. Leraziatoc a talpatokon ualopot: executio pulverem de pedibus vestris MünchC. 31). Azok le razzanac port hű halokrol, hű reayok yeweenek (JordC. 776. 382). Az kőgyót kezéről tűzre hogy lerázá, semmit ő nékie az mérge nem ártá (RMK. IV. 205). Még az portis, az mel reayok ragadot az ti varostokból, le raznak tűnektek (Fél: Bibl. I 197).

[Szólások]. Nem tudom, jó lesz-e az commissariatusságra, hogy lerázzam az nyakamról (Deres: Lev. 365). A szentek teteminek böcsületlen hányását és több efféle dolgokat leráz magáról Balhúms (Pázm: LuthV. 135). Megh nem

nyughatnak vala, miglen ez halando testnek nehez igáit magokról le nem ráznák (Lép: PTik. III.254). A pápa a Christus uralkodását le rázta nyakáról (Vár: Szöv. 3). Rázd le az ifjúságnak boldonságát, úgy visold magadat mint egy férfiuhoz illik (Fal: BE. 575).

még-ráz: concutio, convibro C. coagito MA. [rütteln, erschüttern]. Miként fűge ő elő gimnáziuma ha meg razzattathat, esne az enőne zaiaba (BécsiC. 263). Aggyatok yo merkeket, megl razottat es ky föltath (JordC. 511). Ottan hűv életék Pal megl razwan hűv rwhayat, monda (769). Áad meg razoth merketet wr isten akkoron, mykoron az felek el walyk az testól (ÉrsC. 555). Mindenek bűnebben, vgy mint meg razot merketkel folynak hozzáok 1583 (KBártfa Cij). Megnyomatott, megrázott mértéket adnac (MA: Scult. 310). Job ifjúságodban meg házassulnod, miglen az kertüly-fít iöl meg rázhatod (FortSzer. H3). Meg kell annak a félyét rázni, mert eszölöske (Czepl: MM. 106). Itt meg-rázta magát és kerek válaszul azt felelé (SzD: MVir. 397).

öszeve-ráz: concutio MA. erschüttern PPB.

öszerázás: concussus C.

Rázás: agitatio C. jactatio, succensus MA. [schütteln, rütteln]. Az genettség nazy béven ment kü, völm, hogy az rázástul vagon (Nád: Lev. 59). Pipos vala rázása fejének (Gvad: Idót. 13).

fő-rázás: [quassatio capitis; das Kopfschütteln]. Fő razzással meghvetóm: obnuto C. Nem akarásonat nyugással, fő-rázással jelentem, nyakkal szegek: remio PPB. Vettel mynketh nepeknek hasonlatosságára es nepek kezeth feyw razzasára: commutatio capitis (KulesC. 107).

Rázdogál: [agitio, quasso; rütteln]. Azok a fájtos gyümölcsök pedig, melyeket Kalaus rázdogál, az életnek felesége (Pós: Igazs. 1361).

Rázód-ik: agitor, succutior SI. [erschüttelt werden]. Ő terdey egmashoz razzottathaveala (BécsiC. 141). Razodot nadat megnem zeg, es füstölőg fat meg nem olt (MünchC. 35). Rázódott, hányódott (Gvad: FNót. 109).

föl-rázódik: [coagitor, exagitor; aufgerüttelt werden]. Szűkség vgyan felis razodunne erre, hogy az Chrisus kiny szemeseböl tanulnanc vtaini bűneinket (Born: Préd. 226).

ki-rázódik: excutior Kr. [sich ausschütteln]. Rázódgyál ki a porból, melyben ültél (BíróM: Ünep. D2b).

még-rázódik: [concutior, quassor; erschüttelt werden]. Minden, ki esendie a köre, megrazottatit (MünchC. 157). Az meg razodot nadat meg nem törv (JordC. 389).

Rázogat: concutio, quasso, conquasso MA. [rütteln]. Lataa hűket razzogathwan hű haloyokat (JordC. 455). Kemenyszalma-ágyát rázogattja vala (RMK. II.31). Az téstájában annyit végy az serpenyőben, hogy betelje az fenekét, rázogasd az serpenyőt, mikor sütd, hogy meg ne ragadjon (Radv: Szak. 218). A mit tőb proféták szavára mond Balhúnus, nem szükség újabban rázogadni (Pázm: LuthV. 250). Akár mely szép szóval terjesztett kérésekre is rázogatták fejüket (Fal: UE. 402).

ki-rázogat: [excutio; ausschütteln]. Mennél vékonyabban lehet, az téstátj úgy messel meg; hogy innár megmetszettet, az lisztből rázogasd ki (Radv: Szak. 87).

még-rázogat: 1) [quasso, agito; schütteln, rütteln]. Az borza virágot mártásd radóczban, mikor az vajban teszed, megrázogasd, hogy kiterjedjen mind radóczostól (Radv: Szak. 179). 2) [perpendo, considero; genau betrachten, in betracht ziehen]. Rövid írással megrázogatom a vittebergai feleletet (Pázm: LuthV. 5). Ama bolond persvasiöt másut megrázogassuk, nincs

it annak helye (187). Rázogassuk meg szavait egygyenként (GKat: Titk. 216). Rázogassátó jól meg e karatolóe argumentumát (Czepl: Japh. 198). Mivel ezen fogást előbb jól meg rázogatók, nem kell ezen most beszédet nyújtani (SzD: MVir. 158).

Rázogatás: [perpensio, reputatio; widerlegung]. Az előjáró levelek rázogattása (Pázm: LuthV. 7).

[RAZAG: razzag?]

még-razag: [ira inflammor; heftig erziürnen]. Nagyon megl razzaghwán, le hagyttaa az tablath: iratus valde projecit tabulas (JordC. 69).

REÁ, RÁ, -RA, -RE (radaioc Tel: Evang. 1451. *reia* no, *radaioc* 260, *reiam* Tel: Fel. 66. DebrC. 2. *reiam* KoszthC. 10. *reiam*ok 137. *reiam* MA: Bibl. 14. *reia* LevT. II.52. *reia* ErdyC. 509b. 514. *reia*ok 512b. *reia* EhrC. 21. 61. *reiam* RM-Ny. II.28. *reia* Konj: SzPál. 146. *amreia* VirgC. 32. *amreia* LevT. I.29. az *rywhor* 310. *ryzzer* Konj: SzPál. 26. mindenre Tel: KerF. 87. akkorrá RákF: Art. 22. *memirá* LevT. I.148. *menyra* 158. 271. *emryra* no.): **1) a)** [adj] in, super MA. auf PPB. Rea, reid, ream: super se, super te, super me MA. auf sich, auf dich, auf mich PPB. Readom: indo, addo, indo; reidtem: super-incidere facio; reanem: allino, illino; reanymom: apprimo, imprimo MA. Reayok tewek ew kezöket: imposuerunt eis manus (JordC. 725). Útra indula: peregre profectus est (Helt: UT. M5). Tölcz olajt reia, tégy temiént reia, mintha ez (Kár: Bibl. I.89). A férfi feleségét fejére ne hagyja (Pázm: Préd. 245). A palástokat ránc takaríttyné (Com: Jan. 101). Reia kell néznünk (Mad: Evang. 100). **b) α)** Heget heleről mas helle viletuen (TikC. 4). Toldi Miklós eseket térdere ejt (RMK. IV.245). Nem térfülm sem job kére, sem balra (MA: Bibl. I.139). Torkunkat zabolára fogjuk (Pázm: Préd. 439). Napnyugról vallást vízen napkeletre (Orczy: Kölsz. 31). **β)** Vala ky kezereyend teghed ezer lepesre, meny azzal ket amre (JordC. 368). Ugymint egy kéziből való lővésnre: quantum potest arcus jacere (MA: Bibl. I.17). Körömhelynyire se távozzanak el ez könyvnek renditül (Pázm: Kal. 485). **γ)** Zynrewl zynre walo latus (ÉrdyC. 572). Igék mindenik rendről rendre (RMK. IV.237). Utezákról utezákra hurezolnak (Thaly: Adal. 151). **δ)** Felmenween menyozzagra: proficiscens in caelum (JordC. 707). A byalok zylgygen az taborra meeneenek (ÉrdyC. 403). A keresztény hitet az apostolok világra terjesztették (Pázm: LuthV. 20). Az városból kümezyek az haszra: ex civitate exeo in quercetum; kifutok az mezőre, erdőre, rétre: excurro in campum, silvam, pratum (CorpGramm. 283). Tanácslaira gyülekezik a tanács (Com: Vest. 91). Nem illik két dudás egy koreimára (Kisv: Adag. 134). Nehéz a razzat halóra keríteni (190). A vadakat halóra hajtja (Gyöngy: Cnp. 2). Idegen országra kiüldi szolgálatra (Orczy: Kölsz. 47). A Mátra alól (el)jövök a lirmás városra (200). **ε)** Czergetuen Ianos a kapu, Magdolna nagi hamar a kapura mene (WeszprC. 74). Az portara jöveik (VirgC. 74). Egy kúton tevét megallatá; estve kezdének kijöni szizek a kútra meritni (RMK. II.114). Mikor juttak vala a Veres tengerre, ott a zsidók igen megjedének (Born: Ének. 264). Mikor juttak vala a Tanács vízére, ott hajójok ő nekik nem vala (264b). A kereszttség első és oly szentség, mely ajtó a többire (Tel: Evang. II.230). Menek a király halastavára: transivi ad aquaeductum regis (Kár: Bibl. 1428). Félve megyek az utezára, ritkán ablakra (Amade: Vers. 130). **ζ)** Reaistoc: illino; reahögoc: admugio; reatuvoc: afflo MA. Reá nyeritek: adlinnio PPB. Tekench reank (ThewrC. 133). Jesus kediglen ő rákok fordulám (conversus ad eas) monda (Sylv: UT. I.122). Az úrra két török tarta (Castr. E2). Ha Bécsben indúlnek és az utat nem tudám, akamám érteni, melyre kelljen mennem (Pázm: Kal. 592). Sándor az velle valókra for-

dúlván, azt mondotta: legyen (Forró: Curt. 29). A vezér intvén az udvarlókra, mind kitakarodának (Monfrók. XV.263). Az nyakam esigolyájától az fülekre szolgáló ereken volt a nehézség (384). Reánk jön, menj félre; magam akarok véle lenni (Fal: Const. 815). **1)** Az ellenség reánk kijár: nostras turmas ad-equitant hostes PPBI. Közleleitenek en reyam artok: appropriant super me nocentes (KulesC. 58). My ördög ez, ky reánk íő (SindorC. 25). Kezdenék ő reá állni: coeperunt illi imminere (Sylv: UT. 1102). Innár aga egy házba szorult vala, kit az pörök reá bétörték vala (Tin. 182). Mindnyáján a szakállas Budára támadának (Helt: Krón. 32b). Chac azert tanadtal volna reiam (Tel: Fel. 6b). A reijok rohanókat nyíllal el-kergetni tudgyác (Com: Jan. 147). Ellenségére akart ütni, de a herold nem engedé meg addig, a míg a holttesteket el nem emelhék (Fal: TÉ. 638). **2)** [időhatározó; zeitbestimmend] **a)** Mykoron ebeedkorra ywtottanak (ÉrdyC. 472). Semmyt hívének hol-larra ne hagyjon: nec remanebit quicquam ex eis usque mane (JordC. 87). Éjorre hogy juta, királynak hívséget mutatata (RMK. 144). Reggerre jutván felkele (66). Reggelre kelve hozzaya iúve az ű tursa (VirgC. 63). Negedic estendőre keluen, az Antipater íőre az Hircmoshoz (Szék: Krón. 72). Ne maradjon reggelre (Hel: Bibl. I.Nn3). Egyedül csak az sietség halasztatta velünk akkorról mostaura (Thal: Adal. 1307). Isten veraszsa számos osztendőben sz. Antal napjaira (Bíró: Ünep. V.). **b)** Éldogél egy napul a másíkra (Land: Ujségis. II.112). Szabad legényeknek hóul hóra meg fogják a fizetést adni (KecsTört. III.333). Elkárheznak, mert holnapról holnapra mulatnak a megtéréssel (Fal: SzE. 562). **c)** Ha ma ygcerteek, nem twdom, ha holnapra tartyaak (ÉrdyC. 540b). Mikorra érkezhetik Bécsbe, kérem injon felőle (LevT. II.257). Megjőve estvére: venit ad vesperum (MA: Bibl. 1.7). **d)** Szolga megbeszélle, miképen uratól elindult; végezetre mondá (RMK. II.117). Az napon két óra-korra vacsorán jelen lenni ne neheztojen (LevT. II.359). Erős orvossg szikszék nyavalyához, kit későre vitték, hátor jó orvos-hoz (Orczy: KöltH. 54). **e)** Jobb is volna Kdnek vasínapra szombaton idejönni isteni szolgát kedvéért (LevT. II.296). Né-mely napra csak egy prédikációt írtam, némelyre egy néhányat (Pázm: Irad. a4). Istennek gondviselése jóvendőre készített oly jókat az igazaknak, melyekben nem vigadnak a gonoszok (31). **f)** Benámint nekik nagy kérésre adta (RMK. III.22). De sok várásra is semmit nem hallhatnak (Gyöngy: MV. 92). **g)** Kőli-kában esék és hat napra meghala (Helt: Krón. 87). Nem sok napra méne király konyhájára (RMK. IV.244). **3)** [időhatározó; die art und weise bestimmend] **a)** Vén kofa mődra, szüle mődra: aniliter PPBI. Nótára tántolni: agere canticum PPBI. Az lelek nemes allat, istennek képre teremtett (CornC. 400). Engemet teremeth zemelyere es hasonlatossagara (VirgC. 2). Az ew isteny természetire teremfőtte az embery lelket (ÉrdyC. 506). Isteni formára meg van ékesítve (Zrinyi I.124). Teremtsűnk embert a mi képünkre es hasonlatosságunkra (Szár: Cat. a4). Aprilis formára kedvetek borongó (Orczy: KöltH. 151). Nem vagy te vendég ház koresma formájára (Orczy: KöltH. 199). **b)** Arra az oldalára a gutta meg-főttö (Tyuk: Józ. 288). Oly édesek-e íze a mint kedvesek színe? (Fal: NI. 323). **4)** [okhatározó; begründend] **a)** Tahát nyre-nem volna my anyuk az aký zőte? (CornC. 2). Myre hatz el? (ÉrdyC. 565b). Kiráknak parancsolatjára viúék ötöt egy igen zep camoraba (VirgC. 38). Először nem mégyen el, mind az által másodé hiatalakira az királynak el mégyen (Kár: Bibl. I.140). Hogy minden ellenség fusson keresztjére és minden tisztesség szálljon keresztjénre (Zrinyi II.66). Az űres hordó kiesid űtesre-is kong (Halt: Pájsz. 261). A leány prédikátornak ilyen gyokorta való prédikációjára a király enged (Mik: TörH. 86. lev). **d)** [megengedőleg; concessiv] Ő sz. fősége mel-talun voltamra vegye sz. színe eleibe [lelkemet] (Radv: Csál. III.85). Ne ítél meg engemet, hogy ismeretlen voltomra hozzád szőlok (Halt: III.15). Oktalan allat-voltara-is mintegy

ugyan érzi, hogy (Misk: VKert. 356). **5)** [célhatározó; zweckbestimmend] Mire beálléz (MünchC. 37). Arra jöttem; ad hoc veni (73). Semmire köllő: ad nihilum valet (20). Aka-rának hinya nemely vitézeket az conuentnek segedelmere (DomC. 126). Jme nytua vadnak az egek bemenésre (208). Hozzatok en hozam ötöt waczorara (VirgC. 38). Halalára tana-koltak (DebrC. 82). Semyre yo oztan, hanem csak hog ky hagyttassek: ad nihilum valet ultra, nisi ut mittatur foras (JordC. 365). Mynden yozagat az orvosokra keltette vala: in medicos erogaverat omni substantiam suam (JordC. 551). Tyi-nektek kyldette el tynektek meg áldástokra: vobis misit, qu benediceret vobis (JordC. 716). Paradychombol hozatot ki ez vylagnak orvossagara (ÉrdyC. 537b). Myre syratod ifyadat eellyen zentlen (549). Gonoz veegre ment ew hozaa (551). Nagyob byzonságra előve hozvan zent Janos mondasat (602b). Ű penzeth nem altha uszorara: pecuniam suam non dedit ad usuram (KulesC. 23). Kit Faraó mostan fejedelmé tegyen, ez ország gondjára ki elég ember legyen (RMK. IV.14). Marbátok-nak nincsen szaporasága, hova kellene, nem költitek oda (239). Lehet oly dolog, az kit Kd kérdőre küldene hozzá (LevT. II.257). Igérte, egy órát lop arra, velem szólna szívem szerint (LevT. II.286). Pedalra bűntette meg az isten az kellettlen sido nepet (Born: Préd. 412). Nektec adtam a tú eledeltőkre: dedi vobis ut sint vobis in escam (Helt: Bibl. I.A3). Arra jött ez világra, hogy eletet, bekeséget hozzon (Tel: Evang. I.134). Hartzra ki mellető (Kár: Bibl. I.117). Engemet halálra keresnek: quaerunt animam meam ut auferant eam (Kár: Bibl. I.326). Hitek szerént azt tartottak, hogy nem szabad semmi jó végre lazudni (Pázm: Kal. 65). Az isten pásztorokat és doctorokat rendelt az Christus testének épületire (540). Többit is használ erre az egy-ügyű jámbor imádságra, hogy-sem a nagy tudós ember tanítást (Pázm: Préd. 44). Kemény ételen rágódik, mely nehéz meg emésztésre (MA: SB. 129). Hallásra iszonyu (318). Arra válasz-tott minket, hogy fiaivá fogadna (MA: Scult. 72). Intetésünkre mondatic (MA: Scult. 815). Ha szép levelet adsz is olvasásra nekíe (MA: Tan. 37). Mire valo ez (Zvon: Post. 1598). Hat ezer fogoly küldetűt rabul munkára (II.257). Halálra kerestée (II.270). Más emberek tisztességére rendeltetűt időnek (Pós: Veték. 25). Fordíts[á] élésődre, a mit olvastál (MHeg: Tozsl. II.119). Essőll manna ad nekik eledelre: pluit illis manna ad manducandum (Mly: Préd. II.22). A sátián ezer mester: a ki a jó elműj emberekkel eretmekségre él (Mad: Evang. 571). Isten szabadságra teremett mindeneket (Hal: III.18. I.49). Még gyermeksgűnkben istennek adának a szűleim, és papságra áldozának (Gyöngy: Char. 32). A saskeselyű is az ő erejét nem vesztegeti holni hitván legyen s apró madárkák fogdosás[á]ra (Misk: VKert. 284). Kezeinket ki-nem-nyujtván lopásra, huzásra, vonásra (Csúzi: Síp. 6). Majd minden teremett állat az ember-nek vesztőre, halálára czéloz (161). Emeljétek fel zemeiteket a hátsra, készítsétek fületeket a hallásra (Bíró: Préd. 6). Min-den tudományra e nép alkalmas, noha kicsint fejes s néha csodálatos (Orczy: KöltH. 67). **6)** [egyéb átvitt értelemben; in sonstigem übertragenen sinn] **a)** Halborzsolg hozta volna bekeségre (VirgC. 18). Kyk el haylottanak az poganságra (ÉrdyC. 31). Hín és háza népét is a bitre hozá (Tel: Evang. II.596). Milent az vak és embertelen tatárságból ki költék, ottan mind-egyárt arra az hitre jutottak (Pázm: Kal. 149). Bujdosóvá ténék engem eselédéstűl, rabságra ejtének (Thaly: Adal. 169). Mind a halálbűl életre, mind pedig a paraszti sorsbűl nemesi szabadságra hozattatván (Bíró: Préd. 21). **b)** Wyllamassokath esre változtatla: fulgura in pluviam fecit (KosztH. 371). Myudden ewrómk syralomra es koserűsegre fordvla (ÉrdyC. 515). Az atok aldomásra változeek (532). Elvaltak természeteknek jár-sáth az dologra, ky természet ellen vagyon: immutaverunt in eum usum (Konj: SzPál. 47). Az átkozast teneked áldásodra fordita: vertit maledictionem eius in benedictionem tuam (Helt: Bibl. I.Xxx2). Az mire ment, addáld egyben, mert egyébként ki

nem mondható (Helt: Arithm. C5). Mert somma szerént az egész könyv 3 részre oszlot (Pázm: LuthV. 2). El rendelni a sereget zászlónként, zászlóc allyára (Com: Jan. 145). Hátat adnak és szaladásra vészik a dolgot (Hall: III. 141). Végére keserűre válik nótiya (Thaly: Adal. 12). Öröme fordúl bánatra, kacagása akkor jut siralomra (Thaly: Adal. 159). Nagyobbra neveli (Fal: NE. 100). Egy cínkos játszó a theatrumokon róla majmoskodván, csúfra kezdé ütegetni erkölcsét s magaviseletét (Fal: NE. 101). Elvégre a fabula históriára kerekedik, és a copia originalissá válik (Fal: NA. 199). Izre törni (Fal: NA. 249). Veszendőre indul örökre böcsülete, idvessége (290). Gonddal várom tudni, mire fakad a felelet (Fal: Const. 809). Változtasd jobb módra büszke törvényedet, barátsággal üled erős frigyésidet (Orczy: KöltSz. 177). **c)** Reá feledkezem: adstupeo. MA. Yze-kezel een ymdasagomra: intende deprecationem meam (KeszthC. 24). El almelkodek raja (VirgC. 80). Gondom vagyon ryátok (LevT. 128). Vala bánatban, jövendőkre vala nagy gondolatban (RMK. IV. 162). Arra áll minden gondolatnyoc, mivel hogy kárt tehessenec (Helt: Mes. 67). Gondot visele reá, hogy az ország esmet meg épölne (Helt: Krón. 59b). Ha vigyázás nincs reá (Pázm: LuthV. 315). Szerelmire mint egy szent helyre elmémet én fordítom (Balassa: Költ. 21). **d)** **α)** Erdeglének ywthana ysmerty (ÉrdyC. 358). Eelettre viragda ifel (515b). Senki istenek ismeretire nem juthat (VirgC. 95). Az szemlének szerelmére görjedez vala (RMK. II. 252). Fegyverre kel, szablyára kel (Tin. 70. 304). Talála egy komondorra (Helt: Mes. 68). Arra költ immár az dolog, hogy mind az két fél enuec iteletire es akarattira hatta magát (Zvon: Osiand. B4). De te uram inkább kapsz a borra, mint a vizre (Sámb: Isp. 63). Az Isten minden embereket akar idvözöltni és az igazság ismeretire jöni (Mad: Evang. 572). Kire Christus az város kapujánál találkozott (Zvon: Post. II. 40). Minden közbe vető meg nyugottás nélkül költöznek által egy extremúmról masikra (Lép: PTük. 1235). Ihod mire lettem [mire jutottam]: vérbe keveredtem (Thaly: VÉ. 1330). Ezen mindnyájan elfakadának a nevetésre (Misk: MulN. 305). **β)** Elméjét reávetni: adhibere animum PPBl. En evket nem seghetevm egessegekre (MargL. 59). Az ky vegre wyzy dologat, az yduenzl (Pesti: NTset. 20). Minnyaiian a Királyhoz terénec és könyörgésre vévők dolgokat (Helt: Krón. 66). Immár cardinálásra emeltettem (Pázm: LuthV. 11). Maga kényén magát a halálra nem vetné (Mad: Evang. 299). Ha mit mi nekünk értésünkre köll adni, azok mi nekünk tudásunkra adják (TudTár. 1838. 207). Gyalázatnak tartván olyanfét veszedelemre tenni életét (Mik: MulN. 32). Valamint az okosság elméjére ada ... (178). A micsoda veszedelemre tette magát ... mindenféle veszedelemre veti magát (181). Én azt az életet szerencsére vetem, azért hogy egy szempillantásig láthassalak (186). Engemet e Beliza szolgálatjára tégy (216). Hogy a dolgokat jól meg-visgálván, meg-szemlélvén és jobban elménkre s emlékeztünkre vévén tellyesb experientiával mellesünk baza (BíróM: Ékesség. C). Az első garádies mely vizz bölcseségre (Orczy: KöltH. 55). **e)** **α)** Inueket nem ítem, miköpen rea tartoztam volna (VirgC. 5). Azt hallvan az feyedelem, nagy nehezen reea enghede (ÉrdyC. 340). De myeert Herodes belee holt az gonoz palazznak zerelmeeben, nem terlete tördelmessegegre (ÉrdyC. 524). Kynek helytlyre [elhívésére] minde nek ketelenők (Ozor: Christ. 11). Mely szentségre szűkölködnök azok (Tel: Kert. 71). Az ő nga árvákon könyörülő szíve én hozzám is könyörületességre indul (LevT. II. 458). Az nép sirásra adta magát (MA: Bibl. 179). Az sáttánnak hívségére esküdt Zopyrus (Pázm: Kál. 450). Senki nints, ki az ő módgya-szerént három dologra köteles nem volna (Pázm: Préd. 45). Ha reá tanulnék (Káldi: Bibl. Előb. VI). Az juta eszembem, fazekekasság jó lenne, melyre el-is állék, de rajta nem valék sokká, mert az sem kelle (ÖtvMest. 69. vsz). A nagy éhség miatt is vándorodtak s elkénszeredtek levén, ottan tractára ereszkedének (Szal: Krón. 276). Jussom eszedbe eleidnek veszedelme, és a

hosszvállásra adósnak tartsad magadat (Hall: HHist. III. 228). Baj-vívásra feligérte magát (Hall: Pajzs. 55). Maga nem szokott az efféle harcolásra (Fal: NE. 78). **β)** Igen ingerlettem én ötet haragra (BodC. 33). Mello vagy minden kenra es nagi szárnyv halakra (VirgC. 55). Kyky ... ittensek istennek dicherettyre (125). Vala ky meg feytenud egyet az kyseb paranczolatok kezzől es wgtanoytand rea embereket: qui ... solverit munus de mandatis istis minius et docuerit sic homines (JordC. 366). Myndent tanolának, ynchenek az erek ydwessegegre (ÉrdyC. 451). A ki minden jóra aníthatatlan (PestiT: Mes. 144). Kereszttyenségre haytaa (ÉrdyC. 519). Akarattyra haytotta ewket (570b). Az te népedet térits[d] épülésre (Born: Ének. 138). Onszol mindenkor az hitetlenségre (367). Bellicum canera: reia biztatni (Decsi: Adag. 215). A kinek kívánságát jóra akarjuk indítani (Pázm: Préd. a4). Emec hitelére nem köteleztettek közönségesen a bivek (Pázm: LuthV. 282). Azon koldos barátokat tizenöt száz tallérre sarczoltatta (TudTár. 1838. 218). Int valamire vagy el-int róla: adhortatur vel dehortatur (Com: Jan. 180). A mire tanácsolta őket (Lép: FTük. 149). Fogják kérdésre az apostolokat (Land: Újségits. II. 215). Új hadban ne keverjék ő felségét, nagy sok belső dolgok arra ugyan kételemitnek (TörtT. X. 54). Meltatlan volnék arra, hogy a nap engem világoítson (Mik: MulN. 261). Az elmét fogja lezékére (Fal: NU. 320). Arra tarts, hogy el ne kerülhessenek az emberek: bearbeite dich dabu, dass man dich nicht entbehren könne (Fal: UE. 364). Arra kérélvén, hogy fordítaná el tőlök ostorát (Fal: TÉ. 664). Reá győznél már beszéddel, megvallom (Fal: Const. 826). Fél abrakra fogtat fegyveres lovadat (Orczy: KöltSz. 156). **f)** Valamire vágnai: aspirare ad aliquam rem PPBl. Reá-éhezem: adesurio PPBl. Viadalra készült (BécsiC. 205). Keez ragadozásra: paratus ad praedam (KeszthC. 26). Czak belső pompasagra üznek (Born: Préd. 77). Ne légy hirtelen a haragra: ne sis velox ad irascendum (Kár: Bibl. 627). Jártálé az te felebarátodnac használatlanságára (MA: Scult. 909). Penitenciát nem tart, nem is vagyon szándoka reá, hogy soha tartson (Tel: KerF. 83). Mikor Assvérus királynak halálára szándékoztak komornyíkok (Pázm: Kál. 420). Vélkezik, a ki drága csemegekőre szagat (Pázm: Préd. 431). Addig foly a nyála [az alma] édességére, hogy végre le-szakasztá (905). Hosszu írással igyekezett a Kalatiz rontására (Pázm: LuthV. 2). Elmémet erre teheteképpen reá törjed (Mileg: TOSzl. II. 116). Azért kívánkomnak valamely tisztre és hivatalyra (Bíró: Ünep C2). Most még a szegény-is kalácsra vágyódik és feér czípóra (Csúzi: Sp. B). **g)** **α)** Szoktanac vala nevec adatatni az kised gyermekzékire (Zvon: Post. 1209). A világi szerencse háromféle, egyikét az idő szűli reánk, és az, melyre véletlenül akadunk (Fal: SzE. 542). Istenednek, ki a napot reád támasztotta, szolgáltál (561). **β)** Mindeneknek gondja csak Józsefén vala, mert az ura mindent reája bizott vala (RMK. IV. 68). Jesus kediglemn nem hiszi vala ő rájok magát: non credebatis semet ijsu (Sylv: UT. I. 129). Teis ő reá hadtd, hogy azokra megfelelően (Bal: CsIsk. 39). Mindenektől elhagyattam, csak istenemre maradtam, arra dologmat én hoztam, ő szent felségete hagytam (Thaly: Adal. 1725). **γ)** Achabnak bazára fenekedet (BécsiC. 179). Pilatos keménységes sentenciát ada vronc Iesusra (VitkC. 84). Gonoz hyrt kólvítvém reákyok (VirgC. 7). Kezdének iamos tanok reiaia fogadnia es ő ellene aladni (WeszprC. 76). Panazonc uagyon reat (DebrC. 342). Az én irégyim és reám szólók és rágalmazóim (Komj: SzPál 13). Niba niha apostoly meltosagwal wreayuk kemenkőduen (111). Császár az kazulra ez haragitá, az két fejedelmet egyben vitatá (Tin. 254). József ő reákyok kezdé feddenie (RMK. IV. 21). Ki Fülöp királra nagy bosszús vala (83). Iregykednek másnac elő mentere (Born: Préd. 619). Tanátsot tartának ő reára: consilium faciebant adversus eum (Helt: UT. J6). Kezdénec vinia a kunokra (Helt: Krón. 43). Ty en reám czak nag irégségből szoltok (Mel: Jób. 34). De lásd, mely szemtelen hazugságokat kérődik én-reám Balduinus (Pázm: LuthV. 169). Az sidokra

való hadakozás (Zvon: Post. II.258). Ilyen nagy képtelen dolgot fog Lutherus (Zvon: PázmP. 133). Noha fejezveretek vagyón, de mégis az ellenségeknek fejekre ártottak: cum habeatis arma, licentini hostium capita (Forró: Curt. 99). Ennek parasztos együgyűségére panaszol és elvertakim rököltsére (Gyöngy: Csup. 26). 2) Hagasgot toveen ez asszonyallatra és megaddvan (DomC. 91). Az 5 királysága az 6 maradekára szalna (Börn: Préd. 78). A lovak közöttül választj ki a jókat és oszd el a kazdagokra a jobbgyok közöttül (Helt: Mos. 155). Vgyan reá foly az 16 szerencze: gyás annulus (Decsi: Adag. 8). Ig az birodalom is az 10 fejedelmekről gonoszokra marada: ita imperium semper ad optimum quemque a minus bono transfertur (Decsi: Sall. 2). Ezen ajándékját úgy osztogatta az emberekbe (Fal: BE. 603). Semmi haszon nem jön reá e munkából (Orczy: KöltSz. 241). 1) Ételre harangoztat (VitéC. 44). Vétornyekre harangozvan (DomC. 98). Keltetec esaszárra appelláhom: coactus sum appellare Caesarem (Helt: UT. 68). Az idősségre nem tartozó fiatalosokat meg tiltad (Szár: Cat. A3). Az kepec harentatnak [vonatkoznak] az fi nagyarázttyokra és jogyzot tetett dolgokra: imagines referuntur ad prototypa (Mon: Képt. 3). Nemis kíváncz ezek egy czepegyéris az én érdememre appelláhom (MA: Senlt. 140). Boros-Jenőt az törökök feladták az nometeknek hitre (Monfrók XV.193). 1) Adja isten jódra: bene tibi vertat PPB. Tüttodra légyon, hogy egy fiatskám született: filiolo autem me scito (uo.). Legen nektec esmerettek: vobis notum sit (BécsiC. 111). Kyk teneked esetődre legyone: que sint tibi in ruinam (JordC. 71). Az hű kytytassok fíel hatot ystemek hallására (841). Hőgi esmeretere volna anyának ew byne (PéldK. 75). Nem járulhat semmi gonoz soha nekod romlásra (KészthC. 438). Eremőkre vagyón (ÉrdyC. 610b). Az ember egiebeknek hasznokra és eppületekre legien (Fél: Tan. 89). Félték azoktól, kiknek félelmőkre kellene lennetek (Decsi: Sall. 26). Az soe könyveknek olvasása fáradságra volna az testre (Kár: Bibl. 1630). Kálta az én fileimbe, az az en halhatomra (II.115). Öröme és javára szolgál, akármí essék rajta (Pázm: Préd. 618). Jódra léssen ez a meleg (Bd: CsIsk. 36). Nem gonozodra, sem kírodra, hanem jódra és hasznodra vagy nak (Láp: Pük. 271). Szolgálóm az alkalmazosság rája (Hall: Hlist. II.24). Csudjára is lett mind a királynak, mind az anyjának csakhamar, és mindenek nagyon szerették (Mik: MulN. 97). Prófétáknak jóvendölések kívált keppen való nagy örömiinkre elbőteltyesodtenek (Csizi: Síp. 117). Prédikálják szemünk láttára, filiük hallatára Londrában (Fal: NA. 124). 1) Vtét halara sebesít (VégC. 103). Eg keumesiere latrab meg azt mongia (Ozor: Christ. 30). Ki miá vesztők nagyobb részre országolt (RMK. II.208). Jó Hanyadi János betegedék akkor halára (RMK. IV.19). Nem annra szorgalmatosac az írasra, meore... (Helt: Bibl. 164). Halára beteg vagyoc (Helt: Krón. 32). Végre az asszonyac fia meg beteged, halára kor yula, világol ki mulec (Holt: 182). Halára szeretie a pénzt (Tel: Evang. II.123). Az szegénység az püspöki tisztet semmí sem kissebbíti meg (Tóh: Vig. 82). Egy cjeel sok helyen meggyjttat és kiégöt nagy részre Róma városát (Pázm: Préd. 285). Ezek egy csepyéris sem illenek a Mahomet és Árus tanításához (Pázm: LuthV. 293). Az ilyen testi gyakorlás ke vére használ isten előt való érdem nyerésre (Zvon: Post. I.175). Emberkomára nyelvedekett (Tarn: Szents. 138).

am-rád: [cece: da komit]. Vgyazz! am-rád a nyúl! azonban kiálják (Gyöngy: KJ. 1375. MF.54).

RÉBÉG [repebis Pös: Igazs. 1709. *rebeg* MA. ErdyC. 61b. Zvon: PázmP. 260b]. 1) balbucinor MA. ballutio Kr. státern, stammeln PPB. Eegyk nem erty vála masyknak zawrat, akaratyvat, lazért) nevezeték Babelnek az az róbóg (ÉrdyC. 61b). Rebeg a nyelv (GöresMaty. 72). A rebegő nyelvet, gutta füst a mekua vize gyogyt (Mel: Herb. 172). Nem rebegve avagy akadozva, hanem ugyan jól szöll vála (Fél: Evang. II.675).

Róbógó nyelvet és gutta füstet az torna magnanak vize meg gyogyt (BoytheA: FivK. 19). Moyses róbógó nyelvvel, Jeremias gyermeki állapattyal mentette magát (Zvon: Post. Ajánl. 3). Mindenkor erősebb az róbógó igazság, hogy sem az ékessen szollo hamisság (Zvon: PázmP. 265). Old-meg rebegő és nehezen szöllő nyelvünknek kötelét (GKát: Váts. I.183). A gyermek szollani s rebegni kezd (Com: Jan. 44). Jobb akadozónac lenni, hogy sem rebegőne, nehezen szöllő pelypne (53). Nyelve rebeg (Hall: Páms. 414). Hempörög nyavadás a földön verében, rebeg is valami hörgő gézőjében, de hogy beszéllessen, nints tehetőségében (Gyöngyld: Clar. 624). 2) [impeditus sum; verhindert werden?]. Az Dunán az Vértés híres erdején elég rebegve [re-megve?] általkelénk Csán-Bégre (Monfrók VIII.367).

Rébégés: balbucinatio MA. das stammeln PPB. Mikor isten Moysesre bízta választott népének vezetését, sok-képen menté magát, alatsony állapottját, tudatlanságát, kevés hitét, nyelvének rebegését mind előfordatá (Pázm: Préd. 1191). Ért-sük Becanusnak repegését (Pös: Igazs. 1709).

RÉBÉSGET: 1) publico, vulgo Kr. [verbreiten, verkünden]. Ezeket csak azért rebesgetem, hogy valami keuesse saldithatnac igaz voltat a szent írás tanyításánac (Börn: Préd. 381b). David Ferencz azt kezd rebesgetni, hogy a Christum még tsak isteni nével se kellessék illetni (GKát: Tük. Előb. 16). Ezek nem rebesgettek olyan új magyarázatot mint a tied (Czegl: MM. 191). Ilyet is rebesgetnek némelyek (128). Az apostol a maga példijában minden idnezülendő hívek felől ezt rebesgeti (Megy: Gáj. II.30). Test sanyargatásról, szűz életéről rebegocz (Matkó: BCsák. 184). Azóta kezdtek rebesgetni, hogy követjéket küldjék (Monfrók. VIII.156). Igen rebesgetik, hogy a kőlyukat el akarná foglalni (XXIII.649). A vajda utánam küld és visszavítot, a mint rebesgették (MonTME. V.256). Tsak a nyelvösség rebesgeti ilyeneket (SzD: MVir. 322). 2) ballutio MA. stammeln PPB. Mihent első szókat akadozva és szakadozva rebesgethetünk, a szent háromság nevében magunkra keresztet formálunk (Pázm: Préd. 710).

Rébésgetés: [rumor; dumpfes gerücht, gerede]. Eldig nem volt bizonyos híre, volt ugyan rebesgetése Hermevilnek, azt nem hiszem (Béres: Lev. 113).

RÉBÉZ: [blatero; schwatzen]. A meg-lőtt dolgot nem lőtne beszéli és regéli, rebezi, fecsegi: facta infecta loquitur et blaterat (Com: Jan. 185).

RÉBÉLLÁL: [rebello; aufstehen]. Az király ellen rebelltak egyenlányan 1759 (Házánk I.280).

Rébélió: [rebellio; aufstand]. Mikor az 5 durbanezi rebellió törtött az anyszentegyház ellen (Bd: CsIsk. 150).

RECE [reze MA: Bibl. I.75]. 1) reticulum MA. netz PPB. [netzhand]. Mollarné asszonyom Kdnek megszolgálja az reczét (Nád: Lev. 205). Öveket és retzéket köt, hogy ezekkel könygyebítse ura költségét (Pázm: Préd. 250). Leányát szövésre, fonásra, retze-kötésre tanítsa (1127). Olyan ékességéc voltac, mint az retze, vagy hogy az az ruhá drága kövecel fület mint valami szemekkel (MA: Bibl. I.75). Aranyas recez zoknya wy, meore recez eleo ketkeo (Kaly: Csál. II.54). Csipke, retze, tzeru, bálhan ezekért pénz tsusz (Szentm: Kalm. 7). Sarka emelgette szoknyája retzjét (Gvad: FNót. 43). 2) crena MA. kerb PPB.

Recés: reticulatus, crenatus MA. [netzig]. Elveszi az úr az 5 lábokon való zöngő ékességöket, az reczés feyköltöt és ez kösönttyüket (Zvon: Post. 170). Arannyal es ezüsttel teletot retzés clekötök (Vás: CanCath. 543). Verfolyo szemec formájára megtzfiztatot, retzés vagy szemeczekkel megköcsötöt ruha (MA: Bibl. I.75). Szoktác vála hordozni az papac lyabtol csinált reczes fekető formájú gallért (Prág: Serk. I.4). Fátol

avagy reczés főköttő (Com: Jan. 100). Egy patyolat reczés előköttő (Monlók XXIV. 231). Czernából köttött reczés, táblás alsó abrosz (Gér: KárCs. IV.462). Gallos gyöles lepedő, fehér varrásoknak és reczésnek (Radv: Csal. II.405).

RÉCE: anas MA. ente PPB. Rétze vagy kátsa hízaló-öl: messotropheum PPB. Az recze 22, az hvd itthon ky vagon 21 (RMNy. II.84). A rétze retzeg: anas tetrinnit (Com: Orb. 4). A rétze zatyag, retzeg (Com: Jan. 39). Az kakuk és récének nem lehetnek oly operatívok mint az sasnak (TörtT. XVI.194). Azt is jelentjük Kegyelmednek, hogy a rétkutyó réczünket, vizigágunkat mind elhordta (Nyr. II.224a).

fiók-réce: anaticula PPB. [entchen].

vad-réce: anas sylvestris Nom² 151. [wildente].

Récéske: anaticula C. MA. kleine ente PPB.

Recég: [tetrinnio; schnattern]. A rétze retzeg (Com: Orb. 4). A lúd gágog, réceze zatyag, retzeg (Com: Jan. 39).

RÉCÉPTA: [medicamenti diluendi formula]. Receptát nem adnak, de tsak három hadnak (Félv: Dies. 50).

RÉCSÉG: erepo, strepo SI. [rauschen].

Récségés: [stridor; das zirpen]. Inkább tettezik-e az istennek a fülemile éneklése, vagy a prücsök recsegése, csevegése (Csúzi: Tromb. 428).

REDŐS: tortus, crispus, plicatilis MA. [gekrümselt]. Redős szoknya: eyelas; redős szoknyás: cycladatus C. A káposzták otthon hagyták redős nagy szoknyájukat (Fal: Vers. 871). Redős és bokrétás, búbos és kalapos, néha alul néha pedig felül lapos (905).

[REDV] RETV: [putredo; fäulnis]. Fénylenek mint rothatt fák retvei (Gvad: RP. 11).

Reüves, retves: cariosus, putredine exesus Kr. [faul]. Retves fa is néha kalás (Gvad: RP. 335).

RÉF: 1) acaena, virga est longa pedes decem: réf anag őztön C. 2) gnoma: genus est machinulae, qua regiones agrorum dignoscuntur: föld mérő sing réf C. 3) ulna MA. elle PPB. Ket ref tafota (RMNy. II.108). Az vörös bársony köntös-höz két réf és egy fertály vörös bársony kell az prémének (Nád: Lev. 108). Réfel, singel az újait méri (Com: Vest. 54). Fekete tafota 380 réf, réffit hármával egy forinton (Radv: Csal. II.372). Boldog asszony méntája, az levele négy újni széles, az szára hoszabb egy réftől (Lipp: PKert. II.47). Réffel, ollóval ékesgetik czimereket (Csúzi: Síp. 440).

[Közmondások]. Roszsz réffel mér (Kisv: Adag. 224).

Réfol: [mensuro: messen]. Az okosságnak igaz mértékével fúttolyátoc meg es az ítéletnek élével réffellyétek (Lép: PTük. I.333).

REFEKTÓRIOM: [refectorium; speisezimmer]. Az refektoriomba zolni ne legyen szabad (VirgC. 140).

RÉFORMÁL: [reformato; verbessern]. Az király kezébe révén az istennek törvényét, fel szóval olvasa azt és az szerént reformálá az igaz isteni tiszteletet (Alv: Post. I.70). Reformált enangeliom követő anya szent egyházac (MA: 682).

REG (ragag Balassa: Camp. 30. releg Pesti: Fab. 16). [coaxo; quacken]. Regő béka: rana stridula MA.

Rekég: coaxo Major: Szót. 145. [quacken]. Azt panaszolják a bekak a wyzekbe rekegwen (Pesti: Fab. 16). A tridentomi conciliomba mi okáért nem ment az ellenkező fél, hogy nyhuan hamissította volna meg azokat, az kikre minth az kis béka a vajálikákból ragiagny zokoth (Balassa: Camp. 30). Rekeg, béka módra szól: coaxare (Major: Szót. 145). Rekeg a

béka (Com: Orb. 5). A békák a vizekben mind egyre rekegnek (Misk: VKert. 261).

Rekégés: coaxatio Kr. [das quacken]. A béka az ő rekegésével essőt vagy tiszta időt jelent (ACsere: Enc. 211).

Rekégő: stridulus Kr. [quacken]. A vízben és szárazon élő állatok ezec: vidra, hód, vartyogo, rekegő béka (Com: Jan. 10). Ha a vízpartra valaki éjjel gyertya világot tészen, azok a vartzogó és rekegő békák meg szoktak tsendesedni (Misk: VKert. 266).

Regél: [coaxo; quacken]. Esső leszen, ha a békák feletto regelenek (ACsere: Enc. 290). Hallod, nem mondgya szent Pál, amint az újétők regelik, a kegyetlennek, hanem az igazságának koronája (Csúzi: Tromb. 63).

RÉG (rég MA. rög Frank: HasznK. 33). 1) [tempus matutinum; der morgen]. Magyarazza vala az yrasth reghtől foglwa mynd esthwelyg (JordC. 795). Az időnek némely részeit igen alkalmas szókval nevezik a mi magyarink: rég reggel; tege, tegnap; holval (GKat: Titk. 1120). 2) die, mane MA. früh PPB. Ha az frater holnal reg eret zewlewtt ennek, hyzem, hogy hazudna neky (EhrC. 92). Jó regg az munkához hozzá akartak szinte fogui (Monlók XXVII.149).

Réggel, régvél: 1) diluculum, mane C. [der morgen]. Regerre iutuan zent Ferencz a kívault bulczut vewn (VirgC. 39). Aldoztatnak keweree ne maraggyon the nald reegghelyeh (JordC. 59). Réggel nem leszen föbbe, az nap sem szolgál (Mel: Szlán. 524). Lészen oly reggel, melynek estvelét nem fogod látni (Mad: Bhal. 73). Ez életnek reggelén (Tof: Zsolt. 69). 2) diluculo C. mane MA. [tempore matutino]; früh, des morgens PPB. Egy nemy napon fel kele ygen reguel (EhrC. 92). A hazi áfa, ki ki ment reggel fogadni műneseket ő zóleiehe (MünchC. 50. JordC. 722). Mykron ember reggel hollal íteel kel vala, myt az nap tehendő, mynd wr istennek anyiwa (ÉrdyC. 554). Igen reguel a szombatoknak első napian menének a kopersóhoz nap keletkoron (Tel: Evang. II.1). Ad meg emny, ket feier penz mennyt meg nyomna, estue és reguel tikmonyban (Frank: HasznK. 33). Sirató estire én is hivattatván, igen reggel nem indultam (Monlók XVIII.32).

Réggeli: matutinus C. matutinus, sublucanus MA. [morgendlich, morgen-]. Réggeli napnyílás: crepusculum matutinum MA. Estue azt mondyad: Valfon ki adya en nekem az reggeli időt ernem (BodC. 1). Hogy ha ez ige szerint nem szollonac, nem leszen ő nékie regveli világosságoc (Zvon: Post. I.15b. 4).

RÉG: diu MA. lang PPB. Rég már az ideje, hogy mi ketten Kassán iskolába jártunk (Gvad: FNót. 29). Rég már az ideje, hogy megözvegyedett (33).

Régei: [vetus; alt]. Régei jövedülés urunk fölől (Czegl: MM. 100).

Régén: olim, quondam, dudum, antiquitus C. diu MA. vor zeiten, langher, einmal PPB. Hallottatok, mert mondwon vagon reeghen (JordC. 386). Ha Tyronnak es Sydonnak varasyban lettenek vona az ysteny yozagok, reghen penitenciat tartottanak vona (387). Az en vram Jesus Cristosnak attam enömna-gath regön (DebrC. 567). Wgyan ezenről meg reeghen profietalt vala zent David profieta (ÉrdyC. 343b). Oly nagy varos volt reeghen (547. 579). Kelemen vram kert vala engem, hogy Kegyelmednek ket földetlet venek, byzon hogy regem meg vettem wala (LevT. 170). Te jüvetelednek már régen híre van (Zrinyi I.44). Tedd-félre nemzetem ezt a dölözegséget, mint regyen küvessel az egyenességet (GyöngyD: MV. Előb. 10). Nehéz volt néki keservét meggyőzni, mely epedő szívét régen kezdte főzni (GyöngyD: Char. 350).

[Szólások]. Régen írták s elkoptott: apologus Alcinoi MA.

el-régén: [antiquitas; vor zeiten]. El régén mind szabadosc voltanae (Gosárv: MagyB. Fij).

elrögöni: [antiquus, priscus; uralt]. Ez elrögöni anya szent egyháznak példáját méltán fellyeb kell minéköne becüllönné (MA: Tan. 1274).

Régénben: [antiquitas; vor zeiten]. Régénben a papok kürtöléssel avagy trombita szóval gyűjtötték össze a népet (Sam: Cer. 3). Isten ő fölsége régenbe parancsolta volt Moysesnek, hogy gyűlekezzenek sátorát építené (6).

Régéni: [antiquus, vetus; alt]. Lycernus kyrál Aesopus kepet aranból ewttette wala meg ees fel chynaltata wala az regenyeknek zokások zerent (Pesti: Fab. 9). Meg wolt mondwa regenyeknek (Pesti: NTest. 8). Ezek az ő régenyi eredetekkel kérkedne (MA: Tan. 1084). A deszkának az árrát tnyuk 10 pénzre, noha ki régeni, ki penig tölgyfa deszka (KolTört. 404). Régenyi özvegységemben (Hly: Kat. Előb3).

Régente, régenten: olim, antiquitas, quondam MA. vor alters, vor alten zeiten PPB. Regenten Dauid miat a soltarban mondatot (BécsiC. 232). Régente martirumsagot zenuettec (GuayC. 38). Régente az evzuegyek el taplaltatnak wala (KornC. 297). Régente a romaik minden ötödik ezteendőben egő fakliakkal kerölnek wala mind ah varos zerte (DebrC. 173). Wt Crystws zeit lelekkel yelenek protetha myat regenten (ÉrsC. 485). Csak nem régent is ezeltört irtan wala Ngdnak egy töreklő levelet (LevT. II.303).

el-régente: [antiquitas; vor zeiten]. Ez ily idnwsség kymaltkeppen el regwten igértetvő volt az sidoknak (Komj: SzPál. 30). Ty es el regenten hytetleny voltatok az ilw istennek (88).

Régéntőfogva: [jam dudum; seit langer zeit]. Ez igen becülletes ember régéntől fogva jó híru nevű ember volt (Tört. Emf. II.62).

Régénvaló: [priscus; alt]. Isten, ny attyaynk hyrdettek meg nekünk az dolgoth, kyt mynelkettel regen valo ydeegbe (KulesC. 106).

Régi: 1) antiquus, vetus, priscus, vetustus, veteranus, exoletus, cascus C. alt PPB. E wala zokas a régieknek (BécsiC. 9). Vyaskoggyatok az reghy awagh agh kygyowal (WinklC. 285). Nem töltyk az wy bort az reghy edeenben (JordC. 379). Az reghy belehyeknek ew peldaya zerent akarol te bezededeth hozya nyostanya (DebrC. 537). Régi meg aggot poklosság (Kár: Bibl. 199). Az régi napoe jobbae voltae ezeknél (627). Minden örölgi konkolynal régiob az igaz tudomány (Pázm: Préd. 293). A házasság igen régiu szerzet (Mad: Evang. 117). Hadakban forgott régi witézoe: veteranu (Com: Jan. 146). A régiek a pyssloskat képekkel szolták volt bé-rajszolni (Hall: Paizs. 3). A régi látot s hallott soldáttal össze mert puskázni (Gyöngy: Char. Előb. 12). Régi ó-bor (RákF: Lev. II.34). 2) [senex; alt]. Régi ember: vetus homo Némül. 133. Pételeme az agybol az zegen régi veen betegot onnen kezenel (MargL. 55). Gonoz regy akawenne tanulchabol ew amnyat merregel meg ewle (PéldK. 75). Sem a gyermeknek sem a régi személynek tekinteti nem lévén előttök, egyaránt keménykednek mindoneken (Hall: III.Ést. III.33).

[Közmondások]. Még az bornak is az régie jó (Deesi: Adag. 256). Memül régieob valanai, amül igazb (352). Bornak, aranyuk, hitnek a régie jó (Veresun: Lev. 18).

Régiecske: vetulus C MA. ältlich, ziemlich alt PPB.

Régien: vetuste MA. ältlich PPB

Régimódon: antiquo, prisco MA. prisco, vetusto more, ex instituto majorum; nach alter art PPB

Régiség: antiquitas, vetustas, aevitas, inveteratio C. das alter, altertum PPB. Az régiség ez negy vasarnapot aduent vasarnapoknak hiuta (Beythe: Epist. 2). Az óság és régiség csak nagyn nem elégséges jele az igaz ecclesiának (Pázm: Kal. 580). Az igazság nekül valo szokas ténlegének régisége (Zvon: Osiand. 10). Hohaup beszélgessünk az régiségről, mivel gyanakszom, hogy valami hallatlan dolgot praetendálsz az régiség alatt (Megy: Cowp. 15). Oly bé-merült már a régiséggel valo pipeskedésben, hogy a pápákat fellyeb akarja vimi Mosesnél is (Matkó: BCsák. 107). Az angyalok tiszteletinek régiségét fel-viheti az apostolok idejéig (132).

Régiségés: [antiquissimus; sehr alt]. Régiségés igazság: minden gyönyörűségem az ember fia között vagyon (Pécsi: Ágost. 124). Régiségés és kegyesség Irenaeus püspök (GKát: Tük. 13).

Régit: invetero, antiquo Kr. [immortalitati tradit; verewigen]. A historiák az viselt dolgokat meg-maradandóságra régítik (GyöngyF: MV. Előb. 1).

Régölta, régulta: diu, jam dudum, a longo tempore MA. schon längst, von langer zeit her PPB. Mind reeg wta wallom, ez wylaghy menyegzhözben nem lakoznak zywzessegen (ÉrsC. 468b). Ezt régulta mi szemünkkel jól látjuk, az igaznak itt nincs helye, jól tudjuk (RMK. VI.210). Ha valaki egy sötét tónalegbe régulta tartatniec, nallyon nem örülne-e raita, ha valaki fítet meg szabadetando volna (Tel: Evang. 129). Az római pápák már régulta gyűjtik és ventük magokhoz ez világ javait (MA: SB. 100).

Régultai: [diuturnus; langjühig]. Az isten fia nem szenvedhette a pogányoknak régultai éhezéseket és tévelygéseket (Misk: VKert. 200).

Régtől: [jam dudum; langher]. Régtől várta szívem ezeknek történetit (Rim: Enek. 233).

Régtőlfogva: jam dudum MA. schon längst, langher PPB. Az fariseosokhoz nince azt, ki rigtül fogva uak volt (Syl: UT. I.141). Nagy bátorsággal az ő gyűlötségeket ki jelenté, mely az ő színeken régtől fogva volt (Kár: Bibl. II.271).

Régtőlfogvavaló: [antiquus; alt]. Meg áldattatott az wtol az ő földre az régtől fogva való halnokuac gyűnyörűségeiért (Kár: Bibl. I.191).

REGE (regel) Pös: Igazs. II.223): amilitas, delirium, vetus cantilena MA. alter gesang PPB. Az mi előnben vetet egymástul való különözésünket az mi illeti, vayki régi rege ez (Toln: Vigaszt. 69. 73).

[Szólások]. Azon regét dádolja: antiquam occinuit cantileum (MA. Kisv: Adag. 31).

[Közmondások]. Tud hozzá mint tik a regéhez: nihil graeco cum fidibus (MA. Kisv: Adag. 343. Fal: Jegyz. 932).

agnő-rege: anilis cantilena, anicularum deliramenta MA. [altweibergeschwätz]. Tsak szó-fia beszéd és agnő rege, a mit csak beszélnék (Pázm: Kál. 497).

Regel: veterem cantileum occino Kr. [ein altes lied singen]. Némely himnagban gyönyörködő emberkék mast is ezen hazug hirt regélik Lutherről (Zvon: PázmP. 333). Magyarol regelt az bibliabol (MNyl: Irt. 204). A meg-lőtt dolgot nem lőtne beszéli, regéli (Com: Jan. 185).

REGEMENT, REGIMENT: [chilius]. Regiment fegyverét odavittem wala, sok lakatos, esiszár az városban wala (Thady: Adal. II.362). A regimentet mind a szökvéstől megtartoztatom (RákF: Lev. I.626). Hadakozván a francia felséges asszonyunk ellen, sok új regimentek, bataliák állítottak 1759 (Házánk I.142). A regimentet obtineálta gróf Páló Rudolf, a

fia pedig valami gyalogregimentet kapott (292). Tzókósoknak egész regementje, Calasautzi József s Loyola serege (Orczy: Költ. 63).

[Szólások]. Fillent regementtyében tisztet viselhet (SzD: MVir. 224).

RÉGISTRÁL: [perscribo; registriren]. Ew eerdemlee, hogy az isteny ygassagus törweent registrallya (ÉrdyC. 560).

RÉGNÁL: regno, dominor MA. herrschen, regieren PPB. Scultetus Abrahám, az Rhénus vize mellékén regnáló Friderik hertzegnek udvari fő predikátora (MA: Scult. Cím). Regnállyon egy tengertől fogva más tengerig és ugy regnállyon, hogy mind ez egész világot össze vonssa (MA: Tan. Előb. 10).

Régnálás: dominatus MA. herrschaft PPB.

RÉGULA (ragula ErdyC. 560): **1)** norma C. canon MA. regel PPB. Meg yrtata elsw regulayaban (EhrC. 89). Ezec a regulac mel neuleknee iégzeti alat vadnac (BécsiC. 180). Vetkeztet regulannac es atamfyaynak ellenek (VirgC. 13. 101. 104. 121). Zent Margit azzon fel vena az zerzetnek ruhayát, hog elitetneek zerzetes regulanak zokasual (MargL. 1). Zent törween awagy zerzetesseeghnek bel tellesydwew ragulaya (ÉrdyC. 560. 188. 391). Az szeretet A keresztieni eletnek regulaia az külső tarsasagban (Fél: Tan. 296). Ismét in usum jöhessenek az elfelejtett regulaiuk (Zrínyi II.195). **2)** amussis Major: Szót. 36. richtschnur PPB. Nad szal, acki ollian vala mind a fondatarok es kő miessék regulayok, mertetek, a kinek igenessege szerent fondalnak, epítnek (Mel: SzJán. 279).

fa-régula: [norma; winkelmass]. A föld mérő a táregulához szegleteket vonogat: ad normam angulos ducit (Com: Jan. 164).

Régulál: regulo MA. [reguliren]. Kyvel ember regulatatyk, jagzattatyk (ComC. 44).

Régulánként: regulatum MA. nach der regel PPB.

Régulás: **1)** [aptatus; angemessen]. Igaz profétai tisztnek regulás mértéke (Czegl: MM. 68). **2)** [regularis, religiosus; religiös]. Leen időzőelő nepeknek zaporasaga zent regulas zerzetőket zerezween (ÉrdyC. 516). Régulás engedelmesség, mely vaknak-is nevezetik (Apati: Vend. 953).

Réguláskod-ik: [?]. Dániel csak reguláskodik, de helyesen, midőn tegnap déltől fogva éfélig dudogva kimondta, akármit csináljak, de ő ott semmit sem tesszen (Bécsi: Lev. 323).

Régulásság: [religiositas, regularitas; religiosität]. Myndent yo regulassagra ynth vala (ÉrdyC. 350). Kyk ewtet követik azon regulassagnak eeleteeben (568).

Régulaszeréntvaló: regularis MA. ordentlich PPB.

Régulátlan: irregularis MA. unordentlich PPB.

REHELYÉS (rendelés? RMK. II.477). Az ti írástokat az mienk szidalmazza, az ti törvényeket es mindenben gyalázza, minden szokástokat és rehelyesteket mindenben kárhoztatja (RMK. II.319).

REJT (reut, rit Ver. elrit C. rőyt Zvon: Post. I.20): abscondo, celo MA. verbergen, verhehlen PPB. Menécece orzaga hasonlatc zantasha reitit kenézh (MünchC. 39). Ha az föld meg nyit volna, legottan oda reytete volna ő magat (VirgC. 42). Byzony akoron vagy on cbyzmasagnak kyuansaga istennek zolgaló leanyaban, mykoron kyan tudny reythet awagy tytok dolgokat (WeszprC. 125). Bevlchessages zőzek olayt reychetek az ty edentekben, myg az vev legeen eljev (ComC. 69). Rama: magashel, reytők magarul, görögül: tezauros, houa ember valami draga marbat reyt (RMNy. II.48). Legyen nalad en zalogom miut egy rőytet kénz (Born: Ének. 493). Nem rőjtöm

istentől vett talentomomat (Zrínyi I.153). Nyúl szívű tanítók féltekben az igasságot véka alá rejtik (Misk: VKert. 175).

el-réjt: celo, abscondo, occulto, abdo, condo, tego, supprimo, obstrudo C. verbergen, verdecken PPB. Hogy elreytene ystének malasztat, mellet valluila (EhrC. 4). Jőző es elreite ő magat (BécsiC. 6). A papok gondolnac örölloc, hol magokat azocek őző elrehee (114). Konaz, kit vénen nemberi, el reit három merce litzbe (MünchC. 39. 61). Tőn egi kep mutatast, akaruan elreyteni az isteni malasztot (VirgC. 82). Minemő hel reyt el ifen zep zint (NádC. 127). Hasonlatos az mezen el reytet kénzhez (JordC. 396. 720. 888). Ate sebeyd kewzewt reychel (ThewrC. 304). E beszédec elreytue valuac ő nekic, sem értéc azzokat (Helt: UT. V.5). Elméne egy sereggel és el reyte magát ot a közel való erdőben (Helt: Krón. 56b). Mikor én szólok, meg ama tőti népek szaua is el reitetik nala és nem szolnak nala (Mel: Jób. 67b). El nem rőythetem előttem titkaimat (Born: Ének. 339). A föld szükös léssen hitnélkül, mivel hog az igazságnac vta el rőytetet léssen (Kár: Bibl. I.460). Titkos secretariussától el nem rejté, ki légyen az áruló (Pázm: Préd. 136). Itt van száved, elrejtettem, jó helyen van, el nem vész (Fal: Vers. 880).

[Közmondások]. Az el reytet tudománac semmi haszna nincz: occultae musices nullus respectus (Deesi: Adag. 54).

elrejtés: occultatio, suppressio, obstructio C. abscondio MA. verbergung, verdeckung PPB.

elrejtethetetlen: [quod celari nequid; unverberglich]. A minden időben nap fényem álló és fündőlő és el reithetetlen anyaszentegyház (Bal: CsIsk. 423).

elrejtő: occultator C. [verheimlicher]. Zent Ferencz az isteni titoknak elreytőye (VirgC. 82).

Réjtéget: occulto MA. [verheimlichen]. Még a mely titkok titkoltatnak-is, rejtgettetnek (Com: Jan. 185). Könyvetem edgyütt-is, másutt is rejtgettem és dugdostam (Debr: Ker. 31). Komp van kettő Nyárasdnál, eleget rejtgettem, megtartottam (Bécsi: Lev. 100).

el-réjtéget: occulto C. [verheimlichen]. Valakic ő bynőket el reitőgetic, nem iutthatnak az örök diczőseggnek nallasara (DebrC. 360).

Réjtégetés: occultatio MA. das verbergen, verhehlen PPB.

Réjték (rejték MonTME. V.316. rőytők Zvon: Post. II.605. RMNy. II.48): latibulum MA. [versteck, schlupfwinkel]. Rejtekeknek vag esmerőő (BécsiC. 171). Hog légen te alamisanad reitecken, megagga tenek (MünchC. 23. 59). Semmi ninčen ol igon reytőgehe való (NagyszC. 199). Te attyad, ky reytecken vagy on, meg fizety te neked (JordC. 370). El reytho engemeth ő lakodalmanak reytekebe (KulesC. 58). Eleitől fogva nem reytecke sem homályba szolot őnekic (Vallást. Sijj). Az ki gonosz cselekszik, rejtöket keres, setétet szeret (Pázm: Kal. 33). Az isten által vizsgállya még az szivec rőytőkiben még tétetött titkokat is (Zvon: Post. II.605). A papistaság az a hely, mely isten házának rejteke (Illyef: BCsTomp. 51). Félti, hogy ne juss on ellenség kezében, siet azért omét térti rejtekeben (GyöngyD: Char. 50). Föld alatt való rejtekek, pintzék (Misk: VKert. 443). Pinczéket, rejtekeket fél ne törjenek, vermeket fél ne ássanak (Mon: TME. V.316). Az én lelkemnek rejtéki (NótpM. 53).

Réjtékén: latebrose C.

Réjtékés: [absconditus; verborgen]. Isten belső kintsestárházának leg-rejtekesebb szugolyaja (DEmb: GE. Előb. 4).

Réjtékész-ik: [lateo; sich verstecken]. Előjét vehessük, ha mi álnok fogás rejtekezne a sürgető vágyódásokunk hirtelenkedése alatt (Fal: UE. 433).

el-rejttékézik: [se abscondere; sich verbergen]. Tudom, hogy mingyarást elrejtekeznének az emberek (LevT. II.117).

Réjtés: [occultatio; das verbergen]. Leonyomás, fenékre-rejtés: depressio PPB.

[Réjtévénny]

Réjtévénnyes: [complicatus; verworren]. Nints olly rejtévénnyes, tsavarekos, össze-bomlott állapot, melyből vídám elmélt ki nem tudának fesséni (SzD: MVir. 17).

Réjtéz-ik: deliteo C. se abscondere, occultor, latito MA. sich verbergen PPB. Wt Bernald vetee azt own zynuben reytzen ewryzni evel (EhrC. 4). Igy léssen dolgod akárhol légy, és külföben nem találod, akárhova reyttezzél is (Pázm: KT. 165). A sídók kijöddökne az barlangokból, a melyekbe röytöztee volt (MA: Bibl. 1.256). Az utakat fosztó lovasoktól hova fasson, minemő helybe retyözék [így] (TitkRözs. 121). A kinecek a földnek belső részeiben reiteznek (Illy: Préd. II.40). Mennyi éles ösztönök reiteznek a gazdagságokban (260). A magas egek közt földhözben öltözzél, ezek előtt ott-is nincs, hová röytözzél (GyöngyD: MV. 17). A róka, midőn a darásoknak soksága reá támad, szoros szűjt lyukba rejtetik előttek (Misk: VKert. 157). A külső alázatosságnak palástja alatt nagy kevélység rejtetik (SzD: MVir. 277).

el-rejttézik: delitescio, oblitescio C. MA. [sich verstecken]. Nem vala ot valaki a kot el reitezet ventől megvaluan (BécsiC. 169). Jéu őg itni, ki el reiteztét volt: absconditus erat (170). Heően alkotot varos el nem reitezhetic (MünchC. 20). Csalárd es ahok, mykeppen az barlangban el reytözeti orozlán (ÉrsC. 303). Elveszne a meg maradtat es a kie elreytesztenee volt te előtte (Helt: Bibl. 1.0002). Nem ismerhetem, mert elreytőzik előttem (Helt: Mes. 468). Egy házról az másikba mégy be, hogy el röytöztesse (Kár: Bibl. 1.330). Ki fakaztya, ha mi gonosz telbe el röytözet volt benned (Kal. 1582. Bv). Az hűeknek szűnőben el reitezen vadnac (EszT: IgAny. 14. 145). Soha az ecelisia el nem rejtetetik (Pázm: Kal. 563). Elszaladtat ez őt királyoc és elreytöztet vala egy kőlyukba (MA: Bibl. 1.202). Lukab akarok a mélségben el reytzenem, hogy sem a Christus haraggal tekemesen ream (Lép: PTük. II.147). Elrejtözött öröm napom, fölvirradását nem várom (Thaly: VÉ. II.91).

Réjtözöd-ik: [deliteo; sich versteckt halten]. Imez-amaz tara-fara magyarázatoknak árnyékokban rejtözödött (GKat: Titk. 350).

Réjtő: [1] abscondens, occultans MA. verbergend PPB. [2] reuigina; rátsel]. Ezeket mesében panaszom, réjtőben (Amade: Vers. 168).

REKED [rekeszkedének Helt: Cane. 23]: [1] occludor MA. [stocken]. Az mi bennne reket vagyodas (Mon: Apol. 323). Igy az isten haragja ys mast, mégh kétt erős gátolás es töltés közzé vuzion rekeduo (Lép: PTük. II.187). Mint mikor a fűszél Késmárkbul ki szakad, támaszt zúgást nagyot, nem reked s nem bukolt (Zrínyi 1.89). Im én ez hűten is itt rekede, reggel akarok vala indulni (MonOkm. XXIII.17). Ha túl rekede fölbb 3000 lovasomnál, nem impedálhatom semmi útját (Beres: Lev. 51). Miként lehetne az, ha túl rekeduo az hadunk (89). Haister riérkeznek az révet elfogni, s oda nem csak rekedne, de már veszni kellene az hadnak (120). Kezd vala a víz jéggel fodorodni, a gyors folyamok rest jégbe rekednek (SzD: MVir. 109). [2] raucus fio; heiser werden]. Az innepnapon erősen kiált vala, hét esztendeig nem ott és itt vala, szava ennyi ideig nem rekedt vala és semmivel alább nem hatta vala (RMK VI.181).

be-réked: [1] includor SI. [sich verschliessen, stocken]. Kylenez honappra te mehedben be rekeden, nem váltana meg kiatogatny ez wylagoti (CzechC. 43). Zoom be rekedőtvah

(NagyszC. 145). Az ő melle verdőget es az ő berekedett torka nehezen vezen lelekzetet (BodC. 22). Az farkasok láttak meg előt, azért reket bé (Bécsi: Adag. 54). Ha a farkas elébb meg-látja az embert, menten az embernek torka bé-reked (Misk: VKert. 179). Berekedt gégyő burikló torkának (SzD: MVir. 434). [2] raucus, irraucus, irraucoso C. [heiser werden]. Reke-dezem, bé-rekedtem: raucoso PPB.

berékedés: [1] occlusio; hemmung]. A szaglásnak bé-rekedését sok esztendőig szenvedte (Tarn: Bar. 285). [2] rancitas, ravis MA. heiserkeit PPB. A fűdő meg-sértődvén rekedezés vagy bé-rekedés és horut lézen (Com: Jan. 52).

benn-reked: includor SI. [stecken bleiben]. Az also verembe vettőttel, benn reckettam es ki nem mehetee (Helt: Zsolt. 177). Bennec soc ben rekede (GöresMáty. 63).

el-réked: [1] secludor MA. [abgetrennt werden]. Nem is láttam szegény Apor Istvánt többször, mert elrekedék tőle (Cserei: Hist. 324). Megszaladt az hátulja, félvén, el ne rekedenek, egy házomban siettek (Beres: Lev. 29). Az lelkem ítőzik, mikor 17jár állapotjáról gondolkozom; nines liszt, külső malomtól elreked, belső egy s az is rossz (254). [2] raucoso MA. heiser werden PPB.

Ki-réked: excludor MA. [ausgeschlossen werden]. Fellyőnk azért, mert metalanatn vala ky mykezzőlőnk kywe rekegyen (JordC. 804). Mench meg dőgleletességtől, ky ne rekedgiem menieghől (ThewrC. 167). Az sz. lelek ki reked az inadasnak tisztiből (Gyarm: Fel. 112). Átkozottak menny-országból ki-rekedtek (Pázm: Préd. 18). Ha kinec az ő aytáját megnyitva és az bejőni nem akar, nem esic méltatlanság rayta, hogy ha osztán ki reked (MA: Scult. 523). Ki rekedni az őrk iókbul nagy kyn (Lép: PTük. 1133). Más egyéb keresztvéni tiszted ki reked atul s-bűnben esel isten előtt (Czegl: ORoml. 19. Czegl: MM. 89. Pös: Igazs. 466). Szoktat szemfény vesztést s varárlást kezdettől, de mesterségből most már ki-rekettél (GyöngyD: Char. 78). Noha János s Himen onnét ki-rekettek, úgy a nyoszolók is ugyan azok lettek (GyöngyD: Cnp. 697). Mintbogy kirekedtünk az időből, most miúdeneket meg nem mondhatunk (MonRök. XXV.211). A keresztiséggel élők közzől is sokan az őrk életből kirekednek (Misk: VKert. 196). Sok róka-líki vannak, ha egyikből ki reked, másikba szakad (SzD: MVir. 348).

kirékedés: exclusio MA. ausschliessung PPB

kinn-réked: [excludor; ausgeschlossen werden]. Vgy kőről-néce hamarsággal a lovasos törőkec hátoc megé, hogy kin rekedenéce a keresztvéne (Helt: Krón. 106). Ha ily sietz, kin reketz (Lamd: UjSegits. 1.720).

még-réked: [1] haereo, occludor MA. haften PPB. [gehemmt werden]. Job volth wona, ha megh en annyannak melheben megh reckettom wona (ÉrsC. 296). Meg rekedenek en yncym, meg fogyatkozomak en zemem (KulesC. 161). Aekor kedig fertel mes a folyasac niatta, mikor az ő teste a folyastol meg euesődie a avagy meg reked (Helt: Bibl. I.EE-4). Meg reked-tt bűdösszél (Mat kó: BCSák. 2). A királyoknak nemlévén gyermek-ke, minthogy aszszonyoknak meg-rekedt vólt méhe (GyöngyD: Char. 356). Ha ki eugem meg-ott más föbb étel előtt, a mi meg-rekedt ott, onat hamar kijött (Fely: SchSall. 13). [2] raucoso; heiser werden]. Győnyörködől az én nyavalyámban, főredezött szókban, meg rekedet hangban (Zrínyi II.129).

oda-réked: [occludor; stecken bleiben]. Ha Haister fel-jebzáll, riérkeznek az révet elfogni s oda nemcsak rekedni de már veszni kellene az hadnak (Beres: Lev. 120). Általmenü nem akartak az víztől föltelen, hogy oda ne rekedenék (291).

tül-röked: ∞ Ha tülröked több 3000 lovasomnál, nem mpediálhatom semmi útját (Beres: Lev. 51). Ha reflexiómmal kell lenni Nagyságodra is s Morvára is, miként lehetne az, ha ülrökedne az hadunk (89). Ha parancsolja Nagyságod, én által megyek, ha tülrökedek is (649).

Rökedés: 1) branchus C. raucedo MA. heiserkeit PPB. Ha az figet meg főződ, rekedést meg gyógyít (Mel: Herb. 2). A szónak rekedéséről: olaj, dió torkot rekeszt (Fely: SchSal. 24). 2) claustrum, inclusio MA. das verschliessen PPB. Olyan a vezetés corpius köllene az Fehérhegy környékén tartani, az ki túl is parancsolhatna s ne is féltetni magát az rekedéstől (Beres: Lev. 309).

szék-rökedés: [alvus adstricta; verstopfung]. Szorító gyűnődés, mely székrekedést okoz (Nád: Kert. 246).

Rökedöz: 1) [occludor; stocken]. Mykoron mynd be yewt tenek vona az koporsóhoz, monda nagy rekedőzött zowal (ÉrdyC. 334). Zenth Janos te hozzád yewo, rekedezeth zowal tenekd yghen nağ keserű hyrt monda (ThewrC. 142). Akadozwa zowal rekedezwe: Aesopus (Pesti: Fab. 1). Mikor szemeid elfordúlnak, rekedez röhlőgő torkod, eljő maga a balál (Pázm: Préd. 74). Rekedez némelynek torka félelmében (KecsTört. II.503). Sűrű jajjok annyoknak csesiésti alig rekedezven zeng (Paskó: ESir. A4). 2) raucedo MA. heiser werden PPB. Rekelezővé teszi szavát is embernek és száját büdössé a testi gonosz ekély (Tel: Evang. II.11). Ez belpoklos férfiac ő neki szinte az szívet illetik rekedező kiáltással (MA: Seult. 867). Sok kereszténynek annyira gonoszul élnek, hogy a bűnöknek rekedező szóttyát adgyák (Illy: Préd. II.195).

be-rökedöz: [occludor; sich verschliessen]. El-opedvén, vadnak mint félig meg-holtak, torkok bé-rekedezett (Paskó: ESir. A3).

berökedözés: ravis C. raucitas, raucedo MA. heiserkeit PPB

Rökedözés: raucitas C. raucedo MA. heiserkeit PPB. Jobb lesz nékem ezen siralmas koporsóra burúlhom, ottom zókőgnöm, hogy-sem ti néktek fohászkozó rekedezéssel fáileteket terhelnem (Szeg: Aqu. 13). A tűdő meg-sértődvén, rekedezés avagy bérekedés és horut lézen (Com: Jan. 52).

Rökedő: [vehemens; heftig]. Rekedő hideg: frigus vehemens Nom². 13. Rekedő heuseget loznak 1583 (KBárta Diiij).

Rökedt: raucus C. MA. heiser PPB

Rökedtség: raucitas, raucedo MA. heiserkeit PPB.

[RÉKEJT]

be-rékejt: [concludo; einschliessen]. Az & istenek el attha &ket es wr bel rekeytete &ket (KulesC. 284).

RÉKESZ, RÉKESZT: 1) gadiro C. sepimentum, agger PPB. [verzünnung, gehege, schranken]. Veztegeeseg nekől valo kalastorom olyan mynth az rekest nekől valo kerth (WinklC. 234). A kietlenec puztayanak rekezből ky vona ötet (TelC. 78). Be szorította vgy mint egy rekezbén (Tin: Zsigm. 5). Tudgyátok-e, mivel adnak izz az isten szolgai az ő sok fáradságoknak, szomorú rekeszeknek (Pázm: Préd. 417). Egy kis rekeszben szorított-meg engem (Hall: Paizs. 485). Klastrom rekeszében zárukodván (Tarn: Szents. 11). Egy kis rekesz kertecské volt az ablak alatt (Bethl: Élet. 263). Vidámsága rekeszben szorult (Thaly: VÉ. I.280). 2) [carcer; gefängnis]. Kyczoda zabadytt-hatta volna kywe az ereus rekezből es az őryzetből (ÉrsC. 106). Mely tömlőczben, öránként árado rekeszben vetnének (Lép: FTük. 2). A jámborság nem búsolog valami rekeszben lakat alatt (Fal: NU. 300). 3) [monasterium, coenobium; kloster]. Vannak oI rekestben lakozo zúzeek, hog az rekeztnek küüölle

nywtynak gondolatokat (SándC. 16). Szerzetes szent rekesz (Pázm: Préd. 346). 4) [veetis, repagulum; schloss, riegel]. Minden aklainknac rekeszi a te birodalmadban vadnac (Kár: Bibl. I.189). Christus vrunknak mindenható ereje, kit semmi erős rokesz el nem tilthat és foghat az ő kedves tanítványtól (Alv: Post. I.585). 5) [uterus; mütterleib, gebärmutter]. Mynek etette ky yewm-el az rekezből, mezentőlelek teeghődet (ÉrdyC. 341b). 6) [cataracta]. Rekeszt, az arvizkor kit tesznek (Ver: Verb. 216). 7) [conclusio; schluss, folgerung]. Ez tziel az egész könyörgésnek bé-fejező rekessze (Ker: Préd. 1008). Igaznak kell tehát lenni a rekesznek avagy következésnek-is (GKat: Váls. I.89).

apáca-rékesz: [claustrum moniale; nonnenkloster]. Az apátza-rekeszt Angliában nem javasolhatom (Fal: NA. 202).

különvaló-rékesz: seclusorium C.

marha-rékesz: cavea PPB.

Rékeszés: distinctus, seclusus, claustratus MA. abgsondert, verschlossen PPB. Az yohoknak aklakath alkotwnk es my aprolekynknak rekezes varasokat (JordC. 186). En hozyam hozandod mynd azokat, kyk ez kemenseges, rekezes themleczen vannak (ÉrsC. 114). Zabadohad megh een lelkemeth pokolnak rekezes fogsaghabol (174). Te lakozol rekezes kerthben (255).

RÉKESZKÉD-İK: se includere Kr. [sich einschliessen]. Hogy rekeszkedhetet volna amys szántalan soc hal az hálóba (Kules: Evang. 405). Barát monom kalastromba rekeszkedvén (Zvon: Post. II.322). Nem tudálom, hogy a régi szentek barlangokban rekeszkedtek (Pázm: Préd. 18). Őt egész esztendeig klastromba rekeszkedett, ott tsak istennel beszéllett (1196). Mennyi sok sz. remeték az vadak bárlangjában rekeszkedvén, csak az egy isteni szolgálatban serénkedtek (Pázm: Kal. 69). Vallyon nicsoda űrge lyukba rekeszkedett volt az meg-némült Luther ecclésia (588). Kétségben valo esésében el bodnlván, az sátorba rekeszkedik (Forró: Curt. 263). Házbá rekeszkedet (Mad: Evang. 324). A gonosz lélek az kámsájában rekeszkedet (Czepl: Tromf. 213). Ott egy kis nyáj vagyon, nem rég szerezetett, ide Ferencz ur is gyakran rekeszkedett (Orezy: Nimfa C4).

be-rékeszkedik: ∞ Alkota maganac hailakat, kibén be-rekeszkeduen lakozik uala (BécsiC. 26). Be rekeszkődec & ágás hazába (GuaryC. 45). Rékeszkedődec be nagy sokan az várbán (Tin: Zsigm. 21). Helt: Cane. 23). Minnyájan bé-rekeszkedtek, félelmeselek, gyengék voltak (Pázm: Préd. 705). Láttá, hogy járt az agához és bérekeszkedvén ketten az agával, tractáltanak (TörtT². I.564). Tudom azt, hogy sokszor bérekeszkedtetek és ki tudja, ottan mit tselekedtetek (PhilFl. 71).

RÉKESZT: 1) palo C. claudio, includo MA. umgeben, einschliessen PPB. Az ökröket pajtában rekeszteti: boves in bubile *rejiere PPB. O bölcsesegnek mehe, kyben rekeztetőh wala az főlösgés vr isten (CzechC. 41). A ruhák egy berre rekeztessenek, hogy valamely soror rea vehesse (VirgC. 126). &ket megvasztathá es a tömlőczbe rekeztethee (NádC. 547). Az kewnek odwában rekezkék teghedet (JordC. 72. 534. 766). A mineben magába rekeztá a bölcseseg a zeretetőt (DebrC. 212). Kyt ennen maga rekeztőt wala az temleczbe (ÉrdyC. 395. 522. 530. 660). Eg kalastromba rekeztőt apacak (TihC. 11). Mint szőlőknészek a heazatoc alá rekesztetén fokesznez wala (JésSir R6). Isten az sidokat Moyses által irott törvények alá rekeszté (Ver: Verb. Előb. 2). Tulajdon testeket sanyaru szenvedések zabolájával isten törvényének korláttyában rekesztve tarttyák (Pázm: Préd. 164). Tárkányiné házához vitették, egy buzás boltban rekesztették (Czepl: Sion. Előb. 13). Engedné-meg Florinát egy nagy erős toronyba rekeszteti (Könyi: VM. 9). 2) [colloco; stellen, legen]. Érfish őrizet alá rekezte (DebrC. 59). Húst rekeszte a helyébe

(Helt: Bibl. I.44). Az io ige kőzibe merő hazug és bolond szokat rekesztne (Born: Préd. 394). Az kiből az isten az életet rekesztette, csak abban kel keresni az igaz lüet (Fél: Tan. 288). Kezoidbe rekesztette az isten ma ellenségedet (Káldy: Bibl. 261). Az ördögöket tűz alá nem rekesztette (Czepl: MM. 72). **3)** [statuo; beschliessen]. Honnet vagyon az nyomorult embernek ez jussa, hogy maga személyére nézve azt végezze és rekeszsze, az mely az egész világot sokkal félyül haladgyn (MA: Tan. 34).

által-rekeszt: [secludo; absperren]. Által való csapással is ártson az ellenségnek, de oly cautióval, hogy túl által ne rekesztethessék maga vagy hada ő kegyelminek (Béres: Lev. 326).

be-rekeszt: **1)** includo, intercludo, praeccludo, circumcludo, oppilo C. [einschliessen, zusperrern]. Ahala gyakorta cellayaban be-rekesztne (ÉlérC. 71). Isten be-rekesztette orozlanoknak zaiokat (BécsiC. 116. 17. 37. 77. 78. 216). Be-rekesztítec méneenece orzágat (MünchC. 56. 38). Pocolnac toreát be rekeszi (GuaryC. 43. 58). Be rekeszt vele az kamoraba (VirgC. 38. 54. 76. 108. 138. 111). Be-rekesztetek az clastromban (MargL. 4. 65). Megh zoroltanak az földön, be rekesztötte háketh az föld (JordC. 37. 57. 427. 869). Ayto be rekesztuen imágul atfadat (VitkC. 8). Az restek, kyk az eo zvyvokat, zayokat, kezeket be rekeszték istennek (DomC. 208. 98. 104. 203). Be rekeszté evket temleczoben (ÉrdyC. 555; 44. 83; 111. 366. 594. 619). Az eget, hogy esső ne lenne, szent Hyes keresere berekeszte (Helt: Bibl. La3. Helt: UT. P.5. Fél: Bibl. 93. EsztT: IgAny. 22). Ha ételt dioval, húst rekesz be sajtal, egyféle dio jobb s hasznod lészen azzal (Fely: SchSal. 13). Nagyságod neve be-vagyon rekesztve az áros és mestereberek könyveiben (Fal: NU. 291). **2)** [finem facio, concludo; beenden, zum abschluss bringen]. Berekeszti Salomon az ő beszédét (MA: Bibl. 1584). Így kell-e berekesztened munkádát (Czepl: MM. 298. 26). Minek előtte szomat be rekeszteném (Megy: éLaj. 35). Ez igazság ellen való tusakodását imez amaz gézon-gúz sophisticatedasokkal rekeszti-be (GKat: Titk. 349). Rekeszszük-be már az 6-dik numerust is Agoston doctornak im ez mondásával (Matkó: BCsók. 95). Rekeszszük be már ezt Ruffin mondásával (442).

el-berekeszt: [circumcludo; umschliessen]. Nagy magas hegylek alá vettem, földnek szájával el-berekesztettem (RMK. II.91).

közbeközbe-berekeszt: intersepio C.

berékesztés: **1)** inclusio, interclusio C. einschliessung, einschließung PPB. Az elastromnak berekesztése nektek igen nagj dychwésegnek közl lattatnya (VirgC. 143). **2)** conclusio C. [epilogus; schluss]. Berekesztés. Illyenképpen megértettük, minéni királynak nőkéne az Christus (MA: Scult. 14). Az ékesen szóló orátor az berekesztéssel beszédét olvégezi és berekeszti (Com4: Jan. 135). Berekesztés. Véghöz vittem immár nagy hírű munkám (Zrinyi II.153).

berékesztő: clausula C.

égybe-rekeszt: [occludo; zuschliessen]. Egybe rekesztet zeleneket mondvan (ComC. 115).

el-rekeszt: **1)** secludo MA. anschliessen PPB. Az nagy zápor elrekeszti az embereket az munkától (MA: Bibl. L473). Nem hogy bizaban erőssze az furkasokat, hanem hogy onnan el rekeszsze (Bal: Épin. 6). **2)** [praeccludo, intercludo; versperren, verschliessen]. A vad ketső midőn látja, hogy minden útját tőle el rekesztetennek, sobes futással a vadászra vissza fordul (Misk: VKert. 221). Az hegyek közt egy fúvatag bizony napokig is elrekeszt egy falat a másiktól (Béres: Lev. 291). **3)** [separo; trennen]. Mikor még törvény köze volna, férjhez ment Dón Mihály nevű római valláson lévő emberhez, mely telekoldot-

vel sok kárt tett magának, ettől el is rekesztetett (Bod: Pol. 206).

elrekesztés: seclusio, inclusio MA. einschliessung PPB.

ki-rekeszt: excludo, discludo, externino, elimino, explodo, concludo C. ausschliessen PPB. Valaky ezt nem hysy, meior-sagbol ky rekesztetek (PeerC. 244). A gonoz byndősök kirekesztet-nek a diédségös tarsasag közzül (NádC. 74). Mynden haragot es hozonkodást ky rekez (VirgC. 1). Ez gonoz keuelseg ky rekez-the Luciperth az meney dychessszel (WeszprC. 138). Ky re-keztethnek wr istennek orzagabol (ÉrdyC. 600; 28. 147; 161. 188. 370. 510). Semmi okvetés miatt ki nem rekesztetek (ÉrsC. 244). Fel-dmet őtőle kyrekezt (TelC. 326). Rekez ky mynden nyawalyas fertelmeketh en elmemből (ThewrC. 236). Az isteny zeretnek tyzre az bűnek mindön rossaiat embőrből ky rekeztí (ThC. 10). Porkolábságot adtunk szent Péternek, kik nem es-mérik, mind kirekesztetnek (RMK. II.164). Ty Kegielmeteket Naghmihaly varabol ky rekesztettyk (RMNY. III.50). Paradiczom-ból ki rekesztete magokat (Valk: Gen. 3). Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mintsem illetlent (Monhrók VII.257). A püspökec eretnekeket a szent gyűleke-zetnece odgységéből ki-átkoznae, ki-rekesztenee (Com: Jan. 128). Rendetlen tulaidon indulatot kirekeszsen (Illy: Préd. II.159).

kirékesztés: **1)** exclusio, disclusio C. [ausschliessung]. Meg twyok, ky lygyen ew kezooleok az ky rekesztysnek oka (RMNY. III.50). **2)** [excommunication]. Ő or iegét (conopoeum), méltet ő elhőtuála, ada előledetnee kirekéztésere: in anathema obliuionis (BécsiC. 46). Külömbőség vagyon az kirekesztés között és az átoc között, az melyet az régi tanítóe anathemának ne-veznee (MA: Tan. 1259).

kirékesztő: exclusorius MA. ausschliessend PPB. Kirekesztő ige (GKat: Titk. 1078).

környül-rekeszt: circumsepio, circummunio C.

külön-rekeszt: secludo, segrago, sejungo, semoveo C. [alloin einsperren]. Ellenségi azt is megirigylek, egy nagy búzisbolban, jaj, külön rekeszték, muskoterosokkal igen őriz-tették (Thaly: Adal. 122).

még-rekeszt: **1)** conspicio C. concludo, praeccludo MA. [versperren, verschliessen]. Iduó Assur ahégecből, kinec sokas-saga mégrekezté az arradatokat (BécsiC. 45). Az bűnnec hatal-mat meg rekeszté (Mon: Apol. 332). Bé-tőltek is meg-rekesztik az utakat (Pázm: Préd. 840). Ezen túl Tártarin tartományiba érkezik Nagy Sándor és ott tizenkét királyt rekeszt-meg (Hall: III.166). Ocskai ír, hogy megíti hajnalban az németet, de ha megrekeszti, segítség kell neki (Béres: Lev. 133). Igazság tévő istenünk annak időjében meg-rekeszti folyánit az ő igrál-masságának (Fal: NE. 51). A gyilkosság oka tőle meg-kérdeték, ijedőben nyelveis meg-rekesztetek (Könyi: HRom. 159). **2)** [infero, ex rebus concessis concludo; folgern]. Akárki is igen könnyen megértheti és rekeszheti, hogy nem az volt az értelme (MA: Tan. 45). **3)** [refuto, confuto; widerlegen]. A filosofust senki beszéddel meg nem rekesztheti vala (Vessem: Lev. 200).

öszve-rekeszt: concludo C. MA. einschliessen, versperren PPB.

öszverékesztés: conclusio MA.

rőa-rekeszt: [occludo; zuschliessen]. Az tömlőnek aytoyat roya rekeszték (KazC. 66, ÉrsC. 523).

túl-rekeszt: [secludo; versperren]. Az corpust úgy tartsa, hogy semmiképpen túl ne rekesztethessék, nemcsak az Duna fagyával, de annak olvadásával is. . . Mindenek fölött szüksé-ges, hogy az hadakozásnak véletlen akadályjai túl ne rekesz-szék ő kegyelmeket (Béres: Lev. 337).

Rékeszték: **1)** claustrum, clausura, conclave, cubile, solum, clausula SI [gemach]. Azon mesterkedett Noé, hogy oppant épületének minden szegét és rekesztékét rendbe venne (Moln: JÉpül. 74). **2)** [conclusio, illatio; schluss, folgerung]. Igazságos és merő igazság a belőlök ki következő rekeszték (GKát: Titk. 2).

állató-rékeszték: [conclusio affirmativa]. Hol itt a hasonlóság? Nincs egy punctus is, mert ama mi rekesztékünk affirmativa: állato, e pedig az övé negativa: tagadó (GKát: Titk. 286).

Rékesztés: clausula, clausura MA [verschluss]. Az haznaka ky menete és be jevnete rekesztees nekeol (CornC. 85). Vt emberekhez yw, kykben az őh eertelmeknek aytay bee rekesztetven leendnek; e rekeszteesről wgy mond zent Dawyd ÉrsC. 532).

summába-rékesztés: epilogismus C.

[Rékesztőd-ik]

be-rékesztődik: [se includere; sich einschliessen]. Mikoron az cellaba be rekesztődven lakozneek, egyk frater testebe nazi esertetet zenved vala (VirgC. 18).

[RÉKGET, RÉGGET: [claudo; einschliessen]. Az kanaraház előtt levén egy szép öreg pusztá egyház, naponkiut tbbá reggettetnek vala (Szal: Krón. 134). Asszony nepeket kette ragdálnának és egyebeket lázokban reggetven ben egettenek Bartha: Krón. 22).

RÉKKEN (reken NagyszC. 240): suffocor, obstruo MA [ersticken]. Rekkenő hévség: ferror C Megszámlálásra hagyom irstennek, vég Temesvárho kik ott rekkennek (RMK. III. 85). Rekkenő heűség (Mel: SzJán. 390). A mondola tej sokféle betegségekben nem kedves az ő constipatiója és rekkenyő erejeért (Radv: Szak. 257). A főfűjás dögös betegség, melyet a nyári rekkenő meleg indít az emberben (Szatin: Cent. 89). A nuli éjjel csendes és rekkenő idő volt (Melnörk XVIII. 30). Tűrtem rekkent melegséget (Gvad: Pöty. 11). Rekkent melegbe majd megholt (Gvad: RP. 390).

el-rékken: supprimor MA. unterdrückt werden PPB. Ő igazsága kewehe, hogy waltsagynakat wgy tenneve, hogy az bynrew elweh lenne, kywel ember el rekkent wala (ÉrsC. 478b). Nemeseknek es polzaroknak menyí kentsec es ekessegec rekkent el mind wr ekal egyetembe (Born: Préd. 547. 560). Az reűtt mag meg ne foytasséc, el ne rekkennyen (MA: Scult. 244).

még-rékken: obstruo Kr. [suffocor; er-tickt werden]. Megh rekkennek hű el mwlasoknak ydeyen (ÉrsC. 269). A meg fuladott vagy meg-rekkent tűz, ha fel-szaladulliat, nagy lángal szokta magát fel-fűtni (Tyuk: Józ. 475). Hogy meg ne rekkennen az ember az mély gödörben, mintegy tengeri vitorlát vontak fel az mélységes gödör felébe (ErdTörtAd. II. 64). Kazimír megcsókolá kezét atyjának, örömben meg rekkene (Fal: TÉ. 594).

oda-rékken: [disperio; verloren gehen]. A fősvény gazdagsága mint eből gyűjtőt vesz és oda rékken (Born: Evang. IV. 306).

Rékkenés: **1)** suffocatio MA. erstickung PPB. **2)** [austus fervidus; schwüle]. Mord tél óhajattatya a nyár kegyességét, rekkenés kelleti szellők frissességét (GyöngyD: MV. 103).

has-rékkenés: [alvus adstricta; verstopfung]. Az nádméz igen hasznos minden nagy hőségben, hasznak rekkenésében avagy állásában (Radv: Szak. 258).

Rékkent: supprimo, occludo, occulto MA. [unterdrücken]. Négy ezör pogánt öle meg, szörnyű halállal rekkenté (RMK.

I. 215). Kerekék titeket, hogy ne rekkentsétek az ti véreketet, mi most megkeresik rajtunk az József vérét (RMK. IV. 17). Nagy soc föld bazzál az földbe rekkentesz (Born: Éndc. 369). Az euangeliummac tudományát nyommaszszác, rekkentséc és fogyassác (MA: Scult. 1001).

el-rékkent: **1)** supprimo, deleo MA. [vernichten, verderben]. Ne ted az őh lakokokat nywolkóde-tyth, de el rekkenzen hűkethi: destrues eos JordC. 60. Egyzer meegyek the közötted es el rekkentlek teghed: delebo te (71). Bizon az en Josisomat keresic aze t, hog el rekenezec es el nezessek (DobrC. 336). Nagy yrgseegnek myatta el akarwam rekkentyen mindenstől fogwa ew zent lyrcet newcet (ÉrdyC. 98). El nem rekkentőtteek Cristusnak rezeet, yozagaat (197). Pozanak tanulnak ffeel, hogy az kereztytenseegőt el rekkendencheek (547). Maximianus Cristusnak hyw zolgaat mynd el rekkentety vala (593b). Nem tyztely kazdaglovak nag oban az zeghenyeknel, kyketh egyenlő keppen el rekkent ÉrsC. 293). Az embert ő yrgyssegeben meg keserto, es ygy az embert el rekente (465b). Nagh haragodon el ne rekke, cz, de ynkab ergalmaz en velem (ThewrC. 203. 226). Az Dumában beszéktete, hogy már magát ott megmentenje, inkább magát ott elrekkenté (RMK. I. 8). Nem szép hír Volterrol kezdte kiterjedni, hogy ő édes magzatit ehakkentenéje (II. 43). Jonas tél vala, hogy őt agyon verné, Ninive v'rosa őt el rékkentené (89). Két komornik kevelységét királynak nem szenvednék, ők az királt titkon elrekkentenék (281). Gyermeket felvegyed, előbb kivigyed, néked én azt hagyom, titkon elrekkentséd (304). Eözegeket es uton iarokat meg ölnec es arnakot elrekkentnec (Szék: Zsolt. 87). Főkeppen az laratoc soc irasokat nyomtanac es vesztetec el, egettenec meg es rekkentettene el (EszT: IgAny. 24). A világi bírák nem rekkentik-el titkon a gonosz-tévőket (Pázm: Préd. 5). Azt hirdetik az kösségközben, hogy Arséumst el rekkentette (Pázm: Kal. 225). Az istentől eredett igazságot emberi erő el nem rekkentheti (540). Aron tanácskoznac, mint rekkenthesséc el őtet lab alól (MA: Scult. 327). Noha az pipa el akarta nyomni es rekkenteni, de mindzáltal más tiszta tudomány könyv iratott (624). Nem rekkenthetic el az ő kúnc az tizta élető Josefeket (Tyuk: Józ. 61). **2)** [occulto; verbergen, verhehlen]. Az fejet vytetec bel Jerusalemben es az ew ha aban tytkon el rekkentetec (ÉrdyC. 524). Nyeret vessék az Dumába és az ffeket az filen elrekkentsék (RMK. 17). Kinczét elasta, el rekkentőtte (BFaz: Assz. 43). A le-tött marhát nem kell el-rekkenteni, el-rejteni, sillyeszteni (Com: Jan. 190). Én bizony arra magamat nem vehetem, hogy se tolvajoltassak, se pénzéért titott rabot elrekkentsek (ErdTörtAd. II. 299). Egynéhány leány aszszonyát megölte, el is rekkentött volt bennök (III. 126). Megölt gyerme-két elrekkentette: öldugta, elrejtette (Nyr: X. 470). Temetébe öcsét azon órában elrökkenteni őtet akarja vala (PhilKözl. IX. 35).

még-rékkent: [suffoco; ersticken]. Ezt vg ottan kel meg-rekkentenőnc, hog langat ne vethihessen, a testnec tűzet kel meg rekkentőnc (NagyszC. 239). Ez alkotot erődjő tűzet meg-kel rekkentőnc és meg kel oltanoe (240).

Rékkentés: suppressio, deletio MA. vertilgung PPB.

Rékkentő: [suffocativus; erstickend]. Nagy rekkentő heűséz (Misoc: Progn. 5).

REKETTVE (rakata, rakatya, rekata, rekety, reketya, rakathu Czinár): siler Kr. [bachweide]. Meta perueniret ad dumum wgo rekethye 1386. Dum vimum vulgariter regetya nominati 61. ad unum rubum qui wgo dicitur rakathia 310. Trans umdo vltorius versus eandem placam ad quosdam tres rubos viminis wgo rekethye dictos (EszgOkmt. 137). Rekettye, chombor vizeben idt meg az maguat, iol purgal (DeytheA: FivK. 16b).

nyúl-rekettűe: tinctorius flos; ferblumen Mel: Herb. 98. Sárga füstő virág, eszt nyúl rekettűe né híyác magyarul (Mel: Herb. 93).

Rekettűes: [locus sileribus consitus; bachweidenwald]. Rakatias, nemus ad terram Suran in C. Nitr. Czinár Rakattys terra (Uo) Nyárfák s rekettűések közé érkesztünk (Gvad: Időt. 26).

Rekettűesség: ∞ Sok mecsáros helyek, nádas rekettűesség, csátás és zombékos, elterjedő rétség (Gvad: Orsz. 102).

REKKEN: [rastrum; rechen]. Hiszszük azt, hogy Ravony uram is értvén ez dolgot, nem nehezeltet az mi nagy kárunknak eltávoztatásának okáért itt maradásunkért, mert az rekemek föllátatásán, ki az tónak fő munkája, mast vagyunk (Nád: Lev. 2).

RÉKRUTA: tiro; junger soldat PPB. Zonger kórtól már holmi rekrutákkal összevevő magokat, éppen 2000 gyalog van együtt (Beres: Lev. 77).

RÉLIGIO: [confessio]. Az kie az sídó religiot gyaláztát, ugyan megvallottát azt, hogy az a religio az népnek Mosás által adatott legyen (MA: Tan. 60). A religio minden nap aláb szűl (Czegl: MM. 37). A religiók templomi resignatiójában vadnak néhutt néhutt méltó panaszok (Beres: Lev. 736). A religio mesterséges emberi találmány, mely az fűvészségből votta eredetét (Fal: NE. 56). Uraimék így üssék tréfára a religio dolgát, hogy végtére meg ne bánnyák (57).

REMÉK (remek DöbrC. 477. ÉrdyC. 276b. remék MA.): **1)** [pars, segmentum, fragmentum; stück]. Lemekkekre [jgy]: frusta NémGl. 104. Remek falat: ofa, buccella, portio MA. Erezte remek onnot ő zaiaba (BécsiC. 300). Aianlanak vala neki ég sñh lalnak remeket es meznek zinet (DöbrC. 322). Mikent pa- iúka alun remek te fűgél (477). Mynden test haun es zena rothadatlóságnak remek fowle (VirgC. 145). Agya chak azon azyw deka es egy remek fia foye alat (ÉrdyC. 276b). My- koron az fraterok ky awagy be mennek vala, valany remek kynyeret koer wala ow towók (339). Egy remek hwst el hpa- nak a zatyorból (Pesti: Fab. 28). Szaloma remekeket ki hányá- nae (Tin: Ének. 172). Vna petia panni viridis remek, integra, ti 12. (Monbr. k. XXIV. 352). Meliben vagion tizen hatt fodorga- tott arani remek (TörtT. I. 149). Kanavátz fajlandis, remek és közlundis (Szentm: Kál. 7). Egy vég 40 singes remek, egy ká- pús remek (VeetTrans. 6). **2)** speciem artificiale opificii, opus magistrale MA. emon artis; meisterstück PPB. A ki vagy tel- jességgel nem eszmadia vagy remek által ezéleben fel nem szabadtított (Bethl: Élet. 30). Minden ezéhekben mesterségek szerűt remeket, közzönő pohárt ne kívánjuk (TörtT. VII. 154). Öreg remek nadrág 2 f. Középszerű remek nadrág 1 f. 60 d. (XVIII. 259). Azon mesterkedett Noé, hogy roppant épít- letének remekét önön szemeeleibe állítaná (Moln: JFpül. 73). **3)** [epitome]. Az ember e világnak rövid summája, remeko (Com: Jan. 43).

cigány-remék: [opus illegitimum, opus inscienter factum; pfuschwerk]. Nem hiszok effőle cigányi remeknek (Czegl: MM. 202).

mester-remék: opus magistrale MA. meisterstück PPB. A mester ember, mikor mesterremeket csinál, akkor mutatya mesterséget (Pázm: Préd. 115). Az ő mesterségeknec valami példáját vagy mester remekjét mutatták (MA: Tan. 1193). Pan- dora, a minden istenektől egy-egy ajándékkal ékesített Vulcanus mester-remekje (TKis: Pan. 65). Inas esztendőben akar mester remeket csinálni (Kisv: Adag. 176).

[Remékel]

el-remékel: [resecó, abscondo; zerstückeln, zerschneiden]. Körtelök volna tyteket, hog mynden tagokat en beuinem el re-

mekelven, amak vanna az el remekelt tagoknak rezeet meg mutatva, hattatok volna fevrtengeny az en testemet az ov verben (DomC. 26).

REMÉNY: spes MA. hoffnung PPB. A sült vala olyan tölteményel, kit látván, kezd lenni gyomrok jó reménnyel (GyöngyD: Char. 87). Hittel s jó reménnyel vagyok, hogy fel- jövend már napon szép fénnel (389). Hogy sem meg csügged- gyen szivednek reménye, még most jobb arról másikt gondol- kodnod, a még időd vagyon (GyöngyD: Cap. 640). Ez is tovább mozhál sok szűp seregével, bizalmas szívénec reményivel (Thaly: Adal. I. 151). Én is jó remény fejében hajómat el oldám, bot- sítám szélnec vitorlámat (Orczy: Költsz. 187). Szeretett szállése, sok édes anyáknak egyetlen reménye régi nemes águnk (Orczy: Költ. 46).

Reménykőd-ik: **1)** [confido; vertrauen]. Remenkedyel: confide NémGl. 352. Dőcértete istent, ki nem hattaneg öblele remenkedőket (BécsiC. 38). Mendenkor te istenedbe remenke- gél (197). Remenkeggel fiam, megboctattatnae teneked te bűnöd (MünchC. 28. 69). Igasságnak aldomasat aldoztatok es viban remenkegetek (DöbrC. 18). Byzodalnal remenkeduen az eo jmad-ságunk meg halgatásáról (DomC. 175). O yo Jesus, yd- wösség te benned remenkedőknec (KrizsC. 73). Mikent remen- kedtünk benned ur isten, kégy segőtünk (RMK. IV. 56). Remen- kedue az ő fel tanadásában (Bom: Préd. 252. Bom: Ének. 221). **2)** [precor, oro; flehen, bitten]. Remenkeduesen, hog ot zeut Danancos meg ujulna egésegre (DomC. 141). Az esauz küfzenvén, nagyon remenkedik vala, addig az hadak meg ne indittatának, míg öneki fejedelemmel audentiája nem lenne (Szal: Krón. 123). Csak benned gyönyörködgyem mind azokkal egyetemben, kiak szent nevednek színelen remenkedtek (Pázm: Imás. 175). Almazsáért remenkedvén (Czegl: MM. 4). Te nékel uram istenem alázatosan remenkedem, ne hady-el enge- met (KBodor: HÖsz. 62). Meg-szaggatván ruhájakat, a népnek remenkedtenek, hogy az őket jésztő kimeknek ne hümének (Martont: SzHist. 34). Az lábaizoz borulván, remenkedvén, vigye el Konstanczinápolýig (Monbrók XV. 12). Ezeket is láven recon- seáltam, kit megdobbanásokkal értettek, remenkedvén, tegyek jól az zofiaikkal (376). Remenkedtenek, hogy egy kapitányomat küldeném hitre az vár kapaja eleiben (XXIII. 13). Az én uram az törökökkel felbontotta az békéséget, eléggé remenkedtek, ne esőlekedje (TörtT. XV. 36). Amak remenkettenek, hogy le- gyen közcsok örűtők (MonTME I. 225). A város remenkedett, csak addig legyen itt, még Bágyoni uram visszajő (RákF: Lev. I. 254). Arra kéri vala őket remenkedve, hogy békéségesen tár- nek a sok táradtságot (Monbrók XVI. 96). **3)** quiritor MA. kla- gen, jamanen PPB. A felesége sñt, haragudt, reménykedett, ko- ménykedett, átkozódt (Monbrók XI. 180). Remenkednek vala az nagy úr istennek, kit nagy siralommal fölésközvén kérnek (Thaly: VÉ. I. 254).

Reménykődés: **1)** [precor; bitte]. A beka neep kownye- rewag wala Jupiternek, hogy kyralt adna nekly: Jupiter neuety wala a bekok remenkedeset (Pesti: Fab. 16). Sok remenkedésre holnap ebédre ígérkezém (Monbrók XVIII. 20). A városbéli faj- talan iljak a jövevényre nohantának, a vén ember nagy remen- kedésre raggal viszza bótstították (Martont: SzHist. 49). Nem ad helyt semmi utóbli kérésnek vagy reménykődésnek (Fal: NÜ. 298). **2)** quiritatio Kr. [das klagen]. Reménykedéssdel, panaszdal most nem aggok, Romanus fényeg-tésivel nem törő- döm (Fal: Const. 817).

Reményl, reméll (remül Valk: Gen. 18. römél Lev. I. 292): spero C. MA. hoffen PPB. Minem valbe fiaikat en mehemben, továbbá hog férjeket en bolőlem reménhetnéte (BécsiC. 2). Nem reméllekala immar öneki megűtöt (38. 87). Jó a napon, mellen nem remenli (MünchC. 60). Nem remenhet ék az gyű- ződelemth (VirgC. 137). Remenlen en magamat yewendőre

tynalatok lennem (JordC. 875. 3s9. 612. 617). Reményly vala, hog ilyen zerelmes atyának teobet volna (DomC. 170. 321). Nagybobbak remealewnk venny (ÉrdyC. 532b. 96b. 343b. 608). Zñue zerent segedsegõt remenula anag varuala (TelC. 7. 22). Isten kegelmessegebõl naponkent ymmar mynd yobbat yobbat rómellfünk (LevT. 1.202). Mikor az veteménec magua igen könnyü anagy rút belõl, drágaságot remélhetz (Cis. H.). Ez az õdõ, a mint remenletetik, essõs leszen 1572 (KBécs. Ev3). Remüle gyõzedelmét (Valk: Gen. 18). A ki örök boldogságot remél menny-országban, hogy ne viselné örömmel a testi sanyargatást (Pázm: Préd. 167). Ha ti valósággal kentek engemet királyvá, jertek, reméljete az én árnyékomban (GKat: Válsz. 155). Reménik az szabadulást (Toln: Vigaszt. 203). Nehéz ugyan dolgunk, szenvedjünk s reméljünk földvel (Amade: Vers. 8).

Reménylés: [spes; hoffnung]. A öröke ualo boldogsagnak remenlese (DebrC. 14). Valamivel ebresztheti ember magát azoknac, melyeket idendõre uarunc, bizodalommal ualo reméllésére, az mind io (Tel: Evang. 1.470). Gyakorta a reménlést félõs követi, a félést pedig reménlés (ACsere: Enc. 162).

Reménylet: ∞ Lelky remenletemol menyegre igyekezhesen (GömC. 198). Gyógyulásának juta reméltébe (Gvad: Pösty. 20).

Reményletlen: insperatus C. expes MA. [hoffnungslos]. Remelletlen örüendezni kezd (Pécsi: SzázK. 51). Reméltetlen felelet (Land: UjSegits. 1407).

Reményletlenül: improvise C.

Reménylhetetlen: insperabilis C.

[Reméllhetõ]

Reméllhetőség: [ut spes est; hoffentlichkeit]. Ha kilátja remélhetõségét az tractának, már a jelenvaló követeknek lehet remonstrálni annak szükségét (Bercs: Lev. 472).

Reménység: spes C. MA hoffnung PPB. Felfűtta a reménység: ∞ infatus spe PPB. Halgassadmeg õ zauókat, kie sem eg égeb remensegõt nem valnac (BécsiC. 80). Halgas meg mynket föld minden végeinek remensege (AporC. 11). Idnõs ségnec remensege (GuayC. 43). Ez te dichõsegõs elõ epesegõd nekõnk remensegõnk (WinkC. 329. VirgC. 25. TelC. 94. ÉrdyC. 197b. ThC. 2). Vram te engemet remensegbe zerettel (DöbrC. 18). Remensegnek biuentesere es hitnek erősseitesere (503). Kyben ty veteteetõk remensegheõtket (JordC. 641). Hasznosoc voltanac a iob remensege valo vitlere (Helt: Bild. 1e). Az remenseg veszen meg igazulast es meg szentelest (Fél: Tan. 292b). Utolsó remínségre futot az dolog: ad restim res redit (Decsi: Adag. 31). A predikátor egyéb remínségét félre tévén, tsak az isten áldasatúl várja gyümölsét tanításának (Pázm: Préd. c2). Vagyon remínsége szántalan sok hadán (Zrinyi 1s1). Már az hullongó se számot se remínséget nem tesszen (Bercs: Lev. 389). Az öröm, remínség, félelem és bánat oly gáuts ember elõtt, ki miatt nem láthat (Orczy: KöltH. 26).

Reménységös: [sperabilis; hoffend]. Lazaar eeltety vala Cristusth remeenseeges vygaztálásawl (ÉrdyC. 441).

Reménység nélkülvaló: inopmatus C.

Reménységtelen: expes C. [hoffnungslos].

Reménységtelenség: [desperatio; verzweiflung]. Reménységtelenség, tsüggedező elme: *abjector animus PPB. Megszabadulásnak reménységtelenségével rakua az a hely (Lép: PTik. 180).

Reménytelen: 1) expes C. [hoffnungslos]. O rementelen byzodalom, kyben ember elwezty õnnen magát (ÉrsC. 270b). Reméntelen vala Sándor élete, de hogy ilyen hamar lõn egészsege, ti jó vitézinek lõn nagy öröme (RMK. IV.93). 2) inspera-

tus C. [unverhofft]. Reméntelen meg-látása valaminek: *adventitia visio PPB. Rementelen vala az õ megjönete: sperabant eam iam non esse venturam (Kár: Bibl. 1.497). Reménytelen gondviselés (Ker: Préd. 268). Reméntelen halála az õ házias társának szomorú vala (ExpPrinc. 202). Nem vak szerentse, sem valami reméntelen történet (GKat. Titk. 10). Noha harczból lött dolognak ez mondattathatott, de közelebb érvén másként találatott, mert tsak reméntelen esetbõl adatott (GyöngyD: Char. 4). Vendég-urñ, kora forma s reménytelen látogatás ez (Fal: NE. 1). 3) [stultus; thöricht]. Rementelen dologh, ky hazugnak hyzen, merth raytal segeut tesszen (PeerC. 337). Felette te-wölýögnek az olyan remeentelen, kaba emberek, kyk azt monygaak (ÉrdyC. 610).

Reménytelenség: desperatio C. verzweiflung PPB. Ember esyk rementelenségbe istenek irlgalmassagáról (VirgC. 11). Halának jlyen lytben ne kesertessek auagy rementelenségben be ne vontassék (CornC. 64). Nem keel kethseegben es remeentelenségben esny (ÉrdyC. 538). Judas rementelenségben eswen köteellel fel akazta magát (ÉrsC. 535). Reméntelenség leszen az meg szabadulás felõl (Zvon: Post. II.42).

1. **Reménytelenül:** [despero; verzweifeln]. Siroc es ordeito, mert rementelenlõtt õ çapasa (BécsiC. 247).

2. **Reménytelenül:** desperanter MA. verzweifelt PPB.

REMESE: [intestinum rectum; mastdarm?]. Ha valakinec a seggi remeseye ki esic, igen io kötõzni, parlani a fekete írõmmel (Mel: Herb. 162). A segg remeseit ki vonsza a veres viragu him tyik-bégy (Mel: Herb. 183).

REMÉTE: eremita, anachoreta MA. einsiedler, waldb Bruder PPB. Mynd zent remõtheek es barátok imaagyatok erõtem (CzechC. 51). Ez nemes embernek bazához közel valo puztala lakozik vala eg remete (BudC. 27). Dichõseeghes Remethe zent Pálnak eeltetett yrtta meg zent Jeronimos doctor (ÉrdyC. 190b. 72. 399. 505b). Monda neky az remete, ky felette megl zerete (ÉrsC. 467b). Prokopius böle embõr, ennek vrama remete (TelC. 67). Én lészek te veled társod es remetéd (Zrinyi II.127). A remete nagy sebességgel kezdte a püspök után futni (Mik: TörL. 469). Elsõ Remete szent Pál szerzette dicséretesen feülük (Czúzi: Síp. 41).

Remeteség: vita eremitica Kr. [waldbuderschaft]. Keresztelõ szent János azt hiteli el velünk az õ remeteségével, hogy nehez az emberek között megõrizni az ártatlanságot (Vajda: Kriszt. 139).

RÉMÍT: 1) terreo, terrifico MA. erschrecken PPB. Akárhõ került alkalmatossága, mindeneket vadított, rémített tõlem (SzD: MVir. 26). 2) irrito JordC. 274. [reizen]. Ewk engem yngherleenek oly allatokba, kyk nem valának istenek es mynden hevsagokban haragra remeyteenek: ipsi me provocaverunt in eo, qui non erat deus et irritaverunt in vanitatibus suis (JordC. 274).

el-rémít: [terrifico; erschrecken]. Az oroszlanók az õ ordításokkal az apróbb állatokat el-rémítik (Misk: VKert. 54). A számár az õ ocsmány nyíretésével az madarak tsirkéit el-rémíti (Misk: VKert. 127).

mög-rémít: perterrefacio, perterreo, consterno, terrifico MA. erschrecken PPB.

Rémítés: [terror; schrecken]. Öszveégettek egynehany falut, ott alkalmas rémítést tettek (Bercs: Lev. 7).

RÉMÜL: 1) tremisco MA. erzittern PPB. [erbeben]. Fõldék remülenec, koporsoc megnyilanc (NádC. 291). 2) paveo, pavesco MA. erschrecken PPB. Istennek zent fia alla az keresztán remült testel, rezketõ takyauul (GömC. 137). Az ördögõs nagy

rettenetesen őket szagattja, rémülének ezen ehezumbéliek (RMK IV.185). Valahol utat nyitok az ellenségnek, mindgyártt ott rémül, ott bódul az ország (Beres: Lev. 504). **3)** [commoveor; bewegt werden]. Ha fértézetes zemekuel ileneek titeket nez-nyo, inkább meuetsegre, homem gonoz gondoltra remültetneyek (VirgC. 149). Az praedicator ez latást megl bezeellee az neepelnek es nagy ayoytatussagra remewlenek halwan (ÉrdyC. 611).

el-rémül: [cohorreo; erschrecken]. Elrémülök, iszonyodom, megborzikok, reszketek: cohorreo PPB. Az ki vakmerő megvetője istennek, az el rémül czac egy fidevélnec czerdülésénis (MA: Tan. 9).

még-rémül: **1)** [contremo; erbeben]. Christus fel támadásának üdőjén a föld még rémül és megriadul (Tel: Evang. II.11). **2)** expavesco MA. erschrecken PPB. Hirtelen való telles rettéggel meg rémül (Com: Jan. 150). A király álmában hall ilyen szózatot: vedd fel, vedd fel, vedd fel; ki fel-serkenyén és meg-rémülvén magában gondolkodik volt, mit jelentene ez a mondas (Hall: III.12). Az faluban érték őket az mi portásaink fegyverrel; meg-rémültek s megszaladtak (Beres: Lev. 583). **3)** [commoveor; bewogen werden]. Meg remőle zywe raytok nagy kegyességre (VirgC. 16). Király wrba remenkedy es ystemek yrgalmassagaba meg nem remől: in misericordia altissimi non commovebitur (KulesC. 38).

még-rémülés: consternatio MA. bestürzung PPB.

Rémülés: consternatio, terror MA. schrecken, bestürzung PPB. Hozák hírl, micsuda rémülés vála Morvában Petrőzi hírire (Beres: Lev. 325).

föld-rémülés: [motus terrae; erdbeben]. Nag azywsag lezen, gyakorta való hadtgh, föld remwlesők leeznek (ÉrsC. 527).

Rémület: [tremor; das zittern]. Istemek zent fya alla az keresztan koronazot főmél, elváltozot homlokual, zernyá remületel (GmC. 137).

RÉMPÉL: [quadrans; viertel]. Mind ezeket egy rempel borban őszve elegyítvén, két reggel egymás után add be a lónak (Cseh: OrvK. 7).

RÉND (rénd CsomaC. 33): **1)** ordo, series C. MA. ordnung, reihe PPB. Neg rendben: in quadruplici NémGl. 155. Oltarat három renden es mynd keet feleol keornyeyl vezyk (DomC. 295). Ragd meg eszt négy rend kőnel (Helt: Bibl. I. Pp3). Meg építé az belső tornáztot, három rendit faragott kőnekéből (Kár: Bibl. 1308). Három rend ablakc valúac az Salomonac házán (308). Az ő szulába három rend fog vála (Szék: Krón. 17). Foglally abba drága kőveket négy rendel (MA: Bibl. 174). Egy rend fog (Huszi: Aen. 20). A könyv-nyomatató a betűket a vágóba, rend-szabóba rakja, míg egy rend lézen (Com: Orb. 189). Az also rend fogam küljebb volt a felső rendnél (Bébl: Élet. 152). A két madár majd egy rend gyöngy el majd gyűrűkkel kedveskedett (Könyi: VM 39). **2)** [tribus, classis, pars; abtheilung, klasse]. Mynd el oztatanak negi zerbe anagi rendbe; az egi rend 51 az birokot illető zekőkön, az nasodik rend meg iteltetik es idozitetik, az harmadik rend meg iteltetik es az sentencimák ky adasual karhoztatik, az negiedik rend legottan minden igralmassag nekől pokolbeli wdögőknek adatak (VirgC. 117. 118). Zent Mate euangelionának tizenhárom rendbe, rezbe (118). Vadnak kedeg az zenteknek kylene rendek (CoraC. 59). Ewt reendben való keegyethensegőket találunk (ÉrdyC. 523). El oztotta az angyalokat három rendben (577). Őt fele zúzeek vannak, deo csak keeth rendő valooknak adatyk az aran kozorúka (SándC. 14). A bizonyos számú népeknek rendire, kapitányságokra, hadnagyokra szagattatott község (Com: Jan. 132). Egy tsepyüre-is egyik rend a másikat

nem tsífolhattya (Zrinyi II.178). Tutta, hog az barátoknak mynden rendik ez wylágiakat meg wtálták (ÉrdTörtAd. 1308). **3)** [status et ordo; stand]. Ez nemes wr ifyw, kyt mykoron bel vyttenek volna közkyben, esew reenden valook nagy vygassaggal fogadark owet (ÉrdyC. 511). Minden rendek és állapok kötelességéről tanításokat adtam (Pázm: Préd. a3). Mit kíván a keresztény özevgy-aszszony hivatally és rendi (143). Legeltessed az én híveimnek nyáját, akármellyik reuden és állapoton lévőit (Illy: Préd. I.139). **4)** [visis; mal]. Nag óda lezön ez, mikortb ég reendben ezöröz ualo tömeñ ezörz wdurlok neezyk az vr istennek zyneeth (SándC. 10). Andras ég nehan renden ol igen beteg wolt, hog csak az hatalmas isten tartotta meg (RMNy. II.63). **5)** [dignitas, gradus; würde]. Sok bák jövének büségére az uj eszásárnak, a ki is méltó wolt erre a nagy rendre, hogye azért mindének kezölék szeretini (Mik: MN. 193). **6)** [aetas; alter]. Meg élemedet, öreg rendű emberek (László: Petr. 169). Leapadtak beimed azok a nedvességek, a melyek a meghevült rendeken partokat szagattanak (Fal: NU. 253). **7)** [gradus; grad, stufe]. Az hálá-adósnáac grádiesi, rendei (Com: Jan. 194). **8)** [contignatio; stock]. Két rend ház: distega, bistega PPB. Az épületec két rendel és károm rendel rakottac: dígesta et trigesta sunt (Com: Jan. 102). A hármás rend házának a középső rendiben lakván (Misk: VKert. 276). Abban a három rend evezős hajóban szállott (Balog: Com. 63). **9)** [tabulatum, stratum; schicht]. Egy rend lépes mézet sztyában meg belé (Kák: Sám. A3). **10)** [locus; stelle]. Job kezéd felől az wtólo renden való számról kezd el (Helt: Arithm. 6). Valami elől vagyon az kérdésnek rendén, aszt tód elől (Helt: Arithm. 116). **11)** [modus, ritus; weise]. Az angyaloknak kary zerral az ő rendőkerent nag ekessegele ő eleyben yóvenec (TelC. 163). Tekints meg ezokaert, ha valamely tudomannac ilyen rendel való tanító voltanac (Helt: Bibl. 1b2). De miért hogye nem szinte ilyen rendel irta meg az ő prophecianál (g2). A vege fele nagy szép rendel elhírli a régi szent attyakat (Helt: Bibl. 1h3). Oly rendeket találja a sátoroknak fel vonására, hogy a sátoroc mind szépen környül fogiác vála az ő sátorát (Helt: Krón. 132). Azokat akarom inkább mondani, az melyeket az mi eleink szüőknek fel geriedese ellen igazan es io rendelkezettek (Decsi: Sall. 36). Az yvonnac való születesnek két rendi vagion (Fél: Tan. 318). A törvény-mondásnak rendit említem (Pázm: Préd. 14). Az ő állapattya jób renden munesen az pogányok állapattyanál (Pázm: Kal. 85). Az ő dolgok rosszszab renden wolt minden ereinek szakadásnál (163). Konyha tartásom rendről rendelést töttem (Monlók XV 571). **12)** [genus; art]. Ez het rendőn ualo instrumentumok példazzak imez heeth rendőn való zentőkeeth (SándC. 17). Az műhmanac másic rende vagy neme rostélyon szltból való volt (Kár: Bibl. 189). **13)** [natura; natur]. Az dolognac rendi kívánnya, hog ezt gondollyac mindnyájan meg (MA: Scult. 1050). En is immar az gyermeksegeol ky keolthem volna az en renden zereuth, enis embernek thynan magamath (LevT. 1115). **14)** [cursus; lauf]. Életének mindőm rendet meg irta (ThC. 24). Valaznyatok regulassagot az ew zent celeteenek rendyől, hog ty esz erdenlyetők azonkeppen vr istentől meg aldatny (ÉrdyC. 623). **15)** [argumentum; inhalt]. Rendí es sommaja ez könyben foglaltatott dolgoknak (Pázm: Kal. a4). Ez rendi az rőüdeden meg iratot articulusoknak (Zvon: Osiand. 86). **16)** [ordinatio, dispositio; bestimmung]. Az isteni gondviselésnek rendin meg-nyügödjünk (Pázm: Préd. 23). **17)** tenor, continuatio C. [verlauf]. Rendí a szóunk, beszédnek s egyébnec: tenor PPB. Az az egész dispositio; annak rendi szóul szóra té vagyon írva a Luther könyveiben (Pós: Igazs. 1167). **18)** [regula, norma; regel]. Erthetel feljöttét előb az várt napnak, in melyen kalpsag szab rendet az kalapnak (Thaly: Adal. 1118).

[Szólások]. Az szegény rábaköziöken vagyon már az rend, kiket fenyeget az török (TörtT. XV.22). Circassok

hadnagya, mivel rend rajta volt, tábornok körüljárja (Zrínyi I.77). Házát jó rendbe állítani: *constituere rem familia rem PPBl. A sídó népnek elromlott országát ő-általa előbbi bősülletes rendbe helyhezette (Pázm: Préd. 211). A deák oratiokat és verseket Bojti Gáspár szedte rendbe (Bod: Pol. 70). Rendbe nem tudac semmiképen a sereget szörzeni (Helt: Krón. 56). Jobbnak tartja, hogy ember tsavargó szive járását rendbe vegye (Fal: UE. 401). Tsak azok vannak jobb rendben, kiknek a szerente vetett ágát (SzD: MVir. 396). Az kőművek ualó faluk job rendben mind behodultnak (RMNy. III.115). Nem hitván renden kaszái (Fal: Jegyz. 928). Sokkal jobb rendben van dolog az alázatos pórnak (Pázm: KT. 5). Jórenden vagyon szénája (GKat: Válts. II.1317). Elláttam magammal, hogy istenes jobb rendben legyen hazánknak törvényes állapotja (Fal: NE. Előb. 1). Magyar nyelvűre és ez rendre hozta az Horhi Melius Peter (Mel: Herb. Cím.). Nem ismerek olyan klastromot, amelyben a rendet úgy megtartásák, mint nálunk (Mik: TörL. 225). Ez szomorú helyen kik most rendet álltak, tületek bucsuzó szavát meg ércséték (Bakos: TemVers. D). Elő vágni a rendet, mások előtt kívánni lenni: exuere *aequalitatem PPBl. Az lálál az ő éles kaszával egyaránt rendet vág (ExPrinc. 198).

alacsony-rénd: [ordo, locus humilis; niedriger stand]. Elő veszi az alatsónb rendű anyátul való fiát Antipatert (MA: SB. 367). A Christus nem lehet tsak olyan alatsónb rendű és gradusú angyal, mint a több angyalok (GKat: Titk. 299). Fő és alatsónb rendű embereknek feleségeket megparáznitá (MonTrók VII.238). Alatsónb rendűil vagyon eredetű (Könyi: ÁM. 33).

alsó-rénd: [inferioris gradus; niederer stand]. Alsó renden való áldozó papoc (Com: Jan. 129).

asszonyi-rénd: [sexus muliebris; weibliches geschlecht]. Az egész férfiú rend jobb, tükellatesebb az egész asszonyi rendnél (Fal: TÉ. 666).

búbos-rénd: ∞ Tudton-tudgyuk, hogy ez a patyolatos és búbos-rénd nem irtózik a ditsérettől (Fal: NE. 19).

céhbeli-rénd: [collegium opificum; zunftverein]. Czeh-béli rendek, fazekas, asztalos rendek (Nógr: IdvK. Előb. 15).

címérés-rénd: [insignis ordo Kr. [adelstand]. Esküdt cimborával rajtok mennek és veszedelmesen forgatják a ciméres rendet (Fal: NE. 69).

első-rénd: [summi ordinis; höchster stand]. Az első nagy renden való papoc, érseke, püspökoc (Com: Jan. 128).

fejér-rénd: [mulieres; frauenwelt]. Igazán mondád, szerencsétlenség és a mi több közönséges az egész fejér renden (Fal: NA. 154).

férfiú-rénd: [sexus virilis; männliches geschlecht]. Látod, mely soc ez az nép, amira, hogy ha csac az férfiú rendet akarod meg vendégelni is, négy ezer embert köll éltetned (Zvon: Post. II.175). A férfiú rend tükellatesebb az asszonyi rendnél (Fal: TÉ. 666).

fő-rénd: [summas, optimas Kr. [magnatenstand]. Sok bölcz és tudos emberek vadnac az mi nemzetünkben még az fő rendekenn is (Decsi: Salic. Előb. 5). Köz népec és fő renden való (MA: Bibl. V.23). Fő és köz rendű scholác építetnéce (MA: Scult. 1064). Nem vitett el vele, mert lesznek is annyian, holott a cselédeseken kívül is az főrendekből tanáltatnak (MonTrók XV.602). Praelatusok és világi főrendek (Ily: Préd. I.52). A szeretet bizonyos ajándék legyen és nagy főrendű (364). Bölcsék, nemeselek, főrendek (II.193). A fejedelmet arra bírta, gyűjtse egybe a református főrendeket (Bod: Pol. 132).

fő-főrend: [proceres; die vornehmsten]. A nehéz igyekben ország gyűlési hivattatnak egyben a fő fő rendekből (Com: Jan. 142).

ház-rénd: [contignatio Nom². 415. [stockwerk].

fői-házrende: [contignatio tabulatum MA. stockwerk PPBl.

hetelő-rénd: [munus per septimanam praestandum; wochen-dienst]. Mikor máshuvá való expeditióban bocsátották őket, azt hetelő renden kívül tartoztak megcseselekedni (Gér: KárCs. IV. 288). Ilyen hetelő rendben szolgál vala Zakariás (Vajda: Kriszt. I.15).

juhász-rénd: [pastores ovium; birtenstand]. Az aegyptusoknál gyalázatos volt az juhász rend (Alv: Post. I.96).

kalmári-rénd: [status mercatorius; kaufmannsstand]. Hogy a kalmári rend mitsoda betsiben áll (Szentm: Kalm. 1).

katona-rénd: [militis; soldaten]. Nagy károkat kénytelenítetnek szenvedni a sok jövő menő katonarendektől (MonTME. I.59).

kereskédő-rénd: [mercatores; kaufmannschaft]. A kereskedő rend látván szép nyereségét (Felv: Dics. 52).

köz-rénd: [plebeji; volksklasse]. Barátságosság, nyájasság, köz-rendbez ereszkedés: popularitas PPBl. Tudni való, hogy a mint a nemes ember a köz rendnek porából ki-emelkedett, úgy jobban látszik és okot ad a szóra (Fal: NE. 12).

lovag-rénd, lovos-rénd: [ordo equestris PPBl. [ritterschaft]. Az romabéli tanács az lovos rendtől az ő barson kontósokkal és czuczós papucsockal volt megkülömböztetve (MA: Tan. 1312). A nehéz dolgokban ország gyűlési hivattatnac egyben zászlós urakból, lovos rendből (Com: Jan. 142).

méndikánsok-réndje: [ordo mendicantium; bettlerstand]. Jezus az mendicansoc nagy rendi közé való volt (MA: Scult. 124).

nemesi-rénd: [nobilitas, nobilium ordo PPBl. [adel].

öt-réndű: [quincunx PPBl.

palotás-rénd: [optimates; aristokratie]. Valaki ellene talált mondani a kényes kisasszonynak, elannyira nehezelt iránta, hogy az egész palotás rendet szürnyen megijesztette (Fal: NA. 157).

papi-rénd: [ordo ecclesiasticus; geistlichkeit]. Christus társaságára nem adgya magát az papi rend, hanem ezac köznépség mégyen Christus mellé (Zvon: Post. I.19). Ilyen gondolkodásban esének az sído papi rendek, hogy talán János volna az messias (75). Püspök, olyan személy, a ki a papi rendben és hivatalban első (Bod: Pol. 1).

pápista-rénd: [papistae; die papisten]. A pápista rendet fellázasztják s bennünket elbírak (MonTME. V.227).

paraszt-rénd, paraszti-rénd: 1) [ordo rusticorum; bauernstand]. Paraszt renden ualó emberek (Fal: Evang. I.117). Paraszti rendű ember (DKal: Ker. 208). **2)** [rustici; die bauern]. Köz népec, szegény paraszti rendec (Com: Jan. 87). A paraszti rendek soha tanulásnak okáért tsak meddig sem bujdosnak (Misk: VKert. 245).

patyolatos-rénd: [sexus muliebris; weibliches geschlecht]. Engem ami illet, se fő se alatsónb se férfiú se patyolatos rendi házának nem akartam bosszúirással sértegetni (Fal: NE. Előb. 1).

polgári-rénd: [cives; bürgerschaft]. Polgári rendből álló szabad város: civitas (Com: Jan. 151).

prédikatori-rénd: [ordo praedicatorum; predigerstand]. Az prédikatori rendben ezac forgolódnac szeretettel állapatomnac jobbitásában (MA: Scult. 7).

pór-rénd: [ordo rusticorum; bauernstand]. Játékos dolog volna, ha a hivattalján kívül lépő pór-rendet jártatnak szoros-

sabban (Fal: NA. 124). A sympathiát ez oktalán pór-rend bőbajos mesterségnek mondani (Fal: UE. 389). A pór-rendnek sok feje vagy, sok gonosz szemeket forgat (409).

szabad-rënd: [status liber; die freien]. Ország az, az hol szabad rendec, statusoc vannak (Com: Jan. 142).

szabott-rënd: canon C.

szolga-rënd: 1) famulitium, servilis status SK. [diener-schaft]. A szolgarend mint istenasszonyt úgy imádja (Fal: NA. 156). 2) famulus; diener. Azt parantsolta a szolgarendnek, hogy urának szőnek egyfűgűségével engedjyen (Pázm: Préd. 783). Egy alí-való szolga rendet ültettek melléje (Hall: HHist. II.57). Apollónius midőn a tenger parton sétálna, eleibe mégyen egy Élimátus nevű szolga-rend ember (Fal: NA. 266).

tanács-rënd, tanács-rënd: [senatores; rat]. A Dávid maradékiból való három tanács-rend (GKAt: Váls. I.1306). A kátékésis a fejedelem és tanács-rend akaratjából által-adott Geleji István püspöknek (Bod: Pol. 81).

ucca-rënd: [systus, gestatio; baumgang, schattengang]. Tiszta az age a helységnek, kedves szellők járják, útsza-rendekre oszlottak az árnyékos fák (Fal: NU. 267).

úri-rënd: [ordo nobilium; die adeligen]. A nagy úri rendec hat lovakon hordoztatnac (Com: Jan. 87). Mivel jobb ennél a nemesség, mivel jobb az úri-rend, bizonyára mind egy bordában szőttek vagynak (Zrínyi II.177).

vezérlő-rënd: [primores; die vornehmsten]. Az urac és vezérlő rendec paranczolatot bozzattac ki (MA: Scult. 1068).

vitézlő-rënd: [ordo equestris, militaris; soldaten]. Hadnagykot, vajdákat elő hívátá, az vitézlő rendit mind elől állatá (Zrínyi I.80). Az vitézlő rend között indult vala ez napokban valami zenebona (RákGy: Lev. 463). Nem mondom, hogy szűrben, borskorban járjon a vitézlő rend (Fal: NE. 50).

Rëndbéli, rëndbéli: [generis, classis; -art]. Menyozagban het rendbely zentek vannak (VirgC. 11. 30). Mynden rendbely zentek (116). Mynden ez vylagon való rendbely neepek (JordC. 209. 431). Első rendbéli kar angialok (DebrC. 52. 36). Mynew rendbely zyzek dycheeretősök wr istennek elette (ÉrdyC. 590. 532b. 77b.). Harom reend bely zózatok (ÉrsC. I.11). Az atyanak hatalma a fywn hath rend beely dologban aal (Ver: Verb. 131b). Külömb külömb fele rendbéli emberec unnae (Tel: Evang. I.118). Az hűnek neg rendbéli iokat vesznek (Fél: Tan. 289). Az izraelitae között két rendbéli dözma volt (MA: Bibl. I.172).

egy-rëndbéli: [ejusdem generis; derselben art]. Mi sokat engedünk indulatunknak, s csak egy rendbéli fogatkozásunkat is ritka hogy meggyőzzük (Pázm: KT. 31).

közép-rëndbéli: [mediocris generis; die mittleren]. Hogy az erőseket meg fáraztatja, az erőtlenekeket meg kapátja, az közep rendbelieket, tébolgo kéttelkedéssel bochrattya (Mon: Apol. 285).

Rënddel: ordino, ex ordine MA [der reihe nach]. Rëndel őket erőssen megli kerdezo (CsomaC. 21). Ütesséte le rendel (Holt: ÚT. R.3). Rendel az wrakra mind hort köszöne (Göres: Máty. 31). Az valtsagnak okai az Christus szemmedesben rendel be foglaltatnak (Fél: Tan. 255). És rendel az után követ kezű bűtűket az után való esztendőknak adgyad (Pázm: Imáds. XX.8). Rendel szemöld eleiben rakom az te dologaidat (Szár: Cat. k3). De lássuk rendel őket (Pós: Igazs. I.18). Kőrül rendel vagyon sok kidakkal rakva (Thaly: Adal. II.358).

Rëndöl: statuo, constituo, decerno, instruo C. ordino, dispono MA. anordnen PPB. Mit az vristen kinek kinek rendölt (DebrC. 127). Mind egyobeket megszerze, rendole az oppugnatio-

hoz (Monlók III.79). Rendelyed őket a bizonságtétel sátorához (Helt: Bibl. I.NNa3). Rendelé Salomon férfiakat fa vágni a hegyben (Kár: Bibl. I.377). Esztendőnkent rendelt jövedelme vagyon (Ver: Verb. 216). Eletet vgy rendelte, hogy minden iot kellene ő fölle remeneni (Deesi: SallJ. 23). Minden sokadalmot a columnának külső reszebe rendeltük 1583 (Klárta: Bv2). Christus urunk az egész törvének megtartását rendeli (Tel: Evang. 530b). Az isten igieibez rendeli életét (Fél: Tan. 529). Az királyok, mikor jól akarják rendelni birodalmokat két dologra néznek (Pázm: Kal. 393. 2. 470. 478. 527). Határt rendelly ez népnek (MA: Bibl. I.66. 55. 154). A kéz-fogás és derék házasság között szoktunk bizonyos időt rendelni (Sam: Cer. 118). Az ő meggyében akár melly tisztviselő magistratus-is végezhet, rendelhet, szereshet (Com: Jan. 143. 121. 150. 157. 198). É tőle irt versek szerént rendelte életét-is (Czegl: Japh. 123). A darvak három szegeletű formába rendelik magokat (Misk: VKert. 320).

be-rëndöl: 1) [redigo; ordnen]. Ezeket ki be-rendele versekben, vigasztalást von soc gongyai közben (Valk: And. 18). 2) [cogo; einberufen]. Az gyalogot én be-rendeltem, több lesz 2000-nél sokkal (Beres: Lev. 361).

el-rëndöl: ordino, dispono, digero C. definio, determino MA. [anordnen, bestimmen]. El rendelé a kenyereket rayta az wr színe előtt (Helt: Bibl. I.Xx4). Az isten egy vérből csinálta az mindenféle embereket és elrendelte őket (Helt: Krón. Cím.). Ezokaért sereget kezdé rëndelni, és mikoron elrendelte volna mind a sereget, a seregneec a derekába egy szép beszédi predicaciót kezdé tőnni (Helt: Krón. 17). A mint el rendelte Moses (Fél: Bibl. 11. 28). Czak azok hittének, a kik el rendeltetének volt az életre (Fél: Tan. 286). Vidd be az asztalt és rendeld el (MA: Bibl. I.87). Ez el vagyon rendeltetven, hogy minden ember egyszer megli halljon (Szár: Cat. B.). Valamit el-rendelsz, magadban el-végesz (Com: Jan. 222). Rendeld-el a te házatad, mert meg-halsz (Pós: Igazs. II.80). Elrendeli ellenségeinek bo-csátat adni az isten szeretetiért (Ily: Préd. II.64). Hány ezer titkos fogást nem rendel el gondos szívében (Fal: NE. 107).

előbb-el-rëndöl: praestituo C. [praedestino; im voraus bestimmen]. Minden választott és előbelrendelt (Ily: Préd. I. 103).

előve-el-rëndöl: [praedestino; im voraus bestimmen]. A választottak és elővé elrendelték (Ily: Préd. I.147).

előveel-rëndölés: [praedestinatio; vorbestimmung]. A szeretetből külömb-külömb ajándékok származnak, úgy-mint az előve-el-rendelés, az előve-el-rendelték meg igazulása (Mad: Evang. 421). Az előve elrendelés Isten értelmében talál helyet (Czegl: MM. 281).

elől-el-rëndöl: [praedestino; im voraus bestimmen]. A választottnál és előbelrendeltől szol (Ily: Préd. I.37).

előlel-rëndölés: [praedestinatio; vorbestimmung]. Isten igazgattya választottit az előlel-rendelés által, mely a theologusoktól hívattatik: praeparatio gratiarum (Ily: Préd. I.29b. 116).

el-rëndölés: digestio, ordinatio, dispositio, determinatio MA. [einteilung, ordnung]. A testamentumon nem chac a meghalo ember szerése érték, hanem minden elrendelés (Helt: Bibl. I.b. Isten akarattyaiban áll az el-rendelés (Czegl: MM. 281).

(előve-rëndöl)

előve-rëndölés: [praedestinatio; vorbestimmung]. Ockal menti az előve rendelésben vagy választásban (Mad: Evang. 46).

föl-rëndöl: [sursum arcesso; hinauf beordnen]. Énneken tetszenék, ha Nagyságod gratija járulna ezeket förendelni Kassára (Beres: Lev. 166).

ki-rëndöl: [evoco; ausflicken lassen]. Meghagyám, a főber készen legyen, még hajnalban az hadakat kirendeltem, az Vágon is innen volt (Beres: Lev. 37).

lő-rëndöl: [descendere jubeo; herabrücken lassen]. Hallotta, hogy 1800 ember volt ide lerendelve, meg is indultak azok (Beres: Lev. 320).

mög-rëndöl: [instituo, constituo Kr. bestimmen]. Az malaztliknak ayandeka zerent rendöltötöt meg embernek érdeme es (ÉrdyC. 614).

össze-rëndöl: [convoco; zusammenziehen]. Azon lesznek, úgy összevrendelhessem az hadakat, hogy estvére mind össze-gyülekezhesünk (Beres: Lev. 289).

Rendőlés: **1)** [ordo, series; ordnung, reihe] Mymemew lett legyen az ew zent eeleteenek rendőleese, lassoe megh (ÉrdyC. 647). Ezen az speciesen soc fēle számot vethetni meg, csak hogy az rendelését veđ ezzedben (Helt: Arim. Hb) **2)** ordinatio, dispositio, constitutio, digeries, digestio C. institutum, constitutum, decretum MA. [anordnung, bestimung]. Vezezéseket anág rendeléseketh zerzettünk (RMNy. H.1). Az veenek rendelese (Fél: Bibl. 25). Szabad az igaz anyaszentegyháznak rendeléseket szerzeni (Pázm: Kal. 486. 37. 553). Talán restség, hidegség és nem igyenes tēlra néző rendelés volt benne (Pázm: Préd. 59). Megtartasd ez rendelést (MA: Bibl. 169. 115. 475). Az tegnapi farsangosok meg vendéglések fölöl tettem rendelést (MonIrók XV.317). A mindenható isten tengeri bőleségének rendeléséből formált bennünket (Fai: NE. 39).

vers-rendőlés: [compositio carminum; dichtung]. Az deák-sághibeli mesterség mint egy eredeti az szép vers rendelésnek (Fai: Epin. 5).

Rendőlet: [deliberatum, deliberatio C. beschluss]

Rendőletlen: indigestus C. inordinatus, indispositus MA. unordentlich, verwirrt PPB. Az ő testi kívánságokban rendőletlenek (Lép: PTük. 1310). Termeszettünknek rendőletlen volta (Ker: Préd. 26). Rendőletlen rütség, nődön eleim buzog, közepin pőszög (EgybRend. 177). A formátlan és rendőletlen sár és víz alkalmatlan lett volna lelkes állatoknak magából való formáltatásokra (GKat: Titk. 43). Viszsa fordult rendőletlen bőleség: praepostera sapientia (Com: Jan. 180). Pőkjetek szájában ez rendőletlen indulatu barátunk (Markó: BCsák. 12). Az lelkek minden batalmat s erejet rendőletlenné teszi (Főb: Részegs. 6). A tánczolásban rendőletlen lépésec, járásoc valnac (Dősz: Delib. D2). Ama rendőletlen indulatok sokakat megtartoztatnak attul (MHeg: Preb. 38). Rendőletlen étel (Fely: SchSal. 25).

Rendőletlenség: inordinatio, confusio MA. unordentlich, verwirrung PPB. A pokol kinnyainak hatodik tulaydonsága zür-zavar és rendőletlenség (Lép: PTük. 118). Ki hogy minden napon jól lakhatot, éresed a rendőletlenség, abban vette el minden javát (Szenczi: RészPoh. A4). Magok példáján tapasztallhattyák a protestansok veszedelmes voltát a rendőletlenségnek s függetlenségnek (Otr: Róma 63). A mily rendőletlenség esett pedig Barát György és Szabó János felesége között (MonIrók XXIV. 621). Hogy rendőletlenségek ne következzenek, kollégiumokból ekklesiabéli szolgálatra deákoknak kiadattatni meg-nem engedtetik (Bod: Pol. 107).

Rendőelő: **1)** constitutorius C. **2)** ordinator, constitutor, dispositor, deliberator C. [massgeber]. Az boldogság az igénec megtartót, életeknek az szerint rendőelőt illeti (Zvon: Post. 1535).

Rendőn: exordine C.

Rendőnként: ordinatim MA. nach der ordnung, ordentlich PPB. Rendenként nagy vizak ottan lenenek (Hosv: NS. 8).

Rendős: ordinatus, ordinarius, decorus, elegans, regularis SI. [ordentlich; geziemend]. Az hadakat jó kemény és rendes disciplinában tartván, semmit el ne mulasson, valamit az idő szükségosnek fog mutatni (Beres: Lev. 326). A rendes tisztaság vigyáz a minden rajtuk kitetsző külsőséges illendőségre (Fai: NA. 185). A deli udvariság és rendes politia legjobban adgya föl a szerelem pódmát a nagy uraknak (Fai: UE. 387). Nincs rendesebb mulatság mint a szíves barátság (Amado: Vers. 144).

Rendősen: [ex ordine; der ordnung nach]. Predikációk, melyeket sok esztendő alatt elő nyelvel predikáltot, most pedig rendesen összeszedetűn kibotsátott Illy: Andráis (Illy: Préd. I. Cím).

Rendőtlen: inordinatus, indecorus, irregularis SI. [immoderatus; unordentlich, unmässig]. Nem hagyatott a maga rendetlen kívánságának szabados viszketege alatt (Pázm: Préd. 2). Valaki rendetlen szereti és szabadoson tartja testét, elveszi (Pázm: Préd. 164. 603. 1000). Rendetlen indulat (Illy: Préd. II. Tart. 3). Rendetlen zengős (H.195). Rendetlen kívánságtól egészen őjük magunkat (Csóiz: Síp. 290).

Rendőtlenség: inordinatio C. immoderatio; unmässigkeit, Meggyőzőn a világi kívánságok rendetlenségét, mértéktelenen vislyük életünket (Pázm: Préd. 82). Az érzékenységek nem késsel, hanem ajtatos szeretethez buzósággal ki-gyűkeresztetnek (160). A mi után felesen földül országunkban a nemesség, ott fogyatkozások, rendetlenségek találatnak (Fai: NE. 61).

Rendőfölött: [supra ordinem; übermässig]. Rendi fölöt ne dohóldgyék (Fai: Evang. 425). Rendi fölöt ruházta magát (MA: Scult. 703).

Rendőfölött-való, rendifölött-való: [modum excedens; ausserordentlich]. Királyi ruhában öltöztetvén, rendi fölöt való bőcsületes méltósággal illeté őtet (Pázm: Kal. 420). A föld reszketni fog rendifölöttvaló földindulással (Illy: Préd. 110).

Rendkívül: praeter consuetudinem; gegen alles herkommen. Luter az újításra rend-kívül és nem emberekül küldetet (Pázm: LuthV. 68). Rend-kívül az istentől nem küldettek az jársok (Pázm: Kal. 61).

Rendkívüli: [insolitus; ungewöhnlich, ausserordentlich]. Látja a vajla, hogy Carlo Magno a rendkívüli ajándékot nem vitte meg (TörtT. IV.32).

Rendkívülvaló: extraordinarius MA. ausserordentlich PPB. Rend kívül való munka (Dési: Adag. 84). Rend-kívül való gyógyításnak csudálatos ereje (Markó: BCsák. 419). Rend-kívülvaló indulattal mondotta (Illy: Préd. 110).

Rendnélkül: indisposite, praepostere, indigeste C.

Rendnélkülvaló: inordinatus, inconditus, praeposterus C.

Rendre]

rendről-rendre: [ex ordine; nach der reihe]. Ígyek mindenik abból rendről rendre (RMK. IV.237). Ezeknek magyarázattokat rendről rendre és speciesről speciesre az tamlo it meg talállya (Helt: Arim. A2).

Rendszerűent: disposite C. rite, ordinate MA. ordentlich, rechtmässig PPB. Embközween Janos baptistának poganttyarol es reend zerint meg emléközween, homan yewt es tana-dot legyen neuzettség zerent (ÉrdyC. 344). Mindenek az ania-szentegyhazban ekesen es rend szerint legőnek (Fél: Tan. 554).

Rendszerűntvaló: ordinarius C. [ordens]. Mert még az rend szerint való sido doctorok is nem veszik vala be az ania-szentegyhazban az pogánokat, hanem ba előszer környűmetel-kedrec vala (EszT: IzAny. 94).

[RENDET]

mög-réndit: commoveo, contremiscere facio MA. [erschüttern]. Az urnae szava az Cadest megrendéti (MA: Bibl. V. 14).

RÉNDÜL: tremo, tremesco, contremisco SI.

mög-réndül: intremisco, intremo, contremisco MA. erztrem PPB. [erbeben]. Mikor bement volna Jhrlnbe, megrendült mend a város (MünchC. 22). Feld, meci, pokol meg rendewl (ÉrdyC. 19). Ha az föld-is meg-rendül, mikor Krisztus meghal, valyon minéni rettegése léssen a bűnös embernek mikor-eljö itlmi (Pázm: Préd. 517). Az föld fenekének meg kellene rendülni rayta, hogy ilyen szörnyű istentelenség fékezhesse valamely embernek szívében (MA: SB. 125). Megbődülének Rákóczi ágyai, s megrendülének Esztergom tornyai (Thaly: Adal. II.118).

RÉNG: tremo, intremo MA. zittern, erzittern PPB. Mind az egész hegy reng vala (Helt: Bibl. I.144). Embereknek tecczyk föld, meny rengeny (Göres: Mát. 90). Rengeni es rezketni foguac (Born: Préd. 9). Örökké marad az isten félelme és az egek oszlopi rengenek az ő tekintetire (Pázm: Préd. 1224). Kő fala rög algyúkkal töremén (Balassa: Ének. 4). Az egész hegy reng vala (MA: Bibl. I.66). Nem gyenge rengő bősében, hanem a jászolyban tétetett (Szathm: Dom. 68). Hol a vigaságnak kezén muzsika peng, vidámság tánczától a gyengo pázsit reng (GyöngyD: MV. 19). Lelke nem oly gazdag malasztal, mint hajának rengő firtjei a napkeleti gyöngyökkel (Fal: NE. 18). Habbó elméjében rengenek és nyughatatlanoknak a gondolatok (Fal: UE. 401). Egy pár olasz bokréta rengett a firtök közt (Fal: TE. 633). Te légy a mi szószólónk, föld rengvén ottalmazónk (Fal: Vers. 890).

mög-réng: contremo C. tremo MA. [erzittern]. En alwan ymazagomnak helyen, yme eefeli koron megl renge az baiznak mynd neegy zeghlety (ÉrsC. 107). Meghaborodának wnekyk vyzek es meg rengenek hegyek w eressegekbe (KulesC. 112). A föld meg reng belé (Helt: Bibl. IV.208).

Réndégél: agitor; sich langsam bewegen. Nyakában csuklyája lobogdogal vala, derekán kapuja rengdegel vala (Hosv: Toldi 8).

Réngedéz: ∞ Rengedező veres csákó illik az fejében (Thaly: VÉ. 1318).

mög-réngedéz: [contremisco; erzittern]. Meg rengedeznek es reszketnek az egheknek erey (LéP: PÜtk. II.3).

Rénget: agito, moveo, verso SI. [bewegen, wiegen]. Réngetni a gyermeket: puerum in cunis agitare PPB. Seemeren kapahy, böchöth renghessetek (DeertC. 340). Feketek öt az vitézek egy bősében es négyen körülállván riázzák vala és rengetik vala ötet (KrisztL. 29). Igen sira egy gyermek egy házban és az annya rengeti vala a bőleheben (Helt: Mes. 400). Réngetnie es alutnia az gyermek (Pont. 39). Jayial születetűne, jayial rengettűne, jayial menekedűne (Born: KÜd. III. 49). Némelly bősöt renget, némelly rengettetik (Nagyari: Orth. 184). A bőséskből avagy rengő tekenékből menek járásra tanító karikán (Com: Jan. 11). Posztó szőlől rengették (Thurzó: Lev 17). A szérőkben is szokták volt a régi időkben vinni a gyermeket és ott alutni, rengetni rostákban (Hall: Paizs. 5). Aranyos hintókban rengettetik vala magokat (Fal: NE. 103). A kisasszonyt a mostani anyák nyalják fulják, öblökben rengetik (Fal: NA. 155). Sürti villamlás tatogatása rengeti az egész föld sarkát (SzD: MVir. 95). Hova tovább iszonyú morgással rengetni és fon hordozni kezdi hajait a tenger (196).

Réngetés: agitatio Kr. [das bewegen, das wiegen]. A io ház gazdára s a család esztitisára, neha rengetésre s neha belegetére osztjátok a io orákat (Bal CsIsk. 33). Bőséből

rengetés (Hly: Préd. II.551). A hajóban az a szüntelen való rengetés, hánykódás a főt elbódítja (Mik: TöL. 2).

RENYHE: [pigér; faul]. Mint a papok szolgálji lusták, renyhék, búzaférgek a házánál (SzD: MVir. 415).

RÉPA: rapa, conglyio C. rapum MA. rübe PPB. Nehezen megbetegevle, mely betegesget job etket enek, hanem cluk nemykoron almat auagy repaat (VirgC. 123). Vanak oly marczonak, bogy babnal, repaual, lenczenet es arpa kenyereuel elegedhetnekh megh (129). Vigan ely már, boitast tetes, ásd ki repadat 1579 (KNagyszC. 6). Az caulirapi magva nagyobb, hogy nem mint a több káposztáknak, úgy is főzhetni mint a répát (Lipp: PKert. II.129). A répa fvetlen hasfájást szerez néked (Fely: SchSal. 21). Répa, reték czingolodnak, tök és dinnye hason jár (Fal: Vers. 871).

cukor-répa: rapus, brassica rapa Kr. [zuckerribe]. Czukor répa igen édes, apró vékony gyökere van (Lipp: PKert. II. 154).

disznó-répa: cyclaminus, panis porcinnus Beythe: Nom. 4. [saubrot].

farkas-répa: aconitum PPB. [wolfswurz].

fejér-répa: [rapa brassica; weisse rübe]. Fejér répát, a kinék nagy szüksége vagy on reá, kétszer vetheti (Lipp: PKert. 154). Szakgass bele disznó orjat, fejér répát, sült gesztenyét (TörtT? 1576).

gyenge-répa: rapacia C.

karika-répa: napellus PPB. aconitum PPB. [eisenhnt].

karó-répa: napus Beythe: Nom. 6. [stockrübe]. Karó répa, a ki boszan alá nő, jó édes (Lipp: PKert. II.158). Szakgass bele bárányhúst, karó répát, malaczozt sülvé (TörtT? 1576).

karórépás: [napinus; voller stockrüben]. Repces hely, karórépás hely, répás föld: napina PPB.

korontár-répa, korontári-répa: bumus bumastos MA. runde steckrübe PPB. Az császári koronának gyökere kerekded, mint az középszerént való korontári répa öreg (Lipp: PKert. 157). Korontári répa, a kit telre vetnek, nem minnyájan egy földben vetik (II.155).

moh-répa: pastinaca MA. wildrüblenn PPB.

sárga-répa: siser SK. [gelbe rübe]. Sárga répa, Matheolus sisernek nevezi, mind magva, levele kálmb a többinél (Lipp: PKert. II.159). Sárga répának gyöngye esimája (215). Sárga répa, pazterna, okoria (Lipp: Cal. 15). Szakgass bele kolbászt, majost, sárga répát (TörtT? 1576).

tövis-répa: napocaulis PPB. [steckrübe].

vad-répa: rapunculus PPB. [rapunzel]. Nagy gonibolyék vad répa, tátorján gyökér: bumus PPB.

vörös-répa: sisara PPB. [rote rübe].

vizi-répa: [bumus; wasserrübe]. Korontári répa, kit a németek wasser rüben, vizi répának húnak (Lipp: PKert. II. 155).

Repácska: rapulum C.

Répás: rapis abundans Kr. [voller rüben]. Repesés hely, répás föld: napina PPB.

REPCÉ (reptze MA): armoracea, ischias C. armon, rapistrum, napus MA rapulum; wilder rettig PPB. Erdei mustár: eruca silvestris azaz reptze (Mel: Herb. 177).

REPCÉN: eruca MA. cytisus Com: Jan. 24. rucula Lipp: PKert. II.115. [heidekraut]. A pasitos fűhöz számlaltat-

mac: tik hur, ezer jó tû, repten, dictamum (Com: Jan. 24). Rucula avagy eruca, kit némelyek repcezennek hírnak, ennek levelei feketéllő zöldék (Lipp: PKert. III.115).

RĚPDĚCSĚL: [volito; hin und her fliegen]. Mint a darás a mézre, úgy repdĚcsel (Bal: Epin. 2).

RĚPDĚS, RĚPDĚS: volito MA. oft und schnell fliegen PPB. A rĚpdĚs szárniat te attade a pavuak auag a czakó tollait as szárniat (Mel: Jób. 96b). Az holló fia rĚpdĚsnek, hog ninczen eledelek (94). Repdesnek az madarak (Mih: ÖrökÉ. 111). Madár is egy-arúnt szép levegő-égben repdes, nem válogat a nagy fürességben (Hall: Paizs. 494). Egy pár rĚpdĚs kettős forgójában, igen szép tigris bőr habzik a nyakában (GyöngyD: KJ. 515).

RĚpdĚsés: volitatio MA. [das hin und her fliegen]. Méltó azt nekűne is felvennűne, a mint az madaraknak a rĚpdĚsést és keresgetést (Born: Préd. 552b).

RĚPDĚZ, RĚPDĚZ: [volito; hin und her fliegen]. Szent János a szent lélek örömében rĚpdĚzött annyianak méhében (Pázm: KT. 456). Fel nyitnya szép szemét, láttya, hogy szép hajnal rĚpdĚzve elől jűn barnatos szárnyaival (Zrínyi II. 142). Egy jó corpusz szeretűnek, hadd rĚpdĚzűnének az szárnyok két felől (Bercs: Lev. 68). A lependĚkek utját ízik, mind addig rĚpdĚznek a tűz körül míg ben vesznek (Fal: NE. 5). Tudja alattam rĚpdĚzű paripám, ebben a csatában mint s hogy forgolódttam (14).

RĚPĚS, RĚPĚS: volito C. MA. [oft fliegen]. Madarak kyk eghnek alatta repesnek (JordC. 209. 899). Repesnek mynt az keodeok (CornC. 65). Az őrdög ez földet kerengi műkeppen az zel rĚpĚsűen (BodC. 17). Az filemle az eghen rĚpĚsűen monda az madaraznak (KazC. 103). Egi csoka kepeben az őrdög kezde orcaia előt rĚpĚsűne (DebrC. 221). A vizek foryanac ki madarakatt, kie rĚpĚsűenec a földön a mennyneec erőssége alatt (Helt: Bibl. I. A2). Repesűek a hollók, oly igen vigák (RMK. IV.162). Repese a magzat az ő méhében (Helt: UT. O4. Born: Préd. 28). Szűnem repĚs, vidűl (Balassa: Ének. 1). Monda az isten: az madarak repesűenec az föld felűtt (MA: Bibl. I.2). A sas felettek rĚpĚs (Illy: Préd. II 441).

által-rĚpĚs: transvolito MA. hinüberfliegen PPB.

be-rĚpĚs: involito MA. hineinfliegen PPB.

fölűl-rĚpĚs: supervolito C.

ki-rĚpĚs: evolito C. MA. [ausfliegen].

környűl-rĚpĚs: circumvolito C. MA. herumfliegen PPB. Mint a legyek körűl-rĚpĚsűnek (Mad: Evang. 265).

mĚg-rĚpĚs: [saltito, exsulto; hüpfen]. A méhében lévő kis gyermek meg-ugrándozik, meg-repes őrműében (Tef: Zsolt. 617).

rĚá-rĚpĚs: involito C. MA. [flattern].

szĚllyel-rĚpĚs: [in diversas partes volito; hin und her fliegen]. A fĚrgácsoc szĚllyel repesűn, hulván (Com: Jan. 103).

RĚpĚsés: [volitatio; das hin und her fliegen]. Az keselyev hyvya fyart repesűre (CornC. 121. Mad: Evang. 71). Az keselyűw kyzlely repesűesre ew fyaczkyt (JordC. 273). Ember teremtetűt a mwkara, mynd az eghy madaar az repesűesre (ÉrdyC. 394). Nagy rĚpĚsűessűel kezde a philomela könyűrgeni (Helt: Mes. 128).

RĚpĚsget: [volitor; hin und her fliegen]. NĚky yeleneek pokol hely erdegh egy fekete czoka kepeben es kezde elette repesghettny (ÉrdyC. 244).

RĚpĚskĚdtet: [facio volitare; fliegen lassen]. Jobb lett volna mással, nem olyan tettetes ember által repeskedttetni el-mĚjeket (RákGy: Lev. 112).

RĚpĚsköl: [volito; hin und her fliegen]. Az keselyűw kyzlely repesűesre ew fyaczkyt ew felettűk repesűkelween (JordC. 273).

RĚpĚsű: **1)** volaticus PPB. [fliegend]. Repesű pilho a kalásznak, könnyű tajtűk: achne PPB. Tekenezetek az eghy menyey repĚsű madarakat (JordC. 371). Egy repesűv keselyevnek zaua (CornC. 125). Egen repĚsű szárnyas állatot (Kár: Bibl. 197). **2)** [saltitans; hüpfend]. Repesű vighasűgha szomorűsűgha fĚrdttatit (Bal: Epin. 3). **3)** [volatile, volucris; vogel]. Vrnac minden meűny repĚsűi iol mongitoc vrnac (BĚcsiC. 132). Lasatoc a meűny repĚsűket (MűndC. 24). Meenni repĚsűek lakoznak, zirtok kĚzepibűl agűk zauokat (AporC. 67). DĚrierietek vrtat giműlĚzű fak es minden cedrusok, kegok es tollas repĚsűk (121). Meűnek minden repĚsűi algatok vrtat (DĚbrC. 231). Nezetek meűnek repĚsűit, mert nem hintenek sem aratnak (373).

RĚPĚZ: [volito; hin und her fliegen]. Egy eg alatt repĚzű szĚles s hoszsa könyvet lűtott (MolnF: LTűrh. 146).

RĚpĚzűs: [exsultatio; das hüpfen]. Holott ezt rĚpĚzűsűével az anyja méhében is el-kĚvette (Csűzi: Síp. 743).

RĚPĚT, RĚPĚT: facio volare Kr. [projicio, jaculor; fliegen lassen, schleudern, sprengen]. Tudtűra adom, fűlĚbe rĚpĚtem: *denuncio, *nuncio WF. Sem a hallot es el-hit dolgokat ottan műs ember fűlĚben ne rĚpĚsűtik (Pázm. KT. 16). Szűnyűra repĚtette (Megy: 6Jaj. II 9). Neved műr fen-is repĚtik, jó elĚkezzettel mindenűtt szĚjűtik (GyöngyD: MV. 4). MĚg nem tudhatom, műsoda helyre akarnak bennűnket repĚteni (Mik: TĚrl. 68). TessĚk most jó daműk szűmot vetűi tĚtova repĚtett gondotokkal (Fal: NA. 134). Boszontű igĚket ne könnyen rĚpĚts műs fűlĚbe (Fal: UE. 398). MĚg a nagy emberek is rĚpĚtenek nĚba trĚfűkat (406).

el-rĚpĚt: avolare facio MA. fortfliegen machen PPB. Fordeű el te zemeidet en rolam, meg űk engem el repeitenek: quia ipsi me avolare fecerunt (DĚbrC. 480). Valakit el rĚpĚteni iű remĚssűggel: alas addere alicui (Decsi: Adag. 315).

fűl-rĚpĚt: [in altum projicio; hinaufschleudern]. Myre mondattok ecu lelķemnek, repűtűssel fel magasűra (KulcsC. 18).

ki-rĚpĚt: [facio evolare; ausfliegen lassen]. Mihelyt ki-repĚtettűt tűtkodat, műs hatalműban vagy (Fal: UE. 457).

RĚPPEL: [volo; fliegen]. NĚky (quidam) reppeluala ysteny belczesűegnek vylagossűgara myķeppen Janus ewangelista (EhrC. 2).

RĚPPEN, RĚPPEN-ĪK: ∞ Ők fűradgyanak, űk szűvedgyenek s műsok rĚppennyenek isten elejben (Land: UjSegits. 1684). Egy galamb Sűzetbűl rĚppenĚk, kanisű fĚszekben esztet neveltĚk, ngyan szűrnyaival oda igyeķezĚk (Zrínyi II.54). A megveszett űri status nem rĚppenik űjonnan ki, mint a maga porűbűl felelevenedett phoenix madűr (Fal: NE. 25). Ez is fűlĚbe rĚppent az abbĚnak (Fal: TĚ. 742).

el-rĚppen, el-rĚppenik: [avolo; fortfliegen]. Gyakran megtűrtűnik, hogy miglen ű magűval tusakodik, elrĚppen elűle a szerencse (Fal: UE. 394). Akűr mĚly derĚk gazdagsűg az elű unokűnűl szűrnyat fűz magűnak es el-rĚppenik (Fal: BE. 591). El rĚppent elűle Mauritius (Fal: TĚ. 640).

elű-rĚppenik: provolo Kr. [vorfliegen]. Alig rĚppeik elű a rosűszű, műr-is nagy tsorbűkat ejt (Fal: UE. 409).

fűl-rĚppen: [subvolo; auffliegen]. A fűrűk mind addig nem reppennek-fel helyĚkbűl, valűnűg a karolyt avagy űlyvet fejek felett tartani lűtűk (Misk: VKert. 436).

ki-rĚppen: evole Kr. [ausfliegen]. Az igen sok vitorűlűkkal kireppendű hajűk elmerűlűnek (Fal: NA. 238).

Röppent

el-röppent: facio avolare Kr. [fliegen lassen]. Fede sem okosság a kapott szerenését elröppenteni és más nagybóbitán bírádozni (Fél: NA. 216).

ki-röppent: facio avolare Kr. [ausstfliegen lassen]. A mi teremtő istenünk nem azért álda meg bennünket eleven és élető lélekkel, hogy a miők kedvünk tartya, ki röppentsük testünköl akár mely hívságos okokért (Fél: NA. 221).

RÉPT: [volans; fliegend]. Egy görög kérető a királyt, hogy fogadná be szolgálatjára, mivel olyan nyilas volna, hogy a madarat reptében lelővi (Mik: Törl. 467).

RÉPÜL, RÖPÜL: volo C. MA. fliegen PTB. Ez világ-ból kymulnak es vhoz rőpölnek (VirgC. 50). Az kakas az traternek kezével az fevbre repevle es az ev zanyagt ky evtven enekle (DomC. 313). Akarlak hozyam egyesyttenem, hogy ket zanyakal repevly (ÉrsC. 238). Az angádok rőppöl-letenek (Fél: Tim. 83). A füstöl sok sárkák rőppöllenek (Pázm: Préd. 294). Tovább es meszszebb akarok elmennék szárnyaival rőppölenem (Lép: PTük. III 9). Sehes ráró-módra mintla repöllenek (Thaly: VÉ. 1254). Hogy a sárkány előtt a pusztában rőppöllyön (Csúsz: Síp. 250).

alá-répül: devolo Kr. [herabfliegen]. Elh hallo zalla feyok tebet az palmafánakh agara es esomat alá repölven, ez köheret tön lőe (PeeC. 51).

által-répül: pervolo, transvolo C.

be-répül: involo MA. hineinfliegen PTB.

éggyütt-répül: convolo C.

el-répül: provolo, abvolo C. [fortfliegen]. Ky and ennekem zanyakat, hogy el repevlylek (ÉrdyC. 576). Korybyn neő anygalan el repölle (KulesC. 29).

[Közmondások]. Hamar el rőpöl az szó (Deesi: Adag. 179).

elrőpölőség: [evaporatio; ausdünstung]. Az elrőpölőség a tapasztalhatatlan részeknek a melegtől könnyen el szeltyedő-sége (ACsero: Enc. 127).

mellette-elrőpöl: praetervolo C.

elől-répül: preevolo C. antevolo MA. vorherfliegen PTB.

föl-répül: subvolo, evolo C. [auffliegen]. Ime mind ether föl rőpölnek az egbe (VirgC. 52). Valaky az keresztyn hytert eletyt vety, ez il ember legottan föl repevly menyekben (CornC. 67). Meg hah es ev keresztsegeknek iratlansagaval menyor-zagban föl repölle (ÉrsC. 229. Helt: Mos. 38).

fölül-répül: supervolo C.

hatra-répül: revolo C.

ki-répül: evolo C. MA. ausfliegen PTB. A fíjt nem ismer-hető addig meg, míg az apja szárnya alatt vagyon, hanem amikor onnét kirepül (Mik: Törl. 236).

kirőpülés: evolutus MA. das ausfliegen PTB.

környül-répül: circumvolo C. MA. umfliegen PTB.

környülrőpölés: circumvolatus MA. das herumfliegen PTB.

lő-répül: devolo C. MA. herabfliegen PTB.

rő-répül: advolo, involo MA. hineinfliegen PTB.

vissza-répül: revolo MA. zurückfliegen PTB.

Rőpöldögél: volito MA. herumfliegen.

Rőpülés, rőpölés: volatus C. MA. das fliegen. Tartoz-zatok gyeczeny az zabadsagert, kyt vallotok mendenewt rew-

pewlest (ÉhrC. 139). Kőtelesek vattok ötöt diezerni az egbe zabdon valo rőpöllestekert (VirgC. 51). Oh kereszttyén ember-hez illendő szent rőpölések (Lép: PTük. 1.273). Az Furia nem késik pokolban, rőpölését tartja nagy Török országban (Zrínyi 114). Macának sem mondatok jót az chászárnak, mert elvesz tönk küdhan rőpölését susnak (74. Hls3).

esillag-rőpölés: trajectio *stellae PTB.

Rőpöllet: [volatus; flug]. Ez napon uronk Crisus feyeb repevle menden emberneel; ez repevletreyl mondatyk Job kovnyueben (CornC. 121).

Rőpölget: volito MA. [herumfliegen].

Rőpölhetetlen: involueris MA. was nicht fliegen kann PTB.

Rőpölő: volans, volucer, volneris, volatilis C. [fliegend]. Ez embernek bewlezseges zentyrasa feylyk olytan, mend egben repevlew keselyő (ÉhrC. 96). Jönendőt mond egy rőpölő könyvről valo latassal az emberi tudományról (Helt: Bibl. I. 1).

[Közmondások]. Nincs semmi rőpölőbb az földnél (László: Petr. 7).

vitorlával-rőpölő: velivolus C.

RÉPED: 1) [lisco; klatfen]. Repedőt: hiulus C. Reped-jen a gyepő-szi, pinczetokja folyjon ki (Thaly: VÉ. II.129). 2) scaber fio MA. schäbig werden PTB.

ketté-reped: [in duas partes scindor; zerspalten]. Chuda, hog az ny kemen zőnenk kette nem reped (MargL. 24). My-koron zent Margit azzon zent keresztnek jegyeet vetnee, az surkan kette repede (CornC. 339). Justina azzon, hog Acladius lo ne esneek es kette ne repedne, laytoryan etvet le vetete (364).

ki-reped: dirumpor Kr. [zerplatzen]. Egy kegyetlen ytyw etvet az lyhol az folyo wyzben wete es ottan annak zeemey ky repedenek (ÉrsC. 354).

még-reped: 1) rumpor MA. [bersten]. 2) exaresco, scaber fio MA. ausdürren, schäbig werden PTB.

széllyel-reped: [dissolver; zerspalten]. Széllel repettál hiulce C.

Repedés: [fissio; das spalten]. A szőlőnek veszei minden rajtok eső repedés, likadozás nélkül meg-bimbóznak (GKat: Valis. 1649).

Repedéz: iteratas rupturas acqiro Kr. [risse bekommen]. Közikkac repedőzene, föld meg indula es coporsoe ilanac (NádC. 12). Rőpedezni kezdet vala a gyg (Helt: Krón 117). Agyukat ki lüvek, alól az föld robog, repedez mint egy jég (Zrínyi 1129).

el-repedéz: [scabrie horridus fio; schäbig werden]. Az én ortzám elrepedezet (MA: Bibl. V.15).

ketté-repedéz: [in duas partes scindor; zerspalten]. Az ökör kette repedőzene, é neki caputh ada ki löni (DebrC. 579).

még-repedéz: 1) rimosus fio Kr. [risse bekommen]. A kiuek meg zakadoznak es repedőzenek (WesprC. 16). Oh kő zyrtok egybe zewegyetek ma en velem, meg repedőzven es megz hasadozvan (ÉrsC. 57). Éhség miatt az mű testünk megkesseredett mint égő kemeneze, bőrnk megrepedezett (RMK VI.86). Az közikkac meg repedőzenek (Fél: Bibl. 509). 2) scabrie horridus fio MA. krätzig werden.

mégrepedezés: [diruptio; zerspaltung]. Az kő zikkaknak mezh repedőzse, az templomnak swporlatlan kettie zakadasa (ÉrsC. 28).

őszve-repedéz: [dirumpit; zerspalten] Készülék, hegyek, völgyek mind őszverepedőznek és megégnék (RMK. VI.38).

Repedezés: 1) ruptura, fissura MA. spalte PPB. 2) scabrities MA. krätze PPB.

RÉR: levir; schwager. Rórod némódnok vagy lugodnak ura (Szükszt). Az hvgának ferye az az rery kezdő fethi tytkon el arwly (PeetC. 18). Lelezy gazda rerynek wagyok adob bor arraba (RMNy. II.216). En vagyok az Klokock Istwan, errem megh holt Zecheden, a mely kenyergháwt te N en errem eltel en (LevT. I.332).

RÉS (rasset Dial. 72): ruptura, rimia, hiatus, meatus MA. riss, spalte PPB. Kie az resseken kimentec egíteec mastoc ellen (Bécsi C. 220). Elbétetic az vy folt az otol es nagob rés lézen (MünchC. 71. JordC. 459). Nem zokot vala ressen, ablakokon velagy embereket, feriyakat nezy (PéldK. 45). Az hayo fenekerek ressen az wyz lee nagyen (ÉrsC. 10). Bő kel ont az résset árkolni előttök (Pázm: Kal. 110). Találhattál magadnac résset az kijövetelre (MA: Bibl. I.29). A rasset keresi es azon valo be járásnak szokását forgattya (Dial. 72).

[Szólások]. De rajta d mind így is nem lön sem rés sem folt (Monbrók VIII.167). Hogy semmi résne, folyamásne ne lehetne az mi hitetlenségünknek szépegetése (MA: Scult. 617). Resz fűlekké] variac vala az emberek: suspensis animis expectabant omnes (Mon: Apol. 8). Ezek az úti kísértetek résen tartják mindenkor fűlököt (Fal: NE. 4). Resen vagon az főle (Deesi: Adag. 172. Kisv: Adag. 221). Résen legyen a főle (Megy: Cjaj. II.17). Midőn résen fűlünk (szentn: Kaln. 1). Midőn nyereség felől monduak valamit, igen részen akkor az fűlök (MA: SB. 127). Eleb jójjón az bezed az resre, hogy nem az nyelvre (ÉrsC. 260). Sola hatúmas eszárhoz tartozó hűségünkön rést nem ejtünk (Monbrók VIII.131). Ha rést kaphatunk, a hordóazonban elküldjük (Nyr. XIV.357). Az emberi viszázkodó tsalfaság még is kifogó rést talált (DEmb: GE. 175).

[Közmondások]. Elég egy rés egy kertem (Szl: MVir. 95).

Résés: rimosus MA. voll spalten, voll ritzen PPB.

Résesöd-ik: [rimas ago; ritze bekommen]. Az okos es jó gondviselő ember tavasszal építi föl meg romladozott házat, tőredezet, résesedett falat (Lép: PTük. I.326).

RÉSA: [rheda; wagen]. A szász kapitulumok és ekklesiák tartozának a fejedelmnek adni valami résát vagy tábori szerket (Bod: Pol. 51).

RÉST, RÖST: piger, segnis, reses, deses, desidiosus, torpidus, ignavus, lentus, remissus, socors, supinus C. faul, träg, langsam PPB. Restek avagy tunak: pigri Nén.Gl. 288. Gonoz rest zolga, kéllet uolna az en penzemet a penz váltocnac adnod (MünchC. 62). Tunya rest voltam (VirgC. 10. 105). Kywannyok azon zorgalmatosságot nyvatlyu, hogy restek ne legyenek (JordC. 508. 838). El bohattatek zent Ferencz atyauk, hogy az restöket fél yudoba, az almasokat fél serkenche (ÉrdyC. 568). Az rest zamar, te tunya zamar (Pesti: Fab. 13). Restecke löttetek (Fal: Bibl. II.128). Ki természeti szerint igen rest az bosznallásra (Tel: Evang. I.107).

[Közmondások]. Ha te Ferencz város, rest leszen a te borod (Cis. D.). Mindenkor vñnepe vagon az röst embernek: semper feriae sunt inertibus (Deesi: Adag. 125).

Röstöll, röstöll: piger MA. [es verdirrest nich]. Kerven, hogy ne restelne hű hozzagok jöny (JordC. 739). Ha röstölendy megh mosny hű rwhayath (102). Yutesymet röstöllestek bel fogadny (ÉrdyC. 575). Restelőc meg irayi mind a könyvet (Helt: Krón. 1). En nem resteleni mindent minnehi te erőttel (Helt: Mes. 63). El löyti az rest az ő kezét ruhán vyában.

röstelli azt, ezaz szűűához is vüni (Kár: Bibl. I.619). Ne restellyed az beteg meg litogatni (574). Egy kis vasarheli nyeresegedet restelled el hadni istenedert (Boru: Préd. 411). Hűsügodban dolgot restellettél, mostan immaron igen agh dudu löttél (Fortszer? I.2). Munkával keresni az kenyeret röstölle (Zvon: Post. II.237). Irass másál, ha magad röstölsz (TörtT? III.326). Ne resteld oda menni, a hová igazót (Matkó: BCsik. 97). Restellem vesztegetnem a bűtsületet (Fal: NA. 131).

még-röstelli: \ Senki kovés munkát meg ne resteljen (RMK. IV.143).

Röstelkéd-ik: piger C. pigreo, pigresco MA. [verdrossen, träg sein]. Ne röstelkedgyünc semminemű joba, hanem az vr dolgaba munkalkodgyünc (Boru: Préd. 62. 379). Az numidaknac ezakard-sagoc nem hag nala nekic restelkesünc (Deesi: SallJ. 45). Az isteni szolgálatban ne puhálkodgyunk, ne restelkedgyünk (Pázm: Préd. 241. Szl: MVir. 481). Látnivaló dolog, hogy meglehet, csak ne restelkedjék (TörtT? I.383).

[Közmondások]. Akar hólis az nyeri, az ki nem röstelkedik (Deesi: Adag. 315).

Röstön, röstön: pigre, ignave, ignaviter, desidioso, socorditer, lente, remisse MA. faul, träg, verdrossen PPB. Kezde ez gyermek zerehmel igyekekvny, nem resten tanolny (DomC. 6). Resten ebbin jára, a kiel hangyá (RMK. IV.91). Resten visced magadat (Kár: Bibl. I.617). Közel földre is röstön mennik (Zvon: Post. II.177).

Röstös: pigritans, subpiger Kr. [etwas träg, *Koszgó restes lö: equus pedibus stlembus PPB. 272. A hűnös embert furdallya a lelkiisméret, hogy az isteni szolgálatban restes volt (Pázm: Préd. 994). Bészonyara ritkan es röstösen tartatnac illendő gyűlésec vagy Romaban vagy masut (Zvon: Osland. 84). Az isten ajándékival valo restes avagy ugyan nem élés (Megy: 6 Jaj. III.35). Az életűtök között volt oly, a ki a többinél butább es restesebb lévén, midőn ezért gyaláztatnék, bösult (Misk: VKert. 31). A golyák egybe gyűlekeznek és ha melyik közülök restes és maradozó lejjend, azt ntől a sereg-hajtó sietteti (334).

Röstösen: subpiger; ein wenig faul]. Esett értésűnkre, hogy az haza szükséges dolgait igen restesen, sőt többire nem is életműhű (KecskTört. IV.304).

Röstöz: [pigrum nomino; einen faul heissen]. Másodszor restezed es tumpázod szik Miklóst (Fal: CSik. 137).

[Röstit

el-röstit: pigrum reddo Kr. [träge machen]. Az emberi késedelmet elrestíti es tanyává teszi a jóra való serénységben (Pázm? Kal. 235).

még-röstit: \ Az okosságot meg-tompítottak, az akaratot minden jó igyekezetre meg-restítük (Pázm: Préd. 810). Egy törték eszárzt ágyasához való szereteti úz megrestített es el-vonta volt minden gondviselőst, hogy ugyan hanyatlani kezdett volt széki (Évk. XIII.54).

Röstőség: segnitius, desidius, inertia, indiligentia, socordia, aecidia, ignavia, torpido, impolitia C. pigritia, pigritas MA. trägheit, faulheit PPB. Negyed halalos beyn restes, ky embernek sok gonozokat tezen (CornC. 159). Hű resthezlekbe megh vutlaak vñak mondasath (JordC. 21). Ne csak torkosságban es rezegseegben, ne csak restseegben es förtözetesseegben, de ölözyetök föl a ny wrwnk Jesusban (ÉrdyC. 36). A kiöl lehet es nem alszik, az rösset art annak csáMark. B2.

jóravaló-röstség: [adidia; untätigkeit]. Vetkeztem jóra valo restseegbe (VirgC. 1). Zeretesen meg gondolyad, ha vagon the beuned alnoksag, kegyetlenség es jóravalo restheg

nyanak eerdőmeben rezeltessön (WinkC. 329). Aggywnk dychetöt a my meg valtonknak, hogy rezeltesen az ew zenth malazttaban myg eelwnk (ÉrdyC. 515b, 566, 597). Haarhat kewanok az en edes meg valtonnak testamentumabol rezeltetnye (Érsc. 154). Rézelzeté fiát velünk az szent feredőben (RMK. IV. 255). Rezeltek az ű gonoz chelekedetiben (Ozor: Christ. 231). Nem mynden attyay iozaghban rezeltetnek (Ver: Verb. 102). Szent Pál inezt beszéle: A szenteknek rezeltetők legyetek (Fél: Evang. II. 492). Paraznaszba rezeltetik magokat (Vás: CanCat. 641). Az vilasztottaknac őrdéke valo dolgot rézeltesen és tulajdonison (MA: Scult. 1050). Valamine vagyon, mind masunan adasséc és rezeltesséc egynece, hogy nem másnac (MA: Tan. 23). Jovaiban rezeltetne bennünk (Zvon: Post. II. 187). Isteni kegyelmít mindeneknek rezeltetnei kívánta (Illy: Préd. I. 119. 77. 240). Kell őtet köz szabadságban rezeltetnei (Orczy: KöltSz. 41).

Részletítés: participatio Kr. [teilhaftmachung] Jesus mynden tehettséggel, dychőseegős rezelteetessél tiellyeb volt mynden teremőt allatoknaal (ÉrdyC. 58). Hatod az erek eelethen ffwy rezelteetes (72). Reszelteesből nenezotie Peter kő szalnac (Mon: Apol. 282). A malaszt rézelteetése (Illy: Préd. I. 519).

Részénként: particulatim, visceratim C. per partes Com: Vest. 140. teilweise, stückweise PPB.

Részént: partim MA teils PPB Labuinae vyai felrezent vasbol es felrezent földből (BécsiC. 123). Mastan ysmerőm ferreezent, akkoron kedeg nyilwabban meg ysmerőm (ÉrdyC. 97). Ki fizetese leszen fel reszent kez pénzrel, fel reszent ingo marhaval (Ver: Verb. 165). Lábai egy részént vasból és egy részént czerépből valíne (Kár: Bibl. II. 157). Egy részént gondviseletlenec, egy részént gyengélkedő, egy részént fősvényer (MA: Scult. 230). Egy részént fejszékkal, más részént kővekkel megfutamatatta (MA: SB. 252). Neminémő részént elhallgattathatné (MA: Tan. 705). Egy részént bírná, egy részént nem bírná (Tor: Eny. 426). Az embert az őrdög nagy részént a fának nevével tsalta meg (GKat: Titk. 64). Históriamat nagyobb részént úton irtam (Gyöngy: MV. Előb. 4). Fél részént való nyomoruság (Misk: VKert. 317).

Részös: particeps, compos C. teilhaftig PPB. Negyedrészes: quadrantarius C. Valamely vétekben részes: *affinis alionjus culpae PPB. Akarz rezese lenned minden iozagba (VirgC. 94). Rezes az ű benne valo malaztba (94). Hogy erdemlyernk dychesegeodben rezessek lennenk (CornC. 35). Atyamffay, menyey zenth hywatalnak reezsey, tekeenceetek meg ez my vallasunknak apostolat Jesut (JordC. 802). Tegen reezesse benne (ÉrdyC. 542). Zent patriarkaknak aldomasokban reezes volt (623. 383). Legywnk rezes te zenth ereksegedben (ThewrC. 263). Minelőnk rezessek legének (TihC. 330). Részös szolgáljának halálában (RMK. II. 235). Vérbé részes ne légy (Helt: Bibl. I. Ttt. 3). Az engesztelőnek ollinak kel lenni, az ki mindenik felnek természetiben reszes legien (Fél: Tan. 253). Reszesse teszen bennünket az ű lelkeuel (Mon: Apol. 257). Harmincz-öt kárhoztatot tudományt számláltam, melyekben részesek az njitők (Pázm: LuthV. 132). Mindenüket léssen részes én kinchemben (Zrínyi II. 159). Azért mondatik az ember beszéddel részesnek (Illy: Préd. II. 231). Részes ne légy a nagy urak titkaiban (Fél: UE. III. 77).

Részösöd-ik: particeps fio, participo SI. [teilhaftig werden]. Akart minden keserősérinkben részesedni (Pázm: Préd. 555). Az ő tarsaságokban kívánkoznak részesedni (Rim: Ének 136). Küldött kalászkba ki ki részesedett (Gvad: RP. 43).

Részösöltet: [participem facio; teilhaftig machen]. A jószághoz, a melyben részeseltet tégedet (MHeg: TOSzl. 312).

Részösit: impertio C. impertior, participo MA. teilhaftig machen PPB. Sem betegnece sem a vizagtonac rezeseinek vala-

mit (BécsiC. 112). Dyczősegeheenek reezesőtyőye: gloriæ communicator (JordC. 854).

[Szólások]. Ő maga magát reszesiyyti velece néha bűnőb es hathatosb, nila ezendesb es czekilesb keppen (Born: Préd. 202).

Részösítés: [participatio; teilnehmung]. Az hala adasnak pohara, kyth my meg aldunk, nem de az Christus vyrynek kőzűseyyese, ryzeseytysey (Komj: SzPál. 160).

Részösség: [participatio; teilhaftigkeit]. Zenthelt ereksognek rezessegehe: in partem suorum sanctorum NémGl. 378.

Részöstül: [pro parte; zum teil]. Zűmwt bir az rak patagban rezestűl, annak es ket reze az wnokae (LévT. I. 93).

Reszöstül: participo C. MA. teilhaftig werden PPB. Te nyattad rezesevltewnk életnek dymevleheben (CornC. 109). Menemel yukab közelyt valamny allath yozagos allathoz, annemal yukab rezesöl az allatnak my voltanaal . . . Ha az lydege vasat az tőzlehe tezyk, rezesöl az melegseggel (Apost. 12). Hű es rezesűlth hű welők (JordC. 801). Reezesűlwen Cristusnak keenzenwedeseben: consortes estis afflictionum Christi (853). Aggyon malazot ew zent orzagban reezesűlhetwknk (ÉrdyC. 14. 403). Nem két reszesűlha a bűmel (Mel: Préd. 112). Átyokfiainak jovaiban nem-is reszesűlhetnek (Ver: Verb. 178). Az apostoli szeket talam nem szidalmaznatoc, mellyel nem reszesűlőce (Mon: Apol. 29). Gyűmőlezeiben hogy mi is feienkiint reszesűllessűne (Zvon: Post. I. 699). Reszesűllyenek a győzedelmes érzekenségeknek kezített őrdőben (Zóly: Elm. 336). A menyey kincsekben kezett reszesűlni, bővelkedni (Biro: Préd. 30). Minden dolognak tellyes értelmében reszesűl (Fél: UE. 392).

Részösülés: communicatio, participatio MA. teilhaftigkeit PPB. Vadolom bűnwűsnek magamat kylenez idegen bűnwűkbe rezesűlesembe (VirgC. 11). Miczoda reszesűlsem volt volna az istemmel (Mel: Job. 72). Ti nektek is reszesűlestec legyen mi velűne (Born: Préd. 259). Az megkeresztelkedtek álhatatosok valának az kenyér szegésnek reszesűlésében (Pázm: Kal. 727). Mint kell az őltári szentség reszesűléséhez készűlűnk (Pázm: Préd. 732). Nagy reménség fénylett ebben a jámbor latorban, mikor a Kristus országának reszesűlését kérte (547). Emec az szentsegece reszesűletűl meg nem foztatic (Zvon: Osiaud. 135). A szent léleknek reszesűlése legyen minnyájatokkal (Illy: Préd. I. 592).

Részetlen (résztelen C.): experts C. MA. [unteilhaft, unteiligt]. Hogy ha meg ál király fogadassában, részetlenne nem lesz ő atta iókban (Göres: Mátý. 4). Voltanae akkor olyakís, az kie azt mondanac, hog amaz kazdag Crassusis nem volt volna résztlen ebben az tanaczban (Decsi: SalJ. 13). Az tőb ecclesiackal résztlenb volt az teulyesekben (ÉszT: IgAny. 166). Nem lehetűne résztlenec az földben (MA: Bibl. I. 146). Semmi kigyó benne nem résztlen (Részetlen minden neminémő ártalmas állattól (Lép: PTiik. III. 72). Melybe soha edgy is az emberek között nem résztlen (Tor: Eny. 273). Elig volt oly barsonyos ur, kinek bazu-neje ez nagy veszedelenből résztlenne maradot volna (Forró: Curt. 95). Résztlen lész boldogságban (Új: HÉnek 15). Kedves virágjából résztlen nem hadgya (Gyöngy: KJ. 26).

Részetlenül: [non participant; unteilhaft]. Semminemee geotrelnben magát nem hagyva vala résztlenül (DomC. 10).

[Részre]

jobb-részre: [maximam partem; grösstenteils]. A pogány nemzetségeket jobb részre meg-bódoltatta (Hall: III. Hist. 174).

nagy-részre, nagyobb-részre: ∞ En csak együnlány dolgot hozok elő az régi historiákbl és nagy részre azoknak

írásból (Pázm: Kal: 53). A nép a sidokat példázta, kiket vristen az ő vakságokért nagyobb részre meg vetőt (DebrC: 51). Kinek testet nagyobb részre meg egehetetee (ÉrdyC: 52). Az keserű nagyobb részre cederünk (ÉrsC: 165). Azoc nagjio részre valasztatna a syriabeli kiraltol (Szek: Krón: 64). Nagysagod myre kort vala, imar nagjio részre kezen vagion (Lá-VT: 176). A mint hogy egyebekben is igen tudatlanok vagyunk nagyobb részre (MToly: Arithm: 3). Nem lehet, hogy a jó embernek gyümölei nagyobb részre gonoszok vagy nagyobb részre jók legyenek (Illy: Préd: II: 150).

Részről: 1) [ex . . . parte; -teils, -seits]. Gád prófétát küldö hozzája, ki az ő részéről megjelentető neki (Illy: Préd: II: 199). 2) [partim; teilweise]. Isten egy részről haragos ostorral íjget és fenyegetőzik, másrésztől bátoríttya gyarlóságunkat (Fal: NE: 37).

[Résszel]

nagy-résszel: [magna ex parte; grossenteils]. A prédikáció is nagy részre röviden lézen, ha a deák mondások elhagyatnak (Pázm: Préd: II).

Részszérént: [partim C. MA. teilweise PPB]. Mynd reez zereuth az yo anygal jelen lezón (ÉrsC: 158). Czele rész szerént prophetalia (Helt: UT: x. 3). It csak also kőntös, ing rész szerint vagion (Mel: SzJán: 188). Az laba vijai rész szerint vass, rész szerint tserép (Kár: Bibl: II: 157). Aekor tellesedik be rész szerint az mit Jeremias mond (Fél: Tan: 18). Az mi marham vagion, rez zereut hagiom az zegen attiafiniak (RMNy: II: 302). Sok rész szerint es sok kepen szolla regenten az isten (Szár: Cat: B4). Lehetetlen, hogy valaki boldog légyen és részszérént nyomorult (Illy: Préd: II: 256). Részszérént buba merülve, rész szerint könyvezo (NóM: 59).

Részszéréntvaló: [partialis; partiell]. It vettoty reez zereut való kendeis (CornC: 16).

Részű: [partis; teilig]. Három részű bizonság tétel is meg erősítőttee (MA: Scult: 617). Az ő második argumentumát három részűnek írod (Fal: Csik: 38). Két részű a szentírás (Sám: 3 Fél: 188).

[Részül]

Részülés: [participatio; beteiligung]. Kilenek idegön hyn vagion, hynbe részűs (NagyszC: 359).

RÉSZÉG: ebrius, ebriacus, potus, potulentus, temulentus, mulula C. trunken, besoffen PPB. Ebreggetee fél rezegec es ordalatoe mond, kie bort izoc (BöcsiC: 203). Lateok egy rezegec azzonyallat (JordC: 915). Mykeppen rezegec semmyt egyebet nem tud vala mondani (DomC: 216). Mynd borral tellyesek es rezegek (ÉrsC: 81). A részeg a szomiuhozálal egyfüt elmeszen (Helt: Bibl: I. ana: 3). A lét dombon álló aszony az az Róma részeg a szentek vérével (Pázm: LuthV: 351). Nem részeg szeszel, de hüzag aggyal iktált (Sall: Vár: 179). Mikor részeg, garizdis az ember (Rady: Csál: III: 81).

[Közmondások]. Bort sem irot s mégis részeg (Döcs: Adag: 17). Az istenis ki tért volt a részeg ember előtt (MA: Csegl: Japh: 215).

Részegéd-ik: [inbrior SI. trunken werden, sich berauschen].

el-részegédik: ~ Vendégi telettöbb ebriozgedvén, késő este eljöttem szálisomra (Monfrók XV: 5). El ne részegedjenek és valami garizdára magokban ne fúkadjanak (Bethl: Helt: 149).

még-részegédik: [inbrior C. MA. trunken werden, Kezdeni megverni a gonéket és megrézegezni (MünchC: 141). Borth es rezeget semy, kywel ember meg rezegeghédik, ne

gygal (JordC: 93). Az en poharam, kyből myndenek meg rezegeghenek, yghen dragalatus (ÉrdyC: 432). Mikor a borba itt volna, meg rezegedec (Helt: Bibl: I: 103). Sok egyéb fejedelmek megrézegehdtek és veszedelmeb estek az isteni névnek kívánsága miatt (Pázm: Préd: 50: 617). A majom a bort is megiszsa, s töle meg is részegedik (Misk: VKert: 227).

Részegén: [ebrius; berauscht—adv.]. Pison s részegen ment ki házamból (Monfrók XV: 616). Nem esik az tiszt, az közkatónája is mind pálinkás részegen ellettek az országot (Beres: Lev: 280).

Részegés: ebriosis, vinolentus C. MA. (trunkenbold). Bor tsiszárok, részegesek; acralocanthones PPB. Eze es izoc a rezegecekel; manducet autem et bibit cum ebriis (MünchC: 60). Ez dizecon értetnee mind az torcosoe es rezegeghók (GuaryC: 4). El vewe embernek ew flyn cetit, ytadt vewe es azt mongyatok: Yme rezegehs es torkos (ÉrdyC: 416). Ha az gonoz zolgha kezden az ő tarsy kezeth enny es innya az rezegehssekkel, el jó az zolganak az ew wra (ÉrsC: 16). Jay a hamis tudomani, fertelmes parázna, rezegeghs praedicatorknak (Mel: SzJán: 59). Helt: Bibl: I: 103. Fél: Bibl: I: 13). Az holnod alat vő horlozzad az könyeknek cziomát, miképpen az részeges Pyrrhis az lopot glapimnak gombolagiat (Erasm: Erk: 58).

Részegéskéd-ik: [erapulo, pergraeor C. perpoto MA. sich oft betrinken]. Kik ez valagba torkossagall rezegeghkődnoc, halaszak az ő leceghók (NádC: 90). Rezegeghkődnoc, kyk mynd ez földön lakoznak (JordC: 915). Az török urak ide jöven tegnap ittak, rezegeghkődnoc szájrol szája (LevT: II: 251). Szabad prédálni, szabad részegeskődni, ez az ő szabadsága (Zrínyi II: 197). Szüntelen rezegeghkődvén megutáltatott (Bod: Pol: 188). Részegeskődnoc, megütőkődnoc az öblös kantsókall (SzD: MVir: 357).

Részegéskődés: [erapula C. ebrietas, perpotatio, pergraeatio MA. tägliches trunkenheit PPB]. Az kastélyokban való lakás mód nélkül való rezegeghkődnoc, garizdat, veszekedést nem szenved (Gér: KárC: IV: 411). Részegeskődésre adván magát, innt amott az urak udvarokba töltötte az időt (Bod: Pol: 188).

Részegéskődo: [erapulator; trunkenbold]. A bornemiszic elnével bírnak, a rezegeghkődo es borosoe osztelenséggel es bolondsággal (Com: Jan: 182). Ha minten nemes, a pőből kell elő állatunk hadi néplinket, az jobb az udvarokban rezegeghkődo katonául (Zrínyi II: 197).

Részegit: [ebrio MA. berauschen]. Mel fines engem rezegeghó pohár: calix meus inebrians (DöbrC: 16). El rontotta a bálványozást, mely a világot rezegeghette (Pázm: Préd: 142). Az jó had viselő bor nélkül el légyen, rezegeghó eszközt most hozzá se végyen (Zrínyi I: 31).

még-részegit: [ebrio, inebrio, ebriulo C. berauschen]. Ő czergetegit meg rezegegh (AporC: 11). Az en elmethi a te vőrdődel rezegeghed meg (WinklC: 26). Meg rezegeghenne engemet a mag keserőség (NagyszC: 49). Az foglyoknak vérecek részegtem meg fogyeremet (Kár: Bibl: I: 190). Kertemec fűldüt meg rezegeghem vízzel (667). A ragadó mirigy nagy népeket elmostok, megrézegegh és pusztít (Com: Jan: 59). Teli torce ivással önön magát megtölti, rezegegh (181). Sok istenteleneket őszre gyűfőttem, szabad szoren azokat meg rezegeghettem (Szentm: TFü: 136). Az házba lévívén szörnyű képen igyekeztok megrézegegheni 1760 házunk (1333).

résa-részegit. Beste vitiz, szabad kurafiai, csak az pályunkat vitiz az, de rezegeghem Mót Sellyére (Beres: Lev: 281).

Részegség: ebrietas, vinolentia, temulentia C. MA. trunkenheit PPB. Részegség miatt való öfűjés: erapula MAI. Kiálomni

csikászó-rét, csikfogó-rét: [pratum ubi lampetrae caduntur; schlammbeisserwiese]. Halászó víz nincsen, hanem csikászó rét vagyon (Gér: KárCs. IV.291). Bejönnek az határokban csikfogó réteken is (304).

hizlaló-rét: [pratum pecori saginando; mastwiese]. Lapos hantok, gyöppös, virágos völgyek látszattanak, legelő mezők és hizlaló rétek (Fal: TÉ. 708).

kaszáló-rét: pratum Nom. 7. fouillis herba Major: Szót. 119. [wiese]. Az barom mynd Wyfalwygh el járhatot, nykor kaszáló retet nem fogtak (RMNy II.312). Az folyások tellyesen meg-telneek és kaszáló réteknec fűnét és mezőknec veteménit elvesztie (Kár: Bibl. I.475). Kaszáló retek, nyomas, erdőnk, eserek (Ver: Verh. 48). A reformatus papok adót nem adnak, míg minden papnak szántófölde, kaszáló-réte, erdeje ki nem szakasztatik (Bod: Pol. 147).

pap-réte. Ott az obet az pap rétén: cancer leporem capit (Deesi: Adag. 115. Kisv: Adag. 63).

széna-rét: pratum Pesti: Nom. O3. C. [wiese]. A nag ar vizec zena rétyt, nomasyt es gőmőle kertyt ky zagzata (TelC. 85). A farkas találja egy szép széna rétet, azon őcklele két kos egymással (Helt: Mes. 207). A feket a széna réthe veten és a nyeret az vízben bányatom (Helt: Krón. 226). Vy foglalaso-koth az espanok, akar szunto föld legyen akar széna r-eth, meg itylhetnek (Ver: Verb. 77). Szénaréték, tőshelyek (Érd-TörtAd. I.242). Helyet adnak néki minden hozzá tartozójával és hasznával, erdejével, mezejével, szénarétjével és szántóföldjével (SzékOkl. 298).

Réti: pratensis MA. [wiesen-]. Réti sáfrány: hermodactylus; réti torna: cardamon MA. Három lenelő fű, az réten terem, szederjes virága vagyon, eszt hiyác réti löherénec (Mel: Herb. 93).

Rétség: foenum Ver: Verb. 215. pratum MA. wiese PPB. Az rethsegrwl horgjak es azth mongjak, hogj mjnd ilyen lythi-wan nesthek wanak oda (LexT. I.223). Halászó víz ezen a határon nincsen, hanem csikászó helyek vadnak az rétségen (Gér: KárCs. IV.303). Csátés és zombókos el torjedő rétség (Gvad: Orsz. 102).

RETÉK. raphanus C. MA. radícula; rettig PPB. Egyszer a róka a víz mellet találja egy retket (Helt: Mes. 280). A sültekhez adattatnae saláták, retkoc és gyümölcsök (Com: Jan. 111). A retek abban különbözik a répától, hogy levelei szőrösebbek és durvábbak (Lipp: PKert. 162). Halat és retket adunk (MonTME. II.154). Répa, retek tzingolódnak, tők és dinnye hason jár (Fal: Vers. 871).

bécsi-retők: [rapula Viennensis; wiener rettig]. Ezt a retket azért hívják bécsi reteknek, hogy Bécsből hozzák közönségesen a magvát (Lipp: PKert. II.162).

fejér-retők: [rapula alba; weisser rettig]. (Lipp: PKert. II.168).

fekete-retők: [rapula nigra; schwarzer rettig]. Orvosságoknak legjobb a fekete retek, kinék nagyobb erője vagyon a fejérmél (Lipp: PKert. II.168).

nyári-retők: [rapula aestiva; sommerrettig]. Nyári retek, ezt februáriusba vetik, noha ritkán válik jó (Lipp: PKert. II.163).

téli-retők: [rapula hiemalis; winterrettig]. A téli retket némelyek Sz. Iván nap estin, némelyek Augusztusban vetik (Lipp: PKert. II.164).

tengéri-retők: thlaspi maris; meerrettig Mel: Herb. 173.

vad-retők: arum PPB. [feldrettig].

vörös-retők: [rapula rubra; roter rettig]. A vörös retek nem régen szírmazott főlső Német-országból (Lipp: PKert. II.168).

Retkéske: rapunculus; rapunzel. Retkeclike vagy rapontz, a kit a németek rapunzelnek hívnak, kinék az ize olyan mint az ret-knek (Lipp: PKert. II.168).

RETESZ: 1) vectis C. repagulum, obex, pessulus MA. régel PPB. Ysten meg erőseethee te kapwydnak rethezyth (UzechC. 56). Ezt erzekensegeket retez alatt turchuk (PéldK. 33). Küldtünk egy lakatot és egy reteszt fejével egybe (Nád: Lev. 26). Nagy zárockal, retezeckel megőrizi (MA: Scult. 301). Pinczének külső ajtajára csináltattunk egy reteszt és egy závarfüjet (MonTME. I.302). Kamarán ajtó retezzel (Radv: Csal. II.335). 2) [catena; kette]. Retezeckel valaki megmen kötőzheti vala őtet: neque catenis jam quisquam poterat eum ligare (MünchC. 78). Adyd, hogy ez retezek en labaymrol el töresenek (PverC. 256).

[Szólások]. Látván, hogy mindenütt ben sül és csak retezt vét pattantyújok (Pázm: Kal. 129). Reteszt vetek a szájamra: custodiam ponam ori meo (Csuzi: Síp. 348).

ajtó-retesz: pessulus Major: Szót. [türriegel].

vas-retesz: 1) [manica ferrea; eisenkette]. Negyen voltának, akyk ilusht ostorozak wolth neegh was retezzel (WinklC. 189). Xpus, ky melto lál az was retezeketh el zagatnod (PverC. 256). Gondolyad en zerethő baratom, hog az ew nyakaban egy nagy was retezh vethőthenek wala (ÉrsC. 31). Hogy meg ketezyek w kyalokath waas lanchokkal es wnekyy nemessyih was retezekkel (KukcsC. 363). 2) [cingulus ferrens; eisengürtel]. Az vas retez, kinel magat be öndözötte (GuaryC. 45). Vala ez nemes zőzneik nemely was reteeze, kywel az ő gyengeseges derekat által zoryttja wala (ÉrsC. 397b).

RETTEG (retteg Helt: UT. M. 1. MA: Bibl. II.17. MA: Scult. 659): timeo, trepido, pavelo, pavito, formido C tremisco, pavesco, horreo, horresco MA. [fürchten, zittern]. Igen rettegők: praeformido, reformido, praetrepid C. Christus rettegh wala, Judas vigad wala (WinklC. 159). Aleeg hibetendő, minemű keserűséget a halaltól rettegven az én gengesegős természetöm zenvede (NagyszC. 16). Urani Iesus retteguen verős veritekkel veritőzöl (WeszprC. 62). Az asszonyallat nagy retteglwen előve yowe (JordC. 552). Myt rettegz eedes leanyom (ÉrdyC. 23). Sem az hatalmas ystenekek nem tyztölly, sem az keenekat nem retteghy (468). Az föld az nagy rewasthwl rettegne (ÉrsC. 472). Mel felelnek miatta rettegz (BodC. 1). Batoriced ate zent lökdel rettegő lökőnket (ThewrC. 109). Hyzik es retteghik az istent (TihC. 2. JordC. 836). Mindenek rethektek (RMNy II.7). Retege inkább es imada az ő battyat (Tel: Evang. I.127). Az testnek erőtlenserege nezne az halalt rettegte (Fél: Tan. 267). Mindenkor rettege kezdett a szálláshoz (Pázm: Préd. II.3). Az én beszédimet röttegi (MA: Scult. 659). Szulimán, az kinék Európa rettegte szabljájt (Zrínyi I.9).

mög-röttég: [extimesco; erschrecken]. Meg retteglwen es el amockodwan mouda (JordC. 736). Meg ne rettegey, mykon a kont lathod (ÉrsC. 358).

Röttégés: formido, formidatio, reformidatio, pavitatio C. tremor, trepidatio MA. [fürcht PPB. Pether fel alwan, mynden retteghesuellyk monda (ÉrsC. 160). A feledelmec nem rettegsőkre vadnac a fő czelekedőkne (Helt: UT. r. 8). Bizonytalan végünk feledelmec rettegséssel kínoz (Pázm: Préd. 74). A Kristus feltámadásantán nem retteggéssel, hanem kívánva várjuk a jó halált (573). Hértelen való tellyes retteggéssel meg-rémül (Com: Jan. 150). Noha megmaradhatna vigyázva, de az retteggést unja meg (Béres: Lev. 278). Bakonyi rölögös farkasnak rettegs (SzD: MVir. 138).

Röttéget: territo C. MA. [schrecken, schenchen]. Nökyket tenleczel reettegethet (ÉrdyC. 373). Bochass félelmet reatoc es retteges a te nagy karod által (Helt: Bibl. I.164). Minket rettegetne és szomorgatnac az mi hamisságné (MA: Scult. 860). Lelki ismereteket furdallnac es rettegetie (Agend. 78).

Röttégetés: [territatio; furcht]. Megszabadította az emberi nemzetet a halál rettegetésétől (Pázm: Préd. 573).

Röttégető: 1) terrificus MA. erschrecklich PPB. 2) terriculum C. territamentum MA. schreckbild PPB.

Röttégtet: territo, terreo MA. [schrecken, schenchen]. Császár hatalmával őt megfenyegeté, Euzebius püspök nagyon röttégteté (RMK. V.178). A földön pedig annál is rettegetőbb felek látszanak (Pázm: Préd. 6). Késértet ez, a mely téged most búsit, e hívásos félelem, a mely retteget (Pázm: KT. 276). Miért rettegetni kel az vitéz szívét, az mely az égben is oly nagy próbákat tett (Zrínyi II.65).

RÉTLEN, RÉTLEN-ÍK: terrefio SI. [erschrecken]. Hogy haborusagot ne rettenneenk, Annumaga haborusagot zenwede (ÉrsC. 210). Éjjel nappa lönni basz siet vala, mitől várbéliek igen rettentek vala (Tin 90). Minden felől szorongatattunk, kemény fenyegetéssel rettenetünk (MonTME. 198).

el-rétlen: expaveo C. [erschrecken]. Hangos trombita zenvedez, mellyet haluán, mindenek el röttennek (Kár: Bibl. I.402). Elrettentek vala ő előtte: terrore perteriti sunt (MA: Bibl. I.43). El-rettent tetemimet ujíts meg, hogy ellyek (Szal: Vigaszt. 235). A véletleneken el-retten (Com: Jan. 196).

mög-rétlen: compavesco C. expavesco MA. erschrecken PPB. Vala ezené felelemmel meg rettenet: timore percussus (EbrC. 44). A nep Jezust latnan, meggyed es meg-reddene (MünchC. 88). Mendenek meg rettentnen, archiel földre esenek (PeerC. 17). Meg ne rettentnyetek azokthwl (JordC. 568). Ezeket baluan ez doctor, meg rettene (DomC. 217). Lataa, az pokol aytan nytwan vagyon, es nagyon meg rettene raytta (ÉrdyC. 70). Myeorth meg retteneel az artathlanoknak veerek ontasatwl (185). Azt hallwan a fayedelem meg rettene myatta (340). Menehany ytéssel rettenth meg zywed (PozsC. 44). Hany ytéssel rettenth meg az te zywed (ThewrC. 99). Meg rettenic és el ál-mélkodic (Zvon: Post. I.677). Valameniszter az itélet napiarol gondolkodom, mind anniszor szivemben és testemben meg rettenem (Lép: PTük. II.196). Még basa magais ottan meg rettenik (Zrínyi I.107).

Réttenés: terror C. MA. schrecken PPB. Az nagy rettenes wtan fiel költenek agyokból (ÉrdyC. 424). Ország röttenése (Decsi: Sall. 22). Vedd fel fiam bátran németnek lövését, ne mutasd szívednek semmi röttenését (Thaly: Adal. II.247).

Réttenet: terror Kr. [furcht]. Te thataroknak wag meg tereye, the poganoknak wag rethenetyk (GyöngyC. 2).

Réttenetős: terribilis, terrificus, horrendus, formidabilis C. MA. erschrecklich, fürchterlich, greulich PPB. Izony. rettenetes magas hely: tespna; rettenetes zűgású: horrissonus C. Az velamas tezen rettenetes czattanast (VirgC. 97. 54). Emleközyl kegős Iesus az rettenetős zörnyűségokról, kyket zenwedeel (CzechC. 12). Akara zenwedni, hog tegedet pokolnac rettenetes őrueneenc verneből meg zabadihtana (VitkC. 89). Ellyen rettenetes choda dolog törteneek (ÉrdyC. 573. 566). Rettenetesb testnek ew halala (ÉrsC. 269). Azon eiel ez zyz nag rettenetős abrazatba megj ielönek (TihC. 12). Az wrnac rettenetős napia (Helt: Bibl. I.63). Valami rettenetős mérges állatot, fűnet meg ittae (Mel: Herb. 15). Röttenetes sinároc voltac (Born: Préd. 552). Rettenetes-személy: monstrum (Pázm: Préd. 1077). Az oroszlanok az ő rettenetes ordításokkal az apróbb állatokat el-rémitik (Misk: VKert 34).

Réttenetésen: trunclento C. horrendo, horribiliter MA. greulich PPB. Rettenetesen szóló: terriquois MA. Kére, ha meg akarna halni, ne leme ilien rettenetősön (WesprC. 35). Az magyarok ágydától nem félnek, hanem nagy rettenetesen az császár népire öklölnek (Monlók III.23). Az him oroszlan és a nőstén oroszlan rettenetesen ordétnak (Com: Jan. 39). Rettenetesen strutz-tollat fejében mozgattya forgó szél (Zrínyi II.12). Az pénz az országban rettenetesen elszákiult (MonOkm. XV.129).

Réttenetésképpen: [horribiliter; schauderhaft]. Szent törnyet nekic a Sina hegyen: rettenetes képen kiada (Helt: Bibl. I.43). Jerusalemet rettenetes képen elrontac (I.62). Rettenetesképpen megriasztja (MA: Bibl. V.3).

Réttenetesség: horribilitas Kr. [schauder]. Ez trombitának elw zana rettenetességgel hangoslik (VirgC. 115). Eltavozának mennyey rettenetességgel felelmek lenen (DomC. 126). Jelen lezen egfélől őrdögöknek rettenetessége (BodC. 23). Meg lömlőcozteth, hog a rettenetőséggel meg terithetne (DebrC. 563). Az nagy zornyew rettenetességben meg feelelmőt vala (ÉrdyC. 593). Kel myneekvink megj lathuwnk az ő megj theoreseth rettenetességgel (ÉrsC. 141). Az sok siürri kopja utánna s előtte sok földet rettenetességgel be földte (Zrínyi I.33).

[Réttenetességös]

Réttenetességöst: [horribiliter; fürchterlich]. Rettenetességöst huzattatol wala, tazygaltatol wala, ekledeztetol wala (PozsC. 2).

Réttenetést: [horrende; schauerlich]. Rettenetesh hwzattatol wala (GyöngyC. 9).

Réttenetösül: ∞ Rettenetösül baluanyoznac (Mon: Apol. 46). Láttad é az halált az falon le írva, mely rettenetösül kaszáját hordozza (Zrínyi I.188). Demirhám rettenetösül forgattya nagy vasát (II.72. 86).

Réttenetlen: imperterritus MA. unerschrocken PPB.

Réttenetlenül: [imperterrite; furchtlos]. Réttenetlenül, bátran járassunk (Mad: Evang. 275).

[Réttenhetetlen]

Réttenhetetlenül: [imperterrite; unerschrocken]. Réttenhetetlenül által-méne közepöttök (Mad: Evang. 314).

Réttenő: [terribilis; fürchterlich]. Vr rettenew & tanachyaba (terribilis in consiliis) embereknek fyay foletth (KeszthC. 159).

Röttent: perterreo, perterrefacio C. terreo, terrifico MA. erschrecken, furcht einjagen PPB. Az prophetak az engedetlenek istennek sok fele ostorial rettentik (Fél: Tan. 12). Az törneü rettent es karhoztat az bűnert (559). Mindenütt villamnak nyilak és szabályák és mindent rettentnek lobogós kópák (Zrínyi I.24).

el-röttent: terreo, deterreo, terrefacio, expavefacio, horrifico, exanimo, consterno C. [abschrecken]. Az népet el röttenté az be meneteltől (Kár: Bibl. I.130). Benneteket el-nem rettentnek (Mad: Evang. 219). Nehéz dolog ez, ha eleve be-vőtt képző vélekedésséddel te magadat el-rettentet (Com: Jan. 1).

elröttentés: consternatio C.

elröttenthetetlen: imperterritus C.

föl-röttent: exterreo, terrore excito Kr. [aufschrecken]. Mikor alusztoc, ne légyen, ki fel röttentsen (Kár: Bibl. I.114).

mög-röttent: terrefico, tremefacio C. deterreo, expavefacio MA. [erschrecken, in furcht setzen]. Meg rettentne engőmet en zamtalan bineim (NádC. 7). Ennehany azzonyallatok megj rettentenek nyinketh (JordC. 618). Esmeg mond vala

ewnekik meg reettethween ewket: Ymaran latom, hogy az fa vago foly a faak gyökerehez közelget (ÉrdyC. 349. 568). Meg röttentél engemet az en álmodásimba (Mel: Job. 18). A kgs uristen oly igen megrettentötte őket, hogy mindenét fútnak a várakból (TörtL. 1281). Talán azért trombitáltak ki az bekességet, hogy megrettentésük az eseleket (Beres: Lev. 552).

mögröttentő: [terrificus; erschreckend]. Mykent a meg reettentőt azonképpen az hezélködöt meg mewtya vala (ÉrdyC. 199b).

Röttentés: 1) territatio MA. das erschrecken PPB. 2) [terror, pavor; furcht, schrecken]. Rohamyon hív reayok foelalem es reettentes (JordC. 42). Rotentes es rezkedet yewttenek en rayttum (ÉrdyC. 573. 194). Ystony ytoeltnek reettentes nyath (ÉrsC. 266). Mint az oroszánac ordítása, olyan az királyarc reettentes (Kár: Bibl. 1611). Ejjli felelnék és reettentések tögdel nem könyvékeznék (László: Petr. 197). Zrinit nem üjszletli gond s reettentés (Zrínyi 189).

Röttenthetetlen: imperterritus MA. [unerschrocken].

Röttenthetetlenül: [imperterrite; unerschrocken]. Ál reettenthetlenül Zrini nagy gondokon mint nagy tornyos küszöklék magos Késárnakon (Zrínyi 180).

Röttentő: formidolosus C. terrificus, terrificus MA. [schrecklich, fürchterlich]. Lúd-rettentő fő: chomonyehon MA. Ellenségnöck rettentő zörnyesgeth ne lassam (CzechC. 20). Nép rettentő MA: Bibl. Magy. 2. Ilon Stiján Gólemi rettentő testel lépik mint egy halom, rettentesseggel (Zrínyi 188). Ugy hallom, rettentő napjaik voltak azalta (TörtL. XV. 212). Röttentő fejcs, makacs állat a tűzök (Mik: TörtL. 447).

RETYE-RUTYA: anilis blateratio Kr. [tritschratsch]. Retyerutya szénán rendem, rendem, rendem, rárom (Thaly: VÉ. II.126).

RÉTYKE: [piscis genus; fischart]. A galóztát, zompot, retykét, csakát add a szakátsnak (Szabadó: László: 44).

[RÉÜL, RÉVÖL, RIVÖL]

el-réül, el-révöl: [mentis ecipior; in entzückung geraten]. Zent atya es egyebv voltak mind el ryewölthettek es fekezek uala nykeppen meg holtak (ÉhrtC. 136). Egy napon mikorom ymalkozneek, hog' wr isten tartana meg ewtet az ew zyzessegeenek fogadasaban, el rewölthettek (ÉrdyC. 276).

Réülés, rivülés: 1) [mentis excessus; entzückung]. Meg bezelle, hogy az zent Ferencnek ryewöltesben áruendezet es ygyaztalast erzi (ÉhrtC. 132). Eszek azonközben lölky reules hű rea: incidit in eum mentis excessus (JordC. 741). Latam révles zereit en elmennek latusaban: vidi in excessu mentis visionem (745). 2) [prodigium; wunderbild]. Byzon hadando testhe volna mynth egyeb embernek, es nem reewléles zereit (ÉrdyC. 119). Moyses es Yllyes nem reewléseken, de byzon testekben lettek volna ott az ydöben (150). O zent atyamm, hyd be azokat ees, kyk kywo fwtanak, mert reewléles nem vagyok, hogy nyundennek hallasara yelenchem meg, mynt len dolgom (531).

Réület, rivület: 1) [mentis excessus; entzückung]. Zent Ferenc vala elmenek ezenne ryewöltesben, sem napjal sem ewel nem zollatunka, vgy vala ystenben megnyomnadot (ÉhrtC. 11). 2) [larva; gespenst]. Senkít a keszert el ne meriétön amaz a rewlet meg ne indióm (TelC. 50).

Réületés, révületés: [ecstatis; verückt, verrückt]. Révületes testh: corpus fantasticum NémG. 124. Meg chvolyak es meg meuetyk vala ewet es reewlétesnek nenezyk vala (DontC. 165).

RÜT, RÖT, RÖJT, RÉÜT, RÍT, RIÜT: [mentis ecipior; entücken]. Bernald sr istentől érdende el nag ma

lazbot, hogi giakorta istenhez rüitetik vala (VirgC. 50). Caiphas-tul es Pilatos-tal halakra sententiaztatec, kiknek előtte sokat rezkede es rüto (Börn: Préd. 244).

el-rüttetik: [extra se rapit, spiritus ecipior; in entzückung geraten]. Ew elmenek magatzasaban el rütyték uala: in mentis rapietatur excessum (EhrtC. 77). Yme legottan el rüthetee lelkében (NagyszC. 381). En elmenenben el-reütettem: ut rapier extra me (JordC. 751). Ottan el reewteteem leeleken: statim fui correptus spiritu (892). Zarnazeg ilyen chodolatos illatnak zaga, hogi az soror a nag edesegert elrytetet volt (PéldK. 73). Imilien latusata lata: elrütteten, egzizere a zent Eöfren lata egi tűz ozlopot (DebC. 103). Igen aítatos vala, mert az inacsagba giakorta el rütyek uala (164). Oli igen el rütyték vala az inacsagba, mint ha meg holt volna (207). Lelke zereit el reewtettek (ÉrdyC. 502b). Erdőmle latni chodolatos kepen meg ekesítettöt zep azzonállatot, vgy hog ekössegeen elalmlökodasane okaert elrüttetneec (TelC. 63).

elrüttetés: [ecstasis; entzückung]. Zent Pal ezt meg koston el rüttetesnek napiam (DebrC. 139).

Rütés, rütetés: ∞ Mikoron frater Pacificus meg terth volna ez ilyen rütesből, legottan kymene az egyházbol az bodog zenth Ferenczhez (VirgC. 64). Meg boczatatec frater Leo az rütyetesből (110).

Rütet: [mentis excessus; entzückung]. Prophetanec ezen latusa legén anag vetel anag nehesség anag tereh, mert nem bezel elmenec rütyeben (BécsC. 259). Ki kedeg rütyeben azaz ketelen zol, sem zolast sem vezteglest val ő hatalmaban (267).

REV: putredo, humor putridus MA. [táulnis].

Reves: putridus, humidus MA. faul PPB. Tegitek az gőmölöz fát renessé (Sylv: UjtT. 119b. 11). Miczoda lesz a bāt a renes főken (Börn: Ktud. IV.32). Mintha egy renes fāt ragnane (Börn: Préd. 410). Az mostani üjságok az eretnekségek reves tökéjének cemetői (Pázm: Kal. 271). Reves tökét láttatott rágni, semmi izt benne nem érzett (Pázm: Préd. 157). Reves tökének setéiben fejrkedő világoeskája (Pázm: LuthV. 3). Aszu, reves törzsököket hordatott vala (Szal: Krón. 568). A halandó es rothadandó embert nem mondhatni-e revesnek (Pós: Gtöt. 89). Ezek főnek azok a tizen nyölöz bizonyágok; látod, hogy reves es rothadt támaszok (Pós: Igazs. II.370). Lászen rongyos gatyád, azis avult es reves (Ben: Rithm. 123). Tőben posvány szűnyög s döngő légy sem bolyog, el-bójnak reves fűben (Ben: Rithm. 23). Visszagott reves töké és a gonosz szokásokban meg-rögzött vñ latrok (Csuzi: Sip. 9).

[Szólások]. Egy reves töke tenéked egész erdő (Pós: Válasz. 118).

[Közmondások]. Reves töke gyümölsőt nem hoz (GKat: Váls. 12). Minden üjság kedves, óság pedig reves (Kisv: Adag. 147). A szabad revesnek, a tiltott mézesnek láttatik az embernek (150).

RÉV: portus Czinár. C. vadum, tractus MA. [überführt, furt, hafén]. Micoron zép lassu zel longedezne Francia ország revere, ifuenec Colóniara (NádC. 162). Az tevbv kezzel ada az jeny reuet falyuual (MargL. 202). Meneknek az Jordan reweere (JordC. 288). Megh teresdn Tarsis neű rewnek hayoyth: conteres naves Tharsis (KesthC. 119). Gedeon izene Jordan vize melle, sídod a reuöket hogy mindenüt allanak (Hofgr. 73). A tigrisnek vala egy gyalog révo, az révro eljutta Sándor népe (RMK. IV.108). Jacob a rewe mene (Helt: Bibl. Tab). Által költenec réven (H. 113). Az Duna révén (Monfrók III.16). Hogy Magyarországra réve lehessön, Sabie várát megvette vót (152). Az hajók és rév érzésére taz ezer embert hagyott (154). Az lovasokban keveset az folyovíz rewenek meg probalasara ele bosszta. Forró: Curt. 157). Minden bizonyos réven által köllet-

vén evezni (Tarn: Szents. 164). Pekri uramot oda az rév mellett Födémre szállítottam (Beres: Lev. 18).

ki-kötő-rév: [portus; hafem] Hazánkban ki-kötő rév helyére egészen juthassunk (Toln: Vigaszt. 9). A mi előink a táborn mint egy ki-kötő révet állították vala homi (Teleki: Flél. 235).

part-rév: ∞ A Bosphorus egy oldalát a Propontis, másikját a tengernek hajlása avagy part-rév bé fejezi (Konst. 4).

Révés: **1)** portuosus C. MA. [hafenreich] **2)** portitor Ver. [führmann]. **3)** nauta, nauticus C. [schiffer].

Révész: portitor C. nauta MA. [führmann]. Kül: rezskede rejók úgy hogy nem látunk, s az révészeket verni kezdik (Monfrók III.13). Rücszec nekem szent Miklos istentec (Born: Ének. 391). A szerzetesek a maga nyereségét ásító révész-fül megvettetének (Tarn: Szents. 164). Rút dolog, ha az révész vitorlát el-hadgya (Hall: Paizs. 22. 95). A révészek, kiknek a jó borban vala nem kis részek, némelly társunkban belé-kötődének (GyöngyD: Char. 43). Révésznek fizettem (MonTME. I.183). A mentő vasmacsok az utolsó veszedelemkor veszik elő a révészek (Fal: UE. 453).

[Közmondások]. A hajótörés után jobb a révész (Fal: UE. III.123).

RÉVEDEZ: [circumvolito; herumschwärmen]. Révedezve, sírva, futva nem akadhatok egy utra (Thaly: VÉ. II.321).

RÉZ: **1)** aes, cuprum C. MA. [erz, kupfer]. Rézzel megvesztegetem: aéro; valakit rézből ki-önteni: ex aere aliquem ducere PPBl. Valamit tezen a reez a vasnac, ezóut thezi a haborusagnac bekenelvaló zenvedese a valasztattaknac (NagyszC. 243). Az romayak reezbevl chyboryomot faraganak (CornC. 193). Az istenség nem lakozik sem rezben avagy erzben (ÉrdyC. 200b). Négy mása reszet husz mélyföldre visznek husz forintért (Helt: Aritm. II.6). Az hasa, az izombia merő rezből vala (Born: Ének. 351). A gyertya tartó ventelzei rezből való (Com: Vest. 20). **2)** [excrementum; auswurf]. Az ebek az rezet el hányják a templomban, melyet ki kel sópórn (MészK. 18).

sárga-réz: orichalcum Ver. C. [bergerz]. A sárga réz céd-mával, egy némi-nemű érezes kövel megillettetett réz (Com: Jan. 16).

velencei-réz: orichalcum C. [bergerz].

Rezel: [secerno; answerten]. A lágy pástör előtt a farkas gyapját rezel (SzD: MVir. 137).

[Rezez]

még-rezez: aeror PPBl. [mit erz beschlagen].

RÉZÉG: tremo Kr. [zittern]. Rezeg a fazék: olla sonat vitium PPB. Mint a harisnak a szava rezegett (Gvad: RP. 480).

Rözgöd-ik: [inquietus, impatiens sum; unruhig sein]. Rözgödnek, nagy titkon el-kiesselegének, az terek után hamar készölnének (RMK. III.51). Mégis rözgödöl, hogy vagyon vgy kel érteni (Mon: Apol. 309).

Rézgölöd-ik, rözgölöd-ik: streper, commoveor MA. [sich erregen, sich beunruhigen]. Ez előtt is sokan rözgölödtek és újságokat indítottak, de csak hamar meg csököntek (Pázm: Kal. 66). Nem árt, hogy rözgölödik kegyelmek (TürtT. VIII. 180). Igen rezgölödnek és fényegölödnek (SzEszT. II.49). Judás már tanít is akkor a Christus nevében, mikor Nicodemus még ingyen sem rezgölödik (Nagyari: Orth. 65). Henye heréké léz-nek, kik rezgölödnek s tudnac másokból szijní (Megy: 6.Jaj III. 36). E csipések ellen így rezgölödl (Czegl: MM. 131. 144). Temesvárrat is rezgölödnek (RákGy: Lev. 525). Ocskai s Bertófi is csak rezgölödtek seregökkel (RákF: Lev. V.17).

Rézgölödés, rözgölödés: [apparatus, motus; regung, bewegung]. Az több helyeken való gyülekezések is eloszlék, rezgölödések megszűnnek (Szul: Krón. 85). Ellenségeknek egyet értő rözgölödéseket dirnállhatják (Monfrók VIII.221). Ha hol csak mi jó szándékoosak s leg kisebb rezgölödéseket vesznék is eszekben (Megy: 6.Jaj. 19). Rézgölödés (Megy: Dial. Előb. 9). De a csak látta a rezgölödést itt akkor (ÉrtFörtAd. 198). Ha mely felől ellenség ártalmas rözgölödése hallatnók, egymást megsegítsék (II.347). Homonay, Sorbán rezgölödésétől nem szákség tartani (MonTME. III.160).

RÉSZKED, RÉSZKET: tremo, contremo, frigio C. contremisco, trepido MA. [zittern, beben]. Rezkezy: contremisce NémGl. 328. Mindentől részketők: circumtremo C. Mikor mondotta volna ennekem e bezedet, fel-alle rezketnen (BécsiC. 159). Ű teste rezketny kezd (VirgC. 63). Lucia azzon fel kele es rezketven monda az ev anyának (CornC. 398). Kezde ret-tegni es rezketni (JordC. 505). A keze kezd rezketni (DebrC. 105). Zent Pal apostolnak latasabol igen rezket vala (157). Ezekre yetemben rezketwen mondek (ÉrsC. 336. 355). Erwend-yetek néky rezketwe (KulesC. 3). Az mi atyánkfát mert nem keserültük, nagy lelki-rezketve mi az kútba vetettük (RMK. IV.17). Megmondak reszkötve az anyukának, hogy a gazda ott volt volna (Helt: Mes. 481). Nyaka hójasos, feje fájdalmas, keze reszkek (Pázm: Préd. 233). Testemben reszkednék (Tarn: JóEl. 128). Reszkek minden kis nyomorúságnak árnyékától (Fal: BE. 587). Reszkek a pítle, mikor örel darát (Gvad: FNót. 112).

még-reszket: intremo, contremisco C. intremisco MA. [er zittern, erbeben]. Halvan ez erőltetst e ket atyafy, nagyon megh rezketének (ÉrsC. 109). Persiai fejszékkel, melyec nagy erővel megvillogtatnac, rázattatnac, lobogtatnac, reszketetnec, által vevén (Com: Jan. 150).

Reszkedés, reszketés: [tremor; das zittern]. Retentees es reezkedet yevttének en rayttam (ÉrdyC. 576). Minémű resz-kedéssel, könyörgéssel merjen az angyaloknak színe előtt elő állni a nyomorult emberke (Tarn: JóElet. 130).

[Reszketetés]

Reszketetést: [trepidant; zitternd]. Kezeydnék 5 meel sebeeth ölelgetöm ayetatosh, rezkettetösh (CzechC. 29).

Reszketeg: [tremor; das zittern]. Földnek kirali meg hab-orolnak, meg indolnak, reszketeg lele őket (DöbrC. 103).

Reszketeges: tremulus, tremulus C. algius MA. zitternd PPB. Mondék rezketeges zoval (ÉrsC. 336). Rezketeges szonal alig mondhatta vala (Istv: Volt. 19). A plantalt ligetekbe és kertekbe reszketeges képeket csinált vala (Mel: Sám. 326). A reszresg az egész testet reszketegesse teszi (BécsiG: Préd. 31). Az első gyilkos Cain reszketeges fejű és félelmes bűjdoső lőn e földön (Pázm: Préd. 514). Reszketeges kezű vén ember (GKat: Váls. II.1260). Reszketeges, tántorgó (Czegl: Enoch. 177). Keze reszketeges (Felv: Dics. 29b).

Reszketegesség, reszketegség: [tremor; das zittern]. Emlekdőzel az rezketegségődről, kyketh te testődben zenvedel (WinklC. 246. GömC. 100). Immár császárt vénség elérte vala, reszketegesség is gyötrette vala (RMK. III.353). Görezőt, reszketegességet gyógyít (Mél: Herl. 126). Az ílátat az számhoz vitszöm valamely reszketegességgel (Nád: Lev. 89). Reszketegös-ség, korság (Born: Evang. III.241). Reszketegőség vagyon labab-n (Frank: HasznK. 102). A sárgaság és reszketegesség meg erőtlenedtetet jelentne (Com: Jan. 55). A reszgesnec bünteté-sére vagyon a reszketegesség, láb köszvény és kézi köszvény (182).

Reszketés: tremor C. horror, trepidatio MA. das schau-dern, zittern PPB. A nagy szívű ember, a veszedelmeket ha közel vanac, reszketés avagy ijetség nélkül rájoc mégyen

(Com: Jan. 195). Ha bizonyos napot tart az hideglelés, a míg nem érkezik rád a reszketés, addig a tört borsot, s nem ér el a nyugás (Folv: Schall. 22).

Részkető: 1) tremens, tremulus MA. zitternd PPB. Az reszketo papnak gyomoran odosaz vetel után Orban bodog-ságot el aluunk (EhrC. 156). Reszkető chiragra vagy podagra kőszvény esik kezére (MA: SB. 129). Akármű zörgésre is aszsonyi módon reszkető (Com: Jan. 196). 2) acus tremula Kr. [Bitter]. Bezzeg más ítélete vala a véghetetlen bölcsességnek, alkotván az embert nem báboros báronnyal, nem arany függőkkel vagy reszketőkkal, hanem tékélletes szép erkölcsel (Csúzi: Tromb. 14). Vesz a gyűrűket, peretzeket, reszketőket (Fal: NA. 141). Ki varrott főkötőt tettek a fejére, gyémántos reszketőt, mennyi tsak rá fére (Gvad: FNót. 43).

RÉZZED: [concor: erregt werden]. Penitenciara rezzeden elmene (MünchC. 57).

még-rezzed: \ Menden nemzetec megyettec, rezzottec, hog' vionanne igazukne nemzete ellen (BécsiC. 74).

RÉZZÉG: [commoveor, turbulentus fio; sich aufragen]. Pilatus lata, hogy senyt nem hazualna, de inkább rezzegne az nép, meg mosi kezét (ÉrsC. 97b).

Rézzéget: [stimulo; ermunteru]. Az warban meg körny-keztettek nag erősséggel, egy muth egebbe rezzegetyk, az ellenséget meg yeztesre enkölönek, yollehet bankoggnak (ÉrsC. 531).

RÉZZEN, RÉZZEN-İK: tremo MA. zittern PPB. Ne rezzennen: non turbetur (NémGl. 218). Alatta fekete föld ugyan rézzenek (Zrínyi II. 14). Rezzen világ minden részben, mert a nagy ég perzen ebben (ErdTörtAd. IV. 227). Ezer hatszáz ötven-hétben rezzen világ minden részben (Bartha: Chron. 19).

föld-rezzen: [concor: aufgeregt werden]. Mynd az eghez Lavkara varas föl rezzene wg amerra, hogy meg Valerianos fejedelem oda futna (ÉrdC. 337). Az utolsó hazánkban föld rézzent tumultusnak le esőlléptése (RMN. III. 125). A bögoly mint föl inditott, földrezzent három ngről (Com: Jan. 51). Nagy zuhájjal és cserésszel jó az eső paták, nem tsula azért, ha mindenek reá föl rezzennek (Pós: Ienzs. 358). Föl rézzent az bassa, nem késik sátorban, jó lonára ngrék fegyveres jámezér-ban (Zrínyi I. 51).

még-rezzen: contremo MA. [erbeben]. Meg yndeytd fel-det es meg haborejtand ötet, wygadz meg ő tereyit, merth meg rezzent (KulesC. 141). Az hajbúsd megbódl, Antal meg-rezzen (Beres: Lev. 308). Igen bánná, ha elsőbb leveleimhez képest meg tanúltak volna rezzenni (572). Elvész ez az ország s én is; mi megrezzent ország ez (11).

még-rezzenes: [re contremiscere; das erbeben]. Látom rút ábrázatját az tulsó dolgoknak, és a miatt való megrezzenesét urunknak nem is csudalom (119). Az ellenkező kimenetele a dolgoknak megbódlja a hadat, kiknek szívek nehezen tér csak megrezzenesek, nemhogy vesztések után (331).

Rézzenes: [commotio, motus, strepitus; aufragen; geräusch]. Fel von engem az lelee és hallé vianman nagy rezzenésnek szauát (Kár: Bibl II. 111). Ha ellenség megérti, hogy ennyi ország a portával is meg akar egyesedni, nem kevés rezzenést hoz nekik (TörtF. IV. 207). Mikor én ezeknek halom rezzenését, érezem szívemnek nem kis rémülést (GyöngyD: Csp. 637). Azonban nagy rezzenéssel hirtelen megindula az egész tábor (Daly: TörtK. 59). Meddig az mieink kitanulhat-jak statusát az ellenségnek, féltem őket az rezzenéstől (Beres: Lev. 575).

Föld-rezzenes: [motus terrae; erbeben]. Alderán bírt föld-rezzenesekkel, nagy villámokkal, mennyűtőkövekkel (Zrínyi II. 69).

Rézzent: tremefacio, terrefacio, terreo Sl. [in furcht setzen, scheuchen]. Vorebokat rezzentő érzeketlen váz (Horv: Mór. 8).

el-rézzent: [absterreo; abschrecken]. A galamb, ha a ház-tól el-rezzentik is, vissza tér azon házhoz (Vajda: Kriszt I. 314). Az angyal, ki a koporsó ajtajáról a követ földre fordította, az őrző vitézeket elrezzentette a koporsótól (III. 673).

föld-rezzent: [concito; in aufruhr bringen, aufragen]. Hamar föl rezzentec ott mind a straszokat (Hofgr. 73). Tolnay ellen kiáltasz ctszaka és mint azzal föl rezzented az egész varost (Born: Préd. 329). Nőzés föl rezzentő orvosság (ACsere: Enc. 196). Föl rezzentetnek mint a madarak (TemPomp. 42). Gyak-ran meg-szagatott édes almaut éretted, ellézi nyugalmamat, föl-rezzent (SzD: MVir. 31).

még-rezzent: conterreo Kr. [erschrecken]. Szleziai szomszédia-kat Cante Bonko megrezzentette (MonOlm. XIX. 200). Mivel már a vizék befádtak, bizony megrezzentett ezen dolog (RákF: Lev. I. 198). Magam maradok az gyalog mellett, mert már Károli megroz-zentette őket, azt tartják (Beres: Lev. 19).

RÉZZESZT: [concito, concito, suscito, moveo, provoico; bewegen, antreiben, aufstacheln, aufragen]. Kegyetlenségnek ny-atta rezzettek: incitatus (EhrC. 67). Egyebeket, kyt ot vala-nak, ymadagra rezzentuen (159). Ebezd nem ol, ki ingalmas-ságot rézzetien (BécsiC. 27). Merékkette minket viadalra réz-zentienec (105. 161). Haragra rezzentet engemet (188). A papoc fedelmi rezzetec a gőlekezetet, hog' inkább Barrabast érezte-nei őnekie (MünchC. 104). Haragra rezzentettek ötet a vízetlen-ben (AporC. 37). Neha kyny bezavddel rezzetty vala ewket (ÉrdC. 349). Rezek rezzettek az nepeket (598b). Mend ezők tegedet fölérekkessegre rezzetnek (ÉrsC. 47). Kiemlen bezed dyhessegezt rezzetth (189). Baratty ő halának ydeien oth legyen es alhatatosságra yndoha, rezezye (291). Ellenség puzkula vrnak es ertetlen neep rezezye the newedeth (KeszthC. 157). Rezezte byzonsági Yakobha (195). Haragra rezezteek öteth (201). Menzer rezzettettek öteth az kyetlenbe es ha-gra yndoytottak öteth (KulesC. 192).

föld-rezzeszt: [concito; antreiben]. A zomzdságot föl rezezte syralonra (EhrC. 159). Föl rezezteek es föl yndwtak az ne-peknak zyűket az apostolok ellen (JordC. 756). Az edes Jesus ynt es föl rezezth mi almnukból, hogy keezzen warywk (ÉrsC. 573).

még-rezzeszt: [concito, commoveo; bewegen]. Jay megroz-zetth es megváltott varos (BécsiC. 281). Vrnak zava puztat-nak meg rezezye es meg rezezyt wr Cades neq puztath (KulesC. 63).

RÉZNÉK: [gallinago; schnepf]. Com: Orb. 45. Rezneket, fürtet, effele madarakat meleg vízben ne mellyezd, hanem csak szárazon (Rady: Szak. 9). A viték, reznék és a hurok madár nyálank étkeknek tartatnak (Com: Orb. 45).

RÍ (eznak JordC. 140. reo BécsiC. 197. 210. DöbrC. 520. reome BécsiC. 112). reottanne 204. reo FesztT: IgAny. 395. rí Fal: BE. 574. 610. rí Balassa: Enck. 51. rí Helt: Krón. 175. Born: Préd. 388). obvagio C. vagio, ploro MA. [weinen, schreien]. Reonak kedeg vüfthuen: rugiant autem clamantes (BécsiC. 112). Vr vtanjanac, reio monnal orozlan, mert ő reio es felnee ten-gernec fíay: post dominum ambulabat quasi leo rugiens, quia ipse rugiet et formidabat fili maris (197). Reiothane omgieruut az apro barnokane dorday (204). Vr Syenbol reio (dominus de Sion rugiet) es hirtelből agza ő zauat (210). Igen alaztattam en zivemnek zepegesetől, vigan rivok vala (DöbrC. 99). Ti ellen-segek őrdög mikent rivo orozlan körül ir (351). Mi nem reio biad munquid rugiet onagor, minden fíve vagon, avig bög őrdög, mikorön teljes hazol telt álland (529). En reom reonak: fluit contra me (JordC. 149). A tú ellenségtől őrdög miképen

reuo orozlan, kering forog testona (VitéC. 67). Mikeppen az reuo orozlan kereng (BodC. 17). Ellensége miképpen a reuo orozlan fut vala útana (TelC. 199). El karhozot emberce hogy riwnac (Born: Ének. 455). Látván társa bánatjában ren keserves kiáltásban (Balassa: Ének. 3). Mint a szonju szarvas, kít vadász rettentett, rileh s alig vehet lélegzetet (51). Kínk vala a borjuk (Dösz: Préd. 272). A gyermek rij, ha bántódik (Fal: BE. 574). A szarvas tsak akkor rij, mikor a dárdát mellébe vagy ágyékába akasztatják (610).

si-ri: ejulo, lamentor Kr. [heulen, wehklagen]. Az kínoe között siw, riw, ohajt, felházkodik (Born: Préd. 388). Az pokolnac melyesze also fenekeből így siu ren es nyerit pápa (ÉszT: IgAny. 395). Siwnac riwnac az istenteleneknek minden nemzet-ségei, per-pattyoc (MA: Scult. 1046). Orthen az kínohó képest siunúnak, reonúnak, kiáltatának (Lép: PTük. I.120). Alatta a pokol és az ördög vagyon mint a sívó-rívó oroszlan (Mad: Evang. 154). Sirjon riwjon mint az oroszlan (257). Csak sírsz ríw (Kereszt: Leg. 30). Sívó révó (Pethó: Krón. 40). A téltől fogva, hogy Ohabára elmenj, mind sírám riwám (TörtT². III. 163). Sí-rív az városi nép (Beres: Lev. 245). Csak az üdöt, hideget s lovát síja ríja az had, s a talpát félti a talpas (287. 289. 333). A kevelység az emberben, a ki sírva ríva születik, türehtelen bízzel mégyen ki a világból (SzD: MVir. 279).

kisi-kiri: [fletu extorqueo; weinend anspressen]. Az sok pénz-is mind el tékozzaltan, melyet kezeid között ki sítam ki rittam (Szentm: FFü. 14).

Riad, rivad read GnaryC. 38. WinkIC. 186. read ÉrdyC. 403b. rivad Lép: PTük. I.11. 336. Lép: FTük. 228. rivad (Gyöngy: Char. 128): **1)** ejulo MA. heulen, wehklagen PTB. Mynd az közönsegs soksaugh ywólthe awagh reada (WinkIC. 186). **2)** [persono; ertönen, erklíngen]. Fel-ülőt hirdető trombita rivada (GyöngyD: KJ. 509). Éjjeli bomályban hajnalra kelének, rivadnak trombiták, a dobok zörgének (GyöngyD: MV. 118). Új erő üt reánk, menjünk elejbe bajukim, rivadjon trombitánk (Fal: Vers. 866). Kapitány quartélyán trombita rivadott (Gvad: RP. 95).

föl-riad: **1)** ejulo MA. [exclamo; aufschreien]. Mynd hwsostwl zemey ky eseenek, ottan föl reeada (ÉrdyC. 403b). Ezt halwan, föl readanak, és egyzer smynd rea kyaltnak (ÉrsC. 498b). Látván az asszonyok, hogy ilyen kénokat szenvedett volna, egyenlő szóval mind felriadának (KrisztL. 31). Erről gondolkodván szent Bernard, szörnyűkodik téle es föl read (Lép: PTük. I.336). **2)** intono MA. ertönen PTB.

még-riad: [contremo; erschrecken]. Zsenyei és Csálóköz megriad, jól látom előre (Beres: Lev. 208).

mégriadás: **1)** terror Panicus PPB [panischer schrecken]. **2)** [insonatio; das ertönen]. Egy trombita meg revadásra nem meltoe le burubnnk az földre (Lép: PTük. I.11).

Riadás: **1)** ejulatio MA. [clamor; das heulen und weinen PPB. [lärm, alarm]. Ez zegen binós nag readast ten es legotat meghala (GnaryC. 38). Eozve zavarodásnak, zurzavarnak, rivadásnak, zaygásnak szörnyisége lészen (Lép: PTük. I.113). Artalmas dolgok az várasban lónoe, riadások, kiáltások esenek (KTör: SzJán. 5). Rivadást ha hallnak, lövsére vigyáznak (Thaly: Adal. II.74). Rivadás esék, csak elkapdoztak köpönyeget mit; níg lóra kaploztak katonáim, oda van (Beres: Lev. 280). **2)** [sonitus; das ertönen]. Halván az mustrara szelettő trombita es dob revadást (Lép: FTük. 228). Trombiták-is kezdék bő ríj-jadásokat (Gyöngy: Char. 128). Mindjárt hallatott a trombiták rivadása és látszatott az arra való zászlóknak forgatása (Fal: TÉ. 637).

Riadtat: [intonare facio; erseballen lassen]. Rivadtatni, harsogtatni a győzelemnek öröm trombitáját (SzD: MVir. 195).

Rivall-ik: [clamorem tollō; aufschreien]. Rettenetes az remülős az nép között, csak rivallik az, s hirt csinál (Beres: Lev. 591).

el-rivallik: [ululatum tollō; aufheulen]. A kopók közül sok elrivallot (Gvad: Orsz. 150).

még-rivallik: [exclamo; aufschreien]. Még-rivallottanac a fene bestia ellen (Czegl: Japh. 12). Nagyt bódól, még-rivallik, tudatlan bányásznak szél (Matkó: BCsák. 107). A kakasok, ha tsak egy kis menyét előtők még-rivallik-is, menten meg-félelenek tőle (Misk: VKert. 361).

Rivalkod-ik: vociferor, ploro MA. schreien und weinen PPB. Szegény népek úgy rivalkodnak vala, utzakról utzakra futosnak vala (Huny: Trója? 14). Midőn Gileon látta volna, hogy a kősziklából tűz lobbant volna ki, nagyt rivalkodék (Gkat: Tük. 136). Vad nyul után senki ne rivalkodjék (Monte. V.343).

még-rivalkodik: [se commovere; aufbrechen]. Igen jó haynalban meg rivalkodának (Helt: Cane. 17).

rëa-rivalkodik: [verbis increpo; anfahren]. Rëa rivalkodnak és kiáltanak (Laud: I'jSegits. II.479).

Rivalkodás: planetus, ejulatus, vociferatio, quiritatus MA. [geben, das wehklagen]. Rivalkodásokkal úgy futnak vala, futó nép közt Judás ott forog vala (RMK. V.36). A tengerben Pbaraho népei izetlen sikoltással, rivalkodással vesztenek el (Tóf: Zsolt. 793). Mikor begyűltünk volna az templomban, ideki rivalkodás lón, az község kirohana az templomból (TörtT². III. 101).

Rívás: vagitus, ploratus MA. [ululatus; das wehklagen, gehen]. Oroszlanac reuasanae zoznáta: vox rigitus leonum (BécsC. 310. 262). Lökéseknek es baromnak ev revasok (DebrC. 530). Igen nag keserő rynast főnek (PeerC. 104). Mynd ev telyes rokonsagyt meg jadelita az ev nagy reuasanal (MargL. 162). Mykoron Samson el maradt vona, eleybe tamada egy oroszlan kőlyök nagy reevassal (JordC. 339). Oly nagy sarkany rywasokath hallottunk (TelC. 275). Barom rívás: vox gregium (MA: Bibl. I.258).

[Szólások]. Ammit adunk rajta mint a számár ríváson (Pös: GBot. 12).

[Közmondások]. Meg ismerik számárt rívasíró (Deesi: Adag. 123. Kísv: Adag. 18). Számár rívás nem hallik mennyországban (Pázm: Préd. 226). Magyar modra szohann: nem hall isten számár rívasát mennyországban (Bal: Epin. 8). Számárnak számár a rívása is (Matkó: BCsák. 256). A rut számár-rívás és kivasz-ngatás meszsze érni nem szokott (Kísv: Adag. 525).

sívás-rívás: [planetus, ejulatus; das wehklagen]. Nagy sywassal reewaassal kezdő yewny (ÉrdyC. 411b. 508). Leon nekik nagy sínások reuasok (Frank: HasznK. 68). Sínas rínus es nagy fog czikorgatás (Born: Ének. 91). Ott kezdetik az nagy rémülés, szörnyő sívás rívás, jay veszék, kiáltás (MA: SB. 31).

Riaszkod-ik: portremo C.

föl-riaszkodik: **1)** [exclamo; aufschreien]. Fel reakodanac az ellen az ördögök es mondanac neki (NádC. 339). Mykoron meg akarnaak mosny, lútaak, haat azzonyallat, ottan föl reakodanak (ÉrdyC. 349b). **2)** [se commovere; aufbrechen]. Bátorsággal az vitézők jutának, szintén hajnalban felriaszkodának (RMK. III.181).

rëa-rívaszkodik: [verbis impeto; anfahren]. Rájok riaszkodtam (Gvad: Pösty. 22).

Riaszkodás: [clamor; gescbrei]. Ama synatokban esni kezdett illetlen kiáltozásokat, fene ríjaszkodásokat megíthetjük, ha illendő-e vagy nem tselekedetek (Megy: Dial. Előb. 4).

Riaszt (*rihaszt* RMK. III.243. *riheszt* Helt: Háló. 111): intono MA. ertönen PPB. Dobot, trombitát riasztának (RMK. III.243). Riheszte a szegény foglyot minden képpen (Helt: Háló. 111).

föl-riaszt: excito MA. [aufhetzen, aufmuntern]. Az ördög föl riaszt a rálok is ez világnak tiát (Born: Préd. 291). Fölriasztám Oskait s ma tüzel Austráiban (RákF: Lev. 17).

fölriasztás: 1) concitatio MA. aufmunterung PPB. 2) intonatio MA. [das ertönen].

még-riaszt: 1) increpo MA. inclamo ModLat. 305. finsono; ertönen). Az nagy szép szanu hangis trombitát egben meg riaszttyae (Born: Ének. 112). 2) [perterreo: erschrecken]. Az ördögtől meg szállott embert az keresztény megriaszttya, hogy igazat mondgyon (Pázm: Kal. 61). Ez királyi ember, hogy az Christus őtet megriaszttya, vesztet halgat (MA: Scult. 965). Nosza pápista uraim, riasztatok meg a gyermek eszt patort (Matkó: BCsák. 134). Az udvarbíró riaszt meg, az várat éléssel rakja meg éjjel nappal (RákGy: Lev. 18). Minerva megriasztá Kupidót: Távozál innét te vakmerő gyermek (Hall: Tel. 45). Holmi vármegye huda van még az passusokon, de azokat a németek megriasztják holnap (Beres: Lev. 22). Meglátom, ha nem lehet-e megriasztanom három fölül (411). Hogyha a jó méltóság megriasztotta volna a mérges gyermeket, elfelejtette volna a dödörgést (Fal: NA. 157). Sokalkán a mély hallgatást, meg riasztá őket (SzD: MVir. 300).

Rikácsol: hircupallio Major: Szót. 250. [eine stäckeren stimme bekommen]. A szőretlene, mülön szőrösödni kezdene, vékonyon csengő szavokat megváltoztattya és rikácsolnak (Com: Jan. 14). Rikácsoló Szabó Jánost Fülekre elküldvén (MonTME. 1283).

Rikit, rikojt: perclamo C. [aufschreiben]. Igen rikoytok: portemo C. Feljegyztem és egy nagyot rikojtottam: Ég, ég, kellyenek föl urak (Gvad: Orsz. 114). A szőke Duna hadi hajókkal be volt takarva, mit meg pillantva, megijedtem és egy nagyot rikihottam (Gvad: Nánd. 6).

Rikojtoz: [gentidem exclamo; wiederholt aufschreiben]. Az aszszonyi rendtől félve olvastatik, rikojtozva kézből kézből nyomattatik (Oregy: KöhlH. 103).

Rikkant (*rikant* Kőnyi: HRom. 35. *rikant* Gvad: RP. 95): 1) vociferor, exclamo SL. [aufschreiben, juchzen]. Szómat jobban rikkantatom jó börtöl (Tin. 317). Imezek rikkantnak nagy örömeikben, amazok rikóltanak, jajgatnak veszedelmekben (MA: SB. 73). 2) [lūmno; wüchern]. Látod-e bitya, hogy te vagy tudatlan, nosza rikkantes még edgyet (Matkó: BCsák. 108). Lovam rikkantván a hátán lejtőt járt, dobogott (Gvad: RP. 95).

még-rikkant: [lūmno edo; aufwüchern]. A símba számar meg-rikkanttya magát, hogy a finm aranyhoz hasonló vallást kétségben hoznass (Matkó: BCsák. 79).

Rikkantás: [ejulatus; geheul]. Legyottam űk mind fölkiáltának, rikkantással reá rohantának (PhlKözl. IX.163). Tánadt mind két részről iszonyu rikontás (Kőnyi: HRom. 35).

Rikolt (*rikolt* Szék: Zsolt. 11): vociferor, debuehor, perclamo MA. schreiben PPB. [klagen]. Részegségben bolondul rikoltok: debuecheri C. Miképpen az gim szarus rikolt az tolv vizekne, akképpen az en belkem te hozzád kinakozie osten (Szék: Zsolt. 11). Nyamalyas mit rikolt, te is oda megy, a hona egyebbe mamer (Born: Evang. IV.60). Rikolto, vezan kinto (Hl. 190). Iszonyum rikolt haragos szíjával (Zrínyi. II.63). Imezek rikkantnak nagy örömeikben, amazok rikóltanak, jajgatnak veszedelmekben (MA: SB. 73). Átkozza az tyrannus és keservesen rikolt, siránkozik (350). Beturják magokat minden magános gyülekezethez, csak azon egyet rikóltván: libertas

conscientiae (Fal: NE. 56). Kiüti az öreg prófeta a bárka fődelét, rikót örömeiben a sok tollas állat (Moln: JÉpül. 100).

Rikoltás: vociferatio, vociferatus MA. geschrei PPB. Rikoltással város népe kiüti, hátat ada néki Izrael népe (RMK. V.16). Rettenetes nagy rikoltás indula (Huny: Trója. 4.4). Rikoltás, kiáltás esek az táborban, azt tudnád, ördögök ugatnak pokolban (Zrínyi. I.51). Így nyitá meg nyelvét nagy rikoltással (H.66). Tudakozik, a nagy bölölésnek és szörnyű rikoltásnak mibőlhessen az oka (Hall. III.181. III.209). Némellyek kvártélyból jönnek rikoltással, nyargalnak a mezőn s futtatnak egymással (GyöngyD: MV. 56).

Riogat, rivogat: increpo MA. [corripio: tadeln, rügen]. V. írtetek kirallolokot reigata: corripuit pro eis reges (DóhrC. 172). Monda az provincialis zent Margyt azzomnak egy nemev-nemev reogato bezeddel, de maga tyztesseggel (MarzL. 137). Ky nemzeteketh reogath, nemde meg legye (KeszthC. 251). Nem utálá meg a nyomorultat, nem revogató, sem el nem fűz előle azokat, a kik oda hozák (Tel: Evang. II.672b). Menyiszer döfötték, rivogatták az ő fúradott és szakaszadott testét a hóhérok (Pázm: Préd. 510). Őtet megdorgallya, ríogatya, veréssel is fenyegette (MA: Scult. 252). Szegény jámbor urakat rivogattyák, szidalmazták (Ker: Préd. 253). Haragos szoval ríogatya, dorgallya (Megy: 3Jaj. II.101). A negédes orvosok ríogatják a nyomorékok, többétek kinyait (Megy: 6Jaj. II.10). Nem mondok helytelen dolgot, csak ne ríogass (Czegi: Blorg. 104). Addig rivogattam s jártam köztök, nem sok kárral megtartottam az hajduságot (Beres: Lev. 29). Mosolyog a pástör, kezd fejet mozgatni: nem oda mégy; kiért kezdi ríogatni (GyöngyD: MV. 121).

még-riogat, még-rivogat: increpo MA. [rügen]. Késértben esteket vigasztalt, poenitentia nélkül őket meg revogatót és meg írtet (Zvon: Post. I.121). De bár be boesássák is őket hozzátok, id meg revogattátok (Lép: PTük. II.228). Kemény beszédekkel szóltott nekíe, meg ríogatta őket (Tyúk: Józ. 380). Demihán diühösségét chászár esmerie, azért meg rivogatni ottm nem merte (Zrínyi. I.119). Nem akar vala letédepelni, de megriogató: Uram ennek meg kell lenni (Cserei: Hist. 84). Polydamas rivogattya-meg őket és kedvek ellen-is tartóztattya (Hall: HHist. III.124). Este Bergenyesen voltam, a holott szolgálmat megriogattam (ErdTörtAd. IV.43). Ha a lovat nem vered, nem ríogatod, engedelmesebb leszen hozzád (Misk: VKert. 112).

vissza-rivogat: increpando convertio: dñch rügen umkehren]. Némeknek vilték Eszterházi Antal uramat, csak arczúl forgatják nekem vissza az zészlokat, s az ügyüket visszafeli: így rivogattam vissza őket (Beres: Lev. 295).

Riogatás: [jurgatio; rügen]. Távol kell innen lenni a ríogatásoknak, fenekedéseknek (Megy: 6Jaj. 129).

RIBALD: [sederatus; bösewicht]. Zornú kenokat tóttek ráta a sídok es a ribaldok (DóhrC. 622).

RIBANCOS: lacerus; zerrissen, zerfetzt PPB.

RIBESZ: ribes; Johanniseere. Fejér ribesz avagy Sz. János szőcszkője (Lápp: Cal. 53). A szegények nád-méz-nélkül csimállyák-bé a megyet, chez megy és ribeshül ki-facsart levot vésznek (Lápp: PKert. III.280).

RIDEG (*rideg* Fal: FE. 461. *rideg* Fely: Dies. 11): 1) singularis MA. [alleinstehend]. Eggyes es rideg személy, kinek sem fia sem banya sem atyafia nimesen (Ver: Verb. 349). Elsiben vetőtték az 10 f. adóth helyis embőre; zsilléro és ridegőkre kevesebb (KockkTart. II.75). 2) [impertus, alienus, ungewohnt]. A tudós udvar jobb a rideg scholánál (Fely: Dies. 11). El is ámitják azokat, kik a politikában ridegek, de

nem a forgottakat (Fal: UE. 461). **3)** [caelebs; junggesell]. A rideg legény nőszi akarván, megnézi, a mely eladó leán kedvellyen (Com: Jan. 116). Rideg legények és jóvovány emberek adaja (MonTME. 1273). Lator az a nagy bak, ökleldődik, szurkál, minap két rideget a vízbe ugratott (Fal: Vers. 911). **4)** macer; mager, schlank, dünn PPB.

Ridegség: singularitas MA

RIGÓ: merula Pesti: Nom. 61. C. MA. amsel PPB. Stephanus Rigo jbgio XV. száz. A rigo ellihen madarasznak beszédit, elmené onneg (Helt: Mos. 413). Igen örvend az rigo, neki felel az szájo (SalMark. 10). Hangos szavuae a fülemő, rigó, kenderike (Com: Jan. 31). A rigo igen hasonlatos a húros-madárhoz és tsak magúosan jár kél (Misk: VKert. 461).

csipögő-rigó: [merula torquata; schnatteramsel]. A csipögő rigo akkora mint a közönséges rigó, igen hangosm szokott tsevegni (Misk: VKert. 461).

fejér-rigó: [turdus musicus; weissdrossel]. A rigónak három-féle nemei vannak: némely tiszta fekete, némely igen szép sárga s mintegy sávvölte szőlv, némely tiszta fejér, de illet a mi hazánkban nem látunk (Misk: VKert. 462).

fekete-rigó: [turdus merula; schwarzamsel]. (Misk: VKert. 462).

húros-rigó: ∞ Az húros rigónak gyomrát és begyit ki ne vessed, mert abban fényő mag szokott lenni (Radv: Szak. 9).

rézorrú-rigó: ∞ Ez tiszta fekete, az orra szép sárga, melyről réz orrú rigónak is nevezetik (Misk: VKert. 461).

sárga-rigó: [oriolus galbula; goldamsel]. (Misk: VKert. 462). Sárga rigó, tarka turó, rezes kalapácsot, bükkfa nadrág, tüdő s hurka, mámoros kovácsot (Thaly: VÉ. II 126).

Rigócska: [merula; amsel]. Szép szavú rigócskák, csúsesőgő szájkócskák együtt siratnak engem (Thaly: VÉ. 1428).

RIGYA: concaedes C. MA. [verhack, verhan].

Rigyáz: computo C. arborum ramos reseco MA. [schneideln].

RINGYÓ: [prostibulum; hure]. Jóféle magyar úriember volt, a felesége pedig nagy ringyó 1761 (Házánk II.55). Be-tyárok barlangja, ringyóknak tanyája (Orczy: Köth. 199).

RIPSZRAPSZ: [jactura; verlust]. Ripszrapsz, csak légyen az én zsákomban (Kisv: Adag. 133). Ha vagyonom ripsz rapszra menne halálom után (Gvad: NótTest. 252).

RISKÓ: [ruber; rot]. Ez tőtoknak minden gazdaságok, ha van nekik két riskó marhájak (Thaly: VÉ. II.5).

RISZA: [clunes; das hintere]. Hord el fiam, hord el a riszát, ugord által Dunát, Tiszát (Thaly: VÉ. II. 294).

Riszál: [motito; hin und herbewegen]. Ki a járás-közben hányja a farát, riszáló: *formicinus gressus PPB.

RITKA: rarus, infrequens, relaxus C. [seltén, karg]. Ritka szőrű: raripilus C. Vala ez gevreg pap ev tekintetyben egyevgyev. jarasa mertekletes, rytka bezedev (DomC. 304). Rytthak ees keweseek legyenek thy bezededeth (ÉrsC. 184b). Mynden rytka allat draga, az naponkédy keddeeg wtalatus (465b). Az igaz baratsag rytka mynt az fekete lattyw (Pesti: Fab. 47b). Az jó békesség nagy ritka madár Magyarországbán (RMK. IV.237). Igen ritka, ki mindennap tanulgatna a szent irasbol (Born: Préd. 410). Ritka vagyon az (Decsi: Adag. 36). Ritka madár az mostani időben (94). Ezek a példák olly ritkák mint a fejér holló és fekete battyú (Fal: NA. 223).

Ritkán: rare, raro, rarenter C. seltén PPB. Igen ritkán: perrare C. Ritkán való babuál elegendhetneekh meg (VingC. 129). Joob naponként keueset, honem ment ritkán sokat eni (VirkC. 31). Az zyzességi rytthkan vagyon ember-keuel (ÉrdyC. 151b). Yghen rytthkan leletyik oly ember, ky annak előtho zereye az halálhoz öneemmagat (ÉrsC. 270). Fő ember tiában igen ritkán vagyon jó (Decsi: Adag. 17). Ritkán vagyon az hegedűsben bornemiszta (120). Bizonyára ritkán és röstessen tartatnak illendő gyűlesec vagy Romában vagy masut (Zvon: Osland. 84). Az kis Duna ritkán fagy bé de az árja nem tartós (Deres: Lev. 315). Vélte és ritkán akkor is esny emberi gyarlósághil estek-meg (Fal: NE. 50). Félve megyek az utcára, ritkán ablakra (Amade: Vers. 130).

Ritkás: [collucatus; licht] Ritkás erdő: sylvula Nom. 77.

Ritkaság: raritas, infrequentia, fungositas C. raritudo MA. [selténheit]. Az zent zeretnek masod twlaydonsaga rytthkasa (ÉrdyC. 465b). Sűrűség és ritkaság: densitas et raritas (ACseré: Enc. 127). Mikor a nagy méltóság mellett megvagy a szép termet, tsuda ritkaságnak tartatik (Fal: UE. III 144).

Ritkaságos: valde rarus Kr. [sehr selten]. Minden állapotul ritkaságos vilogatott gondolatokkal eszmélkedik (Fal: UE. 392). Valóban ritkaságos dolog volt Armetnek és K. Abbénak egymáshoz való hasonlatossága (Fal: TÉ. 768).

Ritkit: rarefacio, raro MA.

még-ritkit: rarefacio, raro, disraro C. Megritkított: rarefactus C.

[Ritkód-ik]

még-ritkodik: rareco C.

Ritkul (ritkúl László: Petr. 77): rarefio, rareco MA [seltén werden]. A jeles ember halálát számi inkább tisztességes, melly ritkúl a jeles férfiak halálával (László: Petr. 77).

még-ritkul: rarefio MA. [abnehmen, seltener werden]. Irigalmassagh meg rytkul, zerelem meg hydegwl (ÉrsC. 527).

RIZS. Riskása, risköles: oryza; reiss PPB.

RÓ, RAV-om (MA.): **1)** incido, incidendo noto, annoto, crenis factis numerato incido; einschneiden, mit kerbe bezeichnen PPB. **2)** censeo, censum exigo MA. zins fordern, einnehmen Adáni. A király akarja vala az országot róni és minden kaputól akara egy aranyat vőmi (Helt Krón 203). A hatalmasok untalan nyuzák, róúák, raboltattyák a szegény ártatlanokat (Helt: Mes. 221). Adayokat es zolgaltattyakat az magyaroknak félyeb tettek, mynket félyeb zolgaltatnak es félyeb ronak (RMNy. II.101). A nemesség ígért minden rótt kaputól 99 pénzt (ErdOrszGy. 572). **3)** [struo, construo, paro; machen, fertigen, bauen]. Zazloth chynaltatum nekj es koporsoth rotatum (LevT. I.142).

[Szólások]. Kiket jobb kezén vezet a szerencse, elidegenülnek azoktól, kik társai a szerencsétleneknek, attól tartván, hogy ezek számba ne rója őket a világ (Fal: UE. 449). Ezt is víjódra rohato, ha kedved vagyon hozzája, meeg írásodnak summáit kalapodhoz illendő bokréttában csinádmi (Fal: CsIsk. 34). A fejérnép, akár mennyit éljen, absolute csak harmine esztendő, a férfiak hasonló képen aláb aláb rójják kereszteket (Fal: NU. 352). Az mi illethy az wrakath, kiknek portath ronak, azon meg az orszagh az urakkal tellesseghel nem alkotott (RMNy. III.119).

föl-rő: **1)** consigno, annoto MA. bezeichnen, aufschreiben PPB. Fel ranod sokszor te vetesedet (Born: Ének. 514). Fel-róvn attyafjait, ismét haza íromtat azzal, auit az attyafjaitól tanult (Mik: TörL. 163). **2)** [exstruo, erigo; aufbauen, er-

richten]. Teteiglen baronával felróttak, egy nagy föltést vitézek csináltak (Tin 199) Léczszöveget vettünk, hogy a praedicator temetését felróttuk fával (MonTME. 156).

fölrovás: consignatio MA. beschreibung PPB.

lő-ró: [detraho, expungo; abziehen]. Jer. rójuk-le a ravásról adósságunkat (Pázm: Préd. 1022). Az ánnepeket mindenestől le tenni nem tudósolljuk, eleget le róttak benne (Alv: Post. 192). Rójjanak-le a papok valamit az ánnepekben (Czegl: Dág. Előb. 8).

[Szólások]. Az okos életre tanítóinknak tartozó a d o s s á g u n k a t le nem róhattunk (SzD: MVir. 96).

lőrovás: [detractio; abrechnung]. Reménylette, küld valaki, ha csak adósság lerovásában is neki, de semmit sem (Beres: Lev. 13).

még-ró: **1)** [adnoto, inscribo, conscribo; aufzeichnen, aufschreiben]. Lőn ézari parancolat, hog' mind ez zoles világot meg romáink (166rC 266). Megródd ezt legény jól (Czegl: MM 194) Magad rotdad ezt meg (204). Megródd pengit, a mit monlok (Pös: Igaza. 1508). Mikor valamely dolgot meg akarunk jegyezni, meg-rójjuk valamire; írd-fel ezt, ródd-meg (Tof: Zsolt. 20).

mégravás. Adó fel-vetés, meg-ravás: indictio PPB.

Ródol: [sapinus incido; wiederholt einschneiden]. Róddolva vagdalva, rövidölve: caesuratum PPB.

Rótok: [talea; kerbholz]. Ha mennyi rótok van az egész világon, mind egyet értené ezen az egy dolgon, szörnyű veszedelmünk ki nem tudnák írni, annak sok romlásit előszámálnia (Thaly: Adal. 1277).

Rovás, ravás: **1)** crena C. tessera, talea MA. rationaria talea, rationalis taleola, bacillus incisus; kerbholz PPB. Jer. rójuk le a ravásról adósságunkat (Pázm: Préd. 1022). Egyszer s mind fizetik utolsó romlásokkal, valamit régi ravásokra róttak magok és elejek gonoszságával (Pázm: Préd. 121). Az biro az kaszárnak bizonyosságra vagy rovást adjon vagy pengit írást (TörtT? 1391). Már rovásra osztani az hóst próbáltam, lábán osztani próbáltam, annyig végtetni próbáltam (Beres: Lev. 554). **2)** census MA. [aufschreibung]. Lőn ézari parancolat, hog' mind ezzeles világot megromáink; az rovás lőn előve sirini Cirinos espartoli (166rC 266). Tanadha ama Judas a rausnak ideien essoc népeket hitete el utónna (Helt: UT. 98). Fölhívatott az ravásra bemitinket Szócs János (MonOkm. 114). **3)** pensio, tributum MA. [steuer]. Artikulust szöröznek, hogy az végvárak szükségére egy ravást adjanak, kibe nemesek parasztok, de egyházi népek es fizessenek (MonIrók III. 148). Kibe semí nem lőtt vót, mert sem az ravás k, nem ment, sem az végvárak szüksége meg nem látott (149). Romás auagy adó: tributum vel census (Helt: UT. E4). Belochus a babilonianak kirallia Israel orszagat raus ala suezoltata (Szék: Krón. 37). Az király raust vét az ő országára (Kár: Bibl. 1507). **4)** [registrum; liste]. Kik rovást és listát meg szoktak vizsgálni (Orczy: Kélt. 159).

[Szólások]. Aztalut kyrálynak sok ideig ezine r o u a s s r a t a r t o t a k (Göres: Máty. 50). Ami ravásunkra hordaltták mint vizet a bort (Gvad: RP. 49). Ravásra nem h a z u d n i, igazatszólni: Proverbia loqui MA.

borona-ravás. A várnak bástyát kőből csináltatta, a közt erős, öreg borona-ravásokból (MonIrók III. 152).

főrevaló-rovás: capitatio C. [kopfsteuer]. Főre való ravás, adó: capitatio PPB.

ostor-rovás: muleta, census PP. [brandschatzung].

[Rovásol]

még-rovásol: crenis incido; kerbe schneiden PPB.

Rovatal, ravatal: **1)** census Kr. [steuer]. Házonként kellett mindennek magát föl íratni és ravatal alá bocsátani (Zvon: Post. 1138. 141). Abban az időben is némely falu annyi rovatolon volt, hogy az embere sem volt annyi (MonTME. VII. 314). Az egyiptomi ravatalnál terhesebb adózás napról napra nevedett (TörtT. VII. 159). **2)** [latifundium census]. Ravátalok [?] vagy rótt helyek: domus censae, fundi censi, latifundia censa PPB.

Rovátkol: [strio; auskehlen]. A nagy urak fa házat csináltak faragott gerendákból fa oszlopok közé egymás között rovátkolván (Lipp: PKert. 1131).

még-rovátkol: [incido; einschneiden]. Megrovátkolni a deszkákat: *asperare asserculos PPB.

Rovátkos: striatus Kr. [ausgekehlt]. Az atraczélnak magva hoszúkás, rovátkos (Lipp: PKert. II. 56).

Rovátol: scalpo, strio MA. einschneiden PPB. [kerben]. Metélt szél, tsipkés, rovátozt: crenae C.

Ravátolat (MA), ravátolás (PPB): stria, striatura, crena MA. incisura, excavatio; das einschneiden, kerben PPB.

Rovátolyocska: [latrunculus; der stein im brettspiele]. Ostáblán-való rovátolyotskák: latrunculi PPB.

Rovátoló: [sculptor artifex]. Mesterséges metző, ravátoló: der kunststecher (Com: Orb. 159).

Rovátolt: sculpturatus, striatus MA. [gekerbt]. Ravátolt levél: folia *striata PPB. Az levele széle erős és basogatot, rouatolt (Mel: Herb. 36).

Rovátos: serratus MA. [kerbig]. Mint az fűszec olyan a euele, hogyes, de raufatos a széle a leveléne (Mel: Herb. 53).

Rovó, ravó: praefectus tributorum, exactor MA. [steuer-einnehmer]. Az ravok kezében zolgaltassak az rawast (LevT. 149). Az en komam wannak, Berg wanneg rawwonak adassyk ez lewel (197). Ha ő felsége kezéhez nem ment a pénz, tehát lopoc az rauc (Helt: Krón. 203b). Táborát az ravó járatta vala, Jeruzsalem előtt megszállott vala (RMK. V. 30). Ne leg ispan, rauc, dezmas, kufar (Mel: Szójn. 123). Kit az ország romoi a tanezbol galazatosan ki vetettek vala: quem censores senatu probri gratia moverant (Deesi: Sall. 18). Ollykor születték Krisztus, mikor a pogány tsászár ravától mindenek bé irattak a végre, hogy személyre és értékre adót vetnének (Pázm: Préd. 100. 1105) 14 szekér szénáért adott az ravónak 11 ft. (MonTME. 115). A magyságos személyek gyalázatot tennének magokon, ha nyomoznák a ravót, a vicgazdát, mint iparkodik (Fal: NU. 281).

ágypénz-ravó: [exactor tributorum lectuariorum; bettsteuer-einnehmer]. Az ágy pénz ravó Ali esausznak az ágy pénzért fizettünk (MonOkm. 136).

széna-ravó: [exactor tributorum foenariorum; heusteuereinnehmer]. Ugyan akkor az széna ravónak 1 ft (MonOkm. 118). Biro uram az két szénaravónak fizetött 9 ft (32).

ROBBAN: [erepo; rauschen]. Sok hangos trombita akkor meg rivada, sok harag szavú dob tombolva robbana (Zrínyi I. 64).

ki-robban: [cum strepitu erumpo; mit geräusch austreten]. Ezeket meg mondván, maga ki-robbana, kezébe pörögven egy szép tollas chida (Zrínyi I. 51).

lő-robban: [cum strepitu subruo; hinstülzen]. Kardot rántván Rusztánt úgy vágja valóban, hogy a testo mindjárt a földre le-robban (Könyi: HRom. 131).

még-robban: [cum strepitu adsum; mit geräusch erscheinen?]. Ha huzás vonás nélkül csak megrobbantak volna is

körülfűtte a római vitézek, mégis nagy szíve fájdalomra eshetett volna ez az ő tisztességes megfogattatása (Vajda: Kriszt. III 391).

ROBOG: [crepo, fremo; dröhnen, krachen]. Az régi meseterek azt tartották, mikor az tűz hátán robog, kifut az leve (Radv: Szak. 123). Az seregek fölött magas por chavarog, alattok rettenetességgel föld robog (Zrínyi I 120).

ROCSKA: oreo, scaphium MA. kamnertopf PFB. Czubán, kárt, rocska, ivóedény: culigna MAL. Sokan vadnak, mellé zerzettettének őnekie tartanioc es kellecnee es rocskaeac (urcorum) keresztsegeket . . . Tartatoc emberenee zerzeseket rocskaeac es kellecnee keresztsegit (MünchC. 84). A telet a szolgáló leány feji a rocskában fel fűlűben avagy fejő sájtárban vévén (Com: Jan. 78. 83).

[ROGY-IK]

lő-rogyik: corruo, collabor SI. [zusammenstürzen]. Valami a menykőtől meg űttetik, le rogyik, el-romol (Com: Jan. 12).

lőrogyás (lerodgyás Com: Jan. 59): [collapsus; das Herabstürzen]. A gutta fűtésnee és a test le rogyásának elől járó követénee mondgyáe a górts-vonást (Com: Jan. 59).

[Roggyad]

lő-rogyad: [subruo, corruo; zusammenstürzen]. Le-rogy-jadt, elhijult és a földre esett (Gvad: RP. 296).

lőrogyadás: [collapseo; das Herabstürzen]. A sáttán kísérteti alat való elmerülés, lenyomtatás avagy lerohtyadás (Mileg: TOSzl. 71).

Roggyan: [labor, collabor; herabstürzen]. Nem vesztik evvel nemességeket, megmarad mind töve mind gyökere, de oda rogygan gyámola (Fal: NU. 284). Annak veti tsekt, hogy meg ejthesse, a többi közönségesen utánna szokot rogyganni (Fal: UE. 378).

lő-rogygan: ∞ Ne építsd szerenesés előmeneteledet a hamisságnak fundamentomára, mert nem állandó, időnap előtt leroggyan (Fal: NE. 104). Ez a város csudája és maga magának bálványja rövid napokkal ezelőtt leroggyant és csak nem semmiségre apadtott előbbeni egekig ágaskodó kevélysége (Fal: NA. 183). Az egész compaigna addig hámpolá a kapitánt, a nüg szégyenében csaknem leroggyant máról (218). Magától leroggyan ezen temérdek hazugságnak garmadája (Fal: TÉ. 742).

lőrogyganás: syncope PP. [collapseo; das zusammenstürzen]. Jele a guta-fűtésnek az hirtelen és nagy horthyogással való le-rogygyanás (PP: PaxC. 28).

[Roggyant]

lő-rogygyant: ruino, deturbo Kr. [herabstürzen]. A leg állandóbb szerentsét le rogygyantya az idő (Fal: NA. 168).

1. **ROH:** subniger MA. [rufus; schwärzlich, rötlich]. Roh ló = fekete ló: subniger Szikszai. Yme mas roh lo es, ky ew rayta yl vala, hatalom adateek ewneky (JordC. 895). Lattateek mas yeyz az eghen es yme egy nagy roh sarkau (draco rufus), kynek beeth feye vala (905). Az ő szép roh lovát torkon vágta vala (RMK. III.286).

2. **ROH:** [sanies; eiter]. Rohal, genetseggel: omnis sporticia NémGl. 337.

ROHAN, ROHAN-IK (rohan Kár: Bibl. 1.330. rohanu [2] Mel: Jóh. 16. rohan CsomaC. 30): prurio, corruo C. impetum facio MA. [vorstürzen, anfallen]. Rohannyon hű reayok feelelem es reettentees te yogodnak nagysaga myath (JordC. 42). Essew esűek vrozgyok ywenek, zelek tamadanak es az hazra rohanak (374). Engedendez azokuae, akkye hertelen haragyokkal read rohanac (NagyszC. 100). Azth halwan, kegyes zent Lazlo

kyral raytok rohana (ÉrdyC. 400b). Az elhagyatott árvára rohanok és el akariatok nimmasztani (Mel: Jóh. 16). Egyebek el lassodnan is, kez volna az tanaezhazra rohani (Decsi: Sall. 31). Az Hectorra egizsersmind ruhananak (CsomaC. 30). Es rohana az niai: et magno impetu grex praecipitatus est (Él: Bibl. 59). Dolgára rohanic (Zvon: Post. 1.490). Akar mi moslek-mis röhögne rohanik (Zvon: PázanP. 289). Nem tudhatom-onap-lát és orákút megl, az mellyen rem rohanol (Lép: FTük. 43). Az halál nem mindgiart rohanik az emberre (53). Fegyverét ki vonván az egész nép előtt ez igekbe rohana (Mad: Evang. 411). Nagy sebes s igyenes lövéssel rohan a vigyázatlanra (László: Petr. 185). Mint a pokolbéli oroslányok rohanának (Könyi: VM. 43). Utánna rohanak, de tsak porába sem értek (Könyi: AM. 92).

be-rohan: introrumpo C. [hineinstürzen]. Némellyek pennát vesznek és bérohanak jövendőlésekbe (Zvon: Post. 1.24). Berohanak az várba bárman, az több társai mind elfutottak volt (TörtT. 1.192). Ha valamelly dolognak győzéséhez fogott, bérohan (SzD: MVir. 129).

berohanás: irruptio C.

elő-rohan: [prurio; hervorstürzen]. Tellyességgel eldűlűttee és nag kiáltással rohanac elő (MA: Scult. 411).

föl-rohan: [tumultuo; lärmen, toben]. Myre rohantak ifle az pogan nepek es nemzetek, gondoltanak bewsagot: cur fremuerunt gentes (JordC. 719). Ez meg leween fel rohanának es az erdeghnek aldoznak (ÉrsC. 471b). De az ország felrohana es ki kezdée kérti a bűnöseket (Ifelt: Krón. 47).

főlorohanás: [tumultus; aufruhr]. Tanaszra egy mas között való gyűlűlködese es kősség fel rohanac tamadni fognac 1582 (KGalg. Fij).

ki-rohan: erumpo C. prorumpo, prurio MA. ausbrechen PFB. Ki-rohanok, ki-fakadok, ki-omlok: erumpo PPBI. Kie az Izrael népe közül hadakozóe valanac, reaioc ki rohanának (Kár: Bibl. 1.499). Az lármára az had mindenfelől ki rohan (Beres: Lev. 295).

kirohanás: eruptio C. MA. ausfall, ausbruch PFB.

lő-rohan: ruo C. corruo MA. einfallen, zu boden fallen PPB. Sárból, vasból csinált lába őszveromla, teteitől fogva ottan lerohana (RMK. II.101). Hogy le ne rohanynyék, szakadgyon (Com: Vest. 57). Le rohanok, szakadok; ich falle ein, oder umb (111). A házak, mellyekben nem laknak, lerohanak (Illy: Préd. 1.269).

lőrohanás: [collapseo; das herabstürzen]. Sokan meghalának az bosszú tornácznak lerohanásából (RMK. V.196).

[őszve-rohan]

őszverohanás: impressio C.

reá-rohan: irruo, irrumpo, impeto, involo, invaso, ingruo, impanco C. aggredior MA. anfallen, anführen PPB. Főlyül reá rohanok: supercorruo C. Legottan azok rea rohanvan mondanak (WinklC. 183). Nag sokakat gyogywth vala meg, yg hoq vgyan reea rohananak, hoq czak yllethetnek hűvet (JordC. 461). Be tapaztak hű folyóket es mynd egyetemben rea rohanak (732). Herodes nem ernest tebuty vala, feelteen az köz neepűl, hogy reea ne rohananak eerette (ÉrdyC. 524). Az ezelten papy feyedelmek reea rohananak az zent apostolokra (599). Minden fájdalom rea rohanik: omnis dolor irruet super eum (Lép: PTük. 410).

Rohanás: 1) aggressura C. impetus, irruptio MA. anfall PFB. Küt az vad kan nagj rohanással megl futama (Pout. 49). A meg-szállottac ha ki-rohanak, viszsza űzetuee és nagyobb rohanással (impetu majore) meg-verettetuee (Com: Jan.

151). Nyertes tábornak nem félsz haragjától, sem erőszakosnak rád rohanásától (Orczy: KöltH. 48). **2)** [tumultus; aufruhr] Lathwau Pylatos, mert rohanas (tumultus) lenne a nép kezéül, vyzet hozafia és meg mosaa kezeet (JordC. 446). **3)** ruina MA. einfall PPB.

Rohanó: impetuosus C. [stürmisch]. Reine rohanoban vanac (Zvon: Post. 131).

Rohantat: [irruere facio; vorstürzen lassen]. Birodalma meg-csorból, meg-csúszkenik s végre a népet végső veszedelemeire rohantattya (Csúzi: Síp. 242).

ROHOG: [erumpo; hervorbrechen]. Az bestianak szájából egő tűz lúg rohog (Szöl: Dáv. 77). Kinek szájából egő tűz lúg rohog rejám (187).

ROJT: fimbria MA. [quaste]. Köntösnek pántlikás rojtjai; *cirri vestium PPB. Palástot viselően, mellynek minden szegebetin kötök légyenek, a kötök végén ég-színű kék rojtok (Pázm: Préd. 1031). Meg-lyukasztatott rojtra csinállyae az ő ágait (Nad: Kert. 59). Prémének rojtját meg-kapta (Laud: ÚjSegits. II.511). Ott fen körös-környül lefúggó selyem rojt volt (Monlrók XI.364). Két sing arannyal és selyemmel egyveles rojt (XXIV. 645). Rojtot superlatra 15 ft (Radv: Csál. II.113). Egy zöld bársony czaprag szkofium arannyal varott, az rojtja mind ezüst fonalból csinált (Gér: KárCs. IV.219). Tenger-színű vontt arany tzafrangal kengyelig volt teítve, szkofiomos sűrű rojtok minden szélyén (SzD: MVir. 473).

Rojtos: fimbriatus, segmentatus MA. gesümt, verbräunt PPB. Rojtos posztó: pannus villosus PPB. Kurta mentél, prémes eskód, aranyrojtos nyakravallód német letépe nyakadról (Thaly: Adal. II.191. Fal: NUL. 79. Kr). Vetkezz le kiskoriz püspöki ruhádból, hegyes sővegedből, rojtos palástodból (Orczy: Nimfa 131).

[Rojtoz]

Rojtozat: [segmentum; verbräunung]. Veres rojtozatu kék tafota (SzCsomb: U'leir. 133).

RÓKA: vulpes C. MA. fuchs PPB. Az rokának lykok vagom (JordC. 376. ÉrdyC. 127. Fél: Bbl. 12). Roka az ezte-ragot vachorara hywa (Pesti: Fab. 20). Ő is rákerül valaha az törben, mint sokat chavargó róka kelepzében (Zrínyi 146). Mikor öszvetálfalkozol ezekkel a rókával börtelt moralistákkal (Fal: NÉ. 58).

[Szólások]. Hol láttad, hogy róka szán-ezon (Deesi: Adag. 130). Rókába, ha nem használ az oroszány bőr (Fal: UE. III.47). Rókán rókát fogni: vulpári cum vulpe PPB. (Kisz: Adag. 38). Vigyed kaprauzi kakasnak, rókamazi rókának, az szegszárd szarkának (Thaly: VÉ. 1346).

[Közmondások]. A róka csak szőrit nem bőrit változtatja: *vulpes pilum mutat non animum; farratt rókának a farka is nehéz: *longo itineri etiam palea oneri est PPB. Nem minden róka kerül el a csávit (Fal: Const. 855). Elég egy bőr egy rókáról (SzD: MVir. 97). Magán kitetszik a rókának farka (306).

agg-róka: vulpes amosus MA. [alter fuchs].

[Közmondások]. Nehéz az agh rókát az törbe egyteni: amosus vulpes hanc capitur lapneo MA. Deesi: Adag. 72. Czegl: Japh. 114. Agg rókának bőre-is a tsávéba kerül PPB.

erdoi-róka: [vulpes silvestris; waldfuchs]. Ywtanak nagy magass hegyekre, hol sarkanyok, oroszlanok os nagy pathkanok nyuth az erdey roka lakoznak (ÉrdyC. 311b).

vörös-róka, vörös-rókácska: [canis aureus; gold-fuchs]. Ezecsiús egyébként jámbor király volt, de őrmest látta az lábába gyűjtet veres rókákat (MA: SB. 94). Az kinél sok

veres rókácskák vannak, mindeneknél becsületi nagy annak (MA: SB. 102).

Rókácska: vulpeula C. MA. kleiner fuchs PPB. Rókácska kis róka Szaksai. Eleven rókácskát, őzecskét is fogtak el az puskások (Monlrók. XV.397).

Rókai: vulpinus C. [fuchs]. Rókai tanácsokat gondolnak ki (Mad: Evang. 798). Ez álnok rókai gányogásra it már feleletet hallottál (Pós: Igazs. 1647). Igen nagy rókai álnokság vagyon benne, mellyről vulpansernek is nevezetik (Misk: VKert. 382).

Rókalod-ik: vulpinor C.

Rókás: [astutus, versutus; heimtückisch]. Okos azért magának, bőlez, rókás, álnoc (Cis. L3).

Rókáz: [fuo; übertünchen]. Hazug igérettel kendőzteti, rókázza ravasz Herodes vér-szopo kegyetlenségét (Csúzi: Síp. 688).

ROKKA: colus Pesti: Nom. 81. C. MA. spinrocke PPB. Egy guzaly kender, egy rokka len, mellyet a fonó a guzalyra vagy rokkára köt: pensum PPB. Atyját úgy tartja vala, kevés juhockáját tóra hajtja vala, rokkáját közöshog el nem hagyja vala (RMK. II.30). Menyek, gyakran kezetekben forogjon rokkátok (155). A fonó aszszony gusalyon, rokkán lenből fon (Com: Vest. 54). Nem tötték ki rokkájokat feleségeknek úgy az apostolok, hogy vélek nem éltek volna (Pós: Igazs. 1578). Hercules kopja helyett rokkát és bot helyett orsot pergetet (Tynk: Józ. 141). Ő nagysága félre hagyván a rokka és varró-vánkos dolgát, a plüsika és theologia tudományokba kapa (Fal: NA. 187).

[Szólások]. A lopóra rostát fordítson, a menyetnek rokkát küssin (Djöz: Préd. 197).

fonó-rokka: [colus; spinrocke]. Romulus felesége fonyó rokkáját a római capitolium a kincsek közé helyeztette (Fal: TE. 667).

kerékénforgó-rokka: [rhombus; spinrad]. Fonalat vonszanne akar újon forgó orsóval, akar a keréken forgó rockával (Com: Jan. 97).

parasztok-rokkája: [colus rustica; büstenkraut]. Parasztok rockaia olyan mint a vad sárlány, ezac hogy hegyesb a levele . . . Ez parasztoe rocka fővéne az levelét, maguát borsos borral ha megiszod, minden mérges harapás ellen jó (Mel: Herb. 44). Vad mezei safran, parasztok rockaia: atractylis vulgaris minor; gemeiner wilder feldsafran (Fuchs: StürPH. 66).

pörgő-rokka: rhombus Kr. [spinrad]. A fonó aszszonyoc fonalat vonszanne a kerékben forgó rockának avagy pörgő rockának tsévo orsójával (Com: Jan. 97).

ROKKAN: desido; untersinken PPB. Az ér az lónak hitülső térdgyén rokkant-érnek nevezetik (Cséh: OrvK. 6).

Iő-rokkan: subido Kr. [niedersinken]. Az áruló Judas le-rokkan és úgy marad (MA: Seult. 94). Hogy az le-rokkan isteni szolgálatot fel állatnae (621). Te, kinek vállai az esztendők terbe adtt le rokkannak, számadokole rajtam, hogy a halál le nem vészi róllam e nyálábót (SzD: MVir. 477).

még-rokkan: [cum strepitu distrahor; reho werden]. Ez vastag sisaktól nyaka meg rokkanna (Csákt: AU. 9). Mikor a nehéz kereszt fúnak végét alá-orszték, meg-rokkana a Krisztus szent teste (Pázm: Préd. 513). Mentől hamarab az labok mint meg rokkana (Pórró: Cart. 731). Ha a torok hajlásban meg rokkna a ló (Cséh: OrvK. 26). Ha az ló valamelly tagjában meg-rokkan, az illy lovak mint ha meg-nyilatattanak volna, úgy járnak (28).

Rokkanás: [distractio membri; reho]. A kék lilium jó segítségével hoz hasfolyásról, görstől, rokkánásról (BeytheA: FivK. 1).

Rokkant: ruino, destruo SI [stürzen]. Magas tornyokat is nagyobb veszély rokkant (Rim: Ének. 162).

még-rokkant: [facio ut articuli distrahanantur]. Oh zentséges, ag nekem bekesegetes eyeth, hog' nehez alom meg ne rokkauchon (ThewrC. 133). A kerékre kötöztetvén, mikor forgattatnék a kerék, minden testét meg rokkantá (KrisztL. 20). Sok lovakat megrokkantanak (Gyud: Gond. 78).

ROKOLYA (rokollya Mel: Herb. 187): amictorium C. cycas, galbanum MA. [weiberrock]. Fehér-rokolya: galbanum C. Az kelhekből serlegeket, a kezelyékből rokolyákat, a papi ültözetből szoknyákat és fardagályokat csinál (Pázm: Kal. 197. SzD: MVir. 472). Aszszony hölgyeknek szoknya vagy rokolya vállat, paplant csináltak (Bal: CsIsk. 31). Templonitokban az fejér rokolyában az fa képek előtt szajongotok (Alv: Hin. 220). Korczorád nyári gyenge szoknya, rokolya (Com: Jan. 100).

gyöles-rokolya: [amictorium lineum; leinwandrock]. Gyöles rokolyának lüre sem volt közöttök (MonRök. XI.345).

ördög-rokolya: [helleborus albus; nieswurz]. Ördög rakolya azaz feyér hunyor (Mel: Herb. 187).

Rokolyás: galbanatus C.

ROKON (rakon CzechC. 7. 38. WespzrC. 11. 79. Sylv: ÚJT. 157. rockon Helt: Krón. 201): **1)** prope, non procul Kr. [nahe, in der Nähe]. Menden föld Tirushoz es Sidonhoz rokon es nag' sokassag idű: qui circa Tyrum et Sydonem multitudo magna venerunt (MünchC. 75). Mikor teljes gímölőst hozand, legottan ereztí a sarlot mert rokon az aratát: adest messis (77). Mikor ő agai meg germededőhnek, esmerietek, mert rokon vagón a úar (99). A rokon közel való halálnak felelme (NagyszC. 385). Miert rakon közel meg kel vala azt kostolni, kezdé rezketnye (WespzrC. 11). Menyűnk ez rokon való falukban es varasokban, hog' ot es predicallyak (JordC. 457). Kylenezed jegye ez vezedelmes gyarló vylaknak rokon kewartkőz fogvatkozasa (ÉrdyC. 31). Kőwartkőzyk rokon utanna es elmult vasarnapnak epistolaya (73). Ez may ewangelomot yrtta meg zent Lucah kenyveenek tyzen harmad reezeben, kynek rokon előtte enlekőzyk arról (505). Nagy Constantinus chazar-nac rokon wtanna (508b). Rokon wtanna lassok (517). Rokon közel helhetettőt wr istenhez (556b). Meg esmerte, hog' az ő halála rakon közel vona (DebrC. 250). Rokon közel lenni a halálhoz (TelC. 140). Rakonközél uala az el zakadashoz (KazC. 105). Kenodnak rokon wolthat megl hyrdethel (CzechC. 7). GyűngyC. 8. PozsC. 2). Rakonközél vagón az istennek orszaga (Sylv: ÚJT. 157). **2)** [propinquus, proximus; nab]. Valanae élőe es rokombac (erant primi proximi) es élőe ő wtanna zoktanak uala fbi (BécsiC. 49). Menhētec a rokon falucba űm proximos vicos) es varasocba (MünchC. 73). **3)** agnatus, cognatus, proximus MA. [der verwandte]. Rokontokat zeresetek: proximum diligite (EhrC. 58). Ime te rokonod megfordolt ő népéhez: en reversa est cognata tua (BécsiC. 2. 6. 7). Zeressél te rokonodat es gűlőfled te ellensegedet (MünchC. 22). Monda eegh az zolgaak közzől, aznak rokona, kynek Petőr el vaktala fűleth (WespzrC. 171). Oda zolothwan Moyses Aaronnak rokonyth, monda hűnekyk (JordC. 92. 173). Een barátym es en rokonym ellenem kezelgettenek es allanak (KulcsC. 92). Atyamfiat rakonom, kinec leg keuesbe kellett volna azt czelekedni, tolnain meg őle (Decsi: SallJ. 12).

[Közmondások]. Az gazdagnak akarki is rokona (Decsi: Adag 184).

Rokonban: [proxime; nächstens]. Eletemnek yewuendew ydeyet rokomban meg yelente (EhrC. 141). Yelentette uala az

vr ysten meg zent Ferencznek halalat rokomban] jewnendewt (142).

Rokonság: **1)** agnatio, cognatio, propinquitat, proximitas C. affinitas MA. [verwandschaft]. A zanto föld vrat val uala, ki vala Elimélehnec rokonsagabol (BécsC. 3). Ha tégéd rokonsagnac tőruéne zérent akaraud mégtartani, iol lőt műuelkedet lézen e dolog (7). Harom okkal byzonoythattok: rokonsagnac közelseegewel (ÉrdyC. 532b). **2)** agnatus, cognatus C. propinquus MA. [der verwandte]. Nem tagadom en magamat rokonsagnac lennem (BécsiC. 7). Azzoni allat, ki vetközöt neminem rokonsagaul (GuanyC. 47). A te rokonsagod, ő ees fogadottly fyath vensegheben (WinkC. 277). Siratiak vala az ő közeli es rokonsagi (VirgC. 103. 81). Rakonsaga vala annak, kinek fűlet Petőr el vagta vala (WespzrC. 79). Annak rokonsaga, kynek Peter el vagta vala fűleth: cognatus ejus, cujus abscedit auriculum (JordC. 691. 49). Haluan ez őolgot az apacehaknak rokonsagy, kevzely es buraty, meg feddyk vala az apacehakat (DomC. 102. 125). Meg hallaak azt ew zomzedy es rokonsagy es őrvőndezenek vala vele eegyetembe (ÉrdyC. 345. 592. 612). Ez őzneq azzon zenth Andrasnak rakonsaga uala (KazC. 45). Rokonsaga Ersebőt azzon (TihC. 164). Kit feleségül vőn naganac a Booz, az Elimeleknek közel való rakonsaga (Szék: Krón. 22). El küldé Nitaba, hog' onnat a Vazult, az ő rakonsagat hamar ala hozna (162). A meg holtak rokonsága mennyen bę bozzáia es vegye el őtet feleségül magának (Kár: Bibl. 1181).

[Szólások]. Rokonságot vetni: *affinitates jungere PPBI.

Rokonságbeli: [cognatus; der verwandte]. Annakokáért találtam meg az rokonságbelieket, hogy Bazinban jelen lennének (LevT. II.160).

Rokonságos: agnatus C. cognatus Com: Vest. 123. affinitate junctus, habens cognatos et propinquos MA. [verwandte]. Segítségül méné a lengyel királynak, miért hogy rokonságos vala velle (Helt: Krón. 66. 201).

RÖL, RÖL (wedkezesynkreel, bynenkreel KeszthC. 412. eleykreel RMK. 1232. ezröl LevT. I.142. kararowl RMNy. II.10. rólla Cserényi: PersF. 98. rudal DöbiC. 6. rölönk 16. rula Mel: Jób. 9 rulla Pös: Igazs. I.112): **1)** **a)** de MA. [von—herunter]. Róla, rólád, rólám: de se, de te, de me MA. von sich, von dir, von mir PPB. Ruhait rola le vete (VirgC. 100). Le zalla a zamar batarol (46). Le es vonszják a kulcsárt körmeről, meg büntetik bűnéről (RMK. III.317). **b)** [von] Heget heferől mas helyre vihetem (TihC. 4). Képed leragadú kőfal oldaláról (RMK. II.8). Ez e levél költ Kanizsáról (LevT. I.175). Mostan nyzák tykwér által, akor penygh zynrwl zyure, archarul archara (Komj: SzPál. 174). Mint vonhatnánk el az követ az koporsónak útjáról (Tel: Evang. II.16). Kivitetik az városr eltemettetni (Zvon: Post. II.410). Koresominkrúl vitetett bort (MonTME. I.287). A görög táborról kiragaskodik Filis király (Hall: III.163). Városokról városokra, falukról falukra, uczákról uczákra, szegletekről szegletekre járt költ (Biró: Ünep. C2). Napnyugatról vallást viszen napkeletre (Orczy: KöltSz. 31). **2)** [időhatározó; zeitbestimmend] **a)** Ujvárnak megostromlása az jövendő hétről el ne mljék (TudTár. 1839. 261). Csak az sietség halasztatta velünk akkorról mostanra (Thaly: Adal. I.307). **b)** Éldegél egy napról a másikra (Land: UjSegits. II.112). Szabad legényeknek hórl óra meg fogják az fizetést adni (KeskTört. III.333). **3)** [okhatározó; begründend]. Rosz ember, kinek nincs miről adózni: sine censu homo PPBI. Halath kel adny az ystennek mynden my hozzánk walo yo woltarol (AporC. 51). Te halatlan te zabadihtodnac ioteteleről (VtkC. 19). Syralmas nem voltam bwnemyrwl (VirgC. 12). Isten nekünk megkezielme amy sok zamtalan byneukrwl (50). Haláláról az városnak polgary bankodának (58). Elről dicsekdik vala, hogi Jesusnak földi kegiőse volna (DebrC. 139).

Kikről a monorzag őrvendőz es e világ őrfi (TelC. 41). Kezde a tőb zűzeknek haladokrol ötet vizagtahna íg, hog ötet magának hazasul venne (KazC. 165). Haladással tartozunk ő felsége nek rola (TihC. 7). Az penitencia tanto embernek banatus zűynek kell lenny ew byneyről (ÉrdyC. 34). Menty magaat rola (373b). Yozagawal eelnek es nem zolgalnak rola (612b). Róla az Saul esék nagy bünatba (Tin. 226). En ys the rulad bozzwth állók; et ego te ulciser (Heyd: PCF. 67). A miket vétet, meglakol róla (Cser: Pk. 51). Dolgát hog meg tudta vala, róla meg bünatni el szánta vala (Cser: PersF. 98). Batorsaggal feddi uala őket az gonoszszágrul (Tel: Evang. 195). Örmendezőne rayta, es aggyune halat istennek rulla (Tel: Evang. 1120). Magasztalja ezt az asszony embert sz. Lukács nemzetségeről, száileiről, vénségéről, hivataljáról is (Tel: Evang. 1:150). Erről es minden egyéb latorságiról, keményen meg-feddé ötet szent János (Pázm: Préd. 23). Ha pogányról hallatnék is ilyen kérdés, meg kellene rola torkolni (Pécsv: Fel. 133). Rágalmazák arról, a miben nem vétett (Fal: NE. 32). Jobb szeretem, hogy gyalázzanak a jóról, hogsem dicsérjenek a rosszról (Fal: NU. 309). Megbocsáss Arteni az erőszakról (Fal. 849). Itéletem szerelmemről, dicsértetem gyűlölségről (Amade: Vers. 120). **4)** [más átvitt értelemben; in sonstigem übertragenen sinn] **a)** El nem hayol az ő hitéről (SándC. 29) Habonaszagrol hozta bekesege (VirgC. 18). Ez vylaghy ewróennek, haugosagnak es lakozasoknak myatta el ragattatnak wr istemek emlékezőtyről (ÉrdyC. 97b). Hozzá küldék az királyné asszonyt, hogy esmég elhajtana az hitről, Miglonia kedég az kerál fele-ségét az sz. hitre bajtá (ÉrdyC. 168b). A kik az zsidóságról fordultanak es megértetenek vala az Krisztushoz (Komj: SzPál. 21). Meg giőzetnen az barezról országaban es onnet Romaban futi: ex proelio profugit in provinciam (Decsi: SallJ. 9). Kik a méltóságos állapotról lealjasodtak (Fal. 611). **b)** Elfeledkez-tel te istenednek törőnéiről (BécsiC. 185). Ev rola valo gondol-lat (DomC. 193). Ky roland emlékezyek: qui memor sit tui (KosztH. 8). El almelkodek czodalkodnan az ilieten vigasag-nak latasrol (VirgC. 33). Neked rolokhi valo gond viseles nehez (VirgC. 103). Emlekezzeel meg ny rolynk (ThewrC. 134). Az ryharol myre wattoz zorgalmatosok: de vestitu quid sol-leiti estis (Tesi: NTst. 11). Kis leányról való emlékezetlen-ség (RMK. II.40). Holtról mint nem emlékeznek, rólam így nem emlékeznek (RMK. II.247). Róla gondolának, magok bémutas-sák, nem tudják, az várost hogy terekek birják (Tin. 69). Nem illie roloc törődnüne (Bori: Préd. 78). Ha maguának szűkség-meg volna reá, sem viselhetnék róla nagyobb gondot (LevT. II.204). Nem lészek feledékeny parancsolatúdról (Hall: Illist III.113. 244). Emlekeztet a Krisztus kín-szenvedéséről és halá-láról (Bíró: Augy. 317). A ki maga lelkéről gondolatlan, a másét sem boldogítja (Fal: NU. 330). Tegnap azt esudálja vala a világ, hogy olly magosan fellővellettek; holnap arról fog ál-mélnokni, hogy olly mélyen süllyednek (Fal: NE. 104). **c)** Ki-nek nevet adtak vala ő ékességéről, Zsuzsánnának mondják ő keresztnevéről (RMK. II.81). Róla bizon példát vehetnek (III.217). Az szőlőt, kit bír Tót Atalné ősről maradtul (RMNy. 1:19). Első hasonlatosságot hoz az draga io illatu kenetről (Szék: Zsolt. 213). 13. värmezye az Bácsi, mely a Báts város ról nevezetie (Helt: Krón. 42b). Üdvözítők Szent Péterről bi-zonyos jelenséget kívána szeretetiről (Pázm: Préd. 41). Az belső színdékről nincs sokszor külső jel (Thaly: Adal. I.156). **d)** Kor-dezkegetek . . . az germekről: interrogate . . . de puero (JordC. 359). Erwl wtet meg se kergied (VirgC. 20). Istennek irgal-massagrol wket bizonyosa teuo (50). Nem kel semineme bines-nek ketseghen esni istennek irgalmassagrol (VirgC. 99). Meg-tudakozok rola (DomC. 36). Latham kedeeglen megh értékö-zeenek az yghoseről, ky mondatott volna ewnekyk: vilentes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat de verbis (ÉrdyC. 112b). Maguáról kezdé ketelkődnöm (NagyszC. 128). Jászok erről sokan tanácsot tartának, sokat erről köztök ők

tudakozának, hogy ki volna oka (RMK. II.340). Kinek példájul vehetik ő dolgát, ki róla megtanúl, megjobbitja ő magát (III.216). Arra bocsátott az atya isten, hogy bizonytságot tegyek a Mes-siásról (Tel: Evang. 1:56). Arrul, veymint bizonyos ielről esmer-hetie meg az emberec (Tel: RóvIr. 15). Arrulis meg-tanites (Pázm: Kal. 998). A végezésnek igazvöltárul a ki érteni akar, olvassa Gretserust (Pázm: LuthV. 1. 52). Jól jövőndől, véleke-dik rolloc (Com. Jan. 68). Bizonyáságul híván a menyit és a földet az ő hozzája való hű szeretetéről (Mik: MulN. 210). Bátorságunk [bizalmunk, bizonyosságunk] légyen annak a ház-nak örökös főmállásáról (Bíró: Préd. 32). Kémeskedtek a nem titeket illető dolgokról (Fal: NA. 189). Szőrünkről színünkről tézen itéletet félőünk a világ (Fal: NU. 342). A körül bizony-talan, vagy ha szeret-e (Fal. 548). Jövőndől kétése, titkolja unalmát (Orczy: KöltH. 133). Híres a szép nemről Besztercze vidéke (Orczy: KöltSz. 157). **e)** Dávidnak eneke fel keletről (AporC. 12). Gónal . . . az hamissagrol (VitkC. 35). Vallast tezen en rolam: confitebitur me (JordC. 384). Yol profétalt tyroltok: bene prophetavit de vobis (JordC. 401). Nyeluemel-rolok iot nem zoltam (VirgC. 6). Rola gionast nem twtem (7). Kezde predikálni . . . ez velagnak meg otalasarol (71). Tanul-yon egyebeknek dolgayrol halgatny (139). Zamot adny my-denekről (148). Ezekről panazol az mrsten (DebrC. 14). Irvan vagyon rolok (433). Ug mond tonaba rola zent Agoston doctor es (TihC. 4). Az mely levelet iratott Kd az én uramnak, Kdnek választ nem fehet mostan róla (LevT. II.24). Róla hamar Mar-dochens izene (RMK. II.281). Részegségden kákegtál-e haszon-talan dolgokról (Vás: CanCat. 233). Ettől kell-e titkos dolgok-ról igazat vánni, aki ennyiszer hazud (Pázm: LuthV. 11). It csak azokról a győlekezetekről vagyon szó, melyeknek igaz-ságáról kérdésünk vagyon az újítokkal (Pázm: LuthV. 324). Így végezi róla beszédét (MA: Scult. 5). Határokról perleked-nek gyakorta (Com: Jan. 143). Az vezéresállagnak nézz fényes-ségére: mit példáz rolatok, vehetik észre (Thaly: Adal. II.15). Mind ezeknek ki volna oka, ki róla a számaló (Fal: NU. 287). **f)** Semiképen meg nem vonhatya az ő ervs akaratyáról (VirgC. 27). Az gonoz celetről el vonyna (ÉrdyC. 541b). Erről akartne el vonni ő királyt (Helt: Krón. 41). Látván az felesége, hogy el költ az trétárol, ugyan valóban kezdé sirni (Pázm: Kal. 128). Kész voltam mindenekről lemondani (Debr: Christ. 32). Ha mind ezekről elhittotta a től, vagy alkalmatlan idő, játszó asztalához ült (Fal: NU. 311). **g)** Hurtról való: tussiculare medicamentum PP. Pöriet gyomor fűsárol es has fá-sárol is io inyna (Frank: HasznK. 33). Diezirc penig sockan az laurus fát az ellen, melyről Tyberius eszszár menyőlörgéskor koszorot viselt (Cs. II.3). Mit tehetek róla (MonOkm. VI:330). Tégy róla, ha bánod (Fal: NE. 83). Meggondolja, mint felelhet meg ereje a munkának, tézen az akadékokról, úgy fog hozzá (Fal: BE. 604).

ROMÁNC: [romanze]. Sok tómusokból álló romántzok az az mesés könyvek vagynak (Gvad: FNót. XI).

ROMBOL: [disseo, diffringo, disrumpo MA. [zerstören, zerbrechen]. Mikor az okos erős ember egy állófát ki akar irtani, a gyökerét rombollya (Pázm²: Kal. 556).

föl-rombol: [disrumpo; zerstören]. Mintha föl kellene rom-bolni, meg-kellene rágni az vrunk sz. testét (Pázm²: Kal. 702). Fel kellene rombolni, testünkkel kellene változtatni az ur testét (558). Több részt testének, meg meg-sehülttében éltető vére-nek fel-rombollya Progne (GyöngyD: Cnp. 631).

még-rombol: [corrumpo, diruo; beschädigen, verderben]. Az istennek szava az sz. irás sokképen meg-romboltatik (Pázm: Kal. 594). Annak az szegény megrombolt hazának javára (Monlók VIII.114).

ROMOL, ROML-İK: ruo MA. fallen, einfallen PPB. Romlott falnak bulladékját ki-tisztitom: erudero PPB. Igyekez-

nek is támogatni az ő dőlőgő széküket és az ő fejeknek országát erőssíteni, hogy teljességgel reaioc ne romollyon (EszT: IgAny. 451). Ha a Christus nem ment fel mennyekben, egyszersmind egy rakásba romol, az mit az Christusról irtanne (MA: Scult. 601). Füstölő szemmel romlot bástyát nézte (Zrinyi I 31). Károli uram igen sajnálja Szakmárt, bizonyos terminusok is vannak az írásban, de liszem tavaszig sem épül sem romol (Bercs: Lev. 365).

[Szólások]. Sok helyekben falba romolván a pápistaság (Matkó: BCsák. 121). A mely smaragd valamely mérges állatot megnyomorit, maga is azután izre porrá romlik (Hall: HHist. III. 23). Az testet tiztan porra romol (Born: Préd. 269).

be-romol, be-romlik: corruo, irruo MA. zusammenfallen, über den haufen fallen PPB. A jég béromlék alatta (Ilyés: SzÉlet. I 101).

el-romol, el-romlik: collabefio C. collabesco, corruo MA. [verderben]. Nem töltyk az wy bort az reghy edeenben, ha el romolnak az edeenyek (JordC. 379). Kewannwnk kel, hogy az gonozoknak egyenlőséghek el romlasek (ÉrsC. 199). El hwllanak az balwanyok es el romlanak (453. 454b). Meg ftközéc fen az zászólónal és kezébe mind el romla (Helt: Krón. 69). Mynd thy meg elytek magatokath mykeppen ala layloth fal es el romlo kófa[] (KulcsC. 145). Az hit el romol, el veezt a fel támadás után (Mel: SzJán. 270). Mi országunc el romlot, ezac az gallera nyakunkon maradot (Val: Gen. 14). Meg-esik és el-romol ellenségéd (Pázm: Préd. 124). Ha el-omol és romol az ecclesia, el-fogy és el-vész az igazság (284). A ház le-omlic, el-romol (Com: Jan. 105). El romol ot a successio (Czezl: MM. 23). Ha ki a tsuka liszté tétetett állaiban egy aranyú nyomot borban meg iszik, árénjája el romlik (ACsere: Enc. 219). Az vezért fel ne indítsuk, mert bizony a haza most romol el (TörtT: I 225).

elromlandó: destructile C.

elromlás: excidium, lapsus C. destructio MA. zerstörung PPB. Meghalljátok, Jerusálemnek mint leve elromlások (RMK. VI.33). Ihon jün maga is Szulimán, egy millio népet hoz el romlásodra (Zrinyi I 103).

elromlatatlanság: [indissolubilitas, immortalitas, unzerstörbarkeit]. Evtöd meltosag el romlatatlansag (ÉrdyC. 595).

elromolhatatlan: inconcussus C.

ketté-romol: [dissecor, dirumpor; zerspringen, zerplätzen]. Talalanak egy tyzes sarkanth, ottan kettée romla (ÉrdyC. 434b).

ki-romol: erumpo, eruo, excido MA. ausreissen, ausbrechen, ausfallen PPB.

lő-romol, lő-romlik: [corruo, prolabor; einfallen, niederstürzen]. Le kezd romlani: *ceopit ruere PPB. Mynt ha az zent egyház le akarna romly (DomC. 227). Troia nagy város elpusztula, mind leromla, mind meg is ége (RMK. VI.25). És le nem romlot: non cecidit (Fél: Bibl. 11). Hirünkkel nevünkkel az földre le romlanak (Huszi: Aen. 9). Terhek-alatt le-romolnak az ágak (Hall: Paizs. 43). Ha Atlas le romlik, ha az nagy ég le és (Zrinyi I 80). Minekutanna derekason megnevekedett volna az a ketske-bak, leromlott az ő nagy szarva (Misk: VKert. 223. Kónyi: HRom. 122).

lőromlás: [collapsus; sturz]. Értetik az ő szarvának le-romlásán birodalmától reménységénél előbb való meg-fosztatása (Misk: VKert. 223).

még-romol: [destruo, corrumper Kr. [verderben, zu grunde gehen]. Esettel meg-romlani: *collabi ruina PPB. Az nemes

zyc ez meg romlott vylaghuak esetyt meg wyoyta (ÉrdyC. 647). Az Nagsagod jozaga izhen meg romol (LevT. I.92). Az privilegium sokkeppen meg romolhat es erőtlenne leszen: privilegium multis modis suo carebit vigore (Ver: Verb. 239). Lészesz meg romlott és meg nyomoritatott minden időben: sis semper calumiam sustinens et oppressus cunctis diebus (Kár: Bibl. I.184). Oh szegény meg-romlott s elfogyott magyar nép (Balassa: Ének. 3). Soha semmivel az test meg nem romol, mint az reszegeseggel (DecsiG: Préd. 30). Az mely ház magával ellenkezik, meg romol (Zvon: Post. I.515).

őszve-romlik: [confringor; zerbrechen]. Ki utat nem talál, bástyán alá ugrik, kinek keze, lába, teie őszve romlik (Zrinyi I 187).

őszveromlás: conquassatio C.

Romlad: [collabesco; im zerfallen sein].

[Szólások]. Most immár chászár dolgát oly karban láttya, segítség nélkül vagyon romladóba (Zrinyi II 34).

Romladék: rudus, rudera MA. schutt PPB. Kő romladéket behordok: rudero C. Romladékját ki-bányom: erudero PPB. Isten az templomnak romladékji között kéhez jutató az törvény könyvet (Megy: Szöv. 118). A ház le-omlic és lészne fal romladékok (Com: Jan. 105). Eufrates partjától nem messze szem elejbe vetődik egy nagy iszonyú hegyhez hasonló kő balom és romladék (Moln: JÉpil. 181). Lukács Pál Ninive városának romladék falairól azt bizonyítja, hogy szélességek most-is harmintz látni (244).

Romladékony: fragilis, ruinosus MA. baufällig, zerbrechlich PPB. Ime látjuk, mely romladékony istápokval támogassa vesztett ügyét (GKat: Titk. 201).

Romladékos: ruderatus MA.

Romladoz-ik: corrumper, depravor, destruo SI. [im zerfallen sein]. A nagy hányatásban gallya romladozik (Gyógy: Char. 33).

el-romladoz: fragesco C.

őszve-romladoz. Őszveromladozott: confragus C.

Romlandó: caducus, fragilis C. corruptibilis MA. zerbrechlich, binfällig PPB. Az hű ystény természetben rezsek leen-nenk, el tawoztathwan az gonoz kywasaghuak romlando votat (JordC. 855). Zerelmes atyamfay ballyatok ez nyawalyas, romlando vylagnak vezedelmes voltaat (ÉrdyC. 15b). Ha az romlando természetnek engedne (Mon: Apol. 331).

Romlandóság: fragilitas MA. zerbrechlichkeit, hinfälligkeit PPB. Gondold meg, howa meegy: romlandósagra, senwedre, hamwa letelre (WeszprC. 143). A romlandóság meggyő-zettévn, virágszic a bit (Kár: Bibl. I.462). A ki vét az ő teste által, az testből arat romlandóságot (Beythe: Epist. 199).

Romlás: ruina, lapsio, fractura, diruptio, corruptela C. [verfall, einsturz, das verderben]. Az ewrdewg eltere vezuel, hegyeknek romlasanal, megen megyelenyk kewueknek zewruyew romlasa (EhrC. 54. 124). Futtanac zelec es omlottanac a hazra es le eset es volt ő romlasa nag (MünchC. 26). Az ev elmeye es az ev teste jdegen vala mynden testy romlastvl (MargL. 97). O emberi nemzetnek zeretőie, az angiali romlasnak eppitőie (Weszpr. 55). Len felette nag hűneky romlasa: fuit ruina illius magna (JordC. 374). Az okaert yewt ny wruvk ez vylagra, hogy az anygaly romlasth meg eppewhe (ÉrdyC. 558). Az szőlő mesdgyén, keritesen, kő romlás helylen terem (Mel: Herb. 32). A hízkeledés leg-nagyob romlása a jó-erköltsőknek (Pázm: Préd. 953. Matkó: BCsák. 8). A ház le-omlik és lészne romlásoc, kő omlásoc és fal romladékok (Com: Jan. 105).

Romlat: ∞ Segélléttel a romlatnac m̄v istenőnkneec zéméle előt (BécsiC. 40). Ez néttétet Isrlben sokacnac romlatfocra (MincbC. 112). Meg sokasolt ő benne a romlat (AporC. 74).

Romlatlan, romlatatlan: incorruptus, illabefactus MA. unverletzt, ganz PPB. Ky romlathathlan byzodalma mynekwnk hathalmwnkath senywe thezed (ÉrsC. 116b).

[Romlatlanság]

Romlatlanságos: [incorruptibilis; unvergänglich]. Imagy tyztasagos aia Maria, romlatlansagos aia Maria (ThewrC. 36).

Romlékony: [fragilis; ruinosus; verderblich]. Romlékony régi széken ülők (MA: SB. 331).

Romló: ruinosus, friabilis C. fragilis, caducus MA. baufällig, zerbrechlich, hinfällig PPB. Az aloé az jó, a ki tiszta, félté, sárga szibáru és a ki romlo (Mel: Herb. 58).

Romlóság: ruinositas Kr. [hinfälligkeit]. A világi fejedelemségnek türedelmes romlósága a szent írásban üres nádnak nevezetik (Pázm: Préd. 507). Lesz dolgunk romlóság, beemfünk kit le vágnak, kit nyomorít fogság (GyöngyD: IV. 100).

Romlott: profligatus C. fractus, corruptus, dirutus, collabefactus, ruinosus MA. zerbrochen, zerfallen PPB. Kegyes zyz, menyozaghuak keralne azzonya, romlothaknak wygassaga (PozsC. 29). Romlott toron alatt által lötték vala (Tin. 93). Megtekintette az wr az ni rabságunkat és romlott voltunkat (Kár: Bibl. 1182. Zvon: Osiand. 235). Dícső szent Ilona ünnepének napja, romlott természetnek erős érczbástyája (Thaly: Adal. 1220).

Romlottság: fragilitas MA. zerbrechlichkeit PPB.

Romlottságos: [corruptus; verderben]. Azoe között is, az kie igen romlottságosoknak láttatnac, sokan az ő életeknek megjőbbitására igyekeznek (MA: Tam. 1069).

Romolhatatlan: infragilis C. infragibilis, incorruptibilis MA. unzerbrechlich PPB.

Romolhatatlanság: incorruptibilitas MA. unverweslichkeit PPB. Jőj el, vegyed az örök nyugodalmat es atte romolhatatlanságodnak diadalmát (KrisztL. 46).

RONGÁL: fustigo, castigo, affligo MA. finirepo, reprehendo, corripio; züchtigen, strafen, tadeln, schelten]. Felelwen az masolyk, rongállya vala (finirepat) hűtet (JordC. 614). Az őrdög nec ne hadgyon rongálni beemfünk (Börn: Préd. 319). Midőn ezért az esekedetért rongálhá s pirogatná őket Luther, semmit nem gondolának velle (Pázm: Kal. 503). Akár-melly kis dologból okot vésszen, hogy feleséget, szolgáját ritallya, rongállya, füstöközze (Pázm: Préd. 230). Mindeneket fedd, rág, nyelvével rongál (Com: Jan. 186). Ha valakit dorgálsz és vétkéért rongálsz, dorgállyal motsok nélkül (Kisz: Adag. 377). Mikos Benedek uram semmi véték nélkül illetlenül asszonyomat verte, rongálta (KörtL² 1394).

még-rongál: ∞ Nagyon haraghwiek az wr isten es nekyk zola es nagyon megh rongalua ewketh (JordC. 334). Hozanak hű neky apro gyermekeket, hű ymadua hű erettek; a tynythwanok kodyg megh rongallyak vala hűket (114). Meg rongalwan hűket, nem hűgy vala zohnyok (533, 504). Kemenyen megh fedde es megh rongala (DebrC. 530). Az nyawalys parazth azt halwan megh rongalua ewtet, hűg olyan bwdoso elmeeyew volua (ÉrdyC. 503). Annak felette megh rongalua zent Dávidnak zolgyat (526). Meg rongalua ewtet, hogy nem akarna nykawal eelhy (654). Az veenb, ideesb embert kemenyen megh ne rongalial, dorgalial (Komj: Szfál. 376).

Rongálás: fustigatio, castigatio MA. [reprehensio; züchtigung, zurechtweisung]. A jó fiuknak áldásnak-gyanánt kell venni az atyák rongálását (Pázm: Kid. 205).

RONT (ront. EhrC. 67. JordC. 218. PeerC. 132. TelC. 85. ÉrdyC. 343b): pavio, subundo C. frango, quatio, rumpo MA. zerbrechen, erschüttern PPB. Göröngyöket rontok: pulvero C. Keverec, göröngyöket rontoc: aratro agrum itero MA.⁴ Vete-kődes egysegeth ronthi (ÉrsC. 225). Agyatokban rontom arany koronátok (RMK. IV.250). A kegiot rontia hasson czusszal, föld etellel (Mel: Préd. 119). Nem iöttem rontani: non veni solvere (Fél: Bibl. 6). Rak s ront: Penelopes telam rexit (Deesi: Adag. 27). Alatsony ajtó, melyben a ki boros, fejét rontya (Pázm: Préd. 287). Senki parancsolatjából az esászár országát nyomta és rontotta (MonOkm. XXIII.264). A jó tanito az isten törvényének pöröllyeivel rontya a halgatók sziveket (Ráth: Tromb. m3).

[Szólások]. Bizon nyakában rontatjuk Szaláncz várát (RákGy: Lev. 328). Szeretném, ha valamely fekvő németre ronthatnánk fektében (Börs: Lev. 281).

[Közmondások]. Épít nyolvével, ront életével (Pázm: Préd. 61).

be-ront: occido C. infringo MA. [einbrechen]. Berontani az ajtót: januan perfringere, efringere fores PPB. Egy darab szeckel be ronta a feiét (Helt: Krón. 48). Mostan hogy be rontottam agyadat, im elég aranyat adtál (Helt: Mes. 382). A ki az égre hagyigál, fejét bérontya (Pázm: Kal. 540). A szolgák bé rontják az aytót es vrokát halua fekkhven találják az ő pézes szekrényén (MA: SB. 132). Fegyveres szerrel felkészülvén, Magyarországra berontani erőszakkal igyekeztek (Rumy: Mon. 125).

égybe-ront: comminuo C. MA. [confringo; zerbrechen, zerstören]. El tőre a kőncz az ő labat es az vtan mindenet egybe ronta (Szék: Krón. 44). Idestová hagyigálák, de soha egybe nem ronthatik (Pázm: Kal. 63). Az köösső minden mezon valo fát egybe ronta (MA: Bibl. 157). Egyben rontya az négy birodalmakat (Alv: Post. 183).

égyberontás: collisio C.

el-ront: destruo, dirimo, frango, perfringo, interfringo, rumpo, derumpo, prorumpo, discutio, subverto, pertero, diffingo C. diruo, efringo MA. zerbrechen, umstürzen PPB. [zerstören, vertilgen, vernichten]. Az kepnek alataualo mezozt ys el ronta (EhrC. 67). Megh emeeztew tyz, ky el ronthi (JordC. 218). Az te zűlűttednek yrgalmassaga minden bűnökköth el romohen en thölen (PeerC. 132). Az kőneket megh lasogatya es elrontia (VirgC. 115). A forgo zel az ő hazat eltőre, el ronta (TelC. 85). Myndeneket megh győz es el ronthi; ez vylagban remeenlőket el vezt es el ronthi (ÉrdyC. 343b). Az ő isteneket el rontsad es az ő kepeket eltőryied (Helt: Bibl. 1 Nu3). El ronthad a bűnt, ezak te miedhed Christus (Mel: Szfán. 170). A szamárr, a hol hever, ott rontya el a göröngyegeket (SalMark. 6). A szent edényeket az templomokban el rontotta (Mon: KepT. 32). A zidők a pogányiságnak minden marháját le-vágák es el-ronták (Pázm: Préd. 7). Midőn amaz nagy kevély váras Babilon el rontatűeik (Lép: PTük. 1113).

elrontás: sublatio, diremptio, diremtus C. corruptio, destructio MA. umstürzung PPB.

föl-ront: refringo C. [erbrechen]. Csehekűl az kaput megvővők magyarok, városban boltokat csakhamar felrontának (RMK. IV.249). A templom föl rontőmeg égettetik (Rák: Árt. 12).

ki-ront: 1) efringo C. exturbo, diruo MA. [auswerfen]. Az keresztényekneec kepit az egyházakból ha ki rontana (Mon: KépT. 26). 2) [erumpo; ausbrechen]. A vakundokoknak minden ki-ronto helyeket s lyukokat bédugjuc (Nad: Kert. 25).

[Szólások]. Mihelt a nyava vala valakit ki akar rontani (P: PaxC. 21).

kirontás: exturbatio, effractio MA. herausreissung, ausbrechung PPB.

nyavalya-kirontás: [epilepsia; fallsucht]. A kórság vagy nyavalya kirontás a főnek nyavalyái között számláltatik (PP: PaxC. 18).

lő-ront: diruo, destruo, demolior, excindo, prono C. zerstören PPB. A te ellenségéd könnyűl fognak téged es a földig lerontnak (Illy: Préd. II.196). Azon lélek, hogy kapos és hamissan esatlott büleselkedést lerontani (Fal: NA. 125).

lőrontás: demolitio, destructio MA. verwüstung, niederreissung PPB.

még-ront: 1) corrumpo, contero, distero, extero, subtero, temero C. depravo MA. zerstampfen, zerbrechen, verderben PPB. [zerstören, vernichten]. Senkit megne rontatoc es patuart ne tegyetec (MlinchC. 113). Penznek miatta meg nem rontatik (VirgC. 120). Mit haznal az egez testli lelek megh rontwan (WeszprC. 149). Az ifyakal meg rontatom a the zizesegódot (DebrC. 144). Ronch meg bennem gonossagot (ThewrC. 166). Az konkolnak fejr az virága belől, ha megrontod, fekete az magva (RMK. II.230). Kereztien orszagokat igen meg ronta es balaniozoia teue (Szék: Krón. 47). Eszt a szabadságot meg ronta amaz (Helt: Krón. 83b). Meg ne ronc (non conteras) az szegőit az kapuban (Kár: Bibl. 1.616). Isten azt monda, hogy az aszonyallatnak magna meg rontanaja a kigyonak fejét (Tel: Evang. II.6). A nép a manuat megtöri vala malomban vagy megrontja vala mosárban (Illy: Préd. 1.137). 2) [refuto, confuto: widerlegen]. Ezt halwaan aaz zyz leany alattomba mosolwa es az ezazar zavot megh ronta, mert ewneky ym ezt monda (ÉrsC. 475).

elől-mégront: praecorrumpo C.

mégrontás: corruptio, depravatio C. contrafractio MA. zerbrechung, zerstörung, verderbung PPB

mégrontatlan: illibatus C.

mégronthatóság: [corruptibilitas; zerbrechlichkeit]. Az isten az ő fiane szontvait, az mellyeket az megtöredesfél mentesegesecké tött, az megronthatóságnac alája vetött (MA: Tan. 198).

mégrontó: corruptor, corruptrix, temerator C. [verderber, zerstörer]. Sem testőmnec sem lölkőmnec nem esmertem meg rontoit (DebrC. 28).

őszve-ront: confringo, quatío, quatefacio, conquasso, contundo C. [zerbrechen]. A füstőlő czűppót, nadat őszve nem rontia (Mél: Préd. 191). Regnállyon egy tengertől fogva más tengerig és úgy regnállyon, hogy mind az egész világot őszve rontsa (MA: Tan. Előb. 10). Mint a tserepet őszve rontya (Kér: Préd. 955). A bűnösök fogait őszverontottad: contrivisti (Illy: Préd. 1.424). Az oroszlanok a prédára való állatot meg ragadván őszve rontják (Misk: VKert. 61). A pokolbéli sárkánának hét fejét őszve-rontotta (Csuzi: Síp. 132).

széllyel-ront: [destruo; zerstören]. Midőn az magyarok az ágyukat el-nyerték, kerekeket széllyel rontották s keverték (Könyi: IIRom. 124).

Rontás: corruptio, destructio MA. verderbung, zerstörung PPB. Runtast: desolationem NémGl. 201. Kikiáltották szűzek rontását, természet ellen való rútolkodást (Pázm: Kal. 215). Az római ecclesia tanításának rontására csoportoznak (Pázm: Préd. 294). Mi lehet oka annak, hogy isten a bűnösök rontásával nem siet (25). Hozzá írással igyekezett a Kalauz rontására (Pázm: LuthV. 2). Szegényt nyomorítás, őzvegy s árva rontás oh melly sokszor hallatott (TKis: Pan. 3).

M. NYELVTÖRT. SZÓTÁR. II.

frigy-rontás: foedifragium Kr. [friedensbruch]. Mint a frigy-rontások, hit-szegések, úgy a kegyetlenkedés is pogányság s eretnokség között forog (Verosm: Lev. 122).

göröngy-rontás: pulveratio; das brechen der erdschollen MA. Kaszálás, ásás, szántás, forgatás, göröngy rontás: pastinatio PPB.

házasság-rontás: [adulterium; ehebruch]. Az emberek vissza nem fogadják feleségeket, melly a házasság-rontással latorhoz adta magát (Pázm: Préd. 1658). Zeleucus törvént adott ki, hogy az férfiak selyem ruhával ne öksítettének, hanem ha házasság rontásra és paráználkodni mennének (MA: SB. 220).

nyavalya-rontás: [epilepsia; fallsucht]. A viola, mondják, hogy meg-gyógyít nyavalya rontásból (Fely: SchSal. 28).

szombat-rontás: [violatio sabbati; sabbatverletzung]. Az itéletben seregenként követik az hitetleneket minden ő gonosz bűnök, az hitelent az ő hitetlensége, az szombat rontót az ő szombat rontása (Szatm: Dom. 22).

törvény-rontás: [violatio legis; gesetzübertretung]. Az nem törvény bétöltés, hanem a törvény rontasul az isten irgalmasságához való folyamodás (Matkó: BCsák. 274).

Rontatlan: illibatus, incorruptus MA. unberührt, unbefleckt, unbetastet PPB. Mynd ez horayg en testemet rontatlan meg tartotta (DomC. 141).

Rontó: raptor C. MA [corruptor; verderber, verführer]. Evrekezevedet el kevltevtet testnek rontoyval (CornC. 373). Halalmknac halala, az kigyonak rontioia (Born: Ének. 40. 183). Sokaknak romlására tétetett ez, a kinek neve rontó, fosztó (Pázm: Préd. 143). Fergetegek lesznek, rontó, vesztő telek (Fal: Vers. 912).

erdő-rontó: sylvifragus C.

hab-rontó: fluctifragus C. MA.

házasság-rontó: adulter Kr. [ehebrecher]. Az házasság-rontók, az lopók isten országát nem bírják (Pázm: Kal. 801). Heródes házasság-rontó, parázna társával palotában laktak (Pázm: Préd. 23). Ne tévelegyetec sem paráználkodóc sem házasság rontóc (MA: Bibl. IV.155). A paráznákat és az házasság rontókat az isten meg-itili (Matkó: BCsák. 237). Házasság rontók, magokkal rútolkodók (Bar: SzBács. 4).

kép-rontó: iconoclasta Kr. [bilderstürmer]. Egy képben nem tekintik a pápisták, hogy miből legyen chinálva, de bezzeg a kép rontó luteristák és calvinisták igen is (Tasi: Feukt. 155).

szombat-rontó: [violator sabbati; sabbatverletzer]. (Szatm: Dom. 22).

Rontsol: diruncino C. MA [corrumpo; zu grunde richten]. Tudodé, kit marczongasz, kit rontsolsz (GKat: Váls. II.1051). Kalauz ötet ronscollya (Czegl: MM. 192). Császárok, királyok nyakokat a szürke kávas barátok nyárfá czepelyissel ronscolják (VárM: Szöv. 189). A testet rontsolja éhezéssel (Anyasz-Hist. 156). Testeteket pedig ok nélkül ronscolják (RédTem. 42).

el-rontsol: diruncino MA.

még-rontsol: [corrumpo; zu grunde richten]. Ha valaki nem ijut, igen meg rontsoltam (Szentur: TFű 13).

mégrontsolás: [corruptio; verschlechterung]. A turt az ép husnak meg rontsolásával akarják gyógyítani (Dlon: Részegs. 18).

őszve-rontsol: [convello, dilacero; zerreißen, zerfetzen]. Körülötte egy falka levél őszve ronscolva, tépve áll rakásban (Moufók. VIII. 376).

RONCSIKA: vas NémGl. 75. [gefäss]. Ronchya: vas NémGl. 75.

RONGY: sacconia, fragmentum panni MA. [setzen, lumpen]. Comédiás köntösök mind a világi színes öltözetek, mind a koldus rongyak (Pázm: Préd. 31). Marada rólad ráuk csak rongyunk galléra (Monfrók VIII.167). Minden rongya sem ért volna három batkát (Hall: Paizs. 87). A fekete gyász czondorlott rongyával kedvetlenül balag bánatos orczával (GyöngyD: MV. 20). Rongya gallérja sem akad meg nyaka körül (SzD: MVir. 14).

ringy-rongy: variae laciniae Kr. [lumpenzeug]. Templomban először fitogtatja magát, vígyáz, sajdítják e fel fűzött ringy rongyát (Orczy: Költ. 160).

Rongyol: lacero, attero, detero Kr. [zerfetzen, zerstückeln]. Te szentelen, azokat mered az Antisthenesben rongyolni és rágalmozni, az melyek rosszak, az melyek pedig jók, csak tudni sem kívárod (MA: SB. Előb. 3b). Oiad magadat Christos személyét rongyoló értelemtől (Zvon: Post. II.22). Az szent írást az romai vallás anyja szidalmakkal rongyol, hogy az keresztények annak olvasását ne ohajtsák (Toln: Vigaszt. 226). A mely óra adgya világra léttünk, az kezdli rongyolni mindjárt életünket (GyöngyD: KI. 450). Lábaik rongyolta bozda betegsége (Kónyi: HRom. 168).

még-rongyol: [maledico; schmähen]. Engemet hiremben novemberben megh rongyol (Prág: Serk. C2).

Rongyoll-ik: [dilaaceror; lumpig werden]. Csak kezdék azután kemenczét fűtteni, rongyollott nadrághoz zifát mendiálni (Thaly: VF. II.82).

el-rongyollik: [dissolver; zerfahren]. Lukács János a kol légyimot el-rongyollott állapotjából szépen felépíté (Bod: Pol. 202).

még-rongyollik: ∞ Te Felség a megrongyollott s megkeseredet szívet kedvellé (Czegl: Enoch. I.33).

Rongyos (ronczosodik Nád: Lev. 12. ronzosság Pécsi: SzázK. 103. rontos Dáv: KKr. F6. EsztT: IgAny. 178): lacerus, sordidatus MA. zerfetzt, zerlumpt PPB. Annak utama nyauilással, rontos és mezitelen vissza tere az ő atyához (Dáv: KKr. F6). Az farkas szájú tanítóknak minden rongyos patvarokot csak czekekkel az álló seregekkel is le csöpölhettyük (Pázm: Kal. 199). Mitsoda eretnekseg nem találva ezzel az rontos argumentummal meinteget magának (EsztT: IgAny. 178). Hallom, hogy valami dios erdőből butt ki egy rongyos pásztor (Bal: Epin. 7). Észelyős es rongyos elméjű bábák (Pécsv: Föl. 198). Az ország végezését nem szokták egy rongyos falu székin kérdőbe hozni (678). A mely menyasszony mostan rongyos, akkor arany lánczat vet nyakában (Czegl: MM. 32). Két három rongyos szolgálával alig kosznak (Monfrók XI.318). Két rongyos lepedő semmire sem jó (Radv: Osal. II.265). Megtselekszem, a menyiben rongyos elmém megengedi; mert ha rongyos leves vagyok, mért nem volna rongyos elme (Mik: TörL. 224).

Rongyosan: 1) [laceror; zerlumpt]. Az két regiment dúnus rongyossan s nyeboscsik-módra maradt el tőle (Béres: Lev. 85). 2) [strictus; oberflächlich]. Elfelejtettem volt, hogy nekem úr dolgára kell még memem és a Kéd kérdésre meg kell rongyosson is felelni (Mik: TörL. 226).

Rongyoskod-ik: [lacer incedo; sich mit lumpen kleiden]. Mindkettőnknek ronzoskodnunk kell ez jövőd húsvétig, kit ha az kegyelmes úr isten érniük hágy, akkor felöltöztünk (Nád: Lev. 12). Megkívánja, hogy teljesen elfelejtve a színes köntös, csak szemnyeskedjünk, rongyoskodjunk (Fal: NA. 171).

Rongyosod-ik: [lacer, pamosus fio in lacinias ateo; zerlumpt werden]. A hivalkodó háza rendetlen, cselédje tékozló,

maga rongyosodik, mindene veszendőben vagy (Fal: BE. 582). Eredj patvarba te haládatlan gonosz gyermek, rongyosodjál, vessz el (Fal: TÉ. 734).

el-rongyosodik: ∞ Kerezzil uram küldene az ő felsége kocsiának, esatlósának süveget, mert azoknak elrongyosodtak (TörtT. III.381).

lő-rongyosodik: ∞ Sokan lerongyosottak, sokan a lopásra és ragadományra szorultak, mert amoda költötték minden pénzeket (Fal: NU. 264).

Rongyosság, ronzosság: [sorditudo, pamositas; schmutz, zerlumptheit]. Az finón természet szerint való szép színeket mossal és tisztasággal meg tartyac, minden ronzosag tanul leven (Pécsi: SzázK. 103). A rongyossága miatt szolgálatot nem tehető Miskolczy által sirgeti a véu thesaurust, hogy küldesse el az udv. inasoknak új dolmányait és nadrágait (TörtT. III.377). Ha Kegyelmed más módot nem tanul, az rongyosság miá soha meg nem állja (RákF: Lev. 199).

ROP: [salto; tanzen]. Hát még a hol ropják a te táncodat! Szép-kis táncz (Matkó: BCsák. 299). Ropja módos tánczát lova is kényesen (Gyöngyös II.507). Ropják a szép tánczat, nem ejtenek gáncsat, járják nagy ékessen (Thaly: Adal. I.197). Nem csak maga honja, hanem külső országoknak táncait is módjával ropja (Fal: NE. 29). Mikor már annak rendi szerint tessza 's ropja a menettet, vig örömet mutatja az anyja (Fal: NA. 156). Egymástól elszakadnak s magán ropják tántzókat (Fal: Vers. 875).

[Közmondások]. Mint a János fűja, Jancsikó úgy ropja (Kisv: Adag. 3). A ki mint szokta úgy ropja (42).

el-rop: [desalto; abtanzen]. A való, hogy az aszszony mellett az a két bésületes személy elropná az aszszonyokért is (Mik: TörL. 45).

még-rop: ∞ A mint atyák fűjták, fiak úgy megropják (Kisv: Adag. 176).

reá-rop: [numeroso salto; auf den takt tanzen]. A musikára reá-ropni a tántzot: *ludere in numerum PPB. Reá ropni a musikára: numeroso saltare PPB. A békeséget járják, gondolom, hogy itt is reá ropják (Mik: TörL. 422).

Ropog (ropogás Cis. G4. Göres: Máty. 10. Born: Evang. III.56): crepo, strepo, concrepo MA. knallen, krachen PPB. Az szentegyház előtt gyalog paska ropog, az bástyán sok ágyu iszonyuan dirog (Zrínyi 167). Kinek paska ropog hátában, kinek kópja török oldalában (GyöngyD: RK.153).

Ropogás: fragor, strepitus MA. [geräusch]. Az berkeknec ropogási és fa leucle ha lezeg, fon szél iő (Cis. G4). Két erős serege is nagy ropogással szembe ütköznenec (Born: Préd. 239). Két császár erős seregei nagy ropogással szembe ütköznek (Born: Evang. III.56). A zúdulás általment nagy ropogással az Dunán, azután megszánt (Béres: Lev. 512). Meg dőböntek látván, hogy a török iszonyú álgyn-ropogással kezd a harcot (Fal: TÉ. 800).

ég-ropogás: [tonitrus; donner]. Kezd azonban nem várt ég-ropogás lenni (GyöngyD: KJ. 372).

félhő-ropogás: ∞ Sok ágyúk és minák mint ölyhő ropogás hallatnak az utcákban, mint az rettenetes mennykő ég csatogás (Thaly: Adal. II.75).

[Ropogós]

Ropogósan: [sonore; schallend]. Nincs semmi módgyok benne, hogy Bézát szinte oly ropogóson nevéssék (Pós: Igazs. I.434). Őket ebbéli bolondságokért ropogóssan neveti (667).

[Ropogtat]

még-ropogtat: [aduro, torreo; rösten]. Tedd tüzhöz és ropogtasd-meg (Szakácsmest. 117).

Ropp: [evae; juchhei]. Vélünk vagy, vessük fel mi fűnkat. Jézust, Jézust ívöltünk, ropp, esett, jött (RMK. III.253).

Roppaj: [strepitus; geräusch]. Maga szokott ijáat ragadnya kezében, nagy roppaj esik közel ellenében a sűrű gaz között, a homét egy szarvas ugrik ki sebesen (GyöngyD: Cup. 596).

[Roppán]

egybe-roppan, egybe-roppon: [cum strepitu concurrere; mit geräusch zusammentreffen]. Egybe roppanának, nézik sok ezere, olasz az nyeregből esék messze földön (RMK. IV.251). Mind a két sereg egybe roppona (Helt: Krón. 12). Az nagy két derék had egybe roppona (Gosárv: MagyB: Aijj).

őszve-roppan: ∞ Az szárnya mind két fél őszveroppánának, nagy erős viadalt akkoron tartának (RMK. III.67). Nagy szertelen két had őszve roppona (Görös: Máty. 69). Két had őszve roppant vala (Illyer: Jephita. 8). Nag' kiáltással mind az két fél őszve roppana (Decsi: SallC. 25).

szembe-roppan: [in hostem impetum facio; anrennen]. Sűrű Jézus kiáltással velök szembe roppanának (Szal: Krón. 113).

Roppánás: [strepitus, fragor; geräusch]. Nagy roppánással rohananak az ellenségre (Helt: Krón. 50). A lánsa nagy roppánással oldalát meg-hattya és szigonya élet benne megforgattya (GyöngyD: Cup. 604).

1. Roppant: 1) fragosus MA. [geräuschvoll]. **2)** frequens, densus MA. hánfig PPB. **3)** ingens, enormis, immanis, vastus SL. [ungeheuer]. Roppant gyalog sereg (Helt: Krón. 84). Az egen tüzes roppant seregek látszanak (Pázm: Préd. 6). Az egész nagy roppant városnak, Babyloniának mesterséges alkotmányát, a ki akarja, meg láthatja (GKat: Titk. 80). Nagy roppant épületek (BiróM: Préd. 11). Igen igen nagy roppant táborok (Liszy: Krón. 150). A nagy roppant hajók az ablakom előtt neutenek el (Mik: TörL. 225). Roppant épületeket eregettek isten tisztességére (Fal: NU. 269). Ha roppant épületet látunk, homlokáról teszünk ítéletet felőle (Fal: UE. 507). Babilon városát roppant épületek, tornyok és kastélyok szépítették (Moln: JÉpül. 209). Mit írjak a roppant tzikornyás városból (Orezy: KöltSz. 201). Pozson nevekedik, Buda roppant lészen (209).

Roppantság: [miseria; elend]. Viselitek terhét e nagy roppantságnak (Nögr: IdvK. Előb. 14).

2. Roppant: [fragorem edo; knallen lassen].

Roppantó: [fragosus; krachend]. Soknak a puskája volt roppantó félben (GyöngyD: MV. 98).

Roppantott: [ingens, enormis; ungeheuer]. Roppantott szép fényes templomok és külső ceremóniák (Pázm: LuthV. 271). Nagy roppantott városnak írják lenni (Lép: PTük. III.38. 1.405). Egy darab papírosra egész roppantott hadi sereget le-akarván írnya (Szeg: Aqu. 18).

ROSHAD (rossad Helt: Bibl. IV.26. Zvon: PázmP. 123. megrossad JordC. 128): tabesco MA. [langsam vergehen]. Vén, roshadt tá: defecta senio arbor PPB. Testi halálual hallunk meg inkább es az hegy alat roshaggyunk (Mel: SzJán. 197). Rossadó fonál szál (Zvon: PázmP. 123). Nem egész férfú az, ki csak othon roshad (Szentm: TFü. 2).

el-roshad: putresco MA. vermodern PPB. Ruhaie elne rossadna, megoltalmaz (Helt: Bibl. Ia3). Az iga elrossad kőnérseguet miatta (IV.26). El roshadt állat: putredo (Kár: Bibl. I.520). Ollyaténna lőttem mint az elroshadt edény: vas perditum (MA: Bibl. I.491. 456). Mell könnyen roshad és sorvad-el az

hítván sárbul raggatott új épületed (Matkó: BCsák. 371). A korpóban el-senyved, el-roshad, dögge lészen az ember teste (TenPompa 97).

elroshadás: putrefactio, contabescentia MA. vermodernung, verfaulung PPB.

lő-roshad: [deterior; sich abreiben]. Az forró vízben egy óráig motoza meztelen kézzel és meg nem sérteték, noha mihamt az Arianus belé nyúla, az egész húsa mind le roshada (Pázm: Kal. 64).

még-roshad: putresco, contabesco MA. faulen, vermodern PPB. Megh rossagyon az the meehód: putrescat femur tuum (JordC. 128). Meg repedezett es meg rossadt ház (JesuSír. F5). Minden ez világi dolgok idővel meg rossadnak, agganak es döglenek (Lép: PTük. III.159). Tunyásághan meg-roshadni (EnyF: MSzó. 20).

mégroshadás: [contabescentia; vermodernung]. Sem enged, hogy e te szented lássa a meg rossadást (Dáv: VDisp. I.151).

Roshadás: ∞ Űres a palota minden rossadástól es megh vesztéstől (Lép: PTük. III.53).

Roshadt: tabidus MA. [faul, vermodert]. Jay azoknac, kie magokat őszne foglallyac rossat köttéllel (Helt: Bibl. IV.17). Ninczen alkoholmatlab es roshattab sophistalkodás (MA: Tan. 139). A testnek roshat nedvessége (Com: Jan. 59). Roshat vén test (Czegl: BDorg. 155). Rossat es rothatt igék, híjában való dítkedés (Komár: Imáds. 109). Régi roshatt bőr (Nad: Kert. 31). Magát roshatt állathoz es molytul megemésztetett ruhához hasonlítta (Szathm: Cent. 34).

ROSKAD: cado, ruo, collabor SL. [zusammenstürzen].

Roskadólag: [dissolute; schmelzend]. A jég igyen roska-dólag vala már, szinte mártius elei levén (Kem: Élet. 308).

ROSNIKA, RUSIKA: arsenicum PPB. Egér-maszlag, rosnika: arsenicum PPBl. Végy harmad részni arsenicumot az az rusikát (Cséh: OrvK. 11).

ROST: fibrae C. MA. [faser]. Rost a szőnyegen: fratilli MA. Az oltovány az ő gyökereinek apró szálu rostyain bé szíván a nedvességet (Com: Jan. 20). A tsont, portzogo, kötőzet, bártya, íz, rost, ér a testnek részei (ACsere: Enc. 242).

Rostocska: ∞ A látás oly érzés, melylyel a látó in rostokáiinak mozgásából a világosságot, színt, formát meg érzi (ACsere: Enc. 155).

Rostonként: [articulatum; stückweise]. Rostonként újabb újabb erővel szokta a hiveket szorongatni és ostromolni (Nagyari: Orth. 164).

Rostos: fimbriatus, fibratus C. MA. [faserig]. Szőszös vagy rostosnak lenni mint uemelly ták es gyökerek: capillor PPBl. Ighen durua immár es rostos a palást is (Bal: Epin. 6).

[Rostosod-ik]

ki-rostosodik: [in fibras abeo; faserig werden]. Kirostosodott: filatim dissolutus PPB.

RÓST (rostól MonÍrók. XI.322. Szakácsmest.): [crates, craticula; rost]. Az ökör vetretéje roston sült (Grad: RP. 9).

Róstol, róstól: frigeo, torreo SL [rösten]. Tehén hus róstolt lével (MonÍrók. XI.322). Róstolt lév (Szakácsmest.) Róstolt lével vagy rántott lével tikot vagy csukát (TörT². I.573).

még-róstol: ∞ Nemely embert ló ganéba takartata és abban meg róstoltatta (Helt: Krón. 46).

Róstoló: [frxorium; darre?]. A futató szín mellett vagyou nap keletre egy rostoló (CsikGy. 33).

ROSTA (*rēsta* MA PPB): *cribrum* Pesti: Nom. III.102. C. incerniculum, *vannus* MA. sieb PPB. Meg törétic rostában: *concutitur in cribro* (BécsiC. 239). Az ünnetekben egy rosta zabon attak egyet az terekek (Monlrók III.93). Bőre napas seb mint mint egy rosta (Göres: Máty. 39). A búbaosocióündöntmondnag, holt tüszet viszte bannac, rosta által és szita által czelekeszner (Bern: Evang. IV.14b). A lopóra rostát fordítson, gyöngyöt vossen (Dösz: Préd. 197). A zabot szóró lapáttal vagy rostával meg-pallya, szórja (Com: Jan. 86).

[Szólások]. A vizet rostában hordozta (Pécsy: Fel. 553). Nő még vetőttem az rostában (Dees: Adag. 151). Hlyen a rostan való jövendőélés (Ker: Préd. 707). Mintha eois meríthetett volna rostával ama romai Vesta szűz gyanánt (Fal: NE. 58).

[Közmondások]. Igen vak az, ki rosta által nem lát (Dees: Adag. 13. 152. MA Kisv: Adag. 377).

gyöngy-rosta: [*cribrum gemmarium*; *perlensieb*]. Egy gyöngy rosta (Monlrók XXIV.168).

pálló-rosta: *incerniculum* Major: Szót. 262 [durchschlag]. Búza parló rosta: *cribrum *areale* PPB.

polyva-rosta: *vannus* MAl.

szóró-rosta: *vannus* MAl.

vas-rosta: *vannus* Nom². 413. Az also gabonashazban: *was rosta*, taljehka, zoro lapatth (Radv: Csal. II.70). Vas rostát egy darabot vettünk (III.30).

Rostál: **1)** *cribro* C. *vanno* MA. *frumentum excerno*; *sieben* PPB. **2)** [sernor; prüfen]. Mást tuttok rostálni abból, kibent torkig feksztöe (Mon: Apol. 499). Balduinus az én bizonyításomat kezd rostálni, de igen lengetegen (Pázm: LuthV. 44). Mikor ember magát meg-ítüli és rostállja, hasznosan munkálkodik (Pázm: KT. 44). Rostálja most az úristen az embereket (RákGy: Lev. 158). Észel rostáll, erőss szívvel tekéld és azután körmössen láss a dologhoz (SzD: MVir. 241).

el-rostál: [*cribro*; *sieben*]. Hamut elrostala mend a templom zeret: *ciner em cribavit per totum templum* (BécsiC. 174).

még-rostál: **1)** *evallo*, *incerno* C. *evanno* MA. *succerno*, *cribro*, *percribro*, *eventilo*; *reutern*, *sieben* PPB. Megrostált port bele-hinteni: *supercernere* C. Yme sathanas kőnetet tütöket, hog megrostalna (*cribraret*) miképpen búzat (MünchC. 161). Yme az sathan meg keerth työketh, hogy megh rostalba työketh nynt az gabonát (JordC. 607. NádC. 168. WinkC. 153. ÉrsC. 89). Tiszta gabonát észnee, mely meg szórátatot és meg rostaltatot (Helt: Bibl. IV.52). Ha még valami fenn marad, rostálval választja avagy rostállja meg (Com: Jan. 75). **2)** [sernor, examino; prüfen]. Myndennek ew magát iol meg kel rostaly oes evanen felet meg nem kel wthaly (Pesti: Fab. 21). Meg rostálni magában az dolgot (Dees: Adag. 228). Rostáll meg, visgáll meg magolat (Ker: Préd. 664). Kie legienec pedig azoe az haborgoc, ha iol meg akarine rostallnne, könnyon vegere mehetüen (Mon: Apol. 2). Megrostálni szorgos kérdésekkel a támasztott bizonyságokat (SzD: MVir. 273). **3)** [decipio; hintergehen?]. Nagy gondot kel viselne feleségodre, hogy egyefüld rüttöl meg ne rostálljon téged (Fortszer. 116).

Rostaltatás: [*exploratio*; *prüfung*]. Hova nagyobb leend bennüen a hit, annyiraal külömb próbáia es rostáltatása rohan resük (Bern: Evang. IV.333).

Rostás: *cribrarius* MA. zum sieb gehörig PPB. Rostás [veze-téknév XVI. száz.] (Nyr. IX.367).

ROSTÉLY: **1)** *crates* C. *rost* Adáni. Figeaszaló rostélyok: *crates tiliariae* PPB. Vala myth kemencezobe avagy

tyzhelyen awag rostelyon (sartigo) sytlnnek, Aaronnak ywth (JordC. 87). Latanak egy karhozottat, kyt az erdegök nywz-yaak es az wtan tyzes rostelyon sytlnnek (ÉrdyC. 79. 303). Chinaly rostelt is értzhöl, olyant mint egy halo: *craticulam* in modum retis aeneum (Helt: Bibl. II.179). Rostélyon sötöt lépén (Kár: Bibl. L88). Az minha, melyet serpenyöben vagy rostélyon készitene: *sacrificium simile*, quod in craticula vel in sartigine praeparatur (MA: Bibl. L93). Pírtel meg kicsinye az rostélyon (Radv: Csal. II.41). **2)** *cancelli*, *transenna* C. *reticulum* MA. gator PPB. Adáni. En zeretöm mi falonk alatt al, ablakon nez es rostelokon kakveöl (DöbrC. 403). Kősh ozlop, mel mast Romaba vagion egi vas rosteli alatt valo zegoletben (WeszprC. 87). Eger fogya nala zenth Lőrincznek az rosteel (SándC. 7). Az pártázatot, melyec valának az fogas rostélyoc között (MA: Bibl. L311). A notarius rostélyal (*cancellis*) környöl kerített-vén, a végezett dolgokat fel jodzi (Com: Jan. 131). Nagy defec-tusok vadnak az ablakra való rostélokkn (MonOkm. XIX.296). Az salétrom ház ablakjára való rostélyt csináltattunk (MonTME. I.127). Egy ablakul a rostélyt kitekervén, meglepta vala (TörtT. IV.53).

ablak-rostély: *clathrum* Nom. 29. [fenstergitter].

örló-rostély: [*radula*; *schabeisen*]. A konyhának eszközi ezee: *vas* lapat, lábas, vakaró vagy örló rostely (Com: Jan. 83).

vas-rostély: *crates ferrea* Nom². 407. [eisengitter]. *Clenodia domus*: *vas* nyas, *vas* rosta, *vas* gyertya tartó (RMNy. II. 84). Rétesen köttetet vas rostélyokon avagy gatorokon ki-néz (Com: Jan. 106). Az koporsó körül vas rostélyt csináltasson (Radv: Csal. III.201).

Rostélyocska: *craticula* C. *ferrea* *transenna*, *clathrum*; *rost* PPB. A szakács mester a husokat rostélyot-skán meg-síti (Com: Jan. 82).

Rostélyos: **1)** *cratius* C. *cratius* MA. [rost-]. **2)** *cancellatus* C. *clathratus* MA. *vergitter* PPB. Rostélyos-ablak: *fenestra reticulata*, *clathrata* PPB. Az ablakoc rostélyosoc avagy gatorosoc: *cancellatae* aut *clathratae* (Com: Jan. 108). Egy bot, merön aranyozott az nyelo, vége rostélyos (Radv: Csal. II.179). Vagyon nála eg dakos, kynek tekete barson az hywelye es rostélyos, ezüstel vagyon be bverytvan (4). **3)** [*crato* *erate* *tosta*; *rost-braten*]. Egyék Kegyelmed az burkából akár a rostélyos petse-nyéből (KirBosz. 33).

Rostélyoz: *cancelli* C. *clathro*; *vergitter*-pp PPB.

be-rostélyoz: *cancellis* *clando* PP. [vergittern].

Rostélyozás: [*conmixio*; *verknüpfung*?]. Oly bőrtáket háiz-zon, kiknek derekukból, magános voltokból szép rostélyozást hozzon (Fely: Dies. 21).

ROSTOK: [*dies feriatus*; *rastag*]. Öt nap masiroztak, tsak hatodik napon rostokat tartottak (Gvad: Orsz. 62).

Rostokol: [*moror*; *verweilen*]. Az Prinyi hajduja késedelme miatt az artoléria is tovább pismegván, kintelenítetttem ma itt rostokolni RákF: Lev. III.6. Valamely Bördács nevű kis Duna tengerületben szállott, tegnap ott rostogolt (Beres: Lev. 62).

ROSSZ: *perviliis*, *deter* C. *viliis* MA. *schlecht*, *böse* PPB. Ros postóban: *pannis involutum* Némül. 151. Estelt zerzeenek emen magoknak hogyw wttra rosz sakokat (JordC. 305). Menthöl hytwab saytarwnk es el wetet ros deakwnk nap nywgary mestereket mynd meg gyewne myndeneket (ÉrsC. 481). En töröknek adok oly hatalmat, hogy el rontya, veszi az rosz magyarokat (Zrínyi I.12). Mind jó s mind rosz formában folyt nevezetes nagy dolgok vagy esudák (Monlrók VIII.26). A rosz-szoknak sepreje, a kik gyalázzák a mi természetünket (Fal:

NE. 32). Természeted hasonló a tiszta papíroshoz, a melyet jóval is, rosszsal is bé lehet tölteni (55). Hogy ha rossz életű s él tsak ebadóba (Gvad: RP. 38).

[Szólások]. Mehemet pasa felül is írt, hogy sem mi rossz a nincs Debreczenben (MDjv. 166). Vigyázz Istók, mert rossz fűre hágsz (Nyr. XIV. 160). Rossz órában: inauspicato PPB. A rosszából való, kik mindent meggúnyolnak (Fal: UE. III. 92). Rosszúl jár az óra: horologium aberrat (Thaly: Adal. 198).

[Közmondások]. Roznak roz az szava is (Decsi: Adag. 156). Az roz sem mindenkor roz (Bercs: Lev. 288).

Rosszabb: [pejor; schlechter]. Az embernek semmi rosszabb jószág a nincs, mint az lélek (Tof: Zsolt. 24).

Rosszabbod-ik: [depravor; sich verschlechtern]. Mihenit tágtitnyak a jobbúlást, azonnal hátra-maradnak, rosszabbodnak (SzD: MVir. 418).

Rosszabbul: [pejus; schlechter]. Semmire rosszabbul nem viselnek gondot mint a lélekre (Tof: Zsolt. 24).

Rosszalkod-ik (*rosszalkodik* Pázm²: Kal. 1090): male se gerere, ineptio Kr. [böse gesinnt sein]. Szabad-e okosság ellen ineptúra, rosszalkodni (Pázm²: Kal. 1090). Az okosabb világ nem tulajdonítja ezt a bűnsólt-keverést serény elméjének, hanem rosszalkodó akaratoknak (Fal: UE. 437). A rosszalkodó mindent rosszra ért, az igyenes ember mindent jóra magyaráz (Fal: BE. 612).

Rosszalkodás: [malignitas, ineptiae; schlechtigkeiten]. El ne bizza magát, se ne vegyen okot a rosszalkodásra (Fal: NE. 100). Az ő vétkek inkább az emberi gyarlóságtól ered, mintsem valami akaratos rosszalkodástól (Fal: NU. 251).

Rosszas: **1)** [pravus; verworfen]. Viget vetek a rozas vilagnak (Born: Ján. 3). **2)** pannosus, pannucens MA. [lumpig, zerlumpt]. Ha be menend vala meely zegenen ty gyvélekőzesekben rozsas ruhában, mongyatos amak: the al towa (JordC. 834). Egh rozsas halo es foltos hayo meg ertth tyz penzth (Apost. 31). Egy rozsas zegheen embert talala (ÉrdyC. 624). Meg nyomorodott rozsas zegeny ember (ÉrsC. 120). Mit járna hát Krisztus ott a keresztával, rozsas seregével, pökdösött arcával (RMK. II. 182). Nagy gazdag király minap én es valék, rozsas koldóssá im mely hamar levék (267). Serege is hol mi rozsas kőntőssé parasztoe (Born: Evang. I. 22). Rozsas vagy te es igen meztelen (Born: Ének. 90). Rozsas ruha (Vás: CanCat. 542). **3)** [dissolutus; zerfallen]. Latta, mynemw rozsas az palank (RMNy. II. 147). Im a rozsas tőkét Krisztusnak kiáltják, Krisztus tisztességét az bálványnak adják (RMK. II. 186). Rozsszas nyoszolyán fekszik (MA: SB. 152). **4)** [deter, vilis; herabgekommen, mager]. Az Gabriel lovait meghozák, azt írta, hogy igen rozsszas (Nád: Lev. 160).

Rosszaság, rozsság: vilitas MA malitia Kr. [improbitas, nequitia; schlechtigkeiten, verworfenheit]. Az el-vetett félelmes emberek rozssága (Pázm: Préd. 50). Mely keserves bánatokkal óhajtyák akkor az arany időt, melyet most hiúságban és rozsságban töltönek (614). Végetlen tűrés kívántatik a'hoz, hogy ennyi rozsságot el szenvedhessen (774). Rozsság ezt a világot szeretni (Veresm: Tanács. 23). Magát a rozsszaságtól meg-tiltja: se malo prohibet (Com: Jan. 177). Rozsságoknak és gonosz-ságoknak ingerlési (158). Ha ki szánt szándékkal vétkezik, rozsszaság az (219). Italkan rozssága (Díosz: Préd. 156). Vallásodnak hamissága, rozsszasága (Matkó: BCsák. 22). Nagyobb Nagyságodnak bölcs itéleti és kegyelmessége ezeknek rozsszaságánál (Bercs: Lev. 311. 450).

Rosszit: vilito MA. geringschätzen PPB

még-rosszit: deprecio C. vilito MA.

Rosszkor: [intempestive; unzeitig]. Ha rosszkor pompázunk, akkorra is, máskorra is veszünk hírünkben (Fal: UE. III. 145).

1. Rosszul: incipio corrumpi, depravari Kr. [sich verschlechtern]. Ebből ki-tetszik, hogy rosszúl, a ki szűnetlen nem jobbúl (Pázm: Préd. 324).

el-rosszul: evilescio MA. gering werden PPB.

még-rosszul: **1)** evilescio, revilescio MA. [verderben]. Az hering a maga természeti jószágával tetsző, mikor új és a szaporodástul avagy vivástul meg nem rosszúl (Tel: Fel. 53). **2)** [depravor; sich verschlechtern]. Azokat-is vigyázásban kell nevelni, hogy meg ne rosszúlylanak (Pázm: Préd. 197). Az világ megrosszult (MonOkm. XXIII. 157).

2. Rosszul: [male; schlecht]. Rosszúl fordult a dolog: male cecidit PPB. A rosszúl keresett marhác rosszúl vesznek el (Com: Jan. 188). Egyikünk se vegye azt szokásúl, hogy mi rosszúl cselekedjünk (Bercs: Lev. 459). Szóllatlan gyermek-ségétül fogva rosszúl nevelték (Fal: NE. 78).

[Szólások]. Bizony nem rosszúl esett, Daniel urat hogy odaküldtem (Bercs: Lev. 483). Küldtem ez éjjel postát, ma megtért, de bízható, rosszúl járt (507). Most is rosszúl vagyok, már negyed napja meg nem szűnik fejem fájdalma (284). Tegnap igen rosszúl voltam, allig verhettem fel magamat (303).

RÓTA: turba, manus MA. haufen, rotte Adámi. Egy rotabéli vitezec: manipulus, contubernium MA.

ROTHAD (*rohadandóság* MA: Bibl. IV. 143. meg *rotad* JordC. 754. DebrC. 111. ÉrdyC. 67. 289. *rotadás* Zóly: Elm. 32. el *rotvaszt* MonTME. VI. 71. *rotvált* Radv: Csal. II. 374. *rot-hat* DebrC. 357): putreo, putrefio, putresco MA. [faul werden]. Szű-ötte, rothadt, ferges fa: *lignum vitiosum PPB. Fogfájás léssen, mikor az inyec rothadnac (Com: Jan. 56). Bübben, gonosz-ságban peniszedik, rothad (SzD: MVir. 115).

el-rothad: putresco C. [verfaulen]. A kik mostan kazdagok vattok, síriatok és iagassatok, mert az ti kazdagsághitok el rothadanak (Sylv: UJT. II. 117). Miért szépségedben magadat el bíztad, mely mint egy szép gyöngy virág hamar el rothad (Zriyi I. 102). Ásd el a földben és mikor elrothad buritékjok, gyönyörűséges sok színű virág léssen (Lipp: PKert. I. 143).

elrothadás: [putrefactio; das verfaulen]. Naponként meg elrothadasa es porraetelre (DebrC. 259).

ki-rothad: [evanescere; sich entleeren]. Fel nem épülhetne tőkéletőssön, míg nem minden vndokság ki rothad belőle (Born: Evang. IV. 146).

még-rothad: putreo, exputresco, imputresco C. putresco, putrefio MA. verfaulen, faul werden PPB. Meg kenneyek Cristusnak testet kenettel, hog meg ne rothadna (ComC. 97). A paradychomba teremtet faak nem rotadnak megh, myg isten akarya (ÉrdyC. 289). Meg rothattanak ees meg losbattanka een sebhymnek helyeen (KeszthC. 92). Az ty kazdagsagtok megh rotadot: divitiae vestrae putrefactae sunt (JordC. 840). En hiysagomnak orcaiatvl meg bñzhñnek es meg rothadanak sebinnek hely (DöbrC. 89). Gabonak megrothadnak (DomC. 29). A kereszt fiaia is nem rotadot meeg (DebrC. 131). Meg rothadot, varrasodot, poklosodot fekellyes test (Born: Préd. 620). Az ember teste a föld alatt meg-poshad és rothad (Pázm: Préd. 994). Szerenche ajándékját nem más szűvel vette mint egy piros almát, az kit bánat nélkül mindgyárt visza adhat, avagy ba nem ád is, tudgya, hogy meg rothad (Zriyi I. 63).

mégrothadandó: [putrescens; verfaulend]. Ez meg rothadando testhnek veenseegheet az the veenseegheet el temethy (ÉrdyC. 192).

mégrothadás: [putrefactio; verwesung]. A meg holt testét a meg rothadástól meg tarthatják (DebrC. 111).

össze-rothad: computresco C.

[Rothadagos]

Rothadagosság: [putredo; fülhis]. Rothadagosság Juda hazanae: putredo domni (BécsiC. 188). Fehéren ő húz és felmeget ő rothadagossága, mert keuelől művelkedet (207).

Rothadandó: putrescens, evanidus MA. faulencl, vergänglich, bintállig PPB. Nem rotatando arannyal awag ézstel váltattok meg az ty hewsagos atyutoknak zeret nyayassaghybol (JodC. 845). Egy masti zeressetek wyonnan zylethween nem rotadando maghbol (846). Te rothadando fergecke vag, ő kegeg őrké való isten (VtkC. 9). Hyszen bñwñnek beczanattyat, az rothadando testnek fel tamadasat (Radv: Csal. III.98). Rothandó teste körül fírad (Fal: SzE. 556).

Rothadandóság: [putrescentia; fülhis]. Nem adod az thezódet rotadandóságunk (JordC. 754). Nem ysmer sem halalt sem rotadandóságot (ÉrlyC. 536). Az testét mynnden rotadandóságtól meg otalmazya (67). Megszabadulnac az rothadandóság rabságától; a servitute corruptionis (MA: Bibl. IV.143). Ez világnak javai az mulandóságnak és rothadandóságnak alája vettetvén (MA: SB. 161).

Rothadás: corruptio C. putredo, putrefactio MA. verfaun lung PPB. Katóka az szájjával gonoszul vagyon, mert az rothadás az szájjába esett és még az fogcsontba is benne az rothadás (Nád: Lev. 242). Rothadásnak bőzi szenvedhetetlen volt (Zyon: Post. 221). Az halálnak rettetgetésitől és a rothadástól nem félek (Zoly: Elem. 32). A polyvából ganéi válik, ha rothadástul emésztetik meg (Hall: Paizs. 21). Micsoda az ember; mintha rothadás nem volna, nyővek, pondrok, kigyok, békák eledele (Csúzi: Síp. 467). Az új seb könnyen gyógyul, a rothadásra menendő eltenül (Fal: NE. 6).

Rothadatlan (*rothadatlan* JordC. 846, *rothatlan* BiróM: Any. 73): **1)** incorruptus, putredinis expert MA. unversehrt, der faule nicht unterworfen PPB. Vék rothado koronát vége nek, mi kegeg rothadatlatul (DöbrC. 291). Egymast zeressetek, wyonnan zylethween rothadatlatul maghbol (JordC. 846 ÉrsC. 141). Rothadatlan gyűmölcs (Kár: Bibl. I.464). Rothadatlan mag (MA: Bibl. Előb. 2). Esmérem, esmérem az isten angyalát, rothadatlan ágból tart nekünk koronát (Zrinyi II.95). Rothadatlan, gyűzhetetlen szent karod (Biró: Ékes. D2b). **2)** [incorrupte; unversehrt]. Fél thamadnak az meg holtak rothadatlan (ÉrsC. 141).

Rothadatlanság: [imputrescentia; unversehlichkeit]. Cris-tus immar a halatlanságra es rothadatlanságra fel tamadot (CornC. 97). Harmad twalaydonsága az arannak rothadatlanság (ÉrlyC. 465b). A rothadandó testnek rothadatlanságban kel őltetni (Tel: Evang. II.83). Kivindó mászorra ő állandóságát, rothadatlanságát (Zrinyi II.132).

Rothadatos: [putrescens; verweslich]. Az zeep aranyas zekreny rothadatos, dohos alattal telyes (NagyszC. 8). Rothadatos es feregh merezkezik magath magoztatny (WesprC. 141).

Rothadatosság: [putrescentia, verweslichkeit]. Rothadatosságunk remek földé (VirgC. 145). Az rothadatosságnak minden rettenetes fájdalma el veteteek (DomC. 91). Az te tested semmit nem haznal, hanem csak bidóság es rothadatosság (BodC. 8). Rothadatosságnak zeplőie (KazC. 31). Az teremeth allath romlando, rothadatosságnak alaya vetteteth (Komj: SzPál. 73). Rothadatosság (Döb: UT. 88).

Rothadó: [corruptibilis; vergänglich]. Vék rothado koronát vegyenek, mi kegeg rothadatlatul (DöbrC. 290). Musa, te ki

nem rothadó zöld laurnsból veseled koszorúdat, adgy pennám-nak erőt (Zrinyi I.9).

Rothadóság: putrescentia Kr. [verweslichkeit]. Nem elegek a testnek rothadóságból származott keserves fájdalmak (Pázm: Préd. 69).

Rothadt: putris, fracidus C. putridus MA. taul, faulig PPB. Az gonas az el reitöt ruthat sebnee remenseget allata kinyitása (DöbrC. 357). Senyuet rothat vert ki viszen az vizekten (Mel: Herb. 8). Rothat fa (Fél: Bib. 10). Holtod után-is rothatt híred fog maradni (Matkó: BCsák. 399). Összeposvadott s rotvatt juh és borju bőrök (Radv: Csal. II.374).

Rothadtság: putredo C. rancor, caries MA. [fülhis]. Az hű testbe rothathságot nem lata (JordC. 712). Dávid, mykoron el nygwoweeek, rothathságot lata, kyt kegegh wr ysten fíel tamaztot, nem latot rothathságot (754). Mel hazon vagyon en verembe, mykoron le zallandok rothadságra: descendo in corruptionem (KulesC. 65).

Rothaszt: putrefacio MA. faul machen PPB.

el-rothaszt: putrefacio C. [in fülhis übergehen lassen]. Boldog az olyan kazdagság, a kin sem tűz sem víz nem fog, föld el nem rothasztja (Frank: HasznK. 69). Az tömlőcz fenekén elrotvasztalak beneteket (MontME. VI.71).

még-rothaszt: ∞ Emberek ew lelke mondatyk yo feldnek, mykoron yr istennek yzheeyeenek magvaat meg nem rotasztja (ÉrlyC. 134). Melye megsebesüle, hogy ky ő neky testet meg rothasztana (ÉrsC. 421b). Az részegség tödőt, maiat az embernek meg rothasztia (BécsiG: Préd. 30). Mezentius, a melly embert szörnyű kinokkal akart ölni, egy holt testhez kötöztette mind addig, míg a rothadástól nevelt fergei az eleven testet meg-rothasztának (Pázm: Préd. 1077). Dávid lábordása oly nagy vala, hogy megrothasztotta sebeit (Megy: 6Jaj. II.44).

Rothasztó: septicus, quod infert putredinem MA. faul machend PPB. Marásával testet rothasztó kurta kigyó (Com: Jan. 41).

ROTYOG: concrepo MA. rauschen, krachen PPB. farzen, brausen Adámi.

Rotyogás: crepitus MA. knall PPB.

Rotyogat, rotyogtat: **1)** deferrefacio C. MA. sieden machen PPB. **2)** [gargarizo; sich gurgeln]. Rotyogatomi torkomba: gargarizo MA. A torok gyik ellen hasznossan segít a retek, ha eczettel s méh serrel rotyogtatod, hogy orvos szóval élyek (Nád: Kort. 320).

még-rotyogtat: **1)** [deferrefacio; erhitzen]. Hunis barátidnak boszszuságtetelek ugyan meg-rotyogtat (Megy: Bayle. 74). **2)** gargarizo Major: Szót. 239. [sich gurgeln]. Torkomban meg-rotyogtatomi: gargarizo C. A torkodat vízzel meg-rotyogtassad: guttur gargariza Com: Jan. 57).

ROZMARIN (*rosmarin* Frank: HasznK. 17. *rosmarin* ACsere: Enc. 231. 243): libanotis C. rosmarinus MA. rosmarin PPB. Zikós tűnek: chombor auagy közneny menta, rozmarin (Frank: HasznK. 17). A szurok termő fa levelei lágyatskák és simátskák mint a rosmarin (ACsere: Enc. 231). A rosmarin vékony ágatskájú fű, levelei aprók, sűrűk (243). Rozmarin az chalınt, mennyire győzi meg viola tulipánt, annyira győzőm őn az rüt chipis obet (Zrinyi II.124).

ROZS: siligo, arinea, olyra C. secale Beythe: Nom. 8. rogen PPB. Rosból való: siligineus C. Anyja Tholdi Györgynek Miklós színja vala, száz aranyat rostészta cšenál vala (RMK. IV.214). Ross, arpa, köles (Mont: Apol. 14). Az gabonát és az rost nem verte vala el az köösső, mivelhogy késő vetések

valának (MA: Bibl. I.57). Homnét vagyon, hogy a buza rossá sőt konkollyá is változék (Com: Jan. 22).

tavaszi-rozs: secale, setanium MA sommerkorn PPB. Ros tauazi ros: secale (Beythe: Nom. 8).

[Rozsol, rozsoltat]

mög-rozsoltat: [siliginus exstirpári curo; rogen ausrenten lassen?]. Vagy két darab búzát rozsoltat meg s ha érkeztek, a tavasz búzát is gyomláltat meg, mert el borítja a gaz (TörtT.² III.163).

Rozsos: siliginosus, siliginus, siligine mixtus MA [roggen-]. Azthagban rozsos buza (Radv: Csal. II.79).

RÓZSA (rusa MA. *ruza* Thaly: VÉ. II.71): **1**) rosa C. MA. rose PPB. Ő rosa zind zéméllel mőgőztöztetuén, felelemmel megzoreitatot elméit eleñezti vala (BécsiC. 81). Foly to werőd nagy bewsegwel, pyros, oly mynth mastb nylih rosa (CzechC. 25) Mynt ha nagy sok rosag voltak volna ot (MargL. 108). Rőszakat küldə a paradicsombol őneki (DebrC. 183). **2**) [deliciae; geliebte]. Ne is fély szép rősam, mert majd-el követőm, a mit kíván tőlem igaz szeretetem (GyöngyD: Char. 58).

[Közmondások]. A rőzsát tövis nélkül nem szeghetni (GyöngyD: MV. 3).

basa-rőzsa: paeonia Nom.³ 49. PPBl. [pfingstrose]. Ezt a patiarusoc poenia mascula azaz him basarosának híják (Mel: Herb. 108). Jó szagú és koszoruban való ezec: majorauna, bársöny virág, basa rosa, rosmarin (Com: Jan. 24). Bása rősa, igen szép vőrőrs virágú, fejár is van (Lipp: PKert. I.77).

csipke-rőzsa cynorrhodon C. rosa silvestris, coroneola MA. cynosbaton, *sentis canis PPBl. [hundrose]

jërikői-rőzsa, jërikőbéli-rőzsa: amonum PPBl. perilymenum, rosa de Jericho Lipp: PKert. I.77. Jerichoí rosa vagy fára folyó rősa, kinek levele közepiből jún őt vagy hat fejár virág szál ki (Lipp: PKert. I.77).

kassai-rőzsa: lychnis; Marienrőslin, himmelrőslin PPB.

mályva-rőzsa: malva hortensis Fuchs: StürpII. Ciml. b. [malvenrose]. A fehér málva magas mint a kerti málva rosa (Mel: Herb. 169).

erős-mályvarőzsa: alcea; Sigmarskraut Fuchs: StürpII. 45. Alcea azaz erős málva rosa, olyan magas mint a malva rosa, a levele mint egy csillag (Mel: Herb. 169).

parlagi-rőzsa: cynorrhodon C. rosa punilla Beythe: Nom. 7. Nom.² 49. Parlagi rosa: rosanum Major: Szót. 414. Ezer io fű virágja, parragy rosa virágja, sallya virágja (Frank: HasznK. 22). Csemeték a bodza fa, tövisses medve talpú fű, pallagi rősa (Com: Jan. 28).

sárga-rőzsa: caryophyllum, Indicum MA nelke, nágelein PPB.

pünkösdi-rőzsa: poeonia Sl. [pfingstrose]. O ziz Maria-nak aytatos zolgaio leña, kőś nómőś piros pinkősti rosacat (NagyszC. 276).

százlevelű-rőzsa: centifolia PPBl

vad-rőzsa: [rosa campestris; wilde rose]. A vad rőśakon termő gomba ha porra rontatik és porban be itatik, az árénát ki fűzi (ACsere: Enc. 235).

Rőzsai: rosaceus MA. [rosen-]. Mosgyal meg az en rosay verőmben (NagyszC. 73). Az rosay pyrosságnak zeretety rosay fenessegnek bodogsaga (CornC. 236).

Rőzsáll-ik: [colore rosaceo fulgeo; rosenfarbig glänzen]. Kinek zentségő testét ő rosalo véruel kostoluan előnk isten-

nek (AporC. 132). O zizlee zep zemek, o rosalo piros tyndeklő zep orchak, o ődeslő zeep ayakak (NagyszC. 119). Az ő fenesseg teste az ő rosalo werewel mynd meg weresslittetek vala (ÉrsC. 16).

Rőzsás: rosaceus MA. [rosig]. Rőzsás hely: rosetum C. MA. Rosas, gőngeos feoktheo (Radv: Csal. II.57).

ROZSDA: rubigo, aerugo, ferrugo C. MA. rost PPB. Nem zabadolnac meg a rosdatol: non liberantur aerugine (BécsiC. 111. MünchC. 24). Rosda es mol meg raghya: aerugo et timea demolitur (JordC. 370). Tőrlőyed el lőlkődnék rosdayat (DebrC. 424). Mikepen ez testi tyz mindőn rosdat megl emezt, ezőn-kepen az isteny zeretetnek tyzye az binnek mindőn rosdaiait embőrből ky rekeztí (TihC. 10). Az erőś vasat is rozsdá meg-eszi (RMK. IV.127). Hadd üsse el az rozsdát az torkáról (232). A hol az moli es az rosda meg emeszi (Fél: Bibl. 9). A mint a tűz tisztít az aranyat a rosdatól, ugy bennünket a bűnök rosdajától meg tisztít (Dőśz: Tal. 200).

[Közmondások]. Nem fog aranyon rosda (Decsi: Adag. 130. Czepl. Japh. 121)

[penész-rozsdá]

penészrozsdás: aeruginosus PPBl.

rőz-rozsdá: aerugo PPBl.

rőrozsdás: aeruginosus PPBl.

vas-rozsdá: [ferrugo; eiseurost]. A vas noha leg-keményeb, a vas rosdatol elragattatik (Com: Jan. 18. ACsere: Enc. 248).

Rozsdás: aeruginosus, rubiginosus C. ferrugineus MA. rostig PPB. Köz bortol megszorúl, rozsdás én torkom, kiből útálatos én horításom (RMK. III.316). Látá, mossatlanoc a táloc, tőrtőtec a fazakoc, rozsdás nyásoc, sőrpőnéc és vágokyssec (Helt: Mes. 328). Kis taligaddal, rosdaś keseddel meny ki dologra vígan 1579 (KNagysz. B). Fel-gyűlladgyon szeretetinek tűze és a gonosságnak rosdaś szalakja meg-emésztessek (Csuzi: Szp. 188).

[Rozsdásít]

mög-rozsdásít: [ferrugine induco; rostig machen]. Meg rosdaytta ewtet ewnen zerelmenek nyatha (ÉrsC. 388b).

Rozsdásod-ik: rubiginor MA. verrosten PPB. Akármely műszerszám inkább rozsdásodik hevervén, hogysem véle élvén (Fal: CE. 403).

mög-rozsdásodik: ∞ Ty ezysetek meg rosdasodoth (JordC. 840).

[Közmondások]. Otthonos lakással sem rozsdásodik meg az aszszony (SzD: MVir. 47).

[Rozsdásul]

mög-rozsdásul: ferruginem contraho; verrosten PPE.

ROZSNOK (rosnóban Com: Jan. 22. *rosnok* MA.): vicia C. lolium MA. kuhweizen, wicken PPB. Konkoly, rosuok, vadőz: lolium PPBl. A héjas veteményec búvelykekben teremec, mint a babban, lencsében, keserű vad babban: rosnóban meg-lát-batni (Com: Jan. 22).

ROZSÓLIS: ros-solis PPBl.

RŐ. Rőő fű auagy sárga gyopar (Frank: HasznK. 18).

RÖG (reghzet ÉrdC. 164. reghzettetnek KulcsC. 91. Helt: UT. Jit: gleba, glebula, glarea MA [erdscholle, erdkloss]. Rügge porra tesztem: cinefacio, in pulverem redigo MA. A verőtenben, ki az ablakon be jő, az rög por meg tetzic es meg laccic (NádC. 22). Barázdollya-é az földet és ronttya-é az ő földéuc rőgit: numquid proscindet et sarriet bnumm suam (MA

Bibl. II.24). A fővény, ha temérdekbéd, öregbéd, homoknak és rögnek (sabulum et glareae) követes földnek hivattatik (Com: Jan. 16). Rögge porrá változtat (Megy: 3Jaj. II.44). Nem hogy nem futna el az ég, mely csak dörög, de meg hasad szomra ama nagy erős rög (Czepl: Dág. II.53). Ez az oszlop avagy az rög, az melyet vet az ördög az keresztény ember utának eleiben (Felsől: UKöls. 91).

Rögöcske: glareola MA. [erdklösschen]. Kinek kinek a vitézek között egy egy darab rögöcskét adtak a pápisták az urvacserájában levő kenyér helyett (Pós: Igazs. I.433).

Rögös: glareosus PPBl. [glebosus; klumpig, knollig]. Nehéz s rögös a böcsület úttya, sok fáradság-nunka szélit-hosszát futtya (Gyöngy: MV. 10). Rögös az ösvénye és lézen láladnak ott sok sérelménye (Gyöngy: Cup. 640). A rögös és fagyos helyeken az oroszlanok a körmeiket össze vonszak, hogy meg ne tompuljanak (Misk: VKert. 55). Igen rögös az út (PhilFl. 15).

Rögöz: 1) [figo, constituo; heften, setzen]. The nyilad en belem regoztettenek: sagittae tuae infixae sunt mihi (KulesC. 91). Midőn annac vátna az vadászot napot regzettenec volna, az megyes templomba két predicatione szeket szórónec (Helt: Háló 350). Hol mindenek lakice, földt is regzet nekik (Helt: Krón. Ciml). Alkolmas terlnec kellett az funac lenni, az melyen az megállapodott, regzött embernecc kellett flügenni (MA. Scult. 428). **2)** [separo; scheiden]. Reszeit külön kel verni es regzeui: portiones eorum sequestrandae sunt et excludendae (Ver: Verb. 344).

el-rögöz: 1) [decerno, constituo; bestimmen, fest setzen]. A meres a szentli irásban ieges bizonyos, el rögzött, tükölletes dolgott (Mel: SzJán. 528). Istennec el vezet es el rögzött napacia, hog minden emberek ecczer fel tanaggnak az vtolso napon (Kár: Hál. Abj). **2)** [stabilio; befestigen]. Az essőnek el rögzött határt ezinált (Mel: Jóh. 66).

ki-rögöz: [eligo; auswählen]. Ki regze egy sereget az ő népéből (Helt: Krón. 20). Ki regzéc közzöllec a szép menyetsket (59).

[mög-rögöz]

megrögzött: [constitutus, stabilitus, obfirmatus; bestimmt, festgesetzt]. Hítőnknecc amaz igen meg regzet szerzet szerűt: secundum certissimum sectum nostrae religionis (Helt: UT. 02). Ki a Jesus Christus a meg rögzet földre el küldte (Dáv: VDisp. I.114). A régtől fogva meg regzet neueket meg tartyc (Tel: Fel. 31). Igy hiszi es erti vala az sido nep az meg regzet es reaioc marat hitel szerint (EszT: IgAny. 93).

Rögzött: [constitutus; bestimmt]. Hogy az regzet dolgoz meg maraggyanac: ut maneat, quae immobilia sunt (Helt: UT. J17). Minden dolganac regzet földie vagyon, ahoz kel magunkat tartanuc (Dáv: Kker. 03). Minek vátna az földnek regzet es tellyes volta el őt volna, az igaz isten meg tekélé az ő igéretit (Vallást. Diiij).

Rögz-ik: inveterasco, radico Kr. [veralten, einwurzeln]. A fát, míg fiatal, hajtsad akarattal, míg nem rögzik törzsőke (Kisv: Adag. 145). A gonosz mennyivel inkább rögzik, annyival inkább kell tépni es irtogatni (Fal: NE. 16). Nehéz olyan emberen segíteni, kiben a vétek szokásba ment, szaporodik, rögzik, vastagodik (Fal: SzE. 533).

be-rögzik: ∞ Nem emletem az belső gonosz nyavalyát, mely az ő rendeltetéseknec és szerzeteknec gyökerében tövött és rögzött bé (MA: Tan. II.133). Olyan ember, a melyben nem tsak kin tetszik, hanem ugyan tsak gyökeressen bé rögzött a mindenféle jóság (Fal: UE. 392).

mög-rögzik: invetero, radico, radices ago MA. [alt werden, einwurzeln]. Így öregbölne és regzűne meg mi ma-

gunk között (MA: Tan. 1095). Így rögzie meg az te szivedben az vigasztalás, hogy te szereted az Christust (MA: Scult. 660). Hamar kell a ként meg-előzni, ha meg-rögzik, abból nehéz ki fejlőzni (Gyöngy: Char. 350). Héjjában rögzött-meg a vad erköcs benned, az újságok nélkül nehéz már el lenned (Gyöngy: MV. El5b. B2). A bñtus a bñtűkben megrögzik (Hly: Préd. II.536). Neg ne rögzűzőn gyermekedben valami roz erköls vagy szokás, mert erőt kap idővel (Fal: BE. 617). A vigyázó számtartók soha magassab tisztre nem bághatnak, meg-kell rögzenek ebben az egyben (Moln: JÉpil. 423).

megrögzött: inveteratus, radicans MA. [veraltet, eingewurzelt]. Meg-rögzött gonosz: robustius malum PPBl. Meg regzet szokas (Ver: Verb. El6b. 25). Az anyaszentegyház ellen meg regzeot gyűleosegek (Vás: CanCat. 561). Az ecclesia a kereszténységben meg-rögzött tudomány meg-visszálla (Pázm: LuthV. 245). Az anya-szent-egyháznak meg-rögzött tanítása igaz próbakő (Pázm: Préd. 881). Meg regzett ember kor (MA: Tan. 1037). Meg-rögzött, örekedett főnce fájdalma (Com: Jan. 56). Sok száz esztendőtl fogva megrögzött szabadságot megoltalmazza (MonOlm. XIX.243). Valle Péter ezt a rakást Babilon tornya hulladékinak itéli lenni, mivel az ott lakó emberek-nél ez meg-rögzött vélekedés (Moln: JÉpil. 181).

Rögzött: inveteratus, longo usu firmatus MA. [veraltet, eingewurzelt]. Reogly poetaknak reghet okos mondások (ÉrdyC. 164). Hogy az regzet dolgoz meg maraggyanac: ut maneat quae immobilia sunt (Helt: UT. J17). Megállapodott, regzött ember (MA: Scult. 128). Régi regzött baragját felebaratya ellen még sem akarja ellaidni (652). A rögzött huritot kúrtya belöled a csulyán (Felv: SchSal. 29).

RÖHÖG (rohog VirgC. 112: grunio, fringulio C. grunzen PPB. Altal mennék erdőnek minden vadj, oroszlanoknak kölkő röhögne, hog ragaggnak (AporC. 67). Lőnek fertezetes disznok es rohognak vala ákwőztők (VirgC. 112). Ibogoc, vibogoc, röhögoc (Born: Préd. 389). Akar mi moslékra is röhögoc rohanik (Zvon: PázmP. 289). Mikor rekedez röhög torkod, eljő maga a halál (Pázm: Préd. 74). Az elrészegült Bachus fiai röhögnecc mint disznok (MA: SB. 9). Az ő büfentésével röhögő disznó nem kérőt rágo (Com: Jan. 36). Külömben nem szóllott, hanem tsak disznó módon röhögött (Halt: IIIHist. 54). Egygyűvé röhögnek mint a disznok (SzD: MVir. 118).

mög-röhög: [adgrunio; angrunzen]. A jó rén ló ha meg nem eheti is elegendőképpen abrakát, de meg-röhögi még-is azt (Gyöngy: Pal. 1).

Röhögés: 1) grunitus MA. [das grunzen]. Olan mint az disznocac röhögése (GuayC. 61). Disznok röhögése (ACsere: Enc. 203). Röhögéssel tsattogtattya fogait az erdei (SzD: MVir. 155). Bakonyi röhögés farkasnak rettegés (138). **2)** intensa cachinnatio Kr. [rohes gelächter]. Szomorú kénaidon nagy röhögéssel kacagnak (Megy: 3Jaj. 16). A röhögés és tréfa nem ide való barátom (Fal: NE. 72). A ki legédessebben éneklő, egybe zengő röhögéssel, kézesattogással fogadtatik (Fal: NU. 263). A köznép vígan üzi a tsuntalan röhögést, tántzot, tombolást (Fal: NA. 178).

[RÖKÖNYÖD-IK]

mög-rökönyödik: [mucum contraho; schimmelig werden]. Eső mosástól mög-rökönyödött, penészedett mint az eső mosta kő-fal: imphaviatus PPBl.

RÖSTÖK: [vas; gefäss]. Egy bokor aba kapeza is van, azt is el kell hozni, két mázos röstököt is (FörtI: III.160).

RÖT (retet RMNy. II.302: subruber, rubidus, rufus Kr. [rot, rötlich]. Hagiók Georzenek két tilkót, az zeke tarczait és az retet (RMNy. II.302). Mivel az ő istennec röt szabásu

barna bika volt, nem vala senkinek szabad semminemű rőt állatot megléni (Prág: Serk. 248). Fellyebb vóltál már az rőt ökör ikránál (PhilFl. 56).

RÖVID (*reuid* TelC. 156. CornC. 10. 31. Helt: Bibl. I. c3. *ruvid* JordC. 108. NádC. 614. *ruvid* DebrC. 504. *ryuvideden* DebrC. 529. *ruuid* BécsiC. 25. VirgC. 116): brevis, curtus, contractus, compendiarus C. concisus MA. kurz PPB. Legen mē végőne rūuid (BécsiC. 25). Rūuid napokba vr isten meg laath, kynec érdmet vezitőe (NádC. 614). Rūuid jgemmel rea feleletyk (CornC. 31). Reuid jmdsag után monda az deaknak (DomC. 301). Ember, ky azzon allattul ziletik, reuid ideiglen el ez velagban (BodC. 3). Ennek vtanna ryvyd napon kymulek (DebrC. 504). Rūuid nap aszt esmet viszsa nyerhettye (Tin: Zeigm. 19). Ū ys rūuid nap nag haddal a varosra ifne (Decsi: SallC. 24). Rūuid szoual azt mondom (Bal: Epin. 8). Rōvid, de fontos igékel tanították az ō tanítványokat (Czan: Dögh. 5).

[Szólások]. Vala penig Markalf rōvid állapotú ember (SalMark. A2). Makhaon rōvid szabású, merész, de kevély és kopasz ember volt (Hall: HHist. 11.69). Mikor volnanak rōuid számouan, igen keuesen az ō zolgai, nem бага embert neki artani (AporC. 69). Szintén ugy eslekeszünk mi, mint az ki rōvidet lát (Pázm: Kal. 36). Értelmitük gyakran meg csal minket és rövidet lát (Pázm: KT. 9).

[Rövidebb]

Rövidebben: [breuius; kürzer]. Végy egy penút és anac mérd meg az hosszát az index wyadhoz és se hosszabban se rövidgyebben ne ved (Cis. N).

Rövidebbség: [breuitas; kürze]. Rövidebbségnek okáért kettőt, hármát emlétek (SzólGerezd. 70).

[Rövidecske]

Rövidecskén: [breuiter; kurz]. Mivelbogy ezen dologrol másutt szóllottam, megelégszem azzal, hogy rövidecskén ismeg megillettem (MA: Tan. 738).

[Rövided]

Rövideden: breui, caesuratum, presse, strictum C. breuiter, praecise MA. [kurz]. Rövideden, summáson: ad summam; lakoniai módra való rövideden és fontosan szólás: laconismus PPB. Ha megl akarod tudnod, hogy hany ezendeye Katerina martiromsagot zenvedet, rywindeden rea feleltetyk (DebrC. 529). Gondold meg rōuidedōn, mel nag ōrdmet vallot ziz Maria (TelC. 190). Rövidedōn írja, az próféta bogy monda: Reá gondol fiam isten az áldozatra (RMK. VI.202). Vegyűc eszűnkbe reuideden valo értelmet (Helt: Bibl. I. c3). Mit Kdnek akarok írnyi, rövidedenn ez (Nád: Lev. 78).

Rövidedennen: [breuiter; kurz gefasst]. A fogyatkozásrol reuidedōnnen irtunk oda föl 1572 (KBécs. Eitij).

Rövidell: [aliquid breve puto; für kurz balten]. Rövidelli a munkat ilyen nagy dolog felől (Nagyari: Orth. c7).

Röviden: breuiter MA. [kurz]. Röviden szollok: compendifacio; röviden-szólás, rövidenvaló-szólás: laconismus C. Mykron zent Ferenc kyanya uala frater Bernaldot latnya, ewtewle magat reuyden megmenty uala (EhrC. 12). Az ōr alloc el amelcodanak az f nag zepsegeu es riuiden monduan vinec ftet vroknac eleibe (GuaryC. 56).

Rövidit: curto C. breuio, decurto MA. abbrevio; abkürzen PPB.

még-rövidit: ∞ A zent, a mi zent ot oluastatic, itt es zerzettenec: Osyas megrūuideitette (BécsiC. 177). Ha nem vr a napocat megrūuideitette volna, nem fduözölt volna menden test, de a valasztottakert megrūuideitette a napokat (MünchC.

99). Ty feyettöket megl ne mezeytelenyűyceetek es ty ruhatoakat megl ne rywydeyceetek (JordC. 92). Isten akarya ymar a te életödet megl rōuidytteni (TelC. 175). Hogy ha azzoc a napoc megl nem rōuiditetnéne (Helt: UT. G3). Ez által csak költségeket akarják megrōvidíteni (Nyr. XIV.460).

Rövidítés: abbreviatio MA. verkürzung PPB.

Rövidség: 1) breuitas C. kürze PPB. Holoth a the kyuasagodnak elegeth nem tetthem rouydségnek es kylemb kylenb gondoknak megl foglalasaerth, azth ennekem kegyesen megl bochassad (WesprC. 120). Sok zamtalan egyebek, kyket reuidsegert ellaggyok (CornC. 300). Myth oktalan mondotam, ez lewel rewydségének wettesege (ÉrsC. 342b). Az compendiummal, rōuidseggel hozza ferünk az igazsagnak tudomanyhoz (EszT: IgAny. A3). Ha nem egyébel, rōuidseggel olvasá-ra edesitené az embereket (Pázm: Préd. a4). Rōuidsegnek okáért (Csűz: Edom. 156). 2) [detrimētum, damnum; nachteil, schaden]. Hogy egyszersmind a mi rōuidségünk es mások hite megsértődése nélkül ez eránt tractállhassanak (Kár: Élet. II.400). Ha valami rōuidségtek léseu, boszút ne állyatok (Megy: 6Jaj. V.48). Nekem nagy rōuidségemre léseu (Thaly: RT. I.54).

[Közmondások]. Kedues az rōuidség: grata breuitas (Decsi: Adag. 294). Kinek mihez kedve, ott nints rōuidsege (Kisv: Adag. 543).

Rövidül: abbrevior, decartor MA. abgekürzt werden PPB.

még-rövidül: 1) [abbrevior; verkürzt werden]. Az kegyetlen hynesseknek ezendőyök megl rywydöltetnek (ÉrdyC. 521). Meg rewydlyenec w napy: fiant dies ejus panti (KeszthC. 303). 2) [debilitor, attenuor; geschwächt, entkräftet werden]. Nemde megl rōuidilt-e az wrnac keze: numquid manus Domini invalida est (Helt: Bibl. I. Tti. 3. Kár: Bibl. I.129). Minem megl rōuidült még az isten keze (Decsi: Adag. 239). Ime nem rōuidült meg keze az ūrnak, kegyelmes fülej be nem dugattattak (Zrinyi I.82). Nem rōuidült meg az isten keze, meg-bocsáttya a te búneidet-is (Matkó: BCsák. 373). Minekelötte megl-rōuidülne az ezüst kötél az az bát-gerincez (Szatm: Cent. 336).

Rövidülés: [damnum, detrimentum; nachteil, schaden]. Illien nagy vtra eletennec bizonyos rōuidölése nekül nem adbatom magamat (Zvon: Osiand. B4).

RUBINT (*robin* Helt: Mes. 432): rubinus MA. [pyropus; rubin]. Harmad bőtv az edes Maryanak neweben az R, kyn peldaztatyk az nōmōs es dragalathos rubinus newō kw (ÉrsC. 521). Egy gyengyes, aranyos, fekethe, tyzenedgy kő vagyon beune, rwyynth, smaragd, türkcs (RMNy. II.210). Nem tudta eszébe venny a szép robintot, kinek nehéssége egy egész lotot nyom (Helt: Mes. 431). Hogy lehetne az, bogy gymromba egy lot nyom robin volna (432). A drága kővek között leg-drágább a carbunculus, osztán a türkcs, rubint, saphir (Com: Jan. 14). A smaragd s rubint-is fénlük a gyűrűkben (Gyöngy: KJ. 3. 113).

szín-rubin: [rubinus pretiosus; edelrubin]. Közönnelt venékel, ha jóakarótok intene, mikor a kalmár velencei üvegekét kínálna, mikor színrubint s gyémántot vesztek (Fal: NÁ. 172).

Rubintos: [rubino ornatus; mit rubinen geschmückt]. Az út mellett 12 paripa volt sorjában, mindenikének rubintos szerzője volt (Mik: TörL. 346). Homlokán, melyén terepes rubintos rózsák (Fal: TÉ. 638).

RÚD: pertica, paxillus, temo C. vectis, phalanga, palanga, transtillum MA. stange PPB. Tíz lábni ruddal mérő: decempedator C. Vgy ur mynkett ez rudal, bogy mindenewt bel tewlt czapazokual (EhrC. 31). Kiral, ag ennekem hatalmat es en megölöm e sarkant törnelkül es rudal kül (BécsiC. 175).

Előző Judas es ő vele soc gölekezet törőckel es rudackal (MünchC. 65). Jöttetők mykeppen tolwayra törőckel es rudackal meg fogny engemet (WinklC. 164). Neegy arany karikat zerez, hogy rudban el vyhesseek, mykoron zygheegh (JordC. 63. 146). Sokan templom tetejére jutának, rudak gyanánt nyásakval hagyigálnak (RMK. VI.175) A fontban igaz ítő veszsző, mely a szírán avagy rudgyán ki-mégyen (Com: Jan. 166).

[Szólások]. Szappanyosok művetek ez utcától koppant, minden háznál sem találál talám egy rud szappant (Thaly: Adal. II.121). Űlyhetze a rud: a (Czepl: MM. 97). Minden, valaki ezt hallja felőlled, azonnal rúdgát el-fordítottia tölled (FortSzer. Mb). Vitező szolgálai rudat hánnak vala (Illösv: Toldi 3) Itt is azért czoztul rúddá a magad írása szerint Matkó (Illyef: BCSTomp. 19).

céger-rúd: [pertica indicis; schildstange]. Láttam mayd minden haz előtt egy egy magos czeget rudon egy egy zuzlot (SzCsomb: Utleir. 181).

csébér-rúd: phalunga Nom. 47. pertica tinaria SK. [zuberstange]. Lássuk, micsoda cseber rudat készített néktek sz. Cyprianus doktor (Bal: CsIsk. 112. SzD: MVir. 286).

[Szólások]. Cseber rudon ki veték (Szentm: TFü. 11). Tseber rudon kellett volna ki-vetni (Czepl: Japh. 112).

éb-rúd.

[Szólások]. Nem engedem semmiképen gyermekét ebrudon hagyni (Radv: Csal. II.220b). Minket előle el nem űz eb rudon, a mint parasztul szólnak, az ajton (GKat: Vátsa. II.1362). Ebrudon vetni ki: ex pellere furcillis (PPBl. Kisz: Adag. 157).

emelő-rúd: vectis PPBl. [bebebaum].

feszítő-rúd: conamentum PPB. [hebestange].

fordító-rúd: sucula; stengel Com: Orb. 189. A könnyű nyomtató az arcusokat a sató alá vetvén a fordító ruddal meg-nyomja (Com: Orb. 189).

földmérő-rúd: guoma, decempeda; messrute PPB.

hosszú-rúd: longurius C.

lépes-rúd: [virga viscata; leimrute]. A hangya a madarászac a lábán föl mászkálta és erőssen meg czipé aszt anynyéra, hogy a madarász le eyté a lépes rudat (Helt: Mes. 891).

mérő-rúd: [decempeda; messrute]. Tizlábnyi mérő-rúd: decempeda C. A mérőknec mértéki ezec: láb, lépés, ől, tiz lábnyi mérő rúd, egy futamat föld (Com: Jan. 165).

nyomó-rúd, nyomtató-rúd: [trudes, hypomochlium; stossstange, stützstange]. Tholdi Miklós kezében nyomtató rúd vala, nyomó-rudat fél kézzel kapta vala, Buda felé útát azzal mutogat vala (RMK. IV.243).

szekér-rúd: temo MA. deichsel PPB. A tornához kötötték a hajót, mert olyan vastag gyökök vannak, mind a szekér rudja (Mik: TörL. 366).

[Szólások]. Ki-felé fordították a szekere rúdgát (SzD: MVir. 12).

zabola-rúd. Egy zabolarúd ezüstös, aranyos (Radv: Csal. II.121)

Rudall. Egy rudalló has kötél (TörT. XVIII.266).

Rudas: 1) [pertica instructus; mit einer stange versehen]. Rudas-szék, mellyen embert hordoznak: basterna; rudas-székot hordozó: basternarius PPB. 2) [temonis; stangen]. Rudas lovak: equi jugales, jugatorii, jugarii PPB. Az én lovain az rudas sánta, az két gyermek ló erőtlen az keh miatt (LevT. II.30).

Ha te üdvözülsz, az én rudas lovam is üdvözül (Thaly: Adal. 180).

Rudaz: [pertica instruo; mit einer stange versehen]. Eszközik osztása: kötő láncz, rudazó kötél, lánczos téla (Radv: Csal. II.403).

ki-rudaz: [pertica expello; mit einer stange austreiben]. Az pápát ki rudaszta az definitióból (Zvon: PázmP. 270).

RÚG: calcitro C. calce impeto MA. [ferio, tundo; stossen]. hinton amsstossen PPB. Az egyik lo nagy harapast tevő Quincianuson es az nagygy vgy ruga ev labauat, hogy elbe essek az vyzlen (CornC. 270). Égők a lovak között vgy ruga az ő affát, hog ottan meg hala (DebrC. 567). A holt nem zwgodyk, az ky ewtet tazygallya es rwgya (ÉrsC. 168). Az lo wgy rwgya hozzaya (Pesti: Fab. 22). Ottan rugni kezdte a ló és a sárba dőte a számárt (Helt: Mes. 118). Az eszuér bomlokba rúgá a farkast (229).

[Szólások]. Farba rugta: longum valere jussit (Decsi: Adag. 99). Az igazságot farban rúgják (GKat: Titk. 8). A meg szőlőült ifju vén atyát öreg állapotjában farban rugja (Megy: 6Jaj. II.9). Farba rúgta a mátkáját (Kisz: Adag. 3). A kiket farba rúgná. (Tus: Ap. 170). A Ktek katonái farba rúgták a Ktek zászlóit 134 oMMuerva 1478; ló aszszonyom ne rugiad az te vradot öklelésében (FortSzer. 0). Farkas gypaját nem rúg ő pálcija ántt (Fal: Vers. 915). A vött jókért láb-bal rúgtok (MonIrók. VIII. 71).

be-rug: [intrudo; einstoßen]. Bé-rugván az ajtót a kocsmában, meg esküvének, ki ki lábán fen-áltáig kitéssen magáért az ital harezban (Fal: NA. 120).

el-rug: calcitro MA. calce tepeŕo Kr. [abstossen].

[Szólások]. Ez éneket szörze egy bárából lött pap hánta bolondságát, el-rúgta esuklyáját, itüre fogadta, soha többet nem csul (RMK. II.230). El-rugta a patkót: solem excussit PPB. Arra birja az egy ügyi zemélyt, hogy elvesztvén a pártát, el-rugja a patkót (SzD: MVir. 118).

föl-rug: 1) calcitro MA. [hinton ausschlagen]. Az lo fel zökuen, rugwan, ki rayta il, mind az földhöz veri (BodC. 10). Fel rwgo mykeut ezweer (ÉrsC. 263b). Az vr isten panaszkodik, hogy az sídce immar felrugona löttec voŕa (Born: Evang. IV.251). Az erős inhot el vesztem, az az, a pely ereiben bizic és fel rugó leszen (Kár: Bibl. II.140). Inye tölt fel rugó bünös (Megy: 6Jaj. II.27). Minden lova rugjon fe, a rúd szege hulljon el (Fal: Vers. 872). 2) [resolvere; auflösen]. A fényes portával való békességeket felrugják (MonIrók. VIII.56).

fönn-rug: [superbio; hochmütig sein]. Fen rugók, kevélyek akaratosok (Soós: Post. 434)

hátra-rug: [recalcitro; hinton ausschlagen]. A mi testünk olyan mint a délitzeg ló, melly hátra-rug, nihent meg-bizik (Pázm: Préd. 902). A testnek szükségét meg adván, azt, hogy hátra rugó és lélek-veszedelem szerzője légyen, nem engedi (SzD: MVir. 428).

ki-rug: [extrudo; ausschlagen]. A ketske az ő vásotság miatt sokszor még a fejő edényt is ki-rúgja a pásztor kezéből (Misk: VKert. 219).

[Szólások]. Egy iró-deákoeska, a ki még alig rugta ki az orkóla port, jöddgele nagy finnyal előmbé (SzD: MVir. 23).

lő-rug: [detrudo; herabstossen]. Ha az éh keselyő az kövér ludat földre lerúghatja, fényes tollait ott űtet megfosztja (RMK. II.154).

még-rug: calce impeto Kr. [stossen]. Valakit lábbal meg-rugni: *contingere aliquem calce PPBl. Meg őd magad, mert

meg rúgh (Decsi: Adag. 24). Ugy megrúgta szív iránt a ló, egy János-Mariánál többet nem szólhatott (Bercs: Lev. 484).

viSSza-rugók: repercutio Kr. [resisto; sich aufheulen, wider-setzen]. Uisza rugokka es enged-tenekke találatnak (Pécsi: Szék. A2). Teste nem enged tókéletesen, hanem vissza rúg és zugolódik (Pázm: KT. 214). A visszazugó dőlezzeg testen győzodelmeskedünk (Csúzi: Sip. 96). Megakará büntetni vissza-rugó fiait a menyéi kegyes isten (Moln: JÉpül. 246).

Rúgás: calcitratus C. MA. das hinten ausschlagen PPB. Hozzám tartozók is egészséggel vannak, az szegény Miklóstul megvála, ki az lórúgásba hala meg (Nád: Lev. 16). A ló néha az rajta ülőt leveti, meg tapodgya, avagy rugással meg űti (Com: Jan. 35). Ki futának sátorból nagy harezolással, sátor köteleket szaggatnak rugással (Zrínyi L75).

Rugaszkod-ik: 1) [indentidem calcitro: wiederholt ausschlagen]. Bika rugaszkodván kötél szakadt vala (RMK. IV.243). Az bárány, noha nem szokott rúni, mikor a torkát metélik, de mégis rugaszkodni szokott (MonTME. V.381). **2)** [prorumpo: vorstürzen]. Mykoron ez fegyedemnek fya akaruaa illetny zent Agnes azzont, rugazkodik az fenessegre (CoraC. 414). Nagy ywetesele reayok rwgazkodanak (ÉrsC. 583b). Az ellenség közibe rugaszkodik (Pázm: Préd. 524). Az eleven hal viz-ellen rugaszkodik (162). Demírhám mint az mérz-es sárkány Vidre rugaszkodék (Zrínyi L131). Nem tarthatya továb Radivoi bánatytyát, oda rugaszkodik. az hun láttya társát (165). Kupidó anynyostól nyugtatatlankodik, mint ki két tűz körül szorgalmatoskodik, ha egyget fellobbant, máshoz rugaszkodik (Gyöngy: MV. 64). Láttok háztetejeken ülő embereket, kikhez rugaszkodván, végére jártunk, mi hírek légyen (MonTrók XXVII.9). Osz-tán Zrínyi grófhöz menten rugaszkodék, kinek könyörögve im így rimámkodik (Könyi: HRom. 136). A fárait szeretsen ntán rugaszkodik (159).

által-rugaszkodik: [transgredi festino; eilends hingehen]. Azon leszek, magam is által rugaszkodjam udvarlására Nagyságodnak (Bercs: Lev. 615).

be-rugaszkodik: [irruo; einfallen]. Magam ezennel be-rugaszkodom az Csálókőre s úgy ügykezem, hogy ma meg is térjek (Bercs: Lev. 116).

el-rugaszkodik: 1) [aufugio, properanter abeo; entliehen]. Az czazar el rwgazkodik es csak aiegh menekődhettek (ÉrsC. 54). Az osztán ketten elrugaszkodtok haza (MonOkm. XXIII. 541). Meg-ijedvén Hectornak haragjától, el-rugaszkodik és félre vonza magát (Hall: HHist. III.133). **2)** [adire festino; eilends hinkommen]. Mig ők megjárják az farét, elrugaszkodom Nagyságodhoz postán (Bercs: Lev. 136). Itt rendben hagyván mindeket, postán elrugaszkodom alázatosan udvarlanom Nagyságodnak (143). Ha érthetném Vácához érkezését Nagyságodnak, magam is elrugaszkodnám udvarlására (612).

[elő-rugaszkodik]

előrugaszkodás: [promotio; beförderung]. A ki türessel türrésre nem keményedett, nem udvarba való, sok keserű pilulát fog rágni és jövődöben keveset dítsekedni udvari elő-rugaszkodásirul (Fal: NA. 236).

föl-rugaszkodik: 1) [se altius efferre; sich überheben]. Hogy ha tisztódben szorgalmatos volnál, jó szerencédben fel ne rugaszkodnál (FortSzer. M2). Te sem rugaszkodhatol azoknál fellyebb (Czegl: MM. 26). **2)** [adire festino; eilends hinkommen]. Ha látom már securitással az hadaknak, mindgyárt felrugaszkodom postán Nagyságod eleiben (Bercs: Lev. 144).

ki-rugaszkodik: 1) [erumpo; hinausstürzen]. Ffel бага az tanach haznak ablakaara es ky rugaszkoduan vyseltetyk vala az eghen (ÉrdyC. 376b). Kezdődött nagy puskázással az

malom-sáncznak ostromlása, kire nézve kirugaszkodtam és virad tíg oda voltam (Bercs: Lev. 41). Egy sereg dísznót tanáltak, azokhoz szörnyen puskáztak, kirugaszkodtam az lármára (188). **2)** [inoleseo; sich überheben]. Nagy szerenczén az vr ki rugaz kodék (BFaz: Castr. D3). Erő-hatalommal támadnak ellenünk a ki-rugaszkodó, szilaj indulatok (SzD: MVir. 123).

még-rugaszkodik. Tegnap Ilsvay István megrugaszkodván az maga lován Buday István urannál Tardoson, igen rutul megesett, szót is alig vehetni belőle (TörtP. III.386).

oda-rugaszkodik: [adpropero, accurro; zuseilen]. Félvén, el ne rekedjenek, egy huzomban siettek, magam is oda rugaszkodván, semmi bizonyos bíre nem lén az németnek, hova lett (Bercs: Lev. 29). Károlinak két levelét vettem, siessek, mert addig meg nem indulhat, odarugaszkodtam hozzája (319).

Rugaszkodás: [recalcitratio; das fortwährend ausschlagen]. Láttátok, második rugaszkodása ám ez a Sámbo számárnak a labirintusban (Matkó: BCsák. 84). A kinek nem szikrázik a szeme, sebes rugaszkodásában haragos szellőt nem támaszt a táborban (Fal: NA. 221).

[Rugdal]

Rugdalódz-ik: saepius sed leuius calcitro Kr. [oft stossen]. Ha jól akarjuk intézni cselekedetünket, társunk ellen rugdalódzván, ne egyenetlenkedgyünk (Bíró: Micae 297).

Rugdos: frequenter calcitro MA. caedo calcibus PPB. [wiederholt ausschlagen]. Kezde labokkal rugdosnia (WeszprC. 65). A loh erőssen rugdosuan ötet, harmad napon kih mulek ez világból (DebrC. 120). Keet loh nagi erőssen kezdeh egi mast rugdosnia, s a malisk adzyg rugdosa ötet, hagi a vyzben esuen, oda neze (181). Zsidót az oltárról leránditá, lábaival ötet igen rugdosi (RMK. V.32). Lábockal rugdosnak, szemekkel pilogatnak (Prág: Serk. 468).

még-rugdos: apolactizo C. calcibus ferio; mit den füßen stossen, ausschlagen PPB.

Rugód-ik, rugódz-ik: recalcitro MA. wiederholt ausschlagen PPB. Keveset rugódzott és meghalt (Gvad: Kár. 41).

Rugódás: recalcitratio MA. das wiederholte ausschlagen PPB.

Rugold: calcitro PPB. [mit den füßen stossen]. Rúgom, rugdosom, rugóldom: calcitro PPB.

Rugoldoz, rugódoz: 1) [calcibus ferio; mit den füßen stossen]. Neemelylek labokkal rwgodozyak wala (ÉrsC. 32. 48). Ky batra ranth vala, ky labbal rwgodoz vala (Gömc. 8. ThewrC. 74). **2)** calcitro C. MA. hinten ausschlagen PPB. Előre s hátra rugódozott olly dühösen, hogy tellyes veszedelem vala tsak feléje is menni (Fal: NE. 39). Rugódozva adta ki párját (Gvad: Orz. 132). **3)** [repugno; sich widersetzen]. Ysten ellen rwgodoztaal: adversum dominum contendisti (JordC. 219). Ne lattasatok ystennek ellene rwgodozoy (724). Fejedelmek, kyk ő elene rugodoztanak (TelC. 239). Kie az vrsten ellen rugodoznac (Born. Ének. 190. Born: Préd. 306). Az mi finne gonosz erkölcsű és ellenfinc rugódozó: contumax (Kár: Bibl. L178). Nem illik, hogy ellenek rugódozzunk és támadgyunk (Tel: Evang. II.939). Hogy minden rugodozo nyelhet meg fogna itelni (Mon: Apol. 27). Nem istené, a ki szó-fogadatansággal isten-ellen rugoldoz (Pázm: Préd. 79). Isten-ellen rugoldoz, a ki török ellen bada-kozik (Pázm: LuthV. 141). Az paranczolatoc ellen nem rugodoz-tac (MA: Bibl. L254). Állhatatossak légyenek az isteni szolgálata-ban, ám-bár rugoldozzon és délcegeskedgyék a viszketeget test (Csúzi: Sip. 114). Rugoldoznak az orvos ellen és azt költik reá, hogy méreggel itatja őket (Fal: NU. 252).

[Közmondások]. Nehez az őztőn ellen rugodoznod (DebrC. 151. RMK. IV.175. Decsi: Adag. 20). Nehéz az természet ellen rugodozni (Decsi: Adag. 16).

ellene-rugoldoz: [repugno, resisto; sich widersetzen, sich auflehnen]. Ellene rugodoztatok (obnitimni) az zent leleknek (JordC. 731). Az gonoz teetelnék ellene rugodozwan (ErdyC. 25). Istennek zolgaynak ellene kel rugodozny mynden gonos-sagnak (122b. 541). Ehnnytt vala ev gyenge testet cilicionnal, hogy semmyben ellene ne rugodozna az okosságban (650). Tű a szent léleknek ellene rugodosztoc: (Helt: UT. h5). Mind hív zolgáinak s mind ellene rugoldozó engedetlen pártosoknak megfizet (Pázm: Kal. 1).

ki-rugoldoz: [calculus expello; mit den füssen austossen]. Az keresztyen emberek társaságokból ki rugodosztassanak és pökdöstessenek (DBón: Részegs. 56).

még-rugoldoz: [calculus ferio; mit den füssen stossen]. Meg vadolta byneet, hogy amyaat meg rugodozta (ErdyC. 322).

Rugoldozás: [repugnantia; withstand]. Első hada lőn az erdéli szaszoc ellen, kiknek az ő rugodozasokat nag hamar le szege (Kéll: Krón. 190). Hallád, mit mondot Calvinus; ugyan-azont kell mondani annak, a ki rugoldozását érzi testének (Pázm: Kal. 1062) A mi déltzeg akarattunk rugoldozását úgy vezérellyed, hogy szolgálatodra hódoltassad (Pázm: Préd. 757).

RUHA (roha RMNy. III.61): vestis, vestimentum, amictus, indumentum C. vestitus, tela MA. kleid, kleidung PPB. Nemy zeep hews ruhaual eltezett (EbrC. 14. 59). Öltöziél temetől iob ruhaidba (BécsC. 31). Nemde nagob a test, hog nem a ruha (MünchC. 24. 42). Öth megh mezyttelenytwen mynden ruhaya-bol zernyen werek (EbrC. 46). A kyalne megh elteben hagyoth wolt neky walanyneim ruhakath; kérem Kdet, alassa ele azok[at], kyk előtte walotta es latta kyalne az leannak az ruhakat (RMNy. III.61). A szapon fű ruha s gypaju mosni igen io (Mel: Herb. 54). Ugy elholt volt, hogy olyan volt az orezája mint a ruha (ErdTörtAd. 1119). Tarka barka ruha ily szajha fárára (Kisv: Adag. 123).

[Közmondások]. Ruha tisztesség, pénz emberség: vestis virum facit MA.

alsó-ruha: [indusium, interula; unterkleid]. Titkon való also ruháit es rola le zagata (VirgC. 27).

barát-ruha: casula PPB.

bibor-ruha: coccinum C.

borbély-ruha: involucrum; scherertuch PPB.

csémélyet-ruha: vestis cymatilis Nom.² 445.

elő-ruha: linteum C. praecinctorium Pesti: Nom 106. cinc-tus MA. casula, perizonium Nom.² 451. [vortuch]. Aszszonyi öltözet: szoknya, előkötő avagy elő ruha, fátol avagy reczés főkötő (Com: Jan. 100). Két fejtér fátol előruha, melyeknek körülötin fejtér szőr selyem csipke vagyon (Gér: KárCs. IV.461). Egy fejtér varrással varrott patyolat előruha, melynek az kerü-retin csipke vagyon (462).

farsang-ruha: [fascingskleid] Farsang ruhát tartó ház: choragium C.

fejtér-ruha: [interula; weisswäsche]. Fehér ruha: 4 feel imeg hymes (Radv: Csál. II.24). Ágy lepleom és minden feyer ruhaym eowe logyenek (III.182). Fejtér-ruhamenüeske (Kem: Élet. 52). Nékem kevés bagazsiámat, köntösömet, fejtérühámat elkaptá a német (Berces: Lev. 517).

férfitő-ruha: [vestis virilis; mannskleid]. Al meniekező előt férfitő ruhában öltözien, titkon attia hazatol el mene a kalast

romba (DebrC. 190). Aszszony ember ruhát vöttél-é reád avagy férfitő ruhát (Vás: CanCath. 221).

fő-ruha: [velamentum capitis; kopfbedeckung]. Ha ez lechke el nem feletetik, akoron az temerdekek es rut goromba fő ruhak selymekből lenni tecznek (VirgC. 149).

főlső-ruha: toga, sagulum, laena C. *amictum summum PPB. der lange rock Com: Vest. 148. [oberkleid]. Minek előtte a több etkek fel adatnának, le vette az felső ruháit es kezdte az apostoloknak labokat mosni (WeszprC. 46). Granath domán, granath felső ruha (RMNy. II.170). David elmetti az Saul felső ruhájának szárnyát az barlangban (MA: Bibl. L268). A tanítványoc el hozác az szamarat es az ő vembét es az ő főlső ruhájakat azokra teríték (Zvon: Post. I.1).

gombos-ruha: abolla Major: Sztót. 5. [umwurf]. Férfini öltözet: a derék szorító köntös, nagydrág, mente, udvari gombos ruha, suba (Com: Jan. 99).

gyász-ruha: vestis lugubris Nom.² 447. *anthracinae vestes PPB. [trauerkleid]. Gyász ruhában való: atratus C. Fel mene leaniual főlső hazaba es öltözet ciliciomba es gaz ruhába (GuaryC. 55). Az ő jegiese öltözuen gaz ruhába, nagh keserőse-ges siralmat monda (PeerC. 28). Az bevádolt gonosztévoc hosz-zult szakálokkal es gyaz ruhájokkal tötték az ő eszedéseiket (MA: Tan. 1265). Járók jászruhában, soha nem lész részem talám vigasságban (Thaly: VÉ. II.304).

habos-ruha: vestis undulata C. MA. [gewässertes kleid].

íratos-ruha: vestis acu picta Nom.² [gesticktes kleid].

íres-ruha: emplastrum, ceratum, cataplasma C. pfaster PPB. Hosszú íresruha: splenium C. Sem fű sem íres ruha nem gyógytetot minket (Tel: Evang. I.442). A kőles jó orvosság, ha íres ruha módon megkenetik (ACsere: Enc. 238). Hogyha fűgét tézszos a mérges fekélyekre s íras-ruha gyanánt ragasz-tod ezekre, kifokadnak (Felv: SchSal. 20).

jegy-ruha: dos Ver. C. MA. morgengabe PPB. [brautgeschenk]. Vala myt ennekem az jegy ruháert akarz vala adnod, zeegbenyeknek ozyad (ErdyC. 170b). Az en yedrwhamrwl es elegoth thewth (RMNy. II.17). Jegy ruhán adac Koront orszá-got es Karnyolt (Helt: Krón. 60. 20). A felesége az urának mikuppen engetheti megh jegyruháját: qualiter uxor dotatium suum marito suo relaxare possit (Ver: Verb. 178). Jegy-ruhá-júl es jegy-gyűrűfűl hitet es igazságot adok néked (Pázm: Préd. 1054). A leányzó jegy-ruhát (brautschatz, morgengabe) vészen (Com: Vest. 87). Ha valaki jegy ruhát, leány negyedét, me-nyegzői ajándékot fel venni nem akarna, az olyant nem személye szorint kell idézni (Kász: Kit. 70).

jegyruhás: dotatus C. MA. [mit heiratsgut beschenkt]. A nőtelen legény nőszoi akurván, megnezi, mely el ado es gaz-dag jegy ruhás szűz leínt kedvellyen (Com: Jan. 116).

juh-ruha, juhi-ruha: [vestis ovina; lammfellkleid]. Isteni félelem szerint való életnek színét viselő, az mely juh ruhát az apastal képmutatásnae nevez (MA: Scult. 785). Vedd elő ezt az világot es tartsad az tanítóknac juhi ruhájoc alá (786).

kamuka-ruha: vestis Damascena Nom.² 447.

kétszörös-ruha: diplois Nom.² 419.

kézi-ruha: mantile C.

ködmön-ruha: [zona pellicea; pelz]. Ez Janus val uala ködmön ruhát ő foréoka körül (MünchC. 18).

lőn-ruha: vestis linea Nom.² 442. lineus *amictus PPB.

mellbekötő-ruha (C), **mell-ruha** (KirBesz. 132): stro-phium C. brusttuch KirBesz. 132

ményekézős-ruha: vestis nuptialis NémGl. 358. [hochzeitsegewand]. Nem lévén menyegzős ruhája, első szeretetnek palástja (Illy: Préd. Előb. 1.3).

mise-ruha, misemondó-ruha: [vestis missales; messgewand]. Arau a mise ruha öltözetit akarja kijelenteni (Mel: SzJán. 408). Az apologia a mise mondo ruhákról is szól (Tel: Fel. 33). Soc egy másutt különböző foltokból áll az mise ruha (Dial. 122).

öltöző-ruha: vestimentum Nom.⁹ [kleidung]. Mint egy öltöző ruha meg oulnac (Born: Evang. I.126).

oltár-öltözőruha: [cooperatorium altaris; altardecke]. 1878 (TörtT. 343).

paraszt-ruha: [vestis civilis; civilkleidung]. Az zóv, az ly be elthezyk, kozoryath el zagassa, az wtan le wethkezhetyk az parazth rwhabl (LányiC. 420).

pencés-ruha: ephestris C.

pénitencia-ruha: [vestis poenitentialis; büsskleid]. A nesség nem lépik a templomba poenitentia ruhában hamu-hintve, hanem menyeközsen, kevélyen (Fal: NA. 201).

pihős-ruha: amphitapa C. ampimallon Major: Szót. 34.

pólya-ruha: [fasciola; windel]. Földgyőc el az ő erdemes rtatlanságának pola ruháiával az mi búneinknee szennyét (Zvon: Post. I.135).

sajt-ruha: [involverum casei; käsehülle]. Vettem 3 sing ulya vásznat sajtruhának valót (MonTME. 1.293).

selyem-ruha: bombycina C. vestis Serica Nom.³ 445. [seidenkleid]. Reá adá Aaronra az bő selyem ruhát (Kár: Bibl. .94).

szérzet-ruhája: [vestis religiosa; ordenskleid]. Legottan, hogy fél ewltewzete ewtett zerzetnek ruhayaba, zysely uala wtet vele tarsaent (EhrC. 100). Bodogságos zent Ferencz eiaia ada az zerzetnek ruháit (VirgC. 88). Olimpdis azzon el vene az zent zerzetnek ruhayát (MargL. 1).

titok-ruha: [interula; unterkleid]. Semim enekem nycz, hanem kóvntóswm, kordam es az titokh ruham (VirgC. 44).

udvarló-ruha: abolla, vestis senatoria C.

ujjas-ruha: tunica manicata C.

hosszuujjú-ruha: chiridota C.

ünneplő-ruha: [vestis sollemnis; festanzug]. Ennec főlette mindeniknee egy ünneplő ruhát (stola) ada (Helt: Bibl. I. Z). dneplő ruhákat vót-fel (Tyúk: Józ. 215). Elvész az vr az ünneplő ruhákat, palástokat és az főkőrőket (MA: SB. 239).

világi-ruha: [vestis civilis; civilkleidung]. Mikoron sent Ferencz megle vala ezvylagy ruhában, zamtalan bozzosagokkal yllettetik uala (EhrC. 2). Mikoron meeg volna zent Ferencz z velagi ruhában, nemikoron ky mene az varosbol (VirgC. 4).

Ruhácska: [panniulus; tüchlein]. Zűle ő fiat es ruhačackal betakara őtet (MünchC. 110). Takargattya vala ewtet, my kewes rwhachkaya wala (ÉrdyC. 51). Eg kis ruhačakabakara az kőuet (BodC. 8). Valamy ruhaszkaya es ladaya volt tt (RMSy. II 204).

Ruhás: 1) vestitus SI. [mit einem kleid versehen]. Ha egh ruhath atez az ruhatalannak, nem az ruhasnak, zazath adnak rtheb meñ országban (Apost. 28). A tövis, ha ruhás vagy, könnyösödhet ragadgya (Pázm: Préd. 479). **2)** bene amictus SI. [gut ungekleidet]. Az földi lakás-után mennyei éppületben vitetünk. Ne ugy, ha szép ruháson találatunk (Pázm: Kal. 815). Hagy-

nék részeg embernek örömet több áldást, de ki látott ilyenben igen gyakran ruhást (Thaly: VÉ. I.389). Ruháson soha ne kapjál (II.97). Az udvari nép nem ruhásabb a mi tzigányinknál (Mik: TörL. 51). **3)** lintearius; leinwandkrämer PPB.

Ruhátalan, ruhátlan: non vestitus, nudus, seminudus, male vestitus Kr. [ohne kleid, ungekleidet]. Lata, hogi ruhátalan volna (VirgC. 101). Ha egh ruhath atez az ruhatalannak, zazath adnak erteli meñ országban (Apost. 28). Ruhátlan szegűi (Kár: Bibl. I.530). Mindenét róla leveti és ruhátalan fekszik az ágyra (MA: Sent. 224). Ruhátalanok s eszmátlanok (Monfrók. XV.25). Cupido mind a két szemén vak, ruhátlan, bujdosó, káros tüzekeket rak (Fal: Vers. 898).

Ruhátalankodás: [defectus vestium; mangel an kleidung]. Ennyi sok üldöztetésünkben, nyomorúság szenvedésünkben, ruhátalankodásunkban is semminémű dolog ninket az fényes portához való állhatatos folyamodásunktól el nem szakaszt (MonTME. VII.226).

Ruhátlanság: ∞ Ky zakazthatna mőnketh el az Cristusnak zerelmetől, haborság, ehsegee, ruhatalansagee (Apost. 6). A ki az éhségnek, ruhátlanságának, rettegsének súllyát érzette, érti, melly méltó szánásra a fogyatkozott ember (Pázm: Préd. 442). Ádám akkor kezdette szeméremmel érzeni ruhátalanságát, mikor vétékbe esett (1221) Szánakozással látjuk hadaink ruhátlanságokat (RákF: Lev. 136).

Ruház: vestio MA. bekleiden PPB. Ő rubaiokat eluezie a papok es ruhaziae ő feleségeket (BécsiC. 113). Ha a mezőnce zenaiat isten ig ruhazia, ment inkább tütőket keues hűtőuec (MünchC. 24. JordC. 372). Szegénységek nem szenved, hogy ruházzák a szűkülőkődőket (Pázm: Préd. 43). Szegényfil ruhazza magát (MA: SB. 129). Olly fizetése légyen a vitéznek, hogy azzal magát ruházhassa, fegyverezhesse (Zrinyi II.183). Ha Nagyságodnak tetszenék, két hóra kellene egyszersmind megfizetni a hadnak, hadd ruházná magát, ne sína-rina (Bercs: Lev. 289). Az had marhát pénzen nem vehet, mert ki megisszza, ki lovasítja, fegyveresíti s ruházza magát (499).

[Közmondások]. Jobb húst vetni az ebnek, csak ruházzon (Bercs: Lev. 742).

föl-ruház: investio C. [bekleiden]. Az isten zeepen fel ruhazza őket (ÉrsC. 214b). Okossággal föl-ruházott ember (Hall: Paizs. 249). A leg szomorúbb dolgokat is vidám orczával ruházam fel (PP: PaxA. 105). Tudományjal s bátorsággal föl-ruházott ember volt (Bod: Pol. 111).

főruházás: investitura MA.

még-ruház: vestio, convestio C. investio MA. bekleiden PPB. Hogy meg ruhazna nemynemew ven azont (EhrC. 92). Megruhazatoc engemet (MünchC. 62). Vetkeztem, mert mezteleneket meg nem ruhaztam (VirgC. 10. 103). Te engemet meztelen poztochikaban be takaral es engemet meg ruhazal (TelC. 263). Maga hasonlatosságára megruházta őtet jóságzal (Pázm: Préd. 929). Azokot minden jószágselekedetekének jeles ékességével megruházzák (Illy: Préd. II.84). Ha ősz felé meg nem ruházzuk őket, újjjobban mind elsőzik (Bercs: Lev. 547). Ha testét megruházták és táplálják, a többivel nem aggódnak (Fal: NU. 294).

Ruházat: vestitus C. vestimentum MA. kleidung PPB. Semi elmulando marhath nem birnak, de elteh es ital valuan es ruhazatoh, ezekkel meg elégődnek (VirgC. 110. 122). Nemde meltoz az teth, honnem az rwhazat; ty rwhazattokrol myre vattok oly zorgalmatosok (JordC. 371). Nem illik, hogi mi elhagiuau a predikallast, az etelre s italra es ruhazattokra viselőnk gondot (DebrC. 64). Vannak, kyk sem testy eeterre, ytarra es rwhazattyokra nem gondolnak (ÉrdyC. 559). Ha ruhazatunc es eledelelunc vagyon, ezzel szinte be erűc (Born: Préd 390b).

Alázatosan instálók a hajdúság ruházatjáról, mert igen kezdtek rongyosodni (Béres: Lev. 547). Fizetések tisztességes ruháztatásra sem elég, s mivel éljenek (574). Töstelenkedve kell szemérmeskednünk ruházatunkal (Csuzi: Tromb. 14).

Ruházatos: [bene amictus; gut gekleidet]. Nem volt olyan ruházatos, mint ezek közül egyik (JordC. 371).

Ruházkod-ik: vestior SI. [sieh bekleiden]. Amaz hársomban ruházódik, ez rakna főkélyekkel (Lép: PTük. 1299).

Ruházód-ik: ∞ Vagyon a miből éllyek és a mivel ruházódgyam (Nagyari: Orth 251). Gyalázatos köntössel ruházódott (Hall: Paizs. 512). A szegényeknek ruhájokat el-vészik, azzal ruházódnak (Szathm: Cent. 180).

RUSNYA (rusnyia EsztT: IgAny. 430. Lép: PTük. 1229): agasyrtus, sordidus C. squalidus MA. garstig, besudelt, beschmutzt Adami. Ifjak megcsufolnak, tégedet mondnak rusnya czudorának (RMK. IV.80). Egy rusnya tyukkosárba dugatván (Szal: Krón. 29). Nem karhóztattya mint affele cretnessegeket, mint merő karomkodokat, mint rusnyákat (EsztT: IgAny. 430). Rusnya és apró hajlékotskáiban nyomorognak (Pázm: Préd. 31). Oly czudateleket hozna elő, az mellyec igen rusnyác és nevetségesec (MA: Tan. Előb. 14). Rusnia Bean kendgied moslekos kezdet (Bal: Epin. 11). Az esetnek modgya annak rusnya voltát világositja (Ker: Préd. 46). Kőrőlök döngő rusnya arnyékok és iszonyu abrazatok (Lép: PTük. 1229). Meg-tisztít beműnket és el-nem vét rusnyákat, undokokat (Mad: Évang. 349). Rusnya pseudo-graphia tehát a simplex i helyett y-lont vetni (GKat: Graum. A2). Rusnya varasbéka (Hall: Paizs. 67). A varga leányátis hogy az úton kapta, lenyomta, jól-meg ba . . balta, fokozta, de jól járt a rusnya (PhilPl. 60). Nem kisztek reá, hogy ama rusnya philosphusok módgyára se belül a tisztát, se kívül a színeket ne változtassad (Fal: NE. 30).

[Rusnyálkod-ik]

Rusnyálkodás: [sordes, stercus; unflat]. Félre nem mentek a táboron kívül s ott is rusnyálkodásokat a földbe el nem takarták (Szal: Krón. 656).

[Rusnyás]

Rusnyáskod-ik: sordeo, sordesco MA. unflätig sein PPB.

Rusnyaság: sordes, squalor C. MA. unflat, unsauberkeit PPB. Szent Pál inallia az aszszonallathban az illendő és tiszta öltözetet, az rusnyaságot pedig tiltja (Fél: Tan. 465). Az rusnyaság benne né talaltasce (Pécsi: SzűK. 111). A régi drága ékesség helyében az emberben undok rusnyaságok szállának (Ker: Préd. 49). Surui sártol vagy egyéb rusnyaságtól megundokítottak (GKat: Titk. 310). Sokak ezeknek testeknek rusnyasági (DBón: Részegs. 72). Uállja a bűnt mint rusnyaságot (Pós: Igazs. II.37). Az aszszonyi ho meg szűnik, tiszta lévén már a méb minden rusnyaságtól (ACsere: Enc. 166). Az lazul festéket tapazd egy új tégelyben, hogy semmi rusnyaság bele ne mennyen (Keesk: ÖtvM. 319).

Rusnyául: sordide, squalide MA. unflätig, unsauberlich, hässlich PPB. Ha házunkat rusnyául tartod, ifjak, kik látják, csak megcsufolnak (RMK. IV.80).

Rusnyit: sordido C. MAI

be-rusnyit: cloaco PPB.

még-rusnyit: [sordido; beschmutzen]. Az josagos cselekedetknee szepszeger meg-rusnyitatie az vetkőknee való való-lásával (Prág: Serk. 910). Az részeges meg rusnyítja az ő testet (DBón: Részegs. 81). Téged egészen meg-rusnyit, utálatossá tévesz (Báta: LPrób. 125).

Rusnyul: sordidor, sordesco Kr. [beschmutzt werden]. Rusnyult: sordidatus MA. A rusnya rusnyúllyon még jobban (Veres: HltMegt. 99).

RÚT: turpis, subturpe, impolitus, informis, invenustus C. schändlich, hässlich, ungestaltet PPB. Rwth zokath zol: turpia clamat Nyirkálai. Rúti hírv ember: homo dedecore *maculosus; rúti 'zobrák ember: foedus, maculosus *avaritia PPB. Nyultam ektelen rúti és tiltott helyekre (VirgC. 4). Attya rwt poklosságban eseeek (ÉrdyC. 543). Eceör eő poklos ment ő hozza, ki igón rúti vala es dohos nala (TibC. 18). A parazna rúti belől (Mel: Szlán. 407). Ily rútiokat botorkázott ily nyilván való dolgokban (Pázm: Kal. 420). Rúti marha (Bal: Epin. 2). Rúti szokkal illet (Czegl: Japh. 233). Botsátván vereknec ki testekből rútyát (Bakassa: Ének. 13). Rúti moekoson bánván az kapcsi basa velünk (MonTME. VII.59). A tar-varjú éjszaka rúti kiáltással szokott szállani (Gvad: FNót. 24).

[Közmondások]. Akarmelly rúti is szépet szeret: semper seni juvenulam subijce MA.

Rútaeska: turpiculus, subturpiculus C. ein wenig hässlich PPB. A szífa fája méz színű, kemény és rutatska (ACsere: Enc. 232). Volt egy királynak két leánya, egyik szép s másik rútaeska (Hall: Hllist. II.135).

Rútalom: turpitude, foeditas Kr. [schande]. Ne kívánnynak magunk oly helybe estűnk, hol minden rútalom kövessen beműnket (GyöngyD: Char. 239).

Rútalmas: foedus, turpis, spurcus MA. unflätig, schändlich, garstig PPB. Veszten rútalmas ívetleg magamat (RMK. II.267). Az to ártatlan ruhálat elbagyta, az én rútalmas ruhámát rávonta (VI. 43). Síl vagyon óromon, az megmaradása rútalmas (LevT. 1251). Rútalmas beszéd (Tel: Fel. 6). Vala Kálván ezomos hatu es polb, santa, rútalmas (Valk: Gen. 22). Szánando dolog, hogy emyi rútalmas gatszág fordított magyar nyelven reája (MA: Tan. Előb. 4). Az mit az isten szépen szerzett, ártalmassá és rútalmassá teszi (MA: Seult. 291). Rútalmas, disznóli, gaz élet (SzD: MVir. 102).

Rútalmasan: [turpiter; schändlich]. Az rúti bujaságban nagy sokan élének, az nagy részegségben rútalmasan élének (Helt: Cane. 102).

Rútalmaz: [dedecore; vermehren]. Viszontag a test szűnyű átkokkal rútalmazza a lelket (Pázm: Préd. 19). Az inüllyen udvarias hízelkedés gyalazza és rútalmazza inkább, hogy-sem ditséri az érdemes fejér-népet (Fal: NE. 19). Irigylük, ha ki szebben öltöztet nálaknál, rútalmazzáik, ha kinek nem volt most egyszer annyi gondgya a táifrára (Fal: NA. 146). A rútalmazó vilékséget igényes emberséges erköltsével meg hazuttolja (Fal: UE. 367).

Rútít: coinquinio C. turpo, turpifico, desereño MA. schänden, schändlich machen PPB. Ne rutecha ewtet ez sok jambor elewth (LevT. 1342). Olvassa, mint innak egymás ellen Calvinus és Vnesphahus és mi módon rútíttyák egymást (Tel: Evang. II.572). Azt kívánók, hogy ezt a bűnök gyalázattyaival rútítottát férget semmire bátsüllyék (Pázm: Préd. 75). A jóságos cselekedeteket mind moekosoknak és bűnnel rútítottakkak tartják az újítók (Pázm: LuthV. 405).

be-rútít: delino C.

berútítás: maculatio C.

el-rútít: deturpo, sordido MA. unflätig machen PPB

elrútítás: deturpatio, sordidatio MA. verunreinigung, besudeln PPB.

még-rútít: turpo, deturpo, turpifico, inhonesto, deformato, denotio, devenusto, conspurco, commaculo C. [verunreinigen, beschmutzen, besudeln, unflätig machen]. Mikoron az ev rubay megrutehtattanak volna az vndokságokkal, le nem vete ev rola az ev rubayat (MargL. 51). Ne rwtocyzatok megly ty lelkűtő-

ket ez földön czwo-mazo, ondok allatokba (JordC. 96). Frater Egyed el megyen vala az zeksegnek helyere es mely zekket lel vala meg ruteyman, azokat meg tyztegya vala (DomC. 222). Meg rutította ő zinet binnee rutsagaul (DebrC. 377). Kurvává lőt es nehezkesült, megi rutította minden nemzetséget (SalMark. 20). A maga fészket meg-rutította (Czepl: Japh. 114). Az ördög, a ki bűn által meg-rutította lelkünköt, külső festékekkel az isten alkotmányát ábrázatunkban elváltoztatta (SzD: MVir. 152).

[Közmondások]. Híttuán madár az, az ki az ő maga fészket meg rutította (Deesi: Adag. 274).

mégrutítás: deformatio C. devenustatio MA. entstaltung, hässlichmachung PPB. Legelőször emlékezzünk az szent keresztségről és másodszor mi beszéljünk az megrutításról (RMK. IV.254).

Rútól: probis afficio MA. schmähen PPB. Valtig rutolyk egymast lewelnék által (RMNy. II.182). Mi dolog, hogy ide be bochattyak, hogy minket ezekben rutollyon az mi kiralyunk előtt (SalMark. C7). Az magyar nemzetét ezirt utálják, vendégnépek ektelenől rútolják (Tin. 191). Szádnak, rutolnak (Mel: SzJán. 58). Az te neuedért rutolatime (Born: Ének. 524). Nema verlec sem rutollac (Tel: Fel. 11). Gyaklázán és rútülúan űket (Soós: Post. 438). Feleségét, szolgáját rútoltya, rongállyá, istöközze (Pázm: Préd. 230). Nem bántya szomszédgyát, nem rutoltya atyafiát (MA: Bibl. V.8). A bántya öset es húgát, ezek smeglen hátyyokot rutoltyak (Lép: PTük. 1367). A sok jövőjáró ember rútúl, moeskol, szidalmaz és vér minket (RákF: Lev. I.251).

még-rútól: ∞ Embert űltem elűzer zinembe, mert meg rutoltam (VirgC. 7). Az zegent megi rwthollya, zydalmazza (ÉrC. 193). Az zenteket meg rutoliak, meg csuflólk (Ozor: Christ. 55). Csuda szókkal űk meg rutolatának, követők ott csak le nem vágatának (Tin. 238).

Rútolás: [vituperatio; schmähung]. Sok éktelen rútólások esenek rajta (Tel: Evang. 841). Mongia Salamon: Hol az faldalom, hogy egymás rutolas es szidalmazas, hol az seb (DeesiG: Préd. 31).

Rútolkod-ik (rutalkodik MA.): contaminor, sordescor, conspurcor, defoedor MA. besudelt, befleckt, verunreinigt werden PPB. Mielienek gonozt es rutolkogyanac (Mel: SzJán. 552). Sem az házasság-rontók sem az mazokkal-rútolkodók isten országát nem birják (Pázm: Kal. 801. Lép: PTük. 141). Az templomban rutolkudván és ganajolván 1662 (Orszgy. 260).

Rútolkodás: spurcitias, conspurcatio, defoedatio MA. unfügfigkeit, besudelung PPB. Ki kiáltották szűzek rontását, természet ellen való rútolkodást (Pázm: Kal. 215).

Rútság: turpitude, proluviis, inquinamentum, inhonestas, oeditas, deformitas C. labes MA. schande, unflut, unsauberkeit, hässlichkeit PPB. Az testi ruttságot igen zidalmazza (VirgC. 37). Az ev ruhay megferteztetuen nagy rutsagokkal (MargL. 26). Az koporsok belől tellyesen hallottaknak tetemeywel es mynden rwthsaggal (JordC. 428). Ő zinet meg nem rutította binnee rutsagaul (DebrC. 377). Ruttsag, vndoksaag, zennyeseeg (ÉrdyC. 340). Minden feketeséget, rutságot, fekélt el-tisztít (Mel: Herb. 8). Az madárnac begyit ki vénén minden rutságával egybe (Kár: Bibl. 188). Olyan haznos az purgálás, miképpen hogy a kutnak fenekéről ki tisztíttyák az rutságot (Frank: HasznK. 36). Ezör io fyu az azzonyallatban valo rutságot ki vizűn (BeytheA: FivK. 61). Veszedelem, rútság, fogyatkozás minden dolgod (Pázm: Préd. 68). Meztelen ne iariön es az ő rutságot meg ne lassac (Magy: Nád. 1). Bélen rútságot által vivő orvosságok (Com: Jan. 218). Az lábom egy formában va-

gyon, megyen a rútság belőle (MonIrók XV.402). Nem fedezem Éva szülémmel rútságimot figelevéllel (Thaly: VÉ. I.132).

Rútságos: turpissimus Kr. [sehr hässlich]. Iűnek vala ő kűzykben rutsagos es fertozetes dízok es ruhognak vala űkűzőtők (VirgC. 112). Az rwtsagius poklosok (ÉrdyC. 612b). Akara te eredet rutsagos haladal meg holui (VitkC. 19. Helt: Krón. 134. Mel: SzJán. 433).

1. Rutul: [deformor, deformis fio; verunstaltet werden]. Utcad rútúlt, házad pusztúlt, kiket építettél (Thaly: Adal. I.126).

el-rútul: deturpor, turpesco MA. ungestaltet werden PPB. Néha el-rútul, betegessé változik valamelyik a házások között (Pázm: Kal. 1061). Látod, el-rútúltam, büntül el-bájdattam (Ben: Rűthm. 29).

még-rútul: foedor, sordidor Kr. [sich verunstalten]. Meg-rútul: defoedatus, sordidatus MA. Szepsegűnc meg rutola (Born: Ének. 41). Az levet föl ne hadd forradni, mert ha felforrad, megsugorozik s megrútul (Radv: Szak. 29). Némelyek félnek gyónást halgatni, hogy a sok undok dolgokat halván es mást mosogatván, meg ne rútüllyanak (Káldi: Préd. 571).

Rútulás: deturpatio Kr. [verunstaltung] Ki miatt szemérem lélek körül terem es szomorú rútulás (Ben: Rűthm. 29).

Rútult: turpificatus, turpatus, deformatus MA. geschändet PPB.

2. Rútul: [ignominiose; schändlich]. Felette megszegyenlic vala, hogy olyan rútul meg veretenec volna (Helt: Krón. 11).

ruta: ruta C. peganon MA. raute PPB. Szemet világo-sító ruták: acuentes lumina *rutae; a ruta is azt a földet sze-reti, melyet a fige-fa: *amicitia est rutae cum ficu PPB. Jay tűnőetec leualtac, kie megdezmaffatoc a rutat (MűnchC. 138). Kényszeritnek minden elementumokat, földet, tűzet, vizet, aert, rutát, tenjént arra (Czepl: Dág. II.75). A kegyok a rutának illattját gyűlölők (ACsere: Enc. 212). Fokhagyma es ruta, kört-vély a retekkal méreg ellen való (Fely: SchSal. 7). Sállya ha rutával italodban lészen, semmi ételedben ártalom nem lészen (8). A rutha neimes fű, mert látást élesít (19). A menyit magát rutával meg-keni, úgy osztán a kigyó lyukába hívik (Misk: VKert. 237).

hold-ruta: lunaria; mondraute Mel: Herb. 55. Hold ruta, hold fű, kis hold világa hegyeken terem (Mel: Herb. 55). Hold ruta nevű fű a magas hegyeken terem (Váli: OrvSz. 91).

kérésztés-ruta: [gartenraute]. Mikor száraz füekből akarod meg chynahy ezt az oruosságot, legyen keresztes ruta is egy lat (Frank: HasznK. 30).

kőfali-ruta: ruta muraria Beythe: Nom. 1.

sőprő-ruta: [abrotanum; aberrante]. Sőprő ruta ket fele, egyk him, hasonlo az cyprusshoz (BeytheA: FivK. 67).

szögös-ruta: ruta angulosa Beythe: Nom 7.

Rutás: rutaceus, rutatus MA. [rauten-].

RÜGY: [gemma, oculus; knospe]. Rűgye a fának: gemma arboris PPB. Az szegénység arra jutott, hogy a fa rűgyit kor-pával elegyitvén össze, azt eszi (MonIrók. VIII.442).

Rűgyez-ik: gemmo, germino; kuospen gewinnen, ausschla-gen PPB.

RÜH (ryhes JordC. 108. 258. Born: Préd. 218. 252): sca-bies C. MA. psora; krätze, grind PPB. Visketeg, rüh: psora; ragadó rüh: contagium C. Atkokat eby zokas zarent es te-nező farkasnc rűhe zarent az ő tulaydon iuhayra nem zegenl vala vetnye (TelC. 112). A bór hamlást es rihet, sòmört meg-gyogyit (Mel: Herb. 13). Mesterkedvén rajta, ragadekony rűhét

másokra is miképpen dörgölhetné (GKat: Tít. Előb. 16). Rüh, senyedék: scabies (Com: Vest. 43). Apró korpás szeplő, rüh (Com: Jan. 54). Bűdös rühét másra hamissan kenni akaró varass barát (Matkó: BCsák. 252). A maga hátán ternett rühét nem éri vakarui (171). A parasztrüh oly nyavalya, mely könnyen másra ragad a conversatióban (Fal: NE. 23). Ez a szemtelen ember nem lehet egyéb egy lútván szabónál, meg is látszott kezein a szabó-rüh (Fal: NU. 263). Nem ragad reá valami baromi szomszéd rüh (Fal: UE. 435). Telesleg tele rühvel (NótlPM. 60).

juh-rüh: pusula; das wilde feuer PPB

[Rühedz-ik, rühez-ik]

még-rühedzik, még-rühezik: [scabie corripior; krätzig werden]. Meg-rühezett juhok (Megy: Dial. 219). A juhok igen gyenge főjük, hamar megrühedzők, meg is mételyesednek (Misk: VKert. 204).

Rühelőd-ik: scabo C. [sich kratzen]. Rühelődöm, vakarodom: scabo Major: Szót. 423. A körmfinkel vakarunk, rühelődünk: unguibus scabinus, scalpimus (Com: Jan. 50).

Rühes: scabiorus C. MA krätzig, gründig PPB. Az oltarra ne yarwlyon zolgalny, ha ryhes awagy poklos (JordC. 108). Hogy ez világi leán a senyedegős, rühes buyasagnac fuldalsából valami zeplőt ne volna (TelC. 1). Inkab akar nala othon freskódni, hog nem mynt ez világi nepekneuc rühes tarsasaghoz tarsalkodni (15). Az cseri majorból költözéél ki az te görhes ünödiddel és rühes borjuiddal (Nád: Lev. 69). Rühös, varras, koszos (Born: Préd. 218). Rühös juhát is nem hadgya (252). Szűkség az franczus es rühes embertül magunkat omunc (Fél: Tan 499). Mást gyógyít, maga rühes (Pázm: Préd. b4).

Az én kezeimen való ujaimat az rühes szemnyedékec miat ki terjedni látod (Prág: Serk. 784). Rühös kecske-bak (Mad: Evang. 350). Mint vakarja turját rühes Mátyás (Matkó: BCsák. 73). No rühös németek mast kevilkedjetek, ebszülte ráczai bezzeg elesellegtek (Thaly: Adal. H.106). Egy gonosz rühes szolgál meg dögleti a többit (Fal: NU. 295).

Rühesöd-ik: scabie corripior Kr. [krätzig werden]. A ki kevéslyel vagy egyéb vétekkal rühesedettel forog, el nem kerül, hanem kevésységbe öltözik (Pázm: Préd. 955).

még-rühesödik: ∞ Ha egy juh megalál rühesedni vagy mételyesedni, egész nyáját meg-rühesíti (Misk: VKert. 204). Abban veti-meg minden igyekezetét, hogy a tisztákhöz kemnye fennye maga rühtségát, a míg tölle meg-rühösödven, mások is meg nem fertőzködyenek (SzD: MVir. 117).

Rühesít: scabie inficio Kr. [krätzig machen]. Rühös juh az ilyen, a többit is rühösíteni (Zrinyi H.193).

még-rühesíti: ∞ Hogy az corintombelyeknek sereget megh ne rühessyteneq es dögletnék, zent Pal ezfele oruosságokal ellene tamada (Konj: SzPál. 115). A rühes juhokat ki rekesztik, hogy meg ne rühesítsék az egész nyáját (Pázm: Kal. 309). Egy ha rühes juh lejénd, egész nyáját meg-rühesíti (Misk: VKert. 204).

Rühesség: [scabies; krätze]. Bőr poklosság, fene rühesség: elephantiasis, elephantia PPB. Megh veryen teghed wr ysten rühességgel, varassaggal (JordC. 258). A lónac, baromnac rühességét meg gyógyítja (Mel: Herb. 122). Senkibe nints annyi nagy rühesség, romlottság es vudokság, kiért az wr el vetné tölle azokat (Born: Préd. 255). Az egész niai egynek rühessége miat el essik (Erasm: Erk. 62).

SABRAG : [?]. Végy kevés egy ánis és sabrag bors avagy choriandrum magot (Radv: Szak. 277).

SÁF (*saff* Pesti: Nom. 104. *sáf* Lipp: PKert. II.119): scapha Pesti: Nom. 104. scaphium Ver. urceus, orca MA schaf Adámi. getäss PPB. Egy saf viz (Pont. 87). Az tehénhúst megválogassad, szép saphi konczokat egy-egy fejet az mennyi tábra akarod főzni, ahhoz képest legyenek rendelvén az konczok (Radv: Szak. 18). Az borsót meg kell főzni, tában rakni, egy tiszta safban egy tiszta réz rostán által kell törni (196). Egy wy safiban, palanth, repa es hagyma mag (Radv: Csál. II.59). Ha ki azt akarja, hogy öreg levelekkel álljón az spináz, egy öreg sáfba vagy kádba jól meg-rothatt juh ganéjt tegyen (Lipp: PKert. II.119).

SÁFÁR (*saffar* DebrC. 213. ÉrdyC. 14b. 235. *sápár* Drég: Spee. III.15): dispensator, dioecetes C promus, condus, obsonator, cellarius, oeconomus MA. hausvogt, hofmeister PPB. Költsár akaratgató, sáfár: condus: egyetmást ki osztó sáfár: promus: költsár, sáfár: suppromus PPBl. Irattatanac e leuelec a sádochoz es a safarochoz: ad procuratores BécsiC. 66). Monda a zölőnek vra ő sapharanac (MünchC. 50b). Tegedet apostolana es safarana tet vala (WeszprC. 28). Ember vg entezien mñket, mikent isteni titoknak safarit (DöbrC. 260). Ez lyvszeges saphar stennek jntesebevl el oztá az fratereket (DomC. 30. JordC. 147. 852). Parancsola a safárnak, hogi hat garast adna neki (DebrC. 213). Nemdeh eu vagyok e sapharotok (Apost. 37). Az steny zentseeg zolgaltatoynak safáry (ÉrdyC. 14b. 235). Kiczoda az a biw safár (Helt: UT. 87). Ugy igerte aldomasat, ha az ő iztessege neukeadesere is io safaroe leszinc (RMNy. III.89). Minden te dolgoidban te légy fellyez való sáfár (Kár: Bibl. 1673b. Born: Ének. 240b). Sáfár, konyha vagy szakács mester (Com: Jan. 82). Sáfár avagy bázi gondviselő (121). Tartozunk is édelem az hálaadással és jótéteményvel, mert csak sáfárok vagyunk (RákGy: Lev. 292). Az vezér sáfárjának fizettünk (Mon: ME. I.138). Vettem egy barna pej gyermek lovat az fogarasi áfártól (ErdTörtAd. IV.51). Ugy állitson minket az ember jont a Kristus zolgáit és az isten titkainak sáfárit (Bíró: Angy. 81).

[Közmondások]. A ki másnak sáfára, gömbölyeg kezei legyenek néki (Illy: Préd. II.157).

koh-sáfár: [praefectus officinis metallicis: hüttenmeister, hüttenaufseher]. Az pénzerő házhoz tartozó conventionalisták oh-sáfár, trébells-mester, trébells tongár (TörtT². I.376).

konyha-sáfár: [promus condus: speisemeister]. A konyha-sáfár elő-hozza az eledeleket (Com: Orb. 110).

stomb-sáfár: [praefectus pistrinae: stampfmeister]. Az pénzerő házhoz tartozó conventionalisták stombeli zolgák, stomb-áfár, ezimmerman (TörtT². I.376).

Sáfárkod-ik: dispensatorem ago, administro, promo, condo MA. [verwalten, wirtschaften]. Nem thwadad wala, myre megyen az atkozoth Jwdas, merth nem arra, hogy oth walmyn safarkodneek, hanem hogy az edes Yeswst el aurwina (ÉrsC. 83). Csuda, mint esélesapnak az ő uroknak, hogy az ő hasznára sáfárkodnának (Tin. 317). Isten el veszi tőlünk szemünket, lábainkat is, midőn azokal gonoszul sáfárkodtunk (Born: Evang. IV.5b). Ecképen sáfárkodgyál az te őkreidből és juhaidból, hogy az első szőlőtteket nekem adgyad (MA: Bibl. 169). Benetek nagy esztelenségnek tartjuk, hogy köztünk a közbevetett dolgokat kichíneknek s sáfárkodhatóknak láttattok ítélni (Veresm: Lev. 163). Az pápa sáfárkodhatic az első négy conciliumoc ellen, iolletet nem értelme ellen (Pós: Igazs. 423). A napját és oráját a világ végezetinek sáfárkodva rejtette el illy: Préd. I.21b).

Sáfárkodás: dispensatio PPBl. [absolutio: freisprechung?]. Minékünk is számot kell adnuc az mi sáfárkodásunkról (MA: Seult. 800). Sáfagok es haszontalanok a bűn bocznat felől való sáfárkodások (Alv: Itin. 341). A gazdagságnak idővösséges sáfárkodását az isten igéjéből ki-fejezi (SzD: MVir. 146).

Sáfárné: dispensatrix MA. cellaria; verwalterin, kellermeisterin PPB.

Sáfárol: commercor, dispenso C. verwalten PPB. Sáfárolok, ki-osztogatom: dispenso PPBl. Nem csak másoknak sáfárollyák, hanem szájokban és gyomrokbán veszik a titkokat (Matkó: BCsák. 43). Kicsoda szenvedé el azt az jobbágyot, a ki az ő magistratusának törvénye ellen sáfárlani mér (Apati: Vend. 884). Mennyei kincseinek kenyerét sáfárollyá (Illy: Préd. I.119b). A zolgák jól sáfárollyák a reájok bizott jókat (II. Tart. 2).

el-sáfárol: [dispenso; austellen]. Nem zerette maganac azokat, kik ez volage, de zerette elsáfárlani embőrknek (NádC. 677). Az jó tanító mester nem sáfárollyá el mind. az mit tud egyszer s mind (Prág: Serk. 255).

ki-sáfárol: ∞ A sidok ugymint ki safarloi legyenek az isten beszedinek (Der: Préd. 103b). A törvényt sáfárollyá vala ki az akkori népnek (Czegl: Tromf. 430). Az ekklesiának gondviselő, kik az ekklesiának eledelet és szükségéit ki-sáfárlották: dispensabant (Vallást. 215).

Sáfárlás: dispensatio MA. verwaltung PPB. Lamek sok feleségek vételét hozta be e világra minden ntmutatási sáfárlás nélkül (Mad: Evang. 567b). Vallyon szentebb-e az a pap, a ki kurvája mellől mégyn a sz. titkok sáfárlására (Matkó: BCsák. 43). Magának méltóságot veszen a házasságnak megtiltatott gradusiból való sáfárlásból (Apati: Vend. 884).

Sáfárság: dispensatio C. MA. verwaltung PPB. Az anyadokoknak es az zolgálatoknak, sáfárságoknak oztasy vadnak

(Komj: SzPál 168.) Mondatik igaz isteni szolgálataknak és az úristennek titok dolgainak süffárságának (RMK. V.211). Számot vezetnek a sapharságról, a talentommal mit nyertel, azt kordí Christus (Mel: SzLán. 67) Az istennek titkos tanúsi az emberi háborúságok süffárságáról vannak (Ily: Préd 144b) Isteni süffárságból volt, hogy Isaiák vakoskodnék (67b).

SAFARINA (*Isafarina* Kereszt: FelsKer. 411): pellex C. kebseweil, matressej. A barátok ezzel vonzaz bahuuiozasa az ifiakat, hogy szép kuruakat, safarinakat sz bad tartani (Mel: SzLán. 68). Az ő kuruait es safarinait ruhazzak (125) E látorság hozá ki Luthert sapharinaival az kápából és az tyszta szerzetből (Mon: Apol. 166) Magához hasonló safarinát köntűnek a esiesogo barát nyakára (Pázm: Kal 398). Elszennedik kőztő az románc oly papot, ha ki házána safarinákat, kuruakat tart (EszT: IgAny. 133) Egy aszszony-állat azt kérdezte, mint lenne dolgok p kőbhan a papok safarináinak (Káldi: Préd. II 63). Római találmány, hogy ügyes safarinák tartassanak (MNyl: Irt. Előb. 6) Állas elő a kedastromból edgy híros lustost, safarinát, infel az által az istent (Kereszt: FelsKer. 380). Valami isafarina fellyobvaló-e edgy jeles hozzád illendő apátjánál (111).

Safarinaság: pellicatus C. [hureweib].

SAFFEL (*saffel* RMNy. II.84): [scapha; schaff; gößiss]. Az borsót hejald meg, mosd meg szépen, verd által az réz rostán, végy ugyan ennek valo saffel és tedd abba az által süírt borsót (Radv: Csal. III 10). Reggeltől fogva ebédig két embőr mind keverye az saffelben (11).

vizhordó-saffel: [scapha, labrum; butte, wassergöfiss]. Fa pwtton, wyz hordo saffel, fa kwpa (RMNy. II 84).

SÁFRÁNY (*zaprana* ÉrdyC. 146b): crocus C. crocum MA PPB. safran PPB. Az neegy-edy ezytes kosar sarga zaprannyal telyes (ÉrdyC. 146b). Tamas ispannak attam borsra es safranra (RMNy. II 198). Az fa mohot zsákba kötve az vásárra hordjad, jó safránnak csak dékdel igen kiáltassad (RMK. II 218). Az tezen megh fogadott safranra, nola mondhatatlan igen zók es igen dragha, megh verzem (LevT. I.294). Aq myndgya rasti ez leel lathwan Ferencz vram kezbe tel fonth safranth (324b). A saedry vizében a témsöt, safránt és a két lilion tönöt főz meg (Mel: Herb. 1) Foklagimath, safranth mast tegi, io gesztenie tetel 1572 (KBöcs 67). Küldöttünk gyömbért, safránt (MoltTME. I.147).

[Szólások]. Lőcsén, az ellenség fömlugyott és elszállott alóla, érezvén a safrány-illatot (TörtT. III 197).

ciliciei-sáfrány: crocus Clix PPB.

erdei-sáfrány: carthamus silvestris Mel: Herb. 14. [feld-safra]. Ez erdei safrannc a vagy parasztoe rocka tönőne az bennét borsos borsal ha meg iszod, mérges harapás ellen jó (Mel: Herb. 15).

grevena-sáfrány: [?] Egy font grevena safránytól vegyének s den. (Vectrans. 24)

kerti-sáfrány: carthamus, enicus; gartensafra, wilder-safra PPB.

mezei-sáfrány: carthamus silvestris; wilder-feldsafran Mel: Herb. 14. Az mező safrány, parasztoe rocka és orsója, olyan mint az kerti vad safrány, czar hogy hegyesh, főússesh a letele (Mel: Herb. 14).

pogácsa-sáfrány: [?] (Vectrans. 24)

röti-sáfrány: hermodyctylus MA. knorriche schwertel-blumenart PPB.

töt-sáfrány: carthamus Nom? 31. Slavonicum crocum Beythe. Nom. 3. Major: Szót. 129.

török-sáfrány (Vectrans. 24).

vad-sáfrány: crocus hortenensis Mel: Herb. 12. asphodelus, hastula regia; goldwurz PPB. Ez vad safrány meleg és szárazto természetű (Mel: Herb. 44. 42). Fűszerszámok: szegő, mustár, safrány, vad safrány (Com? Jan. 20).

Sáfrányos: 1) [croceo conditus; mit safran gewürzt]. Az töltelék safrányos, borsos legyen mint annak az módja (Radv: Szak. 27) 2) [venditor crocei; safranverkaufer]. Tegnap valami safrányos hozta lórit hallám, hogy Zsolnához 8000 német, lemgyel s magyar ruhában való hadak érkeztek (Böcs: Lev. 395).

Sáfrányoz: croco C. [mit safran zubereiten]. Vágj almát, mikor az húsra félsültében vagy, metéljdel reá, safrányozd, gyömbérezd, borsold, úgy add fel (Radv: Szak. 25). Az borsolának idején safrányozd, borsold meg, savát is megadjad (57). Végy pirított főjér kenyérből, mandolát egy kis borba áztatva, safrányozva (TörtT. I 1571).

még-sáfrányoz: croco, croco condio; mit safran würgen PPB. Az tehénbél az borsolának idején safrányozd meg (Radv: Szak. 28). Két vagy három tyúkmoynak az székit vedd ki, safrányozd meg (38. 60. 198). Rakd belé az halat, aztán borsold és safrányozd meg (Radv: Csal. III 43).

SAJA (*sallya* Vectrans. 6): [pannus tennis, affabre factus; feines, dünnes tuch]. Saja posztó: pannus pingvis, vornehmes gewand, feines tuch PPB. Scarlat aut saya feyer pro dolman et swpytha ac nadragh (RMNy. III.4). Az igen jó karmasin sajátának singit adgyák három forinton, közönséges sajátának singit két forinton ötven pénzen (TörtT. XVIII 210).

velencei-sája: [pannus Venetianus; venetianisches tuch]. Egy egész véz velencei sallya, mellyben circiter 50 sing van (Vectrans. 6).

SAJÁT: 1) proprius, geminus MA. eigen, eigentlich PPB. Magoknak twlaydonytyaak mynt sayaat morhayokat (ÉrdyC. 612). E tudomány szinte ő maga saját tudománya (Helt: Bibl. I.22). Nem az attia mosot saját vérével, hanem a fin (Mel: SzLán. 24). Ez egy Jehouának saját tulajdonsága (Mel: Ének. 26). Az privilegium mondatik saját tulajdon magának való törvennek (Ver: Verb. 233). Az ő saját büneiért öletessék meg (Kár: Bibl. I.395b). Tégedet az ur saját néplé választott magának (Zvon: Post. II 249b). Az ő tulajdon és saját vezeték neme (Bal: Eján. 5). Magad saját teste gonosz kívánságokkal ösztönöz (Megy: Bayle. 73b). Az en tölesegom hozott en hozzam sayath penzeth, köth ezer army forintoth (Radv: Csal. III 172). 2) [proprium, peculium; eigentum]. Zubadon kereshessek mynth sayatokat (RMNy. II 94). Tsak azt tartja magának, a mi tulajdon sajáttya (Pázm: Préd. 59). Tied és sajátod (MA: SB. 83). A mi nem egy gazdának sajáttya, közönséges az (Com: Vest. 91). Sajáttya es tulajdon az lelek (MNyl: Irt. 309). A ki volt annak sajáttya, azt elvévén tőle, tudgya, nem baráttya (GyöngyD: Char. 379). Hálálva isméri nagy érdemességét, mert sajátát adgya Murány erősségét (GyöngyD: MV. 124). Fele sem okosság eleink érdemes esolekedetekkel puffalozunk, mintha sajátunk volna (Fal: NE. 13). Embrulak a musáknak tija, kinek sajátja a philosophia (Konj: HRom. 126) 3) [proximus; der nächste, der angehörige]. Szeresd meg a te szívednek öröme indétatását sajátidd és ráigszáldad azokat rólók való szíves elmékedéssel által (Mileg: Töszl. II 207).

[Közmondások]. Job embernek az kenés saját, hog nem mint az sok másé (Deesi: Adag. 10). Nincz job embernek az ő maga sajátjánál (195).

Sajatul: proprie, gemine MA. eigentlich PPB.

SAJDÍT (*sajdit* PeerC. 75. *sádit* RMK. III 334. Born: Evang. III 295. Born: Préd. 236b *sádit* Soós: Post. 439b meg-

sajdít Mik: MulN. 179): animadverto, conspicio, cerno MA. praesentio, suspicio) betrachten PPB. [ahnen, meinen]. Thawol ylasth saldeita zent Antal (PeerC. 75). A föld alatt valami kincset sajdit (Ozór: Christ. 195b). Sok fényes fegyvereket hogy eldíták, elfutának (RMK. III.334). Czac alig salditatye edes izit z vigasztalanac (Börn: Evang. III.265). Valami kiezinye salditatye azokból (Börn: Préd. 238b). Semmi teslettséget beltek nem sajditott (Pázm: Préd. 197). Péter tsak egy kitsiny engejét sajditá a mennyei boldogságnac (Mogy: 3Jaj. II.122b). En pedig más okát sajdetem (Pós: Vetek. 16). Ha valaki a föld alatt valami kincset sajdit és azt keresvén találkozik valakire (Otr: Tökél. 195b). Nagy port sajditának az égbe vertében, abban sereg tolvajt föléjük jöttében (GyöngyD: Char. 9). Sajdetotta vala ezt egy bölcs írás magyarázó (Csúzi: Síp. 21). Ezt lyefelvi János ládájának sajditják (Monfrók. XXIV.175). Sajdítom keserves romlását hazámnak (Fal: Const. 88). A bölcs a hol valamit sajdit annak fenekére száll (Fal: UE. 384). Amint Jódórusból sajditom, ezt az egész épületet ki toronynak, ki templomnak nevezé vala (Mohn: JEppil. 237). Vigyáz, sajditják fel fűzött ringy rongyát (Orczy: KöltH. 180).

mög-sajdit: animadverto C. MA. gewahr werden, vernehmen PPB. Terhes tiszt az praedikátoroknak tiztek, nagy gond bben hűven el járn, kit meg salditnak azok, az kik az szent írást olvasák (Soós: Post. 439b). Testfink állapottiyából megsajdíttya, mire hajolhatunk könyvellen (Pázm: Préd. 492. Pázm: Fal. 272. Szal: Krón. 94). Így ennek harapása is nem mindyát sajditattik meg, de végre a lelket kergeti kétségbe (Czegl: BDorg. 26). Az akkori itt levő karvez kapitány megsajditván, vitte el sok ezüst portékáját Kegyelmednek (Gér: KárCs. IV. 42). Az vajda ő nagysága is megsajditotta. Kemény János az országban van (MonTME. V.512). Megsajditotte volt, hogy igen igazynak reája (Mik: MulN. 179). Vigyázzatok, majd megsajdithattátok, észrevehettétek, honnan jő az ur (Börö: Préd. 139). Ottan, hogy megsajdetotta ötet Holofernes (Csúzi: Síp. 27). Telén túl vagyunk a veszedelemnek, mikor előre meg-sajdittyuk (Fal: UE. 5). Minthogy hartzoló és őltalmazó eszköz, ha meg sajdittyák, idegenséget, gyűlölséget gerjeszt (Fal: UE. 390). A bölcs előre meg sajdittya sulyát munkájának (394). Fejmosás idejét ha megsajditottam, ha lehetett, akkor már ellállítottam (Gvad: RP. 21). A szerelmes gellizétske madaraknak írályát meg sajditván, látta, mint ment a táborban madarakkal hartzolván (Orczy: KöltH. 135).

mög-sajdítás: animadversio C. [betrachtung]. Eszében venes, meg salditás: animadversio C. Az mennyei boldogságnac egy is megsajditása ez földi nyomosságnac enlekezoit mindyáit eltörli (MA: Scult. 12).

Sajdítás: animadversio, intuitus MA. betrachtung PPB. Sajdításból jövő tudomány, gyanóság: scientia ex conjecturis eniens, suspicio (Com: Jan. 67).

SAJGADOZ: [suspicio; ahnen]. Az embereknek vélekedések az mennyei tudományt ugy megváltoztatták, hogy csak imnet, imat sajgadozza istenesnek lenni (MNYil: Irt. Előb. 1b).

SAJGAT: [suspicio; vermuten]. Ebben a szóban neméniű bejettett titkot sajgatnak lenni (GKát: Tirk. 29).

SAJÉTA: [pannus tennis; diünes zengz]. Egy szerderjes iselő sajeta szoknya, ezüsttel szőtt prémmel prémmzett (Radv: Csul. II.214). Egy szerderjes sajeta alsó szoknya, ezüst és selyemmel csinált prémmel prémmzett (223). [Vö. **SAJA**].

SAJKA [sajka Gvad: RP. 169. sajka PPB]: celox, lemons, catascopium, myoparon C. jagdschiff, kleiner Kahn PPB. sajka, folyó-hajó, tsónak, halász-hajó: lembus PPB. Hogy kézejtene sajkákat (Monfrók. III.156). Nagy sok nászadokban, sajkákbán, hajókban vajda népet állata (RMK. IV.37). Vgy say-

kóban igen hamar be rakie (Salánki: CladTure B2). Sajkákon Esztergamba menének (Monfrók. VII.72). Kikkol mind egy vízen hajózikak saikam (Pettk: Vrt. 17b). Nászszádok és saikák (Pethő: Krón. 99). Ezen stafétát azért expediatom, hogy ha az hídon tásra készülő sajkák s hajók leszaladnak, belessen híre Nagyságodnak benne (Beres: Lev. 579. 432). Az egész tabor földzndol, gondolván, hogy a vezér valamely sajkakra lötetne (Mik: TöL. 358). Söval terhelhetnek tsajkák vagy szálak (Gvad: RP. 169). S k tsajkák és tutajok usztak (Gvad: NötTest. 6).

kémlelő-sajka: exploratorius lembus PP. navis speculatoria, myoparon; spähschiff, spionenkahn PPB.

Sajkácska: lembuculus MA. kleines schifflein PPB.

Sajkás: nauta; schiffsmann]. Az sajkásokkal untalan pus karni kell (Beres: Lev. 10). Másik hajó is van még, kit az sajkások elhattak, de elsiüllesztették (132). Az német az tulso putra taraczkokat viszen, azzal megereszt az sajkásit (438). Az komáromi sajkások készülnek le az Dunán hajókkal (569).

Sajkáz: [huc et illuc navigo; hin und her schiffen]. Az munkási németek Komáromban tegyvert fogtak, elég hajunkra csak sajkáznak (Beres: Lev. 4).

[**SAJLAKOD-IK**]

Sajlakodás: [quernatio, dolor; das jammeru, klage]. Hasán, orrán, száján, folyán ki zöngene keserves saylakodástok az öntött bálvának (Lép: PTK. L413). Egy szór szal igen kevesen tézen, de csak annit sem fog használni kömieliségtreke mostani telhetetlenségeken valo akkori saylakodástok (H.214).

SAJLÓD-IK: [luctor, affligor; sich abmühen, gequält werden]. Az éhség miatt is már sajldottabak és kónszeredettek (Szal: Krón. 274). Jo volna az én bünemért mindenkor binkodnom és sajldnom (Nagyari: Orth. 229). Meg-keserülvén az anyyi esztendőlkig sajldo israelitáknak nyomorosságot (GKát: Tirk. 303b). A mely test itt sajldott, jóvendőben a dícsőitessék meg (Pós: Igazs. II.637).

mög-sajldodik: [affligor; abgemartert werden]. Az ellenség az tegyvertelen es szajarszókkkal meg sajldot ludat latvan, szívet ellene ne vegyenek (Forró: Cmt. 552).

Sajldós: [afflictio, luctatio, labor; mühe, leid, quäl]. Az sajldással el faradt vitezek mindyájan a közel valo hasznat kevnak (Forró: Cmt. 544). Életének sajldási, törődési után e világi földsiaraból elköltözött vala (Szal: Krón. 228). Meg-elégelvén isten hosszas sajldását, az igazságnak békesseges jo izó gyűmölösét megadta az ő lelkének (Köl: DobK. B4).

Sajldottat, sajlogtat: [affligo; plagen, quälen]. Mig isten e világon sajldottat sajlogtat, mig e világon kínlódom, élek (Nyr. X.121).

SAJNÁL: [conqueror, querulor, ingemisco, cum genitu doleo MA. sich beklagen, seuten PPB. Sajnálja az igazmondást hallani: Einsens vera auendi PPB. Károli uram igen sajnálja Szakmát (Beres: Lev. 365). Már a káromat sem sajnálom annyira, mint hogy vissza német uramot szárazon nem hajtottuk (547). Ne sajnyaltatok egy kis várakozást, jertek menyinyink a mi sz. királyinkhoz (Börö: Ékesség. Elő). Egyedül azt sajnálom, hogy nem gyönyörködhetem kívánt személyetekben (Horr: Mör. 21). Sajnálja szívesen, hogy eme vagy ama rut-sággal szenyekednek (Fal: UE. 376).

Sajnálás: gemitus, quiritatus, quironia MA. klage PPB.

Sajnálód-ik: [quiritor; sich beklagen]. Ez egy dolgon sajnálódic, mint fordítassé el az nagy kő, ahoz ő erőtlennec találja magát (MA: Scult. 478).

Sajnáltat: [afflicio, offendo; klagen machen]. Sajnáltattya az, hogy láttya, mint megtagyott sokaknac szívekben az atyáti szeretet (MA: Scult. 27).

SAJNOS: [dolorosus; dignus compassione Kr. [schmerzlich]. Az illetőlének ereje egész testünket elfogja, általa tudjuk meg, mi hol sajnos és fájdalmas vagy nem tagjainkban (Fal: BE. 571).

Sajnosan: [dolorose; schmerzlich]. Ha sajnosan viseled a gonosz mondó nyelveknek fullánkját, jelét adod, hogy fáj (Fal: UF. 471). Mauritius herceg, a ki tisztelte és becsülettel szerette Angelicát, sajnosan fájdalta, hogy így keverik bírót, nevét (Fal: TÉ. 636).

SAIN: [imaginarius; nomine, specie; scheinbar]. Kevés bűmek tartják a papok vacsorája után, amaz sain szolgálókkal hárpöpetni (Matkó: BCsák. 105).

1. SAJOG: [subdoleo; heimliche schmerzen leiden PPB].

Sajgás: [dolor; wehmut, schmerz PPB].

2. SAJOG (salyog PeerC. 317.): [fulgeo; glänzen]. Fénylők nyinth naph, salyog nyinth aran (PeerC. 317). Elvéski az vr az ő labokon való saygo ékességeket (MA: SB. 239).

SAJT (sajtvat LevT. II.64. *sahajtot*?) Helt: Mes. 435): caseus C. MA. käse PPB. Sajtót nyomni: *premere caseum: forma, a melyben a sajtot nyomják: formella; hegyesen csináltatott sajt, gomolya: *meta lactis PPB. Vagyetek nekyl tikmonyat es saytot borial es kenyernel (EhrC. 105b). Vete ő abraira listét, köntereket és sajtot (DécsiC. 32). Az hwsuty keherhöz sayt es teey kell (SándC. 2). Bort es saytot es tykmonyat ada az fratereknek (DomC. 244. ÉrdyC. 442). Felemelő aldozatott egy tartatoc, mint ha adnatoc a fő saytotokból telyességet (Helt: Bibl. I. ZZz3). A port reá birtam, hogy egy igen nagy szep sayhotat ad (Helt: Mes. 438). Ihol attyamfia farkas a nagy szep sajt (439). Dagadást meg gyógyít, mint az lágy sajt meg gyógyít (Mel: Herb. 14). Mostam semmi egyebet nem küldöttem, mint három sajtvat (LevT. II.64). Ha az nyrtá vizet az sajt oltóiban tessződ, az sajt meg nem forgesződik (BeytheA: FivK. 11). Főző Lukács béri 16 ft. 3 sajt, 3 gomolyó, 1 só (MontME. I.45). Jó a sajt kenyérrel egésségeseknek (Felyz: SchSal. 12).

[Szólások]. Sajtót nyomni: figurare *caseum PPB.

[Közmondások]. Egésséges embernek kenyér s sajt két tál éték: si caseum haberem, non desiderarem obsonium (Deesi: Adag. 208). A sajtban embernek nem jó sokat emi (Kisv: Adag. 71). A kenyér mellé sajtot is kell adni (Szl: M'ir. 12).

adó-sajt: [caseus decumanus; zohentkäse]. Száraz hal vagyon nálum 95, pisztráng-lepény 42, adó sajt 3, herbees 143 (RákF: Lav. I.261).

bial-sajt: caseus buladinus Nom.² 303. [büfelfkäse]. A csipő házban van egy esztergártnban metszett bial-sajt nyomó, sorófos (Gér: KárC. IV.150).

bot-sajt: [caseus in capsula reconditus; düselkäse]. El nem nyelhettem semmiképen a túrós étet, hanem bálmost, bot-sajtot igen szerettem (Bethl: Élet. I.190).

disznó-sajt: [caulus; schwarte]. Disznó sajt. Vágd el egy disznónak az fejét, tedd fel egy fazékban, had főjön, mindaddig főz az húst, hogy mind elromoljon, amakutánna tiszta golyos ruhában töltse, nyomtasd meg kővel, szedeld el szelentenként (Radv: Szak. 217).

ért-sajt, megért-sajt: tyrotarichus PPB. [schmierkäse]. Ért-sajt, tömlő-túró, bronza: tyrotarichus PPB. A megért sajtban az ugró pondrók lesznek (Misk: VKert. 632).

juh-sajt: caseus e lacte ovium Nom.² 25. [schafkäse]. A téjjel bántó szolgáló a meg-alutt avagy éltott téjjel tehén, juh és keeske sajtot csinál (Com: Jan. 78). Zabok haza ellenbe

walo életos házban juh satthyok (Radv: Csal. II.63). Attunk 60 pint vádat, egy eseebeor ihsaitot (TörtT. VII.94).

keeske-sajt: caseus caprinus Nom.² [geiskäse]. A szolgáló keeske sajtot csinál (Com: Jan. 78).

kabala-sajt: hippace C. [rosskäse].

likaesos-sajt: caseus fistulosus MA. gelöcherter käse PPB.

lő-sajt: caseus equinus; rosskäse Pest: Nom. I.46.

mandola-sajt: [caseus amygdalinus; mandelkäse]. Megválogasd az főmestereket, kit meleg étekhez, kit pástétomokhoz, kit mandola sajtokhoz (Radv: Szak. 11).

ó-sajt: caseus vetus Nom.² 303.

öszvemént-sajt: caseus *glaciatus PPB.

pap-sajtja: malva punilla MA. käseinkraut, pappeln PPB.

[Közmondások]. Ály hátráb, nem mindenkor pap saytia: foras Cares, non amplius anthisteria (Deesi: Adag. 13). Nem minden nap pap saytia: ipsa dies quandoque parens, quandoque noverca (59). Nem mindenkor pap saytia: fluvius non semper fert securis (283). Nem mindenkor pap sayja: non semper lilia florent MA. Bizony nem mindenkor, de csak idejénkor járhatz a pap sayjára (Kisv: Adag. 14). Nem lesz mindenkor pap saytja (Mik: TörtL. 47). Nem mindenkor pap saytja, hanem tsak akkor, amikor kedvít akarja keresni gyermekének (310).

pármezán-sajt: caseus Parmensis Nom.² 25. Major: Szót. 129.

rák-sajt: [caseus cancrinus; krebskäse]. Rák sajt. Az rákot mosd meg, törd meg mosárban, önts édes tejet reá, kösd tiszta ruhában, nyomtasd valami nehéz állattal, olyan leszen az mint egy sajt (Radv: Szak. 164).

régi-sajt: caseus vetus Nom.² 303.

tehen-sajt: caseus bubulus Nom.² 26. [kuhkäse]. (Com: Jan. 25). Zabok haza ellenbe walo életos házban van tehen saythyok 13 (Radv: Csal. II.63).

tikmony-sajt, tikmonyas-sajt: [farina ovis subacta; ciertelg]. Tikmony sajt. Édes tejben verj tikmonyat, habard meg, tedd az széne, aztán szedd ki egy tiszta ruhában, kösd meg az ruhát, folyól nyomtasd meg (Radv: Szak. 217). Jó tikmonyas sajtot így készíts el. Végy öt vagy hat tikmonyat egy iteze tejhez . . . (276).

Sajtoeska: [caseolus; käselein]. Kösd meg az ruhát, folyól nyomtasd meg, az olyanleszen mint egy sajtoeska (Radv: Szak. 217). Más emlőből kevert tejből nyomja sajtoeskát (Amade: Vers. 110).

Sajtos: 1) casearius C. MA. zum käse gehörig, von käse PPB. Vedd ki az sajtos avagy lágy túrós massát, öntözd meg tiszta vízzel (Radv: Szak. 276). Dagaszsz oly temérdeken téstát mint sajtos porácsának (289). **2)** [conditor casei; käsemacher]. János korács vejét, Mihályt sajtosnak fogadtuk meg (MontME. I.200).

1. SAJTÁR (sejtár Gvad: RP. 159. *sejer* Com: Orb. 95. *sejtár* Gvad: Pösty. 4.). fiscella, muletra C. orea, antlia, capula MA. melkgeschirr, schöpfgeschirr PPB. melchkübel Adami. Vettünk fazekat, lapátokat, egy sajttárt (MontME. I.294). Vatyát Lazó agának fizettünk 17 ft. és egy sajttár túrót (45). Megrontá a tehenet sejtár véres téjjel (Gvad: RP. 159). Juhász sejtárjába ad tejet keeske (Gvad: Pösty. 4).

fejő-sajtár: muletra; melchkübel Com: Orb. 95. A tejet a szolgáló leány feji a fejő sajttárban (Com: Jan. 78). A majorné

ji a tehénnek tölgyét a fej-sajtar: séter föltt (Com: Orb. 5).

mustoló-sajtar: [muletta mustaria; mostkübel]. Mikor len vagyon az ideje a szüretnek, a szőlő-fejeket össze hordják és belé vetik a mustoló sajtarba (Com: Orb. 113).

Sajtárka: orcula MA. fasslein, kleines geschirr PPB

2. SAJTÁR: [illiteratus; ungelehrt, ungebildet]. Nyilvánvalóan adom, hogy mentől lytwanb saytarwnk es el wetet oz deakwnk, nap nywgtat mestereket mynd meg gwywne nyndeneket, nem hogy ez egy twdtaunt awagy ez egy bal-
atag leant (ÉrsC. 481). Im te néked egy szép kis fiad léssen, ambsát vary néki, mert saytar deák léssen (FortSzer. O).
urfant elméü saytar deáknak neuwezzük (Zvon: PázmP. 251b).
Zac tanitvány auagy saytar deák vagy (Vás: CanCat. 473b).
It akar mely saytar deak olvasbat (572b). Ők nem papok,
sak hirdetők és praedikátorok, mely tiszte minden saitar
eaknak szabad vta vagion (627).

Sajtarul: [lingva vernacula loquens; einheimisch redend?].
liképpen teszi pappá? Először meglátja, hogyha csak sajtarul
ad, avagy deákul: aztán a hitnek minden ágairól jól meg-
érdezi, prédikáltat véle (RMK. V.220).

SAJTÓ (sajtu GKat: Váls. I. Előb. 57. sato Born: Préd. 00b. Pécsi: Ágost. 172. Zvon: Post. I. 85b. 396b. *sajtu* Lép: Tük. 1369. *satu* Pázm: Préd. a.4. *sotó* EhrC. 162. 1662 Orszgy. 258. *sotú* GömC. 119. Tel: Evang. II.493. *sutu* GKat: Tük. 329b.) torcular C. torculum, torcularium, prelum MA. rotte, kelter PPB Nemy soto alatt nyomorolat hewsrewl EhrC. 162). Zérő es saito (torcular) nem élteti őket es a bor azud önekie (DécsiC. 192). Plantalt zölöt es asot saito torcular) ő benné (MünchC. 53). Kereztfan saytooth teen magad nyomal (WinkIC. 258b). A pocolba el nag zorossag zvon, mint az saytoba igon mezzoretoth zölő törkölt (NádC. 2). Az kereztfan sotut tenen magad faharal (GömC. 119). Saytoban nyomya ky az borth (JordC. 922). Cristus nomta a saytoth es a meley dicősegec mustart zolgalhatta mýnekőne TelC. 89. ThewrC. 28). Terheld meg őtet a te inhaidból, a te zördőből es a te saytődből (Helt: Bibl. I.88. ZZZ3). Mouda a király: Nemde a csűrből-é auag saytobol es pinczéből lehetek-é egetsegele! (Mel: Sám. 388). [Vete az isten haragiának amaz nag saytoiban (Fél: Bibl. II.175). Az te satol böwelkedie borral Born: Péd. 400b). Bételnek a te chűredie elességgel es bövelkedie borral a te sotud (Tel: Evang. II.493). Az testuec zölő feie az keresztuec satojara vitetet vula (Pécsi: Ágost. 172b). A [mai predikázióimban készen vagyon, azt adgyam a nyomtató prés satija alá (Pázm: Préd. a4). Czac egyedül nyomta Christus az mennyei atya isten haragiának kemény satoit Zvon: Post. I.85b). Szent Janos 'evangelista pedig satojának vagy prósnek nevét tulyadomtyta pokolnak (Lép: PTük. 1369). Testét sotóban foglalták! 1662 (Orszgy. 258). Testem megsanyar-gattatik, mint a bor a sajtoiban (Hly: Préd. I.167b). Vajha átnád, mint nyeg sajtoiban sok jámbor (ErdTörtAd. II.342).

[Szólások]. Sajtőba tenni: prelo *supponere PPB. A szőlő a sajtoiban vetik-bé (Hall: Paizs. 63b). És veté az isten haragiának amaz nagy sajtojába (TitkJel. 182). Az egyedül való sajtot tekerőnek lehet-e a munkában közös társa (Czepl: MM. 184). Nem egyedül tekerde a sajtot (Matkó: BCsák 298). A szőlő nedvesség sajtoival nyomattatik ki (Com: Jan. 103). Semmi sutuval ki nem tekerhet (GKat: Titk. 329b). A befűket sajto alá veti: typos praelo subicit (Com: Jan. 160).

nyomtató-satu: [prelum typographicum; presse]. Mivel az exemplarok már elfogytak, ismét nyomtató satu alá boesít-tottam (Hall: Tel. Előb. 4).

olaj-sajtó: hostus, solea PPB. [öhlpresse]. Sajtó, olaj-sajtó, olaj-mérő edény: hostus PPB.

Sajtócska: cochlidium PPB.

Sajtós: torcularius, torculus MA. zum kelter dienlich PPB

SAJTOL, SATOL: briso C. torculo, calco MA. keltom PPB [pressen]. Satolt bor: vinum *pressum PPB. Erewen meg hagyan neky, hogy joban cynalyak es satolyak (LexT. I. 263b). Noha az isten ver, ostoroz, satol, mind az altal az te ioda czelekedi (Kár: Hal. Nij). Az közőseges igekuec egy-
gyűseget kerdezkedesekre satolyac: torquem in questionem (Mon: Apol. 289). Okat mire satoltad ide példaul (301). Ezeket magok agya-fürtt elmelkedések tsigázásiból satulják a szent háromság tagadó tévelygők (Pázm: Préd. 720). Orizátlaul satulják ezt az evangeliomi példát az pápások az ő eseleke-detec igassága érdemére (Zvon: Post. 1411). Az szőlő prőssel nyomattatik es satoltatik (Zoly: Elm. 38). A fa olaj az olaj fákbl az olaj csinálólót sajtoltatie (Com: Jan. 71). Fatsarodás-
satultaték (GKat: Váls. II.124). Addig sajtolta és perésítte, meglen a kemény kűsziklából is az igazságnak egyengő-folyó olaját ki-nem taesarta (Szeg: Aqu. 71).

egybe-sotul: [cunulo, concervo; zusammenhäufen]. Az pénzt az lidákban oly sűrűven egybe sotulta, hogy senki abból semmit ki nem vehetne (MA: SB. 143b).

ki-sajtol, ki-satul, ki-sotul: extorqueo Kr. [anspressen, erpressen]. Zuenek neret magabol eg cőpig ki satoltata (TihC. 223b). Ostor adot vete magyar orszagra es aual ki saytolla a rőtmetes nagy sommát (Helt: Krón. 66). Afféle hosznokodások és panaszkodások, melyeket a kegyetleneknek törvéntelen-ségek sotulnak és faharnak ki szívőkből, föl hatnak az isten-nek eleibe (Tel: Evang. II.916). El nem hihetjük, hogy ki satulhassák ezt az vélekedést az sz írásból (Pázm: Kal. 96). Ferdinand királytúl nagy erővel sotulák ki Passaviában az vj hitnek szabadságát (131). Balgatság pedig, hogy Balduinus ama szóból habet, azt akarja kisatolni (Pázm: LuthV. 258b). Vy es hallatlan praedikallas kedig ez, a mely vereséggel satollya ki az lűtöt (Zvon: Osind. 150). Az szent írás helyei, a kirkól te téuelyítő hamisságot akarsz ki sotulni (Bal: CsIsk. 191). Erőnel kitekerti, vont, satult taxackal ki ne meréttesse-ne (Com: Jan. 141). A sz. írásnak egy két bűtjéből satulták ki (Sám: 3Fel. 64). Ők satulják azt ki belőle (134). Ládd, hogy nem satulhad-ki (Czepl: Dag. 5b). Ebből akarná ki sotulni (Czepl: Tromf. 167). Nem satulhatsz azért a keresztelésből ki (Czepl: MM. 218). Tébelogyó főtől származot consequentiát sotulsz ki (Pös: Vetek. 62). Azt fogja rám hamissan szőgiányul, hogy én az ecclesia 'nyomorságiból azt satultam ki, hogy az ecclesia belő igasságában hontakozott meg (Matkó: BCsák. 178b). Kinek nem is ad vula idegenséget, mert igen kívánja az másfél százozert tallérokat kisatolni-kezezből (Kem: Élet. 458).

még-sajtol: comprimo, torculari premo MA. zusammenpres-sen, keltom PPB. Még-sajtolni: *subjicere prelo PPB. Senkit meg nem hagyja a Jerusalembé, czac a föld nepe meg nyomorodott es satolt népét (Mel: Sám. 468). Végy éretlen szőlőt, szépen megtisztatván, sajtol meg (Radl: Szak. 279).

össze-satol: [comprimo; zusammenpressen]. Adnac enne-e egy darab össze satolt figet es két kőas aszszu szőlőt (Mel: Sám 124).

rés-satol: [aprimo, imprimo; ausdrücken]. Mellyre a feje-delem öreg pecsétje rá volt satolva (Szal: Krón. 107). Erőssen rejá sotultatik az emberre a nyomorságnak nehéz bűlvány
sajtoja (SzPoós: PrédRédF. 12).

Sajtolás, satolás: [pressura; das pressen, keltom]. Edé-nyek, mellyekkel a régiek éltek a sajtolás-kor, szüretkor: fora

PPB. Az wy pres kez, de nem jó, az satolasi se myre jó wala (LévT 1263). Az testne szbő feje az keresztne satolara vetelet vala es satolashul az isteni must folni kezdé (Pécsi: Ágost. 172b).

bor-sotolas: [vini pressura; daskelteren]. Végezd dolgozat, bor satolasra sies 1570 (KNSzombat, C. 4).

Sotuldogál: [exprimo; anspressen]. De ugyan nem következnék azok, melyeket Kalaiz abból a fel-tételből sotuldogál (Pós: Igazs. 1714).

Sajtoló: torcularius, vectarius MA. kelterer PPB. Ha Ziesi Ádám meg kigyínná az szűretre, sajtológájá lennék magam is (Béres: Lév. 155).

olaj-sajtoló(hely): trapes, trapeum MA. öhlmühle PPB. [Sutulód-ik]

ki-sutulódik: [exprimor; ausgepresst werden]. Takim egy valani sutulodik ki bőlle (Bal: CsIsk. 215).

Sajtológás: ?]. A sajtológások azért orvosságok (Komár: Imáds. 214).

Sajtoló, sajtollott: tortivus, prelo pressus MA. gekeltert, gepressi PPB.

SAKK (csatjáték PPB): latrunculi, latrunculorum ludus; schachspiel. Az tékozas az, midőn az, ki legerősebb dolgaít le hagyom, hiába való dolgokra kelti marhaít, mint itétkra, kótkára, sakkra, verfélyére (Bori: Préd. 517).

SÁL, SÁLY: [armus; schulterblatt]. És de válaszcze magoknac az ezie tulkot és silyockra vágnán, fakra rakúte aszt (Helt: Bibl. II 286). Fel vete es emele a szakacz a meg főt sal koczot (armum) es a sal koczon főlül valo szegiet es tene a Saul eleibe (Mek: Sám. 34). Az sal koczát az erdeinek meg ne vád, hanem egészen hagyjál meg (Radv: Szak. 95). Az szarvasnak az öreg koczai legyenek az salkoczok (198. o.).

fől-sál: [armus superior; oberschale]. Két borjúlás, perse nyét, felsült avagy főjörpessenyét szíval meg vetecezo midőn (Radv: Szak. 41). Az mészárosok vassal vágnak felsült szentim: TF. 22).

SALADIA: cordyla C. [taumischbrut]. Saladia hal fű: cordyla C. Kéldetem az wen azzomnak es az leam azzonyoknak egh kys thymia salagiath (LévT 1129). Mibelen mekertem az leulet, az saladiert azontol erte beg (385). Akarom, hogy hagyjál az saladiába magadnak, immár jobb kedvvel költöm el, az kit küldöl (Nád: 33). Kéldtem kének tizenkét tuma zsadiját, három tuma tonta halat (192).

SALAGVÁRDA (*salagvárda* Mondrók XV 282): custodia hospitii militaris; wache beim hauptquartier PPB. Galagvárdára ellenben livő szigetben is mely talu vagon, ahol mentem, az hol is megállapodván, az ott livő salagvárdákkal s talu lakosival beszélgettem (Mondrók XV 145). Az hol tőrök s német salagvárdák vannak, ott az én kornez salagvárdám is holossan (282). En javallanám salagvárdákra lenne gondolj Klmed tiszteinek (LévT 1139). Javallanám mind Gonyeszeze, mind más házuhoz parmesolna Kegyelmed jönnék salagvárdákért, romlében (140). Mindenik korosma előtt salagvárda legyen, másoktól haszonlatlan (Rákt: Lév. 1258). Sok időt vesztenek, ha Kegyelmednek oda kellene jönni utamam, mert ezek még tavaly következték volna, ha az pestis nem lett volna salagvárdánk (III 190). Szakoleznak az német főlúzt, s pusztán latu, salagvárdát hagyott (Béres: Lév. 84). Az szakoleznai salagvárdám mit ír, megküldtem Nagyságodnak (154). En salagvárda levelet adtam az templomra és iskolára (147). Veszem az szent györgyi salagvárda levelet, kit ime adjungolok (370. 378. 654).

SALAK (*salak* Illy: Préd. 136b. Csúzi: Sip. 188. *salak* Illy: Préd. II 256c): 1) scoria MA. schlacke, metallschaum PPB. Salak, vasnak, ónnak és egyéb olvasztott értznek a szara, sepreje: scoria; a tüz az értz nemnek salakját ki tisztítja: *excoquit ignis vitum metalli PPB. A somaltz ezüst salacka lótt (Dáv: KKER. Vjp. Az ezüstnek vannak salaki és sepreléki, melyek róla leégettetnek (Com: Jan. 18). Éreznek salakja, allya, gaza (Com: Orb. 137). Iszonyu villámások jönnék ki az romlot természetben lévő romlóságnak salakjának el égetésére (Bék: Lump. 68). Nem az isten evangéliumának tántumut, hanem az emberi találmányoknak salakját osztogatták (Szathu: Cent. 223b). Az arany salakja elkergetetik az égő kemencében (Illy: Préd. 136b). Hogy felgyúllad nagy szeretetnek tize és a gonosságnak rosdás salakja megemésztessék (Csúzi: Sip. 188). Salak az értz nemekhez ragadtott alá való rész (Bal: Lex. 100b). Ebből s amabból ki-fatsartam a púnta essentiat, s ott hadtam a salakot (Fal: NE. 61). Ha módgyával foglalatokodol, arany érdemre emeled a salakot is (Fal: UE. 371). Nincsen már kedte a finom aranyak, vagon ellenében a rozsdás salaknak (Fal: Vers. 912). 2) (vilis, nauci; nichts-nutzig, nichts-würdig). Salak emberekből egyet se vegyünk be (Gvad: RP. 257).

[Közmondások]. A hol arany, ott a salak: ubi aurum, ibi scoria (Illy: Préd. II 256).

ón-salak: *crementum plumbi PPB. [bleischlacke].

Salakos, szalakos: scoris plenis Kr. [voll schlacken]. Salakos: quod scoris et faeces habet (Otr: OrigHung. II 49). A világi szalakos szeretet akár mely fáradságos munkának terhet nagyon könnyebbíti (Csúzi: Tromb. 177).

SALAMANDRA (*salamandra* PPB. *salomandra* MesésK. 23): [salamandra] Mörös tarka gyék, salamander: salamandra PPB. Vajjon a salamandra mörös tarka gyék nem a tűzlen lakik-e (Lép: PFiik. 196). Az hering az vízzel él, az camélem az élető éggel és az salamandra az hüzzel (MesésK. 23).

SALAMON: Salamon. David királ zülé Salamont (Münch: C. 15). Bőle Salomon (VikC. 15. ErdyC. 379). Zenth Salamon wy mond, melior est pociens viro forti (ErsC. 283).

Salamonkod-ik: sapio, sapientem se ostentare MA. klug sein, sich klugbeweisen PPB. Egyik Ákhá király az Bécsben lakozik, ki az isten ellen nagyon hadakozik, hitőtlen ségében úgy salamonkodik, nyilván meglátjátok, végre megveretik (RMK. V 134).

SALAPOS: [depressus; schlapp]. Az gondot hagyne a salapos süvegű ven emberekne (Szeg: Theoph. 394).

SALÁTA (*salata* C): lactuca C. MA. salat, lattich PPB. Az salyata etelnek mindőn neme: acetaria C. Olyan mint a salátának a leuete, de mint egy feles káposzta össze burkozik (Mek: Herb. VI. 84b). Ha az malna leuete salátana, ezóttel, sonal ezéd, arpa zömöt meg gögitya (OlytheA: FivK. 34b). Keserű parayt és salátát kellett emle (MA: Sault. 171). Hanysár lészén, salátát, kövér poresint, labodát négy a paraj közé (Nad: Kort. 238). A salátát hogy ha eszege alá téved, a betegeket eladitja (278). Salyátat is hozattam (MoriME. 1293).

bobalyka-saláta: [kerbelsalat]. Bobalyka saláta, kit Mihályka monyának is hívuk s barabodnyak is (Radv: Szak. 183).

cékla-saláta: acetarium betaceum; rubensalat]. Cékla saláta. Az céklát hámozd meg s szedeld meg, fonyozd meg forró vízben (Radv: Szak. 249).

cikórea-saláta: acetarium eichorio contextum; eichorien-salat. Cikórea saláta. Ezt hogy kácsol az földből, megtisztítsd, megmosogassd, jól kifonyaszsd (Radv: Szak. 182).

erdei-saláta: taraxacum, hieracium Com: Jan. 29 [habichtsant]. Siripót is io clümdny az erdei keserű salátábul: facyary aet az leueleből az erdei salátanak, vegy hozzá ökör nyelűk viragot (BeytheA: FvK 42).

nagy-erdei-saláta: bitum Com: Jan. 26. Hídeg termék: fűfű: lahoda, apró sóska, nagy erdei saláta (Com: Jan. 26).

fejes-saláta: lactuca *sessilis PPB. lactuca capitata Beythe: m. 5. [hüptelsalat]. A fejes saláta sokféle, némelly kerek, némelly hosszúkás levelű (Lipp: PKert. II.104). Itt babot levejében már eleget árulnak, sok fejes salátát (TörtT. I.227).

fodor-saláta: lactuca crispata MA. Beythe: Nom. 5. krauselet PPB. Hídeg természetűek perje fű, keserű fodor saláta, inácz (Com: Jan. 26).

galambbégys-saláta: [scrophularia minor; fűfűsalat] (Radv: Szak. 183).

káposzta-saláta: [acetaria e brassica capitata parata; aut-salat]. Káposzta saláta. Az yers káposztát megmetszik, eczetet, faolajat töltnek reá (Radv: Szak. 183).

keserűlapu-saláta: [acetarium e personata paratum; ettenkrautsalat]. Keserű lapu saláta. Az keserű lapuak az át vágd el, mi besózzuk mint az ugorkát (Radv: Szak. 183).

komlóhégys-saláta. Komló hegy saláta. Ezt úgy csinálják, mint az spárga salátát szokták megcsinálni (Radv: Szak. 182).

kóro-saláta. Kóro saláta. Míg az ugorka elérkezik, az láta kórokat meghámoz, sózd meg mint az ugorkát szokták (Radv: Szak. 184).

koronás-saláta: [lactuca capitata; hüptelsalat?]. Némelyek a gyökér-körül ki-nőlt levelét a salátának le-szaggatják, a kiké, koronás salátájok készen (Lipp: PKert. II.109).

magyar-saláta: [lactuca Hungarica; ungarischer salat]. Alálkoznak olyanok is, a kik magoktól öszvemennek; ezeket némelyek magyar salátának is hívják (Lipp: PKert. II.105).

miskulancia-saláta: [lactuca mixta; genüschter salat]. (Nyr. IX.72).

nyúl-saláta: cicorbata PPB. sonchus PP. hasenkohl PPB.

olasz-saláta: cherefolium vulgare, Italica lactuca Beythe: m. 3. [wälschsalat].

rák-saláta. Rák saláta. Lábát, nyakát szépen kitisztítad, akkor fel akarod adni, faolajat tölt reá (Radv: Szak. 165).

raponc-saláta: [acetaria ex rapunculis composita; rapun-salat]. Roponce saláta. Ezzel úgy éljük mint az kerti salátát megmondtam (Radv: Szak. 183).

spárga-saláta: [obsonium ex asparagis coctum; spargel-nüsse]. Spárga saláta. Ezt is szintén úgy fonyaszd ki mint a kapornát (Radv: Szak. 182).

téli-saláta: sisymbrium PPB. [brunnenkresse]. Víz-torma. li-saláta: sisymbrium PPB.

torsa-saláta. (Nyr. IX.73).

ugorka-saláta: [acetarium cucumerum; gurkensalat]. Ugor saláta. Az ugorkát meghámoz, kerekdeden szeldeld meg, eczetezd, faolajozd, borsold meg (Radv: Szak. 184. 235).

vad-saláta: lactuca agrestis Kr. [feldsalat]. Pogacszawal vad salathawal eegyeek megh ewteth (JordC. 134b). Vad lyutakkal keserű etelket igyöz (Beythe: Epist. 100). Hídeg természetűek: kővér portsin, vad saláta, spinácz (Com: Jan. 23).

Salátácska: lactucula C. MA. klein lattich, klein salat PPB.

SALAVÁRI (salavári Com: Jan. 99. Com: Orb. 125. Thaly: Adal. II.387): caligae, tibiale, tibialia C. MA. calcus laneus PPB. ocrea lanea: strümpfe PPB. Salavári, botos, strimfi: tibiale; szár ékesítő ruha, szár tekerítő ékes harisnya, salavári, szár-kötő, térdre kötő arany peretz: periscelis PPB. Nagydrág, salavári, gatyavagy lábra való: subligaculum sive femoralia (Com: Jan. 99). Szár ékesítő salavárie, száron függő selyen rósa, térd kötő: periscelides, fasciae crurales, gennalia (100). Rétel az újít és az szürtekerítő ékes salavárit méri: mensuratque una manicas et periscelides (Com: Vest. 54). Nadrágra és harisnyába salaváriba öltöznünk (83). Szártekerítő, ékes salavári: periscelis (110). Egy férfina való salavári (Radv: Csal. II.36). Az nadrag lasítékjág ért a salavári (Monfrók XI.353). Harisnyátul, salaváritul 12 denár váltás (MontME. 1401). Fruttus Palko töröknek foglázunk felverésekor nálunk maradt salaváriáért kellett fizetnünk 1 f. (315). Senki vármegyénkben akár nemes akár nemtelen cizra nadragot, szalavárit és hosszú üstököt ne viseljen (365). A posztót ideküldesse Kgd, és azon posztóból is egy salaváridnak való, a melyből áll köntöse 5 felséginek (TörtT. II.196). A síros cipellőt, salavárit is levoná (Bethl: Élet. 299). Kurta, három arasz, prémezt dolmány, salaváridja is sok zsinorral hánnya (Thaly: Adal. II.387). Vondle a salavárimat (Warm: Gaz. 219). Egy mása salavárinak való gyapjn (Vectrans. 17).

SALÉTROM (salétrum Zrínyi 191. salitrum RákF: Lev. 1.270. sorotrom MontME. 1221.): nitrum C. sal. niri MA. salpeter PPB. Egy hordo salétrum (RMNy. III.18). Sok deszkát, taligát és égni való fűt, salétrumot, kénkűt, egy szóval, az mi kel várnak, mindent hozat (Zrínyi 191). Eresztet salétrum ciceiter librae nro 6 (TörtT. IV.154). Nem tudom mit tégyek; jó lesz salétrumnak [a feleség] (Thaly: VE. II.235). Eszterházy urunk 5 maga az salétrum felől izent volt (MontME. 149). A salétrumot hatták kezünkben 300 fit (22. 183). Az várművére ne szolgáljunk, csak az salétrum vagy kazány mellett éjjel és nappal legyünk szorgalmatosak (27). Embereim valami salitromot vittek (RákF: Lev. 1.270b).

Salétrumos: nitrosus C. nitratus MA. voll salpeter PPB. A puskások a puskákat salétrumos avagy puska porral megtöltse (Com: Jan. 147). Hogy a salétrumos esauz itt volt nálunk, adtuk ajándék pénz 3 ft. 90 d. (MontME. 119). Salétrumos tűző vas üst (26). A salétrumos hízhoz való fejsze furasztásért fizettünk 10 d. (83). Hogy Kegyelmed az salétrumos vízben fürdik, az köszvéen ellen hasznos (Gér: KárCs. IV. 242).

SALLANG (sallang Thaly: Adal. II.88. sálang MA: Bibl. I.178b. sarlang Gvad: Lev. 11.): himbria, instia MA. beleg, gebräm an kleidern PPB. Sálango az ruhán: funiculi per angulos pallii (MA: Bibl. I.178b). Tízes madzag, apró csollong, lompos az gatyája (Thaly: Adal. II.88). Lefügg kukoricész sárlang (Gvad: Lev. 14).

Sallangos: 1) himbriatus Kr. [gebrämt]. 2) [primus, praecipuus; vornehmer]. Urak sallangosa Rákóczi Sámuel, úri méltóságod szolgásgára vál el (Thaly: VE. I.180).

SALMÓ (sal C.): salmo; salm C. Lasatz, semling, salmo hal; salmo PPB. A salmo őszszel lazatznak hivattatik (ÁCseré: Enc. 218).

SÁLYOM: [castrum doloris; leichengerüst?]. Az háznál, az hol az temetés volt, szm volt elkészítve, az szm közepin jó magas sályom, hol az tetet az nép megláthassa (Monfrók. XI. 404).

SÁM(fa): regula; leister PPB.

SÁMPÁNER: [champagner]. Csak igya meg a franéz híres sámpánerét, egy bordonák feléri boraik tengerét (Thaly: VE. II.349).

SÁNC: vallum C. munimentum, agger MA. fossatum, sepimentum militare PPB. schanze, damm PPB. Sáncban álló tábor: stativa MA. Töltés, sántz, gát: agger; Sántztzal békerített: vallatus; a várost sántztzal körüljárni: *intersepire urbem vallo PPB. Sánczon való kasok: gerrae, crates PP. Sántztz vetténc a város ellen mind a párkanc (Helt: Bibl. II.223). Csinálnak hordókból sok sánczokat és szörzúcc lábakra szép tárgyakat (RMK. II.139). Szálla Buda alá, sáncot felhetteti (Monlrók III.45). Ha elmennek a drabantok, pusztan haggak az sáncot 1553 (TudTör. IX.69). Kíncek-kínce az ő sántzára, ő állására gondgya legyen (MA: Scult. 207b). Ezen harmadik sáncz már oly közel vagon, hogy a pistoly fős is jól be szolgál a német sánczába (Monlrók XV.535). Töltésec, sánczac, vártác (Com: Jan. 122. Zrínyi I.142). Táborával, keteputájával sánczából ugyan éjjel menvén, lathatás erős árkos útakon ment Tihanyhoz (RákGy: Lev. 184). Sánczot csináltak, nem lakhatnak azért ott már soká (273). Felette sok pogány a sántzban éjtetik (Könyi: HRom. 165).

malom-sánc: [munimentum molinarum; mühlenschanze]. Kezddőlött nagy puskázással az malom-sáncznak az ostromlása (Börs: Lev. 41).

szekér-sánc: [currago PPB. [wagenschanze]. Táborhelyén szállott a szekérsáncz közé (Thaly: RT. II.151).

tábor-sánc: stativa C. MA. lagerschanze PPB

Sánci: vallaris MA. zum schanz, bollwerk gehörig PPB.

Sáncol: vallo MA. verschanzen PPB. Sántzolom, árkolom: vallo PPB. Turi vagon kő falban sáncolha (Zrínyi I.28). Adja isten, Bóné uram vihessen tölhet véghez; ha sánczol, ha magyar mődon csapdó, jól vígázó, lesz kívül (Börs: Lev. 66). Hangya maga főszkén és tojássín sántzol (Gyal: Pösty. 5).

be-sáncol: [vallo munio; verschanzen]. Bésántzoltak a várost: civitas ingenti *lorica circumdata; valakit bésántzolni: *sepimento aliquem vallare PPB. Besáncolá az maga táborát (Zrínyi I.76). Éjjel nappal strázsál, magát besánczolta Muslakánál, kassuák rá csatának (RákGy: Lev. 176). Nálason az malmet besánczolták (177). Az német az malmit bésánczoltatta, majd felőggettetem (11). Az német szekerekkel besánczolta magát az Rába mellett (Börs: Lev. 53).

föl-sáncol: [convallo; umschanzen]. Isteni fölöfennel és szeretettel körülülvén, felsánczolta, törvényes parancsolatokkal békerítette (Csúzi: Tromb. 727).

környül-sáncol: circumvallo MA. umschanzen, mit bollwerken umgeben PPB.

mög-sáncol: vallo C. [verschanzen]

Sáncolás: praetentura PPB. [schanze].

Sáncos: [vallatus; mit einem wall umgeben]. Azon menettel Cýrust békerülé, az sáncos szigetho Nitetomba méne (RMK. IV.187). Az anyaszent-egyház az evangeliomi kegyelem törvényével mint némely sántos bástyával meg-erősítette (Csúzi: Tromb. 164).

SANDAL [santala Kisy: Adag. 79]: hysus, pactus, strabo MA. Nom² 197. [schidiungiger]. A citrom, ha szemre kétfel, sandalla tézen (Med: Herb. II). Czipas, pillagos, szandal (Börn: Evang. III.499). Czac fel es sandal szemmel nézic (Börn: Préd. 119). Az citrom vizetől szőmődet meg ne mosad, mert sandalla teszön (BeytheA: FivK. 27). Az sandal Mercuriussal mindent ismét fölfőg fordítani 1635 (KCsopreg. 18). Nincs esze a sandalnak, ha az vachal vezeteti magát (Tólv: Vigaszt. Elm. 15). Egy veres trombitást jődtől sandal barátomnak megpirieskötése (Czegl: Tromt. Cím). Nem kedvem sántés és a rész folyás, bár adnak s ravasz szem sandalom léz. Amade: Vers. 114).

Kire ha néz a sandal szem, aszt sem tudgya, úgy e vagy nem arra int, itt mosolyog (136).

[Közmondások]. Vak nevet sandát (Kisy: Adag. 79).

Sandall: [lateraliter aspicio; schielen]. Sandalsz a nem izzenyessen néz (Czegl: Bőrg. 118). Oh mely nehéz ilyen szemeknek, tüzeknek lángját szívben titkolni, magaviseletét így szépek teremnek csak sandalva szemlélni (Amade: Vers. 88).

SÁNDOR: Alexander MA. Arystotiles irya világ bíró Zandomnak (ÉrsC. 263).

Sándori: [summus, principalis; höchster, erster]. Irigységgel nem lépett még senki sándori polara (Fal: BE. 602).

SÁNTA: claudus C. MA. lahm, hinkend PPB. Syketeknek hallomast, sántaknak yarast, nemaknak agyon zolast (EhrC. 28b). Vakok latnac, sántac iarnac (MünchC. 33). Az oltarra ne yarwlyon zolagny, ha vak leond, ha czonka, ha sántia (JordC. 108b. 385). Santa vala hű anyának mehetél foghwa (714). Ot sántak vettenek jarast (DomC. 314). A sánta fel nem igazulhat vala (BodC. 11). Sántaknak iarast ad (TüC. 296). Vakokat, sántakakat gyogyt vala (ÉrdyC. 232b. 61b). Sok vakok, sántakak, chonkak és poklosok vygызatanak meg (102b). Vakok, sántak waryak wala az wyznek yndwlatyát (ÉrsC. 13). Yarwlanak ő hozza vakok és sántak az thomp-bomba (89. 194). A sántaknak iarast attanac (Helt: Bibl. I. A3). Nevezé aszt a helyt Szekszárdnac, miért hogy Béla sánta és fekete szeg ember volt (Helt: Krón. 38). Vala Kálmán czomos hatu és poh, sánta, rutalmas (Valk: Gen. 22).

[Szólások]. Sánta, de nem bántia: claudus optime virum agit (Desi: Adag. 160).

[Közmondások]. Mesze Buda sánta ebnek: procul Buda claudo (Desi: Adag. 121). Az ki sántával lakic, sántálni tanúl: si juxta claudum habites, subclaudicare discas MA. A ki sántával jár, sántikálni tanúl: *claudo vicinus claudicat ipse brevi PPB. Az ördögnek is a sántája a leglatrab (SzD: MVir. 476).

Sántál: claudico C. MA. PPB. hinken, lahm sein PPB. Mit sántalot két fele (DebrC. 394). Yewe be eegy orozlan sántalwan (ÉrdyC. 511. 278b). Mykron zenth yrasban yreskednek, yne nemymő orozlan sántalwan ow hozzayok, az monostorban jarwa (ÉrsC. 313b). Mykron az zuzarnak egy towuisk gyakot wolha az lábába, sántal wala wele (Pesti: Fal. 66). Soká nem tühreth, hozzája sántála (RMK. V.187). Tudom, hogy Kdhez jó szívet hordozott, a 13 város dolgába ha sántált is (LevT. II.286). Es valának nagy tomerdek labái es mind kettőfel sántal wala (SdMark. C4). Ha az fő sokat iart volna, lála meg dagat volna és sántalna, vond le az patkot lábáról (Cis. O3). Két úton szívünk ne járjon, két-fel ne sántállymk, két szívünk ne legyen (Pázm: Préd. 783). Az ő czipőjére sántál wala (MA: Bibl. I.3 b). Jóllehet mind a két lábára sántálna (284b). Nem sántál ott Jacob, nem fáynak szemei Isiaknak (Lép: PTük. II.25). Com: Jan. 55). Mind a két lábunkra sántálunk (JesTük. II). Kövesse ugyan az urat, de tsak félszességgel, görbén, sántálva (MHeg: Töszl. 96). Ne sántály kétfelé, hanem az Jesus-hoz ragaszkodgyál híven (Bakos: TenVers. C3). Mint a Bál papjai két felé sántáltak (Tükkel. 33).

[Közmondások]. A ki sántával lakik, sántálni tanul (SzD: MVir. 138).

ki-sántál: *claudicans exeo; hinkend herausgehen). Emekem idegen fiak hazudnak, idegen fiak meg agganak és ő évesenek bel ki sántalnak: claudicaverunt a semitis suis (DöbrC. 38).

Sántálás: claudicatio, clauditas C. das hinken PPB. Igazak legienek mondéki az thi labatoknak, hogy az sántak el ne tevegnek az vtol. Konj: SzPál. 159b).

Sántáló: claudicans MA. hinkend PPB. Egbe gúitóm a untalot, es azt, kit el uettem vala, felzedem (BécsiC. 251). Nem edvelvi azok szolgálatyát, kiket a sz. írás claudicantes sántálók-nak nevez (Pázm: Préd. 823).

Sántán: claudicando MA. hinkend PPB. Yob teeneked az rek elettre be mended beteghen, anag santhan, honnem az rek tyzre vetethy (JordC. 110. ÉrdyC. 553).

Sántaság: clauditas MA. das hinken PPB. Vala egy ember istrisben, ky myndenkoron sántaságibm vala (JordC. 757). Ülttem haza az szeg lovamat sántasága miatt (ErdTörtAd V.29).

Sántikál: claudico C. Com: Vest. 123. PPB. [hinken]. Mit antikáltok és kétfelé tartotok (RMK. V.119). Midőn kénlódásba kezdene sántikálni, méné egy pásztorhoz (Helt: Mes. 107). e sántikaly két-felé (Mon: Apol 301). Hogy ha így kell sántikálnom és baylodnom, félec azon, hogy nekem en szívem keseredie (MA: Bibl. V.19). A sánta sántikál: claudus claudicat Com: Vest. 45). Vadtak olyanok, kiknek az ő szívek igen e lághoz és sok álnoksághoz sántikál (Otr: TökEll. 26). Meddig antikáltak két felé (Hly: Préd. 1362). A ki tízezer forintot szed s egy esztendőben, fel nem tehet azzal, a kinek húsz ezer a vedelme; előbb utóbb hátra maradván, csak utána fog sántikálni (Fal: NE. 38). A ki előbségre emeli a testi kiszű érzenységeket, s tsak utánnok sántikál az okossággal, ki tudgya szűllni az, a mi az embert a baromtól választtya (SzD: Vír. 369).

[Közmondások]. A ki sántival jár, sántikálni tanul: claudus cimus claudicat ipse PPB. A ki a bennát neveti, maga ne antikáljon (Fal: BE. 579).

Sántikálás: claudicatio, ambulatiuncula; das hinken PPB.

Sántikáló: claudicans MA. hinkend PPB. Ószue gyűlnee lenem a sántikálóe (Helt: Zsolt. 65).

[Sántit]

még-sántit: claudum facio MA. lühmen, hinkend machen PPB. Azt tytattya, hogy az én syllogismusat a csak szócsival sántítottam meg (Matkó: BCsák. 220).

Sántitás: claudicatio MA. das hinken PPB. A sántáknak antításoc a ki-menyűléstől vagyon (Com: Jan. 54).

Sántító: claudum faciens; lühmend. Csak tettű sántító, sz, rüh s vargyógyító a borbély (ÖtvMest. 12. vsz).

[Sántul]

el-sántul: [claudus fio: lahm werden]. Meg fűtő az innát el sántula belé (Helt: Mes. 119).

még-sántul: claudus fio, claudicans efficio MA. lahm, hinkend werden PPB. Az fűtős igen meg sántula; Szabó Mihály erestesse fel, mi nyavalyája vagyon (Gér: KárCs. IV.369). Az gnep portára indült hadnak harnada meg sántult az lova keres: Lev. 212). Jákob patriárka az anygallal-való küzdésbe eg-sántolt (Csizi: Sip. 310).

[SANYAR?]

ki-sanyar: [explico, extorqueo: entwickeln, heransdrehen?]. kopasz fejét bezzeg megvakarta, midőn Iszlán a hirt jobban sanyarta (Kónyi: HRom. 47).

Sanyarit: ango, affligo, vexo SI [quälen, ängstigen]. Tanít, mi sanyarit; oktat, a mi szorongat (Pázm: Préd 691).

még-sanyarit: ∞ Kit az vr isten korsagnak ostonal meg sanyarita (VirgC. 100). Heted honabban meg sanyaroyezak ty lelkőrtketh (JordC. 100). Az ostonok es búntetek a tetet sanyarittyak meg (Lép: PTük. 1146). A másik ága-is e

korbácsnak így sanyarit-meg (Czepl: BDorg. 140). Őket-is megsujtollya és meg sanyarította a bűnért (Pós: Igazs. 1369). Lássad, el-éred a tzélt, de meg-ládd, végre meg-sanyarit a magva (Kereszt: FelsK. Előb. 8). A búfántó vasval úgy megsujditta és sanyaritta, hogy még most is a válnakomon a pillatya (Nyr. VII.371). Veszszőt tartanak a házban, gyakran megfenyítik, meg-sanyarittyák, meg is verik a gyermekeket (Biró: Angy. 132).

mégsanyaríttatás: [afflictio, tribulatio; das quälen, marnern. Testnek, léleknek megsanyaríttatása (Tof: Zsolt. 16b).

Sanyarkod-ik: afflictor Kr. [geängstigt werden]. Ha szenvedni kell, inkább tűri el ő magán, hogy sem mint másokat engedgyen sanyarkodni (Laud: ÚjSegits. 1683).

Sanyarkodás: afflictio Kr. [plage]. Mind ennyi változások, ennyi sanyarkodások-között nem zúgolódtak, nem kételkedtek (Pázm: Préd. 171).

Sanyarod-ik: affligor MA. gepeinigt, geängstigt werden PPB. Sanyarodjanak sok istentelenségeért (RákGy: Lev. 223).

még-sanyarodik: ∞ Kinek ha így könyörgünk, noha egy ideig meg hágy sanyarodnime, de mindazáltal meg szabaddt (Zvon: Post. I 506). Isten ugy akarja, hogy meg-sanyarodván megtérj (Ker: Préd 129).

Sanyarodott: afflictus MA. geplagt, geängstigt PPB.

Sanyarog: affligor, angor MA. gequält, geängstigt werden PPB. Ky ne bochassak az fogh hazból, had sanyarogjon (RMNy. 145b). Az én uram sátor-alatt mezőben sanyarog (Pázm: Préd 106). Félhapestig munkálkodván, sanyarodtae (MA: Seult. 218b). Sanyarogjon, fáradsággal munkálkodjée (749b). Jó volna két hétbe változtatni őket, addég ha sanyarogna is, eltőzhetné (RákF: Lev. I 199).

Sanyargás: afflictio, moeror MA. qual, trübsal PPB.

Sanyargat: tribulo, affligo MA. plagen, ängstigen PPB. Az zeretesseegh ember eett ez vylagon nagyobb sanyargattya testeiben lelkeeben (ÉrdyC. 320b). Sanyargatta az ew testeet, hogy zenth Pálnak mondasa zerent szolgálatra baythatnaa (450b). Egy aytatos zemely sanyarkagya wala az ew testet (ÉrsC. 550). En nemes azzom, miglen gőtrőd, sanyargatod így ekepen atte lelkődet (TelC. 27b). Sanyargat az isten miüket, hogy megemérljük fene bűneinket (RMK. IV.3. Helt: Bibl. 1Bb4). Sanyargat, kinez, esigáz (Börn: Préd. 227. Fél: Bibl. 122). Hamis szoltoltatással sanyargatták az ártatlan keresztényeket (Pázm: Préd. 615). Hitivel, életével, költségével országunkat sanyargatta a török (Zrinyi: Symb. Előb. 3). Némelyeket sanyargatot isten (Czepl: MM. 174). Azért nem szántad őtet megfogadni s ennyi idő alatt sanyargatni (GyöngyD: Char. 377). Ezeket a tartományokat olly kegyetlenül szantoltatttyák és sanyargatttyák vala, hogy inkább sem lehetne (Liszi: Krón. 146). A te népedet el nyomják, szorongatttyák (Biró: Ékesség. D.). Nagy kin a szerelem, sanyargat az engem (PhilFlór. 34). Ne panaszkodgyál a szerencsében, ha sanyargat (Fal: NE. 41). A ki testét sanyargattya, lelkének engedelmissége alá hódoltattya (SzD: MVir. 427).

még-sanyargat: tribulo, affligo Kr. [plagen, quälen]. Sanyargassad meg az een elnemeth, hogy az arto gyenyőseőket el tauoztathassam (WinklC. 239). Az zolga az ez keresztien ember awag zeerzetes nagyobbban meg sanyargatttyák, honnem az pozan (ÉrdyC. 22). Wristen myndden ftyat meg sanyargattya, kyt hozgyaa fogad (80). Wristen isten az ew lyweyt meg haggya sanyargattly (205). Megsanyargassatoc magatokat: affligetis animas vestras (MA: Bibl. I 104b). Meg-rigattya, sőt a fogsággal meg-is sanyargatta őket (Tyuk: Józs. 380). Megsanyargassok ellenséginket (RákGy: Lev. 253). Hogy az ő rendetlen kívánságokat megsanyargassák (Hly: Préd. 1266). A sákák elesnek, mikor kiesin hidegtől megsanyargattatnak (440b). Egy országot

más ellen föltámasztja, benne való népet megsanyargatja (Thaly: VÉ. 148). Terhes nyavalyák által hosszas ideig megsanyargatta isten (Bod: Pol 130). Az isten megsanyargatta a fiakat atyok hamisságáért (SzD: MVir. 250).

Sanyargatás: afflictio, tribulatio MA. [das plagen, quälen]. Az to zenthseghős feyeshiek sanyargatásnak nyatta sanyargassal megh az een elmennett (WinklC. 239). Ewtöd ősweny alanyssalkodas, testy sanyargataas (ÉrdyC. 36). Ewtöd vydernek zentssego testnek sanyargatasa (75b). A tűznek világossága szép és kedves a szemnek, de a ki hozzá nyúl, keze érzí sanyargatását (Pázm: Préd. 310). Szabad menedéket adnak minden sanyargatástól testeknek (Pázm: Kal. 599). Az idő szerint való sanyargatás után részesüllyenek az örömben (Zöly: Elm. 336). Vereséget, sanyargatást érdemel (Com: Jan. 192). Hogy a testi sanyargatás magunk vagy mások által elégtétel legyen, szembogyóztó íret végy (Czezl: MM 104). Bőjtöl, sanyargatással török rugoldozó testeket (Fal: SzE. 569).

Sanyarú (sanyaró RMK II.14): afflictus, moestus, amarulentus MA. [peinvoll, qualvoll], traurig, bekümmert PPB. Amneg feőg vezőnéce sanyarú volt az elő hutyja (NagyszC. 124b). Istennek fya valazta azt az jlevti, any az testnek nehezbe, sanyarv (ComC. 92). Ylyk meg tekoentenünk az ew sanyarw penitenciatyart (ÉrdyC. 386. 320b). Sanyarw penitenciat tartanak (569b). Jwthnak olyaten sanyarw helyekre (TelC. 292). Igón sanyar penitenciat tart vala (TihC 11b). Kezdé fiket igen sanyargatnia erős nagy munkákkal, sanyaró rabságokkal (RMK II.14). Nagy sanyaru eletbe cel vala (Born: Préd. 21). Diogenes sanyaru es iozan eletet viselt (549b) Pázm: KT. 54). A lelki-isméret bibéjinek sanyaru mérés szokval valo érdekeltetések (GKat: Váls. II. E36b. 58). Sanyarú bádeglelésben meglada (Tarn: Szents. 162).

Sanyarúan, sanyarún, sanyarán (sanyarvén. Megy: 6Jaj. II.35b): [misere, severe; hart, streng, elendig]. A fiamat sanyarún tartom: "adhibeo severus filium PPB. Sanyarún élni: lapsana vivere (Deesi: Adag 289. MA.). Megkél, roba sanyaruvan esik, érzened szent Pál szavait (Megy: 6Jaj. II.35). Az imádságnak törvényét nem oly sanyarún kívánnya isten, hogy megvetné könyörgésünket (Sám: 3Fel. 520). Kiket midőn sanyarán és keményen fogadott volna-bé József házában (Hall: Pajzs. 200b).

Sanyarúas: [severus, durus, acerbus, asper; qualvoll]. Gondollya pokolnak sanyarwas keemnyat (ÉrdyC. 406).

Sanyarúság: tribulatio, afflictio, moeror MA. [ängstigung, angst, traurigkeit PPB. Sanyarúságnak meg tartasa (VirgC. 129b). Az kazdagok sanyarúságot zennednek, az zegenek gyönyörőseget keresnek (Apost. 13). Nagy hegycok között wtnek sanyarúságn ide jethem (TelC. 299). Nagy kemén eséletét es sanyarúságot lita es zenwde (ÉrdyC. 561b. 365b). Ostoroz tyeteketh az wr isten kéges sanyarúságnak ostarawal (ÉrsC. 205b). Testet sanyarúságra tartya (KazC. 147). Díezáretynel megh engzötöl az yntinek sanyarúságn (Konj: SzPál. 35). Eleg az napnak az ű sanyarúsaga: súfhat díei malitia sua (Fél: Bibl. 10). Ha mi sanyarúságot szenvednek, tudgyak, hogy e-félék tsak azoknak gonoszok, kik gonoszul viselik (Pázm: Préd. 36). Sokkal örömesben szemnednek az gehenna sanyarúságit, hogy sem mint csak ezer a Christának szomoru arezulattat (Lép: PTük. II.146). Az sanyarúságit szíz magyar forintért fél nem vette volna (MonTME. 172).

Sanyarvábban: [asperius; strenger, mislicher]. Sokkal nehezeben, sanyarvábban esik síetséggel való fűytözések az előbbeni fűztökkel (Lép: PTük. I.235).

[SÁPASKOD-IK]

Sápaskodás: anxietas NémG 291

SÁPIT: [quirit, querulor; klagen, sich beklagen]. Vagy-nak olyak, a kik így sápitnak (GKat: Váls. II. E36b. h3). Egymás között teprenkednek, sápitnak vala (II.1120). Feje hajtogatásával sápit (Czezl: MM. Cím.).

Sápitás: [quiritatio, querulatio; das klagen]. Mert ám iszonyu sápitása annak a papista embernek felette igen meggyőzőt (Czezl: BDorg. 82).

Sápitó: [quiritans, querulans; klagend]. Aszszonyi módon sápitkodó, sápitó (Com: Jan. 196).

SÁPOLKOD-IK: [angor; sich beängstigen]. Megszomorodának tömlőz fenekek, igen sápolkodnak álomnak értelmén (RMK. IV.10) Igen sápolkodnak álomnak fenekek (Nagyb: HunyJ. 9).

Sápolkodás: vagitus; das quäken. Hallá a vadászszónac kűrtellését és az agaraknac sápolkodását (Helt: Mes. 139).

SÁPOLÓD-IK: ambigo, haesito, quiritor, angor animo, querulor MA. sich beklagen PPB. [wehklagen]. Mykor ygyen sápolodnek, el yóneh ystemek anyala (Apost. 64). Mykoron lőv ehueyekben sápolodnak rayta, yme azonkezbén keth yfyyak megh allanak (JordC. 616). Az koges anya az ű fiainal sápolodik, hogy immaran oly igen naggya lőttenek volna (Konj: SzPál. 117). Magokban ezen sápolódnak (Helt: UT. E1). Mikoron ezen sápolódé, miezoda oka volna emec (Helt: Krón. 43). A corona felől kezdé sápolodni (118). Nagyon esodálkozók és sápolódik ő magában az papoknak igaz papságán (RMK. V.214). Ne sápolódgyl semnit szeretőben, senkinél nem lehet job szerezmedben (ForSz. I). Én mind azon sápolótam, hol tehessem szerét ez idén az előfű körtyélynak (NádT: Lev. 11). Mikor az isten segetsegl hinatatie es nem siet meg szabadedni, sokan azt alettynak, hogy nem hallya az mi kérésünket, és imigyen szoktmac az emberc magokban sápolodni (Tel: Evang. I.389b). Midőn sápolodnanac arról, ki fordítana el az kőet az koporso aytoiáról (Born: Préd. 433b). Senki ne sápolódgylek fogyatkozott állapottjában (Pázm: Préd. 761). Ha littyák, hogy feleségén, gyernekiu sápolódik, hogy ezeket ársaságban haddya (Pázm: Imáds. 252). Mikor haboruságban vagyne es gondolkodtam, így sápolódm (Sib: VigK. E). Azon aggodnám, sápolódnám, hogy nem vőttene volna kenyert vélec az hajbá (MA: Scult. 780b). Sápolódnak, panaszkodnak (MA: SB. 50b). Hallad e felől ez világ fiaynak önön magok sápolódo nagy panaszzást (Lép: PTük. 1307). Azon sápolódnak, mit felellyenek az mennyei főlsegnak kérdéseire (II.199). Ha tudgyák, hogy jambor életű vagy, hát ilyen módon sápolódnak felől (Szal: Vigaszt. 75). Nyavalyájokban sápolódnak, kápolódnak (Ker: Préd. 970). Az után sápolodk sok nyomorúságán (MolnF: I.Tárh. 72). Váltig sápolódnak vala (MonTrók VII.48). Ne sápolódljál, hagyd úrsitene, mindenek elmulandók (TörtT: III.326).

Sápolódás: haesitatio, querimonia MA. [das wehklagen]. Csuda sápolódása az jó asszonak és ő véle őszve az királ fiának (RMK. III.57). Az kőstátni való sok istentelenség, eláradt sok vétkek es az sok kárvallott embereknek sápolódások immár ében isten előbe felhatván, az mi jó szerecséinknek kűtfét be zárlottak (Magy: Orkónl 177). Robennec Josephen való sápolódasa (Tynk: Józ. 89).

Sápolódó: [quiritans, haesitans, querulans; klagend]. Rest, magában haborgo és sápolódo (Cs. L3).

SAPKA, CSAPKA: pileolus Turciens MA. [enullus; kopfhedeckung, kappe]. Ő meg fölön tövé szép fűjér sapkáját, hogy avval megnyerné ez országnak javát (RMK. III.59). El hágyátoc az frís őltözetet, pogán ruhába, sapkába való iurast (Mel: Sám. 114). Hosszú tűzött zabony ruhájok ezeknek, borsny patyolatos czupkaja fejeknek (GyógyD: KJ. 511). A velen-

cezei herezeg korona, mely mintegy sapka formú, drága kövekkel rakott (TörtT² III.352). Ugy jár vele, mint az, ki az christit megölt s a hólyagját csapka helyett magának a feiben tette s esudálta az doctor, hogy nem használta (Béres: Lev. 121). A sapkáját asztalhoz ítvén, szótokkal mondá: ez sok (634). Fekete távattal barított sapka forma kalap volt fején (Fal: TÉ. 636).

Szólások. Sapkát eserél sívegen (Fal: Jegyz. 931). Az Frater György az ő sapkáját még fölen hajította, az terek eszárának dolgát ajánlotta (Tin. 53). Félőn tövé szép fejér sapkáját (Tin. 50). Im sapkát tőt e jámbor fejében (Czegl: Blorg. 195).

bőr-sapka: eudon; lederne mütze PPB. Fekete bőr sapkánót fejemre tévén, így zárjanak koporsómban. (Gér: Káro. IV. 130).

doktor-sapka: [magisterii galerus; doctorhut]. Négy szegű doktor sapka vagon a fejeken (Fal: TÉ. 752).

fürdő-sapka: [pileus balnearis; badelhut]. A levetkező szobában fejünkbe felteszszük a fürdő sapkát (Com: Orb. 151).

Sapkás: [mitra ornatus; mitra tragend]. Az poeták így tisztelik meg a sapkás Kalauzt (Zvon: PázmP. 332).

SAPRA: [umbilarium; schuppen]. Az ki azt kívánja, hogy meg mosodhassék, mennyen az sapra házba (AC'sere: Enc. 12).

I. SÁR: [I] limus, lutum C. coenum MA. kot, morast PPB. Sár rá lemi: lutescere C. Sárból csinált: fictilis; sárból csinált edény: vas fictile; sárból való épület: delutamentum; sárral békenés: lutamentum; sárral be tapasztja: delutat MA. Meg-akadni a sárban: limo *inhaerere PPB. Lacus qui ördüksára vocatur 1075 Knauz. Feketesár, locus 1216 (Wenzel XI.130). Possessio sar uocata (ZichyC. 111). Flumini Saar (1185). Posses. Saar et Homm vocatas (IV.89). Non rinulus Saar sed Sebestok appellaretur (IV.508). Rinulus Saar est (IV.508). Saruul, kenekuel ewnen tulaydonitól yltettikuala (EhrC. 331). Sárral és kötélalal alazta őket (BécsiC. 18. 123). Ez belől sar (174). Hagapa a földre és alkotta sárt a hágapasból (MünchC. 189) Kezdenek kövvel es sárral ötet hagygalni (VirgC. 26b). Hogy el mosta az sárt labarol, ime legottan lata & labayn az zent sebeket 660. Kyketh hog lata ez aytatos frater, igen meg vizeswlen es sarban fertezuen, raytok kénywrále 660. Sarth chynala az hagam-pasból (WinklC. 304). Le vakarom őket, ment csaknak saraít (DöbrC. 38). Porbol es sarbol letteli (WesprC. 142). Nemykoron ez zent zfy az sarbol vezen vala ky pozto foltohat (MareL. 38). Zeep oreadath saar befogtha (CzechC. 23). Marhakat vagy kazdagsagokat zent Dorothea azzon meg vta, nykeppen saart (CornC. 251). Zerzee wr ysten embert feldnek saryabol (JordC. 9. 658). Reayok eerközöth az byzon pelda bezednek mondasa: az dyzno megi feredwen az saarnak poczateekayaban (869). Damancost meg chofollyak vala az eretnekoyk saart ey rea hagygalvan (DomC. 24. 229). Sok byneknek gonozb saraban eset volna (263). Az vezedelmnec sarabol teromtetel (DebrC. 258). Sarban haagy esny (ÉrdyC. 94b. 137). Ez sarbol zerőt testy hazynkat (536. 644). Mosna zaradathlan theglath, melyeth mennel inkab moss, annal nagyob sarya leezen (ÉrsC. 169). Aloythod, hogy az halal az te sarbol zewrzet laybokodlan be nem ferkezyk (293). Mi sarok uazunk (TihC. 233). Nagy magas hegyeknek alája vetettem, földnek sarajával el-bérneksettem (RMK. II.91). Mondya-y az sarbol chynalth edyn a korso a vagy az fazyk annak, ky ewteth-chynalta, myert chynaltal, abrahazey-tottal engemeth ilyen modra (Konj: SzPál. 78). Búne mint sarba diszno modgyara vgyan gyönyörködle (Born: Ének. 191b). Szépek az isten úttyai és olly tiszták, hogy semmi rütszök, sárok és szemetek nem talátnak benne (Pázm: Préd. 87). Minden világi gazdagság sár nyereség, mely meg-rútíttya a hozzányúlókat (357). Nyárban a hialoknak igen kedves mulató helye

az a sár (Mik: TörtL. 84). Magam is bé mentem abba az otsmán sárba a többivel (84. 2) Isterens; dreck]. Mikor az has az sár miatt ugy meg fualkodik mint egy megtöltött tölmlő; ascites (Szikszai 327).

Szólások. A kevély lába sarának tartja az alaton népet (Fal: BE. 589). Inkább vetném a *sárba: citus Tologone donarim MA. Azon sárban akadótál te is meg (Dési: Adag. 30). Borbely Péter papnecska a sárba veszőtt (MontME. 119). Moll könnyen rohad és sorvad el az hitván sárban raggatozt nyápfüled (Matkó: BCSák. 371). Régen hallák, mint kell állani annak mindég sárát (RMK. III.163). Valóban meg kel am az sárt állni: omni pede standum (Dési: Adag. 180). Meg állni az sárt: gradum figere (237). Més meg-földünk magunkért, megálljuk a sárt (SzD: MVir. 139). Kezdé őket sok pallérok által nehezíteni téglaverésekkel, sárcsinálásokkal (RMK. II.11). Lássuk, mint gúmbolyogott a sárt (Matkó: BCSák. 200). Téglá és sárgyúrás (Réd: TM. 33). Az míg Joseph éle, addig az pallérokat sárt gyurni nem hatta (Tyuk: Józ. Előb. 18). Lássuk, mint gyuródik Mátyás köpült sára (Matkó: BCSák. 178). Had polyvázza sárát (69). Sárral kezdé bajolni (251).

Közmondások. Az káka fel nekededik-e sár nélkül (Kár: Bibl. 1519). Aranyat is sárból szoktak kikaparni (Kisv: Adag. 48). Ki bogár után jár, sülyed, gázol a sárban (338).

Leány-sárja: moreturium PPB. [mfrsergericht]. Leány sárja, melyet sűlt lúd-fi alá készítenek a szakácsok; moreturium PPB. Az lúdiat, ha kezelhez hozzák, leány sárjával újságban meg főzzed, hiszem tudod azt, megőhni mint kölleik (Radv: Szak. 82). Az gyömbéres sása akkorra való, mikor az urak az leány sárjától megmutkoznak, mert az leány sása csak egy hónapig tart (83). Lúdat leány sárjával Fokhagymának szárát, sós-kát törj egyívé . . . Más módon leány sárjával. A megynek a magvát hánd ki, ásztsd be, verd által a szitán (TörtT² I. 569).

polyvás-sár: [lutum paleatum] kot mit spreu Nom. 31.

séprő-sár: [lutum faecis; hefonkot]. A novolanak tavabol ki von engemet es séprőnek sarabol: de luto faecis (DöbrC. 93).

sikerős-sár: coenum MA. *coenum tenax PPB. züher morast PPB. Sikeres sárban temetneik (Lép: FTük. 3). Vétkeinknek sikeres sárában való fetregésünk (Rim: Ének. 91).

Sáros: lutosus, lutulentus, limosus, coenosus C. MA. kotig, morastig, leimicht PPB. Ad uam aquam lutosam quae vocatur sarus pobk 1288. Castrum Sarus (ZichyC. 1233). In Comit. de Sarus (IV.91). Meneul inkab saris ganual főlől be fedeztetet, annal inkab az gymölzet beuelen agya (VirgC. 65b). Arpa keherwel yl wala eos sarus wyzeth yzyk wala (PeerC. 56). Legeu nekik setet, saros, sik vtok (DöbrC. 83). Jgeen jól illic ilyen pispeknak illeten saros hely (DomC. 263). Veteek ewtet gathnak egy saros wyzen, hogy myndenek atal yamanak ew rayta (ÉrdyC. 289b). Az yzesseegh hasonlatas az tyzta selem fonalloz, ky mykoron az saros wyzben esendyk, sola fannak wtanna zyne megi nem yew (590b). Az szekereknek olköltözése az sáros helyeken időt foglal be magában (RákGy: Lev. 145). Rinaszombati táborunkból rüt, esős és havas, nagy sáros földben jutánk (153). Felette rüt, loesos, sáros tél lön azon télen (ErdTörtAd. IV.219).

Sárosit]

még-sárosit: deluto C. collutulo MA. mit kot besudeln, beschmutzen PPB. Hogy a törtöben-hevert ember meg ne sárosítsón, leg-job elkerülni (Pázm: Préd. 359).

Sárosul]

még-sárosul: collutulor MA. [kotig werden].

Sároz: luto, collutulo MA. [kotig machen]. A szent írás ellen győződ a büdös sárt, mikor a papok, barátok nőtelenségért sárossz (Matkó: BCsák. 33).

be-sároz: luto, collutulo, deluto C. MA. besudeln, kotig machen PPB. Bé-sárazom, otsmányiton: collutulo; bé-sárazom, sárral békenem: oblimo PPB. A láptások meggyújtani várát akarják vala, asztagokat de besározta vala szigetiek (RMK. VI.140).

még-sároz: collutulo MA. [mit kot besudeln].

Sározott: lutulatus, lutulentus MA. kotig geinacht PPB.

2. SÁR: flavus, fulvus SI. [gelb]. Sár arany: aurum fulvum; sármáló: icterus MA. Sár-arany: icteria MA. 2 Az ő feien ala égneec vala zamtalan zörnű sar gíecce (GuayC. 48). Tetemed foglaltak az zéph sar aranból (PeerC. 315). Aran zymel fenő zeep saar hayak (NagyszC. 119). Meg töltöm drága kőnekkal, nemes gyöngyvel, sar aranyal (Apost. 61). Csuda fehér-piros orezja vala, szép sár haját megeresztötte vala (RMK. III.244). Az szigetben akkor egy kos lakik vala, kinek az ő gyapa szép sár-arany vala (371). A király ha messze ő óta, elefánton jár, ki mind sár arannyal befő-dezve jár (IV.134). Nagy ló here: sar kerep; ha meg főződ mezes borban, igen io dagadot zömerőm testet vele kötőznyi (BeytheA: FivK. 75). Sar fyn, chynid fa; valahol ez az fyn vagyon, az vakandnak ott nem lakik (127). Az cedrus deszkáe megírattatac saar tőkec képével es szépen kinyilatkozott virágokkal (MA: Bibl. I.310). Éöltész az ő fejére sár arany koronát (IV.106).

Sárga (sárg) Nyr. II.224. ErdTörtAd. I.92. *sarik* Nyr. II.225: pallidus, luteus, ochra C. croceus, flavus, fulvus MA. bleich, gelb PPB. Sárga vagyok: flaveo, pallesco C. Sárga róza: cariophyllum indicum MA. Az negyedik ezsyes kosaar sarga zapranyuval tellesz (ÉrdyC. 446b). Az sarga lonat fekestől, hamostul, zekeres nieregessel hagiom Thumasinak zolgaltattiban (RMNY. II.302). Az aloe az ló, a ki tisztá, fenlic, sarga szabásu (Mel: Herb. 58). Virágoknac sarga, szederies, zöld, tündöklő ekes színek (Börn: Préd. 554). Ezec mellé nagy soc io vitezeket, magyart, sárgát [?] es vasas németeket el indíté (Salánki: CladTüre A3). A tyukmonybéli sárga (MesékK. 23). Feyer lilomnak sarga zecki (Frank: HasznK. 32b). Sok ideig az sarga gyanta az teugerniek ki ferro esőleki közül való volt (Prág: Serk D4). Az virágok közepin hat sárga fehér szálaeskan bótocskák nőnek (Lipp: PKert. 157). A sárga arany másfél forintba láttam hogy járt (ErdTörtAd. I.92). Ama vaczkorfa mellett ellopult kurnez kölykök refuk tanálnak; az egyik sár[g] ganarid hegedis formájú, bunhos nyelű késsel (Nyr. II.224a). Az egyik olyan sárga tizedes szabású, ganarid dolmányos (224b). Az edjék olyan sarik tizedes szabásu gránát dolmányú (225a). Erről az kőről írják, hogy igen jó amaz sárga betegség ellen (Keesk: ÖtVM. 270). Hervadása vagyon ajakának, sárgája lett ott is a piros rósának (Gyöngy: KJ. 57). Egy pár koszos sárga pénzért nem méltó éten itlan koplalni (Fáb: NA. 211).

[Szőlőskö]. Vagyon ám ott az sárgában: nocturne Lauritiane (Beesi: Adag. 119). Bornemisza arum most épül, vajha lábot, egészséget pénzen vehetnénk neki, bizony kiadnék az sárgákban érette (RákGy: Lev. 158).

arany-sárga: auripigmentum PPB.

fejér-sárga: [weissgelb]. Fejér sárga scophiumból varrott czafrag (Monlók. XXIV.144).

sötét-sárga(szin): insusum PPB

szög-sárga: [dunkelgelb]. Szög sárga lón ült (Gvad: Kár 23).

tündöklő-sárga: [color aureus; goldgelb]. A festőc tündöklő sárga, verhenyő, hajnal szabásu, ragyogó színű (Com: Jan. 63).

verhenyös-sárga: fulvus PPB.

zöldellő-sárga: galbinus PPB.

Sárgáll-ik: flaveo, inclinans in luteum colorem PPB. flavesco Kr. [gelblich sein]. Sárgálva zöldellő vetés (MA: Scult. 240).

Sárgálló: luteolus PPB. [gelblich].

Sárgás: fulvus C. [gelblich].

Sárgaság: pallor Com: Jan. 55. aurigo, icterus, luror C. icteria, arquatius morbus, morbus regius MA. icterus PPB. gelbsucht PPB. Az kin sárgaság vagyon: ictericus C. Sárgaság ellen való kő: icterias PPB. Az arany zömön való sárgaságot meg vyzant (ÉrdyC. 465b). Borban, mézben ha iszod, sárgaságot gyógyít (Mel: Herb. 5b). A kinek szívet elfogta a sárgaság, mindent sárgának ítél (Pázm: Préd. 641). Mikor a sárgaság az egész testet elfogja, abból jövedőlhethünk az ember haláláról (Mad: Evang. 35b). A sárgaság és reszketegesség veszeséget, rosszul lételt jelent (Com: Jan. 55). Szent Lidvina szűz, kit a kő s a főveny és a sárgaság végezett-ki a világból (Tarn: Bar. 288). Irizy, komor, fősvény, van bennük kívánság, család, félénk, fogta színek-el sárgaság (Fely²: SchSal. 27).

szém-sárgasága: hypochisis C.

Sárgaságbeli: [ictericus; gelbsüchtig]. Azt mondják, a sárgaságbeli ember sárgát szokott látni (TörtT₂ III.412).

Sárgit: flavefacio SI. [gelben, gelb machen].

még-sárgit: ∞ Soha senki az meg sárgító halálnak mérges tulakját semmi uton el nem kerülhetette (Radv: Csal. III.272).

Sárgító: flammearius C. [schleierfärber]. Sárgító, sárga festő: flammearius C.

Sárgod-ik, sárgud-ik: flavesco Kr. [gelb werden]. Magokat nyauatalkaban es bőjtölesekben gyakorolliac, hogy őztöneren sárgudgyanac es az emberec előtt szenteknek lattassanac (Zvon: Osland. 185). Sárgodik a szánto földek és a mezők színe (Mad: Evang. 36). Mikor már gabona sárgudnék mezőben (Thaly: VE. II.65). A fejedelem kivált egy darab időtől fogvást igen sárgodik (Mik: TörL. 408). Aratni fognak buzát, mert igen szépen sárgódik (Évk. XII.51).

el-sárgodik: pallesco C. [gelb werden]. Mibent a királyné ké ment a házba, a beteg hol hidegben, hol forróságban kezdett lenni, hol el sárgódott, hol elfejéredett (Mik: TörL. 198).

még-sárgódik: ∞ Mikoron az gabona megsárgódik, akoron sem repilhetnek vala el a pacsirta fiai (PestiT: Fab. 167).

Sárgul: flaveo C. pallesco MA. bleich werden PPB. Sárgulni kezd: flavesco MA. Idő nap előtt elérőtlenedtek, betegeskedtek, sárgultok (Bod: Pol. 112).

el-sárgul: flavesco, expallo, impallo C. expallesco MA. verbleichen, gelb werden PPB. El sárgulok belé: impallesco; el hal, el-sárgul: incitit ora *pallor PPB. Ha a szegény halgat is, de az ő halvány, el-sárgult színe elég kérés (Pázm: Préd. 146).

ki-sárgul: [emarcesco; verwelken]. Mind ki-sárgul a vetemény a sok esőtől: *senescit seges nimio imbri PPB.

még-sárgul: flavus fio Kr. [bleich werden]. Sent Ferenc meg zymyeedett es meg sárgolt (squalidus) vgy, hogy sokak-tol balkatagant aloytattnak (EhrC. 2b). Az gyermek meg kezd sárgulni es az ev orchaya meg feketevle (PáldK. 44). Yesws ő halálához kezeletven kezd meg sárgulni (ÉrsC. 55). Az hosszú időnek miatta is megsárgul az gyöngy (Keesk: ÖtVM. 274). Től felé meg kezd sárgulni a fának is a levele (Mik: TörL. 409).

Sárhod-ik, sárhud-ik: [equio, subo, catulio; rauzen]. A paraznaságnak semmi nyomdoka nincsen az elephantokban, idegenekkel nem² sárlúdnak (Misk: VKert. 29b). Másoknak szemek láttokra sola sárlúdni nem szoktak a tevők (39).

még-sárhudik: [subo; rauzen]. Egyik jeles módja ezis az elephantfogásnak, hogy nőstén életünk borsáttatnak ki az erdőkre, a mester meg-parancsolván nekik, hogy oda meg-ne sárludjanak (Misk: VKert. 25).

[**őszve-sárhudik**]

őszvesárhudás: [coitus; begattung]. Teve-párducz szár-mazik a párdntznak a tevével való őszve sárludásából (Misk: VKert. 272).

Sárhodás: [coitus; begattung]. A lovak fel indulnak a sárlotásra (ACsere: Enc. 277)

Sári: [flavus; gelb]. Sári nyavalya: ieterus MA.

Sárl-ik: [salio; beschlügen]. Folyatnak a tehenek, sárlanak a kantzák (SzD: MVir. 93).

3. SÁR: bilis, cholera C. fel MA. galle PPB. A sárt kivetem: *purgó bilem; szomorító fekete epe, sár a testben, meláncolia; *bilis atra; sár penisz emberek: *bili suffusi; sár penisz, senyvedt ember: cachetus PPB. Az magyar dióe az gyomorban sárt és hurutot csinálna (Mel: Herb. 14). A szanot magna és virága mézes vízben főzve meg tisztítja a sárt (21). Az cyprushoz hasonló teljes fűy az sárt, nyalat ki hanyattya (LeytheA: FivK. 127b). Az melancholicusokat az az fekete sárral bűnc-kedőket szomorúknak és nehéz erkölcsűeknek mongyuc (Cis N2). A lép hozzá vonza a sárt avagy az ember testében való sárga vért: bilem seu cholera (Com: Jan. 51). A kiket a sárga sár bánt (Tyuk: Józs. 250). Sárga sár vagy cholera 1658 (KNagySz. 23). Az armenius kő igen jó sárga betegség és fekete sár ellen (Keesk: ÖtM. 270). Az lazul követ igen diés-jérk sár ellen, mert a fele sárt, mind hitván nedvességet alól takarít ki az emberből (276). A sár penisz vérű haragra hirtelen másoknál előbb vágy (Felv: ScholSal. 26).

epe-sár: cholera PPB. [galle]. Mikor a bilis vagy epesár a vér közé elegyedik, ottan a harag is beférkezik a lélekben (PP: PaxA. 388. PP: PaxC. 1b).

SARAGLYA, SARÁGLYA, SAROGLYA [saraglyia Com: Jan. 78]: [clathrum gestatorium; schragen]. Az ókor pástoroc a jászolban és széna tartó saraglyákban eledelt adván az istállókát lapáttal ki tisztítja és taraglyán: saraglyán a ganéjt és rütságot kihordgyac (Com: Jan. 75). Hozzükötözi a lovat a saraglyához (Com: Orb. 155). Több vagyon Calvinustok saraglyájában (Sám: 3Fel. 472). Ez természetek az kiczin hűtőknek, mert az nyereg kápja, az saroglya rakva vétekkal (MNYil: Zsolt. 112). A mi keresztény vallásunk sammájának fordításában fázadozom, a hol még csak az saraglyában sem adattatik hely a féle beszédekben való bujálkodásnak (KCsipk: Woll. Előb. 5b). Két németet lőttek, az kiket saroglyán a vársra elvitték (MonIrók XXIII.427).

[Közmondások]. Más ember saroglyájában katorászó Mátyás (Matkó: BCsák. 255). Több vagyon a saroglyában, hogy nem a mint a derekában (Pós: Vetélk. 14)

Saroglyás: [clathris instructus; schragen]. Az szekerek jó erős tábori szekerek légyenek, jó kerekei, tengelyei, kasos, saroglyás elől hátul (KeeskTört. II.377).

SARAMPÓ [sarompó Kr. srampos MA: Bibl. II.37]: palus praechlorinus Kr. [schlagbaum]. Gém a sarampo kapun: *repagulum arretarium PPB. Terekeket az hajdúk elől találák szintén sarampónál, ottan visszahajták (RMK. III.42). Az sarampón Kősa mind megszámlálá, kétszáz lóval épen az aga vala (179). Egy bizott

embere Terek Jánosnak harmad magával álla sarampónak (182). Az sarampokon törőkök alnak, az warast eryk sakmanostwl (LevT. I.242). Az vigyazoktol az rekesztő sarampoellenek vettek el oblicitur a vigilibus claustrum (Forró: Curt. 134). Az te szad-nak kapuit és sarampóit iol bé tített volna (Bab: CsMsk. 155). Az sarampókaput addig meg ne nyissák, míg az belső kapun ki nem megyen az, kinek ki kell menni (Gér: Károcs. IV.73).

Srampos: [cancellis instructus; mit schranken versehen]. Mátyás király szép srampos circulonot csináltatott vala, aban lőnek minden napi szép tornirok és öklelésnek (MA: Bibl. II.37).

[**SARAPOL**]

Sarapoló: [potator Com: Jan. 182. [trinker]. Iddogalóe avagy sarapolóe megrészegedvén, oktanul dühösködne (Com: Jan. 182).

[**SARÁTOD-İK**]

el-sarátodik: [in misernum statum redigere; ve-kiinnern]. Illyenek valának az aegyptus-béli vas-iga alatt szintén el-sarátodott izraeliták (GKAt: Váls. II.247b).

SARC [saraz PPB. Nagyar: Orth. c2. Bartha: Krón. 69. MonIrók XV.290. saraz Drég: Spec. 20. sar: Lép: PTük. I.283. sara Pázm: Kal. 741. Forró: Curt. 4.): pactum, lytrum, exactio MA. census, tributum PPB. [fösgegd]. Santzon meg-változás valami gonoszról: redemptio PPB. Sarczát, árrát időssegtünk-nek meg fizesse (Mel: Préd. 217). Az soc sarczok (Mon: Apol. 336). Ki nem látta tehát, hogy váltság és sartz nélkül ingyen meg-engedhetett isten az ő rabjának (Pázm: Préd. 80). Ollyan áldozat, mely az emberi nemzetségnek díját és sartzát meg-fizette, csak egy volt (Pázm: Kal. 741). Amnyi sartzért boesá-tyák el fogságából, az meny aranyat ő maga nyomot (MA: SB. 72). Bantaz nélkül es satsz nélkül el boesata (Forró: Curt. 4). Micsola sartzon váltanáki feleségét (Tyuk: Józs. 152). Nem adhat elegendő sarczot, kiél lelket ki szabadsa a rabságból (Lép: PTük. I.283). A mi bűneinket sarcsút ugy be nem fizethette volna (Drég: Spec. 20). Bűneimnek sartzta a te kebeledben vagyon le tetette (24b). Mint ha én valamely rabot, sarcsút meg-adván, meg-váltanék (Nagyari: Orth. c2). Bizonyos sarczon megszabaditanak (Mezy: 3Jaj. II.77b). Mind abbol is kétséges, hogy fele sem telhetik ki ez nagy sarcznak (Bartha: Krón. 69). Vélvén nyavalyások, hogy sätz adásokkal töle menekednének (Paskó: ESir. A4). Sartzon válcha ki rabságos életmet Zrínyi I.157b). A herczeg csak ötöd magával mellete vissza Galliában, két száz ezer aranyt fizetvén sarczában a jerusa-lemi sultának (TitkJel. 91). Csak sarczokat ők is feljebb ne verjék (ErdTörtAd I.326). Erdélyben valamennyi török rab találtatik, sarcz nélkül megszabadulának (II.348). Jószágos urakban majd 70-t levágván, sokakat elvűnek és sarcon szaba-dulának (MonIrók VII.109). Minden sarcz és fizetés nélkül restitúáltassanak (120. 144). A kopáni bég sarczon, Mehemed bég pedig hatalmas császártól sarcz menvén szabadjának meg (MonIrók VII.108). Az ott raboskodó hivenket ő kezelnék meg-szabadítani igyekeztek sarcz nélkül (XIV.496). Hadnagymat kiváltásák és az Horvát Mátyás sarczába acceptálják (XV.290). A rab vagy sarczon vagy rabon szokott szabadulni (MonIrók XXIV.624). A sarczának vége százezer tallér (MonOkm. XXIII. 599). Az szolnoki Ibrahim vajdának sarczába attunk 6 ft. (MonTME. I.127). Az vr jobbagynak attam költsön ötten foryn-toth, kyth az töröknek attak sarczokba, azzal adossok (Radv: Csál. III.127). Rab sarczát, felesége pénzét még kezében nincsen, soha ne tegye addig erszényében (Thaly: Adal. 181).

Sarcol: lytrum promitto MA.² [tributum exigere, praedo, spolio]. lösgeld versprechen PPB. En nekem azt mongya walla Wernelius wram ys, hogy yom volna raytok somaban mek zer-

zedny vele, hogy nem így saczolny (LevT. 115). Cyrus kérdé Tyraneostól, mit akarja a felesége váltásáért adnia, ha saczolni kellene (GKat: Váls. II.1282). Az kik az szegény embereket saczolják, égetik, átléléket igen megveressen (MonTME. III.53).

még-sarcol: [tributum extorqueo; abgabe auflegen]. Az wrnak saczolják meg fl. 50. (RMNy. II.179b). Az rabot az wr el weve és megi saczola marhába és loba (180). Egy ifjú rab még öt ár meg sáztólá (Bfáz: Castr. E2). Hozon izpayat egyhyan latorral meg fogták, három száz forintba saczolt meg ew maga, annak felette mynden marhayat el vettek (ErdTörtAd. IV.178). Az szegény beszterezobányaiak is ezer tallérban saczoláltak volt meg neki (RákGy: Lev. 165). Megsarcoltam volna húszszer tallérban, de az pogány tatár csak meg sem hallotta (Thaly: VÉ. I.158).

mégsarcolás: [exactio, praetium redemptionis; lösegeld]. Erős helyeinket a meg-sactzolásra magok kéréjk, azt hadgya (Paskó: ESir. A3). Tágítást tőnek a raboknak meg saczolás által való-szabadulásoknak (Bartha: Krón. 14).

Sarcolás: vectigal Helt: ÚT. r8. pactio Vor: Verb. Szót. 190. [pretium redemptionis; lösegeld]. Sactzolás (vectigal) érted minden segítséget, mellyel az alatta való tartozna segíteni a magistratust, mind ostar adót, dézmát (Helt: ÚT. r.8). A sactzolás pénzről gondot akarja ő viselni (Helt: Krón. 115). Saczolása meglőn olasz Sforziának, fizen haterer aranyat ada basának (Tin. 100). Ha kétezer forintban volna is saczolása, de érette adná (Nád: Lev. 212). Az mely három török fogoly maradt, Rákóczy uram meg saczoltassa és saczolásoknak felét magának vegye (Radv: Csul. III.112). Mert az Haszon-oda-bassy szabadulásáról és saczolásáról tenek minálunk hitleveléd vagyon, kivel kötelezted magadat, hogy Haszon-oda-bassy saczolását meghozad (MonOlm. III.209). Kiknek saczolása sokat teszen vala (Thaly: VÉ. I.77b).

Sarcoló: [tyrannus?]. A te ellenségéd terhének igazát és az ő kényszerítőjének, saczolójának püszáját meg győztöd (Bíró: Ékesség 1).

Sancolság [P]: [exactio tributi; steuereintreibung]. A vármegyékben lévő sancolság felett a minemő nehézségek voltak, azoknak eligazítottára Kolozsvárra jüittünk (MonTME. VII.277).

Sarcoltat: lytrum exigo MA [spolio, vasto; lösegeld auf-treiben]. Mynek mynd két fele saczoltattak (RMNy. II.318). Katona és török mindenütt esznek, isznak az szegénységén, saczoltatták őket (LevT. II.252). Phol Belochus, a Babilonianac kirallia, Israel orszagot ruuas ala saczoltata (Szék: Krón. 37b). Kezdetle az orszagot saczoltatni (Teleki: FLé. 94). Mindenek bé-irattak a végre, hogy személyre és értékre adót vetűnek és az isten népet saczoltatnák (Pázm: Préd.100). Isten Admót a bűnért érdemlett-képpen nem saczoltatta, sem el nem kár-hoztatta (GKat: Váls. II. Előb. 5). Ezeket a tartományokat olly kegyetlenül saczoltatták és sanyargatták vala, hogy inkább sem lehetne (Liszt: Krón. 146). Némely szegény jobbágyot ugyan valha is venne, ugy saczoltatták (ErdTörtAd. III.33a). Német hadak a falukat quartolyra osztják és naponta saczoltatták (MonOlm. XIV.46). Ajándék nem adásért ne is sactzoltassék szegénységünk (Bethl: Elet. II.17). 1665 esztendőben negy tallérokra saczoltatott (MonTME. I.355). Ne saczoltatnák az szegénységet élvishetetlenképpen (V.184). Mod nélkül az szegénsegeoth nem saczoltattya (Radv: Csul. III.173). Az állhatatlan hitét meg nem állja, midőn szabad nemzetünket saczoltatja (Thaly: Adal. I.10).

még-sarcoltat: ∞. Meg-sactzoltatta a rabokat: *census est mancipia PPBl. Meg saczoltatta vala nagy somma pénzen (Helt: Krón. 58). Azért kastélyait, roppant szép városit bátran meg-

sactzoltattya (Paskó: ESir. A3). A tisztartók latrokat sohol ne mérészeljenek megsactzoltatni (ErdTörtAd. II.372). Az mely három török fogoly maradt, Rákóczy uram meg saczoltassa (Radv: Csul. III.112).

Sarcoltatás: pactio, exactio MA. vertrag, das vergleichen, einführen PPBl. Egy kegyetlen menes ember igen nyomorgattya vala a szegény jobbagyokat sactzoltatásokkal (Helt: Mes. 146). Az szabadon való járás és az saczoltatás mind füstbe ment (Nád: Lev. 71). Nyarba nagy saczoltatásokkal meg terhelhetnee 1579 (KNauysz. E4). Vagy elesők meg szűkül, nagy nagy nehez sactzoltatások által meg fogyatkoznak 1583 (KBártfa. Cx2). Nem beszedled keptelen saczoltatásokat, mellyekkel saczoltattatoc az kőseget (Mon: Apol. 335). Hamis saczoltatással sanyargatták az ártatlan keresztényeket (Pázm: Préd. 615). Saczoltatásokkal, usora felett való usorákkal az ő adóssát meg-nyúzza (Com: Jan. 191). A pogány szolgálatya telles siralommal, vereséggel és sancoltatással (Bartha: Tromb. 9). Azomban a nemetek sactzoltatása is meg szűnik (Bartha: Krón. 8). A postálkodoknak és egyéb rendbélieknek saczoltatások sok rendben meg-tiltatott (CompConst. 31). Akkor szűnnék meg a régi vérontások, sactzoltatások, keserves panaszk (OtrRoma. 116). Az austriaiaknak egy esztendei sancoltatása a töröknek adott ötven esztendei tizeddel megbizonyított (RákManif. B5). Ez mi országnak penig nagy része az német és Tököllyi pártján lévő hadak saczoltatása miatt teljességgel elfogyatkozott és pusztult (MonOlm. XIV.31). Bíró uramnak ez saczoltatás beteljesítésekor volt költsége (MonTME. I.316).

Sarcoltató: durus exactor Kr. [publicani, ethnici; stener-eintreiber]. Hogy ha a szent gyülekezetet nem halgatandya, egy tansad, mint akar melly pogány nagy sactzoltatót (Helt: ÚT. E5). Szolunk az saczoltatóról, kiről megerttyű, minemő vitalos lenen emberek előtt (Bom: Evang. IV.92b). Az bíró ad tegedet az saczoltatónak és az saczoltatót vét tegedet az tömlében (Fél: Bibl. I.114). Rendelénec ő ellenec saczoltató tisztartókat (MA: Bibl. I.49.449b). Voltál usorás, sancoltató; ilyen volt Mathe és Zachaus (Komár: Imáds. 194). A törvénynek sactzoltató igazja és kárloztató ereje alól felszabadultanak (Pós: Igazs. 1730). Meg-büntessék az ollyan saczoltatóknak is sancoltatások (CompConst. 31).

SARDA: [sarda; thundisch]. A sarda a musika zengésben igen gyönyörködik, ugy hogy arra a tengerből fel láttassék szólni (ACsere: Enc. 229).

SARJÚ: cordon, sicilimentum MA. herba córda; grummet PPBl. Sarjút kaszál: sicilire MA. Sarjú-szóna: sicilimentum PPBl. A melly töröt mészárosnak akarsz adni, gyenge sarjún szabadlában gázoltatod (Pázm: Préd. 32).

Sarjuz-ik, sarjaz-ik: recrudescere; von neuem erwachsen, wieder frisch werden PPBl. Ujlag sarjuzik tövéről az erdő: sylva *pullulat a radice PPBl.

Sarjazás: [germen; trieb]. A sok rosz ág minden üdvösséges sarjazást előtt bennünk (SzD: MVir. 335).

SARK (sarcolas. JordC. 12: 1) calx, calcaneus C. calcaneum MA. ferső PPBl. *Magas-sarkú cipzélős: crepidula subere sub-structa PPBl. Sarkig leér a farka: cauda profusa usque ad calcem PPBl. Ki ezre kéneret en nélém, emeli ő sarkat en ellenem (MünchC. 199). En kéneremet ezi ő sarkat en ellenem emelendő (DöbrC. 425). Te amac sarkat harabdalod (Helt: Bibl. I.43). Én ellenem húzta fel az ő sarkát (Helt: ÚT. d2). Az ki eszik vala en velen kéneret, fel emelte en ellenem az ő sarkát (Fél: Bibl. I.165). Es te morsod ő neki az ő hatuló sarkat (Szár: Cat. B4). Megmarja az lóac sarkat (MA: Bibl. I.47). Itt is sarkadat éredekem ezzel (Czegl: MM. 176). Nem nézik, hová valok a szolgálok, csak legyenek szépek, sarkon forgók (Mathó:

BCsik. 39b. Sikos jégen, síma sarkon állapodunk, hamar tsuszik, és szörnyen esik gyaroltságunk, ha mintson ki tartsa (Fal: SzE. 550). **2)** cardo Kr. [thürangel]. A napon cikorgnac a templomnac sarkay (BécsiC. 22s). Ky zakantaa az kaput sarkahol (JordC. 343). Mint az aytó forog az ó sarkában, vgy az rest az ó ágyában (Kár: Bibl. 1619). Ki voti sarkából az egeket, hogy így eszt veszessék a világnac (Pázm: Préd. 6). Ezek sarkai a máit tanúságunknak (39). **3)** finis; endel. Az regestrumnak minden faciesnek a sarkán magam kezével irtam le minden következőend faciesnek kezdetén való írásnak az eloit (Radv: Csál. III.283).

[Szólások]. A bba u forog az közébevetésnek sarká, ha az sz. írás csak magán világos legyen é minékünk (Pázm: Kal. 511). Szent János mozdíthatatlan volt a jólai, sem reménség sem félelem sem halál ki nem üthette sarkából (Pázm: Préd. 38). Akárki észébe veheti, mely nagy légyen a sok aranyak, holott azt a papot is kivette sarkából, a ki nek minden reménsége tsak az erős Trójának kőfaláiban lehetett (Hall: Hist. III.248). Ezen a sarkon fordulnak meg az istenes tudományak leg-fívebb tizkelyei (Fal: NE. 37). E kettő mint egy annyi sarkokon fordul meg minden telkeltesség (Fal: UE. 363). A világ fiaí bánattya a világi kárvallások sarkán forog (Pázm: Préd. 611). Sarka ual fenyegetni az ellenséget: cavum pedis ostendere (Deesi: Adag. 257). Nem sarkával fenyegeti az olyan ember az ellenséget: non cavum pedis ostendit (Czezl: Japh. 216).

[Közmondások]. A szerencse síma sarkú, hol futja, hol kergeti az embereket (Fal: Const. 855).

ajtó-sarka: cardo C. MA. PPBl. thürangel PPBl. Mykoron latangya az veerth az ragazon es az aytó sarkokon, nem hagygya az veer thewó anygalt oda be meenny (JordC. 33). Az ajtó sarkac hogy ne csikorogjanac, lassan mozíts meg (Com: Jan. 107).

csizma-sark: polus C. Az égnek sarka, ezek tengelyeknek vége: polus PPBl. A felséges isteni elme az ezek sarkán mély-séges titkainak tzigérét ki nem szokta kötni (Fal: UE. 363). Az ezek sarkára megesküött, a magas egekre tette esküvését (SzD: MVir. 95).

hamar-sarkú: [celeripes; schnellfüssig]. Esedez a hamar-sarkú szerencsének, jobb részén viselje forgó kerekének (GyöngyD: KJ. 407).

kakas-sark: posticus unguis galli, *calcar galli PPBl.

szőlő-sark: *focaneus palmes PPBl.

Sarkal: **1)** invado a tergo, persequor MA. von hinten anfallen, angreifen PPBl. [verfolgen, antreiben]. Sarkalta mindenkoron az satan az Cslistust (Born: Préd. 23b). Az halál látok meget sarkal (Mih: ÖrökÉ. 117). Ez egész ecclesia képében tót végezést így sarkallya másut (Czezl: Japh. 10). Asszonyának magát hitetni engedte, ntánam sarkalván kedvét jelentette (GyöngyD: Char. 24). Nincsen olly finyás kén s olly kényes finyasság, a kit ne sarkallyon sok tövises gondás (GyöngyD: KJ. 439). Meghatározott czélt vetettek dolgomban, sarkal az őrrálló mindenütt inamban (436). **2)** [tergum do; den rücken kehren]. Ne hagy magad ilyen lágyan, ne sarkalj, de harezalj (Thaly: Adal. II.334).

még-sarkal: adior, invado MA. angreifen, anfallen PPBl. Miképen meg sarkalluac tegedet az úton es lenágnac az erőtlenekeket, kie tól ifőnee vala (Helt: Bibl. IYyy2). Edes beszedevel sarkalla meg őket (Tel: Evang. I191b). Itt is inokban legyünk és meg-sarkallyuk őket (Pázm: Kal. 125). Igéretivel sarkallotta meg es hitegette az ó tanúsára (GKat: Titk. 61).

még-sarkaltatás: [instigatio; antrieb, anreizung]. Innár Rudolfs császár meg-sarkaltatására csak maga fejétől ígéretet tett volna (Szal: Krón. 19).

Sarkalás: incitatio Kr. [impetus; antrieb]. Hő tőry megh teenek fededth es te ellenkőddől hű sarkolassanak (JordC. 12). Volt ő neki is a testül sarkallása (Czezl: Sion. 217).

[Közmondások]. Sarkalásul szokott adós jól fizetni (Kisv: Adag. 55). Sarkalással szokott az adós fizetni (SzD: MVir. 14).

Sarkalat: **1)** calcaneum Com: Jan. 49 [főrsé]. A horgas in után a láb talpa vagyon, mely a sarkat avagy sarkalattot magában foglalja (Com: Jan. 49). **2)** [meta, finis, margo; grenze, endel]. Napkelet sarkalattal a földnek mind végiglen eneklőnk Npár fejedelmek, zűz zűlettenek (AporC. 130). De mihelyt a mezőről az erdő sarkaltájához érkezének, azon lövések is semmit nem árthatnak vala (Szal: Krón. 402). Ott egy sarkalat erdőben be alván, a varadi törököket ki hjac (Bartha: Krón. 121).

Sarkalatos: [cardinalis; haupt-]. A sarkalatos, derekas szelek (vont) cardinales ezek: nap keleti, déli, nap nyugoti és a sobes északi szél (Com: Jan. 9).

Sarkas: cardinatus C. Most ujjonnan tizenkét sarkas hajó német felfövetelivel Budáról informáltatunk (RákF: Lev. 1372).

SARKANTYU [sarkantyuh JordC. 675]: calcar C. MA. sporn PPBl. Sarkantyúval serényített ló: *concitatus calcaribus equis; izgatni a lovat a sarkantyúval: *concitare equum calcaribus; sarkantyúval érlekelni: *agitare equum calcaribus PPBl. Ky en velem eezyk kynyterth, tel enely en ellenem hű sarkantyuh (JordC. 675). Sarkanthyw három bokor (RMNy. II.85). Egy ezüst aranyas sarkanthw fűv (199). Ha az paripák el fogynának, telát az nemes emberek az paraszt embereket sarkantyukkal nyargalnak (Mes-ésK. 8). Sarkantyú, hogy már sarkán lévő tyu (GKat: Titk. 1120). Lovát sarkantyúval meg indítá bátran, az hon innár népe chak nem futásban van (Zrínyi 151). Zrinyi Gőrgy vramnak hagiom az toorkes keoves sarkantyt (Radv: Csál. III.146). Négy bokor sarkantyú, és egy bezzeg, az egyik ezüstes (Gér: KárCs. IV.365). Vöttünk egy sarkantyut 40 d. (MonTME 1347). Meg valloni, ilyly úrtól származott biztatás sarkantyú (Orczy: Költ. 114).

[Közmondások]. Nem kell serény lovat sarkantyúval énni (Kisv: Adag. 142).

fölkötő-sarkantyú: [calcar coturno adstrictum; anschnall-sporn]. Az lakatosok egy felkötő sarkantyút adgyanak luszonyoltz pénzen (TörtT. XVIII. 229).

taréjos-sarkantyú: [calcar rotula ornatum; sporn mit einem rüden versehen]. A lakatos apró sarkantyút, felszegezűt, őnost, taréjost, jól szegezze fel négy pénzért (TörtT. XVIII. 229).

Sarkantyús: habens calcaria Kr. [gespornt]. Réz-sarkantyús sárza eszmám (Thaly: VÉ. 1311).

Sarkantyúz: calcaribus pingo MA. spornen, mit dem sporn stechen PPBl. Vastagon sarkantyúzza és esztenezi a keresztény lelket az a gondolat (Pázm: Préd. 12). Sarkantyuztazta, hogy felellyen reá (Megy: SzAÖröme 4).

még-sarkantyúz: calcaribus urgeo, pingo, stimulo MA. *stuldo equum PPBl. anspornen, mit dem sporn zwingen PPBl.

Sarkantyúzás: [stimulatio; das spornen]. A sarkantyúzásal nem bizik a ló (Czezl: Japh. 159). Sarkantyúzással nem bizik a ló (Czezl: MM. 177).

Sarkantyúztat: [calcaribus instruere eum; bespornen lassen]. A felséges fejedelem két pár versenizőjét patkoltassan és sarkantyúztassan (TörtT. III.195).

SÁRKÁNY: 1) draco, crocodylus C. drache PPB. Tezy owkewt yartatuy bazaliscoson es yaspiskyon es sarkanyon (EhrC. 147). Vala nag sarkau (BécsiC. 175). Siralmat tévée mént sarkaukét (217). Vñuen egh nag vñdoo sarañon (GuayC. 45). Tengert meg erősseítettet, sarkaukónak foieket vízeghe meg törtet (DöbrC. 125b). Rakua vala kígonal, bokuaal es sarkaukónak (BodC. 12). Ez sarkany meg vara ez azzonyallatnak dynevelehet auagy gyermekeet, hog mynek vñama víñnee, az sarkany be nyelnee (CornC. 122b). Paraho be hvyataa byesbayosyth, ky mynd le vñete hñ vessöyet es változeek mynd sarkanyaa (JordC. 18. 905). Jeleneek nemeynemey nagy sarkau zent Damaneos atyauknak (DomC. 39). Sok legioek es sarkaukoi termenek a Tiberias vizében (DebrC. 214). Sarkant bochtattata ew reet, hog meg zaggathnaa, de ew towle az hythnek oreywel meg enghezelteteteek (ÉrdyC. 338. 408b. 542b. 555). Latank egy azzonth, kyth egy nagy fene sarkany erőssen mardos vala (TelC. 277. KulesC. 179. Helt: Bibl. Leccc3). Rettenetes lonat latok, a ki vonsza, lam tekete tízes szau és szömf sarkany, bozeg rettenetes taligas ül rayta (Helt: Mes. 167). Egy sarkány lackie vala egy folyo vizben: midőn a vízecegen meg áratatnaa volna, el vñé a víz a sarkányt; és mikoron meg áppadot volna a víz, a porond marada a sarkány (212). Az sarkant, az nagy halat, az poklot, az karhozatot (Born: Ének. 236). Az kígio, ha kígyót nem eszik, sarkány nem lehet: serpens nī edat serpenteum, non futurus est draco (Deesi: Adag. 197). A sarkányokat és oroslányokat fáradságnélkül földre tsöpüllí (Pázn: Préd. 166. Tóh: Vigasz. Előb. 18). Az tízpején alól mint ha sarkány volna, delphin hal módgyara vagon farka (Huszt: Aen. 15b). Sárkány diühösséggel toli kapul az ölében viseli a magyar koronát (Zrínyi: Symb. 10). Vidd által lelkiünket már ana rít vizen, kít sarkány okádott lelkiünk ellen (Thaly: Adal. 130). Diadalmaskodván a pokolbéli sarkánynak hét fejét öszve-rontotta (Csúzi: Síp. 132). Már az első régiségben támadott híre a sarkányoknak (Fal: TÉ. 684). A bíles syni királyok cinere sarkány (685). 2) ophichus SI. [drache]. Az ég közepén való tsillagzatok: a sarkány, kinek farka a két medve kízá tekeredik be (ACsere: Enc. 99).

puska-sarkánya: trochlea sclopetaria, catapultarium rotellum; anfang an einer flinte PPB. Lakatosok nyve limitatioja: puska új korokétül 45 d. Egy puska sarkántul 30 d. (TórtT. XVIII.260).

Sarkányhozvaló: crocodilus C.

SARLÓ (sarro GuayC. 26. JordC. 249): falx messoria, siciliula MA. falcula; siehalmessor, rebmessor PPB. Horgas kasza, sarló: falx *procurva; sarló, kasza: siciliula PPB. Az kouet sarroual le vagiae (GuayC. 26). Ha be menendez the baratodnak gabonyában, sarroual semyth ne arras (JordC. 249. 466). Feyerben vala egy aran korona es ew kezében egy eless sarro (911). Magyarokat adá törökök markába, ki ah Sarlóközből sok népet elhajtanak (RMK. II.20). Baratunkat híd el, holnap reggel el löyönök sarlokai es megarassak a buzát (Helt: Mes. 179). Ha az nagy sarló fűnet etzetben rea kötőd, az sált, golyrát el ronttya (Mel: Herb. 38). Fogd hozzá az toles sarlodat es szedd meg az földnek szőlő gherezdit (Sylv: Ujt. II.150). Az 6 fogynerekből szántoursakát es kepekből sarlókat elhinálna (Helt: Bibl. IV.14). A halál hatunk mögött lappang halál hoo sarlóval (Lép: FTik. 31b). Sarlóját más sarlójára ne vesse (EgylRend. 104). Éles kaszával, sarlóval aratnae (Com: Jan. 74. Com: Vest. 128). Buzájába vetettük volt sarlókat (Czegl: MM. 10).

Sarlócska: falcula C.

Sarlós: falce, secula provius Kr. [eine siehel habend]. Itt tegnapi sarlós Boldogasszony napján nagy lármá volt, az ellenség elhajta a mineti ménet (Gör: Kárts. 504).

SÁRMÁNY, SÁRMÁLÓ (sármály Com: Orh. 43. sar-mály Com: Jan. 31): icterns MA. galgulus Com: Orb. 43. grünlíng PPB. Hangos szavua: a tengélicz, pacsirta, fülemüle, cziuege, csipke madár, sarmalyu (Com: Jan. 31). A patsirtáról, pintyről, tengelitzről, és sármányról (Misk: VKert. 466).

Sármánya: ∞ A sármánya is tsak kised madárka mint a pacsirta, fellyül a hátatskája mintegy hamu szűn, begyi és hasa pedig szép sárga, a hommet nevezeti is vötte; sármánya, mintha mondanád sárgátska (Misk: VKert. 471. 410).

SARU (sarut BécsiC. 9. Born: Préd. 387. Vallást. Dliijj): calcens, calcamen, calcatus C. schuh PPB. Megoőgauda ő sarut (BécsiC. 9). Labait öltözte zép saruval (31). Ő zép sarui elragadac auaac zemeit (15. 127). Ki iönendő en vñamam erősb fölemtől, kinec ném vaöc melto saruut es viselhém (MlinchC. 18. 31). Lababol saruut le vete (VirgC. 101b). Evneky sarui valanak meg zakadoztak, hituanok (MargL. 39b). Kíledek titeket sakoual kil es tassoual kil es saruual kil (DöbrC. 156). Saru es adatik te labadban (NagyszC. 74). A betuenket tanituanoknak eleg pogacza keniereket es etkeket, sarukat zerzeb (WeszprC. 44). Nem vagyok melto csak sarwyat es vyselum (JordC. 362). Ne legyen se sarwtok se ystaptok (382. 753). Vala ez zentseges atya zegeensegnek byzon zere-tye ruhaban, sarukam (DomC. 139). Azt se híged, hog saru vultuolna lababan (VtkC. 80). Melto nem vona csak saruya köteleet ees megh oldany (ÉrdyC. 146b). Adyatok gywrít az ew wyaban es sarut az ew lababan (ÉrsC. 11). A Siomac lemyi kenelyek es draga saru vagon labokba (Helt: Bibl. IV.16). Kinek saria hordozására is nem vagyok melto (Helt: UT. A5). Kor beteg, ninez lasnoka, ninez szüre, saria, ezt e világ boldogtalanuac iteli (Born: Préd. 387). Csak saruia le vonására is méltatlan (Deesi: Adag. 37). Ő nem melto, hog az ő sariuac kötelét meg odia . . . Mert fertint neuez olyant, kinec saria volt (Vallást. Dliijj). Nem viseltek sarut az aegyptusbéli aszszonyoc (Prág: Serk. 350). Két pár saru, egy pár czepeleős (Évk. XHL73). Sokan ránczos, veres sarut viseltenek szász módon (Monlrók XI.342).

[Közmondások]. Meg nézd a labodnac kaptaiát, ne kívány nagyobb sarut (Helt: Mes. 41). Soe saru vagon a varga mester-nél, de nem mindenie illic labadhoz (370). Ne induly endőre, ha sarud ninez (Deesi: Adag. 301. Kisv: Adag. 61). Hadd morogyon, varga Pál, csak jó sarút varjon (381).

asszonyembər-saru: [calcens muliebris; framenschuh]. Mykor egy napon ez barlangbol ky menthem volna, latham, melettem egy zep azzonyember sarw vagon (TelC. 298). Asszonyember saru 11 (Évk. XHL80).

bölcsek-saruja: baxeia Major: Szót. 103. [philosophenschuh].

deli-saru: [calcens; halbstiefel]. Fataalpú, deli saru (MNYil: Irt. 132). A püspök lábain deli-sarut viselleyen (Pós: GBot. 15). Egy ke-ske bőrből csinált czepelelt avagy deli sarut adjanak d. 16 (ErdOrszeg. II.380).

fa-saru: [sculponeae; holzschuh]. Botos, kaptza, fásaru: sculponca PPB.

fataalpú-saru: calopodium MA. holzschuh PPB. A pápista-ságban a szerzetesek szürke ruhában járnak, fa talpa sarut viselnek alizatoságoknak megmutatásáért (Nán: SzIT. 231).

hármastalpú-saru: [calcens triplici solea instructus; schuh mit dreifacher sohle]. A ki hosszú utat akar gyalog jární, hámas talpú sarukot vészen (Ily: Préd. 1613).

könyű-saru: [calcens; halbstiefel]. Könyű saru, minemű az magyaroknál az czepeleős vagy az selya (MA: Bibl. IV. 37).

papi-saru: [calcens sacerdotalis; pfattenschuh]. Görög papi sarut viselő: pharasiatus PPB.

szekérnye-saru: [ocrea: stiefel] Szekérnye-sarú egy pár, item egy fejelés (Monfrók XXIV 129).

tehen-saru: [ungvis vaccae: kuhhu]. Minémfiek az tehen saruk? Felelet: az szarvából csináltak (MészK. 22).

vas-saru: [ocrea: beinhamisch] A vas fegyver derék részei a vas gallér, a kakasok, a vas-saruk (Com: Orb. 286).

Sarucska: calceolus C.

Sarus: calceatus MA. beschuht PPB.

Saruz: calceo MA. [beschuihen].

még-saruz: ∞ Valakit még-saruzni: "calceare aliquem PPB. Parandóla, hogy soffackal saruztassanak meg (MünchC. 81). Labaitokat saruztatók megl (Alv: Post. 398).

SAS: vultur, aquila MA. adler, geier PPB. Helt: Bibl. I. CC3. Fél: Bibl. 42. Mint saskeselyő praedatór és torkos (Czegl: Japh. 17). Nem így fia sasnak, én igaz sas leszek (Zrínyi 194). Az szerelem ítet sássá változtatta mikor Grünmódest az ébe ragadta (II 105). A sasnak körme között tomnyadsz mint a lép, szevény magyar nép (Thaly: Adal. II.209). A sas telettek röptés (Illy: Préd. II 441). A sasnak lator szemei és gyász forma, fekete, keselyű vagyon, a homét a keselyű nevezetét is vette (Misk: VKert. 276). A sas kezd a hattyúval garázdálkodni és inselkedni (326). Fellévellik mint a saskeselyű, nagy magus dolgokra tekint (Fai: BE. 581).

[Közmondások]. Sast tanítasz röpdlni (Kisv: Adag. 111).

halaszó-sas: [faleo haliaetus: fischadler]. Vagyon kisebb nemű saskeselyű-is, mely a halakról halászó sasnak is nevezetik (Misk: VKert. 292).

keselyű-sas: [vulturius: geier]. Vid várul ki jüve mint egy keselyű-sas, kinek orra, körme fegyver és horgas (Zrínyi II.11). Mint szelgyíthetetlen sebes keselyű sas el röpiusz előttem (II.15).

kétfejű-sas: [aquila duplici capite: doppeladler]. Voltam egynehányánál, a kiknek két fejű sas a tímerük (Mik: TörL. 350). Soha sem egyezhetünk meg, hanem mint a két-fejű sas-madár két felé tartunk (Fai: NE. 80).

lantos-sas: [lyra: leier?]. Északi tsillagzatok: a térden álló Hercules, a lantos sas, a hattyú (ACsere: Enc. 99).

nádi-sas: [faleo haliaetus: flussaar]. Vagyon kisebb nemű saskeselyű-is, mely nádi sasnak hívattatik (Misk: VKert. 292).

némét-sas: [deutscher adler]. Német sas vort fészket már Sümege várában, berdöt kiáltanak vég-Simontornyában (Thaly: Adal. II.268).

őszi-sas: immutulus C.

SÁS: carex C. junco, gramin, cyperoides MA. cyperus: riedgras PPB. Sás, gyékény, szittyó: storen Major: Szót. 450. Meta tendit ad quandam vallem junco-sum, quae saswedy 1257 (Wenzel VII.475). Vallyon az káka tel nenkedik-e az nedves sár nélkül anagy az sás is az víz nélkül (Kár: Bibl. I. 516). Az fű dolgát és az sását mi illesse, én magam teszek Kőnek választ (Nád: Lev. 95. Mol: Herb. 55. Beythe: Nonr. 5). Fölakasztott egy némétet egy sás kővéért kit levont volt egy pajtáru (Monfrók VII.21).

[Közmondások]. Sással fűtött házban bátor-ságos aludni (Kisv: Adag. 217). Sással fedett házban találsz tündes nyugalmat (518).

Sásas, sásos: carectum C. juncoctum MA. kein ort voll riedgras]. Az aszonyulat fiat mikor-tonal el nem titkolhatnia, gyékényből egy szekreutk elhúna és belé tőne a gyermeket a sásosba vete a pat mellett (Helt: Bibl. I. C6).

SÁSA [sa/sas MünchC. 100b]: embamma; sauce SI. Kővetkeznek az sültök alá való sásák, ugymint: vadak, madarak, halakhoz (Radv: Szak. 211). Kővér híd egészen sütte apróléka nélkül, szekfüves sása alája (79). Ha ezekhez jó izzadó sása nem készítették, jój ki sovány a veszett szájj ezeknek kóstolni (Pazm: Préd. 91). Trunk szenvedése mindenkor előttiünk forogjon és ezzel, mint valami jó-ízű sásival, édesedgyék lelkünk (529). Borragót a több füvekkel egyfutt vagdalt paréjban főzhetni, sásában is jó (Lapp: PKert. II.86). Ezzel mint valamely jó-ízű sásával édesedgyék lelkünk az ő szolgálatyának serény-ségére (810: MVir. 93).

csipke-sása: [jus baccis rosae caninae confectum; kugebutrensauce]. Csipke sása. Az csipkének az gyümölcsét meg kell főzni borban, mézhez, borsolni (Radv: Szak. 213).

daru-sása: [?] Szarvasnak az utója mikor megsült, vagy szárke sását vagy daru sását csináltak alája (Radv: Szak. 170). Daru sása. Mondola belet hajastól meg kell főzni, tengeri szőlővel együtt meg kell forrasztani, mézet, kenyérlelet bele, bors, fahéj az madársültnek alája, az talban fel kell adni (193. Nyr. IX.72).

dió-sása: embamma nucibus conditum; nussauce]. Csomóp sában, hilezen, dió sását alája (Radv: Szak. 118). Dió sása. Az diót meg kell főzni és tisztítani a héjából, ezzel, fokhagymával meg kell szárítani (192). Mikor az kappan szép sültében vagyon, mosd fel, az levét csepeged az dió sásában (212. Nyr. IX. 72).

füves-sása. Füves sása. Sült alá igen jó, kenyér, szekfü, bors, fahéj, sáfrány, keseny méz (Radv: Szak. 192).

gyömbérés-sása: [embamma gingibre conditum; ingwersauce]. Gyömbéres sása. Borsold, gyömbérezd bávebben ezt, mert ítet azért hívják gyömbéres sásának (Radv: Szak. 212).

mandola-sása: [embamma amygdalis conditum; mandelsauce]. Mandola sása. Az mandolát meg kell hajlítani, amantutána mosárban meg kell erősen főzni (Radv: Szak. 213).

meggy-sása: [embamma cerasis Aproniani conditum; weichelsauce]. Meggy sása. Az meggyet főzd meg, verd által az tiszta szítán, borsold meg (Radv: Szak. 212).

páva-sása: [jus pavoni infusum; pfaubrühe]. Páva sása. A pávát meg kell sütni, levét így kell csinálni (Radv: Csál. III. 37).

szögfüves-sása: [embamma caryophyllis conditum; gewürzmügelchensauce]. Szekfüves sása. Bort, mézet, ecetet serpenyőben csináljad, borsot, szekfüvet vess bele, ez az igaz sása (Radv: Szak. 211).

zöld-sása: [jus tritico immaturo confectum; grünweizensauce]. Zöld sása. Az zöld búzát szed meg, mosd s törd meg mosárban, egy kis bort reá (Radv: Szak. 213).

Sálsás: [surrentus: brüh]. Ég tő közzületé elarol engemet: ki bemarta ő kezét en velem a salsas talba, elarol engemet (MünchC. 100b).

SÁSKA: locusta C. MA. [heuschrecke]. El erede ő és minden sereg a langoeckal és a löndekel, kie befédéc földnéce oraciat miként saskae (BécsiC. 13. 203). Ő étké vala saska és vad méz (MünchC. 18. Mind az földet be foga annep miképpen az sasca (GutryC. 55). Ez, io azzóhor, az sasca, ki atöldnéce gyömlőct meg ezi (NagyszC. 299). V gőmlőfőköt ada éreboh-nak-e vnyuknakot saskanek (DörbC. 118. 187). Ollyanoknak lat-tatunk vala mynt az saskak (JordC. 147. 361. 454). Az kwh-nak fystyb 4 saskak tamadanak ky ez feldre (900). Nagy aszaly, az saska és dög halál (Boru: Ének. 364). A füstből sok sáskák röpdllének (Pazm: Préd. 194). Másokat csak övetett

sáskákunk tartasz (Czegl: MM. 110). Egyél te is sáskát s erdei mézet (216). Az sáuska és szécskő nem igen különbözik, emez kisebb, amaz nagyobb (Lápp: PKert. II.249).

[SASHUSZ-İK]

el-sashuszik: [dilaceror; sich zerreißen]. Mint amaz rab koldus, az ő el-sashutt czondráját varrogatja (GKat: Váls. I. 38).

[SASLÓD-İK]

neki-saslódik: [inveterasco, obdureco; veralten, einwurzeln]. A hűnek gyakor tselekedete miatt meg-agzott lelki-is-méret végtére neki saslódik (ÉnyF: MSzó. 169).

Saslódás: [durities; erlärntung]. Lelked isméretnek meg vastagodása, saslódása (ÉnyF: MSzó. 168).

SÁTÁN: satanas C. MA. Vr poréhon te beléd sathan (BécsiC. 297b). Te kezdőd a harorut es meg gőzöd sathanast (NagySc. 176). Meg keserte sathanas az fratereket (DomC. 39). Menyel sathana (JordC. 363). Ha az sathanas sathan yzy ky, hű maga ellen meg hasonlot (396). Sathan örögnék anzáli (BodC. 24). Nem teelek, hogy az polodhelyi sathan megbanthassa (ÉrdyC. 269b. 537). Monda Jesus: Éregy el satan (ÉrsC. 5). No kysvrehen tykteketh az patarkodo satan öröglh a ty myr-tyklethensygtekerth (Konj: SzPál. 145). Sarkalta mindenkoron az satan az Christust (Börn: Préd. 23). A satan azt hazugzia isten előt, hog'immig hogy amug vetünk (Mel: Szám. 311). Távozz el sátán (Czegl: MM. 76).

[Szólások]. A sátánnál is sátánabb, az örögnél is öröggebb vagy (Matkó: BCsak. 211).

Sátánkod-ik: [perverse ago; böswillig handeln]. Az légy mindenté mikokul gaméjlik, az keppen az örög köztünk sátánkodik (RMK. VI.122).

SÁTOR: tentorium, velaria C. [zelt]. Egy satorban lakó tízed allya: contubernium C. Az nagy parazsának magatzalnak satorokat (ÉhrC. 125). Mőndön fölé satoroc függőzteténée vala (KéscC. 18). Mőgkőzölőtic az arnőe angy a sator: umbaculum (261). Nem wag mőltő be mőny az őshaylokba awagy satorba (WeszprC. 129). Tannada sok seregh tlyr es el földőze az satorth (JordC. 15. 64). Yukab fel veyetők Molok sathorat (730. 769). Zent Damascos keresztnek jegybevel toyn, chynala nemykeppen sator (DomC. 92). Nem mezze ktha egy mondhatlan nagy es zoop satorth (ÉrdyC. 311). Meg oztom es satoromat es en lakadamannak helyoth meg merem (KulesC. 112). Az myth kövldhetnek, ym megh ytlaw: egy lowath fekowel es pokrothawal, egy sathorh 12 parchyawal (RMNy. II.203). Az bassi es kyfytamoth woth az satorbol (LevT. I.242). Az Magy peniglen sator kinfl lako (Börn: Ének. 355). Leonott satorat megnyitom es ismét felálltam (MA: Bibl. IV.121).

audiēncia-sátor: [tentorium ad colloquendum destinatum; audiēnzelt]. Bewezeté a fejedelmet az három árboezfájú s tetején három nagy aranyos gombokkal tündöklő audientia sátorban (Monlrók VIII.363).

bőr-sátor: [tentorium coriaceum; lederzelt]. Az istennek lakúán bőr sátor alatt lakie (Helt: Bibl. II.189).

elgány-sátor: [tentorium Zingarium; zigeunerzelt]. A soka dalnazás sem jle való volna, hogy az egyház imnepére a cigány sátorokkal gyűlőnek a nyakunk kádások [igy] ésapó kadmárkák (Tel: Evang. II.1012).

esérge-sátor: [tentorium gausupium; kotzenzelt]. Ezt a kénéső maradeköt ugyan az kamuti uram hagyásából adtam az esérge-sátor áraba az sátorosinak (ÉrdTörtAd II.27).

díván-sátor: [tentorium ubi consultationes habentur; beratungszelt]. Latvan azt hogy Bosni Kádizsar és Laki János

megindultak a díván sátor felé, mi is az mi díván sátorunkba menénk (KétMDipl. 103).

gyülekezet-sátora: [conventiculum; versammlungszelt]. Isten ő fölsége régebben parancsolta volt Moysesnek, hogy gyülekezetnek sátorát építene, melyet ő meg építetté (Sam: Cer. 6).

kalitka-sátor. Az vezér a kalitka sátorbul kijőne (Czegl: Dág. Előb. 30). Küldöttem Nisig való uzásra az magam téli kalyitka sátorát (Monlrók XV.9). Kell kiváltani az kalitka sátor (MonTME VI.55).

kémény-sátora: timarii papilio, velum camini, cortina; kamindeckel PPB.

kerítés-sátor. Az kerítés-sátor két felé vonták vala, udvart kolletvén két felől sűrűn állani az janicsárságnak egész az udvarló külső sátorig (Monlrók VIII.331).

kinestartó-sátor: [gaspolyacium; schatzkammer]. Be vinee ftet az kiné tarto satorba (GuaryC. 57).

leveles-sátor: [casa fronden; laubhütte]. Az leveles sátor imepe Szt. Mihály havának 15-dik napján esett (Szatm: Dom. 194).

rejtők-sátor: [tentorium secretum; geheimzelt]. Chászár le ühű nem akar közökbe, egy rejtők sátorbul dévánt titkon nézte (Zrinyi II.139).

szőnyeg-sátor: [stragulum; decke?]. Le ranta ő rola szőnyög satorat (Börn: Ének. 612).

tábori-sátor: *tabernaculum militare PPB. [lagerzelt].

udvarló-sátor: [vestibulum tentorii; vorzelt]. Udvart kellett két felől sűrűn állani az janicsárságnak egész az udvarló, külső sátorig (Monlrók VIII.331).

Sátorbéli: 1) habitans in tentoriis Kr. [zeltbewohner]. Sátorbéli cigánúnál is hamisabb és hazugabb (LevT. II.323). **2)** [Cigans; zigeuner]. Olyan rút, fekete ember a szegény Güthü, hogy a sátorbeliek között számba lehetne venni 1759 (Házánk I.214).

Sátorka, sátoroeska: tentorium C. [zeltchen]. Marjai uram ön tálat s egyebet is vitetett el s ugyan a sátorkát is, kinek még fedele sincs (LevT. II.415).

gyékőny-sátoroeska: [tentorium juncinum; binsenzelt]. Moyses hajócskája, melyet az sz. irás gyékény sátoroeskának nevez (Mad: Evang. 117).

Sátoros: tentoriatus, ad tentorium pertinens, habens tentorium, tentorialis MA. zum zelt gehöric PPB. Sátorosfejű-szeg: *elavus umbellatus PPB. Az három sátoros imepnapok aján-dékában minden jobbkgy ember egy-egy tyúkkal tartozik (Gér: KáCs. IV.319). Senki a sátoros nép közül ragadományal meg ne bücselenítse a mi tábornukat (Fal: NA. 213).

Sátoroz: habito; wohnen. Tégedet mindaddig szeretlek, míg élek, s míg az én testemben sátoroz a lélek (Thaly: VE. II.362).

SÁTORCSI: [tabernacularius; zeltmacher]. Ezt a kénéső maradeköt ugyan az kamuti uram hagyásából adtam az esérge-sátor áraba az sátorosinak (ÉrdTörtAd II.27).

SATRATYŰ: [satyrus]. Erdei vad isten asszonyoc és vad leányoc, satratyuc: tami et satyri (Com: Jun. 13).

SÁV SÁH, SÁ (Adami: florkappe, weibliche tracht, über das haupt bis auf die schultern herab hangend, schleyer Adami).

Sávós, sáhos: striatus, virgatus Kr. [gestreift]. Sáhós-fátyol: poplum; savos keszkenő: luteum carnasium, syndon MA Vnum

mense, sawos ad tres mensas (RMNy. III. 149). Tyz gyelez kezkenew, negye sáhos (LevT. I. 35). Tizenöt abrosz, hata gyelez, az többi sáhos (Radv: Csál. II. 7). Oltárra való öreg, sawos, fejér, abrosz (Monfrók. XXIV. 643).

Sávosan: [striate; verschleiert]. Az asztalnál mind sáhosan ülénec, ha mi lőnne, mind fegyuerre kelénec (BFüz: Assz. 4). Ezek a fegyverek olly sáhoson fűlnék, hidd-el, hogy bé ilnek a felséges udvarban (Félv: Dics. 30). Egy nádméz pornak való sávosan aranyazott edény (Radv: Csál. II. 176).

SAVALL? Ha jó féle dussra szert nem tehez, az közö-rűkű savalló fővényét az tűzben olvazd meg, abból mérj (Keesk: ÖtM. 319).

SAVANYÍT: fermento, acidum facio MA. säuern, sauer machen PPB. Julihus savanyítva káposztával (Radv: Szak. 49). Hogy ha a vetni való rethet, esigerben vagy ezettel savanyítot viz italban megfőződ, a kigyo marását meg orvosolja (Nad: Kert. 319). Czeklát avagy vörös répát téle szoktak savanyítani. . . Végy egy tiszta edényt, a kiben akarod savanyítani, de ne legyen réz (Lipp: PKert. II. 205). Másképpen savanyítottak a lengyelek az vörös czeklát (306).

be-savanyít: [fermento; einsäuern]. Hasonlóképpen savanythatod-bé a czeklának levelét is (Lipp: PKert. II. 206). A fejes káposztát emyhány-képpen savanyított-bé (207). Nyárra való uborkát ecet nélkül is be-savanyítanak (212).

még-savanyít: acidum facio, fermento MA. säuern, sauer machen PPB. Ved a bismálnac vizét, a kit borban meg ászattál és sauanytottál (Mel: Herb. 106). Mig meg 'nem sauanítatik: donec fermentatum est (Fél: Bibl. 22). Sóska annyi legyen, hogy megsavanyítsa az bárányhúst (Radv: Szak. 56). Uj káposzta, ezt is úgy főzzed, az mint szoktad, s meg is savanyítani borkúvel (248). Tudom, hogy ez meg is sauanítja az szemeket (Bal: CsIsk. 22).

SAVANYOD-IK: aceo, acesco MA. sauer werden PPB.

még-savanyodik, még-savanyoszik: acesco, fermento MA. sauer werden PPB. Hogy szépen megfő az vadalma, szítán által verjed, azt osztán össed vissza az húsira, ne is főzzed, mert megsavanyodik (Radv: Szak. 51). A vörös czeklának a levele meg-savanyoszik mint a káposzta lőv (Lipp: PKert. II. 206). A hasábos káposzta, ha hidegben lészén, meg nem savanyoszik olly hamar (208). Az uborka négy- vagy öt nap alatt meg-savanyoszik (212).

SAVANYÚ (*savanyu* C. *shany* Nád: Lv. 30. *savanyu* Mel: Herb. 4): acerbus C. acidus MA. herb, sauer PPB. Majd savanyú: subacidus C. Fojtós savanyú: austerus PPB. Az ftye-he ffan értetyk anyazent egyhaaz, kynek eleztebe eretlen gymelche leen es sawanyw (ÉrdyC. 381). Az citromnak az sawanyu belső része hidegítő (Mel: Herb. 4). Az két fejér poma gramat sonyó, az túbibi édes (Nád: Lev. 30). Az savanyúvázat Kdnek meg-szolgálom (LevT. II. 157). Czikorea saláta, ha az urad szereti, savanyón is jó, meg nádmézeltet (Radv: Szak. 182). Ez annyi, mintha valaki kérdené, homét kellyen minékünc az édest az savanyútul megválasztanunc (MA: Tm. 44). Cserhádi savanyu bor (Czezt: Dág. III). Még örömet eljárná, vagy ellépdégné, de a mtsoda időben es állapotban vagyunk, a tántz is savanyú (Mik: TörL. 45).

[Közmondások]. A mi savanyó, nem volt nem lehet az édes Kisv: Adag. 309). A rózsát tövis nélkül nem szeghetni, savanyú iz nélkül édest nem vehetni (GyöngyD: MV. 3).

Savanyúcska: [subacidus; säuerlich]. Szentbenedeki alma, hoszúkás és sárga, édes és kevesé savanyúcska, tartós (Lipp: PKert. III. 144).

Savanyul: acesco MA. sauer werden PPB.

Savanyún: austre C.

Savanyúság: acorbitas, austeritas C [säure]. Sournessagat: acedum NémC. 113. Az edesség anoth erősséggel aurag-savanyúsággal meg elegetyuen lattatit (NagyszC. 124). Az egest úgy hányjad az húsira, hogy az savanyúsága inkább kimenjen (Radv: Szak. 89).

SAVÓ: serum C. MA. *lac emmetum* PPB. molken PPB. Savóvá lesz: seressit MA. Édes savó: *pressum lac* PPB. Az tőröt szedd zacskóban, nyomogasd ki az savójából, metőld szélesen tálban (Radv: Szak. 181). Az tiknony sájtot szedd ki egy tiszta ruhában, félyfűl nyomtasd meg, hogy az savója meljen ki (217. 276). A savanyu téj erős, a savo félyfűl marad (Com: Jan. 78). Nem téj, hanem a savónál is aláb-való (Hajnal: Kézg. 20). Nem futottad sulyát hidegnek s melegnek, tetszett jóvá savó egyaránt kedvednek (Gyöngy: MV. 4). Az savóért igen vonatkoznak, két dióért ketet ugrandoznak (Thady: VÉ. II. 4).

Savós: serosus, sero abundans MA. molkig PPB. A savós rész az húgy éren a vesékre megyen (Com: Jan. 51).

SĚ (*see* ThewrC. 130. 61. NagyszC. 23. *sch* DebrC. 128. LevT. I. 14. Szék. Krón. 215. *sč* CzechC. 33): nec, neque [cum imperativo et optativo] MA. [auch nicht]. **a)** [egyszerű se:] *α*) Né mőn égéb mezőre gabona főkét szedőd se mőn el (fuec rece-das) eheiről (BécsiC. 4). Vigiaziának, hogy el ne essenek, seh hígiének az eretnekseguék (DebrC. 128). Szükség fölő azért senki borat ne kölche, se tékozzolja (KCséprez. 1626. Ds). *β*) Ne legyen gondod róla, se ne akarjad mondásodat vakmerőül megőltalmazni (HorvC. 229). Ne itélj kevésből könnyen, se ne légy gyamus (267). Hogy mellőle el ne menjen, se neki valami-ről ne szőljon (Mik: MulN. 46). *γ*) Ez tytkot mynd halálig se mongyad senkynők (ÉrdyC. 339). Híled-e, hogy valaki ezek közzül meg-nyugott, meg-elégedett állapottában? meg se gondold azt (Pázm: Préd. 30). *δ*) Hogy ne zagyonykőgem te előt-ted, ső ez wilagy embőrók előt (CzechC. 33). Ne hajolj jobbra, se balra (Hly: Préd. I. 3). *ε*) Kerotteteek terden aluan, hog evk se kezereytenének evrea adni ez vakmeresvegert uehez sentenciát (DomC. 204). Ha pedig ezt el-hihető és ezzel az hittel egygütt felebaráttynak ágyas házat meg rőtíttya se félyen semmit az isten haragjátul (Pázm: Kal. 594). **b)** [páros se:] *α*) Se légy tellyessen másé, se más a tied (Fal: UE. 494). Hogy se orvos hozaya ne menne, se ennye yunya ne adnának (ÉrdyC. 217). Se ne könnyen mindent hínni, se ne hirtelen valanút meg-szeretni (Fal: UE. 444). *β*) Ne eskegetek se menre se földre (MünchC. 22). Ne akaryatok birny se ezytet, se penzt: nolite possidere neque argentum, neque pecuniam (JordC. 22). Az pispekuék senki se penzen se baratsagert valamit ne agion (VirgC. 16). Ez azt szerze, hog senki a papa ellen, seh igazat seh hamissat ne mondhasson (Szék: Krón. 215). Se szépségük-ben, se urok szerelmében ne bízzanak az asszonyok (Pázm: Préd. 245).

Sēm, sē (*sem* Pest: NTest. 11. 20. stb. *sēm* Ab. 5. *sem* RMNy. II. 59. *sem* no.): neu, nec C. neque [cum indicativo et conditionali] MA. [auch nicht]. **a)** [egyszerű sem:] *α*) Yumar vénséggel megőltogatóztam, sem vaghe kéz mec apta sum) bazassag kötélénec (BécsiC. 2). Mert sola nem vetkezett, sem volt zekvevs erzekenseg zerent való megemleke-vzettel Cristus kenyarol (CornC. 23). Kynel kyl soha senky yol nem eelhet, de sem idwözölhet (ÉrdyC. 24). Azt kaathuan Lappa akarwaan sem akarwaan yamborraa leen es meg keresztewikewdeek (434b). Ew neky massa nem volt, sem leezen (529). Magoktál nem tudnauc, sem mernenee olly feleses iora menni (Born: Préd. 412). Ezert oltalmasztalac meg, hogy én ellenem ne vét-kőznel, sem engotten, hogy: ideo custodini te et non dimisi ut (Helt: Bibl. LF). Nem czelekedi mi velűne a mi bűmfnc. szerint, sem fizet minékfünc a mi hamissagine szerint (Sib: VigK. C. 41). Nem hoztauc ollyan tikat, sem láttauc ollyanokat

mind ez mai napig. Kár: Báb. 1314. **β**) sem nem: neque, nec MA. Mind ezekkel ki nem nyílik még a mennyeknek országa, se nem jutnak örök nyugodalomra (Fál: 57. **γ**) Még sem ertettek ee, es nem tarttyatok ezekben az ewt ezer embert: nondum intelligitis, neque recordamini quinque milia (JordC. 404). A hajót oly igen megköté, hogy csak meg sem indíthatá (TibC. 344). **δ**) Nem mondattatik ez embernek, sem angyalnak, de istennek (TibC. 4). Nem leszen magtalan, sem módó (HorvC. 68). Bostye hagyta, hogy **δ** neki látsz embert adnátok, sem pediglen szekereket (LevT. 117). Töltés, se per nines kezem alatt (BákF: Lev. 1298. **ε**) A testi könnyű-metelés nem volt szükséges, mind azáltal még akkor ártalmas sem volt (Páz: Préd. 169). **ζ**) Semegy: nullus EhrC. 17. 104. Semegy-képpen: nullo modo 3. Egyet sem olvasunk VirgC. 27. Mynd azon atal sem törhetee (ErdyC. 2156). Micsodát? az úr most sem még sem akarja megcsinálni maga vétkeit (Fál: NA. 131). **η**) Sőt ha meg kellettendik veled halnom, sem tagadtak meg tégedet (MünchC. 64). Ha nem használ, sem törődni rajta (Mik: TLav. 38. lev.) **θ**) Kincse a szent írásban nemo ninczen, vgyan kedig sem lehet is (Vallást. Na3). Nem is tudja, semis esmeri (Fál: Csik. 56). Boszulni a dolgot tüstént igyekezik, esküszik, hogy addig meg sem is nyuzoszik (Orczy: Költ. 116). **ι**) Mind adzeeg sem mondta miset myg nem . . . (DebrC. 84). Látnod, a fegyvert is mind addig sem viselik, míg csiszolóknak kezek rajta nem tevezik (Fely: Dies. 13). Az **δ** ki-beszélhetetlen irgalmassága szent fia bocsátásában tündöklött, melyet eléggé sem tudallatunk, hálálhatunk, ha a világot által élők is (Páz: Préd. 2). Ezeket a tartományokat oly kegyetlenül szanczoltattyák és sanyargattyák vala, hogy inkább sem lehetne (Lászn: Krón. 146). **κ**) [páros sem:] **a**) Sem eleje, sem utója; sem füle, sem farka: sine capite fabula MA. Semmit sem izent sem irt (LevT. 118). Sem írsz, sem izensz (118). Bizonyosan rövid nap meg hal, nem élhet, mert sem szállhat, sem járhat (MonTME. IV.88). Az hol test sem csinál sem szenved semmit is (Bethl: Élet. 56). **β**) Se nem levek, se nem hidegek (Misk: VKert. 275). Se nem dicsérem, se nem feddem (Tam: Jól. 125). A csöcsömő gyermekesko egy kis oktalom állatoeska, a ki se nem beszél, sem ne tudja magát igazgatni (Lászn: Petr. 8). **γ**) Se szívem se beszédem járása szerint volna mindazáltal, ha . . . (Fál: NA. 177). **δ**) Látatlan az fraterok, hogy Marinus sem the sem tova nem memee (ErdyC. 336). Most sem kedvem se alkalmatosságom nincsen a szálllyal való járásban (Poenit. 14). A figyelmezőnek se elmékedésében sem külső érzékenységben nem kell szálllyal bajlódni, egerésni (Komár: Imáds. 39). Az fazakasok hátyája rossz, sem ajtja sem vasa nincsen (KoltTört. 102). Melyet se török se tatárjárás, se pártos haborság, se nyavala, se kárvallás, se téledom, se szerelem, se egyebbakár-minémő hal indulat le nem onthatott (Szeg: Aqu. 39).

hogy-sém: quam CorpGramm. 540. [als]. **a**) Mendacem memorem esse oportet: hamarabb meg érnek egy hazug embert, hogy sem egy szüha embert (Deesi: Adag. 105). Közöl vannak most az bódogságok, hogy sem az oo törvényven (Páz: Kál. 417). A bűnös ember ártalmában szenvedni a testi sebeket, hogy sem a tsüfolásokat (Páz: Préd. 507). Ő jobb volna az kapához, hogy sem az pennához (Fál: Epán. 4). Valakinek kevesebb hífi vagyón, hogy sem az öröknek, annak kevesebb megigazulása leszen, hogy sem az öröknek (Sumb: 3Kérd. 617). A bűnös inkább társztya magát, hogy sem az igaz (Illy: Préd. 1161). **b**) Többet érdemel, hogy sem szenved (Páz: Préd. 33). Gonoszblud esie dolgoe, hogy sem az előtt volt (Zvon: Post. 1534). Ezen a váron a termézet többet erősített, hogysen a kőműves munkája készítet (Gyöngy: MV. 17). Inkább halunk minden nap, hogysen élünk (Fál: Sze. 530). **c**) Hamarabb esteo lenne, hogy sem elő győzém számlálni (Magy: OrszR. 21). Örömsében letemők életünket, hogy-sém újjonnan megfeszítemők a Kristust (Páz:

Préd. 534). Mellebb bölcsesség találkozott benne, hogy-sém várták volna (Szeg: Aqu. 70). **d**) Imádkozzék előtt, hogysen tanítson (Páz: Préd. e2). Hogysen azt gyászolja, inkább kardhoz nyúl (Gyöngy: Char. 54). Hadd el korán, előbb hogysen **δ**k téged elhagyjanak (Fál: Sze. 521).

mint-sém: [quam; als]. Eppen ellenkezőt cselekszel, mint-sen ígértél: contra facis, "quam pollicitus es PPB. Jobb hallgatni, mintsem rozszul szólni: melius est tacere, "quam male loqui PPB. Ha ajándék küldéssel kedveskedel a portának, abban is a magad szemével élj, innét a kontyot ugyan ki rekeszd, semmit se küldj, mint-sen illetlent (MonTrók. VIII.257). Előbb életemtől Párkák elmennek, feltött szándékontól mintsem elvessenek (Gyöngy: MV. 75). Olyan emberségesek voltak, hogy többet nem adtak innunk, mintsem kellett volna (Mik: TörL. 3). Jobban szerettem volna lenni káposztás fazék Erdélyben, mintsem kivét ivó fúdsája a császárnak (16). Még többet vitt végbe, mintsem a mint gondolták (Mik: MulN. 41). Jól-lehet öreg-gyádnak nagy-attyja gyűllyas ír volt, ha maradékát egyebben osztálósai nem tette, hanem gyogyatkozásában, én eot ez szám inkább mintsem dicsérem (Fál: NE. 13). Gyamkodom is: büntetés-e inkább mintsem ajándék (Fál: NE. 98). Mind ezekben keserkedett inkább mintsem gyönyörködött, viselhetetlen terhnek tartotta a dicsőségét (Fál: NA. 193). Könnyeb' lágyulást a gyémántban találni, mintsem offéle vitéz-készséget és hadi-bátorságot a molskos lelki és bűnnel fertős katonában (200). Inkább akarom azt; hogy józzanak mondjanak, mintsem részesesnek: job szeretem, hogy gyalizzanak a jórról, hogy sem dicsérjenek a rozsról (309). Ma több kívánsatik egygyetleu egy bűlshöz, mintsem régenten mind a héthez (Fál: UE. 362). Fia Camilla asszonyunk jobb, tekketesebb, mintsem szülő anyja (Fál: Tö. 666). Igazán mondják: könnyebben felejt a kigyó farka vágását, mintsem egy asszony legkisebb bosszúságát (692).

1. SEB: vulnus, ulcus C. wunde PPB. Sebek miatt meghalni: "conidere vulneribus; merő seb a melye: pectus "proscissum vulneribus PPB. Azert mennyey attya ez embert haszonkristishoz ew zent sebenek ezudalatos tytkayban (EhrC. 26. 202). Mő ellenséguie féldelnie főének sebébe: in vulnera capitis principis inimicorum nostrorum (BécsiC. 39). Latek mas anyagt fel yvni valum v rayta urunk Cristusnak sebeyt (VirgC. 11b. 28. 29). Az főnek helet az w edeseges sebénel illetuen meg vizagta (194). Sebőket, fájadalmakat zennedel a te fogsgodnak idein (WesprC. 70). Maria nezy vala, jduzeyteneknek orchayt az az ew testen valo eot mely sebeket az egyeb sebekkel (CornC. 98b). Ez azzonyallat az le hyllo forgeket tezi vala ew melyebe nagy az sebben (DonC. 89). Nemely nagy hyrev nemet frater ew gyermekesegével fogu zokta vala Cristusnak sebyt nagyon tyztelay (260). Meglattyak, kyben sebeket tettenek (JordC. 696. 307). Őt ezer meg zsz hetuen őt sebeket zennedet (VitkC. 198). Anygalok az zyz sebeit wygattak (ErsC. 503). Firtat őltan meg őn sebenre: occidi virum in vulnere meum (Helt: Báb. I. 34). Gyarto mi lelküme testünknek sebénel (Börn: Ének. 111). Christus az **δ** oldalnak sebéből épílt anya szent egy házit legyesenok esméré lenni (Tel: Evang. 116). Eleutherius lelke sebével semmit sem gondola (Fál: NE. 77).

Szólások] Beáll a seb: vulnera "conunt PPB. Seb tae-repellés: eschara C. Megforr a seb: "cicatrix coit PPB. Megnyitlatkoztatnak, ismét megajultak beforradott sebéim (Páz: Imáds. 179). Bő-varazott seb: cicatrix "obducta PPB. Ezekben lewes nyath egh esseyth sebben (LevT. 1192). Egy legény sebbe való esésével ment véghez ez mai próba (MonTrók. XV.752). Liptai seraghól két hajlím sebben esett, több sem annál (Beres. Lev. 547). Seb-forrasztó gumit: succocola PPB. Ha az ezért-leület a sebre tészed, meg

forrasztja (Mel: Herb. 15). Chymaltastt iratt es erőss portt, kyvel sebet nyittnak awagy watthusst weszenek az loonak (LévT. LI). Sokszor harcizást töttek azzal magoknak sok sebet vettek (RMK. I.24). Hátul vött sebet: Taversus vulneratus est PPB.

[Közmondások]. Szeretőnek sebe nem idéz törvénybe (Kisv: Adag. 21). A kik szeretnek, sebbe esnek (Fal: SzE. 522).

farkas-seb: carcinoma Kr. cancer Nom.: 343. [krebs]. Az kyrallyon vala farkas seb... Talpatol fogva tetegy az farkas sebtel meg emeztetek (PéldK. 24). Efféleknek beszéde megemészt mint a farkas seb (Helt: UT. LI. 3). Ortzniat el ette a frantzuy vagy farkas seb (Börn: Préd. 218). Beszédök mint a farkasseb tovább tovább esűsz (Tel: Evang. II 465).

fene-seb: ~ A fene seb, orbáncz, himlő visketeget indít-nac (Com: Jan. 60).

halálos-seb: vulnus letale Kr. [tödliche wunde]. Az nyl. emnen magokra terween, sokakat halalis sebbe eytesenek (ÉrdyC. 546). Lásad Julius tsászárt a templomban huszon-két halálos sebben (Pázm: Préd. 73). Simonit megfogták, halálos sebben vagon (TörtT. I.45).

likas-seb: [vulnus hians; offēne wunde]. Ha az támaso fyn vizét vezik auagy ki fahbariak, likas sebőket be forrast BeytheA: FivK. 104b).

tátott-seb: vulnus hians Kr. [offēne wunde]. Ha az ő szent áldalának tátott sebt meg-gondolat, jsson eszedbe, hogy ezek nem egyebek, hanem a mi bűneink ostorozási (Pázm: Préd. 773).

vak-seb: cicatrix MA. Nom.: 193. contusio; wundnal PPB. Meg ostorozak ötet aduan vak sebt vak sebre (WeszprC. 87b). Midőn a folyó dagadá őszve megyen, varral béborittatit, végezetre a vak seb meggyőzi (Com: Jan. 60).

Sebēs: ulcerosus, saucius C. vulneratus MA. verwundet, verletz PPB. Nom akaryanala, hogy ewkewt az spítal keweul vinne, kye valanac ygen sebessek (EhrC. 102). Le esel Isrlneec sebesi közöt: inter vulneratos Israel (BécsiC. 20). Meg álele az zent sebes labakath (VirgC. 60). Ottan hazinan az sebes embert (103b). Mindőn tagaim sebősök (WeszprC. 101). És vala teste sebes (DomC. 265). Vala ky sebes arra tekeentend, eel es megh gyógy (JordC. 163). Haat az ayto elöt egy nősteen farkas fekyk es haat sebes (ÉrdyC. 544). Igen sebes vala Sándor lova, elesék, ottan meghala (RMK. IV.141). Ibrahim Olaj bég már feje fölött ál, könyörgeny kezd sebes Cherei Pál (Zrinyi I.57). Szép vitéz szölkkel sebeseket bizattayák, kötyözik sebeit, száunnyák és óhajtyák (65). A bátyya lová lett, nem tudván, mint érzi azt sebes szívében (GyöngyD: Char. 352). Radul drabant, ki igen sebes, fekszik, többire halálán vagon (TörtT. III.103). Gyolgsága tizig való sebest kapván (Moullók XV. 135).

Sebēséd-ik: vulneror MA. verwundet, beschädiget werden PPB. Hul az sok török, hul és sebesedik (Zrinyi I.110). Itten kezd hullani török sok számtalan, itten sebesedni minden főle-pogány (II.90). Annak a kezétől bátyya sebesedett és fejekre megint új veszély gerjedett (GyöngyD: Char. 351).

ki-sebēsédik: [exulceror; wund werden]. Az bal lábam is, az mint magától ki-sebesedett, flastromet tétettem (Moullók XV.427).

kisebēsédés: [ulcus; wunde]. Fekély, tőr, ki-sebesedés: ulcus PPB.

még-sebēsédik: vulneror MA. verwundet werden PPB. Honap napon mynd the kezembe adom ewkethi megh sebesedny es meg halny (JordC. 312). Ez erős fegyveres vgy útkö-zik, hogy meg sebesedie és meg terheltetie (Börn: Préd. 239b).

Tyriez meg kezedet és vigy ki az hartzról, mert igen meg se-besettem (Kár: Bibl. 1330). A meg sebesedet emljői anya igen szorgalmatos vala, hogy midőn fiát szoptatná, a vér a tej-jel őszve ne egyedetűnk dilly: Préd. I.156). Ugyanott sebesed-vén az pesti tatárok agája is meg (TörtT. II 75).

mégsebēsédés: [vulneratio, sauciatio; verwundung]. Ymad-lak theghedeth az kerözth fan megh sebesedessederth (PozsC. 17).

Sebēsen: saucie Kr. [verwundet]. Marada az holecn sebes-en ew oldala (ÉrsC. 412). Az kik nemel erős vitezece volta-nac auagy az harczon meg halanne, augó mag sebesen mara-danac meg (Deesi: Sall. 51b).

Sebēsít: saucio MA. verwunden PPB. Wtót halara sebes-itek (VirgC. 103b). Oh jay wezyk, mely yghen eles thór lee-zen az sebesythen mynd keeth fidele azz mynd testeeth mynd lelkeeth (ÉrsC. 143). Az beteghegh testeth sebesythen es lelkeeth megh wygatzal (205). En sebesithatoc es én gyogyithatoc: percutiam et ego sanabo (Helt: Bibl. I.eced3). Pallosa élivel sebesitese ellenségét (Laur: L.Viad. 58). A ki ellomondással társit megtámadja, sebesiti más birét (Fal: FE.431). A kik szeretnek, sebbe esnek, a kit az isten szeret, sebesit (Fal: SzE. 522).

el-sebēsít: reducere C.

még-sebēsít: vulnero, convulnero, saucio, consaucio, ulcero, exulcero, exciso C. [verwunden]. Törőlesből megsebesített: descobinatus C. Lelketh igen meg sebesitete vala (VirgC. 19b). Az ő iogiaual meg sebesythen titeket, ki őzőn tyteket az ő satorabol (147). Az een zyuemeth the sebeddel sebősöhd megh (WinklC. 261). Azok azt megh sebesythen, ky hanyak az zelőből (JordC. 599. 772). Adatnak hala adasok az iduezeytev-onk, ky meg gyógygya azokat, kyket meg sebesyt (DomC. 37). Az keweik nagy sokokat meg sebeseythnek vala (ÉrdyC. 546). Keriek Jezus, sebeseyched megh en zyuemeth (PozsC. 14b). Az földre romlottal meg sebesidet vala az nemzetségeket (Zvon: Osiand. 235). Mig az rózsza lappang tövises tokjában, távozottok tölle gyermekek kezéi, meg-sebesittenek szürös tövis-sai (SzD: MVir. 466).

mégsebēsítés: ulceratio, exulceratio, vulneratio, sauciatio C.

mégsebēsíthetetlen: invulnerabilis, invulneratus C.

Sebēsítés: vulneratio, sauciatio MA. verwundung PPB.

Sebēsíthetetlen: invulneratus MA. unverwundet PPB.

Sebēske. Ennee az leuele sebeske mint a kőkény sziluanac (Mel: Herb. 88).

Sebēsül: vulneror Kr. [verwundet werden]. Te zentsges fyadnak tésé ez kypen sebesölwen az te zyzeseges öledben wala feketwen (PeerC. 146). Vram Jesus, ky weretettel, seb-ösülttel (CzechC. 25b).

ki-sebēsül: in vulnus erumpo Kr. [wund werden]. A kék-ség gondatlanul tartatván, ki-sebesül (Com: Jan. 60).

még-sebēsül: pervulneror Kr. [verwundet werden]. Kezde zolni az ven frater, kynek labay valanac meg sebesölwen (VirgC. 60b. 29). Nekem ada megh ez velaagh testedben mynd-enestewl megh sebesewlwen (WinklC. 101). Megsebesítheteeek ammi alnaksagonkert (NagyszC. 320b). Gyogyohad meg azth, ky megh sebesölth (ÉrsC. 147. 207). Melye megsebesölde, ky ő neky testet meg rothatzana (ÉrsC. 121). Az en színem az en belső reszeimbe megh sebösültetöt (szék: Zsolt. 118b). Ő sebösült megh (Kules: Evang. 6b).

Sebēsülés: vulneratio, sauciatio MA. verwundung PPB.

[Sebhēsül]

még-sebhésül: [vulneror; verwundet werden]. En testum nagon konzatic fene farkasac sebeuel, sephesültetic es göttretic (NádC. 703).

Sebhész-ik, sebhűsz-ik: [vulneror; verwundet werden]. Teretuala bodog Ffereenz Marianak egyházához, lewlewtuala ott egyalazatos frateri, kynek nala Jacob neue, nemy szeppewt poclosual; ulceratus leprosus (EhrC. 101). Löttem mikent sephetec serelmben alunaik (AporC. 13). O wram Jesws Christus, ymadlak tegedeth az kerestfan sebhetted, mereggel es ecettel ytalal (PeerC. 177). Mint sebhett oroszány a barlangból kirolan (Könyi: HRom. 9).

még-sebhészik: ∞ Az poclos nala mendenestewlfoghuan meg sephewt es ygen ytalatos (EhrC. 103). Momon megsephétetec (nybo vulnerati) vala ő szerelműből (BécsiC. 168). Emleközöl the zamtalan sebeidnek soksagáról, kykkel fejedtől fogwan labyd talpayglan megh sephöttel (WinklC. 256). Ezen buntyanak nyatta megh sephewek es megh keseredek (DebrC. 532). Szívekben mindketten megsebhettek vala és ő szerelmekben felgerjedtek vala (RMK. II.82).

Sebhedség: sauciatura Kr. [verwundung]. Ez a jel a Krisztus új nagy haszonra, sebhetségből való gyógyulásra felállított nyilván való bizonyosság és jelenség (BíróM: Micac. 174).

Sebhét: vulnero, saucio MA. verwunden, verletzen PPB. Kyuel nehezen sepphetyk ystemek zolgaya: quae graviter vulnerat servos dei (EhrC. 50b). Mynemw zomorsaggal sebhettetik vala az anianak ő zine (WesprC. 3). Az halálnac keserwes walsaga engem sepheth (ÉrsC. 296b). Kik sebhetik az kiralyt: vulneratores hominum regiorum (Ver: Verb. 28b). Paranczolatnac szegese mindneket sebhete (Born: Ének. 35b). Helesen vaskodtak akkor az sz. doctorok az eretnekek ellen, mikor azt forgatták és azzal sebhették és rontották őket, hogy az előtt külfömbet hittek az keresztyének (Pázm: Kal. 170. Lép: PTük. 174). Szíved fájdalommal sebhetik és tested nyomorgattatik (Mad: Evang. 69). Verset kohogtatok, miként Voszolányt Kupidó sebhettén, [Szécsi Máriával szerelme öbön] (GyöngD: MV. 10). Hát ha még ennél is nagyobb tekintetek, annyival is inkább titkos izenetek sebhettek (15). Tsak egy sebhett engemet (Könyi: VM. 13). Hivőségemet nem sebhették (mind nyikái ezeknek (Amade: Vers. 87).

még-sebhét: ∞ Azt és meg sephétuén kiutér (MünchC. 157). Az zynet meg sebhety (VirgC. 136). Te zent feyedet meg sebhettek (CzechC. 7). O edős ilms sephössed megh em zywmeth, hogh zeretethnek könyv legenek es fordoh engémeth te hozjad (WinklC. 259). Kemény zywmeth meg sephössed (27). Meg jute, hog továbbá ilyenféle gyűlösegek az ev zyweet meg ne sephettuey, zaggatnaya (MargL. 118). Talpantol foguan thietemiglen meghsebhettek vala engemet (NagyszC. 48b). Tyzta keuansagat meg nem sebhette vala (CornC. 430). Az ev zyweet meg sebhethen fertozetes zeretetro (358). Meg sebhetteen az papy feyedetennek egy zolgyat, el vaga hűneky ülyeot (JordC. 112). Te uram jrazan sebhettel meg engemet, de kegyessen vigasztalt meg engemet (DomC. 228b). Zynet gonoz keuansagual megsephette (DebrC. 7). Meg sebhétte ew zyweet az ew meemey zeretew attyanak es vendegheenek tyzes zerelme (ÉrdyC. 510). Megkerdelek, ky volna es ki sebhette volna meg ewet (527). Az őryzők megh vereenek engemeth es megh sebhettek (ÉrsC. 228). Vram Ihus, ky ez wylgnak ydnessegheyerth akaral lanchawál megh sebhettetmly (PoszC. 34). Meg fogatatanak az tohanyoktul es meg sebhettetenek (BodC. 12). Kemény tyssel meg sebhettek (ThesrC. 114). Aszt se aldózzad az urnak, a mi meg szakadot a vagy meg sephöttetett (Helt: Bibl. I. 113). Láncezual meg sebhete az ő oldalát (Helt: IT. es). És ő magát főkelyekkel meg sebhetted (Born: Ének. 294b). Az

uristen sebhett meg es ő giogith meg (Ozor: Christ. 349). Ő sebhett meg a mi alnaksaginkert (Bas: Credo. 174). És meg sebhettuen az ő lelki esmeretekel: percutientes conscientiam (Fél: Bibl. II.38). Az isten a bűnösöket az törűen által rettentí es színeket meg sebheti (Fél: Tan. 242b). Megsebhette az ő szíve ez vétékért és monda: Igen vétkeztem (MA: Bibl. L301b). Ninezenec megsebhedve és felszaggattatva az szíve az ő bűnökne esmereti által (MA: Scult. 231). Muekutánna pedig Dávid ezt eselekedte volna, megsebhették az ő szíve (Batai: LPrób. 82). Ez a tekozlo fiat vissza hozta es az tolvaioktol meg sebhettették az őrzőnek gyogyettása ala bizta (Lép: PTük. I.186). A máknak meg-sértett, sebhettett fejecskéje (Com: Jan. 32).

mégsebhetés: [vulneratio; verwundung]. Mitsoda a szívnek meg sebhetése (Batai: LPrób. 86).

Sebhetés: ∞ Eggik törése es sebhetése a másikat ott eri (Mel: Jóh. 41).

Sebhétetlen: invulnerabilis Kr. [unverwundbar]. Aclálles uoha győzhetetlen és sebhétetlen vala, még-is Troját meg nem vehette (Hall: Tel. 130).

Sebhít: [vulnero; verwunden]. Tsendesedgyéc azzal szíuem sebhítő lánghia (Balassa: Ének. 3). Hát miért ostoroz s próbakkal miért sebhít (Rim: Ének. 172b).

2. SEB: impetus, violentia MA. gewaltsamkeit PPB.

Sebbel: [celeriter; schnell]. Nagy sebbel lobbal valakire menni: *incursare in aliquem PPB. Jelenek az zent lelek nagy lyrtelen sebbel, nykkepen nemynemő leelekek hyrtelen walo jeweese (ÉrsC. 158). Egy anyyal azz kerekeket nagy sebbel az neyre wethé (510). Ezt hallván azonnal wezót rántának, nagy sebbel utánok evezni fogának (RMK. V.198). Es mind az ket folyo víz nagy sebbel egybe fűközik: et magno motu amnis uterque colliditur (Forró: Curt. 493). Késsó lévén már az idő, nagy sebbel lobbal kiki haza mene (ÉrdTörT. I.109).

Sebés: rapidus, praerapidus, torrens C. violentus MA. [rasch, schnell, reissend]. Venit ad thivium Zwew et ibi iuxta Sebusag sunt due meto CodPatr. VI.73. 1252. A gerneket az sebes víz gyarsan el nyeluen, az halottat eltemete az fewen ala (EhrC. 160). Az nagi sebes tázet el teryezte (VirgC. 38b). Ysten nagy sebes szelet erezte nap nywagatrol (JordC. 28). Az sebes zeneth vethween alyay, zwrkallyak vala (ÉrdyC. 169). Wgy az kenak forgasa es nagy sebes thalalusa negy ezevr poghaut ewle meg (ÉrsC. 510). Vala a folo izón sebes (TelC. 230). Atkozot legyen az ő haragior, miért hogy ilyen sebes (Helt: Bibl. I. An. 4). Az tűznek sebes voltat meg oltak: exstinxerunt vim ignis (Sylv: UJT. II.110. 126b). Sebes haraga lúttie (MA: Bibl. V.9). Sebes, forgo taraczkokból lövöldözvén (Com: Jan. 149). Egy sebes szarvas gémnek nyomát keresvén járt (Zrinyi: ASyr. 1). A szarvas sebesen fut (Uly: Pról. 132). Az ő sebes szerete (Mik: MolN. 194). Könyebb lett volna Nagy Sándor paripáját sebes futtában visszafütyenteni, hogysen asszonyom nyelvért egy kovés pillenésre bírnai (Fal: NA. 187). A remora halszeka a nagy terhes lapót sebes mentében megállítja (Fal: TÉ. 687). Sokan erőszakosan bűnnek természetekkel és mint egy hatalmas sebes folyamok ellen evezvén, akár mint fészkelőjenek, előbb nem mehetnek (Fal: UE. 383).

Sebésen: rapide C. violenter MA. [reissend, heftig, rasch]. Sebessen folyó vízben: in aquis vehementibus NémGl. 284. Sebessen ala jöni: magna vi deorsum ferri PPB. Nézd, mely sebesen a földre száll (Pázm: Pról. 135). Esik elődben még oly csoportos ut, melyen jó lovad sem oly sebesen fut (Thaly: VE. I.152). Mikor Kédnél vagyok, a nap oly sebesen repül, valamint a fecske (Mik: TörL. 34). Védelmezi magát a tűndöklő Apollonak sebesen süttő sugarai ellen (Fal: UE. 370).

Sebëskëd-ik : properanter ago Kr. [rasch handeln]. Életo-
ket sietve költik, kedvekre sebeskednek, minden hirtelen által-
futván (Fal: UE. 454). Kérë utóljára, hogy sebeskedne mind
igérétével mind ajánlásával (Fal: TÉ. 648). Mikor ős hol kedvek
viszketteti, sebeskednek a bösözében (SzD: MVir. 48).

Sebëskëdés : [properatio : eile]. Nem tapasztaltam benned,
hogy időtlen sebeskedéssel törekedtél volna az effélékre (Fal:
TÉ. 125).

Sebëslen : [cito : eilig]. Ugrai Györgynek egy szolgáját, kit
jóságába küldött volt, az [gynlai bégh alá külte sebeslen
(MDiplBék. 187).

Sebësség : velocitas, rapiditas, violentia, impetus SI. [schnel-
ligkeit, gewalt]. Sebesseggel az áytot megnyttnan, torn nagy
zozatott (EhrC. 16). Az viznek sebesége áketh elragagya
(VirgC. 109b). Az tyznek sebesseget megh oltottnak hyttel
(ÉrdyC. 521b). A szelnek sebesseget érezzük (Fél: Tan. 317).
Az folyo vizek sebessegek miat gyakorta ny es mas folyasra
szoktak szegni (Ver: Verb. 157. 166). A magas hegyekből le-
szállot kőszikla nagy sebesseggel düll, bont, tör (Zrinyi 155).
Megvidámula, az öröm testét, lelkét nagy sebesseggel elfutá
(Fal: NA. 150).

elme-sebëssége : acrimonia PPBL.

Sebësségös : vehementissimus Kr. [heftigst]. Poculbeli
sebësségös tüz (GuaryC. 11). Poculban vagyon eg meg gyotot
sebësségös tüz, ky öröke soha meg nem alozie (NádC. 77).

Sebëst : [velociter : schnell]. Folette híres jó lovazlásáról.
sebest futván másra ugrik egy lováról (Gyöngy: KJ. 107)

Sebhet-ik : [rapior?]. Oltari zenthseghhez annera sebhetie
vala, hog micoron istennee testeuel egzesil valo, nag sirassal
meg ötlerik valo (NádC. 541).

[Sebhetöd-ik]

Sebhetödés : [animi concitatio : aufwallung]. Kétes elméjét
nem csendesítheti, veszi a levelet, teszi, tekergeti; végre, mint
tengeri habok szelek szünésével, csendesedni kezd sebheto-
désével (GyöngyD: MV. 43).

Sebtében : [celeriter : rasch]. Az ki sebtében futván, valami
fában meg ötközik, az fát szidalmaz büntelen (Zvon: PázmP.
94). Praedikátziójában nagy sebtébe mentében, mikor valami
ügy akadot volna eleibe, mely képtelen dolog legyen (Veresn :
Lev. 41). Ilyen sebtiben való jövése siető igyekezetit jelenti
(Bercs: Lev. 36). Komáromnak megyen és sebtiben füljül kerül
rajtam (122). Ugy kellene lenni, hogy maga hírvél mehetne
sebtiben Nagyságod (599). Unalom elfogta, bő jött nagy sebtében
(Orczy: KöltH. 113).

SÉD : rivulus, fluentum SI. [bach]. Ad fontem, qui nomi-
natur Tubntsedu 1086 (Wenzel L31). Per quendam fluvium
melsed vocatum 1261 (VIII.10). Ad pratum Sedfen nuncupatum
1292 (X.94). Meta descendit ad pratum seedfen nuncupatum
1292 (CodPatr. V.74). Wokonsede (ZichyC. L16).

SÉDÓ : [patibulum : galgen]. De meeg más[sédora is vonszák
mestert (Bal: CsIsk. 153). De ideie immár, hogy fecesegésedlert is
sédora vonnyalak (239). Fële azon, hogy ötet is sedora vonjak
(GKat: Titk. 17b). Megkellett a Christsnak feszíttetnie és
a tolvajokval egy sédora fogattania (GKat: Váltb. II.115).

SÉFÉLY : [scapha : schäffel]. Ezüstből horgokat sokat
csinálnak, séfelyek, kosárok ezüstből valának (RMK. V.197).
Hozának Dávidnac háláni valo ág leplet, medenczét vagy viz
merő séfőliöket (Mel: Sám. 19s).

SEGÉD (segid DöbrC. 51. Göres: Máty. 54): conamentum
C. juvenem, adjutorium MA. hülfe, zuflucht, beistand PPB

Vénség segédoi: *adjutoria senectutis PPBL. Logenee neki se-
ged (HB. 22). Ur nekem segid, nem filek. Vr nekem seged és
en meg ytalom en ollessegimet (DöbrC. 51b). Tudom, hogy
lengyel hírvly hozzája venne, egyik segédem Czelling ücsben
lém, másik segédem én unokám leme (RMK. III.353). Hor-
tzez főb uraktól kére segidet (Göres: Máty. 54). Vénsége istáája,
gyámola, segéde (Zvon: Post. II.411). Az istip olly támasz,
segéd, melyhez tartozkodik az erőtlen, hogy el ne essék (Megy:
3.aj. II.32b). Segedeiket kívántak (Megy: Dial. 69). Hathatos
segédi valnak az igaz kegyességnek (Teleki: FLél. 4). Bodulni
ha kezd elmém, el-távoznac tőlem segédim (Jf): Hének. 19b).
Keszkenője végét bő-veti, melynek segédével jó is a part felé
(GyöngyD: KJ. 45s). Földi segédim ha elhadnak is (Thaly: VÉ.
111b). Kérjük az istent, hogy lelkét adja nekünk segédül a
mi magunk állapottyának megvizsgálásban (PP: PaxA. 53b).
Végzetlen tiédalmakat szenvedett, hogy segédével Floriánja
mellett nem lehetett (Könyi: VM. 43).

SEGÉDELEM (segedem NagyszC. 104. segelm KulesC.
118b: confugium, profugium, refugium, opulatio C. auxilium,
juvenem, adjuvamentum, adjutorium, praesidium, subsidium
MA. hülfe, zuflucht, beistand PPB. Ystennee segedelmeuel
valumynemev haznalatott ew kewzewttek tezewik (EhrC.
36b). Vón ő maganac segédelmeket: assumpsit sibi auxiliarios
(BécsiC. 14. 43). Segedelmet tüled nem vezde (GuaryC. 40).
Zent Ferencznek segedelmet kerü valo (VirgC. 108). Embőri
segedelentől meg valec foztatott (NagyszC. 104). Az the-
sedelmel ala folyamokon (WinkC. 40. 83. JordC. 802). Semimő
hyedelmet auag segedelmet vonen (VirgC. 94). Hyzem, hogy
az wr isten, ky mynden-ke meg vygantzal, teeneked eos seghe-
delmet tezen (ÉrdyC. 338b). Een ygaz segedelmem vagon
wtvlt: justum adjutorium meum a domino (KulesC. 11).
W segelmek meg fogyatkozyk: auxilium eorum veterasset (118b).
Zenth Miklos mij zegedelmemwn (RMNy. II.23b). Segedelmeuel
legyetek, ky dolgában zvéskedyk (Komj: SzPál 104). Segede-
lem nélkül szükölködie (Com: Jan. 201).

Segédelmes : auxiliaris, auxiliarius SI. [hilfreich]. Emleköz-
yewwn az ew hamar valo seghedelmes voltalor (ÉrdyC. 559b).
Istennek seghedelmes malaztta (604). Az ew kegyelmesseghene-
nek seghedelmes ayandeka (632). Zent Peter zent Pal aposto-
loknak seghedelmes hatulmokban byzwan engedet ayandekot
(ÉrsC. 556).

Segédelmesküed-ik : [praesidio sum : beistehen]. Segedel-
meskegyvél, read lizom utolsó tsapott füye-fogyott romén; em-
nek (SzD: MVir. 334).

Segédelmesseg : [auxilium, adjutorium; hülfe]. Mynde .el.
zegédelmesseget ewennek alyotya valo (ÉrdyC. 372).

Segédelmü : [auxiliaris; hülfe beistend]. O gazdagság sege-
delmü kiraly (MA: Scult. 15b).

Segédség : juvenem, adjutorium; hülfe, beistand. Vón zent
Damian egizhaznak valo segedséget az epülese (VirgC. 51).
Hüseg neki segedség valo (55. 128b). Atte segedséggel
megzabadultam (NagyszC. 128. 304b). My seghedseghwnknec
ydeyn: ad opportunum auxilium (JordC. 805. 810). Zükseg valo
aiunlas má segedségönkre (VitkC. 93). Mynden dolgában nagy
seghedsegh valo (ÉrdyC. 581b. 613). Wr ystennek malaztta-
k segedséghre myat akarok ky mwlnom (ÉrsC. 265. TelC. 4s).
En segedségemre boczassad zent Myhal archangyalh (ThewrC.
1. 134). Hyny engömet segedségre az nyomorusagának napyan
(Beythe: Epist. 222b). Erős hyttel hijne segedségül (MA: Scult.
250b). Az istennek segédségül valo hírvsa (KCsipk: Wol. 341b).

Segéll : juvo MA. helfen PPB. Zent Ferenc ewtett hy-
segest zegellynala: adjuvat (EhrC. 7). Ninčen, ki segéllén: non
est, qui adjuvet (BécsiC. 24. 10). Ségellén en hűtölenségemet

(MünchC. 89). Zegent nem segellem zűksegbe (VirgC. 7. 88b). Kezelem magat nem segelhetti vala sémiben (WeszprC. 68). No mayd meg latom, ha segel (SándC. 29). Azert sir vala az aia ő zent fiatal egeőmbbe, mert az ő fia nem segethivala (NádC. 346). Hina hozza egy sorort, hog segellene neky (MárgL. 25). Őzvegöket segellenny hű zyksegekbe (JordC. 834). Eo napontent segelli az ur istennek eleotte eo zent érdemevel es eszedesevel az eo fiait (DomC. 1). Mely cardialisok zent Dumanosnak hyven segetnek az eo neky hagyot dologban tanachal es segedelmel es (99). Oh azonim Maria, mikepu alazuala, maig ki seget uala il nag zorosságban (VitkC. 79). Te kegez Jესusnak zeretű zolgalo leana, gondolad, hog őrmest segellened ötet (80). Ymo isten seget engemet: deus adjuvat me (KulesC. 129). Melyik mestersegnek segel inkib az őrdög (MesésK. 31). Földünkben nem segellac a szegenyeket (Born: Ének. 130b). Segellöd otellal es itallal minden zűksegekben (261). Segellie az isten dolgában munkalodokat: ministrant sacerdotibus (MA: Bibl. IV. 238). Az őkrök, melyek vonják a terhet, s egyik a másikat segélik (Bod: Lex. 75b). A megbántott fölnek segéljünk (SzékÖkl. 1314b).

[Szőlősek]. Isten engem vgh segellien (RMNy. II. 19). Fogd be a lovat őrdöglekű, mert úgy segiljen elűtöm a fejedet (Bethl: Élt. II. 124). Isten úgy segéljen, Ujvár felé hallanék csak indulását is Nagyságodnak, Pozsonyhoz gyűnne Haiszer (Beres: Lev. 96). Isten úgy segéljen, újra kezdjük tavasszal ismét az entrét (219).

elő-segelli: [adjuvo; beistehen]. Elő-segélteni valakit: *adjuvare aliquem comiter, lapide, munifice PPB. Ő Felsőgét abban mint egy elő segélik (Tof: Zsolt. 513). Elő segéllýed nyavalyás voltába (Magy: 6Jaj. VI. 48b).

föl-segelli: adjuvo, sublevo, opem ferro SI. [nachhelfen]. Ha istent tiztellyűe, az ni erődenségünket föl segelli (Kár: Bibl. 1627b). Fölsegéllýed az kolhusac zűksegét (MA: Bibl. I. 172b).

fölsegéllés: [adjuvamentum; unterstützung]. Nem immel ámmal, hanem nyersen szorgalmatoskodtam föl-segéllésen (SzD: MVir. 213). Mindent elkövet a megszorultak fölsegéllésére (380).

még-segelli: [adjuvo; helfen, beistehen]. Isten őket meg nem segellendi (GurayC. 55). Zegel meg engemeth minden sűksegemben (PörC. 172). Vram seget meg enghemeth (JordC. 402). Mindn zűksegőkben meg segellettetek (DebrC. 24). Inkab segel meg az bekese (280). Meg segethlyk vala az hazat (ÉrdyC. 562b). Kegyelmes meemýeý zent atyánk istennek meg segethollót malaztyyabol lassok, hallýok az nemes zyz zent vyteznak es nemes wr flywnak dycheeretes kynwlasat (514b). Es en meg segellettem: et adjutus sum (KulesC. 61b). Kellyence föl es segéllýence meg titek: surgant et opulentur vobis (Kár: Bibl. I. 190). Segéllýik meg ezeket a Christus barátait (illy: Préd. II. 178b).

Segélget: [iteratis vicibus adjuvo; wiederholt unterstützen]. A hercegek és fejedelmek megenedük ugyan, hogy őket segél gessük, de egy áltájában nem, hogy meggyőzzük (Fal: UE. 366).

Segéllő: adjutor MA. hoffer PPB. Zenth Yeromýnys kerez tyeu lythnek dewezowsages vytezo, anya zent egyhaznak sege leywe (Érsc. 332). Mykort magut syratna, de segellwet nem latna, feleslege kowzel vala (511). A ty őrványoknak segéllýy vagyunk (Konj: SzPál. 203. MA: Bibl. IV. 190).

Segélség? segérség?: [auxilium; hilfe]. Ty K paran ezolna Myrumba, hogy kennek segélség (LevT. 139). Zriny György a var segérségére jűve (Pethő: Krón. 187).

Segélt, segilt: [auxilior; helfen]. A Nagyságtok édes asz. szony anyjok, hogy holta után is az etféléket segilthesse, férjének akarattjával arról rendelést tett (Bod: Pol. Ajánl. 4). Blundrata és Dávid az igaz tudomány iránt kételkedést szereztek a mellyot igen segiltett az is, hogy Lengyelországban is lábra kapott az a tévelygés (18). Tamasztot isten egy jó embert, a ki táplálta, segiltette (191).

[föl-segélt]

fölsegéltetés: [adjuvamentum; unterstützung]. A tauás küldött a tanítóknak zűksegekben való föl-segítetésekre alamsina pénz (Bod: Pol. 172).

Segéltés: ∞ A papoknak, templomoknak segéltésére, a mit isten nektek ad, abból alamsinnálkodjatok (TörtT. 2. L149).

Segéltöd-ik: [juvo; geholfen werden]. Ha azzal a vallás dolga segéltödött (Anyaszllist. 185).

SEGÍT (megsegítenen JordC. 259): auxilior C. juvo, opitulator, subsidior, subvenio, subvenio MA. helfen PPB. Frater agyad emmekem az seprewt, mert akarac teged segetyeny (ÉhrC. 98. 132b). Segéh emmekem vram: subveni domine (BécsC. 29. 79). Keryed azonyonk Mariat, hog segeten teged (VirgC. 1b. WesprC. 120). Az en meinei atyam nem segethlyk vala azt, alkít segethet vala (NagyszC. 104). Kellyenek föl es segetyenezek tyteketh (JordC. 276. 563). Mongyad azert ewneky, hogy segethón enghemet (ÉrdyC. 478). Segéthon mynket attya tyw es zenth lelők eg őrk ysten (Érsc. 21b). Őket nem segetyik (BodC. 5). Az Kegemel germeke igen lator, semth nem segeth (LevT. 1209). Segítették Sándort útában, népét pénzzel való fogadásában (RMK. IV. 87). Ne foly, hogy segethe senki magyarokat (Zrinyi: ASyr. 25). Lútyvátok, melly szépen segéti Sándort a tridentomi gyűlévész (Matkó: BCsik. 68b). Véltem, így is segetlek tégedet s tölthetem kedvedet (GyöngyD: Char. 35). Mihelt akadéka van, nem tud segéteni magán (Beres: Lev. 111). A jobbnál jobb természetet is előb segíti a gondos mesterseg es böles lecke (Fal: NE. 12). Anyit nyomsz a világ Delia mértékekben, a mennyire segét bölesességednek ereje (Fal: UE. 364).

be-segit: [introitum juvo; hinein helfen]. Bésegitvén a gályába a követ nagy három vöndégjeit, felszedetű a vasmacskaít (Fal: TÉ. 683).

elő-segit, elől-segit: [promoveo; nachhelfen]. A könyör-gés ighen elől segíti a bölességet (Czegl: MM. 14). Az ur isten abban is elősegített bennünket (Rákty: Lev. 214). Némelly emberből mintegy kinéz a méltóság, mely külső tekintetek bennük titkon lakozó ereje igen is elősegíti őket (Fal: UE. 388).

föl-segit: adjuvo, elibero, elevo, sublevo MA. aufhelfen PPB.

fölsegítés: sublevatio, elevatio, adjutamentum, auxilatio MA. das aufhelfen PPB.

[hozza-segit]

hozza-segitű: [cooperator Kr. mithelfer]. A hamisság-kezdők és hozzá-segitűk büntetűt érdemelnek (Pázm: Préd. 1180).

ki-segit: [subvenio, succorro; anshelfen]. Mostan hogy be rontottam agyadát, im elég aranyat adtál és minden szegény-ségemből ki segítűtöl (Helt: Mes. 382).

még-segit: juvo, subsidior, subvenio, suppetior C. helfen, behilffich sein PPB. Kerek teged, segethet meg ysten zegenet (ÉhrC. 60). Senky ne segetyenez meg teghed: non sit qui te adjuvet (JordC. 259). Segetyenez meg mynket: succurre nobis (763. 779). Segetyethetők meg atyamlyay, hogy el ne veyzek (ÉrdyC. 566. 633). Azzonynik Marya az ő hyweyth meg segetty (Érsc. 521). Az kerűl való somsedok meg segetetok,

ky minel lehetet (RMNy. II:97). Hozzánk közelget és meg-segit, hogy el ne essünk (Pázm: Préd. 173). Egy szeme pillan-tásával is meg segíthet (Zvon: Post. 1325). Hiszem istenemet, megsegít bennünket (Beres: Lev. 586). Jó volna megvenni, mikor megsegítheti, akkor nem lesz ügyis erőm offensívogálni (704).

mögsegítés: adjutorium MA. hülfe, beistand PPB. Nem látunk dűtsőséges operatiókat vagy szállott várunk meg-segítését (Zrínyi II.171).

rëa-segit: opitulator Kr. [behilfflich sein]. Segedlően reea wr isten (ÉrdyC. 8). Ez stau isten reä segituen nagyobb is ügye kezem szolgahom 1582 (Kal. Eüij). Tollyosséggel semmit nem eslekedhetnének, ha az istennek völkék együtt munkálkodó ereje reä nem segiteneje öket (Pázm: Kal. 29). Többre is reä segit az ír isten (RákGy: Lev. 241). Isten s a szerenese min-deukre reäsegét (Beres: Lev. 174). Minelküntanna isten reä-segitené az földvári sünczink valamely úton-módon való köz-hez-vételehez, intézheti generalis uram operatiót (336. 135).

segittén-segit: [continenter juvo; stätig helfen]. Ösztön-nélkül-is segittén segétt bennünket (Csüzi: Síp. 372).

Segitdégél, sègèddégél (MA): juto MA. behilfflich sein PPB. Az építő mester épít segiddegelvén az ácsoc: adjutanti-bus fábris (Com: Jan. 102).

mög-segitdégél: subvento C.

Segitelen: [auxilio destitutus; hilflos]. O segytelen ember-segh, o nagh martirwmsagh, mely sebek, seghely mynketh az ewrek eleltre (PozsC. 196).

Segítés: juvamen Kr. [hilfe]. Az ítélet napján ki-adott szent-entziában a nyomorított segítésének el-múlatisát adgya okúl a kárhozottak veszedelmének (Pázm: Préd. 39). Nem tsuk isten-ben élünk és vagyunk, hanem ő segítésével lehet leg-kissebb mozdulásunk (71). Inkáb bizott az orvosok segítésében, hogy-sem istenben (175).

Segítő: juvans, adjutor, opifer C. opitulator, auxiliator MA. belfer PPB. Nem vala eun-kóm a kenba segettóm (NagyszC. 88b). Tezlek tegedet keresztzeneknek segyteveno (ComC. 103b). Isten az emberek büniert az érzékenységtelen állatokat is ron-tya és ostorozza, mivel segítői és eszközi völkának az emberi gonoszszágnak (Pázm: Préd. 7). A mértékletes harag segítője a bátorságnak és erősségnek (798). Leme ő nélkül kalauzzok és segítőjök (Liszny: Krón. 298).

Segítéség: auxilium, juvamen, adjutorium, opitulatio, sub-sidium, suppetiae C. hülfe PPB. Segítéséggel vagyok: opitulator; segítségre-való: subsidiarius, praesidiarius C. Erőzyem te zent-segős segeythsegödeth eos wygaztalaasodath (CzechC. 60b). Attiam adna többet az en segeythsegömhre tyzenket legio angelioknal (WesprC. 66). Felemelhen az sororok az ev zemetek, latak az lampast az eegben segeyteseg nekevl choda keppen allanya (DomC. 55. 99. PozsC. 15). Valamy seghedssegöt teh-tünk teenedek, eremest teezünk (ÉrdyC. 359). Az yz leany az wr ystentwl segetseget war wla (ÉrsC. 482b). Vram een segethsegem: adjutor meus (KulesC. 27b). Logy segethsegeel raytonk kenyerylwen (Pesti: Evang. 90). Meame ala Arabiaba az Aretas kirallhoz segetsig kermi (Szék: Krón. 72b). Isten segetsegeuel vgyan volna hatalmum reä, hogy arthathée tünktee (Helt: Bibl. 112). Egy istenfő szömek minelkinc segitsegül volt (Helt: Bibl. 1c2). Meg bizonytom istennek segethsegeuel (Tel: Fel. 17). Kinec segitsegekből es szolgallatiokból ezelekette legén azokat (Decsi: SallJ. 30b). Mi nem küldünk föleltre való segítéséget kérni (Bul: Epin. 9). A hol az isten jelen vgyon segítéséggel, még a pokhlál is erős fal (Fál: SzE. 518).

Segítéség: [auxilians; hilfe leistend]. Mi is hatalmas esá-szír segítéséges oltalmában meg ne fogyatkozzunk (MontME. III.286).

SEGG: podex, annus C. culus MA. der hintere, arsch PPB. Seggen főlé: sedentarius C. Segg, állfél, segglyuk: podex; seg-gen költ kelés, kelevény, súly: condyloma; seggen és lábun való hasadások és törések: rhagades PPB. Vgy feklelem az in magas szarainammal, hogy mindgyárást tona segro döl (Helt: Mes. 268). Mikor fut a kechke, akkor feierlik az ő seggi (Sal-Mark. A5). Mi ragad az embernek a seggre, hanem csak szar-bíndok (B6). Mivel szereznek az emberek leg főb szart? Felelet: az ő alfelekkel vagy az ő seggekkel (MesésK. 12). Sar kerop, ha meg főzöd, igen io dagadot zómeróm testöt, seggöt völe kötözny (BoythaA: FivK. 75b). Az ílés kedvéért farral, segg polfával meg-környékeztett segg avagy állfél (Com: Jan. 19). Sótalan lenesét eszik kölykével, az seggiben vakar az kör-mével (Thaly: VÉ. 1313).

[Szólások]. Seggghi óráia: decem pes umbra, venter est summi cinipie salarium (Decsi: Adag. 206). Seggéd telik, de orszónyed füresen áll (FortSzer. M3). Aztot nem éri az ő boland feje, elbujhatik völe az ebek seggibe (Thaly: Adal. II.119). Mostan minden ember el körüli a dolgot es omeg vgyon ennyi küldis és seggen főlé tolaay (Helt: Mes. 218). Két nyergöt főlni egy seggöl: duabus sedere sellis (Decsi: Adag. 46). Nem főlhetz egy seggöl két nyergöt: non potest Thetidem simul et Galatam amare (196). Egy seggöl két nyergöt akar a jesuita főlni: duabus vult Jesuita sedere sellis (Czegl: Japh. 235). Jay hogy minden kurnának az seggit kened, azok minden marhádtól fosznak meg téged (Fort-Szer. L3). Soknak a fejeket seggek mellé tette (Könyi: HRom. 81).

bába-seggü. Bába seggü gomba fekete lével (Rady: Szak. 225).

Segdégél: [latito; sich verbergen]. Kinek nyílván nem könnyen esett országból ki vezetni, barlangokban segdegelni, egli laborút szenvedni (Lép: PThik. L130).

Seggél: retrorsum eo Kr. [sich zurückziehen]. Hatat adván és hátra seggelvén a karnec előtt, csalogatták alá Fehérvár alá (TörtEml. II.51).

Seggés: [pede instructus; mit einem fuss versehen]. Segges edény: gastorium C.

SEKRESTYE (*segistye*: TibC. 185b. *segistye*: Com: Jan. 129). adytum C. adytum templi, sacrarium MA. sakristei PPB. Szentség-tartó hely, segistye: sacrarium: segistye, temp-lom rejték helye, titkos hely: adytum PPB. Az vtan el me-gyen vala az secrestyeben (MargL. 66). Az segöstieből el ky jönnék (TibC. 185b). Ez hazamnak segöstiebbe ualo edenö-ket mind özne főrtem (KazC. 64b). Az nagi segestieben jutott vala (CsomaC. 62b. Göres: Máty. 61. Pázm: Kal. 613. Mad: Evang. 211). A szkofimos főpap a szentségesb helyben, seges-tyében bé-meyen vala: pontifex infulatus sacrarium, adytum pntabat (Com: Jan. 129). Az nagy segestiebe befutott vala, áldozó szer-számokat hozot vala (Huny: Troja. 43). Lengyel országha a papok a secrestyeben lévő szentelt vízbe teszik az ígert bort, hogy megihöljön, a mig a misét elvégzik (Mik: TörtL. 67).

Sekrestyérös: [sacristanus; kirchendiener]. Byzonsagot tavt vala soror Jolent, ky vala secrestyeres soror (MargL. 14). Az ewrdog kere az fratereknek secrestyeresetvel egy confes-sort (DomC. 64). Latia, haat az pypóky gyrew nychen wyya-ban, kyt az temeteezen atta vala tartany az segöstyérösnek (ÉrdyC. 443).

Sekrestyés: x. Az barátoknak monostiorokba való seg-röstyének vala neve Yeronimus (ÉrsC. 521).

SELLŐ: [fœa: fœe]. Oltalmát ha kéred a mennyek urának, sellők sem tündérek ám neked nem árthatnak (1850) Akad. Közl. 130).

SELYE. Egh ezewsthy selye pohar (RMNy. II.36). Egy ezüst selye pohár (Radv. Csál. II.7).

SELYÉM: sericum C. bombycinum MA. seide PPB. Zep aranyas barson selyem (GyaryC. 45). Az goromba ruhak selymekből lenny teeznek (VirgC. 119). Kössetőc coronat Marianae a vekonsugos selyemmel (NagySzC. 276). Arokat senky nem veezig arannak, bybornak, selyemnek (JordC. 918). Ez twtha feyer volt es selyemből volt alkotwan (ÉrsC. 69). Különféle selyem és aranyas morla (Ver: Verb. 58). Selyem páncézér üngel éltötette testét (Zrínyi I.96). Hegedű harnak való selymet vüttem (MonTME. I.221).

baka-selyém VerTrans. 10.

bojtos-selyém: sericum villosum Nom.² 419

[fél-selyém]

félselymés (ruha): vestis subserica Nom. 21.

sodrott-selyém: sericum tortum; gozwirnt seide PPB. Bolyokban van selyemnek sok száma, ki sodrott, ki sima, kilétnek rüt bogár fon (Szentm: Kalu. 7). A lóra való ékes száraz arannyal és zöld sodrott selyemmel egybeszőtt munka vala (Fál: TÉ. 637).

spring-selyém. Kösse az vekőusegő spring sefemel (DebrC. 629). Ha epring [ig] selyemmel megkötsz két hajszálat, egy erős vas szeggel földbe bészeged, minden erősegem eltávozik neked (RMK. II.343).

Selymés: sericatus MA. [seiden-]. Seelmes allattal megthekerth köthend kezeth, labat erőssen meg köthözök (PeertC. 43). Hm: nemememey illyv selmes ruhaban eyletzenen (ComC. 261b).

SELYE, SÉLYE (s. *elip*: Helt: Krón. 171): glossaria, sindapila, feretrum C. [sarcophagus; trahbalne, sarig]. Mikoron testet a seliche tették volna, azonnal test angizlok szeged el földmen, az martinak misiet kezdék el (DebrC. 85). Egy néhány nap mulva szellyébe tőné a király testét és be szar kozé azt minden föld (Helt: Krón. 174). Felássák nyugvó selyjékből, azokat drága helyekben rakják és foglallják (Pös: Igazs. II.651). Az irig halál s. ez fekete gyász selye mind ezeket előlünk elajította (Megy: 3Jaj II.17). Im ez szomru szellyében előlünk fekvő Ibrányi Ferencz (Megy: 6Jaj. IV.18). Tőnör miat szál be selye szobájában (SzBodó: SöDies. A4). Az ember születesre bősé, gyermek ruha, halálára koporsó, sir, selye készítettnek (ACsero: Enc. 257). Viszen a selyére (Hall: Pajzs. 433). A kilöz éltünkben bízunk legerőshben, azt tesszük a földbe romlanló selyében (ÉrdTört. Ad. III.108). A Kornis Gáspár selyét én viaszoztam meg és borítottam meg egy emberrel (188).

SELYP: blaesus, balbus, traulus MA. stammelod, übel rend PPB. A selyből es röhögőből prophetává tevél (Lép: PTük. III.251). Nehezen szálló selypce lenni: balbutentem esse (Com: Jan. 53). Kálmány szőrés, sünta és selyp ember vala (Lásny: Krón. 295). Valaki az isteni dícsőrethen röhög, selyp a vagy néma vagy, száz Máriához folyamodgyal (Tite: Rész. 131).

Selypög: balbutinor PPB. [lispelnt. Rebegek, leppegek, selypögek: balbutio PPB. Mikor szállni kezd, igen gyönyörűsögesen selypög (Prág: Serk. 168). Selypögek megis, ha ékes sen nem szállhatol (Lép: PTük. III.198). Elhulla eltem gyümölcs, selypög nyelven keröke nem fordul (TörtT. I.46).

Selypöget: balbutio C.

Selypögető: traulus C.

Selypés: subbalbus, balbutulus Kr. [stottern]. Jobb selypesnek lenni, hogy sem mint némánac: praestat esse blaesum quam mutum (Czegl: Japh. 53).

Selypesség: balbuties MA. [das stottern]. Minden modgyát ennek selypesség nélkül ki nem mondhattynk (Zvon: PázmP. 227).

SEMLING: salmo, esax MA. cobitis barbatula PPB. [salm, halcs]. Semlyeng hideggé téve éles lével. Az semlyenget egészen hadd, az sélből mosd ki, szírd meg az levét (Radv: Szak. 129). Sendung, orso farku hal (Com: Jan. 19). Kophalat, pisztángot, semlinget add a szakítsnak (SzBodó: SöDies. A4).

SEMLYÉK (selmekus, semlyngos Huszti: Aen. 7. szemlicke Mel: Jób. 53): [palustris; moor]. Édessek ő neki a czörgő patak szemlicke az az vgyan diczékedik, ha szemlickebe temethetik (Mel: Jób. 53b). Hogy már le-szakadgyon, nem tél több helyeken amaz álma-béli lékes semlyékeken (Gyöngy: KJ. 479). Mint Icarus le is esett egy semlyékbe (Gvad: Idöt. 79).

Semlyékés: uliginosus, palustris SL [moorig]. De staguo quod selmekus vocatur 1261 (Kaml: Tár). Meg szabadita ingemet az nag veszedelméből, kibe meg kel vala halom mint eg semlikos toba (Szék: Zsolt. 178b). Semlynges nád között nagy soká budosok (Huszti: Aen. 7). A föld semlyekes ingovány, süppedős (Gyöngy: KJ. 71b). A nyavalyáknak bokros az őrvénye semlyekes utyának ritka olly őszvénye (85). Vizes, semlyekes árok (Thaly: RT. I.239). O ezen semlyekes országot megjobbátá (Gvad: Hist. 59).

SÉNGÉLL, SÉNGERÉL: [metalla secerno; sengen]. Piskloczat sengellenyi. Végy egy font piskloczhoz nyolcz lat selyétronot (Keesk: ÖrvM. 393).

még-séngérél: ~ Tégelyben tegyed az átalötött piskloczat, semmiképpen bár meg ne tengereld (Keesk: ÖrvM. 290).

SÉNKÉL: [dono; schenken]. Ees vétey czvezenal te oldalad meg öklélwen, mynekönk veerth es vizeh senkőleel (WinklC. 258. GömC. 119). Az nagy soe futást, munkat nem restelte, mert vitézinec mindenét senkelte (BFaz: Castr. II.2).

még-sénkél: remitto; vergeben. Meg senkeli néki eddig soe bűnét (BFaz: Castr. C2).

Sénkélés: [donatio; schenkung]. Őe nem különben tartvác azokat, mint fejedelmeknek és uraknac adományinac és megtisztelési senkélésnek (MA: Tan. 1130).

SENYV: tabes, putior, rancor, putredo SL. [faule]. Senyvet, rothat vett ki viszen az vizeleten (Mel: Herb. 8b). Oly hitvány senyvét, bolyókás kozmós tzonorát hoznac elő, hogy szegénység előbeszéljen (MA: Tan. 91).

Senyvéske: rancidulus C.

Senyv (senvedek DebrC. 511. senyede Mel: Herb. 101. Pécsi: Szék. 30b. senyvedeg ACsero: Enc. 240b): ranceo, ranceo, putresco, tabesco MA. contabesco; stinken werden PPB. Roshadok, senyvodek, epedek: ranceo PPB. Senvedet haladot mind reide hanyod (Börn: Ének. 369). Nem szenvedheti vala el, hogy negyed napról fogvást az koporsóba: senyvden kivetelmék (Lép: PTük. 1415).

el-senyved: extabesco C. MA. verschwinden, verschmachten PPB. El senyvod a teste: corpus *prohnt PPB. Ez reghy ruhak el senyvodnek (JordC. 800). Myndenek mynt az ötötet el senyvodnek (ÉrdC. 53b). Nem keves ydegyen el senyvod (ÉrsC. 38). The haragodba elsenyvett: in ira tua defecimus (KulesC. 221b). Az hűnekne régi elsenyvett ereide meg wyint, meg eziezorozot (Börn: Préd. 238). Kunat miat el senyvodte

tetemünnee erei (Börn: Ének. 183b). Sebeim elsenyvedtec, megbúsodtec (MA: Bibl. V.19). Ez am. gümölcze amaz meg veszet és el senyvet fának (Czuanaki: 16gH. 99). Akkor koporsómúl én emlekedtetem, elsenyvedt tetemet melyben temettetem (Thaly: Adal. II.405). Sok pocsétes levélök a földben senyvedtenek el (Bod: Pol. 92). Szakadozott levél úgy elsenyvet, kopott, hogy írása is alig tetszik (121). A test elsenyved (Gvad: Hist. 74).

elsenyvedés: [extabescens; das verschwinden]. Az mi halálunk nem búneinkert való elég tetel, hanem az búmek el töröltetése és rolnuk való el senyvedése (Szár: Cat. E3).

még-senyved: fraceo, ranceo C. langveo, putresco, tabesco MA. [stinkend werden, verfaulen]. Meg senyvedt az banat miat az en szemem, az en lelkem és az en hasam (Szék: Zsolt. 27). A dögnek meg senyvet vere (Mél: Szlin. 389). Vetkek miat meg-senyvedett emberi társaságnak tagjai (Ver: Verb. El5b. 2). Christus testéne nem kellett meg-senyvedni a koporsóban (Kules. Evang. 262). Holt testek az mözen meg senyvedenek (Cseng: Jer. 11). Minek utanna meg senyvedtem és el-vesztem volna is (Pázm: KT. 209b). Megrothadtanac és meg-senyvedtenec az én sebeim: putruerunt et corruptae sunt cicatrices meae (MA: Bibl. I.495b). Az én szemem meg-senyvedett az nyomorúság miatt: oculi mei languerunt prae inopia (521). Negy ezer, vagy annális több esztendőnek előtte kezdettenek meg senyvedt pokolban (Lép: PTük. I.115). Az roszul való, meg senyvet fagygyat igen bővön ne márcs az vékony gyertya-bélre (Prág: Serk. 844). Meg-senyvedett, evsedett elméjfi hazug tanító (Matkó: BCsák. 178). Vétékben oly undok förtelmes és meg senyvedett, bűdös (Balassa: Ének. 11). A hal a vizekből kifogattatván, egy fertály ora alatt meg-senyved (Illy: Préd. II.249).

Senyvedék, sennyedék: scabies MA. [geschwür]. Az tekelnek senyvedeket cörepvel, vakaria nala, ganaion flyen (DöbrC. 514). Nem pokol, hanem senyvedeek vagyon hű testeiben (JordC. 97b). A vízuél az varat, szömölezőt, koszt, senyvedeket mosni igen jó (Mél: Herb. 101). A testen elterült sennyedeket, rút himlőt meg állat, ha vele kened (143). Fekély, sennyedeg: cicatrix, erumpentes papulae (Kár: Bibl. I.102). Az bőr alatt maradua, anagy seyedekke változóc (Pécsi: SzüzK. 80b). Fekélyec és sennyedec (Zvon: Post. II.30b). A koporsók belső sennyedékének bűdösségét el-fűdözök külső ékességekkel (Pázm: Préd. 36). Moyses akkor vévé észbe, hogy rút sennyedékekkel poklos keze, mikor kebelébe nyúla (72). Az én kezeimen való újaimat az rühös sennyedécek miat ki terjedni látod (Prág: Serk. 784). Egynek betegsége másokat is megbetegít mint a rüh, sennyedék (Versem: Lev. 259). Viszketeges folyó sörör, sennyedec (Com: Jan. 54). A rüh, sennyedék viszketést szerez (Com: Vest. 43). Szent Margit, scótusok királynéja, a betegeknek töröltette sebeket, csókolgatva szitta-ki sennyedékeket (Tarn: Szent. 62). Fakadék vagy sennyedék (Illy: Préd. I.174).

pokol-sennyedék: [scabies; krätze]. Ha veres hagymával a fő meg kenetic, a pokol sennyedeg: rüh fölle meg gyógyul (ACsere: Enc. 240).

Senyvedékény: [foetidus, putridus; stinkend, faul]. Ha az országok nem általmazzák az isten házának testét, nem egyebek léznek, hanem tsak senyvedékény bűdös szarvak (Misk: VKert. 101).

Senyvedékés, sennyedékés: scabiosus MA. rüindig, krätzig PPB. Sennyedegős, rühös buyasag (TelC. 1). Nanan vala erős hadákozo vitez, de rut, sinnyedekes, varas (Mél: Sám. 381). Hog ő sinnyedekes varát le vakarjaia (Mél: Jób. 5b). A rühös, varas, sennyedekes papokat sem szenvedte, hogy egyházi hivatalokban forgódgyanak (Pázm: Préd. 836). Sennyedekes, fekélyes seb (Horv: MulF. 22). Sennyedekes nyelveskedésekkel hírében meg-ültek (Csúzi: Síp. 116).

Senyvedendo: [extabescens; verschwindend]. Oh szegény magyar nép, kár, hogy tartatol úgy mint senyvedendő kép (Balassa: Ének. 3).

Senyvedés: [putredo, tabes; fäule]. Az imst senyvedéssel meg rothasztotta (Prág: Serk. 31). Tsontok között való senyvedés és rothadás (Tyúk: Józ. 156).

Senyvedhetetlen]

Senyvedhetetlenség: [incorruptibilitas; unverwüsthlichkeit]. A mennyei társalkodásban a senyvedhetetlenségnek ritka privilégiumával fel-ékesítettett szent Ferenc által mi is részesülhetünk (Csúzi: Síp. 513).

Senyvedhetetlenül: [incorruptibiliter; unverwüsthlich]. A szenteknek adatott privilégium, hogy senyvedhetetlenül maradt-lyen testek (Csúzi: Síp. 506).

Senyvedt: tabidus, rancidus MA. [stinkend, faul]. Az város senyvedt holt testül, vértül dögös vala (RMK. VI.189). Ollian undok vala a Jezabel holt teste mint a senyvedt gané (Mél: Sám. 402). Senyvet holt testül az város dögös vala (Cseng: Jer. E2). Senyvet, beteges (Börn: Préd. 43). Iszonyu dolog, ha valaki az halottat félig el rothat oldal czontyaival, senyvet tagaival felásná (MA: Scult. 499b). Rothattac, senyvettec (Com: Jan. 62). A senyvet tüvekhez ragazkodak (Illy: Préd. I.151b).

Senyvedtség: rancor, pedor C. MA. schümmel, gestank PPB.

Senyveszt: tabefacio SL. [verschwinden lassen]. Rabul tartani és fogságban senyvesztetni valakit (SzD: MVir. 347).

még-senyveszt: [tabefacio, putrefacio; faul machen]. Dávid háborodása oly nagy vala, hogy meg-rothasztotta és meg-senyvesztette sebeit (Mezy: 6Jaj. II.44).

SÉPÉR *(sépér)* Börn: Préd. 18b. *sépér* Helt: Mes. 174. meg *sépér* DebrC. 47): verro, converro MA. scopis purgo; kehren PPB. Kéményt sepreni: falginem camini detergere PPB. Eyel az en zyuemmel serkegettetem vala es sepreni vala en lelkemet (WeszprC. 128). Helt: Mes. 174). Szent Janos az szemetet imjgy seprőtte, hogy az istennec haragiat a bűn ellen czuda kemeny szockal predikallotta (Börn: Préd. 18. MA: Bibl. I.221).

[Szólások]. Lassan seperj, ne poroz (Matkó: BCsák. 102).

égybe-sépér: converro PPB.

el-sépér: [diverro; weglegen]. Elkapdossák és ugyan el-seprik az étket: diripiunt *verantque dapes PPB. Az Kisom patakja sörpőtte el-őket (MA: Bibl. I.221).

ki-sépér: everro C. expurgo MA. [auskehren]. Seperd-ki a házát: *verre pavimentum PPB. Seperyetek ky a rygy kanzth, hogy legyetek wy, tyzta (Komj: Szál. 139). Valamit a pápisták sok beszéddel szemeteznek, könnyen kisépertetnek (Pós: Igaz. II.195). Nappában egyszer kisöpörhet házadat, tisztán tarthatd konyhádat (Thaly: VÉ. II.422).

kiséprés: expurgatio MA. auskehrung PPB.

még-sépér: 1) verro, converro, deverro, expurgo C. abkehren, auskehren PPB. Megsepreni az udvart: *conciuntur ar-am PPB. Zent Ferenc völe wyseluala seprekwet zemetes egyházakat megseperny (EhrC. 97). Meg sepreni vala en lelkemet (ApoiC. 32). Tanulj meg sepreni a te lelkedet (WeszprC. 127b). A hazat meg sörpőzők a holnap napnak tisztösségere (DebrC. 47). Zykseeg loelkevünknek huzait megl seperwünk, ha ny hulladek benne vagyon (ÉrdyC. 24b. Fél: Bibl. 20). Az mi házunkat te tisztán tartsad, kiesin cellánkat gyakran megsöpörd (RMK. IV.50). A ruházatot meg-sepertetec seprős-kével: vestimenta evermittur scopula (Com: Jan. 114). **2)** [virgis caedo; mit ruten schlagen]. Ki ellene mottzon vala, aszt igen

meg kezdé soppenni (Helt: Mes 174). Nem ismertem társ te
nálladnál gonozbat, félek, hogy meg sőprik egyszer az látozat
(FortSzer. N2).

mégsépres: expurgatio C. MA. auskehrung PPB

Sőpörget: [identidem verro; wiederholt kehren]. Szükséges,
hogy sőpörögessünk, tisztogassuk a bűnök szemetével. Hé-gazosz-
tatott lelkünk-isméretit (Csúzi: Tromb. 160).

Sépredek (*seprőlék* PPBL): ejectamentum PPBL faex Com:
Jan. 18. [auswurf, hefe]. Ha ez világ előtt világnak sőpredekéi
vagyunk, istennél mindazonáltal koldvessék és bűsületessek
vagyunk (Ker: Préd 313). Az ezüstnek vannak sulái és se-
predekéi, melyek róla le égottetnek (Com: Jan. 18). Az illetén
variálódé méltán a városnac igaz sepredekéncé mondattatnac
(211).

Séprés: scopatio Kr. [das kehren]. Es az eohynan való
fizekaknak és egyéb edeneknek mosásnak és sepreseknek
poranal syeti való megfeketeltheny (MargL 3). Az apatwr mynd
neky hagiáa meg teny, ment wágon haz és wdwar sepres,
wyz hozas, sarw törles awagi tisztítás és tal mosas (ÉrsC. 131).
Keszgy munkat, akarmy legen az, akar tahmosas akar haz sepre-
ses (TelC. 371).

Séprő, séprű: 1) scopae C. verriculum MA. lesen PPB.
Vele vyeselnala seprewket zemetes egyházakat meg sepreny
(EhrC. 96b). Megfőrdoloe en házunkba, homma ki iőttem és
intuan kélté itet, huan séprőkel, mégtiztítéuan és mégekösöt-
nén (MünchC. 37. ÉrsC. 7b). Az egér tövis igen jó séprőncé
(Mel: Herh. 67). Maria Magdolna finéncé hýie, sőprót ezina-
nac belőle (129). A szemetec seprűvel separtetnec: quisquiliac
scopis verruntur (Com: Jan. 114). A házat seprűvel megseprík
(Bođ: Lex. 166). Egér tövisnek olly erce vagyton, hogy ha abból
szoba seprűt tsinálz és a házban felüggeszted, minden ege-
reket kiűz a házból (Váli: OrvK. 66). 2) scoparius; auskehrer
PPB.

ház-séprő: scoparius C. Nom2 273. [auskehrer]. Küldtem
az te ndvárnépednek való posztót, kívül megéred az mosónét,
sütlőnét és az házseprőket (Nád: Lev. 22).

kémény-séprő: fumarü scoparius, caminari; kaminfeger
PPB. A kéményseprőket nem szabad senkinek megelőzni (Ny: r
XII 363).

kracoló-séprű: peniculus; borstwisch PPB

ruha-séprő: 1) scopolia MAL. kleiderbürste. Nom 34 2)
[purgator vestium; kleiderputzer]. Tizenkét tallárt adtam az
ruha seprőnek, négy aranyat napjában az ház öntözőncé (Szentm:
TFü. 14).

tisztító-séprő: [peniculus; Bürste]. Mint egy tisztító seprű
olyan széles (Moulrók XI 337). Egy pár tisztító seprű (XXIV.
215).

ruha-tisztító-séprő: muscarium PPBL. [kleiderbürste]. A
ruházatok mosattatnac szappannal avagy megsepartetnec ruha
tisztító seprűvel (Com: Jan. 114).

tol-séprű: *plumaria scopi PPBL

Séprőcske: scopula C. [bürste]. Sőprőcskével kitisztítottuk
palástunkat (Com: Vest. 83. 115). A ruházatok megsepartetnec
seprőcskével avagy borstóival (Com: Jan. 114).

Séprőlék, sőprelék: putamen, purgamen C. purgamen-
tum, quisquiliac MA. [kehricht, mist, mlat]. A ből közöt lévő
étel szopo erce a meg-émésztett étekeke legjobb orejét ki-szítja
és azt a tőmőrdelkebb séprőléke a belén és altelen kivett
vén leviszja a májra (Com: Jan. 51).

éték-séprőlék: analecta Major: Szót. 38

SÉR, SÖR: cervisia C. cerevisia MA. hier PPB. Ser-főző;
sahajarius, zythepta PPBL. Se bort se sert ne gygyl: neque
vinum neque sicerambibes (JordC. 338). Senky semsert sem bort ne
arjulyon, hanem peczetes lezeuel és pintuel (RMNY. II 3). Ha Se-
bshyem deyaknak wana, anny penze az sevr arraból, ottan wen-
nem azth ew tewle föl (RMNY. II 74). Az chehek minden toma
shertől három garast yzeretek felebe az előbby adommal (LevT.
123b). Sert iszik (Valk: Kár. 17). A saxoniai ser meg köcsa
gostotta a Balduinus agya-veljét (Pázm: LuthV. 14). Ha bort
nem ad, hiszem ad lörét, ezíget avagy sört (MA: Scult. 751).
Az isqm főzessen egy jó főzelik sört tometésennek enlekeze-
tűre (Radv: Csál. III 239). Ígyál a sörben, kit csináltam lépő-
lál (Thaly: VÉ. 1344). Vacsorát italtól kezd sertől vagy bortól
(Kisv: Adag. 32). Ha Zágonybán sert nem ihatom is, de iszom
a bozza viziből (Mik: TörL. 371).

[Közmondások]. Jó az sör, de mégis az bor az anya: optima
quidem aqua (Decsi: Adag. 317. Kisv: Adag. 391).

bozza-sér: alia Major: Szót. 25.

büza-sér: ceria, curmi C.

elő-sér: cerevisia primaria PPB.

méh-sér: mulsum Com: Vest. 19. [meth]. Malosából, méh-
sertől hozess igen jó bort, mineműt az urad iszik (Radv: Szak
76). Az levét csináljad jó borból avagy méhserből (85). A hol
bor nem bővőkődik, méh-ser avagy mézes viz főzetettic (Com:
Jan. 85).

méz-sér, mézes-sér: ∞ Mézes sört hozattunk (MonTME.
I 129). Az ti országokban erős méz sörök vannak (III 426).

szalad-sér: rythum C. bryton; hier PPB. A ser főzőtől
duzna, szalad ser avagy ser főzetettic: a zythepta zythum
sen cervisia coquitur (Com: Jan. 85).

utól-sér: *secundaria cerevisia PPBL

Sērēs: cerevisarius MA. zum bier gehörig PPB.

1. **SÉR:** doleo Kr. [laedor; schmerzen haben]. Tőlem
sokat kér, a kinek gőzétől szédelő fejem sér (Gyöngy: KJ.
70). Nagy hőség kezdű itt Theogenest érni és a szívét nehéz
szorítással sérni (GyöngyD: Char 59).

Imég-sér

mégsérés: [laesio; verletzung]. Egy izzó vas kesztyűt min-
den mégsérés nélkül az kezére vonzon (MA: SB. 71).

Sérelém (*serem* VirgC. 32): laesio C. moror MA. schaden,
herzensleid PPB. Frater Lleo mendemapon kowlewmb vy
ruhaud kowlewmyrult az ezudaltos vaszeknek he sebenek
helyt vernek meg tartasara es serelunek engedelmere (EhrC.
65). Lőznéc föld indolator he-lée zerent es chsége, ezec a serel-
mencé kézdeti (BécsC. 98). Imé vettetenec napnac hefségere
és fýnec fágara és mégholtanac a mentől gonozb serelmeek-
ben és chségben (191b). W gieneket serem neköl zile (VirgC.
32). Testemnek serelme engemet nem banta (37b). Emleközöl
meg vram Jesus az the kenodol ees serelmedről, kyt zenwéz
wala (CzechC. 13). Ky vonah az kutból minden serelm nekel
(MazL. 184). Meg örössilón az en attiam, hogy ebenedhlessed
az en serelminet (WesprC. 43). Zent Margyt serelm nekel
ky leyne (ComC. 139). Minlón sebit meg glogitum es sere-
lomból meg zabaditum (DebrC. 12b). Serelóm neköl marada
a tűzben (123). Zyleteek mynt az főenesseg az naptól myndlen
serelomel kyl (ErdyC. 19b. 189). Kristis nagy zemerőmszel
figyót es nagy serelómvel meg főzyttetót (ÉrsC. 71). A zynek
tőwredelmesege serelm vagyton, a zuak gyonasban zemes-
rem (534). Az allas esmeg fel allattuan serelóm neköl ala zalla

(TelC: 100, KulesC: 16). Or el fogja átkát az reszketes és az sérelm mint az gyermek szűlőt (Szék: Zsolt. 100). Nagy színe sérelmere len (Tel: Evang. 1: 59). A napn minden sérelm nélkülü bostáttya fenyeességét a földre (Pázm: Préd. 102). Lelkünk ismétletének sérelme nélkülü rítánk térünk a hallgatásra (Pázm: KT: 28). Nyilaide szerencze emólem nagy sérelmet (MA: 134. V. 19). Betsülette sérelmére vagyom (Chag: Japh. 72). A földvárúti szeretene sérelme nélkülü merem mondani (Fal: NA: 111).

Sérelmes: laesus, saucius, d. dens, moestus, luctuosus MA. verletz, verwundet, beleidigt PPB. Lehetetle vala az en meg-főzött testőmben éak égő tő hegne hol es, hogy holat hűlvan való sérelmes fájdalommal teljes nem volna (NagyszC: 17). Törvenyt és igazat tegyenek valamely sérelmes felnek (Ver: Verb. Szót. 15). Veszedelembe és sérelmesbe a lelki betegség (Pázm: Préd. 20). Igen sérelmes ez az kegyes szívne (MA: Scdt. 210b). Sérelmes ez tenéked, hogy megvettettőt vagy (120). Lelkem nagy sebbel sérelmes (Balassa: Ének. 60). A kik a sérelmes szélvész és keményen sító lévség előtt ide bújunk (Biro: Préd. B2).

Sérelmény: laesio; verletzang. Mithogy annak rögös az ősvénye és lézen lábadaik ott sok sérelménye, jobb arról másként gondolkodnod, a még időd vagyom (GyöngyD: Cap. 640).

Sérelmetlenül: (integre; vollständig). Hogy az jó atyafiság sérelmetlenül megmaradhasson, Kélt kérem, adassa meg jobbágyimnak el vett borait (LevT. II 190).

Sérelm-ik: (patior; leiden). Némely harezőlő táborunknál s mi martalékunknál sebeiben sérelmet (Liszt: Márs. 112).

Sérés: laesio, dolor MA. verletzang, schmerz PPB. Sérésől, esestől es egeb nemő veszedelemtől legek meg általmazvan (PeerC: 255). Ky serelmnek es sereinek nagszagrath te zize-segős testődbe zenvedeel (WinklC: 256). Czeplődi nam küldött valami kenetet sérésről és minden nap azzal kenettettem (LevT. II. 223). Sérést, oldalfayást gyógyít (Mel: Herb. 110b). Sere nekül ala vgorodot (Born: Préd. 23). Mint orvosollassák az haza sérését (Gyöngy: KJ. 101b).

[Szólások]. Ha ő Ngára előnek az törökök, körömsérés nélkül egymástól el nem válnak (TörtT. XV. 159).

fog-sérés: (dolor dentium; zahnschmerz). A fog serest, kit zennettel, tonabba nem zennedőd (DebrC: 575. NádC: 489).

fő-sérés: (dolor capitis; kopfschmerz). Zolgalonc zent Ajalin azzonnak, hog ő érdemenec miatta fog serestől, főserestől meg-zabadnilyone (DebrC: 575).

gyomor-sérés: (dolor ventris; magenschmerz). Elhíszí Chemon beszéllését és valónak tartya a gyomrasérését (GyöngyD: Char. 88).

Séretlen: illaesus; unverletzt. Nem volt te honed egéseg, sem az te testődnék vala mely reze szeretlen (KrizatC: 21).

2. SÉR: [vulnus; wunde?]. Gyógyítja sérünket (Gvad: Orsz. 213).

[Sérhűsz-ik]

még-sérhűszik: [laedor; verletzt werden]. A nyavalyák sző beszédecel semmiképpen nem gyógyíthatatnane, de valami hasznos füvecel, melyec az meg sérűt tagokra tőbetne, meg gyógyulnake (Frág: Serk. 923).

Sérőd-ik, sérűd-ik: laedor, saucior Kr. [verwundet, verletzt werden]. Semmi olykas nem meri magát tüntetni benne, a mit megutálhatna a szem, vagyis a mitől sérűdhetne a tülnék kényessége (Fal: NA: 225).

még-sérődik: \ Megsérűt: laesus, saucius MA. Megh latom, ha isten megh segeel, hogy meg ne sérűgyom (ÉrsC: 1). Ha az imac meg sérűdne, kösd rea (Mel: Herb. 820). Akkor-beli természetünkhez illendő javainkban meg-sérűdünk, Pázm: Préd. 161). Mint kell telót magunkat viselűnk, hogy e-féle esetekkel meg ne sérűdgyünk (883). Egy világi fejedelemnek engedgyünk lelki esmérőtünkért is, hog ez meg ne sérűdgyök (Pázm: Kal. 183). Némellyek haragom és bosszú állásom miatti tesekbeim is meg sérűdneek (Lep: PTük. 1208). Igaz mértéket ad kezdébe, hogy a személyeknek érdemük meg ne sérűdjék a kovással (Fal: Vers. 244).

még-sérődés: [laesio; verletzang]. A szívnek meg sérűdéséből szokott származni a sírás (Báti: LPrób. 64).

mégsérűdhetetlen: [illaesus; qui laedi nequit; unverletzlich]. Az hallatatlan és meg sérűdhetetlen meghalna és sok nyomorúságok alá vettene (Pázm: Kal. 37).

Sérűdhetetlen: \ Egészeseg, ép, sérűdhetetlen az egész test (Pázm: Préd. 756).

Sérsz-ik: vulneror, saucior, offendo Kr. [verwundet, verletzt werden]. Az en szemem sérszik az gőrtőlmi niat (Szék: Zsolt. 90). Eleget téssen a sérűt résznek mindenkül, valamiben megbántódót (Pázm: Préd. 582). Amál nagyobb a fájdalom, mennél gyengéh résznik sérszik (392). Ártalmas, ha fűled s fejed akkor sérszik 1613 (KNagysz. 88). Lába hozzázás miatt nem igen gyakorta sérszik (EnyF: MSz. 169). Miatta solasen sérszik az erkölces illendőség (Fal: UE. 383).

még-sérszik: \ Ablakokon beesnee és nem sérűzene meg; non demolientur (BécsiC: 206). Ha ki nappal jár, nem serzie meg, mért kaffa e vilagnac vilagat (MünchC: 193). A köheret meg ragazac es meg nem sernee (NagyszC: 220). Az kender es az appa megh serűth, de az bva es az borso megh nem serűttek, merth estűnyök voltak (JordC: 25b. 555). A kőmer lo nem gondol awal, ki rayta il, bator királ ün legén es, hog meg serzik (BodC: 10). Mygh embernek gengheb ew e-lety, annawal hamarab meg serzyk ellenzew vezedelen-től (ÉrdyC: 151). Valaki világossághan jár, meg nem serzyk (ÉrsC: 74). Az oroszlan ew labat neky motogatnia, hogy meg serűt (313b). Az meg serűttet be kőtóm (Kár: Bíbl. II. 149b). Gyöngye állat az lelki-ismét, hamar meg sérszik és meg rűten (Tel: Evang. 1: 796). Sokszor földhöz veretik, megsérszik (Pázm: Préd. 161). Valamivel az isten tiszteleti igen meg-sérszik, abban mind halálos bünt esoleke-zúnk (725). Az meg sérűttekkel néki is fájdalmi légyenek (Pázm: Kal. 36). Azzal sem sérszik meg az hűnek égyenessége, midőn áftele dolgokban meg nem alkodhatnak az tudós emberek (57). Félec azon, hogy szívem elkeseredie és megsérszie (MA: Bíbl. V 19b). Az én lelkiem igen megsérűt (DKal: Ker. 100b). Lőnek gyermeki, de egygyel megsérűvek s meghala (Bethl: Élet. 238).

Sért: laedo, offendo, saucio MA. verletzen, verwunden, beleidigen PPB. Mesterseg meg cálnia es onnet venne orvos-sagot, homot sertett ellenség (DebrC: 242). Feold indulas, meny gergees es villamasok leynek, vyhog zent Agnes azzon kopor-sayahoz jeevvyket nem sertetteek (CornC: 410b). Gyethelme ez pwratoryomnak, kyth zenwodek, myndemmel ynukah eegye gyethelmeknek közötté nagyoban serth es kenoz (ÉrsC: 305). Nem fél, hogy a nagy kőszikláját golyólv sértette (Gyöngy: MV. 5b).

még-sért: laedo, oblaedo C. MA. verletzen PPB. Futva megsértem: incenso; valamemyire megsértem: suboffendo C. Attyamfiam farkas, en akarok tekeztet es ez emberek kewzt bekeseget teny, vgy hogy te tawled tonaba meg ne sertessenec (ÉhrC: 149). Parancolt isten te rolad ő anghalnac és kezébe veznee tégédet, nétaulantal megsérűd te labádat a kőhöz (MünchC:

19). Meg sértőttem te kegyességedet (CzechC. 35b. ApocC. 51). Kezbe viznek teged, hog' köhöz labadot meg ne séréd (DebrC. 168b). Hog' lelket meg ne serteneye, nagy aytatossággal kere az zentseges zíz (MargL. 118). Vala ky masnak mezeyt ovaz zelöcset meg sortendy, az karth megly fizety (JordC. 57). Nem sertetyk megly az halaltwl; nequamquam laedetur a morte (887). Borth es olayth meg ne sertz (895). Megkevtetzeteck, hog' egybecket meg ne serthetne (DomC. 311). Embör az seböth meg sertendi (DebrC. 407). Igassagaat eegzyegyw germekseguen zemeelye alaa nyomaa, ky senkyt nem twl megly serteny, som bozzwt allany (ÉrdyC. 49b). Ha ky meg sértöt es bantot, soha bozzwt nem kywantam rola (504. 627). Nagy josaghosok wathlok, ha megly nem seerthetk azth, ky tytheketh megly seerth (Érsc. 198. KulesC. 227). Megserte az kezét, hogy meg dagada neky (Pesti: Fáb. 69). A falhoz szorula es meg sérto Balaam lábat (Helt: Bibl. I.Bbb3). Az galamboknak az egyike az egyik gerlicéhez hozzá szaladt volt, meg is sértette volt egy kovessé (Nád: Lev. 27). Kit Mars negyszegőieuel meg sertette 1583 (KBártfa. Cv2). Tisztessegeben őt meg sértőttem (Boru: Ének. 267b). A kit meg nem sértettél s töle göresöt nyertél, nem panaszkodhatol (Kisv: Adag. 354).

megsértés: laesio C. MA. verletzung PPB. Megsértés nélkül való: indistrictus C.

megsértetlen: illaesus; unverletzt. Akar ez világ mint mendőrogn, de mi ugyan bátorságban lehetünk, megsértetlen és éppen maradunk (MA: Seult. 1033).

megsérthetetlen: [qui laedi non potest; unverletzlich] Az ellenkezőseknek menykövétül megsérthetetlen voltál (Bíró: Ékesség. E).

Sértéget: frequenter laedo, sancio, vulnero MA. [wiederholt verletzen, verwunden]. Valaki méltóságát sértegetni: alienus dignitati *labem aspergere PPB. Kézyi az isten haragia, kívül pokolban sértegeti az bűnösöket (Lép: PTük. 1267). A háborúságoknak igen sűtő, sértegető hővségében árnyékot találtam (Bíró: Préd. 13b). Se fő se alacson rendit hazámnak nem akartam bosszan-írással sértegetnem (Fal: NE. 1). Ezt a leckét nem úgy adá értésekre, mint ha hegyes, szeges szókkal akart volna valakit közzülnök sértegetni (Fal: NU. 301).

még-sértéget: ~ Egy kevésre bűsüllik őtet, hogy egy marok árpiért, egy darab kenyérért el hadgyák, sőt megsértegetik őtet (Pázm: Préd. 721).

Sértégetés: [vulneratio; verwundung]. A kigyónak halálos sértegetési, mardozási (Bíró: Préd. 131). Az értelem királya a több lélek javainak, azért ennek sértegetése királyi méltóság ellen való véték (Fal: UE. 399).

Sértemény: laesura Kr. [verletzung]. Tövissel van rakva az öröm övénye, az azt járó lábnak sok a sérteménye (Gyöngy: Char. 229).

Sértés: laesio, sancio, offensa, offensio, offensum MA. verletzung, beschädigung PPB.

Sértetlen: illaesus MA. unverletzt PPB

Sértő: laedens, sancians, offensus MA. verwundend, beleidigend PPB. Tellies vala isten neve híre sertő ennekkel (Mel: Szám. 102). Az isten számban vészi a sértő és számlázó ígéket (Fal: NE. 17). A szegény nem látja, hogy sértő tüske a gazdagság (Fal: BE. 588). A keserű beszéd sértő hegygyel jár (Fal: UE. 403). A véletlen sértő tüske (434).

Sértőd-ik: offendor Kr. [sancior; verletz, beleidigt werden]. Egy s más részről szörnyen sértődik az emberség és képes illendőség (Fal: UE. 478).

még-sértődik: ~ A tudó meg-sértődvény, rekedezés avagy horat lészen (Com: Jan. 52). Igen megsértődnek az ő méltóságok (Hly: Préd. 171b). Az ő nagysága boldog idejében ne sértődniek meg Nagyságod méltósága (MonTME. V.125). A sok tövis közt már nagyon megsértődünk (Thaly: Adal. 129). Beszéd közt eszedem légy, hogy az illendőség meg ne sértődjék (Fal: UE. 447).

mégsértődés: [offensio; beleidigung]. Hogy egyszersmind a mi rövidségünk és mások hite megsértődése nélkül az eránt tractálhassanak (Kár: Élet. II.400). Ő Felsége méltósága megsértődésével esik, ha Kld az inasoknak mentét nem küld alá (Tört. 3 III.195).

Sértődés: [offensio; verletzung]. Ha Nagyságod vagy megtartóztatja vagy el nem bocsátja, ne légyen parolámnak sértődésére (Beres: Lev. 57). Consulálhassanak minden sértődése nélkül Nagyságod méltóságának (714).

Sérül: laedor, offendor, sancior SI. rupturam acquiro Kr. [verletzt, verwundet werden].

még-sérül: ~ Szükség, hogy az tanító meg sérült lelki ismeretűjüket bátoréczon, bűnösöket fedgyen (Zvon: Post. Előb. 7). Az meg sérült lelki ismeretűnek egzic nagy kára az félel-messég (709b). Két-képen szokott békességet szerzeni a közben-járó, először könyörgéssel, kérvén a meg-sérült részt, hogy a vétkest kedvébe vegye (Pázm: Préd. 582). Meg sérült vala az teremő isten, es az meg békéllésről nem vala szorgalmatos (Zoly: Elm. 70). Murtuzán basa mint megsérült medve, szegény-tül s bosszútul hül kemény szíve (Zrinyi H.89). A matska az esés miatt meg nem sérül (Misk: VKert. 168).

Sérv: [vulnus; wunde]. Új genetség fakadt meg-újult sebére, mely az előbbinél mérgeösebb sérvére (GyöngyD: KJ. 465).

Sérvés (servies Zvon: Post. II.402): [vulnus, hernia; wunde,bruch]. Ott Nagy Imre megsebesődött vala, Vitéz Petőn kő miá sérvés vala (RMK. III.133). Hídeg, meleg és egyéb sérűvés ellen oltalom lenne (Zvon: Post. II.102). Seb és szakadásról avagy sérvéről való ír (Csch: OrvK. 53b). Gondoltam, sérvést nyert (Gvad: Időt. 89).

Sérvőd-ik]

még-sérvődik: [sancior; verwundet werden]. Rettenetős nagy üldöklés vala, szegén Meeskei megsérvődött vala (RMK. III.173). Ha a meg sérvűt tagokra hasznos füvec tetetűec, meg-gyógyulac (Trág: Serk. 923).

SÉRBET: [syrupus; syrup]. Maga csészéjében serbetet-is küldvén (Czeg: Düg. Előb. 30). Számunkra tizenkét oka mindentle serbetet, vósáson kívül, mentül hamarabb küldjön (RákF: Lev. II.161). 14 okka serbete 14 tallért adott 5 felsége (MonTME. IV.86). Azon alkalmatossággal 12 oka serbétet is számunkra küldjön (Tört. 3 III.191).

SÉRBITEL: [murmuro; murreln]. A szatyorba a palaczk mellé tézed a hájas brúvűt, mert hiszem ez a te serbitelő könyved (RMK. V.222).

SÉRDÜL: adolesco, pubesco, cresco SI. [wachsen, manbar werden]. A mikor serdültek arra az időre, a mely alkalmatos már a jegy-gyűrőre, járnak az ifjak kérőre (GyöngyD: KJ. 361).

elő-sérdül: [progernio; hervorsprossen]. Ez má napon serdül elő az Jessene fiatal vasszöje, mely harmad nap ez előtt megszáradott (MA: Seult. 173b).

föl-sérdül: [excreso MA. [aufwachsen]. Minden felsérdül: omnis adultus NémGl. 186. Fölsérdült ifju: ephēbus C. Fölsérdült ifjúság: ephēbia MA. Fölsérdült korában zeut Amborus

Romába tanáé adassra valasztatot (DebrC. 18). Zent Tamas hogi fel serdült volna, deaki tudomaura ada magát (79b). Mykoron ymaran fíeel soráwlt volna Istwan kyrál, eegybe hywataa ew attyawal az orzagh hely wrakath (ÉrdyC. 495). Mykoron fíel seerdewlt korabm Zent Jeronimus ew attyawal Romabm ment volna, adateek oskolabm deaky tudomaura (560b). Az egek felé igyenes fel serdült állkapott adott nékfuk az isten(Pázm: Kal. 21. Lép: PTük. III.4). A fel-serdültet, gyermekségből ki-költet: ephibi (Com: Jan. 44). Egy jo fel serdült pohárt kezé-ben adának, melyet ő el köszöne az teries szűzekre (Szentim: TFü. 9. Pethő: Krón. 92). A kegyes szűleknek tiszték ez, hogy ne tsak gyermekségekben, hanem felserdült ifjú korokban is magzatikot táplálják (Misk: VKert. 391). Ez a könyv a személyes nagyoknak szül, mind azon által a felserdült, fiatal rend is alkalmas hasznát veheti (Fal: NE. 1). Felserdüléw, többre lépett, nyalogatott sok friss képet (Fal: Vers. 882).

fölsérdülés: ephibia PPB.

fölsérdültség: [adolescentia; jugendalter]. Az ifjúságkor nem ok nélkül osztatik fel gyermekségre, felserdültségre, ifjúságra, állapodás korra és vénségre (ACSere: Enc. 168).

ki-serdül: [exresco; anwachsen]. Meg kell metszeni a szőlővesszőket, melyek egész nyáron igen kiserdültek (Illy: Préd. 1280b).

SEREG: turba, agmen, caterva, exercitus, classis, cohors, legio C. turma MA. [haufe, menge, schaar]. Éjjel tündöklő sereg: nitedula C. Isten tezy ewkewt minden sereg nekewl nyomatatny es yartatny bazalisoson es yaspiskyon (EhrtC. 147b). Díčekedik vala monnal ő serege nek hatalmaban (BécsC. 11). A földelm vítezi vinéce Ist az itélő hazba és égbe fölténé ő hozia minden seregét (MünchC. 68). El főnek mind az pokolbely seregekkel (VirgC. 116. 136). Vram Jesus, angioloknak serege varia a té feletletötet (WeszprC. 58b. PeetC. 156). Fogli legio awagh seregh (WinklC. 163). Az ydőben lathwan Ihus az sereghöketh, fel mene az enge (278). Monda az ordeg: Meg eskettel en-nkem az he seregemnek ereyre (CornC. 366). Mön fel budo-gognac seregebe (VitkC. 12). Lasd meg, miképen Herodes ker-dezi tronc Cristust Jesust mend ő seregeuel égetembe (80). Oh affa isten, ha mendeneknek igralmas vag, náre nem hagod az angiolknae seregit seghü ő wrokath (58). Yewe wrystemnek hű seregehe Egyptomnak földééből (JordC. 34). Nag sok sere-ghek követeké bótet (364). Czodalkodnak vala az sereghek (374). Vegy veled tyzenkeet sereg angelokat (DomC. 287. PozsC. 22b). Nagy sok menyey sereg anygalok (ÉrdyC. 51b. 134b. 173). Monda Jesus az sydo sereghöknek: Mastan ez vylárnak vagyon itelety (534b). Myre nem ereztet angyaloknak seregit, bogy ő wrokath segelleneyek (ÉrsC. 47b). Oly helyre helhez-tetől, holot zywzek seregewkben ewrvendőznek ystenben (503b). Igy vegesztetéc el a meny es a föld minden seregeuel (Helt: Bibl. I. A3). Eszt ő ha minden seregeuel reada gyíl, sem teheti (Helt: Bibl. Ie). Anygal kepebe az Izrael népe serege előt iar-tata a pusztaba (Helt: Bibl. Id3). Az madarac vagy földi álla-tot meg iyednee az vápörtől es seregel mennee egyice földről az másíkra (Cis. G3). Jacob meg hala, kit el temete Joseph Egyptomnac minden seregieul őzne (Szék: Krón. 16). Hogy es-meríne meg az barátot seregit (Mon: Apol. 252). Maradeki, attya-fiai, bariti sereggel forognak előtte (Pázm: Préd. 24). Próbált dolognak értvén, hogy nemely embereknek hasznát az ott való mosódás, sereggel futottak az tóhoz (Pázm: Kal. 783). Számom a sereget, mert imé harmad napja, hogy éhezük 1666 (KBécs. A5). E mi seregfunkból való jámbor Cheminičius Marton (Czegl: Japh. 154. Zrinyi 122).

[Szólások]. Szemeivel eljární a sereget: oculis *obire exercitum PPB. Kiregze egy sereget az ő népeből (Helt: Krón. 20). Ottan ky mynd kezűllyen ythkőzette es zerez

ycek fífel ew sereghöketh (JordC. 242). Elöl és oldalról meg-ütní a sereget: *assultare frontem et latera exercitus PPB. Mind két felől meg-ütní a sereget: ex utraque parte aciem *circumvadere PPB. Sereggel üttibé magát: *effuse invehit se PPB.

álló-sereg: phalanx C. [schlachtreihe]. Az kinestartó hadat délfelől helhőte, álló seregöket ott mind körül helhőte (RMK. III.45). Ali baka táborít jártatá az álló sereghe köznépet állatá (66). Hátol igen erős sereg vala (Helt: Cinc. 6). Az derék álló seregre értnek (Cseng: Jer. 21).

angyal-sereg: [turma angelorum; engelschaar]. Monda nekem ez az angyal sereg kezzől ég (Mel: Szján. 161b).

csoport-sereg: [multitudo; menge]. Xerxes egész seregeit az had után menő köznépek csoport seregei kivül egybe szám-lálá (MA: SB. 47).

csorda-sereg: [grex; heerde]. Boczas ez dynoknak czorda seregheben (JordC. 377).

dérék-sereg: [majus pars exercitus; hauptarmee]. Négy-száz vitéz hajdút az parton meghagyának, derék sereget ők ott mind általhányának (RMK. III.63). Derék sereget mi-helen meglátá, ott hátat ada, vár felő fut vala (75). Tábori dolgokban a succursus, noha kevé népből álló, többet végezett gyakorta, hogysen a deréksereg (Fal: FE. 452).

előljáró-sereg: [primum agmen, vortrab]. Homlokkal szem-ben szókó avagy elől járó sereg (Com: Jan. 148).

gyalog-sereg: [peditatus; fussvolk] PPB. Az gyalog hadbul Möriz uram gyalog serege és a Révay uramé commendóm alá ő nagysága által adattanak (Béres: Lev. 463).

hadi-sereg: [exercitus; kriegsschaar]. Eljánní a hadi sere-get: *illustrare exercitum PPB.

hajó-sereg: castra nautica PPB. [flotte]. Hajó-sereg kapi-tányja, hajó ura: navarchus PPB. A hajó sereg, kinec az ő tengeri fejedelmé előtte vagyon, előtte jár (Com: Jan. 146). Közvetet azon egyiptomi hajó sereg, a tenger vizen habozó városhoz hasonló (Hall: Tel. 13).

hátuljáró-sereg: [agmen extremum]. nachtrab Com: Orb. 290. Az erdélyi hadat hátul járó seregnek hagyá mintegy ante-nuralnak (TörtEnl. II.9).

katona-sereg: satellitum C.

lovag-sereg, lovagos-sereg, lovas-sereg: turma C. equitatus MA. reiterei. kavallerie PPB. Az loag seregnek száma huszer tíz ezer vala (Sylv: UT. II.145). Az lovag sere-geket, a mint leheté, szam szerint ki tölte (Decsi: Sall. 46). Elöl kaszás szekér, szárnyul lovag sereg Ammon hadában vala (Illyef: Jephth. 6). Ez többet tehet minden fegyvernél, lovag-seregnél és külső testi erőnél (GKAt: Váls. II.1152). Lovagos seregnek kapitányá: praefectus equitum (Balog: Corn. 133). Vagyon Keckeméten Helt-pront uramnak emilány lovas se-rege (Béres: Lev. 327). Őt zászló-aljával magam mentem, elhagy-ván gyalogságot és több lovas sereget ad recognitionem (463).

ménnyei-sereg: [grex caelestis; himmelschaar]. A menyey sereghöknek wra istene gyókerezőt mybennewik (ÉrdyC. 5).

nyargaló-sereg: [velites; plänkler]. Alexander az kirá-lyokra és országokra kémeket és nyargaló seregeket bocsított (Prág: Serk. 165).

oltalmazó-sereg: praesidium C.

őrző-sereg: [praesidium; besatzung]. A kegyelmesség ál-talom, őrző sereg helyet lészen: clementia praesidii vice erit (Com: Jan. 141).

pályas-sereg: [competitores; die mitbewerber]. A pályás-sereg pályára indulás annak csudájára a nép fel-tódula (GyöngyD: MVir. 162).

pap-sereg: [caterua sacerdotum; priesterschaar]. Az cardinalesoknak collegiuma és egész pap serege (MA: Tan. 1186).

raj-sereg: [turma; schwadron]. A gyalogság elrendeltetik hadnagyságokra, dandárokra; raj seregekre (Com: Orb. 290).

rendőlt-sereg: [acies; schlachtraile]. A rendelt sereg erős volta abban áll, hogy minden ember megtartsa helyét (Pázm: Préd. 275). Az dandár jün rendelt seregben, lobognak az zászlók, vannak nagy örömben (Zrínyi 166).

segítő-sereg: [auxilia; hilfstruppen]. A segítő-sereg érkezik a leshelyből (Com: Orb. 291). Akar legio, akar segítő seregek legyenek (Lask: Lips 362).

szolgai-sereg: [famuli; dienerschaft]. Miképpen kellessé a ház népet, szolgai sereget igazgatni, rendelni (Com: Jan. 121).

udvari-sereg: [satellites; leibwache]. András Bertha, Hunyadi Jánosnak udvari-seregének lévén kapitánya (Gyöngy: Char. Előb. 6).

utolsó-sereg: [agmen postremum; nachtrab]. Az hadi sereg homlokkal, hátuljal vagy utolsó sereggel és szürnyekkel meg erősített (Com: Jan. 148).

vigyázó-sereg: [excubiae; wachtpost]. Ugy látom, aligha még jobbb nem kell szállítanom az hadat, hogy subsistálásom, s inkább vigyázó seregek változzanak (Beres: Lev. 438). Ezt Szalai uram Bazinud lévén vigyázó-seregekkel nemcsak nekem, de mindenfél megírta (706).

Seregbeli: [catervae; truppen]. E következő dolgok mind a te sereghelieknek értenek (Czegl: MM. 126). Az egész seregbeli török vitőzek már zászlóslalt együtt futni készűlének (Zrínyi 156).

Seregél: [convenio, congregor; sich schauven]. A sok seregű embert eloszlatni; *submorere turban PPB. Körülötte seregelték a fekete gondok, a magának iértőztató dolgokat képző gyamosig (Hall: Tel. 256). Helyre egyengedik bomlott ruhájokat, vagy sereglik végre vitéz aszszonyokat (GyöngyD: Cap. 602). A varjak ok nélkül nem seregelnék (Misk: VKert. 390b). A ki esendes a seregű hívásigok mellett, alhatatos a változások között (Fal: NE. 9). Az urakat több készűl kísértet seregű több veszedelm környékű (69). Előb után seregél a vadász nép (Fal: Vers. 875).

egybe-seregél: [congregor Kr. [sich versammeln]. Ha néha egybe-seregelnék, csak az egy igaz római ecclesia tanításának rontására csoportoznak (Pázm: Préd. 294).

ki-seregél: [cateruatim egredior; schaaurenweise auszöhen]. Onnan ky seregűlween szállnak meg Monbnak mezeyn (JordC 164). A hadaknak parmesolatjuk legyen, készen legyenek és a szállásokról kíseregjenek (Haly: Türk 58).

körül-seregél: [circumsto, stipo; umringent]. A király a földön szörnyű méltósággal fényeskedik, a nemes rend a csil lagok módjára körül seregűl (Fal: NE. 64).

mög-seregél: [congregor, colligor MA [zusammenkommen, sich versammeln]. Mogseregűlnee az igaz ellen, hamissat itünek, az ártatlan vért hogy kühözassák, arra igyekeznék (RMK V 106). Pátzon soe török ám meg seregűl (BFaz: Castr. 132). Az Cethegnis-könetee által kori vala az ő haza népet es való grót szobadosit, hogy vakmerőkeppen meg seregűlhen fogynier rel ő haza be rohamának (Deesi: Sall. 36). Sokan mogseregűl (MA: Bbl. IV 124). Az mogseregűlt gonosz-szighoz kemény kézzel kell nyuhni (MA: Tan. Előb. 19). A trójai vitőzek tőb

ben többen érkezővén és meg-seregűlvén, hatalmas hartzot indítanak (Hall: Hlhist. Hl 141).

Seregűlés: 1) congregatio Kr [versammlung]. Senkinek nem kell azon félni, hogy ez ilyen gyalázatos és fertelmes seregűléstől kiállván elhővőznée az Christus anyja sz. egyházat (MA: Tan. 1081). 2) concursum; ansammlung. Nagy áhítatossággal és nagy seregűléssel kezdetik el a gyűlés (Egylhendt. 177).

Seregűnként: [turnatim, cateruatim, cuneatim C. gregatim MA [schaarenweise, truppenweise]. Zászló-alljanként, seregűnként: manipulatim PPB. Az zegen korok, betegők nagy seregűnként syethnek vala az zent testet yllethny (ÉrdyC. 412). Seregűnként futnak (Mad: Evang. 206). Az itéletben seregűnként kövűtik az hiteleseket minden ő gonosz bűnök (Szatm: Dom. 22).

Seregűs: [gregalis, cohortalis SI [gemein, zahlreich]. Nem valami seregűs tmitő vagy közonséges próféta értetik, hanem a tudos nyolvő és az igazságának mestere (Mad: Evang. 435). A rövid torkosság hosszú betegséget hoz és a parányi gyönyörűs seregűs jajt (Fal: SzE. 517). Figyelem, szorgalom, vigyázó okosság, feltett dolgában győmént állandóság és seregűs több jó (Fal: Vers. 900).

Seregűsöd-ik: [catervor Kr [sich zusammenhäufen]. Egybe seregűsödűvén a halak, felemelk a vízből fejeket sálhatatosom hadattják vala az isten igűjét (Csúzi: Síp. 189).

Seregűstűl: [cateruatim; schaaurenweise]. Az kék gyalogsok seregűstűl az vár előtt való piarczon lévén, személyűnkre vigyázának (Radv: Csál. III 11).

SEREGLÉLY: [cedula, sturnus C. MA. staar PPB. Sereglély módra: sturnatim MA. Hany lepet, szőlőt az sereglélec elie 1579) (KNagysz. C). A sereglélyeknek ártalom nélkül való elodelek (Ker: Préd. 220). A sereglélec seregűnként, de rend nélkül röpdősnee (Com: Jan. 31). A meg ételre alkatatosabb madarak: tyúk, galamb, sereglély, kappan (Foly: SchScl. 15). Egy kisedűl ágyű sereglély nevű, 4 fontos golyóbisű (Radv: Csál. II 393).

1. SÉRÉNY, SÖRÉNY: juba C. MA. mähne PPB. A sörénnyl ékes, jeles fő: equis juba insignis (Com: Jan. 42). Szűlos, rövid sérénnyét szél hajtogattya (Zrínyi: ASyr. 41). Nem kedvűli az oroszány haragos sérénnyét sem a medvék gubás szűrűt (Land: UjSzegit. 1164). Szép ékes fényűvel s sugár sérénnyűvel mutat világosságot (Liszt: Mars. 110). A lovak az ő istűkűk és sérénnyek által mutogatják az ő lelkeknek nemes voltokat (Misk: VKert. 50). A szél rövid sérénnyét szűlos váltogtja (Könyi: HlRom. 14).

Sérénnyűs: jubatns C. MA [mähne habend]. Erdély környűl taláhyi soe vadalat, sérénnyűs ökrűket, vad lonakat (Helt: Krém. 46).

2. SÉRÉNY *sereeny* GömC. 177. *sörén* RMK. II 254. *sörén*: Zvon: Post. 1538. *seregebb* Moh: JEjűl. 168): agilis, alacer, peracitor, expeditus, perexpeditus, gravis, incitus, induritus, impiger, sagax, solers C. strenuus, celer MA. mutig, hurtig, frisch, lewoglich PPB. Elos elműsség, hamar megértés, sérénny felalálása valaműnek: sagacitas PPB. Igen gyors, seren vala (BodC. 19). Emier serenys es kenyű nykent wad kezze (ErsC. 263b. 362). Sereen az isteni zolgálatra (TelC 372). Amának serenys segeleűyek (GömC. 177). Sörén vala az Prűs minden dolgára (RMK II 254). Sörénny vigyázással magokat oñne (Zvon: Post. 1538). Szűgyen abba hātra maradni, a miben lāttya a pogányok sérénny példájű (Pázm: Préd. 16). Áhoksigra sérénny elneűj személyer (MA: Seult. 190b). A ki sokat felkeres, tulakozie, sérénny: induritus (Com: Jan. 60). A sérénny, dűtséretosen fordott gyors vitűzes: strenui (152). Az isteni

tisztelet helyre állatásáról való serény megemlékezés (Czepl: MM. 21). A serénynek praktikája és próbáltága legyen (illy: Préd. II.158). Serény gazdasszony kezdett lenni, de nem elég csak jól kezdeni, hanem jól is kell végezni (Gör: KárCs. IV. 394). Német had serény vad levon már ráuk vár (Thaly: Adal. I.4). Ott sok drága posztók melyi noha náluk bñ, de messze jñ az ő serény voltokból (Szentim: Kalm. 7). Kár vitéz fétának, serény paripának megvénhedni időtül (Kisv: Adag. 545).

Serényebb: [alacrior, sollertior; hurtiger, fleissiger]. Szabó Gáspár vala serényebb az új vallásban (ErdTörtAd. 130). Afféle személyekről vagyon a beszéd, kikben a természet még sürényebb, az elme élesebb (Moh: JÉpül. 168).

Serényebben: [alacrius; hurtiger]. Az emberek minden restelkedést hátra hagyván serényben forgódnak az jó erkölcsökben (Pázm: Kal. 807). Vagyon-e oly napá-béres, a ki serényben nem nyúl dolgához, mikor az ura látta (Pázm: Préd. 831). Meg botlott, de serényebben fel kelt (Lam: ÚjSagitt. I. Előb. 39). Serényebben előnkbe jñ a Maria kegyessége, hogysen mint hivatassék (illy: Préd. I.155). Serényebben folytassa jartansolatját (RákF: Lev. I.53).

Serényen: [excitate, impigre, intente, sagaciter, solertier C. strenue, gnaviter, agiliter MA. mutig, fleissig, beweglich PPB. Serényen futamnak tancban az leányok (PeerC. 339). Tiszteben liven és sörényen eljár (Tyük: Jözs. 421). Forgolódott serényen, kinek szarát, kinek karjait rontván össze (Hall: IIIHist. III.129). Készek lesznek serényen harcolni fejk ten állattágh (Liszti: Mars. 55). Forgolódják csak serényen, megfizethet ő érte (RákGy: Lev. 242). Igen serényen jár az életnek ere (Fely: SchSal. 28).

Serényös: [promptus; bereitwillig, fleissig]. Engemet is ő felsége maga hűséges szolgálatjára serényösbe teszen (MonOkm. XIX.178).

Serényit: [agilem efficio; hurtig machen, ermuntern]. Sarkantyúval serényített ló: *concitatus calcaribus equus PPB.

föl-serényit: ∞ Felserényíti, vidamítja őtet az szent lélec (MA: Scult. 687).

Serényked-ik: [adhibeo diligentiam, operam navo strenue, industrius sum MA. fleiss anwenden, sich mühe geben PPB. Valakiért serénykedni: diligentiam alieni *praestare PPB. Ő nekik betegségek megokasla, az vtan serénykednek (DöbrC. 31). Vitéz Dobó mindenfelé forgódelek, hol gyalog, hol levon ő serénkedék (RMK. III.132). Ő szívekben örvendnek, dícselkednek, igazságban es inkább serénkednek (V99). Oly igen Titus császár serénkedik, népe előtt fegyverrel vitézkedik (VI.159). Csak serénykedjünk, megsegít isten bennünket (LevT. II.250). Sok remetéek csak az egy isteni szolgálatban serénkedtek (Pázm: Kal. 69). Serénykedgyél, gyorsalkodgyál, bé ne hünyd szemedet (Pázm: Préd. 844). Ha kit lát ember serénykedni a maga dolgában (Zrínyi II.203). Nevezetes ember, dícséretes, sokban serénkedik most is, mennél lehet jobban (GyöngyD: KJ. 462). A hangyák, egerek, hórtsákok melyi igen serénykednek az ő téltre való eledeleknek bégyűjtésében (Misk: VKert. Előb. A7). Mikor órad vagyon a felkelésre, ne nyujtozzál, ne piszmoj, serénykedgyél, gyorsalkodgyál (Bíró: Anny. 141). Vedd észre a szebb ajándékjait a természetnek, és olyan eszközökkel serénykedjél, a melyeknek fogantatjok hasznos (Fal: UE. 383). Ne csak udvarod környékében serénykedgyél a felebaráti szeretettel, hanem messzebe is (Fal: NE. 115). Életéért reménkedik, hogy ha palotából ki nem serénkedik (Könyi: HRom. 8).

Serénykedés: [solertia, agilitas; eifer, munterkeit]. Az hűvösség dolgaiban való szorgalmatos serénykedést előnkbe akarván adni Szent Dávid, azt írja, hogy ő az isten törvényét

szerette (Pázm: Préd. 822). Ez nélkünc serénkedésünkre szolgáljon, hogy kiki azon legyen, hogy az urnac szántó földé épületet vehessen (MA: Scult. 211). Ez harcz annyival veszedelmesh, valamennyivel nagyobb valóság és serénkedés benne vagyon (MA: SB. 38). Tiszteben való serénykedés (Misk: VKert. Előb. A7).

Serénység: [agilitas, solertia C. strenuitas, celeritas, celeritudo, industria, promptitudo, alacritas MA. geschwindigkeit, beweglichkeit, fleiss PPB. Harczolásra való serénység: pugnacitas C. Az ő futásának serénseget meg tarta (VirgC. 54). Lata kevéth orozlant jómy nagh serénseggel az hegyekek teteyn (PeerC. 103). Chodalkozneek az ew wra olyan gyenghe azzonyallatnak gyorsassagis serénsegen (ÉrdyC. 642). Az kánek ez gozaga, hogy nyenczen semmy, ky ő serénseget megi bantlatun (ÉrsC. 527). Gyorsalkodó serénységgel helyre viszik, a mit elmulattak (Pázm: Préd. 339). Kín még az pokolnac kapui sem vehetneek diadalmat, az az sem az ördögneek dühös serén-sége, sem az hitetleneknek vér szomjulozo mestersege (Zvon: Post. I.126). Nagyb sörénseget mutat ő az imádkozásban (508b). A doboknac zörgésével, tsattogásával a serénységre, eleven-ségre gerjeszteneek (Com: Jan. 149). Halék jajtátása, ilők serénysége nagy porral kenereg egygyütt magas égbe (Zrínyi I.53). Levait szolungatta, hogy serénységre készthetné (Hall: Tel. 64). Mind maga mind táborának serénysége meg esikönt (DöbrC. Flor. 196). A magyarok látván a székeleknek serény-ségeket, ló tá nemesekek csinálák és nevezék (Liszty: Krón. 203). Tanulását nagy serénységgel végezte (Bod: Pol. 171). Ki főtisztviségekre vágyódik, arra dupla serénység kell (Fal: UE. 113).

[Közmondások]. Nincz oly nehéz dolog, kit az serénsege meg nem győz (Deesi: Adag. 191).

Serényül: [celeriter, agiliter; hurtig, munter]. Chelekedgyék minden most is oly serényül, az mint eddig chelekedtetek vitézül (Zrínyi I.49).

[SÉRIKÁL]

Sérikálás: [vagatio; das herumsehampfen]. Cellen, Cseztakóban való serikálás avagy szarandókság járás (Sam: Ger. 396). Nem is kívántatik ő fölök a szarandókság avagy Cellen, Cseztakóban való serikálások (156b).

SÉRÍT. Serített izéma: tilum duplicatum PPB

SÉRKE (sörke BaytheA: FivK. 127): leus C. Pesti: Nom. 30. MA. kopfmuß). Bőr alatt viszkettető serke: acarus MA. Ha az narcissust lugban meg főzöd es fejedet vele mosod, tetneket es sörkeket kínezt (BeytheA: FivK. 127). A fejedelmeket balgatagoknak, hóhéroknek, főserkékeknek hija (Veresm: Lev. 220). Vamae némely felettébb ártalmas állatotskák, nygmint serkéek, tetveek, balhuc (Com: Jan. 42). Az embernek síros, izza-dékos szennyéből teremnek a serkéek és tetvek (Misk: VKert. 14. 689).

Sérkés: lendinosus MA. lendiginosus PPB. [voll kopfmüsse]. A Luther apátok is mind csak ilyen rünczok köziben füzte mohosé vagy sérkés dolgait (Bal: CsIsk. 112).

SÉRKED (sörkedez Lajc: PTük. I.102): erumpo, prorumpo, prosilio SI [entstehen, entspringen]. Elből a különbözésből senkiben nehézség vagy kedvetlenség nem serked (Pázm: Préd. 804).

Sérkedez (sörkedez GyöngyD: Char. 78): ∞ Szörre serkedező idő: lanuginis primae *nestas PPB. A harag győzedelmére igen alkalmas, hogy mihent serkedezni kezd a harag, megfojtsuk (Pázm: Préd. 804). Kezdetlenek hamis vetekedések serkedezeni (MNyl: Irt. Előb. 2). Az hamisságnak titka hamarsággal kezdét vala serkedezni, mely már ki fakadot (129). Azon

űdő tájban kezdének serkedezni a nicolaitak is (GKat: Tük 12b). Vashól kötött, vére serkedeztető cilicium (Tarn: Szents 12). Egy hosszú hajú vén ember érkezik, kiknek a kezéből mind vér serkedezik (GyöngyD: Char. 78). Szőre-serkedező, darabos erőlködő ifjak (SzD: MVir. 237).

ki-sérkedez: [regermino; egermino; hervorsprossen] Meg nyúl az fű es az gyökérből mint ha nyán örveendőző ki sérkedez (Lép: PTük. 1102).

Sérkedezés: [motus; regung]. A Kristus fölélmével megöltatnak minden gonosz indulatok serkedezési (Pázm: Préd. 731). Testek szakadását és vérek serkedezését örömmel nézték (190). Némelyek ez tájdon saját vallásunk igaz részének serkedezését meg-erőlködik föjtani (Megy: Dial. Előb. 3).

SÉRKÉG, SÖRKÖG: [enano; hervorquellen]. Az lelki köszákláról, mely az evangéliumnak bensegős kút fejeit ontja es sörkög az őrk életre (Baythe: Epist. 58b).

Sérkēget: excitō. NémGl. 132. expēgo MA. [ermuntern, antreiben, aufenern]. Ez harakban kel then magadat zeretessen serkedgedne es foglalnod (WesprC. 121). Eyel az en zynemmel serkegettetem vala es seprem vala en lelkemet (128). Kezde sent Agnes azzont hyzelkedev edes bezadeklal serkegetny (CornC. 412). Ha wr isten malaztyaival nem yzraztat, serkēgetne embernek leckeit, mynt barom zamaban oolneenek emberek el vylagon (ÉrdyC. 150). Sok keppen serkēgetewuk, hogy az eedes azzonyuk zyz Marianak tellyes zynükkel zolgaluk (649b). Őmagat istennee dicretiben serkegeti vala (TelC. 54). Dávid kyrat az nitezsoghen magat serkēgete (KazC. 151). Serkegeti Tobias Sára assont: Kel fel Sára asszon, dicstűrik az istent (RMK. II.330). Ottam lévita serkegetni kezdé, felesége halva volna, megérté (V.14). Enyhanzer woltham zembe veleek es levelem es emberem athal es igen serkegethem ewkoth (LevT. 188). Serkegethe a Christust buzgo es nitatos könyörgésekkel (Tel: Evang. 1289). Amak tellyesítésére erős fönyítékek fölélmével és szép ígéretek reménységével serkeget minnyjunkt (Pázm: Préd. 39). Az isten fia azért jött a világra, hogy restségünket serkegetse (108). Atyai intésekkel serkegeto mindeneket (Pázm: Kal. A1). Egy nehányzor serkegeté, rántzágá az embert, de szó nem vala benne (Pázm: Kal. 136). Hányzor serkegetet, hogy istenhez térni (Vás: CanCat. 267. Lép: PTük. 1228).

föl-sérkēget: exsuscito MA.

fölsérkēgetés: [exsuscitatio; ermunterung]. A iora való fel serkegetes rea felel (BodC. 15).

Sérkēgetés: ~ Tokynch magadra, kethesg nekyt meg maradnan ez serkegetesben, lelz wy keneth es dragalatos, el reyoth keneth, mer ez serkegetesben nevelkedk aranyuk bewsege (WesprC. 128b. 129). Erőlködgyél, arra való az gyakori inádság, anyagodhac szűnetlen serkegetése (Vás: CanCat. 212).

SÉRKEN: 1) expēgiscō MA. erwachen, aufwachen PPP 2) [excitō; angetrieben werden]. Ilyen punctumokra lépnek a sok vér és kár után serkenők (Monfrók VH.208). Szerentsés ígarkordas arra serkeni, hogy ember a maga ta nultságát másival toldgya (Fal: UE. 371). Folyó örüm mennyit jerev, szívem hozzád annyit serken (Amade: Vers. 219).

föl-sérken: exigilo C. expēgiscō, expēgiscō MA. erwachen, munter werden PPP Almból felsérkeni: desterto C. Micron felsérkenh volna, veve zeut Adorymme kezeth (NádC. 571). Ez frater fel serkene ev almból (MargL. 45). Az almból felsérkenen az irasokat olhassa vala (CornC. 17b). Ezenközben mynd kettőn el almból, fel serkenen legottan ev lemyokkal egyetemben meg keresztelkednek

(356). Föl serkenen latal, meg zabadult amia a ver korsagbol (DebrC. 27). Katerina ezenkezben fel serkene (524). Joseff föl serkenen hű almból, vğ theen, mynt vr isten angala meg paranczola (JordC. 358. 556). Mykoron ez es almból fel serkent volt, lelto volt ev magat meg mezyeteleneltnek (DomC. 190). Attyamitay, ydeo ymaran mynekwuk almból föl serkenewuk (ÉrdyC. 3b. 80b). Az azzonyallat mynt eedes almból ottan föl serkene (125). Mykoron föl seerkent volna, latal, haat mynt föl hasadozat az hata beere (526). Wetenykoron te almból föl serkeny es feles legy könyhulatusokál (ÉrC. 34b. 341). Ez eyel föl serkeny te almból, el ky ne meny hazadbol (462b). Legottan a latal a zizne zemey elő elnetetec, mel olmynt nehez almból felsérken es az hű oreiat nednesőn lele (TelC. 66b). Serken fel, miert alutal el uram (TükC. 241). Mikor immar Noe felsérkent volna az ő horossagból (Helt: Bibl. II.3. LN3). Felsérkene Pharao, el almból almadoza (Helt: Bibl. IV). Serkeny fel, ki aloszol: surge qui dormis (Helt: IT. Ce. 7). Migh az almból föl serkend (Pont. 14b). Idelejn föl serkeny, ha mit akarz (Decsi: Adag. 171). Vigyáz ő azért és alkalmatos időhen föl sörkenie (Zvon: Post. II.172). Ha ki alutal almodat és fel serkensz (Com: Jan. 113). Vajha föl serkennének (Czegl: Japh. 65b). Mi dolog az magyarok, hogy föl nem serkentek mély álmotokból (Zrinyi II.162). A király föl-serkenvén magában gondolkodik volt, mit jelentene ez a mondás (Hall: III.12. II.12). Ember érette! a ki hűben kisbedett hazája ügye mellett felsérkenvén, nem kárallya fáradságát (Fal: UE. 367).

föl-sérkenés: [tö expēgiscō; das erwachen]. Előtt idele az hűne almból való föl serkenésünkne (Zvon: Post. I.135).

Sérkenget: excitō, exsuscito MA. [ermuntern]. Serkenegsne magunkat (Bom: Préd. 202). Ezekre emlékeztet bennünket és serkenget ez örvendetes innep (Zvon: Post. I.135). David magát is-sérkengeti, mikor azt mondgya: Diezried én lelke az urat (322). Az argumentumnak három részei az goromba sorát az iskola porból föstőfőzne serkengettek (Bal: CsIsk. 19). Károddal serkengetz magadra engemet (Zrinyi I.132). Mi vğre enged isten őket annyi háborúságokkal serkengetni (Hly: Préd. 130b). Az igaz tanítóknak az evangéliumnak ígéjével kell a népeket a pénitentiára serkengetni (Misk: VKert. 61). A népet Dajka János serkengette a penitentiartásra (Bod: Pol. 63).

föl-sérkenget: excitō, exsuscito MA.

Sérkenkēd-ik: [agilis sum; hurtig sein]. Achilles serkenedik vala (SomaC. 38).

Sérkent: 1) suscito C. expēgo, expēgificatio MA. erwecken PPP 2) [incito; anreizen]. A bíró jó akarattját kedveskedő ajándékkal serkenti (SzD: MVir. 16).

föl-sérkent: excitō, exsuscito, expēgo, expēgificatio C. aufwecken PPP [aufmuntern]. El megek, hoch almból föl serkenem őt (WinkC. 321). Engemet felsérkentec őn mag kégysegne igzi (NádC. 7). Almból föl serkenezem hűtet (JordC. 665. 749). Ezek föl serkentene tegedet alhatossagra es koserősegre (VitC. 82). Akara oket almból föl serkenti (DomC. 98). Hol vğyon az ty mestersegőtlnek bűlchesége, seerkeneheők föl ewket, ha lelet (ÉrdyC. 512b). Az hallottakat föl serkent felnek mohából az wtols yteletnek ydeyn (555b). El bohatatotek zeut Ferec atyank, hogy az almasokat föl seerkende (508b. 629). Olym könnyen halatából föltámasztatnak, miképen ember egymást almból föl serkenté (ÉrC. 17b. 120b). Föl serkőntüm az embereket, hogy vigyázzanak az oroc ellen (Helt: Mos. 375). Jerusálem leáni, miert költenétek és miert serkentenétek föl az én szerelmenet (Kár: Bibl. I.634b). A mélségben álmot serkenti föl (614b). Hozzi jártának az ő tanit-

ványi és felserkenték őtet (Pázm: Préd. 280). Az te fiad (György fel serkenti fényel tündöklő nevedet (Zárai: ASyr. 50).

fölsérkentés: [excitatio; aufmunterung]. Kerlek, weegy ezedben yth ez aranah három reuul helyi zozathokat, első fel serkenteesnek zawa (Érsc 141b).

fölsérkenthetetlen: inexpectatus C MA

Sérkenthetetlen: inexpectabilis Kr. Sérkenthetetlen álom: lethargus MA

Sérkentő: suscitabulum MA [excitans; erweckend]. Sérkentői (főrtinév) (VReg. 360). Az nyomorság szennedese az remensegnek vg mint segítő anag serkentő oka (Fél: Tan. 292).

[Szólások]. Hogy sziveteknek talán már valamennyire bő-hárytásult sejtét vér serkentő kőfőmmel piszkállyam, kőfőm-szellyem (Szeg: Aqu. 14).

SÉRKEZ-ÍK: [prosilio; entspringen]. Az kőpnek szeméből vörös köny serkezők (Huszt: Aon. 7).

SERLEG, SELLEG (*sellég* Thaly: VÉ. II.81. *sellég* Deesi: Sall. 17b); poculum Kr. [becher]. Pintes serleget, oxs-táblát láték (RMK. IV.209). Ember vért borral elegiten ita-tot volna meg velel sellegekben (Deesi: Sall. 17b). A temp-lomban serlegel voltak, melyekben liszet elegyettetek olaj-közzé (Pázm: Préd. 1166). Nem kistsiny pohár, hanem ugyan selleg (Ker: Préd. 384). Azt a jó selleg bort töltés fel a garatba (Czegl: MM. 69). Kathazzonnak jutott egy thöröth sellegh pohar (Radv: Csal. II.40). Harmadik selleg, síma pohár új, az Thatay István ezimere rajta (120). Egy nihány selleg bort velel megittattam (Monlók XV.332). Hat tiszta főjeres selleg (XXIV.111). Száz-negyven sellegek, 25 öreg, 15 közép és apróbbak (VIII.44). Azt nem poháronként kell imia, hanem sellegenként (Mik: Tórl. 237). Nem arany serlegből vagy ezüspohárból köszönöm ezt reátok (Csúzi: Síp. 741).

habos-serleg: [poculum undulatum; gewässerter becher]. Hagyok hat fehér habos serleget (Radv: Csal. III.289b).

láb-as-serleg: [poculum basi instructum; fassbecher]. Egy öreg láb-as selleg, fedeles pohár, aranyas az széli (Radv: Csal. II.120).

udvarló-serleg. Nyolcz udvarló serleg, tyzen ket model-ok, korsó medenczestől (Radv: Csal. II.110).

SERPENYŐ: **1)** sartago, lebas C. trixorium MA. brat-pfanne PPB. Serpenyőbe tartók: frigo C. A királ parancsola serpenyőket es eré fazukakat megőrzieneti (DeesiC 88). A te aldozatod serpenyőbe rátototbol leszen (Helt: Bibl. I.9y.3). Serpenyő, labas fazek: chytropos (Erasm: Erk. 46). Mint egy serpenyővel en meg rattatyok vagy mond (Börn: Ének. 376). A minha, mellyet serpenyőben vagy rostélyon készitenee (MA: Bibl. I.93). Serpenyőben rántot gömbölyű falatot (Com: Jan. 79). Egy marok liszetet vett, arra vizet töltött, azt egy serpenyőben meg-sűtötte (Tof: Zsolt. 571). **2)** lanx MA [lancula; wagschale]. Ket serpenyőű font (Mad: Evang. 14). Ki vetette serpenyőben a hegyeket (GKat: Titk. 43b). A ki istenek tartja lékét, fontol-lyal meg ezeket a lelki ismeretnek serpenyőjében (Czegl: MM. 166). Kőnyű lészen Christus serpenyőjében meg nierni az ellenkező tudományt (300). Serpenyőre, mértékre, tanásra a hadi dolgokkal eleinten (Fal: NA. 923). **3)** lanx selopeti: süchenschale. Hozzá akarván léni, a serpenyőben fellobban-nyan a por, de el nem süle a puskám 1759 (Házánk I.111).

[Szólások]. Minket ne féltsen, serpenyőre lágyuld sz Cupido király, megtompul nyila (Fal: TÉ. 632).

font-sérpenyő, fontoló-sérpenyő: [lancula; wagschale]. Bőr, az mérő és fontoló serpenyét egyenesen tarcsad, egy felé

se nyomatass jobban (Prág: Serk. 716). Ha mi a kettős font serpenyőben a pénzverőtől tétetie és mérettetie, a fontban igaz fitó vesszőt először meg-mérsékellyed (Com: Jan. 166). Vessze-tek bar font serpenyőbe (Szok: Hals. 39).

mérő-sérpenyő: [statera; wage]. Font, serpenyő, mérő serpenyő: bilanc; mérő-serpenyő rúdja, melly alá s fél-mégyen: agna PPB. Az fejedelmeknek fia ha mérő serpenyőbe vettete-ne, az semminél alábbvaló (MA: Bibl. I.507). Az mely három dolgot az jesuíták az hitnek mint bizonyos mérő serpenyőt, ugy rakosgatták be (Tol: Vigaszt. 107). Ha az ur az ő mérő-serpenyőjében tejeud, a semminél is kissőbbé lézúne ő előtte (Mery: Haj. II.43). Hazugok az emberek fia ha mérő serpenyőkben: mendaces filii hominum in stateris (Hly: Préd. I.179). Rátka szálló szeretet, melly egyyik mérő serpenyőben többet nem vetne (Csúzi: Tromb. 394). A bős az ellenkező véleke-déseket mérő serpenyőbe teszi (Fal: UE. III.171).

mérték-sérpenyő: trutina C. [wage]. Immár meg-tölt a mi gonosságinknak mérték serpenyője (Land: ÚjSegis. 371. II.341).

olvasztó-sérpenyő: [elibanus; giesspfanne]. Az arany ha százszor az olvasztó serpenyőben, a kohló kemenczében tété-tik is, semmit el nem vesz az ő állattyalam (Com: Jan. 18).

pénzmérő-sérpenyő: symbella Nom.² 379.

puska-sérpenyő: catapultarius aveolus; anzündpfanne PPB. Egy puska serpenyő csinálást vállaltunk fel 40 d. (Mon-TME. I.104).

rántó-sérpenyő: frictorium, frixorium; bratpfanne PPB. Rátó serpenyőt végy, tégy egy kevés vaját bele (Radv: Szak. 287).

szűrő-sérpenyő: [cribrum; sieb]. Végy tikmonyat, habard meg jól, szűrj egy szűrő serpenyő által ezüstbe (Radv: Szak. 276).

Sérpenyőcske: [lancula; kleine pfanne]. Tikmony székit tedd egy serpenyőcskében, kibén vajad legyen hevítve (Radv: Szak. 278).

fontos-sérpenyőcske: [lancula; kleine wage]. Szoktae vala hordozni az censorae fontos serpenyőcsket (Prág: Serk. I.1).

Sérpenyős: [lancibus instructus; mit schalen versehen]. Az igazság jobb kezében méztelen pallos, bal kezében serpe-nyős mérték (Fal: TÉ. 650).

Sérpenyőtlen: [lancibus carens; ohne schalen]. Függésző font, serpenyőtlen font, oka, lántos-font, mérték: statera PPB.

Sérpenyőz

[fől-sérpenyőz]

főlsérpenyőzés: Így jár az a szegény fejedelem, a kitől el vővén isten, nimesen elég fontja az sokféle censurának fel-serpenyőzésére (Monlók VIII.172).

SERTE (*sertélyes* Radv: Csal. II.403. *sertő* Helt: Mes. 85. *serte* 343. *sertély* Com: Orb. 55); seta C MA borste PPB. Margyt azzon az xli dyznonak bevroben chynalt ennel, meze-h-telen husan serteeud be fodelitvan, keményen magat vele meg zorehgya vala (Margl. 86). Mint a szőlődisznó kezdé a sertőitét fel hámi (Helt: Mes. 85). A disznókat nem győzően meg tisz-títani a soc sertőktől (336). A disznóac igen soc sörteie vagyon (343). Hoszszú a szenőledeke, dohos es eles mint a disznóac a sertéje (SalMark. 4). Kezdé az vadkaucak serteitét vakar-gatni (Pont. 49b). Az vad kamae az serté ad ruházatot (Prág: Serk. 887). Fel ruhazza az disznókat sertével (ExPrinc. 205b). A varga arral, sertével dolgozik (Com: Jan. 98). A disznóac

vannak sörtélyi (Com: Orb. 55). A sül-diszno az ő tövises sertével sokszor nagy dolgokat viszen véghez (Misk: VKert. 243). A vad-kan felemeli vala sörtéjét (Hall: Tel. 318).

festő-sérte: peniculus, penicillus MA. pinsel PPB.

Sértés: 1) setosus, hirtus, hirsutus C. hispídus MA. borstig PPB. Sértés marha: setiger PPB. Valami sertés marháit hajtottá volt ide által az Tiszán eladásnak okáért (LevT. II.227). A ruházatot megsepergetne csettelt, sertés fűsével (Com: Jan. 114). Sörtélyes malhák. Ezen sertés-marhákban jutott pr. dominio P. (Radv: Csul. II.43). A katonák a szarvas, sertés és gyanjas marha közt vagdalkoznak (Fal: NA. 214). 2) [sus; schwein]. Se költségnünk nines, se bornak, se sertésünk (Gér: KárCs. IV.536). Negyven sertést a nyáj közt kszakenttak (RákF: Lev. 247). Egyszer láttam legalább ezer disznó halat, mintha annyi nagy sereg sertést hajtottak volna le a vizen (Mik: TörL. 60). Sörtések malátája (Csiz: Sp. 316).

erdei-sértés: [aper; wildschwein]. Az erdei sertések, lovak, oroszlányok, kigyók mind utánna rándula párossan (Mohr: JEpil. 109).

[SESTELEY]

boros-sestely: incitega C.

SÉTÁL: spacio, incedo C. deambulo MA. spazieren PPB. Ide s tova járok, sétálok: obambulo: imide amoda sétálok: prodeambulo PPB. Tetona jár es setal (Mel: SzJán. 55b). Kivánnám, csak még egyszer látnék vala egymást, úgy mint Tordai unamál sétálunk (LevT. II.271). Páva módra sétálni: ingredi. Inonimium (Döcs: Adag. 264). Korongóban sétálván, a predikátorokat a kösség, a kösséget a predikátorok itellyék véghetetlenül (Pázm: LuthV. 56). Gyakran imádságunkban a páczon sétál elmén (Pázm: Inrds. Iba. Étel után nyáiaskodunk, tréfálódunk, mulato kertbe: sétálunk (MA: SB. 326b). Az ifiurak némelykor török papusban sétáltak (Monlók XI.352). Sétált egy párduez bőrs magvar katoná (Gér: KárCs. IV.396). Körfülte van az erdőn sok út, de sétálni a jó kedv. ido soha nem jut (GyöngyD: KJ. 454). Itt akarja az isten, hogy légy, azért itt sétál ezen a szép réten (Mik: TörL. 58). A londoni dániák festett hajókkal, tufoti vitorlyákkal sétállyák a tengert (Fal: NA. 136). Kelénk azért, és az erdőnek szíve felé: sétálunk (Fal: NI. 334). Királyi mulatság erdőben sétálni, árnyékos utcán fel s alá járlelni (Fal: Vers. 864).

[Szólások]. Ugy sétál mint a kunoc ebe az homokon MA. Jay bolond, vallyon hol sétál az eszed (FortSzer. MB).

föl-sétál: [escendo; himanfehen]. Hát nem tetszik-e egy parányig, egy szempillantásig föl-sétálni (Kibesz. 6).

el-sétál: 1) deambulo Kr. (herumspazieren). Elből után hivalkodik, mulatozik, ide s tova el-sétál (Fal: Vers. 878). 2) [accedo; lüngen]. Az atyám is oda el-sétála és a mint szokás volt akkor ott is hála (GyöngyD: Char. 21).

ki-sétál: exspacio C. MA. ausspazieren PPB.

kisétálás: exspatiatio MA. ausspazierung PPB.

Sétálás: obambulatio C. deambulatio, ambulatio MA. das himmelhergehen PPB. Akarván sétálással meg könnyebeten busodalmokat (Zvon: Post. 1674). Sétálásokban: alá s feljárásokban gyönyörködnee (Com: Jan. 297). Nem a tobzódó vendégségben, sétálásban, hanem a templomban való járásban szentelte meg idevezeték az innep napot (Szatur: Dom. 111).

[Szólások]. Szubul sétálást ad szemének (SZD: MVir. 386).

Sétálgat: inambulo MA. einhergehen PPB. Sétálgatok, ballagok: inambulo PPB. Az kurvás latroc gyakorta trissob

ölözetekben sétálgatnac tétova, hog' nem a tiszteletes személyec (MA: SB. 229). A páva az ő szép színű farkát ki-terjeszti, midőn szép kies páston sétálgat (Misk: VKert. 311). Kertjében sétálgatott, mely kastélyának napkeleti szárnyához volt ragasztva (Fal: NI. 310).

Sétálható: ambulabilis MA.

Sétáló: 1) spatius C. [geh-]. Folyosó, sétáló tornázt, sétáló hely: ambulatorium; sétáló folyosó, néző hely: pergula PPB. Elköpen sétáló földben a gályához jutának (Fal: TÉ. 683). 2) [spatiator; der spazierende]. Utzán sétálókka akariák őket tenni (MA: SB. 141b).

SÉTIKÁL: obambulo, Ierto passu ambulo SL. [langsam spazieren]. A verehek nem sétikálnak imitt amott mint a tyúkok (Misk: VKert. 478).

Sétikáltat: [ambulatorium ducio; spazieren führen]. Keményen meg-feddik, hogy ifiatska gyermekét gyalog sétikáltattya (Czegl: Japh. 60).

SETTE-SUTTA: [lauditia; schmeichelei]. Hízlekedő szelidségvel, settes-suttával és meghunyászkodott szomorú ábrázattal mindent ki-vésznek egy-úgyú felebarátjokból (GKat: Váls. II.1171).

SÉTÉT, SÖTÉT (syet KazC. 133. *sötét* Helt: Krón. 2b. *sötét* Helt: ÚT. 13). tenebrae, tenebrosus, tenebricosus, tenebricus MA. dunkel, finster PPB. A halot vettetőn a sötétében (in tenebris, égenlőne: ő fa aran és ezüst istendé (DöcsC. 116b. 256). Ha té zéméd alnoe lénd, ménd té testéd sötét lézen (MünchC. 24. 32). Meg vasszu es az vtan berekezte ötet egy setet tömlőczbe (VirgC. 198b). Ala zalla ő labai alat setet fölleg (DöbrC. 35). Legyen nekik setet, saros, sik vtok (83). Ház oly igen setet vala (MargL. 67). Nemikoron sötetec valnoe (VitkC. 2). Az setetec temlecz nagy feenes vylagossaggal bel teleek (ÉrdyC. 337b. 371b). Legyen ányeky vtok seteth: fiat via illorum tenebrae (KulesC. 79b). Ennek utanna niuek ötet egy sytet helre, homot nag dolossagh zarmazik uala ky (KazC. 133). Továbbá szőkfi színű seylüm es két fíle vgyon, egyik síteteb, az másik világosb: Nád: Lev. 29. Telben is szinte ennyi fideig mint sötét ey vgyon (Helt: Krón. 2b). Kie lakozzanac örök halálnak sötet árnyekabm (Börn: Ének 7). Mint az pokoly oly sötét: cinmeria tenebrae (Döcs: Adag. 139). A ki gonosz cselekezik, sötétet szeret (Pázm: Kal. 33). A mely ötön mi járunk, igen setét és tuszumó (Pázm: Préd 709). Sötét, homályos, barna (Com: Jan. 63).

Sötétéd-ik, sötétéd-ik: tenebresco MA. [sich verfinstern].

be-sötétédik: itenebresco MA. abend werden PPB. Lén, mikor innar a nap elnyugt volna es be-sötétedet volna: cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa (Helt: Bibl. LF4). Miérthogy be kezdé sötétetni, ezért vissza-terénce az románc (Helt: Krón. 18b). A nap enyészetet követi az esthajnal, midőn be-sötétedik (Com: Jan. 6). Elfogyván a nap és be-sötételvé az idő, vissza-terének a trójai seregek a görögök táboráról (Hall: HElst. III.111).

még-sötétédik, még-sötétédik: tenebresco C. [finster werden]. Az eegh be homályosodik, az ydew meg sötetewedik (ErsC. 510b). A nap meg sötettedik: sol obscurabitur (Helt: UT. G3). Meg sötetődne a nap (Mel: SzJán. 238). Az apostoli hit meg nem sötétedhet (Mon: Apol. 11). A napnak fénye közel harmad részere meg sötetedik 1582 (Kal. Güij).

Sötétell-ik: atresco, tenebresco Kr. [sich verfinstern]. Sötétülő fekete seregec várja ötet (Megy: 3Jaj. II.111).

Sötétés, sötétés: tenebricus, tenebricosus, tenebrosus, opacusC. finsterlich, dunkel PPB. Ha az te zéméd alnok lénd

he thested es setetes lezen (JordC. 568). Yo reggel, mykoron neegh setetes vona (697). Valanac vndokoc es sötetesece VitkC. D. Ha gonosz lend az te tested, sötites léssen az te zened (Sylv: UT. 1101). Az setetes mondásokat kel az fényes anitáshoz igazítani (Pázm: Kal. 496). A látásnak segítő mestere fígálya, miért legyenec némellyec által világoskodóc, némellyec nyomállyosoc, némellyec setetesece (Com: Jan. 167). Setetes tulajdonság (Illy: Préd. 152). Setetes rettenés jóva reája (H. 186). Utat mutat ebben a setetes erkölcsi világban (Fal: LE. 116). A mélyebb értelmű beszéd lécsületet vall, az igen setetes és avaros alkatmatlan (176). A vadon erdőnek setetes föle (Fal: TE. 674).

Setétesen: [tenebrose; finsterlich]. Choda setétesen zanarom észve (Tel: Fel. 96).

Setétésköd-ik: subtenebresco Kr. [dunkelig sein]. A játékos hely leczkét ad, a körülsetetés-köd hajlékok alkatmatlanságot (Fal: NU. 263).

Setétesség: opacitas C. [dunkelheit]. Bárnek ew seteteseg, symasagat nynt zerezemnek feketeseged hozta vala (ÉrsC. 112b).

[Setetésül]

még-setetésül: [obtenebresco; sich verfinstern]. Az frater lúoksaguak myatta meg setetesewle (EhrC. 67). Nap es hod mégsetetésöltec (DécsC. 206).

Setétit: obtenebro, opaco MA. verdunkeln PPB

be-setétit: obtenebro MA. verdunkeln PPB Háromszor neg ráza Luciper az földet és be-setétitété chillagok fényét (Zrínyi II.64).

még-setétit: opaco C. obtenebro MA. verdunkeln PPB. Emberek zemet meg setetötyt az sok syras (ÉrdyC. 421).

mégsetétítés: obtenebratio, obscuratio MA. verfinstern PPB.

[Sötétöl]

be-sötétöl: [obtenebro; verfinstern]. Iszonyu sürti por megye keverve úry, hogy ezt földet mind be-sötétölte (Zrínyi II.96).

Setétség: tenebrae C. opacitas MA. dunkelheit (PB. finsternis). Frater Rufen megsetetewltett szetesegeknek feyelehuetewl (EhrC. 51). Vala annap sötés-egéké: tuit dies illa euebrarum (BécsC. 74. 132). Nép, ki váhala sötétségben, lata nag világot (MünchC. 19b. 54). Setetsegek meg nomodnak rugemet (AporC. 109). Meg vala setetwlen ő lelkebe es elneiebe az setetsegnek feidelemetől (VirgC. 20). Az zetetsegnek fenekeből meg zabadtult lelkeket önön testeknek meg agia (115b). Az orzagának hű ifyay vettethnek kyise setetsehekre (JordC. 376). Anne nagy setetsegnek leonek, hog eleg euehetenek ky beleole (DomC. 302). Ennek ette voltatok eteteseegh, nyben eelween (ÉrdyC. 351b. 534b) Setetiség vala a melségen (Helt: Bibl. 1d2). Ki megyen utámad, nem ár setétségben (Zrínyi I.39b). Világosság reméltük a setétség után (Illy: Préd. 1105).

Setétségös: tenebrosus MAL. finster. Ewk ew setetsegess nyulkedesegnel kysew setetsegekben setetsegnek lelkynel el merewitetek (EhrC. 116). Sötetsegös földi testi parazasagok Mel: SzJán. 410. Pécsi: Ágost. 64b). Setétségös pogányaság (MA: Scult. 114).

Setétül: noctesco, tenebresco MA. [sich verfinstern]. Igaz utat el vezthenek, egy erdőn setetwleneek (ÉrsC. 157b). A ráczok oda által setétülnek, az hajdúk reájok érkezvén, levágják (TörtT. IV.68).

be-setétül: contenebro C. obtenebro MA. verfinstern, verdunkeln werden PPB. Bé-setétülök, estvedelem: contenebrasco PPB. Hogy be-setetwlih vona, meegh sem yewth vala hű bozayok Jesus (JordC. 613).

besetétülés: obtenebratio, obscuratio MA. verfinstern PPB.

el-setétül: noctesco C.

még-setétül: obscuror, obtenebresco MA. verdunkeln, finster werden PPB. Frater Rufen vala megsetetewltett szetesegeknek feyelehuetewl (EhrC. 51). A nap mégsetétöltetie és hod nem agya ő világot (MünchC. 59. 99). Frater Rufinus meg vala setetwlen ő lelkebe (VirgC. 20). Teortoneek osseonek vezetöl, zetetöl eonekyk jzeen meg setetewlny (DomC. 239). Anyamni valasztottam vala őtet, meg setetwlen es megh homalosodnan az ő zemej (TelC. 104b. ÉrsC. 291. Fél: Bibl. 12). Setétüllyenek meg a csillagok (Illy: Préd. II.81b).

mégsetétülés: [obtenebratio, obscuratio; verfinstern]. Wrvnk Jesus megh dyczytetecek az fenes napnak megh setetewleschen (ÉrdyC. 182).

Setétülés: tenebratio Kr. [verfinstern]. Setitülésse lón az napnac (Valk: Gen. 39).

Setétült-: ∞ Aleog waarya az eeynek setetwltet (ÉrsC. 163). Kiket a magiaroc mind setetültig vagac (Szék: Krón. 210).

SETTÉG: [murmuro; muckeln]. Köztük lón elvégezve, senki az szállaskor ki ne fivöltene, senki kettén, hárman ne sünga, settegne (RMK. III.117. 165).

SÍ. SIV (csu EsztT: IgAny. 395. sía Helt: Mes. 137b): rugio C. MA. [ploro, plango; schreien, weinen, klagen]. Közde rini és sini (Helt: Mes. 50b). Sin házatokban a lopot és a kborlot marha (137). Sinatoc sinast, rinast (Born: Préd. 78). Az őrdögöc synnac, ordetnac (Mon: Képt. 57). Az pokolnac melyseges fenekeből így sen, ren es nyerit papa (EsztT: IgAny. 395). Otthen az kinhoz képest sinának remának, kiáltmának (Lép: PTük. 1120). Az eb, ha meg titöl siv, nyikától (Com: Jan. 14). Szomorító siralomra hija szeelme, el-estét keservesen sija (Gyöngy: KJ. 5b). Azt sija, midőn ő vendégeskedik, tettei az asszony, hogy megletegedik (Gyöngy: Cnp. 16). A kutyák ha meg-fenyítetek, még tsak aliz-is sinak, úgy láttatnak a fenyíték megszünését kívánni (Misk: VKert. 200).

ri-si: [plango, ejulo; heftig weinen]. Csak rivok-sivók nagy nyavalyámban, elfogyatkoztam gondolatimban (RMK. IV.18). Az eretnekek mindeneke stahac amaz reno-sino bestiaul (Mon: Képt. 313). Ne réya sya torka szakattaban (Zvon: PázmP. 197b).

rivás-sivás: [placatus, ejulatus; heftiges weinen]. Felel az halál az életnek mondan: En yewuowk sok renas symasnak tartományabol (PéldK. 48). Az őrc kárhozat, lobott rinast sinas es fog czikorgatas léssen őrcéké (Born: Préd. 619).

Siákol: [crepito; knistern]. Az gyertya, ky előttek eegh wala, csak alegg syakol wala (ÉrsC. 162).

Siápol: [clamor-em tollio; schreien]. Az tikfiak anniokkal egriűt kutyogna és siápolna az gyöngö fűnön szelegetnek apró mazokat (Lép: PTük. 112).

Sikát: cogo ad vociferandum Kr. [weinen, klagen machen]. A nemessic kborlo hadnagykot, szegeny ember sikato tisztartokat nemhece gyermekekből (Tel: Evang. III.610). A madarat a fán, sikatván ezt, szokták meg-fogni (Megy: 3.Jaj. II.168).

Sikólt, sikót: acuto clamo, vocifero Kr. [aufschreien]. A sasoknak szavok nem kedves, hanem rettenetesen sikótó és

rémítő (Misk: VKert. 277) Ha a picin egy picint nyiklant, bezeg sikoltott az anyámasszony (Fal: NE. 112). A mennydörgések és sikoltó éjszakai szelek miatt nem érthették egymást (Fal: TE. 644). Ez mindjárt sikoltott (Gvad: RP. 268). Sikolt a nép, ölkör, bial ordít (Gvad: NótTest. 31).

Sikoltás: ejulatus, ploratus MA. PP. das weinen, wehklagen PPB. A tengerben Pharahó népei izetlen sikoltással, rivalkodással vesztenek el (Tót: Zsolt. 793). Kiáltás, sikoltás ottan sok származék, mert vezérrel valának janchár seregek (Zrínyi II.5b).

Sikont: [exclamo; aufschreien]. Ordít, sikont, rikont iszonyú kőrnival (Könyi: MRom. 41).

Sivalkod-ik, sivalkoz-ik: vocifero MA. schreien PPB. Sivalkodva ő reőők ítének, az vitézek hamar felszökdesének (RMK. III.336) Üvöltének és sivalkodniának, mikor törökekel ők ott vannak (318). Az égbeli vizerek indulának, mind ez világ ezen sivalkodának, ijedtekben nagy hegyekre futának (V.11). Mind hányan után az oroszán sivalkodik, mindenkor csak utánam leselkedik (RMK. VI.221). Sídő az füst alatt sivalkodniac (Cseng: Jer. C2). Barany után az oroszán sivalkodik (Bom: Ének. 270). Tekints azért a tömlöchen Jósefre, holt fiain sivalkozó Rákhele (Thady: Adal. 155). Mikor egy része hadának Kereki alá monne, mind rajtok sivalkodnak, erősen harcolának (TörtT. IV.68).

el-sivalkodik: vocifero MA. [aufschreien].

elsivalkodás: ejulatio, ejulatus, vociferatio MA. [das aufschreien].

Föl-sivalkodik: vocifero, intono MA. exclamo; überlaut rufen, schreien PPB. A jó hortól meg melegülvén, tántzba menének, a tántz után minyáan egyszer mind föl sívalkodniac vala (Helt: Krón. 159).

még-sivalkodik: vocifero, vociferatum edo MA. [aufschreien]. Ő tabora végre meg sívalkodik (CsomaC. 30). Rettenetesen meg sívalkodik, kőtorjátát kőfalhoz támasztának (RMK. VI.174). Még-sivalkodának, várból rohanának, kettőt róniukban leragadának (176). Ekes törrel Hector igen forgolék, ő tabora végre még-sivalkodik (Huny: Trója. 2 A1). Mikor az ur ládáját az táborba jutott volna, meg-sivalkolék az egész Israel népe nagy kiáltással (MA: Bibl. I.247b). Még-sivalkodának és megűzék az philisztéusokat (261b). Mihelyen ő dobot ítvén seregestől meg-sivalkodik, ők is akkor mentől szörnyebben lehet, doboltassanak, sivalkodjanak (Szal: Krón. 116).

Sivalkodás: vociferatus MA. das wehklagen, geschrei PPB. Lén jó reggel hajnalban sivalkodás, nagy sok fölül nagy Allah kiáltás (RMK. III.131) Erős zendülésekkel készülének, két föl sok sivalkodással ivöltének (VI.170). A tántz után föl-sivalkodnak vala és az egész völgy be telte vala az ő sívalkodásokkal (Helt: Krón. 159). Az eger oda siette a sívalkodásra (Helt: Mes. 50). Sivalkodásokat halván egy pajtában (Veresm: Lev. 111).

Sívás: rugitus, ploratus MA. das heulen PPB. Nagy sywasal newassal kezdő yewy (ErdyC. 111b). Nagy sywas es-kyaltas halatek (TelC. 280). Mykoron az lang sytne ewtet, a hazat be tövli vala sywasaval (Pesti: Fab. 12b). Mind az három táborban kik levének, nagy sívással pokolba vitótenek (RMK. II.211). Nagy símas, önültek, kyaltas vala (Göres: Máty. 27). Leon nekik nagy símasok, remsok (Frank: HasznK. 68). Hallotta a sívását a disznónak (ErdTörtAd. 1138).

[Sívít]

[Sívítás], sítás: [inclamatio; das aufschreien]. Egy rejtott házból kőnyáival vétkezek, kinek sítására egy vén asszonyonő lépék (Apoll. 3).

Sívó: plangens, vociferans Kr. [heulend, brüllend]. Sívó eh oroszany (Mel: SzJán. 233b). Az őrdög ilyen nyughatatlan allat mint az sívó oroszán es az dilós eb (Bom: Evang. IV. 13b). Sívó oroszannac Sójphonias mondya (Bom: Ének. 375b). Ragadozó sívó oroszán (MA: Bibl. V.11b). Az őrdög mint az sívó oroszán idestova jár, keresven, kit be nyellyön (Szár: Cat. Q2). Azt tudnád tavulról, hogy sívó őrdögök (Zrínyi: ASyr. 30).

Süvölt, sivölt: sibilo, insibilo C. MA. zischen PPB. [pfeifen]. Midőn a madarakhoz ment volna, süvölteni kezdte (Helt: Mes. 184). Süvöltik es sziszegetik a több népek és boszontiak az istentelen gonoszt (Mel: Jób. 64). Annac romlásán kézzel tapsolnac és minac helyét látván, süvöltenek rayta (Kár: Bibl. 1528). A sas süvölt (Com: Jan. 39). A pástor süvölt is néhánha, és az által magához édesíti a juhokat (Mad: Evang. 347). Lám sebes solymot is kére süvölthetni (Zrínyi II.108). Süvöltőtek és hajtogatják fejeket (Illy: Préd. II.300). Némely rigó igen szép sárga, s mintegy süvöltve szóló (Misk: VKert. 462).

ki-süvölt: esibilo C. explodo MA. [auszischen, auspfeifen]. Ki-velem, ki-lövöm, ki-pattantom, ki-sattantom, ki-süvöltem: explodo; valakit ki-süvöltetni: explodere *sibilis PPB. Ez mai innepet tellyességgel ki akarnak süvöltetni a keresztvények között a Christnak boszszúságára (Tel: Evang. II.399). Melly argumentálásnak módját az ő scholaikból ki-süvöltötték (GKat: Váls. 350). Melly tévelgés után ki-süvöltek (Mad: Evang. 310).

kisüvöltés: exsibilatio MA. verspottung PPB. Kisüvöltés, ki-gúnyolás: explosio PPB.

még-süvölt: sibilo, adsibilo, esibilo MA. zischen, pfeifen PPB.

Süvöltés: sibilis C. [das zischen, pfeifen]. Az fülnece süvöltést, zúgassát nyilván meg gyogyította (Mel: Herb. 13). Fel szomál, süvöltessel hívja (Bom: Préd. 427). Süvöltéssel int az föld hátán lakozóknak, hogy előjöjenc (MA: Bibl. II.7). A jó pástor annyira szeretették a juhoklól, hogy csak mi kis tsattantását vagy süvöltését hallják-is, menten együvé futnak (Misk: VKert. 205).

Süvöltő (süvöltő) ACsere: Enc. 257: 1) sibilis C. [zischend, pfeifend]. Csuszomászó állatok a süvöltő vízi kigyó, zomoc kigyó (Com: Jan. 41). Nyögnek a gerliczék örvös galambokkal, esáscog-nak a szaglok süvöltő rigokkal (Gyöngy: KJ. 368). Nyájás gerliczének nem gerjed szerelme, nem újjul süvöltő rigónak figyelme (455). 2) gingrima, lituus, tibia SI. [pfeifő]. Küldének szép madaraszo dobokat és süvöltőket (Helt: Krón. 150). A hangra szolgáló tsinálmány az orgona, trombita, síp, süvöltő, duda (ACsere: Enc. 257). A majom mindenfőle jádri dobokat megtanul, a süvöltőt és sípot fujdogálja (Misk: VKert. 225).

SIB: ludio, agyrta MA. gauler, tischenspieler PPB. Syb: nebulo, bösewicht Pesti: Nom. 176. Erdő kerülő, sib, mező pástor: vagiator, custos sylvorum et pratorum (Ver: Verb. Szót. 33). Myt vsuwalkodol ez vylaghy syb embernek, vsuwalkoggyal az wr istennek (ErdyC. 6038). Maga bíró sib ifiak az on jobbornra fel tántattanak (Mel: Jób. 69). Sib attik vala (70). Amaz ártatlant sívá tövé (GKat: Váls. 1929).

Síbság: 1) lusus, histrionica MA. schauspielerei PPB. 2) [res vana; nichtigkeit]. Az én szomarc sola nem volt helye nálad, hanem minden síbságot mindezt (Helt: Mes. 63). Egy nap sem űzne több síbságot, fátyalanságot (MA: Scult. 907). Az síbságban eláradot asszonyállatok az eszesőg mezitelen gyermekekben gyönyörködne vala (Prig: Serk. 510). Síbságok es haszontalanok a bán bozánat fölül való sáfarkodások (Ab: Itin. 314).

SIBOLKOD-İK. Eloeget sibolkodik teiből, uaból (Nyr. XVII.182).

SIBTÁR, SITÁR: vagiátor PPBL 611.

SIDOLIZÁS. Bár békét hadúnak elege babonállo sidolásnae (Vallást. M)

SIET: propero, festino C. celero MA. eilen PPB. Idő előtt sietik: praefestino C. Tertenek, hogy nemy yzen zopp hews yewne az appura es ezergete oly syetuen es oly sokka, nykent zokat: (EhrC. 14. 138b) A főlec sietnek wala betöltenée királnae aranólatat (BécsiC. 56b). Zaché zal le sietuen, mért mri té azadban két ennekem lakoznom (MünchC. 154). Syetnek mynd zeket az kyralknak meg mondany (VirgC. 39). Kezde az poklosoknak hazakhoz sietny (100b. NagyszC. 51). Cristus syete z halála (CornC. 138b). Szepreseknak porral syety vala meg ketyelhteny (MarzL. 3). Syessünk be menni: studemus ingredi (JordC. 805). Mynden helyekreyl syetven mennék vala az karan (DomC. 293). Kyre nem vagyodnak syetlmy (ErdyC. 509). yesen hozyam: accelera (KulesC. 66). Kertek myndjarast fűskenket eyell nappal Beebe syessen gyűlly (RMNy. II.334). Jessen Kd. epechen meg nyel, meret igen kewessen wazionk (LevT. 1246). Sñemen ki őtte a viderbeli vizet a valuba (Helt: bibl. I.K4). Sieti kötőzni kapált szőlőyét (Cis. C2). Mely dolog nekem főkeppen lattatie okanae lenni, hogy ezt az gonossagot etne indítani (Deesi: Sall. 12). Job mindenkor sietni, hogy nem mint késni (Deesi: Adag. 68). Nem sieti megszabadítani zokat es meg büntetni a gonoszokat (Tel: Evang. 1284). Ne is esd az jesuita ivasához fejedet haitani (Zyon: Osland. 241). A enyei boldogságra áhítozzunk és siessünk (Pázm: KT. 3b). indenestül az én szeretetemen sietnek (394). Ne siesse a várost egy-adni (Tyúk: Józs. 133). Az igen siető, sebessen futott (Com: un. 179). Úját, mentől jobban lehet, siesse (MonOkm. XIV. 37). Azok barátságára ne siess, a kik náludnál fővebb renden agynak (Fal: NE. 23).

[Közmondások]. Az isten sem syet sem késő (ComBal. 34). z isten sem siet sem feled (MA: Tan. Előb. 1). Sem siet sem késik isten (Czege. BDorg. 109)

alá-siet: [descendere festino; hinabeilen]. Küldtek követet hozzám, kívánván, hogy ne késném, hanem alá sietnék izikben (TörtT. 2 IV. 67).

be-siet: [festino, intrare; eilend hineingehen]. Agashazaban syetuen, az paplant az poklosrol el ranta (TihC. 19).

el-siet: accelero, appropero C. [enteilen]. Mindjarast sereget úte és elsietnem, által mène Propontba (Helt: Krón. 11). Az emet tábor, ellhszem, hogy elsiet és Eszterház Dániel uram len fog igrkeezni (Beres: Lev. 434).

elő-siet, elől-siet: praecelero MA. [voransehen]. Mindenei hatra vetuen elő siet menni azoknak miresere, mellick istentül az igiretben adatrtnak (Fél: Tan. 285b).

előre-siet: praecelero C.

[fől-siet]

főlsietés: [acies instructa procedens; anmarsch]. Nekem méltóztatik Nagyságod parancsolni felsietésemet (Beres: Lev. 7).

hozzá-siet: adpropero, accelero MA. hinzueilen PPB

hozzásietés: acceleratio MA. hinzueilung PPB.

ki-siet: [festinanter exeo; hinaus-eilen]. Geyssa herczek rde el ew attyaftay wtan, hogy syetlmeenek ky hozzya (rdyC. 399). Ki sietett a város népe ezt a ritkaságot látni al: TÉ. 653).

el-kisiet: ∞ Syes el ky hozyanak ywneed (ÉrsC. 450b).

rőá-siet: [adpropero; hinzueilen]. Nem gondol az eger sem er fogonal sem máckaul, de mind halalaban rea syet (ándC. 3).

Sietelm: [properatio, festinatio; eile]. Arioth sietelmel b-nive Danielt királhoz (BécsiC. 121b). Mégfordola a nép sietelmel: cum festinatione (171). Micor be mént volna a királhoz sietelmel (cum festinatione), legottan kere (MünchC. 82). Mikor walaky neked nag kenezet adna, syetelmel megl nytnad ő neky te hazadat (ÉrsC. 533).

Sietelmes: [festinus, urgens; dringend]. Kel, hog syetelmes legyen a gyonas, mert wgy mondatyk, ne kecsell wrhoz fordulnod (ÉrsC. 537).

Sietelmest: [contestum, raptum; schnell, gleich]. Sietelmest mézielénténée istennee orzaga (MünchC. 154).

Sietelmez: [propero, festino; eilen]. Jó sietelmezűen és arradian és mégtordul és mégrézzezetté és viu ő ereiēnel (BécsiC. 162).

Sietendő: properandus MA. der eilen muss PPB.

Sietés: properatio C. MA. eile PPB. Az hews felele ennekem: Vagyon nagy syetesem (EhrC. 14). Elezteb syetesuel terenek Spolynczya newew vewlyzbe (135) Ő, vág, ront és szagzat az ki menetelét tartóztatni akarja, ő sietését (Zrinyi 155). Főnlük vala az ég, merre rőpülését tartya az szép sereg, s az ő sietését (H.83). Még a tanulás is a módot és mértéket megkívánja, netalántán a sietés miatt sok a kápjunk (Fal: UE. 154). Az ajándék, mely az érdemet megelézi, két szépet foglal magában, egyik az, hogy sietése miatt váratlanul érkezik (484).

Sietet: ∞ Nagy syetettel hozya fvtu (JordC. 467). Nagy hertelen es syetettel fvtuak vala Cristus kyralkhoz (ÉrdyC. 65). Annak wtauna ottan nagy syetettel wr papához mēne (235. 522b). Ygen nagy hamarsagual, syetetuel le esnen (TelC. 326). Minden dalgát félre teszi, siettetí imait (Fal: Vers. 880).

Sietetés: [solicitus, festinans; eilend]. Kerlek titeket, hog meitan iariatok az hivatalban, sieteterek leleknek egghessegot tartanakok (DöbrC. 375).

Sietetesen: [festinanter, celeriter; eiligst]. El yeweenek syetetősn es meg talalaak Mariat es Josetűtű es az kys zylőtűtű (ÉrdyC. 112b).

Sietetesség: [properatio, festinatio; eile]. Legottan e mennen syetetesseggel az hegyre (CornC. 313). Nagi sietetőséggel leh feknek (DöbrC. 123). Syetetesseggel meñ a kapalnaba (VitkC. 60). Törteenek egy ydöben, hogy Trayanos chazaur egy nyemnemew hadban syetetessegghel mēne (ÉrdyC. 238). Lattanak, hogy Maria Magdalena nagy syetetésseggel ky ment (ÉrsC. 77). Sietetőséggel es nagh widamsagual megőn wala (TihC. 165b). Nag sietetőséggel ez ulagot mind be futha (253). Nagy syetetesseggel mēne (Pesti: NTest. 135). Erős Szabácsból törőkők közöl nagy sietetességgel kiszűkni készűl (RMK. I. 26).

Sietetést: [properanter, festinanter; eiligst]. Paranchola, hog syetetőst oda yewnenek (DöbrC. 538). Predicacyora syetetest eoreomest megyen vala (DomC. 223).

Sietetség: [festinatio, celeritas; eile]. Az kyrál nagy syetetéssegghel fűel kele rzechel (JordC. 302). Maria nagy syetetéssegghel mēne az hegyessre Judeának varasaban (519).

Siető: festinus C. properus MA. [eilig, dringend]. Siető munka: *praefestinum opus PPBL. Szorgos és siető dolgai érkezhettek (Megy: 3.Jaj. II.20). Némely siető levelek expeditiója után eo felsége vadászni kiment (BethTám. 43). Siető lévén az dolog (MonTME. VI.18). Ha látom, hogy vagy sok vagy siető vagy akadikos, committálók specialiter aumak pénzszeszekéréről (Beres: Lev. 119). Vagyoné Kegyelmednek siető dolga (KirBesz. 43).

Sietőség: [festinatio; eile] Nem látom szükségét sietőségnek (Beres: Lev. 144).

Sietség: festinantia, properantia C. festinatio MA. eile, eilfertigkeit PPB. Nag' syetsegei vitter vala Herodeshez (VitkC. 80). Meenemek oda az huzhoz nagy syethsegeel, hogy latnak, mi dologh volna (ÉrsC. 158). Syethsegehel yarvlylatok megh yelazwlasra (191). Mynden zeretekkel ide syetsegei jwietek az ew felsége hadaba (RMNy. II.173). Elmenne sietsegeel: abüsset velociter (Helt: Bibl. I. Bbbl. Fél: Bibl. 85). Hogy meg ne ismernék, sietséggel akara egy kis hajón általmenni a tengeren (Pázm: Préd. 282). Sietséggel egyetec (MA: Bibl. 159). Kivan tőle, hogy föl kellyen, hogy sietséggel lötyön (Lép: PTük. 1174). Zríni horvát bñn olyan ellenség, ki ellen lesz káros oktatlan sietség (Zrínyi I.140).

Sietségös: properus PPB.

Sietségtelen: improperatus MA. langsam PPB.

Siettet: cito PPB. urgeo, adurgeo, accelero, matura SI. [beschleunigen]. Hagad, hogy syetessék, neegy nag' keereek kezeytessék (ÉrsC. 508b). Némely szikolat szőri s magok veszedelmeket siettető rosz tolvaj katonák (Matkó: BCsík. 2).

Sietve: properatim, festinantur C. festine, festinato, properato MA. geschwind, eilend PPB.

1. **SÍK** (sile Helt: Mes. 130; **1**) aequus, planus C. MA. eben PPB. Sík, tór és gyeges út az, nem csoportos, zökögő (Pázm: Préd. 86). A föld színe néhol egyenes lapály mint a sík mező (Com: Jan. 15). Az késhűvely fellyül is sík volt, középen is, az végén is; a sík végére: pléh vagon forrasztva (Keesk: ÖtvM. 300). **2**) lubricus C. levis MA. glatt PPB. Sík jég: lubrica *testa PPB. Legezene az ő utoc homályosoc és síkac: fiat via illorum tenebrae et lubricum (MA: Bibl. I. 193). Mint vizes s-mind penig az sártól sík vala a part (Forró: Curt. 32). Igen sík és csoportos a világ útja (Mad: Évang. 374). Az jég sík, tsuszamolo: glacies lubrica (Com: Vest. 12). Nosza lát té is it korábbiót érdeklő s Salmeron szavait síkra magyarázó Sámblár pironkodgyál (Czegl: Japh. 229). Patkó sík utakon lábukat gyámolít, emberteleneket homlokban is pondit (Matkó: BCsík. 461). A krolodilus a síkon el-esett állatot hirtelen meg ragadja (Misk: VKert. 259). Nem tarthatna meg szerencsijét, minthogy sík volt (Thaly: TK. 14 **3**) planities MA. ebene PPB. Hlyen bódulások között mit lehet cselekedni: rajtok menni vaktában, az síkra az gyalogot, által az vízen az hadat (Beres: Lev. 300). Mennjen maga Antal a maga Ebeczki, Gézi ezzeivel utánna, talán az síkben tehetnek valamit (316). Nem szükség soha által menni az síkra (596).

Síkam: [locus lubricus; schlüpfrige stelle]. Csuda mely sohas síkamaira értél, hogy a szent Pál meg világozításához hasonlított a te hit hagyottságodat (Czegl: BDorg. 15).

Síkamli-ik, síkamlí-ik: collabor, prolabor in lubrico MA [ausgleiten]. Szent Pál levelébe nem mere tekinteni, a Niceabéli concilionokra síkamlik (Matkó: BCsík. 139). Gyakran síkamlik s hasonlik a hercegek grátiája (Fal: NA. 241). Ne engedj nyelvedet könnyen síkamlani (SzD: MVir. 324).

[Közmondások]. Síkamlik a titok, a hol társznak a poharak (Fél: Jegyz. 931).

el-síkamlik: elabor Kr. [entschlüpfen]. Te tisztod válna, hogy a bérnállásnak egyességét megmutatnád az apostoli impositioval, kívánás Matkó, de csak el-síkamlik (Matkó: BCsík. 416b).

elsíkamlás: prolapsus; das fallen PPB.

ki-síkamlik: elabor; entwischen, ausschlüpfen PPB. A ki jó alkalmatossággal a szerenese fűstekében nem kap, hamar ki síkamlik kezéből (Fal: U'E. 384).

még-síkamlik: [prolabor; ausgleiten]. Szerenésétlenül járt, megsíkamlott a pallérozott acélon kopíája (Fal: T.E. 638). Lovam lába meg síkamlott (Gvad: FNót. 26). Majd minden szavában megsíkamlik, botlik (SzD: MVir. 225).

Síkamló: lubricus, lubricum C. labidus PPB. glatt, schlüpfrig PPB. Síkamló és allhatatlan hit (Teleki: FLÁ. 25b). Síkamló reménség (134). Utoc legyen olly síkamló mint az jég (MA: Bibl. V.17). Síkamló es veszedelmes ez eset (MA: Tan. 40). Síkamló utra jút (1069). Az embereknek akarattyok-is allhatatlanok és igen síkamlók (Apafi: Vend. Előb. 6). Síkamló, hig sár: lubricum lutum (Com: Jan. 15). Az bitene síkamló volta miatt; ob inebritatem fidei (191). Imide amoda síkamló (Toln: Vigaszt. 218). Bizony a síkamló helyen inkább kell félni az erőtlén inn beteges embernek (Nán: SzÁt. 171b). A szerenésének síkamló talján sokáig nem állhattnak (SBalog: TemK. 79). Mely állatás el-ölvadó síkamló jégen épült (DEmb: GE. 36). Töviskesek és síkamlók az emberi előmenetelnek grádicsi (László: Petr. 62).

Síkamlód-ik: [prolabor; ausgleiten]. Nem merészelve nyakára várni a nagy kezetlenséggel száguldo, síkamlódó idegen hadakat (Romy: Mon. 128).

Síkamlón: lubrico C.

Síkamlós: [lubricus; glatt]. A külön szakadásból igen síkamlós az eretekségben való esésre az út (GKat: Tük. 3).

Síkamoltat: [lubricum facio; schlüpfrig machen]. Hazugságnak olajával síkamoltattya nyelveit (Sámbl: 3Fél. 416).

Síkamód-ik: lapsio C.

el-síkamódik: collabor C.

Síkámköz-ik: in lubrica glacie decurro SI. [auf dem eis rennen]. *Jégen síkámközö vasak: erepidae glaciales PPB.

Sikárol: polio, levigo Kr. [glätten]. Tapasztok, falt síkárlók: trulliso MAL. Vukolom, síkárlom, téhelyezem: trulliso PPB. Az előnyeeskőc szalma csutackal síkároltatnac: vascula stramento stringuntur (Com: Jan. 114). Nekem soha magyar sem adott simább, síkároltabb szókat ennél (Monrók VIII.193). Ha színt akarsz neki adni, szépen megkraszolva, síkárolva tedd az tűzre (Keesk: ÖtvM. 295). A szattyán igen szép sima legyen, síkárlott legyen, vastag ne legyen (TörtT. II.156).

ki-sikárol: [expolio; abglätten]. Az ő testi születésének otrombaságából ki-sikároltatik, ki ráspolyoztatik (GKat: Váls. II.1054).

még-sikárol: [polio; abglätten]. Ha az aldozatlnak veeret vas fűzekbű főzendyk meg, megh kel sykarlany es vyzzel mosny (Jordt. 87). Oly gyeges lozen nynt az megh sykarlot tabla (ÉrdyC. 19). Zayok es zozattyok, akar erehek wrwnk Jesus Cristusrol, akar az ew hyw zolgayrol, ollyan vala nynt az elős es meg sykarlot tór (343). Mind estne s mind reggel arra kel igyekezni, hogy aszt szépen meg sikarlya GJéSír. I.4). Sikárol meg és úgy adgy színt poklos festékben (Keesk: ÖtvM. 287). Meg nem kraszollya, hanem némely helyen szépen megsikárollya (302).

Sikárlás: trullissatio PPB.

Sikárló: **1**) polius, levigans MA [glättend]. Sikárló, vakoló kalán: trulla PPB. Sikárló mész, színló, fal festő mész: tectorium PPB. Végy sikárló tat, melynek az temérdeksége és szélessége legyen három ujnyi (Rad: Szak. 287. 289). **2**) conatus C. politor, rasor, tector, incrinator MA. polier, tücher PPB. Sikárló, fal-színló, fűjérlő, vakoló: tector PPB. **3**) camera levigandi; rolkammer. Küldtem négy vég vásznat sikárlóban, kérem Kóbt, legyen érette, készítsék el (LevT. II. 302).

Síkit: lubrico MA. PPBl. schlüpfrig machen PPB.

mög-síkit: 1) lubrico C. levigo, levo, delevo MA. [schlüpfrig machen]. Szájában az ősvényekre feles vizet hord a krokodilus, melyeken a vadak alá s fel járnak, s azokat úgy meg-síkitja, hogy a vadak mentekben el-essenek (Misk: VKert. 218b). Miképenhogy a krokodilus az ősvényeket meg-síkitja, azonképen az őrdög alkalmatlanságot szolgáltat az gonoszra (250). 2) deplano, explano, complano MA. [eben].

[Sikkad]

el-sikkad: [prolabor; ausgleiten]. Mikor az ember valamibe avatja magát, igaz mértékét vegye tohátó készségének, hogy több a magára vállalt tereh alatt el ne sikkadjon (Fal: UE. 412).

SIKKASZT: abdo, celo, pessumdo SI. [verheimlichen, veruntreuen].

el-sikkaszt: ∞ El kell azokat sikkasztani (Czepl: MM. 251). Csak sikkaszsa el a királynét (Czepl: Tromf. 139). Mi a nagy dolgokat csak el-sikkasztjuk s henyeállik (Czepl: Dág. II.2). Csalárdssággal akarnád el-sikkasztani a nyilván való igazságot (Matkó: BCsák. 280b). Vízben el-sikkasztani (Béthl: Élet. II.45).

Sikon: lubrice MA. schlüpferig PPB.

Sikos (sikós ACsere; Enc. 268): 1) lubricus, levis MA. labidus PPBl. glatt PPB. [schlüpfrig]. Ezeknek szájak zsírosb az majnál, sikosb ujak az faolajnál (RMK. IV.50). Igen könnyen all ez féle apróság az ő sikos ajakán (Zvon: PázmP. 224b). Mindenek telik sikos és enyves setétséggel (Pázm: Préd. 417). Beszéde sikos mint az vay (MA: Bibl. V.26b). Édes nyelveekkel, sikos ajakkal jó szót adnac (MA: Scult. 996). Bálvány képe, az mellyeket legsikoshban festőtteknek lát (MA: Tan. 81). Sikos száju, csalárd szavú (Matkó: BCsák. 146b). Sikosabb a nyelve és eszénél előbb jár beszéde (Land: ÚjSegít. Előb. 2). Minek előtte beszédhez keszgyünk, sikos és ártalmas nyelvünkre vigyázzunk (Fal: NA. 187). Zabolázzunk meg erősen nyelvünket, minthogy sikos egy darab (Fal: NE. 91). A bölts vigyázza meg szörnyű fordúlását a sikos szerontsének (Fal: UE. 449). Forgasd okossan, sikos és veszedelmes falat a nyelv (Fal: BE. 572). Tsillámló sikos jószág a gazdagság, nehezen férünk hozzá (591). 2) planus MA. [eben]. Sikas, rétes mező (ACsere; Enc. 268).

Sikosít: [levo; glätten]. Sikosított: levatus PPBl.

mög-sikosít: [levigo; abglätten]. Keweket zerez es mezl sykosohat ewket; erices et calce levigabis eos (JordC. 254).

Sikosság: lubricitas Kr. [schlüpfrigkeit]. A kigyót annyira nem szoríthatod, hogy sikossággal magát ki ne fúrja markolból (Pázm²: Kal. 408).

Sikság: levitas PPBl. [glätte]. Hasnak menése, siksága: *levitas intestinorum PPBl.

Sikul: lubricor SI. [schlüpfrig werden].

mög-sikul: [lubricor; schlüpfrig werden]. Mindazonáltal is nem lassobban lat vala az viadalloz, az maga es ellenseginek verevel az fegyvere megh sikulván: nec tamen signus proelium capesset lubricis armis suo pariter atque hostium sanguine (Forró: Curt. 149). A méh szítja a sok nedvességtől meg sikul (ACsere; Enc. 152).

[Sikulás]

has-sikulás: lenteria; durchlauf PPB.

2. **SIK:** aluta inaurata MA. vergoldetes leder Adami. Az gombkötő-munka moskos; az mente csipőjén az vitézkötések olyan síkból legyenek, mint az varrás (TörtT² III.192).

SIKÁR. Sikárt vöttem egy legénytől (MontME. I.293).

SIKÁTOR: angiportus SI. [enge gasse]. Meny az kortek közöttvaló sikatorokra (DBon: Részegs. 66).

1. **SIKER:** emolumentum, utilitas, effectus, successus SI. [nutzen, erfolg].

Sikerél: promoveo Kr. [befördern]. Az portái állapotokat isten sikerelje az közönséges jóra (RákGy: Lev. XXIV.417).

2. **SIKER, SÜKER** (sikér C. sikér PPB): lentor C. viscus, bitumen MA. zähe, schleim, leim, judenleim PPB.

Sikerös: glutinosus, bituminosus, viscosus MA. zähe, kleberig PPB. Sikeres sár: coctum MA. Meg taposza sikeres agyaggal es szurokkal: linivit eam bitumine ac piea (Helt: Bibl. LC2). Sikeres postamban czappolodni (Zvon: PázmP. 282). Sikeres sarban temetnielek (Lép: FTük. 3). Kővér, siros, sikeres luza kenyérvél éltél (GKat: Vált. I.1083b). A fazakas sikeres gyurott sárból fazdakakat formál (Com: Jan. 105). Szent orozád alut vérrel, sikeres miodok torhákkal és veritékkel el-vezítva vala (Taru: Szents. II.204). A szurok termő fa ragados, sikeres és folyos hejja (ACsere; Enc. 231). Az enyv kőves és sikeres s szurokhoz hasonló nedvesseg (248). Vétkeünknek sikeres sárban való fetengésünk (Rim: Ének. 91).

Sikerösség: lentor MA. zähe PPB. A jaszmin kenet a torha sikerösségből eredt nyavalyakat meg orvosollya (ACsere; Enc. 242).

Sikeretlen: [non tenax; nicht klebrig]. A por egymáshoz sikeretlen, ide stova ellányandó tsak mi kitsiny szétlül is (Ker: Préd. 248). Leronlott házárt az fővenyre sikeretlen sárral ragatni akaró Simlár (Matkó: BCsák. Cimh). Rosz, bűdös és igen sikeretlen sár ez (Matkó: BCsák. 38b).

Sikeretlenít: [dissolvere; auflösen]. Sárát hazugsággal gyurta s sikeretlenítette (Matkó: BCsák. 36).

SIKET, SÜKET: surdus C. MA. taub PPB. Ez mykent siket es nema nagy vigy areznal el mulykuala (EhrC. 3). Vakoc latnac, santac iarnac, siketec halnac (MünchC. 33. NagyszC. 108. JordC. 104). Syketek venek hallast ez zent atymak erdene mynt (DomC. 158). Vetteken negy syketek hallast (114). Vala egy yffw syket es nema, az ees azonnal meg vygazeek (ÉrdyC. 363). En mykent süket nem hallok wala (ErsC. 532b). Süketi főlewkkel halgathnak myndeneketh el (LevT. I.168). Te magyar nemzet kemény nyakó vagy és igen siket vagy (RMK. II.207). Eszt czac siket föllet magyaroc mulatie (Helt: Cane. 17). Tallyan szerzec ezt enekbe süket magyaroknak (Born: Ének. 366b). Tüle meg jidenen süket föllet nem mulac (634b). Kegyetlen, miért meg nem halgatsz Aspiunál sükettyeb (Zrínyi H.112). Nem mind azok, a kik látanak, vannak kinyílt szemmel; minthogy süketek a tanácsra, senki sem birhatja őket a látásra (Fal: UE. 482).

[Közmondások]. Nem kell kettős mise az siketnek (RMK. IV.194). Siketnek harangoz, anagy süketnek miset mondaz hyhum inclaus (Döcsi: Adag. 28. 156. Czepl: Japh. 223).

anyaszült-siket: [surdus natus; taubgeboren]. Ez a lárma olly alkalmatlanná teszi a helységet, hogy az anyaszült siketek nem oltajtanák könnyen az hallomást (Fal: TÉ. 774).

Siketöd-ik: surdesco Kr. [taub werden]. A vénség szünetlen betegség, mellyben szemünk homályosodnak, hallásunk siketedik (Pázm: Préd. 74).

[Siketél, el-siketél]

elsiketlés: [et perperam audire; das überhören]. Sűrű fenyítésnek el-siketlése s meg nem gondolást (Megy: 3Jaj. II. 103).

Siketës: surdaster Balde; Szót: suburdas MA. íbelhürend PPB. Siketes szó: *rava vox; suttogó szavú, siketes szavú: *depressa vox; siketes a szava: in verbis ejus est *stupor PPB. Jobb siketesnek lenni, hogy nem mint szintén tolyossággal siketnee (Com: Jan. 53). Ammyra siketes volt, hogyha talán mellette ágyúval löttek volna is, még sem hallotta volna (TtkRözs. 156).

Siketesség: [sursurditas; gehörschwachheit]. Szónak siketessége: asaphia PPB.

Siketít: exsurdo MA. surdeo; taub machen PPB.

mög-siketít: ∞ Valakit meg-siketíteni: *atterere aures alicuius PPB. Az ördög meg-siketéli, meg-némítja az emberek (Mad: Evang. 331).

Siketség: surditas C. MA. taubheit PPB. Ha sykothséggel el halgathatnak istemek haragha zallana ew roenyok (ÉrdyC. 424b). Törökgyeték, hogy ű fideshe syketsege ne wegye az ny könyörgésünket (RMNy. II.147). Ha Kegtek csak syketsege vey, mas vtat kellettük olemben vennem (330). Kegyelmed en remu igen feddik az Kegyelmed lewelehen az en siketsegemről (LevT. I.148). Eszt immár ne vegyük siketsegre (Helt: Mes. 183). Siketsegre veszi az ő kereseket (Dorn: Préd. 411b). Ne vegyétek siketsegre az anyaszent-egy-ház átkát (Pázm: Préd. 300). Eszt az istentelen latorságot siketsegre nem vővé az római pápa (Pázm: Kal. 678). Sokat siketsegre vévén, tüled mellől kel bocsátand (Pázm: KT. 321). Sikettség dugta-bé hangos füleidet (SzD: MVir. 208).

Siketül: obsurdesco MA. [surdesco; taub werden].

el-siketül: obsurdesco MA. taub werden PPB.

mög-siketül: ∞ Oly jgeu meg-syketoele tonab eztendoe nel (DomC. 159). Az sok zajzás má meg-siketült vala (RMK IV.191).

SIKLUS: [sichus; seckel]. Sichus neg denar nyom anag haronaz nyoleczvan neg magot (RMNy. II.51). Libra anag mára, huson öth sichust nyom (51). Ez sichus húsz pénz: tézen: sichus viginti obolos habet (MA: Bibl. 177). Adtae egy sichust az az egy ortot vagy mint egy huszon öt magyar pénz (MA: Sent. 998).

SIKOLTYÚ (*esikoltó, esikoltú* PPB): vinculum catenarium temonum, jugamentum, vinculum ligneum in conjunctione jugorum bovium PPB. [deichselband]. Két szőke ökrök jármótól, kötelestől, sikoltyótól (Rady: Csál. II.332). Adok két jó ökröt, szőköt haraggal, kétéllel, járnával, tézslájával, sikotyujával (333). Szállítatván Almási Pál kegyelmes urunknak három vas lánczokat, három emelő rudakat és egy öreg tésla vas sikotyujával (TörtP. 1385).

SILLA: [?] Piscina Silla 1386. Item Danobium Silladuna vocatum 1386 (Száldy).

SILLABIKÁL: appello literas PPB. [syllabisiren]

Sillabikálás: [appellatio literarum; das syllabisiren]. Arra kell a tanulót szoktatni, hogy a consonantákat syllabikálás nélkül mondgya ki a maga vocalisával (CorpGramm. 595).

SILLING (*sellingh* JordC. 247): sollidi Posti: Nom. 1375. sichus JordC. 217. sellilling Admá: Zuz sellen-h penzt az egyen az leannak attynak (JordC. 217). Az Ké bütyje is soha még egy rossz szellingot is nem adott, nola elégot kértem (LevT. II.387).

SIMA: 1) glaber C. Simus, levis MA. glatt PPB. Vala mennyire sima: subsimus C. Sina fá-héj: explanatus cortex PPB. Manus munda et decens: kezei valának simak és fele rők (TtkC. 199). Szép sima és komegató beszédle (Helt: Háló

136b). Simáb mostm a hátad, hogy mint az előt (Helt: Mes. 314). Esau szőrös, én pedig sima vagyok: Esau pilosus est et ego levis (MA: Bibl. 124). Sina avagy csuszmo fundamentum (Dor: Préd. 176). Kemény-e vagy lágy meg-szorítással, sima-e vagy darabos tapasztással tudhatni meg (Com: Jan. 61). Sina beszédli (Com: Vest. 104). Egy kisdéd sina temérdek pohár (Gör: KárCs. IV.226). Sina száju (Kise: Adag. 94). Sina sarku a szerencse (Fál: Const. 855). 2) [planum; eben]. A sima az, a mely sima szemektől foglaltatik bé (ACsere: Enc. 76).

Simácska: [sublevis; ein wenig glatt]. A szurok termő fa levelei lágyaskák és simáskák mint a rosmarinté (ACsere: Enc. 231).

Simán: glabre Kr. [glatt]. Szép simán: limae C. Simán gyalu: politiore runcina detegit, dolat PPB.

Simaság: levor C. levitas MA. glätte PPB. Hazudnak azok, kik diczeködnék tisztaságot tartany és az ruhákban simaságot kőmetnek (VirgC. 149b). Bárnek ew sotelesseget, symaságot nyint zerenczemek foketeseged hozta wala (ÉrsC. 312b). A kit onnysszer meg kaptnak aiaa simaságban és veyan meg buktattunk hazugságban (Bál: CsIsk. 166). Előben is meg kell neznai az színű való simaságot, az pallérozást a kőnek (Keesk: ÖtM. 264). A menyegeset ráfrázattyán lévő simaságra nagy táblák függesztettek (SzD: MVir. 172).

Simít: levigo, glabro MA. glätten PPB. A Salamon templóban sem pörty és kalapás sem hallatott, mert ott kin simították a köveket (Pázm: Préd. 400). A síndeletek gyaluval kigyalyulja, egyenesíti, simítja: assamenta dolabra edolat, planat, levigat (Com: Jan. 104). Gazsát hazugsággal simítja (Matkó: BCSk. 178b). A juhok jó fűsültetnek és gerebennel simítottanak (DKal: Kor. 217). Simítja homlokát, tépi szőmledőt, hátra szokattatja füleit (Fál: NA. 112). Ha mikor büjtölünk, adgyunk port hajunknak, simítsük ábrázatunkat (177).

ki-simít: [deplano; glatt machen]. A homlokot és arzárt gyaluló rútzokat kismítja, a vőnséget meg-iffítja (SzD: MVir. 390).

mög-simít: deplano, delevo, explano, elino, levo, levigo, polio, alveo C. deglabro MA. glatt machen, glätten PPB. Ismét meg-simít: repolio C. Megsimítom, gyalúlok, pallérozom: delevo PPB. A szent írás gyalú, melly meg simít, orvosság, melly meg-gyógyít (Mad: Evang. 844).

Simítás: complanatio, levigatio MA. glättung, glattmachung PPB.

Simítatlan: inexplanatus MA. uneben, ungeglättet PPB.

Simítkoz-ik: [se mulcere; sich streicheln]. Hátam szokott a havon simítkozni (Gvad: RP. 289).

Simogat (*simogat* Gvad: Hist. 158): mulceo, delino, polio, levigo SI. [streicheln, schmeicheln]. Tápoatom, törölgetem, simogatom, hízlekedem: palpo; szakállát simogatni: *permulcere barbam PPB. A gyermek-lovat nem tesd pizsogotni kell és simogatni, hanem veszszőzni is (Pázm: Préd. 206). Csak újszokot akarunk hallani, mellyek a füleket simogassák (Hly: Préd. 184b). A nyelv az elmének eszköze, mellyel a kigondolt családosság simogattatik (II.217). Ha mindnyajunknak szabad lesz írogatnunk, simogatnunk, abból jót ne várjon Nagyságod (Beres: Lev. 94). Szokhatn dolag előltünk minden nap reggeltől fogva estig tsak a könyvet simogatni (Mik: TörtL. 235). Áj, mint simogatlak, sipoeskáura bíjlek (Amade: Vers. 164). Hajokat kezökkel simogatták (Gvad: Hist. 178).

Simogatás: [fucatio; verschönerung]. Lá, melly üres dió centrőség, boronáló simogatás ez (SzD: MVir. 307).

Simul: glabreo, glabresco MA. [glatt werden]. Simul a szérő: area *glabrescit PPB. Tündöklő marványonul simult épületek (Orezy: KöltH. 138).

SINCS, SINCSÉN, SINCSENEK (eg mák szem erde me Mel: SzLán. 54. egy proféta és *sin* a tytzessegnek kyl: non est propheta sine honore JordC. 397. Vm mogytöl *sin* a *ze*: domine, neque quo haurias habes Syd: 177. 1131. *sin* *he* LevT. 1164: neque est MA. ist auch nicht. E. sinón az heberé kőnében (BécsiC. 82). Az zonteknek z-roben synchon azonyonk Maria (CornC. 61. Kikéne in: e híreé sinch (Mon: Apol. 369). Akármint szepelkedyenek, sinés semmi jó eselkedetek az embereknek (Pázm: Kal. 202. A helosaiták lelke azt javallotta, hogy egy sinés igaz a sz. Pál írásában (513). Akár-mellyik magyarázatot kövessük, sinés semmi *sin*e a lutheristák consequentiájának (712). Vagy sinésen semmi szandekom annak meg bizonyítására, hogy az vr isten el akarja vetni az ó aniaszentegyházat (EszT: IgAny. 130). Színája, abrakja sőt még szalmája sinésen, innét nem kászálhat (RákGy: Lev. 146). Némelyik állatoknak lálok, némelyeknek szárnyok vagyon, némelyeknek pedig egyik sinésen (Misk: VKert. 19). Vö. **NINCS**.

SIND-IK (*sando* AporC. 128. RMK. H.363): langveo, tabesco MA. [matt sein]. Meg vizagztál a sendő világot vruosságot adnan meltoknak (AporC. 128). A müt köldökén magához szíhat annya véreből, azon sindik és nevelkedik a gyermek (Pázm: Préd. 67). Nem él, hanem sindik a beteg (835). Cyprianus igen beteg és sindtet theologus (Pázm: Kal. 306).

el-sindik: contabesco Kr. [ermatten]. A nő szabad akarattunk olyan nint az mely ember hosszú betegségben ugy el-sindet, elszakaszkodott, hogy sem fel nem kelhet sem nem járhat (Pázm: Kal. 700). Olyan a nő szabad-akarattunk, nint a mely ember hosszú betegségben el-sindet és szakaszkodott (924). Halálos sebekkel illetettünk az harcban, de meg nem halhattunk, örökké csak el syndünk Lép: PTük. 1418).

Sindés: [miseria; das leiden]. Jól ertette ezt Szent David, mikor ez világi syndesünk fölől így szóla. Lép: PTük. 11479).

Sindevész-ik: [tabesco; matt sein]. Kicsoda, a ki régről-fogvást nem sindevészik, mert mibelt e világra születünk, mindyárt betegségben esünk (Hall: Páizs. 3. 1).

Sinkéd-ik: ∞ Antiochus imigyen sinkedvén jó darabig, sok dühödött harag, átok és iszonyú kétségbeesések közt tsukladozván kárhozatra okádá bűnös lelkét (Fal: NA. 167).

Sinl-ik (*sinkik* GyögyD: KJ. 431): tabesco, morbo conficior MA. [welken, kränkeln]. Az ő feleége testében hosszú ideig betegeskedet, sinlet (ExPrinc. 194). Kemény noha sénlik sok nyomorúságban, de szíve azon van legnagyobb gondságban (GyögyD: KJ. 431). Erszényem száraz kórságban sinlik, a laposguta megütötte (SzD: Mv. 129).

Sinlés: tabescentia, langvor MA. das schwinden, schwachheit PPB.

Sinlő: langvens, contabescens Kr. [matt, kränkelnd]. Beteg awagy seuló nem bolyóllhat (ÉrsC. 549). Nyavalyákkal sénlő (Zvon: Post. II.36).

Sinlöd-ik: morbum, aerummas perpetuo Kr. [kränkeln, leiden]. Lazar nyomorkodván, sinlödén, koplatván ez világon, méltó lén az nagy vacsára (Lép: PTük. III.301). Ez vizagztalásul vagyon, a ki sokáig sinlödött, ha a bánattal megszűnt (Com: Jan. 56). Nehéz betegségben sinlödén TitkRözs. 304. Ah hányszor jün néki Kumilla eszébe, mely igen sinlödik szerelme tüzébe (Könyi: HRom. 143). Bűbän sinlödöm (szD: Mv. 75).

SING (*sing* VirgC. 25. DöbC. 373. *sin* PPB.): **I** ulna MA. elle PPB. Nekik adnak egy sing poztoth (VirgC. 93). Ki kedeg

közzöletek gondolván toldhat 5 alfafához eg senget: quis autem vestrum cogitans potest adjuicere ad staturum suum cubitum unum DöbC. 373). A földről keth senget felebe al (NádC. 64). Ki kedeglen közzöletek athat eg senget hű koros vataoz JordC. 371). Ky vagon közzöletek, ky hű magassagara egy senghöt vethet (770). Sent meeg csak ruhayolnak pere-mest sem illehető harom sing földön (DomC. 273). Vala eg kiral, ky parancola, hog harom sing földöt kötenee ő kopypare. Maston meg elegettem harom sing földel es harom sing vezamal (DöbC. 56). Az tennének vye neveködyk tyzen ewt senghel ErdyC. 76. 135. Hozyw wala nyut heet sengh (ÉrsC. 64. 378. Ki magasságit egy senzzel megőregbithetné (Helt: ÚT. 160. Singi esie 25 pénzén (Helt: Arithm. 67. Kár: Bibl. 149). Az barkának hossza harom száz sing légyen (MA: Bibl. 160. 716). Singre-lépő, fejeket fenavisele nagy papurak (GKat: Vals. 1730). Menyi sing posztó szűgseg az istennek nadrágnak Mesék. 36. 2) cantus PPB. [radschinel] Sing-szeg: canthorum PPB. Singvasikat 300 darabot vettem (Erdy: SzL. III.30). Vettünk patkónak való két szál sing vasat (MonTME. 1498). Békának s patkónak vötem harom sing vasat (309). Három szsz sing hevedernek való majezot szegődvé csináltattam (IV. 267).

földmérő-sing: znama C.

kerék-sing: canthus: radschinel. Ekképen készítettnek el a szegek, a patkók, a keréksingek: kerék talvasak (Com: Orb. 139).

királyi-sing: ulna regalis. Teszen egy királyi singet avagy ált: facit unam mensuram sive ulnam regalem (Ver: Verb. 217).

mérő-sing: [föls: senkle]. A mélységet mérő singel, óuas kötéllal, sínórral szokták megvizsgálni (Com: Jan. 89).

Singnyi: [ulnae, ulnaris Kr. [ellenlang]. Toldhat 6 alfafához eg senguét: cubitum unum (MünchC. 24). Ket sengnye a földl föl emelkedik (DebrC. 207. DomC. 71). Alast zerze olymynt hatuan sengne magasságra (TelC. 99). A hossza haromszsz singnyi légyen (Helt: Bibl. 160). Kicsoda adhat eg singnit az 6 állapotához (Fél: Bibl. 9). Három singni a catholika valás e világon (Czegl: MM. 90).

SINKORANTÁZ-IK: [venor; jagen]. Földöstökön után nyulat sinkorantáztak s madarakat földöztenek (Thaly: RT. 1276).

SINYON: [nodus; haarwulst]. Hátrul azért dombos a bajum, mert fekszik fejükén és ez nevezetik sinyonnak a nevén (Gvad: FNót. 94).

SÍP: syrinx C. fistula, tibia, uter MA. Pfeife PPB. Az fűsben, méllen hallangatos a trombitanak, sipnak és hegedőnek és buzibán alkotot igréé késsége és a soltarnak és dobnak szottat, le esűen imágátos az aran olzopot (BécsiC. 125. 126). Éneklőttone tū nectée sipokkal és ném zóctetée (MünchC. 124). Az orzombol somosok hallatnak sok sypoknak altalok (SándC. 17. DebrC. 37). Vyzadnak sypnak, orzoma zomak: tenent tympanum et gaudet ad sonitum organí (ErdyC. 99). Fél kezewle nagy trombita zowal, syp, dob heghedew, kyntornalyas (3156). Küldének dobbokat, sipokat (Helt: Krón. 150). Nem földörködő az ferünac sipaba (Szék: Zsolt. 154). Olyanok nint a sipok, melyekből ha kimégyen a szózat benne semmi marad (Mad: Evang. 293). Nem kel te szépséged sem sipod, sem versed, velem szüntön magadat el gyűlölötted (Zinyi II.135). Sipa-való áltásnak híjak, mikor a fiatal ágacsokról a ki hánlik, le-vonnyák a héját, és azt más hasonló temérek-szerű fában vonszák (Lipp: VKert. III.23). Áj, mint simogatlak, siposkámra híjak (Amade: Vers. 161).

[Közmondások]. Az ki nád közöt áll, szintén olyan sípot csinál, az mineműt akar: pecunia obediunt omnia (Deesi: Adag. 23). Nő ő is szüába ada az sípot: Illensis tragoedos conduit (110).

billégető-síp: tibia C.

bordó-síp: tibia utricularis Major: Szót. 470. [sackpfeife]. Azon egy bordo szípot nyomni (Mon: Apol. 333).

bordósípos: [fistula utriculari canens; sackpfeifer]. Papa minden latrot mint a niri bordo sípos czorda pastort pappá teszi (Mel: Sám. 320).

bűrök-síp: cicutia PPB.

madarász-síp: illex, fistula illex, aucupatoria PPB. [vogel-pfeifer].

miszkál-síp: [fistula Turcica; türkische pfeife]. Vöttem miszkál sípot 40 denár 1878 (Tört. 158).

nád-síp: calamus PPB.

orgona-sípja: fistula organi Kr. [orgelpfeife]. Az orgona sípjai közzől ki igón kichün, ki öregh és nagob szuo (Frank: HasznK. 104).

pásztori-síp: pastoralis *cicutia PPB.

soklyukú-síp: tibia *multifora PPB.

tárogató-síp: tibia, cingria C. schalmel PPB. Az orgona tárogató sípkból áll (Com: Jan. 169). A trombitásoc a tárogató sípknac megkettőztetett harsogásiával serénységre gerjesztene (149). A tárogató sípot örömmel híjják vala (ErdTörtAd. III. 81).

tárogatósípos: tibicen MA. schalmelpfeifer PPB.

tömlő-síp: [tibia utricularis; sackpfeife]. A tömlő syp és cimbalom különbözö zengéseket adnac (Com: Jan. 160). Nem tömlő syp a hit dolga, hogy ember ezac fel fuya és vgy billegesse vyinaul, a mint akaria (Vás: CamCat. 482). Musika szerző, mellyel a barompásztorok szoktak éhü, mellyet tömlő-sipnak hínak közönségesen (Misk: VKert. 306).

tömlősípos: utricularis PPB.

török-síp: [fistula Turcica; türkische pfeife]. A török-síp szózat bánatra változik (Thaly: Adal. II. 51). Előttök török-sípkonban kétféle nóták fúvatnak (229).

töröksípos: [fistula Turcica canens; der auf einer türkischen pfeife spielt, türkischpfeifen-spieler]. Nagy serozgel megindultak, török-sípossal, a kinek volt s egyéb musikásokkal 1760 (Hazánk I. 362).

zsankó-sípja. Küldtem az doktortól egy zsankó sípját, kivel mast sípoljon Orsola asszon (Nád: Lev. 24).

Sípol: sibilo C. fistulo MA. pfeifen PPB. Eneklelek es sypolank teynektek es nem tanczolotak (JordC. 545b). A nép örömezed vala és sípolának (Helt: III. 327). Híabban orlítás, oly szépen nem sípolhatz, hogy ismeg a gúba keríthetül (Helt: Mes. 277). Az nép sípol vala és örül vala fölötte igen: ascendit populus eanentium tibiis et laetantium gaudio magno (Kár: Bibl. I. 302). Az urak boszút nem tudnak el-fel-felténi, chalogatnak, sípolnak, de nem kel hinni (Zrínyi II. 35).

[Közmondások]. Az mint te sípolasz, én is vgy tántzolok (Deesi: Adag. 165).

föl-sípol: [fundo, prodigo; verprassen, verschwenden]. Ammit sok időtől fogra kereset, azt mind eg nap az reszeges ember föl sípollia es el vesztegeti (Deesi: Préd. 33). Gyermeki mindenet föl sípollat (Born: Préd. 158). Ezeket jelenti ama té-kozló fia, ki el tavozván az atya elől, minden jószágát föl sípolla, fűtalanul élvem (Kopcs: Elm. 416).

Sípolás: sibilus, fistulatio MA. das pfeifen PPB. Trombita zo, sípolas, hegedveles (DebrC. 530). Hegedvelest, sípolast, dobolast, tanczot harom ezteendeig meg tiltottak lenny (ErdC. 490b). Sypolas vagyon közte (564). Szép szó forog emberek szájokban, de álnokok, ne bízzál vrad szép sípollásában (Fortszer: N5). Ha valamit osztogatsz, ne tégy annac tüzéért sípolással (MA: Bibl. IV. 7). Sibolyástul [így] zugott két file (Könyi: HRom. 76).

[Közmondások]. Nem lehet vgyan az sípolás síp nélkül (Deesi: Adag. 259).

Sípoldogál: [sibilo, fistulo; pfeifen]. Sípoldogal az inhoc előtt (Born: Préd. 282b). A barom pásztorok mind addig sípoldogalnak előttök, miglen a medvék meg-éhezvén, fölök dolgokra nem mennek (Misk: VKert. 40). A szarvas fel-fötte igen gyányörködik a dídolásban, ettől esik sokszor, hogy egyik vadász vele szemben állván igen szépen sípoldogal nekje (138).

Sípolgat: ∞ Sétálok dudolatván vagy síppal sípolgatván (UjMuz. II. 1. 571).

Sípoltat: [fistulare euro; pfeifen lassen]. Apollóval sípoltatja dali vig nótáját (Thaly: VE. I. 319).

Sípos: fistulator, flator, anloedus C. tibicen, anletes MA. pfeifer PPB. Fuvalló, sípos, trombitás: flator PPB. Mykoron latta vona az syposokat es az sok gyülekezetet, monda vala (JordC. 380). Ettől származtatnac a hegedősecc es a síposoc (Helt: Bibl. I. 14). Síposoc es trombitásoc (Mel: SzJán. 151). A síposnac ezköze a síp a sípolásra (Born: Préd. 306). Mellyik légyen az leg tisztab a lantos es sípos között? Felelet: a lantos fa talpon járhat, de az sípos az sárban gázolhat (MesésK. 32). A vajdával vele lövén dobosi, trombitási, síposi, czinczinási, két lófark (Monlrók VIII. 303). Menaleis itt lesz jó sípos társával (Fal: Vers. 303).

SIPÁKOL: [aegrerespiro; schwer atmen]. Bennek-is a hit tsak alig alig sipákol (GKat: Váls. II. 1238).

1. SÍR, SÉR *csereb* MünchC. 57. VirgC. 149. Fél: Tan. 516: sepulchrum, bustum, tumba MA. grab PPB. Ad quendam monticulum qui dicitur Serholm 1269 (Wenzel VIII. 249). Még-rakítotac a prophetaenac sérékét (MünchC. 57. 178). Az serek nem zákszegesek ileneknek (VirgC. 149). Kék megl holtanak-vala, fed tamadának es az sérékből ky lövén ő feltamadasolnak vtanna lönenek az zenth varosba (WinklC. 225). Immar anuya felköz vala az sérév awazi az koporsón (233). Ötheth az opozlanoktvl alkotóth serbe hochate (PeerC. 108. 102). A serbe vetetül, a zoros verőmbé (NádC. 315). Sérbe tevek füt: et posuerunt illud in monumento (DebrC. 106. 316). Lakoznak serekben (AporC. 15). Belsőhatak az földben egy verőmbé anagy serben (MarC. 163b). Az nagi oltar előtt sert asuttata (DebrC. 11b. 216). Fekszik ez sárban (BudC. 21). Ew serekben nygmoznak (ErdC. 109b). Az ő sírba tették (LevT. II. 17). Alá szüduac a sérbe (Helt: Zsolt. 177). A serbe nyugoznak (Mel: Job. 8). Az ki hatalmatul áratlan vért ont, mind az sérég fut az az mind az halálk fut (Kár: Bibl. I. 620b). Nem szabad az holtakat es az ezontiokat serekből ki hanni (Fél: Tan. 513). Bővítotac a sárban, temetü földben (Com: Jan. 212). Mint fogantoc egy mehen, nyugoznac egy serben (Balassa: Ének. 16). Azt az sirt bontsik föl, mely az térdeplő székem alatt vagyon (Radv: Csál. II. 230).

[Szólások]. Koporsóban, sárban van az egyik lúba (SzD: MVir. 477).

boltos-sír: crypta; gruft. Testeket meg-égették s porrá tévén egy edénybe a földbe, boltos sírba tették (Hall: III. 1. III. 16. 2).

rakott-sír: ∞ Az én testemet temessék az rakott sírban, kit az daróczi szentegyházban én magam raktam (Radv: Csál.

zik (MA: SB 350). Mivel már a paraszt sorsán nem siránkozik, kérj te is új törvényt, melyly nyugodalmat hoz (Orezy: Köhl. 35).

együtt-siránkozik: comploro MedLat 101.

hozza-siránkozik: adploro MA. mitweinen PPB

Siránkozás: ploratus, plamentus MA [das jammern] Siránkozás földhöz verte a világi műlátságot, vigasztalásokat (Pázm: Prél. 111). A világ fiai siránkozása a világi kárvallások sarkán forog (Bib. 1). Az érsek, püspökök a siránkozásról méltó eszméketek a keresztényi szent gyülekezetnek, edgyességéből kirekesztene (Com: Jan. 128). Az anyja nekem holtomnál való siránkozásával el felejtetetlen kedves feleségem volt (Rady: Csál. III 149).

Sírás: lacrimatio, lamentum, fletus, delacrimatio, ejulatio, comploratus, lamentatio, ploratus C. das weinen, klagen PPB. Sírásra indít: fletus *ciere PPL. Együtt való sírás: collacrimatio C. Aszszonyi médra neki ereszkedni a sírásnak: muliebriter se *lumentis dedere PPB. Semmit nem használ a *sírás: quippe nihil miseri fletus lamentave prosunt PPB. A sírast még négezni és ménd napot estég annépé ymadaga beteljesedni, még vizgatlae (BécsiC 22). Kezde könyöröltes sírast tenyi (VirgC 31. 39. 104b). Meio sor zomoro sírasokat, kytatlasokat halála (VirgC 89). Keserő sírashi teen (JordC 610). Nezn az zyleknek sírasokat (ÉrdyC 628). Banatoli, syrasth tenye (ÉrsC 271). Nag sírasokat tezőn ula (TibC 22). Miert én sírásintül te meg nem lágyulsz (Zrínyi H 236).

[Közmondások]. Affele sírason nem adnék jobbat: there ad nonerene tuiulim (Bécsi: Adag. 64).

farkas-sírás: [crocodili lacrimae; krokodiltränen]. Bizony zen farkas sírás az (Bécsi: Adag. 113).

Sirat: comploro C. deleo, deploro MA. beweinen PPB. Sirata 50et annep 50 het napocban (BécsiC 17). Rachel sirat nem ő fiait, nem akara megvizgaltatni (MünchC 17). Bányos voltomat nem syratom (VirgC 3b 39). Siratiuk vala mind halat (163b WespC 10 118 Poet 28). Jály el Jesut siratod (VirgC 102). Syratyaa magokat raytta minden föld mezeitek (JordC 880). Kínzottatik pokolba, es ott siratja magát (BodC 12). Pfiannak vezedelmest syratom (ÉrdyC 519b ÉrsC 102b). Elmeno, hogy siratnya es keserogenye Sarat: venit, ut plangere et fletet eam (Holt: Bibl LK). Jobvarakkal ugy még fogdosztatott: hogy czupán az ő javainak, gyermekének vesztét siratni (MA: SB 89). Holtát ez vitőznek siratja, keserűlő (Balassa: Ének 11). A tenger partján keservesen siratja magát (Hall: IIIkt. H 968). Mind az egész föld majd siratja magát (Thaly: Adal. 172). Az lelketek kezd keserjen, ekképen magát kezdli siratni (H 391).

el-sirat: obgeo, deploro, delamentor C. beweinen. Elnem sirattatott: inelctetus C. Megholt fiát naponkezd el syratya vala (ÉrdyC 519). Nagy erőss penitenciait tartanak egyel napul, el syratlavan emen magokat (569b).

még-sirat: deplango, deleo, illacrimo C. deploro MA. beweinen, beklagen PPB. Az ocstalan allato meg-siratja ő vroke me halat (NádC 319). Bnyenket meg syratyuk (ÉrdyC 575b 364b). Az inséget meg-siratni mit használ: calamitatem deplorare quid prodest (Com: Jan. 147). A ferro ifjúságba áltatott hűnlődésnek elkövetését meg siratja a magányosságban (SzD: MVir. 363).

mégsíratas: deploratio MA. beweining, beklagung PPB

viSSza-sírat: [releo; zurückweinen]. Ha szintén valamit mosolyognak is kil-ő szíjokent, sőt ha kacagnak is, azt mind vizza siratja az ő negesbesedő lelki ismerettyek (Börn: Evang III. d).

Siratandó: fleendus MA. beweinenwort.

Síratás: comploratio, lamentum C. depletus MA. beweining, beklagung PPB.

Síratatlan: inelctetus, inelploratus MA. unbewein PPB

Síratoz: [deploro; beweinen]. Duciunkat siratozzuk Vesta ruhában (Vás: Ep. 7).

Sírdogál: [lamentor, compioror; weinen, klagen]. Jérimás próféta több sírdolni között ezen sírdogál (Misk: VKert. 160).

Sírhatlan: [sine fletu; ohne tränen]. Lata Cristos syrtaban ewtet es sírhatlan nem törhete, kynek zerehneert holtabol feltunata Lazart (ÉrsC 133).

Síró: plorator, fletus C. MA. [der weinend]. Síró félben lévő: lacrimabundus C. Zolta meg vizgatni az könyöröltes síróth (VirgC 31). Gomoz vad megmarta en fiamath, Josephot, ho ő bezodóe legőne a síro atyuae ő fiairól (NádC 143b). Az syronak zana nyham meze hallatneek (DomC 19). Hogy syronak síroytak zörözneek vizgatalath (ÉrdyC 47b). Kateryna latha sokat yen syrokat (ÉrsC 172b). Bodogoe a sírok: beatí, qui lugent (Pél: Bibl 5). Az kártekon madarak ellen viznak és az gyermeles házbán az sírokat esigatni való leszek már (Bres: Lev. 496).

[Szűrés]. Síróba juttatni: *adducere in fletum PPB. Ma esokozat, holnap síroban juttat (Balog: TemK. 156b).

Sírózó: [flebiliter; weinerlich]. Minden tsékélységért sírózó áll szája (Könyi: HRom. 17).

Sírólag: \. Sírólag áll a szája: ore in moestitum *flexo PPB. Sírólag állottak szeméi (Monrók XV. 575).

Sírt: [fletus; weinend, mit tränen]. W syrtaba kezdé kayaltani magát hynesekki lenny (VirgC 39). Sírtaban azt mongia vala (107b). Sírtaba ygh mindvala (WinkC 116). Nagy syrtabam monda (ÉrdyC 520b). Lata Christus syrtaban ewtet (ÉrsC 133b). Syrtabam el zwnyada (163). Ezt mondja nagi sírtaban (SonadC 25). Előradtam egész éyjd sírtombam (MA: Bibl. V. 5).

SIRKA: [protervus; keek]. Udvarok béli tsupzi sirka katonák és subanczár inakák (GKat: Váts. II. 326).

SISAK: 1) calca C. cassis MA. helm, sturmdaube PPB. Az kettelyt syssakynam hellatoo, hogy semynemew ellenseeg owneky ne arthatta (ÉrdyC 203). Kőről meg lattatnak zent kyrdnak laba nyomay, czwezityanak es syssakynak helye (104). Nem pyssal awagy syssakul az ellensegnek ow sorogeben bee megok baton (ÉrsC 311). Szablya, pázs, sisak és páncél (Monrók III 176). Ani foien vala nagy szep erz sisaki (Börn: Ének. 600). Akkor keresi elő sisakiat, pantzerát (Léj: FTük. 228). Sisak awagy főjét óltahazó vas süveg (Com: Jan. 116). Mibonitnek páncér, karvas és sisaki (Zrínyi: ASyr. 95). Egy orisús szablya, egy sisak ezüstös aranyozott (Gér: KárCs. 325). Egy írják, feles fogyveredelen, sisakot hagytak volna az tabordhelen (RákGy: Lev. 166). 2) [operculum; sturz]. Négy font súlyotom egy szoros száji korszobn tölesed, iveg sisakot tégy reá bekoven mind az korszó agyaggal az sisakhoz az esőjét is az reezipienthez (Kesk: ÖtM. 325).

hór-sisak: endo C. MA. pickelhaube PPB

Sisakos: galerus C. MA. [der einen helm auf hat PPB.

Sisakosan: [galea instructus; mit helm]. Veres-márvány kőben ki van faragva sisakossan, páncérban (Thaly: RT 1 93).

SISEG: pipo; zwischern. Madárka-mádra sisegek, pipégek: pípilo PPB. Vö. CSICSEG.

1. SÍSKA: tormenti genus; eine art kanone. A bátyján vagyon egy kurti nevű taraczk, ismét két siska torgó lábaival együtt (Radv: Csal. II.395).

2. SÍSKA: javis genus; ein vogel. Siska madárnak teszi szert és igezd meg tollastul (Cséh: OrvK. 28).

SISZTÉRIKELTET: facio vaporare; dampfen lassen. Forró párárt sziszterikeltettem (Gvad: Orsz. 27).

SITKOS? Az istennek kedueiert az emberc ezaz veszőnel is sem akaryak megverni sitkos nyalanc (gyermeket) es tobzodasokert (Boru: Evang. IV.20).

SIVATAG: horrendus; schrecklich, entsetzlich PPB. Sem mit nem ért az idvosségh mint az okoságh nélkül való állat; illyenek az indusok s számtalan sivatagh pogányok (Cségl: ORoml. 30). A sivatag és sovány seithai Tatár ország Lásnyi: Krón. 63b). Észak felől rettenetes sivatag erdőkön jötte nek vala által (194). A sivatag parasztok és egyéb alávaló emberek semmi nemesi erköltsel nem bírnak (Misk: VKert. 245).

SIVOLY: [2]. Egy derekal hájástól, lepodástól, sivolyostól (Radv: Csal. II.333).

SKARABLYA, SKARAPNA: scorpius, scorpio MA. Scarapna: scorpio Szikszai. Yme attam tynektek hatalmat minden kgyokon, mynden scarablyakon (JordC. 566). Ha keerland tyk haznat, scarablya feerghet ad ee háwnék; si petierit ovum, numquid porriget illi scorpiomem (564). Hatalom adatok azoknak mynt ez feldy scarablya feeregznek hatalma (800). Lata egy skarablya feerghet fíel mazny az laban, hogy meg fílylan ewtet (ÉrdyC. 594). A gyéce, scorpio avagy scarapona mérges féreg lábakon járnae (Com: Jan. 41).

SKÁRLÁT (eskárlát Gér: KárCs. IV.25, skárlát RMNy. II.214); coccus MA. scharlach PPB. Tee en annyam ew boz zwsagara ten magadat meg ekesyttetted wewros scarlatul (ÉrsC. 364). Az en werres iskárlath felsow walam (RMNy. II.214). Terek Pétörnek ada ötszáz osporát, öt sing jó skárlátot, kikkel egyetímbe minden barátságot (RMK. III.284). Granat, scarlat ruhank (Boru: Préd. 547). Megajándékoza bárs-anyal, skárláttal (Ver: Verb. 104). Egy vég bársont avagy skárlátot veszen (MA: Seult. 881b). Egy veres eskárlát szoknya arany pászmánnyal prémezett (Gér: KárCs. IV.25). Hagyok egy veres scarlatth zyzay menteth, ky manyal prémezeth (Radv: Csal. III.176, 181).

SKORPIO: 1) nepa C. scorpius, napa: skorpion PPB. Ha kerend tikmoht, minem noit neki skorpion (MünchC. 136). Mynth hamar az scorpyo fel bezendyk, theryed negh öneky feyeet (ÉrsC. 182). Hízkelnek mint az skorpiók szemben, mint az Skarióth adnak másfélől kézben (RMK. V.39). Az megáro az skorpiokat meg őly es el fízi (BoythA: FivK. 27). A gyéce, scorpio avagy scarapna lábakon járnae (Com: Jan. 41). **2)** [scorpio: ein folterinstrument]. Le togtata es scorpiókkal nagy zeer nyen veretea (ÉrdyC. 468).

SLAJFOL: [polio, levigo; schleifen: slajtolnyi való por (Keesk: ÖtM 317). Slajföldnyi való poliez (320). Kőfoglakást slajföldnyi (309).

mög-slajfol: ~ Mikor már az kőet befoglatatul, kővel slajföld meg (Keesk: ÖtM 309).

SLEJT (schleht Radv: Csal. II.113): **1)** mixtus, vulgaris, parvi pretii SL [schlecht, geringfügig, nichtsutzz]. Köz kenyérrel élnee vala az vendége közet és slejtétkeekkel minden pompaság nélkül (Helt: Krón. 167b). Slejt és hitván házban laknae vala (167b). Aekoron jó kemény tél, de széles tanasz lészen, száraz nyár, de jó zab slejtől lészen (Cs. E2). Egyigyi és slejt ruházatul (Pont 15). Hogy illyen slejt és alá

vidő ruhában áltözöl (Cs). Itilon penig, hogy az könyvnyomtató igen slejt számvető volt (Helt: Arithm. E55b). Nem akarmi slejt pogadat, hanem mentül szabó lelet, olyat nalasztime erre a dologra (Tel: Lyang. I.471b). A nepce slejtye és gazza (Misk: Anglind. 68). Az eleire lábam rőf-schlecht atkazo (Radv: Csal. II.113). Vagy 14 nehezék slejt vizet, 3 nehezék him égetést (Keesk: ÖtM. 314). **2)** ceca mellis, cellula; wabel Csányitúl, ki jó, hatvan forintot küldtem, küldj slejnt helébe (Nál: Lev. 76). A méhek a mézet a slejt hátrusótelének felső résziben rakják le (Nyr. XV.299). Tavasszal már tojása szokott lenni a méhek, még pedig a slejtnek allya fele (269). Mely esküsem a deszkáig volt már akkor slejttil tellyes (269).

Slejtés, selejtés: mixtus, vulgaris, parvi pretii SL [schlecht, unüztz]. Slejtés és geronda emberek (Halt: Tel. 75). Hordanak Egyiptomból mi hozzánk slejtes avagy hamis srinkust Misk: VKert. 25.).

SLÓG: gramen tremulum; flitter]. Eyd kősz kezkenew az keeth wegen ewst arany fonallal kewthos vagyon esz egyeb apra hymeek az nyennek jngeree való es szlogok (RMNy. III. 52). Die veste proprio wloz soknya yna rubra, alia zektyw ym cum slog polite (119). Vö. **ISLÓG**

Slógos: humilis ornatu; mit flittern geschmücket]. Egh nagh arany zelew fedel, kynek az wege ket-witt slógos, gyengos az zele (RMNy. II.35). Eyd gyendyl thewreth aranyas fedel az zele slógos (III.52). A fedel ne legyon feyer, hanem sarga, veres, allakos es slógos (Helt: Mos. 452).

SMARAGD: smaragdus C. Smaragdus kevel chynalt gyerev (Com: Jan. 42). Az arany tsak fészke és feneke volt a sáfilyok, gyémántok, smaragdok és egyéb árágu kővek szépségéből rakatot; köpönsnek (Pázm: Préd. 1221). A smaragd, rubint és fénylik a gyűrűkben, napkeleti gyönyör és arany függőkben (Gyöngy: KJ. 100).

SMUK: ornamentum; schmuck]. Az gyémántos smukot becsülték ft. 600. (Radv: Csal. II.235).

SN:F: [rusticula; schnepf KirBesz. 159. Snef madár; rusticula PPB.

erdei-snef: [rusticula silvestris] holzsnepf KirBesz. 159.

SÓ (sai MünchC. 20, soca JordC. 365 Föl: Bibl. 6, savát Balassa: Ének 1c; sal C. MA. salz PPB. Sö göröngy: *grunus salis PPB. Monnal lévén Gomora tünissoknee azinsaga és so nne rakna és puzta ménd örlékö (BiesC. 280). Tü vattoc földne sui, hog ha a so olvadandik, mibe szottie (MünchC. 20). Tü földnee sava vattoc (164C. 418). Menden azalegha eleg a so (VirK. 54). Hog ha az so el olvadand, mywel soznak oztan (JordC. 365). Az 6 schelt behi fölesetök sonal (DebrC. 167). Tü vattok sava az földnek (Sylv: ÚJT. 17). Ty vattok ez földnek so (Post: NTes. 7. Kár. Bibl. I.422). Tü vattok ez földnek sanai; ha pedig ez so meg izelenül Föl: Bibl. 6). Az ti litherista, szapora szani és kevéssé sava Oslambertek (Bal: CsIsk. 369). Nekem mind jonát s mind sonát eluegy mérte, az az hól vidított, hol meg szomorított (Balassa: Ének 1c. Ő contentálja áket az beszalgáltatandó só áruln egy pénzig (Radv: Csal. III.309).

Szólások: Ki ötte a só; terosus sale PPB. Próbáltt dolog nálad mind a só mind a méz (Gyöngy: MV. 3c. Elkölt sava ökének (Fal: Jegyz. 923). Sem vize malmainak sem sava szavának szét (MVir. 3. 5). Egy són kenyérrel élök (118). Az savát szépen és jó módjával add meg (Radv: Szak. 13). Sot is borsot is elegot ada szavának (Fal: NA. 129). Megadja savat, izét, borsát az ételnek (SzD: MVir. 12). Nem sok savát nyalta a dialectica-nak (385). Sok só vettette az ökekben (Cségl: Japh. 13). Az posárt ladd vizben addig, míg az levét megosinálod, hadd vonja a savát

(Radv: Szak. 196). A kinél sóval szónak, tanuljon belőle (Fal: NA. 218). Nálunk is sóval szónak, horssal borsolnak (SzD: MVir. 22).

akna-só: sal fossile, nativum PPB. (bergsalz)

bányai-só: s Nom. 38.

béka-só: [silex; kiesel]. A palléroztalan gyémánt olyan mint olyan kő, amelyet békasóknak hívnak (Mik: Tört. 232).

fél-só. Két ezer kő sót rendeltek volt mind fél-sóvalval od gyűlt kolosi kamaránkról (Kol: Tört. 399).

keserű-só: sal amarus SI. [bittersalz]. Kesereyeteek az keserey soot venny az oltary zentseg helyeben (DomC. 290).

kő-só: [sal fossile; steinsalz]. Kornis Jánosnál vagyon két ezer kő só ára (Radv: Csul. III. 215). Öt száz kő sóm van, két tegyk pénzé (358). Az máramarosi aknából annatim hoznak 210 kő-sót (Gér: KárCs. IV. 298). Két ezer kő sót rendeltek volt (KolTört. 399).

kup-só: [?] Leszen fizetése az udvarbíróknak: sajt, kup-só, káposzta-fő (TörtT? 1392). Kasznár, az ki kulesár is, leszen annak fizetése: búza, kup só, vaj (393).

madár-só. Madar sot so találhassanak ott a varas helyen (Mel: Süm. 196).

szappan-só: [sal alcalinum; laugensalz]. Szalaminak, salyétrom, borkő, szappansó, puskapor töel jó legyen (Keesk: ÖvM. 321).

szém-só: sal gemma PPB.

tim-só, tém-só: alumen C. MA. alun PPB. A szedery vízben a témsót, safránt és a kék liliumtőnt főzel meg (Mel: Herb. 1). Nyolcz lat témsot törv legyen es gyord őzne a timsonal az tikmony főletet (Frank: HasznK. 34). Ha ezhét temsonak poranal őzne temporalod az kigyó trankot, fogad meg gyógytya (HeytheA: FivK. 52). Dioscorides azt írja, hogy az amiantus olyan mint az témsó de Mattheolus hajnal színi vörösnek tartja (Keesk: ÖvM. 283). Az salétrom ístőlöz vettünk tim-sót, hogy kiküldt volt, 35 d (MonTME. 162). Tim-só vettünk katonáknak (373).

eleven-timsó: apyron Major: Szót. 60.

timsós: aluminatus C.

üveg-só: [sal alcalinum; laugensalz]. Egy lat tiszta pöris, két lat üveg só, két lat só (Keesk: ÖvM. 292).

vám-só: [sal portorium; nausalz]. Illyei Péternek adjon az udvarbíró az vám-sóból tiszteletet (Radv: Csul. III. 298).

Sóeska, savaeska: [sal; salz]. Az tikmonyat fakállmal főzel meg, szép tiszta sóeskát vess reá (Radv: Szak. 37). Az bá rüghúst tegyed egy fá-ekeskában, savaeskáját is megadjad (72).

Sós: salsus, subsalsus, salsamentum C. gesalzen PPB. Igen sós: praesalsus, persalsus C. Sós szabású: subsalsus; alutt fő, szerdék, sóstűj: oxygala PPB. Sós embernek zemesből ky görögözow vyz (ÉrdyC. 120). A szilamber sem észem, mert igen sós (Helt: Mes. 291b). Kérlek, hogy mikor is felküldöl az sós tejet, küld fel a Zsenyei gyümölcsös is (Nád. Lev. 32). Meghúgw mint a sós tej (Radv: Csul. III. 19). Fehér ezüpo sós túróval chező gyomroknak használ (Kiss: Átlag. 70).

Sósan: salse MA. gesalzen PPB.

Sósság: salsedo, salsitudo MA. salzigkeit PPB. Tenger a sóssággal keserű világ: mare est mundus amarus salsitudo (Illy: Préd. II. 117).

Sósul

még-sósul: [accesco; sauer werden]. Lapos szerdék, ezt így csináljad: Végy tejet, az tikmonynak az tejérít bocsásd az teje, az székiben vess kicsiny sót is; csak akkor faragol reá az madmézet, mikor felakarod adni, mert ha azelőtt faragod, meg-sósul (Radv: Szak. 189).

Sótalan, sajtalan: insulsus C. MA. ungesalzen PPB. Io a so, hog' ha a so sotalan lénd, mihe soztatoc azt (MünchC. 90). Imez io es ymez nem io; ez sos es ez saytalan (VirgC. 111). Mi nem ehét valaki saytalan (DöbrC. 520). Az yghen yzeten es saytalan emmek (ÉrdyC. 75). Az profetáknak mondasy yghen saytalanak mondathanak (561). Ymez sos, amaz saytalan (TelC. 309). Az savát ugy erőlködjed hadni, hogy jobb sotalan legyen kovessé, hogy nem mint sós (Radv: Szak. 19). Izeten, sotalan, esiesozo: insulsus, blatero (Com: Jan. 186). Mi sem mondgyuk azt olyan nyersen és sotalan (Pös: Igazs. 516). Sotalan felelettel él (Matkó: BCsák. 359). Ha sóhoz szokott nép megyen Rácországban, akarmely sotalan idegen városban, tsömör miatt szál be sellye szolójában (SzBodó: SÓDics. A). Azt az sotalan sós tótágot igen esuldom (Gér: KárCs. IV. 251).

[Sajtalanit]

még-sajtalanit: [corrupto; verderben]. Nemde az illé isten meg saytalaneytettay, meg bolondeytettay ez vylagnak bálelyesgyeth (Konj: SzPál. 127).

Sótalanság: insulsius Kr. (ungeschmacktheit). Sótalanságokkal izetlenséget szerzettek istenben (Pázm: Préd. 979).

Sóz: salio, sale conspergo MA. salzen PPB. Ha a so eleiozendie, mihe soztie (MünchC. 20). Ha so izetlenölend, miből soznak, többé semmire nem hasznalatos (DöbrC. 418). Hog' ha az soo el olvada d, miwel soznak oztan (JordC. 365, 187). Soznak naiz erőssen az 6 nyelvéket (CsumaC. 2). Nagy éhség telered, kezdék esőkolgatni a galambszart, kivél ők sóznak vala (RMK. II. 22). Igen jó ezzel dietariomot és egyéb szerszámot csinálni, sósni (Mel: Herb. 119). A heringek meg a városiaknak is sokan esztendőlként való ételek sószva (Tel: Fel. 50). Egy búnból tőh búnt soz (Börn: Préd. 522). Nem kel mind egy lében sózni és egy aránt eretneknek nevezni, az kik valamely bánás vélekedésben vannak (Pázm: Kál. 87). Azt mindazonáltal sózva kell érteni (Pös: Igazs. II. 204). Ha a lélek háborúságokkal nem sóztatatik, megszedül, megtántorodik (Illy: Préd. 141). A kinél sóval soznak, tanuljon belőle (Fal: NA. 218).

be-sóz: [sale condo, muria condio; einsalzen]. Bé sózott egyetmis: salsamentum PPB. Az fizee be soznie igen melegő (Mel: Herb. 2). A keserű lapu salátát mi magyar szakács-mesterek szintén úgy sózzuk be mint az ugorkát (Radv: Szak. 183). Mikor oztan besozzák erőssen, megési az só az húsát az esigának (Keesk: ÖvM. 275). Ó kegyelme enyhányod magával konzolta volna be, sózta volnébé az egész francia armadit (Fal: NE. 15. SzD. MVir. 367).

besózás: salsura; das einsalzen. Csuka sarga lengyelével ennek a besózásával úgy él, mint az tűrött lével megmondtam (Radv: Szak. 107. 108).

Iő-sóz: sale condo, deficio, depono, decutio SI. zu Grunde richten PPB. Hír monák is alig mellettek-be a táborba, úgy losdíták őket, akkori szerenésitlen csatározásokban (Rumy: Mon. 166).

még-sóz: sale, salio C. sale condo MA. salzen, mit salz besprengen PPB. Az bodh testet meg sozwan, Antyochyala chasarnak latny vinck (PeerC. 72). Megtanola, hog' Damascos volt meg sozatot az isteny bevelésségnek (DomC. 290). Minden eladeli aldozatolatt meg sózzad (Helt: Bild. IV. 3. Minden

mázzel szóztattat meg (Helt: ÚT 17. Föl: Bibl. 69). Az pece-nyét vájad meg az asztalon, sózl meg (Radv: Szak. 64). A kárászt megvakarjad, megsózzád, belit kivessöd (132).

Sózás: salsura, salitura C.

Sózat: [emulare facio; hűtlen lassen?]. Az satan egy búnt masra sozator (Dom: Préd. 79). Mhént egy búnt-roa vízi, az bol szantatant sozat (619).

[**Sózód-ik**]

még-sózódik: [salsum saporem contraho; salzig werden]. Kenyeres étekre id. ig. sőt ne vess, mert minden kenyeres étek, ha állt, megsózódik (Radv: Szak. 75).

Sózott: salsus, sale conditus MA. gesalzen PPB.

Sózotttság: salsura C. MA. das einsalzen PPB.

Sózt: [salitura; das salzen]. Meg spēkelte, meg is adta sóztát (Gvad: FNót. 28).

SÓCÉ: [adolescentulus, tiro; gesell, bursche]. Epinicia Benedicto Nagi alias soce (Bal: Epin. Cím.). Nem is félte az nagy földör soce-nak vásott és szentelen pacsokálását pacsok nélkül szenvedni (5). Socera biztak volna az dolgót, de neki sínes gyűszűje (6). Csak soce, nyalka, tudatlan (11). Testi származásokat azoknak az rossz soce tudatlannal és bolondul gyanolgattya (Bal: Csik. 11). Azok csak a soce hazugságának, nem az Pázmány hamiságának példái valának és az soce káránál akarát te itt tanulni (152). Bagoly modern vándorhátok mind az kőszegi kapezt föl soce-nal eggyütt (185). Cselekedje azt Kegyelmed, hogy azt az sócéz fiát küldje ide mellénk (Gér: KárCs. IV.238).

SOD: [astutus, versutus; heintückisch]. Ember czűf ees sod mykent rawaz (Érsc. 263). Egy sod örödő ottan am elő allapac (Hofgr. 199).

SÓDAR (sódér. Com: Orb. 109. sódor Pázm: Kal. 131 Mik: Törtl. 135. sódár Gvad: RP. 8. sódor C. Them: Sec. 71. sódár Gvad: RP. 242). perna C. sectile MA. schinken PPB. Ohmely szemérem ez a sós szalonmanak, az disznó soldornak, hogy füstön hallgatnak (RMK. II.184). Te Kednek Homounay. Gábríel tiz szalomát és husz sódart küldett (LevT. II.13). Disznó álla, sódora gyümölcsös lével (Radv: Szak. 60). A disznónak fejét, sódorát úgy vetesd ki, az mint akarat (63). Sodar eskokamya szentelesek (Gyarm: Fel. 42). Sokan nagy otromba sódorokat, kupa sereket akasztottak (Pázm: Kal. 134). Disznó sódor (Them: Sec. 71). A hentes sódorokat, oldal pezenyeket csinál (Com: Jan. 79). A hamu, a gyórttyae, fűz, viz, sódor, kokonya mind iambor keresztényeenc leszne (Vallást. Anj. Tellyes legyen kotsnyákkal, sos herenzekkel, sódárokkal (Dósz: Részegs. 30). Némelyeknek az tarisznyában sódor pár vagy meggyórhugymával volt (Monfrók XI.561). Meg volna szalonmán mind sódor s mind órja (ErdTörtAd. II.328). Sós soldort tizta vízten jél megfőzni (Törtl. 1572). Megérdemli, hogy a leányok úgy megfűstöljék valamint a sódort (Mik: Törtl. 135. Radv: Csik. III.66). Sódart darabol (Gvad: RP. 8). Kedveskedett egy fő szódorával (242). Az én követőim nem igen jó szívvel vagynak hozzám, mivel az sódertul és bortal fosztottam meg őket (NótPM. 64).

SODDONÁR: [stipendiarius; sülbner]. Valaki az városban volna, úr, nemes, soddonar, kitakerodnik (Monfrók III.62).

SODOLKOD-IK: [circumeo; herum-schleichen]. Ország Mihály ot sodolkodik vala, mi sirsz, kyalat igen kérdészi vala (Güres: Mát. 50).

SODOR: torqueo Kr. drehen. Mind-egyre sodrni mint a 'zatát; raducula crebro agitare PPB. Csak forma, ezérniat sodorna (Lászy: Krón. 188). Skotium: sodró kerék (Gér: KárCs. IV.446). Tornareszelő, sodr'fa, asztalke-szkező (Törtl. III.169).

föl-sodor: [torqueo; in die hühe-drehen]. *Fölsodorja a bajnázát: mystaces attollere, colligere PP.

Sodorgatj

Sodorgatás: [circumactio; das herum-drehen]. Azt Luther Marton korpa kötél szabású io. vastag sodorgatással nyuitotta ti reitok (Bal: Csik. 385).

Sodorit: torqueo, obtorqueo MA. umdrehen PPB. Csak gyűlötetni akanták apám uramat a jesuitae szaz ezekhez sodorítóe (Czepl: Japh. 32).

Sodoritás: intorsio MA. das umdrehen PPB.

Sodorított: tortilis, intortus MA. gewunden, gedreht PPB.

Sodras: **1)** torsio, contorsio Kr. [das zwirnen]. **2)** [filum; viru]. Atropesis már elvonta sodrását (Balassa: Ének. 7). **3)** limbus; beszűj. Ezzel a sodrással, prémmel együtt (Kír: Besz. 94).

Sodrásos: [limbo ornatus; mit besatz versehen]. A hamu zúni. veres sodrásos s ezüst gombos ruhá; das weiß genue kleid mit den roten aufschlägen und silbernen knöpfen (Kír: Besz. 13).

Sodrott: tortilis, intortus MA. gewunden, gedreht PPB. Sodrott selyem: sericum tortum; sodrott madzag; temex PPB. A tengeri lapos és sodrott esigákon kapván nemek szerint össze-szedegottett bennek (Fal: NU. 331).

SÓGOR (sogor. Helt: Krón. 38b): affinis C. MA. schwager PPB. Zolomir, a dalmátiai fejedelem, segítségét kéré az ő swogoritol (Helt: Krón. 38b). Mikoron Vácra tartana, ott találá elő az őezét az ő swogorával (40). K. sogora fölöl Kmed terekedet meglertettünk (RMNy. III.116). Kérem Kdet mint bizodalmas sógoromat, hogy legyen tekintete bátyám uraura (LevT. II.150). Menjetez sógor által a Tiszán, egy egy csolnakot is vizeyetek (Szal: Krón. 80). Három kis kezkenő sógoromé (Radv: Csik. II.209). Kérem Kdet, jöjjön ki, vessünk véget dolgunkban (Gér: KárCs. IV.15). Eleibe el gyön sógorának, áll a földő részén a tenger partyanak (GyöngyD: Cup. 611). A szegény Pápai sógort, ha betegessen is, de életben találtam (Mik: Törtl. 387).

[Szólások]. Mi nálunk tsak a sógorok singjére mérik az emberiséget (SzD: MVr. 310).

[Közmondások]. Sok sógor sok dárda (Kisv: Adag. 15). Sok sógora van a gazdának (170).

Sógoros: affinitatem habens Kr. [schwägerlich].

Sógoroskod-ik: [affinitatem contraho, fio affinis; sich verwähern]. Ne sógoroskodjynne azokkal (Szathm: Dom. 98).

Sógorság: affinitas C. MA. schwägerschaft PPB. Geysa elküldte Laszlót Cseh országba, hogy ot a swogorságnál keresne segítséget (Helt: Krón. 40). Csak háziasodjék meg vessen derekas sógorságot (Czepl: MM. 25). A sógorság színes köntösében addig mégyen, hogy a leányt föliti ölében (GyöngyD: Cup. 615). Az olaszokkal sógorságot, bátyaságot és rokonságot szerzettene (Lászy: Krón. 229). Az sógorság az királyságban nem sokat ér (Törtl. 1196).

Sógorságos: consocer C. MA. gegenschwager PPB. Az vérnek szemérmertessége nem engedi, hogy az atyafiasok és sógorságosok egyben háziasodjynak (MNyil²: Agend. 349).

SÓHAJT, SUHAJT: suspiro, gemitio, congemio C. gemo Com: Vest. 150. [s ufsen, stöhnen]. Be fölt raitoc az panaszi is melyel panaszkodnac, ordínac, nyikorognac és suhaitanac az romáink (EszT. Iz. Any. 455). Ohaitya es suhaitya (Vás: Can. Cat. 270). Suhajtok, figyelmezzél en ream suhajtora (Debr: Christ. 48). Szemeyit az éghre föl vétvén, nagy suhaytván es

ohajtván imátkozék (Lép: PThk. 1525). A köznépnec felőle való dicsőítet nem sohajtya (Com: Jan. 187). A jámbor hívek a keresztény reformációt sokszor és sok helyen sohajtották (Meisn: CVálasz. 50). Siros konzort sohajt (Czepl: Dag. 10). Szemmel látott és füllel hallottat beszél, az békességet sohajtják, oda fel harezok volt s megverték őket (Rákty: Lev. 176). Egy kereszténynek nem a kővér földet kell sohajtani (Mik: TörL. 44). Lehetetlen ezeknek a szegény raboknak, hogy szabadságokat ne sohajtsák (75).

Sóhajtás: gemitus C [das seufzen]. Mit használ tudni, a muskában mi legyen a sohajtás (Tel: Fel. 23). Ellenkezők egymással a nevetés és sirás, az öröm és gyolcor sohajtás (Com: Jan. 63). A leány csak sohajtással és sirással tölti idejét (Hall: Hflist. II.2). Hogy meg-segítse sék igyekezetében, szíves sohajtással fel hat az emberek (Gyógyd: MV. 11). Megállapodott idejüket panaszokra, sohajtásokra és siránkozásokra vesztegetik (László: Petr. 87).

SOJTORÚSÁG: [anxietas; ängstlichkeit]. Az pápista valás az lélekenk szorgalmatoskodó sojtorúságit szerzi (Toln: Vigaszt. 208).

SOK: multus, multum C, viel PPB. Igen sok: permultus C. Sokat szóló: multiloquens; sokat tudó: multiscius; sokat ilató: bibax, potator, multibibus MA. Aromat és ezstől igen sokat vón királnae hazabol (BécsiC. 13). Nag sok sereghek követek hivat (JordC. 364). Énekek okart meg hydegoolt sokaknak isteny zerelmek (DomC. 138, DebrC. 23). Sok földeket es orzagokat elyartanak (ÉrdyC. 512). Ezeket mind meg vénen, levágata nagy sokat az népekbe (Helt: Krón. 9). Sokakat fogva vissza hozátnae (50). Szent Pál a Melite szigetre sok apró földelkeket szedet egybe és a tűzre tőtte (Tel: Evang. II.235). Útő Moses az kősziklet két izben, akkoron ki főnéne sœ vízee és inœ a gyűlekezet (Kár: Bibl. II.29). Soc ha meg részegszic, diczokodie vele (Zvon: Post. 143, Pázm: Préd. 158). Könyvetskét tisztán tartsa, mellyeket ne felette sokakat tartson (Com: Jan. 157).

[Szólások]. Sapkáját asztalhoz ütven szitokkal mondá: ez sok (Beres: Lev. 634). A ki a bethűlötet erőlteti és vissza ül vele, annak gyalázattal borítja artzaját, mert sok a mi sok (Pal: BE. 594). Szóért szót adni nem sokba telik (Szd: MVir. 413).

[Közmondások]. Sokat hallj, less, kovaset szólj: audi, vide, tace MA. Az törökként: nem jó sok szó, sok pénz jó (Beres: Lev. 48). Sok ember sok szolga (755).

Soka: ejus multum Kr. [das viele]. Ha kenestet észel, gyógyt, a soka meg dagaszt (Mel: Herb. 6). Kenestet enni jó a kender magban, de a soka árt (163). Az testü ételnee és italnœ soka soha nincs nehesség nélkül (Born: Préd. 563). Az adalozásnak az soka meg szegéníti az embert: gratiae erudae (Deesi: Adag. 14). Soc el huda, soka foglya akada (Göres: Máty. 6). Az mostani ifjú népekne sokátnae kemény magoc viselése (Zvon: Post. 118). A borra kevese mindeure hasznos, a soka ártalmas (Pázm: Préd. 222). A husnak csak a sokát és az igen javát tyrtynk (GKat: Váls. II.977). Tavasszal kevés legyen étked, a soka nyárban is nem használ tenéked (Fely: SchSal. 12).

Soká, sokáig, sokáiglan: diu tarde MA. lang, langsam PPB. Senegye gonoz ez zerzetlen gonozol eluen, nem lachatyk sokka benne (EhC. 104). Valake tyzza magát sokáig ohly (MargL. 43). Nem sokáig maradando (CoruC. 86). Sokáig meg se foglal (VitC. 75). Mikoron az nem ötet sokáiglan megh lyzenőtotta nona, benne vter az f agas hazaba (KazC. 114). Hogy sokká tart, az az oka, mert az földről menten megen fel az vapor (Cs. 114). Sokká Noe hazasságát halasztá (Valk-

Gen. 4). Ott Attila nem sokáiglan kesec (Gosárv: NagyB. Büj). Nem soká az ntán Ventidius püspök lészen Rómában (MA: SB. 54). Soká tart az itt maradás (MA: Seult. 984). Soká tartó nyomorúság (DEmb: GE. 17). Sokáig és sokat éhezének (Liszay: Krón. 97). Arató nem soká fog majd sarlójához (Gvad: P. sty. 6).

Sokára: post multum tempus elapsedum SI [nach langer zeit]. No halaszszad téréseket sokára (Újt: HÉnek. 15). Vastagon legyettek s jobbat reméltetek, más követ nem sokkára (Hall: Paizs. 221). A golyati ház tetejéről le-esvén, az aszsonyi-állat gyógytágtta: sokára meg-gyógyulván, a fészkebe helyre tőtte (Misk: VKert. 335).

Sokávaló, sokáigvaló, sokáiglanvaló: [diutinus; dauerhaft]. Zeut Flerene cyauala vele sokávaló lakast (EhrC. 12). Isteni emberek nem zentenek megh futhy ez jó myvel-küdetekben sokayghlan való megh maradasban (ÉrsC. 218). Ez az boldogság nem volt igen sokáig való (Toln: Vigaszt. 4).

Sokad. Sokad magammal: multi mecum; sokad magaddal: tu et tecum multi PPB. Sokad-magával: multi secum MA. Attiát, aniat sokad magokkal meg keresztöltete (DebrC. 136). A tiz tarto sokad magaval meg keresztöltökök (218). Nagy sokad magaval yőwe az hagyot herre (ÉrdyC. 510). Ciriaeus papa nagy sokad magaval yewe el emen hazol (592). Sokad magával való (Helt: Krón. 144). Kimene eleibe a Sardanapalus nem sokad magaval (Szék: Krón. 35). Sokad magokkal reá fűnek (Misk: VKert. 332). Leg elől jöve sokad magával as Assas basa (Mik: TörL. 38).

Sokadalom: mundinae C, mercatus MA, jahrmarkt PPB. Ez világnezeretől fűtősnœ sokadalmaerol sokadalmakra (DebrC. 347). Megyen vala kalmar aroyaval sokalomba [igy]... Neky kenethow ha aholtofwayok ragadozak ew sokadalombol (RMNy II. 11). Az szentegyházakban sokadalmat győjte, mise-mondásokval kereskedni kezd. (RMK II.111). Vasart, sokadalmat enged (Ver: Verh. 235). Rab embereket is, eriz edényeket árultae az te sokadalmban (Kár: Bibl. II.133). Nyomas turókat, sokadalomra legyen 1579 (KNagysz. C8). Mitsoda a világ, mellyen így kapunk? Rabok tömlőzœ, gonoszszögök tár-háza vagy ispitállya, boldogságok sokadalma (Pázm: Préd. 96). Az őrdög sokadal-mában drágán vásárollyák a világi jókat (759). Majd minden francófúrti sokadalomban ez textusoknak ny ny magyarázati becziattatna ki (MA: Seult. 19). Z. Pal az Corinthus varasbehlek-hez való keszfűletkor akarta amaz maga mutató nagy misene sokadalmat indítani (EszT: IzAng. 297). Nyőlezadit Bocifiaius pápa kiáltatá-ki a jubileus bícsi-járó esztendőnek sokadalnát (Pis: Igazs. II.616). Nehezen kelne el a sokadalom-ban (Czepl: Japh. 68, Illy: Préd. 175).

[Közmondások]. A hol három asszony ember vagyon, sokadalom lészen (Kisv: Adag. 514).

bor-sokadalom: [venditio vini; weinverkauf]. Lón olyan zœna, gabona, bor-sokadalom harmadnapig Fogarásban bent a városban, a miesodás soha sem volt (Bethl: Élet. II.72).

könyv-sokadalom: [bibliopoleum; buchhandlung]. A ki a frankfúrti könyv-sokadalom lástromiát megtekintti, eszébe veheti, hogy sokkal több könyvet írnak egymás ellen a lutherista és calvinista kiáltók, hogyses a catholienok ellen (Pázm: Kal. 277).

országos-sokadalom: [mercatus; jahrmarkt]. Az jűvő szent Simon Jude napján Krenczbe lészen országos sokadalom (EhC: Lev. 44).

Sokadalmas: 1) numdinalis MA [jahrmarkt]. Sokadalmas hely: emporium PPB. Az egész országban híres sokadalmas hely volt (Deesi: Sall. 40). 2) numdinator C MA krimer PPB.

Sokadalmaskod-ik: mundinor MA. kräimen, verkanfen PPB. Szent Ágoston panaszkodik, hogy a haritoe az martyroknac ereklejeket és azoktul maratt apröléc zöndörökát hordoznának szellyel és azokkal sokadalmaskodnának (MA: Tan. 1293). A ki egészen kinyitva tár-házát tudományának, más napra kelvén, ugyanazon csárral sokadalmaskodik bücsölöte rövidségével (Fal: TE. 396. SzD: MVir. 111).

Sokadalmaz-ik: \propto A ki vasárnap terhet vészen-bő a városban, sokadalmazik (Pós: Igazs. II.611).

Sokadalmazás: mundinatio MA. das markten PPB. A sokadalmazás sem ide való volna, hogy az egyház innepére a ezigány sáto-rokkal gyűlölnek az apró kalmárkák (Töl: Evang. H.1012).

Sokadalomi: mundinadis, mundinarius MA. zum jahrmarkt gehöri PPB.

Sokadoz: [congregor; sich versammeln]. Csak nevetett bennünket, mint sokadozunk a schola körül (TörtEml. II.49).

Sokall: multum puto Kr. [für zu viel halten] Halván akó bor hetenként, azt sokallja. Nagyságod (Beres: Lev. 229). Az hús szörnyű drága, már két poltmán s fellyebb is jár, sokallja az had (517).

még-sokall: \propto Talán ő maga meg is sokallotta az irásomat, de nem lehetett egyéb abba (TörtT² 1621). Az ifjúság felveszi egyszer kétszer a kemény leckét azután megsokallja, rugódoz ellene (Fal: NA. 204). Így emberkedjünk, hogy a nagy halogatást meg ne sokallják s el ne ujják kötelességeket (Fal: UE. 385). Cunigunda eltűrte egy darabig és minek utána megsokallotta volna, ily rendelőst tett (Fal: TE. 612). Megsokallván a jámbor pap a sok izetlenséget, kemény szóval akarta eligazítani magától (732).

Sokan: plerique, multi, complures MA. [viele]. Nagy sokan: complures C. Sokan ég test es ég kenier vagunk (Fal: Tan. 430). A régi doctorok közül sokan ez mi értelmünket követik (Pós: Igazs. II.150). A heringek még a városiaknak is sokan esztendőként való lételek sóva (Teleki: FL. 50). Vajki sokan ottan lesik őket, főként ha meghallják az én holt híremet (Thaly: Adal. I.25).

Sokas: multipus, multiplex Kr. [vielfach]. Istennek zokortyz ezerrel sokas erlweknek ezerebe (KulesC. 158). Bátorságosb mindenkor az egy jó tanúság, nem gyakorta hasznos a sokas ravaszág (PestiT: Fab. 159). Irgalmasságid fölötté sokasoe minden vtaidban (Pécsi: Ágost. 112). A tört egyik tővűnek sokassa, mely a mással egy nevi (ACsere: Enc. 29).

Sokasít: multiplico MA. mehren, vielfältig machen PPB. Meíneí kőneket sokasyta: filigura multiplicavit (DöbrC. 35). Bizonhába faydalmaí mendenőt sokasíthatie vala (VitéC. 78). Wt ysten sokasytítya vala azokat, kyk ydvezölnek vala ememagaban (JordC. 714). Lelkebe sokasytítya vala obaytasokat (TelC. 23). Soc latoriansággal népét sokasítá, az Mátyus földet égete, dultata (Temesv: Béla. 49). Hitbeli szakadozsokat sokasíta (Mon: Apol. 431). Anyvaboknak tizszer sokasított rendi (Hly: Préd. I.491). Isten az Nagyságod dolgoit tergo jó szerencsésé és ujjait sokasítsa (TörtT² 1291).

még-sokasít: \propto Meg sokaselah ő ezemeteit (AporC. 11). Meg sokasytom atte nemzetydet (VirgC. 15). Ezenképen meg sokasyta vr isten zent Ferencznek fnyath es lemit (15). Megh sokasytom az thy nemtőkeith, mynth az egyh e llagokath (JordC. 68. ErdyC. 463). Meg sokasítom napymat (Mel: Jóh. 68). A büntető ostorokat hetszerrel meg sokasítom az ti bűneitekért (Kár: Bibl. I.114). A számoc meg sokasíttassanak (Com: Jan. 163). Az egymás között meg sokasított számok ugyan azont teszik (ACsere: Enc. 30).

még-sokasítás: [multiplicatio; vermehrung]. Ereje vala eket megsokeasytásra (DomC. 31).

Sokasítandó: [multiplicandus; multiplikand]. A sokasítás az, a mellyel a sokasítandó szám annyiszor adatik egybe, valamenyieszer a sokasítottban egység takáltatik (ACsere: Enc. 139).

Sokasítás: [multiplicatio; vermehrung]. Szükség innemron, hogy példát írjane, mellyből meg tanólhassad az sokasításne tudományat (Helt: Aritm. C4). A számlálásban egybeadás és sokasítás, elvonás és osztás vagyon (ACsere: Enc. 37).

hit-sokasítás: [fides religionis; religionsvermehrung]. Örögi tudomány, melynek tulajdon természetiből naponként újabb versengések és hitsokasítások gyökereznek (Pázm²: Kal. 275).

Sokasító: multiplicator Kr. A mint az 1 vagyon a sokasítóhoz, ugy a sokasítandóis a töfthöz (ACsere: Enc. 30).

Sokasod-ik: multiplicor MA. vermehrt werden PPB. Sokasodik az tudomány, eregedyk lőchessegh (WesprC. 129. Helt: Bibl. 1C). Egesség nyeresok sokasodnak a mártírok temető helyeinél (Pázm: Préd. 280). Annál inkább nevedekik a pénz-kivadás, mennél inkább sokasodik a pénz (Pázm: Kal. 363). Gyümölcsözöttec és sokasodgyatoc (MA: Bibl. L2). Eljön sokáig jó egességhen és ujjai sokasodjanak (TörtT² 1330).

még-sokasodik: \propto Ez vylagy yozagh nykoron osztogatatyk, megk sokasodlyk (Apost. 28). Azt remélid, hogy ez megsokeasodik és ez világ az ő magyiban megáldatik (RMK. VI.200). Most lodig igen meg sokasodt (Helt: Bibl. LO3). Az melly ablakokat ez ideig mutattam, mind ezek eggyel sokasottac meg (Helt: Aritm. F7). Hogy elhessetec és meg sokasodhassatoc (Kár: Bibl. I.165).

mégsokasodás: [incrementum; vergrößerung]. Testéne meg sokasodási vagy elterjedése (Zvon: Post. I.125).

Sokasodás: \propto Intereisa, az az olly progressio, mellynee az ő sokasodási nem eggyel eggyel megyen fellyeb, hanem kettővel (Helt: Aritm. F). Használ, sokasodással, szaporodással visszatér, a mit ki-oszt (Pázm: Préd. 450).

Sokasul: multiplicor MA. [sich vermehren]. Gyaropogyatok es sokasulyatok (SindC. 32). Felelte yghen sokassyl vala az tanyothwanyoknak hlv zamok Jerusalemba (JordC. 725). Megh newekődyen es sokassylvan az nep Egiptomban (728). Kynek keszbejárása nya elzelesedevik vagy sokasylonk (DomC. 190). Tenyezettők es sokasollyatok (ErdyC. 550). Zamok sokasulhat (606). Az barom szaporodik, jól sokasulhatik (Cis. E). Nevedegietek es sokasuliatok, tölczetek be az egész földet (Fé): Tan. 161). Nyarvalyaja sokasol (MA: Bibl. V.17). Sokasul gazdagságtoc (MA: Scult. 708).

el-sokasul: [dilator, multiplicor; sich vermehren]. Az bün el soka-ul (Sylv: Újt. II.10). Özönvíznek utána az zsidó nép el-sokasula (RMK. V.18).

föl-sokasul: [augere; sich vergrößern]. Ez rostélyos ablak mind kettőnél kettőnél sokasult fel (GPris: Aritm. L2).

még-sokasul: [multiplicor; sich vermehren]. Teremtewnek paranczolatya, hogy sokasulyatok meg (EhrC. 115). Wram, mire sokasoltanak meg, kik engem nomogatnak (DöbrC. 16). Atyaynkat keserghetec, hogy mynd el haunak hlv magzattyokat, hogy meg ne sokasulhanak (JordC. 724). Megsokasulnak az koldulo zerzetek (DomC. 138). Az esedezőek meg sokasulnak (201). Meg sokasulatyk az ew byrodalma (ErdyC. 13). Gabonának gyemelchetél ő nekyk oly eses bor meg sokasulnak (KulesC. 6). Anyira meg sokasoltac vala, hogy az mennyei tudomány ezoda nagy sötetsseggel vetetnéc környül (EszT: IgAny. 81).

mëgsokasulás: [multiplicatio; vermehrung]. Hazalattya leen az zent remethe zerzethek megi sokaswlása Magyar országban (ÉrdyC. 632b).

Sokasulás: ∞ Fratereknek sokaswlások mynd ez zeeles vylagon (ÉrdyC. 451). Im oltat is mutatoc, a kinec sokasulása kettőnel megyen felyeb minden numerusban (Helt: Aritm. P7). Ihon a jó lelki-isméretnek elvezetése a gonoszságok sokasulása (Pázm: Préd. 296). Sokasulás, szaporodás (MNyl. lrt. 211).

Sokaság, sokság: multitudo, frequentia, numerositas C. populus, coetus MA viele, menge, volk PPB. Elsegert embereknek soksága veze el (EhrC. 63). Tekente az fakra, kyken ahala kowlewmb kowlewmb madaraknak soksága (138). Tenékec sokasága (BécsiC. 12. 17). Dychertelnek fiáknak lanioknak es nemzesnek sokaságának czczozogasiert (105). Az hűeknek sokaságának egy zynek es egy lelkek vala (122). Mykeppen adnaia nekik ötet sokassagh nekől (WinkC. 144). Mondá Ihus az sokságnak (161). Vrone Cristust zemoel előt valád ostorozsának sokságnal meg faradnan (VitkC. 39). Luthwan az sokaságot, kenyerwle hű raytok (JördC. 381). Egybe gyűle nagy sokassagh (710). Anne sok frateroknak sokassága (DomC. 299). Nem lattvatok ee az erdeghoknek sokaságat, kyk enghemet el akarnak vezteny (ÉrdyC. 566). Anne sokasság közzől es nagy vygaztulat érdemlöt (592b). The yrgalmassagodnak sokasága (KulesC. 7). Láttá a népce sokságát (Helt: Krón. 74). Az fële az páriúne sokságat ledzi (Cis. G3). Ez világi marhanac sokasága meg terheli az színet (Börn: Préd. 561). Érzem búneimet mint főueny sokasat (Börn: Ének. 182. 531). Az az ország véghetetlen gazdagságának sokságával (Pázm: Préd. 17). A testi elodelnek sokasága ártalmus (389). Az köznépnek számláhatatlan sokasága kívül egy cardinált. három erseket le nyakazának (Pázm: Kal. 131). Mikor valamely nevezetes számot bizonytalan sokaságért vezetünk, nem szokás, hogy félszámokat említsünk (635). Soksága miatt nem sem számláthatatoc (MA: Bibl. 113). Jesusom, légy engesztelhető az én rosszaságomnak sokságán (Laur: LViad. 274). Egy sokaság asszonyok (NötPM. 15).

[Közmondások]. Nem gondol az farkas az bárányok sokaságával: non curat numerum lupus (Deesi: Adag. 117).

Sokaságos, sokságos: frequens C multus, copiosus, multiplex MA. [häufig, zahlreich]. Az helyen, hollot zent Flórene zolgalot, nagy sokaságos czudac lewne (EhrC. 28. CzechC. 7). Az ydőben megien vala Ihus egi városba es meunek vala ew vele sokaságos neep (WinkC. 296). Meg sokasolat vala mint az tenger mellet való sokságos főueny (Kár: Bibl. 130c). A természetnek nevezetiben sokságos számot nem szemeze (Pécsi: Ágost. 46). Sokságos főueny czczoztendők után, megint ami marad hátra az örök időkhöz, mintha semmit nem számlált volna soha az előtt (Léj: PTük. 1337).

Sokat: multum Kr [din; lange]. Balgatuságerit sokak sokat yrnak (ÉrdyC. 517). Az földönseleknek hertelen való arradasit remelhetni, az meli nem sokat tart 1572 (KBécs. 196). Öva járj es ne sokat pörögölögyél a sikos jögen (Vajda: Kriszt. 1. 638).

Sokféle: multimodus, multigenis C multiplex, multifarius MA. vielfältig, mannigfaltig PPB. Igen sok fële: multigénus; ökör hasa meg indito sok fële fő C. Az istenek véghetetlen hatalmának kel lennie, kili eme sok fële állatokat thudot törőnteni (DebrC. 10). Mondá, hogi ő sok fële mestőrségűttunni (195). Az regieknek penzüköröl nag sok fële velckedes vagon

(RMNy. II. 50). Vagyon sokféle forma, az kivel készetnek marczapántos tortát (Rad: Szak. 265). Sereggel kinálják magokat a sok-fële vigságok (Fal: NE. 26). Sok-fële gyalázatot vall a religio (55). Oszlja eszt a sok-fële haszontalanságra (Fal: BE. 509).

Sokformájú: multiformis MA. vielerlei gestaltet PPB.

Sokkal: multo, permulto C [nun vieles, viel]. Nem kel bor mellet mulatozonak, sokkal inkább részegnek lenni (Fél: Tan. 328). Mimyájan, valakiknek irások nállunk vannak, sokkal küfőmbet hittene az ő vallásoknál (Pázm: Kal. 591). Sokkal inkább tiéd, hogy nem azoké (MA: Bibl. Előb. 3). Ha az a eseketet nem lehet oka az meg igazulának, sokkal inkább nem lehet az emberi találmány (Der: Préd. 138. Vás: CanCat. 223). Az egeknek egi sem foghatnak be tegedet, sokkal inkább nem ez ház (Sam: Cer. 25). Eleibe alá, hogy sokkal jobban volna az ő hajóján (Mik: MN. 35).

Sokképpen: multifarius, plurifarius C. vielfältiger weise PPB. Az madarak sokképpen cwrűndeznekvala (EhrC. 140). Sokképen való peldual űket intnen, istennek yrgalmasságáról űket bizosítsa tunc (VirgC. 50). Zczemnek oltalmnak mutatta eo magat sok képpen (DomC. 176). Szantalan sok képpen többek az pogának (Mel: Szól. 208). Főképpen az ifűakat, az kiket magához hitegetet vala, sokképpen tanította vala az gonoszságra (Deesi: Sall. 12). Sokképpen job, hasznosb, kívánatosb az igazok sanyarsága, hogy-sem a gonoszok kedves állapattya (Pázm: Préd. 23). Jutassuk esziünkbe, melly sokképpen vétkeztiink ezekben (73). Ezt sokképpen fordított és magyarázzac (MA: Bibl. 113). Sokképen az én ítéletimet megutáltac (115).

Sokképenvaló: [multifarius; vielfältig, vielfach]. Ot lata sokképen való meg ekesült zekeket (VirgC. 63). Zöneten igekozie soképen való keserteteknek halorgatasual (VitkC. 67). Az erdeglének sokképen való kesertety (ÉrdyC. 165). Az isten sokképen való csodas modot nülil az mi éltetésünkben (Zvon: Post. 1553).

Sokszor: multifarius, multitarie C. [vielmal, oft]. Lutek towz langott menckewl leytowt es veled zolott es szokzor nek yfelny tegedet (EhrC. 45). Sokzor meltatlan haragzat (VirgC. 9). Te űneki sokzor meg telez vala (43). Zolgaia ez betegnek nagy sokszor (MuzL. 56). Egy dőmetzky zablya, kynek elyuk az wasayert sokzer megi attak volna ethwen torynthott (RMNy. II. 11). Sokszor izen ő nagyságához küfőtt követiink által eléggé tudósítottak (MonTME. III. 343). A szarvas igen gyönyörködik a sip szónak hallgatásában, etől esik sokszor, hogy egyik vadász sipdologal nekő, a másik pedig oldalba lövi (Misk: VKert. 138).

Sokszori: frequens, creber SI. [oftmalig]. Sokszori bor elegyítés (Nad: Kert. 297). Sokszori szemmel látott dologból hitette el én velem (307). Sokszori számkivetesek után (MHeg: Preb. 7). Nem tartom jutyarkodónak, ki vallásienk sokszori megsebesítierit a háborgatókál számba szál (Czegl: MM. 8). Szemvedtem Christus szőp nyájáért, ritz hadikásának sokszori vádgyokért (Nógr: Hly. Előb. 18). Sokszori magok tapasztalása (Misk: VKert. 246). Sokszori beszégetőci (Mik: MulN. 310).

Sokszoros: multiplex C. Vielfältig. Sokszoros hártayból vannak készitve (szl): MVir. 366.

Sokszoroz: multiplico SI. Ha catholica vallás, miért sokszoroz s nem mindenesz (Czegl: MM. 173).

Sokszorta: saepius, iterato, frequenter SI. [oft, öfters]. Az után mind istennek s mind teneked sok szerte job tschedel lézen (MHeg: Preb. 41).

SOKORÓ? Az törökök esmég mind elvették az sokoróulját (Nad: Lev. 73).

SOKORU: [multis radiis instructus; vielspitzig 2]. Az polynae lingua olyan mint a kenőmécz lingua, sirű, sokoru, kőkörű és igen bűdös (NádC. 80).

SOLTÉSZ: seultetus Kr. libertinus Szirmai, [freigelassener]. Egy soltész ház helyemet földemmel, retével, erdeyvel és egyéb hozza tartozozval (RMNy. II.11). Tőle segítségét kér vala sötész hallá, igen biztatja vala . . . Basor sötész megkötözve vondoja, az gróf Mikolának vagy örömmel iktatja. Vala ezen gróf nagy vig voltába, az sötész len szép ajándékozásh (RMK. II.222). Libertinorum duplex genus fuit: maioris libertatis manumissorum szabados et minoris libertatis exemptorum soltész (Szirmai: Parab. 95).

SÓLYA: 1) solen, sordallium MA. sohle PPB. Paraméola önekie, hog valmit az vtnm né vénénée, hanénécak sollackal saruztassanac még (MünchC. 81). Talam solyayt le vonnya vala (DomC. 122). Lababan solyait arany peretcezekel éko-site (Hofgr. 237). Hogy survyok solya lenne: u calcearentur sandaliis (Pesti: NTest. 80). Solyát vonnának lábokban vagy könyű sarut, minemő az tzipelles vagy solya (Kár: Bild. III.36). Nem vagyoe méltó, hogy solyáját visellem (MA: Bibl. IV.5). Az mi Kalauzunak mely szepe tud ugracziolni solyaiban (Zvon: PázmP. 209). Az labokban solyakat viselnek (Förre: Curt. 495). Trombitáját el-lopta daruak az varjn, az farkasnak mindenféle marháját, solyomn k solyáját (Thaly: VÉ. 1350). Urnak való egy bokor eszmat is solyájával és kapezójával együtt vöttünk 7 t (MonTME. I.277). Az oktalan állatok bühéből csináltatott solyák (Csúzi: Síp. 59). **2)** genus piscis plani a similitudine soleae C [sol].

Solyás: solatus MA. sohle habend PPB.

Solyáz: soleis induo Kr. [besohlen].

föl-solyáz: ∞ Ha Eva anyám alázatos-ággal lett volna föl-solyázva, talám az ő lábait sem sérthette volna meg a kigyó (Csúzi: Síp. 59). Kelly föl szerelnesem, mosdgyál meg iszappal, szeretet szárnyaival solyásd föl libáidat (Csúzi: Tromb. 304).

SÓLYOM: falco, haliaetus C. falk PPB. A solymok az urok éltében kedvesen tartatnak, de ha meghal, a per-vátára hajtattak (Megy: 3. táj. II.171). Ha az ember fogdosny akará, mint az sebes solym, mikor két szárnyára (Zrínyi 133). Solym találmánnyal és ragadozománnyal fízi el az éhségét (László: Mars. 96). Plinius az ölyfűnek sokféle nemét számlálja elő; ide való a solym, ráró, keletlen (Misk: VKert. 376). Öregéd mint szép rózsá szívemet sajnálja, tekintet-s solym ki engemet vorosra (Thaly: VÉ. II.149). Két uri emberek érkeztek, az Solyomhoz szállottak: zum Falken logieren (Kirlész. 61).

[Közmondások]. Ki hitte volna, hogy variúnak is solym fia legyen (Decsi: Adag. 151). A bagolt sólomhoz hasonlítni (Kisv: Adag. 34).

fehér-solyom: cataracta Nom.² 115. [wasservogel].

Solymár: fuleonarius PPB. [falkner].

Solymász: hieraculabus, ornitholabus; stossvogel, falk PPB.

SÓLYOMÁST: [2]. Öröm-böröm nótáját, áldott misemondást és egy kis praedicatión, de azt is solyomást (Thaly: VÉ. I.355).

SOM: cornum, baccae C. [kornelkirsche]. Antonius de Som-berek: Somkuth possessio in Zounek mediocri Czinár. Szerző Kusalkóben, elvégezte elfenn egy som-bokorban (RMK. IV. 240). Igen szárazsító a somnac a letelei és ennek a somia (Mel: Herb. 3). A som fa somot, a borostyán fa, jávor fa apró gyümölcsöket hoznak (Com: Jan. 20). Somból ha sását akarsz csinálni (Radv: Csál. III.49). Az vassvári nagy géznek gerébjét

ellopta, az bihari bagodynak ismét egy som botját (Thaly: VÉ. 150).

[Szólások]. Somfánál főző: avarus, tenax, pareus MA. Fűvény, szoros markát, somfánál főző: pareus PPB. Igen viasz-fűzekű és somfánál főző az eb (Holt: Mes. 313).

SOMAJDÉKÍT: [mollior; erweichen]. Aranyat somajdékítányi. Egy lot borsot, egy lot szalamiakot törd meg, főzd meg abban (Keesk: ÖtVM. 317). Ezüstöt somajdékítányi. Szalamiak, selyetrom, borkó törd jó lágyon (321).

SOMAJDÉKOD-IK: [mollior; weich werden]. Törpentinát vess bele, szívósodik és somajdékodik tőle (Keesk: ÖtVM. 306).

még-somajdékodik: ∞ Fényi kell, míg az füst elme-gyen és megolvad és még-somajdékodik szépen (Keesk: ÖtVM. 291).

[SOMAJDÉKUL]

még-somajdékul: ∞ Nem lehet oly vad arany, hogy ha háromszor kiántd, hogy meg nem somajdékulna (Keesk: ÖtVM. 321).

SOMOLYOG: rideo, subrideo MA. lichen PPB. A cal-vinusok oly igen szépen mesolyognak és somolyognak föl gom-bolt átiakokkal, mint ha fi benne fordulna meg Salamonnac minden tudományja (Monosz: Képt. 303). Oly édesen somolyognak, mintha ő benne fordulna meg Salamonnak minden tudományja (SzD: MvIr. 139).

SOMPORDÁL: [sollicite circumeo; ängstlich herumgehen]. Ott sompordálnak, ott kudorgonak a király előtt (GKat: Váls. II.322). Urak körül húzkelodni, hazudni, ajtókon sompordálni írtoztam 1759. Hazánk I.215.

SONGATA 2: [proles; spröss]. El budosee Daniddal a Gatheli Ethai esmínd az ő negey és mind az ő apró songatay (Mel: Sam. 187).

SONKOLY: propolis C. styrima MA. fuex Posti: Nom. 151. [fű-fé, bodensatz]. Sonkolya az olay gyümölcszue: fraces; sonkolya az viaszac: metys MA. Ez világnac gaza, sonkola, sópreje (Born: Préd. 77). Kie mind ez világ előtt sonkoly és sóprő gyarant tartatnac (Born: Evang. III.287). Mikoron ki fuchyarod az bys almat az sonkolyarud, az vtnm ismeg oluaz meg (Frank: HasznK. 22. 50). Italokkal tisztítják, hogy a gyomor sonkollyának sokaságát ki-merítsék (Pázm: Préd. 901). Szűmölcsőnek, sonkollynak nevezik a régiekben, az mit mi ben-nünk bálványozásnak mondanak lenni (Pázm: Kal. 116). Az ecclesiának állapattia immáran szűntén ez világnak sonkolyára és sóprőjére intot (Mih: ÖrökÉ. Előb. 83). Az kemenezéből mint amuz tiszta finom arany sonkoly nélkül jönec ki (Prág: Serk. 913). Az sonkolyai, gazzai, el-vettettac (Com: Jan. 72). Ércznek salakja, sonkolya, allya, gaza (Com: Orb. 137). Fehér úrtöm, dio fenyőnag, ezeket egyben kell törni és eget borban öszve kell szűrni és az sonkolyát a kelevíre kell kötni (ÖrvK. 51). Ollyat mint a sonkoly tartott a markában (Gvad: FNót. 56). Darázsoknak sonkolya (Gvad: Időt. 173).

[Közmondások]. Nem lehet a méz sonkoly nélkül (Pázm: Préd. 61).

Sonkolyos: [facinus; viel heftig habend]. El-váasztván a matériának folyóbb részét a vastagabb és sonkolyosabb részekről formála vizet és szárazst (Pós: Igazs. II.65).

SOPÁNKOD-IK [sopánkodás Alv: Post. 131. Misk: Anglud 63: 1] ambigo MA. [zweifelhaf sein]. Mikor hallottak volna ez bezedeket az fő papok, sopánkodnak vala főfőfők, mi lott volna ez (Fő: Bibl. 187). X ut fők írásában sopánkodik nem tudja vészett, medgyen velem (Matkó: BCsák. 139). **2)**

angor animo, quiritor MA. queritor: sich beklagen PPB. A fővény felügyőgyűlván sopánkodva siratta pénzét (Pázm: Préd. 151). Asszonyi módon sopánkodó, sápetó (Com: Jan. 196). Bús elméjét rablására veti, azon sopánkodik, magát mint mentheti (Gyöngy: KJ. 138). Erőszakoskodása miatt protestatival sopánkodnak (Montrók VIII.59). Nagyságodnak erős kell sopánkodni az török előtt (MonTME. V.509). Ottan a bűnecs fertőjébe keveredőne, melyből o melyi sírván, sopánkodván szepelkedünk ki (TemPompa. 44). Sopánkodtak igen az magyarok rajtnuk: No már, ugymond, szintin úgy fogunk mi is az labancság mellett sanyangattatni (Beres: Lev. 215).

Sopánkodás: quiritatus, dubietas, fluctatio MA. klage, zweifelhafteit PPB. Viszsa-vonások, gyűlölségek vadnak közöttünk, úgy hogy sopakodásnál, hisülésnél egyebet ne halljon s ne lisszon az ember (Alv: Post. 131). Nem jól lesz a dolog késő sopánkodással (Montrók VIII.74). Sopánkodását elnyván, az 1. tallért neki adtuk (XXIII.472). Kérlek édesem, tudósíts gyakrabban, ne legyen sopánkodásim s gondolkodásim (XXIV. 56). Az királyi városok követjei sopánkodással lévén az nemes városok dolgában (XXVIII.155). Az independensek nagy sopánkodással beszéltek, hogy az földzés a királynak parancsolattya-ból lőtt legyen (Misk: Anglud. 63). Az gazdaszszony simbelődését nem haljuk, se sopánkodását, hogy ez vagy amaz nintsen (Mik: TörL. 104).

SOPÁR: micrologus, parvus sterilis MA. karg PPB. Adami

Sopárság: micrologia, parvitas MA. kargheit, sorge PPB

SOR: 1) series, ordo MA. reihe, ordnung PPB. Ahm az föld hozza az polgárok sorában, a vadázistól sem tiltatott magatokat (Bd: CsIsk. 33). Voltak ahoz derék készülések, hogy s miképpen legyen az ő földzések és az áldozatra mi sorral uonások (Gyöngy: Char. 336). Magam ide Czabá, Salgó, Ürmén, egy sorban három faluban gyűttem az több egész haddal (Beres: Lev. 309). Az út mellett 12 párja volt sorjában (Mik: TörL. 391). 2) factus: alter. Az gyermeki sorból már kiköltém (Thaly: VÉ. II.165).

[Szólások] Az kísérőimre jöve a sor (NőtM. 19). Nem megyen-e Zsenyei István caractere följobb, s legalább az papok során nem lesz-e első (Beres: Lev. 698). Most veszem eszemben, az jesoviták sorára jutottam (579). Jó sort vágnak ezért rajtad (SzD: MVir. 83). Három sorral hellelt hazugság, ajtót kell neki nyitani, hogy beférhessen (227).

Ökör-sor. Az lakosok rendi egész helyre, föld helyre s ökör-sorra osztatott. Egy ökör sorra 8 rovás imputáltatott s ez után egy költől föld adatott ki (Nyr. IX.113).

1. Sorol

mög-sorol: [conforqueso; zwirnen]. Meg sorlot tzerára egy jatkot kötöttem (SzBodó: Sódies. B).

Soros: 1) divisus in ordines Kr. [in reihen geteilt]. Nemes lyek előtt mind éltig soros és gyanus lott volna (GKát: Váls. II.264). No nézeges ide s tona a város sorosim, se ne buidos sál amik nézün (Kopes: Elm. 307). 2) qui ordine vicis sine succedit Kr. [an dem die reihe ist]. Pintér János az heti soros kocsik végett az Nazul békhez kültük (MonTME. I.40). Az heverő soros kocsik végett az Nazunak fizettünk 35 t. (152. 242).

Sorván: [per ordinem; nach der reihe]. Ez felette hírs jó bevalásról, sebest sorván másra ugrik egy lován mint a könnyű evet egy ágra más fáról (Gyöngy: KJ. 107).

SÓR: lucus, cultus MA. lustwald PPB.

SÓRÁL: vagor, circumco, oberro Kr. [schlendern]. Mulat vele, sorál és morál vele (Holt. Háló. 94). Nem illendő, hogy

valasztas nélkül minden időben magokat cziffrazzac es simi-hac, hog nagy gógössen soralhassanac (Pécsi: SzűzK. 108). Ha valaki az sokaság közzöl akkor föl s ala sorálha, setalha, valyon nem tantand-e esztelemnek lenni (Lép: P'ük. I.406).

Sórálás: [circumvagatio; das herumschlendern]. Örízked-nünk kell az aszszony állatokkal való tréheléstől, a heaban való föl-s alá-sórálástól (Küldi: Préd. 37). Elmulattyák az időt tréheléssel, föl-s alá-sórálással, koczka és kártya jádzással (55).

SORDEL: [?]. Szintoka madárkát, eszázárít, faytyukot, sordelt, kappant, sziesát add szakátsnak (SzBodó: Sódies. A4).

2 SOROL: [?]. Az tik levot hidegitsd meg és töltö egy kis ecetöt is belé és úgy öntsd a vérre, forrald meg őket, de ne sordelád, mert fájér leszün (Radv: Csál. III.39).

SORPOG: [timeo; sich fürchten?]. Mond Vida részegen: Mit sorpogtok ilyen amolyan bolond fia, a birére is reszkettek; hiszen ő is avval él, a mivel más ember (Bethl: Élet. II.85).

SORS: sors MA. loos PPB. Sors kívül való: ex[s]ors. C. Vala kynec myketen az sors és zereneza hozangya, azonkeppen zallyon az erekszegehe (JordC. 176). Szent Mathias apostol, ky sors szerint valasztattal (ThewrC. 167). Isten kezében vanne az mi életünknek sorsai (Zvon: Post. 1588). Isteni választásnak sorsából vagyon minnyájunk állapottya (Pázm: Préd. 275). Hogy ha csak vékony sorsot sújldhat is, hogy fél kedvel vagyon az szerzethez, soha nem szenved, hogy bé esküdgyék (Pázm: Kul. 335). Nines is oly ember, a ki az régi historiákban csak sorsát is találhassa az római ecelésában lőtt változásnak (12). Babonás sorsokból (ex sortibus) jóvendőnece vala (Com: Jan. 139). Az emberi íteletnek meg-földő sorsat elkerüli (Lipp: JKert. I.1). Egy aránt lőn sorsa templomnak és pajtának (Pusk: PSir. B). Balsorsom szívből földaljátok (Könyi: HRom. 163).

[Szólások] Matyas sorson sydosagott vene (Apost. 54). A ná kevés fogyaték még keze közt vagyon is, ma-holnap nyilsorsra kerül (SzD: MVir. 13). Sorsot adanak hűnekky es escek az sorss Matyásra (JordC. 709). Sorsot vet: sortiri C. Ruháit negi fele osztak, meg meteluen, az alsora kedig sorsot vetuen (WesprC. 106). Sorsot vetének ruháira gúgolván szegénységét (Kop: Elm. G1). Sorsval osztattassé el az föld (MA: Bibl. II.16).

Sorsbéli: [sortis; vom stande]. Két egyenlő és azon sorsbéli emberek (MHeg: TOSz. I.27).

SORVAD: tabeo, taiesco, contabesco, macesco SI. [verschwinden, verwalken].

el-sorvad: √. Az tnyva, rest lunkal és el sorvad minde-nütt (Com: Jan. 197). Mikor ideje az feladásnak, reá vigyázz, hogy a malhezis igen el ne sorvadjon (Radv: Szak. 70). Mell könnyen rohad és sorvad el hitván sárból ragadtott új épületek (Matkó: BCsák. 371). A földő könnyebb emésztésű s hamarabb el sorvad a gyomorban mint a szű (Fely: SchSál. 22). Elsorvad, elbonyad (Bd: Lex. 196). Töles szonot reá, gnyjes meg, hadd elsorvadny rajta az tüzet (Keesk: ÖtVM. 289). Kénkövet, rozet kell az tégelyben laknyai, az szene csak magában sorvadgyon el oszon (305. 318).

elsorvandó: [tabescens; verschwindend]. A test földből teremtetett, annak-ekért elsorvandó (Megy: 3.aj. II.132).

Sorvadás: tabes; abzhung SI. Sorvadásra s leomlására hanyatló meg avulást minden részeiben kesernyessen érezzük (Czeck: Enoch. III.11).

Sorvadt: ruinosus; verfallen]. A tsillagos hatú gyík földképen mind az új s mind a régi sorvadt háznak lunkaitau talátaik (Misk: VKert. 254).

SÓSKA: rumex, avaxis, acetosa C. oxalis PPB. sauerampfer PPB. Sóska-fa: berberis PPB. Savanyu természetfű ez sóskaé, azért szárazsító és hidegítő (Mel: Herb. 69). Ha heuseg vagyon rayta, io a soska vizer imya adny (Frank: HasznK. 33). Fokhagymának a szárát, sóska: törj egyfűvé, verd által a szítán (TörtT. 2 569). Kókény, barkócsa, sóska (PT: PaxC. 93). Kimenjünk az sóska-ra, meglízunk nem sokára (Thaly: VÉ. 74).

apró-sóska: acetosella Major: Szót. 9. [buschampfer]. A nád méz édes, a hegyes sóska az apró sóskaival edgyütt savanyo (Com: Jan. 61).

fai-sóska: axycantha crispina Beythe: Nom. 2. Nom. 2 71.

ló-sóska: rhabarbarum monachorum, rumex tortensis, lapatum acutum PPB. hippolapathum PPB. ménechrhabarbar PPB. [pferdeampfer]. Lo soska, nasik nenőn vörös koro auagy lorom (Frank: HasznK. 33b). Az úrórn keserű, a ló sóska savanyo (Com: Jan. 61). Has indítová tészed a földöt, hogy ha a ló sóskaival össze áztatod (Nad: Kert. 80).

SOTROHOD-ÍK: [labore conficior; sich abmühen] Sotrohodnyanak, fizetten fizessen az adosságot (Lép: PTük. L335).

Sotrohodás: [desudatio; abmühen]. Az meg készítetett tűzre vet minket, ha semmi munkát es sotrohodást nem vészünk föl erette (Lép: PTük. L421). Sokkal inkább nem köl nehézlünk ez világi sotrohodásinkat, holott az mennyei boldogság készítetett el intalmunkra (IH.172).

SOVÁNY [soudn Helt: Mes. 355, sovány Otr: OrigHung. II 161, 163]: sterilis, aridus MA. [macer]; unfruchtbar, dürr PPB [mager]. A sovány oldalos helyeket ganéjjal kell kövériteni: *pendula loca fimo juvanda sunt PPB. Ha az sovan haka el yeweend, mynd el veezy embertewl (ÉrdyC. 22). Ez éneket szerző el-hem sovány Szilágysországnak, Kusalköben (RMK. IV. 240). Madar kölös, medne sovány földlen terem (Mel: Herb. 65). Savány és meddő föld (Helt: Krón. 10). Ides attyam mi dolog ez, hogy igen saván földen lakunc (Helt: Mes. 355). Köner-e auagy sovány az az föld (Kár: Bibl. I 131). Sovan lakas (Born: Evang. III.320). Az sovan vizet jeles ízű borra változtatta (Born: Préd. 94). Daniel is sezb szimmel élt a sovan etellel (317). Sovány szomszédság (Deesi: Adag. 41). Sovány ember: salstituto non inest illi (103). Ha sovány és ünalmis predikállása, nagy könnyebbség, hogy hamar fel-szabadítja a halgatókat (Pázm: Préd. A4). Ha ezekhez jó iztadó sást nem készítettél, jaj ki sovány a veszett száj íznek ezeket köstölni (91). Maga mondgya Krisztus, hogy az emberi dütsőség sovány semmi (Pázm: KT. 180). Ezek többire gyümöltstelenc, soványok, meddők mint a nyír-fa (Com: Jan. 21). Férfi is aszszony nélkül sovány, haszontalan (KTör: Assz. 4). Sovány tudomány (Mad: Evang. 577). Megeheti az uram sovány kenyerét is (Thaly: VÉ. L276). A hollók a sovány helyeken tsak ketten-is alig lakhatnak (Misk: VKert. 397). Atyámia, sovány tréfa volna az, mikor egy szemérmes ártatlan szüzeckét a szegényszlophoz csatálná (Fal: NE. 90).

[Szólások]. Souán helyen fogtál ki: anthericum metis (Deesi: Adag. 28). Sovány helyen boesátl ki: anthericum metis MA. A nyatánk isten sovány imádság (Fal: NA. 123).

Soványít: facio sterilem, macrum Kr. [unfruchtbar machen]. A jó gazdák nem várakodnak, hogy nevedgyék a konkoly és ki-szíván a föld 'zírját, előjtsa vagy soványítsa a búzát (Pázm: Préd. 27).

el-soványít: [tab-facio; abzehren]. Az alázatosságnak foggyakozása el-soványítja és kiszáraztya minden jószágok szépségét (Pázm: Préd. 53).

még-soványít: [sterilem reddo; unfruchtbar machen]. Meg-soványítja a földet: defructat terram PPB. Isten a búnért meg-soványította a földet (Pázm: Préd. 93.)

Soványkod-ik, soványkoz-ik: sterileco, macresco SI. [unfruchtbar werden].

el-soványkodik: \ Elvadt, elsoványkodot volt az embernek szíve (Land: ÚjSegít. II 224). Olyan mint az elsoványkodott eb (SzD: MVir. 91).

még-soványkodik: \ Letsapta húsát artzija, meg-tsap-pant, meg-soványkozott (SzD: MVir. 437).

Soványodik-ik: sterileco, macresco SI. [unfruchtbar werden]. Soványodnak a földek: *emaciantur agri PPB.

el-soványodik: \ Ha valamibe magadat keresed, mindjárt el-fogyz es el-soványodol magadba (Pázm: KT. 205).

még-soványodik: sterileco MA. unfruchtbar werden PPB. Az sok olvasztásban ha megsoványodik a viasz, akár terpen-tínával akár olajjal meghígíthatod (Kecsk: ÖvM. 306). Er-szényem száraz kőrségben szlylik, megsoványodott (SzD: MVir. 129).

Soványon: sicc, aride MA. dürr, trocken PPB.

Soványág: sterilitas MA. [maceries]; unfruchtbarkeit PPB. [magerkeit]. Ouan öntöztök elméjék soványágát (Pázm: Préd. b). Í-sókö's tsilag sola egy sem főlett, hogy valami soványágot a földre nem süfött, hozott volna (Com: Jan. 12). Láttya az ő juhának soványágát a keserű J. Jesus Christus (MHeg: TOSz. II 6).

Soványul: [parce; karg]. Soványul és östövőren élt (Mik: Törl. 418).

SOVÁROG: inbio Kr. [sich sehen]. Ez a kis Erdély a tatárok, törökök által, sovárogván ennek aranyára, borára, sokszor el-pusztított, raboltatott (Gd: Pol. Előb. 10). Méltó-ságos állapotra vágyódik, tör. sovárogo (SzD: MVir. 29). Kész országoktól futamuk, futamokra sovárogo (203).

Sovárgás: [libido; begierde]. Az fősvény ember nem szégyenli szűkölködő sobrágh sovárgással élni, hogy gazdagon halhasson meg (Prág: Serk. 58).

SÖMÖR: papula C. MA. herpes PPB. [hitzbläschen]. Sömörfü: batrachium MA. Széplő, viszketeges sömör: petigo; sömör, libirkó, tarjagosság: papula PPB. Az rosa niz az felett es sömört el kergeti (Pécsi: SzűzK. 99). Hogy maganac allatna dichóséges anyaszentezghazat, kibn nem találtnec semmi széplő auagy sömör (Mon: Apol. 356). Sömört is es minden fele merges kelevényeket es lakadekokat jó vele kenny (Frank: HasznK. 15). Állán rút sömör kele (BFaz: Asp. 3). Orzaián semmi sömör auagy macula nem volna (Esztl. IgAny. 163). Viszketeges folyó sönör, seynyedec (Com: Jan. 54).

Sömöreg: papula Kr. Kiben nem volna macula auagy sömereg: non habens maculam aut rogam (Helt: UT. Cc. 8). Oly szent gyűlökezet, kibn nem volna macula auag sömöreg (Tel: Evang. III.733).

Sömörgös, sömörgös: [pustulis affectus; blatterig]. A nag könerség mint egian barázdis, sömörgös a nag hus a czombyan (Mel: Jóh. 29). Rút, sömörgös, fekete halanságot el törül az ortzáról (Mel: Herb. 148). Az linelyked alit való domboezka, ez hogy ha csak keuesse linias és sömörgös és eleven piros színű, jó termető, aszszonyemberes és kemőyecek mutat (Cis. O2). Teste fekete és sömörgös (SalMark. A3). Sömör-göss tevéd az én testemet (Kár: Bibl. I 521). A pávának rút, kígyóforma feje és pajkos módú sömörgös lábai vannak (Misk: VKert. 313).

Sömörgesít: corrugo; runzelig machen PPB.

Sömörgösség: [patula; hitzbläschen]. Ortzinac sömörgösségét, hánltól el űzi (Mel: Herb. 165).

Sömörít: capero MA, runzeln PPB

[Sömörköz-ik]

még-sömörköz-ik: [corrugor; runzelig werden]. Iarula & elele eé nén, ky az ő hataban megl horgatuala, arciaiban megl sömörközött vala (KazC. 94).

Sömörközés: [ruga; runzel]. Mellyben ne lenne macula avagy sömörközés (Ker: Préd. 443).

Sömöröd-ik: [rugo; falten werfen]. Iukab illeti az embert, midőn még ifju, hogy sem mint az görbe, aszu es sömörödöt embert (Vésti: SzázK. 103).

Sömörödés: [papula; hitzbläschen]. Jegyesét minden sömörödés és makula nélkül bémutatnya (ThemSec. 44).

Sömörög: corrugor, rugas accipio SI. [runzelig werden].

Sömörgés: corrugatio MA [macula; fleck]. Sömörgését el terjeszt: erugat MA. Sömörgését, rántzolását el vősem, ki simítom PPB. Maculának diabolóságesen vőm őly gyülekezet, kiből nem volna macula avagy sömörgés avagy ettele valami, hanem melly szent legyen (Tel: Evang. 852). A Christus az aya sz. egyházat magának őly állatnája diezóséges jegyesűjül, az mellyben nem volna semmi macula és sömörgés (MA: Tan. 1069).

Sömörget: corrugo MA [runzeln].

ösze-sömörget: corrugo C

Sömörgő: ruga Nom2 353.

Sömörgöz: corrugo MA runzlig machen PPB

még-sömörgöz: rugo C [runzeln].

még-sömörgöztet: ~ Mint eé aszszu bört meg sömöröztetél engemet (Mel: Jób. 19).

Sömörgözés: ruga, corrugatio C, MA. [macula; fleck] Az ag színt, sömörgözést el vősi (Mel: Herb. 76). Szörzene őly anyaszent egyházat, az mellynek niesen maculája, szepője avagy sömörgözése (Szar: Cnt. 114). Mellyet hallani is létozás az Krisztus Jesus tiszta, makula és sömörgözés nélkül való tisztóles szent aya házának köhöloitül (Szőlőgerend. 8). A venség nemzet, sömörgözést és ősz hajlatat hoz (Com: Jan. 15). Ahol semmi macula, sömörgözés vagy valami affele ne legyen (Nagy ri: Orth. 212). Sem sömörgözés sem macula niesen az anyaszentegyházban (KCsík: Wol. 322). Nem lévén maculája vagy sömörgözése (Hly: Préd. 1175).

Sömörgözet: [herpes; hitzbläschen]. Ezőn gyökereket elgitszőne főier lumyornal es az nap ferenek orezidon tőt sömöröztetiről igőn haznal (BeytheA: Fyik. 16).

SÖPRŐ, SÖPRŰ (sepre C, seprő DélrC. 93, seprő ApocC. 39); faex C, MA, hofu PPB. Vas és egyéb olvadék seprője: scorin C. Salak, vasnak, órnak és egyéb olvasztott értnek a szara, seprője: scorin PPB. Valóban ő zepőő nem semmitől meg (ApocC. 39). A havyfának tavabol ki vőn engemet es seprőnek sarabol (DélrC. 93). Ez vylagnak nyuden seprewe oda (DélrC. 18). Ylyvsagnak, vyrnagt erdegnak aggya es vőu seghenek seprőwezt istennek (126). Ky vőu engemeth segeen seghewal es seprenek sarabol (KulesC. 97). Sopró nélkül való bor (Helt: Bibl. IV. 13). Izrael fiának maradéka az az a söprője magy vőlyva (Helt: ÚT. 12). É nlag söprője vagók (Mel: SzázK. 10). Az tőrkölben tartot szőlő, mint a ki a bor sópróben vagon, hasat szorit (Mel: Herb. 6). Ez vilagnac gaza, sokola, söpreie

(Born: Préd. 77). Nem lehet a bor söprő-nélkül (Pázm: Préd. 64). Hordó bornak nevezed, a melyben söprű is vagon (538). Salaknac híjác az őtvőse az ezüstnece seprőjét (MA: Bibl. II. 4). Rosz italát söprűstől itatta vele (Land: ÚjSegis. 1383). A világ seprőjének alit (Ker: Préd. 312). Az régi jó magyari lérnek, névnek csak a seprője maradtott (Szal: Krón. 441). A meg-hajtott hordóból a söprű is ki-megyen (Com: Jan. 85). A bűnök seprőjétől ki-tisztit (Údv: Dáv. 47). A bűnök seprője a mi testünkbe (Czogl: MN. 260). Az istentelenek a seprűt kiűsszák (Kisv: Adag. 291). Az ország romló hitokkal, világ seprőivel minden alkal matossággal vígan lakik (Beth: Élet. II. 183). Az ti országokban erős méz sörök vannak, atkélnek az javából egy hordóval küldjön nekünk seprőjével együtt (MonTME. III. 426).

[Szólások]. Söprejére szállott te bennem a nemesség (Csúzi: Síp. 567).

bor-söprű: flocces C, faex vini MA, weinhefe PPB. Bor-söprűből lett kő: lapis vinaceus, e faece vini concretus MA. A hispan az őzney aszszonyokal egetet bort egetete a bor-söprű-reből (Helt: Mes. 451). Malata: jegőz őz. igho minden állatot, melly dízot tartnak, akar tőrköl legyen es akar bor-seprű akar felezt (RMNy. II. 17). Őze oly mint az bor-seprű sakia (Born: Préd. 657). Várbéli apothecariusoknak orvosságokra ne terheltessek Kgd valamely bort es horseprűt adatni (TörtT. 2. III. 391).

olaj-söprű: faeces C [ölhefe]. Olaj seprője, melly fenékre száll: amara PPB.

sér-söprű: [faex cerevisiae; bierhefe]. Malata, az németek ser söprűnek fordítottak (RMNy. II. 47).

szüredék-söpreje: stymma MA. [satz].

Söprűs: taeculentus C, MA. [hetig]. Seprős, gazos, zavaros: faeculentus PPB. Az idei bor még valamennyire zavaros, seprős (Com: Jan. 84).

SÖRE: pocus saginatum SI [maistviej]. Passa számára söre 3 (KeeskTört. II. 198). Város két sörjét őrzötte Pap Imre, bóri 24 d. (MonTME. I. 206).

SÖREG (soreg: LevT. II. 313, soreg Misk: VKert. 555); sturio secundus MA sör PPB. Torony Péter urának úrnak valami aprólékos vásárlások felől, mevezett szerint valami testében levő víza, tok vagy söröge hozatása felől (LevT. II. 313). Itt ugy gondolhatjuk, hogy az author izelőz a Tisza szép ketségőre és sörögőre (Misk: VKert. 555). Urak számára való sörög halat vettünk 1 ft (MonTME. I. 283).

SÖT (sot: Komj SzPál. 22. 23, *sogtēq'* c. 28, *soth* WinklC. 175, *sot* DélrC. 161, *soth* nykab: quimmo, LordC. 565, *sot* WesqrC. 140, *sot* Bal: Kelt. 20, 5000-otendők *sogtēq'* annál tovább TihC. 151. lat-otendők immar *sogtēq'* 153. 324, *sot* EhrC. 30, 53, 64, *sogtēq'* VitkC. 52, 81, 95, DélrC. 14, *sogtēq'* Syk: UT. I. 112, II. 13, *sogtēq'* Heyd: PCF. 12, *sot* EhrC. 106, *sot* Pázm: Préd. 686, *sot* Thewr: Nyelk. 17. 24 Misk: Tih. Előb. 30. **1**) *ino* MA, *immo* EhrC. 35. 53. [ja-ja noch mehr, vielmehr. **2**) Te kowmatus orezadath nyahat megl fötöztetek sogh keserő seblőnek sem enghedenek (WinklC. 175). Farságnakat nem házának javára, és megmaradására, hanem söt romlásna és pusztulásna harintyak (RMNy. III. 1. 1). Ne alyeztok, hog en azért iuttem ligen, hog az ő történet el törtéim. Sög nem iuttem azért hog ő törtéim, ha nem inkább hog te törtészem (SVy: UT. 17). Magat Messiasnak, s őt ugym istennek mitogattya (Pázm: Kal. 663). Az sem igaz, hogy isten az igazakat gonoszszá látozattya, mert söt azokból minden gonosz elaszágál (Pázm: Préd. 70). E föle hamis vélekedéseket nem kellett nevelni, sőt ki kellett vágatni. 32) Nem lehet esőprőste magy páspöke az, nekí kissebb ideyű harmincz ezedőnel? Söt lehet (Zvon: Osind. 98). Azert nem papat kol Antichristusnac mon-

dani, hanem sőt, az kie az misét el tőlrlöttee (EszT: IgAug. 56b).
b) Sőt még: Mykoron egezzek es erevsek, sem az zerzetnel, bevhteet, sevt meg anya zent egyhaznak bevhteet meg nem tartuan (DomC. 132). **c)** Sőt inkább: quin, quin potius, quin imo MA. Jelenfél meg lellemnek, sőt meg még erősebb veleni (VitK. 84). Szorgalmatosságra nem adgyák elméjek, sőt inkább álonban idejeiket töltik (Fely: SchSzl. 70). **2)** et, atque; und. Mikoron akará a papnak sőt az uristennek adoznia (DebrC.). En lelkom menj be a sz Miriának édes sziviben, sevt azt mondok, menj be az isteni malasztal teljes szivben (HorvC. 101). Nem lenne creye aszt el szakasztani, sőt Dalida hallá, meg monda Jasoknac (Kák: Sám. 13). Sok jebes szolgáló Sándornak lőnek, Lycián, Pamphylián által menének, sőt egy fő szolgálja Glander vala (Hosv: Nánd. 3). A te házad népét pénz nélkül megadom, sőt mikor nekem írsz ne feledkezzél, esészirodnak írj (11). Gyöngy, minden drágakő közöttök vagyok, sőt ruhájak nekik csak tőrdig vagyok (31). **3)** et quidem Com: Jan. 111. [und zwar]. A gazdagon készítettet lakadalmomban friss étkek vannak, és még (sőt penig) külömb külömb fogásoc (Com: Jan. 111).

SÖVÉNY (szepén Pesti: Nom.): sepes, sepimentum C. [zamu, umzünnung, einfriedung]. Sövényt fonni, kertelni: *texere sepeum PPB. Igen elbocsátá az követőket, csináltatott vala sok sövényeket, szereztetett vala nagy sok tömlőket, hajókra rakatá a sövényeket (RMK. IV 129). Fomni sömüt, vetemint tennie kellő lezem 1572 (Klőcs. A7). Az folkhazyna zamu fyu leuele hasonló az chyalan leuelehöz, sövény mellet terem BeytheA: FivK. 87). Semmi formát felül rá ne nyomj, hanem csinálj csak valami koszonit avagy sövént neki (Radv: Szak. 265). A kert békertitatie sövényvel, a melly hajlós kötő veszőkből fontie Com: Jan. 71). Az bokros sövények között gyümölcsfákat ültethetni, hogy ki nőlyenek, két ölynyire egymástól. Ezen sövények közibe tőlyfából avagy kőből faragott oszlopocskákat áshatni. . . Ezen sövényeken lécekből gátoros ajtókat csinálhatni, kim kis bé járhatni a táblákba s bé is zárhatni, de ne legyenek magassabbak a sövénynél (Lipp: PKert. 120. 21). Az szolgálaim lovai az sövénnél kötözve voltak, csak rajta, ilyen-amolyan labanczoc adták, elviszik vala az lovakat, rivalás esék (Bercs: Lev. 280).

Közmondások. Jó támasz jó sövényt tart (SZd: MVir. 263).

eleven-sövény: (sepes viva; hecke, lebendiger zaun). Több e féle bojtos és bokros fákból is csinálhatni ilyen zöldellő és eleven sövént, az mint val rósából, val megyéből, szederj bokorból, fái rósakából avagy kecske rigó fából (Lipp: PKert. 114).

kert-sövény: sepes, septa MA. zaun PPB.

Sövényél, sövényéz: [sepio; umzünnen. *Kertelt, sövényölt; septus MA.

be-sövényéz: [circumsepio; umzünnen. Bésövényezem, kertelem, fonom, környül-veszem; sepio PPB.

környül-sövényél: circumsepio MAL.

SPÁCIÁL: spatio PPB. [ambulo, deambulo; spaziren]. Pompasággal spaciálna id-szova az palotaba (BodC. 21). Itel wtan spaciálók (Heyd: PCF. 57). Spaciálni mére a kertekben (Helt: Háló 284). Ebéd után király spaciál vala Güres: Máty. 5).

SPÁDÉ: [ensis; schwert]. Áll egy egy ötfüzér ki volt spádéjával (Gyöngy: KJ. 121).

SPALÉR: [adminicula; göländer]. A eruspánt és spalérokat a kertekben meg nyírhetni (Lipp: Cal. 53). Az elő út a mint az ajtón bémennek, légyen hosszátára vagy lugas vagy alacson út az az spalyér (Lipp: PKert. 115).

1. SPÁRGA: [corruda C. MA. asparagus Beythe: Nom. 2. spargel PPB. Spárza fű: asparagus MA. Igen közönnöm mind az ludfiakat s mind az egyéb újságokat, az spárgát is, jól lehet

itt azt meg is untok innámr (Nádf: Lev. 8). Spárgával tehénhús. Az gyenge spárgát földeljed meg mint egy hüvelykes borsót (Radv: Szak. 20). Felül rakjad az hasra az spárgát (57). Főve saláta módjára eszik spárgának gyöngye hegyt, káposzta esmáját (Lipp: PKert. 1161).

2. SPÁRGA: filum retortum, tomex eumabina PPB. spagaty. Sinek, spárza: segelgarn. KirBosz. 143). Egy rakás agyú vonó köttél, egy rakás kanóc, egy hordólam spárza félig-nél feljebb (Radv: Csál. II 395).

Spárgás: [flis contortis ornatus; mit bindschnur versehen]. Ezzel maradok Kéd köleles, lúntos, madzagos, spárgás és sinoros szolgálja (Mik: Törl. 70).

SPÁRGÁL

Spárgálás: [sermocinatio; gerede, klatscherei?]. Némel nem jó akaróinnak fölélem való spárgálások miatt nem akarom kegyelmes urannak eltakarításában jelen lenni (TörtT. XIII. 113).

SPEHELY: [paxillis, clavienus ligneus MA. spitzelein aus bod PPB.

SPÉK [speci? Gvad: FNót. 129. ispe? Misk: VKert. 342. ispe? Radv: Csál. III. 15. ispe? Misk. 11. spék? Helt: Mes. 9]. kardum MA. speck PPB. Lúd tejér ispekkel, lúd sárca ispekkel (Radv: Szak. 78). Tyúk tejér spekkel, tyúk sárca spekkel (94). Csuka ispekkel és koczczal (Radv: Csál. III. 15). Berbács hús spekkel (Monfrók XI. 322). Hozzá fogott a szakátsné a sódar főzéshez, szarvas húst is sütvén, látott az espekhez (Gvad: FNót. 129).

Spékél: lardo adhibito pinguo carnes macras MA. spicken PPB. Tehénhús peccenyje súlyával ispekkelve (Radv: Szak. 24). Az ő hasznosítokat minden leuel szálokra oda ispeckelik, fotózzák (Göncz: RKab. 24). A szakáts a speklő nyársatskával a huskat szalonnával által szegzi (Com: Jan. 82). Az egyik képiro szerentséti-néségire megtalálta igen spekelni a husvéti bárányt, melly az apostolok előtt volt (Mik: Törl. 303).

által-spekél: [transigo; durchloren]. A gém nagy hosszú nyakát kinyújtván, hegyes orrával a kis verebetskét tsak által speklé (Misk: VKert. 342).

még-spekél: **1)** lardo interpanco, confizo, trajecto; spicken PPB. Az kövér bárány czémert forró vízben mártvad s meg ispekkeljed (Radv: Szak. 57). Az erdeinek peccenyjét megispekkeljed, aztán föld meg (67. 102. 173). A szakáts a speklő nyársatskával a huskat szalonnával által szegzi, meg-spekeli (Com: Jan. 82). **2)** confodio; durchstechen. Bátyai mint egy fene vadat, úgy megispekelték a nyilakkal attyokat (Pázm: Préd. 112). **3)** [exornare; ausschmücken]. Minden fabulánac az értelme is mellette tötem, mellyet megspékköltem és meg ékösítöttem szent írásocokkal (Helt: Mes. 9).

SPIC: acies, apex, fastigium, vertex, primum, cuspis, aculeus MA. spitze PPB. Aekoron vala Magyar ország az ő virágába és szinte a spitzén (Helt: Krón. 2). Az sereg orron és spitzén megyen vala (Güres: Máty. 10). Minden ő utaihan és spitzén forgo állapotában oltalmazója GKat: Titk. 279). Nem mindenkor vagyunk a spizen, mikor azt alittuk, hogy az utolsó szükségre jutotunk (Megy: 3Jaj. II. 179. 156).

Szólások. Szintén ott vagy on az spitzén: periculum prae solis (Deesi: Adag. 138). A spitzén válik meg, minemű (Kisy: Adag. 222). Az spitzre fogták vala hüszem: cantherium in fossa (Deesi: Adag. 39). Szintén az spitzre intottunk: res ad triarios redit (3).

SPIKINÁRD: nardus, spicnardus, lavendula major MA. nardenkraut PPB. Orvosló füvek a ménta, fodor ménta, spiki-

nárd, brásiom (Com: Jan. 25). Ki gondolta volna, hogy az a jó illatú spikunárd valakinek orrát megbáthatja (GKat: Váts. II.53). A spikunárd bokros szabású fű (ACser: Enc. 243). Minden része spichinúrral, rúzsával megrakva (Thaly: VÉ. II.71).

SPINÁC, SPINAT (*spinat*, ACser: Enc. 239, *spinat* Radv: Csál. III.38, 47): spantichium, olus hispanicum MA spinacia Com: Jan. 31. Major: Szót. 114, spinat PPB. Ehedre tehénhus, káposzta spinat (LevT. I.41). Csuka spináccsal. Az spinácczat metéld meg s fonytyal ki (Radv: Szak. 111). Mezői füve a vér portsin, vad salyáta, spinatz (Com: Jan. 26). Ha csukát tiszta borssal, spináccsal akarsz főzni (Radv: Csál. II.38). Parásjos étek. Végy spinácczat avagy parót, fődd föl vízbe (47). Parásfüvek, mineműek a káposzta, spinatz, saláta (ACser: Enc. 239).

SPION: [explorator, speculator]. ein spion Kírbesz. 146.

SPONGYA (*spongia* Oertel: Harm. 41): spongia MA schwamm PPB. Egy hew kezelek spongyat ven es meg teltee eezettel (JordC. 448). Armenyay királnal wágon az pozto zeel, kywel az spongyath meg kötötték volt (ÉrsC. 72. Sylv: ÚJT. I.157). Vón egy spongyát (Helt: ÚT. II.6). Sz. Agoston a telhetetlent spongia természetűnek es pokol torkuncat mondgya (Boru: Préd. 560b). Hamis patvar azt reánk költetni, mellynek folyamattya spongyába onla (Pós: Igazs. II.342. Mad: Evang. 230). Büneidnek spondiája a könyhullatások (Hly: Préd. II.187).

Spongyás: spongiosus MA. schwammig PPB.

SPOT: [ludibrium; spott]. Hypocriták körül kell a spottal forgolodni (Megy: 6.áj. II.10).

SRÉT, SLÉT, SÉLÉT: glarea plumbea, grando plumbea SL. [schrot]. Abban az időben a srét és puská igen ritka volt Erdélyben (Bethl: Élet. 169). A pistoryából a selétet kiszedte s a merről hallotta, hogy jönnek, arra lött egyet 1760 (Házánk. I.372). Hihető, hogy maradtott volt vagy egy szem slét a pistolyban (373).

SRÓF (*srófos* Gér: KárCs. IV.450): cochlea, cochlea torcularia PPB. [schraube].

(Srófos), sorófos: [cochlea instructus; mit schraube versehen]. A cipős lázában van egy esztorgárban metszett bialszaj nyomó, sorófos (Gér: KárCs. IV.450).

STANDÁR: eine grosse standart, ein otendart Kírbesz. 147

STOKFIS (*tokfis* Radv: Szak. 197): [Gadus Morhua arefactus; stockfisch]. A stokfisnak szávo az ő hasában vagon (ACser: Enc. 221). Csuka stokfis módjára édes tejben (Radv: Szak. 112). Az tokfist meg kell főzni, darabonként vágni, főözni (197). Hal költ el stockfisch 4 drb. (Radv: Csál. 70).

STOLA: [stola]. Királ munda néki: Sias és a stolat vőnén és a laout, tég meut beállélt el (BécsiC. 62). Tawozyatok el az irastwdohtwl, kik akarnek yaroy stolatban (JordC. 60).

1. **STOMP**: mola contusoria; stampfűrlő PPB

2. **STOMP**: [2]. Ők emel semmit nem gondolnak nagy stampal az igazsag es a helyes szent iras ellen vagtnak (Mon: Képt. 202).

STÖMPÖLY, STÉMPÉLY (*stampoly* Cseng: Jer. 11 *stomp* Mel: Sám. 171 *tomp* 141. *tömpöl*, *tömpöly* 170, 141).

1) palanga C. truncus MA stock, block PPB. Egy ankot torom ala assunk, stompolokat ala ők rakunk (Cseng: Jer. 11). Tömp oszlop... Tömpöly (basis), támasztó oszlop (Mel: Sám. 141). A ryz tömpölöket is vagy támaszokat, nekín a kade alac vala, mind őszue routie (470). El miné a támaszokat vag talpnae való tömpölökös (471). Az egész föld mezdulatlan ál egy helyen minden

stömpöly és támaszték nélkül (Pázm: Kal. 18). A munkások rudacal emellyenek, stömpölőkekel (palangis) forgassanak (Com: Jan. 107). Valakinek lanyatott sőt elesett ügyét stömpölyökkel támogatni (SzD: MVir. 333). 2) [matrix; prägestempel]. Tőtfűlasi Miklós a maga tipográfiaihoz tartozó stempeljeit, mátrixait három-ezer forintokba engedte volt az erdélyi réformátus eklekésának (Bod: Pol. 109).

Tömpös: [pila, columna; Pfeiler?]. Tömpös oszlop (Mel: Sám. 141).

STRÁZSA (*strazsa* Monlók. III.113, *istrázi* Helt: Krón. 36, 89, Mel: SzJán. 59): vigilia, speculatus, exenbatio, exenbiæ, custodia MA wache PPB. Stráza állás: statio PPB. Az istráza táborból kinyomtata, immár az nap hogy feltámadott vala (RMK. V.46). Annak utánna íut az istennee halmára, hol a philisteusoknak istráza vagon (Helt: Bibl. II.128). Meg fogác az András királyuac istrázi (Helt: Krón. 36). Ezeo találmae a törökeknek istrázára (89, Mel: SzJán. 59). Vetének istrázását körüllek (Ver: Verb. 60). Az török starazsa megláta (Monlók. III.113). Csak oda haza tartya nyugodalmaát, az strazan, az utoz sem ruhazatyaba sem ételbe nem gyengéltetvén magát (Boru: Préd. 17b). Az mi strásinkra, őz álló santzunkra jól gondot visellyűne (MA: Scult. 275). Gyűlekezének a filisteusok az isztrázára (Káldi: Bibl. II.289). Bassa táborában magáét szállitá, szorgos istrásút körülle jártatá (Zrínyi. I.61). Azt mondja Zombori, gyűj-jön le Szent Iváni istrázását rendezni (Beres: Lev. 319, 126-512).

[Szólások] Strázását áll: custodiare, exenbare, vigilias agere MA Strását állmae vala (Kár: Bibl. I.495. Mad: Evang. 88). Talpon virrad, álalkodik, állya strásút, szaz szemeket forgat Angussal, de haszontalan (Fal: NE. 107). Strázását állít: exenbiore, collocare, custodias statnere PPB. Három ezer tatár járja az istrásút (Zrínyi: ASy. 168).

lovas-strázsa: [vigilia equitum; reitervache]. Tegnapra virradóra egyik rendbeli tulsó lovas-strázáját Bódörtnél felvertek az németnek (Beres: Lev. 521).

őrálló-strázsa: [satelles; leibwache]. A fejedelmet nem annyira őrzic a darabantoc avagy őz álló strásic, mint az alatta valóknac szereteti (Com: Jan. 141).

Strázsal: [custodio; wache halten]. Sellyén két kompánia minden éjjel vón ilve istrázsal (Beres: Lev. 279). Jobb itt legyen, mintsem ott istrázsalja őket az hadunk (131). Minden nyomban utánna vagon a szemes őz, őzű strázsallya mindenhol (SzD: MVir. 328).

Strázsaltat: [custodire curio; bewachen lassen]. Zagonba lételemkor bizonyosan tudom ő kezvelnek engem ezirkáltattak, strázsaltattak (TörtT. I.219).

Strázzás: custos; schildwache. Hamar föl rezzentec ott mind a straszások (Hoffg. 73). Annyira nem visolt sem ált-zetire sem friss lakására gondot mint a strasz vagy vonjáró vőz (Boru: Préd. 18).

STRIMFLI: [tibiale; strumpf]. Salavári, botos, strimdi: tibiale PPB. Egy arany fonallal szűtt veres strimdi (Radv: Csál. II.363).

[STRÓF, STRÓFOL]

mög-strófol: punio; bestrafen. So valakit meg ne strófol, hanem ha illam istennee ellene vetkezie (VitkC. 64).

STRUC (*struc* ÉrsC. 263 *uztruc* KazC. 103, Mel: Jób. 72: struthio; strauss PPB. Stralmat tezeo meut sarkunoket es guszolatot monnal strucoket (BécsiC. 247). Vőzűkűth, ghemeth, eztragoth, struczoth és seny' mader nemzetű, ky neogy labonyar, ne egyecetek (JordC. 95). Ember bolond nykont yztrwcz (ÉrsC. 263). Uagón az én gonromba eg dragalatos gőng zőn, ky az ő

magasagat az utzuruh madarnagh haznat (M5l) mulatta (KazC 108). Tarsok voltam az utzuruh madu fainnak [igj] (Mel: J6b. 72). A strutszok tarsu voltam (Illy: Pr6d. II.142). Angliaban két strucz madarat láttam (TörtT² 1196).

STUC: [sclopetum breve; stutz]. A tsászár kastélya és Skutari között a tenger egy jó stutz lövésnyi szélességű (Mik: TörtL 255).

STUKATŰRA: laquear ex alabastro ductum PPB.

Stukaturáz: laquear ex alabastro ducto PPB

SUANCÁR? Ott suanczár és róz dobokat verének tranbitákkal hangos sípok zöngének (RMK III 152).

SUARC, SURC [sorte] Helt: (ŰT m2); cinetus C. supparum MA. schurtz Nom² 151. schurtzband PPB. El viinné az ő teréről a keszkenőket és a sortzokat; deferent a corpore ejus sudaria vel semicinctia (Helt: ŰT m2). Mészáros papot is elő hitté vala, hozzá öltözet vala, surtáz fel kötötte vala (Illyet: Jephia. 36).

Suarcocska: cincticulus C. cinctulus: gürtlein PPB

SUBA: 1) [pellis; fell]. Zerree ysten Adamnak és hű felessegeheenek swbaval bellőth kentesekeith (JordC 13). Bizony igen megszakadozott a subád, igen ki dőlyvedet a két szőmed (257). Az róka hógyagozni és ezmaragzni kezdte az ebek közt és meg kezdé tépni subáit (Helt: Mes. 159). Ne zugolodál, mert nyílna meg szakad a subád (279). Veres aranyas barsony kentes, nestes zubaval belletes (Radv: Csul. II.8). **2)** chlaena C. toga pellita MA. winterrock PPB. Suba hosszú galléra: lumeralé, epomis PPB. Suba subat nem viselt vala (NádC. 539). Az subafölt megveszem, az szoknyának valót nem vehetem meg (Nád: Lev. 12). Kis subájok is volt akkor az kis asszonyoknak (Monlók XI 343). Subám galléra alá pöktek csufóván (ErdTörtAd. III.232). Egy veres subát küld (MonOlm XXIII.601). Egy granat suba malat belet (Radv: Csul. II.39). Egy veres kamoka szvba hőlgeit bellet (17). Egi fekete barsoni kis suba, köteses, nestel bellet (72). Vassal készítnék mind gubát s mind subát (Szentm: TíTű. 22).

[Szólások]. Nem tudom, ha suba-e augé kőnlen (Deesi: Adag. 165. 322)

[Közmondások]. Bolondot szép suba nem illet, de gúba (Kisv: Adag. 29). Bedugták ennek a száját egy darab subával: bos m lingua (16).

galléros-suba: [toga patagio ornata; kragerock]. Ha az galléros-suba alatt száz esztendeig hordozzátok is az bibliát, az meg nem szolal (Bal: CsIsk. 421).

kurta-suba: amiculum Com: Jan 100. [kurzer rock]. Asszonyi öltözet: kurta suba, nyakba rántó kis mente, szoknya (Com: Jan. 100).

Subácska: [tunica; indusium; überrock]. Az subachkaban magát őszne vonam (Deesi: SzizK 82). Két szederjes fajbajgis subácska, fészter, vi-elő (Gér: KárCs. IV.27).

SUBAFA: [?]. Eszebbe ved magadat, mert nyilván ismét orrodhoz méri a subafat (Helt: Mes. 86).

SUBICA: [?]. Bologok azok a fülek, melyek az isteni sugallások folyamit vészik (Pázm: KT. 179). A keresztény embernek lelkébe vetetik a hit, de az ellen-éges ember felfül bevoit abba a gonosz sugallásoknak konkolyát (Mad: Evang. 171). Akar mely jelenéseket, ha az isten igéjével meg nem egyeznek, ördögi sugallásoknak kell tartani (Czegl: ORönd. 8. Lask: Lips. 11). Ellene kell állani az sugarlásnak (KSzpk: Woll. 151). A sátán felgyújtja sugallásokkal az amnékül is elég fenn léhőző nyakba ifjat (Megy: 6Jaj II.15). Meg ölted belső sugallásit a szent léleknek, oktatásit a tanítókunk (Laud: Újségis. II.788).

Subicás: tunicatus C.

SUDAML-IK: perniter elabor, subito abripior, volo, jaculo MA. schnell anreißen, entlaufen PPB

be-sudamlík: illabor, involo MA. schnell hineinfallen PPB.

SUDAR: [sularium; schweisstuch]. Űzak vala mely beteghekre kyldence hű swdar kezkenyőeth: etiam ad infirmos deferentur a corpore ejus sudaria (JordC 771).

SÜG: susurro C. misso MA. [flüstern]. Fülébe sügök: insusurro C. El hywa Mariát ő fecheeth, swgwa moudwan, mestör ielön vagyon es theghódeh hyw Maria (WinklC 323, JordC 568). Suga Reginaldus mesternék, hog semmyt ne keerne (DomC 45). Kezdenek egi masnak sugnia (DöbrC 162. 29). És nynt Zauny fyleben suggot vona, ottan az twok feneket ifel csek és ky mwlek nagy ordoytassal (ÉrdyC 189). Ean elle nem swgnak vala: adversum me susurrabant (KulesC. 101). Sügni-bügni kezdte az káplány császárnak, lassan palántálja mérget Árrinsnak (RMK V.181). Szerető társom, mit beszél vala veled a medue és mit süg vala füléjébe (Helt: Mes. 112). A nüle sugtatoc (Helt: ŰT 85). Egy kevesse fölön szolittya és valamit sug az fülébe (MA: Scult. 977). Hogy a sugva való imádságban meg ne halgattatának (Bal: CsIsk. 9).

be-süg: insusurro MA. [einfüstern].

ki-süg: [elicio; herauslocken]. Barát ez országból az asszont kibeszélle, sietséggel sebőben felrakodtatá, az Maroson által Felvincze szállatá, ott asszon kezéből koronát kisúgá (RMK. III 31).

még-süg: insusurro MA. [einfüstern]. Vizgató zent lelek mindent meg svg nektek (DöbrC 341). Meg sugni valamit: in aurem dicere (Deesi: Adag. 20). Az tévolygó magyarázatok is istentől sügatnak meg (Pázm: Kal. 375). Egy szolgálja bémennén megszúja nekje, hogy egy kedves kantzája megszikózt (Misk: VKert 105).

ösze-süg: [clam colloquor; sich heimlich besprechen]. Űk ösze sügván, mondják mind a négyen, nem tudják honnét jött ez és hová mégyen (Gyöngyl: Char. 121).

Sugall, sugarolt: insusurro MA. in die oren blasen PPB. Alattomban sugarolta s tanította, hogy a Christus ömön maga lakozik azon fő papban (Otr: Róma 84). A ki ihli avagy sugarolta az igéket (Otr: Tökél. 36). A szent lelek egyáltalában sugarlotta a profétáknak és apostoloknak (MHeg: Pr6b. 29).

be-sugall: [insusurro; einfüstern]. Az sátán mikoron bé sugallotta volna az első embereknek, hogy nagybura vágyód-nának, minden maradékiokat kész veszedelembé hoztá (Zvon: Post. 1483).

még-sugall: ~ Meg-sugallák Anaximenesnek, hogy Sándor nem azt eszeleksi, a mit kér (Pázm: Pr6d. 664). Fekete angyal volt, az ki meg sugallotta neki titkos tanítását (Pázm: Kal. 169). Haza indul a király fia egyik basa tanácsából, ki meg-sugallotta, hogy nem magának keres (TörtT. IV.51).

Sugallás, sugarlás: insusurratio, susurro MA. das ohrblasen PPB. Sok swgarlasok vannak az attyaffyak kezeth (JordC 798). Ne legyenek tykázórtetek haborságok, ragalmazások, sugarlások (Konj: SzPál 242). Imuár csak mind hazugságnak hallgatására vágyódnak mindenek fülei, fodorlók sugarlásra, trágár és penisz-es csüfűsra (Born: Evang. IV.758). Bologok azok a fülek, melyek az isteni sugallások folyamit vészik (Pázm: KT. 179). A keresztény embernek lelkébe vetetik a hit, de az ellen-éges ember felfül bevoit abba a gonosz sugallásoknak konkolyát (Mad: Evang. 171). Akar mely jelenéseket, ha az isten igéjével meg nem egyeznek, ördögi sugallásoknak kell tartani (Czegl: ORönd. 8. Lask: Lips. 11). Ellene kell állani az sugarlásnak (KSzpk: Woll. 151). A sátán felgyújtja sugallásokkal az amnékül is elég fenn léhőző nyakba ifjat (Megy: 6Jaj II.15). Meg ölted belső sugallásit a szent léleknek, oktatásit a tanítókunk (Laud: Újségis. II.788).

A misén ha mit egymásnak kívántatnék mondani, igen röviden és lassu sugallással légyen (JTársReg. 34). Jobb lenne két vitéz katonáé ha mellője menne, s ilyl kemény süggállást a fülébe tenne (GyöngyD: MV. 99). Isteni sugallásnak szavára feltámasztatunk (Ily: Préd. 1.187). Az isteni sugárlást megvetették (Gvad: Ilist. 42).

Sugalló, sugarló: susurro MA. ohrenbläser PPB. Suggestio-eknek hallástokathi ne agyathok (ÉrsC. 188). Az sugallót, fündert, hazadbol ki fzzed: susurronem ex aedibus ejice (DictaGr. 15). Sugarlok, ragalmazok, isten gyűlölk (Szár: Cat. O). Bámel vadol, mind lator ispan es sugallo be ad istennek es elarul (Mel: SzJán 312). Telliesek minden hamissaggal, paraznasaggal, sugarlok, ragalmazok, isten gyűlölk (FéI: Bibl II.3).

Sugarlóság: [insinuatio; ohrenbläser]. Az ew sugarlóságoknál meg haborytanak az eyendes, bykessyges es kőwzsyges rendet (Komj: SzPál. 355).

Sugás: susurratio, susurrus, susurrum MA. [las flüsteru]. Az ű szarioknak sugasa [?] oltan vala, mint az zekereknek zőrglise (Sylv: UJT. II.145). Az félelemne az ő sugása vagyon az ő fülében (MA: Bibl. 1.458).

Sugat: [facio insurrare; oingeben lassen]. Az ő szent lelke által ezt sugattya (Born: Préd. 267).

be-sugat: [denunciari euro; aneben lassen]. Császár híren kívül már nem lehet a dolog, mert ezek oda is besugatták az dologt (TürtT: I.228).

Sugó: 1) [susurrus; flüsternd]. Sugó mise: missa privata PPB. Az sugó gyónás bünt szaporító esolekedet, a mint nem réghen történt dolgok bizonyították (Alv: Post. II.89). Fülbe sugó vallás-tétel (Mad: Evang. 660). **2)** [elator, obrectator; ohrenbläser, angeber]. Sugoknac tarsasagát vtlád (VitéK. 63).

Sugod: [susurro; flüsteru]. Jaj mely szemérem pápa az te szentéged, vagy szonlaton látjuk az tüzet kerenged, sok viasz keresztvel sugdva bővöled (RMK. II.185).

Sugdal: [identidem inspiro, stupas in anrem loquor; wiederholt flüsteru]. Észre vette, hogy Zayda oldalához furja magát és sugdal fülébe (Fal: TÉ. 646).

Sugdógál: ∞ Mit sugdóglisz pogány? Hagyd lássam hideg testét a hercegnék (Fal: Const. 857).

Sugogat: [clam refero; heimlich berichten]. Boeskey Istvának én sugogattam Főjérvárról (MonTME. III.239).

SUGÁR, SUDÁR: 1) radius fulgoris MA strahl PPB. Ezeket különben nem láttuk, hanem a mely lyukon bészol-gál a verő-fény sugára (Pázm: Préd. 15). Ha a verő-fény sugára be nem jó háborunkben port nem látunk (61). Az emberi elmének sugára örömet vizsgálja a föld szőné látható állatok természett (62). A verő-fénynek süttő sugárát, az esők nedvességét szaporán szenvedtem (663). A nap szerez sudárral világosságot (Com: Orb. 11). **2)** [radius, ramus; ast, zweig]. A Suhodolozoz fájának olly magasán lúzákolott sugári voltak, hogy az eget láttattak énni (Pázm: Préd. 300). Három sugara toll forma gyíngyös boglár, az ki fülheváló egy papírosra (Radv: Csul. II.352). **3)** [primores; die besten]. Három izben hozta ki sultán Szuhán császárt Magyarországra s akkor szagatták a magyar nemzetnek sugárját ki (ÉsztM. 213). **4)** vitilis MA [flecht, gelochten]. Sugár-veszsző, melyet kőnek: vimen PPB. **5)** [procerus, gracilis; schlank, schmal]. Sugár hosszú ágú: colubrarum, colubrina PPB. Az kövér bíd ha főlkel ő sugár szárnyára, im az őh keselyő mely igen torogja (RMK. II.154). Isten ne meintsön látnak hosszát szép sudár pálcától (IV.80). Az körös fia sugár tetejét lonel-

től ki táczarod (Mel: Herb. 26). A szárnyok sugárát meg vize-sítik (Pázm: Kal. 19). A mely táuak ágai terhesek gyümöltsel, alá-hajolnak az üres veszszők meunek sugáron (Pázm: Préd. 62). Pázm: KT. 21). Sugár sereg bonto mosár ágyukból (dom-bardis) lövölözven (Com: Jan. 149). Szép sugár ágyú (RákF: Lev. 192). Valpót obtineáltak minden kár nélkül egy pár szép sugár taraczkkal együtt (RákF: Lev. 1.111). Vagyon egy kis ráró, sugár szárnyon járó, rám rúpölő ráró (Thaly: VÉ. II. 230).

Sugaras, sudaras: [procerus, gracilis; schlank]. Ha a jó méltóság a mérges gyermeket szokott helyén tapogatta volna sudaras csipő veszszővel, eléfejtette volna a dőlőrgést (Fal: NA. 157). Azt mondanád, hogy sugaras szárnyokkal emelkednek az egek felé (176).

Sugárosod-ik

főlsugárosodik: [exeresco, surgo; aufwachsen]. Utsza rugokka talaltatnac, mi helyen ualannemyre föl sugárosodnac es húzalkodnac (Pécsi: Szék. A2).

Sugárság: [gracilitas; schlankheit]. Szárnyok sugárságán rúpölést tanulnak (Valk: Gen. 60). Nem testi tagunk számát, sugárságunk állapottját kívánta, hogy ismerjük, hanem hogy lelki és testi gyarlóságunk ismérőiből a kevélységet megfojtsuk (Pázm: Préd. 1012).

Sudáru: [attenmor, gracilis fio; schlank werden]. Hasonló derekad sudáruát cypansioz (Thaly: VÉ. II.236).

SUHAD, SUVAD (suhadalom Lép: PTük. II.177.): cado, labor, prolabor cum strepitu SI. [mit geräusch fallen]. Hirtelen indulást ada gyors lábának, de kezdett lépési mélyen suhad-nak (GyöngyD: Kál. 458). Nekem kellett a nagy lóitató esebeket emelnem, melynek alkalmatosságával valami jég közé suhadván az egyik lábom 1759 (Hazánk. I.138).

ki-suvad: [elabor; herabgleiten]. A meli szája is az aekori sok nedvességtől igen megcsikván gyakorta könnyen ki suvad (ACsere: Enc. 152).

lő-suhad, lő-suvad: [elabor; herabfallen]. Az indiai eger maga testét híg sárral bekenyén, hogy jobban tsúszhasson a krokodilusnak torkán hirtelen csak lesuhad (Misk: VKert. 219). Jó darabig felmentenek s néha szintén az tetejüig az fának, csak lesuvadtanak róla (MonTrók XI.490). Dörzsöld kezdedd a míg a borsó haja lesuhad (Nyr. IX.131).

Suadalom [?]. Harmadik kin az erzekenségekek suadalma leszen (Lép: PTük. II.177). (Vö. Suhodalom?)

SUHAN: cado cum strepitu Kr. mit geräusch fallen,

be-suhan: [einclo; einsinken]. Az bíd egy helyen meg-tanulván lyukadni, lovának lösa besuhanván, eldülle (Kem: Élet. 61).

el-suhan: [clau aufugio; sich aus dem staube machen]. Pakrum uram az elnült ejjel suhana el előttünk Ujvárra (RákGy: Lev. 350).

SUHANCÁR: juvenis, pubescens, adolescens; junger mann. Így tanítják a csodavári nagy seholában az ő suhan-czárka argumentálói GKat: Tük. 350). Fldarok-béli tsapzi, sirka katonák és suhan-czár inaskák GKat: Vals. II.326). Bertek esudájára, kik új esudara vagytok, nézzetek ki suhan-czárka lón, nézzetek ki potrohos (Matkó: BCsák. 7).

SUHÉ: evericulum; zugarn C.

SUHOD (suhod. Adim): ferio virga, flagello, scutien caedo MA peitschen, mit ruten schlagen PPB.

Suhodalom: [etis, plaga; schlag, streich]. Viseltessen gondot Kd róá, hogy ütöt megelőgítsék, az ő suhodalmáról és az elvett pénzt is megadják neki (Nál: Lev. 184).

SUHOG: susurro MA [erepítő; prassolu, knisteru] Suhog mint a forró zsír a serpenyőben: frigitore, fritinnore PPB. Melogies meg az aczélt az tűzőn, azután verd be sós vízzel ugyan suhogjon az aczélon (Keesk: ÖryM. 300).

Suhogás: susurrus, susurratio MA [das sänseln]. Az ő testi vranak az labáinak suhogása ám vranus in a kővetnek (Mel: Sám. 389). Szép lassu suhogással által-lépek a második numerusra (Matkó: BCsák. 193). Noha csak hallani menének, de suhogásokról meg-esmeretének (Gyöngy: Char. 7). A kapták kopogását és a szarkos drótunk suhogását hallam (Gvad: Nót. PM. 29).

'SUJDIT'

még-sujdit: [percutio; schlagen] Egy nagy hojszn koszt-forma vasval úgy megsujditta, hogy még most is avjnakomon a pillattya (Nyr. VII.371).

SÚJT: caedo, percutio MA [schlagen PPB] Az tűznek oly nagy lángja vala, kihez sújt vala mind megöli vala (RMK. VI.91). Imadgyac a sunas corpat es nagy terdet sútnae neki (Mel: ATam. 122). A lutheristák Ihsznak eretnek nevet sújtának fejéhez (Pázm: Kal. 170). Snytanak veszőkkel: caedunt virgis (Com: Vest. 75). A bályányozókra a Dávid korbácsát sújtám (Matkó: BCsák. 185). Pofon sújtá neki az orczáját (Fr: Szján. 151). Olyan dolgokat sújték fejéhez, melyekből nem tudal még ki-fésülni sem (25). Addig verd, amíg kiesny, ha felő, ki veszi a pálczát kezéből s a fejéhez sújtja (TörtT. I.153). A számar a proféta alatt a földhöz sújtotta magát, mellyel urát arra tanította, hogy az isten őtet azonképen sújtja a földhöz (Misk: VKert. A16).

[Közmondások]. A rugó bő sokszor tulajdon mesterét agyon sújtja (Kisv: Adag. 405).

ki-sújt: everbero, excutio MA. anschwingen PPB

még-sújt: [percutio; schlagen] Áron pap megsújtá a tengernek vizét és az vessző ellen ottan kétfelő valék (RMK. II.14). A kire Ferenczet bízod, megsújsza az alföldet, hogy féljen tőle (Nád: Lev. 64). Noha megsúytta vesszőjevel, de semmi tetemet meg nem rontya (Börn: Préd. 282). Az nyomoruság, mellyel hűneidet meg sútd, suinyagatod (Börn: Ének. 177). Megsúytom az vizet vesszővel: percutiam aquam virga (MA: Bibl. I.54).

Sújtás: 1) ictus, percussio MA. schlag, streich PPB. Sújtásnak tuttanása: tax, tax PPB. Hogy a két száz snyttást venne ráta (Helt: Háló. 184). Az viz, mellyet a sábo az vesszőnecc snyttásával nyertec az közikkából (Kár: Bibl. I.14). Sújtástul testek reszket Paskó Eszr. A5. Esnek ömrátam sújtások, nem panaszlom, mert érzeni is szigyenem (Beres: Lev. 504). 2) aufschlag. Némely tulipák vörös sújtásokkal festettek (Lipp: PKert. I.49).

Sújtásos: [mit schüren geziert]. Új veres sújtásos nadrágot magamra vontam és szép sárca eszmáknat lábamra (Gvad: RP. 181).

Sújtasosan: ~ Egy sina bársong, ezüstönállal szűtt, sújtasosan, portai czaffrag (Monrók XXIV.233).

Sujtogat: caedo, ferio, dagello MA [schlagen PPB] Tagját mot kimelve snytogassad (Börn: Ének. 311). Ne nézd a vesszőt, hanem a kezét, melly sújtogat (Pázm: Préd. 128). Meg-érdemlettük sokszor hogy bűneinkért sújtogattassunk fele-barátiunktól (631). Békélt szent kezéhez, a mely sujtogat szinte úgy, mint ha ölegetne (Fal: NE. 41). A biblia ott snytogattya a dámákat, a hol leg elevebb az érzékenység bennük (Fal: NA. 132). Az udvariság azon egy igazsággal puhán tapogat itt egyet, amott sujtogat mást (Fal: UE. 473).

Sujtol: ~ Sujtoltatol az istentől (Megy: Balaj. II.89). Az isten bal kezében ostorral egy földi sujtol (101). Az isten szoret, azért sujtol szintén emyre (RédTem. 133). Mihelyen meg kezdet snytolni bennünket, ottan könnyörüni kezdet mi rajtuk (ExPrinc. ~). Nem haragjából, hanem atyai jó kedvéből sujtolja őket (Balog: TemK. 139). Isten gyakorta szolgálját keményen sujtolja (Zrínyi I.123). Az mely tiát sujtolja, az ő neki kedves tagja (Thaly: VÉ. I.136).

még-sujtol: [verbero, dagello; schlagen, straten] Sujtold j l meg a lovakat és tolj hátul a szekér kerekon (Pesti: Fab. 360). Kegyessen meg-sujtoltatnak, a kik vétkezének (Ker: Préd. 613). Őket is meg-sujtoltja és meg-snyarérttya a bűnért (Pós: Igazs. I.399).

mégsujtolás: [ictus, percussio; schlag, streich]. Az istennek meglátogatata avagy meg-sujtolása (Tynk: Józ. 309).

SUKA: fœcis stramentorum; strohlund. A parasztoe össze tekerik a pályát vagy sukát inkább és azzal az élő tie tőkét vagy alsó részeit bé-esimlyae (Nád: Kert. 23).

SULLOG, SULLYOG: [pedetentim procedo; langsam einhergehen]. Csak az szélén sullyognak (Szob: Dáv. 27). Mint bűlt ide oda sullyog (Gvad: Orsz. 134).

SULY, SULLY: pondus, onus MA. last, gewicht PPB. Ky nagy súlya vagyon ez mondasnak (ÉrdyC. 62). Isten kezének súllya jót meg-enghemet (997). Mikor a harsznak a sullen vala (Mel: Sám. 96). Ha súllya vagyon ennek a kemény bírántés-alatt kiadott parantsolatnak, meg-gondoljlyuk, hogy nagy hasznos vagyon tellyesítésének (Pázm: Préd. 159). Leg also graduson vagyon az ő terhes es súly volta miat (ExPrinc. 158). Turmus egyszer el szókék sullyam hartznak (Huszi: Aen. 33). Hum az anya, hum az apa sullyat nyom vállatoknak (Bal: CS. Isk. 57). Együtt sirassútok az én nyavalyáimnak súlyát (Zrínyi I.135). Nem futottat sullyát hidegnek s melegnek, tetszett jóva, sava egyaránt kedvednek (Gyöngy: MV. 4). Annak terhét és súlyát viselnék (RákF: Lev. I.196). A malomkő súlyát lássad, mint emeled, ma megpróbáltatom annak terhét veled (Thaly: VÉ. II.261). Némellyek nyomorúságokban nem erőlködnek, hogy kiféselhessenek iség-ekből és azért duplán érzik súlyát (Fal: UE. 151. 487). A ki pallosának súlya alá jut, annak már ki-törték pokolban a kaput (Könyi: HKom. 49).

[Közmondások]. Szüntön most vagyon az sullyán: res in eardine (Deesi: Adag. 3). A bot, ha meg aranyozzák is, sullyót üt (Fal: Jozg. 917).

Sulya, sullya: [gravis, molestus; schwer, drückend]. Az gyermek eos annoval sullyab loezen vala (ÉrdyC. 420). Minemew betegsogeti az yr isten ream adot, kit Kogtek bol tud, mine mew nehez eos sullya betegseg (RMNy. II.126).

Sullyogat: [pondero; abwägen]. Sullyogad és meg mérled erődet és vgy közdy dolgaidhoz (Helt: Mes. 348).

Sullyos, sullyas: [gravis, ponderosus MA. schwer, gewichtig PPB] Mindenféle nyavalyának sullyos igitat meg szabadit (RMNy. III.127). Istennek súlyos harazját (Börn: Evang. III.12). Sullyos órnányol ezeleködni: ex syngrapha agere (Deesi: Adag. 310). A hitről tanat nehez es súlyos dolgok (Mon: Apol. 34). Súlyos betegség (Új: HEnek. 59). Súlyosne tetezik az szent írásnae nagy tengerire bé menni (Zvon: Post. 1574). A hartzon, a hol sullyosb és nagyobb veszedelm vagyon, oda leg-több vitézeket küld a generál (Pázm: Préd. 35). Magas mennyben az örök dűtsőségek pondus, sullyos és terhes nagy-voltat várjuk belkölkre (167). Sullyos szenvedés (Laud: TjSégis. I.590). Sullyos fáradtsággal kenyeret keres (Kisv: Adag. 74). Készen tartsad sullyos szabálydot s német testből rakj garmadákat (Thaly: Adal. 132). Ez a dolog annak is súlyos a ki várja, magában pedig nem szinte helyes (Fal: UE. 489).

Sulyosan: graviter, ponderose MA schwer, gewichtig PPB

Sulyosbság: [major ponderositas; grössere schwere]. A világ fiai a sunyarúságok sulyosbságából örülvén igaz-gyöngyön makkot cserélnek (Súzi: Tromb 451).

Sulyosít: adgravo, onero MA beschweren, belästigen PPB. Job az istentől bocsátott tsapásokat békéséges tűréssel könnyebíteni, hogysen békételen türelenséggel sulyosítani (Pázm: Préd 685). A bírónak sententziájából éresék a peresek, mellyik félnek ügyét hatta helyén és mellyik félt sulyosította (Pázm: LuthV. 256). Nehéz pays sulyosítja kezét (Zrínyi 190). Tekintvén, hogy sokféle terhelésekkől sulyosítottak, azon terhet rólatok elfordítottam (Gér: KárCs. IV.603). Sok volna leírni, az isten állapottokat mint sulyosítja (TörtT. 1224). Az háladatlan sulyosítja a vétket, mellyel jó-tett urunkot búsítottuk (SzD: MVir 262).

még-sulyosít: ~ Az úr isten nehéz körösztömet újabb scherral sulyosította meg (LevT. II.187). Isten tégedet igaz ítélivel meg sulyossát (Zvon: Post. II.162). Hogy szententziájával meg ne sulyosítottassunk, abban keresett és mutatott módot, hogy okot beünkben ne talállyon a kárhoztatásra (Pázm: Préd. 9). Az úr isten a mennyire halasztja, annyival meg-sulyosítja a gonoszok büntetését (29). A sententia után szinte amly viszázkodás támad arról, mellyiket sulyosította meg az törvény (Pázm: Kal. 102, 103, 934).

Sulyosítás: aggravatio Kr. [beschwerung]. Meg-folytván a sokaság foggyatkozásának sulyosítását, azt mondotta (Pázm: Préd. 833).

Sulyosod-ik: oneror, gravor, aggravor Kr. [beschwert werden]. Ő-félsége a spanyol királyt, ha sulyosodni kezd a hadakozás a portugallusokkal, nem hagyhatta-el segítség nélkül (Zrínyi II.167). A difficulta mind jobban-jobban sulyosodik és a malaszt kisebbedik (Fal: NE. 40).

még-sulyosodik: ingravesco, invalesco MA [vergrössert werden]. A rajta megsulyosodot nyavalyákból kiszabadulás (Pázm: KT. 36). Megsulyosodék Saul ellen az viadal (MA: Bibl. I.368). A betegség meg-sulyosodván (Czegl: Dág. Előh. 29).

Sulyasos: [ponderosus; gewichtig]. A dolognac sulyasosult nem erie (Helt: Mes. 212).

Sulyosság, sulyás: gravitas, ponderositas, pondus, onus, difficultas MA schwere, beschwerlichkeit PPB. Hallyok az isteny fenyegetesnek swlsagát (ÉrdC. 96). Istennek zent ygasagnak swlsagára nem merce magat bznyn (101). Megkostolta isten yteletynek swlsagát (673b). Forzom sulyasagat betegsagennik (RMNy II.127). Ezzi búney sulyasag (Mel: Szán 387). El viselvén annak sulyassagát (Kules: Evang 11). Isten a búntetésnek késedelmeit sulyossággal viszi helyére (Pázm: Préd 339). Nyilván ismérteti isten a búmek gonoszagát a keserves oszorozások sulyosságával (771). Késedelmes néha az örökké való igazsagnak sulyasag (Prág: Serk. 684). Terhe sulyasagát meg-nyván (Mey: 3Jaj. II.25). Itt a keresztnac sulyasag, kovest tart kemény volta (Új: HÉnek. 37). Az törvények sulyaságán minden ember példát vegyen (ÉrdTörtAd. II.503). Az elhílt colosnari gyűlésünkben az sok foggyatkozás sulyasaga miatt nem mehothé (Thaly: TörtK. 91). Büneidnek sokasága és sulyasaga (Illy: Préd II.185).

Sulyásagos: [onerosus; beschwerlich]. Nem sokat különbö-zünk a szolgáktól az életnac sulyásagos terhe viselésében (Mey: 3Jaj II.6).

SULYOK: fistuca, pavicula, tudex MA schlägel stempel PPB. Meg egyenestte ew az ygasagnak tewrewel awagy swlyokawál (ÉrsC. 383). Ha az szép lovát azért kilték, egy

sulyokical majd agyon verjék (RMK. 17). Szent Mathyasnac feiet elrontattac deszkac közet lebocsiatot vas sulokkal (Helt: Bibl. I.63). Lá minemű sarud vagyon, fekete, szeles mint egy sulyok (Helt: Mes. 453). Fogsgában tartá, végre sulyokkal megöletteté (Monrók II.39). Mint ha egy sulokkal fűtötté volna agyon (Börn: Préd. 688). Sulokkal veri agyon (Zvon: Post. 320). Egy nagy király fia hogy menne egy olly pogányhoz, ki mint egy félállat csak a sulyok alá hizlaltatnék (Szal: Krón. 15). Nem tudgya, micsoda az kereszt sulyka (Prág: Serk. 882). A magad feiere sulykot csinálnak (Bal: CsIsk. 42). Az halálnak sulyka volt fejkőn (Alv: Post. I.104). A pöröllyel, sulyokkal az éket erőlteti, belé veri (Com: Jan. 193). Átoknak sulyokjával agyon paskolják (GKat: Váls II.249).

[Szólások]. Ha igaz az, hogy Cyprianus tanította az halottakért való hasznos imádságot, az te sulykod gazban esett s te perlitetted oda (Bal: CsIsk. 112). Az gazban pereg a te sulykod (154). Nyárfa sulyok ez szentelen Mátyás (Pós: Válasz. 216). Ha nyárfa sulyok hagyigálás ninesen a dologban (Czegl: MM. 201). Fűz fa sulyok ez igen igen nagy hazugsághoz illendő mondás (Matk: BCsák. 9). Mark á b a szakasz-tani pergetyűs sulykának nyelét (SzD: MVir. 19). Némellyek igen elvetették a sulykot: quidam *super-jecere fidem PPB. Az egész világ ha valaki a sulykot a gazra vetette, bezzeg te messze lödítád a nyárfa sulykot (Kereszt: FelsK. 414). Fűz fa sulyokkal a p t á z o l (Matkó: BCsák. 127).

[Közmondások]. A gonosz götses fát ha megakarod hasítani, tehát sulyok és vas ée kel hozzá (Helt: Mes. 383).

égyengető-sulyok: [pavicula; schlägel]. Szérű egyengető sulyok: pavicula PPB. A basalicum magvát ha el-fédel, egyengető sulyokkal betapodni kell (Nad: Kert 99).

göröngytörő-sulyok: volgiolum PPB.

mosó-sulyok: laviviae tudicula PPB. [waschlüel].

Sulykoeska: [pavicula; schlägelchen]. A pádimentom tőmő fával pádimentomoztatott és sulykoeskával meggyenesítettett (Com: Jan. 108). Egy kis kalapácsal vagy fa sulykoeskával very-bé a fában (Lápp: PKert. II.26).

Sulykol: [fistuco; festrammen]. Űtöm, sulykolom, sulyokkal poskolom, dögölöm: pavio PPB. Asszonynépek a folyóvízen ruhájokat mosván, sulykolván mint akármely csendes időben (Szal: Krón. 200). A pádimentom fa kossal tőmöttetett, sulykol-tat (Com: Jan. 106).

SULYOM: 1) tribulus aquaticus nux aquatica lacustris, castanea aquatica MA. stachelmus PPB. Az vízi tribulus a sulyom, a ki tóban terem (Mel: Herb. 41). Mondola és gesztenye-fa, ismét sulyom (Com: Jan. 26). Sulyom fánk. Ezt az hé vajban mártsd bele, olyanformán nő mint az sulyom (Radv: Szak. 207). **2)** erdapfel: trüte KirBesz. 156.

vas-sulyom: murex, tribulus Nom? 323 [fussangel]. Három-szegű vas sulymok: murices PPB. Nagy sok vas sulymot trinytatott vala ki a törésre (Szal: Krón. 188). Darius vas suly-mokat asatot volna be az földbe (Ferró: Curt. 157). Algyuk, taratzkok, vas sulymok, paysok (SzCsamb I.124r. 85). Két tekenőbe vas sulyom (Radv: Csál. II.397). Vas sulyom egy tomában Belek kapujában szákdos (MonTME. VII.527).

Sulymos: nux aquatica abundans Kr. [stachelmus]. Piscina Swlywmus Kysswlywmus 1386. Usque ad Sywlywmusfoka 1386. Piscina Swlywmuspalya 1386.

SUMMA, SOMMA: 1) summa MA. summe PPB. Ved hozyd sommnyat az foglyoknak mynd emberből mynd három alattól (ÉrdC. 182). Tartozik fizetni egy somában (RMNy. II.67. 82). Nem keszen pokolba trombita, súp, somma, minden

testi lelki is elvesz (Mel: SzJán. 456). Valának e seregben soe hadakozók, kiknek somma vala körül be nyoltuan ezer (Hélt-Krón. 87). Tamás érsek, Fejérvárnak építtetésére nem kicsiny summát hagyott (MonIrók. III.182). Vegyétet sommát az Izrael fiának (Kár: Bibl. I.144). Míkor a vitézek közül sokan elvesztek vőba egy harezon, sommát szelének egymás-között (Pázm: Kal. 808). **2)** pericla C. [argumentum]; inhalt. Rövid somma: epitome C. Sommája valaminek: summarium PPB. Úgy rendeltem azoknak magyarul írt sommáját (Pázm: Préd. I). Az apotekának summát ezíaltam szép értelemmel, hogy az mit keres az olvasó, az summát megtekintvén hamarab, megtalálja azt (MA. Bibl. Előb. 5). A könyvnek sommájában írva vagon (Illy: Préd. I.320).

Summál: addo, eogo in summam Kr.

[**égybe-summál**]

égybesummálás: [additio]. Végezé egybe summálásnac okáért (MA: Scult. 708).

még-summál: 1) [recapitula]. A septuagesima vasárnapnak evangeliámát meg summáluan (Tel: Fel. 41). **2)** [convenio; übereinkommen]. Az törökkel ezer forintban summáltak meg, es abban tartották meg az varost mint ell. negy esztendeig (RMNy. III.277b).

Summáltat: [tributum exigo; besteuern]. Mint ell. hat esztendeig, ebben summáltatták őket (RMNy. III.277b).

Summás: [generalis; allgemein, gemeinschaftlich]. Értelmes summás beszéd, summája az írásnak: lemma PPB. A három kérdésre-valo summás válasz-tételnek egy arra lltt alkalmatlan felelettel való nagyob megerőssödése (Pös: Választ. Cím.) Némely summás orvoslásnak módgyarú: de remedis quibusdam generalibus (Fely: SchSal. 4). Ő kevés igikkel szollott summás példabeszédek (Illy: Préd. II. Előb. 1).

Sommáson: ad* summam PPB.

[**Summáz, össze-summáz**]

össze-summázás: [recapitulatio; das zusammenfassen]. Rövid össze summázása a minden eddig mondattatott dolgoknak (Tus: Apol. 257).

SUNDA: indigestus; unordentlich PPB. Mint Sámson, kinek egerlő szemében tünvén sunda Dalila, ez tetszik, úgy mond, szemeknek (Csúzi: Síp. 6). Sem semélye sem magavise-lése, mivel igen lágy és sunda vala szegény, nem tetszett 1759 (Hazánk I.212). Olyan rút, fekete ember volt Guthi, hogy a sátorbéliék között számba lehetne venni, a mellett sunda magavise-lése is (214).

SUNNYOG: [astute ago; duckmüßern]. Sunyogo: elan-cularius, sublestus PP.

SUNYOROG: [oculte ago; geheim zu werke gehen]. Mások háta megett sunyorgó szellér (Thaly: VÉ. II.122).

SUPPAN: cado cum strepitu Kr. [plumpen].

bele-suppan: [cum fragore incido; hineinplumpen]. Jupiter vete nekik egy nagy tevket ala menybel, mely nagy zvgással bele suppana a wyzbe (Pesti: Fab. 16).

SUPÉRLÁT (soporla MünchC. 69): velum, anlenm MA vorhang PPB. Sátor, kalmár marha, fedél, ponyva, ágy fedél, superlát: caducum PPB. Im a templomnac soporlaba ketten kette zakada a felső feletől foguan mőnd az alsóiglan (MünchC. 69). Az templombeli soporla ketté hasada (Tel: Evang. I.404). Pipeskedik a superlát alatt (Márkó: BCsák.166). Csipkés király-szín kanuka soporla (Gér: KárCs. IV.463). Azon ágyhoz való superlátot fástul együtt küldje Kegyelmed (Rák F: Lev. III.710). Superlátot tsínála kék, veres és fejez selyemből (Moln: JÉpül. 487).

ágy-supérlát: [siparium; bettvorhang]. Előfüggesztő ponyva, jäték helyre elő függesztetett kárpit, ágy superlát: siparium PPB.

1. SUPRA: vinga Kr. [rute]

Suprál, supráz: [vingis caedo; schlagen]. Czébeli mester-ségeket akarják előttünk fitogtatni es immár vgyan nem dísztek az meghasban való lopezihérséghez, mikor az soet suprállynk nem is börgyirtásért (Bal: Epin. 5).

még-suprál, még-supráz: \ Ígyen hagyj ott embert vőb, hogy legyen, ki megsuprálja az ahtelit (Nád: Lev. 63). Azért adják kezünkbe a vesszőt, hogy azzal a csintalan gyerme-keket megsuprázzuk (Csúzi: Tromb. 287).

2. SUPRA. Supra agnó, szókj fel kabla, haza jött férjed, tombj Kató az te szíp palástodkan, gombos sarudban (RMK. I.14).

SUPREKERCS: stípa, stípula; halin, stengel PPB. stop-peli Adámi.

SURGYE: [puer Cizanus; zigemerkmale]. A cigányoknak is jti volna surgyének (Thaly: VÉ. II.255).

SURJÁN: [novus; jung]. E fának gyökeréből más termő surján fiatalok nőnek (Mel: Jóh. 20). A termő fának, ha szinte ki vágtattatik, az s surján ágú nem nyo-gznak, hanem ki kelnek a földből (34b).

SURK(füz): ? Hí est salix, que vocatur surkfüz 1252 (CodPatr. VI.67).

SUROI (suroi Radv: Szak. 187): frío, frico, tero, attero Kr. [reiben]. Az liszthen töltis tiszta vizet, azt az levében keverd el, sorold mindaddig az tenyered közt, míg annyi leszen mint az kása vagy lenese szem (Radv: Szak. 187). Meg gyult ingét surollya tőre kalítsához (Szentm: TFü. 11). Surollya magát a nád tőrsőkéhez (ACsere: Enc. 221). A galitzkőben való réz a hozzá suroltatot vashoz ragad (250). Igen alázatosan oreczánót hatalmasságod lábajhoz surolva kérem istent (MonIrók. VIII.75). Mely követed a császári méltóságos kegyelemhez oreczát surolván esászári ruhával feltiszteltett (MonTME. IX.369).

el-suroi: [contero; zerstampfen]. A pápisták az istennek tiz parancsolatit akarják undok lábakkal el surlani (Vár: Szöv. 51).

még-suroi: [attero; anreiben]. Ha a betegek és az ntazók vizet nem találunk, tiszta porral súrolják meg ortájokat (Mik TörL. 461).

Surlód-ik: atteror, africor SI. [angerieben werden].

Surlódás: [africatio; anreibung]. Az alfelnek feltörése a nyargalásból való koptatástól, surlódástól vagon (Com: Jan. 46).

SUSA: ? Nyr. IX.73.

SUSÁRKOD-IK: [deferro; angeben]. A ti ellenünk susár kodó információkból lett (Pös: GBot. 17).

SUSÁROL: susurro MA. leise reden, brummen PPB.

össze-susárol: [concito; anhetzen]. Az nagy urakat te összesusárlád, az nagy hamisságra őket felindítád (RMK. II.195).

Susárlás: [denunciatio; anzeige]. Hahol elfoglalandgyác az gonosz irógyeknek susárlási (MA: Tan. Előb. 27). A susárlásból csak egy tyukhaszonnyi haszna sücsen (Nyr. XIV.161).

Susárló: susurro MA. ohrenbläser PPB. Az susárló ember az töjedelmec közt hasonlást szerez (Kár: Bibl. I.612). Meg irrattat az caputban az susárlóknae es resteknee kár vallásae (314). Nagyon vidol susárló Mátyás (Pös: GBot. 16).

SUSKA: luxorius; siemandel? Szívességét szoktak nézni a gazdáinak, szorgalmatosságát szurkos gazdasszonynak, nem kérded, mi nyelven szólának szakácsnak, sőt azt sem, valyon nem bíják-e suskának (Orczy: Nimf. B5).

Suskás: effeminatus Kr. lascivus; weibisch, geil. Igue suskás, bujas; Milesiis effeminatio (Kisv: Adag. 306). Csak hasnak szolgál, suskás, buja ember (167).

SUSNYA: 1) ignavus MA. [féig] Nemtelen susnya paraszt-ság (Toln: Vigaszt. 114). 2) [squalidus; schmutzig] Az menyegzős házban is nem csak azok találtnak, kiknek menyegzős ruhájok vala, hanem a ki susnya köntösben áltózott volt is (Pázm: Kal. 537). Ha szurkoson és susnyán jár, az övezegység-ne tisztít meg haladni mondatic (Frág: Serk. 910). A menyek-zői házban nem csak azok találtnak, kiknek menyegzős ruhájok vagyon, hanem a ki susnya köntösben áltózik is (Pós: Igazs. II 327).

Susnyaság: filhivies, lutum; schmutz, unrat. A Luther és Calvinus követő prédikátorok írásból sok susnyaságot leírtak (Pázm: Kal. 1071).

SUSOG, SUSSOG: susurro, mussito MA. mormeln, brummen PPB. A magyarok susogni kezdéne az ő nagy átlatatlanságot szerént a király ellen (Helt: Krón. 47b). Susog és szol vala a nép (Helt: Háló. 351). Ha prédikátor vagy, ne fély, ne susog, hanem kiélez, fedly, dorgaly minden gonoszt (Born: Evang. II.246). Szóban jó értelesen szólni, se susogni se derrel durrál (553). Halgass, mondod, susogj és suttogj: tace, inquam mussa et mussita (Com: Jan. 203). A párlagymák éh embernek sokkal hasznosabak, mint akarmely aranyozott faistenkék, a kik időtt a pápisták térdén-állva hosszú szolomákat susognak, bírtátnak (GKat: Vált. I.1126).

Susogás: susurus, susurratio, susurrum MA. gemurmel PPB. Nézd, mit hoz reád is irigyek morgása, tudós tudatának tendor susogása (Orczy: Köldi. 13).

SUSPUS: [dedecus; schande]. Sőt kiesínke, hogy Maeski uram suspust nem ejte rajtam (Nyr. XIII 227).

SUSTÁK: [sextarius; sechser]. Négy susták nyomó (PP: PaxC. 23).

SUT: recessus; schlupfwinkel. Hiv szőszöllő vala királyi udvarban, ha ni roszat koltolt irigység a sutban, azon volt, lehessen háitani nyomban (Orczy: Nimf. A5).

SUTA: mutilus, corubus minutus; gestümmelt PPB. A suta gömbölyög az, a mely az also kerülettől fogva a felső egyenlő és melleses kerültre egy aránt vitétik fel (ACser: Enc. 76). A magzat eredetét vérszen a méhben a magból létt és a tojómagynak sutáb részébe helyezett állati kezdet-től (152).

SUTTOG: susurro, insusurro, mussa, mussito C. mormeln, brummen PPB. Vgy suttogiatok, hogy el ne arnylatok Dees: Adag. 123). Mindnyájan én ellenem suttognak (MA: Bóld. V. 20). Susogj és suttogj: mussa et mussita (Com: Jan. 203). Suttogva beszélnek (Land: Újság. 1581). A vének csak suttognak, pögeznek és nyögnek (Szatm: Cent. 334). Itam Kegyelemeteknek, hogy itt az szomszédban mind suttognak butognak (TörtT: 1216). Suttogott boeskoru a mint forgattam (Gvad: RP: 87).

Suttogás: susurus, susurratio C. mussatio MA. das heimliche brummen PPB. Rüteltatit az templom, ha játeckal, suttogással tölti ember idejét az templomban (Zvon: Post. II.273). Ellenkezőe egymással a nevetés és sírás, suttogás és kiáltás (Com: Jan. 92). Nem kímál közöttük csak titkos suttogást

(Zrinyi II 20). Mi az oka, hogy Kászoni mindenütt az suttogásba interessatus, mindenütt jár kel, titkos (TörtT: 1220).

SUTTOM, SUTTONY: [angulus, recessus; winkel, schlupfwinkel]. Midőn más jámborok processiót járnak, ők a suttomba pillagnak (Tel: Evang. 217). Suttomba reitezuen (Tel: Fel. 201). Nem mene valami suttomban és reitekben (Pécsi: Száz. K. 86). Noha fejet emelien az suttombol ordet (Mon: Képt. 314). Az anyaszentegyhazban kell lenni az igaz hitnek, nem valami suttomba anagy szegletben (Mon: Apol. 9). Suttomban, reitekben kiáltnac (443). Így vesztet rokon az suttomban (Czegl: MM. 119). Kisv: Adag. 227). Halgat az suttomban (Nyr. X.409). A mint állok a suttomban (PhilF. 56). Egy sutton, egy reitek se légyen, mely bé ne-tellyék undok felesétségekkel (Súzi: Sip. 178). A suttomban nyakon csupják gonosz cselekedetekkel azt, a mit oly hangosan mondottak: la condanna in privato (Fal: NE. 39). Megkerülnek minden suttomot, befürják magokat minden magános gyülekezetre (56). Magával hozzát az uri méltóság, hogy mind azokról meg-keljen felelnie, a mit a szolga rend valamely suttomban tselekeszik (71). Teli torokkal kiáltják az erkölcsös életet, de a suttomban nyakon csupják (39).

Suttomban: [clam, occulte; heimlich, geheim]. Örömet tudnám, homa nem végére víthaker, hogy efféle suttomban lappangó lutheristák voltak (Pázm: Kal. 173). Voltak nem kevesen, kik suttomban kárboztatták szegény fejét (ErdTört. I.106). Kohári ládában feles van nála most is, suttomban megtartam vizsgálni (Beres: Lev. 46).

SUTU: minus Kr.

far-sutu: cauda exemptibilis fistulae catapultariae; schwanzschraube an der flinte PPB.

Sutus: incinatus Kr. hackig. Sutus allottskák, részetskék (ACser: Enc. 117). Ha penig a tűzes vas hideg vízbe gyakorta mártatik, romló és kemény lesz, ő rajta az igen apro sutus rozsek szünteleül által járván (250).

SÜDÖRÍT: [consocior; sich verbinden]. A samaritánusok a boldog állapotban a sidókkal farkasnyakat vontak, s a szoros ügyben pedig azokhoz südörítették és magokat sidóknak lenni tettették (GKat: Tük. Előb. 18).

(SÜDÖRKÖD-IK)

Südörködés: [olbersatio; das herumschwärmen]. Szüntén ugy képi ez az ortzátlan jesuita a tisztaságos Mária körül való südörködését, a mint ők a dajkákkal szoktak az udvarokban szentelenül ekerselnie (GKat: Vált. II. Előb. 34).

SÜGE: [?]. Az havasokon sügével tolja az ló az havat (MonTME IV 206).

SÜGÉR, SIGÉR: raja C. perca, erythrinus MA. [barsch]. Következnak orsófark, sügér, koney halaknak nemek (Radv: Szak. 111). Kövi halat-kák a sigér, a nára, a jözkeszeg (Com: Orb. 69). A sigér igen félénk és igen ravasz hal, az betegnek igen hasznos (ACser: Enc. 229). Sügér avagy dörgéze nevű tükös szárnyu halcska (Land: ÚjTegis. II.831). A csuka sügérral kedvesek ételre magok jószágokkal (Fely: Sch-Sall. 15).

hegyésszakállu-sigér: cobitis barbatula Com: Jan. 33. Folyóvíztől halac ezec: a víz, keesege, hegyes szakállu sigér, hegyes szárnyu sigér, orsó farku hal (Com: Jan. 33).

hegyésszárnnyu-sügér: cobitis aculeata Com: Jan. 33.

tengéri-sügér: raja Major: Szót. 402.

vörös-sügér: cobitis barbatula Com: Jan. 33.

Sügérke: [percula]. Hogy ha egyebet nem is, sügérték fogatok (Czegl: Dorg. 260).

[SÜKKESZT]

el-sükkeszt: [nulla numero puto; missachten]. El sükkesztette a jó intéseket (Land: Újság. 1571).

SÜL (sy/ny JordC. 701. fel sylwen 293. sülth 1572. KBécs C5): torresco MA. [gedörnt, verbraten werden]. Megszáradok, sülk: assudesco PPB. Látanak az zenőn hulat sylny (JordC. 701). Az ökör vetretzeje roston sült (Gvad: RP. 9). Új sajt, hamuban lapos sült pogácska (Orezy: KöltH. 145).

[Szólások]. Néki sem sül ám hívelyében kardgya: Archilochi patria (Deesi: Adag. 95). Az ő kargya sem sül ugyan hívelyében: frenum non habet lingua (176). Nem hagyta magához sülni a gyalazatot (Pázm. Kal. 265). Nem hadgyák nemzeteken sülni a történt rít dolgokat (Hall: III. list. III. 25). A hol s kin sül a patratum, törvény szerint büntetessék (Monlók VIII. 124).

bele-sül: 1) succesu destituor Kr. [stecken bleiben]. Mindjárt az első szavaiban bele-sült: prima statim verba *praecidit PPB. Az többen mind által méne, s im szinte az végén sült belé (Deesi: Adag. 197). Bele sült a beszédbe (Fal: Jegyz. 921). **2)** [inhaerescio; stecken bleiben]. A ki egyszer egy példás bolondságba belé sül, hogy abból kihatholhasson, négyet is szül utána (Fal: U.E. 475).

benn-sül: [inhaerescio; stecken bleiben]. Itt azért még ez edgyszer benn sül Kegyelmed (Megy: SzaÖróme 275).

el-sül: torrefio, exuro MA [verdörnt werden]. Némel mag mindgiarast ki kele, az nap pedig fel kehen, el süle és miért hog nem uala gőkere, megszarada (Fé: Bibl. I. 57b). Az nap fel kehen el sülenek és miért hog nem uala gőkere, ki szaradanak (21).

föl-sül: [effulgeo; erglänzen]. Az nap föl sylwen, meg fonyadanak: sote orto aestuaverunt (JordC. 393).

ki-sül: 1) [extorresco; ausdürren]. Ki-sül, ki-asz a vetemény vagy vetés: sata retorrescunt PPB. **2)** [jctum emitto; losgehen]. Lippában az ályniuk hamar kislőnének, csak két öreg ályniuk romolva veszének (RMK. III. 39). Gyorsan rettenetes pattantyu ki-süle, török tábor felé golyóbisit küldé (Zrínyi I. 121). Feltekert puskáját maga mellé vévén, a tolgongó nép közt akaratya ellen ki-sült nem remélvén (GyöngyD: MV. 80). Tudgyuk, hogy minden embertől, járom, tésoha, jó eke ki nem sül (SzBodó: SöDics. B4). Gáspár Jánosnál volt egy puská feltekerve, hozzá tartja az egyik törökhöz, nem sül ki az puská (TörtT. I. 192). **3)** evenio, sequor, consequor Kr. [følgen, sich herausstellen]. Szép elmétől kellett ki-sülni ennek a feleletnek: hoc responsum excellentis *eujnsdam ingenii est PPB. Sok vallásunkat gyűlöelő embertől fogott kislülni Orlaira nézve, ez pedig csak váz volt a kenderben (TörtT. I. 220). Efele dologbul sül ki az igazságnac meg erősödése (Czegl: Japh. 35). Mi sül innet ki az idvességre tartozó tradícióknak általmazására (Fös: Igazs. I. 103). Ebből sül az ki (DEmb: GE. 60). Ebből az versengésből az sül ki (Fal: Const. 844).

még-sül: 1) torresco C. retorresco MA [verdörnt werden]. Félig megsült: semissus C. Még-sült gyeyetség: *tatum crassum PPB. Eleyben hozanak egy megh sült halat és leepes meezet (JordC. 619). Az nagy ebsegnee ő tüze miatt vgyan meg szült, veszett (Born: Ének. 133). Az ökröt hirtelen ne süssed, hogy megsüljön szépen (Radv: Szak. 33). Meg sült és el szárad (Horr: HÖst. 2). **2)** [induresco; hart werden]. Ki rettenetes ennyire meg sülni, meg asznyi, meg maradni az bábba (Born: Préd. 228). Rea néztec az gló isten fiara, de az megsült vak-ság miatt ngyan nem esmerhettee (411b).

öszve-sül: [concremor; sich verbrennen]. Rakva szénával, zahnával az házok közi, s ha megtalálha gyűlni, mind öszve-sülének benne (Beres: Lev. 92).

Süldögél: [torresco; gedörnt werden]. Három száz fogoly nadár süldögellyen töltve, tyuk, lud, vadhus, halakkal konyha legyen tele (Szentm: TFü. 8).

Sülés: [coctura; das backen]. Mikor az tarpecsenye jó süllésben vgyon, vedd ki az tűztől (Radv: Szak. 14). Az tehénhús pecsenyét fonyad meg a rostélyon úgy hogy fél süllésben legyen (17). A kenyér nem egészes, ha süllése nem elég (Fely: SchSul. 9).

Sület, sült: ~ Mikor az tehénhús pecsenye fél sületében vgyon, ítőgesd meg (Radv: Szak. 15). Az pecsenye mikor leves sültében vgyon, úgy metőljed az táiban szép hosszan (24). A sültec és rántottac egészessebbec, hogy nem mint a főzöttc és levesec (Com: Jan. 83).

Sületlen: inassatus C. non tostus MA. ungebraten PPB. Sületlen, fötlen etel (Frank: HasznK. 103). Soha sületlent, fötlent föl ne adj, akármint kérje is az urad (Radv: Szak. 13). Tikmonyból süllyis rántott, öntőzd meg hé vajjal, hogy sületlen ne maradjon (217). Semmit abban sületlenen meg ne egyetec: non comedetis ex eo crudum quid (MA: Bibl. 159).

Sült: 1) assarius, coctilis, coctus, pistus, assus C. torridus, tostus MA. gebraten, gedörnt PPB. Lisztből sült: similigneus C. Hozanak neki eg sült hal rezet és mez zint (MünchC. 168). Ánulanak neki eg sült halnak remeket: obtulerunt ei partem piscis assi (DöbrC. 322). Nagi yo sülth etkek és borok (DöbrC. 197). Az verő volt Salamonnak idejében, kívül a sült bárányak csontját meg török vala (ÉrsC. 69. 125). Jo mast sülth peczenet emi 1572. (KBécs. C5). Nyersét ne egyetők, de csak tőznél sített (Beythe: Epist. 100). A sültkehez (assaturis) adattatnac mártogatni való etkek (Com: Jan. 111). Es ha mi sültkeknec és darab petsenyéknec egyéb nevei vadaak (Com: Vest. 49). **2)** totus, merus MA [ganz, rein]. Miezoda sült vakmerőség legyen nemely emberbe (Born: Préd. 228). Merő sült balgatagság az ellen tusakodni (Pázm: Kal. 484). A kevélyeknek merő sült bolond kérdések és ditsekedések vgyon (Pázm: Préd. 55). Ha valaki egy nagy hegynek tataná száját, sült bolondnak tartanak (Pázm: LuthV. 106). Legyen noked is vgyan azom felelet monda, ki abban a dologban az közezi sült paraszt soccal maradeki vattok Aerius nagy apítóknak (Bal: CsIsk. 128). Hiszem, megláttad immár, ha sült vak nem vagy (233). A régi keresztények köztöt ngy tündöklött az atyafi-szeretet, hogy még a sült pogányok is álmélkodtunac rajta (Tyúk: Jözs. 34). Tudatlan sült parasztoe: idiotae (Com: Jan. 153). Merő sült pogányok (GKat: Váls. I. Előb. 22. 81). Magától a csupdosás jó sült vita (Czegl: MM. 201). Jök között ütőso légy inkább, mint első a sült gonoszok közt (Kisv: Adag. 98). Nem lehet az eg alatt sültébb bolondság, hogysen egy kardvágás bizni életét (Fal: NE. 34).

[Szólások]. Jól s sült: bellus ardellio MA. Őzue gyűlte most az iol sülte: amphictyonum consessus (Deesi: Adag. 211). Borral mosdik, sülttel törődzik (Fal: Jegyz. 921).

nyáron-sült: subvorbustus PPB. [spießbraten].

parázsban-sült: subcineritius C.

rostélyon-sült: craticula prunave tostus PPB. [rostbraten]. Jól ettem a rostélyon sültből, minthogy gyenge volt (KirBesz. 33).

SÜT: pinso, coquo C. torreo, torrefacio, asso MA. backen, braten, dörren PPB. Nagi ezőtörtőkneguel a pogacza kenieret kel vala sütniök (WeszprC. 38). Zoktak vala evlvy nemely hytuan házachkaban és sevtnek vala tykot (CornC. 238). Húst

süt vala az betegeknek (MargL. 51). Pogaczakath syteenek (JordC. 34). Süss pogacikat (Helt: Bibl. LG4). Nagy sic perzenyet miso mondasert az papoknak süttel (Börn: Ének. 388). Az felleg az napnak melegségétől süttetuen el mulic (Kár: Bibl. 1636). Süttő halnak rezo (Fél: Bibl. 137). Az ezalutól süttet nec vala (MA: Bibl. 1 167). Üstökös tsilag soha sem tűnlet, hogy valami sovánságot avagy dögletességet a földre nem süttött volna (Com: Jan. 12). A bors fa gyümölte a verő fényen harmad napig süttetik, míg meg kuporodik (ACsere: Enc. 224). Éjjel és nappal hévség és hideg sütvale engem (Illy: Préd. 1 176). Tűzes vassal lilioni bélyegőt süttették hátára (Barna: Isk. 408).

[Közmondások]. Késő süttue: sero sapiunt Phryges (Deesi: Adag. 3). Késő süttue: terrestis balnea (156). A ki mint öröl, úgy süt (Kisv: Adag. 161).

alá-süt: [denitto; herabsenken]. Alá süttő feieket az öker, ketske és a juh és el takarodának (Helt: Mes. 22). Az szegény eb alá süte a feit és el kele pironkodni (29).

alásütés: [demissio; das herabsenken]. Feje alá süttéssel meg hullamodott király (Megy: 6Jaj. IV. 21).

bele-süt: inuro MA. einbrennen, einbraten PPB.

benn-süt: [haerere facio; stecken lassen]. Ben-sütfőte azzal a tselekedettel a jesmitát (Czegl: Japh. 95).

el-süt: **1)** aduro, torreo MA. anbrennen, verbrennen PPB. El sütfőte a der az ő szabadságokat (Helt: Krón. 21). **2)** [asso; braten]. Az ökröt három avagy négy óráig elsüssed, hogy megsüljön szépen (Radv: Szak. 33).

[Szólások]. Kegyelemeket meglátogatni el nem süthetlők (MonTME. 1319).

ki-süt: **1)** [exuro; ansbrennen]. Megvakítani, szemét ki-sütni: abacinare PPB. Ugy tezenék, mintha a fénys napnak a szemét pissogó gyertyával akarnám ki-sütni (Szeg: Apv. 51). **2)** explosio MA. [entlenden]. Az vársól ki sütfőne egy algut az házatskára es az golyóbis által esée a tapaszon (Helt: Krón. 164). A puskákat ki-lőjjék, süssék, pattantsic: sclopeta dislodant (Com: Jan. 147). **3)** [prodo; verraten]. Nem tarthatta meg az titkot, ki-sütfőte császárnak és egyebűit is (TörtT. 1379).

kisütés: explosio MA.

le-süt: dejicio, denitto, conquinco MA. [herabsenken]. Le-sütfőte a fejét: *dejectus vultum PPB. Nem sütfő le fejeiket, mint a szomorodott és gondla esett búslakodók (Pázm: Préd. 11). Szemeiket be hunyák és fejeiket le sütfő a földre (Land: Ujság. 11). Ki sok ember lesüti az fillit s másképpen lesznek mindnek (RákGy: Lev. 376). Mind annyiszor le-sütfőttek fejeiket, mikor szeré való dolgokat omlegettenek a kerékben (Fél: NE. 97).

még-süt: frigo, inuro, retorreo, torrefacio, torreo C. asso MA. braten PPB. [anbrennen]. Zent Lőrinczet meg sütfőek (VirgC. 29). Az zőmnek eret meg sütfő (37). Környűl teztabel kozom modra kell élnahy, meg kell sütfő (SündC. 2). Meg sütfő ez föl tolemeth (ÉrdyC. 169). A potáyat vag job kezét sütfő meg a pogámac (Mel: Szék. 314). Sús meg keményőn luz tikmoyat (Frank: HasznK. 34). A ki félve és gyengőn uyúl a tsaljánhoz, meg sütfő kezét (Pázm: Préd. 329). Az rogya meg veri, az dér meg sütfő, az főzők meg vesztögetik (Pázm: Kal. 20). A ludat cond edgy fa nyársra és süss meg jól (Csah: OrvK. 41). Ezt akár az kemőczében süss meg, akár az pü-mátában (Radv. Csú. III. 16). A historiensok írják, hogy a régiok a tevőket egészben szokták volt meg-sütni (Misk: VKert. 11).

mégsütés: coctura; das anbrennen. Az meg sütfőesen ertetik az körözti fanak kemenezien ű testenek meg zaarn-

dasa isteni nag zerelemnek nag tizetűl (SündC. 4). Az ökörnek megsütésről irok egy keveset (Radv: Szak. 33).

Sütemény: torta, pistora, crustulum, clybanites Kr. [gebackenes]. Sylvia maga kezo süteményével kereste kedvét és szer kívül hízelkedett néki (Fél: TÉ. 710). Elkészíti egy néhány tál étkeit, nyársra való süteményét (878).

Sütés: coctio C. assatura, pistora, adastio MA. [das brennen]. Az fraterok nem nehetek az tűzes vasnak sütfőet (VirgC. 37). Az nyomoruságnac izzó verő fény sütfőse (MA: Scult. 948). Keménnek esendessen ballag paripája, két sütfőssel jegyes a jobbik potája (GyöngyD: KJ. 369).

[Közmondások]. Elég egy sütfőbe egy béles (Nád: Lev. 84).

kényér-sütés: panificium Nom². 409

Sütfő: [crustula; backwerk]. Előszőr az ténirok szedeseinek fel, az után az sütfő es valami egyéb sütfőet beles vagyon (Érasn: Erk. 35).

Sütfőződ-ik: [apricor; sich sonnen]. Teneked fázódnak az szomjú halászkok, neked sütfőződnek az futó vadászok (RMK. II. 196).

Sütfő: pistor, pistris MA. [bäcker]. Monnal megőitot kemence a sütfőtől: quasi clybanus succensus a coquente (BécsiC. 189). Az mézes pogácsát affőle sütfővel süsd meg, ki azzal keresi kenyérét (Radv: Szak. 287). A király pohárnakja és sütfője (Tyuk: Józ. 193). A sütfő a tézfűt a sütfő tekenőben talapozkával dagastrya (Com: Jan. 76). Marczapínnak sütfői a vagy inkább patikariusi (GKat: Titk. 393). Parao király sütfője (Illy: Préd. II. 163). Az vrvasorájában-való kenyér nem a Christus valósigos testo, mert úgy a sütfők csinálhatnák vas közűt (Matkó: BCsák. 423). Kiáltani kezdem a kolesiart, kiis egy sütfővel lakván ott közel, mindjárt meghallá 1759 (Hazánk. 1441).

bélyeg-sütfő: tudicula MA. brenneisen PPB.

kényér-sütfő: pistor PPB. Com: Vest. 46. [bäcker]. Kenyerek, melyeket az mennyei kenyér sütfőet (DomC. 82). Mikor az kenyér-sütfő garast ad az kuldusnak, tulajdonává tézi azt (Pécsv: Fél. 830). Az kenyér-sütfőhöz nem illenék, hogy egy garasos czipoert ket garast venne (829).

ostya-sütfő: panifex, pistor SK. [oblatenbäcker]. Nyerteseben járna ugy az ostyasütfő a képfaragó acsoknál, hogy ha mit a sütfő sütfő, Christus testévé válhatna (Matkó: BCsák. 423).

pécsénye-sütfő: **1)** obeli versator; brater, bratenwender PPB. **2)** bratpfanne KirBész. 136.

pogácsa-sütfő: [cupelinaris; zuckerbäcker]. Mézes pogácsa sütfő: dulciarins PPB. A csőmőge csináló, pogácsa sütfő kívánatos édes esemőket készít (Com: Jan. 76).

[Sütfőd-ik]

még-sütfődik: [retorresco, assor; gebraten werden]. Az barany a hew tűznel forgatuan, meg sütfődik (Börn: Préd. 404).

Sütfőget: pinsito, asso MA. [wiederholt brennen]. Gyakran sütfőgetők: coquito C. Tűzes vassal sütfőgessed az szőrt környűlőte (Radv: Szak. 62). Maid más vassalis sütfőgetem sebeidet (Bal: CsIsk. 136).

el-sütfőget: ∞ Tűzes vassal mind el-sütfőgessed az szőrt az fejen (Radv: Szak. 62).

mégsütfőget: ∞ A disznóból készült aprólékat egyenként sütfőgess meg (Radv: Szak. 64).

Sütfőgetés: [assatio; das brennen]. Meg gondold, hogy folyó tene ellen vagyon ez a sütfőgetés (Bal: CsIsk. 150). Tűzes vassal való sütfőgetés (Czegl: MM. 94).

Sütös: [calidus, fervidus; heiss, brennend]. Ez egész negyed sütös lézen és háborn 1613 (KNSzombat 122). Walpurg esnád sütös melegert 1620 (Kál 137). A tűnekől a napnak sütös melegsége jó szagot hoz ki (Matkó: BCsák 250). Az nyárnak kezdeti láttatik igen vizesnek és sütös nap fényfűnek 1674 (KlÁse 32).

Sütőség. Leva Antalnak a császár sok vezetői nevei felett a sütőségnek titulussát is hozzáadta (Tel: FLÉl. 37).

Sütösen: [fervide; brennend]. Igen sütösen porsóli tartott teje tetejét (Matkó: BCsák 214).

Süttet: [coquere, curo; backen, kochen]. Egy szép kövér borjút hamar meggyújtata, pogácsát Sárával ő hamar süttet (RMK. VI.266). Jobb lako földet kezdé kemni es konyeret süttöten, alud méne a fő vízekon (Helt: Krón. 16). Szőgyénben, Suránban erigáltatom az provisiót, csak ne süttessen hiában (Béres: Lev. 624).

SÜL (szl BécsiC. 281. szl NémGl. 125. szl Mel: SzJán 432. szl JordC. 91. szl Helt: Bibl. I. C.3. szl C.: echinus hericus, herinaceus C. herix MA. igel PPB. Zowl: hispida NémGl 125. Onocaulus és zöl lakozna ő kűzűbűkben: onocrotalus et ericius in liminibus ejus morabantur (BécsiC 281). Nenykoron az szűldisznónak beoroben chynalt veezveuel, ostorral very vala ev magát (MargL. 62). Zűleth, nywlath es erdey dímnoth ne egyzetők (JordC. 94). A szűldisznónak örekségűné teszem őtet (Helt: Bibl. IV.31). Tűnisses szűldisznok (Mel: SzJán. 432). Az kűsziklac barlangi az szűldisznónak (Szők: Zolt. 106). Szűldiszo, tűvises diszo vagy ürge neme (MA: Bibl. Magy. 4). Tisztítatlanoc legyenec előttetec az egér, a béka, az szűldiszo, gye, eziga (MA: Bibl. 198). Sűl disznó avagy tűvises borz: erinaceus seu echinus (Com: Jan. 17). Sűl disznónak az éves sertéje (Czegl: MM. 203). Szűldiszo, a kit másképen tűvises disznónak is hívna (Misk: VKert. 241). Egy szűldiszo, gyémánttal rakott (Monrók. XXIV.648).

SÜLDO: porcellus, porculus MA. spanterkel PPB. Sűldő dizno, azki meg makt nem raghat; nefrendes C. Verő malatz, sűldő sus novella; szopástól elszakasztott sűldő, mely még nem rágódhatik PPB. Glazdam azzon zakasztott woth ky hwz vagy hwzonegy eregh sűldet (RMNY II.211). A téjtűl el szakasztot malatzok fogatlan sűldőknek mondának: porcelli a lacte depulsi nefrendes dicuntur (Com: Jan. 43). Műlön a sűldő két bolnap, akkor kell meg herélni (ACsere: Enc. 280). Disznó, sűldő, malacz (Bethl: Élet. 369). Bárányok, sűldők, ludfak (SzőkOld. II.184). A dűznában mind bárányokból, sűldőkől tizedik vétessék (ErdTörtAd II.363). Dizno három szűl deűsteüll (Radv: Csál. II.97). A tized diznót hat pénzzel váltják meg, a sűldőt három pénzzel (Gér: KárCs. IV.285. 306. 453). Külömbiséget kell teműnk a diznó, vad kan, ártány és sűldő között (Misk: VKert. 145).

[Közmondások]. Sűldők között dekan lehet az kan. (Bal: Epin. 11).

SÜLGET

még-sülget: [perpendo; erwägen]. Es magadba tery gondolatoddal, meg sülgetnen ez igyne terhes voltat (Bas: Credo. 132). Hogy kedig meg erced, minemű szűzfől szoyon az propheta, meg kel a sido igeth sülgetnűne es anne jegyzet eszűnkbe kel veműne (173). [Vö Sullyogat?]

SÜLLŐ (syllē, sylle LevT. I.152. sűllő Frank: HasznK. 20): raja C. capito, squalus, lenchiopercus MA. [schill]. Sűllő, sügér: raja PPB. Ha Keg banes syllewwel, kowlzien egy syllet (LevT. I.152). Sűllő halnak hája (Frank: HasznK. 206). Retke, sűllő következik s kilencz szemű hal (Radv: Szak. 156). Kophalat, posárt, sűllőt, lártsát adl a szakátsnak (SzBódó: Sódics. A4).

tengéri-sűllő: eine rahe, eine raie KirBez. 160

SÜLÖLKÖD-IK: capto, blande insequor MA fremdlich nachstellen PPB

Sűllőködés: captatio MAI

SÜLY, SÜL (sūd BeytheA: FivK. 1126. suly Kanizsa Tört. 11. BeytheA: FivK 1200: marisca, mariscus, fleus, fungus MA [scorbatus; feigwarze, skorbut], Kinek az orrában sűly vagyon: polyposus; szegon költ koles, kelevény, sűly: condyloma PPB. Az wr meg vér tégedet Egiptusnac mirigyénel, sűlyel, varral es vizketeggel (Helt: Bibl. I.2223). Minden sűlt meg gyógyit, ha meg töröd, rea kötöd (Mel: Herb. 33). Kacor Gorb peldi bezedel: sūl vagyon orromon, az elmeesse wajdalmus, az meg maradasi ruthalmus (LevT. I.251). Fekely, sūl, var (Kár: Bibl. I.184). Mint a gelyva és sűly találtatik az ép te-űben (Vallást. 203). Ha megtöröd a rozmarint, al teledben való sűlt es dagadast megly gyógyit (BeytheA: FivK 81). Venns köldöke, bokrosan nő, belső sūlt az vize es gűtere porul meg gyógyit (1126). Ha tízes hamuban megsűlt az eb nyelvé tyn gűkeret, először testaban takarim, az belső sulyokot meg gyógyita (120). Fekély, sűly, var, vizketeg (Sam: Cer. 177). Kűbsek és sűlyők kolének rajta (GKat: Váls. II.1090). Gelyva és sűly talaltatik a testben (SzCsene: Conf. 112). Sűly keljen előleden (Thaly: VÉ 1153). Suly vagyon az orromon (Kanizsa-Tört. 41).

dagadó-sűly: haemorrhoides caecae PPB. [blinde hämorrhoiden].

kifolyó-sűly: haemorrhoides apertae PPB. [offene hämorrhoiden]

Köves-sűly: [haemorrhoides caecae; blinde hämorrhoiden]. Ha az loheret rea kötöd az kemény dagadásra és könes sűlre, hamar meg erley az kolesőket (BeytheA: FivK. 86).

Sűlyös: [haemorrhoeus; hämorrhoeisch]. Végűrkán való sűly vagy sűlyös erek: haemorrhoides PPB.

[Sűlyösöd-ik]

még-sűlyösödik: [haemorrhoida corripior; hämorrhoeisch werden]. Az sűldők meg sűlyösödek (Mel: Sám. 21).

SÜLLYED (de sylled GKat: Váls. II.1230. syllyed ÉrsC. 510): dispero C. submergo MA [untergehen]. Igen sylleti az ez földel, ky halando emberth zereth (ÉrsC 243). Mynd pokokra syllyedenek (510). Az sajkákban három syllyelt a Szívába (Monrók. III.157). Syllyedenec mind az öt varosoc (Bom: Ének. 313). Némellyek mindenből csak magok erejekkel akarnak kigazolni és syllyednek, holott lehetett volna segítség (Fal: UE. 193).

[Közmondások]. Ki bogár után jár, syllyed, gázol a sárban (Kisv: Adag. 338).

alá-sűllyed: persido C. [untersinken]. Le-sűllyedem, alá-sűllyedek: persido PPB

be-sűllyed, bele-sűllyed: [immergor; hineinsinken]. A marum kűdön zeut keresztnek igiet vonnan, azonnal bele sűlde (DebrC 11). Mindenekelőtte pokolnak mélységében be syllyeddy, tynyaságidat sirassik (Lép: Pflük. I.342).

benne-sűllyed: [inhaereo; stecken bleiben]. Benne na sűlledj az hazugságban (Bal: Csisk. 126).

el-sűllyed: submergo MA [hinabsinken]. El syllede feld alaa az tyz (JordC. 139). Micoron tallor el sűllet volna (DebrC. 769). Valasztok ez kettew között; awagy ezek el syllegyenek awagy ew nyattok martymasagot zenwegyetők (ÉrdyC. 598). Egy hayo el kezdennee syllyedny (ÉrsC 247). Nag soc varosok föld indulás miat el syllyedenec (Szők: Krón. 55). Vesztegy isten-

nek szent haláláért, lám majd elsüllyedsz (RMK. V.213). Ez egész világ majd teljességgel víz alá el volt süllyedve (MA: Sault. 21). Kár, hogy nem votizáltak a pokol ellen, hogy süllyedjen el, veszzenek el az örölgők minden kintzó szer-számokkal (Fál: NE. 63).

elsüllyedés: submersio MA. untertauchung PPB.

lő-süllyed: sido C. desido, demergo MA. hinabsinken PPB. A föld le süllyedett: terra *desolit liatu; leereszkedem, le-süllyedek: subido PPB. Te Kapernum mind az pokoliglan le-süllecet (Sylv: UT. 17). A nyomoruságos állapotokban le-süllyed-ven (Com: Jan. 196). Valamely isteni orrejével tselekedte, hogy a víz száraz lábval járt és a lába le nem sellyedt (GKat: Váls. II.1230).

mög-süllyed: persido, subido, immergo MA. zu grunde fallen, untersinken PPB. Meg süllyettettek hazugságokban (Bal: CsIsk. 415). Valahol megsüllyed az levelem avagy városom avagy falum, nagy kárát vallják (MonTME. I.268). Megfeneklett, meg-süllyedt hajó (SzD: MVir. 204).

Süllyedés: submersio MA. untertauchung PPB.

Süllyedőz: [sidere coepi; zu sinken beginnen]. Péter a tengeren járván, a nagy szél-vészeketül meg-rémült volna, kezdő süllyedezni (Diósz: Préd. 126).

SÜLLYESZT: mergo, submergo MA. untertauchen PPB. Menty magath nağ sok hazugsággal es süllyesztj helyi az nağ sötetsegré (Apost. 34). Az ő népénel vltanc kezdő sietni az töröknek és erőssen kezdő őket süllyeszteti (Helt: Krón. 86). Vegezetre minden molon a penzt veszti, süllyesztie (Deesi: Sall. 16). Isten nem akarja hirtelen süllyeszteti őket (Pázm: Préd. 26). Nem vesztj, süllyesztj mindgyárt a gonoszokat (120). Pékağy, aranyos kengyel, egy kis vért aranyba süllyesztve, türkissel rakott (Radv: Csul. II.231).

be-süllyeszt, bele-süllyeszt: immergo MA. [hineinsen-ken]. Soc bolondságo kívánságos, mellyec az embereket besüllyesztie a veszedlembe és kárhozath (Helt: UT. K88). Tarackokkal, gránáttal kellene belisüllyeszteti, mert onnan sóhová ki nem mehette Gajárból (Beres: Lev. 182).

besüllyeszthetetlen: immersabilis MA

el-süllyeszt: submergo MA. [untersenken]. A binős embé-rőket el nem süllyesztte volna (GuayC. 22). Gomorra, Adame, Sebajn, kiket wr ysten el syllezt ev nagy baraghyban (JordC. 265). El sylleztien ez vylagot (ÉrdyC. 571). Ysten Nynyweonek warosaath el akarya wala syllyezthien az ew byneyert (ÉrC. 7). Embérőket sylleznék el ala (KazC. 111). Magyarazattat el akarnae nyomni es süllyesztien (Helt: Bibl. I.62). Am el syllyezte es mind el veszte azokat az isten (Börn: Ének. 199). Az őt varost kenkfűes ossónel syllyezte el (Fál: Tan. 373). Mind nevét s mind tudományát egyűt kívánnák el nyomni, rekkenteni, syllyeszteti (Mad: Evang. 510). A letőtt marhát nem kell el-rejteni, el-süllyeszteti: depositum non supprimendum (Com: Jan. 190). Valaki magát ok nélkül gerjesztj, s a miatt papsága szentségét elvesztj, azt az isten aszszony hamar el-süllyesztj (G.öngy: Char. 44).

elsüllyesztés: [submersio; versenkung]. A föld semj zeld fywet na teremzen Sodomának, Gomorrának el syllyesztetse-nek peldayara (JordC. 265). Az isten a nyelveknek el őgyelit teteseket meg tselekedheto mint a Sodomának el syllyesztetését (GKat: Titk. 90).

Süllyesztés: ∞ Az isten hol silyesztéssel, hol fűzél, hol ohseggel megbüntete őket (Börn: Evang. IV. 4b).

SÜPPED (sebedékes? Helt: Krón. 208. *süpped* Mik: TörL. 352. *süppadoz* Tof: Zsolt. 150. *süppedékes* Com: Jan. 11. *süppedez*

Mik: TörL. I. *süppadoz* Szatu: Dom. 262): cado, labor, prolabor Kr. [sinken]. A Dunán száraz lábbal mentem és jöttem által, attól igen félttem, hogy a lábam belé ne sípadjon (Misk: TörL. 352).

Süppedék, seppedék, söppedék: uligo, eluvies MA. sumpf PPB. Ingovány, seppedék: uligo PPB. Egy seppedék helyre mikoron intinac, határocs könnyen ot által gázlanae (Helt: Cinc. 11). Az országokban sok pusztá helyek, seppedé-kek és vadon erdők vannak (Pázm: Préd. 748). Ki nem von-hatnak szégyen vallásodnak seppedékiéből (Bal: CsIsk. 308). A Nilus vízének árjának le-szállása után a sepedékből ezerek lettek (Ker: Préd. 218). Vizes seppedékek (Com: Jan. 73). A ti presbyteriteknek a kormányon és sepedék közt is alig ad-nának helyet (Megy: Dial. 95). Ló meg nem győzheti a nagy süppedéket (Zrínyi I.109). A sepedék miatt semmit nem ártha-tott nekik az török, mert ha az bozotot töltötték, az víz föl-áradott (Moutrók VII.86).

Söppedékés, seppedékés: uliginosus C. palustris MA. sumpfing, morastig PPB. A törőc lovagoc oldalul is ftközénec nekic és a Krasso sebedékes erre kezdőc őket tolni (Helt: Krón. 208). Az ecclesia mikor az szárazra akarna hágni, sepe-dékes helyre teszi az talpát (Pécsy: Fál. 442). A föld színe néhol nedves avagy vízenyős, ingoványos, posvány, söppedékes (Com: Jan. 12). Az embernek elmőjét is az ő ily sepedékes és meg mérgesedett lehellerivel meg vesztegette (Bök: Sám. 49). Az angolnák tsak a seppedékes lig sárból teremnek (Misk: VKert. 554).

Süppedőz: [haereo in vado; in sumpf versinken]. Suppa-doznak vala az ő lábai (Szatu: Dom. 262). Midőn Péter a ten-geren meene az ur Jeshushoz, gyenge hiti által süppadoznikez két három lépése után (Tof: Zsolt. 150). Sz. Péter megijedett volt, mikor a vízbe süppedeztek a lábai (Mik: TörL. I). Süppe-dezni, megakadni farkast fogni: haerere in vado (Kisv: Adag. 204).

SÜRÖG (sürgölődik Mon: KépT. 92. Lép: PTük. I.317. *sürgölődik* Pécsi: Ágost. 35): [discurso; sich herumtummeln]. Ha mikor az isten láttya betegséggel, sürgő körülötte igaz serény-séggel (GyöngyD: Cup. O.12). Az örög az isten népe között vég-hetetlen intsekedéssel sürgő, forog (Misk: VKert. 250). Többi kutyák hallván ejteni ezehentést, sürgőnek, forgottak (Gvad: Orsz. 130).

Sürgős: [frequens commercium; reger verkehr]. A testi okosság ez világi sok ideig való társalkodó sürgős forgásból szerezte-tik (Toln: Vigaszt. 268). Sasok oda gyűlnek, szapora sürgőssel járnak, kerülnek (GyöngyD: KJ. 361).

Sürgő: sugillo MA. sehr nötigen PPB. Mikor ezzel a bizony-sággal sürgőttük az atynfiakat, igen eveznek rókaparkokkal (Pázm: Kal. 133). Ez segedelmet sürgőtik tehát (TörtT. XI.163). Bolytán sürgőtem, azt írja, ma estvére elgyűn (Beres: Lev. 253). Az szökött katonaság neveit váltig sürgőtem az tisztektől (389). Az királyt mind a szeretet, mind Anna igen sürgőtték az öblásra (Mik: TörL. 249). Mi ahok fogás rejtekezne a sürgő vágyódásoknak hirdetkedése alatt (Fál: Úr. 433). A bírő jó akarattját kedveskedő ajándékokkal sürgőtti (SzD: MVir. 16).

Sürgőfő: A hadban sok pallos sürgőtte nyakát (SzD: MVir. 199).

Sürgőd-ik, sürgölőd-ik: obversor, ambio, adular MA. [sich beeifern] Syrgewalyk wala az watalan walo zolgaltaba: distradelatur ebera frequens ministerium (Pest: NFest. 143). Martha igenis sürgölődie es farad vala az kőha hazban vrnc keduezt Pécsi: SzázK. 11). Nincsen gondotc hernadalan coronatokra, sürgölődgyetec szantalan nyomoruságne föld (Pécsi: Ágost. 35). Az hűnc az igazságnak meg tájazztálásában

naponkint inkább gyarapodgyanae és sörgölődgyenee (Mon: Képt. 92). Ha ayitatos elmékedeseekben sörgölődöttok, kétség nélkül üdvösségre vagyon haylandóságtok (Lép: PTük. 1317). Azon sörgölődöl, hogy eszt az nagy doctort is oltalmazoiáná téged az ti vakságtoknak (Bal: CsIsk. 112).

Sürgölődés: obversatio Kr. [diensteifer]. A sörgölődés, apogatással való lélezkedés: palnium (Com: Jan. 205). Az emberek az ördögnek környéltetk való sürgölődését nem mindenkor veszik észre (Misk: VKert. 183).

Sürgölődő: [adulans; schmeichlerisch]. Nem kell sürgölődő s-családó családságod (Matkó: BCsák. 114).

SÜRÜ (sürű ÉrdyC. 236b. sürűség DomC. 79. sörűség CornC. 413. sürűs Prág: Sork. 676): **1)** solidus, spissus, densus, confertus, condensus C. dicht PPB. igen sürű: perdensus C. Némynemew sevwew zownewenben, holott tewuisben czynaltuala olytant ment egy haylok (EhrC. 27). Jay annac, ki ném sokaséita a ném önet és méglen nehézte ő ellené a sürű sart: densum lutum (BécsiC. 272). Ez pásztor mene egy jgeen syrow agw fa ala (CornC. 322). Nag sűrű fűs boeroc (DebrC. 248). Hoz nekyk wadakat mykeppen syrű porth (KulesC. 190). Meg erlőtte vala, hogy ez országokban nem wólnánee soe városoc és nagy városoc, hanem ezoc gyakor mező városoc és sürű faluc (Helt: Krón. 105). A ki sürű mint az ennyű, ki tisztítja (Mel: Herb. 173). Mikor igen sürű az eghen az czillag, aszt jegyzi, hogy immár a vāpor az az földi pára fel ütöt oda álllúne és eső leszen (Cis. G2). Temérdece kemény és sürű materiából leszen (H3). Sürű lenoeles fáknac ágai (Kár: Bibl. I.111). Sürű strását allata (Güres: Máty. 52). Sürűb és világosb hasonlatosságokkal előnkbe nem adhatta a szent lélek: életünknek mülendő hiúságát (Pázm: Préd. 70). Sürű piszok esik rajta (Matkó: BCsák. 10). Sürű gyertya gyújtás (Czepl: Párg. II.6). A sürűbe befutók (Bethl: Élet. 329). Sürű számu pénz (Thaly: VÉ. I.158). Sürű, ritka, közép és lé szürű szita (Radv: Csal. III.30). **2)** [condensa arborum; dickicht]. Az pajta erdőre futa és ott az sörűben es wdvkban kezdé lappangozny (ÉrdyC. 236b). Myert lakozneók az syrowben (527). A pokol, melyet pokol fenekénee, sörűgénee is mondanac (Com: Jan. 216).

Sürűd-ik: denseo, spisseseo MA. [dicht werden]. A gőzöl-gések vízzé sűrűdnék: humores so *conerispant PPB. Sürűd-hetett onnat is rabságbéli kínos nyomorúsága, hogy minden vigasztaló híreknek bé volt az uttya wáwa (SzD: MVir. 247).

még-sürűdik: ∞ Midőn a nép meg sűrűdnec (Helt: ÚT. 83). Az oltott téj meglidegzik s sűrűdik mint egy hideg étek (Radv: Szak. 265). Tégy semlye lisztet belé, attol megsűrűdik az leve (119). Meg-sűrűdik a leve (Lipp: Cal. 44).

mégsürűdés: densatio C.

Sürűdés: densatio C.

Sürűen, sürűn (sürűen RMNy. II.210. sürűen MA: SB. 143): spisse, dense C. MA. dicht PPB. Gombok wadnak raytha, sörűen az mellyen ala (RMNy. II.210). A házban levegő ég sürűn teli sok apró porotskákkal (Pázm: Préd. 15). A pénzt a szekrényekben sürűven egybesotulta (MA: SB. 143). Fenyegetet Isten sürűven (Megy: 6Aj. IV.21). Sürűhen gyógyultak mindenféle nyavalyából (Sárp: Noe. 247). Sürűven vallod a kudarcot (Matkó: BCsák. 14). Sipok, dobok, sürűven zenegenek (Czepl: Párg. Előb. 12). Végy példát előttest s körülőtted sürűven el-őlétekről (László: Petr. 7). Sürűven éneklük magoknak a poeta versét (126).

Sürűit, sürít: spisso, denso MA. [verdichten]. Ösze-szori tom, sürűitem: constipo PPB. Lisztet ránts meg, annyj legyen peniz az liszt, hogy szépen sürítse az levét (Radv: Szak. 79). A hó peléli hi a melegtől tesspekké sürűttetnek, essők lesz nek (ACsere: Enc. 138).

égybe-sürít: constipo C.

el-sürít: [constipo; dicht machen]. Isten oli igen el-süríte az ő hatat, hogi boh földzetetneiek (DebrC. 144).

még-sürít: denseo, addenseo, condenseo, condensio, conspisco C. [verdichten]. Megh sorűytte es megh nyoytta az ew hayayt wr istennek malaztya (ÉrdyC. 200). Fekete konyeret hányj reá, de sokat ne, mert megsüríti az levét (Radv: Szak. 69). Az levegő éget sötétseggel megh sürűytette (Prág: Sork. 34). A tej-telt wajas kőpűben megh sürűti (Com: Jan. 78). A saláta a néző érzékenséget megh-süríti (Nad: Kert. 279).

mégsürítés: densatio C. verdichtung PPB

[Sürű]

még-sürül: [condensio; dicht werden]. Mégsürült: condensatus, spissatus MA.

Sürűs: [densus; dicht]. Igazán mondod, hogy azt mondotam: vagyon erről sürűs lugod snp: (E3. Cap. 2.§. Matkó: BCsák. 291).

Sürűség: densitas, spissitas, frequentia, spissitudo, condensitas C. densitudo MA. [dichtigkeit]. Az wr isten az ew hayanak sevwewet adta (CornC. 413). Zeold loveleo ágaknak sörűségének ekesége (DomC. 79). Lattunc oly fűstökst, kiből mint hosszú nyírveszőe származtak sűrűséggel (Bor: Préd. 9). Leszálláne az sáskác nagy sürűséggel (MA: Bibl. I.57). Az isten az elegyes zürzavart az ő sürűségének és ritkaságának grádiesi szerént négy különböző részekre elosztotta (Com: Jan. 4). Szörnyű sürűséggel köső kezdé lenni, s meg is esett az radnői szőlőnek (Monrók XVIII.54). Nézőlek a berek nagy sürűségében (Könyi: HRom. 199).

Sürűségés: densissimus Kr. [sehr dicht]. Emel nagyobb fájdának nem lehetnek, mint mikor a kezek és lábak sürűségés inai és apró rontotskái meg-szaggattatnak (Pázm: Préd. 513). A közelvaló klastromot mint a sürűségés raj úgy dorgotta a sok örölő (887). A választottaknac sürűségés seregében meg-dieztetfene (MA: Scult. 932). A sürűségés lövés miatt nem kevesen hullának benne (Szal: Krón. 78). A fősvénység nem áll magán, körülötte forog a sokféle hamisság mint a sürűségés méhe raj (Fal: NE. 25). Mások előtt mint a sürűségés raj úgy forogódnak kedves dolgokkal (Fal: LE. 377).

Sürűségesen: [creberrime; am öftersten]. Eh lögyeket, egyő kollancsokat mind emberek mind barmok sürűségessen szenvedneiek (Lép: PTük. I.259).

Sürűsit: [condenso; dicht machen]. Sürűsieh folyókat sok sóhajtsáddal (Zrinyi II.111. 133). Nevellyed sürűien szívédnek sirását, sürűsítés mellyed zokogását (TóthJ: IstN. 123).

Sürűsöd-ik: [densor; sich verdichten]. A kinek megrekett torka, reá sürűsödik nyála, lélekzetet alig vehet, akadozva beszél (Fal: UE. 502).

SÜSETÉK, SÜSETÉK, PÜSETÉK: alanda, galerita, cassita MA lerche PPB. A süseték avagy püseték bobitáját felborzaztya: cassita vel galerita cirrum erigit (Com: Jan. 38).

SÜV (süv ÉrdyC. 395): lewir MA. [schwager]. Kylde el Budhat, hogy az ew syweet, kynek Vazal vala newe, az nyitriai teneczből ky hozna (ÉrdyC. 395). A süv, férjnek őtse vagy bátya: lewir (Com: Jan. 117).

SÜVEG (süveg JordC. 65. TükC. 125. Pesti: Nom. I.43. RMK. II.286. süv RMNy. II.171. Ily: Préd I.258. süv RMNy. III.100. M4: Hrb. 57. Zvon: PázmP. 118. süv TörtT. II.100): **1)** pilens Pesti: Nom. I.43. C. hut PPB. Lombik, égetbor főző fűnek süvege: alcambium PPB. Veté süveget ő felebe BécsiC. 31. 45. 108. 127). Zerez' köcsöket es zeep syweghőkethi há

ekessegekhekre (JordC. 66). Az firtíak süvegöket le vetik es nagh tisztössel halgattiak (TihC. 125). Egy nesztli kapa süveg (RMNY. II.171). Ő süvegét ingyen sem emelité, ő haragját inkább megöregbíté (RMK. II.286). Töllok süvegeken meg nem marada (Monfrók III.63). Egy kopasz lovasog csinált haját rakott vala a süveg alá (PestiT: Fab. 131). Melly igen hew vagyon most, mégis belet süveget és kesztvét vagyon (Helt: Mes. 291). Elöl a süvegen fölül töne az szent coronát (Kár: Bild. 194b). Ne terheltesék a mentét és az süveget elküldeni (TörtT.² III.100). A földet ráztok bírják, a fejér nép igen tsűfos süveget visel (Mik: Törl. 353). **2)** [meta sacchari; hut]. Négy pint vizet tölez belé az nagy hordóban, két süveg főnént (Mel: Herb. 27). Nem egy süveg czontos husért volna itt az pőr (MA: Scult. 1978). **3)** [praepotium; vorhaut]. Az kis gyermek fiemanyát vagy süvegét, a kit az sídó el metzették, meggyógyít (Mel: Herb. 57). Kez-vetel erőssen a bort, töltés belé egy-két süveg fővényet (Váli: OrvK. 18). Ne terheltesék küldeni borsot, gyömbért vagy három süveg nádnézet (TörtT.² III.376).

[Szólások]. Mint áll a süvegec, illegetie azokat fejekben (Megy: Gáj III.33). Vgy illik az titulus az vitulushoz, mint az Lippay süeg az bagolyhoz (Zvon: PázmP. 118). Porba ejtet itt is süvegedet (Czegl: MM. 171). Minden nap felteszed az Orbán süvegét (Deesi: Adag. 28. Kisv: Adag. 231). Igen feltötte az Orbán süvegét (Misk: VKert. 437). Szélvész hozta tiát majd megkissébbitem, süvegét fejről még ma letéteitem (Thaly: VÉ. II.257). Mond meg vradnac, hog' tölke, gané a mise, ne ves süveget a képnék (Mel: Sám. 385). Valamikor ezt emlétyük, süvegvetéssel és emlékezőssel tisztoltyük (Pázm: Préd. 155). Ha az isten német ruhába menne eleibe, annak sem vetne süveget (Gér: KárCs. IV. 522). Előtte mentél társáddal süveg vetve (Pós: GBot. 20).

árnyék-süveg, árnyéktartó-süveg: umbella MA PPBL [sonnenschirm]. Egy árniek süveg, arannyal sinorozott finyes keetes keörműlette (Radv: Csal. II.87).

asszonyok-süvege: calendrum, mitella; weiberhut PPBL Asszonyok melyrevalójok, asszonyoknak süvegeik: capitium PPBL

béltelt-süveg: [capitium subsutum; gefütterte mütze]. Melly igen hew vagyon most, mégis belet süveget és kesztvét vagyon (Helt: Mes. 291).

bolondok-süvege: [caprae pileus; narrenkappe]. Fejébe tessék az bolondok süvegét (RédTém. 21).

csákós-süveg: [pileus caeminatus; spitziger hut]. Az ifjak nyárban hasonló fekete süvegeket viselének, de csákóst (Monfrók XI.318).

cseh-süveg: [pileus Bohemicus; böhmischer hut]. Egy cseh süveg fekete bársony, vagyon rajta arany boglár No. 13 (Radv: Csal. II.282).

csücsös-süveg: apex C. [spitzhut].

csuklya-süveg: [cucullus; capuchon]. A meszsze utra menendőnc saruc illeuec és fejborító csuklya süveg (Com: Jan. 92).

gallér-süveg, galléri-süveg: galerus C. [fólkappe]. Galléri-süveg, patyolat: galerus PPBL

gyermék-süveg: puerilis calyptra; kindermütze PPB

háló-süveg: [mitra dormitoria; schlafhaube]. Községes öltözet az ünnög, pendely, háló süveg, dolmány (Com: Jan. 100). Háló-süveg van a fején, úri módon teszi föl, a szakácsnak több nem kell (Fal: Vers. 877). Háló-süvege sem volt senkinek, most minden embernek vagyon többire 1759 (Hazánk 1295). Az hajam az háló-süveg alól ki-tsűszott (KirBesz. 12).

hasított-süveg: [pileus fissus; spaltiger hut]. Eleybe kezdé löni egy ember szabasso, veres nagy agyam hasított süneken (Helt: Mes. 448).

hégyses-süveg: tiara C. [spitzhut]. Vetköz le püspöki ruhából, hegyes süvegéből, palástodból (Orczy: Ninfá. B3)

kalap-süveg, kalapos-süveg: petasus, galerus; breiter, runder hut PPB Azon kér Klet, hogy kalapos süveget vegyen ő magának (LevT. II.142). A meszsze földre menendőnc saruc illeuec és kalapos süveg a napnac védőfünye ellen (Com: Jan. 92). Egy vagy két gyapjúból csinált rozsz süveget vésznek, akár magyar, akár kalap legyen (Lipp: PKert. II.180). Kalapos süveg, melyen vagyon aranyboglár (Radv: Csal. II.282). Egy nyári kalapos süveg aranyas (Gér: KárCs. IV.84). Egy kalapos süveg, kit Narhcióból hozott volt az szegény idvezült úr (223)

király-süveg: mitra C.

kis-süveg: vitta PPBL [kappe]. Főlkötő, kis-süveg, hálósüveg: vitta PPBL Az kys sywektheketh megh wettem, azthes megh kewldewm (RMNY. III.35).

lajznak-süveg: bardocucullus C. [capuchon]. A laznak-süvegek a hajósoké és a darótzok a szegényeké (Com: Jan. 84).

lengyel-süveg: mitra Com: Jan. 101. [haube]. Aszszonyi öltözet: a kurtá suba, előlkötő, lengyel süveg (Com: Jan. 100). Fejér gyöngyös lengyel süveg kettő (Radv: Csal. II.299). Kezdének viselni báránybőr süvegeket; ezt lengyel süvegnek mondják 1763 (Hazánk 1367).

magyar-süveg: [pileus Hungaricus; ungarischer hut]. Egy vagy két rozsz süveget vésznek, akár magyar akár kalap legyen (Lipp: PKert. II.180).

nagykarimájú-süveg: [galerus; breiter hut]. Nagy karimájú vékony gyapjúból való süveg (TörtT.² XVIII.260).

oláh-süveg: bardocucullus C.

öreg-süveg. Az oláhok fölfő végezték, hogy fegyvert és öreg szöveget ne legyen szabad viselniük (ErdTörtAd. IV.47).

örmény-süveg: [pileus Armenicus; armenischer hut]. Kezdének viselni báránybőr süvegeket, de posztóból volt a külső része, ezt örmény süvegnek mondják 1763 (Hazánk 1366).

pap-süveg: petasus C. [birretum, birrus PPBL [priesterhut]. Széles pap süveg: petasus PPBL. Papsüvegben, bőrköntésben leánynezni ne járj (Thaly: VÉ. 1362).

patyolat-süveg: galerus C. Patyolat süveg, az kit essős ödöbe törölők az patyolat fölibe tesszék: galerus C.

pozsonyi-süveg: pileus coactilis PPBL [főlhut].

püpos-süveg: tiara Com: Jan. 100. [turban]. Községes öltözet: az ünnög, béltelt süveg, püpos bársony süveg (Com: Jan. 100).

püspök-süveg, püspöki-süveg: infula, mitra episcopalis MA bischofshut PPB El megyek meg bílny, püspök vagyok, de az solyat, az püspök süveget el hagyom (PéldK. 59).

salapos-süveg: [schlapphut]. Az gondot hagyne a salapos sünegi vén embereknek (Szeg: Theoph. 36).

skatulyas-süveg: [pileus Cumanicus; kumanischer hut]. A deákok és iskola mesterek skatulyás-süveget ne viseljenek ... A skatulyás süveg a fekete süveg, melly tsákóra vagyon vágva (Bot: Pol. 85).

szalma-süveg: petasus Nom.² 449

szögös-süveg: [cucullus; doctorshut, Férfini öltözet: vállba vágott mente, csuklya, szeges süveg, minéművel a doctori nobilitással meg ajándékoztattak élvee (Com: Jan. 99).

széméremtest-süvege: praeputium; vorhaut. Az orkai sídól az férfi szemérem testnek süvege (Mol: Sám. 40).

téli-süveg: [capitum hiemale; wintermütze]. Egy fekete bársony hely syvegh belleth beleül pegymeth maddal (Radv: Csal. II.87). Egy téli süveg, kin kilencz öreg arany boglár van gyon (Gér: KárCs. IV.84).

úti-süveg: [petasus; reisenmütze]. Ki feltöltte az úti süvegét: petasatus PPBl.

vas-süveg: [cassis; helm]. Sísar avagy fejét oltalmazó vas-süveg (Com: Jan. 146).

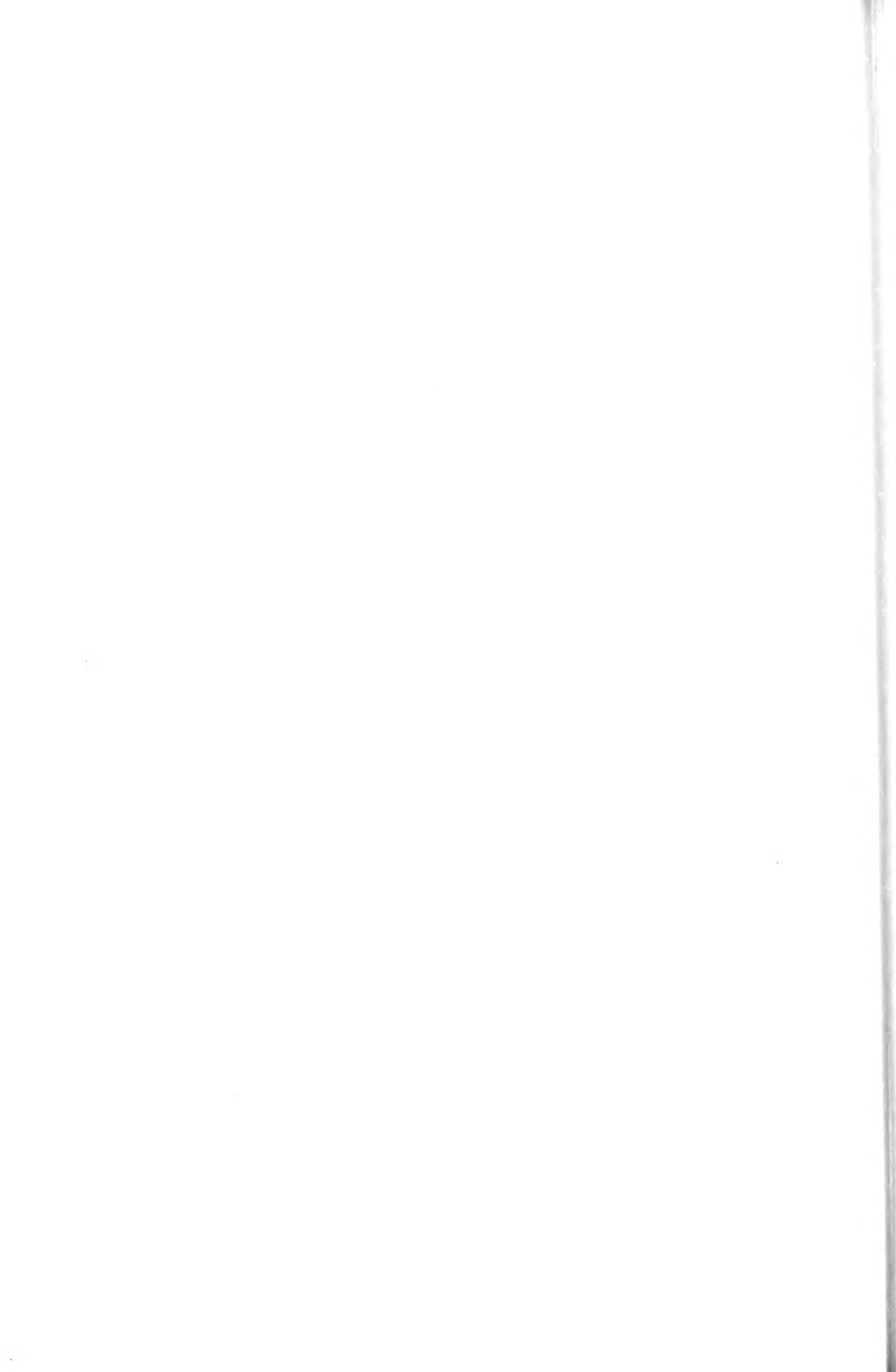
Süvegese, süvegécske: pileolus C. [kappchen]. Kd. es-náltasson Samuljának vagy két süvegését (LevT. II.222). Barsony süvegécskét feltenni és egy szép tol cimmert belé (MA: SB. 141).

Süvegél: [capite nudato honoro; mit entblösstem haupte ehren]. Vgy süvegélne, hogy az nép im mostan ily igen tapaszt nekem (Illyet: Jephth. 15). Gazdagsáért senkinek ne süvegély (Eay: Gizm. 15). István, Pál, Gergely deák ajtaján kuczogottanak, azokat süvegelték, ajándékozták (TörtT² I.153). Gyermeknek játékért, leányak sirásért ne süvegelj te soha (Kisv: Adag. 340). Az elrejtött kincsnek, titkos hegedűsnek kevesen süvegének (379).

Süvegős: 1) pileatus C. MA. der einen hut auf hat PPBl. Feküfős, kontyos, süvegös: vittatus PPBl. Honnan vettél ezt az nagy süvegös autoritást (MNyl: Irt. 197). Püspök-süvegös apátur (Szeg: Aqu. 79). 2) pileo; hutmacher, Szörből dolgozó, süvegös, kalap-tűnáló: pileo PPBl.

Süvegetlen: [capite nudato; mit entblösstem haupte]. Fe-detlen főnél, süvegetlen jártanak (MA: Scult. 864).

SÜVÖLTÉNY, SÜVÖTÉNY: 1) [?] Sünöten kopaz: Meomus calvus (Doeß: Adag. 83). 2) [scorbus domestica; sperbeere]. Süvöltény-körte: aniciana C. Süvötén körtvély, igen főjtös, nem igen nagi (Lipp: PKert. III.1526).

JUL 24 1972

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

11. 1993. Gábor
26. 1993. Horváth Antalné
32. 1993. Horváth Antalné
1993. Horváth Antalné

